משניות

יכין ## תפארת ישראל ## ובועז

הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשס"ה

עם כל המפרשים כאשר נדפס מקדם

ועם עוד אחת וחמשים הוספות חדשות

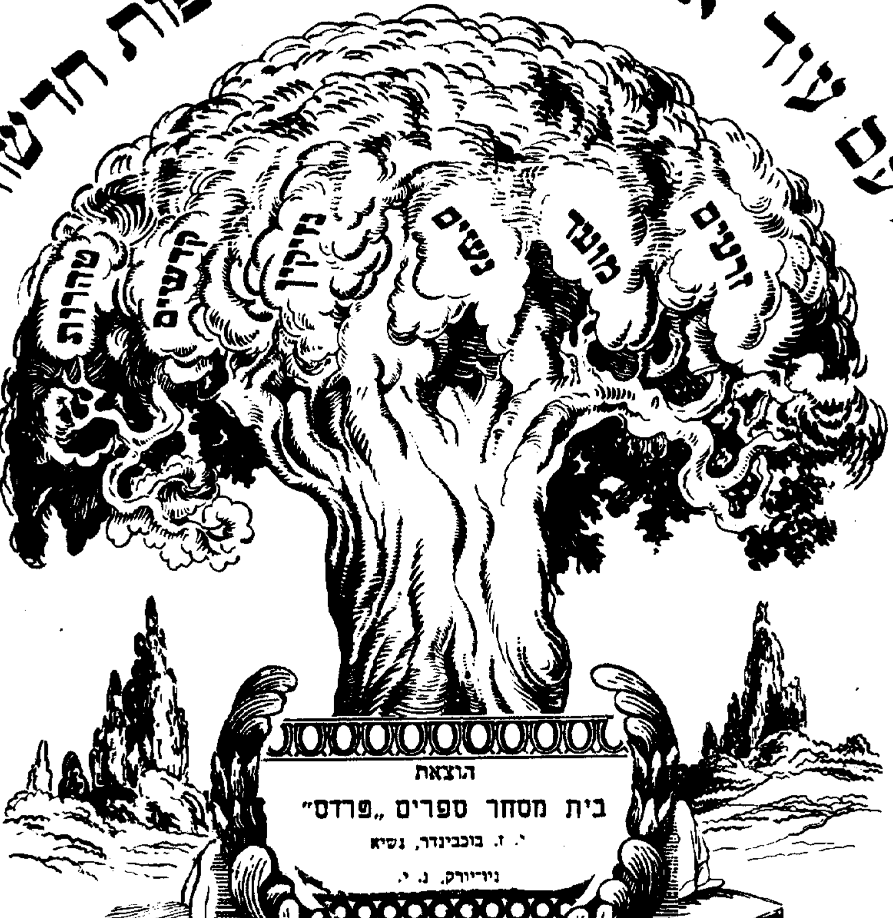
זרעים
מועד
נשים
נזיקין
קדשים
טהרות

הוצאת
בית מסחר ספרים „פרדס"
י. ז. בוכבינדר, נשיא
ניו־יורק, נ. י.

„פרדס" תשי"ג

משניות

סדר זרעים

עם

א) **פירוש רבינו עובדיה מברטנורה** ז"ל. ב) **תוספת יום טוב**
להג"מ **יום טוב ליפמאן** בהר"ד **נתן הלוי העליר** ז"ל.

(שני אלה הוגהו עתה ע"פ הדפסותיהם הראשונות ועי"ז הוסרו השבושית שרבו מאד בהדפסות שאחריהן).

ג) **מהרש"א** (חא"ג) מהג"מ שמואל אליעזר הלוי אידלש ז"ל אבד"ק אוסטראה.

ד) **תוספות חדשים** מהג"מ שמשון הסיד ז"ל מאלטונא (בעהמ"ס נזירת שמשון) ומהג"מ שאול ז"ל אבד"ק אמשטרדם (בעהמ"ס בנין אריאל) ועוד מגאוני זמנו (כמש"נ באמשטרדם בשנת לחל"ת) וחדושים רבים מהר"ז ומהרמ"ז הכהן בלוך ז"ל (כמש"נ בווילנא והוראדנא תקע"ח).

ה) **תוספות ראשון לציון** מהג"מ ישעיה ברלין (פיק) ז"ל.

ו) **שנות אליהו** על סדר זרעים
ז) **אליהו רבא** על סדר טהרות
ח) **באורי הגר"א** על תמיד מדות וקנים
מרבינו אליהו ז"ל (הגר"א מווילנא)

ט) **תוספות רע"ק** מהג"מ עקיבא איגר ז"ל אב"ד ור"מ דק"ק פוזנא והמדינה.

י) **חדושים** מהג"מ לוי יצחק ז"ל אבד"ק ברדיטשוב.

יא) **חדושים** מספר **לשון הזהב** מהג"מ דוד טעבלי ב"ץ שיף ז"ל אבד"ק לונדון והמדינה.

יב) **חדושים** מס' זרע יצחק מהג"מ יצחק חיות ז"ל.

יג) **חדושים** מהג"מ אלעזר ז"ל אבד"ק בראדי.

יד) **מלא הרועים** מהג"מ יעקב צבי יאליש ז"ל מדינוב, [בהוספות רבות].

טו) **משנת רב [ברוך טעם]** מהג"מ ברוך פרענקל תאומים ז"ל אבד"ק לייפניק [בהוספות רבות].

טז) **בית שאול** מהג"מ יוסף שאול הלוי נאטאנזאהן ז"ל אבד"ק לבוב, [בהוספות רבות].

יז) **חדושים** מהג"מ משלם זלמן אשכנזי ז"ל אבד"ק לובלין.

יח) **נמוקי הגרי"ב** מהג"מ יהודה בכרך ז"ל אבד"ק סייני.

יט) **דרכי המשנה וכללותיה** מהג"מ יעקב חאגיז ז"ל (מספרו עץ חיים).

כ) **תולדות רבינו הקדוש** מס' בית רבי.

כא) **דקדוק לשון המשנה** מהג"מ שלמה לעוויזאהן ז"ל.

כב) **העתקת המלות הלועזיות** מהרב ר' מאיר דארמיצער ז"ל.

ועל כל אלה הוספנו כהבטחתנו בתחלת ההדפסה

אחת וחמשים הוספות חדשות נכבדות

כוללות פירושים חדושים והגהות **מגאוני קדמוני ובתראי** ורבים מהם היו גנוזים עד כה **בכתבי יד קדשם** שעין הדפוס לא שופתם עוד, והנם נקובים בשמותיהם מעל"ד.

ואלה שבע ושלשים ההוספות החדשות:

א) **פירוש רב האי גאון** ז"ל על סדר טהרות.

ב) **פירוש הריבב"ן** למס' שקלים, מרבינו יהודה ב"ר בנימין הרופא ז"ל ממשפחת הענוים.

גם הצגנו לקוטים למס' שקלים מכת"י קדמוני משנות המאה הראשונה לאלף הששי.

ג) (כת"י) ספר **מלאכת שלמה** על כל שתא סדרי משנה מהקדוש הנ"מ **שלמה העדני** ז"ל (יכיל כשמונה מאות דפים (פאליא) בכתב רש"י ספרדי, והכ"י היה ביד הרחיד"א ז"ל וחתום שמו עליו, ומזכירו לשבח בשה"ג במע"ג אות ש' סמן נ"ז ובמע"ס אות מ' סי' קכ"ד). [בסדר זרעים וטהרות הוצג אצל פנים המשניות].

ד) פי' **תפארת ישראל** להנ"מ **ישראל ליפשיץ** ז"ל אב"ד דק"ק דאנציג. עם **הלכתא גבירתא** לסדר זרעים ומועד. בפירושו נעשה חדש ומועיל להבדיל בין הפשט ובין הפלפול, ונדפסו זה לעמת זה בשם „יכין" „ובועז" כאשר עשה הגאון המחבר ז"ל בפירושו הארוך לסדר טהרות שנדפס בתוצאה זו. — גם נתקנו בו אלפי שבושים וטעיות הדפוס שנפלו בהוצאות הקודמות.

ה) (כת"י) **פירוש הארוך** לבעל **תפארת ישראל** ע"ס טהרות (תחת פירושו שנדפס עד כה) פירוש נפלא מאד. וקרא שמו בהקדמתו **עטרת תפארת** והיה ספון בכי"ק. גם נלוו עליו „**הלכתא גבירתא**" ופתיחה „**מראה כהן**" ו„**קרית ארבע**".

ו) **מסגרת זהב** מהנ"מ ברוך יצחק ליפשיץ ז"ל בנו של בעל הפירוש **תפארת ישראל**.

ז) **שנות אליהו** למס' שבת מרבינו אליהו ז"ל (הגר"א מווילנא). עם הערות מהנ"מ **נפתלי הירץ הלוי** ז"ל אבד"ק יפו.

ח) (כת"י) ספר **משנה ראשונה** באור נפלא על סדר זרעים מהנ"מ **אפרים יצחק** ז"ל דיין ומו"ץ בק"ק פרעמישלא, בבי דינא רבא של הצדיק הנ"מ **יוסף אשר עהרינבערג** ז"ל.

ט) (כת"י) ספר **משנה אחרונה** באור נפלא על סדר טהרות מהנ"ל (שניהם יכילו בכתב יד ערך מאה ושבעים באגין).

י) (כת"י) ספר **יש סדר למשנה** לסדר זרעים ומועד, מהנ"מ **ישעיה ברלין** (פיק) ז"ל, בעה"מ תוספות ראשון לציון.

יא) **חזון נחום** להנ"מ **אליעזר** ב"ר **יעקב נחום** ז"ל, לקוטים מספרו להרבה מסכתות מס' קדשים וטהרות.

יב) **יין הרקח** חדושים להרבה מסכתות, מהנ"מ **אלעזר** ז"ל אבד"ק בראדי ואמשטרדם (בעהמ"ס מעשה רוקח על התורה וכו').

יג) **בית מאיר**, חדושים להרבה מסכתות, מהנ"מ **מאיר פוזנר** ז"ל, אבד"ק שאטלאנד והמדינה (בעהמ"ס בית מאיר על הש"ס ושו"ע וכו').

יד) **מעשה ארג** מהנ"מ **יצחק יהודה אייזיק** ז"ל מקאמארנא למסכת מכשירין, זבים, וטבול יום.

טו) **חדושי מהרי"ח** על כל שתא סדרי משנה, מהנ"מ **יואל חסיד** ז"ל מאמטשיסלאוו (בכל ספרי המשניות (חוץ ממשניות ד' דובראוונא) לא נדפסו חדושיו רק על סדר זרעים וטהרות בלבד).

טז) ספר **יעיר קנו** על מסכת קנים, מהנ"מ **מנחם אליעזר** ז"ל בנו של בעהמ"ס **עטרת ראש**.

יז) (כת"י) **הגהות וחדושים** לסדר נשים ונזיקין, מהנ"מ **צבי הירש קאלישער** ז"ל אבד"ק טהארן (בעהמ"ס מאזנים למשפט).

יח) (כת"י) **הגהות וחדושים** מהנ"מ **אליהו גוטמאכער** ז"ל אבד"ק גרידץ (בעהמ"ס צפנת פענח).

יט) (כת"י) **צבי תפארת** מהנ"מ **צבי הירש** ז"ל (נכדו של בעהמ"ס חכם צבי ז"ל) אב"ד ור"מ דק"ק **ברלין והמדינה** (בעהמ"ס צבי לצדיק והגהות על הש"ס).

כ) **הגהות הרש"ש** מהנ"מ **שמואל שטראשון** ז"ל, ועליהן נלוו גם הערות (מכ"י) מכנו הנ"מ **מתתיהו** ז"ל.

כא) (כת"י) **שער הציונים** לסדר זרעים מהנ"מ ישכר ז"ל (בעהמ"ס פתחי שערים).

כב) (כת"י) **בן אריה** חדושים לסדר מועד ונשים מאת הנ"מ **זאב בן אריה** ז"ל אבד"ק טעלז (בעה"מ הגהות בן אריה על הש"ס).

כג) **מעיני יהושע** על מסכת מדות קנים ואהלות, מהנ"מ **יהושע העליר** ז"ל אבד"ק טעלז (בעה"מ דברי יהושע וחסן יהושע וכו').

כד) (כת"י) **חלופי גירסאות ושנויי נוסחאות** ע"פ ספרי משניות מדפוסים ישנים, וע"פ תלמוד בבלי וירושלמי, ונכללו בהם הגהות בעל שיטה מקובצת לסדר קדשים.

כה) (כת"י) **אור גדול** מהנ"מ **ירוחם יהודה ליב פערלמאן** ז"ל, הנודע בשם „**הגדול דמינסק**".

כו) (כת"י) **יתרון האור** חדושים רבים מהמפרש **אור גדול** הנ"ל, שלא יכילם הגליון במקומם, בסדרי מועד נשים נזיקין וקדשים, נדפסו בסוף כל הלק.

כז) (כת"י) **חשק שלמה** חדושים מהנ"מ **שלמה הכהן** ז"ל. מו"צ דק"ק ווילנא.

כח) (כת"י) **משנת רב יוסף** לסדר זרעים וטהרות, מהנ"מ **יוסף רייזין** ז"ל אבד"ק סלאנים (בעה"מ שו"ת עדות ביהוסף וכו').

כט) (כת"י) **הגהות** על סדר טהרות מהנ"מ **יעקב ווידנפעלד** ז"ל אבד"ק הרימלאו.

ל) (כת"י) **גליון מהרא"י** לסדר זרעים מהנ"מ **אברהם יונה יעווניו** ז"ל מהוראדנא (בעהמ"ס נמוקי מהרא"י על הרמב"ם).

לא) **תפארת יעקב** תקונים והערות לפי' תפארת ישראל מהג"ם יעקב צבי שפירא ז"ל אבד"ק אסטרין.

לב) (כה"י) **אהבת איתן** מהג"ם אברהם אבלי ז"ל אבד"ק ווערזאן.

לג) (כת"י) **תוספות אנשי שם** לסדרי זרעים וטהרות. ילקוט חדש ונפלא מבחירי מבארי המשנה ומפרשיה. נלקטו מספרים נבחרים רבים מאד.

לד) (כת"י) **לקוטים** באורים נפלאים למשניות. נלקטו ונאספו מספרים רבים, ממבחרי מפרשי המשניות.

לה) (כת"י) **ציונים**. מראה מקומות לדברי המשנה בבבלי ירושלמי, תו"כ, תוס', רא"ש, מיימוני, סמ"ג, טור, שו"ע, והרבה שו"ת.

לו) **הקדמת הרמב"ם** ז"ל לסדר זרעים (מוגהת ע"פ משניות ד' נאפולי משנת רנ"ב), עם הגהות מהר"י ברלין ז"ל. גם **הקדמת הרמב"ם** ז"ל לסדר טהרות (מוגהת ע"פ כ"י מרבינו בצלאל אשכנזי ז"ל) וסביבה הערות מלוקטות מס' מי נפתוח.

לז) (כת"י) **חלוקת הקדמת הרמב"ם** ז"ל מסדר טהרות לסימנים מהג"ם יהודה אלבוטיני ז"ל,(מכ"י שנכתב בשנת ה' רס"א)

גם הוספנו בו: א) הקדמת הרע"ב ז"ל לסדר טהרות עם הערות מס' חזון נחום. ב) דברי המו"ל את פירוש הרע"ב בראשונה מתוך הכ"י, בויניציא שנת ש"ז. ג) דברי המו"ל את פירוש התוי"ט בראשונה, בשנת שע"ה. ד) הסכמות הגאונים בעל עוללות אפרים והשל"ה על התוי"ט.

עוד זאת עשינו להועלת הלומדים, כי הדפסנו פנים המשניות לספר שנות אליהו להקל על הלומד שיהיה הבאור קרוב להמשנה על אתר. — גם הצגנו בראש העמודים את שם הפרק כפי שהוא בגמרא, לפי שהראשונים בהראותם לאיזה פרק יקראוהו בשמו.

הוספות על ההוספות

לכל ההוספות הרבות והנכבדות הנ"ל שעטרנו בהן את המשניות לא אמרנו עוד די, ולא נלאינו במלאכת הגדולה הזאת, ובע"ה אזרנו חיל, ויגענו ומצאנו עוד ארבע עשרה מרגליות טובות להוסיפן בעטרת המשניות. לפאר ולתפארת, ולתועלת רבה. ואלה הן:

א) **פירוש הראב"ד** ז"ל למסכת קנים.

ב) **סלע המחלוקת** כולל השגות הרז"ה על פי' הראב"ד.

ג) **פירוש הרא"ש** למס' קנים, עם תקונים מס' יעיר קנו.

ד) **פירוש למס' אבות ממחזור ויטרי** לרבינו שמחה ז"ל תלמידו של רש"י ז"ל, ומיחסו לרבינו יעקב ב"ר שמשון ז"ל בן דורו של רבינו תם ז"ל (הפירוש הזה נדפס פעם אחת במחזור ויטרי ע"י חברת מקיצי נרדמים, והחברה נתנה לנו לבדנו הזכות לעטר בו את המשניות). והצגנו עליו גם **נוסחת כתב יד אחר** שנמצאו בו שנויים רבים וגדולים.

ה) **סדר תנאים ואמוראים** ממחזור ויטרי הנ"ל ולא נדפס בו רק כהציו, והשלמנוהו כלו ע"פ כ"י מינכען יע"פ כ"י הרהיד"א ז"ל עם הערות הרהיד"א עליו

ו) **באור מהרש"ה** לפירוש מחזור ויטרי הנ"ל, מאת הג"ם שמעון הלוי איש הורוויץ ז"ל אבד"ק ליפציג.

ז) **הוספות לתוספות ראשון לציון** להג"ם ישעיה ברלין ז"ל, שלא נדפסו רק במשניות דיהרנפורט בשנת תקס"ו, והמשניות ההם יקירי המציאות מאד.

ח) **מדרש שמואל** להג"ם שמואל די אוזידא ז"ל לפ' ש"ת.

ט) **באור הגר"א** ז"ל למסכת אבות.

י) **פירוש זרע יצחק** למסכת אבות להג"ם יצחק חיות ז"ל (נדפס בשלמות).

יא) **רוח חיים** להג"ם חיים מוולאזין ז"ל לפרק שנו חכמים (הוצג על הגליון בתוך הלקוטים).

יב) **לקוטי בתר לקוטי** מספר שושנים לדוד, בית דוד, משנת חכמים, אמתחת בנימין, הון עשיר ולחם שמים. מלבד אלה שנדפסו על הגליון בתוספות אנשישם ובלקוטים.

יג) **חדושים והגהות** מהג"ם אברהם שמעון טרויב ז"ל אבד"ק קידאן (בעל ההגהות והציונים לס' הלכות גדולות):

יד) **ציור חדש ונפלא לתבנית הבית ולמזבח** ע"פ שטת בעל הפי' „תפארת ישראל", מצוייר בדקדוק רב ע"י הכם מומחה (כי הציור שלו שנדפס כבר במשניות תפ"י הנהו משובש מאד)

מלבד פרק שנו חכמים שהוספנוהו במשניות אלה, שנשמט מרובי המשניות.

זכרון לראשונים

נפקוד לטוב קצת מהספרים מדפוסים הקדמונים היותר מובחרים, יקדי המציאות מאד שהיו לנו לעינים ולתועלת רבה לברור ההגהה המדויקת ולנוסחאות ישרות, ואלה הם:

א) **מִשניות** דפוס ראשון, עם פירוש הרמב"ם.
דפוס נאפולי (שנת רנ"ב).

(והוא יקר המציאות מאד, ולא נמצא בכל העולם מדפוס זה רק כעשרה ספרי משניות כאלה, כמ"ש הרב בעל ד"ס בהקדמתו למס' ברכות, ואף ברובי בתי עקד הספרים הגדולים שבעולם לא נמצאו).

ב) **משניות** עם פי' הרמב"ם הר"ש והראב"ד.ד' ווניציא (ש"ז).

ג) **משניות** שנדפס ראשונה עם פי' הרע"ב.
ד' וויניציא (ש"ז).

ד) **משניות** עם פירוש הרמב"ם והרע"ב.
ד' ריווא די טרינטא (ש"ד).

ה) **משניות** עם פי' הנ"ל. ד' מנטובא (שכ"א—שכ"ג).

ו) **משניות** עם פי' הנ"ל. ד' באסיליאה (ש"מ).

ז) **משניות** עם פי' הנ"ל. ד' וויניציאה (שס"ו).

ח) **משניות** שנדפס ראשונה עם התוי"ט על ידי עצמו.
ד' פראג (שע"ה).

ט) **משניות** שנדפס ג"כ ע"י בעל התוי"ט בעצמו עם הוספות רבות. ד' קראקא (ת"ג).

י) **מתניתא דבני מערבא**, שתא סדרי, נדפס מכ"י שנמצא בארץ הקדם. ד' קעמברידוש (תרס"ב).

(והוא יקר המציאות, כי לא נדפסו ממנו רק מעט עקזעמפלארים).

יא) **ירושלמי** דפוס ראשון. ד' וויניציאה (ר"פ ?).

יב) **תלמוד בבלי**, מסכתות רבות.
ד' וויניציאה (רפ"א—רפ"ו).

יג) **כל הש"ס** בבלי שהגיה אותו **הריעב"ץ** ז"ל וסידר אותו להדפסה עם ציונים מהחל ועד כלה, ועל גליונותיו חדושיו והגהותיו. דפוס פפד"מ (תס"ב—חע"ד).

יד) **אלפסי** דפוס הראשון. ד' קושטא (רס"ט) (יקר המציאות מאד).

טו) ספר **דקדוקי סופרים**. מאיר העינים בנוסחות כ"י רבים.

טז) ספר **ערוך השלם** להרה"ג החכם מר **חנוך יהודה** קאהוט ז"ל.

ועוד סִפרים רבים כאלה שהיו לנו לעינים ולתועלת רבה במלאכתנו מלאכת שמים הזאת

ואלה **הספרים הנבחרים** אשר מהם נלקטו **תוספות אנשי שם** (הנ"ל אות ל"ד).

א) **לחם משנה** על משניות להג"מ משה ב"ר נח יצחק ליפשיץ ז"ל נדפס בקראקא שצ"ז בהסכמת המהרש"א והב"ח. ב) **עץ חיים** להר"י חאגיז ז"ל. ג) **באר אברהם ומי באר** להג"מ אברהם ב"ר חיים ליסקר ז"ל. ד) **לקט הקמח** להר"מ חאגיז ז"ל. ה) **קול הרמ"ז** להר"מ זכותא ז"ל. ו) **לחם משנה** להג"מ אורי פייוש תר' יוזביל האמלבורג ז"ל. ז) **הון עשיר** להג"מ עמנואל חי ריקי ז"ל. ח) **לחם שמים** ח"א להריעב"ץ ז"ל. ט) **לחם שמים** להנ"ל ח"ב, **ומשנה לחם** הוספות לח"א. י) **מים חיים** לבעה"מ ספר פרי חדש. יא) **פי שנים** פי' הרא"ש לסדר זרעים עם הרבה חדושים מהמו"ל ה"ר אלישע גאליקו ז"ל. יב) **בית דוד** להג"מ דוד קורינאלדי ז"ל. יג) **שושנים לדוד** להג"מ דוד פארדו ז"ל. יד) **אמתחת בנימין** להג"מ בנימין וואלף פרידבורג ז"ל. טו) **בני יששכר** להג"מ יששכר בער בן מהרש"ח ז"ל בעל נזירות שמשון. טז) **משנת חכמים** להג"מ משלם מקרעמניץ ז"ל. יז) **מי נפתוח** להג"מ יהודה ליב ערל ז"ל בעל אפיקי יהודה, יח) **מי נפתוח** חלק שני על אהלות נגעים ופרה כתב יד המחבר הנ"ל. יט) **כנסת ישראל** להג"מ גדליה ליפשיץ ז"ל. כ) **פאת השלחן** להג"מ ישראל משקלאב ז"ל בעל תקלין חדתין. כא) **נזיר שמשון** להג"מ יעקב שמשון סיניגא ז"ל. כב) **נמוקי הגרי"ב** להג"מ יהודה בכרך ז"ל. כג) **יין הרקח** להג"מ שמחה יואל הכהן ז"ל. כד) **שש המערכת** להג"מ שמעון ל"ש ז"ל. כה) **רץ למשנה** להג"מ צבי הירש ב"ר וואלף ז"ל אבד"ק עקצין. כו) **תא הרצים** להנ"ל, כז) **משנת ר' נתן** להג"מ צבי אויערבאך ז"ל. כח) **לקוטי המשנה** להג"מ שרגא פייוש פרענקל ז"ל בעל ס' ציון לדרש. כט) **קול סופר** להג"מ חיים סופר ז"ל בעהמ"ח ס' מחנה חיים. ל) **זכרון יהודה** להג"מ יהודה זונדיל ב"ר נחמיה ז"ל. לא) **אומץ יוסף** להג"מ יוסף יהודה ז"ל דיין דק"ק ברעסלויא. לב) **זרע קודש**. לג) **עת לחננה**. לד) **אמרות טהורות**. שלשתם להר"ש פריינד ז"ל.

ומלבד כל אלה נאספו אליו פנינים יקרים מהרבה מפרשי הש"ס בבלי וירושלמי, ומפרשי הרמב"ם והטור והש"ע.

ראשי תבות בשנויי נוסחאות.

ד"ו דפוס ווילנא. **ד"ס** דקדוקי סופרים. **ד"נ** עי' משד"נ. **ד"פ** משניות עם פי' התוי"ט דפוס ראשון, דפוס פראג (שע"ה). **ד"ק** דפוס קושטנטינא (רי"ף). **ד"ק** משניות עם פי' התוי"ט דפוס שני, דפוס קראקא (נדפס ג"כ ע"י המחבר תוי"ט עם הוספות). **ד"ר** דפוס ראשון. **ד"ש** דפוס שאלוניק (גמרא). **ד"ש** דפוס שונצינו. **כי"א** כתב יד אוקספורד (גמרא). **כי"ה** כ"י המבורג (גמרא). **כי"ל** כ"י לונדון (גמרא). **כי"מ** כ"י מינכען (גמרא). **כי"פ** כ"י פלורינץ (גמרא). **כי"פ** כ"י פאריז (גמרא). **כי"ק** כ"י קעמברידג שהוא כתב המשניות שנדפס בקעמברידג מהכ"י המונח שם באוצר הספרים. **בגם**, מתניתא דתלמודא דבני מערבא. הכ"י הזה מונח תחת ידי הקדש ויש לראות מוכיחות שהכ"י הזה היה לפני הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל המובא בספר מלאכת שלמה. **בי"ר** כ"י רומא (גמרא). **משב"ב** משנה שבבבלי (דפוס ראם). **משבי"ר** משנה שבירושלמי (דפוס ווילנא). **משד"נ** (או ד"נ) משניות דפוס נאפולי. (הוא הדפוס הראשון של המשניות עם פי' הרמב"ם. שנת רנ"ב). **משר"פ** משניות ד' פיזרו. **משדנו"פ** משניות ד' נאפולי ופיזרו: **צה"מ** ציון המשנה (שבבבלי או שבירושלמי). **ש"נ** שנויי נוסחאות.

פתח התיבה

והוא לוח ראשי התיבות שבספר זה. מסודרים על פי **א. ב.** אמנם ידיע להוי כי כל ראשי תיבות שתחלתן אחת או שתים מאותיות השימוש. כמו **ב. ד. ה. ו. כ. ל. מ. ש.** לא יבקשו ולא ימצאו בסדר האות השמושיי. ויבוקש הדבר וימצא כתוב. בהאות השרשיי הראשון כי שם ביתו. למשל. במלת **דבלא'ה** לא ימצא באות **ד'** רק יסיר הד' שהוא אות השמוש. ויחפש וימצא באות **ב'**. ולמראה עיניו ישפוט. שרצוני לומר **דבלאו הכי**. וכן בכל דבר וענין.

א א' אחד. א"א אי אפשר. אין אומרים. אי אמרת. אבדל"ש אין בו דעת לישאל. אה"ט או אהט"ו אב הטומאה. אה"מ אהל המת. אובומ"ש או אומ"ש או אומש"ק אוכלין ומשקין. או"ב אדם וכלים. א"ח אין חוששין. אינו חייב. אח"ב אחר כך. אח"צ אינו חוצץ. א"י אינו יודע. או"י אומן יוסף. אי"ל אין לומר. אילה"ק אין להקשות. א"כ אם כן. אכ"ל איכא למימר. א"ל אומרים לו. אמרו לו. אל"כ אם לא כן. אלת"ה אי לא תימא הכי. אמה"ח אבר מן החי. אממ"ס או אמחמ"ס אינו מחזיק מ' סאה: אמחט"ו או אמהוט"ו אין מחזיקין טומאה. אמ"ט אינו מטמא. אמ"ט אמרות טהורות. אמת"ב אמתחת בנימין. אמ"צ אינו מצטרף. אמק"ט אינו מקבל טומאה. א"נ אי נמי. אי נימא. אינו נאמן. א"ע את עצמו. אע"ג אף על גב. אע"כ אלא על כרחך. אעפ"י אף על פי. אפ"ה אפילו הכי. א"צ אינו צריך. אשאמק"ט אשאינו מקבל טומאה.

ב באה"מ באהל המת. בא"י בארץ ישראל. באינו יודע. ב"א באר אברהם. ב"ד בית דוד. בי"ש בני יששכר. בית שאול. בא"צ ב' אצבעות. באינו צריך. ב"ב בבא בתרא. בב"א בבת אחת. בבי"א במהרה בימינו אמן. בד"א במה דברים אמורים. בדבר אחד. בדל"ש בו דעת לשאל. בהמ"ק בית המקדש. בו"ת בנו ותלמידו. בה"ב בית הבליעה. ביהב"ד בית הבד. ביוה"כ ביום הכפורים. בי"ס בית סאה. ביה"פ בית הפרס. ביה"ש בין השמשות. בל"ז בלא זה· בלא"ה בלאו הכי. בל"כ בא לכאן. במע"ש במעשר שני. במ"א או במק"א במקום אחר. במקום אחד. ב"נ בן נח. בנ"א בני אדם. בנוסחא אחרינא. בס"פ בסוף פרק. ב"ב או בעה"ב או בע"ב בעל הבית. בעוב"ש בעור ובשר. בפ"א בפעם אחר. בפעם אחד. בפ"ע בפני עצמו. ב"ק או בי"ק בית קבול. ב"ק בבא קמא. ברו"ט ברום טפח. ברוה"ק ברוח הקודש. ב"ש ב' שערות. בית שמאי. בשע"צ בשער צהוב. בת"ר בתר רובא:

ג גא"צ ג' אצבעות. ג"ט ג' טפחים. גטעג"ט ג' טפחים על ג' טפחים. ג"י ג' ימים. ג"כ גם כן. ג"ל ג' לוגין. געג"ג ג' על ג'. געגא"צ ג' על ג' אצבעות. ג"ש ג' שנים. גזירה שוה.

ד ד"א דבר אחר. דבר א'. ד' אמות. דף א'. דאו' דאורייתא. דאמ"ק דאינו מקבל. ד"א דפוס אמשטרדם. ד"ב ד' באסיליאה. ד"ו ד' ווינציא. דו"ב ד' ווינציא ובאסיליאה. ד"מ ד' מנטובה. ד"נ ד' נאפולי. ד"ס דקדוקי סופרים. ד"פ ד' פראג. ד"ק ד' קראקא. דבכ"ח דבכלי חרס. דבכה"ג דבכהאי גוונא. דב"מ דבבא מציעא. ד"ה דברי הכל. דבור המתחיל. דף ה'. ד"ו דף ו' וכו'. ד"ט ד' טפחים. ד"י ד' ימים. דל"ש דעת לשאל. דלא שייך. דלא שכיח. דמדא"צ דמדאינו צריך. דמדאמ"צ דמדאינו מצטרף. דמ"ר ד' מראות. ד"ס דברי סופרים. דעק"ל דעוד קשיא לי. ד"ת דין תורה. דברי תורה:

ה ה"א הלכה א'. ה"ב הלכה ב' וכו'. ה"ה הרי הוא. הוא הדין. הלכה ה'. הו"א הוה אמינא. הו"ל הוה ליה. הול"ל הוה ליה למימר. הו"ע הון עשיר. ה"ט היינו טעמא. ה' טפחים. הלממ"ס או הלמ"ס הלכה למשה מסיני. ה"מ הני מילי. הומ"ל הוה מצי למימר. ה"נ הכי נמי. הע"ש הערב שמש. הערב שמשן. ה"פ הכי פירושא. הכי פריך. ה"ק הכי קאמר. הר"ב הרב רבינו ברטנורא:

ו ובזא"ז ובזה אחר זה. וביה"ח ובימות החמה. וביה"ג ובימות הגשמים. וב"כ וב' כרעים. ובב"ש ובכל שהוא. ו"ב ויניציאה באסיליאה. והנ"מ והני מילי. ובעז"נ ובעזרת נשים. ו"ט ו' טפחים. ויק"ט ויקבל טומאה. וי"א ויש אומרים. וכ"ה וכן הוא. ול"נ ולי נראה. ול"ק ולא קשיא. ולא קאמר. ולרמל"מ ולרבינו משנה למלך. ולרכ"מ ולרבינו כסף משנה. ולפמ"ש ולפי מה שכתבתי. ולפי מה שכתב. ול"א ולא אמרינן. ול"ג ולא גרס. ולא גרסינן. ומש"ה ומשום הכי. ומדהו"ל ומדהוה ליה. ונ"מ ונפקא מינה. ונמ"ל ונעשה מלאכתינו. יצ"ע וצריך עיון. וק"ו וקל וחומר. וק"ט וקבל טומאה. וקבלת טומאה:

ז זא"ז זה אצל זה. זב"ז זה בזה. ז"ט ז' טפחים. ז"י ז' ימים. ז"י זרע יצחק. זכרון יהודה. ז"ק זרע קדש. זכב"ז זה כנגד זה. ז"ל זה לשונו. זכרונו לברכה. זל"ז זה לזה. זמ"ז זה מזה. ז"נ ז' נקיים. זע"ז זה על זה:

ח ח"א ח' אמות. ח"ג חצי גרים. ח"ל חוצה לארץ. חצ"פ או חצפ"ר חצי פרס. חרא"ב חזרת ראשי אברים. ח"נ חזון נחום. חרד"ן חריפותא דנכרא. ח"ש חצי שיעור. חצ"ט חצי טפח. חשו"ק חרש שוטה וקטן:

ט טבו"י טבול יום. טואו"כ טומאת אוכלין. טו"ז טומאת ז'. טו"מ טומאת מת. טוה"ג טומאת הגוף. טו"ה טומאה חמורה. ט"ז טמא ז'. טמו"ז טמא טומאת ז'. טמו"ע טמא טומאת ערב. ט"מ טמא מת. טומ"י טומאה ישנה. ט"ס טעות סופר. טע"ט טפח על טפח. טו"ע טומאת ערב. טו"ק או ט"ק טומאה קלה. טומ"צ טומאת צרעת:

י י"א יש אומרים. יבדל"ש יש בו דעת לשאל. יב"נ יהושע בן נון. יה"ר יין הרקח. יוה"כ יום הכפורים. יח"א י"ח אמות. י"ט י' טפחים. יי"נ יין נסך: י"ל יש לומר. יע"ש יעיין שם.

כ כ' כתב. כ"א כל אחד. כי אם. כבאבדל"ש כבאין בו דעת לשאל. כבעוב"ש כבעור ובשר. כ"ה כן הוא. כולה האי. כה"ג כהאי גוונא. כהן גדול. כ"ז כל זה. כל זמן. כזבכאכ"פ כזית בכדי אכילת פרס. כ"ח כלי חרס. כי"ב כיוצא בו. כ"כ כן כתב. כמו כן. כ"מ כלי מתכות. כנ"י כנסת ישראל. כנ"ל כך נראה לי. כנזכר לעיל. כספ"א כסוף פרק א'. כספ"ב כסוף פרק ב'. כ"ע כלי עץ. כולי עלמא. כע"ז כלי עור. כעל"פ כולי עלמא לא פליגי. כ"פ כי פליגי. כמה פעמים. כפ"א כפרק א'. כפ"ב כפרק ב' וכו'. כצ"ל כך צריך לומר. כרפ"א כריש פרק א'. כרפ"ב כריש פרק ב'. כ"ש כל שהוא. כל שכן.

ל ל"א לישנא אחרינא. לא אמרינן. ל"ג לא גרסינן. לא גזרי'. ל"ד לאו דוקא. לא דמי. לה"ז לשון הזהב. לה"מ לקוטי המשנה. לה"ק לקט הקמח. לח"ם לחם משנה. לח"ש לחם שמים. לה"ר לשון הרע. לכ"א לכל אחד. לכה"פ לכל הפחות. ל"ל למה לי. ל"מ לא מבעי. לולא מסתפינא. למ"ד למאן דאמר. ל"נ לשון נקבה. לי נראה. ל"פ לא פליג. לפ"ז לפי זה. לפע"ד לפי עניות דעתי. לפמ"ש לפי מה שכתבתי. לק"ט לקבל טומאה. ל"ש לא שנא. לא שייך. לא שכיח. לת"מ לא תתן מכשול:

מ מ"א משנה א'. מקום אחר. מאהט"ו מאב הטומאה. מ"ב משנה ב'. מ"ד משנה ד' וכו'. מאן דאמר. מדא"א מדאי אפשר. מדה"ל מדהוה ליה. מדכ"ב מדכתב כן. מדל"ק מדלא קאמר. מדטבו"י מדטבול יום. מד"ס מדברי סופרים. מה"ת מן התורה. מה"ט מהאי טעמא. מהטו"מ או מחזט"ו מחזיקין טומאה. מ"ט מאי טעמא. משנה ט'. מכ"ש מכל שכן. מ"מ מכל מקום. ממ"נ ממה נפשך. מנ"ל מנא לן. ממ"ס מחזיק מ' סאה. מ"ס מ' סאה. מר סבר. מע"ש מעשר שני. מעל"ע מעת לעת. מצ"ע מצד עצמו. מק"ט מקבל טומאה. מק"א מקום אחר. מ"ב מי באר. מ"ח מים חיים. מלה"ר מלא הרועים. מל"ה משנה לחם. מ"נ מי נפתוח. מ"ר משנת רב. מר"ן משנת ר' נתן. מש"ח משנת חכמים. מ"ש מאי שנא. מה שכתב. מוצאי שבת. מש"ה משום הכי. משא"כ מה שאין כן. משכו"מ משכב ומושב. משכח"ל משכחת לה. מו"ט מז' טפחים:

נ נגמ"ל נגמר מלאכתו. נו"נ נושא ונותן. נוקם ונוטר. נז"ש נזיר שמשון. נט"י נטילת ידים. נ"ל נראה לי. נ"מ נפקא מינה. נכסי מלוג. נע"נ נ' על נ':

ס ס' ספק. ס"ד סלקא דעתך. סד"א סלקא דעתך אמינא. ס"ט ספק טומאה. סי' סימן. סי"ט או סיט"ו סימן טומאה. ס"ל סבירא ליה. ס"ס סוף סוף. ספק ספיקא. ספ"א סוף פרק א'. ספ"ב סוף פרק ב'. ס"פ סוף פרקין:

ע ע"א עד אחד. ענין אחר. ע"ג על גבי. עגא"צ על ג' אצבעות. עג"ט על ג' טפחים. עו"ב עור ובשר. ע"ז עבודה זרה. על זה. ע"ח עץ חיים: על"ח עת לחננה. עטק"ו על טהרת קודש. עו"ט עוף טהור. ע"י על ידי. על ידו. עי"ז על ידי זה. עכ"ל עד כאן לשונו. עכ"פ על כל פנים. ע"כ על כן. עד כאן. על כרחך. עבלה"ט עד כאן לשונו הטהור. ע"מ על מנת. עדל"ת עשה דוחה לא תעשה. עמ"ח על מחנה. עמונמ"ל עמוד ונעשה מלאכתנו. עמ"ש עיין מה שכתבתי. עיין מה שכתב. ע"פ על פי. על פני. עפ"א עיין פרק א' וכו'. ע"ר עטרת ראשי. ע"ט על טהרת. ערכ"מ עיין רבינו כסף משנה:

פ פ"א פרק א'. פירש אחר. פעם אחד. פ"ט פותח טפח. פרק ט'. פי' פירוש. פ"ק פרק קמא. פה"ש פאת השלחן. פר"ח פרי חדש. פ"ש פי שנים:

צ צ"א צד אחד. צד אחר. צמ"פ צמיד פתיל. צמו"פ או צמופ"ש צמר ופשתן. צ"ע צריך עיון. צ"צ צמח צדק.

ק ק' קשה. קא' קאמר. ק"א ק' אמה. קו' קושיא. ק"ו קל וחומר. ק"ט קבל טומאה. קיי"ל קיימא לן. קמ"ל קא משמע לן. ק"ס קול סופר. ק"ק קדשי קדשים. קרוג"ב קרחת וגבחת. ק"ש קריאת שמע:

ר רא"ב ראשי אברים. רב"א או רבא"ו רבינו אלי' ווילנא. ר"ה רשות הרבים. רה"י רשות היחיד. רי"ב ר' יהודה בכרך. רל"מ רץ למשנה. רמ"ז ר' משה זכותא. רש"ש ר' שמואל שטראשון. רמ"ל רבינו משנה למלך. ר"מ ור"ב רוב מנין ורוב בנין. ר"פ ריש פרק. ריש פרשה. רתוי"ט רבינו תוספות יום טוב. ר"י ר' יהודה. ר' יוסי. ריב"נ רבי יוחנן בן נורי:

ש שבעוב"ש שבעור ובשר. שבא"י שבארץ ישראל. שבכ"ה שבכלי חרס. שהב"ח שהכלי חרס. שה"מ שם המערכת. ש"ל שושנים לדוד. ש"ז שכבת זרע. שחו"ם שחין ומכוה. ש"ל שער לבן. שלבה"ט שלא כנגד הטומאה. שלב"ם שלא כסדרן. ש"מ שמע מינה. שמד"ס שמדברי סופרים. שע"צ שער צהוב. שע"ש שער שחור. שפ"נ או שפהנ"ד שפופרת הנוד. שפי' שפירש. שלב"ז שלא בזמנה.

ת ת"ח תלמיד חכם. תוי"ט תוספות יום טוב. תה"ר תא הרצים. ת"כ תורת כהנים. ת"ק תנא קמא. ת"ל תלמוד לומר. תהלה לאל. תיפוק ליה:

מפתחות פרקי המשנה על סדר האלפא ביתא

אות א

אין עומדין להתפלל ברכות פ"ה :
אלו דברים שבין ב"ש וב"ה ברכות פרק ח :
אלו דברים שאין להם שיעור פאה פרק א' :
*) אלו מפסיקין ....פאה פרק ב :
איזהו ערים .... כלאים פרק ו :
אין אסור משום כלאים כלאים פ"ט :
אין תורמין .... תרומה פרק ב :
אין נותנין דבילה תרומה פרק יא :
אוכלין עראי .... חלה פרק ג :
**) אנדרוגינוס בכורים פרק ד :
א"ר עקיבא .... שבת פרק ט :
אלו קשרים .... שבת פרק טו :
אור לארבעה עשר פסחים פרק א :
אלו עוברין .... פסחים פרק ג :
אלו דברים בפסח פסחים פרק ו :
אלו הן הממונים שקלים פרק ה :
אמר להם הממונה צאו וראו יומא פרק ג :
אין צדין .... ביצה פרק ג :
ארבעה ראשי שנים ר"ה פ"א :
אם אינן מכירין ראש השנה פ"ב :
אין דורשין בעריות חגיגה פ"ב :
ארבעה אחין .... יבמות פרק ג :
אלמנה לכהן גדול יבמות פרק ז :
אלו נערות .... כתובות פרק ג :
אף על פי .... כתובות פרק ה :
אלמנה ניזונית כתובות פרק יא :
ארבעה נדרים .... נדרים פרק ג :
אין בין המודר .... נדרים פרק ד :
ארוסה ושומרת יבם סוטה פרק ד :
אלו נאמרין בכל לשון סוטה פ"ז :
ארבעה אבות נזיקין קמא פרק א :
אלו מציאות .... מציעא פרק ב :
איזהו נשך .... מציעא פרק ה :
אחד דיני ממונות סנהדרין פרק ד :
ארבע מיתות סנהדרין פרק ז :
אלו הן הנחנקין סנהדרין פרק יא :
אלו הן הגולין מכות פרק ב :
ארבעה שומרין הן שבועות פרק ח :
אלו דברים מקולי ב"ש עדיות פ"ד :
אין מעמידין בהמות ע"ג פ"ב :
איזהו מקומן של זבחים זבחים פ"ה:
אלו מנחות נקמצות מנחות פרק ו :
אלו טרפות .... חולין פרק ג :
אותו ואת בנו חולין פרק ה :
אין בערכין .... ערכין פרק ב :
אין מקדישין .... ערכין פרק ז :
אלו קדשים .... תמורה פרק ג :
ארבעה מחוסרי כפרה כריתות פ"ב :
אמרו לו אכלת חלב כריתות פ"ג :
אמר להם הממונה בואו והפיסו תמיד פרק ג :
אמר להם הממונה ברכו תמיד פ"ה:
אבות הטומאה כלים פרק א :
אלו כלים מצילין כלים פרק י :
אלו מטמאין .... אהלות פרק ב :
אדם וכלים .... אהלות פרק ו :
ארובה .... אהלות פרק י :
אלו בהרות .... נגעים פרק ז :
ארץ ישראל טהורה מקואות פ"ח :
אלו חוצצין באדם מקואות פרק ט :
אוכל מעשר טבול יום פרק ד :

אות ב

ב"ש אומר הפקר לעניים פאה פ"ו:
בראשונה היו אומרין שביעית פ"ד:
בנות שוח .... שביעית פרק ה :
בצל .... תרומה פרק י :
בגד שצבעו .... ערלה פרק ג :
במה מדליקין .... שבת פרק ב :
במה טומנין .... שבת פרק ד :
במה בהמה יוצאה שבת פרק ה :
במה אשה יוצאה .... שבת פרק ו :
בכל מערבין .... עירובין פרק ג :
באחד באדר .... שקלים פרק א :
בג' פרקים בשנה תורמין שקלים פ"ג:
בראשונה כל מי שרוצה יומא פ"ב:
בא לו כהן גדול .... יומא פרק ז :
ביצה שנולדה ביום טוב ביצה פ"א :
בג' פרקים בשנה כהנים תענית פ"ד:
בני העיר .... מגילה פרק ג :
בש"א אין ממאנין יבמות פרק יג :
בתולה נשאת כתובות פרק א :
בש"א הקדש טעות נזיר פרק ה :
בן סורר ומורה סנהדרין פרק ח :
בן זומא אומר .... אבות פרק ד :
בעשרה מאמרות אבות פרק ה :
בש"א כל הניתנין זבחים פרק ד :
בהמה המקשה .... חולין פרק ד :
בשלשה מקומות הכהנים שומרים תמיד פרק א :
בזמן שכהן גדול תמיד פרק ז :
בשלשה מקומות הכהנים שומרים מדות פרק א :
במה דברים אמורים קנים פרק ג :
בהרת עזה .... נגעים פרק ב :
בנות כותיים .... נדה פרק ד :
בא סימן .... נדה פרק ו :
בו ביום נמנו וגמרו ידים פרק ד :

אות ג

גדיש שלא לוקט תחתיו פאה פ"ה :
גט פשוט .... בבא בתרא פרק י :
גיד הנשה .... חולין פרק ז :
גופה של בהרת נגעים פרק ו :

אות ד

דיני ממונות .... סנהדרין פרק א :
דיני ממונות (זה בורר) סנהדרין פ"ג:
דם חטאת .... זבחים פרק יא :
דם שחיטה .... כריתות פרק ה :
דם הנדה .... נדה פרק ז :

אות ה

היה קורא בתורה ברכות פרק ב :
הרואה מקום שנעשו בו ברכות פ"ט:
הפאה ניתנת במחובר פאה פ"ד :
הקלין שבדמאי .... דמאי פ"א :
הלוקח פירות .... דמאי פרק ד :
הלוקח מן הנחתום דמאי פרק ה :
המקבל שדה .... דמאי פרק ו :
המזמן את חבירו .... דמאי פ"ז :
החטים והזונין .... כלאים פ"א :
המבריך את הגפן .... כלאים פ"ז :
הפיגם והירבוזין .... שביעית פ"ט :
התורם קישות .... תרומה פרק ג :
המפריש מקצת תרומה תרומה פ"ד:
האוכל תרומה שוגג תרומה פ"ו :
האוכל תרומה מזיד תרומה פ"ז :
האשה שהיתה אוכלת תרומה פ"ח :
הזורע תרומה .... תרומה פ"ט :
היה עובר בשוק .... מעשר פ"ב :
המעביר תאנים .... מעשר פ"ג :
הכובש השולק הטולה מעשר פ"ד :
העוקר שתלים .... מעשר פ"ה :
המוליך פירות .... מעשר שני פ"ד :
הנוטע לסייג .... ערלה פ"א :
התרומה ותרומת מעשר ערלה פ"ב:
התרומה והבכורים בכורים פ"ב :
המוציא יין .... שבת פ"ח :
המצניע לזרע .... שבת פ"י :
הזורק מרה"י לרה"ר שבת פי"א :
הבונה .... שבת פי"ב :
הדר עם העובד כוכבים עירובין פ"ו:
המוצא תפילין .... עירובין פ"י :
האשה בזמן שהיא בבית פסחים פ"ח:
התרומה מה היו עושין בה שקלים פ"ד:
הוציאו לו את הכף יומא פ"ה :
הישן תחת המטה .... סוכה פ"ב :
החליל .... סוכה פ"ה :
המביא כדי יין .... ביצה פ"ד :
הקורא את המגילה למפרע מגילה פרק ב :
הקורא את המגילה עומד מגילה פרק ד :
הכל חייבין בראיה חגיגה פ"א :
החולץ .... יבמות פ"ד :
הבא על יבמתו .... יבמות פ"ו :
הערל .... יבמות פ"ח :
האשה שהלך בעלה יבמות פ"י :
האשה שהלכה .... יבמות פט"ו :
האשה שהלך בעלה וצרתה יבמות פרק ט"ז :
האשה שנתארמלה כתובות פ"ב :
המדיר .... כתובות פ"ז :
האשה שנפלו לה נכסים כתובות פ"ח:
הכותב לאשתו .... כתובות פ"ט :
הנושא את האשה כתובות פי"ב :
השותפין שנדרו .... נדרים פ"ה :
הנודר מן המבושל נדרים פ"ו :
הנודר מן הירק .... נדרים פ"ז :
הריני נזיר .... נזיר פ"ב :
הנכרים אין להם נזירות נזיר פ"ט :
המקנא לאשתו .... סוטה פ"א :
היה מביא .... סוטה פ"ב :
היה נוטל .... סוטה פ"ג :
המביא גט .... גיטין פ"א :
המביא גט אמר .... גיטין פ"ב :
השולח גט .... גיטין פ"ד :
הניזקין .... גיטין פ"ה :
האומר התקבל גט זה גיטין פ"ו :
הזורק גט לאשתו .... גיטין פ"ח :
המגרש .... גיטין פ"ט :
האשה נקנית .... קדושין פ"א :
האיש מקדש .... קדושין פ"ב :
האומר לחבירו .... קדושין פ"ג :
המניח את הכד .... ב"ק פ"ג :
הכונס צאן לדיר .... ב"ק פ"ו :
החובל בחבירו .... ב"ק פ"ח :
הגוזל עצים .... ב"ק פ"ט :
הגוזל ומאכיל .... ב"ק פ"י :
המפקיד .... מציעא פ"ג :
הזהב .... מציעא פ"ד :
השוכר את האומנין מציעא פ"ו :
השוכר את הפועלים מציעא פ"ז :
השואל את הפרה .... מציעא פ"ח:
המקבל שדה מחבירו מציעא פ"ט :
הבית והעלייה .... מציעא פ"י :
השותפין שרצו לעשות ב"ב פ"א :
המוכר את הבית .... ב"ב פ"ד :
המוכר את הספינה .... ב"ב פ"ה :
המוכר פירות .... ב"ב פ"ו :
האומר לחבירו בית כור ב"ב פ"ז :
היו בודקין .... סנהדרין פ"ה :
העיד ר' יהושע ורבי צדוק על פדיון פטר חמור עדיות פרק ז :
העיד רבי יהושע בן בתירא על דם נבילות עדיות פרק ח :
השוכר את הפועל .... ע"ג פ"ה :
הורו בית דין .... הוריות פ"א :
הורה כהן משוח .... הוריות פ"ב :
המזבח מקדש את הראוי לו זבחים פרק ט :
השוחט והמעלה .... זבחים פי"ג :
הקומץ .... מנחות פ"ב :
הקומץ אמר .... מנחות פ"ג :
התכלת .... מנחות פ"ד :
התודה .... מנחות פ"ז :
המנחות והנסכים מנחות פי"ב :
הרי עלי עשרון .... מנחות פי"ג :
הכל שוחטין .... חולין פ"א :
השוחט אחד בעוף חולין פ"ב :
העור והרוטב .... חולין פ"ט :
הזרוע והלחיים .... חולין פ"י :
הלוקח עובר חמורו בכורות פ"א :
הלוקח עובר פרתו בכורות פ"ב :
הלוקח בהמה .... בכורות פ"ג :
הכל מעריכין .... ערכין פ"א :
השג יד .... ערכין פ"ד :
האומר משקלי .... ערכין פ"ה :
המקדיש את שדהו ערכין פ"ח :
המוכר את שדהו ערכין פ"ט :
הכל ממירין .... תמורה פ"א :
המביא אשם .... כריתות פ"ו :
הנהנה שוה פרוטה מעילה פ"ה :
השליח שעשה שליחותו מעילה פ"ו :
החלו עולים במעלות תמיד פ"ו :
הר הבית .... מדות פ"ב :
המזבח היה שלשים ושתים מדות פ"ג:
החרס .... כלים פ"ד :
העושה שלשה פטפוטים כלים פ"ו :
הקלתות .... כלים פ"ז :
התנור שחצצו .... כלים פ"ח :
הסייף והסכין והפיגיון כלים פי"ג :
השידה .... כלים פי"ח :
המפרק .... כלים פי"ט :
הכרים והכסתות כלים פרק כ :
הנוגע בכובד העליון כלים פכ"א :
השולחן והדולפקי כלים פכ"ב :
הכדור והאמום .... כלים פכ"ג :
הבגד מטמא .... כלים פכ"ז :
הטומאה בכותל .... אהלות פ"ז :
הבית שנסדק .... אהלות פי"א :
העושה מאור .... אהלות פי"ג :
הזיז .... אהלות פי"ד :
החורש את הקבר אהלות פי"ז :
הכל מטמאין .... נגעים פ"ג :
הפורח .... נגעים פ"ח :
השחין והמכוה .... נגעים פ"ט :
הנתקים .... נגעים פ"י :
המביא כלי חרס .... פרה פ"ה :
המקדש ונפל .... פרה פ"ז :
האזוב הקצר .... פרה פי"ב :
האשה שהיתה כובשת ירק טהרות פרק ב :
הרוטב והגריסין טהרות פ"ג :
הזורק טומאה .... טהרות פ"ד :
השרץ והצפרדע .... טהרות פ"ה :
הקדר .... טהרות פ"ז :
הדר עם עם הארץ טהרות פ"ח :
הנועל בית הבד .... טהרות פ"י :
הטמא שירד .... מקואות פ"ב :
המניח כלים .... מקואות פ"ד :
המפלת .... נדה פ"ג :
הרואה כתם .... נדה פ"ח :
האשה שהיא עושה צרכיה נדה פ"ט:
השותה לשתות .... מכשירין פ"ד :
המעלה פירותיו לגג מכשירין פ"ו :
הרואה ראיה אחת .... זבים פ"א :
הכל מטמאין בזיבה .... זבים פ"ב :
הזב והטהור .... זבים פ"ג :
הנוגע בזב .... זבים פ"ה :
המכנס חלות .... טבול יום פ"א :
המכניס ידיו לבית המנוגע ידים פ"ג:

אות ו

ואלו דברים מתעשרין דמאי פ"ב :
ואלו מגלחין .... מועד קטן פ"ג :

ואלו

---

*) בנוסחא שלפנינו ואלו ; **) במשניות שלפנינו גם הרמב"ם בהקדמתו לסדר זרעים מונה בכורים רק שלשה פרקים ופרק אנדרוגינוס לא מצינו אלא בתוספתא ואם החכם הזה נטה אחר מ"ש בסוף בסמ"ג דקא חשיב גם פ' אנדרוגינוס למס' בכורים קשה למה לא קא חשיב נמי ק"ן פרק שנו חכמים שהוא לדעת סמ"ג פרק ז לאבות ועיין מ"ש בס"ד בסוף מסכת בכורים על הגליון

מפתחות פרקי המשנה על סדר האלפא ביתא

ואלו מותרין .... נדרים פ"ג :
ואלו נדרים .... נדרים פי"א :
ואלו הן הנשרפים סנהדרין פ"ט :
ואלו הן הלוקין .... מכות פ"ג :
ולד חטאת .... תמורה פ"ד :
ולד חטאת אחר .... מעילה פ"ג :

אות ז
זיתים מאימתי מקבלין טהרות פ"ט :
זיעת בתים .... מכשירין פ"ב
זיתים שכבשן בטרפיהן עוקצין פ"ב .

אות ח
חמשה לא יתרומו תרומות פ"א
חמשה דברים .... חלה פ"א
חבית שנשברה .... שבת פכ"ב :
חלון .... עירובין פ"ז :
חומר בקדש .... חגיגה פ"ג :
חמש עשרה נשים יבמות פ"א :
חרש שנשא פקחת יבמות פי"ד :
חזקת הבתים .... ב"ב פ"ג :
חטאת העוף שעשאה זבחים פ"ז :
חטאת העוף מועלין בה מעילה פ"ב:
חטאת העוף נעשית קנים פ"א
חמשה שמלאו ... פרה פ"ז

אות ט
טרף בקלפי .... יומא פ"ד :
טבול יום .... זבחים פי"ב :
טבעת אדם .... כלים פי"ב :

אות י
יש מביאין בכורים בכורים פ"א :
יציאות השבת .... שבת פ"א :
יום הכפורים .... יומא פ"ח :
יו"ט שחל להיות ע"ש ביצה פ"ב :
יו"ט של ר"ה .... ר"ה פ"ד
יש מותרות .... יבמות פ"ט :
יש נוחלין .... ב"ב פ"ח :
ידיעות הטומאה .... שבועות פ"ב :
יש בכור .... בכורות פ"ח :
יש בערכין .... ערכין פ"ג :
יש בקרבנות .... תמורה פ"ב :
יש בקדשי מזבח .... תמורה פ"ז :
יש מביאין את הטומאה אהלות פ"ח:
יש בשיער לבן .... נגעים פ"ד :
יש מעלין .... מקואות פ"ז :
יוצא דופן .... נדה פ"ה :
יש צריכין .... עוקצין פ"ג :

אות כ
כיצד מברכין .... ברכות פ"ו :
כל זית שיש לו שם פאה פ"ז :
כל סאה .... כלאים פ"ב :
כרם שחרב .... כלאים פ"ה :
כלאי הכרם .... כלאים פ"ח :
כלל גדול אמרו בשביעית כל שהוא מאכל אדם שביעית פ"ז :
כלל גדול אמרו בשביעית כל המיוחד למאכל אדם שביעית פ"ח :
כלל אמרו במעשרות מעשרות פ"א :
כרם רבעי .... מעשר שני פ"ה :
כיצד מפרישין .... בכורים פ"ג :
כירה .... שבת פ"ג :
כלל גדול אמרו בשבת שבת פ"ז:
כל כתבי הקדש .... שבת פט"ז :
כל הכלים נטלין .... שבת פי"ז :
כיצד מעברין .... עירובין פ"ה :
כיצד משתתפין .... עירובין פ"ח :
כל גגות העיר .... עירובין פ"ט :
כל שעה .... פסחים פ"ב :
כיצד צולין .... פסחים פ"ז :
כל הרוקין .... שקלים פ"ח :
כיצד אשת אחיו .... יבמות פ"ג :
כל כנויי נדרים .... נדרים פ"א:
כל כנויי נזירות .... נזיר פ"א :
כהן גדול ונזיר .... נזיר פ"ז .
כשם שהמים בודקין סוטה פ"ה .
כל הגט .... גיטין פ"ג :
כיצד הרגל מועדת .... ב"ק פ"ב :
כהן גדול דן .... סנהדרין פ"ב :
כל ישראל יש להם חלק סנהדרין פרק י :
כיצד העדים נעשים זוממין מכות פ"א .
כל הנשבעין .... שבועות פ"ז .
כל המטמאין באהל עדיות פ"ג :
כל הצלמים .... ע"ז פ"ג :
כהן משיח .... הוריות פ"ג :
כל הזבחים שנזבחו זבחים פ"א :
כל הזבחים שקבלו דמן זבחים פ"ב :
כל הפסולין .... זבחים פ"ג
כל הזבחים שנתערבו זבחים פ"ח .
כל התדיר מחבירו זבחים פ"י .
כל המנחות שנקמצו מנחות פ"א .
כל המנחות באות מנחות פ"ה :
כל קרבנות צבור .... מנחות פ"ח :
כסוי הדם .... חולין פ"ו
כל הבשר .... חולין פ"ח :
כל פסולי המוקדשין בכורות פ"ה :
כיצד מערימים .... תמורה פ"ה :
כל האסורין .... תמורה פ"ו :
כל העזרה .... מדות פ"ה :
כלי עץ .... כלים פ"ב :
כלי מתכות פשוטיהן כלים פי"א :
כלי מתכות כמה הוא כלים פי"ד :
כלי עץ אחר .... כלים פט"ו :
כל כלי עץ .... כלים פט"ז :
כל כלי בעלי בתים כלים פי"ז :
כל הכלים יש להם כלים פכ"ה :
כלי זכוכית .... כלים פ"ל :
כל המטמאין באהל אהלות פ"ג :
כוורת .... אהלות פ"ט :
כל המטלטלין .... אהלות פט"ז :
כיצד בוצרין .... אהלות פי"ח :
כל ספק נגעים .... נגעים פ"ה :
כל הבגדים .... נגעים פי"א :
כל הבתים .... נגעים פי"ב :
כיצד מטהרין .... נגעים פי"ד :
כל הראוי .... פרה פ"י :
כל המעורב למקוה מקואות [illegible] :
כל ידות הכלים .... מקואות פ"י :
כל היד .... נדה פ"ב :
כל משקה .... מכשירין פ"א :
כל ידות האוכלין טבול יום פ"ג :
כל שהוא יד .... עוקצין פ"א :

אות ל
לא יאמר אדם לחבירו מעשר שני פרק ג :
לולב הגזול .... סוכה פ"ג :
לולב וערבה .... סוכה פ"ד :
לא יחפור .... ב"ב פ"ב :
לפני אידיהן .... ע"ז פ"א :
לא היו כופתין .... תמיד פ"ד :

אות מ
מאימתי קורין את שמע ברכות פ"א:
מי שמתו .... ברכות פ"ג :
מלבנות התבואה .... פאה פ"ג :
מאימתי כל אדם מותרין פאה פ"ח:
מאכילין את העניים דמאי דמאי פ"ג:
מאימתי מוציאין שביעית פ"ג :
מעשר שני אין מוכרין מעשר ב' פ"א:
מעשר שני ניתן לאכילה מעשר ב' פ"ב:
מפנין .... שבת פי"ח :
מי שהחשיך .... שבת פכ"ד :
מבוי .... עירובין פ"א :
מי שהוציאוהו עו"ג עירובין פ"ד :
מקום שנהגו .... פסחים פ"ד :
מי שהיה טמא .... פסחים פ"ט :
מצרפין .... .. שקלים פ"ב :
מעות שנמצאו .... שקלים פ"ז :
משילין פירות .... ביצה פ"ה :
מאימתי מזכירין .... תענית פ"א :
מגילה נקראת .... מגילה פ"א :
משקין בית השלחין מועד קטן פ"א:
מי שהפך .... מועד קטן פ"ב :
מצות חליצה .... יבמות פי"ב :
מציאת האשה .... כתובות פ"ו :
מי שהיה נשוי .... כתובות פ"י :
מי שאמר הריני נזיר מגלח נזיר פרק ג :
מי שאמר הריני נזיר ושמע נזיר פרק ד :
מי שקינא לאשתו סוטה פ"ו :
משוח מלחמה .... סוטה פ"ח :
מי שאחזו קורדיקוס גיטין פ"ז :
מרובה .... ב"ק פ"ז :
מי שמת .... ב"ב פ"ט :
משה קבל תורה .... אבות פ"א .
מומין אלו .... בכורות פ"ו :
מעשר בהמה .... בכורות פ"ט :
מחט או טבעת .... כלים פ"ט :
מגדל .... אהלות פ"ד :
מראות נגעים .... נגעים פ"א :
מקום שהיה רשות היחיד טהרות פרק ו :
מעין .... מקואות פ"ה :
מי שטבל .... מכשירין פ"ה :
משקה טבול יום טבול יום פ"ב :
מי רביעית .... ידים פ"א :

אות נ
נוטל אדם .... שבת פכ"א :
נושאין על האנוסה יבמות פי"א :
נערה שנתפתתה כתובות פ"ד :
נערה המאורסה .... נדרים פ"י :
נגמר הדין .... סנהדרין פ"ו :
נומי הסדין .... כלים פכ"ט :
נסר .... אהלות פי"ב :
נטל לידו אחת .... ידים פ"ב :

אות ס
סאה תרומה טמאה תרומות פ"ה .
סוכה שהיא גבוהה סוכה פ"א :
סדר תעניות כיצד תענית פ"ב :
סדר תעניות אלו תענית פ"ג :
ספק אכל חלב .... כריתות פ"ד :
סנדל עקבי .... כלים פכ"ו :
סגוס .... אהלות פט"ו :

אות ע
ערוגה .... כלאים פ"ג :
עד אימתי חורשין בשדה האילן שביעית פרק א :
עד אימתי חורשין בשדה הלבן שביעית פרק ב :
עושין פסין .... עירובין פ"ב :
ערבי פסחים .... פסחים פ"י :
עגלה ערופה .... סוטה פ"ט :
עשרה יוחסין .... קדושין פ"ד :
עקביא בן מהללאל אבות פ"ג :
עד כמה .... בכורות פ"ד .
על אלו מומין .... בכורות פ"ו :
עשרה בתים .... נגעים פי"ג :

אות פ
פירות חוצה לארץ .... חלה פ"ב :
פרת חטאת .... זבחים פי"ד :
פתחו של היכל .... מדות פ"ד :
פרת החטאת .... פרה פ"ד :

אות צ
צלוחית שנפל לתוכה מים פרה פרק ט :
צלוחית שהניחה מגולה פרה פי"א :

אות ק
קרחת הכרם .... כלאים פ"ד :
קונם יין .... נדרים פ"ח :
קדשי קדשים ששחטן בראש המזבח זבחים פרק ו :
קדשי קדשים ששחטן בדרום מעילה פרק א :
קדשי המזבח .... מעילה פרק ד :
קן סתומה .... קנים פ"ב :

אות ר
ר' אליעזר אומר האורג שבת פי"ג :
ר' אליעזר דמילה .... שבת פי"ט :
ר' אליעזר דתולין .... שבת פ"כ :
ראוהו ב"ד .... ראש השנה פ"ג :
רבן גמליאל .... יבמות פ"ה :
ר' אליעזר אומר פותחין נדרים פ"ט:
ר' חנניא סגן הכהנים עדיות פ"ב :
ר"י אומר ששה דברים עדיות פ"ה :
ר' יהודה בן בבא עדיות פ"ו :
ר' ישמעאל אומר שלשה אבנים ע"ז פרק ד :
רבי אומר .... אבות פ"ב :
ר' ישמעאל אומר העומר מנחות פרק י :
ראשית הגז .... חולין פי"א :
ראוהו אחיו .... תמיד פ"ב :
ר' אליעזר אומר עגלה בת שתים פרה פרק א :
ר"א אומר פרת חטאת פרה פ"ב :
ר' יוסי אומר .... מקואות פ"ג :
ר' יהושע אומר .... זבים פ"ד :

אות ש
שלשה שאכלו .... ברכות פ"ז :
שלשה ארצות .... שביעית פ"ו :
שביעית משמטת .... שביעית פ"י:
שתי נשים .... חלה פ"ד :
שמונה שרצים .... שבת פי"ד :
שואל אדם מחבירו שבת פכ"ג :
שלשה עשר שופרות שקלים פ"ו :
שבעת ימים קודם יוה"כ יומא פ"א:
שני שעירי יוה"כ .... יומא פ"ו :
שני דייני גזירות כתובות פי"ג :
שלשה מינין .... נזיר פ"ו :
שני נזירים .... נזיר פ"ח.
שור שנגח ד' וה' פעמים ב"ק פרק ד :
שור שנגח את הפרה ב"ק פ"ה :
שנים אוחזין .... ב"מ פ"א :
שבועות שתים שהן ד'. שבועות פ"א:
שבועות ב' שהן ד'. שני. שבועות פ"ג:
שבועת העדות .... שבועות פ"ד :
שבועת הפקדון .... שבועות פ"ה .
שבועת הדיינין .... שבועות פ"ו :
שמאי אומר .... עדיות פ"א :
שתי מדות .... מנחות פ"ט :
שתי הלחם .... מנחות פי"א :
שלוח הקן .... חולין פי"ב :
שום היתומים .... ערכין פ"ו :
שלשים ושש כריתות כריתות פ"א :
שיעור כלי חרס .... כלים פ"ג :
שלשה תריסין .... כלים פכ"ד :
שלש על שלש .... כלים פכ"ח :
שנים טמאין .... אהלות פ"א :
שבעת ימים קודם לשריפת הפרה פרה פרק ג :
שנים שהיו שומרים פרה פ"ח :
שלשה עשר דברים טהרות פ"א :
שש מעלות .... מקואות פ"א :
שמאי אומר .... נדה פ"א :
שק שהוא מלא פירות מכשירין פ"ג :

אות ת
תפלת השחר .... ברכות פ"ד :
תמיד נשחט .... פסחים פ"ה :
תנור תחלתו ארבעה כלים פ"ה :
תנור שהוא עומד בתוך אהלות פ"ה:
תינוקת .... נדה פ"י :

הקדמה לרבינו משה בר מיימון ז"ל מסדר זרעים

התקבצו חכמים ועמדו על עמדכם. כי זבד טוב אזבדכם. לכו בנים שמעו לי יראת ה' אלמדכם. שמעו שמוע אלי ואכלו טוב. ותהיה נפשכם כגן רטוב. מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב. אשר לא העלה עליו א] מלך גדול ולא שחת תחתיו ולא ב] השיחוהו משיאיו ולא היה מספותיו. וישם על לבו אשר לא יתגאל בפת בג המלך וביין משתיו. יסור הנה אל טבחי אשר טבחתי. ואל ייני אשר נסכתי. ואל שולחני אשר ערכתי. לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי. והנה בו מכל פרי מגדים חדשים גם ישנים. ויין הרקח עסיס הרמונים. דובב שפתי ישנים. והוא תרומת ייני. וראשית כל דגני. מרשתי ובן גרני. וייני מכוס קרן בן שמן. ולחמו לחם אבירים כל אוכליו חלק ושמן. וטעמו כטעם לשד השמן. אכלו משמנים ושתו ממתקים בני. אכלו רעים שתו ושכרו נבוני. זה השלחן אשר לפני ארני. והוא פירוש המשנה אשר שננו אבותיכם. ובאור הגדרות אשר גדרו הרועים מנהלי עלתיכם. והסנהגות והגדרות והתקנות אשר תקנו בעלי גבורותיכם. ועקרי היסודות אשר המה יסודותיכם. מן היום אשר צוה ה' והלאה לדורותיכם: והנה הוא כמגדל דוד עומד על תליו. אלף המגן תלוי עליו. עם כל כלי מלחמות הגבורים. כל שלטי הגבורים. **אני משה בן מיימון הספרדי** בניתיהו. ומים התלמוד משיתיהו. ומספיר התוספתא יסדתיהו. ובפוך ספרא רבצתיהו. ומזהב ספרי פתחתיהו. ובדברי הגאונים סמכתיהו. ובכסף הצרוף זקקתיהו. ובמעבה לבי יצקתיהו. והנה הוא ככרם חמד ונטע שעשועים נטעתיהו. ויומי ולילי נצרתיהו. ולרגעים השקיתיהו. עד אשר נצניו גמלו. ואשכלותיו בשלו. וכל הסמדר פתח, וכל עץ בו פורח. והדודאים נתנו ריח. פתחתי את שעריו ולא נעלתיהו. ויומם ולילה לא סגרתיהו. ולכל ישר ונבר שמטתיהו. ומנחה אל התלמידים שלחתיהו. והנני אסרתיהו. על כל אשר מלין מעתיק. ליושבים לפני ה' יהיה לאכול לשבעה ולמכסה עתיק:

דע כי כל מצוה שנתן הקב"ה למשה רבינו ע"ה נתנה לו בפירושה. היה אומר לו המצוה ואחר כך אומר לו פירושה ועניינה. וכל מה שהוא כולל ספר התורה. וענין למודו לישראל היה כפי שאומר (עירובין פ"ה דף נד:) היה משה נכנס באהלו ונכנס אליו בתחלה אהרן ומשה היה אומר לו המצוה הנתונה לו פעם אחת ולימדהו פירושה ויסתלק אהרן ויחזור לימין משה רבינו ונכנסו אחריו אלעזר ואיתמר בניו והיה משה אומר להם מה שאמר לאהרן ויסתלקו וישב האחד לשמאל משה רבינו והשני לימין אהרן ואחרי כן יבאו שבעים זקנים וילמדם משה כמו שלמד לאהרן ובניו ואחרי כן יבאו ההמון וכל מבקש ה' וישם לפניהם המצוה ההיא עד ישמעו הכל מפיו. נמצא אהרן שומע המצוה ההיא (מפי משה) ד' פעמים ובניו ג' פעמים והזקנים שני פעמים ושאר העם פעם אחת. ויסתלק משה וחוזר אהרן לפרש המצוה ההיא אשר למד ששמע מפי משה ד' פעמים כמו שאמרנו על כל הנמצאים ויסתלק אהרן מאתם אחרי ששמעו המצוה בניו ד' פעמים ג' מפי משה ואחד כפי אהרן. וחוזרין אלעזר ואיתמר אחרי שנסתלק אהרן ללמד המצוה ההיא לכל העם הנמצאים ונסתלקו מללמד. ונמצאו שבעים הזקנים שומעים המצוה ארבעה פעמים שתים מפי משה ואחת כפי אהרן ואחת מפי אלעזר ואיתמר. וחוזרים הזקנים גם הם אחר כן להורות המצוה להמון פ"א נמצאו כל הקהל שומעים המצוה ההיא ארבעה פעמים פעם כפי משה ופעם מפי אהרן ושלישית כפי בניו ורביעית מפי הזקנים. ואחר (כן) היו כל העם הולכים ללמד איש לאחיו מה ששמעו מפי משה וכותבים המצוה ההיא במגלות וישוטטו השרים על כל ישראל ללמוד ולהגות עד שידעו בגרסא המצוה ההיא וירגילו לקרותה ואח"כ ילמדום פירושי המצוה ההיא הנתונה מאת השם. והפירוש ההוא היה כולל ענינים והיו כותבים המצוה ולומדים על פה הקבלה. וכן אמרו רבותינו ז"ל בברייתא (נת"כ) וידבר ה' אל משה בהר סיני מה תלמוד לומר בהר סיני והלא כל התורה כולה נאמרה מסיני. אלא לומר לך מה שמטה נאמרה בכלליה ובפרטיה ודקדוקיה מסיני אף כל המצות נאמרו כלליהן ופרטיהן ודקדוקיהן מסיני. והנה לך משל שהקב"ה אמר למשה בסכות תשבו שבעת ימים (ויקרא כג) אחר כן הודיע שהסוכה הזאת חובה על הזכרים לא על הנקבות ושאין החולים חייבין בה ולא הולכי דרך. ושלא יהיה סכוכה אלא בצמח הארץ ולא יסככנה בצמר ולא במשי ולא בכלים אפילו מאשר תצמח הארץ. כגון הכסתות והכרים והבגדים. והודיע שהאכילה והשתיה והשינה בה כל שבעה חובה. ושלא יהיה בחללה פחות משבעה טפחים אורך על שבעה טפחים רוחב. ושלא יהיה גובה הסוכה פחות מעשרה טפחים. וכאשר בא הנביא ע"ה נתנה לו המצוה הזאת ופירושה וכן השש מאות ושלש עשרה מצות הם ופירושם. המצות בכתב והפירוש על פה. ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש בר"ח שבט הקהיל את העם ואמר להם הגיע זמן מותי ואם יש בכם מי ששמע הלכה ושכחה יבא וישאלני ואבאר אותה וכל מי שנסתפקה עליו שאלה יבא ואפרשנה לו כמו שנאמר (דברים א) הואיל משה באר את התורה הזאת לאמר. וכן אמרו חכמים בספרי (פ' דברים) כל ששכח הלכה אחת יבא וישנה וכל שיש לו לפרש יבא ויפרש. ולקחו מפיו ברור ההלכות ולמדו הפרושים כל הזמן ההוא שהוא מר"ח שבט עד שבעה באדר. וכשהיה לפני מותו החל לכתוב התורה בספרים וכתב י"ג ספרי תורה גוילים כולם מבי"ת בראשית עד למ"ד לעיני כל ישראל (ב"ב פ"ק דף טו) ג] ונתן ספר לכל שבט ושבט להתנהג בו וללכת בחוקותיו והספר הי"ג נתנו ללוים ואמר להם לקוח את ספר התורה הזה (דברים לא). אח"כ עלה אל ההר בחצי היום השביעי (ספרי פ' האזינו) לחדש אדר (מגילה דף יג:) כפי אשר דקדקה הקבלה. והיה המקרה ההוא אשר קרהו מות בעינינו בשביל שחסרנו ופקדנו אותו וחיים לו לכבוד המעלה שעלה אליה וכן אמרו ע"ה (סוטה דף יג:) משה רבינו לא מת אלא עלה ומשמש במרום והדברים באלו הענינים ארוכים מאד ואין זה מקומם. וכאשר מת ע"ה אחר שהנחיל ליהושע מה שנאצל עליו מן הפירוש והחכים והתבונן בו יהושע ואנשי דורו. וכל מה שקבל ממשה הוא או אחד מן הזקנים אין לדבר עליו ולא נפלה בו מחלוקת. ומי שלא שמע בו פירוש מפי הנביא ע"ה מן הענינים המשתרגים מהם הוציא דינם בסברות במדות השלש עשרה הנתונות על הר סיני שהתורה נדרשת בהם. ובאותם הדינים שהוציאו יש דברים שלא נפלה בהן מחלוקת אבל הסכימו עליהם ויש מהם מה שנפלה בו מחלוקת בין שתי דעות זה אומר בכה וזה אומר בכה וזה סובר סברא ונתחזקה לדעתו וזה סובר סברא ונתחזקה לדעתו כי מדות ההיקש שעל דרך התוכחת יקרה בסברותיהם המקרה הזה וכשהיתה נופלת המחלוקת היו הולכים אחרי הרוב כמו שנאמר אחרי רבים להטות (שמות כג):

ודע שהנבואה אינה מועילה בפירושי התורה ובהוצאת ענפי המצות בשלש עשרה מדות אבלימה שיעשה יהושע ופנחס בענין העיון והסברא הוא שיעשה רבינא ורב אשי. אבל יתרון הנביא ופעלו במצוה אם תשאל עליו הוא חי נפשי מן העיקרים הגדולים העצומים שעליו משען הדת ויסודה. ואני רואה שזה המקום ראוי לבאר בו העיקר הזה. ואי אפשר אלא אחרי אשר נחלק טענת המתיחש הנביאים לנבואה ובמה תצדק הנבואה שזה כמו כן עיקר גדול. וכבר שגו בו כל המון האדם גם מתי מספר מידועיהם שהם מדמים בנפשם שהנבואה לא תתקיים לכל המתיחש אליה עד עשותו אות מופלא כגון אות מאותות משה רבינו ז"ל וישנה מנהג כמו שעשה אליהו זכור לטוב בהחיותו בן האשה האלמנה (מלכים א יז) או כמו שנודע לכל אדם מאותות אלישע עליו השלום. וזה אינו עיקר אמת שכל מה שעשו אליהו ואלישע וזולתם מהנביאים מהאותות לא עשאום כדי לקיים נבואתם שהנבואה כבר נתקיימה להם קודם לכך. אבל עשו האותות ההם לצרכיהם ולרוב קרבתם אל הקב"ה השלים חפצם כמו שהבטיח הצדיקים ותגזר אומר ויקם לך (איוב כב) אבל התקיים הנבואה במה שנספר בדבר שהחלונו לדבר בו. ואומר בתחלה שעיקר דתנו בענין הנבואה על מה שאומר. והוא שהמתיחשים לנבואה נחלקים בתחלה לשני חלקים מתנבא בשם עבודת כוכבים או מתנבא בשם. ונבואת עבודת כוכבים תחלק לשני חלקים:

החלק הראשון שיקום נביא ויאמר כוכב פלוני נתן עלי רוחו ואמר לי עבוד אותי בכך או קרא אלי בכך ואענך. וכן אם יקרא בני איש לעבוד לבעל או לדמות מן הדמותים ויאמר (הדמות) הודיעני בכך והגיד לי כך וצוה עלי לצוות בעבודתו על ענין פלוני. כמו שהיו עושין נביאי הבעל ונביאי האשרה (מלכים א יח):

והחלק השני שיאמר היה אלי דבר השם לעבוד הבעל הפלוני או להוריד כת ד] מלאכת השמים הפלוני לענין פלוני. ויגיד להם ענין מעניני העבודות והפעלים שעושים אותם עובדי העבודה ההיא כמו שנתיסד אצלנו בתורה. וגם זה מתנבא בשם עבודה כוכבים שזה השם כולל מי שיאמר שהיא בעצמה צותה לעבוד אותה. או מי שיאמר שהקב"ה צוה לעבוד שום דבר מהם. וכשנשמע מן המתיחש בנבואה אחת משני הדעות האלה והעידו עליו עדים כפי שנאמר בתורה דינו שיהרג בחנק. כמו שאמר הקב"ה (דברים יג) והנביא ההוא או חולם החלום ההוא יומת. ואין לנו להביט להתיחסו לנבואה ולא נבקש ממנו אות ואילו יעשה מן האותות והמופתים לקיים לו הנבואה מה שלא שמענו מופלאים מהם יחנק. ואין להביט לאותותיו שטעם קיום האותות ההם הוא שאמר הכתוב (שם) כי מנסה ה' אלהיכם אתכם. ועוד השכל המכזיב עדותו יותר נאמן מעד העין שהוא רואה אותותיו שכבר נתבאר במופת אצל בעלי השכל שאין לכבד ולעבוד זולתי האחד הממציא כל הנמצאים והמתאחד במכלל השלמות. והמתנבא בשם יחלק גם כן לשני חלקים:

החלק הראשון שיתנבא בשם האל ויקרא ההמון להאמין בו ויצוה על עבודתו ויאמר שהקב"ה הוסיף במצות מצוה או גרע מצוה מכלל המצות שאסף אותם ספר התורה. ואין הפרש בין שיוסיף ויגרע על הפסוק ובין שיוסיף ויגרע על הפירוש המקובל. וענין שיוסיף או יגרע מן הכתוב כגון שיאמר שהקב"ה אמר אלי כי הערלה היא שתי שנים ואחר שתי שנים מותר לאכול הפירות הנטועות. או שיאמר הקב"ה אמר אלי שהערלה אסור לאכול אותה ד' שנים חלף מה שאמר הקב"ה (ויקרא יט) שלש שנים יהיה לכם ערלים וכדומה לו. או ישנה בקבלה כלום ואפילו יסייענו פשט הכתוב. כגון שיאמר שזה האמור בתורה (דברים כה) וקצותה את כפה הוא כריתת יד באמת ואינו קנס המבייש כמו שבא בקבלה ויסמוך הדבר ההוא לנבואה ויאמר שהקב"ה אמר לי שזו המצוה שאמר וקצותה את כפה הוא כפשוטו גם זה יהרג

א] נ"ל טוב מלך (כ"ח). וזה הנה"ל וכמו שדרשו רז"ל על הכתוב ובא עליה מלך גדול (קהלת ט' י"ד). ב] בדפוס"ת השיאוהו וכ"ה כד"ו. ג] לפניו ליתא. רי"ב. ד] בדפוס"ח מלכת. בחנק

בחנק שהוא נביא שקר והוא סומך אל הקב"ה מה שלא אמר לו. ואין להביט גם בזה לאות ולמופת שהרי הנביא אשר א] הלאה כל מתי העולם באותותיו והכניס בלבבנו להצדיקו ולהאמין בו כמו שאמר הכתוב (שמות יט) וגם בך יאמינו לעולם הוא הגיד לנו בשם הקב"ה שלא תבא מאת הבורא תורה אחרת מלבד זאת והוא מה שאמר (דברים ל) לא בשמים היא, ואמר בפיך ובלבבך לעשותו. וענין בפיך המצוה הידוע על פה. וענין בלבבך הסברות שהוציאו בעיון שהוא מכלל הכחות הנמשכות אל הלב. והזהירנו גם כן מלהוסיף בם ולגרוע מהם כמו שנא' (שם יג) לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו. ועל כן אמרו ע"ה (מגילה דף ב:) אין נביא רשאי לחדש דבר מעתה. ואחר שידענו שטענתו טענת שקר על הקב"ה וסמך לו מה שלא דבר לו נתחייב להורגו כמו שאמר הכתוב (דברים יח) והנביא אשר יזיד וגו' ומת הנביא ההוא:

והחלק השני בענין הנביא כגון שיקרא לבני אדם לעבוד את השם ויצוה על מצותו ויזהיר לשמור התורה בלי תוספת ומגרעת כמו שאמר הנביא מסיים הנביאים (מלאכי ג) זכרו תורת משה עבדי ויבטיח למי שיעשנה בגמולות טובות ויזהיר לכל העובר עליה בעונש כמו שעשה ישעיה ירמיה יחזקאל וזולתם ויצוה בצווים ויאסור איסורים בדבר שאינו מן התורה כגון שיאמר הלחמו על עיר פלונית או עם אומה פלונית עתה כמו שצוה שמואל לשאול להלחם בעמלק (שמואל א טו). או ימנע מלהרוג כמו שמנע אלישע ליהורם מהרוג חיל ארם הנכנס לשומרון כפי הענין הנודע (מלכים ב ו) וכמו שמנע ישעיה מלהביא המים מבית לחומה וכמו שמנע ירמיהו את ישראל מללכת ב] לארץ ישראל. וכדומה לענין זה. ובשביל זה כשיטעון הנביא טענת נבואה ולא יסמוך אותה לעבודת כוכבים ולא יוסיף בתורה ולא יגרע ממנה אבל יאמר דברים אחרים כמו שספרנו נצטרך אז לבחון אותו כדי שיתבאר לנו עדותו שכל מי שנתקיימה עדות נבואתו ראוי לעשות כל מה שיצוה מדבר קטן ועד גדול. וכל העובר על צווי מצוויו חייב מיתה בידי שמים כמו שאמר הקב"ה במי שעובר על צווי הנביא (דברים יח) אנכי אדרוש מעמו. ואם לא תתקיים עדותו יומת בחנק. וקיום עדות הנביא יהיה כפי שאגיד. כשיתיחש אדם לנבואה כמו שבארנו ויהיה הגון לה כגון שיהיה מאנשי החכמה והאמונה והנזירות והשכל ונועם המדות כאשר העיקר אצלנו שאין הנבואה שורה אלא על חכם גבור ועשיר (שבת דף לב.) ויתרונות רבות בזה הענין אי אפשר לכנוס אותם יחד והדבור בהם והראיה על כל אחת מהם בפסוקים מספרי התורה ובדברי נביאים ויצטרך לענין הזה ספר בפני עצמו ואולי השם יסייענו עליו עם מה שראוי להתחבר לענין ההוא. ובהיות המתנבא הגון לנבואה כפי מה שראוי נאמר לו הבטיחנו במועדים יעודים והגד לנו דברים מאשר למדך הקב"ה ויגיד ויבטיח ואם יתקיימו יעודיו כולם אז נדע שכל נבואתו אמת. ואם ישקר בה או נפל אחד מדבריו ואפי' דבר קטן נדע שהוא נביא שקר. וזה כתוב בתורה בענין הבחינה הזאת (שם) וכי תאמר בלבבך איכה נדע [את] הדבר אשר לא דברו ה' אשר ידבר הנביא בשם ה' ולא יהיה הדבר ולא יבוא. וכשיצדק לנו בהבטחה אחת או בשתים אין לנו להאמין בו ולומר שנבואתו אמת אבל יהיה ענינו תלוי עד ירבו מופתיו האמתיים בכל אשר ידבר בשם ה' פעם אחר פעם ועל כן [אמר] בענין שמואל כשנתפרסם ונתברר כי כל מה שידבר בא יבא [כמו שנאמר] (שמואל א ג) וידע כל ישראל וגו' כי נאמן שמואל לנביא לה'. ולא היה מתחדש אצלם דבר שלא היו שואלים עליו ג] לנביאים בכל עניניהם ולולי זה לא בא שאול לשמואל (שם ט) בעד אבידה שאבדה ממנו בהתחלת ענינו. ואין ספק שהדבר כך. כי הקב"ה הקים לנו נביאים חלף הוברי שמים והמעוננים והקוסמים כדי שנשאלם בכללים ובפרטים ד] ויודיעונו בכל הדברים הנאמנים מהאל כמו שיגידו הקוסמים הדברים שאפשר שיתקיימו ואפשר שלא יתקיימו כמו שנא' (דברים יח) כי הגוים [האלה] אשר אתה יורש וגו' נביא מקרבך מאחיך כמוני וגו'. ובשביל ענינים אלו היו קוראים שם הנביא רואה כי היה רואה העתידות קודם היותם כמו שאמר (שמואל א ט) כי לנביא היום יקרא לפנים הרואה ופן יחשוב חושב ויאמר אם בקיום הודעת החדושים והעתידות תתקיים הנבואה לטוען אותה הנה כל הקוסמים והוברי שמים ובעלי הכחות הנפשיות יכולין לטעון טענת נבואה שאנו רואים אותם עין בעין כל היום מגידים מה שעתיד להיות. וזה הי נפשי פרק גדול וראוי לבאר אותו כדי שיתבאר ההפרש בין דברי המתנבא בשם אלהים ודברי בעלי הכחות. ואני אומר שהקוסמים והוברי שמים ואנשי החבורה ההיא יגידו העתידות ההויות אבל יצדק קצתם וישקר קצתם בהכרח וזה הדבר אנו רואים [אותו] תמיד ויסכימו עליו ג"כ אנשי המלאכה ההיא ואותותם לא ינכרו. אבל יתרון כל איש מהם על חבירו בהיות כל שקרי איש אחד פחות משקרי זולתו אך שיצדקו בכל דקדוקי העתידות זה אי אפשר להיות. ובעלי הכחות האלו לא יכנו נפשם ולא יתהללו שיצדקו בכל חלקי הדברים אבל אומרים שזאת השנה יהיה בצורת ושלא ירד גשם כלל ונמצא שיהיה בה גשם מעט. או יאמר שמחר ירד גשם ונמצא שירד ליום שלישי וכדומה לו וזה הדבר יקרה לו כשיהיה בקי מאד מן הידועים בשם אשר דברו עליהם בספרים וזה ענין דברי ישעיהו לבבל (ישעיה מז) יעמדו נא ויושיעוך הוברי שמים החוזים בכוכבים מודיעים לחדשים וגו' ואמרו רבותינו מאשר ולא כל אשר ואין מועדי הנביאים והבטחתם כן אבל יצדק הכל עד מלה אחרונה ולא יפול דבר מדבריהם לא קטן ולא גדול כל ימי עולם בכל אשר ידבר בו בשם האל. ועל כן כשישוב ויקם דבר מדבריו נדע שקרו. והוא מה שאמר (מ"ב י) כי לא יפול מדבר ה' ארצה. ולענין זה רמז ירמיהו בחולמים שיצדקו במראיתם שהיו מודיעים מה שיראו להם החלומות על דרך הנבואה והיה מוכיחם ומשחית טענותם באמרו (ירמיה כג) הנביא אשר אתו חלום יספר חלום ואשר דברי אתו ידבר דברי אמת מה לתבן את הבר נאם ה'. ופירשו החכמים הענין הזה שהנבואה היא ברורה ואין בה תערובת מן הכזב כמו הבר המבורר מן התבן. והחלומות וכיוצא בהן מן הידעונים רובם כזב כתבן שיש בו גרגירי חטה. ואמרו (ברכות דף נה) כשם שאי אפשר לבר בלא תבן כך אי אפשר לחלום בלא דברים בטלים. ונשאר בכאן פרק גדול ראוי לנו לבארו. והוא שהנביא כשיתנבא בצרות ומאורעות לעם שהם חייבים כגון שיזהירם ברעב או חרב או שתהפך ארצם או ירדו עליהם אבני אלגביש וכדומה לו ואחר כן לא יתקיים דבר מן הענין [ההוא] ורוחמו מן השמים ועמדו כל עניניהם בשלום ובשלוה. לא יודע בו כזב הנביא ואין ראוי לומר שהוא נביא שקר ושיהיה חייב מיתה מפני שהקב"ה ניחם על הרעה ואפשר שעשו תשובה וסרו מנאצותם או יאחר גמולם הקב"ה בחמלתו והאריך אפו להם עד זמן אחר כמו שעשה לאחאב באמרו ע"י אליהו (מלכים א כא) לא אביא הרעה בימיו בימי בנו אביא הרעה. או ירחם עליהם למען זכיות שקדמו להם. ולא אמר על דבר כזה לא יהיה הדבר ולא יבוא. אבל אם הבטיח בבשורות טובות שיתחדשו לזמן קצוב ויאמר בשנה זו יהיה השקט ושלוה והיו בה מלחמות או יאמר שנה זו תהיה גשומה וברוכה ויהיה בה רעב ובצורת וכדומה לו. נדע שהוא נביא שקר והתקיים ביטול טענתו ושקרו. ועל זה אמר הכתוב (דברים יח) בזדון דברו הנביא לא תגור ממנו. ר"ל אל יפחידך ואל יבהילך מלהרוג אותו אמונתו וישרו וחכמתו אחרי אשר מלאו לבו להעיד דבר גדול כזה ודבר סרה על השם יתברך. שהקב"ה כשיבטיח אומה בבשורות טובות על ידי נביא אי אפשר שלא יעשם כדי שתתקיים נבואתו לבני אדם והוא מה שאמרו ע"ה (ברכות דף ז) כל דבר שיצא מפי הקב"ה לטובה אפי' על תנאי אינו חוזר בו. אבל ענין פחד יעקב אחר שהבטיחו הקב"ה בבשורות טובות כמו שנאמר (בראשית כח) והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך והיה מפחד פן ימות כמו שנאמר (שם לב) ויירא יעקב מאד ויצר לו אמרו חכמים ז"ל בענין ההוא שהיה מפחד מעון שמא יהיה גורם לו מיתה והוא מה שאמרו (ברכות דף ד) קסבר שמא יגרום החטא. יורה זה שהקב"ה יבטיח בטובה ויגברו העונות ולא יתקיים הטוב ההוא ויש לדעת שענין זה אינו אלא בין הקב"ה ובין הנביא. אבל כשיאמר הקב"ה לנביא להבטיח בני אדם בבשורה טובה במאמר מוחלט בלא תנאי ואחר כן לא יתקיים הטוב ההוא זה בטל ואי אפשר להיות. בשביל שלא יהיה נשאר לנו מקום לקיים בו אמונת הנבואה והקב"ה נתן לנו בתורתו עיקר שהנביא נבחן כשיאמנו הבטחותיו. ואל העיקר הגדול הזה רמז ירמיהו במחלקתו עם חנניה בן עזור. מפני שירמיהו היה מתנבא לרעה ולמות ואומר שנבוכדנצר יגבר ויצליח ויחריב בית המקדש וחנניה בן עזור היה מתנבא לטובה ולשוב כלי בית ה' לירושלים המובאים בבלה ואמר לו ירמיהו כשנתוכח עמו על דרך העקרים השמורים שאם לא תתקיים נבואתו ולא יגבר נבוכדנצר וישובו כלי בית ה' כמו שאתה אומר אין זה הדבר מכחיש לנבואתי אולי הקב"ה ירחם עליכם אבל אם לא יתקיים דבריך ולא ישובו כלי בית ה' בזה יתברר שנבואתך שקר ולא תתקיים לך נבואה עד יתקיימו המועדים הטובים שהבטחת בהם. והוא מה שאמר (ירמיה כח) אך שמע נא הדבר הזה אשר אנכי דובר באזניך ובאזני כל העם הנביאים אשר היו לפני ולפניך מן העולם ויגבאו אל ארצות רבות ועל ממלכות גדולות למלחמה ולרעה ולדבר הנביא אשר ינבא לשלום בבא דבר הנביא יודע הנביא אשר שלחו ה' באמת. ר"ל בדבר הזה שהנביאים ההם המתנבאים לטוב ולרע לא נוכל לדעת מכל הדברים שהתנבאו לרע אם צדקו בעדותם או כזבו. אבל יודע אמונת דבריהם כשיבטיחו בטובה ותתקיים. וכשתתקיים נבואת הנביא ע"פ אשר יסדנו ויצא לו שם כמו שמואל ואליהו וזולתם יש לנביא ההוא יכולת לעשות בתורה דבר שלא יוכל כל בשר זולתו לעשותו. והוא מה שאני אומר כשיצוה לבטל איזו מצוה מכל המצות ממצות עשה או יצוה להתיר דבר אסור ממצות לא תעשה לפי שעה חובה עלינו לשמוע לדברו ולעשות מצותו וכל העובר עליו חייב מיתה בידי שמים חוץ מעבודת כוכבים וזה מפורש לחכמים בתלמוד והוא מה שאמרו (סנהדרין דף צ) בכל אם יאמר לך נביא עבור על דברי תורה שמע לו חוץ מעבודת כוכבים אבל אם על תנאי שלא יעמוד הדבר ההוא לעד ולא שיאמר כי הקב"ה צוה לבטל המצוה ההוא כל ימי עולם אבל יצוה לבטל המצוה לסבה לצורך שעה. והנביא בעצמו כשישאלהו בצוותו לעבור על מצוה מכל המצות אשר צוה ה' אותנו על ידי משה תהיה תשובתו שביטול זו המצוה אינו קיים אבל ראוי לעשותה עתה בלבד לפי שעה כגון מה שיעשו ב"ד בהוראת שעה. וכמו שעשה אליהו בהר הכרמל (מלכים א יח) שהקריב עולה בחוץ וירושלים עומדת ובה בית המקדש

א] בנ"א הלאה כל אנשי העולם אותותיו. ב] כמו שנזכר ירמיה כ"ט שהוא מנע אותם לבוא אל הארץ טרם מלאת שבעים שנה או שנ"ל לארץ מצרים (ירמיה מב טו).

ג] בנ"א לנביא ואולי היה מנהגם לשאול לנביאים בכל עניניהם לא בא שאול לשאול לשמואל. ד] בנ"א ויודיענו דברים נאמנים מהעתים כמו.

בנו וזה מעשה כל העושה אותו בלא מצות נביא חייב כרת והקב"ה הזהיר עליו בתורה (דברים יב) ואמר השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה ועושהו חייב כרת כמו שאמר על המקריב בחוץ (ויקרא יז) דם יחשב לאיש ההוא דם שפך ונכרת. אבל הוא ע"ה אילו ישאלוהו בשעת הקרבתו בהר הכרמל ואמרו לו הנוכל לעשות במעשה הזה כל ימי עולם היה אומר שאינו מותר וכל המקריב בחוץ חייב כרת אבל זה המעשה הוא לפי שעה לגלות בו שקרות נביאי הבעל ולהשבית מה שבידם. וכמו שעשה אלישע בצוותו להלחם עם מואב להכרית כל עץ עושה פרי כמו שאמר (מלכים ב ג) וכל עץ טוב תפילו והשם מנענו מלעשות כן באמרו (דברים כ) לא תשחית את עצה לנדוח עליו גרזן ואילו שאלו את אלישע אם בטלה המצוה הזאת ואם הותר לנו בעתיד לכרות האילנות העושות פרי כשנצור על עיר היה אומר שאינו מותר אבל זה המעשה נעשה עתה לצורך שעה. ואני אביא לך משל יתבאר בו זה העיקר בכל המצות. אילו איש נביא שנתבררה אצלנו נבואתו כמו שאמרנו יאמר לנו ביום שבת שנקום כולנו נשים ואנשים ונבעיר אש ונתקן בה כלי מלחמה ונתגור איש את כלי מלחמתו ונלחם עם אנשי מקום פלוני ביום זה שהוא יום שבת ונשלל שללם ונכבוש נשיהם. היה חובה עלינו אנחנו המצוים בתורת משה לקום מיד ואל נתעכב כאשר צונו ונעשה כל מה שצוה בזריזות ובחבה יתירה בלא ספק ובלא עכוב ונאמין בכל מה שנעשה ביום ההוא ואע"פ שהוא יום שבת מהדלקת האש ועשיית המלאכות וההריגה והמלחמה שהיא מצוה. ונקוה עליה גמול טוב מהקב"ה בשביל שעשינו מצות הנביא שהיא מצות עשה לעשות דברו כמו שנאמר על ידי משה (דברים יח) נביא מקרבך מאחיך כמוני יקים לך ה' אלהיך אליו תשמעון. ובא הקבלה (סנהדרין דף ל) בכל אם יאמר לך הנביא עבור על דברי תורה שמע לו. חוץ מעבודת כוכבים כגון אם יאמר לנו עבדו היום הזה בלבד זה הצלם או הקטירו לזה הכוכב בשעה זאת לבדה יהרג ואין לשמוע ממנו. ואם איש יחשוב בנפשו שהוא צדיק וירא שמים והיה זקן בא בימים ויאמר הנה אני זקנתי באתי בימים ולי שנים כך וכך ולא עברתי בהם על מצוה מכל המצות לעולם ואיך אקום ביום זה שהוא יום שבת ואעבור על איסור סקילה ואלך להלחם ואני אין בי יכולת לעשות טובה או רעה וימצאו אחרים במקומי ובני אדם רבים לעשות הדבר הזה. האיש ההוא מורד ועובר על דברי השם והוא חייב מיתה בידי שמים מפני שעובר על אשר צוה הנביא. ומי שצוה השבת הוא צוה לשמוע אל דברי הנביא ומה שיגזור וכל העובר על דברו חייב (כמו שזכרנו). והוא מה שאמר הכתוב (שם) והיה האיש אשר לא ישמע אל דברי אשר ידבר בשמי אנכי אדרוש מעמו. ובכל זה כל מי שיקשור קשר קיים ביום שבת זה בעשותו המלאכות האלה ממה שלא יצטרך להיות לו עזר בעשיית המצוה אשר צוה הנביא חייב סקילה. וזה הנביא אשר צונו מה שצוה ביום שבת זה ועשינו דברו אם יאמר לנו שתחום שבת אלפים אמה פחות אמה או אלפים אמה ואמה ויסמוך הדבר ההוא שעל דרך נבואה נאמר לו לא על דרך עיון וסברא. נדע שהוא נביא שקר ויהרג בחנק. ועל זה הענין יש לך שתהיה סובר כל מה שיצוה אותך בו הנביא. וכל שתמצא במקרא מענין הנביא שהוא סותר דבר מן המצות. וזה העיקר מפתח לכל הענין ההוא. ובזה לבדו יבדל הנביא משאר בני אדם במצות. אבל בעיון וסברא ובהשכל המצות הוא כשאר החכמים שהם כמוהו שאין להם נבואה. שהנביא כשיסבור סברא ויסבור כמו כן מי שאינו נביא סברא ויאמר הנביא כי הקב"ה אמר אלי שסברתי אמת לא תשמע אליו רק אלף נביאים כלם כאליהו ואלישע יהיו סוברין סברא אחת ואלף חכמים וחכם סוברין הפך הסברא ההיא. אחרי רבים להטות וההלכה כדברי האלף חכמים וחכם לא כדברי האלף הנביאים הנכבדים. וכן אמרו חכמים (חולין קכד.) האלהים אילו אמרה לי יהושע בן נון בפומיה לא צייתנא ליה ולא שמענא מיניה. וכן עוד אמרו (יבמות דף קב.) אם יבוא אליהו ויאמר חולצין במנעל שומעין לו *) בסנדל אין שומעין לו. ירצו לומר שאין להוסיף ולא לגרוע במצוה על דרך נבואה בשום פנים וכן אם יעיד הנביא שהקב"ה אמר אליו שהדין במצוה פלונית כך וכי סברת פלוני אמת יהרג הנביא ההוא שהוא נביא שקר כמו שיסדנו. שאין תורה נתונה אחרי הנביא הראשון ואין להוסיף ואין לגרוע כמו שנאמר (דברים ל) לא בשמים היא. ולא הרשנו הקב"ה ללמוד מן הנביאים אלא מן החכמים אנשי הסברות והדעות. לא אמר ובאת אל הנביא אשר יהיה בימים ההם רק ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם (שם יז) וכבר הפליגו החכמים לדבר בענין זה מאד והוא האמת:

וכאשר מת יהושע בן נון (ע"ה) למד לזקנים מה שקבל מן הפירוש ומה שהוציאו בזמנו מן הדינים ולא נפל עליו מחלוקת. ואשר נפלה בו מחלוקת פסקו (בו) הדין על פי רוב הזקנים. ועליהם אמר הכתוב (יהושע כד) וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע. ואחר כן למדו הזקנים ההם מה שקבלו מפי יהושע אל הנביאים ע"ה והנביאים למדו זה לזה. ואין זמן שלא היה בו התבוננות וחדוש הענינים. והיו חכמי כל דור משימים דברי הקודמין עיקר והיו לומדין מהם מלים ומחדשים ענינים. והעיקרים המקובלים לא נחלקו בהם. עד הגיע הזמן לאנשי כנסת הגדולה והם חגי זכריה ומלאכי ודניאל וחנניה מישאל ועזריה ועזרא הסופר ונחמיה בן חכליה ומרדכי וזרובבל בן שאלתיאל ונלוו לאלה הנביאים השלמת מאה ועשרים זקן מן החרש והמסגר ודומיהם והתבוננו גם הם כאשר עשו הקודמים להם וגזרו גזירות והתקינו תקנות והאחרון מן החבורה הטהורה ההיא הוא ראשית החכמים הנזכרים במשנה והוא שמעון הצדיק והיה כהן גדול בדור ההוא. וכאשר הגיע הזמן אחריהם אל רבינו הקדוש ע"ה והיה יחיד דורו ואחד בזמנו איש שנמצאו בו כל התמודות והמדות הטובות עד שזכה בהם אצל אנשי דורו לקרותו רבינו הקדוש ושמו יהודה. והיה בחכמה ובמעלה בתכליתם כמו שאמרו (גיטין דף נט.) מימות משה רבינו ועד רבי לא ראינו תורה וגדולה במקום אחד. והיה בתכלית החסידות והענוה והרחקת התענוגים כמו שאמרו גם כן (סוטה דף מט:) משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא והיה צח לשון ומופלג מכל האדם בלשון הקדש עד שהחכמים ע"ה היו לומדים פירוש מה שנשתבש עליהם מאותו המקרא מדברי עבדיו ומשרתיו וזה מפורסם בתלמוד (ר"ה דף כו.) והיה לו מן העושר וההון ורחב היכולת מה שנאמר בו אהורייריה דרבי הוה עתיר מן שבור מלכא (ב"מ דף פה.) וכן הרחיב הוא על אנשי החכמה ומבקשיה ורבץ תורה בישראל ואסף ההלכות ודברי החכמים והמחלוקות המקובלות מימות משה רבינו עד ימותיו. והיה הוא בעצמו מן המקבלים שהוא קבל משמעון אביו. ושמעון מגמליאל אביו א]. והוא משמעון. והוא מהלל. והוא משמעיה ואבטליון רבותיו. והם מיהודה בן טבאי ושמעון בן שטח. והם מיהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי. והם מיוסי בן יועזר איש צרידה ויוסי בן יוחנן. והם מאנטיגנוס איש סוכו. והוא משמעון הצדיק. והוא מעזרא שהיה משירי אנשי כנסת הגדולה. ועזרא מברוך בן נריה רבו. וברוך מירמיה. *וכן קיבל ירמיה בלי ספק מאשר קדמוהו מן הנביאים נביא מפי נביא עד הזקנים המקבלים מפי יהושע בן נון והוא מפי משה. וכאשר כלל הדעות והדברים החל לחבר המשנה שהיא כוללת פירוש כל המצות הכתובות בתורה. מהם קבלות מקובלות מפי משה ע"ה. ומהם דעות הוציאום בדרך הסברא ואין עליהם מחלוקת. ומהם דעות שנפלה ב] עליהם מחלוקת בין שתי הסברות וכ' אותם במחלוקותיהם פלוני אומר כך ופלוני אומר כך. ואילו היה האחד חולק על רבים היו כותבים דברי האחד ודברי הרבים. ונעשה הדבר ההוא לענינים מועילים מאד ונזכרו במשנה בעדיות (פ"א) ואני אזכרם אבל אחרי עיקר גדול ראיתי לזכרו והוא שיוכל אדם לומר אם (הם) פירושי התורה כפי אשר יסרנו מקובלים מפי משה כמו שאמרנו מדבריהם כל התורה נאמרו כללותיה ופרטותיה ודקדוקיה מסיני אם כן מה אלו ההלכות היחידות שנא' בהם הלכה למשה מסיני. וזה עיקר יש לך לעמוד על סודו. והוא שהפירושים המקובלים מפי משה כמו שאמרנו מדבריהם אין מחלוקת בהם בשום פנים שהרי מאז ועד עתה לא מצאנו מחלוקת נפלה בזמן מן הזמנים מימות משה ועד רב אשי בין החכמי' כדי שיאמר אחד המוציא עין חבירו יוציאו את עינו שנאמר עין בעין ויאמר השני אינו אלא כופר בלבד שחייב לתת. ולא מצאנו ג"כ מחלוקת במה שאמר הכתוב (ויקרא כג) פרי עץ הדר כדי שיאמר אחד שהוא אתרוג ויאמר אחר שהוא חבושים או רמונים או זולתו. ולא מצאנו ג"כ מחלוקת בעץ עבות שהוא הדס. ולא מצאנו מחלוקת בדברי הכתוב (דברים כה) וקצותה את כפה שהוא כופר. ולא במה שאמר (הכתוב) (ויקרא כא) ובת איש כהן כי תחל לזנות (וגו') באש תשרף שזו הגזירה אין לנו לגזור אותה אלא אם תהיה אשת איש עכ"פ. וכן גזירת הכתוב (דברים כב) בנערה אשר לא מצאו לה בתולים שיסקלוה לא

מצאנו

הגה"ה

*וז"ל בהקדמתו לספר היד. וירמיה מצפניה וצפניה מחבקוק וחבקוק מנחום ונחום מיואל ויואל ממיכה ומיכה מישעיה וישעיה מעמוס ועמוס מהושע והושע מזכריה וזכריה מיהוידע ויהוידע מאלישע ואלישע מאליהו ואליהו מאחיה ואחיה מדוד ודוד משמואל ושמואל מעלי ועלי מפנחס ופנחס מיהושע ויהושע ממשה רבינו ומשה רבינו מפי הגבורה נמצא שכולם מה' אלהי ישראל. ע"ש מרב אשי שחיבר הגמרא עד משה רבינו ע"ה ארבעים דורות ואלו הן רב אשי מרבא ורבא מרבה ורבה מרב הונא ורב הונא מרבי יוחנן ורב ושמואל. ור"י ורב ושמואל מרבינו הקדוש ורבינו מר' שמעון אביו ור"ש אביו כו': ע"ש ומימות משה רבינו עד רבינו הקדוש ע"ה לא חיברו חיבור שמלמדין אותו ברבים בתורה שבע"פ אלא שבכל דור ודור ראש בית דין או נביא שהיה באותו הדור כותב לעצמו זכרון השמועות ששמע מרבותיו והוא מלמד על פה. וכן כל אחד ואחד כותב לעצמו כפי כחו מבאור התורה ומהלכותיה כמו ששמע ומדברים שנתחדשו בכל דור ודור במדה מי"ג מדות והסכימו עליהם בית דין הגדול (והתלמידים עשו סימנין למשנתם וכותבין אותם מפני השכחה המצויה בדברים. והיו מסתירין אותם וקראום מגילת סתרים מפני שהדברים שבע"פ אינן רשאים לאומרם בכתב דכתיב כי ע"פ הדברים האלה כרתי אתך ברית וכן דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן בעל פה והטעם כתב בהליכות עולם משום דאיכא מילי טובא דמדרשי מתוך הכתב כגון חסרות ויתרות וקרי ולא כתיב ודכוותייהו ואי אמרת לה בע"פ בצרי להו וכן הדברים שבע"פ א"א בכתב שאם הלשון קצר התלמיד לא יבין ואם הוא רחב ידמה שהדברים פשוטים ולא יחקור גם לא ילך אצל הרב וישאר ערום מן העיקרים הנמסרים בע"פ ולהעדר ספר יכילם) והיה הדבר נוהג כן עד שבא רבינו הקדוש והוא קיבץ כל השמועות וכל הביאורים והפירושים ששמעו ממשה רבינו ושלמדו ב"ד בכל דור ודור וחיבר מהכל ספר משנה ושננו לחכמים ברבים ונגלה לכל ישראל וכתבוהו כולם ורבצו בכל מקום כדי שלא תשתכח תורה שבע"פ מישראל. ולמה עשה רבינו הקדוש כך ולא הניח הדבר כמות שהיה לפי שראה שהתלמידים מתמעטים והולכין והצרות מתחדשות ובאות ומלכות רומי פושטת בעולם ומתגברת וישראל מתגלגלין והולכין לקצוות חיבר חבור להיות ביד כולם כדי

שילמדוהו

---

*) גי' גמ' דידן כגי' רש"י אין חולצין בסנדל:

א] חסרון יש כאן שישמעון שני דורות כשלשלת ו' עם שמעון בן הלל. שבנו של הלל שמעון ובנו ר"ג הזקן ובנו רשב"ג שנהרג ובנו ר"ג דיבנה ובנו רשב"ג אביו של רבי. (פריעז'ן): בן גד"ו נכס,

א] מצאנו חולק בה ממשה ועד עתה על מי שאמר שזה לא יהיה אלא אם היתה אשת איש והעידו עדים עליה שאחר הקידושין זינתה בעדים והתראה. וכיוצא בזה בכלל המצות אין מחלוקת בהן שכולן פירושים מקובלים מפי משה. ועליהם ועל חמיהם אמרו כל התור' נאמרו כללותיה ופרטותיה ודקדוקיה מסיני. אבל אע"פ שהן מקובלין ואין מחלוקת בהם מחכמ' התורה הנתונה לנו נוכל להוציא מכנה אלו הפירושים בדרך מדרכי הסברות והאסמכתות והראיות והרמזים המצואים במקרא. וכשראה אותם בתלמוד מעיינים וחולקין זה על זה במערכת העיון ומביאין ראיות על אחד מאלו הפירושים והדומה להן כגון מה שאמרו במאמר הכתוב פרי עץ הדר אולי יהיה רמונים או תבושים או זולתם עד שהביאו ראיה עליו ממה שנאמר פרי עץ הדר (מסכת סוכה פרק ג דף לה.) ואמרו עץ שטעם עצו ופריו שוה.ואמר אחר פרי הדר ב] באילנות משנה לשנה ואמר אחר פרי הדר על כל מים אלו הראיות לא הביאום מפני שנשתבש עליהם הענין עד שנודע להם מהראיות האלה. אבל ראינו בלא ספק מיהושע עד עתה שהאתרוג היו לוקחים עם הלולב בכל שנה ואין בו מחלוקת אבל חקרו על הרמז הנמצא בכתוב לזה הפירוש המקובל וכן היא ראיתם על ההדס (סס דף לג) וראייתם על דיני אברים בעונש ממון (בבא קמא דף פג) והוא מה שחייב למי שהשחית אבר מאברי חבירו וראיתם גם כן על בת איש כהן הנזכרת לשם שהיא אשת איש (סנהדרין דף נ:) . וכל הדומה לו שהוא נוהג על העיקר הזה. וזה ענין מה שאמרו כללותיה ופרטותיה רצו לומר הענינים שנוכל להוציאם בכלל ופרט ובשאר י"ג מדות והם מקובלים מפי משה מסיני וכולם אע"פ שהם מקובלים מפי משה לא נאמר בהם הלכה למשה מסיני שאין לומר פרי עץ הדר הוא אתרוג הלכה למשה מסיני או חובל בחברו משלם ממון הלכה למשה מסיני. שכבר נתברר לנו שאלו הפירושים כולם מפי משה ויש להם רמזים במקרא או יוציאו אותם בדרך מדרכי הסברא כמו שאמרנו ועל כן כל דבר שאין לו רמז במקרא ואינו נקשר בו ואי אפשר להוציאו בדרך מדרכי הסברא עליו לבדו נאמר הלכה למשה מסיני. ובשביל זה כשאמרנו שיעורין הלכה למשה מסיני הקשו עלינו (ברכות דף מ.) ואמרו מפני מה אתם אומרים שהם הלכה למשה מסיני והנה שיעורין נרמז עליהם בפסוק באמרו ארץ חטה ושעורה (דברים ח) יהיה התשובה שהיא הלכה למשה מסיני ואין לשיעורין עיקר להוציא אותם ממנו בדרך סברא ואין להם רמז בכל התורה אבל נסמכה זאת המצוה לזה הפסוק לסימן כדי שיהא נדע ונזכר ואינו מענין הכתוב. וזה ענין מה שאמרו קרא אסמכתא בעלמא בכ"מ שיזכרוהו. ואני אכלול בכאן רוב הדינין שנאמר בהן הלכה למשה מסיני ואפשר שיהיה הכל ויתבאר לך אמיתת מה שאמרתי שאין מהן אפי' אחת שהוציאוה בדרך סברא ואי אפשר לסמוך אותה לפסוק אלא על דרך אסמכתא כמו שבארנו ולא מצאנו לעולם שחקרו בהן סברות או הביאו עליהם ראיות אלא לקחום מפי משה כמו שצוה אותו הקב"ה [חצי] לוג שמן לתודה ורביעית (יין) [שמן] לנזיר י"א ימים שבין נדה לנדה הלכה למשה מסיני. נוד ולבוד ודופן עקומה הלכה למשה מסיני. שיעורין חציצין ומחיצין הלכה למשה מסיני. תפילין על קלף ומזוזה על דוכסוסתוס וספר תורה על הגויל הלכה למשה מסיני. שי"ן של תפילין וקשר של תפילין ורצועות שחורות ותפילין מרובעות ומעברתא דתפילין הלכה למשה מסיני. נכרכות בשערן ונתפרות בגידן הלכה למשה מסיני. כותבין ס"ת בדיו ומסורגל הלכה למשה מסיני. פחותה מבת שלש שנים אין ביאתה ביאה הלכה למשה מסיני. העושה שדהו שני מיני חטין עשאן גורן אחת נותן פאה אחת שני גרנות נותן שתי פאות הלכה למשה מסיני. זרעוני גינה שאינן נאכלין מצטרפין אחד מעשרים וארבעה בנופל לתוך בית סאה הלכה למשה מסיני. עשר נטיעות מפוזרות לבית סאה חורשין כל בית סאה בשבילן הלכה למשה מסיני. עגול של דבילה שנטמא מקצתו תורמין מן הטהור שיש בו הלכה למשה מסיני. החזן רואה מהיכן התינוקות קוראין הלכה למשה מסיני (שבת י"א.). האשה חוגרת בסינר בין מלפניה בין מלאחריה הלכה למשה מסיני (שם נב: ע' בכלני הגמרא ובס' יבין שמועה). בין התירו לערב קשה ברך הלכה למשה מסיני (ב"מ ס.). עמון ומואב מעשרין מעשר (שני) [עני] בשביעית הלכה למשה מסיני (חגיגה ג:). ובכל מקום שיבא אחת מאלו ההלכות במה שאנו עתידין לפרש מן המשנה שם אפרשנה במקומה בעזרת השם לפיכך היו חלקי הדינין המיוסדים בתורה על העיקרים האלה שהקדמנו נחלקים לחמשה חלקים:

החלק הראשון פירושים מקובלים מפי משה ויש להם רמז בכתוב ואפשר להוציאם בדרך סברא וזה אין בו מחלוקת אבל כשיאמר האחד כך קבלתי אין לדבר עליו:

החלק השני הם הדינים שנאמר בהן הלכה למשה מסיני ואין ראיות עליהם כמו שזכרנו וזה כמו כן אין חולק עליו:

החלק השלישי הדינין שהוציאו על דרכי הסברא ונפלה בה מחלוקת כמו שזכרנו ונפסק הדין בהם על פי הרוב וזה יקרה כשישתנה העיון ומפני כך אומרים (יבמות דף עו:) אם הלכה נקבל ואם לדין יש תשובה. אבל נפלה המחלוקת והעיון בדבר שלא נשמע בו הלכה ותמצא בכל התלמוד שהם חוקרים על טעם הסברא שהוא גורם המחלוקת בין החולקים ואומרים במאי קא מיפלגי או מאי טעמא דר' פלוני או מאי בינייהו. והם מביאים אותו על ענין זה ברב מקומות. וזוכרים הטעם הגורם למחלוקת כגון שיאמרו רבי פלוני מחזיק טענה פלונית. ופלוני מחזיק טענה פלונית וכדומה לו. אבל מי שיחשוב שהדינין שנחלקין בהם כמו כן מקובלים מפי משה וחושבים שנפלה המחלוקת מדרך טעות ההלכות או השכחה או מפני שאחד מהם קבל קבלת אמת והשני טעה בקבלתו או שכח או לא שמע מפי רבו כל מה שצריך לשמוע ויביא ראיה על זה מה שנאמר (סנהדרין דף פח:) משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן רבתה מחלוקת בישראל ונעשית תורה כשתי תורות. וזה דבר מגונה מאד. והוא דברי מי שאין לו שכל ואין בידו עיקרים ופוגם באנשים אשר נתקבלו מהם המצות וכל זה שוא ובטל. ומה שהביאו להאמין באמונה הזאת הנפסדת הוא מיעוט הסתכלותו בדברי החכמים הנמצאים בתלמוד שהם מצאו שכל הפירוש המקובל מפי משה והוא אמת ולא נתנו הפרש בין העיקרים המקובלים ובין תולדות הענינים שיוציאו אותם בעיון. אבל אתה אל יכנס בלבך ספק שמחלוקת ב"ש וב"ה באמרם (ברכות פ"ח דף נא:) מכבדין את הבית ואחר כן נוטלין לידים או נוטלין לידים ואח"כ מכבדין את הבית ותחשוב שאחד משני הדברים האלו אינו מקובל מפי משה מסיני. אבל הטעם שהוא גורם להיות חולקים הוא מה שנזכר בתלמוד (שם נב:) שאחד מהם אוסר להשתמש בעם הארץ והשני מתיר. וכל מה שידמה לאלו המחלוקות שהם ענפי הענפים. אבל מה שאמרו משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכם רבתה מחלוקת בישראל ענין זה מבואר שכל ב' אנשים בהיותם שוים בשכל ובעיון ובידיעת העקרים שיוציאו מהם הסברות לא תפול בינהם מחלוקת בסברתם בשום פנים ואם נפלה תהיה מעוטה. כמו שלא נמצא שנחלקו שמאי והלל אלא בהלכות יחידות. וזה מפני שדעות שניהם היו קרובים זה לזה בכל מה שיוציאו בדרך סברא והעיקרים כמו כן הנתונים לזה כמו העיקרים הנתונים לזה. אבל כאשר רפתה שקידת התלמידים על החכמה ונחלשה סברתם נגד סברת הלל ושמאי ג] ובהם נפלה מחלוקת בינהם בעיון על דברים רבים שסברת כל אחד ואחד מהם היתה לפי שכלו ומה שיש בידו מן העיקרים. ואין להאשימם בכל זאת. שלא נכריח אנחנו לשני חכמים מתוכחים בעיון להתוכח בשכל יהושע ופנחס ואין לנו ספק כמו כן במה שנחלקו בו אחרי שאינם כמו שמאי והלל או כמי שהוא למעלה מהם שהקב"ה לא צונו בעבודתו על ענין זה. אבל צונו לשמוע מחכמי הדור כמו שאמר (דברים יז) אל השופט אשר יהיה בימים ההם. ועל הדרכים האלו נפלה המחלוקת לא מפני שטעו בהלכות ושהאחד אומר אמת והשני שקר. ומה מאד מבואר ענין זה לכל המסתכל בו. ומה יקר וגדול זה העיקר במצות:

והחלק הרביעי הם הגזרות שתקנו הנביאים והחכמים בכל דור ודור כדי לעשות סייג לתורה. ועליהם צוה הקב"ה לעשותם והוא מה שאמר במאמר כללי (ויקרא יח) ושמרתם את משמרתי ובאה בו הקבלה (יבמות דף כא.) עשו משמרת למשמרתי. והחכמים יקראו אותם גזרות. ולפעמים תפול בהם מחלוקת לפני החכם שהוא אוסר כך מפני כך ולא יסכים עליו חכם אחר. וזה הרבה בתלמוד שאומרים רבי פלוני גזר כך משום כך וכך ורבי פלוני לא גזר. וזה כמו כן סבה מסבות המחלוקות. שהרי בשר עוף בחלב הוא גזרה מדרבנן כדי להרחיק מן העברה ולא נאסר בתורה אלא בשר בהמה וחיה אבל אסרו חכמים בשר עוף כדי להרחיק מן האיסור ויש מהם מי שלא יגזור גזרה זו שרבי יוסי [הגלילי] היה מתיר בשר עוף בחלב וכל אנשי עירו היו אוכלים אותו כמו שנתפרסם בתלמוד (שבת דף קל). וכשתפול הסכמה על אחת מן הגזרות אין חולק עליה בשום פנים. וכשיהיה פושט איסורה בכל ישראל אין לחלוק על הגזרה ההיא אפילו הנביאים בעצמם לא היו רשאים לבטל אותה וכן אמרו בתלמוד שאליהו ז"ל לא היה יכול לבטל אחד מי"ח [דבר] שגזרו ב"ש וב"ה. והביאו טעם על זה לפי שאיסורן פשט בכל ישראל:

והחלק החמישי הם הדינים העשוים על דרך חקירה וההסכמה בדברים הנוהגים בין בני אדם. שאין בם תוספת במצוה ולא גרעון. או בדברים שהם תועלת לבני אדם בדברי תורה. וקראו אותם תקנות ומנהגים. ואסור לעבור עליהם וכבר אמר שלמה ע"ה על העובר עליהם (קהלת י) ופורץ גדר ישכנו נחש. ואלו התקנות רבות מאד ונזכרות בתלמוד ובמשנה מהם בענין איסור והיתר ומהם בענין הממונות. ומהם תקנות שתקנו נביאים כמו תקנות משה ויהושע ועזרא כמו שאמרו (מגילה פ"א דף ד.) משה תקן להם

לישראל

שילמדוהו במהרה ולא ישכח (וסמך על מקרא שכתוב עת לעשות לה'):

וכתב בספר כריתות בכ"ל ש"ב סי' נ"ח אע"פ שרבי סידר המשניות סדורות היו קודם לכן אלא שסתם הלכתא וגם ע"פ (עשרים בני ת"ח) [עדי בני חישבה] זה אומר בכה וזה היה אומר בכה והוא בחר את אשר ישר בעיניו אבל המשנה והמסכת לא זזה ממקומה וסדרה הוא כבראשונה ולא הוסיף ולא גרע מלשון המקובל לו וראיה מהא דפרק קמא דיבמות דף ט' ע"א דקאמר אמר ליה לוי לרבי מאי איריא דתני ט"ו לתני ט"ז ולא קאמר מאי איריא דתניתא ט"ו תיתני ט"ז משמע דמקשה למשנה ולא לרבי. גם אמר בפלוגתא לא קא מיירי ולא אמר בפלוגתא לא איירינן ש"מ כדמפרשינן שרבי תנא סדר שקיבל אלא תיקן (הלשון)[הלכה] ע"פ ההסכמה. וגם לא שנה רבי אף דבר המקובל במשנה אא"כ היה הדבר ההוא מוסכם לכמה חכמים שהיו עמו שהרי תניא בתוספתא ומייתי לה בריש סנהדרין דיני ממונות בשלשה רבי אומר בחמשה ולא הזכיר רבי דבריו במשנה וכן נמצא דברי רבי בכמה ברייתות שאינם במשנה וכן מצינו סתם דלא כוותיה מפני שרוב החכמים הסכימו כך: ע"ש כימ"ע ש"א סי' י"א שקודם רבי היו ת"ר סדרי משנה ובא רבי וקיצר וזהו ששנינו בריש פסחים ובכמה אמרו ב' שורות במרתף:

א] כד"ז שמעט . ב] כד"ן כאילנו . ג] נ"ל רבותיהם (יעב"ץ) .

הקדמה להרמב"ם מסדר זרעים

לישראל שיהיו שואלים ודורשים בהלכות פסח בפסח ואמרו (ברכות פ"ז דף מח:) משה תקן הזן בשעה שירד המן לישראל אבל תקנות יהושע ועזרא הם רבות. ומהם תקנות מיוחסות ליחידים מן החכמים כמו שאמרו התקין הלל פרוזבול (שביעית פ"י) התקין רבן גמליאל הזקן (גיטין דף לד:) התקין רבן יוחנן בן זכאי (ביצה דף ה) והרבה בתלמוד התקין ר' פלוני. ויש מהם תקנות מיוחסות להמון החכמים כמו שאמרו (כתובות דף מט:) באושא התקינו או כמו שנאמר תקנו חכמים או תקנת חכמים וכדומה לזה הרבה:

אם כן כל הדינין הנזכרין במשנה נחלקים על אלו החמשה חלקים. מהם פירושים מקובלים מפי משה ויש להם רמז בכתוב או אפשר להיות סוברים עליהם סברא. ומהם הלכה למשה מסיני. ומהם מה שהוציאו בדרך הקש וסברא ובו נפלה המחלוקת. ומהם גזרות. ומהם תקנות. והטעם שהצריכם לכתוב המחלוקות הנופלות בין שתי הדעות הוא מה שאומר שההלכות אלו אילו נכתבו פסוקות שאין בהם מחלוקת ונדחו דברי החכם שאין הלכה כמותו אפשר שיבא אחר כן מי שקבל הפך הדבר שעליו נפסקה ההלכה מהחכם החולק על הדעת ההיא או ממי שהוא נוטה לדעתו ותכנס ספקא בנפשותינו ונאמר איך יקבל זה האיש והוא איש אמת שדבר פלוני אסור והמשנה אומרת שהוא מותר או הפך הענין הזה ובשביל זה כשיהיו לנו כתובות אלו הדעות יהיה נגדר זה הפרץ כי כשיאמר המקבל שמעתי שכך וכך אסור נאמר לו כן דברת וזהו דעת פלוני אבל רבים חולקין עליו או פלוני חלק עליו וההלכה כדעת החולק מפני שסברתו יותר נכונה או מפני שמצאנו דבר אחד מסייעהו (עדיות פ"ה). אבל הטעם שהצריכם לכתוב דברי יחיד ורבים הוא מפני שאפשר להיות הלכה כיחיד וע"כ בא ללמדך כשתהיה סברא פשוטה ואפילו ליחיד שומעין לו ואע"פ שחולקין עליו רבים. והטעם שהצריכם לכתוב דעת איש אחד ואחר כן חוזר מן הדעת ההיא כגון שאמרו בש"א כך ובה"א כך וכך וחזרו ב"ה להורות כדברי ב"ש כדי להודיעך אהבתם האמת והגברת הצדק והאמונה שהרי אלו אנשים הנכבדים החסידים הנדיבים המופלגים בחכמה כשראו דברי החולק עליהם טובים מדבריהם ועיונו נכון הודו לו וחזרו לדעתו כל שכן שאר האנשים בראותם האמת נוטה עם בעל דינו יהיה כמו כן נוטה לאמת ואל יקשה עורף וזהו דברי הכתוב (דברים יד) צדק צדק תרדוף. ועל זה אמרו חכמים (אבות פ"ס) הוי מודה על האמת ר"ל אף ע"פ שתוכל להציל נפשך בטענות תוכחיות כשתדע שהם אמת דברי חבירך אשר טענתך עליו גלויה מפני חולשתו או מפני יכולתך להטעות האמת חזור לדבריו והריב נטוש:

וכאשר חשב המחבר לחבר זה הספר על זאת התכונה ראה לחלק אותו לששה חלקים:

החלק הראשון במצות המחויבות בצמח הארץ כמו כלאים שמטה וערלה ותרומות ומעשרות ושאר חקי המתנות:

והחלק השני בפרקי זמני השנה והמועדים ומה שנתחייב בהם והשתנות משפטיהם והאסור בהם והמותר ומה שנכון לחבר בכל פרק מהם מן הדינים והמצות:

והחלק השלישי בבעילות וההפרש שיש בדינין בין האנשים והנשים כגון היבום והחליצה והכתובה והקדושין והגיטין ומה שהוא ראוי לומר בכל פרק מהם:

והחלק הרביעי בדינין ובמריבות שבין אדם לחבירו ובסחורות ובמשא ובמתן ובשותפות הקרקעות והדומה לו:

והחלק החמישי בעניני הקרבנות כפי השתנות משפטיהם ורוב עניניהם:

והחלק הששי בענין טהרות והפכם. וקרא כל חלק מהם סדר. החלק הראשון נקרא סדר זרעים. והשני סדר מועד. והשלישי סדר נשים. והרביעי סדר נזיקין. והחמישי סדר קדשים. והששי סדר טהרות. (והסימן זמ"ן נק"ט). והתחיל בסדר זרעים מפני שהוא כולל מצות מיוחדות בזרע הארץ וזרע הארץ הוא מחיה לכל בעלי חיים וכיון שאי אפשר לאדם לחיות בלא אכילת מזון לא יתכן לו עבודת השם ובשביל כך הקדים לדבר במצות המיוחדות בזרע הארץ. ואח"כ דבר על סדר מועד שדרך סדורם בתורה כן הוא כמו שנאמר (שמות כג) שש שנים תזרע (שדך ושש שנים תזמור כרמך) [את ארצך] ואספת את תבואתה והשביעית תשמטנה ונטשתה ואמר אחר כן ששת ימים תעשה מעשיך ואחר כן שלש רגלים תחוג לי בשנה. ואחר כן ראה להקדים דיני נשים קודם דיני נזקין כדי ללכת אחרי הכתוב שאמר (שם כא) כי ימכור איש את בתו לאמה וכי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה ואחר כן כי יגח שור את איש ובשביל זה הקדים סדר נשים על סדר נזיקין. וספר ואלה שמות כולל אלו הארבעה ענינים ענין סדר זרעים וסדר מועד וסדר נשים וסדר נזיקין. ואחרי אשר דבר על ענין ואלה שמות דבר על ענין ויקרא כפי סידורם וסדר אחרי נזיקין קדשים. ואחריו טהרות שכך סדרם הכתוב והקדים דין הקרבנות קודם דין הטומאות והטהרות שהרי הטהרות התחיל בהם בפרשת ויהי ביום השמיני. וכשאסף כל אלו הששה מינים הכוללים המצות ראה לחלק כל מין כללי מהם אל מינים פרטיים כפי מה שהוא ראוי וקרא שם כל מין מהפרטים מסכת אחר כן חלק המאמר שיש בכל מין פרטי לפרקים וקרא שם כל אחד פרק. אחר כן חלק מאמר כל פרק לפרקים קטנים נכוחים להבין וקלים לדעתם על פה ולהורותם וקרא שם כל אחד מאלו הפרקים הקטנים הלכה. וחלק המאמר בסדר זרעים כמו שאומר. התחיל במסכת ברכות. והטעם שהצריכהו להתחיל בה שהרופא הבקי כשירצה לשמור בריאות הבריא על תכונתה שהיא עומדת עליו יקדים תיקון המזון בתחלת רפואותיו ועל כן ראה החכם הזה להתחיל בברכות שכל מי שיאכל אין לו רשות לאכול עד שיברך וראה לסדר בתחלת דבריו ברכות כדי לתקן המזון תיקון שיש לו ענין. אחר כך ראה לתקן דבריו כדי שלא יהיה חסר בענין מן הענינים ולפיכך דבר על כלל הברכות שאדם חייב בהם על המזונות ועל המצות ואין לך מצוה שאדם חייב בה בכל יום אלא קריאת שמע בלבד ואין נכון לדבר בברכת ק"ש קודם שידבר על ק"ש עצמה לפיכך התחיל מאימתי קורין את שמע וכל מה שנתחבר אליו *אח"כ חזר לענין הסדר והוא לדבר במצות זרע הארץ. והתחיל במסכת פאה אחר ברכות בשביל שכל המתנות שאדם חייב בהם על הזרע לא יתחייב בהן אלא אחר קצרו והקמה חייבת בפאה והיא עדיין בקרקע ובשביל זה הקדים לדבר בה. וסדר אחר פאה מסכת דמאי בשביל שיש בו לעניים זכות כמו שיש להם בפאה וכן אמרו מאכילים את העניים דמאי. ואחר דמאי כלאים שכך סדרם הכתוב בסדר קדושים תהיו (ויקרא יט) לא תכלה פאת שדך ואחריו שדך לא תזרע כלאים. וסדר אחר כלאים שביעית והיה נכון להיות מס' ערלה אחר כלאים שכך סידורם בתורה לולי שראה שהערלה אינה מן המצות שאדם מוכרח לעשותה שכ"ז שלא נטע לא יתחייב בערלה והשביעית היא מן המצות שאדם מוכרח לעשותה ועוד שהשמטה יש בה סדר מיוחד מן התורה ולפיכך הקדים לדבר בשמטה. וסדר אחר שביעית מסכת תרומה גדולה מפני שהתרומה היא מתנה ראשונה שמוציאין מן הזרע. וסדר אחר תרומה מעשר ראשון מפני שהוא במעלה שניה לתרומה בדין הפרשה. וסדר אחר מעשר ראשון מעשר שני על סדר מעלותם. וסדר אחר כן מסכת חלה בשביל שאחר שמוציאין מן הזרע כל אלו המתנות שהם תרומה ומעשר ראשון ושני ואז יטחנוהו ועושין אותו קמח ולשין אותו ואז יתחייב בחלה. וכשהשלים לדבר על הזרע ומתנותיו התחיל לדבר בענין הפירות וסדר אחר מסכת חלה מסכת ערלה. ואחר כך בכורים שכך סדרם הכתוב הערלה בספר ויקרא והבכורים בפרשת כי תבא. ועלו מספר החלקים בסדר זרעים לעשתי עשרה מסכתות: ואחר כך חלק סדר מועד למיניו הפרטים כמו שעשה בסדר זרעים והתחיל במסכת שבת מפני שהוא קדמון במעלה ומפני שהוא בכל שבעת ימים ותרבה תקופתו בזמן גם בו התחיל בתורה בפרשת מועדות. וסדר אחר שבת עירובין מפני שהוא מענין שבת. ואחריו פסחים שהוא תחלת המצות הנתונות על ידי משה והיא כמו כן מצוה שניה לשבת בפרשת מועדות. וסדר אחר כן שקלים כמו שנסדרו בתורה. וסדר כפורים אחר שקלים כפי סדורם שמצות שקלים בפרשת כי תשא וכפורים בפרשת אחרי מות. ואח"כ בא לסיים דבריו בשלש רגלים וקודם זה דבר על פסחים ונשאר לו לדבר על ענין סוכות ושבועות ולא נמצא לו מה שידבר בשבועות אלא דברים מיוחדים בכל יו"ט והיא מסכת ביצה והקדים סוכה על ביצה לרוב המצות שיש בסוכות. ולא נשאר לו מן הפרקים הנזכרים בכתוב אלא ראש השנה בלבד ואחרי ביצה דבר על ראש השנה. וכשהשלים דברו על המועדים האמורים בתורה חזר לדבר על זמני התעניות הנזכרים בספרי הנבואה והם הצומות שתקנו הנביאים וסדר אחר כך ענין תענית. וסדר אחר תעניות מגילה מפני שהוא תיקון הנביאים שהיו אחרונים לאשר התקינו תעניות. וסדר אחר מגילה מועד קטן מפני שיש בינו ובין ימי פורים הצטרפות שבשניהם אסור התעניות וההספד. וכאשר השלים לדבר על הזמנים וחובותיהם וכל מה שנחבר עליהם חתם הענין במסכת חגיגה שענינה בחובת שלש רגלים והניחה לאחרונה (בשביל) שאינו ענין כללי בשביל שאינו חובה אלא על הזכרים כמו שנא' (שמות כג) יראה כל זכורך. ועלו חלקי המאמר בסדר מועד לשתים עשרה מסכתות: אחר כך חלק המאמר שיש בסדר נשים והתחיל במסכת יבמות והטעם שהצריכהו להתחיל ביבמות ולא התחיל במסכת כתובות ועיון השכל נותן שהיתה ראויה להקדים. אבל נעשה זה מפני שהנשואין הוא דבר עומד ברשות אדם ורצונו ואין לב"ד לכוף אדם עד שישא אשה אבל היבום הוא מוכרח לעשותו ולומר לו או חלוץ או יבם וההתחלה בדברים המוכרחים הוא הנכון והראוי מן הדברים שאינם מוכרחים וע"כ התחיל ביבמות. וסדר אחר כן כתובות. ואחר כתובות נדרים שפרשת נדרים כולה וההתבוננות שיש בה הוא נדר נשים כמו שנאמר (במדבר ל) בין איש לאשתו בין אב לבתו וכשיהיו הנשואין גמורין ותהיה האשה נכנסת לחופה יש לבעלה רשות להפר נדריה ומפני זה סמך נדרים לכתובות. וסדר אחר נדרים נזירות מפני שהנזירות גם כן מכלל נדרים וכשהאשה נודרת בנזיר יוכל הבעל להפר ולפיכך סדר אחר נדרים נזירות. וכשהשלים לדבר על הנשואין ומה שיתחייב בשבילן מהפרת הנדרים התחיל בענין הגירושין (עי' בתוי"ט ריש מסכת סוטה)

שאחרי

הגה"ה

*ח"ל רבינו ישעיה אחרון ז"ל. ראשית חכמה יראת ה' על כן היה סדר רבותינו הקדושים להתחיל סדר המשנה ביחודו של הקב"ה ולקבל עליו עול מלכות שמים ועול תורה והמצות ערב ובקר שנאמר ובשכבך ובקומך עכ"ל:

שאחרי הנשואין באין הגירושין וסדר גיטין אחר נזירות. ואחר גיטין סוטה שענינה מענין הגירושין שהסוטה כשתזנה יש לכוף האיש והאשה על הגירושין כמו שאבאר במקומו. וסדר אחר סוטה קדושין ויש לשאול בכאן מפני מה סדר קדושין באחרונה והיה הנכון להקדימם ולהיות סדורים קודם כתובות. ואם תאמר שלא סדרו אותם קודם כתובות בשביל שלא נפריש בין יבמות לכתובות שענינם אחד והוא ענין ביאה ושיהיו דבריהם נקשרים ואילו נצרך עכ״פ לסדרו היה כותבו קודם גיטין כדי שיבא על הסדר בראשונה קדושין ואחריהם גיטין ויהיה סדורם נכון. ותהיה התשובה שסדורם נעשה כך מפני שהיה רצונו לילך על דרך הכתוב שהקדים גירושין קודם נשואין והוא מה שאמר הקב״ה (דברי׳ כד) וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר ומתוך דברו שאמר והיתה לאיש אחר למדנו פרק מפרקי הקדושין כמו שנתבאר בתלמוד מקיש הויה ליציאה (דף ה). ועלו חלקי המאמר בסדר נשים לשבע מסכתות: אח״כ חלק המאמר בנזיקין וחלק המסכת הראשונה לשלשה חלקים והתחיל בבבא קמא וענינה לדבר על נזיקין כגון שור ובור והבער ודין החובל ואין השופט רשאי להקדים דבר קודם שיסיר ההיזק מבני אדם ומפני זה הקדים אותה בראשונה על שאר הדינין. ואח״כ בבא מציעא וענינה לדבר על הטענות והפקדונות ושכירות ודין השואל והשכיר וכל מה שהוא ראוי לחבר לזה הענין כמו שעשה הכתוב שאחר דיני שור ובור והבער (שמות כה) וכי ינצו אנשים דבר על ארבעה שומרים. ואח״כ בבא בתרא וענינו לדבר בחלוק הקרקעות והדינין בענין הדירות המשותפות והשכונות וביטול מקח וממכר במום הנמצא ולדבר בענין הממכרים והקנינים והיאך ראוי לדון אותם והערבות והירושות וסדר החלק הזה באחרונה בשביל שכולו קבלה ודברי סברות ולא התבאר מן התורה. וכשהודיע ענין הדינין התחיל לדבר על הדיינין גוזרי הגזירות והדינין ההם וסדר אחר ב״ב סנהדרין. אבל מסכת מכות היא נקשרת בנוסחאות עם מסכת סנהדרין ובכללה היא מנויה ואמרו שבשביל שאמר ואלו הן הנחנקין הדביק אליו ואלו הן הלוקין ואין זה טעם אמת אבל היא מסכת בפני עצמה ונסמכה לסנהדרין מפני שאין רשות בני אדם לענוש ולהלקות אלא השופטים בעצמם כמו שאמר הכתוב (דברים כה) והפילו השופט והכהו לפניו כדי רשעתו. וסדר אחר מכות שבועות מפני שבין סוף המסכת שעברה ותחלת זו המסכת יש דמיונים בדיניהם ומשפטיהם והם דומים אלו לאלו כמו שנזכר בתלמוד והחבירוהו לענין ההוא מפני שהוא גם כן ממעשה הדיינים שאין רשות לכוף על השבועה אלא לשופט. וכשהשלים לדבר על הדינים והדיינים וכל מה שהוא מעשה הדיינים מיוחד בו מן המחלוקת[א] וחיוב השבועות בא לדבר בענין עדויות ורוב ענין זאת המס׳ הוא לזכור בה כל ההלכות שהעידו עליהם אנשים ברורים נאמנים ושעדותם ראוי לסמוך עליה והוא שער מן הדינים שהעדויות צריך לזכרם לפני הדיינים וכן כל עדות מהם היו מעידים אותו בב״ד וסדר אותה אחר מס׳ שבועות בשביל שמס׳ שבועות יש צורך אליה תמיד ועדויות הם הודעת הדברים שהעידו בם לפני השופטים בעתים ידועים וקבלו אותם מהם. אח״כ התחיל לדבר על עבודה זרה לפי שענינה דבר מוכרח לשופט שידענו ואז יהיה שלם כשידע נימוסי העבודות ההם וחוקותיהם ומה שצריך עליהם ואז ידע היאך ידין עליהם כי כל מי שיעבוד לכוכב שבתאי בעבודת כוכב נוגה או יתפלל לכוכב צדק בתפלת מאדים אינו חייב מיתה כמו שבאה הקבלה הברורה והניח זו המסכת לאחרונה מפני שלא יקרה ענין עבודה זרה אלא באחד מני אלף ולימים רחוקים. וכאשר נשלם לו מה שהיה צריך אליו השופט התחיל באבות ועשה זה לשני ענינים האחד כדי להודיע שההסכמה והקבלה אמת ונכונה וקבלוה עם מעם ולפיכך ראוי לכבד החכם מהם ולהושיבו במעלה נכבדת בשביל שהגיעה ההוראה אליו שהוא בדורו כמו אלו בדורם וכן אמרו (ר״ה כה.) אם באנו לחקור אחרי בית דינו של ר״ג וכו׳ ואמרו (שם) שמשון בדורו [כאהרן בדורו יפתח בדורו] כשמואל בדורו ובענין זה יש מוסר גדול לבני אדם שלא יאמרו מדוע נקבל משפט פלוני או תקנת דיין פלוני. ואין הדבר כן שהמשפט אינו לפלוני השופט אלא להקב״ה שצוה אותנו בו כמו שנאמר (דברים א) כי המשפט לאלהים הוא אבל הכל משפט אחד וקבלוהו איש מפי איש על הדורות ההולכים. והענין השני שהוא רוצה לזכור במסכת זו מוסר כל חכם מן החכמים ע״ה כדי שנלמד מהם המדות הטובות ואין אדם צריך לזה הדבר כמו הדיינים שעמי הארץ כשלא יהיו בעלי מוסר אין ההיזק לכל ההמון אלא לבעליו בלבד אבל השופט כשלא יהיה בעל מוסר וצנוע יזיק עצמו ויזיק לבני אדם לפיכך היה תחלת דבריו במס׳ אבות מוסר הדיינין כמו שאמר הוו מתונים בדין. וצריך שיוסר השופט בכל הענינים שיש במסכת אבות כגון שיהיה מתון בדין ואל ימהר פסק דין שאפשר שיהיה בדין ההוא ענין נסתר כמו שאמרו ע״ה דין מרומה. ואין(לנו)[לו]להאריך בדין כמו כן כשידע שאין בו דבר נסתר שזה נקרא ענוי הדין ויש לו להשתדל בחקירת העדים ולהזהר בשעת החקירה שלא ילמדו העדים מדבריו מה שיסייעם על ענינם ואין לו ללמד טענה לבעל הריב וזה נקרא עורכי הדיינין ואל יחלל נפשו בחברת עמי הארץ שמא יהיה לבוז ואל יתעלם מבני אדם עד שלא יוכלו לראותו בכל עת שיצטרכו אליו שמא יאבד האביון ואל יבקש מנוחה ותענוגים פן יאבד האמת ואל תמשכהו התאוה ואל יהי רוצה להתקדם בין חביריו לדין ואל ילחץ עצמו להכנס בדיינות שמא יהיה השוד וצריך להיות [מהדר] בכל דיניו אחר הפשרה ואם יוכל שלא יפסוק דין בכל ימיו אבל שיעשה פשרה בין שני המריבים הנה מה טוב ומה נעים ואם אינו יכול אז יחתוך הדין ואל יטריח אבל יתן זמנים ארוכים לבעל הריב ויניחהו לבקש על נפשו כל היום ואע״פ שירבה דברים וידבר הוללות וסכלות ואם אי אפשר זה לפי מה שיראה בטענותם יגזור הדין מיד. כמו שאנו רואים רבותינו עושים בענין קשירת הידים והבאת השוט ללקות ולענוש והפשט הבגדים וקריעת השטרות הקיימות כשימצאו בהם מה שיתחייב לעשות זה והרבה כמו זה וכדומה לזו המצוה אומרים (סנהדרין דף ו:) יקוב הדין את ההר. ועל דרך כלל צריך שיהיה השופט כרופא בקי שכל זמן שיוכל לרפא במזונות לא ירפא ברפואות אבל כשרואה שהחולי חזק וא״א להתרפא במזונות ירפא ברפואות קלות קרובות אל טבע המזון כגון המשקים והמרקחות המבושמות המתוקנות ואם יראה שהחולי יתחזק ואלו הדברים אינם מכניעים אותו ואינם כנגדו יחזור לרפאותו ברפואות חזקות וישקנו רפואה משלשלת כגון סקמוני״א וכדומה לו מן הרפואות המרות והרעות. כן השופט ישתדל לעשות פשרה ואם אינו יכול ישפוט בנחת וירצה בעל הריב בדבר רך ואם לא יוכל מפני אכזריות אחד מהמריבים ושהוא רוצה להתגבר בעול וחמס יתחזק עליו ויהדוף רשעים תחתיו. וצריך לשופט שלא ירבה לרדוף אחרי [תענוגי] העולם ואהבת העושר והמעלה כמו שאמר הכתוב (שמות יח) שונאי בצע ואמרו ע״ה מלך במשפט יעמיד ארץ וגו׳ (כתובות דף קה:) אם דומה הדיין למלך שאינו צריך לכלום יעמיד ארץ ואם דומה לכהן המחזיר על הגרנות יהרסנה. ואחר שנראה שהשופט צריך לכל אלו המוסרים כדי להוסר בהם אם כן מה נחמד ונכון היה תקון מסכת אבות אחרי מסכת סנהדרין ומה שנלוה אליה לפי שהיא כוללת אלה המוסרים ועוד נוסף עליהם ענינים אחרים מביאים לידי פרישות מן העולם וכבוד העולם ובעליה ומעשה היושר והיראה. וכאשר השלים מוסר הדיינים התחל לבאר שגיאותיהם כי כל מי שיש בו טבע בשר ודם אי אפשר שלא יטעה ויחטא ולפיכך סדר הוריות אחר אבות ובה חתם סדר נזיקין. ועלו חלקי המאמר בנזיקין לח׳ מסכתות: אחר כן חלק המאמר בענין קדשים והחל בקרבנות הכהנים שהם מס׳ זבחים ואחר זבחים מנחות כפי סדורם בתורה. וכשהשלים ענין זבחי קדשים ומה שנלוה עליהם דבר על ענין שחיטת שאר הזבחים על סדר הכתוב שדרי אחר שאמר והיה המקום אשר יבחר ה׳ שמה תביאו וגו׳ אמר רק בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר (דברים יב) והביא אחר מנחות חולין. ואחר הולין בכורות על סדר הכתוב כמו כן כי אחר שאמר רק בכל אות נפשך אמר לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך תירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך. וכשהשלים לדבר בעניני הקדושות סדר דמי הערכים שהם כמו כן קדש והביא אחר בכורות ערכין. ואחר ערכין תמורה על פי סדורם בכתוב כמו כן. וכשהשלים לדבר על המינין האלו הביא אחר כן מסכת כריתות ודבר בה על כל המצות שיתחייב בהם כרת וכל הנלוה לאותו הענין והטעם שבשבילו סדר המין הזה בקדשים שכל דבר שחייבין על זדונו כרת חייבים על שגגתו חטאת אלא במעט כמו שיתבאר שם. והביא אחר כריתות מעילה מפני שהדברים שחייבין עליהם מעילה יותר קלים מהדברים שחייבים עליהם חטאת. והביא אחר מעילה מס׳ תמיד והניח אותה באחרונה בשביל שאין בה דבור לא על דרך חכמה ולא על איסור ועל היתר אלא ספור שהוא אומר היאך היו מקריבין התמיד כדי לעשות כן התמיד[ב]. והביא אחר תמיד מדות ואין בו ענין אחר אלא ספור שהוא זוכר מדת המקדש וצורתו ובנינו וכל ענינו. והתועלת שיש בענין ההוא כי כשיבנה במהרה בימינו יש לשמור ולעשות התבנית ההוא וההבנית והצורות והערך מפני שהוא ברוח הקדש כמו שאמר (דה״א כח) הכל בכתב מיד ה׳ עלי השכיל. וכשהשלים לדבר בקרבנות הבהמות ובכל הנלוה עליהם ותבנית הבית שמקריבין בו אותן הקרבנות סדר אחריו מסכת קנים ואין ענין במסכת ההיא אלא לדבר בתערובי העופות כשיתערבו קרבנות העופות אלו עם אלו והניח זה הענין באחרונה מפני שאינו מוכרח לפי שאפשר שיתערבו ולא יתערבו ועוד שהדבור עליו מעט מזער כמו שיתבאר במקומו. ובהם חתם סדר קדשים. ועלו חלקי המאמר בסדר קדשים לעשתי עשרה מסכתות. אחר כן חלק המאמר בטהרות והתחיל במס׳ כלים וענינו שהוא כולל עיקרי הטומאות ולזכור כל מה שהוא מקבל טומאה ושאינו מקבל טומאה כי כשיזכור לנו מה שהוא מקבל טומאה נדע כל הדברים שהם מקבלים טומאה ושאינם מקבלים. והביא אחר כלים אהלות וענינו לדבר על טומאת מת והקדים זאת המסכת בשביל שהיא קשה מכל הטומאות. ואחריה נגעים וענינו שהוא מדבר בטומאת צרעת שהמצורע יטמא באהל ויש בו קצת דמיון כטומאת מת כמו שיתבאר במקומו. וכשהשלים טומאת מת והדומה לו בא לדבר בענין טהרה והיא פרה אדומה והביא אחר נגעים מס׳ פרה. וכשהשלים לדבר על הטומאות החמורות והיאך ענין טהרתם דבר בענין הטומאות הקלות שאין בם אלא הערב השמש וסדר אחר פרה מסכת טהרות וקרא שמה טהרות בלשון נקיה שהדבור בה הוא בטהרת הטומאה ועוד שידיעת הטומאות מצריך לדעת ענין טהרה ושמא יחשוב החושב שענין קריאת שם הסדר סדר טהרות וקרא שם מסכת ממנו טהרות שהוא תפישה על המחבר ואנו אומרים שאינו

[א] נ״ל במלקות וכן הגיה הפי״ש בפתיחתו למס׳ עדיות ע״ש. [ב] כד״ה תמיד.

תפישה אצל חכמי ההגיון שהם קוראים המין הפרטי בשם המין הכולל אותו וכשהשלים הטומאות החמורות והיאך תעלה הטהרה מהם ודבר על טומאות קלות הביא אחר כך דיני טהרה וסדר אחר טהרות מקואות. והניח נדה אחר כל אלו הטומאות מפני שאינה טומאה כללית לכל מין האדם. וסדר אחר מקואות נדה. ואחר נדה מכשירין והנכון היה לסדר אחר נדה זבים אבל הקדים מכשירין על זבים כמו שהקדימו הכתוב שהרי מכשירין בפרשת ויהי ביום השמיני וזבים בפרשה זאת תהיה תורת המצורע. וסדר אחר זבים טבול יום כמו שאמר הכתוב (ויקרא טו) זאת תהיה תורת הזב ואשר תצא ממנו שכבת זרע ואלו הטומאות המוקדמות כולן הן כוללות הגוף ר"ל כשיגע בהם אדם יטמא כל גופו ובשביל זה בא לדבר על טומאת כל אבר ואבר בפני עצמו. וסדר אחר טבול יום ידים. ואחר ידים עוקצין והניחה לאחרונה מפני שהוציאוה בדרכי הסברא ואין להם עיקר בכתוב ובה התם ספרו. ועלו חלקי המאמר בטהרות לשתים עשרה מסכתות. והיו מספר כל מסכתות המשנה ששים ואחת ופרקים חמש מאות ושלשה ועשרים:

אחר כן ראה להסתפק משמות המקובלים על הקרובים אליו משמעון הצדיק והיו דבריו במשנה דבר קצר וכולל ענינים רבים והיה הכל מבואר לו לחדוד שכלו אבל למי שהוא פחות ממנו הענין ההוא עמוק בעיניו שהחכמים הקדומים לא היו מחברים אלא לנפשותם. לפיכך ראה אחד מתלמידיו והוא רבי חייא לחבר ספר וללכת בו אחר רבו ולבאר מה שנשתבש מדברי רבו והיא התוספתא וענינו לבאר המשנה ותוספתא אפשר להוציא טעמם מהמשנה אחר יגיעה רבה והוא הוציאם ללמדנו היאך נוליד ונוציא ענינים מן המשנה. וכן עשה רבי אושעיא. ורב חבר ברייתא והיא ספרא וספרי ורבים זולתם כמו שאמרו כי אתא רבי פלוני אתא ואייתי מתניתא בידיה. ואולם לא היו אלה הברייתות כלם בצחות דברי המשנה ולא בתקון עניניה וקוצר מליה ועל כן היתה עיקר ר"ל המשנה. וכל החבורים עולים אחריה ושניים אליה והיא המכובדת אצל הכל וכשיעריכו אותה לחבורים ההם ראוה בנות ויאשרוה. וכל הבא אחריה אחר החבורה הנכבדת ההיא לא שם לבו וכאודו אלא להתבונן בדברי המשנה. ולא חדל דור אחר דור להתבונן ולחקור בה ולפרש אותה כל חכם לפי חכמתו ובינתו. ונחלקו בפירוש קצת הלכות ממנה לפי רוב השנים. ואין חבורה מהם שלא חקרה והתבוננה במשנה וגלתה חדושים והביאה ממנה דמיונים על ענינים אחרים עד שהגיע הזמן לרבינא ורב אשי שהם האחרונים מחכמי התלמוד והתבודד רב אשי לחבר התלמוד וראה בעצתו לעשות בדברי כל הבאים אחרי רבינו הקדוש כמו שעשה רבינו הקדוש בדברי כל הבאים אחרי משה. וכלל כל דברי המדברים ושכל המתבוננים ופירוש המפרשים ודקדוק ההלכות וקבצם וכבש הכל בחכמתו ובמה שנתן לו הקב"ה מנפש פשוטה וכבוד החכמה וחבר התלמוד. והיתה כוונתו בו ארבעה דברים. האחד פירוש המשנה וכל מה שנפל בה מדברים המכילים ענינים רבים ממחלוקת הפירושים וטענות כל מפרש על חבירו וגלוי טענת האמת וזה ראשית הכוונות שנתכוון. והשני פסק הדין על דעת האחד משני החולקים שנחלקו בדברי המשנה או בפירושה או בחדושים שנתחדשו בה ושחברו עליה. והשלישי בחידושי הענינים שהוציאו חכמי כל דור מן המשנה וגלוי העיקר והראיות שהורו בהן וסמכו עליהן התנאים המדברים על דברי המשנה עד שנסדר מדבריהם מה שנסדר והגזירות והתקנות העשויות מאחרי רבינו הקדוש עד המחבר הזה. והרביעי דרשות שהם ראויות לפי ענין כל פרק שנזדמן להיות בו דרש. וזה הענין הרביעי ר"ל הדרש הנמצא בתלמוד אין ראוי לחשוב שמעלתו מעוטה ותועלתו חסרה. אבל יש בו תבונה גדולה מפני שהוא כולל חידות פליאות וחמודות נפלאות. כי הדרשות ההם כשיסתכלו בהם הסתכלות שכלי יובן בהם מהטוב האמתי מה שאין למעלה ממנו ויגלה מהם מן הענינים האלקיים ואמתות הדברים מה שהיו אנשי החכמה מעלימים אותו ולא רצו לגלותו וכל מה שכלו בו הפילוסופים דורותיהם ואם תביט אותו על פשוטו תראה בו ענינים רחוקים מן השכל שאין למעלה מהם. ועשו דבר זה לענינים נפלאים. האחד מהם ללטוש רעיוני התלמידים וללבב לבותם. ועוד כדי לעוור עיני הכסילים שלא יזהירו לבותם לעולם ואלו *) היית מראה להם זוהר האמתות יסבו פניהם מהם כפי חסרון טבעיהם שנאמר בהם ובדומיהם אין מגלין להם את הסוד מפני שאין שכלם שלם כדי לקבל האמתות על בוריים. וכן החכמים לא היו רוצים לגלות קצתם לקצתם סודות החכמה וכבר זכרו (חגיגה פ"ב דף יג) שאיש מן החכמים נתבר לאנשים בקיאים בחכמת מעשה בראשית והוא היה בקי במעשה מרכבה ואמר להם למדוני מעשה בראשית ואלמדכם מעשה מרכבה ואמרו טוב הדבר וכאשר למדוהו מעשה בראשית נמנע הוא מללמוד להם מעשה מרכבה וחס ושלום שעשה מפני רוע לב למנוע החכמה או בשביל שיהיה לו יתרון עליהם. שהמדות האלה מגונים באחד מהטפשים קל וחומר באלו החסידים הנכבדים. אבל עשה הדבר בשביל שראה בעצמו ראוי לקבל מה שיש אצלם ושאינם ראוים לקבל מה שיש אצלו. והביא [ראיה] על ענין זה דברי שלמה (שיר ד) דבש וחלב תחת לשונך ופירשו עליהם השלום ואמרו שענין דבר זה שהחכמות המתוקות שהנפש תנעם בהם כמו שינעם החיך בדבש וחלב צריכים להסתירם ושלא ידובר בם ואל יעלו על שפת לשון בשום פנים וזהו שאמר תחת לשונך שהענינים האלה אינם ממה שראוי ללמוד ולהגות בם בישיבות החכמה. ואולם ירמזו בכתוב מהם רמזים נעלמים וכשיגלה הקב"ה מסוה הסכלות מלב מי שירצה אחרי אשר ייגע וירגיל בחכמות אז יבין מהם כפי שכלו. ואין לאדם עם החכמה ודרישתה והשתדלות אלא לעזוב עניניו ביד הבורא ולהתפלל אליו ולהתחנן לבוננהו ולהורותו ולגלות לו הסודות הגנוזות בכתוב כמו שמצאנו דוד ע"ה עשה כן באמרו (תהלים קיט) גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך. וכשיגלה הקב"ה את עיני האדם ויראה לו מה שהראה ראוי לו לגנוז כמו שאמרנו. ואם ירמוז מהם במעט ירמוז למי שיש לו שכל שלם ונודעה אמתתו כמו שבארו וגלו במעשיות רבות בתלמוד. ועל כן אין ראוי לאיש חכם לגלות מה שידע מן הסודות אלא למי שהוא גדול ממנו או כמוהו שאם יגלה אותו לכסיל אע"פ שלא יגנהו לא ייטב בעיניו. ועל כן אמר החכם (משלי כג) באזני כסיל אל תדבר כי יבוז לשכל מליך. ועוד שהלימוד להמון העם צריך שיהיה בדרך חידה ומשל כדי שיהיה כולל הנשים והנערים והקטנים עד אשר ישלם שכלם ואז יתבוננו וישכילו עניני הרמזים ההם ולענין זה רמז שלמה עליו השלום באמרו (שם א) להבין משל ומליצה דברי חכמים וחידותם. ומפני אלו הסבות סדרו החכמים ע"ה דבריהם בדרשות על ענין שירחיקהו שכל הכסיל לפי מחשבתו. ואין ראוי לסמוך החסרון אל הדרש ההוא אבל יש לחשוב שהחסרון בא משכלו וכשיראה משל ממשליהם שהוא קשה להשכיל אפילו פשוטו ראוי לו להשתומם מאד על שכלו שלא הבין הענין עד אשר חזרו בעיניו האמונות בתכלית הרחק. שהרי הדעות יש להם יתרון זה על זה כפי יתרונות המזגים. וכמו שנמצא מזג איש אחד שהוא ישר ממזג איש אחר כן יש שכל איש אחד שלם משכל איש אחר. ואין ספק שאין שכל מי שידע דבר נכבד כשכל מי שיסכל הדבר ההוא שהאחד נקרא שכל בפועל והאחד שכל בכח. ובשביל זה יש דברים שהם בעיני אנשים בתכלית האמת והביאור ואצל איש אחר הם רחוקים ונמנעים מהיותם על פי המעלה בחכמה: והנני נותן לך בו משל מבואר כגון שנשאל לאיש מאנשי חכמות הרפואה והחשבון והנגון ומהיר בחכמת הטבע ונבוב ומשכיל והוא נעור ורק מחכמת התשבורת ותכונת הכוכבים ונאמר לו מה אתה אומר באיש שהוא טוען שגוף השמש שאנו רואים כאילו היא עגולה קטנה ויאמר שהוא גוף כדור וגודל הכדור ההוא כגודל כדור הארץ מאה וששים וששה פעם ושלשה שמיני פעם וכדור הארץ שבמדתה עשינו המדות האלה הוא כדור שיש בהקפו ארבעה ועשרים אלף מיל. ויהיה על הדרך הזה מגיע לדעת כמה מילין יש במדות גודל כדור השמש. אין ספק שהאיש ההוא זך הרעיון אשר השכיל מן החכמות כל מה שאמרנו לא ימצא בנפשו מקום לקיים זאת האמונה וכל זה דבר רחוק בעיניו בלי מושג. והטענה השכלית תבאר לו בתחלת המחשבה שהטענה הזאת בטלה כי איך אפשר להיות האדם על מקום כפי זרת אחד מן הארץ וידע שעור גרם השמש והקפה ומדת שטחה עד אשר תהיה דעתו כוללת אותה כמו שהוא כולל מדת חלק מחלקי הארץ. ועוד יאמר איך אפשר זה והנה גרם השמש בשמים בתכלית המרחק ואפילו ראיית גרם השמש על נכון אי אפשר לנו ולא נשיגהו אלא זיוו בלבד ואיך יגיע אדם למעלה שיוכל למדוד אותו וידקדק מדתו בשלשה שמיני פעם. זה דבר שוא שאין כמוהו. ולא יהיה בלבו ספק על היות זאת הטענה בטלה ושלא תוכל להיות. אבל כשירגיל נפשו בלמוד ספרי המדות וחכמות מה שהוא ראוי בתבניות הכדוריות וזולתם מן הערכים הנערכים זה לזה ויעתק משם אחר כן אל הספר המסודר בענין זה והדומה אליו ר"ל ספר תכונת הגלגלים הידוע ספר אלמגסט"י. אז יתברר אצלו זאת הטענה ותשוב לו טענת אמת שאין בה ספק ושיש עליה מופת ולא יהיה אצלו הפרש בין שגוף השמש הוא כשעור הזה או שהשמש היא מצויה וירגיל שכלו להאמין הדבר שהיה בתחלה מרחיק הרחקה גדולה ויאמין בו אמונה גמורה. הנה זה יוכל להיות. ואנחנו לא הסכמנו על האיש ששאלנוהו זה הענין שיהיה חסר מן החכמות האחרות אבל שיהיה טוב השכל וזך הטבע וחכם. והשאלה אשר שאלנוהו משאלות הלמודים שהיא מן המדרגה שיעלו בה לאלהיות. קל וחומר יהיה הענין במי שאין לו חכמה כלל ולא הרגיל נפשו בדרך מדרכי חכמות הלמודים אבל היה נסעו מעכל אמו לעכל אשתו שנשאלהו שאלה משאלות האלהיות שהם צפונות בדרשות אין ספק שהם רחוקים בעיניו כרחוק השמים מן הארץ ויקצר שכלו להבין דבר מהם. ועל כן ראוי שנדין הדרשות ההם לכף זכות ונטיב לעיין בהם. ואל נמהר להרחיק דבר מהם אבל כשירחק בעינינו דבר מדבריהם נרגיל נפשנו בחכמות עד שנבין עניניהם בדבר ההוא אם יוכלו להכיל לבותינו הדבר הגדול הזה שהרי החכמים אע"פ שהיה להם מן התאוה ללמוד וטוב הרעיון והיגיעה וחברת החסידים הנכבדים והרחקת העולם בכל מה שיש בו. היו מיחסים החסרון לנפשם כשהם מעריכים נפשותם לפי מה שקדם אותה. והוא מה שאמרו (עירובין דף נג.) לבם של ראשונים כפתחו של אולם ושל אחרונים אפילו כמחט סדקית. וכ"ש אנחנו שהחכמה נעדרה ממנו כאשר הודיענו הקב"ה ואבדה חכמת חכמיו ובינת

---

*) נר"ת טו מלום.

נבוניו תסתתר (ישעיה כט) יחד הכתוב כל אחד ממנו בארבעה דברים . בחולשת השכל . וחוזק התאוה . ועצלות בבקשת החכמה . והזריזות בבצע העולם . ארבעת שפטיו הרעים.ואיך לא נסמוך החסר לנפשותינו כשנעריך אותה עליהם. ומפני אשר ידעו עליהם השלום בענין זה שכל דבריהם ברורים ונקיים ואין בהם סיגים צוו עליהם והזהירו שלא ילעג אדם עליהם ואמרו (גיטין דף כז:) כל המלעיג על דברי חכמים נידון בצואה רותחת (כו') ואין לך צואה רותחת גדולה מן הכסילות אשר השיאתו להלעיג . ועל כן לא תמצא לעולם מרחיק דבריהם אלא איש מבקש תאוה ונותן יתרון. להנאות המורגשות אשר לא האיר לבו בדבר מן המאורים הבהירים . ומפני שידעו אמתת דבריהם כלו בעסק ההוא כל ימיהם וצוו לשקוד עליו כל הלילה ומקצת היום ושמוהו תכלית החכמה וכן הוא . ואמרו (פ"ק דברכות דף ח.) אין להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד והשב לבך לזה הדבר שאם תסתכל אותו על פשוטו תמצאנו רחוק (מאד) מן האמת כאילו ד' אמות של הלכה בלבד היא התכונה הנדרשת ושאר החכמות והדעות מושלכות אחר גו . ובזמן שם ועבר ואחריו שלא היתה שם הלכה הנוכל לומר שאין להקב"ה חלק בעולם כלל . אבל אם תעיין זה הדבר עיון שכלי תראה בו מן החכמות דבר פלא ותמצאנו אוסף כלל גדול מן המושכלות : ואני אבארם לך כדי שיהיה לך דמיון לשאר מה שיבא לידך ולכן שים לבך אליו כראוי :

דע כי הקדמונים חקרו הקירה עצומה באשר נתן להם מן החכמה וטוב המחשבה עד נתקיים אצלם שכל דבר נמצא יצטרך עכ"פ להיות לו תכלית אשר בשבילה היתה מציאותו . כי לא לדבר רק נמצאו הנמצאים . וכאשר נתקיים להם זה הדין הכללי התחילו לחלק כל הנמצאים לדעת תכלית כל מין מן המינים הנבראים . וראו כי כל נמצא שהוא מלאכותי ר"ל העשוי למלאכה היא תכלית עשייתו ידועה ואין צורך בענין ההוא לחקירה שהאומני' לא יעשו מלאכה אלא אם (כן) שתכליתה מצוייר בנפש האומן והמשל בזה כמו שאומר שהמשור לא עשאו הנפח אלא אחרי אשר חשב בלבו איך יוכל להפריד דבקי העץ עד נגלה ללבו צורת המשור והחל לעשותו כדי לחתוך בו אם כן נדע כי כוונת המשור להניפו על העץ וכוונת הקרדום לחתוך בו וכוונת המחט להחביר בו בגד לבגד ויש לכל הדברים הנמצאים מציאה מלאכיית אבל מה שהמציאתו המלאכה האלהיית והחכמה הטבעיית כגון מיני האילנות והעשבים ומיני מחצבי האדמה ומיני האבנים ומיני החיות יש מהם אשר תכלית מציאותו נעלמת ואין יודע אותה כלל אא"כ תודע בנבואה או בכח דעת העתידות אבל בחקירת הדעת א"א . מפני שאין ביכולת האדם לחקור עד שיבין וידע לאיזה טעם המציא הטבע קצת הנמלות בכנפים ומהם בלי כנפים . ולאיזה טעם המציא גם כן תולעים מרבי רגלים ואחרים מעטי רגלים ומה היא תכלית זאת התולעת וזאת הנמלה . אבל בדברים שהם גדולים מאלה ופעלם יותר גלוי אמנם בידיעת תכלית בריאתם יגלה יתרון אנשי החכמה ועל פי שיהיה יותר חכם וגדול התשוקה וזך הרעיון ללמוד כן תהיה ידיעתו יותר גמורה ועו"כ כשנתן הקב"ה לשלמה מן החכמה מה שהבטיחו בה ידע מסודות בריאת אלה המינין מה שאפשר לאדם לדעת מדרך שהוא אדם . ודבר על תכלית יצירת האילנות והעשבים ומיני החיים כמו שאמר הכתוב (מלכים א ה) וידבר על העצים מן הארז אשר בלבנון ועד האזוב אשר יוצא בקיר וידבר על הבהמה ועל העוף ועל הרמש ועל הדגים והיה זה לעד שהיתה בו רוח אלהית ואמר אח"כ ויבאו מכל העמים לשמוע את חכמת שלמה . אך על דרך כלל יש לדעת שכל הנמצאים שתחת גלגל הירח נמצאו בשביל האדם לבדו . וכל מיני החיות יש מהם למאכלו כצאן ובקר וזולתם . ויש מהם להועלתו בזולת המאכלים כמו החמור לשאת עליו מה שלא יוכל להוליך בידו והסוסים להגיע בהם מהלך דרך רחוקה בימים מועטים . ומהם מינים שלא נדע להם תועלת ויש בהם תועלת לאדם ולא יכיר אותה . וכן האילנות והצמחים מהם למאכלו ומהם לרפאותו ממחלותיו וכן העשבים ושאר המינים . וכל מה שתמצא מן החיות והצמחים שאין להם תועלת ואין בו מזון לפי מחשבתך דע שהדבר ההוא לחולשת שכלנו . ואי אפשר לכל עשב ולכל פרי ולכל מין מבעלי החיים מן הפילים עד התולעים שלא יהיה בהם תועלת לאדם . והמופת על זה שהרי בכל דור ודור יגלו לנו עשבים ומיני פירות שלא נגלו לקדמונינו ויש בהם תועלות גדולות . ואין ביכולת אדם להיות דעתו כוללת תועלות כל צמח הארץ ואולם נגלה ענינם בדרך הנסיון על הדורות החולפים . אבל אם תאמר מדוע נבראו הסמים הממיתים כגון עשב הנקרא ביי"ש ועשב הדם אשר ימות בה האדם ואין בהם תועלת ראוי לך לדעת שיש בהם תועלות שאם תמית בעת שיאכלו אותה לא תמית בעת שיחבשו בה ע"ג הגוף וכשתכיר כי תועלת גדולה יש לאדם באפעה ובנחשים קל וחומר במה שהם מועטים מהם בהיזק . וכאשר מצאו שתכלית כל אלו הענינים הוא למציאת האדם הוצרכנו לחקור כמו כן למה נמצא האדם ומה היתה כוונת יצירתו . וכאשר האריכו לחקור בענין זה מצאו לאדם פעלים רבים מאד שהרי כל מיני בעלי חיים והאילנות יש להן פעל א' בלבד או ב' פעלים כמו שאנו רואין הדקלים שאין להן פועל אלא להוציא התמרים וכן שאר האילנות . וכן החיות נמצא מהם מי שיארוג בלבד כמו העכביש ומי שיבנה כמו השממית והיא צפור דרור המקננת בבתים בזמן החום . ומי שיטרוף כאריה. אבל האדם יעשה מעשים רבים משתנים זה מזה וחקרו על כל פעולותיו פעל פעל לדעת תכלית בריאתו מאלה הפעלים ומצאו כי תכליתו פעל א' בלבד ובשבילו נברא ושאר פעליו הם לקיים עמידתו כדי שישלם בו הפעל האחד ההוא והפעל הזה הוא לצייר בנפשו הסודות המושכלות ולדעת האמתות על פי מה שהם עליו שהדעת נותן ששוא ושקר להיות תכלית האדם לאכילה ושתיה ולבעילה או לבנות קיר כי כל אלה מקרים מתחדשים עליו לא יוסיפו על כחו *) הפנימיה ועוד שהוא משתתף בזה עם רוב הברואים . והחכמה היא אשר תוסיף על כחו *) הפנימיה ותעתיק אותו ממעלת בוז למעלת כבוד שהרי היה האדם בכח וחזר אדם בפועל והאדם קודם שישכיל וידע הוא נחשב כבהמה לא נבדל משאר מיני החיות אלא בהגיון רוצה לומר בהגיון שהוא מצייר לנפשו המושכלות . והנכבד שבמושכלות לצייר לנפשו אחדות הקב"ה וכל הנלוה לענין ההוא מהאלהיות ששאר החכמות אינם אלא להרגיל בהם עד יגיע לדעת האלהי והדיבור בזה הענין עד כלותו יארך מאד . אבל עם ציור המושכלות יתחייב להרחיק רוב התענוגים הגופיים כי תחלת השכל יצייר שחרבן הנפש בתקון הגוף ותקון הנפש בחרבן הגוף . שהאדם כשיהיה רודף תאוות ומגביר המורגשות על המושכלות ומעביר שכלו לתאותיו עד יחזור כבהמה אשר לא תצייר לנפשה אלא האכילה והשתיה והתשמיש . אז לא יתודע הכח האלהי רוצה לומר השכל. וישוב אז כאילו הוא בריה גזורה שוחה בתוך ים ההיולי ופירש ים היולי תהו . ונתברר מאלו המוקדמות כי תכלית העולם וכל אשר בו הוא איש חכם וטוב וכאשר יתברר לאיש שהוא ממיני האדם הדעת והמעשה . ר"ל בדעת לצייר בשכלו אמתות הדברים על פי מה שהם עליו ולהשיג כל מה שאפשר לאדם להשיגו . והמעשה . הוא תקון וישור הדברים הטבעיים ושלא יהיה שטוף בתענוגים ושלא יקח מהם אלא מה שיהיה בו תקון גופו ותקון המדות כלם . ועל כן האיש שיהיה על ענין זה הוא התכלית והוא החפץ . וזה הדבר לא נודע מאת הנביאים בלבד אבל חכמי האומות החולפים ואשר לא ראו הנביאים ולא שמעו חכמתם כבר ידעו גם הם שאין האדם שלם אלא כשיהיה כולל הדעת והמעשה . ודי לך בדברי החכם המפורסם בפילוסופיא שאמר חפץ האל ממנו להיות נבונים חסידים . שהאדם כשיהיה חכם נבון מבקש תאוות אינו חכם על האמת . שתחלת החכמה מחייבת שלא יקח אדם ממעדנים הגופיים אלא מה שיש בו תקון צורך גופו . וכשנפרש מסכת אבות נשלים זה הענין ונבארהו כפי מה שהוא ראוי . וכן מצאנו הנביא האשים וחשב לעון למי שהתהלל שהוא חכם והוא מורד במצוה ומבקש תאות נפשו . והוא מה שאמר (ירמיה ח) איכה תאמרו חכמים אנחנו ותורת ה' אתנו . וכן אם יהיה האדם כמו כן עובד ונזיר ומרחיק המעדנים לבד ממה שיצטרך לתקון גופו והולך במנהגים הטבעיים כולם על קו המישור ומחזיק בנועם המדות כולם אבל אין לו חכמה . גם זה חסר השלמות . אבל הוא יותר שלם מן הראשון אך מעשיו שהוא עושה אינם על דרך נכונה ולא על דרך אמת . ועל כן אמרו חכמים ע"ה (אבות פ"ב) אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד כאשר בארנו . וכל מי שיאמר בעם הארץ שהוא חסיד הוא מכזיב החכמים שגזרו בענין זה גזירה נחתכת . והוא מכזיב השכל כמו כן . ועל כן תמצא הצווי בכל התורה ולמדתם ועשיתם . מביא החכמה קודם המעשה שבחכמה יגיע האדם למעשה . והמעשה לא יגיע בו אל החכמה . וזהו מה שאמרו ע"ה (קדושין פ"א דף מ) שהתלמוד מביא לידי מעשה . ונשאר בכאן שאלה אחת והיא שיוכל אדם לומר אתם כבר אמרתם שהחכמה האלהית לא המציאה דבר לריק אלא לענין . וכי כל היצורים שמתחת גלגל הירח הנכבד מהם הוא האדם . ותכלית היות האדם לצייר לנפשו המושכלות . ואם כן מדוע המציא הקב"ה כל האנשים אשר לא יציירו מושכל לנפשם . ואנו רואים שרוב בני אדם ערומים מן הערמה ורקים מן החכמה מבקשים התאוה. ושהאיש החכם המואס בעולם הוא יחיד בין רבים . לא ימצא אלא אחד בדור מהדורות . התשובה על זה שהאנשים ההם נמצאו לשתי סבות . האחת להיותם משמשים לאחד ההוא . שאילו יהיו כל בני אדם מבקשים חכמה ופילוסופים . נשחת תקון העולם ואבד מין בעלי חיים מן העולם בימים מועטים . מפני שהאדם חסר מאד ויצטרך לדברים רבים והיה נצרך ללמוד החרישה והקצירה ולדוש ולטחון ולאפות ולתקן כלים למלאכות האלה כדי להשלים בהן תקון מזונו . וכן יהיה צריך ללמוד הטויה והאריגה כדי לארוג מה שילבש וללמוד בנין לבנות מקום להסתר שם . ולעשות כלים לכל אלו המלאכות . ואין בחיי מתושלח מה שיספיק ללמוד אלו המלאכות שהאדם מצטרך במחיתו לכולם צורך מוכרח . ומתי יהיה מוצא פנאי ללמוד ולקנות חכמה . על כן נמצאו שאר בני אדם לתקן אלו המעשים הצריכים אליהם במדינה כדי שימצא החכם צרכו מזומן ותתישב הארץ ותהיה החכמה מצויה . ומה טוב אמר האומר לולי המשתגעים נשאר העולם חרב . שאין בעולם שגעון דומה לשגעון האדם . שהוא חלוש הנפש ודל ההרכבה והוא נוסע מתחלת הגליל השני משבעה גלילות הישוב עד סוף הששי . והוא עובר ימים בזמן החורף . והולך בארץ תלאובות בזמן החורב והקיץ ומסתכן בנפשו לחיות

---

*) כר"ח הפנימית .

השדה ולרמשים כדי שירוית דינרים . כשיקבץ כלום מן הזהובים שמכר בהם (כח) נפשותיו השלש ויהיה לו מהם חלק יתחיל לחלק אותם על אומנים לבנות לו יסוד על טבור הארץ בסיד ואבנים כדי להקים עליו קיר שיעמוד שנים רבות . והוא יודע שלא נשאר משנות חייו מה שיוכל בהם לבלות בנין עשוי מן הגמא . היש שטות ושגעון כזה . וכן כל תענוגי העולם הם הוללות וסכלות גמור אבל הם סבה לישב העולם . ועל כן קראו חכמים ע"ה מי שאין לו חכמה עם הארץ כלומר לא נמצאו כי אם לישב הארץ לפיכך הם מיחסים שמם לארץ . ואם יאמר איש שהרי אנו רואין שוטה וכסיל והוא שוקט בעולם לא ייגע בה ואחרים עובדים אותו ומתעסקים בעסקיו ואפשר שיהיה המשתמש בעסקיו איש חכם ונבון . ואין הדבר כאשר יחשוב שמנוחת הכסיל ההוא כמו כן עובד ומכין הטוב ההוא לאיש אשר חפץ הבורא לתתו לו . שאע"פ שהוא נח ברוב ממונו או רכושו יצוה לעבדיו לבנות ארמון כליל יופי ולנטוע כרם חשוב כמו שיעשו המלכים וכל הדומה להם ואפשר שיהיה הארמון ההוא מזומן לאיש חסיד יבוא באחרית הימים ויחסה יום אחד בצל קיר מן הקירות ההם ויהיה לו סבה להנצל ממות כמו שאמר (איוב כז) יכין וצדיק ילבש . או יקחו מן הכרם ההוא כוס יין יום א' לעשות ממנו צרי הנקרא תריאקה וימלט בו מן המות איש תמים ושלם אשר נשכו האפעה . וכן מנהג הקב"ה וחכמתו אשר העביד בה הטבע עצות מרחוק אמונה אומן . וזה הענין ביארוהו חכמים ע"ה (ברכות דף נח:) אמרו כי בן זומא היה עומד על הר הבית והיה רואה ישראל העולים לחוג ואומר ברוך שברא כל אלה לשרתני . כי היה ע"ה יחיד בדורו . והסבה השנית במציאות מי שאין בו חכמה מפני שאנשי החכמה הם מעטים מאד וזה הדבר נתחייב בדרך החכמה האלהית ואין לומר באשר חייבה החכמה הראשונית מדוע היה כך . כמו שאין לשאול למה היו הגלגלים תשעה וכוכבי לכת שבעה והיסודות ארבעה . שאלו כלם והנוהגים מנהגיהם נתחייבו להיות כך במציאה הראשונה . והנה חכמים ע"ה כבר ביארו זה . ואמר ר' שמעון בן יוחאי על אנשי דורו ואע"פ שהיו נכבדים רובם (סוכה דף מה:) ראיתי בני עליה והם מועטים אם שנים הם אני ובני הם . ועל כן נבראו ההמון לעשות חברה לחכמים שלא ישארו שוממים . ואולי תחשוב שזאת התועלת קטנה אבל היא צריכה וראוי יותר מן הראשונה . שהרי הקב"ה העמיד הרשעים בארץ ישראל כדי לעשות להם חברה ולהסיר שממון נפשות החסידים הוא מה שנאמר (שמות כג) לא אגרשנו מפניך בשנה אחת פן תהיה הארץ שממה . וזה ענין פירשו חכמים ג"כ ואמרו (ברכות פ"ו דף ו) מאי כי זה כל האדם כל העולם [כולו] לא נברא אלא לצוות לזה פירוש להסיר עצבו ושממון יחידותו . וא"כ נתבאר מכל אשר אמרנו שהכונה בבריאת כל מה שיש בתוך העולם ההוה והנפסד אינו אלא איש שלם כולל החכמה והמעשה כמו שאמרנו . וכשתתבונן ותלמד מדבריהם ע"ה אלו שני הענינים ר"ל החכמה והמעשה מאשר בארוהו ורמזוהו תדע כי על נכון אמרו שאין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה . וכבר יצאנו מהענין שהיינו מתעסקים בו . אבל הבאתי אלו הדברים מפני שהם מיפים האמונה ומעוררים על בקשת החכמה ואינם נקלים לפי מה שאני רואה . והנני חוזר לעניני :

וכשהשלים רב אשי לחבר חבור התלמוד על מה שהוא עליו היה הפלגת חבורו ועוצם תועלתו לעד נאמן עליו די רוח אלהין קדישין ביה , ומה שנמצא מחבור רב אשי בתלמוד הם חמש ושלשים מסכתות . ולא מצאנו לו דבר בסדר זרעים אלא ברכות בלבד . ולא במסכת שקלים מסדר מועד . ולא על מסכת עדיות ולא מסכת אבות מסדר נזיקין . ולא מסכת מדות ומסכת קנים מסדר קדשים . ולא מצאנו לו דבר ג"כ בסדר טהרות אלא במסכת נדה בלבד . אחר כן נפטר רב אשי אחר שגמר התלמוד כאשר זכרנו בבבל . וכן עשו חכמי ארץ ישראל מה שעשה רב אשי וכתבו התלמוד הירושלמי . והמחברו הוא רבי יוחנן. ונמצא מן הירושלמי חמשה סדרים שלמים. אבל סדר טהרות לא נמצא לו תלמוד בשום ענין לא בבלי ולא ירושלמי אלא מסכת נדה כמו שזכרנו . אבל יכול אדם לפרש הסדר ההוא אחר יגיעה רבה ועמל גדול ושיסייעוהו התוספתא והברייתות וילקט ההלכות הבאות על ענינו בכל התלמוד ויוציא בשכלו העקרים של מסכתות ועניניהם מן ההלכות ההם . כפי שתראה כשנפרש הסדר ההוא בעז"ה . וכשמתו כל החכמים ע"ה שאחרון מהם היה רבינא ורב אשי והתלמוד כבר נגמר וכל אשר קם אחריו היתה תכלית כונתו וכל מאדו להבין דבריהם שכתבו בלבד ועליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע . וחברו הגאונים פירושים רבים אבל לא הספיק אחד מהם להשלים פירוש כל התלמוד לפי דעתנו . ויש מהם מי שמנעו קוצר ימי חייו . ומהם מי שמנעו עסקי בני אדם בדיניהם . וחברו כמו כן חבורים בהלכות פסוקות מהם בלשון ערב ומהם בלשון הקודש . כגון הלכות גדולות והלכות קטועות והלכות פסוקות והלכות רב אחא משבחא וזולתם . וההלכות אשר עשה הרב הגדול רבינו יצחק ז"ל הספיקו בעד כל החבורים ההם מפני שהם כוללות לכל תועלת הפסקים והדינים שצריך אליהם בזמננו זה ר"ל זמן הגלות . ובאר שם כל הטעיות אשר נמצאו לאשר היו לפניו בפסקיו ואין תפישה עליו בהם אלא בהלכות מועטות לא יגיעו עד עשר בשום פנים . אבל הפירושים המצואים לכל הגאונים יתודע יתרון כל אחד כפי יתרון שכל בעליהם והאיש הנבון המעיין בתלמוד יכול להשכיל די שבל כל גאון וגאון מדבריו ומפירושיו . וכאשר הגיע הזמן אלינו הלכנו על המנהג שמצאנו החולפים מן החקירה והדרישה והשתדלות כפי היכולת כדי לקבל במה שנקוה להועיל בו שכר מאת הבורא . וקבצתי כל אשר בא לידי מפירושי אדוני אבי ז"ל וזולתו עד רבינו יוסף הלוי כי לב האיש ההוא בתלמוד מבעית למי שיסתכל בדבריו ועומק שכלו בעיון עד אשר כמעט נאמר בו וכמוהו לא היה לפניו מלך במנהגו ודרכו . ואספתי גם כן מה שמצאתי לו מן ההלכות בפירושו לנפשו ומה שנראה לי אני כמו כן מן הפירושים כפי חולש יכלתנו וכה שלמדנו מן החכמה וחברתי פירוש בתלתא סדרי מועד ונשים ונזיקין . לבד מארבע מסכתות אני חושב עתה בהם לחבר אותם ועוד לא מצאתי פנאי לדבר בהם . וחברתי כמו כן פירוש חולין לרוב הצורך אליו וזה הוא עסקינו אשר היינו עוסקים עם רוב הדרישה לכל מה שדרשנו . ואחר כן ראיתי לחבר במשנה חבור שיש צורך גדול אליו על הענין שאבאר בסוף דברי זה :

ואשר קראני לחבר זה החבור הוא אשר ראיתי התלמוד שהוא עושה במשנה דבר שאי אפשר להשיגו בסברא לעולם שהוא מביא עקרים ויאמר כי זו המשנה העידה על ענין כך וכך . או שזאת המשנה חסרה מלים ותיקון דבריה ראוי להיות כך או שזאת המשנה היא לפלוני ודעתו כך . ועוד שהוא מוסיף במיליה ומחסר מהם ויגלה טעמיה . וראיתי כשיהיה עשוי זה החבור על הענין אשר אבאר על כל המשנה יהיו בו ד' תועלות גדולות . האחת שאנו מלמדים פירוש המשנה על נכון ובאור מליה שאילו שאלת לגדול שבגאונים בעד פירוש הלכה מן המשנה לא יכול לומר בה דבר אלא אם ידע על פה תלמוד ההלכה ההיא או יאמר לך אראה מה שיש בה מן הדברים בתלמוד ואין ביכולת אדם לדעת על פה כל התלמוד וכל שכן בהיות הלכה אחת מן המשנה מפורשת בארבעה עלים וחמשה כי יבא דבר על דבר וטענות .וקושיות ותשובות עד שלא ידע לבחור הברור מפירוש המשנה ההיא אלא אדם בקי בעיון . והנה מה יעשה בהלכה אחת כי לא ישלם פירושה ופסקי הדין בה אלא משתי מסכתות או שלשה . והתועלת השנית הם הפסקים שאומר לך בפירוש כל הלכה על דעת מי נפסקה ההלכה . והתועלת השלישי להיות כמבוא לכל המתחיל בעיון החכמה ויקבץ לו ממנו דרך בדיקת הדבור ובאורו ויהיה אז כמי שכלל בדעתו כל התלמוד ויהיה לו לעזר גדול בכל התלמוד . והתועלת הרביעית שיהיה למזכרת למי שקרא וידע ויהיה כל מה שקרא נצב בין עיניו תמיד ותהיה משנתו ותלמודו סדורה על פיו . וכאשר ציירתי לנפשי הענינים האלה נערתי חצני לחבר אשר יזמתי לעשות. ועניני בזה החבור פירוש המשנה כמו שפי' התלמוד ואני בוחר הפירושים האמתיים ומרחיק הפירושים אשר נראה שהם נדחים בתלמוד . ואגלה העלות והטעמים אשר בשבילם נפלה המחלוקת בין החולקים בקצת המחלוקת. ועל דעת מי ההלכה כפי אשר יתבאר בתלמוד . ואשמור בכל הענין ההוא לקצר המלות כדי שלא ישתבש לקורא שאין פירושינו לבונן האבנים אבל לבונן מי שיש לו לב להבין . וראיתי שיהיה סדור חבורי על המנהג שנהגו כל המפרשים והוא שאכתוב דברי המשנה עד סוף ההלכה אחר כן אדבר על פירוש ההלכה ההיא כפי אשר יעדנו וערכנו ואחר כן אקח ההלכה שניה כמו כן עד סוף המשנה וכל הלכה שתהיה ידועה ומבוארת אכתבנה ולא נצטרך לדבר בה . ודע שכל מקום שהם חולקים ב"ש וב"ה הלכה כב"ה אלא בדברים ידועים שהלכה כב"ש ובהלכות ההם בלבד אומר לך כשאפרש ההלכה כב"ש . וכן כל משנה סתם שאין מחלוקת בה תהיה ההלכה כפי שהיא אומרת אלא פעם אחת בין רבים . ובאותם ההלכות הזרות אומר לך שזה הסתם נדחה ואינה הלכה . אבל שאר המחלוקת לא נצריכך בהם להרבות מחשבה אבל מיד אומר לך הלכה על דעת מי היא ואפילו יהיו יחיד ורבים אומר לך הלכה כרבים .

והאל יורנו לנכח האמת וירחיקנו מהפכו בעזרתו אל רם ונשא :

וראיתי להביא פרקים עשרה קודם שאתחיל לפרש והם באמונת האל אין בהם תועלת גדולה כנגד הענין שאנו עוסקים בו ייטב לעמוד עליהם למי שירצה להיות שלם במשנה: הפרק הראשון במנין החכמים הנזכרים במשנה ונקראו ההלכות על שמם . הפרק השני במנין החכמים הנזכרים במשנה בשביל מעשה שהיתה בזמן אחד או למוסר שלמדו ממנו או דרש שאמר . הפרק השלישי להודיע מה שנתפרסם מיחס חכמי המשנה . הפרק הרביעי בחכמים שהיו בדור אחד והדורות שהשיגו קצת החכמים לקצתם . הפרק החמישי בביאור שם התלמיד והרב מהם כפי אשר נתפרסם . הפרק הששי בהודעת שמותם הסתומים ולהוסיף בידיעתם : הפרק השביעי בזכרון מעלתם כפי שעשה המחבר . הפרק השמיני ביחוסם לארצות ולמלאכות ולאנשים ולמשפחות . הפרק התשיעי באנשים שנפלה ביניהם מחלוקת ברוב דבריהם . הפרק העשירי בחלוק הלכותיהם ברוב או במעוט :

הפרק הראשון במנין החכמים הנזכרים במשנה ונקראו ההלכות בשמותם . כבר אמרנו בפתיחת דברינו שמחבר המשנה קצר דבריו בספור שמות האנשים המקובלים להחל משמעון הצדיק ורעיו והקבלה כלה חוזרת לשמעון ומנין אלו האנשים אשר בשמם נכתבו כל הדינים והקושיות והתקנות והגזירות בכל המשנה אחד והתשעים

איש

איש *) ואלו הם. ר אליעזר בן הורקנוס. רבי אליעזר בן יעקב. רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי. יהושע בן פרחיה. רבי יהושע בן חנניה. רבי יהושע בן קרחה. ר' יהושע בן בתירא. ר' יהושע בן הורקנוס. ר' אלעזר בן עזריה. רבי אלעזר בן יהודה איש ברתותא. רבי אלעזר ב"ר צדוק. רבי אלעזר בן שמוע. רבי אלעזר חסמא. רבי אלעזר בן פרטא. רבי אלעזר ב"ר שמעון. רבי אלעזר בן פאבי. רבי יהודה ב"ר אלעאי. רבי יהודה בן בתירא. רבי יהודה בן בבא. ר' יהודה בן אבא. יהודה בן טבאי. רבן שמעון בן גמליאל. רבי שמעון בן יוחאי. ר' שמעון השזורי. ר' שמעון בן ננס. ר' שמעון בן הסגן. שמעון בן שטח. שמעון התימני. ר' שמעון בן עזאי. ר' שמעון בן זומא. רבי שמעון בן אלעזר. רבי שמעון בן יהודה. ר' שמעון בן בתירא. שמעון אחי עזריה. רבי חנניא סגן הכהנים. רבי חנינא בן אנטיגנוס. חנניה בן חכינאי. רבי חנניה בן גמליאל. ר' נחוניא בן אלנתן איש כפר הבבלי. רבי ישמעאל. רבי נחמיה. ר' נחמיה איש כפר הבבלי. רבי יוחנן בן נורי. יוחנן כהן גדול. רבן יוחנן בן זכאי. רבי יוחנן בן ברוקא. יוחנן בן גודגדא. רבי יוחנן הסנדלר. ר' יוחנן בן ישוע בן חמיו של רבי עקיבא. רבי יוסי. רבי יוסי בן משלם. רבי יוסי בן החוטף אפרתי. רבי יוסי הגלילי. יוסף בן יועזר. יוסף בן יוחנן. רבי יוסי ב"ר יהודה. ר' יוסי הכהן. יוסף בן חוני. רבן גמליאל. רבן גמליאל הזקן. דוסתאי איש כפר דמאי. ר' דוסתאי ב"ר ינאי. אבא שאול. ר' טרפון. רבי מאיר. ר' עקיבא. רבי חוצפית. רבי נתן. נחום הלבלר. ר' מיאשא. רבי צדוק. נחום המדי. ר' דוסא בן הרכינס. ר' אלעאי. [ר'] כוברי. ר' פפיאס. רבי מתיא בן חרש. נתאי הארבלי. שמעיה. ואבטליון. הלל ושמאי. ר' זכריה בן הקצב. אדמון. חנן בן אבשלום. רבי ידוע הבבלי. עקביא בן מהללאל. רבי יקים איש חדיד. מנחם בן א) הנטאי. רבי יעקב. ולא שמרנו בזכרון שמותם סדר זמניהם :

הפרק השני במנין החכמים הנזכרים במשנה בשביל מעשה שהיה בזמן אחד מהם או מוסר שיסר בו או פסוק שאמר בו דרש. כבר הביאו במשנה זכרון רוב החכמים ולא בשביל שסמך להם דבר מן הלכות באיסור או היתר אבל נזכרו בשביל דבר אשר קרה בזמן אחד מהם או למד מוסרים כגון הנזכרים באבות ולמדו ממנו המוסר ההוא או הדרש אשר דרש אינו מורה על איסור והיתר וכתבו הענין על שמו. ומנין האנשים אשר בא זכרונם על אחד מהענינים שזכרנו ודומיהם שבעה ושלשים איש ואלו הם. רבי יהושע [בן לוי]. רבי אלעזר הקפר. רבי אלעזר בן ערך. רבי אלעזר המודעי. יהודה בן תימא. ר' שמעון בן נתנאל. ר' שמעון בן עקשיא. ר' שמעון בן חלפתא. חנינא בן דוסא. חנניא בן חזקיה בן גרון. רבי חנניא בן תרדיון. רבי נחוניא בן הקנה. רבי ישמעאל בן פאבי. יוחנן בן החורוני. רבי יוסי ב"ר יהודה איש כפר הבבלי. ר' יוסי בן דרומסקית. רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא. רבי שמעון איש המצפה. חוני המעגל. רבי הורקנוס. רבי ינאי. ר' נהוראי. אנטיגנוס איש סוכו. רבי חלפתא איש כפר חנניא. רבי לויטס איש יבנה. רבי יונתן. שמואל הקטן. בן בג בג. בן הא הא. אליהועיני בן הקף. חנמאל המצרי. ר' שמעון בן מנסיא. אבא שאול בן בטנית. זכריה בן קבוטל. בבא בן בוטא. רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא. רבי ישמעאל ב"ר יוסי. ולא כוונתי דברי כמו כן לזכור אלה על סדר זמנם. א"כ כלל מספר החכמים הזכורים במשנה מאה ושמונה ועשרים. ושני אנשים הביאו זכרם והם אלישע אחר ולא ספרנו אותו בכלל אלו הטהורים בשביל הענין שנודע לו ומנחם חבירו של שמאי ולא ספרנו אותו כמו כן שלא נמצא לו במשנה דבר בשום פנים להיות נלוה לכל הדברים אשר ספרנו :

הפרק השלישי באשר נתפרסם מיחש חכמי המשנה מתן רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא ורבי יהודה הנשיא [בן ר"ש כצ"ל וכן מבואר בהקדמתו לחיבורו היד החזקה] **) בן רבן גמליאל בן רבן שמעון בן רבן גמליאל הזקן בן רבן שמעון בן הלל הנשיא והוא הלל הבבלי אשר אליו נסמכה כת מן החכמים האחרונים ועל דעתו היתה ונקראת בית הלל. והלל זה הוא מבני שפטיה בן אביטל בן דוד ואלה השבעה חכמים כבר התבאר שהם מזרע דוד ומהם ארבעה מקהל הגרים והם שמעיה ואבטליון ורבי עקיבא ורבי מאיר. ומהם כהנים שמעון הצדיק אשר אליו חזרו ההלכות כלן לקיים מה שנאמר (דברים לג) יורו משפטיך ליעקב. ורבי אלעזר בן עזריה גם הוא עשירי לעזרא, ושמעון דודו והוא הידוע שמעון אחי עזריה. ורבי אלעזר בן שמוע. ור' חנינא סגן הכהנים. ור"ש בנו והוא הידוע ר"ש בן הסגן. וישמעאל בן פאבי. ויוחנן כהן גדול. ורבן יוחנן בן זכאי. ויוסי בן יועזר. ור' יוסי הכהן. ור' טרפון. אליהועיני בן הקף. חנמאל המצרי. ושאריתם מישראל ולא נודע בהם במה שאני יודע יחס:

הפרק הרביעי באנשים שהיו בדור אחד מן החכמים והשיגו קצתם לקצתם. שמעון הצדיק ורבי דוסא בן הרכינס היו בדור אחד והאריך ימים ר' דוסא בן הרכינס עד שהשיג לרבי עקיבא ואנשי דורו וזו היא החבורה הראשונה. אבל השניה אנטיגנוס איש סוכו ורבי אלעזר בן חרסום. והחבורה השלישית יוסי בן יועזר איש צרידה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים. והחבורה הרביעית יוחנן בן מתתיה ויהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי. והחבורה החמישית חוני המעגל ואליהועיני בן הקף ויהודה בן טבאי ושמעון בן שטח. והחבורה הששית עקביא בן מהללאל ושמעיה ואבטליון וחנן ואדמון ורבי מיאשא. והחבורה השביעית שמאי והלל ומנחם ויהודה בן בתירה ורבי פפיאס ורבי יוחנן בן בג בג וחנניה בן חזקיה בן גרון ונחוניא בן הקנה ובבא בן בוטא ורבי יוחנן בן החורוני ורבן גמליאל הזקן ונחום הלבלר. ואלו שבע כתות היו בבית שני מתחלתו ועד סופו ולא ראו החורבן. אבל החבורה אשר אחרי אלו שראו החורבן הם רבי אליעזר בן יעקב ורבי צדוק ור"א בנו ורבן יוחנן בן זכאי ותלמידיו ורבי ישמעאל בן אלישע כהן גדול אבא שאול ור"א המודעי ורבי חנינא סגן הכהנים ורבן גמליאל ור"ש בנו ורבי חנינא בן אנטיגנוס ורבי חנינא בן דוסא ורבי חנניא בן תרדיון ושמואל הקטן ור"א בן פרטא ורבי אלעזר בן דמא וחנניא בן חכינאי ורבי יהודה בן אבא. והכת השנית אחר החורבן רבי טרפון רבי עקיבא ורבי אלעזר המודעי ורבי אלעזר בן עזריה ורבי ישמעאל ורבי יהושע בן קרחה וחנניא איש אונו ושמעון בן ננס ויוחנן בן ברוקא ורבי ישמעאל בנו ורבי יוחנן בן גודגדא ורבי אלעזר חסמא ור"י בן תימא. והחבורה השלישית ר"מ ור"י ורבי יוסי ורבי נתן ורבי יוחנן הסנדלר ורבי יוסי הגלילי ורבי אלעזר בן שמוע ושמעון בן עזאי ושמעון בן זומא ורבי חוצפית המתורגמן. והחבורה הרביעית ר"י הנשיא ורבן גמליאל ור"ש בניו ורבי שמעון בן יוחאי ורבי אלעזר בנו ור' שמעון בן אלעזר ורבי ישמעאל ברבי יוסי ורבי יונתן. וזאת החבורה היא האחרונה מחבורות המשנה :

הפרק החמישי בביאור שם התלמיד והרב מהם כפי אשר נתפרסם. כבר הקדמנו בפתיחת דברינו שרבינו הקדוש מחבר המשנה תלמיד אביו היה וכן כל אחד מזקניו ע"ה תלמיד האב עד הלל עד שמעון הצדיק כמו שזכרנו וכן רבן יוחנן בן זכאי עד הלל ותלמידי רבן יוחנן בן זכאי חמשה ר"א בן הורקנוס הנודע ענינו ורבי יהושע בן חנניה ורבי יוסי הכהן ור"ש בן נתנאל ור"א בן ערך והיא הכת אשר נתבשרה בחיי העולם הבא כמו שנתפרסם בתלמוד (חגיגה דף יד) הם ותלמידיהם. ור"ע תלמיד ר"א בן הורקנוס והוא רבו מובהק והיה לו לר"ע קצת למוד אצל רבי טרפון [עיין כתובות פד:] אבל אינו רבו אלא חבירו והיה ר"ע מכבד ר' טרפון ואומר לו ר' והיה רבי טרפון אומר לר"ע עקיבא וכבר אמר לו ר"ע הרשיני לומר לפניך דבר ממה שלמדתני מבואר. ור' מאיר ור"ש בן יוחאי תלמידים לרבי עקיבא והוא רבם המובהק והיה לרבי מאיר קצת למוד (עירובין יג.) אצל (ר"ע) [ר' ישמעאל] וזולתו. ור' יהודה קרא לרבי אלעזר בן עזריה [בן עזריה] והוא רבו המובהק. וכל מה שתמצא במשנה ר' פלוני בשם רבי פלוני דע שהוא תלמידו ולפיכך קבל ממנו. והיה לרבינו הקדוש קצת למוד לפני רבי אלעזר בן שמוע (שם נג. יבמות פד.). וסומכוס תלמיד רבי מאיר וחשב ללמוד (קדושין נב: נזיר מט:) לפני רבי יהודה אחר מותו ולא היה כן :

הפרק הששי לגלות הסתום משמותם ולהוסיף בם פרסום עד שיהיו נקובים. ר"א סתם הנזכר במשנה הוא ר"א בן הורקנוס תלמיד רבן יוחנן בן זכאי. ורבי יהושע סתם הוא רבי יהושע בן חנניא תלמיד רבן יוחנן בן זכאי. ור' יהודה סתם הנזכר במשנה הוא ר' יהודה בר' אלעאי שעליו (ב"ק קג: תמורה טו:) נאמר בתלמוד מעשה בחסיד אחד והוא שמו מפורסם אצלם. ורבי אלעזר סתם הוא רבי אלעזר בן שמוע הכהן שהיה בדורו של רבן גמליאל שרצה לקרות לפניו רבינו הקדוש ולא הניחו תלמידיו לקרות לפניו אלא מעט (יבמות פד.). ור' שמעון הנזכר במשנה סתם הוא ר' שמעון בן יוחאי תלמיד רבי עקיבא שנודע ענינו עם קיסר. ור' אלעזר (ור"ש הוא ובנו) [בר"ש הוא בנו] (שבת פ"ב דף לג:) ובן עזאי ובן זומא ובן ננס הם שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא ושמעון בן ננס. ובן בתירא הוא רבי יהושע בן בתירא*. ובן בג בג הוא רבי יוחנן. ויוחנן כהן גדול הוא יוחנן בן מתתיה הידוע הנזכר בתפלות במלחמות מלכי יון. ורצו ר"מ ור' נתן לבייש רבן גמליאל אביו של רבינו הקדוש על דבר יארך להזכיר ענינו והרחיקם רבן גמליאל מישיבתו (הוריות פ"ג ד' יג:) וכשהיו אומרים הלכה על שם אחד מהם אם היתה בשם ר"מ יאמרו אחרים אומרים* ואם היתה בשם ר' נתן יאמרו יש אומרים. אך מה שאמר במשנה רבי משום רבי ישמעאל אמר תלמיד אחד לפני ר' עקיבא

והוא

הגה"ה

*וכתב בהליכות עולם סימן קפ"ז דהרי בן בתירא הוו רבי יהושע ב"ב ור"י ב"ב וסתם בן בתירא הוא רבי יהודה אלא שכח דוחק אמר בפ"ק דתענית תהא בר' יהושע ב"ב :

הגה"ה

*ובספר כריתות כ' שכשהיה אומר ר"מ דבריו בשם אלישע בן אבויה אשר בשם אחר יכונה אז היו אומרים עליו אחרים אומרים והתוספות כתבו הך אחרים אין זה

ר"מ

א) בד"א סיגנאי.

*) ובפרטן אי אתה מוצא אלא תשעים וצ"ל שכוונתו שעם ר' יהודה הנשיא שהוא רבינו הקדוש מחבר המשנה בעצמו הנזכר הרבה פעמים במשנה יהיה צ"א. אבל אין לומר שכוונת רבינו לצרף את שמעון הצדיק שהזכיר בתחלת דבריו אל המנין דהא לא מצאנו זכרו בהלכות בכל המשנה רק בפ"א דאבות והי"ל לכלול אותו עם החכמים שהזכיר בפ"ב. אבל באמת נפלאו דברי רבינו אלו מאד דהא מצאנו עוד הרבה חכמים שלא זכרם במשנה ויש להוסיף אותם על חשבון רבינו בפרק זה וכן על חשבונו בפרק השני ואין לנו לומר רק שנוסחאות אחרות הי' לרבינו בכל זה. ואי"ה באחד החלקים העתידים לצאת לאור בעז"ה נסדר את כל החכמים הנזכרים בכל המשנה במערכה על סדר א' ב' עם ציוני המקומות שנזכר כל א' מהם בכל המשנה ע"פ הנוסחאות אשר לפנינו. **) לפ"ז נצטרך להגיה גם לק' ואלה השבעה חכמים כו' ולפ"ז צריך להגיה ר"י הנשיא השביעי להלל הזקן. וצ"ע:

ר"ם.[ולכן מצינו כמה פעמים דתניא אחרים ור"ם בהדדי . וכן איכא טובא י"א שאינו ר' נתן (ה"ע) :

הוא רבי מאיר (עירובין יג.) . ומה שאמרו [סנהדרין יז:] הדנין לפני חכמים הם חמשה אנשים רבי שמעון בן עזאי ור"ש בן זומא ור"ש בן ננס וחנן וחנניה איש אונו . ורבי מאיר נקרא גם הוא ר' נהוראי והענין אחד ושמו [עי' בהקדמת הרמב"ם לחיבורו הכ' שחברו של ר"מ היה ר' נחמיה*] בעיקר רבי נחמיה . אבל מה שנאמר במשנה חכמים ר"ל כי לפעמים יכנה בחכמים בשביל אחד מן האנשים שהקדמנו שמותם ופעמים ירצה לומר בשביל כל המון החכמים ופעמים יבאר בתלמוד ויאמר מאן חכמים רבי פלוני ואולם יעשה זה בהיות המקבלים רבים שקבלו מן החכם ההוא ובעבור היות אנשי הדעת ההיא רבים יקראם חכמים ואפילו שיהיה לאיש אחד . ואולם מה שאמרו ב"ש וב"ה רצונו לזכור החבורה הנוטה לדעת שמאי והחבורה הנוטה לדעת הלל שתלמידי האדם הם אנשי ביתו . ורבי הוא רבינו הקדוש והוא ר' יהודה הנשיא הששי להלל הזקן והוא המחבר המשנה . וכל מקום שנאמר במשנה באמת אמרו הוא הלכה למשה מסיני . אבל סתם משנה הוא מה שהסכים עליו דעת רבים והשתוה עיונם בו ולא נפלה בו מחלוקת או שיקבלוהו רבים מפי רבים עד משה כפי אשר חלקנו בפתיחת דברינו *והמקבל הקרוב שנתיחס אליו המאמר הוא ר"ם . וזהו ענין שאמרו סתם משנה רבי מאיר . אלא במקצת סתומות שאפשר שהם לר"מ לבדו ועליו מחלוקת או יהיו לאיש אחר חוץ מר"ם והתלמוד יבאר אותם . וכשנפסק ההלכה על דעת מי היא בכל הלכה מהלכות המשנה אז תגיע לתכלית שאלתך בענין זה :

הפרק השביעי בסדר מעלותם כמו שעשה המחבר .

חלק מעלות האנשים הנזכרים במשנה שהם מאה ושמונה ועשרים לשלש מעלות שכל מי שיהיה בעיניו נכבד מאד במעלתו על כל המעלות קראו בשמו כגון שאמר הלל ושמאי ושמעיה ואבטליון וזה לגדולתם וכבוד מעלתם בשביל שאי אפשר למצוא כנוי ראוי להם לכבד את שמם כמו שאין כנוי לנביאים . אבל החכמים שהיו בעיניו למטה מן המעלה הזו יכנה אותם ברבן כגון רבן גמליאל ורבן יוחנן בן זכאי . ושהיו בעיניו למטה מן המעלה הזאת יכנה את שמם רבי כמו שאמר רבי מאיר ור"י . והיה מכנה אנשי המעלה הזאת כמו כן אבא כמו שהוא אומר אבא שאול . ולפעמים יעביר הכנוי מהם ואינו חושש כגון שהוא אומר שמעון אחי עזריה ואלעזר איש ברתותא . וכלל האנשים אשר יקראו בשמם על דרך כבוד ולא כנה אותם אלו הן . שמעון הצדיק . אנטיגנוס איש סוכו . יוסי בן יועזר . יוסי בן יוחנן כהן גדול . יהושע בן פרחיה . נתאי הארבלי . חוני המעגל . אליהועיני בן הקף . חנמאל המצרי . יהודה בן טבאי . שמעון בן שטח . שמעיה . ואבטליון . חנן . ואדמון . ועקביא בן מהללאל . הלל . ושמאי . נחום הלבלר . חנניה בן חזקיה בן גרון . בבא בן בוטא . וכל מי שנזכר בשמו מלבד אלה העביר כנויו משמו ולא הקפיד עליהם :

הפרק השמיני בהתיחסם לארצות ולמלאכות ולאנשים ולמשפחות .

כל אלו האנשים המקבלים הוסיף להם מחבר המשנה ידיעה ופרסום על פי ענינים . יש מהם מי שיחס אותם למלאכה כדי לפרסם שמו כגון שאמר נחום הלבלר . ור"ש השזורי . ומהם שיחס לארצו כגון שאמר איש חדיד ואיש אונו ואיש ברתותא וענין שאמר איש צרידה ואיש ירושלים וזולתם מן המקומות מפני שהוא ידוע המקום ההוא וכבודו כלומר כי זה האיש אשר הוא מאנשי המקום ההוא באמת ראוי לקרותו איש . ומהם מי שיודיעוהו בשם אביו או אחיו כגון מאמרו ר' פלוני בן פלוני או ר' פלוני אחי פלוני וזה הרבה ומהם מי שיודיעוהו במשפחתו כגון שאמר פלוני הכהן :

הפרק התשיעי באנשים אשר בינם נפלו מחלוקת ברב המקומות .

האנשים אשר תמצא ביניהם מחלוקת במשנה ברב הדברים אלו הן . ר"מ ורבי יהודה ור"ש ורבי יוסי אלה הארבעה נפל מחלוקת בין כל שנים מהם ובין ארבעתם ג"כ . ורבי אליעזר כמו כן תמצאנו חולק עם כל אחד מאלו הארבעה אבל פחות מן המחלוקת הנופלת בין הארבעה . וכן ר"ע ורבי אליעזר ורבי יהושע תמצא מחלוקת בין כל אחד מהם ובין שלשתם כמו כן אבל פחות ממחלוקת הד' הנקדמים . ותמצא המחלוקת כמו כן בין רבי עקיבא ורבי ישמעאל ורבי טרפון ורבי אלעזר בן עזריה פחות מן המחלוקת אשר הקדמנו . ואחריהם במיעוט המחלוקת ב"ש וב"ה . ואחריהם במחלוקת רבן גמליאל או רבן שמעון בן גמליאל או רבי עם כל אחד מהם מהנזכרים עתה ובין אלו האנשים היא המחלוקת ברוב המשנה אלא בענינים זרים :

הפרק העשירי בחלוק הלכותיהם בין רב למעט .

אלו החכמים המקבלים המשנה כאשר חלקנו יש מהם מי שנכתבו על שמו הלכות רבות כמו ר"ם ורבי יהודה . ויש מהם מי שנכתבו בשמו הלכות מועטות כגון רבי אלעזר בן יעקב כאשר אמרו משנתו של רבי אלעזר בן יעקב קב ונקי ר"ל מעטים והלכה כמותם . וסדר רוב הלכותיהם ומיעוטם כפי אשר זכרנו בפרק הקודם מרוב מחלוקותם ומיעוטם . ויש מהם מי שלא נכתבה לו במשנה אלא הלכה אחת בלבד ולא הוסיפו לשנות שמו בדבר ממשפטי המצות והם שבעה ושלשים איש . נחום הלבלר ורבי מיאשא במסכת פאה (פ"ב מ"ו) בלבד ולא נשנה להם דבר שני בשום פנים במקום אחר . וחנניה בן חכינאי ורבי יוסף בן החוטף אפרתי בכלאים (פ"ג מ"ז ופ"ד מ"ח) בלבד . ור' אלעזר חסמא ורבי יוסי בן משולם בתרומות (פ"ג מ"ה ופ"ד מ"ז) בלבד [ועי' ב"מ פ"ז מ"ה נגעים פ"ג מ"ג פ"ז מ"ב וכבר העיר הגאון בעל סד"ה שנזכר עוד בכורות פ"ג מ"ו ופ"ו מ"א]. ורבי חוצפית בשביעית (פ"י מ"ו) . ורבי אליעזר בן יהודה איש ברתותא ודוסתאי איש כפר דמאי [נ"א יתמי] בערלה (פ"א מ"ד ופ"ב מ"ה) בלבד . נחום המדי בשבת (פ"ב מ"א) בלבד . ור' (אלעזר) [אלעאי] ורבי דוסתאי ברבי ינאי בעירובין (פ"ב מ"ז ופ"ה מ"ד). ור"ש [בן] הסגן ובן בכרי בשקלים (פ"א מ"ד ופ"ח מ"ה) בלבד. ויהודה בן טבאי ושמעון בן שטח ויוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן ונתאי הארבלי ויהושע בן פרחיה בחגיגה (פ"ב מ"ב) בלבד . ושמעון התימני ונחמיה איש בית דלי ביבמות (פ"ד מי"ג ופט"ז מ"ז) בלבד . ורבי אלעזר בנו של ר' יוסי הגלילי ורבי יהושע בן הורקנוס בסוטה (פ"ה מ"ג ה') בלבד . ידוע הבבלי במציעא (פ"ז מ"ט) בלבד . ר"ש בן יהודה בשבועות (פ"א מ"ה) בלבד [ועי' נגעים פ"י מ"א]. ור"ש בן בתירא ור' נחוניא בן אלנתן איש כפר הבבלי ורבי יוסי הכהן ור' יקים איש חדיד . ומנחם בן סגנאי בעדיות (פ"ו מ"ב פ"ז מ"ה ח' פ"ח מא"ב) בלבד . ושמעון אחי עזריה ויוסי בן חוני בזבחים (פ"א מ"ב) בלבד . ורבי אלעזר בר"ש בתמורה (פ"ד מ"ד) [ועי' נגעים פי"ב מ"ג] בלבד . ורבי יעקב בנגעים [גם היוחסין דף כ"ג ב' כתב שהוא תנא בפ"ד דנגעים והעיר בעל סד"ה שלא מצא שם ונראה שזה ט"ס ול"ל בפ"ד דאהלות משנה ט"ז] בלבד . רבי אלעזר בן פאבי במסכת טהרות (פ"ז מ"ט) בלבד . ור' יוחנן בן ישוע בן חמיו של ר"ע בידים (פ"ג מ"ה) בלבד . אלה האנשים כולם הספורים אין לאחד מהם בכל דיני המשנה אלא הלכה אחת במסכת אשר זכרנו . וכבר נשלם לנו הענין אשר רצינו להקדים אותו . ואנחנו עתה מתחילין לפרש כפי מה שייעדנו :

הגה"ה

*וסתימת שמות אמוראים הם אלו (ועי' בסנהדרין ד' י"ז:) רבותינו שבארץ ישראל רבי אבא . רבותינו שבבבל רב ושמואל . למדין לפני חכמים לוי מר' . דייני גולה קרנא . דייני א"י ר' אמי ורב אסי . דייני דסורא רב הונא ורב יצחק . דייני דפומבדיתא רב פפא בר שמואל . דייני דנהרדעא רב אחא בר מניומי . סבי דסורא רב הונא ורב חסדא . סבי דפומבדיתא רב יהודה ורב עינא . חריפי דפומבדיתא עיפא ואבימי בני רחבה . אמוראי דפומבדיתא רבה ורב יוסף . אמוראי דנהרדעא רבי חמא . וכתבו תוס' בב"ב דף ז' דשמואל נמי הוי נהרדעי . אמרי בי רב רב המנונא . וכתבו תוספות בסנהדרין שם דסבי דבי רב היינו רב הונא . אמרי במערבא רבי ירמיה . אמרו עליו במערבא רבי חנינא . מחכו עליה במערבא רבי יוסי בר חנינא . נהרבלאי מתני רב ביבי בר ביזנא . שלחו מתם ר' אליעזר . סיני הוא רב יוסף שהיה בקי במשניות כנתינתם מסיני . עוקר הרים רבה חבירו שהיה חריף ומפולפל . קטינא חריך שקי הוא רבי זירא שהיה איש קצר ונקרא כן לפי שהיה בודק עצמו בכבשן אש אי שלטא ביה אור של גיהנם יומא חד יהבי ביה רבנן עינייהו ואיחרכו שקיה (ב"מ דף פה.) . קהלא קדישא הם ר"ש בן מנסיא ורבי יוסי בן משולם שהיו משלימים יומם שליש בתורה שליש בתפלה שליש במלאכה . בנן של קדושים הוא ר' מנחם בר' סימאי דלא הוי מסתכל אפי' בצורתא דזוזא . כל היכא דאיכא תני רב ספרא משום חד דבי רבי חד המיוחד בבניו וסתו ר"נ . כתב בש"ל באות ו' ותאמר מר כל מקום שתמצא בתלמוד כה"ג רב בר אחוה ובר אחתי' דר' חייא כן מצאתי עכ"ל . רב בר אחוה דרבי חייא דאיהו בר אחתי' דר' חייא ועיקר שמו אבא ותלמידיו קורין לו רב ורבי חייא קורא לו בר פחתי כלומר בן נשיא והוא קורא לר' חייא חביבי כלומר יקירי ואהבי או דודי . שמואל היו קורין לו אריוך ע"ש שהלכה כמותו בדינים ואריוך מלך היה ודינא דמלכותא דינא . וסימנך אריוך מלך אלסר הוא נוטריקון אל אסור דבאיסורא לית הלכתא כוותיה . רבה בה"א בדגשות הבי"ת הוא חבירו של רב יוסף והוא רבו של אביי ורבא . ורבא באל"ף בלי דגשות הבי"ת הוא חבירו של אביי . סתם מסרות ר"א [משמיה דר' יוחנן הם] אף שלא יאמר א"ר אלעזר א"ר יוחנן (תוס' יומא דף ד' ע"א ד"ה ר"כ) :

---

*) גם לעי' בפ"א חשב לר"מ ור"נ בשנים ובפ"ב חשב ר' נהוראי . ונ"ל שגם רבינו סובר שהם ג' חכמים נפרדים רק דס"ל שזה ר"מ היה ג"כ שמו בעצמו ר' נחמיה ור' מאיר הוא לו רק שם התואר . והיו קורין אותו לפעמים גם ר' נהוראי ג"כ לתואר . כמו מאיר ובזה מיושב דקדוק ל' רבינו במ"ש ור"מ נקרא גם הוא ר' נהוראי . ולא אמר ור' מאיר הוא נקרא גם ר' נהוראי . כמו שהיה צריך לומר אם היה כונתו לומר שבכ"מ שנזכר ר' נהוראי הוא ג"כ ר' מאיר :

סליק הקדמת הרמב"ם מסדר זרעים (מוגהת ע"פ דפוס נאפולי רנ"ב)

דברי המו"ל פי' הרע"ב בראשונה מתוך הכת"י (בוויניצא ש"ח א)

(כפי שנדפס בסוף סדר קדשים שהוא האחרון בסדר ההדפסה הנ"ל) .

אמר מאיר בר יעקב איש פרינץ כבר עשיתי השתדלותי בכל הסדרים שנדפסו קודם זה שה"א להדפיס בלתי טעות ושגיאה וכל שכן בזה העתק ישן ומיושן רק ויחיד אשר הנטשטש רבה על הכתב כי בדוחק גדול נראים האותיות ולא עזרני פיזור והוצאה להוציא לאור משפט הספר ומעשהו ועשיתי לי רב וקניתי לי חבר להגיה הספר הזה אשר שם העקוב למישור ותקן המעוות ודרכיו ראה וירפאהו וחזק בדקו ובדקו באור שכלו וילן בעמקה של הלכה הלא הוא הותיק בקי בחדרי תורה כמהר"ר **משה** כהן בכהר"ר **זכריה** כהן מקורפו :

בלילת הוד ואבן ה שתיה ראו אחי יסדה בן עליה : ועובדיה שמו היה בתבל חכם לבב וגם נפש נקייה :
ואם הורד שאול גופו במות בחבור זה שמו הקים וחיה : הלא עשה למשניות פרישה אשר לא נ עשה כזאת עשייה :
יהיה ספרו לנחמה לאומה בתוך גולה שכולה ו ענייה : לרעב דת יהיה כפת למאכל לצמא בין אמת יין שתייה :
לקר נפש כנהל אש לחמם ברוב נחת ולא התת כויה : לכושל פה יהי מרפא וחבוש לנשבר לב לאין שליו רטייה :
ואיש משכיל וגואל ב) ה מחבר מצאוהו וירד ב אנייה : ופה הביא לדפסו כי לזכות בני אל בו לקחו ב צדייה :
והטופס הכי אפס סדרים בטשטושים כצלמות וציה : אנוש מצא לכל שמצה תרופה והארוכה לכל מכה טרייה :
והוא כהן ולוית חן בראשו יקר רוח ונפש עם גויה : שמו משה וחבר רב בתורה והגיוני ואיש פילו סופייה :
ומושבו בעיר קורפו לפנים ועתה פה בארץ לא נשיה : ולא קדשו בקבלה אבל כי ברוב עיון ועל פה ה ראייה :
והגהו בהגהות עמוקות ולא עשה מלאכת אל רמיה : אמת שלש תם חמש והשש לראשונה וגם כן ל שנייה :
עדי השלים פניי ופנים לאחר אשר נדמה שני תאמי צבייה : ולא נשאר כחוט שער מבוכה לבד בדפוס אשר אין לו דחייה :
בכן קום רוץ אנוש חרוץ וחרוץ אמת תמאס וכל חמדת שכיה : היה מהר עשה גם אל תאחר ודע לך כי אסורה כל שהייה :
הלום תקרב קנה לך רב וחבר ולאו כל יום כזאת המצא קנייה : והזכה אז בגיל לראות בבניין · כלילת הוד ואבן ה שתיה :

אשרי האיש . בחור מעיר . פרינץ נקרא . בשמו מאיר : כל ספר הוד . ישן מעיר . ובהדפיסו . תבל מאיר :

אמר משה בכהר"ר **זכריה** הכהן מקורפו. **ועובדיה** היה ירא את ה' מנעוריו חלצו נער כי נעור ממעון תנומתו למעון תנאים שם יתנו צדקות ומשפטי ה' ויקן משכנו לבנות משכנו שם ישננו כחרב לשונם וכליותיהן יפתוחנו פניים ואבן יקרה בכל פנותיו פנימיות חצוניות נמלאים בו בשער רחב ידים טופח ע"מ להטפיח כלי חפץ מקיף כל קטרי המשנה והתלמוד קטורת סמים דקה ער ער עד היסוד סוד ה' ליראיו. ואשכח מרגניתא דלית בה טימי תמים היה עם ה' אלהיו והשפיע והופיע עליו נצוץ מהוד זיו יקרו ונפתחו לו מעיינות שערי חכמה שערי בינה ונכנס בגן ה' ויתפור עלי הגנים. וילקוט שושנים ששונים חכמים בלשון המשנה ועליו לשבת לשבת השבות ועלת העלות אשר חנן למין האנושי בדורותינו אלה איש גבור חיל במלחמתה של תור' בונ' חיל וחיעת החכמה רב החובל בים התלמוד שמכתלי ביתו נכר שנכנס לפני ולפנים בתורה האלהית ויצא בשלום והוציא שכלו מהכח אל הפועל ובלשון צח ונקל כלכל במשפט דבריו ולהם פנים קלקל הגיע את המשנה הגיע את התלמוד בלשון קצרה מעט הכמות ורב האיכות . בפלפול בסברא בדקות . דבריו מתוקים לכל פיות . בנויים לתלפיות. בו כל מיני מגדים . רבד מרבדים . דובב שפתי ישנים. חדשים גם ישנים . ויין הרקח עסיס רמונים . תרומת ייטת ודגנית שמנים . ובני לאות חבר לוחות . מר ואהלות מנלאות . והלם אלומים נותנים פתחון פה לאלמים. ופתח דלתות לדתות ה' אשר סוגרו וילפם זהב סגור המסגר והחרש חרש ודרש במעגלי עגלי הצדק ודלע אזני החרשים ובפרט במשנה שלא בא עליה תלמוד ולא בא עליה פלפול כפלפלתא חריפתא הראה כחו והאיר אל עבר פניה בפנים ואופנים ופירושים שונים וכאשר ראיתיו רב התועלת לדורך במשעול החכמה ולמודד בשעלו מים לצבא לבא לכל עבודת הקדש . השתדלתי בכל עוז להדפיסו ולזכות בו את הרבים ולהאיר עיני העברים במר עובר בעבור ישמרו חקי ה' ויאכלו מעבור ארץ החיים אליכם אישים אקרא אוהבי התורה ולומדיה הבו גודל לאלהינו והכינו עצמכם להשיג הספר הזה שלספיריו אין ספירה ובהתנדב עם לקנות אמת ובפרוע פרעון בישראל בקניית התורה הטהורה הזאת ברכו אלהים כי הכתוב צווח יריע אף יצריח קחו מוסרי ואל כסף ולהחזיק ידי המשתדלים להוציא לאור משפטו ולהודיע טבעו בעולם כי היכי דלא ליהוי כצלוחית של פוליטון מוקפת צמיד פתיל נדרשתי לאשר שאלוני **משה** בכה"ר **זכריה** כהן ז"ל :

הקדמת המוציא לאור פירוש התוי"ט בראשונה מתוך הכת"י (בפראג שע"ז) ג)

הקדמת הר"ר משה מדפיס ומחוקק . כל המעוות מסיר מסלק ובוקק . בעפר רגלי החכמים מתאבק ולוקק . להדפיס ספרים אין קץ מתאוה ומשתוקק. מיום עמדי על דעתי לקרבה אל מלאכה הקדש מלאכה נקייה אומנות אבותי ז"ל . היא מלאכת הדפוס . היתה מגמתי וחשקי זה כל הימים לזכות את הרבים בהדפסת המשניות כי שן הנה הוי לבני ישראל למאירת עינים ולמשיבת נפש כי ע"פ הדברים האלה כרת ה' ברית עם ישראל . וכוונתי היתה רצויה להדפיסם בשלימות ותוספת טובה מן הראשונים כי לא הוגהו כראוי לא המשנה ולא פירושה . ואני שמעתי אומרים על האלוף מהר"ר **יום טוב** הנקרא ר' **ליפמן** וולרשטיין לוי העלר כי הוא עיין מאד במשנה ופירושה והגיה אותם בעיון שקידה רבה . שמחתי על השמועה טובה תדשן עצמי יגל לבי והלכה לי אל האלוף הנזכר לבקש ממנו על ככה לזכות בהן את הרבים להדפיס המשנה ופירושה מתוך ספר המוגה על ידו . וכאשר באתי אליו ראו עיני והנה הוספתי על השמועה אשר שמעתי בהוספותיו אשר חבר ולכולם בשם **תוספת יום טוב** יקרא וכולם מחמדים יקרים ונחמדים בהם מבאר כל סתום ומיישב כל מעוקם הן במשנה והן בפי' הרע"ב זלה"ה ומביא פירושים אחרים במקום שיש לפקפק בפי' הרע"ב זלה"ה. נוסף לזה שימלא בתוכו רצוף ברצפה פירושים על דברי הרמב"ם בחבורו ומקצת דברי הטורים שחידש בהם במקום שהיה צרך אליו להביאם מצד ההכרח הגמור וירא כי לא יכול לו להביאם מבלי להעיר בהם . גם ראיתי יופי הסדר וקיצור הלשון עם צחותו עד שמלאה לבי לזכות בהם את הרבים להדפיסם ועוד וכשר הדבר לפני להעמיד פי' הרע"ב אל העבר מזה . ותוספת יום טוב אל העבר מזה . משני עברי המשנה המה כתובים ואל יחשדני שומע על שלא הדפסתי פי' הרמב"ם כי ראיתי שהובאו דבריו במקום הצורך להם בתוך דבורי התוס' . ועוד שפי' הרמב"ם כבר נמצא בדפוס הגמרא אבל מכל מקום רצוני להדפיס קונטרס בפני עצמו בהגהות שהגיה האלוף הנזכר בפי' הרמב"ם ובפי' הר"ש . ומה' אשאלה יזכני לגמרם בתכלית השלימות . לבקר בהיכלו ולחזות בנעימות דברי הדוס כעת רגליכם **משה** בן לא"ת מהר"ר **יוסף בצלאל מחוקק** כ"ץ ·

א) בפתח הספר לסדר זרעים כתוב פי' המשניות הנרו הרב המובהק החכם השלם האלוף והגאון כמהר"ר עובדיה מברטנורה אשר נפשו אותם ויעש בירושלים עיה"ק תוב"ב אשר נודע בשערים שמו כי היה השם עמו. ובפתחי יתר השערים כתוב פירוש הרב המובהק הגאון כמהר"ר עובדיה מברטנורה והוציא לאור תעלומו . ונימוקו עמו . להאיר עיני כל ישראל . החכם כהר"ר עובדיה במהר"ר זכריה זלה"ה : ב) הוא מהר"ר עובדיה במהר"ר זכריה הנזכר והוא הנקרא ר' עובדיה השמון מברטנורה . והוא חבר פי' מגלת רות ולבוש מלכות ונדפס בוויניציא בשם מקרא קדש . והיה משרפו של רבינו עובדיה המפרש כמ"ש בהקדמת ס' מקרא קדש הנ"ל שהרב המפרש היה דודו . ג) בפתח השער כתוב משניות עם פי' הגאון מהר"ר עובדיה מברטנורה ועם הוספות יום טוב והם מים חיים ממקור נובע . ואם באתי לבאר בשבחן הייתי גורע . כי קצר המצע מהשתרע . חברם מהר"ר יו"ט הנקרא ר' ליפמאן וולרשטיין נר"ו . בן האלוף כהר"ר נתן זלה"ה . בן נודע בשערים שמו האלוף מהר"ר משה וולרשטיין זלה"ה לוי העליר . הקצין השר המפורסם כהר"ר אהרן אשכנזי יצ"ו שם ק"ק פראג . והוגהו ע"י מחבר התוספת בעצמו ובכבודו . יגדלהו ה' בנפשו ויברכהו במאודו . ותהי ראשית מלאכתו ר"ח חשוון שע"ה טובה לפ"ק ונשלם בדפוס יום ד' כ"ג תמוז שנ"ה טוב"ה לפ"ק . והמהדורא בתרא של התוי"ט נדפסה בקראקא ע"י המדפיס מהר"ר מנחם נחום בן המנוח מהר"ר משה מייזלש בהוזקת יד הקצין המפורסם בנדיבות כהר"ר מאיר בקאלק נר"ו אשר מלא אחרי ה' להזיל זהב מכיסו לעזר הדפסת הספר הנחמד הזה והוגהו בעיון רב ע"י האלוף התורני האברך חתן הגאון המחבר ה"ה כמהר"ר צבי בן הקצין כהר"ר שלום מעלים נר"ו מק"ק קראקא ותהי ראשית מלאכתי בחדש כסליו שנת ת"צ לפ"ק ותשלם כל המלאכה מלאכת הקדש כ"ח שבט לסדר ושמע בקולו אל תמר בו (ת"ה)

הסכמת הגאונים על התוי"ט בהדפסה הראשונה

דברי הגאון מוהר"ר שלמה אפרים ר"מ דק"ק פראג נר"ו:

(בעהמ"ח ס' עוללות אפרים)

הנה על יום טוב באתי לגלות ולפרסם מעלת החבור הלזה אשר חיבר האלוף המרומם תורה וגדולה במקום אחד כהר"ר **יום טוב ליפמן** בן הר"ר נתן הלוי על המשניות. ועל דברים וחידושים אשר חידש ברוב המשניות ובפי' של הברטנור"י. בכן ראה ראיתי כי טוב הוא ודברים ערבים על שומעיהם כלם נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת בכן נכון הדבר מעם ה' האלהים לזכות בו הרבים להוציא לאור תעלומות חכמה זכות הרבים תלוי בו. ומעתה הנני נותן לו כח ורשות להדפיסו פה ק"ק פראג ומלאה הארץ דעה את ה'. ויען כי האלוף הנ"ל בלי ספק יצטרך להוצאה גדולה ולא יוכל לעמוד בה כי רבה היא על כן נראה לי הגון ונכון וגוזרני בגזירת נח"ש שעד כלות ארבע שנים מן היום שיוגמר הדפוס לא יהיה שום אדם רשאי להדפיס המשניות עם שום פירוש כי אולי בתוך זמן זה יוכל למכור המודפסים על ידו כבר כדי להוציא לאור תעלומות חכמה בכמה דברים סתומים וחתומים אשר נתיישבו בדברים המתיישבים על הלב וכל המסייע למצוה זו שכרו הרבה מאד. כה דברי **שלמה אפרים** בן מהר"ר **אהרן** ז"ל איש **לונטשיץ**:

דברי הגאון מוהר"ר ישעיה אב"ד דק"ק פראג נר"ו:

(בעהמ"ח ס' של"ה)

ראה ראיתי זה חדש. תוספת על הקדש. שחיבר האלוף המופלא מהר"ר **יום טוב ליפמן** הלוי אשר מלא חכמה בגודש. ביאור רחב על שתא סדרי משנה. הוסיף מן דיליה חידושים רבים מי מנה. בחכמה ודעת ותבונה. אשרי עין ראתה כל אלה. כל סתום מגלה. וכל עמוק דלה דלה. וכל הדבר הקשה. בבקיאותו ובפלפולו הכל מפורשה. בדרך האמת בתורה נוה לנו משה. ואני יודע ומכיר את האיש האלוף הנ"ל כי לא עשה לא להתגדר ולא על מנת שיתעשר בו כי פיזר הונו לקיים זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות בנייר נאה ובדיו נאה ובאותיות מחכימות. ע"כ אנכי הרואה ראה ראיתי שתי ראיות. ראיה ראשונה שימלא הארץ דעה מזה החבור. ראיה אחרונה וכי זו תורה וזו שכרה. שיהיה נפסד בהוצאה מרובה שהוציא מכיסו. ע"פ הדברים האלה הנני גוזר בנח"ש שלא יודפס משניות עם שום פירוש מיום שיגמר הדפוס עד כלות ארבע שנים כדי שיתפזר זה החבור בקרב כל ישראל וידעו הקונים לקיים כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו. אני אני המדבר הק' **ישעיה** בן לאא"מ מהר"ר **אברהם** סג"ל זלה"ה **הורוויץ** חונה יום ב' פרשת אל פתח אה"מ יקריב אותו לרצונו לפני ה' השע"ה:

הקדמת המחבר תוספות יום טוב

אמר יום טוב הנקרא ליפמן בן לא"א הר"ר נתן זלה"ה בן אא"ז האלוף המרומם כמהר"ר משה וולרשטיין זלה"ה לוי העלר. כשם שרבינו הקדוש רבי יהודה הנשיא שבימיו נשנית משנה זו העוסקין במקרא מדה ואינה מדה. במשנה. מדה ונוטלין עליה שכר. גמרא. אין לך מדה גדולה מזו. ושבקו כולי עלמא מתניתין ואזלו בתר גמרא הדר דריש להו ולעולם הוי רץ למשנה יותר מן הגמרא כדאיתא בסוף פ"ב דב"מ (דף לג:). כמו כן רבינו הגדול מרנא ורבנא הגאון רבי יהודה ליווא בר בצלאל זלה"ה שנתעסק בישיבה והרבין תורה לרבים במדה הגדולה היא מדת הגמרא כמפורסם. הדר דרש לרוץ למשנה עד שנתחברו חבורות חבורות כתות כתות מלכי מאן מלכי רבנן. ומתעסקין יום יום פרק מפרקי המשניות וחוזרין חלילה חלילה. ומאת ה' היתה זאת חוק ולא יעבור. לא בלבד בק"ק פראג אשר בה הדת נתונה מהגאון הנזכר. כי אם גם בשאר קהלות קדושות. קרובות ורחוקות קיימו וקבלו עליהם ללמדם בישראל:

וגדול כח מאמרו של רבינו הגדול ממאמרו של רבינו הקדוש דאלו המשנה שאמר רבינו הקדוש לרוץ בתרה היינו כסידורה בהלכות מבלי שום שכל ולב להבין טעמיה. ולעמוד על סתירותיהן שזהו אמנם מדת הגמרא עצמו כי זאת היתה כוונת רבינו הקדוש בחבור המשנה ללמד לתלמידיו בלשון קצרה. כל דין ודין כמות שהוא. אבל טעמיהם היתה בעל פה לחכמים וליודעים ולא קבעם במשנה שמסורה לכל. וכל מי שעוסקים לדעת ולהבין טעמי המשניות ולעמוד על סתירותיהן. ההוא יקרא שמוש תלמידי חכמים. כי היה צריך לשמש לפניהם ולשמוע מהם. אבל למוד המשנה בעצמה אינו. כי אם הבנת המלות וידיעת משפטיה ודיניה בלא טעם וידיעת סבת ומקור הדין. שכוונת רבינו הקדוש בחבור המשנה לקבוע הלכה בלבד ולפיכך הוא בעצמו שנה משנה זו גמ' אין לך מדה גדולה הימנו. כי גרסת המשנה בלא גמרא לא יגיעהו לתכלית המכוון ללמד חוק ומשפט בישראל. שאם לא ידע טעמי הדבר פעמים ידמה דבר לשאינו דומה. ויורה הוראות טעות. ועל זה אמרו במס' סוטה פ"ג (כב). תנאים מבלי עולם הן. וכי מבלי עולם הן והלא מישבי עולם הן. שנאמר הליכות עולם לו. אלא שמורין הלכה מתוך משנתן ע"כ. אבל תועלת חבור המשנה וסיבתה היתה לפי שתורה שבע"פ שמסרה משה ליהושע. ויהושע לזקנים וכו' אע"פ שהיתה ביאור התורה ומצותיה ביאור שלם. אין לך זמן ודור שלא יתחדש בהכרח ויפלא למשפט. ואל תשיבני דבר ממה שאמרו בפ"ב דמגילה (יט:) מאי ועליהם ככל הדברים וכו'. מלמד שהראהו הקב"ה למשה דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים ע"כ. שאני אומר שזה לא היה מוסר משה לאחרים כלל. ודקדוק לשונם כך הוא שאמרו מלמד שהראהו ולא אמר שמסר לו או שלמדו שאילו אמר אחד מאלו הלשונות היה מתחייב מזה שהוא ימסרם ויתנם ג"כ ליהושע שהרי עינו לא היתה צרה. שמצינו שסמך בשתי ידיו אע"פ *) שלא נצטוה אלא באחת. אבל אמרו שהראהו. וזה בדרך ראיה בלבד. לא בדרך מסירה. כאדם המראה דבר לחבירו לראותו ואינו נותנו לו. וזה דקדוק נאה וענין אמתי. והנה הראשונים שלבם [היה] רחב ודעתם צלולה וזכה. ידעו לדמות דבר לדבר מהכללים שבידיהם מבלי נטיה. אבל בסוף בית שני אע"פ שהיה בידם כל הכללות ההם. הנה מפני מיעוט לבם ועכירת דעתם בסבת טרדות הגלות. אפשר להם שידמו דבר לדבר ואינו כן אלא דומה לדבר אחר (ומכל מקום כיון שהכללות שבידיהם אמתיים. ומסורות להם ממשה רבינו ע"ה מפי הגבורה. מפני כן אלו ואלו דברי אלהים חיים הם. המזכין והמחייבין. המטהרין והמטמאין. האוסרין והמתירין. כמו שפרש"י בפ"ה דכתובות דף נ"ז (ד"ה הא קמ"ל) דזמנין דשייך האי טעמא. וזמנין דשייך האי טעמא. שהטעם מתהפך לפי שנוי הדברים בשנוי מועט עד כאן). ולפיכך רבינו הקדוש אסף וקבץ כל חכמי ארץ ישראל שבדורו ונשאו ונתנו וקבעו הלכה לדורות ממה שיצא להם מתוך המשא ומתן. ולא קבע במשנתו אלא ההלכה בלא טעם וסבתה. אבל היתה זה מסורה עדיין בידי החכמים השלמים. ומי שרצה לדעת להבין ולהשכיל. שימש לפניהם ולמדום והוא הגמרא. וכן דור אחר דור עד שגם הגמרא הוקבע ונסדר כמו שהוא מסור בידינו והסבה הזו בעצמה של רבינו הקדוש היא שגרמה לחכמי דורות האחרונים שאחר הגמרא לסדר הלכות הלכות. והוא היוצא מתוך המשא ומתן של הגמ'. שמפני מיעוט הלבבות ורוב הטרדות. קביעות הגמ' לא יועיל לכל. וראו להוציא משפטיו ודיניו. ולסדרם בלשון הלכה כמות שהיא. לא על דרך משא ומתן. וסבת וטעם כל דין ודין. כדרך חיבור הנשר הגדול הרמב"ם ודומיו. אבל כמו שרבינו הקדוש בעצמו שנה משנה זו. גמ' אין לך מדה גדולה הימנה. כמו כן המחברים הללו כוונתם רצויה לכך. למדת הגמ' שאין גדולה הימנה ושלא לזוז מינה ולבלות ימיו בחבוריהם. כי יהיה בכלל מבלי העולם כאמור. ומי לנו גדול מרבינו משה בר מיימון שהשיב לשואלו איזו דרך שיבור לו בדרכי הלמוד

---

*) בד"א שאפשר שלא נצטוה וכן הי' סגי' לפני הב"ד והרל"ע:

תוספות ראשון לציון

בהקדמת התוי"ט ד"ה אמר יום טוב כו' כדאיתא בסוף פ"ב דב"מ כו' דף ל"ג. ועיין מה שפי' ר"ת בתוס' ב"ק נ"ד ד"ה בימי"ה וגדול כח מאמרו כו' ולא אמר שמסר לו או שלמדו כו' מהדברים אלו מובן היטב סוגיא זו עם סוגיא דברכות ה' מאי דכתיב ואתנה לך את לוחות האבן כו' תורה זו מקרא והמצוה זו משנה אשר כתבתי אלו נביאים וכתובים להורותם זה גמ' מלמד שכולם נתנו למשה מסיני. הנה כל השינוים בין ב' הסוגיות מבואר לפי מאי דאמר במגילה דקדוקי סופרים הוכרח לומר שהראהו משא"כ בברכות דלא הכיר כך שפיר אמר שכולם נתנו כו' ויבא על הכונה שכתב מורי דודי זקני הגאון תוי"ט בכמון כיון שהכללות שבימיהם אמיתים ומסורות להם ממשה רבינו ע"ה ומפני כן אלו ואלו דברי כו': בא"ד **שמצינו** שסמך בשתי ידיו אע"פ (שאפשר) שלא נצטוה כו'. ל"נ שאפשר דהא ודאי הכי הוי כמ"ש תוס' ב"ק נ"ב ד"ה המרה כו' בשם המדרש שאמר הקב"ה וסמכת ידך ומשה סמך בשתי ידיו כדכתיב ויסמוך ידיו עליו:

תוספות אנשי שם

בהקדמת תוי"ט ד"ה וגדול כח כו'. אע"פ שאפשר שלא נצטוה. משמע שיש ספק בדבר וליתא דמקרא מלא הוא וסמכת את ידך עליו ותלמוד ערוך בידינו סנהדרין ד' קה: ולבע"א ויסמוך את ידיו עליו ויצוהו ופירש"י ז"ל אע"ג דהקב"ה לא א"ל אלא וסמכת את ידך עליו אזיל איהו וסמיך תרתי. ע"כ. וצריך למחוק מלת שאפשר (ב"ד):

הקדמת המחבר תוספות יום טוב

התלמוד והשיבו חבורו עם חבור הרי"ף כמ"ש בתשובותיו דף כ"ז ועוד עיין מזה בדף ל'. וזה ממש דומה בדומה כמשנת רבינו הקדוש עם חבורו המשנה שנגזר אומר במדת הגמרא שהיא גדולה. ולעולם הוי רץ וכו' כן דבר איש האלהים הרמב"ם בהודיע דרך לימוד ספר הרי"ף וספרו. ומזה תקיש לחבורים שאחריו:

ונשוב אל הכוונה שהנה מדת המשנה שעליה אמר רבינו הקדוש הוי רץ. לא היתה אלא למשנה עצמה כמות שהיא. אבל כאשר קם הנשר הגדול הרמב"ם ופירשה. ואחריו קם החכם השלם מוהר"ר עובדיה ברטנורה ז"ל. וחבר פירוש כי לא נסתפק בפירוש הרמב"ם. ומה שנתאמת אצלי הוא שלא בלבד מפני שלפעמים מפרש בענין אחר מפירוש הרמב"ם עשה פירושו שא"כ לא היה לו לעשות אלא הגהות עליו. אבל ראה ויוכח כי דרך הרמב"ם בסוגיות פירושו לעשות עקרים וכללים למשנה ולכלול עניניה ולחברה. וממנה נבין כוונת המשנה ולא זו היא דרך וסוגית פירש"י שמפרש על סדר המשנה אחת לאחת ולחלקם לחלקים ודבורים קצרים. וסוגיא דעלמא אזלא כותיה כי פירושו נתפשט על המקרא ועל הגמרא. לזאת היתה סבה עצומה שהתחכם הרע"ב וחיבר פירוש שלם על המשנה. על דרך וסוגית רש"י ז"ל. ומפני כן ומזה הטעם בעצמו כאשר קימו וקיבלו מאמרו של גאון תפארת ישראל מרנא ורבנא רבי ליווא זלה"ה ללמוד בישראל המשנה. לא היתה על דרך התלמוד כמות שהיא מבלי שום לב לטעמיה ופירושיה. אבל התלמוד הוא עם פי' מפירושה:

והוא הדבר אשר דברתי שגדול כח מאמר מרנא ורבנא זלה"ה. ממאמרו של רבינו הקדוש זלה"ה. אחרי שלמוד המשנה שע"פ מאמרו הוא עם הפירוש. שנמצא עכשיו כמתעסק בגמרא עם המשנה:

ואני בעניי הבינותי במשנה עם פי' הרע"ב ז"ל דסוגיין דעלמא אזלי בשטת פירושו מהסיבה האמורה שסוגייתו כסוגיית פרש"י בפירושו. ונפתולי אלהים נפתלתי נתחברתי בחבורה מהחבורות יצ"ו. ומדי עברי בזה הים הגדול ורחב ידים שם רמש ואין מספר. חיות קטנות עם גדולות. שם עניות דעתי תהלך עד מקום שידה מגעת. ומצאתי כמה בבות מן המשנה סתומות בלתי מפורשות. וכמו כן כמה משניות סותרות זו את זו שלא פירש ישובה. וכל זה אינו חסרון בחק המפרש. אבל החסרון מצדינו. שהמפרש ידעה ולא פרשה. שסבור היה שאינה צריכה פירוש. ואשכחן הכי לקמאי דקמאי לראשוני האמוראים כי הא דרב ושמואל בפ"ג דנזיר דף י"ט דשמואל מפרש למשנה יצא ונכנס עולין לו מן המנין. ואמרו ליה רב כהנא ורב אסי לרב מאי טעמא לא מפרשת לן כהלין מילי. אמר להון אמינא דלמא לא צריכיתו. ע"כ. [*וכיוצא בזה במגילה פרק הקורא עומד דף כ"ג ובפ"ק דסנהדרין סוף דף י' שאמר כן רב יוסף לאביי]. אבל ראה גם ראה כי בפירוש עצמו נמצאו סתירות מבוארות ונגלות. ולרוב מפני שלפעמים תפס לו פירוש רבי פלוני. ולפעמים פירוש רבי פלוני. ויקרה ג"כ לפעמים שירכיב שני הפירושים ואין הרכבתם עולה. וגם דבריו בעצמן צריכין לפעמים ביאור. את כל אלה ראתה עיני. ותבן שמץ מנהו:

ולפי שאין מכיר החסרון כבעל החסרון. כי הוא יודע חסרונו עד היכן מגיע וכבר אמר כן שלמה בחכמתו לב יודע מרת נפשו ושערתי אני בעצמי וידעתי בנפשי כי אנכי החסר מכל בני גילי ולי מן החסרונות הרבות אשר הזכרתי. אם מצד בבות משניות בלתי מפורשות. אם מצד משניות הסותרות זו את זו. אם מצד פירוש הרע"ב עצמו שדבריו צריכין ביאור. ושלפעמים מזכי שטרי אבי תרי. ואם שלש אלה לא יעשה לה למשנה ופירושה. הנה נשארת אצלי חבור המשנה משוללת הבנה והידיעה על אמתתה. ובינותי בספרים לדעת עד היכן ידי מגעת. האם אוכל להשלים חסרונותי. ולמלאות הריקות אשר בידיעתי וכאשר יגעתי ומצאתי. האמנתי כי אדבר וירוח לי. אז ראיתי והספרה בספר ספר וסיפור. הבינותי חקרתי זאת היא שמעתה. ואתה דע לך מאמרם ז"ל (מגילה ו.) יגעתי ומצאתי תאמין:

ואולם זאת היא עבודתי לדקדק במשנה. אם יש בה דבר הצריך לפירוש ולא נתפרש בפי' הר"ב ואם יש לה סתירה ממשנה אחרת ולא העיר בה הר"ב. וכן בפי' הר"ב אם יש בו דבר הצריך ביאור וטעם. גם אם יש לו סתירה מיניה וביה וכ"ש מן המשנה. ותשובה אראה בגמ' ופירושו ובתוספות ובחבורי הפוסקים ופירושיהם האם אמצא בהם פירוש אחר או ישוב לסתירה. ואני מספיק בפירוש אחד ולא אאריך להביא פירושים שונים. ואת מאמר אשר אקיים לומר דבר בשם אומרו. ולעומת זה מצות חכמים שעל שלא שמעתי אני אומר לא שמעתי. אבל שכך נראה לי. ומי שיש בידו להשיב ישיב. ואם ע"י גלגולן של הדברים באו לידי והוכרחתי להביא דברי המחברים אם הרמב"ם או ר"י בעל הטורים מצד ההכרח אשר לא יגונה ואם צריכים באור או עיון ולא נתבארו. או שנתבארו אבל נראה בעיני פי' אחר. אחזתיו ולא ארפנו עד הביאותיו בכור הבחינה. אפס כי הבחירה נתונה לך אתה אנוש כערכי. ואלופי ומיודעי לא באתי ולא יצאתי לדון חלילה חלילה:

ואתה הקורא ידיד משכיל. אם תהיה מתגלגל לנפשך לאמר לא עליך המלאכה לגמור. קום קרא את אשר לנפשך ינעם. במקום שתצעדך אל טוב טעם. כי ריוח שמתי בין דבור לדבור. מפני טורח הציבור:

ואקום ואתבונן אל המראה לראות ולהבין תכונתה ותכונת החבור ומה שמו ומה שם ענינו. כי כן כל מחבר ספר ראשונים גם אחרונים קראו בשמות לחבוריהם. למען נוכל ספר שמו בכל הארץ לאמר בספר פלוני כתב כך וכך. ובספר פלוני כך וכך. אבל יש שקראוהו בשם עצמו של המחבר. ויש יקראהו לפי ענינו וטעמו. ושניהם מן הנביאים למדו. כמו יהושע. שמואל. ישעיה. ירמיה. ודומיהם. וכן שופטים. מלכים. תהלים. ומה יקר אם נצדקו שניהם יחדיו. וכן שלמה קרא לספר החכמה משלי שלמה. על שם הנושא. ועל שם המחבר. ואף דברי קהלת לפי פירש חכמינו ז"ל שפירש רש"י. מלת דברי הוא הנשא שהם דברי תוכחות. על כן ראיתי כי נאות לקרוא חבור זה בשם **תוספות יום טוב** על שם הפועל והפעול כי זה נושאו שהוסיף ביאור על ביאור הרע"ב ז"ל. אם במקום שלא באר הוא אם במקום שדברי עצמו צריכין באור. וכן תכונת הדבורים עשוים בצלם ודמות התוס' המחוברים על הגמרא ולהיות זאת תורת האדם. דמאן דמוסיף מוסיפין ליה. בסוד חלוקא דרבנן. גם מזה הצד יצדק שם תוספות יום טוב. כי זה חלקי אמרה נפשי חלק אלוה ממעל. והוא אשר מדד מים בשעל. ידריכני בנתיב האמת בלי מעל. ונפוצות יהודה יקבץ ולארצנו יעל. כמאמרם במד"ר פ' נו. רב הונא אמר אין כל הגליות מתכנסות אלא בזכות המשניות. שנאמר גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם. אמן כן יהי רצון במהרה בימינו:

הקדמת המחבר ספר מלאכת שלמה

אמר העבד הצעיר. מכל אשר בעיר. שלמה בן לא"א ה"ר ישועה בן ה"ר דוד בן ה"ר חלפון העדני. רוח ה' תניחם. ואני במעגלי צדק ינחני. וארך ימים בתורתו ישביעני. ובנחמה גמורה ינחמני. מבית אבי אבא הנזכר שהיו מערי התימני מקובלני. כי מגלות הראשונה נגלינו. כי קרא דכתיב בסוף ספר מלכים וינחם בחלח ובחבור נהר גוזן וערי מדי. נאמר גם עלינו. ועוד קבלנו כי אנו מן הכת ששלח להם עזרא לעלות בבנין בית שני ויתנו כתף סוררת ויקללם להיות כל ימיהם בעוני. ובעונות נתקיים בנו באותו הגלות עוני תורה ועוני ממון לתפארה, ובפרט משפחתי הצעירה. שכולם היו לפי מה שנודע לי ונתאמת אצלי ע"פ מגידי אמת בשפה ברורה. יראי שמים ובעלי תורה תלמידי א"א ז"ל. כי הוא היה הרב של העיר אוזל הנקראת **צנעא**. וגם זקני אבי אבי לפניו היה מלמד תינוקות שם. כי הדלות הדביקתם והרעב. באופן ששתי קללות עזרא נתקיימו בנו. האחת המארה הנזכרת. ועוד בקללה הכוללת. לכל מלמדי תינוקות מבבלי. שלא יתעשרו. שמא ממלאכתם יתבטלו. ברוח לבבם וגם עלה יעלו. וברוך ה' אשר העיר את רוח א"א לעמוד עם כל ב"ב לעקור דירתו. ולעלות מארץ מרחקים. אע"פ שמכל טוב רקים. והוא היה ממופל. בי ובאחי ובאחותי. ואני הבינוני שבהם או בן ד' שנים הייתי. מלבד לצער עינוי הדרך וגדול בנים נגעיו. פדה ה' את נפשו ואת נפש בניו בשיו. דהיינו אמי נ"ע שמתה עליו בדרך ויוסף לו יגון על יגונו. באופן שעד שזכינו שהגענו פרח נשמתינו. ובעונותי לא השלמנו שנה א' בארץ הצבי צפת תוב"ב. עד שמתו לא"א אחותי ושני בניה אשר ילדה שם גם המה חלפו עם אניות אבה גם אחי הקטן ממני. והמלטה רק אני לבדי מיד השטן. ואעפ"כ השובים כמתים מוטלים ברעב ובצמא. ובעירום ובחסר כל מאומה. עד שנתוודע א"א ז"ל. ליודע ספר ודברי רז"ל. וישראל גומלי חסד מסיבים המה בכבוד לאשר יחזו עינימו. ישר. וביותר אם ענתה בו הכרת פנימו. ובפרט חכמי הדור דור דעה ההוא בין ברכיהם גדלוני. וע"י למודי המעט הזקוני והמצוני. ובגו כבשים מידי שנה בשנה ברכוני וחמוני. ודאי לא הלכו ריקם. כי לפניהם הלך צדקם. וגם אח"כ כאשר ההפך עלי בלהות ושמה לעונתי. ולעיר ירושלים

ירושלים עה"ק תוב"ב הובאתי . תמיד בין עפר רגלי החכמים אשר היו שם נתאבקתי . אלא כמה עמודי סגולה והאריאל . כמו החכם השלם המקובל האלהי כמהר"ר חיים ויטל נ"ע . ומורינו הרב האשכנזי כמוהר"ר **בצלאל** נ"ע . וזולתם . ממורי הוראותם . ושם בעונותי הרבים נתבקש א"א בישיבה של מעלה . ונותרתי אני לבדי נער קטן בן ט"ו שנים במדרגה התחתונה השפלה . בלא משען ובלא סומך . לא עוזר ולא תומך . בלא עוף לא ללמוד ולא למזונות ופרנסה . שכמו שתי שנים ומחצה הייתי נע ונד כצפור נודדת מן קנה . שכמה לילות מהם באשפות היתה התגומה והשינה . וכמה וכמה שבתות . בצאת ישראל מבית הכנסת . הייתי הולך להטמן מחוץ לעיר ע"פ השדות . מפני הבושה . שלא אזדמן לפני שום בעה"ב ופני אראה . כי ידי ריקניות . ופני חולניות . וכבודו של שבת במקומו היה מונח . כאשר לו הוכן והונח . אם מעט ואם הרבה יאכל . ואפילו פת ובצל . ולא נלאיתי כלכל . והאל אשר לא עזב חסדו מאת עבדו בן אמתו . טרם מכתי . הצמיח והפריח לי רפואתי . כי נמצא שבא לגור שם בעיה"ק איש תם וישר ירא אלהים וקדושו . חכם בן חכם חסידא קדישא . ומכל פנים רע סר . טוב עם אלהים שתוכו טוב כברו . ועם קדושים גם עם שאר אנשים נאמן . ובנחת אמרי פיו ודבורו . ה"ה איש שלומי ששמו נודע בירושלים עיה"ק תוב"ב וגם במצרים בחכמתו . וצדיק באמונתו . חיה שלא קם בדרא דאתי כמותו . הלא זהו החכם כמה"ר **משה אלחאמי** בן הרב כמה"ר **יעקב אלחאמי** נוחם עדן . ונתן האל בלבו רחמים . והפציר בי כמה פעמים . עד בוש באמת ובתמים . יום אחר יום וחדש אחר חדש . לבא לשכון דירת קבע בביתו . ולהיות סומך על שלחנו כאחד מבניו במיטב סעודתו וכרו וכסתו . ובראותי את טוב גודל לבבו וכוונתו . אמרתי במעט אודה לו משבת לשבת . והוא עזר אחד ותפס בשתי ידים לטובה לו . כי אמנם שנים זנני ופרנסני אלו . דלכל אתר די אנא אזל מרוחו . ולא אנא מפניו אברח . כדי שלא להכביד על יכולתו וכחו . עד שם השיגני מתת ידו . וארוחתי ארוחת תמיד נתנה . חוק שחרית וערבית משופרי שופרי בזמנה . לא שקט ולא נח עד אשר השיאני ולתוך חופתי הכניסני . וגם אח"כ כל ימי חייו במסת נדבת ידו פקדני . במה אברכהו וכו' רק ביהי"ר שנטיעותיו ברכה שהשאיר אחריו לא יקראם אסון . ויהיו כמוהו בכל מכל כל . גם נינו ונכדו . וזרעו יירש בארץ כל אילן . והוא נפשו בטוב תלין . אמן ואמן :

ואע"פ שהיה לי כ"ז הצער והבושה והחרפה . בלתי ארוכה למחלתי ותרופה . מימי חרפי מקדמוני . וגם אחרי נשואי כל ימי חיי שני . עכ"ז מגמת פני שמתי · ועל לבי נתתי והסכמתי . להיות תמיד תורתי אומנתי . ואל שדי בעזרתי . כי ראה ראיתי . כי קצר שכלי וידיעתי . להיות עוסק במשנתי ודתי . ולישנות מיגיע כפי ועסקי ידי . וכולי האי שלא להתבטל כלל אפילו שעה אחת מעסק התורה . ואולי אשיג עשירית . טפה מן הימים שלה והנהרות . ובפרט מי שהוא עני גם מעניות לתורה כגון אנא · והרי ידוע שאמרו אביי ורבא מארוזי דכוליה תלמודא . בעירובין פ' הדר דף ס"ה אי אמרה לי אם וכו' לא תנאי אי עקלתן כנה . וכ"א כיו"ב ראוי ליטא ק"ו בן בן בנו של ק"ו שלא לומר לכשאפנה אשנה . שאם תמצא לומר שיפנה לעולם יהיה טרוד בעסקיו . ולא ישכבון עורקיו · ושמעתא בעי צלותא . ואפילו מיעוטא דמיעוטא דמשתכח דקים ליה בגויה ובנפשיה דלא מיטריד מ"מ לא דמי מאן דגרים ביומא חדא שעתא או תרי . למאן דגרים כוליה יומא בלא עבידתא אחריתי . ולפום חריפותיה וחריצותיה והשתדלותיה . ודאי שג"כ תהיה הצלחתו במילא דאוריי' . כפי מה שהכין לו האל במדה . ובפרט כי שנותינו מספר . לשוב אל העפר . ואחד משבעים או פחות לפי מה שראו עיני . משיג השבעים . בימים האלה הרעים ובזמן הזה הרזה . ובר מינן פתאום יבא אידו . ולאח"ז יראה שאין כל מאומה בידו . והגם כי ידוע ידע לבי גם אני . כי באמת משנה שלימה שנינו בסוף מנחות אחד הממעיט ואחד המרבה ובלבד שיכוין את לבו לאל אלהי הרוחות . אפילו בעוד הייתי קטן לתרץ את כ"ז ידעתי . כי ידוע לכל איש עתי . בתורה מבין ואמתי . שאם כל אחד יאמר בלבו . בהיותי באוריי' פורתא לעי . שני לי כי רחמנא לבא בעי . נמצאו פוטרין עצמן במשנה זו כל העדה . עד שכמעט נשתכחה תורה ואורייתא דא . לכן אני היחיד והעני . מהיותי בן כ"ב שנים נתתי את לבי לדרוש ולתור במעוט שכלי ומוחי בחכמת ים התלמודים ודברי הגאונים . ובחבור הנשר הגדול גדול הפוסקים . ובאשר בלשון עברי בקיאים ומדקדקים . כדמוכח במאי דכתיבנא בשם רד"ק ז"ל בפ"ז דשביעית בבא המתחלת לקח חולתה בדוכתי אחריני מוטעמין דבריו לחיך מיין הרקח . גם בכל המפרשים ובראשם רש"י ותוס' ז"ל ובפור עיני אשים . כי עקר הכוונה לחפש כדי להבין המשנה . ואע"פ שאני יודע בעצמי דלא מסיקנא בדעתי הקצרה מנייהו . וקוצר המשיג ועומק המושג וגובייהו ורומייהו . כמה דמסיק תעלא מבי כרבא . מרוב קושי דהויות דאביי ורבא . ע"ז דרשתי ופירשתי ל' המשנה הנזכרת כלגא . אחד המרבה ואחד הממעיט . כלומר אחד המוציא פרי הרבה או מעט . ובלבד את לבו יכוין למלמד לאנוש בינה . ובהיותי מתבודד ומתעסק דרך למודי כותב הייתי מפני השכחה והנשיון . סביבות משנה בגליון . אולי יהיה לי למזכרת . לפום שעה שלא אוכל לבקש למאה ספרים ועטרת תפארת . הנה גנוב אתי קצת כגנב במחתרת . מפירוש טעמי המשנה כפי מה שפי' האמורא דברי התנא בהבנה . ואראה והנה הגליון נתמלא ונתרבה . עד שלא הייתי יכול להעתיק א' מני רבבה . מן הראוי להעלות בכתיבה . ואפילו המועט שהייתי כותב אותו . היה בקצור כ"כ עד שאפילו אני בעצמי אחר זמן מה . לא הייתי יכול להבינו על מתכונתו . אח"כ פה **חברונה** תוב"ב . וירא אותי מתעסק במשנה איש חכם ושפל רוח וזקן מופלג וחסיד **נודע** בשערים כל ימיו בעל מעשים רודף צדקה וחסד . מהיותי בן שבע שנים הכירני . שבעיר צפת ההוללה תוב"ב גדלני' . הלא שמו ה"ר **דוד אמריליו** נ"ע . ויען ויאמר לי **בגלותו** ובעניו . מה זה בני הלא ידעת כי סוף הספר של המשנה שבידך להבלות ונמצא ח"ו צריך יגעת . ואפילו הן **בעודנו** חי וקיים . אתה עצמך איך נהנה ממנו כמו שאמרת שאינך יכול להבינו לאמתו . ואף כי אחרי בלותו . לא כן בני . מלאכתך מלאכת שמים . **שניתנה** להתפשט על כל גדותיה כמים . שמע בקולי איעצך ולא תחדל חדול . וקח לך **גליון גדול** וכתוב עליו בחרט את כל הדברים מפי כל הספרים . יגיעך כמה תועלות לטובתך הן שתוכל להרחיב דבריך . הן שהוא דבר של קיימא . ככל שנות הלבנה והחמה . הן **שתזכה** בו גם את אחרים וישתו ממימך . ולמה יהיו לך לבדך . ועלי לקנות לך נייר וכל **צרכך** . ואען ואומר לו . אדוני . מה אני . והלא חרפה היא לאחד עני . הדעת כמוני . **להכנס** במחילה של עפרה . ולהראות בדברי תורה . והרי לשון חכמים מרפא . ואני למה ח"ו בעטי ובמו פי . אתן פתחון פה לבעה"ד . לחלוק ולנעוג עלי לאמור . במה טרח בהיותו יושב לבתים לבדים . והלא קטן שבתלמידים . בקל יכול לבקש ולהבין כל . ומה צורך לו טורח מקום להודיע או באור משנה להביע ולהופיע . והלא ר"ע ז"ל מתלמידי עובדיה **ורבו** אליהו ז"ל . בקיצור לשון נח מועתק מספרי ביאורי רש"י ז"ל . וזולתו במלאכה זו קדמו . והם יאכלו בלהגו . כי מי זה ההלך . שיבא אחרי המלך . שלא תהיה לו לכלימה . ומי יתן החרש יחריש ותהי לו לחכמה . ושתיקותו יפה לו מדבורו . כ"ש להעלות על ספרו ונייר . **דבר** וחבורו . **וישב** שנית ושלישית הוא וזולתו . ואמרו לי בכבוד . זו סברת כל מעות נכנסה בדעתו . עשה את אשר אני אומר אליך . והצליח בלמודך . ואל תתעצל במלאכתך . **אז** את מתניי שנסתי . והתחלתי להעתיק ראשונה . את אשר כבר הונח סביבות גליונא . ואתעסק במלאכת עבודת הקדש . והנה את כל גופי ההים והרם . ומאור עיני מאד ירד מפני . **כמעט** קם קרוב לשיני . כי המלאכה ארוכה גבוהה ורמה . מי יעלה לנו השמימה . ואומר אל לבי ויהי מה . ארוץ עד מקום שידי מגעת . גמרא גמור . ולא עלי המלאכה לגמור . **ואם חבירך** יעינו עליך . הנה זאת תהיה לך להוסיף זכות יתירה לנשמתך :

ואלה הם תועלות הספר הלזה . מלאכת שלמה הרוה .

ראשונה שלשון המשנה של הדפוס הראשון מפי' ר"ע ז"ל אגיהנה מפי **סופרים וגם** מפי ספרים . והכתבנה אם ראיתי כונן לדעת א' מסכימין ואין חולק **עלה** .

ואם היא הגהה יחידית ר"ל דעת יחיד או יחידים ארמוזה בשם בעלה האומרה **ועל ספר** אעלנה . גם איזו הגהה ממשנת החכם ה"ר יהוסף אשכנזי ז"ל שבאה לידי אם הבנתים וסברתים משם אעתיקנה . ואי אישר חילי את מקורה אגלה ומשם אדלנה . **והטעם** לחקירה זו כי צריך להשגיח על לשון המשנה שפירא ויאותא . כי היא שנייה **לאורייתא** . ואשכחן בירוש' דרפ"ה דמע"ש דבעינן לדקדק אלישנא דמתנייתא . דגרסינן התם **ר' זעירא** קובל על סביא דהוון ביומוי דר' יצחק רבא . על שלא בחנו לדקדק כל המשניות מפיו כמו שנמסרו לו מרבינו הקדוש עצמו . ע"כ . ובערוך למה נקראת משנה . בשביל שהיא שנייה לתורה . שהתורה ששמעו כל ישראל בהר סיני היא תורה שבכתב . ומשה רבינו שמע המשנה מפי הגבורה פעם שנייה והיא תורה שבע"פ . ונתברר הדבר שהיא שנייה **לראשונה** כמו ויאמר שנו וישנו . פי' אחר הוא לשון שינון כמו ושננתם . ובלשון רבותינו שנה פרק אחד כלומר קרא פרק א' ע"כ . ובפ' עושין פסין ד' כ"א גרסי' למד דעת את העם דאגמרינהו בסימני טעמים . פי' רש"י ז"ל קבע להם מסורת וסימנין בין בתיבות המקרא ובין בגרסת המשנה . ע"כ . ובכלל תועלת זו פירושים שפי' הר"ר יהוסף הנזכר . יראה אותם האדם וישמח לבבו ויעשה מהם עיקר :

שנית להגיה ביאור ר"ע ז"ל והסרונות שחסר ממנו בקצת מקומות או **קושיות שיש** על דבריו לפנות :

שלישית לכתוב בפרסות קשור כל מסכתא ומסכתא בראשיתה . כפי מה שפי' הרמב"ם ז"ל בהקדמתו לס' זרעים בכללותה . גם כל פי' של הרמב"ם ז"ל שלא **הביאו** ר"ע ז"ל אביאנו וכמו נגיד אקרבנו :

רביעית כמה מקומות שקיצר ר"ע ז"ל בהם דבריו שלא השיגה דעתי להבינה מרוב הקצור ארחיב הביאור ויובנו אמריו :

חמישית כגון משנת ערוגה דברפ"ג דכלאים ומשנת הנוטע ירק בכרם דבפ"ה דכלאים . שכ' עליהם ר"ע ז"ל שבארם בסוף הקונטרס ולא נמצאו . מדברי הר"ב **ז"ל** עצמו לידי הובאו . גם הקדמת הר"ב הנז' ז"ל לסדר טהרות העתקתי כל דבר **במקומו** ובשער ביתו . והיא קיצור הקדמת הרמב"ם ז"ל כאשר יראה הרואה אותו :

ששית שנזדמן לידי ספר החכם השלם הר"ר שלמה סירילי"ו ז"ל ביאור על ירושלמי שחבר על סדר זרעים ומס' עדיות . אחביר קצת קצור מדבריו ולמבין גלויות . וחכם גדול ורשום היה בדורו . ואשכחן שהביא שמו בפ"ג מהל' מתנות עניים מהר"י קארו ז"ל . גם בקצת מקומות משם החכם הר"ר אלעזר אזכרי ז"ל . והחכם הר"ר אפרים אשכנזי חתנו של רש"ל ז"ל . וחכמים אחרונים זולתם . אעלה על ספרי שמותם . גם דברי החכם השלם הר"ר סולימאן אוהנא ז"ל . אשר נודע בשערים שמו אשר היה ישר ותם . גם פי' רבינו שמשון ז"ל על פרק אנדרוגינוס אעלה לרצון אע"פ שהוא **תוספתא** לזכות **ולזכות** לאשר כמוני אפילו בלשונו תועים ומותעים . והנו בסוף סדר זרעים . **גם** האלהים אנה לידי באור מס' עדיות לרב המאירי ז"ל . עלץ בו לבבי . והבאתי אל תוך חדרי :

שביעית מזדמן לידי בסדר קדשים בכמה מקומות ממש פי' הרב רבינו גרשום ז"ל קדש קדשים . וגם שאר מפרשים קראתי דבריהם . והעמדתים על אופניהם . ובפרט על מס' תמיד . באור הרב רבינו אברהם בר דוד ז"ל בס"ד באורך העמיד :

שמינית שנזדמן לידי פי' הרב רבינו אשר ז"ל על סדר טהרות בקצר וביושר . **שלתתי** מדבריו . והעתקתי מאמריו :

תשיעית כל משנה דקשיא רישא אסיפא . אבקש לה תרופה . גם כל משניות **הסותרות** אהדדי . או תנא דקשה דידיה אדידיה . או משנה עם ברייתא . ולדעת אם היא

משנה יחידאה או אי אית בה פלוגתא. גם להבין טעמי המשניות מכל מקום שיהיה שאם לא ימצא ע"פ גמריות. אפשר שיהיה ע"פ מפרשים. ואם לא רמזו ר"ע ז"ל מגמת פני אשים לרמזו ולפרשו. ואשתדל בס"ד לדרוש ולחקור ולתור ולבקש בספרים ישנים גם חדשים. אקום ואשב ואחזור ואעמוד. כי כ"ז הוא עיקר התלמוד. וכדאשכחן בפ' שלשה שאכלו דף מ"ז ובסוטה פ' היה נוטל דף כ"ב. אחרים אומרים אפי' קרא ושנה ולא שמש ת"ח להבין טעמי המשנה ה"ז ע"ה. ופסק רב הונא הלכה כאחרים. אע"ג דמ"מ לא קי"ל הכי. ואף על גב דאשכחן במגילה פ' בני העיר. דר"ל ספדיה לההוא צורבא מרבנן דשכיח בארעא דישראל דהוה תני הלכתא ומתני לתלמידים בעשרים וארבעה שורות. אמר ווי חסרא לה ארעא דישראל גברא רבא. ע"כ. מ"מ הא בתר הכי גרסי' התם ההוא דהוה תני הלכתא ספרא וספרי ותוספתא ושכיב. אתו ואמרו לו לרב נחמן ליספדיה מר. אמר היכי נספדיה הי צנא מלא ספרא דחסר. והטעם מפני שלא שמש ת"ח לתלמוד שיבינוהו טעמי המשנה. ועוד שפעמים שדברי משנה סותרים זא"ז. וצריך לתרצה הכא במאי עסקי'. וכגון הא מני ר' פלוני היא. וכגון חסורי מחסרא. והוא לא היה יודע מה שהיה שונה ולפיכך המשילו לסל מלא ספרים. וכן בפ' יוהכ"פ ד' פ"ו פי' רש"י ז"ל ללמוד תורה הוא ישוב טעמי המשניות מה טעמן ומהיכן למדו. ע"כ. וגרסינן נמי במציעא שלהי פ' אלו מציאות. ת"ר העוסק במקרא [הגה"ה. היא דעת רשב"י בירושלמי דף ג' ע"ב וגם בפ"ק דשבת אכן שם בפ' כל כתבי ובספ"ק דהוריות איתא לכולה בריי' בשם רשב"י. ומסיים עלה שם בירוש' א"ר יוסי ב"ר בון הדא דאת אמר עד שלא שיקע בו רבי רוב משניות אבל משיקע בו רוב משניות לעולם הוי רץ אחר התלמוד יותר מן המשנה] מדה היא ואינה מדה מפני שהמשנה והתלמוד יפים ממנה מפני שתלויים בגרסא ומתכתין והעוסק במשנה מדה שנוטלין עליה שכר. בתלמוד שהוא לתת לב לדעת האיסור והיתר החיוב והפטור הטמא והטהור וכששתים סותרות זו את זו יבין לתרץ שיהיו שתיהן קיימות או לדעת לדברי התנאים החלוקים בדבר וגימא הא מני חכם פלוני הוא. או אם היא דחויה. אין לך מדה גדולה הימנה. ע"כ עם פי' רש"י ז"ל. ובערוך בערך מד פי' העוסק במקרא בלבד מדה שאינה מדה שהרי לא נתעסק בפתרון המצות. במשנה כו' פי' המתעסק בפתרון המשנה שיש בה הרבה מן המצות שהן קבלה והן תלויות במשניות החצוניות וכשהוא מתעסק צריך לעיין באותן הברייתות כולן ופתרוני החכמים י"ל בזה שכר מצוה. אבל המתעסק בתלמוד ומורה ומבאר המצות כהתקן ומגיד הלכה למעשה אין לך מדה גדולה מזו כי בתלמוד פתרון התורה והמשנה והמצות שהן בקבלה הלמ"מ. ע"כ. ובסוף הוריות ברייתא גרסי' ולעולם הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד. ומפ' בגמ' דבשמוע התלמידים הא דקתני רבי בברייתא זו דאין לך מדה גדולה מהעוסק בתלמוד. שבקו כ"ע מלחזור על גרסת משנתם ואזלו בתר תלמוד לתשוב בסברא. הדר דרש להו לעולם הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד. מפני שנתיירא פן ישתכחו המשניות ויחליפו שמות החכמים. ובמקום חיוב יאמרו פיטור. ובמקום אסור יאמרו מותר. ובמקום טמא יאמרו טהור. ע"כ. ועוד גרסי' בסנהדרין פ' היו בודקין. כי בתחבולות תעשה לך מלחמה· א"ר אחא ב"ר חנינא א"ר אסי א"ר יוחנן במי אתה מוצא מלחמתה של תורה. במי שיש בידו חבילות של משנה. ופי' רש"י ז"ל מלחמתה של תורה הוראותיה ולעמוד על בוריה ועל עקרה לא כאדם המחודד ומפולפל ובעל סברא ולא למד משניות וברייתות הרבה. כי מהיכן יתגלה לו הסוד אלא לבעל משניות הרבה שאם יצטרך לו טעם בכאן ילמדנו מתוך משנה אחרת או אם יוקשה לו דבר על דבר יבין מתוך משניות שבידו הא מני פלוני היא ששמעניהו במקום אחר אומר כך. ע"כ. וכן פי' רשב"ם ז"ל בפ' יש נוחלין דף קל"ד. תלמוד. סברת המשניות כעין שאנו מפ' עליהם לא שנו כו' חסורי מחסרא כו' ע"כ· וגרסינן נמי בסוטה פ' היה נוטל דף כ"ב איזהו רשע ערום. עולא אמר זה שקרא ושנה ולא שמש ת"ח ללמוד סברת התלמוד בטעמי המשנה רשע הוא שאין תורתו על בורייה ואין ללמוד הימנו שע"י הטעמים יש חילוק באיסור והיתר ובדיני ממונות לזכות ולחייב ובטהרות לטמא ולטהר. כדאמרי' בכמה דוכתי מ"ש אמר מר הכי ומר הכי ואמרי' מאי בינייהו. איכא בינייהו כך וכך. וערום הוא שהשומע את קולו שונה משניותיו כסבור הוא שבקי בטעמיהם ונוהגין בו כבוד כת"ח. איתמר קרא ושנה ולא שמש ת"ח ר"א אומר זה ע"ה. ר"ש בר נחמני אמר ה"ז בור. ר' ינאי אמר ה"ז כותי. רב אחא בר יעקב אמר ה"ז מגוש. אמר רנב"י מסתברא כרב אחא בר יעקב. דאמרי אינשי רטין מגושא ולא ידע מה אמר. תני תנא ולא ידע מאי אמר. ועם שונים אל תתערב א"ר יצחק אלו ששונים הלכות. תניא. התנאים מבלי עולם א"ר יהושע וכי מבלי עולם הן והלא מיישבי עולם הן שנאמר הליכות עולם לו. אלא שמורין הלכה מתוך משנתם. ע"כ. וגרסי' נמי בבתרא פ' מי שמת דקמ"ה ת"ר עתיר נכסין עתיר פומבי זהו בעל אגדות. עתיר סלעין עתיר תקוע זהו בעל פלפול. עתיר משח עתיר כמס זהו בעל שמועות. הכל צריכין למארי חיטייא גמרא. ופי' רשב"ם ז"ל גמרא סוגיית התלמוד ותירוצי משניות וברייתות וזהו עיקר התלמוד שאם לא התלמוד אין למדין הלכה מתוך משנה כדאמרי' התנאים מבלי עולם. ע"כ. א"ר זירא אמר רב מאי דכתיב כל ימי עני רעים זה בעל תלמוד. וטוב לב משתה תמיד זה בעל משנה. רבא אמר איפכא פי' דטוב לב זה בעל תלמוד שיודע משניות על עקרן ובקי בטעמיהן ויש בידו כח להורות הלכה למעשה והיינו דאמר רב משרשיא משמיה דרבא מסיע אבנים יעצב בהם אלו בעלי משנה בוקע עצים יסכן בם אלו בעלי תלמוד. ע"כ. והכי איתא נמי בפ' חלק ד' ק':

עשירית להביא בקיצור דברי התוספות או דברי הרא"ש או דברי הר"ן ז"ל ושאר מפרשים ז"ל אע"פ שאין דבריהם אמורים באותה מסכתא:

אחד עשר אם יש איזה משנה שהשיגה ידי לראות שפי' בה הרמב"ם ז"ל ביד הפך ממה שפי' במשנה ארמזנה:

שנים עשר להביא מורה מקום מכל התלמוד על סדר זרעים וטהרות ומס' שקלים ועדיות ואבות ומדות וקנים:

שלשה עשר להביא מורה מקום על כל הד' סדרים והמסכתות שיש בהן תלמוד אם הובאה המשנה או הבבא שלא במקומה הן במסכתא אחרת הן באותה מסכתא בפרק אחר הן באותו פרק אם הוא קודם מקומה או אחר מקומה. (אמר המו"ל. והנהנו הוספנו לכתוב המ"מ של מקומה באיזה דף הוא מהמסכתא כאשר מצאנו בס' ראשון לציון) ·

ארבעה עשר להביא בקצור מילתא דברי הירושלמי הנוגע למתניתא:

חמשה עשר להביא מורה מקום על כל משנה שהובאה בירושלמי בין שהוא מן המסכתא שלה בין שהוא ממסכתא אחרת כנ"ל במורה מקום של התלמוד בבלי:

ששה עשר להביא מורה מקום על איזה משנה בתוספות או בפסקי הרא"ש ז"ל או בתשובותיו אחר דלא אשתמיט מני היד של המלקט ומן הראש:

שבעה עשר לתועלת פסק הלכה מורה מקום על כל הלכה והלכה ממשנה תורה שחבר הרמב"ם ז"ל באיזו הלכות ובאיזו פרק ובכמה סימנים מאותו פרק בין בכללות בין בפרטיות. רצוני לומר בין שהובאה בכללות שג' או ד' משניות או יותר הובאו בפרק א' מאיזו הלכות. ואחת משנה או שתים או חלק ממשנה הובא ג"כ עוד שנית ושלישית או יותר בפרק אחר או בפרקים אחרים באותם ההלכות או בהלכות אחרות:

שמנה עשר גם היא לתועלת פסק הלכה. להדר המלאכה. להביא מ"מ על כל משנה שהובאה באחד מהד' טורים באיזה סימן ממנו או בבית יוסף משם ג"כ הייתי מקבץ ומאסף. (אמר המו"ל. והנהנו הוספנו לציין המ"מ בסמ"ג ובש"ע באיזה סעיף ממנו כמו שהוא בעין משפט שביב הגמרא). ומזה תדע ותשכיל כי אני ההדיוט לא כוונתי בחבורי זה לפרש המשנה אליבא דהלכתא. רק ללקט לאורות לקבץ ולאסוף הפירושים אשר נזדמנו לידי. בין יהיו אליבא דהלכתא או דלא כהלכתא. שלכן כתבתי המ"מ על המשנה מהרמב"ם ז"ל או מזולתו שמשם תדע מוצא דבר הלכה למעשה. ואע"פ שבקצת מקומות תמצא שכתבתי וכן הלכה או ואין כן הלכה וכדומה לזה מקרה הוא היה לנו אבל אינה כונת המלאכה. גם זכיתי ולקטתי עוד אשר לא חשבתי ולא על לבי העליתי לקח עני אכול ולא לשבעה מאחרי ספרי הפוסקים ומפרשים גאוני עולם. ה"ה: מס' פרדס לרש"י ז"ל. ומס' יראים. ומתשובות להרמב"ן ז"ל. ומסמ"ג וסמ"ק. ומס' אדם וחוה ומישרים. ומהרוקח. ומשבלי הלקט. ומכל בו. ומאבודרהם. ומס' האגור. ומס' החנוך. ומתשובות לאיסרלן. גם מביאוריו שעל פירש"י שעל החומש. ומס' הרב אלי' מזרחי ז"ל. ומס' שארית יוסף. ומתשובות ה"ר מנחם עזריה נר"ו. ומס' קרבן אהרן. גם חלוק הקדמת ה"ר יהודה אלבוטייני ז"ל לסדר טהרות. ואצ"ל שיש בה הרבה מהרי"ף ז"ל ומה"ר יונה ז"ל ומהר"ן ונמוקי יוסף ז"ל. גם משאר מפרשים אשר על הרי"ף ז"ל כגון ה"ר יהונתן הכהן ז"ל שבמס' עירובין. והרא"ש ז"ל שעל הלק"ט בהרי"ף ז"ל. באופן שע"י כן מאן דגרים מתניתא יאורו עיניו בנקל להבין אותה על מתכונתה. וביד ובטור בפרט יותר מכל הפוסקים בחרתי להורות מקומן מפני תרי טעמי שבהן מצאתי חדא פרטית ותדא כוללת. הפרטית מפני שביד דהיינו משנה תורה איתה לכל התורה כולה הן נוהג והן אינו נוהג כמשנה ממש היא ג"כ כלולה וכלולה. הכללית מפני שביד ובטור יש מפרשים הדורים. גדולים ורבים מאירים. במשנה תורה. השגת הראב"ד והרמ"ך ז"ל ומגיד משנה וכסף משנה חולתם לאורה. ובטור כל בית יוסף דמניה יתזן כל בשרא. ובעזר האל בזה יגיע תועלת גדול לקטנים עם הגדולים תלמיד עם מבין מוסיפין ועולין. שהתלמיד המתחיל להתחנך לגרוס ולשנן. דרך לו אכונן. שימצא לשון מוגה במתנייתא. אם להעלות על פה אם לגרוס מתוך הספר גרסא דינקותא. קיימא פתגמין תרילין בדלקתא ובי שירותא ולא תהא בידו שבשתא. דכיון דעאל עאל. דבדידי הואי הדיוטא הוה עובדא. שכמעט נשתכחה מידי המשנה. משינוי לשון הגהות שכבר עלה בפי בילדותי טעות חיצון. ואע"פ שכבר ג"כ אמרו בלשון אחר דשבשתא ממילא נפקא, הא ודאי לאו דיוקא. למאן דיסגה לעיין חילוקא. די עבדו בעלי התוס' ז"ל בפ' ערבי פסחים דף קי"ב. ועוד דהוי פסידא דלא הדר וכדאיתא בפרק המקבל דף ק"ט. ובפרק לא יחפור דף כ"א. וכמו שפי' שם התוס' ז"ל. גם הרשב"א ז"ל שם בפ' לא יחפור בחדושיו. ועוד דהא אשכחן דר"ז התענה ארבעים תעניות כדי לשכוח הבבליות בעבור הירושלמיות. אע"פ שביניהם הבדל גדול. מלהתענות ומלהתפלל לא חדל עצמו חדול. כ"ש בין לשון משנה מוגהת ללשון מוטעה. שסוף השינוי מוטעה. ובקל אפשר שיטעה. וישאר קרח משוב טעם לשון בתכו. וגם מהפכו. ובפרט כי בעונותינו אשר רבו למעלה ראש. העולם הולך ודל לעניה וראש. ואין לך יום ושעתא. שאין קללתה מרובה מחבירתה. בין בעניות דאורייתא. בין בגרמת בטול יתה. מרוב של מסים וארנוניות. ולא מין טעותא תביעתא ועלילתא. ועל הכל עניות ודלותא. גם לגדולים אשר לעיין מתחילים ע"י אלה השני חבורים שהם פי' ר"ע ז"ל וספר זה טפל לו. העיון יקל עליהם. כי באלה כמעט בלול כל שני התלמודים בהם. בפרט הנוגע למשנה. ברוצא דרוצא ימצאו להם הגינה ובינה. ואולי נזכה בזה להיות. מנחת רוח עושי ליוצרינו בעוה"ז וגם בבא. בדיל שמיה רבא. ויתקיים בנו ובכל המתעסקים עמנו למיעוט במשנה ובשני ספרים אלה איש על ידו. אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו. והנה ימשך מן המ"מ של הטור ג"כ מ"מ של כל משנה

הקדמת המחבר ספר מלאכת שלמה

אשנה שהובאה בזמנו: ומדורו של שלחן ערוך הספר הקצר שחבר הרב רבינו יוסף קארו ז"ל מופת דורו. כי ידוע כי הרב ז"ל שם דרך הטור כבש. אלא שברוב המקומות העתיק שם הרב הנזכר ל' הרמב"ם ז"ל כנודע. ומי שלא זכה להיות מכלל העשירים. וקנה אין בידו יכולת לקנות התלמוד והיד והטורים. לפחות בא' מהם ימצא קצת ממבוקשו. או לכה"פ בס' ש"ע או הלבוש שהוא יותר ארוך. או ס' מאירת עינים. כי תאוה הוא לעינים לשמע אזנים. בו ימצא קצת מחפצו. דאין לך מיעוטא דמיעוטא מיודעי ספר. שלא ימצא אתם לכה"פ אותו ספר. ובו ימצא קצת ממקצת מאויו. אם יהיה אותו ספר זה מראהו איזה דרך ישכן אור. אורה של תורה. ודיו. ולעולם אל ישוב דך נכלם:

ואל נא יחשדני רואה או שומע לומר מדוע היתה בכמה מקומות ובכמה ענינים פשוטה מלאכתו. כי כבר תשובתו קדומה בצדו. כי כאים גבורתו וחלישותו. מצורף לזה כי עלי היה מוטל עול למוד התינוקות בהיותי מתעסק בה. והיא ממני רמה ונשגבה כקרני ראמים. והלא הרמב"ם ז"ל בהקדמתו לסדר טהרות הפליג לומר כי לא יספיק ללמדה בהעברה אפי' אלף פעמים. ובאמת כי לע"ד לא יספיק ללמדה אלף פעמים בהבנה למיעוט שנה. וזהו בענין א'. מה יהא ברוב מנין בכל ענין וענין. אע"פ שהנושאים שוים לגמרי אינן. רק נתתי את לבי ללקט לקט עני. לקוטי בתר לקוטי ראשון גם שני. מאחרי הקוצרים והבוצרים. אשר בתורה אבירים. אולי יעלו בידי שנים שלשה גרגרים. מראשי אמירים. גם אע"פ כי מן הראוי הוא כי כל מחבר ספר או ספרים מלבד מה שמלקט ראוי והגון היה לו לענות אף הוא חלקו. אם מעט ואם הרבה בתרמילו. אמנם במה שהקדמתי ליכא פרכא. דפירוקא. כי הלואי יהיה לי דעת ושכל וזמן פנוי להבין דבריהם. כ"ש להתחכם עליהם. ובפרט כי ימי חיינו הבל. ולא ידע האדם את עתו. ואולי יעוקם ועדיין לא הגיע לחומש או לעשירית מלאכתו. על ספק אם כל אמרי פיו בצדק. או אם יש בהן נפתל ועקש וצריך חיזוק לבדק. ולא כן בשבת טענה זו אנחנו מחשים. מלהתעסק במלאכת השם. והנגשים אלים. תמיד ברומו של עולם כלו מעשיכם דבר יום ביומו. אלא ההגון והישר. לפני השר. שרו ומלכו של עולם לעשות העיקר עיקר והטפל טפל. אע"פ שבעיני האדם יחשב לגרוע ושפל. ולטרוח ולעמול ראשונה. להבין פשט צורת המשנה. וכל דברי התנא. במה שכבר פרשו רבותינו האמוראים והקדמונים. מפרשים פוסקים וגאונים. כי נטעו נטעי נעמנים. ואם יזכה שכאלו לו זמן באריכות חיים ושנים. אפשר כי יראה טעמים לשבח ופנים. ולגמור והדר ליסבר. כי ידוע כי מקום הניחו רבותינו לו ולנו להתגדר בו ולהתהדר. ועל כגון זה באבות שנינו הפוך בה והפוך בה דכולא בה. והנה הבא אחרינו ודאי מדעתו להוסיף יכול. דהרי שלחן ערוך והרי בשר והרי סכין ופה שלו לאכול. ויטעום מתקות טעמי משנה מתוקים מדבש ונופ"צ. לבד ידיו לא יהיו רפים. מלעמול במים היפים. לילה ויומם לא יכבה בלילה נרו. ואז ודאי יאיר אורו. כי ה' יהיה בעזרו כאמרו דוד המע"ה בספרו. פתח דבריך יאיר מבין פתיים. ר"ל לפי דרכינו התחל אתה דבריך בעסק התורה. והוא יאיר אור פתח דבריך והקדמתך כי הוא מבין לפתיים לדעת שמו. כ"ש למי שכבר פתח פתח תורה לעצמו. וכל ימיו עמלו בה כי לא יגרע מצדיק עינו. ע"ד ולענוים יתן חן. חנו של תורה בעת ובעונה. כי הוא חונן לאדם דעת ותבונה. ובפרט אם יש בו יראה ודבקותא. ולגומדי תורה חברותא ואהבה. כי אז ודאי הגמור יהיה מכלל המרכבה. הגם כי די כורסיא קדישא בתלתא רגלי אבהתא. מ"מ לא דמי זכותא דאבהתא לחודייהו. לזכותא דמאן דמצטרף בהדייהו. דהא לא דמי כסא של ג' רגלים לשל ד'. ואם הכסא מלא רגלים אע"פ שכל הרגלים דקים וקטנים לערך ג' או ד' הראשונים. מ"מ תוקפא כורסיא מיהא קא עבדי. וזהו לע"ד מ"ש דוד ברוחיה קדישא. חבר אני לכל אשר יראוך ולשומרי פקודיך. דאיכא למידק דהול"ל אוהב אני וכו' ואם בשביל דקאי באות החי"ת שבאלפא ביתא. אכתי קשה דהא הנ"ל חפץ ואוהב אני כו' ועוד מאי קאמר לכל אשר יראוך לשון עבר הכי איבעי ליה למימר לכל ירא איך ומאי מלת אשר דקאמר. ועוד לפי דרכנו יתורץ כפל הענין במלות שונות. אלא ירצה שאמר דוד בענותנותו לפני המקום ב"ה. באמת כי כסא של רגל א' או אפי' של ב' רגלים אינו יכול לעמוד מפני חדודו. אמנם אם יהיו ג' רגלים לכסא יוכל עמוד. והשתא נאמר שלשת האבות הקדושים והמאושרים. אברהם יצחק ויעקב הם ג' רגלים לכסא. שעליהם המרכבה עומדת. א"כ אני שאני רגל רביעי אינני רק תוספת חוזק וכבוד לכסא. והיינו דקאמר לכל אשר יראוך לשון עבר. כיון ורמז לשלשת האבות הקדושים אשר כבר בארץ המה. אמר עוד דוד המע"ה. ולא אני בלבד רגל במרכבה עם האבות אלא אפי' כל צדיק וצדיק הוא נעשה מרכבה למקום ב"ה. והיינו דהדר קאמר ולשומרי פיקודיך לשון הווה. כיון על כל הצדיקים שמאז ועד סוף העולם. וזהו שאמר חבר ל' ענוה כלו' כמו שאני נראה חבר במרכבה לכל אשר יראוך שהן האבות שנקראו יריאים למקום ב"ה. כך אני חבר לשומרי פקודיך הצדיקים שאחריהם שהרי אינו דומה כסא של ד' רגלים לכסא של רבוא רגלים או יותר. נמצא שדוד בענותנותו השוה עצמו עם הצדיקים העתידין להיות בכל דור ודור יותר מאשר השוה עצמו עם האבות ע"ה. וזה אע"פ שהיה מלך ונביא מה יהא כמוני יתוש קטון כנפים. גרוע נגוע פלוע. פרוע שקוע. בטיט היון תקוע. כי לי ולכיו"ב ראוי לנו לבא בצור ולהטמן בעפר. כי לא די שאין אנו מוסיפין כח בפמליא של מעלה. אלא אדרבא ח"ו מר ילדך תשי. הוא ברחמיו יסיר לב האבן מבשרינו. ויתן לב בשר אלינו לעבוד עבודתו. ולעשות רצונו כרצונו. ולהיות עת אשר יחפוץ לקחת פקודתו. נשמותינו רחוצות. נקיות ומנוקות. מלובנות ומזוככות. ויזכינו להיות שארית מעט ימינו הנותרים. הגוף והנפש חברים. מקשיבים לקולו אמן ואמן:

ובהיות כי אני העני. כל ימי מכאובים וכעס עניני. כי גברו צרותי. ורבות אנחותי. מגלות ספר לא יכילום בכתיבותי. גם בלילה לא שכב לבי. משאת כאבי. ובקרבי ימס לבבי. וכל ימי פחדתי מעמוני ומואבי. תוגר עובד כוכבים וערבי. ואפי' מאיש עברי בעיל דבבי. או בעל ריבי. ירא אנכי אותו כמו השבאי או כמו רבי. רק עיני תמיד תלויות אל אלהי אבי. ואני בארץ הצבי. וכל ימי שני מגורי בה ומלאכתי מנעורי בעסק ספר התורה הלזה. אע"פ שתדיר הייתי חלוש כחוש ורזה. הכי קראתי שמו של ספר זה. **מלאכת שלמה** גם כי כן היא כשמה. מלאכה היא ואינה חכמה. רק נושא וטוען ספרים כבהמה. וגם בעבור הזכר שמי. לדורות הבאים לפני לאומי. כי יחיד אני לאבי ולאמי. וקרוב ושאר בשר מצד אב או אם אין עמי. לחוס עלי ולרחמני. אם לא יתכן שיש לי בעברי התימני. רחוק רחוק ממני. כי לא אדע מה יולד יום. כי עתה בשנת ה' ש"ע ט' בן חמשים ושתים שנה אנכי היום. ועד הנה לא זכיתי. לראות בביתי בן יפיק רצוני. ניכר במעשיו שימלא מקומי בתורה וירשני. אע"פ שאפרי אפר מקלה ומי מערה מימי. שכבר בני הגדול שהיה קרוב לי"ג שנים לעבודת עשני. שהיה ממלא חסרוני כרצוני. בעונותי ורוב חטאתי אל נורא ואיום. לקחו היום. יום קריאת מגלת איכה. וחמת המלך לא שככה. כי השיגוהו שני אחיו הקטנים אחרי ככה. גם שתי אחיותיו בנות עשר ושבע קדמו לפניו להיות לו חבירים. כי הכפוני אֵבֶל בימי בין המצרים. עוד זה מדבר. וזה מת ג"כ בדבר. מלבד כי ילד אשר יולד לי אח"כ לנחמה גם הוא נחטף בתוך שתי שנים בקדחת חמה. ואחותו שנולדה אחריו גם היא שנתה לא השלימה. בחליים רעים גם בצמא. וגם כשזכיתי והגעתי לשנת הזקנה. בעא קב"ה לארחא בתפוחא דנא. הוא בעל השם יוספיה בנגא. שנחטף במגפה לקדם רבונא. ואפי' שערי דמעה ננעלו בהבאת זמנא. מהגיהות חובנא ומרדנא. ועלי להצדיק את הדין ולמימר דהזיל לכפרא עלנא. מלבד כי אשת נעורותי. היא ובתה ושני בניה עמה. בהיותי בן ל"ג שנים מתו עלי בשנותי. ובמה אקדם פני ה'. אם לא במעט עסק תורה תהיה לריח ניחוח לפניו לכפר עוני. כי יודע אני. כי אין בי שום עבודת מצוה תגן עלי מהיותי נידון. אולי בזה אתרצה מעט לפני האדון. להקל מן העונש הראוי לבא אני מעט מזער. וישפטני וידינני שוגג ופתי כבהמה וכבער. ויחוס על נפשי לשמרה לזקנה ולשבה. טרם בא עתה וזמנה. ואעתיר לפני שכינתו. בתפלת אסף נביאו ועבדו. עזרנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך והצילנו וכפר על חטאתינו למען שמך. אמן וכן יה"ר ונאמר אמן ואמן:

ויהי לעת זקנת שלמה. אחרי כמעט קט שכבר גמר מלאכת עבודת ה' כאשר השיגה ידו. ראה ראה לקח טוב שחבר החכם השלם ה"ר יום טוב על המשנה וקראו תוספות יום טוב. והוא בחו"ל שוכן בארץ אשכנז והדפוס מצוי שם. וישתומם שלמה על המראה. ויחד לבבו לאמר. איך בדור אחד איתרמי מלתא. שאחד יושב יחידי מוקרן בקרן זוית בעיר חברון תוב"ב. ואחד עם אבירים בארץ מרחקים בערי אשכנז. הסכימו יחד לעסוק ולעמול בעמלה של תורה ולהגיה המשנה ולבארה כמעט בסגנון א'. ויען שלמה ויאמר ברוך ה' אלהי אבותינו אשר נתן כזאת בלב האיש יותר טוב מערכי. והוא אלופי ומיודעי לעשות במלאכתי ביתר שאת ויתר עז. והוציא כלי למעשהו מעשה ידי אמן מעשה ידי רב טוב להתפאר בית ישראל בראותם בהתעסקם יפה בדברי חכמה. יכירו וידעו דאיכא בקיאות טובא. גמרא וגם סברא ישרא. ושפירא למחזי כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים. ועל יום טוב בנו. והנה בניתי ממנו עוד את ספרי. ואעבור אליו ואראה והנה עתי עת דודים. והוספתי על ידו חכמה ודעת. אם דברים מועטים אשר עלה בדעתי להשמיט מלהעתיקם והוא לא השמיטו. אע"ג דמי לנו גדול בקצור כמותו. אם סברות ישרות אשר הסביר מדעתו. והראה פנים למשנה. ואזן וחקר גם מהם חזרתי להניף ידי בעיסי שנית. מתחלת בראשית עד מקום אשר תמצא ידי. וגם את שלי לא פסלתי כי אין מדרש בלא חדוש. רק יגעתי כדי למצא לטעום טעם מעט דבש מתוק ודברים עתיקים. ואכנים אותן בין השרין ובין הדבקים. ואכתבנו בשמו והיה לי למשיב נפש. מי יתן ידעתי ואמצאהו כולו. אבא עד תכונתו ואשמח בו כי רב חילו. וכי כביר מצאה ידו. אשרי העם שככה לו: (אמר המו"ל אחרי אשר הדפסנו את הס' מלאכת שלמה הזה ביחד עם ס' תוי"ט ע"כ ראינו לנכון להשמיט מהס' הזה את הדברים שהביא המחבר מהס' תוי"ט. או הדברים אשר אף שלא הביאם בשם התוי"ט. אבל כוונה דעתו לדעת התוי"ט והדברים כהווייתם כתובים בס' תוי"ט. ושני נביאים מתנבאים בסגנון א'. כי לא ראינו שיהיה איזה תועלת אם יהיו מכופלים על דף א' ממש אותם הדברים עצמן:)

ועתה אודיעך כי להיות שידעתי גם ידעתי כי כמה עמלי תורה י"ל ברצותם אורך ענין ולשון יקצו בו וכמה מהם יתאפקו לדעת נגד המורה מקום ולעיין הם בעצמם בדבר בעקרו ובשרשו. ולא יתרצו לסמוך על העתקתי. כי ודאי לבב גם להם. ויותר ממני. וכשיחפשו לראות המ"מ. צריכין ללמוד כמה שורות כדי להגיע לשורת המורה לכן להקל עליהם הוספתי לכתוב כנגד אותה שורה שתי מימי"ן. כלו' כנגד שתי המימי"ן הללו תמצא המורה של זו המשנה או של זו הבבא אם אתה מתפיים בו בלבד ולפעמים שתי מימי"ן על מ"מ א' ולפעמים על מקומות שנים או שלש או יותר: (אמר המו"ל והנחנו הסדר המ"מ מגוף הבאור. ועשינו להם מדור בפ"ע): וכשתמצא הרי"א הוא ה"ר יהוסף אשכנזי ז"ל. וכן כשתמצא הר"י לבד הוא ה"ר יהוסף הנז' ז"ל. ובזולתם קל להבין.

וה' יצליחנו בתורתינו ובכל מעשה ידינו. אמכי"ר:

הסכמת הגאון אבד"ק האג

על המשניות עם תוספות חדשים בהוצאה ראשונה (אמשטרדם. קהלת)

במה ככרין דרדר וכרכום קנמון וקנה. תורה וחכמה תורת ה' תמימה עדות ה' נאמנה. ויקם עדות ביעקב ותורה שם בישראל לזכות את הרבים כל זכות שתמצא לידו על העליונה. ה"ה האלוף הקצין **כהר"ר יעקב פרופס כ"ץ יצ"ו** ולקח הכהן באצבעו הימנית המיוחסת לברכה. ויאסור את מרכבתו רכב בתור כהלכה. מרכבת ה**משנה**

במה גדולים חקרי לב לבם לחוקקי ישראל מחוקק במשענותם. חכמי חרשים מעשה חרש אבן איש על שמו בשמותם ללשונותם. אשר להם שם ויד ושם. משיבים שערה מלחמה. רבינו הרע"ב ותוי"ט כל העם שותין דבריהם בצמא. תני תרי צנתרא דדהבא. נרדה נפשם לתאבה. שנו חכמים בלשון ה**משנה**

במה יבנה הבונה. בנוי לתלפיות תל שהכל אליו פונה. רבים אומרים נלך ונעבוד עבודת הקודש שאין אחריה עבודה כמותה. זו היא משנה אחרונה כמות לא נחיתה. בחידור יפה עם פי' הרע"ב ותוי"ט אשר מעולם אנשי שם ותפארת. עשו סייג לתורה מסורת. כרוב א' מקצה מזה וא' מקצה מזה במחברת. פני הכרובים יהיו אל הכפורת. מנורת זהב כולה וגולה על ראשה גולת הכותרת. והנה פרחה הגפן אדרת. פתח הסמדר. פרי עץ הדר. לכל חסידיו. ושמו את בדיו. על בדי הארון. חכמתו בחוץ תרון. הרב המופלג בתורה ובחסידות המפורסם מוהר"ר **שמשון חסיד** זצ"ל **מאלטונא** הניח אחריו ברכה לדורות. את בני ישראל להורות. הדרך ילכו בה הוי רץ יותר ל**משנה**

במה יגיעות יגע ופרה הרבני המופלא חריף ובקי מוהר"א נעטשליק ואניפרידן נר"ו עד אשר מצא מקום לה' משכנות לאביר יעקב הוא המשביר. גמיר וסביר. ומצאה ידו כביר. מכביר ומאסף כמה חדושים מגאוני ארץ. בפרט מהרב החסיד הנ"ל להשקות את העדה תני ער"ז טעם מים מכרו. למען ירוץ קורא בו. וכל דבר הקשה תשובתו בצדו. את הכל עשה יפה וכך היא הצעת של **משנה**

במה מעלות טובות מעלה יתירה. שהעלו אותן בדמים בני חבורה. המעיין יחד נפשו ותפוסו. דם אמרו והם אמרו. מצוה באה לידינו ונקיימנה. בכסף מלא יתננה. מצדיקי הרבים ככוכבים ממסילותם. היטב ה' לטובים ולישרים בלבותם. דברי חכמים וחידותם. התורה מחזרת על אכסניא. אי תניא תניא. נאמרה ונשנית בשביל דבר שנתחדש **תוספות חדשים** ואותיות נאים. כל שהוא תפארה לעושיה ותפארת לו מן האדם. ועליהם אני קורא. יברכך ה' בממון וברכות יעטו מורה. המשכילים יזהירו כזהר. וכעצם השמים לטהר. הרבו מתן ומתמדי העבודה למלאכה הכינו את אשר יביאו והיה **משנה**

במה גדרים וסייגים שעשו חכמינו ז"ל על אשר לא יסיג איש את גבול רעהו לכן גם אנכי באתי למען תהיה אלומתו קמה גם נצבה. ולא יבא חד מבעלי דבבא. ואכל את יעקב ואת נוה. וכה"ג הקפה כתן עליו משנתו ואין מוציאין מידו. ע"כ הנני מסכים לכל דברות ולכל אמירות אשר כבר גזר אומר אהו' ניסי האח נפשי הנבון המפורסם מופת הדור מוהר"ר **שאול** נר"ו אב"ד דק"ק **אמשטרדם** יע"א. ולישרים תהלת נאוה. הבאים ישרש יעקב יציץ ופרח כגפן פוריה וכגן רוה. השומע לדבריו ונותן סעד לתומכי יושר חילה אוסרים לפל"א אבא שואל צדק צדקתו עומדת לעד הון ועושר בביתו כסף **משנה**

כ"ד יום ה' י"א שבט כסף **משנה** לפ"ק. הק' **שאול הלוי** חו' ק"ק **האג** יע"א.

דברי המגיהים והמאספים את הספר תוספות חדשים בהוצאה הראשונה הנ"ל.

אחרי הידוע פאר הדרת זמן קדשים ויקרת המשותפים הקצינים והגבירים. כולם אהובים וכולם ברורים. שמותם נקובים וטעמים בשערים. שמשם יזרח ונרם לא יכבה לעד ולדור דורים. נתנו עיניהן ויצדקו להעלות על מכבש מזבח הדפוס ששה סדרי משניות שלמים וגמורים. בכל מיני יפוי והידורים. בדפוס של הקצין התורני המדפיס המפורסם כהר"ר יעקב בן לאותו צדיק המפורסם כהר"ר שלמה פרופס כ"ץ ז"ל. אשר במשניות שיצא סדרי משנה עד עתה היו בדפוסו נעלמים ונעדרים. ועלה ברעיונם לבקש איש נבון וחכם הבקי ומהיר במלאכתו מלאכת הקודש לתקן ולסלק השבושים והטעיות אשר היו בראשונים ומצאו להם איש גבר בגוברין ידו בכל ה"ה התורני המופלא ומופלג מוהר"ר נעטשליק מוואניפרידן נר"ו הידוע לגדר ולהדר ולתקן כל פירצות וגדרים. במשניות ששה סדרים. אך בזאת נאות להם להיות המלאכה בשנה ומחצה נגמרת. בהוד והדר ותפארת. כהתחלתו כן סופו נאים ותהלות וכל סדר טהרות. לשבר היתרות ולמלאות החסרות. ואחרי בואם שהיום קצר והמלאכה מרובה וא"א דעל ידי אחד יהיה לזמנו נגמרת. והקונים אצים ומוכנים לקבל גם שלשה סדרים אחרונים הנותרות. נזכה מפי החבורה הנורת הקודש להקל ממשא של התורני הנ"ל וניתן לו עזר וסעד אשר על ידי שניהם המלאכה נגמרת ונמהרת. וכבר אמר החכם טובים השנים מן האחד וגו'. וברוך ה' אשר הפליא והגדיל חסדו עמי למצא חן בעיני הגבירים והקצינים. ונדבה רוחם הטהור כולם בדעה אחת לנשאני ולעטרני בכתר של תורה. ובררו ובחרו גם אותי לתקן הנזיקין. ולהתעסק בקדשים וטהרות להגות באמרי בינה ושפר. להסיר הסיגים באשר ויתיר. מן כתיבות ואותיות. ומלאכת מקומות ישנות וחדשות. ובשמעי שמועה טובה. קבלתי עלי לחובה. להגדיל תורה ולהאדירה. ביתר שאת וביתר עוז א תורה וזו שכרה. להוסיף על הראשונים סימני דפין. והלכות. ודינין. על יד החזקה להרמב"ם ז"ל בחיבורו. ועל מקומו בפנים בקו ריבוע היא מצויירה. ועוד היתה ידי נטויה להיות סדר טהרות אשתני לעלויא. ללקט כמלא סאו ותרו. ליקוטי בתר ליקוטי בפירושים וחדושים. ישנים וחדשים. אשר עד עתה היו נעדרו. כן המה פי' הרא"ש. וכסף משנה. ולחם משנה. ומשנה למלך. וכמה תוספות מסוגיות הש"ס. ורמב"ם. ור"ש. אשר במשניות הראשונים לא נזכרו. ואל עפת היריעה החיצונה מול פני המשנה המה יאירו. ומעתה בקול רנה ותודה. לאל יתברך אודה. אשר חלק מחכמתו ליראיו וגילה סודו. וזכני להיות אחד מן מתקני הנזיקין ומן הגומרין בטהרות וקדשים בכל מיני פאר והדרו. וכמה קיצין סימנין משגיאות הטעיות באשר היטב מבוארה. ואולי אם המצא תמצא גם בזה איזה טעיות. ידינני לכף זכות כי מי יבין שגיאות. ובלתי ספק שעל ידי נער קטן המה נספרות. כי מעט המה ולא מרובות. ויען ה' להגבירים והקצינים המחזיקים ידי עושי המלאכה. אתם את הברכה. אשר מבולתן נגוה זכו. לזכות את הרבים בסידור המערכה. שם המערכת כן המה קדשי המשנה שיהיה בכל ברוכה. ושכרם אתם יהיה בעלמא הדין. ובעלמא דאתי אלף פעמים ככה. ואוחילה לאל מלך חי וקים. ואשמח ואקוד על אהלה אפים. שלא ימוש התורה מפינו ומזרעינו. ויפרס סוכתו בינינו. ובתוכהו יאמץ ויחזק את לבנו. ויבנה ויכונן עיר יהודא וירושלים במהרה בימינו אמן :

דברי הצעיר והקטן **אלחנן** בן המנוח הר' **בער** ז"ל מק"ק **צילין.**

הנה נצבתי על ציון הקורא להגיה. ויגעתי ומצאתי תאמין. ואמרתי אספרה כמה וכמה אשר לפנים קילקול בכל ספרי המשניות. ראשון לציון הנה הם גרסאות אשר נעתקו ונדפסו בטעות. באותות שתים שהן הכנה בפנים. והיו מוחקים. הראוים להיות מחוקקים. וברוב לא העמידו כי אם נוסחא אחת בסימן (ק"א) ובמה יודע איפה הנסדרה. ולפעמים דברי הר"ב ברטנורה ותוי"ט סובב הולך על הנסתרה. לכן חפשתי בחיפוש נרות בנר מצוה ותורה. להביאם כולם החדרה. אחת הנה ואחת הנה אל מול פני המשנה מאירה :

ואוסיף שנית לנופף ידי בהר ציון. במקום שדברי תוי"ט מגיעים למיון. מפאת קלות באמרים. בהעתקתו לדברי הקדמונים. לרוחב בינתו. ולפעמים נלקה בחסר ויתר. כנטל דמי. ופרוץ מרובה על העומד. ועשיתי תיקון בפס"י ביאורו"ת לבאר את אשר נעוות. ושמתי תיקון ההוא בתוך קוים מרובעים במקום החסרון בדברים מעולים. ובתוך קוים עגולים. במקום שהמה דברי יתר ולא מועילים. פעם בפנים ופעם בתוך עולים. ולפעמים בסימן כוכב או תבנית יד המראה באצבע ראה כי זה חידוש או פירוש הוא :

זאת ועוד אחרת שם סופרי"ם יכונו"ו חסידי"ם פרוש"ם בימה. דברים מופלאים מכ"י המנוח החכם השלם הרב מוהר"ר **שמשון חסיד** זלה"ה. ומאשר חכמי גאוני זמנינו. והרבה דברים נאים מפי אמ"ו הגאון הגדול המפורסם אחד נפלה אב"ד ור"מ מוהר"ר **שאול** נר"ו. ומקום הגיהו לי באיזה מקומות אמרתי עם הספר להעלותם לזכרון :

שבתי וראיתי במלאכה מקומות בפסקי תנ"ך ודפי ש"ס הנעלמות. וגם הנראים שנדתו הון למקומות. עד כי חדל לספור כי אין מספר. והרבה הוקמתות מהגה' על המשנה. וקושיות ותרוצים מהתוספות אשר לא נזכרו בדברי המפרשים הגדולים ההמה. והשמטת כמה תיבות בפנים ובפירושים. לפעמים שורות שלימות. והרבה חידושים מבעל תוי"ט בעצמו. אשר נשמטו ממקומם :

ואף גם זאת בהיותי באר"ש חכמי משנה. אמרתי יען כי אין למדין הלכה מתוך המשנה. פן יטעו קטני ערך כמוני להורות דין ממנה. ויהיה ידו על התחתונה. ועשיתי זר סביב הלכה למעשה כפי הסכמת הש"ס וגדולי אחרונים. בדינים הנוהגים והשכיחים באלו הזמנים. במראה מקום על הסימנים. להיות לעיני העדה למשמרת ברעיונים. על ספרי המשניות על הגליונים :

ועוד ידי נטויה לעשות סימניות להפרשת בין ענין לענין. ולהפריד בין התחלת הפירושים. לציון דברי המשנה לסקל המיון. והכל בהגה מדויקת כפי כח האפשרי בעזרת אל עליון :

ובכל זאת אם שגיתי או לא למדתי והמצא ימצא עוד איזה טעות. ידינני לכף זכות. כמאמרם כשם שאי אפשר וכו' ואקרא לאל גומר עלי לברך על המוגמר. ואברך את שם כבודו לעולם אמן :

דברי הצעיר הק' **נעטשליק** בן הר"ר **מיכל מוואניפרידן ז"ל.**

הקדמת המגיה
אשר העתיק ספר תוספות ראשון לציון*)

הספר תוספות ראשון לציון אשר הונף ואשר הורם לפניכם היום עדת ישרון. הוא מעין א' ממקור מים חיים אשר הניח אחריו ברכה. ה"ה הרב הגאון הגדול המפורסם בכל קצוי ארץ וים רחוקים מו"ה **ישעיה ברלין** זצוק"ל. הידעתם את האיש ואת שיחו. הלא זה אשר נתן אלהים חכמה ותבונה בלבו להיות לנו לעינים על אם דרך התלמוד להראות לנו הדרך אשר נלך בה:

והנה לא למען הרבות בשבח ומעלות הספר הנ"ל יצאתי לדבר כי מי אנכי תולעת קטן ולא איש לדבר בלשון מדברת גדולות ולהעיד על ספר אחר. ובפרט הגאון המחבר זצ"ל. אשר כבר יצא שמו בכל הארץ במעשה ידיו שנאמר בשן פאר ה"ה הגהותיו על הש"ס (הנדפס פעם ראשון בדיהרנפורט ואח"כ שנית זה שנים לא כבירים אצל האדון המדפיס הנ"ל) ושם ראינו מעשי תקפו וגבורתו ורוב בקיאתו בכל ספרי הש"ס ופוסקים ראשונים ואחרונים. והדברים בעצמם מעידים על מי שאמרם:

אמנם באתי לגלות את אוזן הקורא על תוכן הספר והגהות הנ"ל ועל מה אדניהם הטבעו. **הא'** מראה מקומות הש"ס בכל מקום הן במתני' הן בהר"ב הן בתוי"ט**) (ואולם עבור זאת השמטנו הקונטרס **ראשון לציון** הנדפס אצל המשניות הראשונים מעבר לשער כי שם היה מראה רק מקומות המתני' בש"ס ועתה לא צורך הוא. ומה גם עוד כי שם נשתבשו כמעט כל הדפוס. ורובא דרובא שגו וגם טעו בין **ה'** נח' ובין **מ'** נס' ואני חפשתי בכל פעם אחר הדף בגמ' אם יהיה נכון או לא). **הב'** כל מלות קשות וזרות המובאות הן במתני' הן בהר"ב הן בתוי"ט הוא מראה מקום בהלבן בערוך בירושלמי במדרשים או בתלמוד בבלי או בשאר ספרים כפי ידו החזקה ורוב בקיאתו. **הג'** ולרוב פעמים נמצא בתוכם דברים נחמדים ומתוקים וראויים הם למי שאמרם וכמה פעמים מותיב ומפרק על דברי הר"ב ותוי"ט (כמו דמאי פ"ז מ"ב ד"ה מונו לו כו' וע"ע כלאים פ"ז מ"ו ד"ה קוצרו וכו' ועוד שם פ"ח מ"ו ד"ה מין בהמה וכו'). אמנם מה לי ולראיה זאת. הלא כלו מחמדים חכו ממתקים מדבש ונופת צופים כפי אשר עיני הקורא יחזו מישרים:

ועתה אחת שאלתי מאת כל הקורא ומעיין ואותה אבקש. בהיות שהגאון המחבר זצ"ל מרוב ענותנותו לא כתב הספר הנ"ל בכתב מיוחד. רק כתב במשניות שלו בכל צד על הגליון ועשה ציור קטן במתני' או בהר"ב או בתוי"ט. והנה אחר פטירתו של הגאון זצ"ל הובאו המשניות הנ"ל באמתחת שאר ספריו לכאן. ואח"כ קנה אותם האדון המדפיס הנ"ל מהחכם רבי **בינוש מאנדל** (כמבואר במודעה על המשניות אשר יצאה כבר). והנה חכמי זמנינו אשר יום יום ידרשון בחנות הספרים של האדון המדפיס הנ"ל אחר ספרים מועילים. המה ראו המשניות הנ"ל וכן תמהו. ואמרו מי יתן ויוחקו הדברים הנ"ל בעט ברזל ועופרת. האדון המדפיס הנ"ל נעתר לשאלתם. אך הכתב הנ"ל כאשר היה עתה לא היה יכול לבוא בדפוס כי מחמת רוב ישנותו עלו בו קמשונים כסו פניו חרולים. ואף גם רעה אחרת עשו שנתנו המשניות הנ"ל אל אוגד הספרים (בוך בינדר) והוא השחית את הדבר וחתך כמה שורות מן הכתב. (מי שלא יאמין לדברי ילך אל חנות הספרים אשר לאדון המדפיס שם ימצא המשניות הנ"ל ויראה כי כנים דברי). ע"כ היה מן ההכרח להעתיק הכתב הנ"ל לכתב אחר. ואני ימים רבים משכתי ידי ממלאכה זו כי רבה היא. כי ידעתי את מך ערכי וקוצר בינתי ומורא עלה על ראשי פן אכשל ואלכד ח"ו להשחית כונתו הנעימה ומליצתו הנשגבה ואטיל מום בקדשי שמים ופיגול יהיה לא ירצה בעיני העם. לכן נפשי אמרה לי שב ואל תעשה עדיף. אמנם אח"כ ראיתי כי בכל כחו חזר האדון המדפיס הנ"ל אחר איש אשר ימצא תאותו. וגם במיטב כספו הבטיח לשלם לו חלף עבודתו. ובכל זאת לא מצא די מחסורו. אז אמרתי אל לבי במקום שאין אנשים השתדל להיות איש ושמתי נפשי בכפי וה' היה בעזרי והתחלתי במלאכה זו. ועתה בקשתי שטוחה לפני כל קורא ומעיין. אם המצא תמצא איזה טעות בהעברה בעלמא. אל יחליט אותו לטעות מוחלט. כי כמה יגיעות טרחתי וכמה לילות נדדתי שינה מעיני עד שבאתי אל דעת המכוון של הגאון המחבר זצ"ל. וכל זה עשיתי למען לא יהיה הספר הזה כספר חתום. כי מלאך ה' צבאות הוא ותורת אמת בפיו. וענתה בי צדקתי ביום מחר כי תבא אל דעת כוונת הגאון המחבר זצ"ל. ותראה ותבין כי לא לחנם טרחתי. רק למען יפוצו מעינותיו חוצה. ויראו חכמים ויבינו ויוסיפו לקח:

דברי המגיה **ליזר בר"ז שטיינ"ץ**

---

*) שנדפס בראשונה בווינא תקצ"ה אצל אנטאן שמיד. **) והנהו השמטנו את המראה מקומות מתוכו מפני אשר הש"ס בהמשנה ימצא הקורא בתוך הגליונים והמ"מ שבר"ב ותוי"ט הכנסנו בפנים על המקום הראוי להם

הקדמת המחבר ספר תפארת ישראל

יזהירו המשכילים כזוהר הרקיע. כי הנגלות לנו ולבנינו עד עולם. התכלית הנפלא אשר הונף ואשר הורם. להלומד משניות הקדושה תמיד הלילה; דמלבד תיקון נשמת אל חי בקרבינו. משנה אותיות נשמה. עוד נשא יתרו בו. כי שיג לו והשג ישיג בעה"י בזמן קצר עין כל עינא פקיחא על כל התורה כולה. על כן עמדו הבונים המה רבותינו קמאי ובתראי לשומם כשמלה חדשה. כאשר יסדו הרועים הרואים באמונתן לבית ישראל. לעשות נברשתא דדהבא על פתח ההיכל. ואמנהראות לאולם בנוי לתלפיות. אל שהכל פונים אליו המה פרושי הרמב"ם ראש המדברים והר"ש והראב"ד ורבינו הגדול רש"י זכור לטוב. אלמלא הוא נשתכחה תורה מישראל ח"ו. ואחריהם החזיקו. הרא"ש ומהר"ם ורבינו עובדיה ברטנורא והתוי"ט ושאר גדולי האחרונים תנצב"ה:

אולם אם כי הרבה תודות לנו ולבנינו. לרבותינו הגאונים האלה. מאירי עינינו. ומחיי נפשינו. כי המה סללו המסילה העולה בית אל. כי עתה נרעה כר נרחב על שדי תרומות הררי בשמים. כי נפתחו עלי שפיים נהרות. כי כולה משקה נחלי דבש וחלב. ובכל זאת עוד הניחו לתלמידיהם מקום להתגדר בכמה ענינים. וביותר לחלושי הראות. פזורי המחשבות. בעיקבא דמשיחא. אשר כח המשיג הולך ודל בעו"ה. ואותו יום יום ידרושון. וכפתן חרש יאטם אזנו כי נסכרו מעיינות החכמה. ודבר ה' היה יקר בימים האלה והימים האלה ימי בכורי הענבים. והמשכיל על דבר ימצא ג' ענינים אשר יצטרכו תיקון והם:

א לאחר כל העמל והיגיעה אשר נתיגעו עמנו רבותינו. עדיין נשארו ניתמי דיתמי כמה משניות סתומים ותאומים מאד. לפעמים מנ"ע ולפעמים מצד הסותר ממקום אחר. ובפרטות בסדרי קדשים וטהרות. אשר לפי רוחב לב רבותינו כפתחו של אולם. קצרו כמה פעמים במובן. והעניים והאביונים. כאישות בריה שאין לה עינים. איך במצא מחט סדקית. יראה עפעפי שחר. יקוה לאור ואין. ויגשש כעוור באפילה. וילאה למצות הפתח. ורבים אומרים מי יראנו טוב. מי ישקינו מים מבור בית לחם. להבין רק המשנה הקדושה על בורי'. הן אמת אם אלה רבותינו אשר גובה להם ויראה להם שרים עברו במילין. מי מכולנו ילקים וקמצים הארבה והסלעם למינהו. מי יערב לבו להניף כנף ולפצות פה. הלא גם עקימת שפתיו הוי מעשה. ומכ"ש להשיב על דברי רבותינו בעלי התריסין. אשר לא הגענו לקרסולי החיות. אשר קטנם עבה ממתניהם. ואיך לא תהיה אימת הארי על המפניע. לבלי יתרוצץ הגלגלת באומר לגולגולת. אולם כזאת וכזאת ידענו. ואעפ"כ לא נסוג אחור לבינו. ולא נפנה עורף אל הקול אומר קרא. וכן טוטו רבותינו בעצמן. ויעירונו ויזרזונו לחטוט אחר שומן של דברים הקשים כגידין. וכמטמונים נחפש אחר האמת לאמתתו. ותורתינו הקדושה הפקר. פסחים בזו בז. ומה גם כי כל מה שנאמר ממעין הקדוש של רבותינו נובע. יום ליום יביע דעת. והם זרעו בלבינו זרע המדע. ות"ל כי לא היה יגיעם לריק. דלא ביירי תרביצא. ונטעי השכל אשר נטעו יציץ ציץ. ויגמול שקדי האמת. והגנם יושב ע"ג ענק שמעניק החמה. נופה פני המשק. שדולה ומשקה מתורת רבו להרים. כי עתה יאמר החלש גבור אני. דלן אמרית דלהון היא:

ב מהפרושים המפורסמים אשר קבלום ישראל היה לראש פינה דברי רבינו ברטנורה ודבריו ברית הן מן הדברים שנאמרו בסיני. ורבינו תוי"ט מליץ ובדק בחורין ובסדקי'. ותמצא כקן ידו להשיג על הר"ב. כי בירר כמה פעמים כי רק לפום שיטפא כתב הר"ב כן. ויאבק איש אלהים עמו עד עלות השחר. ברק ברקאי. ושפתיו יביעו דעת פי' אחר. ועי"ז ב' הפירושים האלו היו כתואמי צביה. כשני לוחות הברית. ושני שדים האלו מוריקים מעליהם הזהב ורב טוב לבית ישראל. אמנם ילאה כל קורא לבוטש בעיניו. ויפן וירא כה וכה. ומה גם את אשר עדן לא נסתה כף רגלו הגג במערכת המלחמה. וקול פחדים באזניו. בשמעו קול קרנות הפלפול במלחמת תנופה. וקול אגרות הקודש עלי במות וסוללה. יהומם מחשבותיו. ויחרד האיש וילפת. ואף הוא ישיב אמריו לו. ויאמר הסרים הן אני עץ יבש. ואיך הקטע יוצא בקב שלו על פני צורי היעלים. להבין דברי חכמים וחידותם. אף ירף ממנו. ויסעו מהר שפר ויחנו בחרדה. והנה הרב בעל כף נחת רצה לתקן זה. ואם כי כוונתו רצוייה. מעשיו אינן רצויין עדיין. כי כמה פעמים שהיה מתעלם מלשאוב התמהה מהחלב. גם עשה ולא השלים. כי לא היה רק מעתיק דבריהם בקיצור. ובמקום אשר היו הנחלים שוממות. לא נבתה רוחו אותם. ומה שהניחו רבותינו כולה מוקשה. גם הוא לא עבר על בל תוסיף. מלבד כי גם ספרו אינו בנמצא. רק א' בעיר וב' במשפחה:

ג האחרון הכביד. כי אפס כסף. ועל שדים סופדים. כי נמקו שדי המחי' והכלכלה. והמשניות הנ"ל עמדו ביוקר מאוד. ולא כל אדם זוכה לב' שולחנות:

לזאת הערוני מחשבותי. שנסתי מתני כחלשים. בבטחוני בישועת ה' אלהי אבותי הקדושים כי אנכי ת"ל עשירי לעזרה עזרת ה' בגבורים. אשר במשפחת **ליפשיץ**. המשפחה המיוחסת בישראל. כנזכר בבית **שמואל** אה"ע סקכ"ט בשמות הגיטין מנשים באהל תבורך. וזכות אבותי יעמוד לי. להציע לפני עם ה'. שמה סדרי

הקדמת המחבר ספר תפארת ישראל

משנה עם הפירוש תפארת ישראל אשר חנני ה' בו. ובכרך קטן אשר ישא בחיק מהולכי על דרך שיחו. שפחתיו וריביתיו בקצור מופלג מדוקדק מאד. ת"ל אשר לקטתי תחת הגפנים עפות בחקל תפוחין של רבותינו הנ"ל. והוא יבאר בעהש"י גם כל חמירא קשירא. גם אשר הניחו לנו רבותינו. ובפרטות בקדשים וטהרות. בעהש"י אימא מלתא דתתקבל כפי אשר חנני הנותן לחכמי בינה. גם אעיד עדות לי דברי אאמ"ו הגאון הקדוש זצוק"ל מספרו משנת כסף אשר עדיין בכ"י וכל מה שאביא מדבריו הקדושים. אביאם בשמו לברכה. ולויה חן לראשי גם דברי שר וגדול בישראל. ריווי' כמלאך אלהא קדישא. רשכבה"ג. רבינו הגאון החסיד מהו' **עקיבא** אב"ד דק"ק פוזנא שליט"א אשר חנני ד' בחדושיו על כל ששה סדרי משנה. ומה שהובין והדון לפני רבים. ומה שדנתי כבר לפני מאור עינינו. הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל בלישנא קלילא. ועוד בה שלישית והיתה לבאר כמה משניות. אשר היו מונחים סתומים עד שיבא אליהו. הנה רבינו מאורן של ישראל הגאון החסיד **רבינו אלי' ווילנא** זצוק"ל גם דבריו הקדושים המסולאים בפז. הנפתים בשלש עשרה נפה. ובחרתים בקיצור ושוי לבון. וכתבתי בסוף כל עניין שאומר משמו. מלת רב"א ר"ת רבינו אלי'. ואחר כל אלה גם רעיא עניא קולביה תלי. ולחם סתרים ינעם. אשר הניחו לי רבותי. הפרשו כיד ה' הטובה עלי. ולמען דעת כי כל מקום אשר נטיתי מפי הר"ב. ופירשתי פי' אחר הנזכר כבר בדברי רבותינו האחרים ובכל מקום שהאיר ה' עיני. לחדש פי' אחר כפי קשט שכלי. שלא נזכר עדיין בדברי רבותינו. נרשם על אותו אות דמות כוכב כזה *. **ואבטיח** בעהש"י כי זה הפירוש בקצורו. אעפ"כ יהיה מספיק מאוד להבין כל משנה ככלה כחמורה על בוריה. וביותר פקחתי עיני על ג' הסדרים החמורים **זרעים קדשים טהרות**. ויחדתי לכל א' הקדמות כוללת כל הידיעות הנצרכים לדברי הסדר ההוא. בעניינים שאינן מורגלי' לכל. למען ירוץ קורא בו. בבואו אל הקודש מבית לפרוכת. והיו לו אח"כ דברי המשנה הקדושה כשולחן ערוך. ולהשלים תפארת המלאכה. התעוררתי לתקן קלקול נושן. כי ידוע כי מלות רבות בש"ס. ע"י רוב הטלטולים ואורך הגלות בעו"ה. נשתבש קריאתם הנכונה. והרי חייב אדם לומר בלשון רבו. אפי' אם יורו דעת. ומכ"ש אלו רבותינו מסדרי המשנה הם היו בעלי לשון הקודש כרמב"ם ריש תרומות. ובכתותיהם ברור מללו. לכן הטרחתי א"ע לנקד משניות מנוקד מדוייק. וכעת יאמר ליעקב ולישראל כי החזרתי העטרה ליושנה. ולשון עלגים תמהר לדבר צחות. וכי אמנם מקד אנוכי. אבל רק המלות אשר מורגלים לקרותם שלא כהוגן. ואם יבוא מלה א' כמה פעמים בגל א' בדף. לא אנקד כ"א הראשון. וילמוד תחתון מעליון. גם בחרתי ברשומי האותיות. מפני ג' עניינים טובים שמסתעפים עי"ז. הא' כדי לקצר מקום הפסקא. הב'. שהאות יהיה כמזכיר להקורא. לאמור שא נא עיניך אל הפירוש. לפר.ש נפש הרעבה ולהשביעה טוב. והג'. למען גם כרגע ימצא המקום אשר הכיונתי בפירושי. וכמקצע מקלעו כתוב על פרשת דרכים. גם העמדתי כל הפלפולים **באותיות קטנים**. למען מי אשר לא ירצה להלאות שכלו בפלפולא חריפתא. המלתא נו דובשא. רעו זהו כבודו. נדלג על ההרים החדודים והגבעות הנשאות. והמפתח היורד לאמת השחי פותח כוון. ובגדול החל ובקטון כלה. גם אביא אי"ה. דבכל משנה שיש בה דין המצוי בזה"ז. אביא בקיצור הסתעפות הדין **אליבא דהלכתא**. כפי דעת הראשונים והאחרונים המפורסמים. גם אביא באיזה סי' בש"ע נזכר דבר זה. **ודייעא להוי**. אם ימצא מקום במשנה בלי פירוש. אזי יעיין רק קצת להלן. דאז בלאותו משנה נופא. או במשנה הסמוכה לה מיד. מבואר הדבר כהוגן. וקראתי שם הספר **תפארת ישראל**. שמספרו כמספר המלות האלה זה, **לכבוד אבי מורי ורבינו הגאון הצדיק מהור"ר גדלי' זצוק"ל** שמספרם אלף ושש מאות ושנים ועשרים.ותסכנא דדין כדין.גם לאשר במלות **תפארת ישראל**. שמי בקרבו. בעבור תהיה לי לעדה כי חפרתי את הבאר הזאת בעזרת משכיל אל דל. וגם להיות למזכרת לזוגתי הרבנית הצנועה מרת **דאבריש** תחי' לאי"ט. ולבני הבחור החרוץ המופלג המושלם כ"ה **ברוך יצחק** שליט"א. ובוצין בוצין מקטפה ידיעא בני הרך **משה מרדכי** שליט"א. ובני הילד **יעקב עזרי'** שליט"א ובנותי הצנועה מרת **קילא** תחי' לאי"ט. ובתי הצנועה מרת **גנענדיל** תחי' לאי"ט ובתי הבתולה **רבקה** תחי' לאי"ט והילדה **הענא** תחי' לאי"ט. וחתני הרב החרוץ מהו' **שאול** שליט"א.וחתני הרבני המברך מהו' **יוסף** שליט"א וכלתי **מרים** תי' לאי"ט ורחל פרידא תחי' לאי"ט. אשר אות א' מכל שם ושם. הנהו במלות תפארת ישראל. גם קראתי שם ההקדמה [מסדר טהרות] **יבקש** דעת.דר"ת יבק"ש הוא **ישראל בן קילא שרה** שהוא שם אמי הצדקת הרבנית זצוק"ל תנצב"ה. ומלת דעת. ירמז למה שאמרו חז"ל שבת דף ל"א ע"א. ודעת זה סדר טהרות. גם שם א"ת הרבנית הצדקת מרת רחל תנצב"ה. שמה מרומז בשם הספר. ועתה לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי. ויהא מימרא דה' בסעדיכם כעתירת אחיכם. אפטרותא בר דנקא. גדיא מסקנא. שבשי בלא בנכי:

ה"ק **ישראל ליפשיץ** בן אאמ"ו הגאון הגדול מהו' **גדלי'** זצוק"ל בעל המחבר ספרי **רגל ישרה. חומרי מתניתא. כנסת ישראל**. בן אא"ז הגאון הגדול מהו' **ישראל** אבד"ק קליוא בעהמ"ח תשובת **אור ישראל** בעסק הגט המפורסם. וספר **בית ישראל** אשר הי' בכ"י ונשרף בעוה"ר. בן הגאון הגדול מהו' **אליעזר** אב"ד בכמה קהלות באשכנז ופולין בעהמ"ח תשו' **דמשק אליעזר ושיח השדה**. בן הרב מהו' זלמן זצוק"ל בן הגאון הגדול מהו' **אליעזר** אשר נחצב על מצבת קברו "והוא "שפט "את "ישראל "ארבעים "שנה "בק"ק "אוסטרא "הגדולה. בן הגאון הגדול מהו' **זלמן ראוואדי** אשר שם פעמי מרכבותיו לארץ הקדושה ונתקבל לנשיא בירושלים תוב"ב אשר שם מנוחתו כבוד. בן הגאון הגדול מהו' **זלמן רונקיל** הנזכר במהרי"ל ושל"ה ומנוחתו כבוד בק"ק **קראקא**. וחתן הגאון הגדול מהו' **בינש** ליפשיטץ אבד"ק בריסק דליטא. הנזכר בתשו' אא"ז הגאון מהר"ם **לובלין** זצוק"ל סי' מ"ד. חתן אבי הגאונים לפני מלוך מלך בישראל מהו' **שאול וואהל**. בן הגאון מהר"י **מינץ**. בן הגאון מהר"ם **פאדווא** ושאר שלשולי היחוס הכל נזכר בהקדמת תשו' אא"ז דמשק אליעזר זצוק"ל:

הקדמת בן המחבר ספר תפארת ישראל

אמר בן המחבר לכבוד אביו מלין יחבר ובלב נשבר ונדכה מדבר. מוריד כנחל דמעות על כי נוטל ממנו הפארהו. וארון אלהים נלקח ממנו. עטרת ראשו. מחמד עינו. רבינו הגדול. והוא בדמי דמעיו מתגולל. ובקולו איליות יחולל. על אביו רב מחולל. ופותח עליו בשורה ואומר כמאמר רע"ק בסנהדרין (דף ס"ח ע"א) „אבי אבי רכב ישראל ופרשיו. הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני להרצותן". עשתנותי סוערים כגלי הים ורעיוני יגלים מבוהלים ודחופים. ועניי לאן לאכי. הן המה מחשבותי הרשופים והנשופים. רשופים דמדעתן ונשופים דבע"כ (ב"מ ל"ס ע"א). על הרי בתר. אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי. כי הצדיק אבד פאר הדור לין ונזר כרוב ממשח. אבי החכמה. תבל כסה הודו. אש דת בימינו חלקת מחוקקים עוזו ומגנו. יפרוש כנפיו להימן. בחדריו התום יגלה ויבין תעלומות חכמה. בתורה ובמשנה. תלמוד בבלי וירושלמי. וספרא וספרי והוספתא. גדולי בינתו ומחקרו התהום אל תהום קראו. ישיק שמים. שמה מרכבות התחכמותו. בנבכי ימים ירד ויליע. הנה שם בית זבול בינתו. על חשכים ואופל אור יקרות הופיע. ומה רב טוב אשר הביע והודיע. ופעלו אשר פעל והוליא לכל בית ישראל בן איש חי רב פעלים מקבצאל. רבינו הנ"ל בחיבורו. דתבר גזיזי דברלא בפירוש תפארת ישראל שלו. אשר חיבר על המשנה. ונחת ושבל ביס תורתינו הקדושה. כבר אמוראי אתא ואייתי מתניתא בידא. דייק ותני כחומרי מתניתא. חזינן ההוא קרטליתא דמקבעי בה אבנים טובות ומרגליות. חיבורו הקדוש דקמן. מלא זיו ומפיק נוגה על כל חומר בקודש ומקומות סתומות שבששה סדרי משנה. והכל בלישנא קלילא להיר ובהיר. נהירין שמעתתיה דיממא ניהו כשבילי חוזי המעגל. מעגליו ירעפון דשן ממטס לשד שמן דבריו. שמק רמיזותיו. ומתק ויושר סברותיו. חכו ממתקים וכלו מחמדים. עד כי כל המעיין בספריו יתפלא על שוגם וגודל חכמתו ובקיאותו הפרושה על כל שדה חמד התורה לארכה ולרחבה. שאין לך מקצוע תלול חבוי ועמוק. שלא הגיע רגל מחקרו בו. ומלא כפו קומץ ותלנו מעמר. לבאר כל סתום וחתום ולהודיע פתרונו [עי' בהקדמות ופתיחות הנפלאות. אשר שם לכל חלק מהמשנה ולפעמים קודם או בסוף המסכתות. כמו במועד. קדשים. וטהרות. ולפני מס' שבת ועירובין. וגיטין. ובסוף כלים. ובמסכת קנים. ובסוף קדשים בענין צורת ביהמ"ק תוב"ב]. ואני לא יאלתי היום להלל מפעלו ולשבח ספריו המפורסמים בשער בת רבים. כי זהו שפת יתר. ומשנה שאינה לריכה. כמבשר ואמר לבא רב. שהאור מתוק לנפש ומרפא לעינים. אשר כל השומע אותו יצחק לו. כי האמת עד לעצמו. ומי אנכי פרעוש אחד. זבוב קוצץ כנפים. קורא דגר בהרים לפאר ולהרים. להרבות אמרים. ולבא אחר המלך. שר הפלך. זכרנו מחמדים במגנו עליט. ולמשמע אוזן דאבה נפשינו:

אכן אני עתה באתי על של עתה. האחד להודיע לבית ישראל קושט אמרי אמת. שהחיבור של ע"ר אאמ"ו רבינו זצוק"ל. כפי אשר יוצא עתה לאור עולם במהדורא תניינא מקושט בכל מיני הדור ובתוספות מרובות והלכתא גבירתא הלכה פסוקה אחר כל פרק [והסג"ב הנ"ל הם מפ"ב דשבת ואילך ממני כמבואר להלן בהקדמה]. ע"י הגבירים הנכבדים והמופלגים י"א הרבנים מוהר"ר **זוסמאן יעבץ** ובנו מהו' **אברהם יעבץ** נ"י ואחוזת מרעהו הרב וכו' כמוה' **שמשון סובאלסקי** נ"י. הוא נמסר לידם ממני. ע"פ פקודת ע"ר זצוק"ל. אשר בעודנו חי ומתהלך בתוך תבל ארץ. איזהו שבועות טרם צאת נפשו הקדושה והטהורה. גזר אומר כל זה לפני תנאים המצויינים והמבוארים בפרוטרט במכתב ההתקשרות של קאנטראקט אשר הוקבע בין ע"ר רבינו זצוק"ל ובין הנגידים הנזכרים שי' ועל כן סחור סחור לנזירא אשר יזיר עצמו לה' ותורתו לכרמא לא תקרב להשחית נחלת וחלקת הגבירים הנ"ל ולהסיג גבולם תוך זמן שהגביל בסמוך כי כל עושה אלה לא ינקה ונידון כדין היורד לנכסי חבירו שלא ברשות. ונוסף לזה קיימנו גם אנחנו ב"כ ויורשי אאמ"ו רבינו הגאון זצוק"ל לאשר ולחזק כל הכתוב בהתקשרות הקאנטראקט הנעשה עם ע"ר זצוק"ל מש"ק. ב' ניסן כתר לפ"ק. אשר ע"פ כתב התקשרות הנ"ל רק להגבירים הנזכרים למעלה ניתן ונמכר הרשות להדפיס ספר **תפארת ישראל**. על זמן עשרים שנה מיום חתימת השטר הנזכר. ויש להם רשות לדפוס ע"פ התנאים המפורשים באר היטב בקאנטראקט הנזכר ולמכור כאדם העושה בתוך שלו. ואין מערער בדבר ובתוך זמן זה של עשרים שנה הנזכרים אין שום רשות לא לנו יורשי אאמ"ז זצוק"ל ולא לב"כ ולא לשום אדם בעולם הן במדינה זו והן במדינה אחרת

להשיג גבולם בהדפסת ספר ת״י. הן בתבנית זאת הנמצאת כעת. הן בתבנית אחרת. (בשנת תרל״ה אחרי אשר עבר כל מחזור הספרים של הרב הג׳ מ׳ זוסמאן יעבץ הנ״ל לנכו הרב מ׳ זאב וואלף נ״י הוסיף אז הרה״ו לקנות מחדש לה זכות הדפסת ספר תפארת ישראל מיד הגאון מהר״ר ברוך יצחק בן הגאון המחבר ז״ל. ועמו קנה אז לצמיתות גם את ספר עטרת תפארת שהניח אחריו הגאון בעל תפ״י בכתב יד והוא מהדורא בתרא על סדר טהרות ובשנת תרל״ט קנו הסטערעאטיפין הנ״ל עם זכות הדפסת תפארת ישראל ועטרת תפארת למקנה לצמיתות להרה״נ אייזענשטאט מניח לאור את המשניות האלה כפי כתבי הראיה שיש בידו) :

עוד אני היום מגיד משנה. להודיע שנית לאחינו שבגולה. היושבים בנגיס. חבירים המקשיבים לקול איש אחד קדוש מדבר מפענח נעלמים. למשמרין גליין לי׳. כאשר יבואו בכרם ביבנה שרקלין בנוי לתלפיות. מתניתא דכרמא. אשר נטע ושתל רבינו בחיבורו הנפלא הזה. ויבואו לגנו ויאכלו פרי מגדיו. וירעו על הרי בשמיו. בל ימהרו בלבם להתלוצץ ולסתור דבריו מפני איזהו קושיא או תמיה הנראה להם בהשקפה ראשונה בדברי רבינו. אך דעו נא אחי ורעותי כי בעיון רב ועטס ובהתמדה גדולה כתב רבינו כל דבריו בספרו. לא כל דייס ושכב אמר רב להאי מילתא. וחכמתו כחכמת מלאך אלהים. עינו ממרחק צופה על כל פנות יקרת מוסד שבש״ס בבלי [אשר היה כספר פתוח לפניו. וכמעט ידע אותו בע״פ]. ועל כל אבן בוחן שבדברי רבותינו המפרשים. גדולי הראשונים. ושקל בפלס הרים. תלי תלים של הלכה שקל במשקל ובמאזני שכלו בהיר הוא בשחקים בעיון דק הדק היטב. וכל דבריו ואמריו הם בלי הגזמה והפלגה וכמשער ואומר בדלדמי. רק כגרגרי זהב מזוקקים שבעתים. ושהדי במרומים. כי לפעמים מפני איזהו מלות קטנות שלא היו נראות לרבינו מפולשות ומובנות כראוי טרח הצדיק וכתב כל הענין שוב שנית מחדש. וישב על טיפות דיו אלו שבעה נקיים כהוצאות דבריו המדוקדקים לקיים מ״ש ודעת שפתי ברור מללו. וכמו בענין הזה כן בכל למודיו אף הוא היה מתכוון תמיד אל משרת עוז האמת. יום ולילה לא שבת בעיון ולמוד התורה. והמקרא היה מחבב ולא זז מפיו „אדם כי ימות באהל". „באהל של תורה". ובוודאי שאיש קדוש ואלוף וגאון כזה נשמר בשמירה יתירה ע״י השפעה מלמעלה מחטא נגד האמת [וכן היה בעסקיו ובמילי דעלמא דובר מישרים ואוהב אמת עד להפלא. וכאשר שאל איש בעצתו. היה כאשר ישאל בדבר אלהים. וכאילו רה״ק התנוצצה בו. שלא נפל דבר אחד מדבריו. אשר יעץ. ודבר והודיע והזהיר שיבא או שלא יבא. אירע. וכמבואר בספר הקדוש והנורא ראשית חכמה לרבינו אליהו בן מהר״ם די וידאש. שער הקדושה ספי״ב. וז״ל שם וכל הדובר אמת בלבבו ואינו רוצה לדבר שקר אפי׳ דברים שיחשוב שידבר ואף על פי שלא יתכוון להם מ״מ דבריו מתקיימין שנא׳ ותגזור אומר ויקם לך עי״ש]. ורק אהב רבינו הקיצור ומשתעי בלשון חכמה. ללמוד בדרך קצרה כמצוה עלינו מחז״ל ריש פסחים. והשתדל להודיע רב תבונות בכמה מלות מועטות. כי היה רבינו חכם גדול בלשון ומליצה. וע״כ אחי ורעותי. בבאכם אל עין העיון בדבריו אל תהיו מאוהבי לטעון ושואלי לפרק. מדדו לו כמדתו שגם הוא היה מתהפך בזכות המחברים. וחתרו במחתרת עמקי דבריו. ותמצאו כשחר נכון. האמת נשקף כעין נוגה על פני ככר פירושיו. עיוניו ורמיזותיו. ואם אחר כל העיון עדיין קטרי התמיה לא משתריין. הודיעו נא אותו לי במכתב. ואשיב כיד ה׳ הטובה עלי ובטוח אני בזכות התה״ק ובזכות אבותי. שאזכה לברר דבריו ולגלות מצפוניהם. לאשר ינקתי מלשד חכמתו מנעורי וידעתי דרכו בקודש. כפי קוצר בינתי אשר חנני אלהים :

ועוד בה שלישיה. אשר ראיתי להזכיר בהקדמה זאת. ושבה והיתה לבאר ענין חידושי ודברי הנמצאים בהחיבור הזה ממני קצת מהם משולבות תוך דברי ע״ר רבינו זצוק״ל ובראשם מלת אב״י. ר״ת אמר ברוך יצחק. והם לרוב כאשר הם ממהדורא קמא וכאשר ארג אותם רבינו הגדול בעצמו תוך שש ורקמת דבריו הנכבדים. לעת ההדפסה הראשונה. לאשר עברתי אז במחנת קדושים דבריו. משער לשער. ועיינתי בהם ושלחתי במכתב לע״ר זצוק״ל. מה שעלה במצודת רעיוני. אמנם איזהו מהגהות ובפרט בחלק א׳ דזרעים נתוספו עתה מחדש טרם נמהרתי בהדפסת החיבור. ואח״כ הסכמתי עם הנגידים נ״י המוציאים הספר לאור הדפוס. להדפיס כל חדושי בקונטרס מיוחד בסוף החיבור ויקרא שמו בישראל מסגרת זהב. וידיע לשוי כי ההילכתא גבירתא מפ״ב דשבת ואילך הם מידי יד כהה. ואע״פ שת״ל אני יושב על כסא הוראה קרוב לנ׳ שנה. אני מזהיר באזהרה אחר אזהרה. שלא יסמוך שום אדם על דברי להלכה ולמעשה עד שיעיין היטב על הדין במקורו כי מיראי הוראה אני. ואם רב הונא בדינא ורב אשי בטריפתא מכנפי רבנן ושבחי. כי היכא דלמטיין שיבא מכשורא (בהוריות ד״ג ב) אך מה נענה בתרייהו בדור היתום הזה. אשר חשכו הרואות בארובות וסוגרו דלתים בשוק הבינה. ואשר לפי עדות חז״ל (בעירובין דף נג א). אנו אפי׳ כמלא מחט סדקית וכסיכתא בגודא לגמרא. וכאצבעתא בקירא לסברא לא. רק כי אצבעתא בבירא לשכחה. ואם בארזים. רבותינו בעלי התלמוד. אשר לבבם כלב ארי. נפלה שלהבת הפחד והיראה על התקטנות והתמעטות הסברא והשכל. מה יעשו אנשים כמונו היום. אזובי קיר. ואם לויתן והתנינים הגדולים הרובצים בתוך יאריהם. הועלו בחכה החולשה. הספיקות והשכחה. מה יעשו דגי הרקק מלקקי דברי הראשונים. הנגלים ועומדים בביר קטן ואשר כל משכנת שירת שכלם הוא עלית קיר קטנה ככף איש. דנפלי טולי דכתלי אהדדי. נר ואור חשך בעריפיהם. ודבריהם כלק ישול. כעין חרגא דיומא לא שמיה :

וכדי להודיע מקצת שבח רבינו הגאון החסיד זצוק״ל. לפרסם תפארתו והדרתו בעולם ואופן התנהגותו ואיך היה פטירתו. אעתיק עוד מה שהודפס ממני לעת העדרו וז״ל שם :

קול נהי נשמע בארצנו איך שודדנו. הורם המצנפת הטהור והוסרה העטרה גולת זהב מעל ראשנו. כי עלה מות בחלוננו בא בארמנותנו ויעתק צור ממקומו. וכשער מתחולל שבר את אדיר בלבנון. הורם מגל וגבה קומה כרוב ממשח הסוכך בתורתו ולדקתו עלינו. ה״ה אדונינו מורינו ורבינו הגאון אמיתי החסיד והעניו פאר הזמן הוד ותפארה. רכב ישראל ופרשיו כמוה״ר **ישראל ליפשיטץ** זצוק״ל אב״ד דקהלות שאטסלאנד לאנגנפורט וויינבערג פה. והמפורסם בחבוריו היקרים והנחמדים מזהב ומפז רב על הש״ס משנה ונקראו בשם האחד **תפארת ישראל** והשני **זרע ישראל**. יום טוס גליה העבר היה יום צרה ומבוכה. אשר בו עלה בסערה השמים רבינו הנ״ל. ויהי כהיום הזה כל מקום שנאמר ויהי אינו אלא צרה. וכמו שחר עלה ורבינו עזב ביתו בהשכמה לילך ברגש אל בית אלהים להשתפך נפשו בתפלה ותחנונים והוא עומד כמלאך אלהים מעוטף בטלית ומעוטר בתפילין עוטר ישראל בתפארה. ויחל את פני אלהיו. בכה ויתחנן לו והשלים תפלתו עם הציבור. אזי אחר גמר הסליחות והתפלה וכל הקדישים ואחר שלמד שיעורו ואמר בעצמו **קדיש** דרבנן. בקש רבינו לישב בשלוה על מקומו בביהכ״נ. וכמעט שנתן מנוחה קצת לגופו כלי הקודש ועל מקומו שם שופר זורח וספר המשנה עם הפירוש. אשר שת עליו בידו. לעיין בו. ויצא השמש. אתא שמשא אתא שימשא. צדיק בא לבית מלון יושב סתר עליון. והנה אשכה גדולה נופלת עלינו ועלטה היה. כי רבינו חלף הלך לו לישיבה של מעלה. ואנחנו עומדים ורואים בנפול אדרתו אדרת הגוף מעל כפי נשמתו ומצעקים הוי אדון. הוי הודנו והדרנו. ועונים ואומרים בשכמל״ו עם כל דברי קדושה הראויים למעמד נורא כזה. בעודנו פאר חבוש לראש רבינו אלו תפילין שבראש ולבושו כתלג חור. לבוש טלית. ועומדות היו רגלינו עדיין בבית הכנסת זאת לא זאת. כי שם הקדוש אשר פלצות כסתהו וחיל ורעדה יאחזון אותו בשמעו קול השמועה לא טובה הנה באה ורעש גדול בכל חוצות קריה. ויהי בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל דקהלתינו מכל עבר ופנה בעזרה. וישלחו אל הרופאים ויבהילו להביא אותם אל מקום משכנת הצדיק. מקום תרועת מלך חי העולמים. כדי לנסות בכל מיני נסיון אם יש עדיין תקוה להשיב רוח רבינו. אל נדנת גופו הטהור. בין כה הביאו כסא של אליהו זכור לטוב. אשר עדן היה עומד בביהכ״נ מברית מילה שהיה ביום שלפני זה. יום ב׳ דר״ה העבר. ואשר באותו הברית היה רבינו בעצמו סנדק. והעמידו הכסא בסמוך לפני אה״ק שהוא היה קרוב למקום רבינו נ״ע. והניחו גופו הקדוש על הכסא והוא כחלקת מחוקק ספון שם. ומונח כקרבן עולה תמימה בראש המזבח. מי ראה או שמע כזאת שבספירה פתאומית אשר בו הנפש חיש מהר תגביה עוף ותעלה השמים. תסתייע הכל בדרך טהור ובאופן פלאי וקדוש כזה. שתהיינה כל הכנות והזדמנות אים לא נעדר. הראויות להסתלקות צדיק יסוד עולם. הוא אמר ג״פ וודוי עם הצבור. ועודנו עומד לפני ד׳ בעסק דברי קדושה ויפרוש כנפי מחשבותיו לתימן. על נחליו פרי עשתונותיו בפירושו למשנה ירחף לעיין בהם ויגוע ויאסף אל עמיו בקדושה ובטהרה. רחושי מרחשי שפתותי מדברי תורה וממקום קדוש יהלך מקדש מעט של דרי מטה אל מקדש ד׳ בית מועד לכל חי. הר ציון ירכתי צפון מכלל יופי והיכל עליון של דרי מעלה. וזה ביום סילוק שר וגדול בישראל גדלי׳ בן אחיקם אשר ממנו אמרו חז״ל ששקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלהינו. אין זה כי אם שמיד ד׳ נסבה כל זאת וזכות תורת רבינו והפלגת צדקתו עמדה לו. כי הוא היה משים באמת לילות כימים בלימוד התורה כמאמר האי ספינא במ״ק. עד שכל רואיו התפלאו על שקידתו והתמדתו ועד זקנה ועד שיבה לא סר ממנו. ועליו נאמר אדם כי ימות באהל. באהל של תורה. ותמיד היה מחבב הפסוק הזה ולא זז מפיו. והפלגת צדקתו הקודמת לחכמתו כי רבה. וחביבותו בעסק המצות הן היו עד להפליא עד שבזבז הרבה מיכלתו כדי להדר במצות ולקיים זה אלי ואנוהו. יותר ויותר מאשר ישוער בשכל השפוט ומאשר יקוה לאיש וייחל לבני אדם ויאריכו הדברים באם נספרם אחד לאחד. ונזכיר מהם רק ראשי פרקים. הוא עם רוב עסקיו וטרדותיו כתב ס״ת בעצמו מן בראשית עד לעיני כל ישראל בהידור גדול. וביום גמר הכתיבה של הס״ת עשה ג״כ סיום על הש״ס אשר חזר עליו בתדירא ושגור בפיו ודמי ליה כמאן דמונח בקופסא. והיה עוסק תמיד בג״ח וסבב ג״כ בימי זקנתו בעיר לקבץ ממון בעד אביונים אומללים ולהכנסת כלות עניות. וכאשר שמענו כן ראינו אותו איזהו ימים קודם פטירתו שהלך בעצמו מבית לבית. עלה מעלות המדרגות וירד וטרח כמה פעמים לדבר עם נדיבי עם לנדבת ממון להכנסת כלה אביונה. ובודאי היה ראוי להתאונן אחר מטתו כמאמר המשנה נדרים על ר׳ ישמעאל שהיו בנות ישראל נושאות קינה עליו ואמרו. בנות ישראל על ר׳ ישמעאל בכינה. ועם כל זה היה רבינו בחסידותו ופרישותו מבעלי הצנע לכת. והיי הכותב שהיה לן רבינו לעת שהיה רב ואב״ד דק״ק דעססויא והמדינה. הרבה פעמים בתענית ג׳ ימים ולילות רצופים וישב בטלית ותפילין תחת מכסה מלבוש העליון. עד שלא הרגיש אדם בזה ולא פסק פומיה מגירסא. הן אלה קצות דרכיו דרכו בקודש. ורום גבורתו ותפארת גדולתו בתורה ובמעשים טובים מי יתבונן. וכמדומה יכתוב אחד מבניו הרבנים ש״י מגלה מיוחדת על חיי רבינו המספרת ואומרת מאורעותיו וקורותיו ודרכי תהלוכותיו. ורק זה נזכיר שהיה כחמשים שנה ויותר רועה נאמן לעדר ה׳ עדת ישראל. בקהלות גדולות ונכבדות. ובתוך כל אותו הזמן תורת אמת היתה בפיהו. ורבים השיב מעון בקול ענות גבורה וקול ענות חלושה תוכחות נמרצות חלוקות כצדודי אש יתמלטו ואמרי נועם מתוקים מדבש ונופת צופים. והניח אחריו ברכה שמור לדורות ספרים וחבורים על כל התורה שבכתב ובע״פ. דרושים יקרים על כל שבתות ומועדי השנה. הגהות על כל הש״ס וד׳ ש״ע. ועל כל ד׳ חלקי הרמב״ם. אשר הם כגרגרי זהב מזוקקים שבעתים. חיבור גדול ויקר למאד על סדר טהרות*) והוא מרגניתא דלית בה טימא. ועוד הרבה שו״ת. ומכתבים מעשה ידי אומן נעימי בחרותו כאבני נזר נוצצים מוסבים משבצות זהב במלואתם על לה״ק

---

*) הוא הספר עטרת תפארת הנדפס כעת

הקדמת בן המחבר ספר תפארת ישראל

וחכמות הנגלות כרקחות וטבחות ללימוד תה"ק. והכל בלשון צח וקלילא. וכבוד גדול עשו לו אחר פטירתו. לעת אשר הובא גופו הקדוש למקום מנוחתו עד שכמעט כמאמר שלא בכתובות (די"ז א) דחיילי נגרי מחבולא וסיכרא. והעם הקדוש מקהלה עיר דאנציג ומשאר העיירות החונות סביב. אשר התקבצו כולם יחד באנחה ובשברון לב. באהבה ובמורא לילך אחר מטתו של אותו צדיק בוכה למשפחותיו. מאיש ועד אשה. מנער ועד זקן כולם נעו בבכיה. וירא ישראל כי יש שבר גדול כים. בהעדר גאון וחסיד קדוש וטהור כמוהו. רבן של ישראל. וצועקים ואומרים. כמאמר התלמוד. פ' הספינה. אוי לו לעולם שאבד מנהיגו. אוי לה לספינה שאבד קברניטה.

ועתה אתה ברוך ה'. דור האחרון שלנו ראה והביטה על דרכי זה האיש הגדול בענקים. גדול הוא בשבך ושם לו ברקת. הליכות עולם לו. ספדו אותו בגיירות ושווקי'. כראוי לגאון הדור כמוהו וכמוה עלינו מרבותינו בעלי התלמוד [בפ' האורג כל המוריד דמעות על אדם כשר הקב"ה סופרן ומניחן בבית גנזיו וכו' וכל המתעצל בהספדו של אדם כשר וכו'] ובזכות זה יהיה למליץ בעדכם. וזכרון תורתו וצדקתו יעמוד לפניכם כשמש בחצי השמים ויאיר אפלנו ויגיה חשכנו. למען הקיץ מתרדמות הזמן ושינת טרדות העולם העובר. ואלו יעמדו לחיי העולם מחשבותינו וכחותינו להשתדל בחריצות בתורה ובמצות לטוב לנו כל הימים א"ס:

ואני אל ה' אתחנן שיסמכני בימין צדקו ויראני נפלאות מתורתו. אחת שאלתי מאת ה'. אותה אבקש. שבתי בבית ה' תמיד להגות בתורתו. ולבקר בהיכלו בבוקר בבוקר יעיר לי אוזן לשמוע כלמודים וגם לילות שירו עמי. ושיקויים בי ובזרעי האי קרא. ואני זאת בריתי אותם וכו' לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך. ומקרא שכתוב. ואנכי אהיה עם פיך והוריתיך אשר תדבר. דברי המיחל לחסדו והמתפלל בפרישות כפים. לרוכב שמים. בעד מנת חבל אפים. ואור שבעתיים. בהבנת תורתו תורת חיים:

שפל המצב אסקופה הנדרסת

ברוך יצחק ליפשיטץ.

הקדמת בן הרב המחבר חדושי מהרי"ח

לכבוד אביו הרב המנוח מדבר בלב נדכה ונשבר

להודיע קושט אמרי אמת. על אודות כתבי קדש של א"א מ"ו הרב החסיד המפורסם מו"ה **יואל** ז"ל אשר פעל ועשה על שיתא סדרי משנה. וכל מגמת פניו ליישב השגת הרב תוי"ט על רבינו הרב מברטנורה. וזאת גלוי וידוע בעליל כי א"א מו"ר הרב המנוח ז"ל קרוב לכ"ש שנה הניח חיי שעה ועסק בחיי עולם ופרק מעליו עול דרך ארץ וקבל עליו עול מלכות שמים לעסוק בג' עמודי עולם תורה ועבודה וגמ"ח ובאלו יגע וטרח ונדד שנתו מעיניו ותנומה מעפעפיו וגם ישב בתענית וסיגף עצמו ששה שנים בתחלת ישיבתו והתבודדו מהבלי העוה"ז עד אשר הגיע העת אל הלקת ארון האלהים ואראלים ומצוקים אחזו באה"ק נצחו אראלים את המצוקים ונשבה אה"ק ובודאי נתקיים בו יבא שלום ינוחו על משכבתם הלך נכחו. ואנא מה אענה אבתריה לקיים מצות כיבוד אב במותו. והנני הנני מזדרז לכבוד אבי להיות מדפיס ועולה את חדושיו על כל המשניות ולחלקם ביעקב ולהפיצם בישראל למען תהיינה שפתותיו דובבות בקבר שנאמר דובב שפתי ישנים (ש"ה ז' יו"ד). ועתה אחינו בני ישראל עושו גושו חשו לכבוד ה' ולתורתו. וקחו מוסרי ואל כסף ודעת מחרוץ נבחר. בזו כסף בזו זהב ואין קץ ותבונה. ומה לי להאריך בודאי ידוע ומפורסם כבוד תורתו וחסידותו של א"א מ"ו הרב החסיד המנוח הכ"מ. פי המדבר לכבוד התורה היום יום א' ה' אדר ראשון בשנת תקס"ב:

נאום **שמריהו** בהרב מהור"ר **יואל** הכ"מ

הקדמת המחבר ספר משנה ראשונה ומשנה אחרונה *)

בתהלים אשירה לה' בחיי אזמרה לאלהי בעודי. ועוד הוא אומר. אהללה ה' בחיי אזמרה לאלהי בעודי. לדעתי הוא ענין שצריך האדם להודות למקום ב"ה על חייו ועל שמספיק לו צרכיו כדי חייו. ויש לך אדם שחנן ה' אותו עושר וכבוד הרבה עודף מכדי חייו. זה צריך להוסיף להלל ולהודות על תוספת הטובה כמו שמצינו שתקנו חז"ל בברכת בורא נפשות רבות וחסרונם על כל מה שברא להחיות וכו'. והוא שאמר אשירה לה' בחיי שמספיק לי כדי חיי. ומלבד זה צריך ליתן הודאה על התוספת והיינו אזמרה בעודי כו' ועוד היינו תוספת. ולפי שענין זה נוהג בין בצרכי הגוף ובין בצרכי הנשמה. יש לך אדם שחכמו רחב בתורה לחדש חידושים ולעשות ציצין ופרחים בתורה זה צריך להודות על חלקו מלבד הברכה הכוללת ששם חלקי מיושבי ביהמ"ד על התוספת צריך הודאה בפני עצמה. וכן ביראת שמים יש אדם שחננו ה' בידיעת אלקות לדעת גדולתו ית' ורוממותו יותר משאר כל אדם כמ"ש ואת יראתי אתן בלבם ונאמר ואתן להם לב לדעת אותי. זה הוא חלק שאין שיעור לזכותו וזה ודאי צריך להודות יותר ויותר. והו שקבע בענין זה שני פסוקים. אשירה לה' בחיי נגד צרכי הנשמה דמסיק ליה יערב עליו שיחי אנכי אשמח בה'. ואהללה ה' הוא בצרכי הגוף דמסיק ליה אל תבטחו בנדיבים וגו'. וכבר מצינו נ"כ ענין זה שאומר בית ישראל ברכו את ה'. בית אהרן ברכו. בית הלוי ברכו. יראי ה' ברכו. והלא כולם ישראל הם וכיון שאומר בית ישראל ברכו הרי כולם בכלל ולמה חזר ופירשם. אלא שבית ישראל מברכין ברכה אחת בלבד שלא עשני עובד כוכבים. ובית אהרן מלבד זה צריכין לברך שקדשנו בקדושתו של אהרן. וכן בית הלוי בזמן שביהמ"ק קיים אמר להם משה המעט מכם כי הבדיל אתכם מעדת ישראל. ואמר עוד יראי ה' ברכו היא המעלה הגדולה מכולם שהגיעו לידיעת אלקות. שעיקר היראה הטהורה איננה בלתי ידיעת אלקות והיא יראה טהורה עומדת לעד. וע"ד זה אמר הודו לה' כי טוב כל"ח. יאמר נא ישראל כל"ח. יאמרו נא בית אהרן. יאמרו נא יראי ה'. ובהיות כן צריך כל אדם לראות א"ע כמה מעלות טובות למקום עליו והחסדים השפעים לו יותר מכל האדם. וראיתי הטובות והחסדים שגמלני יוצרי משאר כל האדם עלו וגברו עד מאד מעודי עד היום. עם שאין בי לא תורה ולא חכמה. עשאני בתור האדם המעלה: ונתקיים בי מ"ש ברצונך העמדת להררי עוז. ברצונך ולא במעשי. ואמרתי מה אשיב לה'. ותמכתי יתדותי בדברי חז"ל שהתורה חביבה מכל הקרבנות ואמרו בזבח ומנחה אינו מתכפר אבל מתכפר בד"ת. ואמרתי אסורה נא ואראה איזה מקצוע ממקצועות שבתורה אשר אוכל לתקן את נפשי בה ולחדש בה אולי דבר מה יראני לזכות בה הדיוטות תלמידים כמוני. וראיתי כל סדרי הש"ס אשר הוו בה בהויות דאביי ורבא ושאר חכמי התלמוד כבר רבו כמו נינו בה רבים מן המפרשים וגדולי האחרונים בפירושיהם ובתשובותיהם. ושני סדרים זרעים וטהרות שהניחו אותם בעלי התלמוד ומעט אשר דברו בהם. אין לסדרים אלו באור רחב לתלמידים הקטנים. רק באור של שלשת הרועים הרמב"ם והר"ש והרא"ש ז"ל. והדבר ידוע שפירושם של הגדולים הללו צריכין פירוש ובאור כמו פי' רש"י ותוס' בכל הסדרים שרבו עליהם הדקדוקים מגדולי האחרונים כאשר ראינו בעינינו. והתחלתי להגות בסדרים אלו. וראיתי שבאמת צריכין עוד בכמה מקומות במשנה. וגם פירושי הגאונים לפי רוחב בינתם לעצמם פירשו. ולדורות הם עצמם צריכין באור. ובפרט סדר טהרות הוא מקושי ההבנה אף לגדולי הראשונים כמו שהאריך הרמב"ם ז"ל בפתיחתו. ורובו הוא סתום. זה מטמא וזה מטהר. ולא פורש במאי קמיפלגי כדרך שדקדקו בעלי התלמוד לפרש טעמו של כל אחד. ורבות בשנים אשר יגעתי וברוב המקומות מצאתי לפי מעט בינתי. אם לא כוונתי אל האמת בכלם. אולי במיעוטם אזכה. ואפי' במיעוטא דמיעוטא יהיו לרצון ואפילו אחד מאלף יתקיים אם יש עליו מלאך מליץ אחד וגו'. ומלבד זה כתב בספר בינה לעתים יגעתי ולא מצאתי אל תאמין שהרי כבר מצא שהיגיעה עצמה היא המציאה. וראיתי לקרות שם לקיבוץ הזה בשם **משנה אחרונה** ב) כי משנה הוא כפול וכשתחשוב מלת אחרונה כפול תמצא המספר מכוון כמספר שני שמות **אפרים יצחק** עם הכולל. ומעתה אחנן אל יוצר הכל תהא נא תורתי לרצון ונחת רוח לאלהינו. ולא תהא גרועה ממנחת עני. וברחמיו יזכני לעבדו ביראה טהורה בידיעת אלקותו ואחדותו באמת ואזכה לתורה לשמה אני וזרעי וזרע זרעי אמן:

אמרי פי רצון יהיו מלפניך י"י צורי חוקר ק"ב וכליות א"ס.

א) הרב הגאון המחבר מוה' **אפרים יצחק** זצ"ל נולד בק"ק דאברימיל בשנת תקכ"ג לאביו הרב הגאון ה"ר **לייבוש** זלה"ה אבד"ק שטשעריץ בן הרב הגאון ה"ר **אפרים** ר"י דק"ק דאברימיל וחתנו של הרב הגאון ה"ר **שמעון דייטש אשכנזי** אבד"ק הנ"ל. ואמו של הרב המחבר היתה בתו של הרב הגאון המפורסם מוה' **יצחק הויות** ר"י דק"ק דראהביטש והיה דיין ורלב"ד בק"ק ליסקי. ועוד בימי הרב הצדיק הגאון ה"ר **יוסף אשר עהרינבערג** ז"ל אבד"ק פרעמישלא היה דיין מצוין בק"ק פרעמישלא. ואחר הסתלקותו של הגאון הנ"ל הי' הוא הראב"ד דק"ק יותר מעשרה שנים. והיה איש זקן ונכבד הוגה בתורת ה' יומם ולילה וכל מגמתו היה תורה בפיו בע"ס. ונסתלק בק"ק פרעמישלא בשנת תר"ג. והניח אחריו ברכה שני החבורים האלו אשר בהם הראה כחו הגדול בחריפות ובקיאות בנויים על אדני האמת. וכבר נדפס אפס קצהו מהחבורים האלו בפרעמישלא בשנת תרמ"ג. סייט על מס' כלים לבד. אך הנדפס שמה הוא מהדורא קמא של המחבר ז"ל. והספרים אשר אנחנו נותנים לפניכם היום המה מהמהדורא בתרא של המחבר זצ"ל. ב) ועל סדר זרעים **משנה ראשונה** כפי צוואתו.

תולדות רבינו הקדוש

(הועתק מספר בית רבי)

איזהו חכם הרואה את הנולד (תמיד לב א)

אלה תולדות המורה הגדול רבינו **יהודה הנשיא** אשר נקרא **רבי** סתם כמאמרם מבדי ר' יהודה הנשיא היינו רבי (שבת לג ב) ואמרו הינו רבי היינו ר' יהודה הנשיא (קדושין סג רע"א) ובכל ארץ כנען קראוהו רבי להיותו הגדול בתורה וחכמה ונחמד על פי מדותיו מכל בני תבל כמו שכתב הרשב"ם (ב"ב נג א). וקצתם קראוהו **רבינו הקדוש** ועל הרוב קראוהו כן תלמידיו כמאמר רב תלמידו שאילת את רבי ביהוד ומנו רבינו הקדוש (ביצה כב רע"ב) וכן אמרו על לוי תלמידו כתיב אפינקסיה דלוי אמרית קמיה דרבי ומנו רבינו הקדוש (שבת קנו א) וכמוהם. ואף גם תלמידיו לא קראוהו בשם תואר רבינו הקדוש זולתי במקום שרצו להפליגו בחכמתו וגדולתו כמאמרם הנ"ל ומנו רבינו הקדוש רצו לאמר במלת ומנו, ומי האיש אשר קראנו רבי הוא המופלג מכל איש במעלתו ונקרא רבינו הקדוש ר"ל מורה כל בני הגולה המפורסם כי קדוש יאמר לו כן אמרו אנטונינוס אמר לרבינו הקדוש צלי (ברכני או התפלל) עלי (ויקרא רבה פרשה טז) והובא בתוס' כתובות (ג א) קראוהו כן למען הפליג ברכתו מכל אדם עד שמלך רומי בקשה מידו ומענת רבי לאנטונינוס תעיד על זה אמרו. א"ל רבי לאנטונינוס תשתזב מצנתא (שם—) כתוב א"ל רבי, ולא כתוב א"ל רבינו הקדוש, כמו בראשית המאמר, לפי שהאמת כמו שכתבנו. וכן אמרו ד' דברים צוה רבינו הקדוש (פסחים קיב רע"א). וכן רבינו הקדוש כשנפטר מן העולם צוה ד' דברים (ב"מ פ"ה א) נקבוהו ככה למען הפליג צוארו לפי יקר ערכו. וכן אמרו נכנס אליהו זכור לטוב לרבינו הקדוש (בראשית רבה פרשה לו), אם משיח בחיים הוא רבינו הקדוש (סנהדרין לח סע"ב) גם זאת אך רק להפליג מעלתו מכל אדם עד שאליהו התשבי שולח אליו ממרום, ונדמה למשיח ה' לרב יקרתו. אבל ברצות תלמידיו להזכיר שמו באיזה קורות אשר אינן מופלגות ככה קראוהו רבי, ובהזכיר שמו באיזה דין בתלמוד אף המה קראוהו לפעמים ר' יהודה הנשיא בשם עצם כמאמרי ר' חייא ור' אושעיה תלמידיו בברייתא. ת"ר שמע ישראל זו ק"ש של ר' יהודה הנשיא (ברכות יג ב), ת"ר בכור תם ר' יהודה הנשיא אומר כו' (ביצה ט א), אמרו משום אימתא דר' יהודה הנשיא (שבת קמב רע"א), וכמוהם. וברוב המקומות אף בהזכירם מעלה ממנו אבל היתה בלתי הפלגה גדולה קראוהו, רבי, כמו רבי מכבד עשירים (ערובין פ"ו א), רבי נטע נטיעה בפורים (מגילה ה רע"ב), רבי פתח אתרות בשני בצורת (ב"ב ח א), רבי דאתי מדוד מהפך ודרש בזכותיה (שבת נו א), רבי ארוך בדורו (נדה כד סע"ב) וכמוהם. וברוב עמלי והגיוני בתלמוד מנעורי ועד היום הזה לא מצאתי כתוב באיזה דין. דברי רבינו הקדוש. אבל דברי רבי, או ר' יהודה הנשיא אומר, ולדעתי לא נמצא כתוב באופן אחר בכל הש"ס וכל זה יעיד על אמתת דברינו שזכרנו, שתלמידיו לא הזכירוהו בשם רבינו הקדוש זולתי במקום מיוחד שרצו להפליגהו מכל חכם כאשר זכרנו:

ופעם שאלו נערי תלמידיו למה נקרא רבינו הקדוש והשיבו גדולי תלמידיו לפי שלא הכנים ידו תחת אבנטו מימיו ולא הסתכל בדבר עבירה לבוא לידי טומאה בלילה (שבת קיח סע"ב). ומצאתי כתוב בשם התלמוד ירוש', שאמרו לכה נקרא רבי רבינו הקדוש לפי שקדשו אביו לשמים דרבי נולד בשעת גזר שלא ימול אב את בנו ומלהו אביו, מטעם זה הפליגוהו לכנות בשם קדוש אשר לא נקרא איש מכל חכמי התלמוד: **ונולד** ביום שמת עקיבא בן יוסף (קדושין עב רע"ב) (לדברי בעל צמח דוד) ושם אביו היה רבי שמעון בן גמליאל נשיא לבית ישראל כמבואר בתלמוד (הוריות יג ב) מקורת אביו שספר לשמעון בנו, ומשפחתו היתה מיוחסת ומפורסמת בישראל, והיה נכד הלל הזקן, כמאמרם רבינו הקדוש הוי ענותן סגי ואמר כל מה דאמר לי בר נש אנא עביד חוץ ממה שעשו בני בתירה (שהיו נשיאים) לזקני (לאבי זקני והוא הלל הזקן) שירדו מגדולתן והעלו אותו (בראשית רבה פרשה לג), ר"ל לפי שאמרו בני בתירה שכחו דיני פסח ובא להם הלל הזקן ולמדום, וירדו מנשיאתם ועשאוהו לנשיא (פסחים סו א). ויחוסו היה לשבט בנימין כמאמר רבי אנא מן בנימין קאתינא אבל לא מבני בנימין זולתי מן נוקבתא (ב"ר פל"ג), והוא היה חוטר מגזע ישי, כמאמר רב רבי דאתיא מדוד מהפך ודריש בזכותיה דדוד (שבת נו א) ועי' רש"י (סוכה כו ב) בד"ה שינתיה. ושרשו פרח משפטיה בן אביטל אשת דוד מלך ישראל כמאמרם עיינו במשפחת רבי הוו דאתי משפטיה בן אביטל (כתובות סב ב) והוא היה בן חמישי לדוד, כמאמר הכתוב ואלה היו בני דוד אשר נולד לו בחברון הבכור אמנון וכו' הרביעי אדוניה בן חגית והחמישי שפטיהו לאביטל (ד"ה א ג, ב ג). וכ"כ בהקדמת המעתיק פי' המשנה להרמב"ם בסדר נשים. ר' יהודה הנשיא היה מזרע שפטיהו לאביטל בן דוד, ומשפחתו ויחוסו נקראת משפחת ר' גמליאל, והתחילת הנשיאים למשפחה זו, הוא הלל הזקן נקרא הלל הבבלי, ועליו אמרו (בסנהדרין) אלו בני בניו של הלל שמלמדין תורה ברבים, ובן הלל נקרא ר"ש ונשיא היה ולפי מה שמצאנו שהגאון ר' שמואל בן חפני ז"ל אמר זהו רשב"ג הנהרג בעת צרה ובן רשב"ג זה נקרא ר"ג הזקן ובן ר"ג הזקן נקרא רשב"ג השני, ובן רשב"ג השני נקרא רבי יהודה הנשיא והוא בן המישי להלל הבבלי, עכ"ד:

ושם אמו פלאי, והיתה אשה משכלת אהובה בעיני כל רואיה עד שהמלכה שהיתה בימיה הכזיבה בעבורה בבעלה (האדרינוס מלך זקן וכסיל), כמו שכתבו תוס' (עבודת כוכבים יב) בד"ה א"ל אמרינן במדרש **א)** כשנולד רבי גזרו שלא למול אב את בנו ואביו מלהו. שלה הקיסר אנשיו לבדוק את בתי העברים למען ראות הישמרו פקודתו והביאו רבי ואמו לפניו, והחליפתו המלכה באנטונינוס (ידיד רבי) בנה, ואם רבי הניקתו עד שהביאתהו לפני הקיסר ומצאוהו ערל ופטרוהו לשלום עכ"ד:

ועיר מולדת רבי היתה לדעתי עיר חמת הנקראת טבריא. כי מצאנו שגם אבי אביו ר' גמליאל גר בטבריא כמאמרם מעשה באבא חלפתא שהלך אצל ר"ג בטבריא (שבת קטו א). ויגר שם הוא ובני ביתו עדי הגיע לעת זקנותו, כמאמרם רבי בטבריא הוה (מגילה ה ב). **ב)** ועיר זאת ישנה מאד והיתה מוקפת חומה מימות יהושע בן נון כמאמרם (שם ו) ועטורה מכל צד מהרים גבוהים, ולכן אמר היום והלילה קדמו לבא בעיר טבריא משארי ערים, כמאמר רבי יוסי יהי חלקי ממכניסי שבת בטבריא לפי שקדם להם הערב לבוא ויוסיפו על הקודש (שבת קיח סע"ב) ומערה היתה פתוחה לפני בית רבי בעיר טבריא שהיתה גדולה מאד והגיע עד בית מלך בעיר רומי כמאמרם (עבודת כוכבים י ב). ועוד מעלה נחמדה היתה בעיר טבריא, שהיו בה מעינים ממים חמים כמבואר במשנה (שבת לח סע"ב). וחום המים האלה היה חזק מאד עד שיוכלו לבשל בו בשר בלעדי אש וגחלים כמאמר ר' חסדא (פסחים מא סע"א). ובמים האלה עשו אנשי טבריא בתי מרחץ גדולים ויפים ולמקואות האלה קראו בלשונם, אמבטאות

א) אולי הוא מדרש כונן וכמוהו שהיה לעיני חכמי תוספות, כי במדרש רבה לא מצאתי גם לא ראיתי דברים האלה מימי.

ב) וזה שאמרו שם בהלכה ההיא רבי *) רחץ ונטע בקרונה של צפורי לא כוונו לאמר שרחץ ונטע בקרון עיר צפורי, הלא אם כן איך אמרו ע"ז רבי בטבריא הוה אבל פירושו האמיתי שרחץ הנטיעה בקרון אחת בטבריא שנקרא קרונה של צפורי כי שם עמדו יחד בשוק כל סוחרי צפורי, וכן משמע ג"כ מדברי רש"י (כתובות טו רע"א) בד"ה בקרונות של צפורי היה מעשה וכו' ע"ש. ודע קורא המשכיל! כי יש מבוכה רבה בזה לדעת מקום מגורי רבי האמתי, כי במגילה אמרו רבי בטבריא הוה. ואמרו (כתובות קג ב) רבי מוטל בצפורי, ואמרו (סנהדרין לב ב) לך אחר רבי לבית שערים, ועתה איה היה מקום מושבו האמתי, וגדלה מבוכה זאת גם בימי חכמי התלמוד הקרובים אליו עוד בזמן, עד ששאלו (כתובות קג ב) והיכי אמרינן רבי מוטל בצפורי והתניא צדק צדק תרדוף לך אחר רבי לבית שערים והשיבו רבי בבית שערים היה אלא כיון דחלש אמטויה לצפורי דעומדת במקום גבוה דאוירא צלילא ובסים, ומעתה לפי דבריהם אלה נראה לי ככה, מקום מולדתו היה בטבריא כמו שהוכחנו בפנים שגם זקנו גר שם. ושם היה מקום שבתו עם בני ביתו כמבואר בדבריהם במגילה הנ"ל. ומקום שבתו עם בית דינו פעמים בשנה לדון כל ריב ולשפוט כל משפט היה בבית שערים, וכן מבואר מדבריהם שם שאמרו. תנו רבנן צדק צדק תרדוף לך אחר ב"ד יפה. אחר ר"א ללוד, אחר ר"ג ליבנה, אחר ר' יוסי לצפורי, אחר רבי לבית שערים (סנהדרין לב ב). ראיתו כי שם היה מושבו בבית דינו, וגם שמה היה מקום מדרשו ללמד עם התלמידים ולהורות דעה לעם אם הביאו דבר הקשה אליו בעתים קבועים בשנה, ואחר כך הלך לביתו בעיר טבריא שם היה משבו את אשתו ובניו ומקום מגורו תמיד מנעוריו, ואולי ירש שם בתים ונכסים אחרי מות ר"ג זקנו. וכאשר הגביר חליו עליו נסע את כל ביתו ובית דינו לעיר צפורי מקום שהיה ר' יוסי ובית דינו כנ"ל, כי שם היה רוח צח משדות ויערות, הר' יוסי ובית דינו מלא מקום רבי והלך לבית שערים, אבל מקום מגורי רבי היה בטבריא. אך רק שבתו את ב"ד במקום המשפט היה בבית שערים, וכן ר"ג זקנו גר בטבריא כמ"ש בפנים ומושבו בב"ד היה ביבנה כמאמרם בסנהדרין הנ"ל ותבין, ועתה אתמה על דברי התוס' (מגילה ה ב) בד"ה רבי בטבריא, כתבו וז"ל נראה שהיה (מעשה דרחיצה והנטיעה) בימי אנטונינוס כשהיו יחד כדאמרינן שרצה לשחרר בני טבריא ממס עכ"ד. הוכרחו לזה לפי שהיה קשה להם הלא מצאנו רבי היה בבית שערים ובעיר צפורי ואיך אמרו בטבריא הוה לכן אמרו רק בזמן אנטונינוס היה בטבריא ואחר כך היה במקומות אחרות. ובאמת לק"מ ומגורו היה תמיד בטבריא מנעוריו בבית זקנו ר"ג כמו שהוכחנו, ונכון שאלו התלמוד והא בטבריא יתיב — וביותר רב תמהתי על הגאון בעל פני יהושע (במגילה שם) שהבין בדברי תוס' שרצה להביא ראיה שעיקר מקום רבי היה בטבריא, ובאמת נראה לעין כל פקח ההפך כמ"ש — שנית תמהתי על מה שכתב שם וז"ל קשה לי אשכחן בירושלמי [ר"ל בירושלמי מסכת כלאים ובפרק הנושא (לה ב) ואנכי מצאתי מאמר זה מבואר יותר גם בבראשית רבה (פרשה צו)] שרבי היה בסוף ימיו בצפורי וקרא עליו ויחי יהודה וכו' אכתי לא פסיקא הך מלתא דרבי בטבריא הוה ומאי מקשה ש"ס עכ"ד, וזאת היה באמת קושיית התוס' כמ"ש ועדיפא מיניה מק' כנ"ל — שלישית היותר תמה על איש בקי בש"ס כמוהו שיהיה מוכרח להביא ראיה רחוקה שרבי בצפורי היה בסוף ימיו, והוא מירושלמי ממס' כלאים והוא באמת ערוך מפורש ביתר באור בגמרא דילן (במסכת כתובות קג סע"ב) כד הוה חלש אמטויה לצפורי דמדליא וכו' —

*) הלא ממש בגמ' הוו תרי עובדי שהי' נטע נטיעה בפורים. ודחק ב"י בתמוה בקרוב ס' אות עובדא אחריתא ואין להאריך בדבר פשוט כזה.

אמבטאות, כמבואר (שבת מ סע"א). והרבה פעמים הלך רבי ותלמידיו לרחוץ ולנקות בבתי מרחץ האלה. ולפעמים אף ביום השבת, כמאמר ר' יצחק בר אבדימי (שבת מ ב), והיו שם בעיר טבריא מעשה אומנים נאים, כמאמרם כוס טבריא של זכוכית פשוט וצלול ונראה אדמומית יין בו (נדה כא רע"א). והיה שם בית מדרש גדול וישן שהיה עוד בטרם היות רבי שאמרו על ר' מאיר (שהיה איש ריב מרשב"ג אבי רבי כמאמרם (הוריות יג ב) והיה אב"ד זמן רב מקדם שנולד רבי) דהוה יתיב ודריש בהדין בית מדרשא דטבריא (מדרש חזית ג) פרשה ס). ועיר זאת היתה מלאה חכמים ונבונים כמ"ש תוס' (מגילה ה ב) בד"ה והא רבי:

וילך רבי לדרוש את אלהים לעיר תקוע ולמד תורה שמה אצל החכם תלמודי המפורסם ר' שמעון ז"ל. כמאמרם אמר רבי כשהייתי לומד אצל ר' שמעון בתקוע (ערכין לא א). ובמקום אחר אמרו מפורש רבי תלמידיה דר' שמעון הוה (מנחות עב סע"א). ועי' תוס' (מכות ט ב) בד"ה נשמט אנשמט וכו', ועי' רש"י (ביצה כו סע"א) בד"ה א"ל ד):

ולקח אשה ממשפחת פלאי, והיא היתה אהובה אליו מאד מאד כמבואר (כתובות קג סע"ב). והוליד*) ממנה שלשה בנים, שם הבכור גמליאל, ושם השני יעבץ, ושם הצעיר שמעון. עם שלשתן למד תורה וחכמה כאשר נבאר בפנים ה), והיה לו עושר רב ונכסים מאד מאד כמבואר הרבה בפנים הספר, ועי' דברי חכמינו והפלגתם אותו (שבת קיג סע"ב), ואמרו עליו מימות משה ועד רבי לא מצאנו תורה וגדולה במקום אחד (גיטין נט א). וגדולי תלמידיו היו, ר' חייא הבבלי, רב או אבא אריכא, שמואל ירחינאי, לוי בן סוסי, ויונתן בן עמרם ו), ובפנים נבאר מעלות כל אחד ואחד איש לפי ערכו. והיה נדיב לב ורחום גדול ועזב כל מותרי תענוגי תבל כמבואר בפנים, ואלה דברי הרמב"ם בהקדמתו לסדר זרעים: רבינו הקדוש היה יחיד בדורו, איש שנמצא בו כל החמודות ומדות טובות עד שזכה בהם אצל אנשי דורו לקרותו רבינו הקדוש, והשיג תכלית החכמה והמעלה, והיה בתכלית החסידות וענוה והרחקת התענוגים כמאמרם משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא. והיה צח לשון ומופלג מכל אדם בלשון הקודש עד שהחכמים למדו פירוש מה שנשתבש עליהם ממקראות מדברי עבדיו ומשרתיו כמפורסם בתלמוד (ר"ה ומגילה באמתא דבי רבי ועיין בפנים). והיה לו עושר והון ורחב היכולת, וכן הרחיב על אנשי החכמה ומבקשיה. רבץ תורה בישראל ואסף הלכות ודברי חכמים ומחלוקות המקובלות. מימות משה עד זמנו. והוא בעצמו היה מן המקבלים שקבל משמעון אביו ושמעון מגמליאל והוא משמעון והוא מהלל, עכ"ד:

ויהי בן שלשים שנה, הוא היה שמונים שנה אחר חורבן בית אלהינו (לדעת צמח דוד), נעשה נשיא ישראל בארץ כנען, ושרביט הנשיא ניתן בידו מראשי ישורון, מידי מלך רומי שהיה בזמנו, וכ"כ רש"י (שבת קכב רע"א) בד"ה אמרו, וראה דברי תוספות (מנחות קג סע"ב) בד"ה מעשה בפרידה, והיה אהוב מאד אצל מלך רומי שהיה בימיו, ושם המלך ההוא היה אנטונינוס פיוס בן האדריאנוס הסכל, שגזר על העברים שלא ימולו את בניהם (ותפס אשת רשב"ג ואת רבי בנה לדין כמ"ש למעלה), ולבסוף כאשר ראה ושמע מפי נאמניו שראו נערי ישראל נמולים ולא יכלו לברר הדבר, אמר מדוע אפקוד ולא ישמרו פקודתי ולענוש אותם בל אוכל, אהיה מלך וטוב ובטל גזרתו זאת, כ"כ בקורות ספרי רומי, ואח"כ מלך אנטונינוס פיוס בנו תחתיו, והוא היה אוהב כל איש בעובד כוכבים כישראלי ושנא המלחמות ואהב השלום ורדף שלום, והוא היה אוהב רבי אשר נזכיר בפנים. ולמלך זה היה בן ושמו אסורוס ז) כמאמרם (עבודת כוכבים י סע"א). ובת היתה לו ושמה גירא, כמאמרם (עבודת כוכבים י ב). ונכדו היה מארקוס אורעליוס אנטונינוס חכם יוני מפורסם, וזה אנטונינוס ועירא בר בריה דאנטונינוס רבה הנזכר במדרש (קהלת רבה נוח קי לה ד) ונזכירהו עוד בפנים. וכתב רבי עזריא מן האדומים בספרו הנחמד מאור עינים פ"ז שנמצא נדפס ספר יפה ומיושר לאנטונינוס נגד עובדי כוכבים (אולי דעתו היה לספר הנחמד הנקרא מארקוס אנטאניוס הנמצא בינינו והוא לא היה זה) אשר אולי בגללו ולמודו נתגייר אנטונינוס כמ"ש חכמינו עב"ד, ר"ל לפי שאמרו אנטונינוס אמר לרבי למה לא מוכלתני מן איכר פסחא א"ל רבי ומה נעביד לך, באימר פסחא כתיב וכל ערל לא יאכל בו, כיון ששמע אנטונינוס כן אזל וגזר גרמיה (פי' מל ערלתו) אתא לרבי וכו' הדא אמרה דאתגייר אנטונינוס, מלהון דרבנן אמרין דאתגייר אנטונינוס. דאמר ר' חזקיה ר' אבוהו בשם ר"א אם באין גרי צדק לעתיד לבוא אנטונינוס יבא בראש כולם (ירושלמי מגילה ותוספות עבודת כוכבים י ב). והמלך הזה אהב את רבי מאד, ושאל מפיו כמה דברים כמבואר (סנהדרין צא סע"א), ויעץ את רבי דברי סתר על שרי מלכותו ונגידי רומי כמבואר (עבודת כוכבים י א), וכל זה נבאר היטב בפנים במראה החמישי:

וכאשר היה נשיא על ישראל בחר שבת בית דינו בבית שערים כמאמרם (סנהדרין לב ב) וישפוט שם כל ריב אשר בא לפניו בחסד ובמשפט, והלך בדרכי דוד המלך אביו לעשות משפט וצדקה כדברי חז"ל משפט לזה, וצדקה לזה. והיה איש עניו מאד ושמע דברי כל איש ריבו מאיש ואשה זקן ונער, ואהב האמת וקבלהו מכל אדם כמבואר בפנים:

וירא מנוחה כי טוב והמחלוקת רבו בישראל בגלל התלמידים שלא כנפו תחת מוריהם ללמוד בהשגחה תורתם אשר קימו וקבלו לדעת כמאמרם בראשונה בא שאלה לפני החכמים בבית המדרש ואם שמעו (המורים דין זה) אמרו להם איך הדין, ואם לאו עומדים למנין רבו המטמאים טמאו. רבו המטהרי' טהרו, משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן רבו מחלוקות בישראל ונעשה התורה כשתי תורות (סנהדרין פח ב) ח). ואזר רבי בצדק מתניו והמציא תחבולה לתקן הדבר אשר עותו התלמידים אחרי מות אבי זקנו הלל הזקן, ואסף שנית כל הלכות ודינים הנראים ברורים מכל סיגים, ויערכם בשש מערכות וששים ספרים, למען ימצא הלומד כל דין ודין על כנו ולא יוסיפו היות בני הערובת כמבואר ממאמר ריש לקיש (שבת לא סע"א). אבל ירא עוד פן ישכחו הבאים אחריו תורתו ויעותו שנית את תקונו, כי מימי קדם לא היה רשיון לכתוב למודי דת ודין אשר לא כתוב בתורה, כמאמר ר' יהודה ב"ב כתיב כתוב לך את הדברים האלה, וכתיב על פי הדברים האלה, הא כיצד אלא דברים שבכתב אי אתה רשאי לומר בעל פה ודברים שבעל פה אי אתה רשאי לכתוב (גיטין ס ב). לכן ראה רבי אמתת הענין ולמד ספריו אלה ברבים עם התלמידים, וצוה להם שיכתבום עלי לוח ויהיו להם לאזכרה, ורבי חייא ראש תלמידיו אשר קרא עליו מארץ מרחק איש עצתי כמאמרם (מנחו' פה רע"ב), היה הראשון שכתב ששת ספרי רבי על עור צבי כמאמרם סיפור מזה באריכות (כתובות קג ב, בב"מ פה ב**). ואמרו תלמידיו ר' יוחנן ורבי שמעון ב"ל הטעם מדוע הרשה רבי לעקור דבר מן התורה. כי לדבריהם הנ"ל התורה אסרה לכתוב דברים שבעל פה. ודרשו טעמא דמילתא הכי דכתיב עת לעשות לה' הפרו תורתך מוטב תיעקר (דין מן) התורה ואל תשתכח תורה מישראל (תמורה יד ב), מסבה הזאת התיר לכתוב פירוש התורה ופרט דיניה הנאמרים בעל פה מימי קדם ט). ולא תפליא שאלה איך היה יכול רבי לברר הלכות ברורות ממחלוקת האנשים שהיו מקדם לו כבר כתב רש"י (כתובות נז סע"א) בד"ה הא קמ"ל, וז"ל איכא למימר אלו ואלו דברי אלהים חיים הם זימנין דשייך האי טעמא וזימנין דשייך האי טעמא, שהטעם מתהפך לפי שנוי הדברים בשנוי מועט ועיין במפרש ירושלמי (ברכות פ"א ו ב):

ויהי ביום כלות מורינו יהודה הנשיא מכתוב ספריו הנזכרים עד תומם, היה בן תשעים וחמש שנה, והוא בשנת שלשת אלפים תשע מאות ושבעים

ג) מדרש חזית שהוא בתוספות בהרבה מקומות הוא מדרש רבה על שיר השירים, שהחל במקרא חזית איש וכו'. ומדרש שוחר טוב שהוא לרוב בדבריהם, הוא מדרש תהלים שהחל במקרא שוחר טוב וכו'. וחסרי דעת חושבים למדרשים זרים.

ד) ותמהתי מאד על דברי הרמב"ם בהקדמת ספרו יד החזקה רבי יהודה בן רשב"ג זה הנקרא רבינו הקדוש, והוא קבל תורתו מאביו, ומר' אליעזר בן שמוע.

ה) כתב הרמב"ם בהקדמתו לספר יד החזקה, ואלו גדולי החכמים שקבלו (תורתם) מרבי, שמעון וגמליאל בניו וכו', ולא חשב בנו יעבץ החכם שהבאתי בפנים ואולי בעבור שלא נזכר ממנו דבר הלכה בתלמוד. ונראה לי כי הטעם הוא לפי שבנעוריו נכנס לגן עדן מקדם ולא שב לבוא ביתה כמבואר דרך ארץ זוטא סוף פ"א ע"ש.

ו) כתב הרמב"ם שם. תלמידיו שקבלו ממנו היו ר' חייא רב ושמואל וכו' ותמהתי עליו ועל הראב"ד שחפש בנרות לבדוק כל בדקיו להשיג עליו, למה שכתבו ביונתן בן עמרם שהיה מגדולי תלמידיו כמאמרם רב אסי אצל רבי יוחנן ור"י אצל ר' ינאי ור"י אצל רבי יונתן בן עמרם ור"י בן עמרם אצל רבי (ע"ז לו סע"ב) ור"ש בר' אמר לרבי שמא יונתן בן עמרם תלמידך הוא שאינו רוצה ליהנות מכתרה של תורה מימיו (ב"ב ח א) ומדוע שמטהו. גם למה השמיט, לוי, שהיה מגדולי תלמידיו כמבואר בהרבה מקומות בתלמוד כאשר נציע לפניך בפנים.

ז) חכמי התלמוד כתבו אסורוס בריה דאנטונינוס, ובקורות ספרי רומי כתוב שלא היה לו בן אמנם לקח ילד שעשועים לו לבן ושמו **וערוס**, ובהיותי בעיר ברעסלוי הגיד לי חכם אחד מברלין כי לדעתו יתאחדו דברי חכמינו בספרי רומי. וכוונת מאמרם. אסורס בריה דאנטונינוס, שהמלך אנטונינוס לקח לו לבן האיש ששמו **אנטונינוס סלוציוס וערוס**, וזה שכתבו **אַסְוֶרוּס** ר"ת כאילו היה כתוב אַ, סְ, וֶרוּס, ומפאת שגיאת המדפיסים נחסרו הנקודות אחרי ראשי המלות ונראה כשם א' ואולי כן הוא.

ח) ואל תשאל אם מקדם לא היה מחלוקת בישראל ולא היה כשתי תורות מדוע אמרו עומדין למנין אם יאמרו המטהרים או המטמאים למה לא יסכימו דעתם הלא תורה אחת לכולם. כבר פירש זאת בפשיטות בעל חובת הלבבות בהקדמת ספרו זאת נאמר אם נשאל מפיהם שאלה זרה אשר לא קבלו דינה ממוריהם, הורו אז כמשפט שכלם והטו אחרי הרבים.

ט) והרמב"ם כתב בהקדמתו לספר יה"ח רבינו הקדוש חבר המשנה ומימות משה רבינו לא חיבר איש חבור שלומדין אותו ברבים בתורה שבע"פ, והוא קיבץ כל השמועות והדינים והבאורים ששמעו ממשה רבינו בכל דור ודור וחיבר מהכל ספר המשנה ושננו לחכמים ברבים ונגלה לכל ישראל וכתבוהו כולם שלא תשתכח תורה שבע"פ מישראל, ולמה עשה רבינו הקדוש כך ולא הניח הדבר כמו שהיה, לפי שראה שהתלמידים מתמעטין והולכין, והצרות מתחדשות ובאות

*) נעלם ממנו גמ' ערוכה שם ע"א דהגולה הזהרו בכבוד אמכם מוקי שם באשת האב ע"ש והילך קאמר הכא דהוליד ממנה ג' בנים ועיין בכתובות ובודאי כוונתו הוא דמעולאתו הזהרו בכבוד אמכם מוכח כן. אבל האמת אינו כן כנ"ל. **) מן התימה. כי בשני המקומות מוכח להדיא להיפך כי בשני המקומות הוזכר שכתב חמשה חומשי תורה ומתניתא שתא סדרי מ' והכוונה האמתית כמו שפירש"י שם דמתניתא בע"פ ע"ש.

ושבעים וחמשה לבריאת העולם, ומאה וחמשים שנה אחרי חורבן בית אלהינו, ככה דעת רב שרירא גאון בתשובתו (הובאה בספר יוחסין לוח קטן), וכ"כ בס' הכוזרי קרוב לסוף מאמר ג' ובס' מאור עינים (פכ"ד) כתב וז"ל רבי חיבר המשנה שנת תק"ל לשטרות והוא שנת ק"ן לחורבן בית שני עכ"ד. קרא חבורו, משנה להורה הכהובה, כמאמרם שנה רבי משנה (יבמות נא) וכמוהו, וכתבו התוס' בשם רבינו תם המשניות היו קודם רבי אלא שרבי סדרם, אבל ברייתות היה שונה ר' חייא מה שהיה מוסיף רבי על המשניות (ב"ק לג ב) בד"ה בימי רבי. והוא תלמוד מפורש, וכי רבי לא שנאה ר' חייא מנין לו (עירובין נג א) וברש"י כתב (סנהדרין ס ב) בד"ה ר' חייא חזייה. לא איתפרש לן מאי בעי הכי, ונראה דאתא לאשמעינן אע"ג דר' חייא תלמידו דרבי הוה ובמקומו דרבי הוה (רצונו לומר אחר עלותו מבבל לארץ ישראל), כמאמרם עלו ר' חייא ובניו (סוכה כ ב ע"ש) לא חלק כבוד לרבי וכו' עכ"ד. ואמרו מאי לאו בזקנותיה דר' חייא (נדה יד ב) וכתב רש"י מדפליג על רבי רביה, ותוס' כתבו בשם הרשב"ם דר' חייא למד תחילה בבבל ולעת זקנותו עלה ולמד לפני רבי כדאמרינן תורה ונשתכחה עלה ר' חייא ובניו ויסדוה, ועי"ל מדקאמר ר' חייא לרבי אף אתה, ולא קאמר אף אתה רבי או מר, כמ"ש בעל פני יהושע (בסוכה י סע"א בפירש"י דברי חפץ ע"ש) ש"ם דבזקנותו הוה דהוה תלמיד חבר, כדאמרינן בשלהי מי שמת בן עזאי תלמיד חבר של ר' עקיבא דאמר ליה שב אתה ולא שב מר עכ"ד. י) ואנכי הצעיר אביא ראיה יותר קרובה לזה. והיא מרב בן אחי וחבר רבי חייא בעצמו, אמרו שאני ר' ירמיה דתלמיד חבר דרב הוה והיינו דקאמר ליה ר' ירמיה לרב מי בדלת ולא קאמר מי בדיל מר (ברכות כז רע"ב). וראה דברי תוספות (פסחים קו סע"ב) בדבור המתחיל שבקיה:

ויהי בן שמונים ושלש שנה גברה מחלתו עליו, ויסע את כל בני ביתו מעיר טבריא והעתיק אהלו שבת תחכמוני מעיר בית שערים, וילך לעיר צפורי, ואולם קטרון שם העיר בראשונה כמבואר (מגילה ו א), בחר לשבת שמה בעבור שעיר זאת עומדת בראש ההר וישב על בני העיר רוח חיים צח מעל שפיים, חשב פן יבחר שבת שם ורפא לו, כמאמרם כיון דחלש אמטייה לצפורי דמדליא ובסים אוירא (כתובות קג סע"ב), אבל כל שנות חייו שם היו בצער, וחליו גבר עליו יום יום כמאמרם באורך רב (ב"מ פ"ה א). ויחי שמה עוד שבע עשרה שנה, כמאמרם בחייו היה דר בצפורי י"ז שנה, וקרא על עצמו ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה ככה ויחי יהודה בצפורי י"ז שנה (ב"ר פרשה צו וירוש' כלאים) וצוה לעשות גמליאל בן בכורו לנשיא, כמבואר מדבריהם (כתובות קג ב), ובנו הקטן שמעון יהיה חכם העדה, שגם זאת היתה שררה בזמניהם כמו שמצאנו ר' מאיר אב"ד, ור' נתן חכם *) (הוריות יג סע"ב). וצוה לבניו ולתלמידיו בטרם מותו דברי טעם תפארת לעושיהם ותפארת לאחיהם בני תבל כאשר נבאר במראה הששי:

וימת מורינו יהודה הנשיא בן מאה שנה (לדברי יוחסין), ויאסף אל עמיו ביום הששי, כמאמר ר"נ בשם ר' מונא מעשה נסים נעשה בו ביום שמת רבי ערב שבת היה ונכנסו כל עיירות להספידו וכו' (ירוש' כלאים). ובהיותו קרוב למות היו כולם כמשתגעים מרוב צרה ואמרו בתמהון אם יאמר איש מורינו יהודה מת, נהרגהו בחרב, ויבא בר קפרא ותודיעם מותו ברמז לאמר:

מצוקים ואראלים תפשו בלוחות הברית וגברה יד אראלים ממעל וחטפו את הלוחות מידינו המצוקים (כתובות קד ע"א),

ואמרו אותו היום שמת רבי בטלה קדושת ישראל (כתובות קג ב), ותלמידיו הוסיפו במשנה בין מכסת מעלות חכמי ישראל, משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא (סוטה מט סע"א). ויקבר שמה בעיר צפורי וספדו עליו כמספד גדול אנשים לבד ונשים לבד, ונאספו שמה מכל ערי יהודה ויקראו לבכי ומספד ולחגור שק (ירוש' כלאים). ונפשו היקרה שבה אל בית אביה שמימה, וגם בתבל ארצה השאירה באחריתה ברכה לנו נחלת עדי עד, באר תורת משה הנאמרה בעל פה כתוב בקצור לפנינו, למען דעת תורת דת ודין בנקל. ונם חכמי העמים חשקו יפת מחברתו, עד שקם חכם נוצרי אחר קרוב לזמננו והעתיק ספרי המשנה לשפת אשכנזית, וקרא שם ההעתקה עפ"י שם מורינו המחבר, רבי, והחכם המפורסם רמבמ"ן ז"ל הגיה העתקתו באיזה מקומות, בספרי הבקורת שחברו חברתו, ולא אפונה כי אם ראה רבי זאת בחייו היה שמח מאד. כי אהב דבר הכמה וצחות בכל הלשונות שהכיר לדבר, רומית יונית, ועברית. ואמר כי הוא שנא את שפת ארמית בעבור שהיא לשון עלגים, כמבואר (ב"ק פג רע"א). אשרי לו ואשרי הבנתו, ואשרי שוהרי תורתו, הוכבדנו אודותו משרי העמים וחכמיהם אשר תחת שרביטם אנחנו יושבים, כסה כבודו על קלונינו, אמרו. היות ישראל לשמצה אין, אבותינו שקרו לנו לאמר בית יעקב מגואל, וזרע ישראל תועבה, לבבם השמן ועיניהם השע, לא יפעת ספרי חכמיהם לפנינו מלא חכמה ודעת ומיטב הנהגת חברת התבל. ואנחנו שארית ישראל נכבד בכבוד מורינו יהודה נשיא ישורון, נאכל פרי מעלל תבונתו, נלך בנתיבותיו כפי יכלתנו. בעזר חכם כמוהו יורם מעפר קרננו, בל נעוללהו עוד, אמנם נוסיף חבוש פאר לראשנו, נזרו נשביץ באבנים יקרות, נעשה ספרים בצלם דמות תבנית ספרו, נורה דעה בדברי צחות ובדרך קצרה כמוהו, נגלה עשות ספרי רוח והבל, נהין להשים תחתיהם ספר יקר לדרוש צדק משפט ומישרים, חכמה עצה תבונה ויראת ה', עד השמים נעוף להשיג האמת כאשר לאל ידינו, נודה לה' כי טוב, וכל אשר ברא בתבל יצר אך לטוב לנו כל הימים, למען רב שלום בניו יהיה, גם האבן לא ברא שיסקל בו איש מרעהו או ירה יירה, אמנם לבנות בו בתים ומבנה עיר ובנותיה אשר יכול האדם לגור בהם לנוח ולהנפש מעבודתו. והתושיה נתן לנו למען נדע לדרוך בדרכי האמת, אמת הרעיון והמדע, ואם נמיר כל טובו לרוע, נאהב מלחמה נמאס זרע השלום, ובאמת נכזב, נבגוד בחפץ תכלית בוראנו אלהי עולם, חלילה לנו מעשות ככה למעול מעל ברצון שדי, נבער כל ריב מקרבנו, ירפאו כל נגעי בעלי אסופות, כדרבונות על תלמי השדה נחקוק דברי החכמים עלי לוח לבנו, מאהבינו אך אמת ושלום יהיו, ומלאה כל הארץ דעה כמים לים מכסים, מרוח אלהים תופיע עלינו נהרה בל נבוש סלה:

ובאות, ומלכות רומי פושטת ומתגברת, וישראל מתגלגלין והולכין בקצוות הארץ, חבר חבור להיות ביד כולם, כדי שילמדוהו במהרה ולא ישכח, וישב כל ימיו הוא ובית דינו ולמדו המשנה ברבים.

י) בעברי דרך ארץ שלעזיע הייתי בחדש ימים אצל ידיד נפשי הרב הגאון הג' שמש העברים ופאר דורנו מורינו ורבינו **ישעיה פיק** והראה לי כי בספרו תקוני כלי שר"ת (ר"ת ש"ס רש"י תוס') אשר עודנו בכתב, הגיה דברי התוס' האלה במקום שב אתה ולא שב מר, צ"ל שבאת ולא שבא מר וכן מוכח שם בפרק מי שמתו ע"ש. ואתה קורא המשכיל! רב תודה לו, וברך את מעשה ידי כי אצלתי לך מברכתי.

*) מי גבר עינים לו לראות יראה שם בכתובות סימן זה ע"ש. ולך הח"ה הזכיר זאת ודחה זאת ע"ש.

מאמר על דקדוק לשון המשנה מהרב ר' שלמה לעוויזאהן

דע כי לשון המשנה לא היתה לשון העם בארץ ישראל בזמן בית שני, כאשר חשבו מקצת חכמי עמנו, (עי' רמב"ם פירוש המשנה תרומות פ"א משנה ה'), כי המון בני ישראל היו משתמשים כל ימי בית שני רק בלשון ארמית אשר העלו עמם מבבל. וכאשר יעידו על זה תרגומי אונקלוס ובן עוזיאל, אשר נוסדו לפני חורבן הבית למען הבין לעם ה' את חוקי האלהים ואת תורותיו. וכן במשנה עצמה כאשר ידובר מלשון כתבי ההמון, תהיה זו תמיד לשון ארמי, כמו לא כתב לה אם „תשתבאי אפרקינך ואותבינך לי לאנתו וכו'", וכן „את תהא יתבא בביתי ומתזנא מנכסי כל ימי מיגר ארמלותך בביתי וכו'" כך היו אנשי ירושלים כותבין (כתובות נ"ב), וכן „לא את הבור ולא את הדות אע"פ שכתב לו עומקא ורומא" (ב"ב ס"ד), וזה לאות כי המון העם לא היו מבינים אז רק בלשון ארמי. ע"כ כתבו ג"כ כתביהם בלשון זה אשר הבינו הכל, כגדול כקטן, כאיש כאשה. אבל בעלי המשנה אש' היו תופשי התורה בקרב העם, ומכירים בשפת עבר, רצו להורות ג"כ הלכותיהם ודיניהם בלשון הפארת אשר מעלה מקדם בקרב האומה, אמנם בהיות לשון ארמית הקרובה ללשון עבר שגורה בפיהם למאד, כי גם הם היו מדברים ארמית בדברי חול כשאר העם. על כן לא נשארה לשונם על טהרת לשון עבר. כי לפעמים העלו בדבריהם מלות ארמיות (אף במקום שלשון עבר היתה מספקת להם) ונתנו להם תמונה עברית ע"פ דקדוק לשון עבר, כאילו ממוצא שפת עבר יצאו. ולפעמים נתנו גם כן אל המלות העבריות תמונה ארמית ע"פ דקדוק לשון ארמי. ולפעמים הרכיבו האותיות או התנועות הבאות באחת מן המלות ע"פ דקדוק העברי, עם האותיות או התנועות הראויות לבא ע"פ דקדוק הארמי. ולו ארכו ימי שקט הבית השני, אשר רוב התלמידים היו אז מכירים עוד בטיב שפת עבר, ותופשי התורה

בקרב

בקרב עם ישראל לא היו מלמדים עוד תורתם בלשון ארמי, כאשר עשו אחרי כן בעלי הגמרא, אזי התהוה ברבות הימים מהרכבת לשון עברי וארמי, לשון חדשה מושלמת בכל חלקיה, כאשר התהוה זה כמו אלף שנה לשון חדשה מהרכבת לשון רומי עם לשון עם גאלליא. כי כאשר התפשט העם הנזכר על ארצות הרומיים ויתערבו עמהם, רבים מהמה החלו לבטא מלות לשונם ע״פ הברת הרומיים וע״פ דקדוק לשון רומי, ולהפך רבים מהרומיים החלו לבטא מלות לשונם ע״פ הברת ודקדוק לשון עם גאלליא. ומזה יצאה לשון איטלקי המפורסמת בצחותה ובנעימתה עד למאד. אמנם אחרי חורבן בית שני ואחרי מות רבי ובניו, אשר שפת עבר הלכה הלוֹך ידלה, ולא נודעה כי אם לאחד בעיר ולשנים במשפחה וחדלה תורת מורי ישראל להאמר בלשון המשנה, אז חדלה ג״כ השתלמות הלשון הזאת, כיונק העולה מבין מטעי שדה, אשר יקטף באבו בטרם החל עוד לציץ ציץ ולהפריח פרח, וכאשר אודיעך פה בקצרה.

והנה המלות הארמיות אשר באו בדברי המשנה בתמונה עברית, הן רבות מאד. כמו השם אִילָן אשר יגזור בעל המשנה משם ארמי אִילָנָא תחת השם עץ בעברי. השם דֶּקֶל מן ארמית דִּקְלָא תחת תָּמָר בעברי. התואר אֶמְצָעִי מן ארמית מְצִיעָא תחת תִּיכוֹן בעברי. השם מָמוֹן מן ארמית מָמוֹנָא תחת כֶּסֶף בעברי (ולפעמים יכנה בעל המשנה הכסף בשם מעות, על שם מטבעות קטנות אשר נקראו בלשון ארמי מָעִין, ובלשון הקודש תקרא המטבע הזאת גֵּרָה, כי תרגום עֶשְׂרִים גֵּרָה, עסרין מעין). וכאשר ישתמש האיטלקי על השם כסף בכלל בשם danari או puatrini אשר הן מטבעות קטנות ידועות בארצו. וכן בפעלים, כמו הפעל נָטוֹל מן ארמית מִטַּל תחת הפעל לָקוֹחַ בעברי. הפעל תָּבוֹעַ מן ארמית מִתְבַּע תחת הפעל בַּקֵּשׁ בעברי, וכמוהם רבו מאד כן בשמות כן בפעלים.

וכן יתאר בעל המשנה לפעמים המלות העבריות בתמונה ארמית, כמו תחת יו״ד מ״ם ברבוי זכר, יאמר בעל המשנה על פי הרוב יו״ד נו״ן, כמו בּוֹנִין, מוֹסִיפִין, גְּבוּלִין, גִּידִין, חִיטִּין, שְׂעוֹרִין, והוא ע״פ דקדוק הארמי. וכן ישנה על פי הרוב שרשי נל״א לנל״ה. כמו קוֹרִין, מְצוּיָה, בְּרִיָּה, מן השרשים, קרא, מצא, ברא. וזה ג״כ על דרך לשון ארמית.

וכן יכתוב בעל המשנה הרבה פעמים סמ״ך תחת שי״ן שמאלי במלות העבריות. כמו סִיד, מְאוֹרָסָה, סוֹחֲטִין, תחת שִׂיד, מְאוֹרָשָׂה, שׂוֹחֲטִים, וכאשר יכתוב הארמי המלות עַסְרִין, בִּסְרָא, בּוּסְמָא, בסמ״ך, והן תחת המלות עֶשְׂרִים, בָּשָׂר, בּוֹשֶׂם, בעברי.

ומדרך לשון ארמי הוא להכניס בין אותיות שרשי הפעל, האות הנוסף בשמות לסימן המשקל, כמו יתמסכן. נתרוקן, מן השמות מסכן ריקנו. וכן יעשה ג״כ בעל המשנה, כמו הפעלים תרום, התחיל, התריע, הנגזרים מן השמות תרומה, תחלה, תרועה.

ולפעמים יניח בעל המשנה דקדוק העברי כמו שהוא באחת מן המלות, אבל יחליף בה אות אחת באות אחרת ממלה ארמית השוה בהוראתה אל המלה העברית, כמו תחת כמוהו יאמר בעל המשנה כמותו בהחליפו הה״א לפני אות הכנוי בתי״ו הבאה במלה ארמית כותיה ג״כ לפני אותיות הכנוי.

ולפעמים ירכיב בעל המשנה דקדוק העברי עם דקדוק הארמי באחת מן המלות, כמו בבנין נפעל הרבה פעמים. כי ידוע, כי סימן בנין נפעל בעברי, הוא נו״ן לפני פ״א הפעל, והארמי ישתמש בסימן האתפעל תחת בנין נפעל, כמו נטמאת הוא בארמית אִסְתְּאַבַת, נִמְנַע אִתְמְנַע, יֵאָמֵר יִתְאֲמַר, יֵאָסֵף יִתְכְּנֵשׁ, ובעל לשון המשנה ירכיב שני הסימנים האלה, וישתמש ע״פ הרוב בסימן נתפעל תחת בנין נפעל בעברי, כמו נִתְפַּצְּעוּ הָאֱגוֹזִים, נִתְפָּרְדָה הַחֲבִילָה, תחת נִפְצְעוּ נִפְרְדָה.

סימן מקור הקל בארמית הוא מ״ם נוספת לפני פ״א הפעל, כן בשלמים כן בנחים, כמו מעבר מכנש מתב, ובחסרי פ״א נו״ן ונחי פ״א יו״ד יאמר הארמי עד״מ בהוספת למ״ד בכל״ם לפני המקור, למטר למפק למירת למיתב מן נטר נפק ירת יתב. וכאשר תשמיט המ״ם הנוספת מלפני אותיות השרש במקור, והשוה אותן בזה אל לשון עבר אשר לא תטיל מ״ם נוספת במקור הקל אזי תאמר לְטַר, לפק, לירת, ליתב, ובתמונה הזאת ישתמש בעל לשון המשנה במקור עם למ״ד משרשי לשון עבר אשר הם מחסרי פ״א נו״ן ונחי פ״א יו״ד, ויאמר עד״מ לגש, לטע, לירש, ליצא, תחת לגשת, לטעת, לרשת, לצאת ע״פ דקדוק העברי.

סימן ריבוי נקבה בלשון ארמי הוא קמץ בלמ״ד הפעל המושך אל״ף בכחו, כמו מן תֻּשְׁבַּחְתָּא הרבוי תֻּשְׁבְּחָתָא, מן גְּבוּרְתָּא גְּבוּרָתָא ובלשון עבר הוא וי״ו תי״ו אחרי למ״ד הפעל כידוע, ובעל לשון המשנה ירכיב לפעמים שני סימנים הרבוי יחד, באמרו עד״מ פרסאות מרחצאות שובבאות.

ידוע כי מלבד התחלפות קריאת הדברים בלשונות שונות מצד חומר המלות, ר״ל מצד הברתם המורכבת מאותיות ותנועות, גם מצד צורתן, ר״ל מצד טעם הראשי אשר יניע את מניח הלשון לכנות דבר אחד במלה זאת ולא באחרת, נוטות הלשונות בדרכיהן מאד זו מזו, כי בעל מניח לשון זאת יכנה את הדבר ע״פ משיג זה, ובעל מניח לשון אחרת יכנהו ע״פ משיג אחר, עד״מ הגרת מי נהר ממקום גבוה למקום נמוך, יקרא בעל לשון הקודש משק (ישעיה ל״ג ד׳) (עיין פי׳ רש״י שם) משרש שקק שענינו המיה, והאשכנזי יכנה (וואססערפאלל), על שם הנפילה, מפעל אשכנזי (פאללען). הנך רואה כי העברי יבחר בשם זה ע״פ הפעולה אשר תפעל הגרת המים במורד, בחוש השמע, והאשכנזי יבחר בשם האחר ע״פ הפעולה אשר תפעל ההגרה הנזכרת בחוש הראיה, והנה אם תרצה לכנות ההגרה ההיא בלשון עבר בשם מַפַּל מַיִם, ע״ש הנפילה כאשר יכנה האשכנזי, שוב לא תהיה הקריאה הזאת עברית, אף כי המלות הן מלשון עבר. בהיות כי העברי יכנה את העצם הזה ע״פ משיג אחר, כאשר ראית.

והנה כזה עשה בעל המשנה הרבה פעמים, כי בדברים רבים יבחר הקריאה הארמית תחת הקריאה העברית, אך תחת המלות הארמיות ישתמש הוא במלות עבריות. עד״מ הבית אשר יתאסף שם קהל עם במועד הקבוע להתפלל, יקרא בלה״ק בֵּית תְּפִלָּה (ישעיה נ״ו) על שם תכלית האסיפה אשר היא להתפלל, אבל הארמי יקראהו בֵּי כְנִישְׁתָּא על שם האסיפה עצמה (כי כנש בארמית, כמו כנס בעברית) ובעל לשון המשנה יבחר בקריאה הארמית ויעתיקנה ללשון עבר במלות עבריות בֵּית הַכְּנֶסֶת. וכן יאמר על עצם המוכשר לדבר מה רָאוּי. כמו רָאוּי לדון, והוא ג״כ ע״פ לשון ארמית, כי הארמי יאמר על ענין זה חָזֵי, כמו חָזֵי לְמֵידָן, והוראת שרש ראה בלשון עבר, כהוראת שרש חזה בלשון ארמי. וכן יאמר על דבר הרגיל מָצוּי תחת אשר הארמי יאמר שְׁכִיחַ כמו רוּחַ מְצוּיָה תחת זִיקָא שְׁכִיחָא, כי הוראת שרש מצא בעברי כהוראת שרש שכח בארמי, דוק ותשכח. וכן יאמר תחת מלת לְבַד חוץ*), כי הארמי יאמר בַּר תחת לבד בעברי, והוראת מלת בַּר בלשון ארמי כהוראת מלת חוץ בלשון עברי, כמו מִחוּץ לַמַּחֲנֶה, תרגומו הוא מִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא, וכן ישתמש בעל המשנה במלת יָפֶה תחת טוב, כמו הַיָּפוֹת שֶׁבָּהֶן תחת הַטּוֹבוֹת שֶׁבָּהֶן, והוא ע״ד לשון ארמי אשר יכנה הטוב בשם יפה, כמו מלכי יִשְׁפַּר עלך (דניאל ו׳) ר״ל עצתי תיטב בעיניך, הפך העברי אשר יכנה היפה בשם טוב, כמו ויראו בני האלהים את בנות האדם כי טובות הנה (בראשית ו׳) — והבן.

ולפעמים יגזור בעל המשנה מלות חדשות מן המלות הארמיות, בהחליפו אחת מאותיות המלה הפך מנהג החלוף אשר מלשון עברי ללשון ארמי, עד״מ משל מנהג לשון ארמי הוא להחליף הצד״י במלות העבריות בקו״ף, כמו תחת אֶרֶץ יאמר הארמי אַרְקָא, וכן תחת הפעל פָּצַל יאמר קְלַף בחלוף והפוך, ובהפך זה יגזור בעל המשנה השם רְצוּעָה ממלה ארמית עַרְקְתָא, וכן הוא מדרך לשון ארמי להחליף במלות העבריות הזיי״ן בדל״ת, כמו תחת זכר יאמר הארמי דִּכְרָא, ולהפך יגזור בעל המשנה הפעל חָזַר**) מפעל הארמי הֲדַר בהחליפו גם הה״א בחי״ת כנהוג.

וימצאו גם מלות עבריות חדשות בלשון המשנה הנגזורים מן השרשים הנמצאים בספרי הקודש, כמו הפעל חָפַן אשר יגזור משם חפנים, השם מַחַק אשר יגזור כפעל מָחוֹק להורות על הכלי המשוה פני המדה במחיקה, וכהנה רבים המועילים להרחבת הלשון. ובזה נשלם מה שרציתי להעיר בקצרה על דקדוק לשון המשנה, ישמע חכם ויוסף לקח.

---

*) ונמצא גם פעם אחת בספר קהלת, ומי יחוש חוץ ממני (קהלת ב׳). וימצאו עוד בספר הזה, הרבה דרכי הדבור, אשר המה כפי סגנון לשון ארמי, והטעם ידוע למשכילי עם.

**) ואולי שהוא, כי תרגום יונתן בנביאים לא נכתב בצחות לשון ארמי כתרגום אונקלוס. כי לפעמים ינהג הוא במלות לשון המקראים כמלת חזר ודומיו, וישתמש בהן כבמלות ארמיות גמורות לכן סגנונו ארמי. גם הרבה מלות יוניות ורומיות ימצאו בלשונו

דרכי המשנה וכללותיה

מספר עץ חיים להגאון מהור"ר יעקב האגיז זצ"ל

הכלל הא' אין למדין מן הכללות אפילו במקום שנאמר בהם חוץ בריש פרק בכל מערבין מימרא דרבי יוחנן ופירש"י כל היכא דתנן כלל לא אמרינן דווקא הוא דאיכא כלל דלא דק במילתיה ואיכא מילי דליתנהו בההוא כלל . ואפילו מקום שנאמר בהם חוץ מדבר פלוני דאיכא למימר מדאפקיה להאי ודאי דק בכלליה אפילו הכי לא ילפינן מיניה דדילמא שייר ולא אפיק כל מאי דבעי עכ"ל רש"י ז"ל . ומייתי רבי יוחנן ראייה מהא דתנן בפ"ק דקדושין כל מצות עשה שהזמן גרמא אנשים חייבים ונשים פטורות וכללא הוא הרי מצה והקהל דמצות עשה שהזמן גרמא ונשים חייבות אלא אר"י אין למדין מן הכללות וכו' וכתב מוהר"י קארו בכ"ג שלו בשם הר"ן פרק שבועת הדיינים דהיינו בדברי התנאים אבל בדברי האמוראים הוא דווקא . וכתבו בתוספות ר"פ במה מדליקין גבי אין מדליקין לא בלכש ומוקי בגמרא בשוכא דארזא בעמרניתא דאית ביה וא"ת הא מסיפא שמעינן ליה כל היוצא מן העץ אין מדליקין בו אלא פשתן ויש לומר שאין למדין מן הכללות אפילו במקום שנאמר בהן חוץ :

כלל ב כתב הר"ש כל היכא דתני הכל לדרשה כלומר לאתויי דבר שלא היה במשמע וכולהו מייתי להו בשמעתא קמייתא דערכין כגון הכל שוחטין לאתויי מומר אוכל נבלות לתיאבון ואחרים הרבה. אבל מלת כל זימנין דדריש מיניה וזמנין דלא דריש וסיים דבריו דלעולם מלת כל לא דרשי' לרבוייא ואותם שמדקדק בהם לאו מלישנא ומשמעותא דכל דריש אלא מיתור המשנה כגון בפרק קמא דפסחים כל מקום שאין מכניסין בו חמץ אין צריך בדיקה דדרשינן מיניה לאתויי חורי הבית העליונים וכו' לפי שכל אותו הדבור מיותר ולא מתיבת כל דריש :

כלל ג אורחיה דתנא לפרושי זימנין וזימנין ממאי דסליק וזימנין ממאי דפתח כמו בריש בכורים יש מביאים ולא קורין ויש שאינן מביאין ומפרש במאי דסליק ר"ל בחלוקה שסיים ממנה מתחיל לפרש ובר"פ יש נוחלין ומנחילין נוחלין ולא מנחילין וכו' אלו נוחלין ומנחילין היינו ממאי דפתח . וטעמא דאין התנא מדקדק להשוות לשונו בכל המקומות אומר שם הר"ן בחדושיו כדי להשמיענו דליכא קפידא במלתא וכל תנא דתני כמו שרוצה שפיר דמי וליכא בהא מלתא משום ותבחר לשון ערומים והאי טעמא נמי סליק שפיר בכל מאי דאמרינן דאורחיה בהכי ובהכי כגון זימנין דתני הענין ברישא והדר תני המנין כמו האשה נקנית בשלש דרכים וזימנין דתני המנין ברישא כמו שבעת ימים קודם יום הכיפורים ובתוס' דריש ע"ז כתבו כמו כן . והייתי סבור לומר כי להיות שרבי היה שונה המשניות מפי החכמים שהיו מעידים עליהם כלשונם ממש בלא שינוי לכך לפעמים שונה המנין קודם או להיפוך כפי לשון התנא שהביאו לו ומר אמר ליה כהאי לישנא ומר א"ל כהאי לישנא וכי היכי דתנא ג"כ בריש קמא וכשהזיק חב וכו' ואמרינן דהאי תנא ירושלמי ולא שהיה תנא אחד שפעם הזכיר בלשון זה ופעם שינה את לשונו . איתא בריש שבועות שתים שהם ארבעה ידיעות הטומאה וכו' יציאות השבת שתים וכו' מראות נגעים וכו' ותנא מפרש ידיעות הטומאה ברישא וקמתמה גמרא פתח בשבועות ומפרש ידיעות הטומאה ומשמע שם בתוספות שאין לומר פתח במאי דסליק מיניה אלא כשמפרש תחלה החלוקה שבה סיים דאז שייך לומר שמפני שהיה עסוק בה פירשה תחלה אבל בשאחר אותה חלוקה הזכיר חלוקה אחרת לא שייך האי טעמא :

כלל ד דרך המשנה והברייתא דתני מילי טובא ושייר דתנא לאו כרוכלא דליחשוב וליזיל והיינו דאמרינן בכל דוכתא תנא ושייר . ודוקא טפי מחד אבל חד לא משייר כלום ומאי דקתני דוקא קתני וכדפריך בכל מקום דאומר תנא ושייר חדא מילתא מאי שייר דהאי שייר והטעם דכיון דטרח תנא למתני כולהו מילי לא הוה משייר חדא ומדשייר ש"מ דלא כ"ל . והיכא דקתני מניינא או אלו מוכח בכמה דוכתין דלא אמרינן תנא ושייר בפ"ק דקדושין וכ"ת תנא ושייר והא אלו קתני . ומיהו איכא דוכתי שאומר תנא ושייר אע"ג דקתני אלו בסוטה פ' אלו נאמרים בכל לשון שייר שבועת הדיינין ושבועת ביטוי וכן בכמה דוכתי והתוס' העלו שצריך לחלק דכל היכא דתני עניינים רבים אמרינן תנא ושייר אע"ג דקתני אלו כגון ההיא דסוטה אבל כי לא תני עניינים רבים וקתני אלו לא אמרינן תנא ושייר :

וכן גבי מניינא יש מקומות דתני ושייר בפ' החולץ תני ר' חייא וד' שניות להם מדברי סופרים ומסיק התם בגמ' דתני ושייר ועיין פרק קמא דקדושין . וכל היכא דקתני אין בין זה לזה אלא כך וכך לא שייך לומר תנא ושייר דודאי דוקא קתני כדמוכח בפ"ב דקמא ובריש מרובה ואם תמצא מקום דשייר צריך לתת טעם לדבר כי ההיא דמגילה אין בין נדרים לנדבות אלא שהנדרים חייבים באחריותם וכו' ולאו דוקא דאחרים נמי איכא בין נדר לנדבה כדאיתא במנחות פ' התודה והאי דקתני אין בין אגב גררא דשאר אין בין קתני לה תוספות פרק מרובה עכ"ל ה"ע . ובתוס' דמגילה דף ח' כתבו דאף דקתני אין בין שייך למימר תנא ושייר היכא דשייר תרתי אבל בשביל חדא לאו שיורא הוא ובפרק מקום שנהגו דף נ"ד אין בין ט' באב ליום הכיפורים אלא שזה ספקו אסור ופרכינן הא לכל מילי שוין והתניא וכו' א"ר פפא תנא קולי קולי קתני ור"ל אין בין זה לזה לענין קולא אבל בחומרי דחמיר זה מזה לא איירי הכא :

והר"ש בספר כריתות לשון למודים סוף שער ב' משמע מדבריו דכי לא תני מנין אז לא דייק מאי שייר דהאי שייר ושייר אפילו הדא אם לא היכא דדייק בלישניה כגון הא דקתני בבבא קמא דף ט' י' חומר בבור מבשור וכן גבי מה בין תם למועד וכל כיוצא בזה משמע דדייק בלישניה והיכא דתני מניינא שייר תרתי כן כתבתי בשם רש"י . וכתב ואין להקשות מהא דפריך בריש בבא קמא דף ה' מטמא מדמע מנסך דממונא הוא ליתני והא איכא שלשה מילי וליכא למיפרך מאי שייר דהאי שייר דריש להרע דרבי חייא בא לאוכופי על רבי הושעיא ועל מהגיהין משמע שהוסיף כל מה שיש להוסיף בלא שיור . וכתב עוד הר"ש והיכא דתני מניינא איכא למ"ד דלא נחית לשיורא פי"א דתרומות גבי ושאר כל מי פירות של תרומה רבי אליעזר מטמא משום משקה א"ר יהושע לא מנו חכמים שבעה משקים כמוני פטמים אלא אמרו שבעה משקים טמאים ושאר כל המשקים טהורים ועיין מה שכתבתי שם בס"ד ומוהר"י קארו הביא בשם הרמב"ן בפרק קמא דקדושין דניחא לדחוקי מתניתין ולאוקמה כיחידאה מלומר תנא ושייר כדאשכחן בפ"ק דב"ק ופ"ק דכתובות אי משום חצי כופר לאו שיורא הוא הא מני ר' יוסי הגלילי היא וכן כתב הרשב"א בפ"ק דב"ק וכתב בס"כ לשון למודים שער ג' דמה ששייר במתני' תני בברייתא :

כלל ה אורחיה דתנא נקיט ברישא מילתא דפשיטא והדר הוסיף עלה מילתא דרבותא ור"ל לא זו בלבד אלא אף זו ולפעמים תני איפכא מילתא דרבותא ברישא והדר מוסיף עלה מילתא דפשיטא ור"ל זו ואין צ"ל זו בפרק חלון שבין שתי חצרות רובו למעלה מעשרה ומקצתו בתוך עשרה וכו' . וזה התירוץ דזו ואין צריך לומר זו אינו מתרץ אלא מדוחק גדול . ובקידושין מדקדק פרק האיש מקדש בו ובשלוחו השתא בשלוחו מקדש בו מבעיא ולא קאמר לא זו אף זו . וכתבו בתוספות דבשתי תיבות לא שייך לומר לא זו אף זו . וכתב בעל כ"ג בשם רשב"ם פרק חזקת דכל מקום שאומר וכן כאילו אמר לא זו אף זו דקאמר מתניתין וכן האשה הנושאת ונותנת ופריך בגמרא מאי וכן דאי משום ששניהם שוים ליתני והאשה הנושאת מאי וכן . וה"ע כתב דאף על גב דאמרינן דאורחיה למיתני לא זו אף זו . היכא דאשכח טעמא מדקדק . וכתב ש"י בשם תוספות שאין לומר זו אף זו כשהאחד בכלל חברו כדאיתא בפרק מפנין ארבע וחמש קופות ופריך חמש מפנין ארבע מבעיא ומשני ארבע וחמש כדאמרי אינשי ולא משני לא זו אף זו ובפרק במה אשה האריכו . עוד כתב בשם גאון שאין דרך שיהיו ב' בבות לא זו אף זו ובשניות זו ואין צריך לומר זו . ובכריתות יהיב טעמא לזו אף זו דתנא שמע לשון ראשון וכתבו ושוב שמע מפי תנא אחר חדוש גדול יותר מזה ונראה בעיניו וכתבו . וזה ע"ד שאומרים בגמרא משנה ראשונה, לא זזה ממקומה שהיתה הגרסא שגורה בפי התלמידים ולא היה אפשר לעקרה מפיהם :

כלל ו כל היכא דאיכא בין זה ובין זה או אחד זה ואחד זה אין לדקדק למה לי סיפא מרישא שמעינן לה דאורחיה דתנא בכל דוכתא דקתני בין זה ובין זה בתוספות בפרק כיצד צולין גבי אחד עצם שיש בו מוח ואחד עצם שאין בו מוח . וה"ע מצא בריש מ"ק דקתני בין ומדקדק הגמרא ושמא כיון שיש לו טעם מדקדק . ובתוס' פ"ב דכתובות דף כ"ד אחד חדשות ואחד ישנות הביא מפי' רש"י דדרך התנא להזכיר הפשוט קודם ואר"י דהיכא דקאי אפלוגתא או אקרא מזכיר הפשוט קודם ור"ל את' זו שהיא פשוטה בפסוק או שאתה מודה לי ואחת זו דין אחד אבל היכא דלא קאי אמידי אין להקפיד איזו ישנה תחלה . וכשאומר לא זה ולא זה הוי כמו אחד זה ואחד זה :

כלל ז פעמים תני סיפא לגלויי רישא כלו' לפ' על מה שיש לטעות ברישא ואע"ג דהיא גופא לא צריכא כי הא דקידושין פ"ק התקדשי לי במנה זה וכו' ואומר התם אי ס"ד רישא במנה כתב השתא במנה סתם לא הוו קדושין במנה זה מבעיא ודחינן תנא סיפא לגלויי רישא שלא תאמר רישא במנה זה אבל במנה סתם הוו קדושין תנא סיפא מנה זה מכלל דרישא מנה סתם :

כלל ח פעמים תני והדר מפרש כלומר אומר שני דברים והאחד פירוש הראשון כריש קמא השור והבור והמבעה וההבער ואיכא מ"ד בגמרא מאי מבעה הבער ותני והדר מפרש וכן בריש סנהדרין דיני ממונות בשלשה גזלות וחבלות בשלשה ואיכא למ"ד מה הן קתני מה הן דיני ממונות גזלות וחבלות :

כלל ט דרך התנא למיתני דבר והפכו ואע"ג דסיפא אתיא לה מדיוקא דרישא בפרק כיצד מעברין אלו שמעברין הגשר והקבר שיש בהם בית דירה ואלו שאין מעברין הגשר והקבר שאין בהם בית דירה אלא דתני דבר והפכו :

כלל י דרך המשנה והברייתא דתני כמה מילי בהדי הדדי באגב כלומר אגב דתני הני תני נמי הני משום דדמיין ואע"ג דאין כאן מקומו בפרק קמא דשבועות תני שבועות שתים שהם ארבע ידיעות הטומאה מראות נגעים יציאות השבת ומפרש בגמרא דאגב דתני שבועות וידיעות דכתיבי גבי הדדי תנא נמי כולהו ודכוותייהו אין מספר . וכתב ש"י דמפני שלשה דברים יחבר התנא הדברים באגב . האחד מפני שהם שוים בגזרה כמו בריש ביצה דתני שלשה דינים מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל . השני מפני ששוים בלשון . השלישי משום אשגרת לשון ועיין במשנה ב פרק ג דברכות . ואפשר לצרף לזה דלפעמים תני דברים באגב לחבר אותם להלכה פסוקה לומר כשם שהלכה במשנה זו כן ההלכה כזו והיינו דאמרינן מדתני לה גבי הלכתא פסיקתא בפרק קמא דע"ז דף ז' פירש"י דתני כל המשנה ידו על התחתונה גבי כל החוזר בו בהשוכר את הפועלים דלא הוה שייך למתנייה התם כהשוכר דהא לא איירי בההוא פירקא בשינוי אלא בחזרה ומדתניא התם שמע מינה הלכתא קא פסיק ואזיל עכ"ל . ובתוספות פירוש אחר שם ולא גרים גבי אלא משום דקתני לה כי הלכתא פסיקתא דקתני כל המשנה הוא לשון הלכה פסוקה . זימנין תני במתני' מילתא דלא צריכא ואמרי' כדי נסבא כלומר בחנם ושטפא בעלמא אגב ריהטא ועיין במשנה ב' פ"ג דברכות ובפ' החולץ גבי אשתו שמתה מותר באחותה אמר רב יוסף כאן שנה רבי משנה שאינה צריכה :

כלל יא אורחיה דתנא למיתני סיפא דומיא דרישא ואע"ג דהוה מצי למיתני חדושא טפי אפילו הכי איידי דתנא רישא הכי תנא נמי סיפא הכי בפרק אלו דברים היה מהלך חוץ לכרך וראה אור אם רובה עובדי כוכבים אינו מברך ואם רובה ישראל מברך והוא הדין דאפילו מחצה על מחצה נמי מברך והא דתני רוב ישראל איידי דתנא רישא רוב עובדי כוכבים תני סיפא רוב ישראל. ואיתא בפ' כל התדיר דף צ"א בשלמא סיפא תנא משום רישא אלא רישא משום סיפא מי תנא . ומשני אין אמרי במערבא דתני רישא משום סיפא. ובתוס' ברפ"ק דכתובות כתבו דמש"ה איידי אין לשנות טעות אלא מילתא דלא צריכא אבל לא מילתא שאינה אמת :

כלל יב כתבו בתוספות דאורחיה דתנא לאשמעינן בקיצור אף למה שמפורש במקום אחר

אחר ועיין בריש ברכות. וכתב ה"ע ואין להקפיד בכך הואיל ולא קתני בבא יתירא בשביל כך ואין אריכות לשון וכן כתבו בתוס' ס"פ התולץ דאורחיה דתנא לשנות בקיצור אף למה שמפורש בפסוק ועיין מ"ש כלל כ"ו :

כלל יג פעמים במשנה או בברייתא קשיא דיוקא דרישא לדיוקא דסיפא ומשיב ואומר נעשה ולא קשיא מידי כלומר התנא הכי קאמר דיוק של הרישא נעשה כמו הסיפא עצמה ודינו כמות ותו ליכא למידק מידי שהסיפא לאו לדיוקא קתני לה אלא לדומיא והוי כמו חסורי מחסרא ולאו דוקא חסורי מחסרא שמגיה המשנה אלא ר"ל דתנא ה"ק כי הא דפרק קמא דקידושין נתן לה כסף ואמר לה הרי את מקודשת לי אינה מקודשת וכו' ודייק התם דסיפא דהך ברייתא סתרה לרישא דטעמא דנתן הוא ואמר הוא הא נתן הוא ואמרה היא לא הוו קידושין אימא סיפא נתנה היא ואמרה היא אינה מקודשת הא נתן הוא ואמרה היא הוי קרושין. ה"ק נתן הוא ואמר הוא מקודשת ואם נתן הוא ואמרה היא נעשה כמי שנתנה היא ואמרה היא ואינה מקודשת ודכוותיהו בי"ט בפרק אין צדין :

וראוי שתדע דלא שייך נעשה אלא כשרישא וסיפא בחד טעמא כי הך דקידושין דנתן הוא ואמרה היא דהוי טעמא דסיפא ורישא משום דכתיב כי יקח איש אשה ולא שתקח היא את עצמה וכן כה"ג. אבל היכא דלאו חד טעמא הוא לא שייך לומר נעשה כדמוכח בפ"ק דחולין דמייתי הא דתנן הכופה קערה על הכותל בשביל שתודח הקערה הרי זה בכי יותן פירוש חשובין הם הנך גשמים להכשיר את הזרעים דהא ניחא ליה בנפילתן להדחת הקערה. ואם בשביל שלא ילקה על הכותל אינו בכי יותן פי' דהא לא ניחא ליה בהנך גשמים ופריך הא גופא קשיא אמרת בשביל שתודח הקערה ה"ז בכי יותן וכו' ולא משני נעשה משום דהכא לא הוי מחד טעמא הדיוק והסיפא דזה משום דלא ניחא וזה משום דהוי כתובר הכי איתא בספ' כריתות לשון למודים שער ג' :

וזימנין אומר רישא פלוני פירוש אליבא דהאי תנא וסיפא פלוני אליבא דתנא אחר או תברא מי ששנה זו לא שנה זו כי הך דחולין ודכוותה ביבמות פרק חרש ובכמה דוכתין. ופירוש תברא רוצה לומר שבורה מחלוקת לשני דיעות ומי ששנה רישא לא שנה סיפא ומי ששנה סיפא לא שנא רישא. ובפרק הפרה דף מ"ת דפרכינן מדיוקא דרישא אדיוקא דסיפא וכתבו בתוס' הכא לא משני נעשה כדמשני בפרק קמא דקדושין משום דהכא אית ליה שנויא אחרינא דקאמר תברא אבל התם ליכא למימר תברא דליכא פלוגתא במלתא עכ"ל. משמע דהיכא דאיכא תנאי דפליגי בהדיא אז מתרץ תברא ואע"ג דמצי לתרוצי נעשה דכיון דאיכא תנאי דפליגי מוכחא מילתא. וכתבו בתוספות פרק רבי עקיבא דף פ"ז דלא קפיד לאוקומי כתנאי אלא בתרי בבי דמסוכות זו לזו אבל ההוא דריש פירקין המרוחקת מההיא דפולטת לא קפיד. ובס"כ לשון למודים ש"ג סימן א' מייתי מפרק המפקיד דף מ"א במתניתין דחבית מקשה מסיפא לרישא וניחא ליה לרבי יוחנן לאקומיה בתרי תנאי וסיפא ורישא בחד טעמא מלאוקמיה בחד תנא ובתרי טעמי גבי מאן דמוקי חבית אליבא דחד תנא מובילנא מאני בתריה לבי מסותא ואיכא אמוראי דמוקמי כחד תנא ותרי טעמי כלומר דסיפא מיירי בענין אחר דלא מיירי ברישא ועושה אוקמתא ואומר בסיפא הכא במאי עסקינן שהיתה במקום שאינו מקומה וכדאיתא התם וכולה רבי ישמעאל. ובפ"ק דשבועות בעי מני מתני' לא רבי ישמעאל ולא ר"ע אי רבי ישמעאל קשיא שבועות אי ר"ע קשיא ידיעות ואסיק רבי היא ונסיב לה אליבא דתנאי בשבועות נסיב לה אליבא דר"ע בידיעות נסיב לה אליבא דרבי ישמעאל וכן בפרק אלו נערות ובכמה דוכתין :

לפעמים סתם רבי משניות סותרות ואיתא בריש שבועות רבי היכי סתם הכא הכי והכא הכי ומתרץ רבי מעיקרא סבר כפלוני וסתמה והדר סבירא ליה כפלוני וסתמה ומשנה ראשונה לא זזה ממקומה שאע"פ שחזר בו רבי מקמייתא מאחר שפשטה ברוב התלמידים לא היה יכולת לשכחה מפיהם ולבטלה מבית המדרש והניח את שתיהם והאחרונה עיקר אחר שחזר בו רבי מן הראשונה. מיהו יש מקומות שהיה שונה רבי המשנה להיפך ממה ששנה הראשונה בריש פרק הזהב בילדותו שנה הכסף קונה את הזהב וכך נוסחת הירושלמי שרבי שמעון לא רצה לחזור ובזקנותו שנה להיפך כגרסת הבבלי הזהב קונה את הכסף ובפ' רבי ישמעאל בע"ז דף נ"ב מתני לרבי שמעון בריה עובד כוכבים מבטל ע"ז שלו ושל חברו אמרו לו רבי שניתה לנו בילדותך עובד כוכבים מבטל ע"ז שלו ושל ישראל :

כלל יד כתב ש"י ששבעה מיני קדימות הן האחת קדימת התורת וכדאיתא בריש נדרים כי פתח בדאורי' פתח שמקדים לשנות מה שמבואר בתורה ואחר כך כשחוזר לפרש מפרש מאי דאתי מדרשא וכדאמרי' בריש יבמות כתו הואיל ואתיא מדרשא חביבא ליה. השנית קדימה זמנית. השלישית קדימת החיוב. הרביעית קדימת הכלל לפרטי. החמישית קדימת מוכרח לבלתי מוכרח. הששית קדימת מצוי לבלתי מצוי. השביעית קדימת הפשוט לבלתי פשוט ע"כ. ואפשר לצרף לזה הא דאמרינן איידי דזוטרן מילייהו אקדמיה :

כלל טו כל היכא דאיכא מחלוקת תנאים ולא מסיים בהדיא במשנה במאי פליגי מסתמא תנא בתרא מחמיר טפי כדאמרינן בהמוכר תנא בתרא לטפויי חומרא קאתי. ויש לחלק דדוקא שני תנאים ואין תנא אחד מפסיק ביניהם אבל שלשה לא מסיימא מילתא אי תנא בתרא לטפויי על תנא קמא קאתי או על האמצעי דסמיך ליה כדמוכח בפרק במה מדליקין וחכמים אומרים אחד מבושל ואחד שאינו מבושל אין מדליקין בו ומקשינן בגמרא חכמים היינו תנא קמא דאמר התם לא באליה ולא בחלב ומשני איכא בינייהו דרב ברונא אמר רב חלב מהותך נותן בו שמן כל שהוא ולא מסיימי פירוש אינו ניכר מי האוסר ומי המתיר ואמאי לימא רבנן בתראי הם האוסרים אלא ודאי משום דהתם שלשה תנאים ויש לומר דתנא בתרא לא אתא לטפויי אתנא קמא אלא אנחום המדי דאמר מדליקין בחלב מבושל אפי' בעיניה ואתו רבנן לאסור מבושל בעיניה אך בנתינת שמן לתוכו מותר וכדרב ברונא אבל תנא קמא לעולם אימא לך דאסר אפי' בנתינת שמן דלא כרב ברונא והואיל ואיכ' למימר הכי ואיכ' למימר הכי לא מסיימי וכן מוכח בכמה דוכתי. ואיכא בפרק כל הבשר העוף עולה עם הגבינה על השלחן ואינו נאכל כדברי ב"ש וב"ה אומרים לא עולה ולא נאכל אמר ר' יוסי זו מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל ופריך בגמרא ר"י היינו ת"ק ומשנ מאן ת"ק ר' יוסי ופרש"י שהתנא שכח ולא הזכיר שמו בתחלה וחזר והזכיר שמו. ובפ' המפלת דף ל' אמתני' דהמפלת יום ארבעים ואחד תשב לזכר ולנקבה ור' ישמעאל אומר שבריאת הזכר לארבעים ואחד והנקבה לשמונים ואחד וחכמים אומרים אחד בריאת הזכר ואחד בריאת הנקבה זה וזה לארבעים ואחד חכמים היינו ת"ק ומשני דאצטריך למיהדר ולמיתני וחכ"א דלא תימא מסתבר טעמיה דרבי ישמעאל וסתמא דלעיל סתמא דיחיד קמ"ל :

כלל טז פעמים תנא מוקשה מחברו ושתיק וקא מהדר בברייתא או במתני' אחרת ולא חש תנא להזכיר כאן מאי דאהדר ליה בפ' אלו עוברין דשתיק תנא בחדא מכילתא ומיהדר במכילתא אחריתי. מצינו וחכמים אומרים דלא קאי אכל מאי דאייתי ברישא בפ' אלו נערות גנב וטבח בשבת או לע"ז גנב שור הנסקל משלם וכו' דר"ש וחכמים פוטרין ואומרים בגמרא כי קא פטרי רבנן אשארא פי' ע"ז ושור הנסקל. ולפעמים דלא קאי אסיפא אע"ג דמיירי בסיפא בפ' השואל בענין המשכיר בית לחברו על השוכר לעשות לו מזוזה :

כלל יז פעמים לא דייק תנא במשנה בשעורא בדבר מועט בריש ב"ב במשנה מקום שנהגו לעשות כפיסים לבנים וכו' אומרים בגמ' כיון דלא הוי טפח לא חשיב. וכן בענין התלוי בחשבון לא דייק כשהיה הטעו' לחומרא בפ"ק דסוכה סוכה העשויה כבבשן קאמר התם דלחומרא לא דק ודכוותייהו טובא :

כלל יח כל היכא דתני מניינא לדרשא כמו אבות מלאכות ארבעים חסר אחת דייק בגמרא למה לי דהו"ל לתנא למיתנינהו ואנא ידענא דארבעים חסר אחת נינהו וכן כה"ג :

בכמה מקומות מצינו משניות שנויות בלשון יחיד ואין חולק עליהם בפ"ב דפאה ופ"ו דדמאי ובפ"ב דפסחים ובפ"ג דביצה רבשג"א לא כל הכיברין שוין ובכמה דוכתי :

כלל יט כששונה במשנה איזה פרטים שדינם שוה ואומר הדין בכל א' וא' מקשה וליערבינהו וליתנינהו ובספ"ה דסוטה כתבו בתוס' דהיכא דהם חלוקין בטעמם לא פריך ליערבינהו והביא בכ"ג בשם תוס' פ' הגוזל עצים דלאו בכל דוכתא פרכינן הכי בפ' גיד הנשה גבי ביצים טמאים ששלקן עם בצים טהורות וכו' לא פריך אסורות אסורות למה לי ובפ"ק דסנהדרין דתנן דיני ממונות בג' גזלות וחבלות בשלשה ולמ"ד מה הן קתני לא חייש דתני בשלשה :

כלל כ בריש כתובות בתולה נשאת כתבו בתוספות הא דלא תני הבתולה כדתני האשה נקנית היבמה נקנית משום דהתם אקרא קאי כי יקח איש אשה ולכך קתני בה"א הידיעה האשה הכתובה בתורה וכן היבמה אבל הכא לא קאי אקרא. והא דלא תני בפ"ק דקידושין העבד העברי אע"ג דכתוב בקרא כי תקנה עבד עברי משום דאם כן הול"ל העבד העברי שאינו דבוק ואין דרך המשנה לדבר כן מיהו גבי איש ואשה רגילין בכל מקום לשנות בה"א אע"ג דלא קאי אקרא כגון האשה שהלכה האיש מדיר את בנו בנזיר עכ"ל :

כלל כא בההיא דפ"ב דסנהדרין ר' יהודה אומר אינו יוצא מן המקדש משום שנאמר ומן המקדש לא יצא כתבו תלמידי הרשב"א שיש הפרש בין כשאומר שנאמר ובין כשאומר משום שנאמר דמלת שנאמר היא ראיה גמורה מן הפסוק ומשום שנאמר היא אסמכתא :

בר"פ לולב הגזול והיבש פסול דייקינן קא פסיק ותני לא שנא ביו"ט ראשון ל"ש ביו"ט שני וכתבו בתוספות משמע דדייק מדקתני סתם ולא מפליג ותימה הא תנן לקמן סתם ניקב וחסר כל שהוא פסול אע"ג דביו"ט שני כשר. ותירץ וי"ל וכו' אי נמי ברישא דמשנה שייך לדקדק מדקתני סתם ולא מפליג אבל כולהו אחרינא איידי דלא מפליג ברישא לא מפליג בסיפא ושונה דבריו סתם אע"פ שיש לחלק :

בפ"ק דתרומות משנה ו' תנן חמשה לא יתרומו ואם תרמו תרומתן תרומה האלם והשכור והערום והסומא ובעל קרי לא יתרומו ואם תרמו תרומתן תרומה וכתב הרמב"ם ומה שכופל שלא יתרומו חזוק לדבריו שלא יתרום אחד מהם לכתחלה בשום פנים ולא יחשבו שכיון שתרומתן תרומה יקל כזה ויתרום לכתחלה ומפני זה כפל דבריו לחזק הענין שלא יתרום לכתחלה בשום פנים עכ"ל וקשה דלענין קדשים אמרינן דשנה עליו לעכב אפילו בדיעבד אבל בלכתחלה מה צריך לשנות דכיון דאומר לא יתרומו היכי תיסק אדעתין דיקל לכתחלה וצל"ע :

כלל כב אמרי' בכמה דוכתי לשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד ובשני מכלאים אומרים במשנה יופך במקום יהפך וכתב הרמב"ם שהם היו בקיאים בלשון הקדש אפשר שהיה אצלם זה הלשון שהיו אומרים יפך והפך ועניינם אחד כמו ילך הלך עכ"ל. וכן מן תרומה אומר תרם ושרשו בתורה רום שהרי נאמר והרים ממנו ובריש תרומות כתב רמב"ם ג"כ שעקר כל לשון מן הלשונות הוא חוזר למה שמדברים בו בעלי אותו הלשון ומה שנשמע מהם ואלו בעלי המשנה בלי ספק עבריים היו במקומם ר"ל בארץ הצבי עכ"ל. ומצאתי שאומר במשנה הל' עצמו שבא בתורה ומשמיענו יותר חדוש ממה שהיינו לומדין מן הפסוק בר"פ כסוי הדם ונוהג בחיה ובעוף והקשו בתוס' למה לי שיאמר ונוהג בחיה ובעוף זיל קרי בי רב הוא איש כי יצוד ציד חיה או עוף וגו' ותירץ דאילו מקרא הוה אמינא בהמה בכלל חיה לכך הודיענו במשנה דחיה דוקא הרי שאומר במשנה ל' הפסוק בעצמו ומשמענו חדוש שלא היו לומדין אותו מן הפסוק. וכן פירשתי בספר תהלת חכמה שסמכתי לספר כריתות הא דתנן בפ"ה דאבות שמואל הקטן אומר בנפול אויבך אל תשמח וגו' שהוא מקרא מלא במשלי אלא שהיינו אומרים שהוא משל לאיזה דבר דספר משלי רובו משלים כמו חכמות בחוץ תרונה לכך שנה שמואל הקטן פסוקים אלו ללמדנו דדברים ככתבן :

כלל כג בפרק היה קורא הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא רבי יוסי אומר לא יצא ובגמרא בעי למימר דתנא קמא רבי יהודה ולדידיה לכתחלה נמי יצא והאי דקתני הקורא להודיעך כחו דרבי יוסי פירוש כחו וחדושו דאפילו בדיעבד אומר שלא יצא. והקשו בתוס' ואם תאמר לישמעינן כח דרבי יהודה פירוש דמתיר אפילו לכתחלה וליתני הכי קורא אדם את שמע אע"פ שלא ישמיע לאזניו ורבי יוסי אוסר דבזה היה משמיענו כחו של מתיר דכחא דהתירא עדיף עכ"ל. והאי להודיעך

כתו דפלוני אמרי' אע"ג דאין הלכה כמותו וכתב רשב"ם פ' ע"פ גבי חבורה שהיו מסובין וכו' דאע"ג דאמרינן בכל דוכתא כחא דהיתירא עדיף היכא שהאיסור הוי חדוש כחא דאסורא עדיף.

כלל כד מצינו הרבה פעמים תנאים חולקים ודברי השני הם תשובה לדברי הראשון וליה לא סבירא ליה הכי בפ' כל הצלמים דף מ"ט גבי אשרה תנן וזורעין תחתיה ירקות בימות הגשמים אבל לא בימות החמה רבי יוסי אומר אף לא ירקות בימות הגשמים ומסיק בגמרא דר' יוסי לדבריהם דרבנן קאמר להו רוצה לומר דמה שאמר רבי יוסי אף לא ירקות הוא כמו קושיא לדברי חכמים וה"ק להו לדידי זה וזה גורם מותר אבל לדידכו דזה וזה גורם אסור אף לא ירקות בימות הגשמים ועיין במשנה ב' פ"ה דפיאה:

כלל כה פעמים שונה במשנה לשון רבים אע"פ שלא היה לו לומר אלא בל' יחיד ומפרש בגמרא דאתי למילף בעלמא ולומר כל נושא שיזדמן בעלמא כזה יהיה דינו כך כמו בפ"ג דקדושין מאי בוגרות בוגרות דעלמא:

בפ"ק דעבודה זרה גבי יבא אליפז התימני וכו' כתבו בתוספות דלפעמים לא קפיד לשנות כסדר כמו הגיורת והשבויה והשפחה שנפדו ושנתגיירו ושנשתחררו בפ"ג דכתובות:

כלל כו כאשר נביא במשנה דבר חדוש מכח יתור אין לתפוש החדוש המרובה אלא המועט וז"ל רש"י רפ"ב דגיטין כיון דמתני' משום רבותא אתא ולא פירש מאי רבותא אתא לאשמעינן ע"כ אי אתה רשאי לתפוש המרובה דהא לא שמעת מינה רבותא אלא משום דמשנה יתירא היא וכי משמע לן אפילו רבותא זוטרתי תו לא משנה יתירא היא דאי רבותא טפי הוה משמע פרושי הוה מפרש עכ"ל. וזהו שאנו אומרים בכל דוכתא תפשת מועט תפשת תפשת מרובה לא תפשת בפ"ק דסוכה דף ה' ועיין שם רש"י ותוס':

כלל כז צריך כל מעיין שיחקור במשנתו אם יש קושיא מאחד מאלו הדברים כגון יתור לפי שכל דברי החכמים בעלי המשנה היו שקולות במאזני צדק אין בהם אפילו אות אחת לבטלה. גם יעיין שלא יחסר דבר ממה שצריך להשלים אותו מאמר אלא שמצינו לפעמים שחסר במשנה כגון בפרק מי שמתו אבל לא יתכסה לא במים הרעים ולא במי המשרה עד שיתן לתוכן מים וכו' שחסר וצריך לומר ולא יקרא כנגד מי רגלים עד שיתן לתוכן מים. וכתב מוהר"י קארו בכ"ג הטעם שחסר במשנה לפי שכשהיו שונין על פה גרמה השכחה בקצת מקומות ושכחו קצת תיבות ולא רצה לכתוב אלא בלשון שהיתה שגורה בפי רוב התלמידים מטעם אומרם משנה ראשונה לא זזה ממקומה. גם צריך לעיין שלא יבא דבר באיזה שינוי או סתירה מינה ובה או מצד זולתה, כפל מינה ובה כפל מצד זולתה. גם שלא יבא במשנה דבר שהוא פשוט. גם צריך לבקש טעם לסדר:

כלל כח כתב ספר כריתות שער כ' סימן צ"א מצינו יתור משנה פעמים מדקדק מאותו יתור ופעמים אינו מדקדק בפרק קמא דחולין דף י"ט נמצא כשר בשחיטה פס"ל במליקה אמר נמצא למעוטי מאי לאו למעוטי מחזיר סימנין אחרי העורף. וגבי הא דתנן נמצא כשר בעגלה פסול בפרה וגבי נמצא כשר בתורין באותו פרק עצמו לא מדקדק ונראה דכל היכא דאיכא למידרש דייקינן יאי ליכא למדרש לא דייק דאורחית דמשנה בכל דבר שיש בה שני הפכים לומר נמצא כדי שלא נשכח אחד מן ההפכים עכ"ל. והתוספות יהיבי טעמא אמאי מדקדק כאן ולא במקום אחר. והביא בכ"ג בשם הרשב"א דזימנין בעי בגמרא מאי שנא וזימנין לא דייק.גם בדיעבד אין לכתחלה לא לאו בכל דוכתא דייק דגמרא מחזרת אחר הטעמים כשיודעת למצוא טעם ע"כ:

זה הכלל לאו בכל דוכתא אמרינן דאתי לרבויי כמו בפ' אלו טרפות זה הכלל לאתויי בסג"ר ושב שמעתתא דזימנין קתני זה הכלל לסימנא בעלמא נקוט האי כללא בידך בפרק הקורא עומד דף ל"ב זה הכלל כל יום שיש בו מוסף ואינו יום טוב קורין ארבעה, ואיתא בגמרא דיהיב תנא סימנא שלא תטעה דיום טוב וחולו של מועד כי הדדי נינהו ובפרק כיסוי הדם ג"כ בתוספות כלל ארשב"ג כל שמגדל צמחים מכסין בו דיהיב סימנא. כתב מוהר"י קארו בכ"ג דהא דאמרי' כל השעורין שאמרו חכמים להחמיר היינו במשנה ובברייתא ולא במימרא עכ"ל ונראה משום דקי"ל בעירובין דשיעורין מחיצין חציצין הלכה למ"מ לפיכך אמרינן בשעורין להחמיר:

בפרק יש מותרות כתבו בתוס' שדרך התנא לאחר שפירש הלכות המסכתא חוזר ושונה אותם בלשון קצרה כדי שיהיו מסודרים בידך ושמורים בפה ובלב. בפרק מי שמת דף קמ"ט ובתוס' כתבו דלא מוקמינן כיחידא' אע"ג דהלכתא כוותיה. איתא בפ"ב דמציעא מודה רשב"א בכלים חדשים כתב הר"ן מדקאמר מודה משמע דרבנן פליגי עליה כן הביא בשמו בכ"ג והביא משם הרשב"א דבשמעתא קמיתא דיבמות אמרי' מי לא מודה עולא ולא פליג:

בפ"ב דיבמות גבי אשת אחיו שלא היה בעולמו בעי אי פליג ר"ש אף ארישא ולפעמים אמרינן נטר עד דמסיימי למילתייהו והדר פליג עלייהו ולפעמים פליג מיד וזימנין אמרינן דרישא לא שמיע ליה להכי לא פליג עלה:

מצינו דתני אחת מהם ולאו דוקא איזה שיזדמן בפרק האיש מקדש אינה מקודשת עד שיהיה באחת מהם שוה פרוטה ומוקי לה באחרונה ובפרק כיצד רש"א ביאתת או חליצתה של אחד מהם:

פעמים דייקינן מדסיפא פלוני רישא לאו פלוני ומתרץ כולה פלוני שפלוני אומר וכו':

מצינו וא"ו במקום או כגון חלץ ועשה מאמר ביבמות ר"ל חלץ או עשה מאמר וכן הוא דרך המקראות כגון מכה אביו ואמו ר"ל או אביו או אמו וכן נמצא שי"ן במקום וא"ו בפ"ק דביצה שאפר כירה מוכן הוא ר"ל ואפר כירה ע"ש:

כל היכא דאומר כדברי פלוני כתב הכריתות דקאמר הכי מפני שאותו תנא לא אמר דבר זה בפי' אלא למדוהו מתוך דבריו שאמר במקום אחר:

לפעמים תנינן בלשון וחכמים אומרים והוא דעת יחיד ושנאו רבי בלשון חכמים לפסוק הלכה כוותיה בפרק כיסוי הדם ובפרק גיד הנשה ראה רבי דבריו של ר"ש ושנאם בלשון חכמים

בדרך פסק ההלכה במשנה

קיימא לן דאין למדין הלכה מפי משנה אלא עם מה שבא בגמרא בפירוש והנני כותב קצת כללים שמהם יתבארו דרכי הפסק ואולם בספר **תחלת הכמה** שחברתי סמוך לספר כריתות הארכתי להביא הכללים שראיתי צורך בהם וכאן אין מקום להאריך אלא לרמוז קצתם ובכל זה לא אניח בכל משנה שיזדמן מחלוקת להביא בקיצור הדעות בפסק ההלכה וה' יעזרנו ע"ד כבוד שמו אכיר"א:

א גרסינן בעירובין פרק מי שהוציאוהו דף מ"ו אמר רבי יעקב בר אידי אמר רבי יוחנן רבי מאיר ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה. רבי יהודה ורבי יוסי הלכה כרבי יוסי. ואצ"ל ר"מ ורבי יוסי הלכה כרבי יוסי, אמר רבי אסי אף אני לומד רבי יוסי ורבי שמעון הלכה כרבי יוסי דאמר רבי אבא א"ר יוחנן רבי יהודה ורבי שמעון הלכה כרבי יהודה השתא במקום רבי יהודה ליתיה במקום רבי יוסי מבעיא:

ב אבעיא להו ר"מ ור"ש מהו תיקו. ובירושלמי ספ"ה דדמאי וברפ"ג דתרומות מצאתי דר"מ ור"ש הלכה כר"ש. ואפשר דגמרא דידן נמי הכי סברה דאיתא בפ"ק דעירובין א"ר אחא בר חנינא גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שאין בדורו של ר"מ כמותו ומפני מה לא קבעו הלכה כמותו מפני שלא עמדו חבריו על סוף דעתו שהיה אומר על טמא טהור ועל טהור טמא ומראה לו פנים ע"כ. ואי משום האי טעמא אף כנגד ר"ש אין הלכה כמותו. והא דסלקא בתיקו אשכחן נמי בעיות דסלקן בתיקו במקום אחד ומיפשטן במקום אחר כמו שכתבתי בספר ת"ח מתוס' פרק השוכר את הפועלים:

ג עוד שם דף מ"ז א"ר נחמן אמר שמואל הלכה כר"ש בגזרותיו אבל בקנסותיו לא וכתב מוהרי"ק בשם תוס' בריש שבת דאף כנגד רבים והרא"ש ר"פ כל גגות הביא משום הר"י דכנגד רבים אין הלכה כמותו. תנא לא ר"מ שמו אלא רבי מיאשא שמו ולמה נקרא שמו ר"מ שהיה מאיר עיני חכמים בהלכה:

אמר רב משרשיא דהני כללי רב פליג עלייהו. וכתב הרא"ש דקי"ל כרבי יוחנן והכי קי"ל בעלמא רב ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן:

ד עוד שם יצתה בת קול ואמרה הלכה כב"ה נגד ב"ש ואלו ואלו דברי אלהים חיים כתבו בתוס' ריש מ"ק דף ג' דהיכא דפליגי ב"ש וב"ה ולא ידעינן פי' דמלתייהו מאן מיקל ומאן מחמיר מסתמא בכל דוכתא ב"ש לחומרא וב"ה לקולא דאי לאו הכי הוה חשיב לה בפ"ד דעדיות דהתם חשיב כל מילי דב"ש לקולא ובפ"ה חשיב אותם שהעידו עליהם יחידים דב"ש לקולא:

ה קיימא לן ב"ש במקום ב"ה אינה משנה פי' דאין נחשב מחלוקת לענין מחלוקת ואח"כ סתם וגרוע מחלוקת ב"ש עם ב"ה ממחלוקת יחיד עם רבים והיכא דאיכא ב"ה חשיב יותר מסתם משנה ויש מפרשים ב"ש במקום ב"ה שאם ב"ש לקולא חוץ מן המקומות שנמנו בעדיות אינם משנה וצריך לגרוס להיפך ועיין ריש פרק ג' דיבמות וריש פרק ב' דחולין ובמשנה ב' פרק בתרא דאהלות. כתוב בס"כ דבששה דברים הלכה כב"ש בפרק אלו דברים מכבדין את הבית ומי שאכל ושכח ולא ברך. סדין בציצית ב"ש פוטרין. ואידך כמה חטין נותנין בציצית בש"א ד'. כמה תהא משולשת, סוכה שאינה מחזקת ראשו ורובו:

ו עוד בפרק מי שהוציאוהו רבי יעקב ורבי זריקא אמרו הלכה כרבי עקיבא מחברו וכרבי יוסי מחבריו ועוד אמרינן רבי יוסי נימוקו עמו פירוש טעמו עמו שהלכה כמותו. והלכה כרבי מחברו ובעי בגמ' למאי הילכתא פירש"י לענין מה נאמרה שמועה זו שפסקו הלכה בכל המקומות יש לסמוך עליה להורות הלכה למעשה כן או דילמא מסברא בעלמא קאמרי כן אבל הלכה בכללא לא סמכינן עליה למילף ר' יוסי אמר הלכה ממש קאמרי פירש למעבד מעשה כר"ע נגד יחיד וכרבי יוסי נגד רבים. ור' חייא בר אבא אמר מטין דלאו הלכה ממש אלא מטין ההוראה אחר ר' יוסי ואמרינן ליחיד לעשות כר' יוסי אבל מדרש בפירקא לרבים לא דרשי' ור' יוסי בר חנינא אמר נראין פירש"י אורוי לא מורינן ואם עשה כר' יוסי לא מהדרינן עובדא (ובתוס' שם פי' אחר). ובלשון הזה נחלקו במאי דאמר ר' יעקב בר אידי בש"ר יוחנן גבי ר"מ ור' יוסי וכו' למר הלכה איתמר ולמר מטין ולמר נראין ע"כ:

ז והא דר' יוסי לא קי"ל הכי אלא הלכה כר' יוסי מחברו ולא מחבריו. כתב רש"י בפרק הזהב שר' עקיבא היה מתלמידי ב"ש ובתוס' חולק עליו:

ח רבי אליעזר ור' יהושע הלכה כר' יהושע דר"א שמותי הוא פירש"י ע"ש שברכוהו ובתוס' פירשו דר"ל מב"ש ואע"ג דר"א תלמיד ריב"ז וריב"ז תלמיד הלל שמא אתר כך חזר ושמש לב"ש. ומצאתי בירושלמי ספ"ט דשביעית דקרי לר"א שמותי דס"ל כב"ש:

ט רבי יהושע ורבן גמליאל הלכה כר"ג. הלכה כראב"י בכל מקום דמשנת ראב"י קב ונקי בס"פ המקבל ופירש"י לא הרבה גמרא כשאר חבריו אבל מה שאומר נקי הוא והלכה כמותו לעולם ועיין בפ"ב דכלאים משנה ט' דאין הלכה כמותו משום דלא איתפרש טעמיה ועוד בכמה דוכתי לא פסקינן כוותיה, וכתב הר"ן בשבועות דהלכה כרבי אליעזר בן יעקב דוקא לגבי יחיד. ואמרינן בפרק בתרא דשבועות דהיכא דמוכח דלא כותיה לא סמכי' אכללא. וכתוב בשם ר"ת מפי הקבלה ק"ב דברים הל' כראב"י ותו לא ובפ"ג דנדרים בעי גמ' אי הל' כראב"י וכתב הרא"ש אע"ג דמשנת ראב"י קב ונקי הכא מסתבר טעמייהו דרבנן עכ"ל משמע דס"ל דהלכה כראב"י אפי' נגד רבים וזה תלוי בפרק הבא על יבמתו:

י כתוב בספר כריתות רבי נחמיה ור' יוסי הלכה כרבי יוסי. ר' יהודה ור' נחמיה הלכה

הלכה כרבי נחמיה והלכה כרבי יהודה בעירובין ולא במחיצות. הלכה כדברי המיקל בעירובין וכן באבל ואפי' יחיד אצל רבים בפ"ד דעירובין. וכתב בכ"ג בשם רשב"ם דה"מ במחלוקת התנאים :

יא רבי ור' אלעזר בר"ש הלכה כרבי ואם אמר משום אביו הלכה כמותו וכתב ה"ע רבי ור' יוסי הלכה כרבי רבי ור' יהודה הלכה כר' כללא דמלתא הלכה כרבי מחברו ולא מחבריו. והקשה מוהרי"ק ע"ז דלא דק דמחברו אמרו ולא מרבו ור' יוסי ור' יהודה קדמונים היו מרבי והו"ל רבו. ובכריתות כתב דאין הלכה כרבי אם נחלק עם אביו שהוא רשב"ג ובכ"ג כתב בשם הגהות מרדכי דכתובות דהלכה כרבי ואע"ג דאביו ורבו היה כדאיתא בהפועלים אח"כ נתחכם יותר ממנו מדתני בכל דוכתא מילתא דרבי קודם לרשב"ג :

יב בפרק זה בורר דף ל"א אמר רבה בר בר חנא אמר רבי יוחנן כל מקום ששנה רבן שמעון בן גמליאל במשנתינו הלכה כמותו חוץ מערב וצידן וראיה אחרונה. פירוש המלוה את חברו על ידי ערב לא יפרע מן הערב כדתנן בסוף בתרא. וצידן בפרק מי שאחזו מעשה בצידן באחד שאמר לאשתו הרי זה גיטך וכו' וראיה אחרונה בסוף פרק זה בורר אמר ליה הבא עדים ולאחר זמן מצא עדים ומצא ראיה וכו' ואיתא בפרק המפקיד דאמוראי נינהו אליבא דרבי יוחנן ואיכא דסבירא להו דלית ליה לרבי יוחנן האי כללא :

יג בפרק הנשרפין דף פ"ד קיימא לן סתם מתניתין ר"מ סתם תוספתא רבי נחמיה סתם ספרא רבי יהודה סתם ספרי רבי ישמעאל וכולהו אליבא דר' עקיבא. אע"ג דקיי"ל סתם מתני' רבי מאיר ר"ל כשראינו משנה שלא נזכר שם התנא עליה אתא כר"מ ולפעמים אמרינן מתני' רבי פלו' שראינו במקום אחר שיש לו זאת הסברא אבל אין לעשות דעת שלישית לומר תנא אחר יש לו זאת הסברא שלא נזכר. ועיין מ"ש משם ירושלמי בספ"ק דמעשרות ממה שנראה דכשהוצרך בגמרא לומר מתני' ר"מ היא למימרא דאין הלכה כמותו דאם לא כן פשיטא דסתם מתני' רבי מאיר היא :

יד בפרק החולץ דף מ"ב אמר רבי יוחנן הלכה כסתם משנה וכתב מוהרי"ק מפני שרבינו הקדוש ראה דברי התנא ההוא נכוחים וטובים וכתב אותם בסתם כדי שלא יאמרו דברי יחיד הם ואין לסמוך עליהם. ובפרק אלו טרפות איכא בגמרא דאמוראי נינהו אליבא דר"י איכא אמוראי דס"ל דלא אר"י הלכה כסתם משנה :

טו עוד שם אמר רב פפא ואי תימא רבי יוחנן סתם ואח"כ מחלוקת אין הלכה כסתם מחלוקת ואח"כ סתם הלכה כסתם. ובתוס' דע"ז דף ז' משמע דשמואל פליג אהאי כללא. ע"ש בעו מרבי אבהו סתמא במתני' ומחלוקת בברייתא א"ל הלכה כסתם. מחלוקת במתני' וסתמא בברייתא מאי א"ל רבי לא שנאה רבי חייא מניין לו פירש"י אם רבי שסדר המשנה לא שנאה שתהא משנה שלא רצה לסתמה רבי חייא תלמידו מנין לו שהלכה כמותה שסתמה בברייתא. וע"ש בתוס' דסתם ואח"כ מחלוקת חשיב כרבים לגבי יחיד ועוד כתבו שם דבתרי מסכתי אית לדרבי יוחנן דהלכה כסתם דנימא סתמא תני בסוף ומיהו שאר אמוראי אית להו דבתרי מסכתי אין סדר למשנה ואין הלכה כסתם :

בפרק כיצד מברכין מ"ב ברך על פירות האילן אמרי' בגמרא מתני' ר"י היא ובתוס' פסקו כר"י מדסתם לן תנא כותיה וב"י סי' ר"ו כתב דרמב"ם פסק דלא כר"י והא דאמרי' בגמ' מתני' ר"י ר"ל דיחידאה היא. וק"ל דהיכי מצינן לאוקומי במלתא דאי אמרת הלכה כפלוני מדסתם תנא כותיה אדרבא איכא למימר דיחידאה היא :

טז היכא דאיכא תרי סתמי דסתרן הי מינייהו עדיף בתוס' פ"ק דשבועות ובפ"א דיני ממונות והר"ן פרק הקורא קמא. ואמרי' דסתמא במקומו עיקר פי' סתם משנה במסכתא הראויה לה היא עיקר. וזימנין אמרי' מדתני לה גבי הלכתא פסיקתא הילכתא היא בע"ז דף ו' ועיין לעיל :

יז קיימא לן אין סדר למשנה בתרי מסכתי לענין מחלוקת ואח"כ סתם או להיפך דשמא נשנית מס' פאה קודם דר' היה שונה לתלמידיו במקום שלבם היה חפץ. אבל כשסידר המסכתות על הסדר סידרן וצריך טעם למה נשנית מסכתא זו קודם האחרת אבל לא השגית רבי בסדר המסכתות על מחלוקת ואח"כ סתם או להיפך ונ"ל טעם לזה דאם היה לו להקדים ברכות לפאה מטעם שהמסכתא ראויה לכך לא היה ראוי לאחרה משום סתם א' כי האדם יראה לעינים טוב סדר המסכתות ד"מ שבת קודם עירובין וזולתם ולאו כ"ע דינא גמירי אם יש סתם שמצריך להקדים עירובין לשבת :

יח בחד מסכתא אמרינן דיש סדר למשנה ועיין מ"ש לעיל דרב יוסף סבר דכולה נזיקין חדא מסכתא היא ורב הונא פליג וכתב הריטב"א בשם ה"ר יוסף הלוי דכולה נזיקין היינו כל סדר נזיקין והקשה עליו והסכים דכולה ר"ל הג' בבות :

יט כתב תוי"ט בהקדמתו דסבר כ"מ בפ"ט מהל' רוצח דבסדרים יש סדר למשנה לענין סתם ואח"כ מחלוקת ובפ"ט דסוטה הביא חולקין ע"ז והר"ש בס"ב לשון למודים ש"ג סי' קס"ח כתב דהא דאמרי' דיש סדר למשנה בחד מסכתא ה"מ בתרי בבי דאיכא למימר כשלמד הבבא השניה לא ידע הראשונה. פי' וכשידע את הבבא אחרת וקבעה ראשונה וזו אחרונה ש"מ אחרונה עיקר. אבל בחד בבא כולה תנא א' הוא ואין לומר זו למד באחרונה וכן מפ' בתוס' פרק אלו טרפות ואלו כשרות דכולה חדא בבא היא ואין סדר למשנה. וקשה לי הצעיר דהא טעמא דלא זו אף זו משום דשמע החדוש באחרונה וקבעו כדכתב בכריתות וכתבתיה לעיל הרי בחד בבא דלאו חד תנא היא ועוד דזימנין בחד בבא מוקמי' תברא וכדלעיל :

כ נמצא לפי זה דבחד בבא אין סדר למשנה. בחד מסכתא יש סדר. בתרי מסכתי אין סדר. ובתרי סדרים יש סדר וזה אינו לכ"ע אלא לכ"מ וסי' אין ולא ורפיא בידיה. בירושלמי בפ"ב דתרומות כתב שכ"מ שנאמר באמת הוא הלכה למשה מסיני וכתב מוהרי"ק דלאו דוקא וההיא דהחזן רואה תוכיח. וצ"ע בדבר :

כא בפרק זה בורר אריב"ל כל מקום דא"ר יהודה אימתי במה דברים אמורים אינו אלא לפרש דברי חכמים רבי יוחנן אמר אימתי לפרש ובמה לחלוק. ע"ש א"ר יהודה אימתי בשם ר' טרפון ואמרי' דאתי לחלוק. וכתבו בתוס' בפ' כיסוי הדם דף פ"ח ד"ה דם הניתז דלרמי בר חמא ולרב חסדא משמע בזה בורר דאף במשנה הוי אימתי לחלוק היכא דמוכח. ולרבי ירמיה בפ"ק דגיטין לעולם אימתי הוי לחלוק אע"ג דלא מוכח עכ"ל :

כב בפרק כירה דף מ' אמר רב כל מקום שאתה מוצא שנים חולקים ואחד מכריע הלכה כדברי המכריע חוץ מקולי מטלניות פירוש הא דתנן ריש פ' כ"ח דכלים שאע"פ שרבי אליעזר מחמיר ורבי יהושע מיקל ורבי עקיבא מכריע אין הלכה כדברי המכריע חדא דרבי עקיבא תלמיד הוא ועוד הא הדר ביה רבי עקיבא לגבי רבי יהושע וכתבו התוס' דהכרעה הויא היכא דהחולקים הזכירו בדבריהם דבר מאותה הכרעה שגילו בדבריהם שיש סברא לחלק אלא שנראה להם דסוף סוף אין סברא לחלק ביניהם כגון ההיא דתניא התם לא ישתטף אדם כל גופו בין בחמין בין בצונן דר"מ ר"ש מתיר רבי יהודה אומר בחמין אסור בצונן מותר פירוש שיש בדברי החולקים חמין וצונן :

כג הכרעה שלישית אינה הכרעה כגון ההיא דפרק קמא דפסחים חבית של יין של תרומה שנטמא ב"ש אומרים תשפך הכל ב"ה אומרים תיעשה זילוף אר"י ב"ר יוסי אני אכריע בשדה תשפך הכל ובבית תיעשה זילוף א"ל אין הכרעה שלישית מכרעת משום שלא הזכירו ב"ש וב"ה בדבריהם בית ושדה ולא גלו שיש סברה לחלק בין בית לשדה וה"ה דהוה"ל דאין הכרעת תלמיד הכרעה כדאמר הכא א"א רבותא אמרו דאפילו לא היה תלמיד אינה הכרעה ורבינו חננאל פירש אין הכרעה שלישית מכרעת היינו הכרעת דור שלישי כמו רבי ישמעאל בר' יוסי שהיה דור שלישי לב"ש וב"ה ולאו דוקא דור שלישי :

ורש"י בפ' ראשית הגז פי' והכרעה הויא כשהשלישי ס"ל כחד מינייהו לגמרי כגון הא דתניא בברכות בש"א בתחלה מברך על השמן ואח"כ על ההדס ובה"א על ההדס ואח"כ על השמן והכריע ר"ע כב"ש היינו הכרעה אבל כשהשלישי אומר דבר חדש לא כמר ולא כמר הוי דעת שלישית :

כד לדעת הרי"ף והגאונים ורש"י כשאמרו הלכה כדברי המכריע ה"מ במתני' אבל בברייתא לא ולר"י בתוס' פ' הגוזל אף בברייתא ויש עוד איזה חלוקים אין כאן מקומם :

כה קיימא לן אין הלכה כתלמיד במקום הרב ופי' הר"ן בריש סוכה דה"מ כשחלק עמו בחייו כיון שלא קבל רבו דבריו נדחו דברי התלמיד אבל כשחולק עמו לאחר מיתה לא אדרבא קי"ל הלכה כבתראי :

זהו מה שראיתי להקדים לסדר זה מכללים נבחרים כי זולתם אי אפשר לעמוד על מתכונת המשנה לכן בוררתי לי מפי ספרים מה שמצאתי בו צורך והקדמתים לסדר זה :

פתיחה מבעל תוספות יום טוב

אמר יום טוב ראה ראיתי שתי ראיות. אחת להגאון בעל הלכות גדולות שבתחלת הלכותיו התחיל וכתב ברכת התורה מלה במלה. ואין זה כי אם כלפי מ"ש חכמינו ז"ל בפרק ואלו נדרים (פ"א.) מאי כי על אשר אבדה הארץ וגו' על שלא ברכו בתורה בתחלה. ע"כ כמזהיר וכמזכיר כתבם בראש חבורו. שכל הפותח לספרו יבין לאחורו. שיברך בתורה תחלה. ראיה שניה הא דתנן בפ"ד דברכות (כ"ח.) רבי נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש וביציאתו תפלה קצרה וכו'. וגם דקדקו הרמב"ם והר"ב זלה"ה שהן חובות על כל מי שיכנס לבית המדרש שיאמרם :

ואחרי שנתחדשה ההלכה ושומה היתה זאת מאת רבינו הגדול זלה"ה להתאסף ולהתחבר חבורות חבורות ללמוד המשניות. ורבים יכשלו באלו התפלות כי אינם שגורות בפי כל. על כן אני מעתיקם כלשונם בספר הרי"ף. אבל ברכות התורה כבר מצויות הן בסדר התפלות. גם כי מאחרי הלמוד הזה בחבורה. עד אחר התפלה. ונמצא שכבר בירך על התורה :

בכניסתו מהו אומר

יהי רצון מלפניך ה' אלהי שלא יארע דבר תקלה על ידי. ולא אכשל בדבר הלכה. וישמחו בי חבירי. שלא אומר על טמא טהור. ולא על טהור טמא. ולא על מותר אסור. ולא על אסור מותר. ולא יכשלו חבירי בדבר הלכה ואשמח בהם:

ביציאתו מהו אומר

מודה אני לפניך ה' אלהי. ששמת חלקי מיושבי בית המדרש. ולא שמת חלקי מיושבי קרנות. שאני

משכים

משכים והם משכימים. אני משכים לדברי תורה. והם משכימים לדברים בטלים. אני עמל והם עמלים. אני עמל ומקבל שכר. והם עמלים ואינם מקבלים שכר. אני רץ והם רצים. אני רץ לחיי העולם הבא. והם רצים לבאר שחת. שנאמר ואתה אלהים תורידם לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם. ואני אבטח בך :

שתא סדרי משנה

נקטינן בסידורן כדאיתא פרק במה מדליקין דף ל"א. אמר ר"ש לקיש מאי דכתיב והיה אמונת עתך חוסן ישועות חכמת ודעת וגו'. אמונת. זה סדר זרעים. עתך. זה סדר מועד. חוסן. זה סדר נשים. ישועות. זה סדר נזיקין. חכמת. זה סדר קדשים. ודעת. זה סדר טהרות ע"כ. והנה אחרי שחכמים הגידו סדרן. תמיהני איך מלאו לבו של בעל כף נחת להפוך הסדר. ונזיקין שהוא רביעי לדבריהם ז"ל לאחרונה יסע לדילוגו. ונעשה החמישי רביעי. והששי חמישי. ולא עוד אלא שלפי מ"ש הכסף משנה. יש סדור לאתרי סדרי לענין מחלוקת ואח"כ סתם. ואח"כ ודאי דנפקא מינה טובא ואין לזוז ולשנות מקבלת חכמים ז"ל. ואע"פ שמצאתי להתוספות דפרק המוציא יין (פא:) ודפרק החולץ (מב) דסברי דאין סדר למשנה אלא באחד מסכתא הלא כתבתי בריש פרק בתרא דסוטה דממקום שבאו. משם ראיה לדברי הכסף משנה. ואם בעבור שראה לחלק הששה סדרים לחלקים שנים ובקש למצא חשבון ודעת שיהא זה לעומת זה לא במקרה והזדמן. כי אם לסבת טעם נוה. על פי דרכו אשר דבר בהקדמה לחלק השני אמינא אנא טעם היות דאיכא למימר לא חילק ולא בילק ידענא. עם כל זה נניח חלוקתו לחלק הש"ס לחלקים שנים. למען תהיה תורת ה' שבפיך כדמות הלוחות הכתובים ואומר טעם זה כשמור סדרן של חכמינו ז"ל. ובתת טוב טעם ודעת את זה לעומת זה. וזה כי יהיה סדר זרעים וכנגדו סדר נזיקין. כלפי מאמרם בפרק המניח (ל.) מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דנזיקין רבא אמר מילי דברכות. הרי מבואר השיווי שנשתוו בהן. ובפסוק הנדרש נקראו בשם אמונת וישועות. שבזכות האמונה נושעו מבית עבדים ממצרים. וכן עתידין ומעותדין בזכותה להושעה כי המאמין לא יחיש ולא יחוש. וסדר מועד כנגדו סדר קדשים. שכן הקרבנות תלוים במועדי ה' וזמנים. דבר יום ביומו. גם קרבנות יחיד. כרובם נתלים בזמן מה. למלאת ימי טהרת הטמאים. או קדושת הנזירים. והכתוב נותן עתך וחכמה. בעבור שהחכמה הגדולה שבה נשתבחו ישראל באומרו כי היא חכמתכם וגו' על חשבון ידיעת העתים נאמרה. וסדר נשים כנגדו סדר טהרות. לטהר טמאים המתטמאים בעטיו של נחש שהטילה הטומאה לעולם על יד האשה הראשונה. ואמר הרמב"ם בחיבורו בסוף הלכות מקואות שאע"פ שהטומאה והטהרה מכלל החוקים יש בהן רמז לטהרת נפש. מטומאת הנפשות. שהן מחשבות האון ודעות הרעות ע"כ. ראה נא כמה צדק שם דעת לסדר טהרות. וכמו כן ידוע שנפשו של אדם מחמדת לעריות. הנה המתגבר על יצרו וכובשו מן התמדה והתאוה. ההוא יקרא גבור וחסון כאלונים. וכן יצדק שם חוסן לסדר נשים :

וגם בסדר המסכתות ראיתי כל מדפיס בירר לו איש לפי מהללו לסדרן כאשר ראה ואולי כי חשבו שזה שאמרו בפ' החולץ אין סדר למשנה ר"ל למסכתות. ואינו שלא אמרו אלא בסדר למוד רבינו הקדוש לתלמידיו אבל בסדר המסכתות על הסדר סדרן כמו שהוכיחו התוספות בריש מסכת שבועות. ובעל כף נחת עשה להם סדר במטעמים אשר הטעים במקצתן. אבל גם בזה לא כוון להלכה. ואזכור מהם. שבין ראש השנה לתענית סידר יומא. וסוכה. ובהדיא אמרו בגמרא דריש תענית תנא מראש השנה סליק. מסכת ביצה סידר אחר חגיגה והתוספות בפרק שני דחגיגה דף כ"ז הוכיחו דביצה מתניא קודם חגיגה. מסכת סוטה סידר אחר קדושין. ובגמרא דריש סוטה מכדי תנא ממסכת נזיר קא סליק. וראיתי בספר יוחסין בשם רב שרירא גאון דלאחר שנתן טעם וסידר סדר מועד. כתב ואי איתא דניחא ליה לאקדומי לאחורי הרשות בידו. ואע"ג דקא חזינן מסכייתא דקאמרינן מכדי תנא ממסכת פלוני סליק וכו'. אלמא דיש בהן סדר עד כאן. אבל נראה לי שזה אמר לענין הלימוד דרשאין להקדים ולאחר והא קאי שכתב מתחילה הכי רגילין רבנן למתני ואי איתא וכו'. אבל לענין לסדרן נראה דלא קאמר. על כן ראיתי דרך הישר שאבור לי ללכת בעקבי הרמב"ם כאשר סידרו בהקדמתו (מלבד מסכת סוטה וגיטין מהטעם שאזכור במקומן) כי נראה שכן קבלם אלא שהוא הטעים מטעמים לסדורן אחת לאחת כאשר אזכור בשמו בתחלת כל מסכת. ובכן נסעה נלכה באור ה' בישועתו. ויהי נועמו עלינו ותשועתו. ומעשה ידינו יכונן מראשיתו עד אחריתו. אמן ואמן :

סדר זרעים

כתב הרמב"ם התחיל בסדר זרעים מפני שהוא כולל מצות מיוחדות בזרע הארץ וזרע הארץ הוא מחיה לכל בעלי חיים. וכיון שאי אפשר לאדם לחיות בלי אכילת מזון. לא יתכן לו עבודת השם [בלא מזון] ובשביל כך הקדים לדבר במצות המיוחדות בזרע הארץ עכ"ל וזהו בעצמו מאמרם והיה אמונת עתך וגו'. אמונת זה סדר זרעים. מפני שהעבודה להשם יתברך אי אפשר בלא אכילת מזון כאמור. והעבודה היא היא האמונה כי בלא אמונה לא יתכן ולא יצדק שום עבודה. שאם אין לו אמונת אומן. למי יעבוד :

מסכת ברכות

מסכת נראה בעיני שהוא מלשון מסכה יינה. כי כן כל מסכתא מזוגה ומעורבה בדינים שונים. והרי מקרא זה מסכה יינה בו נאמר חצבה עמודיה שבעה ונדרש בפ' כל כתבי (קטז:) על תורה שבכתב. שספריה שבעה. ויאמר גם שערכה שלחנה ומסכה יינה היא התורה שבע"פ. שהיא כשולחן ערוך. ומסודר ליהנות על ידיה בתורה שבכתב. כי בלעדי הקבלה שבעל פה. לא ירים איש את ידו ואת רגלו בתורה שבכתב. ואמר מסכה יינה על ערוב ומזיגת דברי כולה כי דיניה ומשפטיה צדקו יחדיו ותלוים זה בזה ונלמדים זה מזה. ונדרשים זה ע"י זה. ולכך קראו לקבוץ פרקים. מסכת. והשם מסיכה על משקל גבירה ומשקל אחר גברת. כן יאמר גם כן מסכת. ותרגום לך זרוע עם גבורה. גבורתא. כן גבירה מתרגמינן גבירתא וככה אמרו מן מסיכה מסכתא :

אבל בספר חסידים סימן תתקכ"ט מצאתי תורה שבעל פה דומה לצמר ופשתים שעומלים ואורגים בה. לכך נקרא מסכת. לשון אריגה. כמו עם המסכת דכתיב גבי שמשון. הלכות לפרקים שמקבץ כל הדברים של ענין אחד זו היא מסכת עכ"ל. ואע"פ שהסמ"ך נקודה בכתוב בקמ"ץ. אין הקריאה כך. כי בכתוב הוא בהפסק· לכך נשתנית לקמ"ץ. ואיכא נמי בינייהו לשני הפירושים. דלדידי מסכת המ"ס בשו"א ולדידיה בפת"ח :

ברכות כתב הרמב"ם והטעם שהצריכוהו להתחיל מסכת ברכות שהרופא הבקי שירצה לשמור בריאות הבריא על תכונתה שהיא עומדת עליו יקדים תקון המזון בתחלת רפואות. ועל כן ראה החכם הזה להתחיל

בברכות

ראשון לציון

ד"ה וגם בסדר המסכתות כו' והתוס' בפ"ב דחגיגה דף כ"ז הוכיחו כו' נ"ל דף י. ד"ה בית שמאי כו': ד"ה מסכת נראה בעיני כו'. מוסף הערוך כתב על מסכת שמועה מלשון הסכת ושמע ישראל כי דברי תורה. שבעל פה היו מקובלים משמועה אל שמועה וזה הענין בריש כילד מעברין דף ג. דה גלי מסכתא באזל לא גלי מסכתא פירוש אמר שמועות ומורה הוראות עכ"ל :

תוספות אנשי שם

ד"ה נקטינן בסדרן כו' איך מלאו לבו כו'. אין מזה ראיה לדחות דברי כף נחת דהא מייתי בילקוט דר' תנחומא פתר קראי בש"ס משנה. תורת ה' תמימה זה ס' נשים. עדות ה' נאמנה זה ס' זרעים שהוא מאמין בחייו של עולם וזורע. יראת ה' טהורה זה ס' טהרות שהוא מפריש בין טומאה לטהרה. פקודי ה' ישרים משמחי לב זה ס' מועד שיש בה סוכה ולולב ומועדות שנא' בהם ושמחת בחגך. מצות ה' ברה מאירת עינים זה ס' קדשים שהיא מאירת עינים לקדושים. משפטי ה' אמת צדקו יחדו זה ס' נזיקין שיש בו כל הדינין ע"כ. הרי שדורשין הפסוקים כפי אשר יעלה נאורם. וכן י"ל בדרוש והיה אמונת עתך. אלא שנראה שהוא קבלת כל ישראל לסדרם בסדר זה ושבה לבנות מסדר השונים עליו ראיה ללמד. (ע"ח) : בא"ד שרובן תלוין בזמן מה. נראה דאפי' אותם קרבנות יחיד שאינם תלוין בשום זמן אפ"ה שייכי שפיר כנגד מועד כידוע שביום שהיחיד מביא קרבן הוי"ל כמו מועד אפי' התנדב עולים לבד כמ"ש הרמב"ם בפ"ו מהלכות כלי המקדש. (ש"ל) : ד"ה מסכת כו' מלשון מסכה יינה. אע"ג דבע"ז ד' נ"א אמרי' י"נ שמסכו עובד כוכבים מהו א"ל איגוא מזגו. אלא כדכתיב קאמינא מסכה יינה א"ל ל' תורה לחוד. ול' חכמים לחוד. הכא שאני כיון דקרא דמסכה יינה בתורה שבע"פ משתעי וממנו למד לקרא קבוץ כל ענין בשם מסכתא. טפי עדיף למנקט לשנא דקרא דהשתא כמו נמי מהיכן יצא לו זה השם. (כ"ד) : ד"ה אבל בס' חסידים כו' לשון אריגה. ישלח האדון. כי אין מסכת ל' אריגה אלא השתי הנמתח וכרוך על העץ. ותנן בנגעים בנפש המסכת. הוא הערב שנכנס בתוך השתי. ואוכל לומר לפי דרכו שהמשנה הוא השתי והתלמוד הוא הערב שהוא נפש המסכת דאין מורין הלכה מפי משנה. (רמ"ז). ובס' לקט הקמח כתב דמסכת מל' מסך שלפני הפתח. שתורה שבע"פ הוא הפתח ליכנס לתורה שבכתב. ולע"ד נראה עוד שהוא מל' כיסוי כמו ויסך בדלתים יס. לומר שהמשנה היא נסתרת שא"א להבינה אלא מתוך התלמוד. וא"נ רמז לשכינה הקדושה שהיא סוד המשנה כידוע ונקראת סוכה. ולכך קרא מסכת לומר שפורשת סכת שלום עליו. (ש"ל) : בא"ד המ"ם בשו"א. לא דק כי גם לדידיה סמ"ס פתוחה שהרי גם ענין מזיגה יאמר מסכת כענין

אריגה

פתיחה מבעל תוספות יום טוב

בברכות. שכל מי שיאכל אין לו רשות לאכול עד שיברך. ורצה לסדר בתחלת דבריו ברכות. כדי לתקן המזון תקון שיש לו ענין. אח"כ רצה לתקן דבריו שלא יהא חסר בענין מן הענינים ולפיכך דבר על כלל הברכות שאדם חייב בהם על המזונות ועל המצות. ואין לך מצוה שאדם חייב בה בכל יום אלא ק"ש בלבד. ואין נכון לדבר בברכות קודם שידבר על ק"ש עצמה. לפיכך התחיל מאימתי קורין את שמע. וכל מה שנתחבר אליו ע"כ:

תוספות אנשי שם הגיה שפרשה שוה נסך. (רמ"ז): ד"ה כי הרמב"ם כו' על המזונות ועל המצות. א"כ. ואע"ג דלא תנא אלא ברכת המצות לבד מק"ש. נ"ל דטעמא כמ"ש הרמ"ז ברפ"ז בברכת הריח דלא תנא לה משום דלית בה חדושא וה"נ בברכת אחר המצות כולם:

פתיחה מבעל מלאכת שלמה

אין לך בכל המסכתות שבש"ס משנה שנקראת המס' ע"ש התיבה הראשונה או השניה או השלישית כדרך הפרשיות אלא כולם נקראים ע"ש רוב הענין שבו מדברים חוץ ממסכת יום טוב ומסכת מועד קטן שנקראו כ"פ בפי המפרשים והפוסקים ז"ל ליום טוב קראוה מס' ביצה. יען שכן מתחלת המס' ביצה שנולדה בי"ט. ולמס' מו"ק קראוה מס' משקין יען שכן היא מתחלת משקין בית השלחין. ואע"ג דאשכחן מס' סוכה ומגלה ושבועות דמשמע שג"כ הם נקראו ע"ש המלה הראשונה והדין שהתחיל להתעסק בה באותה מס' לא דמי דהתם כולהו הני תלתא ע"ש רוב הענין שמדברת בו המס' נקראת אלא שגם קרה מקרה לאיזה טעם שיהיה שגם מלה ראשונה התחילה במה שרוב המס' מדברת. משא"כ ביצה ומשקין שאינם רק דינים פרטים. ר"ל ביצה הוא דין פרטי ליו"ט ומשקין הוא דין פרטי למו"ק. ואעפ"כ אשכחן דנקראו ע"ש הפרט כדכתבינן. וקמא ומציעא ובתרא כלהו תלתא בבי נקראו ג"כ מס' נזיקין ע"ש רוב הענין שבו מדברים אלא שנחלקו לשלשה בבי. וכ"כ כלים היא תלתא בבי. וכי היכי דמסכת טהרות נקראת מס' טהרות אע"פ שכל הסדר נקרא סדר טהרות שאינה תפיסה על המחבר אצל חכמי ההגיון לקרות המין הפרטי בשם המין הכולל אותו כמו שכתב הרמב"ם ז"ל בהקדמתו למס' זרעים ה"נ תלתא בבי נקראו מסכת נזיקין אף על פי שכל הסדר נקרא סדר נזיקין. והוא סדר ישועות:

ברכות התורה

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לעסוק בדברי תורה. והערב נא ה' אלהינו את דברי תורתך בפינו. ובפיפיות עמך בית ישראל. ונהיה אנחנו וצאצאינו. וצאצאי צאצאינו. וצאצאי עמך בית ישראל. כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה: ברוך אתה ה' המלמד תורה לעמו ישראל:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם. אשר בחר בנו מכל העמים. ונתן לנו את תורתו. ברוך אתה ה' נותן התורה:

הנני רוצה ללמוד כדי שיביאני תלמוד זה לידי מעשה. ולידי מדות ישרות. ולידי ידיעת התורה. והריני עושה לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה. בשם **יהוה** ובשם **אדני** מתיחדים **יאהדונה"י** על ידי הנעלם (בדחילו ורחימו):

מצאתי כתוב לומר קודם שלמוד כל זה ויועיל להציל משכחה בעזרת הש"י:

יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שלא יארע דבר תקלה על ידי ולא אכשל בדבר הלכה ח"ו וישמחו בי חבירי. **שלא אומר** על טמא טהור ולא על טהור טמא. ולא על מותר אסור. ולא על אסור מותר. ולא יכשלו חבירי בדבר הלכה. ואשמח בהם:

יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתאיר עיני במאור תורתך ותצילני מכל מכשול וטעות הן בדיני איסור והיתר הן בדיני ממונות הן בהוראה או בלימוד. גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך: ומה ששגיתי כבר העמידני על האמת כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה:

יערף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי כשעירים עלי דשא וכרביבים עלי עשב צור תעודה חתום תורה בלמדי (כל זה יאמר ג"פ ישר והפוך):

ברוך אתה ה' למדני חקיך (ג"פ ישר והפוך): בחקתיך אשתעשע לא אשכח דברך (ג"פ ישר והפוך):

שיר המעלות הנה ברכו את ה' כל עבדי ה' העומדים בבית ה' בלילות שאו ידיכם קודש וברכו את ה' יברכך ה' מציון עושה שמים וארץ:

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו ליחד י"ה בו"ה בשם כל ישראל הריני רוצה ללמוד כדי שיביאני התלמוד לידי מעשה ולידי מדות ישרות ולידי ידיעת התורה: (ואח"כ יאמר י"פ) זכר דבר לעבדך על אשר יחלתני.

תפלה על הנפטר אחר הלמוד

אָנָּא יְיָ מָלֵא רַחֲמִים אֲשֶׁר בְּיָדְךָ נֶפֶשׁ כָּל חַי וְרוּחַ כָּל בְּשַׂר אִישׁ. יִהְיֶה נָא לְרָצוֹן לְפָנֶיךָ תּוֹרָתֵנוּ וּתְפִלָּתֵנוּ בַּעֲבוּר נִשְׁמַת (פלוני או פלונית) וּגְמוֹל נָא עִמָּהּ בְּחַסְדְּךָ הַגָּדוֹל לִפְתּוֹחַ לָהּ שַׁעֲרֵי רַחֲמִים וָחֶסֶד וְשַׁעֲרֵי גַן עֵדֶן וּתְקַבֵּל אוֹתָהּ בְּאַהֲבָה וּבְחִבָּה וּשְׁלַח לָהּ מַלְאָכֶיךָ הַקְּדוֹשִׁים וְהַטְּהוֹרִים לְהוֹלִיכָהּ וּלְהוֹשִׁיבָהּ תַּחַת עֵץ הַחַיִּים אֵצֶל נִשְׁמַת הַצַּדִּיקִים וְהַצַּדְקָנִיּוֹת חֲסִידִים וַחֲסִידוֹת לֵהָנוֹת מִזִּיו שְׁכִינָתֶךָ לְהַשְׂבִּיעָהּ מִטּוּבְךָ הַצָּפוּן לַצַּדִּיקִים. וְהַגּוּף יָנוּחַ בַּקֶּבֶר בִּמְנוּחָה נְכוֹנָה בְּחֶדְוָה וּבְשִׂמְחָה וְשָׁלוֹם כְּדִכְתִיב יָבֹא שָׁלוֹם יָנוּחוּ עַל מִשְׁכְּבוֹתָם הוֹלֵךְ נְכֹחוֹ. וּכְתִיב יַעְלְזוּ חֲסִידִים בְּכָבוֹד יְרַנְּנוּ עַל מִשְׁכְּבוֹתָם. וּכְתִיב אִם תִּשְׁכַּב לֹא תִפְחָד וְשָׁכַבְתָּ וְעָרְבָה שְׁנָתֶךָ. וְתִשְׁמוֹר

לזכר

אוֹתוֹ מֵחִבּוּט הַקֶּבֶר וּמֵרִמָּה וְתוֹלֵעָה וְתִסְלַח וְתִמְחוֹל לוֹ עַל כָּל פְּשָׁעָיו כִּי אָדָם אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טּוֹב וְלֹא יֶחֱטָא וּזְכוֹר לוֹ זְכִיּוֹתָיו וְצִדְקוֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה וְתַשְׁפִּיעַ לוֹ מִנִּשְׁמָתוֹ לְדַשֵּׁן עַצְמוֹתָיו בַּקֶּבֶר מֵרֹב טוּב הַצָּפוּן לַצַּדִּיקִים דִּכְתִיב מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ וּכְתִיב שֹׁמֵר כָּל עַצְמוֹתָיו אַחַת מֵהֵנָּה לֹא נִשְׁבָּרָה וְיִשְׁכּוֹן בֶּטַח בָּדָד וְשַׁאֲנָן מִפַּחַד רָעָה וְאַל יִרְאֶה פְּנֵי גֵיהִנֹּם וְנִשְׁמָתוֹ תְּהֵא צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים וּלְהַחֲיוֹתוֹ בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים עִם כָּל מֵתֵי עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּרַחֲמִים אָמֵן:

ולנקבה

אוֹתָהּ מֵחִבּוּט הַקֶּבֶר וּמֵרִמָּה וְתוֹלֵעָה וְתִסְלַח וְתִמְחוֹל לָהּ עַל כָּל פְּשָׁעֶיהָ כִּי אָדָם אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טּוֹב וְלֹא יֶחֱטָא וּזְכוֹר לָהּ זְכִיּוֹתֶיהָ וְצִדְקוֹתֶיהָ אֲשֶׁר עָשְׂתָה וְתַשְׁפִּיעַ לָהּ מִנִּשְׁמָתָהּ לְדַשֵּׁן עַצְמוֹתֶיהָ בַּקֶּבֶר מֵרֹב טוּב הַצָּפוּן לַצַּדִּיקִים דִּכְתִיב מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ וּכְתִיב שֹׁמֵר כָּל עַצְמוֹתָיו אַחַת מֵהֵנָּה לֹא נִשְׁבָּרָה וְתִשְׁכּוֹן בֶּטַח בָּדָד וְשַׁאֲנָן מִפַּחַד רָעָה וְאַל תִּרְאֶה פְּנֵי גֵיהִנֹּם וְנִשְׁמָתָהּ תְּהֵא צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים וּלְהַחֲיוֹתָהּ בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים עִם כָּל מֵתֵי עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּרַחֲמִים אָמֵן:

מאימתי קורין א) את שמע בערבית. משעה שהכהנים נכנסים ב) לאכול בתרומתן ג).

א מאימתי קורין. משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן. כהנים שנטמאו וטבלו אין יכולים לאכול בתרומה עד שיעריב שמשן דהיינו צאת הכוכבים והא דלא תני משעת צאת הכוכבים. מלתא אגב אורחיה קמ"ל שאם נטמאו הכהנים בטומאה שטהרתן תלויה בקרבן כגון זב ומצורע אין הכפרה מעכבתן מלאכול בתרומ' דכתי' (ויקרא כב) ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים ביאת שמשו מעכבתו מלאכול בתרומה ואין כפרתו מעכבתו מלאכול:

א מאימתי קורין את שמע בערבית. תנא אקרא קאי. דכתיב (דברים ו') ודברת בם וגו' בשכבך ובקומך משם למד שחובה על אדם לקרות שמע בערב ובבקר ושאל עכשיו מאימתי זמנו ומדכתיב בשכבך ברישא הקדים של ערבית. גמ' (ועיין במשנה ד'): **משעה** שהכהנים וכו'. כתב הרב מברטנורה מילתא אגב אורחיה קמ"ל וכו'. הקשו בתוספות תנינא חדא זימנא בנגעים (פרק י"ד משנה ג') העריב שמשו אוכל בתרומה. ותירצו דרגילות של משנה להשמועינן בקיצור אף למה שמפורש כבר ע"כ. וכ"כ בפ' י"א דשבת (דף צ"ט ד"ה מסייע) ועי' סוף דמאי וריש פ' י' דשבת ורפ"ק ופ"ו דיבמות [דף מ"ד]: **לאכול בתרומתן**. כתב הר"ב דכתיב ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים ובפ' הערל (דף ע"ד) מוקמינן לה בתרומה. ומ"ש הר"ב דהיינו עד צאת הכוכבים דהכי משמע קרא עד שיטהר הרקיע מן האור והיינו כשיצאו כוכבים. (רמב"ם פרק ז' מהלכות תרומות) ועי' ריש פרק ג' דר"ה: **בתרומתן**. וכן לשון

חלופי גרסאות. [מ"א] מאימתי נדפס ווילנא מאמתי. בערבית נדפס נאפולי בערבין וכן הוא במשנה שבגמרא.

מלאכת שלמה

כתב הר"מ ז"ל בהקדמתו לסדר זרעים דהתחיל בסדר זרעים כו' (כמו שהביא התוי"ט בשמו בהקדמתו) עד לפיכך התחיל מאימתי קורין את שמע וכל מה שנתחבר אליו אח"כ חזר לענין הסדר והוא לדבר במצות זרע הארץ. עכ"ל ז"ל. ריא"ז כתב ראשית חכמה יראת ה'. על כן הי' סדר רבותינו הקדושים להתחיל סדר המשנה ביחודו של הקב"ה ואמרו שחייב אדם לקרא ק"ש לייחד שמו של הקב"ה ולקבל עליו עול מלכות שמים ועול תורה והמצות ערב ובוקר שנאמר ובשכבך ובקומך עכ"ל ז"ל. ועי' במ"ש בריש מס' אבות בשם הרב משה אלשיך ז"ל:

א מאימתי. בערוך הביאו בערך מתי. ונראה דגרס ממתי. וכ' ויש ששונים מאימתי ואלף תוספת כמו אלף דאזרוע זרוע ותרגום מתי אימתי. ומאן דגרים מאמתי אינו משובח שהוא כמו ובאמתים על פני הארץ ע"כ. וכתב הר' שלמה סיריליו ז"ל פי' הגאון ר' מצליח ז"ל מ"ש הראשון אינו עיקר והוא כמו מתי אבא ואראה פני אלהים. מתי אעשה גם אנכי לביתי ע"כ. ונראה בעיני דמלת עד דתקתו ורצה לפרש כמה הוא שיעור של הקריאה משעה שהכהנים נכנסין עד סוף האשמורה כו'. ונ"ל דשפיר גרסי' מאימתי ומ"ש הראשון עיקר והתחלת הזמן הוא דקא בעי והכי איתא בברייתא מאימתי מתחילין לקרא ק"ש ס'. וכי קתני עד לשון קצר הוא וה"ק ומשך זמנה עד סוף האשמורת וכו'. תדע דמאן דתני משעה וכו' לא קתני עד סוף וכו' כדאיתא בגמ' עכ"ל ז"ל: **בערבין**. גרסי' ול"ג בערבית וכדגרסי' נמי בסיפא בשחרין כמ"ש בסמוך בס"ד. ובגמ' בעינן תנא היכא קאי דקתני מאימתי. ותו מאי לא פתח בשחרית ברישא. ומשני דתנא אקרא כו' (כמו שהביא התי"ע) ואיבעית אימא משום ברייתו של עולם דכתיב ויהי ערב ברישא ובתר ויהי בקר. ופריך א"ה ליפתח במתני' דבסמוך במילי דערבית ברישא וליתני הכי בערב מברך שתים לפניה וב' לאחריה ובשחר מברך שתים לפניה ואחת לאחריה. ומשני דפתח בערבית משום קרא' והדר מפרש דשחרית ואיידי דקאי בשחרית פריש מילי דשחרית והדר פריש מילי דערבית: **משעה שהכהנים** כו'. פי' הר' יונה ז"ל משעה שהכהני' נכנסין לאכול בתרומתן שזהו יציאת הכוכבים דכתיב גבי תרומה ובא השמש וטהר והיינו ביאת אורו לגמרי דהכי דרשינן בגמ' מאי וטהר טהר יומא. ושלשה דינים יש בענין הקדשים דתנן טבל ועלה אוכל במעשר העריב שמשו אוכל בתרומה הביא כפרתו אוכל בקדשים. פי' מע"ש הוא קדשים קלים והיו אוכלין אותו הבעלים בירושלים. ואם נטמא הבעל כגון שנגע בנבילה או בשרץ צריך טבילה ומיד הוא טהור ואוכל ממנו בלא הערב שמש. אבל אם הוא כהן ונטמא צריך טבילה והערב שמש לאכול בתרומה. ואם נטמא טומאה יותר חמורה כגון זב או זבה וכיו"ב שצריכין כפרה אין הטבילה והערב שמש מועיל לאכול קדשים דחמירי עד שיביא כפרתו הרי שזמן אכילת התרומה היא מביאת אור השמש ואילך. ולענין ק"ש נ"כ מאותה שעה ואילך קורין אותה. ע"כ: ונראה דסתמא כר' יהושע דאמר בברייתא משעה שהכהנים מיטהרין לאכול בתרומתן (אח"כ מצאתי מוגה בתלמודו של החכם החסיד ועניו כמה"ר מנחם אשכנזי ז"ל שהוא מוגה ע"י הרב בצלאל אשכנזי ז"ל שהי' שנו בתחלה ומצאתי שנמחקה מלת מיטהרין מדברי ר' יהושע וכתב במקומה נכנסין והשתא פשיטא וודאי דמתני' ר' יהושע) או כאידך סתמא דקתני בברייתא וחכמים אומרים משעה שהכהנים זכאין לאכול בתרומתן ודלא כר' אליעזר דאמר בברייתא משעה שקדש היום בערבי שבתות וגם דלא ככולהו הנך תנאי דפליגי עליה דמייתי להו בגמ'. ובגמ' מסיק בלישנא קמא דתרי תנאי אליבא דר"א. לישנא אחרינא רישא לאו ר"א הוא אלא סיפא דקתני עד סוף וכו' גרידא. וכ' הרי"ף ז"ל הלכך בין לפירוקא קמא ובין לפירוקא בתרא הא דקתני במתני' משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן אתיא כרבנן וכיון דאתיא כרבנן עבדי' כוותייהו ע"כ: בפי' ר"ע ז"ל סומכין אהא דר' יהודה. אגור המלקט. עיין במה שהקשו ע"ז התירוץ תוספות ז"ל: **לאכול בתרומתן**. ראיתי שכתב הח' השלם הר' מנחם

תפארת ישראל

פרק א נ"ל מדמצוה ראשונה שנצטוה הישראלי הוא העסק בתורה דתלמוד מביא לידי מעשה [כקדושין ד"מ]. ואם אין תלמוד מעשה מנין. והתלמוד נצטוינו בק"ש דכתיב ושננתם. וקי"ל דבדיעבד בק"ש שחרית וערבית יצא [כמנחות צ"ט ב]. לכן התחיל רבינו הקדוש הש"ס שהוא ביאור המצות. עם פ' ק"ש. ומדכתב בשכבך ברישא. אקדים דערבית:

יכין

א) מלת קרא יש לו ד' הוראת. א) קריאת שם. כמו ולחושך קרא לילה. ב) קריאה להרחוק שיבא אליו. כמו ויקרא לבנו ליוסף. ב' הוראות אלו אינן שייכות כלל בק"ש. ג) קריאה בספר. כמו וקרא בו כל ימי חייו. גם זו ההוראה אי אפשר שתהיה במלת קורין. דהרי מותר לקרותה בע"פ (כא"ח סי' מ"ט). ד) אבל הוא לשון קריאה בקול לפרסום. כמו וקראתם דרור. מקרא קודש. ויקרא לפניו ככה. קרא בגרון אל תחשך. וה"נ ר"ל שמצוה לקרות פסוק ראשון בקול כדי לעורר הכונה בהפסוק שיקראו אחריו בשעה האחרונה שנחיה בעה"ז (עי' טא"ח סי' ס). אולם נקט לשון רבים דאין אחד מוציא חבירו יד"ח משא"כ לענין ברכה במשנה ד': ב) נ"ל דר"ל נכנסין לעיר. דמקומות שלהן היו בשדות (כנדה ס"ז ב') ורק בחוץ לעיר כשרים דאלו תוך העיר פסולין מחשש שאובין (כמקואות פ"ח מ"א) ומדרגילין הטמאים לטבול סמוך לביה"ש כדי שלא יצטרכו לדקדק אטהרה כל היום (כשמעתין ד"ב ע"ב ושבת ל"ה). להכי תוך טבילה וסיפוג. כשנכנסין לעיר כבר העריב שמשן. שהוא צאת ג' כוכבים. ואז קורא ק"ש: ג) ולא נקט מצאת כוכבים? דקמ"ל אגב אורחא דכל טמאים אחר הע"ש מותרים בתרומה. ואפילו מחוסר כפורים. כזב ודכותיה

חדושים מהג"ם יואל חסיד זצ"ל מאמסטיסלאוו

[תוי"ט] ד"ה מאימתי קורין. תנא אקרא קאי כו' ומדכתיב בשכבך ברישא הקדים של ערבית גמ' עכ"ל. לכאורה אין צריך ראיה גדולה מזה ולמה מביא הגמ' ואבע"א יליף מן בריתו של עולם כו'. אבל אפשר לומר דלשון הקרא על כרחך

תוספות אנשי שם

קורין. אמר המלקט. עמ"ש בתפא"י. אבל לא אדע מה יאמר בהא דרפ"ז דיומא ובעשור שבחומש הפקודים קורא ע"פ. דאלמא דבדבר הכתוב בספר שייך לשון קריאה אף כשאומרה ע"פ. וכ"כ בספר ערכי הכנויים דבכ"מ שנא' בלה"ק שייך ל' קריאה וק"ש נמי אע"ג דקי"ל דבכל לשון נאמרה מ"מ כבר נהגו כל ישראל לקרותה בלה"ק: **את שמע**. אין בכלל ק"ש לענין זה אלא ב' פרשיות שמע. והיה. אבל ויאמר היא מצוה אחרת והיא הזכרת יצ"מ. ובה אין מחלוקת דלד"ס של לילה זמנה כל הלילה ושל יום זמנה כל היום דהא בקרא דלמען תזכור וגו' לא כתיב בשכבך ובקומך ורק כל ימי חייך הוא דכתיב ומינה דרבוי דכל דמרבה נמי לילות כלשון מ"ס דלקמן ודינה ככל דבר שמצותו ביום זמנו כל היום ושמצותו בלילה זמנו כל הלילה. (שאגת אריה): [תוי"ט ד"ה] **בתרומתי**

ט'

ציונים

משנה א

משעה שהכהנים כו'. מיי' פ"א מהלכות ק"ש הל"ט ופ"ז מהלכות תרומות. סמ"ג עשין י"ח. טוש"ע או"ח סימן רל"ה סעיף א. תשובת הרשב"א סימן מ"ז. ועמ"ש פ' בתרא דנגעים מ"ג:

תוספות חדשים

משנה א

בערבית בש"ס גרסינן בערבין ויתכן אחר לפירוש רבינו תם שיש לשמש ב' שקיעות התחלת השקיעה וסופה שהיא בצאת הכוכבים הוא זמן ק"ש וכל אחת מהנה נקראת בשם ערב כמו שהובא בספר מנחת כהן בחלק מבוא שמש מאמר א' פ"י והשתא שפיר קאמר ערבין דכבר עברו ב' ערבין (שושנים לדוד). ולפי מ"ש בתיקונים תיקון ה' דתפלת ערבית היא סוד ר"ה אתי נמי שפיר דגרסינן בערבין לשון רבים (אדרת אליהו):

ראשון לציון

משנה א

מאימתי ולא נקט אימתי. עי' במוספלא שבערוך בערך מתי נתתי טעם לשבת בס"ד:

◆

א"ה באשר נשאר מקום פנוי אמרתי להציג דבר נחמד בשם הס' הון עשיר.

לאכול בתרומתן. על כי המצוה הזאת היא ראשית כל המצות. רצה התנא לתלות זמנה באכילת תרומה הנקראת ראשית. ועוד לרמוז דמצוה זו של ק"ש היא הראשית מכל המצות כתרומה שהיא ראשית כדכתיב כל חלב תירוש ויצהר ראשיתם וגו'. שהרי עיקר ק"ש היא קבלת עול מלכות שמים. וכשם שא"א לגורן שתיעקר אלא א"כ נתרמה תרומה הגדולה כך א"א לו לאדם לקבל עליו עול מצות אלא א"כ כבר קבל עליו עול מלכות שמים תחילה עכ"ל: ועוד י"ל על מה שהתחיל רבינו הקדוש בדין ק"ש ותלה התחלת זמנה בטהרת כהנים וסוף זמנה באשמורת הלילה. לרמז לנו שאף קריאת שמע שהוא קבלת עול מלכות שמים אין יוצאין במחשבת הלב לבד ומחובה להיות דוקא במעשה בקריאה בפה ובזמנה המוגבל לה בתחלתה ובסופה. וגם טהרת כהני ה' אף אחר טבילתן טהרתן תלויה בזמן. ויותר מזה שעבודת משמרת מלאכי ה' במרום יש להם זמן קבוע ומכ"ש שכל מצות ה' התלויה במעשה יש עיכוב לעשותם בכל דקדוקיהם ופרטיהם בזמניהם:

עד סוף האשמורה הראשונה ד) **דברי ר' אליעזר. וחכמים אומרים עד חצות. רבן גמליאל אומר עד שיעלה עמוד השחר** ה).

מעשה

ח"נ. האשמורה נ"א האשמורת וכ"ה גר"ע ד"ו.

תוספות יום טוב

לשון חכמים בברייתא בגמ' ותנא קמא אמר משעה שבני אדם נכנסין לאכול פתן בע"ש כלומר שהכל מוכן. ומש"ה נקט פתן כלומר שהוכן להם ואינן חסרים כלום ולהכי נמי נקטי חכמים ותנא דידן תרומתן כלומר שהיא מוכנת לפניהם.. וכלום חסר כי אם לאכול "[א"כ תנא לישנא דקרא קתני דכתיב (ויקרא כ"ב) כי לחמו הוא. כ"ל]: **עד סוף האשמורה.** פי' הר"ב שהלילה נחלקה לג' משמרות ופירש"י משמרות עבודה של מלאכים ושיר שלהם נחלק לג' חלקים ראשונה לכת אחת וכו'. והוי מצי למיתני עד ד' שעות אלא נקט עד סוף האשמורה כדאמר בגמ' לאשמועינן שיש היכר לכל אדם בדבר דהא בסוף האשמורה הראשונה חמור נוער. [*ובפירושו לחומש פרשת במדבר בפסוק ושמרו את משמרתי. כ' כל מינוי שהאדם ממונה ומוטל עליו לעשותו קרוי משמרת בכל המקרא. ובלשון משנה כמו שאמור בבגתן ותרש וכו'] : **עד שיעלה עמוד השחר.** כתב הר"ב והלכה כר"ג שגם חכמים מודים לו. ולא אמרו כו' רבנן כוותי ס"ל והאי דקאמרי כו' וכ"כ הרמב"ם. כלומר בפירוש בשכבך כוותי ס"ל דפירושו כל הלילה. ודלא כר"א. והאי דקאמרי כו' שהם עשו סייג ובהא פליגי עלי. וכ"כ ר"י ורא"ש. דבסייג פליגי. וא"כ בסייג אין הלכה כר"ג דהא ר"ג עצמו הולך לומר כוותי ס"ל. משום דאי לאו הכי יחיד ורבים הלכה כרבים. ולא כתבו הלכה כר"ג. אלא על עיקר דין תורה (וכ"כ ב"י סימן רל"ה) דלהרמב"ם אין הלכה כר"ג לענין סייג : **עמוד השחר.**

ר' עובדיה מברטנורה

מלאכול בתרומה: **עד סוף האשמורה הראשונה.** שליש הראשון של לילה שהלילה נחלקה לשלשה משמרות. ומשם ואילך °לא מקרי תו זמן קריאת שמע דשכיבה. ולא קרינא ביה בשכבך. ומקמי צאת הכוכבים נמי יממא הוא ולאו זמן שכיבה. והמקדימים וקורים קריאת שמע של ערבית מבעוד יום. סומכים אהא דר' יהודה דאמר לקמן בפרק תפלת השחר. תפלת המנחה עד פלג המנחה. שהוא שעה ורביע קודם הלילה. °וקי"ל דעבד כר' יהודה עבד ומיד כשכלה זמן המנחה מתחיל זמן קריאת שמע של ערבית: **עד שיעלה עמוד השחר.** דכל הלילה מקרי זמן שכיבה

והלכה

מלאכת שלמה

יט

מנחם עזריה נר"ו דיש ספרים ישנים דאיסתכח בהו דלא גרסי' מלת לאכול אלא משעה שהכהנים נכנסין לתרומתן וקמ"ל דטבו"י פוסל את התרומה במגעו דבר תורה. ומאן דתני לאכול בתרומתן בא ללמדנו דאין כפרתו מעכבתו מלאכול בתרומה כדאי' בגמ' ע"כ. וע"ש בספרו סימן א' שדקדק ג"כ דקתני לתרומתן ולא קתני לתרומה. למימרא דתרומת דגן תירוש ויצהר שהיא חובה עלינו ודידהון היא הותרה להם בהערב שמש אע"פ שלא הביאו כפרתן אבל לא תרומת הקדשים הבאה מנידר ונידב ל"ש מיני דמים ל"ש מיני דגן כגון המורם לכהן מחלות תודה ורקיקי נזיר וכן חזה ושוק וזרוע בשלה מן האיל דהא שלמים גופייהו ומותר הלחם שבתודה אע"פ שנאכלין לכל אדם כפרה מעכבתם עכ"ל נר"ו ועי' עוד שם: **האשמורת הראשונה.** נלע"ד דשפיר טפי למגרס האשמורה בה"א וכדכתיב בתהלים ל' ואשמורה בלילה דאילו האשמורת בתי"ו הוי סמוך כדכתיב באשמורת הבקר בסדר בשלח. ואע"ג דבשופטי' סימן ז' כתיב האשמורת התיכונה לא ילפי' מיניה לאשמורת הראשונה נמי דהתם על דרך זרות נכתב כך. כך הי' נלע"ד. אכן מצאתי שהחכם הרד"י אשכנזי ז"ל הגיה במשנתינו האשמורת בתי"ו. וגם אני ג"כ מסכים להגהתו ז"ל. וסוף אשמורה ראשונה היינו שליש הלילה דשלש אשמורות הוי הלילה. והיא דעת ר' נתן. ומפ' בגמ' טעמיה מדכתיב האשמורת התיכונה מכלל דאיכא לפניה ולאחריה. ור' אליעזר נמי הכי ס"ל בהדיא בברייתא בגמרא ויליף לה מקרא דכתיב ממרום ישאג וממעון קדשו יתן קולו שאג ישאג הא תלתא שאגות כנגד שלש משמרות. ומפ' בגמ' דהא דלא קאמר בהדיא עד ד' שעות סימן מפורש מזה. למדך אגב אורחיה שיש היכר לכל אדם בדבר דכי היכי דאיכא משמרות ברקיע איכא נמי משמרות בארעא. וסימן לדבר משמרה ראשונה חמור נוער משמרה שניה כלבים צועקים משמרה שלישית תינוק יונק משדי אמו ואשה מספרת עם בעלה. ובגמ' מפ' אי בהאי סימנא תחלת משמרות קחשיב אי סוף משמרות ע"ש. אבל רבי פליג בברייתא אר' נתן וס"ל דד' משמרות הוי הלילה. ובגמ' מפ' טעמיה: ר"ג אומר עד שיעלה עמוד השחר. פי' הר"ש שירליו ז"ל עמוד השחר סמוך

לאור

תפארת ישראל

יכין

דצריכין קרבן למחר : [והא דלא קאמר משעה שאוכלין. נ"ל דה"ט. דלא תקשי כהן גופיה אימת קרי. להכי קאמר נכנסין. דמותר לקרותה מהלך. חוץ מפסוק ראשון (כברכות דף י"ג). והא דלא קאמר משעה שרשאין. נראה לי משום דנכנסין משמע טפי]: ד) סוף שליש קמא דלילה. דבשכבך עד סוף זמן התחלת שכיבה משמע. ונקט אשמורה. דקמ"ל דיש בריות בארץ משמרים פה בואכה. ועי"ז יהיה סי' לדבר. או קמ"ל דגם ברקיע יש אז משמורת ר"ל שהשגחה יתירה שולטת אז. וכמ"ש בעת רצון עניתיך. וג"מ לחשובי ברחמים. כהרא"ש: ה) הוא שעה וחומש זמניות קודם לצאת החמה [פי' זמניות. לפי אורך וקוצר היום מעלות השחר עד צאת הכוכבים ומחלקים אותו לי"ב חלקים. משא"כ שעות שוות. הן שוין בקיץ ובחורף מדהוא חלק הכ"ד של היום והלילה יחד] דס"ל דובשכבך כ"ז ששוכבים משמע. ולכן קי"ל (א"ח רל"ה). דמצוה לקרותה תיכף לצאת ג' כוכבים קטנים. (א) דהיינו שהם קטנים ממש. שאינם נראין רק באיחור זמן. כשכבר נראין גדולים ובינונים ברקיע. וגם קטנים. שנשארו קטנים ועי"ז א"א שיטעה

בועז

(א) מ"ש הר"ב דמשהגיע זמן קריאת שמע אסור לסעוד. כ' עלה רבינו הגאון הגדול מהו' עקיבא שליט"א (באות ג') וז"ל כ"כ תו' בשמעתין (ד"ד ב')

על

חדושי מהרי"ח

ברחך צ"ל קודם בשכבך והדר בקומך דאיך יאמר קימה קודם שכיבה אבל לשון המשנה יכול לומר שחר תחילה ובפ"ס דאשכחן כן בתמיד כמו שכתוב בתורה לכן אסר ואבע"א יליף כו' וק"ל: [תוי"ט] ד"ה **עד** סוף האשמורת. פי' הרב כו' וה"מ למתני עד ד' שעות אלא נקט כו' עכ"ל. אינו מדוקדק דהי' צריך לומר שעות זמניות, אבל יותר טוב הי' לו לומר עד שליש הלילה כמו חכמים עד חצות : [שם] ד"ה **עד** שיעלה ע"ה

כהב

תוספות אנשי שם

כו' שהכל מוכן. ק' קצת לר"י בברייתא בגמ' דאמר משעה שהכהנים מטוהרין לאכול בתרומתן ור"מ דאמר משעה שהכהנים טובלין כו' לאמאי בעי שתהא מוכנת התרומה. (עץ חיים) : [בהר"ב] ד"ה **עד** סוף כו'. סומכים כו'. והרא"ש ז"ל כתב ולא נהירא לי מה שהביא ראי' מתפלת המנחה שהיא עד פלג המנחה דתפלו' כנגד תמידין תקנום ותמיד הי' קרב והולך עד פלג המנחה אבל לענין ק"ש לאו זמן שכיבה היא כו'. ונראה לקיים המנהג שאנו סומכים כשאר התנאים שמקדימים שעת הק"ש לצאת הכוכבים כו' ע"ש : [בא"ד] **אהא** דר"י. נ"ע אם כן מדוע סתם וקתני במתניתין דזמן ק"ש הוא מצה"כ הא לר"י מתחיל הזמן מקודם. ומוכח לכאורה כהרא"ש. שמספקא בזה ע"ש. וי"ל דהטעם במתחיל התנא במצות ק"ש היא משום דמי שנעשה בר מצוה בן י"ג שנה ויום א' מצוה הראשונה הבאה אליו בברכה היא ק"ש של ערבית בליל השייך ליום שאחר שנת י"ג. ומעתה ניחא מה שלא זכר התנא הכא דעת ר"י שזמן ק"ש הוא בפלג המנחה משום דודאי אפילו לר"י נמי דלענין ק"ש יוצא מה"ת בפלג המנחה. מ"מ לאו לילה גמור הוא לענין שיוחשב בר חיובא מה"ת במצות עד צה"כ דאז הוי לילה לכל מילי. ולפ"ז נ"ל דין מחודש והוא פשוט מאד דמי שנעשה ב"מ בלילה צריך להמתין עם ק"ש עד צה"כ. דיותר מוטב שיקיים ק"ש דאורייתא וקודם צה"כ אינו נעשה ב"מ מה"ת רק מצות חנוך בעלמא. ואפילו נימא דבדיעבד אם קרא אחר פלג המנחה א"צ לחזור ולקרות. מ"מ לכתחלה ודאי ימתין. ולכן שפיר קתני הכא דהתחלת זמן ק"ש הוא דוקא מצה"כ ולא מצי למיתני דעת ר"י כיון דמיירי במי שנעשה ב"מ והו"ק. וכזה י"ל קושית הש"ס מאי דפתח ערבית ברישא. ואולי דזהו כונת הגמ' בתי' הב' יליף מבש"ע ויהי ערב כו' ר"ל דמהאי קראי ילפינן דלילה שייך ליום לכל מילי וה"ה לענין בר חיובא ואינו דומה לתמיד דשניהם ביום א' ושל שחר קודם לשל ב"ע. דבקדשים הלילה הולך אחר היום (מהג"מ משולם זלמן אשכנזי ז"ל אבד"ק ווילין): **בא"ד** דעבד כר"י כו'. ע' בתוס' רע"ק מה שהקשה ע"ז. וכבר קדמו הפ"ח סי' ג'. וע' בתג' הגרי"ב בתוס' ד' ב' ע"א שתמה ע"ז וכ' דהאמת הברור דלאו משום ספיקא אתינן עלה. כ"א זה דין גמור שהורו לנו חז"ל כיון דלא אתמר כו' דעבד כמר עבד היינו שהדין כן. שרוצה לסמוך על ר"י אין מזיחין אותו. וכן כרבנן ובלבד שיעשה כן תמיד כתנא א'. ע"ש: [בתוי"ט] ד"ה **עד** שיעלה כו'. דאפילו חצי שעה קודם אסור לסעוד. ולא ידענא מאן פסק ליה איסור זה דאע"ג דבש"ע סי' רל"ה פסק מהריק"א כן מ"מ אינו מצד הדין אלא משום דנכון הדבר כמ"ש בספרו ב"י. וגם בהאי שיעורא דחצי שעה אין לנו ראיה עליו וכמ"ש הרב בט"ז ס"ק ג'. ולפיכך לא הו"ל לכתוב דהר"ב קיצר בדבר שאפשר שבכונה לא כתבו משום דלא ס"ל הכי (בית דוד): [תוי"ט] ד"ה **עד** שיעלה כו' וא"כ בסייג אין הלכה כו'. אמר המלקט. ר"ל כיון שהר"ב

כו'

ציונים

וחכ"א עד חצות. מיי' פ"א שם טוש"ע שם ס"ג : עד שיעלה כו'. שם :

תוספות חדשים

[הר"ב] ד"ה **עד** סוף כו' סומכים כו' עכ"ל. ובש"ע סימן רל"ה פוסק דלכתחלה יקרא בצה"כ ואם קרא קודם יחזור ויקרא בלא ברכות בזמנה. וכן דעת מ"א. וט"ז פסק דיכוין לצאת בק"ש שעל מטתו. וכן נהג רש"ל : [הר"ב] ד"ה **עד** שיעלה עה"ש כו' דהיינו מנ"ה אסור לסעוד. וקשה דלעיל פסק כר"י נמי וא"כ מפלג המנחה אסור לסעוד. וי"ל דהכא מיירי למאן דעביד לעולם כרבנן. גם מ"ש דהיינו מנ"ה קיצר הר"ב דאפילו חצי שעה קודם אסור לסעוד. פר"ח :

(ממהורש"ח זצ"ל)

[תי"ט] ד"ה **עמוד** השחר כו' שעה וחומש מן השעות זמניות כו' עכ"ל. ובספר בית דוד כ' שהוא טעות סופר וצ"ל שעות השוות אבל בספר מנחת כהן פ"ג מסיק בראיות ברורות שצ"ל זמניות מן הגמרא ומן הרמב"ם ומן הנסיון ותמה על הרלב"ע שהביא התי"ט ג"כ כי היה בקי בחכמת התכונה איך טעה בזה ע"ש :

ראשון לציון

[תי"ט בסד"ה] **עמוד** השחר יש דגילין לפותרו כו' ויש מי שר"ל שהרמב"ם קאי על קריאת הותיקים שזכר הר"ב כו'. לא זכיתי להבין איך אפשר לומר שהרמב"ם קאי על קריאת הותיקים שהא הרמב"ם כתב בזה"ל בפירושו ועמוד השחר הוא אור הנוגה מפאת מזרח והוא קודם עלות השמש וידוע דקריאת הותיקים הוא עם הנץ החמה כמו שזכר הר"ב במשנה דלקמן. ועי' מ"ש המגן אברהם סימן פ"ט סעיף קטן ב' בדברי הרמב"ם אלו :

תוספות רע"ק **)

[**אות א**] בהרע"ב ד"ה **עד** סוף. (לא מיקרי תו זמן ק"ש) פלוגתייהו דר"א ור"ג בהמשך זמן ק"ש בפירושא דקרא דר"א ס"ל ובשכבך הוא כ"ז שב"א עוסקים לילך ולשכב זה מקדים וזה מאחר ונמשך עד סוף האשמורה ראשונה דכל שדעתו לישן כבר שכב בזמן ההוא ור"ג ס"ל בשכבך היינו שהם שוכבים ויש בכלל הזה כל הלילה. רש"י ד' ד': [**אות ב**] שם **בא"ד וקי"ל דעבד** כר"י. וכ"כ התוס' ויש לדון דהא מה דאמרינן מאן דעבד כו' ע"כ משום דהוי ספק הלכה כמאן וזה נכון בתפלה דרבנן אבל בקריאת שמע דהיא דאורייתא הוי ספק בדאורייתא ולחומרא. ובעת מצאתי שעמד בזה הפר"ח בספר מים חיים.

---

*) אהמו"ל: השנויים ששינה בעל התוי"ט במהדורא בתרא נגד המהדו"ק הקפתי בחצאי רבוע למען יובנו דברי איזה ממפרשי התוי"ט הראשונים שמביאים דבריו רק ע"פ המהד"ק. ולא ראו המהד"ב.

**) כדי למעט הציונים בפנים המשניות ומפרשיו שמבלבלים הקורא השמטתי מהם את אותות הציונים לתוס' רע"ק ורק הצגתי במקומן ציון כזה ● להורות שבמקום ההוא יש תורע"ק. אולם בתורע"ק לא השמטתי האותיות הנדפסים כבר נהוג, יען כי רבים מציינים דבריו ע"פ ציוני האותיות.

והלכה כרבן גמליאל שגם חכמים מודים לו ולא אמרו עד חצות אלא כדי להרחיק את האדם מן העבירה. ומיהו לכתחילה משהגיעה עונת קריאת שמע של ערבית דמתניתין דהיינו מצאת הכוכבים *אסור לסעוד וכל שכן לישן עד שיקרא קריאת שמע ויתפלל: **מעשה שבאו בניו מבית המשתה.** בני רבן גמליאל שמעינהו לרבנן דאמרי עד חצות והכי קאמרי ליה הא דפליגי רבנן עלך דוקא קאמרי עד חצות ותו לא ויחיד ורבים הלכה כרבים או דלמא רבנן כוותך סבירא להו והאי דקאמרי

עד

מעשה שבאו בניו מבית המשתה אמרו לו לא קרינו את שמע י). אמר להם אם

לא

הג. מעשה בד"ב נחלקה משנה זו לג' משניות וכאן נשנה סימן ג' ויש בס' זה ח' משניות. שבאו כ"ה בד"נ ובדקדוקי סופרים אבל בד"ש ובאו וכ"ה בפי' הר"ב שם וכ"ה במשנה בגמרא.

יש רגילין לפותרו כוכב השחר. [*וראיתי לרד"ק במזמור אילת השחר (תהלים כב) שיש מפרשים אילת שם לכוכב השחר ע"כ]. אך בכאן אין נכון [*לפרש שעמוד יהיה שם לכוכב ההוא] דאע"פ דכוכב נוגה קראוהו כוכב השחר מטעם שאין כאן מקומו. מ"מ לשון עמוד לא ילדק. וז"ל הרמב"ם הוא האור הטלן בפאת מזרח קודם עלות השמש בכדי שעה וחומש שעה מן השעות הזמניות וטעם זה קרבת שטח אור השמש מן הקיטורים העבים העולים מן הארץ תמיד אשר די עלותה מן הארץ אחד וחמשים מיל ע"כ. ופירוש שעות זמניות במשנה דלקמן תמצאנו. אבל ז"ש כ"א מיל *) [אם נפרשהו בערך האדם ההולך יכחישנו החוש. ואם בערך סבוב השמש יכחישו המושכל. כי לכל שעה ט"ו מעלות ולכל מעלה ט"ו פרסאות. הנה לשעה וחומש תתר"ף מילין. והר"ר עגשכן חפן אמר שמלת עלותה נ"ל עלותם. ומוסב על הקיטורים עכ"ד. והיטב אשר דיבר שאילו הי' מוסב על השמש. הי' ראוי שיאמר מן האופק כלשונו במ"ה פ"ק דר"ה. ועכ"ז תמיה לי דכתיב בלוט כמו השחר עלה ויאיצו המלאכים וגו'. וכתי' השמש יצא על הארץ ולוט בא צוערה וא"ר חנינא לדידי חזי לי ההוא אתרא והוית חמשה מילי. בפ"ג דפסחים. ושם אמרו דמהלך אדם בינוני כל היום י"ד פרסאות לפ"ז יתכן שיאמר עלות השמש בכדי שעה וחצי שעה מן השעות הזמניות כו' אשר די עלותה מן הארץ חמשה מיל וכו' וזה במהלך אדם בשיעור שעות השוה. וכן שיער מהלך האדם בשעות השוה

במ"ב

מלאכת שלמה

נאור היום מחשיך ומאפיל יותר מחשכו של לילה וקרוי עמוד השחר וכשמסתלק קרי עלה עמוד השחר ע"כ. ובגמ' פירש"י ז"ל דמשמע לי' בשכבך כ"ז שבנ"א שוכבין יש בכלל זה כל הלילה. ור"א ס"ל ובשכבך כ"ז שבנ"א עוסקין לילך ולשכב וכן פי' הר' יונה ז"ל והכריע הוא ז"ל דבין חכמים בין ר"ג כולהו מודו דלכתחלה צריך לקרותה מיד בלה"כ ופלוגתייהו לא הוי אלא בדיעבד. דחכמים ס"ל דאפילו בדיעבד אינו יוצא אלא עד חצות משום סייג. ור"ג ס"ל דבדיעבד יוצא כל הלילה. ע"כ. והתם מאריך לפרש אם עבר חצות מה יהא דינו אליבא דרבנן. וכתב שיש מי שאמר דס"ל לרבנן דלאחר חצות קורא אותה בלא ברכות ואע"ג דגבי ק"ש של שחרית תנן דהקורא מכאן ואילך לא הפסיד. ומפרש בגמ' מאי לא הפסיד הברכות. י"ל דגבי ק"ש של לילה החמירו יותר מפני שהלילה הוא זמן שינה ואם ידע שיכול לצאת מחיוב ק"ש ומחיוב הברכות אחר חצות יאמר בלבו מה לי ואגרה הזאת להכריח עצמי לקרות מיד כיון שאחר חצות אוכל לצאת ידי חובה מן הכל. ונראה למורי הרב נר"ו דס"ל לרבנן שאפילו ק"ש עצמה שהיא מה"ת כל הלילה אינו קורא אותה אחר חצות שיכולין חכמים לפטרו ממ"ע כ"ז שעושין כן מפני סייג או משום קיום המצוה עצמה. דהכי תנן בלולב שמצותו מה"ת יום ראשון ואפ"ה כשחל יום ראשון בשבת פטרו חכמים ליטלו משום גזירה דשמא יעבירנו ד"א בר"ה וכן גבי מדין בגילית וכו' ע"ש. ואיכא נמי בגמ' בברייתא סברא רביעית דזמנה מתחיל משעה שהעני נכנס לאכול פתו במלח עד שעה שהוא עומד ליפטר מתוך סעודתו. פי' שהעני מקדים לאכול בעבור שאין לו נר להדליק וס"ל דזמנו של עני פליגא ודאי אסלוהו תנאי למתני'. ואפי' רישא דהתחלת זמנו של עני אסיקנא בגמ' שהיא מאוחרת מזמנו של התחלת הכהן הטמא לאכול בתרומה: מעשה ובאו כו'. כ' בחדושי הרשב"א ז"ל מה ששנינו כאן מעשה ובאו בניו. נ"ל דלאו למימרא שעשה ר"ג כדבריו ודלא כרבנן

אלא

תפארת ישראל

יכין

(ומדינא בבינונים סגי רק דלא בקיאין). ועכ"פ לא ישהנה לאחר חצות. ובדיעבד אפילו עד עה"ש יצא. ובאונס אפילו עד קודם נץ החמה יצא והכל עם הברכות לפניה ולאחריה רק שאחר עה"ש לא יאמר השכיבנו: ו) מספקא להו אי רבנן דוקא חצות קאמרי. והלכה

כרבים

בועז

על הברייתא ט'. והתמיה לי א"כ נ"ל נתו' לדייק מברייתא זו דאסור לאכול קודם ק"ש. הא משנה ערוכה היא (שבת פ"א מ"ב) מפסיקין לק"ש כו'. ולא הקשו מהך דפ"ק דשבת.ה"ס. כדי לאלומי קושיתם ספי. דהרי אפילו טעימה אסור. עכ"ל הגאון. ולפע"ד לבקשת מחילה מרבינו כבוד גאונו נ"ל דלא מצי תו' לאוכחי איסור אכילה קודם ק"ש מהך דפ"ק דשבת. דבל"ז ק' מ"ש תו' משמע דמשעה שהגיע זמן ק"ש אסור לאכול סעודה וכו'. וק' מה משמע. הרי היא היא. לא יאמר אדם אוכל קמעא וכו'. אע"כ דרצו לאוכחי דאפילו חצי שעה מקודם אסור (כב"י רל"ה) והיינו דקאמרי משעה שהגיע זמן ק"ש. ר"ל הולך וקרב. והוכיחו כן מדנקטו הברייתא „וקורא ק"ש. אחר" אם רגיל לשנות שונה. ש"מ דעדיין לא הגיע זמן ק"ש. ולפ"ז לא מצו לאוכחי מידי מפ"ק דשבת. דאמרינן התם (דף י"א א') דסיפא אתאן לד"ת ע"כ משהגיע זמנה איירי. דאי מקודם נאמת

חדושי מהרי"ח

כתב הרב וכו' אם כן בסייג אין הלכה כר"ג דהא כו'. לכאורה זה אין צריך להר"ב לכתוב. שהרי כתב שאפי' משעת צה"כ אסור לסעוד ולישן ובאם עבר באמת הלכה כר"ג שמותר עד ע"ה רק שגם הפוסקים חלקו לג' זמנים דהיינו אסור לעשות שום דבר מזמן צה"כ. וזמנה עד חצות. ואם עבר אזי יכול לקרות עד ע"ה. ונ"ל דנ"מ הוא דאם התחיל בהיתר דהיינו קודם צה"כ אז א"צ להפסיק בצה"כ באשר שזמנה עד חצות. אבל מחצות צריך להפסיק. וק"ל: [כונתו שצריך להפסיק קודם חצות דמחצות ואילך נקרא עבר זמן ואף אם התחיל בהיתר צריך להפסיק כשהשעה עוברת כמבואר בשו"ע]:

א"כ

תוספות אנשי שם

שהר"ב והר"מ כתבו בטעם שהלכה כר"ג כיון שהחכמים מודים לו משמע דבמה דפליגי עליו אין הלכה כר"ג. ודלא כהרא"ש והטור שסוברים דהלכה כר"ג בכולי מילתיה ומותר לכתחלה להמתין מלקרות עד שיעלה עה"ש ואינו אסור אלא לאכול ולישן קודם שיקרא שהם סוברים דאע"ג דבני ר"ג סברו דהי חכמים פליגי על ר"ג הלכה כוותייהו דיחיד ורבים הלכה כרבים. וגם ר"ג לא חייב אותם לקרות אלא משום דרבנן כותיה ס"ל היינו קודם דאפסיק הלכה כר"ג. אבל לבתר דאפסיק הלכה כר"ג. בכולי מילתיה אפסיק כוותיה. ומה שסיים התוי"ט דהא ר"ג עצמו כו' אינה הוכחה להכריע כדעת הר"ב והר"מ דבסייג אין הלכה כר"ג. דהא גם הרא"ש והטור דסוברים דגם בסייג הלכה כר"ג מודו דר"ג הלכך נומר כוותי מ"ל כנ"ל שכן מבואר בגמ'. אלא הוא הוכחה להכריע כדעת הר"ב והר"מ כנגד דעת הרא"ש והטור דבאמת הוא דוחק לומר דאנן פסקי' כר"ג יתר מכפי שהיה פוסק ר"ג עצמו. ודעת הר"י תמצא מבואר בס' מלאכת שלמה ע"ש. ועל מ"ש שיש כח לחכמים בשוא"ת כ' הג"מ מ"ז אשכנזי ז"ל אבד"ק נובלין ויש לעיין דעיקר סייג היכא דהחשש ריעותא שמא יעבור ע"י עשייה משא"כ בנ"ד דהחשש הוא שמא יחטפנו שינה ויעבור בשוא"ת ל"ש סייג אכן עי' במס' ביצה פ"ב מ"א ד"ה לא יבשל דעושין סייג משום זמנים הרבה. ועי' פמ"ג בא"א בא"ח סי' רמ"ב ע"ב: ד"ה עמוד השחר כו' וחומש שעה. עי' בס' שנות אליהו שביאר מאין יצא להר"מ ז"ל זה השיעור: במשנה ב מבית המשתה. נ"ל שהתחילו אותו קודם זמן ק"ש.(ס"ע): בר"ב סד"ה מעשה כו' וחייבים אתם לקרות. לפי' הר"י (מובא בס' מלאכת שלמה) דלחכמים אפי' בדיעבד אינו יוצא אלא עד חצות.

[אות ג] **ברע"ב** ד"ה עד שיעלה כו' אסור לסעוד. וכ"כ התוס' דף ד' ע"ב עלה דברייתא שלא יאמר אדם אוכל קימעא מכאן משמע שמשעה שהגיע זמן ק"ש של לילה שאין לו לאכול סעודה עד שיקרא ק"ש ויתפלל. ודייק מזה המג"א סי' רל"ה דדוקא סעודה אסור אבל טעימה שרי. אבל תמוה לי דא"כ למאי צריכי ללמוד כן מברייתא זו הא משנה ערוכה היא פ"א דשבת מ"ב מפסיקים לק"ש וא"כ מכש"כ דאין מתחילין אלא ודאי מוכח דכוונתם לאסור אף טעימה וס"ל דלא יאכל קימעא משמע אף דבר מועט ואף דהתוס' נקטו בלשונם לסעוד ע"כ דחיק ומוקי אנפשיה דלא בדקדוק כתבו הכי וכן נראה בדעת המהרש"א בריש מכלתין בתוס' ד"ה משעת שהעני שהקשו הא משהגיע זמן ק"ש אסור להתחיל בסעודה כדלקמן דף ד'. הקשה המהרש"א דאמאי לא הקשו כן על מתני' דמשעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן ותירץ די"ל דה"ק משעה שהכהנים היינו שמותרים לאכול בתרומה ואין להם טומאה עוד ע"ש. ואי ס"ל להמהרש"א כהמג"א אין התחלה לקושיתו די"ל מתני' ליכא קושיא די"ל לאכיל היינו עראי משום הכי הקשו על הברייתא דקתני משעה שהעני נכנס לאכול פתו משמע דזהו סעודתו. אע"כ דס"ל להמהרש"א בדעת התוס' כשיטת התה"ד דאף טעימה אסור מכח הוכחתנו הנ"ל ואף דמ"מ התוס' בקושייתם על העני נכנס לא הוצרכו למינקט הקושיא מכח הברייתא דלא יאכל קימעא דהא בלא"ה עכ"פ סעודה אסורה ממתני' דשבת י"ל דבאו לאלם קושייתם דאפילו טעימה אסור. ובזה יש ליישב לענ"ד מה שהקשה המאור על רש"י במה שכתב בסוגיין דלמא ביאת אורו היינו שיאור השמש ביום השמיני ויביא קרבנותיו למאי הוצרכו במערבא לפשוט מברייתא הא נפשט ממתני' דמשעה שהכהנים דפשיטא דק"ש דלילה אינו מתחיל אחר שיאור היום והובא במהרש"א והוא באמת תמיה נשגבה. ולפי הנ"ל ניחא דהיינו דמאי דאמרינן והא קמ"ל דכפרה לא מעכבא אף די"ל דמיירי באין הכהנים מחוסרי כפרה צ"ל דמכח יתור מורה לנו מתני' דכל כהנים אפילו מחוסרי כפרה אוכלים. וקשה דלמה לן במידי דלא אסיק ורק מיתורא לימא דלאכול היינו אכילה ממש וקמ"ל דאכילה מועטת שרי. אע"כ משום דבאמת מוכחא מברייתא אוכל קימעא דגם אכילה מועטת אסור וע"כ האי לאכול היינו שהותרו בתרומה וא"כ ליכא חידוש ומוכח דקמ"ל דכפרה לא מעכבא. וכיון שכן במערבא לא רצו לפשוט ממתני' די"ל דלא ידעו הברייתא דלא יאכל קימעא והיה אפשר לומר דעראי מותר וא"כ י"ל דמתני' לא מיירי מחוסרי כפרה והחידוש דטעימה מותר. אבל מברייתא פשטו שפיר דלא קתני לשון אוכלים אלא זכאים דמיניה בודאי ליכא למשמע דטעימה מותר א"כ החידוש דאפילו מחוסרי כפרה הותרו בתרומה. ואף דלא היה צריך לזה הסיפא דסימן לדבר צאת הכוכבים דבלא"ה פשיטא דק"ש אינו מתחיל אחר שיאיר היום מ"מ כיון דהוצרך לפשוט מברייתא מביא יותר ממה דמפורש דהוא צאת הכוכבים. וכעין זה כ' התוספות עירובין דף ל"א ע"ב ד"ה והיכא איתמר. וברייתא דמעילה וכו' לא שמיע להו ע"ש. ובאמת גם לזה הדוחק

דלא

---

*) אדמו"ל הדברים הללו העתקתים מהתוי"ט ממהדורא קמא שנדפס בפראג שנת שע"ז ואף שנשמטו גם מהתוי"ט שהדפיס המחבר בעצמו בדפוס קראקא, אבל מפני שראיתי כי כבר רשם התוי"ט בעצמו דבריו אלו בפסחים פ"ג מ"ב בד"ה אם יש שם כיו"ב ע"ש, וגם במעי"ט כאן ע"ש, ע"כ אמרתי כי טוב להעתיקם הנה ככתבם וכלשונם בדפוס הנ"ל.

לא עלה עמוד השחר חייבין אתם לקרות ז) ולא זו בלבד אלא כל מה שאמרו חכמים עד חצות מצותן עד שיעלה עמוד השחר. הקטר חלבים ואברים ח) מצותן עד שיעלה עמוד השחר. וכל

חי"ג. ולא נד"נ רבוס כאן סימן ב' תיבת לא. בלבד נד"א אמרו וכ"ה נמשנ"א. מה נד"א נ"א מה. מצותן כ"ה נד"ס ונד"א אבל נד"ו מצותו.

עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה. °ואמר להו רבנן כותי סבירא להו והאי דקאמרי עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה וחייבים אתם לקרות: ולא זו בלבד. כולה מלתא דרבן גמליאל הוא דאמר לבניו: הקטר חלבים. של קרבנות: ואיברים. של עולת תמיד של בין הערבים שנזרק דמו ביום מצוה להעלות הנתחים כל הלילה דכתיב (ויקרא ו') היא העולה על מוקדה על המזבח

במ"ב פ"ג דפסחים. אבל שם ג"כ מקום עיון. ומיהו שיעור עלות השמש כפי שעות הזמניות שכן משתנה כפי הזמן ע"פ נטייתו. ובחבורו פ"א מה' ק"ש. כתוב כמו שיעור שעה. ובכ"א עישור שעה. ולזו הסכים הכ"מ. והיינו שיעור רק תחלת עלייתו. ולפי פירושו דבמשנה מבואר שעל עליית כל גופו משערינן.] *ומצאתי לרופא מומחה וחכם כולל מהר"ר יוסף שלמה דלמדיגא מן קנדיאה בספרו בחלק שממנו שקראו בשם גבורות ה' שכתב שם בשם הרמב"ם כ"ב מיל ויהיה איך שיהיה הנה תיבת עלותה שבלשון פירוש הרמב"ם צ"ל עלותם כי מוסב על הקיטורים. והוי יודע שבספר הזכר ביאר במופת מאין יצא לו להרמב"ם שהוא דקדק יותר ועשה מופת על שאין עלייתם כי אם מ"ד מילין. ועוד תמצא בספר הזכר בחלק שממנו שקראו אילם (עי' שם בדף י"א) גם עיין במשנה ב' פרק ג' דפסחים. וראה עוד זה מצאתי להראב"ע שבפירושו לחומש פרשת בא בפסוק בין הערבים כתב שעה ושליש שעה מהשעות השוות. וכן עוד לו בפירושו לקהלת בפסוק עד שלא תחשך השמש עיין שם. ויש מי שר"ל שהרמב"ם קאי על קריאת הותיקים שזכר הר"ב במשנה דלקמן ואין נ"ל לפי שא"כ לא היה סותם את דבריו]: הקטר חלבים ואיברים. פירש הר"ב של בין הערבים דכתיב היא העולה וכו' וכ"כ עוד סוף פרק ב' דמגילה וכן הרמב"ם שם. ואע"ג דפסקיה דקרא בכל עולה כתיב ולאו דווקא בעולת תמיד וכריש פרק ו' דפסחים מוכח דכל אימורי קדשים דינן כל הלילה אלא נקטי מילתא פסיקתא ובפירוש הרמב"ם שבכאן ובספרו פרק ד' מהלכות מעשה קרבנות ופרק א' מהלכות תמידין מבואר שעל כל חלבי הקרבנות וכל איברי העולה

מלאכת שלמה

אלא אדרבה אתא לאשמעי' מדעשה מעשה. דלא נחלקו עליו חכמים אלא בלכתחלה ומשום סייג. שאילו נחלקו עליו לא היה עושה מעשה כדבריו. וכדמשמע בגמ' וכדמוכח נמי סיפא דמתני' דקתני ולא זו בלבד אלא כל מה שאמרו חכמים עד חצות מצותה עד שיעלה עמוד השחר דאלמא בהא אף רבנן מודו בה. אבל בירושל' פרשוהו כמו אחר מעשה שהביאו בכ"מ לומר שעשה מעשה כדבריו. ע"כ בקצור: חייבין אתם לקרות. ס"א מותרין אתם לקרות וכו' הא' הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל לפי גרסא זו הא קמ"ל דלא הויא ברכה לבטלה אלא מותרין אתם לברך לפניה ולאחריה דז"ק ע"כ. אבל רש"י ז"ל כ' דל"ג מותרין דאפי' שלא בזמנו תנן הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה וכ"ה במהר"י קארו ז"ל בב"י או"ח סי' נ"ע שכ' דמדקתני חייבין אתם לקרות אם לא עלה עמוד השחר אלמא דאילו עלה עמוד השחר לא היו חייבין לקרות. כלו' ואם קראו לא יצאו י"ח כאילו הזידו ולא קראו ע"כ. וע"ש עוד שכתב טעם לשבח למ"ש הרשב"א והרא"ש ז"ל דבניו של ר"ג לא היו אנוסין אלא נמשך לבם אחר המשתה במשתה דרשות. שאם היו אנוסין כדאי הוא רשב"י לסמוך עליו בשעת הדחק ולצאת י"ח ק"ש של ערבית אחר שעלה עמוד השחר כדלקמן: ולא זו בלבד אמרו. נ"ג מלת אמרו דהא בגמ' פריך אטו ר"ג מי קאמר עד חצות דקתני ולא זו בלבד וכו' ומשני אלא ה"ק להו ר"ג לבניה אפי' לרבנן דקאמרי עד חצות מצותן עד שיעלה עמוד השחר והאי דקאמרי עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה ע"כ. ואי גרסי' בהדיא מלת אמרו מאי קפריך ומאי אצטריך לשנויי. והכי משמע נ"כ מן הלשון שהעתקתי בסמוך מחדושי הרשב"א ז"ל. ומיהו בתלמודו של הרב בצלאל אשכנזי ז"ל נמחקה כל זו הפסקא עם התלמוד הנזכר שעליה. אע"פ שכתובה בנוסחת המשנה גם שם באותו התלמוד המונה. במשנה הוא דגרס' לה ולא בגמ' בפסקא לא היא ולא תלמודה. הכוונה שמאחר שאין עליה תלמוד למה תבא בפסקא: אלא כל מה שאמרו. אית דל"ג מלת מה: הקטר חלבים כו'. ז"ל רש"י של קרבנות שנזרק דמן ולאו דוקא נקט ר"ע ז"ל של עולת התמיד: מצותן וכו'. ואילו אכילת פסחים לא קתני ש"מ דאין מצותה אלא עד חצות ומתני' ראב"ע היא ור' אליעזר נמי ס"ל הכי. אבל בירושל' תנו במתני' ואכילת פסחים ואתיא כרבנן דהיינו ר' יהושע ור' עקיבא. וגם הא' הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל כ' ס"א מצאתי הקטר חלבים ואברים ואכילת קדשים מצותן כו': בפי' ר"ע ז"ל אבל בהקטר חלבים ואברים לא אמרו בו חכמים עד חצות כלל כו'. אמר המלקט הוא פירש"י ז"ל. ומצאתי כתוב עליו בשם הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל. פי' זה קשה הרבה דהא בגמ' פריך אמאי לא תני אכילת פסחים דתניא הלל בגלילי פסחים ואכילת פסחים מצותן עד שיעלה עמוד השחר. ולפי פי' זה קשה אמאי לא פריך דאמאי לא תני קריאת [ר"ל אם תשיב גם מה שלא עשו סייג א"כ למה לא מקשה גם

תפארת ישראל

יכין

כרכים. או רק להרחקה ובדיעבד כר"ג ס"ל. ואי"ל בין כך או כך היו יכולים לקרות ק"ש. נ"ל דרק משום ברכה שאלו דאם חייבים צריכים לברך ברכת ק"ש: ז) משא"כ לאח"כ לא. מדלא היו אנוסים. רא"ש: ח) מכל קרבנות שנשחטו אותו יום צריך להעלותן למזבח עד שיעלה עה"ש. דנשאות

בועז

שרי בתורה (כמג"א רל"ב) ולכאורה נ"ל דטעימא שרי. כיון דבתפלה קי"ע (סי' רל"ב) דאפילו סעודה קטנה שרי. ואפילו בסמוך למנחה קטנה. דאין למנחה שהות כ"כ כק"ש. א"כ די לן שנחמיר בק"ש דאו'. ביש לה שהות הרבה. דוקא סעודה ולא טעימא. דבטעימא ליכא למיחש לממשך כלל. דטעימא אינו רק בפירות או כביצה פת. כדטעים בר בי רב ועיי' לכלה (כסוכה דף כ"ז א'): השיבני רבינו הג"ל ח"ל. מ"ש מעכ"ת ידידי נ"י מה לשון משמע דכ' תו'. לפי פרוש' בתוס' גם קו' מכ"ת מתורץ דבאו נומר דאפילו טעימא אסור. וזה אינו מבואר בשם כ"כ. דהרי מג"א באמת פי' לאוכל קמעא דהיינו סעודה [ק"ע א"כ כיון דכל זה מה שהוכיחו תו' דאפילו טעימא אסור. בודאי נתחזק דיוקא דמג"א בתוס'. דלמה נקטו סעודה בדבריהם. וליכא למימר דלאו דוקא נקטו סעודה. כיון דזהו כל מה שהשמיעו לנו] ומה שלא הבאתי זה לראיה דכונת תו' דטעימא אסור. ה"ט משום דאין זו קו' כ"כ. דדלמא הברייתא אכילה ושתיה ושינה ביחד אסור. ונקטו לשון משמע. דאכילה לחוד אסור [זה א"א כלל לפע"ד. דזה מוכח בפשוטו מסיפא. אלא אם רגיל לקרות קורא וכו' וקורא ק"ש ואוכל פתו]. ומ"ש מעכ"ת לפרש כונת תו' אסמוך לזמן ק"ש. ימחול לעיין בב"י רל"ה ד"ה ומכלל דבריו שכ' דמתוך זה משמע איפכא עכלה"ס [באמת לא זכיתי להבין דברי הב"י. דמאי דוחק יש לנו לכוון כן בדברי תוס'. ממאי דלימא דמשמע דקאמרו. קמעא קאמרי. ואפ"ה נקטו לשון סעודה]: ועוד נ"ל ראיה ברורה דטעימא מותר. דאל"כ מאי פריך (בשבת דף ט' ב') ממתני' דאמרינן דבהתחיל אינו מפסיק. אדריב"ל דאמר דמשהגיע זמן מנחה אסור לאכול כלום. ומאי קושיא. נימא דריב"ל מיירי בלא התחיל. אע"כ אי טעימה מקודם שהתחיל אסור גם בהתחיל צריך להפסיק דעכ"פ טעימה מקרי ואסור וכן משמע מתו' שם א"כ לדידן דבהתחיל אינו מפסיק. כ"ש דטעימה מותר. ואפשר דאפילו לריב"ל דוקא טעימה אחר שהתחיל אסור דלמא אתא לאמשוכי. משא"כ טעימה בעלמא שרי:

תוספות אנשי שם

נ"ל דהיינו דוקא למי שהזיד ולא קרא עד חצות אבל באונס בשוגג גם לדידהו מותר עד שיעלה עה"ש. לת"מ למשניות: אלא כל מה שאמרו כו'. משנה יתירה היא דהול"ל ולא זו בלבד אלא הקטר כו' וי"ל דבגמ' אוקי מתני' כראב"ע דפסח עד חצות מה"ת ונהכי תני כל מ"ש חכמים (והדר מפרש הקטר וכו') למעוטי פסחים דלאו חכמים אמרוה. ואי לא תני הכי ה"א תנא ושייר. רמ"ח: ד"ה הקטר חלבים כו' מצוה להעלות כו'. אל תטעה בזה הלשון לומר שמצוה מן המובחר להעלותן בלילה דאדרבה המצוה האמתית הוא בו ביום עצמו וכמ"ש הרי"ט משמאת דגמ' בר"פ דפסחים. אלא כוו' מצותן נמשכת והולכת כל הלילה. ס"ל: בא"ד דכתיב היא העולה. וחלבים נפקא מקרא דלא ילין חלב חגי

ציונים

הקטר כו'. פסחים נט: מיי' פ"ד מהלכות מעשה הקרבנות הל"ט סמג עשין קנ:

תוספות רע"ק

ולא שמיע להו לא צריכנא די"ל כיון דעכ"פ ממתני' לחוד לא הו"מ למפשט רק בצירוף הברייתא דלא יאכל קימעא ניחא להו יותר למפשט מברייתא לחוד דמשנה שהכהנים זכאים וכו'. ומה"ט גם תוספות בעירובין דנ"ל לא הוצרכו לזה דלא שמיע להו הבריי' די"ל כפשוטו דהא ר"ח לא היה רוצה להעמיד הקושיא והתירוץ דעומד ורואה על מתני' דהא י"ל ברבנן מהימני אלא דטעמא דמתני' דלא אלימי לתקני ומש"ה באמר לאחר לקבלו מהני. והיה הקושיא רק מכח צירוף הברייתא דנתנו על הפיל דמוכח מזה דטעמא דמתני' בחש"ו משום דלא מהימני וכיון שהוצרך לזה בריית' ניחא לר"ח יותר להעמיד קושייתו והתירוץ דעומד ורואה על ברייתא לחוד דנתנו לפיל דודאי לא שייך נאמנות לפיל. והוא נכון בעזה"י: [אות ד] בהר"ב ד"ה מעשה וכו' ואמר להו רבנן כותי סבירא להו) מצאתי בשם אא"ז הגאון מו"ה אברהם ברודא זצ"ל דבר נחמד למה דאמרי' בסוגיא דף ד' חכמים כמאן ס"ל בדרשא דבשכבך אי כר"א דהיינו כ"ז שב"א הולכים לישכב לימרו כר"א. ואי כר"ג ס"ל דכ"ז שב"א שוכבים לימרו כר"ג. ומשני לעולם כר"ג ס"ל והא דקאמרי ע"ח כדי להרחיק. וא"כ י"ל דשאלת בניו כן היה אם חכמים ס"ל דמדינא ע"ח משום דשיעור אדהולכים לישכב הוא ע"ח והא דקאמר ר"א ע"ס האשמורה הראשונה היינו משום הרחקה או דר"א מדינא קאמר דשיעורא דהולכים לישכב הוא ע"ס האשמורה הראשונה וע"כ הא דקאמר רבנן ע"ח היינו דס"ל דבשכבך הוא כ"ז שב"א שוכבים ומדינא עד שיעלה ע"ה ואמרו ע"ח משום הרחקה והשיב להם ר"ג כוותי ס"ל. והביא להם ראיה. ולא עוד אלא כל מה שאמרו וכו' היינו כיון דממנ"פ מוכח סברת הרחקה אי כדרבנן אי כדר"א מסתבר יותר דטעמייהו דחכמים ע"ח הוא משום הרחקה כיון דענין הרחקה זו ע"ח מצינו נ"כ בשארי דברים.

והפר"ח:

המזבח כל הלילה עד הבקר : וכל הנאכלין ליום אחד . כגון תודה וחטאת ואשם וכיוצא בהם שהם נאכלים ליום ולילה זמן אכילתן עד שיעלה עמוד השחר והוא המביא לידי נותר : א"כ למה אמרו חכמים עד חצות . בק"ש ובאכילת קדשים אבל בהקטר חלבים ואיברים לא אמרו בו חכמים עד חצות כלל ולא נקט ליה הכא אלא להודיע שכל דבר שמצותו בלילה כשר כל הלילה: כדי להרחיק את האדם מן העבירה. *שלא יבא לאכלן אחר. שיעלה עמוד השחר ויתחייב כרת . וכן בק"ש שלא יאמר עדיין יש לי שהות ותעבור עונתה : ב בין תכלת ללבן . בין חוטי תכלת לחוטי לבן שבציצית. פירוש אחר גיזת צמר שצבעה תכלת ויש בה מקומות שלא נקלט הצבע יפה ונשאר לבן :

בין

וכל ט) הנאכלין ליום אחד מצותן עד שיעלה עמוד השחר י) . אם כן למה אמרו חכמים עד חצות יא) כדי להרחיק אדם מן העבירה יב) : ב מאימתי קורין את שמע בשחרית משיכיר בין תכלת ללבן יג)

רבי

ח"ג . אדם כ"ה כל"נ ונל"ו ונל"פ ובדפוס קראקא אבל גל"ס את האדם וכ"ה בפי' הרע"ב: מאימתי גל"ו מאמתי. בשחרית גל"נ בשחרין.

הטעות נאמר . ולשון רש"י הקטר חלבים ואיברים של קרבנות שנזרק דמן ביום : וכל הנאכלין ליום א'. עיין מה שכתבתי בסוף פסחים : א"כ למה אמרו וכו'. כתב הר"ב אבל בהקטר חלבים ואיברים לא אמרו בו חכמים עד חצות כלל וכו' עד כשר כל הלילה וכן כתב רש"י וסיים והכי נמי תנן בפרק ב' דמגילה כל הלילה כשר וכו' להקטר חלבים ואיברים ע"כ. כלומר ובשום דוכתא לא אשתמיט למיתני עד חצות . ומכל מקום זו לאו ראיה גמורה היא דדילמא רבן גמליאל שמעינהו לרבנן דקאמרי הכי וכיון שסידר רבינו הקדוש דברי רבן גמליאל בכאן שוב סמך על עדותו ולא הוצרך לשנות דברי חכמים בהדיא והרמב"ם בפ"ד מהלכות מעשה הקרבנות פסק בהקטר חלבים ואיברים עד חצות . וכתב עליו בעל כסף משנה דמשנה היא בברכות ע"כ. והא ליתא לדברי רש"י. ולכך נראה לי דלאו ממתניתין שמעה להרמב"ם אלא מדתניא בתוספתא* (פ"ב דמגילה) ודבר שמצותו בלילה כשר כל הלילה אבל אין חייבין עליהן משום נותר וכו' עד שיעלה עמוד השחר ולישנא דאבל לא יצדק דהא אדרבה

היא

מלאכת שלמה

גם מקריאת הלל שלא עשו בו סייג]ותו דמה עניינו לכאן(ר"ל למ"ש עד חצות).וי"ל שודאי אמרו עד חצות במס' זבחים פ"ט דתנן איברים שפקעו מע"ג המזבח קודם חצות יחזיר ואם לאחר חצות לא יחזיר וקאמר כאן עד שיעלה ע"ה(ר"ל מן התורה) עכ"ל ז"ל . ונלע"ד דאע"ג דברש"י ז"ל אין כתוב שם מלת אברים רק והקטר חלבים דקתני הכא לא אמרו בו חכמים עד חצות . ס"ל לר"ע ז"ל וגם להר"ר יוסף אשכנזי ז"ל דלאו דוקא דה"ה דכוותו גם אאברים . וס"ל להר"ר יוסף אשכנזי ז"ל למתני' דקתני התם אברים שפקעו לאו דוקא דה"ה חלבים אלא אורחא דמלתא קתני אברים שקשים להתעכל אבל חלבים דקלים להתעכל לא הוצרך לשנותם . כך נלע"ד לדעת הר"ר יוסף אשכנזי ז"ל . ומצאתי בס' כ"י ישן פי' להר"ר יהונתן ז"ל וז"ל אבל בהקטר חלבים לא מצינו מפורש עד חצות אלא מדחזינן באכילת קדשים דכתיב בהו לא יניח ממנו עד בקר החמירו בהם חכמים ואמרו עד חצות ה"נ בהקטר חלבים דכתיב בהו ולא ילין לבקר החמירו בו נמי עד חצות . אבל אם עבר ולא העלה החלבים והאברים עד חצות חייב להעלותן קודם שיעלה עמוד השחר כדתנן בפ"ב דמגילה כל הלילה כשר לקצירת העומר ולהקטר חלבים ואברים ע"כ. גם בתשובת הרשב"א ז"ל סי' רנ"ה כ' דהקטר חלבים ואברים דקתני בהן עד שיעלה עמוד השחר לא עשו בהן רבנן הרחקה ע"כ בקיצור : וכל הנאכלין ליום אחד וכו'. נאכלין לשני ימים ולילה אחד לא עשו חכמים הרחקה עד חצות דניכר הוא מתי יהיה שקיעת החמה אבל בלילה אינו ניכר . כ"כ תוס' ז"ל בזבחים ס"פ איזהו מקומן בדף נ"ז : והביאוהו הם ז"ל בפסחים פ' האשה דף פ"ט . וגרסי' בגמ' ההוא זוגא דרבנן דאשתכור בהלוליה דבריה דריב"ל אתו לקמיה דריב"ל לבתר עמוד השחר א"ל מהו למקרי ק"ש של ערבית האידנא . א"ל כדאי הוא רשב"י לסמוך עליו בשעת הדחק (פי' שהרי אנוסים היו בסעודת נשואין) דארשב"י משום ר"ע פעמים שאדם קורא ק"ש שני פעמים ביום אחת קודם הנץ החמה ואחת לאחר הנה"ח ויוצא בהן י"ח אחת של יום ואחת של לילה דאלמא איכא אינשי דגנו בההיא שעתא. א"ר זירא ובלבד שלא יאמר השכיבנו דלאו זמן שכיבה הוא כיון שכבר עלה עמוד השחר אפי' קודם הנה"ח. ואם איחר מלקרותה עד אחר שעלה עמוד השחר בלא אונס אלא ע"י שכחה אפי' קרא אז לא יצא דשכחה הוי כמו פשיעה ומעוות לא יוכל לתקון . ובספר לבוש תכלת סי' רל"ה : ב מאימתי כו'. עיקר הגירסא בְּשַׁחֲרִין הבי"ת בפתח והשי"ן בשוא והחי"ת קמוצה . וכן באזהרות ערבים ושחרים . וגם החכם הר"מ דילונזאנו ז"ל כ' בְּשַׁחֲרִין גרסי' כמו בִּשְׁעָרִים ע"כ. ובזוהר פ' פינחס ד' רמ"ג ברע"מ דייק ויהיב טעמא למאי דקתני בשחרין תרין ולא אמר בשחר ע"ש. ואע"ג דלא שייך ההוא טעמא ברישא גבי בערבין אעפ"כ נראה דגרסי' גם ברישא בְּעַרְבִין : משיכיר בין תכלת ללבן . ה"ר שלמה סירילייו ז"ל פי' תכלת הוא דג אלון שצבעו ירוק

וירדי

יכין תפארת ישראל יכין

דכשהוא אח"כ למטה נפסלו בלינה(עי' זבחים פ"ז מ"ו): ט) הקדשים:י) ובאכלן אחר כך הוי ליה נותר . דבכרת : יא) לרמב"ם פ"ד מקרבנות הא' „א"כ" אכולהו קאי.ולרש"י ורע"ב קאי רק אק"ש ואכילת קדשים [וכ' הרמ"ז מסתבר כוותייהו מדלא עריב להקטר חלבים וכל הנאכלים בחדא בבא . מ"מ דלא נקיט הכא להקטר חלבים וכו' רק לאשמעינן דנתלו' בין הקטר ואכילה שוין מצותן עד עהש"ח . והא דלא גזרו נמי בהקטר שיהיה עד חצות . ה"ט דכהנים זריזים הן . משא"כ אכילת קדשים אף לקטנים שאינן זריזין] : יב) שלא יבוא לאכלם באיסור כרת . ובק"ש יתעצל ותעבר עונתה . מיהו בקדשים דאיכא כרת כשיאכלם נותר גזרו אפילו בדיעבד אחר חצות . משא"כ בק"ש : יג) שבצלית (כתוספות ומנחות דף מ"ג ב') דמדמעורב עם לבן צריך איחור זמן

חדושי מהרי"ח

[רע"ב] ד"ה א"כ למה אמרו חכמים אבל בהקטר חלבים ואברים כו' עכ"ל. הא דכתב הרע"ב דבהקטר חלבים כו' לא אמרו עד חצות צריך ליתן טעם . ונ"ל דכהנים זריזים הן וא"צ להם סייג ובאכילת קדשים סייג ג"ל דבנאכלים ליום אחד יש ג"כ תודה דנאכלת לבעלים ישראל ואינם זריזים ולכן עשו בכל הקדשים סייג . רק שיש ליתן טעם.

תוספות אנשי שם

בפסחים ע"א ועי' רש"י כאן ובס' פ"י : ד"ה וכל הנאכלין כו' לידי נותר. דכתיב בתודה לא יניח ממנו עד בקר וכולן מתודה למדנו . (רש"י): ד"ה א"כ כו' לא אמרו בו כו' וטעמא כ"ל דהוא משום דקי"ל כהנים זריזין הן ולכך גבי הקטר שהוא העלאתן למזבח שאינו אלא בכהנים גבורים וגדולים לא רצו לגזור משא"כ באכילת קדשים דמסורה לכל אנשים ונשים וטף גזרו . והכי דייקא מתני' דר"ג בעי להוכוחי דרבנן גזרו היכא דאתי למפשע . ולהכי מייתי דהכי בין בהקטר ובין הנאכלים שוין מה"ת עד עה"ש . א"כ למה אמרו חכמים עד חצות בנאכלין כדי להרחיק מן העבירה משום דאיכא למיחש לפשיעה . ומינה דהכי גזרו גבי ק"ש דל"ש . ובהכי א"ש דלא עריב להו ותני הקטר חלבים ואברים וכל הנאכלים ליום א' מצותן כו' משום דבהקטר לא גזרו רז"ל . (רמ"ז): ד"ה כדי להרחיק כו' כרת . ע' תורע"ק . ולא הוצרך לזה אלא לשיטת התוס' בפסחים דאף בקדשים ל"ג בדיעבד או להרי"ף דאף בק"ש גזרו בדיעבד . אבל לדעת רש"י כאן שכ' ואסרום באכילה קודם זמנם כדי שלא יבא כו' בפשוטו ניחא דצריך לטעם זה דבקדשים דאיכא כרת גזרו אפי' בדיעבד משא"כ בק"ש . ועי' בכ"מ : תוי"ט ד"ה א"כ כו' והא ליתא לדברי רש"י כו' . עי' רל"צ ועי' בספר מלאכת שלמה שהביא ממ"ז פ"ט דזבחים וכן מפורש כפי' הרמב"ם שם ועי' בר"ב שם מ"ח : בא"ד אלא מדתניא בתוס' כו'. ע' בתורע"ק וכבר הקדימו הרמ"ז והכ"ד . והכרח התוי"ט סמיך על מה דמסיים בתוספתא ואין מחשבה פוסלת בהן משום פגול עד שיעלה עה"ש . וע"כ פי' במחשב להקטיר לאחר חצות והשמעי' אע"ג דלכתחלה אחר חצות לא יקטיר מ"מ אין מחשבה פוסלת אם חשב להקטיר אחר חצות . דה"ל במחשב ע"מ לאכול אחר חצות אינו פוסלת משום פגול דזה כבר תני דמדקאמר אינו חייב משום נותר עד שיעלה עה"ש ממילא לא שייך ביה מחשבת פגול קודם עה"ש . אע"כ דפי' התוספתא הוא במחשבת הקטרה ומוכח דלכתחלה לא יקטיר אחר חצות . (לשון הזהב): משנה ב מאימתי . א"ה . עמ"ש בשבות אלי' במ"א . ונ"ל דגם כאן לא תני אימתי דהוי משמע שכולל על כל הזמן ומשיב על ב' גבוליו היינו על תחלתו שהוא משיכיר ועל סופו שהוא הנה"ח ונ"ש וגומרה כו' הוא מדברי הת"ק רק שהפסיק באמצע דבריו עם דברי ר"א משום דאיהו לא פליג רק אתחלת הזמן. ובאמת כן וגומרה הוא מדברי ר"א לבדו כדמשמע בגמ' והת"ק לא דבר רק בתחלת הזמן ורמז זה במ"ם של מאימתי . ור"א פליג והוסיף עוד גבול לסוף הזמן שבזה לא דבר הת"ק כלל : בר"ב ד"ה בין תכלת ללבן כו' פי' אחר כו'. פי' הב' הוא פי' רש"י ז"ל והתוס'

ציונים

וכל הנאכלים כו' מיי' פ"ד פ"י הל"מ : ב מאימתי פ: מנחות מג: :

ראשון לציון

[תוי"ט] ד"ה וכל הנאכלין ליום א'. דוקא נאכלין ליום אחד ולילה שלאחריו נקט דבזה עשו סייג. אבל בנאכלין לשני ימים ולילה אחד מותר לו לאכול כל יום ראשון ולילה ויום שלאחריו כולו ולא עשו סייג . וז"ל תוס' זבחים נז : ד"ה להרחיק מן העבירה נאכלין לשני ימים ולילה א' לא עשו הרחקה עד חצות דניכר הוא מתי יהי' שקיעת החמה אבל בלילה אינו ניכר עכ"ל : [תי"ט] ד"ה א"כ למה אמרו כו' ומ"מ זו לאו ראי' גמורה היא דדלמא ר"ג שמעינהו לרבנן כו' ברם מדחזינן דרבינו הקדוש בזבחים פ"ה מ"ג ומ"ה ומ"ו תנא ונאכלין ליום ולילה עד חצות (נ"ב: נ"ד: נ"ה.) והוצרך למתני בכל פעם עד חצות ולא סגי ליה למתני ונאכלין ליום ולילה ונודע דזמנו עד חצות כפי עדותו של ר"ג דהכא הרי אתחזק בתלתא זימני דאף שהעיד ר"ג הכא דכל הנאכלין ליום ולילה היינו עד חצות אפ"ה לא סמך רבינו הקדוש על זה אמור מעתה דברי רש"י נכונים וראיה גמורה היא : [בא"ד] והא ליתא לדברי רש"י כו' לכאורה י"ל להוכחת הרמב"ם מהמשנה דהכא (כמ"ש הכ"מ) היינו מדלא קתני הכא ג"כ קצירת העומר (כמו דתני במ"ו פ"ב דמגילה דף כ: כל הלילה כשר לקצירת העומר כו') אלא ברור הוא דבקצירת העומר לא עשו סייג ואפילו לכתחלה מצותו עד שיעלה ע"ה (כמו שלא עשו סייג לדעת רש"י והר"ב גבי הקטר חלבים ואיברים) להכי לא שייך למתני הכא ולפי זה מוכרח דמה דאמר א"כ למה אמרו חכמים עד חצות כו' אבל מה דקתני הכא קאי (ברם לפי' רש"י והר"ב צריך

תוספות רע"ק

[אות ה] שם בהרע"ב ד"ה כדי להרחיק . שלא יבא לאכלן) וכ"כ רש"י והא דלא נקטו הטעם שלא יאמר עדיין יש לי שהות ותעבור זמן עונתה כמו דהטעם בק"ש . י"ל דבאו לתרץ הא דבאמת ר"ג לא ס"ל להרחקה בק"ש ואילו באכילת קדשים משמע דלא פליגי . ודוחק לחלק דבק"ש עובר רק על מ"ע אבל קדשים עובר על לאו דלא תותירו ועשה דאכילת קדשים . לזה פירשו דאכילת קדשים חמור דיעבור בקום ועשה לאכול אח"ז וגם יתחייב כרת משא"כ בק"ש דהוי שב וא"ת. ומ"ש וכן בק"ש היינו דר"ג אוסר דרבנן ס"ל הכי גם בק"ש. ובתוס' זבחים דף נ"ז ע"ב כתבו דלנאכלין לשני ימים ולילה א' לא עשו הרחקה ע"ח דניכר הוא מתי יהיה שקיעת החמה אבל לילה אינו ניכר ואף דלרבנן דעשו גם בק"ש הרחקה משום שלא יאמר וכו' צ"ל דגם בזה יש החילוק דניכר ומרגיש שהגיע העונה לשקוע וממהר לאכול מקודם : (אות ו) שם בתוי"ט ד"ה א"ב וכו' אלא מדתניא בתוספתא . זה תמוה דהא גם התוספתא

מייתי

רבי אליעזר אומר בין תכלת לכרתי יד) וגומרה טו) עד הנץ החמה. רבי יהושע אומר עד שלש שעות טז). שכן דרך בני מלכים לעמוד

חג׳ לכרתי ירושלמי לכרתן. וגומרה בד"ס ל"ג מלה זו. בני בד"ו ל"ג מלה זו וכ"ה במשנ"ב וכן בירושלמי ליתא.

ר' עובדיה מברטנורה

בין תכלת לכרתי. צבע התכלת קרוב לגוון של כרתי כרישין שקורין פורו"ש בלע"ז: עד שלש שעות. ביום עד סוף שעה שלישית שהוא רביע היום בזמן שהימים והלילות שוים ולעולם זמן קריאת שמע הוא עד רביע היום בין שהימים ארוכים בין קצרים. וכן הא דתנן לקמן (פ"ד מ"א) תפלת השחר עד ארבע שעות ביום היינו עד שליש היום וארבע שעות דנקט לפי ששליש היום הוא ארבע שעות בזמן שהימים והלילות שוין וכל מקום שנזכר במשנה כך וכך שעות ביום על דרך זה אתה צריך לחשב ולדון. זו הבנתי מפירושי הרמב"ם ונתקבל לי וטעמא דרבי יהושע דאמר עד שלש שעות ביום שכן דרך בני מלכים שאין עומדין ממטתן עד סוף שעה שלישית ורחמנא דאמר ובקומך עד שעה שכל בני אדם עומדים ממטתם

תוספות יום טוב

היא הנותנת הואיל וכשר כל הלילה משום הכי בדין הוא שאין חייבים עליהם משום נותר כו'. אלא הכי קאמר כשר כל הלילה בדיעבד [*לענין חיוב נותר [אם] לאכלו ולהחמיר] לכתחלה לא אבל אין חייבים וכו' [*שאין חיוב כרת אלא על העובר על דברי תורה] ומ"ש הר"ב דלא נקט אלא להודיע וכו' שכן רגילות המשניות לשנות בקוצר מה שכתוב בפירוש בתורה כמ"ש התוספות סוף פרק החולץ (כ'): **ב** וגומרה עד הנץ החמה. °כדי שיסמוך גאולה לתפלה כותיקים שזכר הר"ב במשנה ה' פ"ג. ונ"א ל"ג וגומרה ונראה שכן נוסחת (טור אורח חיים סימן תפ"ח והמרדכי פרק ב' דשבת) מדלא הביאו ראיה ממשנתנו לברכת לגמור ההלל אלא הביאו מלשון הש"ס ובברייתא דותיקין גומרין: הנץ החמה. הוא מלשון הנצו הרמונים (שיר השירים ו') כלומר עד שעה שהחמה מתחלת לזרוח בראשי ההרים. הר"י וכ"פ בערוך: °שבן דרך בני מלכים לעמוד. וכתבו הר"ב והרמב"ם שכך הלכה. ואף על גב דבסוף פי"ד וריש

מלאכת שלמה

וירדי בלע"ז ע"כ. וה"ר אברהם ן' עזרא ז"ל בריש פ' תרומה כ' תכלת אמר יפת שהוא כדמות שחרית כי הוא תכלית כל הצבעים והכל ישובו אליו והוא לא ישוב במעשה אדם לעולם. ואנו נסמוך על רז"ל שאמרו שהוא ירוק ע"כ. והפי' הראשון שהביא ר"ע ז"ל קרוב לפי' התוס' ז"ל. וז"ל בין תכלת שבה בטלית שהיה קבוע בו תכלת וגם שני חוטין לבן ועושין בו חוליא של תכלת וחוליא של לבן ע"כ. ולזה הפי' הסכים ה"ר יונה ז"ל שכ"ה בירושלמי. ובברייתא פליגי בהא ר"מ ור"ע ואחרים דר"מ אומר משיכיר בין זאב לכלב ור"ע אומר כדי שיכיר בין חמור לערוד ואחרים אומרים כדי שיראה חבירו ברחוק ד"א ויכירנו. ורב הונא פסק הלכה כאחרים שאמרו משיראה את חבירו הרגיל קצת עמו ברחוק ד"א ויכירנו. וכתב בית יוסף שם סי' נ"ח דלהרא"ש ודאי משיכיר בין תכלת ללבן ומשיראה את חבירו ברחוק ד"א ויכירנו הכל שיעור א' הוא כדאמרי' בירושל' ע"כ. ובגמ' תניא רשב"י אומר פעמים שאדם קורא ק"ש שני פעמים בלילה. אחת קודם שיעלה עה"ש. ואחת לאחר שיעלה עה"ש. ויוצא בהן י"ח אחת של יום ואחת של לילה. וכ' התוס' דהא דנקט רשב"י לאחר שעלה עה"ש לאו דוקא מיד דהא צריך להמתין לכה"פ שיעורא דמתני' עד שיכיר בין תכלת וכו'. וכ' בית יוסף עליהם דל"ל שהם סוברים דהא דרשב"י בשעת הדחק היא ואפ"ה לא יקרא עד שיכיר בין תכלת וכו'. ומתני' הכי קתני מאימתי קורין בשעת הדחק משיכיר וכו'. אבל אין כן דעת ה"ר יונה והרשב"א ז"ל אלא שיעורא דמתני' בשלא בשעת הדחק הוא. ודרשב"י בשעת הדחק היא. ומש"ה הוי תיכף שעלה עה"ש והכי ס"ל לרבינו בעל הטורים ורב אלפס והרמב"ם ז"ל שמיד שעלה עה"ש קורא בשעת הדחק וכן הלכה עכ"ל ז"ל: בין תכלת לכרתי. פי' ר"ע ז"ל כרתי כרישין פורוש בלע"ז ע"כ. אמר המלקט כ' רבינו יונה ז"ל על מי שפי' כך דאינו דמה ענין תכלת אצל כרתי אלא ודאי הנכון כמו שפי' הרב ר' נתן בעל הערוך ז"ל דכרתי הוא מין צבע שקורין הנדי ודומה לתכלת ולפיכך אמרו דמשיכיר בין זה לזה הוא זמן התחלת ק"ש לכתחלה ומשם ואילך זמן קימה לרוב בנ"א והכי משמע בירוש' עכ"ל ז"ל. וכ"כ ג"כ תוס' ז"ל בחולין פ' אלו טריפות ד' מ"ז וכ' עוד שיש גורסין לכרתן והכל אחד ע"כ. וגם בתוס' דפ' לולב הגזול ד' ל"א ע"ב ופי' הר"ש שירילייו ז"ל דר"א מחמיר הוא שלא הגיע הזמן עד שיכיר בין תכלת לכרתי ע"כ: וגומרה עד הנץ החמה. מלת וגומרה ר"ל וקורא אותה מלשון ותיקין גומרין אותה קודם הנה"ח מעט כדי שיסיימו אותה ואת ברכותיה עם הנה"ח ויסמכו לה התפלה משום דכתיב ייראוך עם שמש. והרמב"ם ז"ל מפרש שהיא דעת ר"א והכי מוכח *בגמ' ס"פ מי שמתו גבי בנא דירד לטבול אם יכול כו' עד שלא תנץ החמה דפריך לימא תנן סתמא כר"א ומשני אפי' תימא ר' יהושע כו' כדכתבי' התם. וברב אלפס ורבינו יונה ז"ל משמע דל"ג מלת וגומרה ופי' ר"י ז"ל עד הנה"ח כלומר סוף זמנה לכתחלה עד שתנץ החמה כו' וכ' בס' תי"ט דנראה דהטור א"ח כו' וגם בתוס' דפ' לולב וערבה דף מ"ד ע"ב. ועי' בס' לבוש החור סי' תפ"ח. וגם הר"י ז"ל מחקה וכ' כן מצאתי וכן נ"ל דהא ר"י איננו אומר וגומר עד ג' שעות ע"כ: עד ג' שעות. בפי' ר"ע ז"ל עד סוף שעה שלישית ע"כ. אמר המלקט כ' החכם

תפארת ישראל

יכין

טפי להכיר כל אחד: יד) גרין בכסף דומה לבלויא. ואנן קי"ל (בא"ח סי' נ"ח). דמצוה לקרותה. מעט קודם נץ החמה. (נץ החמה הוא י' מינוטען קודם עלות כל גוף השמש על הארץ) מיהו מותר לקרותה משיכיר אדם הרגיל עמו קצת. בריחוק ד' אמות. ובדיעבד אפילו מעה"ש יצא. ובאונס גדול. אפילו לכתחילה מותר מעה"ש: טו) מלת גומר ר"ל גמר זמן קריאתה דעד שם רשאי לקרותה עם ברכותיה. ולא אח"כ. אבל בכלל נמי במלת גומרה. שיגמור אז קריאתה כדי שיסמוך גאולה לתפלה. דאז מצוה להתפלל שנאמר ייראוך עם שמש: טז) זמניות. דהו"ל רביע היום מעלות

חדושי מהרי"ח

טעם למה לא עשו סייג בנאכלים לשני ימים ולילה דהא יש ברם שלמים שנאכלים ג"כ לישראלים אף שהלילה הוא באמצע. יעשו סייג עד לחצי יום ב'. ונ"ל חדא משום שיש זמן גדול לא חשו שמא לא יאכלו. ועוד דבר שזמנו סיים בלילה משום אונס שינה חיישינן שמא יאנסו וכו' וק"ל. אחר כתבי זה מצאתי בתוס' זבחים דף נ"ז ע"ב שנתנו טעם למה לא עשו סייג לנאכלים לשני ימים ע"ש: [משנה ב] תוי"ט ד"ה שבן דרך בני מלכים. וכתבו הרע"ב והרמב"ם וכו' דלא כמ"ד כל ישראל וכו' עכ"ל. ולי נראה דכאן לא איירי בב"מ דישראל דא"כ ב"מ אימת יקראו דהא הגמר הוא עד שלש שעות ומהם אינם עומדים אלא עד סוף ג' כמו שהוא ברע"ב אלא שזה בבנ"מ עובדי כוכבים רק הטעם כמ"ש הר"י הואיל ועדיין זמן קימה וכו' וק"ל: כשחר

תוספות אנשי שם

הקשו עליו מדאמרי' במנחות ראה מצוה זו שבה תלויה מצוה אחרת ואי קאי אציצית איכא תלויה בציצית ולעד"נ דאפי' לפירש"י א"ש דכיון שנתנו סימן גוון תכלת טפי מכל אחר גוונין א"כ שייך שפיר ראה מצוה זו. תדע דלר"א בע"כ צ"ל כן דאטו כרתי בציצית מי איכא. וזה טעמו של רש"י שהוכרח לפ' גיזה משום דר"א. ומה שהקשו התוס' עוד דבלילה נמי פעמים יכולים לראות צמר שאינו צבוע כדרכו נראה דלכך דקדק רש"י וכ' שלא עלה שם הצבע יפה. כלו' דהכל נצבע אלא שיש איזה מקום שלא נקלט הצבע כ"כ בתוקף ולזה ודאי צריך אור גדול. והתוס' פי' פי' אחר שיש בציצית חוליות כו' (מובא במלאכת שלמה) וסיים הרשב"א ואינו ניכר אלא באור גדול מפני שהחוליות מעורבות. ופי' קמא דהר"ב לא ידענא מנ"ל. ועוד דבי' ודאי שייך קושיית התוס' דבלילה נמי ידוע שזה תכלת וזה לבן גמור ואין שם ערבוב. עם כי יש לדחות דבהיות חוט דק צריך אור גדול. אבל זה דוחק. (ס"ל). ועי' יסל"ח: תוי"ט ד"ה וגומרה כו' מדלא הביאו ראיה. צ"ע כי ממתני' אין ראיה רק מהברייתא וכמ"ש התוס' ביומא וכס"מ דמתני' י"ל כפשוטו מל' גמר משא"כ בברייתא. וע' נזה. (סגרי"ב): ב"ב ד"ה עד שלש שעות כו' רביע היום. כתב המ"א רסי' נ"ח ונראה לי דהכא לכ"ע מניין מעה"ש עד נה"כ. והגר"א בה"ה סי' תנ"ע סק"ה כתב שמנה"ח מנינן וע' מזה בתשובת מיי' סי' ע"ן ולע"ד נ"ע בלשון המשנה עד הנה"ח רי"א עד כו' משמע שעכ"פ דהשיעור עד הנה"ח הוא ג"כ בכלל ג' שעות דר"י אלא דמוסיף יותר ולדבריהם אל"ל רי"א ג' שעות מהנך. (נ"ל למניות): תוי"ט ד"ה שבן דרך כו' זמן קימה למקצת. ע' בתורע"ק בשם הרשב"א. וגם"ל הק' עוד דה"כ

ציונים

עד הנה"ח. נה: ר' יהושע ג: ג' שעות מיי' פ"א מהלכות ק"ש הל"א סמג ע' יח. טוש"ע או"ח סי' נח ס"א:

תוספות חדשים

[תוי"ט] מ"ב בין תכלת לכרתי. הקשה הרשב"א וכי בני מלכים לר"א אין קורין בזמנה. ותירץ בדוחק. וגם' ש"ל תירץ דע"כ לא פליג ר"א אלא לדידן דליכא למיזל בתר מיעוטא מיהו לדידהו גופייהו מודה ר"א דעד ג' שעות יכולי' לקרותה דלדידהו הוי זמן קימה: [שם] וגומרה עד הנץ החמה. ר"א קאמר לה כדמוכח בהדיא בש"ס ס"פ

ראשון לציון

ישוב דלא קחשיב לקצירת העומר) ואין לדקדק כמו כן על הרמב"ם הא דלא קחשיב אכילת קדשי' במשנה דמגילה כ: כמו דקחשיב הקטר חלבי' ואיברים. בשלמא לרש"י והר"ב י"ל דלא תנא במשנה אלא קצירת העומר והקטר חלבים ואברים דכשרים כל הלילה אפילו מדרבנן דלא עשו סייג באלו (אבל להרמב"ם אין לומר הכי) אמנם שפיר י"ל דאתיא בזה הכלל דתנא במשנה דמגילה דכה"ג אתיא אכילת פסחים בזה הכלל כמבואר שם כ"א. בגמרא (ובחידושי הארכתי יותר בס"ד וכאן אין מקום לקבל אורך) וכל זה ביאור למה שאמרתי למעלה דהראי' של רש"י ראיה נכונה היא אמנם לפמ"ש התי"ט דראיה של רש"י אינה ראיה גמורה היא וא"כ פשטא דמשנתנו מבואר מעצמו כדעת הרמב"ם: [מ"ב מתני'] בין תכלת לכרתי פירושו עיין תוס' סוכ' ל"א: ותוס' חולין מ"ז: ברטנורה ד"ה בין תכלת לכרתי כו' פי' אחר גזת צמר כו' זהו פי' רש"י אבל התוס' ע': ד"ה אלא דהו לפירש"י וכתבו כפירוש הראשון של הר"ב. ועי' יש סדר למשנה:

תוספות רע"ק

מיירי לענין אכילה כמ"ש התוי"ט לענין חיוב אם נותר לאכלו. ותקשה מנין לנו וצ"ע (עי' תוס' פסחים דף ק"כ ע"ב ד"ה אמר רבא וכו'): מ"ב [אות ז] בתי"ט ד"ה וגומרה. כדי שיסמוך. זה תמוה דהא גם ר"י מודה דלכתחלה יש לעשות כוותיקין כמ"ש הרע"ב וכ"ה להדיא בסוגיין עלה דמתני' פ"ב ס"ה לימא תנן סתמא כר"א דאמר עד הנץ החמה אפי' תימא רבי יהושע ודילמא כוותיקין. אע"כ דפליגי בעיקר הדין דר"א ס"ל דאחר הנץ לא הוי זמן קימה דרובא דעלמא עומדים ממטתם קודם הנץ. ור"י ס"ל דמקרי קימה משום שמשא דבני מלכים. ואולי דכוונת התי"ט לתרץ הנוסחא וגומרה דאמאי לא קתני סתם עד הנץ כמו דקתני במתני' עד שיעלה. ולזה בא לתרץ דאתא לאשמעי' ולרמז דרק בדיעבד זמנו משעה שיכיר בין תכלת לכרתי אבל לכתחלה ראוי לגומרה עם הנץ כדי שיתפלל מיד ויסמוך גאולה לתפלה: [אות ח] שם בתי"ט ד"ה שבן וכו' זמן קימה למקצת והא

לעמוד בשלש שעות יז) **הקורא מכאן ואילך לא הפסיד** יח) **כאדם הקורא בתורה** יט): **ג בית שמאי אומרים בערב כל אדם יטו ויקראו** כ) **ובבוקר יעמדו שנאמר** (דברים ו) **ובשכבך ובקומך** כא) **ובית הלל אומרים כל אדם קורא כדרכו** כב) **שנאמר** (שם) **ובלכתך בדרך אם כן למה נאמר ובשכבך ובקומך** כג) **בשעה שבני אדם שוכבים ובשעה שבני אדם עומדים** כד) **אמר ר' טרפון אני הייתי בא בדרך**

ממטתם קאמר והלכה כרבי יהושע ומיהו לכתחלה צריך לכוין לקרות ק"ש עם הנץ החמה כמו שהיו הותיקים עושים: **לא הפסיד**. כלומר לא הפסיד מלברך לפניה ולאחריה אלא אע"פ שעברה עונתה קורא ומברך לפניה ולאחריה: **כאדם שקורא בתורה**. אע"פ שלא יצא ידי חובת ק"ש בעונתה יש לו קבול שכר כקורא בתורה: **ג יטו**. על צדיהם דכתיב בשכבך דרך שכיבה: **יעמדו**. דכתיב ובקומך דרך קימה: **כדרכן**.

בין

וריש פרק י"ח דשבת פסקו דלא כמ"ד כל ישראל בני מלכים הם. כבר כתב הר"י דהכא שאני דהואיל ועדיין זמן קימה למקצת יוצא בדיעבד: **ג בשעה שבני אדם וכו'**. [*בית הלל מביאין ראיה מפסוק] ובלכתך בדרך כלומר כפי שיזדמן לאדם שלא יתכוין לא בשכיבה ולא בקימה. וב"ש אומרים שלא בא ובלכתך בדרך אלא ללמדנו שכל העוסק במצוה פטור מק"ש כלומר שכל זמן שתהיה מהלך בדרך ואינך עוסק במצוה אתה חייב בקריאת שמע אבל כשתעסוק במצוה וכו'. וכן דברי הכל העוסק במצוה וכו'. ועיין בפירוש הר"ב פ"ב משנה ה' ולכך אמרי ב"ה דאם כן הוא מבואר שבלכתו

רד"ג. **הקורא** נ"י שקורא וכ"ה נפי' הר"ע. **יטו** נמשנ"ג יטה ויקרא ובבקר יעמוד. **קורא כדרכו** נ"י **קורין כדרכן** וכ"ה בירושלמי וכ"ה בפי' הר"ע. **בשעה שבני** נ"י **שדרך בנ"א**. וכן נאו **שדרך בנ"א**. **אמר ר"ט** נ"י נחלקה משנה זו לב' משניות ורפוס כאן סימן ו.

מלאכת שלמה

התכס ה"ר אפרים אשכנזי חתנו של רש"ל ז"ל. עי' בגמ' דף ג' ע"ב קדמו עיני אשמורות כו' שכן דרך מלכים לעמוד בשלש שעות שית דליליא ותרתי דיממא הו"ל שתי משמרות. ופי' רש"י ז"ל ותרתי דיממא שאר מלכים ישנים שדרכן לעמוד בשלש שעות ביום בתחלת שעה שלישית ע"כ. ונ"ל לפרש הגמ' לפי פי' הרמב"ם ז"ל ור"ע ז"ל כך שהם סוברין דמיעוט מן המלכים דרכן לעמוד בתחלת שעה שלישית ורובא דרובא דרכן לעמוד בסוף שעה שלישית וה"ק דוד המע"ה קדמו עיני שתי אשמורות אפי' לפני מיעוט המלכים שמקדימין לעמוד בתחלת שעה שלישית. ובכן מיושב מ"ש שכן דרך מלכים לעמוד בשלש ולא אמר בתחלת שלש ולא בסוף שלש ודו"ק עכ"ל ז"ל. וכס' ירא"ים סי' י"ג פי' עד התחלת שעה שלישית וכן דעת רבינו שמחה אבל רוב הפוסקים ז"ל הסכימו עד סוף שעה שלישית: **לא הפסיד כו'**. דעת הר"מ ז"ל דלא הפסיד הברכות אפי' כל היום כולו. אבל רבינו האי ז"ל ס"ל דוקא עד שעה ד' שהיא זמן תפלת השחר לר"י מברך ב' לפניה וא' לאחריה. אבל מכאן ואילך הפסיד שכר הברכות. ואם ברך שבר על לא תשא ע"כ. וכ' בספר כל בו סי' כ"ט בשם בעל ההשלמה דהא דאמרי' הקורא מכאן ואילך לא הפסיד הברכות הה"נ לקורא קודם זמנה מעט ולפיכך המקדים לקרותה קודם לה"כ קרוב לתפלת המנחה לא נחוש בברכות לבטלה ע"כ: וכ' ה"ר רבינו יונה ז"ל ויש לשאול מה בא להשמיענו שלא הפסיד כאדם שקורא בתורה שזה דבר פשוט הוא. ותירץ הרב ר' שלמה מן ההר ז"ל דאתא לאשמעי' שאע"פ שדברים שבכתב לא ניתנו לאמרם בע"פ ושאר פסוקים אינו יכול לקרות אפ"ה ק"ש יכול לקרותה ע"פ ואע"פ שאינו קורא אותה לשם חובה. דכיון שניתנה לאמרה ע"פ לחובה יכול לאמרה אפי' שלא לחובה כל הפעמים שירצה ע"כ. ובירושלמי דפרקין ודפ"ק דשבת ודפ' כל כתבי דייק ר' אבא לשטיי' ארשב"י דאמר כגון אנו שעוסקים בתלמוד תורה אפי' לק"ש אין אנו מפסיקין דאזיל לשיטתיה דאמר בכמה דוכתי ואיתא נמי בירוש' דס"פ בתרא דהוריות דמשנה עדיפא ממקרא דהעוסק במקרא מדה ואינה מדה ומתני' דקתני הקורא מכאן ואילך יש לו שכר לבד כקורא בתורה ודייקי' מינה הא בעונתה כקורא במשנה במי שתורתו אומנתו מיירי הלכך כיון דשקולין הן לא יחליפו משתן בעבורה. אבל במי שאין תורתו אומנתו אף ממשנה עדיפא בעונתה ומפסיקין. ורבנן סברי דמקרא ומשנה שוין הלכך על כרחך לא תידוק הא בזמנה כמשנה אלא הא בזמנה חביבה מכל עסק תורה בין למי שתורתו אומנתו בין למי שאין תורתו אומנתו ועל דרך שכתבו תוס' ז"ל כאן בגמ': **ג בש"א כו'**. נלע"ד דהא דקתני בערב כל אדם יטו ויקראו ולא קתני בערב יטו ויקראו אע"ג דפשיטא דאכל אדם קאי אפשר לומר על צד הדוחק דה"ק דאע"ג דמסתמא רוב בנ"א יגיעים ועייפים לעתותי ערב ומסתמא הן מוטין ולא ניחוש למישמא שאינן מוטין קמ"ל דאפ"ה כל אדם צריכין להטות לדעת ב"ש וכן בבקר ואף כולן צריכין לעמוד: **ובה"א כו'**. ומיהו מודו ב"ה למהלך בדרך צריך לעמוד בפסוק ראשון דבעי כונה וכשיגיע לואהבת ילך לדרכו כדאי' בגמ' בר"פ היה קורא: **שדרך בנ"א שוכבים**, פי' שדרך בנ"א בסתם לשכב דהיינו כל הלילה כי יש בנ"א שאינם הולכים לישן אלא סמוך לבקר. ובשעה שדרך בנ"א לעמוד. כך מצאתי. ובעירובין דף י"ג אמרי' מפני מה זכו ב"ה לקבוע הלכה כמותם מפני שנוחין ועלובין היו ושונין דבריהם ודברי ב"ש שאע"פ שיש להם ראיה מן המקרא דורשין את המקרא של ב"ש למה בא. במשנתינו זאת וכן גבי פלוגתא דהושב לשלוח יד בפקדון דבס"פ המפקיד. ולא עוד אלא שמקדימין דברי ב"ש לדבריהם כאותה ששנינו בסוכה פ"ב מעשה שהלכו זקני ב"ש וזקני ב"ה. ובירוש' פ' הישן פריך או נאמר תניא תמתון סבין מנן ואקדמון (פי' התנא רבי שסדר המשנה ראה שזקני ב"ש היו זקנים מזקני ב"ה לכן הזכיר זקני ב"ש קודם). ומשני הו"ל למימר זקנינו וזקניכם (פי' שהיה לו לומר לשון של ב"ה אלא ש"מ שב"ה בעצמם הזכרו

תפארת ישראל

יכין

מעלות השחר עד צאת הכוכבים (מג"א ר"ס נ"ח): יז) ושפיר שייך עדיין ובקומך וכל ישראל בני מלכים הם (שבת קי"א). ואף על גב דלא קי"ל התם כן. שאני התם דאינו עושה כבני מלכים ורק לרפאות מכתו [אב"י ול"מ נ"ל דבלא טעמא דכל ישראל בני מלכים נמי ניחא. דכיון דרחמנא אמר ובקומך. והרי איכא זמן קימה לבני מלכים. ואף דהקורא עצמו אינו בן מלך. מכל מקום הזמן הוא זמן קימה]. יח) הברכות לפניה ולאחריה: יט) ולא שכר ק"ש בעונתה. מיהו לאחר שליש היום. הפסיד הברכות. וקי"ל כר"י. מיהו מודה ר"י דמצוה לקרותה בנץ החמה. וכלעיל: כ) כ"ל דלב"ש לא יקרא שכוב מדאינו דרך כבוד. וא"כ גם בזה פליגי ב"ה ומקילי דקורא כדרכו ואפילו שכוב רק מדאינו דרך כבוד אסור לכתחילה: כא) דרך שכיבה וקימה. וא"ל ישכב ויקרא. יש לומר דלא אמרה תורה ודברת בם שוכב. ולפיכך מודו [אב"י נ"ל ס"ל. דהרי לפמ"ש ע"ר זצק"ל לפני זה חולקים בזה ב"ה] דאפילו בלילה לקרות שכוב אסור מדהוא קריאה דרך עראי: כב) ר"ל כמו שירצה. והכי קי"ל: כג) דהו"ל בבוקר ובערב. דלזמן שכיבה כסי' ד' לא צריך. דהכל כ' בשכבך קמא. ע"ז קא' בשעה שדרך וכו' דמיתורא דקרא יליף אפילו אינו הולך לישן וגם דוקא בשעה וכו' להפוקי בישן באמצע היום ועיין רש"י (דברים ו ז): כד) וה"ק קרא בין בהיותך בביתך או בדרך. תקרא פרשיות אלה בזמן שכיבה וקימה אבל

ותוספות אנשי שם

דא"כ ניזיל נמי בתר מיעוטא דמקדמי וקיימי קודם אור היום ולהוי לא זמן ק"ש של שחרית. (וע' מ"כ פ' י"ב) ולע"ד י"ל בפשוטו דודאי אין סברא שיהיו יוצאין בזמן א' בק"ש של ערבית ושל שחרית דהא הכתוב מחלק זמן שכיבה לחוד וזמן קימה לחוד וזמנו של זה לא כזמנו של זה. (ש"י): משנה **ג בערב**. כאן נקט ערב ובקר לשון תורה משום דב"ש דייקי בשבראם מדלא נכתב בתורה לשון זה בערב ובבקר אלא כתיב בשכבך ובקומך. והקדים דערבית ברישא אף דקאי במילי דשחרית משום דלא מצי לגמור כל מילי דשחרית דהא ע"כ צריך למתני פלוגתייהו גם בערב קודם שישנה בשחר מברך. משא"כ במשנה ד' כבר גמר כל מילי דשחרית. (נל"ח): תוי"ט ד"ה בשעה כו' ולכך אמרי ב"ה כו'. דברים הלו אינם מל' הר"מ אלא דברי התוי"ט בעצמו. וז"ל הר"מ וב"ה דקדקו העיון ואמרו להם אם כדבריכם כן היה. וכבר נתבאר ממה שאמרנו שיוכל אדם לקרות ק"ש כשילך לדבר הרשות א"כ מותר לקרות ק"ש מי שהוא מהלך וזה מה שאנו מבקשים ע"כ: בא"ד **והוא** ע"ש עי' תו"ח ד"ה תוי"ט ד"ה בשעה מה שהשיג על הרמב"ם. אבל עי' בסוכה כ"ה תוס' ד"ה בלכתך בדרך שהעידו שהשגי' כאן ובלכתך בדרך פרט לעוסק במצוה ע"ש וא"כ י"ל שכן הוא גי' הר"מ ואין כאן ט"ס. מר"ג. ובגוף דברי התו"ח על תיבת והוא טעות סופר שכתוב בתוי"ט האמת יורה דרכו מה שהבין הבית דוד וזהו כי בדפוס פראג. שהיא המדורה קמא של התוי"ט כתוב במקום תיבת והוא ע"ס מלת גמ' ומבואר שכוונתו לאמר שדברי הרמב"ם הם דברי הגמ' וברור שבדפוס קראקא שהיה כן כוונתו אלא שהוסיף מלת והוא לפני מלת גמ' ודרך הדפוס קראקא תמיד לכתוב במקום מלת גמ' מלת ש"ס והיה לו לכתוב והוא ש"ס

ועיי

ציונים

הקורא מכאן ואילך. ירושלמי פרק תפלת השחר מיי' שם הל"ג טור שו"ע שם סעיף ו': **ג בש"א** י': ועי' בזהר פ' תרומה דף קלמ: **קורא כדרכו**. מיי' שם פ"ב הל"ג סמג שם טוש"ע שם סימן ס"ג ס"א: **שדרך בנ"א**. מיי' שם לפ"א:

תוספות חדשים

מ"ש ע"ש. ומ"ש הר"ב בדברי ר"י שאין עומדין עד סוף שעה ג' נמשך אחר פי' הרמב"ם בפי' למשנה ואינו מתואר ועי' באורך בפירוש לא"ח סימן נ"ח פר"ח ועיין סג"מ וב"י מ"ש בזה. ובמשנה שבגמ' הגירסא שכן דרך מלכים וכ"ה בירושלמי וכ"ה עוד בגמ' דף ג' ע"ב וכן אמרו דף ד' ע"א שכל מלכי כו' ישנים עד ג' שעו' ע"ש ולפי גירסא **בני מלכים** י"ל קצת דברי הר"ב דבני מלכים אין עומדין עד סוף ג' ובק"ש כ"ז שקצת עומדין סגי: [שם] ד"ה **בשעה** כו' והוא ע"ש כו'. א"ה כן הוא בספרים ישנים. נ"ל פירושו דהטעות הוא שהרמב"ם כתב דב"ש שלא בא ובלכתך בדרך אלא ללמדנו שכל העוסק במצוה פטור כו' אבל בגמ' דף י"ב אי' דאתי' פרט לחתן ובלותי מצו' והעוסק במצו' ממעטי' ב"ש מן בשבתך. כמו שהעתיקו התי"ט במשנה ז' פרק ז' דפאה ובמשניות המתוקני' הגיהו והוא שיטת הש"ס. ואינו מן הצורך גם אינו כן שיטת הגמ' כאמור: [הר"ב] ד"ה **לא** הפסיד כו' עכ"ל. סתם דבריו כדעת הרמב"ם דכל היו' יכול לברך

תוספות רע"ק

והא דאינו יוצא נ"כ בק"ש של לילה וניזמא דמקרי זמן שכיבה הואיל דבני מלכים שוכבים עד ג"ש. דבשלמא ק"ש דיום כיון דבאמת יממא הוא מש"ה אזלי' בתר מיעוטא דבני מלכים אבל לקרות ק"ש של לילה ביום משום ב"מ לא דמיעוטא דמיעוטא נינהו. רשב"א בחידושיו: [אות ט] שם מתני' **כאדם** הקורא בתורה. אתא לאשמעינן שאע"ג שדברים שבכתב לא נתנו לאמרן על פה אפ"ה ק"ש יכול לקרותה ע"פ ואע"פ שאינו קורא אותה לשם חובה דכיון שניתנת לאומרה על פה לחובה יכול לאומרה ע"פ אפילו שלא לחובה. רבינו יונה. ועיין בב"י א"ח סי' מ"ם שיטות הרבה רבוואתא דנחנו מעט להיתר ק"ש וקרבנות בע"פ. ולדידהו ליתא לפירוש זה:

והטיתי לקרות כדברי ב"ש וסכנתי בעצמי מפני הלסטים אמרו לו כדי היית לחוב בעצמך *שעברת על דברי ב"ה(כה): **ד** בשחר(כו) מברך שתים לפניה(כז) ואחת לאחריה(כח) ובערב שתי' לפניה(כט) ושתי' לאחריה(ל) אחת ארוכה(לא) ואחת קצרה(לב)

ח"נ . ובערב נ"א ונ"ז ובערב מברך

ר' עובדיה מברטנורה

בין בקימה בין בישיבה בין בשכיבה בין בהליכה : כדי היית. ראוי היית ליהרג. ואם היית מת היית מתחייב בנפשך : **ד** שתים לפניה. יוצר אור ואהבה : ואחת לאחריה. אמת ויציב : ובערב. מברך שתים לפניה. מעריב ערבים ואהבת עולם : ושתים לאחריה. אמת ואמונה והשכיבנו : אחת ארוכה ואחת קצרה. אשתים שלפניה קאי יוצר אור ארוכה שפותחת

כקום

תוספות יום טוב

שבלכתו בדרך קורא ק"ש. [*הרמב"ם והוא טעות סופר] כמו שאני עתיד להעתיק במשנה ז' פ"ז דפיאה וע"ש: **ד** בשחר. הכא דמיירי בברכות דלא כתיבי בקרא. ניחא ליה למנקט ברישא דשחר כדאשכחן בתמיד דכתיב בקר בתחלה אבל בריש פרקין דמיירי בק"ש דקאי אקרא נקט ברישא דערבית כמ"ש שם תוספות דלעיל: ושתים לאחריה. לשון רש"י כדאי' בירושלמי ז' ברכות הללו על שם שבע ביום הללתיך (תהלים קיט) עכ"ל. ויראו עינינו לא חשיב דתקנה אחרת היא. תוספות דריש פירקין

מלאכת שלמה

הזכירו דברי בית שמאי קודם) : וסכנתי בעצמי מפני הלסטים . נראה לי דה"פ שבאו עליו לסטים כבר ושללו אותו . ה"ר אפרים אשכנזי ז"ל . ונלע"ד דהכי דייק לישנא דבעצמי כלומר בעצם גופי סכנתי אנגס כל כליו כבר נבזזו ונשללו . וגם דלא הו"ל למתני מפני רק בלסטים אלא ודאי ה"פ מפני הלסטים שכבר שללוני סכנתי גם בעצם גופי : לחוב . כ' ה"ר מנחם דילונזאנו ז"ל לחוב בשורק ע"כ . ודוקא מפני שהטה לכתחלה לעשות כדברי ב"ש נתחייב מיתה אבל אם היה מתחלה מוטה אפי' ב"ה מודו דיכול לקרות כך כמו שהוא מוטה וגם בשל שחרית אם היה עומד קורא כמו שהוא מעומד אע"פ שאינו שליח צבור . ובירוש' דפרקין ודפ' התנקין ודפ' אין מעמידין גם בריש מדרש שה"ש גרסי' דברי סופרים חביבין מדברי תורה תדע שהרי ר"ט אילו לא קרא לא היה עובר אלא בעשה וע"י שעבר על דברי ב"ה נתחייב מיתה ע"ש ופורץ גדר ישכנו נחש ע"כ . וגם נהג ר"ט כב"ש גבי פירות שביעית שלא בטובה ואסתכן וכמ"ש בשביעית פ"ד סי' ב' :

ד בשחר וכו' . מפ' בירו' שהן ז' ברכות כנגד שבע ביום הללתיך וכן תמצא נ"כ בא"ח סי' נ"ח בב"י שאין פוחתין משבעה קדישים בכל יום כדמפ' נהו התם שכתבו הגאונים ז"ל שהם ע"ש שבע ביום הללתיך ע"ש . וכ' בס' הרוקח סי' ש"ע שאל ר' יצחק הגר מה חטא בקר מן הערב שבערב אומרים שתי ברכות לפני ק"ש ושתים לאחריה ובבקר רק אחת לאחריה . והשיב לו ר"ת לפי שבשחר יש מצות ציצית משא"כ בערב ע"כ . ובס' לבוש תכלת רסי' נ"ח מ"כ ולפי שבסדר הזמן קדים הערב לבקר דכתיב ויהי ערב ויהי בקר לכך לקחו הד' שהם הרוב לערבית שהוא קודם והג' הנותרים הניחו לבקר כי זריזין מקדימין למצות ע"כ וא"ל ג"כ שם בסי' רל"ז כי מפני שערבית קדמת לשחרית דהא הלילה הולך אחר היום שיבא לקחו הרוב של השבע בתחלה וא"ז כל המקיים שבע ביום הללתיך כאילו קיים והגית בו יומם ולילה ע"כ : אחת ארוכה ואחת קצרה. אשתים שלפניה קאי וכו' לשון ר"ע ז"ל . אמר המלקט זה פי' הרמב"ם ז"ל וכ' עליו הר"ש שירליו ז"ל ודיקא כוותיה דלא קתני לפתוח

אינו

תפארת ישראל

יכין

תוכל לקרותן בשבת או בלכת כמו שהולה (ב): כה) [תמוה הכי איהו נמי ה"ק . דאי"ל דאשתכוחי משתכח . שהכנים א"ע לסכנה לקיים כב"ש (כרמב"ם דף ק"ל א'). ליתא דהכי אינו בכלל יהרג ואל יעבור רק ע"ז ג"ע וש"ד (כסנהדרין דף ע"ד א') ואה"נ אף למאי דקי"ל (מג"א ס"ס סק"ב) כירושלמי פ"ב דשבת דכל הפטור מהדבר ועושהו נקרא הדיוט . מ"מ אדם גדול שאני . וכר"ג פ"ב מ"ה . ואף למה דקי"ל (יו"ד קנ"ז) כרמב"ם פ"ה מיסודי תורה . במקום דיעבור ואל יהרג אינו רשאי להחמיר ע"ע . ודלא כר"ן (שבת דף כ"ג ב') והרא"ש בפ"ז (סי' ט') שכ"פ היכא דליכא ודאי סכנה . ולא שכיח היזיקא . מצוה בעידנא דעסיק בה אגוני מגני (כסוטה דף כ"א א') וראיה מר"ע שהכנים את עצמו לספק סכנה בנפ"י (כעירובין דף כ"א ב') שהיה סומך א"ע שלא יניחו שומר האיסורין למות בצמא: כ"ש הכא בק"ש דאית בה קדושת השם ויחוד שמו יתברך (כברכות דף י"ג א'). שכ"פ אי אשתכוחי משתכח הו"ל וסכנתי והטיתי . ומדקאמר וסכנתי לבסוף ש"מ דאח"כ תפגמו היה מתגלגל הסכנה . וגם הוא ראה אותו כשוגג מעמיא] : ולי מתוע נ"ל דה"ק ליה לאו משום שהיית בדרך . וכל הדרכים בחזקת סכנה (כירושלמי פ"ד דברכות) אלא כדאי היית לחוב „בעצמך דייקא" אפילו לא היית בדרך (ג): כו) מדלא כתיבי ברכות בקרא . אקדים ברכות דשחרית כדאשכחן בתמיד . כ"כ התוי"ט . ולפע"ד תמוה למה ל"א איפכא וכדאשכחן בק"ש.ותוס' שכתבו כן.הוא רק לס"ד דש"ס דלא ידע עדיין מלמודא דובשכבך . מיהו בש"ס אמרי' דלהכי אקדים הכא לדשחרית . דמדקאי בשחרית . פריש מילי דשחרית : כז) יוצר ואהבה : כח) אמת : כט) מעריב ערבים ואהבה : ל) אמת והשכיבנו . והכל ז' ע"ש שבע ביום הללתיך : לא) פותח וחותם בברוך : לב) חותם ואינו

בועז

(ב) [אבי"י ובחידושי פרשתי . דלב"ש הפירוש של בשכבך ובקומך הוא שנכלל במלות אלו ב' כוונות א' הזמן של ק"ש שיהיה בשכבך ובקומך . ב' והאופן איך יקרא . דרך שכיבה וקימה וע"כ צריך לומר כן. דנכלל במלת ובשכבך ובקומך גם הכוונה של אופן הקריאה . דאל"כ למה לא נאמר בערב ובבוקר . ודייקו עוד מדלא אמר בשכיבתך ובקימתך ואמר במקור בשכבך ובקומך . משמע דאינו שוכב כבר . רק רוצה לשכב . והיינו דאמרי ב"ש דרך שכיבה ודרך קימה מיהא כיון דבקם ממש ודאי דרך ירצה הוא . מודים דאפילו אינו בדרך קימה אלא בקימה ממש נמי שפיר עביד [או נוכל לומר דגם דרך קימה דוקא כמו דרך שכיבה] . הכלל היוצא . דלב"ש ב' הכוונות הולכות בדרך א' דהן קביעות הזמן הן קביעות האופן הם בדרך חיוב שצריך להיות בזמן שכיבה ודוקא דרך שכיבה וכן לענין ובקומך . ועל זה משיבים ב"ה . א"כ למה נאמר ובלכתך בדרך . כלומר א"כ דצריך דוקא לקרות באופן זה . א"כ ה"ה באם הולך בדרך נמי צריך לקרות דרך שכיבה וקימה . ול"ל כלל ובלכתך בדרך . וכי ס"ד דבאם הולך בדרך יהיה פטור ממצות . אלא ע"כ דבלכתך בדרך לגלויי אתא דיכול לקרות אפילו בדרך הליכה . וא"כ ממילא הכוונה במלות ובשכבך ובקומך רק על קביעת זמן . שיהיה בזמן שכיבה וקימה . לא על האופן איך יקרא . דהרי יכול לקרות אפילו דרך הליכה ובשעה שהולך ודאי אין בו לא דרך שכיבה ולא דרך קימה . ואע"ג דלפי מה דמסיק בגמרא גם לב"ה קרא דבלכתך בדרך אתא למעוטי שלוחי מצוה דפטורים . ורק ממילא שמעינן דיכול לקרות בכל אופן . וא"כ איך אמרי ב"ה במשנה לשון למה נאמר . הרי צריך לכתוב כדי למעטי שלוחי מצוה . י"ל דבאמת בתחילה הויכוח שבין ב"ש לב"ה היה ב"ה אמרו למה נאמר . ואחר שהעלו ב"ש שצריך למכתב למעוטי שלוחי מצוה . אמרי ב"ה לא לשון למה נאמר . אלא לשון ממילא ש"מ או י"ל דה"ק למה נאמר מלת בדרך . דהו"ל ובלכתך . בלכת דידך לא דמצוה ודו"ק] : (ג) כ' עלה רבינו הגאון הג"ע (באות יו"ד) וז"ל בתשו' רמ"א סל"א הקשה ע"ז מספ"ת דברכות בהאי דאכל ושכח כו' . ולפ"ז בק"ש דשחרית רשאי להחמיר כב"ש ·

ציונים

ד בשחר . ג. יא. מיי' פ"א מהל' ק"ש הל"ה ו' ז' סמ"ג פ' י"ט טור או"ח סימן נ"ח וסימן נ"ט וש"ע שם פ"א : ובערב מברך . ז :

תוספות חדשים

אבל בש"ע מסיק דלא מצי נגלוכי אלא עד שליש היום : יש שואלין מ"ש דדרשינן בשכבך כל זמן שב"א שוכבי' נדרש נמי ובקומך כ"ז שב"א קמים דהיינו כל היום. ותירץ המ"א בשלמא בשכבך שייך כ"ז ששוכבין אבל קימה לא מיקרי אלא כשעומד ממטתו אבל אח"כ לא מקרי קימה רק עמידה או ישיבה או הילוך וכ"מ בספר החינוך . י"ל בס' מ"כ בב"ה מ"ה :

ראשון לציון

וסכנתי בעצמי כו'. זה לשון הרמב"ם פי' סכנתי בעצמי במתי נפשי בכפי לפי שהוא ירד מעל בהמתו וישב לארץ ועל דעת ב"ה היה יכול לקרות והוא הולך או רוכב ע"ג בהמתו . ולסטים הם שוללי דרכים וגנבים ע"כ . ולפי זה יתבאר תמיהת הרשב"א בחידושיו למסכת ברכות הא דא"ר יחזקאל עשה כדברי ב"ש עשה כו' כתב בזה"ל ואני תמה היכי ס"ד דרב יחזקאל למימר עשה כו' והאמר ר"ט פעם אחת כו' ואמרו לו כדי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי ב"ה עכ"ל. ומתוך פירושו של הרמב"ם יתיישב דברור הוא דב"ה לא פסלו דברי ב"ש בזה כמ"ש תוס' י"א. ד"ה תני רב יחזקאל ע"ש. רק שר"ט הכניס עצמו לסכנה לקיים דברי ב"ש כאילו הדין מדאורייתא לירד ולהטות ולא באופן אחר ולפיכך השיבו כדי היית כו' כלומר דלא יפה עשית להכניס' עצמך לסכנה שהרי מותר לקרות כב"ה ובענין ר"ט שהיה מחמיר על עצמו לעשו' כב"ש האלכתי בחדושי בס"ד : [תוי"ט] ד"ה בשעה שבני אדם כו' וכן דברי הכל העוסק במצוה כו' וכ"ה דקדקו הציון ואמרו להם אם כדבריכם כן הוא . וכבר נתבאר ממה שאמרנו שיוכל אדם לקרו' ק"ש כשילך לדבר הרשות אם כן מותר לקרות ק"ש מי שהוא מהלך וזה מה שאנו מבקשים עכ"ל הרמב"ם:[מ"ד] תוי"ט ד"ה בשחר הכא דמיירי בברכות כו' ניחא ליה למנקט ברישא דשחר כדאשכחן כו'.

חדושי מהרי"ח

[משנה ד] תוי"ט ד"ה בשחר הכא דמיירי בברכות כו' תוס' דלעיל עכ"ל לא ידעתי לאיזה תוס' מרמז אדרבה עי' בדף ב' בתוס' ד"ה אי הכי ותראה בהיפך

וגם

תוספות אנשי שם

וטעה וכתב והוא ט"ס . וצ"ל והוא ש"ס בדף י"א ע"א וז"ל הגמ' וב"ה אמרי ממילא ש"מ דאפי' בדרך נמי קרי : במשנה וסכנתי . עי' ראשון לציון ד"ה וסכנתי . א"ה ואני תמה שהביא מרב יחזקאל סיוע לפי' הר"מ ולא הביאו [illegible] שהרע"ב דלאמר עשה כדברי ב"ש חייב מיתה מהא דתנן אר"ט וכו' משמע דלא כפי' הר"מ כאשר הקשה כן בס' ש"ל . ואולי ר"י והרב"ש פליגי בזה אם פי' דמתניתין כהר"מ . (שו"ת מלאכי כן בס' מנחת ר' נתן בשם הר"ד זיגלהיים) והר"מ פוסק להלכה כרב יחזקאל ולכך לא הביא בתורתו דאסור להחמיר ע"ש ולעשות כב"ש . וע"ע : שם אמרו לו . הר"א [illegible] ומיושב בזה תמיהת התפא"י והו"ק משנה **ד** בשחר . נראה דשחר הוא קודם שחרית וערב הוא קודם ערבית ולכן כאן שמדבר בברכות [illegible] קודם ק"ש נקט שחר וערב ולעיל נקט ערבית ושחרית דערבית כעין תולד' של ערב כי ערב הוא המאוחר לכן קדם וכן שחרית . והקדים דין הברכות למזכירין יצ"מ שהוא כגופה דק"ש . משום שעד שדרשו ב"ש לא היתה [illegible] והברכות קדמו לה . (רמ"ז) : בר"ב ד"ה שתים לפניה יוצר אור ואהבה . ובערב כתב מעריב ערבים ואהבת עולם נראה מזה לכאורה שדעתו כדעת התוס' ז"ל שכדי לצאת כל הדעות ז"ל בשחרית אהבה רבה ובערבית אהבת עולם . אבל ראיתי שהר"ב כ' כפי' ג"כ כל' הר"ב ובודאי אין דעתו כדעת התוס' דבהדיה כ' כתבו בין בערבית בין בשחרית אהבת עולם וגם בפי' משנה שם ונקראת ברכת יוצר אור ארוכה ואהבת עולם קצרה [illegible] (ס"ל) : תוי"ט ד"ה ושתים לאחריה כו' דתקנה אחרת היא [illegible] אין בהם י"ח אזכרות

כנגד

חדושי רע"ק

מ"ג [אות י] בתשו' רס"א ס"י צ"א כתב שאין להקשות מהא דאיתא סוף פרק ח' באכל ושכח ולא ברך דחד עביד בשוגג כב"ש ואשכח ארנקי דדהבא דשמעינן מינה דיש להחמיר כב"ש . די"ל דוקא בדבר שאין בו קולא כלל אבל במקום שיש קצת קולא בדבר כגון

שפותחת בברוך וחותמת בברוך וכן מעריב ערבים . אהבה קצרה שחותמה בברוך ואינה פותחת בברוך: לחתום . בברוך : שלא לחתום . כגון ברכת הפירות וברכת המצות : ה מזכירין יציאת מצרים בלילות . פ' ציצית אומרים אותה בק"ש של ערבית אע"פ שאין לילה זמן ציצית דכתיב וראיתם אותו פרט לכסות לילה אומרים אותה בלילה מפני יציאת מצרים שבה :

כבן

פרקין : להאריך אינו רשאי לקצר . לפירוש הר"ב והרמב"ס בארוכה וקצרה . ה"פ להאריך לפתוח . אינו רשאי לקצר שלא לפתוח . לקצר שלא לפתוח . אינו רשאי להאריך לפתוח והדר תני לחתום וכו' . ולשון בעל כסף משנה בתחלת הלכות ק"ש פי' המשנה לדעת הרמב"ס להאריך כלומר להתחיל ולחתום בברוך אינו רשאי לקצר כלומר שלא להתחיל או שלא לחתום מקום שאמרו לקצר כלומר שלא להתחיל בברוך או שלא לחתום אינו רשאי להאריך כלומר להתחיל בברוך או לחתום עכ"ד . ומן הירושלמי שהביא שם למד לארוך וקצר בחתימה נמי מישך שייכי ולכך כללינהו כחדא וההו אמר רבי יודן מטבע קצר פותח בברוך ואינו חותם . מטבע ארוך פותח וחותם : ה מזכירין . איכא למידק אמאי לא תני זוכרין כדדייקינן במשנה ז' פרק ד' דר"ה גבי השני מתקיע . וי"ל כיון שעיקר הפרשה במצות ציצית ועל ידה

זוכרין

מקום שאמרו להאריך יג) אינו רשאי לקצר יד) לקצר אינו רשאי להאריך . לחתום טו) אינו רשאי שלא לחתום . ושלא לחתום טז) אינו רשאי לחתום : ה מזכירין יציאת מצרים יז) בלילות . אמר ר'

ח"ג . ושלא נ"י שלא .

אלעזר

מלאכת שלמה

אינו רשאי שלא לפתוח שלא לפתוח אינו רשאי לפתוח ע"כ . אבל רש"י ז"ל פי' דלאשתים שלאחריה דערבית קאי . ור"ת ז"ל פי' אחת ארוכה ר"ל בין ארוכה בין קצרה ועמ"ש ברפ"ה דתמיד . וא"ל ה"ר יונה ז"ל בקיצור והק' סוגא ה"ר יעקב ז"ל על פי' רש"י ז"ל ומש"ה פי' אחת ארוכה ואחת קצרה ר"ל שאם ירצה יאריך בהם שיזכיר יציאת מצרים ואם ירצה יקצר בהם שלא יזכיר בה יצ"מ ואחת ארוכה דקתני ר"ל בין ארוכה בין קצרה ודומה לזה מאי דאמרי' אחת בתולות ואחת בעולות שר"ל בין בתולות בין בעולות ונ"ש מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר אינו חוזר לראש אלא מלתא באנפי נפשה היא שהברכות שהן ארוכות כגון קידוש והבדלה אין לו לקצר ממטבע שלהן כלום . ומקום שאמרו לקצר כגון ברכת בפה"ג וכיו"ב אין לו להאריך בהן . ומ"ש אח"כ לחתום אינו רשאי שלא לחתום הוא פי' מה שאמר תחלה מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר ור"ל ברכה שהיא ארוכה וצריכה חתימה אינו רשאי לקצר כלל מהמטבע שלה מפני דאם יקצר לא יצרך לחתום בה ואינו רשאי שעשה בענין שלא לחתום . וברכה שהיא קצרה ואין לו לחתום בה אינו רשאי הוא להאריך במטבע ולהוסיף בה אח"כ שא"כ יצרך לחתום ומקום שאמרו שלא לחתום אינו רשאי לחתום ע"כ . עוד בפי' ר"ע ז"ל לחתום בברוך וכו' אמר המלקט זהו פי' רש"י ז"ל אבל הרמב"ם ז"ל פ' לחתום ר"ל שיפסוק במקום שאינו רשאי לפסוק ע"כ. ונראה שפי' דבריו שיפסוק וכו' היינו נמי אף שיחתום בברוך שכן כ' בפ"א דה' ק"ש ועי' עוד שם בכ"מ : מקום שאמרו כו' . בתשובת הרשב"א ז"ל סי' ת"ע כ' וכמו ששנינו בפ"ק דברכות מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר לקצר אינו רשאי להאריך לפתוח אינו רשאי שלא לפתוח לחתום אינו רשאי שלא לחתום ע"כ : ה מזכירין כו' . נלע"ד דאי הוה תני זוכרין הוה משמע דסגי שיזכור בלבבו להכי תני מזכירין דבעינן שיזכור בפה . ירושלמי תמן אמרין לא יתחיל ויאמר ואם התחיל גומר ורבנן דהכא אמרין מתחיל ואינו גומר .

מתניתין

יכין תפארת ישראל בועז

פותח בברוך . ואסמי' שלפניה קאי : לג) לפתוח בברוך : לד) שלא לפתוח : לה) בברוך : לו) כברכת פירות ומצות : לז) פ' ציצית והא דלא קאמר זוכרין . דס"ל דהיינו בלב (כמגילה מ"י א') . אבל מזכירין בהפעיל היינו שע"י דבורו מזכיר להשומעים לזכור יצ"מ . ולא אמר אומרים דקמ"ל דלא סגי באמירה בלי הזכרה במחשבה [אבי' כונת ע"כ זצוק"ל הכ"מ . אע"ג דבדיעבד אינו מעכב אלא בפסוק ראשון דצריך כוונה מה שהוא אומר כא"ח סס"י ס' . עכ"פ כונה לצאת בעשיית אותה מצוה במצוה דאורייתא בעי . וכיון דיציאת מצרים דאורייתא כברכות דף כ"א א' א"כ ממילא צריך הזכרה כוללת במחשבה שרוצה לצאת ידי יציאת מצרים . מיהא לדעת ע"כ זצוק"ל בפ"ב

כל

מדאין בו לד קולא כלל . וזה דלא כש"ע סי' ס"ג . ובאמת נפלאתי אמאור עיני הגולה רמ"א ז"ל כו' . די"ל דהתם גם לר"ע טוב יותר להדליק בפתילה מחורכת . דלית בה חשש הטייה כלל . עכ"ל הגאון . ובעניי לא זכיתי להבין דכמו דפתילה אמרינן דמודה ר"ע לר"א . דעדיף טפי במחורכת . ה"נ בק"ש דשחרית נימא דמודה ב"ה לב"ש דעכ"פ עדיף טפי מעומד . דהו"ל דרך כבוד . ואי משום דטעם זה לא נזכר בפלוגתייהו . ומה בכך הרי נזכר במקום אחר (מגילה דף כ"א א') . דקריאה מעומד עדיף . וגם בפתילה מחורכת לא נזכר טעם דהטייה בדברי ר"א (שבת דף כ"ט א') ואדרבה הא עדיף טפי . שלא נזכר טעם זה בדב"ש . אע"כ דמש"ה אין קורין בשחרית מעומד דיתגלגל עי"ז לד קולא בשל ערבית . דהרואה יסבור דמשום דקי"ל כב"ש עביד הכי . וזה כוונת דבריו הקדושים דרמ"א בתשו' . שכ' שיש בו לד קולא . ר"ל אע"פ דבשחרית הוא חומרא . יתגלגל עי"ז קולא בשל ערבית . וכדברי רמ"א כ' נמי תר"י ספ"ח דברכות יע"ש . ורט"ז (סי' קפ"ד) תי' דרק בבהמ"ז מודו ב"ה עכ"פ . דאינו רשאי לעקור ממקומו לכתחלה . משא"כ בק"ש ליכא גוונא דמודו ב"ה כלל : השבני

חדושי מהרי"ח

ונם הגמ' נתנה טעם אחר ע"ש : תוי"ט ד"ה מזכירין איכא למידק כו' עכ"ל . ול"נ שלשון זוכרין אינו משמע כלל אמירה רק מחשבה כמו אתה זוכר כו' וזכרנו לחיים :

אינו

תוספות אנשי שם

כנגד י"ח ברכות שבתפלה כ"כ בטא"ח סי' קל"א . ובתוס' כ' שתקנו לומר זה שבתוך כך יתפלל חבירו גם כוא . (ע"ח) : ד"ה להאריך כו' לפי' הר"ב והרמב"ם כו' . להך פירושא ודאי דקשה טובא דהא מאחר דקרי ארוכה של יוצר אור ודכוותה דאית להו פתיחה וחתימה ממילא בע"כ לומר דכל דפותחת ואינה חותמת א"נ איפכא חותמת ולא פותחת קצרה שמה . וכיון שכן קשה אמאי להכי דחותמת ואינה פותחת כגון אהבה קרי ליה תנא קצרה ולפותחת ואינה חותמת לא קרי לה הכי אלא שינה ופי' כאמרו לחתום כו' . מיהו תמיהא לי מילתא על הכי"ט איך כלל אהדדי פי' הר"ב והרמב"ם והרי דברי הרמב"ם ברור מללו כפי' מרן בכ"מ וז"ל הר"ב ז"ל בפירושו ומקצתה כו' . וסיים ופי' לחתום ר"ל שיפסוק במקום שאינו ראוי לפסוק . אברא דפי' הר"ב בסיפא דלחתום וכו' הורה התומה היא לי וצריך פי' לפי' . ורלאיתי להרשב"א ז"ל בחדושיו דגם הוא ז"ל פי' א' ארוכה וא' קצרה וכו' כפי' הרמב"ם ז"ל וסיפא דמתני' פי' דבקצרות מיירי ולאשמועי' דלא תימא שאין ההקפדה אלא בארוכה וקצרה שלא לשנות את המטבע אבל בקצרות עצמן אין הקפדה וכיון שברכה שפותחת וחותמת וברכה שחותמת ואינה פותחת שתיהן קצרות ניננו לכך אנו רצה לפתוח ולא לחתום מקום שאמרו לחתום ולא לפתוח . א"נ איפכא נימא עושה ואין בכך כלום קמ"ל ע"ש שהאריך . ובודאי שהוא פי' נחמד מאד . וכבר הייתי רוצה לידתק ולפרש כך דברי הרמב"ם ז"ל . אלא שאין זה במשמעות לשונו כלל . לכך נראה דכונת הר"מ ז"ל לפ' מקום שאמרו לחתום כלומר בלוחם מקומות שתקנו חכמים לפסוק קודם התחימה ולהוסיף איזה דבר מעין המאורע כגון יעו"י בעבודה אינו רשאי שלא לחתום . ושלא לחתום היינו בלוחם הברכות שלא תקנו לפסוק בשום תוספת אינו רשאי להפסיק ולהוסיף . באופן דלהרמב"ם וכן להרשב"א א"ש כולה מתני' ואין בה שום קושי כלל . אך רש"י ז"ל פי' בע"א א' ארוכה לאמת ואמונה וא' קצרה השכיבנו . וסיפא פי' שלא לחתום כגון ברכת הפירות והמצות והתוס' הקשו עליו . והר"ב הרכבי לפירושו התרי רכשי . דברישא א' ארוכה וא' קצרה בתר בפי' הרמב"ם להמלט מקושיית התוס' . ובסיפא דלחתום כו' ברח ממנו אפשר מפני שנראה לו יותר פי' רש"י ז"ל . ובאמת דלפירושו קשה טפי כמובן כנ"ל . (ש"ל) : משנה ה הוי"ט ד"ה מזכירין איכא למידק כו' כ' הכ"ד לא ידענא מה יאמר התי"ט גבי אין מזכירין זכרון מלכות ושופר דמ"ז פ"ד דר"ה . וגבי אין מעבירין עליו את כתתום שם מ"ח ושהלכו מהריעין שבפ"ק דתענית וכן באין מעבירין על המצות הנמצא בדברי רז"ל וכן בכל כיו"ב אלא ודאי דאין מקום לדיוק זה כלל דלשון חכמים כך הוא מזכירין ומזכיר במקום זוכרין וזוכר ול' חכמים לחוד כדל' איסו נופיה בריש מס' תרומות ולא דמי למתקיע דהתם שייך שפיר למידק משום דבשאר דוכתי קתני תוקעין והוקע ועי' עוד במ"ד פ"ק דב"מ ע"כ . והמהכי איך אסיק זה החכם אדעתיה דרבותינו הק' לא היו בעלי לשון ובעלי דקדוק כמוהו . דמאי שייך לומר ל' חכמים לחוד בדבר שהוא יוצא מדקדוק הלשון להשתמש בבנין הפעיל לזולתו . ועוד הוא בעצמו מודה דלאו בכל המצות נמצא כזה ומה כתנו אלו מאלו איכא בכך דמזכירין א"נ לדקדוק התוי"ט שדברי הרמ"ז אמת דזכירה משמע במחשבה והזכרה בפה . ומה שסק' הכ"ד גם עליו דקרא דמייתי התנא למען תזכור כו' הוי תיובתיה גם אשתמיט ליה המכילתא וז"ל מ"ע של תורה לספר כו' שנא' זכור את היום הזה כו' כמו שנא' זכור את יום השבת ע"כ . הרי דזכור בפה . ע"כ אני אומר אדרבה משם ראיה לפי' דאם היתה דזכור משמע בפה למה הוצרכו ללמדו ממה שנא' זכור את יום השבת אלא ה"ק שנא' זכור את היום הזה כו' וא"ת מנ"ל דבפה הלא סתם זכירה אינה אלא בלב . מש"ה קאמר שנא' זכור את יום השבת דהתם בע"כ בפה ממאי דאיתא בתנותא זכור יכול בלב כשהוא אומר שמור כו' א"כ ילפי' זכירה זכירה דה"נ בפה . אבל לעולם בעצמה ל' זכירה אינו אלא בלב דבפה שייך דוקא ל' הזכרה בין בל' תורה בין בל' חכמים וכמה כתובים מעידים ע"ז . בשמואל ויהי כהזכירו את ארון האלהים ובעמוס הס כי לא להזכיר . ובתהלים למנצח לדוד להזכיר ובתמים ושם אלהים אחרים לא תזכירו . וכן רבים ובשאר מקומות דאיכא כה"ג ודאי טעמא איכא ועמ"ש . (ש"ל) : במשנה בלילות לא תני בלילה

ציונים

מקום שאמרו כו' . זהר פ' נח ח"א דף כ"ד ע"ב אלא שהוא מן המקורים : ה מזכירין . י"ש : מיי' שם ה' ג' : אמר ר' אלעזר בן עזריה. כח.:

ראשון לציון

ראיתי בספר מים חיים כתב בזה"ל בשער ט' כ' התי"ט ככא דמיירי בברכות דלא כתיבי בקרא ניחא ליה למנק' ברישא כו' ולא דק דהא בש"ס ריש ברכות משני תלמודא עד דקאי בשחרית פריש מילי דשחרית והדר פריש מילי דערבית עכ"ל . אמנם אחר העיון במקצת נראין דברי התי"ט כרוכין לפי תירוץ הראשון תנא אקרא קאי דכתיב בשכבך ובקומך (לעיל בגמ' כ' .) ותירוץ הזה תפסו הרמב"ם בפי' המשניות וכן התי"ט ריש המס' לא כ' אלא טעם זה תנא אקרא קאי דכתיב

בשכבך

תוספות רע"ק

לשכב ולקרות ק"ש דעדיף מעומד דהוא יותר דרך כבוד אלא דיוצא ג"כ בשכיבה לב"ה ולב"ש דוקא בשכיבה אין להחמיר כב"ש עכ"ל . ולפ"ז יהא הדין דבק"ש של שחרית מותר להחמיר כב"ש לעמוד ולקרות ק"ש כיון דאין בו צד קולא וזה דלא כפסק הש"ע סי' ס"ג ס"ב דגם בזה מקרי עבריינא . ובאמת נפלאתי על מאור עינינו הרמ"א שלא הביא דברי הרא"ש בההיא דאכל ושכח ולא בירך שכתב להדיא דאפילו ב"ה מודו שטוב יותר לעשות כב"ש אלא דלא הטריחוהו חכמים עכ"ל . אם כן ממילא לק"ש דהתם רשאי להחמיר כב"ש כיון דלב"ה ג"כ טוב יותר לעשות כן משא"כ הכא בק"ש בין דשחרית בין דערבית אין שום מעליותא לב"ה אם מחמיר כב"ש . וכ"כ התי"ט פ"א מ"ט דשבת ובמ"א סימן הנ"ל . ובזה מיושב ג"כ קושית הבאר שבע סי' כ"א על הרא"ש פ"ב דשבת ע"ש . די"ל דגם לר"ע יותר טוב להדליק בפתילה מחורכת דאין בו שייכות חשש הטייה : מ"ד [אות יא] בהר"ב ד"ה **אחת** ארוכה כו' אהבה קצרה) דסמוכה להברתה ליוצר **אור** מש"ה אינה פותחת בברוך דפתיחת ברכה הראשונה קאי ג"כ לשניה ואמת ואמונה והשכיבנו כולם מקרי סמוכה למעריב ערבים אף המפסיק בק"ש מ"מ ברכה שלאחריה מקרי סמוכות לשלפניה : **[אות יב]** שם בהרע"ב ד"ה **שלא** להתום כו' כגון ברכת הפירות) כיון שאין בו ענינים הרבה פתיחתה זו היא חתימתה:

אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה (לח) ולא זכיתי (לט) שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא שנא' (דברים טז) למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך ימי חייך הימים כל ימי חייך הלילות (מ). וחכ"א ימי חייך העולם הזה כל ימי חייך להביא לימות המשיח* (מא):

ח"ג. ימי חייך במשנ"ג ל"ג אלו ג' מלות וכ"ה בר"י :

כבן שבעים שנה. הייתי נראה זקן ולא זקן ממש אלא שהלבינו שערותיו יום שמינו אותו נשיא כדי שיראה זקן וראוי לנשיאות ואותו היום דרש בן זומא מקרא זה: ולא זכיתי. לא נצחתי לחכמים ודומה לו בש"ס בפ' בנות כותים (לח:) בהא זכינהו ר' אלעזר לרבנן כלומר נצחם:

זוכרין יציאת מצרים שייך שפיר לישנא דמזכירין שע"י פרשת ציצית מזכירין יציאת מצרים: כבן שבעים שנה. פירש הר"ב שהלבינו שערותיו וכו' כדי שיראה זקן וראוי לנשיאות. הכי איתא בגמ' פרק תפלת השחר (כ"ח). ונ"ל דרבותא קאמר ולא זכיתי עד וכו' כלומר דאע"פ שהיה חכם מופלג וראוי לנשיאות מצד חכמתו שהרי זכה לנס מפני כן אפילו הכי בזה לא זכיתי עד וכו' וכיוצא בזה דברי הרמב"ם אלא שכתב שאמנם קרה לו השיבה מצד שהרבה לשנות וללמוד ולקרות יום ולילה עד שתשש כחו ונזרקה בו שיבה וכו' ואמר אע"פ שהשתדלתי והתחברתי עם אנשי החכמה עד ששבתי ע"י כן כבן שבעים שנה לא זכיתי וכו' עכ"ד רצה לקרב הענין אל הטבע ושלא היה זה הנס שהזכירו חז"ל בדבר היוצא חוץ להיקש. ודעתו בכיוצא בזה ודעת אחרים תמצא בס"ד במשנה ו' פרק ה' ממסכת אבות: ולא זכיתי. פי' הר"ב לא נצחתי גם בערוך [כתב] די"מ כן ובהש"ס תניא אמר להו בן זומא לחכמים וכי מזכירין יציאת מצרים לימות המשיח והלא כבר נאמר (ירמיה כג) הנה ימים באים נאם ה' ולא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את בנ"י מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה וגו' אמרו ליה לא שתעקר יציאת מצרים ממקומה אלא שתהא שעבוד מלכיות עיקר ויציאת מצרים טפל וכו' וכיוצא בו אתה אומר (בראשית לה) ולא יקרא עוד שמך יעקב כי אם ישראל וכו'. ומצינו שקראו אח"כ יעקב וכו' ולפי דפשטיה דקרא דהנה ימים וגו' משמע כבן זומא. בזה נצחם דאע"ג דמשנו ליה רבנן. שנויא בעלמא היא ולא סמכי' עלי' דהאי קרא דיעקב דהתם הדריה קרא בפירוש. כנ"ל. וראיה לדברי מן המכילתא שהובאה בילקוט פ' בא שלא הביא לדברי חכמים שהשיבו לא שתעקר וכו' ומזה הטעם דבתר פשטיה דקרא אזלינן. ורבי לא סידר במשנה אלא התחלת הויכוח שבין בן זומא לחכמים בלבד אבל אין נראה לומר שראב"ע לא שמע מאמר וחכמים אומרים דא"כ אין כאן ניצוח כיון שאין חולק ועיין לקמן. והרמב"ם מפרשו לשון זכות שלא זכה לדעת הרמז שנרמז בכתוב לחיוב זה וכו'. גם בערוך פירש לשון זכות. ומ"מ בפ"א מהלכות ק"ש פסק הרמב"ם כבן זומא: עד שדרשה בן זומא. פי' הר"ב באותו היום שנתמנה וכו' וכפירש"י ונ"ל שפי' כן מדאמר בגמ' פ' תפלת השחר (כ"ח) בו ביום שנתמנה וכו' לא היתה הלכה שהיתה תלויה בבית המדרש שלא פירשוה. וגם מזה ראיה למ"ש לעיל דדברי חכמים נשמעו לראב"ע כיון שכל הלכות התלויות פירשם ראוי שיהיו נאמרים כל חלקי הסותר: שנא' למען תזכור וגו'. ומפני שפרשת ציצית שגורה בפי כל מפני קריאתה ביום בעבור מצות ציצית שבה הלכך הנהיגו לקרותה בלילה לצאת בה הזכרת יציאת מצרים בלילה :

מלאכת שלמה

מתניתין פליגא על רבנן דהכא מזכירין יצ"מ בלילות. ומשני ר' בא בשם רב יהודה בשם רב שיאמר מודים אנחנו לך שהוצאתנו ממצרים ופדיתנו מבית עבדים להודות לשמך. מתני' פליגא על רבנן דתמן ויאמר אינו נוהג אלא ביום. כל פרשת ויאמר אינו נוהג אלא ביום ע"כ: כבן שבעים שנה. הייתי נראה זקן ולא זקן ממש אלא שהלבינו וכו' לשון ר"ע ז"ל. אמר המלקט כן מפורש בפ' תפלת השחר. והירוש' נראה דפליג אתלמודא דידן וס"ל דזקן ממש היה. שהביא ברייתא שכתוב בה אע"פ שנכנס לגדולה האריך ימים וקאמר עלה הלא ברייתא אמרה שהגדולה מקצרת ימים ע"כ. ולדידיה מאי כבן ע' דקרוב לשבעים היה בן ס"ח או ס"ט. ומ"מ אפי' הירושלמי מודה שכשנתמנה קטן היה ואדרבה אומר שלא היה רק בן שש עשרה כמו שמוכיח שם עלה ז'. וגם בפ"ד דתעניות דף ס"ז ע"ד. והבבלי ס"ל שהיה בן י"ח: שנא' כו'. נ"ל דהאי שנאמר מדברי ר' אלעזר הוא. ה"ר יהוסף ז"ל. ואיני יודע מה מלמדנו שכולן דברי ר' אלעזר בשם בן זומא ות"ק דסתם רישא דמתני' אפשר ראב"ע. וכ' הרשב"א ז"ל בחדושיו על שדרשה בן זומא כ' הראב"ד ז"ל תמה אני בתחלה שלא היו מזכירין יצ"מ בלילות נמצא שלא היו אומרים לא פ' ציצית ולא אמת ואמונה א"כ שתים לאחריה היכי משכחת לה. וי"ל כי מ"ש ולא זכיתי מן התורה קאמר ולעולם היו קורין פ' ציצית ואמת ואמונה מדברי חכמים ע"כ. ואני תמה ע"ז על הקושיא ועל תירוצה. דודאי לא היו קורין אותה פרשה כלל ואפ"ה היו אומרים שתים לאחריה אלא שלא היו אומרים אמת ואמונה אלא מודים אנחנו לך כדאיתא לקמן בפ' היה קורא גמרא אלו הן בין הפרקים. ולא שהיו אומרים באותו נוסח שאמרו שם שמזכירין בו יצ"מ אלא שמשם אנו למדים שלפי הפרשיות שהיו קורין היו עושין נוסח הברכה שלאחריה ולעולם לא היו קורין פ' ויאמר כלל שאילו היו קורין לא היה אומר לא זכיתי שתאמר ולקמן בפ' היה קורא משמע שבמקצת המקומות לא היו קורין אותה כלל וה"נ משמע בירושלמי מפני מה תקנו בשחר שתים לפניה ואחת לאחריה ובערב שתים לפניה ושתים לאחריה ואמרו כדי להשוות מדת יום למדת לילה כלומר דבשחר קורא ג' פרשיות וג' ברכות הרי שש. ובערב ב' פרשיות וד' ברכות הרי שש כדי להשוות מדת יום למדת לילה. וחד אמר משום שבע ביום הללתיך כלומר שבע ברכות. אלמא פעמים שלא היו קורין פרשה ויאמר כלל ואפ"ה היו מברכים שתים לאחריה ע"כ בקיצור: לימות המשיח. נ"א את ימות המשיח:

תפארת ישראל

יכין

כל הק"ש דאורייתא]: (לח) אף דודאי אני חכם מופלג. מדהסכימו משמיא שאהיה נשיא. שנראה בי שיבה באותו יום שמנוני נשיא: (לט) לא נצחתי בראיות לחכמים: (מ) ובחרו בפ' ציצית. מדשגורה בפי כל: (מא) ואעפ"כ נצחם. דפשטא דקרא. טפי' כוותיה משמע :

בועז

רבינו הגדול הנ"ל וז"ל מ"ש ידידי הרב נ"י. דה"נ נימא דק"ש דשחרית מודו ב"ה. אינו מהדומה. דהרי טעמא דב"ש אינו רק מדרשא דובקומך. ובהא פליגי ב"ה. מש"ה אין להחמיר כב"ש. משא"כ בכה"ג דטעמא דר"א דמאוחרת דולקת יפה. ובמציאות לא פליג עליה ר"ע. רק דר"ע ס"ל דא"צ להחמיר. בכה"ג שרי להחמיר [ועוד לא הועילו הקילורין לעיני הכנו"יס. דלפע"ד אדרבה. דהא דנקטו ב"ש בק"ש דשחרית טעמא דובקומך. ולא משום דבדרך קימה הו"ל דרך כבוד. ה"ט משום דרצו ללמד לעכב שלא יקרא ק"ש אלא מעומד. דאי משום דרך כבוד. בלא אפשר הוי שרי. וא"כ דלמא רק בחובה פליגי ב"ה. דאינו מעכב. ולמצוה דלמא ה"נ דמודו. אע"כ כרמ"א דעכ"פ יתגלגל ע"ז צד קולא בשל ערבית דהרואה יסבור דדרשינן דרך קימה] :

בשכבך כו' וסיים ועיין במשנה ד' הרי בהדיא שכיון דעתו כמ"ש במשנה דהכא דהיינו לפי הטעם הראשון שבגמרא דכתיב בשכבך ובקומך ולכן סיים התי"ט כאן כמ"ש שם תוס' דלעיל כלומר דשם כתבו תוס' ב'. ד"ה אי הכי סיפא כו' אי אמרת בשלמא דסמיך אקרא דבשכבך כו' אלא אי אמרת דסמיך אקרא דברייתו של עולם א"כ קפיד אכל מילי א"כ סיפא דקתני כו': מ"ה ברטנורה ד"ה לא זכיתי כו'. ודומה לו בש"ס פרק בנות כותים דף לח: וכן בקדושין יח: תוי"ט ד"ה ולא זכיתי. פי' הר"ב לא נצחתי גם בערוך די"מ כן כו' עיין מ"ש בס"ד על זה במופלא שבערכין ערך זך א' דמשמע שם דלא כדעת הגאון המחבר: בא"ד כיוצא בו אתה אומר ולא יקרא עוד שמך יעקב כו'. צ"ע ולא יקרא שמך עוד וגו':

תוספות רע"ק

מ"ה [אות יג] מתני' (להביא לימות המשיח) הא דלא קאמר בקיצור כל ימי חייך לימות המשיח כמו דקאמר ראב"ע כל ימי חייך הלילות י"ל דדייק בלשון להביא לומר דימות המשיח אינו בזה כמו העוה"ז כי אז לא יהיה הזכרת יצ"מ עיקר אלא טפילה לשעבוד מלכיות כדאיתא בברייתא הובא בתוי"ט כאן :

תוס' אנשי שם

משום דקאי אקרא דכל ימי חייך דימי ל' רבים וא"כ כל לגבייהו לרבות לילות.(רמ"ז). ומה"ט נמי לא נקט קורין משום דבקרא דמניה יליף כתיב ל' הזכרה: בר"ב ד"ה לא זכיתי לא נצחתי. אין פי' עולה יפה דממ"נ אם ראב"ע ידע דרשת ב"ז מאי הולמיה דב"ז דנצח. ואי לא ידעה מאי קא מתמה דלא נצח (רמ"ז). והס"י תי' דלראב"ע פשטיה דקרא דלמען תזכור קאי נמי אלילות אפילו בלא רבוי דכל דא"ז לשיטתיה דס"ל דטעמא דפסח אינו נאכל אלא עד חצות משום דבהאי שעתא הוי עיקר גאולה.ועוד יש לומר דטעמא דראב"ע מעיקרא דאע"ג דאין ציצית נוהגת בלילה אפ"ה צריך לאומרה גם בלילה משום דכתיב והגית בו יומם ולילה שתהא הגיית דיום ולילה שוין כמ"ש בירוש' תוי"ט ד"ה ולא זכיתי כו' דאע"ג דמשמע ליה רבנן כו' והרמ"ז כ' דגם ב"ז סובר דלא תעקר יצ"מ שהרי היא מצוה מה"ת ואין נביא רשאי לחדש דבר אלא עיקר טעמיה משום דכל קאי אימי חייך ובעינן דלהוי הא דמי להא. וא"א דכל אתי ללילות הוי דומיא דימי חייך דתרווייהו בזה"ז עיקר ולימות המשיח טפל. אבל לרבנן לא הוי כל דאיירי בטפלה דומיא דימי חייך דמיירי בעיקר בעוה"ז ותשובה זו נכונה ע"כ. ולפ"ז מ"ש ב"ז בברייתא וכי מזכירין יצ"מ לימות המשיח אה"כ שגם הוא ידע שמזכירין בתורת טפלה ולא שאל כך אלא כדי לתפוש את החכמים בדבריהם. דכבר ידע שישיבו לו לא שתעקר יצ"מ וכו'. והנה ממילא תשובתם הוי סייעתא לדבריו דכיון דימי חייך מיירי בעוה"ז דיצ"מ עיקר א"כ כל נמי צ"ל דמיירי בלילות בזה"ז שיצ"מ עיקר דאל"כ לא דמי אהדדי כנ"ל. (ש"ל): בא"ד ומ"מ בפ"א מה' ק"ש כו' כוונתו פשוטה שהקשה על הרמב"ם כיון דב"ז לא נצח לחכמים הו"ל לפסוק כחכמים. אמנם דעת הגל"ח בהיפך דלפי' רמב"ם דב"ז לא נצח לחכמים אין ביניהם שום מחלוקת בעיקר הדין. ורישא דקתני מזכירין יצ"מ בלילות הוא מאמר מוחלט אלא שראב"ע רצה לעמוד על הדבר מאיזה קרא למדוהו ולא זכה לזה עד שדרשה ב"ז מקרא דכל ימי חייך. וחכמים נחלקו ע"ז דמשם אין ראיה אבל עכ"פ הדין דין אמת וא"כ שפיר פסק הר"מ ומה שהביא שם מקרא דכל ימי חייך לאו משום דסובר כב"ז רק הביא הקרא לראיה שמצוה להזכיר יצ"מ דעיקר מצות סיפור יצ"מ מהך קרא נלמד. (נה"מ): ד"ה עד שדרשה כו' ונ"ל שפי' כן מדאמר כו'. ויש להקשות א"כ הו"ל לשנות משנה א במס' עדיות שנשנית בו ביום או במשנה דידים פ"ד או בסוטה פ"ה: (מר"ן): ד"ה שנא' כו' הלכך הנהיגו כו'. צ"ע למאי נקט טעמא מדנפשיה הלא בגמ' יד: אמר אביי הלכך אתנויי מתנינן כו' דקא מתחלי במערבא וכיון כו' ב"מ טעמא אחרינא הוא ולבני מערבא טעם שלו אינו מועיל דהא לא אמרי רק דבר אל בני ישראל וגו' אני ה' אלהיכם כו' ע"ש. (רי"כ) :

הלכתא גבירתא כללא דפרק א'

פרק א משנה א ארבעה זמנים יש לק"ש של ערבית וסימנך **כחשן**. דהיינו כוכבים. חצות. שחר. נץ החמה. דלכתחלה מצוה לקרותה כל מיד שיוכל לראות ג' כוכבים קטנים בהשקפה אחת (דהיינו שסמוכים זל"ז) ועכ"פ לא ישהנה עד אחר חצות. ובדיעבד גם עד עלות השחר יצא [עהש"ח הוא שעה וחומש זמניות קודם הנץ החמה] ורק באנס. גם בקרא קודם הנץ החמה יצא [אב"י אנוס כשכור או חולה]. וכ"כ העלאת קדשים ואכילתן אף שמדאורייתא מותר להעלות ולאכלן עד עלות השחר. אפ"ה אסרו חז"ל להעלותן או לאכלן אחר חצות [אב"י לרמב"ם. אבל לשא"פ דמסתבר כוותייהו וכעי"ר זצוק"ל בפירושו סי' י"א מותר להעלותן עד עלות השחר]: **משנה ב** חמשה זמנים יש לק"ש של שחרית. וסימנך **שך שרש**. שמש. הכירה. שחר. רביעי היום. שליש היום. דהמצוה מהמובחר לקרותה י' מינוטען קודם עלות השמש. אבל מותר לקרותה משיכיר חבירו הרגיל עמו קצת. כשעומד רחוק ממנו ד"א. ובדיעבד גם כשקראה אחר עלות עמוד השחר יצא(עי' משנה א'). ובאונס גדול גם לכתחלה מותר לקרותה אחר עלות השחר.אולם זמנה לבסוף עד רביע היום מעלות השחר עד צאת הכוכבים. ובלא קראה מותר לקרותה עדיין עם ברכותיה עד שליש היום (כהנ"ל) ובלא קראה עד אז יקראנה בלי ברכות:

משנה ג מותר לקרות ק"ש בשחר ובערב בין יושב בין עומד ובין הולך ולא שוכב. וכל העובר על דברי ב"ה מתחייב בנפשו [אב"י אבל בכבר שוכב ואיכא טרחא לעמוד קורא שוכב]: **משנה ד** ברכת ק"ש. דשחרית. יוצר ואהבה לפניה ואמת לאחריה. ודערבית. מעריב ערבים ואהבת לפניה. ואמת והשכיבנו לאחריה. ובין בזה או בזה רק ברכה ראשונה שלפניה פותחת וחותמת בברוך [וכ"כ ברכה ראשונה שבתפלת שמונה עשרה. וברכה ראשונה ואחרונה שבברכת התורה. וברכה ראשונה של בהמ"ז וברכת אירוסין. וברכה ראשונה ואחרונה שבז' ברכות שתחת החופה. וברכה אחרונה שאחר קריאת המגילה. וברכת קידוש היום. וברכת קידוש הלבנה. וברכת המפיל קודם השינה. כולן פותחין וחותמין בברוך]. אבל שאר הברכות של ק"ש בין שלפניה ובין שלאחריה[הן רק חותמין בברוך]. וכ"כ ברכת הפירות והמצות. הן רק פותחין בברוך. ובין באלו או באלו אינו רשאי לשנות המטבע שטבעו בהן חז"ל: **משנה ה** צ"ל פרשה ציצית בק"ש גם בלילה מדמסופר בה יציאת מצרים שחייב להזכירה גם בלילות [ונ"ל דנקט כן הכא אחר דין הברכות משום דגם בברכות שאחר הק"ש צריך לחזור ולהזכיר יציאת מצרים כדי להזכירה יפה יפה. דאחר כונת הלב הן הדברים]:

בועז

מסתפיקנא במדינות הצפוניות כמו בעירט דאנגיא או קאפענהאגען ושטאקהאלם וכדומה ששם בכל חודש יוני ויולי לילה כיום יאיר. ולכה"פ גם בחצות הלילה יכול להכיר היטב בין תכלת ללבן. מתי זמן ק"ש וציצית. וא"א לומר שמשער שם כפי מה שהוא בניסן ותשרי. דהרי מעשים בכל יום בחג השבועות שאותן שנעורים כל הלילה. מיד כשיבקע השחר מתפללים. אלמא שאין משערים אחר עלות של ניסן ותשרי. ותו וכי ח"ו גם לענין שבת ניזל במקומות הנ"ל אחר ניסן ותשרי. דאף שעי"ז יהיה חומר בכניסה. עכ"פ עי"ז יהיה קולא ביציאה במוצאי שבת. וכ"כ יש להסתפק לענין ק"ש של ערבית ותפלה ותענית: **ואמנם** בענין חילוק המקומות שבמקום א' מקדים הלילה לבוא. ובאחרת מאחרת לבוא. בכגון הא לא קמיבעיא לי. דבודאי שורת הדין נותן. דכל אדם נידון לפי מקומו ושעתו. וראיתי מדאמרינן (שבת קי"ח ב') יהא חלקי ממכניסי שבת בטבריא וממוצ"ש בצפורי. משמע ודאי דרק מדת חסידות כך הוא. אבל לפי שורת הדין נידון כל אדם לפי מקומו ושעתו. אף שלפ"ז בשעה שעושין קידוש של שבת בערבית טבריא עדיין אופין ומבשלין בצפורי. וכ"כ במו"ש איפכא [אב"י עי' רבינו יונה פ"ת דברכות (דף מ"ג ב'). די"מ שבטבריא היו מגמרים כלים בע"ש ובצפורי במ"ש לכבוד שבת עי"ש וכ"כ באגודה]. ולהר"י מיגא"ש בתשובה סי' מ"ה טבריא וצפורי תוך תחום א' ונ"ל דאפ"ה לא הוה חיוב רק מדת חסידות כמ"ש רש"י בש"ס דמתוך שטבריא עמוקה מחשכא מבעו"י. וכן בצפורי להיפוך מדיושבת בהר בעוד שהחמה שוקעת נראה לשם אור גדול. מיהא דברי ע"ר אאמ"ו זצוק"ל הכ"מ דכל אדם נדון בזה לפי מקומו ושעתו הם דברים ברורים. ועי' כוזרי מ"ב סי' כ' ח"ע ויקרא השבת נמשך אחר א"י בת"י שעות. ועי' בעל המאור בפירושו לנולד קודם חצות או אחר חצות (ר"ה דף כ' ב') וכ"כ במי שמחלל שבת במקום זה חייב סקילה. ובמקום האחר מותר לכתחילה לעשות מלאכה. וא"כ אין ישראל שומרין שבת כולן יחד בשעה אחת ובזמן אחד. אפ"ה כך קדשנו הקב"ה במצותיו וצונו לשמור כל אחד שבת בשבתו לפי מקומו ושעתו: ולכן מאלו הן בעיני דברי המדפיסים אשר חדשים מקרוב באו לציין בהלוחות זמן יציאת הכוכבים בתעניות. כל עיר ועיר לפי מקומה. אבל בזה הסכילו עשות שלא שנו הזמנים לפי שני המקומות רק לענין תעניות דקילו. ולא כמו כן גם לענין כניסת ויציאת שבת דחמיר]: אולם עיקר ספקתינו הוא רק במדינה צפונית בקיץ שאין שם לילה ממש כלל רק נשף ביוני ויולי. מתי יהיה זמן ק"ש ותפלה וציצית ושבת: **ולכאורה** יש להסתפק ג"כ במי שקרה לו שיצא בקיץ סמוך להנארדפאל. ששם יש איזה חדשים רצופים בקיץ יום ממש. ורואים החמה מקפת כל האופק סביב מזרח דרום מערב צפון. והאיך יתנהג הישראלי הבא לשם עם הספינים שהולכים לשם לצוד התנינים הגדולים (וואללפישע). מתי זמן תפלתו וק"ש שחרית וערבית ומתי ישבות שבתו. י"ל שם סימן אחר יש לו. דשם השמש מקיף מכל הד' רוחות כל כ"ד שעות. א"כ יודע שכל הקפה א' שעשה השמש. ידע שהוא יום אחד. וא"כ אם יבוא לשם לפי חשבונו ביום א' ידע שהקפה השביעית שעשה השמש הוא יום שבת. ואע"ג שזמן שחרית וערבית שלו לא ידע. ועי"ז לא ידע ג"כ מתי זמן כניסת ויציאת שבת. והאיך יתנהג אם כפי תושבי איירפא או כפי תושבי אמעריקא. והרי ידוע שב' מדינות האלו אחת מונחת על פני כדור הארץ מצד א' והאחרת מגולה ממש מתחתיה. וא"כ כשמקדשין השבת באיירפא הוא תחלת עש"ק באמעריקא. וכשמבדילין במו"ש באיירפא הוא שחרית יום שבת באמעריקא. ואם זה האדם שבא סמוך לנארדפאל שרואה שמש בגבורתה עם תושבי איירפא וגם עם תושבי אמעריקא (אב"י שנקודות מקומו הוא בין ב' המדינות האלו) מתי יתחיל ומתי יסיים שבת שלו שם. ואם גם נאמר שנותנין עליו חומרות וקולות המקום שיצא משם. עדיין יש להסתפק היכי יכול לידע מתי יתחיל ערבית ושחרית של מקום שיצא משם. י"ל דגם חשש זה אפשר לגדד בשיחשוב למפרע ע"פ אוהר נכונה באיזה שעה הוא. למשל שיצא שם בשעה ו' שעל אוהר שלו. והוא לפי חשבונו שעה ו' לאחר חצות יום א'. יחשוב עוד ה' פעמים כ"ד שעות או ה' הקפות השמש עד נקודה הזה. ואז יתחיל למנות ולשבות שבתו כ"ד שעות. ועכ"פ נ"ל שאם עשה אז מלאכה אינו חייב מיתה ולא חטאת דלא עדיף ממי שהלך במדבר ואינו יודע מתי שבת (כשבת דף ס"ט ב'): ולפ"ז אם יהיו שם ב' אנשים א' מאמעריקא וא' מאיירפא כ"א ישמור שבתו לפי המקום שיצא משם ואין חיוב סקילה וחטאת לשום א' מהן מדאין חייבים כן רק מדרבנן. עוד נ"ל שרשאים להתפלל שחרית וערבית ולומר מעריב ערבי' ויוצר אור אע"ג שלהן לילה כיום יאיר. אפ"ה כן לפי מקומן אומרים כך: אבל במדינות צפוניות כעירנו וכדומה עדיין לא ידענו מתי זמן ציצית וק"ש. והקב"ה יאיר עינינו במאור תורתו לשמור ולעשות ולקיים מצותיו חוקותיו ותורתיו [אב"י וע' שבת (דף נ"ד ב') ביום המעונן מאי במתא חזי תרנגולא. בדברא עורבי אי נמי אדאני עי' רש"י שם]:

חדושי מהרי"ח. תוי"ט ד"ה ולא זכיתי. פי' הרב לא נצחתי כו' ומכל מקום בפ"א מה' ק"ש פסק הרמב"ם כב"ז עכ"ל ונראה טעם הרמב"ם דאם אין הלכה כב"ז רק ראב"ע בעצמו סובר כמותו א"כ הל"ל ולא זכיתי לומר כו' אבל לשון שתאמר משמע שזכה שכל העולם אומרים וא"כ ע"כ נמנו וגמרו באותו מעמד שהלכה כב"ז וכל העולם אמרו וא"כ לפי הפי' וזכיתי נצחתי זה גם כן הנצוח מדאמר לשון שתאמר כנ"ל אם כן ע"כ נמנו וגמרו כב"ז וראב"ע הכי ס"ל אם כן נצחם לרבנן מה שנפסק הלכה כב"ז וכל העולם אומרים כנ"ל וק"ל:

ר' עובדיה מברטנורה

ברכות היה קורא פרק ב

תוספות יום טוב

פרק ב א היה קורא בתורה. פרשת קריאת שמע: והגיע זמן. קריאת שמע: אם כיון לבו יצא. לדברי האומר מצות צריכות כונה צריך לפרש אם כיון לבו שיהא מתכוין לצאת ידי חובתו. והאומר מצות אין צריכות כונה מפרש אם כיון לבו לקרות כנקודתן וכהלכתן °לאפוקי קורא להגיה שאינו קורא התיבות כנקודתן אלא קורא ככתיבתן כדי להבין בחסרות ויתרות דבקריאה כזו לא יצא ואנן קיימא לן כמאן דאמר מצות צריכות כונה: בפרקים

פרק ב א היה קורא בתורה א) והגיע זמן המקרא ב) אם כיון לבו ג) יצא ואם

פרק ב א אם כיון לבו וכו'. כתב הר"ב ואנן קיימא לן כמאן דאמר מצות צריכות כוונה

מלאכת שלמה

פרק ב א אם כיון לבו יצא. פי' ר"ע ז"ל אם כיון לבו לקרות כנקודתן וכהלכתן וכו' אמר המלקט כן פי' תוס' ז"ל וכך נראה קצת מפי' הרמב"ם ז"ל.

יכין תפארת ישראל יכין

פ"ב א) פ' ק"ש: ב) נ"ל דמלת המקרא גם ארישא קאי. ור"ל היה קורא בתורה המקרא. ור"ל הק"ש והא דלא קאמר זמן ק"ש. דסד"א דאשמע לחודה קאי. מדצריך באמת כוונה יתירתא (כברכות די"ג ב'): ג) לצאת. דקי"ל (א"ח ס') מצוה דאורייתא צריך כוונה. ולמ"ד

תוספות אנשי שם

פרק ב משנה א בר"ב ד"ה היה כו' פרשת ק"ש. כלומר פרשה דאית בה ק"ש ולכ מצה לק"ש הגיע זמן המקרא. (ש"י): במשנה זמן המקרא. ר"ל הגיע זמן של אותו המקרא שהוא קורא דהיינו פ' ק"ש. ואי הוה תני והגיע זמן ק"ש לא היתה נזכרת פ' שמע במתני'. והשתא במלת המקרא נזכרת בהדיא. (רמ"ז): בר"ב ד"ה **אם** כיון

ציונים

א היה קורא. יג. ר"ה. כח: אם כיון לבו. מי"מ פ"ב מהל' ק"ש הל"א סמג ע' יח טוש"ע או"ח סי' ס' סה:

תוספות חדשים

[הר"ב] ד"ה הגיע כו'. צריכות כוונה עכ"ל וכ"פ בש"ע סי' ס' ודוקא במצוה דאורייתא אבל לא במצוה דרבנן מ"א בשם אחרונים וכ"ה:

(ממהורפ"ח זצ"ל)

תוספות רע"ק

פרק ב מ"א [אות יד] בהר"ב ד"ה **והגיע** זמן כו' לאפוקי קורא להגיה) מהרר"י כ' דקורא להגיה היינו דדרך מאן שמביט בספר להגי' מעצמו נופלים דברים מפיו מבלי שרוצה לדברם

כונה עיין מה שכתבתי במשנה י"ד פ' ג' דסוכה: [*בפרקים שואל וכו' ומשיב וכו'. פי' הר"ב שואל כו'. ובישיבה הקשיתי דאמאי לא פירש התנא וליתני הכא שואל בשלום ומשיב שלום לכל אדם והשיב בני מהר"ר שמואל שי' דבטור י"ד סימן ר"מ ורמ"ב דהשואל שלום לרבו אומר לו שלום [עליך] רבי וכשמשיבו אומר רבי ומורי וא"כ כל שכן דמפני היראה שיוסיף ולא רצה התנא להאריך אבל בכל אדם שאינו צריך להוסיף קתני התנא שלום. וכדי לאשמועינן מלתא אגב אורחיה דבכל אדם אין מוסיפין

ומפני

ואם לאו לא יצא. בפרקים ד) **שואל** ה) **מפני הכבוד** ו) **ומשיב** ז)**. ובאמצע שואל**

מפני

בפרקים. לקמן במתניתין מפרש מה הם הפרקים: שואל מפני הכבוד. שואל בשלום אדם נכבד שראוי להקדים לו שלום כגון אביו או רבו או שגדול ממנו בחכמה: ומשיב. ואין צריך לומר שמשיב להם שלום אם הקדימו לו: ובאמצע. הפרק: שואל מפני היראה. אדם שהוא ירא מפניו שמא

יהרגהו

ח"ג. ואם לאו לא יצא במשנ"ג ל"ג ל' מלות אלו וכ"ה נדפום בפי' אלו. ובאמצע נ"ל באמצע.

מלאכת שלמה

וז"ל ה"ר יונה ז"ל הנכון דקורא להגיה ר"ל שהיה מגיה ודרך המגיה הוא כשמגיה בשני הספרים שלפניו כדי לתקן מהאחד לחבירו שפעמים מזכיר התיבות והפסוקים כמו שזה ג"כ דרך הסופר בשעה שכותב לבטא בשפתים. ומש"ה אמר שאם היה קורא בזה הענין מתחלה ונתכוין אח"כ כשהגיע לפ' ק"ש לקרות כל הפסוקים כלם כדינם יצא ע"כ. ובירושלמי א"ר בא זאת אומרת ברכות אינם מעכבות. פי' מדלא קתני אם כוון לבו ואמר ברכותיה יצא ודחי לה. ועי' במ"ש בפ"ה דתמיד סוף סי' א'. וכ' בב"י א"ח סוף סי' מ"ו וז"ל מצאתי להרשב"א ז"ל בתשובה וז"ל הא דתנן היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כוון לבו יצא מסתברא דחוזר ואומר ברכות בפני עצמן ואע"פ שאינו קורא ק"ש שהברכות לא נתקנו על ק"ש תדע שהרי אינו מברך על קריאת שמע וכ"כ בא"ח משמו דהא דתנן ירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא תנץ החמה יעלה ויתכסה ויקרא דמסתברא שחוזר ואומר ברכות בפ"ע מן הטעם הנזכר ע"כ. וכ' בב"י שם סי' ס' שכ' הרא"ש ז"ל בשם ר"ה גאון ז"ל דהא דאמר בירושל' זאת אומרת ברכות אינם מעכבות היינו לומר שאין סדרם מעכב אבל מ"מ צריך הוא לקרות את שתיהן ודייק מדקאמר הגמ' לעיל בספ"ק לעולם דאמר אהבה רבה ולא אמר יוצר אור וכי מפני זימנא אמר ומאי ברכות אינם מעכבות לקדם אלמא סתמא דגמ' ס"ל דסדרן אינו מעכב אבל אם לא אמר כלל מעכב. והא דדייקי' בירושל' דברכות אינם מעכבות היינו ביחיד אבל בצבור מעכבין בההיא דקתני אמר להם הממונה ע"כ וכ"כ הרשב"א ז"ל וכו' עד ומשמע מדבריהם דלמ"ד ברכות מעכבות זו את זו כלומר שאם לא אמר אלא ברכה א' חברתה מעכבתה ואף ידי זו שבירך לא יצא הה"נ אם קורא ק"ש בלא ברכותיה אף ידי ק"ש כתקנה לא יצא ולמ"ד ברכות אינם מעכבות זא"ז אם קרא ק"ש בלא ברכותיה ידי ק"ש מיהא יצא ע"כ. ותמצא תשובת הרשב"א ז"ל זו בסימן מ"ז ובסי' ס"ט: ואם לאו לא יצא. ס"א נ"א: שואל מפני הכבוד ומשיב. פי' וא"צ לומר שמשיב. ואין להקשות א"כ שא"צ לומר למה אמר אותו. כי אינו לא היה אומר

אלא

תפארת ישראל

יכין

א"ל. מפרש הכא שכוון לקרות כנקודתן לאפוקי בקורא להגיה: ד) בין (חלק) פרשיותיה: ה) בשלום: ו) לאדם נכבד: ז) ר"ל וא"צ שמשיב [וי"ל דלהכי לא קאמר גבי מפני הכבוד והיראה שואל בשלום כדקאמר בסיפא ומשיב שלום. דקמ"ל דבהני אפילו שואל או משיב מילי אחרינא.

תוספות אנשי שם

כו' והאומר מלות א"צ כו' א"ה ראיתי להעתיק ל' הרשב"א ז"ל בחדושיו בסוגיין (דף יג:) הא דתניא שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ע"כ צריכה כונת הלב דברי ר"מ. אמר רבא וכן הלכתא. וכ' ע"ז הרשב"א ז"ל וז"ל וכוונה זו מסתברא לי דוקא לכתחלה הא לא כוון יצא דהא קיי"ל מצות א"צ כוונה ואפי' פסוק א' וכו' ותמהני על הר"מ ז"ל שכ' הקורא את שמע ולא כוון לבו בפסוק ראשון לא יצא והשאר אם לא כוון לבו יצא ואפי' היה קורא בתורה כדרכו או מגיה את הפרשיות ע"כ. ואי איתא כי דייקי' ממתני' ש"מ מצות צריכות כוונה אמאי דחינן לה הא"ל א"צ ובפסוק ראשון. ואולי שהוא ז"ל פסק מפסוק א' ואילך שאפי' קורא להגיה יצא היה אפשר לתרץ דהא דקתני במתני' כו' משמע שצריך כוונה בכוליה ק"ש. והיינו דקא קשיא ליה ופריך דכוליה בעי אלא יהא קורא כמגיה. אלא שהוא ז"ל פסק תרתי דכל חדא מגלה על חבירתה דליתה כו' ואפשר לי עוד לומר דפסוק א' צריך כוונה אפילו בדיעבד ואין דבר זה תלוי באידך דמצות צריכות כוונה דההם בכוונה לצאת הדברים אמורים אבל כאן צריך כונת הענין כלומר שלא יהרהר בהדברים אחרים כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים בהסכמת הלב וכענין שאמרו ג"כ בברכה א' של תפלה בבלי פ"ה כו' וחזי שחלקו בין ברכה א' לשאר ברכות או בין פסוק א' לשאר שאם הדברים תלויין במצות צריכות כונה מה לי ברכה ראשונה מה לי שאר ברכות וזה נראה יותר והוא האמת יהא דקא בעי ש"מ מצות צריכות כונה משום דמשמע ליה דכולה ק"ש עכ"ל בקצור ועמ"ש בסמוך: באה"ד התיבות כהלכתן כו'. זהו שטת התוס' ומיהו בדברי רש"י ז"ל שפי' שאין מתכוין לקרות כי הוקשה להם הא אכתי קא קרי. ול"נ לקיים שיטת רש"י ז"ל וקושית התוס' י"ל בדרך זה דהא מבואר בדבריהם בכ"מ בש"ס וכ"ה בפוסקים אפילו למ"ד מצות א"צ כוונה היינו בסתם דהיינו שעושה המצוה ואינו מתכוין לא לשם מצוה ולא לדבר אחר. אבל כשמתכוין לאיזה ד"א לא יצא ידי חובת המצוה אליבא דכ"ע. וכן מצינו ג"כ בקרבנות שהשוחטן בסתם כשר והבעלים יוצאים י"ח. אבל כששוחטן לד"א אין הבעלים יוצאים י"ח עי' בפ"א דזבחים מ"א וכר"ב שם וא"כ דברי רש"י נכונים. דהא בכאן הוא מתכוין לד"א כגון להגיה לכך לא יצא. וזה מדוייק בדברי רש"י ז"ל שאין מתכוין לקרות ר"ל שאין כונתו לקרות בסתם רק כוונתו להגיה ומש"ה לא יצא. אמנם התוס' אפשר שסוברים שאין לחלק בין לא כוון לצאת ידי מצוה או שהיה כוונתו לד"א כסברת הר"ן וכ"נ מכמה דוכתי בתוס'. אבל הר"מ ז"ל י"ל דרך אחרת בהשיטה לפע"ד. דז"ל בפ"ב מה' ק"ש ובשאר אם לא כוון יצא אפי' היה קורא כדרכו או מגיה פרשיות ע"כ והאריך הכ"מ ואין הוציא הר"מ את דבריו ועי"ז נתקשה בו ע"ש. ונ"ל שהר"מ מפרש המשנה והגמ' בדרך זה דמאי דקתני אם כוון לבו יצא קאי אפסוק א' וכדעת ר"מ בברייתא שסתם מתני' כותיה. וקאמר הש"ס ש"מ מצות צריכות כונה וקס"ד דהאי אם כוון לבו היינו לצאת. והשיב המתרץ מאי כיון לבו לקרות דהיינו שפי' כיון לבו הוא לקרות שיכוין להבין פי' המלות והענין כדרך הקורין והעוסקין בתורה. וזה מדוייק באומרו אם כוון לבו דהיינו כוונת הלב להבין מה שאומר. ומקשה והא קא קרי. דבשלמא אם היה מתפלל יכול להיות שאינו מבין מה שהוא אומר ומתפלל בלא כוונת הלב וכדאמרי' בירושלמי בהרבה אמוראים שלא כוונו בתפלתם וחד מנהון אמר מחזיקנא טיבותא לרישא כו' אבל הכא הקורא תנן ומן הסתם מבין הדברים בכוונת הלב מה שהוא קורא ולומד כדרך הקורין והלומדין. והשיב לו בקורא להגיה עסקי' ויכול להיות שאינו מבין אפי' פי' המלות ואשמעי' התנא שלא יצא אלא אם כוון לבו כנ"ל וזהו יבא על נכון פסק הר"מ ז"ל. (מהגאון מהו"ר לוי יצחק ז"ל מבארדיטשוב): א"ה י"ל הר"מ בפי' ומ"ש אם כוון לבו יצא ר"ל אם ישים לבו ומחשבתו ורעיונו לקריאה ההיא שאפשר לשמור הניקוד ולא יתכוין לקריאת הפרשה ע"כ. והדברים הללו מסייעין כדברי הגאון ז"ל דלהע"פ שאומר הניקוד ומכ"ש שקורא התיבות כהלכתן ככ"ז אם אינו מכוין לקריאת הפרשה דהיינו להבין פי' המלות לא יצא. והפרשה דנקט בלשונו לאו דוקא אלא בפסוק ראשון סגי ותמוהין דברי התי"ט שכ' שמפי' הרמב"ם נראה קצת כהר"ב אבל אשר מתמיהני דלפ"ז הכונה הצריכה לפסוק ראשון היא כוונת פי' המלות לחוד ובקורא כדרך הלומדין סגי. א"כ לא א"ש מ"ש הר"מ בחבורו שם ובשאר אם לא כוון יצא אפי' היה קורא כדרכו דמשמע דבפסוק ראשון אפי' בקורא כדרכו לא יצא אם לא כוון. ואיך שייך לא כוון בקורא כדרכו כקושית הגמ' והא קא קרי. וע"כ צ"ל דס"ל להר"מ ז"ל דהכוונה המחוייבת בפסוק ראשון היא לקבל עליו עומ"ש ולא סגי בקריאה כדרך הלומדים. וע"כ צריכין אנחנו לומר דהר"מ ס"ל דבתחלת הסוגיא כשהקשה ש"מ מצות צריכות כונה לא ידע עדיין שיש חלוק בין פסוק ראשון לשאר ובפסוק ראשון שייך עוד כוונה אחרת דקבלת עומ"ש. ולכך הקשה ש"מ מצות צריכות כוונה. דבודאי כוונה דמתני' כוונה לצאת קאמר. ודחי דאפי' למ"ד מצות א"צ כוונה לצאת אבל מ"מ מודה דצריך כוונת פי' המלות כנ"ל. והיינו משום דאי נימא דס"ל דאפי' כונת פי' המלות א"צ יקשה עליו ממתניתין ותמה הכרח הקושיא אומר דמודה בכוונה זו. אבל במסקנא דיש חלוק בין פסוק ראשון לשאר ע"כ משום דהכוונה הצריך לפסוק א' היא כונת קבלת עומ"ש דבכוונת פי' המלות אין סברא לחלק בין פסוק ראשון לשאר. וא"כ שפיר מצינן לפרש כוון לבו דמתניתין ג"כ בכוונה זו ובפסוק ראשון. ותו אין הכרח דכוונת פי' המלות לבעי בכולי ק"ש. ואדרבה מדאמר רב כתם אמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ונאנס בשינה יצא ש"מ דבשאר אפי' כוונת פי' המלות לא בעי. ולכאורה זו היא ראיה ברורה לדברי הר"מ ז"ל. אבל ודאי גם הר"מ ז"ל מודה בקורא להגיה ואינו קורא התיבות כהלכתן כפי' הר"ב דלא יצא. ולפ"ז יהיה דברי הר"מ כפי' כהתחלת הסוגיא ובחבורו כמסקנתה וצ"ע: במשנה **יצא**. ובמשני' מהכא תרתי חדא דאין הברכות מעכבות כו' ועוד איכא למשמע מהא לכאורה דאפי' הפסיק בין פ' לפ' שיעור כדי שיקראנה את כולה ואת ברכותיה יצא. דהא בקורא להגיה כדאוקי להא מתני' בגמ' טובא איכא בין פ' לפ' ואפ"ה יצא. (הרשב"א): **בפרקים**. מל' זה משמע שפרק נקרא בין פרשה לפרשה וכ"מ מל' הר"ב שכ' לקמן במתני' מפ' מה הם הפרקים ושם מפ' הבין הפרשיות. והוא מל' המקרא (עובדיה) אל תעמוד על הפרק שהוא מקום שמתפרשים הדרכים א' הנה וא' הנה. ומזה הושאל אח"כ לקרא לכל חלק מדבר שלם המתחלק לחלקים רבים בשם פרק. פרק היד. ופרק הזרוע. ופרקי המסכתות. ולכן יתכן גם לומר באמצע הפרק ובין הפרקים. ומ"מ כשאומר בפרקים בשמוש בבי"ת מוכרח להתפרש על מקום שמתחלקים הפרקים זה מזה וכן כשאומר על הפרק: בר"ב ד"ה ומשיב. וא"צ שמשיב. דא"א לומר דר"מ מיקל בהשבה וס"ל דאף באמצע משיב לכ"א וכזה פליג אר"י. דא"כ לא הו"ל לר"י להזכיר בפרקים כיון דלא פליג רק אאמצע. והא דבגמ' קאמר חסורי מחסרא וה"ק וא"צ שמשיב. והר"ב מפ' הכי בלא חסורי מחסרי. היינו משום דבאמת כן דרך התנא למתני כמה דברים בזא"ז כזו וא"צ זו ולא קתני וא"צ בהדיא. והגמ' דקאמר חסורי מחסרי היינו משום דהכא ה"מ למטעי ולפרש בלא זו וא"צ זו. דהא מאי דלא מפרש הכי באמת היינו משום דתקשי דא"כ לא פליג ר"י בפרקים וכנ"ל אבל ר"מ בעצמו צריך לפרש דבריו בטוב. ע"כ קאמר דבאמת ר"מ פירש דבריו וחסורי מחסרא מדברי ר"מ. אבל במשנה מצינן לפרושי בלא חמ"ח כדפי' הר"ב.(נל"ח): תי"ט ד"ה **בפרקים** פי' אבל בכ"א שא"צ כו'.

תוספות חדשים

[הר"ב] ד"ה **ובאמצע** הפרק כו' וה"ה באמצע פסוק חוץ מפסוק שמע ובשכמל"ו. ש"ע רסי' ס"ו (שם): [שם] ד"ה **ובאמצע** כו' מפני היראה אדם שהוא ירא מפניו שמא יהרגהו עכ"ל. וכן כתב הרמב"ם אבל הרא"ש והרשב"א הקשו דפשיטא דאין לך דבר עומד בפני פיקוח נפש ופירשו מפני הכבוד אדם נכבד ומפני היראה כגון אביו או רבו:

ראשון לציון

[משנה א] בהרע"ב ד"ה **ובאמצע** הפרק שואל מפני היראה אדם שהוא ירא מפניו שמא יהרגהו וא"צ שמשיב כו'. וז"ל הרא"ש מפני היראה. פירש"י אדם שהוא מתירא שמא יהרגנו ולא נהירא לי פשיטא שאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש. ונראה דאביו ואמו או רבו חשיב מפני היראה דכתיב איש אמו ואביו תיראו ותנן מורא רבך כמורא שמים ע"כ. והנה הר"ב שפי' ד"ה שואל מפני הכבוד כגון אביו או רבו כו' לא מצי לפרש כפי' הרא"ש דהכא. אבל דע דז"ל רש"י שואל מפני הכבוד שואל בשלום אדם נכבד שראוי להקדים לו שלום ע"כ. והוי יודע דז"ל הרמב"ם בפירוש המשניות שואל מפני הכבוד כגון אביו או רבו או חכם ממנו ומפני היראה איש שהוא מפחד ממנו כגון אנס או מוסר ע"כ. יראה שהציל את עצמו מהשגת הרא"ש ולפיכך לא כתב כלשון רש"י והר"ב שמא יהרגנו אלא כתב כגון אנס או מוסר כלומר שמפני יראת ממון שלא יזיק אותו בנכסיו מכבדו. וראיתי בחדושי הרשב"א וז"ל שואל מפני היראה אדם שהוא מתירא שמא יהרגנו וכ"כ הרמב"ם ז"ל ותמיה לי כו' ע"ש שהאריך בביאור הדברים. וצ"ע שהעיד שהרמב"ם כתב כפירש"י ולפנינו לא מצאתי אלא כדאמרן. וגם בחבורו פ"ב מהלכות ק"ש דין ט"ו כתב מי שהוא מתירא ממנו כגון אנס וכיוצא בהן כו' ופי' הכ"מ שהוא מתירא שמא יענשנו אבל אינו מתירא שמא יהרגנו וע"ש:

חדושי רע"ק

דהוי מתעסק וכמו דאמרינן בשופר דמנבח נבוחי. שלא רצה לתקוע אלא דמעצמו נעשה התקיעה מפיו דהוי מתעסק ולכ"ע לא יצא:

יהרגנו ולא"ל שמשיב לו שלום אבל מפני הכבוד לא : רבי יהודה אומר באמצע . הפרק שואל בשלום מי שהוא ירא ממנו ומשיב שלום למי שמוטל °עליו לכבדו : ומשיב שלום לכל אדם. שהקדים לו שלום והלכה כר"י ובכל מקום שאסור להפסיק כך אסור לדבר בלשון הקודש כמו בשאר לשונות : ב בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק. דכתיב וה' אלהים אמת (ירמיה י) °הלכך אין מפסיקין

מפני היראה ח) ומשיב דברי ר' מאיר . ר' יהודה אומר באמצע ט) שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם י) : ב אלו הן בין הפרקים בין ברכה ראשונה לשניה בין שניה לשמע ובין שמע לוהיה אם שמוע בין והיה אם שמוע לויאמר בין ויאמר לאמת ויציב . רבי יהודה אומר בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק יא) ,

ת"ג . אלו הן בין הפרקים נ"י אלו הן הפרקים . ובין נ"י בין .

א"ר

ומפני הכבוד והיראה מוסיפין] : ב לאמת ויציב לא יפסיק . פירש הר"ב דכתיב וה' אלהים אמת . גמרא . והואיל ובקרא לא כתיב ויציב נראה ודאי דבין אמת לויציב רשאי להפסיק כמו [*באמצע הפרק] . וכן כתב בשלחן ערוך בסימן ס"ו וצריך לומר דתנא דנקט אמת ויציב אגררא ליתן ולסיים בעלמא נקטיה כמו דנקט לוהיה אם שמוע ולא אמר לוהיה בלבד ובגמ' איתא חוזר ואומר אמת או אינו חוזר ואומר אמת כו' ולא נקט כלל ויציב · [*ומיהו מליצו בסוף זבחים (פי"ד) ששנה וריח ניחוח אע"ג דלא אצטריך כלל לניחוח . ומ"ש הר"ב והלכה כר"י . גמ'] :

למה

מלאכת שלמה

אלא שואל מפני הכבוד הייתי אומר דמותר להשיב בכל אופן ע"כ אמר ומשיב . ה"ר יהוסף ז"ל : מפני היראה . הרשב"א והרא"ש ז"ל פירשו אביו או אמו או רבו השיב מפני היראה דכתיב איש אמו ואביו תיראו ומורא רבך כמורא שמים ע"כ וכן פי' נימוקי יוסף בפ' יש נוחלין דף כ"ח דעת הראב"ד ז"ל וכ"ש מפני פחד סכנה . וכ' עוד הרשב"א ז"ל דמי שגדול ממנו בחכמה אע"פ שאינו רבו אי בכלל מפני היראה ע"כ . ובירושלמי ר' ירמיה כשהיה מזדמן ע שואל ומשיב דמתני' היא מרמז ולא בדבור ממש . ור' יונה משתעי ומייתי ליה רב הונא מדכתיב ודברת בם מכאן שיש לך רשות לדבר בם : ב בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק . פי' לא יפסיק כלל אפי' כדין באמצע (כך היא דעת התוס' וה"ר יונה וגם הרא"ש ז"ל ודלא כהרמב"ם ז"ל שפי' לא יפסיק כדין בין פרק לפרק אלא כמו באמצע הפרק לשאול מפני היראה ולהשיב מפני הכבוד ע"כ) דכתיב וה' אלהים אמת . ואחר שאמר אמת אם ימשך לשאול מפני היראה או להשיב מפני הכבוד יפסיק כמו באמצע שאר פרקים . ובגמ' פליגי אמוראי אם פסק מפני היראה או מפני הכבוד אחר שאמר אמת אם צריך לחזור ולומר פעם אחרת אמת אם לא . והלכתא שאינו צריך אלא מתחיל מויציב ואילך או מן המקום שפסק . ומה שכתב בס' תוי"ט דנראה ודאי דבין אמת לויציב רשאי להפסיק כמו בין הפרקים (עיין בתוספות אנשי שם ד"ה לאמת ויציב וכו' מה שכתב בשם הברכי יוסף ובזה ס"ה תמיהתו על התוספות יו"ט) וכן כתוב בש"ע סי' ס"ו ע"כ . אני ההדיוט רואה שם בש"ע הלשון כך אבל בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק שלא להפסיק בין ה' לאמת אלא יאמר אני ה' אלהיכם אמת ואז יפסיק כדין באמצע הפרק ע"כ והוא פסק ר"י ז"ל ובסמוך ארחיב ביאור עוד על סוף דברי ה"ר יום טוב כ"י . וכ' ה"ר יונה ז"ל שרוב הפוסקים הסכימו שמפסיק בק"ש ובברכותיה לקדיש ולקדושה ולברכו ואפי' באמצע הפרק דלא גרע ממה שמפסיק מפני היראה ומשיב מפני הכבוד . ואפי' למודים נמי מפסיק אלא שדי כששוחה בלבד שאם יאמר יוצרנו יוצר בראשית ה"ל הפסקה גדולה עכ"ל בקצור מופלג . וראיתי מי שפי' שברכת אמת ויציב אינה מתחלת אלא ממלת ויציב וכן ברכת אמת ואמונה אינה מתחלת אלא ממלת ואמונה ומה שתקנו אנשי כנה"ג מלת אמת בין בזו ובין בזו לא נתקנה אלא בשביל עמי הארץ כדי שלא יפסיק בין ה' אלהיכם לאמת ע"כ . ולשון מתניתין הוי תיובתיה דבין ברישא במלתיה דת"ק בין בסיפא במלתיה דר"י קתני בין ויאמר לאמת ויציב ולא קתני בין ויאמר לויציב וכן בכמה דוכתי בתלמודא אלא שר"י דהלכתא כוותיה ס"ל דאע"פ שמלת אמת היא תחלת ברכה השני' לה כאילו היא מק"ש גופא משום קרא דכתיב וה' אלהים אמת ואסור להפסיק בין מלת אלהיכם למלת אמת אע"פ שהיא תחלת ברכה כך נלע"ד . וכן מצאתי אח"כ מבואר בתשובות שאלות להרב משה אלשקר ז"ל סי' ס"ו וכתב עוד שם בשם הרא"ה ז"ל דאמוראי דבגמ' בהא נמי פליגי דר"י דאמר חוזר ואומר אמת ס"ל דחשבי' למלת אמת כאילו היא מפרשה גופא דק"ש הלכך אע"פ שהתם ק"ש במלת אמת בעינן למימר זימנא אחריתי אמת . ורבה דפליג עליה ואמר דאינו חוזר ואומר אמת ס"ל דלא חשבי' למלת אמת כאילו היא מפרשה דק"ש גופא ע"כ . וע"ש עוד וע"ז אני תוקע עצמי הואיל וחזינא מאן גברא רבא ס"ל כוותי דהיינו הרא"ה ז"ל אע"פ שמצאתי בתחלת ס' שו"ת למהר"ר אלי' מזרחי ז"ל הפך מזה שהוא מסכים לומר שמלת אמת היא מגוף הק"ש . ומ"מ אפי' לפי פירושי קשה קצת אמאי צריך ש"צ לחזור שלש תיבות בה' אלהיכם אמת סגי לתשלום רמ"ח שהרי ק"ש כולה עם בשכמל"ו רמ"ה תיבות והקהל כבר אמרו מלת אמת כדי לסמוך אלהיכם לאמת הרי רמ"ו תיבות ועי' בשו"ת להרלנ"ח ז"ל בסי' ע"ג . ומ"ש

בספר

תפארת ישראל

יכין

כגון כשרואה אדם נכבד מבקש דבר מה ושואלו מה הבקש . או כשואלו מה שלומו א"נ שרי . ואע"ג דבש"ס (י"ח א') מקשה לרב דקאמר דאסור לשאול בשלום חבירו קודם שיתפלל ממתני' דקאמר דשואל מפני הכבוד . ומאי קו' דלמא מתני' בשאל מילי אחריני דצריך טפי משאילת שלום . י"ל דהכי קאמר דמדתני' בסיפא שלום לכל אדם וברישא קתני סתמא . ש"מ דברישא בכל ענין שרי . בכל מילי וכ"ש בדרישת שלום דאיכא בזוי טפי כשלא יפסיק עבורו] : ח) לאביו או רבו או ה"ח מופלג בדורו . ומכ"ש ליהש"ר עד יתברך . ולאמן שבסוף קדיש ושאחר קודשה ושאחר שומע תפלה . ולברוך ה' המבורך דברכו ודברכת התורה . ולקדוש וברוך דקודשה . ולג' מלות מודים אנחנו לך . ולעלות לתורה . ולברכת תפלין . או רעם [וה"ה לכל חיוב ברכה שתעבר זמנה אח"כ] אבל לא לברכת ציצית : ט) אפילו באמצע הפסוק היכא דסליק עניינא . חוץ משמע ישראל וברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד . שאינו מפסיק כלל בהם אא"כ מפני הסכנה . כך כתב בא"ח (רסי' ס"ו) ותמהני שיהיה לבשכמל"ו שאינו פסוק כלל . חשיבות טפי מקרא שבתורה . והרי ע"כ צ"ל דבהך ב' פסוקים אפשר לומר בהו דסליק עניינא באמצע . דאל"כ מה עדיפייהו מאחר פסוקים . ול"ע : י) וקיי"ל כר"י (א"ח ס"ו) . מיהו בין גאולה לתפלה לא יפסיק אפי' לדבר שבקדושה . ומותר לשאל בשלום לקורא ק"ש אף שיצטרך להפסיק . מיהו אנו אין נוהגים להפסיק בשלום שבין אדם לחבירו : יא) דכתיב וה' אלהים אמת . וגם ויציב לשון אמת הוא . ולפיכך אפי'

תוספות אנשי שם

היכא למידק דבשלהי הנזקין איתא א"ל דימי בר ששא משמיה דרב אין כופלין שלום לעובד כוכבים פי' לומר להו שלמא עלייכו שלמא עלייכו תרי זימני . ור"ת מקדים ויהיב להו שלמא . וצ"ל דר"ת עביד הכי כי היכי דלא לקדים ליה עובד כוכבים ויצטרך להוסיף לו שלמא [illegible] [illegible] ואפשר דר"ת בין עובדי כוכבים אלימי הוה ומשום מורא . (ע"כ פיים) והרמ"ש פק' [illegible] קמ"ל דמותר אע"פ שמוסיף . לכך נ"ל דאין להקל בדברים כי מ"ש הפוסקים והביאו הטור סי' רמ"ג מיירי שלא בשעת איסור הדבור [ועפ"ז אתי נמי שפיר דנקט ר"מ שואל מפני היראה ומשיב . ולא נקט שואל ומשיב מפני היראה [illegible] אלא רבותא קמ"ל דמותר במשיב [illegible] שמוסיף . לכך נקט בכה"ג שואל מפני היראה ומשיב [illegible] בלא הוספה] ולקושיית הס"ט נראה דדוקא בסוף [illegible] לשנות ומשיב שלום לשמעתא בשלמא בכ' בבי קמא איתא [illegible] דהיינו מפני [illegible] או מפני פ"ג להנצל מאותו הגס . אבל בשאר בנ"א ליכא אלא משום חשיבותיה דשלום עכ"ל : במשנה רי"א באמצע . הקדים באמצע שלא כדברי ר"מ כי היכי דליתני בהדרגה יראה וכבוד וכו"ח : שואל כו' . אף דבשואל ל"פ אר"מ הוצרך להזכיר השאלה [illegible] ולק באמצע . דהכתא נמי לא ידעי' דר"ל ולא"צ שמשיב אלא משום [illegible] להזכיר בפרקים . אבל אם לא היה מזכיר השאלה ה"א דלהכי קתני בפרקים לאשמועי' דאף בפרקים דוקא משיב אבל שאלה אסור . (נל"מ) : משנה ב לאמת ויציב . צ"ע למה לא כלל בהדדיהו בין אמת ואמונה להשכיבנו . ונלע"ד דכיון דאמרי' בגמ' דף ד' דגאולה אריכתא דמיא לא חשיב לה כאמצע פרק דמי . והא דלא תני וגם הפסוקים לא כללינהו עם בין הפרקים . (ש"ל) : תי"ט ד"ה לאמת ויציב לא יפסיק כו' . עי' (ראשון לציון) . אבל בברכי יוסף סי' ס"ו ס"ה מיישב דהתי"ט קאמר הכי על לשון התוי"ט של דפוס הראשון . אבל במהדורא בתרא תיקן הקו"ט [illegible] (לקוטי המגיה)

אלא

רי"א באמצע . פיי' גם ס' ס"ו ס"ז . סמ"ג שם . טוש"ע שם סי' ס"ו ס"א : ב אלו הן . יג . פיי' שם הל"ו סי' טו"ע שם ס"ה : רי"א בין ויאמר . שם :

תוספות חדשים

[מ"ב]לאמת ויציב עתוי"ט ועי"ל דנקט ויציב לאשמעינן דמיירי בשחר דס"ל דקאי רק על ערבית אבל בשחר אינו שואל ומשיב כלל דאסור

ראשון לציון

[תי"ט] ד"ה לאמת ויציב לא יפסיק כו' . וכ"פ בש"ע סי' ס"ו סעיף ס' ועי' במ"א ס"ק ס' וכן דעת הטור וס"ל דדעת הרא"ש נ"כ הכי ואסבריה המעי"ט דגם הרא"ש דכתב אמת ויציב סירכא לישנא דמתני' נקט ע"ש ובנ"י מעתה נהס שקטה המיהת ספ"ת על התוי"ט :

תוספות רע"ק

[אות טו] בהר"ב ד"ה ר"י אומר באמצע כו' עליו לכבדו . כתבו בתוס' דף י"ג ע"ב ד"ה שואל ר"מ ור"י הלכה כר"י דאמר אפילו באמצע משיב מפה"כ אם כן נראה שמותר לענות קדיש וקדושה באמצע ק"ש דאין לך מפה"כ גדול מזה עכ"ל . ורצונם כיון דכל הציבור עוסקים באמירת קדושה הוי כמו משיב וע"כ דקדקו בלשונם דאין לך מפה"כ כו' משמע דסדמו זה למשיב . ולפ"ז בשמע קול רעמים דכל הצבור עוסקים בק"ש . אפשר לא הוי כמשיב ואין לו להפסיק כ"א בין הפרקי' דנם שואל מפני הכבוד . והמג"א סי' ס"ו ס"ק ה' על מ"ש בש"ע סי' ג' דמפסיק לקדיש באמצע כתב וז"ל דאם פוסק לשאל מפ"כ ב"ו ק"ו מפ"כ הקב"ה ומה"ט נ"ל דאם ישמע קול רעמ' יפסיק ויברך ולענ"ד יש לדון בזה . ואעפ"כ בתשובה העליתי דהדין עם המג"א : מ"ב [אות טז] בהר"ב ד"ה בין ויאמר כו' הלכך אין מפסיקין) אפילו מפני היראה . הרא"ש . (עי' טור וב"י סי' ס"ו) :

* * *

בתור"ע [אות טו]ורצונם כיון דכל הצבור כו' . בס' קול סופר לה"ג הר"ח סופר אב"ד דפעסט ז"ל ולדעתי כוונת התוס' יען נקדים לומר ולאמרו אמן יהא שמיה רבא וכן בקדושה לומר נקדש את שמך בעולם א"כ הש"ץ או האומר קדיש קורא להצבור והם משיבים שייך לומר אם משיב מפני הכבוד ה"ה אם אחד שואל לכבוד הקב"ה שמשיב . אבל בקול רעמים שאין כאן שואל ל"ש לומר משיב . ועכ"ל לא להכנס רע"ק וזו"ש :

אמר רבי יהושע בן קרחה למה קדמה שמע לוהיה אם שמוע יב) **אלא כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים** יג) **תחלה ואחר כך יקבל עליו עול מצות. והיה אם שמוע לויאמר** יד) **שוהיה אם שמוע נוהג ביום ובלילה** טו) **ויאמר** טז) **אינו נוהג אלא ביום** יז) **: ג הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא. רבי יוסי אומר לא יצא** יח)**.**

קרא

ח"ג אלא כדי נד"נ נ"ג. תחלה נד"ס נ"ג. יקבל נמשג"נ מקבל. ביום ובלילה נד"נ בין ביום בין בלילה וכ"ה במשג"נ וכ"ה נכ"נ. אלא ביום. נמשג"נ ביום בלבד. לאזנו נד"ס לאזניו. יצא נירוש' ד"נ ר' יהודה אומר יצא.

מפסיקין בין אני ה' אלהיכם לאמת וכן הלכה: **והיה אם שמוע נוהג** בין ביום בין בלילה. דכתיב בה (דברים יא) ולמדתם אותם את בניכם ותלמוד תורה נוהג בין ביום ובין בלילה: **ויאמר אינו נוהג אלא ביום.** דאית ביה פ' ציצית שאינה נוהגת בלילה דכתיב (במדבר טו) וראיתם אותו : **ג רבי יוסי אומר לא יצא.** דכתיב שמע השמע לאזנך מה שאתה מוציא מפיך ותנא קמא סבר שמע בכל לשון שאתה שומע והלכה כת"ק:

למה קדמה שמע לוהיה אם שמוע. ואם תאמר תיפוק ליה דקדמה בתורה. ויש לומר דה"ק למה קדמה אף לפרשת ציצית דקדמה לכולן אלא ודאי אין אנו חוששין לזה שהיא קודמת בתורה משום דאמרינן אין מוקדם ומאוחר [בתורה] וא"כ הי' לנו להקדים והיה שהיא מדברת בלשון רבים. תוספות (דף יג: ד"ה למה) ומדשני משום שיקבל עליו עול וכו' הלכך פריך ליה דא"כ תקדים ויאמר שיש בה ג"כ מעין קבלת עול כו' דכתיב[בה]אני ה' אלהיכם ולהיות לכם לאלהים : **אלא** ביום. לשון הר"ב דאית ביה פרשת ציצית וז"ל הרמב"ם כי המצוה האמורה בפרשת ויאמר והיא מצות ציצית אינה מחוייבת אלא ביום : **ג לא יצא.** לשון הר"ב דכתיב שמע השמע לאזנך. גמרא. כלומר כיון דבלשון שמיעה הוציאה הכתוב שמע מיניה שצריך שישמיע לאזנו וכאילו אמר קרא השמע ולא כבעל כף נחת שכתב קרי ביה השמע. כי שמע מבנין קל והשמע מבנין הנוסף. ועיין בפרק ז' דסוטה. ומ"ש הר"ב והלכה כת"ק עיין בזה במשנה ב' פ"ק דתרומות:

ולא

מלאכת שלמה

בס' תוס' יו"ט דתנא לנקט אמת ויציב אסגרת לישנא הוא דנקט כמו דנקט לוהיה אם שמוע ולא אמר טוהיה בלבד יש לדחות דהתם ליכא למטעי אבל הכא דאיכא למטעי הו"ל לתנא לאפוקי אדעתיה ולמיתני לישנא שאין בו הטעה להבנה. ועוד דהתם אפשר לומר דאצטריך למיתני בהדיא והיה אם שמוע משום דלא לישתמע והיה כי יביאך או זולתו. אבל אמת ויציב ברכה חדא היא שמתחלת כך ואין זולתה וא"כ ליסגי דליתני אמת גרידא אלא ודאי ש"מ כמו שפי' רא"ה ז"ל. ועי' בס' לבוש תכלת סי' ס"ו סעיף ו' וסעיף ט' וסעיף יו"ד : כתוב בפוסקים דהא דרי"א בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק היינו דוקא כשקורא הפרשיות כסדר תקנת חכמים אבל אם קרא הפרשיות שלא כסדר תקנת חכמים דלא הוי קריאה למפרע כמ"ש ר"ע ז"ל בסמוך לא מיירי בהא ר"י : **ר' יהושע בן קרחה.** י"מ דר"ע קרוי קרחה שהיה קרח כדתניא בפ' בתרא דבכורות אמר בן עזאי כל חכמי ישראל דומין לפני כקליפת השום חוץ מן הקרח הזה. והי"ל בן שמו יהושע כדאמרי' בספ"ק דשבועות א"ל יהושע בנו של ר"ע לר"ע. ואין נראה לר"ת למה שקראו בן עזאי לר"ע קרח בבדיחותא בעלמא אין לנו לקרותו כן כל שעה דלשון גנות הוא שנא' עלה קרח עלה קרח אלא אינים אחרינא הוה שמו קרחא וקרחא הוא שם אדם כמו קרח ונולד הרבה קודם יהושע בנו של ר"ע כך העלו בתוס' שבת פ' שואל דף ק"ל והאריכו להוכיח ע"ז ע"ש. ורבינו נסים גאון ז"ל פי' במגלת סתרים שהוא ראב"ע דאמרינן בירושלמי שה"ה קרח. ובפ' יש נוחלין דף קי"ג האריכו ג"כ בזה תוס' ז"ל וכתבו בסוף הדבור וז"ל ועוד שפי' רבינו נסים במגלת סתרים שמצא בבראשית רבה דחוץ מן הקרח היה ראב"ע אלא אומר ר"ת דקרחא הוא שם אדם כמו קרח ע"כ. וגם בפ' בתרא דבכורות דף כ"ח כתבו כן. אבל הרגמ"ה ורש"י ז"ל ראיתי בכתיבת יד שפי' שם קרחא הוא ר' עקיבא : **למה קדמה שמע.** פי' למה הקדימו אותה אנשי כנה"ג. וכ' הה' הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל למה קדם גרסי' וספרים דגרסי קדמה נ"ל טעות דהא קאמר שוהיה אם שמוע נוהג ביום ולא קאמר נוהגת ע"כ וקשה לפע"ד ואימא איפכא דגרסי' בסיפא נוהגת. וי"ל שמי חדא מקמי תרי א"נ שכך מצא הוא ברוב ספ"י שהיה בידו : **ויאמר אינו נוהג אלא ביום.** מתני' נראה דר"ש היא דתניא בברייתא בספרי פ' שלח לך ומייתי לה בפ' התכלת דף מ"ג ר"ש פוטר הנשים מן הציצית מפני שהיא מ"ע שהז"ג. ורבנן פליגי עליה התם וקי"ל כר"ש כמו שפסק הרי"ף ז"ל בריש הלק"ט ד"ה ציצית וגם הרא"ש ז"ל שם והאריך בראיות בשם ר"ת ז"ל : **ויאמר אינו נוהג אלא ביום.** ועי' מ"ש בס"פ דלעיל. ובגמ' בברייתא יהיב טעמא אחרינא רשב"י ומסיק בגמ' דחדא ועוד קאמר הדא כדא"ר יהושע בן קרחה. ועוד ראוי להקדימה משום דשמע יש בה שלשה דברים ללמוד וללמד ולעשות ללמוד דכתיב ודברת בם ללמד דכתיב ושננתם ולעשות דכתיב וקשרתם וכתבתם אבל והיה אם שמוע אין בה רק ללמד ולעשות ואם לא למד לעצמו היאך ילמד לבניו. והיה אם שמוע לויאמר שזו יש בה ללמד ולעשות ויאמר אין בה רק לעשות : **ג ולא השמיע לאזנו יצא.** פי' ה"ר שלמה סירילי"ו ז"ל מפ' במכילתא טעמיה דכתיב של לבבך אחר כוונת הלב הן הדברים ע"כ ור"י אומר לא יצא דכתיב שמע השמע לאזנך והוי כאילו קרינן שְׁמַע הש"ין פתוחה והמ"ם דגושה כלו' שמע לאזנך מה שאתה מוציא מפיך והוי כמפעל הדגוש • ירושלמי תני נתפלל ולא השמיע לאזנו יצא למי נצרכה לר' יוסי היידין ר' יוסי הדא דתנינן הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא ר"י אומר לא יצא ע"כ אכן בתוספתא תניא יכול יהא משמיע קולו לאזניו כבר פי' בחנה

היא

תפארת ישראל

יכין

מפני יראה וכבוד לא יפסיק (א"ח ס"ו ס"ה). ולרמב"ם ר"ל לא יפסיק כדין בין פרק לפרק. רק כמו באמצע (פ"ב מק"ש) : יב) דאי"ל מדקדם בתורה. דא"כ פרשת ציצית קודם לכולן. אע"כ אין מוקדם ומאוחר בתורה. א"כ מסתבר להקדים והיה אם שמוע מדנאמר בלשון רבים : יג) דיהרג ואל יעבור עליו : יד) דאפכא מסתבר. דויאמר אית בה נמי מלכות שמים. דאני ה' אלהיכם הר"ז מלכיות (בר"ה דף ל"ב א'). כ"ל : טו) דכתיב ולמדתם : טז) ר"ל ציצית : יז) ומדלא קאמר בחד מנייהו דקדמה לחברתה משום דהיא דאורייתא וחברתה מדרבנן. שמעינן מינה דכל ג' פרשיות ק"ש הן דאורייתא (שושנים לדוד) : יח) דשמע ר"ל השמע לאזניך. ולת"ק ר"ל בכל לשון שאתה שומע. וקי"ל דבדיעבד יצא (א"ח ס"ב)

תוספות אנשי שם

במשנה **אלא** כדי שיקבל כו'. ירוש' ל"צ אלא. ולמאן דגרס ליה י"ל דה"פ שכל מ"ש בפ' א' כתוב בשנייה מזוזה ותפלין ות"ת ואין מעלה לשמע אלא שיש בה עומ"ש. ורמות במלת שמע נוטריקון למפרע עומ"ש. (רמ"ז) : בתוי"ט ד"ה **למה** קדמה מכאן ראיה וכו' וכתב הגאון בתשובת שאגת אריה סי' ב' ואין זה ראיה וכו' דאין טעם הקדימה תליא בהא מפני שהיא ד"ת דהא קידוש היום הוי ד"ת כדאמר בר"פ מי שמתו וכו' ואפ"ה ברכת היין דרבנן קדים לה כדאמר בר"פ אלו דברים. ואפי' ב"ש לא קאמרו דברכת היום קודם אלא משום דיום גורם לין שיבוא וכו' אבל נטעמא דברכת היום ד"ת וברכת היין דרבנן לא קאמר ועוד דאמר התם ובה"א מברך על היין וכו' שהיין גורם לקדושה שתאמר ד"א ברכת היין תדירה וברכת היום אינה תדירה תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם ואמרי' מאי ד"א וכ"ת התם תרתי והכא חדא ה"נ תרתי ניהו וכו' ואס"ד דשל תורה יש לה קדימה על של סופרים א"כ מאי קאמרי ב"ה ה"נ איכא תרתי הרי התם גבי ברכת היום איכא תלתא דה"ל מה"ת וגבי ברכת היין דהוא דרבנן ליכא רק תרתי ע"כ תוכן דבריו בקצרה. ויש להשיב לכאורה דהא דברכת היום ד"ת רק בלא קיבל שבת בתפלה כמ"ש המג"א סי' רע"א ס"ק א' וקידוש במקום סעודה רבנן תקנוהו ומיירי ב"ה ברוב בני אדם שמתפללין ערבית [illegible] דאוכל בעוד היום גדול דרשאי לאכול קודם ק"ש ואפ"ה ס"ל לב"ה דברכת היין קודמו ע"כ ומ"מ למה לא נימא דמצוה דאורייתא מקרי מקודש כנגד מצוה דרבנן דקודמו ולע"ק. ועי' מ"ש הצל"ח ברפ"א. (ע"כ מספר זרע קדש מהגאון מו"ה שמואל פריינד ז"ל) : תוי"ט ד"ה **אלא** ביום כו' כי המצוה האמורה כו'. ר"ל דאמירת הפרשה נוהג בלילה כנ"ל ספ"א. רק שהציווי שיש בה אינו נוהג אלא ביום דהזכרת יציאת מצרים לא נצטוינו בפסוק זו רק בפסוק למען תזכור. ובפסוק זו אין ציווי על מצות פרטית רק על ציצית משא"כ בוהיה א"ש שנצטוינו על ת"ת ועל מזוזה שנוהגים ביום ובלילה. (גל"ת) : משנה ג ברב"ב ד"ה ר' יוסי כו' בכל לשון. ור"י תרתי ש"מ. גמ'. ולכאורה כ"ז לס"ד דהש"ס דת"ק דהוא ר' יהודה בלכתחלה נמי פליג וכר"מ בברייתא ס"ל. אבל למסקנא דר"י כרבים ס"ל ולכתחלה מודה דצריך להשמיע לאזניו מדכתיב שמע. א"כ היא נמי ס"ל תרתי ש"מ רק שסובר שזהו דוקא לכתחלה ור' יוסי ס"ל אף בדיעבד. וצ"ל דהר"ב ס"ל דמדאורייתא אין לחלק בין לכתחלה לדיעבד והא דמייתי מקרא הוא אסמכתא בעלמא : בא"ד **והלכה** כת"ק. לא ביאר דהיינו דוקא בדיעבד כמו שעשה אח"כ בדקדוק האותיות שכתב והלכה כר"י מיהו לכתחלה כו' דסמיך אמ"ש במ"ב פ"ק דתרומות. ועוד י"ל דכיון דכתב [illegible] מילה מ"ש דצריך נמי לכתחלה

להשמיע

למה קדמה שמע. מיי' שם פ"א הל"ב טור או"ח סימן ס"ד : **ויאמר אינו נוהג.** מיי' פ"ג מהל' ציצית הל"ז סמג פ' כו טור שו"ע שם סי' י"ח ס"א : **ג הקורא.** סו. מגילה יז: יט: ספרי פרשה ואתחנן : **לאזנו יצא.** מיי' פ"ב מהלכות ק"ש הל"ח סמג פ' י"ח טור שו"ע או"ח סימן ס"ב ס"ג :

תוספות חדשים

להקדים שלום קודם תפלה וקושית הגמרא קמ"ל דרך מלכים לפתוח אמור כתירון הגמ' : [שם] **למה קדמה** שמע כו'. מכאן ראיה גמורה לדעת הרמב"ם ודעמיה הסוברים דכל הג' פרשיות של ק"ש הן דאורייתא דאל"כ מאי קאמר ריב"ק למה קדמה כו' הא הטעם פשוט שזו היא דאורייתא לחודיה וכמו שהוכית בספר מ"כ פ' י"ג ולא ידענא למה לא הביא ראיה זו (ש"ל) :

ראשון לציון

[משנה ב] מתני' למה קדמה שמע. במשנה שבגמ' איתא פרשת שמע ובסדרי המשנה שבירושלמי איתא אר"י כ"ק למה קדמה שמע לוהיה אם שמוע אלא שיקבל עליו כו' : **ויאמר** אינו נוהג כו'. עי' תוס' יד: ד"ה ויאמר :

חדושי מהרי"ת

מ"ב **ויאמר אינו נוהג ביום** עכ"ל המשנה. אין לדקדק דהלא לפי' ראב"ע ולבן זומא והלכה כמותן אנו אומרים פ' ציצית בלילה משום יציאת מצרים נמצא נוהג ג"כ ביום ובלילה והיא קדמה בתורה לכולן. וי"א דהלא כמה פסוקים יש בתורה זכירת מצרים ולמה לא נאמר אותם אלא משום דכבר תקנו לומר פ' ציצית ביום משום ציצית ושם נזכר יציאת מצרים ג"כ. לכן מזכירים אותה ג"כ בלילה. אבל העיקר נתקנת לומר רק ביום משום פ' ציצית והיא אינה נוהגת רק ביום :

⁂

למה קדמה שמע וכו' י"ל משום דבפ' שמע לא כתיב רק לאהבה את ה' ולא כתיב בה שלא לעבוד עבודת כוכבים וגם לא נאמר בה לא שכר ולא עונש. אבל בפ' והיה א"ש נאמרו בה כל אלה וע"ז השיב מפני שפ' שמע מתחלת בעול מלכות שמים אבל פ' והיה מתחלת בעול מצות. ומה שאמר פ' והיה לויאמר משום דבפ' והיה נאמר מצוה אתכם היום לאהבה וגו' ובפ' ויאמר נאמר וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם את כל מצותי וגם מצות קדושה כדכתיב והייתם קדושים שלא נזכר בשני הפ' פרשיות וגם אשר הוצאתי אתכם

קרא ולא דקדק באותיותיה (יט) רבי יוסי אומר יצא. ר' יהודה אומר לא יצא (כ). הקורא למפרע (כא) לא יצא. קרא (כב) וטעה יחזור למקום שטעה (כג): ד האומנין קורין בראש האילן (כד) או בראש הנדבך (כה) מה שאינן רשאין לעשות כן בתפלה (כו):

ח"ג. או בראש נ"ל ובראש.

תתן

ולא דקדק באותיותיה. להוציאן בשפתיו יפה בב' תיבות שהתיבה השניה מתחלת באות שהתיבה הראשונה נגמרת כגון על לבבך עשב בשדך ואבדתם מהרה אם אינו נותן ריוח ביניהם להפרידם נמצא קורא אותם שתי אותיות כאות אחת: רבי יוסי אומר יצא. והלכה כר' יוסי מיהו לכתחלה צריך לדקדק באותיותיה וכן יזהר שלא יניח הנד ולא יניד הנח ולא ירפה החזק ולא יחזק הרפה וצריך להתיז זיי"ן של תזכרו שלא יהא נראה כאומר תשכרו בשי"ן כלומר כדי שתרבו שכר שהרי אין ראוי לשמש את הרב על מנת לקבל פרס: הקורא למפרע. הקדים פסוק שלישי לשני ושני לראשון וכיוצא בזה: לא יצא. דכתיב והיו הדברים בהוייתן יהו כלומר כמו שהן סדורין בתורה ומיהו אם הקדים פרשת ויאמר לפרשת והיה אם שמוע ופרשת והיה אם שמוע לשמע נראה דאין זה חשוב למפרע ויצא שהרי אינן סדורות כן זו לאחר זו בתורה: יחזור למקום שטעה. אם בין פרק לפרק טעה שאינו יודע באיזה פרק הפסיק ולראש איזה פרק יחזור חוזר להפסק ראשון שהוא והיה אם שמוע. והרמב"ם אומר שהוא ואהבת את ה' ואם באמצע הפרק פסק שיודע הפרק שפסק בו אבל אינו יודע באיזה מקום מאותו פרק פסק חוזר לראש אותו הפרק. היה קורא וכתבתם ואינו יודע אם הוא בוכתבתם של שמע או בוכתבתם של והיה אם שמוע חוזר לוכתבתם של שמע ואם נסתפק לאחר שהתחיל למען ירבו אינו חוזר שעל הרגל לשונו הוא הולך: ד נדבך. שורה של בנין אבנים כמו נדבכין די אבן גלל בעזרא (ו) ואע"ג דמסתפי דלמא נפלי ולא מצו מכווני לא הטריחום חכמים לרדת דק"ש לא בעי כוונה אלא פסוק ראשון בלבד: מה שאינן רשאין לעשות כן בתפלה. דצלותא רחמי היא ובעי כוונה הלכך יורדין למטה ומתפללין:

ולא דקדק באותיותיה. כמו שפירש וכתבתם בתחלת כתיבה תמה כך פירש ושננתם שתהא משנה תמה כך פירש בעל קף נחת.[*ומבלי עיון בש"ס הוא שכתב כן דהא תני רבי עובדיה קמיה דרבא ולמדתם שיהא למודך תם כדי ליתן ריוח בין הדבקים. ובספרי ספר מעדני מלך כתבתי למה לא למד מושננתם המוקדם. ועיין עוד שם]. והא דנקט הר"ב התזת תזכרו וכו'. שהרי אין ראוי וכו' [*כדתנן במ"ג פרק קמא דאבות] כלומר ולכך יש קפידא יתירה בהתזת ז"ן זו. ולעולם בכל האותיות יש לדקדק: הקורא למפרע. וכתב הר"ב ומיהו וכו' שהרי אינן סדורין כן זו אחר זו בתורה ורבי יהושע לא קפיד לעיל אלא לכתחלה וכן הא דתנן בין ויאמר לאמת לא יפסיק היינו דווקא כשקורא הפרשיות כסדר תקנת חכמים. הר"י ורא"ש: יחזור למקום שטעה. מ"ש הר"ב והרמב"ם אומר וכו'. בפ"ב מהלכות קריאת שמע והב"י בסימן ס"ד כתב משום שצריך להפסיק בין עולם ועד לואהבת (כמ"ש סוף פ"ד דפסחים נ"ו). א"כ זהו הפסק הראשון שצריך לחזור לו ומאחר שברור לו שכבר קרא פרשה אחת מק"ש א"א שלא קרא עד לעולם ועד ולכך

אינו

ציונים

ר' יוסי אומר יצא. מיי' שם טור שו"ע שם סעיף א: הקורא למפרע. מיי' שם הל' י"א טור שו"ע שם סי' ס"ד ס"א: קרא וטעה. מיי' שם הל"ג סמג שם טור שו"ע שם ס"ג: ד האומנין כו. קוראין. מיי' שם הל"ד סמג שם טוש"ע שם סימן ס"ג ס"ח: שאינן רשאין. מיי' פ"ה מהל' תפלה הל"ח טוש"ע שם סי' צ' ס"ג:

חדושי מהרי"ח

מ"ג בתוי"ט ד"ה ולא דקדק באותיותיה כמו שפי' וכתבתם וכו' למה לא למד מושננתם המוקדם כו' עכ"ל. ונראה דמושננתם לא מצי דייק דהיה יכול לומר באמת כשישנן לבניו אזי בוודאי יבינם הענין היטב דהוא לשון שנון חרב השנון אבל מאי דכתיב בתריה ודברת בם הוא ענין בפני עצמו ואין קפידה אם לא ידקדק. אבל ולמדתם הנזכר בפ' והיה אם שמוע כתיב בפי' ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם גו' נמצא ע"כ ה"פ ולמדתם את בניכם לדבר בם שהדיבור יהיה תם ולדקדק באותיותיה. ואינו ענין בפני עצמו ודו"ק:

* * *

אתכם מארץ מצרים להיות לכם וגו' וכמו שאמרו פ"ש כן הוצאתי וכו' שע"י זה חל חובת עבודת ה' על כ"י ביחוד. וע"ז השיב מפני שאינה נוהגת בלילה:

מלאכת שלמה

חתן

היא מדברת על לבה וקולה לא ישמע ע"כ ומשמעות גמ' דידן כדברי הירושלמי וכן הלכה. ומסיק בגמ' דמתני' ר' יהודה היא דבדיעבד אין לכתחלה לא דהקורא לשון דיעבד הוא ודלא כר"מ דס"ל אפילו לכתחלה כמ"ש בפ"ק דתרומות סי' ב': קרא ולא דקדק באותיותיה. אין זה הדקדוק שיתן ריוח בין הדבקים שזה דבר אחר שהוסיף רבא ואמר אח"כ אבל הדקדוק שהזכירו במשנה הוא שלא ירפה הדגש ולא ידגיש הרפה ויזהר בקריאת האותיות שלא תבלע אות אחת בחבירתה שלא יאמר וחרף במקום וחרה אף. וכתב ר"מ ז"ל אפי' כשאומר אותה בלשון אחרת צריך ליזהר בכ"ז. ה"ר יונה ז"ל: ר"י אומר יצא. ירושלמי רב שמע ר' חייא רבו גורס ר"מ במקום ר' יוסי ומ"מ הלכתא כותיה דהמקל בין תשנה ר"מ או ר"י: ד האומנין. ל' ה"ר יונה. אינו דוקא אומנין דאפי' בעה"ב קורא ג"כ בראש האילן אלא איידי דאצטריך למימר בסיפא ומתפללין בראש הזית שאינו מותר לבעה"ב אלא לאומנים בלבד כדי שלא יתבטלו נקט ברישא נמי האומנין: קוראין. ומ"מ צריכין להתבטל ממלאכתם בפרק ראשון: בראש האילן. בירושלמי כיני מתניתין. פי' כן גרסת משנתינו הפועלין קורין בראש האילן והאומנין קורין בראש הנדבך דלא שייך אומנות בלקיטת פירות אלא אבנין קאי אומנין. ע"כ: הנדבך. פי' הרמב"ם ז"ל מנהג בוני קירות בעפר להציב שני לוחות ומשליכין העפר באמצע וירקעו אותם בכלי עץ יד עד יאחז תבנית הקיר ויקשר ואח"כ מסירין הלוחות ההם מן הבנין אשר בנו וזה המעשה נקרא אצל בנ"א היום בלשון ערב מאפיי"א והלוח האחד מאלו השנים אשר בם יבנה ויכונן הקיר קורין אותו נדבך. וזהו פי' המלה על אמתתה. וענין מ"ש בראש הנדבך ר"ל בראש הקיר בשעה שיהיו עושי המלאכה רוקעין וכותשין בין הלוחות הנקראין נדבך. עכ"ל ז"ל וכן פי' ג"כ בפ"כ דכלים: מה שאינם רשאין לעשות כן בתפלה. נראה דהא דלא קתני אבל לא מתפללין ללמדנו דאם בדיעבד התפללו שם יצאו י"ח. אלא שלכתחלה אינם רשאין אע"פ שהבטחתן שיכוונו את לבם למקום. והיינו דוקא בשאר כל האילנות אבל בראש הזית או בראש התאנה

תפארת ישראל

יכין

באטם קורא בלבו אפילו לכתחלה: יט) להפריד אותיות הדומות דלא לשתמע כחד. כבכל לבבך. על לבבך וכדומה וכ"כ בכל א' שאחר מ'. כלמדתם אותם. וקשרתם אותם. ושמתם את. וכדומה. דלא לשתמע מותם מת. וכ"כ בהטעמת עי"ן של נשבע ה'. דלא לשתמע נשבה. והתזת זי"ן של תזכרו וזכרתם דלא לשתמע סמ"ך או סי"ן וכ"כ בהדגש הרפה ורפוי הדגש [כן כתב הרמב"ם והר"י ותמהני א"כ נ"ל נרבה למנות עשב בשדך הכנף פתיל. מדדמו כאותיות סרי בל"ז חד רפוי וחד דגוש. וצ"ע]: כ) דכתיב ולמדתם למוד תם. וקיי"ל דבדיעבד יצא: כא) הקדים פסוק המאוחר. אבל בהקדים פרשה מאוחרת יצא: כב) [בב' בבי קמאי. נקט „הקורא". ובב' בבי בתראי נקט „קרא". משום דכל חדא מבתרייתא. קריאה דידה שייכא.

יכין

דהך דברישא דידה לא יצא. בסיפא יצא. אף דדמי להדדי. דלא דקדק דמי נמי השמיע. וקרא וטעה דמי למפרע]: כג) דבדילג פסוק חוזר מהפסוק ואילך. ובשכח איזה פ' דילג. חוזר לראש הפרשה. ובסיים פרשה. וא"י איזה סיים. חוזר לראשונה. וכ"כ בא"י אם עומד בוכתבתם קמא או בתרא. חוזר לקמא. מיהו בהתחיל למען ירבו. א"צ לחזור מדקרא כהרגלו (א"ח ס"ד): כד) דק"ש א"צ כוונה רק פסוק ראשון דמצי לכוין שם שפיר: כה) שורת אבני בנין מיהו כתב רב"י (א"ח סי' ס"ח) דאפ"ה בטלים ממלאכתן עד סוף פרשה הראשונה שהיא קבלת מלכות שמים שלא יהא נראה כקורא ארעי. וצ"ל דנקט אילן דמסוכן טפי מנדבך. לרבותא דק"ש דמותר ונקט נדבך לרבותא דתפלה דאסור: כו) דבעי כוונה:

תוספות אנשי שם

להשמיע לאזניו דבלב לא שייך כל חלוקים אלו. (ש"ל): במשנה למפרע. ל' הכתוב הוא לא אפרע ולא אחוס. יחזקאל סי' כ"ד. (רמ"ז): בר"ב ד"ה יחזור למקום שטעה כו' שאינו יודע כו'. משמע דמפ' טעה שאינו יודע היכן עומד בקריאתו ויחזור למקום שטעה ר"ל שיתחיל מהמקום הראשון שמסתפק בו שמא עומד שם בקריאתו ובעיני יפלא מאד נ"ל לדחוקי כולי האי דהא נוכל לפרש שטעה שדלג פסוק א' ויודע איזה פסוק דלג וצריך לחזור ולהתחיל מאותו פסוק המדולג ואילך. ובהברייתא שממנה לקח הר"ב מ"ש לא קתני בה בזה"ל קרא וטעה ואינו יודע להיכן טעה. וכ' התוס' ע"ז פי' מטעם שאינו יודע מהיכן טעה אבל היה יודע מהיכן טעה שדלג תיבה או פסוק א"צ לחזור אלא מאותו פסוק ואילך עכ"ל. ומשמע לי לכאורה שזהו דינא דמשנתינו וצ"ע. ומדברי התוס' אלו משמע שגם בדלג תיבה א' צריך להתחיל מראש הפסוק אבל הלבוש כ' שא"צ להתחיל רק מאותה תיבה שדלג. ומש"ע הר"ז משמע דה"מ היכא דסליק עניינא אגב התיבה שדלג אבל אם לא סליק עניינא צריך להתחיל מראש הפסוק או מראש הענין שדלג בו התיבה: תוי"ט ד"ה יחזור למקום שטעה כו' וטעמו מלרע. ר"ל מרכא. ותניין פתוח. ר"ל נקוד סגול הנקרא פתח קטן. וטעמו אולא. ר"ל פשטא: משנה ד בר"ב ד"ה נדבך כו' פסוק ראשון. והא דבעי שיבטלו ממלאכתם בפרשה א' לאו משום כוונה אלא כמ"ש הרא"ש שלא תהא קריאתו קריאת ארעי. (ש"ל):

ה **חתן** כז) **פטור מק"ש בלילה הראשון עד מוצ"ש** כח) **אם לא עשה מעשה** כט).

מעשה

חי"ג: בלילה הראשון עד נטצג"א לילה הראשונה ועד. אם לא עשה מעשה גו"א המחנ מנוס אם לא עשה מעשה.

ה חתן שכנס בתולה פטור מקריאת שמע לילה ראשונה משום דטריד שמא לא ימצאנה בתולה. ואני שמעתי שמתירא שמא יעשה כרות שפכה בבעילתו וטרדא דמצוה היא ורחמנא אמר ובלכתך בדרך בלכת דידך הוא דמחייבת הא דמצוה פטירת: אם לא עשה מעשה. אם לא בעל עד מוצ"ש שהם ד' לילות טריד ומשם ואילך לבו גס בה ותו לא טריד ואעפ"י שלא עשה מעשה חייב בק"ש:

רחן

אינו צריך להתחיל מתחלת שמע ע"כ. ומ"ש הר"ב אבל אינו יודע באיזה מקום מאותו פרק פירשו המפרשים וכ"כ הרא"ש בשם תוספות שגם אינו יודע אם קרא כלום מהפרק אבל מה שברי לו שקרא אין צריך שיקרא עוד. ומ"ש הר"ב היה קורא וכתבתם וט' הכי איתא בגמרא אבל בין וקשרתם לוקשרתם אין לטעות דקמא קמץ וטעמו מאריך ותניין פתוח וטעמו אזלא: **ה** בלילה הראשון. שם לילה זכר בסימן ה' נקבה. וכ"כ בפרשת מקץ ונחלמה וגו' בלילה אחד: בלילה הראשון עד מ"ש. מדלא תני מלילה הראשון עד וכו' יש לומר דלומר דבלילות דוקא פטור אבל בימים חייב דישראל קדושים הן ומסח דעתו מינה ואין כאן טרדא וכסברת הר"ר מנוח שכתב בשמו *בכסף משנה (פרק ד' מהלכות ק"ש). ואי תנא מלילה וכו' עד כו' אי הכל בכלל אף הימים. וכן יש לדקדק בלשון הר"ב דהכי סבירא ליה שכתב לקמן עד מוצאי שבת שהם ד' לילות. ומנינא למה לי אלא לומר דבד' לילות הוא שפטור אבל לא בימים. שבזה יש לומר *דסירכא דלישנא דמתני' דפ"ק בתרא דנדה (משנה ה) נקטיה וגם בדקדוק המשנה י"ל דלהכי תני בלילה לפי דמן הסתם בלילה הראשון הוא בועל שכן המצוה דהא משום הכי כונסין הבתולה ברביעי לפי שב"ד יושבין בה' כדתנן בריש כתובות והכי קאמר פטור בלילה הראשון דביה בלילה בעיל ואי לא פטור גם עד מ"ש: בלילה וכו'. פי' הר"ב דטריד טרדא דמצוה. גמרא. ופי' הרמב"ם מצות פריה ורביה. ובאלמנה אין טרדא עם המצוה. מה שאין כן בבתולה איתנהו טרדות בתרי גווני כמ"ש הר"ב: עד מוצאי שבת וכו'. פי' הר"ב דמשם ואילך לבו גס בה לשון הערוך לבו קרוב לה. וכן כל לשון גס שבתלמוד והמשכילים יבינו ע"כ. והכא לפי' הא' כשלבו קרוב לה ימחול לה אף אם לא ימצאנה בתולה דהא להכי מצריכין להנשא ברביעי כדי שישכים לב"ד בעוד כעסו עלה כדמפרש בריש כתובות. ולפירוש השני כשהוא קרוב לה ישהה

בבעילתו

מלאכת שלמה

התאנה שעליהן מרובין ויכולין לעמוד שם שלא בדוחק יכולין להתפלל כך פי' רש"י ז"ל. אבל בירושלמי מפ' מפני שסרחתן מרובה ופי' ה"ר יונה ז"ל שכיון שענפיהן מרובין יותר משאר אילנות יש טורח בעלייתן וירידתן יותר מבשאר אילנות ויתבטלו ממלאכת בעה"ב וכ"ה שם בר"מ. ובפי' ה"ר יהונתן ז"ל כ"י מצאתי מפני שסרחתן מרובה כלו' שיותר מדאי אדם טורח בנסיעתן ובקיומן ואם תצריכהו לירד ישברו הענפים והוא הפסד גדול. ע"כ. אבל בעה"ב צריך לרדת אפי' מראש הזית כדאיתא בברייתא בגמ' לפי שאין דעתו מיושבת עליו. וכתב הרא"ש ז"ל הא לאו הכי מצי להתפלל ול"ד להא דאמרינן לא יעמוד לא ע"ג כסא וכו' דכיון דעולה באילן לעשות מלאכתו הוי כאדם שעולה לעליה ומצי להתפלל אלא שאין דעתו מיושבת עליו ע"כ. ורישא דנקט גבי ק"ש אומנים לאו דוקא אלא אפי' בעה"ב קורא בראש האילן וכדכתב ר"י ז"ל: **ה** עד מוצאי שבת. ומוצ"ש בכלל שהן ד' לילות דבתולה נשאת ליום רביעי והם ג' ימים וד' לילות וכמ"ש ה"ר יונה ז"ל וע' במתני' דבר"פ בתרא דנדה ומ"מ מצאתי כתוב שם בלשון הטור ז"ל ד' ימים וד' לילות. וכתב עליו הר"י אבוהב ז"ל יש לתמוה שהרי אינם אלא שלשה ימים כלו' שבתולה נשאת ליום הרביעי וכבר קרא ק"ש בשחר קודם נשואיו והשתא לא משכחת עד מוצ"ש אלא שלשה ימים שהוא פטור וכ"כ הר"י ז"ל ואולי טעות הוא שנפל בספרים ע"כ. ומהרי"ק ז"ל כתב שם ואפשר לומר שרבינו ז"ל סובר שכיון שעתיד לכנוס ביום ד' גם מהשחר הוא טרוד ופטור מק"ש אע"פ שעדיין לא כנס. ועוד י"ל שמנהגם היה לכנוס את הבתולה בליל ד' אחר תפלת ערבית כמו שנוהגים במצרים עוד היום והשתא אי שפיר ד' ימים וד' לילות עכ"ל ז"ל. וכתב בב"י א"ח שם סי' ע' שכתב ה"ר מנוח בשם הראב"ד ז"ל דהא דפטור כונס את הבתולה היינו דוקא בלילות שהוא מתייחד עמה אבל אם היתה נדה או חולה או שלא היה מקום ליחוד חייב ע"כ. ועוד כתב בשם ה"ר מנוח דמסתברא דלא מיפטר אלא בלילות ס' אבל הרב בעל הטורים וגם הרמב"ם ז"ל וגם ההגהות מיימוניות בשם התוס' ס"ל דגם בימים הוא פטור: ירושלמי זאת אומרת שמותר לבעול בעילה בתחלה בשבת. ופריך תפתר באלמנה שאינו עושה חבורה ומשני והא תנינן ד' לילות אית לך למימר ד' לילות באלמנה. ופריך ומה בינה לבין מה דתנן בשבת פכ"ב שובר את החבית לאכול ממנה גרוגרות. ומשני ואימור דבתרה ובלבד שלא יתכוין לעשותה כלי וכאן שמתכוין לעשותה בעולה כמי שמתכוין לעשותה כלי. ופריך מה בינה למפיס מורסא בשבת דתנן לה בפ"ב דעדיות ומשני ואימור דבתרה ובלבד שלא יתכוין לעשות לה פה: תני לא יבעול אדם בעילה בתחלה בשבת מפני שהוא עושה חבורה ואחרים מתירין משום דלמלאכתו הוא מתכוין ומאליה נעשית חבורה. אסי אמר אסור. בנימין גנזכיא נסק ואמר משמיה דרב מותר. שמע שמואל ואיקפד עלוי ומית. קרי עלוי ברוך המקום שנגפו ועל רב קרא לא יאונה לצדיק כל און. ע"כ. וע' בס' תי"ט שדקדק דלילה ל' זכר. ופסוק הוא בכמה כתובים וישכב עמה בלילה הוא. בלילה ההוא נדדה וגו'. הלילה ההוא יקחהו אופל וגו'. ומפ' בגמ' דאפי' עד מוצ"ש לא פטרו אותו אלא בטרדה כזו שהיא טרדה דמצוה אבל בטרדה שאינה של מצוה כגון שטבעה ספינתו בים אינו פטור שיש לו ליישב ולכוין: ומצאתי שהגיה ה"ר יהוסף ז"ל ועד מוצ"ש בוי"ו וכתב עוד וא"ע אבל בלילה הראשון בודאי לא עשה מעשה. ע"כ: בפי' ר"ע ז"ל. שמא לא ימצאנה בתולה ואני שמעתי שמתיירא וכו' מצאתי כתוב אין גם אחד מאלו הפי' נ"ע דאי הכי כי נמי עברו ד' לילות ליפטר דכל עוד דלא בעל אכתי לא סר

פחדים

יכין תפארת ישראל יכין

כז) משכנס לחופה ברביעי בשבת עם בתולה: כח) מדלא קאמר מלילה הראשון עד וכו' משמע הא בק"ש של שחרית חייב מדלא טריד אז (כסברת רבינו מנוח בכ"מ פ"ד מק"ש): כט) ר"ל בלא בעל דטריד בבעילת מצוה. דחושש שמא לא ימצאנה בתולה או שמא רחמה מעוט. ואף דכל עוסק במצוה

תוספות אנשי שם

משנה **ה** בר"ב ד"ה חתן כו' משום דטריד. ר"ל ואינו יכול לכוין וק"ש צריכה כוונה בפסוק ראשון. אבל בכל במצות חייב כיון דהשתא אינו עוסק במצוה והטרדא נמי לאו מצוה היא דלהוי מתמתה עוסק במצוה אלא באה מחמת מצוה ולכך כיון דעי"ז אינו יכול לכוין פטור מק"ש ולא דמי לטבעה ספינתו כיס דהטרדא באה מחמת רשות. והנה בסוכה ד' כ"ה איתא ת"ר חתן ושושבינין וכל בני חופה פטורין מן התפלה ומן התפילין וחייבין בק"ש. משום ר' שילא אמרו חתן פטור ושושבינין וכל בני חופה חייבין. ודעת רש"י דהנהו תנאי לא ס"ל דהעוסק במצוה פטור מן המצוה אבל לדידן חתן וכל בני חופה פטורין מן הכל. ולדעת התוס' והרא"ש גם הנהו תנאי מודו דעוסק במצוה פטור מן המצוה אלא דס"ל דחתן ושושבינין לאו עוסקי במצוה נינהו והא דפטורין מן התפלה ומן התפילין הוא משום דשכיח שכרות וק"ר ולדעה זו ההידנא דבלא"ה אין אנו מכוונין אפי' בשעת המשתה חייבין גם בתפלה וכיון דחייבין בתפלה חייבין נמי בתפילין דכיון דמפסיק לתפלה טוב אין להום נק"ר בשעת התפלה אבל לדעת רש"י גם האידנא פטורין חתן והשושבינין וכל בני החופה אפי' מק"ש ואנ"ע מהתפלה ותפילין. והמנהג כסברת הראשונה והמיקל כסברה האחרונה לא הפסיד. כן מבואר במ"א סי' ל"ח. ומשמע מדבריו שם דכ"ז דוקא בשעת המשתה אבל שלא בשעת המשתה לכ"ע בין חתן בין שושבינין חייבין בכל לבד מחתן שלא עשה מעשה דפטור מק"ש כמשנתינו. ומכ"ש דפטור מן התפלה דהיא דרבנן ובעי כוונה יתירתא. אבל בתפילין משמע לכאורה דחייב. גם בטוש"ע לא הובא דין החתן שלא עשה מעשה אלא לענין ק"ש ולא לענין תפילין. אבל במהר"י משמע דגם בתפילין שייך טעמא דטרדי' מדצריך שלא יסיח דעתו מהם. וספ"י כתב דמשנתינו לא הוצרכה למתני תפילין בהדי ק"ש דהדרכה תפילין חמירי טפי ואיסורא נמי איכא ומי שרוצה להחמיר אינו רשאי. דאפי' מי שיש לו תאות אשה אסור להניחם כ"ש בחתן דלא סגי בלא"ה ולפי סברא זו גם האידנא אסור חתן בתפילין אם לא עשה מעשה וצ"ע. ולכאורה משמע דהכא נמי אין פ' ויאמר בכלל ק"ש לענין זה דהיא משום מצות הזכרת יצ"מ ולא כתיב בה מיעוטא דבלכתך בדרך והיא נמי א"צ כוונה ולכך אין הטרדא מזקת והוי כשאר מצות שאף החתן חייב בהם וצ"ע: בתוי"ט דלהכי תני כו' בלילה. והרמ"ש כ' דלהכי קתני בלילה משום דרשב"ג לא פליג אלא בלילה הא' דמתוי כיורא דל"ע ידעי דלא עביד מעשה: ד"ה **בלילה** כו' פי' הר"ב כו' ופי' הר"י משום פריה ורביה. ובכל הפוסקים לא חלוק בין קיים פ"ו ללא קיים וכן הר"מ עצמו בחבורו לא

חלק

ציונים

ה חתן. שם. כתובות ו: רמב"ם פ"ד מהלכות ק"ש הל"ח סמג שם טור וש"ע שם סימן ע' ס"ג.

תוספות חדשים

[תוי"ט] ד"ה בלילה כו' ומנינא ל"ל ע"כ וליתא דנקיט מנינא דלא סימא עד ולא עד בכלל וליכא אלא ג' לילות. ומיהו ממלת לילות מצינן לדוקי הכי. (פר"ח): [שם] ד"ה עד כו' בעוד כעסו עלה ע"כ. והמיהו מאד דלדינה דלית דשם אמרינן דישכים ויכף אחר ביאה בעוד כעסו דבהמשך זמן אחר הביאה י"ל שיתפייס אבל אה"נ אפילו היתה הביאה כמה ימים אחר נשואין אינו מוחל אם לא ימצאנה בתולה. (רמ"ז):

ראשון לציון

[תוי"ט] ד"ה בלילה הראשון כו'. אלא שבזה י"ל לומר דסירכא דלישנא דמתניתין פ' בתרא דנדה נקטי' כו' ועדיפא י"ל דהר"ב כתב ד' לילות אבל ימים אינם אלא ג' דביום ד' שחרית ודאי חייב וכדעת מהרר"א ולאפוקי מדעת הטור כדאיתא בב"י א"ח סימן ע':

תוספות רע"ק

מ"ה [אות יז] בתוי"ט ד"ה בלילה הראשון כו' כסברת הר"ר מנוח שכתב בשמו בכ"מ פ"ד מהלכות ק"ש) לא מצאתי שם בכ"מ אלא בב"י סימן ע' איתא וכתב הר"ר מנוח בשם הראב"ד דהא דפטור כונס את הבתולה דוקא בלילות שהוא מתייחד עמה אבל אם היתה נדה או חולה כו' חייב. אבל הטור כ' דפטור גם בימים. ונראה דס"מ בנדה ודאי חייב כיון דאסור למבעל לא טריד כדאיתא פ"ק דכתובות דס"ל לרבא דלמאן דאסר למבעל בתחלת בשבת חייב בשבת בק"ש. ומסתפקנא דאפשר דמעידן טבילה מחשבית דפטור מק"ש ד' לילות אם לא עשה מעשה אף שהם מרוחקים מזמן נשואים דאפשר בעוד שהיא נדה דאסור בכל מיני קורבה יחיבוק תישוק ויחוד לא משרו לבו גס בה כ"כ: [אות יח] שם בא"ד דסירכא דלישנא) והפר"ח בס' מים חיים כתב דנקט מניתא דל"ת עד ולא עד בכלל וליכא אלא ג' לילות (עי' בפר"ח סי' ע' ס"ק ו'):

מעשה ברבן גמליאל שקרא בלילה הראשון שנשא אמרו לו תלמידיו לא למדתנו רבינו שחתן פטור מקריאת שמע בלילה הראשון אמר להם איני שומע לכם לבטל ממני מלכות שמים אפילו שעה אחת ל): ו רחץ לא) לילה הראשון שמתה אשתו לב) אמרו לו תלמידיו לא למדתנו רבינו שאבל אסור לרחוץ אמר להם איני כשאר כל אדם אסטנים אני לג): ז וכשמת טבי עבדו קבל עליו תנחומין אמרו לו תלמידיו לא למדתנו רבינו °שאין מקבלין תנחומין על העבדים לד) אמר להם אין טבי עבדי כשאר כל העבדים כשר היה לה):

חתן

ר"ע מברטנורה

ו רחץ לילה הראשון שמתה אשתו. ואף על פי שאבל אסור ברחיצה: אסטנים אני. קר ומצונן לשון צינה ואיכא צערא אם לא היה רוחץ ואין

אסור

תוספות יום טוב

בבעילתו ולא יבוש. כדי שלא יעשה כרות שפכה. ובפ"ד דיבמות (מה) פירש"י והר"ב גם רגיל. וכן פי' רמב"ם פרק קמא דסוטה. והעיקר בעיני שהוא לשון גסות הרוח: מעשה ברבן גמליאל. °לאו מעשה לסתור הוא דקמ"ל °אם אדם גדול הוא ובטוח בעצמו שיוכל להתכוין והוא ראוי ליטול את השם [*כבסוף פרקין] הרשות בידו. תוספות: ו רחץ. פירש הרמב"ם במים חמין וטעמו דרחץ אפי' מקצת גופו במשמע וזה אינו אסור אלא בחמין כמ"ש הר"ב במשנה ו' פרק ג' דמועד קטן. [*ואי נמי דכתב הרמב"ם במים חמין משום שהיה אסטנים ולחמין הוא שהיה צריך]: אסטנים. פירוש הר"ב לשון צנה ממוצא צנת שלג (משלי כה) ואף על פי שנכתב בסמ"ך וזה נמצא הרבה בלשונות. הרמב"ם. וטעמו ששניהם ממוצא השינים:

רשב"ג

י"ב. מעשה נ"ל הגי' וכשנשא רבן גמליאל את אשתו קרא לילה הראשונה שנשא ובמשנ"ג מעשה ברבן גמליאל שנשא וקרא לילה הראשונה. לא נ"ל נ"ג מלא לא וכ"ה במשנ"ג. בלילה הראשון נ"ל לילה הראשון ובמשנ"ג ל"ג ב' תיבות אלו. לילה נ"ל בלילה. לא נ"ל נ"ג מלא לא וכ"ה במשנ"ג. כל אדם במשנ"ג בני אדם. לא נ"ל נ"ג מלא לא וכ"ה במשנ"ג. העבדים נ"ל העבדים ועל השפחות. אין טבי עבדי נ"ל טבי עבדי אינו.

מלאכת שלמה

פחדיה לאתו משום דעברו ד' ניצות מנשכת לו שלא יעשה כרות שפכה או שמא לא מצאה בתולה. וכ"ל שאין כוונת רז"ל כאן באמרם טרוד מפחד אלא הכוונה שמחשבתו טרודה בדבר אחר ע"כ: ומעשה ברבן גמליאל שקרא כו'. ואית דגרסי שנשא וקרא בלילה הראשון שנשא וכו' ומלת רבינו אית דל"ג לה בכולהו בבי: ו רחץ בלילה הראשון. פי' דקי"ל דאבל אסור לרחוץ כל גופו אפילו בצונן אבל פניו ידיו ורגליו בחמין אסור בצונן מותר. ותימה אמאי איצטריך לאשמעינן דהרחיצה היתה בלילה הראשונה למיתת אשתו. וי"ל לאשמעינן אגב אורחיה דסבירא ליה דאנינות לילה דרבנן כדאיתא בגמ'. אבל אי הוה ס"ל דאנינות לילה דאורייתא אה"נ דלא היה רוחץ בחמין אפי' פניו ידיו ורגליו אע"פ שהיה אסטנים. ופסק הרא"ש ז"ל כר"ג דאנינות לילה מדרבנן שהיא דעת רבים בגמ' בברייתא בפ' שכול יש ור"י נהודיה הוא דסבר יום מיתה תופס לילו מדאורייתא ע"כ בקיצור:

אסטנים. פי' ר"ע ז"ל לשון צנה. אמר המלקט והסמ"ך הראשונה של אסטנים במקום צד"י ששתי האותיות ממוצא אחד. ולפי זה הפי' רחץ היינו בחמין. ומשמע אפי' כל גופו דכיון שהוא אסטנים מצטער הרבה. (בטור י"ד סי' שפ"א הלשון היה רוחץ בלילה כו'): ז קבל עליו תנחומין. כשחזר מבית הקברות ישב באותן מקומות שעושין שורה לאבלים והעם עשו לו שורה וכבוד כשאר מתים בני חורין. ה"ר שלמה סירילי"ו ז"ל: לא למדתנו רבינו. גרסת הגמ' ובספרי למדתנו רבינו בשלשת המשניות: שאין מקבלין תנחומין על העבדים. אלא כמו שאומרים לו על שורו ועל חמורו שמתו המקום ימלא לך חסרונך כך אומרים לו על עבדו ושפחתו שמתו המקום ימלא לך חסרונך. וכתב רשב"א ז"ל וא"ת לא יהא אלא בן חורין מי מקבלין תנחומין על הרחוקים כבר פרשו בירושלמי שתלמידו של אדם חביב עליו וכן עבדו המשמשו כרצונו היה חביב עליו כבנו עכ"ל ז"ל: כשר היה. פי' שלא היה גזלן ופרוץ כשאר

עבדים

תפארת ישראל

יכין

אפילו לא טרוד פטור ממצוה אחרת. ואפילו אפשר לקיים שניהן [כר"ן סוכה דרמ"ב] כ"ל הכא אי לאו הטרדה אינו עוסק עדיין השתא במצוה: ל) ר"ל אפילו רק לאחר הק"ש שעה א' עד אחר הבעילה. ואינו מעשה לסתור. (א) דה"ק ואם יודע שיוכל לכוון שרי. ומעשה וכו'. ואילה"ק מירושל' פ"ב דשבת כל הפטור מדבר ועושהו נקרא הדיוט. תי' ב"ש [סי' כ"א] דזה דוקא באפשר עי"ז צד קולא. עוד י"ל דביכול לכוון אינו פטור ולא נקרא הדיוט: לא ולב) מקצת גופו בחמין. ואבל אסור בו. כמו כל גופו בצונן: לג) חלש ומצונן. ואע"ג דאבילות יום ראשון דאוריי'. לילה דרבנן. ובמקום אסטנים דלא שכיח ל"ג. וכן בכל דוכתא דאמרינן במקום צער לא גזר. היינו דוקא צער דלא שכיח. כך נ"ל. וגם דוקא במקום שאמרו חכמים כן. וכן כתב רב"י [י"ד סי' קכ"ג בד"ה כ' הרשב"א כו' דשתם יין ואיסורים דרבנן לחולה שאין בו סכנה אסור] ועי' בתשובת חו"י [קס"ד] שכ' שדין זה אינו כעיר פרוצה אין חומה. ואין לך רק מה שאמרו חכמים. כגון גונח יונק חלב בשבת [א"ח שכ"ח סל"ג] וכ"כ מתיר קשר שבבגדו בשבת כשיש לו צער כשלא יתיר הקשר שאינו באמת של קיימא [א"ח סי"ז ס"א]. או בשאר צער גדול. ואין למדין ממנו לכל צער בעלמא. וכן פשוט דכל דבר דרבנן שגזרוהו להיות צער כגון תענית. אפי' מצטער בתעניתו. אסור לעבור. אם לא בחולה. או בהוחלש מאד שרי: לד) דלא ליתי לאסוקי ליוחסי: לה) דת"ח וראוי לסמוך הי' [כיומא דס"ו א' וכס"ג

בועז

(א) כ"כ תוי"ט. וכ' עלה רבינו הגדול הגאון מהו' עקיבא שליט"א (באות י"ט). וז"ל לא זכיתי להבין כו' רק שהוא אינו רוצה לבטל מק"ש. וצ"ע. עכלה"ג: ולפע"ד דברי רבינו נ"ע. דהכי אשכחנא סוגא דמקשי הש"ס מעשה לסתור מפטור על המחמיר. (כסוכה דף כ"ו ב') אוכלין עראי חוץ לסוכה ומעשה וכו' ומקשה הש"ס מעשה לסתור. עוד שם (דף כ"ח) מעשה דשמאי שפיחת המעזיבה. וכ"כ (ב"מ דף ס"ז) במעשה דר"י בן מתיא. וכדומה הרבה בש"ס דמקשה מעשה לסתור מפטור. ולא משני אף דפטור רשאי להחמיר ע"ע. אע"כ כיון דכל הפטור ועושה הו"ל הדיוט. וכירושלמי הנ"ל. הו"ל שפיר מעשה לסתור. אלא דה"ק באמת ס"ל דמותר להחמיר. ותו ק"ע לדברי הגאון הנ"ל דאי כימא דבריתא אכתי לא שמעינן איסורא. א"כ מה הקשו התלמידים למדתנו וכו' הרי אע"ג דפטור רשאי הוא. ולמה השיב להם איני שומע לכם. ישמע

וישמע

חדושי מהרי"ח

מ"ה תוי"ט ד"ה מעשה בר"ג לאו מעשה לסתור הוא דקמ"ל אם אדם גדול כו' כבסוף פירקין הרשות בידו תוס' עכ"ל ולולי דבריהם היה נראה לומר דאדרבה מעשה בר"ג הוי סיוע דקתני חתן פטור משמע אבל אם רוצה לקרות קורא דאל"כ הו"ל

תוספות אנשי שם

חלק בזה. ואולי כיון שכבר נשאה בתוספה חייב לקיים מצות עונה ולכך הוי טרדא דמצוה. (גל"ח): משנה ו רחץ. הך מתני' והסיפא דלקמן אין להם ענין במכילתין אלא משום דדמו למתני' דלעיל באמרו לו תלמידיו נקטינהו הכא וכה"ג איתא בפי"ג מ"ב דזבחים כדכתב הר"ב שם. (כ"ד): בלילה. דוקא לילה דאנינות לילה שאחר יום מיתה וקבורה דרבנן ובמקום אסטנים ל"ג רבנן (גמ'). משמע הא ביום אף לאחר שנקבר הוי אונן דאורייתא ופלוגתא היא בין הפוסקים. והתוס' כ' שבאמת אף יום א' דרבנן לענין רחיצה רק לענין מעשר הוא מה"ת וכיון דהוי דאורייתא לענין מעשר לא רצו להקל ברחיצה אפי' באסטנים ורק בלילה שהוא דרבנן אף לענין מעשר הקלו באסטנים: תוי"ט ד"ה אסטנים. פי' הר"ב ל' צינה וכו' בערוך פי' כמו הלשון אדם שיש לו נפש רעה כו' (עי' ראשון לציון). וכ' הרמ"ז וזה פי' כולל יפה לכ"מ שנאמר בו אסטנים. ובמקומות הרבה לא יתכן לשון קר ומצונן אלא דהר"ב פי' הכא הכי משום שאיש הקר הוא בכלל כללות אסטנים ורש"י פי' בגמ' מעונג ומפונק מאד. והוא כפי' הערוך ע"כ: משנה ז וכשמת. לא הקדים הפעל למקרה כמ"ש במשנה הקודמת משום דאין קבלת תנחומין אלא לאחר שמיתה לכך נקט וכשמת כו' קבל כו'. (רמ"ז):

ציונים

ו רחץ. טז: אסור לרחוץ. מיי' פ"ה מהל' אבל הל"א ג' סמג ע' מד"ש ב' טור ש"ע יו"ד סימן שפ"א ב"א: אסטנים אני. טור ש"ע שם כ"ג: ז וכשמת. שם מו"ק טו: שמחות פ"א: אין מקבלין תנחומין. מיי' שם פי"ב הלי"ב. טוש"ע שם סימן שע"ו סעיף א:

ראשון לציון

[משנה ו] תוי"ט ד"ה אסטנים. פי' הר"ב לשון צינה כו' בערוך איתא אסתנים וכן בכל המקומות דאית' לפנינו אסטנים בטי"ת גירסת הערוך אסתנים בתי"ו פי' הוא בזה הלשון אדם שיש לו נפש רעה ואינה מבקשת כל דבר לראות כגון דבר מאוס קורין לו אסתנים. וכתב שם הר"ב המוסיף פי' בל' נכרי הוא איש חלש ומזגו רע. והתשבי הביא התרגום על פסוק מאנה לנגוע נפשי סריבת למקרב נפשי היגון עדיין אסטנים והוא כתוב בטי"ת ע"ש:

תוספות רע"ק

[אות יט] תוי"ט ד"ה מעשה בר"ג. לאו מעשה לסתור הוא) לא הבנתי קושית תוס' בזה דהא משנה זו לא מיירי רק לענין הפטור אבל לענין אם רצה לקרות אם רשאי מזה לא מיירי הכא עד מתני' ח'. ולגבי הפטור מביא ראיה ממה דאמרו לו תלמידיו לא למדתנו רבינו שחתן פטור מק"ש. וגם הוא לא חזר מהוראתו רק שאמר איני שומע לכם כו' היינו שהוא אינו רוצה לבטל מ"ש. משמע דמדינא פטור וצ"ע(*וראי' לזה מדלא פריך הגמרא הכא מעשה לסתור כמו שמקשינן בסוכה): [אות כ] שם בא"ד אם אדם גדול) היינו דבתחלה בא מתני' לאורויי דאדם גדול וראוי ליטול השם בודאי רשאי להחמיר וזה ודאי מוכח ממעשה דר"ג דלכל הפחות אדם גדול רשאי להחמיר. ואח"כ במשנה ח' הוסיף מתני' דבאינש דעלמא יש בזה פלוגתא אם רשאי לקרות ק"ש: מ"ז [אות כא] שאין מקבלין תנחומין על העבדים) אף דבלא"ה אין מקבלין תנחומין על הרחוקים כבר פירשו בירושלמי שתלמידו חביב כבנו וכן עבדו המשמשו כרצונו היה עליו כבנו רשב"א בחי':

ח חתן. מז: פסחים נה.
מיי' פ"ד מהל' ק"ש הל"ז טור
ש"ע או"ח סימן ע' ס"ג:

אסור בימי אבלו אלא רחיצה של תענוג: ח לא כל הרוצה ליטול את השם יטול: אם לא הוחזק חכם ופרוש בשאר דברים °אין [זה] אלא גאוה שמראה בעצמו שיכול לכוין לבו: ואין הלכה כרבן שמעון בן גמליאל. ואזינן לקולא מרבותינו דאמרי דהאידנא כל אדם יקרא קריאת שמע בלילה הראשון שכיון שבדורות הללו אין מכוונים כל כך בשאר ימים אם לא יקרא בלילה ראשון מיחזי יותר כיוהרא שמראה עצמו שהוא מכוין בכל שעה אלא השתא משום דטריד במצוה:

ח חתן אם רצה לקרות קריאת שמע לילה הראשון קורא (לו) רשב"ג אומר לא כל הרוצה ליטול את השם (לז) יטול (לח):

תוספות יום טוב

ח רשב"ג אומר לא כל וכו'. עיין משנה ה' פ"ד דפסחים: **השם**. שם טוב שהוא מדקדק במצות וכו':

מלאכת שלמה

עבדים כנענים שהן פרוצים גם בעריות: **ח חתן אם רצה**. כו' סתמא דמתני' כר"ג דלעיל הכי אמרי' בירושלמי ואיתא נמי בירושלמי פ"ק דשבת ורשב"ג בריה ס"ל דחיישינן ליוהרא אם לא היה אדם מפורסם בחסידות כר"ג אביו שקרא ק"ש לילה הראשון. וע' בפסחים פ' מקום שנהגו. ובגמ' דתענית פ"ק דף י"ד אמר רשב"ג תלמיד אינו עושה עצמו יחיד בדבר של שבח כגון לפרוס סודר וכיו"ב. אבל לדבר של צער כגון להקדים להתענות על הגשמים בכלל היחידים עושה. וכתב התוס' ז"ל כ"מ ששנה רשב"ג במשנתינו הלכה כמותו חוץ מערב וצידון וראיה אחרונה וכן פסק ר"ח ומיהו אנן שבשום פעם אין אנו מכוונים היטיב גם חתן יש לקרות דאדרבא נראה כיוהרא אם לא יקרא וכו' ע"כ. וכתב הרי"ף ז"ל בפ' גט פשוט שאינו מוסכם אותו כלל. גם הר"ן ז"ל כתב דלא קיי"ל כההוא כללא דאמוראי נינהו אליבא דר"י כדאמרינן בפרק זה בורר ואיכא סוגא דלית הלכתא כותיה ע"כ. וגם בתשובת הרשב"א ז"ל סי' מ' כ' אין למדין מן הכללות ואפי' במקום שנאמר בהם חוץ ומש"ה גבי עודות לטבים פ"ב דע"ז מ"ג פסקו בגמ' הלכה כרשב"ג שאין סומכין לפסוק כמותו אלא במקום שיש ראיה או דמסתבר טעמיה. ובפ' המדיר תנן רשב"ג בד"א במומינקטנים אבל במומין גדולים כופין אותו להוציא.ואתמר עלה בגמ' אר"י הלכה כרשב"ג ור"נ אמר הלכה כחכמים וקיי"ל הלכתא כרב נחמן בדיני. ובפ' הכותב תנן רשבג"א אם מתה יירשנה ולא קיי"ל כותיה דבדבר שבממון תנאו קיים. ע"כ. והכא במתני' נמי לית הלכתא כותיה וכמ"ש ר"ע ז"ל והוא פסק הרי"ף והרמב"ם ז"ל אבל ר"ח והרא"ש ז"ל פסקו בכאן כרשב"ג (וטעמא דמאן דפסק כת"ק וגם טעמא דמאן דפסק כרשב"ג מפורש בב"י שם סי' ע') ובזה"ז אפי' הפוסקים כרשב"ג מודו כמ"ש: **ליטול את השם**. כתב במכלול עלה כ"ד. ועם הלע"ד מצאנו רז"ל שנשתמשו בחסרון פ"א הפעל באמרם לטול למול לפול וזולתם ע"כ. פי' לטול במקום לנטול שהי"א פ"א הפעל שהרשו נטל. למול במקום לנמול שהרשו נמל לפול במקום לנפול שהרשו נפל וכן הרבה זולת אלו. ופי' ליטול את השם לקנות שם טוב לעצמו שהוא חסיד:

תוספות חדשים

[משנה ח] לילה הראשון קורא. נקט לילה ראשון משום דבאינך לילות אף רשב"ג מודה דלא מיחזי כיוהרא דהרואה יאמר כבר עשה מעשה:

תוספות רע"ק

ס"ח [אות כב] בהר"ב ד"ה **לא** כל הרוצה וכו' אין זה אלא גאוה) אפשר דבלילה ב' אף אם לא עשה מעשה רשאי לקרות דלא מיחזי כיוהרא דמאן דחזא סבר דעבר מעשה:

חדושי מהרי"ח

הול"ל אסור וכמסקנא בסוף באמת דאם רוצה קורא ומביא מעשה בר"ג שקרא ואמרו לו תלמידיו לא למדתנו כו' שחתן פטור כו' נמצא מוכח נ"כ שהוא שנה לתלמידיו שחתן פטור והוא קרא נמצא סוע שאם רוצה קורא כמו שקרא הוא. ולפי דברי התוס' חי' קשה קצת שאפ"ה היה להגמ' להקשות מעשה לסתור ולשני שאם רוצה להחמיר וחסורי מחסרא כי הא דתני במס' סוכה פ"ב משנה ה' ממש כה"ג ע"ש דק זה תרצו במתק לשונם מה שכתבו בסוף פרקין ודו"ק:

תפארת ישראל

יכין

דסוכה]. ולהכי כבוד תורה עדיף: לו) דאע"ג דאמרי' לעיל [מ"ה] דפטור וכל הפטור ועושה נקרא הדיוט [ירושל' פ"כ דשבת] אפ"ה ק"ש שאני א"כ י"ל כמש"ל סי' ל': לז) שם טוב שמדקדק במצות.והו"ל יוהרא: [ב] וקי"ל [א"ח ע'] דבין ביום בין בלילה פטור. ונקט הכא בלילה. משום מעשה דר"ג. מיהו אנו דבל"ז אין מכוונים. קי"ל דחייבים:

בועז

וישמע להם ואעפ"כ יקרא. אע"כ דברישא נמי כבר שמעינן איסורא. דכל הפטור ועושה נקרא הדיוט. ותו אשכחנא דמקשה הש"ס מעשה לסתור ולא סתר כלל [כר"ן נדרים דף מ"ח. א']. וכן בשיטה מקובצת ב"מ (דף ק"ב. ב') בשיטה די"ב דינרין לשנה [ע"ש]. מיהו איצטרך מ"ח לאשמעי' דבהא פליגי. דלת"ק ביכול לכוון מותר לכל. משא"כ לר"ג: (ב) כתב עלה הגאון הג"ע (באות כ"ב) אפשר דבליל ב' כו' עכלה"ג: ולפע"ד אין להקשות א"כ ביום קמא נמי. הרי דמים מצוין באשה (כנדה דף ד' ויומא דף ו') ויתלו שפרסה נדה. כ"ל דזה דוקא ברתתה אח"כ. אמרי' דמאי היה מקודם. והך דיומא דאמרי' טומאת ביתו שכיחא. כ"ל דר"ל דמטי יותר רק מטומאת מת. תדע דביומא קאמר מיתה לא שכיח (ובגיטין דף נ' ע"ב ודף פ"ה ע"א) אמרי' מיתה שכיח. וכ"כ שם (לעיל כ"ח ע"ב) שמא ימות תלאי היא. אע"כ רק נגד נדה לא שכיח:

הלכתא גבירתא כללא דפרק ב'

פרק ב משנה א כל מצוה דאורייתא' אם לא התכוון שעושה אותה מפני שכך צוהו ה' לא יצא. וכל שכן כשהיא מצוה שתלוי בדיבור כגון ק"ש אפילו אם קראה ולא התכוון כך לא יצא: **דיני הפסק** בק"ש וברכותיה יש ג' חלוקים. א') בפסוק שמע ישראל ובשכמל"ו. ובין ה' אלהיכם למ"ת אמת. ובין גאולה לתפלה אסור להפסיק רק במקום סכנה. ב') בשאר אמצעית הפסוק שבק"ש וברכותיה מותר להפסיק מפני היראה. דהיינו לשאול בשלום אביו או רבו מובהק או ת"ח מופלג בדורו. אבל בשאר אדם נכבד מותר רק להשיב כשדרש בשלום. אבל אסור לשאול בשלומו. וכ"ש דמותר להפסיק שם לענות אמן יהש"ר עד יתברך או לענות ברוך ה' המבורך לעץ לאחר ברכו או לאחר ברכת התורה. ולענות קדוש וברוך שבתוך הקדושה כשאומרה החזן ולענות אמן אחר הקדושה ולאחר שומע תפלה ושבסוף הקדיש לעלם. ולומר ג' מלות מודים אנחנו לך כששומע שהקהל עונים מודים. וכ"כ מותר לעלות לתורה ולברך לפניה ולאחריה [אבל לא יקרא עם החזן המקרא]. וכ"כ מברך אז ברכת הברק ורעם וה"ה על כל מצוה עוברת. כל הנך כחשבים מפני היראה שמפסיק עמהן אפי' באמצע הפסוק וכ"ש בין פסוק לפסוק. ג') אבל בין פרשה לפרשה או בין ברכה לברכה מותר הפסיק לשאול גם בשלום כל אדם נכבד. אבל לאדם פשוטי מותר רק להשיב לו שלום ולא לדרוש בשלומו:

משנה ב סדר פרשיות שבק"ש הם כך. בתחלה קורא שמע שיש בו יחוד השם ב"ה. שעל אמונה זו צריך ליהרג עליו. ואח"כ והיה אם שמוע שמזהיר על שמירת כל המצות שנוהגת ביום ובלילה. ואח"כ קורא פרשת ציצית שאינה נוהגת רק ביום:

משנה ג לכתחלה צריך להשמיע לאזניו כל הג' פרשיות וגם צריך להפריד בין הדבקים ובדיעבד גם בלא עשה כן בשניהם יצא. הקדים פרשה מאוחרת יצא. אבל הקדים פסוק מאוחר לא יצא וצריך לחזור ולקרותו כסדרו. דולג פסוק אחד באמצע הפרשה חוזר למקום שדילג וגומר הפרשה. ובמסופק איזהו פסוק דילג חוזר לראש הפרשה. ובמסופק איזה פרשה סיים חוזר להראשונה שמסופק בה. דכולן דאורייתא וספק דאורייתא לחומרא. [אב"י ואפילו אם נאמר דרק הפסוק ראשון ויצ"ם דאורייתא מ"מ מעיקרא כן תקנו. ולהכי בספק אם קרא חוזר וקורא ומברך לפניה ולאחריה אע"ג דברכות ודאי דרבנן כא"ח רסי' ס"ז]. ורק בכבר התחיל למען ירבו אז ודאי פרשה ב' סיים כהרגלו:

משנה ד האומנין וכן בעה"ב שהיו עושין מלאכה בראש האילן או בראש שורת הבנין מותרין לקרות ק"ש במקומן וא"צ לירד למטה. אבל בטלין ממלאכתן עד סוף פרשה הראשונה אבל אסורין להתפלל שם וצריכין לירד למטה ולהתפלל:

משנה ה מדינא דגמרא חתן פטור מק"ש של לילה ד' לילות קודם שבעל מטרוד במצות פו"ר שמא לא ימצאנה בתולה. וכ"ש דפטור מתפלת ערבית. ורק היודע שיכול לכוון שרי בזה ובזה [עי' מ"ח]:

משנה ו אבל אסור כל גופו לרחוץ בצונן או מקצת גופו בחמין. ורק כשהוא אדם חלש במקום צערא לא גזרו רבנן:

משנה ז אין מקבלין תנחומין על עבדים כנענים דלא ליתי לאסוקי ליוחסין. ואפ"ה בעבד ת"ח שרי דכבוד התורה שאני. ועוד שאינו מצוי שיהיה עבד ת"ח. ומלתא דל"ש ל"ג בה רבנן:

משנה ח לדידן כל חתן חייב בק"ש ותפלה מדבלא זה אין מתכוונין כל כך:

פרק ג **א מי שמתו** מוטל לפניו א) פטור מקריאת שמע מן התפלה ומן התפילין ב) נושאי המטה וחלופיהן וחלופי חלופיהן ג) את ד) שלפני המטה ה) ואת שלאחר המטה ו) את שלמטה צורך בהן פטורין ואת שאין למטה צורך בהן חייבין ז).

אלו

ח"ג. מק"ש. כד"י ליתא וכני ספק שם הוא ס"ם. אבל כזה כנין מלת ש"א שבשם התוי"ט נד"ס וד"ק על מלה זו. מן התפלה נד"כ ומן ונד"ס ל"ג ומן התפלה ועיין תוי"ט. ומן התפילין נמשנ"ג ומכל מצות האמורות בתורה. ואת שלאחר נד"כ ושלאחר. שלמטה צורך בהן. נד"כ שהמטה צריכה להן. ונמשנ"ג שלפני המטה צורך בהם. שאין למטה צורך בהן נד"כ שאין המטה צריכה להן. ונמשנ"ג שלאחר המטה צורך בהן.

פרק ג **מי** שמתו מוטל לפניו. אחד מן הקרובים שחייב להתאבל עליהם מוטל עליו לקברו: פטור מק"ש. משום דטריד טרדא דמצוה: וחלופיהן. שכן דרך שמתחלפין לפי שהכל רוצים לזכות במצוה: את שלפני המטה. המזומנים לנשאה כשתגיע המטה אצלם: ואת שלאחר המטה. כלומר בין אותם שלפני המטה ובין אותם שלאחר המטה אם המטה צריכה להם פטורים ואותם שאין המטה צריכה להן כגון ההולכים ללות את המת בלבד

פרק ג **פטור** מקריאת שמע. כתב הר"ב משום דטריד טרדא דמצוה ע' מ"ש משנה ד' פ"ב דסוכה: **מק"ש** ומן התפלה ומן התפילין. נוסחי כו'. ה"ג בספר מדוייק וה"ה דפטור מכל שאר המצות אלא דתנא אלו שהן אמורות שיש בהם קבלת עול מ"ש ותפילין נמי כדאמר בפ"ב בגמרא (יד:) הרוצה לקבל עול וכו' מניח תפילין וקורא ק"ש ומתפלל כו'. הר"י. ולפי שהתפילין מונחין עליו אפילו לאחר התפלה להכי נקטינהו בסוף. א"נ משום דק"ש ותפלה תדירי דשבת ולילה לאו זמן תפילין [*כדפי' הר"ב במ"ג] וכה"ג ריש פ"ד בשם התוס' [*ועי' מ"ש בס"ד לקמן במ"ג] והתוס' לא גרסי מן התפלה [*וכן בסדר משניות דירושלמי לא גרסינן] דהא אתיא במכל שכן כמו שכתבו בד"ה אלו ואלו וכו' ויש טעות סופר בדבור שלפניו. וכן יובן מספר חכמת שלמה: [*ומן התפילין. שם תפילין פירשתיו בריש פ"ד דמנחות: **ואת** שאין למטה צורך בהן. פי' הר"ב כגון ההולכים ללוות את המת בלבד וכו'. אין להקשות דהכתי גמ"ח הוא ובמשנה דלקמן כתבתי בשם הר"י דגמ"ח יש לו דין העוסק במצוה שיש בה טרדא שכתב

מלאכת שלמה

פרק ג **א מי שמתו.** כ' תוס' ז"ל רש"י גרים מי שמתו אחר תפלת השחר אבל נראה לר"י שהוא אחר היה קורא דאיירי בשפיה מק"ש וכאן מהאי נמי מפיטור ק"ש. ובירושלמי גרים כן. ע"כ. ונלע"ד דאפשר דבאיזו מהדורא ראו הם ז"ל שכתב הגרסא כן. אבל לפי מה שפי' וז"ל מי שמתו וכו' פטור מק"ש לפי שהוא טרוד במחשבת קבורתו והוי דומיא דחתן דפטור משום טרדא דמצוה ע"כ משמע קצת דגרים ליה אחר היה קורא דסליק מניה דחתן דפטור משום טרדא וכאן נמי פטור מהאי טעמא גופיה: מוטל לפניו. והעלה הרא"ש ז"ל שכל המתאבלים עליו נקראין מוטל עליו לקוברו ואפילו אחותו נשואה שאינו יורשה ואפילו אינו בעיר. דלא בעינן מוטל לפניו: פטור מק"ש. בירושל' מפ' טעמיה א"ר טן כתיב למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך ימים שאתה עוסק בחיים ולא ימים שאתה עוסק במתים. תוס' ז"ל: ומן התפלה ומן התפילין. דכל הפטור מק"ש פטור מן התפילין כמ"ש בר"מ פ"ד דהל' תפילין הי"ג. וכ' הר' יונה ז"ל ואפילו רצה להחמיר ע"ע אסור וכן מוכח מן הבבלי ומן הירושל'. ודלא כהרמב"ם ז"ל שסובר דמי שמתו מוטל לפניו אם רצה לקרות קורא וגם הרב רש"י ז"ל ס"ל הכי. וכ' ב"י בא"ח סי' ע"א דכדאי הם לסמוך עליהם שלא למחות ביד הרוצה להחמיר ע"ע היכא שי"ל מי שישא משאו מיהא. ע"כ: ואית דגרסי ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה. אכן בירושל' ובנוסחת כ"י אינו. וגם הרשב"א ז"ל לא גרס ליה: נושאי המטה כו'. כ' הר' יונה ז"ל ואע"פ שיש שהות לאחרונים לקרות בעוד שנושאין הכת השניה אפ"ה פטורין מפני שפעמים נמלכין שאותה כת שלישית בשניים ישאו ומתוך כך אין להם להתחיל. ע"כ: את שלמטה צורך בהן פטורים ואת שאין למטה צורך בהן חייבין. כ"ה הגירסא הנכונה והמרדכי כ' ה"ג רש"י שלפני המטה צורך בהן פטורי' ושלאחר המטה אפי' צורך בהן חייבין לקרות וה"ט דכיון שנשאו אותו אין טרודין כ"כ במצוה ע"כ. וגם התוס' ז"ל לאו גרסת רש"י ז"ל. אך הר' יונה ז"ל כ' את שהמטה צורך בהם פטורים בירושל' מפ' שאין זה החילוק אלא באותם שלפני המטה לבד אבל באותם שלאחר המטה מתוך כך הולכין אחר המטה מפני שלעולם אינן צריכין למטה ולעולם חייבין. ע"כ. וע' בב"י או"ח ריש סי' ע"ב והילך כל לשונו

תפארת ישראל

יכין

פ"ג א) ל"ד. דאפילו אינו לפניו. ואפילו אינו מוטל עליו לקברו עכ"פ מדחייב להתאבל עליו. פטור: ב) (א) ה"ה דפטור מכל המצות. רק קמ"ל אפילו הנהו דיש בהן עול מלכות שמים אפ"ה פטור ובשבת חייב בכל. ונ"ל דבמדינתינו שדינא דמלכותא לבלי לקבור תוך ג' ימים מהמיתה חייב בכל מצות שבתורה בהימים שבין מיתה ליום הקבורה. ובפרט כשיש אחרים שמשתדלין בצרכי קבורה. שי"א דבכה"ג אם רוצה להחמיר רשאי [כא"ח ע"א ועי' י"ד שמ"א ס"ד. ועי' מג"א קמ"א סק"ח]: ובנב"י י"ד רי"א דאיתי דמתיר רק כשיסתמו ארונו עליו ביני ביני. וכשמתחילין להשליך עפר בקבר. ועדיין לא עבר זמנו. יקרא ויתפלל. וברכת השחר לא יאמר שבשעת חיובו פטור היה וגם ברכת ק"ש לא יאמר כשנקבר אחר שליש היום [א"ח ע"א]: ג) כך רגילין להתחלף. מדהכל רוצים לזכות במצוה: ד) ר"ל בין אותן שלפני וכו': ה) המזומנים לנשאה כשיגיע אצלן: ו) נ"ל דר"ל אף דעבדי תרתי הלוויה ומזומנים לנשאה: ז) דלוי' אינה טרדה ולא עסק כ"כ דליפטר ע"י מק"ש. שא"צ כוונה רק פסוק

בועז

(א) כתב רבינו הגאון מהו' עקיבא שליט"א (באות כ"ג) וז"ל כ' הרשב"א. דתפילין אגב נקטה כו': והאי אסתרא דלגינא קיש קיש קרא. דצריך לי ולמסלעתי עיון. למה לא הביא רבינו הירושל' הלא שהקשה. אם ביום ב' פטור מתפילין. צורכא מימר מוטל לפניו. עכ"ל הירושל'. הרי דמירושלמי נמי מוכח דחוה"מ לאו זמן תפלין. ובעוונותי ננעלו שערי חכמה לפני. שלא זכיתי להבין הירושל' והרשב"א. דהרי מתני' צורכא וצורכא למנקט תפילין. דאף דגם אח"כ פטור מתפילין מדנקרא פאר (כסוכה דף כ"ה) אפ"ה אצטריך תנא לאשמעינן דמקודם פטור. אף שאינו חייב עדיין באבילות. וקמ"ל נמי דאינו מוטל לפניו. דהיינו בנהגו מלקברו. חייב בתפילין כבכולהו (כי"ד שמ"א): השבני רבינו הנ"ל וז"ל ידידי יותר מו"ל למעכ"ת הרב נ"י לתמוה. דהא תוס' (מנחות דף ל"ז ב') כתבו דמהירושל' ראיה דמניחין תפילין בחוה"מ א"כ הירושל' סותר א"ע לכאורה. אבל באמת י"ל דהא תוס' (מ"ק דף י"ט א') ד"ה ר"י כ'. דלמאן דיליף מימים ימימה אתמעט גם חוה"מ. אבל מאן דיליף מן והיה לאות. י"ל רק שבת ויו"ט אקרי אות לאסור בעשיית מלאכה ולא חוה"מ. ובירושל' ברכות פ"ב ה"ג. הביא הפלוגתא דר"א דריש מימים ימימה. אית דבעי מימר כשמעיני' מהלא והיה לך לאות פרט לשבת ויו"ט. וא"כ י"ע דירושל' במתני' דמתו מוטל לפניו. אליבא דר"א מקשי [אשתמיט בניתא ממזייא דהעלא חגרא ורמא קלא. עני מרי קדישא. אתמהה הרי הירושלמי מקשי הכא אליבא דר' יהושע ולא אליבא דר"א. כדמשמע מלישנא אם ביום ב' פטור וכו' והרי לר"א ביום ב' חייב כדקאמר התם להדיא ומדהוה

תוספות אנשי שם

פרק ג א בר"ב ד"ה מי שמתו כו' מוטל עליו לקוברו. ואפילו אינו לפניו ולכך תני פטור דאי דוקא לפניו אסור כו' משום לועג לרש. ותנן מי שמתו ולא מי שמת לו מת דהוי משמע אפי' אינו מן הקרובים המחייבים אבילות. ומלת לפניו ר"ל לפני עיני דמיונו. דהכי מוכח מן הגמ' דמייתי ראיה מקרא דויקם אברם מעל פני מתו וידבר וגו' דבודאי יצא לחוץ ואפ"ה נאמר ואקברה את מתי מלפני (רמ"ז): ד"ה **פטור** כו' טרדא דמצוה. ר"ל שטרוד לעסוק בקבורתו והעוסק במצוה פטור מן המצוה ולא דמי לחתן דפ"ע מ"ה דהתם אינו עוסק עדיין במצוה. ואין טרדתו לעסוק בה עתה. משא"כ כאן שטרוד לעסוק בכל שעה שיוכל והטרדה עצמה הוי מצוה ולכך פטור מאחת מכל מצות האמורות בתורה. ואין חלוק בין זמנם לזה"ז והו לטעם הב' שבירושלמי מפני שאין לו מי שישא משאו. ועוד אמרו בירושלמי טעם אחר מפני כבודו של מת. ולטעם זה אפי' יש לו מי שישא משאו אסור ואפי' אינו מוטל עליו לקוברו כמו אחותו נשואה כיון שחייב להתאבל עליה פטור לטעם זה.(ע"ז): בתוי"ט ד"ה ואת שאין למטה כו' רק שהולך. ר"ל ואפשר לקיים שתיהן דרך הילוכו ואע"ג דבעי עמידה בפסוק ראשון משום כוונה בכל יכול לעמוד כדי קריאת הפסוק. (לח"ם):

ציונים

א מי שמתו. יח: שמחות פ"י: **פטור.** מיי' פ"ד מהלכות אבילות הל"ו ופ"ד מהל' ק"ש הל"ג סמג עשין י"ח כ' טור ש"ע או"ח סימן ע"א ס"א: **נושאי המטה.** מיי' פ"ד מהלכות ק"ש הל"ד טור ש"ע או"ח סימן ע"ב ס"א ויורה דעה סימן שנ"ח סעיף א':

ראשון לציון

תוי"ט סד"ה **מק"ש** ומן התפלה ומן התפילין נוסחי כו' ויש ט"ס בדבור שלפניו וכן יובן מס' חכמת שלמה. ר"ל דקודם ד"ה אלו ואלו נדפס לפנינו תוס' ד"ה ה"ג פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין עכ"ל. ועל זה כתב דט"ס הוא כו' דהא כתבו תוס' בד"ה אלו ואלו כו' דתפלה אתיא במכל שכן ולא גרסינן ומן התפלה. או דמלת ה"ג הוא טעות סופר וכן הגיה המהרש"א ע"ש:

חדושי מהרי"ח

פרק ג [משנה א'] תוי"ט ד"ה **מק"ש** ומן התפלה ומן התפילין נושאי וכו' ה"ג בספר מדוייק כו' ולפי שהתפילין מונחים עליו אפי' כו' עכ"ל. ולי נראה דבשלמא ק"ש ותפילה תלוי במי שמתו מוטל לפניו דהא לאחר שקברו המת אם לא עברת זמנה חייב לקרות בברכות וגם להתפלל ולאחר שעבר זמנה בלא ברכות. אבל תפילין לא תלוי כל כך במי שמתו מוטל לפניו דהא כל יום א' פטור מתפילין. אבל עכ"פ שייך ג"כ אגב לומר במי שמתו מוטל דבהאי ומנ' פטור ג"כ מתפילין. לכן נקט בסוף:

תוספות רע"ק

משנה א [אות כג] ומן התפילין) אגב אחרינא נקט דהא מן התפילין בלא"ה פטור אף אחר הקבורה דאבל יום ראשון אסור בתפילין. רשב"א. ולפ"ז ניחא דנקט תפילין באחרונה עיין תוי"ט. ונראה דהרשב"א לטעמי' אזיל דס"ל בתשוב' דחה"מ לאו זמן תפילין הוא. אבל להסוברים דחה"מ זמן תפילין (ונלע"ד דרש"י ס"ל כן ממ"ש בסוכה דף מ"ו ע"א ד"ה מצות הרבה ליטול לולב לישב בסוכה להניח תפילין) בפשוטו ניחא דנקט תפילין דבחה"מ דאבל ביום ראשון חייב בתפילין דלא שייך ביה מעולל בעפר קרנו וכמ"ש להדיא המג"א סי' תקמ"ח ס"ק ה'(וק"ל ממ"ש הוא בעצמו סי' תרצ"ו ס"ק ט"ז דאבל ביום ראשון בפורים פטור מתפילין דאקרי פאר הא למה דקי"ל דאין אבילות נוהג בפורים ל"ש בי' מעולל בעפר קרנו והוי כחה"מ) מ"מ כ"ז שמתו מוטל לפניו פטור:

אלו ואלו פטורים מן התפלה ח) : **ב** קברו את המת חזרו אם יכולין להתחיל ולגמור ט) עד שלא יגיעו לשורה י) יתחילו יא) ואם לאו לא יתחילו יב) העומדים בשורה הפנימים יג) פטורים והחיצונים יד) חייבין :

נשים

בלבד לכבודו חייבין: **ואלו ואלו פטורים מן התפלה.** דלאו דאורייתא היא כמו קריאת שמע ואיכא דאמרי מפני שהיא צריכה כוונה יתירה: **ב להתחיל ולגמור.** פרשה אחת של קריאת שמע: **לשורה.** שהיו עושים שורות שורות סביב האבל לנחמו בשובם מן הקבר: **ואם לאו.** שהיה הדרך קרוב מן הקבר עד המקום שבו עושים השורה ואין פנאי להתחיל ולגמור עד שלא יגיעו לשורה: **הפנימים.** הרואים *)[פני] האבלים: **והחיצונים.** שאינם רואים פני האבלים:

*) כ"ה נד"ו ש"ח

נשים

שכתב הר"ב בר"פ דפטור. דיש לחלק בין תנחומין שיש לו עסק לנחם מש"כ הלויה שאין לו עסק רק שהולך ולא מיקרי טרדא] : **ב להתחיל.** כתב הר"ב פרשה א' של קריאת שמע וכן פי' הרמב"ם. ובגמרא אפי' פרק אחד אפילו פסוק אחד וטעמא דפסוק ראשון מיקרי פי' כמ"ש במ"ג פרק דלעיל: **לא יתחילו.** דתנחומי אבלים מדאורייתא דבכלל גמילות חסד הוי וג"ח מן התורה כדאמרי' [ב"ק ק. ב"מ ל:] והודעת להם את הדרך (שמות יח) זו ג"ח והעוסק במצוה כו'. הר"ב יונה:

ועבדים

ח"ג. אלו כל"ע ואלו וכ"ה במשנ"ג וכ"ה בל"נ. **חזרו** נל"ע וחזרו וכן הוא בירושלמי.

מלאכת שלמה

לשוט. פי' רש"י ז"ל וחלופיהן שכן דרך שמתחלפין לשאת לפי שהכל חפצים לזכות בו. את שלפני המטה שיתעסקו בו כשתגיע המטה אצלם. ושלאחר המטה הואיל ואין צורך בהם חייבים שכבר יצאו י"ח מן המת ע"כ. נראה מדבריו שהוא סובר דהא דקתני את שלמטה צורך בהן היינו שלפני המטה. והא דקתני את שאין למטה צורך בהן היינו שלאחר המטה וה"ק נושאי המטה וחלופיהן וכו' שלפני המטה ושלאחר המטה זהו משפטם דשלפני המטה כיון שיש למטה צורך בהם פטורים ושלאחר המטה כיון שאין למטה צורך בהן חייבין. וכפי' רש"י כתב הר' יונה בשם הירושל'. ומדברי רבינו כאן ובס' ק"ז נראה שהוא מפ' נושאי המטה וחלופיהן בין אותם שהם לפני המטה בין אותם שהם לאחריה אם יש למטה צורך בהן אלו ואלו פטורים. ואם אין למטה צורך בהם אלו ואלו חייבין. ומדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ד מה' ק"ש נראה שהוא מפ' דה"ק נושאי המטה וחלופיהן וכו' בין אותם שהם לפני המטה בין אותם שלאחריה מאחר שלמטה צורך בהן פטורין. ומאי דקתני סיפא ואת שאין למטה צורך בהן חייבין. ה"ק ושאר המלוים את המת שאין למטה צורך בהם חייבים. ולענין הלכה נקיטינן כדברי הרמב"ם ז"ל עכ"ל ז"ל: עוד כ' ברבינו יונה ז"ל דבירושל' מקשה כיון דתניא אין מוציאין את המת סמוך לק"ש אלא יקדימו לו שעה שיעור שיוכלו להוציאו ולקוברו אמאי הוצרך לשנות במשנה נושאי המטה וחלופיהן את שהמטה צורך בהן פטורין ואת שאין למטה צורך בהן חייבין. שהרי לא יצטרכו לעולם לקרות ק"ש בדרך. ומתרץ תפתר כגון דהוו סבירין דאית ביה עונה וטעו דלא היה בה עונה שיעור שיוכלו להוציאו ולקברו קודם שיגיע זמן ק"ש. ע"כ. ויש מתרצים דמתני' מיירי בדיעבד שהוציאוהו סמוך לק"ש: **אלו ואלו פטורין מן התפלה.** כ' תוספות ז"ל אבל בק"ש ותפילין שהן מדאורייתא חייבין וריש' דקאמר מי שמתו מוטל לפניו דפטור מן התפילין וכו' וכ"ש דפטור מן התפלה אלא לא בעי למתני ברישא אלא החילוק שבין נושאי המטה למתו מוטל לפניו ע"כ. משמע שלא היו גורסים הם ז"ל במשנה ומן התפלה וכן מצאתי שמחק ג"כ הרב בצלאל אשכנזי ז"ל מלת ומן התפלה מדבריהם ז"ל בדבור שקודם לזה. אבל הר' יונה ז"ל כ' מי שמתו מוטל לפניו פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין נושאי המטה כו' כ"ה הגירסא בכל הספרים המדוייקים ונראה לפ' שאע"פ שלא שנה במשנה אלא אלו השלשה בלבד ה"ה דפטור מכל שאר המצות אלא דתנא [אלו] שהן חמורות וכ"ש בכל שאר המצות שאינם חמורות כ"כ ולפיכך אמר תפלה ותפילין עם ק"ש מפני שקבלת עול מ"ש שלימה היא עם התפילין וגם צריך להתפלל עמהם עכ"ל ז"ל. ורשב"א ז"ל כ' דנקט הני לרבותא נומר דאע"ג דמלי למעבדינהו ולמיקם קמיה פטור ע"כ. משמע מדברי שניהם דל"ג במתני' ומכל מצות האמורות בתורה כמו שכתוב בגמ' במשנה ורבינו שלמה לוריא ז"ל נראה דגרים לה. אבל הרב בצלאל ז"ל מחקה: **אלו ואלו פטורים מן התפלה.** אפ"ה המלוין שאינם טוענים ולא עתידין לטעון גם הם פטורין מן התפלה כך פי' הרמב"ם ז"ל במשנה וגם בפ"ד דהל' תפלה. אע"פ ששאר מלוין לא הזכרו במשנה: וכ' הר' יונה שהטעם הוא נכון הוא מפני שבתפלה צריך להתפלל מעומד ואינם יכולין לעשות כ"כ אבל ק"ש שיכולין לאמרה בעוד שמהלכין ודי נעמוד בפסוק ראשון שלא יתעכבו בו אלא מעט חייבין ע"כ: **פטורין מן התפלה.** פרש"י ז"ל דלאו דאורייתא היא ורבותי' פי' לפי שיש להן עוד שהות. ול"נ שאין זה לשון פטורין. ע"כ וכ' הרא"ש ז"ל ואין להקשות על דברי (ר"ל על דברי עצמו שפסק שם שמי שהיה אונן במוצ"ש ולא הבדיל שחייב להבדיל למחר אחר הקבורה) מפירוש רש"י ז"ל דמשמע כיון שפטורין ההיא שעתא פטורין עולמית· דהא ודאי ליתא דמי לא מודה רש"י ז"ל דאם קברו את המת ויש שהות ביום שיוכלו להתפלל שמתפללין. וע"כ לא פליגי רבותיו ועוא אלא שלפירוש רבותיו אם הגיע זמן התפלה ויכול לעסוק ועדיין יש להן שהות להתפלל יעסקו בו ואם לאו לא יבטלו התפלה ולפי' רש"י ז"ל אם יעבור זמן התפלה יתעסקו בו ע"כ. אכן הרמב"ם ז"ל פי' והכל פטורין מן התפלה והטעם מפני טרדת הלב ע"כ: **ב יתחילו.** כתב ב"י שם דליסנא דיתחילו משמע יתחילו ויגמרו כולה וכמ"ש מהר"י אבוהב ז"ל דמשמע כן מפי' רש"י ז"ל: **העומדים בשורה כו'.** פי' רש"י ז"ל בשורה שהיו מנחמים את האבל בהיקף שורה סביבותיו בשובם מן הקבר ע"כ. ובגמ' ת"ר שורה הרואה את הפנים פטורה ושאינה רואה את הפנים חייבת ר' יהודה אומר הבאים מחמת האבל פטורים ומחמת כבוד חייבין ופי' ה"ר יונה ז"ל דאית דמפרשי דר"י לאומרא דארישא קאי וה"ק כי אמרינן דשורה הרואה את הפנים פטורה ה"מ באותן שבאים מחמת האבל אבל הבאים מחמת כבוד אפי' רואה את הפנים חייבת ואית דמפרשי דאסיפא קאי דאפילו בשורה שאינה רואה את הפנים אם באים מחמת האבל פטורין. ומחמת האבל אית דאמרי דקרוביו ובני משפחתו בלבד נקראין מחמת האבל. ואית דאמרי דאפילו שאר בנ"א שבאים לנחמו נקראים מחמת האבל ופטורין ע"כ. ובירושלמי א"ר חגיא בראשונה היו משפחות עומדות לנחם ואבלים עוברין משרבה תחרות בצפורי שהיו מקפידין על סדר היש בה התקין ר"י בן חלפתא שיהו משפחות עוברות ואבלים עומדין ומתני' דקתני גבי מנחמין עומדין משנה ראשונה קודם שנשתנה המנהג. והיא דתנן פ"ב דסנהדרין דרך כל העם עוברין זה אחר זה משנה אחרונה אחר שנשתנה המנהג

תפארת ישראל

יכין

פסוק ראשון ובקל יקראנה מהלך: ח) דלאו דאו'. ולרמב"ם דס"ל דאו'. עכ"פ כוונה יתירה בעי: ט) אפילו רק פסוק ראשון וכ"ל דמה"ט לא נקט בקיצור אם יכולין לגמור. אלא בעי לאשמעינן דהאי לגמור לאו אכולה ק"ש קאי אלא אהתחלה קאי. וה"ק אם יכולין לגמור התחלת הק"ש דהיינו פסוק א': י) שהאבל עובר ביניהם וא"ל המקום ינחמך: יא) ורשאים להפסיק אחר כך מפני הכבוד לומר המקום וכו' [עמג"א]: יב) דתנחומי אבלים הו"ל ג"ח דאו'. ואפילו לרמב"ם דס"ל דרבנן. כ"ל דעכ"פ גדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת בשב ואל תעשה [כברכות ד"כ]. מיהו באין שהות לקרות אח"כ. חייב: יג) שסמוכים לאבל וצריכים לדבר עמו: יד) שאינם מדברים עמו. והתאספו רק לכבוד האבל. שיראה רבוי עם סביבו :

ר"ל

בועז

מני ירושלמי לאקשויי לר"א נפשתי'. ש"מ דלא היו רגילין להשיב על דבריו בחייו (כגיטין דף פ"ג א') לאחר פטירתו של ר"א נכנסו וכו' וג"ל מעמא משום דשמותי הוא (כנדה דף ז' ב') ומפני המחלוקת (כב"מ נ"ט ב') משא"כ לאחר פטירתו הותר הנדר (כסנהדרין דף ס"ח א'). ואף דע"כ דברי הירושל' כאן מהופכין מש"ס בבלי (מ"ק דף כ"א א') דאפכי' דר"א לדר' יהושע עכ"פ זה ברור דהירושלמי רק לדר' יהושע מקשי. וכמ"ש המפרש שם. לכן דברי רבינו כאן תמיהין. וגם התוס' מ"ק שהביא רבינו לא זכיתי להבין. שכתב דמאן דיליף והיה לאות. י"ל רק שבת יו"ט אקרי אות. דא"כ מה מקשי ירושלמי פ"ב ה"ג הנ"ל. נ"ל דרשא מוכיח לאות מדכבר כתב מימים ימימה. ותי' דמלא ברירא דרשא אצטריך תרוייהו אסמכתא. והרי לתוס' הנ"ל צריכא, וצריכא שלא למעט חוה"מ. וצ"ע] וכתב עוד הגאון הנ"ל ומ"ש מעכ"ת נ"י לתמוה אירושל'. הרי צריך לאשמעי' אפילו קודם קבורה דלא חל עליו אבילות אפ"ה פטור מתפילין. גם אני עמדתי בקו' זו. ורציתי להוכיח כרמב"ן (בטוי"ד סי' שמ"א). דאונן חייב בכל אבילות חוץ מנעילת סנדל ועטיפת ראש. דעי"ז עסקי מת נפסדים. ושכ"כ הר"ר פרץ דאף שנאסר לכתפי' וליכא אניעת אפ"ה אסור בכל אבילות חוץ מסנדל. ובתפארת למשה כתב דבכל נ"ת של אבל.

ציונים

אלו ואלו. מיי' כפ"ו מהל' תפלה. טור שו"ע או"ח סימן ק"ד סעיף א': **ב קברו.** שם. תיי' פ"ד מהל' ק"ש הנ"ג סמג ע' י"ח טור שו"ע שם סימן ע"ב כ"ל. ובירושלמי דסנהד': **העומדים בשורה.** מיי' שם סמג שם טור שו"ע שם ס"ה:

תוספות חדשים

[הר"ב] ד"ה הפנימים הרואים האבלים כו' עכ"ל. א"ה בגמרא איתא שורה הרואה פנימה. וכן הוא בהרא"ש ואפשר דכוונת הר"ב דגם שורה החיצונה יכולה לראות את האבל דרך האויר שבין שתי כתיפות של העומדים בשורה הפנימית וכן כתב הב"ח בביאור דברי רש"י ע"ש :

תוספות אנשי שם

משנה **ב** תי"ט ד"ה **לא יתחילו.** דתנחומי אבלים מדאורייתא. ואם תאמר מ"מ יתחילו ויפטרו ממצות תורה משום עוסק במצות ק"ש. י"ל דמצות קבורה הוי אתחלתא דמצות תורה דמעין קבורה היא דכבוד עושין למתים ולחיים וא"כ אתחלתא דמצות תורה קודמת (שטה מקובצת). ולפ"ז משמע דמיירי אפי' באין שהות ביום לקרות אבל הרמב"ם כתב לא יתחילו אלא ינחמו האבלים ואחר שיפטרו מהם יתחילו. וכתב הב"י נראה מדבריו דיש שהות ביום לקרות אחר שינחמו האבלים עסקינן. הא לא"ה בכל גוונא יתחילו. א"ה לכאורה טעמיה דאזיל לשיטתו דס"ל דתנחומי אבלים מדרבנן ולכך באין שהות נדחית מפני ק"ש. אבל המ"א בס"ק ד' כתב דטעמא דנדחית מפני ק"ש מפני שעדיין לא התחיל במצות תנחומין. וזה בהיפך סברת הש"מ הנ"ל ועי' פ"מ שם וצ"ע. וצ"ל לשיטת הר"מ דמתני' מיירי ביש שהות הא דיכולין להתחיל ולגמור יתחילו הוא משום שיותר טוב להתחיל עתה אף שיצטרך להפסיק כדי שיקרא בזמנ"א וכוותיקין וכמ"ה דלקמן: במשנה **הפנימים.** לכאורה כוה עדיף טפי למיתני הפנימית. אמנם בש"ס ת"ר שורה הרואה פנימה פטורה ופירש"י הרואה פנימה את חלל ההיקף אחורי השורה הפנימית והאבל יושב שם ע"כ. נראה דר"ל דשתי שורות פטורות הפנימית ואותה שחוצה לה שגם היא רואה פני האבל קצת וכל השאר שבחוץ חייבים. והשתא י"ל דלזה רמז תנא דמתני' דקתני הפנימים ומיעוט רבים שנים אלו הם פטורין וכל שאר החיצונים חייבין. ובפע"ת פי' כוונת רש"י דכפני' יושבת שורה א' והאבל ביניהם והשאר השורות מקיפים בהיקף בעיגול סביב אותה השורה. ושורה הרואה פנימה ר"ל הראשה שורה הפנימים

ג נשים ועבדים טו) וקטנים פטורין מקריאת שמע ומן התפילין טז) וחייבין בתפלה יז) ובמזוזה

ג נשים ועבדים פטורים מק"ש . אע"פ שהיא מצות עשה שהזמן גרמא וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות סד"א לחייבן הואיל ואית בה מלכות שמים קמ"ל °ותפילין מצות עשה שהזמן גרמא הם דלילה ושבת לאו זמן תפילין נינהו וסד"א הואיל ואתקוש תפילין למזוזה נשים נחייבו קמ"ל : קטנים . אפי' קטן שהגיע לחינוך לא הטילו על אביו לחנכו בק"ש לפי שאינו מצוי תמיד אצלו בשעת ק"ש ולא בתפילין משום דסתם קטן אינו יודע לשמור תפיליו שלא יפיח בהן : **וחייבין בתפלה.** דתפלה רחמי היא ומדרבנן היא ותקנוה אף לנשים

ולחנך

ג ועבדים . °בפ' קמא דחגיגה (דף ד.) גמרינן לה לה מפי' רש"י דבאשה כתיב (דברים כד) וכתב לה ובשפחה כתיב (ויקרא יט) °או חפשה לא נתן לה : התפילין . מ"ש הר"ב דשבת לאו זמן תפילין לא פסק כן בריש פרק בתרא דעירובין ושם אאריך בס"ד ועוד עיין בסוף פרק קמא דביצה . ומה שכתב דאיתקש תפילין למזוזה פירש רש"י דכתיב (דברים ו) וקשרתם וכתבתם . ומ"ש קא משמע לן . וטעמא דתפילין אתקשו בפרשת ראשונה לת"ת דכתיב (שם) ושננתם וגו' וקשרתם . וכן בשניה (שם יא) והיו לטוטפות וגו'. ולמדתם וגו'. ואיתו למזוזה

דמפסיק

מלאכת שלמה

המנהג ע"כ וע"ש : ג נשים ועבדים וקטנים כו' . פי' ר"ת דמתני' איירי בין רישא בין סיפא בקטן שלא הגיע לחנוך וחייבין דסיפא קאי אנשים ועבדים לחוד אבל קטנים פטורים מכל וכל כיון דלא הגיע לחנוך . וא"ת א"כ אמאי תנא קטנים בהדי נשים ועבדים כיון דלאו שוין . וי"ל דכן דרך התנא לשנות יחד נשים ועבדים וקטנים שלא הגיעו לחנוך כמו נשים ועבדים וקטנים פטורין מן הסוכה ע"כ . ובריש פ' המוצא תפילין מוכח דמתני' דלא כר"מ ור"י דתרווייהו אית להו נשים חייבות בתפילין וכמ"ש שם תוס' ז"ל . וגרסי' בילמדנו למה נשתתפו הנשים עם הקטנים ועם העבדים לענין המצות (הכא מיירי בעבד כנעני שמל וטבל לשם עבדות שדינו כדין אשה שהוא חייב בכל מל"ת וגם במ"ע שהנשים חייבות בהן . ויש עוד שני מיני עבדים כנענים אחרים . ע' במגיד משנה פ"ח עשרים דה' שבת אבל עבד עברי חייב בכל המצות כשאר ישראל אחר לבד שמותר בשפחה כנענית) לפי שאין להם אלא לב אחד שנא' וחנה היא מדברת על לבה . אשר היא מלודים ותרמים לבה . ויקם אישה וילך אחריה לדבר על לבה . וכן הקטן אולת קשורה בלב נער . וכן העבד לבו אל אדוניו בלבד . ובירושלמי נשים מניין ולמדתם אותם את בניכם ולא בנותיכם . עבדים מניין שנא' שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד את שאין לו אדון אלא הקב"ה יצא העבד שיש לו אדון אחר . קטנים מניין למען תהיה תורת ה' בפיך בשעה שהוא תדיר בה ע"כ : בפי' ר"ע ז"ל למהו דתימא הואיל ואיתקש לת"ת כו'. אמר המלקט כתב ה"ר אפרים אשכנזי ז"ל וצ"ע למה לא אמר הואיל ואיתקש לתפילין כדלעיל וי"ל דסברא הוא להקיש לחומרא ע"כ . וכבודו במקומו מונח דלא ידענא מה קאמר ז"ל דהא בין תקיש לתפילין בין תקיש לת"ת הוי לקולא . אלא נראה דלהכי נקט הו"א לאקושי לת"ת ולא נקט הו"א לאקושי לתפילין דיותר סמוך הוי קרא דולמדתם אותם את בניכם למיניה ממעטינן בנותיכם מקרא דתפילין דרחוק טפי בפ' והיה אם שמוע אבל אה"נ

דהמ"ל

תפארת ישראל

יכין

טו) ר"ל עבדים כנענים שמלו וטבלו ופטור בכל מ"ע שהזמן גרמא כאשה :

טז) אף דבכל עשה שהזמן גרמא . נשים פטורות . קמ"ל הכא . ק"ש אף דהיא קבלת עול מלכות שמים . והפילין אף דהוקש למזוזה דחייבים בה . אפ"ה פטירי . ובקטן קמ"ל אף דהגיע לחנוך בשארי מילי [ודו"ק] אפ"ה פטור מק"ש . מדרגיל ליטן אז . ופטור גם מתפלין עד שידע לשמרם בנקיות . מיהו אפ"ה כולם יאמרו עכ"פ פרשה ראשונה . מדהיא עיקר קבלת עול מלכות [כא"ח סי' ע'] : יז) אף דקי"ל תפלה דרבנן [א"ח ק"ו] מדרחמי נינהו חייבים . אמנם אפילו למ"ד דאו' . והו"ל עשה שאין הזג"ר . עכ"פ בפ"א ביום סגי להו . ובדיעבד בבקשה א' קטנה יוצאים . דמדאו'

סגי

בועז

חייב אונן . אבל במ"ע של אבל כחליצת סנדל וכדומה פטור דהא פטור מכל מצות שבתורה . עכ"ל . ומ"ש דחליצת סנדל מ"ע . ולא דהאיסור שלא ילך במנעל . נ"ל דהיה מר"ן ריש כתובות גבי מת אביו של חתן . דדחיית אבילות . הוי שב וא"ת שאינו מקיים מצות אבילות [ולא הבנתי מאי ראיה מייתי הגאון הנ"ל מדברי הר"ן אלה להמחבר תפארת למשה דהרי לר"ן כל אבילות הוא עשה. ולהרב תפארת למשה יש בהן נ"כ שהן ל"ת : אב"י ועוד מי אומר לנו דבאמת אינו הולך בסנדל של עשה או גמי . ואני הבאתי ראיה מרא"ש ור"ן תענית דף ל' ע"ב גבי ר"י מחייב בכפיית המטה ולא הודו לו חכמים . דהקשו מברייתא דכל מצות הנוהגת באבל נוהגות בת"ב . ותירצו דההוא לענין מצות ל"ת ובכללן נעילת הסנדל . אלמא להדיא דנעילת הסנדל מצות ל"ת הוא] וכתב עוד הגאון הנ"ל וז"ל מ"מ נל"ע דאם הטעם דאונן שרי בסנדל מדפטור ממצות . א"כ בנתפס המת ולא ניתן לקבורה ליתסר בסנדל מדחייב במצות . וכ"כ ק' נמי לרמב"ן דהרי בכה"ג אין עסקי מת נפסדים [ולעד"נ מדדיני אבילות מדרבנן וקראי אסמכתא בעלמא . ואפילו ביום א' אין אבילות דאורייי' כמ"ש הרא"ש ריש אלו מגלחין . א"כ נתפס המת מלתא דלא שכיחא ול"ג בה

רבנן

חדושי מהרי"ת

[משנה ג'] **וחייבין** בתפילה ובמזוזה ובברכת המזון עכ"ל המשנה **נראה לי** סידורא דתפילה לעולם חייבת משא"כ במזוזה דאם אין להם בית שלהם אזי פטורין ממזוזה ומזוזה קודם לברכת המזון דבהמ"ז נ"כ אם אוכל פירות ושארי דברים פטור מבהמ"ז ומש"ה נוח לו למינקט מזוזה דוודאי חייב מן התורה משא"כ בהמ"ז ספק . ומה"ט נקט תפילה קודם בהמ"ז או מטעם הנ"ל או מטעם שתפילה תדיר דנ' פעמים ביום משא"כ בהמ"ז דרך העולם שני פעמים ביום בערב ובבקר :

תוספות אנשי שם

ספיקות שהאכל בתוכה וכ"ש הבורה עצמה שהאכל בתוכה . (ש"ל) : משנה **ג נשים** כו'. לא מבעי נשים דפטירי דלא אתו לעולם לידי חיובא אלא אפי' עבדים . ולא מבעי אלו דחיובם תלוי בדעת אחרים דהיינו בעלים להוציאם לחירות אלא אפי' קטנים דממילא אתו לידי חיובא . וככל דוכתא תנינהו כמו הכא ועמ"ש פ"ג דסוכה מ"י . (ש"ל) : בק"ש לא מבעי מק"ש דאין לנו שום טעם לדרוש לחיובא אלא סברא בעלמא הואיל ואית בה מ"מ אלא אפי' תפילין דסד"א דליחייבו מהקישא קמ"ל . (ש"ל) : בר"ב ד"ה נשים כו' שהיא מ"ע שהז"ג . ולעג"ג דמס' ברכות היא מס' ראשונה בש"ס וכן דכל מ"ע שהז"ג נשים פטורות היא במס' קדושין . אעפ"כ קשה שזהו כלל לכל התורה כולה ואם רצה להשמיענו דין זה בכאן הו"ל למיתני הך כללא כאן ולמימר נשים ועבדים פטורות מכל מ"ע שהז"ג ולמה פרט אלו . (נל"ח) : באד"ה **ואית** בה מלכות שמים . הקשה הרמ"ז ולימא ה"נ דליחייבו מה"ט . ונלע"ד דלמדוה בהיקש ושננתם לבניך ודברת בם וכו' בשכבך ובקומך . מה ת"ת לבניך ולא לבנותיך ה"נ ק"ש ולא חש הש"ס לפרש וסמך אמ"ש במזוזה מ"ד הואיל ואיתקש לת"ת והתם הוא דלא קיימא משום דכתיב בתריה למען ירבו אבל בק"ש דלא שייך לומר כן הדבר פשוט מעצמו דנעביד היקש מת"ת דהך נמי סמיך לת"ת כמו מזוזה ועדיף טפי דהוי בחד קרא . (ש"ל) : באד"ה **דלילה** ושבת כו'. והקשה הרשב"א דלמאי בא גופה קמ"ל דלא כמאן דסבר דלילה ושבת זמן תפילין . וי"ל דהכי קשיא ליה דאי הא גופה קמ"ל דתפילין אינו נוהג בשבתות אין ענין להשמיענו זה בפטור נשים והי"ל לשנות דין זה לעצמו . (נל"ח) : א"ה עי' בתוי"ט מה שהעיר על דברי הר"ב אלו . ולא זכיתי להבין דבריו דבפירוש איתא בקידושין דאפילו מאן דס"ל דתפילין הוה מ"ע שלא הז"ג מודה דנשים פטורות מכל מ"ע שהז"ג . מדהו"ל מלס שמחה והקהל ג' כתובים הבאים כאחד וא"כ למסקנא זו שפיר פריך פשיטא דלמאן דס"ל דהוי מ"ע שהז"ג ילף גם תפילין מהתם וצ"ע : תוי"ט ד"ה **ועבדים** כו' לה לה . עי' שעה"מ ה' מילה : ד"ה **התפילין** כו' וטעמא דתפילין כו'. ולפי המסקנא הזאת אפי' למאן דס"ל דשבת ויו"ט ולילה זמן תפילין והוי מ"ע שלא הז"ג מ"מ פטורות נשים מתפילין מהקישא דת"ת . ובאמת נ"ה סגי לשנויי דלא בא לאשמעינן כלל בדיני תפילין אם הם נוהגים בכ"ז אבל שנה כאן דנשים פטירי לכ"ע מהקישא דת"ת אלא דעדיפא משני דאפי' למאן דסבר שתפילין אינו נוהג בכ"ז אעפ"כ הודיענו חדוש שנשים פטורות דמ"ד נילף ממזוזה . (נל"ח) : בר"ב ד"ה **קטנים** כו' שהגיע לחנוך . מסקי התוס' ספ"ב דסוכה ד"ה כאן בקטן כו' דהגיע לחנוך דקאמרי' בכל דוכתא אין כולן שוין אלא כ"א לפי ענינו. דהתם גבי סוכה כל שא"צ לאמו וגבי חגיגה שיכול לעלות וגבי לולב ביודע לנענע וגבי ציצית ביודע להתעטף וגבי תורה ביודע לדבר ע"כ . וא"כ ה"נ ביודע לדבר . (כ"ד) : במשנה **בתפלה** . הקדימה משום דשייכא לגבי ק"ש ושנאה כנגד ק"ש דברישא ואח"כ מזוזה כנגד תפילין דשייכי אהדדי כדלעיל בהקישא וקשרתם וכתבתם . ובתמ"ז שאין דבר כנגדה ברישא שנאה באחרונה . (ש"ל) : בר"ב ד"ה **וחייבין** בתפלה דתפלה רחמי . בגמ' איתא סד"א כיון דכתיב ערב ובקר וצהרים כמ"ע שהז"ג דמיא קמ"ל דרחמי היא . והר"י כתב **דכיון דאמרינן** הלואי יתפלל אדם כל היום כולו כלא הז"ג דמיא . ולרש"י דל"ג ליה לא ידעתי אמאי תני לה הנא דמהי תיתי לפטור את הנשים . (רמ"ז) . ונראה **לתרץ** **דעת** רש"י דסד"א כיון דהתפלות כנגד תמידין תקנום **דהוו** בגברי דוקא קמ"ל דשאני תפלות דרחמי נינהו . (ש"ל) :

ובמזוזה

ציונים

ג נשים . כ. : מק"ש . מיי' שם הל"א סמג שם טור שו"ע שם סימן ע' סעיף א ג : ומן התפילין . מיי' פ"ד מהל' תפילין הלי"ג סמג עשין כג טור שו"ע שם סימן לח סעיף ג : בתפלה מיי' פ"א מהל' תפלה הל"ב ופ"ה . סמג ע' יט . טור שו"ע שם סימן קו סעיף ג :

תוספות רע"ק

מ"ג [אות כד] בהרע"ב ד"ה נשים וכו' והתפילין מ"ע) אינו מדוקדק דהא יסוד הדין במ"ע שהז"ג דפטורות ילפינן מתפילין דהוקשה כה"ת לתפילין וא"כ ל"ש טעם זה לפטרן מתפילין אלא דבתפילין פטורות מהקישא לה"ת . ובתר הכי ילפי' כה"ת מתפילין לפוטר' ממ"ע שהז"ג : [אות כז] בתי"ט ד"ה ועבדים פ"ק דחגיגה) בירושלמי כאן איתא טעמא דעבדים פטורים מק"ש שנאמר ה' אלהנו ה' אחד מי שאין לו אדון אלא הקב"ה יצא עבד שיש לו אדון אחר . לפ"ז גם חציו עבד וחציו ב"ח פטור . ועיין בתי"ט ריש חגיגה דלרש"י למשנה אחרונה חציו עבד וחציו בן חורין חייב בראיה דכיון דכופין רבו לשחררו אין לו אלא אדון אחד מקרי א"כ ה"נ דחייב בק"ש ומ"מ נ"מ בפרים דאין כופין רבו לשחררו : [אות כח] באד"ה או חפשה לא ניתן לה) בפשוטו משמע דנוהן טעם להא דעבדים פטורים ממ"ע שהז"ג דילפי' לה לה מאשה . אבל יקשה דמאי ראיה הא הך לה כתיב גבי שפחה חרופה ופטורת ממילא כמו כל הנשים אבל מצד עבדות לפטור עבד לא שמענו . אע"כ העיקר דלא ידענו כלל מצות על עבדים וילפי' לחייב מגז"ש דלה לה מאשה וממילא לא ילפי' חיוב יותר מאשה . ואולם מדברי הרמב"ם פרק י"ב מהלכות ע"ז לא משמע כן מדפסק דעבדים חייבים בהקפה ולפי דברינו הא לא מצינו חיוב מצות בעבדים רק במה דמצינו בנשים . ועמ"ש בזה בחדושי ליו"ד ריש הלכות עבדים (*עיין תוס' ב"ק דף פ"ח ע"א ד"ה יהא עבד וכו') :

ובמזוזה יח) ובברכת המזון יט): **ד** בעל קרי כ) *מהרהר כא) בלבו ואינו מברך לא לפניה ולא לאחריה כב). ועל המזון *מברך לאחריו כג) ואינו מברך לפניו. ר' יהודה אומר מברך לפניהם ולאחריהם כד):

חדנ. לא נ"נ ל"צ. לאחריה שם ופטור מן התפלה. לפניהם היה ולאחריהם. שם בין לפניהם בין לאחריהם.

ולחנך בה הקטנים: ובמזוזה. *דמהו דתימא הואיל ואתקש לתלמוד תורה כי היכי דנשים פטורות מת"ת דכתיב (דברים יא) ולמדתם אותם את בניכם ולא בנותיכם הכי נמי נפטרן ממזוזה אע"פ שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמא קא משמע לן: ובברכת המזון. מיבעיא לן אי חייבות בברכת המזון מדאורייתא כיון דכתיב (שם ח) ואכלת ושבעת וברכת הויא ליה מצות עשה שלא הזמן גרמא או שמא אין חייבות מדאורייתא משום דכתיב (שם) על הארץ הטובה אשר נתן לך *והארץ לא נתנה לנקבות ולא אפשיטא: **ד** בעל קרי. עזרא תקן שלא יקרא בעל קרי בתורה בין שראה קרי לאונסו בין לרצונו עד שיטבול. ולא מפני טומאה וטהרה שאין דברי תורה מקבלין טומאה אלא כדי שלא יהיו תלמידי חכמים מצויין אצל נשותיהן כתרנגולים: מהרהר. ק"ש בלבו כשהגיע זמן המקרא: ואינו מברך לפניה ולאחריה. ואפילו בהרהור כיון דברכות לאו דאורייתא לא אטרחוהו רבנן: ועל המזון מברך לאחריו. דחיובא דאורייתא הוא ואינו מברך לפניו דלאו חיובא דאורייתא היא וכבר נפסקה הלכה דבטלוה לטבילותא ובעלי קריין קורין ק"ש כדרכן ועוסקין בתורה ומתפללין ומברכין

הפסיק ביניהם בשניה בת"ת. גמ' פרק קמא דקדושין (דף לד:): ובמזוזה. פי' הר"ב דמ"ד הואיל ואתקש לת"ת. פירש רש"י דכתיב ולמדתם וגו' וכתבתם. ומ"ש הר"ב קמ"ל דכתיב למען ירבו ימיכם גברי בעי חיי נשי לא בעי חיי. רש"י וגמ' דקדושין. ומיהו הך סברא לא אלימא כולי האי למעקר מיעוטא דולמדתם אֹת בניכם ולומר דנשים חייבות גם בת"ת כך תירצו התוס' בקדושין אדכתיב (דברים ל) כי הוא חייך *ואימא גברי בעו חיי וכו': **ד** מברך לאחריו. כלומר מהרהר לאחריו הר"י. ופירש הר"ב דחובא דאורייתא הוא דכתיב ואכלת ושבעת וברכת. ועיין מ"ח פ"ו ומ"ש הר"ב דבטלוה לטבילותא עי' בסוף פרקין: מברך לפניהם ולאחריהם. פירש רבינו יונה דר"ל בפה ופליג בתרתי. ועיין סוף פירקין:

אלא

מלאכת שלמה

דהמ"ע ה"א לאקושי לתפילין: **ד** בעל קרי כו'. בין שהוא מרגיל וממשיך את הקרי ע"ע דהיינו שמשמש את מטתו (בירושלמי פ' בתרא דיומא ודספ"ק דתעניות אריב"ל אין קרי אלא מתשמיש המטה. רב הונא אמר אפי' ראה עצמו ניאות בחלום ואפילו מדבר אחר פי' שלא מאשה ע"כ) בין שראה קרי לאונסו הכל נקרא בעל קרי. ומשמע דס"ל לתנא דמתני' דצריך טבילה לד"ת וכן כמה תנאי ואמוראי איכא בגמ' דס"ל דצריך טבילה לד"ת ודלא כר"י בן בתירא דאמר אין ד"ת מקבלין טומאה והכי נהוג עלמא. (בס' נגוה האור בסי' הרי"ג כתב קי"ל דאין טבילה בזה"ז לבעל קרי אפי' לתפלה כיון שא"א יכול לטהר עצמו מכל וכל כגון מטומאת מת ע"כ). וקודם ביטול התקנה אסיק רבא בגמ' (עי' בתשובת הרשב"א ז"ל סי' רי"ט) דהכי הויא הלכתא דבר א המרגיל מ' סאה וחולה המרגיל ובריא לאונסו ט' קבין וחולה לאונסו פטור מכלום. ופי' רש"י ז"ל דרב"י לאמר דהשתא נהגינן כריב"ב אחר רבא הוה ושתיה קי"ל: מהרהר בלבו. ק"ש כשיגיע זמן כו' לשון ר"ע ז"ל. אמר המלקט כך פי' רש"י ז"ל והכריחו לפי' זה מן הבבלי. אבל בירושלמי מפרש דבק"ש ובהמ"ז שהם מה"ת כ"ע לא פליגי דמוציא בשפתיו ולא נחלקו אלא בברכות דרבנן. וה"פ בעל קרי מהרהר בלבו ברכות ק"ש אבל אינו מברך בפה לא לפניה ולא לאחריה ועל המזון מברך לאחריו בפה ואינו מברך לפניו אלא בהרהור. רי"א מברך בפה בין לפניהם בין לאחריהם ע"כ. אבל הר"י ז"ל פי' ועל המזון מברך לאחריו כלומר מהרהר לאחריו. והתם בירוש' בברייתא מזכיר ר"י בשם חכמים ות"ק בשם ר"מ. וכתב ה"ר יונה ז"ל על דרך הבבלי דר"י בתרתי פליג בהדי רבנן חדא בברכות דת"ק אומר שאין ק"ש והברכות שוות ומהרהר על ק"ש ולא על הברכות ור"י אומר דדינם שוה ופליג עוד באידך דת"ק היה אומר מהרהר והוא היה אומר דאפי' הברכות מוציא בפה כ"ש ק"ש עצמה ע"כ. ועוד האריך על שנראה שגם הוא אינו מסכים לפי' הירושלמי. ובגמ' מסיק דר"י עשאה לבהמ"ז כה' ד"א וגבי ה' ד"א שמעינן ליה לר"י דאמר דבעל קרי שונה בה' ד"א פי' שמתוך שהן הלכות פשוטות ונוחין ד"א א"צ להעמיק בהן אבל בשאר ד"ת א"א להוציא בשפתיו מפני שמתוך הדבור יעמיק בהן. ומ"מ ר"י על עצמו היה מחמיר מלשנות

אפילו

תפארת ישראל

יכין

סגי בהכי. וקטן נמי דוקא בהגיע לחנוך. מיהו מותר לאכול קודם תפלה כמג"א שם [וזמן החנוך כל חד לפום חורפי' כמג"א שמ"ג]: יח) אף דהוקש מזוזה לת"ת אפ"ה חייבין בה מדכתיב אריכת ימים: יט) ס' דאו' ס' דרבנן (**ב**): כ) אפילו ראה לאונסו. אסור בתורה עד שיטבול. משום פרישות: כא) ק"ש ואע"ג דקי"ל הרהור לאו כדיבור דמי [כא"ח מ"ז ס"ד]. בשעת הדחק יצא בהרהור [כא"ח ס"ב ס"ד]. ומה"ט הורה ע"ר אאמ"ו הגזוק"ל. דהרוצה לשתות בלילה ואין ידיו נקיות יהרהר הברכה בלבו. ונ"ל דכוונת ע"ר זצוק"ל דלא דמי לברכת ק"ש דהוא נ"כ מד"ס. ומה"ט לא התירו הרהור. י"ל דדוקא בבעל קרי גזרו בד"ס. כדי שלא יהיו רגילין אצל נשותיהן [ברכות דף כ"ב א'] משא"כ בצמא בלילה שלא פשע: כב) אפילו בהרהור. מדהן מד"ס: כג) בהרהור: כד) בפה: וקי"ל דחייב בטלן [כא"ח פ"ח] דמלא נתפשטה תקנה ז. יש כח לב"ד אחרון

לבטל

בועז

רבנן (עירובין דף ס"ב ב'): (**ב**) כתב עלה רבינו הנ"ל (באות כ"ז) בש"ס מקשי בבהמ"ז פשיטא וכו' וק"ל מאי פשיטותא וכו'. ולפע"ד נגדי סוגיתא נראה דלזה נתכוונו תוס' שם דאית דלא גרסי פשיטא. ול"מ כ"ל לפמ"ש תוס' שם דאבעי דש"ס משום ברית ותורה דליתנהו בי' א"כ י"ל לפי מ"ד (ר"ה דף ל"ד ב' ועמג"א תקנ"ג) דברכות אין מעכבות זא"ז. א"כ ודאי מודה בעל האבעיי דחייבים בבהמ"ז מדאו' רק מספקא ליה בברכת הארץ. לפ"ז מתני' דלא קאמר רק דחייבים. לברך אחר המזון מקשי שפיר פשיטא: השבני רבינו הנ"ע נ"ע דוחק. דודאי בהמ"ז היינו כל ברכהמ"ז וכדנקט באיבעי נשים חייבות בבהמ"ז דאוריי'. דלדעת מעכ"ת נ"י היינו ברכת הארץ ונקט סתם בהמ"ז היינו אם חייבת בכל בהמ"ז:

תוספות אנשי שם

תי"ט ד"ה **ובמזוזה** כו' למיעקר מיעוטא. אבל מזוזה דליכא מיעוטא כלל אלא משום דרוצה להקיש מזוזה לת"ת רוצה לפטור נשים יש סברא לומר דאתי סברא דגברא בעי חיי ומפקא מהקישא. (תוס' בקדושין). וצ"ע דבמזוזה נמי איכא מיעוטא דביתך ולא ביתה. כמ"ש בתור"ע: בר"ב ד"ה **בבהמ"ז** כו' לא נתנה לנקבות. כן פירש"י והתוס' הקשו עליו דא"כ כהנים ולוים נמי תבעי כו'. ולרש"י י"ל דהאי לוים דנטלו מ"ח עיר. והרשב"א הקשה דא"כ בעבדים נמי לבעי דהא גרים לא נטלו חלק בארץ. ותי' דהאי גרים דשם זכרים נטלו חלק משא"כ נשים. (ש"ל): [משנה ד] בר"ב ד"ה **בעל קרי** כו' לאונסו. בש"ס מסיק דעזרא לא תיקן אלא לבריא המרגיל ואתו רבנן ותקינו כו' והר"ב לא חש לדקדק כמ"ש דעזרא תיקן אף לאונסו כיון דלענין דינא לא נפקא לן מידי. (ש"ל): ד"ה **מהרהר** כו' כשהגיע זמן המקרא כו'. אין זה כפירושו בבית דקי"ל הרהור לאו כדבור דמי אלא דוקא בבהכ"נ דהצבור עסוקים בו והוא לא ישב בטל כדאמרי' בגמ'. (רמ"ז). ותמוה דהתינח ק"ש אבל בהמ"ז מאי איכא למימר. ולמה מהרהר. ועי' בפני יהושע ובלח"ש. ובש"ע סי' ס"ב ס"ד פסקי' דבאונס יוצא י"ח ע"י הרהור. ומשמע דס"ל דלמסקנא א"צ לתי' ר"א ורמב"א אלא ק"ש ובהמ"ז דאורייתא חייב להרהר באונס ולא יוצא ידי חובתו נ"כ. אבל מידי דרבנן לא חייבוהו אפי' להרהר באונס. (שוב מצאתי כדברי בס' יין הרקח): ד"ה **ועל המזון** כו' ומתפללין. אבל הרמב"ם כתב אמנם התפלה כבר נהגו שלא יתפלל בע"ק עד ירחץ במים אא"כ יהיה חולה וכ"ש בחבורו ע"ש. וכתב הע"ת בשם התוס' דקמא. וא"ת היכי אלים ריב"ב לבטל תקנת עזרא. וי"ל דסבר לא תיקן עזרא זה. א"נ

התנה

ציונים

ובמזוזה. פיי' פרק ד' מהל' מזוזה הל"י סמג ע' כ"ג טור ש"ע י"ד סימן רנ"א סעיף ג: **ובבהמ"ז**. פיי' פ"ה מהלכות ברכות הלכה א סמג ע' כ"ז טור ש"ע א"ח סימן קפ"ז סעי' א ו: **ד בעל קרי**. גג: **ועל המזון**. תוס' סוכה כו. חולין קי: **ר' יהודה אומר**. פיי' פרק ד' מהלכות ק"ש הלכה ח סמג ע' יח טור ש"ע שם סימן פ"ח:

תוספות רע"ק

[אות כה] בהר"ב ד"ה **ובמזוזה** דמהו דתימא) כן הוא בגמ' וה"ה דהס"ל דמהו דתימא כיון דכתיב ביתך למעט ולא ביתה קמ"ל דחיובות דאטו גברי בעי חיי כו' וכדאי' הכי ביומא דף י"א ע"ב ת"ר בהכ"נ ובית האשה ובית השותפין חייבין במזוזה פשיטא מהו דתימא ביתך ולא ביתה ביתך ולא בתיהם קמ"ל ואימא ה"נ אמר קרא למען כו' הני בעי חיי וכו' עי"ש ומה דלא משני התם כי הכא דמ"ד דנקיש מזוזה לת"ת היינו דבעי לשנויי בחד טעמא גם על בית השותפין ובחידושי ליומא נתקשתי בשינויי דהש"ס הנ"ל דמאי שייך שלא לפטור נשים דבעו ג"כ חיי אבל לענין בית השותפין דאנו דנין על בית כזה דאינו חייב במזוזה בזה ל"ש לומר דבעי חיי דהא גברא בר חיוב מזוזה אם יהיה לו בית ביחוד וכמו דפטור בדר כל ימיו בבית שאין בו ד"א על ד"א או שהוא דר בשכירות כל ימיו וצ"ע: [אב"ה עי' בתוס' מנחות ד' מ"ד דלחד תירוצא מה"ת אף לאחר ל' יום פטור]: [אות כו] בהר"ב ד"ה **בברכת** המזון מבעיא לן כו' והא"ץ לא נתנה לנקבות). ובתוס' כתבו משום דליתנהו לא בברית ולא בתורה ואמרינן לקמן דף מ"ט מי שלא אמר ברית ותורה בבהמ"ז לא יצא יד"ח. ובין כך ובין כך קשה לי דבסוגיין פרכינן ובבהמ"ז פשיטא ומשני' מהו דתימא כיון דכתיב ולהם בבוקר לשבוע כמ"ע שהז"ג דמי קמ"ל. ואיך שייך למפרך פשיטא הא ממ"נ לפי הצד דחיובות רק מדרבנן פשיטא דאצטריך לאשמועינן דחייבו אותן רבנן לברך ולפי הצד דחיובות מדאורייתא היא גופא אשמועינן דלא לפטרו מצד דלא נטלו חלק בארץ או מפני שאינן בברית ותורה: [אב"ה ע' בס' דו"ח לאבא מארי וצ"ל ישוב לקושי' זו]: [אות כט] תי"ט ד"ה **ובמזוזה** וכו' ואימא גברי בעי חיי) עוד תירצו דכי היא חייך לא קאי את"ת אלא אקיום מצות כלומר והתורה מלמדת לך מצות שהם חייך: ס"ד [אות ל] **מהרהר** בלבו) בסוגיין אמר רבינא זאת אומרת הרהור כדבור דמי (וכל אדם נמי יצא יד"ח בהרהור רש"י) וקשיא לי בסוגיא דהכא דאמרי' א"ל רבינא לרבא נשים בבהמ"ז דאורייתא או דרבנן למאי נ"מ לאפוקי רבים ידי חובתן הא לרבינא ממילא יוצא פשיטא מדין הרהור: (אב"ה עי' בדו"ח לאבא מארי וצ"ל): שם במשנה [אות לא] **מברך** לאחריו) מדלא מפליג בבהמ"ז עצמו משמע דאפילו ברכה רביעית הטוב והמטיב דביבנה תקנוה והוי דרבנן מ"מ מברך דכי תיקנו רבנן ברכה הרביעית תקנו שיהיה חד תכסיסא דכל חיובא דמברך ג' ברכות מברך נ"כ רביעית. פר"ח בלקוטו סי' י"ש;

ה היה עומד בתפלה ונזכר שהוא בעל קרי לא יפסיק אלא יקצר (כה). ירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא תנץ החמה (כו) יעלה ויתכסה ויקרא ואם לאו יתכסה במים (כז) ויקרא. אבל לא יתכסה לא במים הרעים (כח) ולא במי המשרה (כט) עד שיטיל לתוכן מים (ל). וכמה ירחיק מהם (לא) ומן הצואה (לב) ארבע אמות (לג): **ו** זב שראה קרי (לד). ונדה שפלטה שכבת

הג"ה. יקצר נ"י מקצר ועולה. תנץ במשנ"צ תהא הנץ ונ"ש יעלה הנץ. אבל לא נ"ע ולא וכ"ה במשנ"צ. המשרה נ"י משרה.

ומברכין כל הברכות ואין מערער בדבר: **ה** לא יפסיק. תפלתו לגמרי אלא יקצר כל ברכה וברכה: ולקרות עד שלא תנץ החמה. שהותיקין מדקדקים על עצמן לגמור אותה עם הנץ החמה. °דכתיב (תהלים עב) ייראוך עם שמש: יתכסה במים. ודוקא מים עכורים שאין לבו רואה את הערוה אבל צלולים לא: במים הרעים. מים סרוחים: במי המשרה. מים ששורין בהם פשתן: עד שיטיל לתוכן מים. חסורי מחסרא והכי קתני ולא יקרא אצל מי רגלים עד שיתן לתוכן מים ושיעור המים שיטיל למי רגלים של פעם אחת רביעית: וכמה ירחיק מהם. מן המי רגלים שלא הטיל לתוכן מים ומן הצואה: ארבע אמות. ודוקא כשהיא לצדדים או לאחריו אבל לפניו מרחיק כמלא עיניו: **ו** זב שראה קרי. אע"פ שטמא טומאת שבעה משום זיבה ואין טבילה זו מטהרתו אפילו הכי צריך טבילה לדברי תורה כתקנת עזרא משום קרי. וכן נדה אם באה להתפלל ופולטת שכבת זרע הרי היא כבעל קרי. ושכבת זרע מטמא האשה בפליטתו כל שלשה

ה אלא יקצר. פירש הר"ב כל ברכה וברכה כלומר פתיחתה וחתימתה בלבד. ועי' במ"ג פ"ד. והשתא ג' מחלוקות בדבר. ק"ש. דמדאורייתא יהרהר ואפי' [נ"א] התחיל ואין לו לקצר רק יהרהר. ותפלה דמדרבנן לא יתחיל. ואם התחיל יקצר דהם שתקנו תפלה אמרו שיקצר. וברכות דק"ש דמדרבנן נינהו ואינם רחמי כתפלה. משמע שאף אם התחיל יפסיק: שיטיל לתוכן מים. פירש הר"ב רביעית. ושיעורו תנאה במשנה ה' פרק ח' דפרה: **ו** שפלטה שכבת זרע. שע"י שהטמאה לא יהיו נשמעות לבעליהן ותתקיים שלא יהיו מצויים וכו'. ומ"ש כל ג' ימים כ"כ הרמב"ם וכמתני' ג' פ"ט דשבת ואינה הלכה כמו שכתבו שם ובפ"ח דמקואות ובחיבורו פ"ה מהלכות אבות הטומאות:

והמשמשת

מלאכת שלמה

אפי' ד"א ע"כ עם פי' רש"י ז"ל. וצ"ע אמאי פי' רש"י ז"ל עשאה לבהמ"ז ול"ק סתמא עשאן דקאי אכולהו כדמשמע פשטא דמתני' דר"י קאי בין אברכות דק"ש בין אבהמ"ז וכדכתיבנא בשם ה"ר יונה ז"ל ולא מצאתי מי שהגיה על דברי רש"י ז"ל מאומה והוא תימה בעיני שהרי גם בירושלמי איתא נמי ברייתא בהדיא דפליגי בה ר"מ וחכמים דהיינו ר"י קאמר קורא את שמע ומשמיע לאזנו ומברך לפניה ולאחריה: **ה** היה עומד בתפלה. הזכיר זה בכאן אפילו שאין ענין תפלה שייך לכאן מ"מ משום ענין בעל קרי. הרי"א ז"ל: **לא יפסיק**. ירושלמי מתני' דוקא במתפלל ברבים אבל במתפלל בינו לבין עצמו מפסיק וכר"מ שהוא ת"ק דקתני' דלעיל. גרס כר"י אפילו בינו לבין עצמו אינו מפסיק. ובשאין לו מים. אבל יש לו מים לטבול אפילו ר"י מודה שהוא מפסיק: **אלא יקצר**. ודייקינן טעמא דיקצר משום דהתחיל הא אם לא התחיל לא יתחיל אפילו בהרהור מדלא קאמר יקצר בדבור (פי' כ"ז הלשון ה"ל למיתני) או יהרהר באריכות ע"כ עם פי' תוס' והרא"ש ז"ל וטעמא דהקלו בתפלה מפני שאינה אלא מדרבנן: **עד שלא תנץ החמה**. ותיקין ואפילו לר' יהושע דאמר בפ"ק עד ג' שעות וכתב ה"ר יונה ז"ל וכ"ז דקדקו חכמים בק"ש בזמנה דלכתחלה כדי שלא העבור הנה"ח שלא חששו למה שלא היה סומך גאולה לתפלה ולא הצריכוהו לעלות ולהתכסות אלא שיקרא בתוך המים ע"כ ועמ"ש בר"פ דלעיל: **עד שיטיל לתוכן מים**. פי' ר"ע ז"ל שיעור המים רביעית. אמר המלקט בר' זכאי (ואיתא בפ' ג' מינים דף ל"ז) ל"ש מי רגלים בתחלה ל"ש מ"ר בסוף וכן הלכה ודלא כמ"ד כ"ש ור"ל מ"ר שהם בכלי. וכתב ה"ר יהוסף ז"ל פי' פשט המשנה כך היא דקאי אמים הרעים דלעיל ואפילו דלא אצטריך להו אצטריך על כדומה להו ע"כ: **וכמה ירחיק כו'**. וכתב ה"ר יונה ז"ל ומי שקורא בלילה או סומא שאינו רואה צריך להרחיק מלא עיניו כאילו היה רואה והכי פי' בירושלמי עכ"ל ז"ל. ובגמ' א"ר הונא ל"ש אלא לאחריו אבל לפניו מלא עיניו וכן לתפלה ובירושלמי דייק מדקתני מתני' וכמה ירחיק מהם ומן הצואה ד"א לאשמעינן נמי דצריך להרחיק ד"א מנבלה מוסרחת דאי צואה הוי לכלוך הבא מחמת צואה כגון שכבסו במי משרה בגדים המלוכלכין בצואה הא קתני ולא במים הרעים ולא במי המשרה אלא ודאי ש"מ לאתויי נבלה מסרחת דדינה כצואה וצריך להרחיק גם ממנה ד"א וה"ה לכל בני סרחון. ומשמע מתוך ירושלמי זה דכמה ירחיק מהם דקתני מתני' קאי אמים הרעים ומי המשרה ומי רגלים וכן מפורש בטור סי' פ"ו: **ו** זב שראה כו'. טעמא דזב שראה קרי ונדה שפלטה ש"ז הוא דצריכין טבילה הא זב שלא ראה קרי ונדה שלא פלטה ש"ז קורין ומתפללין וא"צ טבילה וכן פסקו רב אלפס ור"ח והרא"ש ז"ל. ודע דדוקא הפולטת ש"ז בתוך ג' ימים לשמושה הוי כאילו היא עצמה ראתה קרי וטמאה יום א' כאדם הרואה קרי אבל אם פולטת אותו לאחר ג' ימים לשמושה אינה טמאה שכבר נסרח הזרע במעיה ואינו אלא כפירשא בעלמא ונרמז בפי' ר"ע ז"ל. וברמב"ם פ"ד דהלכות תפלה סי' ה' וז"ל נפיך היו אומרים בזמן תקנה זו שאפילו זב שראה קרי ונדה שפלטה ש"ז ומשמשת שראתה דם נדה צריכין טבילה לק"ש וכן לתפלה מפני הקרי אע"פ שהם טמאים וכן הדין

נותן

יכין תפארת ישראל יכין

נגמל דברי ב"ד ראשון [כע"ו דל"ו]: כה) כל ברכה וברכה יאמר רק פתיחתה וחתימתה. וברכות ק"ש אפילו בהתחיל פוסק ובק"ש עצמה. בנזכר באמצע שהוא בעל קרי. יגמור השאר בהרהור: כו) מדמצוה מהמובחר לקרותה אז: כז) דוקא במים עכורים. ואם לבו למעלה מהמים. אפילו בצלולים שרי. וכ"כ בהפסיק א"ע בזרועותיו מהני. אבל כסוי יד על לבו. לא מהני. וכ"כ לא מהני כשמכסה ראשו בידו. אלא צריך שיכסה ראשו במטפחת כשיאמר דברי קדושה [א"ח ע"ד]: כח) סרוחי' או מי רגלים: כט) שנשרה שם פשתן שג"כ מסריחים: ל) אמי רגלים לחוד קאי. וצריך רביעית לכל הטלה והטלה של מר"ג: לא) ממי רגלים: לב) צואת אדם: לג) ממקום שכלה הריח לאדם שמריח. ואע"פ שהוא חולה ואינו מריח. ודוקא לאחוריו. ולצדדיו צריך מלא עיניו ואפי' בלילה שאינו רואה. מיהו רשויות מפסיקות. ואפילו תוך ד"א והפתח פתוח. כשאינה נראה ואין ריחה מגיע אליו שרי. ובהפסק כותל. י"א אפילו ריחה מגיע אליו. שרי [א"ח ע"ט]: לד) ר"ל אף דטבילת קרי אינו

ממהר

ציונים

ה היה עומד. כו. כב: ירד לטבול. מיי' שם פ"ב הל"ח טור שו"ע שם סימן פ"ח סעיף ג' ויו"ד סימן ר'. ובתוס' יומא ל:: שיטיל לתוכן. מיי' שם פ"ב הנ"י טור שו"ע א"ח סימן פ"ז סעיף א': ירחיק מהם. מיי' שם הל"ח טוש"ע שם סימן עט סעיף א' וסימן פ"ו. מגילה כח: ו זב. כב: כו. מיי' שם פ"ד הל"ח ופ"ד מהלכות תפלה הל"ס סמג ע' י"א טור שם סי' פ"ח. וברפ"ג מס"ק דפסחים:

תוספות חדשים

[משנה ה] תוספות יו"ט ד"ה **אלא** יקצר כו' וברכות ק"ש דמדרבנן כו' יפסיק ע"כ וליתא דמתני' נקט תפלה לרבותא אף דנפישי ברכות טובא לא יפסיק וה"ה לברכות דק"ש. (פר"ח): [הר"ב] ד"ה **וכמה** ירחיק וכו' ודוקא כשהוא לצדדים או לאחריו עכ"ל. והנה הרואה יראה דקיצר הר"ב דבגמ' איתא דבנלמדין דוקא בדלא אפשר פר"ח ועכ"מ פ"ג מהל' ק"ש:

תוספות רע"ק

משנה ה [אות לב] בהרע"ב ד"ה **ולקרות** דכתיב ייראוך) בגמרא איתא ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה מאי קרא (פירש רש"י דמצוה להתפלל עם הנץ) ייראוך עם שמש ומבואר מדברי הרר"י דהיינו דעיקר זמן ק"ש לכתחילת משכיר בין תכלת וכו' עד הנץ. והותיקין היו רוצים לקרות ק"ש כדינו לכתחילה

תוס' אנשי שם

התנה כל הרוצה לבעל יבעל. א"כ לא פסק חיאשו ברוב ישראל ע"כ. ותי' הראשון לא מתוקם להר"מ והר"ב. (ש"ל): [משנה ה] תו"ם ד"ה **אלא** יקצר כו' במ"ג פ"ד. ואפילו למאן דמפרש שם מעין י"ח הכינו הכא לא יפרש כן משום דלפעמים לא יזכור שהוא בע"ק אלא באמצע התפלה ולא יוכל לכוין לסתחיל כמה דשייך לברכה שנזכר ואתי לאטרודי. (רמ"ז): בתו"ח ד"ה אלא יקצר כו' וליתא כו'. א"ה לולי מסתפינא ה"א דמסתברא כהתי"ט ונאו מטעמיה אלא משום דדוקא בתפלה שייך לומר שהיה עומד בה. שאפי' עומד בין ברכה לברכה מקרא ג"כ עומד בתפלה משום דכל ברכותיה על הסדר מתקנו ואינו רשאי להפסיק ביניהם. ואפי' בדיעבד לא יצא אם הפסיק. משא"כ ברכות ק"ש דלא שייכי כ"כ זל"ז ולא לק"ש ובדיעבד יצא אם קרא אותן שלא על הסדר או הפסיק ביניהם. וע"כ לא שייך לומר שאם עומד בסוף ברכה א' יהיה מחוייב להתחיל אחריה גם האחרת ולאומרה בקצר. אבל באותה ברכה שעומד בה באמצעה ודאי לא יפסיק במקום שעומד אלא אומ"י במקום שנזכר אומר חתימתה וכ"ע: ברע"ב ד"ה יתכסה במים כו' בצלולים לא. א"ה עי' בשנות אליהו כאן. ולשיטת הר"ב דייראוך עם שמש קאי אק"ש כמ"ש כתור"ע. לכאורה א"נ לאוקמי בעכורים דוקא. והר"י כתב בפירוש דמשום הכי אסור להתפלל בתוך המים אפי' בעכורין ומתני' בק"ש לבדה. וי"ל דיותר נוח לו לאוקמי סתימות מתניתין אף בלבו בתוך המים ודוקא בעכורים מלאוקמי אף בצלולים ודוקא כשלבו למעלה מן המים משום דלשון יתכסה משמע שמתכסה כולו בתוך המים מדל"ק יכסה ערותו במים. ותלי הא קמ"ל דבעכורים אף בק"ש טוב יותר שיכנס גם לבו במים משום הכון כמו שאם יכול לעלות ולהתכסות טוב יותר משיתכסה במים: ד"ה עד שיטיל כו' חסורי מחסרא כו'. אבל בגמ' לא אמרי' אלא ה"ק וא"כ לאו חסרון ממש הוא. דה"ק ר"ל שיש אותו גי' בכח דברי המשנה ובלי תוספת דברים. וג"ל דלא מחסרי' לה משום דגם בלי תוספה י"ל הכונה דודאי מים הרעים אי יטיל לתוכן מים לפי השיעור הצריך לפי חשבון הגמ' במ"ר ודאי דמותר להתכסות בהם ולקרות. אלא דלא א"ש בעיגנא דמתני' דמיירי בותיק דבעי לגמור עם הנה"ח ובודאי דל"ל זימנא לבטל מים הרעים. ומש"ה אמרינן בגמ' כמה מיא רמי ואזיל פי' אין לו זמן לכך. וקאמר דבהאי עיגנא לא מיירי בהטלת מים למקוה אלא דיליף לן למ"ר אם יארע לו. א"נ נוכל לומר דמים הרעים כולל גם מ"ר. וא"כ הטלת המים קאי על פרט אחד הכלל בכללות שם מים הרעים. (רמ"ז): בתו"ח ד"ה **וכמה** ירחיק סי' דבנלמדין דוקא בדלא אפשר. ועי' בס' ש"ל שהאריך בזה לחלק במ"ש בגמ' דוקא בדלא אפשר. הוא היכא דכבר התחיל להתפלל או לקרות קריאת שמע ואח"כ מצא צואה כנגדו הואיל ותפסו קצת שהתחיל להתפלל במקום הטנופת. אבל מי שעדיין לא התחיל להתפלל ולא הגיע אפילו לכתחלה מהני ליה בנלמדין אפילו היכא דאפשר ע"ש: [משנה ו] ברע"ב ד"ה **זב** כו' אם באה להתפלל נראה דדייק למנקט גבי גברי לד"ת וגבי אשה אם באה להתפלל משום דנשים פטורות מד"ת. ופס כי בכולי פרקין בק"ש מיירי פירשה בד"ת משום דר"י דבק"ש לדידיה טפר בפ"ק לכך סוכה

עבמר

שכבת זרע לה). **והמשמשת שראתה נדה** לו). **צריכין טבילה** לז). **ורבי יהודה פוטר** לח):

ח"ג. נדה נד' כ"א: ג' דם:

שלשה ימים לאחר תשמיש. ולאחר מכאן כבר הסריח בגופה ואין ראוי עוד להיות ולד נוצר ממנו והכי פירושו נדה שפלטה עתה תשמיש ששמשה אתמול קודם שראתה והמשמשת מטתה שראתה נדה אחר ששמשה צריכין טבילה: ורבי יהודה פוטר. אף במשמשת שראתה נדה פטר ר' יהודה ואף על גב דמעיקרא בת טבילה היא וליכא למימר דלא פקעא חובת טבילה מינה. וכבר כתבנו לעיל דבטלוה לטבילותא מפני שהיתה תקנה שאין רוב הצבור יכולין לעמוד בה:

והמשמשת. טמאה אף בלא פליטה. הרמב"ס. ומטעם דלעיל. ועוד כל דתקון כעין דאורייתא תקון וכתיב (ויקרא טו) ואשה אשר ישכב איש אותה שכבת זרע וגו'. ומהאי טעמא אצטריך למתניה ולא אצטריך למתני בעל קרי שראה זיבה ועוד משום דלא פסיקא ליה דתוך מעת לעת לקריו אינו נעשה זב כדאיתא סוף נזיר (דף סד) ובפ' ב' דזבים (משנה ג): [*צריכין טבילה. עמ"ש בסוף פ' ג' דמקואות]: ורבי יהודה פוטר. לדבריו דתנא קמא קאמר דלדידיה לא נתקנה תקנת עזרא לא לקריאת שמע ולא לברכותיה כדלעיל במ"ד אי נמי **בדברי** תורה מיירי דמודה בה ר' יהודה שאין לו להגיא בשפתיו מפני שמתוך הדבור יעמיק בהם כמ"ש ר' יונה לעיל:

מלאכת שלמה

נותן שאין טבילה * מפני טהרה אלא מפני הגזרה שלא יהיו מצויין אצל נשותיהן תמיד ע"כ. ורבותא דכולה מתני' מבוארת שאע"פ שהם בטומאה חמורה יותר מש"ז דלא מהניא להו טבילה השתא אפ"ה מחייבינן להו טבילה קודם ביטול התקנה. ותו דאע"ג דלא שייך השתא גזרה שפלטה וכו' טעמא דשלא יהיו מצויין אצל נשותיהן שהרי כיון שנטמאת ודאי לא אתו לידי תשמיש אעפ"כ אצרכוה טבילה לתפלתה: ור"י פוטר. פי' ר"ע ז"ל אף במשמשת שראתה נדה כו'. אמר המלקט פי' אע"פ שהשמוש דהיינו הקרי קדם לדם הנדות וכן ג"כ תני ר"ח בע"ק שראה זיבה צריך טבילה ור"י פוטר ולאו דוקא נקט רישא זב שראה קרי דאפי' איפכא בעל קרי שראה זוב פטר ר"י אלא נראה דנקט ברישא זב שראה קרי להודיעך כחן דרבנן דאפילו שקדמתו טומאת הזיבה אפ"ה מחייבי ליה רבנן טבילה לקריו לד"ת. וסיפא נקט משמשת שראתה דם להודיעך כחו דר"י דאע"פ שהקרי קדם פוטרו ר"י כדכתיבנא. ומוכח ממתני' דבע"ק גרידא אפי' ר"י מחייב ליה טבילה לד"ת אלא שלענין בהמ"ז הקל כדכתיבנא לעיל בסי' ד':

יכין תפארת ישראל יכין

מטהר לזב קודם ז"נ. וכ"כ טבילת פולטת אינה מטהר לנדה: לה) תוך ג"י לשימושה. דדינה כרואה קרי דאסור בתורה ולקרות ק"ש ותפלה או לברך שום ברכה. ונקט הך וה"ה טמא מת דטמא טו"ז ורואה קרי: רק נקט הכא לרבותא. אף דזוב וקרי מקור משחת א' לשניהן וכ"כ באשה. ועוד דהרי איירי אפילו בשעה שהזב רר בשרו מזובו עדיין. והנדה בשעה שפי' התחתון מלא דם וסד"א דהו"ל כטובל ושרץ בידו. קמ"ל דאפ"ה מהני ליה טבילה. וכ"ש טמא מת שבשעה שטובל אינו נוגע במת: לו) אף שלא פלטה. ולרבותא דר"י נקטה. דלת"ק. ק"ו מהך דרישא הוא. דהכא חיוב טבילה רמי עליה מקודם. וה"ה בעל קרי שראה זיבה. רק אגב אורחא קמ"ל דמשמשת דינה כרואה קרי. כך נ"ל: לז) לתורה ולתפלה ואע"ג דנשים אינן בעסק התורה [כתו' ברכות ד"כ ע"ב ד"ה נשים] עכ"פ הרי שייכים בלימוד תורה במצות דידהו [כי"ד רמ"ו ס"ו]. והרי מה"ט נ"כ מברכין ברכת התורה [א"ח סמ"ז] ונקט הכא דאסורות בק"ש אע"ג דבל"ז פטורות מק"ש [כמ"ג] אפ"ה קמ"ל דאם קורין צריכין טבילה: לח) אכולהו פליג. ואף דלר"י בל"ז בעל קרי א"צ טבילה כמ"ח. זהו דוקא לברכות אבל לתורה מודה. [כש"ס דכ"ב א']:

תוספות אנשי שם

שכתב התי"ט. וממ"ש גבי ד"ת כתקנת עזרא ולא כן גבי תפלה יש להוכיח דס"ל כדעת הר"מ שכתב בס"ד דלא תיקן עזרא אלא לד"ת וב"ד שלאחריהם תקנו לתפלה. וצ"ל דבתפלה נמי מודה ר"י ול"פ אלא בק"ש וברכותיה. (ש"ל). א"ה כ"כ גם בס' מלאכת שלמה לעי' במ"ד והביא ראיה מירושלמי. אבל בלח"מ הביא מתוספתא כאן דר"י מודה בק"ש נמי ורק בברכות ק"ש פליג לעי' במ"ד. וצ"ע:

ציונים

המשמשת. ירושלמי פ"א דיומא:

תוספות רע"ק

לכתחילה. ואם היו קורין מיד אחר משיכיר לא היו יכולים לסמוך גאל"ת דעיקר זמן תפלה מהנץ ואילך דכתיב עם שמש מש"ה היו מאחרים לגמור עם הנץ וכ"כ הרא"ש משמע דק"ש לכתחלה עד הנץ לא נפקא מקרא דייראוך אלא הטעם דעיקר זמן קימה לרוב העולם רק עד הנץ. והא דאמרינן בסוגיין דלמא כר"י ולותיקין היינו דמדבריהם מוכח דס"ל דלכתחלה זמנו עד הנץ מדלא איחרו מלקרות אחר הנץ. אבל מלשון הרב משמע דקרא דייראוך ע"ש קאי אק"ש ומיניה ילפי' דאין לקרותה לכתחלה אחר הנץ דייראוך היינו קבלת מ"ש ועם שמש היינו קודם הנץ. ועי' ביומא דף ל"ז בתוס' ד"ה אמר אביי וכו' בשם הר"ר חננאל. ודוק (*עיין בספר עטרת ראש). משנהו [אות לג] בהר"ב ד"ה ור"י פוטר אף במשמשת) ר"ל דמש"ה קתני והמשמשת שראתה נדה לרבותא דר"י דאפ"ה פוטר דאילו לת"ק ל"צ למתני' כיון דאפי' זב שראה קרי דמעיקרא לאו בר טבילה הוא מחייבו מכ"ש במשמשת שראתה נדה דמעיקרא בת טבילה ה"א. ואף דלר"י ב"ק א"צ טבילת כדקתני במתני' ד' וא"כ אף בלא ראתה נדה פטורה זהו דוקא לק"ש ולתפלה אבל לד"ת דצריך להעמיק בהם מודה ר"י דצריך טבילה מש"ה קתני דמשמשת שראתה נדה פוטר ר"י מתפלה אף לדברי תורה, כ"ז מבואר בסוגיין דף כ"א. ומזה תבין מ"ש התי"ט ד"ה והמשמשת וכו' ומהאי טעמא איצטריך למתני' ולא איצטריך למתני ב"ק שראה זיבה. זהו לישנא קלילא. דמשמע דב"ק שראה זיבה לא היה צריך למתני. והרי בסוגיין הנ"ל מפורש דצריך למתני' לאשמועי' דאף דבר טבילה הוא מקודם שראה זיבה מ"מ פוטר ר"י אלא דכוונת התי"ט הא דנקט הך חדושא במשמשת שראתה נדה ולא נקט הך חדוש בב"ק שראה זיבה ובפרט אם נאמר דלד"ת קאמר דזהו שייך יותר באיש היינו דאגב אורחיה אשמעינן נ"כ דטמאה אף בלא פליטה. ומ"מ משום הא לחודיה לאשמעינן בעלמא במשמשת לחוד מש"ה הוצרכו בסוגיין לומר דלרבותא דר"י קתני לה. ומ"ש התי"ט ד"ה ור"י פוטר לדבריו דת"ק וכו' א"נ בד"ת. הוא תמוה דהא להדיא מפורש בסוגיין הנ"ל כהא"נ ואיך בחר לו התי"ט עוד דרך דלדבריו דת"ק קאמר הא בסוגיין לא ניחא להו בכך:

הלכתא גבירתא כללא דפרק ג'

פרק ג משנה א אונן פטור מכל מצות עשה שבתורה. ואפילו מק"ש שהוא יחוד השם. ומתפלה אף על גב דרחמי נינהו. ותפילין אף על גב דלאות נתנו. אפ"ה פטור מכולן כל שאפשר שיצטרך להתעסק בקבורת מתו. וכ"כ אפילו אחרים שמתעסקים באמת בקבורתו פטורים מכל הנך בשעת עסקם. ורק המלוין המת חייבים בכולן. ורק מתפלה פטורים מדבעי כונה יתירה:

משנה ב אחר שנקבר המת ורוצים לעמוד בשורה לנחם האבל שיעבור בין השורות אם יש שהות לקרות שמע וברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד קודם שיגיע לשורה יתחיל. וכשיגיע האבל בין השורות רשאי או להפסיק באמצע ק"ש מפני הכבוד ולומר לו המקום ינחמך. ורק אם עומד בשורות החיצונות רשאי לעמוד שם באמצע קריאתו לכבוד האבל. אבל לא יפסיק בדיבור. מיהו אם יש לחוש שכשיעמוד בשורות הפנימיות יעבור זמן ק"ש ותפלה. לא יעמוד בשורות הפנימיות:

משנה ג נשים ועבדים כנענים וקטן אפילו הגיע לחינוך פטורים מק"ש ותפילין. ואפ"ה עכ"פ ראוי שיאמרו פרשה ראשונה. אבל בתפלה כולן חייבים עכ"פ פעם אחת ביום. וכ"כ חייבין במזוזה ובבהמ"ז:

משנה ד קי"ל דבעל קרי מותר בק"ש ובכל הברכות אף על גב דבשעת הדחק היה יכול לצאת בהרהור דאו כדבור דמי:

משנה ה בשעת הדחק יוצא בשיקצר ברכות הק"ש. שיאמר התחלתה וחתימתה. העומד ערום במים צלולים ומוכרח לומר ק"ש או שאר דבר שבקדושה יעלה עד מקום שיהא לבו למעלה מהמים. מיהו אם היו המים עכורים א"צ. אמנם גם בצלולים ולבו תחת המים. מהני כשמחבק גופו בזרועותיו. אבל רק להפסק מהני היד. אבל לא לכסוי כשרואה לבו בעד ידו. וכ"כ כשראשו מגולה לא מהני כשיניח את ידו על ראשו לומר שום דבר שבקדושה. ורק כסוי מטה מהני אראשו: אסור לומר דבר שבקדושה תוך ד"א ממקום שכלה הריח מכל דבר שריחו רע כמים סרוחים וכדומה ובצואה או מי רגלים אפילו אינן מריחין צריך להרחיק מהן ד"א. ומלפניו מלוא עיניו. רק דבמר"ג סגי בשישפוך לתוכן רביעית מים לכל הטלה והטלה. מים סרוחים אפילו יש בהם מ' סאה שמטהרין מטומאה וצריך השתא לטבול בהם ואפילו יש לחוש שאם לא יקרא השתא יעבור זמן ק"ש מוטב שלא יקרא. משיקרא סמוך למים הסרוחין:

משנה ו מדין המשנה ג' היו אסורים בקריאת שמע ובתורה ובברכות. בעל קרי. פולטת שכבת זרע. משמשת. אסור כהנ"ל עד אחר טבילה. מיהו אפילו אם היו ג' אלו טמאים בטומאה שלא יתטהרו ממנה בטבילה זאת אפילו הכי משטבלו מותרים בכל דבר שבקדושה:

פרק ד **א** **תפלת** השחר עד חצות א). רבי יהודה אומר עד ארבע שעות ב). תפלת המנחה ג) עד הערב ד). רבי יהודה אומר עד פלג המנחה ה). תפלת הערב אין לה קבע ו)

ושל

פרק ד **תפלת** השחר עד חצות. שכן תמיד של שחר קרב עד חצות לרבנן ולר' יהודה אינו קרב אלא עד ארבע שעות ביום. ועד ד' שעות היינו עד סוף שעה רביעית שהוא שליש היום בזמן שהיום י"ב שעות וכן זמנה לעולם עד סוף שליש היום לפי אורך הימים וקצרן כדכתבינן לעיל גבי ק"ש. והלכה כרבי יהודה: תפלת המנחה עד הערב. עד שתחשך: עד פלג המנחה. זמן מנחה קטנה הוא מתשע שעות ומחצה עד הלילה שהם שתי שעות ומחצה נמצא פלג המנחה שהוא חצי שיעור זה שעה ורביע ופסק ההלכה בזה דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד והרוצה לעשות כדברי חכמים ולהתפלל תפלת המנחה עד הערב יעשה ובלבד שלא יתפלל ערבית בזמן זה שכיון שמחשיב אותו יום לענין שמתפלל בו מנחה אינו יכול להחשיבו לילה ולהתפלל בו ערבית ואם בא לעשות כדברי רבי יהודה שלא להתפלל מנחה אלא עד פלג המנחה שהוא שעה ורביע קודם הלילה עושה ומשם ואילך יכול להתפלל ערבית: אין לה קבע. זמנה כל הלילה והא דתני אין לה קבע ולא קתני זמנה כל הלילה לאשמעינן דתפלת ערבית רשות לפי שהיא כנגד הקרבת איברים ופדרים שקרבים כל הלילה והנך רשות נינהו שכיון שנזרק הדם נרצה הקרבן אף על פי שנטמאו איברים ופדרים או שאבדו. ומיהו האידנא קבלוה עליהם כחובה

פרק ד **תפלת** השחר. עיין בפ"ק משנה ד' ופירוש השעות שם משנה ב': תפלת המנחה עד הערב. שכן תמיד של בין הערבים קרב והולך עד הערב ור' יהודה סבר שקרב והולך עד פלג המנחה. הכי מפורש בברייתא בגמרא. ותימה שהר"ב פירש בדרבי יהודה דזמן מנחה עד הלילה. [*ובברייתא אפלג המנחה דלרבנן מהדר]. וכתבו התוס' בריש פרק בתרא דפסחים (דף קז.) תימה אמאי קרי ליה מנחה דאי משום דמנחה היתה קריבה בין הערבים הלא גם בשחר קריבה. וי"ל בשחרית יש שם אחר שחרית. ועוד י"ל משום דשעת רצון הוא בשעת הקרבת המנחה שאליהו נענה בעלות המנחה. [*והרמב"ם בפירושו כתב מנחה שם נופל על עת מן היום והוא כשישאר מן היום ב' שעות ומחצה זמניות וקראת התפלה השניה מנחה מפני היות תחלת זמנה בעת ההיא עכ"ל. ולא נתן טעם על השם של זמן ההוא. ומצאתי בפירוש החומש להרמב"ן בפרשת בא בפסוק בין הערבים שהביא שם פסוקים שכתב בהם מנחת בוקר מנחת ערב וכתב שמנחה מלשון מנוחת השמש והשקט אורו הגדול כדמתרגמינן

מלאכת שלמה

פרק ד א עד ד' שעות. פי' לכולי עלמא אבל לותיקין עם הנץ החמה וכתב הרא"ש ז"ל ותחלת זמנה יראה משעלה ברק השחר והאיר פני המזרח מידי דהוה אתמיד של שחר אע"ג דעיקר מצותה עם הנה"ח כדכתיב ייראוך עם שמש וכ"מ אם התפלל בזו השעה יצא ותנא לא תנא נפרשו דמלתא דפשיטא היא כיון דזמן המאוחר שלה הוא בזמן התמיד הה"נ לכל זמן המוקדם ע"כ: עד הערב. הכריח ה"ר יונה ז"ל דעד הערב האמור כאן אינו אלא עד שקיעת החמה מדאמרינן בזבחים מניין לדם שנפסל בשקיעת החמה ר"ל דמשקיעת החמה ואילך אינו זמן זריקת דם תמיד של בין הערבים ותפלת המנחה היא כנגד תמיד של בין הערבים ועיקר התמיד הוא זריקת הדם וכי היכי שזריקת הדם אין זמנה אלא עד שקיעת החמה ה"נ תפלת המנחה שנתקנה כנגדה אין זמנה אלא עד שקיעת החמה בלבד ע"כ. והקשו תוס' ז"ל וא"ת אמאי לא קתני גבי תפלת המנחה כל היום כמו גבי תפלת המוספין ותרצו די"ל דזמן מוספין הוא כל היום אפילו משחרית שהרי קרבנות יכול להקריב מיד אחר התמיד א"כ גם תפלת המוספין יכול להתפלל מיד מן הבקר משא"כ במנחה אלא משש שעות ומחצה וה"נ בפ"ק דע"ז לא ליצלי איניש תפלת המוספין בתלת שעי קמייתא בריש שתא ביחיד וכו' אלמא בשאר ימות השנה יכול להתפלל והכי מקדים תפלת המנחה לתפלת המוספין משום שהיא תדירה בכל יום אע"פ שתפלת המוספין קודמת ע"כ. וכן תירץ הר"ר יונה ז"ל. (אך מ"ש שם כדאמרינן בברכות מניין לנסכים שקריבין בבוקר כו' איני יודע היכן הוא בא בזה"ל. ומ"מ בתמורה רפ"ב גרסינן מניין לנסכים הבאין עם הזבח שאין קריבין אלא ביום ת"ל ולנסכיכם ולשלמיכם מה שלמים ביום אף נסכים ביום ע"כ. ושמא צ"ל בקרבנות). מצאתי בס' כ"י ישן פי' לה"ר יהונתן ז"ל וז"ל תפלת המנחה עד הערב פי' עד חשיכה שהרי תמיד של בין הערבים אע"פ שמצותו בששה ומחצה אם לא עשה קרב והולך עד הערב. ולר"י אינו קרב אלא עד פלג המנחה שהוא י"א שעות חסר רביע דזהו פלג של מנחה קטנה שהיא מתשע שעות ומחצה ומנחה גדולה נקראת משש שעות ומחצה ומפלג מנחה קטנה ולמעלה לילה מיקרי ואסור לשוחטו מכאן ואילך או לזרוק דמו ואינו כשר אלא להדליק בהם את הנרות שכן גמר עבודת היום ע"כ. ועי' בס' לבוש תכלת סי' רל"ג: עד פלג המנחה. תימה מנא ליה הא דבשלמא עד ט' שעות ומחצה לעד אותו זמן הוי תפלת המנחה ניחא דהיינו מנחה קטנה אבל הא מנ"ל. וי"ל דר"י ס"ל דתפלת המנחה כנגד קטרת תקנוה דכתיב תכון תפלתי קטורת לפניך. תוס' ז"ל. וקשה לעג"ד דהיכן מלינו שהקטרת הוא מפלג המנחה וכ"ת שר"ל סמוך לזמן הקטרת הא בברייתא בגמ' קאמר בהדיא ר"י אומר עד פלג המנחה שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד פלג המנחה. ולעג"ד צ"ע. או שמא צ"ל דתפלת ערבית כנגד קטרת תקנוה ודייקי לה מסיפיה דקרא דכתיב מנחת ערב ערב היינו ערבית. ואעפ"כ זמנה כל הלילה כנגד אברים ופדרים כדקתני בברייתא בגמ'. דו"ק: עד פלג המנחה. שהוא שעה ורביע קודם הלילה. והכריח בס' לבוש החור ס' רס"ז ובמקומות אחרות שר"ל שעה ורביע קודם שתשקע החמה ושכן הוא משמעות הגמ' בכ"מ שהזוכר שעות כגון ד' שעות לחמץ וד' שעות דר"י בתפלת השחר כולהו משמע דד' שעות מעת הזריחה קאמר וא"כ ממילא שהוא כן בתפלת מנחה וערבית דקודם השקיעה ע"כ בקיצור: בפי' ר"ע ז"ל אינו יכול להחשיבו לילה ולהתפלל בו ערבית וכו'. כתב הח' הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל נ"ל לקרוא בו ק"ש של ערבית וכן לקמן בסוף ל' ר"ע ז"ל דקאמר ומשם ואילך יוכל להתפלל ערבית. ר"ל ק"ש של ערבית שהרי בתפלה אמרו מתפלל אדם של שבת בע"ש וכו' וגם מחלוקת בדבר ע"כ: **אין לה קבע**. פי' ר"ע ז"ל והאי דקתני וכו' לאשמעינן דתפלת ערבית רשות ע"כ. אמר המלקט כר' יהושע ודלא כר"ג.

וז"ל

יכין תפארת ישראל יכין

פ"ד א) דתפלות נגד תמידים תקנום. ופליגי בזמן הקרבתן: ב) זמניות. מעהש"ח עד צאת הכוכבים. והוא שליש היום. וה"ה לת"ק וי"ו זמניות. וקי"ל [א"ח פ"ט] דמלוה מן המובחר להתפלל מיד אחר הנץ החמה. דהיינו סמוך לק"ש שקרא עם הנץ החמה. וכדי שיסמוך גאולה לתפלה. ולכתחלה כר"י ובדיעבד כת"ק. ובעבר חצות. יתפלל מנחה ואחר כך תשלומי שחרית: ג) עת מנוחת השמש: ד) ר"ל עד שקיעת החמה לא עד צאת הכוכבים [הר"י] וכן משמע בש"ע [רל"ג] [אב"י ועי' רמ"א שם דכתב דבדיעבד או בשעת הדחק יצא עד צה"כ]: ה) מנחה קטנה הוא ב' שעות ומחצה זמניות (זמניות דמנחה חשבי' מנץ החמה. כמג"א) קודם צאת הכוכבים. והו"ל פלג המנחה שעה ורביע קודם צאת הכוכבים. וקיי"ל [א"ח רל"ג] דהרשות לעשות כמו שירצה. רק לא יעשה פעם כת"ק ופעם כר"י. ומכ"ש שלא יתפלל מנחה אחר פלג כרבנן. ומעריב סמוך לה. קודם צאת הכוכבים כר"י: ו) ר"ל אינה חובה. מדהיא נגד אברים ופדרים דלא מעכבים. מיהו אנן קבלוה חובה. וזמנה כל הלילה כאברים ופדרים:

ר"ל

דרישה רצון כו' ז"ל התוס' שם. ועוד דאמרינן בפ"ק דברכות הוי זהיר בתפלת המנחה שגם אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה. ושמא בשעת הקרבת המנחה נענה ולכך קרי לה תפלת המנחה שאז היתה שעת רצון ע"כ. וכן איתא בילקוט מלכים רמז רט"ז. ולמ"ד תפלות אבות תקנום מצאתי בס' של"ה טעם נכון והיינו. שאמר יצחק ביום עקדתו מה זה יש כאן עולה ואין כאן מנחת סלת עמד ותיקן תפלה שתהיה במקום המנחה וע"כ נקראת בשם מנחה. (רמ"ז): בר"ב ד"ה אין לה קבע כו' דתפלת ערבית רשות. כ' התוס' דלא הוי רשות אלא לגבי מצוה אחרת עוברת אבל בחנם אין לבטלה וכ"כ מל' הר"מ בחבורו פ"א. (ש"ל):

ציונים

א תפלת השחר. ס.: עד ד' שעות. מיי' פ"ג מהלכות תפלה הל"א סמג ע' י"ט טור שו"ע או"ח סימן פ"ט סעיף א': תפלת המנחה. מיי' שם הל"ד סמג שם טוש"ע שם סימן רל"ג סעיף א': אין לה קבע. מיי' שם פ"א הל"ו ופ"ג הל"ו ז' ופ"ט הל"ט. סמג שם טור שם סימן רל"ה רל"ו רל"ז:

תוספות חדשים

[בר"ב ד"ה] עד פלג כו' זמן מנחה קטנה כו' פי' וממנחה שאמרו חכמים כו' ע"ז אמר ר"י עד פלג זמן זה. או אפשר כוונתו דהזמן נקרא מנחה כמ"ש הרמב"ם ונסתלק התמיה כתי"ט: [בא"ד] יעשה כו' וכ"פ בש"ע סי' רל"ג. ובלבד שלא יעשה פעם א' כך ופ"א כך ועי' במ"א סי' הנ"ל.

(ממהורש"ח זצ"ל)

[שם ד"ה] אין לה קבע כו'

חידושי מהרי"ט

פ"ד מ"א תי"ט ד"ה **תפלת** המנחה כו'. ותימה שהר"ב פי' כו' עכ"ל ונראה דה"פ בהר"ב זמן מנחה קטנה הוא מט' ומחצה. עד הלילה הוא ענין בפ"ע וקאי למטה עד הלילה שהם שתי שעות ומחצה נמצא פלג המנחה כו'. ולא הוי באמת הזמן לר"י רק עד י"א שעות פחות רביעי:

תוס' אנשי שם

פרק ד משנה א **השחר** תני דשחרית ברישא [דתפלת ערבית רשות. ואפי' למ"ד חובה] למ"ד אבות תקנום דאברהם קדמה. ולמ"ד כנגד תמידין אין הקרבן בלילה ותפלת ערבית כנגד אברים ופדרים דהאי שיורא דיומא (רמ"ז): תוי"ט ד"ה **תפלת** המנחה כו' ובברייתא אפלג המנחה כו'. לא הבנתי דכמו דבברייתא המנחה דרבנן מהדר ר"י. כ"נ הר"ב שהוכרח לפרש מהו פלג המנחה כ' מתחלה פי' המנחה אליבא דרבנן דעלה קאי ר"י ואמר עד פלג המנחה והוא פשוט מאד. (לח"ש). ועי' בלח"מ פ"ג מה' תפלה הל"ב שכתב לדעת הר"מ דגם ר"י מודה דהתמיד קרב והולך עד הלילה מןהדין. אלא דס"ל דתפלת המנחה קבעו כנגד זמן הקרבה שהיו רגילין להקריב בכ"י. וזמן הקרבה בכ"י לא היה אלא עד פלג המנחה אע"פ שמן הדין יכול להקריב עד הערב מ"מ לא חיישינן להכי אלא לזמן הקרבה לבד הוא דחיישינן. וכ"ת ההקרבה לא היתה אלא בט' ומחצה. י"ל דהקטרת שהיו מקטירין אחר התמיד היה שעה ורביע לעסוקו. שנמצא שהיה כלה בי"א שעות חסר רביע. ותפלת המנחה כנגד הקטרת תקנוה. ודברי אלה מבוארים בד' התוס' כו' ע"ש: בא"ד

ושל מוספין כל היום רבי יהודה אומר עד שבע שעות ז): ב רבי נחוניה בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש וביציאתו תפלה קצרה ח) אמרו לו מה מקום ט) לתפלה זו. אמר להם בכניסתי אני מתפלל שלא תארע תקלה על ידי י) וביציאתי אני נותן הודיה על חלקי יא): ג רבן גמליאל אומר בכל יום מתפלל אדם שמונה עשרה יב). רבי יהושע אומר

מעין

ח"ג. רי"א עד שבע שעות. נד"ס ל"ג. ועיין תוי"ט: נחוניה. כד"נ נחוניא. א"ל מה מקום. בירושלמי א"ל תלמידיו מה טיבה של תפלה זו. תארע תקלה כד"פ יארע תקלה. ובמשנ"ג יארע דבר תקלה. בכל יום. במשנ"ג בכל יום ויום.

ר' עובדיה מברטנורה

כחובה: ושל מוספין כל היום. אם אחרה אחר שבע יצא אבל נקרא פושע וכן הלכה: ב מה מקום· כלומר מה טיבה: שלא תארע תקלה. שלא יבא מכשול על ידי כדמפרש בברייתא שלא אכשל בדבר הלכה וישמחו חבירי הרי רעה שתבא על ידי שאגרום להם שיענשו: אני נותן הודיה על חלקי. מודה על הטובה שחלק לי ששם חלקי מיושבי בית המדרש. ושתי תפלות הללו בכניסתו לבית המדרש וביציאתו חובה על כל איש ואיש לאמרן דהכי אמרינן בברייתא בכניסתו מה הוא אומר וביציאתו מהו אומר משמע דחובה למימרינהו:

מעין

תוספות יום טוב

כדמתרגמינן למנח יומא והן מנחה גדול' ומנחה קטנה שהזכירו חכמים עכ"ל]: כל היום. דתחלתה מיד אחר תמיד של שחר מה שאין כן מנחה דתחלתה קודם שש ומחלה כדתנן ר"פ פרק ה' דפסחים. ומ"מ משום דמנחה תדיר הקדימה מתניתין. ולשון הרר"י דזמן מוספין כל היום אלא שיש להקדים תפלת יוצר תחילה שהוא דבר יום ביומו וכו' ע"כ. ה"ק שתמיד של שחר שכנגדו היא התפלת יוצר קודם לקרבן מוסף לפי שהוא דבר יום ביומו ותדיר קודם לשאינו תדיר כמ"ש הר"ב בריש פרק י' דזבחים. ומ"ש הר"ב להלכה דנקרא פושע עיין במשנה ה' פרק ב' דמגילה: רבי יהודה אומר עד ז' שעות. בכ"א ל"ג [*וכן בסדר משנה דירושלמי ל"ג]. וכן העידו התוספות שבכל הספרים ישנים אינו במשנה ואע"פ שהוא בברייתא רבי לא שנאו במשנה דלא ס"ל כותיה [וכן במשנה ה' פרק ב' דמגילה סתם לה כת"ק] אבל בשל שחר ס"ל כותיה דבבחירתא (ר"ל בעדיות) תנן כותיה ובשל מנחה נמי קי"ל דעבד כמר עבד וכו': ב היה מתפלל וכו'. כתב הר"ב שהן חובה וכו'. דהכי אמרינן וכו'. מה הוא אומר. ולא אמרינן מה היה אומר כדי שיהיה סיפור למה שהיה אומר ר' נחוניא בן הקנה ואז יהיה רשות בידינו אבל אמר בכניסתו מה הוא אומר ר"ל כשיכנס לבהמ"ד מה חייב לומר. רמב"ם: שלא תארע תקלה על ידי. לשון הר"ב שלא אכשל בדבר הלכה וישמחו חבירי הרי רעה שתבא על ידי שאגרום להם שיענשו ע"כ. אבל הכשלון בדבר הלכה לא חשיב ליה רעה כיון שחביריו רבו עליו והרי הלכה כרבים ולא יבא מזה שום תקלה. אבל לשון רש"י הרי רעות שתים שיבואו על ידי שאגרום להם שיענשו ע"כ. וכשלון בדבר הלכה היא אחת מהשתים ולא הוצרך לזכרה בפירוש: ג י"ח. ואעפ"י שהן י"ט ברכת המינין ביבנה תקנוה לאחר זמן בימי ר"ג ואלו י"ח הם

שאנשי

מלאכת שלמה

וז"ל הרשב"א ז"ל בתשובותיו סי' רס"ט ומה שהקשית תפלת הערב אין לה קבע דבמקום א' פירשו שאין לה זמן קבוע שהרי אברים ופדרים קריבים כל הלילה ובמקום אחר פירשו אין לה קבע שאינה חובה אלא רשות דאי לא ליתני תפלת הערב כל הלילה זה אינו קשה בעיני כלל דמלשון אין לה קבע תרתי שמעינן מינה דמדאמר אין לה קבע משמע שאין לה זמן קבוע ומדאמר אין לה קבע ולא קאמר תפלת הערב כל הלילה משמע שלא עשאוה קבועה כלומר לעשותה חובה כתפלות הקבועות וכדאמרינן בעלמא תקנות קבועות שנו כאן ע"כ: ושל מוספין כל היום. והכי סתם לן תנא בפ"ב דמגילה והא דנקט גבי מוסף גרידא לשון רבים נלע"ד משום דזימנין דמתרמו תרי או תלתא מוספי בהדי הדדי: ר"י אומר עד ז' שעות. יש ספרים דלא גרסי ליה עי' בתוס' בפירקין דף כ"ח. וגם בירושלמי ליתיה וכן הרי"ף והרא"ש ז"ל לא כתבוהו וכבר דיבר בזה הח' השלם ה"ר מנחם עזריה נר"ו בסי' כ"ג דספרו וגם החכם ה"ר יהוסף אשכנזי ז"ל כתב שברוב הספרים ל"ג ליה: ב שלא יארע תקלה. עי' בגמ"ש ב"י בשם הר"י אבוהב ז"ל ונלע"ד שכפי אותו הדרך שפי' שם דה"ק יה"ר שלא אכשל בדבר הלכה כדי שימשך מזה שישמחו בי חבירי ועוד אני מתפלל ומבקש מלפניך שלא אומר על טמא טהור וכו' ר"ל אע"פ שישמחו חבירי בזה שאני אומר אם יש בו נפקותא לדינא מה לי ולשמחתם מאחר שאני והם טועין והם לא שמחו אלא מפני שחושבין שאני אומר דבר המכוון להלכה לכן אני חוזר ומתפלל שלא אומר על טהור טמא או בהפך ונ"ל זה נמי מתפרשא סיפא דולא יכשלו חבירי וכו' דו"ק:

העושה

יכין

ז) ר"ל עד סוף ז' שעות וקיי"ל דגם אח"כ יצא רק נקרא פושע: ח) נקט להך דינא הכא. משום שאחר גמר התפלה בביהכ"נ ראוי לילך לביהמ"ד [כא"ח קנ"ה] להכי אחר שהודיענו זמן התפלה. מיד הודיענו אח"כ דין הכניסה לבית המדרש (א): ט) ר"ל מה ענין: י) שלא יענשו חבירי כשישמחו בהכשלי בדין ח"ו. ובברייתא אמרי' שבגמר תפלתו אמר ולא יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם. ונ"ל דלהכי הקדים להתפלל שלא יענשו חבריו. דהמתפלל על חבירו הוא נענה תחלה [כב"ק דף צ"ב. א'] (ב): יא) ששם חלקי מיושבי בית המדרש וכו' והכי קי"ל [א"ח ק"י]: יב) דולמשיניס ביבנה תקנוה אחר שאמר רבן גמליאל מאמר זה:

תפארת ישראל

בועז

(א) אב"י ובחיבורי שמש ומגן באתרי המאמר דרבי לוי ב"ח ברכות (דף ס"ד א') היוצא מבהכ"נ ונכנס לביהמ"ד ועוסק בתורה זוכה ומקבל פני שכינה. שנאמר ילכו מחיל אל חיל וכו'. כי הראו לנו חז"ל. איך האיש הישראלי יכול להתעלה ולהתעופף במעוף אחד בלי הפסק מדריגה למדריגה. כי הביהכ"נ הוא ע"י התפלה מקום של התלהבות הלב והרגשות שבו להיות מקודשות לשמים. וביהמ"ד הוא מקום הלימוד והעיון להשלמת השכל ע"י קנין התורה. נמצא שהיוצא מביהכ"נ לביהמ"ד הוא עולה במעלות סולם המדריגה מן שלימות הלב לשלימות הראש והשכל. ובזה נכלל כל האדם והבינהו: (ב) ונ"ל דזה הכריח לרש"י לפרש דמ"ש הברייתא וישמחו בי חברי. דר"ל בכשלוני. ולא רצה לפרש שהתפלל שישמחו בו חביריו באמת (אב"י וכמ"ש

המהרש"א

תוספות אנשי שם

במשנה ושל מוספים. א"ה. מדלא הפסיק במחלוקת בין תפלת הערב לשל מוספין לכך לא נקט תפלת מוספין כי היכי דנקט בכולהו. וגם מדשותה לערב שזמנה כל הלילה וזאת כל היום לכך ערבינהו במלת ושל. כ"נ פשוט לכאורה וא"ל למה שנדחקו בזה בתוי"ע וכש"ל: תוי"ט ד"ה כל היום כו' דמנחה תדיר כו'. וגם בתפלת ערב שהיא בלילה נ"ל דהקדימה משום דתדירא. (ל"ז): ד"ה ר' יהודה אומר כו' דלא ס"ל כותיה כו'. פי' משום דבשחר כבר קי"ל כותיה ומש"ה לא שנאו רבי. ובהכי לא ליקשי לן שהרי בכל הש"ס שנה רבי גם דברי מי שאין הלכה כמותו ולעד"נ שיש לגרסה משום דהא לדידן זמן ז' שעות למצוה והמאחר נקרא פושע. (רמ"ז): ב מה מקום. שמעתי אומרים ששאלת מה מקום משום דקי"ל דהנכנס להתפלל יכנס שיעור ב' פתחים. ור"נ היה מתפלל אותה תפלה בכניסתו ולכן שאלוהו מה מקום. ובזה אני מוסיף לדייק דלא א"ל לתפלות אלו שהרי ב' תפלות הין. אלא לא היה קשה להם מן התפלה השנייה שמי שיוצא מבה"כ מותר לו להתפלל תחנונים. ובמ"ש נוכל לתת שייכות למה שמזכיר התנא ענין תפלת ר"נ בכאן דיותר היה נראה לשנותו בפ"ז. אלא דלפי הנראה תנייה שחשבו שהיתה תפלה ממש וסברו שהיה מתפלל מעין י"ח. (רמ"ז): בר"ב ד"ה שלא תארע כו' כדמפ' בברייתא כו'. א"ה משמע דגרס כגי' הרי"ף דל"ג בנוסח התפלה שלא יארע תקלה על ידי. ומ"ש במשנתינו שלא תארע אינו נוסח התפלה אלא תוכן ענין התפלה. ולפי גרסתינו בגמ' וכפי הנוסח שנדפס בהקדמת התוי"ט דג' בנוסח התפלה שלא יארע כו' יקשה מדוע לא התפלל גם על חביריו שלא יארע תקלה על ידיהם. כי מה שתי' בתפא"י הוא תמוה כי מה בכך שהוא יבין דבריהם על בוריים. וכ"ן הי"ל לבקש עליהם שיהיו דבריהם ברורים שגם אחרים לא יטעו להבין מדבריהם הפך כוונתם. ועוד הא עליהם ג"כ התפלל שלא יכשלו בדבר הלכה וא"כ לא יטעו להבין מדבריו הפך כוונתו ול"ל שוב להתפלל שלא יארע תקלה ע"י. אלא דאי העיקר כגי' הרי"ף והרא"ש וכ"ה בטוש"ע. והנראה עוד שגם דעת התוי"ט הוא כן ובטעות נדפס שם בנוסח וכנ"ל יהר"מ ה' או"א שלא אכשל כו' שהרי כתב התוי"ט שם בזה"ל ע"כ אני מעתיקם כלשונם בספר הרי"ף כו' הרי ברור שכיון לנוסחת הרי"ף ז"ל: ג י"ח. בגמ' הני י"ח כנגד מי א"ר הלל כנגד י"ח אזכרות שאמר דוד בהבו לה' בני אלים ר"י אמר כנגד י"ח אזכרות שבק"ש ריב"ל אמר כנגד י"ח

חוליות

ציונים

ושל מוספים. מיי' שם פ"ג הל"ה סמג שם טור שו"ע שם סימן רפ"ו סעיף א': ב ר' נחוניא. כח: מיי' פ"י מהל' ברכות הלכה כג כד סמג ע' כז טור שו"ע שם סי' ק"י ס"א: ג רג"א. כח:

תוספות חדשים

כו' לפי שהיא כנגד הקטרת איברים כו' וכ"כ רש"י שבת ט' ע"ב ד"ה למ"ד ע"ש ול"ע דבגמ' אמרו שהרי איברים ופדרים קרבים כל הלילה והוא טעם על הזמן ולא מפני מה היא רשות וכ"כ ר"י וז"ל ובודאי אינו נותן טעם למאי דאמר שהוא רשות שאין זה הטעם נופל בו כלל עכ"ל ע"ש:

ראשון לציון

[תוי"ט ד"ה] כל היום כו' מה שאין כן במנחה דתחלתה קודם שש ומחצה כו'. מלת קודם קצת שלא בדקדוק דהא בריש פ"ה דפסחים משמע דוקא משש ומחצה ולמעלה. וכבן מוטב אי גרסינן דתחלתה בשש ומחצה וכו'. ואולי כונת התוי"ט לפום קושטא דמלתא דמסיק הש"ס ביומא כ"ח: דלולי כותלי ב"ה דלא מכווני היה זמנו של תמיד של בין הערבים בתחלת שש ע"ש. והשתא בדקדוק כ' קודם שש ודו"ק: [מ"ב] מה מקום לתפלה זו דרך רמז אפשר לומר דקי"ל ברכות ו: דלעולם יתפלל אדם במקום קבוע שלו וזה שהיה מתפלל מיד בכניסתו שלא על מקום קביעתו להכי אמרו לו מה מקום כו' ובחבורי יסל"מ נתבאר עוד יותר:

חדושי מהרי"ח

[שם] ד"ה כל היום דתחילתה כו' דתחילתה קודם שש ומחצה כו' עכ"ל פי' דזמן הקודם הוא שש ומחצה אף שיש שם כמה זמנים וק"ל: שם ד"ה רי"א עד ז' שעות בנ"א ל"ג כו' דלא ס"ל כוותיה עכ"ל. ודאי יש הרבה מאד שאף שרבי לא ס"ל כוותיה אפ"ה שונה פלוגתא כמו שאמר במס' עדיות למה נזכרו דברי היחיד בין המרובים כו' אלא כאן דווקא הואיל ובהלכות תפילה ס"ל לרבי כוותיה והראיה שאמר בגמ' א"ל רב חסדא כו' התם אמר רב כהנא הלכתא כר"י הואיל ותני בבחירתא כוותיה הכא מאי א"כ סברתם הואיל ובהלכות תפלה של שחר נפסק כר"י אז הכל כר"י אפילו במנחה ובאמת בשביל זה אמר דעבד כמר עבד כו' ומהאי טעמא דלא שאל ר"ח אצל מוסף הלכתא מאי נראה ג"כ דלא היה הגי' במשנה בטוסף דעת ר"י וק"ל:

מעין שמונה עשרה יג). ר' עקיבא אומר אם שגורה תפלתו בפיו יד) יתפלל שמונה עשרה ואם לאו מעין י"ח טו): **ד** רבי אליעזר אומר העושה תפלתו קבע טז) אין תפלתו תחנונים יז) רבי יהושע אומר המהלך במקום סכנה מתפלל תפלה קצרה אומר הושע השם את עמך את שארית ישראל בכל פרשת העבור יח) יהיו צרכיהם לפניך יט) בא"י שומע תפלה כ):

היה

ח"נ. עקיבא. כל"ל עקיבה. תפלתו קבע. כנ"י וגל"י תפלת קבע. המהלך. במשנ"ג ההולך. תפלה קצרה אומר. במשנ"ג. ואומר. וגל"י מעין י"ח ואומר. ופי' תר"י. השם. כ"ה כנ"ס ונל"ק אבל כל"י וד"ו ובמשנ"ג ה' וכ"ס בכ"ב. תפלה. כל"י תפלה ותחנונים:

ג מעין שמונה עשרה. איכא דמפרשי בגמרא שאומר מכל ברכה וברכה מן האמצעיות בקוצר וחותם על כל אחת ואחת. ואיכא דאמרי הבינו ה' אלהינו לדעת דרכך שהיא ברכה אחת שיש בה מעין כל הברכות האמצעיות של שמונה עשרה וחותם ברוך אתה ה' שומע תפלה: שגורה בפיו. שהוא למוד ורגיל בה. והלכה כרבי עקיבא שמי שאין תפלתו שגורה בפיו או בשעת הדחק מתפלל אדם שלש ראשונות ושלש אחרונות והבינו באמצע שהיא מעין כל האמצעיות חוץ מימות הגשמים שאינו מתפלל הבינו מפני שצריך לומר שאלה בברכת השנים וחוץ ממוצאי שבתות וי"ט שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת: **ד** העושה תפלתו קבע. שתפלתו דומה עליו כמשאוי ולשון קבע שאומר חוק קבוע עלי להתפלל וצריך אני לצאת ממנה: מתפלל תפלה קצרה. ומה היא תפלה קצרה שאומר הושע ה' את עמך וגו': בכל פרשת העבור. אפי' בשעה שהם פורשים לעבירה יהיו צרכיהם גלוים לפניך לרחם עליהם: פרשת לשון פרישה. העבור של עבירה. ואין הלכה כרבי יהושע אלא התפלה שמתפללים במקום סכנה היא צרכי עמך מרובים וכו' ומתפלל אותה אדם כשהוא מהלך ואינו מתפלל לא ג' ראשונות ולא ג' אחרונות וכשיעבור מקום הסכנה ותתיישב דעתו צריך לחזור

שאנשי כנסת הגדולה תקנום: [*אם שגורה בפיו. פירש הר"ב שהוא למוד ורגיל בה ובסוף פרק דלקמן פי' סדורה בפי במרוצה ובערוך מסיים כמו תרגום נבלתם למאכל [נבלתא] משגרא למיכל. עוד שם בערוך פירוש אחר אם נרדפת התפלה בפיו מלשון שיגר אחריו (ברכות סג.)]: מעין שמונה עשרה. כתב הר"ב האמצעיות בקוצר כו' כגון אתה חונן אדם דעת בא"י חונן הדעת. סלח לנו אבינו בא"י חנון המרבה לסלוח וכן כולם חוץ משלש ראשונות ושלש אחרונות שלא יוסיף ולא יגרע בהם. רמב"ם: ואם לאו וכו'. מ"ש הר"ב בשעת הדחק. ומיהו אינו מקום סכנה דדיניה שנוי לקמן. ומ"ש חוץ מימות הגשמים וכו' שצריך לומר שאלה בברכת השנים וכו' בגמרא מתקיף לה מר זוטרא ונכללה וכו' ושני אתי לאטרודי ויטעה. ובהבדלה דלא שייך לאטרודי שהרי יאמרה בתחלת הבינו קאי בקושיא: **ד** קבע. במשנה י"ג פ"ב דאבות כתב הר"ב שני פירושים ופלוגתא דרבי אושעיא ורבנן הן (דף כט): הושע וכו' עד ישראל. מקרא מלא הוא בירמיה לא:

יחזור

מלאכת שלמה

ד העושה תפלתו קבע. בגמ' מאי קבע א"ר יעקב בר אידי א"ר אושעיא כל שתפלתו דומה עליו כמשאוי ורבנן אמרי כל שאינו אומרה בלשון תחנונים. וכתב ה"ר יונה בשם רבינו האי ז"ל דרבנן סברי שאע"פ שתפלתו דומה עליו כמשאוי ואינו מתפלל כמי שצריך הדבר אלא כמי שמתפלל מפני החיוב בלבד אפ"ה כיון שאומרה בנחת כמי שמבקש רחמים ע"ע הוא. ונראה דס"ל לרבנן שאע"פ שלא יתפלל כמי שדומה עליו כמשאוי אלא שמתפלל כמי שצריך לו הדבר ביותר אם אינו אומרה בלשון תחנונים אין תפלתו תפלה. ור' אושעיא ס"ל איפכא ולכתחלה בעינן לכ"ע תרווייהו בלשון תחנונים וגם שלא תדמה עליו כמשאוי וכתב הה' הר"ר יוסף אשכנזי ז"ל דר"א לעיל קאי ופליג אכולהו ואמר שאין לעשות קביעות לתפלה אם מתפלל י"ח או מעין י"ח העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים. ע"כ: תפלה קצרה. בהרבה ספרים טעו הסופרים וכתבו תפלה קצרה מעין שמונה עשרה ואינו כלום שאין זה מעין שמונה עשרה. ה"ר יונה ז"ל: ואומר הושע כו'. ר"א ור' יוסי ור"א בר' צדוק ואחרים פליגי בברייתא עליה וקיי"ל כאחרים דאמרי דתפלה קצרה היא צרכי עמך ישראל מרובין וכו'. וע"ש בגמ' בברייתא כי שם גרסינן שר' יהושע אומר תפלה קצרה היא שמע שועת עמך ישראל ועשה מהרה בקשתם בא"י ש"ת. ונראה דתרי תנאי אליבא דר' יהושע. ולפי מה שמצאתי בגמרא כתיבת יד בברייתא מזכיר ר' יוסי קודם ר' יהושע. וז"ל ר' יוסי אומר שמע תפלת עמך ישראל ועשה מהרה בקשתם בא"י ש"ת. בהא ניחא קצת דאפשר לומר דר' יהושע לדברי ר' יוסי קאמר לדידי תפלה קצרה היינו הושע ה' וכו' אלא לדידך דאמרת דתפלה קצרה שמע וכו' אודי לי מיהא דלימא שמע שועת מטעם דפי' רש"י ז"ל דשועה יותר מתפלה אלא דקשה קצת דהא ר' יהושע קדים טובא לר' יוסי דר' יהושע חבירו של ר"א ור"א רביה דר"ע ור"ע רביה דר' יוסי: העבור. מ"ש בפי' ר"ע ז"ל העבור של עבירה כ"ל דיש שום טעות ושמא צ"ל לשון עבירה. ומלבד מה שפי' בו ר"ע ז"ל מפרש עוד בגמ' שר"ל אפילו בשעה שאתה מתמלא עליהם עברה כאשה עוברה והכי משמע בכל ענייני פרישת העבור כגון שברה בעבורה עכ"ל של רש"י ז"ל כפי מה שהגיהו הרב בצלאל אשכנזי ז"ל. ונראה שר"ל בכל ענייני פרישת העבור כגון עוברה בעבורה. פי' שאתה פורש מהם בשנותיהם כאשר יפרד ויתפרש העובר בצאתו מרחם אמו. ופי' ה"ר יונה ז"ל ולשני הלשונות ר"ל בכל ענין שיעשו שיעברו עבירה או שתכעוס עליהם עשה בענין שלא יצטרכו לגוי אחר אלא תראה צרכם ותספיק להם מה שצריכין כענין שהיה נתפלל כ"ג ביוה"כ ולא יצטרכו עמך ישראל בפרנסה זה לזה ולא לעם אחר עכ"ל ז"ל. ופי' ה"ר שלמה סירילי"ו ז"ל דבירושלמי מפרש כל שאלות שלית לבור. ע"ש שעובר לפני התיבה עביד עובר לשון כמו מסור שהוא בלשון משנה פרשת לשון פירוש שמפרש ש"ל בשפתיו מה

שצריכין

תפארת ישראל

יכין

יג) ג' ראשונות וג' אחרונות והאמצעיות מקצר. י"א מכל ברכה רק הפתיחה והחתימה וי"א הבינו. שהיא ברכה א' כוללת כולן. וחותם שומע תפלה. וזה נוסחה. הבינו ה' אלהינו לדעת דרכיך. ומול את לבבינו ליראתך ותסלח לנו להיות גאולים. ורחקינו ממכאובינו. ודשנינו בנאות ארצך. ונפוצותינו מארבע תקבץ. והתועים על דעתך ישפטו ועל הרשעים תניף ידיך. וישמחו צדיקים בבנין עירך ובתיקון היכלך. ובצמיחת קרן לדוד עבדך ובעריכת נר לבן ישי משיחך טרם נקרא אתה תענה. בא"י שומע תפלה. וראוי להרגיל א"ע בה: יד) שא"צ להתיישב בנגון כל ברכה וברכה שלא יכשל בה: טו) וקי"ל [א"ח ק"י] בשעת הדחק כר"ע. ויתפללה מעומד. מיהו אינו מתפלל הבינו בחורף משום טל ומטר. וכ"כ במו"ש ויו"ט משום אתה חוננתנו: טז) כמשא. ר"ל שחוטפה. או שאינו אומרה בהכנעה. או שאינו מחדש בה דבר. או שאינו מתפללה בנץ החמה: יז) אין בה רוח חן אע"פ שיוצא יד"ח: יח) אפילו כשפורשין לעבירה: יט) לרחם עליהם ויוצא בזה יד"ח תפלת שמונה עשרה: כ) ולהכי מתפלל כן. משום דבשעת הסכנה שהוא בה אז עוונותיו נפקדין כדאמרי' [שבת ל"ב א'] נפל תורא חדד לסכינא. א"נ עוד דלהכי לא יאמר בפירוש. אפילו כשחוטאים תתן להם צרכיהם. דהרי האומר הקב"ה מוותר יוותרו מעיו. אלא ה"ק אפילו כשעברו במזיד

ופרשו

בועז

המהרש"א בח"א) דא"כ הו"ל להתפלל תחלה שישמח על חביריו כדי להתפלל על חביריו תחלה. אע"כ שמלת שלא שבתחלת התפלה קאי ג"כ על וישמחו בי חבירי. ור"ל שאל ישמחו בכשלוני. הרי שהתפלל תחלה על חביריו. אמנם כ"ז דלוקא בגופניות ראוי להתפלל תחלה על חבירו. אבל בכל רוחניות. זהו אהבת עצמו קדושה ורשאי אדם להקדים להתפלל על עצמו שלא יכשל בחטא ושיעשה מצות עשה יותר תחלה וקודם שיתפלל על חבירו בב' אלו. תדע וכי מצוה שמזדמנת לב' בכ"א. וכי ס"ד שמחמת אהבת חבירו שמחוייב. יניחנה שיעשה אותו חבירו ולא הוא. והרי כתיב וכפר בעדו ואח"כ בעד כל קהל ישראל. ותנן שניהן רצין ועולין בכבש (יומא רפ"ב). והרי אפילו בנו שחיובו על אביו אמרי' (קדושין כ"ט ב') מצוה דגופיה עדיף. וכ"ש בזה. דלא אמרינן

לאדם

ציונים

אם שגורה. מיי' פ"ב מהל' תפלה הל"ב סמג ע' י"ט טור שו"ע שם סעיף א': **ד** רבי אליעזר אומר. כח: תפלתו קבע. מיי' שם פ"ד הלט"ו סמג שם טור שו"ע שם סימן צח סעיף ב': תפלה קצרה. מיי' שם הל"יט סמג שם טוש"ע שם סימן קי ס"ג [ובאחרים נגמ']:

תוס' אנשי שם

חוליות שבשדרה. (ע"ח): **ג** בר"ב ד"ה מעין כו' ואית דאמרי כו'. משמע דלא פסיקא ליה להר"ב אי הלכתא כרב דקי"ל כוותיה באסורי. או כשמואל משום דשקלו וטרו אמוראי בתראי אליביה ולהכי מייתי תרווייהו והרמב"ם בפי' לא כתב אלא הפי' הראשון והיינו דרב. אבל בחבורו חזר בו ופסק כשמואל דאמר הבינו וכ"כ כל הפוסקים ז"ל. (ש"ל): בר"ב ד"ה העושה כו' דומה כו'. זוהי דעת ר' אושעיא בגמ' ורבנן אמרי כל שאינו אומרה בלשון תחנונים. ורבה ור"י אמרי כל שאינו יכול לחדש בה דבר. ור' זירא לא ניחא ליה בהא דרבה ור"י שאמר הנא יכיל לחדושי ומסתפינא דילמא מטרידנא. ואביי ב"א ור"ח ב"א אמרי כל שאינו מתפלל עם דמדומי חמה. ומסיק דלייטי עלה במערבא דילמא מטרפא ליה שעתא. נמצא דסברת ר"א וסברת רבנן לא איפריך מידי ולכן הר"מ בפ"ד פסק כתרווייהו. אבל בפי' כתב כפי' הר"ב וקי"ל טובא אמאי שבקו דרבנן ונקטו כיחידאה.(ש"ל): **ד** תחנונים. פי' לא תמצא חן לפני המקום. ומלת תחנונים היא כמ"ד רוח חן ותחנונים. א"נ שבכל רגע אנו צריכין להש"י ותייבין אנו להתחנן לפניו. והעושה תפלתו קבע מורה כאלו א"צ לבקש דרך תחנונים כעני מבקש. (רמ"ז): הושע השם. נ"ל הושע ה' וכ"ה במשנ"ג ועי' תי"ט פ"ג דיומא מ"ח ד"ה השם וכו' (לה"מ):

ה היה רוכב על החמור ירד. ואם אינו יכול לירד יחזיר את פניו. ואם אינו יכול להחזיר את פניו יכוין את לבו כנגד בית קדש הקדשים (כא): **ו** היה יושב בספינה או בקרון או באסדא (כב) יכוין את לבו כנגד בית קדש הקדשים (כג):

רבי

חי"נ. ירד. במשנ"ג ירד ויתפלל. את פניו. נד"נ נ"ג אם וכן נשמור. קדש הקדשים. נד"נ קדשי הקדשים וכ"ה נד"נ. היה יושב. במשנ"ג מהלך. או בקרון במשנ"ג נ"ג. בית קדש הקדשים. נד"נ נ"ג אלא בית. ובזה מיושב יותר דברי הלח"מ לדעת הר"מ ע"ש:

לחזור ולהתפלל תפלה כתקנה אם לא עברה עונתה: **ה** היה רוכב על החמור ירד. אין הלכה כסתם משנה זו אלא בין יש לו מי שיאחוז חמורו בין אין לו מי שיאחוז חמורו לא ירד מפני שאין דעתו מיושבת עליו כשהוא יורד: יחזיר את פניו. נגד ירושלים שנאמר (מלכים א ח) והתפללו אליך דרך ארצם: יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים. שנא' (שם) והתפללו *)אליך אל המקום: **ו** באסדא. עצים הרבה קשורים ומהודקים יחד ומשיטים אותם בנהר ובני אדם הולכים עליהם ובלשון מקרא (ד"ה ב ב) קרוין רפסודות:

אין

*) בדפוסים אחרונים הוגה והתפללו אל המקום הזה.

ה יחזיר את פניו. לשון הר"ב נגד ירושלים וכ"כ רש"י. וכתב הר"י ולא תימא כנגד ירושלים לחוד אלא כנגד ירושלים וכנגד בית המקדש וכנגד בית קדשי קדשים ע"כ. ורש"י נקט תחלת המכוון ותנא נקט קדשי קדשים שהוא תכלית המכוון. ומ"ש הר"ב שנאמר והתפללו אליך דרך ארצם. אגב ריהטא לא דק דה"ל למנקט והתפללו אליך דרך העיר. (מלכים א ח) והך קרא דדרך ארצם קאי להעומדים בח"ל והכי איתא בברייתא ומיהו פירש רש"י במתניתין נגד ירושלים משום דתנא בא"י קאי: **ו** היה יושב וכו'. ולא תנן יחזיר את פניו · דאפי' לעמוד אינו צריך אלא יושב ומתפלל כמ"ש הטור סימן צ"ד ופירש ב"י הטעם בקרון א"א שיעמוד מפני שמתנועע לכאן ולכאן והך טעמא שייך נמי בספינה ורש"י כתב לטעמא דספינה משום ביעתותא דמיא ע"כ: [*או באסדא. פי' הר"ב עצים הרבה קשורים וכו' וכן פירש בריש פ"ג דזבים והיה נ"ל לגרוס ברי"ש באסרא וכמו שראיתי כן בספר הרי"ף ויהיה מל' איסור וקישור אלא לפי שרש"י גם הוא כתב לפי' זה דהר"ב. וכתב עוד פירוש אחר שהוא לשון ותשם בסד רגלי (איוב יג) א"כ גירסא

שלו

מלאכת שלמה

שצריכין הצבור כמו ואת פרשת הכסף ע"כ: **ה** היה רוכב כו'. מאן דתני רוכב על החמור לא משתבש ומאן דתני רכוב על החמור לא משתבש וכדכתיבנא במתני' דלעיל גבי מסור וטחון. אלא שבספר המכלל סוף הטור הראשון דחלק הדקדוק עלה ו' ע"ב נראה שהיה גורס רכוב על החמור שכך כתב שם ובמשנה מצאנו רכוב ג"כ היה רכוב על החמור אבל במקרא לא מצאנו כ"א רוכב וכ"כ מפי' הרמב"ם ז"ל וכס' לשון למודים בבנין הקל במלת פעול מצאתי ג"כ כתוב כי מלת כי בך בטוח וכן מלת השכוני באהלים הם תארים כמו ברוך ועצום ויהיה בטוח כמו בוטח ושכון כמו שוכן וכן תמצא שנשתמשו רז"ל במשנה בשני המשקלים האלה התוארים והוא היה רכוב על החמור שהרצון בו היה רוכב ע"כ בקיצור והם דברים לקוחים מרד"ק ז"ל שם: בפי' ר"ע ז"ל אלא בין יש לו כו'. אמר המלקט כרבי דפליג בברייתא: **ו** בקרון. בכל הספרים נ"ג קרון ואפשר דדמי לחמור ולא לספינה ודו"ק. הר"ר יהוסף וה"ר אפרים אשכנזי ז"ל והר"מ די לונזאנו ז"ל גם בסכ"י ישן מצאתי פי' לה"ר יהונתן ז"ל וז"ל שם היה יושב בספינה או באסדא אחת מהן ספינה גדולה והאחת קטנה ודרך ספינה שרבים הולכים שם ועוד שהיא הולכת ברוב ואינו יכול לעכבה ולירד לפיכך יכוין את לבו כנגד בית קה"ק ע"כ. אבל הרמב"ם ז"ל אני רואה בפירושו דגרים ליה גם הר"ש סיריליי"ו ז"ל וגם בגמ' בברייתא משמע קצת דמדמי הקרון לספינה דקתני השכים לישב בקרון או בספינה מתפלל ולכשיגיע זמן ק"ש קורא וכן נראה מהטור: בסוף פי' ר"ע ז"ל קרוין רפסודות. אמר המלקט וקרויין ג"כ

דוכרות

תפארת ישראל

יכין

ופרשו מתורתך. תזכר לרביון המרובים שבעבורם חטאו. והכריעו א"ע לחטוא בעבור התאות הגופניות. כי יצר לב האדם רע מנעוריו וזה יקל קלת עונשם. ולא קיי"ל כן: כא) אחזרת פנים נמי קאי. וקי"ל [א"ח צ"ד] דא"צ לירד. ומתפלל אפילו מהלך ברגליו. ובאפשר לו יהפוך פניו ויעמוד באבות: כב) פלאם שמשיטין על המים: כג) וא"צ לעמוד משום ביעותותא

בועז

לאדם חטא. כדי שיזכה חבירך (שבת דף ד' א'). וה"ה נמי לענין התפלה להנצל מחטא רשאי להקדים התפלה שעל עצמו יותר משעל חבירו: (**אב"י** ועי' סוטה דף כ"ב א' גבי ההיא בתולה דשמע לה רבי יוחנן דאמר' יהר"מ שלא יכשלו בי בנ"א ולא התפללה בהיפוך שלא אכשל בבנ"א ואפשר כמ"ש מהרש"א שם דהיתה יודעת בנפשה לאוקטה). ואמנם נ"ל פי' התפלה היקרה זאת שהתפלל על ג' מכשולים שאפשר שיקרו בלימודו בביהמ"ד. **א**) בשיהיו דבריו בלתי ברורים רק כמלתא דמשתמע לתרי אפי. ועי"ז יטעו השומעים בכוונת הרב ויהיו נכשלים. וכעין שקרה לאנטיגנוס שתלמידיו צדוק ובייתוס טעו בשמעם דברי רבם הוו כעבדים המשמשים הרב שלא ע"מ לקבל פרס ותפנו הם שאין שכר ועונש בעה"ב. ואירע עי"ז תקלה גדולה שנתפרדו עי"ז ב' משפחות מישראל שיצאו למינות. על זה התפלל הכא שאל יארע לאחרים תקלה על ידי. ר"ל ע"י דבורי. אלא יהיה דעת שפתי ברור מללו. **ב**) מכשול שני גדול מהראשון אפשר שיקרה בשיטעה הוא עצמו בהדין. והשומעים יטעו גם הם ויסכימו לדבריו. על זה התפלל הכא ולא אכשל בדבר הלכה ח"ו. **ג**) כשלון השלישי שאפשר שיקרה בלמודו. כשיטעו שומעי דבריו בסברא. כי לא יכוונו הם להאמת ויחלקו עליו. כי לא יהיה סגנון דבריו מקובלים באזניהן ויארע עי"ז מחלוקת ביניהן. וכעין שקרה שקרעו ס"ת בחמתן (יבמות צ"ו ב') וכעין מחלוקת רבי אליעזר וחכמים בתנור עכנאי בהזהב. על זה התפלל הכא ואמר. וישמחו בי חבירי. וכר' אבא שהתפלל יהא רעוא דאימא מלתא דתתקבל (ביצה ל"ח. א'). ואחרי כן פי' ג' המכשולים הנ"ל שלא אומר בכל אחד לא די על טמא טהור. שיהיה מכשולים להקל בדבר החמור. אלא גם לא אכשל להחמיר בדבר הקל בשאומר על טהור טמא (וברי"ף ורא"ש הגירסא להיפך. וצריך לומר שפירושו לא זו אף זו) לא על מותר אסור ולא על אסור מותר (ולא אמר על פטור חייב ולא על חייב פטור דהרי אלו הג' הם כללות התורה כולה. משום דפטור וחיוב לא שייך רק בדין שצריך ב"ד ואחרי רבים להטות). ואח"כ התפלל בעד חביריו ולא יכשלו חבירי בדבר הלכה שיאמרו הם ואשמח בהם. שיהיו דברי אמת שיאמרו מקובלים באזני. ולא התפלל בעדם גם בעד המכשול הראשון. שלא אטעה להבין מדבריהם הפך מכוונתם. ואטעה בדין. כי זה כבר התפלל שלא יכשל בדבר הלכה. ודו"ק): (אב"י ובספרי פירשתי דברי תלמידי ר"נ בה"ק בשאלתם „מה מקום לתפלה זו". שכאלו ב' שאלות. **א**) דביהמ"ד הוא מקום העיון והשכל והוא לדרך החקירה והדרישה (קאלטער וועג דער פארשונג אונד רעפלעקציאן). לא מקום התפלה. שעיקרה בחום הלב והתלהבות הרגשותיו לאביו שבשמים. וזהו ששאלו על המקום. מה מקום: ב) שאלו על תכונת ותואר תפלה בעצמה. והנה ע"ר זוק"ל בירר די ביאור עומק כונת התפלה וממילא מתורצת שאלת המקום ודו"ק. אמנם גם התפלה שהתפלל אחר הלימוד לכאורה תמוה. דלמה לא הסתפק עצמו התנא האלהי הזה. להודות על חלקו בלבד. ולמה גינה לכאורה כמה מבני דורו. ולדעתי הקלושה אמר כן. משום דמי שיושב תמיד וגלמוד בביהמ"ד טמון בירכתי בית העיון הקדוש. אפשר בתוך זמן זה הכל הוא בחוצות ובשוק העולם מלא מרוצה ותנועה. והבנ"א הסוחרים והפועלים יוצאים דחופים ומבוהלים בדבר העסק החומרי. להשתדל בחריצות אחר רבוי הממון והקנינים. באמת הת"ח כזה המתבודד. כשיוצא מדלתי ביהמ"ד החוצה נראה בעיני עצמו. וכ"ש בעיני ב"ב וקרוביו ושארו זו אשתו. כעצל טמן ידו בצלחת. וכמתרפה במלאכת החיים. וע"כ צריך הת"ח לדבר בעצמו אל לבו דברים יורדים חדרי בטן ונופחים רוח חיים תוך פנימת נפשו. להרגיש גודל יקרותו וכנשר יגביה עוף על כל השואפים על עפר ארץ בהבלי הזמן. וע"כ השליך התנא האלהי הקדוש

דברי

ציונים

ה היה רוכב. כח: מיי' שם פ"ה הל"ב סמג שם טור שו"ע סימן צד סעיף ד' (דלא כמשנתינו): **ו** היה יושב. כח: מיי' שם הל"ג ועי' כ"מ:

ראשון לציון

[משנה ו] או באסדא. גירסת הערוך באסדה וכתב שם בשם הירושלמי היא אסדה היא רפסודה וע"ש גם בערך אסד והידוע שלא זכר התי"ט נראה דלא גרסינן באסרא ברי"ש:

תום' אנשי שם

ה תי"ט ד"ה יחזיר כו' אלא כנגד ירושלים כו'. פי' שיחזיר פניו נגד ירושלים ויכוין גם למקדש ולבית קה"ק. (מ"ע). והפרישה כתב ונ"ל דיחזיר פניו נגד א"י דוקא. דודאי המחשבה והכוון ראוי שתהיה נגד אבינו שבשמים לבדו ב"ה ולא לזולתו בשתוף. אך שאנו צריכין להתפלל דרך ארצנו לכן נחזיר פנינו לא"י אף שאין פנינו מכוון לירושלים וכ"ש לבהמ"ק ולק"ק. מלה"ד למי שעושין לו מטרה לחץ אם הוא קרוב למטרה מציירין לו נקודה קטנה ובאותה נקודה צריך לירות בחצו כיון שהוא סמוך למטרה. אבל הרחוק מהמטרה עושין לו עיגול גדול ובתוכו יורה. כך הקרוב לירושלים צריך לכוין להחזיר פניו לירושלים ממש. אבל אנו שמרוחקין ממנה מחזירין פנינו לא"י עכ"ל. א"כ במשנתינו תנן בהדיא ואם א"י להחזיר את פניו יכוין לבו כנגד בית קה"ק. אלמא דלאו לענין החזרת פנים לבד אלא גם לענין המחשבה והכוון שייך כנגד בית קה"ק. וא"כ ה"ה נגד ירושלים. ובג"ת הביא באמת מכאן ראיה להר"י. ונ"ל דהפרישה מפ' מ"ש במשנתינו לבית קה"ק כמ"ש הלח"מ בדעת הר"מ שכתב וז"ל המהלך בספינה יכוין את לבו כנגד השכינה ויתפלל ע"כ. והוא הדין שבמשנה הסמוכה ושם איתא כנגד בית קה"ק. ותי' בלח"מ דהר"מ מפ' כפי' המשנה שמ"ש כנגד בית קה"ק ר"ל שתהיה לו כוונה בתפלה ויראה לו כאלו עומד לפני בית קה"ק. וא"כ היינו מ"ש הר"מ יכוין לבו כנגד השכינה. ומיושב נמי הא דבברייתא בגמ' איתא הסומא ומי שא"י לכוין הרוחות יכוין לבו לאביו שבשמים. ולא נקט כנגד בית קה"ק כבמשנתינו וכל הפוסקים הביאוה. ולהנ"ל ניחא דמ"ש כאן כנגד בית קה"ק ומ"ש בברייתא לאביו שבשמים הכל א'. ודברי הר"ב מוכיחין כשטת הר"י וכפי שנאר בשו"ע דאינו לדעת הר"מ לא א"ש מ"ש כד"ה יכוין את לבו כו' שנא' והתפללו אל המקום הזה. דהא האי טעמא אחזרת פנים קאי אבל כוונת הלב לאביו שבשמים שהוא המכון כמ"ש יכוון את לבו כנגד בית ק"ק לשיטה זו יליף בברייתא מקרא דוהתפללו אל ה': **ו** בספינה. לא זו אף זו קתני לא מבעי ספינה שהיא קטנה ועל המים אלא אפי' בקרון שהיא ביבשה ואפי' באסדא דסתמא גדולה אבל טרוד בתנועת העצים הקשורים יחד. (רמ"ז)

בחבר

ז רבי אלעזר בן עזריה אומר אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר כד) וחכמים אומרים בחבר עיר ושלא בחבר עיר כה) רבי יהודה אומר משמו כל מקום שיש חבר עיר היחיד פטור מתפלת המוספין ט):

ח"נ. שיש חבר עיר היחיד. במשנ"נ שיש שם חבר עיר יחיד.

ז אין תפלת המוספים אלא בחבר עיר. בחבורת העיר כלומר בצבור ולא ביחיד: בחבר עיר ושלא בחבר עיר. בין בצבור בין ביחיד: רבי יהודה אומר משמו. של ר' אלעזר בן עזריה. ואיכא בין ת"ק לרבי יהודה יחיד הדר בעיר שאין שם עשרה לת"ק אליבא דר' אלעזר דאמר לא תקנוה אלא בחבר עיר יחיד זה פטור ולר"י אין יחיד פטור אלא כשהוא במקום עשרה שש"צ פוטרו. והלכה כחכמים:

שלו בדלי"ת אף לפי פירוש הראשון שכתב הר"ב]: ז אלא בחבר עיר. דסבירא ליה דכיון שאין בה אלא שבח שאין בה תחנונים כמו בי"ח וגם אין אנו מתפללים אותה כנגד תפלת תחנונים של חול כמו שמתפללים תפלת יוצר או תפלת מנחה די שהציבור בלבד יתפללו אותה. הר"ר יונה:

מלאכת שלמה

דוכרות וקריין בל' חכמים במקום אחר אנסדיא והוא ברפי"ב דנגעים לחדא גירסא: ז אלא בחבר עיר. דסבירא ליה דכיון שאין בה אלא שבח כו' די שהצבור בלבד יתפללו אבל היכא שאין הצבור מתפללין אותה סבירא ליה לר"א שחייב הוא להתפלל אותה והיינו דא"ר יהודה משמיה כל מקום שיש חבר עיר היחיד פטור דמשמע שאם אין שם חבר עיר חייב. ה"ר יונה ז"ל:

תפארת ישראל

יכין

שיפול ולא יהיה יכול לכוון יפה: כד) בצבור דמדליכא תחנונים אלא שבח. רק ברוב עם הדרת מלך: כה) ר"ל ביחיד. ומדלא קאמר בקיצור אפילו שלא בחבר עיר. קמ"ל דוקא בחבר עיר. יחיד חייב. אבל במקום שאין י'. יחיד פטור. משא"כ לר"י. כ"כ ע"ר אאמ"ו הגאון זצוק"ל. ול"נ נ"ל דה"ק אפילו בשיש חבר עיר אפילו הכי מותר להתפלל שלא בחבר עיר ולא נימא דביש חבר עיר מחויב להתפלל בצבור דברוב עם הדרת מלך (ג): כו) וקיי"ל [א"ח רפ"ו] כחכמים:

בועז

דברי גנות ובזיון כנגד השוגים והמבלים ימיהם בהבלות העולם העובר. תוך התודה שנתן לה' על חלקו. ועי' תענית (דף כ' ע"א) ותבין): (ג) אב"י לכאורה צריך עיון דברי קדשו של מרן זצוק"ל הכ"מ. ולמה לא נאמר כן באמת ביומא (דף כ"ה ב'. ודף ל"ג ב') להרגיש כל העזרה שנאמר אשר יחדו נמתיק סוד. והרי אפילו בדברים שאינם חיוב כלל כהוספת הדם ע"י כמה וכמה כהנים אע"פ שיש לחוש קצת שיקרש בנתיים (כפסחים פ"ה מ"ה) מהדרינן לעשות ברבוי משום ברוב עם הדרת מלך כזבחים (דף י"ד ב') ופסחים (דף ס"ד א') ואפילו רק לראות דבר מעשה קדושה. מצוה הוא לקיים ברוב עם כיומא (דף ע' ע"א) וכן אמרי' בברכות (דף נ"ג א') שלא יברך כל אחד על המוגמר אלא אחד מברך לכולם משום ברוב עם אע"פ דאין שם י'. ואע"פ שיש בו קצת ביטול תורה כברכות (דף נ"ג. א') וי"ד (סי' חנר סי"ד) ק"ץ בתפלה בי'. ועוד הרי אית בי' משום הן אל כביר לא ימאס. דאין הקב"ה מואס בתפלתן של רבים כברכות (ח' א') ועוד הרי צריך ליכנס לביהכ"נ. דאל"כ נקרא שכן רע. כגמרא שם. ואפשר דלרבינו לענין תפלת מוסף דאין בה תחנונים שאני. תדע דאל"כ למה אמר בעבודת כוכבים (דף ד' ב') דלהכי לא ליצלי יחיד צלותא דמוסף ר"ה ביומא קמא בתלת שעי קמייתא משום כיון דמפקיד דינא דלמא מעייני בעובדא. וזה הטעם לא שייך אלא בר"ה. תיפוק ליה משום דכל תפלה אפילו ביחיד צריך להתפלל בעידנא דמצלי ציבורא (כברכות דף ז' א') אע"כ תפלת מוסף באמת שאני. ומ"מ איננו נוח לי ויותר מסתבר דכונת רבינו על מה דהביא הטא"ח (סי' רפ"ו) בשם הרא"ש להתפלל מוסף יוה"כ ביחיד כדי להתפלל בזמנה. מיהא גם לדברי ע"ר אאזמ"ו זצוק"ל צריכים ביאור. דלפי מה שהביאם אאמ"ו זצוק"ל דלחכמים דוקא בח"ע היחיד חייב בתפלת המוספין. אבל במקום שאין י' היחיד פטור. א"כ קשיא הלכתא אהלכתא. דאנן קי"ל כחכמים ואפ"ה פסקינן דתפלת המוספין אפילו שלא בח"ע כא"ח (סי' רפ"ו ס"ב) כלומר אפילו אין י' בעיר כלל. ואפשר דהלך לו רבינו הזקן דרכו בקודש לפרש המשנה בפירוש מיוחד כנגד הפוסקים. אמנם עיינתי בספר כנסת ישראל של אאזמ"ו זצוק"ל שממנה העתיק ע"ר אאמ"ו זצוק"ל החידוש הנ"ל בשם אביו. וראיתי וז"ל „בחב"ע ושלא בחב"ע. בחבר עיר מיותר לומר דגם במקום שיש חב"ע חייב יחיד שלא בחב"ע. דלא כר"י" עכ"ל. ול"מ הייתי מפרש כוונתו הקדושה באופן זה דלפי מסקנת הגמרא ישנם כאן ג' דעות: א) דעת ת"ק אליבא דראב"י דאין תפלת המוספין אלא בחבר העיר. היינו ביו"ד. הא ביחיד דהיינו שלא ביו"ד. אין תפלת המוספין כלל. ולדיעה זו עכ"פ בחבר עיר היחיד פטור (תדע דלא הזכירה הגמ' זה הדין לנ"מ בין ת"ק לר"י). ב) דעת ר"י אליבא דראב"י. דאמר כל מקום שיש חבר עיר היחיד פטור מתפלת המוספין. דמשמע הא שלא בחבר היחיד חייב. ואין נ"מ בין ת"ק אליבא דראב"י לר"י אליבא דראב"י. אלא דלת"ק במקום שאין שם חבר העיר. היחיד פטור. ולר"י חייב. אבל שניהם מודים. דלראב"י בחבר עיר היחיד פטור. ג) דעת חכמים החולקים על ראב"י. דסברו דאף בחבר העיר היחיד חייב בתפלת המוספין. וסברו נ"כ דאף במקום שאין חבר היחיד חייב בתפלת המוספין. ודקדק אאזמ"ו זצוק"ל דמדלא אמרה המשנה בקיצור וחכ"א אפילו שלא בחבר העיר. ש"מ דגם במקום שיש חבר עיר חייב יחיד שלא בח"ע דלא כר"י. וכוונתו לדעתי כמ"ש. דלרבנן לעולם היחיד חייב בין במקום שיש חבר העיר בין במקום שאין ח"ע. ולהכי אי הוה נקטה המשנה בקיצור. וחכ"א אפילו שלא בחבר עיר הו"א דלת"ק בהא פליגי ראב"י וחכמים. דלראב"י באין חבר העיר יחיד פטור ולחכמים חייב. ואתא ר"י למימר דאין פלוגתא בזה בין ראב"י לחכמים. דאף ראב"י סבר דבאין חב"ע היחיד חייב מיהא אפילו חכמים מודים דבמקום שיש חב"ע היחיד פטור. להכי אמרה המשנה וחכ"א בחב"ע ושלא בחב"ע לאשמעינן דלת"ק הרבנן בתרתי פליגי על ראב"י חדא דסברי דאפילו בח"ע היחיד חייב. והב' דסברי דאפילו שלא בח"ע יש תפלת המוספין. ומלא דשייך לשון אפילו על כל נד בח"ע ושלא בח"ע. ולהכי לא הזכיר לשון אפילו כלל. והזכיר לשון דמשתמע לתרין אפי. א) דגם שלא בחבר איכא תפלת המוספין. ב) נכלל ג"כ בדבריו בחב"ע ושלא בח"ע. הכונה. דהיחיד. דנקרא שלא בחב"ע הוא חייב אפילו במעמד חב"ע. כלומר בצבור. כנ"ל לפרש דברי קדשו של אאזמ"ו זצוק"ל ולא אני מתיירא מקדושת מרן אאמ"ו זצוק"ל שפירשם בענין אחר:

הלכתא גבירתא כללא דפרק ד'

פרק ד משנה א תפלת השחר אחר ק"ש לכתחילה עד שליש היום. ובדיעבד עד חצות. תפלת המנחה מאחר חצות עד שעה ורביע זמניי קודם צאת הכוכבים. וי"א עד שקיעת החמה: [אב"י וכבר הבאתי בפנים בפירוש ע"ר זצוק"ל דברי רמ"א בשם ב"י בשם אה"מ ורשב"א. דבשעת הדחק יצא אם מתפלל מנחה עד הלילה דהיינו עד צאת הכוכבים. ובאמת צ"ע על דברי רבינו הרמ"א. דאני לא מצאתי בב"י ולא בחי' רשב"א ברכות. דמותר להתפלל עד צאת הכוכבים ומלבד דתר"י כתבו בפירוש איפכא. גם מרש"י שפי' במשנה עד הערב עד חשיכה. לכאורה לא משמע כן]. ורשאי לעשות כמי שירצה. רק לא פעם כן ופעם להיפך. [אב"י ועי' רא"ש ריש ברכות שמיקל גם בזה בשם ר"ת דלענין תפלה הקילו]. תפלת הערב כל הלילה. תפלת המוספין יזהר להתפלל קודם חצות דאם אח"כ נקרא פושע:

משנה ב אחר התפלה צריך לילך לבהמ"ד וקודם שיכנס יבקש מהקב"ה שיצליח בלימודו ולאחר שלמד יודה לה' על מה שלמד:

משנה ג בכל יום יתפלל תפלת י"ח. ובשעת הדחק סגי בשיתפלל ג' ראשונות וג' אחרונות ובאמצען הבינו (וא"א לאמרה בחורף ובמש"ק). או לומר בכל ברכה שבאמצעיות רק הפתיחה והחתימה:

משנה ד התוקף תפלת י"ח או אומרה בלי הכנעה. אינה מקובלת:

משנה ה אם א"א לעמוד ולהפך פניו למזרח בתפלת י"ח. יתפלל יושב רוכב ומהלך. ובאפשר לו יעמוד עכ"פ באבות. [אב"י וכשיושב על חבהמה והבהמה גם כן עומדת שרי]:

משנה ו יכוון בתפלתו כעומד בק"ק בין בדי ארון:

משנה ז תפלת המוסף חייב גם כשמתפלל ביחיד: [אב"י ואפילו בצבור כל יחיד ויחיד חייב להתפלל]:

◆

ציונים

ז ר' אלעזר בן עזריה. נ' וחכמים אומרים. טוש"ע שם סימן רפ"ו סעיף ג:

ראשון לציון

[משנה ז] אלא בחבר עיר. בערוך ערך חבר א' כתב בחבר עיר פירוש גדול העיר אשר יועדו אליו כל הזקנים שנאמר כל אלה חברו. פי' אחר לצור מקום שמתחברין בו בני העיר להתפלל בו כו' ועי' ישל"ת:

תוס' אנשי שם

ז בחבר עיר. כתב הרמ"ז דלפי א' שבערוך צריך לגרוס בחבר החי"ת בשוא פת"ח והבי"ת בפת"ח. מפני שהוא סמוך והוא על משקל זקן. א"נ הבי"ת בציר"י ע"כ: בר"ב ד"ה ר"א כו' ואיכא בין ת"ק כו'. וה"ה דאיכא בינייהו דלת"ק לא נתקן תפלת המוספין אלא בחבר עיר ואף אם אינו רוצה לצאת בתפלת ש"ץ כ"א להתפלל בעצמו אינו רשאי. ולר"י פטור כשהש"ץ מוציאו אבל רשאי להתפלל בעצמו אם רוצה שלא לצאת בתפלת ש"ץ. והא בהא תליא דכיון דס"ל לר"י דגם היחיד חייב בה במקום שאין צבור. ממילא במקום שיש צבור אינו אלא פטור אבל מותר להתפלל אם אינו רוצה לצאת בהש"ץ. (גל"ח):

פרק ה

א אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש א). חסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת ב) ומתפללים כדי שיכונו את לבם למקום ג). אפילו המלך ד) שואל בשלומו לא ישיבנו ה). ואפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק ו): **ב** מזכירין גבורות גשמים ז)

בתחיית

ת"ג. למקום. בירושלמי ל"ג ובמשנ"ג שיכונו לבם לאביהם שבשמים. גבורות. נ"ל ול"ס גבורת:

ר' עובדיה מברטנורה

פרק ה **אין** עומדין. מתוך כובד ראש. הכנעה ומורא דכתיב (תהלים ב) עבדו את ה' ביראה ועבודה זו תפלה היא: שוהים שעה אחת. במקום שבאו להתפלל: אפילו המלך שואל בשלומו. ודוקא מלך ישראל אבל מלך עובד כוכבים פוסק שלא יהרגנו: אפילו נחש כרוך על עקבו. דוקא נחש שרוב פעמים אינו נושך אבל עקרב או אפעה מן הדברים שודאי נושכים וממיתים פוסק: **ב** מזכירין גבורות גשמים. משיב הרוח שאינו לשון בקשה אלא לשון הזכרה ושבח. ומפני שהגשמים אחת מגבורותיו של הקב"ה דכתיב (איוב ה) עושה גדולות *)עד אין חקר הנותן מטר על פני ארץ משום הכי קרי להו גבורות גשמים: ושאלה. ותן טל ומטר

ל'

תוספות יום טוב

פרק ה **כובד** ראש. פירש הר"ב הכנעה. וכובד ראש דרך משל הוא. כלומר מפני שראשו הוא עיקר כל האברים וכשמכביד אותו עליו כל האברים נכנעים ויושב בהכנעה. הר"י: **שעה אחת**. כתב הר"י אעפ"י שבהרבה מקומות כשאומר שעה אינו ר"ל שעה דוקא אלא זמן מועט הכא אינו כן אלא שעה ממש ומוכח לה מגמ': **למקום**. פי' הר"י שתהיה כוונתם כולה ברוממות המקום בלבד. ואין הפירוש שיכוונו לאמירת התפלה. דאמאי קאמר למקום. לתפלה הל"ל עכ"ד. [*אבל במשנה שבירושלמי לא גרסינן למקום וא"כ יכול להיות הפירוש לאמירת התפלה]: **לא יפסיק**. בדבור דאילו הליכה לא מלינו בשום מקום שנקרא הפסק. כ"פ ר"י: **ב מזכירין**. עיין מ"ש ריש מסכת תענית: **גבורות גשמים**. כתב הר"ב דכתיב עושה גדולות **)עד אין חקר. והתם כתיב בורא קצות ארץ וגו' אין חקר (ישעיה מ)

וכתיב

מלאכת שלמה

פרק ה **א** כובד ראש. בברייתא בבלי וירושלמי פליגא אמתניתין דבעינן נמי מתוך דברי תורה ולהכי נוהגין לומר זמירות ואשרי קודם תפלה ובגמ' בברייתא נמי גרסינן אין עומדין להתפלל אלא מתוך הלכה פסוקה כגון הסיא דר' זירא דבנות ישראל החמירו וכו' וה"נ גרסינן תו בברייתא בגמ' אין עומדין להתפלל לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות ולא מתוך שחוק ולא מתוך שיחה ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך שמחה כגון דברי תנחומין של תורה כגון סמוך גאולה מצרים לתפלה או סמוך לתהלה לדוד שהוא שבח ותנחומין כגון רצון יראיו יעשה וכגון שומר ה' את כל אוהביו וכתבו תוס' ז"ל דכוותייהו קיי"ל: **שוהין שעה** כו'. כתב ה"ר יונה ז"ל ואע"פ כו' הכא אינו כן אלא שעה ממש דהכי אמרי' בגמ' היו שוהין שעה א' קודם תפלה ושעה אחת בתפלה ושעה א' לאחר תפלה ואלו התם כיון שכך היו שוהין בכל תפלה ותפלה תורתן ומלאכתן אימתי נעשין ומהדרינן מתוך שחסידים הן תורתן מתקיימת ומלאכתן מתברכת(ונלע"ד דמדלא קתני היו שוהין שעה א' קודם תפלה לרמוז לנו מ"ש בגמ' שהיו שוהין שעה א' קודם תפלה ושעה א' בתפלה וכו' וז"ש היו שוהין שעה א' ומתפללין ג"כ לכה"פ שעה א' הנזכרת דו"ק)כדי שיכוונו את לבם למקום כדי שיהי' לבם שלם בעבודת המקום ויבטלו מלבם תענוגי העוה"ז והנאותיהם כי כשיטהרו לבם מהבלי העוה"ז ויהיה בכוונתם רוממות ה' תהיה תפלתם רצויה ומקובלת לפני המקום ע"כ. ואמרי' בגמ' דהאי דהיו שוהין שעה א' וכו' אסמכוה אקרא דכתיב אשרי יושבי ביתך והדר עוד יהללוך סלה: ואפי' נחש כו'. פי' בס' לבוש תכלת סי' ק"ד סעיף ג' וז"ל ואפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק לדבר כגון לומר לאחר שיסירנה אבל לילך ממקומו לנענע רגליו כדי שיפול הנחש מרגליו מותר שאין זה הפסק ע"כ והוא לקוח מדברי ה"ר יונה ז"ל שאכתוב בסמוך. ובגמ' ובירושלמי דוקא נחש אבל עקרב פוסק לפי שהוא מועד להזיק יותר ולשון הירושלמי משום דמחיא בתר דמחיא. ובכ"מ שפוסק אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש ואם לאו חוזר לתחלת הברכה שפסק בה ואם פסק בג' ראשונות חוזר לראש ואם בג' אחרונות חוזר לרצה. ובירושלמי אפילו נחש אם היה בא כנגדו מתרחק לגד אחר פי' שהוא כעוס. וכתב עוד

ה"ר

תפארת ישראל

יכין

פ"ה (א) א) בהכנעה וכפיפות, וזם ממש מעט [א"ח צ"ג] : ב) בכ"מ שעה ל"ד. והכא דוקא: ג) ברוממות הקב"ה: ד) מלך ישראל דוקא: ה) ודיבור הוה הפסק. ולא הליכה במקום הצורך: ו) דוקא בליכא סכנה. וקיי"ל דבהפסיק בשתיקה. בשהה כדי לגמור כולה מרישא לסופה [כמגילה דף י"ח ב'] כל חד וחד כי אורחיה חוזר לראש. ואם לאו חוזר לתחלת ברכה שפסק בה. ובפסק בג' ראשונות או אחרונות. בכל גוונא חוזר לתחלתן [א"ח ק"ד] ובהפסיק בדיבור. אם בשוגג דינו כשתיקה. ואם במזיד. בכל גוונא ובכל מקום חוזר לראש [שם קי"ד] (ב): ז) מוריד הגשם ונקרא גבורת גשמים. ולא כח גשמים. דכל כח היינו באין דבר אחר המתגבר נגד הפעולה. משא"כ גבור היינו שהתגבר נגד דבר אחר שרצה להתגבר ולהתנגד נגד הפעולה. וכן הוא עם הגשמים שיורדין בגבורה נגד מדת הדין המקטרג דלפעמים עבדא נהמא כריס' לא שווי'. ואפ"ה רחמיו יכבשו כעסו מעל בני עולם. וכן כתיב נותן לחם לכל בשר. ר"ל אפילו מי שהוא רק חתיכת בשר בעלמא ואינו ראוי להקרא אדם. אפ"ה

הקב"ה

בועז

(א) אין עומדין אב"י לפי שצריך להתפלל בעמידה נקט לשון אין עומדין. ועוד דאין עמידה אלא תפלה כברכות (ד"ו ב' ודכ"ו ב') ונ"ל דמשום דתכלית השכל הוא שיתנועע תמיד וישוטט בדרישותיו ובעיוניו אל כל עבר ופנה. וכאשר הוא קבוע במחשבה אחת בלי שיכול להתפרד ממנה ח"ו הוא רל"ל חולי רע (פיקסע א'דע). והלב אדרבה תלישותו הוא. באם הוא משוטט בהרגשתו וחפצו ותאותו הנה והנה. ואין לו מדות קבועות. ותפלה באה ליתן לו עמידה וקביעות מקום. וקיבוץ הרגשותיו לנקודה אחת להכי נקראת תפלה עמידה: (ב) אב"י בספרי פרשתי המשנה בדרך אגדה. נאה ומתקבל. כי ידוע שכלי הבטה למרחוק הנקרא פערספעקטיף או טעלעסקאפ מורכב משני מיני זכוכית החתוכים כעין עגולים וקבועים זה לפנים מזה. האחד הוא

מלוטש

ציונים

א אין עומדין. ל: מיי' פ"ד מהל' תפלה הלכ"ו סמג ע' י"ט טור טו"ע או"ח סימן צג סעיף ב': **שוהין שעה**. מיי' שם סמג שם טור טו"ע שם סעיף א': **אפילו המלך**. מיי' שם פ"ו הל"ט סמג שם טור טו"ע שם סימן קד סעיף א' ואיתא בתוס' יומא יט: **ואפי' נחש**. זהו נראית דף כ"ד אלא שהוא מן התיקונים מיי' שם סמג שם טוש"ע שם סעיף ג': **ב מזכירין**. לג. תענית ב: מיי' שם פ"ב הלכ"ו סמג שם טור טו"ע שם סימן קי"ד סעיף א':

תוספות חדשים

משנה א [בר"ב ד"ה] **אפי'** המלך כו'. שלא יהרגנו עכ"ל. וכ"פ בש"ע ריש סי' ק"ד ואם אפשר לו לקצר יקצר ואם אפשר לו שיטה מן הדרך יטה ולא יפסיק בדבור עכ"ל הש"ע: (מהורש"ח זצ"ל)

ראשון לציון

[הר"ב ד"ה] מזכירין גבורות גשמים כו' דכתיב עושה גדולות עד אין חקר כו' בגליון הש"ס ריש תענית ב'. כתבתי דצ"ל שנאמר עושה גדולות ואין חקר ונפלאות עד אין מספר הנותן מטר וגו' (איוב ה' פסוק ט' וי') וכן מצאתי בח"א למהרש"א ע"ש. ודע דגם בתענית ט: צריך הגה"ה זו. ועמ"ש בתקוני כלי שרת בס"ד בברכות נח. הגדולה זו מעשה בראשית כו' וכן בפי' הר"ב ריש תענית כתב כפירוש הנכון:

חדושי מהרי"ח

[משנה ב] תוי"ט ד"ה **גבורת** גשמים כתב הר"ב כו' ודתקנו בתחית המתים כתב הר"י כו' עכ"ל. ואפשר עוד לומר משום שגשמים הוא מג' מפתחות שלא נמסרו לשליח וגם תחית המתים מג' הנ"ל לכן תקנו בהדדי וק"ל:

תוס' אנשי שם

פרק ה א אין עומדין הא דלא קיצר ותני אין מתפללין אלא בכובד ראש. נראה דר"ל דדוקא מקודם שעומד להתפלל או הוא שישב בכובד ראש עד שידבק מחשבתו ולבו לשמים. וכשהתחיל להתפלל ומכין למה שמוציא מפיו או א"צ כובד ראש אדרבא כתיב קרא אחרינא עבדו את ה' בשמחה בזכה לזה. (ש"ל): תוי"ט ד"ה **שעה** א' כו' שעה דוקא. אע"ג דבקרא לא נזכר שיעור שעה נראה דה"ט משום דכתיב אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך דמשמע כפי הזמן ששוהין כן מתפללין וכיון דבתפלה היו שוהין שעה כדאי' בברייתא ה"נ שוהין תחלה שעה. ונראה דר"ל שעה מן השוה שלא ישתנו לעולם דהתפלה שוה בכל הזמנים. ואיך אפשר לפרש חלק מי"ב ביום. שבקיץ הוא זמן מרובה ובחורף זמן מועט. ודלא כמו שהבין הא"ח בסי' צ"ג. (ש"ל): ד"ה **למקום** כו' ברוממות המקום. ר"ל הקב"ה שהוא מקומו של עולם ועי' תוי"ט פ"ב דאבות מ"ט: תוי"ט ד"ה **לא** יפסיק בדבור דאלו הליכה כו'. כבר פירשתי בא"ח סי' ק"ד דע"כ ר"ל הליכה גרידה אינה חשובה הפסק כשאינו שותק אלא מתפלל בדרך הליכתו להסיר הנחש מעל עקבו. דאפילו שתיקה לחודה בלי הליכה הוי הפסק. כ"ש עם ההליכה ע"ש. וגם מוכרח ממקומו במשנתינו מדפלגינהו בתרתי ולא כריך ותני אפילו המלך שואל בשלומו או נחש כרוך על עקבו לא יפסיק. אלא הא כדאיתא והא כדאיתא. דלשואל דרך להפסיק בדבור ולנחש שא"צ בדבור נקט הפסקה סתמא דכל הפסק במשמע. ולא עוד אלא שאני אומר מטעם זה יותר משמע לי שדברי הר"י הללו אינם מוכרחין כלל דפשטא דמתני' מוכח דא"צ לזוז ממקומו כלל. דודאי הליכה אפילו תימא דלא הוי הפסקה לענין הזרס מ"מ מפסיקו מכונתו ודאי ואהכי קפדינן בתפלה. וא"כ מהיכא פשיטא ליה הא מלתא דמאי מפסיק בהליכה מאחר שאין כאן אונס דאי בשיש סכנה ודאי דמפסיק אפילו בדבור ובכ"ד. וקצת יש להתגלגל בעדו דס"ל דכיון דאיכא ודאי טרדא בנחש כרוך על עקבו הכי עדיף להסיר הטרדא. ואי דומיא דרוכב על החמור שהתירו לו שלא לירד מחמת שירדו חז"ל לסוף דעתו של אדם מתוך שהוא בהול על ממונו א"א שיבור טרדתו ודאגתו ויפנה לבו לתפלתו. מ"מ יש לחלק דהתם שכיח היזיקא שיברח החמור והכא לא שכיח היזיקא לדעתם ז"ל דנחש לא הוי מועד להזיק (משא"כ בהזיק פ"א במעשה מועד מתחלתו. בספ"ק דקמא). ועוד דלא הו"ל למתני סרבותא דהליכה במאי דלא חשיבה הפסק דלאפילו אי הוי הפסק הרי אמרנו שמפסיק בכה"ג אם אונס הוא וכאן אונס גדול הוא שא"א ליישב דעתו ומחשבתו כ"ז שהנחש כרוך על עקבו. אבל ודאי הדין אמת בכה"ג היכא דטרוד מחמת נחש או כ"ד המטרידו ביותר עד שא"א לו לכוין כראוי שמותר להפסיק תפלתו ולהסיר הדבר המונעו מכוונתו. וגם לבי אומר לי דהך סיפא נמי ארישא קאי דחסידים הראשונים עושין כן. ולא שאני אומר שלא נשנית משנה זו אלא להם. דודאי מעיקר דינא לכ"ע נשנית. אלא דקמאי מסרי נפשייהו אקדושת השם ואכוונת התפלה וקבלת מ"ש. ולא היתה טרדה בעולם מפסקתם שלא מלאה מקום בלבם מרוב דבקותם בהש"י. משה"ה לדידהו ודכוותייהו הוי תיובתא כיון דליתא לטרדה גבייהו. אבל דורות האחרונים וכ"ש אנן יתמי דיתמי שא"א לנו לכוין כראוי אפילו בלא טרדה חזקה פרטית (כמ"ש בפוסקים שלכן אין אנו חוזרין להתפלל מפני מניעת הכוונה) כ"ש שא"א לנו לעקר מחשבתינו במקום שיש טרדות עצומות.ופשוט שי"ל בזה הכל לפי מה שהוא אדם ולפי מה שהיא הטרדא ולפי הענין שיוכל להסירה בקלות יותר יעשה.(ת"ש). וע' פ"מ בירושל' כאן שהוכיח מהירושל' דלא כדעת הר"י. וע' ביאור הגר"א בש"ע שם: **ב** תוי"ט ד"ה **גבורות** כו' והתם כתיב כו' פירש"י בין בגשמים בין בכה"ע כתיב בהו אין חקר מה בריאתו של עולם כתיב בה גבורה דכתיב מכין הרים כו' אף גשמים כמאן דכתיב בהו גבורה. ע"כ:

ושאלין

---

*) כ"ה בדק"ס אבל בד"ש ואין חקר וכ"ה בד"ע וכן הוא הנוסח עי' ברלנ"ע אלא שלא דק הר"ב לכתוב גלם וגו' אחר מלת חקר. **) בד"ס ואין חקר.

בתחיית המתים ח) . ושואלין הגשמים ט) בברכת השנים י) . והבדלה יא) בחונן הדעת יב) . ר' עקיבא אומר אומרה ברכה רביעית בפני עצמה יג) רבי אליעזר אומר בהודאה יד) : **ג** האומר על קן צפור יגיעו רחמיך טו) ועל טוב יזכר שמך טז) . מודים מודים יז) משתקין אותו יח) . העובר לפני
התיבה

ח"ג . ושואלין הגשמים . נ"ב ושאלה וכ"ה במשנ"ג וגל"נ ושואלין את הגשמים . בהודאה . נ"ב בהודייה :

ל' בקשה : בברכת השנים . מתוך שהן פרנסה קבעו שאלתן בברכת פרנסה : והבדלה . במוצאי שבת : בחונן הדעת . שהיא ברכה ראשונה של חול . ובירושלמי אמרו מפני מה תקנו הבדלה בחונן הדעת שאם אין דעה הבדלה מנין . וכן הלכה : **ג** על קן צפור יגיעו רחמיך . כמו שהגיעו רחמיך על צפור וגזרת לא תקח האם על הבנים כן חוס ורחם עלינו : משתקין אותו . שעושה *)מדותיו של הקב"ה רחמים והן אינן אלא גזרות מלך על עבדיו : ועל טוב יזכר שמך . משמע על טובתך נודה לך ועל הרעה לא נודה והרי אנו חייבין לברך על הרעה כשם שמברכין על הטובה : מודים מודים . דמיחזי כמקבל עליו שתי אלוהות ומפרש בירוש' הלא דתימא בצבור אבל ביחיד
תחנונים

*) כצ"ל מלותיו ובגמ' מדותיו ופרש"י מלותיו .

וכתיב מכין הרים בכחו נאזר בגבורה (תהלים סה) . גמ' ריש תענית. וכתבו התוס' ולא נקט כח גשמים או גדולות גשמים משום דגבורה איכא כח ואיכא גדולה . א"נ משום דהברכה מתחלת בגבורה : בתחיית המתים . דתניא ולעבדו בכל לבבכם (דברים יא) איזהו עבודה שבלב הוי אומר זו תפלה וכתיב בתריה ונתתי מטר ארצכם . גמרא פ"ק דתענית . ודתקנו בתחיית המתים כתב הר"י שכמו שתחיית המתים חיים לעולם כך ירידת גשמים חיים לעולם ע"כ . [*ומהירושלמי הוא] . והיינו כמי דאמרינן בגמרא ששקולה כתחיית המתים : **ברכה** רביעית . ולא יכללה בחונן הדעת והכי אמרינן בגמרא לעיל (דף כט.) דלרבי עקיבא תשסרי הויין : **בהודאה**. פירוש קודם שיחתום ברכת מודים וטעמו מפני שמודה לשם שזכה אותו להבין ולהבדיל בין קודש לחול . הר"ר יונה : **ג האומר** על קן צפור וכו' . ושנויה גם כן סוף מסכת מגילה . ונוסף שם בבא דויברכוך טובים ולא מצאתי בשום נוסח משנה דהכא . אך בסדר שבגמ' . וכן ברי"ף איתא נמי הכא : **על** קן צפור וכו' . פי' הר"ב כמו שהגיעו רחמיך וכו' כן חוס וכו' . כ"כ הרמב"ם וז"ל רש"י האומר בתפלתו וכו' וטעמייהו דוקא בתפלה שכשאומר בתפלה מחניע הדבר ולהכי משתקין אותו מה שאין כן דרך דרש או פשט וכן בגמ' ההוא דנחית וכו' ואמר וכו' כלומר שהיה יורד לפני התיבה : **משתקין**.
כתב

מלאכת שלמה

ה"ר יונה ז"ל ואע"פ שאין לו להפסיק ולדבר אפ"ה יכול ללכת כדי שתלכנו מעליו שלא מצינו הליכה שנקראת הפסקה בשום מקום ע"כ משמע מדבריו אע"פ שאינו בא כנגדו דאלת"ה מאי אתא לאשמעינן טפי מן הירושלמי . ואפשר שכשהוא בא כנגדו ס"ל דמפסיק אפילו בדבור והיינו שכתב בסוף לשונו ומיהו היכא דאיכא סכנה מפסיק בכל ענין ע"כ . וכתב הר"ש שירילי"ו ז"ל והא דתני נחש בהדי מלכות במדרש ילמדנו מפרש טעמא מה ראו חכמים להקיש כריכת נחש למלכות א"ר בן פזי קולה כנחש ילך מה נחש מלחש והורג אף מלכות רומי מלחשת והורגת ד"א מה הנחש הולך מעוקם אף מלכות רומי מעקמת דרכיה ע"כ : **ב** בתחית המתים . כתב הרא"ש ז"ל שלא קבעו חכמים מקום להזכירה בתוך הברכה אלא אמרו מזכירין גבורות גשמים בתחית המתים אלא שנהגו העולם לאמרה לפני מכלכל חיים לפי שהגשמים כלכלה ופרנסה אבל אם לא אמרה לפני מכלכל חיים בכל הברכה מקומה ע"כ : ברכה רביעית כו' . קודם חונן הדעת אומרה ברכה לעצמה וחותם בה המבדיל בין קודש לחול : ר"א אומר כו' . במס' נדה קאמר התם דר' חנינא בן גמליאל קאי בשיטתיה דר"א אבל משום אבותיו א"ר חנינא בן גמליאל התם דהבדלה בחונן הדעת : **ג** האומר יברכוך טובים ה"ז דרך המינות. יש ספרים דלא גרסי ליה הכא רק בסוף מס' מגילה בלבד אבל ה"ר יונה ז"ל גרים ליה וז"ל האומר יברכוך טובים וכו' י"מ שר"ל הטובים שבהם הצדיקים יברכו אותך אבל לא הרשעים וזהו דרך המינות שנראה שהצדיקים בלבד נבראו לכבוד ה' ולקלוסו ולא הרשעים וע"כ אינם חייבים לברכו ואינו כן שכל מה שברא הקב"ה לכבודו בראו וכולן חייבין לברכו . וי"מ טובים אותם שהשפעת להם טובה שאמרה תורה ואכלת ושבעת וברכת שהשבעים יש להם לברך ולא האחרים ע"כ . וגם בהרא"ש ז"ל איתיה וגם בפי' ה"ר יהונתן ז"ל כ"י איתיה וז"ל שאומר יברכוך טובים כלומר כטוב לב האדם באכילתו דהיינו כשהוא שבע כדכתיב ושבע לחם וגסיה טובים ה"ז דרך המינות שאומר קרא כתיב ואכלת ושבעת וברכת אבל לא בכזית וכביצה ומלוה לברך אפילו בכזית וכביצה ע"כ וכן פי' ג"כ שם בפרק בתרא דמגילה : על קן צפור כו' . עי' במ"ש ס"פ בתרא דקדושין ור"פ בתרא דחולין . ובירושלמי אית תנאי תנו עד קן צפור בדל"ת וטעמא דמשתקין כשאומר עד שנותן קצבה למדותיו של הקב"ה עד קן צפור הגיעו רחמיך ע"כ ולגירסתנו דגרסי' על בלמ"ד כבר פי' טעם א' ר"ע ז"ל ועוד איכא תו מאן דמפרש בגמ' מפני שמטיל קנאה במעשה בראשית לומר על אלה חס ולא על שאר בריותיו : מודים מודים כו' . וה"נ אמרינן בגמ' גבי ק"ש האומר שמע שמע משתקין אותו וה"מ כדאמר מילתא ותנייה אבל הקורא פסוק מק"ש

יכין תפארת ישראל בועז

הקב"ה נותן לו לחמו . כי לעולם חסדו אע"פ שאין האדם ראוי להטובה : ח) דתחה"מ וגשם דמו אהדדי . וקיי"ל [שם קי"ד] דאמרו בקיץ . אם לא סיים הברכה חוזר לראש הברכה ובסיים הברכה חוזר לראש התפלה. ובלא אמרו בחורף . אם נזכר קודם שהתחיל אתה קדוש אומרה שם . ובהתחיל אתה קדוש חוזר לראש התפלה . וקיי"ל כמי דבין במוסף א' של פסח . ובין במוסף שמיני עצרת. הקהל אומרים משיב הרוח : ט) ותן טל ומטר : י) ברך עלינו . דאע"ג דברך עלינו הוא תפלת פרנסה וזה אינו תלוי בגשם ברכה . דהרי אר"י נהירנא דהוו מזדבן ד' סאין בסלע ואפ"ה הוו נפיחין נפיחי כפן בטבריא . מדלית איסר [ב"ב דצ"א ב'] . אפ"ה שניהן צריכין מאד לאדם ודמיין אהדדי. וקיי"ל [א"ח קי"ד] באמרו בקיץ או לא אמרו בחורף . בנזכר קודם שעקר רגליו חוזר לברך עליו . ולאחר שעקר רגליו חוזר לראש התפלה . ובנזכר בחורף שלא אמרה . קודם שומע תפלה . כוללה שם : יא) אתה חוננתנו : יב) דאם אין דעת הבדלה מנין . והכי קיי"ל [א"ח רצ"ד ורצ"ח] ובאם שכחו אינו חוזר לראש . אבל אסור אפילו במלאכה קלה כהדלקת הנר [אבל טלטול הנר מותר] עד שיבדיל על הכוס . או עד שיאמר ברוך המבדיל בין קודש לחול . והא דהזכיר הכא ברכת השנים קודם הבדלה . היינו משום דלא בעי לאפסוקי בהבדלה דאית בה פלוגתא . בין כל הנך ההוספות שבברכות שמ"ע שהזכיר במשנה : יג) וחותם ברוך אתה ה' המבדיל בין קודש לחול ואחר כך יאמר אתה חונן [כס"מ כ"ט] : יד) קודש ועל כולם : טו) בשלוח הקן . כן תרחם עלינו . ובאמת לאו מצד רחמנות צוה כן הקב"ה . רק חוקה היא : טז) והרי מברכין עה"ר כשם שמברך על הטובה : יז) מחזי כב' רשויות : יח) ניהו ביחיד מותר (ג) .

מלטש באופן שעוביו מגביה עצמו למעלה לנקודה חדה הבולטת על כל השטח של הזכוכית (קאנפעקס) לקבץ קווי אור והשני מלוטש באופן שהוא שקוע ושקערורית ומתעמק לתוכו אל נקודה א' למטה מכל חלל שטח הזכוכית(קאנקאף) לפזר הקווי האור . וע"י השנים האלו נפעל הבטה היקרה למרחוק . וכן הוא באדם עומדין להתפלל ולהביט למעלה אל אבינו שבשמים . צריך להיות הראש והשכל שקוע למטה (קאנקאוו גלאז)והבטחון בלב מוגבה ונשא למעלה (קאנפעקס) וזה שאמרה המשנה לכוון את לבם למקום . נקודה מול נקודה . ואז ארובות השמים נפתחו ואנחנו רואים בעין פקיחא ה' יושב על כסא רם ונשא : (ג) ובקרבן עדה כ' . דמודים מודים אפילו ביחיד אסור . ולא ידענא מנ"ל . ואשכחנא טובא בתהלים ותנ"ך פסוקי פסוקי ותנא ליה . ומילי מילי ותני ליה
ואפילו

ציונים

ושואלין . מיי' שם הל"ו סמג שם טור שו"ע שם סי' קי"ז סעיף א' : בחונן הדעת . מיי' שם הל"ד יב סמג שם טור ושו"ע שם סי' רצד סעיף א' : ר"ע אומר . כט. נדה ח: : **ג** על קן צפור . לג : מגילה כה. מיי' שם פ"ט הל"ג סמג שם : מודים מודים . מיי' שם הל"ד סמג שם טור שו"ע שם סימן סא וסימן קכא סעיף ב' : העובר לפני התיבה . לד. מיי' שם פ"י הל"ג סמג שם טור שו"ע שם סימן קכ"ו סעיף ג' :

תוספות חדשים

[בר"ב ד"ה] מודים מודים וכו' . אבל ביחיד תחנונים הם וכו' . ובטור וש"ע סי' ס"א וסי' קכ"א לא פסקו כן עי' בב"י הטעם :
(ממוהרש"ח זצ"ל)

ראשון לציון

מ"ג [תוי"ט ד"ה] משתקי' כ' הר"ב כו' כלומר זו המצוה (וא"נ) כיוצא בה כו' אולי צ"ל וה"נ כיוצא בה :

תוס' אנשי שם

במשנה **ושואלין**. אדקאי אגשמים סיים מילי דגשמים. ועוד דבהבדלה צריך להאריך בפלוגת'. (סו"ע) : **והבדלה**. הול"ל ומבדילין כמו באינך אלא נראה דאי תנא הכי טוה משמע דאין שם הבדלה אחרת אלא זו שאומרים בתפלה להכי קתני והבדלה כלומר ההבדלה שי"ל נמי על הכוס אומרה ג"כ בתפלה בחונן הדעת. כדמסי' בש"ס דהמבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס. אבל מד' הר"ב נראה דגרס נמי ושאלה בברכת השנים וכ"ה הגי' בש"ס . ולפ"ז י"ל דמזכירין דרישא אכולהו קאי כלומר מזכירין שאלה כו' . אך רש"י ג' כגי' הספר . (ס"ל) : בר"ב ד"ה **בחונן** הדעת כו' ובירוש' כו'. לא ידענא ל"ל נבקש הירוש' כיון דה"נ מבואר בש"ס דילן הר"י מתוך שאחכמה קבעוה בברכת חכמה ופירש"י החכם יודע להבדיל בין קדש לחול ובין טמא לטהור . (ס"ל) : תוי"ט ד"ה **ברכה** רביעית כו' בגמ' דלעיל. לא ידענא למה הוצרך להרחיק ראייתו עד פ' דלעיל כיון דבסוגיין אמתני' אמרינן נמי הכי . (ס"ל) : במשנה **ר"א**. הא דמאחר ר"א לר"ע אע"ג דאיהו רביה. משום דר"ע דבריו קרובין יותר לדברי ת"ק לאומרה אלא ח"ה אבל ר"א מרחיק טובא בהודאה . ודע דבש"ס הוי בעי מימר נראין דברי ר"א בי"ט שחל במו"ש ומסיק רב יוסף דביו"ט נמי אומר בתוך ברכה רביעית ותודיענו כו'. (ס"ל) : **ג** בר"ב ד"ה על קן כו' כמו שהגיעו כו' נראה לפי זה מ"ש על ר"ל בגלל כמו והקרבתם על הלחם שפירש"י בגלל הלחם וכן רבים וה"פ שאומר בגלל הקן צפור מוכרח שיגיעו רחמיך אלינו . דכשם שחסת על קן הצפור כן וכ"ש הוא שתרחם עלינו שאנו עובדים אותך . וכזה מתוק לחיך אומרו יגיעו רחמיך דאי אקן צפור קאי הול"ל מגיעים רחמיך ול' הירוש' מוכח כמו שפי' דז"ל ר"י בש"ר סימון כקורא תגר על מדותיו של הקב"ה על קן צפור הגיעו רחמיך ועל אותו האיש לא הגיעו רחמיך . ע"כ . (ס"ל) : רש"י ד"ה **על** קן צפור כו' דרך דרש . וכן בעל טוב יזכר שמך לומר דרך דרש דעל הטוב נזכר שמו של הקב"ה ולא על הרע ס"ד . והרבה פסוקים דקדקו רז"ל על כלל זה שאין הקב"ה מזכיר שמו על הרע . (תו"ע) : ד"ה **משתקין** כו' כמ"ד אין טעם לשום מצוה . פי' דלא כר"ש דדריש טעמא דקרא . אבל אין זה נראה דלא אמרו דריש טעמיה דקרא או לא דריש אלא היכא דנפקא לן לענין דינא ועפס"ע דנ"מ . (ע"ח) : במשנה **מודים** הול"ל ומודים מודים בוי"ו כמ"ש ועל טוב וכו' אלא נראה דקתני הכי להפרידו מהנך דלעי' דאינהו אסירי לומר בתפלה בין ביחיד בין בצבור משא"כ
מודים

התיבה וטועה יעבר אחר תחתיו ולא יהא סרבן באותה שעה יט) מנין הוא מתחיל °מתחלת הברכה שטעה בה: ד העובר לפני התיבה לא יענה אחר הכהנים אמן כ) מפני הטירוף כא) ואם אין שם כהן אלא הוא לא ישא את כפיו כב). ואם הבטחתו שהוא נושא את כפיו וחוזר לתפלתו

רשאי

ח"ג. מנין. בד"נ מהיכן וכ"ה במשנ"ג. מתחלת הברכה. בד"נ ממקום שטעה זה. ובגמ' ל' הג"א כהונה ב"פ בד' ל"ג: (ושם ג"כ הגי' ממקום) ובד' לד. (ושם הגי' מתחלת הברכה). ובג"ם שגי' ממקום היא מוטעת. שטעה בה. במשנ"ג שטעה זה. אחר הכהנים אמן. במשנ"ג אמן אחר הכהנים וכ"ה בר"ב:

תחנונים הם: ולא יהא סרבן באותה שעה. כדרך שאר יורדים לפני התיבה שצריך לסרב פעם ראשונה אבל זה לא יסרב כשאומרים לו לך רד לפי שגנאי הוא שתהא התפלה מופסקת כל כך: ד לא יענה אמן אחר הכהנים. בסוף כל ברכה כמו ששאר הצבור עונים: מפני הטירוף. שלא תטרף דעתו ויטעה לפי שש"ץ הוא צריך להתחיל ברכה שניה ולהקרות להן מלה במלה ואם יענה אמן לא יוכל לכוין ולחזור לתפלתו מהר ולהתחיל הברכה שראוי שיתחיל: לא ישא את כפיו. שמא לא יוכל לכוין ולחזור לתפלתו להתחיל שים שלום שתהא דעתו מטורפת מאימתא דצבורא: ואם הבטחתו.

כלומר

כתב הר"ב שעושה מצותיו של הקב"ה רחמים וכו'. לשון הרמב"ם ואין הדבר כן שאילו היה מדרך רחמנות לא צוה לשחוט חיה או עוף כלל אבל היא מצוה מקובלת אין לה טעם ע"כ. כלומר זו המצוה וא"כ כיוצא בה. וז"ל בפ"ט מהלכות תפלה [שמטת] אלו גזירות וכו': אעפ"י שבספר המורה חלק ג' פרק מ"ח נראה שהוציא זו המשנה מהלכה ודאתיא כמ"ד אין טעם לשום מצוה. והר"ן פרק ד' דמגילה מ"ע כתב ואינן אלא גזירות כלומר שאינן רחמים במקום הזה שהרי התיר הכתוב שחיטתה ואכילתה אלא גזירות כלו' שאינן מטעם הזה של רחמים ואין אנו יודעין טעמן ע"כ. [*והרמב"ן בפי' החומש בפרשת תצא כתב שהטעם ללמד אותנו מדת רחמנות ושלא נתאכזר וכו']: ד ואם הבטחתו וכו'. כתבו הגהות מיימוני והטעם כדי שלא תתבטל נשיאת כפים אבל אם יש שם כהן אחר שישא את כפיו לא ישא שליח צבור את ידיו ואפי' אם הבטחתו וכו'. °וכ"כ הר"מ ע"כ: והלכך לא התירו בעובר לפני התיבה לענות אמן אפי' אם הבטחתו וכו' דסתמא תנן לא יענה וכו' דדוקא משום בטול נשיאות כפים התירו בסיפא באם הבטחתו. [°והנה בספרי בספר לחם חמודות בפרקין סעיף כ"ב כתבתי דמשום שהראו לי במדרש רבה פרשת כי תבא דלמדוע רבותינו שעונה אמן באם הבטחתו וכו' לכך חזרתי לומר דמתני' לרבותא דהפסק גדול כמו נשיאת כפים רשאי באם הבטחתו וכ"ש

מלאכת שלמה

וכופלו ה"ז מגונה אבל שתוקי לא משתקי' ליה וה"נ גבי מודים מודים האומר מודים אנחנו לך כולו פעמים ה"ז מגונה בלבד. וי"מ בהפך דאכפל הפסוק כולו או כל מודים משתקין ואכפל מלה לא משתקין: וטעה. פי' שאינו יכול לזכור סוף הברכה בשום ענין. ה"ר יהונתן ז"ל: מתחלת הברכה שטעה בה. כלומר אע"פ שלא טעה אלא בסוף צריך לחזור מתחלה שקריאת אותה הברכה כמאן דליתא דמיא. ובירושלמי מפרש דברכת יוצר אור אם טעה באופנים או מאופנים עד סוף הברכה א"צ לחזור אלא מלאל ברוך ואילך דמשם ואילך כתחלת ברכה אי' ה"ר יונה ז"ל ובטור או"ח סי' נ"ט מפרש שצריך לחזור מן הקדושה ואילך ופי' דבריו מהר"מ איסרלן בספר ש"ע דהיינו שמתחיל מקדושה ואילך ע"כ. וכתב בספר לבוש תכלת שם סי' נ"ט סעיף ה' וז"ל ואם טעה מקדושה ואילך אין השני צריך להתחיל אלא מקדושה ואילך דהיינו באופנים אם טעה באופנים ואם טעה משם ואילך מתחיל מלאל ברוך כו' אע"פ שבשאר ברכות שטועים בה צריך השני להתחיל מראש הברכה שטעה הראשון שאני הכא שהקדושה חשיבא כסוף הברכה וכן אם טעה או נשתתק באופנים וכן אם טעה אחר לאל ברוך הוי פסוק ברוך כבוד ה' ממקומו כסוף ברכה שהוא שייך לפסוק של קדושה ומתחיל מלאל ברוך כ"ל ע"כ. ויש גורסין מתחלת הברכה שטעה זה וכ"ה בגמ' וקאי אשליח צבור. ופי' רש"י ז"ל מתחלת הברכה שטעה זה. אם דלג א' מן הברכות ואמר אחרת ואינו יודע לשוב ולאחוז סדרו יתחיל העובר תחתיו אותה ברכה שדלג זה ואומר משם ולהלן ע"כ. ופי' ה"ר יונה ז"ל דהא דתנן יעבור אחר תחתיו זהו לפי שטעה אבל אין מסירין אותו מש"צ ע"כ. וכתב ב"י שם סי' קכ"ו דמשמע מדבריו שאם טעה בברכת המינים מסלקין אותו מש"צ. ואם טעה בכל הברכות כולם אמר רב בגמ' דאין מעלין אותו ופי' הרשב"א ז"ל דהיינו דוקא בשיודע לחזור למקומו שטעה הא לאו הכי מעבירין אחר תחתיו כדתנן הכא במתני' וכתב ב"י שם שכן דעת הרמב"ם והטור ז"ל אבל ה"ר יונה ז"ל כתב דמתניתין דקתני יעבור אחר תחתיו זהו לפי שטעה אבל בכאן אמר שאין מסלקין אותו מש"צ ע"כ. וכתב עוד הב"י שם. ודע שבש"ע מה' תפלה כתב הג"מ שאם ש"ץ כהן ועולה לדוכן לישא את כפיו צריך ליזהר שלא יעמוד אחר תחתיו להקרות ולומר שים שלום אלא מי שכוון לבו לכל התפלה עם הש"צ ולא שח בשעה שהיה ש"צ מתפלל ע"כ. ושם נלמוד דכי אמרינן שהעובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו ויתחיל מתחלת הברכה שטעה בה היינו כשכוון לכל התפלה עם הש"צ ולא שח בשעה שהיה ש"ץ מתפלל הא לאו הכי צריך להתחיל מתחלת התפלה. ומיהו י"ל דהתם שאני דאפשר לתקן מקודם שיחזיר ש"ץ התפלה שיהיה א"ש א' מיוחד שיכוין לכל התפלה עם ש"צ. ואפילו אם לא נמצא מי שכוון לכל התפלה יאמר הש"ץ עצמו שים שלום. אבל היכא דאתרמי שטעה ש"ץ אפילו אם לא נמצא מי שכוון לכל התפלה אינו מתחיל אלא מתחלת הברכה מפני טורח צבור וזה נראה יותר דאל"כ לא הוה משתמש חד מהפוסקים לומר דבר זה. עכ"ל ז"ל: ד העובר לפני התיבה. ואשכחן נמי ירד ר"י בן ברוקא לפני התיבה בפ' בתרא דר"ה דף ל"ב וגם בפירקין מעשה בתלמיד א' שירד לפני התיבה בפני ר"א וכן בכמה דוכתי ותוס' בפ' במה מדליקין דף ל"ב כתבו אומר ר"י דאשכחן נמי דקרי לתיבה ארון כדאמרינן תשעה וארון מצטרפין ע"כ: מפני הטירוף. תימה תיפוק ליה דמפסיק תפלה אם עונה אמן וי"ל מאחר שלא אמר האי טעמא ש"מ דעניית אמן לא חשיב הפסק מאחר שצורך תפלה הוא. תוס' ז"ל (וברמב"ם פי"ד מה' נ"כ כתב ומתחילין יברכך כו' דמשמע שמלת יברכך אינה מכלל הקריאה אבל כאן בפי' המשנה כתב ש"צ אומר יברכך ויענו הכהנים יברכך. אבל בפירושו למשנה שבנוסח ערבי שהיא אמתית יותר. דבריו שבפי' המשנה מכוונים עם דבריו שבחבורו. קיצור מב"י א"ח סי' קכ"ח): לא ישא את כפיו. נ"ע אם לא ישא את כפיו אם יאמר א' מן הקהל או"ח ברכנו או לא יאמרהו כלל: ואם הבטחתו. פי' הבטחתו מנהגו. הרמב"ם ז"ל:

רשאי

יכין — תפארת ישראל — בועז

כירושלמי: יט) אף שכל שא"צ שיתפלל לצבור ישרב קצת. הכא לא ישרב. מפני גנאי ההפסק: כ) בסוף כל פסוק: כא) שלא יתבלבל: כב) כתב ע"ר הגאון זצוק"ל. דמדל"ק אפילו אין שם וכו'. משמע כהגמ"י דגם במובטח. לא מהני כ"א באין שם כהן זולתו. וקתני אם במציעתא. משום מובטח דסיפא. מיהו בכ"כ הקילו במובטח כדי שלא תתבטל נ"כ. אבל לענין עניית אמן אף במובטח לא יענה. וי"ל דגם אמן דאצי לענות

ואפילו שמות הקדושים לצופים. וכמ"ש אל אלהים ה' דיבר. ע"כ דוקא בצבור אסור. אבל ביחיד דרך רצוי הוא. וכן משמע מסתימות הר"ב כאן. ודרך שיר אפילו בצבור מותר. וכהלל (בסוכה דף ל"ט) וכ' ה' ת' י' ה'. וכמו שהעירני י"ע הרב הגביר מהו' מיכל בערענד מהגובר נ"י. וכן בשירת הים רגילין לכפול ה' ימלוך לעולם ועד. ומה שאומרים בצבור קדוש קדוש קדוש ה' צבאות. נ"ע נמי דשרי מדהוא שירת המלאכים. מיהו יש לתמוה על מה שאומרים באל מלך יושב ה' ה' אל ארך אפים. ואפילו למ"ש הרא"ש בפ"ק דר"ה. שיש נוהגין שהחזן אומר ויקרא ה' והקהל עונין ה' אל רחום וחנון. עכ"פ הרי אומר ב' ה' א'. סמוכים. י"ל דזהו נמי דרך שיר. [אב"י ל"מ נ"ע דשא"ה דהקב"ה עצמו צוה לעשות כסדר הזה כר"ה (י"ז ב') וכמו שצוה להדליק אש בשבת בביהמ"ק. ושהכהנים ילבשו בגדי שרת דכלאים. ותגלחת תער במזיר מצורע והלוים. כנגעים (פי"ד מ"ד)]:

ולא יהא סרבן. מיי' שם וטו"ע שם וסימן נג סעיף יט: מתחלת הברכה. מיי' שם ה"ד סמג שם טור שו"ע שם סימן קי"ט סעיף ג' וסימן קכ"ו סעיף ב': ד העובר. שם: לא יענה. מיי' פי"ד מהל' נ"כ הל"ה סמג ע' כ טור שו"ע שם סימן קכ"ח סעיף יט: לא ישא. מיי' שם פט"ו הל"י טור שו"ע שם סעיף כ': ואם הבטחתו. סוטה לח:

תוספות חדשים

משנה ד

[תוי"ט ד"ה] ואם כו' שאין למדין הלכה ממדרש עכ"ל ואדק דפסק הלכה לא ילפינן דכיון דבש"ס אתפרש סמכינן אכללים אבל במידי דלא אתפרש בש"ס פשיטא דסמכי' אמדרשים ובכמה מקומות הראשונים מביאין ראיה מהמדרשי' וזה פשוט.(פר"ח):

ראשון לציון

[בא"ד]אע"פ שבס' המורה חלק ג' פ' מ"ח נראה שהוציא זה המשנה מהלכה כו'. ובזה יתיישב קושית התוס' במגילה כה. ד"ה מפני כו' על הקליר שיסד ביום ב' דפסח (אותו ואת בנו לא תשחטו) דמשמע שר"ל שהקב"ה חס על אותו ואת בנו והוא אינו אלא גזירה עכ"ל וכן יש ליישב תמיהת יונתן בן עוזיאל. ובמיני תרגימא הארכתי בס"ד ביישוב כל הסוגיא דברכות לג: וגם בגליון פי' המחזור כתבתי בס"ד יישוב נכון ועי' יפ"מ: [שם ד"ה] ואם הבטחתו כו' אך עתה שבתי וראיתי שהרי ברבות כו' מייתי למתני' כו' (דריב"ן) אמר בעל שניהם הוא אומר כו' נ"ל דר"י בן ברוקא אמר כו'.

חדושי מהרי"ח

[משנה ד]תוי"ט ד"ה ואם הבטחתו כו' כתבו הגמיי' כו' אך עתה שבתי וראיתי שאין כו' עכ"ל. ולא ידעתי למה שבשלמא אם היה המדרש סותר הגמרא. או היה הלכה כנס'. אבל כאן לפי מה שכתב סברתו דלרבותא נקט א"כ אין המדרש סותר הגמ' ולמה לא נסמוך על המדרש:

תוספות רע"ק

משנה ג [אות לד] מתחלת הברכה שטעה בה) ובג' ראשונות מתחיל מראש ובג' אחרונות מתחיל מרצה: [אות לה] ט"ד בתוי"ט ד"ה ואם הבטחתו וכו' וכ"כ הר"ם).

ודקדק

תוס' אנשי שם

מודים מודים דשרי ביחיד כמ"ש הר"ב. (ש"ל). וע' מה"פ כאן: ד תוי"ט ד"ה ואם הבטחתו כו' שאין למידין הלכה כו'. ע' רל"ג. וכ"ע הרמ"ז והביא מתוס'

פסחים

רשאי: **ה** המתפלל וטעה סימן רע לו. ואם שליח צבור הוא סימן רע לשולחיו. מפני ששלוחו של אדם כמותו. אמרו עליו על רבי חנינא בן דוסא כשהיה מתפלל על החולים ואומר זה חי וזה מת כג). אמרו לו מנין אתה יודע אמר להם אם שגורה כד) תפלתי בפי יודע אני שהוא כה) מקובל ואם לאו יודע אני שהוא מטורף:

ח"ג. אמרו עליו. נד"א נ"ב מלא עליו. כשהית. נפסג"א שהית. החולים. ואומר. נ"א החולה. היה אומר. חי וזה מת. נכי"י יחיה וזה ימות:

ר"ע מברטנורה

כלומר אם בטוח הוא שלא תהא דעתו מטורפת מאימת הצבור: **ה** אם שגורה תפלתי. סדורה בפי במרוצה ואיני נכשל בה: שהוא מטורף. שהחולה *)מטורף כמו אך טרוף טורף (בראשית מד). פי' אחר לשון טורפים לו תפלתו בפניו (בגמ' ה). כלומר התפלה שהתפלל עליו מטורפת וטרודה ממנו ואינה מקובלת:

תוספות יום טוב

וכ"ש לעניית אמן. אך עתה שבתי וראיתי °שאין למדין הלכה ממדרש רבות. שהרי ברכות פרשת בראשית סוף פרשה ח' מייתי למתניתין דסוף פרק ו' דיבמות דריב"ן אמר שעל שניהם הוא אומר פרו ורבו וקאמר עלה ר' ירמיה ורבי יצחק בר מריון בשם רבי חנינא דהלכה כותיה ואנן לא קי"ל הכי. וכן בירוש' פ"ב דפאה הלכה ו' רבי זעירא בשם שמואל אין למדין לא מן ההלכות ולא מן ההגדות ולא מן התוספתות אלא מן הגמ']: **ה** ששלוחו של אדם כמותו. וילפינן ליה מדכתיב (שמות יב) ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל דודאי לא היו שוחטין כל ישראל אלא ששלוחו של אדם כמותו. הר"י [*ועיין מ"ש ברפ"ב דקדושין]: שגורה. פירשתיו בפ' ד' משנה ג']: שהוא מטורף. מ"ש הר"ב לשון טורפים לו וכו' כלומר התפלה שהתפלל עליו טרופה ומטורדת ממנו. וזה לשון רש"י שהוא מטורף החולה לשון טורפין וכו' כלומר התפלה וכו' נראה שזה שכתב כלומר התפלה לא להסביר פי' המשנה אלא פי' דטורפים הסביר. [*ויותר נראה לי דבפירש"י חסר וכצ"ל שהוא מטורף החולה לשון אחר לשון טורפים וכו' וטעות כזה מצוי שידלג הסופר התיבות הדומות זו לזו כגון הכא שדלג מתיבת לשון לתיבת לשון]:

*) נ"א מה וכ"ה בפי' הר"ם.

מלאכת שלמה

רשאי. כדי שלא תתבטל נשיאת כפים וכתב בב"י שם דמתני' לא נקטא לגימר הקינה ע"י שיסיים אחר התפלה אלא במסיים הוא עצמו. אבל אה"נ שאם המקרא כוון בכל התפלה מתחלה ועד סוף הוא מסיים שים שלום ושפיר דמי לישא כפיו הש"ל אע"פ שאינו מובטח ע"כ ועי' מש"ל בסמוך: **ה** המתפלל וטעה כו'. היינו דוקא באבות ולא פליגי ליפני דגמ' אהדדי עי' בה"ר יונה ז"ל וה"נ בגמ' מוגהת המתפלל וטעה אהייא אמר רב ספרא משום חד דבי רבי באבות. איכא דמתני לה אברייתא למתפלל צריך שיכוין את לבו בכולן ואם אינו יכול לכוין את לבו בכולן יכוין את לבו באחת אהייא אמר רב ספרא משום חד דבי רבי באבות. ונלע"ד דמדלא קתני במתני' הטועה בתפלתו סימן רע לו ש"מ דמשמע להו לבעלי התלמוד דקאי אברכות ראשונות די"ח ומש"ה קא בעו אהייא כלומר ודאי ידענא דמתני' דקתני סימן רע לו אברכות ראשונות דוקא קאי מדלא קתני הטועה בתפלתו כדכתיבנא. מיהו הא קא מיבעי לן אי קאי אכולהו ג' ראשונות או דוקא אאחת וא"ת לאחת הי ניהי דדילמא ברכת תחית המתים או ברכת קדושת השם עדיפא. ותירץ המתרץ דלעולם לא קאי רק על ראשונה שבראשונות דהיינו ברכת אבות. ובגמ' בבבלי וירושלמי אריב"ל אם עשו שפתותיו של אדם תנובה יהא מבושר שנשמעה תפלתו מה טעם בורא ניב שפתים שלום שלום וגו'. (ובס' הפרפראות בפ' עקב בפסוק ואתפלל אל ה'. מה' וגו' עד ובזרועך הנטויה שהוא סוף התפלה כ"ח תיבות שמצא חן לפניו ושמע תפלתו והוו בורא ניב שפתים טב כתיב ע"כ) והוא ראיה למ"ש ר"ח בן דוסא אם שגורה וכו' שפי' רש"י ז"ל ותחנתי שגעת מלבי אל פי כל מה שאני רוצה להאריך: ואם שליח צבור הוא. הר"מ די לונזאנו ז"ל נקד שָׁלִיחַ הש"ן בשנ"א: שהוא מקובל. החולה מצא חן לפני ה'. מטורף. אינו מקובל. וכתב בתוי"ט על לשון רש"י ז"ל שזה שכתב כלומר התפלה כו' ע"ש ויפה הוא בעיני אבל מ"ש שגם ר"ע ז"ל בלשונו לזה כוון לא נהירא. ובס' הפרפראות בפ' קרח בפסוק ויפלו על פניהם השני כתב שם. ולא התפללו כמו למעלה שלא היתה שגורה בפיהם וע"כ אמר כי יצא הקצף כדאמר ר"ח בן דוסא כשהיה מתפלל על החולים אם אין תפלתי שגורה בפי אני יודע שהוא מטורף ע"כ. ופי' הרב הגדול ה"ר משה אלשיך ז"ל בס' תהלים שזה יאמר הפסוק יהיו לרצון וגו' ר"ל כאשר יהיו לרצון אמרי פי שהיא שגורה תפלתי והגיון לבי נכון לפניך אדע מאז כי ה' צורי וגואלי צורי להצילני מצרה שלא תבא אם שנקשה על כך וגואלי אם היא על מה שכבר עלי אם ע"ז אבקש ע"כ. וגם במזמור ע"א בפסוק פי יספר צדקתך וגו' פי' שר"ל שכאשר פי מאליו יספר צדקתך שתשגורה תפלתי בפי אז אנ"ל בעתות הידועות לתפלה שהן עת רצון כ"א כל היום בכל עת שיהיה היא תשועתך שיודע אני שהתפלה מקובלת והתשועה ודאית אך כאשר לא ידעתי ספורות שאין תפלתי שגורה בפי שמסתתם פי שלא אדע מה אומר שזהו כי לא ידעתי ספורות אז אני יודע כי אבא בגבורות וכו' שהוא שאני בא בשתי גבורות של אדנות ושל אלהים שהם שתי בחינות דין עליונות מתוחין על הדבר וע"כ אין תפלתי שגורה בפי. והנה אין זה רק כאשר לצדקך לבדך שהוא בהתפללי ביחיד שאזכיר לצדקך כו' ולא לצדקת י"ג מדותיך הבלתי נאמרים רק בעשרה שברית כרותה שלא ישובו ריקם עכ"ל ז"ל. וגם בסוף מזמור ק"ד בפסוק יערב עליו שיחי דרש שר"ל שמאשר יערב עליו שיחי שניכר שתשגורה בפי ראיה שאנכי אשמח בה' שיקובל שיחי. ע"כ:

תפארת ישראל

יכין

במובטח. וכן כ"ל מלך כ"ש: כג) ולא אמר זה יחיה וזה ימות שלא לפתוח פיו לשטן אלא אמר זה מת בדרך שאלה. א"נ כ"ל דאמר ל"ד. אלא חשב. כמו ויאמר המן בלבו. והבינו מתוך תנועותיו שחולה מטורף הוא: כד) שוטפה וסדורה: כה) החולה:

דהנה שהוא בלשון זכר דקאי על כוונת הענין וס"ק שדבר אותה תפלה או ענין אותה תפלה מקובל. (רמ"ז): הר"ם ד"ה שהוא מטורף. מ"ש הרב כו' לפי הלשון שלפנינו אינו מיושב לשון מ"ש דסו"ל כתב הר"ב כיון שעל דברי הר"ב אינו מפרש כלום אבל בד"ס כלשון נראה שזה שכתבו כו' אלא פי' דטורפים אסברו דבמשנה ספי' שהחולה מטורף ע"כ. מבואר שע"ש לשון רש"י רצה לפרש גם דברי הר"ב כן דגם לפי' האחר של הר"ב הפי' במשנה שהחולה מטורף אלא שטורפים שבגמ' הפי' שהתפלה טרודה מהחולה ומטורף שבמשנה הפי' שהחולה טרוד מהתפלה. אבל במהדורא בתרא שנראה לו יותר לומר שע"ס יש ברש"י ושגם לרש"י לפי' האחר גם במשנה מטורף לא קאי על החולה אלא על התפלה או על הענין כמ"ש הרמ"ז תיקן גם את הלשון של הסק"ד שיהיה מושב על רש"י לחוד ולא על הר"ב ושכח לתקן גם את לשון מ"ש שכתב בתחלת הדבור ודבור.

ציונים

ה המתפלל. נה:

ראשון לציון

[בסה"ד] אין למדין כו' ולא מן התוספתות אלא מן הגמ'. בחבורי יסל"מ הארכתי לברר דאין כלל זה נמסר אלא שכי דמליט בש"ס דילן היפך או שיצא מן הכלל שמקובל לנו דהלכתא כפלוני נגד פלוני וכן בענין דהכא דמפסיק הש"ץ להקרות יברכך וכן כל מלה ומלה לכהנים. אין לנו ראיה לזה אלא מן המדרש שהביאו תוס' ברכות לד: ד"ה לא יענה כו' דיש במדרש אמור לכם מלמד שהש"צ צבור אומר להם על כל דבר ודבור כו' (ומה שגרסם ברש"י שם כדאמר בסוטה ד' ל"ט טעות נזדמן וצ"ל כדאמר במדרש כי בגמ' ליתא): משנה ה [תוי"ט ד"ה] ששלוחו של אדם כו'. ויותר נראה לי דבפירש"י חסר וכצ"ל שהוא מטורף כו'. ובש"ס דפוס ס"ס דמיין שלפני מצאם בכי שהוא מטורף החולה לשון אחר טורפין תפלתו בפניו. כלומר התפלה שהתפלל עליו:

תוספות רע"ק

ודקדק כן מדקתני ואם אין שם כהן אלא הוא ולא קתני ואפילו אם וכו' אע"כ דנקט כן משום סיפא ואם הבטחתו וכו' דמיירי רק בכה"ג דאין שם כהן אלא הוא: [אות לו] שם בא"ד שאין למדין הל' ממדרש רבות) הפר"ח בס' מים חיים השיג ע"ז דהך כללא הוא רק לענין פסק הלכה כדברי מי היכא דלא מפרש בש"ס הלכתא אבל דינא דלא אתפריש בש"ס מצינו כמה פעמים דלמדין ממדרשות:

תוס' אנשי שם

שבתים ק"ה ד"ה וכ"מ שלמדו שאין לחלק בין מנחה למעריב בשבת מטעם הנזכר במדרש וכמה דינים למדו הפוסקים ממדרש שוחר: **ה** בר"ב ד"ה שהוא מטורף כו' מטורפת. ומתני'

הלכתא גבירתא כללא דפרק ה'

פרק ה משנה א המתפלל י"ח יעמוד בהכנעה ובכפיפת ראש קצת. ויחשוב מקודם בשפלות עצמו וברוממות ה'. ולא יפסיק בדיבור רק במקום סכנה. ובשמעו קדושה ישתוק ויכוין לשמוע עד כבוד ה' ממקומו. ואם הפסיק בשתיקה לדבר הוא אם שהה כדי לגמור כל השמונה עשרה מתחלתה לסופה. חוזר לראש התפלה. ואם שהה בכדי לגמור הברכה חוזר לראש הברכה. ובהפסיק בדיבור אם בשוגג דינו כבשתיקה. ואם במזיד בכל גוונא ובכל מקום חוזר לראש התפלה. מידו בג' ראשונות וג' אחרונות אפילו הפסיק בשתיקה בכדי לסיים אותה ברכה חוזר לראש:

משנה ב בחורף אומר משיב הרוח באתה גבור. ובשכחו ונזכר קודם שהתחיל אתה קדוש אומרה שם. ובהתחיל אתה קדוש חוזר לראש. ובאמרו בקיץ בלא סיים הברכה. חוזר לאתה גבור. ובסיים הברכה חוזר לראש. ובחורף אומר ותן טל ומטר בברך עלינו ובלא אמרו בחורף או אמרו בקיץ אם קודם שסיים תפלתו חוזר לברך עלינו. ואם כבר עקר תלוי בסוף התפלה חוזר לראש. ואם נזכר בחורף קודם שהתחיל רצה כוללו בשומע תפלה. או גם אחר שסיים שומע תפלה. במוצאי שבת אומר אתה חוננתנו באתה חונן ובלא אמרו כוללו בשומע תפלה ובשכחו גם שם אינו חוזר רק אסור במלאכה דאורייתא קודם שיבדיל:

משנה ג אסור להכפיל שום פסוק בצבור רק בדרך שיר כבהלל שרי. מי שאומרים לו שיעבור לפני התיבה יסרב קצת. רק בהוכרח העומד שם לעבור מתיבה יחזור מי שירצה לעבור לפני התיבה מפני כבוד הצבור. ויתחיל בתחלת הברכה שהפסיק הקודם:

משנה ד העובר לפני התיבה לא יענה אמן אחר ברכת הכהנים. ואם הוא כהן לא ישא כפיו רק במובטח שלא יטעה. אבל לא יעלה לדוכן רק יהפוך פניו לצבור וישא כפיו. ואף על גב דאין הילוך הפסק. עכ"פ הרי אפשר בלא"ה:

משנה ה המתפלל וטעה סימן לו שלא ישמע תפלתו. אפילו ש"ץ כשמתפלל לפני התיבה. אף על גב דכתיב הן אל כביר לא ימאס:

פרק ו ביצד מלה מורכבת משלש מלות כאי זה צד על איזה ענין וכו'. הרמב"ם. ובחנם הגיה הח"ש בריש פרק הזהב ובפרק איזהו נשך ששנוי שם כאיזה צד שכן דרך בעל הלשון ברצותו מרחיב וברצותו מקצר: **ביצד מברכין**. דסברא שמברכין כדי שלא יהנה מעולם הזה בלא ברכה. תוס'. והר"י כתב דקאי אדתנן בפרק קמא לחתום ושלא לחתום: אלא שקודם לזה הוצרך ללמוד ולפרש כל דיני ק"ש וברכותיה והתפלה: **האילן**. עיין במשנה דלקמן בפי' הר"ב: **בורא פרי העץ**. הניח תחלת כל ברכה מפני שהוא דבר משתתף בכל הברכות ר"ל ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם. הרמב"ם. ועיין רפ"ט בפי' הר"ב: **היין**. פי' הר"ב שמתוך חשיבותו וכו'. דכתיב (תהלים קד) ויין ישמח לבב אנוש ועוד אי שתי פורתא סעיד נמי. ובפת משום דכתיב (שם) ולחם לבב אנוש יסעד. גמ':

יצא

פרק ו א ביצד א) מברכין על הפירות. על פירות האילן ב) אומר בורא פרי העץ. חוץ מן היין ג). שעל היין אומר בורא פרי הגפן ד). ועל פירות הארץ אומר בורא פרי האדמה חוץ מן הפת שעל הפת הוא אומר °המוציא לחם מן הארץ

ח"ג. אומר. נמשנ"ב הוא אומר. וכן בכל המשנה:

ר"ע מברטנורה

פרק ו ביצד מברכין. חוץ מן היין. שמתוך חשיבותו

קבעו

מלאכת שלמה

פרק ו א ביצד מברכין. לא שייך להקשות תנא היכא קאי דקתני כיצד כדפריך בריש מכילתין משום דהכא סברא הוא לברך כדמסיק בגמ' דאסור ליהנות מן העוה"ז בלא ברכה. א"נ י"ל דקאי אמתני' דמי שמתו דקתני בעל קרי מברך לאחריו ואינו מברך לפניו וה"נ שייך הכא לברך על כל דבר ודבר. ע"כ קאמר הכא כיצד מברכין. תוס' ז"ל. אבל רבינו יונה ז"ל תירץ בגוונא אחרינא וז"ל כיצד מברכין וכו' דרך התלמוד לדקדק בלשון כיצד לאיזה דבר חוזר כי זאת אינו נופל אלא על דבר שהוזכר מתחלה. והכא חוזר למאי דאמרי' בפ"ק שלא לחתום אינו רשאי לחתום וקאמר עלה בגמ' כנגדן ברכת המצות והפירות ואחר שפי' ענין שאר הברכות של ק"ש ותפלה שואל עכשיו בברכת הפירות שאינו יכול לחתום בה בברכה איזהו טופס שלה ע"כ. וכן פי' ה"ר יונתן ז"ל. וראיתי להעתיק הנה כל פי' הר"ש שירילי"ו ז"ל. כיון דתנא כיצד מברכין משמע דכבר שנה חייב אדם לברך על הפירות ונראה דאקרא קאי דמחייב לברך אשבעת המינין. דכתיב ארץ חטה ושעורה וגו' ובתרייהו כתיב ואכלת ושבעת וברכת וכיון דמברך לאחריהן כ"ש דמברך לפניהם דכשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כ"ש וכיון דגלי בהו רחמנא דמחייב ה"ה באחריני. ועוד נראה נכון דהיינו דקא בעי בגמ' מנה"מ ומתרץ דקאי אקרא דקדש הלולים מלמד שטעונין ברכה פירות האילן מכי שריין באכילה לפניהם ולאחריהם. חוץ מן היין. דמתוך חשיבותו קבעו לו ברכה לעצמו שמזכיר בברכה שם האילן שנתן הפרי בהדיא מה שאין בשאר פירות שאומר עץ סתם ואפילו בגפן עצמו כשאוכל ענבים אומר בפה"ע מפני שבענבים אין ניכר חשיבות הפרי יותר מכשאוכל תפוחים או שאר פירות אלא כששותה היין ניכר מעלת הפירי. פירות הארץ. כגון קשואין ואבטיחין וכיו"ב שהן פרי כמו גבי אילן ובאורז פליגי אמוראי. על סירקות. כגון חזרין וכרפס שאדם אוכל עשבן וירקן. ומש"ה פליג ר"י הכא ואמר בורא מיני דשאים. דשא הוא עשב שי"ל קומה בקלחו וכן כתוב גבי חציר ונראה דשא שלאחר שפת החציר וכמש אז נראו בעלי דשא וכל מין ירק שאדם אוכל הם בעלי דשא כן נ"ל נכון ואמת. והא דתני רישא לשון רבים מברכין ובסוף לשון יחיד לאשמעי' (ללשון) [דל"ש] רבים (ולשון)[ול"ש] יחיד ברכתן שוה. דאין מזמנין על הפירות. עכ"ל ז"ל: **חוץ מן היין**. כתב הרב רבינו יונה ז"ל חוץ מן היין מפני שהיין כיון שמחמת השינוי חשוב יותר קובע ברכה לעצמו כדמפרש בגמ' דחמרא סעיד ומשמח ומאי דכתיב ויין ישמח לבב אנוש ולחם לבב אנוש יסעד לא בא למעט שאין היין סועד אלא ה"ק חמרא סעיד ומשמח נהמא מיסעד סעיד שמוחי לא משמח. ע"כ: **שעל היין**. כו' ראיתי שפי' הה' ה"ר אלעזר אזכרי ז"ל לדעת הירוש' דמיתורא דמתני' דקתני שעל היין אומר שמעי' דאפי' דיעבד אם אמר על היין בפה"ע לא יצא ע"כ: **ועל פירות הארץ**. הקטניות נקראים פירות הארץ וכרוב והרדים וחסא וכיו"ב נקראים ירקות ה"ר יונה ז"ל. וז"ל הרמב"ם ז"ל בספ"א מהל' כלאים ומייתי לה בקיצור בס' טו"ע טור יו"ד סי' רצ"ז וז"ל הזרעונים מתחלקים לשלשה חלקים הא' נקרא תבואה והם חמשת מיני דגן. הב' נקרא קטניות כגון הפול והאפונים והעדשים והאורז והדוחן והשומשמין והפרגין והספיר וכיו"ב. והג' נקרא זרעוני גנה והם שאר זרעים שאינם ראויים למאכל אדם והפרי של אותו הזרע מאכל אדם כגון זרע הבצלים והשומין וזרע חציר וזרע לפת וכיו"ב. וזרע הפשתן ה"ה בכלל זרעוני גנה ע"כ: **המוציא לחם מן הארץ**. גמ' ת"ר מהו אומר המוציא לחם מן הארץ ר' נחמי' אומר מוציא לחם דבעי' ברכה הגונה דמשתמעא לשעבר שהרי כבר הוציא הלחם הזה מן הארץ בשעה שהוא בא ליהנות ומוציא ודאי לכ"ע

תפארת ישראל

יכין

פ"ו א) מלת כיצד הוא קצור לשון כמו באיזה צד ומליצו בשלימות [בכורות נ"ח נ']: ב) נקרא אילן כשאין כלה הגזע בחורף. ובכלה אף דהדר פרח משרשו. הו"ל פרי אדמה [א"ח ר"ג ס"ב]: ג) בין חי או מבושל או קונדיטון או ריחא חלא וטעמא חמרא. או צמוקים שנכתשו ונשרו ג"י במים [ר"ב ור"ד] מיהו בבשלו עם טרופי בילה ואכלו עם כף בקערה מברך בפה"ע מדאזל לה תוריתא דיין דוגמת פת כשבשלו ואבד תוריתא דנהמ' [כן נ"ל] **(א)**: ד) מדסעיד ומשמח כמסקנת הש"ס. ומה"ט נ"ל בסתם יינם. אף שאין מקדשין עליו. דאין זה מברך אלא מנאץ [וכהסו' הלק"ט ונ"ל כבאר עשק] **(ב)**. עכ"פ חולה מסוכן [ועיין ביו"ד קכ"ג וקנ"ה]. [אב"י ועיין בתשו' רמ"א סי' קכ"ג והוא בדפוס האמבורג ונשמטה בדפוס אמסטרדם מטעם כמוס. ואין מגלין אותו אלא לצנועין] ששותהו לרפואה. יברך בפה"ג. דעכ"פ סעיד ומשמח. כמו השותה יין ביו"כ. דמברך

בועז

(א) אב"י ואע"פ שגבי תמרים שמיעכן דאיתא לגוף הפרי עצמו. ואפ"ה מסיק הרמ"א בא"ח (ר"ב ס"ז) דמברך לכתחלה שהכל. א"כ כ"ש הכא שהוא רק משקה היוצא מהפרי. מ"מ יין דחשוב דקבוע' לו ברכה בפני עצמו. די באם מורידין אותו מבפה"ג למדרגה שלמטה ממנה בפה"ע. לא למדרגה עוד יותר תחתונה דהיינו שהכל. וכפת למורידין אותו ג"כ רק חד מדריגה דהיינו לברכת במ"מ. ואע"פ דבפת שבישלו ויש בכל פרוסה כזית. אע"פ שאין בו תואר לחם מברך המוציא. כא"ח (קס"ח סי"א). וא"כ גבי דבר לח וניגר דמחוברים כל הטפות יחד כמו שהיה בטבע לפני זה להוי כפרוסה כזית. י"ל דשאני ושאני ודו"ק: **(ב)** וכן כ"ל דאי"ע ליתי עשה ולדחי ל"ת. י"ל דהיינו דוקא בא"א לקיים העשה רק בדחיית הל"ת (כמנחות ד"מ. ע"א). אבל באפשר לקיים העשה בלי דחיית הל"ת הו"ל מצוה הבא בעבירה. וא"כ ה"נ הרי יש לו לחם משנה ויקדש עליו (כפסחים ק"ז ב'). [אב"י ול"ק א"כ

מה

בפה"ג. ואף דיש לחלק. עכ"פ הכא נמי לדידיה סיהר הוא. ואדרבה מצוה קעביד ולא גרע מאוכל ביוה"כ מדהוא מסוכן שיברך בהמ"ז [כא"ח ס"ס תרי"ח ועי' עוד ססתקנ"ז]. ועכ"ל ראיה מט"ז [קצ"ז ור"ד ס"ה] אלא דהאמ"ו הגאון זצוק"ל כתב דיברך בפה"ע וראיתיו כתובים בספרו כי"ק:

מלחשיב

ציונים

א ביצד. לה.: **פירות האילן**. מיי' פ"ח מהל' ברכות הל"א סמג ע' כ"ז טור שו"ע או"ח סימן רב סעיף א': **שעל היין**. שם: **פירות הארץ**. מיי' שם סמג שם טור שו"ע שם סימן רג סעיף א': **שעל הפת**. מיי' שם פ"ג הל"ב סמג שם טור שו"ע שם סימן קס"ז סעיף ב':

תוספות רע"ק

פ"ו משנה א [אות לז] **המוציא)** בש"ס דף ל"ח פליגי דלרבנן המוציא דאפיק משמע דכתיב המוציא לך מים ור"נ ס"ל להבא משמע שנאמר המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים. ורבנן וכו'. עי' רש"י דר"נ יתרץ לקרא דרבנן דעדיין היה מוציא להם מים במדבר. וקשה לי מה יעשה ר"נ בקרא דהמעלה אתכם מארץ מצרים. וכן המוציא אתכם מארץ מצרים וע"כ דאפיק משמע ועיין עירובין דף י"ט וצ"ע:

תוס' אנשי שם

פרק ו א ביצד. אע"ג דתנא לן תנא במתני' ברכות האכילה והשתיה וראיה ושמיעה ולא תני ברכת הריח מ"מ ודאי דאף היא מתקנת קדמונים כשאר הברכות דסברא הוא שלא יהנה אדם מעוה"ז בלא ברכה. אלא דלא קתני אלא מה דאית ביה רבותא כגון ברכת האילן חוץ מן היין והארץ חוץ מן הפת. וכמה דאית בי' פלוגתא כגון דירקות. וכן הני דלא ידיע כולי האי כגון דראייה ושמיעה אבל ברכת הריח סגי כמאי דתנן. והוא אומר על המוגמר ומן הסתם ידוע שעל של העץ יברך עצי בשמים וכן כיו"ב מעין ברכותיו. (רמ"ז). וז"ל הס"י ויש לתמוה אמאי שביק הכא לברכת במ"מ. ואפשר דלא נקט הכא אלא ברכות כלליות שכוללות מינין הרבה ולאפוקי מדר"י ואיידי דנקט כלליות נקט נמי פרטיות דחוץ מיין ופת. ואפ"ה לא תקשי מדלא"ק חוץ מן הפת ואיידי מזונות דהא קי"ל אין למידין מן הכללות אפילו במקום שנאמר בו חוץ. ע"כ: **מברכין**. נ"ל דתחלה אמר מברכין בל' רבים דקאי אכמה מיני ותוארי הברכות המוזכרים במשנה. משא"כ אח"כ בכל מין ומין ממיני הברכות נקט אומר בל' יחיד דהרי קי"ל בבה"נ דדוקא אם לא יצא מוציא דהיינו כשצריך לברך לעצמו משא"כ באם יצא כבר דאינו מוציא. (מ"ז):

עד הפירות. ולע"ג דתנן גם דבר שאין גדולו מן הארץ. הכל בכלל פירות כמפורש בקדושין כח: ופירות נמי עבדי חליפין כיצד התליף בשר שור כו' וע"ש ברש"י ד"ה ופירי כו'. ולא היה יכול למיתני כיצד מברכין על האוכלין שהרי גם על משקין מברכין. (מ"ח): **האילן**. התחיל בשל אילן מפני שחשובה משל אדמה שע"כ קי"ל דבפה"ע קודמת לבפה"א [ולע"ג דמרן בסי' רי"א סתם תחלה דאיזה שירצה יקדים וסברא זו כתב בשם י"א. מ"מ כבר פסק הט"ז שם שאם חביב לו דבפה"א יעשה כסברא קמייתא ואם שוין בחביבות יברך בפה"ע תחלה. וי"ל דמתני' נמי בשוין. וברכת שהכל תניה אחר בפה"א דלכ"ע בפה"א קודם. [illegible] פלוגתא. (רמ"ז): תוי"ט ד"ה **בפה"ע** הניח תחלת כו'. א"ה ולכך נמי לא נקט מברך כמו שהתחיל כיצד מברכין. משום שהשינוי בין המינים אינו בעיקר הברכה. שהוא הברכה והשם ומלכות אלא שבסוף הברכה משנה לכל מין מעין ברכתו: **מן היין**. איכא למידק דהא יין בכלל משקה הוא והכי הו"ל על כל המשקים שהכל חוץ מיין ומדלא"ק הכי משמע דפירות שסחטן משקה היוצא מהן [illegible]

קבעו לו ברכה לעצמו. וכן הפת: בורא מיני דשאים. לפי שיש בכלל פרי האדמה *)°דשא וזרעים כגון קטניות ור' יהודה בעי שיהא ברכה לכל מין ומין ואין הלכה כר' יהודה. והא דתנן על הירקות אומר בורא פרי האדמה הני מילי ירקות שדרכן לאכלן חיין ואכלן חיין או שדרכן לאכלן מבושלים ואכלן מבושלים. אבל אותן שדרכן לאכלן חיין שאכלן מבושלים או שדרכן לאכלן מבושלים ואכלן חיין אינו מברך עליהן אלא שהכל. וירקות שאוכלין אותם בין חיין בין מבושלים מברכין עליהן בפה"א בין חיין בין מבושלים:

*) נ"א דשאים.

בירך

הארץ ה). ועל הירקות אומר בורא פרי האדמה. רבי יהודה אומר בורא מיני דשאים

ציונים

ועל הירקות. מיי' שם פ"ח הל"ח סמג שם טור ש"ע א"ח סימן רה סעיף א':

תוספות רע"ק

[אות לח] שם בהרע"ב ד"ה **בורא** מיני דשאים. דשא וזרעים כגון קטניות) ולפ"ז לדידן אם בדיעבד ברך על ירקות בורא מיני דשאים ועל קטניות בורא מיני זרעים יצא כיון דלר"י לכתחלה מברכין כן. ובברך על ירקות בורא מיני זרעים יש להסתפק אם יצא. ברכי יוסף סי' ר"ה אות ד':

תוס' אנשי שם

י"ד. מהא"ל בלחם דכיון דשזכינו את הלחם נפרע לא יכלו לתקן בורא לחם כי הלחם אינו בא אלא לאחר כמה יגיעות קצירה וטחינה ואפייה ע"כ אינו שייך גבים אלא לשון מוציא ר"ל שנתן כח בארץ שע"י יוכלו להוציא את הלחם. ותפסו ג"כ לישנא דקרא (תהלים ק"ד י"ד) להוציא לחם מן הארץ: **ועל** הירקות. לכאורה מיותר דהא ירקות נמי הוי בכלל פירות הארץ ואי משום דבעי ר"י לפלוגי בהו הכי הו"ל ר"י אל הירקות הוא אומר בורא מיני דשאים. ואולי מזה מדייק הגמ' קתני ירקות דומיא דפת ט' ומדייק מיתורא:

מלאכת שלמה

משמע לשעבר כדכתיב אל מוציאם ממצרים וכשנאמרה פ' בלעם כבר יצאו ורבנן סברי המוציא נמי לשעבר משמע המוציא לך מים מצור החלמיש וכבר הוציא ואע"ג דאיכא נמי קרא אחרינא דכתיב המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים ועדיין לא יצאו בגמ' מתרצי' ני' אליבייהו והלכתא כוותיהו. (ומ"כ בס' לבוש תכלת סי' קס"ז סעיף ב' ובמוציא כ"ע ל"פ דלשעבר משמע ובהמוציא פליגי ואיכא מ"ד דלהבא משמע מ"מ פסק הספר לומר המוציא בה"א כדי שלא לערב מ"ם דמוציא עם מ"ם דהעולם ויבלע הא' ולא יהיה משמעות לשום כלום ואע"ג דבלחם מן איכא ג"כ עירוב שאני התם דקרא כתיב להוציא לחם מן הארץ ומ"מ יזהר לתת ריוח בין לחם ובין מן שלא לערב המימי"ן ע"כ) ונ"ע בבפה"ע ובבפה"א אמאי ליכא מאן דפליג דלימא הבורא. והיה נראה לתרץ דדוקא בהמוציא פליגי עליה דר' נחמי' מטעם שפי' התו' ז"ל בשם הירוש' כדי שלא לערב האותיו' כגון העולם מוציא ואע"ג דבלחם מן איכא עירוב שאני התם דקרא כתיב הכי להוציא לחם מן הארץ. אמנם אח"כ ראיתי עוד בירושל' ז"ל על דעתיה דרב נחמן הבורא פה"ג ועל דעתהון דרבנן בורא פה"ג ע"כ ומשמע משם ג"כ דרב נחמן הוא שאמר המוציא ורבנן הם שאמרו מוציא הפך התלמוד שלנו או שמא דנחמן לחוד ונחמי' לחוד ופלוגתא אחריתי היא התם. ועי' במ"ש לקמן פ"ח סוף סי' ה': ועל הירקות כו'. גמ' קתני ירקות דומיא דפת מה פת שנשתנה ע"י האור אף ירקות שנשתנו ע"י האור אמר רבנאי משמיה דאביי זאת אומרת שלקות מברכין עליהן בפה"א וכתב הרא"ש ז"ל דהכי הלכתא: בורא מיני דשאים. והכוסס את החטה קאמרינן בברייתא' בגמ' דלרבנן מברך בפה"א וברייתא דקתני דמברך בורא מיני זרעים מוקמי' לה כר"י דבעי לכל מין ומין מעין ברכתו הלכך לירקות בורא מיני דשאים ולחטים דזרעים ניהו בורא מיני זרעים אבל לרבנן בין זרעים בין ירקות בפה"א. ומשמע קצת דלר"י נ"ל כלל ברכת בפה"א בירקות כמו לרבנן לית להו כלל ברכת בורא מיני דשאים וברכת מיני זרעים ובגמ' ילפי' טעמא דר"י מקרא דכתיב ברוך ה' יום יום וכי ביום מברכין אותו בלילה אין מברכין אותו אלא לומר לך כל יום ויום תן לו מעין ברכותיו. פי'

בשבת

תפארת ישראל

יכין

ה) מדחשיב דסעיד. (ג) וכ"ל דלהכי על פרי אדמה יברך בפה"א. ועל לחם. המוציא לחם מן הארץ. ולא שניהן בבורא ומהאדמ'. או שניהן במוציא מהארץ. משום דבורא הוא יש מאין ומוציא היינו יש מיש. ואדמה הוא חלק העפריי שבארץ. אבל ארץ הוא שם כולל לכל כוחות הטמונים בכדור הארץ. ולהכי כל פרי אדמה שהוא רק מזון קל ואין צפון בו כח הזנה גדולה כל כך. לכן נברא רק מחצונית קליפת הארץ ממש יש מאין. להכי מברך עליו בורא פרי האדמה. אולם לחם לבב אנוש יסעד למרבה. שצריך להזנתו כח גדול וחזק. לכן גדול אדונינו ורב כח מוציא מכללות הכדור ומעמקיו הכוחות כולם הטמונים בכל מסתוריו כדי שיצא לאור דבר המחזק כח האדם כפיתא סעדתא דלבא והיינו יש מיש מכל הכדור. ולהכי מברך

המוציא

בועז

מה מקשה בנזיר (דף ד' א') לר"ש דדרים מיין ושכר יחיד לאסור יין מצוה כיין רשות דיין מצוה קידושא ואבדלתא. הרי מושבע ועומד עליו מהר סיני מקרא דזכור את יום השבת זכרהו על היין. ואין נזירות חל עליו. אמאי אין נזירות חל עליו. הרי אפשר לקדש בפת. דדעת ע"כ כר' ר"ת בתוס' שם. וכי מושבע וכו' בתמיה. מיהו נ"מ מקדושת מרן וטק"ל הכ"מ הייתי אומר לענין סברת אין זה מברך אלא מנאץ לא שייך הו למימר דיבא עשה ודחה ל"ת. דכל העשה הנעשה באופן מתוקן כעבודת כוכבים ואבזרייהו אינה נחשבת לפני ה' כלל ונמאסה בעיניו כשקץ. ומעוררה חימה ולא אהבה ורצון. וזהו ג"כ סברת הגמ' בסנהדרין (דף ו' ב') ובב"ק (דף צ"ד א') גבי גזל דאמרי' אין זה מברך אלא מנאץ. כלומר דאין זה כשאר עשה דדוחה ל"ת דשונא גזל בעולה. ולהכי באמת פסקינן בא"ח (סי' תרמ"ט ס"א) דבגזל וקנאו בלא סיוע מצוה (עי' תוס' סוכה ל' ע"א ד"ה משום) דיצא. אפ"ה לא יברך דמנאץ]: (ג) ולענין הלכה. ג' מדות בפת: פת גמור. פת הבאה בכיסנין. ביטול הפת. כיצד. פת גמור צריך ז' תנאים. א) שיהיה מה' מיני דגן. ב) שנילוש רק במים. ואפילו יש בו ג"כ מעט שומן או שאר משקין או תבלין. כיון שרובו מהמים. לא נתבטל מתורת לחם (א"ח קס"ח ס"ז). ג) שאינו ממולא בפירות ותבלין כפלאדען. ד) שבלילתו עבה. ה) שהלחם עב. ו) שנאפה. ואפילו נתבשל תחלה ואח"כ נאפה. כפרעצעל (שם סי"ד). ז) שלא נאפה במחבת שלא יהא בכלי רק מעט שומן. דבכה"ג קיי"ל כר"י דמעשה אלפס מחשב לחם גמור. משא"כ בשם בהמחבת שומן הרבה. הו"ל כטיגון ומבושל. ובשם כל ז' תנאין הנ"ל. הו"ל פת גמור לכל מילי. ובאכל אפילו פחות מכזית. מברך המוציא. וברוצה לאכול כזית צריך נט"י והמוציא ובהמ"ז. כיצד פת הבאה בכיסנין. בלש עיסה במשקין או תבלין הרבה. אפילו יש בה ג"כ מעט מים. או שלשה במים לבד רק שעשה מהעיסה זאת פלאדען ממולא בפירות ואפילו לא אכל המלוי רק העיסה שסביב המלוי (כמ"ז שם סק"ח) או שנתיבש הרבה בתנור. ואינו נאכל להשביע רק לתענוג בעלמא. כל אלו נקראו פת הבאה בכיסנין. דדוקא באכל כשיעור שרוב בנ"א רגילין להיות שבעין עליו. והוא כשיעור ד' ביצים. צריך נט"י והמוציא ובהמ"ז. ובלא אכל כשיעור הזה. אפילו הוא שבע באכילתו זה. מברך במ"מ ולאחריו מעין ג'. וא"צ נט"י. ובהיה תחלה דעתו לאכל מעט. ונמלך באמצע אכילתו לאכל כשיעור. אם יש שיעור במה שיאכל אח"כ. צריך נט"י והמוציא ובהמ"ז. ואם אין שיעור רק בצירוף מה שאכל כבר. צריך עכ"פ ברכת המזון. וכ"כ עיסה שבלילתה רכה ונאפה בתנור (שם סס"ז) או במחבת בלי משקה (שם סי"ד) ואפילו ע"י שפיכה שנשפכו בתנור ונאפה (מג"א סקמ"א) דינו כפת כיסנין לחלק בין אכל שיעור קביעות או לא. כנ"ל. אבל בבלילה רכה מקמח ומים. ושופכין על ברזל חם. ונעשה עי"ז רקיק דק הנקרא אבלאטס במדינת שלעזיען. אפילו קבע עלייהו מברך במ"מ ועל המחיה (מג"א שם סק"מ). מיהו פלאדען ממולא בבשר ודגים. או בלש עיסה במי ביצים בלי שומן ואפאה. יש ליזהר מלאכל ממנה פחות מכשיעור רק באמצע סעודה משום ספק ברכה (מג"א סקמ"ד שם) ובאינו רוצה להחמיר. דינו כפלאדען ממולא בפירות (ט"ז סק"כ ואבן עוזר): כל אלו. בין פת גמור. או פת כיסנין. אם באו תוך הסעודה. אין מברך עליהן. לא לפניהן ולא לאחריהן. חוץ מעוגות דקות. או מיני מתיקה כפפעפערקוכען וכדומה. שאין נאכלין רק לתענוג ולא להשביע. ואין אדם קובע עליהן סעודתו. להכי בבאו תוך הסעודה מברך לפניהן במ"מ. ואינו מברך לאחריהן (מג"א סקכ"ב): ביטול הפת. יש חלוק. דאם נתבשל בשכבר היה פת גמור. כגון שפירר ללחם גמור ובישל הפרורין. אם לא היו הפרוסות מגום הראשון כזית אף שע"י לישה נדבק או נתגבל לכזית. אפילו ניכר שהיה פת גמור. והיינו שיש תוריתא דנהמא. אפילו אכל כדי שביעה מברך במ"מ ועל המחיה. ולפ"ז מצה קנעסכען. שטוחנין המצה. ומהדרין לה לקמחא. אפילו יש בכל קנעסכען כזית אינו מברך רק במ"מ ועל המחיה (ואבן עוזר ודלא כרמג"א סקכ"ח) מיהו בלש פירורי המצה במי פירות גם רמג"א הודה. ואם היו פרוסות מגום הראשון כזית אפי' אין בהם תורית' דנהמ'. כאיבערלאגענע זעממעל. שטיגן הלחם בחמאה וכדומה. ולא ניכר שהיה לחם גמור. אפ"ה מברך המוציא ובהמ"ז: מיהו כל זה בנתבשל אחר שנפרס ונתפרר. אבל בנתפרר ולא נתבשל אח"כ רק שנשרה במשקין. כפרוסות לחם שנתן לשכר או למים. בחדא לטיבותא סגי. שיהיה בפרוסות מגום ראשון כזית. אפילו אין תואר לחם. או שאין כזית אבל יש תואר לחם. מברך המוציא ובהמ"ז. ובנשתנה מראית המים או המשקין ע"י ששרה בהן הפת. או שנתלבנו הפרורין מחמת השרייה. וכ"כ בנשרה הלחם ביין אדום ונתאדם הלחם. הו"ל כאבד תוריתא דנהמא. ובאין בפרוסות כזית מברך במ"מ ומעין ג' (כ"ז בסי"א וסי"ב שם). אבל בלא נתבשלו הפירורין ולא נתערבו ג"כ במשקה. פרורין בעין. אפי' תרתי לריעותא שאין בהם כזית וגם אין בהן תואר לחם. אפ"ה מברך המוציא וברהמ"ז: מיהו בעירה רותחין על פרוסות לחם. ס' אם מקרי כבישול ולהכי אפילו אין בפרוסות כזית. אין לאכלן כ"א באמצע סעודה (מג"א סקכ"ה): אמנם בנתבטל מתורת לחם בעודה עיסה. כגון עיסה שבלילתו עבה שנלושה במים. ואח"כ טיגנו במחבת. יש ס' ברכה. דמדנסכן במחבת. עדיין תואר לחם עליו. לכן לא יאכלו כ"א תוך הסעודה. ובאין רוצה להחמיר מברך במ"מ ומעין ג' (שם סי"ג) מיהו נאכל ממנו כדי שביעה. הו"ל ס' דאוריי' וחייב בבהמ"ז (מג"א שם סקל"ד) אבל בבישל. כקנעסכען או לאקשען (נודלן) שעשה מעיסה

שבלילתה

ראשים ו) : **ב ברך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא** ז) . **ועל פירות הארץ בורא פרי העץ לא יצא** ח) .

על

ר"ע מברטנורה

ב בירך על פירות האילן וכו'. כל היכא דכי שקלי פירא איתיה לענף ואותו הענף עצמו חוזר ומוציא פרי לשנה האחרת מקרי אילן ומברכין על

פירותיו

ב יצא. בגמ' אמרינן סבירא ליה דעיקר אילן ארעא כלומר הכל גדל מהארץ ורבי יהודה היא דאמר במשנה ו' פ"ק דבכורים נקצץ האילן מביא וקורא. והתם בבכורים פסק הר"ב דלא כר' יהודה וכן הרמב"ם וא"כ הוי ליה לכתוב גם בכאן דמתני' יחידאה היא וכ"כ ב"י בסימן ר"ו דהרמב"ם פוסק דלא כמתניתין דהכא מהאי טעמא. אבל בכ"מ פ' ח' (דין יו"ד) מהלכות ברכות כתב שמצא נוסח בדברי הרמב"ם דפוסק כמתניתין דהכא. וטעמא משום דבירושלמי איתא מ"ד דמתניתין ד"ה היא פירות האילן בכלל פירות האדמה. ואין פירות האדמה בכלל פירות האילן. ונ"ל ראיה לדברי הכ"מ שכן הר"ב פירש למשנתינו בזה הלשון יצא שגם האילן יונק מן האדמה ונמצא שבכלל פרי האדמה הוי ולפיכך יצא ע"כ. וזה כדברי הירושלמי: ועל פירות הארץ בורא פרי העץ לא יצא. דס"ד אמינא הואיל ואר"י חטה מין אילן הוא (כמ"ש הר"ב במ"ב פ"ק דר"ה) לברך עליה בפה"ע קמ"ל. גמ :

האומן

מלאכת שלמה

בשבת מעין שבת וביו"ט מעין יו"ט הכא נמי כל מין ומין תן לו מעין ברכותיו : **ב** בירך על פירות האילן בפה"א יצא. שגם האילן יונק מן האדמה ונמצא שבכלל פרי האדמה הוי ולפיכך יצא אבל כשבירך על פירות הארץ בפה"ע לא יצא שאין שם עץ כלל. ה"ר יונה ז"ל. ובגמ' דר' יהודה היא כו' אבל בירושל' א"ר יוסי דדברי הכל היא דפירות האילן בכלל פירות האדמה ואין פירות האדמה בכלל פירות העץ וכדפי' ה"ר יונה ז"ל. ובכסף משנה חזר בו ממ"ש בבית יוסף שהרמב"ם ז"ל פסק דלא כי האי מתני' אלא בתרווייהו ס"ל לא יצא כיון דמתני' היא כיחידאה דהיינו ר"י. וחזר בו מפני שמצא נוסחא בהרמב"ם ז"ל כלישנא דמתני' דבדיעבד יצא ובס"פ הוא דלא יצא ע"ש. וכמסקנא זו נמצא ג"כ בספר טובא שהוגה מפי הרמב"ם ז"ל עצמו וחתימת ידו עליו

תפארת ישראל

יכין

המוציא לחם מן הארץ (ד) : ו) דבעי היכר המין בלשון הברכה. וקיי"ל כת"ק ואם יאמ פה"א מברך בורא פרי האדמה. ובחזי ולא חזי מברך שהכל (ה) : ז) ה"ה בבירך בפה"א על פרי אדמה. ונתכוון להוציא בזה גם פרי עץ שיאכל אח"כ יצא [ע"ז ר"ז סק"ג] וה"ה בבירך אפת שכ"ב או בפה"א או במ"מ. או אפת כסנין המוציא או שכ"ב או בפה"א יצא [אבן עוזר קס"א וא"ת קס"ז] : ח) משא"כ פרי עץ שראוי לברך עליו בפה"א כלעיל אות ד' וכדומה ובירך בפה"ע יצא [מג"א בסי' ר"ז] :

אפילו

בועז

שבלילתה עבה. לכ"ע אפילו בקבע עליהן. מברך במ"מ ועל המחיה (שם ומג"א סקל"ו) וכ"כ פפרפעל קעיין במחבת נ"ל דלא דמי ללחם שנאפה בשפוד דלחם גמור הוא (כסמ"ז) משא"כ פערפעל אין בהן צורת לחם כלל. וברכתן במ"מ ועל המחיה ובקבע עליי' ברכתן המוציא ובהמ"ז. כבלילה רכה שנאפה בתנור לעיל. דה"נ חדא לטיבותא: (ד) כתב רבינו הגאון מהו' עקיבא שליט"א. [בתוס' ל"ו] וז"ל בש"ס דל"א פליגי כו'. וע"כ דאפסיק משמע [ועי' עירובין דף ס"ע א'] ולנ"ע עכלה"ס. וכמדומה שצ"ע (עירובין די"ם). דהתם אמרינן המעלה והמוציא דאפיק משמע. אולם נ"ל דקו' רבינו רק ארש"י דלשם מגיין למימר דה"ק דלר"נ דמפיק נמי משמע ומדמשמע להכא ולעבר להכי לא יאמר המוציא דאינו לשון מבורר. ולכאורה גם לרש"י מגיין לדחוקי דכוונת רש"י. דעכ"פ קרא דהמוציא לך מים מגיין לישוצי שפיר אליבא דר"נ: (ה) וכלל גדול בברכת פירות. ג' מדות בברכתן. פרי. גרעין. קליפה: ח' מדות בפרי: א') בכל פרי שאוכלין אחר דרך אכילתו. אם טוב יותר בחי מבמבושל. אזי בחי מברך ברכה הראויה לאותו פרי. ובמבושל שהכ"ב. וכ"כ בטוב יותר במבושל מבחי. הו"ע איפכא. משא"כ בטוב חי כמבושל. אפילו ע"י חי כבוש. כזיעד קרויט וכדומה. מברך בשניהן ברכת הפרי (ר"ב סי"ב ומג"א ר"ה סק"ב). ב') אמנם בלא נגמר פריו וראוי לאכילה. אם הוא פרי עץ. מברך בפ"ע (הון מעגבים זיתים וחרובים. דבלא נגמר פריין מברך בפה"א. ר"ב ס"ב) ואם הוא פרי אדמה מברך שהכל (מג"א ר"ב סק"ז). ובהא מר או עפוץ אין מברך עליו כלל. ונמתקו ע"י אש או דבש. מברך שהכל (כאגוז לך ר"ב סי"ד ורמג"א שם סקל"ה) ולכן נ"ל איינגלעגטע פפלימען. שנכבשו בחומץ או נטגין בדבש קודם שנתבשלו באילן וכ"כ שפאלכלעבערען שבעוד שלא נתבשלו באילן מסגנן בדבש מברך שהכל. ג') אבל בנגמר פריו. אף דלא חזי לאכילה עד שמתקן ע"י אש או דבש. כל שהוא גוף הפרי ונטעי אדעתא דהכי. מברך על פרי עץ בפה"ע. (כשקדים המרים ר"ב ס"ה). ועל פרי אדמה בפה"א [כרמג"א ר"ה סק"ה] חוץ מפרי אילני סרק. שבאינן ראויים לאכילם כ"א ע"י מיתוק. מברך שהכל [רמ"ז ר"ג סק"א]. ד) וכל שאינו גוף הפרי. אפי' נטעי אדעתא דהכי. בפרי עץ מברך בפה"א [כעלי קפריסין ר"ב ס"ו ועלי פוסנים ר"ד סי"א]. משא"כ בפרי אדמה. אף שאינו גוף הפרי. כיון דנטעי אדעתא דהכי. כקני בצלים וכדומה אף שהיה נראה למיחת חד דרגא. אפ"ה נ"ל דיברך בפה"א [וראייתי מתק יעקב תע"כ סקט"ז]. ה) ובלא נטעי אדעתא דהכי אפי' הוא גוף הפרי. כשאטען ערבוען חיים [כשלפלין רטובים מג"א ר"ב סקי"ה ופ"ז ר"ד סס"ד] וכ"כ כל הגדל בגני וריעה כפרשי קאלמוס. [וכעשבא דדברא ר"ד ס"א] ומכ"ש ב' לריעותא אינו עיקר הפרי ולא נטעי אדעתא דהכי [כקורא ולולבי גפני' ר"ד ס"א] מברך שהכל. ו) וברסקן לפירא כעיסה. כמו מוס של שזיפים וכדומה. לכתחילה שהכל. ובדיעבד פה"ע יצא (ר"ב ס"ז) מיהו בארחא למעכם. לכ"ע בפה"ע. כבשמים שחוקים (ר"ג ס"ז) וכקטניות וקארטאפפעל שנתמעכו. שלא הפסידו עי"ז ברכה הראוייה להם (כמג"א ר"ח סקי"ג). מיהו בנחתכו לחתיכות קטנות. לכ"ע לא הפסידו עי"ז ברכה הראוייה להן (ר"ה ס"ד ומג"א ר"ב סקי"ח). ז) אמנם בסחטו לפרי מברך על משקה שהכל (ר"ה ס"ג) חוץ מיין ושמן (ר"ב ס"ד). ח) אבל מים שסחטו או שנתבשלו בהם פירות. עדיף טפי משרף הנסחט (כמג"א ר"ב סקכ"ג) ולכן אם רוב אכילת אותו פרי בבישול [כמי גריסין ומי שלקות ר"ה ס"ב ומג"א שם ור"ב סקכ"ב] לא הפסיד הרוטב. ברכתו הראוייה לה. ואם רוב אכילתו שלא בבישול. אם ברוטב נמצא. שהכל. [כשכר מג"א ר"ד סק"ס] ובאין הרוטב נטל הו"ע ס' ברכה (ר"ב ס"י) ולפע"ד עכ"פ לא עדיף מפרי מרוסק לעיל אות ו'. ובלאו אורחא לבשלם. לכתחלה שהכל ובדיעבד בפה"ע יצא. אמנם גרעין דינו כגוף הפרי. מיהו בלא חזי לאכילה דינו כפרי שלא נגמר. דבמיתקו מברך שהכל. כלעיל אות ב' (ר"ב ס"ג). וקליפה. יש חלוק אם כשנגמר הפרי הקליפה טפלה. מברך בפה"א. ובאינה טפלת. בפה"ע (מג"א ר"ב סקי"ז) מיהו בלא חזי הקליפה לאכילה. ומתקו על ידי דבש ואש. כפאממערהאנצען שאלען. כ' ע"ר הגאון זצוק"ל. דלא עדיף מגרעין בכה"ג. ומברך שהכל [ודלא כמג"א הנ"ל ורע"ז ר"ד סקט"ו] ומה שהקשה רמג"א מזרדין שאני התם שהוא הפרי גופא. כך נ"ל. וחמשת מיני דגן שנתבשלו ונתמעכו ונהרסקו יפה או שנלקו בגרעינין ואין צורת הפרי קיים. מברך במ"מ [כגרויסן מבושלים מג"א ר"ח סק"ב] וברכה שלאחריו מעין ג'. ובאינו מרוסק יפה בפה"א וברכה של אחריו ספק (שם ס"ו). ואורז בנתמעך יפה. לפניו במ"מ. ובלא נתמעך יפה רק שנדבקו הגרעינין בבישול. ספק ברכה (מג"א ר"ח סקי"י) ולאחריו ב"כ וב"כ בנ"ר. זופפא שנעשה מקטניות דלך דורך שלאג. שה"ב (ר"ח מג"א סקי"ג). ובנעשה מקמח. בעב במ"מ ובדק שה"ב. תערובת ב' מינים. הרוב הוא העיקר והאחר טפל (רסי' ר"ב) אפי' בא הטפל ליתן טעם (מג"א ר"ד סקכ"ה). מיהו בנתערב א' מה' מיני דגן בשאר מינים. אם לא בא הקמח להקפות ולדבק התבשיל. כי אם לתת בו טעם. אפי' הוא מועט כנעברענס מעהל שנותנין בקטניות וכדומה. מברך על הגעברענס מעהל בפ"ע ועל הקטניות בפ"ע [כגרויפען זופפע שהביא מג"א ר"ח סק"ז דיברך על הגרעינין בפ"ע בפה"א ועל המים שה"ב. ולא דמי ללביבות ר"ה סק"ו. דמי' ספלי' ללביבות. דהתם הלביבות. עיקר המאכל משא"כ הכא עיקר המאכל הוא הרוטב והמים. ולא בטל לגבי

גרויפין

ציונים

ב ברך . מ. מיי' פ"ח הל' ברכות הל' ח' טוש"ע שם סימן רו סעיף א' :

חידושי מהרי"ח

פ"ו מ"ב [תוי"ט ד"ה] **יצא** בגמ' אמרינן כו' עיין עד הסוף. וזה נראה דוחק דקי"ל אין סומכין על הירושלמי היכי דגמ' דידן פליג והנה ראיתי שהתוס' והרא"ש פוסקין להמשנה וגם פוסקין להך דבכורים דהלכה כר"י הואיל וסתם תנא כוותיה. גם זה נראה לי דוחק דהלא קי"ל סתם ואח"כ מחלוקת אין הלכה כסתם ואפשר סברתם הואיל והמחלוקת הוא בענין אחר ולא מזה הדבר בעצמו שהיא בסתם ולכן הלכה כסתם וזה נ"כ דוחק. ותורת ה'. ואפשר לומר דאי דעת רבינו הקדוש דלא לפסוק כסתם דיחידאה היא איך סתם שמא יבא לטעות ולומר טעם הירושלמי וד"ה היא אלא ע"כ באמת סבר רבינו הקדוש דשם הלכה כר"י א"כ איך שתאמר אם תאמר ר"י היא הלא סבר ר' כר"י וא"ת טעם הירושלמי א"כ ד"ה היא וכ"ש דהלכה דאם ברך פרי האדמה יצא ודו"ק :

תוס' אנשי שם

ב ברך. כאן נקט ברך ובסיפא נקט ועל כולם אם אמר כו'. ונ"ל ע"פ מה דאי' בש"ע סי' ר"ט דדוקא כשהיה דעתו גם בתחלת הברכה לברך בפה"ע על פה"א לא יצא. אבל אם בתחלת הברכה היה דעתו לסיים בפה"א רק שנכשל בלשונו וסיים בפה"ע יצא. והאחרונים חולקין וס"ל דלעולם לא יצא כשסיים בדבר שאינו דומה. וכן להפך כשסיים בדבר הדומה לעולם יצא אף שהיתה דעתו מתחלת הברכה לכך. והנה כבר כ' דלשון ברך שייך על כל הברכה עם התחלה. ואמר שייך רק אסיום הברכה שמחלק לכל מין ומין מעין ברכתו. ועפ"ז אפשר לומר דלכך נקט ברישא ברך לאשמעינן שאף אם כל הברכה היתה ע"ד לסיים בפה"א יצא כיון שהוא דבר הדומה. ובסיפא נקט אמר לאשמעינן שאף אם בתחלת הברכה היה דעתו לסיים כמו שהיה צריך רק שאח"כ נכשל וסיים בדבר אחר. בכ"ז דוקא בסיים בדבר הדומה דסיים על כולם שהכל והוא הדין על פירות האילן בפה"א אז יצא. אבל אם סיים בדבר שאינו דומה לא יצא כדעת האחרונים: תוי"ט ד"ה **יצא** כו' כדברי הירושלמי. והצל"ח כתב וז"ל. בפ"י השיג עליו דכיון דתלמודא דידן אמר דמתני' ר"י היא לא שבקינן תלמודא דידן מפני המחלוקת שבירושל'. ואי אומר מדאמרינן דף מ"א. מיתבי היה לפניו צנון וזית מברך על הצנון ופוטר את הזית והא דברי הס"ק. דר"י דהכי ר"י פליג כו'. וא"כ מתחלה שהיה סובר שהצנון פוטר משום דבפה"א פוטר פה"ע היה גופיה קשיא. לת"ק דר"י איך פוטר. דהא בברך על פה"ע עצמו בפה"א לא יצא ק"ו שאין מין אחר שבוא פה"א פוטר פה"ע. אלא ודאי דהך סוגיא אתיא כמ"ד בירושל' דמתני' ד"ה ולכך פסק הר"מ כאן מ"ד. וע"ש שהאריך :

על כולם(ט) אם אמר שהכל נהיה יצא(י): ג על דבר שאין גדולו מן הארץ(יא) אומר שהכל. על החומץ(יב) ועל הנובלות(יג) ועל הגובאי(יד) אומר שהכל. על החלב

ועל

פירותיו בורא פרי העץ אבל היכא דכי שקלת ליה לפרי לא ישאר ענף שיחזור ויוציא פרי לשנה האחרת אין מברכין על הפירות אלא בורא פרי האדמה: ועל כולן אם אמר שהכל יצא. ואפי' על הפת ועל היין. ומיהו לכתחלה אין לאכול שום פרי אם אינו יודע תחלה שיברך עליו ברכה הראויה לו: ג נובלות. פירות שנפלו מן האילן קודם °שנתבשלו כל צרכן: גובאי.

חגבים

ג החומץ. עיין מ"ש בפ"ב דע"ז: רבי יהודה אומר כל שהוא מין קללה אין מברכין עליו. י"מ לומר דלא קאי אלא אחומץ ונובלות בלבד שהיו טובים מתחלה ונפסדו אבל בגובאי כיון שעומד טעמו בו לא הוי מין קללה ומודה דמברכין עליו: וי"מ לאכולהו קאי דאפילו גובאי שלא נפסד טעמו כיון שמזיק לעולם ואוכל התבואה אין מברכין עליו. הר"י:

מעשה

הג. על כולם. נ"א ועל כולם. שהכל נהיה. בירושלמי ל"נ נהיה וכ"ה נ"א. ובד"ע נהיה בדברו. וכ"ה נמנ"א. על דבר. נמנ"א ועל דבר. שהכל נ"א שנ"ב ונמנ"א ג' כן גם בגלא דתומן. על החלב כו' עד אומר שהכל. נ"א ל"ג בבא א וכן במנ"א ליתא:

מלאכת שלמה

עליו: ועל הכל אם אמר שהכל יצא. ירושל' הכי ר' יוסי כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות לא יצא י"ח. ופליג אמתני' דקתני ועל כולן אם אמר שהכל יצא. אבל בבבלי ר' יוחנן דהלכתא כותיה אמר דועל כולן אם אמר שהכל יצא קאי אפילו ארישא שהזכיר שם ברכת פת ויין. ור' יוסי שאמר בברייי' כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות לא יצא י"ח דוקא כשאמר כמה נאה פת זו ברוך המקום שבראה או כמה נאה התאנה זו ברוך המקום שבראה משום דהויא ברכה דלא תקינו רבנן אבל אם אמר שהכ"ב דהויא ברכה דתקינו רבנן אפילו ר' יוסי מודה דיצא י"ח. ור"מ פליג עליה דר' יוסי בברייתא דאפילו באותה ברכה דלא תקינו רבנן יצא: ג שאין גדולו מן הארץ. כגון בשר בהמה חיה ועוף וחלב וגבינה וביצים. ובברייי' בגמ' תנינן על המלח ועל הזמית פי' שלמורא בלע"ז ועל כמיהין ופטריות אומר שהכל. ומתמה בגמ' דמדקא מני בכלל שאין גדולו כמהין ופטריות אלמא דלאו גדולי קרקע נינהו ומתרץ אביי דמרבא רבו מן ארעא אבל מינק לא ינקי מן ארעא אלא מאוירא והכי על דבר שאין יונק מן הארץ אבל גדולו מן הארץ: בפי' ר"ע ז"ל. נובלות פירות שנפלו מן האילן קודם שנתבשלו כל צרכן וכ"ה בפי' הרמב"ם ז"ל וגם ברמב"ם שם לשון והנובלות שהן פגין. אבל בגמ' מצאתי דמפרש דנובלות היינו בושלי כומרא ופי' רש"י ז"ל בושלי כומרא כמו שרופי חמה שבשלם ושרפם החום ויבשו ותמרים הם ע"כ. וגם בטור או"ח סי' ר"ד כ' ועל הנובלות והם מין תמרים שאינם מתבשלין על האילן ע"כ. ובב"י סי' ר"ב כ' וז"ל כתב רבינו ירוחם נבלות שהוא מין פרי ולא נגמר בשולו מברך שהכל עכ"ל ולא דק שהרי אמרו בגמ' דנובלות היינו בושלי כמרא ופירש"י ז"ל בושלי כמרא כמו שרופי חמה שבשלם ושרפם החום ויבשו ותמרים הם עכ"ל וא"כ אינם ענין לשלא נגמרו בשולם עדיין עכ"ל ז"ל ועי' במ"ש רפ"ק דדמאי. וכ"ה ג"כ בש"ע סי' ר"ב סעיף ט' וגם בריש סי' ר"ד וכן ג"כ בספר לבוש תכלת שם: על החומץ כו' אומר שהכל. כתב ה"ר שלמה סירילי"ו ז"ל שהכל נהיה בדברו. ולא אמרו היה בדברו להוציא מלבן של כופרים שאומרים אלהיכם שממנים מלא ובלשון פילוסופי יווני קדמון ולכן תקנו לומר נהיה יש מאין ואלו אמרו היה לא משמע אלא דברו היה שיהא כך בסדור כך או בצורת כך כדכתיב היה דבר המלך נחוץ ונהיה משמע שנתגשם ונעשה ונהיה האין יש בשביל דברו. ומשום ה"ר אשר מלוניל אמרו דרוב ברכת שהכל לא נתקנה אלא על המקולקל כגון חומץ וגובאי ונובלות ואלו הדברים לא נבראו בטובה אלא נמשכו על דרך הסתר פנים ע"ד שאמרו אין דבר רע יורד מלמעלה לכך אמרו נהיה ולא אמרו היה שהיה משמע בכונה. גובאי חגבים. וכן מתחלה לא נבראו למאכל אדם וכן בשר עופות עכ"ל ז"ל. והקשה ה"ר יונה ז"ל וא"ת והיאך מברך על החומץ כלל והא לאו בר אכילה הוא כדאמרי' ביומא שאם שתה חומץ ביוה"כ שהוא פטור וכל דבר שאינו ראוי לאכילה קי"ל שאין מברכין עליו כלל כגון זנגבילא יבישתא שאינו מברך עליה כלל וכו'. ויש לתרץ דגבי חומץ אע"פ שהוא פטור בשיעור רביעית כיון דקי"ל שאם שתה ממנו הרבה חייב מפני שנהנה ממנו בשתייה מרובה לענין ברכה נמי לא יצא מתורת אוכל ולפיכך מברך עליו. מיהו נראה דברביעית או פחות מרביעית מברך עליו בתחלה מפני שלא יהנה מן העולם בלא ברכה ואינו מברך לבסוף כיון שאינו חשוב שתייה ביוה"כ. אבל ביותר מזה שחשוב ביוה"כ מברך עליו תחלה וסוף עכ"ל ז"ל.

והרא"ש

תפארת ישראל

יכין

ט) אפילו על פת ויין: י) בדיעבד: יא) כגון בשר ודגים ואפילו כמהין ופטריאות רק מאוירא קרבו. וכדומה: יב) אם ראוי לשתייה: יג) פירות שנשרו מאילן קודם זמנן (ך): יד) חגבים וה"ל דכל הך בבא פירושא דרישא נינהו. דלא תימא דוקא בשר ודגים שאין גדלים כלל מהארץ. לא מחשבו רק גדולי קרקע ולא גדולי ארץ כש"ס. אבל חומץ ונובלות הרי והאי נדלין מהארץ. וגובאי נמי. הרי ע"י רבוי גדולי ארץ מתאספים עפי וגם פרין ורבין ע"י רבוי הגדולין ביותר עפי משאר ברואים. להכי סד"א. דנמי מחשבו מה"ט כגדולי ארץ. קמ"ל. חומץ דאע"ג דהענבים והפירות גדלין מהארץ. עכ"פ לא עדיפי ממימי תותי' ורמונים וקירשען ששתו מימן. דלא מקרי משקה. רק היוצא מזיתים וענבים [בבא קמ"ג ב'] וכיון דגם לא נטעי אינשי אדעתא דהכי. מברך עליהן שהכל. כ"ש הכי שמאליהן נתקלקלו ולא עשאן כך בטנה. וגובאי נמי אע"ג שנתרבה טפי במקום שיש רבוי גדולין יותר משאר מינין אפילו הכי אינן לוקחין

מהארץ

בועז

גרויפען המועטים): (ך) כך מפורש בירושלמי וזה דלא כמו שכתב רב"י דהיינו פירות ששרפו החום (אורח חיים ר"ב) אלא מ"ש בש"ס בישולא כומרא היינו מדלא נתבשלו כראוי מניחין אותן במקום שיתחממו ויתבשלו לשון מכמר בישרא (פסחים כ"ח) וכ"כ אמרי' בב"מ והא מחוסר מכמר. וע"ש [אב"י דברי ע"ר זצוק"ל צריכין ביאור. דוודאי לפירושו דנובלות היינו פירות שנשרו מאילן. א"כ כ"ש פירות ששרפו חום דהוה מין קללה מברך שהכל. ומ"ש דלא כמ"ש רב"י. היינו שלא נאמר בהיפוך. דוקא פירות ששרפו חום שהכל. אבל בנשרו בפה"ע. מיהא קשה לכאורה דלפי התחלת דברי ע"ר זצוק"ל שפי' פירות שנשרו מן האילן קודם זמנן. ה"נ נראה שכוונתו לפרש כמ"ד תמרי דזיקא.

ואין

תוספות אנשי שם

ג על החומץ וכו'. לא מבעי חומץ דמעיקרא מיהא הוי חזי אלא אפילו נבלות דמעיקרא פסידי ואפי גובאי דמפסדי לאחריני אפילו הכא בעי ברוכי. (ס"ל):

בר"ב ד"ה נובלות פירות שנפלו כו'. כ"כ גם הר"מ. ובגמ' מאי נבלות ר"ח ורבי אלעא ח"א בושלי כמרא ופירש"י תמרים ששרפם החום ויבשו. וח"א תמרי דזיקא שהרוח משירן. ופריך בשלמא למ"ד בושלי כמרא היינו דקרי ליה ר"י מין קללה אלא למ"ד תמרי דזיקא מאי מין קללה ושני אבתרא. א"ד בשלמא למ"ד בושלי כמרא היינו דמברכין עלייהו שהכל אלא למ"ד תמרי דזיקא בפה"ע מבעי ליה. אלא בנובלות סתמא כ"ע ל"פ דבושלי כמרא כי פליגי בנובלות התמרה דתנן רפ"ק דדמאי הקלין כו' ונובלות התמרה. ר"ח ור"א ח"א בושלי כמרי וח"א ת"ד. והדר פריך בשלמא למ"ד בושלי כמרי היינו דקתני הקלין שבדמאי ספקן פטור ודאן חייב אלא למ"ד ת"ד ודאן חייב הפקרא נינהו ומשני כשעשאן גורן. א"ד בשלמא למאן דאמר תמרי דזיקא היינו דהכא קרי להו נובלות סתמא והתם נובלות תמרה אלא למ"ד בושלי כמרי נתני אידי ואידי נובלות סתמא או אידי ואידי נובלות תמרה. קשיא. ע"כ. והנה אם נאמר דהר"ב והר"מ פסקו כל"ק לכך פי' ת"ד זה לא יתכן דהא לל"ק דא לא קאי מין קללה אנובלות והם כ' מין קללה נבלות כו' וכל"ב פשיטא נמי דלא הוי דהא אסיקנא דהא בנובלי כמרי דוקא. דלת"ד בפה"ע מבעי לברוכי. והוי יודע דהרא"ש ס"ל דכל אילנות (חוץ מגפנים ותאנים ותרובים) משוליתו פרי מיד חשוב הוא לברך בפה"ע וכ"ה הטור רסי' ר"ב. ועי"ש למגן ז"ל שכתב דהרי"ף והר"מ לא הזכירו דבר מכ"ז. ונלע"ד דטעמם דלהפוסקים הנ"ל נפקא להו הא ממתני' דשביעית פ"ד מ"י. והרי"ף והר"מ ס"ל דאין ללמוד מזה לענין ברכה. דלענין שביעית אע"ג דלא הוי פרי גמור מ"מ חשיבה פירא הוי ורחמנא אמר לאכלה ולא להפסד אבל לענין ברכה כיון דלא נטעי להו אינשי אדעתא דהכי לאכלן פגים לא מברכינן אלא שהכל כו' וכ"כ המ"א רסי' ר"ב. ומעתה יקשה לשיטתו של הר"מ דלא יליף משביעית מ"מ מה יענה במ"ש הכא דלמ"ד ת"ד בפה"ע מבעי לברוכי הרי בהדיא דאע"ג דלא בשילי מברכין בפה"ע. אשר מכ"ז אני אומר דהר"מ ז"ל מפ' תמרי דזיקא כמ"ש הערוך בערך נבל פי' הנשר מן הרוח ולא ילקטוהו ביד ע"כ ובנושרים אחר הבשול ולכן פריך דבפה"ע מבעי לברוכי. והמאי הוי מין קללה כיון דלא נפלי אלא אחר הבשול אין כאן קללה כלל. ובושלי כמרא מס' ג"כ כפי' הערוך בערך כמר וז"ל נובלות שהן תמרים פגים שאין נכשרין לאכילה כלל ע"כ. וכן הבין הר"מ נ"ל ולכך פי' הם פירות אשר נפלו מן האילנות פגים קודם שיתבשלו וזהו פי' בושלי כמרא. ואחריו נמשך הר"ב. ובאמת כ' סתם נובלות שהן פגים ללמד דל"ד שנפלו אלא ה"ה אם הוא לקטן בעודן פגים. וכן אם הם מאותן שאינם מתבשלין לעולם באילן וה"נ אם שרפם החום כלהו כיילינהו הר"מ בתיבת פגים ולשיטתיה אזיל דל"ל שאר כל האילנות משוליתו לענין ברכה כנ"ל. והשתא

[illegible]

ציונים

ועל כולם. י. מיי' שם סמג שם טור שו"ע שם ובסימן קס"ז סעיף ה': ג על דבר. מ: נדרים נה: מיי' שם הל"א סמג שם טור שו"ע שם סימן רד סעיף א': החומץ. מיי' שם הל"ח סמג שם טור שו"ע שם:

תוספות חדשים

[משנה ג] על החלב כו'. אי גרסינן לכך בבא במתני' משמע והאי הא דלא ערבינהו ותנא משום דבעי לאפלוגי רבי יהודה בקמייתא ומינה שמעינן דחומץ ונובלות וגובאי כולהו הוו מין קללה ועיקר הנוסחא דלא גרסינן ליה במתני' והר"ב נמשך אחר סברת הרמב"ם דלא קחשיב לחומץ מין קללה. (פר"ח):

חדושי מהרי"ח

משנה ג [בהר"ב ד"ה] נובלות פירות שנפלו כו' הא דפי' הר"ב שנפלו מן האילן כו' והוא מפי' הרמב"ם ויש לדקדק דהלא בגמ' דף מ' ע"ב נשאר במסקנא נובלות היא בושלי כומרא ולא תמרי דזיקא ע"ש. ונראה דהדאי דעתם בושלי כומרא רק שרצו ליתן טעם למה נקרא נובלות ופירשו שנפלו והיינו קודם שנתבשלו. אבל תמרי דזיקא נופלים אחר בישולם וא"ל א"כ למה לא מוקי נמי תמרי דזיקא קודם בישולם ז"א שהרי אנו רואים בחוש שאין הפרי נופל מן האילן רק דוקא אחר הבישול אבל בושלי כמרא הואיל ושרפם החום והשמש ואין להם יניקה עוד מן האילן לכן נופלים קודם:

תוספות רע"ק

[אות לט] מ"ג בהרע"ב ד"ה נובלות. שנתבשלו כל צרכן) וכ"כ הרמב"ם ורבינו יונה והטור. ועיין בב"י והב"ח סימן ר"ד דתמהו הא מסקנת הסוגי' בתמרי דזיקא כ"ע ל"פ דמברך בפה"ע. ובלחם משנה למשניות כתב לתרץ דס"ל כדעת הר"ש בפ"ק דדמאי פ"א דמפרש בושלי כמרא היינו תאנים שנופלות קודם בישולם ואינם מתבשלין עד שמניחין אותן במהצלת וזהו כוונת הרע"ב ולדבריו כוון ג"כ תשובת שער אפרים סי' כ"ג:

ועל הגבינה ועל הביצים אומר שהכל (טו). ר' יהודה אומר כל שהוא מין קללה (טז) אין מברכין עליו: ד היו לפניו מינים הרבה. ר' יהודה אומר אם יש ביניהם ממין שבעה (יז) מברך עליו. וחכמים אומרים מברך על איזה מהם שירצה (יח): ה ברך על היין שלפני המזון (יט) פטר את היין שלאחר המזון (כ)

ברך

חגבים טהורים: מין קללה. נובלות וגובאי ע"י קללה הן באים ואין הלכה כר"י: ד מין שבעה. חטה ושעורה וגפן ותאינה ורמון זית ותמרים דהני עדיפי הואיל ונשתבחה בהן א"י: מברך על איזה מהם שירצה. דחביב עדיף והלכה כחכמים: ה פטר את היין שלאחר המזון. הני מילי בשבתות וימים טובים שרגילים לקבוע על היין לאחר המזון וכשבירך על היין לפני המזון אדעתא דהכי ברך אבל בשאר ימים שאין רגילים לקבוע עצמן על היין שלאחר המזון אין היין שלפני המזון פוטר היין שלאחר המזון. וכל לאחר המזון דתנן במתניתין היינו לאחר שסלקו ידיהם מן הפת קודם שיברכו ברכת המזון:

פרפרת

ח"ג. מין קללה נ"א מן קללה. ממין שבעה מברך עליו נמצא"ג מין שבעה עליו הוא מברך.

מלאכת שלמה

והרא"ש ז"ל תירץ למתני' מיירי במזוג קצת דלא מיישב הדעת. א"נ איירי בחושש בשיניו ונתן חומץ הרבה לתוך מרק ושותהו לרפואה. וחומץ עיקר מ"מ אגב המרק אית ליה הנאה מיניה ובעי ברוכי כדאמרי' לעיל גבי שמן זית שנתנו לתוך אניגרון ע"כ. ובירושל' פ"ו דתרומות אמרי' שהמגמע חומץ של תרומה לאחר סבלו שהוא משלם קרן וחומש. ופי' ה"ר שלמה סירילי"ו ז"ל לאחר סבלו כגון שהיה אוכל ירק של חולין והיה מטבל בחומץ של תרומה ושתה כדי גמיעה מן החומץ אח"כ כדי לתת טעם אל הירק שבפיו ומשיב את הנפש ע"כ. וכתב הח' ה"ר אלעזר אזכרי ז"ל אנו לא היה חסר בירושלמי של הרא"ש ז"ל הלשון הזה אשר בספרינו היה מביא אותו לתירוץ הקושיא ע"כ: על החלב ועל הגבינה ועל הביצים אומר שהכל. אינו משנה ולא גרסינן ליה: בפי' ר"ע ז"ל. נראה שצ"ל מין קללה חומץ ונובלות וגובאי וכו'. ונראה לע"ד דל"נ מין ביו"ד אלא מן בלתי יו"ד אע"ג דגבי גובאי שייך מין ביו"ד. אחר זמן רב באו לידי המשניות עצמו של ה"ר יהוסף ז"ל ומצאתי שמחק היו"ד של מין וכתב כ"ה בספר אחר וכן כ"ל נגרס וס"א מין וצ"ל מעות דחומץ ונבלות לאו מין של קללה הם עכ"ל ז"ל: ד היו לפניו מינים כו'. כתב בב"י טור א"ח סי' רי"א וז"ל וכתב הרא"ש ז"ל וא"ת היכי קאמרי רבנן דחביב עדיף הא אמרי' לקמן המוקדם בפסוק מוקדם בברכה וכ"ש שיש להקדים האמור בפסוק למין שאינו מכר כלל בשבח הארץ. וי"ל דכל המוקדם לקמן אתיא כר"י. וכל הנך אמוראי דסברי לקמן כל המוקדם בפסוק מוקדם בברכה כר"י ס"ל וכן פסק בה"ג כר"י וכ"כ ה"ר יונה ז"ל והמרדכי כתב דלרב האי ורש"י הלכה כרבנן וגם הרשב"א ז"ל כתב שדעת רב האי דהלכה כרבנן ומ"מ כתב שהתוס' והראב"ד ז"ל פסקו כר"י ולזה הסכים הוא ז"ל וגם המרדכי כתב שהר"מ פסק כר"י ונראה מתוך לשונו שגם הוא סובר כן וכן פסק סמ"ג. ועוד כתב הרא"ש ז"ל וא"ת מ"ש דלר"י כשברכתם שוה שצריך להקדים ז' המינים וכשאין ברכתן שוה א"צ להקדים. וי"ל דודאי כשברכתם שוה דברכת הא' פוטרת את חבירו או מסתבר לברך על ז' המינים ולפטור את השני. אבל כשצריך לברך על כאו"א לא שייכי זל"ז כלל כיון שצריך לברך על השני אחר אכילת הראשון הלכך על איזו מהם שירצה יברך תחלה הלכך אם הביאו לפניו שני מינים ואין בהם מז' המינים כגון אתרוג ותפוח יברך על החביב תחלה לכ"ע כיון שברכותיהן שוות ואם יש ביניהם ממין ז' קיי"ל כר"י דאמר מין ז' עדיף ויברך עליו אע"פ שאחר חביב לו עכ"ל ז"ל ואע"פ שאח"כ כתב ול"נ מדלא קאמר מברך ע"ז וחוזר ומברך ע"ז וחביב עדיף אלמא אפילו א' מהם חביב יכול לברך על השני וכו' זהו דוקא כשאין ברכותיהן שוות וכדמפרש טעמא דכיון שצריך לברך על השני אחר אכילת הראשון אין עדיפות בחביב משום דלא שייכי זל"ז כלל אבל כשברכותיהן שוות ודאי דלכ"ע חביב עדיף כשאין ביניהם ממין ז'. ואע"פ שכתב מה שתלוי לר"י עדיפות במין ז' ולרבנן בחביב היינו דוקא כששניהם נפטרים בברכה א' דמשמע דלר"י אינו תלוי בחביב כלל הייט דוקא כשיש ביניהם ממין ז' אבל אם אין ביניהם ממין ז' לא משוינן פלוגתא בינייהו ולכ"ע חביב קודם כנ"ל. עכ"ל ז"ל. ועי' עוד שם שנתן טעם לשבח להרמב"ם ז"ל שפסק כחכמים. והמרדכי י"ל פי' אחר הפך כל דברי המפרשים ז"ל. וכ"כ מפ' ג"כ בס' לבוש תכלת. ובירושל' מוקי ריב"ל פלוגתא דר"י ורבנן כשהיה בדעתו לאכול פת אחר הפירות דכיון דקא בעי לברך על הפת לאחרונה ה"ל פת עיקר ופירות טפלין ומש"ה ס"ל לרבנן דמין ז' לא חשיב לאקדומי ואע"ג דהאי נברא אתחיל לאכול פירות מקמי פת מ"מ הוו להו פרפרת בעלמא ולאו אכילה חשיבה אבל אם אין בדעתו לאכול כ"ע מודו שאם יש ביניהם ממין ז' עליו הוא מברך. א"ר אבא צריך לברך בסוף על הפירות ומפרש התם ר' יוסי אי ריב"ל ור' אבא פליגי ע"ש. ומצאתי שפי' הר"ש סירילי"ו ז"ל דאשמעי' ר' אבא דלר' יהודה כיון דחביב אצלו המין האחר מחייבינן ליה בברכתו אחרונה אע"ג שהיא בורא נפשות רבות ולא תפסור אותו ברכת מעין ג' אע"ג שאותה היא מה"ת וחייב לברוכי על שניהם לבסוף לכ"ע דשניהם חשובין לענין ברכה אחרונה. א' מפני שהוא מה"ת וא' מפני שהוא חביב לו. וכיון דהכי מתפרשת מימרא דר' אבא אלמא ס"ל באין דעתו לאכול פת פליגי ע"כ בקצור מופלג. ובגמ' גרסי' אמר עולא מחלוקת כשברכותיהן שוות דר"י סבר מין ז' עדיף ורבנן סברי חביב עדיף. פי' אם א' המינים חביב תדיר עליו אפילו רוצה עתה לאכול מין אחר תחלה מברך על החביב תחלה ויאכל ממנו קצת ואח"כ יאכל מין אחר דחביב לרבנן כמו מין ז' דלר"י. אבל כשאין ברכותיהן שוות ד"ה מברך ע"ז וחוזר ומברך ע"ז פי' רש"י ז"ל

ואין

תפארת ישראל

יכין

מהארץ: טו) בבבלי וירושלמי. וברי"ף ל"ג לכולה הך בבא. וכן מסתבר. דאל"כ איך מפסיק הנא בהך בבא בין בבא דחומץ וכו' לדברי ר"י דפליג עליה. ואי גרסינן לה. כ"ל דהיא נמי פירושא דרישא. מדסד"א דחלב וגבינה וביצים שעיקר התהוותם ע"י שתאכל הבע"ח הרבה עשבי ארץ יחשבו מה"ע גדולי ארץ. קמ"ל: טז) חומץ ונובלות וגובאי. יז) חטה. שעורה. גפן תאנה ורמון זית ותמרים. שנשתבחה בהן א"י: יח) ר"ל החביב עליו. ואנן קיי"ל כרא"ש דפסק כר"י. ודלא כרמב"ם. אמנם סדר הקדימה במין ז' גופייהו. כך הוא לפי מסקנת אחרונים. המוליא. במ"מ דחיטין. בפה"ג. זית. במ"מ דשעורים. בפה"ע דתמרים. וענבים. ותאנה. ורמון. כפי סדר זה הן קודמין זל"ז. וכולן קודמין לכל המינין. וקדימת מין ז' לשאר מינין. דוקא כשנגמר פרין. ובפה"ע ובפה"א. המין הרגיל להיות חביב עליו יקדים לחבירו שחביב עליו עתה. ושבח ה' מיני דגן אינו בכוסס הגרעין שברכתו בפה"א. וכולן קודמין לשהכל. והמוקדם בברכה ראשונה מוקדם נמי באחרונה [כ"ז סי' רי"א]: יט) אפילו רק על יין קידוש [קע"ד ס"ד]: כ) ר"ל אפילו אותו יין ששתה קודם בהמ"ז. ומכ"ש מה ששתה תוך הסעודה. הכל נפטר בברכת היין

שלפני

בועז

ואיך סיים אח"כ דברי קדשו כמ"ד בישולא כמרא כלו' פירות שאין מתבשלים על האילן לעולם. ומסמיכים אח"כ בדבר המחמם כקש לבשלם. וא"כ מ"ע נשרו או לא נשרו. ואפשר דנשרו דנקיט רבינו בתחלה הוא לאו דוקא. רק כפי הרגיל להיות. אבל באמת כונתו רק כמ"ד בישולא כמרא. וכמסקנת הגמרא בלישנא בתרא. ותמוהים דברי רפ"ז (בסי' ר"ד) שכ' דהגמר' מסיק כמ"ד תמרי דזיקא מדאמרינן בשלמא למ"ד תמרי דזיקא. דהמעיין יראה. דזה רק קאי אמשנה דהקלין שבדמאי אבל לכ"ע טבלות סתם. דהיינו טבלות דמשנה דברכות. הוא בישולא כמרא. וכמפורש להדיא ברש"י שם ד"ה בשלמא. עוד נ"ע בדברי רפ"ז. דלדידיה דעת רבינו ירוחם והטור דמפרשי' טובלות מין פירות שלא נתבשלו. הוא בעצמו הפי' דטבלות תמרי דזיקא שנפלו

ברוח

ד היו לפניו. ע: ממין שבע. עיי' שם הגי"ג סמג שם טור ש"ע שם סימן רי"א כסיף א': ה ברך על היין. מג. עיי' שם הגי"ג סמג שם טור שם סימן קע"ד. ותוס' פסחים דף קג:

תוס' אנשי שם

ניחא נמי דהר"מ ז"ל כפי' לדמאי שני בלישנים מדהכא וכ' הם התמרים הנופלים מן הדקל כשהרוח מנשבת. דלא הזכיר פגים כמו הכא. וגם לא כ' כאשר בארנו בברכות כדרכו ז"ל בכיוצא באלו הדברים. משום דלא דמו דהכא כן נושלי כמרי והתם ת"ד. אבל להר"ב דהתם ודאי קשיא דהכא כבר כתינו שנמשך אחר פי' הרמב"ם ולא כן עשה התם והדרבא כ' שם שני פירושים שניהם נאמרו על נושלי כמרי. והם. א' פי' הר"ש דהתם כמ"ש לק'. והשני הוא פי' דהכא. ואין גם א' בהם שיעלה לנובלות תמרה דהתם דאסיקנא שהם תמרי דזיקא. וצ"ע. והטור לשיטתיה דאחר כל האילנות מביאים מברכים בפה"ע מפ' נושלי כמרא כפי' השני דהר"ש שם בדמאי שהם התמרים שאין מתבשלין באילן אלא תולשן ועושה אותן כומר בארץ ומתבשלין. ע"כ. כלו' ולאו משום שנפסלו מן האילן ולכן לא נתבשלו דבהנהו ודאי מברכין בפה"ע דכל האילנות משוניתא. והיינו תמרי דזיקא דלא כהרמב"ם. אלא נושלי כמרי הן מין תמרים שאפילו יניחם עידן ועידנין על האילן לא יבואו לעולם לידי בשול ובהנך הוא דמברכין שהכל. וכ"כ בסי' ר"ד. אלא דקצת דוחק לשיטתו הא דפריך אלא ת"ד מאי מין קללה. דמאי קושיא אה"נ דאין קללה גדולה מזו שהפירות נושרים קודם בישולם. וי"ל דהכי פריך בשלמא למ"ד נושלי כמרי היינו דקרי ליה מין קללה שהמין בכללותו הוא מין קללה אלא למ"ד ת"ד מאי מין קללה הרי המין אינו מין קללה אלא שאותם שנפלו נתקלקלו. נמצינו למידין ג' פירושים במשנתינו. א') פי' הר"מ והר"ב ולדידן הוי שלא כהלכה כפי מה שפסק מרן בר"ס ר"ב כהרא"ש. ב') פירש"י שרופי חמה. ג') מה שהביא הר"ש בשם י"מ והוא פי' הטור מין שאינו מתבשל מעולם באילן. ואלו השנים יכונו יחדיו להלכה. וכש"ע חד מינייהו נקט וה"ה לאידך. וראיתי עוד פי' ד' על נושלי כמרי. והוא פי' הר"ש מדנפשיה שמניחין אותן באילן להנטמק. ומי יתן ידעתי איך יפרש הר"ש מ"ש בגמ' בשלמא למ"ד ב"כ היינו דקרי ליה מין קללה. והא כיון שמדעת מניחין אותן שם להנטמק אמאי קרי ליה מין קללה. וצ"ע. (ש"ע): כל שהוא מין קללה. מדל"ק כיון שהם מין קללה דמשמע דקאי על הנזכר במתני' אלא קאמר כל שהוא מין קללה לאפוקי מהנזכרים שאינם מין קללה וש"מ דגרס במתני' על החלב כו' למאן דס"ל דחומץ ונובלות וגובאי כולם מין קללה נינהו. ולמאן דל"צ ליה צ"ל דלא קאי מין קללה אחומץ משום דחומץ סתמא קתני ת"ק ואין כל חומץ מין קללה דיש שעושים אותו לכתחלה מן המים. (הו"ע): אין מברכין עליו. הלה שטונתו שיאכל ד"א ויברך עליו ואח"כ יוכל לאכול מין קללה דהכי אינו נהנה בלא ברכה. אבל שיאכל מין קללה בלי ברכה כלל אין סברא. (מ"ר): ד שירצה. בס"ת הלק"ט ח"ב סי' קנ"ה הביא מכתבי מהרא"י דהא דחביב קודם היינו דוקא כשאין קפידא לאכול זה קודם זה. אבל אם דרך אכילתם ע"פ הרפואה או ממנהג להקדים זל"ז. מקדים אפילו אינו חביב. ולפז"ה א"ש דלא תנינן במתני' חביב בהדיא אלא איזה מהם שירצה כלו' שרוצה בו מחמת טעם שיהיה אפילו אינו חביב והב"ח דנקט חביב אורחא דמלתא נקט. (ש"ל): ה בר"ב ד"ה פטר ט' נשו"ם.

וככבי

ה ברך על הפרפרת (כא) שלפני המזון *פטר את הפרפרת שלאחר המזון (כב). ברך על הפת פטר את הפרפרת (כג). על הפרפרת לא פטר את הפת. ב"ש אומרים אף לא מעשה קדרה (כד): **ו** היו יושבין

לאכול

פרפרת. כל דבר שמלפתים בו את הפת כגון בשר וביצים ודגים קרויים פרפרת ופעמים שהיו מביאים פרפראות קודם סעודה להמשיך האכילה וחוזרים ומביאים פרפראות אחרות לאחר הסעודה אחר שמשכו ידיהם מן הפת: **מעשה קדרה.** כגון הריפות וגרש כרמל וקמח שנתבשל במים כגון הלביבות וכיוצא בהן. ואית דמפרשי פרפרת דמתניתין פת הצנומה בקערה שאין בה מראה לחם דמברכים עליה בורא מיני מזונות. והשתא ניחא דאיצטריך לאשמעינן ברך על הפרפרת לא פטר את הפת אף על גב דהיא נמי מין פת. אבל מעשה קדרה פטר. ובית שמאי סברי כשם שאם ברך על הפרפרת לא פטר את הפת כך לא פטר מעשה קדרה. ואין הלכה כב"ש: **ו היו יושבים.** בלא הסיבה וסימן הוא שלא נתועדו לאכול יחד שרגילים היו כשמתועדים חבורות אנשים לאכול שהיו מסובים על

המטות

תוספות יום טוב

ה מעשה קדירה. מ"ש ר"ב אבל מעשה קדרה וכו' חוזר גם לפי' הראשון:

והוא

ח"ג . אף לא . נ"א אפילו . היו יושבין כו' . במשנ"ג היו יושבין כל אחד מברך ט' וג"ה גנ"א :

מלאכת שלמה

ואין הגנון פוטר את הזית ומתוך פי' משמע דעל איזה מהן שירצה יברך תחלה דאי צריך לברך על זית תחלה למה הוצרך לפרש שאין הגנון פוטר את הזית והלא לעולם יברך על הגנון לבסוף וכן פי' ה"ר שמעיה בשם רב האי גאון ז"ל כ ון דלא פירש על איזה יברך תחלה וי"ל דמסתמא יחיד מודה לרבים ויברך על איזה שירצה תחלה ולא שרבים יודו ע"כ עם פי' הרא"ש ז"ל. והקשה רש"י ז"ל וליברך על הגנון וליפטר את הזית דהא תנן בירך על פירות האילן בפה"א יצא ותירץ דשאני התם שאין שם אלא חד מינא וטעה ובירך בפה"א אבל הכא כשברך בפה"א על הגנון לא פטר את חבירו שהיה בפה"ע אפילו בדיעבד ע"כ. ותו איכא בגמ' מאן דמוקי פלוגתייהו דר"י וחכמים אף בשאין ברכותיהן שוין ובלהקדים פליגי דר"י סבר כיון דאפילו ז' המינין יש בהן דין קדימה ול"נ כ"ש די"ל להקדים מין ז' לשאר מינים ורבנן סברי במקום חביב אין דין קדימה:

ה בירך על הפרפרת כו'. פי' ה"ר יונה ז"ל לדעת ה"ר יצחק הזקן ז"ל שפי' שכ"מ שמוזכר לאחר המזון אינו אלא בימיהם דה"פ דמתני' שמנהגם היה לאכול את הפרפרה אחר סלוק השלחן ומתוך כך הוצרך להשמיענו במשנה שאין הפת פוטרת אותו שאל"כ הייתי אומר כיון שמנהגו לאכול אותו אחר עקירת השלחן ברכת המוציא פוטרתו שאין סלוק לפרפראות כמו שיש לפת מפני שהפת אין דרך לאכול אחר השלחן אבל הפרפראות דרך לאכלם אח"כ וכמאן דאכיל להו בתוך הסעודה דמי וברכת הפת תפטור אותן קמ"ל מתני' דלא אלא הפרפראות שאכל קודם המזון פוטרת אותם אבל אם לא אכל פרפרת לפני המזון אין הפת פוטרת אותם עכ"ל ז"ל. ונלע"ד דלפ"ז סיפא דמתני' דקתני בירך על הפת פטר את הפרפרת לא איירי באותו הזמן. ובטור א"ח סי' קע"ז מפורש פרפרת היינו פירורי פת דק דק שדבקם עם מרק או דבש: **בש"א כו'.** ירושלמי מתני לה ר' יוסי דב"ש ארישא אתו לאפלוגי דקתני ת"ק אליבא דב"ה בירך על הפת פטר את הפרפרת וב"ש מעשה קדרה דחשיב מזון טפי מפרפרת ודמי לפת ממש. ואתו ב"ש למימר לא מבעי פרפרת דלא פטר לי' פת אלא אפילו מעשה קדרה נמי לא פטר אבל אם בירך על הפרפרת תחלה כ"ע מודו דלא פטר לא את הפת ולא את מעשה קדירה ואיידי דתני רישא פת ופרפרת תני סיפא פת ופרפרת אבל ודאי דה"ל למתני על הפרפרת לא פטר מעשה קדרה דהוי רבותא טפי. אבל בבבלי קאי בתיקו אי קיימי ב"ש ארישא או אסיפא. ותימה מנין לו להרמב"ם ז"ל ולר"ע ז"ל לפרש דב"ש קאי אסיפא אע"ג דלכאורה הכי מסתברא. וכתב ה"ר יונה ז"ל הלכך אם בירך על הפת פטר את הכל ואם בירך על הפרפראות לא פטר מעשה קדרה ואם בירך על מעשה קדירה פטר את הפרפראות. ע"כ. אח"כ מצאתי בפי' הר"ש שירלי"ו ז"ל לירוש' וז"ל בירך על הפת פטר את הפרפרת בפרפרת שבתוך הסעודה קאמר דפרפרת טפל לפת ובירך על העיקר פטר את הטפילה בירך על הפרפרת לא פטר את הפת דאין טפל פוטר את העיקר. מעשה קדרה. כגון חלקא טרגיס טסני. ומפרש בירושל' דה"ק אף בראשונה דהיינו בירך על הפת דיש לו כח לפת לפטור הפרפרת אפ"ה לא פטר את מעשה קדירה. וה"ק בירך על הפת פטר את הפרפרת ומעשה קדרה וכדברי ב"ה. וב"ש אמרי לא פטר מעשה קדירה לא דתחלה ולא דסוף וטעמא דב"ש דס"ל כר' זירא דספסא הוא מאן דאכיל נהמא בגהמא ותשיבה מעשה קדרה עיקר ופת פרפרת הלכך לא פטרה וקיי"ל כב"ה עכ"ל ז"ל: **ו היו יושבין לאכול.** בתוספות מוכח דל"ג לאכול וכן בהרי"ף וה"ר יונה והרא"ש ז"ל ליתא. וכן בתוס' ר"פ כל הבשר דף ק"ו. וכן בחדושי הרשב"א ז"ל. וז"ל היו יושבין כל או"א מברך לעצמו אין לפ' היו יושבין דוקא כשהיו יושבין מעיקרא לדברים אחרים ומתוך כך אכלו ולפיכך לא הוי קביעות לחבורה אבל אם היתה תחלת ישיבתן לאכילה הויא קביעות לחבורה וא' מברך לכולן. דא"כ הו"ל למיתני הסבו או שישבו לאכול א' מברך לכולן והיינו דאקשינן בגמ' הסבו אין ישבו לא ורמינהי היו מהלכין בדרך וכו' ישבו לאכול א' מברך לכולן. אלמא מתני' דקתני היו יושבין ה"ה לישבו והיינו נמי דפריך מדוקיא דהסבו הסבו אין ישבו לא ולא פריך מרישא דמתני' דקתני בהדיא היו יושבין וטעמא דמלתא דלא פריך מינה כדאמרן דלא נידחי דלמא כשהיו יושבין כבר לדברים אחרים. ומיהו דוקא כשישבו סתם בלא שהסכימו בתחלה יחד לישב ולאכול הא הסכימו תחלה לישב ולאכול אע"פ שלא הסבו אלא שישבו הוי קבע לחבורה וכדפי' ר"ל בר יצחק מתני' וברייתא כגון דאמרי ניזיל וניכול בדוך פלן. וניזיל וניכול בדוך פלן לאו דוקא אלא כ"ז שהסכימו ונתוועדו בעצה לאכול יחד. עכ"ל ז"ל: **הסבו.** פר"מ דילונזאנו ז"ל נקד הסב' הסמ"ך קמוצה. י"מ הסבו מלשון הסבה שהיו רגילין לאכול בהסבה על צדיהן השמאלית. ור"ל כשהסבו ביחד כמו שדרך לעשות באכילת קבע מצטרפין וא' מברך לכולן. ורבינו האי ז"ל פי' הסבו מלשון סבוב ור"ל כשישבו כולם סביב שזה מורה על הישיבה של קביעות דמתרגמינן

וישבו

תפארת ישראל

יכין

שלפני המזון: **כא)** בייא עססען. רגילים היו להטל קודם הסעודה פת צנומה בקערה. והם פרורים שנתייבשו ונתבשלו בקערה. שברכתו בורא מיני מזונות: **כב)** שקודם בהמ"ז: **כג)** היינו פרפרת שבתוך הסעודה [כך כתבו תוס']. וכן מוכח לע"ד דאי"ל דפת פטר גם פרפרת שלאחר הסעודה וכדמשמע מהר"ב. א"כ מה קאמר ברישא בירך על הפרפרת שקודם המזון פטר את הפרפרת שלאחר המזון. ול"ל הרי אפילו לא בירך על פרפרת לפני המזון. כבר פטר ליה פת לפרפרת שאחר המזון. אע"כ כדאמרן (ז): **כד)** הן מיני גרויפען. והם עיקר הסעודה. וברכתן במ"מ כפרפרת. ומסופק בש"ס אי אבירך על הפת קאי או אבירך בפרפרת פליג. וסליק בתיקו. וקיי"ל כב"ה. ובירושלמי כאן מפורש דת"ק דהכא ב"ה היא. וב"ש במקום ב"ה אינה משנה ונ"ל דלהכי נקטינהו משנה

בועז

ברוח. ובאמת אין שייכות לב' הדעות אלו זאת עם זאת. והר"י והטור כ' כמ"ד בישולא כמרא דהקללה הוא בהפירות ולהכי מברכין שהכל. הא בנפלו ע"י רוח והיינו תמרי דזיקא י"ל דלר"י והטור מברך בפה"ע וכמבואר בגמרא. וכמ"ש רש"י שלא נשתנו לקלקול כלו' אע"ש דבוודאי כשנפלו מהרוח לא נתבשלו לגמרי כראוי דאל"כ מ"ל נפלו מ"ל שתלשם. מכ"מ לא נשתנו לקלקול. והנה לפי' ע"ר זוק"ל דבשולי כמרא היינו שמניחים אותם בהטמנה להתחמם ולבשל. שכל נוכיח מזה קצת כמ"ש (בסי' ר"ד) הא"ר בשם הפרישה. דאפילו בנתבשלו ע"י הנחה בקש מברך שהכל. דלא כמ"ש (בססי' ר"ב) בשם הלחם משנה. למברך בפה"ע] : **(ז)** אבי"י כותב ע"ד הרי אין סעודה בלא פת.

וא"כ

תוספות אנשי שם

והכי דייק אמתני שלפני המזון ולא תני לפני המזון ור"ל להוא היין שמורגל לבא לפני המזון דהיינו בזמן שרגילים להביאו לפני המזון והיינו בשו"ע. (רמ"ז): **ד"ה מעשה קדרה** כו' אבל מעשה קדרה כו'. ואף דגמ' מספקא ליה אי ב"ה אסיפא פליגי כמ"ש הר"ב או ארישא פליגי ר"ל אבל דמברך על הפת פטר את הפרפרת דמשמע כ"ש מע"ק שקרוב יותר לפת מפרפרת. אהא פליגי ב"ש וסברי דלא פטר אף מע"ק וכ"ש פת. אבל בברך על הפרפרת כ"ע סברי דלא פטר לא את הפת ולא מע"ק דאף שברכותיהן שוות הואיל ומע"ק חשוב יותר קובע ברכה לעצמו ולא יפטור אותו פרפרת הגרוע אבל מע"ק החשוב ודאי בדין שיפטור את פרפרת הגרוע אף לפי סברא זו. מ"מ פי' הר"ב בפשיטות דאסיפא

פליגי

ציונים

ברך על הפרפרת. עיי' שם סימן קע"ו: ברך על הפת. מיי' שם הל"ד סמג שם טור שו"ע שם: ו היו יושבין. מג. מיי' שם פ"א הל"ב סמג שם טור שו"ע שם סימן קס"ז סעיף י"א וסימן רי"ג סעיף א':

תוספות חדשים

מ"ה [בר"ב ד"ה] **פרפרת** כו' שמושכים ידיהם מן הפת עכ"ל ודין זה אינו מצוי בינינו שאין אנו רגילין למשוך ידינו מן הפת. ש"ע סי' קע"ז ס"ב ואפילו בסעודות גדולות שאין דעתן עוד לאכול פת. ב"ח ומ"א: (מהרש"א ז"ל)

[במשנה] **בש"א** אף לא מעשה קדרה. עי' הר"ב וכ"כ הר"מ וק"ל דבגמ' לא איפשטא אי ארישא פליגי פר"ח. וכמ"א תירץ דאי פליגי ארישא כ"ש אסיפא וא"ם לומר כן דא"כ בעי רק לב"ש וכי טעמא דב"ש אשמעינן אלא ודאי בעי לב"ש כדי שנדע היאך סובר ת"ק וכ"כ בכ"מ פ"ד מה"ב דין ו' ע"ש: [משנה ו] **יושבים** לאכול כו'. במשנ"ג ל"ג לאכול. וכן מוכח מתוס' ד"ה הסבו כו' דף מ"ב ע"ב דאל"כ לא תרצו כלום על קושיתם אמאי מקשה מדיוקא ע"ש וכן משמע בהרא"ש וק"ל (כנ"ל):

חידושי מהרי"ח

[משנה ה] **בירך** על הפת פטר את הפרפרת כו'. ע"כ איירי שאכל הפרפרת תוך הסעודה דאי לאחר הסעודה גם כן פוטר אם כן למה אמר ברישא בירך על הפרפרת שלפני המזון פוטר שלאחר המזון הלא אין סעודה בלא פת ופת פטר אלא ע"כ אינו פוטר פת אלא תוך הסעודה וקמ"ל דאם לא היה פרפרת לפני המזון אז הפת פטר עכ"פ מה שהוא בתוך הסעודה. והתוס' כתבו ג"כ דאיירי ע"כ תוך הסעודה אבל מטעם אחר. והרב תוי"ט לא העיר בזה:

תוספות רע"ק

[אות מ] ד"ה **פטר** את הפרפרת שלאחר המזון). דהפת אינו פוטרו כיון דהביאו לאחר המזון. והא דקתני בסיפא ברך על הפת פטר את הפרפרת מיירי בהביאו תוך המזון. ודעת התוס' דמיירי בבא לסעוד מש"ה בתוך הסעודה לא בעי ברוכי אבל באין בא לסעוד אפילו תוך הסעודה לא נפטר בפת. ודעת הרשב"א דבבא לסעוד אפילו לאחהמ"ז לא בעי ברוכי אלא דפרפרת הוא רקיקים דקים שבא לקנוח בעלמא ומ"מ בתוך המזון לא בעי ברוכי אף דפירות וכדומה בעי ברוכי מ"מ כיון דמין פת הוא

אילו

לאכול כה) כל אחד ואחד מברך לעצמו כו). הסיבו אחד מברך לכולן כז). בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו כח). לאחר המזון אחד מברך לכולם. והוא אומר על המוגמר כט) אע"פ שאין מביאין את המוגמר אלא לאחר הסעודה ל):

הביאו

ח"ג. לאחר נ"י אחר. והוא אומר. נ"י הוא אומר. וכירושלמי ואומר וכ"ה נ"י: אע"פ. נ"י ואע"פ.

ן והוא אומר על המוגמר. פירש הר"ב המברך ברכת המזון הוא מברך על המוגמר. וכן פירש הרמב"ם ובחבורו פרק ז' מהלכות ברכות פסק כן. ולישנא דוהוא לא דייק לדידהו דהא משמע דאדסליק מיניה קאי שהוא המברך על היין שלאחר המזון וכפירש רש"י. וכתב הר"י בשם רש"י אע"פ שאין מביאין וכו' אלא לאחר הסעודה היינו לאחר ברכת המזון ובאותו שעה כבר עברה הסעודה לגמרי ואין אנו חייבים לתת לזה לברך אפילו הכי עכשיו שהביאו אותו מיד אחר סיום האכילה קודם ברכת המזון אותו שברך על היין שלאחר המזון מברך על זה ע"כ. ויש לתמוה על הב"י שכתב בא"ח סימן קע"ד שדעת הרמב"ם כדעת רש"י שהרי מבואר שחלוקים הם [*כמו שחלוקים הם הרמב"ם עם הר"י שבשם הגאונים]: המוגמר. פי' הר"ב עצי בשמים במחתה על האש וכן לשון רש"י. ובמשנה ז' פ"ב דביצה כתבו לבונה ע"ג גחלים וזה עיקר. וכאן שכתבו אם לאו דוקא שהדבר ידוע שאין הכל תמרכן

עולה

המטות ואוכלים ושותים בהסבת שמאל: כל אחד מברך לעצמו. שלא היה להם קבע סעודה בלא הסיבה. ומיהו אם אמרו ניזיל ניכול נהמא בדוכתא פלן אע"פ שלא הסיבו כהסיבו דמי ואחד מברך לכולם ומצטרפין נמי לזימון: בא להם יין בתוך המזון כל אחד מברך לעצמו. הואיל ואין בית הבליעה פנוי ואין לב המסובים פונה אל המברך אלא לבלוע מה שבפיהם. °א"כ חיישינן שמא יחנק °כשבא לענות אמן: והוא אומר על המוגמר. המברך ברכת המזון הוא מברך על המוגמר. מוגמר עצי בשמים ואע"ג דאיכא דעדיף מיניה אפ"ה כיון דאתחיל בחדא עביד אידך: לאחר הסעודה. לאחר ברכת המזון דהשתא לאו מצרכי הסעודה הוא אפ"ה כיון שהתחיל בברכות אחרונות גומרן: מוגמר.

רגילין

מלאכת שלמה

וישבו לאכל לחם ואסתחרו למיכל לחמא. ואומר רבינו יצחק דבין בברכת המוציא בין בבהמ"ז מיירי ומביא ראיות וכו' ונכון הוא לפרש כפי משמעותו ולהעמיד המשנה בין בזה ובין בזה. ועוד אומר ר"י כי בימים ההם שהיה השלחן והמפות לפני כל א' היה צריך שיסבו כדי שיצטרפו כולם אבל עכשיו שמנהגינו לאכול כולנו בשלחן א' ומפה א' א"צ הסבה אחרת אלא בזה בלבד מצטרפין ואע"פ שכל א' אוכל מככרו א' מברך לכולם בין במוציא בין בבהמ"ז. ובירושל' אמר ריב"ל בשבועה כך היא מתניתא באורחים שדרך לתת לכל א' בפ"ע ואינם יודעים קביעותם לא אינם מצטרפין אלא כשהסבו יחד מתחלה אבל בעה"ב עם בני הבית אפילו לא הסבו מצטרפין עם בעה"ב. ור' חייא ס"ל התם שאפי' בני הבית אינם מצטרפין עם בעה"ב אלא כשהסבו. ונראה דהל' כריב"ל דהוא בתראה טפי. ה"ר יונה ז"ל. וכתב הר"ש שירילי"ו ז"ל ובהסבה נמי דמהניא היינו היכא דהסבו בכוונה לכך ומש"ה תנא הסבו ולא תני היו מסובין ע"כ. וראיתי להעתיק הנה לשון ב"י בטור א"ח סי' קס"ז. היו יושבין וכו' פירש"י ז"ל היו יושבין בלא הסבת מטות שמטין על צדיהן שמאלית על המטה ואוכלים ושותין בהסבה כ"א מברך לעצמו דאין קבע סעודה בלא הסבה. וכתב הרא"ש ז"ל כן היה מנהגם כשמתחברים לאכול בחבורה אחת כ"א מסב על מטתו וכן לפי מנהגינו עכשיו לאכול בשלחן א' או בלא שלחן במפה א'. וכתב הרא"ש ז"ל ר"ת פי' היו יושבין לעסק א' ונזדמן להם לאכול מברך כ"א לעצמו אבל הסבו לאכול ולא לעסק א' מברך לכולם. וי"מ היו יושבין זה כאן וזה כאן שלא כסדר אכילה הסבו שישבו סביבות השלחן כמו וישבו לאכל לחם דמתרגמינן ואסתחרו. ופי' רש"י ז"ל עיקר דלכולהו קשה מתלמידי דרב עכ"ל ז"ל. וכן נראה שהוא דעת התוס'. וכתבו התוס' דמתני' מיירי בין לברכת המוציא בין לבהמ"ז וכ"כ ה"ר יונה והרשב"א וגם הרא"ש ז"ל כתב מתני' איירי בין בברכה ראשונה בין בברכה אחרונה. בברכה ראשונה אפילו בשנים א' מברך והשני יוצא אם הסבו אבל אם לא הסבו אע"ג דשומע כעונה אפילו אמר אמן לא יצא. ובשלשה א' מברך בהמ"ז לכולם אם הסבו על המטות עכ"ל ז"ל: כל אחד מברך כו'. אע"ג דיין שלפני המזון פוטר יין שלאחר המזון כ"ש זה שלפניו הוא שאני הכא כיון שעלו להסב הוי שינוי מקום וצריך לברך. תוס' ז"ל. אלא שהדבור קאי אבריתא דכיצד סדר הסבה דאיתא בגמרא ונלע"ד דאפשר דשייך נמי אמתני' ולכן העתקתיו הנה. וכתב סמ"ג בעשין סי' כ"ז דיין שבתוך המזון אינו פוטר יין שלאחר המזון דיין שבא לשרות המאכל אינו פוטר אותו שבא לשתייה ע"כ וכ"ה בהרי"ף ז"ל סמוך למתני' וכ"ה דעת כל תלמידי רב ורב כהנא ורב ששת ורבה. אבל יין שלפני המזון שהוא לשתות כתבו תוס' ז"ל שהוא פוטר יין שבתוך הסעודה כיון שאינו אלא לשרות העיקר שהוא אותו שלפני המזון פוטרו שפיר. ע"כ: לאחר המזון כו'. כלומר אחר שסיימו מלאכול כיון דליכא סכנה ויכולין לענות אמן א' מברך וכולן יוצאין. וזה היה בימיהם שהיה מנהגם לסלק את השלחן ולאחר סילוק השלחן היו צריכין לחזור ולברך פעם אחרת שדומה כסעודה בפ"ע. אבל אנו שאין מנהגינו לסלק את השלחן כיון שברך על היין שבתוך המזון א"צ לחזור ולברך אח"כ כלל אלא אם סלק דעתו שלא לשתות כלל דכ"ז שלא סלק השלחן בתוך הסעודה מקרי. הר"י ז"ל: והוא אומר על המוגמר. מדקתני והוא משמע דבדאיכא דעדיף מיניה עסקינן ולפיכך הוצרך למיתני הוא לאשמועי' שאע"פ שהיה מס"ד שהגדול מברך תחלה בכאן אינו כן אלא אותו שנתנו לו מעלה שיברך על הפת מתחלה הוא יברך על המוגמר. גמ' עם פי' ה"ר יונה ז"ל. ואזיל הוא ז"ל לטעמיה ולפירושו שאכתוב בסמוך בס"ד. ומתני' מסייע ליה לרב דאמר כל הנוטל ידיו תחלה למים אחרונים הוא מזומן לבה"מ שמאחר שנתנו לו מעלה א' ליטול תחלה נתן לו ג"כ מעלת הברכה ונראה לע"ד דהכי הוי סייעתיה דרב דכמו שבמתני' קתני דבעבור שנתנו לו מעלת ברכה א' יתנו לו ג"כ מעלת ברכה אחרת. ה"נ לענין בהמ"ז אם נתנו לו מעלה ליטול ידיו למים אחרונים ראשונה יתנו לו ג"כ מעלה לברך בהמ"ז וה"נ אמרי' בפ' שלשה שאכלו (דף מ"ז) בוצע מברך בהמ"ז ואפי' מ"ד דאורח מברך היינו טעמא כדי שיברך לבעה"ב הא לאו הכי כגון שכולם בעלי הבית ודרים יחד מודה דבוצע מברך כך נלע"ד. ור"ש ז"ל פי' בו פי' הרמב"ם ז"ל וכ"כ קצת שפי' רש"י ז"ל וז"ל והוא אומר על המוגמר אותו שבירך על היין שלאחר המזון הוא מברך על המוגמר וכו' ע"כ. אבל בס' תוי"ט מצאתי שכתב די"ש לתמוה על הבית יוסף וכו' ע"ש מ"מ לא קשה כ"כ אבית יוסף דמ"ל שהוא לא בא אלא למעט דלא ס"ל להרמב"ם ז"ל כדעת הגאונים

ז"ל

יכין

תפארת ישראל

בועז

בלשון סתם. משום דהוו נמי כמה מתלמידי ב"ש שהורו בהא כב"ה [ביצה ד"כ ע"א] (ח): כה) בלא הסיבה: כו) המוציא. דאע"ג דפת ויין בקבעו עליהן. א' מוציא כולן הכא הרי לא קבעו: כז) ולדידן באכלו בשולחן א' או במפה א'. אפי' כ"א אוכל מככרו. או אמרו ניזל וניכל רפתא בדוך פלן. כהסיבו דמי. ובדיעבד בכוון להוציאם. בכל גוונא יצא [קפ"ז]: כח) שלא יקדים קנה לושט. כשיענו אמן. ואע"ג דבכל דוכתא שומע כעונה [סוכה ל"ח ב']. היינו ביטול לענות. דכל הראוי לבילה אינו מעכב מיהו לרש"י היינו טעמא. מדפיהם מלא אוכל אינן מכוונין יפה לברכת המברך. מיהו באומר להם סברי. שעי"ז לא יאכלו אז. יכול שפיר להוציאם בברכתו. ויטעום כ"א מיד מכוסו. שלא להפסיק בין ברכה לטעימה. [מ"א קע"ד סקט"ז]: כט) המברך על יין שאחר המזון קודם בהמ"ז. מוציא הכל ג"כ בברכת הבשמים שאחר בהמ"ז: ל) אע"ג דהו"ל ברכת הנהנין של דברים שאינן רגילין לקבוע עליהן שאע"ג שלא

יצא

וא"כ איפטר ממילא ע"י פת שבסעודה ול"ל הסמו' ע"י פרפרת שלפני המזון. והנה גם רש"י פי' כהרע"ב. ולפיכך ל"מ נ"ל דמיירי בלא הי' דעתו על הפרפרת דלאחר המזון דלא נפטר ע"י פת והפ"ה בפרפרת שלפני המזון נפטר דהו"ל מינו ועי' רא"ז בגליון הרי"ף: (ח) אב"י ע"ר זצוק"ל הל"מ. לא הביא מבילה ראיה רק דמל"ט לפעמים שתלמידי ב"ש עצמם הורו כב"ה. כמו שם

ציונים

בא להם יין. מג: מיי' שם פ"ו הל"ו וס"ז הל"ג סמג שם טור ש"ע שם סימן קע"ד סעיף ח': והוא אומר. מיי' שם פ"ז הל"ג סמג שם טור שם:

תוספות חדשים

[בר"ב ד"ה] בא להם כו' שמא יחנק כו'. וכ"ה בשו"ע ס"ס קע"ד ורמ"א כתב דאם אומר סברי רבותי ויכוונו ויענו אמן א' מברך לכולם: [תוי"ט ד"ה] והוא כו' לא דייק לדידהו. עיין תוספות יומא דף י' דבמאי דסליק לא שייך מלת הוא ואם איתא דעלה קאי ה"ל למיתני ואומר כו' מדקתני והוא משמע דקאי ארישא וז"ק. (פר"ח):

תוספות רע"ק

ואילו קבע סעודתו עליה מפני המוציא ובהמ"ז כפת דיינינן ליה ונפטר בברכת הפת: [אות מא] בהרע"ב ד"ה בא להם כו' א"כ חיישינן) צ"ל א"נ חיישינן: [אות מב] בא"ד כשבא לענות אמן) ואפילו אם שומע כעונה ויוצא בלא עניית אמן חיישינן שמא יענה אמן טור א"ח סימן קע"ד לשון זה מוקשה במ"ש אפילו אם שומע כעונה דמשמע דמספק אם יוצא בלא עניית אמן ובטור סי' רי"ג כתב בפשיטות דיוצאים אפילו בלא עניית אמן. ועיין בחידושי לש"ע א"ח סימן ר"ט:

תוספות אנשי שם

פליגי דמדסליק בתיקו נקטי' לקולא דפרפרת ומע"ק פוטרין ולא"ז כב"ה אלינא דהך סברא דאסיפא פליגי וגם לשון המשנה הכי משמע טפי. (ד"ת על הרא"ש): בתוי"ט ד"ה והוא כו' דקאי ארישא ע"כ. מיהו ק"ל דהא הכא התוס' עצמם פי' אדסליק מיניה ומוכח דהכא לא שייך ע"ז מ"ש ביומא. (ש"ל): בתוי"ט ד"ה והוא כו' שחלוקים הם. ואני תמה דהך לאו דכפי מ"ש הר"י בשם רש"י יש הפרש בינו להר"מ ז"ל מיהו כפירש"י שלפנינו לא משמע כן כלל וז"ל במתני' והוא אומר על המוגמר אותו שברך על היין כו' לאחר סעודה לאחר בה"מ שאינו מצרכי סעודה אפ"ה מי שברך על היין שהתחיל בברכות אחרונות גומרן. הרי בהדיא דגם לרש"י ז"ל מיירי שבא לאחר בה"מ ומי שבירך על היין הוא עצמו המברך בהמ"ז והוא הוא המברך על המוגמר וכדברי הרמב"ם והר"ב אלא שהם לא הזכירו זה המברך על יין שלאחר המזון להיותו דבר שאינו מטי אלינו. (ש"ל). וגם בתוי"ט תמה לדעת הר"ב והר"מ דוהוא אומר על המוגמר ר"ל מוגמר דלאחר בהמ"ז דא"כ מ"מ חזר התנא להזכירו בסיפא באמרו אע"פ שאין מביאין את המוגמר כו' והו"ל אע"פ שאין מביאין אותו. משא"כ לדעת הגאונים וכן להר"י בשם רש"י ניחא. אלא דלדידהו קשה דבהדיא משמע בגמ' דמיירי במוגמר שמביאין אחר בהמ"ז דז"ל בגמ' והוא אומר על המוגמר מכלל דאיכא דעדיף מיניה ואמאי הא"ל והוא נטל ידיו תחלה באחרונה מסייע ליה לרב כו'. ונראה

כרש"י

עונה מן האש לפי שמתאכלין מיד אלא על גחלים מתמרין ועולין ועל שם הגחלים נקרא מוגמר שתרגום גחלים גומרין. ובשיר השירים מקוטרת מור ולבונה תרגומו מתגמרת מן קטורת בוסמין: ז מליח בתחלה. נראה לי לדקדק ממלת בתחלה לאפוקי אם אוכל הטפל בתחלה שאינו רשאי שיסמוך על הברכה שיברך על המליח שיאכל אח"כ שא"כ נמצא שנהנה מן הטפל כשלא ברך עדיין. ומצאתי בב"י סימן רי"ב שבעל תרומת הדשן הורה כן ולפי שלא הביא ראיה ממשנתינו וחכם גדול היה נ"ל שאפשר שסובר דממשנתינו אין ראיה דאיכא

ז הביאו לפניו מליח לא) **בתחלה** לב) **ופת עמו מברך על המליח ופוטר את הפת** לג) **שהפת טפלה לו** לד). °**זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפלה. מברך על העיקר** ופוטר

ח"ג. בתחלה. גרא"ש ל"ג. ובמשנ"צ הגי' תחלה:

ר"ע מברטנורה

רגילין היו להביא אחר הסעודה עצי בשמים במחתה על האש לריח טוב: ז מליח. כל דבר מלוח: שהפת טפלה לו. מי שאכל אכילה גסה מפירות מתוקים ביותר אוכל אחריו דבר מליח לחתך הליחות הדבקות

בגופו

למימר דאיצטריך למתני בתחלה דלא תימא דוקא כשנאכלים בבת אחת כדרך שהיה עושה הלל במצה ומרור: שהפת טפלה לו. ואע"ג דשמעינן דפת פוטר את הפרפרת. איצטריך לאשמעינן דפעמים דפת טפל. תוס'. ומ"ש הר"ב מי שאכל וכו' מפירות מתוקים ביותר וכו' דוקא בכי הא ולא בענין אחר. וכ"כ הרמב"ם בלשון שלילה דברי זאת המשנה אינה אלא וכו'. וכתבו התוספות וא"ת פירות הוי עיקר ומליח טפל ולברך על הפירות ולפטור כולהו. וי"ל דמיירי שלא אכל הפירות באותו מעמד. אי נמי בשעה שאכל פירות גינוסר לא היה שם עדיין מליח ופת דלא היה יודע שיחלש לבו מחמת מתיקות ע"כ. °ונראה לי דלפירוש קמא מיירי שבאכילת הפירות היה לפניו מליח ופת אבל נמלך אחר כך מלאכלן לאיזה

סיבה

מלאכת שלמה

ז"ל שפרשו דכשהביאו אותו באמצע סעודה מיירי ואריסא קאי דקתני הסבו א' מברך לכולם ור"ל אותו שבירך המוציא הוא מברך על המוגמר ואע"פ שאין מביאין אלא לאחר סעודה כלומר אע"פ שאין דרך להביאו אלא לאחר שסיימו לאכול קודם שיברכו בהמ"ז ואם היו מביאין אותו באותה שעה היה אחר יכול לברך שסעודה אחרת נראית אפ"ה עכשיו שהביאו אותו באמצע הסעודה זה שהתחיל לתת לו כבוד בהתחלת הסעודה ובירך המוציא נתן לו כבוד ג"כ לכל שאר הדברים עד תשלום הסעודה והוא מברך על המוגמר ופוטר את האחרים. והכי משמע בירושל' בהדיא דגרסי' התם מה בין מוגמר ליין מוגמר כולהו מריחין יין א' הוא שטועם דאלמא משמע דבתוך הסעודה איירי ומש"ה בעי מה בין מוגמר ליין שביין שמביאים בתוך הסעודה כאו"א מברך לעצמו ובמוגמר א' פוטר לכולן. ומהדרינן מוגמר כולהו מריחין וכיון שנהנים ממנו כולם כאחד האחד מברך ופוטר את האחרים. אבל ביין כששותה האחד אין האחרים נהנים ולפיכך צריך שיברך כאו"א לעצמו. וה"פ דהאי ירוש' לדעת הגאונים ז"ל. מה בין מוגמר ליין שביין צריך לברך כאו"א מפני שהם אינם יכולים לענות אמן מפני הסכנה ובמוגמר אין אנו חוששין לסכנה בעת שיענה אמן. ומהדרינן מוגמר כולהו מריחין יין א' הוא שטועם כלו' המוגמר מיד שמביאין אותו מריחין אותו ונהנין ממנו ולפיכך אחד מברך ופוטר את כולם שאם היינו אומרים שיברך כאו"א היו שוהין הרבה אחר שהריחו אותו ונמצא שהיו נהנים מן העולם בלא ברכה ולפיכך יותר טוב שיברך האחד ויפטור לאחרים בשמיעה בלבד ואע"פ שלא יענו אמן משיהנה מן העוה"ז בלא ברכה שעה גדולה כ"כ אבל ביין אין לומר זה הטעם שהאחד בלבד טועם והאחרים אין להם הנאה ולפיכך (יש)[אין] לחוש אם שוהין הרבה וכיון שאינם יכולין לענות אמן כאו"א מברך לעצמו. ולפי סברת הגאונים ז"ל נמצא שאחר המזון ושאחר הסעודה פי' אחד להם שהכל ר"ל אחר סיום המאכל קודם בהמ"ז ואע"פ ששינה הלשון אין בכך כלום דמשום דמעיקרא איירי ביין שהוא מזון נקט לישנא שלאחר המזון. אבל בסוף שהמוגמר אינו מזון שינה הלשון ואמר לאחר הסעודה ונראין הדברים במוגמר שמביאין בתוך הסעודה מיירי דאי במוגמר שמביאין לאחר הסעודה אמאי קאמר והוא אומר על המוגמר הנ"ל והוא אומר על היין אלא ודאי מפני שיש הפסק גדול בין ברכת המוציא ליין שלאחר הסעודה והיא כסעודה אחרת לפיכך אין מברך על היין וכי היכי שאינו מברך על היין הה"נ שאינו מברך על המוגמר כיון שכבר נגמרה הסעודה הלכך ע"כ כשאמר על המוגמר. על המוגמר שמביאין בתוך הסעודה קאמר עכ"ל הר"י ז"ל- וגם הרא"ש ז"ל כתב שמצא בתשובת שאלה להרי"ף ז"ל שהשיב כפי' ר"ח ז"ל שהוא פי' הגאונים ז"ל. ותוספות ז"ל כתבו בקיצור וז"ל והוא אומר על המוגמר. וא"ת מ"ש דבמוגמר אפילו לא הסבו אחד מברך לכולם בירושל' פריך לה ומשני משום דבמוגמר כולם נהנים ביחד אבל אכילה ושתייה אינה באה אלא לזה אחר זה ע"כ. ובערוך ערך גמר נראה דגורס והוא אומר על המגמר אע"פ שאין מביאין את המגמר אלא וכו' בלתי וא"ו וה"ר יהוסף הגיה ס"א המוגמר: ז הביאו לפניו כו'. ה"ר יהוסף ז"ל הגיה הביאו לו והיה ראוי לדקדק מאי בתחלה דליסגי דליתני הביאו לו מליח ופת עמו כדאיתיה בקצת נוסחאות ואח"כ ראיתי שדקדק בזה בתוי"ט: זה הכלל כו'. ראוי לדקדק זה הכלל לאתויי מאי דהא אין לך דבר חשוב מן הפת והא תנייה בהדיא שלפעמים שהוא טפל. וכ' בס' לבוש תכלת הא דמברכין על העיקר ופוטר את הטפלה היינו כשאוכלן ביחד וכן כשאוכל העיקר תחלה אבל אם אוכל הטפל תחלה כגון שרוצה לשתות ורוצה לאכול תחלה כדי שלא ישתה אליבא ריקניא או שאוכל גרעיני גודגדניות למתק השתייה מברך על האוכל תחלה אע"פ שהוא טפל לשתייה כי איך יתכן שיפטרנו העיקר אח"כ בברכתו למפרע והרי הוא נהנה כבר בלא ברכה וכשהוא מברך על האוכל תחלה אע"פ שהוא טפל מ"מ גורם לו טפלותו שאין מברכין עליו ברכתו הקבוע לאותו מאכל אלא שהכל. וכתב ע"ז הב"י וז"ל וצ"ל דלפי מה שאמר רבינו בסוף סי' ר"י בשם הרא"ש ז"ל דבשביל חסרון השיעור לא שייך בו ברכה אחרת ה"ל בשביל שבא למתק השתייה לא תשתנה ברכתו עכ"ל ול"נ דל"ד זה לחסרון השיעור דהתם אין כאן שום חיוב ברכה אלא שמפני חסרון השיעור לא שייך ברכה אחרת ע"ז קאמר הרא"ש ז"ל דבשביל חסרון השיעור לא שייך ברכה אחרת אלא לא יברך כלל אבל הכא דעכ"פ הוא צריך לברך אלא שמן הדין ה"ה יכול לפטרו עם ברכת העיקר ורק מטעמא דאיך יהנה מן מן העולם בלא ברכה והוא כבר נתהנה קודם אכילת העיקר הדעת נותן שיברך עליו תחלה ולא משום עצמו אלא משום העיקר שרוצה לאכול אח"כ דהא אינו חפץ בו אלא בעיקר בהא אפילו הרא"ש מודה דמחמת טפלותו תשתנה

ברכתו

תפארת ישראל

יכין

יצא אינו מוציא [כא"ת רי"ג]. אפ"ה מדאתי מיד אחר הסעודה מחשבי כקבעי עלה: לא) דג מליח: לב) ר"ל לאכלו קודם פת: לג) מיהו גם באוכל הפת הטפל תחלה מברך עליו שהכל [רי"ג] ונקיט מליח בתחלה מדהוא עיקר אכילתו. [ואי"להק א"כ למה נקט מברך על המליח ופוטר הפת נשמעינן דאף באכל הפת תחלה מברך עליו שהכל. י"ל דבעי לאשמעינן רבותא טפי שאינו מברך על הטפל כל עיקר. משא"כ בשאכל הפת תחלה ובירך עליו שהכל. פשיטא דיצא. ושא"ל לברך גם כן על המליח נ"כ פשיטא. ואע"ג דגם הא דעיקר פוטר הטפל כבר שמעינן מפת פוטר פרפרת. קמ"ל הכא דאף פת טפל] (ט). ולמג"א דוקא כשברכת העיקר הוא שהכל: לד) ואפילו אינו אוכלן רק זא"ז. ודוקא באינו

רעב

בועז

לענין סמיכה בי"ט. ול"מ נ"ל דלהכי תנא רישא סתמא. משום דב"ה דענוים שפי הוו. הקדימו תמיד דברי ב"ש לדברי עצמם כעירובין (די"ג ב). והכא דב"ש מוסיפין עוד על דברי ב"ה. אף לא מעשה קדרה. ע"כ אם רוצה לאשמעינן הפלוגתא בקיצור צריך להקדים דברי ב"ה. וכדי שלא להזכירם תחלה כנגד רצונם ומדותם. הזכיר דבריהם בסתם: (ט) בתוי"ט. וצ"ל דלפי' קמא וכו'. כ' עלה רבינו הגאון מוה' עקיבא שליט"א (באות מד) ולע"ד דמ"ש תו' שלא אכל הפירות

תוספות אנשי שם

פרש"י והר"י ל"ג אלא מכלל דאיכא דפליג מיניה מסייע ליה לרב כו'. ע"כ: תוי"ט ד"ה **שהפת** טפלה כו' ולא בענין אחר. כתוס"ע השמיטו הא דפירות גנוסר וכ' הצ"י דל"ק. דבגמ' מיירי שא"ל חשק לאכילת הדג מליח אלא בשביל אכילת הפירות תחלה והתוס"ע מיירי שי"ל חשק לאכול דג מליח אלא שמתירא שלא יזיקנו בגרונו ע"כ אוכל מעט פת עמו ולא נתכוין כלל לאכילת הפת בשביל עצמו דהדרבה יותר היה חפץ לאכול הדג בלא פת אם היה אפשר: בא"ד **דמיירי** שלא אכל הפירות כו'. יש לדקדק על התנא גופיה

למה

ציונים

ז הביאו לפניו. מד. פי' שם פ"ג הל"ה ז' סמג שם טור שו"ע שם סימן רי"ב סעיף א': זה הכלל. נה: מה: ותוס' פסחים קט"ו:

תוספות חדשים

[משנה ז] מליח בתחלה. ע' תוי"ט ועי"ל דנקט בתחלה דהייט שלא סיו הפירות באותו מעמד וכמ"ש הפי"ט בשם התוס'. ומ"ש בתי"ט דממשנתינו אין ראיה ליתא דמדלא קתני הביאו לפניו פת בתחלה ומליח אחר כך מברך איכא לדיוקי שפיר כסברת בעל ת"ה ז"ל. (פר"ח):

חדושי מהרי"ח

משנה ז [תוי"ט ד"ה] **שהפת** טפלה לו ואף על גב דשמעינן כו'. וכ"כ הרמב"ם בלשון שלילה כו' ע"כ: ויש לדקדק קצת היכן מרומז זאת במשנה שאכל מתחלה פירות מתוקים ונראה לומר שתי' קשה לו יאמר אכל מליח ופת עמם וכו' אלא ע"כ הייתי סבור שהמליח אכל בפ"ע לעיקר לכן אמר הביאו לו דהיינו לטפל לפירות מתוקים. ועוד אפשר לפי תירוץ הראשון של תוס' שהביא כאן מרומז ג"כ בתיבת בתחילה פי' כשהיה עוד לפניו פירות מתוקים ותרתי שמעת מיניה דאינו מברך על הפת ועוד דמברך על המליח אע"פ שהוא טפל לפירות מתוקים וכפי תירוץ הראשון של תוס' וק"ל:

תוספות רע"ק

[אות מג] משנה ז **זה** הכלל) אפשר לומר דנקט כן דלא נימא דדוקא מליח דברכתו שהכל דשייך ג"כ על הפת דאם אמר על הפת שהכל יצא מש"ה בטפל נפטר ואפילו למ"ד דשהכל אינו פוטר פת הטעם משום שיש לו חשיבות ואם הוא טפל בטל החשיבות ממנו והוי כשאר דברים אשר ברכת שהכל פוטר ומש"ה בטפל נפטר אבל בעלמא היכא דברכת עיקר ל"ש לטפל כגון שהעיקר בפה"ע והטפל בפה"א לא נפטר מש"ה נקט זה הכלל כנלע"ד בעזה"י: [אות מד] שם בתוי"ט ד"ה **שהפת** טפלה וצ"ל דלפי' קמא) ולפע"ד נראה דכוונת התוס' שלא אכל הפירות באותו מעמד היינו דאחר אכילת הפירות שינה מקומו ואכל שם המליח דבזה צריך לברך על המליח דאף שהוא טפל מ"מ לא עדיף טפל יותר מאילו הוא חלק מהפירות עצמן דבשינה מקומו וחוזר ואוכל מפירות עצמן דצריך לברך כדקי"ל דעכ"פ בדברים שאינן טעונים ברכה אחריהן במקומן לכ"ע שינוי מקום דצריך לברך:

ופוטר את הטפלה לה): **ח** אכל תאנים וענבים ורמונים מברך אחריהן שלש ברכות לו) דברי רבן גמליאל. וחכמים אומרים ברכה אחת מעין שלש לז) ר"ע אומר אפי' אכל שלק לח) והוא מזונו מברך אחריו

ח"ג. תאנים וענבים. נ"ל ענבים בלא וי"ו. ובמש"נ ג' ענבים ותאנים. מעין שלש. נ"ל נ"ג:

בגופו מחמת רוב הפירות ומפני שאינו יכול לאכול המליח לבדו אוכל מן הפת עמו. אבל המליח לבדו עיקר והפת טפלה לו: **ח** מברך אחריהן ג' ברכות. דכל שהוא משבעת המינים מברך אחריו שלש ברכות דסבירא ליה לרבן גמליאל דואכלת ושבעת וברכת לאו אלחם בלבד קאי אלא אכל ז' המינין המוזכרים לעיל בפרשה ובהאי קרא שלש ברכות רמיזי. וברכת זו ברכת הזן. על הארץ זו ברכת הארץ. הטובה זו בונה ירושלים. וכן הוא אומר (דברים ג) ההר הטוב הזה: וחכ"א ברכה אחת. מעין שלש ברכות אם ענבים תאנים רימונים זיתים ותמרים אכל מברך על העץ ועל פרי העץ ועל ארץ חמדה טובה וכו' וחותם על הארץ ועל הפירות. ובארץ ישראל חותם על הארץ ועל פירותיה. וברכה זו עצמה מברך על היין אלא שפותח בה על הגפן ועל פרי הגפן. ועל כל דבר העשוי מחמשת מיני דגן במקום על העץ ועל פרי העץ אומר על המחיה ועל הכלכלה וחותם על הארץ ועל המחיה: אפילו אכל שלק. של ירק והוא מזונו שסומך עליו למזון מברך ג' ברכות דואכלת ושבעת אכל (מאן) [מאי] דאכל קאי. והלכה כחכמים שאין מברכין שלש ברכות אלא אלחם. ועל שבעת המינין ברכה אחת מעין שלש ועל כל שאר דברים בורא נפשות רבות וחסרונן. פירוש חסרונן כמו לחם ומים שאי אפשר להתקיים בלא הם ועל

סיבה והלך לו. ואחר כך חזר ונמלך לאכלן מפני חלישת הלב: **ח** תאנים וענבים. וכן במ"ו פ"ב דמעשרות גם בריש פ"ג דבכורים לא שנאן כסדרן בכתוב גפן ותאנה. וי"ל דקרא דאתא למימר בשבח ארץ ישראל הקדים המשובח יותר וכדאמרינן כל המוקדם בפסוק מוקדם לברכה. והתנא דמיירי באכילתן מקדים המתבשל תחלה. וכן בבכורים המתבכר תחלה [*כדאמרינן בהמקבל דף ק"ו חצי סיון ותמוז וחצי אב קיץ ואילו הבציר הוא בתשרי כמו שהוכיחו התוס' ברפ"ג דב"ב (כח). ועמ"ש שם]: ברכה אחת. דס"ל ארץ אשר לא במסכנות הפסיק הענין. גמרא. והר"ב שכתב ברכת היין דפותחת על הגפן וכו' ולא פירש החתימה כמו שמפרש חתימה דברכת חמשת מיני דגן משום דס"ל כמ"ש התוס' דבכולן חותמין על הארץ ועל הפירות:

ציונים

ח אכל תאנים. מד. : וחכמים אומרים. מיי' שם פ"ח הל"א סמג שם טור ש"ע שם סימן רח סעיף א':

תוספות חדשים

משנה ח [ברע"ב ד"ה] אפילו אכל כו' בא"י חי העולמים עכ"ל. אבל בש"ע סי' ר"ז פסק דאין חותם בשם רק חי העולמים. ומ"ש הרע"ב שלק של ירק וגם הרמב"ם בפירושו כ' כל דבר שלוק מאיזה מין שיהיה נ"ע דהא אבי מוקי לה דוקא בקלח של כרוב:

חדושי מהרי"ת

[משנת ח] אכל תאנים ענבים ורימונים מברך כו'. יש לדקדק דהא באמת רבן גמליאל ס"ל כל שבעת המינין שלש ברכות כמו שהוא בברייתא (דף ל"ז) וא"כ או הוי ליה לחשוב כאן כל ה' מינים ולחשוב נ"כ זיתים ותמרים או לא לנקוט אלא חדא וה"ה לכולהו ואפשר משום שאילו השלשה דחשב הם סמוכין לארץ קמא חשיב להו וזיתים ותמרים סמוכין לארץ בתרא תפסיק הענין לא חשיב להו אף שבכולן הדין כן כדלעיל:

מלאכת שלמה

ברכתו כ"ל עכ"ל ז"ל: **ח** אכל תאנים ענבים ורמונים. פי' וה"ה לזיתים ותמרים דלאו כי רוכלא ליניקום וליזול. ואי גרסי' ענבים ברישא ניחא דסדורא דקרא נקיט ואזיל. אלא אפילו גרסי' תאנים ברישא כמו שהוא כתוב בקצת ספרים י"ל דלא זו אף זו קתני ולרבותא דר"ג · כלומר לא מבעיא תאנים דמידי דזיין הוא דמברך ג' ברכות אלא אפילו ענבים דלא זייני כ"כ כמו תאנים נמי מברך ג' ברכות והדר קתני רמון דלא מבעיא דלא זיין אלא אדרבא מעכל ואפ"ה ס"ל לר"ג דמברך עליו ג' ברכות כך נלע"ד. ובהכי נמי נראה דמיתרצא הא דלא קתני זיתים ותמרים דתמרים נמי דמו לתאנים דמיזן זייני וכיון דלא תני תמרים לא תני נמי זיתים. ומ"מ קשה דליתני אכל א' משבעת המינים מברך אחריהם ג' ברכות או ליתני כל שהוא משבעת המינים מברך אחריו ג' ברכות. ונלע"ד בדוחק שזה יתורץ בדקדוק א' שיש עוד לדקדק דאמאי קתני אכל לשון דיעבד הו"ל למיתני האוכל תאנים וענבים ורמונים מברך אחריהן ג' ברכות אלא אפשר דר"ג מודה לחכמים דלכתחלה אין ראוי לאכול א' משאר ז' המינים שהן עץ אלא עם לחם מטעם שאמרו חכמים דארץ הפסיק הענין כמו שנכתוב בסמוך ויחיד ורבים הלכה כרבים וראוי להחמיר בלכתחלה אבל אם כבר בדיעבד אכל א' מפירות שבז' המינים יברך בהמ"ז שלימה ולזה הקפיד ר"ג על ר"ע בברייתא בפרקין (דף ל"ח) שנתן לו רשות לברך על הכותבות שהביאו לפניהם וקפץ ובירך ברכה מעין שלש חדא קפידא משום שהיה בדיעבד ועוד שהיה בפניו: דברי ר"ג. דס"ל לר"ג דואכלת ושבעת כו' לשון ר"ע ז"ל. אמר המלקט ורבנן ס"ל ארץ אשר לא במסכנות הפסיק. כלומר כיון שמלינו שהפסיק בין קרא דארץ חטה ושעורה ובין קרא דואכלת ושבעת וברכת אינו חוזר לכל מ"ש בפסוק של ארץ חטה. אלא אחטה ושעורה ומתוך כך הזכיר ואכלת ושבעת גבי תאכל בה לחם ללמדנו שעל הלחם בלבד חייב לברך ברכת שלשה. ור"ג ס"ל דקרא דארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם לא בא אלא למעוטי כוסס את החטה ולפיכך אמר לחם לאשמועי' דדוקא בלחם או בדבר שהוא מזון מברך ברכת שלשה אבל כוסס את החטה אינו מברך עליו ברכת שלשה אלא מעין שלש. והכריח ה"ר יונה ז"ל דברכת מעין ג' אינה אלא מדרבנן ועוד הכריח דמדר"ג דאמר דכוסס את החטה אינו מברך ברכת שלשה אלא ברכת מעין שלש לרבנן דפליגי עליה נשמע דאינו מברך מעין ג' אלא בורא נפשות רבות. והכריחו תוס' ז"ל בפירקין (דף ל"ח) דלר"ג דס"ל דמזמנים על ז' המינים אי ס"ל דברכה טעונה כוס היכא שאינו שותה בקביעות רק מלא לוגמיו מודה ר"ג דמברך ברכה מעין ג' דאל"כ וכי נ"ע לר"ג ברכ' א' מעין ג' בשום מקו' ע"כ. ול"ע דמאי קאמרי וכי נ"ל לר"ג וכו' הא אית ליה לעיל בסמוך גבי כוסס את החטה וגם במ"ש בסמוך גבי פת של אורז ודוחן. והתם בברייתא קתני ר"י משמו של ר"ג כל שהוא מז' המינים ולא מין דגן או מין דגן ולא עשאו פת ר"ג אומר ג' ברכות וחכ"א ברכה א' מעין ג' וכל שאינו לא מז' המינים ולא מין דגן כגון פת אורז ודוחן רג"א ברכה א' מעין ג' וחכ"א ולא כלום אלא בנ"ר: ברכה אחת מעין שלש. מתוך פי' הרמב"ם ז"ל משמע דל"ג מעין ג' בספי' ומה שאמרו חכמים לברך אחר ז' המינים ברכה אחת צריך להיות בה מעין ג' ברכות ע"כ: והוא מזונו. פי' שקבע סעודתו עליו אבל כשלא קבע אשכחן בברייתא בגמ' שאכל ר"ע כותבות ובירך אחריהם ברכה מעין ג'. מתוס' ז"ל ורמזתיה לעיל בסמוך. והתם בברייתא איכו גופיה התגלגל לר"ג שהרשהו לברך דטעמא דבירך ברכה

יכין — תפארת ישראל — בועז

יכין

רעב ואינו חפץ בפת. רק שלא יזיקנו המליח: לה) ובש"ס לא קאמר הכא זה הכלל לאתויי מה. וצ"ל דבעי לאתויי אפילו אכל טפל תחלה מברך עליו ברכת העיקר דאין הטעימה הפסק [כ"ה במ"א רי"ב]. ואפ"ה נקט ברישא מליח מדהכי אורחא [אב"י עי' בא"ח ל"ג]: לו) ר"ל בהמ"ז. דוברכת את ה' על כל ז' מינים שבפרשה דלעיל קאי: לז) ר"ל על המחיה על מיני קמח. ועל העץ ופרי עץ על שאר הפירות. דס"ל ארץ אשר לא במסכנות תאכל לחם. הפסיק הענין. והלכה כחכמים. מיהו באכל עוגות כדי שביעה מברך המוציא וברכת המזון [כסי' קס"ח ס"ו]. ומעין שלש. להטור הוה ליה דאורייתא ולי"א מדרבנן. ונפקא מינה בספק [כסוף סימן רי"ט] ועל כל פנים ברכת המזון פוטר ברכת על הגפן. אפילו ששתה קודם סעודה. אבל אינו פוטר ברכת על המחיה. באכלו קודם סעודה [ר"א פי"ז]: לח) ירק: אבל

בועז

באותו מעמד כו'. לכ"ע שינוי מקום צריך לברך. עכלה"מ: והנה כוונת דעתו הגדולה דרבינו לדעת הקודמין. כי כבר כ' כן רמג"א (סי' רי"ב סק"ג) ולפע"ד. דזה דוקא בשינה לבית אחר. דאילו ב' חדרים בבית א'. הרי אם היה בדעתו לאכול במקום השני א"צ לברך. וכרא"ש פ' ע"פ אות ה' ורמ"א (קע"ח ס"א). ואי בלא היה בדעתו לאכול במקום הב'. מה הרווחנו בזה הרי גם לתוי"ט בכה"ג מיירי:

תוספות אנשי שם

למה נקט באמת כה"ג. ולא קאמר כשסתם ויפטור בברכת הפירות על המליח והפת וכדלא. דקמ"ל דאף שאוכל אכילה לא בשבילה בעצמה אלא בשביל דבר שאוכל כבר שכותב לו. שמתיקות או החריפות והמליחה הוי טפל ואפ"ה צריך לברך דע"ל לא פטר הטפל אלא כשהיה לפניו בשעת הברכה על העיקר או שהיה מחשב עליו בשעה שבירך על העיקר. והר"ש פי' דהך מליח דנקט במשנה אינו דבר נפרד מהפירות גיטונר אלא הפירות עצמם קרויים מליח דהיינו שהוא מולחם הרבה ואוכלם כדרך אוכלי קשואים (ע"ע).

ועל כל מה שברא להחיות בהם נפש כל חי כלומר על כל מה שבעולם שגם אם לא נבראו יכולין הבריות להתקיים ולא נבראו כי אם לתענוג ולתוספת טובה ומפני שיש בברכה זו ב' ענינות היא ברכה ארוכה ופותחת בברוך וחותמת בברוך כדאיתא בירושלמי שחותמים בה ברוך אתה ה' חי העולמים: השותה

השותה מים לצמאו. דוקא מברך שהכל. אבל השותה מים לבלוע מאכל שנתחב לו בגרונו וכיוצא בזה אינו מברך: רבי טרפון אומר בורא נפשות רבות. מברך לפני שתיית המים ואין הלכה כר' טרפון אלא לפניהם מברך שהכל ולאחריהם בורא נפשות רבות:

אחריו ג' ברכות. השותה מים לצמאו (לט) אומר שהכל נהיה בדברו (מ). ר' טרפון אומר בורא נפשות רבות (מא):

מלאכת שלמה

ברכה מעין ג' אי משום דיחיד ורבים הלכה כרבים: **השותה מים לצמאו.** למעוטי חנקתיה אומצא אפילו מברכה אחרונה דאי דוקא מברכה ראשונה כדעת רב פלטוי גאון ורב עמרם גאון ז"ל אמאי איצטריך למתנייה פשיטא הא אנוס הוא אלא ודאי הא אתא למעוטי אפילו מברכה אחרונה הרא"ש ז"ל. וכ' בטור א"ח סי' ר"ד ופי' ר"י דוקא ששותה מים לרפואה אינו מברך עליהם לפי שאינו נהנה מן המים אבל שאר משקים נהנה בשתייתן ובטעמן הלכך אם שותה אותם לרפוא' צריך לברך עליהם ע"כ וכ' שם ב"י שכ"כ התוס' וה"ר יונה והרא"ש והמרדכי ז"ל ע"כ. וכן פי' ג"כ ה"ר יהונתן ז"ל: **בורא נפשות רבות.** דס"ל לר"ט שאינו מברך עליהם לבסוף כלום ולפיכך היה אומר שמברך עליהם בתחלה בנ"ר. רש"י ז"ל בפ"ק דעירובין וכ"פ ג"כ תוס' ז"ל וכ"ס ג"כ הר"י ז"ל אבל הרשב"א ז"ל בחדושיו דחה פי' זה וכתב בסוף דבריו אלא מסתברא דלא נשמע מדר"ט לברכה שבסוף ולא כלום דדלמא בין בתחלה בין בסוף אמינא הכי מברך כדאשכחן לעיל דבריך בריך רחמנא מאריה דהאי פיתא מהני בין בתחלה בין בסוף ומאן דלא ידע מברכא מברך הכין בין בתחלה בין בסוף ע"כ: הפי' שהביא ר"ע ז"ל על ברכת בנ"ר הוא פי' התוס' בעלה ל"ח ע"ב ובהרא"ש דף פ"ג ע"א וכ"כ מפירש"י הכא ובסוף הפרק והוא פי' ראשון שהביא הטור בסי' ר"ז. וכ' עוד שם ויש אומרים בורא נפשות רבות וחסרונן על כל מה שבראת להחיות בהם נפש כל חי ע"כ. ופי' ב"י כלומר ומלת וחסרונן דבוק עם על כל מה שבראת כלומר ברוך אתה ה' בנ"ר. ומה שחסר לנפשות הוא מוסב על הדברים שבראת וכו' עכ"ל ז"ל:

תפארת ישראל יכין

לט) אבל בחנקתיה אומצא או בשתה להעביר מרירות מעדילין פטור מלברך לפניו ולאחריו. משא"כ בשותה שאר משקין אפילו בכה"ג מברך [מג"א ר"ד סק"א]: מ) נראה לי דרצה לומר אף שלא נאמר במים בריאה בפירוש. ולא שייך לומר בהן אשר ברא עכ"פ כיון דבראשית נמי מאמר הוא [כר"ה ל"ב א'] נודה לך שהכל נהיה בדברו. גם המים שלא נאמר בהם בריאה בפירוש ולאחריו מברך בנ"ר: מא) דמים לא זנו. והם רק לכבות להב המתרבה בגוף יותר מדאי [כעירובין דף ד' ע"א] ולכן מברך בנ"ר וחסרונן. דגם על חסרון הזה שבגוף נודה לך דהרי השמחה שיתהוה להצמא בשמחיה את עצמו בשתיה. כבר גדלה יותר ויותר משמחת הרעב בשימלא למלאות בטנו. ולפ"ז היה נ"ל דמה"ט להך פי' דר"ט דקאמר בנ"ר היינו ברכה שלפניה אבל ברכה שלאחרי' לר"ט פטור לגמרי מינה. דמלא זיין הנ"ל כרית:

הלכתא גבירתא כללא דפרק ו'

פרק ו משנה א כל פרי שגדל באילן שגזעו אינה כלה בחורף מברך עליו בפה"ע: על היין בין חי בין מבושל או קונדיטון. או אפילו על יין צמוקים מברך עליו בפה"ג. ואפילו חולה מסוכן ששותהו לרפואת מברך בפה"ג: על פירות הארץ וירקות בפה"א: על הפת מברך המוציא:

משנה ב בירך על פרי עץ בפה"א. או שבירך על פרי האדמה בפה"א והתכוון להוציא פרי עץ. יצא. וכן בבירך על הפת בפה"א או בורא מיני מזונות. אבל בבירך על פרי אדמה בפה"ע או על זה וזה במ"מ לא יצא. אבל כל מה שבעולם שבירך עליו שהכל יצא:

משנה ג על דבר שאין גידולו מארץ אפילו על חומץ יין או על פירות שלא נגמרו בישולן ועל קליפות פירות דלא נטעי אינשי אדעתא למכלינהו מברך שהכל:

משנה ד סדר הקדימה בברכות. המוציא. במ"מ דחיטין. בפה"ג. זית. במ"מ דשעורין. בפה"ע דתמרים. ענבים. תאנה. רמון. וכולם קודמין לשאר מיני פירות. וכולן קודמין לשהכל. בפה"ע. ובפה"א חביב קודם:

משנה ה בפה"ג שקודם המוציא. אפילו בפה"ג דקידוש. פוטר יין שבתוך הסעודה ושקודם בהמ"ז: מעדנים שרגילים לאכול קודם נט"י של סעודה. ברכתן פוטר גם למעדנים שלאחר גמר הסעודה קודם ברכת המזון. ברכת המוציא פוטר רק למעדנים שבאין תוך הסעודה מחמתה ולא לאותן שבאין אחר גמר הסעודה קודם בהמ"ז. אם בירך במ"מ על מעדנים לא פטר ברכת המוציא. אפילו א"צ נט"י כגון שאכל פת פחות מכזית:

משנה ו לכתחלה אין מוציא חבירו בברכת המוציא רק באכלו כולן על שולחן אחד. או באמרו מקודם ניזל וניכל בחכתי פלן. ובדיעבד גם בל"ז. אם רק נתכוון להוציאם. יוצאין כולם בברכתו: יין שבתוך המזון כל אחד מברך לעצמו מדאין בית הבליעה שלהן פנוי. ולאחר המזון כולן יוצאין בברכת א' שהתכוון להוציאן. וכ"ב ברכת בשמים שמביאין לפני המסובין לאחר בהמ"ז א' מברך לכולן. דאע"ג דברכת הנהנין שאין קובעין עליהן. אין מוציא לאחר יד"ח. אפ"ה הנך אגב סעודת קבעו. דקבעו עלות:

משנה ז ברכת העיקר פוטר הטפל. אפילו הטפל הוא פת. ואפילו בשאכל הפת הטפל קודם להעיקר מברך עליו שהכל כברכת העיקר:

משנה ח ברכה שלאחריו על עוגה או תבשיל מקמח מברך על המחיה. ועל שאר מיני ז' פירות מברך על העץ ועל פרי עץ. ועל היין על הגפן ועל פרי הגפן. והיא נקראת ברכת מעין שלש ויש ספק אם היא דאורייתא כבה"מ: בהמ"ז פוטר ברכה אחרונה של יין ששתה קודם הסעודה [אב"י וכ"ש דבתוך הסעודה] ולא ברכת שאר מעין ג' [ר"ח] [אב"י כוונת ע"ר וצוק"ל דבאם בירך על היין בהמ"ז. תחת מעין ג' יצא. משא"כ שאר מעין ג' כגון שאכל דייסא. ובירך תחת מעין ג' בהמ"ז לא יצא. ויש חולקין היינו סברת באר הגולה. דדייסא נמי מזון ויין ונפטר בבהמ"ז. מיהא לכ"ע תמרים נפטרים בבהמ"ז. דמזון זייני כברכות (דף י"ב א') וא"ח (סי' ר"ח סטו"ב). וכן באכל מעין ג' כדייסא וכדומה קודם בהמ"ז. ג"כ נפטר בבהמ"ז. לכ"ע. כט"ז (ס"ק ח"י)] או ברכת מים שנ"ב [אב"י כוונת ע"ר וצוק"ל לדברי רט"ז שם (ובסי' קע"ד סק"ט). וטעות המראה מקום שבסי' ר"ח ס"ק ח"י) דמי שחייב בנ"ד אין בהמ"ז פוטרתו]:

ציונים

השותה מים. עירובין יד: מיי' שם סמג שם טור ש"ע שם סימן רד סעיף ז:

חלופי גרסאות

אחריו. במשנ"ג עליו. אומר במשנ"ג מברך. ר"ט בד"ס ר' יהודה. רבות. בנ"ע רבות וחסרונן וכ"ה במשנ"ג:

ר' עובדיה מברטנורה ברכות שלשה שאכלו פרק ז תוספות יום טוב

פרק ז **שלשה** שאכלו. לזמן. להזדמן יחד לברך בלשון רבים נברך שאכלנו משלו: דמאי. פירות עמי הארץ קרוי' דמאי כלומר דא מאי מעושרין הן או לא לפי שהם חשודים על המעשרות ואסרו חכמים לאכול מפירותיהן עד שיעשר ואם אכל ולא עשר מברך עליו ולא הוי מצוה הבאה בעבירה

פרק ז א שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן (א), אכל דמאי (ב) ומעשר

פרק ז **לזמן.** פירש הר"ב לברך בלשון רבים. דכתיב (תהלים לד) גדלו לה' אתי. א"נ דכתיב (דברים לב) כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו: גמרא: **דמאי.** פירש הר"ב דרוב עמי הארץ מעשרין הן. כלומר ולהכי מאכילין את העניים דמאי ומשום הכי חזי ליה ולא הוי אכילה בעבירה דמגו

מלאכת שלמה

פרק ז **א שלשה שאכלו.** הכריח ה"ר יונה ז"ל דמיירי כשקבעו עצמן ביחד מתחלה לסעודה ובא להשמיענו שכיון שהם ג' והסכו מתחלה לאכול בקביעותא

תפארת ישראל יכין

פ"ז א) להזדמן לברך יחד. שיאמרו קודם בהמ"ז נברך וכו' ויוצאין כולן בבהמ"ז שיברך הוא. ואעפ"כ נכון שיברך כל אחד בלחש עמו ורק ברכת הזן כולו יכון לשמוע מהמברך [קפ"ג]: ב) פירות ע"ה דצריך לעשרן. וקמ"ל דאין הבהמ"ז מצוה הבאה בעבירה. מדחזי לעני ומגו דכעי

ציונים

א שלשה שאכלו. סס. מיי' פ"ה מהלכות ברכות הל"ב סמג עשין כז טור ש"ע א"ח סימן קצב סעיף א: ב אבל דמאי. מיי' שם פ"א הלכה ב וסמג שם:

ראשון לציון

מ"א [תוי"ט ד"ה] דמאי פירש הר"ב כו' כלומר ולהכי מאכילין את העניים דמאי כו'. פירוש דחוק לומר דהר"ב מגרסת"ר פירש הכא לברכות על מאי דתנן בפ"ג דדמאי ושם לא עיקרא דמלתא דתנן מאכילין את העניים דמאי לא פירש כלום. ובסוגיא דהכא דפריך דמאי לא חזי ליה ומשני כיון דאי בעי מפקיר לנכסיה והוי עני וחזי ליה כדתנן מאכילין את

ומעשר ראשון שנטלה תרומתו ג) ומעשר שני והקדש שנפדו ד) והשמש שאכל כזית ה) והכותי ו) מזמנין עליהם. אבל אכל טבל ז) ומעשר ראשון שלא נטלה תרומתו ח)

ומעשר

ח"נ עליהם. במשנ"ג עליו וכן בסוף משנה. אבל אכל גו"נ"ג שלא אבל וכ"ה במשנ"ג וכ"ס בר"ב:

בעבירה לרוב עמי הארץ מעשרים הם: **שנטלה תרומתו**. ואף על פי שלא נטלה ממנו תרומה גדולה כגון בן לוי שהקדים את הכהן ולקח המעשר בשבלים קודם שנטל הכהן תרומה גדולה והכהן היה לו ליטול תרומה גדולה תחלה אחד מחמשים דרחמנא קרייה ראשית נמצא תרומה גדולה של כהן בתוך המעשר הזה אחד מחמשים שבו לבד מתרומת מעשר שעל הלוי להפריש תרומה ממעשרו ואשמעינן מתני' דהכא דפטור הלוי מלהפריש ממנו תרומה גדולה דכתיב (במדבר יח) והרמותם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר. מעשר מן המעשר אמרתי לך ולא תרומה גדולה ותרומת מעשר מן המעשר: **ומעשר שני והקדש שנפדו**. כגון שנתן את הקרן ולא נתן את החומש שהבעלים מוסיפים חומש וקמשמע לן תנא דאין חומש מעכב: **והשמש שאכל כזית**. דמהו דתימא כיון שהשמש אין לו קביעות אלא הולך ובא אין מזמנין עליו קמ"ל ובכל הני אשמעינן דאע"ג דדמו לאיסור אין כאן ברכה בעבירה: **והכותי**. מן העובדי כוכבים שהביא מלך אשור מכותא ומשאר ארצות ויושב אותם בערי שומרון ונתגיירו מאימת האריות שהיו אוכלים בהם כמפורש בספר מלכים (ב יז) והיו שומרים תורה שבכתב וכל מצוה שהחזיקו בה מדקדקים בה יותר מישראל לפיכך היו מאמינים בהם בקצת המצות עד שבדקו אחריהם ומצאו להם דמות יונה בראש הר גריזים שהיו עובדים אותה ומאז עשאום כעובדי כוכבים גמורים לכל דבריהם הלכך האידנא אין מזמנין על הכותי: **אכל טבל**. דגן שלא נטלה ממנו תרומה ומעשרות קרוי טבל ופירוש טבל טב לא ואין צריך לומר טבל דאורייתא אלא אפילו טבל דרבנן כגון דגן שנמרח בעציץ [שאינו נקוב] שאינו טבל אלא מדרבנן אין מזמנין עליו: **ומעשר ראשון שלא נטלה תרומתו**. לאו תרומת

מעשר

דמגו דאי בעי מפקיר לנכסיה וחזי ליה. וכ"פ במשנה ד' פ"ק דדמאי וכן הוא בגמ"א: **ומעשר שני**. כתב הר"ב שהבעלים מוסיפים חומש. עיין במס' מעשר שני פ"ד משנה ג' ובפרק ה' דערכין ועיין בפ"ק דתרומות משנה ה' דהתם לא פי' הר"ב לענין חומש[*וכן דברי הר"ש ואע"ג דהך דהכא הן דברי גמ': י"ל כמ"ש התוספות בפ"ג דעירובין דף לא דלא פשיטא בפרק הזהב מהמשנה דאין חומש מעכב משום דאיכא למדחי ולאוקמי כשנתן החומש ולא קתני למעשר שני אלא אגב דקתני מעשר ראשון]: **והכותי**. פי' הר"ב מן העובדי כוכבים שהביא מלך אשור מכותא. כמו שנאמר (מ"ב יז) ויבא מלך אשור מבבל ומכותא ומעוא ומחמת וגו'. ונראה לי שלכך לא קראם בשם בבלי שהוזכר ראשונה בכתוב. לפי ששם בבליים הושאל לבני אומתינו כמו שתראה במשנה ד' פ"ו דיומא ופ' י"א דמנחות ולכך קראם בשם אומה הנזכרת ראשונה אחר בבל. ומ"ש הר"ב והיו שומרים התורה אע"ג דהכתוב צווח (שם) את ה' היו יראים ואת אלהיהם היו עובדים. כתב הרמב"ם לקמן בסוף פ"ח שבאורך הימים למדו תורה וקבלוה על פשוטה. וכ"כ התוס' בפ"ק דסוכה דף ח: **טבל**. פי' הר"ב דגן שנמרח בעציץ וכו'. דמן התורה אינו חייב אלא דומיא דהיוצא השדה. הרר"י: **שלא נטלה תרומתו**. פירש הר"ב שהקדים לוי את הכהן בכרי לאחר שנתמרח פירשו בגמ' וכתיב גבי לוים מכל מעשרותיכם תרימו תרומה כל צד תרומה שבו תרימו. והכא אידגן וחלה עליו רשות כהן. דכתיב גבי' ראשית דגנך. ובעודו בשבלים דלא אידגן לא חלה עליו רשות כהן. ופטור הלוי כדלעיל [*ועיין בפ' ה' דפאה משנה ב' מ"ש בשם הר"ש בד"ה מעשר וכו']. וכ' הר"י ז"ל דמש"ה הכא דחל עליו כבר חיוב תרומה גדולה כשעדיין לא נטלה אע"ג דתרומת מעשר נטלה קרי לי' לא נטלה תרומתו. ולעיל דלא חל עליו חיובא בשנטלה תרומת מעשר קרי לי' נטלה תרומתו אע"ג דהתרומה גדולה לא נטלה ע"כ. ופירוש מלת מרוח בסוף

פ"ק

מלאכת שלמה

חייבין לזמן וההכרח האחד הביא מדקתני סיפא והשמש שאכל כזית מצטרף ואמאי אצטריך למתני שהשמש מצטרף אלא ודאי בא להשמיענו שאע"פ שאר בנ"א אינם מצטרפין אלא בישיבת קבע השמש מצטרף דכמו שקבע לאכול עמהם דיינינן ליה ע"כ. ופי' הר"ש סירליאו ז"ל דמשום דאחד מזמן לשנים שיברכו עמו קתני לזמן ולא קתני להזדמן ע"כ. ובתלמוד הרב בצלאל אשכנזי ז"ל מצאתי מוגה ברש"י ז"ל שלשה שאכלו שהסבו ודעתן לאכול זה עם זה ולהמתין לו עד שיאכל חייבין לזמן והכין איש לחבירו כלומר שכולן מזומנין ומכוונין לברכה אחת ולשון תלמוד הוא כן כדאמרי' במס' שבת מזמנין עובד כוכבים בשבת ואין מזמנין עובד כוכבים ביו"ט כשמתאספים בנ"א לדבר אחד קרי להו התלמוד זמון שמזמן א' מהם חביריו לבהמ"ז ואומר נכון נברך וכו' ע"כ. ומפיק לה רב אסי בגמ' מקרא דכתיב גדלו לה' אתי דמשמע א' אומר לשנים ור' אבוה מפיק לה מקרא דכתיב כי שם ה' אקרא היחיד אומר לשנים הבו גודל לאלהינו: **ומע"ש והקדש שנפדו**. כתב הר"ש סירליאו ז"ל התם בגמ' בבלית מפרש שנתן את הקרן ולא נתן את החומש וקמ"ל דאין החומש מעכב ע"כ. ובני בבל אזלי לטעמייהו דמפרשי ההיא פלוגתא דפ' הזהב דלעולם לכ"ע כו' כדאיתא התם אבל בני מערבא דגמ' ירושלמית סברי דבהכי פליגי דמ"ס מעכב ומ"ס לא מעכב. ור"י ס"ל בירושל' דמס' מע"ש דקיי"ל כמ"ד דחומש מעכב. ולדידהו סוגא קמ"ל דאע"ג דמעכב הוי זימון. ע"כ: **שאכל כזית**. הכא סתים לן כמאן דאית ליה בסמוך דלא בעינן כביצה: **והכותי**. בירושל' פריך והדין כותי לאו ס' עובד כוכבים ס' ישראל הוא ותירץ ר' אבא דפלוגתא דרבי ורשב"ג היא דרבי אומר כותי כעובד כוכבים ורשב"ג אומר כותי כישראל לכ"ד ומתני' כרשב"ג. וכתב בתוי"ט דאע"ג דבקרא כתיב ויבא מלך אשור מבבל ומכותא כו' קראום בשם אומה הנזכרת ראשונה אחר בבל ע"כ. ואפשר עוד לומר שמה שהביא מכותא היו יותר מרובין משאר הארצות ונקראו ע"ש הרוב: **אבל אכל טבל כו'**. פי' משום דאכילת טבל לאו שמה אכילה דהא לא חזיא אף לכהן אבל תרומה דלכה"פ חזיא לכהן האוכלה מצטרף כהן עם ישראל כיון שהכהן יכול לאכול חולין שאוכל הישראל: **נטלה**. מצאתי שהר"מ די לונזאנו ז"ל נקד נטלה הטי"ת בשו"א בכ"מ שהוא מוזכר במשנה: **בפי' ר"ע ז"ל**. וצרת הכסף דבר שיש בו צורה. מדלא כתיב ונתת הכסף בכיסך. והקדש שפדאו על גבי קרקע ולא פדאו בכסף כדכתיב ונתן הכסף

וקם

ציונים

והשמש. טור שו"ע שם סימן קצ"ט סעיף א': **והכותי**. שם סעיף ב: **טבל**. מיי' שם הל"ט סמג שם טור שו"ע שם סימן קצ"ז סעיף א:

תוספות חדשים

מ"א [בר"ב ד"ה] **והכותי** כו' כעובדי כוכבים גמורים כו' עכ"ל. וכתב הרמב"ם פ"א מהל' עבדים וש"ע בי"ד סי' ש"ע שצדוקים וביתוסים לדידן ככותים קודם שגזרו עליהם שיהיו כעובדי כוכבים וכ"כ עוד הכ"מ בסוף פ"ד מהלכות שחיטה וכן נראה מהרשב"א כמ"ש הש"ך בי"ד סי' ב' ס"ק כ"ד. וא"כ מזה יש ללמוד לכל דינים שנאמרו גבי כותים יש נפקותא לדידן בצדוקים. אך הש"ך שם הביא תשובת רבי בצלאל שמחמיר בקראים בזה"ז ע"ש: (מהורש"מ זצ"ל)

[תוי"ט ד"ה] **והכותי** כו' וצ"ע כו' לא קראם כו' עכ"ל. ול"ע דשאר עובדי כוכבים הנזכרים לא קבלו המצות אח"כ רק הכותים כמה שכתב הרמב"ם ותוספות כאן בדבור זה:

ראשון לציון

העניים דמאי כו' וכדעת התוי"ט הניח הר"ב את העיקר ואחז את הטפל הלא אין אחריות טעם של מאכילין לעניים דמאי על הר"ב בפירושו דהכא. ולכן מהנראה דהר"ב רצונו להתבאר דהכא דתנן אכל דמאי דהיינו שכבר אכל והיאך יתבאר לומר כיון דאי בעי מפקיר נכסיה כו' הלא כבר אכל ולא היה מפקיר (ומגו למפרע כה"ג לא מהני) וא"כ עכ"פ אכילתו בעבירה הוי לכן פירש הר"ב דגם עשיר אם כבר אכל מזמנין עליו דלא הוי אכילתו בעבירה משום דרוב ע"ה מעשרין הן. ולא החמירו חכמים לעשר כדמאי אלא לכתחלה. ומהאי טעמא בפ"ח דדמאי מ"ד ובפ"ת דשבת דמיירי לכתחלה שפיר פירש הר"ב דמגו דאי בעי מפקיר נכסי' כו' דס"ל להר"ב דזה דאמר בסוגיא דהכא כיון דאי בעי מפקיר כו' היינו טעמא דאפילו לכתחלה מהני דחזי' ליה. ובשביל דמשני תירוץ הזה בשאר דוכתי בהכרח. משני נמי בסוגיא דהכא אע"ג דהכא לא מיירי בלכתחלה. וכעין זה כתבו התוס' בעירובין (דף לא.) אבל עיק' הטעם דהכא שאם אכל דמאי שמזמנין עליו אינו אלא מפני שרוב עם הארץ מעשרין הן:

תוס' אנשי שם

א בר"ב ד"ה **והכותי** כו'. לכל דבריהם. שתי תיבות אלו לא מצאנו אלא בסיפ"מ להר"מ פ"ד דדמאי מ"ט ופ"ד דקדושין וספ"ד דנדה וספ"ח דברכות וכ"ה בס' האשכול. ולענ"ד יש בזה נ"מ אם עשאום כנכרים גם לקולא. (מר"ג). וע"ש שהאריך הרבה בזה:

תפארת ישראל

יכין

דבעי מפקיר נכסיה. וה"ה שרשאי לברך ברהמ"ז בעצמו. רק קמ"ל רבותא דמצטרף. ויוצאים כולם כשמברך אחד. אף אותו שאכל מאכל היתר **(א)**: ג) ר"ל תרומה של המעשר. אבל לא ניטל ממנו ת"ג. דהקדים לוי ליטול המעשר בשבלים קודם שנתחייב ת"ג לכהן דאז פטור מליתן לכהן ת"ג: דאינו במיטל גם ת"ג. חולין גמורים הן: ד) ונתן הקרן ולא החומש. דאינו מעכב: ה) אף דלא קבע. דהולך ובא. וקיי"ל דבאכל כזית משום מאכל אפילו דלאו פת או אפילו שתה רביעית אפילו מים מצטרף ולרב"י [קצ"ז] במים אינו מצטרף: ו) דתחלה נתגיירו מיראת אריות. וכשהורגלו שמרו התורה. מיהו בזמה"ז חזרו לסורם. וכ"כ כל עובר עבירות בפרהסיא אינו מצטרף [מג"א קצ"ז סק"ב]: ז) אפי' דרבנן: ח) ר"ל ת"ג שלו שכבר נתחייב בה. שהקדימו לוי לכהן בכרי. וכ"ש בלא

ניטל

בועז

פ"ז (א) ואינה"ק למה לא קמ"ל הא בפ' דלעיל לגבי ברכה ראשונה. והיה נ"ל מזה ראיה לרמ"ז (סקג"ז) דמתני' באכל בשוגג מיירי. או נ"ל דקמ"ל דאפי' בהמ"ז שהוא דאורייתא. לא הו"ל מצוה הבב"ע. ופוטר הב' האחרים יד"ח. א"כ דבאמת ברכה ראשונה אדאפשר לתקן. הו"ל בוצע ברך ואסור [ועי' פלוגתא דרמב"ם וראב"ד שהובא במ"ז (סי' קנ"ו)]. ול"מ היה נ"ל דבאונס. בין שאנסוהו בנ"א. או שנאנס ע"י חולי או רעבון. בכולן מברך תחלה וסוף. דכיון דבכה"ג לא אסרה לו תורה והתירה קאכיל. והרי נהנה

ואף

ומעשר שני והקדש שלא נפדו ט) **והשמש שאכל פחות מכזית** י) **והנכרי** יא) **אין מזמנין עליהם** יב): **ב נשים** יג) **ועבדים וקטנים** יד) **אין מזמנין עליהם. עד כמה מזמנין** טו) **עד כזית ר' יהודה אומר עד כביצה** טז):

ח"ג. עד כמה נ"א ועד כמה.

כיצד

מעשר קאמר דהאי טבל גמור הוא אלא כגון שהקדים לוי את הכהן בכרי לאחר שנתמרח והוקבע לתרומה מן התורה ונטל מעשר ראשון תחלה ואחד מחמשים שבו היא ראויה לתרומה גדולה לכהן וכל זמן שלא נתן ממנו תרומה גדולה זו אף על פי שהפריש תרומת מעשר אין מזמנין עליו ואם היה מקדימו בשבלים קודם שתתמרח לא היה צריך להפריש תרומה גדולה כדכתבי' לעיל: **ומעשר שני והקדש שלא נפדו.** א"א לומר שלא נפדו כלל דהא מילתא דפשיטא היא אלא שנפדו ולא נפדו כהלכתן כגון שפדה מע"ש בגרוטאות של כסף או במטבע שאין עליו צורה ורחמנא אמר (דברים יד) וצרת הכסף בדבר שיש בו צורה והקדש שחללו ע"ג קרקע ולא פדאו בכסף. ורחמנא אמר ונתן את הכסף: **והשמש שאכל פחות מכזית.** משנה שאינה צריכה היא אלא איידי דהדר לרובא לצורך הדר נמי להא: **ועובד כוכבים.** בגר שמל ולא טבל מיירי ואשמעי' דכל כמה דלא טבל עובד כוכבים הוא ולעולם אינו גר עד שימול ויטבול: **ב וקטנים אין מזמנין עליהם.** דוקא קטנים שאין יודעים למי מברכין אבל קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו ואיכא מרבוותא דאמרי דלא אמרו קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו אלא בבן שלש עשרה שנה ויום אחד שלא הביא שתי שערות והוא הנקרא קטן פורח אבל בבציר מהכי אין מזמנין עליו ואפי' יודע למי מברכין ובירושלמי מייתי הלכה למעשה דאין מזמנין על הקטן כלל עד שיגדל ויביא שתי שערות ונשים מזמנות לעצמן ועבדים מזמנין לעצמן אבל נשים עם עבדים לא משום פריצותא: **עד כזית.** וכן

הלכה

פ"ק דפאה: [*והקדש שלא נפדו. פי' הר"ב שחללו ע"ג קרקע וכו' ורחמנא אמר ונתן את הכסף אין הפסוק כן אלא (ויקרא כז) ויסף חמישית כסף ערכך עליו והיה לו ודרך הסוגיא לקצר ולומר בל' אחר קל וכו'. תוס' פי"ח דשבת דף קכח ע"א ועיין מ"ש שם משנה א']: **אין מזמנין עליהן.** איכא מרבוותא דסברי דווקא נקט מזמנין. דאילו ברכת הנהנין מברך דהא נהנה אלא לפי שהן דברים האסורים הוי כאין להם קבע לזמן עליהם. ואיכא מרבוותא דסברי דאף ברכת הנהנין אין מברכין משום שנאמר (תהלים י) ובוצע ברך נאץ ה' והכי מסיק בב"י סימן קצ"ו וכתב בכ"מ דמשום רישא דאף מזמנין נקט' נמי בסיפא אין מזמנין ודעת הר"ב בזה ע' במשנה ד' פ"ק דדמאי ובמה שאכתוב שם בס"ד: **ב נשים.** כתב הר"י על שם רש"י ז"ל דאפי' עם בעליהן לא משום דאין חברתן נאה: **ועבדים.** כתב הר"י מפרש בגמרא טעמא משום פריצותא דעבדים שטופי זמה הן וכיון שעם האנשים חשודים משום פריצותא כל שכן עם הנשים. ועיין במ"ז פ"ח דפסחים: **עד כזית.** כדמפרש אביי בגמ' ואכלת זו אכילה ושבעת זו שתיה ואכילה בכזית. ור' יהודה ס"ל ואכלת ושבעת אכילה שיש בה שביעה ואיזו זו כביצה. ואע"ג דקרא בברכת המזון בעלמא בלא זימון נמי מיירי כבר כתבו התוס' דאין הכי נמי דה"ה בברכת המזון בלא זימון אלא דרבותא אשמעי' דאפי' על כזית נמי מזמנין. ע"כ. ועיין במשנה ה' פרק ב' דסוכה. ופסק הר"ב וכן הלכה אע"ג דהוי סתם דלעיל והשמש שאכל כזית ואח"כ מחלוקת הכא. אשכחן ר' יוחנן דס"ל בכזית כדאיתא בתוספות [דף מט ע"ב] ומה שהאריך הר"ב לכתוב ולא כר"י דאמר כביצה משום דבסוף פ' ג' דפסחים שמעינן לר' מאיר ור"י איפכא. ומשום הכי אמר ר' יוחנן מוחלפת השיטה ואשמעינן

הר"ב

מלאכת שלמה

יקם לו. וי"ס דכתיב ונתן כסף ערכך וגו': **אין מזמנין.** עי' במ"ש בסוף פרק קמא דדמאי אי מברכין ברכת המזון או אין מברכין כמו שאין מזמנין ועי' נ"כ במתני' דבסמוך: **ב נשים ועבדים כו'.** עבדים הפשוטים בכ"מ עם הנשים הם עבדים כנעניים. ומפני שראיתי מי שנסתפק בזה הוצרכתי לכותבו אע"פ שדבר פשוט הוא וברור כשמש וגם ידוע למתחילים. וגרסי' בגמ' אמר רב אסי קטן המוטל בעריסה מזמנין עליו והתנן נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהם הוא דאמר כריב"ל דאריב"ל אע"פ שאמרו קטן המוטל בעריסה אין מזמנין עליו אבל עושין אותו סניף לעשרה וכי אמר רב אסי נמי לעשרה קאמר: **עד כמה מזמנין.** ה"ה בהמ"ז בלא זימון אלא רבותא אשמעי' דאפילו על כזית מזמנין. תוס' ז"ל וכן ברמב"ם רפ"א דהלכות ברכות וכן דעת כל הפוסקים וכן בשבלי הלקט סי' מ' עד כמה מזמנין פי' עד כמה יאכל ויברכו עליה בהמ"ז ויזמנו עליה עד כזית ע"כ עוד כתב שם ובעל יראים כתב נ"ל דכזית לר"מ וכביצה לר"י שביעת גרון לאורייתא ניהו והאוכל כזית וכביצה מוציא אחרים שאכלו כדי שביעת כרס י"ח. וז"ל רש"י ז"ל עד

כמה

תפארת ישראל

יכין

ניטל המ"ע שלו. דטבל גמור הוא: ט) אפילו רק לא נפדו כהלכתן. כגון מע"ש ע"ג אסימון. וכתיב וצרת. כסף עם צורה. והקדש ע"ג קרקע: י) גם אדם אחר שאכל פחות מכזית אינו מצטרף רק איידי דרישא נקט נמי הכא שמש. וכולהו שאני מהנך דלעיל. דהתם לא חטא באכילתו. רק אדם אחר חטא באיסור דרבנן. משא"כ הכא חטא באכילתו: יא) אע"פ שמל רק שלא טבל: יב) וקיי"ל [סקצ"ו] דאפילו איסור דרבנן. כסתם יינם וכדומה. באכל במזיד אינו מברך תחלה וסוף. וכ"כ בשוגג ואונס לרמב"ם. ואנן קיי"ל כראב"ד ורא"ש. דבשוגג ואונס. אין מזמנים עליו. דלא חשיב קבע. אבל מברך תחלה וסוף [ר"ד ס"ט]: יג) אפי' בעלה עמה. מיהו באכלה עם ג' אנשים חייבת. ונפטרה בזימון דאנשים [קצ"ט ס"י] ובאכלו לבדן רשות להן לזמן: יד) עד שיהא בן י"ג שנה. מיהו במקום שכל אחד מברך בלחש לעצמו יכול לצרפו לג' כשיודע למי מברכין: טו) ה"ה דפליגי לענין חיוב בהמ"ז. אלא רבותא אשמעינן דאפילו על כזית מזמנין [תוס'] (ב): טז) דס"ל ואכלת ושבעת. אכילה המשביע. ות"ק ס"ל ושבעת זו שתייה. וקיי"ל דמדאוריי' רק באכל לשובע חייב בבהמ"ז. וא"צ שתייה. [מג"א קפ"ז ס"ב] מיהו באכל כזית פת. מוציא אחרים יד"ח. מדמצי כבר למימר שאכלו משלו. אבל לצרפו לזימון. סגי

בועז

ואף שהיא הנאה הבאה לאדם בעל כרחו אפ"ה כיון דמחשבה הנאה לענין איסור (כפסחים כ"ה ב) ה"ה דמחשבה הנאה לענין ברכה תחלה וסוף. ולהכי בין לרמב"ם ובין לראב"ד יברך תחלה וסוף. וכ"כ במזיד לכ"ע בין בתחלה ובין בסוף לא יברך. דאין זה מברך אלא מנאץ. והנך ב' גווני דהיינו אונס ומזיד לא מיירי מתני' כלל. אמנם פלוגתא דרמב"ם וראב"ד. היינו באכל בשוגג פליגי בברכה שלאחריה. דלרמב"ם לא יברך אחריו מדעכ"פ אכל אסורא. ואע"ג דלא ידע. עכ"פ אסורא עביד. ואילו היה חייב כרת. היה צריך קרבן על שגגתו. אלמא דאיסורא עביד ואסור לברך על איסור שאירע לו. והא דנקט במשנה דאסור לצרפו לזימון. ה"ה דאסור לברך לעצמו רק זימון לרבותא נקטי' אף דלצרפו לזימון סגי בטעם עלה של ירק שהיא רק הנאה מועטת. להכי קמ"ל דאכילת איסור אפילו הנאה מועטת לא מתחשב וכ"ש שלא יברך הוא עצמו בהמ"ז. א"נ נקט זימון בסיפא איידי דרישא דהוה זימון רבותא (וכמש"ל סימן ב') ולראב"ד דוקא לזימון קאמר מתני' דאמ"ל מדבעי קביעות ואכילת איסור לא מחשב קבע. אבל הוא לבד חייב לברך לאחריו דהרי נהנה. מיהו כל זה רק בברכה שלאחריו אבל בחיוב ברכה שלפניו. לא שייך בשוגג. דהרי שוגג הוא. ואע"ג דהרמב"ם כ' דפטור מלברך בין בתחלה ובין בסוף. היינו רק מדכלל וכ' תחלה בין בזדון ובין בשגגה. והו"ק] ועי' מ"ש לעיל (רפ"ו ס' ג'): (ב) ולפ"ז אפשר לומר דלא הוה סתם ואח"כ מחלוקת. דלעיל לא קאמר רק דשמש שאכל כזית מצטרף לזימון והיינו נ"א אפי' באכל כזית ירק.

ולפ"ז אכתי לא שמעינן דהיכא דאכל כזית פת שיתחייב את עצמו בזימון. דהרי בדטעם כזית ירק ודאי. אע"ג שמצטרף אין הוא עצמו חייב בזימון. להכי קמ"ל הכא שהוא עצמו חייב בבהמ"ז ובזימון והיינו דוקא באכל פת וכל זה דלא כרתוי"ט. [אב"י ועי' מ"ש רתוי"ט בחולין פ"ח מ"א ד"ה וב"ה בשס

משנה

ציונים

והנכרי. מיי' שם פ"ה הל"ג סמג שם טור ש"ע שם סימן קצ"ט סעיף ז: ב נשים שם. מיי' שם. טור ש"ע שם סעיף ו: עד כמה מזמנין. פסחים מט: יומא עט: עד כזית. מיי' שם הל"ח סמג שם טור ש"ע שם סימן קפ"ד סעיף ו וסימן קצ"ז סעיף ד:

תוספות חדשים

שם [תוי"ט ד"ה] אין מזמנין כו' וכתב בכ"מ דמשום רישא כו' ועי"ל דמשום עובד כוכבים נקט אין מזמנין דעובד כוכבים שמל ולא טבל רשאי לברך: [מ"ב תוי"ט] ד"ה ועבדים כו' כ"ש עם הנשים עכ"ל. וצ"ע דבגמרא לא אמרו כן אלא על נשים בעבדים אבל עם אנשים א"צ לטעם זה וכ"מ ברמב"ם פ"ה מה"ב ה"ז וכ"מ שם ע"ש: [הר"ב ד"ה] וקטנים כו' עד שיגדל כו' עכ"ל. וכ"פ רמ"א בסי' קצ"ט ס"י אבל א"צ לבדוק אם הביא ב' שערות ומ"א פסק להוציא אחרים צריך שידע בודאי שהביא שתי שערות ע"ש:

(ממארע"ה א"ע)

ראשון לציון

מ"ב [תוי"ט ד"ה] עד כזית כו' כמ"ש במ"י ס' כתרא דמגילה לא מצאתי שם:

תוס' אנשי שם

בר"ב ד"ה ומע"ר שלא ניטלה תרומתו כו' לאחר שנתמרח. נראה מפשט דבריו דאף קודם שראה פה"ב מתחייב בת"ג וחייב הלוי להפרישה מה"ת כשיביאם אל ביתו וכ"כ התוס' בפ"ק דביצה די"ג ב' ופ"ג דעירובין ל"א ב'. אך בשבת ד' קכז ב' כתב בלשון שני די"ל דהאי דנקט אידגן הייתו ככל דינו שראה פה"ב ס' ועי' מהרש"א שם ומל"מ פ"ג מתרומות הלכה י"ג: ד"ה והשמש שאכל פחות מכזית משנה שא"צ כו'. הרמ"ז כ' דאצטריך למ"ד דאף האוכל ירק אע"ג דלא נתחייב בבהמ"ז ועוד דאינו נפטר בבהמ"ז כדאי' בש"ע סי' ר"ז מצטרף לזימון וסד"א דה"ה פחות מכזית קמ"ל משום דהכא לא נתחייב בשום ברכה. ע"כ. ונכון הוא אך ק' דבש"ס אמרו פשיטא איידי דתנא רישא כו'. לכך נראה דצריכותא דהרמ"ז כבר שמעי' ממתני' דלק' דעד כמה מזמנין א"נ מרישא דהך מתני' גופא. (ע"ל): ב עד כמה. עד זה הוא מלשון אתה סכתה בעדו ופי' על כמה מזמנין. א"נ עד כמה מגיע כמות האכילה שמזמנין עליה שבפחות מאותו השיעור אין מזמנין עליו. ולא קתני כפי' עד כמה אין מזמנין כדי שלא נטעה לומר דאין מזמנין עליהם דנשים ועבדים וקטנים דסליק מיניה קאי. (הו"ע):תוי"ט ד"ה עד כזית כו' ואח"כ מחלוקת כו'. נ"ל

[illegible]

ג כיצד מזמנין בג' אומר נברך. בג' והוא אומר ברכו יז). בעשרה אומר נברך לאלהינו יח). בעשרה והוא אומר ברכו. אחד עשרה ואחד עשרה רבוא יט). במאה אומר נברך לה' אלהינו. במאה והוא אומר ברכו. באלף אומר נברך לה' אלהינו אלהי ישראל. באלף והוא אומר ברכו. ברבוא אומר נברך לה' אלהינו אלהי ישראל אלהי הצבאות *יושב הכרובים על המזון שאכלנו. ברבוא והוא אומר ברכו. כענין שהוא מברך כך עונין אחריו ברוך ה' אלהינו אלהי ישראל אלהי הצבאות יושב הכרובים על המזון שאכלנו. ר' יוסי הגלילי אומר כ) לפי רוב הקהל

חי"ג. לאלהינו במשנ"ג אלהינו. עשרה רבוא נד"נ עשר רבוא וכ"ה נד"נ. במאה אומר במשנ"ג במאה הוא אומר. לה' במשנ"ג ה'. ברכו נד"נ ברוך הוא. באלף אומר במשנ"ג ובאלף הוא אומר. לה' אלהינו נד"נ ל"נ אלהינו וכן נק' כנוסח ונד"נ ג' כאן ה' אלהינו ולקמן כנוסח ה' אלהים. יושב הכרובים על המזון שאכלנו נד"נ ונד"צ ל"נ אלו התמש תיבות. אלהינו נד"נ אלהים :

ר' עובדיה מברטנורה

הלכה ולא כרבי יהודה דאמר עד כביצה: **ג בשלשה והוא אומר ברכו**. דהא בלאו דידיה איכא זימון וכן כולם: **אחד עשרה ואחד עשר רבוא**. הך רישא רבי עקיבא היא דאמר מה מצינו בבית הכנסת משהגיעו לעשרה אין חילוק בין רבים למועטים הכא נמי אין חילוק: **במאה אומר נברך לה' אלהינו**. הך סיפא כולה רבי יוסי הגלילי היא דאמר לפי רוב הקהל הן מברכין שנאמר במקהלות ברכו אלהים. ופסק הלכה משלשה ועד עשרה ואין עשרה בכלל המברך אומר נברך שאכלנו משלו וכולן עונים ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו. ועשרה או מעשרה ולמעלה המברך אומר נברך לאלהינו שאכלנו משלו וכולן עונים ברוך אלהינו שאכלנו

תוספות יום טוב

הר"ב דלא ס"ל למוחלפת אלא כדמשני אביי דהכא בקראי פליגי כמ"ש *)(שם בס"ד) ומ"מ הני קראי אסמכתא בעלמא כמ"ש **)(שם)התוס' דמדאורייתא שביעה גמורה בעינן כמ"ש במ"י פרק בתרא דמגילה: **ג בעשרה** אומר נברך לאלהינו. עי' במ"צ פ"ד דמגילה: **נברך** לאלהינו. כתבו התוס' והר"י דלא גרסי' בלמ"ד דבשיר והודאה כתיב שירו לה' הודו לה' אבל בברכה לא מצינו בלמ"ד כדכתיב במקהלות ברכו אלהים ברכו עמים אלהינו. וכן מפורש בסדר רב עמרם ע"כ: וכתב הב"י סי' קצ"ב שהטעם כדפרש"י אדאמרינן דאין אומרים נברך למי שאכלנו משלו דמשום דהוה משמע דמרובין הן זה זן את זה וזה זן את זה: והכא נמי דכותיה ע"כ. ופסק הר"ב דאין לומר ברכו אלא נברך: כדאמר שמואל דעדיף הכי כדי שלא יוציא את עצמו מן הכלל. והרי"ף הביא ירושלמי דמותיב מקורא בתורה ומשני דאומר המבורך ובזה כולל עצמו ע"כ. ואכתי איכא למידק דלתקנו בתרווייהו בחד נוסחא ואפשר שרצו לקצר בברכת הזימון הואיל דברהמ"ז ארוכות הן. ובברכת התורה היה נראה להם להאריך שנברך את ה' היה קצרה ביותר ויש עוד שינוי בנוסחי אלו הברכות זו מזו: דבברכת הזימון תקנו אלהינו ובברכת התורה ה'. אמנם זה מבואר כי המזון הדין נתן לכלכל את ברואיו ולפיכך תקנו זה השם שהוא מדת הדין והוראתו אלהות ואדנות. אבל התורה לא

*) הנ"ל מותק ג' פיטום אנו , **) נד"ס ניפא .

מלאכת שלמה

כמה מזמנין כמה יאכל עמהם ויתחייב עמהם בזימון וכ"מ להוציאם י"ח אם יתנו לו הכוס לברך ע"כ. ובגמ' רמי דר"מ אדר"מ ודר"י אדר"י ושם בפסחים ס"פ אלו עוברין כתבתיו תדרשנו משם: **ג בשלשה אומר נברך**. ס"א בשלשה אומרים נברך בשלשה והוא אומרים וכו' וכן בכולה מתניתין. גם ברוב ספ"י נמצא להח' הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל בשלשה והוא אומרים ברוך הוא וכו' בעשרה והוא אומרים ברוך הוא וכו' במאה והוא אומרים ברוך הוא וכו' באלף והוא אומרים ברוך הוא וכו' ברבוא והוא אומרים ברוך הוא וכו': **אומר ברכו**. בגמ' אמרי' דאע"פ שהוא רשאי לומר כשהן ד' ברכו אעפ"כ נברך עדיף לי' כדי שלא יוציא עצמו מן הכלל. ותניא לה במתני' דבסמוך ששה נחלקים אי אמרת בשלמא נברך עדיף מש"ה נחלקין אלא אי ברכו עדיף אמאי ששה נחלקין אם ירצו הא מעיקרא הוו יכולין למר ברכו והשתא הו לא אמרי אלא לאו ש"מ דמתני' דקתני הכא בשלשה והוא אומר ברכו אף ברכו קאמר. ש"מ. וגרסי' תו בגמ' מברכותיו של אדם ניכר אם ת"ח הוא אם לאו ובטובו ה"ז ת"ח ומטובו ה"ז בור. ובטובו חיינו ה"ז ת"ח ובטובו חיים ה"ז בור. נברך שאכלנו משלו ה"ז ת"ח למי שאכלנו משלו ה"ז בור: **אחד עשרה**. ואחד עשר רבוא גרסי' דרבוא לשון נקבה כדכתיב משתים עשרה רבוא: **ברבוא אומר**. נברך לה' אלהינו אלהי ישראל יושב הכרובים על המזון שאכלנו ברבוא וכו' כנ"ל: **על המזון שאכלנו**. ולא קתני על המזון שאכלנו משלו ומפרש בגמ' דדוקא בעשרה הוא דיכול לומר הכי דכיון דאדכר שם שמים שאמר אלהינו מוכחא מלתא אבל בתלתא דלא אדכר שם שמים נברך שאכלנו משלו ה"ז ת"ח על המזון שאכלנו ה"ז בור דמתחזי כמאן דמברך לי' למזון והדין הוא פסק ההלכה דבעשרה אם רצה לומר נברך אלהינו על המזון שאכלנו אומר. ומשמע דזה שאנו נוהגין לומר בין בזמון שלשה בין בזמון עשרה נברך שאכלנו משלו ואין אנו אומרים נברך שאכלנו ובטובו חיינו אלא

אחר

ציונים

ג כיצד מזמנין. מס: מיי' שם ה' ב' ד' כמג שם פול שו"ע שם סימן קצ"ב סעיף א : ריה"ג. בתוס' סוטה ל:

תוספות חדשים

מ"ג [תוי"ט ד"ה] מה מצינו כו' אין לטעות כו' עכ"ל. ול"נ דבבהכ"נ ניכר ביותר שבחו של הקב"ה במה שהוא מפרנס להרבה ברואיו וכל שהם מרובים שבחו יותר (שם) : .

תוספות רע"ק

[אות מה] משנה ג יושב הכרובים) אית דגרסי כן משום דקתני בסיפא כך עונין אחריו וכו' יושב הכרובים. ואית דגורעים מהסיפא

תוס' אנשי שם

לתרץ כיון דבמתני' נקט הת"ק עד כזית בסתמא ואינו מזכיר דברי ר"מ אזי הלכה כת"ק אף נגד ר"י ומדויק ל' הר"ב וכן הלכה ולא כר"י. ועי' ברא"ש שבת פע"ז סי' ה' ועי' תוי"ט חולין פ"ח מ"א דאף בכה"ג ואח"כ מחלוקת דאין הלכה כסתם. בכ"ז בהמחלוקת עצמה אזלינן בתר כללא דעלמא וא"כ הכא הוי הלכה כת"ק וזה ברור. (הג"ת משולם זלמן אשכנזי אבד"ק וכלין): **ג בעשרה** והוא כו'. הנה בבהכ"נ אומר ברכו אף שאין שם רק עשרה בצמצום עם הש"ץ. ונראה דהוא מטעם שכתבו התוס' בשם הירושל' דכיון שאומר המבורך אינו מוציא עצמו מן הכלל לכך גם הוא מצטרף לומר ברכו. וצ"ע הדק"ל. ונראה דמכאן ראיה לסתור דעת הב"ח דבג' אם אמר ברכו לא יצא י"ח. והא דבבהמ"ז עכ"פ לכתחלה אינו יכול לומר ברכו ובבהכ"נ אפילו לר"ע אומר לכתחלה ברכו היינו משום דע"פ רוב יש בבהכ"נ יותר מעשרה והש"ץ אינו יכול להשגיח ע"ז שהרי אלו נכנסין ואלו יוצאין כמ"ש התוס' לכך תקנו שיאמר תמיד ברכו דעדיף אפי' לר"ע. ואין להקשות כיון דר"ע אית ליה סברת התוס' דבבהכ"נ אלו נכנסין כו' מה השיב לריה"ג מבהכ"נ. די"ל דמחמת זה תקנו ברכו שהוא עדיף אבל לא בשביל זה ימעט בשבחו של מקום. ואם בבהמ"ז מברכין לפי רוב הקהל גם בבהכ"נ אין למעט השבח ויהיה מוטל על הש"ץ להשגיח ע"ז ומדלא תקנו בבהכ"נ ש"מ דאין חלוק בין עשרה לרבוא. (נל"ח) : בר"ב ד"ה **במאה** כו' או מעשרה ולמעלה. ר"ל כר"ע דהל' כותיה. וכהכי דייקא מ"ד דלקמן דלא תנא ק' אין נחלקין עד שיהיו מאתים. ובאמת ק' נחלקים לכמה כתות. (רמ"ז) : תוי"ט ד"ה **נברך** כו' ס"ל דכותיה. לא זכיתי להבין מאי קא מדמה מהך דר"ג אלהא למלתא.

דהתם

תפארת ישראל

יכין

בדעים רביעית [שם ס"ג]. ולברך בשם צריך עכ"פ ז' אוכלי פת: יז) וכ"ל דמה"ט ס"ל דלא יאמר נברך רק ברכו. כדי לגלויי שיש שיעור מברכים בלעדו. דזהו שבחו של מקום דברוב עם הדרת מלך (ג). וקיי"ל דטוב יותר לומר נברך. שלא להוציא א"ע מהכלל (ד): יח) אלהינו גרסי': יט) הך רישא דברי רע"ק דסיפא היא. והכי קיי"ל (ה): כ) שר' יוסי

בועז

תשובת רשב"א] : (ג) אב"י ועי' תוס' דמ"ע ב'. ד"ס תנן לברכו הוא לי' גווי לברך השם. משא"כ נברך הוא רק נטילת רשות. מיהא שותא דמרנא קדישא ע"ר זצוק"ל הכ"מ לא ידענא. דהרי כפי מה דמסיק בגמרא הסוגיה במתני' היינו אף ברכו דיוצא גם בברכו וכ"ש בנברך. וא"כ ממילא רבותא קמ"ל ולהכי שפיר נקט התנא ברכו ולא נברך לאשמעינן חידוש והמשנה *לאו איא כהלכתא. ובשלמא להתוס' דלא כתבו דבריהם באמת על המשנה רק על הס"ד בגמרא. דהיה סבר דברכו עדיף מנברך ניחא. משא"כ לרבינו דפירש לפי האמת נ"ע. אחר זה ראיתי שדברי קדשו קילורין לעיניים. כי באמת לפמ"ש התוס' שם הם שוים ברכו ונברך. ועומדים בחד מדריגה. ולזה בודאי נקט פשט דברי משנה. דאיך תעזב המשנה נוסחת נברך. שהיא עדיפא. משום חידוש בעלמא דיכול ג"כ לומר ברכו. אע"כ דלסברת המשנה כי הדדי נינהו ברכו ונברך ויש לכל אחד חשיבות בפני עצמו. והחשיבות נברך על ברכו גלוי וידוע. אבל חשיבות ברכו מה היא. ועל זה פירוש רבינו זצוק"ל החשיבות. דיש ג"כ לברכו על נברך. ולפ"ז כי הדדי נינהו. ואה"נ כ' דפסק הלכה היא לומר נברך. דחשיבות נברך שקול יותר מחשיבות ברכו: (ד) ואף דבק"ש אומר ברכו. ה"ט דהתם לפעמים כבר יצא ומוציא אחרים יד"ח (מג"א קנ"ב סק"ב) ובירושלמי מתרץ דביהכ"נ שאני. דמדסיים המבורך הרי כלל עצמו עמהן. ואלה"ק לירושלמי. א"כ בבהמ"ז נמי יאמר המבורך י"ל דמלת שאכלנו משלו שיאמר לבסוף צריך להמשיכו לברכו שיאמר בתחלה. ואם יפסיק ביניהם במלת המבורך יהיה משמע שהוא מבורך שאכלנו משלו. והרי אין זה ידוע לכל העולם שאכלנו בשעה זו. וכן מה"ט לא יאמר נמי המבורך שאכלנו משלו. [אב"י סיום זה של דברי קדשו לע"ר זצוק"ל לא זכיתי להבין דהיא היא. וכמדומה יש כאן חיסור לשון קצת בדברי ע"ר זצוק"ל. ול"מ נ"ל דגבי בהמ"ז לא שייך לומר המבורך. דמשמע דהחיוב שיהיה הברכה נאמרת ממנו בא ממילא. והרי אי בעי לא אכיל ואינו מחוייב בברכה. וא"ל א"כ בשבת ויו"ט דחייב באכילת פת (עי' רמג"א קפ"ח סק"ט) יכול לומר כן. י"ל דמשום שבת ויו"ט לא רצו לתקן טופס מיוחד] : (ה) אב"י ולכאורה תמוה דלמה הפריד רבינו הקדוש מסדר המשנה בין הדבקים והכניס דברי ריה"ג בין רישא דדברי רע"ק לסוף דבריו. וצ"ע כיון דריה"ג ורע"ק שניהם מודים. דבאם הוא תוך הכלל אומר נברך כבג' וי"ד וכו'. ובאם הוא נוסף על הכלל כב' והוא וי"ד

והוא

לא נתנה אלא בחסדו כדאמר (ישעיה מב) למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר כי איזה שורת הדין הנתנת להודיע דרכיו ומשפטיו לברואים והרי לא עשה כן לכל עובדי כוכבים שהם גם כן ברואיו ולפיכך תקנו בברכת תורה שם זה שהוא מדת הרחמים: **במקהלות.** ור' עקיבא סבירא ליה בעוברים שבמעי אמן שאמרו שירה על הים משתעי קרא. ור' יוסי הגלילי ההוא ממקור נפקא. **גמ': מה מצינו בבה"כ.** וכתבו התוס' דבהא מודה רבי יוסי הגלילי וטעמא דבבית הכנסת אלו נכנסים ואלו יוצאים ואלו אדעתיה דס"ל אבל בברכת המזון הן קבועין ומעורבין ואין יוצאין עד לאחר ברכת המזון אין לטעות במנינא: ד **שלשה** שאכלו כאחד אינן רשאין לחלק. גמרא. מאי קמ"ל תנינא חדא זמנא

ר"ע מברטנורה

שאכלנו משלו ובטובו חיינו: **רבי ישמעאל אומר ברכו את ה' המבורך.** והלכה כר' ישמעאל: ד **אינן רשאים ליחלק.** מכיון שחלה עליהם

הקהל הן מברכין שנאמר (תהלים סח) במקהלות ברכו אלהים ה' ממקור ישראל. אמר רבי עקיבא מה מצינו בבית הכנסת אחד מרובין ואחד מועטין אומר ברכו את ה'. רבי ישמעאל אומר ברכו את ה' המבורך כא): ד שלשה שאכלו כאחד כב) אינן רשאין ליחלק כג) וכן

ח"ג. אמר ר"ע. נ"א ר"ע אומר. כאחד נמצ"א כאחת.

מלאכת שלמה

אחר שאמרוהו העונים ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו חוזר ואומר גם הוא ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו נלע"ד שאם ירצה המברך לומר מתחלה ג"כ ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו הרשות בידו והראיה מדתנן כענין שהוא מברך כך עונין אחריו ובהא משמע דאפילו ר"ע מודה דע"כ ל"פ אלא אי מוסיף למאה לאלף ולרבוא אבל מלות על המזון שאכלנו דקאמר ריה"ג קאי ג"כ אשלשה ואעשרה דמודה בהו ר"ע אלא דבשלשה צריך שיאמר ג"כ מלת משלו ובעשרה א"נ מהטעם שכתבנו אבל מלות ובטובו חיינו בין ריה"ג בין ר"ע מודים שנאמרים שהם במקום מלות על המזון שאכלנו הנזכרים במשנה לענין עשרה. כנלע"ד. וכן מצאתי אח"כ בס' לבוש התכלת שם סימן קצ"ב שכתב בין בברכת זימון של ג' בין בברכת זימון של עשרה אומר נברך שאכלנו משלו ובטובו חיינו והם עונים ואומרים ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו והוא חוזר ואומר ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו ב"ה וב"ש בא"י אמ"ה וכו' ע"כ: **בביהכ"נ.** שהעולה לס"ת משהגיעו לעשרה אין חלוק בין רבים למועטים הכא נמי. והתוס' ז"ל כתבו משמע דריה"ג מודה בביהכ"נ מדקאמר מה מצינו וכו' כלומר שאתה מודה לי כו' דודאי לא חלקו בין עשרה למאה בתפלה דאלו נכנסין ואלו יוצאין ולאו אדעתא דס"ן כו'. ומשמע דמה מצינו בביהכ"נ דקאמר ר"ע קאי בין אברכו דס"ת בין אברכו דברכות ק"ש דשחרית ודערבית. וכתב בס' תוי"ט שהטעם שבבהמ"ז תקנו נברך אלהינו ובברכת התורה ה' משום כי שמדת הדין נותן לכלות את ברואיו כו' ע"ש. וקרא דכתיב נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו הוי תיובתיה. ועוד הקשה עליו החכם הר"א מרחא נר"ו מקרא דכתיב וברכת את ה' אלהיך ולא כתיב וברכת את אלהיך ועוד קשה במ"ש והרי לא עשה כן לכל גוי כו' דאדרבא הם הם שלא רצו לקבל התורה וכדדרשו ז"ל אקרא דכתיב וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן אלא שמאחר שלא רצו לקבלה בתחלה כתיב בהו לא עשה כן לכל גוי וכדדרשו רז"ל. ולע"ד נראה לומר דגבי ברכת המזון נכון תקנו לומר בשם אלהות כלומר אע"פ שאכלנו ח"ו לא שמנו ובעטנו אלא אלהותו ומורא שכינתו על ראשינו אבל גבי בה"ת מסתמא במורא הוא קורא ואם כן אף על פי שיאמר בשם ההויה לא נפיק מיניה חורבא. ועוד שראוי להזכיר שם רחמים כלומר אפילו אם ח"ו נחטא לפניו לעבור על מה שאנו מוציאים מפינו ממה שאנו קוראים בתורתו אפ"ה ה' הטוב יכפר בעד כנלע"ד. ובירושל' קרי ר"י לר"ע חכמים: **המבורך.** דהשתא מכיון שהוא אומר המבורך אף הוא אינו מוציא עצמו מן הכלל. ונהגו עלמא כר' ישמעאל אע"ג דהלכה כר"ע דר"ע מודה לר"י דכי אמר המבורך שפי עדיף אלא שאין צריך: ד **אינם רשאין ליחלק.** בגמ' פריך מאי קמ"ל תנינא חדא זימנא וכו' (כמ"ש בתוי"ט) וגם בירושלמי בריש פרקין פריך ומשני ע"ש והובא בב"י סי' קצ"ג. וז"ל תוס' ז"ל בר"פ הכא את אמר אין רשאין ליחלק דמשמע אם גמרו אכילתם יחד אינם רשאין ליחלק אבל

יכין

וכו' (ז): כא) היינו בביהכ"נ כדמוכח בש"ס והכא קיי"ל דלא כרע"ק מחבירו [אב"י עי' עירובין דף מ"ו ב' ובשאר מקומות בש"ס. ועי' רש"י כאן דלהכי קיי"ל כרבי ישמעאל דאף רע"ק מודה דכי אמר המבורך שפי עדיף]: כב) כל שבא הג' קודם שאמרו הב' הב לן ונברך: כג) אע"ג דכבר שמעינן כן מריש משנה א'. קמ"ל הכא. דאפי' כל א' אוכל מככרו:

תפארת ישראל

בועז

והוא אומר ברכו. אלא דפליגי בתואר הברכה עצמה מיו"ד ואילך. א"כ שפיר ש"ך הא כללא. דאחד עשרה ואחד עשרה רבוא. גם לריה"ג לכל הפחות לענין מלת נברך או ברכו העומדת בראש הברכה. ואף דבאמת הוא דברי רע"ק דלדידיה שוים כל המנויים מיו"ד ואילך לגמרי. הן לענין הפתיחה שלהם במלת נברך וברכו. הן לענין תואר הברכה עצמה. וכדמסיק בגמרא. מכ"מ בקצת. דהיינו לענין שווי הפתיחה. מודה גם ריה"ג בהא: (ז) אב"י ובספרי פרשתי דלריה"ג כל חבורה שיושבת על השולחן להוליד דם וכח חדש בת"כס ע"י האכילה החומרית. תדמה בעצמה לפי גודל או מיעוט מנין אנשיה כאומה חדשה ישראלית מקודשת לה' ועבודתו. הצומחת ועולה מעט מעט למעלה כיונק וכשורש מארץ אדמת הטבע ומבין יבלי מי מזוהמ'. מדרגה אחר מדרגה: א') בג' אומר נברך. דבחבורה של ג' יש כבר קצת פרסום. והיא מדרגת העם הישראלי בעת לידתו הראשונית. ימי אבות. וכמ"ש וארא אל אברהם ואל יצחק ואל יעקב וכו' ואם הם ג' חוץ ממנו יאמר ברכו להורות לא לבד על קבלת השפעה הרוחנית. אלא ג"כ על הכח להשפיע ממנו לזולתו וללמד תועים בינה. ב') למעלה ממנו המדרגה שעשו היחידים להיות קהל ועדה נושאת כתר האמונה הקדושה הזאת על ראשה ואומרת בפה מלא „אלהינו". ג') למעלה מזה המדרגה שמוסיפים ואומרים ה' (וכמ"ש ושמי ה' לא נודעתי להם) שהיא המדרגה שעלי' נעשו נסים ונפלאות לישראל למעלה מדרך הטבע [דאלהים בגי' הטבע. משא"כ ה' שמורה על התנהגותו למעלה מדרך הטבע עי' רש"י ורמב"ן בוארא. וכוזרי מ"ב ס"ב]. ד') למעלה עוד מזה המדרגה. שעליה עמד העם הישראלי ככסא עמודה הקורא' בקול גדול ע"פ חוצות העולם. ומיחסת לא לבד את עצמותה אחר אלהים. אלא גם אלהים אחר עצמותה ואומרת „אלהי ישראל". ה') עוד למעלה מזה המדרגה האחרונה שאין עליה יותר. שעליה יעמוד העם הישראלי באחרית הימים ככהן ומשיח ה' ומלמד אדם דעת ה' ומביא כל העמים לחסות תחת כנפי האמונה האמתית ולהכיר ה' ולקבל מצותיו. וזהו שאמרה המשנה כאן שבדמיון על המדרגה הזאת. אומרים „אלהי צבאות יושב הכרובים". שהקב"ה אז כשר צבא העומד בראש חיילות הדרי מעלה ודרי מטה. שכולם מכירים אותו ומאמינים בו ומכניעים עצמם תחת שבט מישור מלכותו וממשלתו וכמ"ש ברמז על התכלית הזה. ה' מלך ירגזו עמים יושב כרובים תנוט ארץ. ובין תבין שיו"ד הוא ציור אחדות המספרי. אשר בו האחדות מרחף כציור דק על הפרטיי' [איין אריטמעטישעס. דיא איינצעלנער איבער שוועבענדעס איינהייטסאידעאל] ומאה הוא ציור אחדות מתמזג. שבו מתמזגי' הפרטיי' זה עם זה. ואלף הוא ציור אחדות אלהי (דיומו של הקב"ה אלף שנים ואל"ף הוא ג"כ ראש א"ב) שבו שב הרבוי אחר שעבר מדרגת האחדות המספרי ואחדות ההתמזגות. אל אחדות אמתי. ורבוא הוא ציור כללות העולם בגודלו וכמותו בתוכו עד שאין למעלה ממנו. כמו שאין כללות העולם (אוניווערזום) חוץ מכללות העולם. וזהו שהביא ריה"ג ראיה מקרא דבמקהלות וכו'. כלו' אפילו במקהלות שכבר עומד העם הישראלי ברבוי וגודל כמותו. אעפ"כ יתדמה עצמו כצמח הצומח ממקורו. מדרגה אחר מדרגה. וכפי גודל הקיבוץ ומספרו כן הוא נמשל להעם הישראלי בימי בחרותו כשעלה מן מקורו הראשון בימי נעוריו מדרגה אחר מדרגה (זימבאליש־היסטארישע דארשטעללונג דעס יודענטהומס אין זיינער גענעזיס־נאטיאנאלען ענטוויקעלונג). וע"כ אמר מקהלות ברבוי. לרמז דיש הבדל בין המספרים של מקהלות. דכל מספר יותר גדול. מתאר מדרגה יותר גדולה. ומש"ה ג"כ הקדים שם אלהים לשם ידוד. דכן הוא סדר התעלות של המדרגות. מיהא סבר ר' יוסי דדוקא גבי אכילה שנולד דם וכח חדש באדם וכתינוק שנולד דמי. שייך הדמיון זה לתאר במספר הרבוי של החבורה לצמיחות העם הישראלי ממקורו מדרגה אחר מדרגה. אבל בביהכ"נ מודה לר' עקיבא דאחד מרובין ואחד מועטין אומר ברכו את ה'. דמה דהוי הוי. ואחר שעלה העם הישראלי אל מדריגת ידוד צריכה לתאר כל נוסח הברכות שלה ממדרגה העליונה הזאת ודו"ק:

ויש

ציונים

אחד מרובין. מיי' שם פ"ה שם טור שו"ע שם: ד שלשה שאכלו. ג. מיי' שם הל"ב סמג שם טור שו"ע שם סימן קצג סעיף א:

תוספות רע"ק

מתוספתא יושב הכרובים. ובתשובת מ"ע סי' ז' כתב שלא לגרוס ברישא יושב הכרובים אבל בסיפא יש לגרוס כן. והיינו מדקאמר ת"ק א' עשרה וא' עשרה רבוא. משמע דריה"ג עד כאן מוסיף והולך. והיינו דברבוא אינו אומר יושב הכרובים ולא חשיב לומר כן בי' רבוא דאטו כי רוכלא לחשוב וליזל. ובסיפא מיירי בעשרה רבוא. מש"ה אומר יושב הכרובים:

תוס' אנשי שם

דהתם שאינו מזכיר את השם ניחא דמשמע שמברך לבעה"ב אבל הכא דבהדיא קא' לאלהינו ליכא למטעי כלל. כדמשני הש"ס אהך דלמי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים. והתוס' לא כתבו אלא מלתא בעלמא דלפי דקדוק הלשון א"ל בלמ"ד שלא מצינו כן. וק"ל על התוי"ט שלא העיר מזה. ועוד שסברא יראה כדברי מרן דלא כ' כן טעמא על דברי התוס' אלא מדידיה ובתר הכי מייתי דברי התוס' ואין עירב התוי"ט הדברים. ומצאתי להרמ"ז שכתב א"ל הטעם הוא שבברכה שייכא מלת את כמד"א ברכו את ה' ולפעמים חסרה המלה הזאת כי די להזכיר השם הפעול כגון נטה ידך. וה"ק דל"א נברך למי וכו' כי לא תכון אות הלמ"ד אלא ברכה. ובאמרנו נברך שאכלנו הוא כאומר את שאכלנו ע"כ. ומדבריו למדנו דמ"ש בש"ס דא"ל למי שאכלנו כו' משום דמשמע דמרובין כו' הייט לעיקר תיבת מי הנוספת אבל הלמ"ד דלמי בלא זה לא תכון כלל ממשפט הלשון כדאמרן. (ש"ל): ד ת"ט ד"ה שלשה כו'. ולא אקדימו כו' כגון שהיו ד' בכל חבורה והצרכו אלו לאלו ונשאר כדי זמון בכל חבורה. אבל אזמן עלייהו שלא היו אלא ג' ונצרפו אלו עמהם לזימון כגון דקרו להו וענו ועכשיו הם באים לברך לא מזמנו דפרח זימון מנייהו. כן פירש"י ולפי' נ"ל דמאי דאמרן שבאו מג' חבורות של ג' בנ"א ל"ד אלא שהיו ג' זולתם. והתוס' פי' אבל אי אמינו כגון שהפסיק א' לשמים עד הזן וכו' ע"ש ורבינו התוי"ט קיצר בזה מאד. (ש"ל):

וכן ארבעה וכן חמשה. ששה נחלקין (כג) עד עשרה ועשרה אינן נחלקין עד שיהיו עשרים (כד): ה שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד (כה) בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו הרי אלו מצטרפים לזמון (כו) ואם לאו אלו מזמנין לעצמן (כז) אין מברכין על היין עד שיתן לתוכו מים (כח) דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים מברכין (כט):

ח"ג. שיהיו עשרים. נמשנ"צ ל"ג מלת שיהיו:

עליהם חובת זימון: וכן ארבעה וכן חמשה. אין השלשה מזמנין לעצמן והיחיד יחלק מהן דליתא נמי אקבע בחובת זימון: ששה נחלקים. כדי זימון לכאן וכדי זימון לכאן עד עשרה אבל י' אין נחלקים דאתחייבו להו בזמון שיש בו הזכרת השם עד שיהיו עשרים ואז יחלקו לשתי חבורות אם ירצו:

ה ואם לאו אלו מזמנין לעצמן. ובזמן ששמש אחד משמש לשתי החבורות אף על פי שאין רואים אלו את אלו השמש מצרפן: אין מברכין על היין. בורא פרי הגפן: עד שיתן לתוכו מים. לפי שהיה יינם חזק מאד ולא היה ראוי לשתייה בלא מים הילכך אכתי לא אישתני למעליותא ולא זז מברכתו הראשונה ומברכין עליו בורא פרי העץ כענבים: ואין הלכה כרבי אליעזר:

זימנא בריש פרקין שלשה שאכלו וכו'. הא קמ"ל שלשה שישבו לאכול כאחת אע"פ שלא אכלו. אי נמי שכל אחד אכל מככרו אי נמי שלשה שבאו מג' חבורות של ג' ג' ולא אקדימו הנך ואזמינו עלייהו בדוכתייהו: ששה נחלקים. דהא דתני בשלשה והוא אומר ברכו. לאו משום דעדיפא מלברך. אלא רשאי גם כן לומר ברכו. כדמסקינן בגמרא אליבא הא דשמואל שכתבתי לעיל:

מלאכת שלמה

אבל האחד רשאי לגמור סעודתו ולברך קודם חבירו והכא את אמר חייבין לזמן משמע דחובת זימון עליהם ואין רשאין לגמור סעודתם זה בלא זה ומשני שמואל כאן בתחלה כאן בסוף איזהו בתחלה ואיזהו בסוף פליגי בה תרי אמוראי חד אמר נתנו דעתם לאכול זהו בתחלה אכלו כזית זהו בסוף וחד אמר אכלו כזית זהו בתחלה נגמרו אכילתן זהו בסוף וה"פ נתנו דעתם לאכול כלומר שהתחילו מתחלה לאכול ביחד זהו בתחלה אז ודאי חובת זימון עליהם אכלו כזית זהו בסוף כלומר אם האחד התחיל קודם חבירו בכזית אז ודאי אם נגמרו סעודתם יחד חייבין לזמן אבל רשאין לגמור זה בלא זה ולברך ע"כ ועי' בה"ר יונה ז"ל: ששה נחלקים. ומיהו בכ"מ דאמרי' רשאין ליחלק עדיף טפי לזמן משום דברוב עם הדרת מלך כ"כ בס' לבוש תכלת סי' קצ"ג: ה שתי חבורות וכו'. גמרא תני אם יש שמש ביניהם שמש מצרפן לזימון וכתבו תוס' ז"ל וה"ה בשני בתים ושני בנ"א עומדין ומשמשין מזו לזו מצרפן והכי איתא בירושל' ובלבד שישמעו בבהמ"ז מפי המברך והאי דנקט במתני' בית א' משום אידום דס"ד דאפילו בבית א' אם לאו אין מזמנין וכן בבית חתנים כשאוכלים בחופה בשני בתים ושני בנ"א משמשין מזו לזו מצרפין ובלבד שישמעו בהמ"ז מפי המברך עכ"ל ז"ל וגם בתשובת הרשב"א ז"ל סי' נ"ו כתב ולא תימא דוקא בבית ממש דבית א' היינו בירה א' וכמו שאמרו דקרו לבית בירה ולבירה בית וכן מבית לבית האמור בפסחים ע"כ בקיצור: עד שיתן לתוכו מים כו'. פי' הר"ם שירילי"ו ז"ל לדעתו דר"א טעמו כשהוא חי לא חשיב פנימה דלאו יין מקרי ולרבנן חשיב פנימה. ע"כ: וחכ"א מברכין. ומודים חכמים לר"א בכוס של בהמ"ז שאין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מים דבעינן מצוה מן המובחר ואיתא בתוס' פרק המוכר פירות דף נ"ז והתם אשתמיטתיה להרשב"ם ז"ל האי ומודים חכמים לר"א אהיכא איתמר. ובברייתא פליגי נמי דר"א אומר נוטלין לידים מן היין בזמן שהוא חי דהוי כמי פירות דשם מים עליו וחכמים אוסרים אפילו כשהוא חי אין נוטלין ממנו לידים. וברש"י בל' שני גרסא אחרת בשם ה"ג איפכא דלרבי אליעזר כשהוא מזוג נוטלין ממנו לידים וחכמים אומרים אפילו כשהוא מזוג אין נוטלין ממנו לידים אע"ג דרובו מים משום הפסד אוכלין:

אט

תפארת ישראל

יכין

ומצוה להדר אחר ג' וי': כד) אם ירצו. מיהו טפי עדיף ביחד [ערע"ז קצ"ג סק"ג]: כה) ה"ה בב' בתים [קצ"ה] רק נקט בית אחד לרבותא בשאין רואין זה את זה וחבורות נמי נקט לרבותא דאע"ג דיש ג' בכל חבורה וכל אחת חייבת בזמון אפ"ה ברואין זה את זה נפטרו הנך בברכה שיברך אחד בחבורה השנייה וכל שאין על שולחן א'. אמ"ל רק בנכנסו ע"ד להצטרף וכ"ש באכלו בב' בתים [ר"א ושם]: כו) וה"ה דשמש מצרפן במשמש לב' החבורות: כז) קשה דמדיוקא דרישא שמעינן לה. ותו דהו"ל כלישנא דרישא. "ואם לאו אמ"ל". וי"ל דרישא לרבותא בליכא ג' כהדדי זולת צרופן. אפ"ה מצטרפי. וסיפא אפילו בג' ג'. דחיוב לכל חבורה. אפ"ה אין אחד מוציא כולן יד"ח בברכתו. כ"כ ע"ר אאמ"ו הגאון זצוק"ל: כח) אפילו ברכה ראשונה ר"ל בפה"ג ס"ל לר"א דלא יברך. וכ"ש בהמ"ז דבעינן גבה מצוה מהמובחר (ומה"ט נקט להך דינא הכא בסוף דיני בהמ"ז. וא"ת וכי גרע יין חי משכר תמרים. דמותר אפי' לקדש עליו [כפסחים ק"ז א']. י"ל דגרע וגרע דמברך עליו בפה"ע שאינו נאות לכוס (ז): כט) ר"ל יש ברכה שמברכין עליו אף שלא ערבו במים והיינו בפה"ג (ח). אבל בבהמ"ז מודו רבנן דאין מברכין עליו עד שימזגנו במים שיהיה מובחר לשתייה ויקיים מצוה מהמובחר [ומה שהקשו בתוס' הרי אדרבה אמרי' לקמן שיברך בהמ"ז על יין חי ורק כשיגיע לברכת הארץ ימזגנו. נ"ל דהא דקאמר הכא שלא יברך עליו. היינו מברכת הארץ ולהלן]: [אב"י פי' ע"ר היינו כפי' תוס' והרי"ף. דהא דאמרה הגמ' ובברכת הארץ. היינו שבברכת הארץ מוזגו להודיע שבח א"י. וכמ"ש לעיל. אבל רבעתו"ס נראה שלא דברי קדשו של ע"ר אאמ"ו זצוק"ל הכ"מ. דאחזו כפרש"י שם דבברכת הארץ מוסיף עליה. ולכן תירצו נ"כ כתירוץ רש"י שם ד"ה חי. מלבד זה הוו יכולים עוד לתרץ כפי' ר"ת דחי אינו חי ממש. אלא מזוג קצת ובברכת הארץ מזגו כראוי]. מיהו יינות שלנו א"צ למזוג במים דאינם חזקים כל כך [או"ח קפ"ג ורע"ב]:

בועז

(ז) מיהו לכאורה היה נ"ל דמדלא קאמר בקיצור אין מברכין על יין חי. ש"מ דכ"ע מודו דיין חי אין מברכין עליו. והיינו מדלא חזי כלל. וכדמקשי בש"ס יין חי למאי חזי. וא"כ מ"ש משמן בעינא. דמדלא חזי אין מברכין עליו כלל (כברכות ל"ה ב'). רק פלוגתייהו. דלר"א לא יברך עליו קודם שימזגנו. אלא ימזגנו ואח"כ יברך עליו [אב"י ואע"ג דלענין בהמ"ז דוקא יברך תחלה ואח"כ כשמגיע לברכת הארץ ימזגנו. י"ל דהתם להודיע שבח הארץ שיינותיה חזקים. משא"כ ברכת נהנין כראויה לשתיה תליא מילתא. ואע"ג דכ' ע"ר לעיל בהיפך. דבהמ"ז דבעי מצוה מן המובחר. כ"ש דבעי מזיגה מברכת בפה"ג. היינו כל בהמ"ז. אבל לענין ברכת הארץ כדי להודיע שבח הארץ עדיף טפי. שיתננו חי לתוך הכוס וכשיגיע לברכת הארץ ימזגנו. ולר"ת דפי' חי היינו מזוג קצת ומיד בתחלת בהמ"ז צריך שימזגנו ממילא ניחא] כדי שיהיה מתוקן כבר בשעת ברכה. אלא דה"א לומר כן. דבש"ס קאמר בפירוש דר"א ס"ל דיין חי מברך עליו בפה"ע [אב"י וחכמים אומרים בין כך ובין כך בפה"ג. אלמא דביין שלא נמזג כלל פליגו]. וע"כ נ"ל דמאי דקאמר בש"ס יין חי למאי חזי. ר"ל לא חזי לברכת היין. אבל וודאי ראוי לשתיה. ולהכי שאני משמן בעינא דלא חזי כלל [אב"י וכדאמרי' דשמן בעינא אזוקי מזיק ליה ולהכי אע"פ דיין בעינא לר"א בפה"ע בשותה שמן אינו מברך עליו כלל. כברכות שם]: (ח) ובש"ס מקשה יין חי למאי חזי ומשני לקרייט'. פרש"י לעשותו יינומלין לערבו בבשמים ודבש. ותמוה דלמאי לא משני מדחזי לערבו עם מים. דמ"ש בערבו עם דבש או עם מים. והרי באמת לא יערבו עם דבש רק עם מים. ואו"ל דכיון דכל חמרא דלא דרי על חד תלת מיא לאו חמרא הוא (כב"ב נ"ג ב') [אב"י עי' תר"י ברי"ף כאן דכ' דכוס של ברכה צריך רביעית יין ממש והוא תמוה לכאו' דברי קדשו אלו הם כים טועים שהביא רש"י בשבת (דף ע"ו א') ד"ה חכימא. וז"ל דדעת רבינו על רובע רביעית] והרי בכה"ג נתבטל היין לגמרי ברוב. והו"ל לגמרי פנים חדשות מיין חי. ורק על תערובות כזה קבעו בפה"ג. ולא על יין חי. דמדלא חזי בעינא כהתערובות אין ראוי לברך עליו ברכת התערובת. ולהכי משני דמדחזי בעינא ליינומלין. כשערב בו מעט ממינים אחרים. הו"ל כחזי בעינא ושפיר גם אבעינא קבעו לו בפה"ג. עכ"פ ק' כיון דע"כ מיירי בשותהו בעינא בלי תערובות דבש ובשמים. דלא"כ שיהא ס"ד דלר"א

לא

ציונים

שתי חבורות. מיי' שם ה"ג סמג שם טוש"ע שם סימן קצה סעיף א:

תוס' אנשי שם

ד וכן ארבעה. פי' אע"ג דאין הג' מפסידין זמון וה' אע"ג דנקל ימצאו א' להצטרף. ושם עד עשרה אע"ג דמרובין בברכות דבהיותם יחד אין שם כ"א ברכה א'. (רמ"ז): עד שיהיו עשרים ונראה דהוא שיהיו מיותר. ונראה דקמ"ל דהם היו מעיקרא כשהתחילו לאכול ש"ו והיו אסורין לחלק ואח"כ באו עוד ה' לא נימא כיון דמעיקרא היו אסורין הרי הוקבעו יחד ואע"ג דהוו כ' לא מצו ניחלק קמ"ל כיון דהשתא מיהא הם כ' ש"ד. ומיהו בש"ס ל"ג רק שיהיו אלא עד כ' אבל בהרי"ף והרא"ש איתיה (ש"ל):

ה מצטרפים פי' אי בעו מצטרפין דכיון שלא אכלו על שלחן א' ומפה א' ודאי דאין חייבים להצטרף כדמוכח מרישא שלשה שאכלו כאחד. (לח"מ): אין מברכין צ"ע מה שייך מחלוקת זה כאן דכפ"ו מקומה גבי בה"ע. ועי"ק מה שהקשו בתוס' דהא א' מעשרה דברים של כוס בהמ"ז שיהא היין חי. לכך צ"ל דהך פלוגתא לענין כוס של בהמ"ז שצריך שיתננו בכוס חי ולא מזוג ואח"כ כשמגיע לברכת הארץ ימזגנו כדפי' הרי"ף ובהא פליגי ת"ק ס"ל אין מברכין על הכוס כלל עד שימזגנו תחלה והכ"א מברך עליו כשהוא חי ואח"כ מוזגו כמ"ש. וסברייתא שמביא בגמ' דפליגי לענין ברכת היין כדפי' הר"ב פלוגתא אחרת היא. גם י"ל דהא בהא תליא דר"א ס"ל שמא ישכח למוזגו ויברך בפה"ג וחכמים סברי דלאו אם ישכח ויברך בפה"ג ש"ד. (לח"מ). ולפ"ז הא דקאמר בגמ' דבכוס של ברכה מודו היינו בכוס של קידוש:

בועז

לא יברך עליו ואי פלינו בברכת יינומלין . ליפלגו ביה בהדיא . אע"כ בשותהו בעוד לא ערבו . וק' מ"ש דרבנן דוכי ס"ד שגם בשותהו קודם שיתקנו יברך עליו. מדאפשר לתקנו . דוכי ס"ד שיברך אקרא חי בפה"א מדחזי לתקנו בבישול שיברך אז עליו בפה"א (עי' א"ח ר"ה) [אב"י ולא הביא ע"ר מהא דאמרינן בהדיא בברכות (דף ל"ה ב') בשתה שמן בעינא אף דראוי על ידי תערובות מכ"מ היכא דלא ערבו אינו מברך עליו כלל . די"ל דשם שאני דאזוקי מזיק ליה] . ונ"ל דבאמת גם בשותהו בלי שום תערובות חזי קצת . רק כיון דלא חזי נגמרי כיין מעורב במים . מסתבר דלא קבעו עליו ברכת התערובות ועל זה משני כיון דחזי בעינא ע"י יינומלין שהוא רק להטעימו קצת יותר . גם על בעינא תקנו בו ברכה בפה"ג [אב"י ועי' תי' רשב"א] :

הלכתא גבירתא

כללא דפרק ז **פרק ז משנה א** ג' שאכלו ביחד כל אחד כזית פת במקום אחד . חייבים לומר קודם בהמ"ז נברך ויברכו יחד . ואפילו אכל אחד מהן איסור דרבנן . אבל אפשר בו היתר לכל אדם . כגון דמאי . שכשיפקיר נכסיו ויהיה עני יהיה מותר לו או שהמאכל מותר רק שנעשה ההיתר באופן האסור . כגון מעשר ראשון שהופרש קודם לת"ג או מעשר שני והקדש שלא נפדו כהלכתן היינו שלא נתן החומש עדיין . או אפילו שמש שלא קבע עם המסובים ואכל כזית מאכל או שתה רביעית משקה מצטרף לזימון . אבל באכל איסור דרבנן שא"א בו היתר . או אכל פחות מרביעית [אב"י לדעתי צ"ל פחות מכזית] או לא שתה רביעית אמ"צ . וכ"כ גר שמל ולא טבל עדיין אמ"צ :

משנה ב נשים או עבדים או קטנים פחותים מבן י"ג שנה . אמ"צ כל אחד מהן לזימון . אשה אפילו בעלה עמה אמ"צ . רק דבאכלת עם ג' זכרים חייבת בזימון . וקטן כשיודע למי מברכין והוא בן ס' רשאין לצרפו :

משנה ג בג' אומר המברך נברך שאכלנו משלו . ומי' ולמעלה יאמר נברך אלהינו וכו' :

משנה ד אפילו לא התחילו לאכול ביחד כל שאכלו ביחד קודם שאמרו האוכלים הראשונים הב לן ונברך אסור להחלק . וכן ג' וכן ד' עד ו' . ואף אח"כ מצוה שיצטרפו הרבה בזימון א' דברוב עם הדרת מלך . וכן ס' ולמעלה אינן רשאין לחלק רק עד כ' וגם אז מצוה שלא יתחלקו מטעם הנ"ל :

משנה ה ב' חבורות שאכלו בב' חדרים או בתים כשרואין מקצתן אלו את אלו או ששמש א' לשניהן מצטרפין לזימון . יין חזק שבדורות ראשונים צריך ברכה ראשונה אף שלא נתן לתוכו מים אבל לכהמ"ז צריך שיתן לתוכו מים מקודם . אבל ביינות שלנו א"צ ליתן לתוכו מים תחלה :

ברכות אלו דברים פרק ח

תוספות יום טוב

פרק ח מברך על היום כו' . כתב הר"ב וכשם שקדש וכו' *כן הלשון בברייתא ומפרש בגמרא דחדא ועוד קאמר : **על היין** . כתב הר"ב שהיין או הפת גורמין . והכא נמי איכא חדא דאמרן ועוד דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם (כדפירש הר"ב בריש פרק י' דזבחים) . הכי מסיק בברייתא : **ב נוטלין לידים** . תמן תנינן בריש מסכת ידים מי רביעית נותנין לידים והיינו נמי נוטלין לידים כלומר לוקחים מים לידים . ונוסח הברכה מוכיח נטילת ידים כמו נטילת לולב שענינו לקיחה [*כמה דאת אומר ולקחתם לכם וכו'] ואע"ג דהתם עיקר המצוה לקיחת הלולב והכא עיקר המצוה אינה לקיחת המים אלא רחיצת הידים . כבר כתב הרא"ש בסוף המסכת הזאת בטעם למה לא תקנו בנטילה דשחרית לברך על נקיית ידים . ואמר שלא חילקו בברכות לפי שבנטילת ידים דלאכילה תקנו לברך על נטילת ידים לפי שצריך ליטול מן הכלי והכלי שמו נטלא בלשון הגמרא עכ"ד . והכא נמי טעמא דלא תקנו על רחיצת ידים כדי שתהא בכלל הזכרת הכלי דלא סגי בלאו הכי . אבל אין לומר שדברי הרא"ש שלשון נטילה לא נתקן אלא על שם הכלי בלבד . דתקשה חדא שהיה לנו

לומר

משנה

פרק ח א אלו דברים שבין בית שמאי ובית הלל בסעודה . בית שמאי אומרים מברך על היום [א] ואחר כך מברך על היין [ב] ובית הלל אומרים מברך על היין ואחר כך מברך על היום [ג] : **ב** בית שמאי אומרים נוטלין לידים

ואחר

ח"ג . וב"ה נמצא"ג ובין ב"ה . ואחר כך נל"ג ואחר כן וכן בכל הפרק .

ר"ע מברטנורה

פרק ח אלו דברים. מברך על היום. בתחלה קדוש היום ואח"כ מברך על היין בורא פרי הגפן שתחלה קדש היום ואחר כך בא היין על השלחן בשביל היום וכשם שקדש לכניסה כך קודם לברכה : מברך על היין . תחלה וה"ה למקדש על הפת שהיין או הפת גורמים לקדוש היום שאם אין לו יין או פת לא יקדש : **ב** בש"א נוטלין לידים

ואחר

ציונים

א אלו דברים . נא: כל הפרק . פסחים קיד. סוכה נו. : ובה"א מברך. עי' פכ"ט מהלכות שבת הל"ו ז' סמג עשין נט טור שו"ע או"ח סימן רע"א סעיף י :

תוספות רע"ק

משנה א [אות מן] בתוי"ט ד"ה **מברך** . כ"ה הלשון בברייתא) ר"ל דבברייתא קתני בטעמא דב"ש שהיום גורם ליין שיבא וכבר קידש היום ועדיין יין לא בא . והרע"ב רמז בזה ב' הטעמים שתחלה קידש היום ואח"כ בא היין . היינו טעם הב' הנ"ל ואח"כ בשביל היום . והיינו טעם הא' שהיום גורם ליין שיבא . ומ"ש אח"כ וכשם שקדם לכניסה זה ביאור להטעם הא' שכתב שתחלה קידש היום . וכמו שפירש רש"י כן על הברייתא וז :

מלאכת שלמה

פרק ח א אלו דברים. פי' הר"ש סירילי"ו ז"ל וקשה דמשמע אלו ותו לא ולקמן בירושל' בפרקין קתני בברייתא פלוגתא דשמן ערב ויין לסוף הסעודה דלב"ש מברך על שמן ערב תחלה ולב"ה מברך על היין תחלה ולא תני לה במתני' . וי"ל דבכלל דקתני במתני' בה"א מברך על היין היא דטעמא הוא משום דיין תדיר וטעמא דב"ה נמי התם האי נמי הוא . אבל קשה דתנן לעיל פ' כיצד מברכין בש"א אף לא פטר מעשה קדרה ולא קתני לה הכא וי"ל דה"ק משום דתנינן לעיל פ' כיצד מברכין פלוגתא דב"ש וב"ה גבי סעודה בהסיבה למעשה קדרה תני השתא הכא ואלו הדברים כולם אשר נחלקו בסעודה ומוסיף על הראשונים הוא וכתר דמסיק מילי דבהמ"ז תני להו . ואכתי קשה דתניא בגמ' דילן פ' כיצד מברכין הביאו לפניו שמן והדס בש"א מברך על השמן ואח"כ מברך על ההדס ובה"א מברך על ההדס ואח"כ מברך על השמן וטעמא דב"ש דשמן עדיף דזכינו לריחו ולסיכתו משא"כ בהדס . וטעמא דב"ה דריח השמן הוא משום עירוב ופטום הבשמים שנתנו בו כגון משחא כבישא וכ"פ רש"י ז"ל והדס ריחיה בעיניה הלכך הדס עדיף . והא לא תנינן לה וי"ל דס"ל לתנא דמתני' כר"ג דתניא התם דנשה דעתו בתר דעת ב"ש וכב"ש קיי"ל ועוד דר"ג מב"ה קאתי וס"ל כב"ש וס"ל חזרו ב"ה להורות כדברי ב"ש עכ"ל ז"ל : **בש"א כו'** . בגמ' רמי דב"ש אדב"ש דקאמרי בברייתא הנכנס לביתו במו"ש מברך על היין וכו' ואח"כ אומר הבדלה אלמא דברכת היין עדיפא . ותרצו שאני עיולי יומא מאפוקי יומא עיולי יומא כמה דמקדמי' לי' עדיף כפי אפוקי יומא כמה דמאחרינן לי' עדיף טפי . והדר רמי דב"ש אדב"ש מסיפא דהאי ברייתא אמתני' דסוף פרקין כתבתיו שם : **ב נוטלין לידים** . נלע"ד דמדלא קתני נוטלין הידים ר"ל נוטלין מים לרחוץ הידים . וגם זה

נראה

תוס' אנשי שם

פרק ח א בסעודה. אע"ג דתנן לקמן פלוגתא בבורא מאורי האש דלאו דסעודה הוא . אגב אחרינא נקט לה (ס"מ) : תוי"ט ד"ה **על** היין כו' חדא דאמרן ועוד כו' . ואע"ג דקדוש היום היא ד"ת ומה שאינו אלא על היין נסתפקו התוס' בפסחים ק"ו אם הוא ד"ת . ושטת רוב הפוסקים שאינו ד"ת וא"כ מי שהוא במדבר ואין לו שום כוס ולא פת ודאי שעכ"פ מוטל עליו חובת הקידוש של תורה ומחוייב לקדש בלי כוס וא"כ יקשה על הטעם הראשון שהרי אפילו ליכא יין צריכה

יכין   תפארת ישראל   יכין

פ"ח א) ברכת קידוש : ב) בורא פרי הגפן דיום גורם ליין שיבא . והו הרי כבר קדש יום ליין גם בביאתו : ג) דיין קודם לקידוש שיאמר :

הקדושה שתאמר . וגם על הטעם הב' נמי קשה דלפום רהיטא מה שהוא דאורייתא מקרי מקודש נגד מה שהוא מדרבנן וא"כ אם היין יש לו מעלת תדיר יש לקידוש מעלת מקודש . והרי בזבחים מבעי להו בתדיר ומקודש איזה עדיף . אמנם ידי חובת קידוש דאורייתא כבר יצאו בתפלה של ערבית וא"כ שפיר קאמרי ב"ה בשני הטעמים . ולפ"ז יצא לנו דבר חדש שנשים שאין דרכן להתפלל ערבית ובקדוש חייבות ד"ת אם האשה מקדשת לעצמה גם ב"ה מודו שתברך על היום ואח"כ על היין כדברי ב"ש . ובגמ' מאי ד"א . וכ"ת התם תרתי והכא חדא הכא נמי תרתי נינהו . ויש לתמוה לכאורה למה לא קשיא ליה על ב"ש נמי נ"ל תרי טעמי . ונראה דתרי טעמי דב"ש תרווייהו צריכי דטעם שהיום גורם לא שייך במקדש על הפת דחיוב הפת הוא בג' סעודות מתלתא היום דכתיבי בפ' המן . וטעם שכבר קדש היום לא שייך במקדש במבעו"י . ואולי במקדש אריפתא מבעו"י מודו ב"ש דמברך על הפת תחלה ואח"כ על היום . ולכן לא קשיא ליה על ב"ש מידי דתרווייהו צריכי . אבל אב"ה שפיר הקשה דסגי ליה בטעם שהיין גורם דבלא התפלל ערבית שהקדוש הוא ד"ת ליתנהו לתרווייהו טעמי כנ"ל ומשני דשפיר הוצרכו לתרתי טעמי דכי תימא התם תרתי דהרי לפעמים שייכי ב' הטעמים של ב"ש דהיינו במקדש על היין בלילה ואפ"ה גם הו סברי ב"ה דמברך על היין תחלה משום דהכא נמי תרתי נינהו . ואולי זה טעמו של הר"ב ז"ל שכדברי ב"ש הזכיר ב' הטעמים משום דזימנין שייך זה ולא זה ובדב"ה הזכיר טעם א' משום דלא משכח"ל זה בלא זה כנ"ל . (נל"ח) . אבל בש"א סי' כ"ב דקדק מכאן דאין דין קדימה לדאורייתא על דרבנן דס"ל דסתמא קתני מברך על היין ואח"כ על היום אף בלא התפלל עדיין שהקדוש הוא מדאורייתא וע"ש בקו"א : **ב** תוי"ט ד"ה **נוטלין** כו' כלומר לוקחים כו' . אינו נראה בעיני שא"כ מה יעשה במקומות שלא נסמכה פעולת הנטילה ללמ"ד מההיא . כמו שאמרו נוטל אדם ידיו והנוטל ידיו לפירות וכמוהם רבים . ומה שנשתמשו חז"ל בזאת הגזרה לענין לקיחה כנטילה דלולב אינה גזרה שוה בכל המקומות כי היא מהמלות המשותפות בהוראות והתחלפות כאשר ימצאו רבים בלה"ק ומתפרשים לפי ענינם ומקומם . והדמיון מלת נושא הכוללת ענינים רבים כי לפעמים תורה על הלקיחה שא נא כליך . ועל הקבלה נשא את ראש כתרגומו . ולפעמים ענין סבל ונשיאת משא כמו כאשר ישא האומן . וענין הגבהה וינטלם וינשאם . וגם הוא לשון חזיון . ככה מלת נטילה תשמש בעד כמה ענינים נבדלים לפעמים לשון לקיחה ולפעמים ענין רחיצה או הגבהה הכל לפי הענין . וכאמרנו נוטל ידיו הוא ממש כאמרנו רוחץ ידיו אלא שהיא מיוחדת לרחיצה הנעשית כדין וכתקנת חז"ל בפרטי דקדוקיה . ובחרו במלת נטילה לפי שהיא משתתפת בהוראת הגבהה וע"ש שצריך להגביה ידיו כידוע . ויותר נראה משם הכלי שמתוקן לנטילה הוסב שמו נטלא ע"ש הנטילה והוא שם נגזר מן הפעולה . ואלם מ"ש לפעמים נוטלין לידים כתוס' למ"ד ללמדנו שצריך לכוין לנטילה לעבור לאכילה ולא כמנקה מלכלוך בלבד דכן עיקר דבעי' כונה לנטילה . ואפילו החולקים מודו דלכתחלה בעינן כונה כדפסק בש"ע סי' קנ"ט . וע"כ במקום הראשון שהוזכרה נטילה א וכן במס' ידים שזה עיקר מקומה בעלם חזו לנו דבר זה . (לח"ם) : בא"ר **אבל** אין לפרש דברי הרא"ש כו' כנ"ל (מר"ג) : בר"ב ד"ה **בש"א** ט' וב"ה סברי ס' ושותים

אלא

ואחר כך מוזגין את הכוס ד) **ובה"א מוזגין את הכוס ואחר כך נוטלין לידים** ה):

ב"ש

ואחר כך מוזגין את הכוס. שאם אתה אומר מוזגין את הכוס תחלה גזרה שמא יטמאו משקים שנפלו באחורי הכוס מחמת הידים שהידים קודם נטילה תורת שני לטומאה יש להן ומטמאים את המשקים להיות תחלה ויחזרו המשקים ויטמאו את אחורי הכוס שהמשקים שנטמאו מטמאים כלים מדרבנן אלא שהקילו בטומאה זו שכלי שנטמאו אחוריו במשקים טמאים לא נטמא תוכו ולא ידיו ולא אוגנו וסברי בית שמאי אסור להשתמש בכוס שאחוריו טמאות אע"פ שלא נטמא תוכו גזרה שמא יתיזו נצוצות מתוכו על אחורי הכוס ויקבלו המשקין טומאה מחמת אחוריו ויטמאו את הידים וכיון דאסור להשתמש בכלי שאחוריו טמאות נוטלין לידים תחלה ואח"כ מוזגין את הכוס °כדי שלא יקבלו המשקים שאחורי הכלי טומאה מחמת ידים ונמצאו אחורי הכלי טמאים מחמת אותן משקים ומשתמש בו באיסור ובית הלל סברי אין אסור להשתמש בכלי שאחוריו טמאות הלכך מוזגים את הכוס תחלה ושותים אותו ואח"כ נוטלין לידים שאם אתה אומר נוטלין לידים תחלה ואח"כ מוזגים את הכוס גזירה שמא יהיו אחורי הכוס טמאי' שמותר להשתמש בכלי שאחוריו טמאים ולא יהיו ידיו נגובות יפה ויטמאו אחורי הכלי המשקין שבידיו ואותן משקין שנטמאו תחלה יחזרו ויטמאו את הידים

ונמצא

לומר נטלת בלא יו"ד. ועוד דהכי איתא בגמרא פרק כל הבשר דף קז אתקין רב יעקב מנהר פקוד נטלא (של זכוכית) בת רביעתא. אתקין רב אשי בהוגל כוזא (של חרס) בת רביעתא ואי איתא דמשום הכלי בלבד דאתקין הכי מאי חזית לתקן בלישנא דרב יעקב ולא בלישנא דתיקוט של רב אשי וכל שכן דבתרא הוא: נוטלין לידים. מ"ש הר"ב ויחזרו המשקים ויטמאו אחורי הכוס. אזיל לשיטתיה דסוף זבים. אבל להרמב"ם דהתם אין משקין מטמאין כלים אלא שנטמאו באב הטומאה כמ"ש שם ובחיבורו פרק ז' מהלכות אבות הטומאות. וכתב הכ"מ בשם הר"י קורקוס דהא דלא פליגי בית הלל אבית שמאי מהאי טעמא דלטעמייהו דב"ש קאמרי דאפילו יהיה הדין כן איכא טעמא להקדים מזיגת הכוס ע"כ. ואע"ג דמ"מ דבר הוא כמ"ש הר"ב במשנה ד' פ"ק דשבת נ"ל דגזירה שעמדו למנין לא היה אלא לנטמא מאב הטומאה ודוק שם בגמרא. ואוגנו שכתב הר"ב פי' רש"י שפתו הכפולה נגד חוץ הראוי לתשמיש ועיין במשנה ג' פרק י"א דכלים: ואחר כך מוזגין את הכוס. ומשום דהלכה כבית הלל וברכת כוס קודם לנטילת ידים הלכך שונה לטול תחלה ברכת היום והיין ואח"כ נט"י [*ופירוש מוזגים כתבתי במ"ב פרק בתרא דפסחים]: מוזגין את הכוס. כתב הר"ב דסברי אין אסור להשתמש בכלי שאחוריו טמאות. דנצוצות לא שכיחי. גמרא. ומ"ש הר"ב ולא יהיו ידיו נגובות יפה. דבשתייה אין אדם מדקדק לנגב ידיו כל כך מה שאין כן כשיטול ידיו ויאכל מיד דמדקדק לנגבם יפה כדאמרינן סוטה (דף ד:) האוכל בלא נגוב ידים וכו'. תוספות:

ומניחה

מ"ב [אות מז] בהרע"ב ד"ה בש"א וכו' כדי שלא יקבלו המשקים שאחורי הכלי) עיין תוי"ט פ"ב מ"ז דחגיגה:

תוס' אנשי שם

אותו כו'. ולא פי' מוזגין בלבד ואח"כ נוטלין ושותין דא"כ אכתי איכא למיחש כשיטול לשתות אחר הנטילה יטמא במשקה שבידיו. ולפ"ז יין שלפני המזון דתנן פ"ז היינו ששותין לפני הנטילה. ומיהו לאידך לישנא בגמ' דטעמא דב"ה תיכף לנטילה סעודה. י"ל מוזגין בלבד ואח"כ נוטלין ושותין דמזיגה בלבד הוי הפסק אבל שתייה לא הוי הפסק בין נטילה לסעודה וכן לקמן מרבוותא שפי' מתניתין בכוס של קידוש נ"ל דוקא מזיגה בלבד הוי הפסק אבל קידוש דצורך סעודה לא הוי הפסק דהא כשמקדש על הפת ע"כ צריך ליטול קודם הקידוש כדאי' בגמ' פ' ע"פ. ועוד נ"ל דאפילו להך לישנא דטומאה י"ל מוזגין בלבד דליכא למיחש שיטול הכוס בידיו קודם ניגוב אא"כ הוא צריך למוזגו. לפיכך מוזגין תחלה ואח"כ נוטלין והכוס עומד לפניו עד שינגב ידיו היטיב (נ"מ): תי"ט ד"ה נוטלין כו' דלטעמייהו דב"ש כו'. דברים אלו תמוהים דהא אין דברי ב"ה רשות בלבד דמותר למזוג את הכוס ואח"כ ליטול את הידים ומתירין ג"כ בהפך. דהא דבריהם הם בדוקא שצריך למזוג הכוס תחלה ולא בהיפך כמו שפי' הר"ב. ומוכרחין לומר הטעם משום דמותר להשתמש בכוס שאחוריו טמאין.(נ"מ): שם ד"ה מוזגין כו' לנגבם יפה. וע' ברש"י שכתב וא"ת פעמים שיש משקה הטפל טופח על הידים אין תורת משקין עליו אלא תורת אוכל ע"כ. מכנן דברים אלו נראה שמותר לאכול דבר שנתבשל במשקין כגון פירות המבושלים בדבש בלא נט"י ולא חשבי' ליה דבר שטבולו במשקה כיון דכ"ש דהתבשיל א"ל תורת משקה וברפ"ש דטהרות לא משמע הכי. וצ"ע. (נ"מ):

מלאכת שלמה

נראה הכרח טוב למ"ש התוי"ט: **ואח"כ מוזגין את הכוס**. מאי כוס כוס של קידוש היום. ובפי' הר"ש שירילי"ו ז"ל מצאתי כתוב נוטלין לידים ואח"כ מוזגין את הכוס ביין הבא לפני המזון מיירי כדאמרי' בפ' כיצד מברכין דף מ"ג הסבו והביאו להם מים אע"פ שכל א"א כבר נטל ידו א' חוזר ונוטל שתי ידיו בא להם יין א' מברך ע"י כולם. א"נ בשבת ויו"ט דמביאין יין לפני המזון וקאמר בש"א נוטלין לידים ואח"כ שותין אותו הכוס ואוכלין סעודתן בשביל נטילה. ובה"א מוזגין את הכוס ושותין אותו ואח"כ נוטלין לידים. ע"כ. ורובו מפי' רש"י ז"ל בגמ': בפי' ר"ע ז"ל. ויחזרו המשקין ויטמאו אחורי הכוס. אמר המלקט כן פי' ג"כ בסוף פ' בתרא דזבים ולא כן פי' בפ"ק דשבת וכמש"ש בס"פ בתרא דזבים ועי' בהקדמת הרמב"ם ז"ל לסדר טהרות ובתוס' חגיגה דף י"ח: עוד שם וסברי ב"ש אסור להשתמש בכוס שאחוריו טמאים. אמר המלקט ולמאי דחיישי ב"ה מחמת אחוריו לאו חששא היא דהא אסור להשתמש בו וב"ה סברי מותר להשתמש בו הלכך לחששא דידן איכא למיחש אבל לחששא דידהו ליכא למיחש דלא אכפת לן אם יטמאו אחוריו דהא מותר להשתמש בו. ועוד אומר בגמ' טעם לב"ה דמש"ה מוזגין את הכוס תחלה דבעינן תיכף לנטילה סעודה ואם אתה אומר שיטול ידיו ויקדש

קודם

תפארת ישראל

יכין

ותו דברכת יין תדיר טפי מקידוש וקי"ל כב"ה(**א**): ד) נ"ל כהרי"ף דבכוס קידוש איירי וס"ל לב"ש דיטול ידיו להפת. וקודם ברכת המוציא ימזוג הכוס לקידוש ויקדש ויטעום ואח"כ יברך המוציא דכל זה אינו הפסק [כא"ח רע"א י"ב]. וס"ל דאסור להשתמש בכוס אפילו כשרק אחוריו טמאים וא"כ כשיגע בהכוס קודם נט"י. הרי ידיו עדיין טמאים. ושמא יהיה לחלוחית ממימי השטיפה שמקודם שימזגוהו. עדיין באחורי הכוס. ויטמא הלחלוחית מהידים. ושוב יטמא הלחלוחית לאחורי הכוס. ולהכי יטול ויטהר ידיו קודם שיגע בכוס: ה) דס"ל מותר להשתמש בכוס שאחוריו טמאים ולא חיישינן לנצוצות. וא"כ אדרבה כשיטול ידיו קודם שימזוג יש לחוש שיטהרו ידיו קצת לחות עדיין ממימי נטילה בשעה שיגע בהכוס. דאף שאסור לאכול בלי ניגוב ידים [סוטה דף ד' ב']. עכ"פ הרי בספק רביעית על היד בפ"א א"צ ניגוב [כא"ח קנ"ח] ואף לרש"ל שם דגם בכה"ג אסור משום מיאוס. עכ"פ יש לחוש ללחות מועט שם דאין בו מיאוס. ולחלוח ההוא שנטמא מאחורי הכוס הטמאים. יחזור ויטמא הידים כשיגעו למזיגה וא"כ יאכל בידים טמאות. להכי ימזוג הכוס ויקדש קודם נט"י. ואז אין לחוש שיתטמא לחות שבידיו מטומאת אחורי הכוס שישתה בתוך הסעודה משום דאז ביני ביני כבר התנגבו ידיו לגמרי (**ב**). מיהו בשותה כוס שלא בסעודה לכ"ע א"צ נט"י. דאף שיטמא הכוס ביד

בועז

פ"ח (א) אב"י ובאמת מדרשותי אמרתי ת"ל דבר נאה ומתקבל בענין זו הפלוגתא של ב"ש וב"ה. ואתאר אותו במחוג' המשל. דהיינו בעה"ב אחד וסוחר גדול רוצה לעשות נסיעה למרחוק ועומד בעלות השחר להכין לדרכו פעמיו בעוד המשרת שלו המוליך העגלה משוקע בתרדמה. בודאי הבעה"ב החכם עיניו בראשו. לדעת שהחריצות והחפץ להשתכר ע"י נסיעה זו. שמעוררים הבעה"ב עצמו משינתו ואינם מניחים אותו לישן ולהתעצל אפי' רגע אחד. אינם נמצאים בלב ונפש המשרת שלו. אשר זר מעשהו. שכל עבודת דרך הנסיעה היא עבודה שהיא זרה לו. ואיננה מביאה לו שום ריוח. וע"כ עצל טמן ידו בצלחת אוהב מעט' במעט'. במעט שנות. מעט תנומות. מעט חיבוק ידים לשכב. ומפני זה כשירצה הבעה"ב שגם המשרת יזדרז כמוהו ויאסור העגלה בלי שהוי והתמהמהות יערים וישתדל להכין לו עד קודם שיקום ממטה דבר מאכל ומשקה בכדי כשיקום מיד יהיה יכול למלאות נפשו. ואז כשיקרא לו לעמוד ולאסור. לא ישהה. כי הוא ימהר לתועלת עצמו וגדולה לגימה שמקרב' הרחוקים (כסנהדרין דף ק"ג ב'). והנמשל הוא הנשמה והגוף. שהנשמה היא כבעה"ב. והגוף הוא כמשרת שלו. וכשרוצה הנשמה לעשות נסיעה ולהתעלות עצמה אל רום המעלה בהכנסת שבת. אזי השאור שבעיסה מעכב והגוף בעוכרו. כי אין לו תועלת חומרי בהתעלות הרוחני. וע"כ כשנרצה להביא החומר הזה שיזדרז ג"כ בהשתדלות של התעלות הנשמה ויהיה לה לאחיעזר ולכל הפחות לבלי לעכב עליה. אנחנו צריכים לקשר את ההתעלות הזה עם איזהו תענוג גופני. כיין דקידוש. ועל קוטב וציר הענין הזה תסוב הפלוגתא שבין ב"ש וב"ה. שב"ש סוברים שמזכירים תחלת קדושת היום שבה נזכר התכלית העיקרי של ההתעלות הנשמה ביום הקדוש הזה. ואח"כ בפה"ג שהוא טפלה שהיא ברכת הנאה המשפעת ג"כ להגוף. וב"ה חולקים ואומרים שמזכירים אדרבה תחלה בפה"ג. שהוא ככוס יי"ש שנותנים תחלה להעבד המשרת להזדרז באסירת העגלה ולעמוד לימין אדוניו הנפש. בשומו לדרך פעמיו להתנשא במרכבת ישועה ולהתעלות בקדושת שבת כל זה אמרתי בדרך לחות: (**ב**) ורש"י כתב דמשנה מיירי בכוס יין ששותים בכל יום קודם אכיל'. ולא זכיתי להבין דא"כ מה קאמר בש"ס (נ"ב ב') ד"א ה"ק ב"ה. תיכף לנט"י סעודה. וק' מה זו תשובה הרי גם אי בעי ב"ה תיכף מאי שפיר ס"ל כב"ש. רק שתיכף לנט"י יאכל פרוסת המוציא. ואח"כ ימזוג הכוס לשתותו. אע"כ דבכוס קידוש מיירי. דהרי אסור לטעום כלום קודם הקידוש [אב"י נ"מ נ"ל דלרש"י י"ל. כיון דקיי"ל דדוקא יין שלפני המזון פוטר את היין

שלאחר

ג ב"ש אומרים מקנח ידיו במפה ו) ומניחה על השלחן ז) וב"ה אומרים על הכסת ח): ד בית שמאי אומרים מכבדין את הבית ט) ואחר כך נוטלין לידים י) ובית הלל אומרים נוטלין לידים ואח"כ מכבדין את הבית יא):

בית

ח"ג. מקנח ידיו. נד"י מקנח אדם ידיו. ושם מכבדין מ"ג. מקנח מ"ד. על הכסת נד"י אף על הכסת וכא ס"ס.

וגמלא אוכל בידים מסואבות: ג מקנח ידיו במפה. מלטילה מים ראשונים ומניחה על השלחן ומקנח בה ידיו תמיד מזוהמת התבשיל ולא יניחנה על הכסת שהוא יושב בה גזירה שמא יהיה הכסת ראשון לטומאה ויהיה משקה טופח במפה מחמת נגוב הידים ואותו משקה כשנוגע בכסת נעשה ראשון דלעולם המשקי׳*) נעשות תחל׳ וחוזר ומטמא את הידים כשמקנח בה תמיד בתוך הסעודה אבל בשלחן ליכא למגזר הכי שאסור להשתמש בשלחן שהוא שני לטומאה ובית הלל סברי מותר להשתמש בשלחן שהוא שני לטומאה הלכך לא יניח המפה על השלחן שמא יטמאו המשקים שבמפה מחמת השלחן ויחזרו ויטמאו את האוכלי׳ ואם יניחנה על הכסת אין לחוש כי אם שמא יטמאו ידיו. מוטב שיטמאו ידים שאין להם עיקר מן התורה דאין נטילת ידים לחולין מן התורה ולא יטמאו אוכלים שיש להם עיקר מן התורה דראשון עושה שני בחולין מן התורה: ד בית שמאי אומרים מכבדין את הבית. מקום שאכלו שם מכבדים אותו משיורי אוכלים שנתפררו עליו ואח"כ נוטלים לידים מים אחרונים דפעמים שהשמש עם הארץ ומניח הפירורים שיש בהם כזית ואם אתה אומר נוטלים לידים תחלה נמצא אתה מפסיד את האוכלים שמים אחרונים נתזים עליהם ונמאסים. ובית הלל סברי אסור להשתמש בשמש עם הארץ ושמש תלמיד חכם אינו מניח

פרורים

*) נ"ל נעשים.

ג ומניחה על השלחן. כתב הר"ב שמא יהיה הכסת ראשון לטומאה. דמותר להשתמש בו דאין ראשון מטמא למפה שהוא כלי ולא לאדם עצמו כדאיתא בגמ׳ ופירש רש"י דבידיו שיוכלו להטמאות (כדתנן בפרק ג׳ דידים) הוא נזהר מליגע בכסת. ונראה דמשום הכי נקט הר"ב ראשון אע"ג דשני נמי מטמא למשקין כדלקמן מכל מקום רבותא הוא לגבי הא דאף בראשון נזהר מליגע בידיו. אבל אב הטומאה נראה דאסור להשתמש בו משום דמטמא לאדם וכלים מן התורה לא נסמוך שיהיה נזהר מליגע. ומה שכתב הר"ב דלבית שמאי אסור להשתמש בשלחן שהוא שני מפרש בגמרא גזירה משום אוכלי תרומה וב"ה סברי אוכלי תרומה זריזין הן. אבל ראשון דעושה שני בחולין כבסמוך לבית הלל נמי אסור. ומ"ש שמא יטמאו המשקין שבמפה עי׳ מ"ש במשנה ו׳ פרק ד׳ דעדיות. ומ"ש הר"ב דאין נ"י לחולין מן התורה הכי איתא בגמרא. ומיהו לא לאפוקי תרומה דתרומה נמי מי"ח דבר הוא ואף לקדם שלמה הוא דתקון כדאיתא בגמרא פרק קמא דשבת (דף יד) אלא דהכא באוכלי חולין עסקינן. וטעמא דתיקון נטילת ידים בחולין ואע"ג דידים שהן אינן אלא שניות אין עושין שלישי בחולין כדתנן פרק ב׳ דטהרות משנה ג׳. גזרו נטילה לחולין משום סרך תרומה כדי שיהו רגילין אוכלי תרומה ליטול ידיהם כדאיתא בגמרא פרק ח׳ דחולין (דף קו): ד נוטלין לידים ואחר כך מכבדין. ופי׳ הר"ב והכי איתא בגמרא דפלוגתייהו אי מותר להשתמש בשמש עם הארץ. ולא נשנית בעדיות גבי מקולי ב"ש ומחמרי בית הלל. דכי אתשל בבית המדרש לענין נ"י אתשיל ולא לענין שמש עם הארץ. וכה"ג מצינן בגמ׳ בפ׳ ג׳ דחולין (דף נב) על משנת פ"ב דאהלות. וכה"ג צריכין לתרץ ג"כ בסוף פרקין וכן משנה ה׳ פרק ד׳ דכלאים וכיוצא בזה כתבו התוספות במסכת נדה

דף

מלאכת שלמה

קודם שאכל לא הויא סמוך לסעודה: ג בש"א מקנח כו׳. הכי מוכח בגמ׳ דגרסי׳ ברישא בבא דמקנח וכן בפי׳ ה"ר יהונתן ז"ל אבל הרמב"ם ז"ל פי׳ בבא דמכבדין ברישא וכן בירושלמי וכן מצא הה׳ ה"ר יהוסף ז"ל בכל ספרי כ"י וכו׳ ונ"ל שהטעם שסמכו אתי הנטילות זו בזו ע"כ. ורב אלפס והרא"ש ז"ל הקדימו הא בבא דמקנח. ובגמ׳ בפי׳ רש"י ז"ל ואע"פ שידיו מקבלין טומאה להיות שניות מן הכסת אם היא ראשונה או שנייה לטומאה ונמצא שאוכל בלא נטילה הוא יזהר שלא יגעו ידיו בכסת ע"כ בשינוי לשון להבנת הענין כפי הנלע"ד וא"כ מ"ש בפי׳ ר"ע ז"ל שמא יהיה הכסת ראשון לטומאה לאו דוקא ראשון וכן בפי׳ הרמב"ם ז"ל הלשון סתום וז"ל וב"ה אמרו שמא תהיה הכסת טמאה ונטמאו המשקין אשר במפה וכו׳ ואע"ג דגם בשלחן נקט טמאה סתם התם מוכרח הוא דמיירי בשלחן שני כדמוקי לי׳ בגמ׳. אח"כ מצאתי שגם הה׳ ה"ר יהוסף ז"ל הגיה בפי׳ ר"ע ז"ל שני. ובירוש׳ מוקי לה בשלחן של שיש ושל פרקים שאינו מקבל טומאה ועי׳ במ"ש בעדיות פ"ד סי׳ י׳. ומצאתי שכתב הה׳ ה"ר מנחם דילונזאנו ז"ל וז"ל ונ"ל טעמא דב"ה דאמרי על הכסת משום דאם יניחנה על השלחן יתטמאו ידים ואוכלין ידים כשמקנח בה ואוכלין שעל בשלחן ואם יניחנה על הכסת לא יתטמאו אלא ידים הלכך אמרי ב"ה על הכסת דמוטב שיתטמאו ידים בלבד ולא שיתטמאו ידים ואוכלין. ואע"פ שדברי הר"ע ז"ל הם פשט דברי הגמ׳ לכאורה והטעם שכתבתי אני לא הוזכר בגמ׳ אפ"ה נ"ל להכריח כדברי מן הגמ׳ דגרסי׳ התם הכי קאמרי להו ב"ה לב"ש וכי תימרו מ"ש גבי אוכלין דחיישינן ומ"ש גבי ידים דלא חיישי׳ אפ"ה הא עדיפא דאין נט"י לחולין מה"ת וכתב רש"י ז"ל הא עדיפא לחוש שמא יארע מקרה שישתמשו בשלחן שהוא שני לטומאה ולא יניחנה ע"ג השלחן שלא תטמא את האוכלין מחמת המשקין שבה מלחוש שלא תטמא מחמת כסת ותחזור ותטמא את הידים עכ"ל נראה דה"פ הקושיא אמרו ב"ה לב"ש וכי תאמרו לי מה ראית שבחרת להתיר שיניחנה על הכסת ואע"פ שתטמאו הידים ואסרת שיניחנה על השלחן כדי לחוש שלא יתטמאו אוכלין ולמה לא עשית להיפך לבחור להתיר שיניחנה על השלחן ואע"פ שיתטמאו אוכלין כדי לאסור שיניחנה על הכסת כדי לחוש שלא יתטמאו ידים. וזו קושיא של שטות שכשיניחנה על השלחן אינו נמלט מטומאת הידים. ור"ע ז"ל כתב במילתא דב"ש וז"ל אבל בשלחן ליכא למגזר הכי שאסור להשתמש בשלחן שני. משמע דלמאן דסבר דמותר להשתמש בשלחן שני איכא למיגזר משום ידים וזה ברור. לפיכך נלע"ד לומר דפי׳ הקושיא כך הוא אמרו ב"ה לב"ש וכי תאמרו לן לדידכו דסבריתו מותר להשתמש בשלחן שני דאיכא למיחש משום ידים ואוכלין מ"ש גבי אוכלין וכו׳ פי׳ דלא אדכרתון במלתייכו אלא גזרה שמא יטמאו משקין וכו׳ ויחזרו ויטמאו האוכלין והוה לכו לאדכורי נמי ידים ולמימר הכי גזרה שמא כו׳ ויטמאו ידים ואוכלין. ומשני אפ"ה הא עדיפא כלומר אע"ג דבודאי תרוייהו קא מיטמאין ידים ואוכלין אפ"ה איסור טומאת אוכלין עדיפא והכי אסורא דעדיף טפי קא משמעינן וה"ה אידך אלא דכיון דאין נט"י לחולין מה"ת אנן נמי לא אדכרינן ליה. ואנת"ה מאי אפ"ה דקאמרי ב"ה אלא ודאי כדפי׳. מנחם דילונזאנו. עכ"ל ז"ל: ד בש"א מכבדין כו׳. פי׳ רש"י מכבדין את הבית מקום שאכלו שם אם

הסבו

תפארת ישראל

יכין

מהגלולות שבאחוריו. לא נטמא תוך הכוס: ו) בזערוויטע. מגע"י ראשונים: ז) שמכינה לקנח א"ע בסעודתו. וס"ל אסור להשתמש בשולחן טמא. אפי׳ שני לטומאה מגזירת אוכלי תרומה. שנטמא ע"י שני וא"א שיתטמא המים שבמפה. מש"כ כשיניחנה על כסת טמא. תטמא כסת למי הניגוב שבמפה. ויחזרו ויטמאו לידים: ח) ס"ל נ"צ מלאכול בשולחן טמא. דאוכלי תרומה זריזין הן. להכי עדיף טפי להניחו בכסת. דטומאת ידים אין עקרו מד"ת ממה שיניחו בשולחן. שיק"ט מהשולחן ויחזור ויטמא לפת שבלדו: ט) אחר סעודה: י) מי׳ אחרונים. דס"ל מותר להשתמש בשמש ע"ה. והוא מניח פרורי כזית שתחת השולחן. וכפיטלו הידים קודם כיבוד יתבזו האוכלין: יא) ס"ל אסור להשתמש רק בחבר. וכפירלה חבר כזית שנפל מגביהו מיד. וזה אחד מו׳ מקומות דהלכה כב"ש [כתוס׳ סוכה ד"ג א׳] והא דלא נמנה בעדיות [פ"ה מ"א] תי׳ רתוי"ט. דכל אתשיל ביה מדרשא לענין נט"י אתשיל. ור"ל דאין כאן קולא או חומרא. ואדרבה ב"ה מקילו טפי דרשאין ליטל ידים אף קודם כיבוד הבית. ולא לענין שמש ע"ה אתשיל. וזה כעין תי׳ הש"ס חולין [נ"נ]:

האוכל

בועז

שלאחר המזון. הא שבתוך המזון אינו פוטר שלאחר המזון׳ דזה לשרו׳ וזה לשתות וא"כ צריך דוקא לשתות קודם המוציא כדי לפטור יין שלאחר המזון. ועי׳

רש"י

ציונים

ד בש"א מכבדין. פי׳ פ"ו מהלכות ברכות הל"א סמג ע׳ כ"ז טוש"ע שם סימן קפ סעיף ב:

ראשון לציון

[מ"ד] בית שמאי אומרים מכבדין כו׳. מטלטלין היה אומר התנא. אלא כבכיל שלשון פורטוגיזות הוא לפיכך אמר מכבדין. ערוך: [תוי"ט ד"ה] נוטלין לידים כו׳ וכה"ג מצינן כו׳. וכן איתא ביומא פ. וזבחים לח:

חידושי מהרי"ח

פרק ח מ"ג [תוי"ט ד"ה] ומניחה על השלחן. כתב הר"ב כו׳ אבל אב הטומאה נראה דאסור להשתמש בו כו׳ עכ"ל. מסידור לשון הרב תוי"ט משמע דזה מדלא נקט הרע"ב רבותא יותר דהיינו שהכסת היה אב הטומאה אבל זה אי אפ"ל דהא אפילו ב"ה הא דאינו חושש שמא יטמאו ידיו היינו משום שהוא ספק דשמא יהיה המפה נגובה ולא הטמא כלל מש"ה לא חששו אבל כשהוא הכסת אב הטומאה או אפילו תהיה המפה נגובה אפ"ה נעשית ראשון מן התורה כמו שמקשה הגמ׳ ולטמאה כסת למפה ע"ש ויטמא בודאי לידים דראשון מטמא ידים כמו שכתב הוא בעצמו כאן משם רש"י

וגם

תוס׳ אנשי שם

ג תוי"ט ד"ה ומניחה כו׳ משום סרך תרומה. ואע"ג דב"ה סברי אוכלי תרומה זריזין הן ול"ג בשלחן שמא משום אוכלי תרומה. מ"מ בידים שעקרן מדרבנן עשו חזוק לדבריהם יותר משל תורה. ולא קשיא מהא דאמרו מוטב שיטמאו ידים כו׳ דמשמע דגזרו בדאורייתא יותר מדרבנן. דבאמת גזרו בדרבנן יותר משל תורה אבל כשיש ב׳ חששות א׳ דאורייי׳ וא׳ דרבנן התלויים במעשה א׳. שאם יעשו בענין א׳ י"ל שיעבור אדאורייתא. ואם יעשו בענין אחר י"ל שיעבור אדרבנן כגון הכא. בכה"ג לא אמרו עשו חזוק לדבריהם אלא צריכים אנחנו להרחיק מאיסור תורה ולצוות עליו שיעשה המעשה ההוא בענין שיתרחק מאיסור תורה אע"פ שבהתרחקו מאיסור תורה הוא מתקרב לאיסור דרבנן. שלא עשו חזוק לדבריהם יותר משל תורה אלא בדבר שאין החזוק שלהם פוגם הד"ת כגון בשני ענינים. אבל בענין א׳ היכא דה"א להחזיק חשש א׳ אח"כ נחלש חבירו אין ספק שמחויבים אנחנו להחזיק הד"ת ולא נחוש אם נחלש ע"י חזוק הד"ס כנ"ל. (הו"ע): ד בר"ב ד"ה ב"ש כו׳ נתזים כו׳ דייק לומר נתזים משום דקי"ל מים אחרונים אין נטלים אלא ע"ג כלי ולכך א"ל דטטל על הפירורין ממש (ש"ל):

ה בית שמאי אומרים נר ומזון ובשמים והבדלה יב). **ובית הלל אומרים נר ובשמים ומזון והבדלה. בית שמאי אומרים שברא מאור האש** יג) **ובה"א בורא מאורי האש** יד):

אין

הג. ובשמים והבדלה. כד"י בשמים והבדלה וכ"ה במשנ"ג. ומזון. כנ"י מזון וכ"ה במשנ"ג.

פרוריס שיש בהן כזית אלא מסיר אותם ואם נתזים המים על גבי פירוריס שאין בהם כזית אין בכך כלום דפירוריס שאין בהם כזית מותר לאבדן ביד. והלכה כבית שמאי בזה שמותר להשתמש בשמש עם הארץ: **ה** נר ומזון. מי שאכל בשבת במנחה וחשכה לו ועדיין לא גמר סעודתו ואין לו יין אלא שיעור [כוס] אחד. בית שמאי אומרים נר ומזון בשמים והבדלה. דכולי עלמא הבדלה בסוף דאפוקי יומא מאחרינן ליה כי היכי דלא ליהוי עליה כמשאוי. לא נחלקו אלא על הנר ועל הבשמים דבית שמאי אומרים נר ומזון ואח"כ בשמים. ובית הלל אומרים נר ובשמים כי הדדי דברכות שאנו יכולים לעשותם דלא מיחזי כמשאוי כגון נר ובשמים מקדמינן להו לברכת המזון: בית שמאי אומרים שברא מאור האש. שברא דמשמע לשעבר °ולא בורא דמשמע להבא. מאור האש ולא מאורי האש דחדא נהורא איכא בנורא: ובית הלל אומרים בורא. נמי משמע לשעבר: מאורי האש. שהרבה

גווניס

דף לה [ד"ה. בשופעת]. וכ"כ בריש קדושין בד"ה ב"ש וכו'. ומ"ש הר"ב דהלכה כב"ש בזה שמותר להשתמש וכו' כלומר לאפוקי בכולי פרקין דלית הלכתא כוותייהו. והא דקאמר שמותר וכו' כ"ל דה"ק דלהכי הלכה כמותם בזה משום דמסתבר שמותר להשתמש בע"ה כדי שלא להשתמש בתלמיד חכם וכמ"ש הר"י: **ה** נר ומזון וכו'. כתב הרר"י הנר שמביאין ונהנה ממנה מיד יש לו להקדים ואחר כך המזון שכבר אכל ובית הלל סברי דיש לו להסמיך בשמים לנר שהוא גם כן מענין שבת שמראה הצער שהיה לו בנפש יתירה שהלכה לה ולכך מריח ליישב נפשו ע"כ. ול' הר"ב לא נחלקו כו' לכאורה לישנא אריכא הוא. אבל בגמרא אמרינן אמתניתין זו דברי רבי מאיר אבל רבי יהודה אומר לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על המזון שהוא בתחלה ועל הבדלה שהוא בסוף על מה נחלקו על המאור ועל הבשמים שבית שמאי אומרים על המאור ואחר כך על הבשמים. ובית הלל אומרים בשמים ואח"כ מאור. והרמב"ם כתבו לזה בפירושו. ולכן נראה בעיני שגם הר"ב כך כתב דכ"ע מזון בתחלה והבדלה בסוף וכו' לא נחלקו אלא על הנר ועל הבשמים וכו'. ותלמיד טועה שלא ידע או לא זכר הגמ' הגיה הלשון כאשר שהוא לפניגו: **בורא**. כתב הר"ב משמע נמי לשעבר וכתבו התוספות וגימא ברא דלא פליגי דלשעבר משמע וי"ל דלשון

קרא

מלאכת שלמה

הסבו ע"ג קרקע מכבדין את הקרקע או אם הסבו ע"ג שלחן מכבדין את השלחן ואח"כ נוטלין מים אחרונים לידים ע"כ. וכתבו התוס' ז"ל בפ"ק דסוכה (דף ג') דבסדר רב עמרם פסק בששה מקומות הלכה כב"ש וד' מינייהו תנן להו במתני' חדא הא. ואידך בסוף פרקין מי שאכל ושכח ולא ברך בש"א יחזור כו' ואידך דסוכה צריכה שתהא מחזקת ראשו ורובו ושלחנו דבפ"ב דמס' סוכה (ואע"ג דקיי"ל דלית הלכתא כשיטה ובפ"ק דסוכה אמר אביי רבי ור' יאשיה וכו' כמ"ש ברפ"ק דסוכה שאני הכא דאשכחן לרב הונא דקאמר הלכה צריכה שתהא מחזקת וכו' כדעת ב"ש. ולא תוזו מנה) ואידך בספ"ד דעדיות סדין בציצית ב"ש פוטרין וב"ה מחייבין. ואידך תרי איתנהו במנחות פרק התכלת (דף מ') כמה חוטין הוא נותן בש"א ד' ובה"א ג' וכמה תהא משולשלת בש"א ד' ובה"א ג' ע"כ. ובגמ' דר' אושעיא מפיך בהך בבא דב"ש לדב"ה ודב"ה לדב"ש וקבע בהא נמי הלכה כב"ה: בפי' ר"ע ז"ל. דפירורין שאין בהן כזית מותר לאבדן ביד. אמר המלקט. ומ"מ קשה לעניות כדמוכח בפ' כל הבשר: **ה** בש"א נר כו'. ויש לשאול האיך יכול לומר שמברך ואח"כ מבדיל דמשמע שמותר לאכול קודם הבדלה ובהדיא אמרי' אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיבדיל. וי"ל דמ"ש אסור לאדם שיטעום כו' זהו כשי"ל יין לשתי כוסות להבדלה ולבהמ"ז. שמאחר שיכול לברך בהמ"ז על הכוס ביין הנשאר לו. טוב הוא שיבדיל קודם האכילה. וכי אמרי' אבל שאוכל קודם הבדלה מיירי כמי שא"ל אלא כוס א' בלבד ואם יבדיל עליו לא יהי' לו יין לברך בהמ"ז. ומתוך כך התירו לו שיאכל בלא הבדלה כדי שיברך בהמ"ז על היין. ה"ר יונה ז"ל. ובירושל' מפרש ונותן טעם למה הקדימו בין ב"ש ובין ב"ה נר קודם הכל מפני שהיו עניים ורוב הלילות היו בלא נר ועתה נשאר מעט שמן ממה שערך לשבת ואולי תכבה מיד אם יאמר הבדלה תחלה ולא יוכל לברך בורא מאורי האש לכך הקדימוה שאחר הבדלה יכול לומר בלא נר. והרמב"ם ז"ל כתב ומה שהוצרך לכלול המזון עם ההבדלה. כדי ללמדך מתוך דבריו שאיך יהיה הסדר אם התחיל לאכול בשבת ולא השלים עד מו"ש ועוד שהוא כלל בראש הדברים שבין בית שמאי ובית הלל בסעודה לפיכך לא זכר מחלוקתם בהבדלה עד שכלל הסעודה עם ההבדלה עכ"ל ז"ל. וה"ר יונה ז"ל דחה מאן דמפרש מתני' כמי שאכל בשבת וחשכה לו. ואיכא מרבוותא שנדחקו לפרש האי מזון דמתני' בברכת המוציא ושמיעא להו מהאי מתניתין דמבדילינן אריפתא וקא מוקמי לה למתני' כמו"ש ליו"ט דכיון דבעי למימר קידושא אריפתא משלשל לה להבדלה אבתרה והאריך הרי"ף ז"ל לדחות פי' זה ע"ש. ובגמ' אמרי' זו דברי ר"מ אבל רי"א לא נחלקו כו'. וכתב תוס' ז"ל בפ' ע"פ (דף ק"ג) דאיכא למימר דר"י (דס"ל הלכה כסתם משנה וס"ל כב"ה אליבא דר"י) היה שונה אותה בלשון יחיד והיה שונה בה דברי ר"מ בהדיא. ור"ע ז"ל הרכיב מעט סתם מתני' אליבא דר"י כי היכי דליקום אליבא דהלכתא. והירושל' חולק על התלמוד שלנו דהתם פסקו הלכה לדעת ב"ה דנר תחלה דהתם קתני בברייתא לדר"י הכי על מה נחלקו על הנר ועל הבשמים שבש"א בשמים ואח"כ מאור ובה"א מאור ואח"כ בשמים וקיי"ל כתלמודא דידן: **שברא מאור האש**. גרסי' המ"ס בנקוד שו"א. ובירושל' בעי על דעתהון דב"ש מי כימא נמי אשר ברא פרי הגפן ומשני יין מתחדש בכל שנה ושנה האש אינו מתחדש בכל שנה. ובגמ' אמר רב יוסף דבברא ובורא נמי כ"ע ל"פ דלשעבר

משמע

תפארת ישראל

יכין

יב) האוכל במנחה בשבת וחשכה לו ואין לו רק כוס א'. דכ"ע ס"ל דעל הנר מברך תחלה מדנהנה מיד כשהביאוהו והבדלה לבסוף. דאפוקי יומא מאחרינן. רק לב"ש נר תחלה שמביאין לו ונהנה ממנו מיד. ואח"כ בהמ"ז שנתחייב מקודם. וב"ה ס"ל דבשמי' יש להסמיך לנר דשניהן מענין שבת. לחזק כחו משום נפש היתירה דאזל מני'. וזה כבוד שבת כברכת הנר. מיהו אנן קיי"ל כב"ה אליבא דרבי יהודה דמייתי הש"ס דלב"ה בשמי' קודם לנר. ומזון בתחלה לשניהן. והבדלה מברך לבסוף: יג) דמברך על כח האש שניתן בטבע. והוא רק חדא ניהו: יד) דהרבה גוונים יש באור (ג). וקי"ל דא"ל לחזור אחר נר במצ"ש מדאינו אלא לזכר. שאז נברא. משא"כ במולאי יו"כ הוא סימן דהאי משאר יו"ט צריך לחזור

אחריו

בועז

רש"י דל"א ב' ד"ה ואח"כ מוזגין וכו']: (ג) ומ"ש הר"ב דלב"ש שברא ולא בורא דמשמע להבא. הקשה רבינו הגדול הקדוש כגדול הגאון מהו' עקיבא שליט"א (באות מ"ח). וז"ל תמהני הרי בש"ס מסיק דבברא ובורא ל"פ כו'.

וצ"ע

ציונים

ה בש"א. פסחים קג. מיי' פכ"ט מה' שבת הלכה כט סמג ע' כ"ט טוש"ע שם סי' רצ"ע סעיף א ג (כב"ה אליבא דר"י): בורא מאורי. מיי' שם סמג שם טור וש"ע שם סימן רצ"ח סעיף א:

תוספות חדשים

מ"ח [תוי"ט ד"ה] נר כו' אבל ר' יהודה אמר לא נחלקו כו' עכ"ל. וכ"פ בש"ע סי' רצ"ו סעיף א' כב"ה אליביה דר"י: (ממוהרש"ח זצ"ל)

ראשון לציון

ס"ה [תוי"ט ד"ה] בורא כ' הר"ב כו'. וכתבו התוס' וגימא ברא דלפי פשוטו כו' כדף כ"ב: ז"ל תוס' ד"ה בברא כ"ע ל"פ וא"ת הואיל ול"פ בל' ברא אמאי אמר בורא כו':

חידושי מהרי"ת

תמה מה זה שסיים שיהא נזהר מליגע מה בכך שלא יגע בידים בכסת הא ע"כ יגע במפה דהא לכך מניחה לקנחידיו מזוהמת התבשיל וזה אינו קשיא דהא אפילו האדם יהיה טמא מאב הטומאה וא"כ פשיטא שידים נ"כ טמאות וז"א דהא הכסת לא יגע באדם גופיה אלא בבגדיו וא"כ יהיו בגדיו ראשון ולא יטמאו את האדם עצמו אבל הא דלעיל קשה אם לא שהרב תוי"ט בעלמא קאי להשתמש בדבר שהוא אב הטומאה ולא להניח עליו מפה רק שהית ה"א שמותר מחמת שיזהר שלא יגע בידיו ע"ז כתב שלא סמכינן ע"ז אבל מכאן אינו מוכח כלל כמ"ש רק שהוא כותב סברא דנפשיה אבל מסידור לשונו לא משמע כך:

תוספות רע"ק

מ"ה [אות מח] בהרע"ב ד"ה **ב"ש** אומרים וכו' ולא בורא דמשמע להבא) והא דלא פליגי בנוסח הברכה בורא פרי העץ בכה"ג דהתם מתחדש תמיד הגידולים משא"כ הכא דפ"א נברא ואינו מתחדש תמיד עיין בלשון רש"י בסוגיין ד"ה בורא.

ובסוגיין

תוס' אנשי שם

בתוי"ט ד"ה נוטלין וכו' שלא להשתמש בתלמיד חכם. איכא למידק דהטו לב"ה מי איכא למימר דשרו לאשתמושי בשונה הלכות דאמורא רבה הוא ודאי לכ"ע אלא פשיטא דהכא בתלמידו של בעה"ב עסקי' וכה"ג מלוה לאשתמושי בי'. א"נ אע"ג דקאמרי ב"ה שמש ת"ח לא כשונה הלכות קא מיירי אלא שבקי כה' סעודה (דאפילו פרסאי הוו ידעי כהו עסי) וגם יודע דברי חברות הנוהגין בסעודה. ושמש ע"ה שהתירו ב"ש נמי לא התירו אלא בנוהג כשורה אלא שאינו בקי בדברי חברות. (לח"ס): **ה** בר"ב ד"ה **נר** ומזון כו' כוס א'. א"ה דהלו בי"ל ב' כוסות צריך לברך בהמ"ז על כוס א' ולהתפלל ערבית ואח"כ להבדיל על כוס אחר. דהא"א ב' קדושות על כוס א'. ש"ע סי' רצ"ט וכדעת הרלב"ד בהשגות פכ"ט משבת הי"ב כמ"ש המ"מ שם. וצ"ע שלכאורה נעלם זאת מהגלי"ת כאן: תוי"ט ד"ה נר כו' על המאור ועל הבשמים כו'. א"ה עי' בס' מ"ש בשם הר"מ. ולכאורה א"ל שלדעת ר"י באמת נחלקו בהבדלה לחודה רק שהשיב על ד' ר"מ שלפי דעתו נחלקו בכולל בהמ"ז והבדלה על כוס א' ולכ"ע נר בתחלה ע"ז השיב ר"י דבזה כ"ע ס"ל דמזון בתחלה ולא נחלקו אלא על נר ובשמים ונחלקו באמת בהבדלה לחוד ומלאתי בגל"ה שיטב בכעי"ז קושית התוס' דר"י ס"ל ה' כסתם משנה וכאן פסק כב"ה אליבא דר"י. ותי' דלא אמרינן ה' כסתם אלא היכי דהיה הברירה למיתני כאיזה תנא שירצה אמרינן מדבחר לשנות משנתו כהאי מכלל שדבריו נראים לו יותר. אבל אם דברי אידך לא שייכי במשנה אין כאן הכרעה שהלכה כסתם. וכאן במשנתינו שנה אלו דברים שבין ב"ש וב"ה בסעודה ולר"מ שייכא לדברים שבסעודה. אבל לר"י אין שייכות לסעודה כלל. ולכך הוכרח רבי לאחוז במשנתינו דברי ר"מ אבל לא מטעם שהלכה כמותו. ע"כ: במשנה **נר** ומזון. א"ה וברכת היין לא הוזכרה במשנה דלכ"ע היא מאוחר לבה"מ משום דבהמ"ז בזי סליק והסח הדעת ואם יברך על היין קודם יהיה הפסק בין ברכה לשתייה כמ"ש המ"א סי' ק"צ סק"א. ולענין ברכת היין והבדלה איזה מהן קודם כבר שמעת ממחלוקתם במ"א לענין קדוש וה"ה הבדלה ומ"ש כן משמע לכאורה וע' בירוש' בר"ס: תוי"ט ד"ה **בורא** כו' לשון דקרא עדיף וכו'. הגריסס סתומין לכאורה דהלא ברא הוא נמי לשון דקרא כראשית ברא. וא"א לכוין דבריהם אלא בקצת דוחק ואולי

דבריהם

ו אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של עובדי כוכבים ט) ולא על הנר ולא על הבשמים של מתים טז) ולא על הנר ולא על הבשמים שלפני עבודת כוכבים יז) אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו יח): ז מי שאכל יט) ושכח ולא ברך כ) בית שמאי אומרים יחזור למקומו ויברך ובה"א אומרים יברך במקום שנזכר כא). עד אימתי הוא מברך עד כדי שיתעכל המזון שבמעיו כב):

בא

ח"ג ו לא בירושלמי ל"ג. ולא על. בירושלמי ג' ועל בכל המשנה. שלפני. בל"נ של וכ"ה במשנ"ג. אין. בל"נ ואין וכ"ה במשנ"ג. עד אימתי הוא מברך במשנ"ג ועד מתי מברך. שיתעכל בל"נ שיתאכל.

ר' עובדיה מברטנורה

גוונים יש בשלהבת אדומה לבנה וירקרקת: ן לא על הנר ולא על הבשמים של עובדי כוכבים. נר משום דלא שבת שהעובד כוכבים עשה מלאכה לאורו וקיימא לן אור שלא שבת אין מברכין עליו ואפילו ונעבדה בו עבירה. ובשמים של עובדי כוכבים בבשמים שהם במסבה שעובדי כוכבים מסובים בה לסעודה מיירי והא דתנן בסיפא ולא על הנר ולא על הבשמים של עבודת כוכבים מה טעם קאמר מה טעם אין מברכין על בשמים של עובדי כוכבים לפי שסתם מסבת עובדי כוכבים לעבודת כוכבים ואין מברכין על בשמים של עבודת כוכבים: ולא על הנר של מתים. דלא אתעביד לאורה אלא לכבוד בעלמא: ולא על בשמים של מתים. דלעבורי ריחא עבידי: ולא על נר ובשמים. דעבודת כוכבים. °לפי שאסורין בהנאה: עד שיאותו לאורו. שיהנו מאורו ולא שיהנו ממש אלא שקרוב לו כל כך שיוכל ליהנות אם ירצה: ן שיתעכל המזון שבמעיו. כל זמן שאינו רעב מחמת אותה האכילה הוא סימן שלא נתעכל המזון. ודוקא בשכח אמרי בית הלל דאינו חוזר. אבל במזיד דברי הכל יחזור למקומו

תוספות יום טוב

קרא עדיף ע"כ. דכתיב בורא חשך בורא רוח בורא השמים כדמייתי להו בגמרא: ן על הנר וכו' של עובדי כוכבים. כתב הר"ב שהעובד כוכבים עשה מלאכה לאורו וכ"כ רש"י. והר"י כתב שהדליקו או שהטה אותו בשבת ע"כ. וכן פירש"י בגמ' בברייתא (דף נג): בשמים של מתים. כתב הר"ב דלעבורי ריחא עבידי. פי' רש"י לעבורי ריחא דסרחונו של מת עבידי ולא להריח: ["עד שיאותו לאורו. פירש הר"ב שיהנו מאורו ובירושל' רב אמר יאותו ושמואל אומר יעותו מאן דאמר יאותו אך בזאת נאות לכם (בראשית לד) מאן דאמר יעותו לדעת לעות את יעף דבר (ישעיה נ) ע"כ. ופירוש לעות כתבו רש"י ורד"ק מלשון עת ויהיה ענינו כאן שהגיע העת של האור להאיר]: ן ובה"א יברך וכו'. כתב הר"ב ודוקא בשכח וכו' ולא תימא דשכח דתנן להודיעך כחן דבית שמאי. גמ'

לאחר

מלאכת שלמה

משמע דהא כתיב יוצר אור ובורא חשך יוצר הרים ובורא רוח בורא השמים ונוטיהם. כי פליגי במאור ומאורי בלבד וכדפי' ר"ע ז"ל: ן אין מברכין כו'. כתב בבית יוסף סי' רצ"ז כתב בא"ח בשם הרשב"א ז"ל כל שבירך על א' מאותם ששנינו במשנתינו שאין מברכין אפילו בדיעבד לא יצא וצריך לחזור ולברך. ע"כ: של גוים. כתב רד"ק ז"ל בשרש גוי ורבותינו ז"ל הרגילו בלשונם לקרא לאיש אחר שאינו מישראל גוי. והיה ההרגל הזה אולם לפי שכל איש שהיו רוצין לזכור שאינו מישראל רק מגוי אחר. ולא נברר אולם מאיזה גוי הוא אם אדומי או ישמעאלי או משאר האומות. לפיכך היו אומרים גוי כלומר שהוא מגוי אחר שאינו מישראל ע"כ: בפי' ר"ע ז"ל. והא דתנן בסיפא וכו'. אמר המלקט. ובירוש' משני תפתר בעבודת כוכבים של ישראל. ופי' הר"ש סיריליו ז"ל ואשמעי' דאע"ג דפקר ואין מאמין בה אלא להטעותם אין מברכין עליו: של מתים. ובירושל' הדא דתימא כשנתונין למעלה ממטתו של מת אבל נתונין למטה מברכין שאני אומר לכבוד החיים הן עשויין: עד שיאותו לאורו. ע"ז נמנו העולם להסתכל בצפרניים בשעה שמברכין להראות שכבר יכול ליהנות ולהכיר בין מטבע למטבע כדמפרש בגמ'. ומה שנוהגין להסתכל בצפרנים יותר משאר הדברים מפני שהן בגופו ומזומנין אליו יותר. וי"א מפני שגדלים והגדול הוא סימן ברכה נהגו להסתכל בהן לסימן טוב בהכנסת השבוע. ה"ר יונה ז"ל. ובירושל' ר' זעירא סמיך הא דבעינן יאותו לאורו אקרא דכתיב וירא אלהים את האור כי טוב ואח"כ ויבדל אלהים פי' וירא היינו רמז ליאותו לאורו ויבדל היינו אח"כ ברכה עליו. ואיכא דמפרש התם דיאותו לאו דוקא דאפילו סרקלין עשר על עשר מברכין ומאי עד שיאותו שיהא אורו ראוי ליהנות בו העומדים סמוך לו ואז מברכין עליו אפילו הרחוקים ממנו ובלבד שיראוהו. ומבואר יותר בבבלי וכמו שפי' ר"ע ז"ל: ן מי שאכל כו'. רשב"ס ז"ל פי' בפ' ע"פ דף ק"א דבכל ז' המינים הטעונים ברכה מעין ג' מיירי. ותוס' ז"ל חלקו שם עליו. וכתבו דפת דוקא ושמא נמי כל מיני מזונות שיש בהן מה' מינין הוו בכלל דברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומן ע"כ: במקום שנזכר. גרס' הבי"ת בשו"א: עד שיתעכל המזון שבמעיו. יש גורסי' במעיו בלא שי"ן וכ"ה בהרא"ש ז"ל. ויש מי שפי' בירושל' דכ"ז שהוא צמא מחמת אותה סעודה נקרא שעדיין לא נתעכל והיא דעת ר"ל בגמ' בבלית באכילה מרובה אבל באכילה מועטת כדי להלך ד' מילין. ור"י אמר שם בירושל' וגם בבבלי דכ"ז שאינו רעב מחמת אותה אכילה נקרא שעדיין לא נתעכל. ופי' ה"ר יונה ז"ל אבל משעה שהתחיל להיות רעב אע"פ שלא נתעכל עדיין לגמרי כיון שמתחיל להתעכל כמו שנתעכל לגמרי דיינינן ליה ואינו מברך עליו אח"כ. ע"כ. עוד בירושל' חד אמורא מפרש טעמא דב"ש אלו

שכח

תפארת ישראל

יכין

אחריו [סי' תנ"ר] וכ"כ בשמים לא מעכבי: טו) נר מדלא שבת. ובשמים שהיו לעובד כוכבים בסעודה. שסתם מסיבת עובדי כוכבים לעבודת כוכבים: טז) נר מדלא הודלק למאור כ"א לכבוד. ובשמים מדעבידי רק לעבורי ריח המת: יז) דאסור בהנאה. ואף על גב דאמרינן [ביצה ל"ט א'] דשלהבת של עבודת כוכבים מותר בהנאה היינו בהדליק ממנו נר אחר. אבל בעוד הלהב קשור בגחלת אסור. והכא הרי על הנר קאמר ולא על האור. [והא דהפסיק תנא בנר מתים בין נר עבודת כוכבים לנר עובד כוכבים. נ"ל דקמ"ל דנר שלפני עבודת כוכבים דומיא דנר מתים. אפי' שנדלק במוצ"ש אסור [כרמ"ז סי' תנ"ר סק"ג] משא"כ נר עובד כוכבים דרישא. משום דלא שבת]: יח) ר"ל שיהיה בקרוב לנר כ"כ. שיוכל להכיר. צורת מטבע היטב לאורו [שם ס"ד] ובירושלמי. פליגי אי יאותו תנן ולשון התקרבות למקום האור הוא. כמו אך בזאת נאות לכם לשבת אתכם. או יעותו תנן. לשון עת יותר נועד להשתמש להאור, דהיינו שכבר החשיך יפה. כמו לדעת לעות את יעף דבר: יט) חמשת מיני דגן. וי"א כל ז' המינין שוה דינן בזה [קפ"ד ס"ג]: כ) במקום שאכל: כא) ר"ל א"ל לחזור וקיי"ל לרמב"ס כב"ה. ולרא"ש לכתחלה חוזר: מיהו כ"ז בשכח. אבל במזיד לרמב"ס לכתחלה יחזור. ולרא"ש אפילו בדיעבד לא יצא. אמנם בשיש לו מעט פת אפילו פחות מכזית. יברך עליו ויאכלו כאן ויברך בהמ"ז כאן [שם]: כב) והוא. משעה שהתחיל להיות רעב. ובאכילה מועטת. השיעור כדי הילוך ד' מילין דהיינו שעה וי"ב

מינוטען

בועז

ונ"ע עכלה"ס. ול"מ נ"ל דעק"ל למסקנת הש"ס. למה באמת נקטה מתני' לב"ש שברא ולב"ה שבורא. ודוחק לומר דבמסקנא באמת משבש למתני'. אע"כ דאף לפי המסקנא ה"ק. בבורא כ"ע ל"פ. דלעבר נמי משמע. רק פלוגתתן בברא ובורא תליא בפלוגתתן במאור ומאורי. דלב"ש דס"ל מאור. ע"כ דס"ל דמברך על כח האש שניתן בטבע בשעת הבריאה כמ"ש רש"י. ולה אין גווני' לכן אמר מאור. ומפני ששעת החידוש כבר חלפה והלכה לה. לכן א' "שברא". דמשמע "רק לשעבר". משא"כ לב"ה צריך לכלל נמי בברכתו להקב"ה. על הלהבה שלפניו. לכן אמר "מאורי". דהרבה גוונים יש בה. וכולל בזה כח האש והלהבה. ומה"ט אמר נמי בורא. דכולל העבר והעתיד. וכ"מ נמי בירושלמי אדמקשי. לב"ש לימא ברא פרי הגפן. ומשני יין מתחדש.

מעצים ואבנים עצמו מותר לברך כיון דעכשיו הוציא האש. וכן נכרי שהדליק במוצאי שבת מישראל מברכין עליו. והר"מ פרק כ"ע משבת כתב גם בנר הטעם משום מסבת עובדי כוכבים לעבודת כוכבים והיינו לאסור נר שהוא במסבה אפילו נהדלק במוצ"ש מנר ישראל דאינו נאסר משום לא שבת אפ"ה אסור משום מסיבה: בתו"ח ד"ה ולא כו' וקשה כו'. ונ"ל דהתנא רצה לרמוז דהנך נמי של עבודת כוכבים לאו מדינא דאורייתא הוא דאסירי דהא קי"ל בפסחים ד' כ"ה דקול ומראה וריח אין בהם משום מעילה וה"ה לאיסור עבודת כוכבים אלא דמ"מ משום חומרא דעבודת כוכבים גזרו בו לאסור דהא מיהא נהנה בראייה או בריח ולכך הפסיק ביניהם בשל מתים דליכא בהו איסורא לרמוז האמור משא"כ אי הוה תני של מתים לפניהם או לאחריהם לא הוה שמעינן מידי. ודע שהר"מ ז"ל פסק למשנתינו בפ"ט מה' ברכות להודיע שלא תטעי

גזרה

ציונים

ו אין מברכין. מיי' פ"ט מהלכות ברכות הל"ח ט' ופכ"ט מהל' שבת הלכה כה סמג ע' כט טור וש"ע או"ח סימן רצ"ח סעיף ב' ה' ו' וסימן רצ"ז סעיף ב' וסימן רצח סעיף יב: עד שיאותו. מיי' פכ"ט מהל' שבת הלכה כו טור וש"ע שם ס' רצח סעיף ד: ז במקום שנזכר. מיי' פ"ד מהלכות ברכות הל"א סמג ע' כז טור וש"ע שם סימן קפד סעיף א: שיתעכל. מיי' שם ופ"ב הל"ד וטור וש"ע שם סעיף ה':

תוספות חדשים

[משנה ו] ולא על הבשמים כו' כתב הרע"ב דמה טעם קאמר וכו'. וקשה למה הפסיק התנא בדין נר של מתים בין שתי הבבות (פר"ח): ומ"ש הרע"ב נר משום דלא שבת. אמת שהדין כך אך במתני' לא הוצרך לזה וכן מוכח ממסקנת הגמ': [בר"ב ד"ה] שיתעכל כו' למקומו ויברך עכ"ל. ולענין הלכה הביא בש"ע סי' קפ"ד דעות בזה יש פוסקי' כב"ש וכב"ה:

ראשון לציון

משנה ו [תוי"ט סד"ה] על הנר וכו' וכן (פרש"י) בגמ' בברייתא צ"ל וכן פי' בגמ' בברייתא:

תוספות רע"ק

ובסוגיין מסקי' דבברא ובבורא לא פליגי דהא מקרא מלא יוצר אור ובורא חושך בורא רוח בורא השמים. הרי דבורא לשעבר משמע אלא דפליגי רק במאור ומאורי וצ"ע (*ע' שנו"א להגאון מהר"א ז"ל מווילנא): מ"ז [אות כט] בהרע"ב ולא על נר ובשמים דעובדי כוכבים לפי שאסורין בהנאה) עיין ביצה דף ל"ט דאמרינן גחלת אסורה שלהבת מותרת וכתב עלה הרא"ש הא דאסרינן לברך בשלהבת עבודת כוכבי' ואע"ג דשריא משום דיש עמה גחלת ואע"פ שאין הברכה אלא על השלהבת עכ"ל:

תום' אנשי שם

דבריהם היה נ"ל דב"ש ס"ל דברכת המאור הוא כמו שאר ברכות דגם ב"ש מודו דעדיף טפי לומר בל' בינוני כיון שהקב"ה מחדש אותם תמיד כמ"ש בירושל' כאן. (נ"ר). (ועי' בה"ג מהרל"ח): ן בר"ב ד"ה לא על הנר כו' עבירה. באריכות לשונו הורה לנו דטעמא משום שנעבד בו עבירה הא לא"ה אע"פ שלא שבת כגון שהדליק נר לחולה שהודלק בהיתר ש"ד לברך עליו. (ש"ל). ובגמ' אי' דמשום גזירה גזרו אף בהדליקו העובד כוכבים במו"ש מן האש היוצא מעצים ואבנים שלו שאין לחלק בין נר דלוק לנר דלוק ורק על האש היוצא

ח בא להם יין לאחר המזון (כג) **ואין שם אלא אותו הכוס. בית שמאי אומרים מברך על היין** (כד) **ואחר כך מברך על המזון. ובית הלל אומרים מברך על המזון ואחר כך מברך על היין. עונין אמן אחר ישראל המברך** (כה) **ואין עונין אמן אחר הכותי המברך עד שישמע כל הברכה** (ט)**:**

ח"ג. לאחר נ"י אחר וכ"ה נמשנ"ג. ואין נמשנ"ג אם אין. הכוס נמשנ"ג כוס. עונין נ"א ועונין. וכ"ה נמשנ"ג. הכותי נמשנ"ג כותי. כל הברכה נמשנ"ג כל הברכה כולה.

למקומו ויברך: **ח מברך על היין ואחר כך מברך על המזון.** שאין ברכת המזון טעונה כוס. וב"ה סברי ברכת המזון טעונה כוס: **עונין אמן אחר ישראל המברך.** ואף על פי שלא שמע הזכרת השם אלא סוף הברכה דמסתמא לשמים ברך: **אלא אם כן שמע כל הברכה.** שמא ברך להר גריזים:

ח לאחר המזון. כל ימות השנה קאמר כפי' רש"י בגמ'. ותנא הקדים תחלה דיני קידוש משום דיין לקידוש קודם לצרכי סעודה אם אין ידו משגת, כדמסיק בטור או"ח סימן רע"א ומדהתחיל בדיני שבת ויו"ט שונה כמו כן דיני מזון והבדלה ואח"כ דיני הבדלה עצמה: **מברך על היין.** °אם ירצה. וכן נמצא בפי' הנדפס ברי"ף. ומ"ש הר"ב שאין ברכת המזון טעונה כוס בגמרא דריש פרקין רמינן עלה מדאיצטריך בית שמאי מזון והבדלה לגרופינהו שמע מיניה דברכת המזון טעונה כוס. ומשני תרי תנאי אליבא דבית שמאי. ועיין מה שכתבתי לעיל במשנה ד': **עד שישמע וכו'.** כתב הר"ב שמא ברך להר גריזים. עיין מ"ש הר"ב בריש פרק ו':

מלאכת שלמה

שכח שם כיס אבנים טובות ומרגליות שמא לא היה חוזר ונוטל כיסו אף הכא יחזור למקומו ויברך וחד אמורא אמר טעמא דב"ה אלו פועל עושה בראש הדקל או בתוך הבור שמא מטריחין עליו שיחזור למקומו ויברך אלא יברך במקום שנזכר אף כאן יברך במקום שנזכר. ובבבלי תניא א"ל ב"ה לב"ש לדבריכם מי שאכל בראש הבירה ושכח וירד ולא בירך יחזור לראש הבירה ויברך א"ל ב"ש לב"ה לדבריכם מי ששכח ארנקי בראש הבירה לא יעלה ויטלנה. לכבוד עצמו הוא עולה לכבוד שמים לא כ"ש. הנהו תרי תלמידי חד עביד בשוגג כב"ש ואשכח ארנקי דדהבא וחד עביד במזיד כב"ה ואכליה אריא. דהא אפילו ב"ה מודו דבמזיד יחזור למקומו ויברך דהא שכח תנן ולא תימא דנקט שכח להודיעך כחו דב"ש. וגם רבה בב"ח נעשה לו נס ואשכח יונה דדהבא בעבור שחזר בשוגג כדעת ב"ש: וכתב הר"ן בפ' ע"פ דהא דתנן מי שאכל ושכח ולא בירך יחזור למקומו ויברך ה"מ בשוכח אבל לכתחלה קודם שיעקור ממקומו צריך לברך. ע"כ: **ח בא להם יין לאחר המזון.** ובתוך המזון לא בא להם ושגמרו סעודתן בא להם לפני בהמ"ז. רש"י ז"ל: **בש"א כו'.** תמהתי במלאתי בפי' הר"ש שירלי"ו ז"ל בא להם יין בתוך המזון ובימות החול מברך על היין תחלה מפרש בירושל' דמיירי דמזון שאכלו הוא בן ברכה קטנה כגון שאכל ירק מבושל והוא מזון או קטנית והוא מזון דברכה אחרונה של מזון הוא בנ"ר. וחיישי ב"ש דלמא אתי מקמי דבריך בפה"ג ואותו כוס לבהמ"ז הוא דטעונה כוס ומש"ה מברך ברישא בפה"ג עכ"ל ז"ל ולא ידענא מאי קאמר ולא מצא לו ז"ל שהירושלמי מפרש כך. ובגמ' פריך דהכא שמעי' להו לב"ש דס"ל דברכה אינה טעונה כוס ולעיל משמע דס"ל איפכא דתנן בש"א נר ומזון ובשמים והבדלה דאם איתא דס"ל אינה טעונה כוס למה לא היה מבדיל על אותו כוס שי"ל ואח"כ יברך בהמ"ז בלא כוס. אלא ודאי משמע דברכה טעונה כוס ומתוך כך יסדרם כולם על אותו כוס שי"ל ואשתכח דקשיא דידהו אדידהו. ועוד דבהדיא אר"י אליבא דב"ש ואם אין לו אלא כוס א' במוצ"ש מניחו לאחר המזון ומשלשלן כולן לאחריו ובעי בגמ' לאדחוקי ולשנויי מתני' בשינויי דחיקי עד דפריך ליה והתני ר' חייא בהדיא בש"א מברך על היין ושותהו ואח"כ מברך בהמ"ז פי' דבהמ"ז אינה טעונה כוס. ומסיק אלא תרי תנאי ואליבא דב"ש. וממילא שמעת דב"ש שאמרו הכא מברך על היין ואח"כ מברך על המזון ר"ל שהרשות בידו לברך על היין תחלה. והוו ב"ש לקולא. וכמ"ש בנמוקים בסמוך בשם הרש"ש ז"ל הוו ב"ש לחומרא ושמא לזה כיון הירושל' שמצא הוא ז"ל: **עונין אמן אחר ישראל המברך.** ואע"פ שלא שמע כל הברכה כיון ששמע שהזכיר את השם עונין אחריו אמן (הגה"ה. ובישראל נמי צריך ששמע הברכה כי היכי דלא ליהוי כאמן יתומה ואין לו לסמוך על הענין. ה"ר יהונתן ז"ל. ועי' במ"ש בסמוך בס"פ): **אבל אין עונין אמן אחר הכותי המברך עד שישמע כל הברכה.** פי' כשאינו שומע אלא הזכרת ה' בלבד אין לו לענות אמן דשמא כוונתו לעבודת כוכבים אבל כששומע כל הברכה עונה אחריו אמן דמוכחא מלתא שאין כוונתו לעבודת כוכבים כיון שאומר הברכה. וי"א דדוקא על הכותי עונין אמן כששומע כל הברכה אבל אחר העובד כוכבים אין עונין אמן כלל דודאי אינו מתכוין אלא לעבודת כוכבי'. ועכשיו שכבר גזרו על הכותים ועשאום עובדי כוכבים גמורים אפילו ישמע כל הברכה מפיו אינו עונה אחריו אמן. ונראה למורי הרב דאפי' אחר העובד כוכבים עונין אמן כיון ששמע כל הברכה מפיו שמאחר שאנו שומעין שמברך על הדבר לשם אע"פ שהוא אינו יודע מהו השם שהוא חושב שהעבודת כוכבים הוא הבורא אפ"ה כיון שכוונתו לשם ואנו שומעין כל הברכה מפיו עונין אמן אחריו. והכותי בזה"ז כמו העובד כוכבים דיש ועונין אחריו אמן כששומע כל הברכה מפיו וראיה מן הירוש' וכו' וגם מלשון הברייתא דתני' אחר הכל עונין אמן חוץ מתינוקת של בית רבן הואיל ולהתלמד הן עשויין הרי דלא מיעט אלא תינוקות שאין כוונתם לשם כלל. ע"כ. וי"מ דבעובד כוכבים עונה אמן אע"פ שלא שמע כל הברכה שכן מוכח בירוש' מפני שאין כוונתו לעבודת כוכבים. מהרא"ש ומה"ר יונה ז"ל: **עד שישמע כל הברכה.** כתב הר"מ ז"ל יש מי שיקרא ישמע והענין אחד שהכוונה כו'. אמר המלקט ושמא כי הגרסא האחרת היא מה שתפס ר"ע ז"ל באומרו אלא אם כן שמע כל הברכה וכו'. ובבבלי ובירושל' פריך הא אחר ישראל עונין אמן אף על פי שלא שמע והתניא ענה ולא שמע לא יצא דהוי אמן יתומה. ומשני מתני' כשלא אכל כזית שלא נתחייב בברכה וכ"ש הי לא אכל כלל דלא הוי אמן יתומה אלא כי נתחייב לברך:

יכין תפארת ישראל בועז

מינוטען [מג"א שם סק"ט]: כג) קודם בהמ"ז: כד) אם ירצה (ד) ושותה דבהמ"ז אין טעון כוס. וב"ה ס"ל טעון כוס. ואף דלעיל במ"ה. מדמצריך ב"ש לצרף מזון להבדלה. ש"מ ס"ל בהמ"ז טעון כוס. ב' תנאי אליבא דב"ש. ואנן קיי"ל דרק לכתחלה מצוה בכוס [קפ"ב] ובפרט לי"א. ושתייה מעכב לבהמ"ז דאורייתא וכמש"ל פ"ז ע"ו. מיהו באינו למה יניחנו לבהמ"ז [מג"א קע"ד סק"ב]: כה) אף דלא שמע תחלת הברכה: כו) ובאפיקורס אפילו שמע כל הברכה לא יענה אמן. וכ"כ אחר קטן שבירך דרך למודו. או אחר ברכה לבטלה. לא יענה אמן (ה):

ש"מ דלב"ש „ברא דוקא". ואפי' יין מאן. דמתחדש והו"ק: (ד) כ"כ התי"ט. והק' הגאון רבינו הגדול מוה"ר עקיבא שליט"א. (באות נ') דתני בעדיות גבי מקולי ב"ש וחומרי ב"ה וכו'. כהך תנא דמ"ה לעיל דגם לב"ש בהמ"ז טעון כוס. עכלה"ס. ולפע"ד ממתני' ליכא לאקשויי כלל דב"ש ס"ל דאין טעון בהמ"ז כוס. דליכא לאוקמי דטעים ליה ומנה ליה כס"ד דס"ם. ופליגי בסדר הברכות בכמ"א ורק מברייתא דרבי חייא מוכיח הש"ס דתרי תנאי אליבא דב"ש. ואפשר גם למסקנא נהך תנא דטעון כוס לב"ש. מוקי לה [מתני'] בדטעים ליה ומנה ליה. מיהו גם אברייתא רגיל הש"ס להקשות ולתני גבי מקולי ב"ש (כמ"ש ד"פ ע"א וחולין ק"ה א'): (ה) וברכה לבטלה לרא"ש ר"ה פ"ד סי' ז'. הו"ל מד"ס. ולרמב"ם סוף הל' שבועות הו"ע דלאו'. ואני בעניי לא ידעתי מנ"ל. (דבנדרים ד' ז' ב' ותמורה ד' ג' ב') לא קאמר רק הזכרת ש"ש לבטלה דהו"ל דלאו'. ולא ברכה שאינה צריכה דה"ל להרמב"ם יליף לה מדאמרי' (ברכות ד' ל"ג א') דעובר משום לא תשא. ליתא דא"כ ל"ל קרא דאת ה' אלהיך תירא למזכיר ש"ש לבטלה. הרי אפילו בברכה שא"צ עובר בלא תשא וכ"ש במזכיר ש"ש לבטלה. בלי ברכה. אע"כ דהאי ילפותא דברכות רק אסמכתא בעלמא היא. וכן משמע מדקאמר הש"ס מלת „משום". ולא קאמר עובר בלא תשא. משמע ודאי דלאו ילפותא גמורה היא. ורק מדרבנן אסור ברכה שא"צ. וכן מסיק רע"ז (א"ח סי' מ"ו סק"ז) וכ"כ רמג"א בשם תו' (ס' רמ"ו סק"ז). וכן כ' הר"ן (ר"ה ד' רמ"ט ע"א) דס"ב שהוא מדרבנן גרא"יתו דהרי בספק אם אמר אמת ויציב. דחוזר ואומרו. ואמאי והרי ס' דלאו' לחומרא. ואם דק"ל בזה דלמא משום דעשה דלאמירה דוחה

ציונים

ח ובה"א מברך. מיי' פ"ה שם הלכה יד טור וש"ע שם סימן קפב סעיף ג': עונין אמן. מיי' שם פ"א הל"ג סמג ע' כו טוש"ע שם סימן רטו סעיף ב:

תוספות חדשים

[בר"ב ד"ה]מברך על היין כו' טעונה כוס עכ"ל. ולענין הלכה הביא בש"ע סי' קפ"ג דעות שונות בזה ולא הכריע ורש"ל פוסק כב"ה:

תוספות רע"ק

פ"ח [אות נ] בתוי"ט ד"ה **מברך** על היין אם ירצה) קשה לי דלתני בעדיות גבי קולי ב"ש וחומרי ב"ה. והרשב"א בתשובה סי' שמ"ב כתב לפרש דלב"ש צריך לברך על היין מקודם דס"ל ואכלת זו אכילה ושבעת זו שתיה והדר וברכת מש"ה צריך לברך על היין תחילה כדי שיברך כשהוא שבע. ולפ"ז א"ל הא דאמרי ב"ה מברך על המזון היינו אם ירצה ועכ"פ דברי ב"ש הם ג"כ חומרא דצריך לברך תחלה על היין. ובתוי"ט בפרקין מ"ד ד"ה נוטלין וכו' כתב דכי אתשל בביה"מ לענין נ"י אתשל. וכה"נ צ"ל נ"כ בסוף פרקין עכ"ל מבואר דהוקשה להתוי"ט קושייתנו. אבל לא ידעתי במה הונח לו דלענין טה איתשל אם לא כדברינו. עוד י"ל דתנא דעדיות ס"ל כהך תנא דמ"ה דלעיל דגם לב"ש בהמ"ז טעון כוס:

תוס' אנשי שם

לפרש דדוקא להבדלה מיתניי' דה"ס לברך ולסדיא בכ"מ ונכ"א. (ש"ל): **ח** בר"ב ד"ה **מברך** כו' שאין בהמ"ז כו' ואף דל"פ בעלמא אם בה"מ טעונה כוס נ"ל דלרבותא דב"ה דאע"ג דלא בא לו יין כ"א לאחר המזון ולא שתה כלל בתוך המזון אפ"ה מברך על המזון ואח"כ על היין ושתייה לא מעכב לבהמ"ז: תוי"ט ד"ה **מברך** על היין כו' מדאצטריך ב"ש מזון והבדלה כו'. נמשך אחר ל' הר"י אבל לפנינו בגמ' לא רמי עלה אלא מברייתא ע"ש וע' במלחמות: במשנה עונין אמן. פי' חייב לענות אמן. כ"כ הר"מ בפ"א וכ"פ בש"ע. והאידנא נהוג עלמא לענות אחר המברך כשמזכיר השם ב"ה וב"ש. ודבר זה חידש הרא"ש ז"ל וע' בסי' קכ"ד. וכתב הרב החסיד מהר"ש לאנטיב שמנהג הרא"ש ז"ל כשמזכיר הוא דוקא לענות ב"ה וב"ש אלא שאין חייב בה אבל הכא לאחר י"ח אינה ברכה שחייב בה בברכת חבירו המכוין להוציאו וסגי ליה לכוין דעתו מתחלה ועד סוף איזו ראוי להפסיק כלל בעניית ב"ה וב"ש הביכין ליה לענות אמן ולשומע כעונה כאילו מפיו ולכן שוין בהמיה הוחה בברכה שמברך חבירו והוי כמפסיק בברכה עצמה ומוסיף ומשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות ע"כ. וכן שמעתי מפי הר' אברהם דוד אפשו שכך קבל מאביו שקבל מהמהרי"ז ז"ל. (ב"ל). בר"ב ד"ה עונין כו' הזכרת השם. לפ"ז אפשר בשמע הזכרת ה' ולא שמע סוף הברכה אף בכותי דא"ר בישראל אינו עונה אמן משום דהוי אמן יתומה. אבל לא מן שמע על הפסוקים וע' בס' מלאכת שלמה.

הלכתא גבירתא

כללא דפרק ח פרק ח משנה א קודם קידוש יברך בורא פרי הגפן דיין תדיר וגם הוא גורם לקידוש שיאמר :

משנה ב האוכל חולין בטהרה לא ימזוג כוס הקידוש אחר נט"י לסעודה דאפשר שנשאר לחלוח בידיו מנט"י. ויתטמא הלחלוח מהכוס שאפשר שאחוריו טמאים באחוז באחוריו בשעת מזיגה. ושיתטמאו שוב הידים מהלחלוח. אלא ימזוג כוס הקידוש קודם הנט"י ויקדש ואח"כ יטול ידיו לסעודה :

משנה ג כשקינח ידיו במפה מנט"י לסעודה לא יניחנו על השולחן דשמא השולחן שני לטומאה שאינו מטמא לפת שעליו. וכשיגע השולחן במשקין שבמפה יתהוו המשקין תחלה ויטמאו המשקין שבמפה שוב להפת שבצדו :

משנה ד אחר הסעודה מכבדין הפרורות שתחת השולחן . ואח"כ נוטלין מים אחרונים . ולא להיפך. דשמא מונח שם פרוסה כזית ויתמאס ע"י מים אחרונים דאסור :

משנה ה כשסועד במנחת עד מוצאי ש"ק מברך בהמ"ז. בשמים. נר והבדלה. ועל הנר מברך בורא מאורי האש. נר ובשמים לא מעכבי ההבדלה :

משנה ו אין מברכין על הנר שבמסיבת עובדי כוכבים. או על נר שהודלק לכבוד המת או שהודלק לכבוד בהכ"נ . או שהודלק אפילו ע"י עובד כוכבים בשבת באיסור . וכ"כ אין מברכין על בשמים שבמסיבת עובדי כוכבים. או שאצל המת . דאינו להריח טוב רק להעביר ריח רע. אין מברכין על הנר רק בשהוא קרוב לו כ"כ להכיר מטבע ע"י :

משנה ז אכל פת [וי"א דה"ה א' מז' מינין] ושכח ולא בירך אחריו במקומו. א"צ לחזור למקום שאכל. רק יברך במקומו. מיהו בהלך משם במזיד. אם יש לו מעט פת יאכל במקום הב' ויברך שם. ואם לאו. לרמב"ם בדיעבד יצא בבירך במקום ב'. ולרא"ש לא יצא. שיעור תשהייה בין גמר הסעודה לבהמ"ז לכל היותר. באכילה מרובה. אסור לברך בהמ"ז משיתחיל שוב להיות רעב. ובאכילה מועטת. משהה שעה וי"ב מינוטען אסור לברך עוד:

משנה ח רק לכתחילה ראוי שיברך בהמ"ז בכוס. ורק כשהוא צמא. שותהו קודם בהמ"ז. שמע שום ברכה מישראל אפי' לא שמע רק [תחלת] הברכה חייב לענות אמן. **אבל על ברכת אפיקורס** או ברכת תינוק דרך לימודו או שום ברכה לבטלה. **אפילו שמע א'** מהן שמברך ברכת שלימה לא יענה אמן :

בועז

דוחה ל"ת דהזכרה עכ"פ יש להקשות על כל הברכות שמברכין ביו"ט שני על שופר ולולב וכדומה שברכתן וודאי רק מדרבנן . וכי ס"ד שיש כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת בקום ועשה . הרי רק בשב ואל"ת יש בהם כח זה (ביבמות ד' צ' ע"ב) וכן מסיק בהגה' אשרי בשם מהרי"ח ובמרדכי בסוגיא דר"ה (ד' ל' ע"ב) דברכה שא"צ אינה רק מדרבנן [אב"י דברי קדשו של ע"ר זצוק"ל צריכין ביאור קצת. א') מה דהקשה ע"ר דל"ל קרא דאת ה' אלהיך תירא למזכיר ש"ש לבטלה . הרי אפי' בברכה שא"צ עובר בל"ת צ"ע דהרי י"ל דצריך קרא שעובר ג"כ בעשה דאזהרת עשה הוא וכתמורה (ד' ד' א') וכדאמרינן כמה פעמים בש"ס לעבור עליו בעשה ול"ת . ואפשר דכונת אאמ"ו זצוק"ל דא"כ לכתוב גם העשה באותו האיסור דנכתב בו הלאו דהיינו באיסור דברכה לבטלה וממילא הוה ידעינן לאו ועשה דש"ש לבטלה בק"ו מברכה לבטלה . ב) מה שכ' ע"ר הכ"מ. דכן משמע דהלאו הוא דרבנן מדקאמר הש"ס מלת „משום" ולא קאמר עובר בלא תשא . לכאורה קשה הרי מצינו כמה פעמים בלאוי' גמורים לשון משום . כמו בבתים עובר משום בל יראה וכו' פסחים (ד' ה' ב') . עובר משום שרץ השורץ חולין (דף ס"ז א') . וצ"ל דכונת ע"ר . דאם היה אמרה הגמרא עובר בל"ת . אז היה מוכרח . דהוא לאו גמור . משא"כ באמר לשון משום . אז הו אין מוכרח דהוא לאו' אלא נוכל לומר דהוא אסמכתא וכמו דאמרינן (במכות דף ס"ז ב') דהמשהה נקביו עובר משום בל תשקצו . וביבמות (דף ס"ד ב') אמרינן דשיתין סבי איעקרי מפירקא דרב הונא . וכן אמרינן שם במכות . דמאן דשתי בקרנא דאומנא עובר משום בל תשקצו . ובגיטין (דף ס"ט א') מביא רפואה לאכול טחול שוי' אחספא דאומנא . ואף דיש להשיב ולומר . דמשום סכנה מותר . עכ"פ הרי אינה רפואה בדוקה . וא"כ אי לאו דבל תשקצו הוא לאו גמור . איך עוברין על לאו וכיומא (דף פ"ג א') דמי שנשכו כלב שוטה אין מאכילין אותו מחצר הכבד שלו . אע"ג שנוהגים הרופאים ברפואה זו כרש"י שם . אע"כ דלאו דבל תשקצו הוא רק אסמכתא . וכמו שכ' באמת בב"י לטוי"ד ססי' קט"ז . ולדברי הט"ז שם סק"ו דכ' דלהכי אינו חייב מלקות גמור מדהוא לאו שבכללות צ"ע (גם יש בדבריו ס"ס . וצ"ל טור בשם רמב"ם) . ועי' תר"י ברי"ף ברכות (דף י"ב א') שמליט בהרבה מקומות שקורא עשה לדבר שאינו אסור אלא מדרבנן (ועי' רי"ף שם דמוכח מניה בהסוף). ג) מה שהקשה ע"ר זצוק"ל על ראיית הר"ן מאמת ויציב דליתי עשה וידחה ל"ת . לכאו' ואנא"ק יש לתרץ . דדוקא היכא דודאי עושה עשה . אז דוחה העשה הל"ת . משא"כ כאן בספק אם אמר אמת ויציב . דאולי כבר אמרו . ואז אינו עושה עשה ועובר על ל"ת . בזה אינו דוחה ל"ת . ואולי דעת קדשו של ע"ר היא . דעכ"פ מכח ספק דאו' לחומרא ידחה הספק עשה הספק ל"ת . ולכאורה מהר"ן הנ"ל יש להוכיח דבספק עשה ול"ת לא אמרינן דספק עשה דוחה ס' ל"ת . אדרבה סוא"ת עדיף . ועוד י"ל דכיון דלאו דלא תשא מוטל בבירור עליו . והעשה לומר עתה אמת ויציב היא רק בספק מוטלת עליו אין ספק מוציא מידי וודאי אין עשה דוחה ל"ת . ד) מה שהוכיח ע"ר זצוק"ל הכ"מ מהא דמברכין ביו"ט שני צ"ע קצת . דהרי נוכל לומר כיון דתקנו רבנן יו"ט שני תו משום לא תסור כדאו' דמי . וכמו דאמרינן בסוכה (דף מ"ו א') והיכן צונו מלא תסור . ושפיר שייך לברך עליו . וי"ל דדעת מרן היא דאם איתא דלאו דהזכרה הוא לאו גמור היה לחכמים מיד בתחלה לתקן שעל מצוה דרבנן לא יברכו כלל מפני חומר הלאו . ואני בחידושי לרי"ף הבאתי עוד ראיה דלאו זה רק דרבנן . מהא דכתב הר"ן בפסחים (דף קנ"א ב') והרא"ש שם דאנן מקדשין בביהכ"נ אע"פ שאין אוכלין אורחין שם . כיון דמעיקרא הכי אתקין . ומדמקילינן כ"כ ש"מ דלאו זה אינו דאו' . והנה יש לי בענין הנ"ל עוד איזהו תמיהות ואזכירם פה . א) איך כ' הרמב"ם סוף ה' שבועות הי"א . דאיסור הזכרת שם שמים לבטלה מקרא דליראה את השם נפקא לן . והרי זהו רק לפי ס"ד בתמורה (דף ד' א') אבל לפי המסקנא האי קרא אמקלל בשם קאי דהוא אחד מג' דברים שמלקין עליו . אע"פ שאין בו מעשה . ועלה בדעתי לומר . דהרמב"ם ס"ל דהאי דתמורה נדחה מהאי דברכות (דף ל"ג) דילפינן איסור ברכה לבטלה מלא תשא . וא"כ ק"ו מזכיר ש"ש לבטלה וכיון דאית בי' אזהרת לאו . שפיר איכא לאוקמי קרא דליראה את השם באיסור ברכה לבטלה . וכ"ש במזכיר ש"ש לבטלה . דהרי רק מטעם דאין בהזכרת ש"ש לבטלה רק אזהרת עשה . לא לאו . אמרינן בתמורה שם דלא נוכל לאוקמי קרא דליראה את השם . דמיירי במלקות כדכתיב ברישא דקרא והפלא ה' את מכותך בהזכרת ש"ש לבטלה . שלא מצינו שענש אא"כ הזהיר ולפ"ז אחר דמצינו לאו דלא תשא בברכה לבטלה וכ"ש בהזכרת ש"ש לבטלה. ממילא שפיר נוכל לאוקמי קרא כפשטיה במזכיר ש"ש לבטלה. וידעינן נמי מקרא זה מקלל חבירו בשם דלא גרע ממוציא ש"ש לבטלה ובגמ' שם דהרי נמי מוציא השם לבטלה. וליכא למימר דכיון דמלער לי' לחברי' לא תסגי ליה במלקות.דהרי כתיב לא תקלל חרש כן נראה לי לתרץ דעת הרמב"ם. ולהכי מביא גם כן הרמב"ם בסוף הל' שבועות בהלכה ט' על הא דמזכיר ש"ש לבטלה ומברך ברכה שאינה צריכה הקרא דלא תשא . ובהי"א שם מביא הקרא דליראה את השם . דלא תשא הוא הלאו. וליראה הוא מיירי בעונש דמלקות. אמנם לא זכיתי להבין דברי רבינו מהרש"א בר"ה (דל"ג א') בתוד"ה הא ר"י. בא"ד דאסרי' וכו' דהביאו תוס' בשם גמ' מתמורה קרא דאת ה' אלהיך תירא.דמיירי בהזכרת ש"ש לבטלה. וכ' על זה המהרש"א דלאו מהאי קרא יליף לה הגמ' שם.אלא מקרא דליראה את השם הנכבד. והאי קרא את ה' אלהיך תירא דרשינן ליה בדוכתא אחריתא לרבות ת"ח.הנה באמת דדרש רע"ק האי קרא בפסחים(דכ"ב ב')ובב"ק (דמ"א ב')ובקידושין(דנ"ז ב') לרבות ת"ח.אבל הדרשא שלו הוא רק ממלת את. דאתא לריבויא.אבל עיקר קרא באמת דרשי' להדיא בתמור' כמ"ש התוס' בר"ה.דמיירי בהזכרת ש"ש לבטל'.ואדרב' הילפותא דהביא רבי' מהרש"א מקרא דלירא' את השם כלח' שם בגמ'.ומוקי לה על מקלל חבירו בשם וצ"ע]:

רבינו עובדיה   ברכות הרואה פרק ט   מברטנורה

פרק ט **הרואה** מקום שנעשו בו ניסים. כגון מעברות ים סוף ונחלי ארנון ומעברות הירדן ואבן שישב עליה משה ע"ה כשעשה מלחמה בעמלק ודומיהן . ואניסא דרבים כגון הני דאמרינן מחייבי כ"ע לברוכי אבל אניסא דיחיד כגון הרואה מקום שנעשה לו בו נס איהו חייב לברוכי ברוך שעשה לי נס במקום הזה ובנו ובן בנו חייבים לברך ברוך שעשה נס לאבותי במקום הזה וכל הני ברכות דמתני' בעו הזכרת שם ומלכות דכל ברכה .

פרק ט א הרואה מקום שנעשו בו ניסים לישראל א) אומר ברוך שעשה ניסים לאבותינו במקום הזה ב) . מקום שנעקרה ממנו עבודת כוכבים אומר °ברוך שעקר עבודת כוכבים מארצנו ג) :

על

תוספות יום טוב

פרק ט **שעקר** עבודת כוכבים מארצנו.ירושלמי כשנעקרה עבודת כוכבים ממקומה בא"י אבל נעקרה עבודת כוכבים ממקום

מלאכת שלמה

פרק ט א הרואה מקום כו' . בגמ' בברייתא יליף ר"י דבעינן לברוכי אניסא מקרא דכתיב ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל וגו': בפי' ר"ע ז"ל. ובנו ובן בנו חייבין לברך ברוך כו'. פסק ההלכה בס' ש"ע סי' רי"ח דכל יוצאי ירכו חייבין לברך שעשה נס לאבי במקום הזה כמ"ש הרשב"א ז"ל ובעל הטורים בשם יש מפרשים . ור"ע ז"ל נקט כדעת הרי"ף והרמב"ם ז"ל : ברוך שעקר עבודת כוכבים מארצנו . מצאתי שהר"מ דילונזאנו ז"ל כתב מקום שנעקרם

ציונים

א הרואה . כד . כל הפרק . מיי' פ"י מהלכות ברכות הל"ט סמג עשין כ"ז טור וש"ע או"ח סימן ריח סעיף א' : מקום שנעקרה . מיי' שם סמג שם טור וש"ע שם סימן רכד סעיף ג :

תוספות חדשים

מ"א [תוי"ט ד"ה] **שעקר** כו' ממקומה בא"י כו' עכ"ל. א"ה בירושלמי דידן הגי' מכל המקומות בא"י וכו' וכ"ה בתוס' דמתניתין וכן הביאו התי"ע בספרו מעדני

מלך

תוספות רע"ק

משנה א [אות נא] **ברוך** שעקר) והעוקר מברך ברוך וכו' וצונו לעקור עבודת כוכבים מארצנו . מהרש"א בח"א :

תפארת ישראל   יכין   יכין

פרק ט א) לרוב ישראל : ב) ועל נס דיחיד . רק בנו ותלמידו מברכין . ועל נס כמנהג העולם מברך בלא שם ומלכות. וכל שאר ברכות דבפרקן . בשם ומלכות ודוקא ברואה המקום מל' יום ללמד יום : ג) ובחוץ לארץ אומר ממקום הזה :

כוכב

תוס' אנשי שם

פ"ט א במשנה הרואה. עפי הו"ל להקדים ברכות שהן על מעשה

ב על הזיקין ד) **ועל הזועות** ה) **ועל הברקים ועל הרעמים ועל הרוחות** ו) **אומר ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם** ז) **על ההרים ועל הגבעות ועל הימים ועל הנהרות** ח) **ועל המדברות אומר ברוך עושה מעשה בראשית. ר' יהודה אומר הרואה את הים הגדול** ט) **אומר ברוך שעשה את הים הגדול בזמן שרואה אותו לפרקים** י)**.**

על

ח"ג. הברקים. במשנ"ג ברקים אחר לוחות. וגבורתו. גנ"כ ובנ"ו ל"ג. מעשה. בנ"כ ובנ"ו ובנ"פ ל"ג וכ"ה במשנ"ג. בזמן בנ"ע אימתי בזמן. שרואה אותו במשנ"ג שרואהו.

ממקום אחר אומר ברוך שעקר עבודת כוכבים ממקום הזה : **ב על הזיקין**. פירש הר"ב כוכב הנראה וכו'. א"נ וכו': וז"ל הרמב"ם זיקים הם כלונות והם תבניות הנראות בשמים כדמות כוכבים ויש להם זנבות ע"כ. ואינם כוכבי השמים וכסיליהם אלא נבראים לשעתם ולעתים רחוקים מפני האידים העולים. והייט דאמר שמואל (נח:) נהירין לי שבילי דרקיע לבר מכוכבא דשביט דלא ידענא מאי ניהו. הכונה אלא ידע סיבת התהותו והפסדו ועיין במשנה ג' פרק ב' דראש השנה : מלא עולם. מתוך פירוש הר"ב משמע שאלו נראין ברוב העולם ול' רש"י שאלו נראין או נשמעין למרחוק : *)[רי"א הרואה את הים כו'. פירש הר"ב ים אוקיטס המקיף כו' עכ"ל ולא זהו הים שעוברים בו לא"י ולמצרים אע"פ שבש"ע סי' רכ"ח כתוב הים הגדול הוא זה הים כו' הטעתו לשון תשובת הרא"ש ז"ל שהעתיק

*) הדבור הזה כתוב בד"ק בסוף סדר טהרות בהשמטות והנחנו הנכונה כאן על מקומו הראוי לו.

ברכה שאין בה הזכרת השם ומלכות אינה ברכה : **ב זיקים**. כוכב הנראה כמו שפותח הרקיע ויורה כחץ ממקום למקום. אי נמי כוכב שנראה כמו שיש לו זנב ארוך : **זועות**. שהארץ מזדעזעת ורועשת : **רעמים**. קול הנשמע ברקיע מענגים ששופכים מים מזה לזה כמה דתימא (ירמיה נא) לקול תתו המון מים בשמים : **ועל הרוחות**. שבאים בסערה וזעף ואינם מצויות אלא לפרקים : **ברוך שכחו מלא עולם**. ואי בעי מברך ברוך עושה מעשה בראשית שכל אלו מעשה בראשית הם דכתיב (תהלים קלה) ברקים למטר עשה אבל על ההרים ועל הגבעות וכו' אומר עושה מעשה בראשית דוקא דלא מצי לברוכי עלייהו שכחו מלא עולם שאין נראים ברוב העולם אלא כל אחד ואחד במקומו : **הים הגדול**. ים אוקיינוס שמקיף העולם : **ברוך שעשה הים הגדול**. שמתוך גדלו וחשיבותו קובע ברכה לעצמו : **לפרקים**.

משלשים

מלאכת שלמה

עבודה אומר ברוך שעקר עבודה מארצנו ומחק בקום עשה מלת זרה. ובירו' מתני' כשנעקרה עבודת כוכבים מכל מקומות א"י אבל כשנעקרה ממקום א' אומר ברוך שעקר עבודת כוכבי' מן המקום הזה. תוס' ז"ל וכך היא הנוסחא בהדי' בירו'. אמנם הרא"ש ז"ל נראה דלא הוה גרים בירו' רק הכי וז"ל ירו' כשנעקרה עבודת כוכבי' ממקומה בא"י אבל אם נעקרה ממקום אחר אומר ברוך שעקר עבודת כוכבים מן המקום הזה. וכ"ה בטור שם. וזה נראה ג"כ מ"ש ה"ר יונה ז"ל ואם רואה אותו בחו"ל צריך שיאמר ברוך שעקר עבודת כוכבי' מן המקום הזה. ואומר בשתיהן כשם שעקר מן המקום הזה כך תעקור מכל המקומות והשב לב עובדיהם לעבדך ע"כ ועי' בב"י סי' רכ"ד : **ב על הזיקין** וכו'. פי' הר"ש שירלי"א ז"ל זיקין מלשון זיקוקין דנור דהיינו כמו שבט של אור רץ ברקיע וכאשר הולך ורץ נבלע ע"כ. וראיתי שכ' ה"ר יהוסף ז"ל ס"א ועל הרוחות ועל הרעמים וס"א על הזיקין ועל הרעמים ועל הזועות ועל הרוחות ועל הברקים. ע"כ : **ועל הזועות**. הרמב"ם ז"ל פי' זוועות קול שאון נשמע באויר כקול ריחים סובבים לאטם. וה"ר יונה ז"ל פי' זוועות רוחות חזקים שעושה בשעת הגשמים ומה שחזר ושנה על הרוחות מיירי שלא בשעת הגשמים שפעמים אפי' שלא בשעת הגשמים מנשב רוח גדול וחזק מפרק הרים ומשבר סלעים והיינו ששנה זוועות אצל ברקים ורעמים מפני שהוא בשעת הגשמים כמו הברקים והרעמים ע"כ. ומצאתי ג"כ שפי' הר"ש ן' תבון ז"ל זוועות שם לברק העצום שקוראים הלועזות לנפ"ש ע"כ. אכן לשון הגמ' הוא כן מאי זוועות אמר רב קטינא גוהה ופירש"י ז"ל בלשונם קורין רעידת הארץ גוהה ע"כ ומפרש בגמ' דבשעה שהקב"ה זוכר את בניו שרויין בצער בין או"ה מוריד שתי דמעות לים הגדול וקולם נשמע מסוף העולם ועד סופו והיינו גוהה : **ועל הרוחות**. ירוש' מתני' כשבאין בזעם אבל כשבאין בנחת אומר ברוך עושה בראשית : **על הנהרות**. לאו על כל הנהרות איירי אלא ד' הנהרות דכתיבי בקרא כמו חדקל ופרת. תוס' ז"ל: **אומר ברוך עושה בראשית**. גרסי' ול"ג עושה מעשה בראשית וכ"ה ג"כ ברמב"ם הל' ברכות פ"י גם בספרים המוגהים: **רי"א** כו'. ולית הלכתא כותיה ולפרקים הוא דברי ר"י. מהרמב"ם ז"ל אבל ברמב"ם שם פי"ו פסק כר"י משמע דס"ל דר"י לפרש אתא וכמ"ש שם ג"כ מהר"י קארו ז"ל וגם בספר שבלונא כתוב העושה את הים הגדול וע"ש ג"כ בב"י סי' רכ"ח שכ' שם בשם תשובת הרא"ש ז"ל* שים הגדול הוא ים אוקיינוס והוא הים שעוברין בו לא"י ולמצרים ע"כ וה"ר יונה ז"ל כ' דהא דתנן ים הגדול למעוטי ימים קטנים שהם כמו שלולית שנפרדין מן הים הגדול שאינו מברך עליהם ברכה זו ע"כ : **בזמן שרואה אותו**. יש גורסי' אימתי בזמן שהוא רואהו ס"א שרואהו וכן מצאתיו בכל הספרים הרי"א ז"ל וכ' עוד וג"ע

דקאי

הגה"ה הילך תשובת הרא"ש מועתקת כולה ממקומה סי' ד' דכלל ד' וז"ל ושאלת על הים הגדול שאומר במשנה שמברכין עליו ברוך שעשה את הים הגדול הוא ים אוקיינוס והים הגדול שלנו שעוברים בו לא"י ולמצרים יראה שהוא ים אוקיינוס דוקא אע"פ שבלשון הפסוק נקראת ים שלנו הגדול כי הוא גבול מערבי של א"י וידוע הוא כי הוא ים שלנו כי א"י אינה יושבת על ים אוקיינוס מ"מ הכא משמע שהוא ים אוקיינוס מדקתני רישא ועל הימים ועל הנהרות והדר תנא ר"יא הרואה את הים הגדול אומר ברוך שעשה את הים הגדול מדהזכיר ברישא ימים סתם ופי' ר"י ים הגדול משמע דבים אוקיינוס מיירי ול"ס את"ק דת"ק איירי בשאר כל הימים דכמה ימים גדולים ישנן בעולם ואתא ר"י למימר דים הגדול י"ל ברכה בפ"ע ות"ק מודה בהא דאי ר"י הוה פליג את"ק ונאמר דת"ק כולל כל הימים וים אוקיינוס בכלל א"כ הוי הלכה כסתמא דרבים ולא ראיתי בפוסקים שפסקו דאין הל' כר"י וגם הרמב"ם ז"ל כ' דעל ים הגדול מברך שעשה את הים הגדול הלכך נראה דדוקא בים אוקיינוס מיירי. עכ"ל ז"ל. ומה שכתבתי בפנים בקיצור כך היה נראה לכאורה וכן נראה ג"כ בש"ע שם סי' רכ"ח אכן מי שיעמיק בלשון השאלה יוכל להבחין שהשאלה היא אם הוא ים אוקיינוס וג"כ ים הגדול שעוברין בו לא"י ולמצרים והשיב שאינו אלא דוקא ים אוקיינוס כך נראה לע"ד וכן הסכימו כמה ת"ח ה' ישמרם אע"פ שלשון השאלה דחוק שאין שם לא מלת אם ולא מלת וגם הים הגדול וכו' מ"מ האמת יורה דרכו וה' יאיר עינינו בכל תורתו. אכי"ר :

יכין תפארת ישראל יכין

ד) כוכב עם זנב. קאמעט בל"א : ה) ערדבעבען : ו) בזעף ואינו מתחיל בלילה. ונפקא מינה לברכה : ז) ואם ירצה מברך עשה מ"ב ובשמע רעם וברק בפ"א. מברך רק עמ"ב. דאסור לגרום ברכה שאינה צריכה [א"ח רט"ו]. ואף דבטפל חביב. יקדים ברכת הטפל לברכת העיקר ולא יברך על העיקר לפטור הטפל דאפשי בברכות עדיף [כמג"א רי"ב סק"ו] וכ"כ בחייב ברכה פרטית ושכ"ב. ברכה פרטית קודם. כפ"ו סי' י"א. התם רק בדיעבד בבירך שכ"ב על פרטי' יצא. וכ"כ בבירך על עיקר תחלה רק בדיעבד פטר הטפל החביב. משא"כ הכא אפילו לכתחלה מברך ארעם עמ"ב. כך נ"ל : ח) המפורסים בתוקף או רוחב [מג"א רכ"ח ס"ג] : ט) הוא מיטטעללענדישעס מעער דמדסמוך לארץ ישראל חשיב [סי' רכ"ח] : י) פעם א' לל' יום וה"ה כולהו לבר מברקים ורעמי'. כל שנתפזרו העבים ביני ביני חוזר ומברך שנית :

בנעצרו

תוספות אנשי שם

בראשית דקדמי בזמן עובא אלא משום דברכות אלו שהן כודאה ילפינן בגמ' מקרא דויאמר יתרו וכו' ונראה מזה דאי לאו הך ילפותא לא הוי מתקיים שום ברכה במאי דאינו דומיא דכה"ג מש"ה נקטינהו ברישא. ולענ"ד דברכת יתרו לא אשכחן בה מלכות ואפשר דעתה ידעתי כי גדול ה' אין לך מלכות גדולה מזו וכמ"ש רש"י בפי' החומש. (פ"י) : **ב** במשנה **ועל הברקים** כו' כ"ה ברי"ף ובירושל'. וברא"ש ג' רעמים וברקים. ובגמ' ג' רעמים ורוחות וברקים. וכ' המעי"ט וג"ל דעכ"פ אין להפסיק ברוחות בין רעמים וברקים. אבל בסדר רעמים וברקים יש פנים לכאן ולכאן. דלמשמע האחון הרעם קולו ישמע אחר שכבר נראה הברק אבל לפי מ"ש חכמי הטבע הרעם יתחיל קודם הברק אלא שקולו לא ישמע בתחלתו. ע"כ : בר"ב ד"ה **רעמים** כו' ששופכים כו'. איברא דהכי אמרי רבנן מיהו לא ידענא אמאי לא פי' כרב אחא בר יעקב דאמר ברקא תקיפא דבריק בענגא ומתבר גזיזי דברדא ובש"ס אמרינן דכוותיה מסתברא. (ש"ל) : במשנה **ועל הנהרות**. נראה מן הגמ' שצריך שלא נשתנה מהלכם ע"י אדם שהסבוהו דרך אחרת. (ע"ח) : **ברוך** שעשה כו'. שמא ר"י דוקא הוא דס"ל הכי ואה"נ דס"ל בכל הברכות שמברך בלי עבר שעשה מ"ב וכן בכולהו. אבל לת"ק לעולם דבים הגדול נמי מברך עושה וכ"ה דעת השו"ע

ציונים

ב הזיקין. מיי' שם הל' י"ד סמג שם טור וש"ע שם סימן רכז סעיף א' : ההרים. מיי' שם הלכ' ט"ו סמג שם טור וש"ע שם סימן רכח סעיף א' : הים הגדול. שם : לפרקים. מיי' שם טור וש"ע סימן ריח סעיף ג' וסימן רכד סעיף יג :

תוספות חדשים

מלך וכ"כ הר"מ בשם מרדכי בטור א"ח סי' רכ"ד אבל בש"ע לא הביא רק כמ"ש התי"ט כאן והיא כגירסת הרי"ף והרא"ש ואפשר משום דברייתא דף נ"ז ע"ב בבבלי איתא להדיא וז"ל ת"ר מקום שנעקרה ממנו עבודת כוכבים אומר ברוך שעקר עבודת כוכבים מארצנו וכשם שנעקר ממקום הזה כן תעקר מכל מקומות א"י כו' משמע להדיא דאף שנעקרה רק במקום אחד מברך מארצנו : [תוי"ט ד"ה] רי"א כו' ולא זהו הים כו'. עי' פ"ח דפרה מ"ח ופ"ה דמקואות מ"ד דר"י גופיה קורא לאוקינוס ים הגדול ע"ש :

ראשון לציון

משנה ב [בר"ב ד"ה] הים הגדול ים אוקינוס כו'. לא ידעתי למה נטה הר"ב פה מדרכו בקודש בכל מקום להורות הלכה כדברי מי ודע דהרמב"ם בפירושו כתב ואין הלכה כר"י אכן בחבורו פ"י מהלכות ברכות דין ט"ו פסק כר'. יהודה וכ"מ נתן שני טעמים לפסק דהלכתא כר"י והטור סי' רכ"ח תמה על הרמב"ם שפוסק כיחיד נגד רבים והב"י מיישבו ע"ש וכן פסק בש"ע כר"י. ועמ"ש בתבורי יסלא"מ רפ"ב דכ"מ כתי"ט ד"ש דברי ר' מאיר. [תוי"ט ד"ה] **על הזיקין** כו' וז"ל הרמב"ם כו' כדמות כוכבים ויש להם זנבות ע"כ. ובחבורו בפ"י מהלכות ברכות דין י"ד זה לשונו ועל אחר שבאויר שירוץ כאילו הם כוכבים נופלים ורצים ממקום למקום או כמו כוכבים שיש להם זנבות על כל אחד מאלו מברך ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם ובמופלא שבערכין ערך זק שכתב העתיק אחר דברכות נח: מאי זיקין כוכבא דשביט כתב בזה"ל ובלשון ארמית ניגוני אש זיקין דינור פי' רב האי ז"ל אש שמקדחת למעלה ונראה לה אור כענין שאמר כו' והעמודים של אש שנראין למעלה מיינין לברך עליהן ברוך שכחו כו' ובזיע שהוא עומד בשבט כדכתיב לדרך ככב מיעקב וקם שבט מישראל ע"כ תשבתי להיות נכון הדבר להעתיק מ"ש בגהות מיי' אבל כ' או כוכבים שיש להם זנב כך פי' רב האי גאון ז"ל דשביט מלשון שבט כדכתיב דרך ככב מיעקב וקם שבט מישראל. וכן בעתוך ערך כוכב (וכ"ל זק) עכ"ל. והוא מוה על מה שקורין (קאמעט שטערן) הנראה ממש כתבנית הזה שכתב הרמב"ם והג"מ שצריך לברך. וחדוש הוא שלא נזכר דעת רב האי גאון והרמב"ם ז"ל בטור ש"ע אלא שבסי' רכ"ז כתבו בזה"ל על הזיקים והוא כמין כוכב היורה כחץ באורך השמים ממקום למקום ונמשך אורו כשבט (וגם כל האחרונים

על הגשמים (יא) ועל הבשורות הטובות (יב) אומר ברוך הטוב והמטיב ועל שמועות רעות (יג) אומר ברוך דיין האמת: ג בנה בית חדש וקנה כלים חדשים (יד) אומר ברוך שהחיינו (טו). מברך על הרעה מעין הטובה (טז) ועל

משלשים יום לשלשים יום: על הגשמים וכו'. מברך הטוב והמטיב והוא דאית ליה ארעא בשותפות עם אחריני דהכי משמע הטוב והמטיב הטוב לדידיה והמטיב לאחריני אבל כי לית ליה ארעא כלל אומר מודים אנחנו לך ה' אלהינו על כל טיפה וטיפה שהורדת לנו וכו'. ואם יש לו קרקע לבדו מברך שהחיינו: ג בנה בית חדש וקנה כלים חדשים. בין יש לו כיוצא בהן בין אין לו כיוצא בהן מברך שהחיינו: על הרעה מעין הטובה. מפרש בגמ' כגון שצפו מים על ארצו ושטפו תבואתו של שנה זו אע"פ שרוו המים פני האדמה ונעשית שדהו משובחת לשנים הבאות

שם בב"י והוכחתי זה באריכות בס"ד בספרי לחם חמודות בפירקין סעיף כ"ו]: על הגשמים. כתב הר"ב והוא דאית ליה ארעא בשותפות עם אחריני וזהי שיטת הרי"ף. וכתב עליו הרא"ש ולא נהירא דהא כיון שיש לו קרקע כל שכניו משותפים עמו וכו' ולא בעי שיהא שותף עמו בטובתו רק שיהא בבשורה טובה גם לאחרים כשלהם. הלכך גרסי' כגרסת הספרים וכו' דאית להו לאחריני בהדיה וכו': בשורות טובות. שהן טובות לו ולאחרים כדתניא בגמ':

חי"א. הבשורות הטובות גמפנ"ג בשורות טובות. ועל גמפנ"ג על. שמועות נד"א בשורות וכ"פ גמפנ"ג. שהחיינו גמפנ"ג וקיימנו והגיענו לזמן הזה. מעין הטובה גמפנ"ג מעין על הטובה:

מלאכת שלמה

דקאי על הרואה מקום דלעיל ברפ"ק הפרק וצ"ע. ע"כ: בפי' ר"ע ז"ל. לשון המתחיל על הגשמים וכו' שהורדת לנו וכו'. אמר המלקט וחותם בה בא"י אל רוב ההודאות ומלת רוב ח"ו אינה למעט כל ההודאות אלא לשון רבוי והוא תואר כמו מרוב אונים. מוגיוולדו בלע"ז. אבל בהרי"ף ז"ל כתוב כאן וחתים בה ברוך רוב ההודאות ואל ההודאות ושם נתן טעם ה"ר יונה ז"ל למה הוצרכו שניהם משום דס"ל להרי"ף ז"ל דמלת רוב היא כפשטה לשון רוב ומיעוט: ועל בשורות טובות. בירושלמי וגם בבראשית רבה סוף פרשת וירא מה ראו לסמוך בשורות טובות לגשמים ר' ברכיה בש"ר לוי ע"ש מים קרים על נפש עיפה ושמועה טובה מארץ מרחק מה שמועה טובה ברוך הטוב והמטיב אף מים קרים ברוך הטוב והמטיב: ועל שמועות רעות כו'. אית דגרסי ועל בשורות רעות שהכל נקרא בשורה בין לטוב בין להפך וכדכתיב ויען המבשר ויאמר נס ישראל לפני פלשתים וגם מגפה גדולה היתה בעם וגם שני בניך מתו חפני ופנחס וארון האלהים נלקחה: *)[ג] בפי' ר"ע ז"ל. לשון המתחיל בנה בית חדש וקנה כלים חדשים בין י"ל כיו"ב בין אין לו. אמר המלקט כותיה דר"י ולא כר"מ ופסק הרי"ף ז"ל כר' יוחנן וכלישנא בתרא דבגמרא דבין קנה כיו"ב בין לא קנה כיו"ב ובין י"ל כיו"ב ובין אין לו צריך לברך. וראיתי מי שפי' דהא דקתני וקנה כלים חדשים ר"ל דוקא דברים או בגדים הנלבשים אבל כגון מרבדים או יורות וקדרות ולוחיות וכוסות וקערות וקיתוניות וכיו"ב אין לברך עליהם בל"ס ע"כ ומפני שלא מצאתי בפוסקים ולא בשום מקום עד עתה מי שדבר בזה הוכרחתי להודיע ולגלות ולחוות דעתי וסברתי אף אני דלנלע"ד בבירור ובלי שום ספק דהכל שוה דכל כלי שהוא חדש אצלו ושמח בו כדעת הרא"ש ז"ל שהביא בס' ש"ע סי' רכ"ג בסתם או תכשים או כלים שמשתמש בהן בבית כגון אותן שזכרתי ודומיהן לכה"פ של כלי מתכת על הכל חייב לברך עליהן בודאי הגמור ואין כאן משום ספק ברכות להקל וכדתנן כלים חדשים סתמא ואע"ג דבפ' אע"פ בכתובות תנן המשרה את אשתו ע"י שליש דנותן לה כלים של חמשים זוז משנה לשנה והתם ודאי הוי דוקא בגדים עכ"ז לא אריא דהתם כדאיתיה והכא כדאיתיה כך נלע"ד ומשמע מל' המשנה דקתני מברך שהחיינו דחובה הוא לברך וכן מוכח מל' הברייתא דפליגי בה ר"מ ור"י דנקטי במילתייהו לשון צריך תרווייהו בין ר"מ בין ר"י דהכי תניא בברייתא בגמרא בנה בית חדש וא"ע כיו"ב קנה כלים חדשים וא"ל כיו"ב צריך לברך י"ל כיו"ב א"צ לברך דברי ר"מ רי"א בין כך ובין כך צריך לברך ע"כ וכן משמע נ"כ מלשון האמוראים רב הונא ור' יוחנן וכדכתיבנא אלא שצריך שייך למיתני במילי דרבנן וחייב שייך במילי דאורייתא וכדמוכח בפ' הערל ד' ע"ב וכמו שפי' שם נמוקי יוסף אבל ראיתי שהביא מהרי"ק ז"ל בטור א"ח סוף סי' רכ"ג דברי התוס' בשם הגאון ז"ל וז"ל ודאמרי' בפ' הרואה דמברך על כלים חדשים לא סמכינן עלה דהא וכו' וגם שם הביא ד' הרשב"א ז"ל שבתשובה סי' רמ"ה דבסוף דבריו ז"ל כתוב ולפי טעם זה כל אותם שבפ' הרואה כקונה כלים חדשים ונפלה לו ירושה מאביו וכל אותם הנזכרים שם דלאו מזמן לזמן קאתו אלא במקום הנאה בלבד י"ל דלאו בחובה אמרום אלא ברשות ע"כ ול' הברייתא דחוק לדברי הרשב"א ז"ל אבל לדברי הגאון אינו דחוק שהוא לא כתב אלא דלא סמכי' עלה דמסקי' בפ' בכל מערבין דבעי' מידי דאתי מזמן לזמן ע"כ פי' דס"ל דכל שאינו בא מזמן לזמן כמועדות אין מברכין שהחיינו בחובה. דא"ל דס"ל לגאון ז"ל דאפי' ברשות אין מברכין דא"כ אפי' כמסקנא דבכל מערבין לא אתיא דלא הוי בית חדש וקנה כלים חדשים דתנן להו במתניתין וברייתא אפי' כקרא חדתא. אבל הרמב"ם ז"ל שם רפ"י סתם דבריו דבין בהני דתנן הכא בפרקין דמברך עליהם שהחיינו ובין ברואה את חבירו לאחר ל' יום ובין ברואה פרי המתחדש משנה לשנה בכולהו נקט חד לישנא מברך שהחיינו וכן הטור סתם דבריו דבכולהו נקט נמי מברך שהחיינו בית חדש בסי' רכ"ג ורואה חבירו ורואה פרי חדש ריש סי' רכ"ה משמע דסבירא ליה דכולהו רשות דאי אפשר למימר דסבירא ליה דכולהו חובה דהא מוכח בפרק בכל מערבין דברכת שהחיינו לפרי חדש רשות דמצוה היא לבד ולא חובה. וא"כ קשה לרב בעל תה"ד ז"ל שהביא מהרי"ק ז"ל שם סי' רכ"ה בשמו שכתב שמי שאכל ענבים חדשים ובירך עליהם שהחיינו כשיתה אח"כ תירוש צריך לברך שנית וכן וכו' דמשמע דחובה היא מדנקט לשון צריך וכמו שמבואר בפי' רש"י ז"ל בפרק היה קורא דף ס"ו דכל צריך לכתחלה משמע ע"כ. ובשלטי הגבורים כתב שם ס"פ בכל מערבין דאף על גב דמלשון התלמוד משמע דאין שום עונש למי שלא בירך שהחיינו על פרי חדש צ"ע אם הוא רשות אם לאו ואי רשות הוא כפטור ע"כ. ומיהו אע"ג דרשות דמצוה היא ולא חובה נלע"ד דגם על ורד חדש מברך שהחיינו בראייתו* או בהריחו לפי מה שנהגו העול' שלא לברך שהחיינו אלא בשעת אכילתו של הפרי מן הטעם שכתב הרא"ש ז"ל ס"פ בכל מערבין וז"ל ונהגו העולם לקבוע הברכה של שהחיינו לפרי חדש בשעה שאוכל המין החדש כמו שהחיינו דעשיית לולב וסוכה שקובעים בשעת קדוש היום. כך נלע"ד ולסברא זו שמעתי שהסכימו כמה מחכמי הדור יצ"ו וכן השיב לי ג"כ בתשובת שאלה החכם הרשום בדורו כמהר"ר יעקב אבולעפייא זלה"ה: ג מברך על הרעה כו'. ראיתי הגירסא במשנה בין בגמרא בין בפירש"י ז"ל בין ברב אלפס ז"ל

הגה"ה בתשובת הרשב"א ז"ל סימן רכ"א השיב דמצות הראיה מברך שהחיינו שהרי אינו מברך בזה אלא על שהגיע לאותו זמן ולא מפני שהוא שלו כבונה בית [חדש] וקנה כלים [חדשים] וכן מלאתיה מפורש בתו' ע"כ ובתשובה שקודם לזו כ' דאינו מברך שהחיינו על הבוסר אלא כשהבשילו האשכולות ענבים ע"כ. וכן הייתי רגיל לנהוג אני ההדיוט:

---

*) בגוף הכת"י לא נמצא כאן שום סימן ורק לקמן בסמוך אבל מברך על הרעה רשום סי' ג' ולא העיר על שנוי הגירסאות בזה כדלקמן. אף שלכאורה גירסתו נכונה וצ"ע שלא מצאתי מי שיגרוס כן:

ציונים

הגשמים. מיי' שם הל"ה סוף ושו"ע שם סימן רכא סעיף ב: בשורות טובות. פסחים נ. מיי' שם הל"ג סמג שם טור ושו"ע שם סימן רכב סעיף א: שמועות רעות. מיי' שם סמג שם טור ושו"ע שם סעיף ב: ג בנה בית. מיי' שם הל"א סמג שם טור ושו"ע שם סימן רכג סעיף ג: מברך על הרעה. מיי' שם הל"ד סמג שם טור ושו"ע שם סימן רכב סעיף ד:

ראשון לציון

(לא ביארו מהו הנקרא כשבט) ממשמעות הלשונות כמ"ש רש"י ד"ה כוכבא דשביט כוכב היורה כחץ ברקיע ממקום למקום וארוך כשבט שהוא יורה ונראה כמו שפותח הרקיע ע"כ. אמנם (הקאמעט) שזכרתי אינו יורה כחץ אלא עומד ונראה זמן מרובה וכדאי הם רב האי גאון והרמב"ם ז"ל לסמוך עליהם (ועכ"פ בלי שם ומלכות מפני ספק כפי' רש"י דמשמע דוקא אם יורה כחץ וכן פי' הערוך ערך כוכב כתב בזה"ל כוכבא דשביט פי' הכוכב הגדול בשמים מנתר ממקום למקום כאדם החובט בשבט ומורידה על התינוק שמכה בו לפיכך נקרא שביט וזה הכוכב שמו זיקים כו' ע"כ). ע"כ יברך עליו ברוך שכחו כו' כדי לצאת דעת הגדולים.

חדושי מהרי"ח

משנה ב [תוי"ט ד"ה] על הגשמים כתב הר"ב כו' דאית להו לאחריני בהדי' עכ"ל. ועיין שם ברא"ש כי הרב קיצר:

תוס' אנשי שם

כש"ע בסי' רכ"ה. אמנם המ"א שם רוצה להגיה שעכ"ב והנלע"ד כתבתי. (ש"ל): ג במשנה וקנה כלים. במאי דלא תני ועשה כלים חדשים אשמעינן דאפילו אינם חדשים ממש אלא אפילו ישנים כל שחדשים לו מברך וה"ה וקנה כלים שכבר היו כלי תשמיש ביד אחריני ועכשיו זה קנאם. (ש"ל)

תפארת ישראל

יכין

יא) בנעצרו מקודם [רע"ז רכ"א] ודוקא באית ליה ארעא בשותפות דאל"כ מברך שהחיינו וא"ת מ"ש משנוי יין דמברך הטוב ומטיב היכא דשתי אינם בהדיה [כריתות כ"ט כ'] אף דחמרא דשתי האי לא שתה האי. א"כ ה"כ אע"ג דאין לו שדה בשותפות חסר בשים לו לחבירו שדה ג"כ בבקעה זו. י"ל התם נמי מדשותים יחד בהסיבה על שולחן אחד ושמח כ"א יותר כשכל המסובין שמחים ע"י שתייתו. כשדה אחת בשותפות דמי. מיהו באין לו שדה. אומר מודים אנחנו לפניך ה' או"א על כל טפה וטפה שהורדת לנו. ואלו פינו מלא שירה כים וכו' הן הם יודו וכו' שמך מלכנו בא"י אל רוב ההודאות [רכ"א ס"ב]. ומברך כשיעלה אבעבועות נגד הטיפין: יב) בטובות לו ולאחרים. דאל"כ שהחיינו. ודוקא בשמע מאדם נאמן שראה כן. וה"ה בסיפא: יג) לא נקט לשון „בשורות". דמוציא דבה הוא כסיל. רק הוא שמע מעצמו: יד) וה"ה על ספרים. דיקרה הוא מפניים. ול"ד חדשים. ואפילו יש לו כיוצא בהן. ודוקא בשמח בהן: טו) ובמשתמשין בו גם ב"ב. מברך הטוב והמטיב. וה"ה כל טובה שמשתתף בו הוא ואחרים. כבילדה אשתו זכר. משתחוה למזרח ומברך הטוב והמטיב. וכ"כ בקיבל מתנה. הטוב והמטיב. מדשמח נותן ומקבל: טז) ר"ל אף דלאסבר שיתגלגל

ועל הטובה מעין הרעה. הצועק לשעבר הרי זו תפלת שוא כיצד היתה אשתו מעוברת ואמר יז) יהי רצון שתלד אשתי זכר הרי זו תפלת שוא. היה בא בדרך ושמע קול צוחה בעיר ואמר יהי רצון שלא יהיו אלו בני ביתי הרי זו תפלת שוא: **ד** הנכנס לכרך יח) מתפלל שתים. אחת בכניסתו. ואחת ביציאתו. בן עזאי אומר ארבע. שתים בכניסתו. ושתים ביציאתו יט). ונותן הודאה לשעבר. וצועק לעתיד לבא: **ה** חייב אדם לברך על הרעה כ) כשם שהוא מברך על הטובה שנא' (דברים ו') ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך. בכל לבבך כא) בשני יצריך ביצר טוב וביצר רע כב).

ובכל

הבאות השתא מיהא רעה היא ומברך דיין האמת: **ועל הטובה** מעין הרעה. כגון דאשכח מציאה אע"ג דרעה היא דאי שמע בה מלכא תובעו במלות ויסורין ושקיל לה מיניה השתא מיהא טובה היא ומברך הטוב והמטיב: **הצועק לשעבר**. המתפלל על מה שכבר היה הרי זו תפלת שוא דמאי דהוה הוה: **ד** שתים בכניסתו ושתים ביציאתו. בכניסתו אומר שתכניסני לכרך זה לשלום נכנס אומר מודה אני לפניך שהכנסתני לכרך זה לשלום הרי (זה) שתים בכניסתו. בקש לצאת אומר שתוציאני מכרך זה לשלום לאחר שיצא אומר מודה אני לפניך שהוצאתני מכרך זה לשלום וכל כך למה מפני שצריך שיתן אדם הודאה לבוראו על מה שעבר עליו מן הטוב ויתפלל על העתיד שתבא לו טובה: **ה** חייב אדם לברך על הרעה. כשמברך דיין האמת על הרעה חייב לברך בשמחה ובלב טוב כשם שמברך בשמחה הטוב והמטיב על הטובה:

דבר

ג ועל הטובה וכו'. כתב הר"ב דאי שמע בה מלכא כו' ליתנא לגמרא הוא. וכתב הרמב"ם שראהו איש בשעת מציאתו ע"כ. נ"ל דטעמי' משום דבעינן שתהיה הרעה מבוררת כמו שבטובה שמבוררת היא הטובה. וכתב עוד והטעם שהדברים המטייס אשר אין במציאותם ספק יברך על מה שנגלה מהם תחלה ואל יהא חושש למה שיקרה בסופם. לפי שהעתידות ההם אפשר שיהיו או שלא יהיו: **ד** לכרך. שהיא עיר גדולה ובצורה כדמתרגם והערים בצורות גדולות (במדבר יג) וקרויא כריכן רברבן. ופירש רש"י לכרך ושם מלויין מושלים רעים ומחפשים עלילות ע"כ: ולמאי דתנינן בריש מגילה מוכח דכרך מקרי דוקא המוקפת חומה. וזהו דמתרגם בסוף פרשת חיי שרה בחצריהם ובטירותם בפצחיהון ובכרכיהון וכיון דבחצריהם פתוחים כרכיהם מוקפין: **מתפלל**. כתב הרמב"ם איני רוצה לומר תפלה בכונה ולפאת מזרח ולא גם כן ברכה אבל היא בקשה: **אחת** בכניסתו וכו'. שיכנס לשלום. ואחת ביציאתו שיצא לשלום כפירוש רש"י. והרמב"ם מפרש ביציאתו שיודה לאל שהוציאו ממנו לשלום: **ה** חייב לברך וכו'. פירש הר"ב בשמחה ובלב טוב וכו'. והרמב"ם נתן טעם לדבר לפי שיש דברים רבים נראה בתחלתם טובה ויהיה אחריתם רעה ועל כן אין ראוי למשכיל להשתומם כשתבא עליו צרה גדולה מפני שאין יודע סופה ע"כ. והר"י כתב שיחשוב כי הכל כפרת עונותיו: **וביצר רע**. לשון הרמב"ם [אפילו] בשעת העברה

חי"ג. מעין הרעה נמשנ"ג מעין על הרעה. הצועק נד"נ והצועק וכ"ה נמשנ"ג ועי' ד"ס. כיצד נמשנ"ג ל"נ. ואמר נמשנ"ג ואומר וכן נמנוך. צוחה נד"נ צווחות. יהיו אלו בני ביתי נמשנ"ג תהא בתוך ביתי. ושתים נד"נ ואחת והוא מ"מ ועי' ד"ס. ונותן נמשנ"ג נותן. לשעבר נד"נ על שעבר וכ"ה נמשנ"ג. לעתיד נד"נ על העתיד וכ"ה נמשנ"ג ושם ל"נ נבא. שהוא מברך נמשנ"ג שמברך. יצריך נד"פ ונד"ק יצרים ומפני שלא מצאתי כן נשום נסחא אחר לא הקנתי נסנים. רע נד"נ הרע וכ"ה נמשנ"ג.

מלאכת שלמה

מברך על הרעה מעין על הטובה ועל הטובה מעין על הרעה וכן מצא ה"ר יהוסף ז"ל בכל הספרים: **היתה אשתו מעוברת כו'**. היינו דוקא לאחר מ' יום אבל בתוך מ' יום מפ' בגמרא דמהני רחמי אם הזריעו שניהם בב"א. והרב אלי' המזרחי ז"ל בפי' לרש"י ז"ל בפ' ויצא כתב דרב הונא בש"ר יוסי דאמר בתנחומא דאפי' עד שתשב אשה על המשבר יתפלל אדם שתלד אשתו זכר ולא הוי תפלת שוא לפי שאינו קשה לפני השם לעשות הנקבה זכר ואת הזכר נקבה וכ"ה מפורש ע"י ירמיהו וכן אתה מוצא בלאה. ודאי דפליג אמתני' וברייתא אסכה ודרש כוותיה. ע"כ: **היה** בא בדרך כו'. שאם הדליקה בביתו לא תסתלק אלא הי"ל לומר אם היא בתוך ביתי הצל את בני ביתי שלא ישרפו בתוכה. או שהי"ל לבקש בה' שלא נפלה בתוך ביתו. ה"ר יהונתן ז"ל: **ד** ונותן הודאה כו'. הם דברי בן עזאי כדמוכח מפי' הרמב"ם ור"ע ז"ל: **ה** כשם שהוא מברך על הטובה. ולא קתני כשם שהוא חייב לברך על הטובה. לומר שחייב אדם לקבל הרעה בשמחה ובטוב לבב ויכבוש כעסו וייטיב לבו כשיברך ברוך דיין האמת כמו שעושה בשעה שמברך ברוך הטוב והמטיב. כן פי' ודקדק ה"ר דוד ויטאל נ"ע על פי' סוגיית הגמ' ומבואר הוא בפי' הרמב"ם ז"ל. ומ"מ עיין בגמ' וז"ל מאי כשם שמברך על הטובה אילימא כשם שמברך על הטובה הטוב והמטיב מברך על הרעה הטוב והמטיב והתנן על בשורות טובות אומר הטוב והמטיב ועל בשורות רעות אומר ברוך דיין האמת אמר רבא לא נצרכה אלא לקבולינהו בשמחה. ע"כ. ויש מדקדקין לגרוס על הטובות ומפ' שרוצה תנא להשמיענו על רעה א' שמברך בשמחה ובטוב לבב כשם שהוא מברך בשמחה ובטוב לבב על טובות הרבה: **שנא' ואהבת כו'**. בגמ' יליף לה ר' אחא משום ר' לוי מקרא דכתיב חסד ומשפט אשירה אם חסד אשירה ואם משפט אשירה. וה"ל מיתי בגמ' קראי אחריני להאי דרשא: **בשני יצריך**. מ"כ בשם הרב המקובל האלהי כמה"ר יצחק אשכנזי ז"ל כי ב' בא"ת ב"ש היא ש' וכן עולה יצר בגימט' ש' וזהו בכל לבבך בשני יצריך ביצה"ט וביצה"ר. ע"כ: ביצ"ט וביצר רע. ר"ל להטיב אל לבו אהבת האל ולהאמין בו ואפי' בשעת העברה והכעס והתאף שכ"ז הוא יצה"ר כמ"ש בכל דרכיך דעהו ואפי' בדבר עבירה. הרמב"ם ז"ל

תפארת ישראל

יכין

עי"ז טובה וכ"כ בסופא איפכא. בשניהן מברך כדהשתא (א): יז) אחר מ' יום מהתעברה: יח) בעיר גדולה מלויי' מושלים מחפשי עלילות: יט) תנא והדר מפרש „ונותן" וכו'. ור"ל בכניסתו אומר. יה"ר מלפניך ה' או"א שתכניסני לכרך זה לשלום. וכשבא למלונו אומר מודה אני לפניך וכו' שהכנסתני וכו' הרי ב' בכניסתו. וכ"כ קודם יציאתו ואחר שיצא. והכי קיי"ל [ר"ן]: כ) בשמחה. דהתכלית טוב. וזה כ"ל פי' הכתוב מאתו לא תצא הרעות [בל' רבים] והטוב [בל' יחיד]. דבכל רע מהגלגל ע"י מדת טובה מרובה על מדת פורענות: כא) מדכתיב ב' ביתין: כב) ר"ל גם בהאות תענוגים הגופניים שמסוגלים שיחטא האדם בהן.

יהי

בועז

פ"ט (א) ואילה"ק מפ"ג דפסחים מ"א דאזלי' בתר סופה. כתב אאמ"ו רבינו הגאון זצוק"ל דהכא לא נשתנה מז"ע כהתם. ופ"ה מ"ד דפסח

ציונים

הצועק לשעבר. מיי' שם הלכ"ג סמג שם טור וש"ע שם סימן רל סעיף א: **ד שתים** בכניסתו. מיי' שם הל' כה כו סמג שם טור וש"ע שם: **ה חייב אדם**. לג: מה: מגילה כה. מיי' שם הל"ג סמג שם טור וש"ע שם סימן רכב סעיף ג:

תוספות חדשים

[משנה ד] בן עזאי אומר ארבע כו' עכ"ל. כש"ע סי' ר"ל פסק כבן עזאי: [תוי"ט ד"ה] אחת כו' והרמב"ם מפרש ביציאתו שיודה לאל שהוציאו ממנו לשלום עכ"ל. ושמעתי מהמנוח הגאון מוהרי"ך ז"ל שהיה אב"ד כפ"פ דמיין יע"א שהכריחו לרמב"ם לפרש כן דלא כפירש"י משום דהקדים בן עזאי הודאה לשעבר קודם צעקה לעתיד וה"ל להפך דבריו אבל לפירוש הרמב"ם א"ש

ראשון לציון

[משנה ה] חייב אדם לברך על הרעה כו'. ז"ל הערוך הרעות שמביא הקב"ה על האדם לטובתו כן שהן כפרה לעונותיו כאדם שמגלע עצמו בהקזת דם ורפואתו היא עכ"ל. וקצת משמע נ"כ בפי' הר"י שהביאו התי"ט: [תוי"ט ד"ה] וביצר רע ל' הרמב"ם כו' שכל זה הוא יצר רע

חידושי מהרי"ח

משנה ג [תוי"ט ד"ה] ועל הטובה כו' כתב הרע"ב כו' וכתב הרמב"ם כו'. ונ"ל דטעמא משום דבעינן שתהיה הרעה מבוררת כמו שבטובה שמבוררת היא הטובה כו' עכ"ל. נראה לי דאין כוונת הרב תוי"ט דזה שראהו איש מקרי מבוררת דמאי ב"מ דהא מברך הטוב וא"כ אפילו אין הרעה מבוררת צריך לאשמעינן שיברך הטוב אלא כוונת הרב שה"פ הרמב"ם שראהו איש ואז ספק אם יגיד למלך או לא אבל אם הרעה מבוררת כגון שראה המלך עצמו או עבדיו שוודאי יאמרו למלך אז לא יברך הטוב ומטיב. (דברים אלו הם קשה הבנה לפענ"ד): [במשנה ד] ונותן הודאה לשעבר וצועק על העתיד לבא עכ"ל המשנה. לפי לשון הרע"ב הול"ל איפכא וצועק לעתיד לבא ונותן הודאה

תוספות אנשי שם

בר"ב סד"ה ועל הטובה כו' הטוב והמטיב. ר"ל במציאות שיש הלכה לב"ב וכדפסק בש"ע בקנה כלים שמשתמש הוא וב"ב. (מ"ח): תוי"ט ד"ה ועל הטובה כו' כ"ל דטעמא כו'. לכאורה נ"ע דהלכה אם אין הרעה מבוררת כ"ש שמברך הטוב והמטיב כ"כ הגאון מהר' משה ולי נק"מ דהתוי"ט לאו לענין דינא קאמר אלא כונתו על הלשון מעין הרעה דזה לא שייך אם לא הרעה מבורר כמו גד הטובה ופשוט. (לה"מ): במשנה היה בא בדרך. נריכי דאי אשמעינן קמייתא ה"א דוקא בההיא הוי תפלת שוא שאין תפלתו תוכל להועיל כלום אבל בהא נימא דמ"מ תועיל שאם היה בתוך ביתו ע"י תפלה ו תשקוט הצוחה קמ"ל כיון שאינו שואל כן בפי' הו"ל תפלת שוא. ואי אשמעינן בהא הוא דהוי ת"ש דהא אפילו בדרך גם א"א עכשיו להועיל על מה דהוה אבל בההיא נימא כיון דעי"ז גם אפשר להתהפך כגון דינה לא הוי ת"ש קמ"ל. (ש"ג): **ה** בר"ב ד"ה חייב אדם כו' בשמחה כו'. א"ה זה מדוייק מלשון כשם כמו שמתמלא מבואר בגמ' שהעתיק בס' מ"ש. אבל עיקר כוונת משנתינו להשמיענו הא גופה שחייב לברך על הרעה. אלא דמפ' גם חיוב איכות הברכה שצ"ל בשמחה. ועו"ש איתו מביא ראיה מקרא. כי המקרא שהביא אינו כ"א לראיה על הא דצריך לברך על הרעה והא דבעי לקבולינהו בשמחה שואל בגמ' מאי קרא והדר מקרא דחסד ומשפט אשירה ועוד מהרבה מקראות. שאם היה כוונת המשנה לדרוש מבכל מאדך גם הא דבעי לקבולינהו בשמחה. לא א"ש מה דבעי בגמ' מאי קרא וכי לא ידע משנתינו. ואע"ג דעיקר חיוב ברכה על הרעה כבר נודע ממ"ב דקתני ועל שמועות רעות אומר ברוך דיין האמת מ"מ עדיין לא ידענו חיובו מקרא ולכן אמר כאן חייב לברך על הרעה כו' שנאמר כו' ואגב קמ"ל גם איכות הברכה שצ"ל בשמחה כמ"ש כשם שהוא מברך כנ"ל. וצ"ע שלא הבין כן גם' מ"ש וגם' תפא"י: תוי"ט ד"ה **וביצר רע** ל' הרמב"ם כו'. ובשמונה פרקים פ"ה כ' וז"ל בקצור וכדומ' שישעבד כחות נפשו כולם

לשכלים

ובכל נפשך אפילו הוא נוטל את נפשך. ובכל מאדך בכל ממונך. דבר אחר בכל מאדך בכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודה לו במאד מאד (כג). לא יקל אדם את ראשו (כד) כנגד שער המזרח (כה) שהוא מכוון כנגד בית קדשי הקדשים. לא יכנס להר הבית במקלו ובמנעלו ובפונדתו (כו) ובאבק שעל רגליו ולא יעשנו קפנדריא (כז) ורקיקה מקל וחומר (כח) כל

חי"ג. מודד לך הוי כו' נד"ע מודד לך בת בכל הוי כו'. במאד מאד במשנ"צ ל"ג ב' פינום אלו. לא יקל נד"נ מתחיל כאן פ"ו. לא יכנס נד"נ ולא וכ"ה במשנ"צ. ובפונדתו נד"נ ובאפונדתו:

ר' עובדיה מברטנורה

דבר אחר בכל מאדך. בכל מדות המדודות לך בין מדה טובה בין מדת פורענות: לא יקל אדם ראשו. לא ינהג קלות ראש: כנגד שער המזרח. חוץ להר הבית אשר בחומה הנמוכה אשר לרגלי הבית למזרח לפי שהוא מכוון שכל השערים מכוונים זה כנגד זה שער מזרח שער עזרת נשים ושער עזרת ישראל ופתח האולם וההיכל ובית קדש הקדשים בימי בית ראשון: באפונדתו. אזור חלול שנותנים בו מעות. פירוש אחר בגד שלובש על בשרו לקבל הזיעה שלא לטנף שאר בגדים וגנאי לאדם לצאת בחלוקו בגד לבדו: קפנדריא. ליכנס בפתח זה ולצאת בפתח שכנגדו כדי לקצר הלוכו דרך שם. ולשון קפנדריא אדמקיפנא דרי איעול בהא כלומר בעוד שאני צריך להקיף שורות של בתים אקצר מהלכי ואכנס דרך כאן: ורקיקה. אסורה בהר הבית: מקל וחומר. ממנעל

תוספות יום טוב

העבירה והכעס והאף שכל זה הוא יצר רע: לא יקל וכו'. נראה לי דהואיל והזכיר אהבת הש"י עד היכן תגיע באה להזכיר כמו כן עד היכן תגיע יראתו שזה שלא יקל וכו' הוא ליראה אותו יתברך השוכן בבית הזה כדאמרינן בפרק קמא דיבמות דף ו ומקדשי תיראו (ויקרא יט) לא מן המקדש אתה ירא אלא ממי שהזהיר על המקדש ואיזו היא מורא מקדש לא יכנס אדם להר הבית במקלו וכו': בית קדש הקדשים. כתב הר"ב בימי בית ראשון. והוא לשון רש"י ומסיים שהיה אמה טרקסין ע"כ. שפירושו לשון טרוקו גלי (ברכות דף כח׳) כלומר שסוגר הלוחות שנתנו בסיני ואותה אמה חומה היתה בבית ראשון וגם פתח או שער. אבל בבית שני לא היתה חומה וגם פתח או שער רק שתי פרוכות זה לפנים מזה כדתנן בפ"ה דיומא והלכך אסברי לה אבית ראשון: [*ובמנעלו. וכהאי גונא תנן במשנה ב' פ"ג דשקלים ושם כתבתי לפרש"י]: בפונדתו. פי' הר"ב אזור חלול שנותנים בו מעות. עיין במשנה ב' פרק ז' דשקלים: מקל וחומר. כתב הר"ב ומה מנעל שאינו דרך בזיון. גמ'. ופי'

מלאכת שלמה

ז"ל. וז"ל ה"ר יונה ז"ל בי"ט וביצ"ר עבודת יצה"ט היא עשיית המצות ועבודת יצה"ר היא שיכבוש יצרו הרע המתגבר עליו או היא העבודה שלו מה שאדם יכול לעבוד לבורא ביצה"ר עוד טכל שמר שיצה"ט היא מדת הרחמנות וכו"ב ויצה"ר נברא לאכזריות וכשהאדם אינו מרחם. על הרשעים והוא אכזרי עליהם נמצא שהוא עושה מצוה גדולה ועבודת ה' עם יצה"ר. עכ"ל ז"ל: אפי' הוא נוטל את נפשך. כתב הרב משה אלשיך ז"ל בפ' ואתחנן דף רס"ז וז"ל והנה באמרו בכל נפשך אמרו רז"ל אפי' הוא נוטל את נפשך והנה יותר היה צודק יאמרו אפי' נוטלים את נפשך ויחזור אל המעבירים את ישראל על דתם באמרם עבור ואל תהרג או תהרג. אך ע"פ דרכם המתיקו בפיהם נועם שיח לשון למודים להשכיל להטיב את אשר יבקשו נפשו ליהרג ואל יעבור כי לא ישית לבו שהם נוטלים את נפשו כי אדרבה הוא ית' נוטל את נפשו לעלותה גם עלה על כל כבוד חופה כנודע מגדולת המקדשים את ה' באופן כי כן הוא משום דרכו ואז טוב לו וע"כ ישמח ויגיל וישיש בשמחה עכ"ל ז"ל: בכל ממונך. גרסי' בברייתא בגמ' תניא ר"א אומר אם נא' בכל נפשך למה נא' בכל מאדך. ואם נאמ' בכל מאדך למה נא' בכל נפשך. אלא אם יש לך אדם שחביב עליו גופו יותר ממנו לכך נא' בכל נפשך. ואם יש לך אדם שממונו חביב עליו יותר מגופו לכך נא' בכל מאדך. ר"ע אומר בכל נפשך אפי' נוטל את נפשך. ונלע"ד דר"א ס"ל שלעולם כל העולם ודאי חביבא להו גופם יותר מממונם אמנם הוקשה לו אמאי שינה קרא למכתב הכא ובכל מאדך ולא כתיב ממונך או הונך או חילך כדכתיב בכמה קראי אלא להכי כתיב מאדך ל' מאד מאד כלו' אפי' אדם פרטי שי"ע נכסים מרובים במאד מאד ובפרט אם טרח עליהם ושיכן עצמו בימים ובדרכים דבהא בלבד משכחת שממונו חביב עליו יותר מגופו בפרט כשלוקחין כל רבוי ממונו מידו אעפ"כ קא' קרא דגם בכגון ההוא גברא יהי ממונו בזוי בעיניו לגבי עבודת ואהבת ה' אלהיו. והיינו דקתני אם יש לך אדם כלו' שבדוחק ימצא מי שממונו חביב עליו יותר מגופו ואגב הס"א בבא נקט נמי ברישא אם יש לך אדם וכו' והיינו נמי טעמא דבמתני' דריש ד"א בכל מאדך בכל מדה ומדה מדלא כתיב הונך או חילך כדכתבינן. ועוד נלע"ד דר"ע דקא' בכל נפשך אפי' הוא נוטל את נפשך ה"פ אפי' בשעה שהם הורגים אותו ונוטלים את נפשו גם באותה שעה יאהב את בוראו ויקבל עליו עול מ"ש ולקרא ק"ש וכעובדא דר"ע גופיה דאיתא הכא בגמ'. דאלת"ה א"כ ר"ע היינו ר"א. וסתמא למתני' כר"ע. א"נ אפי' כר"א אתיא אלא דנקט לישנא קלילא: שהוא מודד לך בכל הוי מודה לו וכו' כנ"ע: לא יקל אדם את ראשו כו'. מפ' בפ"ק דיבמות דנפקא לן מדכתיב ומקדשי תיראו. ומפ' התם אין לי אלא בזמן שבהמ"ק קיים בזמן שאין בהמ"ק קיים מניין ת"ל את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו מה שמירה האמורה בשבת לעולם אף מורא האמורה במקדש לעולם. ונראה דמפני שיראת המקום מצויה ברוב בנ"א שמפני יראת העונש הם שבדין למקום ב"ה לפיכך הקדים להזכיר אהבת המקום שהיא מעלה יתירה לעבדו מאהבה והדר תנא לעבדו מיראה ג"כ שהוא דבר הניכר לעינים אע"ג דמלתא דפשיטא נמי היא. ועוד דרישא מיירי במילי דברכות שהוא עיקר דיני המסכתא: ה"ג מפני שהוא מכוון וכו': ורקיקה מקל וחומר. ממנעל דכתיב ביה של נעלך מעל רגליך ור"י בר' יהודה אומר אינו צריך ה"ס אומר כי אין לבא אל שער המלך בלבוש שק. והלא

תפארת ישראל

יכין

יהי כוונתו בהשתמשו בהם לצורך קיום הגוף לשם שמים לחזק גופו לעבודתו ית'. א"נ ביצה"ט למצות עשה וביצה"ר למצות ל"ת שיהיה לו גבול לומר עד כאן תבוא (ב): כג) הרי מוכח שחייב לברך הרעה בשמחה כמו על הטובה: כד) מדהזכיר אהבתו ית' הזכיר נמי היראה: כה) של בהמ"ק: כו) אזור חלול: כז) דורכגאנג. לקצר דרכו נכנס בפתח זה ויוצא בפתח אחר: כח) מקל וחומר ממנעל שאינו דרך בזיון. ואסור בהר הבית:

בועז

דפאה דנין בתר תחילה דעני היה באותו שעה. התם אינו השתא נגד סופו. רק נגד תחלה. ואלה"ק מעני והעשיר ערכין פ"ד מ"ג. דהתם ה"ס ממ"ד אשר תשיג יד הנודר. דנין גם להבא. תדע דהא לקרבן שם מ"ג דנין כשעתו. עכ"ל ע"ר הגאון אאמ"ו זוק"ל. ובספרי עץ אבות על א"ח האמרכתי בזה: (ב) אבי"י כוונת ע"ר אאמ"ו זוק"ל הכ"מ. דיצה"ט הוא כח תנועות ואהבת התנועה והזריזות והשתדלות. ובהכח הזה ישתמש האדם למ"ע. ויצה"ר הוא כח שליליי. והסרבנות ועצלות לבלי לפעול. ובזה הכח ישתמש למצות ל"ת להתעצל ולבלי לעבור חוק. ול"מ נ"ל עוד לפרש לעבודה לה' בשני היצרים. הוא יכול להיות באופן זה שישתמש אדרבה בלא דיצה"ר כמו החמדה. והתאוה. והכעס. והגאוה. והקנאה. להתלהב עצמו לפעולת המצוה ולעשיית מע"ס. נמצא משתמש ביצה"ר למ"ע. ובקרירות ומנוחת היצ"ט ישתמש לעכב ולקרר עצמו לבלי

ציונים

לא יקל. מיי' פ"ז מהלכות בית הבחירה הל"ה: לא יכנס. יבמות ו: ת"כ פ"ז דפ' קדושים: מיי' שם הל"ב סמג ע' קסד:

תוספות חדשים

א"ש דמזכיר. כסבר מה שמוסיף על ת"ק דלת"ק אינו נותן הודאה על הכניסה ואמר בן עזאי ומוסיף ונותן הודאה לשעבר לאחר הכניסה. ולת"ק אינו צועק לעתיד קודם יציאה מהכרך ומוסיף בן עזאי וצועק לעתיד וק"ל והוא נכון מאוד:

ראשון לציון

רע. נולה פירושו אפשר לומר דהתנא מכוון למה דאיתא בילקוט בקדושים סכ"ו ר"א ב"ע אומר מנין שלא יאמר אדם נפשי קצה בבשר חזיר אי אפשי בלבוש כלאים אבל יאמר איפשי אבל מה אעשה אבינו שבשמים גזר עלי כו' ובשמונה פרקים להרמב"ם פ"ו מביא המאמר הזה בשם רשב"ג ביותר ביאור ע"ש. הרי מגלה דע"י יצר רע מתאוה לאכול את האסור ודומה לו והוא מתגבר עליו ומונע לא לשום סיבה כ"א מאהבת השם ומצוה. חפץ מאוד במצותיו. ועל פי הדברים האלה אפשר לפרש מה שסידרו וידוי של יוה"כ על חטא ש"ל ביצר הרע. ועמ"ש בס"ד על הגליון בשמונה פרקים הנ"ל. ובתיקוני כלי שרת ביומא סז: הארכתי קצת בס"ד:

חדושי מהרי"ט

הודאה לשעבר. אבל תראה בפי' הרמב"ם שנשמר מזה וז"ל ובן עזאי מוסיף שתים בשעת כניסתו הוא נותן שבח והודאה למקום כו' ובשעת צאתו מתפלל להצילו כו' וא"כ על התוספת אמרת שפיר במשנה ונותן הודאה לשעבר וצועק לעתיד לבא וק"ל ועיין בתוי"ט ד"ה אחת בכניסתו בפי' והרמב"ם כו'.

תוס' אנשי שם

לתכלית א' והוא השגת הש"י וישם פעולותיו כולם תנועותיו ומנוחותיו וכל דבריו מביאים לזה התכלית עד שלא יהא בפעולותיו דבר מפועל ההבל ר"ל פועל שלא יביא אל זאת התכלית. והמשל בו שישים הכוונה באכילתו ושתייתו ומשגלו ושנתו ויקיצתו ותנועתו ומנוחתו בבריאות גופו לבד. והכוונה בבריאות גופו שתמצא הנפש כלים בריאים ושלמים לקנות החכמות וקנות מעלות המדות עם מעלות השכליות עד שיגיע לתכלית ההוא. וזה אשר בקש ממנו הש"י שנכוין אליו באמרו ואהבת כו' ר"ל בכל חלקי נפשך שתעשה תכלית כל חלק ממנה תכלית א' והוא לאהבת הש"י וכבר הזהיר הנביא ע"ז ג"כ ואמר בכל דרכיך דעהו ופי' חז"ל ואמרו אפילו לדבר עבירה ר"ל שתשים לפועל ההוא תכלית והוא האמת אע"פ שיש בו עבירה מצד א'. וכבר כללו חז"ל זה הענין כולו בקצרה במלות מועטות והוא אמרם בצוואותיהם וכל מעשיך יהיו לש"ש. ע"כ: במשנה בכל ממונך. לא קאמר אפילו נוטלין את ממונך משום שהאדם עצמו מחוייב ליתן כל הונו קודם שיעבור על ל"ת שבתורה כמבואר בא"ח ס"ס תרנ"ו אבל אין אדם רשאי ליטול בעצמו את נפשו. אבל הוא מחוייב למסור נפשו אם האנס רוצה להורגו או שיעבוד עבודת כוכבים לכן קאמר אפילו הוא נוטל את נפשך. (צל"ח). א"ס ולפ"ז לא תקשי ל"ל בכל ממונך פשיטא אם מחויב למסור נפשו שמחוייב למסור ממונו. דהכא אינו מיירי שמזיקין אותו לעבור או שיתן כל ממונו אלא מיירי שבעצמו א"י שלא לעבור אם לא יוציא ע"ז כל ממונו. וזה לא בעבודת כוכבים דוקא אלא בכל ל"ת שבתורה. משא"כ מס"ע אינו אלא דוקא בעבודת כוכבים ג"ע וש"ד. אבל בשארי עבירות יעבור ואל יהרג. ולפ"ז נ"ל כמ"ש הגר"א בשנ"א דר"א דמקשה אם נאמר כו' אינו מס' גם בכל נפשך לענין מס"ע ע"ש. ומתני' כר"ע אבל נ"ע דבספרי א' דר"ע מקשה למה נאמר בכל מאדך אלא בכל מדה כו': בר"ב ר"ה לא יקל כו'. קלות ראש הוא הפך כובד ראש ועניס שלא ירבה בשחוק ובדברי שעשועים הר"מ בפי'. ובש"מ מפ' כגון עומד ערום וכיוצא: תוי"ט ד"ה בית קה"ק ט' והלכך אסברו לה כו' ר"ל דלשון בית שייך

כל חותמי ברכות שהיו במקדש היו אומרים מן העולם (כט) **משקלקלו המינין ואמרו אין עולם אלא אחד. התקינו שיהו אומרים מן העולם ועד העולם. והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם** (ל) **שנאמר** (רות ב) **והנה בעז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם ויאמרו לו יברכך ה'** (לא) **ואומר** (שופטים ו) **ה' עמך גבור החיל** (לב)**. ואומר** (משלי כג) **אל תבוז כי זקנה אמך** (לג)

ואומר

חי'. כל חותמי נד"נ מתחיל כאן מ"ו . חותמי ברכות נד"ע חותם הברכות . שהיו במקדש נמסנ"נ שבמקדש . היו אומרים מן העולם נמסנ"נ היו אומרים עד העולם ונד"ס לא היו אומרים עד העולם . המינין נמסנ"נ הצדוקים . אין עולם נד"ע ונד"ו העולם . והתקינו נד"נ התקינו . את שלום נד"נ בשלום . ויאמרו לו יברכך ה' . נד"נ ל"נ כ"ו ונלם וגו' :

ופי' הרמב"ם שנעשה לשמירת הרגלים : ואומר אל תבוז וגו' . פי' הר"ב אלא למוד מבעז . [*גמ' דהכא] וכי תימא א"כ קרא דה' עמך למאי בעי הכא . וי"ל דאי לאו דמלאך שאמר כן לא הוינן מפרשי לקרא דאל תבוז לענין בעז . [*ובגמ' דסוף מכות (כג:) שלשה דברים עשו ב"ד של מטה והסכימו ב"ד של מעלה וכו'. ושאילת שלום דכתיב והנה בעז וגו' ואומר ה' עמך גבור החיל] . והרמב"ם מפרש שזה שאמר ואומר אל תבוז איננה ראיה על שישאל בשם אבל ראיה שלא יבוז וילעיג לתקנת חכמים אע"פ שהם ישנות וקדמוניות ועל זה הזהיר שלמה בזה המשל :

רבי

ממנעל ומה מנעל שאינו דרך בזיון אסור . רקיקה שהיא דרך בזיון לא כל שכן : כל חותמי ברכות שבמקדש. המברך אומר בסוף כל ברכה ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם חונן הדעת וכן בכולם והעונין אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. שאין עונין אמן אחר כל ברכה שבמקדש דכתיב בעזרא (נחמיה ט) קומו ברכו את ה' אלהיכם מן העולם עד העולם ואומר אח"כ ויברכו שם כבודך כלומר שעונים ברוך שם כבוד מלכותו לע"ו. ואשמעינן הכא דבמקדש ראשון לא היו אומרים אלא ברוך אלהי ישראל מן העולם ולא יותר ולא היו אומרים ועד העולם : משקלקלו המינים. שאין מאמינים בתחיית המתים ואמרו אין עולם אלא זה התקינו עזרא ובית דינו שיהו אומרי' מן העולם ועד העולם לומר ששני עולמות יש העולם הזה והעולם הבא. להוציא מלב המינים שכופרים בתחיית המתים : שיהא אדם שואל בשלום חבירו בשם. בשמו של הקדוש ברוך הוא ולא אמרינן מזלזל הוא בכבודו של מקום בשביל כבוד הבריות להוציא שם שמים עליו ולמדו מבעז שאמר לקוצרים ה' עמכם וכי תימא בעז מדעתיה דנפשיה קעבד ולא גמרינן מיניה תא שמע מן

המלאך

שייך רק בבית ראשון שהי"ל חומה עם שער כדרך הבית אבל בבית שני נקרא רק ק"ק ולא בית אבל לדינא ודאי גם בבית שני לא יקל וע' פ"ה דיומא מ"א אלא דנ"ע מהא דסיים המשנה שם ונתמלא כל הבית כו'.(נס"מ): בר"ב ד"ה כל חותמי כו' והעונין כו' . כ"ה גם בגמ' ונ"ע מה ענין העניה לכאן שאינו מדבר אלא מתיקון נוסח הברכה וכבר דקדק כן מהרש"א ועוד יש לדקדק דנוסח מן העולם ועד העולם כבר היה בימי דוד שסיים כן תהלים ספר א' וספר ד' ובד"ה א' כ"ד ובאן משמע שבימי בית שני משקלקלו המינין תקנו . וי"ל שאף שבאמת קודם עזרא היה הנוסח מן העולם ועד העולם לא היה זה אלא בשירות ותשבחות שאמרו בגבולין אבל הכהנים במקדש לא היו אומרים רק מן העולם וע"ז קאמר בש"ס וכל כך למה לפי שאין עונין אמן במקדש אלא בשכמל"ו פי' דלהכי לא אמרו במקדש בברכתם מן העולם ועד העולם לפי שהעם ענו בשכמל"ו ועולם ועד פירושו מן העולם ועד העולם כמ"ש הראב"ע בפ' שלח וכיון דעונין כן לא הוצרכו הכהנים לומר מן העולם ועד העולם דהעונים פרשו הדבר שמן העולם שאמרו הכהנים היינו באין הפסק אבל משקלקלו המינים התקינו שאין לסמוך על העונים אלא המברכים יאמרו מן העולם ועד העולם . והטעם שאין עונין אמן במקדש הוא משום דבמקדש היו אומרין השם ככתבו וילפי' מקרא כי שם ה' אקרא הבו גודל כו' והוא בשכמל"ו אבל אמן אין זה גודל משא"כ בגבולין שא"א השם אלא בכינוי די באמן . (מר"ג) :

מלאכת שלמה

והלא דברים ק"ו ומה שק שאינו מאוס לפני ב"ו כך רקיקה שהיא מאוסה לפני ממ"ה לא כ"ש . ובגמ' א"ר יוחנן דהא דקתני מתני' לא יקל כו' לא אמרו אלא מן הצופה ולפנים-וברואה ובמקום שאין גדר מפסיק ובזמן שהשכינה שורה . ובברייתא ס"ל לר"י דבזמן שבהמ"ק קיים אסור להפנות בכ"מ ביהודה מזרח ומערב אלא צפון ודרום אבל בזמן שאין בהמ"ק קיים מותר : ך כל חוּתְמֵי הברכות. בנקודת שוא תחת הת"ו גרסי' לה דקאי אשלוחי צבור כמו שאכתוב . ואי הוה קאי אחתימת הברכות הו"ל למתני כל חתימות הברכות או לכה"פ ליתני בכל חוֹתָמֵי . כך נלע"ד . ובירושלמי וגם בנוסחת ספרי כ"י אין שם מלת אומרים ולזו הנוסחא שייך שפיר לגרוס חוֹתָמֵי התי"ו קמוצה או חותם כמו שהוא בקצת נוסחאות . וז"ל ה"ר שלמה שירילי"ו ז"ל כל חותמי ברכות שבמקדש . כל כהנים שלוחי צבור שבמקדש . וקרי להו חותמי משום שאחר הברכה העם היו אומרים אותה . אבל סיום הברכה היו מניחין לשלוחי צבור המקריבין הקרבן לאמרם דהם לא היה להם מילוי לב להזכיר שם המלך הגדול הגבור והנורא. עכ"ל ז"ל. ופירש"י ז"ל מפרש בתוספתא שתקנו מן העולם ועד העולם להודיע שאין העוה"ז לפני העוה"ב כלום אלא כפרוזדור לפני הטרקלין כלו' הנהיגו ברכותיו בעוה"ז כדי להיות רגילין לעולם שכולו ארוך . ע"כ : ואומר אל תבוז כו' . אינו על מה שהקדים כו' (כמובא בתי"ט) רמב"ם ז"ל . אמנם כפי' שפי' ר"ע ז"ל מוכח בגמרא . וראיתי שכ' הח' הר"ר מלכיאל אשכנזי ז"ל וז"ל נ"ל דר' נתן הוא סיום הראיה של זה הפסוק כי ר"נ פי' אותו שמותר להפר ד"ת משום עת לעשות ש"מ שמותר לשאול בשלום חבירו בשם אבל מהפסוק בלא ר"נ לא יש ראיה כי הפסוק משמע עת הוא לעשות משום שהפרו תורתך ע"כ מייתי מר' נתן שהיה דורש הפסוק מסיפיה לרישיה . ע"כ . וז"ל הר"ש שירלי"ו ז"ל ובעל הערוך ז"ל כתב אמרו רבנן התקינו שיהא אדם שואל בשלום חבירו בשם ואם אתה רואה שארך הזמן ונמשך הגלות אל תאמר שזו התקנה לא היתה אלא בזמן הראשונים וימות מלכותן ועכשיו אנו נבזים ושפלים ואין אנו חייבין בתקנה זו . ת"ש אל תבוז כי זקנה אמך ואומר עת לעשות לה' הפרו תורתך פי' דקאי אתקנה דלעי' שהתקינו שיהיו אומרין מן העולם ועד העולם כלו' מן העוה"ז ועד העוה"ב דבשביל כבוד המקום הפרו התיקון שהי' מקודם

והוסיפו

יכין תפארת ישראל בועז

כט) נוסח כל ברכה היה. בא"י אמ"ה אלהי ישראל מן העולם מגן אברהם, וכן כולם. ואמרו כן רק במקדש משום דהם לא ענו אמן על כל ברכה וברכה, רק שם ענו השומעים על כל ברכה תהלה שלימה בשכמל"ו . שהוא תהלה להקב"ה על ההשגחה שלו ית' על עולמו . לכן אמר המברך מן העולם דר"ל שאומר לבני עולם השומעים שיברכו ברכתו גם הם [כך נ"ל פי' הש"ס]: ל) ואין בו משום זלזול כבודו ית' : לא) וא"ת מדעתיה דנפשיה הוא דעביד ת"ש ואומר ה' עמך וכו' הרי שגם המלאך אמר כן : לב) וא"ת לא שאל המלאך בשלומו . רק הודיעו כי הקב"ה עמו ושיצליח במלחמה. ת"ש ואומר וכו' : לג) ר"ל לא תבזה התקנות הישנות . באמרך בועז מדעתי' דנפשי' הוא דעביד . כי זה גורם להפר ח"ו התורה . ונאמר

עת

לבלי נעבור על מצות נ"ת . וזהו אלכעמיא נפלאה . שבאמצעות החכמה הזאת חפשו וחקרו להפך כל המתכיים לזהב . וכל טרחתם היה לשוא . אבל על דרך היראה באמת נוכל להפך הנותכיים המזוהמים של התאוות לזהב מזוקק שבעתיים (ישעיה ס' י"ז) וכמו שנאמר ברחל ותקנא רחל באחותה וכמ"ש באליהו קנא קנאתי . או לחשב בעצמו מי אנכי בן מלך להתגולל עצמי בעפר ארץ החומרי. וזה מובן ג"כ הנאמר תמוה (בפ"ה מ"ה דאבות) דיהודה ב"ת אומר הוי עז כנמר וכו' דקשה . הכי יעלה על דעת שנאמר לאדם כשרוצה לזרז אותו לשלימות. שיהיה כחיות רעות טורפי טרף . והלא היה טוב ונאות יותר לומר היה כאחד מהגדולים והטובים בארץ שהיו לפניך כאברהם יצחק ויעקב ומשה ואהרן וכדומה . אבל הכונה הוא נגלות לנו החכמה הנפלאה . איך נוכל להפך התאוות הרעות לסבות אמצעיות להוציא מע"ט מהכח להפועל . והנה ישנם ד' מדות רעות העומדות בראש כל התאוות והמדות המושחתות והם.א') עזות מצח ודמיונו כנמר שהוא עז שבחיות . ב') מדת הגאוה והגאון וזדונו ודמיונו הנשר המגבי' עוף על כל בעל כנפיים . ג') מדת הקלות דעת לבלי לחשוב במתינות על הנולד מכל מעשה אלא לעשותה במהירות . ודמיונו הוא הצבי בקלות ומהירות מרוצתו . ד') מדת הקשיות עורף אשר דמיונו הארי . אשר לא ישוב מפני כל בהלחמו עם אחת מן החיות . ואם ירצה דרך משל אדם ליסע לעיר רחוקה בזמן קצר . אזי לא יאסר לפני רכבו זבובים חלשים . הזוחלים לאט לאט . שבאמת אין היושב על המרכבה בוטח בסכנה ליפול ממנה . אבל גם לא יבא אל תכליתו . אך בהיפך יאסר לפני רכבו סוסים דוהרים ודולקים באש הכח והמהירות.. וכאשר המוליך את העגלה בידו החזקה ובעין פקיחא יבין לנהג מרכבתו על דרך הישר . חיש מהר יבא שלם אל מטרת עוז תכליתו . וכן הוא עם האדם עלי ארץ שהוא בדמות דיוקנו של מעלה יושב על מרכבה של ד' חיות בוערות באש המהירות . ואעפ"כ לא יפול רוכבו אחור . אלא בהשתמש בחכמה בחיות האלו למעשה העבודה . במהרה יבא אל עיר תכליתו הנקרא „רצון אביך שבשמים" : (ג) אב"י ובחידושי כתבתי שהראה לנו המשנה כאן . איך האדם יכול להיות עושה עצמו למושל על מזלו . תחת שהאדם אחר הוא כעבד נמשל ממזלו . וזה שאמרה המשנה בכל מדה ומדה שהוא מודד לך . שבבחינה זו אתה הנפעל והמושל . הוי מודה לו במאד מאד . שאז אתה הפועל (דיא מאטעריעללע פאססיוויטאט אומוואנדעלט זיך אין איינע רעליגיאזע־מאראלישע אקטיוויטאט אונד זעלבסטשטענדיגקייט) : סליק' מסכת ברכות

ואומר (תהלים קיט) **עת לעשות לה' הפרו תורתך. ר' נתן אומר הפרו תורתך עת לעשות לה'** (יד)**:**

סליק מסכת ברכות

המלאך שאמר לגדעון ה' עמך גבור החיל וכי תימא לא שאל המלאך בשלום גדעון ולא ברכו אלא בשליחותו של מקום הודיעו שהשכינה עמו ולא גמרינן מיניה תא שמע ואומר אל תבוז כי זקנה אמך אל תבוז את בעז לומר שמדעתו עשה אלא למוד מזקני אומתך כי יש לו על מי להסמך שנאמר עת לעשות לה' הפרו תורתך: רבי נתן אומר הפרו תורתך. פעמים שמבטלים דברי תורה כדי לעשות לה' אף זה המתכוין לשאול בשלום חברו וזהו רצונו של מקום שנאמר (תהלים לד) בקש שלום ורדפהו מותר להפר תורה ולעשות דבר הנראה אסור:

סליק מסכת ברכות

רבי נתן אומר וכו'. כ' הר"ב פעמים שמבטלין וכו'. וכפירש"י בפיסקא שבגמ' ולדבריהם הביא התנא נמי דר"נ לראיה לאוקימתא דאל תבוז וכו' אלא למוד וכו' דכתיב עת לעשות וא"ר נתן שאדרשא מסיפיה לרישיה ושמעת מיניה שפעמים מבטלים וכו' ואע"ג דכיון דלא פליג הוה ליה למנקטיה בלשון א"ר נתן ולא ר' נתן אומר דמשמע דפליג לא קשיא כלל דאיכא טובא במשנה כהאי גוונא ובפרק בתרא דבכורים רצוני להזכיר הרבה. והרמב"ם כתב שהביא ראיה על כל העוברים על התקנות ההם כי יבא זמן להפרע מהם ולענוש אותם כי הם הפרו תורה. וז"ש הפרו תורתך עת לעשות לה'. אבל מי שיעזוב הפסוק על סדורו ויפרשהו ויאמר עת לעשות לה' הפרו תורתך יאמר כי כשיבא העת להפרע מהם ולהנקם יזדמנו סבות לבני אדם להפר התורה כדי שיבא עליהם העונש במשפט וזה הענין ארוך ורחוק עמוק עמוק מי ימצאנו וכו' כי אין ביכולת אדם להשיגו כאשר אין בכח שכל האדם להיות שכלו כולל דעת הקב"ה וזהו שאמר הכתוב (ישעיה נה) כי גבהו שמים מארץ כן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבותי ממחשבותיכם וכבר העיד הכתוב כי משפטיו ישרים כי כל דרכיו משפט. עכ"ד:

סליק מסכת ברכות

חלופי גרסאות

ואומר עת לעשות. כד"פ וד"ק ל"ג כאן מלת ואומר וכ"ה כד"י: הפרו תורתך עת כו'. כמשנ"נ משום עת כו':

מלאכת שלמה

והוסיפו ועד העולם. ע"כ. ר"ל דאע"ג דאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו אא"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין ותקנה ראשונה נביאים הראשונים הוא דתקון והיכי אתו עזרא וסייעתו לבטלה. ומשני משום צורך השעה לכבוד המקום בטלוה והיינו כדמפרש ר"נ הפרו תורתך עת לעשות לה' כדמפרש רבא בגמ' מסיפיה לרישיה מדרים הפרו תורתך עת לעשות לה'. ופירש"י ז"ל הפרו תורתך עושי רצונך כגון אליהו בהר הכרמל שהקריב בבמה בשעת איסור הבמות משום דעת לעשות סייג ונדר בישראל לשמו של הקב"ה. וה"נ הכא. עכ"ל ז"ל: ובירושלמי אל תבוז כי זקנה אמך א"ר ב"ר בון אם נתיישנו ד"ת בפיך אל תבוז עליהן פי' אמך היינו תורה: ר' נתן אומר כו'. ירושלמי ר' הלקיה בש"ר סימון העושה תורתו עתים ה"ז מפר ברית. מ"ט הפרו תורתך עת לעשות לה':

סליק פרקא וסליקא לה מסכת ברכות. בעזרת אלהי מערכות. ובסייעתא דשמיא. אתחיל לכתוב ליקוט באור מסכת פאה:

יכין תפארת ישראל יכין

עת לעשות לה' נעטש. כשהפרו תורתך. שבכתב ושבע"פ: לד) כ"ע דנ"מ בין ת"ק לר"נ אם שאלת שלום חובה או רשות. כב' פירושים שהביא רש"י [מכות דכ"ג ב'] דלת"ק שלא הזכיר מלת „משום" בדבריו. ע"כ ה"ק עת לעשות לה' נעטש אם הפרו תורתיך לבטל השאילת שלום בשם. א"כ חובה היא. ולר"נ הוא כעין התגלות לבועז. דלהכי הפרו תורתך משום עת לעשות לה'. וכוונתם לטובה. ועכ"פ אינה חובה. דגם אחר רשאי שלא להזכיר השם אם כוונתו לעשות לה'. א"כ רשות היא. ועי' ברכות [דף ס"ג א']: סליק מסכת ברכות

חלכתא גבירתא כללא דפרק ט'

פרק ט משנה א הרואה מקום שנעשה שם נס לרוב ישראל אומר ברוך שעשה נס לאבותינו במקום הזה. ועל נס דיחיד. רק בנו ותלמידו מברך שעשה נס לאבי או לרבי במקום הזה. וכל הברכות שבפרקן מברך בשם ומלכות. חוץ מנס שנעשה בטבע שמברך בלי שם ומלכות: ראה מקום שבא"י שנעבד ונעקר משם עבודת כוכבים אומר ברוך שעקר עבודת כוכבים מארצנו. ובח"ל אומר שעקר עבודת כוכבים ממקום זה:

משנה ב בראה קאמעט או ערדבעבען או ברק או רעם שבכח או סער חזק. אומר שכחו וגבורתו מלא עולם. או עושה מעשה בראשית. על הר שמשונה בגבה. ועל הימים ועל הנהרות המשונות ברוחב. ועל המדברות. ברוך עושה מעשה בראשית. על הים האמצעי מדסמוך לא"י. נקבע ברכה לעצמו שעשה ים הגדול. כל הברכות הללו חייב כשרואה כך מל' יום לל' יום. חוץ מרעם וברק וכדומה שיש בתוכם הפסק זמן. להכי כשנתפזרו העבים וחזרו שוב אלו חוזר ומברך. אם נעצרו הגשמים וחזרו וירדו לתוך שדהו מברך שהחיינו. אף שירד גם לשדות אחרות. עכ"פ אינן משותפין במימי גשם א'. אבל במשותפין בשדה מברך כל א' מהן הטוב והמטיב. ובאין לו שדה כלל אומר מודים אנחנו לפניך ה' או"א על כל טפה וטפה וכו' ואילו פינו מלא שירה וכו' בא"י אל ההודאות ורוב ההודאות. על בשורות טובות לו ולשאר אדם אומר הטוב והמטיב. ובטוב רק לו לבדו שהחיינו: על שמועות רעות ברוך דיין אמת:

משנה ג וכ"ב קנה או בנה בית חדש או קנה כלים חדשים. וטוב לו ולאחר הטוב והמטיב. ואם רק לעצמו שהחיינו: קבל מתנה. מברך הטוב והמטיב. מדיש נחת רוח בזה לו ולהנותן: מברך על הרעה דיין אמת אף כשאפשר שיגולגל ע"ז טובה. ועל הטוב מברך הטוב והמטיב אף שאפשר שיגולגל לרעה: המתפלל על דבר שא"א שיתהוה כן בטבע. הרי זו תפלת שוא. ואסור:

משנה ד הנכנס לכרך מתפלל מקודם שיכנס לשלום. וכשהגיע למקומו נותן תודה לה' שהכניסו לשלום. וכ"כ ביציאתו מתפלל מקודם על היציאה וכשיצא יתן תודה:

משנה ה מצוה לברך ברכה שעל הרעה בשמחה כברכתו על הטוב בשמחה. מדהכל הוא לטובת האדם. אף שנעלם מהאדם תכלית הטוב. וכ"כ חייב לקיים מצות עשה בשמחה ולמנוע מעבירה בשמחה דחייב לאהוב ה' בענייני הגוף וענייני הרוחניות וענייני הממונות בין בהרווחתן או הפסדן כל זה הוא מענין האהבה שחייב לה'. והיראה שחייב לו. הוא שלא יעמוד בקומה זקופה. או בראש גלוי סמוך מנגד שער מזרח של ביהמ"ק. וגם לא יכנס לתוך חומת הר הבית במקל ובמנעלים. וגם לא בחגורו חלולה שנותנין לתוכה מעות כשהולך לסחורה: וגם לא באבק שברגליו ולא ירוק שם על הרצפה ולא יכנס שם בפתח אחד ויצא בפתח אחר כדי לקצר דרכו כשהולך לעני' כדבר חול [אב"י ולאנן אסור לילך בקומה זקופה כלל. ובגלוי ראש ד' אמות. ומידות חסידות אפילו פחות מד"א ובביהכ"נ שלנו מותר לכנוס במקלו ובתרמילו ובאפונדתו. ולכנס בו בסכין ארוך אי בראש מגולה יש אוסרים. ולא"ר איסור דגלוי רק אסכין קאי. דדוקא סכין מגולה אסור. ומותר לרוק שם ובלבד שישפשנו ברגליו וטיט שעל רגליו ראוי לקנחו קודם שיכנס להתפלל. ולקצר דרכו ע"י מה שעובר דרך ביהכ"נ אינו מותר רק בב' אופנים דהיינו או שנכנס להתפלל בו. דאז מותר ביציאתו לעשות דרך. ואפילו מצוה איכא ליכנס בפתח זה ולצאת בפתח אחר. או בהיה הדרך עובר קודם שנבנה ביהכ"נ]. כל הברכות שאמרו במקדש היו אומרים בחתימתן מלבד שם ומלכות. אלהי ישראל מן העולם ועד עולם. כגון בא"י אלהי ישראל מהעולם ועד עולם מגן אברהם. וכן בכל שאר ברכות. תקנו חכמים הראשונים שישאל אדם שלום חבירו בשם לאמר ה' עמך. ואין לחוש בזה להזכרת שם שמים לבטלה. מדמתכוון שיהא שם שמים שגור בפיו. לבלי יחטא. וכמ"ש שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט:

חדושים מהגר"א זצ"ל על מס' ברכות

פרק ד משנה ד בעל קרי מהרהר בלבו ואינו מברך לא לפניה ולא לאחריה פי' מהרהר בברכות ואינו אומרה בפה לא לפניה ולא לאחריה ועל המזון מברך לאחריו ובפה רי"א מברך לפניהם ולאחריהם בפה אבל בק"ש ודאי קורא דבהדיא אמרינן בברייתא ב"ק שאין לו מים לטבול קורא ק"ש ואינו מברך כו' אבל מהרהר בלבו וא"כ בהדיא דמהרהר קאי אברכות. וכן מפורש בירושלמי וז"ל. מאי מהרהר ברכות מתני' כר"מ דתנן ב"ק שאין לו מים כו' ולהכי לא פריך הגמ' אלא דר"י אדר"י דאי כפירש"י קשיא נמי דר"מ אדר"מ דהתם מתני' ר"מ והא דתני ב"ק שירד לטבול אם יכול לעלות כו' הא דלא קרא קודם שירד לפי הירוש' ניחא דהא דמתיר היינו באין לו מים כדקתני שאין לו מים כו' והכא הרי יש לו או כדי לסמוך גאולה לתפלה דאיכא אלא אחר כן החמה וא"א להתפלל קודם וא"כ הא דאמר יתכסה במים ויקרא היינו אף להתפלל ולפ"ז יתורץ הגמ' דמתחלה מקשה לימא תנן סתמא דלא כר"י ומתרץ כר"י וכוותיקין וא"כ מקשה והרי לבו רואה את הערוה דבתחלה היה אפשר לפרש דהלב בתוך וערוה במים דלק"ש לא מקרי לבו רואה את הערוה אבל כשמתרץ כר"י וכוותיקין ומשום סמיכות גאולה לתפלה להתפלל בעונתה ולתפלה צריך לכסות גם הלב במים לכן פריך והרי לבו רואה את הערוה וחו"ק:

פרק ז משנה ח שתי חבורות שהיו אוכלות בבית א' בזמן שמקצתן כו' מצטרפין לזימון. פי' אם היו שלשה בכל חבורה וחבורה ורואין זא"ז או מצטרפין וכמו דקתני בסיפא ואם לאו הלו מזמנין לעצמן והלו לעצמן הרי דמיירי שיש זימון לכל או"א ואז אם רואין זא"ז יכולין להצטרף אבל היו רק א' בזה וב' בזה או ב' וב' אין מצטרפין אפילו ברואין וכן מוכח בגמ':

פרק ח משנה ב בש"א נוטלין לידים ואח"כ מוזגין את הכוס וב"ה כו'. לכאורה אינו מובן שייכות מזיגה לנטילה ועוד דאמאי תני לשון מוזגין לתני שותין. ונראה משום דפסקו הגאונים דלשתיה צריך נט"י אף בלא קביעות א"צ ליטול רק ידו א' ובקביעות צריך ליטול ב' ידיו וכ"ה בגמ' כיצד סדר הסיבה כו' בא להם מים כו' בא להם יין כו' עלו והסיבו בא להם מים כו' בא להם יין כו' ופירש"י דלסעודה איירי וקשה למה לא נזכר אלא בגמ' ענין סעודה אבל לפי מ"ש נכון מאד דתחלה בלא קביעות נוטלין יד אחד ואח"כ בקביעות כל אחד ואחד נוטל שתי ידיו והכל לשתיה כפסק הגאונים לכן הוזכר במשנה ג"כ ובקביעות שייך מזיגה ונטילת שתי ידים ונכון מאד שייכות הפלוגתא: **משנה ה בש"א** שברא מאור האש וב"ה בורא מאורי האש אמרינן בגמ' בברא ובורא כ"ע לא פליגי כ"ש במאור ומאורי וקשה הא בפירוש אמרינן במתני' דפליגי בתרוייהו ועוד היכן דפליגי במלילות אם תלה בבורא או הרבה ועיניו רואות דהרבה מאורות יש. ונראה דברא הוא לשון עבר ובורא לשון הוה ואמרו דלא פליגי בזה שהקב"ה ברא יסוד האש והכל הוא מבריאתו אך החילוק הוא שביסוד האש הוא גוון אחד ובאש שלנו הרבה גווני' וז"ש כ"ש במאור ומאורי היינו ב"ש סברי שאנו מברכין איסוד האש ושם תלה שבורא ול"ל ברא ומאור לשון עבר וגוון אחד וב"ה שאנו מברכין האש שלנו והוא מתחדש בכל יום ול"ל בורא ומאורי וזו"ק:

סליק מסכת ברכות

כתב הרמב"ם התחיל במסכת פאה אחר ברכות בשביל שכל המתנות שאדם חייב בהן על הזרע לא יתחייב בהן אלא אחר קצרו והקמה חייבת בפאה והיא עדיין בקרקע ובשביל זה הקדים לדבר בה :

פרק א אלו דברים שאין להם שיעור הפאה וכו'. לשון הרמב"ם ויש עוד דברים אחרים שאין להם שיעור כגון עפר סוטה ורוק יבמה ואפר פרה ודם לפור המצורע ואולם לא ספרם כי אע"פ שערכם נכבד אין בהם תוספת שכר ואלה שספר בכאן כפי שיוסיף בהן יהיה תוספת שכרו ע"כ. ומהירושלמי העתיק וכן הביאו הר"ש. והביא עוד מהירושלמי למה לא תנינן תרומה עמהון א"ר אמי מפני המחלוקת כלומר שיש תרומות חלוקות זו מזו כגון תרומות מעשר שיש לה שיעור אע"ג דהוי מצי למיתני ותרומה גדולה בפירוש כיון דלא מתני ליה ותרומה סתם לא תני ליה ועוד הוה מצי לשנוי כדמשני אאינך שאין בתוספתן מצוה. ותרומה גדולה אדרבה כשמוסיף הוא עבירה שמערב טבל בתרומה ונותן לכהן בתורת תרומה ואוכל. ועוד י"ל שהיא חלוקה מן הסאה כדמפרש אחר כך דבפאה בקש לעשות כל שדהו פאה עושה בקש לעשות כל כריו תרומה אינו עושה עכ"ל. ועיין מ"ש בפ"ג משנה ו' [*דאף בפאה צריך שיקצור קצת ואפילו הכי לא דמי לתרומה דבפאה מה שמתחיל לקצור ואחר כך עושה פאה אינו שיור מן השדה שלא לעשות פאה אלא שעדיין לא נתחייב אבל תרומה משנתמרח חייב ואפי' הכי אינו יכול לעשות כל גרנו תרומה תוספות פ' קמא דנדרים] °והתוס' במסכת חגיגה פרק קמא דף ו' פירשו מפני המחלוקת. עין יפה. עין רעה. ובינונית. ומ"ש הר"ב שההוספה היא טבל. ר"ל מפני מעשר ותרומת מעשר שיש בה וכדתנן בפרק ד' דתרומות משנה ג'. ובטבל אפילו כהנים אסורי כדכתיב בסדר קרח בפרשת מתנות הלוים כן תרימו גם אתם ודרש בספרי אתם לוים גם לרבות כהנים ופסקה הרמב"ם בריש הלכות מעשר. ומיהו קשיא דע"כ לא הויא ההוספה טבל אלא כשהוסיף אחר שכבר הפריש התרומה כשיעורה אבל בתחלה כל ששיריה ניכרין רשאי לתרום כמו שירצה כדפסקינן בפ"ד דתרומות משנה ה'. ועיין לקמן ובפירקין משנה ג'. דפאה נמי דכותה. °וצריך עיון. ובפרש"י דחולין דף קל"ז כתוב דלהכי
לא

מסכת פאה א)

פרק א א אלו דברים שאין להם שיעור ב) הפאה

ר' עובדיה מברטנורה

פרק א אלו דברים שאין להם שיעור. מדאורייתא אבל מדרבנן יש להם שיעור דהא תנן

מלאכת שלמה

מ"ב בשם ר' מאיר ן' סהולה ז"ל משום דאייתי בסוף ברכות ויאמר לקוצרים ה' עמכם שנה מיד פאה דכתיב לא תכלה פאת שדך בקוצרך. ואחר פאה דמאי משום דפאה לקט ושכחה פטורין מן המעשר והן מתנות עניים ועני נמי פטור מן הדמאי ע"כ:

א אלו דברים כו'. נלע"ד דאי לא הוי פאת הראש שניה בכלל סתם פאה דקתני במתני' לא ניסנית משום טעמא שאכתוב בסמוך גבי תרומה. ובחולין פ' ראשית הגז כתבו התוס' ז"ל. בירושלמי דפאה פריך אמאי לא חשיב נמי תרומה בהדייהו דחטה א' פוטרת את הכרי כדשמואל ומשני דתרומה י"ל שיעור למעלה שאינו יכול לעשות כל גורנו תרומה כו'. ועוד איכא בירושלמי שינויא אחרינא וכתבוהו תוס' ז"ל שם בחגיגה ע"ש. ותימה בעיני אמאי לא מקשו אמאי לא תנא חגיגה דגם היא א"ל שיעור כמ"ש ר"ע ז"ל בפ"ק דחגיגה סימן ב'. וכן שלמי שמחה דאפי' מדרבנן א"ל שיעור כדפירש התם. ושמא דמלתא שכל ההנאה היא לבעליו לא קתני ועוד דשלמי שמחה אינם חובה במקום שי"ל בשר דאפי' ממעות מע"ש באות כדתנן התם סי' ג' ד' כנלע"ד. וז"ל רש"י ז"ל שם פ' רה"ג. פאה דאורייתא א"ל שיעור כלל ורבנן יהבו לן בה שיעורא בששים אבל בתרומה אע"ג דמדאורייתא נמי בכל דהו מיפטר נהי דמפטר ממיתה דטבל מיהו לכתחלה רמיזא שיעורא דילה כו'. ותו גרסי' התם בירוש' דפאה. הפאה י"ל שיעור מלמטן וא"ע שיעור מלמעלן. הבכורים והראיון א"ל שיעור לא למעלה ולא למטה. ואית תנאי תנו הפאה והבכורים והראיון א"ל שיעור לא למעלה ולא למטה. וכולהו מודו דאין פוחתין לפאה מששים. אלא דלתנא דברייתא קמייתא אין פוחתין הוי מה"ת ולתנא דברייתא בתריי' אין פוחתין הוי מדרבנן. והתם מפ' לענין הדין מאי בינייהו אי הוי דאורייתא או דרבנן. וז"ל הרא"ש ז"ל בנפקותא. ואע"פ שא"ל שיעור מה"ת למעלה נתנו לה חכמים שיעור למטה כדתנן במתני' אין פוחתין לפאה מס' ואם נתן פאה פחות מס' וחזר והוסיף בהא פליגי תנאי בירוש' איכא מ"ד כיון דא"ל שיעור מה"ת כאשר נפטר שדהו במה שנתן ומה שהוסיף אח"כ חייב במעשר. ואיכא מ"ד אע"ג
דה"ל

תפארת ישראל

יכין

פרק א א) לבתר דתנא ברכות שהוא חובו להקדוש ברוך הוא בגופו. סמיך ליה פאה. חובו לאדם ממונו: ב) מדאורייתא:
דמותר

תוספות אנשי שם

תוי"ט בפתיחה ד"ה **כתב** הרמב"ם כו' והיא עדיין בקרקע כו' טעם זה נכון להקדמת פאה לתרומות אבל לא לסמיכתה אחר ברכות. וי"ל דלא קשיא דעיקר סדר זה זרעים איקרי. ס"א אחר שדבר במה שאדם נותן ליוצרו בהלותיו מן העולם. התחיל במתנות שצוה לתת לזולתו. ובהכי ניחא דהא כלאים קדים דהוא מזריעה אלא דאין בו מתנה. ואין להקשות דבכורים קדימי. דאין גמר הבשילה אלא לאחר זמן. (רמ"ז). ואף דלקט ושכחה דאפשר שיהיו בתחלת הקציר מ"מ נקט התנא מצוה שהיא הכרחית כפאה שמחוייב להניחה משא"כ לקט ושכחה דהם לא נשר או לא שכח אין שייכות למצות אלו ועי' פ"ד מ"ז. (יין הרקח):

פרק א א תוי"ט ד"ה **אלו** דברים כו' לא ספרם כו' דאין לומר תנא ושייר דהא תנן אלו דברים. ואפילו לפי' התוס' באלו נערות מ"מ תנא ושייר קירוצא דחיקא הוא. ע' בכללי הגמ' למהרי"ק. (רמ"ז): בא"ד **אין** בהם תוס' שכר. בזה ניחא דלא חשיב ציצית ולולב דאיתא במנחות מ"ב ציצית א"ל שיעור. כיו"ב לולב א"ל שיעור. ומוקי לה דא"ל שיעור למעלה אבל י"ל שיעור למטה. ולהנ"ל ניחא דהכי אם מוסיף על שיעורן ועשה ציצית ולולב גדולים יותר משיעור מצותן אין בעשייתן מצוה ואין מקבלין שכר יותר מכי עושה כשיעורן. וק"ל אמאי לא חשיב נמי רה"ג דא"ל שיעור למעלה כדאיתא בחולין קל"ז דר"א יליף לרה"ג מתרומה דאינו נוהג בחו"ל ובעינן שיריה ניכרין כתרומה ורבנן לא גמרי מתרומה ונוהג בחו"ל ולא בעינן שיריה ניכרין והאומר כל גיזי רחלי דבריו קיימין. והא סתם לן תנא התם כרבנן דרה"ג נוהג בחו"ל וא"כ ה"ה דלא בעינן שיריה ניכרין וא"ל שיעור למעלה. ואע"ג די"ל שיעור למטה מדרבנן דרה"ג בס'. הא פאה ובכורים נמי בס' מדרבנן ואפ"ה תני להו. וי"ל נהי דרה"ג א"ל שיעור לנתינתו למעלה מ"מ יש שיעור למנין הרחלים שחייבים ברה"ג כדתנן התם ואינו נוהג אלא במרובה כו' לאפוקי פאה ובכורים דאפילו קרקע כ"ש חייבת בהן כדלקמן פ"ג מ"ז. ואע"ג דהם יש לפאה ובכורים שיעור למטה לא חש לה הואיל וא"ל שיעור למעלה. א"כ ה"נ הא א"ל שיעור למעלה דאפילו רבוא רחלות חייבים ברה"ג. מ"מ לא דמי דהתם הוא מדרבנן אבל שיעור מנין הרחלים ברה"ג הוי מה"ת. ועוד דהתם השיעור דלמטה הוא לחומרא דלא סגי בפחות מהאי שיעורא וכיון דא"ל שיעור למעלה הלוי למחשבינהו בדברים שא"ל שיעור מחמת חשיבותן אבל שיעור למטה דרה"ג לקולא דאינו חייב בפחות מקלבה זו וגריעותא הוא לחיוב רה"ג ואינו חשוב כאלו שמנה ולכך לא חשיב ליה. (עו"א בחגיגה): בא"ד **תוס'** פ"ק דנדרים. כ"ה בירושלמי הביאו הר"ש כאן. וצ"ע שלא הביא התוי"ט בשמו: בא"ד **עין** רעה ובינונית. וכ' עוד שם א"ל מפני המחלוקת דס"ד דתרומות המרבה בתרומה רא"א כו' ע"ש. ולפי' הא' מחלוקת
לשון

משנה ראשונה

פרק א מ"א אלו דברים שאין להם שיעור. לדעת הרמב"ם שסובר תפלה דאורייתא ה"ל למיחשב נמי תפלה שאין לה שיעור דנתפלל אחת קצרה יצא י"ח ואם מאריך ה"ז משובח כדאמר בגמרא דברכות דף ל"ד ע"ב כל המאריך בה מאריכין לו ימיו. ומיהו י"ל דמ"מ לא שייך למיתני אין לה שיעור דאסור להאריך יותר מדאי כדאמר פ"ק דשבת מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה דאיכא ביטול תורה. והא דא"ר יוחנן במס' ברכות דף כ"א הלואי שיתפלל אדם כל היום היינו בספק אם התפלל כמ"ש התוס' שם. ומיהו קשה אמאי לא חשיב סיפור יציאת מצרים בליל פסח שהמאריך ה"ז משובח כמ"ש הרמב"ם רפ"ז מהל' חמץ. וי"ל משום דיש לו שיעור למטה כל שלא אמר שלשה דברים פסח מצה ומרור לא יצא. ואע"ג דכל הני דחשיב איכא מ"ד דיש להן שיעור למטה ופאה נמי כמ"ש הר"ב. הני יש להן שיעור מדרבנן ומדאורייתא למטה נמי אין להן שיעור אבל שלשה דברים יצא בהן מדאורייתא. ואכתי יש לדקדק דליחשוב נמי חטאת קבועה דאי בעי מייתי בת דנקא ואי מייתי חטאת שמינה ה"ז משובח. עיין במס' זבחים דף מ"ח (אולי אפשר לומר דהתנא חשיב דברים שהם מצוה שיש להאדם לסדר אחריהן והמרבה הוא משובח אבל זה לא שייך בחטאת דלא ליחטא ולא לייתי ואשרי מי שלא חטא מעולם. כ"ל ז"פ) :
וגמילות

ציונים

א אלו דברים. חגיגה ו: חולין קלז: תוס' נדרים ו: ד"ה מכלל:

תוספות חדשים

משנה א

[תוי"ט ד"ה]אלו דברים כו' כיון דלא מתני ליה כו' עכ"ל. וקשה דהא תני ג"ח. וצריך לחלק בין בגופו לממונו כדכתב הר"ב. וא"ל שהר"ש אזיל לשיטתו שכתב שמתני' איירי אפילו בממונו ומדאורייתא כמ"ש התי"ט היינו למעלה אין לו שיעור שרשאי לבזבז אבל למטה יש לו שיעור שלא יפחות ממעשר כדאיתא בספרי עשר תעשר לרבות פרקמטיא כו' ואם כן דומה ממש לתרומת מעשר שרשאי ג"כ להוסיף כדתנן מתניתין בפ"ה דדמאי כמ"ש הר"ש והר"ב שם: [בא"ד] ומיהו קשיא כו'. ונ"ל לק"מ דבתרומה אחר שהפרישה כל מה שמוסיף הוא עבירה משא"כ בפאה דמתוכר כל מה שמוסיף אף אחר שהפריש שיעור פאה שם פאה עליו כדמסיק הר"ש במ"ג ומייתי לה תי"ט גופא בסמוך ודו"ק ומ"ש הרע"ב בבכורים ולא נתנה תורה בהם שיעור משום דמתניתין איירי כדין תורה נקט האי לישנא ואף מדרבנן אין להם שיעור אבל בפאה והראיון סיים שחכמים נתנו בהן שיעור ודלא כתוי"ט במסכת בכורי' פ"ב מ"ג ע"ש.(פר"ח):

תוספות רע"ק

מ"א [אות ג] תוי"ט ד"ה אלו דברים. והתוס' במס' חגיגה) קשה לי הא מ"מ מדאורייתא אין חילוק בין עין יפה לרעה. והרי מתני' לא חשיב רק דאורייתא כמו פאה וכנ"ל. וביותר בממנ"פ דאם בדרבנן מה צריך לן דיש חילוק בין עין יפה לעין רעה הא בפשוטו ניחא. דמדרבנן יש לו שיעור דלא יפחות מאחד מששים ובדאורייתא ל"ש דיש חילוק בין עין יפה לרעה וצלע"ג: [אות ד] שם בא"ד **דפאה** נמי דכותה וצ"ע) אף דהתוי"ט כתב בפרקין ד"ה אם שייר וכו' בשם הר"ש דאם שייר במחובר אף דנתן כבר שיעור פאה יכול להוסיף ופטור ממעשר. היינו דוקא אם נתן תחלה מתחלת השדה או מאמצעת אבל אם נתן כשיעור בסוף השדה א"י להוסיף כמ"ש הר"ש להדיא וכן מדוקדק לשון התוי"ט בדבור הסמוך במ"ש ומיהו היכא דנתן פאה כדינו בסוף שדהו. והוא ברור ולחנם השיג הפר"ח בס' מ"ח, על התוי"ט בזה:

הפאה ג). **והבכורים**. **והראיון** ד). **וגמ"ח** ה)

ותלמוד

תנן בסיפא אין פותחין לפאה מששים: **הפאה**. שאדם חייב להניח בסוף שדהו לעניים כדכתיב (ויקרא כג) לא תכלה פאת שדך בקצרך: **והבכורים**. דכתיב (שמות כג) ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלהיך ולא נתנה תורה בהם שיעור: **והראיון**. שחייב אדם להראות בעזרה בשלש רגלים דכתיב (שם) שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך ואת הראיה אין לה שיעור דכל אימת דבעי עייל ומתחזי ונפיק. פירוש אחר עולת ראיה ושלמי חגיגה שחייב להביא כדכתיב (שם) ולא יראו פני ריקם אין לה שיעור מדאורייתא דכתיב (דברים טז) איש כמתנת ידו אלא שחכמים נתנו בה שיעור העולה מעה כסף וחגיגה שתי כסף: **וגמילות חסדים**. דבגופו °כגון בקור חולים ולקבור מתים וכיוצא בהן °אבל גמילות חסדים דבממונו כגון פדיון שבוים ולהלביש ערומים ולהאכיל את הרעבים וכיוצא בהן יש להן שיעור שיתן בכל פעם שתבא מצוה כזו לידו חמישית מן הריוח שבנכסיו ותו לא מחייב דהכי אמרינן המבזבז אל יבזבז יותר מחומש. הלכך מבעי ליה לאינש לאפרושי חמישית הריוח בכל עת כדי שיהא מצוי כל זמן שיבא גמילות חסד לידו שיקיימנו ובהכי נפיק

ידי

לא חשיב תרומה משום דשיעורה רמיזא בפסוקים כמו שאכתוב בס"ד בפ"ד דתרומה: **הפאה**. ועושה מצוה בהוספתו וכדלעיל ומיהו היכא דנתן פאה כדינו בסוף שדה חייב במעשרות מה שהוסיף. הכי מסיק הר"ש במשנה ג' ופליגי בירושלמי חד אמר אם נתן כשיעור וחד אמר אפילו פחות מכשיעור דהא נפטר מדין פאה: **והבכורים**. כתב הר"ב ולא נתנה התורה בהן שיעור. ובמשנה ג' פרק ב' דבכורים מפרש הר"ב דאף מדרבנן אין לה שיעור ושם אפרש בס"ד: **וגמילות חסדים**. כתב הר"ב וכן כתב הרמב"ם דבממונו יש לו שיעור כדאמרינן המבזבז אל יבזבז יותר מחומש. ותקנת אושא היא בפ' נערה במס' כתובות (דף נ.) והשתא מדאורייתא אין שיעור לגמילות חסדים בממונו וז"ש הר"ש וז"ל ויתכן לומר שלא בא לומר בירושלמי דלא מתוקם גמילות חסדים דמתני' בממונו למאי דמפרשינן דמתניתין איירי מדאורייתא [פי' כיון דלמטה יש לו שיעור מדאורייתא

מלאכת שלמה

דא"ע שיעור מה"ת כיון דחכמים נתנו לה שיעור אם נתן פחות מכשיעור אין עליו תורת פאה ליפטר ממעשר עד שישלים השיעור כדי שיהא נראה בעיניו כאילו לא נתן ויחזור וישלים עכ"ל ז"ל. נראה קצת מפי' ז"ל לפי' הנוסחא שהיה לו שיטה אחרת בדברי מחלוקת התנאים שלא כאותו הדרך שהעתקתי. וכ' הר"ש שירילי"ו ז"ל ג"כ דכי פליגי הני תנויי בירוש' בתקנתא דרבנן הוא דפליגי ושכן פי' הר"ש ז"ל דלישנא דא"ע שיעור משמע דא"ע שיעור כלל ע"כ. ואשמעי' מתני' הכא שאם קצר שבלת א' לעצמו והניח כל השדה כמות שהיא לשם פאה לעניים הויא פאה דא"ע שיעור למעלה וחל עליה שם פאה ופטורה מן המעשרות. ואם קצר כל השדה לעצמו והניח באחרונה שבלת א' לעניים הויא בלחודה קדשה משום פאה דא"ע שיעור למטה ופטורה וכל הקצור כלו ראשון חייב במעשרות.

והבכורים. דאם קרא שם לכל שדהו דנהוו בכורים הוו בכורים וקדשי וחייבין עליהן מיתה וחומש וכל דיניהן ותנן נמי התם עשה אדם כל שדהו בכורים ואם לא הפריש אלא אשכול א' או שבלת א' לבכורים נמי מפטר מדאור'. **והראיון**. כבר פי' ברפ"ק דחגיגה (וצ"ע אמאי שינה למתני' הראיון ולא קתני הראייה כדקתני התם) דפליגי ביה אי מתני' מיירי דוקא בראיית פנים דהיינו במ"ע דיראה כל זכורך א"נ במצות לא יראו פני ריקם דהיינו בראיית קרבן ע"ש. וגמ"ח מפרש בירוש' דהיינו בגופו. כגון לקבור מתים או לשמח חתן וכלה א"ל שיעור בין למעלה בין למטה. ות"ת. א"ל שיעור למעלה כדכתיב דדיה ירווך בכל עת וכתיב והגית בו יומם ולילה ולא למטה דאי בעי פטר נפשיה בק"ש שחרית וערבית קיים מצות ת"ת כדאי' בכמה דוכתי. ע"כ: והבכורים דכתיב וכו'

עד

יכין תפארת ישראל בועז

ג) דמותר לעשות כל שדהו פאה ופטור ממעשר. אע"ג שלא הפקיר רק לעניים. אבל למטה יש שיעור מד"ס. דאין פותחין מששים. וכ"כ בבכורים. בירושלמי רפ"ג דבכורים: ד) כשעולה לרגל כל כמה דבעי עייל. וי"א על שווי עולת ראייה ושלמי חגיגה. כמה דבעי להוי שוה. מיהו זה יש לו שיעור מד"ס. עולה מעה וחגיגה ב' מעין אבל קרבנות עצמן לא יביא יותר מהראוי: ה) בגופו אבל בממונו יש שיעור. אל יבזבז טפי מחומש הרווח. עוד י"ל דהנה ג' מיני חסדים יש שאפשר שניטיב בהם לחבירינו. א') בכח הגוף. ב') בכח ממונינו. ג') בכח שכלינו שחננו ה' ית' שמען בו לחבירינו לטובתו. ולכולן אין שיעור. דכל אשר בכחינו לעשות לטובת חבירינו. נמסר בו לעזרו. מיהו גמ"ח שבממון היינו להלוות לו כשנצרך. אבל לתת לו צדקה לחלוטין. לזה לבד יש שיעור. דאל יבזבז יותר מחומש [כתובות ד"נ ע"א]. ובגופו נמי דוקא בחייו ספק וחיי חבירו ודאי. חייב להכניס א"ע לספק סכנה להציל חבירו מודאי סכנה [בירושלמי שהביא בהג"ה ח"מ סת"כ] [אב"י ל"ל סתכ"ו. ועי' שם בסמ"ע שכ' דכיון דהרי"ף והרמב"ם והרא"ש לא הביאו הדין הזה. ע"כ השמיטו ג"כ הב"י בש"ע. ועי' א"ר בא"ח שכ"ע ס"ח]. ונ"ל טעמיה משום דבכה"ג דמא דחבריה סומק טפי. אבל בשניהן בודאי סכנה או בשניהן בספק פטור להצילו מה"ט דמה חזית דדמא דחברך סומק טפי [פסחים כה ב'] (א):

אין

פ"א (א) אבי"י וכן אמרינן להדיא בב"מ (דס"ב א') בשנים שהיו מהלכין

בדרך

משנה ראשונה

וגמילות חסדים. מ"ש הר"ב דטפי מחומש לא מיחייב. בגמ' דכתובות משמע דטפי מחומש איסורא איכא. (ולפמ"ש בס' בני יששכר דהכי מילי במי שאינו

תוספ

תוספות אנשי שם

לשון חלוק כדאמרינן פ"ק דמציעא מחלוקת כשמניחים הדוקים בחורף שר"ל חלוקה ולפי' הב' כמשמעו. (רמ"ז): ד"ה **הפאה** כו' ופליגי בירושל' כו'. א"ה כוונתו להירוש' שהביא בס' מ"ש כאן. ומ"ש חד אמר אם נתן כשיעור. ר"ל דוקא אם נתן כשיעור ואח"כ מוסיף חייב במעשר. אבל אם נתן פחות מכשיעור ואח"כ משלים לכשיעור או אפילו ליתר מכשיעור הכל פטור. ולהדרכה קודם שהשלים. אפילו המקצת שכבר נתן אינה פטורה ממעשר. והרא"ש הקשה וז"ל ותימה למה לא חשו חכמים דלמא אתי לאפרושי מן הפטור על החיוב כמו שחששו בכמה מקומות. ושמא לעשות סייג לתקנת עניים נטלו חששות אלו ממנו ואמרו שאין עליו תורת פאה כלל כו'. ע"ש. וע' במל"מ פ"א הט"ו ממ"ע שכתב שכ"ז הוא דוקא כשהיה דעתו בתחלה כשהפריש פחות מכשיעור שלא להפריש יותר ואח"כ נמלך להפריש יותר. אבל אם בתחלה היה בדעתו להפריש יותר כל מה שמפריש אח"כ פטור ממעשר לכ"ע. והתוס' בחגיגה כתבו שלמ"ד שהמקצת שהפריש חייבת במעשר לא מהני שישלים לכשיעור אלא צריך שיפריש כל השיעור בב"א ורק זה שיפריש בב"א י"ל תורת פאה ליפטר מן המעשר אבל מה שהפריש קודם חייב במעשר. וע"ש במל"מ עוד שהכריח שדעת הר"ש והרא"ש כמ"ד שהמקצת שהפריש פטור והתוס' חייב. ודעת הר"מ דהמקצת שהפריש חייב עד שישלים. ובמהרי"ט אלגזי פ"ח דה' בכורות כ' שדעת הר"מ כדעת התוס' בחגיגה דא"ע תורת פאה כלל עד שיפריש כל השיעור בב"א. והכריחו זה מפסק הר"מ ומפי' בכך דרפ"ד דתרומות. ועמש"ש. וע' לק' במ"צ ובשנ"א שם. וצ"ע. וע' עוד שם במל"מ שמסתפק במפריש כשיעור ודעתו להפריש יותר אם מה שחזר והפריש י"ל דין פאה להפטר מן המעשר ע"ש. וע' במה"פ בירושל' כאן. וצ"ע: בר"ב ד"ה **והראיון** כו' פי' אחר כו'. פי' א' הוא פי' הר"ש ופי' ב' דהרמב"ם. אבל ק"ע דפי' הר"ש הוא ש"ס ערוך בפ"ק דחגיגה ד' ז'. ודייקינן לה התם מדתנן הראיון ולא תנן הראיה דראייה משמע דמי קרבן ואלו ראיון משמע ראיית פנים. וראיתי לרש"י ז"ל בחולין דף קל"ז שכתב והראיון מס' בגמ' דחגיגה דכל כמה דבעי לאתחזויי בעזרה ברגל מתחזי ומייתי קרבן עולת ראייה (והיינו כר"ל שם) גם הקרבן אין שיעור לדמים מה"ת וכו' ע"כ. ונראה שההכרח לפ' כן דתרווייהו בכלל הראיון דאל"כ דלא נפרש אלא ראיית פנים בלבד תקשי דלא הוי דומיא דאידך דהא לא"ע שיעורא אפילו מדרבנן. ואח"כ מ"ש בגמ' דחגיגה ראיית פנים ר"ל דכייל נמי ראיית פנים ומש"ה תנא ראיון באופן דקשה על הרמב"ם שפי' נגד הגמ' ובחבורו פ"א ופ"ב מהל' חגיגה כייל לתרווייהו וכפירש"י. עלה בידינו דמ"ש הר"ב פי' אחר לא לאפוקי מפי' קמא אתא אלא לאוסופי דהא והא איתא וכפי' רש"י דחולין. (ש"ל): במשנה **וג"ח ות"ת**. נ"ל אע"ג דכייל לת"ת דא"ל שיעור בהדי הנהו. לא דמו להו דהני לעיקר מצותן י"ל שיעור למעלה אלא שאם רצה להוסיף מוסיף ואין שיעור לתוספת. ואם רצה שלא להוסיף הרשות בידו. אבל ת"ת עיקר מצותו וחיובו א"ל שיעור. אלא מחוייב ללמוד יום ולילה כפי כחו. וכן גמ"ח דמוקי בירושל' בג"ח דבגופו. נראה דדמי לת"ת דא"ל שיעור לעיקר מצותו כת"ת. אע"ג דאיתא בנדרים דאי בעי פטר נפשיה בק"ש שחרית וערבית אלמא יש שיעור לת"ת. לא פי' שם הר"ן דמ"מ מצוה מה"ת איכא משום ושננתם ע"ש. (טו"א בחגיגה): בר"ב ד"ה **בגמ"ח** כו' ותו לא מחייב. א"ה כ"כ ל' הר"מ וסיים לבד אם עשה כן במדת חסידות. והגיה הריעב"ץ בש"ס החדשים וז"ל. אין זה מדויק שהרי כן אמרו המבזבז אל יבזבז כו' לא היינו חומש אלא אם רצה לעשות ממדת חסידות ומ"מ לא יוסיף יותר מחומש. ע"כ. וע' לשון הר"מ בחבורו פ"ז ממ"ע דחומש הוא למי שאין ידו משגת וכ"פ בטוש"ע סי' רמ"ט. וע' בפרישה שכ' להרץ דלא מוקמי' למתניתין גם בממונו ובמי שידו משגת משום דמסתמא מרובא דעלמא קמיירי ע"ש: בא"ד **חמשית** כריות. ק"ק דלא זכר שיפריש בראשונה מן הקרבן כבפו' בירוש' ובגמ' דערכין. (וה"מ): תוי"ט ד"ה **והראיון וגמ"ח** כו' פי' כיון דלמטה י"ל כו'. לא מצאתי פי' זה [illegible] כלל. והאפשר כבר כיון רק מעט

ת"י

ציונים

הפאה. מיי' פ"א מהלכות מ"ע הלט"ו. סמג לאוין רפ"ד: והבכורים. מיי' פ"ב מהל' בכורים הלי"ז סמג עשין קלט: והראיון. מיי' פ"א מהל' חגיגה הל"ב סמג עשין לכח: וגמ"ח. מיי' פי"ד מהל' אבל הל"א:

תוספות חדשים

[בהר"ב ד"ה] וגמילות חסדים כו' ובהכי נפיק כו' עכ"ל. וכ"פ בש"ע י"ד רסי' רמ"ט וזה נאמר למצוה מן המובחר. ולמדת בינוני אחד מעשרה:

(ממהרש"א ז"ל)

חדושי מהרי"ח

פרק א משנה א [בר"ב ד"ה] וגמילות חסדים דגופו כו' עכ"ל. נראה דלא היה כוונת הר"ב דהתנא לא איירי בגמ"ח דממונו מפני שיש להם שיעור למעלה דהלא הוא תקנת אושא והוי דרבנן דומיא דפאה דהתני אין לה שיעור מן התורה אף דמדרבנן יש לה שיעור אלא דבאמת מתניתין איירי אפילו בממונו מן התורה רק שהר"ב דינא אתי לאשמעינן דלפי האמת גמ"ח דבגופו אין לו שיעור כלל אפילו מדרבנן אבל בממון יש שיעור מדרבנן והוא מהירוש' שביאו הר"ש דמשום שעל פאה אין גמ' בפאה גופא קתני במתני' שיש לה שיעור דרבנן קאמר בירושלמי שאף בגמ"ח הדין כן אבל התנא דמתני' באמת איירי בכל גמ"ח

תוספות רע"ק

[אות א] בהר"ב ד"ה וגמ"ח כגון בקור חולים) והא דלא תני כיבוד או"א משום דאי בגופו בכלל גמ"ח הוא ואי בממונו למ"ד משל אב היינו בגופו אבל למ"ד משל בן קשה ושמא למטה יש לו שעור אפי' מדאורייתא. (הר"ש): [אות ב] שם ד"ה וגמ"ח. אבל גמ"ח דבממונו) והר"ש כתב דלמאי דמפרשינן דמתני' מיירי בדאורייתא מיירי גם בממונו. ומדברי תוס' חדשים מבואר דמפורש כוונת הר"ש דמדאורייתא אינו שיעור למעלה. ולענ"ד הא מתני' חשיב רק מה שאין לו שיעור גם למטה דהרי בחולין אומרים דהא דקתני במתני' פאה היינו מדאורייתא דאילו מדרבנן יש לו שיעור דהתנן אין פותחין לפאה מששים. והא מ"מ למעלה אין לו שיעור אע"כ דאין לו שיעור היינו לגמרי אפילו למטה וכ"כ הר"ש להדיא. אבל לענ"ד כוונת הר"ש דמדאורייתא גם למטה אין לו שיעור דמה דדרשו בספרי עשר תעשר לרבית פרקמטיא היינו אסמכתא בעלמא. ותו ברור לענ"ד.

ותלמוד תורה ו) . **אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה** ז) **והקרן קיימת לו לעולם הבא. כיבוד אב ואם וגמילות חסדים והבאת שלום בין אדם לחבירו** ח) **ותלמוד תורה כנגד כולם** ט) :

ח"ג. שאדם אוכל כצנה שם ג' שאדם עושה אותן ואוכל.

אין

ר"ע מברטנורה

ידי חובתו: ותלמוד תורה. אין לה שיעור דכתיב (יהושע א) והגית בו יומם ולילה: ות"ת כנגד כולם. שקול כנגד כולם:

תוספות יום טוב

מדאורייתא כן הוא בהר"ש וע"ש] : **שאדם** אוכל פירותיהם בעולם הזה וכו'. כתב הרמב"ם כי המצות כולם נחלקים בתחלה על שני חלקים. האחד במה שיש בינו ובין הקב"ה כגון ציצית ותפילין וכו' והשני מצות התלויות בתועלת בני אדם קצתם עם קצתם כגון האזהרה על הגנבה וכו' וכגון הציווי באהבת איש את רעהו וכו'. כשיעשה האדם המצות שבחלק הא' יגמלהו הקב"ה עליה לעוה"ב כמו שנתבאר בפ' חלק וכשיעשה המצות שבחלק השני כמו כן תחשב לו לצדקה לעה"ב לפי שעשה המצוה וימצא טובה בעולם הזה בעבור שנהג מנהג הטוב בין בני אדם וכו'. וכל המצות שבין אדם לחבירו נכנסות בגמילות חסדים ושים לבך עליהם כי כן תמצאם שהרי הלל כשאמר לו הכותי למדני תורה על רגל אחד אמר ליה דעלך סני לחברך לא תעביד [פרק במה מדליקין דף לא.] עכ"ד. [*ועיין מ"ש בס"ד בריש פרק ב' דאבות]: **והקרן**. כתב הערוך והשיב את אשמו בראשו (במדבר ה) תרגום ירושלמי אשם קרן. ובריש פרק ו' דמסכת תרומות כתב הרמב"ם וקרן ידוע והוא כמו העיקר. [*וראיתי בפירוש החומש להרמב"ן בפרשת אמור בפסוק בעצם היום הזה (ויקרא כג) שכתב שבעבור שהכח בקרנים יקרא גוף הדבר קרנו]: **כבוד** אב ואם. בגמרא דסוף פרק קמא דקדושין דף מ בכבוד אב ואם כתיב למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך (דברים ה) חד בעוה"ז וחד בעולם הבא. בגמילות חסדים כתיב רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד (משלי כא). ובהבאת שלום כתיב בקש שלום ורדפהו (תהלים לד) וא"ר אבהו אתיא רדיפה רדיפה מגמילות חסדים. בתלמוד תורה כתיב כי הוא חייך ואורך ימיך (דברים ל). ופרכינן בשלוח הקן נמי כתיב למען ייטב לך והארכת ימים (שם כב) ומשני דלא תני אלא טוב לבריות דכתיב (ישעיה ג) אמרו צדיק כי טוב דהיינו לבריות דאל"כ וכי יש צדיק שאינו טוב וביה כתיב כי פרי מעלליהם יאכלו (שם): **ותלמוד** תורה כנגד כולם.

כי

מלאכת שלמה

פד סוף ל' ר"ע ז"ל. אמר המלקט ואפי' מדרבנן א"ע שיעור ור"ש אית ליה דבכורים א' מס' כמ"ש בפ' בתרא דמס' בכורים: **שאדם אוכל מפירותיהן.** כך ראיתי מדקדקין גורסין מפירותיהם במ"ם ללמד שלא כל הפירות יאכל בעוה"ז רק מעט מהם וכל הקרן עם מותר הפירות קיים לו לעוה"ב וכן מצאתי הגי' בתוס' דר"פ מפנין ודפ"ק דב"ב ד' י' וכן בנוסחת ספרי כת"י. וכן דרש הח' הגדול הרב משה אלשיך ז"ל בסוף ס' משלי בפסוק תנו לה מפרי ידיה במ"ם קמצית. תנו לה מקצת מפרי ידיה בעוה"ז ולא כלו שישאר לה היתר להצטרף עם הקרן לעוה"ב. ומאי דקשה ממתני' דכל העושה מצוה א' דבשלהי פ"ק דקדושין אמתני' דהכא נכתב שם. ומתני' דקתני אוכל מפירותיהן בעוה"ז דלא כר' יעקב דאמר שכר מצות בהאי עלמא ליכא. ובשבת ס"פ מפנין מוקי דהא דאר"י התם ששה דברים אדם אוכל פירותיהן בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב ואלו הן הכנסת אורחים ובקור חולים ועיון תפלה והשכמת בהמ"ד והמגדל בניו לת"ת והדן את חבירו לכף זכות. כולהו הני ששה איתנהו בכלל שלשה דמתני'. הכנסת אורחים ובק"ח היינו גמ"ח ועיון תפלה דהיינו לכוין בתפלתו היינו בכלל גמ"ח דכתיב גומל נפשו איש חסד. השכמת בהמ"ד וגדול בניו לת"ת היינו ת"ת. דן את חבירו לכף זכות בכלל הבאת שלום דמתוך שהוא מכריעו לזכות ואומר לא חטא לי בזאת אמם הוא או לטובה נתכוין יש שלום ביניהן. ור' יוחנן לפרש לנו אתא דבכלל שלש דמתני' איתנהו להנך ששה. ואיכא נמי לכבוד או"א ור"י לא פליג עליה ע"כ כפי פירש"י והר"ן ז"ל. ובירוש' ר' מנא שמע כולהון מן הדין קריא כי לא דבר רק הוא מכם זה ת"ת. כי הוא חייכם זהו כבוד או"א. ובדבר הזה תאריכו ימים זה גמ"ח. על האדמה זו הבאת שלום בין אדם לחבירו. וכנגדן ד' דברים שהן נפרעין מן האדם בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב ואלו הן עבודת כוכבי' וג"ע וש"ד ולה"ר כנגד כולן וכולהו יליף להו התם מקראי ולא קשה האי ירוש' במאי דשמעת מיניה דמני ד' במתני'. אפירש"י ז"ל שכתבנו בסמוך במ"ש ג' דמתניתין. דרש"י ז"ל ה"ק הני ששה דר"י איתנהו בכלל שלשה אחרונים דמתני': **כנגד כולן.** פי' הח' הרב משה אלשיך

ז"ל

תפארת ישראל

יכין

ו) אין שיעור למטה דיוצא בק"ש שחרית וערבית [במנחות צ"ט ב'] והרי גם בל"ז חייב אדם לומר ק"ש בכל יום אף שלומד תורה. וגם למעלה אין שיעור ופטור משאר מצות בשעת העסק. והא דלא תני נמי תרומה דמדאורייתא חטה א' פוטרת הכרי. ה"ט דבתרומה נכלל נ"כ תרומת מעשר דיש לה שיעור (ב) : ז) אף דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא [בקידושין דל"ט]. עכ"פ בהיה מעשיו שקולים. ובכללן א' מהנך, מכריעו לטובה [כ"כ תוס' שבת קכ"ז א']. ולפעד"נ דהתם בקרן מיירי: ח) ואע"ג שגם זה בכלל גמ"ח שבשכלו. היינו רק כשישאל חבירו עצה ייעצו לטובתו. אבל הבאת שלום היינו אפי' אין שניהם רוצים. אפ"ה יטריח א"ע לפתותם לתווך השלום ביניהן [אב"י בעובדא דאהרן אדר"נ פי"ב וסנהדרין ד"ו ב' ויומא דע"א ב'] ומה"ט לא קאמר תנא לעשות שלום. רק הבאת שלום. דהיינו להביא עצות מרחוק להכריחם בדבריו הרכים להביא שלום ביניהן: ט) שקולה ככולם מדמביא לידי מעשה [בקידושין ד"מ] מיהו דוקא במצות

גמ"ח

בועז

בדרך וביד אחד מהן קיתון של מים אם שותין שניהם מתים. ואם שותה אחד מהן מגיע לישוב. חייו קודמין לחיי חבירו. מדכתיב וחי אחיך עמך חייך קודמין לחיי חבירך. ועי' נדרים דכ"ב דמוכח דמותר להציל עצמו מספק סכנה ע"י אמירה שמאבדה חיי שעה של חבירו. אע"פ דקי"ל יומא דפ"ה ב' דחיישינן לחיי שעה וחמור המדבר בפיו יותר מעושה מעשה. כפרכין דס"ז. די"ל כמ"ש ע"ד אאמ"ו זצוק"ל בגי' ש"ס נדרים. דהכא וודאי חיי תמידי שלו סומך ספי מחיי שעה דחבירו. ולהכי אמר עולא שם להאי בן חוזאי דשחט לחבריה ושאל אותו. האם טוב עשה. א"ל אין ופרע ליה בית השחיטה. מיהא הא דאמר רבי יוסי בנדרים (ד"פ ע"ב) גבי מעיין של בני העיר. דכביסתן קודמת לחיי אחרים. צ"ל. כמ"ש ע"ד זצוק"ל הכ"מ בני' שם, דהאי חיים אינו ר"ל שאם לא ישתה ימות. רק שיצטער הרבה בצמאו עי' ח"מ תכ"ה ס"ב וי"ד סי' קנ"ו. ושו"ת גאונים בתראי סי' מ"ה וש"מ שאלה ח'):(ב) כתב תוי"ט בד"ה אף וכו' וכתוס' חגיגה ד"ז וכו' וכ' עלה רבינו הגדול מהר' עקיבא שליט"א.[באות נ']ז"ל ולא זכיתי להבין.דעכ"פ מדאורייתא אין חטה וכו' ונלע"נ. עכלה"ק. ולפע"ד נעלם מדעת כמוני. אדיוק קאי. דכל הנהו דתני במתני'. שיעור שלהן שמדרבנן קבוע הוא. משא"כ תרומה. אף דשוה להן דאין לו שיעור מדאו' עכ"פ מדרבנן שיעורים תקוקים יש לה. כך כוונת תוס'. מיהו נרש"י חולין (קל"ז ב' ד"ה דאור'). כ' דס"ל דמדלמיזי שיעורי דמו' כ' ס' בקראי. חשבינן ליה כדאור'.

ונראה

משנה ראשונה

תועה אבל מי שנותן לכפרה על חטאיו כמ"ש וחטאך בצדקה פרוק מותר ליתן יותר דכל אשר לאיש יתן בעד נפשו א"ש דמי יותר זכיתי לבי. כ"נ ז"פ) : **ות"ת**. פי' הר"ב דכתיב והגית בו וגו' ומשמע לכאורה דת"ת אין לו שיעור למעלה שחיוב הוא לעסוק יום ולילה. וא"כ לא דמי לכל הני דאין להן שיעור למעלה ושוה הוא אי בעי עביד ואי בעי לא עביד ומיהו נראה דש"ס נמי ליכא חיובא שלא להפסיק ממנה כלל אלא לקביעות זמן ביום ובלילה וכ"פ הפוסקים: **ות"ת** כנגד כולם. ירושלמי כתוב אחד אומר (משלי ח') כל חפצים לא ישוו בה וכתוב אחד אומר (שם ג') כל חפציך לא ישוו. חפצים היינו אבנים טובות ומרגליות וחפציך היינו מצות כד"א (ירמיה י') כי באלה חפצתי. אפילו כל מצותיה של תורה אין שוות לדבר אחד מד"ת. (דברים אלו צריכין ביאור

דודאי

ציונים

ות"ת. מיי' פ"א מהל' ת"ת הל"ח סמג שם וטוש"ע י"ד סי' רמו סעיף ג : אלו דברים. שבת קכז. קדושין מ: שאדם אוכל. סמג עשין יג : ות"ת. מיי' פג מהל' ת"ת הל"ג סמג שם טוש"ע י"ד סי' רמו סעיף י"ח:

תוספות חדשים

[תוי"ט ד"ה]והקרן כו' גוף הדבר קרנו עכ"ל. ונלע"נ הנ"ל עדיין אינו מיושב למה קראו חז"ל כאן קרן ולא אילן וכדומה מה שעושה פירות מה שאין כן קרן אין שייך בו פירות. ונ"ל משום דעיקר לשון קרן מצינו גבי פרה כדאיתא פ"ב דר"ה מ"ג ודרכה של פרה כ"ז שיולדת נתוסף בקרנה גילדי א"כ אם היה מדמה לדבר אחר שעושה פירות ה"א שנתמעט מכח העיקר בשביל שעושה הפירות כדרך כל דבר משא"כ בקרן הנ"ל אדרבא מה שעושה פירות גם הקרן נתרבה ולכן דייק בלישנא והקרן קיימת לו לעולם הבא ולא תני ואוכל הקרן כמו ברישא גבי פירות:

(ממהורש"ח זצ"ל)

חדושי מהרי"ח

גמ"ח ומהשתא לא צריכי להא דמביא הר"ש ומביאו התי"ט בד"ה וגמ"ח וז"ש הר"ש ויתכן כו' ע"ש ודו"ק. כן פי' הרא"ש ג"כ: [תי"ט ד"ה] ות"ת כנגד כולם כי בת"ת יזכה האדם בכ"ז כו' עכ"ל. זה כתב הרמב"ם לסברתו כמו שמביאו הרב תוי"ט בד"ה שאדם אוכל פירותיהן כו' שמה שבין אדם לחבירו מגיע לו שני חלקים נמצא לפי זה קשה הלא ת"ת הוא בינו למקום לכן כתבו שת"ת מביאו לכל זה •

תוס' אנשי שם

י"ל שיעור מדאורייתא ולא למעלה והוקק(לה"מ):במשנה שאדם אוכל. הא דלא קיצר ותני שאוכלים א"ש עם מ"ש התוי"ט בשם הר"מ דמתני' מיירי בדברים שבין אדם לחבירו. (ש"ע) : לעוה"ב. הוא העולם שלאחר תחה"מ אבל דין שלאחר המיתה אינו קרוי עוה"ב כדמוכח פ"ק דר"ה גבי ג' כתות הם ליום הדין וע' רפ"ו דסנהד'. (כ"ד): תוי"ט ד"ה שאדם אוכל כו' מנהג הטוב בין בנ"א. וקשיא לי עיון תפלה דאי' בר"פ מפנין שגם היא מאותן שהקרן קיימת ואוכל פירותיה בעוה"ז. וגם במ"ש בכל המצות שבין אדם לחבירו נכנסות בגדר גמ"ח י"ל קשה דר"י דריש מפנין דחשיב מאי דשביק תנא דמתני' דכייליהו בכללא הדא דהני בהני מישך שייכי ואפ"ה פריש להו ר"י ה"נ הו"ל למפרש כל מה דשייך בגמ"ח ולאתויינהו נמי בהדיא. ועוד שהיה יכול לשנות דרך קצרה מצות שבין אדם לחבירו וכ"ש שהיה מוסיף וכולל כולם וקשה בין אהגה בין אר"י וצ"ע. (לח"ש): ד"ה כבוד או"א כו' חד בעוה"ז וחד בעוה"ב כו'. שם מוכח דמתני' פליגא אר' יעקב דס"ל שכר מצות בהאי עלמא ליתא כלל אף בכבוד או"א ומש' למען ייטב לך לעולם שכולו טוב והארכת ימים לעולם שכולו ארוך וכ"כ הר"מ בפ"ט מהל' תשובה. ונראה טעמו משום דאמרינן דרבי יעקב מעשה חזא שאחד עלה לבירה לכבוד אביו ונפל ומת. (ס"ל): ד"ה ות"ת כו' כי

בפ"ש

ב אין פותחין לפאה משישים. ואע״פ שאמרו) אין לפאה שיעור. הכל לפי גודל השדה יא) ולפי רוב העניי ולפי רוב הענוה יב):

נותנין

ח״ג, ואע״פ. בת״לין ג׳ אע״פ וכ״ה בירושלמי. אין לפאה שיעור. בחולין שם הפאה א״ל שיעור. רוב הענוה. בירושלמי ל״ג מלה רוב. ונג״ם ג׳ ולפי העניה:

ב אין פותחין לפאה משישים. מדרבנן: אע״פ שאמרו אין לפאה שיעור. מדאורייתא כדאמרן: הכל לפי גודל השדה. אם שדהו גדולה ועניים מועטים נותן ומוסיף על ששים לפי גודל שדהו ואם שדהו קטנה ועניים מרובים מוסיף על ששים לפי רוב העניים: ולפי הענוה. אית דגרסי ענוה בוי״ו כלומר לפי רוב ענותו ירבה לעניים לשון ועענותך תרבני (תהלים יח). ורמב״ם פירש לשון עניה כלומר מה שתענה הארץ. ואית דגרסי ענבה בבי״ת ופירשו גודל הגרגרים וקטנן שאם היו השבלים של שדה במקום אחד מלאות וטובות ובמקום אחר לטמות דקות לא יניח הפאה כולה מן הרעות אלא ישער ששים לרע וליפה:

מתחלת

כי בתלמוד תורה יזכה האדם בכל זה שהתלמוד מביא לידי מעשה. לשון הרמב״ם: **ב אין פותחין** לפאה מששים. שכן מליגו בראשית הגז כמפורש במשנה ב׳ פרק י״א דחולין וע״ש בגמ׳ דף קל״ז ע״ב: [*לפי גודל השדה. פירש הר״ב אם שדהו גדולה וכו׳ נותן ומוסיף על ששים וכו׳. ותמהני למה יוסיף שהרי הפאה נמי גדולה כשהיא ששים מהשדה הגדולה והרי העניים מועטים והר״ש לא כתב בכאן דמוסיף וכן נראה דלא אשמעינן אלא שלא יפחות מששים אף שהעניים מועטים והיינו דבירושלמי ומייתי ליה הר״ש שאומר לו הבא גמלים וטעון אף שיתעשר וכדתנן בפרק ח׳ מ״ח ובשדהו קטנה פשיטא שלא יפחות מששים שהוא מעט. ודברי הרמב״ם בפירושו נראין כדברי הר״ש אבל בחיבורו סוף פרק א׳ מהלכות מתנות עניים כתב ומוסיף על אחד מששים לפי גודל השדה וכו׳ כיצד שדה שהיא קטנה ביותר שאם הניח ממנה אחד מששים אינו מועיל לעני הרי זה מוסיף על השיעור וכן אם היו העניים מרובים מוסיף וכו׳ נראה שמפרש לפי גודל השדה שיכלול גם אם היא קטנה וכאילו אמר התנא לפי איכות השדה אם גדולה אם קטנה]: **ולפי** [*רוב] הענוה. [*וכן העתיק הר״ש. והר״ב שלא העתיק תיבת רוב הוא כגירסת סדר המשנה דבירושלמי וכן הוא שם בגמרא ובפי׳ הרמב״ם ובחיבורו אין הכ״ע]. ומ״ש הר״ב בשם הרמב״ם מה שתענה הארץ מבואר בדבריו. אם זרע רב או מעט. ומ״ש הר״ב ואית דגרס ענבה בבי״ת וכו׳. לקמן במשנה ז׳ פרק ו׳ כתב דענוה בוי״ו כמו בבי״ת:

מלאכת שלמה

ז״ל ברים פי׳ נשה״ם כי ע״כ אמרו ות״ת כנגד כולן לפי כי הת״ת הוא כל והמטה היא חלק והכל מטיב אל החלק ולא החלק אל הכל ולא אל חלק זולתו ועוד האריך ע״ש. ואותה שאנו אומרים בכל יום בשחרית בסדורים אלו דברים וכו׳ כ׳ התוס׳ בפ״ק דברכות די״ב ע״א דרישא הוי משנה וסיפא הוי ברייתא ע״כ: **ב אין פותחין** כו׳. בחולין אמרי׳ דמתני׳ מיירי בארץ ישראל ואתו רב ושמואל ואשמעינן התם דגם בחוץ לארץ אין פותחין מס׳: **אע״פ שאמרו אין לפאה שיעור**. התם מדאורייתא והכא מדרבנן אי נמי התם אין שיעור למעלה קאמר והכא קאמר דלמטה יש לה שיעור מן התורה. עיין במתניתין דלעיל. וברמב״ם סוף פ״א דה׳ מ״ע נשמע דאף על פי שאמרו אין לפאה שיעור קאי ארישא דקתני אין פותחין לפאה מס׳. וז״ל שם כמה הוא שיעור הפאה מן התורה אין לה שיעור אפילו הניח שבלת א׳ יצא י״ח אבל מדבריהן אין פחות מא׳ מס׳ בין בארץ בין בחו״ל ומוסיף על האחד מס׳ לפי גודל השדה ולפי רוב העניים ולפי ברכת הזרע כיצד וכו׳ ולפ״ז הו׳ שבואע״פ טעות: **ולפי רוב הענבה**. בבי״ת היא גרסת סמ״ג במל״ת סי׳ רפ״ד כי גרגירי התבואה והענבים הכל נקרא ענבים וכן שנינו בפ״ו ענבה של שעורים ע״כ. ומתני׳ דלא כר״ש דגרסי׳ בירושלמי ר״ש דרש שני דברים לקולו של בעה״ב. שדהו מרובה ועניים מועטין נותן לפי העניים שדהו מעוטה ועניים מרובים נותן לפי שדהו מתני׳ לא אמר כן אלא הכל לפי גודל ולפי העניים ולפי הענוה. ופי׳ הר״ש סירלי״ו ז״ל דבירושלמי מפרש דלפי הענוה דקתני אתא לפרושי דלפי השדה ולפי העניים דלחומרא קאמר כלו׳ תשער זה לפי מדת הענוה והחסידות ע״כ. וה״ר יהוסף נר׳ שכ׳ וז״ל ול״נ דגרסי׳ ענוה בוי״ו פי׳ גרגרים כמו בבי״ת וכן פי׳ ר״ע ז״ל עצמו לק׳ פ״ו. וגם מ״ש דה״ק ישער ס׳ לרע וליפה אין נ״ל אלא ה״פ ולפי רוב הענוה כלו׳ אם היתה שדהו קטנה ועשתה תבואה הרבה יוסיף על ס׳ שאילו היתה גדולה כיון שי״ל תבואה הרבה ע״כ

נותנין

תפארת ישראל

יכין

גמ״ח שאפשר לעשות ע״י אחרים. אבל בא״א לעשות הגמ״ח ע״י אחרים מבטל הת״ת כדי לקיימה [כת״ק ד״ע כ׳] (ב): י) כ״ל דר״ל אע״פ שאמרו אין פותחין אפ״ה אין שיעור למעלה. דהכל לפי וכו׳: יא) לרמב״ם ר״ל אם השדה קטנה עד שכשיתן ממנו חלק ס׳ להעני יהיה מועט מאד. אזי יוסיף על חלק ס׳: יב) מה שתענה הארץ בעשתה מרובה. דהיינו [יותר מס׳] לפי מענית המחרישה [א״נ שבולת גופה נקראת ענוה כדאשכחן לקמן פ״ז מ״ו ענוה של שעורה]. דאם רוחב השדה ששים אמה. וכ״ע אמה מהן עשו הרבה. והאמה האחרונה שבקצה השדה עשתה מועט. צריך להוסיף וליתן יותר מאמה א׳ לפאה [וג״ל דה״ע משום דפאה נהגה במחובר לקרקע כרפ״ד] כך פי׳ הגרע״א זצוק״ל. ול״נ שהוא מלשון ולא שקץ ענות עני. ר״ל אם עניות העניים גדול מאד יכול להוסיף ליתן להם יותר מחלק ס׳. ולפי פשוטו יש לומר לפי מה שתענה הארץ. דאם יעוה ה׳ אתו את הברכה יתן לעניים יותר מחיובו. מדאף על פי כן נשאר לו הרבה. דברבות הטובה רבו אוכליה. וקמשמע לן דאפילו יוסיף הרבה הכל פטור ממעשרות:

בועז

ונראה דס״ל גרס״י פי׳ הירושלמי. דלהכי לא נקט תרומה. מדשיעוריו חלוקים מדאורייתא. ובאמת הוה שני לומר. מדיש לה שיעור. רק נקט האמת דשיעוריו חלוקין: (ב) אב״י ובחידושי אמרתי לבאר משנה הקדושה. דכיון דמצות פאה לכתחלה בסופה וכע״ר זצק״ל לקמן במ״ב והבכורים הם בהפך ראשם ותחלת הפירות וכביכורים רס״ג. וכן כמו שהפאה והבכורים הם נקודות הגבול במקום ובזמן. זה בסוף וזה בראש. כן לענין האיכות הפנימי. הראיון היא נקודה הראשית הרוחנית לראות ולהראות את פני ה׳ במעון קדשו. וג״ח היא נקודה הסופית בשובי גשמי של מעשה. ובפרט שג״ח בגופו לבקר ולקבור שהוא בסוף החיים. נמצא שכל אלו הנמנים כאן הם דוגמא מנקודות הגבולים של המצות בכמות ואיכות. וכל נקודה של הגבול אין ראוי להיות לה שיעור. דאל״כ צריך גבול לגבול. והכי באמת אין למצות האלו שיעור ונקטה המשנה תחלה פאה ואח״כ בכורים. הסוף קודם לראש. משום דמסכתא היא דפאה. וכנגד מה שאמר ברישא שיש מצות שאין להם שיעור באופן עשייתם. הזכיר ג״כ בסיפא דברים שאין להם שיעור בענין מתן שכרם. והם נותנים לפנינו ציור מכללות התורה בצירופם יחד. זה מול זה. כיבוד או״א בראש החיים וג״ח בסוף. והבאת שלום הוא הקישור והשטח עצמו המתפשט מראש עד סוף. וכמו שכל זה הוא במעשה פרקסים. כן כנגדו בלימוד. שהעקריה. תלמוד תורה הוא השפה הרוחני המתפשט על הכלל וכמו שנכלל בזה הכל. כן מתן שכרו הוא במדה זו של הכלל הכולל הכל. עולם הזה ועולם הבא:

משנה ראשונה

וודאי אין הכוונה על לימוד דבר אחד מד״ת דהרי יש כמה מצות שמבטלין תלמוד תורה כמו מקרא מגילה ומת מצוה וכדומה. וכ״ל שהכוונה על מי שמחדש דבר אחד בתורה ובודאי הכוונה על מי שמכוון לש״ם. כ״ל זו״פ): משנה ב **אין** פותחין לפאה מששים. פי׳ הר״ב מדרבנן. והיינו שאם פיאת חייב להוסיף. ומ״מ התוספת חייב במעשר כיון דמדאורייתא אינה פאה שכבר נפטר. ופי׳ במשנה למלך ספ״א מהמ״ע דלאתויי מ״ד בירושלמי כשפיאת ואח״כ השלים שניהם חייבים במעשר דאמור רבנן לשיעורא שאם פיאת אינו כלום: וכ״ת מדברי הרא״ש בפירושו שהקשה למה לא חשו חכמים שיבא להפריש מן הפטור על החיוב. והיינו כיון שחייבוהו חכמים במעשר מדרבנן ומדאורייתא פטור אתי להפריש מן הפטור כו׳. ומיהו מפני תקנת עניים עשו כאילו לא הפריש וידע שצריך להוסיף ע״ש. משמע דבתרומה כה״ג שתרם פחות מכשיעור כשהשלים אינה תרומה לכ״ע דהתם ליכא תקנת עניים וכיון שנפטר מן הטורח

לא

ציונים

ב אין פותחין. חולין קלז. מיי׳ פ״א מהל׳ מת״ע הל״ב סמג לאוין רפד:

תוספות חדשים

משנה ב [תי״ט ד״ה] **לפי** גודל כו׳. בפ״ח משנה ח׳ עכ״ל והיינו הא דתנן התם היה לו מאתים חסר דינר אפילו אלף נותנין לו וק״ל:

ראשון לציון

[משנה ב] **ולפי** רוב הענוה. בערוך ערך ענוה כתב בזה״ל ברים פאה ולפי הענוה פירוש קמה כדפרשינן לעיל בענב (עי׳ לקמן פ״ז מ״ו העתקתי) פי׳ אמר קצירת הדבר המפרש בלשון הקודש קרוי עניבה כו׳ ותנא שאמר ענוה בוי״ו שוה במקום ב׳ וי״א לפי ענוותו של בעל השדה מן וענותך תרבני ופי׳ לפי גודל השדה ולפי רוב העניים שדהו מרובה ועניים מועטים נותן לפי שדהו. שדהו מעוטה ועניים מרובין נותן לפי עניים עכ״ל. לא ולמד שלא היה תיבת רוב בגרסת הערוך וגם מה שפירש התוי״ט נגד הר״ב בענין לפי גודל השדה דאינו מוסיף אלא שלא יפחות מששים הוא נכון למאד גם בכוונת פי׳ הערוך: [בר״ב ד״ה] **הכל** לפי גודל השדה כו׳ נותן ומוסיף (על) ששים כו׳ אולי צ״ל עד ששים ולפי הג״ה קלה כזו יתיישב תמיהת התי״ט. שוב מצאתי בסוף ספר בית תלמוד שחיבר הגאון אב״ד באמ״ש שכתב כן

תוס׳ אנשי שם

בת״ת ס׳ תיקן בזה ב׳ דברים. א׳ למה היא כנגד כולם ועוד אין שייך בה ג״כ טוב לבריות. (ש״ל): **ב** בסשנה **משישים**. הא דלא מחלקי׳ הפאה לג׳ עניים כתרומה. משום דלשיעורא דתרומה אית רמז בקרא וע׳ פ״ד דתרומות. (רמ״ז): בר״ב סד״ה **הכל** לפי כו׳. לפי רוב העניים. וסיים הר״ש וע״ז קאי ולפי ענוה שבזה לא נתנו חכמים שיעור ולפי עשתו ירבה לעניים וכו׳. ע״ש: תוי״ט ד״ה **לפי** כו׳ ותמהני למה יוסיף כו׳. אינה תמיה דקמ״ל דיתן כברכת ה׳ אשר נתן לו. ואלת״ה ליתני אין פותחין לפאה מס׳ ודיו דשפיר הוה משמע בין בשדה גדולה ובין בקטנה. (רמ״ז): **ד״ה** ולפי רוב הענוה וכן העתיק הר״ש. **לא מצאתי כן שם** (לס״מ).

ג נותנין פאה מתחלת השדה יג) ומאמצעה. ר"ש אומר ובלבד שיתן בסוף כשיעור יד). ר' יהודה אומר אם שייר קלח אחד טו)

סומך

ג מתחלת השדה ומאמצעה. ואין צריך להניח פאה בסוף שדה דכתיב (ויקרא יט) לא תכלה פאת שדך לקצור אמרה תורה תן פאה ואף על פי שיש לך עדיין קמה לקצור: **ובלבד שיתן בסוף כשיעור.** אע"ג דרבי קרא בתחלה ובאמצע שיש תורת פאה למה שנתן מכל מקום לא מפטר אלא אם כן נתן בסוף השדה תשלום שיעור אחד מששים עם מה שנתן באמצע ובתחלה כן מוכח בירושלמי. ורמב"ם פירש ובלבד שיתן בסוף כשיעור פאה הצריכה לכל השדה שצריך שיניח בסוף השדה אחד מששים חוץ ממה שהניח בתחלה ובאמצע: **אם שייר קלח אחד.** בסוף השדה והניח אותו לפאה סומך עליו

תוספות יום טוב

ג נותנין פאה מתחילת השדה ומאמצעה. ולא אמרינן דפאת שדך משמע דוקא בסוף כדמשמע לשון פאה ואם נתן מתחילה ומאמצע לא תקדש בדין פאה ולחייב במעשר. הר"ש: **ובלבד** שיתן בסוף כשיעור. כתב הר"ב והרמב"ם פירש ובלבד שיתן בסוף כשיעור פאה הצריכה לכל השדה וכו' חוץ ממה שהניח בתחילה ובאמצע. כן כתב בפירושו אבל בחיבורו בפ"ב ממתנות עניים כתב וז"ל וצריך שיניח בסוף השדה כשיעור הפאה הראויה למה שנשאר בשדה אחר שהפריש את הראשונה ע"כ. והדין עמו שחזר בו מפירושו שכן הוא בירושלמי. ראשונה מהו. מן מה דתני הרי זו פאה וצריך ליתן בסוף כשיעור. הדא אמרה קדשה משום פאה. מהו כשיעור כל שדהו או כשיעור המסתייר. אפשר לומר קדשה משום פאה ותימר כשיור [כשיעור כצ"ל] כל שדהו אלא כשיעור המסתייר: **אם** שייר קלח אחד וכו'.

פירש

מלאכת שלמה

ע"כ: **ג נותנין פאה.** פי' סמ"ג שם סי' רפ"ד דהאי נותנין הוי בדיע' דתניא אר"ש מפני ד' דברים אמרה תורה להניח פאה בסוף השדה וכו' ע"כ. ואפשר שר"ל דאע"ג דהכא נמי במתני' ר"ש פליג מ"מ הא מודה לת"ק שאם עבר והפריש פאה מתחלתה או מאמצעיתה ששם פאה עליה ופטורה מן המעשר: **ובלבד** ס"א גרסי' בלבד בלא וי"ו וז"ל הר"ש שירלי"ו ז"ל ובלבד שיתן בסוף כשיעור. בירוש' מפ' כשיעור המסתייר מלקצור אחר שהניח הפאה. רי"א וכו' ר"י פליג אדר"ש וס"ל דכי יהיב פאה באמצע במחובר ובקש להוסיף א"ל שם פאה אלא כשיניח בסוף במחובר קלח א' לפחות. ושייר קלח א' דקא' אסוף דר"ש קסמיך. וסומך פאה שהניח באמצע או בתחלה אל קלח שבסוף ואפילו הניח בתחלה או באמצע כשיעור ס' ויותר מניח בסוף קלח א' וטופל הראשון אליו כדאי' בירושלמי. ואם לא הניח קלח במחובר בסוף אין לפאה של אמצע או של תחלה שם פאה דאין פאה במחובר אלא בסוף אלא נותן משום הפקר ויפקיר לעניים ולעשירים. וה"מ משום דהניח הפאה שלא במקומה. אבל אם כלה שדהו ולא הניח פאה כלל במחובר מודה ר"י דחוזר פאה לעמרים. וכיון דחוזר יהיב בין מן העומרים דתחלה או דאמצע או דסוף דכיון דחוזר אכולן הוא דחוזר. והכי איתא בתוס' רי"א אם שייר קלח א' סומך לו משום פאה ואם לאו אינו נותן אלא משום הפקר אר"י בד"א בזמן שנתן את הפאה ומבקש להוסיף לא נתן מן הקמה נותן מן העמרים וכו'. פי' בד"א דאינו נותן אלא משום הפקר בשכבר נתן בתחלה או באמצע שיעור במחובר ובקש להוסיף ליתן להם בתלוש וכן פי' רשב"א ז"ל עכ"ל ז"ל: **רי"א אם שייר כו'.** פי' הרא"ש ז"ל מלתא באפי נפשה היא ומיירי בשנתן שיעור פאה ומבקש להוסיף כו' אא"כ הפקיר לעניים ולעשירים כשמטה כב"ה כך פי' ר"ש ז"ל. וכ"ל דאף ב"ש מודו דחייב במעשר כי לא הפקיר מה שהוסיף בתלוש הלא לשם פאה הוסיף ואין עליו תורת פאה והוי פאה בטעות וחייב במעשר כו' והרמב"ם ז"ל פי' דר"י קאי אמילתיה דת"ק ור"ש וכו'. ובירו' מפ' טעמא דת"ק ור"ש. ר' יוסי בשם ר"ל פי' טעמא דת"ק דכתיב ובקוצרכם מה ת"ל לקצור קרא יתירה ללמד או מתחלת השדה או מאמצעה יכול לתת פאה. ור' יונה בשם ר"ל פי' טעמא דר"ש לקצור יתירה אתא לאשמועי' שאם נתן פאה בתחלת השדה ומאמצעה קדשה היא ותורת פאה עליה להפטר מן המעשר שגם היא נקראת פאה למה שכבר קצר ומיהו לא מפטר בהכי עד שיתן בסוף כשיעור. ואם לא הניח פאה בסוף השדה על אחרית התבואה שקצר אחר פאה ראשונה צריך ליתן פאה מן התלוש. ולפי' הרמב"ם ז"ל דס"ל דר"י בא לחלוק דריש ר"י הכי ובקוצרכם לא תכלה פאת שדך שאתה חייב להניח פאה בסוף השדה וסיפיה דקרא דאמר פאת שדך לקצור ה"ק אם הנחת פאה בסוף אפי' קלח א' אז גם הפאה שהנחת מתחלת השדה הויא פאה והיינו דמקיים פאת שדך לקצור. אבל אם לא קיימת פאה שבסוף גם מה שהנחת בתחלה לא הויא פאה ע"כ: בפי' ר"ע ז"ל. לשון המתחיל ובלבד שיתן בסוף

כשיעור

יכין תפארת ישראל יכין

יג) או מאמצעה. ולכתחילה צריך להניח בסופה: יד) כ"ל דבהא פליגי. מדכתיב פאת דמשמע בסופה וכתב לקצור דמשמע גם באמצע ובתחלה. ובירושלמי. לת"ק פאת למצוה. ולקצור לדיעבד. ולר"ש פאת לתשלומי חיוב פאה. ולקצור דגם באמצע ותחלה לפטור ממעשר. ולר"י לקצור אינו פאה עד דאיכא נמי פאת. ובירושלמי אמרי' דמה שאמר ר"ש ובלבד שיתן בסוף כשיעור היינו שצריך שיניח בסוף פאה כשיעור מה שחייב ממה שקצר אחר שהפריש הפאה הראשונה: טו) משיעור ששים. במה שנתן באמצעו ובראשה:

תוספות אנשי שם

ג בר"ב ד"ה **ובלבד** כו' תשלום שיעור כו'. א"ה אין לפרש דס"ל כנגד שבסוף השלים שיעור ששים לאפוקי אם כבר נתן שיעור ס' מלבד מה שבסוף לא מפטר אפילו הניח גם בסוף. דמה סברא היא זו שאם עשה שלא כהוגן בשני דברים שנתן בתחלת השדה וגם לא נתן כל השיעור די לו שישלים השיעור בסוף השדה ומפטר ואם עשה שלא כהוגן בדבר א' לבד שנתן מתחלה השדה כל השיעור לא מהני גם כשיוסיף ליתן גם בסוף השדה וצריך ליתן פאה אחרת שלימה בתלוש. אלא נ"ל דכוונתו כמ"ש הר"ש דאצטריך לאשמעינן דלא תימא כיון שנתן בתחלה או באמצע כבר נפטר כל השדה מפאה אע"פ שאין בו א' מס' ואם יתן בסוף להשלים השיעור יתחייב במעשר (כיון דמדאורייתא בכ"ש סגי וא"כ כבר יצא י"ח פאה מה"ת ומה שמוסיף א"כ אינו אלא מדרבנן ואינם יכולים לפוטרו מחיוב מעשר שחל עליו מה"ת) קמ"ל. (וצ"ל דטעמא משום דהפקר ב"ד הפקר וכמ"ש בתוי"ט רפ"ה ועמ"ש בשם הירושל' במ"א) אבל אם נתן כל השיעור מתחלת השדה פשיטא דיצא ומה שמוסיף חייב במעשר ובזה ודאי דגם הת"ק מודה ור"ש רק לפרושי מלתא דת"ק אתי. ע"ש בר"ש. אבל גם זה תמוה מה ראה ר"ש להשמיענו סברא זו דבנתן פחות מכשיעור משלים ופטור ממעשר בנותן מתחלת השדה ומאמצעה טפי הו"ל לאשמעינן דבר זה בכל נותן פחות מכשיעור וצ"ע. ולפי' הר"מ ר"ש פליג את"ק כפשטיה וס"ל דאף אם נתן מתחלה כשיעור אינו נפטר בהכי. ועין: תוי"ט ד"ה **אם** שייר כו' וקשה דליתני אם נתן כו'. א"ה לכאורה זו אינה קושיא דבשלמא ר"ש דס"ל שאף אם לא

משנה ראשונה

לא מיחייב דלמא אתי להפריש מן הפטור כו' ומנ"מ גם מדמי תרומה לפאה וצ"ע: משנה ג **נותנין** פאה מתחלת השדה וכו'. וקשה היכי שרי לכתחלה ליתן מתחלה ובאמצע והתורה כתבה פאת שדך בהדיא. ובשלמא לר"ש דמצריך שיתן גם בסוף ניחא דפאת שדך אשמעי' שצריך שיתן בסוף. וכתיב נמי לקצור דשרי נמי מקצת בתחלה ובאמצע דלא נימא כולה דוקא בסוף. אבל לת"ק הא כתיב פאת והיכי מעקרינן ליה לגמרי. ונראה דלת"ק נמי ס"ל הכי דצריך נ"כ ליתן בסוף ואתי למימר דבתחלה ובאמצע נמי שרי אם נותן בסוף ור"ש לפרושי אתי כמה יתן בסוף ולישנא דר"ש הכי משמע דקאמר ובלבד לומר דהא דשרי בתחלה ובאמצע ובלבד שיתן בסוף. וא"כ לתרוייהו שרי לכתחלה באמצע ובתחלה ובלבד שיתן גם בסוף. וכן מוכח בתוספתא הביאה הר"ש דתניא נותן פאה בתחלת השדה באמצע ובסוף ואם נתן בין בתחלה בין באמצע בין בסוף יצא. ר"ש אומר אם נתן בין בתחלה בין באמצע בין בסוף ה"ז פאה וצריך שיתן בסוף כשיעור. ע"כ מבואר דתרי גווני נקט ת"ק ברישא דנותן לכתחלה אם נותן שלשה פעמים בתחלה ובאמצע ובסוף ואם נתן דיעבד אפילו במקום אחד משלשתן יצא. ור"ש אתי למימר דהנתינה שבסוף צריך כשיעור. וניחא הא דפסקו הלכה כר"ש דהא לפרושי אתא. ומ"ש הרמב"ם בחבורו אין מניחין פאה אלא בסוף השדה ומתני' משמע דלכתחלה בתחלה ובאמצע נמי שרי. היינו כיון דלא שרי אלא בתנאי שיתן גם בסוף מסתברא שאין ראוי לעשות לכתחלה שמא ישכח ולא יתן בסוף וצ"ע. ומיהו למאי דאמרינן דר"ש לפרושי אתא איכא למימר דר' יהודה דאמר אם שייר קלח אחד לפלוגי אדר"ש אתי דמצריך שיתן כשיעור ואיהו אמר בקלח א' סגי ותרוייהו אליבא דת"ק פליגי. והא דמפסיק ואם לאו אינו נותן אלא משום הפקר. י"ל דאתאן לכ"ע. לר"ש אם נתן פחות מכשיעור. ולר"י אם לא נתן כלום הוי נתינה דבתחלה לשם הפקר. וא"כ בתגם כתב הר"ב דבכך משום הפקר פליג אר"ש. וגם הרמב"ם שפוסק כר"ש דמצריך בסוף כשיעור וה"ל לפסוק כר"י לגבי ר"ש. ואפשר דלשון אם שייר דא"כ יהודה משמע דמלתא דנפשי' קאמר דאי אדר"ש קאי ה"ל למימר אפילו קלח אחד : **ובלבד** שיתן בסוף כשיעור. והיינו אם נתן בתחלה ובאמצע פחות מכשיעור של כל השדה צריך להשלים בסוף. ואם נתן בתחלה כשיעור כל השדה אעפ"כ צריך ליתן בסוף על המסתייר מה שקצר אחר הפאה שנתן בתחלה צריך ליתן כשיעור ששים מן הקציר האחרון שבסוף. שכל שנתן בתחלה אין עליו תורת פאה עד שיתן נתינה שבסוף : **אם** שייר קלח אחד. הר"ש מפרש לה דלאו אדלעיל קאי

אלא

ציונים

ג נותנין פאה. תו"כ פרשת קדושים: ובלבד שיתן. מיי' שם פ"ג הלי"ב, סמג שם:

תוספות חדשים

משנה ג [תוי"ט ד"ה] **ובלבד** כו' אבל בחבורו כו'. ולפעד"נ דגם בחבורו כוונתו שיתן בסוף מכל שדהו דאלת"ה אכתי יש לחוש לרמאים שיניחו מעט בסוף ויאמרו שלהשלים מניחין אותו ומ"ש בחבורו למה שנשאר בשדה אחר שהפריש את הראשונה נ"ל פי' לכל השדה חוץ מפאה ראשונה שעליה אין צריך להפריש וכן יש לפרש הירושלמי אפשר קדשה משום פאה פי' כיון דקדשה ודאי א"צ ליתן פאה על פאה וכ"נ מדברי הר"ש כאחד פירוש וז"ל א"נ משתייר על התבואה הנשארת קאמר שלא תאמר ס' בכל השדה שהיה קודם שנתן כלל עכ"ל וא"כ אין כאן חזרה מדברי הרמב"ם כלל.(הר"ז):

חדושי מהרי"ח

מ"ג [תי"ט ד"ה] **ובלבד** שיתן בסוף כשיעור כתב הר"ב והרמב"ם פי' כו' אבל בחבורו כו' כשיעור הפאה הראויה למה שנשאר בשדה אחר שהפריש את הראשונה כו' עכ"ל. נראה לדעת הרב תוי"ט שבחבורו פירש כמו שמפרש כאן הרע"ב אבל לי נראה שאף אם נאמר שחזר בו אעפ"כ נראה שיש חילוק דלהרע"ב נותן בסוף השדה תשלום שיעור א' מששים עם מה שנתן כו' וזה אינו נראה דא"כ לת"ק צ"ל שאין צריך ליתן בסוף אף להשלים שיעור א' מששים וזה אינו נראה כלל דמה אם נתן בסוף בדינו צריך ליתן שיעור א' מששים וכ"ש כשלא נתן בדינו רק בתחלה ובאמצע פשיטא שצריך ליתן עכ"פ חלק ששים מכל השדה לכן נראה דכוונת הרמב"ם שמה שנתן בתחלה או באמצע יש בה חלק ששים מכל השדה אעפ"כ צריך ליתן עוד חלק ס' ממה שקצר לבסוף על השיור דוק בדבריו והטעם מפני הרמאים כמ"ש בפי' גם בחיבורו וזה אני אומר לפי הבנת הרב תוי"ט אבל לי נראה שלא חזר כלל ושי' בפי' שכתב ועכ"פ יתן כשיעור פאה הראויה לשדה ההיא כו' ע"ש ונראה כוונתו למה שנשאר דאם היה כוונתו לכל השדה מאי עכ"פ משמע לא פחות מזה ואי לכל השדה קאמר מה צריך עוד ועיין עוד ברמב"ם דפוס יעסניץ שיש שם ג"כ הגה"ה כדברי אבל סתם וגם כתב שנוסחה משובשת נזדמנה להרב תוי"ט וא"כ אפשר שצ"ל תיבות למה שנשאר ודו"ק כי קצר הגליון להביא כל דברי הרמב"ם :

סומך לו משום פאה (טז) ואם לאו (יז) אינו נותן אלא משום הפקר (יח): ד כלל אמרו בפאה כל שהוא אוכל (יט) ונשמר

ח"ג . הפקר נ"א הבקר . וכ"ה גי' הר"ש .

עליו וכל מה שהניח באמצע ובתחילה תורת פאה עליה : ואם לאו . שלא הניח אפי' קלח אחד בסוף השדה לפאה הרי מה שהניח באמצע ובתחילה אינה חשובה פאה אלא דין הפקר יש לה ופליג אדרבי שמעון דאמר דמכל מקום היא חשובה פאה אלא דלא מפטר בעל השדה בהכי והלכה כרבי שמעון : ד כל דבר שהוא אוכל. למעוטי ספיחי סטים שאע"פ שהן אוכל על ידי הדחק לאו אוכל מקרו ואין חייבין בפאה דכתיב (ויקרא יט) ובקצרכם ואין

קצירה

פירש הר"ב בסוף השדה והניח אותו לפאה וקשה דלתני אם נתן קלח אחד בסוף כלשון ר"ש . וע"ק ואם לאו אינו נותן לא נתן הל"ל שהרי כבר נתן . ומיהו בזה יש לומר דלהכי קתני נותן משום הפקר דעד השתא לא הוה משום הפקר . ולהכי אם עדיין לא לקחוהו עניים צריך שיתן ויפקירם בין לעניים בין לעשירים . אלא קושיא הראשונה מיהו במקומה עומדת . והר"ש פירש בענין אחר וז"ל אם שייר קלח אחד סומך לו משום פאה כשנתן שיעור פאה ומבקש להוסיף איירי דיכול להוסיף על המחובר. ויש לו תורת פאה לפטור מן המעשר . ואם לאו כלומר שכבר תלשו אינו נותן אלא משום הפקר דכל מה שמוסיף מן התלוש אין לו תורת פאה ואינו נפטר מן המעשר אלא אם כן הפקיר אף לעשירים כבית הלל דפ"ו . אבל היכא דלא נתן כלל מן המחובר מודה ר"י דנותן מן התלוש כדמוכח בתוספתא עכ"ל . ומפי הר"ר טעבלין מירושלים תוב"ב שמעתי בשם רבו מהור"ר יוסף אשכנזי שפירש למשנתנו דהכי קאמר אם שייר קלח וכו' כלומר שלא נתן כשיעור אחד מששים ואפי' לא שייר אלא כנגד קלח אחד שלא נתן עליו פאה . סומך לו משום פאה כלומר רשאי להוסיף וליתן ככל שיעור פאה . וכההיא דתנינן במשנה ג' פרק ד' דתרומות לענין תרומה עלה בידו מששים ואחת תרומה . ויחזור ויתרום כמות שהוא למוד . ואם לאו כלומר שלא שייר כלל אלא שנתן כשיעור ששים על הכל כל מה שיתן אח"כ אינו נותן אלא משום הפקר כדתנן נמי התם עלה בידו אחד מששים תרומה ואין צריך לתרום . חזר והוסיף חייב במעשרות והכי נמי דכותה שאם יפטר ממעשרות צריך להפקירם : משום הפקר . ונפקא מינה דהפקר בין לעניים בין לעשירים משא"כ פאה דלעני וכו' אבל לענין מעשר פאה נמי פטור כדתנן בסוף פרקין : ד כל שהוא אוכל . כתב הר"ב למעוטי ספיחי סטים הכי איתא בגמרא פרק ז' דשבת (דף סח) וכתב הר"ש דנקט ספיחי ולא סטים עצמו דפשיטא דלא חזי כלל . ומיהו בכל דוכתי נקט בלשון ספיחים במסכת שביעית (רפ"ז) דקתני ממין הצובעים ספיחי סטים וקוצה ע"כ . [*וכדבריו הראשונים אלו כתבו התוס' פ"ז דשבת וכתבו עוד או שמא הן אוכל גמור ולא ממעטינן ע"כ . וכ"כ רש"י בפרק בא סימן דף כ ע"א אבל בשבת פ"ז כתב כתוס' דהגוזל שם כתבו] התוס' דף קא דלהכי נקט ספיחים לפי שאין דרך ללקטם בשנה שזורעים אלא לבסוף ארבע או חמש שנים שהשרשים מתפשטים בארץ ומשביחים ושורש שלהן עיקר ע"כ . ועי'

בפי'

מלאכת שלמה

כשיעור אע"ג וכו' עד כן מוכיח בירושלמי . אמר המלקט כתב ה"ר אפריים אשכנזי ז"ל כן מוכיח וכו' שפי' פי' כשיעור . כשיעור המסתייר ע"כ . עוד כתב החכם הנ"ל על מה שפי' ר"ע ז"ל בלשון אם שייר וכו' אלא דין הפקר יש לה . וז"ל וכ"ל שפי' זה דחוק מאד הוא דהיאך י"ל דין הפקר והלא לא נתן משום הפקר רק לשם פאה ועוד מהו הלשון אינו נותן הו"ל אינו ניתן דהוה משמע לשעבר . לכן נ"ל הפי' כך ר"י סבר אם שייר קלח א' סומך לו משום פאה ר"ל אם שייר קלח א' בשיעור פאה שנתן בתחלה או באמצע כגון שנתן ס' פחות קלח א' יכול ליתן בסוף אפי' הרבה והכל משום פאה כיון שיש בה קלח א' של חיוב פאה . ואם לאו שהניח מתחלת השדה או מאמצעה שיעור פאה א"כ פטור הוא משום חיוב פאה ואפ"ה מי שרוצה להניח בסוף שדהו לא יתן משום פאה רק יתן משום הפקר ופליג אר"ש דאמר אינו יוצא משום פאה עד שיתן בסוף השדה תשלום שיעור הפאה עכ"ל ז"ל : זו ההגה"ה מצאתי מטושטשת הרבה ונראה שהיא מה"ר יהוסף ז"ל וז"ל . זה הפי' שהביא הר"ע ז"ל אא"כ נותן בסוף השדה תשלום שיעור א' מס' עם מה שנתן אינו נ"ל כלל דא"כ הול"ל ובלבד שיתן גם בסוף . ע"כ נראה דבודאי צריך ליתן גם בסוף כשיעור כל הפאה משום גזל עניים ומשום בטול עניים כו' ור"י בא להוסיף ולומר שאפי' כל שדהו יכול לעשות פאה ובלבד שישייר קלח א' לעצמו דהיינו שיתחיל לקצור קלח א' ואותו קלח ישייר לעצמו ולא יתן כל השדה פאה לעניים אבל אם לא שייר לעצמו א"צ דין פאה להיותו פטור מן המעשרות אא"כ הפקיר . ובירושלמי קא' דר"ש סובר דצריך ליתן בסוף א' מס' על כל השדה כולה או מ"מ צריך ליתן א' מס' מהנשאר מן השדה כולה . ולא יתן א' מס' מן הפאה עצמה שנתן בתחלה ובאמצע בסוף . ע"כ . ועי' בס' קרבן אהרן פ"א דפ' קדושים ותוספת לקח טוב בכולה מתני' : ד כלל אמרו כו' . כל דבר שהוא אוכל . למעוטי ספיחי אסטים עכ"ל ר"ע ז"ל אמר המלקט ע' במ"ש רפ"ק דמעשרות בשם תוס' ור"ש ז"ל . וראיתי להעתיק הנה כל פי' הר"ש שירילי"ו ז"ל . וז"ל כל שהוא אוכל בפ' כלל גדול דמס' שבת מפ' אוכל למעוטי ספיחי אסטים וקוצה וכ' בתוס' דהא דנקט הכי ולא קאמר כל דבר שאינו אוכל משום דהני חזי קצת לאכילה וקמ"ל דלא חשיבא אכילה דידהו ולהכי נקט ספיחי ולא נקט סטים וקוצה עצמן דהנהו פשיטא דלא חזו כלל ויותר נכון לומר למשום דתני בשביעית כלל גדול אמרו בשביעית כו' וקתני התם ספיחי אסטים וקוצה דהן ממיני הצובעין אשמעי' דכלל דתנא גבי פאה הוא למעוטי כללא דתנא בשביעית וכ"כ רש"י ז"ל שם פ' כלל גדול וז"ל והאי דנקט הני ולא נקט שאר מינין שאינן ראוין לאכילה משום דאיידי דגבי שביעית תני להו די"ל שביעית נקט הכא גבי פאה ומעשר לאיתנהו ע"כ והא דבמתני' דשביעית תנא ספיחין ולא תנא גרעינין אסטים וקוצה עצמן דמשמע בריש פ' כלל גדול זוטא דהגרעינין מאכל אדם הן ועוד דבגרעינין לא שייך כלוי דהא כל זרע ואפי' דירק מתקיים כדאמרינן לקמן בפ' מלבנות אלא בגדולין שייך כלוי . דתנא בהדי אין מתקיים בארץ תני להו ולאו מאכל אדם הלכך תני ספיחי . ורש"י ז"ל כ' בפרק הגוזל

קמא

יכין תפארת ישראל יכין

טז) מצטרף הכל : יז) שנתן מאמצע כל השיעור : יח) ר"ל כל מה שנתן במחובר . מדלא כתנו בסופו הו"ל הפקר אם הפקיר אף לעשירים [כלקמן רפ"ו] ונותן פאה אחרת בתלוש . ואז אינו מוסיף על ששים . כך נ"ל : יט) לאפוקי ספיחי סיטים . והוא מין צבע וחזי לאכילה ע"י הדחק . משא"כ סיטים עצמן לא חזו כלל [נדה ד"נ ע"א תוס' שם] ולרש"י [שבת דס"ח] להכי לא ממעט סיטים גופיי' . מדאין דרך ללקטם עד שיעשו ספיח

אחר

משנה ראשונה

אלא מילתא אחריתי קאמר מי שנתן שיעור פאה ומבקש להוסיף אם שייר מן הראשונה קלח אחד מחובר מוסיף עוד לשם פאה ופטור ממעשר ובתלוש לא וע"ש . ועי' בתוי"ט שכתב עוד פי' אחר בשם הר"י אשכנזי דה"ק אם לא נתן תחלה כשיעור פאה אפילו לא שייר אלא נגד קלח אחד שלא הפריש כנגדו הרי לא יצא חובת פאה ומה שמוסיף עתה שם פאה עליו . אבל אם נתן תחלה כל השיעור מה שמוסיף עכשיו אין עליו תורת פאה ואינו פטור ממעשר אלא א"כ מתכוון לשם הפקר ודמי לההיא דפ"ד דתרומות מ"ג עכ"ד . ופי' זה לכאורה סותר פי' הר"ש דלהר"ש אף אם הפריש תחלה כשיעור מותר להוסיף על המחובר לשם פאה . ואין לומר דלפי' של הר"י אשכנזי מיירי שכבר תלש לפאה הראשונה ובתלוש מה שמוסיף אינו פאה להר"ש אא"כ היתה פאה פחות מכשיעור דהוי כאילו לא הפריש דרשאי או חייב להפריש בתלוש . דז"א דהא הר"ש ברישא פרקין מפרש דפלוגתא היא בירושלמי ואיכא מ"ד דאפילו הפריש פחות מכשיעור יש עליו תורת פאה ומה שמוסיף חייב במעשר . ונ"ל דלפי' הר"ש הא דהפריש כשיעור וחזר והוסיף במחובר פטור ממעשר היינו כשדעתו מתחלה להוסיף . והר"י אשכנזי איירי באין דעתו מתחלה להוסיף . ובמשנה למלך פ"א מהמ"ע האריך בדינים אלו ולא ראה דברי הר"ש דהכא . ומשמע לי דהיא גופא טעמא דבמחובר מוסיף לשם פאה ובתלוש לא . משום כיון דתלות פאה במחובר והלכך כשהניח עדיין במחובר גלי דעתיה שרוצה להוסיף לפאה . אבל הלשון הכי לא היה דעתו מתחלה לשם פאה : משנה ד כלל אמרו בפאה . וה"ה בלקט ושכחה ופרט ועוללות איתיה להאי כללא דהא מקציר ותעזוב ילפינן לכל הני ובכולהו

כתיב

ציונים

ד כלל אמרו . שבת סח. פסחים נו: נדה נ. מיי' שם הלכה א' :

תוס' אנשי שם

שייר בסוף במחובר מה שהניח הוא פאה ולא קאמר אלא שהחיוב עליו לתת עוד כשיעור לכל פי' כדאי' ליה ולא נפטר במה שהניח מתחלה שייך שפיר לומר ובלבד שיתן · וממילא משמע דהחיוב עליו לתתו כדינו לכתחלה במחובר ובדיעבד אף מן התלוש . משא"כ ר"י שאין כוונתו לחייבו לתת עוד קלח א' לפאה . אלא כוונתו בדוקא אם שייר קלח א' במחובר שלא קצרו עוד אז מניחו לפאה ומה שהניח כבר היא ג"כ פאה . אבל אם לא שייר אף קלח א' במחובר אז הוי כאילו לא נתן כלל וחייב לתת פאה אחרת בתלוש ומה שנתן הוא הפקר ע"כ אינו שייך לומר אם נתן קלח א' אלא אם שייר קלח א' . וצ"ע : בר"ב ד"ה ואם לאו כו' ופליג אר"ש כו' . לכאורה לפי' הא' שבר"ב ד"ה ובלבד פליג ר"י נמי בהא אר"ש דלר"ש אם נתן כל השיעור מתחלה או מאמצע יצא ולר"י לעולם צריך שיתן קלח א' לבסוף ולפי' הר"מ שם וכן לפי' בחבורו פליגי בהיפך דלר"ש צריך ליתן בסוף כשיעור לכל פי' כדאית ליה ור"י ס"ל דבקלח א' סגי : בא"ד כרבי שמעון כו' . א"ה ע' ברדב"ז ובכ"מ שכתבו לתרץ הא דלא פסק כר"י כהכלל שבידינו דר"ש ור"י הלכה כר"י משום דס"ל דגם ת"ק מודה לר"ש בזה ור"ש לפרושי מלתיה דת"ק אתי . והלכה כת"ק נגד ר"י ור"ש וטעמא דר"ש מבואר בהירושל' שהובא בס' מ"ש ומשמע שהוא דרשא גמורה ולא אסמכתא . ומה דאי' בתוספתא הר"ש מפני ד' דברים לא יתן פאה אלא בסוף מפני גזל עניים שלא יראה שעה שאין אדם ויאמר לקרובו עני בא וטול לך פאה זו . ומפני בטול עניים שלא יהו עניים יושבין ומשמרין כל היום ויאמרו עכשיו נותן פאה עכשיו נותן פאה . ומפני מראית עין שלא יאמרו העוברים והשבים ראו פ' שקצר את שדהו ולא נתן פאה . ומפני הרמאין שלא יאמרו כבר נתנו . נ"ל דר"ש דריש טעמא דקרא וכ"כ הרלב"ג בפי' נ"א . ולשיטתיה דס"ל הכי בדוכתי טובא אזיל והר"מ בחבורו הביא בן טעמא דתוספתא . ונ"ל לכאורה דפוסק כר"ש דדריש טעמא דקרא ועי' מה שהאריך בזה התוי"ט במ"ח פ"ב דיבמות ·

ונשמר כ) °וגידוליו מן הארץ כא) ולקיטתו כאחת כב) °ומכניסו לקיום כג) חייב בפאה. והתבואה והקטניות בכלל הזה כד):

ובאילן

חג. וגידוליו נ"א וגידולו. ולקיטתו נ"א ונ"פ ולקיטתן. כאחת נשנת שם ונגלה שם כאחד וכ"ה נ"ש. ומכניסו נ"א ונ"פ ומכניסן.

קצירה אלא בדבר הראוי לאכילה : ונשמר . למעוטי הפקר שאין לו שומרים שאינו חייב בפאה דכתיב (ויקרא יט) לעני ולגר תעזוב אותם פרט להפקר שכבר נעזב : וגידוליו מן הארץ . למעוטי כמהין ופטריות שאין להם שורש בארץ וגדוליהם מן האויר שאין חייבין בפאה דכתיב (שם) קציר ארצכם : ולקיטתו כאחד . °למעוטי תאנה וכיוצא בה מן האילנות שנלקטים הפירות שמתבשלים בהם ראשון ראשון דכתיב (שם) קציר משמע דבר הנקצר הרבה ביחד : ומכניסו לקיום . למעוטי ירק שאינו מתקיים אלא מתעפש מיד דכתיב (שם) פאת שדך בקצרך ואין הירק נקצר : והתבואה והקטניות . תבואה מחמשת המינים חטה ושעורה וכוסמת שבולת שועל ושיפון קטניות פולין ואפונים ועדשים ודומיהן : בכלל הזה . להתחייב בפאה

כשישלמו

בפי' הר"ב משנה ה' פרק ב' דכלאים [*ושם כתבתי פירוש של שם ספיחים. ועיין] ריש פרק ז' דשביעית : ולקיטתו כאחד. כתב הר"ב למעוטי תאנה וכו' שנלקטים הפירות שמתבשלים בהן ראשון ראשון פי' באילן אחד בעצמו . וז"ל הרמב"ם בפ"ב ממתנות עניים יש באילן זה מה שנגמר היום ויש בו מה שנגמר לאחר כמה ימים . ועיין משנה ב' פרק ג'. ומ"ש הר"ב דכתיב קציר משמע דבר הנקצר הרבה ביחד . ולשון הר"ש דסתם קציר מתבשל ביחד : ומכניסו לקיום . פי' הר"ב °למעוטי ירק [*ולשון הר"ש רוב ירק קאמר דיש ירק חייב בפאה כגון שומים ובצלים כדתנן לקמן (פ"ג משנה ג') דהנהו מכניסן לקיום וכו' עכ"ל]. ועיין בפ"ג משנה ב' וג'. וכתב עוד [*הר"ב] דכתיב פאת שדך בקצרך ואין הירק נקצר וכ"פ הרמב"ם · ופירוש זה דחוק דלמאי תלי מתניתין טעמא במכניסו לקיום דהוה ליה למתלי טעמא בדבר הנקצר . והר"ש כתב ע"פ תורת כהנים (בפרשת קדושים) וסתם קציר מכניסו לקיום יצאו ירקות שאף על פי שלקיטתו כאחת אין מכניסו לקיום עד כאן . ולשון הרמב"ם אפשר לייבשו שז"ל ולא יפול על שדה ירק שם קצירה ונוכל לפרש שרוצה לומר שלא הונח שם קצירה על דבר שאין מכניסין אותו לקיום : והתבואה והקטניות . בירושלמי דרשינן ובקצרכם אין לי אלא תבואה קטניות מנין תלמוד לומר ארצכם . הר"ש : בבכלל הזה . כתב הר"ב כשישלמו בהם כל התנאים הללו . וכן הם דברי הרמב"ם . ודברי תימה הם דהא ודאי שנשלמו בהם כל התנאים . וכן כתב הרמב"ם בפרק ב' ממ"ע וכתב כל הדומה לקציר בחמשה דרכים אלו הוא שחייב בפאה

כגון

מלאכת שלמה

קמא דמשום דבשביעית אסור לזרוע תני ספיחין . ונשמר . מפ' התם למעוטי הפקר כגון היוצא בשדה מופקרת . ונ"ל דהאי כללא אהני נמי ללקט ושכחה דהא בכולהו כתיב קציר . והאי נשמר דפאה לאו דהוא גופיה נשמר אלא שיהיה מין הנשמר ואע"פ שאין הוא עצמו נשמר דהא הפקיר כרמו והשכים בבקר ובצרו חייב בלשו"פ ופטור מן המעשר מ"ט תעזוב יתירא כתיב בהו כדאי' בפ' הזרוע . והא קבעי' נשמר אלא ש"מ מין נשמר קאמרי' וכ"כ הראב"ד ז"ל בפי' תו"כ . ועוד הק' הוא ז"ל דאמאי לא תני באילן אלא הני שמנה והו לא והרי תפוחים ועוזרדים ורמונים ולוזים ואפרסקין ואגסין ושזפין ורימין ופריסין ותותים . ותירץ ז"ל שאפשר ש"מ באלו מינים שאין מכניסין אותן לקיום כגון תותים ואפרסקין ותפוחין ועוזרדין ופריסין והשאר אפשר כי לא היו אלגן מן המשומר שהיו רוב אותן המינים מצויין בהפקר ע"כ ונראה דמתותים אין כאן קושיא דאין לקיטתן כאחת והוו כתאנים . וגדוליו מן הארץ למעוטי כמהין פטריות דמאוירא קא רבו . ולקיטתן כאחת למעוטי תאנה שאין פירותיה מתבשלין כאחת והמתבשלין אינם ממתינין באילן עד שיגיעו חבריהם לבשול . אלא שפלין ולוקטין המתבשלין יום יום וה"ה כל אילנות דדמו לתאנה . ומכניסן לקיום לאוצר כדי לאכול ממנו בשאר ימות השנה למעוטי רוב ירקות דאע"ג דחייבין כולהו במעשר פטורין מן הפאה . ויש ירקות שמכניסן לקיום וחייבים בפאה כגון שומים ובצלים ולוף וקולקס . והתבואה והקטניות בכלל . בת"כ משמע דה"פ כל התבואה וכל הקטניות נכנס תוך הכלל הזה וליכא למעוטי בהו מידי דכי ממעטינן באילן ובירק הוא דממעטינן דאית בהו מינין דלית בהו הני תנאים דפרשינן . והכי איתא התם יכול הירק והקשואים והדלועין והאבטיחים והמלפפונות הכל בכלל ת"ל קציר מה קציר מיוחד שהוא אוכל ונשמר וגידוליו מן הארץ ולקיטתו כאחת ומכניסו לקיום יצאו ירקות שאע"פ שלקיטתן כאחת אבל אין מכניסן לקיום יצאו התאנים שאע"פ שמכניסן לקיום אבל אין לקיטתן כאחת והתבואה והקטניות בכלל הזה. עכ"ל ז"ל : והתבואה כו' . ס"א התבואה בלא וי"ו. ובירוש' דרשי' ובקצרכם אין לי אלא תבואה קטניות מנין ת"ל ארצכם

אילנות

תפארת ישראל

יכין

אחר ד' וה' שנים : כ) למעוטי הפקר (ד) : כא) למעוטי כמהין ופטריות מיני שוואממען . שאינם מושרשים בארץ ומאויר קא גדלו : כב) למעוטי התאנים וכל כי"ב (ה) : כג) למעוטי ירק . מיהו שומין ובצלים מדמכניסן לקיום חייבים: כד) שיש בהן כל התנאים הנ"ל. ונ"ל דקמ"ל תבואה וקטניות דהא שאר גידולים יש שאין בהן כל התנאים הללו וצריך לחקור אחריהן :

בועז

(ד) ואילה"ק ממ"נ . אי בהפקיר השדה והתבואה המחובר בה . פשיטא דהזוכה בה חייב בפאה כשיקצרה . דהא אמרי' (ב"ק דכ"ח א') המפקיר כרמו ולמחר השכים ובצרו חייב בפאה . דע"כ הא דנקט שבצרו הוא עצמו . לאו דתידק מינה דבזכה אחר בכרם ובענבים ובצרן פטור . דמ"ש רק התם מיירי בהפקיר הגפנים במחובר ולא הקרקע דבכה"ג בזכה אחר פטור . דפאת שדך אמר רחמנא . והרי אין השדה שלו . משא"כ בעל השדה שהקרקע שלו חייב בכה"ג . ואי"ל דהכא מיירי בהפקיר רק התבואה המחוברת ולא הקרקע . דבכה"ג למה לי קרא תעזוב פרט להפקר שכולו עזוב כר"ב כאן . תיפוק ליה שאין השדה שלו. ונ"ל דהכא מיירי בהפקיר הקרקע עם התבואה. ונקצרה ברשות הפקר. ואז הזוכה בקרקע ועומרים אח"כ פטור. ועי' בר"ן נדרים (דף מד ב') ד"ה איתביה המפקיר : (ה) כך כתב הר"ב וכ' עלה הגאון מוה' עקיבא שליט"א [באות ז']. מזה תמוה לי דברי תו' רפ"ו דברכות כו' רק בתירש ויצה"ר . וכ"כ הר"ש עלה"ג . ולפע"ד אף דבכל דוכתא כ' תוס' דחיוב פאה ומעשר אינו רק בדגן תירש ויצה"ר . (כשבת דס"ח ונדה ד"נ ופסחים דנ"ו) עכ"פ לפמ"ש

הרא"ש

משנה ראשונה

כתיב קציר ותעזוב . ואע"ג דבשכחה לא כתיב תעזוב כמאן דכתיב ביה דמי וכן פי' רש"י בחולין דף קל"ד הכי דכתיב בהו תעזוב כתיב בהו ודלא כתיב בהו הא כתיב בהו יהיה משמע בהויתו יהא בעזיבה דהא לא כתיב בהו נתינה ע"כ ומה"ט פטרינן הפקר משכחה : ונשמר . למעוטי הפקר שכבר נעזב כמ"ש הר"ב . כלומר שכבר נעזב קודם קצירה אבל קצר חציה והפקיר חציה הזוכה מן ההפקר חייב בפאה לכל השדה דכבר איחייב מפאה שהתחיל לקצור ושל עניים אין לו כח להפקיר וכמו קצר חציה והקדיש חציה דספ"ב : ומכניסו לקיום . לשון מכניסו אינו מיושב דה"ל למיתני דבר המתקיים . ויותר קשה למאי דאמר בגמ' ספ"ד דפסחים דף נ"ו גבי אנשי יריחו שנותנין פאה לירק ומיחו בידם חכמים במאי קמיפלגי בראשי לפתות שמכניסן לקיום ע"י דבר אחר . ופי' רש"י כראשי לפתות מכניסן לקיום ע"י האמאות . מ"ס מכניסן לקיום ע"י ד"א שמיה קיום ומ"ס לא שמיה קיום . והלכך לאנשי יריחו א"ש ליתנא מכניסו לקיום שמכניס דבר שאין מתקיים לקיים דבר אחר . אבל לחכמים דס"ל לא שמיה קיום ה"ל למיתני דבר המתקיים : והתבואה והקטנית בכלל הזה · נ"ע כיון דכבר

תנא

דירושלמי אמרינן אין לי אלא קוצר תולש מנין ת"ל לקצר עוקר דהיינו תולש עם השרשים מנין ת"ל קצירך מיהו בזה יש לדחות ולומר דתולש ועוקר בכלל הנקצר הוא דמרבינן . אבל תימה דמסיק בירושלמי אילנות ממין כו' ואילנות לא שייכה בה קצירה כלל . (כ"ד) : ד"ה בכלל הזה כו' ודאי שנשלמו כו' . יש להפליא על הר"ב ז"ל איך לא שת לבו לדחות שבמשמע רובם ככולם של התנאים שבמשנתינו אין גם בתבואה וקטנית בהכרח ותיוב . דמשכחת בתבואה וקטנית שלא הביאו שליש דודאי פטורין מפאה שאין אוכל ואע"ג דהקוצר לשחת אינו מפסיק לפאה דחשבינן ליה אתחלתא דקצירה אבל הקציר עצמו ודאי פטור כיון דלא הוי אוכל . ועוד שאינו קובע שאינו כארץ ולא קרינן ביה שדך לא מיחייב אפילו בתבואה וקטנית . והפקר ודאי איתא בהו כמ"ש התוי"ט עצמו . ובגדר מכניסו לקיום נכנס ג"כ תבואה וקטניה שלא הביאו שליש וגם בקטנית משכחת למעוטי אשרים הגמלונים שאע"פ שהן ממיני הקטניות דין ירק להן שאין מכניסן לקיום . אלא ודאי האמת כפי' הר"ש והר"ב והוצרך להכניעם אפילו תבואה וקטנית שעיקר חובת פאה בהם

דכתיב

והתבואה פי' פט' א"ע ז

תוספות רע"ק

מ"ד [אות ה] וגידוליו מן הארץ) התוס' בנדה דף נ' ע"א כתבו דכמו דמגיה הש"ס בברכות דף מ' ע"ב תני על דבר שאינו יונק מן הארץ . הנ"ל צריכין להגי' כאן במתני' ויונק מן הארץ דבזה מטעם שפיר כמהין ופטריות דמירבא רבו מארעא ולא ינקי : [אות ו] שם ומכניסו לקיום) ובמכניסו לקיום ע"י דבר אחר פליגי אנשי יריחו וחכמים בפסחים פ"ד משנה ח' הר"ש וצ"ע שהשמיטו הרמב"ם: [אות ז] בהר"ב ד"ה ולקיטתו כאחד למעוטי תאנה) וזה קשה לי דברי התוס' ברכות דף לה ד"ה דבר שאין וכו' שכתבו בפשיטות דכל שבעת המינים חייבים בפאה וכן בכל האילנות והרי תאנה א"ח בפאה אח"כ מצאתי בעזה"י בפ"י שתקשה כן . גם סותרים דבריהם הנ"ל למ"ש תוס' בפ"ק דר"ה דף י"ב ע"א דמדאורייתא ליכא חיוב פאה רק מתירוש ויצהר וכ"כ הר"ש בפרקין: [אות ח] בהר"ב ד"ה ומכניסו לקיום . למעוטי ירק) דברי הר"ש דכאן לחלק בין פאה דלא חייבו חז"ל בירק ובין מעשרות דחייבו חז"ל בירק כתבם התוי"ט לקמן פ"ח מ"ד:

תוס' אנשי שם

ד בר"ב ד"ה ונשמר למעוטי הפקר . להר"ש אין חלוק בין אם הבעה"ב עצמו או אחר זוכה בו . ואם זוכה בקמה לבד חייב בלשו"פ מתעשר ואם זוכה ופטור מן המעשרות ואם זוכה גם בקרקע חייב בכל . ולהר"ש היכא דלא זכה רק בקמה לעולם פטור מכל . ואם זכה גם בקרקע יש חלוק שהבעה"ב חייב בלשו"פ ופטור ממעשרות ואחר לעולם פטור מכל . (פאה"ש) . ומש"כ בפ"ג מ"ה: בפה"ד בהר"ב שכבר נעזב . היכא שכ"כ הר"ש בפי' אך לא ידעתי מנ"ל הני דרשות דכתיב בלשו"פ לכולהו מדכתיב קציר מה קציר מיוחד שיש בו כל אלו וכ"כ הר"ש . והר"ש גופיה בתורה רפ"ב מכ' מ"ש ב"כ . (ש ל): במשנה וגידוליו . מתו"ע . ובס' ש"ל כ' שאין זה תיקון במשנה כפשוט אלא ר"ל דיש לפרש כן כמ"ש בעלי הכללים והיינו דדייק באומרו וגידוליו מקרקע ולא קתני וגדל מן הארץ אלא וגידולו שלו יונקה שלו . ע"כ: תוי"ט ד"ה ומכניסו לקיום כו' דחוק כו' . ונעיני הוא הכוה

ה ובאילן °האוג (כה) והחרובין והאגוזים והשקדים והגפנים והרמונים והזיתים והתמרים חייבין בפאה (כו): ו לעולם הוא נותן משום פאה (כז) ופטור מן המעשרות

עד

ח"נ. והאגוזים כו' במשנ"ג האגוזים והשקדים הגפנים כו' וכ"ה בכת"י. והזיתים נד"נ הזיתים.

כשישלמו בהם כל התנאים הללו : ה האוג. אילן שהפרי שלו אדום וקורין לו בלע"ז קורכ"י אולי"ם. ורמב"ם פירש שהוא צמח שמעבדים בו העורות וקורין לו בערבי סומא"ק והאשכלות שלו ראויין לאכילה °ולאו דוקא אלו שמנה התנא חייבים בפאה ולא מיני אילנות אחרי' אלא אלו ודומיהן קאמר: ו לעולם הוא נותן משום פאה. מי שלא הניח פאה בשדה במחובר חייב להפריש מן התלוש והפאה שמפריש מן התלוש ונותן לעניים °פטורה מן המעשרות:

עד

כגון התבואה והקטניות וכו'. ובכך נאה כתוב בכלל הזה לא ימלא כל כלל התנאים האמורים כי אם בתבואה וקטניות. ועיין בפרק ג' משנה ב' [*דלעולם לקיטתן כאחד ואולי דמשום תנאי דנשמר כתבו הר"ב ובפירוש הרמב"ם כשישלמו שהרי אפשר שיפקיר תבואתו וקטניותו] : ה האוג. [*כתב הר"ב ורמב"ם פירש צמח כו'. אבל ברים דמאי כתב בשמו שהם אילנות וכו' ולכך יש לפרש צמח דהכא ג"כ אילן] *)ובירושלמי אילנות מנין ת"ל שדך ואיכא דיליף מכרם וזית ע"כ והביאו הר"ש משנה דלעיל [*ועיין מ"ש במשנה ב' פרק ג'].ומן הראוי היה להקדים האילנות שנשתבחה בהן הארץ לאותן שלא נשתבחה בהן. ויש לומר הכא דלא אתא אלא לפרושי אלו שלקיטתן כאחת הילכך לא חייש למתנינהו על הסדר. אי נמי האחרון אחרון אין לקיטתן כאחת כולי האי כמו הראשון שלפניו ותנא לא זו אף זו קתני. תוס' פרק קמא

דר"ה

מלאכת שלמה

אלנות מנין ת"ל שדך: ה האוג משמע דאפי' האוג שביהודה שהיה גרוע כדתנן ברים דמאי חייב בפאה: בפי' ר"ע ז"ל. ולאו דוקא אלו שמנה התנא חייבים בפאה ולא מיני אלנות אחרים אלא אלו ודומיהן קאמר ע"כ. אמר המלקט הר"ש ז"ל פי' רוב פירות אין לקיטתן כאחת חוץ מהנך שמנה דקתני במתני' והרא"ש ז"ל כ' וצ"ל דלאו כולהו קחשיב דהא איכא בנות שוח דלקיטתן כאחת כדמוכח בפ"ק דר"ה ע"כ. והקשו תוס' ז"ל שם ד' י"ב דאמאי קתני ברישא אוג וחרובין אי משום דחביבא ליה דהוי מדרבנן ליתני זתים וגפנים לבסוף ולא באמצע כיון דאיכהו הוי חיובא מה"ת כדדריש בפ' הזרוע ד' שבכרם ב' שבאילן. ותרצו דהכא לא אתא כו' (כמ"ש בתי"ט) וע' במתני' דלעי' ובת"כ פ"א דפ' קדושים : ו לעולם הוא נותן משום פאה כו'. בירושל' מתני'

דקתני

יכין

כה) קארנעלקירשען בוים וי"א גערבער בוים: כו) ה"ה כל אילנות שיש בהן התנאים הנ"ל רק נקט הני מדהן פירות המצויין בא"י. מיהו מדאורייתא אין חיוב פאה ומעשרות רק בדגן תירוש ויצהר (ך): כז) בלא נתן במחובר: כח) שילבור התבואה בכרי. ויחליק פני הכרי למעלה ליפותו. דאז נגמר נקיות התבואה ואז ראוי ליתן תרומה ומעשרות:

תפארת ישראל

בועז

הרא"ש רפ"ו דברכות דלכ"ע חיוב ברכה מדרבנן. והנך קראי אסמכתא בעלמא נינהו. א"כ מדעכ"פ שאר מינין עכ"פ מדרבנן מחייבי בפאה. עביד שפיר ילפותא. אברכות דרבנן. מחיוב פאה ומעשר דרבנן. ואי משום קושית רבינו הראשונה. כדי שלא יסתרו תוס' כל הגמרות הערוכות הנ"ל. דמפורש דאין פאה בתאנה. נ"ל דמ"ש תוס' פאה. הוא לאו דוקא. אלא ר"ל מתנות עניים ובכללן אתה מוצא מעשר. שכולן חייבים בה מדרבנן בכל מקום. משא"כ ירק פטור ממעשר בח"ל. [וכירושלמי סוף חלה. ורמב"ם פ"ב מתרומות] : (ך) אב"י כתוס' בר"ה (די"ב א') ד"ה איידי ולתוס' ברכות (דל"ה א) ד"ה דבר. גם שאר אילנות וכל ז' המינים חייבים בפאה. וצ"ל דגם לתוס' תאנה עכ"פ פטור. דהרי אין לקיטתה כאחת. ואפ"ה ידעינן דתאנה צריכה ברכה דהרי ואכלת ושבעת וברכת אכל ז' המינין קאי כרש"י שם ד"ה ז' מינים. ואם כן ק"ו. דלאחריה כשהוא שבע מברך. לפניה לכ"ש. ועוד דתאנה חייב בבכורים וכגמ' שם. ותמהני על הגאון מהרע"ק זצוק"ל שהעלה לדברי תוס' בלע"ג :

משנה ראשונה

תני כל שהוא אוכל ונשמר וכו' לאתויי הדל ותני תבואה וקטנית פשיטא דהני בכלל. ונראה משום דבקרא כתיב קציר וקמה קציר היינו תבואה וה"א דהאי כללא כל שהוא אוכל כו' בתבואה לחוד איירי וה"ק כל תבואה שהוא אוכל ונשמר כו' קמ"ל דבקטנית נמי איירי וכדיליף בירושלמי ובקוצרכם אין לי אלא תבואה קטנית מנין ת"ל אקצרכם ע"כ: ה ובאילן האוג והחרובין כו'. בקצרה ה"ל למיתני כל האילנות חייבין חוץ מן התאנה. ואפשר דאתי למימר בין אותם שאין בהן סכנה בעלייתם ובין אותם שיש בהם סכנה והם התמרים והגפן המודלית כדלקמן לפ"ד דסד"א מדכתיב אותם ממעטינן שיש בהם סכנה דפטורין לגמרי דליכא לקיומי בהו תעזוב קמ"ל דחייבים ואותם למעוטי מעזיבה שאינו עוזב אלא מחלק כדלקמן: ו לעולם הוא נותן. לשון לעולם משמע בין שהניח פאה במחובר ובין לאחר שקצר ונותן בשבלים. ובין לאחר דישה קודם שנברה התבואה מן התבן והמוץ בכל אלו פטור מן המעשר עד שימרח הייט גמר ברירת התבואה ומעמיד כרי וכדתניא נמי בתוספתא ומייתי לה בב"ק דף צ"ד מצות פאה מן הקמה לא הפריש מן הקמה יפריש מן העומרים לא נתן מן העומרים נותן מן הגדיש לא נתן מן הגדיש נותן מן הכרי עד שלא מרחו מרחו מעשר ונותן לו. ובירושלמי משמע דמפרש לעולם אפילו נתן פאה כשיעור והוסיף אחר כך התוספת ג"כ פטור ומוקי לה כב"ש וע"ש. ומלשון הרמב"ם בחבורו נראה שמפרש לעולם אפילו נותן רוב התבואה לשם פאה ופטור כו'. החילוק בין קודם מירוח ובין אחר מירוח משום שהמירוח קובע למעשר דמיקרי דאתיא דגנך דאידגן ומשמע דלאחר המירוח חייב הפאה במעשר מדאורייתא דאע"ג דפאה פטור ממעשר מדאורייתא מקרא דובא הלוי ומדאורייתא אין לחלק בין קודם מירוח או אח"כ. מ"מ כיון שהוקבע כל הכרי למעשר ע"י המירוח תו לא פקע וע"כ מוקמינן קרא דפטר פאה ממעשר בפאה הניתנת קודם מירוח וה"נ אמרי' גבי לקוח דפטור ממעשר מקרא דדרשינן תבואת זרעך ולא לוקח בב"מ דף פ"ח ומוקמי' לה נמי דוקא קודם מירוח כמ"ש התוס' שם לפי פי' ריב"ם וכן מסיק הר"ש כאן. וכבר הקשה הר"ש דאי קרא דפאה והפקר נמי קודם מירוח למה לי קרא תיפוק ליה מקרא דלקוח וע"ש מה שתירץ. והיינו טעמא דס"ל לחז"ל דסברא הוא דלאחר שנתחייב ע"י מירוח לא פקע חיובא בפאה והפקר ולא בלקוח. ומיהו שיטת ר"ת שם בתוס' הוא בהיפך דלוקח לאחר מירוח דוקא הלוקח קודם מירוח הלוקח חייב לעשר מן התורה כיון שאגלו נתמרח וכ"ה ג"כ דעת הרמב"ם רפ"ב מהל' מעשר. ולפי שיטה זו משמע דהא דאמרי' במתני' דפאה והפקר חייבין במעשר אחר שמירח. היינו ביד הנותן דוקא כדאמרי' מירחן מעשר ונותן כיון שאגלו נתחייב. אבל אם לא עישר הנותן ונתן לעניים פאה או הפקיר. אין העניים חייבין במעשר כמו לוקח וכן הזוכה מן ההפקר פטור לעשר כיון שלא נתמרח בידם. אבל לשיטת הר"ש והריב"ם אם לא עישר בעה"ב ונתן פאה חייבים העניים לעשר וכן הזוכה מן ההפקר דחיובא לא פקע וכ"כ הרא"ש בפירושו כאן בהדיא שחייבו את בעה"ב לעשר שלא יפסידו העניים המעשר שאם יתן להם טבל צריכין לעשר. ונראה לשיטת ר"ת והרמב"ם לוקח שוה דינו לפאה והפקר והתוס' והר"ש הקשו ממתני' לשיטת ר"ת וגם הלאכ"ד ולאמי דפי' ניחא. וא"ת לשיטת הר"ש והריב"ם בשלמא גבי הפקר ניחא דלא פקע חיוביה אבל פאה מתחלה לא נתחייב חלק עניים מעולם. וצ"ל דאין ברירה איזהו של עניים. והתוס' בב"ק דף צ"ד כתבו אפי' למ"ד יש ברירה כל זמן שלא הפריש פאה ולא נברר הוא הכל שלו ונתחייב הכל ושוב לא יפטר ע"כ נראה דכוונתם שאם רוצה לגזול את העניים אין לו תובעין ומשוב כשלו ולא דמי לעוללות דאמרי' ספ"ז המקדיש כרמו משנעשו העוללות

הם

תוספות אנשי שם

דפשטא דקרא בהו משתעי אף הן אינם יוצאים מהכלל האמור שצריכין לשלימות כל התנאים הללו ואם לא נמצאו בהם פטורים. (לח"ש): באד"ר כ"א בתבואה וקטנית. פי' לפי שלא ימצא לעולם כל הדברים הללו בכללות אלא בתבואה וקטנית לאפוקי אילנות דאיכא הכי ואיכא הכי ושיטו דמסיים עלה וע' בפ"ג מ"ב דלעולם כו' כלומר דבהו לעולם הוא כך משא"כ באילנות. (ש"ל): ה תוי"ט ד"ה האוג כו' מכרם וזית. דבזית כתיב לא תפאר אחריך ודרשינן בלא תטול תפארתו ממנו והיינו פאה וכרם גמר אחריך אחריך מזית גמ' חולין קל"א. ואיכא למידק דהו"ל ב' כתובים הבאים כאחד דאין מלמדין ואי קי"ל כמ"ד מלמדין ניחא. (נ"ד). והר"ש כ' ומסתברא דדרשה דת"כ אסמכתא בעלמא מדאצטריך קרא בפ' הזרוע לכרם וזית ומדאורייתא לא מחייב בפאה אלא דגן תירוש ויצהר דל"ש קציר אלא בתבואה ותירוש ויצהר דהוא כרם וזית מדכתיב אחריך. ע"כ. והר"מ ס"ל דפאה נוהגת בכ"ד מדאורייתא. וחזיל לטעמיה דבמעשר נמי לא ס"ל כאינך פוסקים דאין חייב מה"ת אלא דגן תירוש ויצהר: ו בר"ב סד"ה לעולם כו' מן המעשרות. ע' תורע"ק. וכתב עוד הר"ש ואי לאו האי קרא הוה מחייבים להו לעניים דכיון דזכי להו רחמנא בהאי שדה

תבואת

---

*) א"ה דברים אלו מן אלו ובירושלמי על משנה דלעיל לא נמצא בד"ק והנ"ד כי שכתבם התוי"ט בהשמטות שנדפסו בסוף המשניות. אבל גם שם לא מצאתים בד"ק. ובד"ש מצאתי הדברים הללו כתובים בדבור בפ"ע המתחיל בזה הלשון ובאילן אילנות מניין וכו' מכרם וזית. בירושלמי והביאו הר"ש במשנה דלעיל. ושם סה"ד ואח"כ מתחיל הדבור האוג וכו'. ונכרין הדברים שכל הדבור נשמט בד"ק נקטום יתוגו בלשון שאחריו ונשמטות כמו שכתוב קנ"ד ואח"כ הכניסוהו המדפיסים בפנים הטוי"ק בקצת שלא במקומו הוא באמצע ד"ה האוג. כמו שהוא לפנינו :

ציונים

ה ובאילן. תיי' שם. תוס' פ"ק דר"ה די"ב ופ"ק דקדושין דף ג: ו לעולם הוא נותן. ירושלמי ר"פ בתרא דמעשרות. תיי' שם הל"א :

ראשון לציון

[משנה ה] ובאילן האוג. בערוך ערך אג כתב הערוך פירוש אוג אילן ושמו בלשון ישמעאל אלסומ"ק ובעליו מתקנין העורות לבנים כו' ואילן העולה מאליו ביער הוא ופריו דומה לשני תולעת ומבשלין אותו כו': [תי"ט ד"ה] האוג כ' הר"ב כו' ולכך יש לפרש צמח דהכא ג"כ אילן כו'. לפום ס"ד דהתוי"ט דצמח דהכא הייט ירק ממשנה דהכא דתנן ובאילן האוג כו' אי מצי להקשות ואולי לא היה בגרסתו אלא התחלת המשנה האוג אבל דע דבמשנה שבגמ' וכן בירושל' איתא כגרסא שלפנינו ובאילן האוג. ודע עוד דמ"ש הר"ב בפירוש הראשון שהפרי שלו אדום וכ"כ ברים דמאי ובפ"א דמעשרות מ"ב שקורין לו בלע"ז קורניא"ל כתב הר"ש בזה הלשון האוג אילן שפריו אדום כדתנן בריש מעשרות האוג והתותים משיאדימו וי"א שזהו אילן שקורין קורנלי"ל בלע"ז ולא יתכן דאין מכניסו לקוס ע"כ

חדושי מהרי"ט

[מ"ה] ובאילן האוג וכו' והזיתים כו' עכ"ל המשנה. נ"ב ואף ששנינו במסכת מנחות דזיתים נלקטים בשלשה פעמים נמצא אין לקיטתן כאחת עכ"פ כל חלק מהם נלקט בפעם אחת דהיינו הראשון שרואה השמש והשני שסמוך לגג והשלישי שסמוך לקרקע ואתי לאפוקי אילנות שאין להם שום זמן קבוע לאיזה חלק רק איזה פירי שנתבשל לוקט וק"ל :

תוספות רע"ק

[אות ט] משנה ה האוג. עי' בתוי"ט ריש דמאי ד"ה וביהודה האוג : [אות י] בהרע"ב ד"ה האוג. ולאו דוקא אלו) דהא איכא בנות שוח דלקיטתן כא' כדמוכח פ"ק דר"ה תר"ש במתניתין הקודם: מ"ו [אות יב] בהרע"ב ד"ה לעולם. פטורה מן המעשרות) והטעם דפאה פטור ממעשרות ג"כ ילפינן מקרא דובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך יצא פאה דיש לו חלק ונחלה עמך אם הלוי עני דיש לו חלק בפאה כן כתב הרא"ש וכן כתבו התוספות בבא קמא דף כ"ח ע"א דבור המתחיל זה וזה. ומכל מקום הפקר לעניים ולא לעשירים לא מצינן למיפטר מטעם זה דלב"ה לקמן רפ"ו דהפקר לעניים אינו הפקר כלל ואף

אם

עד שימרח (כח). ונותן משום הפקר ופטור (כט) מן המעשרות עד שימרח. ומאכיל (ל) לבהמה ולחיה ולעופות (לא) ופטור מן המעשרות עד שימרח. ונוטל מן הגורן וזורע ופטור מן המעשרות עד שימרח (לב) *דברי ר"ע (לג).

כהן

ח"ג. ונותן משום הפקר כו'. בר"ם ל"ג בבא זו וכ' שכ"ה גי' בירושלמי ע"ש. ומאכיל לבהמה ולחיה בכהלפו"י מאכיל לבהמה לחיה גגא וא"י. ולעופות בירושלמי ולעוף :

עד שימרח. שיעשה כרי וצבור של תבואה אבל אם בא להפריש פאה אחר המירוח צריך שיפריש התרומה והמעשרות תחלה ואחר כך יטול הפאה שאין פטור מן המעשרות *אלא הפאה שנטלה קודם המרוח : ונותן משום הפקר ופטור מן המעשרות. (משום הפקר) המפקיר תבואתו ובא אחר וזכה בה אין הזוכה בה חייב במעשרות דכתיב (דברים יד) ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך יצא הפקר שידך וידו שוין אבל המפקיר תבואתו לאחר המרוח *אין ההפקר ההוא פוטר מן המעשר : מאכיל לבהמה וכו'. ואפילו הוא עצמו מותר לאכול אכילת עראי קודם מירוח אבל הבהמה אוכלת אפילו אכילת קבע : נוטל מן הגורן וזורע וכו'. דמן התורה הזורע פטור מן המעשר אפי' לאחר מרוח דכתיב (שם) עשר תעשר ואכלת וזורע לא קרינן ביה ואכלת. מיהו מדרבנן חייב. ס"ל לר"ע דקודם מרוח פטור מן

המעשר

דראש השנה דף יב : ו [*עד שימרח. פירש הר"ב שיעשה כרי וצבור של תבואה. ובפרק ד' משנה ח' פירש כשהוא משוה פני הכרי ברחת. וכן כתב הר"ש בכאן. וכ"כ עוד הר"ב בפ"ק דמעשרות משנה ו'. ולשון הרמב"ם ופירוש מריחה מריקה וזאת המלה מושאלת בדרך המליצה בענין ברירת החטה מן התבן והשלמת צרכי הזרע עד שלא ישאר לעשות בו אלא להוליכו אל האוצר והוא דומה כמו הממרק לכלים (עיין בריש פרק בתרא דמקואות) שאין עושין אותו המירוק אלא כשנשלם הכלי ע"כ] : נותן משום הפקר ופטור וכו'. פירש הר"ב דכתיב ובא הלוי וכו' ירושלמי פ"ו הביאו הר"ש ועיין מה שאכתוב בס"ד בריש מעשרות. ומ"ש הר"ב אבל המפקיר וכו' אין ההפקר פוטר וכו' נראה לומר דסמך אמ"ש גבי פאה שצריך שיפריש התרומה והמעשרות תחלה ואחר כך יטול הפאה הורה לנו בזה שהמצוה היא שיפריש וכו'. וכדדרשינן נמי במשנה י"א פרק ה' דמעשר שני מדכתיב (דברים כו) ככל מצותך אשר צויתני הא אם הקדים וכו' א"נ פן לא יפרישו העניים והמכשלה הזאת תחת ידו יהיה. והכא נמי בהפקר דומה דפאה שלא יפקיר אלא אם כן הפריש תחלה. וכן לשון הרמב"ם אבל אחר הברירה לא יפקיר ממנו כלום עד שיפריש המעשרות ע"כ. והכי תנן במשנה

ב'

מלאכת שלמה

דקתני לעולם הוא נותן משום פאה לעולם משמע אפי' לאחר שהפריש תוכת הפאה דהיינו א' מס' חוזר ומוסיף והותו תוס' פטור מן המעשרות. אתיא כב"ש דאמר לק' רפ"ו הפקר לעניים הפקר ופטור וכן פאה זו שהוסיף והפקירה לעניים פטורה אבל לבעה"ב חייבת אא"כ הפקירה אף לעשירים כן פי' ר"ש ז"ל : ונותן משום הפקר. ע' בפי' הר"ש ז"ל פ"ג דמע"ש סי' ו' שכ' שגם זו הבבא ב"ש היא וחזר ויישב דאפי' כב"ה אתיא ע"ש : ומאכיל לבהמה כו'. פי' הר"ש ז"ל ועוד י"ל דנקט כאן בהמה לאשמעי' דלאחר מרוח אפילו בהמה אסורה ע"כ. וז"ל הר"ש שירלי"ו ז"ל. ונותן משום הפקר. הבקר בבי"ת כמו בפ"א בזר עמים כמו פזר. והפקר פטור מן המעשרות כדתנן בפ"ק דחלה. ומשמע ממתני' דאם הפקיר אחר מרוח דהזוכה מיחייב במעשר. ומפ' בירוש' דבהפקר דב"ש עסקי' דלא אלים שהפקיר לעניים ולא לעשירים דס"ל לב"ש דמהני האי הפקר להפקיע מידי מעשר ואשמעי' הכא דהיינו דוקא דאפקיר קמי מרוח וטעמא דדיו לבא מן הדין להיות כנדון לגבו"פ דהוו מתנות עניים דמינייהו גמרי ב"ש וכדלקמן בפ' ב"ש. קמי מרוח הוא דאיתנהו. וה"נ גבי הפקר. אבל אפקיר בתר מרוח דהוי הפקר דהלים לא : ומאכיל לבהמה. דאכילת בהמה עראי חשיבה : דברי ר"ע. ורבנן פליגי עליה ולא מלי זרע אפי' מקמי מרוח דל"ד להפקר דהפקר לא שכיח ומלתא דלא שכיחא לא גזרו ופאה נמי שאני דקעביד מצוה ועוד דמחייב בה ולא פקעה עכ"ל ז"ל : ועוד גרסי' בירושלמי ואתיא דר"ע דמחייב במעשרות הזורע אחר מרוח מדרבנן. כחנויות בני חנון שהם לא חשו לדברי חכמים והחרבו דתניא למה נחרבו חנויות בני חנון ג' שנים עד שלא חרב הבית שהיו מוציאין את הפירות מכלל המעשרות מפני שהעמידו דבריהם על ד"ת דהוו דרשי עשר תעשר את כל תבואת זרעך פרט ללוקח ואכלת פרט למוכר ע"כ. וז"ל הר"ש ז"ל בקצור אמרי' בירושלמי אתיא דר"ע כחנויות בני חנון דתניא כו' והשתא אינו ר"ל דר"ע סבר כוותייהו לפוטרן אפי' מדרבנן דהא חס ושלום שהרי מזכיר אותם לגנאי התם ובתלמוד שלנו בפרק השוכר את הפועלים דף פ"ח אלא ה"ק אתיא לאפוקי מדידהו דמשמרח אסור לזרוע עד שיעשר מדרבנן אע"ג דלא קרינן ואכלת וכי היכי דממעטינן מניה לוקח איכא למעוטי נמי זורע ע"כ : עד שימרח דברי ר"ע. לא קאי ר"ע

רק

תפארת ישראל

יכין

ובנתן אחר כך חייב בתרומות ומעשרות תחילה : כט) הזוכה בה : ל) טבל : לא) דאכילתן בקבע כעראי דאדם דמי ולא נקט עראי דאדם משום דבעי לאשמעינן רבותא דבבהמה אפילו קבע מותר. מיהו אף לאחר מרוח בשדעתו להכניס לביתו רשאי לאכול בהמה קבע ואדם עראי כפ"א דמעשרות : לב) דאז אסור מד"ס עד שיעשר : לג) ולרבנן אפילו מקודם חייב מד"ס :

ובלקחו

תוספות אנשי שם

תבואת זרעך קרינן ביה. ע"כ : במשנה עד שימרח. למאן דבעי כב"מ ד' פ"ח ראיית פני הבית מיירי מתני' עד שימרח בבית וכגון דלא הכניס התבואה במוץ שלה אלא לאחר שנטהרה מן המוץ הכניסה בבית ומירחה שם ומאחר שחל עליה חיוב מעשר תו לא מיפטרה אפילו הפקיר. ויתכן דאפילו מרחה בשדה ואח"כ הפקיר דמחייבת מדרבנן אם חזר והכניסה בבית אותו שזכה בה. ר"ש. ודעת הר"מ בפ"ג דמעשר הנ"ל משמע שהיא כסברא האחרונה. ע"ש ועמש"ל פ"ד מ"ח ובברכות רפ"ז : בר"ב ד"ה ונותן משום הפקר כו' ובא הלוי כו'. עיקר פסוק זה נדרש בספרי לפטור לשו"פ מן המעשרות ומש"ה נקט לי' הר"ב גבי הפקר לרבותא דבפאה יד עני ובעה"ב שוים בהכרח דצריך ליתן לו הפאה אבל הפקר מני למהדר ולמזכי לנפשיה ולא הוו שוין קמ"ל דאפ"ה פטור הואיל ויש כח שוה לזכות בו. ובהכי אצטריך לאשמעינן האי בבא. ובבא דבהמה אשמעינן דאכילת הבהמה לא אקרי אכילת קבע ואפילו סובא ומש"ה תני בהמה חיה ועוף אפילו לשלחן יהד. (רמ"ז). ובש"ל הוסיף דמה"ט נמי תני עופות ל' רבים שאין דרך ליתן לעוף א' אכילה מרובה שהיא אכילת קבע. והב"ד כ' דאורחא דמלתא נקט שאין דרך לגדל בחצרו עוף א' בלבד משא"כ בהמה וחיה : תוי"ט ד"ה ונותן משום הפקר כו' וכדדרשינן נמי כו' לא הבנתי מה ענינו לכאן. (נ"ז) :

המעשרות

משנה ראשונה

הם לעניים שאינו מקדיש את שאינו שלו. שאני עוללות שניכרין ומבוררים שאלו של עניים וכבא לידם דמו : עד שימרח. ולא מעשר בעה"ב ונותן משום פאה והפקר דלעניים חייב ליתן דבר המתוקן כדין פאה דפטורה מן המעשר ואם יתן להם שאינו מתוקן יפסידו העניים כמש"ל בשם הרא"ש. ולדעת ר"ת והרמב"ם שכתבו דהעניים א"צ לעשר אם לא עשר בעה"ב. מ"מ חייב בעה"ב לעשר שלא יוצא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן כמו בנותן משום הפקר לכ"ע טעמא מש"ה הוא. והרא"ש לא הוצרך לכתוב משום הפסד עניים אלא כי היכי דלא תיקשי כשמעשר בעה"ב יזכה המעשר מחלק של עניים : ומאכיל לבהמה. אבל אחר מירוח אסור להאכיל אע"ג דלא מיגו טבל מאסור בהנאה כתבו התוס' בשבת דף כ"ו דהנאה של כילוי ילפינן מטבל טמא דאמר התם דאסור להדליק וה"ה כל הנאה של כילוי ע"ש : נוטל מן הגורן וזורע. גבי פאה והפקר לא תני נוטל מן הגורן. דפאה והפקר איתא נמי במחובר ובשבלים כמו בגורן. אבל זורע לא שייך אלא לאחר הדישה. אבל אם הם בשבלים דמי לנוטע שתלים כפ"ה דמעשרות דמודו חכמים לר"ע וע"ש : וזורע ופטור. זורע דפטור מן התורה מדכתיב ואכלת דדוקא לאוכלה חייב כדמתמעטי' נמי מוכר מהתם. ולפי שיטת הר"ש ורמב"ם דלעיל דלוקח לאחר מירוח חייב דחיובי' לא פקע ותוקמי' לקרא דלוקח פטור דוקא קודם מירוח נראה דה"ה זורע לאחר מירוח חייב מן התורה אבל הר"ש עצמו כתב כאן דלאחר מירוח חייב מדרבנן. ונראה דזורע שאני דהכוונה כדי לזרוע תלוי בשעת גמר מלאכה שבאותה שעה נתכוון לזריעה פטור וכ"כ הרמב"ם בהדיא רפ"ב מהל' מעשר. וא"כ בכה"ג מעולם לא בא לכלל חיוב מן התורה דבשעת גמרו שהוא החיוב היה פטור שנתכוון לזריעה והלכך אין חיובו אלא מדרבנן. והיינו נמי דכתב הר"ב מן התורה פטור אפי' לאחר מירוח כלומר אם נתמרח אדעתא דזריעה. ומ"ש הר"ב דס"ל לר"ע קודם מירוח פטור אפילו מדרבנן. ומשמע דבהא פליגי חכמים עליו. ואע"ג דבפאה והפקר משמע דמודו חכמים דפטור אפילו מדרבנן שאני זריעה דאי פטרת לי' לגמרי לעולם יפקיע כל תבואתו ממעשרות שיזרע הכל לזריעה ולאכילה ודפאה

והפקר

ציונים

משום הפקר. מיי' פ"ג מהל' מעשר הל"כ : ומאכיל לבהמה. מיי' שם תוס' פ"ק דיומא דף י' : ונוטל מן הגורן. מיי' שם פ"י הל"ג (דלא כר"ע) :

תוספות חדשים

מ"ו [הר"ב ד"ה]עד שימרח כו' ואח"כ יטול הפאה עכ"ל. פי' א' מס' מכל התבואה שהיה קודם שהפריש תרומה ומעשר שלא יפסידו עניים כמ"ש הרע"ב פ"ה מ"ב וכ"מ מל' הרמב"ם בפי' ע"ש וכן מבואר בפירוש הר"ש דהטעם שלא יפסידו עניים ע"ש ולפ"ז ניחא דלא כ' הרע"ב כן גבי הפקר לאחר מירוח דשם אף דחיוב תרומה ומעשר לא פקע מ"מ אין לו להפסיד משלו כלום אלא חייב להודיע למי שזוכה בו שהפקירו אחר מירוח או הוא עצמו יפריש מיניה וביה וזה ברור ולא ידעתי למה הוצרך בתוי"ט ד"ה נותן לכתוב טעמים אחרים לזה שצריך להפריש תרומה כו' קודם הפאה והוקשה לו למה לא כתבו הרע"ב גבי הפקר ע"ש דלפי מ"ש א"ש לכל זה והוא פשוט. (הר"ז) :

תוספות רע"ק

אם זכת בו העני חייב להחזיר ואין ללוי חלק ונחלה עמו. הר"ש : [אות יא] דברי רע"ק) קאי על ונוטל מן הגורן וזורע. וע"ז אמר הרע"ב דאין הלכה כר"ע ועיין תוי"ט פ"ק מ"א דמעשרות : [אות יג] בהרע"ב ד"ה עד שימרח. אלא הפאה הנטלה קודם המרוח) ואפילו למאן דאית ליה ברירה כל זמן שלא הפריש פאה ולא ברירה היה הכל שלו ונתחייב הכל במעשר ושוב לא יפטור תוס' ב"ק דף צ"ד ע"א. והר"ש בפרקין מ"ג כתב והאי דמעשר ונותן לו ואפילו שיפטר מדאורייתא מחייב מדרבנן כדאשכחן בפרק כיצד מברכין דף מ' הלקט והשכחה והפאה שעשאן לגורן הוקבעו עכ"ל. וכ"כ רש"י שם ב"ק וז"ל מרחו מעשר ונותן לו כדי שלא יפסיד העני שאילו היה נותנו קודם מירוח אע"פ שעני מצרף לקט שכחה ופאה הרבה ועושה מהן כרי פטור מן המעשרות שהרי הפקר הוא אבל עכשיו שנתמרח ביד בעה"ב נתחייב במעשר דהכי אמרינן במס' ברכות לקט שכחה ופאה שעשאן בגורן הוקבעו עכ"ל : [אות יד] בהרע"ב ד"ה ונותן משום הפקר. אין ההפקר ההוא פוטר מן המעשר) לדעת ר"ת פ"ז דב"מ דלוקח קודם מרוח חייב במעשר ולוקח לאחר מירוח פטור מה"ת ניחא הא דצריך קרא לפטור הפקר אפילו קודם מרוח.

ולאחר

כהן ולוי שלקחו את הגורן המעשרות שלהם עד שימרח לד). °המקדיש ופודה חייב במעשרות עד שימרח הגזבר לה):

המעשר אפי' מדרבנן ואין הלכה כר"ע: **שלקחו את הגורן**. שקנו תבואה מן הגורן וקנסו חכמי' שיהיו חייבים להפריש תרומות ומעשרו' ולתת אותם לכהנים ולוים אחרים כדי שלא יהיו קופצים לקנות תבואה או יין לגתות ולגרנות ואם קנו קודם מרוח שעדיין לא הוקבעה תבואה זו למעשר המעשרות שלהם: **המקדיש ופודה**. המקדיש גרנו ופדאו מיד הגזבר והוא גדיש או קמה שלא הוקבע למעשר כשהיה ביד ההקדש חייב הפודה להוציא ממנו המעשרות אבל אם נתמרח הגורן ביד הגזבר הואיל ובשעה שהיה ראוי שיוקבע למעשר דהיינו בזמן המרוח היתה ביד ההקדש אין הפודה חייב להוציא ממנו מעשרות שההקדש פטור מן המעשרות:

ב' פרק ג' דדמאי לא ישליך עד שיעשר ועיין מ"ש שם בס"ד: **שלקחו את הגורן**. פי' הר"ב וקנסו חכמים וכו' שלא יהו קופצים וכו' לגתות ולגרנות והוא לשון הירושלמי ומסיים בו הרמב"ם בפ"ו מהלכות מעשר וז"ל ויקנו טבלים כדי להפקיע מתנות אחיהם: **המקדיש ופודה וכו'**. משום דיוקא דמתניתין דלאחר מרוח הגזבר אין הפודה חייב וכדפירש הר"ב להכי תנן המקדיש דאף על גב דמתחלה היתה גם כן התבואה שלו הוה אמינא דכי הדר ופדאה ואף על גב דלאחר מרוח הוא שפיר קרינן ביה תבואת זרעך קמ"ל דלא: **הגזבר**. פירשו הר"ב במשנה ג' פ"ג דבכורים:

חי"ג. המעשרות שלהם **עד** שימרח. נ"א עד שימרחו :

ציונים

כהן ולוי. עיי' שם הלכ"ט : המקדיש ופודה. עיי' שם פ"ג הל"ה ובתוס' מנחות דס"ז:

תוספות רע"ק

ולאחר מרוח דחייב הכא בהפקר באמת רק מדרבנן. אבל מה"ת אינו חייב דהזוכה מן ההפקר הוי כמו לוקח. ולאינך פוסקים דסברי בהיפוך דלוקח קודם מרוח פטור מה"ת ולאחר מרוח חייב. א"כ הא דהכא הפקר אחר מרוח חייב היינו מדאורייתא והא דאיצטריך קרא לפטור הפקר קודם מירוח ולא פטרי' מדין לוקח היינו לענין אם חזר הבעה"ב וזכה בו כדאיתא. בב"ק דף כ"ח ע"א דכה"ג חייב בפאה וכו' ופטור מן המעשרות כך למדתי מדברי הר"ש דכאן: [אות טו] המקדיש ופודה) עי' בתוס' ב"מ דף כ"א ע"ב ד"ה ופטורות ובפ"י שם:

מלאכת שלמה

רק אסיפא דנוטל מן הגורן וכו' וכמ"ש: **בפי' ר"ע ז"ל**. בלשון המתחיל ונוטל מן הגורן צריך להגיה בסופו דקודם מירוח פטור אף מן המעשר אפי' מדרבנן: **כהן ולוי שלקחו את הגרן המעשרות שלהם עד שימרחו**. כך צ"ל ומלת פטורין צריכה מחיקה. ואית דגרסי גם הכא בסיפא עד שימרח בלא וי"ו וקאי אמוכר. וכ' בספר אגודה ופי' ר"ת דלא מפטר לוקח מה"ת מקרא דואכלת ולא לוקח אלא כשלקח אחר מרוח משם דקשי' לי' ספ"ק דבכורות גבי לוקח טבלים ממורחין מן הנכרי מעשרן והן שלו משמע מעשרן מדאורייתא. ופי' ר"י אפכא מר"ת דלוקח קודם מירוח פטור לאחר מירוח חייב ע' ספ"ק דבכורות ובפ' השוכר את הפועלים ע"כ ולא מצאתי מי שהאריך כבר בזה יותר מהר"ש ז"ל: **המקדיש ופודה**. כך צ"ל במשנה:

תפארת ישראל

יכין

לד) ובלקחו אח"כ ממוכר נתחייב למעשרות. קנסוהו רבנן שלא יפסידו לאחיהם העניים: לה) דבשעת מרוח פטור היה. ונקט שפדה המקדיש לרבותא דאע"ג דבשעת זריעה וגם השתא התבואה שלו היתה. וסד"א דשפיר קרינן ביה תבואת זרעך אף שמרחה הגזבר ביני ביני קמ"ל:

משנה ראשונה

והפקר לא שייך זה. וכן משמע בב"מ דף פ"ח למה חרבו חנויות בני חנון קודם תורבן שהיו מפקיעין פירותיהן ממעשרות שהיו אומרים עשר תשבר ואכלת ולא מוכר כו': **המקדיש ופודה חייב**. משמע דוקא הפודה חייב אבל ביד הקדש פטורה אפי' הקדיש תבואה שנתמרחה בידו כיון שהיא ביד הקדש פטורה ונ"מ אי קדשי מזבח הוא מותר להקריבה דאל"כ שבל אסור למזבח משום ממשקה ישראל. וזהו דלא כשיטת הר"ש דלעיל בפאה והפקר דבשנותן לאחר מירוח לפאה והפקר לא פקע חיובו. וצ"ל דה"ה ביד הקדש חייבת ונקט הפודה לרבותא דסיפא דבשמירת הגזבר פטורה אפילו ביד הדיוט. ולשיטת הרמב"ם ור"ת ניחא דכל אחר מירוח הלוקח פטור אלא מדרבנן חייב ובהקדש לא גזור. וקצת קשה שבשפ"ג מהל' מעשר כתב הרמב"ם הקדיש קמה למנחות פטורה ממעשר ע"כ. ומאי איריא קמה אפילו הקדיש תבואה שנגמרה נמי. משמע דס"ל דבהקדש נמי גזור ופודה נקט משום סיפא כדפי' וכן משמע פ"ק דדמאי מ"ד:

תוספות אנשי שם

במשנה **המעשרות** שלהן. לשיטת ר"ת במירוח דלוקח דמחייב במעשר ניחא. דהמעשרות שלהם אף שנתמרח בידם והוקבע למעשר בלוקח ישראל. מ"מ בכהן ולוי פטורים ולא קנסו בכה"ג. אלא לשיטת הר"ש והריב"ם דס"ל איפכא דמירוח דמוכר קובע והנתמרח ביד לוקח פטור קשיא מאי קאמר המעשרות שלהן הרי בכה"ג אמאי מנעי להו לאפרושינהו דמדלא קתני פטורין מן המעשרות ש"מ דמיהת אפרושי בעי ואמאי לא אוקמינה אד"ת כיון דבלוקח מישראל נמי אינו אלא מדרבנן. ודיוקא דסיפא קשיא איפכא דקתני עד שימרחו הוא דמפטרי אבל אם לקחו אחר מרות המוכר חייבים. דלהר"ש וסייעתו א"ש אבל לר"ת קשה כיון דאפילו לוקח ישראל בכה"ג מיפטר כ"ש כהן ולוי. ואפילו תימא דלר"ת נמי הלוקח הממורח חייב מדרבנן מ"מ אמאי קנסו בכהן ולוי שיפסידו מעשרותיהן לגמרי. ותו איכא למידק דמדקתני הכא עד שימרחו ל' רבים דמשמע דקאי אכהן ולוי דאין פטורין אלא עד שימרחו אבל לכשימרחו מחייבי וכייעתא לר"ת דכיון דמירות הלוקח קובע מה"ת מש"ה אפילו ביד כהן ולוי נתחייבו ליתנם לאחרים משום קנסא והא דקתני המעשרות שלהן ה"פ דיכולין למכור הגרן אע"פ שמעשרותיו מעורבין בתוכו. וקמ"ל דלא קנסינהו בהכי להוציא ממנו המעשרות כשבלים או שלא יוכלו למכור כולו עד שימרח ויוקבע למעשרות. ונ"מ לדמי טוס"ל דמעשרות שבתוכו. דעד שימרחו כולא כמעשרות שבו שלהן הוא ויכולין למוכרו כולו. ומ"מ אם מרחוהו בידם נתחייבו במעשרותיו ולשיטת הר"ש קשה דהל"ל עד שימרח כמו באינך דמתני'. ואולי לפי פי' של הר"ש מלת שימרחו היא מהנפעל וקרינן יִמָּרְחוּ והמעשרות קאי דפטורין מהמעשרות עד שיתמרחו המעשרות ביד המוכר. וצ"ע. ולפי' קמא מלת שימרחו הוא מסקל המ"ם והרי"ש בניהם שוא"ים כמו וימרחו על השחין דישעיה. (לח"ם):

הלכתא גבירתא כללא דפרק א'

פרק א משנה א מדאורייתא אין שיעור למעלה ולמטה בפאה ובכורים. ומד"ס לא יפחות בהן פחות מחלק ס' שבשדהו. וכ"כ העולת ראייה ושלמי חגיגה שמביא כל אדם כשעולה לרגל. מדאורייתא אין שיעור כמה הן שוין. ומד"ס צריך שיהיה העולת ראיית שוה מעה. ותשלמי שמחה ב' מעין. ולא פחות מזה. וכ"כ ג"ח להבירו בין בגופו בין בממונו. מדאורייתא אין לו שיעור. ומד"ס בממון לא יוסיף על חמישית עשרו. וכ"כ לימוד תורה אין לו שיעור למעלה. ורק בשעת הדחק יצא בק"ש של שחרית וערבית. אע"ג דשכר מצות בהאי עלמא ליכא. אפ"ה יש שאוכל מתן פירותיהן בעוה"ז ג"כ. ואלו הן כבוד או"א. וג"ח בגופו. בשכלו ובממונו. והמתאמץ לעשות שלום בין אדם לחבירו. והמתמיד בתורה ששקולה יותר מכולם:

משנה ב רק למטה קבעו חכמים שיעור לפאה שלא יפחות מחלק ס'. אבל למעלה אין שיעור שכששלח לו ה' ברכה בתבואתו או שעניים מרובים לפניו ורצה להוסיף מוסיף כמו שירצה. ואפילו עושה כל שדהו פאה עושה והכל פטור ממעשרות:

משנה ג לכתחילה חייב ליתן הפאה כולו בסוף השדה. רק אם נתן לפאה בתחלת השדה או באמצעו. הרי זה יתן בסוף השדה חלק ס' ממה שקצר אחר שנתן פאה הראשונה. מיהו כולן פטורים ממעשר:

משנה ד כל גדולי ארץ או אילן שיש בהן ה' תנאים הללו חייבין בפאה א) שנאכלים שלא ע"י דחק. ב) שלא גדלו במקום הפקר. ג) ששואבים יניקתן מהארץ. ולאפוקי כמהין ופטריות דמאויר קרבו. ד) שכל המין מתבשל בפעם א'. ה) שרגיל להכניסן לקיום ולא יתרקבו. ובגדולי קרקע. יש בכל מיני תבואה וקטניות כל התנאים הללו:

משנה ה ובמיני אילן. יש באוג וחרובים. אגוזים. שקדים ונפנים. רמונים. זיתים. ותמרים. כל ה' תנאים הנ"ל וחייבים בפאה. ובשאר גדולי קרקע ואילנות צריך לבדוק אם יש בהן ה' תנאים הנ"ל. מיהו מדאורייתא אין חייב בפאה רק דגן תירש ויצהר הגדלים בא"י. ומד"ס כל המינין שיש בהן תנאים הנ"ל אפילו בח"ל חייבים בפאה:

משנה ו אע"ג דמצוה ליתן פאה במחובר. אפ"ה בלא נתן במחובר יתן חלק ס' מתבואתו בתלוש. אבל הפאה שיתן בתלוש אין פטור ממעשרות רק אם נתנו קודם שמירת הכרי. אבל אח"כ צריך להפריש תרומה ומעשר על הפאה קודם שיתנה להעניים. וכ"כ בהפקיר תבואתו קודם מרוח בכרי או הזוכה בה פטור מתרומות ומעשרות. ולא בהפקירה אחר מרוח. וכ"כ מותר לאכול עראי מתבואתו. ולהאכיל לבהמה אפילו קבע כשלא מרח עדיין הכרי. ופטור מתרומות ומעשרות. ולא אח"כ. אבל בזורע תבואתו קודם מרוח חייב לעשר מדברי סופרים ומדאורייתא אפילו זרע אחר מרוח פטור מלעשר: **כהן או לוי** שלקחו תבואת טבל קודם מרוח. רשאין להפריש תרומות ומעשרות לעצמן. אבל בלקחוה אחר מרוח. חייבים ליתן התרומות ומעשרות לכהנים ולוים אחרים. **המקדיש** תבואתו לבדק הבית. אם פדאו קודם מרוח. חייב הפודה בתרומות ומעשרות. **ואם** פדאו אחר שמרחו הגזבר. פטור הפודה מתרומות ומעשרות:

* * *

פרק ב א ואלו מפסיקין לפאה א). **הנחל** ב) **והשלולית** ג) **ודרך היחיד** ד) **ודרך הרבים** ה) **ושביל** ו) **הרבים ושביל היחיד הקבוע** ז) **בימות החמה ובימות הגשמים**

ח"נ. ואלו נ"א אלו וכ"ה במשנ"ג. ודרך היחיד נ"א דרך היחיד וכ"ה במפנ"ג ובנ"ג שם הגי' דה"ר ודה"י. ושביל כו' בירושלמי שביל היחיד ושביל הרבים.

ר' עובדיה מברטנורה

פרק ב אלו מפסיקין. בין שדה לשדה ויהיו נחשבים כשתי שדות לענין שאם הניח פאה באחת מהן על חברתה לא עלתה לו לפאה דכתי' (ויקרא יט) פאת שדך שלא יניח פאה משדה לחברתה: **הנחל**. °נהר: **והשלולית**. אמת המים שמחלקת שלל לאגפיה שאמות אחרות של מים שותות ממנה: **ודרך היחיד**. ד' אמות: **ודרך הרבים**. שש עשרה אמה ומשום סיפא נקט לה דבעי למתני סיפא שכל אלו אין מפסיקין באילן וקמ"ל דאפי' דרך הרבים שהיא רחבה ט"ז אמה אינה מפסקת באילן: **שביל הרבים ושביל היחיד**. שביל זוטר טובא דשקיל כרעא ומנח כרעא ואשמעינן דאפילו שביל דרבים אם הוא קבוע לימות החמה ולימות הגשמים כלומר שמהלכין בו אפי' בזמן שהשדות זרועות **בימות** הגשמים מפסיק בין השדות הזרועות

תוספות יום טוב

פרק ב ואלו מפסיקין. ביש נוסחאות ל"ג בוי"ו אבל בנוסח שבירושלמי גרסינן בוי"ו: **והשלולית**. לא זו אף זו קתני דזוטר מנחל. הר"ש: **ודרך** הרבים. פי' הר"ב משום סיפא וכו' ולהכי תני דרך הרבים בתר דרך היחיד משום דסיפא דאדידיה מתניא הוי לא זו אף זו: [*ושביל הרבים ושביל היחיד. פי' הר"ב ואשמעינן דאפי' שביל דרבים אם הוא קבוע וכו' ואי לא לא מפסיק דהא משום סיפא הוה זו ואין צ"ל זו והכא ברישא נמי לא צריכא למימרא אלא לאשמעי' דדוקא אם הוא קבוע וכו'. אבל ראיתי בס"א דגרסי שביל היחיד ושביל הרבים. וכן הגרסא במשנה דירושלמי]: **הקבוע** בימות החמה וכו'. כתב הר"ש והשתא כולהו צריכי דמאי אמרת לתני דרך הרבים למימרא דאפי' לאילן אינו מפסיק ושביל היחיד דאפי' לזרעים מפסיק ולשתוק מכולהו אחריני א"כ הוה אמינא דרך [היחיד] דלא קביע גרע משביל היחיד דקביע ושביל הרבים דקביע עדיף להפסיק לאילן מדרך הרבים דלא קביע:

והבור

מלאכת שלמה

פרק שני **א** אלו. ואי גרסי' ואלו בוי"ו צ"ע היכא קאי כמו שדקדקו התוס' בר"פ ואלו טרפות וכתבתיו שם: מפסיקין. פי' על תבואה וקצירת דאילו פאה דאילן הא תני בסיפא דאין מפסיקין: **הנחל** וכו'. וכ"ש גדר. והיינו דתנן בסמוך ואינו מפסיק לאילן אלא גדר. וכתב הרא"ש ז"ל פי' הר"ש ז"ל הנחל מל' נחלי מים ואין לפרש מלשון נחל איתן דהיינו בור כו' ונ"ל דאפשר לפרש נחל איתן דהוי ספי מבור לפי שאינו עשוי לזריעה ובשביל סיפא ואינו מפסיק לאילן תנייה עכ"ל ז"ל וכפי' משמע מן הירושלמי וכ"פ רשב"ם ז"ל בפ' חזקת הבתים: **שביל הרבים**. לכרמיהם או לשדותיהם אבל אינה דרך לעוברי דרכים. הר"ש שירילי"ו ז"ל. אבל הר"מ ז"ל בפ"ג כתב אבל שביל היחיד והוא הפחות מד' או שביל הרבים הפחות מט"ז אמה אם היה קבוע וכו' וכתב עליו הראב"ד ז"ל לא כי אלא אפילו י"ל ד"א אלא שהשביל הוא דרך בין השדות והכרמים ואינו דרך עוברי דרכים ע"כ וטען מהרי"ק ז"ל ורבינו משמע ליה דשביל היחיד הוא צר מדרך ולכך של יחיד שיעורו פחות מד"א שהוא דה"י ושה"ר פחות מט"ז שהוא דה"ר ע"כ. ועוד כת' הר"ש שירילי"ו ז"ל בשם הרא"ש ז"ל שכ' וצ"ל שצ"ל ארך ההפסק מקצה השדה אל קצהו דלא ישאר בו מחובר כדי שיעבור הבקר בכליו דהיינו ד"א בלי הפסק. דאי נשאר בו ד"א בלי הפסק חשיב כשדה א'. ע"כ. וג"ל דנכון היה לפסוק כרבנן דאמרי התם בפ' כל שעה. מפולש מראש השדה לסופו כדברי הר"ב ז"ל. אלא דר' יוחנן סבר בירושל' כר' אלעזר בר"ש דבגדולה בהמס"ס ארך הפסקתה סגיא. ובפ' כל שעה אמרי' בהדיא דכ"ע סברי דבקטנה ע"פ רובה ואין לנו אלא דברי חכמי הגמ'. עכ"ל ז"ל. וכתבו תוס' ז"ל שם בפ' הכונס שביל היחיד ושביל הרבים הקבוע. שביל היחיד אצטריך לאשמעי' דאע"פ שהוא קטן מדרך מפסיק מאחר שהוא קבוע ודה"י אצטריך דסד"א כיון שאינו קבוע לא מפסיק אע"פ שהוא רחב. ושביל הרבים אצטריך לאשמעי' דאפילו דשל רבים הוא בעינן קבוע אפילו בימות הגשמים. ע"כ. וז"ל שם בפ' חזקת הבתים. דה"י ודה"ר. בירושל' פריך אמאי אצטריך למיתני דס"ר דכיון דתנא דה"י מפסיק כ"ש דה"ר. ומשני משום סיפא נקטיה דקתני הכל מפסיק לזרעים ואין מפסיק לאילנות אלא גדר וכו'. וקמ"ל דאפילו דה"ר לא מפסיק לאילן. ומפרש נמי אמאי תני שביל הרבים כיון דתנא שביל היחיד מפסיק. דמשום אילן נ"ל למתניי' כיון דאשמעינן דאפילו דה"ר לא מפסיק לאילן כ"ש שביל הרבים. אלא אתא לאשמעי' דבשה"ר נמי בעינן שיהא קבוע בימוה"ח ובימוה"ג. והשתא אצטריך למתני כולהו. שביל היחיד לאשמעינן דמפסיק לזרעים אע"ג דגריע' ודה"ר אשמעי' דלא מפסיק לאילן. ודה"י אשמעי' דלא בעי' קבוע. ושה"ר אשמעי' דבעי' קבוע. ואין להקשות דלא ליתני שה"ר ואנא ידענא דבעי' קבוע מדתנן דה"י דאי לא בעי לא ליתני דה"י אלא ליתני שה"ר דהוי רבותא טפי. או אפכא דלא ליתני דה"י ואנא ידענא דלא בעי' קבוע מדתנן שה"ר ולא תנא דה"י דהוי רבותא טפי. דהא אי לאו דתנא תרווייהו לא הוה ידענא הי מינייהו מפסיק דה"י רחב טפי ושביל הרבים בקעי בה רבים. ע"כ. והכי איתא נמי בחדושי הרשב"א ז"ל פרק חזקת הבתים דף נ"ה. אבל רשב"ם ז"ל נראה דגרים דה"ר ודה"י שפי' שם

דה"ר

תפארת ישראל

יכין

פ"ב א) ליתן פאה מכ"א לעצמו: ב) נהר אף אם מים שבו אינן נמשכין: ג) קאנאל והוא חפירה בידי אדם. ודוקא במים שבו נמשכין: ד) ד' אמות: ה) ט"ז אמה. ומשום סיפא נקט לה דאפ"ה אינו מפסיק לאילן: ו) שביל זוטר משיעור דרך הנ"ל. והחילוק בין דרך לשביל. דדרך היינו מעיר לעיר מיוחד ליחיד או לרבים ליסע שם עם בהמות ומשאות. אבל שביל אינו רק ממקום למקום בשדה מיוחד ליחיד או לרבים רק לאדם לבד. ונקט תנא דרך היחיד לרבותא דרישא דמפסיק לזרעים ותבואה. ונקט דרך הרבים לרבותא דסיפא. דאף שרחב ביותר אפ"ה אינו מפסיק באילנות. ונקט שבילים דצריך קבוע. ואפ"ה מפסיקין ברישא ולא בסיפא: ז) אפילו שביל הרבים צריך קבוע וכו':

בזמן

תוספות אנשי שם

פ"ב א תוי"ט ד"ה **ואלו** כו' גרסינן בוי"ו. וה"פ בהפסקה זו מגיה דלא תקדש אותה פאה להפטר מן המעשר כדכתב הר"ש ובהכי נסמכה שפיר למאי דסליק. (רמ"ז): ד"ה **והשלולית** לא זו אף זו. עי' תוס' ר"פ האיש מקדש וצ"ע: תו"ח סד"ה **ושביל** הרבים כו'. והכי משני הש"ס בריש ברכות. ר"ל דעד דקאי ברבים סיים מילי דרבים כדמשני בריש ברכות עד דקאי בשחרית פריש מילי דשחרית. (ש"ל): תוי"ט ד"ה ושה"ר כו' אלא לאשמעינן כו'. אבל קשה דאדרבא לפי גי' זו משמע דשה"ר אע"פ שאינו קבוע ושבה"י דוקא בקבוע מדלא סמך שה"ר לקבוע. והכרח לומר שגי' הר"ב כגי' הירושלמי אלא שהסופרים טעו והחליפו הגי' בפי' ע"פ הגי' שבמשנה. (ב"ד): בא"ד **במשנה** דירושל'. והכי סדרינהו הרמב"ם בפ"ג דמ"ע. והתוס' במנחות ע"א הכריחו גי' זו מהירושל' וכזה א"ש דתני הקבוע בל' יחיד משום דעיקר החדוש הוא בשה"ר. (רמ"ז). א"ה אולי היה להרמ"ז גי' אחרת בתוס' דמנחות שם כי לפי הגי' שלפנינו לא באו להורות הגי' במשנה אלא להערות הגי' בירושל' דל"ג כיון דתני שה"ר שה"י למה נצרכה

אלא

משנה ראשונה

פרק ב א ואלו מפסיקין לפאה. פי' הר"ב דכתיב פאת שדך שלא יניח משדה לחברתה עכ"ל. משמע דמשדך דריש דמשמע שדה אחת וכ"כ הר"ש דבת"כ דריש שדך שלא יניח משדה לשדה. וקשה דא"כ במעשר נמי הא כתיב היוצא השדה. ועוד דלקמן מ"ה אמרינן דשני מינים בשדה אחת צריך שתי פאות מנא לן. הא במעשר דריש גם מקרא כל חלב יצהר וכל חלב תירוש כמ"ש הר"ב ספ"ב דתרומות ובפאה מנ"ל. ולקמן מ"ז משמע דהך דשני מינים הל"מ הוא ונראה דה"ס לשתי שדות וקרא אסמכתא בעלמא: **הנחל**. פי' הר"ב נהר וכ"כ הרמב"ם ולטעמיה אזיל דגבי נחל איתן בפ"ט דסוטה מ"ה נמי מפרש נחל נהר. אבל הר"ש כתב דהכא אין לפרש דנחל היינו עמק בלא מים כמו נחל איתן דא"כ היינו בור והרא"ש דחה זה דנחל גרוע מבור שאינו ראוי לזריעה כלל ומשום אילן תנייה דבאילן אפילו נחל אינו מפסיק. וכ"כ הרשב"ם בפ' חזקת הבתים דף נ"ה דנחל היינו מקום קשה לזרות ולעבוד וכ"כ מפירש"י בב"ק דף ס"א וכ"כ סמ"ע בפסיקות בח"מ סי' ער"ה ס"ה וצ"ע דבירוש' מוכח להדיא דנחל הוא נהר שאינו מושך ואמת המים המושכת וכ"כ הרמב"ם בחבורו. ומיהו מ"ש הרא"ש דמשום אילן תנייה הנ"ל לענין זרעים נמי נחל עדיף אפילו אין בו שיעור שלש סאתים כשיעור בור: **והשלולית** ודרך היחיד כו'. כתב הרא"ש וצ"ל שצריך שיהא אורך ההפסק מקצה שדה אל קצהו שלא ישאר בו כדי שיעבור הבקר וכליו דהיינו ד' אמות בלא הפסק דכיון שהמחרישה יכולה לעבור

משדה

ציונים

א ואלו מפסיקין. ב"ק סא. ב"ב נה: מנחות עא: ת"כ פ' קדושים פ"ג כולה מפני' עד סוף מ"ד וע"ע נפ' קינן אהרן ושמחה נלקט טוב: הנחל. מיי' פ"ג מהל' מת"ע הל"ג: דרך היחיד וכו'. שם הל"ג:

תוספות חדשים

משנה א

[במשנה] **ושביל הרבים**. פירש הרע"ב ואשמעינן כו'. ילפי זה ה"ל לאשמועי שביל הרבים לקבוע אלא משום דנקט דרך הרבים נקט נמי שביל הרבים והכי משני הש"ס בריש ברכות. (פר"ח): [בר"ב ד"ה] **אלו מפסיקין** כו' על חברתה כו' עכ"ל. ול"נ דנ"מ לענין מ"ש בסוף הפרק שאם קצר חציה ומכר חציה הלוקח חייב בכל וכן בהקדש וכן לענין לקטים כו' ממילא מה שמפסיק לא שייך זה ודו"ק. ועי"ל כמש"ל בסוף פ' לעולם נותן משום פאה עד שימרח וא"כ אם לא נתן משדה אחד עד שמרח אם יש הפסק בין שדה אחר צריך לעשר ואח"כ נותן משום פאה אם כן מפסיד המעשר. אבל אם אינו מפסיק יכול ליתן בשדה ב' על הכל: (ממהרש"א ז"ל)

חידושי מהרי"ח

מ"א [תוי"ט ד"ה] **ושביל** הרבים כו' פי' הר"ב ואשמעינן כו'. נ"ל דלכאורה קשה מנ"ל להר"ב דשביל הרבים דוקא קבוע דילמא קבוע קאי אשביל היחיד אבל שביל הרבים אפילו אינו קבוע מפסיק (או) יש לומר דלגופיה לגבי זרעים למה ליה למימר שביל הרבים דהלא אם תני שביל היחיד הקבוע מפסיק מכלל דשביל הרבים אפילו אינו קבוע מפסיק ואי משום הסיפא באילן תני לה שביל הרבים שאינו קבוע בזרעים מפסיק הא באילן אינו מפסיק הא קבוע אפילו באילן מפסיק ז"א דהא תני במתני' דרך היחיד שאינו קבוע ושביל היחיד הקבוע וכסברת הר"ש שמביא התוי"ט בד"ה הקבוע נמצא הם שוים ע"כ דרך הרבים שאינה קבוע ושביל הרבים הקבוע ג"כ הם שוים ושניהם אינם מפסיקין באילן נמצא הדרא קושיא לדוכתיה למה תני שביל הרבים אלא ע"כ כסברת הר"ב דאפילו שביל הרבים ולזרעים דוקא קבוע אבל אינו קבוע אינו מפסיקוק"ל:

תוספות רע"ק

פ"ב מ"א [אות טז] בר"ב ד"ה **הנחל** נהר מלשון נחלי מים) אבל אין לפרש מלשון נחל איתן דא"כ היינו בור. כ"כ הר"ש. אבל הרא"ש כתב דאפשר לפרש נחל איתן דהוי טפי מבור דאין עשוי לזרוע ומשום סיפא דאין מפסיקין לאילן תנייה והרשב"ם ב"ב דף נ"ה כתב ג"כ הנחל כנחל

הגשמים ח) והבור ט) והניר י) וזרע אחר
והקוצר לשחת יא) מפסיק יב) דברי ר' מאיר.
וחכמים אומרים אינו מפסיק אלא אם כן
חרש יג): **ב** אמת המים יד) שאינה יכולה
להקצר באחת טו) רבי יהודה אומר מפסקת טז).
וכל

ח"ג. והבור נ"י הבור בלא ו"ו וכ"ה במשנ"ב . הקוצר בירושלמי קוצר .

ר' עובדיה מברטנורה

הזרועות ואי לא לא מפסיק : הבור . שדה שאינה זרועה והאדמה לא תשם (בראשית מז) מתרגמינן וארעא לא תבור : והניר . חרישה כמו נירו לכם ניר (ירמיה ד) : וזרע אחר . כגון ששתי השדות זרועים חטים וביניהם קרקע זרוע מין אחר ושיעור רוחב הבור והניר וזרע אחר כדי שלשה תלמים של °מעניית המחרישה: והקוצר לשחת מפסיק . דקסבר כל לשחת לאו קצירה היא דלא חשבינן לה אתחלתא דקצירה . שחת תבואה שלא הביאה שליש °וקוצרים אותה להאכיל לבהמות ואין הלכה כרבי מאיר : **ב** אמת המים שאינה יכולה להקצר באחת . שהיא רחבה כל כך עד שהעומד באמצע אינו יכול לקצור מכאן ומכאן : ר' יהודה אומר מפסקת. ופליג את"ק דאמר לעיל על שלולית דהיינו אמת המים דבכל ענין מפסיק ור' יהודה סבר דאם
יכולה

תוספות יום טוב

והבור . פי' הר"ב שדה שאינה זרוע וכ"כ הר"ש ומשמע מלשונם דהא חרושה מיהת הויא . וקשה דא"כ היינו ניר . והרמב"ם פי' בור הארץ שלא זרועה ולא נעבדה אבל נשארה שממה . וכן פי' הר"ב במשנה ח' פרק ב' דכלאים וסוף פ"ד . ומ"ש הר"ב כדי שלשה תלמים של מעניית המחרישה עי' מ"ש בפ' ב' דכלאים משנה ו' בס"ד : **אלא** א"כ חרש . [את] מקום הקרחה והוה ליה שדה ניר [לא] חרש לא דקוצר לשחת תחלת קצירה היא וכי גמר בישולייהו וקצר ליה לכוליה שדה כגומר קצירתו דמי ופאה אחת על הכל . לשון רש"י במנחות פרק ו' דף ע"א ע"ב ועי' מ"ש במ"ו פ"ג : **ב** שאינה יכולה להקצר כאחת . פי' הר"ב עד שהעומד באמצע אינו יכול וכו' ע"כ . וז"ל הר"ש אמת המים היינו שלולית דקאמר ת"ק דבכל ענין מפסיק ואתא ר"י למימר דוקא באינה יכולה להקצר כאחת שאם עומד באמצע אינו יכול לקצור מכאן ומכאן כדמשמע בתוספתא ומיהו בתוספתא [משמע] דתרי מילי ניהו דקא חשיב במלתיה דתנא קמא שלולית וקוצר לשחת וג' תלמים של פתיח ואמת המים שאינה יכולה להקצר כאחת . רי"א אם עומד באמצע °וקוצר מכאן ומכאן מפסיק ואם לאו אינו מפסיק
ולתנא

מלאכת שלמה

דה"ר פ"ז אמה דס"י ד"א ולא זו אף זו קתני ע"כ : והבור כו'. כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ג והוא שיהיה רוחב כ"א מאלו כשלשה תלמים של פתיח שהוא פחות מבית רובע בד"א בשדה קטנה שהיא חמשים אמה על שתי אמות או פחות אבל אם היתה יתירה על זו אין הבור או הניר מפסיקה לשנים אא"כ היה בו רוחב בית רובע אבל זרע אחר כל שהוא מפסיק בה ע"כ והוא מן הירושל' ופי' הרמב"ם ז"ל בור הוא שדה כו' . והר"ע העתיק בכאן דברי הר"ש ז"ל ולאו דוקא: הקוצר לשחת כו' . בירושל' בעי למימר דר"י נמי ס"ל כר"מ מההיא דמנחות דפ' ר' ישמעאל אר"י אימתי בזמן שהתחיל עד שלא הביאה שליש ע"ש בירוש' . וז"ל הר"ש שירילי"ו ז"ל. לשחת . בירושלמי מפרש דבשחת דחייב בפאה תני לה ר"מ דגדל שליש וקוצר לקליות ולא מפליג בין קוצר לבהמה או לאדם דכיון דמחייב בהך קצירה שלא לקצור לפני השומר ה"נ מחייב בפאה בהך קצירה ומאי דמשייר מכאן ומכאן לאוצר הנשאר לגדדין זה מתחייב בפ"ע וזה מתחייב בפ"ע כר"ע דלקמן בפ' נולבנות . אינו מפסיק אא"כ חרש . דמשום דמפסיק בקצירה לא חשיבה שתי קצירות להפסיק פאה אלא אתחלתא דקצירה היא וכולה חדא היא אא"כ חרש ואז הוי שדה ניר . עכ"ע ז"ל . וכן שם פי' ר"י דמנחות מסקינן דר"מ לא בשיטת ר"ש להתם ולא בשיטת ר"י דהתם אמרה למילתיה אלא בשיטת ר"ע רבו אמרה למלתיה דתנן בפרקין דלקמן המוכר את שדהו ושייר קלחים לחים רע"א פאה מכאו"א וחכ"א מא' על הכל ואר"י אמר שמואל לא חייב ר"ע אלא במגמר לקליות דהיינו דומיא דשחת שלא הביאו שליש שקצרו לאדם דקליות לאדם ניהו ואפ"ה לר"ע לא הוי קצירה אבל במגמר לאוצר פי' שבשל כ"צ ומלקטו ע"מ לאוצרו ולייבשו לא פליג ר"ע . ופרכינן והא כי אתא רבין אר"י מחייב היה ר"ע אף במגמר לאוצר ור"מ כשהביא שליש אית ליה התם בברייתא דאתחלתא דקצירה היא ומשני ר"מ ס"ל כר"ע בלא הביאה שליש ופליג עליה בהביאה שליש . וז"ל רש"י ז"ל בתלמוד המוגה שבידי שם בפ' ר"י דף ע"א והקוצר לשחת מפסיק אם קצר לשחת את אמצע שדהו ועשה קרחת בינתיים מפסיק לתת פאה לכ"א כשיגמר בשולו . וחכ"א אין מפסיק קוצר לשחת אא"כ חרש את מקום הקרחה דהו"ל שדה ניר אבל לא חרש לא דקוצר לשחת תחלת קצירה היא וכי גמר בישולייהו וקצר ליה לכוליה שדה כגומר קצירתו דמי ופאה א' על הכל . ע"כ : **ב** אמת המים כו' . שהיא רחבה כ"כ עד שהעומד באמצע כו' . לשון ר"ע ז"ל . אמר המלקט כפי' הר"ש ז"ל ולת"ק מפסיק בכל ענין אע"פ שעומד בצד א' וקוצר מצד השני ע"כ . והרמב"ם ז"ל פי' ואינה יכולה להקצר כאחת כי כשיהיה בצד א' לא יוכל לשלוח ידו ולקצור בצד אחר ע"כ . וכתב ה"ר אפרים אשכנזי ז"ל איני יודע למה לא פי' ר"ע ז"ל כפי' הר"מ ז"ל שהוא פשוט יותר ע"כ . ונלע"ד לומר שאינו פשוט יותר ואף כי ר"ע ז"ל תפס לשון התוספתא שמעתיקה בסמוך בס"ד . וגם ס' תוי"ט כתב שמבואר הוא שע"פ התוס' הוא
רוצה

תפארת ישראל

יכין

ח) בזמן שהשדות זרועות: ט) ארץ שממה: י) חרוש: יא) תבואה שלא הביאה שליש (**א**) : יב) חזר ונקט מפסיק . לומר דבשחת פליגי ר"מ וחכמים : יג) את המקום שקצר לשחת דמדהתחיל בו לקצור גרע מבור וניר . וכולן שיעור רחבן ג' תלמים והוא מעט פחות מרובע [רובע הוא י' אמות וטפח ופחות מאצבע . מרובעים] ודוקא בשדה קטנה שכל א' אינה רחבה רק כ' אמה על ב' אמות רוחב . אבל בשכל א' גדולה יותר מזה . או בבור וניר צריך שיהיו רחבים כ"א רובע ממש . חוץ מזרע אחר דסגי בכ"ש [ועי' רמב"ם וראב"ד פ"ג ממתנות עניים] : יד) היינו שלולית [אב"י עי' רתוי"ט ופי' רכ"א] וקראה בכאן אמה . מדאינה רחבה כשלולית רק כדי אמה מכאן וכדי אמה מכאן ואפ"ה לר"י מפסקת : טו) שהעומד באמצע א"א שיקצור כאן וכאן : טז) פליג את"ק דס"ל דבל"ז מפסיק :

בועז

פ"ב (**א**) מ"ש הר"ב דשחת נקצר לבהמות . כתב עלה רבינו הגאון מוה' עקיבא שליט"א [באות י"ח] וז"ל משמע אבל לאדם לקליות כו' . וצ"ע עכלה"ט . והנה קל עלה נדף . מדכתב כן גם הר"מ . נ"ל דכוונת רבותינו . או למנקט רבותא אליבא דרבנן . דאפי' בקוצר לבהמה אינו מפסיק . או דטעמא יהיב . דמדרוב קציר שחת הוא לבהמה . אפי' נתכוון הוא לאדם .
שיפפע

משנה ראשונה

משדה לשדה בלי הפסק חשיב כשדה אחת ע"כ : **וזרע** אחר . היינו מין אחר שאינו כלאים עם השדות כדתנן ריש מס' כלאים אבל אם הוא כלאים כבר הוצרך להרחיק בית רובע כדתנן ספ"ב דכלאים ובלא הזרע ההרחק מפסיק : **אלא** א"כ חרש . משמע דחכמים סברי בעו קוצר לשחת וחרש דחרישה מגלי עלה דקצירה דלאו אתחלתא דקצירה הוי אבל עמדה התבואה וקצר כדרכו אפילו חרש אח"כ לא חשיב הפסק דכבר מתחלת הקצירה אתחלה לה חיוב פאה ומיפטר בפאה אחת וכי אמרי' דניר הוי הפסק כשלא התחיל בקצירה . ולהכי צריך למיתני הכא אא"כ חרש אע"ג דתני לה ניר . ולשון הרמב"ם בחבורו פ"ב מהמ"ע שדה שקצר באמצעה אפילו קודם שהביאה שליש וחרש מקום שקצר ה"ז מפסיק ע"כ משמע שמפרש בהיפך דחרש מהני אפילו אחר קצירה גמורה . וה"ק אא"כ חרש דמהני אפילו קצר כדרכו . ולפ"ז צריך למיתני אא"כ חרש דלא נימא ניר דמפסיק היינו כשלא התחיל בקצירה קמ"ל : **ב** שאינה יכולה להקצר כאחת . וצריך טעם מאי שנא אמת המים שמיעכו בה שיכולה להקצר כאחת טפי מכל הני הבור והניר וזרע אחר . ושמא אמת המים הוי צורך לשדות להשקותן והלכך כשדה דמי ואינו מפסיק אא"כ אינה יכולה להקצר כו' וכל הני אפילו יכולין ליקצר מפסיקין וכן נראה לפי מ"ש הר"ב דאמת המים היינו שלולית דלעיל
וכ"נ

ציונים

וחבור . מיי' פ"ג הל' ז : אלא אם כן חרש . מיי' שם : **ב** אמת המים . שם הל"ג

ראשון לציון

פ"א [תוי"ט סד"ה] **אלא** א"כ חרש כו' ל' רש"י במנחות פ"ו דף ע"א ע"ב כו' ושם מבואר בזה"ל וחכמים אומרים אין מפסיק קוצר לשחת אלא א"כ חרש מקום הקרחה כו' :

תוספות רע"ק

כנחל איתן קרקע מלא צרורות ואבנים שא"ר לזריעה . ועי' פ"ט מ"ח דסוטה ובתוי"ט שם ובפסחים דף נ"ג ע"א סי' לנחלים קנים נ"מ לנחל איתן משמע כהרמב"ם דנחל איתן היינו מקום מים שדרך לגדל שם קנים : [אות יז] בהר"ב ד"ה **וזרע** אחר . מענית המחרישה) וכתב הרא"ש וז"ל וצ"ל שצריך שיהא אורך ההפסק מקצה שדהו אל קצהו שלא ישאר בו כדי שיעבור הבקר וכליו דהיינו ארבע אמות בלי הפסק דכיון שהמחרישה יכול לעבור משדה לשדה בלי הפסק חשיב כשדה אחת עכ"ל : [אות יח] בר"ב ד"ה **והקוצר** לשחת . וקוצרים אותו להאכיל לבהמות) משמע דוקא לבהמה אבל קוצר קודם שהביא שליש לאדם דהיינו לקליות הוי התחלה דקצירה והיינו ממש כדסבר ר"י פ"י מ"ח דמנחות . אבל באמת תמוה לי דהא במנחות שם אמרי' להדיא דע"כ ר"מ לאו בשיטת ר"י אמרה דאימר דשמעת ליה לר"י לבהמה אבל לאדם מי שמעת ליה . ופירש"י שם ור"מ אפילו בקוצר לאדם מדלא קתני והקוצר לבהמה וצ"ע : מ"ב [אות כ] בתוי"ט ד"ה **שאינה** . וקוצר מכאן ומכאן מפסיק) ובפר"ח בס' מים חיים כ' דעיקר הגירסא אינו מפסיק ואם לאו מפסיק והיינו כתרע"ב :

תוס' אנשי שם

אלא גרסי' בירושל' כיון דתנא שבס"י שה"ר למה נצרכה : בר"ב ד"ה **וזרע** אחר כו' תלמים של מענית כו' . פי' תלם כמ"ג פ"ב דכלאים . ומענית כרפ"ע דאהלות : ד"ה **והקוצר** לשחת כו' לבהמות . ע' תור"ע ובתפא"י בבועז . וכוונתו אהא דר"ז משמיה דנפשיה וכמ"ש במה"פ שם ע"ש : **ב** במשנה **שאינה** יכולה . לאשמעינן רבותא דאע"פ שהמים עולה מכאן ומכאן בתוך האמה עצמה כשהיא רחבה כ"כ אי הפסק לכך תני בלשון זה דקאי אאמה . (ה"ע) : בר"ב ד"ה **אמת** המים כו' דהיינו אמת המים כו' בהכי א"ש דלא תני רי"א אמת המים משום דקאי אמאי דכבר נזכר למעלה . והא דשני משלולית לאמת המים . משום דלר"י דוקא גדולה מפסקת ולהכי מפרש מילתיה . אבל הת"ק דאפילו קטנה מפסקת תני שלולית . (רמ"ז): תוי"ט ד"ה **שאינה** כו' ומיהו בתוספתא כו' . א"ה לא זכיתי להבין למה לא נוכל לפרש גם בתוספתא שאך ואמת המים כו' הוא התחלת מאמר ומדברי ר"י כמו במשנתינו . ואי משום וי"ו דואמת
ה"נ

וכל ההרים אשר במעדר יז) **יעדרון** יח) **אף על פי שאין הבקר יכול לעבור בכליו הוא נותן פאה לכל** יט)**:** ג **הכל** כ) **מפסיק לזרעים ואינו מפסיק לאילן** כא) **אלא גדר** כב) **ואם היה**

ח"ג. פאה לכל נירושלמי פאה אחת לכל.

שער

ולתנא קמא מפסיק אף על פי שעומד מצד אחד וקוצר מצד השני עכ"ל. ומבואר שיש כאן טעות סופר. שהרי על פי התוספתא הוא מפרש ובתוספתא מפורש שאם עומד באמצע וקוצר וכו'. הואיל ואם עומד בצד אחד אינו יכול לקצור בצד השני סבירא ליה לר"י דמפסיק. ולכך צריך להיות בתחלת דבריו שאם אינו עומד באמצע. ותו בירושלמי אוון בעי מימר מן מה דאמר ר"י בעומד מצד אחד ואינו יכול לקצור מצד השני אבל אם היה עומד באמצע וקוצר מכאן ומכאן אינו מפסיק אשכח תנא ופליג היה עומד באמצע וקוצר מכאן ומכאן מפסיק מצד אחד אינו מפסיק. וה"פ ס"ד דבני ישיבה למימר דר"י ס"ל בעומד מצד אחד וכו' ומכל מקום אם היה עומד באמצע וכו' דאינו מפסיק. אשכח ברייתא דפליג אסברא זו דתני היה עומד באמצע וכו'. וכן פירש בכ"מ פרק ג' מהלכות מ"ע (ויש גם כן ט"ס שם שמ"ש שהולכת צ"ל שחולקת) והשתא פירוש הר"ב אתיא שפיר כס"ד דירושלמי אבל אין זה דרכו ולא דרך כל מפרש להלכה. שעם היות שכן דרך רש"י ז"ל בהרבה מקומות לפרש המשנה כס"ד דבגמרא היינו משום דדרך פירושו כסדר המשנה שבגמרא וראוי הוא להבין המשנה כס"ד טרם בואו למסקנא דגמרא אבל פירוש הר"ב בסדר המשנה בלא גמרא ראוי ונכון שיפרש כמסקנא דשמעתא לכן מסתבר שיש להגיה בדברי הר"ב וכצ"ל עד שאם אינו עומד באמצע וכו'. ועוד יש תימה בדברי הר"ב מה שפסק הלכה כר"י ולעולם הלכה כתנא קמא דסתם לן רבי כותיה. והא דהרמב"ם פוסק כר"י הוא מטעם שכתב הכ"מ בפ' הנזכר וז"ל כ"ל שהוא מפרש דד"ה היא ונכתב בשם ר"י משום דהוא אמרה בי מדרשא ואתא לפרושי שלולית דתנא ברישא דמפסקת דה"מ בשאינה יכולה להקצר כאחת ע"כ. ועיין מ"ש במשנה ו' פ"ג דבכורים. אבל הר"ב דמפרש כשיטת הר"ש דת"ק ור"י פליגי ה"ל לפסוק כת"ק: **הוא** נותן פאה לכל. דלא דמי לבור. דהכא איכא למימר שלא יניחה כך בורה אלא שלא היה יכול עכשיו לחרוש בבקרים ולמחר יחפור כמ"ש הר"ב. [*ומ"ש הר"ב כלומר נותן פאה אחת וכו'. ובמשנה שבירושלמי גורס כן להדיא ומכל מקום במשנה דלקמן ל"ג] : ג [*ואינו מפסיק לאילן. לא לכל האילנות דלחרובים וזיתים אינו כן כמו ששנינו במשנה דלקמן] :

שער

יכולה להקצר כאחת אינה מפסקת והלכה כר' יהודה: **וכל ההרים** אשר במעדר יעדרון. הר שאינו זקוף ואין בקר בכליו יכולין לעבור שם ומפסיק בין שתי השדות: **הוא נותן פאה לכל.** כלומר נותן פאה אחת לכל שתי השדות ולא חשיב הפסק° הואיל והם נעדרים במעדר כלומר שבני אדם חופרים אותו הר בכלי שחופרים בו את הקרקע אין זה הפסק שהרואה אומר אין זה קרקע בור אלא למחר חופרים אותו במעדר וזורעים אותו ושתי השדות הם אחת: ג **הכל מפסיק לזרעים.** מפרש בגמ' בירושלמי דהכל לאתויי סלע שהיה עובר על פני כל השדה. אם צריך הוא לעקור את המחרישה מצד זה כדי לתת אותה לצד זה מפסיק: **אלא גדר.** גבוה עשרה טפחים:

שער

מלאכת שלמה

רוצה לפרש אלא דמסתבר שיש להגיה כו'. וגם הר"מ ז"ל שם בחבורו כתב לשון הזולי ר"ל כתוס וז"ל או אמת המים שאינו יכול לקצור מה שבשני צדדיה כאחת ע"כ. וכתב שם מהרי"ק ז"ל כי נראה לו לפי מה שפסק הר"מ ז"ל כר"י דס"ל ז"ל דלא פליג ר"י את"ק כו'. אבל בירושל' משמע קצת דפליגי רבנן עליה דר"י ואע"ג דיכולה להקצר כאחת נפסקת ובלבד שתהא אמת המים קבועה ע"ש ובפי' הר"ש ז"ל: וכל ההרים כו'. פי' הר"מ ז"ל עוד פי' אחר מלבד הפי' שהביא ר"ע ז"ל שר"ל הר שאינו כולו שוה אלא יש בו מקומות גבוהות ומקומות עמוקות אע"פ שאינו יכול לחרוש אותו כולו כאחת אעפ"כ מניח פאה א' בסוף ההר על כל ההר ולזה הסכים ג"כ בחבורו בפ"ג דהל' מתנות עניים. וז"ל הר"ש שירילי"ו ז"ל אכולה מתני'. אמת המים. מפרש בירושל' דאתא ר"י לאוסופי אפילו שאינה קבועה משיכת המים בה בימות"ח ובימות"ג כיון דאינה יכולה להקצר כאחת מפסקת. והתם בירושל' מתרץ מאי אינה יכולה להקצר כאחת אי מיירי בעומד מצד אחד ואינו יכול לקצור מצד השני ועלה הוא דפליגי רבנן דבעו קבועה דוקא. אבל אי רחבה הרבה אלא שיש מקום גבוה בנהר באמצעו בענין שמתחלק לשנים ועומד שם ומתהפך וקוצר לצד זו ומתהפך וקוצר לצד זו מודו ליה דאע"פ דאינה קבועה מפסקת או דלמא אדרבה דוקא בהך דרחבה כ"כ הוא דמיירי ר"י ומש"ה פליג אבל בקמייתא מודה לרבנן דבעי קבועה. ומסיק דאשכח תני בברייתא בדברי ר"י היה עומד באמצע וקוצר מכאן ומכאן מפסיק מצד אחד אינו מפסיק דמשמע דדוקא בההיא דרחבה כ"כ מיירי ר"י ועלה הוא דפליגי רבנן דבאינה רחבה דמצד אחד הוא דאינו קוצר מודה ר"י לרבנן דאינו מפסיק אא"כ היא קבועה. והכי תניא בתוספתא בהדיא אמת המים שאינה יכולה להקצר כאחת אר"י אם עומד באמצעה וקוצר מכאן ומכאן מפסיק. שאין הבקר הקו"ף דגושה החורש בבקר אינו יכול לעבור בכלי המחרישה שלו ע"כ. וגם ה"ר יהוסף ז"ל נקד דגש. ולשון אע"פ דקתני במתני' נלע"ד דה"ק אע"פ שאין הבקר וכו' דסד"א כיון שאין המחרישה יכולה לעבור הוי הפסק ונתן שתי פאות קמ"ל דאדרבה כיון שבמעדר יכולין להעדר לא הוי הפסק: ג הכל מפסיק לזרעים. כתב הרא"ש ז"ל דאתא לאתויי הא דאר"ל בירושלמי היה שם סלע על פני כל שדהו אם עוקר הוא את המחרישה מצד זה ונותנו מצד זה מפסיק מצד אחד אינו מפסיק והנהו אמוראי מרבה מצר ותלם ע"כ: ואינו מפסיק לאילן. ז"ל הר"ש שירילי"ו ז"ל ואין מפסיק לאילן אלא גדר לת"ק היינו כולהו אילנות דתנינן פ"ק דמחייבי בפאה מפסיק להו גדר בר מחרובין כדמפרש במתני'. ובירושל' מפרש סדר מסען וכמה

קירוב

תפארת ישראל

יכין

יז) שיספע: יח) שההר זקוף וא"א לחרשו עם שוורים. או שההר קשה ואי אפשר לבקוע הקרקע בקנקן המחרישה. אבל חופרין אותו מקום בידי אדם במרא וחצינא. ואם הר כזה מפסיק בין ב' שדות: יט) ר"ל פאה א' לשתיהן. אבל אם אותו מקום המפסיק אין חופרין אותו כלל אפי' ביד אדם או צריך ליתן פאה לכל שדה לבד. וכלקמן סי' כ': כ) כל הנזכר במ"א וב'. והכל לאתויי סלע שחולק השדה. וצריך לעקור המחרישה מצד זה לצד שני: כא) פאה של אילנות: כב) גבוה י"ט.

הוה

בועז

בטלה דעתו אצל כל אדם (כפסחים ד"ז ב'): **השיבני** רבינו הגאון הנ"ל ידעתי שידוע לכבודו גודל הדוחק בזה. וחידוש ראיתי כעת. שהאיש אלקי הגאון מהר"א ווילנא זצ"ל בספרו שנות אליהו. כ' ג"כ כהר"ב ובמפורש יותר וז"ל כיון שקצר לבהמה ולא לאדם. לפיכך מפסיק. עכ"ל הגאון רבינו הנ"ל: **שבתי** וראיתי כדי להצדיק גם דברי מאור עינינו הגאון רב"א זצוק"ל. נ"ל שרבותינו כולם כתבו כן על פי הירושלמי הנ"ל. דר"ז ס"ל דר"מ בשיטת ר"י אמרה. וכדי דלא לאוקמה למתניתין בתלתא תנאי כקו' הבבלי במנחות שם. ע"כ ס"ל לירושלמי דר"מ נמי רק לבהמה קאמר. כך נלפע"ד העני בדעת:

משנה ראשונה

וכ"נ מדברי הרמב"ם בחבורו שלא הזכיר שלולית כלל אלא אמת המים. וא"כ תנא דמתני' אתאי שני בלישני' דהתם קרי לה שלולית והכא אמה. אלא דסתם אמת המים עשוי לצורך השדה כדפי' הר"ב פ"ק דת"ק מ"ב שלכך נקראת אמה וכיון שלצורך השדה הוא אינו מפסיק אא"כ אינה יכולה כו' אבל נחל אע"פ שראוי גם הוא להשקות אין עשוי לכך ובכל ענין מפסיק והיינו נמי דאמרו בירושלמי דנחל מפסיק אע"פ שאינו מושך ואמה דוקא מושכת וקבועה וכ"כ הרמב"ם בחבורו והיינו מטעמא דפי'. ונראה לפ"ז דאמה היינו שלולית הא דאמרי' גבי שלולית שמחלקת שלא לאגפי'. אגפי' היינו השדות שבצדה וכן נראה מדברי רש"י בפ' סטונק דף ס"א: ג **הכל** מפסיק לזרעים. פי' הר"ב לאתויי סלע ע"ש ור"ל אפילו אין ברוחבו כשיעור שלש תלמים דאל"כ פשיטא לא גרע מבור וניר: **אלא** גדר. ונראה דה"ה חריץ עמוק עשרה ורחב ארבעה דאי כגדר לענין כלאים כדתנן פ"ב דכלאים מ"ח ובכמה דוכתי וכן בפ"ז דעירובין מ"ג וקתני גדר וה"ה חריץ דדמי ליה וצ"ע שלא כתבוהו המפרשים. ולא עוד אלא שמדברי הרא"ש שכתב בכ"פ דנחל היינו אפילו אין בו מים הוי הפסק מפני מצור

ופני

ציונים

וכל ההרים. שם הלכה ו:
ג הכל מפסיק. תוס' ב"ג ה"ב
ואינו מפסיק. מיי' שם הלכה יט:

תוספות רע"ק

[אות יט] בר"ב ד"ה **הוא** נותן. הואיל והם נעדרים) ולשון אע"פ דנקט במתני' הוא קצת דחוק דהא אדרבא מזה הטעם הוא דאין מפסיקין. והרמב"ם בפי' תיקן קצת דבא לומר אע"פ שאין הבקרים יכולין לחרוש אותה ונשאר בור מ"מ אין מפסיק ע"ש באורך. והרמב"ם לנפשיה כ' פי' אחר שהוא מקום שאינו מישור ויש בה תלוליות ומקום א' גבוה ומקום א' נמוך. ואמר מתני' אף על פי שא"א לחורש לבקוע אותה בכלי המחרישה במענה א' אבל חורש אותה מקומות מקומות מ"מ אין לחשוב אותה מחולקת להפריש פאה מכל הר וגבע אלא נותן פאה אחת לכל מפני שכל הזרע מחובר. וכ"כ הרמב"ם בחבורו :

תוס' אנשי שם

ה"נ תנן במ"ח והקוצר לשחת דהוא נמי התחלת מאמר מלחזור ונקט מפסיק ומ"מ תנא והקוצר בוי"ו : בא"ד ולת"ק מפסיק וכו' ומ"ש הת"ק שאינה יכולה להקצר. פי' אם אינו עומד בתוכה אפילו מצד א'. ורי"א אם אינה יכולה להקצר אפילו בעומד בתוכה מצד זה אע"פ שיכול לקצרה בעומדו באמצע מפסיק. (רמ"ז). אבל תמוה דלפ"ז ר"י במתני' אומר אותו לשון שאומר הת"ק בתוס' ואיך יתכן שיכללו ב' לשונות שוות ב' פירושים שונים שבהם תלוי כל המחלוקת. ומצאתי שהק' כן בס' מ"ח ומפ' פי' אחר בתוספתא ע"ש: בא"ד דד"ה היא. טעם זה לא נכיר לפי התוספתא לפי' הר"ש דבהדיא פליג ת"ק אר"י אלא הטעם מדלא הזכיר התנא מחלוקת דר"י לעי' גבי שלולית (לכאורה ר"ל דהוי כמו כהס יחא"כ מחלוקת) א"נ מדשקלו וטרו אליביה בירושל' וכ"כ בע"ח. ובכ"מ נראה דמפ' דר"י אף בתוספתא אתי לפרושי דאיהו גריס אר"י אבל הר"ש גורס רי"א ולפלוגי אתא. (רמ"ז) : בר"ב ד"ה **הוא** נותן כו' שהרואה כו' קשה נהי דבשעת החרישה אינה נראית כשדה בור אבל מ"מ בשעת הפרשת הפאה שהוא זמן הקצירה נראה לכל שהוא בור ואמאי נותן פאה לכל. (מ"ח) : ג בר"ב ד"ה **אלא** גדר גבוה י"ט. כדתנן בפ"ד דכלאים מ"ג. (רמ"ז) :

שער כותש כג) אינו מפסיק אלא נותן פאה לכל: ד ולחרובין כד) *כל הרואין זה את זה כה). אמר רבן גמליאל נוהגין היו בית אבא נותנין פאה אחת לזיתים שהיו להם בכל רוח כו). ולחרובין כל הרואין זה את זה. רבי אליעזר בר' צדוק אומר משמו אף לחרובין שהיו להם בכל העיר כז): ה הזורע את שדהו מין אחד אף על פי שהוא עושהו שתי גרנות כח) נותן פאה אחת כט). זרעה שני מינין אע"פ שעשאן גורן אחת נותן שתי פאות. הזורע את שדהו שני מיני חטין עשאן גורן אחת נותן פאה אחת

שתי

ח"נ. ד נותנין במשנ"נ שהיו נותנין. ר' אליעזר בר' צדוק נד"י ש"מ ר' אלעזר בר' צדוק. ה עשאן נד"ס אם עשאן כבמשנה דלק'.

שער כותש. ענפי האילן קרויין שער ופירוש שער כותש שהנופות של אילנות מתערבין זה עם זה למעלה מן הגדר כעלי זה התקוע במכתש: ד כל הרואים זה את זה. כל זמן שהעומד אצל אחד מהאילנות יכול לראות האילן האחר אע"פ שיש ביניהן גדר אינו מפסיק ונותן פאה מאילן אחד על חבירו: לזיתים שהיו להם בכל רוח. פאה אחת היו נותנים על כל הזיתים שהיו להם לצד מזרחה של עיר ופאה אחרת על כל הזיתים שהיו להם לצד מערבה וכן לארבע רוחות: שהיו להם בכל העיר. אין נותנים כי אם פאה אחת לכולן אע"פ שאין רואין זה את זה ואין הלכה כרבי אלעזר בר' צדוק שאמר משמו אבל הלכה כר"ג: ה שני מיני חטין. כגון שחמתית ולבנה:

הלבלר

שער. [*וכן במשנה ה' פ"ג דכלאים] ומפרשינן הענפים והוא לשון עברי כדכתיב וימלט השעירתה בספר שופטים סימן ג' לפירש"י: ד ולחרובין. טעמא כתב הראב"ד בהשגותיו בפ"ג מהמ"ע וז"ל מפני שהם גבוהים הרבה ומסובכין כדתנן (בפרק ב' דבבא בתרא משנה ז') בחרוב ובשקמה חמשים אמה ע"כ: ה [*שני מיני חטין. פירש הר"ב כגון שחמתית ולבנה דתנינן בפ"ה דב"ב משנה ו' מכר לו חטים וכו' שחמתית ומצאה לבנה וכו' ואפשר דבשאר מיני תבואה לא נמצאו חלוקים במין אחד אבל בירושלמי אמתניתין דלקמן תני רבי חלפתא בן שאול היא שני מיני חטים היא שני מיני שעורים]: עשאן גורן אחד וכו' שתי גרנות וכו'. מפורש בירושלמי והביאו הר"ש דלא אזלינן בתר מחשבתו לעשות גורן אחד או ב' גרנות. אלא כאשר עשה כן יקום *)לעשות פאה אחת או שתים. ומשמע נמי דמיירי שעדיין לא נתן פאה וכי הא דתנינן בסוף פרק קמא דלעולם הוא נותן משום פאה וכו' עד שימרח. *וז"ל הירושלמי קצר חצי אגדו וחצי שמותית לעשותן גורן אחד ונמלך ועשאן שתי גרנות אינו מפריש מן האגדו על השמותית לא בתחלה ולא בסוף קצר חצי האגדו וחצי השמותית לעשותן שתי גרנות ונמלך ועשאן גורן אחד מפריש (על) [נ"ל מן] האגדו שבסוף על השמותית שבסוף מן האגדו שבתחלה על השמותית שבתחלה עכ"ל. ופירוש שמותית כמו שחמתית דמתניתין

*) בד"פ לתת ו'

מלאכת שלמה

קירוב גזען אצל הנחל או השלולית דמש"ה לא מפסקי דכי חורש אצלן נכנסין כלי המחרישה בנחל או בשלולית דבהכי נחזי דלא הוו הפסקה ועוד מפרש התם שיעור נופן עכ"ל ז"ל: שער כותש. פי' הרא"ש ז"ל שער כמו וימלט השעירתה לאהל והוא יער שאילנותיו דקים ודבוקים זל"ז ואדם נחבא בהן וכן הופך שער שתי שורות דפ"ד דכלאים ומשמע דקרינן ליה בשי"ן שמאלית כמו שהיא מלת השעירתה. וע"ש בס' קרבן אהרן: ד ולחרובין כו'. פי' הר"ש שירילי"ו ז"ל. כל הרואין זא"ז. אחרובין קאי ואע"ג דלא שייך ראייה באילן משער תנא הכי דאילו היה להן ראייה היו רואין זא"ז שאין שום דבר מפסיקן. ולמעוטי אם היו בתים גבוהין באמצע שמפסיקין. והכי אשכחן בפ' הספינה כל שרואה פני ההנוה זהו הנגע וכל שאינו רואה פני החמה זהו מהפרשים שלא כדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהל' מ"ע שכתב דקאי אאנשים שע"ג. ופי' כן משום דלא שייכא ראייה בחרובין ואין פי' זה נכון. ושמא כיון הר"ב ז"ל שלא להרחיק יותר מדאי שאם הי"ל חרוב א' כאן ולסוף פרסה חרוב אחר אלא שלא יהא שום דבר מפסיק שאין סברא שיתן מזה על זה. והנכון כדפי'. ולמעוטי נמי הראשונים רואין את האמצעיים ואין הראשונים רואין זא"ז. שהיו להם בכל הרוח. ואפילו אינם רואין זא"ז. ובירושל' מפרש שהעיר מכוונת להם את הרוחות: משמו. של ר"ג: שהיו להם בכל העיר. מד' רוחות נותנין פאה א' וטעמא מפני שהן גבוהין מאד ומסובכין כדתנן בב"ב בחרוב ובשקמה כ'

אמה

תפארת ישראל

יכין

חוץ מחרובין וזיתים: כג) ר"ל שענפי האילן מתערבים ממעל לגדר. ועי' מה שכתבנו בס"ד [כלאים פ"ה מ"ג]: כד) שגבוהים הרבה: כה) בעומד אצל א' רואה השני אפילו ממעל לגדר מלטרפין: כו) לרוח א' של עיר: כז) אף בב' רוחות ואין רואין זא"ז: כח) שלקטו בב' זמנים: כט) ודוקא

שכבר

משנה ראשונה

ותני לה התם משום אילן דבאילן אפילו נחל אינו מפסיק. ומשמע אפילו רחב הרבה קאמר מדלא קאמר דלזרעים תני ליה דמפסיק אפילו בפחות מרוחב שלש תלמים ולע"ד צ"ע. ולמאי דפי' בכ"פ דעיקר דין זה דאין מניחין פאה משדה לשדה הוא הל"מ א"כ י"ל דהכי גמירי הלכתא דדוקא גדר מפסיק באילן ולא חריץ וכן נראה דנחל ושלולית לא הוזכר לענין כלאים ולא בשום מקום אלא בפאה. ומ"ש תוי"ט בפ"ב דכלאים דטעמא דהכי דהלכה לחומרא והכא לחומרא לא מסתבר דאטו משום ספק איתינן עלייהו דניזל לחומרא ועוד דא"כ לענין עירוב ליתני להו נמי דמפסיקין ומערבין שתים. אלא כדפי'. והיינו נמי דבחרובין וזיתים דבמתון איכא שיעור אחר ואין טעם לדבר אלא שהלכה היא כן. ולקמן פ"ג מ"ה מוכח דהא דלא מהני הפסק באילן דוקא שהקרקע והאילנות הם של אחד אבל כשהקרקע של אחר מפסיק ובעל האילנות נותן פאה מכל אילן ואילן כיון שאין לו קרקע תחתיו חשיב כל אילן כשדה בפני עצמו וכ"כ הרא"ש שם וכ"כ מדברי הר"ש שם. אבל הרמב"ם מפרש שם שהאילנות של אנשים הרבה ולאו באילנות ממש אלא אפילו שרשי לאחים שאינם אילנות: ד לזיתים שהיו להם בכל רוח. אין לפרש בכל רוח אע"פ שאין רואין זא"ז דא"כ זיתים קילי מחרובין. ולראב"צ משמע דחרובין קילי דמותר אפילו מרוח לרוח. וזיתים באותה הרוח. לכך נראה דלר"ג בזיתים אפילו רואין זא"ז לא שרי אלא באותה הרוח ובחרובין כשרואין זא"ז אפילו בשתי רוחות מותר. ולראב"צ מיקל טפי בחרובין אפילו אין רואין זא"ז. ולא מצינו טעם מה נשתנו זיתים וחרובין משאר אילנות. והראב"ד מצא טעם לחרובין לא ביאר בזיתים כלום. ולכך נ"ל דהכי גמירי להו כדפי' לעיל: ה שני מיני חטים. פי' הר"ב שחמתית ולבנה. במנחות דף ע' אמר כוסמין מין חטים ושבולת שועל ושיפון מין שעורים. ולענין כלאים אינו כן ועי' בהר"ש ריש כלאים שהאריך בזה. והכא לענין פאה צ"ע אי מיקרו כוסמין וחטים שני מיני חטים וכן שבולת שועל ושעורים: עשאן גורן א' נותן פאה אחת. בשלא הניח פאה במחובר מיירי כמ"ש תוי"ט. והא דלא פירש התנא דמתני' כשהניח פאה במחובר כמלתו מה דינו. משום דממילא

משמע

ציונים

ד ולחרובין. מיי' פ"ג הלכ"א: לזיתים שם הלכ"ג: ה הזורע. הל"ד: שני מיני חטים. שם הלכה טו:

תוספות רע"ק

מ"ד [אות כא]כל הרואין זא"ז). היינו שאדם עומד בצד חרוב זה וחבירו עומד בצד חרוב זה ורואים זא"ז כ"כ הרמב"ם. והראב"ד כתב שראיה זו היא שאדם עומד בראש חרוב זה ורואה החרוב שבצד אחר. ואם היו ג' אילנות החיצונים רואים את האמצעי והחיצונים אינם רואים זא"ז נותן מן החיצונים על האמצעי והאמצעי על החיצונים אבל לא מן החיצונים מזה על זה. ירושלמי: משנה ה [אות כב] תוי"ט ד"ה עשאן גורן. וז"ל הירושל' קצר) בפר"ח בס' מ"ח בחי' להרמב"ם פ"ג הט"ו כתב שפי' הירושלמי דאם קצר ח"א וח"ש לעשותן גורן א' ונמלך ועשאן ב"ג נעשה הכל כב' מינין בין הקציר ובין הקמה וא"י להפריש מזה ע"ז כ"א מאגדו לאגדו ומשחמתית לשחמתית אבל אם קצר ח"א וח"ש לעשות ב"ג ונמלך ועשאן גורן אחת כל הקציר נעשה מין אחד וכן כל הקמה ואינו יכול להפריש מן האגדו שלבסוף על השחמתית שבתחלה אבל יכול להפריש מן האגדו שבסוף על האגדו שבתחלה וכן מן השחמתית על השחמתית שבקמה אבל לא מאגדו שבקמה לשחמתית שבתלוש וכן בחיפוך עי"ש:

תוס' אנשי שם

ד"ה שער כותש כו' מתערבין כו' כ"כ גם הר"ש ולא הצריך שיהיו נוגעים בגדר. אבל הר"ת הצריך שיהיו נוגעים בגדר ע"ג. ועי' שכ"א כאן ובר"ש פ"ה דכלאים מ"ג: ד בר"ב ד"ה כל הרואים כו' האילן האחר. א"כ כ"מ גם הר"מ בפי'. וכזה א"ש שלא נצטרך למה שנדחק הרדב"ז בבאורו להרמב"ם לתרץ לפי' הרמב"ם שהובא בתוי"ט הא דקשה איך יראה העומד בצד חרוב זה את חבירו העומד בצד החרוב האחר. הלא הגדר מפסיק ביניהם ונדחק לתרץ שר"ל שאם לא היה שם גדר היו יכולין לראות זא"ז. מכא"כ לפי' הר"ב א"ש שאף אם יש גדר יכול לראות את החרוב שמעבר השני ממעל לגדר. ולכאורה אף לפי' הרמב"ם לא קשיא דהא כבר כ' הר"ב שיעור הגדר י"ט וא"כ שפיר יוכלו האנשים לראות זא"ז ממעל לגדר. וצ"ע. ומשמע שאם אין ביניהם גדר אע"פ שאין רואין זא"ז נותן פאה א' דהא לא גרעי משאר אילנות דלא תנן בהו שיעורא דרואין ואין מפסיק אלא גדר. אבל הר"מ בפי' כתב בזה"ל רואין זא"ז שלא יהא בין אילן לאילן שום סתר שיסתיר ביניהן ויהיה מרוחק זמ"ז שאם יעמוד האדם אצל האחד יראה השני ע"כ. משמע דמש' כהיפך שבאלו אפילו אין גדר מפסיק ביניהם אין נותן פאה א' אא"כ רואין זא"ז. וכ"מ מדבריו בחבורו. וצ"ע מ"ע. ונ"ל שזהו כוונת הראב"ד בהשגתו שם שכ' לא ידעתי מהו זה. והיינו דגם הוא מפ' סתימת דברי הר"מ בחבורו דמיירי בלא גדר. ואפ"ה נותן ב' פאות כשאין רואין זא"ז לכך השיג וכתב לא ידעתי מהו זה. ר"ל מ"ש חרובין משאר אילנות. ומפ' דמשנתנו מיירי בגדר מפסיק. אבל ראה זה פלא שמצאתי להראב"ד ז"ל בפי' לתו"כ בסותר לדבריו בהשגות שם. וז"ל שם נראה מגמ' דבני מערבא דלהאמרה הוא שאם היו ג' וכו' אינו נותן מן הראשונים מזע"ז. ולא ידענא מ"ט. ושמא מפני שהם נמוכים משאר אילנות מפני שי"ל ענפים מרובין ופארותיהם ארוכים כלאי' בפ' לא יחפור ומפני זה הם נבדלין ומ"ז הלכך אפילו ברוח א' בעינן שיהו סמוכין כדי שיראו זא"ז וראב"צ לאפלוגי אבולאו קאי ואמר אף לחרובין שהי"ל בכל העיר נותנים פאה א' וכ"ש לזיתים ולשאר אילנות אע"פ שאינם רואין זא"ז כלל עכ"ל. וזה ממש כמשמע כדעת הר"מ. ונתוסף טעם לשבח: במשנת אף לחרובין כו'. נראה דה"ק לא זו בלבד לזיתים דלדידך נמי לא תנו בראייה כלל בההיא ודאי דאמינא דסגי בפאה א' לכל העיר אלא אף לחרובין דלדידך תלי בראייה לדידי העיר רשות א'. אלא שראיתי להר"מ בפי' שכ' ואין על ר"ג חולק ובודאי דר"ל על בבא דזיתים דאילו בחרובין הרי י"ל חולק ראב"צ. וש"מ דלא פליג ראב"צ בזיתים. וצריך לדחוק ולפ' אף דר"ל לא סוף דבר כמו שאמרת כל הרואין אלא אף לחרובין שבכל העיר. (ש"ל): ה במשנה הזורע את שדהו שני מיני חטין. הא דלא תני בקצרה זרעה ב' מיני חטין י"ל דהך בבא נשנית בס"ע את"ז בנהמ"ד בימי נחום הלבלר כמבואר במשנה דלק'. (ש"ל): תוי"ט ד"ה שני מיני חטין כו' ואפשי כו'

כלאו

שתי גרנות נותן ב' פאות: ן מעשה שזרע ר' שמעון איש המצפה לפני רבן גמליאל (ל) ועלו ללשכת הגזית ושאלו אמר נחום הלבלר (לא) מקובל אני מרבי מיאשא שקבל מאבא שקבל מן הזוגות (לב) שקבלו מן הנביאים הלכה למשה מסיני בזורע את שדהו שני מיני חטין אם עשאן גורן אחת נותן פאה אחת שתי גרנות נותן שתי פאות: ז שדה שקצרוה כותים (לג) קצרוה לסטים (לד) קרסמוה נמלים (לה) שברתה הרוח או בהמה (לו) פטורה (לז). קצר חציה וקצרו לסטים חציה פטורה

שחובת

ח"ג. ן לפני ר"ג. ס"א ובא לפני ר"ע. מיאשא. נד"ס מיישא וכ"ה בירושלמי. מאבא ס"א מאביו. את שדהו. נד"נ ל"ג מלת את וכ"ה במשנ"ג. ז קרסמוה נד"ס כרסמוה וכ"ה בכ"נ ל"ע וד"ס בהתחלת הדבור אלא שבמ"ש ולזה קורין קרסום כתוב גם שם בקוף.

ן הלבלר. הסופר: הזוגות. הם כל אותן שנים שנים הנזכרים בפ"ק דמסכת אבות שקבלו שנים מפי שנים [עד] מפי שמעון הצדיק: ז שדה שקצרוה כותים. לעצמן °ולא שקצרוה פועלי כותים לישראל דאז הוי כאילו קצרוה ישראל: קרסמוה נמלים. דרך הנמלה לחתוך °קנה השבולת מלמטה ולזה קורים קרסום. °לשון יכרסמנה חזיר מיער (תהלים פ): פטורה. דכתיב גבי פאה ובקצרכם עד שתהיו אתם הקוצרים:

שחובת

ו' פרק ה' דבבא בתרא ופירוש הר"ב אדום אלא דבירושלמי מקצר כדאמרי' בריש ב"ק (דף ו) תנא ירושלמי אדתנן חב במקום חייב. ואגדו. נראה לי שהוא גד הנזכר בכתוב (שמות טז) במן שהוא כזרע גד לבן. ואע"פ שרש"י מפרש שם גד קליינדרא ואינו לבן. והמן היה גם כן לבן. והר"ב מפרש כאן לבנה. והכי נמי תנינן שהנותית ולבנה בהדדי בפרק ה' דבבא בתרא לא קשיא ולא מידי דלבנונית האטין היינו כקליינדרא שהוא ירוק ולגבי אדומה לבנה קרי להו התנא וזהו מה שאמר הרמב"ם בפירוש משנתנו זאת אדום וירוק זה כאלמון בילה לא הכרתי וגם גירסת הר"ש אגורי ברי"ש [*וכן הוא בירושלמי ריש פרק ד' למעשר שני אבל בפירקין דהכא בירושלמי גרס בדל"ת] אני מפרש לבנה שהוא מלשון ארמי בדניאל ה' על גירא [די] כתל. ולפי זה הוא לבן ממש כי גיר שהוא סיד לבן הוא וכן אני אומר על מה שתרגם אונקלוס בפרשת בשלח דק ככפור דעדק כגירא שפירושו דעדק כסיד שהוא קלוש על הכותל ולבן ורלה המתרגם לכלול מה שנזכר בכתוב במקום אחר (והמן) [נ"ל והוא] כזרע גד לבן ולא כפי' רש"י שמפרש שרולה לומר מין לבע שחור דק שנקרא גיר: [*ושוב ראיתי להרמב"ן בפירוש החומש שכתב כן בפרשת בשלח]: ן לפני רבן גמליאל ועלו. כלומר שאלו לרבן גמליאל ולא היה בידו ועלו שניהם: ז [*קרסמוה. פי' הר"ב לשון יכרסמנה שהקו"ף והכ"ף שניהם ממוצא החיך ולכך מתחלפין: וראיתי

להרמב"ן

מלאכת שלמה

אמה. עכ"ל ז"ל. וכן פי' הראב"ד ז"ל שם בהשגות. ואית דל"ג שהיה להם בכל הרוח בה"א אלא שהיה להם בכל רוח: ן מעשה שזרע ר"ש איש המצפה כו'. פי' הר"ש שירילי"ו ז"ל לפני ר"ג הזקן בן בנו של הלל הזקן כדתניא הלל ושמעון גמליאל ושמעון נהגו נשיאותן בפני הבית ק' שנה ע"כ. וי"נ ובא לפני ר"ג: ועלו ללשכת הגזית. משמע שר"ג הזקן עצמו עלה עמו לשאול. ובנזיר דף כ"ו אמרי' למלאה מני וקחשיב במתני' שקבלו מיהושע וכלב שמעי' דקמאי ובתראי חשבי' ומציעאי לא חשבי'. ופי' רש"י ז"ל דמן הנביאים ואילך קחשיב כולהו כחדא מפני שהיו מבית שני ואילך. ודכוותה נמי כתבינן התם פ"ו דנזיר. ובירושל' משמע דנחום הלבלר בא להעיד והוסיף דלאו דוקא היתה הקבלה בשני מיני חטים אלא ה"ה בשאר שני מינין דמין א' אם עשאן גרן א' נותן פאה כו': ז שדה שקצרוה עובדי כוכבים כו'. פי' ר"ע ז"ל שקצרוה לעצמן והוא פי' הירושל' ולא תקשי דא"כ היינו לסטים דה"פ כשהיו הבעלים עובדי כוכבים וקצרוה ואח"כ נתגיירו והיינו דמייתי הר"ש וגם הרא"ש ז"ל במתני' מת"כ ובקצרכם פרט לשקצרוה עובדי כוכבי'. מכאן אמרו עובד כוכבי' שקצר את שדהו ואח"כ נתגייר פטור וכו': שברתה הרוח. פ' ר' ישמעאל דמגהו' דף עא ברייתא [הכל מודים חרש מפסיק לא חרש אינו מפסיק]. וז"ל הרש"ש ז"ל. שקצרוה לסטים. שדה של ישראל שקצרוה לסטים ישראל ולא הספיקו לגזול העמרים עד שבאו עליהם והניחום פטור דנפקא לן בתו"כ פ"א דפ' קדושים מדכתיב ובקוצרכם את קציר ארצכם אתם תקצרו שדה שלכם ולא לסטים דאתרי ובקוצרכם כתיבי. ובירושל' מפרש אי בעינן שיתפרו בשדה שיחין ומערות דקנו השדה בשנויא: קרסמוה נמלים. מלשון יכרסמנה חזיר מיער בחלוף קו"ף בכ"ף. כמו אכלי מן שמיא מל' קול. קובע כובע. ודרך הנמלים לקרסם קנה השבלת מלמטה. וה"ט דשברתה הרוח או בהמה. וטעמא דכל שאין ראוי לבילה בילה מעכבת בו: קצר חציה וקצרו לסטים חציה. פטורה לגמרי אף מה שהוא קצר דלא חורש פאה לעמרים ופטור בין ממה שקצר בין ממה שהניח וקצרוה לסטים. וטעמא כדמפרש לן מקרא לעיל. וכשקצר חציה אח"כ אותו החצי הוא דמחייב ותו לא. הלכך נותן פאה ממה שקצר: קצר חציה ומכר חציה. בקמה כיון דבמה שקצר שייך חובת פאה להא ובקוצרכם קרינן ביה הלכך מי שלקח הקמה חייב ליתן א' מס' על כל השדה: הפודה מיד הגזבר הוא נותן פאה לכל. והוא שפדאו קודם קצירה דהקדש כדאיתא בירושל' ונותן פאה לכל דהא בקצירת

חציה

יכין תפארת ישראל יכין

שכבר בשל הב' בשעה שקצר האחד. דאל"כ לרבי עקיבא ב' פאות [כפ"ג מ"ב]: ל) כלומר בימיו שהיה ר"ג נשיא. ודקאמר עלו. לאו דר"ג עלה עמו לשאול. והרי הוא היה ראש סנהדרין. אלא פעל שלא נזכר שם פעלו. אלא ר"ל ב"ב של ר"ש עלו: לא) סופר: לב) שנזכרו במסכת אבות שקבלו זמ"ז: לג) לעצמן. בגזילה: לד) ר"ל דר"ל אפילו גזלן ישראל: לה) הנמלים דרכן לנסך השבלים סמוך לשרשן וחתוך כזה נקרא קרסום: לו) קמ"ל אפילו הכהו דשכיחי: לז) ר"ל אפילו החזירו התבואה פטור. מדכתיב ובקצרכם:

ר"ל

משנה ראשונה

משמע כיון דבגורן תלי ובמחובר שלא הגיע עדיין לגורן נותן פאה אחת: ן מעשה שזרע ר' שמעון. נראה דר"ש רצה ודאי להניח הפאה במחובר כשיקצר אלותו ובא לשאול על המחובר מה יניח. ואמרו לו דבגורן תלי וממילא במחובר פאה אחת כדפי' לעיל: ז שדה שקצרוה כותים. פי' הר"ב לעצמן. ומשמע שבגזילה קצרוה וקשה היינו קצרוה לסטים. ואין לומר דסיפא בלסטים ישראל. הא כ"ש הוא דבלסטים עובדי כוכבים אמרי' בפ' בתרא דב"ק מסתמא לא מייאשי בעלים ובלסטים ישראל ודאי מייאשי וכיון דמתייאש בלא"ה פטור מטעם הפקר. ושמא קצרוה לעצמן שלקחוה מישראל וקצרוה וחזרו ומכרו העומרים לישראל פטורה. דאילו מכרה לישראל היה הלוקח חייב והשתא שקצרוה עובדי כוכבים פטורה והיינו דאמרו עלה בת"כ מכאן אמרו נכרי שקצר שדהו ואח"כ נתגייר פטורה ע"כ דדמי ליה דבשעת קצירה היה של נכרי ובא אח"כ ליד ישראל. וניחא השתא דתני נמי קרסמוה נמלים שברתה הרוח משום דמסיקנא תני קצרוה עובדי כוכבים בין ע"י מקח בין ע"י גזלה הדר תני כנותא ספי קרסמוה נמלים או הרוח ומ"מ התבואה היא של בעלים אפ"ה פטורה. ומ"ש הר"ב דאלו קצרוה פועלים עובדי כוכבים לישראל הוי כקצרוה ישראל ע"כ וכ"ה בירושלמי. ול"ע הא אין שליחות לעובדי כוכבים עיין בכ"מ פ"א מהל' תרומות דין י"א בשם הראב"ד. ונראה דמדרבנן גזרו בה שלא לבטל מצות פאה שכל אחד יקצר ע"י עובד כוכבים ולענין תרומה נמי והיינו כדאמרי' במנחות דף ס"ז

משום

ן אמר נחום. נזיר נו: ז שדה שקצרוה כו'. מיי' שם פ"ב הל"ד: קצר חציה. שם הל"ה:

תוספות חדשים

[משנה ז] וקצרוה לסטים. וה"ה קצרו כותים אליה אלא דנקט לסטים לרבותא ותדע דהא איכא מ"ד בירושלמי דבלסטים כשקצרוה שלא נאבדה חייב ולסטים דקאמר היינו אפילו יהודים. (פר"ח):

תוספות רע"ק

מ"ו [אות כג] בר"ב ד"ה שדה. ולא שקצרו פועלי כותים) כ' הפר"ח בס' מים חיים דמסתברא אף שאינם פועלים כותים כל שקצרוהו לצורך הישראל אף בלא ידיעתו חייב בפאה ועיין פ"א הי"א מהל' תרומות בכ"מ ד"ה כתב בא"ח: [אות כד] בר"ב ד"ה קרסמוה נמלים. קנת השבולת מלמטה) ואם קרסמוה באמצע אינו מפסיק אא"כ חריש. ברייתא מנחות דף ע"א ופסקה הרמב"ם: [אות כה] בר"ב ד"ה קרסמוה. לשון יכרסמנה) וכן הוא בפ"ב מ"ג דשביעית:

תום' אנשי שם

נראה שהכריחו לזה משום דתנן ב' מיני חטין. אבל אשכחן שעורין ושבולת שועל דב' מיני שעורים הם. וכוסמין והספיר ב' מיני פולין. דספיר הוא בערבי מאש והם קטנים מפולין. אבל נקט ב' מיני חטין משום דלא אפשר בלי אחר דאי אמר שני מינין ה"א אפילו חטים ושעורים כדקאמר ברישא. (רמ"ז): ונ"ל דלא דק דודאי ב' מינין שי"ל ב' שמות אע"ג דלענין כלאים לא הוי כלאים מ"מ כאן לענין פאה ודאי הוו ב' מינין ונותן ב' פאות אף כשעשאן גורן א' דבתר שמא אזלינן משא"כ הכא דתרווייהו חטים מקרו רק שי"ל שם לוי תיטי שחמתית וחיטי לבנה בזה תלוי אם עשאן גורן א' או ב' גרנות וע"ז כ' התי"ט דבשאר מיני תבואה לא נמצאו חלוקים כמין א' דוקא. (יין הרקח): ז בר"ב ד"ה שדה שקצרוה כותים לעצמן. נ"ל אפילו מדעת בעלים שמכרוהו להם וחזר ולקחה מהם דאי בלי רשותו היינו לסטים. ולא מבעיא קאמר לא מבעי היכא דאיהו כבר סלק עצמו ממנה מדעתו אלא אפילו לסטים דבע"כ ולא עלה על דעתו להסתלק ממנה. ול"מ לסטים דלא שכיח אלא אפילו נמלים דשכיח. ול"מ נמלים שגוזזין ומצניעין והוי כנגד רצונו אלא אפילו הרוח דהכל נשאר שם ואפילו בהמה דאי דידיה היא נהנה במה שאכלה ואי דאחרים ישלמו לו אם ניזק. (רמ"ז). א"ה ע' בס' מ"ש. ולפי' נ"ל הניקט הכא כותים איידי דליסטים ואינך. ולק' בפ"ד מ"ו איידי דלקט ושכחה: בתרא"ח ד"ה וקצרו ליסטים. וה"ט קצרו כותים כו'. א"ה למ"ש הרמ"ז דכותים היינו מדעת לא שייך למתני פטורה כיון שחובת הפאה ממה שקצר הניח בקמה זו ואינו יכול לתת להם הפאה שכבר נתחייב וגם הם אין גוזלין בלי רשותו. ולפי' הנ"ש דכותים היינו הבעלים שאח"כ נתגיירו פשיטא דלא שייך למתני קצר חציה וקצרו לסטים חציה וקצר הוא חצייה דמשנה דלק'. וקרסמוה נמלים ושברתה

הרוח

שחובת הפאה בקמה לח): ח קצרוה לסטים חציה וקצר הוא חציה נותן פאה ממה שקצר. °קצר חציה ומכר חציה הלוקח נותן פאה לכל ט). קצר חציה והקדיש חציה °הפודה מיד הגזבר הוא נותן פאה לכל:

שחובת הקציר בקמה. כלומר חובת הפאה של זה הגיעה בקמה ונהי דאם כלה שדה חזרה פאה לעומרים וחייב להפריש פאה מן העומרים ה"מ היכא דכלה הוא אבל הכא הוא לא כלה: ח הלוקח נותן פאה לכל. שחובת הפאה ממה שקצר נשאר בזה החצי שקנה הלוקח והוי כאילו לא מכר לו אלא מה שנשאר בשדה אחר שהוציא ממנה הפאה שראוי להוציא מאותה שדה. וכן הפודה מיד הגזבר מוציא מן החצי שפדה הפאה הראויה לשדה כולה:

להרמב"ן בפי' החומש בפ' אמור בפסוק בעצם היום הזה. שכתב וז"ל וישתמשו חכמים בכל לשון עכבה בכ"ף כגון ולא יעקבם כי ישמע קולו (איוב לז) ויאמרו מתקשט מן תכשיטין ואמרו קרסמוה נמלים מן יכרסמנה חזיר מיער עכ"ל]: שחובת הפאה. ובפי' הר"ב שחובת הקציר וכן הגירסא במשנה שבדפוס ש"ס ירושלמי:

מלאכת שלמה

חציה הראשון נמי וכקורכס קרינן ביה עכ"ל ז"ל: שחובת הפאה בקמה. וגירסא שנ"ע שחובת הקציר בקמה לפי מה שפי' ר"ע ז"ל וכ"ה בירושל'. אבל בפי' הר"ש והרא"ש ז"ל מצאתי שחובת הפאה בקמה וכן בהר"ש שירילי"ו ז"ל וכדכתיבנא: ח הלוקח נותן פאה לכל. כי ידע הלוקח שהמוכר לא נתן פאה לחצייה שקצר כיון שהיה בדעתו לקצור הכל וחלק העניים לא קנה ולדעתא דהכי קנאה שיתן פאה לכל. הרא"ש ז"ל. ולעי' בסמוך כתבתי פי' הר"ש שירילי"ו ז"ל:

תפארת ישראל

יכין

לח) ר"ל הוא השאירה בקמה ואינו חייב באחריות שלה: לט) דמדחובת פאה בסוף. הו"ל כלא מכר לו הפאה. ואפילו לא מכר לו קרקע כלל. אבל במכר חציה וקצר חציה כל א' נותן פאה לעצמו:

משנה ראשונה

משום בעלי כיס: ח קצר חציה ומכר חציה. אבל מכר תחלה ואח"כ קצר זה נותן פאה על מה שלקח וזה נותן על מה ששייר כדלקמן פ"ג מ"ה בתוי"ט: הלוקח נותן פאה לכל. פי' פאה של כל השדה אף על מה שקצר המוכר ומיירי שידע הלוקח שהמוכר קצר חציה ולא נתן פאה ונשאר חובת הפאה בקמה מה שקנה הוא וכ"כ הרמב"ם והרא"ש. משמע דכשלא ידע הלוקח וסבור שלא היה למוכר מעולם רק המחצה שמכר הלוקח נותן פאה לכל. אבל מנכה למוכר מן הדמים דמי חלק הפאה שנותן ממחצה של המוכר דומיא דמתנות ס"פ הזרוע לקח הימנו במשקל נותן ומנכה כו':

הלכתא גבירתא כללא דפרק ב

פרק ב משנה א אין מפרישין פאת משדה לחבירתה. ואלו מפסיקין ליתן מכל אחד פאה לעצמו. א) נהר אע"ג שאין מימיו נמשכין. ב) אמת המים שנעשה בחפירת ידי אדם ומים שבו נמשכין. והעומד באמצעו אינו יכול לקצור בב' השפתיים. ג) ודרך שמעיר לעיר שרחב ד' אמות ומיוחד לאדם ולבהמה ולמשא. והוא שייך ליחיד. או דרך ששייך לרבים מעיר לעיר כלעיל. והוא רחב ט"ז אמות. ד) ושביל היחיד שעשוי לצורך הילוך אדם בין השדות ואינו רחב ד"א. או שביל שבין השדות ששייך לרבים ואינו רחב ט"ז אמה. אם זה או זה קבוע בימות החמה ובימות הגשמים אפי' מיוחד לרבים. ה) אם מפסיק בין ב' השדות קרקע שאינו חרוש ולא זרוע. או שחרוש ואינו זרוע. או שזרוע מין אחר. כגון שעורים שזרוע באמצע חיטין. או קצר לשחת. מיהו כשכל א' מב' החלוקות רחב רק ב"א על אורך ג' אמות. אז בכל א' מג' הנ"ל צריך שיהיה ההפסק רק רוחב מעט פחות מרובע. אבל כשכל חלק רחב יותר מע' על ב' אמות. אז כבור וניר צריך שיפסיקו ברוחב רובע שלם. ובזרע אחר סגי ברוחב כ"ש מפסיק:

משנה ב וכשמפסיק הר תלול. עד שאינו יכול לחרוש ב' החלקים עם גובה ההר כאחת. אלא חורש כל חלק בפ"ע. או שהיה חריץ עמוק באמצע השדה באופן הנ"ל. כיון שהכל זרוע מצטרף:

משנה ג כל הנך דמפסקי היינו רק בשדה זרעים. אבל בין אילנות לא מפסיקה רק גדר גבוה י"ט. ואם הענפים שבאילנות שמזה ומזה מעורבין יחד ממעל לתגדר. גם גדר אינו מפסיק:

משנה ד וכ"כ חרובין שגבוהין מאד עד שהעומד אצל א' רואה את הב' אין הגדר מפסיק. וכ"כ זיתים כל העומדים ברוח א' מהעיר מצטרפין:

משנה ה שדה שזורע מין א' אע"ג שקצרו או לקטו בב' זמנים. נותן רק פאה א' לכל. מהחלק שיקצור לבסוף ואם היא זרוע ב' מינים כ"א לבד. נותן פאה לכ"א. ב' מיני חיטין וכדומה אז תלוי בזמן לקיטתן. דבלקטן בזמן א' נותן פאה א' כשיעור שניהן מאיזה שירצה. ובלקטן בב' זמנים נותן פאה לכל א' בעצמו:

משנה ו כך אמרו לנו הסנהדרין שהוא הלמ"מ:

משנה ז קצרוה עובדי כוכבים לצורך עצמן אפילו ברצון ישראל. או שקצרוה ליסטין אפילו גזלו גם הקרקע. קרקע אינה נגזלת. א"כ לא הו"ל קצירך. או שנשכוה הנמלים כל השבלים. או שעקרתן בהמה. או שנעקרו השבלים ע"י הרוח. אע"ג שנשארה התבואה ביד בעלים פטור מפאה. ולא עוד אלא אפי' קצר הוא או שלוחיו חציו הראשון ואח"כ קצרו הנ"ל החצי האחרון. פטור מפאה גם ממה שקצר הוא תחלה. דחובת הפאה בקמת הנשאר ואינו חייב באחריותה:

משנה ח אבל קצר א' מהנ"ל החצי הראשון. ואח"כ קצר הוא החצי האחרון נותן חלק ס' ממה שקצר הוא. קצר חציו. ואח"כ מכר החצי האחרון. הלוקח נותן הפאה גם ממה שקצר המוכר. ואפי' אחר שקצר חציו. הקדיש חציו האחרון. הפודה מיד הגזבר וקוצר אח"כ נותן פאה מכל השדה. [מיהו בקצרה הגזבר בעודה הקדש. נ"ל דעכ"פ נותן פאה חלק ס' ממה שקצרו בעלים מקודם (ועי' רמב"ם פ"ב ממתנות עניים ה"ח)]:

ציונים

שחובת הפאה. מיי' שם רפ"א וש"ע הנ"ל וה': ח קצרוה לסטים כו'. שם פ"ב הל"ה

חלופי גרסאות

שחובת הפאה ג"ל' הקציר וכ"ה בנ"ג. ממה שקצר ס"א למה וכ"ה בנ"ס.

תוספות חדשים

[משנת ח] ומכר חציה. אבל אם מכר חציה וקצר חציה אם לא התחיל לקצור קודם מכירה כ"א נותן מחצי שלו אבל אם התחיל לקצור מה ששייר נתחייב וכדלקמן. (פר"ח): [שם] הפודה מיד הגזבר. פירוש כשפדאה במחובר אבל אם פדאה בתלוש פטורה. (פר"ח):

תוספות רע"ק

מ"ח [אות כו] קצר חציה) ואם מכר חציה וקצר חציה זה נותן פאה לעצמו. ואם התחיל לקצור ואח"כ מכר חציה מהנשאר במחובר הבעל השדה נותן פאה לכל כן מתבאר ממתני' דלקמן פרק הסמוך מ"ה: שם [אות כז] הפודה מיד הגזבר) בעודו במחובר קודם קצירה עי' לקמן פ"ד מ"ז:

תוס' אנשי שם

הרוח או בהמה ודאי דס"מ למיתני אלא דרישא דסנהו נקט וה"ה לאידך: ח במשנה הפודה מיד הגזבר. ע' כמ"ש בשם הרש"ש. וע' בס' הון עשיר שהקשה מ"ש מהמקדיש כרמו משנודעו בו העוללות דקי"ל דהעוללות לעניים משום דאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו. והכא נמי משהתחיל לקצור נתחייב בפאת כל השדה ואיך יכול להפקיע חיוב פאה השייך לכל השדה ע"י הסקדש הלא דשא"ש הוא ולא דמי להקדיש קמה ופדה עומרים דפטורה דהתם כדקתני טעמא שבשעת חובתה היתה פטורה דתחלת הקצירה המחייבת בפאה נעשית מהקדש הפטור אבל הכא בשעת חובתה היתה חייבת שהרי משהתחיל לקצור תומ"י נתחייבה בפאה ועדיין לא הקדישה וע"ש שהאריך הרבה ועמ"ש בתוי"ת לק' פ"ד מ"ז ומ"ת ומש"ש. ול"מ היה נ"ל דל"ד לעוללות. דהוא של עניים בלא שום תנאי ואפילו הפילם הרוח. ולכך לא חל עליהם ההקדש. אבל בפאה אף שהתחיל לקצור מ"מ אין לעניים בשדה כלום אלא שהבעה"ב מוזהר בלא תכלה ומחוייב להפריש פאה. אבל כ"ז שלא הפריש אם הנשאר במחובר קצרוה לסטים וה"ה קרסמוה נמלים ושברתה הרוח או בהמה פטורה כמ"ש הר"ב שם דנהי דאם כלה שדה חזרה פאה לעומרים ה"מ היכא דכלה הוא אבל הכא הוא לא כלה. והא דבמכר חציה הלוקח נותן פאה לכל היינו דלא מכר לו אלא הזכות שי"ל. וכיון שהוא היה אסור לכלות בקצירה והיה מחוייב להניח הפאה כשיעור. ע"כ גם הלוקח מחוייב להניח כל הפאה. ובודאי אם ביד הלוקח קצרוה לסטים פטור מכל ולא אמרינן דחלק העניים לא מכר לו דבאמת הכל שלו קודם שהפריש אלא שחל עליו החיוב דלא תכלה אם יקצור. משא"כ בהקדש דקצירתה הוי כקרסמוה נמלים ועיין בירושל' כאן שאם הגזבר קצר חצי השדה שהקדיש או הפודה מיד הגזבר הוא נותן פאה למה שקצר הבעה"ב קודם שהקדיש ולמה שקצר הוא אחר הפדיון אבל הנקצר ברשות הקדש פטור ועי' מה"פ שם וצ"ע. ואם הקדישה כולה והתחיל הגזבר לקצור ואח"כ פדאה. לכאורה לפ"ש התוי"ט ברפ"ק דקצירת השבלת הראשונה הוא כמו מירוח בתבואה לענין מעשר והוא מבואר בירושל' שם א"כ כמו שמרוח ההקדש פוטר ה"נ קצירת השבלת הראשונה פוטר את כולה. ואולי שאני מירוח שנעשה מעשה ברשות ההקדש בכל הפירות כולן. משא"כ קצירת השבלת שלא נעשה מעשה בגוף שאר השבלים ועמש"ל פ"ד מ"ח. וצ"ע שלא מצאתי גילוי לדין זה

פ"ג א מלבנות התבואה א) שביןהזיתים ב) בש"א פאה מכל אחת ואחת

פרק ג **א מלבנות**. ערוגות מרובעות ובשביל שעשויות כדפוסי *)הלבנות קרויין מלבנות: שבין הזיתים. וה"ה לכל שאר אילנות. °ונקט זיתים לאשמועינן דאפילו זיתים שחייבים בפאה לא מפסקי לב"ה וכ"ש שאר אילנות שאין חייבין בפאה דפשיטא דלא מפסקי: ב"ש אומרים פאה מכל אחד ואחד.

*) כד"א הלבנים. מכל

פרק ג א [°מלבנות. פי' הר"ב בשביל שעשויות וכו' קרויין מלבנות ולקמן אכתוב טעם אחר בשם הר"ש: מכל אחת ואחת: והר"ב העתיק מכל אחד ואחד וכן הוא במשנה דפוס בבלי וירושלמי וגירסא נכונה היא שאף שגם הרבים בלשון נקבה מלבנות עם כל זה שם

מלאכת שלמה

פרק ג א מלבנות התבואה כו'. ז"ל הרש"ש ז"ל. מלבנות התבואה. היינו ערוגות מרובעות כעין דפוס שעושין בו לבנים שקרוי מלבן וכן נקרא רבוע

תפארת ישראל

יכין

פרק ג א) ערוגות מרובעות: ב) רבותא קמ"ל דאפילו זתים שחייבים בפאה מן התורה. אפ"ה לא מפסקי לב"ה. וכ"ש שאר אילנות:

משנה ראשונה

פרק ג א בש"א פאה מכל אחת. פירוש הר"ב בזמן שהאילנות מרוחקין הרבה

תספות אנשי שם

פ"ג א במשנה **אחת** ואחת. הגי' שלפנינו תמוה שכאן ג' אחת ואחת ובדברי ב"ה וכן בסוף המשנה ג' מאחד. ובמשניות החדשים הגיהו גם שם מאחת וכ"ה בד"ס אבל לא כן הוא בד"פ ובד"ק ודברי התוי"ט תמוהים כמו שהעיר שם בד"ס. כי היכן מצא הגי' במשנה אחת ואחת ובדברי הר"ב אחד. כי במשניות ד"ו ש"ח שעם פי' הר"ב נדפס במשנה אחד ואחד וכר"ב אח' נקט על התי'. בר"ב ד"ה **שבין** הזתים כו' שאין חייבין כו' ר"ל מה"ת.(רמ"ז). ולפ"ג דגפנים נמי מה"ת חייבין מ"מ אין זורעין תבואה ביניהם משום כלאים. וזה א"ש לשי' ר"ת שכתבתי פ"ק מ"ד.

חלופי גרסאות

א אחת ואחת נ"ע אחד ואחד וכ"ה בד"ו ונד"ג ובמשנ"ג כמו שהעיד הפוי"ט ולא כמו שהדפיסו בש"ס החדשים.

תוספות חדשים

מ"א [בר"ב ד"ה] שבין הזיתים כו' וכ"ש שארי אילנות כו' עכ"ל. כגון שאין בהם כל הדברים השנוים בפ"א משנה ד' וק"ל: (ממהורש"ח ז"ל)

תוספות רע"ק

מ"א [אות כח] בר"ב ד"ה שבין הזיתים. ונקט זיתים). דלב"ש אפילו אילנות שא"ח בפאה מפסיקין כדאיתא בירוש'. תר"ש:

בית הלל אומרים מאחד על הכל ג) . **ומודים שאם היו ראשי שורות** ד) **מעורבין שהוא נותן פאה מאחד על הכל** ה) : **ב המנמר את שדהו** ו) **ושייר קלחים לחים** ז)

ח"ג . פאה מאחד בירושלמי פאה אחת .

רבי

מכל מלבן ומלבן הואיל ועומדות הערוגות פסקי פסקי ואין *)מתערבין זו עם זו קסברי ב"ש דמפסקי זיתים [אבל] היכא דראשי שורות מתערבים מזה לזה [מודו] דלא מפסקי ובזמן שהאילנות מרוחקים זה מזה עד שבקרקע בית סאה שהוא נ' אמה על נ' אמה אין בו י' אילנות מודים ב"ה שנותן פאה לכל מלבן ומלבן דהואיל והאילנות מרוחקים **)נראין הדברים *שלא בשביל האילנות נעשו המלבנות ובזמן שהאילנות רצופים ויש עשר אילנות בפחות מבית סאה מודים בית שמאי שנותן פאה אחת על הכל לא נחלקו אלא כשיש עשר אילנות בבית סאה : **ב המנמר**. מלקט שדהו מקומות מקומות דמחוי כמנומר לשון ונמר חברבורותיו (ירמיה יג) שקצר התבואה שנתבשלה ראשון ראשון בשדה : **ושייר קלחים לחים**. אותן

שלא

*) בד"ו מתערבות . **) בד"ו מוכח .

שם הנפרד מלבן לשון זכר] : **ומודים בית שמאי לבית הלל**. ואשכחן כהאי גוונא בפרק ה' דשביעית [משנה ד'] ובמשנה ט' פרק קמא דשבת [*עוד אחרים] ואע"ג דאין הלכה כבית שמאי ולא נ"מ בהודאתם . וגדולה מזו בפרק ה' דתרומות משנה ד' דפליגי ר"א וחכמים אליבא דב"ש וכן בפ"ב דאהלות משנה ג' ועיין רפ"ק דשביעית : **ראשי שורות**. לשון הר"ש למאי דפרשינן דמלבנות הם השורות קשה דהוה ליה למימר ראשי מלבנות : ויש לפרש דמלשון שדה הלבן [הוא] ע"ש כשמתבשלת התבואה מתלבנת ומלקטין אותה ולקמן דתנן נמי מלבנות הבצלים דרכן להלבין ירק שלהן כשמתבשלים ועוד אפרש דכל שדה [חוץ משדה האילן נקרא שדה] הלבן ע"ש שהחמה זורחת בהן ואין בהן צל כשדה האילן ע"כ : **ב המנמר**. פי' הר"ב שקצר התבואה שנתבשלה ראשון ראשון. ומפרש בירושלמי מקום שזבלין עולין תחלה . ופירש הר"ש כלומר מקומות המזובלים יותר בשדה שם התבואה ממהרת לעלות ע"כ . ומשנה ד' בפרק קמא דתנן התבואה והקטניות בכלל הזה . ובכלל ההוא שלקיטתן כאחת ואפ"ה לא מיניה פטור מפאה השדה שלא נזדבל בשיוי וממהרת במקומות המזובלים משום דמ"מ כל קלח וקלח לקיטתו כאחת . ואין גרעין מתבשל קודם לגרעין והכי נמי בפ"ב גבי אינו מפסיק לאילנות . וזה ידוע שאילנות שהן אפי' ממין אחד אינם מתבשלים כאחד . אלא דלקיטתן כאחת היינו לאפוקי תאנה וכיוצא בה שלקיטת פירות האילן האחד אינם כאחת וראיה לדברי מהירושלמי שהביא הר"ש במשנתנו לענין שבת וחרדל שמואל אמר מפני שאין הראשון ממתין לאחרון שבהן וכו' על דעתיה דשמואל מפריש מכל קלח וקלח ע"כ הא קמן דלאו בתר שדה אזלינן אלא בתר קלחין . [*ועיין לקמן בד"ה מכל אחד וכו' דר"י פליג והכי קיימא לן ומדשמואל נשמע לר"י שא"א לומר שחלוקים הם במציאות] :

רבי

מלאכת שלמה

של עץ שקובעין בו הדלתות מלבן כדאמרי' בעלמא מלבן של פתחים וכן פי' בערוך . והואיל ועומדות הערוגות פסקי פסקי ואילן זית בין הביניים דאין מתערבות זע"ז קסברי ב"ש דמפסקי ונותן פאה מכאו"א . ובירושלמי מפרש לה אי ברצופין אי במרווחין . (הגה"ה כתב הר"ש ז"ל בשם הירושל' מה אנן קיימין אי במרווחין אף ב"ש מודו שהוא נותן פאה אחת על הכל . ואי ברצופין אף ב"ה מודו שהוא נותן פאה מכאו"א . אלא אנן קיימין בנטועין מטע עשרה לבית סאה . ואינו כן בפי' ר"ע ז"ל . מועתק מהח' הר"ר סולימאן אוחנא ז"ל . אכן נלע"ד שר"ע ז"ל העתיק מפי' הרמב"ם ז"ל ומשמע שכך היתה גי' הרמב"ם ז"ל בירושל' וכמש"ש בכ"מ . אכן הח' הנ"ל ז"ל תפס הלשון המצוי לפנינו בירושל' והיא גירסת הראב"ד ז"ל שם בהשגות . וע"ש) . ראשי שורות מעורבין . כגון שהערוגות ארכן מצפון לדרום ורחבן ממזרח למערב ואין קוי השורות ממזרח למערב ישרים אלא א' נכנסת וא' יוצאה בענין שאין האוירין ישרים וראשי קוין של נגד רחבן קרי שורות . מודו לב"ה דנותן פאה מא' על הכל . ומה שהקשה ר"ש ז"ל בפי' המשנה במה שפירשתי א"ם . עכ"ל ז"ל . ובירושל' איתא תנאי דבית רבי דתנו שבין האילנות . ותרווייהו צריכי . אילנות צריכי לב"ש דאע"ג דלא מחייב בפאה מפסקי . וזיתים צריכי לב"ה דאע"ג דמחייבי לא מפסקי ע"כ . פי' אבל זיתים או שאר אילנות כיו"ב שחייבין בפאה לב"ש ליכא רבותא דהואיל והן חייבין בפאה ה"א דמש"ה ס"ל לב"ש דמפסיקין כדאמרי' בעלמא דבת מינה מחריב בה . אבל שאר אילנות דלא מחייבי בפאה ה"א דלב"ש נמי לא מפסקי דלאויר חשיבי . קמ"ל תנאי דבית רבי . ובירושל' מ"ט דב"ש שאין דרך בנ"א להיות מכניסין זרעים בין האילנות . אתיא דב"ש כר' יוסי דתנן בסמוך מלבנות הבצלים שבין הירק ר"י אומר פאה מכאו"א . כמה דר' יוסי אמר אין דרך בנ"א להיות מכניסין בצלים בין הירק כן ב"ש אומרים אין דרך בנ"א להיות מכניסין זרעים בין האילנות . ומסיק מסתברא דב"ש יודון לר' יוסי ור' יוסי לא יודה לב"ש . ב"ש יודון לר' יוסי שכן אין דרך בנ"א להיות מכניסין בצלים בין הירק . ר' יוסי לא יודה לב"ש שכן דרך בנ"א להיות מכניסין זרעים בין האילנות : **ב המנמר** וכו' . בערוך המנמר פי' הזורע שדהו מינים הרבה . וי"א קוצר מקום ומניח מקום כמו

עור

תפארת ישראל

יכין

ג) ולא נחלקו רק ביש י' אילנות מפוזרים בנ' על נ' אמה . ובמקורבים יותר . מדלמיעקר קאי מודו ב"ש . ובמרוחקים ביותר מודו ב"ה . מדנראה שלא בשביל האילנות נעשה השדה מלבנות מלבנות דהרי יש רווח הרבה בין האילנות שנשאר ולא זרע אותו אלא ודאי התכוון שיהיה כל מלבן ומלבן שדה לבד (**א**) : ד) של הערוגות . ולא נקט ראשי מלבנות . כ"ל דמעורבים לא נקראו מלבנות : ה) בכה"ג מודו ב"ש לבית הלל ומדב"ש נשמע לב"ה במרוחקים שיו"ד זיתים בטפי מנ' אמה : ו) קוצר תבואה שנתבשל ראשון ראשון בשדה ומחזי כמנומר : ז) שלא נתבשלו :

מכל

בועז

פ"ג (א) ואילה"ק מ"ש אילנות מזרע אחר דמפסיק (כפ"ב מ"א) והרי הכא כשנטועות י' אילנות על קרקע שהיא נ' על נ' אמה . יהיה כל אילן מרוחק מחבירו יותר מרובע . והוא הוא המלבן שבין כל אילן ואילן . והרי בכה"ג אמרי' סתם דזרע אחר מפסיק בכ"ש . י"ל שאני התם דמדזרע

מכל

משנה ראשונה

הרבה מודו בית הלל שנותן פאה מכל אחת וכשהן מקורבין מודו בית שמאי וכו' . לשון הרמב"ם בחבורו כשהאילנות מרוחקין נראין הדברים שלא בשביל האילנות נחלק הזרע ונעשו מלבנות . וכשמקורבין ניכר שבשדה אחת היא ובשביל אילנות נחלק הזרע ע"כ . והוסיף בכ"מ וכתב הטעם דבמרוחקין שיעור כל מלבן הוא גדול וכדאי ליחשב שדה ובמקורבין אינו נחשב כשדה ע"ש . וקשה דלפ"ז משמע דמלבנות שאין בהן אילנות כלל פשיטא דלכ"ע פאה לכל אחת מק"ו דמרוחקין . ובמתני' דלקמן גבי שבת וחרדל מפרש הר"ב מפני שאין דרכן לזרוע מהן שדה אחת לפיכך חשובים כל אותן ערוגות כל אחת כשדה אחת . והכא בתבואה שדרכה לזרוע שדה שלימה למה יחשבו הערוגות כל אחת כשדה . אבל הראב"ד מביא גירסת הירושלמי בהיפך דאם האילנות מרוחקין פאה אחת

על

ציונים

א בח"א . מיי' פ"ג מהלכות מת"ע הל"ח : **ב** המנמר . מנחות עא: ובתוס' נזיר נו: :

תוספות חדשים

[תוי"ט ד"ה] ומודים כו' נ"מ בהודאתם כו' עכ"ל . ונ"ל דכאן נ"מ דמדב"ש נשמע לב"ה אם מרוחקים י' אילנות

יוסף

ראשון לציון

מ"א [תוי"ט ד"ה] ומודים כו' . וגדולה מזו בפ"ה דתרומות כו' . ועי' היטב תוס' סוכה ט. ד"ה ואם עשאה כו' ועי' יפל"ת :

תוספות רע"ק

[אות כט] בר"ב ד"ה ב"ש . שלא בשביל האילנות נעשו המלבנות) ומיירי שיש הפסק בור כשיעור ג' תלמים כדלעיל רפ"ב

תום' אנשי שם

אבל לדעת הר"מ דכולהו הנך מדאורייתא נ"ל דנקט זיתים לפי שהיו חשובין מאד בא"י וכמ"ש התוי"ט לק' רפ"ו וקמ"ל דאפ"ה לא מפסקי . (ש"ל) . א"ה דבריו תמוהים דהא דברי הר"ב מועתקים מהירושל' . וא"כ יקשה מהירושל' לדעת הר"מ . וע' במה"פ שם שנדחק לפ' דר"ל שאין מפורשין לחיוב כזיתים ע"ש . והיותר נכון כמ"ש התו"ח . וכ"ה בפי' ר"י ברמ"צ הנדפס בש"ס החדשים : ד"ה **בש"א** כו' דמפסקי זתים . זהו לשיטת הר"ש דג' בירושל' בהפך דבמרוחקות מודו ב"ש דאין הפסק האילנות ניכר ובמקורבות מודו ב"ה דהוי הפסק . אבל להר"ב שכ' כשיטת הר"מ משמע דטעמא דב"ש דנעשו לב"ס ג"כ נראה שלא בשביל האלנות נעשו מלבנות אלא התכוין שיהיה כל מלבן שדה בפ"ע . ולא משום הפסק האילנות . והר"ב ז"ל עירב השיטות . (פה"ש) . ובירושלמי אמריק דטעמא דב"ש שאין דרך בנ"א להכנים זרעים בין האלנות ולגי' הר"ש א"ש דר"ל דמש"ה גם ביו"ד לב"ס מפסקי אלנות . ולהר"מ נ"ל דה"פ לפי שאין דרך בנ"א להכנים כו' וזה הכניס ע"כ משום דכיון דאין רצופין נחשבו אלנו כמרווחין וכאילו אין כאן אלנות כלל ולכך הכניס הזרעים . וא"כ למה זרעם מלבנות אלא ודאי משום שכוון לעשות כל מלבן שדה בפ"ע . אבל ברצופין ע"כ נומר שזה עשה שלא כדרך בנ"א ומה שעשאן מלבנות הוא בשביל האלנות . וב"ה ס"ל שדרך להכנים זרעים בין האילנות וא"כ אין ראיה שנחשבו אלנו כמרווחין ושפיר א"ל גם ביו"ד לב"ס שבשביל האילנות עשאן מלבנות . וכס' ס"ל כ' דלב"ש דנין לומר שתחלה קודם האלנות זרען לפי שאין דרך כו' ע"ש והוא תמוה דא"כ ברצופין נמי נימא הכא . ותו דבאלנות זקנות שבודאי היו קודם שזרע מאי איכא למימר . ונ"ע : תוי"ט ד"ה ומודים כו' אליבא דב"ש . ר"ל דקאמר שם לאחר שהודו ב"ש כו' ואיך תלי הדבר בלאחר שהודו דאף קודם שהודו יכולין לפלוגי אליבא דב"ה . ולי נק"מ דכיון דתנא רא"א תירוס ותשרף להכי שפיר אצרכה המשנה לומר לאחר שהודו דאל"כ לא היה ר"א אומר תירוס ותשרף כיון שהוא שמותי ופוסק כב"ש בכל דוכתי וב"ש אוסרים הכל . להכי תני לאחר שהודו.וע' תוס' שבת ק"ל ד"ה דר"א ונדה ז' ד"ה שמותי.(לס"מ בשם שו"ת בהר יעקב בכללי הסוגיות כלל ל"ח):בא"ד **בפ"ב** דאהלות.דאיתא התם באיזה מקדח אמרו כו' א"כ פליגי אליבא דב"ש.ואפשר לומר דשם לא קאי אב"ש לבד אלא אכ"מ שאמרו שיעורא דמקדח כגון בפי"ג דאהלות בעושה מאור מתחלה או חלון שהוא לאויר או הסריגות והרפפות השויות שם דשיעורא כמלא מקדח של לשכה וכן בפי"ז דכלים מי"ב הוא הכל לרבנן דסתמא כוותייהו אבל לר"מ באמת סגי במקדח של הרופאים ותני פלוגתייהו בפלוגתא דב"ש וב"ה משום דעלה קאי. (שם בשם השו"ת הנ"ל): ד"ה **ראשי** שורות כו' עד כו'.הק' הרמ"ז ז"ל לפ"ז אמאי קרי מלבנות לבצלים ולא לירק כיון דאין נ"ל לא על הבצלים ולא על הירק וכולו ספך לבן ע"כ ואפשר ליישב דהתם ה"ק מלבנות הבצלים שבין מלבנות הירק ותיבת מלבנות שבתחלה אתרווייהו קאי . (ס"ל) · **ב** במשנה ושייר קלחים . לא קלח א' ולא' מפוזרים אלא קלחים רבים במקום א' וכן במקום אחר וכ"כ הר"ש בפ"ג דמ"ע שנשאר הלח מפורד מלבנות מלבנות מרוחקות

שלא נתבשלו: נותן פאה לכל אחד ואחד. כשחוזר ללקט הקלחים לחים ששייר דגמור מפסיק ולאו אתחלתא דקצירה חשיבא: בזורע שבת. ירק שקורין לו (1 אניט"ו בלע"ז: שהוא נותן פאה לכל אחת ואחת. מפני שאין דרכן לזרוע מהן שדה אחת לפיכך חשובין כל אותן ערוגות כאילו כל אחת מהן שדה אחת. ושבת וחרדל חייבים בפאה אף על פי שאין נותנין פאה לירק °משום דלזרע עבידי וכנוני זרעים חשיבי והלכה כחכמים: ג המחליק בצלים. איכא דמפרשי ל' ואנכי איש חלק (בראשית כז) על שם שכשנתלשו נשאר המקום חלק. ואית דמפרשי המחליק כמו המחלק שנוטל חלק מן הבצלים לחים למכרן בשוק וחלק אחר מניח יבשים לגורן לקיום:

1) פניום נותן

רבי עקיבא אומר נותן פאה מכל אחד ואחד ח) וחכמים אומרים מאחד על הכל ט). ומודים חכמים לרבי עקיבא בזורע שבת י) או חרדל בשלשה מקומות שהוא נותן פאה מכל אחד ואחד יא): ג המחליק בצלים לחים יב) לשוק ומקיים

יבשים

חי"ג. ב מכל גל"ס לכל וכ"ה גר"ג. בשלשה ס"א בשנים או בשלשה. מכל גל"נ לכל וכ"ה נמזג"ג ונר"נ.

רבי עקיבא אומר נותן פאה מכל אחד ואחד. פי' הר"ב כשחוזר ללקט הקלחים לחים ששייר וכו' והוא לשון הר"ש. והוא שיטת הראב"ד בהשגותיו פ"ג מהמ"ע שכתב שהמחלוקת אינו אלא על המשוייר לבדו. וכתב עוד וז"ל מ"מ מן הלח המשוייר נוטל מאחד על הכל בכל ענין על מה שליקט ועל מה ששייר כדברי חכמים ע"כ. ועיין במשנה ד'. ואע"ג דלהרמב"ם בחיבורו שטה אחרת בכל זה אני לא באתי להלאות המעיין בפירושים שונים כשהמשנה מתפרשת ע"פ פי' הר"ב ז"ל: [*בשנים או בשלשה מקומות. כך מצאתי הגירסא בספרים אחרים והכי מייתי לה בש"ס מס' נדה פרק בא סימן דף נא ושם הגירסא בשנים ובשלשה מקומות וגרסינן אנו שני הגירסאות דמה טעם יש לומר דדוקא בשלשה אלא ודאי דלאו דוקא והלכך הנכון לגרוס נמי בשנים והורחא דמלתא נקט. ואין להקשות השתא שנים שלשה מיבעיא]: מכל אחד ואחד. ולשון הר"ב מכל אחת ואחת בירושלמי הביאו הר"ש שמואל אמר מפני שאין הראשון שבהן ממתין לאחרון שבהן. רבי יוסה בשם ר' יוחנן מפני שדרכן ליזרע ערוגות ערוגות. על דעתיה דשמואל מפרים מכל קלח וקלח. על דעתיה דרבי יוחנן מפרים מכל ערוגה וערוגה ע"כ. והר"ב מפרש טעמא דמתניתין כרבי יוחנן הלכך הגרסא הנכונה אחת ואחת. ומאן דגרס אחד ואחד. אליבא דשמואל גרס הכי: ומ"ש הר"ב כאילו כל ערוגה שדה אחת עיין בכלאים פ"ב משנה ט': ג [*המחליק. פירוש הב' שפי' הר"ב שהוא כמו המחלק קשה שאין עולה זה הפירוש בפ"ד דשביעית משנה ד']:

נותן

מלאכת שלמה

עור הנמר שיש בו גוונים הרבה. ע"כ. והירושלמי מפרש לפי שיש בשדה מקומות מובלין יותר באותן המקומות התבואה מתבשלת תחלה ופי' הר"ש שירלי"ו ז"ל דלהכי תני מנמר ולא תני הנומר. ע"כ. ופי' הר"ש והרא"ש ז"ל קלחים לחים. שאם נתבשלו כל צרכן לכ"ע אתחלתא דקצירה הואי אבל בשביל שהם עדיין לחים נחלקו ר"ע וחכמים ר"ע סבר לאו אתחלתא דקצירה היא ונותן פאה על מה שקצר עתה ופאה אחרת כשיגמור לקצור הנותרים וחכמים לא חשבי לה הפסק ע"כ. (ועי' במש"ל פ"ב סוף סי' א'). וז"ל הר"ש שירלי"ו ז"ל המנמר ל' אהרוג המנומר שמלקט מכאן ומניח כאן. מלקט את המבושלין כ"ל ומניח את הלחין שלא בשלו וחוזר ומלקט במקום אחר המבושלים דהו"ל מנומר וקאמר ר"ע דנותן פאה מכאו"א מכל מבושל ומבושל ומן כל לח ולח. שהמבושל הקציר הלח שבינתיים מפסיקו. והלח המחובר הקציר שבינתיים מפסיקו דס"ל לר"ע למבושל בהדי שאינו מבושל שני מינים חשיבי ודמו לזרע אחר. והראב"ד ז"ל סובר דפלוגתא דר"ע ורבנן אינו אלא על הלח המשוייר לבד: מאחד על הכל. מן הלח המשוייר על הלח והמבושל דכולו מין א'. ומפרש בירוש' אי חשיב חד מינא לרבנן כי הוי הלח המשוייר רובא. דדילמא כי האי רובא מצטרף לח של כאן עם לח של כאן ומן המבושל נותן פאה לעצמו וגון הלח לעצמו ע"כ. ועוד כתב ומודים חכמים לר"ע וכו' בשלשה מקומות. דוקא נקט לאשמעינן דטעמא דרישא פליג ר"ע דיהיב פאה על כל מבושל ומבושל היינו משום דהוי המבושל מופסק כגון יבש מכאן ולח דאמצע ויבש מכאן דהוו שלשה מקומות. דאילו אינו לח ואינו יבש אפילו ר"ע מודי עכ"ל ז"ל: ומודים חכמים לר"ע בזורע שבת או חרדל בג' מקומות שהוא נותן פאה מכל אחת ואחת. גרסי' דקאי אערוגות לפי מה שפי' ר"ע ז"ל ואפשר דאפילו לפי' ר"ע ז"ל גרסי' מכל אחד ואחד בדלי"ת דקאי אלשון מקומות דקתני דהוו לשון זכר. ובמס' נדה התם דייק. שבת מדמחייב בפאה מחייב במעשר דתנן התם כל שחייב בפאה חייב במעשרות. ומדמחייב במעשרות מטמא טומאת אוכלין דהכי תנן התם נמי כל שחייב במעשרות מטמא טומאת אוכלין. אלמא כל מידי דעביד לטעמא מטמא טומאת אוכלין. דהאי שבת לטעמא עבידא. ורמינהי מהאי דתנן בפ"ג דמס' עוקצין הקושט והחמם וראשי בשמים התיאה והחלתית והפלפלין וחלות חריע נלקחין בכסף מעשר ואינם מטמאים טומאת אוכלין דברי ר"ע. ופי' רש"י ז"ל אלמא כל מידי דלא עביד לאוכלו אלא להטעים הקדרה לא מטמא דהא פלפלין וכרכום לטעמא עבידי. ושני התם רב חסדא שאני שבת דאשתא לכמך עשוים פי' רש"י ז"ל דכותשין אותו ונותנין אותו בכותח ועיקרו שבת ובו מטבלין כל אוכל דהא לאו לטעמא עביד דהוה עיקר. וכתב שם תוס' ז"ל ה"מ לאתויי הא דתנן בפ"ד דמעשרות השבת מתעשרת זרע וירק וזירין ובהדיא תנן בפרק בתרא דעוקצין השבת משנתנה טעם בקדרה אין בה משום תרומה ואינה מטמא טומאת אוכלין. הא עד שלא נתנה טעם בקדרה יש בה משום תרומה ומטמאה טומאת אוכלין אלא דניחא ליה למיפרך דר"ע אדר"ע ע"כ. ואיכא מאן דגרים לה למתני' בס"פ כ"ג ונזיר. וטעות הוא כמש"ש רש"י ותוס' ז"ל: ג המחליק בצלים לחים כו'. הר"ש שירלי"ו ז"ל פי' המחליק בצלים לחים וכו'. לאו היינו (מחליק

דסיפא

תפארת ישראל

יכין

ח) מכל נימור ונימור דאע"ג דלעיל [רפ"ב] לכ"ע רק זרע אחר מפסיק ס"ל דשאני הכא דמדלא נתבשלו עדיין הנשארים כזרע אחר דמי: ט) דס"ל דמדלוקטין שניהן באופן שוה להכי קצירת ראשונים התחלה דקצירת כולן היא: י) דילקרויט: יא) דאין דרכן לזרוע שדה א'. וכל א' חשיב שדה בפ"ע. ואף דאין פאה לירק. הנהו מיני זרעים נינהו: יב) כ"ל דר"ל

בועז

הכל כאחת והפסיק ביניהן במין אחר. ש"מ שהתכוון לעשות כל א' כשדה בפ"ע. משא"כ הכא דבשעת זריעת התבואה כבר היו האילנות נטועות. להכי י"ל אולי מקום האילנות הכריחוהו לעשות התבואה מלבנות מלבנות ולא משום שהתכוון לעשות כל א' שדה לבד. ועוי"ל דהתם הזרע אחר שמפסיק בכל אורך השדה בלי הפסק. משא"כ הכא כל גוע וגוע שמפסיק בין מלבן לחבירו אינו רחב רק כ"ם:

משנה ראשונה

על הכל שאין ההפסק ניכר וא"כ כשאין שם אילנות כ"ש דפאה אחת וא"ש וגם הר"ש מביא הגירסא כהראב"ד. ופשטא דמתני' נמי מוכחא כפי' זה דלאו טעמא משום דכל ערוגה הוי כשדה בפני עצמה דאפילו בשתי שדות הא בעינן הפסק בור וניר כשלשה תלמים כדאמרי' רפ"ב והכא ע"כ דליכא הפסק דבהא לא הוו אמרי ב"ה מאחד על הכל וכיון דליכא הפסק מ"ט דב"ש. אלא ע"כ עיקר ההפסק כאן הם האילנות והזרע כולו שבין אילן לאילן נקרא מלבן כמ"ש הר"ש שהתבואה נקראת שדה לבן שאין שם צל כמו בשדה האילן. ואין כאן ערוגות כלל אלא שהאילנות חשובין להפסיק בכל שהן שגבוהין ודמו לגדר והיינו נמי טעמא דמרוחקין לא הוו הפסק שאינו ניכר ולא חשיב כגדר. וצריך לייתב הא דפי' הר"ב לעיל דנקט זיתים שחייבין בפאה ואפ"ה לא מפסקי וכ"ש שאר אילנות שאין חייבין ע"כ. וכ"כ הר"ש מהירושלמי. ואינו מובן דמאי רבותא דחייבין בפאה בין אם נפרש דהאילנות מפסיקין בתורת גדר מה ענין זה לחיוב פאה ובין אם נפרש דההפסק משום ערוגות דהוי כשתי שדות א"כ בין החייבין בפאה דדמי לזרע אחר ובין שאינם חייבין דדמי לבור וניר אידי ואידי בפחות משלש תלמים לא מפסקי. וצ"ל דהחייבין בפאה ניכר ההפסק יותר שנותן פאה לזה בפני עצמו: ב ר"ע אומר פאה מכל אחד. ומיירי בשיש במקום הנימור שיעור שלשה תלמים דהכי דלאו אתחלתא דקצירה חשיב לא עדיף מבור וניר דפחות משלש תלמים לא מפסקי, ומיהו קשה סיפא ומודים חכמים בזורע שבת וכו' אי איכא בהפסק

שלשה

ציונים

ורחב"א, מיי' שם הל"א יג: ומודים חכמים. נדה נא. מיי' שם: בזורע שבת. נזיר נו: ג המחליק. ירושל' ספ"ק דחב נה. מיי' שם הל"ג:

תוספות חדשים

ביותר מבית שלה דמודים ב"ה כדכתב הר"ב וק"ל ולכן תני סתמא ומודים. ובמשנה כ' הקן ומודים חכמים להורות דקאי גם אב"ש דסליק מיניה (שם) וכן כתב הפר"ח: מ"ב [תוי"ט ד"ה] מכל אחד כו' שמואל אמר כו'. ק"ל לשמואל למה נקט מתני' בג' מקומות דהו"מ למתני סתם והוי קאי לקלחים גם מ"ש התוי"ט דגירסא הנכונה אחת ואחת נ"ל דאדרבה הגי' הנכונה אחד ומש"ה פליגי אי קאי אמקומות אי קאי אקלחים אבל אי גרסינן אחת פשיטא דאערוגות קאי והוחק לומר דפליגי בגירסא ותו דמתני' לא אדכר ערוגות למימרא דעלייהו קאי אלא מקומות דהוי לשון זכר. (פר"ח):

תוספות רע"ק

רפ"ב והכא כשיש אילנות רצופים לא הוי הבור הפסק דהא דזרע מלבן ומלבן ולא זרע כאחד משום הפסק אילנות עשה כן כך ביאר הלח"מ. ועיין בהראב"ד והר"ש שהיה להם גירסא מהופכת בירו' דבמרוחקות מודו ב"ש דאין הפסק האילנות ניכרת כ"כ. ובמקורבות ביותר מודו ב"ה דהוי הפסק: מ"ב [אות ל] בר"ב ד"ה שהוא נותן. משום דלזרע עבידי) כדתנן פ"ג מ"ב דכלאים. חרדל מין זרעים. ובפ"ד מ"ה דמעשרו' השבת מתעשרת זרע וירק. הר"ש:

תוס' אנשי שם

זו מט. (רמ"ז): ג בר"ב ד"ה המחליק כו' ואית דמפרשי. משום דהרגישו דאי מלשון איש חלק הכי במשנה הטעה המקבל המחלק' דהא תנן המחליק בצלים ולא תנן המחליק בבצלים. (רמ"ז): בא"ד כמו המחלק. וי"ל דוגמא בפסוק נחליק משם בתוך העם ע' בס' השרשים. (רמ"ז): תוי"ט ד"ה המחליק כו' בפ"ד דשביעית. גם המחליק דסיפא לא א"ש לפי' הב'. אם לא שנאמר דבתחלה הולש חלק א' ומניח חלק א' אלא שכולו לענין א'. וגם ההיא דשביעית יוכל לומר שכיון שהם ג' מיקרי חלק ור"ל חלק כשאר נטוע וחלק תלוש. ומ"מ לשון א' שייך התם טפי. (רמ"ז):

יבשים לגורן (יג) נותן פאה לאלו לעצמן ולאלו לעצמן (יד). וכן באפונין (טו) וכן בכרם (טז). המדל (יז) נותן מן המשואר על מה ששייר (יח) והמחליק מאחת יד (יט) נותן מן המשואר על הכל :

האמהות

ח״נ. ג והמחליק גד״צ המחליק וכ״ה במשנ״ג . מאחת גד״צ באחת .

נותן פאה לאלו לעצמן. דכשני מיני חטים דמו. וכן בכרם. וכן המחליק בכרם דינו כמחליק בבצלים : המדל נותן מן המשוייר על מה ששייר. בזמן שהבצלים זרועים רצופים נוטל מהם אחד מבינתיים כדי שהנשארים יתגדלו ברווח ויעשו גסים וזהו הנקרא מדל שדולה ושולף אותם ממקומם ותנן איזהו מדל נוטל אחת ומניח שנים ואותן שעוקר ליתן ריוח לנשארים אינם חייבין בפאה *לפי שתקנת הנשארים היא הילכך נותן פאה מן הנשאר לבד והנעקר פטור מכלום דלא חשיבא קצירה: המחליק מאחת יד. כלומר מענין אחד או כולו לגורן או כולו לשוק ורמב״ם פירש מאחת יד ממקום אחד שהחלק שנוטל למכור בשוק אינו נוטל אותו מכאן ומכאן אלא כולו מצד אחד :

האמתות

נותן פאה לאלו לעצמן ולאלו לעצמן. לא דמי למתניתין דלעיל דלחכמים נוטל מאחד על הכל על מה שליקט ועל מה ששייר כמו שכתבתי בשם הראב״ד. דהתם לח ויבש והכא שוק וגורן. והיינו דבירושלמי מחלק הכי אמר רבי ייסא שמעינן שוק וגורן שני מינים לח ויבש שני מינים לא: ופי' בכ״מ מהך מתניתין שמעינן דשוק וגורן שני מינים אבל לח ויבש שיהיו שני מינים לרבנן לא שמעינן לח ויבש שני מינים בתמיהה כלומר מי שמעינן ע״כ. [*ועיין מה שכתבתי בשם הר״ש בפרק א' משנה ד' בד״ה ומכניסו לקיום וכו'] : **באפונין**. פי' הרמב״ם זרעונים [*כלומר אותן אפונים שהן זרעונים והיינו אפונים השופים לאפוקי אפונים הגמלונים שהן מין ירק ואין חייבין בפאה] ועיין בפרק ג' דכלאים משנה ב' : **המדל**. פי' הר״ב שדולה ושולף וכו'. [*ומ״ש הר״ב ותנן וכו'] בפרק רביעי דשביעית [*משנה ד' ואינו כלשון הזה. ועמ״ש וגם] עוד מפרש הר״ב בענין אחר : **והמחליק** מאחת יד וכו'. כתב הר״ב שהרמב״ם פירש מאחת יד ממקום אחד וכו'. לדבריו הוי הך סיפא פירושא דרישא כמו בד״א. וטעמא דמילתא כתב בחיבורו פרק שני מהמ״ע הואיל ובצר מ.וח אחת אינו כבוצר ערלאי מעט מכאן ומעט מכאן שהוא פטור:

האמתות

מלאכת שלמה

דסיפא דהיינו שמחליק פני הקרקע ואינו עוקר כל הערוגה אלא שלש ביחד והכא עוקר הלחים והרכים למכרן (נלע״ד להגיה כמחליק דסיפא דהתם היינו שמחליק פני הקרקע ועוקר את כל הערוגה כלם ביחד לחים ורכים למכרם והכא אפילו אתרמי כו') דאפילו אתרמי דדמי למדל קתני דנותן פאה לאלו לעצמן ולאלו כו'. אלא המחליק דהכא דהיינו שמחליק הבצלים גופייהו שמסיר מהן אותן עלין המעופשות כדי למכרן ודייקא מתני' דבסיפא תני מחליק מאחת יד לחלק בין מחליק דרישא כנ״ל : נותן פאה לאלו לעצמן כו'. בירושל' פליגי בה אמוראי איכא מ״ד דטעמא דשוק וגורן חשיבי שני מינים ולהכי הוו שתי קצירות. ואיכא מ״ד דטעמא דלח ויבש שני מינין הן. (ועי' בתוי״ט) : וכן באפונים. שמחליק לחים ומקיים יבשים. ויש לפרש דלאו באותן שהן מין ירק מיירי דהיינו אפונים הגמלונים שאינו שהן מין ירק אלא באותן שהן מין זרעים כדתנן פ' ערוגה אפונים השופין מין זרעים. א״נ הכא סתמא קתני וזרען מתקיים אפילו אותן שהן מין ירק דהתם לענין ערוגה הוא דתני לה ומפני העלין דאית בהו שרכא : וכן בכרם. אי מוכר בוסר לאכול השתא ומקיים אשכולות האחרים לעשותם יין או למוקים נותן פאה לאלו לעצמן וכו' ע״כ : וכן בכרם המדל. מפרש הרמב״ם ז״ל שכולו בבת אחת ור״ל כרם מדולדל. ואין משמע כן בירושל' וכן בערוך בערך מדל אלא שפי' דנותן פאה מן הנשאר לבד ומן הנעקר לבד וז״ל. ירושלמי תנא דבי רבי מדל נוטל אחת ומניח שתים וכך מנהג בזמן שהבצלים זרועים רצופין מוליא מהם מבינתיים שיתגדלו ברווח ויעשו גדולים אותם שעוקר משם להרוית הנשארים אינם נחשבין לקצירה. לפי שתקנת הנשארים הוא הלכך נותן פאה מן הנשאר לבד ומן הנעקר לבד. ע״כ. ואח״כ מצאתי שכתב הר״ש סירליו״ו ז״ל שאין נראין דברי הרמב״ם ז״ל. עוד גרסי' בירושל' תני ר״ח בד״א דמדל נותן מן המשוייר על מה ששייר במדל לשוק אבל במדל לבית נותן מן המשוייר על הכל. ופי' הר״ש ז״ל במדל לבית כלומר לגרן לחזו ורוצן לקיום ע״כ : המחליק. בפי' שני לערוך באחת יד בפעם אחת ע״כ. [ועי' על זה בתוספות יום טוב] :

האמתות

תפארת ישראל

יכין

תולש קלחן כשהן רכים. וחלקים בלי קליפה : יג) ר״ל מסייבן בקרקע שיהיה עליהן קליפה. לעשותן גורן ואעפ״כ שניהן נתבשלו כבר : יד) דמדלא נטלן ממקום א' וכדמסיק. הו״ל שוק וגורן ב' מינים. ולא מחשב אתחלתא דקצירה משא״כ במגמר לעיל אפילו נטלן מכמה מקומות ובזמנים מחולפים אפ״ה נותן לרבנן לשניהן פאה א' דהתם נוטל בב' הזמנים שניהן [לחים] הנתבשלים כבר. ושפיר הו״ל בחלה אתחלתא דקצירה. אבל הכא שבשעת עקירת הראשונים כבר נתבשלו האחרונים רק שאעפ״כ מניחן שיתיבשו כדי לקיימן לגורן אינן דומין לראשונים שאוכלן לחים והו״ל כב' מינים. ומה״ט נמי לא דמי הכא לעושה שדהו ב' גרנות דנותן רק פאה א' [כפ״ב מ״ה] דהתם כבר נתבשלו כולן. רק שאין לו פנאי לקצרן כולן יחד. משא״כ הכא : טו) באפונין. לקט מקצתן כאן וכאן לאכלן בשרביטין והניח הנשארים לדושן בגורן : טז) כשלוקט מאיזהו שורות כאן וכאן לאכלם ענבים. והניח הנשארים לכבשן ליין בבית הבד : יז) שולף מבין הנזרעין רצופים כדי שיתעבו הנשארים : יח) והנעקר פטור. דלא מיחשב קצירה. מדנתלשו רק לתקנת הנשארים : יט) ר״ל במקום א'. דרישא בעקרן מפוזרים. אבל בעקרן במקום א'

אפילו

משנה ראשונה

שלשה תלמים מאי קמ״ל היינו שדה טר דתנינן דפ״ב דמפסיק. ונראיתי בס' משנת חכמים שכתב דבירושלמי אמר דשבת וחרדל שדרכן לזרען ערוגות לא צריכי הפסק שלשה תלמים. ומ״מ אינו מיושב דאמאי תני ליה הכא ומאי ומודים דרישא במתניתן דשייך למימר טעם אתחלתא דקצירה וסיפא בזורע ואינו ענין לכאן וה״ל למיתנייה לעיל פ״ב גבי אלו מפסיקין דזורע שבת וחרדל מפסקת דידהו בכל שהו. ומדברי הרמב״ם בחבורו נראה שמפרש סיפא נמי במתמר השבת וחרדל ומודים חכמים דצריך פאה לכל אחד דאתי למימר שבתחלתן נזרעו כך ואינו מן הנימור שדרכן לזרוע ערוגות והלכך תני בזורע חרדל דאיסורא משום זורע הוא : ג **נותן** פאה לאלו לעצמן. פי' הר״ב דכשני מיני חטים דמו. כלומר דשוק וגורן חשיב כשני גרנות כדאמר בירושלמי שוק וגורן הוי כשני מינים. ומשמע לפ״ז דה״ה בחטים שנתן מקצת לשוק ומקצת לגורן נותן שתי פאות ואמאי תני לה בבצלים וצ״ע דתרתי בעינן שוק וגורן וגם לח ויבש ולהכי נקט בצלים דשכיחי בהו לחין ויבשין ובחטים לא שכיח והא דאמר שוק וגורן שני מינים היינו בלחין ויבשין כשהם לשוק וגורן : וכן בכרם. פי' הר״ב דינו כמחליק בבצלים וכ״כ הר״ש והלשון אינו מיושב דה״ל למיתני וכן בענבים ועוד דמשמע דבפירות אילן לא שייך לח ויבש אלא בירקות ואמאי נקט כרם טפי משאר אילן. והרמב״ם נראה שאינו גורס וכן בכרם אלא גירסתו ובכרם המדל נותן דבכרם אלקמיה קאי כשמדל בכרם וכ״כ בחבורו ולהר״ש דמפרש מדל בענין בצלים לא מצינו גבי ירק מדל אלא באילן כדלקמן פ״ז מ״ה ופ״ד דשביעית מ״ד ובפ״ק דמ״ק דף ד' דבעי למימר לענין ירקות מדלין שלופי דיחוי בעלמא הוא ובמסקנא לא קאי. ולפי פי' הרמב״ם דמדל בכרם מלתא באפי נפשיה הוא מפרש המחליק מאחת יד לאו לענין שוק וגורן אלא כשנוטל מעט מכאן ומעט

מכאן

ציונים

המדל. מיי' שם פ״ב הל״ו ופ״ג הל״ג :

תוספות חדשים

[משנה ג]המחליק מאחת יד. הרע״ב הביא שני פירושים ואחד הוא פירוש הר״ש ולא ידענא מאי קמ״ל מתני' דהא הוי מלתא דפשיטא ולפירוש הרמב״ם ניחא. (פר״ח) :

תוספות רע״ק

מ״ג [אות לא] בר״ב ד״ה המדל לפי שתקנת הנשארים הוא) ואפשר דהטעם דירק בעלמא הוא ועדיין לא הגיע לחיוב פאה ושאני מנמר לקליות דמכניסו לקיום ע״י שמייבשים אותם לקליות אבל הנך בצלים דלא גמ״ו כ״צ נרקבים ואין מכניסן לקיום. הר״ש :

תוס' אנשי שם

במשנה וכן באפונים. למה שכתב התוי״ט דקמ״ל דשוק וגורן ב' מינין א״ש דבאפונים אשמעינן רבותא דאע״ג דאין דרך בנ״א לעשות מהם גרן כדאמרינן בביצה דף י״ג. ובכרם איכא רבותא טפי דאין שם גרן כלל ולכן הדר תני וכן בכרם אבל להר״מ דל״ג וכן בכרם א״ל לזה. (ש״ל) : בתוי״ט ד״ה המחליק כו' ולא ידענא מאי קמ״ל כו'. והרמ״ז כ' דאשמעינן אע״ג שמחליק בזמנים שונים אין הזמן מפסיק ולפ״ז ע״כ שמחליק דסיפא מל' חלוק. ולשון יד לפי' הרמב״ם מתפרש מקום כמו ויד תהיה לך אבל לפי' הר״ב איני יודע לפרשה אם לא יהיה מלשון והרבע הידות שר״ל חלקים דרישא הוא מב' חלקים לשוק ולגורן וסיפא מחלק א'. ע״כ: תוי״ט ד״ה והמחליק כו' בד״א. התוי״ט קיצר וז״ל הרמב״ם וכרם המדל כרם מדולדל גזור ממלת דל והוא שיבצור מקצתו וימכור ויעזוב הנשאר לדרוך או ליבש. אמר שחייב לתת פאה מן השארית הנשארת כפי מה שנשאר לא כפי הכרם כולו. וזה כשיבצור ענבים מכל צד מצידי הכרם אבל כשיבצור מצד א' ומוכר והניח הנשאר יתן ממה שנשאר פאה המתחייבת לכל הכרם וזהו פי' מ״ש המחליק מאחת יד וכו' ע״כ. ומוכח מזה דמ״ש בתוי״ט דלדבריו הך סיפא וכו' כמו בד״א. פירושו דהך סיפא פי' דרישא דסיפא. וה״ק וכרם המדל נותן מן המשואר על מה ששייר. בד״א במדל דהיינו במקומות הרבה אבל המחליק ממק״א נותן מן המשואר על הכל. ומוכח נמי דגי' הרמב״ם וכרם המדל ומילתא אחריתי היא דלא דמי למחליק בצלים כלל אלא כדין מחליק דרישא אשמעינן דשוק וגרן ב' מינין ופסקה הר״מ בפ״ג ממ״ע ה״ג. ובסיפא אשמעינן דבכרם דין אחר י״ל שאם בוצר ממקומות הרבה אינו נותן מהמשואר אלא על מה ששייר ואם בוצר ממק״א נותן מהמשואר על הכל ופסקה שם הכ״ג. וצ״ל דהבוצר ממקומות הרבה בכרם חשיב תרעי טפי מבצלים ואפונים ולהכי לא מחלקי' בהו בין מחליק במק״א למחליק במקומות הרבה. (נ״ד). א״ה צ״ע למה הביא הרמב״ם הדין בכרם ב' פעמים א' בפ״ב ה״ו ושם לא הזכיר מלת המדל והזכיר הטעם משום בצירת תרעי וצירף לזה דין דקוטף מלילות מעט מעט.ב' בפ״ג הכ״ג הזכיר המדל שהוא בשביל תקנת האחרים והתנה שזה דוקא כהיד למכור בשוק אבל הידל להביא כביתו נותן מן הנשאר שהניח לדרוך פאה א' הראויה לכל והוא מהירושל' וע״ש בביאור הרדב״ז. וצ״ע

בתמוה

ד האמהות של בצלים (כ) חייבות בפאה (כא) ור' יוסי פוטר. מלבנות הבצלים שבין הירק ר' יוסי אומר פאה מכל אחת ואחת (כב) וחכמים אומרים מאחת על הכל : ה האחין שחלקו נותנין שתי פאות חזרו ונשתתפו נותנין פאה אחת. שנים שלקחו את האילן נותנין פאה אחת (כג). °לקח זה צפונו וזה דרומו זה נותן פאה לעצמו וזה נותן פאה לעצמו המוכר קלחי אילן בתוך שדהו (כד) נותן

פאה

ד האמהות של בצלים. בצלים גדולים שמניחין אותן לגדל זרע ומתוך שמשהין בארץ לא חזו לאכילה אלא על ידי הדחק ולכך פטר רבי יוסי ואין הלכה כמותו : מלבנות הבצלים שבין הירק. סבר רבי יוסי דירק כזרע אחר דמי שאין דרך בני אדם להיות מכנים בצלים בין הירק ותנן לעיל בפרק שני דזרע אחר מפסיק ואין הלכה כרבי יוסי : ה שלקחו את האילן. מהנך אילנות דחשיב בפרק קמא שחייבים בפאה : המוכר קלחי אילן. °שרשי צמחים שחייבין בפאה

ולא

ד האמהות של בצלים חייבות בפאה. וכתב הר"ב דלא חזו לאכילה אלא על ידי הדחק. ומכל מקום הואיל והבצלים עצמן שלא נשתהו מידי דאכילה נינהו. אף האמהות שמשהין אותן בארץ לא יצאו מכללן להפטר מפאה מה שאין כן ספיחי סטים שכתב הר"ב בפ"ק משנה ד' שכל המין אינו ראוי לאכילה אלא ע"י הדחק :

בזמן

ח"ג. ד מאחת. נ"ל מאחד. ונ"ל כמו שהעיקר כגי' שלפנינו שכן הוא כר' יוסי ולא רק דלהלכה העיקר לגרוס גם כר' יוסי אחד כמ"ש במ"ע .

מלאכת שלמה

ד האמהות של בצלים כו' · מפרש בירושל' רב אמר אמהות סדגוגא. פי' הרש"ש ז"ל לשון אם. ושמואל אמר צומחתא פי' הרש"ש ז"ל הן עלי הבצלים והאמהות ל' שפחה שהעלין הן משמשין לעקרן בהן ולקושרן אגודות אגודות ור"י פטר להו מטעם הפקר ורבנן ס"ל דלאו מפקירן הוא וקשי' במסקנא דפי' אמהות כרב הוא והם השרשים ע"כ בקיצור. ועי' בתוי"ט : מלבנות הבצלים. בחולין בפ' ראשית הגז (דקל"ז) שמעי' מינה דאע"ג דר' יוסי דייק בעלמא לישנא דקרא לקט קציר ולא לקט קטוף מודה הוא במידי דאורחיה בקטוף כגון בצלים ושומים דקטוף שלהן זהו קצירן. דהא מחייב פאה בבצלים ואע"ג דאינו קוצרן במגל ומרבה לה מקרא דתניא קציר אין לי. אלא קציר עוקר כגון עדשים מנין ת"ל לקצור. תולש כגון פולים מנין ת"ל בקוצרך ע"כ. ופי' בערוך טעמא דר' יוסי דס"ל הואיל והירק פטור מן הפאה וכל ערוגה לבדה אין מצטרפות ע"כ. ובירוש' ר"ש מפרש טעמא דר"י משום דאין דרך בנ"א להכנים בצלים בין הירק ומש"ה מפסקי. ורבנן סברי כיון דבצלים מכניסן לקיום הוא וירק אין מכניסו לקיום בטלה ערוגת ירק לגבייהו וכאוירא חשיבא : ה נותנין שתי פאות. דבכל חד וחד קרינן ביה שדך : נותנין פאה אחת דנפקא לן בפ' ראשית הגז דשותפין חייבין בפאה דאע"ג דכתיב שדך דמשמע דידך אין דשותפין לא כתב רחמנא קציר ארצכם דמשמע על שנים הוא מדבר שנים דעלמא. הרש"ש ז"ל: לקח זה צפונו כו'. פי' הרא"ש ז"ל אע"ג דאילן אחד הוא כיון שמתחלה לקח זה צפונו וזה דרומו ולא היו שותפים מעולם צריך כ"א ליתן פאה. ונ"ל דאחין שחלקו את האילן שנותנים פאה אחת מדלא תנא דין אילן באחין שחלקו ע"כ. וכתב עליו הר"ש סירילי"ו ז"ל ואין דבריו מוכרחים דתנא רישא לגלויי סיפא וכיון שחלקו שותפים הוו ואין כאן תפיסת הבית. ע"כ: המוכר קלחי אילן כו'. פי' הר"ש סירילי"ו ז"ל קולחי אילן נקחם עם פירותיהן. קלחי בלשון משנה כמו יונקות בל' מקרא. ויונקתו לא

תחדל

תפארת ישראל

יכין

אפי' מחליק מחשב אתחלתא דקצירה : כ) בצלים שמשאירן בארץ להרבות זרע. ולא חזו לאכילה : כא) דעכ"פ תחלה הוה חזי לאכילה בשעה שלקט הראשונים לאכילה היו גם אלו שהשאירן בקרקע לזרע ג"כ ראויין לאכילה וחייבין. לפיכך טהן פאה לאלו לעצמן ולאלו לעצמן כלעיל [מ"ג] : כב) ס"ל ירק כזרע אחר דמי דמפסיק. כפ"ב. ולא דמי לתבואה בין הזתים במ"א. דהתם דרך בני אדם לזרוע בין האילנות. משא"כ הכא : כג) ואע"ג דאפי' בקנה ב' אילנות אין לו קרקע [כב"ב פ"ה מ"ד]. וא"כ היאך יתחייב בפאה והכתיב פאת שדך והרי אין שדה שלו. וי"ל דכיון דקנה מהמוכר שהיה מחוייב. והמוכר קבל המעות. דמי למכור לי במ"ע של פרה זו. דנותן לוקח לכהן ואין מנכה לו מהדמים [חולין קל"ב א'] אע"ג שאין הפרה שלו. וה"נ אע"ג שאין השדה של לוקח לא מכר לו הפאה שחייב מאילן זה. ליתא. דהרי לעיל [פ"ב מ"ז] בקצרוה לסטים והניחו התבואה לבעל השדה אפ"ה פטור בעה"ב מהפאה. וכ"ש הכא שהפירות לא יוחזרו לבעל הקרקע כ"ש פטור מפאה. ואי נימא שגם קודם קצירה כבר היה רמי חיוב פאה על הגידולין. אמאי בקצרוה לסטים יפטור מהפאה. אלא צ"ל דמיירי הכא שקנה קרקע בפירוש עם האילן (ב): כד) ולא מכר רק מקום כל קלח וקלח לבדו. דבקנה כל

הקרקע

בועז

(ב) ורא"ש פי' דאע"ג דאין לו קרקע כאורה וסלו. עכ"פ יש לו מקום האילן. ובמח"כ אין דבריו מוכנים. דממ"נ אי בשעה שהאילן קיים. גם כאורה וסלו יש לו. ואי אחר שנעקר האילן גם מקום האילן אין לו (כח"מ רפ"ז ס"ט). ותו דא"כ בבכורים דסגי להו בקרקע כ"ש כלקמן (מ"ו) ולמה קיי"ל בקנה ב' אילנות דמביא ואינו קורא (בבכורים פ"א מ"ו). ועד כאן לא ס"ל דעכ"פ יביאן. אלא משום קדושת בכורים מדמספקי' להו אם קנה קרקע. אבל פאה דממונא הוא. אע"ג דגם בפאה דינו כלקט. דבספק חייב (כס' פ"ד). ה"מ כבלקט דמצוי בקצירה. והו"ל כחיוב וודאי ופטור ספק. אבל הכא דספק אם קנה קרקע. דקרקע בחזקת בעלים עומדת הו"ל כחיוב ספק. ופטור :

כך

משנה ראשונה

מכאן קרי מכל ומכל אחד שלו קרי מאחת יד : ד האמהות של בצלים. פי' הר"ב שמקיימין אותן לזרע וכו' וכל שאינו אלא לזרע פטור מפאה דדוקא אוכל חייב בפאה. והא דכתב הר"ב לעיל מ"ב דשבת וחרדל משום דלזרע עבידי חייבין בפאה. התם כראוין הם לאכילה שהרי ירק הם אלא דמסני להו לעבידי נמי לזרע דלא חשיבי כשאר ירק לפוטרן. ומ"ש הר"ב דבאו לאכילה ע"י הדחק פליגי עי' בתוי"ט בזה. ולענ"ד דבצלים אע"פ שירק הוא חייב בפאה שמכניסן לקיום כמ"ש הר"ב פ"ק מ"ד וכ"כ רמב"ם רפ"ב מהמ"ע והכא האמהות אין מכניסן לקיום שהרי משהין בארץ ומתקלקלין ואין מתקיימין וסברי חכמים כיון דחזו לקיום אילו לא הניחן זמן מרובה בארץ מכניסו לקיום מיקרי. ור"י סבר בתר דידי' אזלינן והשתא מיהא אין מתקיימין : מלבנות הבצלים שבין הירק. פי' הר"ב דלר' יוסי ירק כזרע אחר דמי ומפסיק ע"כ ונ"ל דלחכמים ירק לאו כזרע אחר כיון שגם הבצלים מין ירק שם ירק אחד הוא ור"י סבר כיון שאין דרך להכנים בצלים בין הירק מפסיק. משמע לפי' זה דמתני' שהירק מפסיק בין הבצלים וכ"כ הרמב"ם בחבורו ורש"י בפ' בא סימן דף נ' ולשון המשנה משמע בהיפך שהבצלים מפסיקין בין הירק. וי"ל שיש כאן הרבה מלבנות מאלו ומאלו ומפסיקין זה את זה דומיא דמלבנות תבואה שבין הזיתים דל"פ דהתם נמי אמרי' שהזיתים מפסיקין. ומיהו הכא אין צריך לזה ויש לפרש דמיירי במין ירק שחייב בפאה כגון השום והשבת והחרדל כדלעיל מ"ב והשתא אתי כפשט דהבצלים מפסיקין בין הירק ופליגי אי מקרי זרע אחר או שם ירק אחד הוא וכן משמע התם בפ' בא סימן דאמר מכניסו לקיום למעוטי ירק ואם היו בהן שומין ובצלים חייבין דתנן מלבנות הבצלים שבין הירק כו' ותמה הר"ש אמאי לא מייתי מתני' דלעיל המחליק בצלים כו' ולמאי דפי' ניחא דהכא משמע דיש עוד ירק אחר שחייב בפאה כמו הבצלים ומוקי לה בשומין ומשום שומין מייתי להכא. וה"ה דמיתוקם בשבת וחרדל כדפי' : ה חזרו ונשתתפו. וכ"ש כשלא חלקו מעולם דנותנין פאה אחת. ובחלקו וחזרו ונשתתפו קמ"ל דלא דמי לסיפא גבי אילן לקח זה צפונו וזה דרומו נותנין שתי פאות וה"נ כשחלקו היה של זה בצפון ושל זה בדרום ואפילו חזרו ונשתתפו ליהוי כזה בצפונו וכו' דלא דמי דהכא נשתתפו בתבואה וכל גרעין וגרעין בשותפות ואינו משוים לאחד אבל התם הפירות של זה בצפונו וכו'. ודתני בסיפא שנים שלקחו את האילן. ה"ה דהמ"ל בשדה. לבן כשלקחו לשותפות כל השדה פאה אחת לקח זה צפונה כו' שתי פאות אלא קמ"ל אפילו אילן אחד חשוב ליחלק לשתי פאות. אבל בפי' הרא"ש ראיתי לקח זה צפונו כתב כיון שמתחלה לא היו שותפין מעולם צריך כל אחד ליתן פאה וכ"ל דהאחין שחלקו את האילן נותנין פאה אחת מדלא תני דין אילן באחין שחלקו עכ"ל ואיני יודע טעם בזה וצ"ע ונראה דס"ל כיון דלהכי תני אילן לאשמועי' דאילן אחד ג"כ מתחלק ואין לך בו אלא מה שמפורש בלקחו אבל בירושה שחלקו י"ל דאינו כדאי ליחלק ולהכי דייק למיתני לקחו : המוכר קלחי אילן. אתי לאשמועי' דכשמוכר לאדם אחד כמה אילנות בשדהו ולא מכר קרקע שביניהן כל אילן ואילן מיקרי שדה בפני עצמו ונותן פאה

מכל

ציונים

ד האמהות. מיי' שם פ"ג הל"ג : מלבנות הבצלים. נדה נ. חולין קלז. : וחכ"א. מיי' שם פ"ג הל"י : ה האחין שחלקו. מיי' שם הלט"ו : שנים שלקחו. שם הל"כ : המוכר. חולין קלח. מיי' שם הלכה יח :

תוספות חדשים

[משנה ד] וחכ"א מאחת. פירוש אע"פ שלענין פאה הם חלוקים שהרי בצלים חייבין וירק מיפטר מפאה מ"מ לענין הפסק הכל מקרי מין אחד ואין הירק מפסיק בין המלבנות. (פר"ח) :

[משנה ה] לקח זה צפונו כו'. וכן סיפא נמי אם חזרו ונשתתפו נותנין פאה א'. (פר"ח) :

תוספות רע"ק

משנה ה

[אות לב] לקח זה צפונו) אע"ג דאילן א' הוא כיון דמתחלה לקח זה צפונו וזה דרומו ולא היו שותפים מעולם. אבל אחין שחלקו האילן נותנים פאה א' מדלא תני דין אילן באחין שחלקו. הרא"ש :

[אות לג] בר"ב ד"ה המוכר קלחי אילן שרשי צמחים) והרמב"ם פ"ג ה"ח

תוס' אנשי שם

ד תוי"ט ד"ה האמהות כו' ומ"מ הואיל כו'. זה א"ש לפי תי' א' של התוס' דשבת שהביא התוי"ט לעי' פ"ק אבל לתי' הב' שהביא שם דסטים עצמו אוכל גמור הוא ולא ממעטי' ע"ש א"כ ק' דהוי דומיא דהכא ונימא דאע"ג דספיחי סטים לא חזו כ"כ כיון דסטים עצמו חזי לחייבו. ובע"כ לפום האי פי' צריך לחלק דהתם ספיחי סטים אינן נאכלין אלא ע"י דוחק גדול משא"כ אמהות של בצלים. ותדע דהא בירושלמי והביאו הר"ש אמרינן דטעמא דר"י דפטר לפי שאין מכניסו לקיום ואם איתא לימא מפני שאינו אוכל אלא ודאי צ"ל דהנהו מיקרי אוכל ונ"ד לספיחים דהתם ולכך צריכין לטעמא דקיום דר"י. נמצא א"כ דקשה קושיא על הר"ב דפי' דטעמא דר"י לפי שאינו אוכל וזה מבואר נגד הירושל'. איברא דפי' הוא מהר"ש. ומיהו לדידיה יש ליישב דבתחלה פי' כך לפי הס"ד. כלומר מסברא י"ל כך אבל בירוש' מפ' וכו' מיהו להר"ב שלא הביא ל' הירו' כלל ודאי קשיא. (ש"ל) : במשנה אחת ואחת. למ"ש התוי"ט לעי' בר"פ ה"נ הגי' הנכונה אחד ואחד. (ש"ל) : ה במשנה לקח זה צפונו כו'. ועי' תוי"ט פ"ה דדמאי מ"א ד"ה בצפונו. והדוש שלא העיר כן הכא. (רי"ב) : בר"ב ד"ה המוכר קלחי אילן שרשי צמחים. כ"כ הר"ש ומפ' כן משום דבחולין שקיל וטרי אם בהתחיל לקצור הו בלא התחיל לקצור מיירי ולא שייך קצירה באילנות :

הר"ש

פאה מכל אחד ואחד. א"ר יהודה אימתי בזמן שלא שייר בעל השדה (כה) אבל אם שייר בעל השדה הוא נותן פאה לכל (כו): ו רבי אליעזר אומר קרקע בית רובע (כז) חייבת בפאה. רבי יהושע אומר העושה סאתים (כח). ר"ט אומר ששה על ששה

טפחים

ח"ג. ו העושה נ"א בהעושה ונ"ס בעושה.

ולא מכר לו הקרקע נותן הלוקח פאה מכל אחד ואחד: בזמן שלא שייר. כלומר אם לא התחיל בעל השדה לקצור או ללקט פירות או הוא דחייב הלוקח ליתן פאה אבל אם התחיל בעל השדה לקצור שדהו קודם שמכר את אלו שנשאר מן השדה שלא נקצר או שלא נלקט בעל השדה הוא הנותן פאה על הכל דמכי אתחיל בקצירה או בלקיטת הפירות איחייב בפאה של כל השדה ורבי יהודה לפרושי מלתיה דת"ק אתא וכן הלכה: ו קרקע בית רובע. מקום שראוי לזרוע בו רובע הקב ופירשו בו שהוא עשר אמות ומחצ' על עשר אמות*) בקירוב: העושה סאתים. רבי יהושע לא אזיל בתר זריעה אלא קרקע המוציא'

*) נ"ל על עשר אמות ומחצה בקירוב ועי' תוי"ט פ"ב מ"ב דכלאים.

ה בזמן שלא שייר. לשון הר"ב כלומר אם לא התחיל וכו' אבל אם התחיל וכו' שנשאר מן השדה. פירוש לפירושו שנשאר מן השדה רוצה לומר שנשאר למוכר כלומר אחר שהתחיל לקצור קודם שמכר נשארו לו גם כן בקרקע מה שלא קצר או לא נלקט ולא מכרן הלכך על המוכר לתת הפאה לפי שהתחיל בקצירה ורחמנא אמר ובקצרכם וגם נשאר לו: הלכך אמרי' דבאותו שיור הויא הפאה ושאני הכא מסוף פ"ב דתנן קצר חציה ומכר חציה הלוקח נותן פאה לכל דהתם לא שייר כלום. ואתלת דברי הר"ב כלומר אם לא התחיל. אינו חוזר על הא דנקט ממתניתין בזמן שלא שייר. דכי לא שייר לא מהני אתחלתא דקצירה לחיובי למוכר כמו מתני' דלעיל אלא הר"ב בא לכתוב פסק הלכה. ותיבת כלומר שכתב לא לאשמועינן פירושא דמתני' כאורחא תיבת כלומר בכל מקום אלא לפי שבמשנה אינו מחלק אלא בין שייר ללא שייר אהא קאמר דלאו דוקא לענין הלכה אלא כלומר אם לא התחיל וכו'. אפילו כי שייר מכל מקום הלוקח נותן פאה על מה שלקח. אבל אם התחיל וכו' ונשאר וכו' כמו שפירשתי בעל השדה וכו'. ועל פי הדברים האלה עולים דברי הר"ב כסוגית הש"ס דחולין פרק ראשית הגז דף קל"ח וכפרש"י ורמב"ם והר"ש: ו בית רובע. פי' הר"ב רובע הקב ופירשו בו שהוא עשר אמות ומחצה על עשר אמות בקירוב ע"כ. ועיין בפי' הר"ב במשנה ט' פ"ב דכלאים. ושיעור כלי המחזיק רובע הקב עיין בלשון הרמב"ם שהעתיק בפרק ח' משנה ה' בס"ד. ובירושלמי מ"ט דר' אליעזר נאמר כאן שדך ונאמר בכלאים שדך מה שדך האמור להלן בית רובע אף כאן בית רובע ומפרש הר"ש דתנן בפרק ב' דכלאים בתבואה בית רובע ותנן כל סאה שיש בה רובע ממין אחר ימעט: העושה סאתים. פי' הר"ב קרקע המוציאה סאתים. ולפי סדר משנתנו כל אחד פוחת והולך משיעור הראשון ובזמן המשנה הוה שמינה ארעא טובא טפי מבימי רבי יוחנן דאמר ד' סאין לכור* בפרק המקבל [דף קה:] ובפחות מרובע זריעה היה צומח סאתים וכדאיתא נמי התם בשני דרבי יוחנן הוה שמינה ארעא בשני דרבי אמי הוה כחישא ארעא. ומגולא דבימי התנאים שהיו קודם רבי יוחנן הוה שמינה ארעא טפי. אלא דלפירוש רש"י דהתם מוכח דסאתים דחצר המשכן היינו לפי הצמיחה ומה שתוציא הארץ לא לפי הזריעה. ואם כן בית רובע דתנא קמא שמשערין על פי שיעור חצר המשכן כמו שכתב הר"ב נמי לפי הצמיחה ומה שתוציא הארץ היא. והשתא רבי יהושע מוסיף בשיעורו אדרבי אליעזר. וצריך שיהיה כחצר המשכן מאה על חמשים שהוא שיעור סאתים· אע"ג דרבי טרפון ור"י [בן בתירה] ורבי עקיבא כולם פוחתים והולכים. וקשיא לפירוש זה לישנא דהעושה דהא ת"ק נמי בהעושה מיירי. ואין לומר דרש"י לא יפרש בית רובע

מלאכת שלמה

שיעור

תחלה ויעל כיונק והוא אילן בחור היונק אבל נוע אילן הזקן או קרוב לו והלוקח בא לעוקרן ולנוטען בתוך שדהו. וכ"ז שלא תלשן הלוקח הוא נותן מכל אילן ואילן כדכתיב שדך דמרבינן אילנות מיניה כדכתיבנא לעיל בפ"ק ואין נותן מאחד על חבירו הואיל ואין השדה שלו שאם היתה השדה שלו היה נותן מאחת על הכל דאין שום דבר מפסיק לאילן אלא גדר כדתנן לעיל בפ' ואלו מפסיקין. ובזמן שנטועים כסדר המפורש שם בירושל': אימתי בזמן שלא שייר בעל השדה שום אילן מאותו מין לעצמו בשדה. אבל אם שייר מאותו המין לעצמו כולא חיובא רמיא עליה ופוטר את כל האילנות. עכ"ל ז"ל. וז"ל רש"י בחולין שם. קלחי אילן. אילנות עצמן לקח עם פירותיהן להכי נקט לשון קלחי שאין שדה זו שדה אילן אלא שדה לבן וגדלו בה ב' או ג' ומכרן נותן לוקח פאה מכל אילן ואילן כדכתיב לא תפאר אחריך ואין אחד מהם פוטר את חבירו הואיל ואין השדה שלו שאם היתה השדה שלו היה נותן מאחת על הכל: אימתי בזמן שלא שייר בעל השדה שום אילן בשדה לעצמו אבל שייר א' לעצמו רמיא כולא חיובא עליה ונותן פאה בקרקע בזרעים לעניים ופוטר את כל האילנות. ומוקי לה התם והוא שהתחיל בעה"ב לקצור. ופירש"י ז"ל והוא שהתחיל בעה"ב לקצור הזרעים קודם מכירת האילנות דמההיא שעתא מיחייב בפאה ופאה דידיה דההיא שעתא חזיא למפטר כולה שדה ומיהו כי לא שייר מידי איסתלק מדין פאת פירות אילנות ואין פאת זרעים פוטרתן (הגה"ה נלע"ד דצ"ע) וכי שייר דאכתי שייר בפירות אילנות לא נפיק מחיובא קמא והו"ל כדמעיקרא עכ"ל ז"ל. וז"ל הר"ש ז"ל המוכר קלחי אילן ולא מכר לו הקרקע והם מלאים פירות ובא לעוקרם ולנוטעם בתוך שדהו: אם שייר בעל השדה מן האילנות לעצמו שלא מכר אותם הוא נותן פאה. בפ' ראשית הגז מסקי רבא ור"ת

כשהתחיל

תפארת ישראל

יכין

הקרקע הקרקע מחברן [כ"כ בל"ש וכן משמע קצת מרמב"ם פ"ג מתמ"ע. ולפע"ד נראה דאפילו בלא קנה קרקע כלל נמי חייב בפאה ולא דמי לעובה מהפקר פ"א סי' כ'. דהכא אתא לידו מיד החייב והמוכר קבל המעות. ודמי למכור לי בנ"מ של פרה זו דעתנן לכהן ואין מנכה מהדמים (חולין קל"ב א') ועיין שם ודו"ק]: כה) קנה אילנות עוד לעצמו: כו) ודוקא בשגם התחיל כבר המוכר בקצירה. ול"ד לסוף פ"ב דחייב הלוקח דהכא שייר לעצמו: כז) שמחזיק לזרוע רובע. עי' פ"ב יג: כח) והוא פחות

ממקום

משנה ראשונה

מכל אחד אבל אם מכר קרקע שביניהן הכל שדה אחת הוא ופאה אחת על הכל ולהכי נקט קלחי אילן דאילו אילנות גמורים קי"ל ספ"ק דבכורים דבשתים קנה קרקע אם הם שלשה אילנות ואפילו בשני אילנות אמרי' התם במ"ו דספק הוא ולהכי נקיט קלחי אילן שהם אינן אילן אלא שרשים ולמיפסל קיימי כמ"ש הר"ש והרא"ש והלכך לא קנה קרקע. והיינו דאתי ר"י לפרש שאם שייר בעל השדה אילנות לעצמו דהשתא חיוב הפאה עליו נותן פאה אחת על הכל דאיהו הא אית

ליה

ה"ח מהלכות מ"ע מפרש שמוכר מקומות מקומות משדהו לאנשים הרבה ונותן פאה מכל אחד וא' היינו שכל אחד מהלוקחים נותן פאה אחד מחלקו ע"ש: מ"ו [אות לד] בתוי"ט ד"ה העושה סאתים. בפרק המקבל דף ק"ח ע"ב. ומ"ש אלא דלפירוש רש"י דהתם. עיין במהרש"א שם שדחק ליישב דברי רש"י שיהיה מתקיים בדינו דסאתים דחצר המשכן היינו לפי הזריעה עי"ש:

תוס' אנשי שם

והר"ש כ' באמת דלקצור לאו דוקא ומובא במ"ש. ומ"ש שם עוד א"נ כו' לא אבין דודאי גם בעל השדה א"י להפריש מהתבואה על האלנות ומהאלנות על התבואה ואיך תועיל קצירת התבואה לחייב האלנות וצ"ע: בא"ד ולא מכר לו הקרקע. שאם מכר לו גם הקרקע היה נותן מא' על הכל ולפי' הר"ב והר"מ ניחא ולפי' הר"ש דמיירי באלנות ממש צ"ל דהע"ג דתנן בפ"ב דאינו מפסיק לאילן אפילו דה"ר שאני התם שנוטען בתוך שדותיו אבל הכא א"צ קרקע כלל וא"צ רשות לעכבם שם. (ע"ת). ועי' במשנה דלקמן במ"ש: תוי"ט ד"ה בזמן כו' פי' לפירושו כו'. והרמ"ז כתב דהר"ב מפ' משנתנו הכי אימתי נותן הלוקח בזמן שלא שייר בעל השדה כלומר שחלק הקלחים שמכר לא מקרי שיור. דהיינו דאיהו לא התחיל עדיין לקצור. אבל אם שייר פי' שהתחיל כבר לקצור שאז הקלחים שמכר הם מן החלק המשוייר הוא נותן פאה לכל ר"ל ממה שנשאר לו בשדה ולא צריך לפרש כן בפירוש. ע"ש. וגם בס' עט"ל מפ' דהר"ב מפ' לא שייר ר"ל לא התחיל לקצור. ושייר ר"ל התחיל לקצור. אלא שמפ' דבאמת מיירי משנתינו בשלא שייר המוכר לעצמו כלום וה"ק אבל אם שייר בעל השדה דהיינו שהתחיל לקצור הוא נותן פאה לכל ר"ל שאף שהלוקח נותן הפאה לכל מ"מ בעל השדה מקרי הנותן כיון שמכחו הוא נותן שכבר נתחייב הוא כשהתחיל לקצור ואינו יכול למכור הפאה שחייב והקשה באמת על שיטת התוי"ט דכולה מתני' מיירי בהתחיל מ"ט לא יתן הלוקח פאה מא' על הכל בלא שייר המוכר הא אינו נותן הפאה אלא מכח בעל השדה. ולכאורה הוה נ"ל ליישב קושיתו דהא שאמרין דבהתחיל חל עליו החיוב הכוונה שחל עליו החיוב ממה שקצר לבד ולא מכל השדה וא"כ רק חלק הפאה שחייב למה שקצר כבר נותן הלוקח מכח המוכר אבל הפאה החייבת למה שקנה הלוקח הוא נותן מכח עצמו. אבל א"כ יקשה בשייר בעל השדה לא הי"ל ליתן בלתי אם הפאה החייבת למה שהתחיל לקצור ולמה שנשאר. אבל לא למה שמכר דלא חל עליו החיוב מעולם. אלא בודאי שבהתחלתו לקצור חל עליו חיוב הפאה לכל השדה. ולפי' זה א"ש מה דנקט אימתי דר"י כאן ולא בספ"ב אהא דקצר חציה ומכר חציה. אך לכל הפי' קשה לשון משנתנו דקתני המוכר קלחי אילן כו' נותן כו' והל"ל הלוקח קלחי אילן בתוך השדה נותן כו'. אבל הר"מ פי' דרישא מיירי בהתחיל לקצור ומכר הקלחים לכמה בנ"א וע"ז קאמר דנותן המוכר הפאה מכאו"א מן הלוקחים ולא יכול המוכר לומר לא' מהן אלך הנחתי כל הפאה אלא נותן פאה אף על מה שקצר מכאו"א מן הלוקחים וע"ז אר"י אימתי כו' אבל אם שייר בעל השדה הוא שנותן פאה לכל משל עצמו. כ"כ בס' עט"ל וצ"ל דמיירי שקנו כולם בב"א דאל"כ הים הלוקח האחרון מחוייב לתת פאה לכל. וצ"ע: בא"ד דהתם לא שייר כלום. ולפ"ז גבי מכר חציה אם שייר המוכר חייב ולא ידעתי מנ"ל די"ל דשאני הכא דלא מכר כלום בקרקע אבל התם דמכר גם הקרקע י"ל דאפילו אם שייר המוכר א"צ להפריש על החלק שמכר וכן משמע בחולין גבי הלוקח גז צאנו של חבירו אם שייר המוכר חייב וקאמר דר"י דהכא היא. והרי התם טעמא דלא מכר כלום בגוף הצאן רק הגיזה לבד ולא אתמיע גוס תנא דאם מכר אני עדרו טעונים גיזה שיהא חייב כל הרס"ג. וצ"ע. (שם ישראל): ן תוי"ט ד"ה העושה סאתיים כו' ת"ק נמי בהעושה מיירי. לא ידענא מאי קשיא ליה דפשיטא דלאו בעושה מיירי אלא בשיעור בית רובע ע"פ חצר המשכן שהוא עשר אמות ומחצה בקירוב כמ"ש הר"ב. ושיעור זה ודאי אינו עושה בית רובע בימי התנאים שעשו מסאה זאת לפי ערך שהדורות מתמעטין, ובימי משה הוא ארעא שמינה והיה שיעור זה

מולא

טפחים. רבי יהודה בן בתירה אומר כדי לקצור ולשנות(כט): הלכה כדבריו. ר"ע אומר קרקע כל שהוא חייבת בפאה ובבכורים(ל).

ולכתוב

סאתים שהן י"ב קבין: לקצור ולשנות. דרך הקוצרים אוחז מלא כפו מן הקמה וקוצר כדכתיב (תהלים קכט) שלא מלא כפו קוצר ואם יש בקמה כדי למלאות כפו שני פעמים חייב בפאה: קרקע כל שהוא חייב בפאה. דס"ל פאת שדך כל שהוא משמע ופליג אכולהו: ובבכורים. דכתיב בהו אדמתך והני מילי בבכורי חטה ושעורה אבל בבכורים של אילן אינו חייב אלא אם כן יש לו קרקע שש עשרה אמות סביב לאילן שהוא שיעור יניקתו:

ולכתוב

חנן. ר' יהודה בן בתירה נ"פ ר' יהושע בן בתירה וכ"ה בירושלמי. חייבת נכה"י חייב והוא מוכרח להגי' דלק'

שיעור עשר אמות וכו' אלא מקום שזורעים רובע ובימי התנאים דשמינה ארעא ועבדה טפי מסאתים. דהאי שיעורא דעשר אמות וכו' שכתב הר"ב כתב הר"ש ע"ש תוספתא דכלאים עיין סוף פרק ב' דכלאים. ובירושלמי מאי טעמא דרבי יהושע נאמר כאן שדך ונאמר להלן (דברים כד) ושכחת עומר בשדה מה שדה שנאמר להלן סאתים אף כאן סאתים ופירש הר"ש כדתנן (בפרק ו) העומר שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה: ששה על ששה טפחים. ירושלמי מאי טעמא ו' על ו' מערוגה. ופירש הר"ש כדתנן (בר"פ ג' דכלאים) ערוגה שהיא ו' על ו' זורעים לתוכה ה' זרעונים: רבי עקיבא אומר וכו'. אע"ג דאיפסיק הלכה שלא כר"ע וכן בפ"ט דשביעית [משנה ה] וספ"ט דיבמות וכל זה על הדרך השני בעדיות פ"ק משנה ה': כל שהוא. כתב הר"ב דסבירא ליה פאת שדך כ"ש. וסיים הר"ש ולית ליה גזירה שוה דשדך: וכתב עוד הר"ש ירושלמי הגע עצמך שהיה שבולת אחת עד שלא קצר אין כאן חיוב משקצר אין כאן שיור רבי חיננא בשם רבי פנחס תפתר שהיה שם שבולת ונו ה' שבלים עד כאן. ועיין לקמן בסמוך. ומה שהבאתי בריש פ"ק ביקש לעשות כל שדהו פאה עושה כתבו התוס' פ"ק דנדרים (דף ו) °וכן בכמ"ג דלאו דוקא. והביאם בכסף משנה פ"ב מהלכות מ"ע. ומ"ש הר"ב ופליג אכולהו. לפי שיש מקום לטעות ולפרש כל שהוא שר"ל השיעור המועט שבשיעורי התנאים הקודמים והיינו כרבי יהודה בן בתירה ולא בא רבי עקיבא אלא לתת כלל לכל דיני קרקע כ"ש. והרמב"ם פוסק בפירושו ובחבורו פ"ב מהלכות מ"ע כרבי עקיבא אע"ג דתנינן והלכה כדבריו של רבי יהודה בן בתירה משום דתניא פרק קמא דנדה דף ז ובפרק יש נוחלין דף קל דאין למדין הלכה מפי המשנה ואם כן חוזר הדין לכלל הלכה כרבי עקיבא מחבירו °ור' יהודה בן בתירה דקדים ליה מכל מקום לאו רבו הוה והכא אין שנים חבירים בסברא אחת אלא כולהו פליגי אהדדי. ועיין בפי' הרמב"ם משנה ה פרק ט' דשביעית. ועיין בפ"ק דנדה: ובבכורים. כתב הר"ב [*דכתיב בהו אדמתך. ותימה דליתני וידוי מעשר דכתיב ביה נמי (דברים כו) האדמה אשר נתת לנו. ובירושלמי רבי מנא בעי ולמה לנכן (פירש לית אנן) אמרה מי שאין לו קרקע פטור מן הוידוי דכתיב °*)מן האדמה אשר נתת לנו וכלומר דהוה ליה למתני נמי ובוידוי כיון

שצריך

*) ואת האדמה כתיב בקרא. רי"ב

מלאכת שלמה

בשהתחיל בעל השדה לקצור כלומר ללקט הפירות ולקצור לאו דוקא א"נ בשיש שם תבואה כדקתני בתוך שדהו ומאחר שהתחיל לקוצרה נותן מן האילן ששייר פאה על כל מה שמכר שחל החיוב עליו. אבל בירושל' מוקי לה אפילו בלא התחיל שהוא כמוכר לו חוץ מחובתו והוא קבל עליו לתת הפאה. ומתניתין דרה"ג ר' יהודה היא דתנן לקח גז נלחו של חבירו אם שייר המוכר חייב לא שייר הלוקח חייב ע"כ: בפי' ר"ע ז"ל [ד"ה בזמן וכו'] נלע"ד שכך היה צ"ל דמכי אתחיל בקצירה או בלקיטת הפירות איחייב בפאה של כל השדה הואיל ושייר ובהכי לא קשיא עלה דמתני' מההיא דתנן לעיל ספ"ב קצר חציה ומכר חציה הלוקח נותן פאה לכל דהתם לא שייר וקרוב לזה נ"כ ישב בתוי"ט: ך ר' יהודה בן בתירה. קבלתי שצריך להגיה ר' יהושע בן בתירה. וקיימא לן דכל תנא בתרא לספויי מומרא אתא וכ"כ בתוי"ט ע"ש: והלכה כדבריו. אין למדין הלכה מפי תלמוד כדאיתא בפ' יש נוחלין דף ק"ל אלא כר"ע קי"ל. ואפשר להיות שלמעט זה מביא סברת ר"ע אע"פ שהוא אחר שסנה כבר והלכה כדבריו וכמו שתמצא לקמן בפ"ט דמס' שביעית סי' ה' ובס"פ החולץ. כלומר שרבינו הקדוש עצמו היה מסתפק במה שאמר והלכה כדבריו. וכ"ש אם נאמר שזה הלשון בעצמו שמע. ומיהו בההיא דפ"ט דשביעית אית דל"ג לה כמש"ש: חייב בפאה כו'. בקדושין שם כתב רש"י ז"ל דל"ג ובודוי (כמ"ש התוי"ט) וגם הרא"ש ז"ל כתב דבמתני' ל"ג ליה וגם רשב"ם ז"ל בפ' מי שמת דף ק"נ כתב דל"ג ליה וגם הר"ש ז"ל גם הרשב"א ז"ל בחדושיו בב"ב דף כ"ז הכריח מן הירושל' דל"ג ובודוי במשנה. אבל הריטב"א ז"ל בקדושין דף כ"ו כתב ואפשר לקיים גירסת הספרים. אב"א וידוי בכורים. ואיצטריך סד"א מביא ואינו קורא משום קרקע כ"ש. דהא איכא כמה זימנין דאמרינן מביא ואינו קורא קמ"ל דמביא וקורא ושפיר מ"ל על האדמה אשר נתת לי. ואב"א וידוי מעשר וס"ל נהאי תנא דאע"ג דמעשר על פירות שאינם מקרקע שלו. אינו מתודה אלא כשי"ל קרקע דהא פלוגתא הוא בירושל'. והא דלא מייתי התם מהא מתני' משום דאיכא לאחויי דמיירי בודוי בכורים וכדאמרן עכ"ל ז"ל. וגם בגמרא בתרא פ' לא יחפור איתה למתני' וכגי' רש"י ותוס' ז"ל גם שם בפ' מי שמת דף ק"נ וכדכתבינן. ומצאתי שהביאה רב אלפסי ז"ל בפרק הספינה דף כ"ד וכתב שם ובבכורים ובודוי המעשר וכן נ"כ איתיה שם בדפוס שאלוניקי: בפאה. בירושל' פריך וליתני רע"א קמה כ"ש חייבת בפאה. דהא אע"ג דלית ליה שדה מיחייב הלוקח דקרינן ביה קצירך. ומשני אה"נ אלא בגין דתנא בכורים ואיך אחריני דמוכרח לתלות הדבר בקרקע תנא קרקע. והר"ש שירילי"ו ז"ל נראה שהיתה לו דרך אחרת בפי' הירושל' הזה. ובתוספתא מוסיף והראיון בהדי הנך דר"ע דמי שא"ל קרקע פטור מן הראיון ויליף לה מקרא דכתיב ולא יחמוד איש את ארצך בעלותך לראות אלמא אי ל"ל קרקע אינו חייב להראות: ובבכורים. ואע"ג דהשה נמי יניקתה ג' ספחים כו' עד

עיקר

יכין תפארת ישראל יכין

ממקום שהוא כדי לזרוע בית רובע: כט) שמילא כפו קוצר ב' פעמים: ל) דוקא בכורי חטה ושעורה. אבל בכורי אילן צריך קרקע

ט"ז

משנה ראשונה

ליה קרקע ביניהן וה"ה דה"מ למימר בלוקח גופיה אם קנה גם הקרקע שביניהן בפירוש נותן פאה אחת אלא דבקלאים אין דרך לקנות קרקע עמהן. ועוד ניחא ליה למיתני בבעל השדה לאשמועינן דינא דאם שייר איהו מיחייב בפאה. כך נראה מדברי הר"ש והרא"ש וזהו שכתב הר"ב ולא קנה קרקע. ומיירי שלה מתני' שמכר לאדם אחד דאילו לשנים ושלשה פשיטא דבכל ענין כל אחד נותן פאה מחלקו כדלעיל. אבל מדברי הרמב"ם בחבורו נראה לו דעת אחרת בפי' משנה זו ואיני יודע ליישבו לפי לשון המשנה ומ"מ במתני' דלקמן יש לאיש להרמב"ם: ך קרקע כ"ש חייבת בפאה ובבכורים כו'. הא דלא חשיב תרומה ומעשר דהני ליתניהו במחובר אלא בתבואה והכא במחובר מיירי: ובבכורים. מ"ש הר"ב אבל בבכורים של אילן בפי' מ"ז אמה כו' וכ"כ הר"ש. אמת שכ"ה בגמ' ב"ב דף כ"ז אבל לא אמרה התם אלא לדיחוי בעלמא דלא תיקשי לעולא אבל להלכה קי"ל בפ"ק דבכורים מ"ו דבאילן שני מלא אורה ושלו אפי' שלשה אילנות ובאילן אחד אפשר דבכל שהוא שני פ"ש בסוף הפרק. ומ"מ צ"ע דגבי פאה

תמתם

תוספות אנשי שם

מוציא רובע ולא בדורות התנאים וא"כ ר"א משער באמות כנ"ל בין שמשך קרקע כזה מוציא עתה כ"כ רובע או לא ור"י בעי קרקע העושה סאתיים דוקא העושה עתה כפי הזמן וכפי דורו דבר. (לח"ש): בא"ד אף כאן סאתיים. נראה דר"י ניחא ליה למגמר ג"ש משכחה דהוה מתנת עני כמו פיאה משא"כ כלאים ור"א ניחא ליה למילף מכלאים ששם נאמר שדך כמו בפאה ולא לדון שדך מבדה דכתיב גבי שכחה. ור"י לא אכפת ליה בהא דס"ל כתנא דבי ר"י דיליף ושב הכהן ובא הכהן זוהי שיבה זוהי ביאה. (ש"ל): תוי"ט ד"ה כל שהוא כו' ה' שבלים. נ"ל דלכך נקט ונו ה' שבלים משום דהמבזבז אל יבזבז יותר מחומש. (לח"מ): בא"ד דקדים ליה כו'. ע' תו"ח ונראה דכוונת התי"ט במ"ש דקדים ליה ר"ל דהוה קשיש מיניה. וזה נראה בהדיא מההיא דפ' הזורק דא"ל עקיבא בין כך ובין כך אתה עתיד ליתן את הדין וכו' מל' זה נראה שהיה גדול ממנו. ואיך שיהיה לא הבנתי מה תיקן בזה התי"ט. דהא דל מהכא ריב"ב הא איכא נמי ר"י דהוה רביה ממש דר"ע. ומיהו כבר כ' יכין שמועה שיש מקום לפסוק כר"ע אף נגד רבו ג"כ ע"ש בכלל רל"ב. והא איכא נמי טעמא רבא לפסוק כר"ע מדפריך סתמא דתלמודא בב"ב מסברת ר"ע. (ש"ל): תוי"ט ד"ה ובבכורים כו' טעמא קאמר. כלומר דאי לא הוה קושית המקשן לא היה הכרת ממ"ש

ר"י

ציונים

ך ר"ע אומר. ב"ב כז. א. קדושין כו. חייבת. מיי' שם פ"ב הל"ב:

תוספות חדשים

[משנה ו] כדי לקצור ולשנות. נ"ל דמפיק ליה מדכתיב ובקצרכם את קציר ארצכם דמשמע שני קצירות כדרך הקוצרים ואז לא תכלה פאת שדך ודו"ק: ומה שכתב התוי"ט דריב"ב קודם לר"ע ליתא דלא קדים ליה אלא בדור א' היו ובשבת ריש פ' הזורק א"ל ריב"ב עקיבא כו' ובזמן שכבר היו גדולים ר"א ור"י נולד ריב"ב כדאיתא בירושלמי פרק ד' מיתות ובתוס' דמנחות דף ס"ה ע"ב תני רבי יהודה בן בתירה הוו א' בזמן שביהמ"ק קיים כדמוכח ריש פסחים והב' הנזכר: גם מ"ש הר"ב בבכורים של אילן משמע דס"ל לפאה של אילן דמ"ס.(פר"ח): [תוי"ט ד"ה] ובבכורים כו' אבל כו'. כנגדה עכ"ל. וכ"כ התוספות בב"ב כ"ז ע"ב ובקדושין כ"ו ע"א ע"ש שהביאו ראיה לזה: (מהרע"ח ז"ל)

חדושי מהרי"ת

פ"ג משנה ו [תוי"ט ד"ה] ובבכורים כתב הר"ב כו' אך מסיימו וגם משמע וכו' נראין כסותרין לדבריה' כו' עכ"ל. ע"ש בגמ' וגם המהרש"א כתב שדבריהם תמוהים וגם כתב שלפי הגירסא אשר לפנינו בירושלמי נראה כפרש"י ע"ש עכ"ל. וכתבתי שם בגליון הגמ' שלי שזהו באמת כוונת התוס' שכתבו וגם משמע כו' דהיינו או שהיה לפניהם ג"כ עוד גירסא כמו לפני המהרש"א או שלשון הירושלמי סובל שני משמעות או כפירש"י או כפי' תוס' ע"ש וק"ל:

תוספות רע"ק

[אות לה] בתי"ט ד"ה כל שהוא. וכן בסמ"ג דלאו דוקא) היינו שצריך לקצור קצת לעצמו. והטעם דמקודם לזה לא נתחייב השדה בפאה כמ"ש התי"ט ב"פ"ק. ובפר"ח בס' מ"ח בחידושיו להרמב"ם בפ"ב הי"א מהמ"ע דקדק מלשון הרמב"ם אף במי שקצר כל שדהו אינו יכול ליתן כל הקציר משום פאה עיי"ש: [אות לו] בא"ד וריב"ב דקדים ליה) הפר"ח בס' מ"ח כ' דליתא דלא קדים ליה אלא בדור אחד היה ובשבת ר"פ הזורק איתא א"ל ריב"ב רע"ק וכו': [אות לז] בתי"ט ד"ה ובבכורים. מן האדמה אשר נתת לנו) ובירושלמי מחשב עוד הראיון דמי שאין לו קרקע פטור מן הראיה דכתיב ולא יחמוד איש את ארצך. הובא בהר"ש. והכי איתא בפסחים דף ח' ע"ב מימרא דר' אמי. ובמ"ל פ"ב מהל' חגיגה תמה על השמטת הרמב"ם דין זה:

ולכתוב עליו פרוזבול לא) **ולקנות עמו נכסים שאין להם אחריות** לב) **בכסף ובשטר ובחזקה** לג)**: ז הכותב נכסיו שכיב מרע** לד)

ולכתוב עליה פרוזבול. הלל תקן פרוזבול כשראה שהיו נמנעים מלהלוות לעניים מפני השביעית שמשמטת החוב תקן שיהא מוסר שטרותיו לבית דין וכותב מוסר אני לכם פלוני ופלוני הדיינין כל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה ומשכתבו לו שטר זה שוב אין שביעית משמטת חובו ודוקא בשיש קרקע כל דהוא ללוה דאז חשיב כאילו החוב גבוי כבר ביד בית דין ותו לא קרינא ביה לא יגוש וחשבינן לקרקע כל שהוא כאילו שוה כל החוב דאין אונאה לקרקעות: ולקנות עמה נכסים שאין להם אחריות. דמטלטלין נקנין אגב קרקע בכסף בשטר ובחזקה כדתנן בפ"ק דקדושין ושם מפורש: ז שכיב מרע.

השוכב

שצריך שיהיה לו קרקע משמע נמי בקרקע כל שהוא סגי כמו איך רבי יוסי בר בון בשם רבי יוחנן אמר שמועתכן [נ"ל שמועתא כן] מי שאין לו קרקע פטור מן הוידוי דכתיב מן האדמה אשר נתת לנו. ומכאן מקשין התוס' ס"פ לא יחפור (דף כז.) על פי' רש"י דמפרש דבוידוי חייב אף מי שאין לו קרקע דבבכורים כתיב (שם) אשר נתת לי אבל בוידוי כתיב לנו משמע לכלל ישראל ומשום הכי ל"ג במשנה בוידוי. אך הסכימו עם רש"י דל"ג במשנה מן הירושלמי דתני עלה אף בוידוי. ואם גירסא שלהם כגירסתנו קרי לדברי ר' יוחנן תני אבל יותר נראה מוכרח מהמקשן דאילו לרבי יוחנן איכא למימר טעמא קאמר. ובתוס' פ"ק דקדושין דף כו הכריחו מדפריך בירושלמי וכו' אך מסיימו וגם משמע וכו'. נראה כסותרים לדבריהם ול"ע. ומ"ש הר"ב] וה"מ בבכורי חטה וכו' אבל בבכורים של אילן וכו' שהוא שיעור יניקתו. ל' הר"ש ולע"ג לחטה נמי שיעור יניקתו ג' טפחים מדמרחיקים [הזרעים] מן הכותל ג' טפחים (הזרעים) כדתנן בפרק לא יחפור (משנה א) וכדמוכח ההיא דערוגה ו' על ו' (רפ"ג דכלאים) הא נמי כל שהוא קרינן ליה אבל לפי זה דחק בחנם ירושלמי לומר בשבולת וכו ה' שבלים ושמא נאמר אע"פ שיונקת לצדדין אין עיקר יניקתה אלא כנגדה ע"כ: **ולכתוב עליו** פרוזבול. מ"ש הר"ב פלוני ופלוני הדיינין עיין מה שאכתוב בס"ד בסוף שביעית. ומ"ש ומשכתבו לו. כלומר שהם חותמים ונותנים לו מה שכתב מוסר אני וכו': ומ"ש שוב אין משמטת. כדכתב טעמא התם בשביעית. ומ"ש דאין אונאה לקרקעות בסוף שביעית כתב טעמא אחרינא ושם אפרש בס"ד: **אחריות**. מפורש במשנה ה' פ"ק דקדושין: ז [*הכותב נכסיו שכיב מרע. עיין במשנה ו פ"ט דב"ב]:

רבי

שייר

ח"ג. דגרס ולכתוב עליו פרוזבול ולקנות עמו כו' אבל בקדושין שם הגי' גם שם ולכתוב עליה פרוזבול ולקנות עמה. והיא ג"י נכונה דהא כר"א הגי' תיבת והתימה מן הר"ב דכאן ג' תיב ולק' ג' עליה עמה ואולי מ"מ כאן כר"ב וחסל קו על הני"מ וכ"ה בר"ב בנד"ק כאן ובמ"ד הקודם. ולכתוב כו' ולקנות כו'. בנ"ב שם וכותבין כו' ונקנין כו'. הכותב נכסיו שכיב מרע מ"א הכותב נכסיו לאחד והוא שכיב מרע ובנ"ב שם הגי' שכיב מרע שכתב כל נכסיו לאחרים שייר כו' וכ"ה בד"ם אלא דשם ל"ג מלת כל.

מלאכת שלמה

עיקר יניקתה אלא כנגדה. הר"ש ז"ל (ומובא בתוי"ט) וכ"כ ג"כ הר"ם סירילי"ו ז"ל. וכתב עוד דה"נ באילן מתפשטין השרשים כ"ה אמה כדתנן בב"ב ולענין בכורים סגי בפ"ז אמה וה"נ בחטה. ושכ"כ תוס' ז"ל בפ"ק דקדושין: ולכתוב עליו פרוזבול. דכי תקן הלל פרוזבול אשעבוד קרקע תקון דמלוה המלויה היא. ומי שא"ל קרקע אין מלוין לו ואמילתא דלא שכיחא לא תקן. א"נ כיון שי"ל קרקע הוי החוב כגבוי ואפילו קרקע כ"ש יכול לגבות ולחזור ולגבות כעובדא דקטינא דאביי דכפ' מי שהיה נשוי. וי"מ טעמא משום דאין אונאה לקרקעות וכדפי' ר"ע ז"ל הכא. אבל בפ' בתרא דשביעית פי' כמו שהעתקתי אני: ולקנות עמו נכסים שאין להם אחריות. דתנן בפ"ק דקדושין נכסים שאין להם אחריות. דהיינו מטלטלין. נקנין עם נכסים שי"ל אחריות. דהיינו קרקע. דכיון דזכי בקרקע זכי במטלטלין. (הגה"ה. רשב"ץ ז"ל בפי' הכתובה שלו כתב שהקרקעות י"ל אחריות שהן קבועין והמטלטלין א"ל אחריות ויכול להטמינן. ולשון אחריות הוא מלשון אחר שיוכל לרדוף אחריהן ולטרוף אותן מהלוקח ע"כ. ובודאי שמ"ש שם שטועה מי שקורא מקרקעי בחירי"ק פשוט הוא. דאע"ג דבלה"ק נקראים קרקעות מ"מ בל' תרגום לא מצינו בשום מקום שנקראו קרקעי אלא במ"ם נוספת מקרקעי והיא בנקודת שו"א. אכן מטלטלין דבל' משנה וברייתא נלע"ד שעיקר קריאתו היא בחירי"ק כלומ' דברים המתטלטלין. ומצינו ג"כ בכמה דוכתי בלשון רז"ל שנקרא מטלטל בלא מ"ם. דאי גרסי' מטלטלין בשו"א יתחלף השם בפועל דתנן בכמה דוכתי מטלטלין בשו"א. וחד מינייהו בס"פ כירה מטלטלין נר חדש וכו'. אכן כאן גבי כתובה כיון שהוא תרגום וגם כדי להקל על הלשון גרסי' מטלטלי בשו"א אגב מלת מקרקעי שהוא מוכרח בשו"א וכשיצטרך לומר לשון מקנה צריך לכתוב ממקרקעי וממטלטלי המ"ם הראשונה בנקודת חירי"ק והשנייה בשו"א כדכתיבנא) וכתב הר"ם סירילי"ו ז"ל והא דקרי למטלטלין אין להם אחריות כ"ל הטעם דהמטלטלין מזומנין לכל מקין ומאורעות ואינם בני חורין מן הניזקין וקרקע קרוי י"ל אחריות לשון חירות שהקרקע הן בני חורין מכל נזק דאין נרקבין ואין נשרפין ואינם נגנבין ולא נאבדין. ובירושל' מפרש אי בעינן צבורין בהן או לא עכ"ל ז"ל. וגם בבבלי שם בקדושין פ"ק דף כ"ו בעינן אי בעינן צבורין אי לא. ובירושל' דפרקין ודפ"ק דקדושין ודפ' מי שמת בעי קרקע כ"ש למאי שנ. ומשני תפתר במרגליות שמונה בו. וכן בבבלי שם בקדושין מפרש כגון שנעץ בה מחט ותלה בה מרגניתא דשויא אלפא. ועי' בב"י ח"מ סי' ס"ז במה שדקדק ממתני' בשם בעל העיטור דמדתנן ולכתוב עליה פרוזבול ולקנות עמה נכסים שא"ל אחריות. ש"מ דפרוזבול ואגב חד דינא אית להו. וכי היכי דאמרינן בפרוזבול מזכה בתוך שלהו. ואמרינן נמי השאיל לו מקום לתנור וכירים כותב עליו פרוזבול. ה"נ לענין אגב בשאלה או בשכירות סגי. והוא דאחזיק עכ"ל ז"ל: ז הכותב נכסיו שכיב מרע. מוכח בירושלמי דלא

חשיב

תפארת ישראל

יכין

ע"ז אמה לכל רוח (ג): לא) פרוזבול. ר"ל תקנת עשירים. שחטאו ולא רצו להלוות מיראה שתשמיט שביעית. ומדשמיטת כספים בזה"ז מדרבנן. התקין הלל פרוזבל. שיאמר מלוה לב"ד. מוסרני לכם שטרותי אלו. וב"ד כותבין לו שאמר כן. ואז הוא כגבוי ואינו נשמט, ודוקא בשיש קרקע ללוה [ועי' מ"ש בס"ד שביעית פ"י סי' יז]: לב) מטלטלי: לג) אף דלבדן אינם נקנין רק במשיכה בהקנן אגב קרקע. נקנין עמה כשקנה הקרקע בא' מג' דרכים הנ"ל. אפי' אין המטלטלין צבורים שם: לד) נ"ל דנקט מלת שכ"מ לבסוף. לאשמעי'. דאפי' לא כ' השכ"מ מהיום. רק כ' „במתנת שכ"מ".

ונתכוון

בועז

(ג) כך כ' הר"ש. וסמיכתו על סוגיא דב"ב (דכ"ז א'). אמנם הרמב"ם

בהל'

משנה ראשונה

משמע במתני' דלעיל דמיחייב באילן גרידא אפילו אין לו קרקע כלל ואפילו עתיד לעוקרו ובבכורים בעי דוקא קרקע. וכיון דר"ע משוי להו אהדדי דשדך כל שהוא משמע וכן אלך מ"מ דפאה לא בעי קרקע ובכורים בעו. ואפשר שמתוך זה נטה הרמב"ם במתני' דלעיל מפי' שמפרשים דלא ס"ל הך סברא דאילן בלא קרקע יתחייב בפאה. אע"פ שפשט המשנה משמע כפירושם וכמש"ל:

ולכתוב עליו פרוזבול. מ"ש הר"ב שמוסר שטרותיו לב"ד וכותב מוסרני כו' וכ"כ הר"ש כלומר דכשכותב בפרוזבול מוסרני הוי כאילו מוסר אבל א"צ שימסור. וכשמוסר א"צ לכתוב פרוזבול כדמוכח פ"י דשביעית וכ"כ התוס' בפ"ק דמכות דף ג': ז **הכותב** נכסיו שכיב מרע. כלל ענין זה הוא מתנת בריא אינה נקנית אלא בקנין ומתנת שכיב מרע תקנו דמהני בלא קנין שיהיו דבריו ככתובים

ומסורים

ציונים

ולכתוב. מיי' פ"ט מהלכות שמיטה ויובל הי"ז. סמג לאוין רע"א. טוש"ע חו"מ סי' ס"ז סכ"ב: **ולקנות**. מיי' פ"ג מהל' מכירה ה"ט. טוש"ע שם סי' קי"ג ס"ג ועי' ר"ג ס"ו: **ז הכותב**. ב"ב קמו: קנ. מיי' פ"ח מהל' זכייה ומתנה הט"ו. סמג עשין פ"ב. טוש"ע שם סי' ר"נ ס"ד:

תוס' אנשי שם

ר"י דפטור די"ל דלעולם במתני' נמי גרסינן ליה ור"י לא בא אלא לתת טעם וראיה למתני' אבל מן המקשן יש ראיה ברורה דל"ג ליה במתני'. (ש"ל): בא"ד **כסותרים** לדבריהם. זה לשון התוס' שם וכן פי' ר"י דל"ג ובוידוי ולא מטעם דרש"י אלא משום דבירושל' פריך כו' אלמא משמע דל"ג וגם משמע מי שא"ל קרקע מתודה כגון פירות לקוחים ע"כ. ואין ספק דהאי וגם משמע קשה להולמו דא"כ היינו כפירש"י ממש ולהיפך ממ"ש הם ז"ל בסמוך וכדי להבין דבריהם נע"ד צריך להביא תחלה ל' הר"ש במשנתינו וז"ל ופירש"י דל"ג ובוידוי דאין וידוי אלא במעשר והוא אינו תלוי בקרקע. ובירושל' איכא פלוגתא דאמוראי ע"כ. וכוונתו שהוא ז"ל מפ' דמ"ש ר"י שמועתא כן כו' בתמיה קאמר. וה"פ וכי כך הוא הדין דמי שא"ל קרקע פטור מן הוידוי והכי כתיב אשר נתת לנו ומדלא כתיב לי ש"מ דאפילו א"ל קרקע חייב כיון שיש לכלל ישראל ומאי פרכת אמאי לא תני בוידוי בדין הוא דלא תנייה. ובזה רצה הר"ש להקשות על פירש"י דלא הו"ל מדידיה דל"ג משום דשייך ביה אשר נתת לנו אלא הכי הו"ל דל"ג מדחזינן בירושל' דאיכא פלוגתא לענין דינא. ובדרך זה עצמו יש לפרש דברי התוס' כצ"ל דל"ג ובוידוי ולא מטעם רש"י דמייתי ליה מסברא אלא משום דבירושל' פריך כו' אלמא דל"ג ליה. וגם משמע כו' כלומר ויש שם ג"כ דעת אחרת דמשמע דס"ל דמתודה מי שא"ל קרקע א"כ פשיטא דכ"ש לדידיה דל"ג ליה. וקאמרי משמע משום דלאו בפירוש אתמר בדברי ר"י. אלא שיש לפרש לשונו כך דר"ל בתמיה וכדלעיל. ואע"ג דהתוס' **כנ"ב** הבינו ל' ר"י **דירושל'** בניחותא כמ"ש **התוי"ע** זו אינה קושיא בדברי התוס' שנמצא כן בכמה מקומות שסותרים דבריהם ממקום למקום ומי ששנה זו לא שנה זו דסוגיא כוו. והשתא דאתאן להכי יש ליישב פירש"י דאע"ג דבירושל' איכא פלוגתא כיון דר"י הוא דס"ל דחייב אם נכין דר"ל בתמיה ססיפא דנקטי' כוותיה לגביה דר' מונא. ומ"ש סתם רש"י פותיה. ומכ"ש דלר' מונא קשיא מתני' ולא חש להזכיר הירושלמי שאין דרכו להזכירו בפירושיו על הש"ס. (ש"ל). ועי' מהרש"א בקדושין שם. והרמב"ם בה' מע"ש אצל וידוי מעשר לא הזכיר שיהיה לו קרקע ומוכח דס"ל כרש"י. ונקט סתמא דמתני' דידן דלא חשיב וידוי ומסולק תמיהת המל"מ פ"ב מה' חגיגה (שהובא בתוי"ע כאן) דהרמב"ם אזיל בתר סתמא דמתני' וא"צ לדייק מריש חגיגה שהביא המל"מ (וחדוש בעיני על הגאון ר"י בכלין שהק' קושיא זו מהגאון בנ"ב במ"ת חא"ח וסיים לא ראו שכבר תמה בזה המל"מ) ותוס' דפסחים ג': ודריש חגיגה אזלו לטעמייהו דבפ' לא יחפור חלקו על רש"י ז"ל גם בוידוי. הגרמ"ז אשכנזי אבד"ק לובלין: במשנה **ולכתוב** עליו כו'. בנ"ב גרסינן וכותבין עליו פרוזבול ונקנין עמו נכסים כו' וגי' זו נראית עיקר דאילו לגי' הספרים אין הלשון מכוון. וצריך לדחוק ולפרש דה"ק והוא ראוי לכתוב כו'. (ש"ל): **ובשטר**. מפורש במ"ו פ"ק דב"מ: ז בר"ב ד"ה **שכיב** מרע כו' חולי. א"ה אין כונת הר"ב לפרש מרע מחמת חולי ויהיה מ"ם מרע במקום מן ומלת רע יהיה פי' חולי דז"א דתרגום חולה מרע והמ"ם יסודי. ופי' שכיב מרע הוא חולה שוכב. אלא שהר"ב ביאר שהוא

שכב

שייר קרקע כל שהוא (לה) מתנתו מתנה (לו). לא שייר קרקע כל שהוא אין מתנתו מתנה (לז). הכותב (לח) נכסיו לבניו (לט) וכתב לאשתו קרקע כל שהוא (מ) אבדה כתובתה (מא). רבי יוסי אומר אם קבלה עליה אע"פ שלא כתב לה אבדה כתובתה (מב):

הכותב

השוכב על מטתו מחמת חולי: שייר קרקע כל שהוא. כל האי שייר קרקע כל שהוא דתנן במתניתין מכאן ועד סוף פרקין לאו דוקא קרקע דהוא הדין מטלטלים כל שהן. אלא איידי דתנא רישא גבי פאה ובכורים ופרוזבול קרקע כל שהוא תנא בכל הנך נמי קרקע כל שהוא: מתנתו קיימת. אם קנו מידו על המתנה אף על פי שעמד מחליו אינו יכול לחזור בו הואיל ושייר לעצמו כל שהוא גלי דעתיה דלאו מחמת מיתה כתב המתנה: לא שייר קרקע כל שהוא. לעצמו מסתמא לא שביק איניש נפשיה ערטילאי ואם לא שהיה חושב ודאי שימות לא היה נותן כל נכסיו הלכך אם עמד חוזר ואפי' קנו מידו: וכתב לאשתו קרקע כל שהוא אבדה כתובתה. בשכיב מרע איירי שמחלק נכסיו לבניו וכתב לאשתו חלק בין הבנים ושמעה איהי ושתקה ולא אמרה כתובתי אני גובה או כיוצא בזה אבדה כתובתה: רבי יוסי אומר אם קבלה עליה. שתהא שותפת בין הבנים אפילו לא קנו מידה והוא לא צוה שיכתבו כך בפניה אבדה כתובתה ושוב אינה יכולה לחזור בה. ואין הלכה כרבי יוסי:

הכותב

ח"נ. מתנתו מתנה ירושלמי מתנתו קיימת וכן נמצא וכ"ה נד"ס וכ"ה נר"ע. הכותב נכסיו בב"ב דף קנ"ג הכותב כל נכסיו ובדף קנ"ג כתב הרשב"ם ז"ל כן. אבדה מ"ס איבדה. אבדה בכה"י איבדה וכ"ה בד"ס.

מלאכת שלמה

חשיב שכ"מ אלא אחר ג' ימים אא"כ קפץ עליו החולי אלא שהר"ש שירילי"ו ז"ל פי' דההיא דירושל' לענין בק"ח מתנייא דכל שלא קפץ עליו החולי פתאום אז חנוקים רחוקים מקרובים דרחוקים אחר ג' ימים הוא דחייבין לבקר ע"כ: קרקע כל שהוא. כתב הר"ש ז"ל פלוגתא היא בפ' מי שמת דהא קרקע לאו דוקא וה"ה מטלטלי וכ"ש לאו דוקא אלא כדי פרנסתו. ולא אתפרש שיעור פרנסתו בכמה ואם פרנסת עצמו דוקא או דלמא בעינן נמי פרנסת בניו ובנותיו וכל הסמוכין על שולחנו עכ"ל ז"ל: הכותב נכסיו לבניו וכו'. במתנת בריא וכשל קנין והיה ש"מ ועמד. וכתב לאשתו קרקע כל שהוא. ולא פי' אם לפרעון כתובתה אם לשם מתנה: אבדה כתובתה. מהני נכסי אם לא יקנה הבעל נכסים אחרים הרי הפסידה. דמאחר שנתן לבניו לא תגבה עוד דנתרלית להם במתנה זו הואיל ונתן לה ג"כ. ובירושל' מפרש טעמא אמאי הפסידה בכ"ש. ודוקא שחילק כל נכסיו אבל שייר אפילו חד דיקלא אמרי' דמגו דנחתא אדיקלא נחתא נמי אכולהו. הר"ש שירילי"ו ז"ל. ואפילו חזרו ובאו לידו מאותן הנכסים כגון שמת אחד מן הבנים וירשו גובה מהם. ודוקא שחלק נכסיו בינה ובין בניו אבל אם חלק נכסיו בינה ובין אחרים לא אבדה. ורשב"ם ז"ל כתב דהה"נ אם חלק בינה ובין אחרים שאבדה כתובתה. ומשמע התם בגמ' דת"ק כתיבה וקבלה בעי דקיי"ל אימתי דר"י לפרש דברי חכמים הוא. ותניא א"ר יהודה אימתי אבדה כתובתה בזמן שהיתה שם בשעה שכתב לה קרקע כ"ש וקבלה עליה. דכיון דהיתה שם וקבלה. חזקה אין אדם רואה שנותנין ממונו בפניו לאחרים ומחזיק את המתנה לקיימה אא"כ עושה בלב שלם. אבל היתה שם ולא קבלה עליה אלא היתה שותקת. או קבלה עליה ולא היתה שם מצית למימר נחת רוח עשיתי לבעלי. ור' יוסי אומר אם קבלה עליה אע"פ שלא צוה שיכתבו כך בפניה איבדה כתובתה. ופי' הר"ש שירילי"ו ז"ל ומשום דשמעי' ר' יוסי לת"ק דס"ל הכי דהא ר"י לפרושי מילתיה דת"ק אתא מש"ה תני דבחדא סגי דאם מחלה בפירוש בפיה אע"ג דלא כתב לה אבדה כתובתה וכ"ש לא היתה שם וכתב לה ע"כ. והמפרשים כתבו דמתני' מיירי בין אם הוא בריא בין אם הוא ש"מ ואפילו אם לא חילק בפניה רק ששתקה כשנודע לה דאמרי' כיון שחלק לה כבוד לחלוק עם הבנים ודאי מחלה. אלא שר"ח פי' דוקא כשחלק לה חלק אחד כאחד מן הבנים או מחלה בשתיקה לחוד אבל אם לא נתן לה כאחד מן הבנים או לא מחלה בשתיקה אא"כ כתב

לה

תפארת ישראל

יכין

ונהטון שיהיו שלו רק אחר מותו. אפ"ה בשייר. דיש כמתנת בריא: לה) ה"ה בשייר מטלטלי. וי"א דעכ"פ צריך כדי פרנסתו ופרנסת ב"ב כל ימי חייו (ד): לו) בקנו מידו או נתנה מיד. בעמד אינו חוזר. ואפי' מת צריך קנין. דמדשייר ולא פי' שמחמת מיתה נותן. הו"ל כמתנת בריא דלא קנה אם לא קנו מהנותן. ומה"ט מתנת שכ"מ במקצת בעי קנין. ובכולה אדרבה קנין או שטר גריעי טפי. דשמא לא גמר להקנות כ"א בהו. והרי אין קונין לאחר מיתה. אם לא שפי' שכוונתו בקנין ושטר ליפות כחו. מיהו מצוה מחמת מיתה. אפי' במקצת ובקנין. בעמד חוזר [ח"מ שם]: לז) בעמד חוזר. אפי' נתנה לו מיד. ובין כתבם לא' או לק' ולא הפסיק ביניהם. דמדשבק נפשיה ערטלאי. ש"מ דכוונתו רק כשימות: לח) בשכ"מ מיירי. ובבריא בקנין. אבעי' דלא אפשטי [ב"ב קל"ב]: לט) ודוקא לזרעו. ובשאר אדם לא אבדה כתובתה. [ב"ש אה"ע ק"ו סק"ב]:

מ) ה"ה מטלטלי. לדידן דכתובה נגבית ממטלטלים: מא) ועכ"פ גובה מנכסים שיבואו לאחר מכאן. ואפי' מנכסי א' מהבנים שימות אח"כ בחיי אב: מב) דשתיקה כהודאה דמי (ה) ומחלה כתובתה עבור הכבוד שעשה לה שתהיה משותפת עם הבנים. ואע"ג שלא קנו מידה. וי"א אפי' שלא בפניה. רק כששמעה שתקה. וקי"ל כר"י. מיהו דוקא כתובה ותוס'. אבל נדוניא. לכ"ע דוקא כשקבלה בפירוש מהני [אה"ע שם].

שכתב

בועז

בהל' בכורים (פ"ב) לא הביא זה. ע"כ משום דס"ל דרך דחוי קאמר הש"ס התם הכי. ולפי מאי דמסיק הש"ס התם. אלא כי אתא רבין וכו' לא קיי"ל כלהוי הנ"ל. וכן פשטות המשנה משמע דגם בבכורים בכ"ש סגי: (ד) ואשתמיטתיה לסמ"ע (ח"מ ר"נ סקט"ז) שכתב דסבירא ליה לרא"ש דוקא בקרקע צריך פרנסת ב"ב והרי הרא"ש כאן כתב בפירוש דאפי' במטלטלי צריך כן. [אב"י ועי' ל' רא"ש כאן ובטור ח"מ]: (ה) והקשה הקשה כברזל אאמ"ו הגאון הצדיק זצוק"ל. וז"ל למה שתיקה כהודאה. נימא דלא להכעיס לחולה שתקה. כי"ד סרל"ב בהבטיח לחולה. ואת"ל התם במבטיח בני הנאה לדידיה. משא"כ הכא מדכבדה לשתפה בין הבנים מחלה. עכ"פ למה יועיל בשתק לצוואת שכ"מ (כח"מ ספ"א ס"ב) וי"ל דבי"ד בהבטיח להבא. ולא בהודה על חוב דלעבר. דלא הו"ל לשתוק. מדיחשבו שכן האמת. עי"ל דבי"ד שהוא נדר. קמי שמיא גליא שבטל בלבו. משא"כ בחוב שנמסר לב"ד. עכלה"ק:

כתב

משנה ראשונה

ומסורים שלא תטרוף דעתו עליו. והיינו אם פי' בהדיא שמצוה מחמת מיתה מיקרי מתנת שכ"מ וקונה לאחר מיתה בלא קנין ואם עמד חוזר אפילו בקנין ואפילו שייר וכן אם פי' מתנה זו מהיום בחייו אפילו הוא שכ"מ הוי כמתנת בריא ובעי קנין דוקא. ומתני' דהכא מיירי בסתם שלא פירש מחמת מיתה ולא פירש מהיום ובזה כואין אם לא שייר מסתמא מחמת מיתה הוא ואם שייר הוי כבריא: שייר קרקע כ"ש. כתב הר"ב כל האי קרקע כ"ש דתנינן מכאן ועד ס"פ ל"ד קרקע וכו' ע"כ. ואינו כן דהכא בשייר וכן בסמוך דלקמן מטלטלין כקרקע אבל בכותב לאשתו דבסמוך מסקנת הפוסקים דוקא קרקע. אלא שלאחר תקנת הגאונים דכתובה נגבית ממטלטלי ס"ל נקטו פוסקים דמטלטלי כקרקע: הכותב נכסיו לבניו. פי' הר"ב בשכ"מ מיירי וכ"כ הרמב"ם ומשמע בבריא לא אבדה כתובתה. והאמת בגמרא בבריא מיבעיא להו וסלקא בתיקו ופסקו הפוסקים מספיקא לא תפקינן. והרמב"ם עצמו בחבורו פ"ו מהל' זכיה חזר בו וכתב בין בבריא בין בשכ"מ: וכתב לאשתו. דוקא לאשתו אבל לאחר שהוא בעל חוב לא אמרי' דמחיל כדאיתא בגמרא מקולי כתובה שנו כאן. ומ"ש הר"ב

ואין

ציונים

הכותב נכסיו לבניו. ב"ב קל"ב. קנ: ירושלמי פ"ח הנושא. ור"פ הנזקין. ובתשובת הרשב"א סימן תתקכ"ה. ובנ"י ב"ב דף רכב. עיי' שם פ"ו הל"ט טור חו"מ סימן לח. וטור וש"ע שם סימן רמו סעיף יג. ואה"ע סימן קו סעיף א:

תוספות חדשים

מ"ז [בר"ב ד"ה] רי"א כו' ואין הלכה כר"י עכ"ל. ובאה"ע סימן ק"ו פסק כר"י וכ"פ כל הפוסקים ע"ש (ממהרע"א ז"ל)

תוס' אנשי שם

שוכב על מטתו מחמת חליו. ולאפוקי אם חולה בא' מאיבריו ולא נחלש כל גופו עד שיהיה צריך לשכב על מטתו מחמת חליו שאז דינו כבריא. וכן כותבין בספר מתנת שכ"מ כד קצ"ר ורמי בערסיה: ד"ה שייר קרקע כו' ועד סוף פרקין. כתב הרמ"ז תוך מכתב לאשתו קרקע כ"ש כדאמרי' בב"ב דף ק"ן כו' ע"כ ואפשר כיון דהשתא לענין דינא אחר תקנת הגאונים שהכתובה נגבית ממטלטלי ה"ה מטלטלי מש"ה לא קפיד הר"ב לפרש דהכא קרקע דוקא אע"ג דבזמן המשנה דינא הכי. (ש"ל): ד"ה וכתב לאשתו כו' ושתקה. כן פי' הר"מ וכ' הכ"ד ותימה דמדקאמר ר"י אם קבלה אע"פ שלא כתב לה משמע דת"ק סבר כתיבה וקבלה בעינן והכי דייקינן לה בהדיא בגמ' בב"ב דף קל"ב. גם מה שפי' בדברי ר"י אינו מיושב אחר ל' שמשנה אלא ה"פ הכותב וכו' וכתב לאשתו קרקע כ"ש וקבלה שמחלה בפירוש שעבוד כתובתה אבדה כתובתה. רי"א אם קבלה עליה אע"פ שלא כתב לה אבדה כתובתה והה"נ כתב לה אע"פ שלא קבלה וכו' והכי הלכתא ע"ש בגמ' ובפי' רשב"ם ע"כ. ולא עיין כ"כ דהתם בגמ' איכא רב ושמואל וריב"ח דפליגי לפרושי מילתיה דת"ק ולכולהו הלכתא לא בעי ת"ק מחילה בפי'. ופריך מברייתא דנראה דבעי ר' יהודה (שהוא בר פלוגתיה דר' יוסי) כתיבה וקבלה בפי'. תיובתא. והדר א"ל רבא לר"נ הא רב הא שמואל הא ריב"ח. מר מאי ס"ל א"ל שאני אומר כיון שעשאה שותף בין הבנים אבדה כתובתה. ורשב"ם פי' דר"נ בא לפסוק הלכה כר"י דסגי ליה בחדא או בכתיבה או בקבלה. אבל בדת"ק נקטי' כברייתא דבעי תרווייהו כתיבה וקבלה. אבל הר"מ ס"ל כהרי"ף שלא סביה בהלכות אלא דעת ת"ק בלבד ועלה מייתי דברי כולהו אמוראי רב ושמואל וריב"ח ור"נ ורבא. וכ' דר"נ ס"ל כשמואל דאוקמה כשהיא שותקת ולא הזכיר הברייתא כלל. וטעמא דאיהו מפ' דר"נ לא חש לאותה ברייתא דהוא ידע דמשבשתא היא ומש"ה קא מהדר דאה"נ דסגי לת"ק בכתיבה בלא קבלה בפי'. ומיהו כתיבה מיהא בעי לת"ק. ולר"י סגי בקבלה בלא כתיבה והוא פי' נכון. דלפי' רשב"ם ק"ק דרבא בעי מר"נ הא רב כו' כלומר דפליגי בדברי ת"ק ומר מאי ס"ל ודאי דר"ל מאי ס"ל בדעת ת"ק. ור"נ קמהדר ליה היכי הוי דינא לדעת ר"י ואין זה תשובה על שאלתו. ולפי' הרי"ף והר"מ ה"ש וגם א"ש דפסקו כת"ק. (ש"ל). ולדינא אין נ"מ בין שיטת הר"מ והר"ב לשיטת הרשב"ם ודוקא בכתובה מהני כתיבה לחודא ולא בשאר ב"ח דמקולי כתובה שנו כאן וכן קבלה בלא קנין לא מהני בשאר ב"ח דאף דמחילת חוב א"צ קנין כמבואר בח"מ סי' רמ"א. שאני הכא דלא מחלה החוב אלא השעבוד ולא מהני בלא קנין. ולפ"ז גם לדעת הרשב"ם דהת"ק בעי כתיבה וקבלה מ"מ היא מקולי כתובה דבשאר ב"ח לא מהני. וצ"ע מ"ש התוס' דפלוגתא דר"י ורבנן אי יכולה

שתאמר

ח הכותב נכסיו לעבדו (סג) יצא בן חורין שייר קרקע כל שהוא (סד) לא יצא בן חורין (סה). ר"ש אומר לעולם הוא בן חורין (סו) עד שיאמר הרי כל נכסי נתונין לאיש פלוני עבדי חוץ מאחד מרבוא שבהם (סז):

ח"ג. הכותב נכסיו. בכל המקומות איתא הכותב כל נכסיו:

ח הכותב כל נכסיו לעבדו. °שכתב כל נכסי נתונים לפלוני עבדי הרי העבד בכלל הנכסים ונתן לו את עצמו והא דקאמר עבדי היינו עבדי שהיה כבר: **שייר קרקע כל שהוא לא יצא בן חורין.** דכל היכא דנחית לשיורא אמרינן לדידיה נמי שייר וכי אמר כל נכסי לך אהנך נכסים קאמר ולאחריני קאתי ולא שתריה כיון דלא אמר ליה עצמך ונכסי ואפילו אין לו שום נכסים אלא העבד והקרקע ששייר מכל מקום לא יצא לחירות דכיון דאין מתקיים דבור כל נכסי דהא אתא חוץ ובטל ליה °דלא פלגינן דבורא והוי בטל לגמרי ולא קנה לא עצמו ולא נכסים: ר"ש אומר לעולם הוא בן חורין. בין אין לו נכסים אחרים אלא העבד והקרקע ששייר ובין יש לו נכסים אחרים לעולם הוא בן חורין ומוקמינן דבור כל נכסי בעבד לבדו כשאין לו נכסים אחרים ולא אמרינן דבמה שאמר חוץ בטל דבורו שאמר כל נכסי דפלגינן דבורא ומקיימינן ליה בעבד ויצא בן חורין: חוץ מאחד מרבוא. ולא פירש מהו משייר דהתם אמרינן דאחד מרבוא דקאמר היינו עבד והיינו לא חשיב ליה אלא כאחד מרבוא בנכסים ואע"ג דשוי טפי ואין הלכה כר' שמעון:

ח רבי שמעון אומר לעולם הוא בן חורין וכו'. ל' הר"ב ומוקמי' דבור כל נכסי בעבד לבדו כשאין לו נכסים וכו'. ולשון התוספתא הביאה הר"ש אעפ"י שאין לו וכו' ולפיכך מ"ש הר"ב בדברי ת"ק שייר קרקע כל שהוא לא יצא בן חורין וכו' ואפי' אין לו שום נכסים וכו'. משמע דכל שכן דאם יש לו עוד נכסים אחרים דלא יצא בן חורין וא"כ בדברי ר"ש הוה ליה לפרש ביש לו נכסים כי היכי דלא נימא דכי פליג ר"ש באין לו נכסים אבל ביש לו אין הכי נמי דמודה לת"ק דמוקמינן כל נכסי אמקצת נכסים וחוץ על מה ששייר וגם העבד בכלל השיור כיון דיוכל לקיים כל נכסי אמקצת נכסים מלבד השיור עם העבד. ור"ש לעולם קאמר דיצא בן חורין. וי"ל שדעת הר"ב שסברת תנא קמא שלעולם נותנת הסברא שמשייר העבד והלכך לא מיבעיא ביש לו נכסים שיוכל להעמיד דבור כל נכסי באותן נכסים ואז ודאי הוי השיור בעבד עם הקרקע כל שהוא ששייר אלא אפי' אין לו נכסים אחרים והוה לן למימר דעל כרחין מוקמינן דבור כל נכסי בעבד להכי שפיר פירש הר"ב בדברי ת"ק ואפילו אין לו וכו'. ודעת הר"ב בסברת ר"ש דסבירא ליה דלעולם הסברא נותנת לעשותו בן חורין דלמאי קאמר ליה המתנה. אלא ודאי שנתכוין לשחררו. והלכך אי יש לו נכסים אחרים והשתא ודאי האי דקאמר חוץ שנאמר דלא נתכוין בלבד לאותו קרקע כל שהוא אלא ביטל דבור כל נכסי. מכל מקום איכא למימר שביטל דבור כל נכסי באותן נכסים אחרים אבל לעבד עצמו לא ביטל דא"כ לא אהניא כלל דבורו. והסברא נותנת לסברת ר"ש שלעולם נעמיד דבריו לשחררו. אלא אפי' כשאין לו נכסים אחרים. וכי אמר חוץ דאתי ובטל דבור כל נכסי מלבד מה ששייר בהדיא הוה אמינא בהכרח הוי העבד בכלל הביטול דהא לית ליה שום נכסים אחרים להכי שפיר פי' הר"ב גם בדברי רבי שמעון כשאין לו וכו' דביש לו נמי פשיט ליה טפי דהוי משוחרר לדברי רבי שמעון ודברי הר"ב בפירוש הת"ק הם מועתקים מפירוש הר"ש ז"ל:

מלאכת שלמה

לה וקבלה עליה ע"כ: **ח הכותב** נכסיו לעבדו כו'. בגיטין אמרי' בתוספתא כשנאמרו דברים לפני ר' יוסי אמר שפתים ישק משיב דברים נכוחים. ואמר שם רב נחמן אע"פ שקילס ר"י את ר"ש שאמר לעולם הוא בן חורין הלכה כר"מ שסובר דלא יצא לחירות. ופי' הרמב"ם ז"ל לעולם הוא בן חורין. בא להוסיף ואפילו אין לו אלא אותה העיר או אותה שדה ואמר חוץ מאותה שדה וכו' וה"א כיון דאין לו נכסים אלא אותה העיר או אותה שדה ואין מתקיים דבור כל נכסיו אלא בעבד לבדו וכשאמר חוץ מבטל דבור מה שאמר כל נכסי אפ"ה יצא לחירות דפלגינן דבורא. אלא כשיאמר חוץ מאחד מרבוא שבהן שלא יפרש מה שייר ואז נאמר דשייר העבד עכ"ל ז"ל:

תפארת ישראל

יכין

מג) שכ' „כל" נכסי לעבדי: מד) הוא הדין מטלטלי: מה) דהרי קיי"ל אדם מוציא דבריו לבטלה [כערכין ד' כ' א']. ולפיכך אמרי' דמשעי' בו ואפי' אמר חוץ מקרקע פלוני. ואפי' אין לו רק אותו קרקע ועבד. אפילו הכי מדים שיור בדיבור דכל נכסי. שהוא משתחרר בדיבור זה ששייר בו. א"כ לאו כרות גיטא הוא. דלא פלגינן דבוריה (ך) בין שאר נכסיו לעבד. וכשייר בגוף העבד דמי. ולרי"ף ה"ט מדנזכר זכות הרב בגט שחרור: מו) דפלגינן דבוריה: מז) ואפי' שוה העבד טפי. מכל מקום מדלא פי' מה שייר. אמרינן עליו נתכוון ולא שוה בעיניו טפי:

בועז

(ך) כתב הר"ב דטעם דת"ק דל"פ דבוריה. וכתב עלה רבינו הגאון מוה' עקיבא שליט"א [אות לט] וז"ל כ"כ רש"י גיטין (דמ"ב א')תמוה כו'. עכת"ד הקדושים. ובעניותי עדיין העני עומד בחוץ. דלפי דברי רבינו רק דברי רש"י מחוורים משא"כ דברי הר"ב נשארים בצ"ע. דהרי כתב להדיא דלא כמסקנת הש"ס. אמנם לא על הר"ב לבד תלונותיו. כ"א גם על הר"מ ור"ש. דכולן כתבו בדת"ק משום לא פלגינן דבוריה. וח"ו שנאמר. דלכל רבותינו הנ"ל נשמט

תוספות אנשי שם

שתאמר כ"ר עשיתי לבעלי דמשמע דבשאר ב"ת מהני לכ"ע. וצ"ע (ש"י): **ח** בר"ב ד"ה **הכותב** כו' היינו עבדי. עי' תוי"ט ואינה קושיא דבגמ' לא דייק מרישא משום דמיירי לפרושי שכתב נכסיו לעבדו והזכיר שמו ולא כתב עבדי. והכי דייק לשון רש"י בגיטין ט. דז"ל הכותב כל נכסיו לעבדו כגון כל נכסי נתונין לך ע"כ. אבל הר"ב שביאר ברישא שכתב עבדי ודאי צריך לפרש גם ברישא דר"ל עבדי שהיה כבר. אלא דלא היה צריך לזה. ואולי שזהו כוונת הפר"ח אבל א"כ קצר הרבה. (כ"ד): תוי"ט ד"ה **ר"ש** כו' הו"ל לפרש בי"ל נכסים כו'. ע' תוי"ט ול"נ פשוט דכוונת התי"ט דהאריכת ל' הר"ב לבאר טעם דר"ש היה צ"ל במלתא דהוי רבותא טפי וכיון דבי"ל נכסים אחרים הסברא נותנת יותר דלא יצא ב"ח הו"ל להר"ב להאריך ולבאר טעם ר"ש דפליג וס"ל דאפילו בהא יצא ב"ח כמו שעשה בת"ק שבאר טעמים במלתא דהוי רבותא טפי לדידיה שהוא בא"ל נכסים אחרים: בא"ד והלכך אי יש לו כו'. ע"ש הוא ופשוט שכן צ"ל והלכך לא מבעי אי י"ל נכסים אחרים דהשתא ודאי האי דקאמר חוץ אף שנאמר דלא נתכוין כו' אלא אפילו כשא"ל נכסים אחרים דכי אמר כו'. (כ"ד): בר"ב ד"ה **חוץ** מאחד כו' והיינו לא חשיב ליה כו' והרמב"ם פי' דכשאמר חוץ מאחד מרבוא שבנכסי כבר נכנס בחלק ההוא כל"ס חלק מגוף העבד. ע"כ:

משנה אחרונה

ואין הלכה כר"י וכ"כ הרמב"ם בגמרא מוכח דהלכה כר"י וכ"כ כל הפוסקים: **ח יצא** בן חורין. מדברי הר"ב מבואר דכשיש לו נכסים אחרים מלבד מה ששייר לא שייך פלגינן דבורא דלאו מיפלג דיבורא הוא דשפיר מתקיים דיבורי' דאמר כל נכסי בעבד ובקרקע שלא שייר ומן הסברא י"ל דיצא בן חורין. אלא דר"מ ס"ל כיון דנחית לשיורא לדידיה נמי שייר וטעמו דכיון דלא פירש בהדיא עצמך ונכסי לאו כרות גיטא הוא דכל דלא מוכח תוך השטר בהדיא השחרור לאו כריתות הוא ואינו משוחרר. ובהא פליג ר"ש דלית לן למימר דשייר נמי לדידיה דמאי דגלי גלי ומאי דלא גלי לא גלי והוי כריתות כיון דאמר כל נכסי. ומיהו כשאין לו אלא העבד והקרקע ששייר בהא ודאי מיפלג דיבורא הוא דלשון כל נכסי לא משמע בחד מנכסיו כי הכא דאי העבד לחוד קאי לא שייך כל אלא א"כ פלגינן דיבורא לומר דכל לאו דוקא אלא מקצת ממנו. ובהא מפרש הר"ב דפליגי לענין פלגינן דיבורא ור"ש ס"ל דאפילו אין לו אלא העבד וקרקע ששייר פלגינן דיבורא. וביש לו לא הוצרך לפרש במאי פליגא דפשיטא הוא דס"ל מאי דלא גלי לא גלי וכן פירש"י בגיטין דף מ'. ובזה אין צורך למה שהאריך תוי"ט: **חוץ** מאחד מרבוא. דבהא הדבר מוכיח דלעבד נתכוון. שאין לומר דלשייר לעצמו מקצת בא דדבר חשוב כזה לא חזי מידי ולא מיחשב למישייר' וע"כ לדבר חשוב נתכוון ולא שחררו וכולהו נכסי שייר:

ח הכותב. גיטין ח: מב. ב"ב קמט: קנ. רי"ף שם פפ"ג. ופ"ו מהלכות עבדים הל"ב סמג עשין נו. טור וש"ע יו"ד סימן רסז סעיף נז. וחו"מ סימן רמח סעיף ז:

תוספות חדשים

[משנה ח] **הכותב** נכסיו כו'. לדעת הרשב"א והר"ן פ"ק דגיטין גרסינן כל במתני' דכיון דלא הקנה לו גופו בפי' אי לא פי' כל נכסי לא הוי. ועיין ליה בכלל מתנה זו ומדברי רש"י פ' השולח דף מ"ב ע"א ד"ה בתרייתא כו' אינו נראה כך ע"ש. ומה שדייק הר"ב ז"ל הא דקאמר עבדי היינו עבדי שהיה כבר ברישא דמתני' ליתא דלא דייק הש"ס כך בפרק השולח דף מ"ב ע"א אלא בסיפא. גם מה שפירש הר"ב דטעמא דת"ק דלא פלגינן דבורא לא דק דבפ"ק דגיטין דף ט' מסיק דלכ"ע פלגינן דבורא וטעמא דת"ק משום דלאו כרות גיטא הוא וגם דברי הרמב"ם בפי' המשנה מגומגמים דמשמע דלת"ק לא פלגינן דבורא ליתא. גם מ"ש התוי"ט דהו"ל בדברי ר"ש וכו' כיון דיוכל לקיים כל נכסי אמקצת נכסים מלבד השיור עם העבד אין דבריו מובנים שהרי בדברי הר"ב מבואר דבכל גוונא הוא בן חורין לר"ש. גם מ"ש בתוך לשונו מ"מ איכא למימר כו' אבל לעבד עצמו כו' כמה סברא גרוע הוא זאת שהעבד יהיה בן חורין ושלא יקח שום נכסים וכל מ"ש התוי"ט בלשון זה הוא מגומגם ואין לו שחר ולא צורך שדברי הרע"ב נכונים וברורי' ודו"ק. (פר"ח):

תוספות רע"ק

מ"ח [אות לח] בהר"ב ד"ה הכותב כל נכסיו) הרע"ב הוסיף תיבת כל. עיין ברשב"א ור"ן פ"א דגיטין שכתבו דאפילו כתב בלשון כל נכסי אין העבד בכלל. כיון שנותן להעבד. אבל בנותן לאחר אף שכתב רק נכסי לפלוני גם עבד בכלל: [אות לט] בהרע"ב ד"ה שייר. דלא פלגינן דיבורא) תמוה לי טובא. הא בפ"ק דגיטין מסקינן דלכ"ע פלגינן דיבורא וטעמא דת"ק משום דלא כרות גיטא הוא וצ"ע. ובאמת גם על רש"י יש לתמוה כן דבגיטין דף מ"ב ע"א כתב רש"י הטעם משום דלא פלגינן דיבורא. אמנם כתבתי בחידושי ליישב למה דס"ל לרש"י בשמעתין דלאו כרות גיטא היינו כיון דנחות לשיורא ואיכא למימר דשייר גם להעבד לאו כריתות הוא. באור הדברים דאף דודאי ראוי לומר דמה דשייר שייר ומאי דלא שייר לא שייר ולקושטא דמילתא לא דנין דשייר להעבד כדמוכח מלישנא דלאו כרות גיטא ולא קאמר בפשוטו דדלמא שייר להעבד. וגם בעלמא בכל שטרי מתנות אם שייר דבר ידוע דפשיטא דקנה השאר. אלא בגט בעי כריתות מוכח דלא ידוא נדנוד ספק בלשון השטר וכיון דאיכא לספוקי קצת דשיירו אין עליו שם כריתות. וכיון שכן הוה קשה לרש"י באותו סוגיא דף מ"ב דמאי פריך רפרם דלמא האמת דאנן מפרשינן דעבדי היינו עבדי שהיה כבר אבל מ"מ כיון דיש מקום לספק קצת דמשייר אותו בסה דקורא אותו עבדי לא הוי כריתות מבורר ומוקי ברייתא דל"ק עצמו כרבנן דהכא דבעינן כריתות מבורר. ולזה הוכרח רש"י דרפרם ס"ל כרב ארא

בי

כללא דפרק ג משנה א ערוגות שבין האילנות . אפילו כשכל אחד מהערוגות מרובעת וע"י רבועה ניכר שהיא מפורדת מחברתה . והאילנות שמבדילין בין הרבועים הם אילני זיתים שענפיהן מרובין ומעורבין וב"ז. אפ"ה לא מחשבו כגדר שחוצץ אפילו באילנות [כפ"ב מ"ג] ונותן פאה לכל הרבועים כולן בסוף כולן ביחד . ודוקא שאין האילנות מרוחקים זמ"ז . עד שבמקום שהוא נ' על נ' אמה יש לכה"פ י' אילנות . אבל באין במקום כזה י' אילנות . אז ניכר שלא בשביל האילנות הוכרח לעשות הזרעים רבועים נפרדים . אלא כדי שיהיה כ"א כערוגה בפ"ע . ונותן פאה לכל ערוגה לבד :

משנה ב אפילו לא נתבשלו יפה כל פירות שדהו כפ"א . ועקר המבושלים יפה . והניח הלחין . כשיעקר לבסוף הלחין . יתן פאה גם לאותן שעקר מקודם. אפילו היו אותן שהשאיר מקודם בתואר ערוגות מופרדות . ורק כשהיה שדה שבת או חרדל שדרך לזרען ערוגות קטנות אז אם היה במה שהשאיר תחלה תואר ערוגות מופרדות . נותן פאה לכל ערוגה לבד :

משנה ג כנתבשלו כל פירות שדהו . כגון אפונין בצלים וענבים . ולקט מו כאן וכאן כדי לאכלן מיד . והשאיר מקצת הפירות במחובר שיהיו לקיום . הו"ל ב' מיני לקיטות וחייב פאה מכל א' לבד . ורק אם אותן שלקט תחלה לצורך מיד לקטן כולן במקום א' הו"ל כתחילת לקיטת השדה ומניח הפאה מהמשואר גם על מה שלקט מקודם. אבל אם עקר קצת מהן כאן וכאן כדי שיתעבו הנשארים. הרי אותן שעקר תחלה לא מחשב קצירה כלל ופטור מפאה ומפריש לבסוף רק על המשואר :

משנה ד בצלים שמניחן בארץ כדי שיעשו זרע . אע"ג דבכה"ג לא חזו לאכילה . אפ"ה כיון שתחלה היו ראוין לאכילה חייב בפאה : **אם** מפסיק בין חלק לחלק שבשדה דבר שפטור מפאה . כגון ערוגה של ירק. כיון שאין החלקים מרוחקים זמ"ז כשיעור הקרוב לרובע. לא מחשב הירק כזרע אחר [רפ"ב] ומצטרף כולן לפאה א' :

משנה ה האחין שחלקו וכ"ש שאר שותפין שחלקו . אף דקודם חלוקה חייבת רק פאה א'. משחלקו נותנין כל אחד פאה מחלקו לבד . המוכר קצת מפירותיו במחובר . בעל השדה חייב מהנשאר גם על מה שמכר . אבל במכר כל פירות שדהו שבמחובר . הלוקח חייב בפאה ולא ינכה זה מדמי המקח :

משנה ו קרקע כ"ש חייב בפאה ובבכורים [ורק בכורי אילן צריך שיהיה לו ט"ז א' לכל רוח] וכ"כ ביש קרקע כ"ש ללוה כותבין עליו פרוזבול וכשמכרו בצירוף מטלטלין . אג"ק. נקנין יחד בכסף שטר וחזקה וא"צ משיכה להמטלטלין :

משנה ז שכ"מ שכ' כל שלו לאחר . אפילו כתב שנותן במתנת שכ"מ . אפ"ה אם קנו מידו . והשאיר לעצמו קרקע או מטלטלי' כדי פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו כל ימי חייו . אם עמד אינו חוזר . וי"א דבקרקע כ"ש ממש סגי [ונ"ל דאף דקרקע ומטלטלין בין למר ובין למר שוין בדין זה . אפ"ה נקט תנא קרקע בין למר ובין למר לרבותא וה"ק] : **שכ"מ** שחלק נכסיו לבניו וכלל ביניהן חלק לאשתו אפילו רק שמעה ולא מחלה בפירוש . אפ"ה אמדינן דעתה. דבשביל כבוד שנעשה לה ששתפה עם הבנים . מחלה כתובה ותוס'. אבל נדוניתה צריך מחילה בפירוש :

משנה ח הכותב כל נכסיו לעבדו : הרי גם העבד בכלל נכסיו . והוא משוחרר וא"צ גט שחרור. ואם שייר קצת מנכסיו . אמרינן גם אותו שייר ולא נשתחרר ונמצא שלא קנה גם בנכסים . ואפילו כתב לו עצמך ונכסי קנויין לך חוץ מדבר פלוני . כך הוא דינו :

גמרא ערוכה . דטעמא משום כרות גיטא . אמנם עלי נפתחו עיני האישות . הוה אמינא דלכאורה איפכא מסתברא . דלר"מ ור"ש ור"ב לא קשיא ולא מידי. די"ל דבריהם כמ"ש [ביכין] סי' מ"ה.דבמסקנא צריך הש"ס לתרתי טעמא. דגם בדלימא כרות גיטא צריכין לטעמא דלא פלגינן דבוריה . וכך כתב הר"מ כאן להדיא . ורצונו לומר דלא אמרינן לא פלגינן דבוריה . רק היכא דעל ידי זה . תבטל כל הדבור . כשייר קרקע כל שהוא דאי נימא לא פלגינן דבוריה . הרי לאו כרות גיטא הוא . להכי אמרינן נ"פ דבוריה . משא"כ בשכ"מ שכתב נכסיו לעבדו ועמד דאף אי נימא נ"פ דבוריה א"א נבטל כל הדבור דהרי יהיה איך שיהיה . ע"כ העבד יצא ב"ח מדינא עליו שם שחרור . בכה"ג פלגינן דבוריה . [השבני הגאון הגדיק הנ"ל וז"ל דברי הר"ב א"א ליישב ע"פ פי' דמעכ"ת נ"י . דא"כ נ"ל לר"ב לחלק בטעמיו בין יש לו שאר נכסים או לא ואיט למעכ"ת אין חלוק בין יש לו לאין לו . אלא כל שמשייר בדבור דכל נכסי הוה כמשייר בגוף העבד . עכתד"ק . ולא זכיתי לידע דעת קדושים דגם אי נימא דטעמא דר"ב משום נ"פ דבוריה לחוד ק' קו' רבינו הגאון הנ"ל . ומה שיתרץ לפי שיטתו . אתרץ נ"כ לפי שיטתו. בדלימא דבמסקנא צריכין לתרתי טעמא : אמנם לפע"ד דברי הר"ב מיושרין שפיר . דביש לו שאר נכסים . לא סגי לן בטעמא דלא פלגינן דבוריה דמה לא פלגינן שייך כאן . הרי אין העבד והנכסים כלולים בדבור א' . אע"כ דפי' נ"פ דבוריה דכל שמשייר בדיבור דכל נכסי . כמשייר בגוף העבד דמי . ולא כרות גיטא הוא] : וזה לפע"ד גם עומק כוונת רש"י במ"ש וז"ל דאכ"ע דשיריה מדנחת לשורא. ר"ל לפע"ד . לא דלימא דכוונת רבו לשייר שפי ממה שאמר.כמ"ש הגאון רבינו הנ"ל.רק דאכן אמרינן מדנחית לשורא . הרי שייר בגט . וכשייר לדידיה דמי ונתבטל הכל . ובזה יתורץ מ"ש רש"י שם (גיטין ד' ס' א') בתר הכי וז"ל . והוא לא הוזכר בתוך המתנה . דמדלא כתב ליה עצמך ונכסיי קנויין לך . לאו כריתות הוא . עכ"ל . ומנ"ל הא . דלמא אפי' כ' ליה עצמך ונכסיי . עכ"פ מדשייר בנכסי' נימא דבדידיה נמי שייר . ואת"ל מדפי' „עצמך". הרי חזינן דלא שייריה [וכן השבני רבינו הנ"ל] . עכ"פ הרי גם בדפירש חוץ מקרקע פלוני נמי חזינן דאין כוונתו לשייר בעבד . ואפ"ה אמרינן דמדשייר בנכסי' שייר בעבד . אע"כ ברור כוונת רש"י דדוקא בכלל לעבד בכלל כל נכסי דאכ"ל לא פלגי' דבוריה . אמרינן לאו כרות גיטא . (מיהו לרי"ף ורמב"ם . אפי' כתב עצמך ונכסי . נ"פ דבוריה . ולאו כרות גיטא הוא . וכמש"ל) : אמנם לפע"ד אדרבה דברי רש"י תמוהים יותר . דלכאורה סותרים זא"ז . דשם (ד' מ"ב א') כתב בד"ה לא יצא ב"ח . דלא ידעינן הי קרקע שייר . ובכל כ"ש אמרי' האי שייר . וכיון דקרקעות לא קנה . גופיה נמי לא קנה עכ"ל . וק' הרי לפמ"ש רש"י במסקנא לעיל ד"ס . אפי' פי' לאיזה קרקע נתכוון . אפ"ה ל"ק לעבד . וצ"ע לתרץ . דבל"ז קשה לרש"י . נ"ל כלל למימר דמש"ה לא קנה קרקע . מדלא ידעינן לאיזה קרקע נתכוון אפי' בלא זה מדלא פלגינן דבוריה ולא קנה את עצמו . ע"כ עבד נמי ונכסים נמי . ותו למ"ש רש"י לעיל ד"ס דאפי' פי' לאיזה קרקע נתכוון . זה פשוט אפי' נס"ד דס"ס . דאל"כ ק' לת"ק . לאשמעי' רבותא בריש' . דאפי' שייר קרקע . בפירש לאיזה קרקע נתכוון . יצא בן חורין . אלא על כרחך דגם בכה"ג לא יצא בן חורין ואם כן קשיא למה באמת נקט בסיפא שייר קרקע כ"ש . דמשמע סתמא . הרי אפי' פירש אפ"ה לא קנה . אע"כ דגם בכה"ג אשמעי' רבותא . לפמ"ש ר"ם ור"ב כאן ותוס' גיטין ד' ס' א' ד"ה הלכה. דאע"ג דאין לו רק אותו שדה ועבד. דלא שייך למימר מדשייר בנכסים שייר בעבד.אפ"ה לא קנה.ואע"ג דבתוספתא שהבית סר"ם. נקט כה"ג נרבותא אליבא דר"ם דאפ"ה קנה.י"ל דלתוספתא איכא נמי רבותא איפכא דאע"ג דאין לו רק אותו שדה ועבד.ל"א משמש הוא בו בלישנא דכל נכסיי. או אף דהו"ל כשייר בקנין סעבד גופיה.ובל"ז הוס' (ב"ב דקמ"ס ב') שבשו לגי' שבתוספתא דנקט רבותא כנ"ל(ואשתמיטתיה לרתוי"ט תוס' הנ"ל).עכ"פ שפיר איכא למימר. דמש"ה נקט ת"ק רבותא . דאע"פ שלא פי' איזה קרקע שייר . ולא שייר כלל בנכסים. דהרי כולן נשארו לרב . אפ"ה לא יצא ב"ח . דלא פלגינן דבוריה . ולא הו"ל כרות גיטא . והך רבותא נקט רש"י בגיטין דמ"ב הנ"ל . ורבותא דתוספתא נקט רש"י שם ד"ס . כנלפע"ד ונתיישב הכל בעהש"י :

בר מתנות דפשטא דת"ק משום דל"פ דיבורא מש"ה פריך שפיר כיון דלר"ש מוכח דעבדי הוינו עברי שהיה כבר ת"ג לרבנן כיון דפלוגתייהו רק לענין פלגינן דיבורא . ובזה ניחא דאיך באמת יתרץ ר"א קושית רפים ממתניתין ערוכת הם אמאי ל"א תיובתא דר"א והינו דר"א לשיטתיה דמפרש בפ"ק משום דלאו כרות גיטא הוא ליתא לפירכת רפרם די"ל דלשון עבדי תלי' בפלגתא דר"ש ורבנן ודו"ק. והנה במה דאמרי' דהטעם משום דלאו כרות גיטא כתב הרי"ף לפרש כיון דיש זכות להאדון בשטר זה במה דנכתב בו חוץ מקרקע הוי כאילו השטר עדיין אגוד בו ולא מקרי.כריתות.ולפ"ז גם במפורש עצמך וכל נכסי חוץ מקרקע פלוני לא מהני. וקשה לי מסוגיא דגיטין דף ס' ע"א דאמר לה צאי והתקדשי בו דס"ס יש בלשון הזה לשון שחרור. הא מ"ס כתב זה הוא ג"כ זכותו דהאדון דמתקדשת אליו בזה ולא מקרי כריתות. ונראה לענ"ד דדוקא הכא דאילו כתב כל נכסי בלא שיור ואח"כ רצה העבד להקנות לרבו לחזרה איזה קרקע בשטר היה העבד כותב שטר לרבו כדין כל מוכר דכותב שטר ללוקח. א"כ במה דכתוב בו חוץ מקרקע פלוני הוי ע"ז כמו שטר מתעבד לרבו ויש זכות לרבו בשטר זה כאילו היה שטרו זה מקרי אגידא ביה. אבל בקידושין דגם שטר קידושין הבעל כותב לה א"כ כל השטר כולו לשון השחרור ולשון הקידושין לכל היא בעהש"מ.לא מקרי אגיד בית אף דהקידושין זכות לו . אבל אין לו שייכות בגופהשטר דהא גם בקידושין הוא שטר שלה :

ר' עובדיה מברטנורה · פאה הפרק ד · תוספות יום טוב

פרק ד א הפאה ניתנת לקרקע[א] . בדלית[ב] ובדקל[ג] בעל הבית מוריד ומחלק לעניים[ד]

רבי

פרק ד א הפאה ניתנת במחובר . דכתיב (ויקרא יט) לעני ולגר תעזוב הנח לפניהם והם יבוזו: בדלית . גפן המודלית על גבי עצים או על גבי אילנות: מוריד ומחלק . דכתיב (שם) תעזוב אותם אותם שאין בהם סכנה אתה עוזב לפניהם ואי אתה עוזב אותם שיש סכנה בעלייתם אלא מוריד מן האילן ומחלק להם :

כתליקי

פרק ד א במחובר . פירש הר"ב דכתיב לעני ולגר תעזוב [*דהוה מצי למימר יהיה] . עיין ריש פ"ז : מוריד . פי' הר"ב דכתיב תעזוב אותם . אותם שאין בהם סכנה וכו' . ירושלמי. והכי דריש דאותם מיעוטא הוא ומסתבר להוציא את אלו שיש בהם סכנה: ומחלק לעניים . ירושלמי (שלא) [נ"ל שמא] יראה לעני

מדעתו

ציונים

א הפאה . מיי' פ"ב מהלכות מת"ע הלכה ט"ו : בדלית ובדקל . שם הלכ"ו ופ"א הל"ב:

תוספות חדשים

[משנה א] בדלית כו' . אע"ג דבס' סיה קורא דף פ"ז אמרינן כל אילנות חוץ מזית ותאנים יורדין למטה ומתפללין התם משום טירדא והכא משום סכנ' כנ"ל(פר"ח):

ראשון לציון

[משנה א] בעה"ב מוריד ומחלק לעניים . בירושלמי מסיק דלעולם הבוראה של בעל הבית וזהו דיוק לשון מוריד . (כמ"ז) .

מלאכת שלמה

פרק ד א הפאה כו' . פי' הרמ"ם ז"ל הפאה של תבואה וקטנית ואילן ניתנת במחובר חוץ מדלית ודקל כלומר זכות ורשות עניים ניתנת לעניים בה במחובר

יכין · תפארת ישראל · יכין

פ"ד א) שיניח לעניים לתלשה בעצמן מקמחובר : ב) גפן המודלה ע"ג כותל גבוה : ג) שגבוה הוא : ד) שלא יסתכנו כשידחקו זה את זה . ואיט

תוס' אנשי שם

פ"ד א במשנה בעל הבית . ע"ל במשנה יו"ד תוי"ט ד"ה של דמחובר לאו מכלה היא הגמ עמ"ש

משנה ראשונה

פרק ד מ"א הפאה ניתנת במחובר . נראה דס"ה עוללות ושכחת קמה דמידי הוא פשטא אלא מדכתיב תעזוב הנח לפניהם וכולהו תעזוב כתיב בהו בעל הבית : בר"ב ד"ה **הפאה** כו' תעזוב כו' . ק"ל דמהך קרא ליכא למשמע אלא שלא לחלק אלא שיניח לפניהם והם נוטלין מיהו אכתי א"ל שיקצור ויניח לפניהם יעיקר הילפותא דמ

רבי שמעון אומר אף בחליקי אגוזים ה) . **אפילו תשעים ותשעה** ו) **אומרים לחלק ואחד אומר לבוז לזה שומעין** ז) **שאמר כהלכה: ב בדלית ובדקל אינו כן אפילו תשעים ותשעה אומרים לבוז ואחד אומר לחלק לזה שומעין שאמר כהלכה** ח) **: ג נטל** ט) **מקצת פאה וזרקה על השאר** י) **אין לו בה כלום** יא) **. נפל לו עליה** יב) **ופירש**

הג . ב בדלית נד"נ הכל משנה א' ויש בפרק זה י' משניות . ג וזרקה נד"נ וזרק וכד"ו ת"נ וזורק .

ר' עובדיה מברטנורה

בחליקי אגוזים . על שם שאילנות של אגוזים חלקים ואין בהם קשרים כשאר אילנות קריין חליקי אגוזים ואין הלכה כר"ש : אפילו תשעים ותשעה . אריסא קאי בפאה הניתנת במחובר : ב בדלית ובדקל . שמותן בתלוש : ג נטל . אחד מן העניים מקצת פאה שלקט כבר וזרק לו על השאר כדי לקנות : אין לו בה כלום . אפילו במה שלקט דקונסין אותו ומוציאין ממנו התלוש והמחובר : נפל לו עליה וכו' . אע"ג דארבע אמות של אדם קונות לו בסמטא ובצדי רשות הרבים הכא בשדה חבירו לא תקינו ליה רבנן שיקנו לו ארבע אמותיו אי נמי כיון דנפל עליה גלי דעתיה דבנפילה ניחא ליה דלקני בארבע אמות לא

תוספות יום טוב

מדעתו [נ"ל מודעתו] וישליך לפניו . פי' הר"ש כדי שלא ישליך לפני עני הקרוב לו שרואהו הלכך צריך לחלק להם והוא מלשון הלא בועז מודעתנו [רות ג] : בחליקי אגוזים . פי' הר"ב שאין בהם קשרים : וכ"כ הר"ש בשם הערוך . והרמב"ם פי' אגוזי פרך והם מין אגוזים והוא מאד גבוה : תשעים ותשעה . פי' הר"ש עניים : [*ואחד אומר לבוז לזה שומעין וכו' . ואפי' הוא בריא וחזק יותר מחביריו או אוכל יותר מהם . כך מצאתי בפירוש שאזכור בפ"ז משנה ד'] : ב [*ואחד אומר לחלק לזה שומעין וכו' . שאפילו הוא זקן ותש כח או חולה שאי מה שאמר לחלק מפני חלישותו הוא אפילו הכי שומעין לו כך מצאתי בפירוש הנ"ל] : ג וזרקה על השאר . פירש הר"ב כדי לקנות . וכן לשון הר"ש . וכפירוש רש"י בפ"ק דב"מ דף י ולא נתכוונו לומר דבהכי הוי קנין . אלא ר"ל לפי סברת העני אבל לפי האמת אין זה קנין כלל : אין לו בה כלום . פירש הר"ב דקונסים אותו וכו' . וירושלמי הוא תני וכו' . וטעמא מתבאר מלשון הרמב"ם בפירושו כשיקח מקצתו ויכסה מקצתו וכו' . שאחרי שכסה הפאה בפני העניים שלא יוכלו לראותה לקחתה והוא לא קנאה בזה שאין זה קנין כלל לכך קונסין אותו אף מה שלקט וזכה בה . ולשון כף נחת כדי שלא יעשה כן פעם אחרת : נפל לו עליה . מ"ש הר"ב אע"ג וכו' בסמטא ובצדי רשות הרבים עי'

מלאכת שלמה

לקרקע ויבוזו אותה וכל דאלים גבר . ותרתי קמשמע לן חדא שיניחנה במחובר ויזכו בעלים ובקיים וחדא שיניחנה לפניהם ויבוזו אותה כרצונם ע"כ . ומשמע דגם שכחה ולקט דינם לבוז כמו הפאה דהא בשלשתן כתיב לעני ולגר תעזוב . ועי' עוד במ"ש בשם הר"ר שמשון ז"ל לקמן פרק בתרא סי' ג' . וכן נראה גם כן מן הפי' שהעתיק שם ר"ע ז"ל כמש"ש בס' תוי"ט : ב בדלית ובדקל . ירושלמי תני בשם ר"מ כל האילנות סכנה ורבנן אמרין אין סכנה אלא הדלית והדקל בלבד הדלית מפני חלישותה והדקל מפני גובהו . ובס' ירא"ים סי' ק"ס בדלית ובדקל פי' שהרכיבו התבואה והגפן על הדקל ע"כ . וקרוב לזה נראה שגורס רד"ק ז"ל במכלול בחלק הדקדוק עלה נ"ח אם לא נפל טעות שם וז"ל שם וכן זכרוהו במשנה ובדלית הדקל בעה"ב מוריד ומחלק לעניים ע"כ . אכן בשרשים בחלק הענין כתב בדלית ובדקל ע"כ . וקשה לע"ד על ס' ירא"ים דהא תמרים נמי חייבין בפאה כדתנן לעיל בפ"ק ושמא דהא קמ"ל בפירושו ז"ל דלא מיבעי לפירות דקל גופיה דמוריד ומחלק אלא אפילו למה שמורכב על הדקל אע"ג דהיא מלתא דלא שכיחא מוריד ומחלק . ודוחק . וכתב הר"ש ז"ל דמסיק בירושל' שאפי' תאמר קורא שם פאה למעלה הפריתו על בעה"ב שתהא הנאה משלו ע"כ : ג נטל מקצת פאה וזרקה על השאר . שסבור היה שבכך יקנה השאר ויזכה בו וכתבו תוס' ז"ל (שם בב"מ) מעבירין אותו . אפילו רשע לא מקרי ואע"ג דעני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה נקרא רשע היינו משום דאפשר לי' למטרח ולמיזבן ארעא אחריתי אבל במציאה או בהפקר דל"ל הכי אפילו רשע לא מקרי ע"כ

תפארת ישראל

יכין

משליכו לפניהן . שמא יתכוון להשליך סמוך לקרובו עני : ה) אילני אגוזי פרך . קאקוסניססע בל"א . שחלקים וגבוהים מאד . ונראה לי דת"ק ס"ל דכיון דפסוק א' מחייבו ליתן מחובר . וכ' א' מחייבו ליתן בתלוש . מסתבר שלא חייבתו תורה להטריח כ"כ באילנות שגבוהים ביותר ואף שאין אלו גדלין בא"י הרי כבר כ' הרמב"ם [נפ"א ממתנות עניים] שנוהגים כל מתנות עניים גם בח"ל [אב"י ועי' שיר השירים ו' י"א. ואגוזי פרך דערלה פ"ב ועי' מעשרות פ"א ב' . ועוד דשיעורין הלמ"ם כסוכה ד' ה' ב' ובתוכם שיעור דאגוז לשבת ואתרוג לר"מ כשבת דפ"א . א' . ובודאי שיעור בפירות דא"י וי"ל דכונת ר"ש על חלוקי אגוזים דוקא שהוא מין בפני עצמו] : ו) עניים ואריסא קאי . ולא זכיתי לידע למה נקט צ"ט ולא ק' שהוא מניין שלם [אב"י ול"מ נ"ל דהא דאשמועינן דאפילו בהו כל הק' יחד תחלה והיו להם דעה א' . ואח"כ בשעת החלוקה נטה האחד בדעתו מחביריו הרבים. אם אמר כהלכה שומעין לו] : ז) אף שחזק מחביריו : ח) אף שאינו מתכוון להלכה . רק משום שחלש מחבריו : ט) א' מעניים : י) וסבור לקנות בהכי : יא) אף פאה שזרק קנסוהו : יב) וד' אמותיו לא קנו לו . רק בצדי ר"ה וסימטא . א"כ מדנפל גלי דעתיה דלא רצה לקנות בד"א

משנה ראשונה

כדאמר בחולין דף קל"א : אפילו צ"ט אומרים לחלק ואחד כו' . הא אם כולם אומרים לחלק שומעין להם וכ"כ הרמב"ם פ"ב מהמ"ע בהדיא . והיינו טעמא דהא דמצותן לבוז ולא לחלק משום תקנת עניים הוא כדי שלא ינהוג בהן הבעלים כבעל הבית שנותן ומחלק להם משלו והכי אמרי' התם בפ' הזרוע וכולן אין בהם טובת הנאה לבעלים . אלא שעניים משלהם דרחמנא זכי להו חלק בשדה ולפיכך אם רצו למחול מוחלין . אבל אם אחד מהם אינו מוחל שומעין לו . וצריך ליישב כיון דלא קיי"ל כר"ש דדריש טעמא דקרא מנ"ל הכא למדרש טעמא ולומר דמהני מחילה . נ"ל דבדבר שבממון ודאי מהני מחילה לכ"ע דהוי כאילו זכו בו עניים והדר יהבי ליה לבעה"ב ודמי למקדש את האשה ע"מ שאין לך עלי שאר כסות ועונה דלר' יהודה בדבר שבממון תנאו קיים ועי' בתוס' פ' אע"פ דף נ"ו . וצ"ע כיון דמטעם מחילה שומעין להם אם יש עמהם תינוקות קטנים אין שומעין להם דלאו בני מחילה נינהו . ולפ"ז בדלית ובדקל אם כולן אומרין לבוז דשומעין להן והתם לאו דבר שבממון הוא אלא סכנת הגוף ואמאי יכולין למחול . ואין לומר דודאי יכול למחול על צער הגוף כדאמרי' בפרק החובל גבי קרע את כסותי וסמא את עיני יש כן שהוא כלתו הא אם מוחל בפירוש מחול אע"פ שעובר על ד"ת החובל בחבירו . דהתם נמי לענין חיוב ממון דהחובל פטור מנזק במחילתו של זה אבל אין אדם רשאי לחבול עצמו וה"נ דכוותיה כיון שאסרה תורה בדלית ובדקל אין לבוז מאי מהני מחילה דידהו . ואפשר דעיקר הך מילתא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא : ואחד אומר לבוז . אפילו בריא ואפילו ידיו יפות לזה שומעין . הר"ש מן הת"כ . ותוי"ט הביא זה בשם ת"כ ולא ראה דברי הר"ש : ב ואחד אומר לחלק . אפילו זקן ואפילו חולה לזה שומעין . ג"ז מת"כ הביאו הר"ש : ג וזרקה על השאר . פי' הר"ב כדי לקנות וכ"כ רש"י בפ"ק דב"מ דף יו"ד וכ"כ הר"ש . נראה דדייקי מדקתני זרקה ולא קתני הניחה משום דהניחה לא מוכח דכדי לקנות מיכוון אלא אורחיה להניחה בסמוך לו ודוכתא הכא אתרמי לי' . אבל זרקה משמע מרחוק שלא הניחה בצדו בסמוך לו ומוכח דכדי לקנות עביד . ובהכי מיושב מ"ש תוי"ט דלהרמב"ם

ציונים

אפילו תשעים ותשעה . תו"כ פ"ב דפ' קדושים . מיי' שם פ"ב הלכ"ו : ב בדלית ובדקל . שם הלכ"ז : ג נטל . ב"מ י' . ועמ' קדושין כ"ט כאומר . ובירושלמי גיטין פרק כחולק . ופ"ק דמציעא . מיי' שם הלכה יח :

תוספות חדשים

[שם] ואי' אומר לבוז . משמע שאם כולם מסכימין לבוז שומעין להם וכ"צ מדאי' בהחובל נ"ג שאם א"ל סמא את עיני ע"מ לפטור בפירוש פטור כ"ל . (פר"ח) . וכן מצאתי להדיא ברמב"ם פ"ב מהמ"ע סט"ז ועי' ע"ש . וזה ניחא דצריכא מתני' להשמיענו בתרוייהו ודו"ק : [תי"ט ד"ה] ואי' אומר לבוז כו' או אוכל יותר מהם עכ"ל . כן הוא בת"כ ובילקוט גם הר"ש הביאו . (ממהורש"א ז"ל) : מ"ב [תוי"ט ד"ה] ואחד אומר כו' שומעין לו עכ"ל . כן הוא בת"כ הנ"ל : מ"ג [תוי"ט ד"ה] נפל עליה

חדושי מהרי"ט

פ"ד מ"ג [תוי"ט ד"ה] נפל לו עליה מ"ש הרב כו'

תוס' אנשי שם

כמ"ש הרמב"ם בפי' אמר שכתוב לא תכלה פאת שדך בקצרך בא ללמדנו שיניחה לפאה מחוברת לקרקע . וצ"ע . ולמ"ש הנאה דכתיב לא תכלה ומיניה משמע שאינו קוצר אלא מניח במחובר והם נוטלין א"כ קרא דתעזוב ל"ל . לא קשיא דאצטריך לומר שאם עבר וקצר יש לו לעזוב ולנתנו לעשה הוא דאתא . (ש"ל) . א"ה נ"ע שדחה דברי הר"ב ובירושל' הביאו הר"ש אי' כתיב לא תכלה כו' מכאן שהפאה ניתנת במחובר לקרקע יכול אפילו בדלית ובדקל ת"ל קציר מה קציר מיוחד שהקטן מושל בהם כגדול יצאו הדלית והדקל שאין הקטן מושל בהם כגדול . ואית דבעי משמעינה מן הדא . תעזוב הנח לפניהם תבואה נקביה כו' יכול בדלית ובדקל כן ת"ל אותם מה ראית כו' מרבה אני את אלו שאינן של סכנה ומוציא אני את אלו שהם של סכנה הרי שבירושל' יש דעה כהר"ב . ואיך דחה אותם בקש . ואולי ומסתפינא היה נ"ל דגם מאן דדרש מתעזוב מודה דלפאה שפיר נפקא לן מלא תכלה . אלא דדרשא דתעזוב מהני ללקט ושכחה . כמ"ש בס' מ"ש . ואולי באמת ל"פ הני לישני אהדדי ומר אמר חדא לפאה ומר חדא ללקט ושכחה . ומ"ש בלשון א' שקטן מושל בהם כגדול הוא כמ"ש בל' ב' אותם שאין בהם סכנה . וצריך לדרשא דאותם דלא נימא דתעזוב אתא לרבות אפילו מידי דלא דמי לקציר לכך כתיב אותם שהוא מוסב על הקציר לומר שדוקא אותם הדומין לקציר כדמשמע בתו"כ דדריש התם מתעזוב ואותם ומסיים מה ראית לאתר שריבה הכתוב מיעט ת"ל קציר מה קציר מיוחד שהקטן מושל בו כגדול יצאו הדלית והדקל כו' . ולענין דין הפאה שנזכר במשנתינו בפירוש סגי באמת בטעם דלא תכלה כמ"ש הר"מ . אבל הר"ב רוצה לפרש הטעם שיהיה די גם ללקט ושכחה : בר"ב ד"ה אפילו ט' אריסא כו' . הא פשיטא אלא י"ל טובתו דקאי דוקא אפאה הניתנת ממש במחובר ולאפוקי היכא דעבר וקצר דהדרה פאה לעמרים או לא ישליך לפניהם אלא מחלק להם כדי שלא יראה לעני קרובו וישליך לפניו כדאיתא בירוש' הביאו הר"ש . (ש"ל) : במשנה ואחד אומר לבוז . כ' הרב ש"ע הא אם כולם מרוצין לחלק אין איסור בדבר לחלקה להם . כן נראה מל' המשנה וכ"ש הר"מ ע"כ . ולאחר המחילה זו שגגה שיצאה מלפני השליט שמצות פאה במחובר ואי קצר עבר מיד אלאו דלא תכלה . ומה שכתב הר"ש בפ"ג בפ"ז הוא ענין אחר שאם רצו העניים כולם לחלק ביניהם הרי אלו מחלקין (ש"ל) : ג תוי"ט ד"ה אין לו כו' וירושלמי הוא תני כו' . ז"ל הירושל' תני בשם ר"ש קונסין אותו ומוציאין ממנו את

הפאה

ופירש יג) טליתו עליה מעבירין אותה הימנו יד). וכן בלקט טו) וכן בעומר השכחה טז): **ד** פאה אין קוצרין אותה במגלות יז) ואין עוקרין אותה בקרדומות יח) כדי שלא יכו איש את רעהו יט): **ה** שלש אבעיות כ) ביום. בשחר כא) ובחצות כב) ובמנחה כג). רבן גמליאל אומר לא אמרו אלא כדי שלא יפחתו כד) רבי עקיבא אומר לא אמרו אלא כדי שלא יוסיפו כה).

של

לא ניחא ליה דלקני: **ה** שלש אבעיות ביום. שלש פעמים מתגלה בעל הבית ונראה בתוך שדהו כדי שיקחו העניים פאה. אבעיות לשון גלוי נבעו מצפוניו (עובדיה א) מתרגמינן אגליין מטמרוהי: בשחר. מפני המיניקות שבניהם ישנים בשחר ואז יש להם פנאי ללקט: ובחצות. מפני התינוקות שדרכן לצאת בחצות והולכים ללקוט פאה: ובמנחה. מפני הזקנים ההולכים על משענתם ואין מגיעים לשדה עד שעת המנחה: שלא יפחתו. משלש עתים הללו. והלכה שאין נותנין פאה אלא בשלש עתים הללו אין פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהם

עיין במשנה ד' פ"ק דשבת מליעה. והרמב"ם בפ"ב מהלכות מ"ע כתב. עני שנטל מקצת הפאה וזרק על השאר או שנפל עליה או שפירש טליתו עליה קונסים אותו ומעבירין אותו ממנה ואפילו מה שנטל לוקחין אותו ממנו ונותנין לעני אחר. משמע מדבריו דכולי ענינא לוקחין מה שנטל משום קנס ואין נראה כן מן המשנה אלא דוקא כשנטל וזרקו וכו' שהרי חילקם לשתי בבות: בעומר השכחה. הוא הדין בשכחת קמה אלא דשכחת עומר בהדיא כתיב ושכחת עומר ושכחת קמה מבשדה לרבות שכחת קמה אמרינן במשנה ו' ושם כתוב בפירוש הרמב"ם בחיובי קמה והם לקט ופאה. גירסתו בההוא ירושלמי הכי הוה ולא גרס כלשון הר"ב שם: והרמב"ם ילפותא אחרינא אית ליה לשכחת קמה. וכמ"ש במשנה ז' פרק ו' לפי שאמר הכתוב ושכחת ולא תשוב. ועיין מה שאכתוב בפרק ו' משנה י' בס"ד [*ומצאתי במשניות כתובים בקלף הגירסא וכן בשכחה]: **ד** במגלות. הם חרמשים. וקרדומות הם ממיני הפטישים. רמב"ם: **ואין עוקרין**. בספר האגודה ואין חוטבין ועיין במשנה י': [*כדי שלא יכו איש את רעהו. מרוב עם הבאים ללקוט ודוחקים זה את זה או שמא יתקוטטו. כך מצאתי בפירוש שאזכור פ"ו משנה ד']: **ה** [*ובחצות. פי' הר"ב מפני התינוקות שדרכן לצאת בחצות וכו' שבשחרית ומנחה ישנים. הר"ש]:

היו

חי"ב. ופירש נד"ס פירש וכ"ה נב"מ שם. אותה הימנו כ"ה נל"מ שנ"ז ונד"פ שמ"ט ונד"א שנ"א. אבל כד"נ ול"ע ול"צ אותה הימנה ונד"מ אותה ממנו ובדפוסים החדשים הגי' אותו הימנה וכ"ה במשנ"ב ונכ"מ שם.

מלאכת שלמה

ע"כ. ונלע"ד פי' לפירושם מעבירין אותו אפילו רשע לא מיקרי פי' המעביר את גופו ממנה נ"מ שאינו נקרא רשע דמעבירין לכתחלה משמע אלא אפילו מי שפירש טליתו איט נקרא רשע. עי' בהר"ן ז"ל פ' האומר דקדושין דף תרמ"ז. ומפני שראיתי מי שחלק עמי בזה לומר דאינו נקרא רשע קאי אמי שפירש טליתו דוקא הוצרכתי לכתוב דעתי בזה. ומ"מ עי' בנ"י בפרק חזקת הבתים בדף קפ"ס. ואי הוה גרסי' כלשון התוס' ז"ל אבל רשע לא מקרי הוה ניחא ליה שפיר ספי דמהיכא תיסק אדעתין לומר דהני מעבירין הוו רשעים עד דאצטריך למימר דלא הוו כיון שבקום עשה הגן דנותנין להם רשות להעבירו אלא ודאי דלא קאי רק אמי שפירש טליתו וכדמוכח מהתם פרק חזקת הבתים בנ"י. ועי' בקולון שרש קל"א. ובשרש קל"ב דף רכ"ז כתב וז"ל דהא לה"ד למי שפירש טליתו על הפאה ובא אחר להעבירו ממנו שהרי יכול לעשות כן מפני שהוא הפקר ומ"מ אף כי יכול לעשות כן פשיטא ופשיטא שאם הראשון שפירש טליתו עליה בתחלה יכול לעכב ולהתגבר על הבא להעבירה הימנו בזרוע וגם הוא ביד חזקה ובזרוע נטויה יקדים ויטלנה בידו ממש הלא דבר פשוט הוא שזה הוא זריז ונשכר ע"כ. ופי' הרש"ש ז"ל מעבירין אותו ממנה עניים אחרים מעבירין את גופו ממנה.ע"כ: **ד** מגלות. קוצרין בהן חטין ושעורין. קרדומות גדולות וקוצצין בהן שבולת שועל. הרא"ש ז"ל. וה"ר שלמה סירילי"ו ז"ל פי' בקרדומות כגון פאת בצלים ושומים שדרך לעקור אותן בקרדומות. שלא יכו איש את רעהו. מפני שדינם לבוז ע"כ: **ה** שלש אבעיות. משום נקם כן* דכל זמן שאין בעה"ב בשדה אין העניים רשאין ליכנס ליטול הלקט בשביל עומרי השדה לכך צריך הוא להראות ג' פעמים בתוך שדהו כדי שיכנסו עניים ויטלו הלקט והולכין ובאין העניים כמה פעמים זה אחר זה ומה שמשיירין אלו מוצאין אלו דאי מיירי לענין פאה קשה דבפעם א' אדם מניח פאה בסוף שדהו ומיד העניים נוטלין הכל. הרא"ש ז"ל. וכתב עליו הר"ש סירילי"ו ז"ל ואיני

*הגה"ה נ"א בלשון הרא"ש ג' אבעיות' פי' בא' מאלו הזמנים יניח הפאה לפי שאז מקובצים העניים בשדות. ופירשתי בא' מג' הזמנים משום דהוה קשה לי לפרושי בכל ג' הזמנים משום דבפעם א' אדם מניח פאה בסוף שדהו ומיד העניים נוטלין הכל. ולהך פי' קשה לפרש פלוגתא דר"ג ור"ע:

יכין תפארת ישראל יכין

בד"א: יג) או: יד) הטלית מהפאה אבל לא קנסוהו בטליתו. שכבר היא שלו והיא שמלתו לעורו: טו) יקמ"ל דלא מבעי פיאה דעניים משמרין במקומה. ונמלא הפסדן ברור. אלא אפי' לקט ושכחה. דספק אתו נס מונח מפוזר. ולהכי אין העניים מחפשין אחריה ושמא לא ימלאוה. אפ"ה קנסוהו: טז) נקט עומר כדכתיב. וה"ה קמה שכוחה: יז) ומגזגן: יח) האקקע: יט) בחטפס הפאה: כ) ר"ל ג"פ מתגלה בעה"ב בשדה כדי שיכנסו העניים מדעתו. לחלק פאה. מפני שאז מלויין שם ג' כתות חלשות וכדמסיק. להכי יהיה הבעה"ב שם לעמוד לימין לדקס ושלא יעשו להם חביריהם עול: כא) שאז לוקטות המיניקות. שישנים בניהם: כב) שאז לוקטים הילדים. שכבר הקיצו משנתם: כג) זקנים וחלשים אינן הולכין ללקט עד מנחה שלא יהיו מחקים. דאז כבר חזרו הכל לביתם. מדלא נשאר בשדה רק מועט מפוזר הנה והנה. כך נ"ל: כד) מג' זמנים הנ"ל. ונ"ל דס"ל דרשאי להוסיף על זמני חילוק הפאה אף שעי"ז יפסידו הג' כתות החלשות שלא יהיו שם בעת שיחלק הפאה: כה) דס"ל דרשאי להפחית מג' זמנים הנ"ל. אף שיפסידו כת א' או ב' הכל וקיי"ל דאין בעה"ב רשאי לפחות או להוסיף על ג' זמנים

משנה ראשונה

להרמב"ם דרישא וסיפא נוטלין ממנו הכל אמאי לא ערבינהו. משום דלדינא יש חילוק דברישא דוקא זרקה אבל הניחה לא וסיפא אין חילוק: וכן בלקט וכן בעומר השכחה. נראה דה"ה בפרט ועוללות ותני ושייר: **ד** כדי שלא יכו. צריך טעם בדלית ובדקל אם אומרין כולם לבוז שומעין להם כדפי' לעיל למה לא חששו שיפיל אחד את חבירו מן האילן: **ה** שלשה אבעיות. פי' הר"ב לשון גילוי שמתגלה בעה"ב ונראה כו' שאין רשות לעניים ליכנס לשדה כשאין בעה"ב שם שלא יגנבו מן הקציר. והרמב"ם פי' אבעיות לשון בקשה כמו אם תבעיון בעיו. ורש"י בישעיה א' בפסוק ונותרה בת ציון מפרש אבעיות לשון לקיטה: בשחר ובחלות ובמנחה. הרא"ש בפי' כתב שקשה לו לפרש שמלקטין שלש פעמים פאה שהרי מניחה בסוף השדה ובפעם אחת באין ומלקטין הכל. אלא אחד מזמנים הללו קאמר. וא"כ בלקט מיירי שמפוזר בכל השדה ומה שמניחין אלו מלקטין אלו. ולפ"ז משמע דגם בלקט ושכחה אמרו שלש אבעיות ולא משמע הכי. בפ"ה מ"ו ושם פי'. ולפי מ"ש הר"ב מפני המניקות והתינוקות והזקנים. צריך טעם דהמניקות הנוטלות בשחר ודאי נוטלות הכל ולא ישיירו לתינוקות ולזקנים. אבל פעמים ששוהין בשדה אחר ואין נוטלין פאה ואין באין לכאן ובאים התינוקות בחלות ואם לא באו התינוקות שהיו בשדה אחר נשאר כאן לזקנים: ר"ג אומר לא אמרו כו'. אפשר דר"ג ור"ע לא פליגי אלא שלא יפחתו אזהרה לבעה"ב שלא יפחות זמן אחד מלבא לשדהו שיוכלו העניים ליטול · ושלא

תני לשמ"ס ונקטינהו בהווה כמ"ש התי"ט לק' במ"ו. (רי"כ): **ה** בר"ב ד"ה שלש כו' מתגלה. כן פי' הר"ש מהירוש' אבל הר"מ פי' ג' בקשות מלשון אם תבעיון בעיו. וקשה אמאי לא פי' כהירוש'. ונ"ל משום דברים בלק פליגי רב ושמואל במלה כדלא דהיינו המבעה דתק התם רב מס' מלשון אם תבעיון בעיו ושמואל מל' נבעו מצפוניו וסבר הר"מ דהירושל' דהכא אזיל כשמואל והוא רלה לפרש כרב אע"ג דהתם מס' כשמואל לפי שהוא ממולא. ומ"מ בתבור פי' ג' עתים כפי' הערוך ולא ידעתי לו דמיון. (ס"ל). ורש"י בישעיה בפסוק כמלונה במקשה שתרגומו במקשייא בתר דאבעיוהו. פי' לאחר שלקטוהו והוא ל' משנה ג' אבעיות ביום. ע"כ. ופי' זה כן שעניע לקיטה כתשם מתפום. (רמ"ז): ד"ה ובמנחה כו' שאין מגיעים כו'. כך מסקה נולהי דר"ל מנחה קטנה דאילו מנחה גדולה היא מעט אחר חלות ונ"ל שאלו הזקנים מתחילים לילך אחר חלות. דאי קודם

לכן

ציונים

ד פאה. מיי' פ"ג יאפ"ע

ה שלש אבעיות. שם

הל"ו: שלא יוסיפו. שם:

תוספות חדשים

כו' חילקם לשתי בבות עכ"ל. ול"נ דגם הרמב"ם ס"ל כך ומ"ש ואפילו מה שנטל קאי רק ארישא שנטל מקצת כו' דגבי נפל עליה או פירש טליתו לא שייך לומר לוקחים מידו מה שנטל דהא לא פסיקא ליה שנטל כבר מזה ולא מסתבר שיקנסו מה שלקח קודם לזה כהוגן משא"כ אם זרקה על השאר שעשה בו שלא כהוגן והו"ק כי נכון הוא. (ממהורש"ת זצ"ל): אמר המגיה ולפע"ד דא"א לומר כן דאי קאי רק ארישא איך שייך לומר לוקחים אותו מידו

חדושי מהרי"ח

והרמב"ם כו' ואפילו מה שנטל כו' וא"נ כן מן המשנה כו' עכ"ל. פי' ואפי' מה שנטל דהיינו מה שנטל מקצת פאה וזרקה על השאר כו' נותנין לעני אחר אבל בנפל עליה או פירש טליתו עליה הרי עדיין לא נטל כלום ואין מקום להשגת הרב תוי"ט על הרמב"ם וק"ל:

תוס' אנשי שם

התלוש ולא המחובר ומשמע דת"ק פליג וכן משמע בתוספתא. ואפשר דכולה ר"מ היא וה"ק שר"מ אומר כו' וכ"כ מה' הרמב"ם ז"ל שאם היו חכמים חלוקים עליו לא ה"ל לפסוק כר"מ. (חדושי הר"ן שם): בתוי"ט ד"ה **אמר** המגיה כו' כצ"ל ברור כוונת הרמב"ם כו'. וכ"כ בספר מהר"מ שיף שם וכ' שדייק הרמב"ם כן נודלא תני וכא אחר והחזיק בה זכה בה כדתנן בפ"ק דב"מ. ומ"מ שפיר דייקינן דלא קנה בנפילתו עליה דאי שייך לומר שקונסים אותו בשביל שרצה לכבות אף שעדיין לא קנה. משא"כ אם היה קונה בנפילתו א"כ כהוגן עשה ואמאי קנסינן ליה ע"כ: במשנה וכן בלקט. לרבותא דלא מבעיא בפאה דלא זכה דאכתי מחוסרת קצירה אלא אפילו בלקט. ול"מ נאלו דהניחן בעה"ב מדעתו כדי שיטלוה עניים דפשיטא שלא היה דעתו לזה לבדו ולפיכך ודאי שלא זכה. אלא אפילו בשכחה שאין שם דעת בעה"ב אפ"ה לא קנה. (ש"ל). ותנא נקט סדורא דקרא כמ"ש בתורה פרשה קדושים לא תכלה פאת שדך ולקט קצירך וכן פ' אמור בענייני המועדות ודין שכחה בפ' תצא. וכן המס' סדורה מתחלת מ"א עד מ"י פ"ד דיני פאה. וממ"י עד מ"ז פ"ה דיני לקט ואח"כ דין השכחה. ונקט סדורא דקרא משא"כ היכא דנקטינהו יחד

של בית נמר כו) היו מלקטין על החבל כז) ונותנים פאה מכל אומן ואומן כח): ץ עובד כוכבים שקצר את שדהו ואחר כך נתגייר פטור מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה כט). רבי יהודה מחייב בשכחה שאין השכחה אלא בשעת העמור ל):

חי"נ. שאין השכחה גי"ס שאין שכחה. הקדיש

עליהם: של בית נמר. שם מקום כדכתיב (במדבר לב) את בית נמרה. קוצרים חבל כנגד הקמה וקוצרים והולכים עד שיכלה החבל ומניחים פאה לכל החבל וחוזרים וקוצרים ומניחים פאה והיינו מכל אומן ואומן כלומר מכל שורה ושורה ועל זה מזכירין אותן לשבח: ץ עובד כוכבים שקצר את שדהו וכו'. דכתיב גבי לקט ופאה ובקצרכם פרט לשקצרוה עובדי כוכבי' וגבי שכחה כתי' (דברים כד) כי תקצור קצירך ושכחת עומר מכאן אמרו עובד כוכבים שקצר שדהו ואחר כך נתגייר פטור: שאין השכחה אלא בשעת עמור. ובשעת עמור מיהא גר היה וחייב בכל המצות ורבנן סברי הואיל ואיכא שכחה בעמור ואיכא שכחה בקמה כדכתיב (שם) ושכחת עומר בשדה

לרבות

היו מלקטין. על שם הפעולה הנמשכת שהיא לקיטת העניים. קורא לקוצרים מלקטים. ולשון הר"ב בד"ה ובחצות וכו' ללקוט פאה. וכן לשון הר"ש הנה השאילו לפאה שם לקט. ועיין ריש פ"ח: על החבל. לשון הר"ב ומניחין פאה לכל החבל. וכן לשון הר"ש וכלומר ומניחין פאה בסופה על כל החבל: מכל אומן ואומן. לשון הר"ב כלומר מכל שורה ושורה. והוא לשון הר"ש ופירש רבינו ז"ל בגור אריה פרשת דברים לפי שהשורה משוכה בשוה וזה אומנות נקראת אומן ע"כ. [*אבל ראה זה מצאתי עכשיו בפירוש הנ"ל שכתב (ויקרא יט) פאת ראשיכם תרגום ירושל' אמנה רישכון]. ומ"ש הר"ב ועל זה מזכירין אותן לשבח. ירושלמי. וטעמא נראה שיוכלו העניים לקחת מכל אומן ואומן ולא יצטרכו להמתין ולצפות אימתי יניח הפאה. ודבר הלמד מעניינו הוא דרישא דמתני' בזמנים הקבועים ללקיטת פאה מתניא. ועוד בירושלמי אבל מזכירין אותן לגנאי שלא היו נותנים אלא אחד ממאה ותנן לא יפחות מששים בפ"ק: ץ עובד כוכבים שקצר וכו' פטור. מ"ש הר"ב ובקצרכם פרט וכו' וגבי שכחה כתיב כי תקצור קצירך ושכחת עומר מכאן אמרו עובד כוכבים וכו' לשון קצרה כתב ומה שחסר ברישא גילה בסיפא וכן בהפך. וכ"כ הר"ש בשם תורת כהנים פרשת קדושים ובקצרכם פרט לשקצרוהו עובדי כוכבים וכו' ובספרי בסוף פרשה כי תצא כי תקצור וגו' פרט לשקצרוהו עובדי כוכבים וכו' מכאן אמרו עובד כוכבים וכו': מן הלקט ומן השכחה וכו'. הנה נקטינא בהווה ורגיל להיות שכן בתחלת הקצירה אפשר ושכיח להיות טסר. אבל שכחת עומר א"כ שכחת קמה אינו רגיל שישכח בתחלת הקצירה. והדר תנא פאה שמקומה בסוף השדה כדתנן פרק קמא משנה ג'. אבל בקראי כתיב בפרשת קדושים לא תכלה פאת שדך ולקט קצירך

לא

ץ נכרי שקצר. תו"כ פ"א דפ' קדושים. מיי' שם הל"ח:

תוספות חדשים

מידו הא כבר זרקו מידו וה"ל לכתוב אין לו בה כלום כלשון מתני' וע"כ נ"ל דהרמב"ם אשמעינן בלשון זה דין חדש דהא יש לדקדק למה פייס ונותנין אותו לאיש אחר ולא סגי במ"ש ונוטלין ממנו וע"כ נ"ל דה"א שלא זכה בנפילה או בזריקה אבל מ"מ חזר דין פאה זו כתחלתה והכל שוין בה ואפי' הוא עצמו יכול ליטול אחר כך בין העניים וע"כ כתב הרמב"ם ואפילו מה שנטל פי' אחר שהעבירוהו נטל בין עניים אחרים לוקחין מידו ונותנים לאחר משום קנס ולא שיהיה דינו כאילו לא נפל וע"כ שפיר כללם הרמב"ם בחד בבא דכמה שנוטל אח"כ אין חילוק משא"כ מתני' דמיירי ממה שלקט קודם חלקם לג' בבות כנ"ל ברור כוונת הרמב"ם וכן מצאתי בספ"ה שכתב מעבירין אותה הימנה פירוש שאין לו חלק בה עוד כשאר עניים עכ"ל ודו"ק. הר"ז:

תוס' אנשי שם

לכן ואעפ"כ אין מגיעים לשדה עד המנחה אין ישובו בלילה לעיר. (ש"ל): תוי"ט ד"ה היו כו' ע"ש הפעולה כו'. אם נקרא המ"ס בפתח על משקל מפקידים ר"ל היו גורמים לעניים ללקט אלא שהוא כפל באח"כ הנך ונותנין פאה. ונראה דלשון לקט דוקא נקט על הלקט יגומר שהיו העניים הולכים אחריהם בכל אומן ולוקטים הלקט ובסוף כל אומן לוקחים הפאה. ובזה יקל וייטב לעניים. (רמ"ז): ד"ה על החבל כו' בסופה כו'. ר"ל בסוף השדה שהחבל היו קוצרין לרוחב השדה והפאה היו מניחין לאורך השדה ובזה א"ש שהזכירום לשבח כיון שעשו כדין שנתנו פאה בסוף השדה רק שלא היו ממתינין עד שיקצרו כל השדה רק חלקו השדה לשורות אשר רחבם כדי חבל ולארכן מתחלת השדה לסופה ונתנו פאה בסוף כל שורה ולכן נמי לא אמר מכל חבל וחבל דאז הוי משמע שבסוף כל חבל נתנו פאה וזה אסור לכתחלה דהוי באמצע שדה: ד"ה מכל כו' וטעמא כו'. אין טעם זה לשבח שאם בשחר יפסידו תינוקות וזקנים וכן עד"ז בשאר הזמנים אם לא שנאמר שכיון שהיו מלקטין מכל אומן ואומן היה בה כדי לקיטה לכל הכתות שהמניקות היו משכימות ולוקטות מאומן א' או ב' וכן התינוקות אח"כ ואחריהן הגמובות מפני שהיה צריך זמן רב לקצירה כסדר זה ובהכי היה מגיע חלק לכל הכתות בין מלקט בין מפאה. (רמ"ז): ץ תוי"ט ד"ה מן הלקט כו' שישכח בתחלת הקצירה. אבל באמצע הקצירה שכיח ומש"כ נקטינה קודם הפאה דמסתמא בסוף. וזה יכון לטעמא דרבנן דכל שאינו בשכחת קמה כו'. (רמ"ז): במשנה בשעת העמור. ע"ל במ"ז

אילנות

מלאכת שלמה

רואה כאן קושיא שיש לאדם הרבה שדות במקומות חלוקות ואינו קוצר אותן כאחת וצריך לעמוד על פועליו וקאמר מתני' שיניח הפאה בעת כוללת לכל העניים ויקצרם בעתים מיוחדים שאמרו חכמים מהם בשחר ומהם בחצות ומהם במנחה (וטעמא דמתני' שאין לעניים רשות ללקוט הפאה אא"כ בעה"ב שם או שלוחו וצריך להן שעה קבועה כדי שלא יתבטלו מן מלאכתם ולכך תקנו שינהגו בשחר ובחצות ובמנחה) ולר' עקיבא הני זמני דוקא ואם ירצה לקצור כולן בשחרית ולא יזכו אלא המניקות הרשות בידו אבל אין לו להוסיף כדי לתת חלק בקציר בזמן ידוע למיודעיו וקרוביו. ולרבן גמליאל לפחות צריך שיקצרם באלו הג' זמנים כדי שיזכו מניקות ותנוקות וזקנים ואם רצה לחלק הקצירה בזמן אחר עוד כדי שיבואו מיודעיו יבואו. כך נראה לי. ופסק הר"מ ז"ל בפרק ב' כר' עקיבא עד כאן לשונו ז"ל: של בית נמר כו'. שם מקום כדכתיב ואת בית נמרה כ"כ הר"ש והרא"ש ז"ל וכתב על פי' זה הר"ש שירלי"ו ז"ל ואינו כן דההיא מארץ סיחון ועוג היא ולא נתקדשה בקדושת הארץ ועוד הו"ל למיתני בני בית נמר או אנשי בית נמר כדתנן אנשי הר צבועים אלא שם משפחה בא"י הן כדתנן בשקלים ויומא בית אבטינס ובית גרמו. ע"כ. ובירושל' אמרי' שע"ז מזכירין אותן לשבח אבל מזכירין אותן לגנאי שלא היו נותנין אלא א' ממאה ואנן תנן אין פוחתין לפאה מששים. ובערוך פי' של בית נמר שם איש והיו מלקטין על החבל נ"ט חבלים להם וחבל א' לעניים ועל דבר זה מזכירין אותן לגנאי שהיו פוחתין מס' ומזכירין אותן לשבח שהיו נותנין מכל אומן ואומן ע"כ: ץ עובד כוכבים שקצר וכו'.

פי'

תפארת ישראל

יכין

זמנים הנ"ל. ולא יחלקו הפיאה רק באותן ג' הזמנים [רמב"ם]: כו) שם משפחה: כז) רבותינו פי' דר"ל שקוצרין חבל וקולרין כמדתה. ומניחין בסופה פיאה. ולפעד"נ דר"ל שמחלקין השדה לג' חלקים שוין. מקוצרין חבל לרוחב השדה. שקולרין כדי חבל א' בשחרית וא' בחצות וא' במנחה. רק שבכל א' מג' חלקים הנ"ל מניחין פאה מכל ערוגה וערוגה וכדמסיק. רק שאין מניחים ללקוט העניים עדיין רק עד שיגיעו הקוצרים לסוף כל חבל וחבל. דהיינו בעת ביאת ג' כתות הנ"ל. א"נ כ"ל דמלת חבל. ר"ל כמו חבל הים [צפניה ב] דר"ל גבול. ה"נ היו מניחין פאה בסוף שדה. על הגבול. דכך מצוה. ובירושלמי [ושבח

יכין

דכ"צ. א'] אמנם ק"ל אי לענין פאה קמיירי. לכלליניהו עם הסיפא. נותנין פאה על החבל מכל אומן ואומן. וטפי נלפע"ד מדתני מלקטין. דבלקט מיירי. ור"ל דס"ל כמו דמצות פאה להתה ג"פ ביום בשחר וחצות ומנחה. כ"כ התנהגו עם הלקט. חלקו השדה לג' חלקים ע"י חבל. שלא ילקטו העניים מהחבל להלן. עד זמן זמנם זמניהם: כח) שורות ערוגה. כדי שלא יצטרכו עניים להמתין עד סוף קצירה אף שעי"ז הוסיפו בזמני וחילוק הפאה דדוקא בחילוק הפאה שקבוצה. נתנו מיד. אבל לקט שהוא מועט. ואינו קבוץ חלקוהו על החבל. שלא ילקטוהו רק בזמן שג' כתות החלשות שם: כט) אף שעדיין מונחים שם: ל) בשעה שמפנה עמרים

להגדים

משנה ראשונה

יוסיפו אזהרה לעניים שלא יבאו בזמן אחר חוץ מאלו השלשה שלא יתבטלו בעה"ב מבלא רשות באים: מכל אומן ואומן. פי' הר"ב ומזכירין אותן לשבח. פי' בתוי"ט. ול"נ שאינו דומה נותן מאה פרוטות לעניים מאה פעמים לנותן פעם אחד. שמאה פעמים נחשבים למאה מצות. וה"נ כל פעם קיימו המצוה: ץ פטור מן הלקט ומן השכחה. פי' הר"ב דס"ל הואיל ואינו בשכחת קמה אינו בשכחת עומר. ואת"ת ונימא איפכא הואיל וישנו בשכחת עומר ישנו בשכחת קמה. וי"ל דהא כתיב כי תקצור ושכחת דמשמע דשכחה תלוי בשעת הקציר ואותה שעה עובד כוכבים הוי. ועוד דאין סברא דבשעת השכחה לא חל עליו החיוב ותו לא חייל למפרע: שאין השכחה אלא בשעת העמור. הלשון קשה דהא ר"י מודה דאיכא שכחה בקמה כדלקמן פ"ו מ"י בתוי"ט. ונראה דר"י אתי למימר דהיקש זה שדרשו חכמים למילף שכחת עומר משכחת קמה לא ס"ל דאיהו ס"ל דלא שייך היקשא אלא כשעניהם מפורשים בקרא והכא שכחת עומר מפורש לא ילפינן לה משכחת קמה שאינו מפורש אלא מריבויא אתי והיינו דאמר שאין השכחה אלא כו' כלומר בענין זה של גר אין בו אלא שכחת עומר לחוד ולא אמרי' כל שאינו בשכחת קמה כו' וכה"ג כתב תוי"ט בסוף נזיר בשם רא"ש ובכללי התלמוד כתב בשם הגלת חכמה דר' יהודה סבר אין אדם דן היקש מעצמו אא"כ קבלה מרבו וכן כל י"ג מדות חוץ מק"ו כמו שפירש"י בפרק לולב הגזול דף ל"א. ומיהו נראה עיקר דהא דא"ר יהודה אין שכחה אלא בשעת עמור אתי לפלוגי ומחייב נמי בשכחת קמה וה"ק דמצות שכחה ליכא אלא בשעת העמור כשמאסף תבואתו להוליכה לבית על אותה השעה הזהיר הכתוב לא תשוב לקחתו בין מה ששכח בקמה ובין ששכח בעומר לא יקחנו עוד והלכך גר חייב בתרוייהו דבשעת לקיחה ישראל הוא וחכמים נמי מודו שהחיוב אינו אלא באותה שעה אלא דסברי שהחיוב של אותה שעה הוא על השכחה שנתחייב בה בשעת הקציר ומה שלא נתחייב אז ע"ז לא נאמר לא תשוב לקחתו וכ"כ מדברי הרמב"ם

בחבורו

ז הקדיש קמה ופדה קמה (לא) **חייב. עומרין ופדה עומרין חייב** (לב)**. קמה ופדה עומרין פטורה** (לג)**. שבשעת חובתה היתה פטורה: ח כיוצא בו המקדיש פירותיו עד שלא באו לעונת המעשרות** (לד) **ופדאן חייבין. משבאו**

לעונת

ר' עובדיה מברטנורה

לרבות שכחת קמה את שישנו בשכחת עומר והאי עובד כוכבים שקצר שלא היה בשכחת קמה דאותה שעה עובד כוכבים היה אע"פ שעכשיו נתגייר אינו בשכחת עומר ואין הלכה כרבי יהודה: **ז** קמה ופדה עומרים פטורה. דמקרא דממעטינן קציר עובדי כוכבים ממעטינן נמי קציר הקדש דלאו קצירך הוא °ולענין שכחה פליגי רבי יהודה ורבנן בהקדיש קמה ופדה עומרי' כי היכי דפליגי בעובד כוכבים שקצר שדהו ואחר כך נתגייר: **ח** עד שלא באו לעונת המעשרות. היינו מרוח כשהוא משוה פני הכרי ברחת אם

באותה

תוספות יום טוב

לא תלקט ובפרשת כי תצא דין שכחה לקטינהו כסדר אזהרתן להזהיר בעל השדה שלא יקצור כל שדהו וכשקצר השדה לא ילקט העומר שכן דרך ללקט אחר הקצירה וכן אם שכח עומר או קמה דלא שכיח כולי האי שלא ישוב לקחתו: **ז** עומרין ופדה עומרין חייב. בשכחה. לשון הרמב"ם: **קמה** ופדה עומרין. לשון הר"ב ולענין שכחה פליגי וכו' ולשונו מועתק מפירוש הר"ש ומשמע דבבא זו בענין אחר דלאו שכחה כמי מיירי ולשון הרמב"ם לא יתחייב בהם ואפי' בשכחה וזה לדעת החכמים כפי מה שהקדמנו ע"כ: [*פטורה. ובריתא תני לשון זכר והרמב"ם פרק ב' מהלכות מתנות עניים העתיק לבריתא בלשון (זכר) [נ"ל נקבה] ולענין פאה ותמיהני דבפ"ד לענין לקט ובפ"ה לענין שכחה השמיטה]: **ח** עד שלא באו וכו'. פי' הר"ב היינו מרוח וכו'. וכן כתב הר"ש ונקטו חיוב מעשרות בתבואה דבה איירינן בפרקין. אבל למאי דתנינן במתניתין פירותיו יותר מדויק מה שכתב הרמב"ם עונת המעשרות היא שעה שיתחייב במעשרות וזמנה משתנה כפי שינוי הזרעים. ועוד אבאר אותו

במסכת

מלאכת שלמה

פי' וכילה ולא עימר עד אחר שנתגייר פטור: **ז הקדיש קמה** וכו'. כתב הה"ר יוסף אשכנזי ז"ל שמצא בכל הספרים קמה ופדה עומרים פטור ל' זכר כדרישא דקתני חייב אע"ג דבסיפא דסיפא קתני שבשעת חובתה היתה פטורה לשון נקבה. ופי' הר"ש סירילי"ו ז"ל הקדיש קמה כשהיא קמה. ופדה קמה. ופדאה כשהיא קמה. חייב. ואינו פטור מטעם הקדש דכי בא לקוצרה כבר פדאה וחייב בשלשתן: עמרים ופדה עמרים חייב. בשכחה דכשהקדישה כבר היו עומרים וחל עליהם חיוב שכחה וכיון דחל בהו תו לא פקע מנייהו חיובייהו: קמה ופדה עמרים. כשהקדישה היתה קמה וקצר ועמר בעודה קדושה ופדאה אח"כ הלכך לא פאה ולא שכחה אלו [דהואיל] וכבר נקצרה ונעשית עמרים לא חל עליהם שום מצוה דכי קצר דהוי זמן חובתא הקדש הוה וכתיב קצירך למעט הקדש עכ"ל ז"ל: **ח משבאו לעונת המעשרות ופדאן** חייבים כצ"ל גם בבבא זו. ופי' הר"ש ז"ל עונת המעשרות. בפ"ק דמעשרות מפורשת עונת הפירות והירקות: ופדאן חייבין. ופדאן ג"כ עד שלא באו כיון שפדאן קודם זמן חיובן כי אתי זמן חיובן בתר הכי לא מקרי תבואת הקדש. ומשבאו לעונת המעשרות. שהקדישן אחר שבאו ופדאן נמי חייבין כדפי' דכי הקדישן כבר חל עלייהו חובא ותו לא פקע: וגמרן הגזבר פטור. דתבואת הקדש פטורה: עד שלא גמרו. בירושלמי מפרש שלא הביאו שליש: וכללא דהך מתני' דאין הקדש פוטר אלא כי נגמרה המלאכה שבו תלויה המצוה ברשות ההקדש כגון פאה בקצירה. דכתיב קצירך ולא של הקדש. ותרומה ומעשרות בגורן כדכתיב דגנך ודרשינן דיגונך ופי' רש"י ז"ל לשון קבוץ כרי.

ולא

תפארת ישראל

יכין

לגדים ושכח. אז גר הוא. ולחכמים מדאינו בשכחת קמה. אינו בשכחת עומר. דהוקשו אהדדי: **לא)** בעודה קמה: **לב)** בשכחה: **לג)** מפאה משום דבשעת הקציר של הקדש היה ולא קרינן ביה קצירך. ובשכחה פליגי חכמים ור"י (**א**) כמ"ו בגר: **לד)** כפ"א דמעשרות

מ"ב

בועז

פ"ד (א) כ"כ הר"ב וכ' עלה רבינו הגאון מהור' **עקיבא** שליט"א [באות מ]. וז"ל. לפע"ד הכא גם לר"י פטור מדכבר נתעמרו בפטור דלא מתחיל חיוב שכחת עומר כו'. וצ"ע. עכלה"ק. **אמר** הכנס מאן יהיב לן מתמרים שביריהו להבין ד"ק. דלא ידענא מנ"ל לרבינו הא. ואדרבה יש לנו הוכחות גדולות. דהתחלת חיוב שכחת עומר. אינו בשעה שאוגד העמרים. דאם שכח לאגוד עומר א'. אינו שכחה. רק אם שכח לפנותו לגדיש אז הוה שכחה. וכדתנן פ"ה מ"ח. וכדכתב הר"מ שם. והר"ב שם בד"ה אין לו שכחה וכו'. להדיא. וכן מוכח מלישנא דמתני' דהכא ופדאן גדיש. ש"מ דקודם התחלת חיוב שכחת עמיר מיירי. ומה דנקטה משנה ו'. וה"נ בירושלמי. „בשעת העימור" פשוט לפע"ד. דר"ל בשעה שנתן לגדיש. וכלקמן פ"ה מ"ח. כל המעמר למקום וכו' [ועימר ומעמר הן מבניין פיעל. שמשמשים ג"כ בל' הוצאה. ועסק הוא לפנוי. כמו ויסקלהו (ישעיה ה') שפירושו ענטשטיינען ושרשך (תהלים נ"ב) ענטוואורצלען. ודשנו המזבח (במדבר ד') ענטאשען. כולם ל' הסרה ולפנות. וכ"כ מעמר. ר"ל לפנות העמרים מהשדה. משא"כ

עשאן

משנה ראשונה

בחבורו פ"ב ממ"ע שהעתיק דברי ת"ק וכתב שפטור מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה אע"פ שאין שכחה אלא בשעת עמור ע"כ: **ז ופדה** קמה חייב. בין בפאה בין בלקט ובשכחה שכולם שעת חיוב שלהם ביד הדיוט. וכן עומרין ופדה עומרין חייב בכולם. אלא שבזה יש חילוק שקצר קודם שהקדיש וכבר נתחייב בלקט ופאה בשעת הקציר ואלו לא היו בכלל הקדש שאינם שלו ופשיטא שחייב בהם אבל בשכחה איצטריך לאשמועינן דחייב בעומרים אלו אע"פ שכבר היו הקדש אם כשפדאן חזר ושכח עומר אחד בשעת העמור חייב ליתנו לעניים וזהו שכתב הרמב"ם בפי' עומרין ופדה עומרין חייב בשכחה והקדיש קמה ופדה עומרין פטורה לא מיירי אלא בפאה ולקט דשעת חובתן הוא שעת הקציר אבל בשכחה לא שייך למימר שבשעת חובתה היתה פטורה דהא שכחת עומרים אינה בשעת הקציר אלא דפטור מכח סברת ת"ק דלעיל כל שאינו בשכחת קמה כו' וז"ש הרמב"ם לא יתחייב אפילו בשכחה וזה דעת חכמים דלעיל וכו':

הקדישן

תוספות אנשי שם

ז תוי"ט ד"ה **פטורה** כו' ל' זכר. משום דבריתא חייב האדם כל עוד שהיא בידו אבל התבואה אפשר שתפטר עוד אם יקדישנה עתה כמו שהיא. משא"כ בקמה ופדה עמרים דהתבואה עצמה פטורה דממה שנפטרה כבר ע"י ההקדש א"א לה לבא עוד לידי חיוב. (הו"ע). אבל לא ידעתי מה יענה לן במ"ת דתני בריתא נמי חייבין בל' רבים דקאי אפירות ולא אאדם. וצ"ע: בר"ב ד"ה **קמה** כו' פליגי כו'. ע' בתוי"ע ובתפא"י בבועז אות א' ולכאורה היה נ"ל שגם מתנ' לתק"א לא נעלם דאין חיוב השכחה בשעה שאוגד העמרים אלא בשעה שמפנה אותם לגדיש. אלא ס"ל דהאגודה מביא אותם לידי חיוב שכחה כשיפנה אותם אח"כ לגדיש והוי כמו מרוח בתבואה ואם היה אז ביד ההקדש פטור כמו שפוטר מרוח ההקדש. וכן נראין דברי הר"ש שהביא בס' מ"ש שכ' בעומרים ופדה עומרים דכשהקדישה כבר היו עומרים וחל עליהם חיוב שכחה כו' דאל"ה הכי הול"ל כיון דביד ההקדש לא באו עדיין לידי חיוב שכחה. וצ"ע: **ח** תוי"ט ד"ה **עד שלא באו** כו' יותר מדויק מ"ש הרמב"ם כו'. לא ידעתי מאי הוכחה היא זו לפי' הרמב"ם הרי במשנה לא נזכר מהו הגמר שעשה הגזבר. ומצינו שבין בתבואה בין בשאר הפירות יש בהם עונת המעשרות (פ"ק דמעשרות מ"ב) וגרן למעשרות (שם מ"ה) וא"כ איפה אע"פ שנזכר במשנה פירותיו אין הוכחה לפרש עונת המעשרות כפי' הר"מ דוקא דיכולים אנו לפרשו אכולהו בין כפירש הר"ב בין כפי' הרמב"ם וכ"א כפי דינו ויותר טוב היה להוכיח פי' הרמב"ם מדמזכר במשנה עונת המעשרות ולא גרן המעשרות. או נהוכיח כדברי הר"ב מדתנן וגמרן ולא תנן ונגמרו. ועוד ק"ל אומרו. וכ"כ הר"ב והר"ש כו' פ"ג דחלה שהרי אינו כן. שהר"ש פי' התם בפירוש כפי' דהכא בגרן המעשרות והר"ב פי' התם כפי' הרמב"ם והכא פי' רכיב אתרי ריכשי בתחלה מפ' עונת המעשרות מרוח ואח"כ פי' וגמרן הגזבר שנגמרו ביד הגזבר. ולפי פי' דרישא אנ"ל שנגמרו מעצמן שהרי המרות אינו נעשה מעצמו. והנני מוסיף להפליא שלא הדך שום א' מהמפ' דרך הירושל' (מובא בס' מ"ש) וא"כ איפה קשיא להרמב"ם דפי' בחלה בעונת המעשרות ולהר"ש קשיא דפי' הכא בגרן. ולהר"ב קשיא טובא תרתי דפי' בחלה כהרמב"ם והכא כהר"ש והוא ממש הפך מהירושלמי. ועוד דבסוף דבריו ארכיב פי' אתרי ריכשי כנ"ל ותמהני מהתוי"ט שלא הרגיש בזה. והעיקר כפי' הירושלמי דהכא בפירות מחוברין ובעונת המעשרות ומה דנקט וגמרן הגזבר ולא ונגמרו ביד הגזבר י"ל דשרשא דחלה דהתם בדוקא מתנייה נקט כי מ"מ רוב הפירות והתבואה אף בהיותם מחוברים לקרקע צריכים למעשה ידי אדם ומתחלה רצה בירוש' לומר דמתני' דהכא אתיא כר"ע דס"ל בשדה שהביאה שליש לפני עובד כוכבים ולקחה ממנו ישראל דפטור דאילו חכמים ס"ל דהתוספות חייב. והדר מסיק דמתני' כד"ה ומיירי בקוצר מיד שלא נתוסף כלל ברשותו ומש"ה קתני פטורים סתם. וצ"ע דהרמב"ם פסק בפ"ים דעובד כוכבים כרבנן ובהקדש כר"ע. ומתני' דחלה מיירי בפירות תלושין ובגרנן למעשרות ודנקט התם עונת המעשרות שרכא דמשנה דהכא דבדוקא מתנייה נקט. אבל פי' גרנן למעשרות. ומ"מ אינו יוצא מכלל השונה שהרי זו היא עונתו להאסר מכאן ואילך באכילת עראי כמו שעונת המעשרות ממש היא עונתו להאסר מכאן ואילך באכילת קבע. ובשעת חובתה דהכא ר"ל חובת המעשרות לאכילת קבע ובשעת חובתה דחלה ר"ל חובת המעשרות לאכילת עראי (הו"ע). א"כ. ואע"ג דבמרוח לבד אינו נאסר בעראי עד שיוקבע באחד מדברים הקובעים למעשר כמ"ש בפ"א דמעשרות מ"ה ובפ"ד שם. מ"מ כיון שבאו הגורם שיאסר באכילה עראי אחר שיוקבע מקרי אז שעת חיוב ואם היה אז ביד ההקדש פטור. ואם

הקדישו

ציונים

ז הקדיש קמה. שם הל"ח:
ח כיוצא בו. חלה פ"ג מ"ד מיי' שם:

תוספות חדשים

מ"ז [תוי"ט ד"ה] עומרין כו' בשכחה. וה"ה בפאה כשלא הפרים במחובר אלא דנקט כדינא ולא מצי לפרושי בלקט דהא הוי של עניים וא"י לאקדישו ומיהו סיפא קמה ופדה עומרין מתוקמא בכל גוונא דפטיר' מכולהו. (פר"ח): משנה ח [תוי"ט ד"ה] עד שלא באו כו' עכ"ל. ובירושל' מקשה למה תנן תרי זימני ומשני דכאן איירי בהביאה שליש ביד הקדש פטור ושם איירי דהמירוח היה ביד הקדש ג"כ פטורים ותמיהני דלא הביאו הר"ש ועוד נשנית לעיל ספ"ק אבל שם שנה רק דרך אגב וכמ"ש התוי"ט בריש ברכו' בשם תוס'. (שם): [במשנה] משבאו כו' ופדאן חייבין. נ"ל דה"ה לא פדאן דאינו מקדיש דבר שאינו שלו כדתנן פרק ז'

מ"ח

תוספות רע"ק

מ"ז [אות מ] בהרע"ב ד"ה קמה ופדה עומרים. ולענין שכחה פליגי) קשה לי דנראה דר"י מודה בפדה עומרים כיון דבשעת העמור היה דהקדש ובדדייק לישנא דר"י לעיל שאין השכחה אלא בשעת העמור וכמ"ש הרע"ב שם ובשעת עמור שהוא גר היה משמע דבנתגייר אחר העמור פטור. ואדרבה מדנקט המתני' ופדה עומרים ולא נקט ופדה הקציר היינו דנקט מה שהוא לכ"ע. והרמב"ם בפי' המשנה כתב ואם הקדיש קמה וקצר הגזבר ועשאן עומרים ואח"כ פדאן לא יתחייב אפילו בשכחה וזה דעת החכמים עכ"ל ותמוה אמאי דקדק ועשאן עומרים ואח"כ פדאן הא גם בפדה קודם שעשה העומרים פטור לרבנן כיון דבשעת הקצירה היה דהקדש ולא היה בו דין שכחת קמה. והרמב"ם בחיבורו כתב באמת קצר הגזבר ואח"כ פדאה פטורה ומתני' דנקט ופדה עומרים צ"ל דנקט מה דהוא לכ"ע וכנ"ל וצ"ע •

לעונת המעשרות ופדאן חייבין. הקדישן עד שלא נגמרו וגמרן הגזבר ואחר כך פדאן פטורים •שבשעת חובתן היו פטורים: מ מי שלקט את הפאה ואמר הרי זו לאיש פלוני עני ר' אליעזר אומר זכה לו וחכמים אומרים יתננה לעני שנמצא ראשון (לה).

הלקט

באותה שעה היו ביד הגזבר פטורים ואם לאו אין ההקדש פוטרן: וגמרן הגזבר. שנגמרו בעודן ביד הגזבר: מ רבי אליעזר אומר זכה לו. פלוגתא דרבי אליעזר ורבנן בעשיר שלקט פאה לזכות בה לעני דרבי אליעזר סבר אמרינן תרי מגו. מגו דאי בעי מפקר לנכסיה והוי עני וחזי ליה השתא כמי חזי ליה ומגו דאי בעי זכי לנפשיה זכי נמי לחבריה ורבנן סברי חד מגו אמרינן תרי מגו לא אמרינן אבל מעני לעני דברי הכל זכה לו והלכה כחכמים:

של

במסכת מעשרות. וכ"כ הר"ש והר"ב בפירוש משנה זו עצמה שהיא שנויה עוד במשנה ד' פ"ג דחלה. ופירוש מרוח בסוף פ"ק: מ רבי אליעזר אומר זכה לו. פירש הר"ב פלוגתא דרבי אליעזר ורבנן בעשיר שלקט וכו'. בפרק ה' משנה ב' אכתוב בס"ד אי מיירי דוקא בעשיר שאינו בעל השדה °או אף בבעל השדה עצמו: שנמצא ראשון. כלומר שלא יעכבה עד שיבא אותו עני שרצה לזכות אלא כל עני שימצא ראשון יתננה לו ואל יאחרה בידו ואם אירע שיבא אותו עני ראשון אין הכי נמי דרשאי לתתו לו שאין כאן קנס כדלעיל משנה ג' דאותו עני לא עביד

ולא

ח"ג. משבאו כו' ופדאן חייבין בל"נ ול"ע ול"ש ג' פטורין. ובחלה שם ג' נהפך וכ"ה גם בל"ו ס"ה וסיא ג' מוטעה בג"ס. לאיש פלוני בל"ם לפלוני וכ"ה בג"מ שם. שנמצא שם הנמצא וכ"ה בגיטין שם.

ציונים

הקדישן עד שלא נגמרו. שם פ"ג הלכ"ה: מ מי שלקט. גיטין יא: ב"מ ט: ותוס' פ"ק דב"מ דף ד: : יתננה לעני. מיי' שם פ"ב הל"ט :

תוספות חדשים

מ"ח בעוללות ע"ש ונקט פדאן משום רישא ומאי יש לחלק כיון דהמעשרות אינן מעוררין בפני עצמן כעוללות וצ"ע: משנה ט [בר"ב ד"ה] ר"א אומר כו' ורבנן סברי חד מיגו כו' עכ"ל. פי' מעני לעני וא"ת הא יכול ליקח לעצמו וליתן אחר כך לכל מי שירצה א"כ ל"ל מיגו וי"ל דנ"מ בזה דחבירו זכה בו מיד וזה לא יוכל לחזור מדבריו וכן הוא בגמ' דנ"מ ד"י ומי"ל דנ"מ כמ"ש בר"פ דים פאה שבעה"ב מחלק לעניים וא"כ אם זכה בזה חבירו צריך הבעה"ב ליתן לו חלקו מאותו דבר שמחלק ודו"ק. (שם) :

תוספות רע"ק

מ"ח [אות מא] שבשעת חובתן היו פטורים) אף דבלא המרוח ג"כ היה אסור לאכול קבע. י"ל כיון דאפשר לבא לידי חיוב לכשיתמרח אבל מרוח הקדש דלעולם לא יבא לידי חיוב מותר לאכול קבע. והתוס' במנחות דף ס"ו ע"ב שכתבו הטעם דמשום פסידא דהקדש אוקמי רבנן אדאורייתא. היינו למה דרצו לומר דמרוח כותי אינו פוטר לענין אכילת קבע דהוי כלא נתמרח כלל מש"ה הצרכו לטעם הנ"ל בהקדש. אבל למה דמסקו דמרוח כותי ג"כ פוטר אפילו מקבע צ"ל דהטעם כפי' הנ"ל כיון דלעולם לא יבא לידי חיוב. וכעין זה כתבו התוס' שם לענין הכניסה ממוץ: משנה ט [אות מג] בתוי"ט ד"ה ר' אליעזר. או אף בעל השדה עצמו) לענ"ד תמוה דאיך שייך לומר בזה מגו דאי בעי מפקיר לנכסיה ולא הוי בעל השדה הא מ"מ בשעת שקצר היה בעל השדה ונאסר לו ליטול ומה בכך שהפקיר עתה הא כבר שהוזהר בלא תלקט והשקלא וטריא דתוי"ט לקמן פ"ה מ"ה בפי' הסוגיא דמפקיר כרמו והשכים ובצרו דמקרי בעל השדה י"ל דדוקא בבצרו לזכות גם בשדה. זה התמוה דאף אם נימא כן דבאינו חוזר משדה לא מקרי בעל השדה היינו בהפקיר השדה קודם קצירה דבעידן קצירה לא היה בעל השדה ולא חל עליו חיוב דלא תלקט. אבל הכא אם מפקיר נכסיו עתה מ"מ כיון דבשעת קצירה לא היה הפקר ובעידן חובא דמתנות עניים היה בעל השדה קיימא האזהרה דלא תלקט :

מלאכת שלמה

ולא דינון הקדש. או בגדול שליש גבי שאר פירות כדכתיב תבואת זרעך ולא של הקדש אבל אי מקמי דאקדיש הויא להו שבל דנגמרה מלאכתן לא מצי הקדש תו להפקיע תרומות ומעשרות מיניה ואפילו לא פדאן. והא דנקט במתני' משבאו לעונת המעשרות ופדאן הה"נ אפילו לא פדאן דפודה מיד הגזבר חייב במעשרות והא דתני פדאן היינו לאשמועי' לאותן המעשרות היתר אכילה ובלאו פדיון לא מצית אמרת דהא מעילה אית בהו וא"כ תנא סיפא אגב רישא וסיפא דמתני' דקתני שבשעת חובתן היו פטורין דוקא היא עכ"ל ז"ל. ובירושלמי פריך למה נשנית משנה זו פעמים א' הכא וא' בפ"ג דמס' חלה ומשני דשני זמנים לענין חיוב המעשר דקודם שיביאו הפירות שליש בשולן מותר לאכול מהן בלי תרומה ומעשר. ומשהביאו שליש שרי לאכול עראי בלי מעשר עד שתגמר מלאכתן דהיינו מירוח. ופי' הה' הר"ר אלעזר אזכרי ז"ל ומכח משנה יתירה נפרש עונת המעשרות של משנה א' עונה שחל חיוב המעשרות דהיינו הבאת שליש. ועונת המעשרות של משנה האחרת עת שנאסר באכילת עראי. ומסתברא דמתני' דפאה שהיא ראשונה מיירי בעונת חיוב המעשרות בהבאת שליש דשעת מירוח לא מקרי שעת חובתן דהא קודם לכן חייבין ואסורין באכילת קבע. אבל כיון דחזר ושנאה במס' חלה ע"כ י"ל דבא ללמדנו דגם שעת המירוח איקרי עונת המעשר ומירוח הגזבר פוטרן. ומתני' דהכא דפרישנא לה בהבאת שליש וקתני הקדישן קודם הבאת שליש והביאו שליש ביד הגזבר ופדאן פטורין כר"ע סתם לן רבי דס"ל כר' עקיבא אפילו הניחן בקרקע עד שנטלו השני שלישים בידו ומרח הפירות פטורין. ולדברי הכל מתוקם נמי פטורין כגון בקוצר מיד אחר שפדאן מן ההקדש קודם שיגדלו ברשותו ע"כ. ולכל הפי' קשה קצת לענ"ד אמאי בסיפא בין כאן בין בפ"ג דחלה נקט לשון אחר דקתני הקדישן עד שלא נגמרו וכו' ולא קתני הקדישן עד שלא באו לעונת המעשרות והגיעו לעונת המעשרות ביד הגזבר ואח"כ פדאן פטורין כלשון דנקט ברישא. וי"ל דנקט לישנא קלילא: מ מי שליקט וכו'. כתב ה"ר שמשון ז"ל. בפ' שנים אוחזין פי' בקונטרס דמי שליקט את הפאה באדם בעלמא איירי שאינו בעל

תפארת ישראל

יכין

מ"ב: לה) דאל"כ הו"ל כמסייע לא' והו"ל כגזל [כפ"ה מ"ו] ודוקא בעשיר שלקט לעני. דצריך ב' מגות. נגו דהפקיר המגביה נכסיו והיה

עני

בועז

עשאן עמרים היינו שאגדן. וכ"כ פדאן עמרים. ר"ל כשהן אגודים ועומדין ע"פ השדה]. ומה שדקדק רבינו הנ"ל. מדלא קתני מתני' ופדאן קציר. לפענ"ד דהיינו עמרים היינו קציר. רק דשם עמיר דייק טפי במונח עדיין בשדה. כרפ"ו כל עומרי השדה וכו'. ומשא"כ קציר. משעה שנקצרו השבלים. כל זמן שלא כדושו. נקראו קציר. אע"פ שהם כבר בגדיש. ולפ"ז נקטה מתני' רבותא. דאף דעדיין מונח בשדה. פטור מכולן [חוץ משכחה] וכסימן כ"ס. ומ"ש הרמב"ם ועשאן הגזבר עמיר. לפע"ד כתב כן רק לדיוקא דלא

עשאן

תוספות אנשי שם

הקדישו אחר מרוח וביד הקדש ראה פני הבית לא נפטר אף דבשעת גמר היותו היה פטור מ"מ ההכנסה לבית אינו מעשה בגוף הפירות ואין ההקדש פוטר אא"כ נעשה ברשות ההקדש מעשה בגוף הפירות המביא לידי חיוב כמירוח והבאת שליש. ואם נקבע ברשות הקדש בשאר הדברים הקובעין כבשול ומליחה וכבישה אף דהוא מעשה בגוף הפירות מ"מ אינו פוטר כיון דקביעתן אינו אלא מדרבנן דמדאורייתא רק בית קובע ולפיכך אין פוטרין כשנעשו ביד ההקדש. שאין יכולים להוציא הפירות מידי טבל דאורייתא. ולפיכך אם פדאן אח"כ אסורין בקבע ואם הכניסן לבית אסורין אף בעראי. ורק לזה הועיל הבשול שביד ההקדש שאין קובע אחר הפדיון לאסור בעראי אלא בית לבד דשאר דברים הקובעין כיון שאין קביעותן אלא מדרבנן מהני זה שנקבעו ברשות הקדש לפוטרן כ"ז למדתי מירושלמי רפ"ד דמעשרות ע"ש וצ"ע שלא הזכיר הר"מ מזה דבר בחבורו. וע' בספ"ק לענין הפקר: בתו"ח ד"ה משבאו כו' יש לחלק כו' וע' בהגהת הרש"ש שכ' שהעיקר שההקדש חל עליהן ולא דמי לעוללות ע"ש: מ במשנה מי שלקט. לא תני לקט את הפאה. דהוה משמע בעל השדה וכי' לא קאמר ר"א זכה לו כפי' רש"י בב"מ. ודייק נמי למיתני מי שליקט דהיינו בין עני בין עשיר אלא דבעני ל"פ רבנן. (רמ"ח): בר"ב ד"ה ר"א כו' תרי מגו לא אמרינן. ובלא מגו לא מצי לזכות לחבירו דהוי תופס לב"ח במקום שחב לאחרים דלא קנה חבירו: תוי"ט ד"ה ר"א כו' בעל השדה. ע' בהורע"א וכבר הקדימו

משנה ראשונה

ח הקדישן עד שלא נגמרו וגמרן הגזבר. הא דשני מלישנא דרישא דה"ל למיתני הקדישן עד שלא באו לעונת המעשרות ובאו ביד הגזבר ואח"כ פדאן פטורין. היינו משום דגמרן למעשרות ועונת המעשרות שני ענינים הם. דעונת המעשרות היינו שחל עליהן חיוב מעשר מדאורייתא קצת. וגמרן היינו שנגמרו כל צרכן וכן מבואר פ"ק דמעשרות דבתחלת חיובן והיינו עונת המעשר מותר לאכול מהן עראי בלא מעשר. ואחר גמרן הוא מה שקורא שם גרנן למעשר ואף עראי חייבין. והלכך דייק נמי תנא דמתני' הכא דברישא תני עד שלא באו לעונת המעשרות שלא חל עליהן שום חיוב ביד ההקדש חייבין. וכן משבאו לעונתן ופדאן ונגמרו ביד הדיוט חייבין שהרי כל עיקר חיובן בא ביד הדיוט. אבל לא תני למיתני הקדישן עד שלא באו לעונת המעשרות ובאו ביד הגזבר ופדאן פטורין שהלא אין פטורין. כיון שנגמרו ביד הדיוט חייבין לפי חשבון כמ"ש הרמב"ם לענין עובד כוכבים בפ"א מהל' תרומות דין י"ב וז"ל לקח תבואה זרועה מן העובד כוכבים אחר שהביאה שליש ונגמרה ביד ישראל מפרים תרומות ומעשרות ונותן לכהן וללוי שני שלישים בחנם ומוכר להם השליש ע"כ וה"ל הכא אם באו לעונת המעשרות ביד הקדש ופדאן ונגמרו בידו חייבין לפי חשבון. והלכך דייק ותני הקדישן עד שלא נגמרו ותילתא אחריתי הוא שהקדיש פירות תלושין עד שלא מירחן בכרי והוא גמר מלאכתן ונתמרחו ביד הקדש פטורין שמירוח הקדש פוטר ואע"ג דבעובד כוכבים כה"ג חייב מדבריהם מ"מ בהקדש לא גזור. וכן העתיק הרמב"ם בחבורו רישא במחוברין ספ"ב מהל' מעשר וסיפא בתלושין ספ"ג מהל' מעשר. ומ"מ מ"ש בספ"ב שאם באו לעונת מעשר והם ביד הגזבר ואחר כך פדאן פטורין צ"ע דה"ל למימר חייבין לפי חשבון שנגמרו בידו. ועוד יש לתמוה שלא העתיק דין המשנה משבאו לעונת המעשרות ופדאן חייבין וכתב דין אחר שאם באו לעונתן ביד הגזבר פטורין זה לא נזכר במשנה. ואם כוונתו לפרש כן סיפא עד שלא תמהי תמהן וס"ל דגמרן היינו עונתן מלבד שאין לפרש כן דגמרן ענין אחר ועונתן ענין אחר כדפי'. אף גם זאת שבכל העתיק סיפא דמתני' כלשונה בספ"ג ותרתי למה לי. ולכן דברי רבינו בזה צ"ע. ונחזור לפי' משנתינו דרישא ומציעתא מיירי שבאו לעונת המעשרות ביד הדיוט והיינו תחלת חיובן ונגמרו נ"כ ביד הדיוט ולכך חייבין אבל אם באו לעונת מעשר ביד הגזבר ופדאן ונגמרו בידו לא תני בה ולא מידי דלא מצי למיתני בה פטורין לגמרי ולא חייבין לגמרי דחיובן הוא לפי חשבון. וסיפא עד שלא נגמרו מלתא אחריתא קמ"ל דאפילו נתחייבו ביד הדיוט ומרחן הגזבר פטורין דמירוח הקדש פוטר אפילו מדרבנן דבהקדש לא גזור אע"ג דבעובד כוכבים כה"ג חייב מדבריהם כמ"ש הרמב"ם פ"א מה"ת דין י"ג בהקדש לא גזור. ויש לתמוה על הר"ב שמפרש עונת המעשר דמתני' היינו מירוח ובכל דוכתא משמע דעונת המעשר הוא תחלת חיובן ומירוח הוא הגמר כדפי'. ולשון הר"ש עד שלא באו לעונת המעשר ופדאן קודם מירוח ע"כ ונראה שהבין הר"ב דקודם מירוח שכתב היינו פירושא דעד שלא באו. ואינו כן אלא בא לפרש דכל פדאן דמתני' היינו קודם מירוח ולכך חייבין דתחלת החיוב וגמרו ביד הדיוט ולאפוקי אם נגמרו ביד הגזבר דסיפא דפטורין וכדפי' ונראה בפ"ג דחלה מ"ד משמע לשון הר"ש נ"כ כדברי הר"ב ולע"ד לא יתכן כלל אלא כדפי': מ ר"א אומר זכה לו. פי' הר"ב מעשיר לעני מחלוקת וכו'. הכי איתא בגמ' ולא

יסא:

הלקט והשכחה והפאה של עובד כוכבים(לו) **חייב במעשרות**(לז) **אלא אם כן הפקיר**(לח):

של עובד כוכבים חייב במעשרות. דהואיל ואין העובד כוכבים חייב בלקט שכחה ופאה הוו להו כשאר תבואה של עובד כוכבים שחייבת במעשר: **אלא א"כ הפקיר**. לעניים ולעשירים דהפקר פטור מן המעשר. ומתניתין ר"מ היא דאמר °אין קנין לעובד כוכבים בארץ ישראל להפקיע מן המעשר ואין כן הלכה:

המשר

ולא מידי: **אלא** אם כן הפקיר. כתב הר"ב ומתני' ר"מ היא דאמר אין קנין לעובד כוכבים וכו' וכ"כ הרמב"ם והכי איתא בפירושו למשנה ט' פ"ה דמס' דמאי ויש מקום עיון במשנה ח' פ"ק דעבודת כוכבי' ושם אאריך בס"ד. [*ועיין עוד מ"ש בסוף פ"ד דגיטין]. ולענין סורי' עיין במ"ה פ"ה דמעשרות:

קלר

מלאכת שלמה

השדה דאי בעל השדה לא אמר ר"א זכה לו דל"ע מגו דזכי לנפשיה דאפילו הוא עני מוזהר הוא על שלו שלא ללקט פאה משדהו כדאמרי' לא תלקט לעני להזהיר עני על שלו. וקשה לפי' מהא דתנן לקמן בפ"ה שבלת של לקט שנתערבה בגדיש מעשר שבלת א' ונותן לו אר"א וכי היאך העני הזה מחליף דבר שלא בא לרשותו. ואמרי' עלה בירושל' ר' אבהו בשם ר' יוחנן מחלפא שיטתיה דר"א תמן הוא אומר זכה לו וכאן הוא אומר כן ומסיק דלדבריהם קאמר להו. משמע בהדיא דבעל השדה גופיה יכול לזכות בשביל העני עכ"ל ז"ל. וגם הר"ש שירילי"ו ז"ל הביא ל' ירושלמי דמשמע מיניה דבעה"ב עני יכול לזכות לכו"ע ולקושית רש"י ז"ל תי' דכיון דהוא עני מצי לזכות בפאה דעלמא אע"ג דבדידיה לא מצי לזכות אריא הוא דרביע עליה וכיון דחזי ליה פאה בעולם הא הוי ראוי ליטול הלכך זכי נמי לחבריה ואפי' רבנן מודו עכ"ל ז"ל. ועי' בס' ק"א ספ"ב דפ' קדושים: הלקט והשכחה וכו'. מאן דס"ל יש קנין לעובד כוכבים מפ' למתני' התם בגיטין הכי הלקט והשכחה והפאה משדה ישראל שלקטן עובד כוכבים חייבין במעשר פי' ישראל הקונה אותן מיד העובד כוכבים חייב לעשרן אא"כ הפקירן ישראל ראשון בשדהו אדעתא דישראל וגם אדעתא דעובדי כוכבים. אבל סתם לשו"פ מופקרין לישראל ולא לעובדי כוכבים:אא"כ הפקיר.ס"א הבקיר בבי"ת: לשון ר"ע ז"ל. ומתני' ר"מ היא דאמר.אין קנין לעובד כוכבים. אמר המלקט.ור"ש נמי ס"ל כר"מ כדמוכח בירוש' דדמאי פ"ה.וכותיה דר"מ סתם לן תנא נמי בפ"ה דמס' דמאי במשנת מעשרין משל ישראל על של עובדי כוכבים וכו' ור' יוסי ור"ש פליגי עליה.ור' יהודה מפ' ר' ישמעאל דמנחות משמע דכר"מ ס"ל אבל מן הירוש' מוכח דכר"י ור"ש ס"ל וכן נמי משמע קצת מן התוספתא. והקשה ה"ר שמשון ז"ל בפ"ה דמס' דמאי דהא שמעי' ליה לר"מ בשלהי פ"ק דע"ז דיש קנין דקאמר ואין משכירין להם בתים וא"נ שדות דברי ר"מ ומפ' בגמ' טעמא דבשדות איכא תרתי לאיסורא חנייה בקרקע ומפקעינן ליה מן המעשר ועיקר הקושיא הלזו הקשה אותה ה"ר שמשון ז"ל לפי' ירוש' דהתם. ותירץ ז"ל דמצינן למימר דירושלמי לטעמיה דמפרש בספ"ק דע"ז טעמא דר"מ משום דבית אינו מצוי להתברך מתוכו שדה מצוי להתברך מתוכו וע' במ"ש בפ"ק דע"ז סי' ח'. וכן נמי סתם לן כותיה דר"מ בתרומות פ"ט משנת המנכש עם העובד כוכבים בחסיות.ופלוגתא דר"מ וחכמים בפ"ב דמכשירין.וע' בתו' רי"ד פ"ק דקדושין דף מ"א ע"ב: וכתב הח' ה"ר אפרים אשכנזי ז"ל וז"ל בסוף דבריו. וגם הב"י סובר כן שהרמב"ם ז"ל סובר שהלכה היא שאין קנין לעובד כוכבים בא"י וכן מוכח בהדיא בהרמב"ם ז"ל ובסמ"ג סי' קנ"ג ע"ש. ואח"כ חזר הרמב"ם ז"ל ממה שפי' במשניות כ"פ דאין הלכה כמ"ד אין קנין לעובד כוכבים בא"י. והתימה על ר"ע ז"ל שתפס ל' הרמב"ם ז"ל ממה שהוא עצמו חזר בו עכ"ל ז"ל. ובירושלמי איכא נמי מאן דמוקי למתני' כמ"ד יש קנין ע"ש או בה"ר שמשון ז"ל. ומצאתי בס' חרדים שחבר הח' הר"ר אלעזר אזכרי ז"ל שכתב תשובת שאלה ששאלה ה"ר שלמה אבשאבן ז"ל להרמב"ם ז"ל כתוב בה שאע"פ שיש קנין לעובד כוכבים מה"ת בא"י להפקיע מן המעשר מ"מ מד"ס אין קנין

וחייבת

תפארת ישראל

יכין

עני. ומגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה. ואפ"ה ס"ל לר"א דזכה ליה. דאע"ג דהשדה הוא שלו ולא מצי זכי לנפשיה. דהרי גם העני מחוייב ליתן פאה משדה שלו עכ"פ מדאמרינן מגו דמפקיר נכסיה. הרי הפקיר גם שדה זו אבל מזכי לעני. לכ"ע זכי ליה. ואף דאפי' לבייע לעני אסור כפ"ה מ"ו. תי' האמ"ז הגאון זצוק"ל. דהתם לכתחילה: לו) משדה עובד כוכבים בא"י (ב): לז) דשדה עובד כוכבים פטור מפאה אפי' קצרו ישראל. וכ"כ שדה ישראל חייב בפאה אפי' קצרו עובד כוכבים דיש שליחות לעובד כוכבים לחומרא [כב"מ ע"א ב'] ומקרי שפיר קצירך. וקיי"ל אין קנין לעובד כוכבים בא"י להפקיע ממעשרות ורק מרוח עובד כוכבים בשדה שלו בא"י פוטר: לח) לעניים ועשירים דאז לכ"ע הפקר פטור ממעשר רק דבהפקיר וחזר וזכה קמה. התבואה חייב בתרומ"ע.

ובהפקיר

בועז

עשאן גדיש עדיין. כנ"ל: (ב) כ"כ הר"ב. וכתב עלה רבינו הנ"ל [באות מב] וז"ל אמרינן בגיטין דמ"ד לעולם יש קנין. ומיירי בשדה ישראל ולקטינהו עובד כוכבים כו'. ומה"ת יחול אח"כ חיוב מעשר עליו עכ"ל. **אמר** האזוב העזוב. לא ידענא מה יענה רבינו אהא דבכורות (די"א ב') בקונה טבלים מעובד כוכבים קודם מרוח דחייב לעשר מדאורייתא. כתוס' שם. ומוכר התרומה והדמים שלו. מדאתא מכח מאן דלא מצי כהן לאשתעי דינא בהדיה. וכ"כ לעיל ספ"ק בקנה מיד גזבר קודם מרוח דחייב לעשר. ואמאי הרי מדנעשה הקדש נפטר ממעשר. ומהכ"ת יחול אח"כ חיוב מעשר עליו. ואת"ל נחלק בין הקדש להפקר. דבהפקר אפי' מרחן הזוכה פטור משא"כ הקדש (וכתוס' ב"מ דכ"א ב') כמו שהשיב לי הגאון הנ"ל. וכן מצאתי ג"כ שהשיב כן רכ"מ לראב"ד פ"ב ממעשר ה"ב. נחלק בכה"ג. עכ"פ הרי גם בפאה אשכחן דכוותיה (תמורה ד"ו א') דבמרחו בעה"ב מעשר ונותן לו. ומשמע התם דהוי לאורייתא. וכן משמע מתוס' (ב"ק דל"ד א') ד"ה מרחו (ועי' ביצה דנ"ח א' ודו"ק) וקשיא אמאי. הרי מקמי הכי פטור היה. ואיך יחול אח"כ חיוב מעשר עליו. ואי"ל דהתם משום דלא ייחד הפאה מקודם. דא"כ לאשמועי' בריסא רבותא ספי. דבייחד הפאה מקודם אפילו מרחן פטור מלעשר. מדפטור היה בתחלה. אע"כ צריך לחלק בין פאה להפקר. דרק בהפקר קיי"ל (נדרים דמ"ג) דגם קודם דאתי ליד הזוכה הו"ל הפקר. משא"כ פאה. אף דגם פאה פטור ממעשר. כדיליף בספרי מקרא דובא הלוי. כר"ש פ"א דפאה מ"ו. עכ"פ ע"כ לא דמי להפקר. דהרי הפקר קיי"ל ככ"ה פ"ו דפאה. דאינו הפקר עד שיופקר לעניים ועשירים. משא"כ פאה מופקר רק לעניים. גם נתינה כתיב בה (כב"מ די"א ב'). ואין זכות הזוכה גדול בה כ"כ. להכי בנפלה עובד כוכבים. דמי טפי לנותן מתנה לחבירו ואמר הלה אי אפשי בה. דחזרה לנותן (ככריתות דף כ"ד) ולא הוה הפקר עד דאתא ליד העני. ובנפלה עובד כוכבים חייב במעשר. כך היה נ"ל הנעיר ל"מ:

משנה ראשונה

ניחא למימר דלר"א יש בכן טובת הנאה לבעלים ומזכה למי שירצה. דהא פשיטא דלכ"ע אין בכן כדאמר רפ"ד הנח לפניהם והם יבוזו והכי אמר בחולין דף קל"א שאין בכן טובת הנאה עזיבה כתיבא בהו. והא דמעשיר לעני ס"ל לחכמים דלא זכה אפילו שאהו העני שליח לעשיר זה לזכות עבורו ס"ל לחכמים דלא זכה כיון שאר לעניים אחרים בזכייתו לא מצי זכי לאחר אלא היכא דזכי לנפשי' כמו מעני לעני או מגביה מציאה לחבירו. והא דמעשיר לעני ס"ל לר"א דזכה לו פי' רש"י בב"מ דף ט' דוקא עשיר שאינו בעל השדה שאם הוא בעל השדה לא מצי זכי לנפשי' דכתיב לא תלקט לעני אזהרה שלא ילקט משלו. והר"ש והרא"ש כתבו דאפילו בעל השדה יכול לזכות כיון דאמרי' אי בעי מפקר לנכסיה שוב השדה הזו נ"כ מופקרת ואינה שלו. והקשה ע"ז בס' משנת חכמים דכבעל השדה עצמו לא משכחת לה כלל דזכי לנפשי' אחר שהפקיר שאם חזר מן ההפקר והחזיק בשדה חייב בלקט שכחה ופאה והדר הו"ל בעל השדה ומוזהר על שלו. ואי זכה בה אחר מן ההפקר אין כאן דין פאה שההפקר פטור ממתנות עניים: **הלקט** והשכחה והפאה של עובד כוכבים חייב במעשר. פי' הר"ב דקסבר אין קנין לעובד כוכבים כו' ע"כ ולא שמוכחת כן ממתני' דאין קנין דהא בס"פ השולח דף מ"ז אמר דמ"ד יש קנין מוקי למתני' בעובד כוכבים שלקט פאה בשדה של ישראל וחייב במעשר דאדעתא דעובד כוכבים לא הפקיר אלא משום דאשכחן נמי

בזוכתא

תוספות אנשי שם

הקשה

בס' משנת חכמים והביא מירושל' פ"ה דפאה המוכר שדהו אחר שהתחיל לקצור אף שהלוקח מפריש הפאה אפ"ה אסור המוכר בפאה הואיל והיא מתרת העמרים ובתחלת הקצירה היתה שלו הוי כעני בשלו ע"כ ובזה סרו דברי ההפלאה ע"ש ועמ"ש בפ"ה: ברע"ב ד"ה **אלא** אם כן הפקיר כו' ומתני' ר"מ כו'. ואע"ג דבגיטין מוקמינן לה נמי אליבא דרבנן ומיירי בשל ישראל ולקטינהו נכרי (כמו שהובא בתור"ע) מכל מקום ניחא להו לפרש כר"מ והר"ב לפרש כר"מ ואע"ג דאתיא דלא כהלכתא משום דפשטא דמתני' דקתני חייב במעשרות משמע דמיירי בשל עובדי כוכבים ולקטינהו ישראל דאל"ה הו"ל חייבין כלומר שייך בהו חיובא אם חזר ישראל ולקחן דגבי עובד כוכבים לא שייך חיובא. (ס"ע). וע' בתור"ע בשם המל"מ. וע' בהגהת עמק המלך על הרמב"ם שנדפס מחדש שהביא הגמ' דב"ק כ"ח. דאמרינן זו"ז פאה לפוטרן מן המעשר דמשמע בהדיא דהפטור הוא משעת ההפרשה ולא כמ"ש המל"מ ע"ש ועמש"ל פ"ז מ"ג בשם הלח"ם: בא"ד ואין כן הלכה. כ"כ גם הר"מ בפי' אבל בחבורו חזר בו ופסק כמתני' וע' בתו"ת מהרב"ל אשכנזי שכתב להגיה בדברי הר"מ בפי' ולהשוותם לדבריו בחבורו ועמש"ל ספ"ג דתרומות:

המשר

ציונים

הלקט. גיטין מז. מיי' פ"ב מהל' תרומות הל"י:

תוספות רע"ק

[אות מב] בהר"ב ד"ה **אלא** אם כן הפקיר. אין קנין לעובד כוכבים) בגיטין ספ"ד משני ר"ל דיש קנין ומיירי בשדה ישראל ולקטינהו כותי. ואף דבלא"ה מפקרי וקיימי. נהי דמפקרי אדעתא דישראל אדעתא דכותי מי מפקרי. ונתקשיתי הא מ"מ כיון שנעשה לקט נעשה הפקר ופקע ממנה חיוב מעשר. והכותי שנטלו גזל את העניים. אבל מאיזה טעם יפקע מזה כח ההפקר ויחול עליו חיוב המעשר וראיתי במ"ל פ"ב מהלכות תרומות ה"ט דהוכיח מזה דפאה לא מפטרא משעה שהניח פאה אלא משעת שזכו בו העניים. ואם לקחת עשיר חייב במעשר כמו בלקחת כותי. וכתב עלה וכ"ת תקשה משבולת של לקט שנתערבה בגדיש דצריך להביא ב' שבלים וכו' כי היכי דלא לפרוש מחיוב על הפטור והא לא נפטרה עד אחר שבא לידי העני. ואף השבולת לקט חייב במעשר. ל"ק דשאני לקט מפאה דתליא בדעתו של בעה"ב עכ"ל. ותמהני הא לפי הראיה שלו לענין פאה מסוגיא הנ"ל מזה עצמו מוכח דגם לקט לא מפטר עד שזכו בו עניים הא במשנתינו נקט גם לקט דחייב במעשרות אא"כ הפקיר וקושיתו מב' שבלי' במחכת"ג לענ"ד לק"מ דגבי שבולת דהבעה"ב אינו רוצה להחזיק בלקט בגזילה אלא שנתערבה בגדיש ומקודם שמזכה להעני בכל הגדיש א"י לקרוא שם על השבולת ההוא. דהא של עניים הוא ואינו שלו ולאחר שמזכה להעני בגדיש או שהבעה"ב זוכה בשביל העני. או שעשו שאינו זוכה כזוכה. ממילא כיון דזכה בו העני מפטר ממעשר. ואך ביסוד דינא דהמל"מ דלא מפטר עד שיזכה בו העני אינו מובן. דהא טעמא דפאה ולקט דפטור ממעשר דילפינן מק"א דובא הלוי וכו' יצאו אלו דיש לו חלק ונחלה עמך דאם הלוי עני יש לו חלק בהם וכמש"ל פ"א מ"ו. א"כ מיד שנעשו פאה ולקט שייך טעם זה ומפטרו. ועתה זכני ה' לספר ריטב"א גיטין.ומצאתי שעמד בזה והעלה דמיירי במקום דליכא עניים. ואינו ראוי לבוא לשם עניים מש"ה אין לו דין הפקר דהא א"א למזכי בהו עי"ש. ובסוגיא הנ"ל קשה לי אמאי לא מוקי בפשוטו שמביא שליש ביד ישראל והכותי קנהו אח"כ וקצר והניח פאה ולקט. דבכה"ג אף למ"ד אין קנין

מחייב

י איזהו לקט הנושר בשעת הקצירה היה קוצר קצר מלא ידו (לט). תלש מלא קמצו (מ). הכהו קוץ ונפל מידו לארץ הרי הוא של בעל הבית (מא). תוך היד (מב) ותוך המגל לעניים (מג). אחר היד ואחר המגל (מד) לבעל הבית. ראש היד וראש המגל רבי ישמעאל אומר לעניים. רבי עקיבא אומר לבעל הבית (מה): **יא חורי הנמלים** (מו)

שבתוך

י הנושר בשעת הקצירה. שבלים הנופלים בשעת הקצירה: **הכהו קוץ.** כל היכא דנושר מחמת אונס אינו לקט דכתיב (ויקרא יט) ולקט קצירך אין לקט אלא מחמת קציר: **תוך היד.** אנשר קאי כלומר תוך היד ונשר תוך המגל ונשר דהנושר מתוך היד ומתוך המגל לעניים אבל הנושר מאחר היד מנדנוד ידו ומאחר המגל מכח תנועת המגל לבעל הבית דאין זה בדרך קצירה: **ראש היד.** כשידו מלאה ויש שבלים בין ראשי אצבעותיו לפס ידו הנושר משם וכן הנושר מראש המגל: **רבי ישמעאל אומר לעניים.** דדמי לתוך היד ולתוך המגל: **ורבי עקיבא אומר לבעל הבית.** דמדמי ליה לאחר היד ולאחר המגל והלכה כרבי עקיבא: **יא חורי הנמלים.** דרך הנמלים לכנוס תבואה בחוריהן:

שבתוך

י קצר מלא ידו תלש מלא קמצו. זה לשון הרמב"ם בפ"ד ממ"ע היה קוצר או תולש דבר שדרכו להתלש ואחר שקצר מלא זרועו או תלש מלא קמצו הכהו קוץ וכו'. התבאר שינוי לשון משנתינו. ומה ששינה עוד הרמב"ם לכתוב מלא זרועו לפי שכשקוצר במגל מקבץ בידו אחרת מלא ידו. ולפעמים מלא זרועו. אבל כשתולש אי אפשר אלא בקומץ ידו כי לא בזרוע יגבר איש לתלוש: **של בעל הבית.** כלפי עני קוראהו בעל הבית. אע"ג דיותר נכון היה למתני בעל השדה ואולי דנקטיה סירכא דרפ"ק דשבת העני בחוץ ובעה"ב בפנים: **תוך היד ותוך המגל.** ל' הר"ב אנשר קאי כלומר תוך היד ונשר תוך המגל ונשר. ר"ל תוך היד קאי אנשר וכאילו תני תוך היד ונשר. וכן נמי תוך המגל כאילו תני תוך המגל ונשר: **אחר היד.** פי' הר"ב מנדנוד ידו. ר"ל שמה שיפול מחמת נדנוד היד ויפול לאחורי היד הרי הוא אונס. וכן מחמת נדנוד המגל ויפול אחורי המגל גם הוא אונס: **ראש היד.** ל' הר"ב כשידו מלאה ויש שבלים בין ראשי אצבעותיו לפס ידו כלומר במקום שראשי אצבעותיו מונחים על פס היד. ואין זה תוך היד גם אין זה אחר היד:

שלאחר

ח"נ. י היה קוצר קצר ס"א נ"נ מלוא היה קוצר ונל"ל וד"ו נ"נ מלא קצר. יא חורי נל"נ חדרי.

מלאכת שלמה

וחייבת במעשר מדרבנן. ע"כ: **י איזהו לקט הנושר בשעת הקצירה.** שבלין הנופלין בשעת קצירה מתוך המגל או הנופל מתוך ידו כשמקבץ השבלים לקצור ולמעוטי אחר היד דתנן לקמן וה"מ דדרשי' מחמת קצירה והכי איתא בתו"כ אין לקט אלא הבא משעת קצירה ומש"ה ממעטי' בירוש' לעי' פ' מלבנות ולקמן לקט קטוף והיינו דוקא גבי דבר דדרכו ליקצר דדוקא גבי פאה הוא דמרבינן תולש ועוקר אפי' בדבר שדרכו ליקצר מיתורא דקראי אבל גבי לקט קצירך כתיב: היה קוצר קצר מלא ידו. דברים הנקצרים: תלש מלא קומצו. דברים שדרכן ליתלש: תוך המגל. קרי חדודו. אחר המגל קרי גבו. הרש"ש ז"ל: תוך היד ותוך המגל לעניים. כ' הח' ה"ר אלעזר אזכרי ז"ל רישא דמתני' קשיא אסיפא. דברישא קתני תוך היד ותוך המגל לעניים ואי תרווייהו בעינן כדי שתהיה לעניים כלו' דכשנופלת שבלת מתוך השבלים שקבץ בידו וגם היא בתוך המגל הויא לעניים משמע הא מתוך ידו והיא מאחורי המגל שהכניס המגל בינה לשאר השבלים ומכח אחורי המגל נחתכה ונפלה. או אם היא בתוך המגל ולאחורי ידו שאינה בתוך פס ידו ונחתכה במגל ונפלה הויא לבעה"ב. וסיפא קתני אחר היד וגם היא אחר המגל לבעה"ב הא תוך ידו או תוך מגל לעניים. ואי רישא או או קתני דבחדא לטיבותא הויא לעניים קשיא סיפא דקתני אחורי היד או אחורי המגל לבעה"ב. ועכ"פ כי היכי דלא תקשי נ"ל דרישא וסיפא אין פירושם שוה. ובירוש' רב כהנא ורב תחליפא חד פי' דרישא לאו או או קתני אלא כדי שתהיה השבלת הנושרת לעניים תרתי לטיבותא בעי שתהיה בתוך ידו ובתוך המגל וסיפא קתני או או אם היא אחר היד ובתוך המגל או אחר המגל והיא בתוך היד הויא לבעה"ב. וחד אמר איפכא דרישא או או קתני דבחדא לטיבותא הויא לעניים וסיפא מצריך תרתי לריעותא כדי שתהיה לבעה"ב: ראש היד וראש המגל. שהיו שבלים נוגעים בראשי האצבעות ותחת: ר' ישמעאל אומר לעניים. דס"ל דקציר קרינן ביה ודמי לתוך היד. והו לפי' האחד. ולפי' האחר או או קתני והיינו שידו מלאה ויש שבלים בין ראשי אצבעותיו לפס ידו הנושר משם או הנושר מראש המגל בחדא מנייהו ר"י סבר לעניים ור"ע סבר לבעל הבית. הרש"ש ז"ל: **יא חורי** הנמלים וכו'. ה"ר יהוסף ז"ל הגיה חדרי בשני ריש"ין והרי"ש הראשונה בשבא. וכן הגיה במתני' דס"פ בתרא דמעשרות. ומאי דקשה אמתני' מההיא דגר שנתגייר והיתה לו פרה דבשלהי פ' הזרוע נכתב שם. ובירוש' משמע דאיכא דסבר דת"ק דפליג אר"מ הוא ר' יהודה בן אגרא. דהכי קאמר התם א"ל ר"מ לר"י בן אגרא אי אתה מודה לי שספק לקט לקט. ותו איתא התם למ"ד א"ל ר"מ לחכמים אי אתם מודים לי שספק לקט לקט. אבל שם בפ' הזרוע השיב ר' יוחנן לר"ש בן לקיש כד רמי ליה האי מתני' אההיא דהתם השיבו אל תקשי שבלשון יחיד אני שונה לאותה מתני' דפאה וכך אני שונה בסופה דברי ר"י בן אגרא שאמר משום ר"מ. דתניא ר' יהודה בן אגרא אומר משום ר"מ ספק לקט לקט ספק שכחה שכחה ספק פאה פאה דכתיב עני ורש הצדיקו צדק משלך ותן לו. ולאו ר"מ אומר סתמא אני שונה דתיקשי לי סתמא דסתם

היינו

תפארת ישראל יכין

יבהפקיר וחזר וזכה שבלים. אף אם הפרים אינה תרומה כלל [רמב"ם תרומות פ"ב הי"ב]. ואע"ג דהכא הרי אין קנין לעובד כוכבים. והו"ל כמפקיר שדה שאינו שלו. אפ"ה לענין הפקרו כדידיה הוה: לט) ר"ל מלא זרועו או תלש וכו': מ) מלוא כף ידו. ובין בזה או בזה הכהו וכו': מא) מדלא נשר מחמת קציר: מב) או תוך וכו': מג) דבנשר תוך עקמימות המגל וביד. כנשר ע"י קצירה דמי: מד) מכח תנועת היד והמגל: מה) נ"ל דר"י מספקא ליה אי מחשב קציר וספק לקט לקט כסוף פרקן. אלא דק"ל א"כ מחלוקת ואח"כ סתם הלכה כסתם. והרי קיי"ל הלכה כר"ע מחבירו [עירובין מ"ו ב] וברמב"ם [מתנות עניים פ"ד] לא הביא בזה הלכה כמאן רק בפירוש כאן כ' דהלכה כרע"ק וצ"ל דלרע"ק כל שלא נמצא תוך המגל מחשב כאילו וודאי שלא מחמת קציר נשר [אב"י טנת ע"ר זצוק"ל דכיון דהרמב"ם בחיבורו שם רפ"ד כתב איזהו לקט זה הנופל מתוך המגל בשעת קצירה הרי ממילא משמע מזה דכל שאינו תוך דהיינו לאחר או בראש המגל אינו לקט. וכיון דאפ"ה כ' הרמב"ם להדיא בסוף דהנופל מאחר המגל אינו לקט. א"כ כ"ש דהיה לו להזכיר ג"כ הדין דבראש המגל]: מו) שנמצא תבואה בחוריהן:

להר"ם

משנה ראשונה

בדוכתא אחריתא דסתם לן תנא כמ"ד אין קנין כדלקמן פ"ה דדמאי מ"ט מוקי להך נמי דכוותה. ומ"ש הר"ב דלהלכה קי"ל יש קנין עי' בתוי"ט ספ"ד דגיטין דיש חילוק בדבר אם קנה הישראל הקרקע עצמה מן העובד כוכבים סובר הרמב"ם דאין קנין אלא כשקנה ממנו התבואה יש קנין והכא שאין לעני רק התבואה שפיר אמר להלכה יש קנין. והקשה בס' משנת חכמים דנהי נמי דהכא לא קנה רק התבואה ע"כ מיירי שקנאה בשבלים קודם המירוח מדקתני אא"כ הפקיר ואי לאחר מירוח אפילו הפקיר חייב כדלעיל ספ"ק. וכיון דקודם מירוח מיירי תיפוק ליה דחייב כישראל שנתמרח בידו אפי' תבואת העובד כוכבים ואפי' יש קנין מאי הוי פכ"ד. ולאו קושיא היא דלעולם מיירי שקנה אחר המירוח והא דקתני אא"כ הפקיר דודאי משהפקיר פטור הזוכה ולא אמרו בפ"ק דהפקיר אחר המירוח חייב אלא הנותן קודם שיפקיר מחויב לעשר אבל אם הפקיר ולא עישר הזוכה פטור והיא שיטת ר"ת והרמב"ם שכתבנו שם. ומ"ש עוד בס' משנ"ח דבגיטין מוקי למתני' קודם מירוח. בלי עיון כ"כ ונסד"מ: **י הנושר** בשעת הקצירה. שעת הקצירה לאו דוקא דאפילו אחר שקצר והשבולים הם בתוך ידו ונפלו הוי לקט כדלקמן תוך היד ותוך המגל אלא כל שעוסק בשבלים הנקצרים שעת קצירה מיקרי. ואפשר דשעת קצירה דוקא והא דתוך היד ותוך המגל נמי עם קצירתו נפלו וכ"נ מדברי הרמב"ם בחבורו: **אחר** היד ואחר המגל. פי' הר"ב מנדנוד ידו. ומשמע דמשום אונס הוא ולכן אינו לקט וכמ"ש תוי"ט

ולא

ציונים

י איזהו לקט. גיטין נט. תו"כ פ"ב דפ' קדושים. מיי' שם פ"ד הל"א: היה קוצר. שם הל"ב: תוך היד. שם הל"א: **יא** חורי הנמלים. חולין קלז. מיי' שם הל"ט:

תוספות חדשים

[משנה י] **איזהו** לקט כו' ראש היד וראש המגל כו' תמיהני שהרמב"ם בפ"ד מהל' מ"ע לא העתיק בבא זו רק רישא תוך היד ואחר היד. וא"כ הדיוקים סותרים אהדדי והכ"מ לא העיר בזה כלום (שם):

תוספות רע"ק

מחייב במעשר כדקתני להדיא בברייתא שהובא שם. וכ"כ התוס' גיטין כ"ג ע"ב עלה דמתני' ספ"ב דתרומות עי"ש וצ"ע:

תוס' אנשי שם

י במשנה **הנושר**. ר"ל נפלה מעצמה ע"ד פירות הנושרים. והעלה ככל נקרא נשר פ"ק דסוכה. ולאפוקי מפל מחמת אונס. (רמ"ז): בר"ב ד"ה **הכהו** קוץ כו' מחמת אונס כו'. והרא"ד בפי' לתו"כ כ' שהטעם כיון שכבר קצר מלא ידו ואח"כ נפל אין בשעת הקציר אלא לאחר הקציר. ע"ש. תוי"ט ד"ה **של** בעה"ב כו' פ"ק דשבת כו'. אורחא דמילתא היא. והנכון שבעה"ב שם כולל לכל המקומות ולכל שעניינים כדי שלא לשנות ביתים לומר בעל השדה ובכרם בעל הכרם. וכ"ש שם בית מושאל אף למקום כמ"ש בית הגנים יחזה ובמשנה בית זורע. (רמ"ז): ד"ה **אחר** היד כו' ה"ה אונס כו'. משמע דמפ' דתוך היד קאי אתולש ותוך המגל אקוצר וכו' והרא"ד בס' החסד מלוה ר"מ. אבל בירושל' (המובא בס' מ"ש כאן) משמע דתוך היד ותוך המגל קאי אחדא מלתא. ומפ' הרא"ד בפי' לתו"כ דהכא ג"כ טעמא דאחר היד ואחר המגל הוי שלא בשעת הקציר. דכשנשר מאחורי ידו שהמגל תגיע להשבלים שאינו תופס בידו וקצר ונפלו לא הוי לקט מדאינו עוסק בתוך לקצור השבלים שאינם בידו ולא הוי בשעת הקציר. וכן כשנפל מתוך ידו רק שהשבלים שנפל נקצרה בגב המגל ולא כמדודו לא הוי ג"כ בשעת קצירה דקצירה לא הוי אלא כשקוצר במדודו ע"ש. ומהר"מ בפי' משמע להורות דמפ' רישא באו או וסיפא בדוקא וע' במ"ש. אבל בחבורו כתב לסיפא נמי באו או ולהורות כדי שלא תקשי דיוקא דרישא אסיפא נ"ל דהר"מ בחבורו מפ' ג"כ כהר"ב. וכסר התוך וע"ש ברדב"ז. וצ"ע:

שבתוך הקמה מז) הרי הן של בעל הבית.
שלאחר הקוצרים מח) העליונים מט) לעניים
והתחתונים נ) של בעל הבית. °רבי מאיר
אומר הכל לעניים שספק לקט לקט נא):

שבתוך הקמה. עד שלא התחילו לקצור: של בעל הבית. שאין לעניים בקמה כלום: שלאחר הקוצרים. לאחר שהתחילו לקצור חיישינן שמא הביאו שם הנמלים מן הלקט הלכך החטים העליונים שבחורים או שבלים העליונים לעניים דיש שם מן הלקט אבל חטים התחתונים לבעל הבית דמן הקמה היה ואלו הן עליונים כל שהן לבנים ואלו הן תחתונים הירוקים שנוטים להשחיר ונכרים שהם ישנים: ר"מ אומר הכל לעניים. שאי אפשר לגורן בלא ירקון ושמא אלו הירוקים מן התבואה חדשה שקצרו עכשיו שיש בה חלק לעניים: שספק לקט לקט. דכתיב (שם) לעני ולגר תעזוב הנח לפניהם משלך. והלכה כר"מ:

יא שלאחר הקוצרים. לשון הר"ב חיישינן שמא הביאו שם הנמלים מן הלקט [וכו']. שספק לקט לקט ת"ק נמי סבירא ליה. ולא פליג אדרבי מאיר אלא בתחתונים משום דסבירא ליה דתחתונים ודאי משל קמה כנוס. וכעין שפירשו התוס' בחולין פרק הזרוע דף קל"ד אמתניתין דהכא. ועיין לקמן. ומ"ש הר"ב ואלו הן [התחתונים] הירוקים וכו' וניכרים שהם ישנים. קשה קצת מאי ישנן שייך בין קמה לקציר. ולכך נראה בעיני לדברי הר"ב מורכבים מפירוש הר"ש ופירוש הרמב"ם. שמה שכתב הר"ב שנוטים להשחיר הם דברי הרמב"ם שכתב והזרע התחתון והוא השחור וכו'. ומה שכתב דמן הקמה היה. הוא מהר"ש. אבל נראה לי דמ"ש הר"ש ירוקים [*והוא מהירושלמי] פירושו ככרתי כמו שהם הגרעינים כשעדיין לא נגמרו כל צרכן ולא נתבשלו כדי לקצור וז"ש הר"ש כשהתבואה יבישה ומתלבנת קוצרים אותה ע"כ. משמע דירוקים היינו קודם שמתלבנים והיינו ככרתי וכלפרישית. ולהרמב"ם שפירש שחור הרי כתב שנאמר שהוא קדמון ומזרע השנה שעברה ע"כ. ורצה לומר שהיה מותר לכל אדם כדתנן בפ"ח משילכו הגמושות וא"כ הר"ב שכתב שחור לא הוה ליה לכתוב מן הקמה אלא משנה שעברה או לא הוה ליה לכתוב שחור אלא ככרתי וכלפרישית: **שספק לקט** לקט. כתב הר"ב דכתיב לעני וגו'. מ"מ הוצרך לפרש שאי אפשר לגורן [והוא מהירושלמי] דאם לא כן מאי ספיקא איכא והיינו נמי טעמא דת"ק דלעיל °דאע"ג דסבירא ליה נמי שספק לקט לקט. מכל מקום סבירא ליה דהתחתונים של בעל הבית משום דליכא ספיקא בהו קמיה ת"ק. ומה שכתב הר"ב והלכה כר"מ כתב בעל כ"מ בפ"ד ממ"ע שכן משמע בירושלמי ובש"ס דידן [בחולין] פרק הזרוע [*והא דדרשינן מתעזוב הנח לפניהם משלך ובריש פרקין דרשינן הנח לפניהם והם יבוזו וצ"ל דאי להך לחודא אתא ה"ל לכתוב עזוב וכתיב תעזוב משמע אתה משלך עזוב ואי להך לחודא לכתוב תתן אלא יבוזו כדלעיל נמי]:

מלאכת שלמה

דהיינו ר' מאיר אר' מאיר דהכא. תו איכא התם כי אתא רבין אמר קמה אקמה רמי ליה דאשכח לר"מ במתניתא אחריתא דפטר בקמה של גר ספק נקצרה קודם שנתגייר ספק משנתגייר אמתני' דהכא דקתני ספק לקט לקט ושני ליה בלשון אגרא אני שונה אותה פי' למתני' דפאה. ובירושלמי ודל לא תסדר בריכו אבל תסדרהו במתנותיו: **בפי' ר"ע ז"ל**. דכתיב לעני ולגר תעזוב הנח לפניהם וכו'. כתב הה' הר"ר סולימאן אוחנא ז"ל שפי' הראב"ד ז"ל בתו"כ דמפיק לי' מדכתיב תעזוב יתירא א' בפ' קדושים וא' בפ' אמור ע"כ:

יכין תפארת ישראל בועז

מז) לר"ם מיירי שלא התחיל לקצור עדיין. ולרש"י [חולין קל"ד א'] אפי' התחילו לקצור. רק שהחורין במקום שעדיין קמה (ג): מח) לר"ש ר"ל שכבר התחילו לקצור אף שהחורין במקום שעדיין קמה. ולרש"י שהחורין במקום הנקצר כבר. ויש לחוש שמא מלקט הוא [ועי' מעשרות פ"ה מ"ז]: מט) דוקא כשהן לבנים. כתבואה שנגמרה כל צרכה: נ) ר"ל כשהן ירוקים דמוכח דמשל קמה כשעדיין היתה ירוקה קרסמוה נמלים והביאוה: נא) כ"ל דר"מ לטעמיה דחייש למיעוט שבלים שלא נתבשלו עדיין בשעת קציר ושמא הן הוו לקט ומהן הביאו. וכ"ל דדוקא בלקט פליגי. מדספק הי אית לעניים גביה. דשמא לא נשר. משא"כ בס' פאה כ"ע מודו דחייב. מדהו"ל חיוב וודאי ופטור ס'. לא גרע מס' גזל א' מחמשה [פע"ו דיבמות מ"ז] ׳ וזה דלא כלחם שמים יע"ש. וקיי"ל כר"מ [רמב"ם פ"ד ממתנות עניים ה"ט]. משום דקמה בחזקת חיוב קיימא [כחולין קל"ד א']. ועי' לקמן [פ"ז מ"ד]:

(ג) הקשה אאמ"ו הגאון הגדול זצוק"ל. וז"ל ק"ל מזה למ"ד (נדה ד' ד') דמחזקינן איסור ממקום למקום. א"כ אמאי הן של בעה"ב. ואת"ל התם רק בלותה כלי שנלטל ממקום למקום. מחזקינן שהיה האיסור בה מקודם בשדה במקום

משנה ראשונה

ולא יתכן דמאי איכא אחר היד אפילו מתוך היד ואעפ"כ אינו לקט כמו הכהו קוץ. ונראה דבתוס דחק אלא דתוך היד ותוך המגל הוא בדרך קצירה שדרך הקוצרים אוחז מלא כפו היינו בפס ידו. וכן במגל קוצר באמצע המגל כדרך הקוצרים. והכא נתלשו השבלים ונאחזו באחורי היד ותם נפלו וכן אחר המגל מה שבולט מאחורי ידו נחתך באותו חלק השבלים והוא לא ראה ולא נתכוון ואין זו דרך קצירה. והיינו דפליגי בראש היד וראש המגל דמר סבר דהאי דרך קצירה כיון שראה בקצירתו ומ"ס שאין דרך לקצור בראש המגל: **יא שבתוך** הקמה. פי' הר"ב עד שלא התחילו לקצור וכן בסמוך לאחר הקוצרים פי' אחר שהתחילו לקצור וכ"כ הר"ש משמע דלאחר שהתחילו אפילו החורים הם בתוך הקמה שלא נקצר עדיין הוי לעניים. אבל רש"י פי' בחולין דף קל"ד שבתוך הקמה לפני הקוצרים שעדיין לא הגיעו הקוצרים לשם ע"כ משמע דתלי במקום. החורים אם הם במקום שלא נקצר עדיין הוא לבעה"ב אע"פ שהתחילו לקצור באותה השדה וכן נראה מדברי הרמב"ם בחבורו פ"ד ממ"ע דין ט': **שספק לקט** לקט. וה"ה בשכחה ובפאה ספקן לעניים כדאמרינן התם בחולין. ומ"ש הר"ב דכתיב לעני ולגר תעזוב כ"ה בירושלמי ובגמ' דידן בחולין יליף מדכתיב עני ורש הצדיקו. א"כ מודל לא תסדר בריכו אבל סדרהו במתנותיו ואי לאו קרא ה"א מסברא הוי לבעה"ב שהמע"ה. א"נ דרוב התבואה של בעה"ב וכל דפריש מרובא פריש. והיינו דדריש מקרא הנח לפניהם משלך. כלומר שמצד הדין הוא שלך שאין העני יכול להוציא מספק. ואע"ג דבריש דמאי אמרי' דדמאי פטור ממעשר עני דאמרינן המע"ה. שאני התם דרוב ע"ה מעשרין הן וכיון דרובן מעשרין הוי בחזקת מתוקן ואין כאן ספק אלא ודאי הוא של בעה"ב ובהא לא אמר רחמנא הנח להם משלך והיינו דאמר התם בגמ' קמה בחזקת חיובא קיימא. שמתחלתה עומדת לחיוב מתנת עניים ויש להם זכות בשדה ואותו הזכות אמרה תורה יתן להם אע"פ שמצד הדין אינו זוכה אבל מעשר עני כשלוקחן זה מע"ה לא היה בו לעניים זכות כלל דבחזקת מתוקן הוא. וצ"ל דמסוגיא זו ראיה דק"ל לא נחשדו ע"ה על מעשר עני ואדרבה רובן מעשרין כשיטת ירושלמי וכדמפרש בריש מס' דמאי ודלא כדמפרש שם בפ"ד מ"ג. ותוי"ט שם הקשה דבבבלי משמע נחשדו לחכמים דר"א. ולמאי דפי' ניחא דסוגיא זו תסייעא לירושלמי. ומשמע מהכא דקמה בחזקת חיובא קיימא לענין לקט ושכחה כמו לפאה ולא אמרי' שמא לא היה כאן שכחה בשדה זו מעולם או לא נשר כלל בשעת הקציר ואין כאן לקט דרובן א"א בלא לקט ושכחה. ומיהו י"ל דספק לקט לקט דוקא כשידוע שהיה בשדה זו לקט וכן שכחה ובכה"ג אמרינן ספק לעניים אבל שמא לא וכ"מ ר"פ דלקמן:

תוספות אנשי שם

יא במשנה **שספק** לקט לקט. ע' מל"מ פ"ד מהל' מ"ע שהאריך אמאי לא נימא כל דפריש מרובא פריש. וצ"ל ע"פ המבואר בש"מ ב"מ ו: בשם הרא"ש גבי עשירי ודאי ולא ספק דל"א כל דפריש כו' דמ"מ לא נפיק מכלל עשירי ספק דממעט קרא להדיא. והכר"ו בי"ד סי' ק"י מביא דברי הש"מ הנ"ל. א"כ ה"נ דהתורה רבתה בפירוש לעני ולגר תעזוב לרבויי ס' לקט וא"ש. (הרמ"ז אבכמי אבד"ק לובלין): תוי"ט ד"ה **שספק** לקט כו' והא דדרשינן וכו'. והרמ"ז כ' דא"ל לזה דהקולים הם ויבוזו שניהם. ר"ל דמשמעות עזיבה משמע מפשטיה שיעזוב מעלו אף מה שיש בו צד זכות כמו ויעזבו את אהליהם במלכים ב' ז' וכן רבים במקרא. דאל"כ אלא לומר הנח לפניהם וכו' הו"ל מניח כמו והניחו לפני מזבח ה'. ובא"ע כ' דאה"נ דלא דרשינן תרווייהו מחד קרא דתרי תעזוב כתיבי חד בקדושים וחד באמור כו'. וליתא דבתו"כ מפורש דדריש תרווייהו מתעזוב דקדושים. (ס"ל):

ציונים

הכל לעניים. פי' שם

תוספות חדשים

מ"א [תוי"ט ד"ה] **שספק** לקט כו' פרק הזרוע עכ"ל. והמעיין ומדקדק שם לא מוכח מידי וצ"ל מדסתם לקמן פ"ז מ"ד כר"מ ע"ש ולפירוש התוס' שם ג"ז יש לדחות: (ממהורש"א זצ"ל)

תוספות רע"ק

משנה י"א [אות מד] **רמ"א** הכל לעניים) במרדכי חולין הקשה דניזיל בתר רובא ונימא דכל דפריש מרובא פריש שהוא מהקמה של בעה"ב והא ברובא דאיתא קמן ר"מ מודה. ותירץ רבינו ברוך דה"מ דגלי קרא עני ורש הצדיקו צדק משלך ותן לו ומה שתירץ שם עוד כבר תמהו בזה המל"מ פ"א הי"ד מהלכות טומאת משכב ומושב. ובטורי אבן בר"ה באבני מלואים בדף י"ד ד"ה ונתנ ב' עשורים עי"ש: [אות מה] בתוס' יו"ט ד"ה **שספק** לקט לקט. דאע"ג דס"ל נמי שספק לקט לקט) וכ"כ התוס' חולין דף קל"ד דפרכת הש"ס על מתני' דשם דגר שנתגייר אם ספק פטור ממתני' דהכא. דגם מדרבנן פריך דס"ל ג"כ דספק לקט לקט אלא דס"ל דהתחתונים כיון דנוטין להשחיר בודאי מישן הוא ע"ש. ודלא כפירש"י שם דהפרכא בדרך סתם מתני' ר"מ. ולשטת רש"י קשה דאמאי פרכינן בדרך סתם מתני' ר"מ ולא פרכינן יותר סתמא אסתמא דמתניתין דפאה (פ"ז מ"ד) אם ספק לעניים. ונראה בפשוטו בכוונת תוס' הנ"ל דפשטה פשיטא להו כן דרבנן ס"ל ג"כ ספק לקט לקט מדס"ל העליונים לעניים והא פשיטא דעליונים אפשר דמן הקמה הביאו מחדש. ולרש"י הנ"ל באמת קשה טובא למה עליונים לעניים. והנה דברי הכ"מ שהביא התי"ט בדבור זה בטעמא דהרמב"ם דפסק כר"מ דהכי משמע מסוגיא דפ' הזרוע. בהכרח צ"ל דהרמב"ם לא יסבור כהתוס' וגם פרש"י דחיקא ליה דהפרכא יהיה מסתם מתני' ר"מ אע"כ דהלכה כר"מ ופרכינן מכח החלכה. ובאמת אם ננקוט דלא כהתוס' הו"ל להכ"מ לומר ביותר דטעמא דפסק כר"מ משום דהוי מחלוקת ואח"כ סתם מכח סתמא דפרק ז' מ"ד. ומכל מקום סידור דברי התוי"ט צ"ע דבתחילה נקט בפשיטות גמור דגם רבנן ס"ל ספק לקט לקט אלא דס"ל דהתחתונים הם ודאי מהקמה ולא נקט כלל פי' אחר לרבנן. ותיכף ומיד הביא לדברי הכ"מ בראיה מפרק הזרוע דזהו רק אם נימא דרבנן ור"מ פליגי, בדין ספק לקט:

בללא דפרק ד **משנה א** העניים יבוזו הפאה ממחובר וכל דאלים גבר. ורק כשיסכימו כולן לחלק בשוה רשאי. אבל כשהפאה באילנות גבוהים שיש לחוש שכשיתנכרו ועי"ז יפלו ויסתכנו. אז ילקט הבעה"ב בעצמו הפאה. ומדבאה לידו. לא יזרוק הפאה לפניהן שיבזוהו. רק יחלק להן שוה בשוה. ורק כשיסכימו כולן לבוז רשאים. ועץ מחליקי אילן גבוה מאד שיש לבעה"ב טורח רב להוריד משם. וגם אין לחוש שכשיבוזו לעלות לשם יסתכנו. דאין כל כך הרבה שיתערבו לפסג לשם. להכי אין הבעה"ב צריך להוריד משם. רק כל הרוצה מהעניים יעלה לשם וילקט:

משנה ב באילנות גבוהים תנ"ל שתבעה"ב צריך ללקט. אפי' כולן מסכימין לבוז חוץ מא' יכול לעכב:

משנה ג נטל העני הפאה שלקט והניחו על הפאה שלא לקט עדיין כדי להעלימו מעניים אחרים. ונתכוון לזכות בה לעצמו. קנסוהו שגם הפאה שהניח עליו כל הקודם בה זכה. ואם הניח טליתו עליה כל מי שירצה יסלק הטלית ויקח לעצמו הפאה שתחתיו. ואפילו בשכחה. דמדאין ברור כל כך שישנו שם אין העניים מחפשין אחריו כל כך כלפאה. אפ"ה דינו כנ"ל בפאה:

משנה ד אין עוקרין ולא קוצרין פאה בכלי מתכות כדי שלא יסתכנו בהם בחטפם זמ"ז הפאה:

במקום ראשון. פכ"פ ק"ל רוב וקרוב הו"ל למיזל בתר רובא דעלמא (כפ"א דביצה ד"י). ונ"ל דעק"ל א"כ בס' חגיגה (פסחים ד"ט) לאמרי'. בפירש מותר. דמרובא פירש. כי"ד סק"י. וניזל בתר דעלמא דעובדי כוכבים נינהו. אע"כ כשאין מעבר לרבים בין פי' החנויות. הו"ל כשכונה דעדיף מרוב. כדתני (ב"ב דף כ"ג) בעגלה ערופה. ביונת בין השרים: [אמר הצעיר. באתרא דמרגא ורבנא קדישא תלי זייניה. רעי' עניא קולתי' תלי. דעכ"פ ק"ל דאם הרוב הוא מה שכבר נקצר. והחורין בקמה ניזל בתר ומהקצור הוא. ואף דאין הולכין בממון בתר היכא דאיכא חזקת ממון כנגדו. כתוס' (ב"ק דכ"ז ב') הכא כיון דספק לקט לקט. אדרבה הו"ל כחזקת ממון מסייע. ודוחק לומר דעכ"פ הלקט אינו רוב נגד הקמה. דא"כ גם שלאחר הקוצרים. הלקט מועט הוא. ולמה צריך התם סוכה דירוקים ולא בנמצאו תוך הקמה. וי"ל]:

משנה ה אין העניים רשאין לכנוס להשדה ליטול פאה כשאין הבעה"ב או שלוחו שם ויש בזה כמה טעמים. ולפיכך צריך בעה"ב או שלוחו להתראות בג' עתות ביום בשעת הקציר. דהיינו בשחר מפני המניקות. ובחצות מפני הילדים הקטנים. ולפנות ערב מפני הזקנים. ולהכי ראוי לחלק השדה שיקצרו בכל יום לג' חלקים. כדי שלא יקחו העניים בכל א' מג' חלקי היום רק חלק שלישי ממה שיקצרו הקוצרים היום. וגם בכל חלק לא יקחו העניים הפאה עד אחר שקצרו הפועלים כל הערוגה עד קצה הפאה:

משנה ו עובד כוכבים שקצר שדהו ואח"כ נתגייר פטור מלקט שכחה ופאה:

משנה ז הקדיש קמה ופדה קמה. או הקדיש עומרים ופדה עומרים. חייב בכולן · אבל הקדיש קמה ופדה עומרים פטור מכולן. דהרי קצר גזבר:

משנה ח וכן בהקדיש פירותיו ופדאן עד שלא הגיעו לעונת המעשרות [כפ"א דמעשרות מ"ב]. או שהקדישן לאחר שבאו לעונת מעשר ופדאן. חייב במעשרות. ורק בהקדישן עד שלא הגיעו לעונת המעשרות. והגיעו ביד גזבר לשנה זו ואח"כ פדאן. פטור ממעשרות:

משנה ט עשיר שליקט לעני לקט שכחה ופאה אפילו משדה שאינה שלו. ותנהו לעני שמצאו ראשון. מדצריך ב' מגות. אבל בלקט עני לעני זכה לו מדא"צ רק מגו א'. ואע"ג דאסור לסייע לעני א' יותר מלחבירו היינו רק לכתחילה: אין קנין לעובד כוכבים בשדה בא"י להפקיע ממעשרות. ורק בהפקיר עובד כוכבים קמתו שבא"י פטור ממעשרות. והיינו רק בהפקיר קמה ונקצרה בהפקר ע"מ שלא לזכות בה:

משנה י לקט הוא הנושר בשעת קצירה ושייך לעניים. ודוקא בנשר מעצמו ולא מחמת אונס. כגון ע"י שהוכה הקוצר בקוץ. או שנשר ע"י הרעדת המגל כשקצר. וכ"כ כל שלא נשר תוך עקימות המגל. וודאי לא מחמת קצירה נשר. רק מהרעדה. והרי הוא של בעה"ב:

משנה יא תבואה שנמצא תוך חורי נמלים. אם החורים תוך הקמה של הבעה"ה הן. דאין מחזיקן איסור ממקום למקום. לומר שממקום הקציר הביאום. ואם החורים לאחר הקוצרים. אפילו אם הגרעינים יבשים. אין בזה הוכחה לומר מאשתקד הביאוהו. דספק לקט לקט:

ציונים תוספות יום טוב

פאה גדיש פרק ה

ר' עובדיה מברטנורה

פרק ה א גדיש שלא לוקט תחתיו א) כל הנוגע בארץ הרי הוא של עניים ב). הרוח שפזרה את העמרים ג) אומדים אותה כמה לקט היא ראויה לעשות ונותן לעניים ד). רשב"ג אומר נותן לעניים בכדי נפילה ה):

ח"נ. א הנוגע ירושלמי הנוגעות וכ"ה נ"ס. הרי הוא נ"ס הרי הן. בכדי נ"י כדי וכ"ה נ"ס ונ"מ שם.

פרק ה **א גדיש** שלא לוקט תחתיו. מי שאסף והגדיש את העומרים למקום אחד בתוך השדה שעדיין לא לקטו שם העניים את הלקט: כל הנוגעות בארץ לעניים. דקנסוהו רבנן לפי שהגדיש על גב הלקט °ואפי' הגדיש חטים על גבי לקט של שעורים הוי כל הנוגע מן החטים בארץ לעניים: והרוח שפזרה את העמרים. על גבי הלקט: כדי נפילה. כדי שיעור שרגיל ליפול בשעת קצירה שהם ארבעה קבין לכור זרע וככור

שבלת

פרק ה א כל הנוגע בארץ. מחובר אל מה שיהיה שם מן הלקט. לשון הרמב"ם: הרי הוא של עניים. כתב הר"ב. דקנסוהו רבנן וכו' ולכך אין אומדין כמו בסיפא ומפרש בירושלמי דהפקר ב"ד היה הפקר ולהכי °פטורים מן המעשרות: ונותן לעניים. בתורת [לקט] ופטור מן המעשרות שמן הספק נותנים לעניים וספק לקט לקט לכולי עלמא כדפי' בסוף פרק דלעיל: **בכדי נפילה**. פירש הר"ב כדי שיעור שרגיל ליפול בשעת קצירה וכו'. ואין כדי נפילה דהכא כההוא דמשנה ה' פרק ט' דבבא מציעא דהתם כדי שיעור שזורעים בה. והרמב"ם פירש הכא נמי שיעור מה שזורע בה בשעת הזריעה. ומהאי טעמא נמי לא פסק כרבן שמעון ב"ג אבל בהדיא איתא בגמרא

דב"מ

מלאכת שלמה

פרק ה א כל הנוגעות בארץ כו'. הא דלא אמר הכא כמו בסיפא מפ' בירושלמי דקנסו רבנן משום שהגדיש על הלקט כמו שפי' ר"ע ז"ל ואפי' גדשו אחרים שלא מדעתו ואפי' קרא לעניים ולא באו קנסוהו ליתן לעניים כל הנוגעות בארץ ופטרוהו ממעשר ובירושל' מוקי לה ריש לקיש כב"ש דאמרי הפקר לעניים הפקר ור' יוחנן מוקי לה כב"ה ופטור ממעשר משום דהפקר ב"ד היה הפקר ויליף לה מקרא דכתיב בעזרא וכל אשר לא יבא לשלשת הימים כעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו והוא יבדל מקהל הגולה והא דפטור ממעשרות מהא דתניא אין מעברין את השנה לא בשביעית ולא במוצאי שביעית ואם עברוה מעוברת אלמא אע"פ שהוסיף חדש א' שלא כדין כל מעשיהן קיימין ופטור ממעשר כל אותו חדש שהוסיפו על שנת השביעית הרא"ש ז"ל: כדי נפילה.

תפארת ישראל

יכין

פ"ה א) שהגדיש השבלים ע"ג הלקט: ב) אפילו הגדיש חטין ע"ג שעורים דקנסוהו רבנן. ופטור ג"כ ממעשר. דהפקר בית דין היה הפקר אף שלא הופקר רק לעניים (**א**): ג) והתפזרו ג"כ שבלים ע"ג לקט: ד) ונראה לי פשוט דעכ"פ צריך לנהוג בה כמשנה ב' לעשר מה שנותן להעניים כמבואר שם (**ב**): ה) כלומר כפי קצוב הדבר חלק מ"ה מהקציר:

בועז

פ"ה (א) כ"כ תוי"ט וכ' עלה רבינו הגאון מוה' עקיבא שליט"א [אות מו] ואף דב"ד הפקירו רק לעניים כו' מדב"ד הפקירו היה מתקיים ההפקר לעניים כו'. עכלה"ט. נלפע"ד דר"ל אע"ג דאין הפקר עד שיופקר לעניים ועשירים. עכ"פ ב"ד היה להם כח גם ע"ז. שיהיה כהפקר אפי' לא הופקר לכולהו כיבמות (דפ"ט ב'): (ב) ותמוהין דברי רתוי"ט ד"ה ונותן לעניים שכ' שפטור מלעשר (ועי' חלה פ"ג מ"ט). [אב"י ול"מ נ"ל לתרץ דברי רתוי"ט דשאני במ"ב דשם יודע שיעור חלק הלקט משעת קצירה שהיא שבולת אחת. אלא שלא ידע איזהו השבולת. להכי צריך לעשר. משא"כ כאן

דע"י

משנה ראשונה

פרק ה א שלא לוקט תחתיו. פי' הר"ב שעדיין לא לקטו העניים שם את הלקט ע"כ אבל כבר קבלוהו העניים. כ"כ הרמב"ם בפירושו וכן בחיבורו כתב בפ"ו לקט שנפלו לארץ ולא לקטוהו עניים ובא בעה"ב והגדיש כו'. משמע שידוע ודאי שהיה שם לקט אבל בסתם לא קנסינן ליה אלא אומדין כמה לקט הוא ראוי כמו בסיפא. והא דתני סיפא הרוח שפזרה כו' ולא מפליג בהגדיש גופיה שאם לא היה לקט ידוע אומדין דכולה בידוע איירי. ואפשר כשלא היה לקט ידוע פטור לגמרי דלא שייך ספק לקט אלא כשידוע שהיה כאן זכות לעניים ומספקא לן שמא כולו משל עניים חייב ליתן כולו לעניים אבל הכא אין כאן זכות ודאי לעניים בתחלה: **ונותן** לעניים. מן הנוגעות בארץ נותן כמו בריישא דה"נ שלקט מלתמה כמ"ש הר"ב שפזרה את העומרים

ציונים

א גדיש. שקלים ג. מי' פ"ל מהל' מ"ע הל"ו ז'. הרוח שפזרה. ב"מ קה. מי' שם הל"ה:

תוספות חדשים

מ"א [תוי"ט ד"ה] ונותן לעניים כו' ופטור מן המעשרות כו'. לא ידעתי מה

כיון

תוספות רע"ק

פ"א [אות מו] בר"ב ד"ה **כל** הנוגעות. ואפילו הגדיש הסים) איתא בירו' אפילו שוגג ואפילו גדשו אחרים חוץ מדעתו ואפילו קרא לעניים ולא באו: [אות מז] בתוי"ט ד"ה **הרי** הוא. פטורים מן המעשרות) ואף דהפקר לעניים, חייב במעשרות

תום' אנשי שם

פ"ה **א** במשנה גדיש כ' הערוך ערך גדש התבואה אחר שנקצרה כשהיא צבורה בגרן נקראת גדיש. והכא קודם העשותה עמרים ולפ"ז מ"ש הר"ב והגדיש את העמרים אינו מדויק שאם כבר היא עמרים מאי קנסא איכא שהרי לא יפול מן הכריכות ושם גדיש הוא מלשון מדה גדושה. (רמ"ז): בר"ב ד"ה **כל** הנוגעות כו' דקנסוהו כו'. ובירוש' אפילו שוגג כו' וטעמא נ"ל כמ"ש בגמ' פ' כירה משרבו המזידים ואמרו שוגגים אנחנו גזרו על הכל. וה"ט שלא גזרו גבי הרוח שפזר כו' משום שאין הרוח בידו. (לח"מ): תוי"ט ד"ה **ה"ה** של עניים כו' דהפקר ב"ד ס'. כתב הרמ"ז היינו דוקא במין על שאינו מינו אבל במין על מינו נראה דל"צ להפקר ב"ד אלא משום טעם הספק לקט לקט. ואיני מבין דבריו דאי מטעם דספק לקט אין בכלל אלא כדי האומד המפורש בסיפא וכל השאר אינו בכלל ספק ולכך צריכים לטעמא דהפקר ב"ד אף במין על מינו לכל הנוגע בארץ אף מה שיותר מן האומד שאין בו ספק. (ס"ל): במשנה **שפזרה** את העמרים. פי' והתיר אגדן. (רמ"ז): בתו"ח ד"ה בתוי"ט ד"ה **ונותן** כו' לא ידעתי כו'. וכ"ל דבאמת אם רוצה לתקן מאתו גדיש עצמו כמו במ"ב בודאי צריך להקן הכל רק באם רוצה לתקן הגדיש ממק"א בזה כ' התי"ט שא"צ לתקן שיעור הנפילה של הלקט דספק לקט פטור ממעשר (מ"ח): תוי"ט ד"ה **בכדי** נפילה כו' אבל בהדיא איתא כו'. ובס' לח"מ תי' דכוותי

[illegible]

ב שבולת שבקציר ו) וראשה מגיע לקמה אם נקצרה עם הקמה ז) הרי היא °של בעל הבית ואם לאו הרי היא של עניים . שבולת של לקט שנתערבה בגדיש מעשר שבולת אחת ונותן לו ח) .

א"ר

ח"ג . ב אם נקצרה כל"כ אם נקצרת וג"א ג' הנקצרת ול"ג אם .

והכור הוא ל' סאין ומשום דאמר ת"ק אומדים כמה לקט ראויה לעשות קא משמע לן רבן שמעון בן גמליאל אין הדבר צריך אומד שככר קצוב ועומד כדי נפילה בשלשים סאין של זרע רגיל ליפול ממנו בשעת קצירה ארבעה קבין וכך יתן לעניים : **ב** **שבולת** שבקציר . שייר בקצירתו שבולת אחת שלא קצר וראש אותה שבולת מגיע לקמה אם אותה שבולת נקצרת עם הקמה הרי היא של בעל הבית שהקמה מצילתה דלא קרינן בה לא תשוב לקחתו (דברים כד) : **מעשר שבולת אחת ונותן לו** . לפי שחייב ליתן לו דבר מתוקן כמו שהיתה שבולת של לקט דפטורה מן המעשרות ואף על פי שעדיין לא נתמרח חל שם מעשר עליו כמו .ומעשר ראשון שהקדימו בשבלין שחל עליו שם מעשר אף ע"פ שעדיין לא נתמרח וכיצד הוא עושה מביא שתי שבלים מגדיש זה שנתערבה בו שבולת של לקט ואומר על אחת מהן אם זו לקט מוטב ואם לאו הרי מעשרותיה קבועים בזו השנית ונותן לו את הראשונה . ובירושלמי פריך וניחוש שמא זאת השניה שקבע עליה המעשרות של לקט היא וכיון שהיא פטורה מן המעשר אין המעשרות קובעים בה שאין מפרישין מן הפטור על החיוב ומשני שלוקח שבולת שלישית ואומר אם השנייה שקבעתי בה המעשרות היא לקט ואינה

דב"מ [קה:] כפי' הר"ב ואף הרמב"ם בחבורו חזר בו ופסק כרשב"ג: **ב** [*אם נקצרת עם הקמה . שיכול לקמוץ השבולת עם הקמה כשרוצה לקוצרה . כך מצאתי בפירוש שאזכור בפרק דלקמן משנה ד']: **הרי היא של בעל הבית** . פירש הר"ב שהקמה מצילתה כדתנן לקמן פרק ו' משנה ח' : **מעשר שבולת אחת**. לשון הר"ש ומה שאין מזכיר כאן תרומה גדולה לאו משום דמפטר מחמת שהקדימו בשבלים דהא דאמרינן דפטור מתרומה גדולה (וכמ"ש בריש פ' ז' דברכות) היינו המעשר כדדרשינן מעשר מן המעשר אמרתי לך ולא תרומה גדולה ותרומת מעשר מן המעשר : אבל החולין (שלא נתרמו) שהופרש מהן המעשר חייבים בתרומה גדולה . ועוד דוקא נקט שהקדימו דהיינו שעבר והקדים מעשר לתרומה אבל כמצותו מפריש תרומה גדולה ואחר כך מעשר בין קודם מרוח בין לאחר מרוח ע"כ : ומה שכתב הרמב"ם בפירושו והשניה לכהן . נמי לאו דוקא . ובחבורו זה לשונו והאחרת תהיה מעשר . [*ועיין מ"ש בסוף מסכת מעשר שני] : **ונותן לו** . וא"ל העני

ואינה

מלאכת שלמה

ראיתי שה"ר יהוסף ז"ל הגיה כאן וגם בפרק המקבל סי' ה' ניפלה ביו"ד אחר הנו"ן : **ב** שבלת שבקציר וכו' . כתב הרש"ש ז"ל דמשמע מהרמב"ם ז"ל דלענין לקט מיתנייא האי בבא שבלת שבקציר שהרי הביאה שם בפ"ד שבאותו פרק כתב כל דיני לקט ובפ"ה כתב כל דיני שכחה ולדעתו אפי' הגיהה ברצון נמי ועוד שהוא ז"ל כתב וכו' עד וכ"ל לפרש שהביאו לרב לפרש כן משום דהכי מתני' מאיזהו לקט ואילך בלקט מיירו ומתני' דשבלת שנתערבה בגדיש דבתרה בשבלת של לקט מיירי . ודיינו דשכחה לא מפרש להו מתני' אלא מבבא דהעומר ששכחוהו פועלים ואילך ע"כ . והקשה הוא ז"ל על פי' הרמב"ם ז"ל עשרה קושיות ולבסוף הכריח דודאי לענין שכחה מתנייא שכח מלקוצרה ותני לה הכא משום דבתוספתא שנינו א"ר עקיבא בעלי בתים נהגו בה עין טובה ולעניים שתנין אותה ובעדיות שנינו דר' ישמעאל אמרה להך מתני' בכרם ביבנה ופליג אדר' עקיבא דאע"ג דאשכחן שכחה במחובר הך נגלת כר' יוחנן דאמר בירוש' דקמה חשיבה וקמה מגלת אותה ור' עקיבא ממעט שכחה והפקר הוא דפליג ומדמי לה לרישא דתנן כל הנוגע בארץ וכו' ממעט הפקר וקסבר דהקט עליהם דכיון דשכחה דמיא לקצרוה עניים ונהגו בה עין יפה בעלי בתים ופטורה מן המעשר ואשמעינן ר' ישמעאל דאינה פטורה מן המעשרות ולא מייפין כאן דעניים הכא ושבלת כי הויא נקצרת עם הקמה ולא דייקינן בה דינא דרישא דטעמא דרישא משום קנסא דבית דין הוא אבל הכא דליכא קנסא דב"ד טבל הוא ואע"ג דשכחה ונתנה להם בעין יפה ומש"ה תני לה הכא והכין פירשו לה רבינו שמשון והרא"ש ז"ל בשכחה כדפי' עכ"ל ז"ל : ובירושלמי א"ר יוסי והוא שיהא קציר שעדיין לא נקצר סובבה מד' רוחותיה : **מעשר שבלת אחת**. כתב בכ"מ שם פ"ד לפרש דברי הרמב"ם ז"ל [דמשמע מדבריו

תפארת ישראל

יכין

ו) שנשכח לקצרה : ז) שיוכל לקמצה בידו עם הקמה לקצרן : ח) דצריך ליתן להעני דבר מתוקן וא"ל העני שיאכלנו אכילת ארעי חוץ מביתו . מיהו מעשר דנקט ל"ד . דהרי אסור להקדים מעשר לת"ג[כמעשר פ"ה מ"ז].ואף דאין תורמין מדבר שלא נגמר מלאכתו על שלנגמ"ל [כספ"א דתרומות] אפ"ה כיון דבדיעבד מהני . הכא שעת הדחק כדיעבד דמי. דהעני הרעב אינו יכול להמתין עד שידוש בעה"ב וימרח כל גרנו (ג) לכן לוקח ג' שבלים מגדישו שכולה ספק לקט. ואומר אם שבולת זו לקט . מוטב. ואם לאו מעשרותיה יהיו בב' . ואם ב' גופא לקט יהיו מעשרות א' בשלישית . ונותן ראשונה לעני ושניה לכהן (ד) . ופשוט דגם לעיל ברוח שפיזר העמרים . נמי מעשר את כל מה שיתן להעני . רק דהכא רבותא קמ"ל . דאף שאין בכל הגדיש שבולת א' שהיא טבל ודאי אפ"ה צריך לעשר מיד . וכ"ש התם שיש לו טבל ודאי מהעמרים שמונחים למעלה . והא דהפסיק תנא בדין שבולת שמגיע לקמה בין דין העמרים לדין שבולת שנתערבה היינו מדבעי להסמיך כל דיני זכות עני בספק לקט . ולבתר הכי תני דין המעשר שיתקן

בו

בועז

דע"י שפזר הרוח . א"י שיעור הלקט . וצריך הוא לאמוד נמצא דהפרשת הלקט הזה אינו תלוי מפעולת הנשירה בשעת קצירה . אלא בדידיה . ובזה אמר רחמנא תעזוב הנה לפניהם משלך כלעיל ספ"ג וכן משמע ברמב"ם הל' מת"ע פ"ד]:(ג)וא"ת נ"ל שני האי הו"ל לשלם להעני דמי השבולת דהרי אינ[?]השבולת שום קדושה . ואח"כ יפריש תרומות ומעשרות על התערובות כפי חיובו ממקום אחר . דמי גרע הכא מטבל דלא בטיל כלל (כע"ז ע"ג ב') . ואפ"ה בנתערב בחולין כיון דעכ"פ מדאורייתא בטל ברוב רשאי להפריש עליו מדמאי שבמקום אחר (כמנחות נ"א א') . וא"כ כ"ש הכא דהפטור בטל ברוב החיוב אפילו מדרבנן . הו"ל כל התערובות כאילו כולו חיוב ורשאי להפריש עליו גם מיניה וביה . ותו אף בל"ז יצטרך לטבל ממקום אחר לתקן הגדיש דשמא יפריש משבולת של לקט הפטורה . על החיוב . וא"כ ע"י טבל ההוא יתוקן ממ"נ שבולת שיתן לעני לאח"כ . וי"ל דעכ"פ אין העני צריך להמתין עד שימצא טבל אחר . ניחא . דהרי יכול לשלם להעני מיד דמי הלקט . דמי גרע ממלוה לעני על מעשר עני שיהיה חייב לו (גיטין ד' ל' ע"א) . וי"ל דמיירי דהעני אינו רוצה להמריה . ורוצה דוקא בשבולת או שאין לו לבעה"ב מיד לשלם השבולת להעני שעומד ורוצה לזכות בהשבולת . ומ"ש רכ"מ (פ"ג ממתנת עניים) שהעני ימסור להכהן השבולת שקבל . הוא תמוה . דא"כ למה לנו כל טרחא זו . ישלם לו הבעה"ב דמי השבולת לקט : (ד) וק' ניחוש דלמא הא' שנתן להעני הוא

לקט

משנה ראשונה

פ"ב הלקט אלא כיון שאין ידוע כמה היו צריך אומד . והלכך פטור ממעשר מה שנותן לעניים דשמא כולו לקט הוא ופטור כדאמרי' לעיל ספק לקט לקט . ולא דמי לשבולת של לקט שנתערבה מעשר ונותן כדלקמן מ"ב דהתם טעמא אחרינא איכא כמו שנפרש שם : **ב** שבולת שבקציר . פי' הר"ש שבכחה ולא קצרה וכהסיה דפ"ו מ"ח . אבל מדברי הרמב"ם בפירושו ובחיבורו פ"ד נראה דהכא בלא שכחה כלל ואפ"ה הוא לעניים ולא משום שכחה אלא משום לקט וכ"ל מדברי הר"ב שלא הזכיר שכחה ופשטא דמתניות הכי משמע דתני לה בתרי דוכתי משמע דהא לחוד והא לחוד וכדפי' בפ"ו ועוד דהכא לא איירי בשכחה אלא בלקט : **מעשר** שבולת אחת . ואע"ג דהך שבולת היא ספק לקט וקי"ל דספק כודאי לקט ופטור ממעשר כמ"ש תוי"ע במתני' דלעיל . היינו דוקא כדמספקא לן שמא הוא לקט ושמא אינו לקט אלא טלו של בעה"ב ואמר רחמנא דיהבינן ליה לעני כמו לקט ודאי . אבל הכא תערובת הוא שנתערב הלקט בתוך התבואה של בעה"ב וחייב בעה"ב מדינא לשלם ולהחזיר מה שאינו שלו ואינו יכול לפרוע חובו בטבלים : ונותן לו . מ"מ הר"ב בשם הירושלמי שמביא שלשה

ומעשר

ב שבלת שבקציר . פדיות פ"ג מ"ד . מיי' שם הל"ג : שבלת של לקט . מיי"שם הל"י :

תוספות חדשים

בין זה לשבולת של לקט שנתערבה בגדיש דתנן מ"ב מעשר שבולת א' ונותן לו דגם הכא נתערב הלקט בעומרים וי"ל עמ"ש [תוי"ט ד"ה] הרי היא של בעה"ב ט' כדתנן לקמן ט' עכ"ל . וי"ע למה לא תני שם ומה שייכות יש לזה דעדיין לא איירי מדין שכחה : ד"ה מעשר ט' בין לאחר מרוח אלא שדרך

תוספות רע"ק

במעשרות כדאיתא בפרקין דלעיל מ"ט היינו התם לא חלה כלל ההפקר ואם העני נטלו צריך להחזיר דהפקר לעניים לחוד לא מהני אף לעניים ומשו"ה חייב במעשר דלא אמעט מקרא דובא הלוי . וכמש"ל בפ"א מ"ז בשם הר"ש משא"כ הכא דע"י הפקר ב"ד נתקיים ההפקר לעניים . ואם זוכים בו העניים הוא שלהם דהב"ד נתנו להם מקרי יש לאי חלק עמך והו"ק : מ"ב [אות מח] של בעה"ב) בירושל' שני

תוס' אנשי שם

הר"ש לפרש דהכא פליגי ת"ק ורשב"ג דת"ק ס"ל דאומדין השדה כמה היה רגילה לעשות תבואה ולפי אותו שיעור נותן לקט מכל כור ד"ק . ורשב"ג ס"ל מאחר שאינו ידוע כמה עשתה השדה . שעניים נקראים מוחזקים והמע"ה ולא כל השנים שוות וא"צ ליתן אלא ממה שזרע דודאי פחות מכדי זריעה לא עבדה ואם היא שדה שזורעין בה כור ורגילה להוליד ז' כורין לת"ק נותן ז"ס וכו' ד"ק ולרשב"ג אינו נותן רק ד"ק דשמא לא עשתה רק כדי נפילה . ובכ"מ ג"כ וכמה כדי נפילה אלא ה"ג וכמה ד' קבין לכור . וכל"ע פריך כמה שיעור הלקט . ע"כ . ונ"ע דא"כ מה לדעני התם לכור זרע או לכור תבואה הוא לפרש דעת ר"י דאמר ד"ק לכור אם פוסק כהת"ק או כרשב"ג ומסיק דלכור זרע וכרשב"ג . וא"כ למה כ' הר"ם כפי' ואין הלכה כרשב"ג : **ב** במשנה וראשה מגיע כו' פי' אע"פ שראשה מגיע לקמה מ"מ כשאין נקצרת עם הקמה . (רמ"מ) . וכ"א דג' הנקצרת כלהה שמדון להר"מ כפי' . דז"ל אמר שאם הגיע לקמה השעמדת יוסיה דינה כדין הקמה והיא של בעה"ב ואם לא יגיע ראשה לקמה עומדת היא כמו לקט . ע"כ . דמתני' לא קני ליה שיגיע לקמה אלא בעי שתהא ג"כ נקצרת עמה . אלא נ"ל שהוא ז"ג גרס הנקצרת והדא קתני ראשה מגיע לקמה כמה שהיא נקצרת עמה . (ס"ל) בר"ב ד"ה מעשר שבולת וכו' שבלים שלישית פי' שלישית

א"ר אליעזר וכי היאך העני הזה מחליף דבר שלא בא ברשותו ט) **אלא מזכה את העני בכל הגדיש ומעשר שבולת אחת ונותן לו:**

אין

ואינה יכולה להיות מעשר °הרי זו השלישית מעשר על הראשונה: **א"ר אליעזר וכי היאך העני הזה מחליף דבר שלא בא ברשותו.** רבי אליעזר לדבריהם דרבנן קאמר להו לדידכו דפליגיתו עלי בעשיר שלקט פאה לעני שאני אומר זכה לו ואתון אמריתו דלא זכה לו היאך העני הזה מחליף דבר שלא בא ברשותו דהא אין בעל השדה יכול לזכות לו את הלקט לפי דבריכם ונמצא דלקט זה לא בא ברשותו של עני אלא לדבריכם מזכה את העני בכל הגדיש על מנת להחזיר °דמתנה על מנת להחזיר שמה מתנה ונמצאת

אותה

העני להמתין עד שיתקן גדיש של עצמו דודאי דגדיש עצמו נמי בעי תקון שהרי יש בו שבולת הפטורה מן המעשרות. ועיין בר"ש שהאריך. ועיין במשנה ט' פרק ג' דחלה: **אמר** רבי אליעזר וכי היאך העני וכו'. פירש הר"ב לדבריהם דרבנן קאמר וכו'. כך מסיק בירושלמי. וכתב הר"ש בפ"ד משנה ט' דהשתא לדידיה יכול לזכות לעני ואפי' בעל השדה. ואע"ג דבעל שדה עני מוזהר ללקט לקט שלו כדלקמן משנה ה'. והקשה מזה על פירש"י דבפ"ק דב"מ שמפרש דר"א דפ' דלעיל לא אמר אלא באדם דעלמא ובמשנה ה' אכתוב ליישב דברי רש"י ז"ל ע"ש: **אלא** מזכה וכו'. וכתב הר"ב דרבנן סברי דא"ל °לפי שעשו שאינו זוכה כזוכה. מפרש בירושלמי והביאו הר"ש דאתיא כר"י דס"ל הכי במ"ח פ"ב דבכורות:

אין

מלאכת שלמה

מדבריו שאינו מפריש אלא ב' שבלים בלבד אלא שחוזר ומתנה על השנייה שאם היא של לקט יהיו מעשרות הראשונה קבועים בעצמה ואם הראשונה של לקט יהיו מעשרות השנייה קבועים בעצמה] וז"ל ונותן שתיהן לעני אחת בתורת מתנה של לקט והשנית בתורת מעשר והעני ימכור שתיהן לכהן ולא יפרע לו אלא דמי אחת מהן כי השנית היא של כהן כדין ע"כ: וז"ל הרש"ש ז"ל מעשר שבולת א' ונותן לו. כלו' תורם ומעשר ונותן לו לפי שחייב לתת לו דבר מתוקן כמו שהיתה השבלת של לקט דפטורה מן המעשר ואע"פ שעדיין לא נתמרח בכרי מ"מ לא דמי לשבלת של לקט דמתוקנת לעולם היא ושאר שבלים של גדיש כי נימרחינהו הא טבלי. ומה שאין מזכיר כאן תרומה בכלל הוא כדתנן שנת המעשרות: העני הזה. המקבל השבלת המתוקנת: מחליף דבר שלא באו לרשותו. דהא השבלת של לקט לא באה ליד העני עדיין כדי שיהא לו לבעה"ב זכות ממש להחליף שבלת בשבלת כדאיתא בירושלמי דהא חלופי גזל הוי כדאיתא בפ"ק דחולין אלא מזכה את העני בכל הגדיש ע"כ. ועוד האריך לתרץ מה שנתקשה רבינו שמשון ז"ל: ובירושלמי קשה ליה מהיות טוב אל תקרי רע למה ת"ק לא הודה לר"א שיזכה לעני כל הגדיש. ותירץ דבהא פליגי ת"ק סבר מתנה להחזיר אינה כלום דלא הוי אלא כאדם המזכה חפץ מימינו שהוא משתמש בה

לגמלו

תפארת ישראל

יכין

בו הלקט: ט) ר"ל בשלמא לדידי פ"ד מ"ט בעשיר שלקט פאה לעני דזכה לו. א"כ הו"ל ככבר בא הלקט ביד העני. אלא לדידכו התם. דלא זכה לו. א"כ היאך יכול הכא להחליפה (בלי דעת העני). ע"כ צריך לזכות לו תחילה כל הגדיש (ע"י אחר). במתנה ע"מ להחזיר (ה) ואח"כ נוקח ג' שבלים כנ"ל. ולרבנן. הכא משום תקנת העני עשו שאינו זוכה

בועז

לקט. וא"כ יהיה ב' וג' שיקבל הכהן טבל. שיאכל הכהן בטבלם. ואת"ל שמתנה הבעה"ב שאם הא' לקט. תהיה ג' תרומות ומעשרות על ב'. עכ"פ ניחוש דלמא כל הג' שבלים אינן לקט ונמצא השבולת ג' שיקבל הכהן טבל. ואי"ל שהכהן יפריש על שבולת הג' ממקום אחר תרומ"ע. ליתא דהרי יש לחוש שמא הג' היא לקט ונמצא שאותה שהפריש עליה ממקום אחר הוא טבל. וי"ל שמתנה הבעה"ב שא' מב' השבלים שיקבל הכהן. שא' מהן וודאי אינו לקט. יהיה תרומ"ע על שבולת א' או על ב' שהן טבל. והרי רשאי להוסיף על תרומ"ע יותר מהמתחייב (כתרומות פ"ד מ"ה). ומהו' משה אהרן תי' שהכהן באמת יאכל שבולת ג' ארעי. וצ"ל דאפשר דאע"ג דהעני א"צ לאכלן ארעי וכמש"ל. היינו מדיש לו וודאי כאן לקט משא"כ הכהן מי יודע אם זו הג' היא טבל. וא"ת עכ"פ היאך יתן לכהן ב' השבלים הרי מעורב בהן המעשרות שחייב ללוי ויש כאן משום גזל השבט. וא"ל שיאכלם הכהן ארעי דהרי מדקרא עליהן הבעה"ב שם מעשר. ודאי מתחייב ליתנו להלוי. י"ל הרי קנסינהו ללויים שיותן גם המעשר להכהן (כסוף מע"ש) ואע"ג דלא קנס עזרא רק לעשירים ולא לעניים. וגם בל"ז הרי תיקן לדור אחרון הרשות ביד בעה"ב ליתן לכהן או ללוי (ועי' יבמות דפ"ו ב'). אפ"ה הכא דלא אפשר. סגי בשיתן הכל לכהן ואף שלא נתמרח עדיין. שייך לעשרו כך. כמעשר ראשון שהקדימו בשבלים. דחייל בדיעבד. וכל שעת הדחק כי הכא. שאין העני רוצה להמתין. גם לכתחלה כדיעבד דמי (כט"ז י"ד ל"א סק"ב. ובסי' ק"ח כמה פעמים). ות"נ וודאי ג"כ צריך להפריש. דאי"ל משום למעשר שהקדימו בשבלין פטור מתרומה גדולה. ליתא. דדוקא המעשר עצמו שהפרישו המעשר עליהן. ותו התם בדיעבד. ולכתחלה כי הכא מנ"ל. אלא מעשר דלקט הכא ובכל מקום. כולל נמי ת"נ (כרמב"ם רפ"ד דדמאי ד"ה עד): (ה) כ"כ הר"ב וכתב עלה רבינו הגאון מוה' עקיבא שליט"א (באות נ) וז"ל וק"ל נ"ל מתנה ע"מ להחזיר כו'. וצ"ע עכלה"ט. ובפן עניה ולא ידע. דתמהני על רבינו. הרי בירושלמי מפורש דלר"א בכה"ג לא קני מדמעורב השבולת: והשבני רבינו הנ"ל יפה כתב ידידי הרב נ"י לר' בא שם דס"ל דלת"ק נמי צריך לזכות עכ"פ בשבולת א'. א"כ לר"א לא מהני זכוי שבולת ובעי זכוי כל הגדיש. אבל קושיתי היא לר"ב שכתב דלת"ק א"צ לזכות כלל. מדעשו אינו זוכה כזוכה. ע"כ היינו כר"ל שם בירושלמי א"כ אפשר לומר

לר"א

משנה ראשונה

שבלים ומתנה כו' וכ"כ הר"ש. לא אוכל להבין למה צריך לזה הא כיון דרובא טבל ושבולת א' לקט מעורב בו אמאי לא ניתא כל דפריש מרובא פריש וכשלוקח שבולת ראשונה הרי היא ודאי טבל דמרובא פריש וקובע מעשרותיה בשניה שלוקח אח"כ. ואין לומר שמא השניה לקט דאמרי' ודאי מרובא פריש אפילו לסקל כמו בתשע חנויות. ואע"ג דאמרי נתלים ס"פ דלעיל לא אמרי' מרובא פריש ומשל בעה"ב ניטל. היינו משום הפסד עניים דאמר קרא הנח לפניהם משלך אבל הכא דליכא הפסד לעניים ודאי אמרי'. ואין לפרש דס"ל לירושלמי דמתני' בשבולת לקט קבוע מיירי וכגון שלא ניטלה ממקומה ומונחת במקום קביעותה אלא שאין ידוע היכן היא והיינו נתערבה בגדיש ובכה"ג לא אמרינן מרובא פריש דכל קבוע כמחצה על מחצה הוי. לפ"ז אפילו לוקח שלשה שבלים לא מהני דאכתי כל חדא וחדא הוי ספק טבל ספק מתוקן ואיך יקבע בה המעשרות. ומתוך זה נ"ל דזהו טעמו של הרמב"ם ז"ל שלא כתב כך דירושלמי בשלשה שבלים אלא שלוקח שתי שבלים ויאמר על אחת אם זו לקט מוטב ואם לאו יהיו מעשרותיה בשניה ויתן הראשונה לעני והשניה לכהן עכ"ל בפירושו. וגם בחבורו לא כתב אלא שלוקח שתי שבלים ונכון הוא והכ"מ והר"י קורקוס תמהו עליו ונכנסו בדחוקים ולפע"ד אדרבה דבריו נכונים ודברי ירושלמי צ"ע. אלא מה שהוסיף בחבורו לכתוב וחוזר ומתנה כן על שבולת שניה אינו מובן שבלא תנאי כבר נקבעו מעשרותיה בשניה כמ"ש בפירושו: **אמר** ר' אליעזר וכי היאך העני הזה כו'. פי' הר"ב לדבריהם דחכמים אמר שמזכה את העני בכל הגדיש ונמצאת שבולת של לקט באה ליד העני עכ"ל. וקשה לחכמים לא מהני אפילו מזכהו בכל הגדיש אותה שבולת אינו זוכה בה שאינו יכול ליתן מה שאינה שלו. ובאמת עירוב פירושים הם שהרמב"ם כתב אותה שבולת באה ליד העני אבל הוא לא

פירש

תוספות חדשים

שהלמוד להזכיר מעשר אבל התרומה לא הם להזכיר לפי שתטה אחת פוטרת את כל הכרי כנ"ל וכ"ה בגמ' מתוך פירוש הרא"ש ונ"ע:

תוספות רע"ק

שבלים והפנימית נקצרת עם הקמה ואין החיצונה יכולה להקצר עם הקמה הפנימית נצלת ומצלת: [אות מט] בר"ב ד"ה **מעשר** שבולת. הר"ז השלישית מעשר על הראשונה) וכשבא אח"כ לתקן הגדיש א"י להפריש מיניה וביה דשמא שבולת של לקט מעורב בו ומפריש מפטור על החיוב או איפכא. אלא צריך לבקש לו פרנסה מסק"א לעשר על הגדיש חוץ מעל שבולת אחת ואח"כ עומד ומתנה אם שבולת הלקט בגדיש הרי טוב ואם לאו אותה שבולת שלא עישר עליו מסק"א מעשרותיו יהיו קבועים באלו שני שבולות. הא דאינו עושה כן מיד בלי שום ריבוי תנאים, ויפריש מסק"א חוץ מעל שבולת אחת דבשעת הקציר אין כ"כ פרנסתו מזומנת לו מסק"א וגם היה צריך להביא לכאן לעשר מן המוקף. הר"ש: [אות נ] שם בר"ב ד"ה **אמר** ר"א. דמתנה ע"מ להחזיר) ויש לעיין דמה צורך לזה שמזכה העני בכל הגדיש בדרך מתנה ע"מ להחזיר הא אפשר לתקן בפשוטו שיגביה העני כל הגדיש לקנות בזה השבולת לקט שבתוכו כל היכא דאיתא וצ"ע: [אות נא] בתוי"ט ,ד"ה **אלא** מזכה. לפי שעשו שאינו זוכה כזוכה) קשה לי לפ"ז סוגיא

דגיטין

תום' אנשי שם

והרמב"ם כתב שנוטל שני שבלים. וע' בכ"מ (הביאו הס' מ"ש) וכס' מ"ח כ' לתקן דברי הר"מ ע"פ המבואר ביו"ד סי' ק"א ס"כ בשתי קדרות של היתר שנפל איסור לאחת מהן וא"י לאיזו מהן נפל ואין בא' מהן כדי לבטל האיסור מצטרפין שניהם אפילו הם בשני בתים והוא משנה ערוכה בפ"ד דתרומות מי"ב. ועפ"ז יובנו דברי הר"מ דכשמתנה גם על השבלת השנייה נותן הראשונה לעני והשניה לכהן ואין בו שום חשש. דממ"נ אם שניהם אינם של לקט א"כ מתוקן הכל ע"י התנאי הראשון. והשניה שנותן לכהן הוקבע המעשרות של ב' השבלים.

ואם א' מהן של לקט ואח"כ בספק לנו באיזה מהן נמצא המעשר שבתוכה יש התמ"ע שאסור לזר והוי ספק תרומה בא' מהן ואינו יודע באיזה מהן דשניהם מצטרפות לבטל. וכיון שבאופן כזה אין כאן חיוב מעשר אלא לשבולת א' והתמ"ע היא א' מק' של שבלת א' ובהצטרפות שתיהם עולה התרומה במאתים רק שצריך להרים משום גזל השבט כפ"ב דערלה ומותר ליתן לו מאיזו שירצה. וכן מוכח מד' הראב"ד בפ"ח מה' מעשר אהא דפ"ח דדמאי מ"ג דמותר לכתחלה לקרות שם תרומה כדי שתבטל התרומה בק"א וגם א"צ לקבוע התרומה בצפונו או בדרומו. ואע"ג דאם אחד מהן של לקט ממילא הב' שבלים הם של ב' בנ"א ובכה"ג אינם מצטרפין לבטל האיסור כמ"ש הב"י שם. ע' בש"ך שם סק"ט שהביא בשם הרמב"ן דאף בשל ב' בנ"א מצטרפין גם בסק"כ הביא דבדבר דרבנן או אפילו בדאורייתא ושיעורא דרבנן כהאי דתרומה עולה בק"א שהוא דרבנן אליבא דכ"ע מצטרפין אף בשל ב' בנ"א ע"כ בקיצור. ודע עוד דמשמע מהר"מ דכל הגדיש מצי לתקן בשביל מיניה וביה דס"ל יש בילה. וע' במל"מ פ"ו מהלכות מעשר ה"ז: **בא"ד השלישית** מעשר על הראשונה. ע' בר"ש שמבאר שכ"א מהב' שבלים יש ספק ג' מעשרות שאם א' מהם לקט או בשניה שאינה לקט נקבע המעשר מג' שבלים. היינו מהשבלת שנתן לעני וממנה עצמה ומשבלת א' שבגדיש שכשבא לתקן אח"כ את הגדיש מפריש על כל הגדיש חוץ מעל שבלת א'. ואם השבלת של לקט היה א' מאלו שתים א"כ השבלת הטה נשארת בשבלה וקובע המעשרות ממנה בהשבלת השנייה מאלו השניים שאינה של לקט. ואם השבלת של לקט היא אותה שנתן לעני או שנשארה בגדיש. או בראשונה מאלו שתי השבלים נקבע המעשר מהג' שבלים היינו ממנה עצמה ומחבירתה ומהשבלת שאינה של לקט שנשארה בגדיש או שנתן לעני.

ע"ש: **תוי"ט ד"ה אמר ר"א כו'** והקשה מזה על פירש"י כו'. ול"נ דמ"ש הריטב"א בשם' כ"מ דסוגיא דגמ' שלנו משמע דבעינן שיהא זוכה אותו דבר בעצמו שזוכה לעניים ראוי לזכות לעצמו. אבל בירוש' משמע

דלפ

אותה שבולת שהיא לקט באה ליד העני ויכול להחליפה באחרת ורבנן אמרי הכא עשו את שאינו זוכה כזוכה וחשבינן להאי שבולת של לקט כאילו באה לידו של עני אע"ג דלא זכה בה לענין זה שיכול להחליפה באחרת והלכה כחכמים: **ג אין מגלגלין בטופח.** מין קטנית דק שקורין לו בערבי גילבא"ן. ורמב"ם פי' שהוא מין זרע שקורין לו קודטמ"ן ודומה לשעורים. ואומר ר"מ שאין מגלגלין זה המין עם שאר מיני זרעים לקצור אותם ביחד כי הלקט שהיה ראוי ליפול משאר מיני זרעים יפול מזה המין הגרוע ונמצא מפסיד לעניים: וחכמים מתירים מפני שאפשר. שיפול לקט משאר זרעים כמו מן הטופח °והלכה כחכמים. פי' אחר אין מעלין מים בגלגל מן הבור להשקות את השדה או להרביצה עד שיהא משקה טופח עליה בשעה שהעניים באים בשביל הלקט מפני שהוא מפסיד לעניים וחכמים מתירין מפני שאפשר שישומו ההפסד של עניים בזה ויתן בעל השדה כפי השומא שישומו עליו ולר'

מאיר

ג אין מגלגלין בטופח י) דברי ר"מ וחכמים מתירין מפני שאפשר יא): **ד בעל הבית** שהיה עובר ממקום למקום וצריך ליטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני יטול. וכשיחזור לביתו ישלם יב). דברי ר' אליעזר.

תוספות יום טוב

ג אין מגלגלין בטופח. פי' הר"ב וכן הרמב"ם כי הלקט שהיה ראוי ליפול

מאחר

מלאכת שלמה

לשמאלו ואומר כבר יצא מרשותי הלכך אין תקנה רק לתת לו שבלת א' במתנה גמורה ויתנה אם של לקט היא כו'. ור"א סבר דשמה מתנה ואינו כמזכה מימינו לשמאלו. וקשה לע"ד דא"כ קשה הלכתא אהלכתא דהא בהא קיי"ל הלכתא כחכמים ואכן קיי"ל נמי דמתנה ע"מ להחזיר שמה מתנה. ובפי' הר"ש ז"ל למשנה זו כפלה מחלוקת ארוכה בהבנתו בין הרב ר' יעקב בי רב והרב ר' לוי ן' חביב ז"ל עם הרב שמואל הלוי ז"ל תמצאנה בשאלות ותשובות לה"ר לוי ן' חביב ז"ל מתחלת סימן קי"ב עד סוף סי' קי"ז: **ג אין מגלגלין בטופח.** פי' בערוך מלשון משקה טופח ומגלגלין דקאמר מלשון מגלגל עמו עד שתים עשרה שנה דפ' נערה שנתפתתה דהיינו בדברים רכים ובלשון נחת וכגון דבעה"ב זה אחר שקצר שדהו והניח פאתו רוצה מיד להרביצה כדי שתהא לחה ומסוגלת כדי לחופרה ולחזור ולזרעה מה שירצה. ואם העניים הולכין עליה כשהיא לחה נעשית טיט וגומות ומתקלקלת. וקאמר ר"מ דאין בע"ב מגלגלין עם העניים לומר תבואו מחר ותהא נגיד ותלקטו הפאה מ"מ דהפסד ביטול מלאכתן עדיפא. ובגמרא ירושלמית מפ' דשמין לו הפסדו. וחכמים מתירין לגלגל עמהן מפני שתקנתם אפשרית שנקל הוא שיבואו מחר ובגמרא ירושלמית מפרש דשמין לעניים הפסד מלאכתן עכ"ל הא' הר"ש סירליי"ו ז"ל: וז"ל ס' האגודה פי' ר"י שלא ירבץ שדהו כ"כ שיהא משקה טופח בה שמזיק לעניים הבאים בשביל הלקט וכו' ע"כ: **מפני שאפשר.** מצאתי מנוקדת האל"ף בנקודת חירק. שוב מצאתי שכתב החכם הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל כן מצאתי בספרים ישנים שאיפשר ור"ל שאי אפשר כי כן דרך הישנים לכתוב בל' קצר ע"כ: **בסוף פי' ר"ע ז"ל.** ולר"מ דאמר אין מגלגלין שמין לבעה"ב הפסדו ונוטל מן העניים ע"כ. אמר המלקט נראה דה"פ דר"מ ס"ל שאם הגיע לו הפסד לבעל הבית מחמת מה שנמנע להרביץ שדהו בעבור העניים נוטל מן העניים כשיעור מה שהפסיד. אח"כ מצאתי בפי' הרא"ש ז"ל פי' אם השדה יבשה וקשה הרבה שמין לו לפי שדה בינונית והשאר יקח מן הפאה ע"כ. אלא שאיני יודע כיצד הוא מכוון עם ל' המשנה. ובירושלמי מקשה לרבנן אדרבנן דבמתני' קתני וחכמים מתירין סתם ולא חלקו דמשמע דבכל ענין התירו אפי' הפסד עניים מרובה על הפסדו. ובברייתא קתני המרבץ את שדהו **עד שלא** ירד עני לתוכה אם היזקו מרובה על של עני מותר ואם היזק עני מרובה על **שלו** **אסור** ר' יהודה אומר בין כך ובין כך מניחן על הגדר והעני בא ונוטל את **שלו** ומשני תמן בברייתא אי אפשר דברי היזקא שיודע בודאי שיפסד הלקט **על ידי** הרבוץ לכך אסר כשהפסד העניים מרובה על דידיה ברם הכא במתניתין **הא** בהדיא קתני דלא התירו אלא מפני שאפשר כלו' דאין הפסד של עניים ברור דאפשר שע"י הרבוץ לא יפסד הלקט והפסד בעה"ב ברור הלכך ראוי לחוש על הפסדו הברור מהפסדם הספק אע"פ שאם יקרה שיפסידו הפסדם מרובה מהפסדו. והתם נ"כ מקשה נמי מהאי ברייתא דר' יהודה אדר' יהודה דשמאל בנפיס וכתבתיו לקמן במקומו פ"ז סי' ה' ע"ש. וז"ל הרמב"ם ז"ל בה' מ"ע פ"ד סי' ח' הרוצה לרבץ את שדהו קודם שילקטו העניים לקט שבה אם היזקו מרובה על הפסד הלקט מותר לרבץ ואם הפסד הלקט מרובה על הפסדו אסור לרבץ ואם קבץ את כל הלקט והניחו עד שיבא העני ויטלנו ה"ז מדת חסידות ע"כ: **ד וצריך ליטול.** ולרך גרסי' בלי יו"ד וכמ"ש בפ"ז דמס' שביעית סי' ד': ופי' הר"ש סירליי"ו ז"ל ולרך ליטול. שאין לו מעות מפני שהוציאן בפרקמטיא ועכשיו א"ל מאתים זוז יטול: וכשיחזור לביתו. פי' כשימכור הפרקמטיא שמביא מעות כשיחזור לביתו ישלם. ע"כ: ומסיק בגמ' התם בחולין דישלם על כרחו משמע ועני התובעו ראשון יכול להוציא מידו בדיינים. ובירושלמי **מס'** ר' יונה דלר"א לעניי אותה העיר משלם דלגבי דידהו ממון שי"ל תובעין חשוב

אליביה

תפארת ישראל

יכין

כזוכה (ו) : י) בטופיח גרסי' וכ"ה בירושלמי. והוא לפע"ד כלי חרס [כפכ"ד דשבת מ"ה]. שפיו צר דכשמרבין השדה בכלי חרס שפיו גדול ורחב יבוא באחת מקומות מים הרבה. ולשון מגלגלים. נ"ל שהוא לשון טיפול. כמו מגלגלים עמו י"ב חודש [יבמות דמ"ח ב]. או שהוא לשון ניבול. כמו ונכר שיש לו עיסה מגולגלת [פסחים ד"ו א] ור"ל אין הבעה"ב רשאי להרביץ השדה במקידה מלאה מים. עד שתהיה כעיסה שגלושה. קודם שיטלו העניים הלקט. אף שנפסד בעה"ב ע"י שלא יגלגל שיתערב האבק בההבואה. או שיתעכבו הקוצרים מלקצור הרבה. עכ"פ ע"י שיגלגל יפסידו העניים. רק ישומו הפסד הבעה"ב. וינכה מהלקט: יא) שאפשר שיפסיד יותר ממה שישומו. משא"כ הלקט אפשר לשומו היטב. שהוא חלק מ"ה מהקציר כלעיל סי' ה'. ויתן הוא לעניים הפסדן. כך נראה לי וכפרושי משמע בירושלמי: יב) לעניי עירו:

וא"ל

בועז

לר"א דהעני יגביה הגדיש לזכות בשבלת. וגם לר' בא א"י שורש טעם. **אמאי** לר"א לא מהני הקניין לקנות השבולת. ומה בכך דמעורב. ומהר"א פורקאן כ' „כדאיתא" חילוק בקנייה זאת בקידושין. עכ"ל ולי העני נעלם מקומו בקדושין. עכ"ל רבינו הצדיק : ואני בעניי היה נראה דאליבא דר"א לא פליגי כלל ר"ל ור' בא. ולכ"ע לדידיה צריך לזכות בכל הגדיש. וכדקאמר מתני' בהדיא. „מזכה להעני בכל הגדיש". ומה שתמה רבינו על הסברא. ומאין יצאה למהר"א פורקאן. אני כאין עינים אגשש שכמדומה נתכוון מהר"א פורקאן לירושלמי (קדושין ד"ח וע') בסוגיא דמשחרר חצי עבדו. וסברא זאת לפע"ד לא רחוקה היא. וכבר מצינו דוגמתה (בח"מ סי' ר' ס"א) בהג"ה שם. ובח"מ (סי' רמ"א ס"ד). דהרי ה"נ יכול לדחות העני מכל שבולת ושבולת : (ו) כ' תי"ט כר"י דס"ל הכי בפ"ב דבכורות. וכ' עלה רבינו הגאון הנ"ל [באות נא] וז"ל ק"ע לפ"ז סוגיא דגיטין כו' וצ"ע. עכלה"ס. **ואנא** אשכחנא דכבר רגש ביה דיילא הרמ"ז ותירוצו אחמכה"נ דחוק למעיין שם. ולפעד"נ דבל"ז ק'

אירושלמי

משנה ראשונה

פירש שלדברי חכמים אמרה. והר"ש שפי' לדבריהם א"ל לאו אסיפא דמזכה בכל הגדיש אלא אהא דאמר וכי היאך העני מחליף זהו הקשה לדברי חכמים ודמסיים אלא מזכה את העני אינו אליבא דחכמים אלא ר"א אומר אליבא דנפשי' וה"ק לדבריכם לא מהני זיכוי אלא לדידי דסבירא לי שיכול לזכות ה"נ מזכה את העני בכל הגדיש אבל אותה שבולת לבדה לר"א נמי א"א לזכות דאיהו גופיה לא **זכי** בה שאינו מכירה. ולחכמים זיכוי כל הגדיש מהני מטעם אחר שעשו שאינו זוכה כזוכה ודברי תוי"ט במשנה ה' ג"כ אין מכוונים: **ג אין מגלגלין.** פי' לגלגל זה המין עם שאר מינים כו'. ומגלגלין לשון עירוב הוא כמו עד שתתגלגל בחמים לפ"ג דחלה ובמס' שבת אין נותנין בילה בגלד מיחם בשביל שתתגלגל. ומ"ש הר"ב שהלקט יפול מן הגרוע כו' כלומר חיישינן שמא יפול מן הגרוע וכ"כ הרמב"ם בפירושו בהדיא. ומ"ש הר"ב לפי' השני שמפסידין עניים בהרבצה נראה משום דמשוה יבשה טובה יותר מלחה: **ד וכשיחזור לביתו ישלם.**

נראה

ציונים

ד בעה"ב. חולין קל: עני היה. מיי' שם פ"ט הלט"ז. טוש"ע י"ד סימן רנג ס"ב :

חלופי גרסאות

ג בטופח ירושלמי בטופיח.

תוספות חדשים

משנה ג

[תוי"ט ד"ה] אין מגלגלין בטופח כו' והוא מפי' הר"ש עכ"ל. וכן משמע בירושלמי גם הרמב"ם בחבורו לא הביא פירוש רק כהירושלמי (שם):

ראשון לציון

מ"ג [תוי"ט ד"ה] **אין מגלגלין** כו' וטעמם במכוין **שהוא** גרוע (יתום) הרבה על שאר המין הטוב כו'. אולי צ"ל יחוס הרבה כו'. פי' מתוך שהוא רואה ההבדל **שזה** גרוע וזה טוב יהיה חס הרבה על המין הטוב **ושנית** שלא יפול מהטוב ודעת לנבון נקל :

תוספות רע"ק

דגיטין דף למ"ד ע"א דלא **מוקי** כעולא דיחידאי הוא והא רבנן דמתני' נמי סברי כר"י ולא הוי יחידאי וצ"ע: **מ"ג** [אות נב] בר"ב ד"ה **אין** מגלגלין. והלכה כחכמים)והרמב"ם בחיבורו **לא** הביא כלל דין זה. וכבר תמה בזה הפר"ח בס' **מ"ח** בחדושיו להרמב"ם :

תוס' אנשי שם

דאף דאותו דבר שזוכה לעניים אינו ראוי **לו** רק באם שדבר כזה ראוי **לו** זוכה לאחרים מחמת מגו ע"כ. **לפמ"ש** ל"ק כלל על רש"י דכבר כתבתי בפ"ד דדברי רש"י מוכרחין דבבעל השדה לעולם לא משכחת שיהא אותה הפאה ראוי לו אף שיפקיר **נכסיו** ויהיה עני וא"כ לשיטת הגמ' דידן דבעינן שיהא אותו דבר בעצמו ראוי לזכות לעצמו מוכרח לומר דל"פ אלא באינו בעל השדה וממילא ל"ק קושית הירושלמי ואינו מוכרח לומר דר"א לדבריהם דרבנן קאמר אבל לשיטת הירושל' דאף דאותו דבר בעצמו אינו ראוי לזכות לעצמו אם דבר כזה ראוי לזכות לעצמו זוכה לאחרים שפיר איכא לאוקמי פלוגתייהו אף בבעל השדה דאי בעי מפקיר נכסיו נהוי עני והיה ראוי לזכות לעצמו פאה כזה יכול לזכות פאה זו לאחרים ועפ"ז מוכרח לתרץ דר"א לדבריהם דרבנן קאמר.(מ"ח): **ג** בר"ב ד"ה **אין** מגלגלין כו' מין קטנית כו'. ברוב כלאים שיה לכתוב בהיפך שגילבאן מין זרע וקודטמאן מין קטנית והר"מ לא הזכיר לא זרע ולא קטנית : בר"ב ד"ה **וחכמים** מתירים כו' פי' אחר כו'. לפי זה משנה זו שנויה אגב דמיירי במשניות דלעיל בהפסד עניים. (ש"ל) : **ד** במשנה **בעה"ב** כו'. קשה דמשנה זו מקומה בסוף המס' בדין מי שהלכו ליטול מ"ע. וי"ל דנקטיה הכא משום מ"ה דלר"א גם זה כעין חלוף דהא"כ משלם. ושמא לר"א לא מפטר ממעשר ולא הוי דוגמא דהמחליף דהתם מיירי שככר זכה בו כעני והיה בו תורת לקט משא"כ כאן ורבנן סברי דלקט גמור הוא ולא מחייב וח"ש שני היה באותה שעה פי' ויעשה בו כעני ממש ומש"ה לא אמרי פטור מלשלם. דלא אדכי לחוד פליגי אלא גם לאווה בשעה שנהגה ממנו. (רמ"ז): ישלם. לעניי אותה העיר שלקח ממנה הכי מוכח בירוש' ודלא כמ"ש בהו'

ולחכמים

וחכמים אומרים עני היה באותה שעה יג): **ה** המחליף עם העניים יד) בשלו טו) פטור טז) ובשל עניים חייב יז). שנים שקבלו את השדה באריסות יח) זה נותן לזה חלקו מעשר עני. וזה נותן לזה חלקו מעשר עני יט). המקבל שדה לקצור אסור בלקט שכחה ופאה ומעשר עני כ). אמר רבי יהודה

חי"ג. ה בשלו פטור ובשל עניים חייב נ"א שלו פטור של עניים חייב. שכחה ופאה ומעשר עני נ"א בשכחה בפאה ובמעשר עני.

מאיר דאמר אין מגלגלין שמין לבעל הבית הפסדו ונוטל מן העניים: **ד** עני היה באותה שעה. °ופטור מלשלם והלכה כחכמים: **ה** המחליף עם העניים. שנתן תבואה או פירות לעני בחלוף מה שלקט: שלו פטור. מן המעשר מה שנתן לו העני שהוא של לקט שכחה ופאה: ושל עניים חייב. מה שנתן בעל הבית לעני מתבואתו חייב לעשר קודם שיתן אותו לעני: שנים שקבלו את השדה. והם עניים: באריסות. למחצה לשליש ולרביע והם נעשים כבעל הבית ובעל הבית עני אסור בלקט של שדהו דכתיב (ויקרא יט) לא תלקט לעני אזהרה לעני שלא ילקט הלקט שלו וחייב להפריש מעשר עני ולתת אותו לעני אחר ודוקא כל אחד על חלקו נעשה כבעל הבית ולא על חלק

משאר מיני זרעים יפול מזה המין הגרוע. וטעמם שמכיון שהוא גרוע יחוש הרבה על שאר המין הטוב. מה שאין כן כשקוצר מין אחד בלבד אין כאן חשש ונופל מה שנופל. ומה שכתב הר"ב בפירוש אחר והוא מפירוש הר"ש דלרבי מאיר שמין לבעל הבית הפסדו. פירוש מה שמתקלקל שדהו במה שאינו מרבינו [עכשיו]: **ה** בשלו. [*ובספרים אחרים גרסינן] שלו פטור ושל עניים. [*וכן העתיק בספר האגודה]. וכן לשון הר"ב והר"ש: ובשל עניים חייב. כתב הר"ב וחייב לעשר קודם שיתן אותו לעני. ומסיים הר"ש כדאשכחן לעיל גבי שבולת שנתערבה: שקבלו השדה באריסות וכו'. כתב הר"ב ובעל הבית עני אסור בלקט של שדהו דכתיב לא תלקט לעני אזהרה לעני שלא ילקט הלקט שלו בפ"ק דגיטין דף (י"א) [י"ב] והוא הדין לכל המתנות. ומשום דמעשר עני לא דמי ללקט כמו שכחה ופאה ואפילו הכי אתיא. לפי דלא שני לן בין מתנה למתנה הלכך חביבא ליה לתנא לאסבורי במעשר עני. ואע"ג דבגיטין רבי אליעזר דריש ליה להך דרשא דאזהרה כו'. ורבנן דרשי לא תלקט לעני שאין אתה רשאי לזכות לעני. יש לומר דרבנן תרתי שמעי להו דאי לדרשא דידהו לחוד הוה ליה למימר ולקט קצירך לעני ולגר תעזוב

מלאכת שלמה

אליביה: וחב"א עני היה באותה שעה. לא קתני וחכמים פוטרים או וחכ"א פטור דהוה משמע ממנה שאתה מחייב בדיינין אני פוטר אבל חייב לצאת י"ש אם חסיד הוא כיון דעשיר הוא בביתו אלא אמרו עני היה כלו' וממש כעני גמור חשיב ואין חייב כלום אפי' ממדת חסידות הא עשיר שאכל לשו"פ חייב לצאת יד"ש אם חסיד הוא אבל בדיינין אין יכולין להוציא מידו דהוי ממון שא"ל תובעין ובתרתי פליגי רבנן אדר"א בעני ובעשיר כך משמע מפי' רש"י ז"ל ותוס' ז"ל שם: וכ' רבינו ירוחם דלאו דוקא נטל מקופה של צדקה אלא אפי' מאדם בעלמא שפרנסו דרך חסד ונתן לו די ספקו כיון שלא הי"ל נכסים באותה שעה אמנם אם היו לו נכסים או קרקעות אפי' ביד אחר חייב לשלם אם חבירו תובעו זולתי ביתום עני כמ"ש בס' התרומות משום התשובות הרי"ף ז"ל שאין יתום ויתומה בתוך ביתו אין לו עליהם שום תביעה ואפי' יש להם אם לא כ' שבתורת הלואה זן אותם אבל בסתם לא ע"כ: **ה** שנים שקבלו שדה באריסות זה נותן לזה חלקו מעשר עני וכו'. כך הגי' ג"כ שם ברמב"ם ונראה דלאו דוקא מעשר עני דה"ה כל שאר מתנות דזה נותן וזה נותן אלא דנקט מעשר משום די"ל קלנה

תפארת ישראל

יכין

יג) וא"צ לשלם רק לפנים ממנהג חסידות (ז): יד) שהחליף תבואתו בעד לקט שכחה פאה: טו) ר"ל כגי' בשלו. דחייב ופטור אבעה"ב קאי. והו"ק: טז) ר"ל במה שקבל מהעניים פטור מלעשר עליו: יז) ר"ל אבל חייב לעשר על מה שקבלו העניים ממנו: יח) שקבלו לעבוד השדה. ולחלוק התבואה עם הבעה"ב למחצה שליש ורביע. והם עניים: יט) דדוקא על חלקו נעשה כבעה"ב. שאפילו עני חייב במתנות בשדה שלו. וכ"ל דנקט מעשר עני לרבותא. אע"ג דבנתינה תליא לא הו"ל כמחליפין ומוכרים זל"ז. וכ"ש לקט שכחה פאה. דעני לוקטן מעצמו. מיהו זה דוקא במיוחד לכל א' חצי שדה ידוע דבלא ידוע חלק של כל א'. הרי לקט שכחה פאה ניתן במחובר. ושניהן שותפים בכל השדה ודאורייתא אין ברירה: כ) ממה שמגיע מחלקו. כמו

בועז

אירושלמי. איך מדמי מתני' דהכא להאי דבכורות. דהתם באמת חליפיו ביד כהן. משא"כ הכא אכתי אין חליפיו ביד עני. אע"כ דעדיף הכא מהתם. כיון דכל עיקר הענין הוא לטובת העני. שלא יאכל טבל. איכא נמי סברא קצת לומר דעני גופא ניחא ליה בהכי. דאע"ג דאם יעשה כר"א אין העני מפסיד. עכ"פ ניחא לעני לבלי להטריח לבעה"ב הרבה בדבר שהוא לטובתו. ובכה"ג כ"ע מודו כמ"ש תוס' (ב"מ ד' י"ב א' ובכורות ד' י"ח א'). והי"ל לפ"ז למה לא הביא הירושלמי הך דב"מ הנ"ל דבנו ילקט אחריו. נ"ל משום דגם להתם לא דמי לגמרי. דהתם נהנו העניים ממה שנעשה כזוכה. משא"כ הכא הרי יכול לעשות כר"א. רק דאיכא הכא אחריתא למעליותא שיבוא גם חליפיו לבסוף ליד העני. להכי ניחא לירושלמי לאתויי סייעתא ממתני' דבכורות ולא מברייי' דב"מ: (ז) כ"ב הר"מ בפי' המשנה דאף לרבנן עכ"פ חייב ממדת חסידות כשיבוא לביתו. וכ"כ בפ"ט הט"ו ממ"ע. וכ' עלה רבינו הנ"ל [באות נג] והתמיה לי טובא הרי אמרי' להדיא ר"פ הזרוע כו'. וצ"ע עכלה"ט. ולפע"ד גם בזה כבר הרגיש הרמ"ז. ותי'. דרמב"ם ס"ל דקאי-מדת חסידות אעני עכ"ל

משנה ראשונה

כהאי דלצאת ידי שמים קאמר שלא יהא כגוזל את העניים. וחכמים פוטרין אפילו לצאת ידי שמים. וכתב הרמב"ם אא"כ ממדת חסידות: **ה** ובשל עניים חייב. פי' הר"ב וצריך לעשר קודם שיתן לעני ומסיים הר"ש כדאשכחן גבי שבולת שנתערבה. ואינו מובן מי דמי התם הבעה"ב חייב לו לעני שבולת מתוקן. והכא מקח הוא עושה עמו ואם פסק עמו ליתן לו שבל חטה המתוקן והעני עצמו יעשר מה בכך. אלא מטעם אחר צריך כבעה"ב לעשר שאמרו אין אדם רשאי למכור טבל בפ"ה דדמאי מ"ח. וכ"ש בכך דהכא שיש לחוש שהעני לא יעשר שיאמר כיון שהוא חליפי הלקט דינו כלקט ופטור: זה נותן לזה חלקו. מ"ש תוי"ט כאן דר"א נמי ס"ל אזהרה לעני שלא ילקט את שלו ולעיל מ"ב דאמר וכי היאך העני מחליף לדברי עצמו נמי קאמר. פי' זה א"א לאומרו דא"כ הא דאמר מזכה את העני בכל הגדיש מה תיקן עדיין אותה שבולת אינו יכול לזכות לו והיאך מחליף מה שאינו שלו. אלא ודאי כיון דאית ליה לר"א דאי בעי מפקר נכסיה גם אותה השדה מופקרת ואינו בעל השדה וכ"כ הרא"ש בפ"ד מ"ט בהדיא. ושפיר אמר ר"א במ"ב לדבריכם שיאך העני הזה מחליף. אלא ודאי כדברי שיכול לזכות והלכך מזכה לו כל הגדיש כדפי' במ"ב. והכי איתא בהדיא בש"ס נדרים דף פ"ד ר"א סבר לא נחשדו ע"ה על מעשר עני דאי בעי מפקר לנכסיה ושקיל ליה איהו ולית ליה פסידא וכו' ומייתי לה תוי"ט פ"ד דדמאי מ"ג: חלקו מעשר עני. אבל בלקט שכחה ופאה לא משכחת להא תלתא כלל דאין

ה המחליף. מיי' פ"ו מהל' מעשר הל"י: שנים שקבלו. מיי' פ"ז מהל' מת"ע הל"ל:

תוספות חדשים

[משנה ה] שנים שקבלו שדה באריסות מה שהקשה התוי"ט ואע"ג דבגיטין כו'. ותירץ דרבנן תרתי שמעי להו כן כתבו התוספות בפ"ק דג"ט דף י"ב ע"א (פר"ח):

ראשון לציון

מ"ה [תוי"ט ד"ה] שקבלו השדה באריסות כו' ש"מ דהלכתא היא כו'. ולפום הך סוגיא דגיטין מפרשינן בב"מ דר"א לא תמר כו' ב"מ דף ע: אכן מפרש"י שם ד"ה מי שליקט כו' אדם בעלמא כו' דאפילו הוא עני מוזהר הוא שלא ללקט פאה משדה שלו כדאמר בשחיטת חולין דף קלא: לא תלקט לעני להזהיר עני

תוספות רע"ק

מ"ד [אות נג] בר"ב ד"ה עני היה. ופטור מלשלם) והרמב"ם בפי' כתב וז"ל וא"ח לשלם כשיחזור לביתו אלא במידת חסידות עכ"ל וכן דקדק בחבורו פ"ט הט"ו מהמ"ע שכתב ולכשיגיע לביתו אינו חייב לשלם. דמשמע דחיובא הוא דליכא. אבל מד"ח איכא. ותמיה לי טובא הא לחדיא איתא ר"פ הזרוע אמתני' דהכא דהא דאמרו חכמים עני היה באותה שעה. אבל עשיר לא היינו דעשיר משום מד"ח אבל מדינא גם עשיר פטור דמזיק מתנות כהונה פטור. הרי דהך ס' דעני היה באותה שעה מהני לפוטרו גם ממד"ח וצ"ע:

תוס' אנשי שם

ולחכמים דפטרי מן הדין ומודו דממדת חסידות צריך לשלם לדעת הר"מ נראה דסגי שיתן לכל עני שירצה. (ש"א): עני היה כו' אבל בעשיר באותה שעה ד"ה ישלם וכדתנן לק' רפ"ח מאימתי כו' ומשמע דקודם לאותו זמן כ"א אסורים וחייבין לשלם. ואע"ג דמ"ע הללו אין גופן קדוש כתרומה כמ"ש הר"מ בפ"א דמ"ע מדלא כתיב בהו נתינה ואין לחייב בדמיהן כשאין שם עניים ואם כלה שדהו ואכל מ"ע לוקה ש"מ דאינו מתחייב בדמיהן דאם היה בר תשלומין היה משלם ואינו לוקה. אלא ע"כ דלאו ממון עניים הוא ואינו לוקה אלא משום דעבר אלאו דלא תכלה מ"מ כשכבר הפריש וקיימי עניים הו"ל כמעשר ולדקה כיון דאיכא דעת אחרת מקנה אותן וחכו בו עניים מדין נדר ונעשה ממונם וכ"א חייבין בתשלומי דמיהן א"נ מדרבנן עשו שאינו זוכה כזוכה בדקיימי עניים להיות כ"א מתחייבין בדמיהן. והא דתנן בגיטין פ"ה עני המנקף כו' גזל מפני דרכי שלום. התם בזית דהפקר איירי ולקט עני משום דבהווה ורגיל איירי ועוד דלגבי הפקר הכל עניים נינהו. ואב"א בזיתי ניקוף דשכחה ופאה וקמ"ל דאפילו לעני אחר איכא איסורא משום גזל דד"ש מיהא. ואע"ג דנמשיכן במקל עסקינן דלא אתו לידיה וד"א לא תקינו ליה רבנן דליקני בחצר חבירו כדאמרינן בפרקין דלעיל מ"מ כיון דעביד בהו מעשה ניקוף עבדו ליה רבנן הקנאה מפני ד"ש ולא דמי לנפל לו עליה ופירס טליתו דלעיל דלא קעביד עובדא בגוף הפאה והו"ק. (לה"ב): **ה** במשנה אסור בלקט שכחה ופאה. א"ה מכאן תיובתא להלח"ם (הובאו דבריו בהפלא"ה פ"ג מ"ה) דס"ל דנפלה נמי בעית קרקע דוקא כמו בבכורים. שהרי המקבל דמתניתו שבבכורים אינו מביא דאין הלכה כר"י דספ"ק דבכורים וכאן פסק הר"מ כמתניתו לאסור בפאה. וגם לק' במ"ו כ' הר"ב דבמוכר קמה לבד שניהם אסורים בלשו"פ. והעיקר כמ"ש בס' מ"ב לעיל פ"ג מ"ו פ"ש: תוי"ט ד"ה שקבלו ט' הביאה ליה לתנא כו'. אינו מובן דמשמע דה"ה לגלשו"פ דזה נותן לזה וגל"ז. וזה אינו דדוקא מ"ע דהחיוב הוא בתלוש ואחר שחלקו אין לכ"א חלק בשל חבירו לכך מותר אבל בלשו"פ דהחיוב הוא במחובר אין חלוק וכמו שאסור ליקח לעצמו כך אסור ליתן לחבירו שגם הוא נחשב בעל השדה כמותו. ותו דבלא"ה לא שייך זה בלשו"פ דאסור לבעה"ב ללקט לאף לעני אחר או לנשיאו כדאי' במ"ו. (מ"ת): בא"ד הוה ליה למימר ולקט קצירך כו'. בלשון זה משמע לא היה אפשר לומר דבע"ל לפ" למכתב תחלה שלא דלא הלקט ואח"כ העשה דבמעשר

חלק חבירו הלכך מותרין ליתן זה לזה מעשר עני : שקבלה ממנו למחצה. שזכה במחובר אבל אם אמר ליה [שליש] מה שאתה קוצר אין לו חלק אלא בתלוש וחיוב לקט שכחה ופאה הכל על בעל השדה ואף על פי ששכחת העמרים בתלוש בשעת עמור מכל מקום כאן פטור דלא קרינן ביה קצירך הואיל ולא זכה אלא בתלוש. וגר שנתגייר לאחר קצירה דחייב בשכחה לעיל לרבי יהודה היינו משום דקרינן ביה שדך ומכל מקום מהאי טעמא לא מחייבינן גר בלקט מאחר שעיקרו במחובר :

המוכר

יהודה אימתי בזמן שקבל ממנו למחצה לשליש ולרביע כא) אבל אם אל שליש כב) מה שאתה קוצר כג) שלך מותר בלקט ובשכחה ובפאה ואסור במעשר עני כד) :

המוכר

תעזוב אותם לא תלקט. ומדאסמך קרא וכתב לא תלקט לעני שמעינן נמי אזהרה וכו'. ומתניתין דהכא כבולי עלמא °ולכך הרמב"ם פסק לה בפרק ו' ממ"ע אע"פ שאין הלכה כרבי אליעזר כדלעיל. וכן סתמא דש"ס בחולין דף קלא ע"ב נסיב להך דרשא דאזהרה. ש"מ דהלכתא היא ורבנן נמי ס"ל.ולפום הך סוגיא דגיטין *)מפ' רש"י בב"מ דר"א לא אמר דאמרי' תרי מגו אלא באדם דעלמא אבל לא בבעל השדה דכיון דדריש ר"א אזהרה לעני ס'. ולא ס"ל לש"ס דידן כדמסיק בירושלמי דלדבריהם דרבנן קאמר להו אלא אפי' לדברי עצמו קאמר וכי היאך וכו' דבבעל השדה לא סבירא ליה שיכול לזכות. והירושלמי אפשר דלא סבר דרבי אליעזר דריש אזהרה וכו' אי נמי ס"ל דדריש הכי מ"מ דוקא בשדה שלו אבל בתרי מיגו דהיינו. מיגו דאי בעי מפקיר וכו' תו לא מקרי בעל השדה. ומכל מקום הירושלמי דלא כבבלי דבחולין דף קלד דאפילו כי מפקר והדר זכי מקרי בעל השדה ופסק כן הרמב"ם בסוף פרק ה' וז"ל המפקיר את כרמו וכו' וזכה בו לעצמו ובצרו חייב וכו' מפני שהיה שלו והרי הוא שלו וכו' ופטור מן המעשרות ע"כ. ואם כן שפיר נסיב ליה רבי אליעזר וכי היאך וכו' לדברי עצמו [*דודאי דכי הויא דכרם דהרמב"ם הכי נמי דכותיה דודאי שקוצר כל השדה ועדיפא דהא התם הפקיר בפועל והכא לא הפקיר אלא דמגו אמרי': אכן גם אין לומר דהתם רוצה לזכות בכרם עצמו דאם כן פשיטא דלמה יהיה פטור וכי העני הזוכה בגוף קרקע המופקר לא יהיה חייב במתנות עניים ומאי קמ"ל אלא דלא בצרו ע"מ שיזכה בגוף כרמו ומשום דהוא בעל כרם חייב וכדמסיק הרמב"ם מפני שהיה שלו והרי הוא שלו וכלומר שנראה כאילו הוא גם עכשיו שלו ומלהוכך לכתוב שהיה שלו שמעינן דאילו בעני שזכה לא והיינו טעמא שלא רצה לזכות בגוף הכרם. ועוד אי זכה בגוף הכרם למה פטרו הרמב"ם מהמעשרות והם בתלוש שהיה נראה לחייבו יותר ממתנות עניים שבשעת הזכייה אלא שלא זכה בגוף הכרם ומשום הכי פטור ממעשרות ומה שחייב במתנות עניים מתעזוב יתירא כדדריש בפרק הזרוע ומההיא גופא שמעי' דמיירי בלא רצה שיזכה בגוף הכרם דאם לא כן קרא למה לי ואפי' אם אין כל זה דעת הרמב"ם אלא מפקיר כרמו אין הכוונה שהפקיר הכרם עצמו רק מה שגדל בכרם קרי ליה כרם. מ"מ רש"י כך הוא סובר ומתיישב שפיר לדידיה °והכי דייק לישניה שכתב דהדר איהו ולקט ביה בפאה וכו' ובפ"ק דתמורה דף ו. כתוב בתוספות המפקיר וכו' פירש"י אע"ג דהפקר פטור וכו' ואומר ר"י דהחיוב תלוי היכא דזכה בגוף השדה אבל היכא דלא זכה רק בפירות פטור מכולהו ע"כ. ואכתי אין הכרח שרש"י יהיה סובר כן] : **מותר בלקט ובשכחה.** וכתב הר"ב וגר שנתגייר לאחר קצירה דחייב בשכחה לעיל (פרק ד' משנה ו') היינו משום דקרינן ביה שדך. עיין בפירושו למשנה דלקמן ומ"ש דלא מחייבין (גם) [נ"ל גר] בלקט מאחר שעיקרו במחובר וכן לשון הר"ש. כלומר דבשעת קצירתן מהקרקע נעשה לקט: **ואסור במעשר עני.** שמחויב לדבר הקצור ויש לו בו חלק. הרמב"ם:

אל

*) בד"א שני' מפרשינן ובזה יובן דברי הרל"ג.

מלאכת שלמה

קצבה ואינו נוהג בכל השנים ואעפ"כ קתני דאם אירע כך בשנה שלישית וששית זה נותן וזה נותן כך נלע"ד : **ואסור במעשר עני.** מפני שאין מפרישין

תפארת ישראל

יכין

כמו ברישא. כך נ"ל: כא) שיעבוד העני השדה. ויתן לבעה"ב שליש או רביע. דאז זכה העני במחובר. והו"ל כבעה"ב: כב) ל"ד דה"ה בנותן לו מחצה. רק אורחא דמלתא נקט דמדלא עבד בשדה רק קצירה נותן לו רק שליש משא"כ לעיל שג"כ חרש וזרע נותן לו לפעמים מחצה: כג) בשכר שקוצר נותן לו בעה"ב שליש. ואז לא זכה כ"א בתלוש. ואינו כבעה"ב : כד) שחיובו בתלוש ואז בעה"ב הוא בחלק שלו [מיהו כחלקו של בעה"ב

בועז

עכ"ל. וצריך פי' לדבריו. דר"ע לקן דתני עני היה באותה שעה. לאו לדיוקא הא עשיר היה. חייב. דבאמת עני ועשיר שוין. רק תנא אשמעינן דטעמא דפטרינן ליה בדיני אדם. אינו רק מעם אלם. דעני היה באותה שעה והרי באמת עשיר היה. להכי ראוי לו לשלם. דכל עשיר הבא לצאת יד"ש :

משנה ראשונה

דאין בהם נתינה אלא הנח לפניהם ויבוזו כדלעיל רפ"ד והוא עצמו אין לו לבוז לקט זה של שדהו ומה יתן לחבירו אבל מעשר עני מטמו בנתינה כדאמר

בחולין

תוספות אנשי שם

נל"פ

דתעזוב שהרי הוא לא הניתק לעשה כדכתיב בר"ש דלעיל נשם הרמב"ם אלא דהכי סמ"ל ולא תלקט לקט קצירך לעני ולגר תעזוב אותם ומדסמך לא תלקט לעני שמעינן כו'. (ש"ל) : בא"ד ולא ס"ל לש"ס דידן כו'. אילו היה רואה רבינו התי"ט פירש"י עצמו דגיטין דף י"א : לא היה עולה דבר זה על לבו לב שלריה דהתם פירש"י דמיירי בבעה"ב עשיר ודלא כמ"ש בב"מ באדם אחר . וכדי לבכר דבריו ז"ל דלא היקשי מדידיה אדידיה צריכין אנו לדעת דהתם בב"מ פליגי עולא ור"נ . דעולא מפ' דמחלוקת ר"א ורבנן מעשיר לעני דטעמא דר"א מגו דאי בעי מפקר לנכסיה וכו' ומגו דזכי לנפשיה וכו' ורבנן ס"ל דהרי מגו לא אמרינן וכמ"ש הר"ב לעיל ור"נ ס"ל דמעני לעני מחלוקת ולדידיה ר"א נמי ל"ל תרי מגו אלא חד מגו דזכי לנפשיה זכי לחבריה ולהך סברא ודאי דליכא לאוקמי אלא באדם אחר ולא בבעה"ב דבעה"ב אפי' הוא עני ה"ה מוזהר לנקט הלקט שלו. אבל לעולא דס"ל דפלוגתייהו בעשיר ואריכין לר"א תרי מגו אה"נ דמתוקמא שפיר אף בבעה"ב דאינו מפקיר תו לא מקרי בעה"ב ולא הוי לקט שלו ושרי . ומש"ה בב"מ פירש"י תהלה לשון המשנה כאופן דהיתי לכ"ע אף לר"נ ומש"ה פי' באדם אחר. ח"ש רש"י דאי בבעה"ב לא אמר ר"א זכה דל"ל מגו דזכי לנפשיה כו' הרי דפירושו הוא לר"נ דלעולא הכי הול"ל דל"ל דאי בעי מפקר וכו' ומגו דזכי כו' . והתוי"ט ז"ל אגב ריהטיה העתיק כן בדברי רש"י דר"א לא אמר דאמרינן תרי מגו אלא באדם דעלמא כו' . אבל אחר המחילה לא כ' כן רש"י ז"ל אלא כנ"ל . אבל למאן דמוקי דעת ר"א בתרי מגו אה"נ דמיירי אף בבעה"ב והיינו פי' דבגיטין דפי' כעולא משום דהלכתא כוותיה לגבי ר"נ וכ"ה הפוסקים ז"ל אבל במציעא רצה לפרש אף לר"נ כדאמרן . ועוד משום דהך מתני' הובאה שם לומר דמחלוקת ר"א ורבנן בתופס לבע"ח במקום שחב לאחרים ומתני' דהתם כרבנן וזהו לר"נ משו"ה פירש"י הסוגיא אליבא דר"נ כדי שיובן בטוב מה שרצה הש"ס לומר דמתני' כרבנן אבל לפי האמת לדינא לא פליג רש"י על מה שמפורש בירושלמי והדעת מחייבו . (ש"ל) : בא"ד תנן לא מיקרי בעל השדה . משמע דמפ' דמ"ש מגו דאי בעי מפקר כו' ר"ל מגו דאי הוה בעי והפקיר השדה מתחלה קודם שהפריש הפאה הוה חזי ליה לזכות בה מן ההפקר . וזה דבר שלא יתכן לגמרי דודאי אין שייך מגו אלא במה שבידו לתקן עדיין בשעת זכייה ולא במה שכבר חלף ועבר ושוב אין ביכולתו מעתה להפקיר הפאה שהפריש שיוכל לזכות בה מתורת ספק . וגם הוא דבר בטל שנאמר שהיה יכול להפקיר ולחזור ולזכות בה שזה אפשרות לאחרים כמותו שהספקר ראוי לכ"א לזכות בו א"כ מאן יימר שהוא יחזור ויזכה בהפקרו שמא יקדימנו אחר וע"כ אין המגו אלא בדבר שיכול לסבב שבודאי יהא ראוי לו והיינו דוקא באופן שאף אחר הפרשת הפאה יוכל למצא עילה שיעני ותהא ראויה לו הפאה להחזיק לעצמו ותו היכי שייך למימר מגו כזה מגו דאי בעי הוה מפקר לשדהו ולא היה מתחייב בפאה והאי הזי ליה דהשתא נמי חזי ליה . דשתני אם היה מפקירה שלא היה בה דין פאה מטח"כ עכשיו שיש בה דין פאה ואיזה ערך ויחס לזה עם זה . הא אין המגו הזה אלא שעושה לעשיר ראוי לזכות בפאה עכ"פ משום דאפשר ליה למעבד עלדקי למהוי עני שזוכה בה בפאה ממש . וזה פשוט . (לח"ש) . וע' פ' דלעיל מ"ע : בא"ד **דודאי** שקוצר כל השדה . משמע דס"ל להתי"ט דהא דבהשבים ובצרו חייב בלשו"ם הוא דוקא כשבצרו כולו אבל כשזכה במקצת ענבים או הקמה כיון שא"ל בו אלא כשאר עניי עולם עדיין הספקר הוא ופטור מהכל . וכן מצאתי שסובר הלח"ם בריש מכלתין ע"ש . ולפ"ז היינו יכולים לייטב דלכך יש כאן מגו אפי' בב"ה דאי בעי מפקר וזוכה במקצת השדה. וע"ז קאמר התי"ט דליתא דהכא ודאי שקוצר כל השדה דהא לא הפקיר בפועל אלא דאמרינן מגו וצ"ל מגו אלא באופן שגם אז הי' יכול לקצור כל שדהו כמו שעושה עתה ולא היה מפסיד כלום אלא שהיה מרויח שהיה פטור מהפאה וע"ז קשה דמ"ש מהמפקיר כרמו : בא"ד **פשיטא** דלמה יהיה פטור וכי העני כו'. הא לא דמיא כלל דשאני הכא שבאו הפירות ברשותו מן ההפקר ולפיכך אע"פ שזכה בגוף הקרקע פטור עליהם ולענה הבאה שילמתו הפירות ברשותו יהיה חייב . והכא אשמעי' דהמפקיר כרמו וחזר ובצרו חייב אע"ג דהכי פירא דהפקירא נינהו . ולאו פשיטא היא דאי לאו קרא דתעזוב יתירא הו"ל למפטר לבעל הכרם נמי כמו לאדם דעלמא . ושפיר עבד הר"מ דפטרו מן המעשרות כיון דל"ל שום רבויא במעשרות דאפילו מן המתנות נמי הו"ל למפטריה אי לאו תעזוב יתירא דרבינהו. (כ"ד). וע"ל בפ"ק מ"ד : בא"ד **ואפילו** אם אין כ"ז דעת הרמב"ם

כו'

ציונים

אימתי . שם הלכה ט :

ראשון לציון

עני על שלו ע"כ (ולא ניחא ליה לרש"י לאתויי סוגיא דגיטין יב. דמפרש הכי לר"א להדיא משום די"ל דדחוי בעלמא הוא כמ"ש תוס' שם ד"ה דלמא לא היא כו') חזינן דרש"י פירש מסתמא דש"ס חולין דנסיב להך דרשא וכמ"ש התי"ט לעיל בסמוך ואולי הוא מפרשינן שכתב התי"ט על עצמו הוא אומר

כלומר

תוספות רע"ק

ס"ה [אות נד] בתוי"ט ד"ה **שקבלו.** ולכך הרמב"ם) אין זה ראיה כ"כ די"ל דטעמא דהרמב"ם דס"ל דסוגיא דגיטין דאזלא למ"ד תופס לבע"ח במקום שחב לאחרים קנה אבל לדידן דקי"ל דל"ק וזהו טעמא דרבנן דהכא. א"כ גם לרבנן איתר קרא דלא תלקט. ואתי' להזהיר העני על שלו. ואף דבתוס' פ"א דגיטין כתבו דהך טעמא למדו מהך קרא דלא תלקט דתופס לבע"ח במקום שחלא"ח דל"ק. מ"מ אפשר דהרמב"ם לא ס"ל כן. אולם כדברי התי"ט מפורש להדיא בתוס' ב"ם דף י"ב ע"א ד"ה ואבוה. וז"ל כדדרשינן ל"ת להזהיר עני על שלו ולרבנן נמי או נפקא להו מקרא אחרינא או תרתי שמע מינה עכ"ל. ומ"מ דברי התוס' רק לר"ח דס"ל דגם במציאה דהוי חד מגו ל"ק חבירו שפיר י"ל דההיא דתופס לבע"ח ל"ק ילפינן מקרא דלא תלקט לעני בשביל עני. אבל לדידן דקי"ל דעני לעני זכה לו כמ"ש הר"ב והרמב"ם פ"ב מהלכות מ"ע ממילא אין טעמא דרבנן מקרא דלא תלקט לעני בשביל עני דהא פשטא דקרא סתם משמע אף בבעה"ב עני וע"כ גם רבנן דרשי לא תלקט להזהיר העני על שלו. ודברי הרמב"ם בפשוטו ניחא. ומה"ט כתבתי בחידושי לגיטין דמ"ש תוס' שם דף י"ב ע"א ד"ה דלמא. דידוי בעלמא הוא דר"פ אית ליה תופס לבע"ח ל"ק. די"ל דמ"מ ר"פ ס"ל לקושטא דמלתא בטעמא דרבנן משום לא תלקט בשביל עני דמה דאמר דלמא ע"כ לא קאמר ר"א אלא דאיכא מיגו דס"ל דסברת מגו הוא לכ"ע ובאמת במציאה או בתופס לבע"ח והוא עצמו ג"כ בע"ח כיון דאיכא מגו קנה. וטעמא דרבנן רק משום ל"ת בשביל עני. וכיון דבאמת טעמא משום ל"ת בשביל עני ממילא לא נלמד מדבריהם דתופס לבע"ח לא קני : [אות נה] בא"ד **והכי** דייק לישניה שכתב דהדר איהו ולקט ביה בפאה) נראה דהבין התי"ט דלשון בפאה קאי

אלמעלה

ו המוכר את שדהו (כה) **המוכר מותר** (כו) **והלוקח אסור. לא ישכור אדם את הפועלים על מנת שילקט בנו** (כז) **אחריו. מי שאינו מניח את העניים ללקוט** (כח) **או שהוא מניח את אחד ואחד לא, או שהוא מסייע את אחד מהן, הרי זה גוזל את העניים על זה נאמר** (משלי כב) **אל תסג גבול עולים** (כט)**: ז העומר ששכחוהו פועלים ולא שכחו בעל הבית** (ל)**. שכחו בעל הבית ולא שכחוהו פועלים.**

עמדו

תוספות יום טוב

ו **אל תסג גבול עולים**. לשון הר"ב אל תקרי עולם אלא עולים. וכתב הרמב"ם וזה על דרך הדרש ומעיקרי לשון הקדש כי אותיות המשך והנוח יתחלפו קצתם עם קצתם והם טפלות מן הכתיבה להקל ע"כ. וכתב בעל יפה מראה שהוזקקו רז"ל לזה משום דק"ל מאי קמ"ל מצוה המפורשת בתורה לא תסיג גבול (דברים יט) אמנם לפי זה ניחא שהודיענו שלא ישנה ממה שגבלו רבותינו על פי הקבלה איזהו לקט ואיזהו אינו ע"כ. ומ"ש עוד הר"ב וי"מ עולים אלו בני אדם שירדו מנכסיהם. שני הפירושים פליגי בהו אמוראי בירושלמי ונ"ל פלוגתייהו משום דתרי קראי כתיבי במשלי חד בסי' כ"ב וחד בסי' כ"ג ומאן דדריש פי' קמא נסיב לקרא קמא דסיומיה אשר עשו אבותיך והיינו עולי מצרים ומאן דדריש פירוש

תניין

ר' עובדיה מברטנורה

ו **המוכר שדהו**. שמכר לו שדה וקמתה אבל מכר את הקמה בלבד ושייר השדה לעצמו °שניהם אסורים בלקט שכחה ופאה שאלו זה אני קורא שדך ואלו זה אני קורא קצירך: **המוכר מותר**. בלקט שכחה ופאה אם הוא עני: **על מנת שילקט בנו אחריו**. שע"י כן הפועל מנכה לו מן השכירות ונמצא פורע חובו משל עניים: **אל תסג גבול עולים**. כלומר אל תקרי עולם אלא עולים אי' דמפרשי אלו עולי מצרים שלא תשנה האזהרות שבתורה שנתנה ליוצאי מצרים ואית דמפרשי עולי' אלו בני אדם שירדו מנכסיהם וקרי להו עולים ל' כבוד כדרך שקורין לעור סגי נהור: ז **ולא שכחו בעל הבית**. כגון דבעל הבית בשדה °דקאי גבי' וזכי ביה אבל בעל הבית בעיר הוי שכחה אף על גב דלא שכחו בעל הבית:

לכובשות

מלאכת שלמה

מעשר עני אלא אחרי שקצר והרי זכה בחלקו שקצר כן ביאר הטעם הרמב"ם ז"ל שם בחבורו בסמ"ע ספ"ו וגם פה בפי': ו **המוכר** כו'. פי' הרמב"ם ז"ל והלוקח אסור ואפי' לא נתן הכסף או אפי' לה דמיה. אבל הר"ש ז"ל פי' דגם במוכר מותר אשמעי' תנא רבותא דלא תימא דלאפקועי מתנות עניים קא זבין וליגזור ביה רבנן קמ"ל דלא גזור ע"כ: עוד פי' ז"ל למאן דמפ' עולם אלו עולי מצרים המ"ם של עולם היא מ"ם הרבים בשקל דורם עושם. עולה שלהם. משה מלך הקב"ה מעלם מים ומארץ מצרים ע"כ. וע' בס' קרבן אהרן ספ"ג דפ' קדושים: ז **העומר ששכחוהו פועלים ולא שכחו בעל הבית** שכחו בעל הבית ולא שכחוהו פועלים. כך נ"ל במשנה. ובירושלמי מפרש ולא שכחו בעה"ב אינו שכחה דכתיב קצירך ושכחת. שכחו בעל הבית ולא שכחוהו פועלים אינו שכחה דכתיב כי תקצור ושכחת משמע דצריך שגם הקוצר דהיינו הפועל ישכחנו. ור"ש בן יהודה פליג וסבירא ליה דגם מכל אדם

בעינן

יכין

נ"א דמוכר] ואף דשכחת עמרים הו"ל נמי בתלוש. עכ"פ התם קצירך בעינן: כה) עם הקמה: כו) בלקט שכחה ופאה שבה. אבל במכר קמה לבד שניהן אסורים דבזה קרינן שדך ובזה קצירך: כז) של פועל. ולא אחר. ונ"ל דאפי' אין הבן סמוך על שולחן אביו ואפי' בהתנה על אדם בעלמא אסור. רק אורחא דמלתא נקט: כח) אלא רוצה ללקטן בעצמו ולחלק לעניים: כט) ר"ל אל תסיג גבול דהיינו אזהרות שנצטוו עולי מצרים. שתתעקש בדעתך לומר שלא נצטוו על כך. והרי הם ידעו הציווי בבירור. וכך נמסר לך מפה לפה. ויש אומרים דעולים. רצה לומר יורדים שהם העניים. ע"ד סגי נהור: ל) ודוקא דקאי בעה"ב גבי עומר וזכי ביה. דאם לא כן אפי' לא שכחו בעה"ב הוה שכחה:

דכל

תפארת ישראל

תוספות אנשי שם

כו' ר"ל אפילו אם נפרש בדברי הרמב"ם דמ"ש הפקיר אינו אלא הפירות אבל הכרם נשאר לו ומש"ה חייב אבל אם מתחלה הפקיר הכרם אה"נ דאע"ג דהדר זכי בפירות פטור מן המתנות ובזה אין הכרח לומר דפליג אירושל' מ"מ רש"י כך הוא סובר כו'. (ש"ל): ו במשנה **המוכר** מותר. לשיטת רש"י שכתב בפרק ד' מ"ט דבבעל השדה לא מהני הפקר נ"ל דהכא מיירי שמכר קודם קצירה אבל אם מכר אחר קצירה גם המוכר אסור הואיל דבשעת קצירה היתה שלו. (ש"י). ובמח"כ אשתמיט מיניה ירושלמי מפורש כאן ולעיל ספ"ב דאפילו בקצר חציה ומכר חציה שהלוקח נותן פאה לכל אין המוכר זוכה בפאה שהיא מתרת עומרים אבל אם מכר מה שקצר הלוקח זוכה בפאה (ומשמע דבחלק הפאה המתרת הקמה של הלוקח זוכה גם המוכר ונ"ל דאע"פ שכתב העט"ר לעיל בפ"ב מ"ה דגם הפאה שנותן הלוקח למה שקצר הוא. הוא נותן מכח בעל השדה. מ"מ מותר המוכר בו דלא קרינן ביה לא שדך ולא קצירך) תו בעי התם לוקח מהו שיזכה בפאה שהיא מתרת את העמרים. ומסיק דתלי בפלוגתא דרבי ור"י נשיאה. וע' במל"מ פ"ו סס"ז שתמה על דבר השמטה: **הפועלים**. רמז לנו באמרו פועלים ל' רבים ובנו ל' יחיד דאפילו שכר פועלים הרבה עם הפועל הזה שהתנה עמו ולכולם נותן שכר שוה חיישינן דלמא כולהו ניחא להו בנח"ר שעושה לזה וע"כ מנכין לו דבר מועט מהשכירות ונמצא פורע חובו בשל עניים. (א"ע): תוי"ט ד"ה **אל** תסג כו' כי אותיות המשך כו'. פי' שבנקודת קמץ של עולם נסתר א' של יהו"ה והיא מתחלפת ביו"ד סרי עולים. והא דאסמכינהו אהאי קרא ולא אתעזב אותם דמיניה נפקא לן דאין נבעלים בהם טוה"צ היינו משום דהאי קרא איירי במי שמלקט הוא עצמו בידו ונותן בידו לעני אבל כל כי לא עביד מעשה בידים אלא שבא למנוע קצת עניים מן הלקט ושם דרך לאחרים שילקטו הם בהרווחה דאפילו בהא דהקן שאינו מניח לעניים אינו ר"ל שלוקח לעצמו דתיפוק ליה דעבר על ד"ת אלא פי' שאינו בא לשדה בג' אבעיות שאינו מניח שהעניים ילקטו בזמנם אה"נ שממהר אותם שיתישו

ללקוט

משנה ראשונה

בחולין דף קל"ד ודברי תוי"ט בזה אין מכוונים: ו **ע"מ** שילקט בנו אחריו. הלשון משמע שבנו הולך אחריו בשעת הקציר ומלקט אחריו הנושר ממנו ואין שאר עניים מלקטים שם. אע"ג דהיינו מסייע אחד מהן דבסמוך דעובר בבל תסיג ולמה לי הכא טעמא דמוזיל גבי'. היינו טעמא דבל תסיג ליכא הכא כדאמר פ"ק דב"מ דף י"ב דניחא להו לעניים דאי אגר להו לדידהו נמי מלקטי בנייהו בתרייהו. אלא משום דמוזיל גבי' איכא. ומשמע מהכא דהא דאמרי' פ"ד מ"ה שלש אבעיות ביום לא אמרו אלא בפאה משום דפאה ודאי איכא בכל השדות אבל לקט ושכחה זמנין דליתנהו כלל ולא עביד בהו תקנתא דאי נימא בלקט נמי שלש אבעיות תיפוק לי' דבלא טעם דמוזיל גבי' היאך ילקט אחריו שלא בזמן שתקנו. אבל הרא"ש כתב בפ"ד בלקט נמי אמרו שלש אבעיות. ונ"ל כיון דעניים גופייהו ניחא להו לא נקט זמן בזה. א"נ י"ל דאחריו דקאמר לאו שילך בנו מיד אחריו כשקוצר. אלא בעת שיבאו העניים ללקט לא ילקטו שאר עניים במקום שקצר הפועל הזה רק בנו ילקט אחריו ושאר עניים ילקטו אחר שאר הפועלים. ומסייע לזה גירסת הספרים דגרסי לא ישכור את הפועלים לשון רבים: **בנו** אחריו. וכ"ש ע"מ שילקט הפועל עצמו פשיטא דאסור ולרבותא נקט בנו. ולמאי דפי' דאחריו היינו שהולך בנו מיד אחריו ללקט ומתוך זה מונע שאר העניים. והלכך בפועל גופי' לא משכחת לה שילקט מיד שמבטל ממלאכתו. ולמאי דאמרי' פ"ק דב"מ דבלא תנאי מלקט בנו ואשתו אחריו משמע דה"ה הוא עצמו מותר בענין שאינו מבטל ממלאכתו: **מי** שאינו מניח את העניים ללקוט. קצת קשה היכי דמי אי נוטל הלקט לעצמו הוא עובר על לקט קצירך לא תלקט לעני ולגר תעזוב. והיכי נקיט עליה אל תסג דמדברי קבלה ושביק אזהרות דאורייתא. ואי אינו מניח עניים אלא לקרוביו עניים היינו מניח את אחד ואחד לא ותרתי למה לי. ואי אינו מניחם לבוא אלא מחלק להם בידו הא נמי דאורייתא הוא דתעזוב כתיב ועוד מאי מסיג גבול הוא אלא כשמרבה לאחד והיינו מסייע אחד מהן והא תני ליה. ונ"ל דה"ק מי שאינו מניח עניים ללקוט כיצד או שמניח אחד ואחד לא או שמסייע ופרושי קמפרש. והשתא א"ש דאל תסג גבול עולם משמע מיניה הני תרתי כשאינו מניח אחד לגמרי היינו מסיג גבולו ממש. וכשמסייע לאחד מסיג הכי מכלל עולים דעולים היינו עשירים כדאמרי' עולה לעשיר ויורד לעני שהיה יכול ליטול הכנס ולהתעשר: ז **ולא** שכחו בעה"ב. לכאורה משמע שהבעה"ב עומד גם הוא בשדה עם הפועלים ושכח הבעה"ב בעומריו עומר אחד והפועלים ראו וזכרו בו ודעתם ליטלו או שהפועלים שכחו בעולם והבעה"ב נתן בו עיניו ליטלו. אבל לא א"ש לפי"ז מ"ש הר"ב דבשדה דוקא דקאי גביה וזכי ביה. ותיפוק ליה דאפילו בעיר דלא קאי גבי' כיון שהבעה"ב נזכר בו אינו שכחה דיליף בירושלמי מקרא דבעי' שכחת שניהם. אלא ה"ק מיירי ששכחו שניהם אבל בשעה ששכחוהו פועלים באותה שעה לא שכחו בעה"ב ודעתו היה עליו ואח"כ שכחו גם הבעה"ב ובגמ' בב"מ דף י"א קרי ליה זכור ולבסוף שכוח ובהא יש חילוק בין עיר לשדה דבשדה דוקא שכוח מעיקרו הוי שכחה אבל זכור ולבסוף שכוח אינו שכחה שזכתה לו שדהו. ובעיר זכור ולבסוף שכוח נמי הוי שכחה ויליף לה התם מקרא. ומתני' מיירי בשדה וקאמר כששכח אחד מהם ובאותה שעה לא שכחו השני אע"פ שחזר גם הוא ושכחו אינו שכחה. ולפי"ז נ"ל דשכח בעה"ב ולא שכחוהו פועלים באותה

שעה

ציונים

ו המוכר. שם הלפ"ז: לא ישכור. שם פ"ד הל"ח: מי שאינו מניח. שם הל"ג: ז העומר. שם פ"ה הל"א.

חלופי גרסאות

ו הפועלים נד"מ הפועל וכ"ה בירושלמי. ואחד לא נד"א ואחד לאו. עולים נד"מ עולם וכ"ה בירושלמי.

תוספות חדשים

[משנה ו] **המוכר** שדהו. כתב הר"ב אבל אם מכר כו' אסורים בלקט שכחה ופאה ע"ש. ומסתברא דמעשר עני המוכר מותר בו שהרי אין חיובו אלא אחר הקציר ודו"ק. (פר"ח): [בר"ב ד"ה] אל תסג גבול כו' ליוצאי מצרים כו' עכ"ל. וקשה א"כ על כל מצות שבתורה יש לדרוש כן ונ"ל דלא איירי כאן שרוצה לגזול לעניים או לעקור המצוה רק שרוצה להחכים על צווי הקב"ה דמעשר עני רשות לבעה"ב לחלק כמ"ש הר"ב בפ"ח משנה ד' אבל בלקט שכחה ופאה כתיב תעזוב אותם שהם יטלו והוא אינו מבין הטעם לחלק בידיהם לכן אמר עולי מצרים כשם שיציאת מצרים היה חוץ לטבע כן מצות הקב"ה ודו"ק. ועד"ז י"ל לקמן פ"ז מ"ג גבי פרט שרוצה לזכות בו קודם שיגיע לארץ כיון דכתיב לא תלקט משמע שכבר מונח בארץ ודו"ק. (ממהורפ"ח ז"ל):

ראשון לציון

כלומר שהוא מפרש שכי דר' אליעזר לשיטתיה בגיטין ע"פ אוקמתיה דרב ספא ודלא כפירש"י:

תוספות רע"ק

אלמעלה דהדר וזכי רק בפאה. אבל באמת לשון רש"י דהדר אידו וזכי ביה בלקט ופאה כתיב תעזוב יתירא. ופשוט דבלקט ופאה קאי אלמטה דבהם כתיב תעזוב: מ"ו [אות נו] בר"ב ד"ה **המוכר** שדהו. שניהם אסורים) הפר"ח בס' מ"ח כתב ומסתברא דמעשר עני המוכר מותר בו דאין חיובו אלא אחר הקציר. ולענ"ד לא משמע כן מלשון הרמב"ם פ"ז הט"ז מהמ"ע. שכתב המוכר שדהו קרקע ופירות והעני הר"ז מותר בלקט וכו' ומעשר עני שלו עכ"ל. מדכייל מ"ע בהדי אינך משמע דשוו להדדי. דדוקא במוכר גם הקרקע אבל מכר פירות לחוד לא: מ"ז [אות נז] בר"ב ד"ה ולא שכחו. דקאי גביה) ואף אם שכחו אח"כ לא הוי שכחת כיון דבשעה ששכחוהו פועלים היה מתחיל שם השכחה עדיין היה זכור לבעה"ב באותו שעה זכתה לו שדהו ובעי שיהיה שכחת בעה"ב קודם שכחת פועלים. דבשעה שהתחיל לחול עליו שם

שכחת

עמדו עניים בפניו או שחיפוהו בקש הרי זה אינו שכחה (לא): ח המעמר (לב) לכובעות (לג) ולכומסאות (לד) לחררה (לה) ולעמרים (לו) אין לו שכחה. ממנו ולגורן (לז) יש לו שכחה. המעמר לגדיש (לח) יש לו שכחה. ממנו ולגורן (לט) אין לו שכחה. זה הכלל כל המעמר למקום שהוא גמר מלאכה יש לו שכחה ממנו ולגורן אין לו שכחה. למקום שאינו גמר מלאכה אין לו שכחה. ממנו ולגורן יש לו שכחה (מ):

ח לכובעות. לעשות מהן כמין כובע בראש שכך היו רגילין לעשות עטרות של שבולין ולשום בראש: לכומסאות. אינם גבוהים ובולטים למעלה ככובעות אלא נכפפים למטה שאינו נראה כל כך כמה דתימא (דברים לב) הלא הוא כמוס עמדי: ולחררה. קצר מעט ועמר כדי לגלגל עיסה לעשות חררה קטנה ע"ג גחלים. פ"א יש שקוצרים התבואה ומגדישים אותה במקום אחד עד שתתאסף ואז נושאים אותה למקום שדשים התבואה ומקום הדישה נקרא גורן ומה שמגדישים על גבי קרקע נקרא כובעות כדמות כובע שמשימין בראש ומה שמגדישים בחפירה בארץ נקרא כומסאות לשון כמוס עמדי ומה שמגדישים בעגולה כדמות אבן הרחים נקרא חררה ע"ש שהחררה עגולה: ולעמרים. עשה עמרים קטנים וסופו לעשות משנים ושלשה עומר א': אין לו שכחה. כלו' מה ששכח בשדה בשעה שמוליך לא' מן המקומות הללו אינו שכחה דכתיב (שם כד) כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה מה קציר שאין אחריו קציר אף עומר שאין אחריו עמור יצא אלו שיש אחריהן עמור: ממנו ולגורן יש לו שכחה. המוליך מאחת מהמקומות הללו לגורן ושכח עומר באחת מן המקומות הללו הוי שכחה: המעמר לגדיש. ורוצה שישארו באותו מקום ושם ידוש אותם יש לו שכחה: ממנו ולגורן. ואם נמלך עליהם אח"כ ומוליכם למקום אחר לדוש אותם אין לו שכחה:

תניין נסיב לקרא תניין דסומיה ובשדי יתומים אל תבא. ויתומים עניים קרויין בכתוב כדכתיב לגר וליתום וכמו שאפרש בס"ד בפרק ו' משנה ה': ז ["או שחיפוהו בקש. בירושלמי אמר רבי יונה בזוכר את הקשין ופסקו הרמב"ם ז"ל]: ח [*לחררה. כתב הר"ב קצר מעט ועמר כדי לגלגל וכו'. כלומר שאין שיעורו אלא כדי וכו' ומשום הכי לא הוי שכחה שאין מניחים עומרים קטנים כאלו אלא מעמרים כמה כאלו ביחד ודנקט לגלגל לישנא דירושלמי הביאו הר"ש לחררה גלגל]:

מלאכת שלמה

בעינן שיהא שכוח אפי' מעובר ושב בדרך: או שחפוהו בקש. ואחר כך שכחוהו פועלים ובעל הבית כיון שבגרמת עניים נשכח לא הוי שכחה. הר"ש והרא"ש ז"ל: ח המעמר לכובעות וכו'. פי' ראשון דמייתי ר"ע ז"ל הוא פי' רבינו שמשון ז"ל וכתב עליו ה"ר אשר ז"ל ולא ישר בעיני פי' זה דאין דרך לעמר לצורך דברים הללו והו"ל למיתני הקוצר לצורך דברים הללו אין לו לקט ע"כ: ופי' ר"י ז"ל לכומסאות. תכשיט למסה במקום שהוא כמוס. ע"כ: לגדיש יש לו שכחה. דמשעימר הכל רוצה לעשות מהן גדיש דהאי עימור אין אחריו עמור וכי הדר ושכח מן הגדיש ולגורן שהוא במקום דישה אין לו שכחה דכבר נתקיימה המצוה. גדיש היינו כשמצברין כל העמרין במקום א' עד זמן הדישה. גרן הוא מקום שדשין בו התבואה כדמוכח בפ' כל שעה וגם הכרי שמעורב התבן והמוץ עם התבואה קרוי גרן כדכתיב הנה הוא זורה את גרן השעורים וכו' אבל ברישא דלא הוי עמור לגדיש כשחוזר ומעמר קצות השבלים הנותרים ממלאכתו להוליכן לגרן י"ל שכחה להשתא חיילא. זה הכלל סימנא בעלמא. הר"ש שירלי"ו ז"ל: ועוד מצאתי שכתב וז"ל ואחר שבאתי לא"י תוב"ב הבנתי משנה זאת דקתני ולחררה והוא כלי שעושין משבלים שמוח שאין בו בית קבול להוליך בו חררות לתנור וצורתו כמו חררה גדולה וקורין אותו שאבאקי והשתא לא הוי גמר מלאכה. ע"כ: ולשון הרמב"ם ז"ל שם בפ"ה הקוצר ואגד אלומות אלומות ופינה האלומות והן הנקראים עמרים ממקום זה למקום אחר וממקום השני למקום השלישי לגרן ושכח העומר בשעה שפינה ממקום למקום. אם פינה העמרים למקום שהוא גמר מלאכה ושכחה י"ל שכחה וכשיפנה ממקום שהוא גמר מלאכה לגרן אין לו שכחה. ואם פינה העמרים למקום שאינו גמר מלאכה ושכח אינו שכחה וכשיפנה ממקום שהוא (כך הלשון שם ברמב"ם וספק אני אם צ"ל שאינו) גמר מלאכה לגרן י"ל שכחה ע"כ:

תפארת ישראל

יכין

לא) דכל שכחה שלא מחמת עצמו אינו שכחה. כמו לקט שאינו מחמת עצמו [פ"ד מ"י]: לב) מפנה עמרים: לג) לפנותן למקום אחר לעשות שם מהשבלים כמין כובע בראש: לד) טבע נמוכה: לה) לעשות עוגה קטנה ע"ג גחלים. וי"א דר"ל דלעשות עמרים בתמונת עוגה. ומשם יפנן אח"כ להגורן. לפיכך מדלא שכח רק כשמפנה במקום שאינו שם גמר מלאכה. לא הוה שכחה: לו) מפנה השבלים למקום א' לאגדן שם: לז) בחזר ופנה ממקומות הנ"ל לגורן: לח) ר"ל דגדיש היינו מקום קבוץ העמרים. וגורן מקום קבוץ התבואה. ופעמים דשין כאן או כאן. ולהכי בהוליך מהשדה להגדיש לדוש שם הו"ל לגמר מלאכה ויש שכחה: לט) שנמלך להוליך מגדיש לגורן ולדוש שם: מ) מיהו דוקא בעומרים אין שכחה רק בגמר מלאכה. אבל בקמה א"צ גמר מלאכה [כפ"ו מ"ז]. וכ"כ באילנות ב' שכחה [פ"ז מ"א] א"צ גמר מלאכה:

משנה ראשונה

שכח אע"פ ששכחוהו אח"כ גם שם אינו שכחה דבהא נמי זכתה לו שדהו אע"פ ששכח אותו כיון שלא שכחו הפועלים זכתה לו שדהו. ולשון הרמב"ם בחבורו פ"ה דין ג' היה בעל השדה בעיר ואמר יודע אני שהפועלים שכחו עומר שבמקום פלוני ושכחוהו ה"ז שכחה ואם היה בשדה ואמר כן ושכחוהו אינו שכחה וכו'. נ"ל דושכחוהו דרישא וסיפא ט"ס הוא ונ"ל ושכחו דקאי אבעה"ב שחזר ושכחו גם הוא וכן בלשון הר"ש מהירושלמי נפל טעות זה שכן מוכח מפי' רש"י ותוס' דב"מ כדפי': עמדו עניים בפניו או שחיפוהו כו'. דוקא שנתכסה ע"י עניים אבל נתכסה מאליו בעפר או בקש ושכחו ה"ז שכחה דיש שכחה בטמון לחכמים דפ"ו מ"י. אלא ע"י עניים קנסא הוא. ונ"ל דקנסו שלא יתנו גם לעניים אחרים שלא ירגילו בכך. ומ"מ לא קנסו כולי האי שיקחו מהם גם מה שלקטו בהיתר כמו גבי פאה שפירש טליתו עליה בפ"ד מ"ג להרמב"ם. דהכא גוזלין את הבעה"ב וגזל דאורייתא הוא ולא אשכחן קנס בגזלן דאורייתא דלא שכיח דעבר אדאורייתא ולא חיישי' שירגיל בכך. אבל התם לאו גזל דאורייתא הוא דמשל עניים הוא נוטל ועדיין לא זכו בו עניים אלא מפקיע זכותם ושכיח הוא דמורי היתרא הלכך קנסו טפי: או שחפוהו בקש. בירושלמי א"ר יונה בזוכר את הקשין ע"כ ולקמן פ"ו מ"י אמרי' תבואה שנתנה לשחת אין לה שכחה ומשמע דה"ה בקש לא שייך שכחה אלא הכא אם שכח הקש ממילא שכח גם העומר שמתחתיו אבל דגבי קש לא הוי שכחה לעומר מיהא הוי שכחה דאילו הוי גלוי נמי הוי שכחה כיון ששכח החיפוי עצמו: ח המעמר לכובעות ולכומסאות. הר"ב פי' בזה שני פירושים הראשון הוא פי' הר"ש והשני הוא פי' הרמב"ם והרא"ש הסכים לפי' הרמב"ם. אבל

ציונים

עמדו עניים. שם הל"ג :
ח המעמר. שם הי"א יא :

ראשון לציון

משנה ה

[במשנה] המעמר לכובעות. בערוך ערך כבע יכו' כובעות מן לעיל כמה דתימא וכובע נחשת על ראשו וכומסאות מן לרע כמה דתימא הלא הוא כמוס עמדי וגו' פירוש כובעות ראשי שבלים הן וכומסאות תחתון של שבלים וי"א כובעות אגודות הקשורות למעלה כנגד ראשיהן כומסאות אגודות הקשורות מתחת: לחררה. בערך חר ב' כתב בערוך ירוש' חררה גלגל ויש אומרים כשסף מן הזרע:

תוספות רע"ק

שכחה לא זכתה לו שדהו. כך מבואר בסוגיא דפ"ק דב"מ ומה שסיים הרע"ב דאם בעה"ב בעיר הוי שכחה אע"ג דלא שכחו בעה"ב. משמע דשכחת פועלים הוי שכחה. אבל ל' הסוגיא לא משמע כן דאמרינן שם אבל בעיר אפילו זכור ולבסוף שכוח הוי שכחה. משמע דבעינן עכ"פ סוף שכוח להבעה"ב. וכ"כ להדיא בשיטה מקובצת שם בשם הר"ן ומהר"י אבוהב ושארי פוסקים כולם וכן ברמב"ם העתיק לישנא דהש"ס וכנ"ל. ודלא כהפר"ח בספ"ח שכתב בפשיטות דבעיר אפילו לא שכחו בעה"ב לבסוף הוי שכחה. והא דנקט בסוגיא ולבסוף שכוח לרבותא דבשדה אפילו זה לא מהני. ואשתמיטתיה כל הפוסקים הנ"ל:

תום' אנשי שם

ללקוט ואינו מניחם שילקטו כדרך העולם. (רמ"ז): ז במשנה שחפוהו בקש. הר"ש הביא מספרי דטעמא משום דהוי טמון והיינו כר"י דלקמן פ"ו מ"י. ובירושלמי פ"ו איתא העומר שהחזיק בו להוליכו לעיר ונתנו ע"ג חבירו ושכח שניהם התחתון שכחה והעליון אינו שכחה. רש"א שניהם אינם שכחה התחתון מפני שמכוסה והעליון מפני שהחזיק בו ר"ז אמר בזוכר את העליון. אמיא דר"ז כר' יונה כמה דאר"י בזוכר את הקשין כן ר"ז אומר בזוכר את העליון. ומשמע דקאי אר"ש דלר"ש אין התחתון שכחה בזוכר העליון דאז הוי כטמון. אבל בשכח העליון הוי התחתון שכחה אע"פ שהוא מכוסה. וכיון שהלכה כרבנן לגבי ר"ש אפילו בזוכר העליון הוי שכחה. וכ"ד הראב"ד וא"כ גם משנתינו אין הלכה. אבל הר"ש סובר דר"ז אדרבנן קאי דבזוכר את העליון גם רבנן דר"ש מודו שאינה שכחה ולא משום טמון אלא דע"י העליון או הקש יזכור גם את העומר. ועי' בכ"מ פ"ה ה"ד ובפ"מ בירו' פ"ז: ח במשנה זה הכלל. אצטריך דלא תימא דאם ימצא מי שיקבץ העמרים למקום שאינו גמר מלאכה בענין בלתי דומה לעניים הנגויים בריצה אשר היו רגילים בהם במקום ובזמן המשנה שלא יהיה לו דין זה. (הו"ע). ועי' תוי"ט פ"ז דתרומות מ"ד: בר"ב ד"ה ולחררה כו'. פ"א כו' הפי' הזה הביא הרא"ש בשם הרמב"ם. וע' בל' הר"מ בפי' וז"ל המנהג לקצור החטה ולעשותה ערימות ערימות במקומות רבות עד שיקבצו הכל במק"א ומן המקום ההוא למקום הדישה והוא נקרא גרן. וכל אשר יקבצו מן הערימות מעל הארץ נקרא כובעות כו'. ומפרש הרא"ש והר"ב שכובעות וכומסאות וחררה הם אוצרי הגדיש שממנו נושאים לגרן וא"ל שכחה כיון שצריך לשאת ממנו לגרן לדוש שם. ועפ"ז הוצרכו לדחוק ולפרש דמ"ש כמעמר לגדיש י"ל שכחה מיירי ברצונו שישארו שם באותו מקום ושם ידוש כמש"ל הר"ב בד"ה המעמר לגדיש. ובאמת הוא דוחק גדול דל"ל למימר המעמר לגדיש כיון דכובעות ואינך נמי גדיש נינהו והכי הול"ל ואם היה דעתו שישארו שם לדוש אותם שם י"ל שכחה ממנו ולגרן אין שכחה. ומצאתי להרדב"ז בפ"ה הי"ב שכ' דכהלה מל' הר"מ שמנהגם היה לעשות בשעה שקוצר צורת כובעות ומשם מקבצין ומוליכין להפירה ומשם לחררה ומשם לעשות מהם עמרים גדולים כדי להוליכן למקום הדישה. ובזה מיושב קצת דכובעות ואינך לאו אוצרי הגדיש הם ועדיין לא מכר גדיש במתניתו. אבל תמוה דהכל עצמא מאי למה לא כלל גדיש בהדי הנך ולמר שמעמר לכובעות כו' ולגדיש אין לו שכחה

ממנו ולגורן י"ל שכחה ואם מתחלה שיאגדו בגדיש לדוש אותם שם י"ל שכחה ממנו ולגרן א"ל שכחה. ומצאתי בהרמ"ז שהגיה לשון הר"מ שם הי"ג בזה"ל. איזהו מקום שהוא גמר מלאכה זה מקום שדעתו לקבץ העמרים שם ולדוש אותם שם או להוליכן משם למקום הדיש שהוא הגרן ע"כ. ולפ"ז קיבוץ העמרים בפיזורם הראשון שאין אחריו קבוץ ממקומות נפרדים נקרא גמ"ל. ואם מוליכן כולן משם לגורן שהוא מקום הדיש א"ל שכחה כיון שלא לוקחן כולן ממקום א'. ולפ"ז מיושב ל' מתניתין המעמר לגדיש כפשוטו דאפי' באין כוונתו לדוש שם י"ל שכחה וממנו ולגרן א"ל שכחה. וצ"ל שמ"ש בפירושו וכל אשר יקבצו מן הערימות וכו' הוא לשון מבולבל ופירושו כאילו היה אומר וכל אחד מן הערימות אשר יקבצו מעמרים רבים מעל הארץ כו' ולשון כזה מצוי הרבה בפירושו. ולפ"ז כובעות ואינך הם תוארי הערימות. שהם יקבצו אח"כ במק"א. שהוא הגדיש. ומן המקום ההוא למקום הדישה :

כללא דפרק ה

משנה א המגדיש תבואתו ע"ג לקט. אפילו בשוגג ואפילו מין בשא"מ. קנסוהו שכל הנוגע בארץ מופקר לעניים ופטור ממעשר. ורק אם הרוח פיזר השבלים על שדה שלא לוקט הלקט ממנה אומדים חלק מ"ה לקט שראויים לעשות ויתן כך להעניים :

משנה ב שבולת מחוברת שנשכחה. אם נקצרת עם הקמה שייכא לבעה"ב. שבולה לקט שנתערבה בטבל והעני רוצה דוקא שבולת. יטול הבעה"ב מהתערובות ג' שבלים. ויאמר על א' מהן. אם זו לקט מוטב. ואם לאו יהיו תרומה ומעשרות שלה טלן בב'. ואם הב' נופה לקט. יהיו תרומ"ע של א' כהג'. ונותן הראשונה להעני. והב' וג' לכהן. והכהן יפריש על א' מהן ממק"א המעשרות שחייב עליה :

משנה ג מותר בעה"ב להרביץ שדהו במים. כדי שלא יתערב האבק בשבלים. כשהפסדו הוא יותר מהפסד הלקט. וישום הפסד הלקט ויתן לעניים :

משנה ד עשיר שנוסע בדרך ואין עמו מזונות. מותר במתנת עניים. וא"צ לשלם רק לכשירצה :

משנה ה החליף תבואתו על מתנת עניים. חייב בתרומ"ע על מה שנתן להעניים ולא על מה שקבל מהם. ב' עניים שקבלו שדה באריסות שיטול בעה"ב חצי התבואה. והם חצי הב'. מותר כל א' מהן ליתן מעשר עני שלו לחבירו. אבל שניהן אסורין בלקט שכחה ופאה שמהשדה. בד"א בזכו שניהן בהתבואה במחובר. אבל באמר הבעה"ב. כך וכך מסה שתקצר יהיה שלך. אז מותרים שניהן גם בלקט שכחה ופאה שמכל השדה. ורק המעשר עני יתנו זל"ז כלעיל. דמדזכו בתבואה אחר שקצרו. הו"ל כבעה"ב :

משנה ו המוכר שדהו עם קמתה. מותר המוכר בכל מתנת עניים שבה. ולא הלוקח. אבל במכר רק הקמה. שניהן אסורים בהן. אסור להתנות עם הקוצר על מנת שלא יניח ללקט מתנת עניים רק בנו ובני ביתו של פועל. וכ"כ אסור לבעה"ב לעכב שום עני מללקוט ולסייע לאחר. או לעכב כולן. בהפצו שילקט הוא ויחלק ביניהן :

משנה ז שכחה אינו רק בששכחו כל אדם שראה אסיפת העמרים. ואם גרמו העניים שיהיה שכוח אינה שכחה :

משנה ח המפנה עמרים מהשדה למקום ב' ומשם למקום ג'. ומשם לגורן. אם היה א' מהמקומות הללו מיוחד לעשות בהשבלים גמר מלאכה. אז יש שכחה כשיוליך לשם ולא כשיוליך משם להגורן. אבל באין מיוחד המקום לגמר מלאכה. אז אין שכחה כשיוליך לשם. ויש שכחה כשיוליך משם ולגורן :

אבל לפ"ד הרא"ש והר"ב אינו מכוונת הרמב"ם דלפי פי' הר"ב בפי' השני משמע שהכל תלוי בכוונתו בשעת העימור אם דעתו להוליכן למקום שיאגדו שם לדושם הוי מעמר לגמר מלאכה ויש לו שכחה. אבל אם דעתו שלא יאגדו במקום שמוליכן אלא לחזור ולהוליכן משם למקום דישה אינו שכחה בהולכה ראשונה כיון שנתכוון באותה שעה להולכה שניה וזהו שכתב גבי המעמר לגדיש והולך שיאגדו שם וידוש אותם שם יש לו שכחה ואם נמלך להוליכם למקום אחר לדוש אותם אין לו שכחה ע"כ. ומשמע דנמלך שלא היתה מחשבתו מתחלה לכך הא אם היה דעתו מתחלה בשעת הולכה ראשונה לחזור ולהוליכם למקום אחר הוי איפכא שבהולכה ראשונה איכא שכחה ובשניה הוי שכחה. ויש לדקדק דא"כ למה ליה לתנא למיתני לכובעות ולכומסאות וכו' ליפלוג וליתני בדידיה במעמר לגדיש אם דעתו שיאגדו שם יש לו שכחה. ואם מתחלה היתה דעתו להוליכם משם לגורן אין לו שכחה אלא כשמוליכם לגורן. וליכא למימר דטלה בשהם מיירי ושהם כובעות וכומסאות שלא יאגדו שם ושהם מעמר לגדיש כדי שיאגדו. דלפי פירושו כובעות וכומסאות היינו נמי גדיש אלא שמגדישין בקרקע כל התבואה או בהפירה. ומאן יימר שלא ידושם במקומם. ועוד דמפרש ממנו ולגורן שנמלך. אידי נמלך קתני. אבל דברי הרמב"ם כך הם שהמעמר לכובעות ולכומסאות היינו שעושה כמה ערימות כאן וכאן ומשם מקבץ כולם ועושה מהן גדיש בקרקע כמין הר והיינו כובעות או בהפירה והיינו כומסאות. והמעמר לעשות ערמות הקטנות אין זו גמר מלאכה שידוע שלא ידושם במקומם כאן מעט וכאן מעט ובשמקבץ כולם למקום אחד לכובעות או לכומסאות זו היא מקום גמר מלאכה ואפילו דעתו להוליכן משם עוד למקום אחר לדושם אעפ"כ מקום קבוץ כל התבואה שראוי לדושם זו היא מקום גמר מלאכה והיינו דקתני רישא המעמר לכובעות כו' היינו ערמות קטנות כדי לעשות מהם כובעות אין זו גמר מלאכה אלא ממנו ולגורן כלומר כשמקבץ כל הערמות לגורן והיינו הולכה שניה שרוצה לעשות כובע והיינו גורן. וסיפא המעמר לגדיש היינו כשמקבצם לכובע יש לו שכחה ואפילו הוליכם ממנו לגורן אפילו דעתו היתה מתחלה לכך מ"מ הגדיש הראשון הוי מקום גמר מלאכה. והכי דיקא מתני' זה הכלל המעמר למקום גמר מלאכה ולמאי תני מקום ליתני המעמר לגמר מלאכה ושלא לגמר מלאכה ש"מ דבמקום תליא. ולשון הרמב"ם בחבורו פ"ה דין י"ג איזהו מקום שהוא גמר מלאכה מקום שדעתו לקבץ כל העומרין שם ולדוש אותן שם או להוליכן שם למקום גדיש שהוא הגורן ומקום שאינו גמר מלאכה הוא המקום שמקבלין בו העומרין כדי לעשות מהן אלומות גדולות כדי להוליכן למקום אחר ע"כ :

פאה בית שמאי פרק ו

פרק ו א בית שמאי אומרים הבקר לעניים הבקר א) ובית הלל אומרים אינו הפקר עד שיופקר אף לעשירים כשמטה ג). כל עומרי השדה

ת"ג. א הבקר כד"כ ג' גם בדב"ש הפקר כפ"א ובד"ס ג' גם בדב"ס הבקר עד שיובקר בני"ת וכ"ה בירושלמי ובעדיות שם.

ר' עובדיה מברטנורה

פרק ו א בית שמאי אומרים הבקר לעניים. מי שהפקיר לעניים ולא לעשירים דין הפקר יש לו ופטור מן המעשר דכתיב בלקט ופאה (ויקרא יט) לעני ולגר תעזוב אותם מה תלמוד לומר תעזוב אותם למד על עזיבה אחרת דהיינו הפקר שהיא כזו מה זו לעניים ולא לעשירים אף מה שנאמר במקום אחר לעניים ולא לעשירים: אף לעשירים כשמטה. דכתיב (שמות כג) והשביעית תשמטנה ונטשתה מה ת"ל ונטשתה למד על נטישה אחרת דהיינו הפקר שהיא כשביעית מה שביעית לעניים ולעשירים

תוספות יום טוב

פרק ו א הבקר פירושו כמו הפקר. הר"ש. שמכניס הבי"ת והפ"א ממוצא השפה ועיין במשנה ג' פרק ד' דעדיות. [*ובמשנה ג' פרק ג' דשבת. וז"ל הרמב"ן בפירוש החומש בפרשת קדושים בפסוק בקורת תהיה עיקר הלשון בכל מקום במשנה בבי"ת ובש"ס החליפו בפ"א]: **הבקר** לעניים הבקר. פירש הר"ב דכתיב לעני ולגר תעזוב אותם. מה תלמוד לומר תעזוב אותם למד על עזיבה אחרת דהיינו הפקר וכו' ירושלמי. ואף על גב דדרשינן מתעזוב עזוב לפניהם בריש פרק ד' מ"מ שמעינן מינה נמי להך. דכולה בכלל תעזוב. ועוד י"ל דמאותם דריש שהוא מיותר. ועיין לקמן: **כשמטה**. פירש הר"ב דכתיב והשביעית תשמטנה ונטשתה מה תלמוד לומר ונטשתה וכו' ירושלמי. ובית הלל מתעזוב אותם מיעט. זה לעניים ולא לעשירים. אבל מה שנאמר במקום אחר לעניים ולעשירים. ובית

מלאכת שלמה

פרק ו א הבקר כמו הפקר. ה"ר שמשון ז"ל וכן פירש גם כן הראב"ד ז"ל ובמס' עדיות וכן בסמ"ג עשין סי' נ"ס וגם הרא"ש ז"ל בפ' ואלו טרפות

יכין תפארת ישראל יכין

פ"ו א) אם הפקיר רק לעניים. הו"ל הפקר ופטור ממעשר · דילפינן ממתנת עניים כלקט וכו': ב) דבשביעית הכל מופקר גם לעשירים:

משנה ראשונה

פרק ו א בש"א הפקר לעניים הפקר. פי' הר"ב דיליף מפאה דכתיב תעזוב ללמד על הפקר שהיא כזו. ונ"ל דהיינו מדכתיב תעזוב יתירא תרי זימנא כדאמר בחולין דף קל"ד. ואע"ג דהתם דריש ליה למלתא אחריתא י"ל דמרבוי הכל. ועוד י"ל מדס"ל למיכתב עזוב לשון עזוי וכתב תעזוב דמשמע נמי רשות והיינו הפקר דלאו מצוה: ובה"א אינו הפקר. דיליף משמטה ואמר בירושלמי דב"ש דרשי משמטה דמשמע תיטושה וב"ה דרשי אותם

ציונים

א בש"א. ב"מ ל: עדיות פ"ד מ"ג. תוס' ב"ק כח. מנחות ע"א: אינו הפקר. מיי' פ"ב מהלכות נדרים הלכה טו. טור ושו"ע חו"מ סימן רעג סעיף ה :

ראשון לציון

מ"א [תוי"ט סד"ה] **הבקר** פירושו כמו הפקר כו' ובש"ס החליפו בפ"א. וע"ע תוס' חולין נט: סד"ה והרי גבי :

תוס' אנשי שם

פ"ו א תוי"ט ד"ה **הבקר** כו' ממוצא השפה. נ"ל שכן היה המבטא שלהם שאנו רואים היום שהמדברים ל' ערבי לא יכולו לבטא הפ' כ"א כבי"ת וג"מ שחייב אדם לומר בל' רבו כמ"ש הרמב"ם בעדיות פ"א מ"ג וע"כ לומר כן דהלה"ה מ"ש האי מהני' מדפ"ק מ"ג. ולא ניחא לי כלל בדקדוק התוי"ט שמפרש דברי רז"ל כסדר דקדוק התורה בהתחלפות האותיות ממוצא א'. שדוקא בתורה שכולה שמותיו של הקב"ה י"ל כך שנחלף אות זו בזו אבל בכ"א מה להם להחליף האותיות כ"א לבחור לשון ערומים וממ"ש הרמב"ן עצמו פסוק נשפת ברוחך ופ' לא תתעמר בה תראה שאין החלוף לרז"ל מפני הדקדוק אלא מפני השתנות המבטא לפי המקומות כדאמרינן קורין לאלפי"ן עייני"ן ולעייני"ן אלפי"ן וה"ה בבי"ת במקום פ' לרגילים בל' ערבי: (רמ"ז): בא"ד **בב"מ** במשנה בבית. אין זה מכוון בספרים שלנו שמצאנו בהם ג"כ בפ"א. (כ"ד): במשנה **לעניים**. דוקא. דאילו לעשירים ולא לעניים מודו ב"ש דאינו הפקר כמפו' בירושל' ומוכרח כן מלשון המשנה דאל"כ הול"ל רבותא דאפילו לעשירים לבד הפקר. ובזה א"ש שלא הוצרכו ב"ש לומר בפירוש כפלה כמ"ש ב"ש כשמיטה. (ש"ל): תוי"ט ד"ה **הבקר** שמעינן נמי כו' להך כו'. לא ידעתי למה שלח רבינו ההיא דסוף הפרק שספק לקט לקט דדרשינן נמי מתעזוב ולפע"ד דהכא ודאי שייך שפיר מ"ש בהרע"ב ולפי ספ"ד לחד מהנהו מילי דרשינן מתעזוב אותם דפ' אמור ושם הוכחתו דליתא. אבל הכא ודאי א"ש דהך דרשא נפקא מתעזוב דפ' אמור ויש להוכיח כן מל' הר"ב שכ' דכתיב בלקט ופאה לעני כו' ואם כוונתו על פ' דקדושים הוא קאי ג"כ אפרט ועוללות ומ"ש הני תרתי דנקט הר"ב ולא הול"ל אלא או כולהו או חד מינייהו אלא דבכיון נקט הר"ב הני תרתי להודיע דכוונתו על פ' דאמור דלא נזכר שם אלא לקט ופאה והיא גופה כונת הר"ב דלא תקשי הא אצטריך תעזוב לדרשא דלעיל. (ש"ל): בא"ד ועוד י"ל דמאותם כו' ואע"ג דלעיל דרשינן אותם שאין בהם סכנה כו' אי להכי לכתוב העוזבם דהוה קאי אפאת שדך ולקט קצירך דאין בהם סכנה ויש במשמעות אותם נמי דקאי אשדך וקצירך כלומר אם תרצה להפקיר הכל יהא הפקר לעני ולגר גם השדה אם הפקיר כולה. (רמ"ז): במשנה אינו הפקר. ומחייב במעשר ואפילו קדם עני וזכה לא עשה ולא כלום כדמוכח פ' אלו מציאות ד' ג: (כ"ס): **עד שיופקר**. מל' זה נראה דאם הפקיר תחלה לעניים ואח"כ חזר והפקירו לעשירים מהני לב"ה אע"ג דלא הפקיר לכולם יחד אלא זה"ז. (ש"ל): תוי"ט ד"ה **כשמיטה** ס' אותם מיעט וכו'.

אף הפקר לעניים ולעשירים : ב לגפה . גדר אבנים סדורות זו על זו בלא טיט : ולכלים . כלי המחרישה : בית שמאי אומרים אינו שכחה . פלוגתייהו דב"ש וב"ה בעומר שהחזיק בו להוליכו לעיר ונתנו בצד הגפה או בצד הגדיש ושכחו שם שבית שמאי אומרים אינו שכחה שהרי זכה בו . ובית הלל אומרים שכחה. והא דתנן לקמן במתניתין העומר שהחזיק בו להוליכו לעיר ושכחו מודים בית הלל לב"ש שאינו שכחה זהו כשלא הניחו אצל הגפה או אצל הגדיש . פירוש אחר בש"א אינו שכחה אפי' בעומר שלא החזיק בו כלל לא הוי שכחה דהואיל והניחו אצל דבר המסויים עתיד לזכרו ובה"א שכחה כל זמן שלא החזיק בו ומודים ב"ה שאם החזיק בו ואח"כ שכחו שאינו שכחה כדאמרינן בסמוך :

של קב קב ואחד של ארבעת קבין ושכחו. °בית שמאי אומרים אינו שכחה ג). ובית הלל אומרים שכחה ד) : ב העומר שהוא סמוך לגפה ה) ולגדיש לבקר ולכלים ו) ושכחו °בית שמאי אומרים אינו שכחה .

ח"נ. ב לגפה ולגדיש נ"ס לגפא ולגדר . ובית

שמאי תשמנה ונעשתה מיעוט . זה לעניים ולעשירים . אבל מה שנאמר במקום אחר לעניים ולא לעשירים : ואחד של ארבעת קבין . לשון הר"ש בירושלמי נפרש טעמא דב"ש שהוא יכול לחלקו לעומרים של קב קב ולעשות ממנו שורה . הואיל ועומרי השדה קטנים שאין בכל אחד ואחד כי אם קב . וכן עומרי השדה של שני קבין ואחד של ח' קבין ובית שמאי לטעמייהו דאמרי בפרקין ג' לעניים וד' לבעל הבית °וב"ה לית להו רואין : ב לגפה. פי' הר"ב גדר אבנים סדורות וכ"פ הר"ש . וכ"פ עוד

רלא'

מלאכת שלמה

דף קס"א וכן נ"כ כתב הרמב"ן ז"ל בפי' החומש פ' בשלח פסוק נשפת ברוחך שהוא כמו נשבת בבי"ת גם בפסוק בקרת תהיה דפ' קדושים . גם הח' הר"ש סירילי"ו ז"ל כ' שבקר גרסי' בבי"ת והוי כמו הפקר וכן בלשון המקרא בקרת תהיה לדעת הרמב"ן ז"ל ורקים ופוחזים תרגם יונתן סריקין ובקרין . הבקר לעניים הבקר משום דתנן בפ' הפאה ניתנת להפקר פטור מן המעשר מפרש ליה תנא דמתני' גווניה כי היכי דלהוי פטור מן המעשר . ותני לה הכא משום דתנא לעיל דיש שכחה שיש בה זכות לבעה"ב וחייבת במעשרות ולא הוה השכחה אע"ג שהיא מדה שזוכין בה עניים . תנא אגבה נמי מדה שזוכין בה עניים דלא הוה וכב"ה ע"כ . וגם רד"ק ז"ל כ' בפי' הנביאים גבי את זדונך שאמר אליאב לדוד דתרגם יונתן בקרעותך פי' פקרעותך ע"כ : ובה"א שכחה . אבל יותר על ד' אפי' ב"ה מודו שאינו שכחה וכן אם היו של שני קבין ואחד יותר על שמנת קבין אינו שכחה : ב לגפה . פי' הרמב"ם ז"ל שער *)העגולה מגולת יניפו הדלתות וכן פי' ג"כ בערוך . ור"ע ז"ל פי' במליעת פ"ב כי ג' פירוש אחר ע"ש : בש"א אינו שכחה. פלוגתייהו דב"ש וב"ה וכו' לשון

---

*) כ"ה בכ"מ ד' נאפולי .

יכין תפארת ישראל בועז

ג) אזלי לטעמייהו (א) לקמן מ"ה.דג' שכחה.אבל ד' אינו שכחה.ולית להו הכא רואין כאילו נחלקה לד' : ד) דלית להו רואין : ה) גדר אבנים בלי טיט . וי"א דר"ל שהניחו במקום הגפת הדלת : ו) כלי מחרישה שבשדה :

ובירושלמי

פ"ו (א) בר"ש [לק' במ"ב] הביא קושית הירוש' והתנן העומר שסמוך לגפה שהוא חומר לעניים. ותנא לה במקולי ב"ש בעדיות. וכ' עלה רבינו הגדול הגאון מהו' עקיבא שליט"א. [באות ס] וז"ל ואולם ק' אירוש' אמאי לא פריך נמי מעומר של ד' קבין וכו' וצ"ע עכלה"ס. נאום חרגא דיומא . לא שמיה. בוודאי קושית רבינו חזקה היא עד מאוד . ומאן נגר ובר נגר דיפרקינ' לחזק בדק הבית אשר הכה בידו הגדולה לרסיסים ואדיא לגזיזי' וקם והניח בצע"ג . אולם רוח בטני הציקתני להצדיק דברי הירושלמי הקדושים . ואומר דל"מ הי' כ"ע דלהך גי'. להכי לא מייתי הירושלמי הך מתני' דא' של ד' קבין . משום דהך מלתא דב"ש תליא במ"ה דג' שכחה ד' אינם שכחה כירושל' הכא והתם מחמרי ב"ה לעניים וא"כ כיון דדייקינן מהך מתני' דא' של ד' קבין . הא ג' אפילו מפורדין אינן שכחה לב"ה. דלב"ש הו"ל שכחה כמ"ה. להכי לא מחשב לב"ה חומר מכל לד. מדמשתמע מהך מתני' לב"ה נמי קולא לבעה"ב

משנה ראשונה

דפאה מיעוטא . והדברים נריכין טעם אמאי לא דרשי ב"ש מיעוט אותם דפאה וכן ב"ה אמאי לא דרשי מיעוט דגבי שמטה . ומיהו לב"ה י"ל דאין ה"נ דדרשי לתרוייהו מיעוטי והלכך מתרוייהו ליכא למילף ומסתבר דנילף משמטה להחמיר לחייב במעשר עד שיפקיר לעניים ולעשירים . אבל ב"ש שבאו להקל מאי קסברי. ונראה דמשמטה לא ילפי כדאמרי דאיכא מיעוטא . אבל מפאה ילפי שפיר דאי ס"ד דאותם ממעט שאין קנוי הפקר עד שיפקיר לעניים ולעשירים ליפתוק מריבויא דתעזוב וליפתוק מאותם . ומסברא אמרי' להחמיר עד שיפקיר אף לעשירים אלא ע"כ אותם לאו למעוטי הפקר אתי . ומיהו למאי דאמרי' התם בחולין דף קל"ד תעזוב יתירא אתי שהמפקיר כרמו והשכים ובצרו חייב בשכחה ופאה וכו' הו ליכא למימר ליפתוק מהעזוב דהא אילטריך ושמא ב"ש לית להו הך דהמפקיר כרמו וכו' . א"נ אפילו אית להו הכא ליבויא דידהו מדכתיב תעזוב ולא עזוב כדפי' לעיל : ואחד של ארבעת קבין. אבל פחות מארבעה מודו ב"ש דהוי שכחה דאין בו לחלקו לארבעה עומרין לב"ש לשטתייהו דס"ל לקמן מ"ה שלשה לעניים וארבעה לבעה"ב . וב"ה דלית להו רואין לחלקו לעולם הוי שכחה ומשמע ודאי דאפילו אחד של חמשה קבין ויותר . ודלא כמ"ש הר"ב בפ"ד דעדיות מ"ג דיותר מארבעה מודו ב"ה דאינו שכחה ואין טעם לזה . ונראה שדברי הר"ב בעדיות הם מדברי הרמב"ם שכ"כ בפ"ה מה"ע דין י"ז וכבר תמה שם הרב משנה למלך בזה . וכתב הר"ש דה"ה אם כלם הם של שני קבין ואחד של שמונה . ולכאורה משמע ה"ה כולם של חצי חצי קב ואחד יותר משני קבין לב"ה או שני קבין לב"ש אינו שכחה אבל לקמן מ"ה כתבנו דתליא בפלוגתא דלתנא דספרי אין זה גדיש והוי שכחה : בש"א אינו שכחה . וה"ה אם כל העמרים של קב קב ושנים הם של שני קבין אינו שכחה לב"ש וב"ש הוא דהא מרוב העומרים יפה כחו של בעה"ב כדלקמן מ"ו . וכן אם יש שם אחד של ארבעה קבין ונלדו שנים של קב קב ושכח כולם לב"ש כולם אינם שכחה לדידהו דסברי ארבעה אינם שכחה והאיכא ארבעה דעומר זה מצטרף אע"פ דבלא השלשה אין בו שכחה מ"מ עומר הוא ומצטרף . וה"ה לסברת הרמב"ם איכא דב"ה בעומר שהוא יותר מארבעה מצטרף עם שנים קטנים שבצדו והוו שלשה ואינם שכחה . כ"ז העלה הרב משנה למלך שם : ב לגפה. פי' הר"ב אבנים סדורות זו ע"ג זו בלא טיט וכ"כ הר"ש . וא"כ כל הני דחשיב אינם מחוברים ובירו' אמר ברם הכא דבר שהוא בצד מחובר . ולכן נראה כפי' הרמב"ם גפה הוא שער העגולה שבו יניפו הדלתות ע"כ וכן פי' הרמב"ם פ"ד דעדיות: בש"א אינו שכחה פי' הראשון שכתב הר"ב דמיירי בהחזיק לכאורה הוא תמוה מידי החזיק קתני והא דעתו דמתני' חסורי מחסרא מי דחקו לכך כיון דלפי פי' השני מתפרשת כפשטה דהך סברא כשהניחו אצל דבר המסוים עתיד לזכרו סברא מעלייתא היא כדאמרינן לקמן רפ"ז . ובאמת שני הפירושים הם מהירושלמי ומן התוספתא דר' יהושע מפרש כפי' השני וכשנאמרו הדברים לפני ר"א אמר מודים באלו שהן שכחה על מה נחלקו על שהחזיק בו להוליכו לעיר ונתנו בצד הגפה כו' שב"ש אומרים אין שכחה מפני שזכה בו וב"ה אמרי שכחה וכשהגיעו הדברים לפני ר"א בן עזריה אמר הברית הן הן הדברים שנאמרו למשה בחורב ע"כ . והרמב"ם בפירושו ג"כ העתיק דברי ר"א . והדברים אינם מובנים דאדרבה פי' השני והם דברי ר"י מתיישב יותר בלשון המשנה . ולא עוד אלא דלפי' הראשון נ"ל דההנחה אצל הגפה גורמת שיהא שכחה וסברא תמוה היא וכבר

ציונים

שכחה . מיי' פ"ה מהל' מת"ע הי"ז : ב העומר . עדיות פ"ד מ"ד :

תוספות רע"ק

משנה א [אות נח] ב"ש אומרים אינו שכחה) וה"ה אם שכח שומרים ובהם ד' קבין דזהו נלמד בק"ו דר"נ בפרקין מ"ו והכא ל"ש תשובת חכמים דלשם דהא עיקר טעמא דב"ש דאפשר להלק לעומרים . (משנת למלך) : [אות נט] בתוי"ט ד"ה ואחד . וב"ה לית להו רואין) מזה משמע דה"ה אפילו אם הוא יותר מד' קבין הוי שכחה (מדכתב) כיון דלית להו רואין. אולם הרמב"ם בפ"ה הי"ז מהמ"ע כתב דביתר מד' קבין לא הוי שכחה. וכבר תמה המ"ל בזה. והרע"ב פ"ד מ"ג דעדיות כתב ג"כ כהרמב"ם : מ"ב [אות ס] ב"ש אומרים אינו שכחה) כר"ש הביא קושיית הירושלמי והתנן העומר שהוא סמוך לגפה שהוא חומר לעניים . ותני להו במקולי ב"ש בעדיות. וכתב הר"ש לא מצאנוה בעדיות ופלוגתא בעומר של ד' קבין שנויה שם עכ"ל . ותמהני הלא לפנינו שנויה היא בעדיות פ"ד מ"ד ואולם קשה אירושלמי אמאי לא פריך נמי מעומר של ד' קבין שהיא בעדיות במשנה הקודם למשנה דגפה . וביותר קשה דתחלה פריך הירושלמי ממשנה דהפקר לעניים ואח"כ ממשנה דגפה והשמיט בבא האמצעי דא' של ד' קבין למפרך משנה וצ"ע :

תוס' אנשי שם

ר' הר"ב הו"ע בירושל' פליגי בה ר"י ור"ל . דר"י ס"ל דכשמטה דקתני לסימנא בעלמא נקט דלא יליף ב"ה מינה אלא ממקרא דב"ש ממיעוט' דאותם כמ"ש התוי"ט. ור"ל ס"ל דכשמטה דקתני דוקא הוא דמינה ילפי ב"ה . ומקרא זה נמי יליף ב"ש ממיעוט דושכחת כמ"ש התוי"ט אסכת. ויש לתמוה על הר"ב דנקט הדא כר"י והדא כר"ל ועוד יש לתמוה על התוי"ט דלא הרגיש בזה ולא עוד אלא דכתב שאה"ת הירושל' סתם בלי פירוש שכתוב בו השני להיות אחרים שלא כתבו הר"ב חדא כר"י וחדא כר"ל . ואילו לא היינו מפרשים כמ"ש והוא מפי' הר"ש מיוסד על הירושל' . הרי לנו קושיה מפורסמת דתרי טעמי בין לב"ש בין לב"ה נ"ל כו' ע"ש שהאריך . ואיברא שהר"ש פי' כן בירושל' . וכן משמע שם דר"י ור"ל פליגי דא"ר אבין לישן דמתני' מסייע לר"ל עד שיופקר אף לעשירים כשמיטה . הפקיר לאדם ולא לבהמה לישראל ולא לעובד כוכבים לעניי אותה העיר ולא לעניי עיר אחרת [לאו דוקא אלא כלומר לבני אותה העיר . ואע"פ שלכל הפקיר נקט עניים משום דסתמא לפי שרוב צורך עניים עשה . ר"ש] פלוגתא דר"י ור"ל . על דעתיה דר"י הפקרו הפקר אע"ג דלא דמי לשמיטה שהיא אף לבהמה . על דעתיה דר"ל אין הפקרו הפקר דבעינן דומיא דשמטה. ולפ"ז ודאי דקשה על הר"ב . אבל בירושל' מביא א"ר לא [כלו' ר' אילא ול' הירושל' משונה] בפירוש פליגין ר"י אמר הפקרו הפקר ור"ל אמר אין הפקרו הפקר ע"כ . והדברים הללו לד' הר"ש מהפרשין כפשטן דבפירוש פליגין ר"י ור"ל ומה צורך לך להוציאו מסברא ומדיוקא. אבל הר"ב וכן הרמב"ם שממנו העתיק הר"ב ס"ל דבתמיה קאמר וכי בפירוש פליגין כו' ופליג אר' אבין . ולית ליה להמציא חלוק זה בין ר"י ור"ל דלא בפירוש פליגין רי"א הפקרו הפקר וכו' וכיון שכן טפי ניחא לן למימר דליכא בינייהו פלוגתא כלל אלא מר פריש טעמא דב"ש ומר פריש טעמא דב"ה . ואין להקשות דתרי טעמי נ"ל דהכי אינה אלא דחייה לדחות חבירו אבל לעולם עיקר טעמא דב"ש דיליף מפאה וב"ה משמיטה. ודומה לדבר זה ממש אי' בריש ברכות בירושל' בפלוגתא דר' ור"ג כמה משמרות הוי הלילה ר' חזקיה ור' בא חד אמר טעמא דר' חצות לילה כו' וחרינא אמר טעמא דר"ג ראש האשמורה כו' והדר קאמר מה מקיים רבי טעמיה דר"ג כו' מה מקיים ר"ג טעמיה דרבי כו' דוק שהוא ממש דומה בדומה לנ"ד . והר"מ והר"ב פי' בהך סברא דבהכי א"ל לדחוק לר"י לומר דלסימנא בעלמא נקט כשמיטה (ס"ל) : ד"ה ואחד כו' נ"ל רואין . ע' תוי"ט בשם המל"מ . א"ה לענ"ד דהר"מ ס"ל כדעת הראב"ד בעדיות שם (ע"ש פי' בירושלמי) דטעמא דב"ש מפני שהוא מסוים בין שאר העמרים . כיון שהוא גדול כ"כ שיכול לעשות ממנו ד' עומרין ולעולם דעתו עליו מפני גדלו וא"כ בשני עומרים ובהם ד"ק שייך תשובת חכמים וביותר מד"ק בעומר א' יכול להיות דמודו ב"ה דהוי מסוים וכן מצאתי בס' פה"ש : ב בר"ב ד"ה בש"א כו' פלוגתייהו כו' פי' הראשון של הר"ב הוא פ' הרמב"ם והר"א שבתוספתא והפי' האחר הוא פי' הר"ש וכר' יהושע שם והובא בס' מ"ש כאן . ומשמע מד' הר"ב דלפי' הא' שהוא פי' הר"מ בעומר שלא החזיק בו כלל לכ"ע הוי שכחה . וג' בתוספתא בדברי ר"א מודים באלו שהן שכחה וכ"ה גי' הר"ב ולא כגי' שלפנינו שאין שכחה . ומ"ש הר"מ בפי' וז"ל וכבר בארנו בגמ' שהם לא נחלקו כראה מן המשנה הזאת שאינו שכחה וכו' . ר"ל שלא נחלקו לומר שאינו שכחה אלא מודו לב"ה דהוי שכחה ולא נחלקו אלא בזיקה שעומר להוליכו כו': בסה"ד ומודים ב"ה שאם החזיק בו כו' . ע' במל"מ שתמה על פי' זה דלא שייך לומר ומודים ליה בדבר בדומה למה שנחלקו

אבל

עוד הר"ב בכלאים פרק ב' ובפרק ד' דעדיות אבל במשנה ג' פ"ב דמציעא מפרש כפירוש רש"י דהתם: **ובית הלל אומרים שכחה.** וכתב הר"ב והא דתנן לקמן ומודים ב"ה לבית שמאי שאינו שכחה זהו כשלא הניחו אלא הגפה וכו'. וכן דברי הרמב"ם. °וטעמא איכא למימר דכשלא הניחו אלא א' מדברים הללו אע"פ ששכחו איננה שכחה הואיל והחזיק בו להוליכו לעיר. אבל כשהניחו אצל דבר מסויים אף על פי שהחזיק כבר להוליכו לעיר הוי שכחה. שסוברים דשכחת על ידי עצמך ולא כשיש דבר הגורם השכחה שע"י שהחזיק בו ולא הניחו אלא דבר מסויים גרם לו ששכחו וכיוצא בזה תראה במשנה ד' במה שכתבתי שם בס"ד. ובירושלמי וקשיא לב"ש הגפה והגדיש דבר שהוא מסויים ואינון אמרין שאינו שכחה. וקשיא לבית הלל בקר וכלים דבר שאינו מסויים ואינון אמרין שכחה ע"כ. הרי שסברת הירושלמי דשכחת המונח אצל דבר מסויים הוי שכחה ולא כן המונח אצל דבר שאינו מסויים. וכתב הר"ש מתוך הסברא היה נראה איפכא דדבר שהוא מסויים קשיא לבית הלל אמאי הוי שכחה דכיון שהוא במקום מסויים הוי כאילו לא שכחו. ודבר שאינו מסויים קשיא לב"ש אמאי לא הוי שכחה ושמא טעות סופר יש בירושלמי עכ"ל. ויש ראיה לסברת הר"ש מריש פרק ז' דלקמן אם לא נחלק בין אילן הגדל במקום מסויים לאדם המניח פירות במקום מסויים. וכן נדחק הר"ש לפרש בפירוש אחר שכתב הר"ב דמתניתין דלקמן דוקא אליבא דרבי יהושע מהאי טעמא דלא ס"ל שיהא יותר שכחה המונח בדבר מסויים אבל למאי דכתבינן אין להטעות גירסת הירושלמי. [*ושוב הראה לי בני האלוף מהר"ר אברהם שי' דבירושלמי עצמו פריך אמתניתין דהכא ממתניתין דריש פ' ז' דתנן במקומו שהוא עומד בצד הגת או בצד הפרגס מתני' דב"ש אמרי אינו שכחה א"ר יוסי ד"ה היא תמן דבר מחובר

ז) ובית הלל אומרים שכחה

ראשי

מלאכת שלמה

לשון ר"ש ז"ל. אמר המלקט לשון התוספתא בזה כך הוא א"ר אלעזר שאלתי את ר' יהושע על אלו עומרים נחלקו ב"ש וב"ה אמר לי בתורה הזאת על אלו העומר הסמוך לגדיש לבקר ולכלים ושכחו. וכשבאתי ושאלתי את ר' אליעזר אמר לי מודים באלו שאין שכחה ועל מה נחלקו על העומר שהחזיק בו להוליכו לעיר ונתנו בצד גפה או בצד גדיש שבש"א אינו שכחה מפני שזכה בו ובה"א שכחה. וכשבאתי והרציתי את הדברים לפני ר"א בן עזריה אמר לי אלו הדברים שאמרו

תפארת ישראל

יכין

ז) ובירושלמי אמרי' דבכה"ג שנזכר במשנה כ"ע לא פליגי דהוי שכחה ולא דמי להך דלקמן מ"ח בהניחו סמוך לקמה וכו' אלא פלוגתייהו בעומר שהחזיק להוליכו לעיר. דאע"ג דמודו בה ב"ה במתני' דלקמן דאינה שכחה. ה"ט דבעינן שיהא נשכח מכ"ע ולא מצד ד"א. ומדהחזיק בו להוליכו

בועז

לנעה"ב בג' מפורדין. משא"כ מתני' דגפה ודאי הוא חומר לב"ה לנעה"ב מכל צד. ובני הבחור המופלג החרוץ כ"ה ברוך יצחק שליט"א תי'. לפמ"ש רמב"ם פ"ה הי"ז ממ"ע. למה דקיי"ל דעומר שהוא יתר מד"ק אינו שכחה. א"כ אם שכח ג' עומרים. אף דקיי"ל ג' אינן שכחה. עכ"פ אם א' מהג' עומרים יתר מד' קבין. לא מצטרף להדי אינך ב'. והו"ל אינך ב' שכחה. לפ"ז כ"כ בא' בת ד"ק. לב"ש דאינן שכחה אמ"ל. ולב"ה דהו"ל שכחה מצטרף. א"כ לא מצי ירושלמי לאקשויי מינה. מדאינה קולא לב"ש מכל צד. דאיכא נמי חומר לב"ש לענין צירוף. משא"כ מתני' דגפה. אם היו כמה עמרים אצל גפה. אפי' בלא צירוף אינן שכחה לב"ש. מדמונחי' טלן אצל גפה. ודו"ק:

ח"ל

משנה ראשונה

וכבר נתקשה בה הר"ש ז"ל ושבול לומר דט"ס הוא בירושלמי וגם הרא"ש כתב שלא נתברר לו טעם דבר זה והתוי"ט נדחק לתת טעם לדבר. גם הר"ב תמה לקמן פ"ה מת"ע האריך וכתב בעצמו שלא נתקררה דעתו בדבריו ולא בדברי תוי"ט. ולקמן נכתוב בזה. ומה שנלע"ד בזה הוא מה שלא הסכים ר"א לפרש מתני' כדמפרש ר"י משום שהוקשה לו אי טעמא דב"ש הכא משום דדבר המסויים עתיד לזוכרו וכההיא דרפ"ז וב"ה ס"ל דהתם דוקא מחובר בצד מחובר מקרי מסוים אבל עומר דהכא תלוש בצד מחובר לא הוי מסוים כדאמר בירושלמי. לפ"ז קשה מ"ש דהתם תני גת ופרגס והכא תני גפה וגדיש וה"ל למיתני הכא נמי גת ופרגס כי התם דלב"ה אפילו בגת ופרגס הכא הוי שכחה כיון שהעומר תלוש הוא ותלוש בצד מחובר לא הוי מסוים. ואי לרבותא דב"ש תני הכי ומשום דהוי כחא דהיתרא. מ"מ לא מתיישב דליתני גת ופרגס ובקר וכלים דמתני' רבותא לתרוייהו לב"ש אפילו בקר וכלים מקרי מסוים ולב"ה אפילו גת ופרגס לא הוי מסוים גבי עומר. ולמאי תני גפה וגדיש. ומתוך זה הכריח ר"א דאין לפרש טעמא דהכא כההיא דרפ"ז. והולך לפרשה דבהחזיק בו מתחלה איירי. ויש לדקדק לסברת ר"א דמשום שהחזיק וזכה בו אמרי ב"ש דלא הוי שכחה. הא אמרי' כפ"ק דב"מ דף י"א דזכור ולבסוף שכוח בשדה לא הוי שכחה. והיינו כשזכור בשעה שהשכחה מתחלת והיינו בשעת עמור כדאמרי' פ"ד מ"ו שאין השכחה אלא בשעת העמור וכ"כ התוס' דהוא זכור באותה שעה ששכחוהו הפועלים מקרי זכור ולבסוף שכוח ואם שכח גם הוא בשעה ששכחו פועלים הוי שכוח מעיקרו. אבל אם זכור הוא בשעה שהפועלים זוכרין אין זה זכור ולבסוף שכוח דאל"כ לא תמצא שכחה לעולם דבשדהו מלאה עומרין יאמר יזכה לי שדי עכ"ל. כוונתם דבשעה שהתחילו הפועלים לעמר אם זכור הוא עומר זה שהפועלים שכחוהו ואח"כ שכחו גם הוא היינו זכור ולבסוף שכוח דלא הוי שכחה. אבל קודם שהתחיל לעמר דאין שם תורת שכחה אין זו זכירה שא"כ לא תמצא שכחה שיאמר קודם שעת העמור יזכה לי שדי. ולפ"ז הא דקתני לקמן במתני' העומר שהחזיק בו להוליכו לעיר ושכחו אינו שכחה היינו שהחזיק בו בשעת עמור. והשתא לסברת ר"א דפלוגתת ב"ש וב"ה דהכא נמי בהחזיק בו מתחלה מיירי. והיכי דמי אי בהחזיק בשעת עמור פשיטא דלא הוי שכחה דהא היינו זכור ולבסוף שכוח. ומ"ט דב"ה דאמרי הויא שכחה. ואי שלא בשעת עמור החזיק לאו כלום הוא ומ"ט דב"ש. ואין לומר דלעולם בשעת עמור ולב"ה היינו טעמא משום שהניחו בצד הגפה הוא הגורם שיהא שכחה כמ"ש תוי"ט דהוי שכחה גמורה ולא ע"י דבר הגורם השכחה. וזה תימה דהא בשכחה גמורה נמי אמרי' זכור ולבסוף שכוח אינו שכחה. והר"ב במשנה דלקמן נתן טעם אחר כשנתנו אצל הגפה נתבטלה כוונתו מה שהחזיק להוליכו לעיר שהרי לא לעיר הוליכו אלא לגפה ולגדיש והוי כאילו ליתנו בשדה ממקום למקום דלא זכה בו. אבל כשלא הניחו אצל הגפה נתקיימה מחשבתו דעדיין כוונתו להוליכו לעיר אע"פ שהניחו במקום אחר בשדה אינו אלא לפי שעה דהא"כ לאיזה תכלית הוליכו ממקום למקום כיון שאין אחד מהם מקום מסוים כמו גפה או גדיש עכ"ד. ומלבד שדוחק הוא החילוק בעצמו לא נהירא כלל דבין החזיק להוליכו לעיר ובין נטלו ממקום למקום בשדה כל שלא שכחו זכור קרינן ביה. וכן משמע פשטא דתלמודא שם בב"מ שאומר יודע אני בעומר זה זכתה לו שדהו. ואם יש חילוק בזה נראה שהוא מטעם אחר שאם נתכוון להוליכו לעיר הוי מעמר למקום שהוא גמר מלאכה וכשהניחו אח"כ בשדה ושכחו הוי כמו ממנו ולנוכן שאין לו שכחה כדתנן פ"ד דלעיל. אבל נטלו ממקום למקום בשדה הרי עימר למקום שאין גמר מלאכה ויש לו אח"כ שכחה ממנו ולנוכן והיינו דוקא אם תחלת נטילתו היה ליתנו בשדה במקום אחר אבל כשתחלת נטילתו היה להוליכו לעיר והניחו במקום אחר בשדה כבר תחלת העמור היה למקום גמר מלאכה ושוב אין לו שכחה וא"כ אפילו הניחו אח"כ בצד הגפה וגדיש מאי הוי הא כבר עימר תחלה למקום גמר מלאכה. ועוד אמאי נימא כשהניח בצד הגפה בטלה מחשבתו ונימליה מה דעתו אם חזר בו. ולכן נלע"ד דהא דר"א מוקי לפלוגתייהו הכא בהחזיק בו מתחלה אינו ענין כלל להחזיק דלקמן דהתם בהחזיק בשעת עימור ולכך לכ"ע אינו שכחה. והכא שהחזיק שלא בשעת עימור דחזקה זו לאו כלום הוא ולהכי הוי שכחה לב"ה. וטעמא דב"ש הכא דמיירי שנתנו אצל הגפה וגדיש לסימן שלא ישכח בשעת עמור ליטלו ואעפ"כ שכחו וס"ל לב"ש דהוי כמו אנוס בשכחתו כיון שהיה דעתו עליו קודם עמור וגם הניחו אצל דבר המסוים שלא ישכחהו אנוס הוא זה ודמי כאילו הניחו קודם העמור כיון שהפרישו מן שאר העומרים שלא יהא בכלל העמור שלא ישכחהו וא"כ הוי כנתנו אצל הגפה כדאמרי' בגמרא ובכל מקום שהוא הכי הוא שלו ולית ביה תורת שכחה. וזה דלא כדעת הר"ב והרמב"ם שההנחה בצד הגפה והגדיש משום ב"ש הני לה. דאדרבה לב"ה בלאו הכי הויא שכחה כיון שהחזיק בו קודם העימור אלא לב"ש תני לה וכדפי'. וניחא דלא תני הכא גת ופרגס כההיא דרפ"ז. דבהכי כיון דמחובר נינהו לעולם איכא שכחה אפילו לא החזיק בו תחלה כיון שדבר מסוים כזה ודאי עתיד לזוכרו. והכא בגפה וגדיש משום שהחזיק בו תחלה והניחו שם ס"ל לב"ש כמאן דאמרי' בביתי' דמי. כך נ"ל ליישב סברת ר"א בירושלמי. ונראה מה שהקשו בירושלמי קשיא לב"ש גפה וגדיש כו' וקשיא לב"ה בקר וכלים. וכן מה שאמרו מתני' דרפ"ז שעומד בצד הגת ובצד הפרגס אתיא כב"ש וכו' כמ"ש תוי"ט. הך שקלא וטריא כולה לסברת ר' יהושע אזלא וכפי' השני של הר"ב ולכך כתב הר"ש שנראה ט"ס ואיפכא מבעי' ליה וכ"כ תמ"ה לקמן. ונ"ל דהיינו שהרמב"ם בחבורו פ"ה תופס נ"כ דברי ר"י אע"פ שמסקנת התוספתא וירושלמי נראה כדברי ר"א. משום דבכל דוכתא הלכה כר"י לגבי ר"א וב"ש דשקלא וטריא דירושלמי אתי אליבא דר"י. ותימה על הכ"מ שנראה שמוקי דברי הרמב"ם כמסקנא אליבא דר"א וליתא: **ובית הלל אומרים שכחה.** כך משני' עם היא דלעיל מני

ואו

שכחה. מיי' שם הל"ג :

חדושי מהרי"ח

מ"ב [תוי"ט ד"ה] וב"ה אומרים כו' וכתב כו' והן דברי הרמב"ם כו' עכ"ל ול"נ שסברת התוי"ט גמגום ודוחק וגם סברות הפוכות מפי' אחוי דהיינו סברת הר"ש וגם מהרמב"ם בפי' אין הכרח כלל ע"ש ארבה שהרמב"ם בחבורו כמו שמביא הר"ב לקמן בעצמו כתב הסברא איפכא כמ"ש אע"פ שהניחו סמוך לגפה וכו' הרי זה שכחה נמצא זהו רבותא מה שהניחו אצל דבר מסויים ואפ"ה שכחה ולא שוהו גורם השכחה כסברת

תוספות רע"ק

[אות סא] בתוי"ט ד"ה וב"ה. וטעמא איכא למימר) והמל"מ כתב הטעם דכשנתנו אצל דבר המסויים הוי כחוזר מדעתו הראשונה וכאילו לא נטלו להוליכו לעיר אלא להניחו במקום אחר ידוע. מש"ה אם שכחו אח"כ הוי שכחה. אבל כל שלא הניחו במקום ידוע עדיין כוונתו הראשונה במקומה עומדת. אלא דלפי שעה הניחו במקום אחר דאי לא לאיזה תכלית נטלו ממקום זה והניחו במקום אחר. מש"ה לא הוי שכחה:

תוס' אנשי שם

אבל הכא אין שום הדמות כלל זל"ז מפני דמה שנחלקו הוא מטעם אי חשיבי גפה וגדיש דבר מסויים או לא. א"כ אי מהני דבר מסויים לשכחת העומר. אבל בהחזיק בו להוליכו לעיר טעמא הוא משום דזכה בו ולא שייך בה שכחה וא"כ לא שייך לומר בזה ומודים. ע"ש: תוי"ט ד"ה וב"א כו' וטעמא איכא למימר כו'. ע' מהר"ע בשם המל"מ. ובטעמא דידיה משמע מדברי הר"ב והר"ש שכתבו בטעם דב"ש דאינו שכחה שהרי זכה בו ואילו להתוי"ט הטעם דהשכחה ע"י דבר הגורם. וע' במל"מ שם שכתב וז"ל ועדיין לא נתקררה דעתי בכל מ"ש דאיך יהיה ההנחה אצל מקומות אלו סבה שיהיה שכחה ע"כ: בא"ד מתני' דב"ש. צ"ל ומשני מתני' דב"ש דאמרי כו'. וע' במל"מ שם שהוכיח מהירושל' הוא דאיהו אזיל בשיטת ר"י דפליגי בלא החזיק בו דב"ש ס"ל דההנחה אצל דבר המסויים גורם שלא יהא שכחה ומש"ה היה ר"ל דמתני' דהיה עומד בצד הגת אתיא כב"ש וא"ר יוסי דאפילו ב"ה מודים בהאי אלא דשאני הכא דלא הוי דבר המסויים כיון דהוי תלוש בצד מחובר וא"כ ע"כ דגי' הר"ב היא ג"י נכונה דלהירושל' דאזיל בשיטת ר"י דבר מסויים גורם שכח

מחובר בלא דבר מחובר ברם הכא דבר תלוש בלא דבר מחובר ע"כ]. ולשון הרמב"ם פ' ה' מהלכות מ"ע החזיק בו להוליכו לעיר והניחו בשדה ושכחו אינו שכחה אבל אם נטלו ממקום למקום אע"פ שהניחו סמוך לגפה או לגדיש או לבקר או לכלים ושכחו הרי זה שכחה ע"כ. ומ"ש הר"ב בפירוש אחר דכל אלו דברים הם דברים מסויימים. ובירושלמי קרי לבקר ולכלים אינו מסויים. היינו כלפי גפה וגדיש:

ג ראשי שורות ח) **העומר שכנגדו מוכיח** ט) **העומר שהחזיק בו להוליכו אל העיר ושכחו מודים שאינו שכחה:**

ר"ע מברטנורה

ג ראשי שורות העומר שכנגדו מוכיח. לקמן בסמוך מפרש לה:

שנים

ג ראשי שורות העומר שכנגדו מוכיח. לשון הרמב"ם סדר המשנה היה ראוי להיות כך. העומר השכוח ראש שורה שכנגדו מוכיח אם שכוח הוא אם אינו שכוח ולשון הר"ש ראשי שורות אינו שכחה בין בתחלת שורה בין בסוף שורה. העומר שכנגדו מוכיח לסוף שורה איצטריך כמו שאפרש ע"כ. ודעת הר"ב עיין לקמן:

שנים

מלאכת שלמה

שנאמרו למשה מסיני והרמב"ם ז"ל משמע שתפס כפי הכרעתו של ראב"ע אבל ה"ר שמשון ז"ל פי' כפשטא דמתני' ור' יהושע היא ע"ש. וז"ל פי' הח' ה"ר שלמה סירילי"ו ז"ל. בקר בית שעומדין שם הבקר החורשות. בקר גרסינן והוא בית בקרות בשקל שמש. ולכלים בית לכלים שצריכין לעבודת השדה ב"ש סברי דמקום המסויים הא כל חד מהני ועתיד לזכרו ולא הוי שכחה ודמי לגל הגת דתנן לק' בפ' כל זית כל זית שי"ל שם כגון במקומו שהוא עומד בצד הגת או בצד הפרצה לא הוי שכחה ע"כ: **ג ראשי שורות כו'.** ה"ר שמשון ז"ל פי' ראשי שורות אינם שכחה בין בתחלת שורה בין בסוף שורה דבירוש' דרש מקרא דאין השוב שכחה אלא ממקום שמתחיל ואילך דאם יש שם שורה של עמרים והתחיל לעמר בעמר שני או שלישי והניח ראש השורה שהיה בדעתו וחזר ושכחו לא הוי שכחה: העומר שכנגדו מוכיח. פי' שלא ישכח ולסוף שורה אצטריך כמו שפי' ר"ע ז"ל ולזה הפי' הסכים הרא"ש ז"ל וכתב עוד ומה שפרשתי לעי' דבתוספתא מוכיח דפליגי בעומר שהחזיק בו להוליכו לעיר והניחו בצד הגפה או בצד הגדר הן הן דברי ר"א אבל ר"י אומר דפליגי בלא החזיק בו אבל בהחזיק בו מודים והרמב"ם ז"ל בפי' המשנה תפס לו שיטה אחרת דיותר הוי שכחה כשהניח בצד הגפה או בצד הגדר וטעם דבריו לא נתברר לי ע"כ. וז"ל הרמב"ם ז"ל סדר המשנה היה ראוי להיות כך העומר השכוח ראש שורה שכנגדו מוכיח אם שכוח הוא אם אינו שכוח ומה שאמר מודים שאינו שכחה כשלא שכחוה סמוך לגפה ולגדיש כאשר בארנו במה שהקדמנו עכ"ל ז"ל. וכתב הח' ה"ר אלעזר אזכרי כ"ע ויש במשנה הזאת תימה גדול שהי"ל לרבינו הקדוש לשנות הסיפא דהעומר שהחזיק בו להוליכו לעיר בתחלה סמוכה למשנה שלמעלה העומר שהוא סמוך לגפה שנחלקו ב"ש וב"ה שהיה בה חדא לטיבותא כדעת ה"ר שמשון ז"ל ויסמוך מיד שאם יש עמה גם אחרת לטיבותא מודים ב"ה לב"ש כיון דאיכא תרתי לטיבותא חדא החזיק להוליכו לעיר והדא דהניחו סמוך לגפה. ואח"כ ישנה בסיפא ראשי שורות העומר שכנגדו מוכיח וישנה סמוך לה המשנה שלמטה ואלו הן ראשי שורות שהיא פירושה. ולמה הפריד בין הדבקים זה פעמים. ואילו היה לנו כח להפוך רישא לסיפא וסיפא לרישא על דרך שרגיל לומר בבבלי איפוך בכמה דוכתי הוה ניחא אבל אנו אין לנו כח לעשות כן. וי"ל דראשי שורות דרישא מקושרת ג"כ למעלה וה"ק אע"פ שנחלקו בית שמאי וב"ה בעומר שהניחו סמוך לגפה שיש בו קצת הוכחה שלא נשכח מ"מ בראשי שורות מודים ב"ה לב"ש דהו הוכחה גמורה כשהתחיל לעמר ועימר כל השורה רק קנה א' או שנים שייר בסופה וחזר לעמר מראש השורה השנייה דמה ששייר בסוף שורה ראשונה לא הוי שכחה דהעומר שכנגדו מוכיח שלא נשכח ומודים ב"ש שהוכחה גמורה היא. ומודים דקתני בסוף משנה זו גם ארישא דראשי שורות קאי וכן מצאתי להראב"ד ז"ל בהשגותיו להרמב"ם ז"ל בפ"ה מהל' מ"ע שפי' משניות אלו בפנים שונים ומ"מ בתוך דבריו ז"ל כ' וז"ל על ראשי השורות הכל מודים שאינו שכחה וכן העומר שהחזיק בו להוליכו לעיר ושכחו הכל מודים עכ"ל ז"ל למדנו מדבריו דמודים שאינו שכחה שבסוף משנה זו ארישא וסיפא קאי ולכך הקדים ראשי שורות לפי שהוא דומה לעומר שהוא סמוך לגפה שבכ"א מהן לא יש רק חדא לטיבותא ואה"נ הוה איכא דאיכא תרתי לטיבותא דהיינו עומר שהחזיק בו להוליכו לעיר והניחו בצד הגפה דמודו ב"ה בזה כיון דאיכא תרתי. וא"ת כמו שנחלקו ב"ש וב"ה בסמוך לגפה דאית בה חדא לטיבותא שלא החזיק בו להוליכו לעיר גם יחלוקו בהחזיק בו להוליכו לעיר ולא הניחו בצד הגפה. וי"ל דבזה גם ב"ש מודים דהוי שכחה והחזיק בו בלבד לא עדיף כהניחו בצד הגפה. עכ"ל ז"ל שפתים ישק. אח"כ בא לידי פי' הר"ש סירילי"ו ז"ל וראיתי להעתיקו כלשונו ממש וז"ל. ראשי שורות העומר שכנגדו מוכיח כו'. זאת המשנה נתקשה בה הראב"ד ז"ל כמו שכתוב בהשגותיו. ולא ראיתי לאחד מן המפרשים שהגיעו כהוגן והנני בא להגיעה ולפרשה יפה בס"ד למען ירוץ קורא בה. ראיתי להרמב"ם ז"ל שסובר דמתני' דקתני העומר שכנגדו הוא טעם אל הרישא דראשי שורות ומפרש לה בין במחובר בין בתלוש דהיינו בין כששכח קנה קמה מלקצור במחובר בין כששכח עומר תלוש כשהן מפנין אותן להוליכן לגדיש ולשניהן בעינן הוכחה כדי שלא לעשותו שכחה. וז"ל בפ"ה שנים שהתחילו לקצור באמצע שורה זה פניו לצפון וזה פניו לדרום ושכחו לפניהם ולאחריהם שלפניהם שכחה מפני שכ"א מהן זה שלפניו הוא לאחוריו של חבירו והעומר ששכחוהו לאחוריהן במקום שהתחילו ממנו אינו שכחה מפני שהוא מעורב עם השורות שמן המזרח למערב והן מוכיחין עליו שאינו שכוח וכן השורות של עמרים שפינו אותן לגרן והתחילו שנים באמצע שורה ושכחו עומר באמצע בין אחוריהן אינו שכחה מפני שהוא באמצע שורה שמן מערב למזרח שעדיין לא התחילו בה והיא מוכחת עליו שאינו שכוח ע"כ. ויפה כתב הרב ז"ל לפ' מתני' דראשי שורות בין בקמה בין בעמרים תלושים איירי דהכי איתא בירושלמי בהדיא דראש שורה וסוף שורה שוין בה בין בקמה בין בעמרים תלושין. אבל נראה מלשונו ז"ל דס"ל דהעומר שכנגדו מוכיח דקתני הוא טעם

לראשי

תפארת ישראל

יכין

להוליט לעיר. אמרינן דעל ידי זה שכח. דסבר שכבר פינה כל העמרים מהשדה. מה שאין כן הכא שהניחו בצד דבר מסויים. אע"ג שהחזיק להוליט לעיר אעפ"כ היה לו לזכרו ע"י המקום המסויים. ומדשכחה כשכחה מל"ע דמי (ב) [כנלפע"ד פי' הירושלמי ולרמב"ם פ"ה ממ"ע ה"ט דדוקא כשנטלו להוליכו לעיר כבר זכה בה בעה"ב. משא"כ כשהניחו אח"כ בצד דבר מסויים. גלי דעתיה שלא היתה נטילה ראשונה על מנת להוליכו לעיר] ויש אומרים דפליגי הכא בלא החזיק בו להוליכו לעיר: ח) (ג) ר"ל ראשי שורות. או עומר שכנגדו מוכיח. אף דכולהו דמי לעומר שהניחו גבי גפה ושאר דבר מסויים. אפ"ה באלו ג' מודו ב"ש וב"ה שאינה שכחה. וראשי שורות ועומר שכנגדו מוכיח מפרש במ"ד: ט) ר"ל בהיו כאן י' על י' שורות עמרים.

בועז

(ב) וז"ל רבינו הגאון אאמ"ו זצוק"ל. נהי דבהחזיק בו אינו שכחה. הכא דהניח אצל דבר מסויים. לא סמיך אחזקה. והרי בעתיד לזכור מגל ד"א כעומד אצל גת וכדומה. הו"ל שכחה כרס"ז. ורק בסמך לקמה מחובר מגלת עליה כמ"ש הכא: (ג) אמר הקודא הדל אשר בהרים. הנה במשניות חמורות פה מלחמה בשערים. ורבותינו נסיכי השרים. במלחמות תנופה

דאפשר

משנה ראשונה

לאו בעדיות גבי מקולי בית שמאי ואמר בירושלמי אע"פ שאינו קל משני צדדין שהכי הוא קל לבעה"ב וחמור לעניים. לגבי עניים לאו חומר הוא שעדיין לא זכו בו כך כתב הר"ש ותוס' ישנים ומתניתין זו לא מנאנו בעדיות אלא מהני' דספקר לעניים וכל עומרי השדה של קב עכ"ד. אבל במשניות שלנו איתא נמי הך בעדיות וגם הרמב"ם והראב"ד מביאין אותה שם בפירושם. והתוס' רפ"ח דכתובות הביאו הירושלמי בלשון אחר מן הר"ש כאן: **ג ראשי שורות וכו'.** הר"ש מפרש דתלת מילי קתני מתני' ראשי שורות אינם שכחה וכן העומר שכנגדו מוכיח וכן עומר שהחזיק בו ואכולהו קאי מודים שאינו שכחה. ולהרמב"ם תרי מילי קתני דראשי שורות העומר שכנגדו מוכיח חדא הוא וה"ק ראשי שורות דאין בעומר שכנגדו אי הוי שכחה. ולפ"ז מודים לא קאי אלא אעומר שהחזיק בו לחוד וכן משמע לשון שאינו שכחה ולא תני שאינם. ותימה קצת דה"ל למיתני עומר שהחזיק דמודים ברישא בתר פלוגתייהו כמו דנקט מודו ואמאי מפסיק במלתא אחריתא. וגם להר"ש קשה לשון מודים לגבי ראשי שורות ועומר שכנגדו מוכיח דלא שייך מודים אלא בענין זה שנחלקו בחד לד מודים אבל דבר שאינו ענין למחלוקתם לא שייך ביה לשון מודים. ואפילו אעומר שהחזיק לא שייך מודים דהר"ש מפרש כפי' פשטי דמתני' דלעיל דלא איירי אתם בהחזיק מס ענין זה לזה. והראב"ד מפרש דראשי שורות ושכנגדו מוכיח חדא הוא אבל מפרש בכ"א כמו שנכתוב לקמן: **העומר שהחזיק בו.** דמשהחזיק זכה בו והו לא מהני

שכחה

ציונים

העומר שהחזיק. פי' שם הל"ג:

חלופי גרסאות

ג ראשי שורות נ"ס השורות

חדושי מהרי"ט

כסברת הרב תוי"ט וגם הר"ב לא הזכיר כלל דבר מסוים רק סתם ול"נ פשוט שסברת הר"ב ממש כמו סברת הרמב"ם והוא זה בשלמא כשהחזיקו להוליכו אל העיר ושכחו שם במקומו נמצא לא בטלה חזקה שלו וזכה בו ולא הוי שכחה. אבל אם אח"כ אחר שהחזיק נתנו בצד הגפה נמצא בטלה חזקתו הראשונה כי זה שנתנו בצד הגפה מסתמא לא היה בדעתו להוליכו תיכף לעיר ולכן הוי שכחה לב"ה והוא עדייק הרמב"ם בחבורו וז"ל אבל אם נטלו ממקום למקום פי' ממקום חזקתו והניחו במקום אחר אע"פ שהניחו כו' הרי שכחה וק"ל:

תוס' אנשי שם

שלא יהיה שכחה ורק לר"א השכחה בהיפך דדבר המסויים גורם שיהיה שכחה כיון דאודא ליה טעמא דזכה בו: בא"ד ולשון הרמב"ם כו'. הב"ד והש"ל מפרשים דמ"ש נטלו ממקום למקום היינו לא החזיק בו כלל וכר"י וחזר בו מדבריו כפי' שפי' כר"א. אבל במל"מ שם מפ' דגם בחבורו פוסק כר"א אלא דתופס עיקר שיטת הירושל' דג' בדר"א על מה נחלקו על העומר שנטלו והניחו בצד הגפה כו' ול"ג שהחזיק בו להוליכו לעיר. וע"פ גי' זו לקח לו הר"מ בחבורו דרך אחר כפי' דברי ר"א והוא שב"ש ר"א מודה דגפה וגדיש לא גרע וכשהחזיק בו להוליכו לעיר אפילו כשלא הניחו בצד דבר מסויים לכ"ע לא הוי שכחה משום שזכה בו ומכ"ש כשגם הניחו בצד דבר מסויים אבל כשמונח בצד דבר מסויים לחוד ולא נטלו בידו ונתנו שם או כשנטלו בידו ונתנו במק"א שלא בצד דבר מסויים לכ"ע הוי שכחה דאף שנטלו בידו כיון שלא היתה כוונתו להוליכו לעיר עדיין לא החזיק בו לזכות בו ולא נחלקו אלא כשנטלו ונתנו בצד דבר מסויים שבזה א"ל שאף שלא נטלו להוליכו לעיר היתה כוונתו לזכות בו שהרי נתנו בצד דבר מסויים ולכך ס"ל לב"ש דלא הוי שכחה וב"ה סברי דאפ"ה הוי שכחה אא"כ היתה כוונתו להוליכו לעיר שאז לא הוי שכחה אף שהניחו בצד דבר שאינו מסויים ע"ש.

ד ואלו הן ראשי שורות י) **שנים שהתחילו** יא) **מאמצע השורה זה פניו לצפון וזה פניו לדרום ושכחו לפניהם** יב) **ולאחריהם** יג) **את שלפניהם שכחה** יד) **ואת שלאחריהם אינו שכחה** טו) **.**

יחיד

ח"ג. ד ואלו גר"א אלו. שורות עם השורות. פניו לצפון וזה פניו גר"א פנה לצפון וזה פנה וכ"ה בירושלמי. את שלפניהם גר"א ל"ג מלת את. ואת שלאחריהם גר"א ושלאחריהם.

ד שנים שהתחילו מאמצע שורה. של עמרים זה הפך פניו לצפון וזה הפך פניו לדרום: **ושכחו לפניהם.** לאחר שהתחילו לעמר דלגו עומר ושכחוהו הוי שכחה דקרינן ביה לא תשוב לקחתו (דברים כד): **ולאחריהם אינו שכחה.** אם כשהפכו פניהם זה לצפון וזה לדרום והתחילו לעמר כשלא עומר אחד ביניהם ושכחוהו. אינו שכחה. לפי שכניהם סמכו זה על זה

ומתוך

ד שנים שהתחילו מאמצע שורה. של עמרים לשון הר"ב והר"ש ועיין מ"ש לעיל פרק ד' משנה ו': **שלאחריהם אינו שכחה.** לשון הר"ב לפי שסמכו זה על זה ומתוך כך נשכח ע"כ. וכיוצא בזה דברי הר"ש ופירוש לפירושו דשכחת משמע שלא ע"י אחר שעמך וכיוצא בזה כתבתי לעיל משנה ב'. ולפירוש זה ואלו הן ראשי שורות אסיפא קאי. וכן כתב הר"ב יחיד שהתחיל וכו' השתא מפרש להא דתנן לעיל וכו'. והר"ש כתב ועוד בירושלמי דריש מקרא דאין חשוב שכחה אלא ממקום שמתחיל ואילך דאם יש שם שורה של עמרים והתחיל לעמר בעומר השני או השלישי והניח ראש השורה שהיה בדעתו לקחת וחזר ושכח לא הוי שכחה וכו' דכתיב (דברים כד) כי תקצור קצירך ושכחת מה שאתה קוצר אתה שוכח וכו' פי' מה שאתה קוצר ממקום שהתחלת לקצור יש בו דין שכחה לאפוקי תחלת שורה שהניחה והתחיל אחריה ע"כ. לזה הפירוש הוי רישא פירושא דראשי שורות. וקמ"ל דכל שנים המתחילים באמצע מקרי מה ששכח ביניהם ראש שורה ולא הוי שכחה מטעם

הירושלמי

ד שנים שהתחילו. עם הלכה יא:

תוספות חדשים

משנה ד [תוי"ט ד"ה] שלאחריהם כו' וקמ"ל כו' לא הוי שכחה כו' עכ"ל. וסיים הר"ש לאפוקי תחלת השורה שהניחה והתחיל אחריה דיש שכחה בקמה כמו בעומרים כדפרישית ה"ד עכ"ל:

מלאכת שלמה

לראשי שורות דלא הוו שכחה וכן דעת הרא"ש ז"ל ואינו כן לגבי ראש שורה ולסוף שורה מה צריך עמרים אחרים להוכיחו עמהן תיפוק ליה דראש שורה לא הוי שכחה דרחמנא אמר כי תקצור ושכחת ממקום שקצרת ושכחת להכן הוי שכחה ולא במקום שלא קצרתו. וסוף שורה נפקא לן מדכתיב לא תשוב דמשמע דכבר עברת משם והנחת כדמפ' ר' יונה בירושל' וכמו שכתבו הרב ז"ל בהלכותיו וז"ל יחיד שקצר ושכח לפניו ולאחריו שלאחריו שכחה ושלפניו אינו שכחה שנאמר לא תשוב לקחתו אינו שכחה עד שיעבור ממנו ויניחהו לאחוריו ע"כ. ועוד אני חוכך בטעם שכתב הרב ז"ל מפני שכל אחד מהם זה שלפניו וכו' דמאן לימא לן דניזיל בתר זה שלאחריו ניזיל בתר זה שלפניו וכיון דספק הוי המע"ה. ועוד דמתני' גופא יהיב טעמא דליכא בל תשוב ולמה צריך טעם אחר דעומר שכנגדו מוכיח ועוד דכיון דטעמא לעומר שכנגדו מוכיח קאי אראשי שורות שכנגדן בג' רבים מיבעי ליה ועוד יש לשאול אמאי תני ראשי שורות בג' רבים ולא תני ראש שורה כדאמרינן בירושלמי. ועוד היכן שעי במשנתינו דינא דסוף שורה דמיבעיא לן בירושלמי סוף שורה מנלן ועוד ברייתא דאתיא לפרושי מפני שהוא כידן מזרח ומערב מאי קאמר וכי פליגא אדר' יונה. ועוד מסוגיא דלקמן בירושלמי דהי' עוקר את המחריסם וכו' משמע וכו' (לא ראיתי להעתיק קושיא זו כי ארוכה היא). ועוד ראוי לדקדק במשנתינו כיון דמתני' ר' יהושע קתני לה דס"ל דבעומר שלא זכה בו והוא סמוך לגפה נחלקו ובעומר שנטלו להוליכו לעיר מודו אמאי אפסיק ביני ביני בדין ראשי שורות. ועוד היכי בשנים קתני לפניהם שכחה וביחיד תנן שלפניו אינו שכחה. וי"ל לפי' דמתני' מילי מילי קתני ושלשה דינים הם דדמיין אהדדי ניהו ומש"ה תני להו בהדי הדדי. וכולה מתני' ארישא סמיך דקתני עומר שהוא סמוך לגפה ולגדיש וכו' וה"ק ראשי שורות שסמוכין לגפה וכו' או עומר שכנגדו מוכיח שהיה סמוך לגפה כו' או עומר שנטלו וכו' שסמוך לגפה מודים וכו' ודמיא להא דתנן האומר על קן צפור יגיעו רחמיך ועל טוב יזכר שמך מודים מודים משתקין אותו שפירושה או או קתני ומודים אכולה קאי וה"פ ראשי שורות בקמה אע"ג דסמוכים לצד מקום שהוא שכחה לב"ה אפ"ה מודים ב"ה לב"ש דלא הפסיד זכותו והכא לא בעינן הוכחה ואפי' יהא גפה מצד ימין או מצד שמאל אינו מפסיד זכותו. ובמתני' מפ' (להויא)[דהאי] ראש שורה דמודים בה אפי' דאמצע וכ"ש ראש שורה וסוף שורה גרידא והכי תני ראשי שורות דתלתא. גווני ראשי שורות איכא וכן בעמרים תלושים איכא נמי תלת גווני ראש שורה וסוף שורה גרידא וראש שורה דשנים המוליכין לגרן ושכחו באמצע ואפי' בלא הוכחה ובעומר התלוש השכוח ליחיד המעמר ומוליך לגרן ושכח באמצע דגלי דעתיה שהשורות הולכים מצפון לדרום שקצר עומר קודם ואח"כ שכח כדרך שורת קצירתו או בדרך עימורו וכיון דאיהו אפסדיה בידים בעינן דמן שמיא מרחמי עליה. והיינו אם יש כנגדו מוכיח בההוא דוקא מודו כשיש עמרים כנגד עומר השכוח בצדו לצד מזרח או לצד מערב לשורה כגון שיש שני שורות אלו דיכולין להוכיח ששורה הוא נ"כ מודים דכלוכגו למזרח ומערב אע"ג דתוך שורת צפון ודרום הוא ומצד מזרח או מערב

סמוך

תפארת ישראל

יכין

דאפשר למנות השורות מצפון לדרום או ממזרח למערב. ונימר שורה חצונה א' מצפון לדרום ושכח עומר א' מהאמצעיים. ככוכב גדול הזה הנרשם באמצע שיטה המערבי' או העומר שבצדו למזרח. ככוכב הגדול שבשיטה הסמוכה לה שנמשכה ג"כ מצפון לדרום. מוכיח עליו שאינה בבל תשוב מדאפשר לו לשוב אל העומר השכוח כשיעמר השורה הזאת ממזרח למערב. ולכן הו"ל כאילו לא התחיל עדיין בשיטה הזאת. ואין שכחה קודם שהתחיל לקצור. ואע"ג דאין עומר מציל את העומר כלקמן [מ"ח] שאני הכא. דשורה חדשה היא שלא התחיל בה עדיין: י) דכתיב כי תקצור קצירך ושכחת משמע דוקא בשכבר התחיל לקצור ואח"כ שכח. ולא בשהניח עומר שבראש שיטה ובדעתו לקחתו והתחיל בעומר שבצדו. ואח"כ שכח הראשונה. אינה שכחה. וכמו כן כתיב לא תשוב לקחתו. שמע מינה שכבר דלג עליה. לאפוקי עומר שבסוף שיטה: יא) לעמר או לקצור: יב) העומרים שבכל חצי השורה: יג) ר"ל העומר הממוצע בין שני גבות הקוצרים: יד) דאע"ג דאותו עמיר ששכח למשל בסוף השורה בצפון. הו"ל לגבי אותו שפניו לצפון. כעומר שבסוף שורה שלא הגיע אליו עוד. עכ"פ לגבי אידך שהלך לדרום. הו"ל כאילו כבר הגיע אליה. מדסמך א"ע לקצור לדרום על סמך שחבירו יקצור כל חצי שורה שלצפון: טו) דהעמיר הממוצע ביניהן. כיון

דשניהן

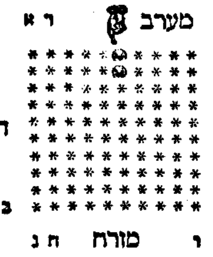

בועז

נסקרים. ואיך האזוב בשטף נהרים. נסתה כף רגל נהרים. דהמשניות ג' ד' לא נתפרש לנו מהחורים. כפי מסת עניות דעת התולדה בחורים. דכמה שיטות יש כאן שיטת הר"מ דבמ"ג רק ב' בבות נקט. דבשכח ראשי שורות או בעומר שכנגדו מוכיח. ובעומר שהחזיק בה וכו' מודו. וכ"כ שיטת הראב"ד והר"ב. ותמוה דבבא א' למאן קתני לה. אי מודו בה לכלליה בסיפא. ואי פליגי בה לכלליה במ"ב. ולמה קתני לה סתמא כב"ש. ותו דבירוש' משמע דראשי שורות אין בהן שכחה יליף מקרא. וא"כ ל"ל עומר שכנגדו להוכיח. ותו דלפניהם ואחריהם דרישא אינו דומה ללפניו ולאחריו בסיפא יע"ש ובתוי"ט. ותו קשה לר"ב במ"ד דקא' ואלו הן וכו' ולא מפרש לה עד בסיפא ביחיד שעימר. וכ"כ לר"ש דמפרש דראשי שורות לחוד ועומר שכנגדו לחוד. עכ"פ קשה דמפרש במ"ד יחיד שעימר דמיירי בעומר שכנגדו מוכיח. ובלישנא דמתני' לא משמע הכי. ועוד כמה דקדוקים לפי כ"א מהשיטות. אשר נלאתי להאריך בהם. ואני בעניי אפרש כפי קט שכלי בעזרת היושבי בשמים החונן לאדם דעת:

משנה ראשונה

שכחה דשכוח מעיקרו בעינן כדאמר פ"ק דב"מ דף י"א. רש"י במס' סוטה דף מ"ה. וכתבנו מזה לעיל: **ד שלאחריהם** אינו שכחה. פי' הר"ב לפי שכניהם סמכו זע"ז כו' ע"כ ולא ניחא ליה לפרש מטעם לעשות מה שאחריהם שורה מזרח למערב. דא"כ שלפניהם נמי ניחא בזה שהניח ודילג לא ששכחו אלא רוצה לעשותו מזרח ומערב אלא ודאי כשהולכין עכשיו בכל השורות מצפון לדרום לא אזלינן באחת או בשתים שיעשה אלו מזרח ומערב שלא כסדרן שעושין. ה"ה שלאחריהם לא הניחו לעשות מזרח ומערב כיון שהתחילו דרכן צפון ודרום אלא מש"ה אינו שכחה לפי שסמכו זע"ז. והיינו טעמא נמי בסיפא יחיד שהתחיל

וכו'

יחיד שהתחיל מראש השורה (טו) ושכח לפניו (יז) ולאחריו (יח) שלפניו אינו שכחה.

ושלאחריו

ומתוך כך נשכח: יחיד שהתחיל מראש השורה. השתא מפרש להא דתנן לעיל ראשי שורות העומר שכנגדו מוכיח כגון שיש כאן עשר שורות של עשר עשר עמרין מסודרין בשורות מצפון לדרום והתחיל לעמר בראש שורה אחת ושכח עומר אחד לאחריו הוי שכחה כיון שעבר ממנו ועמר עומר הסמוך לו קרינן ביה לא תשוב לקחתו אבל אם שכח עומר אחד או שנים בסוף השורה דהיינו לפניו והניחם וחזר והתחיל לעמר מתחלת שורה שניה לא הוי שכחה דלא קרינן ביה לא תשוב שאני אומר דעתו לעשות שורה אחרת מאותם שהניח ממזרח למערב והיינו דתנן העומר שכנגדו מוכיח שהעומרים [של] שורות אחרות מוכיחים על אלו שהניח שלא שכחן שראויין להתחשב עמהן בשורה אחרת:

הולכי

הירושלמי ודעת הרמב"ם עיין לקמן: **שלפניו** אינו שכחה. פירשה הר"ב לענין ראשי שורות העומר שכנגדו מוכיח שאם היו עשר שורות של עשר עשר עמרים וכו'. ושכחו עומר אחד או שנים בסוף השורה וכו' ע"כ. ולפניו דהכא לא הוי דומיא לפניהם דרישא דהתם שלפניהם לאחר שהתחילו דלגו עומר ושכחוהו. ואילו הכא לפניו שהניח עומר אחד או שנים בסוף השורה. ואין כאן דלוג בשורה זו. ומכל מקום כולה מתניתין דלוג אשמעינן ברישא אשמעי' דאע"ג דכדלגו במה שלפניהם הויא שכחה. מ"מ הדלוג שדלגו והניחו בין שניהם דהיינו לאחריהם לא הוי שכחה מהני טעמי דכתבינן. והך סיפא אשמעינן שאם היו שורות הרבה ויחיד קוצר אם דלג אחר שהתחיל הויא שכחה. אבל כשהניח בסוף השורה והתחיל באחרת אע"ג דהויא כעין דלוג שהרי דלג משורה לשורה מ"מ לא הויא שכחה משום דהעומר שכנגדו מוכיח שהניחן לראש שורה ממזרח למערב. אבל לפירוש הרמב"ם בין לפניהם דרישא בין לפניו דסיפא בלא דלוג איירו שמפרש לרישא לענין ראשי שורות העומר שכנגדו מוכיח ובשנים הקוצרים או מעמרים בעשר שורות של עשר עשר והלכך שלאחריהם אינו שכחה לפי שהוא מחובר עמהם בעמרים הערוכים ממזרח למערב וכאילו

התחילו

מלאכת שלמה

סמוך לגפה וכן בעומר שנטלו להוליכו לעיר אפי' שהגיעו אצל הגפה מודים דלא הוי שכחה דכיון שנטלו זכה בו ותו לא הוי שכחה. והשתא מפ' ראשי שורות שהודו דגבי שנים יפה כחו דל"מ ראשי שורות דפשיטא להו לעלמא דהיינו ראש שורה וסוף שורה גרידא דאפי' גבי יחיד מהני מכח קראי אלא אפילו דאמצע נמי והיינו דקתני שנים שהתחילו סתם פי' שהתחילו לקצור או לעמר מאמצע שורה ושכחו שלפניהם שכחה מה שהיה לפניהם אפשר דהוי שכחה וכגון שעברו משם והלכו דלאו בלפניהם לסוף שורה קאמר אלא משום דבעי למיתני שלאחריהם אינו שכחה שלא היה לפניהם מעולם דהיינו מה שהניחו שניהם באמצע דזה שהולך לדרום שיירו לראש שורה לחבירו וזה של צפון שיירו לראש שורה לחבירו לא הוי שכחה להכי תנן לפניהם שכחה ובאמצע שורה הוא דתני דומיא דלאחריהם אבל גבי יחיד שקצר מראש שורה מאי למיתני לאחריו שכחה דודאי לפניו היה מעיקרא דהא ראש שורה גופה התחיל לקצור ובל תשוב איכא ושלפניו היכא דלא שייך ביה עומר שהניחו אחריו כגון שהוא סוף שורה דאין משם והלכו כלום אינו שכחה ולהכי תני זה הכלל לפרש דבריו. ודיקא דראש שורה גרידא וכ' ראש שורה דאמצע דגבי שנים דמתני' אפילו הויא שורה יחידית מיתוקמא דטעמא משום בל תשוב. ודיקא דעומר שכנגדו מוכיח לא מפ' במתני' גווניה ובברייתא מפ' ליה כדתניא העומר שכנגדו מוכיח כיצד היו לו עשר שורות של עשר עשר עמרים ועימר א' מהן מן הצפון לדרום ושכח עומר א' לאחריו אינו שכחה מפני שהוא נידון מזרח ומערב והך ברייתא מתניא ביחיד שהתחיל לקצור מצפון לדרום והורה בדעתו שכך היא השורה ושכח באמצע שורה ועבר משם והלכו ואשמעי' דאיכא גווני דלא הוי שכחה כגון דאיכא עומרים אצל השכוח שלא נטלן עדיין וכיון דיש כנגדו מוכיח להוכיחו דלאוי שורה אע"ג דהוי בסדר אחר והוא ממזרח למערב אפ"ה מגלין אותו ולא הוי שכחה ונדונו מזרח ומערב לשורה. ומצאה עכשיו לענין ראש שורה גרידא אחד יחיד ואחד שנים ניכולות בין בקמה בין בעמרים תופסים דליכא קצור ולא עמור קודם לו ולאו שכחה הוי. וסוף שורה נמי אחד יחיד וא' שנים נגולות דלא עברו משם והלכו לקצור ואפי' שבלת א' חשיבא וניכולת ואפי' סמוכה לגפה לא הוי שכחה דליכא בל תשוב. אבל אמצע שורה ליתחשיב ראש שורה היכא דליכא סניף לסופה זה לא שנינו אלא בשנים אבל לא ביחיד וגבי שנים דשניהם הניחוהו לאחריהם הוא דחשיב ראש שורה אבל לא ביחיד דגבי יחיד כיון דגלי דעתיה הוא גופיה שקצר קודם ואחר לא מהני אמצע לראש אא"כ יש סניף לסופה ולהוכיחה לשורה למזרח ולמערב והיינו ברייתא וכיון דגבי יחיד אי איכא הוכחה מציל כ"ש לגבי שנים דהא יפה כח שנים מכח יחיד כנ"ל. ואחר ימים מצאתי לדברי ה"ר מסימפונס ז"ל דמפ' מתני' מילי מילי קתני אלא שלא האריך והרויח השמועה כמוני. וז"ל ראשי השורות פי' אם שכחן אינו שכחה וראשי השורות מפ' לק' שנים שהתחילו מאמצע שורה זה פניו לרוח צפון וזה פניו לרוח דרום ושכחו לפניהם ולאחריהם שלפניהם שכחה ושלאחריהם אינו שכחה פי' די"ל כאו"א סמך על חברו ואמר חברי יקצור משם נמצא שלא קצר לא זה ולא זה ולא הוי שכחה. מנין לראשי שורות א"ר יונה דכתיב כי תקצור ושכחת מה שאתה קוצר אתה שוכח כלומ' מה שהתחלת לקצור ושכחת הוי שכחה יצאו ראשי שורות שלא התחלת בהן כלל אהכי לא הוי שכחה. העומר שכנגדו מוכיח פי' אם שכחו לא הוי שכחה תניא כיצד היו לו עשר שורות של עשר עשר עמרים והתחיל לעמר שורה א' מן הצפון לדרום ושכח עומר א' נגד סוף השורות אותו העומר אינו שכחה מפני שי"ל מוכיח לעשותו שורה כשתחשוב ממזרח למערב אכתי לא נגע כלל נמצא העומר הזה סוף שורת צפון ודרום וראש שורת מזרח ומערב. והעומר שהחזיק בו להוליכו לעיר והניחו ושכחו אינו שכחה מפני שזכה בו מעת שהחזיק בו להוליכו לעיר וכבר אוקימנא לה כר' יהושע אליבא דר' אלעאי ברם כר' אליעזר כשהחזיק בו ושכחו מחלוקת ב"ש וב"ה עכ"ל ז"ל. עד כאן מה שמצאתי מפי' הר"ש סירילי"ו ז"ל. אבל במהדורא אחרת מפירושיו ז"ל מצאתי שכתב וז"ל ראשי שורות עומר שכנגדו מוכיח אמודים דם פא קאי וה"ק ראשי שורות דעומר שכנגדו מוכיח מודים ב"ש וב"ה בזה שאינו שכחה דאע"פ שהיו סמוכים הראשים לגפה ולגדיש העומר שכנגדו הוא המוכיח להצילו כדמפ' ואזיל במתני' העומר שהחזיק בו להוליכו לעיר ושכחו בצד הגפה או בצד הגדיש מודים שאינו שכחה שכבר זכה בו על מה נחלקו על שלא החזיק בו אלא ששכחו שם משעה ראשונה או שנטלו ממקום למקום שלא להוליכו לעיר וסתמא כר' יהושע דהלכתא כוותיה לגבי דר' אליעזר ע"כ: ד **שנים שהתחילו** כו'. ז"ל הר"ש סירילי"ו ז"ל שנים שהתחילו מאמצע השורה שהי' השדה שורות של עמרים חלוקים כגון עשר שורות של עשר עשר עמרים ובאו שני פועלים והתחילו לעמר מאמצע שורה או שהתחילו לקצור כסדר שורות הזריעה דמתני' בין בתלוש בין במחובר מיירי כדמוכח בירושלמי. שלפניהם שכחה. אם דלגו במה שהיה לפניהם

דהיינו

יכין תפארת ישראל יכין

שהניחן לא הגיעו אליה עוד. ולא דלגו עליה. א"ל היא כבראש שיטה. וכ"ש יחיד ששכח עמיר שבראש שיטה והיינו דקרי ליה ראשי שורות ולא ראש שורה. א"כ משום דיש כאן ב' שורות א' לזה שלצפון וא' לזה שלדרום. והשתא מפרש מהו עומר שכנגדו מוכיח. יחיד וכו': טו) ר"ל התחיל לקצור או לעמר ולא שכח העמיר שבראש השיטה: יז) ר"ל אחר כך שכח עמיר שבסוף השיטה: יח) ר"ל שדלג על א' מהאמצעיים:

אם

משנה ראשונה

כ' דשלפניו היינו בסוף השורה תלינן שהניחם על הדרך הראשון שהתחיל מצפון לדרום והולך עכשיו לעשות אלו מזרח ומערב. ושלאחריו הוי שכחה שאין לומר שהניחם שהרי עדיין הולך להלן בדרכו מצפון לדרום. כך נראה בשיטת הר"ב. ומ"מ דחוק לפרש לפניו דיחיד היינו בסוף דוקא ולא באמצע. ועוד לשון המשנה קשה דקתני ואלו הן ראשי שורות שנים שהתחילו וכו' ואין זה מטעם ראשי שורות אלא מטעם אחר שכתבנו זע"ז וראשי שורות קתני בתר הכי. יחיד שהתחיל כמ"ש הר"ב התם השתא מפרש ראשי שורות ולמה הפסיק בענין אחר ולהר"ש ניחא דאיהו מפרש ראשי שורות היינו שנים שהתחילו. וסיפא מפרש עומר שכנגדו מוכיח כמ"ש תוי"ט בסוף מתני'. אבל הרמב"ם מפרש רישא שנים שהתחילו שלאחריהם אינו שכחה שדעתם לעשותו שורה ממזרח למערב ולית ליה הך סברא דכשהולכין עכשיו לצפון ודרום אין דרך לשנות הסדר מיד בשורה זו. ובכ"מ כתב הטעם דבשנים אין לתלות בשכחה ועוד מדהתחילו באמצע וכו'. ומשמע דהיינו טעמא דשלפניהם שכחה ולא אמרינן שדעתם לעשות מזרח ומערב. דס"ל דלא תלינן שישנו דרכם שהתחילו אלא במה שלאחריהם שהיו שניהם יחד

ואין

ציונים

יחיד שהתחיל. שם הל"י שלפניו אינו שכחה ב"מ יח.:

חלופי גרסאות

יחיד נ"א ויחיד.

ושלאחריו שכחה יט) **מפני שהוא בבל תשוב. זה הכלל כל שהוא בבל תשוב שכחה ושאינו בבל תשוב אינו שכחה** כ)**:**

שני

התחילו השורה האחרת למזרח או למערב. והוסיף בעל כסף משנה בפ"ה מהל' מ"ע וז"ל משום דאמרינן מאחר שהם שנים דבר רחוק הוא לומר ששכחוהו ויותר ראוי לומר שהניחו עומר זה בכוונה כדי שיהיה ראש שורה ממזרח למערב ועוד דמדהתחילו מאמצע שורה מוכח הכי דאם לא כן הוה להו להתחיל זה מראש השורה וזה מסופה עד כאן. אבל שלפניהם הוי שכחה מפני שכל אחד מהן זה שלפניו הוא לאחוריו של חבירו. ובאר דבריו בכ"מ דס"ל להרמב"ם דמדקתני בסיפא מפני שהוא בבל תשוב זה הכלל וכו'. ומדקתני זה הכלל משמע דקאי גם ארישא דשלפניהם שכחה והיינו לומר שאע"פ שהיחיד שהתחיל מראש שורה ושכח לפניו אינו שכחה עד שיעבור ממנו ויניחנו לאחריו בשנים שהתחילו לקצור מאמצע אם שכח אחד מהן לפניו אע"פ שלא עבר ממנו ולא הניחו לאחריו הויא שכחה מפני שהוא לאחריו של חברו והטעם כיון ששנים אלו מוטל עליהם קצירת השדה הוה ליה תרווייהו כאיש אחד וכיון שאם היה בא ליטול מה ששכח חבירו היה צריך לחזור לאחוריו קרינן בו לא תשוב לקחתו והוי שכחה עד כאן. ויחיד שהתחיל לקצור וכו'. לא פירש בפירושו כלום לפי שסוברה כמשמעה. דבקצירת שורה אחת מיירי ובעיקר דין שכחה. ובחבורו העתיקה הקוצר שהתחיל לקצור מראש השורה ושכח לפניו ולאחריו שלאחריו שכחה ושלפניו אינו שכחה עד שיעבור ממנו ויניחנו לאחוריו ע"כ. הרי שלהרמב"ם לפניהם דרישא ולפניו דבסיפא תרווייהו בלא דלוג. ויראה לכאורה דלהרמב"ם לא סבירא ליה שאין שכחה בתחלת השורה כדברי הר"ש דלעיל דאי סבירא ליה הכי לא הוי ליה לסתום מלבאר זה הדין: ומיהו הירושלמי מוכיח כן. וז"ל מנין לראשי שורות א"ר יונה כתיב (דברים כד) כי תקצור קצירך בשדך ושכחת מה שאתה קוצר אתה שוכח עד כדון ראשי שורות קמה. סוף שורות קמה. אמר רבי יונה (שם) לא תשוב לקחתו ממקומו שבאת לא תשוב לקחתו. עד כדון ראשי שורות עומרים. סוף שורות עומרים. אמר רבי יונה נילף ראשי שורות עומרים מראשי שורות קמה סוף שורות קמה מסוף שורות עומרים. ע"כ. ובר"ש הועתק בשבוש. אבל גם בלשון זה נ"ל להגיה וכצ"ל עד כדון סוף שורות עומרים. ראשי שורות עומרים. [*ועם כל זה קשיא אמאי ניחא ליה טפי סוף שורות עומרים מראשן ועדיין לא שמענו מדין עומרים כלום והנה זכני הש"י כאשר עשיתי מהדורות האחרונות כשהייתי יושב בישיבה בק"ק נעמרו"ב הגדולה בארץ רוסיא אחרי ימי עוניי ומרודי ובא לידי משניות מסדר זרעים כתובים בקלף ועל כל משנה פירוש קצר ונראה מתוכו שהוא נקצר מפירוש הר"ש ואחר כל מסכתא כתובים קצת חדושים לפרש בענין אחר וחותם תמיד את שמו על כל חדוש אליהו. וראיתי בפירוש משנה זאת שכתב הירושלמי בזה הלשון מנין לראשי שורות וכו' מה שאתה קוצר אתה שוכח עד כדון ראשי שורות קמה סוף שורות עומרים. א"ר יונה לא תשוב לקחתו ממקום שבאת אל תשוב לקחתו עד כדון ראשי שורות קמה וסוף שורות עומרים ראשי שורות עומרים וסוף שורות קמה. א"ר יונה נילף וכו' והיא גירסא נכונה מאד] ולפי שמן הירושלמי מוכח שאין שכחה בראשי שורות י"ל שזהו מה שמדקדק הרמב"ם לכתוב שהתחיל לקצור וכו' ורוצה לומר שקצר מקצת ואח"כ שכח וכו'. וכיוצא בזה נדקדק בדברי הר"ב שסובר גם הוא בזה כהר"ש שכתב וז"ל והתחיל לעמר בראש שורה אחת ושכח עומר אחד לאחריו הוי שכחה וכו' וכלומר שהתחיל לעמר ועימר מקצת ואח"כ שכח וכו'. ואם לא נפרש כך דברי הרמב"ם והר"ב צריכא למימר שמפרשים לירושלמי לענין ראשי שורות וסוף שורות כשעומר כנגדו מוכיח דוקא אבל לא בתחלת שורה אחת ולא בסוף שורה אחת. וזה נראה ממה שכבר מבואר בלשון הרמב"ם שכתבתי בפי' משנה דלעיל שמחבר ראשי שורות העומר שכנגדו מוכיח. שהוא ענין אחד. ולפי דברי הר"ש שני ענינים הם. ראשי שורות ענין אחד. והעומר שכנגדו מוכיח ענין אחר ולכך מפרש ראשי שורות דבירושלמי לענין ראש שורה אחת וסוף שורה אחת. ואחר כך איתא בירושלמי העומר שכנגדו מוכיח כיצד היה לו עשר וכו' והיינו ענין אחר. ואילו להרמב"ם כמו שבמשנה מפרש לענין אחד. כמו כן בירושלמי מפרש לענין אחד. והכל לענין הרבה שורות. וגם דעת הר"ב נראה שכן הוא לחברם כאחד. אחרי שהוא מפרש לאלו הן ראשי שורות דקאי אסיפא וחד בבא הוא יחיד וכו' ואילו לרישא מפרש בענין אחר כמ"ש לעיל. ומעתה נמצינו למדין ג' פירושים: הר"ש מפרש ראשי שורות לחוד. והיינו רישא דשנים שהתחילו וכו'. ולדידיה כל תחלת שורה וסוף שורה אין בה דין שכחה. והסיפא יחיד וכו' לענין העומר שכנגדו מוכיח מפרשה. והרמב"ם מפרש ראשי שורות העומר וכו' לענין אחד והוא רישא דמתני' דשנים וכו' ולדידיה אין תחלת שורה ולא סוף שורה פטור משכחה אלא אם כן יש שורות אחרות המוכיחות עליו. והר"ב מפרש כהרמב"ם דראשי שורות העומר וכו' חדא מילתא נינהו אלא שמפרש לה בסיפא יחיד וכו'. והרישא שנים וכו'. מפרש לענין אחר. ולענין ראש שורה וסוף שורה יחידים מסתבר דגם בזה סובר כהרמב"ם. מהטעם שכתבתי להרמב"ם. ויש דעת רביעית בפירוש משניות הללו להראב"ד בהשגותיו ואין להאריך עוד: **זה הכלל.** לאתויי קרן זוית. תוס' פ"ק דב"מ דף יא. [עיין במהרש"א פי'] ולהרמב"ם לפירוש הכסף משנה דלעיל אין צורך:

שני

מלאכת שלמה

דהיינו עומר שכנגדו ושכחו באמצע הוי שכחה שכבר הוכיחו שהשורה ההיא מצפון לדרום היא שזה פנה לצפון וחבירו לדרום ואין בהם ראש שורה. ושל אחריהם אינו שכחה. אבל אם שכחו בין שני גדישים עומר א' או ב' כגון שלא התחילו זה בצד זה אלא שהרחיקו זמ"ז זה עומר וזה עומר אותם שני עמרים אינם שכחה שמא שניחו אותם לראשי שורות ממזרח למערב מאחר שהתחילו מאמצע יש מקצת מוכיח שבאמצע יש תחלה. אבל יחיד שהתחיל מראש שורה

והניח

בבל תשוב נ"א בלא תשוב וכן בסמוך. ושאינו נ"א וכל שאינו.

תוס' אנשי שם

ד תוי"ט ד"ה שלפניו כו' והיא גרסא נכונה כו'. ולשון הר"ש ולא שייך למילף מהכא סוף שורה אלא בשורה יחידה או בשורה האחרונה. דהיכא דיש שורות הרבה כשהניח סוף שורה ראשונה וחזר לשנייה הייתי מרבה מלא תשוב אי לאו משום דעומר שכנגדו מוכיח עליו שלא שכח כדפרישית ע"כ: בא"ד יש לומר שזהו מה שמדקדק הרמב"ם כו'. א"ה לא זכיתי להבין דלסברא זו דגם הר"מ ס"ל דראשי שורות אינם שכחה יקשה מ"ש הוי שכחה לפניהם בשנים הקוצרין דלגבי זה הו"ל לפניו ולגבי חבירו הו"ל ראשי שורות וממ"נ לא הוי שכחה ונ"ע: ד"ה זה הכלל כו' אין צורך. ר"ל כיון דלפירושו גם בשנים הטעם דלפניהם הוי שכחה משום דהוי לאחריו של חבירו וא"כ זה הכלל הוא כולל לרישא וסיפא והו ל"ק לאתויי מאי כדכתב התוי"ט פ"ז דתרומות מ"ד. משא"כ לפי' הר"ש דברישא הטעם או מפני שהוא שכחה ע"י ד"א או מפני שהוא ראשי שורות וא"כ זה הכלל אינו קאי רק אהא דיחיד כו' ולא שייך למתני זה הכלל. אבל מה שנ"ע הוא שהמהרש"א והמהר"מ בב"מ שם מפ' שמ"ש קרן זוית ר"ל העומר האחרון שבשורה הראשונה. והוו ראשי שורות שכלל ברישא שאין הטעם מפני שאינו בבל תשוב. ולכאורה היה נ"ל שמ"ש לאתויי קרן זוית אינו ר"ל לאתויי דלא הוי שכחה אלא לאתויי דהוי שכחה. ור"ל העומר שבסוף שורה ראשונה וקמ"ל דלפ"ז דבסופי שורות א"ל שכחה היינו בשורה יחידה או אחרונה אבל כששכח העומר האחרון שבסוף שורה הראשונה ובשורה השניה עמר גם את העומר האחרון דהו ליכא עומר שכנגדו להוכיח הוי שכחה ומתרבה מלא תשוב כמש"ל בשם הר"ש. ונ"ע:

יכין תפארת ישראל יכין

יט) אם לא שעומר שכנגדו מוכיח: כ) זה הכלל הייט לאתויי קרן זוית [כך כ' תוס' (ב"מ י"א א)]. ונ"ל דה"פ דאם היה כאן י' על י' עמרים כצורה הנ"ל

משנה ראשונה

ואין מצוי שכחה בשנים ועל כרחך משום שמשנין דרכם הוא. אבל לפניהם שכחה הוא ביחיד תנינן בשכחה ולא בשינוי. וסיפא יחיד שהתחיל להרמב"ם לא איירי כלל בראשי שורות ולא בכנגדו מוכיח אלא דינא באפי נפשיה ועיקר דין שכחה קמ"ל שאם עבר עליו ושכחו הוי שכחה דקרינן ביה בל תשוב וכל שעדיין לא עבר ממנו אינו בבל תשוב. ונ"ל דהא דאמרי' עומר שכנגדו מוכיח שאינו שכחה אלא דעתו לעשות שורה אחרת. למר גבי שנים שהתחילו* ולמר ביחיד שהתחיל. היינו דוקא אי אתי בעה"ב לקמן ומשוין הכי שלא שכחו אלא דעתו לעשות שורה אחרת. אבל אי לא משוין לא שמעינן ליה דכיון דלא ברירא לן הא אלא מתלא תלינן ולא תלינן לקולא דהא קי"ל ספק לקט לקט בספ"ד וה"ה ספק שכחה. והראב"ד בהשגות יש לו פי' אחר בעומר שכנגדו מוכיח דלא כהמפרשים שמוכיח אם זה שכחה או לא. אלא מוכיח אם עומר השכוח הוא ראש השורה דדרים בירושלמי מקרא דראשי שורות אינם שכחה כמ"ש הר"ש ותוי"ט ושורה התיכונה הצפונית והדרומית אם הולך בכאן מצפון לדרום נמצא כל האמצעיות אינם ראשי שורות ואילו היה הולך בכאן ממזרח למערב כל השורה תיכונה הדרומית והצפונית שם ראשי שורות עליהן וכשראינו דרך הילוכו מוכיח אם יש על העומרים האמצעיים שם ראשי שורות או לא וזהו שכנגדו מוכיח ע"ש שהאריך ולדידיה בשנים שהתחילו לאחריהן ודלגו עומר ביניהם אינו שכחה די"ל דעתן לעשותו ממזרח למערב והוי ראש שורה ולפניהן א"א להיות ראש שורה שהרי הולכין וקוצרין מצפון לדרום לדידיה נמי משמע דספק הוא בלאחריהן ונ"ל דמיירי נמי בדעוין השעה"ב כדפי': זה הכלל כל שהוא בבל תשוב כו'. לא ידעתי זה

הכלל

ה שני עומרים שכחה *ושלשה אינן שכחה. שני צבורי זיתים וחרובין שכחה כא) ושלשה אינן שכחה. שני הוצני פשתן כב) שכחה כג) ושלשה אינן שכחה. שני גרגרים כד) פרט. ושלשה אינן פרט. שני שבלים לקט ושלשה אינן לקט כה) אלו כדברי ב"ה ועל כולן בש"א שלשה לעניים וארבעה לבעה"ב כו):

העומר

הג"ה. ה עומרים נ"א עמרים. וחרובין נכה"י והחרובין. שני שבלים כו' הרמב"ם כתוב גבי פסק שתי שבלים לקט ושלש כו' וכ"ה נכון.

ר' עובדיה מברטנורה

ה הוצני פשתן: כמו שנעקר הפשתן מן השדה נקרא הוצני שעומד כמו הוצין: שני גרגרים. ענבים: אלו כדברי ב"ה. וטעמייהו משום דכתיב (ויקרא יט) לעני ולגר תעזוב אותם חד לעני וחד לגר הרי שנים ובית שמאי אמרי שלשה לעניים וארבעה לבעל הבית. דכתיב (דברים כד) לגר ליתום ולאלמנה יהיה הרי שלשה לעניים:

תוספות יום טוב

ה שני לצבורי זיתים. בירושלמי דייק הא זיתים לא מה בין לצבורים לזיתים. לצבורים גמר מלאכה זיתים אין גמר מלאכה הר"ש. ובריש פרק ז' אפרש אי זיתים הנטושים אי אילני זיתים מדייק ליה: שני הוצני פשתן. לשון הר"ב כמו שנעקר הפשתן מן השדה כו'. וכתב בכ"מ פ"ה מה' מתנות עניים וצ"ל דמיירי כשהוריעו ואז הוא אוכל אדם כדאיתא בריש פרק המוכר פירות [צב.] אבל שאר פשתן לא שייך ביה שכחה. ע"כ: אלו כדברי בית הלל. לשון הר"ב וטעמייהו מדכתיב לעני ולגר תעזוב וכו'. ובית שמאי וכו' דכתיב לגר ליתום ולאלמנה יהיה. ירושלמי. כלומר דבית הלל סברי כיון דבחד קרא כלול יתום ואלמנה כחדא וקרי להו עני לומר דשנים הוי שכחה לעני ולגר. ובית שמאי סברי אדרבה להכי פרטינהו בקרא

מלאכת שלמה

והניח אחריו עומר ודלג עליו ושכחו הוי שכחה שאין כאן מוכיח שיהא באמצע ראש שורה ולפניו לא הוי שכחה כשלא דלג אלא שהניח אותם בסוף השורה והתחיל באחרת שמאחר שלא עשה ממנה להלן כלום אינו בבל תשוב וממנות אותן שתים או אחת שהניח לסוף השורה ממזרח למערב: זה הכלל. סימנא קא יהיב למילתיה מ"ש יחיד מפנים וכלפי' עכ"ל ז"ל: וכ' בס' לקח טוב בפ' כי תצא דף קמ"ז דמדלא כתיב לא תקחנו אלא לא תשוב דרשי' מפני שהוא בבל תשוב וכו' ע"כ: ושמעתי שדקדק החכם הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל דהא דנקט תנא זה פניו לצפון וזה פניו לדרום ולא קתני זה פניו למזרח וזה פניו למערב משום דלשון הכמים מרפא דאשמעי' אגב אורחיה שכ"א השם פניו לנגד שאין השמש מכה בין בשחרית בין בערבית: ה שני עמרים שכחה. פי' הרש"ש ז"ל בתוספתא קתני המובלין זה מזה וכן פסק הרמב"ם ז"ל ע"כ: ושלשה אינם שכחה. פי' בספר יראים דכיון דאיכא שלש מיקרי גדיש ע"כ: שני שבלים. בתוספתא קתני המופלין כדרכן: שני צבורי זיתים. כ' הרא"ש ז"ל ירושלמי דוקא לצבורי זיתים אבל זיתים לא משום דלא הוי גמר מלאכה פי' דאכתי בעו עליה וחבטה והולכה למעטן ואנן תנן בס"פ דלעיל למקום שאינו גמור מלאכה אין לו שכחה ע"כ. וכתב הרש"ש ז"ל ולא ס"ל להאי תנא דבירוש' כהאי תנא דפ' כל זית דתנן שני זיתים שכחה דאלין זית גופיה הוי שכחה ע"כ: והחרובין. מלת לצבורי היה נראה דקאי נמי אחרובין דמושך עצמו ואחר עמו. ולשון הרמב"ם ז"ל שם בפ"ה שני צבורי זיתים והחרובין המובדלין זה מזה שכחה ושלשה אינם שכחה ע"כ ואחר כך כתב שתי נפנות וכן בשאר האילנות שנים המובדלין זמ"ז שכחה וג' אינם שכחה. והיא הוספתא משמע דחרובין נמי הוי אילנות ממש דוק. אבל קשה ע"ז אמאי לא השיג עליו הראב"ד ע"ז כמו שהשיג עליו פעמים על מ"ש אח"כ וז"ל השוכח אילן בין האילנות אפי' היה בו כמה סאים פירות או ששכח שני אילנות ה"ה שכחה שלשה אינם שכחה ע"כ ושמא מסתבר ליה להראב"ד ז"ל לחלק בין אילן זיתים לשאר אילנות ומה שהשיגו הוי באילן זיתים אע"ג שדברי הרמב"ם ז"ל בדין זה לא זכר זית: הוצני פשתן. כשעוקרין

תפארת ישראל

יכין

הכ"ל. ועומר שורה א ג. ושכח מלעמר עמיר ב אז יש חילוק. דאם אחר ששכח מלעמר עמיר ב. התחיל לעמור שוב שורה ה ו. הו"ל עומר ב שבזוית. כשכח לאחריו. והו"ל שכחה. אבל אם אחר ששכח לעמר עמיר ב. חזר ועימר שורה ד ה. הו"ל עומר ב שבזוית כשכח לפניו. ולינו שכחה]: כא) אבל בשכח ב' גרגרי זיתים אין שכחה. מדלא נקט"ל עד שיהיו לצבורים [כפ"ה]. אבל בשכח ב' אילנות זיתים. הו"ל שכחה [כפ"ה סא"ה]: כב) ר"ל גבעולי פשתן כמו שנעקרו: כג) ודוקא כשזרען לאכול הזרע אבל שאר פשתן שזרען לבגדים לא שייך בו שכחה. מיהו קמ"ל דהוצני פשתן הו"ל גמר מלאכה ולא"ל אגוד [ע' ספ"ה]: כד) ענבים: כה) אבל לענין שכחה אפילו ג' אינן שכחה מדלא כנמ"ל עד שיעשה עמרים: כו) דכתיב לגר ליתום ולאלמנה יהיה. הו"ל ג'. וב"ה דס"ל ב' לעניים. דרשי לעני ולגר תעזוב. הו"ל ב': ר"ע

משנה ראשונה

הכלל לאתויי מאי דהא ליכא אלא האי כל שעבר ממנו הרי הוא בבל תשוב. והכ"מ כתב דלאתויי נמי ליכא שנים שהתחילו שלפניהם אינו שכחה אע"פ שלא עבר מן העומר ולא דלגו משום דלגבי חברו הוי אחוריו כמ"ש הרמב"ם. ולפ"ז שלפניהם דגבי שנים ולפניו דגבי יחיד אין פירושם שוה דשלפניהם היינו אפילו לא עבר ממנו ולפניו דיחיד דוקא בעבר: ה שני עומרים שכחה. כתב הר"ב טעמייהו דב"ה דכתיב לעני ולגר וטעמייהו דב"ש דכתיב לגר ליתום ולאלמנה. וצריך לייתב אמאי חפים מר האי קרא עיקר ולא אידך וכן מר. ומיהו לב"ש י"ל דאזיל בתר קרא דמשנה תורה דלפרש בא וא"כ כיון דקאי לא מכרעי אזלינן לחמיר והא ליתנו לעניים כדקי"ל ספק לקט לקט אלא ב"ה מ"ט. וי"ל דס"ל לב"ה אי לא הוה כתיב אלא לעני ולגר ולא אידך לגר ליתום ולאלמנה ה"א גזרת הכתוב הוא דבכל השדה לא יהא שכחה ולקט אלא שני עומרים בין שנפלו ביחד ובין שנפלו במפוזר רחוקים זה מזה לעולם אין לעניים אלא שנים בכל השדה ויותר מפנים לבעה"ב. והשתא דכתב קרא כתיב שנים ובחד שלש יש לתרי אהדדי אמרינן שתים במכונס ושלש במפוזר. כלומר במכונס אם נפלו שנים כאחת הוי שכחה ולקט אבל שלש כאחת לא. וקרא דתרבי שלשה היינו במפוזר שרחוקים זה מזה שלש נמי לעניים וכ"ש יותר. וליכא למימר שלשה במפוזר דוקא ויותר משלשה לעולם לבעה"ב. דכיון דגלי קרא לחלק בין מכונס למפוזר ע"כ דקרא בתר דרך נפילה איירי שאין דרך לשכוח שלשה ביחד וכן אין דרך ליפול מתוך ידו ביחד. ותו אין סברא לומר דיותר משלש במפוזר לא הוי שכחה שאם השדה גדולה של אלף עומרים שיעורו בשלשה וקטנה בת חמשים נמי כך שיעורו אתמהה. אלא בתר דרך נפילה ושכחה אזלי' והלכך במפוזר אפילו טובא. וב"ש ס"ל דלא צריך קרא לרבויי במפוזר דשכחה היא אפילו טובא. ודע דדרשא זו דמר יליף מלעני ולגר ומר יליף מלגר ליתום ולאלמנה כ"ה בירו' וכתבו הרמב"ם ג"כ בפירושו ובחבורו. אבל הרמב"ם בפ' המוכר את הבית דף ע"ב כתב בספרי יליף שנים שכחה שלשה אינם שכחה דכתיב עומר ולא גדיש. ולפ"ז י"ל ב"ש וב"ה פליגי בהא דלמר שלשה מיקרו גדיש ולמר ארבעה. ואיכא נפקותא לדינא דלטעמא דמיקרי גדיש משמע דפחות משלש נב"ע לא מיקרי גדיש וא"כ אם כל עומרי השדה של אלף אלי קב ואחד של שני קבין ותפש יותר לא אמרינן אינו שכחה כמו אם טולם של קב קב וא' של ארבעה דכ"ש כיון דטעמא משום גדיש פחות משלשה אינו גדיש. ויש לדקדק לתנא דספרי דשלש הוו גדיש לב"ה א"כ כ"ש שיעור שלש בעומר אחד פשיטא דהוי גדיש כדאמר במתני' דלקמן אם אמרת בעומר אחד שהוא כגדיש תאמר בשני עומרים כו'. וא"כ לעיל בר"פ כל עומרי השדה של קב קב ואחד של ארבע אמאי הוי שכחה לב"ה אדרבה לדידהו אפי' בשלש לא יהא שכחה אפילו אי לית להו רואין כאילו נתלקו מ"מ כשהוא ביחד ספי הוי גדיש. וי"ל דדוקא בעומר שיש בו סאתים הוא דאחד מיקרי גדיש עפי כיון שאין דרך שום אדם לעשות גדול כזה. אבל פחות מסאתים רגילין לעשות. אלא דב"ש אזלי בתר סדה זו כיון שכל העומרין של זו הם קב קב. זה של ד' קבין מיקרי גדיש. וב"ה לא אזלי בתר סדה זו. והלכך אין זה גדיש אבל בשלשה שבולים שנפלו ספיר מיקרי גדיש כיון שאין דרך לשכוח כ"כ כמו שאין דרך לשכוח גדיש: ושלשה אינם שכחה. כשנפלו שלשה בבת אחת אבל במפוזרין

וליתא דג"ז מדברי הרא"ש. (הכ"מ): במשנה שני שבלים לקט. משמע דדוקא בלקט מצטריך בשבלים אבל בשכחה אפילו בשכחת קמה מצטריך בשיעור קמה שיוכל לעשות מהם ב' עומרים. דהלי"ה לא יצוייר בשני שבלים יהיה סאתים (לק' במ"ח) וטעמא דעיקר שכחת קמה ילפינן משכחת עומר ולכך מצטרים בעומרים. אבל לקט לא ילפינן משכחה אלא לענין המנין שנים ולא שלשה אבל לענין השיעור בשבלים מצטריך ולא בעומרים. אבל לפי הגהת הגר"א בהוספתא שהובאה בר"ש לק' מ"ח משמע דבשכחת קמה לעולם בסאתים מצטרי'. וכשאין בה סאתים אע"פ שיש בה כדי הרבה עומרים הוי שכחה ונזה יפה כה העני בקמה מבעומרים ע"ש. וע' בש"א כאן: כדברי ב"ה. מדלא קתני דברי ב"ה נ"ל דב"ה לא הגנו הדין מפורש בכל אלו אלא כחד מינייהו ומיניה שמעינן לכולהו איך. (ש"ל). והקדים דברי ב"ה לב"ש שלא כדרכו תפסי סדר כתשטון (תו"ע): לעניים. שיהא בלשון כדי שלא להאריך לפרש שכחה פרט ולקט. (ש"ל): בר"ב ד"ה אלו כו' דכתיב לגר כו'. ולב"ש י"ל דס"ק קרא כשיש כנוי לגר ליתום ולאלמנה דהיינו ג' אז יהיה דידיה

ציונים

ה שני עומרים. ד"נ פכ סנהדרין כח, סי' שם הל"ד: שני צבורי זיתים. שם הלפ"ה: שני גרגרים. שם פ"ד הלפ"ו:

תוספות רע"ק

מ"ה [אות כב] ושלשה אינן שכחה) ואף אם אחד מהם יותר מד' קבין. דס"ל להרמב"ם והרע"ב דלא הוי שכחה כמ"ש לעיל. וא"כ העומר חזה אף אם היה לבדו אינו שכחה מ"מ מצטרף עם הב' עמרים אחרים לדונם בכלל שלשה כדאמרינן פ"ד דב"ב גבי עומר שיש בו סאתים דאינו שכחה דמ"מ שנים והוא אינו שכחה. (סל"ם):

תוס' אנשי שם

ה במשנה שני עומרים הזכיר התנא ג' מינים שבהם דין זה והם התבואה אילן וירק ומש"ה לא כללם בכבא א'. עמרים היינו התבואה והקדימה לכולם משום דמינה סליק ועוד דבים פירש הכתוב דין זה ושכחת עומר בשדה. זיתים וחרובין באילנות. והזכיר שניהם משום דאף לענין פאה הם דומים כמה שהם משונים מכל שאר אילנות לענין הפסקה. פשתן היינו ירק ולאשמעינן רבותא שאף הפשתן אפשר שיתחייב בשכחה. ושנאו מעפס זה אחר האילנות אע"פ שהוא זרע הארץ כתבואה שהתחיל בה. (תו"ע): שלשה אינן שכחה ע' תור"ע בשם המל"מ. ולענ"ד אפילו אם יש שם א' לבד הוא נמי אינו שכחה. וע"כ לא מצריך בגמ' עוד שנים אלא גבי סאתים דקי"ל כחכמים דשני עומרים אמ"ל לסאתים ואין פטורין משכחה אלא אם כן יש שם ג'. אבל לאותי דמעיק ובנול"מ שם הובא בתור"ע במ"א דשני עומרים מצטרפין לד' קבין א"כ אם לא היה בו ד"ק והעומר הב' מסלימו ליותר מד' קבין לא היה שכחה. וא"כ עכשיו שיש בעצמו ד' קבין לא מגרע כחו למאי דאמרינן דהע"פ שאין בו דין שכחה מצטרף עם אחרים. ועוד נ"ל דבד' קבין אפילו למ"ד בירושלמי דעומר שיש בו סאתים המ"ל לג' היינו משום שהוא כגדיש אבל בד"ק דאינו נקרא גדיש וטעמא דלא הוי שכחה משום רואין מצטרף וכ"מ דעת המל"מ שם. ותמהני שראיתי בס' תפא"י (בבועז אות א') בשם המל"מ להיפך דבד"ק אמ"ל והוא תמוה. (ש"י). א"ה עמ"ש במ"א להר"מ דסובר דביותר מד"ק מודו ב"ה ע"כ דס"ל דטעמא דד"ק משום דהוי מכויים. וא"כ לכל מילי הוי כעומר שיש בו סאתים ע"ש: תוי"ט ד"ה שני הוצני כו' וכ' בכ"מ כו' התוי"ע הבין דהך ול"נ הוא מדברי הכ"מ.

ן העומר שיש בו סאתים כז) ושכחו אינו שכחה כח). שני עומרים ובהם סאתים רבן גמליאל אומר לבעל הבית וחכ"א לעניים. אמר רבן גמליאל וכי כרוב העמרים יופי כח של בעל הבית או הורע כחו אמרו לו יופי כחו כט) אמר להם ומה אם בזמן שהוא עומר אחד ובו סאתים ושכחו אינו שכחה שני עמרים ובהם סאתים אינו דין שלא יהא שכחה אמרו לו לא אם אמרת בעומר אחד שהוא כגדיש ל) תאמר בשני עמרים שהן ככריכות:

קמה

חי"נ. ן עומרים נ"י עמרים. יופי כח נל"מ יופה כחו וכן בסמוך וכ"נ שה"א ג"י הר"ב. יהא נל"מ יהו. ככריכות נ"י כברוכות.

ר' עובדיה מברטנורה

ן העומר שיש בו סאתים אינו שכחה. דכתי' (דברים כד) לא תשוב לקחתו עומר שאתה יכול להגביהו כולו כאחת ולשאת אותו על כתפו יצא זה של סאתים שאי אתה יכול להגביה כולו כאחת: אמרו לו יפה כחו. כדאמרינן *) שתים שכחה שלש אינן שכחה: לא אם אמרת בעומר אחד שהוא כגדיש. דין הוא שעומר אחד שיש בו סאתים לא יהיה שכחה מפני שהוא כגדיש ואין שייך שכחה בגדיש: תאמר בשני עמרים. שהם כמו שאר עמרים קטנים: ככריכות. כאגודות קטנות:

קמה

*) כ"ה גם בל"ם אבל בגי' ספק הוא ע"ס ונ"ל שנים כו' שלשה כו'.

קמה

תוספות יום טוב

תניין לומר דג' הוי שכחה: ן העומר שיש בו סאתים: לשון הר"ב עומר שאתה יכול להגביהו כולו כאחת ולשאת אותו על כתפו והן דברי הר"ש בפירוש ספרי. ובסוף פרק י' דתרומות בירושלמי שאכתוב שם מפורש דמשקל סאתים בלא תשעה אלפים ושש מאות זוז. והזוז והדינר אחד כדאיתא במשנה ב' פרק בתרא דבבא בתרא. והדינר מפורש בפ' הזהב [מד:] שהוא כ"ד איסרין ובריש קדושין [יב.] תנן דפרוטה אחד משמנה באיסר. ושם פירש הר"ב שמשקלו חצי שעורה. נמצאת למד שמשקל הזוז צ"ו שעורות. וכשתחשוב צ"ו פעמים ט' אלפים ושש מאות יעלו בידך תתקכ"א אלפים ושש מאות שעורות. ומפני שהנפח מרובה לכך לא יוכל להגביה וכו'. ואין נראה לי לפרש מפני כובדו דהא רבותינו שקלו אבנים שהקימו בגלגל איש אחד על שכמו מצאו משקל כל אחד ארבעים סאה: כמ"ש רש"י בפירוש החומש פרשת שלח לך ועיין במשנה ה' פ"ו דב"מ:

ציונים

ן העומר. ב"ב שם. סנהדרין שם. מיי' שם פ"ה הלכה יח: לעניים. שם:

תוספות חדשים

מ"ז [תוי"ט ד"ה] העומר כו' שהנפח כו' לא יוכל להגביה כו' עכ"ל. ועדיין לא נתיישב בזה כאשר הרב בעצמו הקשה בפ"ו דב"מ דנפח הוי רק כמשא ואפילו יהיה התבן ב' או ג' פעמים כתבואה עדיין לא יגיע למ' סאה הגם דאמת נעלם מן הרב הגמ' דב"מ דף פ' דמשא של אדם הוי שלשים קב וכ"פ הטור ח"מ סי' ש"ח וכל הפוסקים וא"כ אם התבואה סאתים והתבן עכ"פ ד' סאין והוי בכלל ו' סאין שהוא ל"ו קבים וא"א ליטלו ומה שהקשה מאבנים בגלגל אין ראיה מדור המדבר שהיו אנשי מדות כדאי' בב"ב פ' השפינה וק"ל. (ממאורש"ה זצ"ל):

ראשון לציון

מ"ו [תוי"ט ד"ה] העומר שיש בו סאתים כו' והזוז והדינר א' כדאי' במ"ב פרק בתרא דב"ב כו'. דתנני שורש דינר וכן בשורש זוז כ' הזוז והדינר שניהן שוין אלא שהזוז של כסף והדינר של זהב: [בבא"ד] כמ"ש רש"י בפי' החומש פרשה שלח לך כו'. פליאה מהגאון תוי"ט דלא אגרה משמיה דגמרא סוטה ל"ד כי שם מקורו:

מלאכת שלמה

כשעוקרין אותן הן כהוצי דקל ולכך קרי להו הוצני. ונראה מן הערוך דאיכא מאן דגרס הוצני בחי"ת שהביאו בערך השני וגם בערך הצן: ן העומר שיש בו סאתים. פי' הח' הר"ש סירילי"ו ז"ל סאתים ר"ל משקל סאתים דהיינו חטים ושם ליטרין וכל ליטרא מאה זוז והזוז ששה מעין שהוא דרהם וחצי ע"כ. ובתי"ט כ' ואין נ"ל לפרש מפני כובדו דהא רבותינו כו'. ותימה שרוצה לדמות מעשה נסים לטבע רוב העולם: ושכחו אינו שכחה. אית דדרים ליה בספרי ובירושלמי מדכתיב לא תשוב לקחתו וכדפי' ר"ע ז"ל ואית דדרים ליה בירושלמי מקרא דכתיב ושכחת עומר ולא גדיש ועומר שיש בו סאתים נקרא גדיש. ונפקא מינה לעומר אחר ששכחו בצדו דלמאן דחשיב ליה גדיש אם שכח עומר בצדו לא הוי שכחה לבית שמאי ועוד נפקא מינה אם שכח שני עמרים בצדו למאן דאמר גדיש לא מצטרף בהדי הנך שני עומרים והוו שכחה וסתמא דמתני' דקתני בסיפא לא אם אמרת בעומר א' שהוא כגדיש אתיא כמאן דמחשיב ליה גדיש: אמר רבן גמליאל כו'. אמר המלקט פסק הרמב"ם ז"ל אין הלכה כר"ג ובירושלמי משמע דהוי מחלוקת והא"כ סתם דדייק על האי מתני' דלק' בפירקין דתנן קמה תבואה עקורה וכו' הא אם היו שתיהן עקורות לבעה"ב כר"ג: שהן כבריכות. מטעם זה כ' שם הרמב"ם ז"ל

תפארת ישראל

יכין

כז) ר"ל שיכול לדוש מהעמיר ההוא סאתים גרעינים: כח) מדאינו יכול להגביה. דאע"ג דאין סאתים כבדים כ"כ עכ"פ נפח קשה למשא ולפיכך א"א לומר בה לא תשוב לקחתה [אב"י עי' ב"מ דף פ' ע"א]: כט) דהרי ב' שכחה ג' אינו שכחה: ל) וכתיב עומר ולא גדיש:

תוספות אנשי שם

לדידיה דהיינו לבעה"ב והוא ע"ד מה שבירכו היא את קדשיו לו יהיו. וסברא זו איתא בירושל' דא"ר מנא שניהם מקרא א' דרשו לגר ליתום ולאלמנה יהיה בב"א לעניים ובה"א לבעה"ב. (כ"ל). אמנם בגמ' דידן סנהדרין פ"ח וכ"ב ע"ב מפ' רש"י הטעם מהספרא דכתיב ושכחת עומר ולא גדיש דג' עומרים גדיש הם וע"ש בפי' הרא"ד שהקשה היכא עומרים אבל ג' שבלים אינם לקט. ג' גרגרים אינם פרט מנלן. ודלקט אפשר לומר לקט קצירך אמר רחמנא ולא קציר עצמו ופעמים נמי אדם קוצר ג' שבלים בב"א ולא יותר (ורש"י ז"ל בסנהדרין כ' הטעם דאין דרך להפקיר ג' שבלים) אבל בגרגרים לא ידענא טעמא (טעמא דרש"י שייך גם בזה) ואפשר דילפינן לה מלקט ושכחה ואי קשיא עוללות נמי נילף מינייהו ונימא ב' לעניים ג' לבעה"ב י"ל התם כתיב וכרמך לא תעולל ש"מ אפילו כרם שכולו עוללות. ע"כ. (לס"מ). ועי' בהג' הרש"ם על דברי רש"י הנ"ל בסנהדרין: ן בר"ב ד"ה לא אם אמרת כו' ואין שייך כו' דהכתוב אומר ושכחת עומר ולא הגדיש. כ"כ הר"מ. וטעם הנ"ל דלא תשוב לקחתו כולל אפילו לר"ג. (רמ"ז). ובס' ש"ל כ' להוכיח מהא דב"ב (שהובא בתור"ע) דש"ס דידן ס"ל דלא כהירושלמי (שהובא בס' מ"ש) דאלו הדרשות בפלוגתא אתאמרו אלא

דהוויהו

משנה ראשונה

במפוזרין בשדה אפילו מועט וכדפי' לעיל. וכ"כ הרמב"ם פ"ד מה"ע דין ט"ז שני גרגרים פרט שלשה שנפלו כאחת אינם פרט ע"כ: ן העומר שיש בו סאתים. פי' הר"ב דאימעיט מלא תשוב לקחתו עומר שאתה יכול להגביה כו' וכ"ה בירושלמי ואמר התם אית דתני לה תן עומר ולא גדיש. ומשמע דמתני' ס"ל כאית דתני כדאמר בסמוך אם אמרתם בעומר א' שהוא כגדיש כו'. גם הרמב"ם בחבורו כתב טעם זה שהוא כגדיש. והיכא נ"מ לדינא בין הטעמים אם שכח זה ושכח עוד שני עומרים בצדו אם זה נידון כגדיש אין מצטרף עם השנים ויש להן שכחה. ואם הוא כעומר מצטרף להיות שלשה ואין להן שכחה כדאמר התם. ונפקא מהמוכר את הבית דף ע"ב אמר רב הונא עומר שיש בו סאתים תורת עומר עליו ותורת גדיש עליו. תורת עומר עליו שכח שנים והוא אין להן שכחה וכו' משום נמי דאילו תורת גדיש עליו אין מצטרף לשנים. והיינו טעמא כיון דדרשי' עומר ולא גדיש ממילא כל דיני שכחה האמורים בתורה אין נוהגין בגדיש וכשאמרו שלשה אינם שכחה לא אמרו אלא בעומרין ולא בגדיש ואין הגדיש מצטרף. זו היא סברת הירושלמי. אבל בגמ' דידן דאמר תורת עומר עליו אע"פ שהוא גדיש לית ליה הך סברא דכל דיני שכחה אין נוהגין בגדיש אלא לכך דינא דאימעיט לחוד דבדידיה גופיה אין דין שכחה אבל לשאר מילי תורת עומר עליו. וכאידי להרב משנה למלך פ"ה מה"ע דין י"ז גבי כל עומרי השדה של קב קב ואחד של ארבע ה"ז שכחה יותר על ארבע קבין ושכחו אינו שכחה. כך כתב הרמב"ם שם. וכתב הר"ב ז"ל דמספקא ליה זה שהוא יותר על ד' קבין ששכחו ושכח שני עומרים בצדו של קב קב אם מצטרף להם להיות שלשה ולא הוי שכחה או דלמא הא דשלשה אינם שכחה הוא כשכל אחד ואחד לבדו יש בו שכחה הוא דכשמצטרפים אינם שכחה אבל כשאחד מהם אין בו שכחה אפילו הוא לבדו אינו מצטרף עם האחרים להיות שלשה. ופשיט לה מהא דרב הונא תורת עומר עליו ותורת גדיש עליו כו' וע"ש. ואני תמיה על עיקר ספקו מנ"ל הך סברא לומר הא דשלשה אינם שכחה דוקא כשכל אחד לבדו היה בו שכחה. דהא בירושלמי פשיטא ליה דלמ"ד טעם שיש בו סאתים משום שאי אתה יכול להגביהו דין עומר עליו ומצטרף לשלשה אע"פ שבפני עצמו אין בו שכחה. ולמ"ד משום גדיש נמי הא דאינו מצטרף לאו משום דבפני עצמו אין בו שכחה. אלא משום דבגדיש לא איירי קרא. אבל לומר דבעינן שיהא בעצמו דין שכחה זו לא שמענו: ר"ג אומר לבעה"ב. וצריך לדעת מאי ס"ל לר"ג דהא בין למ"ד עומר שאתה יכול להגביהו כולו וכו' ובין למ"ד מפני שהוא כגדיש. בין כך ובין כך כשהם שנים אין טעם לפטור. ואפשר דאיהו לית ליה חד מהני טעמי אלא דס"ל הא דיש בו סאתים אינו שכחה היינו כשאין בכל השדה עומר גדול כמוהו. והוי טעמא משום שמתחיל לזוכרו לאחר זמן וכדאמרי' רפ"ז במעשיו שעושה הרבה וזה נמי עושה הרבה. אבל לחכמים אפילו כל העומרים

הם

תוספות רע"ק

מ"ו [אות סג] בר"ב ד"ה העומר. דכתיב לא תשוב לקחתו) ובירושלמי איתא עוד טעם דסאתים הוי גדיש וכתיב ושכחת עומר ולא גדיש. וכתב הרא"ש דלישנא דמתני' הכי משמע. מדקתני לא א"א בעומר א' שהוא כגדיש. וכן בספ"ד דב"ב עומר שיש בו סאתים תורת עומר עליו להשלים השורה דשנים והוא נידון לג' עומרים דאינם שכחה ותורת גדיש עליו. דאם הוא לבדו אינו שכחה משמע דמדין גדיש הוא דלא הוי שכחה:

חדושי מהרי"ח

מ"ו [תוי"ט ד"ה] העומר שיש בו סאתים לשון הר"ב כו' מפני שהנפח מרובה לכך לא יוכל להגביהו כו' עכ"ל. זהו מפי' הרב תוי"ט ולא מדברי הר"ש רק שנראה להרב תוי"ט שזה מפני הנפח אבל אין נראה לפרש מפני כובדו כו' שהרי מצאו משקל כל אבן מ' סאה וסיים ועיין במשנה ה' פ"ו דב"מ כי שם תמה הן על אביי והן על רבא ע"ש אבל נראה דברתם תמה עליהם כי באותה שעה שכתב זה נעלם ממנו הגמ' שם בב"מ (דף פ' ע"ב) ת"ר קב לכתף ופי' רש"י שמזה מוכח שמשא אדם בינוני הוא ה' סאים וא"כ לפי' זה ניחא התם הן לאביי והן לרבא שכאן שהעומר שהוא עדיין עם התבן ועם הקש ויש בו סאתים הבואה וגם נפח אז אינו תימה אם יהיה כבד יותר מהמשא סאין משא בני אדם לרבא כדאית ליה ולאביי כדאית ליה ובימי חכמי המשנה והברייתא אז לא היה כח לאנשים כל כך כמו לדור המדבר וחכמי המשנה והברייתא שערו לפי דורם. אבל כאן היה אפשר להליץ בעד הרב תוי"ט שהרי כאן מוכיח מפסוק והתורה ניתנה לדור המדבר ולהם היה כח לישאת מ' סאה אבל זה אינו דהרי התורה נתנו שיעור לשכחה דהיינו מה שאדם יכול לקחתו וא"כ כל דור ודור לפי משאם דבזה תלה הכתוב. ובלא זה דברי הרב תוי"ט רחוק מן השכל שיהא משא ב' סאין עם הנפח כבד יותר ממ' סאה בלא נפח ואף שהייתי יכול לומר כוונת הרב שמפני הנפח אינו יכול להגיע על כתיפו בפ"א וכן משמע לכאורה לשונו א"כ לא היה קשה כלום לאביי ורבא שם. בב"מ ששם לא מיירי שמניח דוקא בפ"א רק כשמניחו על החמור ע"ש וגם בכן הכתוב לא תשוב לקחתו לא משמע שום חילוק בין בפ"א בין בכמה פעמים רק הכתוב הקפיד מה שאינו יכול לנושא ויהיה איך שיהיה זה ודאי נעלם מהרב ברייתא קב לכתף ודו"ק:

ז קמה שיש בה סאתים ושכחה אינה שכחה (לא). אין בה סאתים אבל היא ראויה לעשות סאתים (לב) אפילו היא של טופח (לג) רואין אותה כאילו היא ענוה (לד) של שעורים: **ח** °הקמה (לה) מצלת את העומר ואת הקמה (לו). העומר אינו מציל לא את העומר ולא את הקמה. איזו היא קמה שהיא

מצלת

ח"ג. ז ענוה בירושלמי ענבה.

ז קמה שיש בה סאתים ושכחה אינו שכחה. דילפינן שכחת קמה משכחת עומר מה עומר שיש בו סאתים אינו שכחה אף קמה שיש בה סאתים אינה שכחה ושכחת קמה ילפינן לה מקרא דכתיב (דברים כד) ושכחת עומר בשדה לרבות שכחת קמה: **טופח.** מין קטנית דק מאד וקורין לו בערבי גילבא"ן ובקמה של שעורים איירי שנשתדפו ונעשו דקות כטופח ואפ"ה רואים אותם כאילו הן גסים כשאר שעורים ואם כשנחשוב אותן גסים כשאר שעורים יהיה בהן סאתים אע"פ שעכשיו שהם שדופות אין בהם סאתים לא הוי שכחה ואין לפרש דשל טופח ממש יחשבו כאילו הם כשעורים הגסים אלא בשעורים שנשתדפו ונעשו כטופח דהכי אמרינן בירושלמי רואים את השדופות כאילו הן מלאות: **ענוה של שעורים.** °ענוה בוי"ו כמו ענבה בבי"ת כלומר גרגירי שעורים: **ח הקמה מצלת את העומר.** קמה שלא שכחה שהיתה בצד עומר ששכחו מצלת על העומר דלא הוי שכחה דכתיב (שם) כי תקצור ושכחת עומר עומר שסביבותיו קציר הוי שכחה ולא עומר שסביבותיו קמה: **ואת הקמה.** אם שכח קמה והיו ראשי שבלים שלה מחוברים לקמה אחרת שלא שכחה זאת הקמה שלא שכחה מצלת על הקמה השכוחה המחוברת אליה ולא הויא שכחה: **העומר אינו מציל.** אם היה עומר שכוח או קמה שכוחה בצד עומר שאינו שכוח אין העומר שאינו שכוח מציל לא על העומר ולא על הקמה השכוחים:

עקורה

ז קמה וכו' ושכחה. כתב הר"ב דילפינן שכחת קמה מריבויא דבשדה. וכ"כ לעיל פ"ד משנה ו'. ועיין מ"ש לקמן משנה י' בס"ד: **טופח** פי' הר"ב בערבי גלבא"ן ובמשנה ג' פ"ה כתב עוד פירוש הרמב"ם קורטמא"ן. ואע"פ שמה שמפרש הרמב"ם של טופח ממש נדחה מהירושלמי מ"מ היה יכול לפרש כעין שמפרש בפירושו גלבא"ן. ועיין בריש כלאים: **ח ואת הקמה.** לשון הר"ב והיו ראשי שבלים שלה מחוברים וכו' כדתנן במשנה ב' פרק ה': [*העומר אינו מציל וכו'. בברייתא דתוספתא רצה ר' שמעון בן גמליאל ללמוד בקל וחומר שהעומר יציל הקמה דמה קמה שיפה כח העני בה (דהיינו בפאה) הרי היא מצלת את העומר עומר שרע כח העני בה אינו דין שיציל את הקמה אמר ליה רבי מה לקמה מצלת את העומר שרע כח העני בה יציל עומר את הקמה °שיפה כח העני בה]: **איזו היא קמה שהיא מצלת את העומר.**

בחבור

מלאכת שלמה

ז"ל בפ"ה סי' י"ח דאה"נ דאפי' היה בהן יותר מסאתים הרי אלו שכחה: **ז אבל היא ראויה לעשות סאתים.** אילו היתה שנה כתקנה. וז"ל הח' הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל פי' שאלו השבלים של זו הקמה היו ראויין להיות בהן סאתים תבואה אלא שלקו ונעשו דקים אך לשון המשנה אינו משמע כן וצ"ע עכ"ל ז"ל: **ח הקמה מצלת כו'.** ז"ל הר"ש שירילי"ו ז"ל קמה מצלת את העומר ואת הקמה. אע"ג דאתקוש שכחת מחובר לשכחת תלוש יש חלוק ביניהם כי היכי דאיכא חלוק גבי סאתים דגבי קמה אפי' אינה ראויה לסאתים חשיבא כסאתים משא"כ בתלוש. ה"נ גבי הצלת אחרים דאם שכח שומר אצל קמה זכורה ואפי' היה קלא א' שלא שכח מציל את העומר שבצדו והיינו בזמן שנקצרת עמו. וכן אם שכח קמה אצל אותו העומר שכוח והעומר אצל הקלא שלא שכח וכ"ש אצל קמה שלא שכחה מציל את שניהם והוו לבעה"ב וחייב במעשרות וטעמא מפ' בירושלמי. אבל עומר שאינו שכוח כיון דהוא תלוש אינו מציל לאחר שבצדו ולא אפי' לקמה שכוחה שבצדו ואפי' הוא גדול שיש בו סאתים. ובתוספתא קתני דאימתי אמרו קמה מצלת את העומר כשלא ניטלה מבינתים פי' שלא נטל הקמה בין שכחת העומר לזכירתו דאם נטלה קודם שזכר העומר ה"ז אינה מצלת עכ"ל ז"ל: **העומר אינו מציל.** כ' הרמב"ם ז"ל בחבורו ואפי' יש בו סאתים ע"כ. ועוד כתב דאין קמת חבירו מצלת על שומר שלו ואין קמת שעורים מצלת על שומר חטים עד שתהיה הקמה ממין העומר ע"כ: **איזו היא קמה שהיא**

מצלת

תפארת ישראל

יכין

לא) דמקים קמה לעומר: לב) אילו היו הגרעינים טובים: לג) שנעשו הגרעיני' לנומות דקות. כטופח שהוא מין זרע דק: לד) שבולת מלאה וטובה: לה) שלא שכחו שסמוכה לעומר או לקמה השכוח: לו) דלא דמי קמה לגפה וגדיש [מ"ג]. מיהו קמה של מין אחר או שהייך לאדם אחר. שהיה בעל השכחה הפועל ללקוט הקמה ההיא. בין כך או כך אינה מצלת על קמה או שומר ששכח:

וה"ה

משנה ראשונה

הם סאתים סאתים ושכח אחד מהם אינו שכחה. וכ"כ הרמב"ם בפ"ה מהמ"ע בהדיא אפי' כולם סאתים סאתים: **ז קמה** שיש בה סאתים. פי' הר"ב דיליף שכחת קמה משכחת עומר לענין סאתים וכ"כ הר"ש ונראה דלפום טעמא דסאתים אינו שכחה משום דלא גדיש הוזכרו לומר דשכחת קמה אע"ג דבשדה דמרבינן מיניה שכחת קמה לא אימעיט גדיש אפ"ה ילפי' משכחת עומר דהא איהקש אהדדי. אבל לפום טעמא שאתה יכול להגביהו לא צריך למילף משכחת עומר דבקמה גופה משמע כמי שאתה יכול להגביאו דהא לא חשוב לקחתו אתרווייהו קאי. וא"כ הר"ב שתופס לעיל טעמא דיכול להגביאו לא צריך הכא למימר דילפי אהדדי: **אין** בה סאתים אבל ראויה כו'. מיירי בין בקמה ובין בעומר: **ח הקמה** מצלת את העומר. פי' הר"ב דכתיב כי תקצור וגו' ולא שסביבותיו קמה ע"כ. ואע"ג דבקרא לא מוכח דוקא קמה שאינה שכוחה. נ"ל דסברא היא דאי בשכוחה שאין מצלת עצמה איך תציל של אחרים. ושמא מקרא נמי שאינה שכוחה משמע דכתיב כי תקצור קצירך משמע קציר שלך שאינו שכוח ודומיא דידיה קמה שלך מציל: **ואת** הקמה. פי' הר"ב שראשי שבלים שלה מחוברים כו' וכ"כ הר"ש ותימה איזו לטעמיה דמפרש מתני' דפ"ה שבולת שבקציר וראשה מגיע לקמה. דבשכחה מיירי התם והיינו הך דהכא אבל ככר כתבנו שם שהרמב"ם מפרש דתרי מילי נינהו והתם לא מיירי בשכחה כלל אלא שבולת אחת שנשמטה מן הקציר הוי כמו לקט הנופל מתוך המגל כמ"ש בפירושו שם ובחבורו פ"ד דין ג' ד'. והכא לעיל פ"ה ג"כ לא הזכיר שם ששכחה. ולפ"ז הכא דלא תנן בה וראשה מגיע כי התם משמע דלא בעינן הכא שראשה מגיע והרמב"ם אע"פ שבפירושו כאן כתב גם כן שמחוברים לקמה שלא שכחה אבל בחבורו כתבה למתני' דפ"ה גבי דיני לקט בפ"ד מה"מ כלשונה והך כתב בפ"ה בדיני שכחה ולא הזכיר בה שראשה מגיע ומיהו בירושלמי סבירא הר"ש שם בפ"ה איזו קמה שמצלת את הקמה א"ר יוחנן כהדא דתנינן שבולת שבקציר וראשה מגיע כו'. משמע דבתרווייהו בעינן ראשה מגיע. ולכך נ"ע למה השמיט הרמב"ם ולא כתב כאן שראשה מגיע. וגם לא אתפרש להרמב"ם באיזו שיעור מיקרי שהיא בצדה וגם להר"ש לענין עומר שבצד הקמה שלא פירשו בה שראשה מגיע ולא פירשו מה נקרא בצדו: **איזהו** קמה שמצלת את העומר. הלשון תמוה דאמאי נקט את העומר ליתני סתם איזו קמה שמצלת כל שאינה שכחה. ומ"ש תוי"ט דאדפתח ביה נקיט. לא שייך זה אלא כדאתי לפרושי תרווייהו זימנין נקט אדפתח וזימנין אדסליק. אבל הכא לא ליתני את העומר ותרווייהו בכלל. וי"ל דהא דקתני כל שאינו שכחה לאו דוקא שלא שכחה קאמר. אלא אפילו שכחה אלא שאינו שכחה מן הדין כמו קמה שיש בה סאתים. או שלא עבר ממנה ואינו בבל תשוב. והלשון משמע כן שאינה שכחה ולא תני שלא שכחה.

וכ"כ

ציונים

ז קמה. שם פ"ה הלכה ופ"ה הל"ט: ח הקמה מצלת. שם פ"ה הכ"א:

ראשון לציון

[משנה ז]רואין אותה כאילו היא ענוה. בערוך ערך ענב ב' רואין אותו כאילו היא ענבה של שעורים פירוש קמה של שעורים כו':

תוספות רע"ק

מ"ז [אות סד] בר"ב ד"ה **ענוה.** ענוה בוי"ו) ע' בהרע"ב לעיל פ"א מ"ב: מ"ח [אות סה] **הקמה** מצלת) ודוקא כ"ז שלא ניטלה הקמה בין שכחה לזכירה אבל אם ניטלה קודם שנזכר אינה מצלת הר"ש בשם תוספתא. אין קמת חבירו מציל עומר שלו ואין קמת שעורים מציל על עומר חטים עד שיהא העומר והקמה ממין אחד. רמב"ם והוא מירושלמי ותוספתא: [אות סו] בתוי"ט ד"ה **העומר.** שיפה כח העני בה) וכתב הר"ש ומיהו יכולים ללמוד ק"ו מקמה דעומר יציל עומר והיינו דאמרינן בירושלמי. ואין קמה מצלת את הקמה והיינו ממה דלא נלמד ממה דקמה מציל קמה מכ"ש דעומר מציל קמה:

תוס' אנשי שם

דתרוייהו צריכי דעקרא דמלתא דעומר שיש בו סאתים אינו שכחה נפ"ל מושכחת עומר ולא גדיש ומ"מ צריך נמי לאידך קרא דלא תשוב כו' להיכא דשכח ב' עומרים בצדו. דיהכי ליה סורת עומר להיות נדון כשורה והכי דייק רש"י ז"ל דמייתי סתם אמלתא דרב הונא כולהו תרי קראי לומר דתרווייהו צריכי כנ"ל. והשתא דאתאן להכי י"ל דהירושלמי נמי ל"פ עם הבבלי. ומ"ש שם היאך עבידא כו' אין ר"ל מאי בינייהו לדינא כמ"ש הר"ש אלא כלומר היאך עבידא אמאי צריכי תרי קראי ומשני דצריכי דאי מחד הו"א שדינו כגדיש מכל וכל כו' וגם הר"מ בפי' נסיב לכל תרי קראי ופסיקא שהוא מן הטעם האמור. ע"כ: **ז** במשנה **של** טופח. טופח לא קתני דהוי משמע שהיא טופח ממש דהיינו אותו הקטנית דק אלא של טופח שיש בו ענין ודקות של טופח. (ש"ל): **רואין** כו'. נראה דה"ה בענין שכחת עומרים שאם הוא עומר של שדופות ואם היו גדולות היה בו סאתים בודאי דאמרינן רואין דכיון דילפינן זה"ז פשיטא דשוין נינהו. (ש"ל). וע' במ"ש במשנה דלק' שכתב בשם הרש"ם בהיפך. וכדבריו הגיה הגר"א בתוספתא שבזה יפה כח העני בעומר מבקמה. ע"ש: **של** שעורים. לומר דבהו נמי אמרינן רואין אע"ג דליכא בהו קפידא כ"כ בין יפות לרעות כיון שאינם מאכל אדם כדחזינן בגמ' בהוריות מעשה דא"ל שעורים נעשו יפות א"ל לא ובשר לסוסים וחמורים. (ש"ל): בתוי"ט סד"ה **טופח** כו' כעין שמפרש בפירושו גילבא"ן. כנ"ל ור"ל שהיה יכול לפרש לפי' הר"מ שמפ' קורטמא"ן שר"ל שנשתדפו ונעשו כעין קורטמא"ן כמו שמפרש בפירושו גילבא"ן שר"ל שנשתדפו ונעשו כעין גילבא"ן: **ח** תוי"ט ד"ה **העומר** כו' עומר שרע כח העני בה כו'. נ"ל עומר שרע כח העני בו כו' לקמה מצלת את העומר שרע כח העני בו כו' (כ"ד). וע' בתור"ע ויש שם ט"ס ונ"ל והיינו דקאמר בירושל' מדברי שניהם מצלין עומר משומר ע"כ. וע' בירוש' דמקשה ואין קמה כו' כנ"ל. (לה"מ). א"ס עי' בפ"מ מה שפירש בפירוש' הזה. ולכאורה היה נ"ל טעמא דתנא דידן דלא יליף ק"ו משום דאיכא למיפרך כספך מה לקמה שמצלת שכן אורע כח העני בו כמ"ש בתוספתא כפי הגהת הגר"א דאמרינן רואין כנ"ל במ"ז. תאמר בעומר שיפה כח העני בו דלא אמרינן רואין. ואולי רעב"צ פליג בזה וס"ל דגם בעומר אמרי' רואין. ומש"ה יליף ק"ו. והתוספתא סג"ל היא אליבא דתנא דידן דאין עומר מציל עומר. וצ"ע:

סמן

ם סאה . שם הלכה י :

חדושי מהרי"ח

מ"ט [תוי"ט ד"ה] **אם באת** רשות עני באמצע כתב הר"ב כו' ולפי זה תימה על הרמב"ם וכו' עכ"ל. ונ"ל דה"פ של הרמב"ם דהיינו ששכח שאינה עקורה וגם עקורה ולא היו בשניהם סאתים והלך העני וזכה במקצת הן מן התלוש הן מן המחובר ואחר שזכה העני במקצת אז שכח עוד מצד השני עד שהשלים לסאתים אינם מצטרפין והתוס' דנקט לקט שם אין צריך העני לזכות דזהו אינו מינו עם שכחה אבל הרמב"ם אסביר ליה דאפילו בשכחת גופיה יכול להמצא שבאת רשות עני באמצע כגון שזכה כנ"ל אבל אם לא זכה

תוספות רע"ק

מ"ט [אות סז] בר"ב ד"ה עקורה. ודוקא בשכח שניהם) היינו דשכח תחלה לאינה עקורה אבל בשכח תחלה לעקורה כיון דהיה הדין דאינה עקורה מצלת אותה וכששכח אח"כ גם האינה עקורה הוא גורם לשכחה על כולו. הוי כאילו היה האינה עקורה סאתים. הר"ש בשם הירושלמי:

תוס' אנשי שם

במשנה **שאינה** שכחה. נראה דבא לומר בין שלא שכחה כפי' הר"ש ובין ששכחה אלא שיש בה סאתים וכמ"ש הרמב"ם וכיו"ב. (רש"ש בהגהותיו בש"ס החדשים). וע' במ"ש בשם הר' יוסף ז"ל שכתב להפך. וטעמו מבואר דס"ל שאין ללמוד מדרשא דולא עומר שבכינותיו קמה אלא בקמה שאינה שכוחה שכיון שלא שכח הקמה ובדעתו לחזור עוד עליה לא הוי שכחת העומר שבצדה שכחה. אבל כששכח הקמה אע"פ שהיא סאתים ואין העני רשאי ליטלה. מ"מ אינה יכולה להציל אפילו את הקמה לומר שאין שכחתו חשובה שכחה. ומה שהקמה מצלת את הקמה כשיש בה סאתים הוא משום דשניהם מצטרפין והרי יש בהם יותר מסאתים ואינה שכחה. משא"כ קמה ועומר דתמ"ל לסאתים אין הקמה השכוחה אע"פ שיש בה סאתים מצלת את העומר . ולפ"ז העומר שיש בו סאתים מציל את העומר לדעת ר"ג דשני עומרים מצטרפין לסאתים. ולרבנן אפילו בעומר ועומר אינו מציל. ומ"ש בכ"ב דעומר שיש בו סאתים הורת עומר עליו דשנים והוא אינם שכחה דמשמע דבאחד והוא הוי שכחה היינו לרבנן דאין שני עומרים מצטרפין לסאתים. ואולי מזה הוכיח הר"מ מ"ש בחבורו פ"ה הי"ח וז"ל וכן יראה לי שאין שכחה אפילו היה בשניהן יותר מסאתים ע"כ. ועי' בהר"מ בפי' שדקדק ג"כ ולא נייר שהקמה המצלת היא שכוחה ויש בה סאתים אלא לענין הצלת הקמה אבל בהצלת העומר סתם וכתב וכששכח עומר סמוך לקמה אינה שכחה ודוק בלשונו שם ובכור שכיון לדברי הר' יוסף ז"ל: תוי"ט ד"ה **איזו** כו' וה"ה לקמה. הרב הו"ע כ' שלא מצא טעם לדבריו ואדרבה טעמא רבא איכא לומר דדוקא העומר מצילו אפי' קלח א' משום דהורע כח העני בו משא"כ בקמה וכו' ע"ש ולענ"ד ברור דלא צריכין הכי להלין טעמי אלא טעמו של הרמב"ם פשוט דכיון דשכחת קמה ילפינן משכחת עומר כמ"ש הר"ב במשנה דלעיל א"כ י"ל להשוותם בדין וכדתנן נמי במתני' דלעיל דקמה שיש בה סאתים אינה שכחה מה"ט גופיה דמקשינן קמה לעומר.(ש"ל): ם תוי"ט סד"ה **סאה** כו' כר"ג כו'.ולפ"ז הו"ל להקשות על הר"מ והר"ב אמאי פסקו לעיל במ"ז דלא כר"ג הא הו"ל מחלוקת ואח"כ סתם דהלכה כסתם. ולא עוד אלא דקשה טובא על הר"מ מיניה וביה דלעיל פסק כחכמים ופסק נמי בפ"ה מה"ע למתני' דהכא דהמ"ל ושניהם שכחה דש"מ הא אם מצטרפין לא הוי שכחה וזה כר"ג וכמ"ש בירו'. איברא דהדיוקא דירוש' ק"ל דמאי דוחקיה למידק הכי ולאוקמי למתני' כיחידאה הו"ל לדוקי הכא ותיתי ככ"ע הא אם שתיהן באילן עקורות לבעה"ב דהו"ל קמה שיש בה סאתים והיינו דקמ"ל הכא דלא מצטרף התלוש עם המחובר לדון הכל כמחובר וצל"ע.(ש"ל):במשנה **וכן** באילן.נראות דבתבואה איכא סברא טפי למימר דלא מצטרפי לפי שהם חלוקים בשמותם שכ"א י"ל שם מיוחד זה קמה וזה עומר אבל בפירות האילן שבין המחוברים בין התלושין נקראים בשם א' סד"א דהוי מב"מ ומצטרפין קמ"ל . (ש"ל). וע' בס' מ"ש : **והבצלים**. דרך בנ"א להשתמש במאכל בבצלים יותר מבשום מש"ה קתני להו בל' רבים משא"כ בשום. (הו"ע) . א"ה ע' בש"ע במשנה דלק' שהעיר מפ"ק דכלאים מ"ג ומעלוהי מעשרות דקתני בצל בל' יחיד ומ"ש בישוב הלשונות . ויפלא שלא נזכר ממשנה דהכא דקתני בל' רבים אע"ג דלא קתני לוף בהדייהו : תוי"ט ד"ה **והשום** כו' משום דשום ובצלים כו'. צ"ל משמע דשום ובצלים כו'. (מר"צ) : בא"ד **צ"ל** דלאשמעינן כו'. והא דלא שנאם תבואה ושום ובצלים ואילן ה"ע משום דשום ובצלים לא אתרבו מקרא אלא דוקא תבואה וקטנית כדלעיל פ"א מ"ד אבל הרמב"ם סדרם כסדר הרמוזם ובהא דכתיבנא ניחא אף פי' א' דקשה דפשיטא דלא מצטרפי ב' מינים אלא משום שהם ירק סד"א דיצטרפו משום דס"ל דקילי טפי מהנך א"כ משום דטעוניים באחרן כדבסמוך בפלוגתא דר"י ורבנן ס"ד דגריע קמ"ל. (רמ"ז) : בסה"ד **ותנא** כו' דבכל סיק הדין שוה . לולי דמסתפינא מרבותי הייתי אומר דלאין דין שכחה נוהג בירק אחר רק בשומים ובצלים והלוף גם הוא ממיני הבצלים דכמו שפטור ירק מפאה משום דכתיב קציר דסתמו מכניסו לקיום ה"נ גבי שכחה כתיב כי תקצור ופאה ושכחה דין א' להם וכללא דקאמר בפאה בפ"א מ"ד ה"ה לענין שכחה.(יין הרקח): בתוי"ט ד"ה **אם** באת כו' ולפ"ז תימה כו'. ולק"מ דאפי' תימא פאה במחובר נמי מצלת אפ"ה שפיר קאמר הרמב"ם וצריך לפרושי דמיירי במחובר ברחוק מן הסאה השכוחה עד שאין ראוי להציל כגון שאין נקצר עם הקמה.ודבר זה

למדתי

תוספות יום טוב

בחבור הרמב"ם פרק ה' כתב וכן אם שכח קמה בצד קמה שאינה שכוחה אפילו קלח אחד הרי זו מצלת וכו'. ונ"ל דתנא עומר דפתח ברישא נקט והוא הדין לקמה: ם **סאה** תבואה עקורה וסאה שאינה עקורה. ודייק בירושלמי הא אם היו שתיהן עקורות לבעל הבית כרבן גמליאל דאמר לעיל שני עומרים ובהם סאתים לבעל הבית. הר"ש: **והשום והבצלים**. לפירוש השני שכתבו הר"ב והר"ש סאה שום עקור וסאה שום שאינו עקור וכו': וכן נראה דעת הרמב"ם ז"ל בחבורו וכן בשום ובבצלים ובפירות האילן אם שכח מקצתן בקרקע ומקצתן תלוש וכו'. משום דשום ובצלים דומיא דפירות האילן דמקצתן של הפירות באילן ומקצתן תלוש ובאילן אחד. צריכין לומר דאשמועינן בתבואה. ובפירות אילן. ובירק. ותנא תרי מיני ירק לאשמועינן דבכל ירק הדין שוה: **אם באת** רשות העני באמצע. כתב הר"ב אבל בפירות האילן לא משכחת רשות עני באמצע. תוספתא הביאה הר"ש. ותימה דמשכחת לה בפאה

דשייכא

משנה

מצלת את העומר (לז) **כל שאינה שכחה אפילו קלח אחד:** ם **סאה תבואה עקורה וסאה שאינה עקורה** (לח) **וכן באילן והשום והבצלים** (לט) **אינן מצטרפין לסאתים אלא של עניים הם** (מ) **רבי יוסי אומר אם באת רשות העני באמצע** (מא) **אינן מצטרפין**

ואם

ח"ג . ם אלא של עניים הם נ"ס נ"א ד' אינם אלו וכ"ה בירושלמי .

ר' עובדיה מברטנורה

ם **עקורה**. תלושה ושאינה עקורה מחוברת לקרקע אין מצטרפין לסאתים ונימא דלא הוי שכחה אלא אם שכחן הוו שכחה °ודוקא בשכח שניהם דאם שכח עקורה ולא שכח שאינה עקורה היתה שאינה עקורה מצלת על העקורה שאצלה: **וכן באילן**. סאה פירות תלושין אצל סאה מחוברין אין מצטרפין והוו שכחה: **והשום והבצלים**. סאה קמה של שום וסאה קמה של בצלים אין מצטרפין לסאתים קמה אי נמי סאה שום עקו' וסאה שום שאינו עקור וכן סאה בצלים עקורים וסאה בצלים שאינן עקורין אין מצטרפין: **אם באת**. כגון שיש לקט בין סאה לסאה וכן בכרם יש פרט בין סאה לסאה אבל בפירות האילן לא

משכחת

מלאכת שלמה

מצלת את העומר . כתב הה' הר"ר יוסף ז"ל וז"ל קשה שלא הי"ל לומר אלא איזו היא קמה שהיא מצלת כל שאינה שכחה שהרי אמר ברישא שהקמה מצלת גם את הקמה א"כ למה אמר כאן שהיא מצלת את העומר . ונ"ל לפרש דה"ק איזו היא קמה שהיא מצלת את העומר כי יש שני מיני קמה . יש קמה שיש בה סאתים ושכחה דלא הויא שכחה כיון שהיא סאתים ויש קמה אחרת כגון אפי' קלח א' שלא שכחו והנה אלה שניהם מצילין על הקמה בודאי כי הקמה שיש בה סאתים ששכחה בודאי מצלת על קמה אחרת הסמוכה לה אבל הקמה שהיא מצלת את העומר איזו היא אותה שלא שכחה כלל אבל הקמה ששכחה אע"פ שיש בה סאתים אינה מצלת על העומר וכדתנן לק' סאה תבואה עקורה וסאה שאינה עקורה וכו' אינם מצטרפין וה' יאיר עינינו עכ"ל ז"ל : ם **סאה תבואה** כו' . אינם מצטרפין לסאתים דלא להוו שכחה . ובירושלמי מפ' דמיירי בששכח את הקמה תחלה : **וכן באילן** . למעוטי דר' יוסי קאמר הכי דבאילן סאה פירות תלושין אצל מחוברין אין מצטרפין והוו שכחה : **והשום והבצלים אינם מצטרפין** . סאה קמה של שום וסאה קמה של בצלים אינם מצטרפין והוו שכחה דאע"ג דכולהו תבלין לקדרה וחשיבי מין א' כדתנן במסכת ערלה אפ"ה לא מצטרפי לסאתים והוו שכחה : **לסאתים אלא של עניים הם** . כל אלו המלות העביר עליהם הקולמוס החכם הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל : **אם באת רשות העני** כו' . כגון שיש שם לקט ופרט שיש לעני זכות בו : באמצע . בין שתי סאין בהאי הוא דמודינא לכו דאין מצטרפין אבל אי ליכא פרט ולקט מצטרפין ולא הוי שכחה . וכ"ש דבאילן דלית ביה פרט ובשומים ובצלים דלית בהו לקט דמצטרפין. אבל תניא בתוספתא כל שבאת רשות העני לאמצע כגון תבואה וכרם וכל שלא באת רשות העני לאמצע כגון פירות האילן הרי אלו מצטרפין הר"ש ז"ל . והקשה בתוס' יו"ט ותימה למשכחת רשות העני באמצע באילן בפאה דשייכא באילן אלא דכיון דהמחובר מציל כדלעיל לפיכך אין רשות העני מועלת בו להצטרף שלא יהא שכוח. ע"כ בקיצור. ולע"ד דלכה"פ צ"ל מלהצטרף. והיותר לשון ישר לע"ד הוא אין רשות העני מועלת בו שיהא שכוח : **אם באת רשות העני באמצע.** מפ' בירושלמי אע"פ שלא באת כבר אלא שעתידה לבא כגון שעומדת תבואה

מחוברת

תפארת ישראל

יכין

לז) וה"ה קמה : לח) ונוגעים זה בזה ושכח שניהן : לט) דב' מינים אינן מצטרפים אפילו שניהן מחוברים. וי"א דה"ק בא' תלוש וא' מחובר מיירי וקמ"ל הדין בג' מינין. תבואה. פירות אילן. ירק : מ) וקמ"ל אף לרבנן דר"ג לעיל מ"ו דאפילו בשניהן עקורים עכ"פ מדהן בב' כריכות אמ"ל ושניהן לעניים. וכ"ש הכא שסאה א' מחוברת. אפ"ה סד"א לחלק. דהתם כל סאה אגודה לבדה. להכי אמ"ל להצטרף לחברתה · משא"כ הכא הרי סאתים שמונחים יחד ואין אגודים מצטרפים ואינה שכחה. וה"נ הכא. קמ"ל : מא) שיש לקט או פרט ביניהן. אבל פאה לא. דמחובר

מציל

משנה ראשונה

וכ"כ הרמב"ם בפירושו בהדיא דס"ס יש בה סאתים אלא שנראה שיש ט"ס בלשונו . ומתני' ה"ק כל שאינה שכחה אפילו שכח אותה כגון שיש בה סאתים או אפי' קלח אחד שלא שכחו . וכ"ש סאתים שלא שכחה . והשתא לדיוקא נקט איזהו קמה שמצלת את העומר דדוקא קמה מצלת אבל עומר כה"ג אפילו סאתים שלא שכחו אינו מציל את עומר אחרו . וכיון דאינו מציל את עומר כ"ש דאינו מציל את הקמה שכח עני יפה בקמה מבעומר כדאיתא בתוספתא והביאו הר"ש ותוי"ט וכ"כ הרמב"ם בחבורו עומר שאינו שכוח אינו מציל אפילו היה בו סאתים : ם **וסאה** שאינה עקורה . פי' הר"ב ושכח שניהם דאילו שכח העקורה ולא שאינה עקורה זו שאינה עקורה מצלת וכו' ע"כ וזה דבר פשוט . והר"ש הוסיף דדוקא שכח את שאינה עקורה תחלה . אבל שכח העקורה תחלה אע"פ שאח"כ שכח גם שאינה עקורה שניהם אינם שכחה דבאותה שעה ששכח העקורה לא היתה שכחה שהקמה מצילתה וכשחזר ושכח גם את הקמה יש כאן סאתים כיון דלא חל שם שכחה על שאינה עקורה הוו להו כסאתים קמה ואינו שכחה ונמצא דהעקורה מציל שאינה עקורה . כך העלה בפירוש הירושלמי אלא שיש קצת ט"ס בלשונו . אבל הרמב"ם בחבורו לא הזכיר דין זה : **אם** באת רשות העני באמצע . כתב הר"ב דבפירות האילן לא משכחת רשות עני . וכתב תוי"ט הטעם דפאה

אע"פ

ואם לאו הרי אלו מצטרפין: י תבואה שנתנה לשחת (סב) או לאלומה (סג) וכן באגודי השום (סד) ואגודות השום והבצלים (סה) אין להן שכחה וכל הטמונים בארץ כגון הלוף והשום והבצלים

ח"נ, י בארץ כגון כו' נד"נ בארץ אין לעניים בהם כלום כגון כו'.

רבי

משכחת רשות עני באמצע דאין לקט ופרט באילן ואין הלכה כרבי יוסי: י שנתנה לשחת. לקצור בעודה לחה להאכיל לבהמה: לאלומה. *לקצור כדי לאסור בה עומרים אחרים כמו מאלמים אלומים (בראשית לז): אגדי השום. שומין שלקטן כדי לאגוד בהן שומים אחרים: ואגדת השום והבצלים. אם שכחן אין שכחה דדרך שומין ובצלים שעושים מהן אגודות קטנות וחוזרים ואוגדים בחמש או שש מאלו הקטנות לאגודה אחת ועל אותן הקטנות קאמר דלא הוי שכחה משום דהוי כמעמר למקום שאינו גמר מלאכה דאמרינן לעיל בסוף פרק גדיש דלא הוי שכחה: הלוף.

רמב"ם

דשייכא באילן. אלא דכיון דהמחובר מציל כדלעיל. לפיכך אין רשות העני מועלת בו [*שלא] להצטרף שלא יהא שכוח. ולפי זה תימה על פירוש הרמב"ם שכתב וז"ל ור"י אומר שהם מצטרפים עד שיפרים ביניהם רשות העני. ויהיה זה כשיזכה בקצת הדבר ההוא התלוש או במחובר ואח"כ נשכח קצתו האחד אז לא יצטרף עמו

מלאבת שלמה

מחוברת ביניהן וראוי ליפול לקט ביניהן. וכגון שאותה תבואה המחוברת רחוקה ואינה ראויה להציל כדתנן לעיל שאינה מגעת לקמה הרא"ש ז"ל: י תבואה שניתנה לשחת. אפי' הביאה שליש אין בה שכחה דאינה באה לידי עימור: או לאלומה. לאסור בשבליה העמרים אין בה שכחה דכיון דאינה חשובה לאוכל כ"א לשמוש אין כאן גמר מלאכה כדתנן לעיל נעמרים: וכן באגידי השום. אגודה של שומים ובצלים שאיגדן כדי לאגוד בהן שומין ובצלים ושכח בהן נמי לא הוי שכחה וקמ"ל משום דס"ד דתבלין לקדרה הוו ולא בעו גורן קמ"ל. הרא"ש ז"ל: ובירושלמי מפ' ר' יונה למתני' דקתני שניתנה לשחת לאו דוקא שכבר קצר כל התבואה ונתנה לפני בהמותיו ואח"כ שכח א' מהן אלא כיון שקצרה ע"מ להאכיל אותה לבהמות א"ל שכחה אפי' שעדיין לא נתנה לפני הבהמות: וכן באגידי השום. ובאגודות הלוף ואגודות השום וכו' כך מצאתי בקצת נוסחאות: ואגודות השום. פי' הא' ה"ר משה פיזנטי ז"ל פי' אגודות של

שומים

יכין תפארת ישראל יכין

מציל. ואע"ג דגם פאה חלקו של עני עכ"פ אין העניים רשאין ליטלה בלי דעת של בעה"ב. כפ"ד מ"ה כך נ"ל. ומכ"ש שכחה. ששכח עומר באמצע. קודם לב' הסאים ששכח אח"כ מהצדדים. אין השכחה מפסקת ביניהן. אדרבה מצרפתן. מדכולה מין שכחה: מב) מזומנת למאכל בהמה בעודה לחה: מג) שזימנה לקשור בה עמרים אחרים: מד) שזימנן לאגוד שומין אחרים: מה) אגודות קטנות שחוזרין ואוגדין אותן לאגודות

גדולות

משנה ראשונה

אע"פ שהיא רשות עני מגלת דמחובר הוא ומחובר מציל עכ"ד. ולא ביאר כל הארוך שהרי כתב הרמב"ם בחבורו אין קמת חברו מציל על עומר שלו. וא"כ פאה של עני אין מציל עומר של בעה"ב. אבל הירושלמי שאמר אין רשות עני באילן דמשמע שסובר פאה מגלת לטעמיה אזיל דאמר התם לאו דוקא שבלת רשות עני אלא אפילו ראויה לבא כגון שעומדת תבואה מחוברת ביניהם וראוי ליפול ממנה לקט אינה מגלת דהוי רשות עני. ובכה"ג לא משכחת לה בפאה שאם ראויה לפאה אבל יש שם גם תבואה של בעה"ב הרי זה המחובר של בעה"ב מציל. ומיהו הרא"ש בפירושו פי' ראוי לבא כגון שעומדת תבואה מחוברת ביניהם וראוי ליפול ממנו לקט ביניהם וכגון שאותה תבואה המחוברת רחוקה ואינה ראויה להציל כדתנן לעיל שאינה מגעת לקמה פכ"ל. והשתא בפאה נמי בכה"ג משכחת לה דאינו מציל ומיקרי רשות עני. ולכן נ"ל דגבי ראוי לבוא לא משכחת לה בפאה כלל. דדוקא לקט ופרט שבאים דרך נפילה שלא בכוונה שפיר הוי ראוי ליפול כאן. אבל פאה בדעתו של בעה"ב תלוי והוא לא ירצה להפריש הפאה באמצע אלו. ואין כאן ראוי לבא. ומש"ה אמרו בתוספתא דפאה לא הוי רשות עני דוקא לענין ראוי אבל אם כבר הפריש הפאה במקום התפסיק ביניהם ודאי מיקרי רשות עני. ומשום מחובר אינו מציל דשל חברו אינו מציל כדפי' ונזה דברי הרמב"ם בפירושו נכונים ותוי"ט תמה נתגס. ונ"ל מה שהביאו להירושלמי לפרש שבלת לא שבלת ממש אלא ראוי לבא דלישנא הכי משמע מדלא קתני אם יש רשות העני ביניהם אלא שבלת משמע נמי על העתיד לבא כמו הנה יום בא לה' והלכה כמותו. ודע דדייק או בירושלמי מדקתני קמה עקורה וקמה שאינה עקורה אין מצטרפין הא אם היו שתיהן עקורות לבעה"ב ואתיא כר"ג דאמר בני עומרים והכן סאתים לבעה"ב. ולפ"ז יש לתמוה על הרמב"ם שפסק כחכמים דר"ג ולמה העתיק ג"כ מתניתו זו בחבורו דמשנה שא"ל היא כיון דאפילו שתיהן עקורות לעניים ולמאי צריכא למימר דעקורה ושאינה עקורה אין מצטרפות. וי"ל דאיהו סבר דמתניתין זו אינה ענין להך דר"ג וחכמים דהכא תני קמה תבואה עקורה וקמה שאינה עקורה ולא תני לה כלישנא דמשניות דלעיל קמה קמה וקמה עומר. אלא עומר היינו אגודה של בצלים ולכן נקרא עומר שמתאספים ונאגדים יחד ודוקא בשני עומרים פליגי חכמים שהם לעניים כדאמרי שהם ככריכות והייא אגודות כל אחת לעצמה ולא שייכי אהדדי. אבל הכא קמה תבואה עקורה מפוזרת ולא נאגדה עדיין ובידו לעשותה אגודה אחת עם שאינה עקורה והרי הם כעומדין יחדו ומיקרי גדים. אלא משום שמחוסרת עקירה אין מצטרפות ואילו היו עקורות אפילו לחכמים מצטרפות והיינו נמי טעמא דר' יוסי כשאין מפסיק רשות עני מצטרפות דס"ל דאפילו אינה עקורה מצטרפת שבידו לעוקרה ולאוגדם יחד שיהו עומר אחד אבל כשרבות אחר מפסיק אין נראין כאגודה אחת. וניחא להרמב"ם נחלק כן דלא ליהוי סתמא דמתני' כר"ג ולא כחכמים וגם דפרכי ליה חכמים לק"ו לעיל ולא מצינו שהשיב להם ותשמע ודאי דהלכה כחכמי' והיכי הדר וסתם כר"ג אלא ודאי כדפי'. ובזה מיושב נמי הא דקתני וכן באילן והשום והבצלים ולמאי תני כל' הני אלא משום דפירות האילן אין דרכן לאוגדן אגודות וקמ"ל דתבואה דהכא דומיא דפירות אילן מיירי ותני נמי שום ובצלים שדרכן לאוגדן שני פעמים אגודות קטנות וגדולות כמ"ש הר"ב במתני' דלקמן. וקמ"ל דאגודות קטנות כתחן דלא אגידי דמו ואילו הוי שתיהן עקורות הוו לבעה"ב: י וכן באגודי השום. פי' הר"ב שומין שלקטן כדי לאגוד כו' ונראה דדרך השום שלוקחין מקלתן לאגוד האחרים אע"פ שהם ראוין לאכילה כמו האחרים אין מקפידין עליהם. ומשא"כ בתבואה אין לוקחין מה שראוי לאכילה לאגוד בו והלכך תני לאלומה וכן באגודי השום דמתרי טעמי אתו אלו לפי שאין ראוין ואלו שאינם לגם גמר מלאכה כדמסיק לקמן גבי אגודות. ומ"ש הר"ב גבי אגודות דעל הקטנות קאמר דלא הוי גמר מלאכה. כלומר כשמאסף אותם לאוגדן אגודות הקטנות · אבל כשמאסף הקטנות לאוגדן לגדולות הוי גמר מלאכה. והרמב"ם מפרש בחבורו דאוגדן אגודות קטנות ואין דעתו עוד לגדולות ואין להן שכחה שאין להם גורן וכן מפרש לאלומה: וכל הטמונים בארץ. וה"ה אפילו עומר התלוש ומטוסה באבן או בעפר או בשום דבר לר"י אינו שכחה וכ"מ בירושלמי דמדמי לה לטמון כאם דפ' הכונס. ועי' פ"ה מ"ז:

יא

דהא משכח"ל ברחוקה ואינה ראויה להציל ע"כ. אבל דברי הרא"ש הללו נפלאים בעיני מאד. דהא התבואה המחוברת שבאמצע בין הב' סאין רחוקה מאיניהם כ"כ עד שאינה יכולה להציל א' מהן. א"כ הב' סאין רחוקין זמ"ז מרחק כפול מכפי שיש בין א' מהסאין להתבואה המחוברת. וא"כ נ"ל רשות העני באמצע. בלא"ה ואפילו בשניהן תלושין אמ"ל. דאפילו לר"ג דאמר שני עומרים ובהם סאתים לבעה"ב היינו דוקא בשני עומרים הסמוכים זל"ז. אבל אם א' בקצה השדה מזה והב' בקצה האחר אף אם אין שום דבר מפסיק ביניהן פשיטא דלא מצטרפי. ומשנתינו ע"כ לפרש דהכא עקורה נקצרת עם הקמה וכשסמוכין בתוך שיעור כזה היו מצטרפין אם היו שניהם מחוברין או שניהם תלושין אע"ג שיש תלוש או מחובר של אחר מפסיק ביניהם. ורק משום דהאחת תלושה והאחת מחוברת לא מצטרפי. ור"י ס"ל דאפילו בכה"ג מצטרפי אם לא שיש רשות העני באמצע דאז אין התלוש מצטרף עם המחובר אבל ברחוקין זמ"ז עד שאינם יכולין להקצר כאחת אמ"ל אפילו לר"י ואפילו שניהם מחוברים או תלושים. ונע"ג ומצאתי בס' הו"ע שהרגיש בזה ומפ' דהירושלמי ה"ק דאפילו יהיו אלו הב' סאין סמוכין זל"ז ממש אם יהיה מתבואה או כרם אשר כח העני יפה בהותו המין ע"י מזלו בלקט או פרט אמ"ל לר"י. והאמצע דקאמר ר"ל שמעורב כחו בהם. דיקא נמי דקתני באמצע ולא קתני בין זל"ז. ודוקא לקט או פרט דמזלו גורם שיפול ואפשר נמי שלא יפול כלום דדמי ממש לשכחה זו דמזלו גרם לו. מהני ליפות כח העני בשכחה זו ג"כ שלא יצטרפו אבל פאה ועוללות הראויים לו מ"מ בין תלושין בין מחוברין אין כחו היפה ראוי ליפות כח העני בשכחה שאין כחו בה דומה לכחו בפאה ועוללות כי היא ראוי והם במוחזק. ע"ש שהאריך הרבה להוכיח מהירושלמי כפירושו וסיים וז"ל. וא"כ היפה מוכרחים אם לפרש כמ"ש שלכ"ע אין בין שני הסאות כלום. דכי יש ביניהם איזה דבר בין של עני בין של בעה"ב לכ"ע אמ"ל אפילו יהיו שניהם תלושים. ובהא קמפלגי דת"ק סבר דהואיל ואין שניהם עקורין אמ"ל דאין שבלת קמה והעומר מצטרף למעט כח העניים. ור"י סבר דאם אלו הב' סאות הם ממין שכח העני רבה בהם שאפשר שמזלייהו יגרום שמה שהוא של בעה"ב יבא ברשותם ע"י פרט ולקט אבו בתבואה או בכרם עדין זה מוכח בהם אמ"ל לבטל כחו הרב והוו של עניים. אבל אם הם ממין שאין כח העני רבה כגון מפירות האילן שא"א שיזכו ע"י מזלייהו ממה שי"ל לבעה"ב כ"א דרך זה של השכחה או מתבטל כחם בקל ולכן מצטרפין אלו הב' סאות אע"פ שהא' שוה קמה והא' עומרים להיותם סמוכים זל"ז והוו של בעה"ב ע"כ: י בר"ב ד"ה לאלומה לקוד כו' ע' בהור"ע. ויש שם ע"ש שמ"ש שם ואגודי שום נ"ל ואגודות השום. אבל אגודי שום מפ' הר"מ בפי' שהוא השום המחובר תבור הטבע בפרשי גנותיו ויהיה נוהם שרש א' כולל ראשים רבים. ובחבורו השמיטו וכ' הרדב"ז דכ"ש הוא מאגודות השום. ומשמע דטעמא דאין שכחה בקציר אלא בעמרים אבל באלומות ואגודות קטנות אף שדעתו להניחן כך חוזי גמ"ל מ"מ לא הוי שכחה. ונ"ע שהרא"ש כ' בשם הר"מ דטעמא שאינו גמ"ל שאז"ל יעשה מהן או מו' אגודה א' ע"ש: במשנה וכן באגודי השום. בכהן קמ"ל רבותא דאע"ג דבקרא לא מיירי אלא בתבואה וא"ל דדוקא בה הוא דאיכא דין זה שיהיה עומר שאין אחריו עומר קמ"ל דה"ה לכל מילי. (ש"ל): בר"ב סד"ה הלוף פי'

בבצלים

ציונים

י תבואה. שם הל"ט: וכל הטמונים. נר"פ מגלה ערופה נרייתא בפלוגתא:

תוספות חדשים

מ"ם [תוי"ט ד"ה] אם בלא כו' ולפ"ז תימה כו' עכ"ל. ולעד"נ דלק"מ דהתוס' ע"כ אליבא דר"מ דס"ל שקמת חבירו מציל ע"כ לא משכחת בפאה כיון שמחובר מציל אבל הרמב"ם פ"ה מהמ"ע הכ"א פוסק כחכמים דאין קמת חבירו מציל ע"ש א"כ גם באילן משכחת רשות עני באמצע ולכך כתב או במחובר דאין שמחובר מציל כיון שהוא של עניים הוי קמת חבירו ואינו מציל(הר"ן):

ראשון לציון

מ"ם [תוי"ט ד"ה] אם בלא רשות העני כו' לפיכך אין רשות העני מועלת בו שלא להצטרף (שלא יהא) שכוח כו'. נ"ל שלא להצטרף שיהיה עיקר הכוונה שכוח כו' ועיין יסל"מ:

חידושי מהרי"ח

זכה או אפילו אם שכח אח"כ והשלים לסאתים לר"י מצטרפין והיה נראה להרטב"ם שזה כ"ש מן לקט שלא זכה ולכן לא הוצרכה לבאר התוספתא זה אפשר לומר ודו"ק:

תוספות רע"ק

מ"י [אות סח] בר"ב ד"ה לאלומה. (לקצור) והרמב"ם בפי' ובחבורו מפרש לאלומת. היינו אגודות קטנות ולא עשאן עמרים. ואגודי שום. היינו ג"כ שתלשן אגודות קטנות למכור בשוק ולא עשאן עמרים להעמיד מהן גורן:

תוס' אנשי שם

למדתי מפי' הרא"ש ומוכח לה מהירושל' דמפ' לה אע"ס שלא בא עדיין רשות העני אלא שראויה לבא כגון שעומדת תבואה מחוברת ביניהם וראוי ליפול ממנה לקט. הא קמן נהדיא בירושל' דמחובר מפסיק ביניהם ואפ"ה אינו מציל דמיירי במחובר שרחוק כנ"ל.(לח"ם). א"ה ע"פ ד' הרא"ש אנו הקשה בס' לה"מ על מ"ש הר"ב בד"ה עקורה כו' דוקא בשכח שניהם כו' היתה שאינה עקורה מגלת כו' וז"ל. ונ"ע

רבי יהודה אומר אין להם שכחה (מו). **וחכמים אומרים יש להם שכחה** (מז): **יא הקוצר בלילה והמעמר** (מח) **והסומא יש להם שכחה** (מט) **ואם היה מתכוין** ליטול

רמב"ם אמר שהוא מין ממיני הבצלים: **רבי יהודה אומר אין להם שכחה.** לכל הטמונים דכתיב שדך מה שדה בגלוי אף כל בגלוי פרט לטמון: **וחכמים אומרים יש להם שכחה.** כתיב שדך דמשמע גלוי וכתיב קצירך דמשמע נמי גלוי הוי מיעוט אחר מיעוט ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות ומרבינן את הטמון. ופירוש טמון דבר שהאוכל ממנו הוא טמון תחת הקרקע כמו הלוף והבצל והשום והלפת וכיוצא בהן ואין הלכה כר' יהודה: **יא** הקוצר בלילה והמעמר. בלילה: והסומא. בין ביום בין בלילה: **אם היה מתכוין ליטול** הגס

עמו קלא האחר ויהיה כמו כן שכחה ע"כ וצ"ע: **י וחכמים** אומרים יש להם שכחה. פירש הר"ב דכתיב שדך דמשמע גלוי וכתיב קצירך דמשמע נמי גלוי הוי מיעוט אחר מיעוט וכו' והוא מהירושלמי. וסוגיא דש"ס בכולי דוכתי לפרש ואידך וכו'. ובכאן נראה לי על דרך שכתב בעל הליכות עולם בסוף שער הרביעי דלא אמרינן מיעוט אחר מיעוט לרבות אלא כשאין לנו למעט דהא בריש פרשת ויקרא דרשו מן הבהמה וכו' תלתא מיעוטי וכולהו למעט ע"כ. והכי נמי דכוותה דאיכא למעט עלי הטמונים שראויים קלא לאכילה אעפ"י שהם בגלוי אמעיטו משום דאזלינן בתר עיקר הדבר הנאכל מהם. [*וטעמא דאין מיעוט וכו' תמלא במשנה ב' פרק קמא דערלה] ומיהו בבבלי ריש פרק עגלה ערופה איכא סוגיא אחרת דר"י יליף מכי תקצור קצירך בשדה ושכחת שכחה דומיא דקציר מה קציר בגלוי אף שכחה בגלוי. ורבנן כתיב ושכחת עומר בשדה. משמע בתוך השדה לרבות שכחת קמה. ור"י בשדה על פני השדה לרבות הטמון. ורבנן שכחת קמה נפקא להו מכי תקצור קצירך בשדך. ור"י מיבעי ליה למעוטי לשלפו עומרין לתוך שדה חבירו. ורבנן מבשדה בשדך נפקא להו. ור"י לא משמע ליה. ומבואר שמ"ש הר"ב לעיל משנה ז' ובפרק ד' משנה ו' דשכחת קמה מבשדה נפקא לא פירש אליבא סוגית הבבלי. דלא היה מפרש כר"י שאין הלכה אלא אתיא כסוגית ירושלמי דרבנן נפקא להו לרבות טמון מתרי מיעוטי ואייתר להו בשדה לשכחת קמה כמו לר"י. והרמב"ם שכתב במשנה ז' שכחת קמה שנאמר ושכחת ולא תשוב. נראה שכוונתו לתחלת הפסוק כי תקצור וגו' כבבלי: **יא ואם היה** מתכוין

מלאכת שלמה

שומים או של בצלים אם שכח אינה שכחה דמכיון שאגדן זכה בהן. ול"ד לעמרים האגודים דאיכא בהו שכחה דאגודתן לאספן לגדיש אבל הני אגידתן להוליכן לבית להצניען ע"כ אכן הר"ש ז"ל כבר דחה פי' זה. וז"ל הר"ש שירילי"ו ז"ל וכן באגודות השום והבצלים לפעמים זורעי השומין בשעת עקירתן עושין מהן אגודות גדולות להקל מעליהם הקבוץ להוליכן למקום הגרן לייבשן ואח"כ חוזרין ומחלקין אותם לכריכות קטנות כדי המשקל הידוע להן ומוליכין לשוק למכור או לבית להתקיים ואם שכח אגודה גדולה מהן שסופו לחזור לחלקה ולאגוד ממנה כריכות קטנות א"ל שכחה כדאמרינן לעיל בירושלמי מה קציר שאין אחריו קציר אף עמור שאין אחריו עמור והכי נשמע בתוספתא: וכל הטמונים בארץ. שדרכן להיות אוכל שלהן טמון בארץ כגון שום ובצלים שראשיהם הנאכלין טמונים בארץ ולוף נמי טמון האוכל שלו ויש בו שני מינים פקא ושוטה של נגה ושל יער של יער עליו רחבים יותר ונקרא שוטה שא"ל סדר שנראה רעקן ודשן ואמר מר כלענה כדמשמע בשביעית והפקר הוא ואין בו לא שכחה ולא פאה והכא נפקא הוא דמירי שהוא מתוק. לוף הוא קולקס בערבי ויש לו בינים סביב השרש כמו בילי הזכר עכ"ל ז"ל: ר' יהודה אומר וכו'. בירושלמי מחלפא שיטתיה דר' יהודה תמן אמר לרבות את הסמון פי' בפרק הכונס דמחייב ר' יהודה סמון באש ובהאי אמר פרט לטמון ומשני תמן ונאכל גדיש או הקמה ממשמע שנאמר קמה אין אנו יודעים שהגדיש בכלל ומה תלמוד לומר גדיש לרבות את הסמון והכא שדך בגלוי פרט לטמון. מחלפא שיטתייהו דרבנן תמן אינון אמרין פרט לטמון וכא אינון אמרין לרבות את הטמון. ומשני תמן או הקמה או השדה מה שדך בגלוי אף כל דבר שהוא בגלוי ברם הכא שדך בגלוי פרט לטמון קצירך בגלוי פרט לטמון אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות. והתם בבבלי ריש פרק עגלה ערופה מפרש בברייתא דבקרא דושכחת עומר בשדה פליגי דר' יהודה משמע ליה בשדה על פני השדה פרט לטמון וחכמים ס"ל בשדה בתוך השדה משמע ולרבות את הטמון. ושאר המו"מ הביאו בתוי"ט וע' במס"ש בר"פ ע"ע: **יא יש להם שכחה.** צריך להגיה יש לו שכחה: אם היה מתכוין

תפארת ישראל

יכין

גדולות. דמדלא הוו לגמר מלאכה אינו שכחה כספ"ה: מו) דילפינן משדך דבגלוי: מז) דקצירך נמי משמע בגלוי. והו"ל מעוט אחר מעוט לרבות (ד): מח) בלילה: מט) דאע"ג דמסתבר דהחשיכה גרמה לו בלא ראה הדקין ושכחן. והו"ל כשכח מחמת ד"א פ"ה מ"ז. כ"ל דשאני התם דלא הו"ל למיסק אדעתיה לחפש תחת הקש. משא"כ הכא. מדידע שחשיכה הוא. בוודאי ימשש היטב. ומה שנשאר שכח מלחפש.

בועז

(ד) וכ' עלה רבינו הגאון **אאמ"ו** זצוק"ל והקשו תוס' (ב"ק דס"ו ב') דהול"ל בלשון רבוי. ונ"ל דכ' בלשון מעוט לרבות הפחות מכולם. וכרבוי אחר רבוי כ' בלשון רבוי למעט סובא. והא דכ' רש"י פרש' ט זאת תורת העולה. הרי ג' מיעוטין. כ"ל דבספי מב' מיעוטים כולן למעט. כרש"י (הוריות ד"ג א'). והא דתשע כהנים (סנהדרין ד' פ"ו) דהו"ל מעוט אחמ"ע. התם במרוחקין ובחד לישנא. וכבני בסב"א. עכלה"ם. קרא עגיא אבנא. מין חלב יוצא חמאה. דבהא יתיישב נמי הא דאמרינן (יומא דף ס' ע"א) ג' מיעוטים בדם למעוטי ממעילה וטומאה ופגול דהתם ליתנהו בחד לישנא. אע"ג דרק ב' מהן מקורבין. אמנם חלונות השגתי שקופים אטומים. דמשמע מדברי קדשו דע"ר זצוק"ל. דבתרי מיעוטי לא בעינן מרוחקים. דאפילו במקורבים הו"ל מיעוט אחמ"ע לרבות. א"כ לא ופרכם (פסחים דפ"ג ב') הוא ולא מכשיריו. לבדו ולא מילה שלא בזמנו. וכ"כ (ביצה דכ"ח) הוא ולא מכשיריו. לכם ולא לעובדי כוכבים. וכ"כ (יומא דפ"א א') דרש שמה בעלם היום הזה למעוטי כל חד וחד לג"א. ואמאי ולהוי מיעוט אחמ"ע לרבות. וכ"כ (יומא דס"ג ב') דמקשי לה' לרבות מברייתא דדריש לה' להוציא. וקשה מה אצטריך הש"ס לאוקי בתרוצה הול"ל לה' לרבות. מיהו התם כיון דעל פתח לרבות ולה' לרבות הו"ל כרבוי אחר רבוי דלהוציא. או הו"ל איפכא דלה' להוציא. מיהו כיון דאתא להוציא ולה' להוציא הו"ל כמיעוט אחמ"ע דלרבות. וכ"כ ק' לפ"ז מכמה סוגיות בש"ס. וע"כ צריכים אנו לדברי תוי"ט כאן ובמבוא התלמוד. דכל היכא דאיכא למדרש דרשינן ולא מוקמינן במעוטי יתירי ונ"ל ראיה (מבכורות ד' ו') כל היכא דאיכא וכו' ולא מוקמינן בלאוי יתירי. ועיין מ"ש עוד **בעץ אבו"ת** על ח"מ כי שם הארכתי בסי' קכ"ב. ועיין תוס' (יומא ד"ס) ד"ה תרי. ועיין תוי"ט פ"א דערלה מ"ב ד"ה ר"י. שכ' למיעוט אחמ"ע לרבות. דמיעוט הראשון מיעט הכל. והשני מיעט המיעוט הראשון. וע"כ שריבה. וכ"כ רבוי אחר רבוי שהוא למעט. דהרבוי הראשון ריבה הכל. וכא

משנה ראשונה

יא יש להן שכחה. ור' יהודה דפליג בטמון מודה הכא ולא יליף מטמון דמה לטמון שטמון מכל אדם. תאמר לילה וסומא שישנם בשכחה ביום ולרואים: **ואם** היה מתכוין ליטול הגס הגס. נראה שכוונתו שיבאו אחריו בניו או פועליו ויקחו מה שנשאר אחריו הלכך אין לו שכחה כלל דדמי לשכח בעה"ב ולא שכחוהו פועלים והכא נמי בשעה שמעמר זה דעת הפועלים לבדוק אחריו. והיינו דמסיק אם אמר על מנת מה שאני שוכח אני אטול שאין הפועלים מצוין לבא אחריו אלא הוא עצמו יחזור ויבדוק הרי זה שכחה דשכוח מכל אדם היה בשעה ששכחו:

ציונים

יש להם שכחה. מיי' שם הל"ח: יא הקוצר. שם:

תוס' אנשי שם

הבצלים. והפ"ס לא הזכירו כתר והשום שלא להפסיק בינו לבצלים כי כן דרכו לשנותה יחד. א"נ אפשר דכ"א מג' מינים אלו אין הטמנתו בארץ שוה לחבירו, יהיו שנויים בסדר לא זא"ז או לר"י או לרבנן. (הו"ע): ר"ח **וחכ"א** כו' ופי' טמון כו'. א"ה ומיירי בשכחת קמה שכשהן מחוברין לקרקע או האוכל שלהן טמון בארץ ואז כשעוקר אותן שזהו קצירתן אם שכח קלא א' של שום שלא עקרו א"ל שכחה אבל כשהן תלושין מן הקרקע יש בהם שכחת עומר אם הם בגלוי כדתני לעיל באגודות השום והבצלים דדוקא מדאינו גמ"ל לא הוי שכחה. ובמ"ט תנן דלא מצטרפין לסאתים אלא של עניים הן. דלא ממעטינן המין שהוא טמון. רק שכחה כשהיא בטמון. ואף תבואה הטמונה לא הוי שכחה ושום הגלוי הוי שכחה והא דאסברא לדינא דטמון במין הטמון הא קמ"ל דאע"ג דדרכן בכך להיות טמונין וגם עליהן מגולין וה"א דזה לא מיקרי טמון כיון שע"י העלים הוא רואה שיש כאן שומין וע"י ראייתן לקט כל השומין. קמ"ל דאפ"ה מיקרי טמון וא"ל שכחה. וקשה לפי' זה דליפטרי נמי מפאה דהא בפאה נמי כתיב קציר. אבל הר"ש מפ' שר"ל דלוף שום ובצלים הדרך שקוצרין אותם וטומנין בארץ כדי להתקיים ואח"כ כשלוקט אותם מששכח א"ל שכחה. ומיירי בשכחת עומר. ולפ"ז א"ל דכשעה שעוקר אותן באמת י"ל שכחת קמה דלא מקרי טמון כיון שעליהן מגולין ודרך גידולם בכך ותו לא יקשה מפאה. וד' הרמ"ז כאן כ"עתוי"ט ד"ה **וחכ"א** כו' שראויין קלא לאכילה. משמע ע"י הדחק ותמוה דהלא מבואר בריש מכלתין דכל שאוא אוכל ע"י הדחק פטור מפאה וה"ה לשאר מ"ע דכולהו גמרי מהדדי. אלא נ"ל שהם מאכל אדם גמור וראיה שהרי עלי השום והבצלים להוצאת שבת להין כגרוגרות ככל האוכלין. (לח"ש): בא"ד **בתר** עיקר הדבר. ורבנן ס"ל דל"צ מקרא מיוחד לעלין דכיון דאימעוט האוכל ממש אין סברא שיהיה העלין חמורין ממנו. (ש"ל): בא"ד ור"י בשדה על פני השדה כו'. ג' תיבות הללו על פני השדה ליתנייהו לא בגמ' ולא ברש"י. וז"ל רש"י שם ר"י דריש ושכחת עומר ושכחת בשדה. (ב"י): **יא** ב"ב ד"ה הקוצר כו' בלילה. ומן הראוי היה לשנות הקוצר והמעמר בלילה והסומא אלא משום דאיכא למיעטי ולומר דסומא דוקא ביום שגם לילה אחר הקוצר וסמך המעמר לסומא לגלות דסומא כמעמר דאפילו בלילה דבשביל היום לא אצטריך למתני. (הו"ע);

מתכוין. לשון הרמב"ם בחבורו פ"ה ואם היה הסומא או הקוצר בלילה מתכוין וכו' : **ליטול** את הגס הגס. לשון הר"ב כיון דמתכוין ליטול הגסין אפילו הדקין אין להם שכחה. וכ"כ הר"ש. וז"ל הירושלמי אמר רבי יונה לא סוף דבר גסין אלא דקין. וכי מאחר שדרכו לבחון בגסין אפילו דקין אין להם שכחה ע"כ. ונראה לי לפרש אמר ר' יונה לא מיבעיא דגסין אין להם שכחה שהרי בכוונה מלקט הגסין ומקפיד עליהם אלא אפילו הדקין שאינו נוטלן וכדדחי להו בידים דמי אפילו הכי אין להם שכחה וטעמא מפרש שמאחר שהוא בוחן בגסין ליטלן רצונו ליטול כולן גם הדקין אלא שמניחו שיקחם איש רואה או בויס ולכך לא הוו שכחה והכ"מ כתב וז"ל פי' (הרא"ש) [נ"ע הר"ש] אם היה מתכוין ליטול הגסין ולהניח הדקין אין ט שכחה לדקין מאחר שלא נתכוין לדקין ע"כ ולא אוכל לכוון הירושלמי :

ר"ע מברטנורה

הגם הגם. כיון דמתכוין ליטול הגסין אפי' דקין אין להם שכחה: על מנת מה שאני שוכח אני נוטל יש לו שכחה. דמתנה על מה שכתוב בתורה °ותנאו בטל :

ליטול את הגס הגס אין לו שכחה י) **אם אמר הרי אני קוצר על מנת מה שאני שוכח אני אטול יש לו שכחה** נא) :

מלאכת שלמה

מתכוין **ליטול את הגס הגס אין לו שכחה**. דכתיב קצירך בשדך כדרך שבני אדם קוצרין הרש"ש ז"ל. ופי' הרא"ש ז"ל אם היה מתכוין ליטול הגסים ולהניח הדקים אין לו שכחה לדקים מאחר שלא נתכוין לדקים ע"כ. וכתב ה"ר אפרים אשכנזי ז"ל ובפירוש ר"ע ז"ל נ"ע מאי לשון אפי' דקים (הגה"ה. אחר זמן רב מצאתי שהחכם הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל הגיה בפי' ר"ע ז"ל אפי' גסין) וכן רבינו שמשון ז"ל הביא לשון אפי' דקים בשם הירושלמי ונראה לפ' לפי הירושלמי כן שמתכוין לקצור כל השדה הגסין והדקין ומתכוין ליטול את הגס הגס שלא ישאר שום דבר מהגס א"כ אפי' מה ששכח בדקין אין להם שכחה מאחר שחוזר על הגסין יזכור הדקים על דרך הקמה מצלת את העומר ודו"ק עכ"ל ז"ל. ולפי פי' הרא"ש ז"ל נראה נומר שלא היה גורס בירושלמי מלת אפילו. וכתב החכם ה"ר אלעזר אזכרי ז"ל דלפי פי' ר"ש ז"ל וגרסתו תימה גדול איך יאמר לא מיבעיא לגסים דא"ל שכחה אלא אפי' הדקים א"ע שכחה והסברא היא להיפך וכמ"ש הרא"ש ז"ל. וצ"ל לפ' ע"פ דרכו דודאי מתניתין כפשטא המתכוין ליטול הגס א"ל שכחה בעמרים הגסים קאמר וטעמא מדכתיב ושכחת עומר בשדה דפשטיה דקרא משמע שהוא הולך ומקבץ העמרים ונשאר השדה פנוי לאחריו רק שנשאר עומר א' ועליו נזה לא תשוב לקחתו אבל אם הולך ומקבץ הגס ומניח הדק אין אותו גם שכחה שהרי כל מה שאחריו לא קרינן בשדה שאינו פנוי אלא מלא עמרים דקים וזה פשוט בלשון מתני' והיה עולה בדעתינו שמאחר שקבץ כל הגסים לבדן כשיבא בסוף לקבץ כל העמרים הדקים אם שכח א' מהם ודאי הוי שכחה דהשתא קרינן ביה ושכחת עומר בשדה והשמיענו ר' יונה בירושלמי דאפי' בהן אין שכחה ונתן טעם למאחר שדרכו בגסים שכיון בפעם הראשונה לקבץ ולהניח כבר נתבטל תורת שכחה מעלה זו ומתני' דקתני אם היה מתכוין ליטול הגס הגס אין לו שכחה אפי' הדקים קאמר. גם הרמב"ם ז"ל בהל' מ"ע לא חילק בין גסים לדקים אלא שפירש ז"ל דאם היה מתכוין ליטול העומר הגס הגס אסומא והקוצר בלילה קאי וסיפא דקתני ואם אמר הריני קוצר ע"מ וכו' אכל אדם. והלשון של המשנה קשה גם אין השכל סובל לחלק בין סומא וקוצר בלילה לכל אדם וצ"ע עכ"ל ז"ל :

יכין תפארת ישראל בועז

וכשכחה מל"ע דמי : נ) לדקין שלא נתכוון להם (ה). ולפענ"ד דאפילו בגסין אין שכחה. כדמשמע סתמא דמתני'. ורב"א פי' שלקט כל השדה ונתכוון ליטול הגסין ולהניחן לבד ואפ"ה אין שכחה אף בדקין. דטרדת נטילת הגסין גרם ששכח בדקין. והו"ל כשכחה מחמת ד"א :

נא) דמתנה ע"מ שכ' בתורה (ו) :

וכל רבוי השני ומיעט הרבוי ההוא שלא יהא הרבוי השני כללי. ובספרי הנ"ל נתקשיתי עליו. ע"ש : (ה) וכ"כ רכ"מ פ"ה ממ"ע. ולא ידענא היאך יתישב לפ"ז הירושלמי שכ' בפירוש אפי' דקין אין להם שכחה. וגם הירושלמי בעצמו תמוה דמה אפי'. אדרבה בדקין וודאי אין שכחה. דהרי לא התכוון לעמרם כלל. וכי ס"ד שמי שהיה בדעתו לעמר אלי שדה. שיהיה אלי שדה הנשאר שכחה. ודברי הר"ש והתוי"ט תמוהין מאד. ע"ש : **אמנם** לפמ"ש לעיל סימן מ"ט. דבידע מעיקרא שאפשר שישכח ע"י הד"א לא מחשב שכח' מחמת ד"א. א"כ בלא ידע מעיקרא שאתשר לו לשכח ע"י הד"א. הא"ל כשכחה מחמת ד"א. דדמי לחפוהו בקש. א"כ הכא בסיפא שלא סמך על הראייה כ"א על המשמוש שהתכוון ליטל הגס הגס. בוודאי לא הו"ל למיסק אדעתיה שיטעה במשמשו בין גדולים לקטנים. ואם אעפ"כ טעה במשמושו. כשכחה מחמת ד"א דמי. דהיינו ע"י המשמוש בחושך. ולא הוה שכחה. וזהו פי' הירושלמי „לא סוף דבר גסין" (ר"ל לא שהיה כאן גסין ודקין והוא היה מתכוון ליטול רק הגסין. דבכה"ג ודאי לא טעה במשמשו כלל. ולא מתחשב שכחה מחמת ד"א כלל. רק שכחה ממש היא מה ששכח בגסין) אלא אף דקין (ר"ל דמיירי שהתכוון ליטול גם גסין שבדקין. דבכה"ג שפיר הי' אפשר לומר. דמסתבר דאפי' במשום היטב אפשר שיטעה איזהו גם שבדקין. אפ"ה אין שכחה בגסין. וקאמר הירושלמי הטעם) „דכי מאחר שדרכו לבחון גסין אפי' דקין" (ר"ל דאפי' לבחון בין גסין שבדקין. נמי לאו אורחא שיטעה. ואדרבה דרכו לבחון היטב) להכי אין שכחה (דלא ידע מעיקרא שאפשר שישכח ע"י המשמוש והו"ל כחפוהו בקש. כנלפע"ד פי' המשנה חמורה זאת. ובא"י פוקח עורים : (ו) כ"כ הר"ב. וכתב רבינו הגאון אאמ"ו זצוק"ל אף דבדבר שבממון תנאו קיים. התם בידע וקמחיל (כב"ב דקכ"ו ב'). [הנה קול עלה נדף.ה"ה בלא ידע ומסתמא מחל.(כב"מ ד"ג) מתנה בפני ב"ד שיטול כל מה שמפסיד ע"י שיחזיר אבידתו]. וכ' רבינו הגאון מהר' עקיבא שליט"א [באות סט] וז"ל ק"ל אר"ב מה צריך לטעמא דמתנה ע"מ שכתב בתורה. לו יהא דבעלמא תנאו קיים כו'. דאיך שייך אם לא יקיים התנאי לא יהא הקצירה קצירה. וכ' יאיר עיני. עכלה"מ. ואם כה יאמר מאורן של ישראל מה יפנף העטלף שלא ראה אור כמוני איסות בריה שאין לה עינים. וכבר רציתי לומר דמתניתין קמ"ל דסד"א דלא להוי שכחה מדגלי דעתו מקודם. והדעת מכרעת כן. מדנקטה מתני' דוקא שכחה. אולם א"א לומר כן. דגם בירושלמי נקט כר"ב. אמנם על רבינו הנ"ל גדלה עלי מדורת התימה למה תמה על הר"ב ולא התמיה על ש"ס בבלי כ"ס (מכות דף ד') ע"מ שלא תשמיטני שביעית. ע"מ שאין לך עלי אונאה. וכ"כ (ב"מ ד' נ') וגם (דף נ"ד) מתנה ש"ח להיות כשואל. וכ"כ (ב"ב דף קכ"ו) פלוני בני בכורי לא יטול פי שנים. דחשיב ליה התם מתנה עמשכב"ת. והרי ע"כ כבר הלוהו וכבר מכר וכבר הגיל וכבר שמר. והרי הוא בנו ודאי. ומה דהוה איך יהפכו ללא הוה. ואת"ל בכולהו איכא קצת זכות לשכנגדו. וגם במתנה עם ש"ח איכא קצת זכות דליפק עליה קלא דאינש מהימנא הוא (כגיטין דנ"ב) מאן לימא לן דהכא נמי לאו הכי. כגון דקיימו עניים הכא ורוצים לזכות בפיאה ולקט. אבל הבעה"ב לא היה רוצה לקצור. כ"א כשיתרצו העניים ע"מ שעכ"פ מה שישכח יהיה שלו. או שנתן להעניים מעות בתנאי זה (ולהכי נקט נמי שפיר „שכחה". דהו"ל ספק. שאינו רגיל לשכוח) דאע"ג דיכול להתנות ע"ד שלא בא לעולם (כח"מ ר"ס) הכא מתנה עמשכב"ת הוא. הו"א אע"ג דוודאי נתחייב בשכחה מלכבר קצר. וכ"כ כשהוא בנו. ודאי יש לו פי שנים. עכ"פ מדלא רצה האב להודות שהוא בנו רק בתנאי זה. וכ"כ לא רצה לקצור. רק על תנאי. סד"א מדמתנה קריה רחמנא (כב"ב קכ"ד) והו"ל כמחל בכור בפירוש בחלי חלקו ע"מ שיודה שלה בחלי חלק האחר. קמ"ל דעכ"פ מתנה עמשכב"ת הוא. השיבני רבינו הגאון הנ"ל. וז"ל בשמיטה אכ"ל דה"ק אם תרצה להשמיטני יהיו המעות פקדון. ובאונאה י"ל דה"ק כשירצה לוקח שיחזיר לו האונאה והמקח קיים לא יהיה מקח למפרע ויתבטל המקח. [ואתהפך כתולעה הגדרשת. דתמיהני על דברי קדשו הרי באונאה ע"כ מיירי נמי כשהמתאנה רוצה שיתבטל המקח שנתאנה יותר משתות. והמאנה סומך על תנאו ורוצה בקיום המקח. דהכי מיירי ברייתא (ב"מ דנ"א ב) דקאמר בד"א בסתם אבל במפרש חפץ זה שאני מוכר במנה יודע אני ששוה ר'. ש"מ דלענין ביטול מקח נמי מיירי. וצ"ע] ובמציל שמתנה לפני ב"ד. י"ל כו'. אולם קושית ידידי הרב נ"י מבני בכורי. באמת עמדתי בזה ומצאתי קצת ישוב. רק שאין כאן מקום להאריך. עכלה"ס :

תוספות רע"ק

משנה יא [אות סט] בר"ב ד"ה ע"מ. ותנאו בטל) קשה לי דמה צורך לזה. לו יהא דבעלמא תנאו קיים. הא תנאי שייך רק שעושה המעשה על תנאי שבאם לא יתקיים התנאי לא יתקיים המעשה. כמו מקדש ומגרש ומוכר ע"ת. אבל הכא עם מי מתנה. ומה שייך לתלות קצירה על תנאי. דאיך שייך לומר דאם לא יתקיים התנאי לא יהיה הקצירה קצירה וצ"ע. ובההיא דע"מ שלא תשמיטני שביעית י"ל דהתנאי אם תרצה להשמיטני יהיה המעות למפרע רק דרך פקדון. ובההיא דע"מ שאין לך עלי אונאה היינו ג"כ דאם ירצה הלוקח שיחזיר לו אונאתו ויהא המקח קיים ההנה דלא יהא מקח למפרע ותבטל המקח. וכמציל מתוך הנהר דאם יש ב"ד יתנה בפני ב"ד. היינו רק הודעה שאינו רוצה להציל בשכר כפועל בטל דניחא ליה טפי בעבירתא ולהרויח הרבה וממילא מגיע לו שכרו משלם. ואני נבוך ביותר בע"מ שאין לך עלי אונאה לא היה כלל בדרך תנאי רק שאינו רוצה למכרו רק בזכות זה שלא יהיה עליו אונאה ומשקבל עליו הלוקח הוי כסילק עצמו הלוקח מדין חזרת אונאה. וכן בשמיטה אינו רוצה להלוות לו רק בזכית זו שלא ישמטנו שביעית והלוה קבל עליו כן. ואף על פי כן לא מצי מסלק נפשו מזה נגד ר"ת. וכההיא דכתובות ר"פ הכותב דו"ד אין לי בנכסיך דנ"כ מקרי מתנה על מה שכתוב בתורה אם חכמים עשו חיזוק כשל תורה. אף דאינו

תוס' אנשי שם

תוי"ט ד"ה ואם כו' הסומא וכו' נ"ל דלרבותא נקט הרמב"ם הכי דאפילו באלו דנראה דלא שייך בהו מתכוין שהרי אינם רואין אפ"ה בידוע שמתכוין א"ל שכחה וכ"ש באינש דעלמא ובזה מיושבת קושית בה"ע ז"ל ע"ש. (ש"ל) : ד"ה ליטול כו' והכ"מ כו'. כ' הכ"ד דל"ל שים שם ע"ש וכנ"ל א"ל שכחה אפילו לדקים מאחר כו' ע"כ. ואינו תיקון דסוף סוף האי דקאמר מאחר שלא נתכוין א"ל שהר דמאי שייך מאחר אדרבה הכי הול"ל אע"פ שלא נתכוין ליטול הדקין וכדדחי להו בידים אפ"ה א"ל שכחה וכמ"ש התוי"ע. (ש"ל) : במשנה הרי אני קוצר. וכ"ש אם אמר הרי אני מעמר שמתנה עמ"ש בתורה להדיה. ומש"ה לא הוצרך התנא להאריך ולפרשו. (ש"ל) :

תוספות רע"ק

דאינו בדרך תנאי כדכתבו התוס' שם מדלא תתנתה היא עמו. ואף העומד לנגדי דברי תוס' שם דף נ"ו בע"ב שאין לך עלי שאר כסות ועונת דהקשו דהא לר"מ בעי' תנאי כפול ולפי הנ"ל אינו בדרך תנאי. רק שמקדשה בגרעון זכות זה שלא תהיה עליו חיוב שאר כסות ועונה. ודברי תוס' דלא נחתי לזה צע"ג :

הלכתא גבירתא

כללא דפרק ו **משנה א** אין בשום דבר דין הפקר עד שיופקר לכל אדם אע"ג דכל עומרי השדה קב קב. והעומר הנשכח הוא יותר מזה. אפ"ה לא אמרינן דמדגדול יותר הו"ל כגדיש. אלא כל שאין בעומר הנשכח ב' סאין הו"ל שכחה :

משנה ב עומר שהחזיק בו להוליכו לעיר. והניחו אח"כ בשדה ושכחו אינו שכחה. ורק אם אחר שהחזיק בה כלעיל טלטלה שם ממקום למקום אף שהניחו אח"כ סמוך למקום מסויים ככותל או גדיש. וכדומה ושכחו. אף די"ל מדהניחו אצל מקום מסויים שוב יזכיר א"ע. אפ"ה הוה שכחה :

משנה ג וד ב' שפינו עמרים שעומדים בשדה שורות שורות. והתחילו שניהן לעמר מאמצע שורה. זה פניו לצפון וזה לדרום. ושכחו עמרים לפני זה או לפני זה באותה שורה. הר"ז שכחה. אבל בשכחו עמרין לאחריהן. דהיינו העמרים שבין ב' גבי המעמרים. אינה שכחה. מדשכחו קודם שהתחילו לעמר. אבל יחיד שהתחיל לעמר. ואח"כ שכח ועימר עד סוף השורה. מה שלאחריו שכחה דהרי שכח באמצע העימור. אבל העומר שבסוף. שהניחו והתחיל שורה שנייה. עכ"פ לא אמרינן ששכחו. רק התכוון לעשות שורה אחרת לרוחב השדה מכל העומרים שבסוף השורות שיעמר. דהרי העומר שישאיר בסוף שורה שניית שסמוכה לשורה זו שעימר מוכיח. כי לכך נתכוון לעשות שורה חדשה לרוחב השדה. וכן הדין בשכחת קמה :

משנה ה ב' עומרים אפילו מונחים סמוכים. שכחה. ורק ג' סמוכין. הו"ל גדיש ואינן שכחה. וכן הדין בצבורי זיתים או צבורי חרובין. או בגדולי פשתן שורשן לאכול שמן שבורע שלהן. וכן ב' גרגרים שנשרו. שמונחים יחד. פרט. ג' אינן פרט. וכן ב' שבלים שנשרו ומונחים יחד. לקט. ג' אינן לקט:

משנה ו עומר שיכול לדוש ממנו סאתיים גרעינין. הו"ל כגדיש ואין בו שכחה אבל ב' עומרים שיש בכל א' מהן סאה. או סאה ומחצה. ומונחין סמוכין. אין מציל. ויש בהן שכחה :

משנה ז וכן קמה ששכחה ואע"ג שהגרעינים דקין משערין שלולי היו טובים היו בהן סאתים. אין שכחה :

משנה ח עומר או קמה ששכחן. וסמוכין לקמה. ואפילו רק לשבולת א' שלא נשכח. כולן אינן שכחה. אבל כשזה או זה סמוכים לדבר תלוש שלא נשכח אז השכוח הוא שכחה :

משנה ט אע"ג דסאתים יחד בתלוש. או סאתים יחד במחובר אינן שכחה אפ"ה סאה בתלוש וסאה במחובר סמוכים ול"ז אמ"צ. בין ששניהן תבואה. או פרי אילן או פרי אדמה. הרי הן שכחה :

משנה י כל שהתכוון שיהיו הגידולים לא לאכילת אדם. או שהתכוון לפנותן למקום שלא יהיה שם גמר מלאכה (כספ"ח). כגון לאגדן שם שוב לאגודות אחרות גדולות או קטנות מאותן שאגד בשדה. ומשם יפנן לגורן. אין בהן שכחה. מכאן לאותו מקום. יש שכחה אפילו בפירות הגדלים טמונים בקרקע. כראשי לפתות וצנונות. ואינו כחפהו בקש (פ"ה מ"ז) :

משנה יא המפנה עמרים מהשדה בלילה. או שפינן סומא. ישנן בשכחה. דלא דמי לחפהו בקש. דהכא ידע מתחלה שיש כאן דבר שאפשר שישכח על ידו. רק כשהתכוון ליטול רק עמרים גסין ובינונים ולהשאיר עמרים קטנים. ושכח מהן תלינן שחשב במשמושו בלילה שאותו שהשאיר הוא מהקטנים. ולהכי אין שכחה גם בגסים ובינונים: אפילו בהתנה קודם קצירה שקוצר רק על הנאי שמה שישכח לא יהיה שכוח. לא תימא דנהוי כמתכוון בתחלה לקצור רק אותן שלא ישכח. אלא אפ"ה הוה שכחה מדמתנה עמשכב"ת :

ציונים

א כל זית. מיי' פ"ה מהל' מ"ע הלכ"ג :

חלופי גרסאות

א אפילו נד"ס ל"ג וכן הוא בירושלמי .

חדושי מהרי"ח

מ"א [בר"ב ד"ה]**כל** זית כו' עד שהוא נוטף בשעתו אם שכחו כו'. לשון הר"ב אינו מדוקדק דמשמע לפי' דמתני' איירי בזה הזית הנטופה וכו' וזה אינו דהלא במתני' איירי עיקר מפני

תוספות רע"ק

משנה א [אות ע] (שם בשדה) בירושלמי מסיק כיון שעשה רוב השנים בריבוי אע"פ שאינו עושה בכל שנה ושנה סגי בהכי להיות לו שם :

תוס' אנשי שם

פ"ז א במשנה **אפילו** כזית. יש לדקדק מאי האי דקתני אפילו שיש בכ"ף הדמיון. ועוד דכי לא סגי למיתני אפילו נטופה בשעתו. אלא ה"ק ש"ל שם בשדה מחמת שהוא נטופה כדמפרש לה אבתרה. ואפילו הנטופה שלו אינו כ"כ הרבה אלא כמו זית הנטופה בשעתו לפעמים בדרך מקרה שאותו הזית אינו נוטף הרבה כן הזית הזה אינו נוטף כ"כ הרבה ושפיר נוכל לומר דמיירי בעינן שיהא הוא עושה כן בכל שנה או דנימא דברוב השנים סגי. והיינו דקמבעי בירושלמי ומסיק דברוב השנים סגי. (מס"פ). א"ה צ"ע דלפי' זה אין פה המקום לומר זה ולקמן כשמבאר איכות השם הו"ל בשמו שהיה שפכוני ובישני אפילו כזית הנטופה בשעתו ועי' בשנ"א אבל לפירושו דחוק לייסב כ"ף של כזית ע"ש : **הנטופה** בשעתו. נ"ל דנלישנא דאינשי (כל"ל וכש"ל הגיה דתנא והוקשה לו מתה שסיים בשעתו. אבל למ"ש א"ש) קרו לזית בל' נקבה וקרו לה זית נטופה ודוחק לומר שהוא ע"ד רוח גדולה וחזק ועמש"ל רפ"ו. (רמ"ז) : **בד"א**. המהתי שאין כד"א זה כשאר כד"א דעלמא. וי"ל שכך רגילות לומר לפעמים ויש לנו דוגמתו שנים כשמועה קמייתא דחולין והביאם הר"ב שם רפ"ק וע' עוד במ"ג פ"ב דטבו"י. (כ"ד) : **בשמו** כו'. שינוי האיכות לטוב מעולה מרב הכמות דהיינו במעשיו. וזה יותר חשוב מסג' דמאי רבותא בשינוי מקום. ולפ"ז א"ש דמתני' זא"ז קתני. (רמ"ז) : תרי"ס ד"ה **בישני** כו' היינו שופכני. מזל"ן דשפכוני הייט שאפילו הוא יחידי נודע השיבותו וביסני שמביים חבירו אף שאינו שפכוני אבל עושה יותר מהם בכמות השמן וכן משמע בירוש' ע"ש

צ"ל

תוספות יום טוב

פרק ז א בישני. לשון הר"ב שהוא מביים כל שאר אילנות מרוב השמן וכו'. ואם כן הייט שופכני אלא דאיכא אתרא דקרו ליה שפכני ואיכא אתרא דקרו ליה בישני. ולשון הר"ם שמביים שאר אילנות מרוב זיתים שהוא עושה. ואם כן היינו במעשיו שהוא עושה זיתים הרבה כמ"ש גם הר"ם. ויותר נכון פי' הר"ב שהרי שפכני ובישני נכללים במשנתינו בלישנא דבשמו. ולי היה נראה לפרש שמביים את שאר אילנות מחמת שהוא עושה זיתים גדולים משאר אילנות. והרמב"ס נטה לאית דאמרי דבירוש' שהאילן הזה מבויים משאר אילנות לפי שזיתיו אינם עושים שמן הרבה:

שנים

פאה כל זית פרק ז

פרק ז א כל זית שיש לו ׳שם א) בשדה אפילו כזית הנטופה בשעתו ב) ושכחו אינו שכחה ג). במה דברים אמורים בשמו. ובמעשיו ד). ובמקומו ד). בשמו שהיה שפכוני ה). או בישני ו). במעשיו. שהוא עושה הרבה.

במקומו

ר' עובדיה מברטנורה

פרק ז א כל זית. כזית הנטופה בשעתו. על שם *)שהוא נוטף שמן קראו לו נטופה אע"פ שאינו נוטף בכל שנה הואיל והעלו לו שם זה על שהוא נוטף בשעתו אם שכחו אינו שכחה דכתיב (דברים כד) ושכחת עומר בשדה עומר שאתה שוכחו לעולם יצא זה שאתה זוכרו לאחר זמן: **שפכני**. שזיתיו שופכים שמן הרבה: **בישני**. שהוא מביים כל שאר אילנות מרוב השמן שיוצא ממנו יותר מחביריו: **שהוא עושה הרבה**. זיתים מרובים:

*) נ"א שהיה.

שנים

מלאכת שלמה

פרק ז א בפי' ר"ע ז"ל. כזית הנטופה בשעתו ע"ש שהיה נוטף שמן קראו לו נטופה אע"פ שאינו נוטף כו' אמר המלקט האי אע"פ שכתב ר"ע ז"ל לא הוי פירוש על מלת אפילו הכתובה. דמלת אפילו הכתובה בדפוס במשנתינו טעות הוא וכן נראה שסובר ר"ע ז"ל שתפס כזית הנטופה וכו' ולא תפס אפי' כזית אבל במתני' דבסמוך סי' ב' שפיר גרסי' אפי' כזית וכו'. ועל האי אע"פ שפי' ר"ע ז"ל קשה קצת שכ' ה"ר שמשון ז"ל דבעי בירוש' אי בעינן עד דעביד כל שנה ושנה ומסיק כיון שעושה רובן של שנים כמי שהוא מסויים דמי ע"כ. ואפשר לומר כי זו המסקנא הוא מה שכיון ר"ע ז"ל לפרש בקצור במשנה. אבל מהר"י קארו ז"ל משמע קצת דגרים ליה וגם בתוי"ט גרים ליה ואדרבא כ' כי כאן תנייה לרבותא ובסמוך סירכא דלישנא נקט. אח"כ מצאתי שהגיה ה"ר אלעזר אזכרי ז"ל מכח האי ירושלמי דטעות הוא לגרוס בהאי משנה אפילו. פי' דא"כ לא היה מקום לירוש' לשאול אי בעינן דוקא ג"כ שיעשה אותה שנה דהא אפי' קאמר דמוכח שפיר דאפי' באותה שנה לא נטף ע"כ. וגם ה"ר יהוסף ז"ל מחקו מכאן וכתב ס"א גרסי' אפי' ע"כ עוד הגיה בד"א וכ' ס"א במי דברים וכו': נטופה. פי' בערוך טופה שם עיר והנו"ן אינה יסודית. והרמב"ם ז"ל פי' נטופה שם מקום וכן פי' ג"כ שפכוני

ע"ש

תפארת ישראל יכין

פ"ז א) רוהס [אב"י ולפי מ"ש ע"ר זלוק"ל בסי' ז. נכלל במלת שם גם גנאי ומלת שם ר"ל פרסום [עי' הלכתא גבירתא] וכי"א בסי' ו' דבין שהוא שם לשבח בין שהוא שם לגנאי אינו שכחה. ורק בשם לגנאי גנאי גמור בעינן כבישני דסיפא. משא"כ בשם לשבח אפילו אינו שבח גמור כזית הנטופה בשעתו]: ב) ר"ל אפילו אין לו שם רק מפני שנוטף שמן לפעמים ולא עכשיו. [אב"י ואע"פ דנטופה בשעתו נמי לא צריך. כבישני לי"א בסי' ו' דאינו שכחה. מ"מ כאן דהא דאינו שכחה אינו מצד גריעותא רק מצד חשיבותא. להכי בעי עכ"פ כזית הנטופה בשעתו]: ג) דמפני שמשובח. אף ששכחו יחזור ויזכרו: ד) או או [אב"י וה"ק בד"א דבים לו שם. דהיינו פרסום אינו שכחה. באם הפרסום הוא או מצד שמו הנקרא לו. או מצד מעשיו או מצד מקומו]: ה) שופך שמן הרבה: ו) י"א זית ביש ורע. וי"א שמביים חבריו בזיתיו

הגדולים

משנה ראשונה

פרק ז א כל זית שיש לו שם בשדה. האי שם אינו שמיוחד בשמו שנקרא בו דהא במעשיו ובמקומו נמי אינו שכחה אפי' אינו מיוחד בשמו. אלא שם זה היינו שמפורסם ומסויים בשדה. או בשמו או במעשיו ובמקומו. ונקיט זית משום פלוגתא דר"י וס"ה לכל אילן · **בשעתו**. כתב הר"ב אע"פ שאינו נוטף בכל שנה כו' והר"ם כתב מן הירושלמי כשעושה ברוב השנים. ותשמע דלעולם אינו שכחה אפילו בשעה שאינו עושה. והרמב"ם בחבורו השמיט דין

זה

במקומו. שהוא עומד בצד הגת או בצד הפרצה ז). ושאר כל הזיתים ח) שנים ט) שכחה י) ושלשה אינן שכחה. רבי יוסי אומר אין שכחה לזיתים יא): ב זית שנמצא עומד בין שלש שורות יב) של שני מלבנים יג) ושכחו יד) אינו שכחה טו).

זית

ר' עובדיה מברטנורה

שנים שכחה. סתם מתניתין כבית הלל דאמרי לעיל שנים לעניים: רבי יוסי אומר אין שכחה לזיתים. לא אמר רבי יוסי אלא בזמן שבא אדריינוס קיסר והחריב את כל הארץ ולא היו זיתים מצויין אבל בזמן שזיתים מצויין מודה רבי יוסי דיש שכחה לזיתים וכן מי שהיו כל זיתיו נטופה או שופכני או ביישני יש להם שכחה: ב שלש שורות של שני מלבנים. שלש שורות של אילני זיתים ובין שורה ראשונה לשניה ערוגה מרובעת כדמות מלבנות התבואה שבין הזיתים דתנן לעיל בריש פרק ג' וכן בין שורה שניה לשלישית ושכח אילן אמצעי שבשורה האמצעית אינה שכחה שהאילנות שסביביו הסתירוהו ודמי לחפוהו בקש או עמדו עניים כנגדו דתנן לעיל דאינו שכחה:

בד"ה

תוספות יום טוב

שנים שכחה וג' אינן שכחה. לשון הר"ש באילן עצמו קאמר ששכחת שני זיתי אילן ע"כ. ובפ' דלעיל משנה ה' שכתב הא זיתים אין להם שכחה היינו זיתים תלושים דטעמא הוה התם משום שאין גמר מלאכה וזה בתלוש אבל במחובר לא. ודעת הרמב"ם בחבורו פ"ה כמ"ש הר"ש. והראב"ד בהשגותיו כאשר הבינו הכ"מ ס"ל דהא דתנן הכא שנים וכו' בזיתים תלושים דלא מסתבר ליה שאילן שלם יהיה שכחה. ולכך כתב עליו הכ"מ מי שראה מאתים אילני זיתים נטועים יחד לא יפלא אם ישכחו ג' אילנות או יותר ע"כ. וכתב עוד הכ"מ בשם הר"י קורקוס שמפרש להראב"ד שבא להשיג על סאתים וכו' אבל שיהא אילן שלם או שנים שלימים שכחה בזה לא השיג כלל: רבי יוסי אומר אין שכחה לזיתים. פי' הר"ב שעכשיו שזיתים מצויין מודה ר' יוסי וכו' וכן מי שהיו כל זיתיו נטופה. בירו' מדקדק הואיל ובמצויין תלי מלתא מי שהיו כל זיתיו נטופה וכו'. הרי נטופה מצויין: ב זית שנמצא עומד בין שלש שורות וכו'. לשון הרמב"ם בחבורו ולמה אמרו זית בלבד מפני שהיה חשוב בארץ ישראל באותו זמן. והשיג הראב"ד שזה אינו אלא לדעת ר"י וכלומ' ויחידאה הוא ולא ה"ל למפסק כוותיה. וכ' הכ"מ וי"ל דגם הוא ז"ל לא פסק כוותיה אלא דאע"ג דלא קי"ל כר"י מ"מ יליף מיניה הרמב"ם לרבנן שהטעם שהזכירו במשנה באלו הדינים זית יותר מאילן אחר מפני שהיה חשוב בא"י באותו זמן ע"כ. ול"נ שהרמב"ם סובר דר"י ורבנן דלעיל לא פליגי אלא מר כי אתריה ומר כי אתריה ובמקום וזמנו של ר"י היה א"י חרוב. וז"ש הרמב"ם בפירושו לעיל ודברי ר"י (קבלה) [נ"ל הלכה] מפני שאמר וכו'. וא"כ טעמא דר"י רבנן נמי סבירא להו ולפי' י"ל שאמרו הדין הזה בזית מפני שלעולם הזית היה גם אז חשוב בא"י יותר משאר אילנות: [*שלש שורות של שני מלבנים. פי' הר"ב שלש שורות של אילני זיתים וכו' ודמי לחפוהו בקש וכו' דתנן לעיל פרק ה' משנה ז'. וכן פסק הרמב"ם. אבל הר"ש כתב דלא מסתבר כלל לפרש טעמא לפי שהשורות

מכסות

מלאכת שלמה

ע"ש מקומו שהיה מוציא שמן הרבה וביישני ע"ש מקומו שלא היה עושה שמן הרבה ע"כ. והרא"ש ז"ל פי' בשם הירושלמי ביישני ע"ש שכל הזיתים שסביבותיו נקראים רע כנגדו כדמתרגמינן רע ביש ע"כ ונלע"ד דלפ"ז גרסינן בישני בחיריק בבית. והקשה הרא"ש ז"ל ביישני במה חשוב אי ברוב שמן היינו שפכוני אי ברוב זתים היינו מעשיו וי"ל דגרגיריו גסין ויפים ע"כ וע' ע"ז בתוי"ט: במקומו שהוא עומד בצד הגת או בצד הפרצה. בירושל' פריך מתני' דקתני דזית שעומד בצד הגת לא הוי שכחה אתיא כב"ש דתנן לעיל רפ"ו העומר שהוא סמוך לגפה ולגדיש וכו' בש"א אינו שכחה ובה"א שכחה והא ב"ש במקום ב"ה אינה משנה ואיך סתם רבי המשנה כב"ש ותירץ ר' יוסי האמוראה תנן העומר שהוא תלוש נתון בצד דבר מחובר שהיה סמוך לגפה דהיינו גדר והתם אמרי ב"ה כיון שהעומר תלוש אין לו שם קבוע אפי' עומד בצד המחובר וכ"ש כשעומד סמוך לגדיש או לבקר ברם הכא הזית השכוח הוא דבר מחובר ועומד בצד דבר מחובר דהיינו גת או פרצה דכיון ששניהם מחוברין ושמו קבוע עתיד לזכרו דאפי' ב"ה מודו בזה דלא הוי שכחה: ר' יוסי אומר אין שכחה לזיתים. אע"פ שהרמב"ם ז"ל פסק דלא כר"י מ"מ הביא מילתיה דר"י התם ספ"ה למילף מיניה לרבנן שהטעם שהזכירו במשנה באלו הדינין זית יותר מאילן אחר מפני שהוא חשוב בא"י באותו זמן כך כ' שם בכ"מ. ובירושל' מייתי ברייתא דשמעי' מינה דגם בזה"ז ס"ל לר"י דאין שכחה לזיתים דתניא א"ר יוסי לא חייב אדם שכחה לזיתים אלא ר' עקיבא דדרים ליה מג"ש וכו' וש"מ דר"י דלא קבל אותה ג"ש ס"ל דאין שכחה לזיתים בשום זמן. ועוד איכא בירושל' דר' יונה ס"ל כר"ש בן יקים דלא אמר ר"י אלא בזמנו שהיתה א"י חריבה וס"ל דר"י לא חלק בין התחיל ללא התחיל ופליג ר' יוסי אסתם מתני' דבסמוך דמפלגא: ב זית שנמצא עומד בין שלש שורות כו'. כתב החכם הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל יש גורסי' על שלש שורות וכן הוא בספ"י וכ"ל לפ' גי' זו דעל שלש שורות כלומר זית שנמצא עומד אצל שלש שורות של אילנות של שני מלבנות של תבואה אינה שכחה כי הוי כמו זית שי"ל שם בשדה במקומו עכ"ל ז"ל. ובירוש' יש מי ששונה זית שנמצא בין שלש שורות ולא גריס עומד וקשה לע"ד דהו"ל למיתני זית שהיה עומד בין שלש שורות וכו' ובמה שאכתוב בסמוך בשם הרש"ש ז"ל ניחא. והילך כל פי' הר"ש שירילי"ו ז"ל כלשונו ממש. שני מלבנים. בירוש' פליגי בה ר' יוחנן ור' אלעזר אי שני מלבנים קאי אזית שכוח דוקא או אשלש

שורות

תפארת ישראל

יכין

הגדולים: ז) ולא הוה כעומר הסמוך לגפה [פ"ו מ"ג] דבלא החזיק בו להוליכו לעיר לכ"ע הוה שכחה דהאי הכא דמסייע נמי שיש לו שם על זה שעומד במקום מסויים. וכמלבנות ושורות לקמן סי' טו. וכ"ל עוד דנקט בשמו ובמקומו. בכל חד ב' אופנים בין שהוא מחמת שבחו בשמו שהוא שופכני ובין שהוא בשמו לגנאי שהוא ביש ורע. וכ"כ במקומו. לשבח שעומד בצד הגת שמצויים שם בנ"א לשמרו. ולגנאי שעומד בצד הפרצה. שהעוברי דרך מצויים שם. ופרצה קורא לגנב. בכל גוונא [לא כנ"ל] הוה שכחה [אב"י דאפשר דאדרבה כיון דעומד בצד פרצה כל דעתו על מקום זה לשמור אותו מגנבים] והא דנקט גת שהוא מקום דריכת הענבים. ולא נקט בית הבד. שהוא מקום כבישת הזיתים ה"ט משום דרק גת היו רגילים לבנותו בשדה סמוך לכרמים וגינות. אבל בתי הבדים עשו בחצר תוך העיר כדמוכח בב"ב [פ"ד מ"ד ומ"ט]. ועי' מ"ש במהדורא תניינא סי' י"ט: ח) אף שהן בזמן ומקום שהן חשובים מאד. וכ"כ אם כל אילני הגן שופכני וכו': ט) ב' אילנות: י) אבל זיתים תלושים דוקא ב' לבורים הו"ל שכחה [עיין פ"ו סי' כ"א]: יא) אפילו אין להם שם רק מדחשובין מצד הזמן והמקום. ולעיל [פ"ו מ"ה] דלא כר' יוסי: יב) שיש ג' שורות זיתים. ובכל שורה ג' אילנות: יג) שיש ב' רווחים בין הג' שורות: יד) לאילן אמצעי שבשורה אמצעית: טו) י"א מדמכוסה מכל צד הו"ל כחפוהו בקש פ"ה מ"ז. וק"ל דע"כ התם טעמא משום דעניים חפוהו. דאל"כ לאשמעינן חפהו הרוח אע"כ דבחפהו הרוח. מדהו"ל למיסק אדעתיה שיתחפה מהרוח הו"ל כקוצר ומעמר בלילה דהוה שכחה כספ"ה. וא"כ ה"נ הו"ל למיסק אדעתיה שיתכסה והו"ל שכחה. ואפשר

דאורחא

משנה ראשונה

זה דבשמו ולא ידעתי למה: שנים שכחה. נראה דהא דאילן הוי שכחה דוקא שאין בו סאתים אבל סאתים הא קי"ל דאינו שכחה אפילו בפירות האילן כדאמרי' פ"ו מ"ט וכן באילן שאה עקור ושאה אינו עקור אינו מצטרף הא שניהם אין עקורים אינם שכחה. אבל הרמב"ם כתב דאילן אחד או שנים הוי שכחה אפילו יש בו כמה סאין וכבר תמה עליו הראב"ד. ותימה על הר"י קורקס שלדד לומר דבפירות אילן לא אמרו דין זה דסאתים אינו שכחה וע"ש. ונעלם ממנו מתני' דפ"ו והרמב"ם העתיקה ג"כ בפ"ה שם דין כ' ועוד נכתוב מזה במתני' דלקמן: ושלשה אינן שכחה. היינו כששכח שלשה כלופים זה בצד זה כדפי' פ"ו מ"ה: ב זית שנמצא עומד בשלש שורות כו'. הר"ב פי' הטעם דדמי לחפוהו בקש ועמדו עניים בפניו וכ"כ הרמב"ם. ואינו מיושב דהתם קנס הוא לעניים שהם

גרמו

ציונים

ושאר כל הזיתים. שם הלכ' כג: ב זית שנמצא. שם הלכה כה:

חידושי מהרי"ח

מפני שיש לו שם בשד וכמו שמבאר במד' בשמו ובמעשיו ובמקום ולא איירי דוקא מן נטופה אלא לדוגמא נקט נטופה ולכן נקט כזית בכ"ף הדמיון ואי בגרי' איירי הל"ל אפילו זית הנטופה בלא כ"ף הדמיון וק"ל

תוס' אנשי שם

(ש"ע) א"נ שפכוני הוא הנטופה וביישני שבכתישה הוציא ממנו יותר מן האחרים שמן הרבה אגור בתוכו או שגרעינו יותר קטן. (תפ"ז): ד"ה שנים כו' לא השיג כלל. זה מוכרח דאיך ישיג כמ"ש הכ"מ ור"י ע"כ איירי באילן. ועוד ממתני' גופא דבשלמא בשמו י"ל דאג דחשיבי טובא דעתיה על כ"א. אבל בעושה הרבה ובעומד בצד הגת למה יתחשב יותר. (רמ"ז): במשנת ר' יוסי אומר. כמדומה לי דלא פליג אלא באילנות דבהו קיימינן אבל לא בגרגרין דשכיח יותר שישכח גרגר משישכח אילן שלם ומש"ה לא תנן מחלוקת זה במ"ה פ"ו הקודמת למשנה זאת. (הו"ע): ב תוי"ט ד"ה שלש שורות כו' וכ"פ הרמב"ם. ע' בחבורו פ"ה הכ"ה שכתב וז"ל זית העומד באמצע השורות לבדו וג' שורות של זיתים מקיפין אותו מג' רוחותיו אע"פ שאין בכל שורה מהן אלא ב' זיתים שכח את האמצעי אינו שכחה שהרי האילנות הסתירוהו ע"כ. ועי' בפ"מ שכתב שהר"ת מפי' מלבנים על האילנות ע"ש ותור ט ממ"ש בפי' כתא"י ע"ש:

זית(טו) שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה(יז). במה דברים אמורים (יח) בזמן שלא התחיל בו אבל אם התחיל בו אפילו כזית הנטופה בשעתו (יט) ושכחו יש לו שכחה (כ).

כל

ר"ע מברטנורה

בד"א . אמתניתין דלעיל קמהדר דתנן בזית הנטופה בשעתו ושכחו אינו שכחה במה דברים אמורים בזמן שלא התחיל בו אבל התחיל בו ושכחו הרי זו שכחה עד שיהיה בו סאתים :

כג

תוספות יום טוב

מכסות וכו' ופי' דמלבנים מלשון לבינה שכל שורה רחוקה מחברתה שיעור שני לבנים דהיינו ו' טפחים [שכל] לבינה ג' טפחים כדאיתא בב"ב פ"ק משנה [א] א"נ כגון מלבנות תבואה ומלבנות בצלים דלעיל [ריש] פ"ג ומיירי כשאורך השורה כשיעור שני מלבנות וידוע היה להן שיעור המלבן ולא באויר שבין שורה איירי . אינו שכחה כיון שעומד בין השורות. והאי דנקט בין ג' שורות לאשמעינן דאע"פ דג' שורות מקיפות אותו כל סביביו וליקטן לא הוי שכחה דדמי לשדה שעומריה מעורבבין דתניא אין שכחה עד שיעמר כל סביביו ומהאי טעמא נמי בעי שתהא אורך השורה כשיעור שני מלבנים דאז חשיבא שורה (ואינו) [נ"ל ואז] נחשב שזיתיה מעורבבים עכ"ל . ובענין שם מלבנים עיין מ"ש בריש פרק ג' דלפירוש הב' דהכא אתי שפיר ולפירוש א' דהכא נ"ל בהפך מא"ש שם] : זית שיש בו סאתים ושכחו וכו'. בד"א בזמן וכו' . לשון הר"ב אמתניתין דלעיל קמהדר דתנן בזית הנטופה וכו' וכן כתב הרמב"ם מהירושלמי ותוספתא שכך שנויה שם . וכתב הר"ש דלפי זה אם התחיל באין בו סאתים שוין נטופה ושאינה נטופה דתרווייהו יש להן שכחה. ובלא התחיל ואין בו סאתים חלוקים דשאינה נטופה הוה שכחה ונטופה אין לו שכחה. והיכא דיש לו סאתים אדרבא חלוקים בהתחיל . דנטופה אין לו שכחה . ואינה נטופה יש לו שכחה ובלא התחיל שוין שאין לו שכחה ע"כ . והשתא בבא דזית שיש בו סאתים ושכחו שאינה שכחה דאפילו בהתחיל משמע הייט דוקא בנטופה . אי נמי מיירי דוקא בלא התחיל ובין בנטופה ובין בשאינה נטופה . ומ"מ בד"א וכו' לא קאי אבבא זו משום דקתני אבל התחיל אפילו בנטופה הוה שכחה והא ליתא דכשיש בו סאתים אפילו התחיל לא הוה שכחה בנטופה. אבל להרמב"ם שיטה אחרת שכתב בחיבורו השוכח אילן בין האילנות אפילו היה בו כמה סאין פירות או ששכח שני אילנות הרי הן שכחה וכו' הרי שלפי דרכו בבא זו זית וכו' דוקא בנטופה. ובין לא התחיל ובין התחיל לא הוה שכחה. ומשום הכי לא קאי עלה כלל בד"א. והראב"ד בהשגותיו נראה שמפרשה כמשמעה. וכמ"ש גם הר"ש בתחלת דבריו דכל זית בין נטופה ובין אינה נטופה. [*אם יש בו סאתים] אינה שכחה בד"א שלא התחיל וכו'. ולא עדיפא נטופה אלא באין בו סאתים ולא התחיל דהיא לא הוי שכחה. ולכך מ"ש הר"י קורקוס לתת סברא לדעת הראב"ד והביאו הכ"מ בפיסקא השוכח אילן . לא היה צריך דממשנה נפקא ליה אלא בא לומר למה לא מפרש המשנה כהתוספתא: אפילו כזית הנטופה בשעתו. סרכא דרישא נקטיה דהכא לאו

רבותא

מלאכת שלמה

שורות נמי דכל הס' אילנות של השלש שורות כל אילן זית וזית מהן היה של שני מלבנים . מלבנים . כבר פירשתי בר"פ מלבנות דנקראים הערוגות כן לפי שהן מרובעין ופסקי פסקי . ודרך אילני זיתים בקצת מקומות שחלוק נופן לשני מלבנים דמיחזי כשני אילנות כגון אותן של חלב . וזה האילן במקום אחד שסמו מדיאן היו מצויין הזיתים להיות חלוקים נופן כן . וקרוי זית של שני מלבנים . והכא בגרסתינו שאנו שונים שנמצא עומד ה"פ . שכח זית אחד של שני מלבנים שנמצא עומד בין שלש שורות דהיינו ט' אילנות ג' אילנות בכל שורה ושורה שהיו עשויין של שני מלבנים וזית ששכח אחד מהן שהיה חלוק נופו לשנים כזה אינו שכחה.שלש שורות. כל שורה של שלש אילנות כדאמרי' בפ' בתרא דיומא אין שורה פחותה משלש . שיש בו סאתים. ואפי' אינו נטופה ולא שפכוני ונמרי' לה מעומר.בד"א וכו'.בירוש' מפ' דארישא קאי וה"ק בד"א דנטופה חשיבא ושפכוני חשיב ואפי' לית ביה

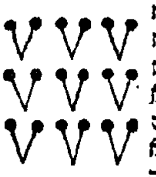

סאתים בזמן שלא התחיל בו ושכחו הוא דלא הוי שכחה אבל התחיל בו ושכחו הוי שכחה דכיון דהיה עוסק בו וזז מדעתו לא חשיב ליה ואפי' היה נטופה בשעתו וה"ה בזמננו הוי שכחה ואפי' הוי שפכוני . כל זמן שי"ע תחתיו וכו' . אתא לפרושי כמה הוא שילקט דהויא התחלה דתהוי שכחה אפי' בנטופה וקאמר דהיינו כשלוקט כל הענפים שתחתיו שהוא הוא דחשיב התחיל אבל אם יש לאילן זיתים בענפים התחתונים שלו הן עיקר האילן ששם רוחב הענפים ולא אסח דעתיה וי"ל זכות בראשו וכלא התחיל בו דמי וכי תנן דהתחיל בו הוי שכחה היינו כשאין לו עוד תחתיו שכבר לקט הענפים שתחתיו ובירושלמי מפ' אי מיירי ת"ק אחר שנאלכה המחנא אי קודם עכ"ל ז"ל : אבל התחיל בו אפי' כו' . לכאורה משמע דקאי אזית שיש בו סאתים ואפי' אנטופה ויש בו סאתים אם התחיל בו ושכחו הוי שכחה ומעתה נטופה ושאינה נטופה שוין בדבר זה אם יש בהן סאתים לא הוו שכחה ואם התחיל בהן הוו שכחה ואין חילוק בהן אלא כשאין בה סאתים ולא התחיל בהן דנטופה לא הוי שכחה ובשאר

זיתים

תפארת ישראל

יכין

דאורחא דמלתא נקט התם . וכן משמע בירושלמי ספ"ה. אמנם נ"ל עפי פי' הר"ש . דטעמא דהכא משום דמסוים בכפל . ממלבנות ושורות. וכן משמע בירושלמי הכא . ולפ"ז שפיר סמך תנא הך משנה למשנה א' . ה"ט מדדמו אהדדי . דאע"ג דבמשנה א' סגי במסוים בדבר א'. והכא צריך מסויים בכפל . התם נמי מסויים בכפל . דיש לו בשנוי שלו גם שם של שנוי שלו [אב"י ולא קשה מבמעשיו ומבמקומו דלא מסויים רק בהדא . ואפילו הכי לא הוה שכחה . דיש לומר דהיכא דמסויים מצד עצמו כע"י מעשיו או ע"י מקומו לא צריך שיהיה מסויים בכפל . מה שאין כן בשם הוא מסויים על ידי שמו שנקרא לו . לא הוה כמסויים ע"י עצמו . ועוד דגם שם הפרסום שיש לו מצד מעשיו או מקומו הוא בכפל] : טו) אילן זית : יז) כלעיל [פ"ו מ"ז] : יח) אבבא דזית הנטופה קאי : יט) אפילו טוף עתה : כ) אם אין בו סאתים :

ושכח

משנה ראשונה

גרמו השכחה אבל בלא"ה הא קי"ל יש שכחה בטמון וגם הר"ש כתב דלא מסתבר טעם זה . ונראה כפי' הרא"ש דשלש שורות הללו מקיפין הזית משלשה צדדיו והכי הוא כשעומד בתוך שלש מחיצות והוי כמסויים במקומו דאתנן שעומד בצד גפת כו' וזה נמי כמסויים במקומו . והשתא א"ש דמענין דלעיל הוא . והיינו נמי דתני אבתרי' זית שיש בו סאתים כו' דמהאי טעמא נמי אתי שמיוחד ומסויים בשמו שעושה הרבה . ועוד טעם אחר דאפילו בתבואה אין שכחה בסאתים דדמי לגדיש כדאמרי' בפ"ו . ונראה הא דתני הכא זית שיש בו סאתים אינו שכחה דמשמע משום דהוי כמסויים ותיפוק ליה דבלא"ה סאתים אינו שכחה דהוי כגדיש . ואי אתי לאשמועינן דגם בפירות אילן דלפינן הך דרשא עומר ולא גדיש . הא נמי הניחא בפ"ו מ"ט וכן בפירות אילן . נראה דמיעוט גדיש נמי מהאי טעמא גופי' הוא דהוי דבר מסוים ועתיד לזוכרו . והלכך אע"ג דתני לה לעיל הכי נמי הכא דאיירי בדבר מסויים לאשמועי' דכולה חד טעמא הוא : בד"א בזמן שלא התחיל בו . נראה טעם החילוק הוא שזה שאמרו זית שיש לו שם בשדה אינו שכחה ולא אמרו כן בתבואה שאם יש לו ערוגה בין

הערוגות

ציונים

זית שיש בו. שם הלכה כד :

חידושי מהרי"ח

משנה ב [תי"ט ד"ה] אפי' בזית הנטופה בשעתו סרכא דרישא נקטיה כו' עכ"ל . ואפשר דמה שאמר בסיפא תיבת בשעתו דלא הוי כאן רבותא אפשר שהאמת אומר שבאמת אפשר אם היא נטופה לעולם ולא בשעתו . אפילו התחיל ושכחו לא הוי שכחה מחמת חשיבותו הגדולה נמצא לא סרכא דרישא נקט רק שהרבותא הוא רק באופן הנ"ל ודו"ק :

תוס' אנשי שם

בא"ד כיון שעומד בין השורות . בר"ש הוגה והיו מקיפין אותו מג' רוחותיו מה הוי כמו דבר מסויים: * בא"ד דאע"פ דג' שורות כו' וליקטן לא הוי שכחה דדמי כו' . פשוט דיש כאן ט"ס דאם אפי' בליקטן לא הוי שכחה הרי לא דמי לשדה שעומריה מערבבין דבעימר כל סביביו מיהא הוי שכחה. ומצאתי בר"ש שהוגה דלא דמי כו' ולפ"ז צ"ל לקמן להגהת הב"ד שהגיה ואז נחשב אלא צ"ל ואינו נחשב כמו שהוא לפנים . אבל דחוק לפ"ז מ"ש דאע"פ דג' שורות כו' והכי הול"ל לאשמעינן דבג' שורות כו' אע"פ שליקטן כו' . ומהגהת הב"ד הנ"ל משמע שהיה לפניו הגי' ולא ליקטן כו' דדמי כו' ולכך הגיה גם לק' ואז נחשב כו' אבל לא אוכל לכוין תיבת דאע"פ ומצאתי להגרי"ל שהגיה דאע"פ וכו' ולא לקטן הוי שכחה דלא דמי כו' וכו' דכוונתו דקמ"ל דבהתחיל מיהת הוי שכחה דבד"א דסיפא גם עלה קאי . ומ"מ לקמן הגיה כהב"ד . וצ"ע : בסה"ד בהפך . שכאן פי' ושיעור האורך כלבנה ושם דתהו מדלא קתני ראשי מלבנות במקום ראשי שורות . (כמ"ז) : ד"ה זית כו' שכך שנויה שם . פי' בל' הר"ש (הובא בס' מ"ש) דר"ל דברייתא פליגא אמתני' דפשט לשונה משמע דאזית שיש בו סאתים נמי קאמר בד"א כו' . ובהתחיל אפילו כהיה בה סאתים הוי שכחה . ולנ"ע הא מה דתוספתא אמרה דבהתחיל הוי שכחה עד שיהיה בו סאתים ר"ל עד שיהא בנשאר סאתים כמ"ש בהדיא הר"מ בחבורו . וא"כ שפיר א"ל אפילו להתוספתא דבד"א שבמשנתינו קאי נמי אזית שיש בו סאתים דבהתחיל בו שאז לא נשאר סאתים הוי שכחה דלא נימא דחשיבותא דזית שיש בו סאתים מהני דאפילו בהתחיל בו לא תהוי שכחה דה"א דטעמא דסאתים דהוי אילן חשוב וכמו זית שי"ל שם דמי דג"כ ה"א דאפי' בהתחיל לא הוי שכחה קמ"ל דבין בזית שיש בו סאתים ובין בי"ל שם בהתחיל בו הוי שכחה ולא מהני חשיבותא דידהו להצילם משכחה . אבל כיש בנשאר סאתים או"ל כעומר או קמה שיש בה סאתים דאינו שכחה מפני שהוא כגדיש או מפני שאינו יכול להביאו כולו כאחת . וצ"ע : בא"ד וכתב הר"ש דלפ"ז כו'. ע' בל' הר"ש (הועתק בס' מ"ש) ותראה שזה כתב הר"ש לפי מה שנדד לומר דבד"א דמתני' לא קאי אזית שיש בו סאתיים אלא אריש פרקין כו'. ולכאורה היינו כמ"ש הר"ב וכמבואר בתוספתא. וא"כ ק' מנ"ל דכיש בו סאתים והתחיל באינה נטופה הוי שכחה. ומצאתי להרמ"ז שכתב דמ"ש הר"ש דבד"א דמתני' לא אזית שיש בו סאתים קאי כ"ל לאו בדוקא אזית שיש בו סאתים אלא אמה שחלקו בין נטופה לשאינה נטופה. פי' דנטופה לא בעי סאתים ושאינה נטופה בעי סאתיים כי היכי דלא תהוי שכחה בתרווייהו ה"מ כשלא התחיל אבל בהתחיל שניהם שוין להיות שכחה מלבד בנטופה וסאתיים. דלשון המשנה ק' להבין אי לא קאי אלא אהנטופה לחוד ומאי קאמר אפי' כזית הנטופה והלא בה לחודה איירי.וא"ל דקאמר הכי לאשמעי' דבנטופה מיירי דא"כ הול"ל אע"פ שנטופה היא.וע"כ נלע"ד דבד"א אכולהו תלתא בבי קאי אנטופה ואין בה סאתים ואזית שנמצא עומד בין ג' שורות ואינה בה סאתים ואינה נטופה והשתא א"ש מ"ש אפי' כזית הנטופה פי' לא מבעי באינה נטופה ויש בה סאתים או זית העומד בין ג' שורות אלא אפי' הנטופה ואין בה סאתים י"ל שכחה ע"כ:בא"ד והראב"ד כו'. בס' לה"מ מס' הכיפך שדעת הראב"ד דהך בד"א אנטופה שאין בה סאתים דוקא קאי כי היכי דלא תקשי עליה מתוספתא הנ"ל וס"ל דכיש בו סאתים אפי' באינה נטופה והתחיל א"ל שכחה.ע"ש: ד"ה אפי' כזית כו' לאו

רבותא

כל זמן שיש לו תחתיו יש לו בראשו. אם נזכר בעל הזיתים מן הזיתים ששכח באילן בעוד שיש לו זיתים תחתיו יכול לחזור וללקטן °ולא חשיבא שכחה, מה ששכח בראש האילן אלא לאחר שלא נשארו לו זיתים תחת האילן: רבי מאיר אומר משתלך המחבא. כלומר משבדק המלקט בכל מחבואי הזיתים אז הוי השאר לעניים כשאין לבעל האילן זיתים תחתיו אבל כל זמן שלא בדק המלקט בכל מחבואי הזיתים אף על פי שאין זיתים תחתיו יכול לחזור וללקט ואין הלכה כרבי מאיר: ג איזהו פרט. האמור בתורה (ויקרא יט) ופרט כרמך לא תלקט: עקץ. חתך: הוסבך בעלים. נקשר ונאחז בעלים ועל ידי כך נפל ונפרט:

הרי

כל זמן שיש לו תחתיו יש לו בראשו (כא). ר"מ אומר משתלך המחבא (כב): ג איזהו פרט (כג) הנושר בשעת הבצירה. היה בוצר. עקץ (כד) את האשכול. הוסבך בעלים.

חי"ג. ב משתלך נ"ם משתהלך וכ"ה בנ"א ז"ג. ג הוסבך נ"א הנסבך והוא פ"ס.

תוספות יום טוב

רבותא הוא: ג [*עקץ. פי' הר"ב חתך ומסיים הר"ש (כמו) [נ"ל מלשון] עקוץ תאנה מתאנתי [ב"ק ע:] ול' הרמב"ם עוקץ הוא קנה הדבר ועשו ממנו שמוש פעל ואמרו עקץ ר"ל כרת העוקץ

מלאכת שלמה

זיתים הוי שכחה ובתוספתא לא תני כן דתניא כל זית שי"ל שם בשדה כזית הנטופה בשעתו ושכחו אינו שכחה. בד"א בזמן שלא התחיל בו אבל אם התחיל בו ושכחו הוי שכחה עד שיהא בו סאתים. אלמא אם יש בו סאתים אפילו התחיל בו ושכחו לא הוי שכחה. וצ"ל דברייתא פליגא אמתני'. א"נ י"ל דבד"א דמתני' לא קאי אזית שיש בו סאתים אלא ארים פרקין קאי מה שחלקנו בין נטופה לשאינה נטופה היינו כשלא התחיל בו אבל אם התחיל בו שניהם שוין באין בו סאתים אבל אם יש בו סאתים חלוקין דבנטופה אפי' התחיל בו לא הוי שכחה ובשאר זיתים הוי שכחה: כל זמן שיש לו. זיתים תחתיו שלא שכחן יש לו בראשו אפי' שכחם ובלבד שיהא זוכרם קודם שנטל התחתונים. ותימה לי מ"ש מעומר שאינו מציל הקמה. ושמא דרך מלקטי הזיתים בעוד שי"ל זיתים תחת האילן כשמביאין הזיתים מסתכלין למעלה אם יש זיתים באילן ולא סלקו דעתן מהם עדיין: משתלך. כלומר שכבר הלך שם בעל השדה. משתהלך המחבוא כלומר משיהלך כל מחבואי האילן בין ענף לענף שהזיתים נחבאים שם וקודם לכן לא הוי שכחה אפי' אין זיתים תחתיו. הר"ש והרא"ש ז"ל: בפי' ר"ע ז"ל. אז הוי השאר לעניים כשאין לבעל האילן זיתים תחתיו. וכתב עליו החכם הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל לפי זה קשה לפי הנראה דא"כ הול"ל עד שתהלך שהרי חוזר על בעה"ב הנזכר לעיל כ"ז שי"ל תחתיו וכו' ואפשר דה"פ דר' מאיר על דיוקא דמתניתין קאי דכשאין לו תחתיו אין לו בראשו ואומר ר"מ דמשתהלך המחבוא א"ל בראשו אע"פ שי"ל תחתיו וצ"ע ע"כ. וז"ל הרש"ש ז"ל משתהלך המחבוא היינו הענפים הנסין שהזיתים מתחבאין שם משילקטו גם הם או קרוי התחיל בו והוי שכחה דכבר ליקט עיקר האילן ואע"פ שהניח זיתים בענפים התחתונים תו לית ליה זכותא במה שבאילן ומשום הכי קתני משתהלך המחבוא ולא תני עד שתהלך דלהחמיר לבעל הבית אתא ר"מ דסבירא ליה דמחבואים עיקר ות"ק סבר תחתיו עיקר וכן פי' בערוך בערך חב משתהלך המחבוא פי' שיבדוק המחבואים כדכתיב מכל המחבואים אשר יתחבא שם ע"כ מחבוא לשון נקבה כדאמרינן פ"ב דכתובות אם יש שם מחבוא אחת מגלת על כל הכהנות. משתהלך גרסי' כמו ותהלך אש ארצה ולשונם תהלך בארץ. משתהלך לשון נפעל הוא עכ"ל ז"ל. והרמב"ם ז"ל פי' דמחבוא הוא עץ שמשירין וחובטין בו הזיתים מן האילן ע"כ: וכתב הר"ש שירילי"ו ז"ל בסוף דבריו. ונמצאו כללי השמועה עכשיו לפי שיטה זו דזית נטופה לרבנן בשעתו ולר' יוסי שאר כל אילני זיתים באותה שעה דהיינו קרוב לזמן אדרייגוס שחיק טמיא ובזה"ז שפכוני ובישני אפילו אין בו סאתים לא הוי שכחה והיינו בלא התחיל בהן אבל התחיל בהן הוי שכחה כ"ז שאין בהם סאתים. ובהתחלה זו פליגי ר"מ ורבנן ואיכא תרי לישני בירוש' וכלישנא קמא וכפשטא דמתני' קיי"ל. וכל הני באין בהם סאתים אבל יש בהן סאתים לא הוי שכחה דליו לבא מן הדין להיות כגדון דכי היכי דגבי עומר דרשי' שומר ולא גדיש ולא מפלגי' בין התחיל ללא התחיל גבי אילן נמי דרשי' הכי ועוד דתניא בתוספתא הכי בהדיא דכי יש בו סאתים אפי' התחילו בו לא הוי שכחה ושאר כל האילנות אין חלוק בהן בין התחיל בהן ללא התחיל אלא אם יש בו סאתים אין בו שכחה אין בו סאתים הוי שכחה ורבינו שמשון ז"ל פי' דבהתחיל ואיכא סאתים חלוקין שאר אילנות מנטופה דגבי נטופה לא הוי שכחה וגבי שאר אילנות הוי שכחה ואע"ג דאיכא סאתים. ומתני' דסאה עקורה לא משמע כן דקתני עלה וכן באילן ועוד מדפליג עלה ר' יוסי ואמר לא באת וכו' מצטרפין והוי סאתים דלא הוי שכחה וע"כ לא פליגי רבנן עליה דר' יוסי אלא משום דחלוקים הסאין הא לא הוו חלוקין דאיתנהו באילן כ"ע סברי דלא הוי שכחה והיא אפי' בהתחיל בו מיירי. והרמב"ם ז"ל י"ל דרך אחרת וכבר השיג עליו הראב"ד ז"ל ואני כבר כתבתי הנלע"ד עכ"ל ז"ל. וז"ל הרמב"ם ז"ל כל זמן שיש לעני ליטול שכחת הזתים המונחות בארץ תחת האילנות נוטל ואע"פ שכבר הותר כ"א בשכחה שבראש האילן. וכל זמן שיש לו ליטול שכחה שבראש האילן נוטל ואע"פ שעדיין א"ל שכחה תחתיו ע"כ. וקיצור דבריו למהרי"ק ז"ל דס"ל לרבינו ז"ל דבירושלמי מפרש למתני' לא קאי סיפא ארישא אלא תרי מילי נינהו חד כ"ז שיש לו תחתיו וחד יש לו בראשו וכאילו אמר כל זמן שיש לו ליטול תחתיו נוטל בכל גוונא וכ"ז שיש לו ליטול בראשו נוטל בכל גוונא. אע"פ שאין לו בראשו יש לו תחתיו. ע"כ בקיצור מופלג: ג איזהו פרט. פי' הרש"ש ז"ל איזהו פרט אקרא קאי דכתיב ופרט כרמך לא תלקט א"נ אפירקין דלעיל קאי דתנן שני גרגירין פרט ושלשה אינם פרט. ונראה דיליף לה מדכתיב בקדושים וכרמך לא תעולל ופרט כרמך לא תלקט אתקוש אהדדי ובפרשת כי תצא כתיב כי תבצור כרמך לא תעולל אחריך מה עוללות בשעת בציר אף פרט בשעת בציר למעוטי אם נפרט מחמת דבר אחר כגון

הסכך

תפארת ישראל

יכין

כא) בשכח בראשו ויש לבעה"ב תחת האילן זיתים שלא שכחן. מגילין לאותן שבראשו. ואף דעומר אינו מציל קמה כפ"ו מ"ח. כ"ל דהכא מדמונחין הזיתים תחת האילן מוכח דעדיין רוצה להסיר הנשארים מהאילן ואפשר דדמי לעומר שכנגדו ודו"ק ועמ"ש בס"ד [פ"ו אות י]: כב) הוא אדם שהולך עם מקלות לחבוט ולהרעיד האילנות להסיר עי"ז הזיתים הנחבאין מן העלין ואם שכח להסיר אילן א' אם יש לבעה"ב תחתיו אז גם אותו שבהאילן אינן שכחה. אבל קודם שהלך המחבא אף שאין זיתים תחת האילן אין אותן שבאילן שכחה. דלא אסח דעתיה מנייהו. דעל המחבא סמיך. ולת"ק הו"ל כשכח בעה"ב ולא פועל. דאי לא קאי בעה"ב התם הו"ל שכחה [כלעיל פ"ה מ"ז]: כג) שאמרה תורה שהייך לעניים. כד) ר"ל וחתך

גרגר

משנה ראשונה

הערוגות והיא עידית ושמנה ועושה פירות הרבה כאותה שאמרו בגמרא פ"ק דב"ק דף ו'. אם שכח ערוגה זו לא תהא שכחה שהרי יש לה שם בשדה. לא אמרו כן אלא באילן שהוא בעצמו דבר מסוים ואינו מצוי לשכחו אפילו אין לו שם. והלכך כשיש לו שם דבר חשוב הוא ביותר ועתיד לזוכרו. והלכך אם התחיל בו שוב אינו שלם ומסוים ואזיל חשיבותיה דומה למה שאמרו בפ"ג דערלה בדברים החשובים שאין בטלים ואם נתפצעו האגוזים ונתפרסו הככרות בטלים וה"נ דכוותיה שאם התחיל בו אינו שלם ולא חשוב ואפילו הוא נטופה לא חשיב דבעי' תרתי אילן שלם ונטופה. והלכך כשיש בו סאתים אפילו התחיל בו אינו שכחה דסאתים לאו מטעמא דחשיבות איתמעט דהא אפילו בתבואה סאתים לא הוי שכחה ומשום דמיקרי גדיש ואין חילוק בזה בין נטופה לשאינו נטופה כשיש בו סאתים אינו שכחה בין התחיל ובין לא התחיל וכדאמרי' בפ"ו מ"ט בפירות אילן סאתים אינו שכחה אלא דעקורה ושאין עקורה אין מצטרפין וסתמא תני לה בין בנטופה או לא. ואפילו אם נאמר דטעם דגדיש נמי משום דבר מסוים וכולי' חד טעמא כדפי' לעיל. מ"מ אין לחלק כאן בין התחיל או לא או בין נטופה לשאינו נטופה דבתבואה נמי הא לא מחלקינן. אלא שהרמב"ם כתב באילן שאין לו שם אפילו יש בו כמה סאין הוי שכחה. וגם הר"ש כתב כאן היכא דיש בו סאתים חלוקים בהתחיל דנטופה אין לו שכחה ושאינה נטופה יש לו שכחה ע"כ והדברים תמוהים דגבי סאתים אין מקום לחלק בין התחיל או לא ובין נטופה או אינו נטופה. וזו היא סברת הראב"ד בהשגות כדפירש בתחלי' דלעיל ולזה הדעת מכרעת. ודברי רבותינו צ"ע: כל זמן שיש לו תחתיו. לפי' הר"ב שיש לו על בעה"ב אותר. ולא א"ש הא דא"ר מאיר משתלך המחבא דה"ל למימר עד שתלך כיון דבבעה"ב איירי. דמשתלך לעניים. והרמב"ם מפרש דאעני קאי כל זמן שיש לו. ובסגנון יש לו דרך אחר במשנה זו בפ"ח מח"ע דין י"ב והראב"ד גם הוא יש לו דרך אחר: ג היה בוצר וכו' הוסבך בעלים. ולעיל גבי לקט בפ"ד תני הכא קוץ וה"ה הכא ותנא בכל חד אורחא דמילתא נקט דבתבואה ליכא עלים ובכרמי קוצים. וכן בסמוך התניח את

הכלכלה

ציונים

כל זמן. עי' פ"ו מ"ז: ג איזהו פרט. תו"כ פ"ג דפ' קדושים. מיי' שם פ"ד הלט"ו: היה בוצר. שם הלכה טו:

תוספות רע"ק

משנה ב [אות עא] בהרע"ב ד"ה כל זמן. ולא חשיבא שכחה) וכתב הרא"ש ותמיה לי מ"ש מעומר שאינו מציל את הקמה ושמא דרך מלקטי זיתים בעוד שיש להם זיתים תחת האילן כשמביאים הזיתים מסתכלין למעלה אם יש זיתים למעלה ולא סלקו דעתן מהם עכ"ל. ועיין בכ"מ פ"א הי"ב מהמ"ע מ"ש אליבא דהרמב"ם לפרש מתני' בארוכה. ובלח"מ למשניות פירש כ"ז שיש לעניים תחת האילן שכחה אפילו אם נתייאשו מאלו שבראש האילן מ"מ אסורים לכל אדם וכן בהיפוך. וכן העלה ג"כ הפר"ח בס' מ"ח:

תום' אנשי שם

רטתא. ר"ל מלא כבעתו הוא סרכא דרישא: בר"ב ד"ה כ"ז כו' אם נזכר כו'. זהו פי' הר"ש והרמב"ם פי' אפכא דאעני קאי וה"פ דכ"ז שיש עדיין פירות תחת האילן י"ל רשות ליקח מה שעל האילן. אבל כשכלה הפירות מתחתיו שוב אינו נוטל מה שעל ראשו. ור"מ מחמיר דמשתלך המחבוא שוב א"ל לקחת שכחה אע"ג שיש עדיין פירות תחתיו ובחבוא חזר בו ופי' בענין אחר. (ש"ל) (ע' בס' מ"ח ובכ"מ וברדב"ז שם): ג במשנה איזהו פרט. דע דפרט ועוללות אינו נוהג אלא בכרם ולא בשאר אילנות הולם נ"ע אי נוהג בכרם גופא אף בגפן יחידי או אינו נוהג אלא בה' גפנים דבפחות מהכי אינו נקרא כרם כפ"ד דכלאים וכן פירש"י בסוטה דף מ"ג לענין ערלה ורבעי וכן דעת רב אחאי גאון הביאו הר"ן בפ"ק דר"ה דאין רבעי נוהג אלא בכרם ולא בגפן יחידי וא"כ הדין נותן דגם פרט ועוללות לא יהא נוהג אלא בכרם שלם. וא"ל דהכא איכא שום ריבוי דמרבינן מיניה גפן יחידי. ז"א דהא בסוטה שם גבי חוזרת מעורכי מלחמה מרבינן מריבוי דאשר נטע שאר אילני מאכל ולא ד' גפנים. וא"כ ה"נ אם היה שום רבוי היינו מרבינן שאר מיניה. ולא מצאתי גילוי לדין זה. (ש"י): בר"ב ד"ה איזהו פרט האמור בתורה. ול"נ דתנא קאי אפרט שנזכר לעיל פ"ו מ"ה. ובהכי ניחא דפתח בפרט ברישא וקרא כתיב וכרמך לא תעולל ופרט כו'. (רמ"ז): במשנה היה בוצר. עמ"ש פ"ד מ"י. אלא דלא ידענא מאן דלא תנא היה קוצר למה ג' כאן היה בוצר. (רמ"ז):

נפל מידו לארץ ונפרט הרי הוא של בעל הבית כה). המניח את הכלכלה כו) תחת הגפן בשעה שהוא בוצר כז) הרי זה גוזל את העניים על זה נאמר (משלי כב) אל תסג גבול עולים כח): ד איזוהי עוללת כג) כל שאין לה לא כתף ולא נטף כט) אם יש לה כתף או נטף של בעל הבית אם ספק י) לעניים לא). עוללת שבארכובה לב)

אם

תוספות יום טוב

העוקץ ע"כ]: [*נפל מידו. בירושלמי ל"ג מידו וכן לא העתיק הרמב"ם בפ"ד מהל' מתנות עניים] : ד אם ספק לעניים.[*כדתנן] סוף פרק ד'. ועיין מ"ש שם בס"ד : עוללת שבארכובה. לשון הר"ב יחור של זמורה שתלויין בה אשכולות הרבה וכו'. פי' בזמורה תלויות אשכולות. ומ"ש והיא נקראת רכובה. פירוש היחור נקראת רכובה. מלשון ארכובה הנמכרת עם הראש בחולין פ"ד. ולשון הרמב"ם בחבורו פרק ד' שכתבתי לפי' זה שכ"כ זמורה שהיה בה אשכול ובארכובה של זמורה עוללת. [*אבל נ"ל שהרמב"ם ר"ל שיש מקום בזמורה כמו קשירה והוא כעין ארכובה שברגל שבולט ג"כ כמו קשירה ושם רגיל להיות עוללות] :

אם

ר' עובדיה מברטנורה

הרי הוא של בעל הבית. שלא נפרט דרך בצירה : המניח כלכלה בשעה שהוא בוצר. נותן סל תחת הענבים שיפול הפרט לתוכו : הרי זה גוזל את העניים. דפרט בנשירתו זכו בו עניים קודם שיגיע לארץ : אל תסג גבול עולים. מפורש לעיל בפ' ה': ד איזו היא עוללת. האמורה בתורה (ויקרא יט) וכרמך לא תעולל: כתף. השרביט האמצעי של האשכול מחוברים בו אשכולות קטנות הרבה וכשהן שוכבים זה על זה כמשאוי שעל כתפו של אדם הוא נקרא כתף וכשהן מפוזרים בשרביט אחד לכאן ואחד לכאן אין כאן כתף : נטף. אם גרגרים של ענבים המחוברים בסוף השרביט שרגילים להיות תלויה שם ענבים הרבה ועל שם שענביו נוטפות למטה נקרא נטף ובלשון מקרא קורא לאשכול שאין לו לא כתף ולא נטף עולל לפי שהוא לפני שאר האשכולות כעולל לפני האיש : אם ספק. שנראים האשכולות הקטנות התלויות בשרביט כאילו שוכבות זו על זו ואין שוכבות יפה דהשתא הוי ספק אם יש לה כתף אם לאו : שבארכובה. יחור של

זמורה

מלאכת שלמה

הוסבך האשכול בעלין של הגפן וכו' ואיזהו עוללת דסיפא ודאי דאקרא קאי ע"כ : ונפל מידו לארץ. צריך למחוק מלת מידו וגם ה"ר יהוסף ז"ל מחקה וכתב ל"נ כאן מלת מידו כמו גבי לקט כי באשכול איירי שלא תפסו בידו היטב בעטור שהיה סבוך בעלים ע"כ : המניח את הכלכלה תחת הגפן. וה"ה תחת הקמה לקבל הלקט : ד אם יש לה כתף או נטף הרי היא של בעל הבית. אית דל"ג ליה ונ"ל דכן משמע מן הירושלמי. אבל בקצת ספרי כ"י מצאתיו אלא שבספר א' כ"י מצאתי אם יש לה כתף ונטף וכו' בוי"ו. וכתב עליו הר"ם סירילי"ו ז"ל דבירו' מפ' דאו או קתני או בכתף או בנטף ה"ה של בעה"ב דבחד מינייהו סגי ע"כ. והחכם ה"ר יהוסף אשכנזי ז"ל כתב כן מצאתי בכל הספרים דל"ג זה. ומצאתי כתוב בס' אגודה פ"ק דתענית כתף ונטף פי' בתוס' לא ידעינן פירושו ואף כי יש בירושלמי כתף פסיגין זה ע"ג זה נטף תלויה בשדרה ועומדת מ"מ לא ידע רבי מה הוא אלא שהענבים לא גדלו כל צרכן ע"כ. ובתשובת שאלה בשם רבינו האי גאון ז"ל מצא כתוב איזהו כתף פסיגין ז ע"ג ז איזהו נטף תלויות כולן ויורדות וכן הוא כי אם יש באשכול עוללות מורכבות על עוללות זהו כתף ואם יש באשכול שורה אחת של עוללות יורדות זהו נטף ע"כ. והרמב"ם ז"ל פי' כתף הוא עליונו של אשכול נגד העוקץ ונקרא כתף שהוא רחב ככתפים של אדם והרחב שלו מפני הפסיגין שלו שדחוקות ודבוקות זו בזו ואינם מניחות זו את זו להיות יורדות למטה אלא עומדות זקופות. נטף שאין פסיגות שלו דחוקות ודבוקות זו בזו אלא יורדות ומביטות לארץ אבל מ"מ נוגעת פסיגה זו לזו וכשאינם נוגעות אין כאן נטף ופסיגה אחת שנבראת כך לבדה שאין לה שדרה שיש בה פסיגין זו נקראת עוללת ואם נראין כנוגעות הפסיגות זו ע"ג זו קצת אבל אינם נוגעות יפה ה"ז ספק ולעניים ע"כ. ובספר באורים שיסד הגאון מה"ר ישראל על פי' רש"י ז"ל לחומש בפ' קדושים מצאתי כתוב פי' כתף שני גרגרין והשלישי יושב עליהן כדרך אשכולות רצופות בגרגרין והוא מלשון מכתפנא ליה בשבתא דריגלא בבילה דשנים נושאין האחד על כתפיהם. ולא נטף מלשון ועיטוהי מטייפין פרק הזהב כלומר גרגר בראש האשכול שמטיף ורואה אנה ואנה כדרך האשכולות מלאים גרגרות שאפי' בסוף עוקץ שלהם יש להן גרגיר כמדומה לי שראיתי כך בימי חרפי בשם ר"י הלבן ז"ל ע"כ. ובס' יראים סי' קנ"ה פי' כתף עולל עליון לו על כתפו נטף עולל תחתון לו שהוא נוטף עליו ע"כ. והרב רבי' אלי' מזרחי ז"ל כ' בסוף פ' כי תצא שאין לה כתף שאין הפסיגין זה ע"ג זה כזה 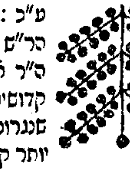 ולא נטף שהן הגרגרין התלויין באשכול כזה 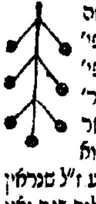 ע"כ : והביא בכסף משנה פ"ד דה' מ"ע פי' הר"ש ז"ל וכ' שדבריו מתיישבין יותר ממה שפי' ה"ר אלי' מזרחי ז"ל בביאוריו לרש"י ז"ל בפר' קדושים. ונלע"ד דמדברי כולם משמע דאפשר שנגרוס כָּתֵף נָטֵף שתי המלות בפתח וקמץ והוא יותר קל על הלשון ק"ל: אם ספק לעניים. פי' ר"ע ז"ל שנראין האשכולות הקטנות וכו' אמר המלקט אבל אין לפרש כגון שנמצאו עוללת בגת ואין ידוע שמא מן האשכול נשברה ונפלה אם לאו דספק כזה לבעה"ב כדמוכח בירו': עוללת שבארכובה כו'. פי' הראב"ד ז"ל בת"כ פ"ג דפ' קדושים ארכובה היא הפרק והקשר שהאשכול יוצא ממנו והאשכול תלוי בעוקץ ארוך והעוללת הזו היא יוצאה מאותו הפרק ואין ידוע אם מעוקץ האשכול הוא עיקרו או מן הזמורה שאם היה מן האשכול ה"ה כאשכול אע"פ שהוא רחוק מאחר פסיגי

האשכול

תפארת ישראל

יכין

נגרר מהאשכול : כה) שלא נפרט דרך בצירה [וכפ"ד מ"י] : כו) סל : כז) שיפול הפרט לתוכו : כח) כלעיל פ"ה מ"ו. דסד"א לא זכו עניים עד שיפול לארץ : כט) השרביט אמצעי שבאשכול. הלויין בה אשכולות קטנות. ומדחוקים זב"ז כן שוכבים כ"א בכתף חבירו. וכ"כ בסוף השרביט מחוברות הגרגרים בשרביט האמצעי ומדחוקים שם נראים כנוטפות. ולא מסתפינא נ"ל. דכשהגרגרים רבים ועומדים תכופים בהאשכול. אז האשכול מחודד בראשו. ונראה כאילו נוטף הגרגר שבראשו. וכשאינן רבים ותכופים בהשרביט. אז הגרגרים עומדים בעיגול. כל א' לבד. ואינן נראה כנוטף [אב"י ואמר בסיפא אם יש לו כתף או נטף. לאשמעינן דרישא כתף ונטף יחדיו מיירי] : ל) ספק אם עומדים לפופים כראוי : לא) א"ל דהו"ל כספק לקט לעיל [ספ"ד]. ליתא דהתם קמה בחזקת חיוב קיימא. לכשיתהוה נמנה לקט צריך ליתנו לעניים [כחולין קל"ד א']. אבל הכא מאן יימר שהיה שם עוללות. והממע"ה. אלא נ"ל דכיון שאין לו כתף ונטף כראוי. עכ"פ עוללות הוא נגד שאר האשכולות [וכן מוכח מדלא מייתי לה בסוגיא דחולין שם] [אב"י ול"ת נ"ל דהו"ל כאן ספק מחמת חסרון ידיעה דלא מחשב ספק כש"ך ביורה דעה סי' ק"י בכללי דיני ס"ס אות ל"ד] : לב) הוא הענף שבה תלויין האשכולות. ואם בענף גופיה תלויות עוללות :

נחתכת

משנה ראשונה

הכלכלה גבי לקט לא תני כלכלה דלא שייך התם שקצירת התבואה סמוך לארץ. והתם תני מי שאינו מניח עניים ללקוט כו' וה"ה הכא : נפל מידו לארץ ונפרט. כפל לשון הוא דנפרט היינו נפל ופרט כרמך תרגום נתרא דכרמך : ע"ז נאמר אל תסג וגו'. קצת קשה כיון דפרט בנשירתו זכו בו עניים ה"ז עובר על ופרט כרמך לא תלקט ואמאי שביק לאו דאורייתא ונסיב קרא דדברי קבלה. וי"ל דמהך דייק דבנשירתו זכו כדאמרי' גבי לקט אל תקרי עולם אלא עולים. מידרים הכא לענין פרט דכשהגרגרים קודם שנפלו והם עולים ולא ירדו עדיין ככר נקרא משיג : ד עוללת שבארכובה. באור הדבר הוא שהגפן במקום חבורו לקרקע בשרש הוא גוף אחד ומעט למעלה מן השרש מתפרד ויוצאים ממנו אשכולות לכאן ולכאן. ומקום הפירוד קרי ארכובה כעין ארכובה שברגל שמתחיל שם פרק אחר ודכוותה ארכובה שבגפן רפ"ז דכלאים היינו נמי שנחלק מן העיקר ונעשה עיקר לעצמו. ויש להבוצרים סימן בגפן כשחותכין אותו והשרש נשאר בקרקע ידוע להם באיזה מקום מתחיל הבורש וחותכין סמוך לו. ואמר אם יש שם עוללות במקום הפירוד או הם למעלה ממקום החתך ונמצא כשחותכין

במקום

ציונים

המניח את הכלכלה. שם :
ד איזהו עוללת. שם הי"ז :
עוללות שבארכובה. שם הלכה כ :

חלופי גרסאות

מידו ירושלמי ל"ג. את הכלכלה. כל"ם ל"ג את וכ"ה בירושלמי ובר"ב. עולים גל"ג עולם וכ"ה בירושלמי.

תוס' אנשי שם

בר"ב ד"ה הרי זה גוזל כו' בנשירתו וכו'. ע' בשנ"א ובהג' הרי"פ שם שהביא ממסקנת הירושלמי בהיפך דאינו קונה עד שעה שיפול לארץ ואינו גזל גמור אלא שהוא גורם לבטל מ"ע והביא לכא דפ"ה מ"ו ומייתי קרא דאל תסג כו' כדמייתי התם. אבל דעת הר"ב והר"ש דמ"ש בירושלמי הוא דחויא בעלמא אבל העיקר דקונה בנשירתו. ובס' לח"ש הקשה לפי' הר"ב מ"ש ה"ז גוזל את העניים דהו"ל כפירוש הפרט הנופל בה הוי לעניים ולא אהנו מעשיו ולמה הביא ע"ז מקרא דאל תסג. לכך פי' דלא איירי במניח את הכלכלה בכוונה לשיפול הפרט לתוכו כדכ' הר"ב אלא במניח כלכלה ליתן בתוכו בצירו וקמ"ל דאע"ג דאינו מתכוין לגזול את העניים לא יעשה כן להניחה תחת הגפן שממנו בוצר לפי שאפשר שיפול לתוכה הפרט הנושר שהוא של עניים וגזל הוא בידו אע"פ שהוא בלא כוונה אלא ירחיק הכלכלה קצת ויניחנה מן הצד כדי שלא יהא אפשר לפרט ליפול לתוכו. ומ"ש הרמב"ם בפ"ד המפקיר את הלקט עם נפילת רובו אינו הפקר משמע הא עם נפילת מיעוטו הוי הפקר ולא זכו ביה עניים אפילו כבר נעשה לקט והגיע לארץ. דאי זכו ביה עניים היאך יכול להפקיר דבר שאינו שלו ויצא לו זה לרבינו מרפ"ה דתמורה דכ"ה. וכדי שלא יחלוק הבבלי עם הירושלמי צריך לפרש דאין פי' נשירת רובו הרוב ממה שיפול מאילן זה ויעשה לקט אלא כך תפרשהו קודם שיצא רוב הנושר מתחת רשות בעה"ב המפקיר. שאם הקדישו קודם שיצא הרוב. שעדיין הרוב בידו ולא יצא כ"א מעוטו ה"ה כאילו עדיין כולו בידו וברשותו הוא עומד להקדישו כולו. אבל אם אמר שיהא קודם אחר שיצא רובו מתח"י אף אם עדיין קצתו בידו ולא יצא כולו לאויר אעפ"כ שוב אינו ברשותו. לפי שעם יציאת רובו מתח"י ה"ה כאילו יצא כולו. ואף שהלשון דחוק קצת מ"מ פי' זה מוכרח שם בגמ' דהוי דומיא דיציאת רובו של בכור. וסתמא תלמודא דידן נמי הכי ס"ל ואדרבה מוסיף על הירושלמי דאפילו נשר מקצתו לאויר שעשה לקט. עכ"ל :

אם נקרצת לג) עם האשכול הרי היא של בעל הבית לד) ואם לאו הרי היא של עניים . גרגר יחידי לה) רבי יהודה אומר אשכול . וחכמים אומרים עוללת : **ה** המדל בגפנים לו) כשם שהוא מדל בתוך שלו כן הוא מדל בשל עניים לז) דברי רבי יהודה . רבי מאיר אומר בשלו הוא רשאי ואינו רשאי בשל עניים לח) :

כרם

חיג . ה כשם נ"א כדרך . כן נ"א כך וכ"ה גר"ג :

זמורה שתלויין בה אשכולות הרבה והבוצר קוצצה והיא נקראת רכובה ופעמים שיש בה עוללת עם האשכלות : נקרצת . נקצצת ונחתכת ודוגמתו שניה ביומא (נא:) קרצו ומירק אחר שחיטה על ידו . ובמקרא (ירמיה מו) קרץ מצפון בא : גרגר יחידי . כגון אשכול שאין לו אשכולות קטנות שוכבות זו על זו אלא הגרגרים מחוברים בשרביט עצמו : רבי יהודה אומר אשכול . דכתיב (ישעיה יז) ונשאר בו עוללות כנוקף זית שנים שלשה גרגרים . שנים שלשה גרגרים עוללות יותר מכאן אשכול : וחכמים אומרים עוללת . דלא חשיבי הגרגרים השוכבים זה על זה להקרא כתף והלכה כחכמים : **ה** המדל בגפנים . כשהגפנים תכופים זה אחר זה עוקר מאותם שבינתים והאחרים מתקנים בכך : כך הוא מדל בשל עניים . אע"פ שיש בהם פאה או עוללות של עניים כך מדל בשלהם כמו בשלו קסבר עניים דין שותף יש להם וכשם ששותף כמו שהוא מדל בשלו כך מדל בשל חבירו אף עניים כן : רבי מאיר אומר בשלו הוא רשאי . קסבר עניים דין קונה יש להם בחלקם וכשם

אם נקרצת עם האשכול . דהוה כמו שבולת שראשה מגיע לקמה במ"ב פ"ה : ר' יהודה אומר וכו' . [*פי' הר"ב שנים שלשה וכו'] יותר מכאן אשכול . וכגון שהגרגרים זה ע"ג זה ועשויין כעין כתף ונטף . ל' הר"ש : **ה** המדל . עיין משנה ג' פ"ג : בן הוא מדל בשל עניים . ל' הר"ב אע"פ שיש בהם פאה או עוללות . וכ"כ רש"י בפ"ק דמ"ק (ד"ד ע"ב) ואע"ג דדין פאה בסוף אם הניח בתחלה ג"כ דין פאה יש לה כדתנן בפ"ק משנה ג' אבל קשיא לטעמא דדין שותף יש להם . ואם מדל אחר שהניח פאה כבר נתבשלו הגפנים ומה שמדל הוא לשנה הבאה . ולשנה הבאה אין כאן שותפות לעניים בשנה הזאת שהניח בה פאה עכשיו . והר"ש שכתב פאה היינו לטעמא שכתב שלא היה להם לעניים לאחר [מללקט]

כל

מלאכת שלמה

האשכול הלכך בודקין אותו כך אם כשתולש את האשכול היא נתלשת עמו בידוע שהיא מן השדרה שבאשכול ואם לאו הרי היא עוללת לעצמה והרי היא לעניים ע"כ . ול' הרמב"ם ז"ל שם פ"ד זמורה שהיה בה אשכול ובארכובה של זמורה עוללת וכו' : גרגר יחידי כו' . כתב החכם הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל פי' זה שהביא ר"ע ז"ל קשה שהי"ל גרגרים יחידים . והיה נראה יותר נכון לפרש כי גרגר יחידי הוא של אחד מן העוללת כי לפעמים נמצא פסיג א' שהוא נוטף וגרגריו סמוכים זל"ז והוא כמו נטף דלעיל אלא שהוא יחידי ואין עמו שאר פסיגים . והנה ר' יהודה סובר כי אין זה עוללת כיון שהוא נטף כי לא יקרא עוללת אלא כשלא יש אלא שנים שלשה גרגרים סמוכים זל"ז בגוף האשכול במקום א' . אבל זה כיון שהוא ענבים הרבה במקום א' אין זה עוללת . וחכמים סוברים אחרי שהוא יחידי ואין עמו פסיגין אחרים אע"פ שענביו סמוכות זל"ז עוללת היא . כי מה ששנינו שכשיש לעוללת נטף היא של בעה"ב היינו שיש עוללת בלעדי נטף כלומ' שיש גרגרי ענבים אחרים בלעדי הנטף באותה העוללת אז היא לבעה"ב כי היא כמו אשכול . אבל כשיש נטף לבדו הוי עוללת כן נ"ל ליישב הלשון . ובזה מיושב ל' הירושלמי שאומר טעמא דר"י דכתיב ונשאר בו עוללות כנוקף זית שנים שלשה גרגרים יתר מכאן הוי אשכול . והנה דבריו קשים מאד וכי ר"י סובר שאין עוללת יתירה משלשה גרגרים א"כ הו"ל לאפלוגי לעיל גבי איזוהי עוללת כל שאין לה לא כתף ולא נטף וכו' אך לפי מה שפירשתי מיושב הכל עכ"ל ז"ל . וכתב עוד החכם הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל בס"א גרס' משנה זו אחר משנת המדל ע"כ : **ה** המדל בגפנים כו' . במו"ק שם כתבו תוס' ז"ל כך הוא מדל בשל עניים דכי אסר רחמנא ליקח עוללות ה"מ בשעת בצירה כדכתיב כי תבצור כרמך לא תעולל אחריך איסור עוללות עלייהו . ע"כ . ת"ע ה"ר שמשון ז"ל בפי' כתיבת יד ויש עוד לפ' הטעם דר"י סבר שאין לעניים כלום עד אחר בצירה ור"מ סבר דיש להם ובירושלמי טעם אחר ע"כ . ובירושלמי מקשה דר"י אדר"י תמן בברייתא גבי המרבץ שדהו עד שלא ירד עני לתוכה קאמר ת"ק אם היזקן מרובה על של עני מותר ואם היזק עני מרובה על שלו אסור ר' יהודה אומר בין כך ובין כך מניחן על הגדר והעני בא ונוטל את שלו והכא הוא אומר מדל בשל עניים אע"פ שמפסידן ומשני דהכא דא"ר יהודה מידל בשל עניים היינו טעמא משום דמה שמפסידין עניים בשנה זו משתכרין לשנה הבאה דמתוך שמדל ועקר קצת גפנים אמצעיות

הגפנים

יכין תפארת ישראל יכין

לג) נחתכת : לד) דהוה כשבולת שמגעת לקמה פ"ה מ"ב : לה) שהגרגרים תלויין בשרביט האמצעי עצמו . ויש להן כעין כתף ונטף כך כ' הר"ש . וק"ל א"כ היינו אם ספק לעניים לעיל . ול"מ היה נ"ל דה"פ . שאין הגרגרים תלויין באשכול אלא שגדלים גרגרים יחידים בהזמורה . וס"ל לר"י דדוקא באשכול צריך כתף ונטף . אבל גרגר יחידי . הרי אין גרגר סמוך לו שיכתף א"ע עליו [אב"י ואולי יחידי ר"ל היחיד בגדלו וטובו כמו כמספר על היחיד זכריה י"ב י' . וירמיה ו' כ"ו . ובדחז"ל יחיד בדורו . כן י"ל נולא ד"ק של רבותינו ז"ל] : לו) כשהגפנים תכופים . עוקר מבינהים . והנשארים נשביחים על ידי זה : לז) בעוללת ופאה . דעניים דין שותף יש להן ולהכי רשאי הבעה"ב להתעסק בשל העניים כבכל נכסי שותפים : לח) דס"ל דין לוקח יש להם . ואין המוכר רשאי ליגע בנכסי לוקח שלו . דאולי לא ניח"ל בזה . כך כ' הר"ב . ותמוה מה שותפות יש לבעה"ב בהעוללות . ומה שותפות יש להעניים בהאשכולות . הרי חלק כל א' מבורר לעצמו . ובל"ז הרי הירושלמי דחה טעם זה . אלא נ"ל דפלוגתייהו דלר"י הו"ל כמשיב אבידה לעניים מדמרויחין עי"ז עוללות שבלא העוללות שמדל . ולר"מ אסור מדאיכא דניח"ל ברבוי הענבים אע"ג שלא יהיו מובחרים כל

כך

משנה ראשונה

במקום שחתך עדיין הוא גוף אחד עם הגפן שנקרצת עמו הוא של בעה"ב . ואם הפירוד הוא למטה ממקום החתך נמצא שאינו נחתך עם הזמורה ונשאר דבוק עם השרש הרי הוא של עניים : **ה** המדל בגפנים . פי' הר"ב כשהגפנים רצופים עוקר מאותם שבינתיים כו' והרמב"ם בפירושו מפרש שמדל הזלזלים והיינו שמקצץ ענפים הרצופים שקרס : כן הוא מדל בשל עניים . פי' הר"ב דר"י מדמי להו לשותף . ואינו מובן דהא דשותף רשאי בשל חברו היינו כשאין חלק חבירו מיוחד ומסויים . אבל אם יש לזה צפונו של אילן ולזה דרומו אסור ליגע בשל חברו . והכא העוללות ניכרים וידועים לעניים . ואי נימא דהכא ה"מ דמיירי שלא נגמרו הפירות עדיין ויונקים כל שעה מן האילן ומכחישין כחו ובכה"ג יוכל השותף למחות בחבירו שלא יינק בשדה שאינו שלו והוא מדל בשל חברו היונק משלו . א"כ נר"מ דמדמי לה למוכר דאמאי אסור ליגע בהן כיון שיונק חוץ לגבולו יכול לעכב כדאמר פ"ב דב"ב מ"י . ונראה דבסברא בעלמא פליגי דר"י סבר יד בעה"ב כיד עניים שוה ואין כח לעניים להפסיד לבעה"ב ביניקתן ומדמי לה לשותף עד שלא חלקו דכל מה שמפסיד לשדה יוכל אחד לעקור ולבטל בשל חברו כמו בשלו . וה"נ בעה"ב יש לו רשות להדל בשל עניים אע"פ שחלקן מסויים וידוע אפ"ה לא זכי להו רחמנא במקום שמפסיד לבעה"ב . ור"מ סבר יד עניים עדיפא מיד בעה"ב ואסור לבעה"ב להפסידן אפילו במקום שמזיקין לו ומדמי להו למוכר דקי"ל בפ"ד דב"ב מוכר בעין יפה מוכר ומחויב ליתן ללוקח כל הצריך לו אע"פ שיש הפסד לבעה"ב ס"ל עניים דין לוקח יש להם : בשל עניים . מ"ש התוי"ט דבפאה לא איירי הכא . אין נראה דמלינן לאוקמי

במדל

ציונים

וחכ"א עוללת . שם הי"ט :
ה המדל . מו"ק ד : מיי' שם פ"ד הכ"ד :

תוס' אנשי שם

ה בר"ב ד"ה כך כו' דין שותף . כ' הב"ד תימה דהא הטעם דהא איתו בירושלמי משום קושיא דאי נעביד להו כשותף אי אכלתן חיה יהא חייב (לכלם בחלקו לעניים) ומש"ה פי' הר"ש דטעמא דר"י שלא הי"ל לאחר כ"כ ללקוט . וטעמא דר"מ לפי שיכול להמתין עד שילקטו העניים . ואע"פ שהר"ש הביא זה הירושל' ודאי דלאו לפי' מסקנתו הביאו . ותדע שבתחלה מפ' בדרך אחר וא"א שיביא אח"כ ירושלמי לסתור פירושו כו' ע"כ . ואין כאן תימה כלל . דכיון דטעם זה דדין שותף סתם ירושל' אמרו אע"ג דר' אמי הקשה עליו כוותיה נקטינן . כ"ש דסתם ירושל' הוא ר' יוחנן רביה דר' אמי וי"ל דר"י לא חש לאותה קושיא . דמ"ש שי"ל דין שותף היינו לומר שאינם כלוקח לומר שהבעה"ב אינו רשאי להדל בשלהם אבל לעולם דאינן ממש מכל וכל כשותף דהרי חלק העניים מסויים וניכר בפ"ע ואינו כשאר שותפין דכל פורתא מיניה חלק שניהם מעורב בו ומש"ה הכא אע"ג דאכלתן חיה אינו חייב . ומש"ה הביאו הר"ש להירושל' . ואע"ג דמתחלה פירש פי' אחר כך דרכו של הר"ש לפרש מתחלה פי' מדעתיה ואח"כ מביא הגמ' . לומר כן היה משמע אבל בגמ' נראה דלאו הכי הוא . ותדע שזה הטעם עיקר שהרי ר' אמי גופיה אע"פ שמקשה על טעם זה לא נתן מדידיה טעם אחר כמו שהוא דרך האמוראים כי מקשו על טעם הקודם אמרי אלא א"ר פלוני היינו טעמא דמתני' . ומדלא קאמר מידי ודאי שאינו דחוי כדאמרן . (ש"ל) . ובס' הו"ע כ' וז"ל ונ"ל דתרווייהו טעמי אצטריכו דאי משום שותפות של שנה הבאה בלבד לא היינו מקילים כ"כ בשל עניים להפסיד חלקם המוחזק בשביל הראוי לבא אי לאו דהם גרמו לעצמם שלא באו . וכ"כ אפאי טעמא לבד דהם גרמו לעצמם לא היינו מפסידים חלקם להקל בטורח בעה"ב שלא ילקטנו ויניחנו על הגדר אי לאו דמ"מ במה שמפסידים הם קרובים לריוח לשנה הבאה שהרי מניע דלעולם יד העניים על העליונה דספק לקט לקט וכיו"ב . ע"כ : בשה"ד אף עניים כן . נ"ל אף בשל עניים כן . (לה"מ) : תוי"ט ד"ה בן הוא מדל כו' ואע"ג דדין פאה בסוף כו' . התוי"ט שבין דפאה דקאמרי רש"י והר"ב שכבר הפריש הפאה ולא היה אלא ר"ל אע"פ שיש במה שמדל פאה הראויה להוציאה מהגפנים ששוקר בין בתחלה או בסוף ועתה כשמדל אותם אינו מפריש מהם פאה דהיינו ממש כהא דתנן לעיל פ"ג המדל נותן מן המשוייר על מה ששייר . וכהא אזיל ליה נמי מ"ש התוי"ט עוד אבל קשיא לי כו' דלא איירי כלל בפאה שכבר הונחה והופרשה דאי בכה"ג שחלק העניים מופרש וניכר נ"ל דדין שותף להם דהשותפין שחלקו מיקרו ולא נקרא שותפות אלא כ"ז שלא הוברר לכ"א חלקו . (לח"ש) . והרמ"ז כ' ובהכרח נ"ל דלא איירינן בגמר בישול דא"כ ילקט העוללות ויניחם . לעניים ומאי הנאה בשותפות להם לשנה הבאה מי יודע אם הייתה עוללות ע"כ . ותירוץ זה לא צריך אלא לפי מונח התי"ט דלשנה הבאה אין כאן שותפות . אבל בירושל' מפו' דמתוך כך יש ריוח לעניים בשנה הבאה שמתוך שהגפנים עושות יותר תהיה מתנות העניים מהם יותר . (ש"ל) : במשנה בשלו הוא רשאי . ונראה דר"מ לא פליג אלא בעוללות דנכרות שהם לעניים אבל בעניינא דפאה ל"פ משום דעדיין לא הוברר באיזה מקום תהיה הפאה ועדיין הכל שלו וברשותו שיכול

להקדישו

ז כרם רבעי (לט) בית שמאי אומרים אין לו חומש (מ) ואין לו ביעור (מא). בית הלל אומרים יש לו (מב). בית שמאי אומרים יש

ח"נ. בית הלל נכהד"י ובית הלל. יש לו בעדיות נ' י"ש ל. חומש וי"ל ביעור.

וכשם שהמוכר לחבירו י' אשכולות אסור ליגע בהן אף בשל עניים כן והלכה כרבי יהודה : **ז כרם רבעי** . הנוטע כל עץ מאכל בשנה הרביעית מעלה הפירות לירושלים ואוכלם שם בקדושת מעשר שני או פודה אותם ומעלה הדמים לירושלים דכתיב (ויקרא יט) ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קדש הלולים ודרשינן הלולים כמו חלולים אמר רחמנא אחליה והדר אכליה : **בית שמאי אומרים אין לו חומש** . אף על פי שטעון פדיון כמעשר שני אין הבעלים מוסיפים את החומש דלא כתבה תורה בו חומש : **ואין לו ביעור** . אינו חייב לבערו מן הבית בערב פסח של רביעית ושל שביעית כשמבער המעשרות כדכתיב (דברים כו) בערתי הקדש מן הבית : **וב"ה אומרים יש לו** . חומש ויש לו ביעור בית הלל ילפי קדש קדש ממעשר מה מעשר יש לו חומש ויש לו ביעור אף כרם רבעי יש לו חומש ויש לו ביעור ובית שמאי לא ילפי קדש קדש ממעשר : יש

כל כך . והרמב"ם לא כתב אלא עוללות וכן משמע לשון התוס' דמ"ק : **ז כרם רבעי** . עיין בריש מסכת פרה ומ"ש שם בס"ד . ומ"ש הר"ב הנוטע כל עץ מאכל וכו' ואנן כרם תנן . הא מייתי הר"ש גמ' בר"פ כיצד מברכין (לה.) ר' חייא ור"ש בר' חד תני כרם רבעי דאין רבעי נוהג אלא בכרם וחד תני נטע רבעי דנוהג רבעי בכל אילנות ע"כ . ובפ"ה דמסכת מעשר שני בתלת מתניתין קמייתא תנן כרם וברביעית תנן נטע והרמב"ם בחבורו פ"ט מהל' מעשר שני פסק כמ"ד נטע רבעי וכן נראין עוד דברי הר"ב במשנה ב' פ"ה דמע"ש כמו שאכתוב שם בס"ד [*וכ"כ עוד בהדיא במשנה ה' פ"ד דעדיות גם הרמב"ם בפירושו שם . [ומ"ש] ודרשינן הלולים כמו חלולים כדאמר בירושלמי לא מתמנעים רבנן בין ה' לח' . והטעם שהם ממוצא אחת . ומ"ש הר"ב אמר רחמנא אחליה והדר אכליה בר"פ כיצד מברכין ופירש רש"י אוליאהו לחולין על ידי פדיון ע"כ . והר"ש כתב אחליה לקדושתיה והדר אכליה] : **וב"ה** אומרים וכו' . ל' הר"ב ילפי קדש קדש ממעשר וכו' . דבכרם רבעי כתיב (ויקרא יט) קדש הלולים לה' . ובמעשר (שם כז) קדש לה' . וא"ת למה לן הלולים למשמע דאחליה והדר אכליה תיפוק ליה מהך גזירה שוה . וי"ל דאי מג"ש לא הוה ידעינן דפדיון רבעי נוהג אלא בזמן שמעשר שני נוהג ולא בשנה שלישית [וששית] א"כ ה"א מאי חזית [*דגמרת ממעשר נילף משביעית °שתופס דמיו אבל מאחר] דגמרי מהלולים °שאינו תופס דמיו

ציונים

ז כרם רבעי . מע"ש פ"ה מ"ג . קדושין נד: עדיות פ"ד מ"ה : יש לו . מיי' פ"ט מהל' מע"ש ונ"ר הל"ב :

תוספות רע"ק

משנה ו [אות עב] תוי"ט ד"ה **וב"ה**. שתופס דמיו) ואינו יוצא לחולין כ"כ בתוס' שם : [אות עג] בא"ד **שאינו** תופס דמיו) לשון זה שבתוס' לישנא קלילא ור"ל שיוצא לחולין :

מלאכת שלמה

הגפנים הנשארות מתעבות מכח האדמה ופריך נימא נמי הכי גבי רבון מכיון שהוא מרבלה היא עושה יותר לשנה הבאה ומשני יכול הוא לזרעה ירק ולהבריחה מן העניים דירק פטור מן הלקט ולא ישתכרו מה שהפסידו . גם לעיל פ"ה רמי ליה ומשני הכי דהכא במתני' עניים גרמו לעצמן דמיירי דאחר שבצר כרמו שהה כדי שיבואו עניים ללקוט העוללות שהשאיר להם בעת בצירתו ולא באו ואז הותר לו לעקור הגפן שיש בה עוללות כגפן שאין בה עוללות ולכך התיר ר"י ותנן בהדיא ברייתא מיירי בשלא שהה אחרי קצירה שיעור שיוכלו עניים לבא והוא מפני תיקון השדה צריך לרבלה מיד : **ז כרם רבעי** וכו' . כתב החכם הר"ר יוסף אשכנזי ז"ל בס"א גרסי' משנה זו אחר משנת הכרם שכולו כו' ע"כ . ובירושלמי פליגי תנאי רבי אומר בד"א בשביעית אבל בשאר שני שבוע מודו ב"ש די"ל חומש וי"ל ביעור רשב"א אחד שביעית ואחד שני שבוע בש"א א"ל חומש וא"ל ביעור . ובריש כיצד מברכין . ר' חייא ור"ש בר רבי חד תני כרם רבעי בכולהו מתני' שהוזכר רבעי דס"ל דאין רבעי נוהג אלא בכרם וחד תני נטע רבעי דס"ל דנוהג רבעי בכל האילנות . וי"מ דלמאן דתני כרם רבעי אין רבעי נוהג אלא בכרם שלם דהיינו שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב אבל בגפן יחידית לא . והילך לשון ספר הלבוש בי"ד סי' רצ"ד סעי' ז' וי"א שאין רבעי נוהג בחו"ל אלא בכרם ולא בשאר אילנות וטעמא משום דאיכא פלוגתא בגמ' בדין רבעי אפי' בא"י . איכא למ"ד דרבעי נוהג בכל הנטיעות כמשמעות פשטיה דקרא דכתיב ונטעתם כל עץ מאכל וגו' ועליה קאי ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קדש הלולים לה' וגו' שפי' אחליה והדר אכליה . ואיכא למ"ד שאפי' בא"י אין דין רבעי נוהג אלא בכרם ולא בשאר נטיעות משום שהוא דורש הלולים לשון רבים שתי פירושים לשון הלול כמשמעו ולשון חלולים שפירושו אחליה והדר אכליה ומפ' אין חלול אלא במקום הלול כלומר אין פודין ומחללין אלא דבר שמהללין ואומרים עליו שירה והוא היין . שלא היו הלוים אומרים שירה במקדש אלא על היין כשמנסכין נסכי מזבח כדילפי' מקרא דיין משמח אלהים ואנשים . ובמאי משמח אלהים אלא בזה שאומרים עליו שירה . וס"ל נ"א שבא הכתוב ללמדך דהלולים שאין תורת רבעי נוהג אפי' בא"י אלא בכרם . כלומר אין חלול אלא במקום הלול . וקי"ל כל המיקל בא"י הלכה כמותו בח"ל לפיכך בחו"ל קיי"ל אין דין רבעי נוהג אלא בכרם ע"כ . והרמב"ם בפ"ט מהל' מעשר שני סי' ד' פסק כמ"ד נטע רבעי :

והעניים

תפארת ישראל

יכין

כך [ועי' ב"מ פ"ו מ"ג] : **לט)** לאו דוקא כרם . דה"ה כל עץ מאכל . פירות שנה ד' מנטיעתו . מעלה אותן או דמיהן לירושלים ואוכלן שם כמעשר שני . רק נקט כרם רבעי מדבעי למנקט נמי פלוגתייהו בפרט ועוללות : **מ)** כשפודן א"צ להוסיף חומש מלבר כבמע"ש : **מא)** א"צ לבערו מהבית כמע"ש ושאר מעשרות כשמבער המעשרות בערב פסח של שנת ד' וז' בשמיטה [כמע"ש ס"ה מ"ו] : **מב)** דיליף קדש קדש ממעשר . ואע"ג דהו"ל ב"ש לקולא ולא נקט לה בפ"ו דעדיות י"ל כד אתשיל בבהמ"ד לענין סיפא אתשיל וקולא לב"ה ולא שייך לומר דהו"ל עכ"פ חומרא לעניים דהרי אין שייך לעני מיוחד [ועיין חולין נ"ב] [אב"י ועי' ר"ם לעיל פ"ו מ"ב בשם הירושלמי . דכל היכא דאיכא קולא מצד וחומרא

מצד

משנה ראשונה

במדל אשכולות שבהם ענבים שלא נגמרו כגון בוסר וכשמדל בסוף שדהו אע"פ שלא הפריש פאה עדיין הרי עתיד להפריש וממעט חלק עניים בשביל חלקו והיינו פלוגתייהו כדפי' לעיל : **ז כרם רבעי** . משנה זו שנויה גם כן במס' מעשר שני פ"ה ומה שיש לחדש בה פי' שם כי שם מקומה : **ואין לו ביעור** . אע"ג דגבי ביעור כתיב בערתי הקדש והא נמי הא איקרי קדש . מ"מ ביעור אינו נוהג בכל קדש אלא בתרומות ומעשרות דהכי כתיב ביה כי תכלה לעשר

את

תוס' אנשי שם

להקדישו וכזה א"ש מ"כ בשלו הוא רשאי דאלת"ה הו"ל ר"מ אוסר בשל עניים . (רמ"ז) : ז במשנה **כרם** רבעי האי מתני' תנינן לה נמי במע"ש פ"ה מ"ג . וי"ל דהכא תנייה משום חלוקה דפרט ועוללות דשייכי הכא והתם משום חלוקה דחומש וביעור דשייכי התם . (רמ"ז) : תוי"ט ד"ה **כרם** רבעי כו' ואנן כרם תנן כו' . ונ"ב שכל המשניות סוברות כפשטיה דקרא דרבעי נוהג בכל עץ מאכל וכפי' הר"ב ולא מצינו בה מחלוקת כ"א לאמוראים ומה שתפס התנא לפעמים ל' כרם להורות דבר אחר כמ"ש שאע"פ שנוהג בכל אילן מאכל אין דין רבעי אלא בחמשה אילנות נטועין כהלכתן שכן נקראין כרם בכ"מ לענין כלאים ולענין שחוזרין עליו מעורכי מלחמה שאינו אלא בחמשה אילני מאכל כמו ששנינו בסוטה פ' משוח . (והכא בלא"ה היה נ"ל כרם דוקא משום פרט ועוללות דנקט) והרי משם יש ללמוד כמכ"ש . שאם שם שפרט לך הכתוב אשר נטע כרם לא אמרינן כרם דוקא ומרבינן כל אילני מאכל דדמי לכרם בנטיעתן כאן לא כ"ש . ועכ"פ דהתנא קורא כרם לה' מיני מאכל שמעינן מהתם וה"נ דכוותה . ומזה אני תמה שמצאתי בתר"י ר"פ כיצד מברכין שכ' וז"ל ויש עוד סמך לדבריו מן הכתוב אשר נטע כרם ולא חללו מה כאן הלול של כרם כו' ונפלאתי ע"ז איך אפשר דלאשמעינן להו משנה שלימה דהתם כרם לאו דוקא ואדרבא הפכא איכא לסיועי ואי למ"ד כ"ר דהא מכיון דמרבינן התם כל אילני מאכל דכרם בכולהו משמע ואפ"ה כתב התם חלול ש"מ דכולהו צריכי חלול וכ"ר הך וכ"ע דלא מייתי תלמודא הך קרא לענין כ"ר למפשט מינה . (לח"ש) . ועי' בתוי"ט ר"ה פ' ע"ב שכתב בסיפך דלמ"ד כ"ר כולי עלמא לא פליגי דלענין חוזרה מעורכי מלחמה כרם לאו דוקא וה"ה לשאר אילנות . אלא ת"ק ורחב"י ס"ל כמ"ד כרם רבעי וכיון דכל אילנות א"צ חלול וקרא אחלול קפיד מש"ה ארחב"י כרם דוקא דבר חלול הוא . וה"נ ה"ט דת"ק דר"ל מקרא לשאר אילנות הא לא"ה ה"א כרם דוקא מה"ט דאמרן . ע"ש : בא"ד **לא** מתמנעי רבנן כו' . והרשב"א ר"פ כיצד מברכין כ' בשם הראב"ד ז"ל אהליה והדר אכליה פי' לא שנחליף האותיות ונעשה הלולים כמו חלולים אלא פירושא בעלמא הוא שהלולו הוא שאמרה תורה היינו הלול של חלול כשמחללין קדושתו על פדיונו אבל עיקר החלול ממקום אחר למדנוהו מדכתיב אשר נטע כרם ולא חללו ילך וישוב לביתו אלא שמשם לא למדנו מתי יהיה החלול וכאן גילה שהוא בשנה הרביעית דדרשינן הכי קדש הלולים שיהיה מחולל כקדש שלא יאכל פריו בלא פדיון שיפדנו בשנה הרביעית עכ"ל : ד"ה **ובה"א** כו' שלישית וששית . אבל השתא דידעינן דפדיון רבעי נהג גם בזמן שאין מע"ש נוהג . א"כ ידעינן דג"ש דקדש קדש לא נתקבלה לענין זה לקולא רק לחומרא שבעי חומש ובעור וממילא דאף בשלישית וששית בעי חומש ובעור וה"ה בשביעית כיון דלענין זמן השנים לא דרשינן הג"ש רק נקטו שלישית וששית לרבותא דבלא זה הוה דרשינן אף לענין שלישית וששית דאין רבעי נוהג בהם ומ"ש בירושלמי לחלק בין שביעית לשלישית וששית היינו לב"ש ולמאן דמפ' התם טעמייהו . והרמ"ז תי' דלמ"ד כ"ר אצטריך דלא נילף ממע"ש דמדאורייתא אינו אלא בדגן תירוש ויצהר קמ"ל הלולים דנוהג בכל אילן ולמ"ד כרם רבעי אצטריך לאשמעינן דדוקא בכרם נוהג דדריש דבר שטעון הלול טעון חלול והיינו כרם שא"א שירה אלא על היין : בא"ד **נילף** משביעית כו' . קשה האיך ס"ד למילף משביעית דא"צ פדיון הא מקרא מלא דבר הכתוב איש אשר נטע כרם ולא חללו דמינה שמעינן דיש לכרם רבעי פדיון . ונלע"ד דלכאורה יש לתמוה היאך אמר הכתוב איש אשר נטע כרם ולא חללו ר"ל שלא חלל את הפירות בדמים ילך וישוב לביתו דמשמע אפילו העלה הפירות עצמן לירושלים ואכלן שם ג"כ ישוב לביתו עד שחללן במעות והביא המעות לשם בדמים . אלא ודאי הך לשון הילול הוא לשון חולין ר"ל הוציאה לחולין ע"י פדיון . והכרם בשנה ד' י"ל ב' פדיונים להוציאו מגזה דרחמנא . או שמעלה את הפירות לירושלים דבזה הוא פודה את הכרם שיוצא לחולין או שפודהו ע"י הילול הפירות על המעות והבאת המעות לירושלים . וז"ש אשר נטע כרם ולא חללו ר"ל שלא חלל את הכרם דהיינו שלא הביא הפירות או המעות שלהן לירושלים שעל ידן מחלל הכרם א"כ לא מוכח מידי מהאי קרא שיש פדיון לפירות די"ל שר"ל שלא חלל את הכרם בהעלאת הפירות עצמן . אבל מהך קרא קדש הלולים אי דרשינן חלולים שפיר מוכח דפירות עצמן י"ל פדיון דהא קאמר יהיה כל פריו קדש הלולים ר"ל הפירות יהיה חולין והיינו רק ע"י מעות . (שה"מ) . ובמר"ן תי' דהא"ל חללו הוא מל' התחלה והיינו שלא התחיל להנות ממנו כמו בבית ואשה והרמב"ן וכן הסמ"ג פי' חללו ע"פ פשוטו שדרכם היה ללכת בכרמים

ולחול

יש לו פרט ויש לו עוללות (מג) והעניים פודין לעצמם (מד). ובית הלל אומרים כולו לגת(מה): ז כרם שכולו עוללות רבי אליעזר אומר לבעל הבית רבי עקיבא אומר לעניים. אמר רבי אליעזר (דברים כד) כי תבצור לא תעולל אם אין בציר מנין עוללות (מו) אמר לו רבי עקיבא (ויקרא יט) וכרמך לא תעולל אפילו כולו עוללות (מז) אם כן למה נאמר כי תבצור לא תעולל אין לעניים בעוללות קודם הבציר:

המקדיש

יש לו פרט ויש לו עוללות. דכחולין חשבי ליה: והעניים פודין לעצמן. הפרט והעוללות שלקטו ואוכלים אותן במקומן ומעלין הדמים לירושלים: ובית הלל אומרים כולו לגת. משום דילפי ממעשר *)וסברי להו מעשר שני ממון גבוה הוא הלכך אין לעניים חלק בו ודורכים העוללות עם שאר היין והבעלי' מעלים הכל לירושלים: ז שכולו עוללות. שאין בכל הכרם אשכול שיש לו כתף ונטף: אם אין בציר. וכמה שיעור בציר שלשה אשכולות °שעושים רביעית: אמר לו רבי עקיבא וכרמך לא תעולל אפי' כולו עוללות. ורבי אליעזר אמר דלא תימא הואיל ואין לעניים בעוללות קודם לבציר יזכה בהם

בעל

*) נ"ב וסבירא.

גמר ממעשר תוספות קדושין דף כד ע"ב וכ"כ הר"ש: ובית הלל אומרים כולו לגת. לשון הר"ב ודורכין העוללות וכו' והבעלים מעלין הכל לירושלים ומסיים הרמב"ם בפרק ט' מהלכות מעשר שני או נפדה ויעלו הדמים ויאכלו בירושלים כמעשר ע"כ. ולב"ש תנן פודין והוא הדין נמי מעלין היין או הפירות עצמן. ויראה לי דלהכי נקטו בית הלל כולו לגת. כלומר ובלאו הכי כשהן עוללות דלעניים אין בעל הבית חייב לבצור אותן. וכמו שכתב הרמב"ם בפרק ד' ממ"ע. ואולי שמזה יצא לו. כי לא פירש לנו בכ"מ מאין לו: ז אמר לו רבי עקיבא וכרמך לא תעולל. כתב הר"ב ורבי אליעזר אמר דלא תימא הואיל ואין לעניים בעוללות קודם לבציר וכו'. ירושלמי. ואם תאמר מנא ליה לרבי אליעזר למדרש דאין לעניים בעוללות דהא איהו מפרש לקרא דכי תבצור וגו' לאם אין בציר וכו'. וי"ל דסבירא ליה דודאי גופיה דקרא לענין אם אין בציר וכו' הוא דאתא מ"מ ממילא שמעינן דאין לעניים בעוללות וכו' וכה"ג אשכחן בפ"ק דברכות דף יא ע"א בפלוגתא דב"ש וב"ה בערב כל אדם יטו ויקראו וכו' ובית הלל אומרים כל אדם קורא כדרכו שנאמר ובלכתך בדרך ואמרינן עלה בגמרא דבית שמאי מיבעי להו להך ובלכתך בדרך בלכת דידך פרט לחתן ושלוחי מצוה. ובית הלל נהי דקרא להכי הוא דאתא וממילא שמע מינה בלכתך דידך הוא דמחייבת אלמא בדרך נמי קרי.

וכבר

מלאכת שלמה

והעניים פודין לעצמן. אית ספרים דל"ג ליה והרשב"א ז"ל נמי ל"ג ליה. וע' במ"ש עוד על משנה זו בפ' בתרא דמס' מע"ש שמשנית גם שם סי' ג' ותוסף לקח טוב: ובה"א כולו לגת. תימה דלא קתני כולו לבעל הבית. ומצאתי שכ' בתוס' יו"ט ויראה לי וכו' ע"ש ואני ההדיוט נלע"ד שא"צ לדין זה טרח מקום דפסוק מלא הוא וכרמך לא תעולל ופרט כרמך לא תלקט לעני ולגר תעזב אותם הא מוכח בהדיא מפשטיה דקרא שהבעה"ב אינו חייב לבצור העוללות או ללקט הפרט ולתתו לעניים. ואע"פ שכבר נדרשו מלות תעזב לעיל בספ"ד וברפ"ו כמש"ש מ"מ פשטיה דקרא משמע מה שכתבנו לכ"ע. והא דקתני כולו לגת נלע"ד דעצה טובה קמ"ל דאע"ג דיכול לאכלו ענבים או למוקים אחר פדיון אם הוא חוץ לירושלים או קודם פדיון בתוך ירושלים אם הוא קרוב לירושלים מ"מ יותר טוב לו לעשותו יין ולשמוח בו הואיל וכתיב ביה הלולים לשון הלל ושירה. דו"ק: ז ר' אליעזר ביו"ד גרסי' שהוא רבו של ר"ע דפליג בהדיה בכמה דוכתי. ובירושלמי בעי אליבא דר"א ודכוותה ס"ל לר"א נמי אם אין בציר דהיינו שלשה אשכולות אין פרט ומשני למודה ר"א בפרט שחייב אע"פ שאין בציר ומפ' טעמיה מקראי דדוקא בעוללת מפני שסמך הכתוב בצירת עוללת העני לבצירתו של בעה"ב בפ' כי תצא דכתיב כי תבצור כרמך לא תעולל פליג. אבל גבי פרט בפ' קדושים לא סמך בצירת העני לבצירת בעה"ב שאין כתוב שם אלא ופרט כרמך לא תלקט וסתמא משמע אע"פ שאין שיעור בציר אפ"ה לא תלקט הפרט. וגם בכרם שכולו עוללות לא חלק ר"א על ר"ע אלא כשהכרם בתחלת גדולו היה כולו עוללות אבל אם היו בכרם אשכולות שיעור בציר ואכלתן חיה ושבא בעה"ב מצא כולה עוללות לעניים שמזלו גרם וחלקו אכלה חית השדה: בפי' ר"ע ז"ל. שלשה אשכולות שעושין רביעית. אמר המלקט לשון הירושלמי רביע ובפי' הרא"ש ז"ל רובע ע"כ ומשמע לי שר"ע רובע הקב ככל דוכתא דהיינו ששה ביצים וכן מצאתי ג"כ שפי' החכם ה"ר

אלעזר

תפארת ישראל

יכין

מלד לא תני ליה בהדי מקולי ב"ש]: (מג) ה"ה בפאה ושכחה דכחולין חשוב: (מד) להעלות הדמים לירושלים: (מה) דממון גבוה הוא כמע"ש וכולו לבעלים: (מו) ושיעור בציר ג' אשכולות שעושין רביעית. ור"ל צריך שיהיו שם ג' אשכולות שאין עוללות: (מז) ולר"א קמ"ל הך קרא. דאפי'

קודם

משנה ראשונה

את כל מעשר וגו'. ומה"מ אין ביעור בהקדש ושביעית: יש לו פרט. פי' הר"ב דכחולין חשבי ליה. דאע"ג דמיקרי קדש היינו לענין שטעון חלול לחוד דכתיב קדש הלולים ולשאר מילי הוא כחולין: כולו לגת. מ"ש תוי"ט שאולי מכאן יצא להרמב"ם שאין בעה"ב חייב לבצור העוללות. נעלם ממנו מתני' דלעיל הפאה ניתנת במחובר כו' ולאו דוקא פאה דה"ה לעוללות ושכחה כדאמר בפ' הזרוע דף קל"א כולהו עזיבה כתיב בהו פי' רש"י שבעה"ב צריך להניחם ולא ללקט. ומ"ש התוס' והר"ש דלב"ה איצטריך הלולים דאי מג"ש ה"א נילף משביעית דלא מהני חלול ע"כ צ"ע לע"ד דהא ע"ז ושביעית הוי שני כתובים הבאים כאחד כמ"ש הר"ב ספ"ב דקדושין. ואין לומר דנלמוד בג"ש מלמדין אף משני כתובים דג"ש אי כמפורש הכא אינו כמפורש דהא איכא למילפי' ממעשר איפכא: ז ר"א אומר לבעה"ב. איכא למידק כיון דקראי לא מכרעי מר דריש להו כטעמיה ומר כטעמיה א"כ מר מ"ט לא דריש כמר ומאי טעמייהו. וי"ל דפליגי בהא דאשכחן פלוגתא בעלמא אם דנין אפשר מאי אפשר או אין דנין ור"א סבר דנין אפשר מא"א ומש"ה אין לומר שזכו עניים הכל ובעה"ב אין לו כלום דיליף במה מצינו בשאר כל מתנות עניים הלקט והשכחה ופאה ופרט לא זכו עניים אא"כ יש בהם לבעה"ב ה"ה בעוללות. ואע"ג דהתם א"א שיזכו עניים ולא הבעה"ב שהרי חיובם אין בא אלא מצוה בעה"ב. אע"פ שא"א מדם היא ולמדין ממנה כי היכי דבהני אין חיוב של מתנת עניים אלא בלא זכות הבעה"ב ה"נ אין חיוב עוללות כאן. ואיפכא ליכא למימר מה מצינו בהני שלעולם אין זכות לבעה"ב לבדו ולא עניים ה"ה הכא זה אינו דודאי מצינו כשלא שכח אפילו עומר אחד ולא נשר אפילו אחד אין שם לקט ולא שכחה וה"נ דכוותיה דאמרי' שלא בא כאן חיוב עוללות מעולם אם אין לבעה"ב ליטול ודמי לשדה שאין בו שכחה ולקט שזכה בעה"ב בכל. והלכך ס"ל לר"א דקרא כי תבצור לא תעולל דוקא דומיא דשאר מתנות ולא צריך ליה לומר שאין לעניים בעוללות קודם הבציר דהא נמי משאר מתנות יליף. וקרא דכרמך לא תעולל דריש ליה שלא יזכה בהן בעה"ב עד שלא בצר. ואע"ג דהא נמי מצי למילף משאר מתנות דלא אשכחן שמותר לבעה"ב ליטול של עניים ה"ה הכא. קרא איצטריך ליה למלקות שאם אכל העוללות לוקה דאי מהתם אין עונשין מן הדין. ור"ע ס"ל אין דנין אפשר משא"א והני קראי דעוללות לא ידעינן הי מינייהו דוקא וע"כ צריך לקיים שניהם כדדריש להו כי תבצור אתי שאין לעניים בעוללות קודם הבציר וכרמך לא תעולל אפילו כולו עוללות. והשתא הא דא"ר אליעזר דסד"א הואיל ואין לעניים בעוללות קודם הבציר יזכה בהן בעה"ב וכו'. לאו מכי תבצור לא תעולל אמר שאין לעניים בעוללות כו' דהא איהו דריש לי' אם אין בציר כו'. אלא הא נמי משאר מתנות יליף. ומיהו ל"ע לר"ע מנ"ל שלא יזכה בעה"ב בעוללות ויטלם לעצמו עד שלא בצר. ואפשר דאין ה"נ עד שלא בצר ס"ל לר"ע דרשאי ליטלם ואל תתמה דאשכחן דכוותה בשכחה בראשי שורות אם שכח שם עומר עד שלא התחיל לקצור אע"פ ששכחו אחר שעבר ממנו אינו שכחה והכי הוא של בעה"ב כדאמר בירושלמי כי תקצור ושכחת והביאו הר"ש בפ"ו מ"ד. והרמב"ם כשהעתיק בחבורו דברי ר"ע שאין לעניים בעוללות קודם הבציר לא הזכיר דין זה שמ"מ אין רשאי בעה"ב לזכות בהן משמע נמי שסובר שזכו סברת ר"א ור"ע לא ס"ל. ומיהו מהא דתנן בסמוך המקדיש את כרמו משנודעו בו העוללות לעניים משום שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו. ואי ס"ד דרשאי בעה"ב לזכות בהן קודם הבציר הרי זכה בהן והקדישן ולמה יטלו עניים. ושמא י"ל דאילו הקדיש העוללות בפירוש אין ה"נ דהוו הקדש ולא זכו עניים אלא שהקדיש כל הכרם ואמרינן שלא היה דעתו על של עניים שאינו שלו ולא היה דעתו לזכות בהן כדי להקדישן וצ"ע לדינא. ונראה דאין בעה"ב יכול

ליטלן

ציונים

כולו לגת. שם הכ"ד. טוש"ע יו"ד סימן של"ב סעיף ו: ז כרם שכולו עוללות. תו"כ רפ"ג דפרשת קדושים: לעניים. מיי' פ"ד מהלכות מת"ע הל"א: אין לעניים. שם הכ"ב:

ראשון לציון

ס"ז [תוי"ט סד"ה] ובה"א כו' תוס' קדושין דף כד ע"ב. וכ"כ הר"ש. וכ"כ תוס' ברכות י"א. ד"ה אליה:

תוספות רע"ק

משנה ז [אות עד] בר"ב ד"ה אם אין בציר. שעושים רביעית) הוא מהירושלמי וה"נ לר"ע אין העניים זוכים ליטול עוללות עד שיבצור בעה"ב ג' אשכולות שעושים רביעית. וכמ"ש הרמב"ם בחבורו:

תוס' אנשי שם

ולחול בחלילים בבוא תבואתו: במשנה יש לו פרט הכ"ה בכתובים בו וה"ה בשכחה ופאה וכ"כ הר"ש פ"ב דמע"ש. (רמ"ז): כולו לגת נראה שרצו בלשון זה לרבות שלא בלבד אלו הוא לפטור אלא בכל האופנות ואף מן המעשרות. (ש"ל): תוי"ט סד"ה ובה"א כולו כו' מאין לו. מזל"ן דנפקא ליה מהא דלעיל רפ"ד דדוקא בדלית ובדקל הוא דחייב להוריד לעניים משום סכנת משא"כ בשאר אילנות. ומינה דמ"ש אין בעה"ב חייב לבצור איירי ברגליות ולא בדלית דמ"ש פאה מעוללות.(רמ"ז): ז בר"ב ד"ה א"ל כו' יזכה בהם בעה"ב כו'. וא"ת איך תיסק זה אדעתין דא"כ תבטל מצות עוללות וי"ל דכ"מ שיהי' לו כח בהם להקדיש כל כרמו אפילו משנודעו בו העוללות. (רמ"ז): תוי"ט ד"ה א"ל כו' ממילא שמעינן כו'. פי' דוקא בעת הבציר יש עוללות ור"ל דלא בעה"ב חייב ליתנם ואין העני יכול ללקט קודם לכן. (רמ"ז):

ח המקדיש כרמו עד שלא נודעו בו העוללות מח) אין העוללות לעניים. משנודעו בו העוללות. העוללות לעניים מט). רבי יוסי אומר יתנו שכר גידוליו להקדש נ). איזה היא שכחה בעריס נא) כל שאינו יכול לפשוט את ידו נב) וליטלה וברגליות נג) משיעבור הימנה נד):

ח"ג. ח המקדיש כד"ג הכל משנה א' גם הקודמת ואין בפרק זה רק ז' משניות. שלא נודעו בו בד"ס ל"ג מלת בו וכן בסמוך וכ"ה נר"ג. גידוליו בד"ס גידולין.

ר' עובדיה מברטנורה

בעל הבית לכך נאמר וכרמך לא תעולל: **ח משנודעו העוללות.** שיכיר מה הוא עוללת ומה הוא אשכול: **העוללות לעניים.** שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו: **יתנו שכר גדולין להקדש.** מה שמשביחין כל שעה בתוך קרקע של הקדש והלכה כרבי יוסי: **בעריס.** כרם שהגפנים שלה מודלות על גבי כלונסות ועצים לשון אף ערשנו רעננה (ש"ה א): **כל שאינו יכול לפשוט.** כלומר לאחר שעבר מעליה אם במקום שנזכר אינו יכול לפשוט ידו וליטול קרינא ביה לא תשוב לקחתו (דברים כד): **אבל רוגליות.** הגפנים העומדים על גבי קרקע שדורכים עליהם ברגל. **משיעבור ממנה.** הוי שכחה דכל גפן וגפן מן הרוגליות חשיבא כאומן בפני עצמו ואסור לשוב מאומן לאומן:

תוספות יום טוב

וכבר העתקתי לשון הרמב"ם בזה במקומו. ומה שכתב הר"ב יזכה בהם בעל הבית רצונו לומר קודם שיבצור. ועיין לקמן: **ח העוללות לעניים.** לשון הר"ב שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו. ירושלמי ותוספתא. ואע"ג דר"ע שהלכה כמותו מחבירו אמר לעיל שאין לעניים בעוללות קודם לבציר איכא למימר דאע"ג דאין לעניים לבא לכרם לקחת העוללות קודם שיבצור הבעל הבית מ"מ ס"ל נמי כיון שנודעו שהן עוללות גם לבעל הבית אין לו בהן כלום ואינו יכול להקדישן: **רבי יוסי אומר** יתנו שכר גידוליו להקדש. ותנא קמא סבר דאין צריך ליתן כיון דכבר נתחייב הכרם בעוללות הר"ש. [*ואפי' הכי פסקו הר"ב והרמב"ם כר"י משום דאמרינן בירושלמי מעשה היה והורו כר"י]: **משיעבור** הימנה. פירש הר"ב דכל גפן וגפן מהרוגליות חשיבא אומן. ואסור לשוב מאומן לאומן. ופירוש אומן שורה כדלעיל פרק ד' משנה ה'. ותמיהני דהא קיי"ל במשנה ג' פרק ו' דכשדולג ועובר הוא בבל תשוב. ולא משמע מאומן לאומן אלא אף באומן עצמה. וכן נראין דברי הרמב"ם בחבורו בהלכות מתנות עניים פרק ה' פיסקא י' י"א וכ"ו. אבל לשון הירושלמי שכל רוגלית ורוגלית אומן בפני עצמו. והר"ש מסיים בו ואסור לשוב מאומן לאומן. ואי לא מסתפינא אסיים בו בלשון אחר. ואסור לשוב באומן כשעבר הימנו:

מלאכת שלמה

אלעזר אזכרי ז"ל. ולשון הרמב"ם ז"ל שם ספ"ד שלש אשכולות. שכן עושין רביע ע"כ: **ח המקדיש כרמו.** בפי' ה"ר שמשון ז"ל משנה זו קודמת למשנת כרם שכולו עוללות: **עד שלא נודעו בו העוללות.** אית דל"ג מלת בו: **יתנו שכר גדוליו להקדש.** ות"ק ס"ל שא"צ ליתן לפי שכבר נתחייב הכרם בעוללות הר"ש והרא"ש ז"ל. פי' ואין אדם מקדיש דבר שאינו שלו ולאו משום דס"ל לת"ק כר"י דס"ל בפ"ג דמעילה במתני' דהתם דאין מעילה בגדולין דאפי' כר' יוסי דס"ל התם דיש מעילה בגדולין מצי סבר דשאני הכא שקודם נתחייב הכרם בעוללות: **איזו היא שכחה בעריס.** פי' שכחה דגפנים וכבר פי' תנא למתני' דלעיל איזהו פרט ואיזהו עוללת. וכ' הר"ש שירילי"ו ז"ל דמפרש בתוספתא דבעריס גדול מיירי דהיינו דיש בו חמש גפנים כדאיתא בפ' עריס. והיינו טעמא דתנא ליה הכא דבדין הוא דבהדי מתני' דשכחה הו"ל למתנייה אלא דתני מידי דלאו אורחיה בהדי הדדי כולו עוללות ומקדיש כרמו לאו אורחיה ושכחה בהרבה גפנים בבת אחת לאו אורחיה ותניא בתוספתא בד"א בזמן שהתחיל בו אבל לא התחיל בו תיפוק ליה משום שורה ולא הוי שכחה עד שיבצור כל סביביו בענין שלא ישארו ג' גפנים מלבצור דאין כאן שורה והרמב"ם ז"ל נזדמנה לו נוסחא משובשת (הגה"ה. כבר כ' מהרי"ק ז"ל שם ספ"ה שגם בספר רבינו ז"ל נמצא מוגה ג"כ כך). **כל שאינו יכול לפשוט את ידו וליטלה.** אבל יכול לפשוט את ידו וליטלה לא הוי שכחה אפי' שעבר ממנה: **וברוגליות משיעבור הימנה.** ומשיעבור הימנה הויא שכחה ואפי' יכול לפשוט את ידו וליטלה: וגפן המודלית על גבי אילן או על גבי גדר קרויה דלית ע"ש דלו עיני. וקתני בתוספתא בדלית ובדקל משירד מהם עכ"ל ז"ל:

תפארת ישראל

יכין

קודם הבציר לא יקטפם בעה"ב והיינו כדדריש רע"ק מכי תבצור שהעניים לא ילקטו קודם הבציר: מח) שהענבים קטנים עדיין: מט) דאין מקדיש דבר שאינו שלו. ואף לר"ע לעיל. של עניים הן. רק שלא יקחום קודם הבציר: נ) מדמשביחין בקרקע הקדש (**א**). ולת"ק פטורי מדכבר נתחייבה הקרקע להעוללות. ואילה"ק לר' יוסי אמאי סגי בשיתן שכר גידולין להקדש. הרי מה שגדל אח"כ מהקדש כולו אסור [כפסחים נו ב]. י"ל התם באין שם תערובות היתר. משא"כ הכא הרי מה שגדל מקודם שהקדיש כולו היתר [ועי' תרומות פ"ט מ"ד. ודו"ק]: נא) בגפנים שמודלות ע"ג עצים כעל ערש רעננה: נב) במקום שנזכר אף שעדיין עומד אצלו: נג) גפנים שטוחים ע"ג ארץ: נד) דכל גפן חשוב או כאומן ושורה בפ"ע. ואסור לשוב לאומן כשעבר ממנו אף שיכול לפשוט ידו לראשון. וכ"ל דה"ט. דבשלמא בעריס. הוא מצרפן שיהיה כולן כאילן א'. ואע"ג דגם באילן א' משעבר ממנו הו"ל שכחה. וכשכח עומר באומן א' [פ"ו מ"ד]. הכא שאני. דבעריס מחמת מדמונחים עליו גפנים רבים מעורבים. דרך המלקט לאחר שגמר לקיטתו לבחון ולחפש אח"כ שמא מונח עוד אשכול נסתר תחת העלים וכירושלמי הכא. לפיכך כל שעדיין יכול לפשוט ידו לשם. לא הו"ל שכחה. ואע"ג דלא קיי"ל כר"מ [פ"ו מ"ב] דאמר דסמך על חיפוש המחבא. י"ל דזה דוקא כשהמחבא אינו המלקט בעצמו. דכשבא המחבא כבר עבר משם המלקט. אבל כשהמלקט בעצמו דרכו לחפש אחר גמר לקיטתו. לא גרע משכח בעה"ב ולא פועל. דאם הבעה"ב עומד שם זכתה לו שדהו [כפ"ה ז]. וכ"ש הכא שהמלקט עצמו עומד אצל העריס. אבל ברגליות כל גפן מונח לבדו. ואין דרכו לחפש על כל נעלם אחר שעבר ממנו. והו"ל ככל שומר ששכחו. דאפילו באומן א' משעבר ממנו הו"ל שכחה:

בועז

פ"ז (**א**) כתב רבינו הגאון אאמ"ו זצוק"ל. ואע"ג דקדושת דמים אינו מפקיע משעבוד. זהו במשועבד הממשות. משא"כ הכא דאין הקרקע משועבד להעוללות רק ליניקה. אז אפי' קדושת דמים מפקיע משעבוד (ועיין ח"מ ססקי"ז) וכ"כ אשכחן פ"ה דמעשרות מ"ה בקנה שדה בסוריא מעובד כוכבים. דלרבי צריך לעשר מה שנתוסף ביד ישראל. וא"א קמא קמא דמסי בטל בלא נפסק הקלוח. וכתוס' ב"ק (ד"ק ע"ב) עכלה"ט. ולפע"ד בנו ותלמידו. נ"מ היה נראה דדוקא בלא בלא אמרי' קמא קמא דמסי בטל. מדמתערב מיד בכולו. דבלא יש בילה. משא"כ בלא ביבש. מיהו י"ל מדים שם גם שרף לא שבספרי הו"ל שפיר כתערובות לא בלא:

משנה ראשונה

לימנן מדפליגי לעיל אי מדל בבל עניים כמו בשלו ואי ס"ד דיכול לזכות בהן פשיטא שמדל ואמאי פליג ר"ת ודוחק לומר דפליגי נמי בפלוגתא דר"א ור"י דהכא וכ"כ תוי"ט בפשיטות במתני' דלקמן דאין בעה"ב יכול לזכות בהן ומהתם אינו מוכרח כדפי'. וגם נ"ע מנ"ל הא לר"ע: **ח העוללות** לעניים. מ"ש תוי"ט אע"ג דאין לעניים בעוללות קודם הבציר מ"מ גם בעה"ב אינו יכול להקדישן ע"כ. אינו מוכרח דאפילו בעה"ב יכול להקדישן הכא אמרי' שלא היה דעתו אלא על מה שהוא שלו ולא להפסיד לעניים כדפי' לעיל: **ר' יוסי אומר** יתנו שכר גידוליו להקדש. ות"ק ס"ל דא"צ ליתן שכבר נתחייב הכרם בעוללות. הר"ש. ואיכא למידק דשפיר אמר ת"ק שכבר זכו עניים בקרקע כדי יניקה העוללות ואין אדם מקדיש את שאינו שלו. ונראה כיון דגוף הקרקע איכא של עניים אלא דמשעבדא להו ליניקה וקיי"ל הקדש מפקיע מידי שעבוד ולהכי א"ר יוסי יתנו שכר. ות"ק ס"ל דהקדש דמים אינו מפקיע השעבוד ודוקא קדושת

ציונים

ח המקדיש. שם הכ"ג: שכר גידוליו. שם: איזה היא שכחה. שם פ"ה הכ"ג:

תוס' אנשי שם

ח תוי"ט ד"ה העוללות לעניים כו' מ"מ ס"ל נמי כו'. ואע"ג דר"א בעי קרא ע"ז דלא נימא כיון שאין לעניים בהם יזכה בהם בעה"ב ור"ע לא"צ קרא ע"ז צ"ל דר"ע ס"ל דבלא קרא לא הייתי טועה בזה. (רמ"ז): ד"ה משיעבור הימנה כו' אלא אף באומן עצמו כו'. במ"מ יגיד עליו רעו העריס שאף שעבר עליו אינו שכחה אם יכול לפשוט ידו וליטלה וה"ה בכל שכחה [שאינה אלא] כשעבר עליה כ"כ שיצטרך לשוב בהליכה לקחתה. אבל אם בהפנותו לאחריו יכול ליטלה פשיטא שאינה שכחה. ועוד ראיה מכללא שראשה מגיע לקמה והכא ברגליות אף שיכול לקחתה בפשיטות יד ה"ז שכחה משום דאומן אחר הוא. (רמ"ז). ובירושלמי פליגי בזה ר"י ור' הושעיא שדעת ר' הושעיא כמ"ש הר"ב ור"י ס"ל דאף באומן א' הוי שכחה משעבר הימנו. ובעריס דלא הוי שכחה עד שלא יוכל לקחתה בפשיטות ידו ה"ט דמדמונחים עליו גפנים רבים מעורבין דרך המלקט לאחר שגמר לקיטתו לבחון ולחפש אח"כ שמא מונח עוד אשכול נסתר תחת העלים ולפיכך לא הוי שכחה כ"ז שעדיין יכול לפשוט ידו לשם. (פס"ט): בא"ד **ואסור** לשוב באומן כו'. לא ידעתי מה תיקן בזה כי למה מזכר לשון דאומן כל עיקר. (רמ"ז):

כללא דפרק ז **משנה א** אפילו אילן זית שחשוב . אפ"ת בשכח מללקט פירות א' מאילנותיו ואפי' יש בו כמה סאין . הו"ל שכחה . רק במפורסם האילן ההוא בין בשמו שיש בפירותיו שום ענין מיוחד ובין שמפורסם במעשיו שעושה פירות הרבה יותר מהראוי . או שמפורסם מחמת מקומו שעומד במקום מסומן אז אפילו כל מין אילן אינו שכחה . ואפילו אין בו ב' סאין . ואל"כ רק ג' אינן שכחה ולא ב' :

משנה ב ג' שורות אילנות . שבכל שורה ג' אילנות . וכל א' רחוק מחבירו לכל צד ו' טפחים . ושכח האמצעי אינו שכחה [ודברי הרמב"ם (פ"ה הכ"ה ממתנות עניים) שכתב ג' שורות מג' רוחות . ואף שיש בכל שורה רק ב'. אין שכחה להאמצעי . וכן פירש הר"ש ג' שורות מג' רוחות . וק' בשלמא ג' רוחות סגי . מדהו"ל עי"ז מסוים . דזה הטעם כ' הירושלמי . אבל מנ"ל לרמב"ם דסגי בב' בכל שורה . והרי בש"ס (ב"מ כ"ה א'. וב"ב פ"ג ב') משמע דכל שורה היינו ג'. וצ"ע] [**אב"י** ול"מ נ"ל דשאני הכא בפאה דמדרשא דלעני ולגר תעזוב אותם ילפינן דאשנים קפיד קרא כלעיל פ"ו מ"ה. ועוד דע"כ צ"ל דלפי' זה דרמב"ם בהחיבור שלו (עי' בפירושו כאן) מה שהזכיר אע"פ שאין בכל שורה מהן אלא ב' זיתים . הוא פירושו של מלות שני מלבנים הנזכרים במשנה . דאל"כ הרי חסר בהרמב"ם התנאי דהמשנה שצריך שתהיה רחוקה מחברתה כשיעור ב' לבינים או ערוגות . אע"כ דשיעור ב' לבינים לא באויר שבין השורות איירי . וכמ"ש הרמב"ם בפירוש המשנה . רק הזית עצמו קרא מלבן . ואולי מטעם שהיו עושין העפר סביב שרשו כעין מלבן . ועי' ר"ש שפירש נ"כ דמלבן לא באויר השורות מיירי] . **הא** דאמרינן לעיל דאפילו ביש באילן כמה סאין שייך ביה שכחה. היינו כשכח האילן . כגון שהיה לו ח' אילנות . ושכח . והיה סבור שאין לו אלא ד' . אבל בשכח שיש לו פירות על אילן א'. אז ביש באילן ההוא ב' סאין אין לו שכחה . (ועי' רמב"ם הנ"ל הכ"ב והכ"ד ורכ"מ שם הכ"ב וכ"ד] . והא דאמרינן דאילן מפורסם אין בו שכחה . זהו רק בלא התחיל בו . אבל בהתחיל בו וחזר ושכחו . הו"ל שכחה . אילן ששכחו ומונחים תחתיו קצת מפירותיו שלא שכחן אינן שכחת (ויש לרמב"ם ולראב"ד לכל א' פירוש אחר בזה) :

משנה ג פרט שייך לעניים . היינו גרגרים שנשרו מידי הבוצר מעצמו ולא בנשרו מחמת שארע לו איזה דבר . **אסור** לבעה"ב להעמיד סל תחת אילן כדי שישיר לתוכו ומגזול ע"י לעניים :

משנה ד עוללות שייך לעניים . היינו שגרגרי האשכול אינן עומדים צפופים שאין כל גרגר שוכב על כתף חבירו . וגם ע"ז אין האשכול מחודד בראשו כאילו גרגרים שבראש חשובים . מנטפים משם . ואם יש חדא לטבותא . שייך לבעה"ב . ובמסופק אם ישנם בו תרתי . ה"ה לעניים . עוללות שבענף שתלויין בו האשכולות . אם נחתכים עם האשכול ה"ה לבעה"ב . ואם לאו לעניים . כל גרגר שגדל יחידי הו"ל עוללות :

משנה ה גפנים העומדים תכופים מאד . ומדעכב גדולן . להכי צריך לנתק גפנים שדוחקין חבריהן . אז אם יש ביניהן עוללות . מנתק כגפני עוללות כמו שמנתק בשלו [ונ"ל דעכ"פ לא ינתק של עניים כדי להשביח גפנים שלו (כפ"ה מ"ג)] [**אב"י** כונת ע"ר וצוק"ל הכ"מ כשאין הפסד הבעה"ב הוא יותר מהפסד העוללות ראל"כ מנתק וישום הפסד העניים ונותן להם כחכמים שם . ועי' הלכתא גבירתא שם.ורמב"ם מת"ע פ"ד ה"ח. והתימה שלא הזכיר הרמב"ם דין דמדל בחבורו. ואולי שסמך על מ"ש בפ"ד ה"ח.והוי יודע דהשמטת הפסד לעניים הזכירה רק ע"ר וצוק"ל כפי דמשמע מירושלמי . משא"כ ברמב"ם שם לא הוזכר ממנו כלל] :

משנה ו אילני רבעי אפילו שיש בו עוללות כולו לבעלים וצריך (בו) להוסיף בו חומש כשפודהו וצריך לבערו כולו בערב פסח של שנת ד' וז' בשמיטה כמעשרות :

משנה ז כרם שכולו עוללות כולו לעניים :

משנה ח המקדיש כרמו עד שלא נודע בו עוללות שבו כולו קדוש.ואם משנודעו.ה"ה לעניים ויתנו שכר גדולן להקדש.**שכחה** בערים.היינו בשנזכר שכחתו רק במקום שא"א לו לפשוט ידיו ולטלו.ובשטוחים הגפנים בארץ.מיד שעבר ממנו ה"ז שכחה:

קדושת הגוף מפקיע מידי שעבוד והוא מחלוקת בין הקדמונים . רוב המפרשים סוברים קדושת דמים אינו מפקיע והרמב"ם סובר קדושת דמים נמי מפקיע כמ"ש פ"ז מהל' ערכין דין י"ד ופי"ח מהל' מלוה דין ז' . ולפ"ז היה נראה דיש כאן טעם לשטת הרמב"ם דהכא פסקינן הלכה כר"י ומשום דבירושלמי אמר שטעמו משום כר"י אלמא קדושת דמים מפקיע . וניחא השתא דהני תאי דינא במקדיש כרמו ולא תני דה"ה במפקיר דהא מסתברא דתרוייהו חד דינא אית להו . אלא משום פלוגתא דר"י דבמפקיר מודה ר"י דאין עניים נותנין שכר גידולין להקדש מן ההפקר דאין אדם מפקיר מה שאינו שלו . ולכאורה עוד ראיה לשטת הרמב"ם ממשנה ז' פ"ג דמעילה שרשי אילן הדיוט באין בשל הקדש לא נהנין בתוך ע"ז אמה ואי הקדש דמים אינו מפקיע אמאי לא נהנין. ושמא משום מראית העין כמו מעין שיוצא כו' בסיפא דהתם : **בערים** כל שאינו יכול לפשוט את ידו וליטלו . הטעם משום שהאלונסות מחברים את כל הגפנים ונעשו כחד גפן וכאילו לא עבר ממנו אח"כ אינו יכול ליטלו מיקרי עבר סימנו . וכן בערים רפ"ו דכלאים דכחד שורה הוי כרם משום דלא משכחת ביה שתי שורות דכולהו כחד חשיבי :

פאה מאימתי פרק ח

תוספות יום טוב

פרק ח א בלקט . לשון הרמב"ם בחבורו פ"א ממ"ע נאמר במתנות עניים (ויקרא יט) לעני ולגר תעזוב אותם כל זמן שהעניים תובעים אותם . פסקו העניים לבקש ולחזור עליהם הרי הנשאר מהן מותר לכל אדם שאין גופו קדוש כתרומה ואינו חייב ליתן לכהן דמיהן שלא נאמר בהן ונתן לעניים אלא תעזוב אותם ואינו מצוה לעזוב אותם לחיה ולעופות אלא לעניים והרי אין עניים : מאימתי כל אדם מותרין בלקט וכו' ע"כ . עיין בש"ס סוף פרק הזרוע (קלד:) ולשון רש"י בפ"ק דתענית דף ו לפי שיודעין אם נשאר לקט שכחה ופאה נמושות נטלוהו ע"כ . והתנא נקט לקט שהוא הנושר אחת אחת ואין נלקטין מהעניים כולו כמו שכחת קמה ועומר וכן פאה שניתנת במקום מסויים שאין דרך כל אנו שלא יהיו נלקטין כולן °ועוד מלינו בלשון הר"ב והר"ש משנה ה' פרק ד שכתבו ללקוט פאה ומהאי טעמא בכולהו שייך לומר דנלקטין וראוי אם כן להשאיל לכולם שם לקט : **הנמושות** . לשון הר"ב אית דמפרשי זקנים ההולכים וכו'. ופירש רש"י ולשון נמושות כמו

ר"ע מברטנורה

פרק ח א מאימתי.הנמושות . °אית דמפרשי זקנים ההולכים על משענתם . ואית דמפרשי

פ"ח א מאימתי כל אדם מותרין בלקט(א) משילכו הנמושות (ב) בפרט

ח"ג . א בלקט במשנים גם ג' בלשר"פ .

מלאכת שלמה

פרק ח א הנמושות . ירושלמי אבא שאול היה קורא אותן משושות וכן נמי אית תנויי תנו משושות מאן דתני נמושות שהן באין בסוף ולשון נמושות כמו לא ימיש שנוטלין וממשין הכל מלפניהם שבאין אחר חבריהם ומ"ד משושות שהן ממשמשין ובאין על משענתם ופי' הרא"ש ז"ל ומתוך שהולכים כפופים ועיניהם מסתכלין למטה רואין כל מה שמוטל לפניהם בקרקע ואינם משאירין כלום וכשיודעין שאר עניים שהלכו אלו מתייאשין הם ובפ' אלו מציאות מייתי

תפארת ישראל

יכין

פ"ח א) ה"ה שכחה ופאה . רק נקט הראשון . דכשמתחיל לקצור נתחייב בלקט ואחר שהתחיל חייב בשכחה . ופאה נותן בסוף השדה : ב) ר"ל אחר שהלכו הנמושות . והן הזקנים שהולכים לאט ושחוח . ומלקטין כל שבולת יחידי . ונקראין נמושות שממשמשין במקלות והולכין . וי"א לקוטי בתר לקוטי . ונקראין נמושות · שמשו והסירו הכל . דאח"כ כבר נתייאשו העניים (א) . ומסתבר כפי' קמא דאי כפי' ב'

בועז

פ"ח (א) כ"כ הר"ב . וכתב עלה רבינו הגאון מהו' **עקיבא** שליט"א . [באות עז] וז"ל אף דאיכא עניים כו' . ועדיין צ"ע . עכלה"ט. וינוע האחז בחבלי בוז . פה קדוש יאמר על זה „ועדיין" צ"ע . מה צ"ע . לפע"ד זו א"צ לפנים ודאי הוא כרבעת"ו . דהרי רז"ל אמרו (פסחים ד"נ) דמעות יתומים אין בהן סי' ברכה . מ"ט . יתמי לאו בני מחילה ניהו . ואפ"ה אין איסור בדבר . ואדרבה ב"ד מצווין על כך (כב"מ ד"ע) דיהבינן להו לנכרי דשייף נכסי' . וק' מ"ש מתמרי דשדי זיקא דאסור מה"ט (כב"מ דכ"ב) . וכ"כ בהכל לאגלי נפא ולפרשא ולמרזיבא אפי' מיתמי . וכ"כ כופין לאפטרופי לצדקה (כב"ב ד"ח א') וכ"כ באפטרופי דלבים ומכסי מיתמי (כגיטין דנ"ב ע"ב) . דבכולה לא אמרי' יתמי לאו בני מחילה . ואי"ל דמש"ה מקלינן בכולהו . מדלאית להו הנאה ליתמי . ליתא דעכ"פ צריכי למחול בשביל הך הנאה . והרי יתמי לאו בני מחילה . ואח"כ אדרבה . ק"ו הוא . מה במעות יתמי . שהפקרן כבר הוא שלהם . אפ"ה לא אסרינן הריוח מטעם דלאו בני מחילה . מכ"ש בפאה

ציונים

א מאימתי . תענית ו: ב"מ כא: רמב"ם פ"א מהל' מת"ע הלכה יא :

תוספות רע"ק

משנה א [אות עו] בתוי"ט ד"ה **בלקט**. ועוד מצינו בלשון הר"ב והר"ש) להדיא מצינו בל' המשנה במסכתין לעיל פ"ד מ"ט מי שליקט את הפאה . [אות עה] שם בהרע"ב ד"ה **מאימתי**. אית דמפרשי) היינו פלוגתייהו דר' יוחנן ור"ל בפרק קמא דתענית . דר"י אמר סבי דאזלי אתגרי . ור"ל אמר לקוטי בתר לקוטי . והרמב"ם בחבורו העתיק לדר"ל . וכתב הכ"מ בשם הרשב"א דס"ל להרמב"ם דר"י ור"ל לאו בדיני פליגי אלא בפירוש תיבת נמושות והראיה ע"ז דאמר באתר דליכא סבי יהיה כל אדם אסור לעולם ליטול . אע"כ דלא פליגי ונקט הרמב"ם לישנא דר"ל שהוא שכיח בכל אתר עיי"ש . ועיין בהרמב"ם בפי' המשניות ותמצא דגם לר"י עיקר מילתא דהזקנים הם הם המלקטים שניים והוי לקוטי בתר לקוטי . ור"י ור"ל חדא מילתא קאמרי עיי"ש. אבל

תוס' אנשי שם

פרק ח א תוי"ט ד"ה **בלקט** ל' הרמב"ם כו' אלא תעזוב אותם כו' . דבריו אינם מובנים לי שהרכיב שני עניים החלוקים בטעמן ובהלכותיהן דדרשא דתעזוב דרשינן בחולין גבי שלא היו שם עניים ואינו מחוייב להניח פאה וה"ה של בעה"ב כתבואת כל השדה ותייבים במעשר ואם בא אדם אחר ולקטן גזל הוא בידו . אבל הכא משפסקו העניים שכבר הגיע לקט לעניים ומשום יאוש נגעו בה כמבואר בב"מ ואח"כ הוי הפקר ופטורין מן המעשר וצ"ע . (ש"י) : ד"ה **הנמושות** כו' . ע' בתוי"ט וצ"ע דבתענית מפ' רש"י כפי' הרא"ש ותקשי ליה לדידיה . (לה"מ) : בר"ב ד"ה **מאימתי** כו' נתייאשו כו' . ע' תוי"ט ועי' בחדושיו שהוסיף בזה הלשון ואי דנימא כיון דאף אם יטלנו קטן אין זכותו זכות גמורה והוי גזל רק מפני ד"ש מש"ה במה שנטלו עשיר לא מיקרי גזלן. הא מ"מ להני פוסקים דצרור וזרקו י"ל זכייה מדאורייתא אף במציאה א"כ בהנך קטנים יקשה די"ל יד לזכות ומ"מ אין הפקרן הפקר . ובזה י"ב כמ"ש התוס' בב"ב. ואולם עיקר היסוד לא ניחא לי דאף בקטנים דאי"ל יד הייט דאם יטלנו יכול אחר לחטוף ממנו דלא זכה הקטן בהגבהה אבל מ"מ יש לקטן חלק בלקט שהוא שלהם ליתן ולאטול א"כ היאך ילקוט העשי ע"כ

בפרט ועוללות 'משילכו העניים בכרם ויבאו ג) . °ובזיתים משתרד רביעה שנייה ד) . אמר רבי יהודה והלא יש שאינם מוסקין ה) את זיתיהם אלא לאחר רביעה שנייה אלא כדי שיהא העני יוצא ולא יהא מביא בארבעה איסרות ו) :

נאמנים

ח"נ . ועוללות נד"נ ובעוללות . בארבעה נד"פ אלא בארבעה וכן הוא בירושלמי וכ"ה בר"נ ל"ו ועיין מ"ש .

°כמו לא ימושו (ישעיה נט) [ני' רס"ל לא ימישון (תהלים קטו)] שממשמשין והולכים. לקוטי וכו' ולשון נמושות כמו לא ימיש (שמות יג) שנוטלין ומשין הכל מלפניהם. בב"מ פ"ב דף כא ע"ב : **משילכו** העניים בכרם ויבואו . בפרק קמא דתענית דף ו. כתב רש"י וז"ל כלומר שלקטו וחזרו ובאו פעם שניה והשתא מסחי דעתייהו עניים ע"כ. והר"ש הביא ירושלמי ולא תנינן נמושות על ידי שהן חביבין באין על אתר והית דגרסי לאלתר ע"כ ואין חילוף בין הגירסאות בענין אלא בלשון: **ובזיתים** משתרד רביעה שנייה. ירושלמי ולא תנינן נמושות מפני שהוא ציגה ואין יוצאין אלא בחורים ע"כ. ולפירוש דנמושות לקוטי וכו' הטעם כשהוא ציגה שוב אין הולכים הלוקטים מפני הציגה הואיל ודבר מועט כשאר : **רביעה** שניה. פירש הר"ב בכ"ג במרחשון וכ"פ במשנה ה' פרק ח' דנדרים. אבל בפ"ק (מ"ד) ופ"ג דתענית (מ"א) מפרש (בי"ז) [נ"ל בשבעה] בו ושם אפרש בס"ד: **בארבעה** איסרות. מ"ש הר"ב דככר בפונדיון היינו מזון ב' סעודות כרבי יוחנן בן ברוקא פרק ח'

דעירובין

דמפרשי לקוטי בתר לקוטי שמאחר שילכו בשדה לוקטים אחר לוקטים או הזקנים הללו שמאחרים ללכת ללקט אחר הכל °כבר נתיאשו העניים מאותה שדה °וכל הנמצא בה אחר כך הוא הפקר לכל בין לעניים בין לעשירים: **רביעה שנייה**. המטר נקרא רביעה מפני שהוא רובע את הארץ ומולידה ומצמיחה כזכר הרובע את הנקבה והיא מתעברת ממנו לשון בהמתך לא תרביע(ויקרא יט). פירוש אחר רביעה על שם שהמטר משכיב העפר ומרביצו תרגום רובץ רביע וזמן רביעה שניה בשנה בינונית הוא בכ"ג במרחשון : **שאינן מוסקין**. מסיקה בזיתים כמו קציר בתבואה בציר בענבים אורה בתאנים גודר בתמרים כך מוסק בזיתים : **ולא יהא מביא בארבעה איסרות**. דהיינו שני פונדיונים שהפונדיון שני איסרין ותנן אין פותחין לעני העובר ממקום למקום מככר בפונדיון דהיינו

מזון

מלאכת שלמה

מייתי לה איאוש שלא מדעת עכ"ל ז"ל. ואיתא בירושלמי דר' יוחנן בן נורי. שהיה עני היה יוצא מן הנמושות ומביא פרנסתו של כל השנה : **משילכו** העניים וכו'. בירושלמי מפרש דלא תני נמושות הכא דעל ידי שהן חביבין באין לאלתר פי' הרא"ש ז"ל דזקנים חביבין עליהן ענבים ובאין מיד פי' באין והולכין ואין העניים מתייאשין בהליכתן וכן בזיתים מחמת הצנה שבשעת מסיקה אין הזקנים יוצאים עכ"ל ז"ל : **רביעה שניה**. כאן פי' ר"ע ז"ל כמ"ד כ"ג בחשון אבל בפ"ק דתעניות סי' ד' וגם שם רפ"ג פי' כמ"ד י"ז במרחשון וכתב החכם הר"ר סולימאן אוחנא ז"ל עיין מ"ש ע"ז בפ"ט משביעית והנה תמצא דבריו כתובים בספר זה לקמן שם פ"ט מ"ו : **ולא יהא מביא אלא בד' איסרות** . דהיינו שני פונדיונין וכו' לשון ר"ע ז"ל . אמר המלקט יש גורסין במשנה אלא בארבעה וגם החכם הר"ר יהוסף ז"ל כתב דבס"א גרסי' במתני' מלת אלא ולפ"ז צריך להגיה בפי' ר"ע ז"ל בסמוך וכיון שאינו מביא זיתים אלא שוה ד' וכו' אם הוא גורס במשנה מלת אלא . והנכון שמלת אלא טעות היא וצריך למחוק אותה וכן בספרי כ"י שראיתי איננה : **בארבעה איסרות** . שיעור כל איסר ד' שעורות נמצא שהפרוטה חצי שעורה כסף וכן תנן בריש קדושין וכמה היא פרוטה אחד משמנה באיסר האיטלקי :

נאמנין

תפארת ישראל

יכין

היינו משילכו עניים ויבואו . ולמה שני תנא בלישניה (ב) : ג) ר"ל אחר שכבר הלכו העניים שלקטו תחלה וחזרו לביתם , ושוב באו אחרים ולקטו גם הם אחריהם . אח"כ מה שהשאירו השניים הרי הוא הפקר לכל אדם אפילו לעשירים . ולא תנא הכא נמושות דמחביבי ענבים הזקנים מסכימין ובאין : ד) המטר השני . ונקרא רביעה ע"ש שמוליד הארץ . א"נ ע"ש שמרבין ומשכיב העפר . וזמנו עד כ"ג במרחשון . ולא תני נמושות . דאין הולכין אז דימי צנה הם : ה) מוסק בזיתים . כקוצר בתבואה . וכבוצר בענבים . אורה בתאנים . גודר בתמרים . כולן לשון קוצר ממחובר : ו) הם ב' פונדיון . ופונדיון הוא לב' סעודות . וכיון שאינו מוצא ב' סעודות לו . וב' סעודות לאשתו בשביל פרנסתו לבד שוב אינו

יוצא

בועז

בפאה ולקט דגם הקרן לא זכו בהם יתמי עדיין מכ"ש שאין נאסרו מה"ט . אע"כ דוקא היכא דבעינן לאפקועי מרשותייהו דיתמי . צריך שיהיה קצת הנאה ליתמי . אבל היכא דליכא פקוע מרשותייהו . ואדרבה איכא נמי מדת סדום . דכופין עליה (כח"מ קע"ד) וכי הכא בפאה שלא ירוויחו הם ע"י הפסד של אחרים . בכה"ג אפי' לא ירוויחו כלל ע"י זכוי של אחרים . אפ"ה ל"א יתמי לאו בני מחילה . דא"ל מחילתם כלל אם היו גדולים . מיהו בירושלמי הכא משמע . דלא משום יאוש נגעו בה . דא"כ למה צריך קרא לעני וגו' תעזוב . ולא לעורבים ועטלפים : (ב) אב"י ולא סוכית ע"ר אאמ"ו זצוק"ל הכ"מ דע"כ הפי' א' עיקר דהוא מר"י . והפי' הב' מר"ל . והלכה כר"י (כיבמות ד' ל"ו א') די"ל דמאי הכא דר"י ור"ל לאו בדינא פליגי ולא אפליגו רק בפירוש תיבות נמושות . וכתי' הכ"מ בשם הרשב"א על הרמב"ם שפסק בפרק א' מה' מת"ע הי"א כאמת כר"ל . ועי' ירושלמי דמסיק כע"ר דנמושות זקנים . מיהא בענין קושית ע"ר . נ"מ נראה לתרץ כמ"ש ע"ר בסי' ג' והוא מירושל' כאן . דלהכי תנא בסיפא משילכו עניים ושני בלישניה ולא תני נמושות. שמפני

שהן

משנה ראשונה

פרק ח א ובזיתים . לענין שכחה ופאה אבל לקט ופרט ועוללות לא שייך באילנות כדאיתא בפ' הזרוע דף קל"א וזיתים דנקט לאו דוקא דה"ה שאר אילנות כמו בר"פ דלעיל ושמא פעמיה דר"י לא שייך אלא בזיתים שלקיטתן מאוחר משאר אילן וכן משמע מפי' הר"ב פ"ט דשביעית מ"ח : **כדי שיהא העני יוצא ולא כו'** . ולא אמר בקצרה אם אין שם כדי ארבעה איסרות . משום דפעמים שכל השכחה או הפאה מתחלתן אינם בארבעה איסרין ובההוא לא א"ר יהודה דמותר לכל אדם שהרי העני יוצא לכן שכסבור שהיא מרובה וממילא נוטל אף המועט . אלא איהו מיירי שכבר היה העני כאן ונטל

וכשנשאר

אבל רש"י מפרש דטעמא דר"י שהזקנים הולכים בנחת ועיניהם למטה ושוהין טפי . משום הכי נתייאשו העניים ממנה עיין שם : [אות עז] בא"ד **כבר** נתייאשו העניים) אף על גב דאיכא עניים בדוכתי אחריתא דלא ידעי מזה ולא הוי יאוש לגבייהו . מ"מ כיון דאיכא עניים הכא הנך מעיקרא יאושי מיאשי דאמרי עניים דהתם מלקטי ליה גמ' רפ"ב דב"מ.וקשה לי הא מ"מ גם לעניים קטנים יש חלק בזה . ולגבייהו הוי יאוש של"מ וכדאי' בסוגיא דשם גבי תמרי דזיקי עיין בתוס' ב"ב דף קמ"ג ע"ב ד"ה ואם שכתבו הכא כיון דאין מפסידים ולא בא הריוח לידם שפיר מהני ועדיין צ"ע : [אות עח] בא"ד **וכל** הנמצא בה אח"כ הוא הפקר) קשה לי הא הלקט שנופל בעת הקצירה שהוא על שדה דבעל הבית כשנתייאשו העניים ונעשה הפקר מיד יזכה בעל השדה מדין קנין חצירו דקונה שלא מדעתו. ואי דהבעלים אינם עומדים שם והוי חצר שאינו משתמר. מ"מ תקשה מפ"ק דב"מ דף י"א דאותביה ר' אבא לשלא ממעשה דר"ג וזקנים ומוכיח מזה דחצר שאינו משתמר ג"כ קונה. ולדידיה יקשה מתני' דהכא אמאי אינו זוכה בעל השדה מדין חצר . וצע"ג : [אות עט] [שם] במשנה **ובזיתים**) וכתב הרמב"ם בחבורו אבל צבורי זיתים ששכחן תחת האילן הרי זה מותר בהם משיפסקו העניים מלחזור אחריהם ועי' מ"ש לעיל בפרק הקודם משנה ב' : [אות פ] בתוי"ט ד"ה **הנמושות**. כמו לא ימושו) והרא"ש כתב סבי דאזלי אתיגרא מתוך שהולכים כפופים ועיניהם מסתכלות למטה רואים כל מה שמוטל לפניהם בקרקע ואינם משאירים כלום עכ"ל. וא"כ גם להך מ"ד נמושות מלשון לא ימיש :

תוס' אנשי שם

ע"כ ועי' בבועז אות א':בא"ד **הפקר** לכל . ע' תור"ע . ולפע"ד לק"מ דבעל השדה מעיקרא איאושי מיאש . תדע דברי הרמב"ם כ' בדין זה בה' יו"ד וכן בהי"א מותר לכל אדם ובה' י"ג כ' מתנות עניים שבשדה שאין העניים מקפידים עליהם ה"ה של בעל השדה עכ"ל והוא מהירושל' ועי"כ ה"ע דבה' יו"ד וי"ל דאיירי לאחר משפסקו העניים מלחזור אחר מתנותיהם שהוא אחר שהפסיק בעל השדה ללקט שדהו . בעל השדה מעיקרא איאושי מיאש כי סבר שהעניים ילקטוהו לכן מותר לכ"א וכסי"ג דאיירי שבעל השדה עודנו מלקט בשדהו אלא שהעניים אין מקפידין לכן כ' שהן של בעל השדה . (רל"מ) . ובמ' תה"ר תי' ע"פ ד' התי"ט בב"מ פ"ב מ"ג לפי שבא בחצירו לפני יאוש וקי"ל י"מ לא קנה ע"כ. א"ה ע' ברדב"ז בביאורו להר"מ שם הי"א ד"ה מאימתי כו' בלקט שכ' וז"ל ומלישנא דמתני' דקתני מאימתי מותרין כל אדם משמע דאפי' עשירים שאינם בעלי השדה מותרין משום דהוו הפקר שהרי בעל השדה עזב אותם לעניים ולא באו הוי הפקר . ואם קדם בעל השדה אחר שהלכו הנמושות ואמר תזכה לי שדי נראה דהוי שלו ואין אחרים יכולים לטלו אע"ג דאינו עומד בצד שדהו ע"כ. ובד"ה מאימתי כו' בפרט . כ' וז"ל ומתוך לשון הירושלמי משמע שאין מותר אח"ז זה אלא לבעל השדה דגרסינן התם מתנות עניים שבשדה שאין עניים מקפידין עליהן ה"ה של בעה"ב ע"כ ולפ"ז הא דהכן מותרין לכ"א לאו דוקא אלא לומר שמותרין לעשירים ולשלם בעל השדה דוקא . ואפשר לחלק בין המתנות שאין העניים מקפידין עליהן שהם לבעל השדה אבל מה שנשאר אחר העניים א"ל שהוא לכ"א והנכון אלי שהכל לבעל השדה עכ"ל: תוי"ט ד"ה **משילכו** העניים כו' וחזרו ובאו כו'.הק' בהו"ע דא"כ היינו לקוטי בתר לקוטי דריש' לדעת ר"ל שהוא פי' הב' של הר"ב וא"כ ליערבינהו וליתנינהו ומכח זה הכריח לפרש המשנה בסגנון אחר ע"ש . ולעד"נ דלק"מ דלקוטי בתר לקוטי אין פי' שאותם העניים ממש שלקטו תחלה חוזרים ללקט כמ"ש בהו"ע דמש"ה קא קשיא ליה אלא כמו שפירש"י שם בתענית לקוטי בתר לקוטי שהעני מוליך בנו אחריו ע"כ והשתא אין זה ענין כלל למ"ש בסיפא משילכו וכו' . (ש"ע) : במשנה **ובזיתים**.יש לדקדק דפתח במיני מתנות וסיים במין פירא והכי הו"ל למיתני בתבואה משילכו הנמושות . בכרם משילכו העניים ויבואו . ובזיתים משתרד.וניחא לי ע"פ התוספתא והובא בחולין קל"א ד' מתנות בכרם פרט ועוללות שכחה ופאה . ג' בתבואה לשו"פ . ב' באילנות שכחה ופאה ע"ש וא"כ שפיר נקט התנא תחלה לקט שהוא שם מיוחד לתבואה בלבד דבזה מובדלת מכל שאר מינים וה"ה לשו"פ כמ"ש התוי"ט . וכן פרט ועוללות המיוחד רק בכרם וה"ה שו"פ . אבל זיתים דמתייבי רק בשו"פ וזה שוה בכל המינים א"א ליתן להם שם מיוחד ולכן קאמר ובזיתים בפירוש. וזמן היתר של שאר אילנות לא הוצרך התנא לאשמעינן דאינהו לא חשיבי כ"כ וממילא זמנם נמי משילכו הנמושות . (לה"מ) : בר"ב ד"ה **רביעה** כו' פי' אחר כו'. פי' הא' הוא בגמ' דתענית ו: ולכן תמוה מ"ש הר"ב פי' אחר מלבו . (רש"ש) : ד"ה **ולא** יהא מביא ט' לאשתו . וק"ל הא יש הרבה עניים בלא נשים ולהם כדאי ליתן . (הרש"ש) :

ב נאמנים ז) על הלקט ועל השכחה ועל הפאה ח) בשעתן ט). ועל מעשר עני בכל שנתו י). ובן לוי נאמן לעולם יא). ואינן נאמנין יב) אלא על דבר שבני אדם נוהגין כן יג): ג נאמנין על החטים

ואין

חי"ג. ב ובן לוי נד"ג ובן לוי נכ"י. ואינן בכה"י אינן בלא ו"ו:

ר' עובדיה מברטנורה

מזון שתי סעודות וכיון שאינו מביא זיתים שוה ארבעה איסרות דהיינו מזון שתי סעודות לו ושתי סעודות לאשתו אף הוא אינו יוצא ללקוט ואין הלכה כרבי יהודה: ב נאמנים. העניים לומר חטים הללו של לקט שכחה ופאה הן ופטורים מן המעשר: בשעתן. בשעת הקציר: בכל שנתו. בשנה שלישית ובשנה ששית שמעשר עני נוהג בהן: ובן לוי נאמן לעולם. דמעשר ראשון נוהג בכל שנה וכיון דאמר של מעשר ראשון הם לא חיישינן שמא לא הפריש מהן תרומת מעשר דכי היכי דלא נחשדו ישראל על תרומה גדולה כך לא נחשד בן לוי על תרומת מעשר: אלא על דבר שבני אדם נוהגין כן. נוהגים לתת להם כן ולא על דבר שאין רגילים לתת להם כיוצא בו ולקמן מפרש ואזיל: ג נאמנים על החטים. לומר של מעשר עני הם שניתן לי אבל אין נאמנים לומר קמח ופת זה של מעשר עני שנתן לי קמח ופת

דאין

תוספות יום טוב

דעירובין ועיין לקמן במשנה ז': ב נאמנין על הלקט ועל השכחה וכו'. עיין מ"ש בפ"ד משנה ו טוב טעם לסידורן: ובן לוי נאמן לעולם. לשון הר"ב דכי היכי דלא נחשדו ישראל על תרומה גדולה. כן לשון הירושלמי ור"ל ישראל עם הארץ שאין נאמנין על שאר מתנות כדלקמן בריש מסכת דמאי: ג נאמנין על החטים. לשון הר"ב לומר של מעשר עני הם וכו'. וכן לשון הר"ש. ואולי משום דבסיפא תנן נאמנים על השמן לומר של מעשר עני הם. להכי אסברו לכולה מתניתין במעשר עני ואין הכי נמי דהוא הדין בלקט שכחה ופאה דעיקר מכילתין בהו איירי ולא במעשר עני. וכן כתב הר"ב בסוף המשנה לקט שכחה ופאה. ויתכן דברישא דאינן נאמנין הוי מעשר עני רבותא וסיפא דנאמנין הוו אינך רבותא. והרמב"ם בפירושו ובחבורו פי"ב מהלכות מעשר אסברה בלקט שכחה ופאה:

ואין

ציונים

ב נאמנים. שם פי"ב מהל' מעשר ה"ג: ובן לוי. שם הט"ו: ג נאמנין על החטים. שם הלכה יג:

תוספות חדשים

משנה ב [תוי"ט ד"ה] ובן לוי כו' ור"ל ישראל עם הארץ כו' עכ"ל. וקשה דהר"ב פי' בריש דמאי בטעם שתנה אחת עוברת כו' וזה לא שייך בתרומת מעשר ועוד אפילו יתן כדינו תרומה גדולה הוי אחד מחמשים מה שאין כן בתרומת מעשר והרמב"ם בפירושו ובחבורו לא כתב שום טעם על תרומה גדולה רק שבדקו שע"ה היו נזהרים בו וא"כ י"ל דגם בבן לוי מצאו כן. אבל מלשון הירושלמי זה שהביא הר"ב משמע דמסתמא הותקן וצ"ע. (ממהרש"א ז"ל):

אמר המגיה ולפענ"ד דלק"מ דאמרינן בשבת י"ג ע"א דרוב ע"ה מעשרין הן וכתבו התוס' דהא דחשו הכא למיעוטא טפי ממקום אחר משום דהוי מיעוטא דשכיחא טובא והיו הרבה נכשלים עכ"ל ומביאם תי"ט ריש דמאי ע"ש וע"כ בבן לוי דלא שכיחי טובא ואין רבים נכשלים בה אזלינן בתר רובא דרוב לוים מפרישין ת"מ דלא גרע ממעשר לכל אדם. וני"ל דבן לוי כיון דבחנם בלא יגיעה בא לו מפריש אפילו הרבה ולא קפיד משא"כ בישראל. ולפמ"ש התי"ט ס"א דדמאי משנה ג' ד"ה שירי מנחות דמה שבא לכהן לא גזרו ע"ש ג"כ לק"מ:

מלאכת שלמה

ב נאמנין על הלקט כו'. פי' הר"ש סירילי"ו ז"ל נאמנין על הלקט ט' בשעתן נאמנין העניים לומר חטים הללו של לקט שכחה ופאה הן ופטורין ממעשר ותרומה כדתנן בריש חלה ואפי' הן עמי הארץ יכול החבר ליקח מהם ולסמוך עליהן ובע"ה שאינם לא חשודין ולא נאמנין איירי וכן כתב הרמב"ם ז"ל פרק י"ב מהלכות מעשר: בשעתן. בשעת הקציר: בכל שנתו. נאמן עליו דהיינו שנה שלישית וששית: נאמן לעולם לומר מעשר ראשון זה ונתתי (הגה"ה. לשון החכם הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל בירושלמי דייק שהלוי נאמן אפי' לומר שהפריש ממנו תמ"ע מדקתני לעולם ולא קתני ובן לוי נאמן על מעשר ראשון) לכהן תרומת מעשר ולעולם מע"ר נוהג דקרוי נחלה כדאיתא פ"ק דר"ה ולית ביה משום טבל והלוקח ממנו א"צ לעשר מהן דמאי: שבני אדם נוהגין כן. כדתני סיפא דלקמיה נאמנין על החטים ואין נאמנים על הקמח וכו': ובירושלמי גרסי' סלק ר"א דרומיא בעי קומי ר' יוסי כיני מתני' דמיקל לנאמין ע"ה לומר זה לקט או מ"ע ר"א היא דתניא וכו' ורבנן פליגי עליה התם וכתבה הברייתא לק' פ"ד דדמאי ותירץ לו ר"י דאפי' רבנן מודו בהא דאין דרך עני לעשות ערמה בדבר זה דהיא מלתא דעבידא לגלויי. ונראה מן הירושלמי דגרסי' במתני' אלא על דבר שכן דרך בנ"א נוהגין כן. דגרסי' התם ר' מני בעי ובן לוי נאמן לעולם אפי' בשביעית פי' אם אומר פירות הללו מע"ר של ששית הן מהו שיהא נאמן ויהא מותר לאכלם שלא בקדושת שביעית מדקתני מתני' לעולם ולא קתני בכל שנות המעשר. או דילמא לפי ששנות המעשר הם שם עליהם אמר לעולם אבל בשביעית לא יהא נאמן לומר מע"ר של ששית וסלקא הבעיא בתיקו: אין נאמנין אלא על דבר שכן דרך בנ"א נוהגין כן כיני מתני' ומשנה יתירה היא ולאו שדי בשיאמר אלא על דבר שבנ"א נוהגין כן אלא ולאו יתור המשנה לאתויי הנהו דיני דאמר התם ר' בון ב"ר חייא כגון אם אמר פירות אלו נתנם לי איש פלוני במתנה ואמר לי שהן מתוקנין ולא של מעשר ראשון הם אינו נאמן וכן נמי אם אמר משדה שלי הן אינו נאמן כיון שהוא ע"ה וה"ה דמאי כשאר פירות ע"ה ולא אמרי' דיהא נאמן במגו דאי בעי אמר מעש"ר שקבלתי ע"כ אבל הרא"ש ז"ל נראה דגרס כמו שהוא כתוב בדפוס אלא על דבר שבנ"א וכו' אכן בה"ר שלמה סירילי"ו ז"ל מצאתי שכתב בפירוש הירושלמי ה"ג כיני מתני' אין נאמנין אלא על דבר שדרך בנ"א נותנין כן והיינו כדתני באידך בבא דלקמיה ובני אדם דקתני אעשירים דנותנין להם קאי ע"כ

וכן

תפארת ישראל

יכין

יוצא: ז) עניים ע"ה: ח) לומר שהתבואה לקט וכו' שיפטור הקונה אותה מהן מלעשרן: ט) בעת קציר: י) בכל שנת ג' וו' בשמיטה. דמדהוא מרובה אין הבעה"ב מחלקו בפ"א. ואילה"ק ויהיה נאמן בשנת ג' וו' לומר לקט שכחה ופאה הוא. במגו דבעי אמר מעשר עני הוא. ואי"ל דמדהך נתנין בשבלים משא"כ מעשר עני ניתן אחר שנתמרח. להכי אין נאמן מזה לזה. ליתא דהרי במ"ג משמע דגם במנומרח נאמן בכולן. י"ל כיון דלקט שכחה ופאה רק דבר מועט הוא. רגיל לאכלו מיד. ולהכי אין נאמן עליהן רק בשעתן. ואע"ג דיש לו מגו. מגו במקום עדים הוא. דאנן סהדי שאינו אומר אמת (ג): יא) ר"ל מדמעשר ראשון נוהג בכל שנים. להכי לעולם נאמן לוי ע"ה שהן של מעשר ושהפריש התמ"ע ממע"ר שניתן לו. דלא חשידי עליה כמו דלא חשידי ישראל ע"ה את"ג. ואף דאין ליתן מתנות לכהן ולוי ע"ה [כחולין דק"ל ע"ב]. באין חבר שרי. כתוס' שם ד"ה מכין. והתוס' שם [דק"ד ע"ב]: יב) ע"ה בכל הנ"ל: יג) כדמפרש

במשנה

בועז

שהן חביבין הם באין נאותר]: (ג) אב"י נסתפקתי אם אמרינן ג"כ מגו שיכול אחר לסמוך באכילת איסור על מגו של זה הטוען. דדלמא נאמן רק לגבי דידיה. לא שיסמוך אחר על דבריו מכח מגו. כגון הכא שנאכל על דברי העני בלי הפרשת מעשר בשנת ג' וו' משום דנאמין לו שהוא לקט מגו דאי בעי אמר מ"ע. די"ל דכיון דטענה בעצמה גרועה היא ולא מחזקינן אותה לאמת רק מכח מגו. תו לא הוה כעד א' דנאמן באיסורין להתיר אפי' אתחזיק איסורא היכא שהוא שלו משום דבידו לתקנו (וכרא"ש גיטין דנ"ד ב'. חילוק ד'. וש"ך

י"ד

משנה ראשונה

וכשנשאר אחריו פחות מארבעה איסרין אינו חוזר עוד לצאת וזהו שאמר כדי שיביא יוצא פעם אחת ולא יהא מביא בפעם שניה: ב נאמנים על הלקט כו'. וה"א לפרט ועוללות: בשעתן. ושלא בשעתן אין נאמנים במגו דאי בעי אמר מעושרין הן. דבעמי הארץ מיירי דחשידי והא דבשעתן נאמנים ואע"ג דספק הוא שמא יש לו נמי תבואה החייבת. כיון דאית לי' נמי דפטורא לא שביק היתרא וכו' א"נ בשעתן רובא דפטורא שכיח גביה ומרובא פריש: ג נאמנים על החטים. פי' הר"ב לומר של מעשר עני הם וכ"כ הר"ש. ויפה פירשו דהך מתני' אדלעיל קאי דמשום המנהג נאמנים. ואלו לקט שכחה ופאה לאו מנהגא הוא אלא חובא דמצותן בעזיבה דעזיבה כתיב בהו כדלעיל רפ"ד דמצותן לבוז ולא לחלק. אבל מעשר עני מחלק ותלי במנהג יש מחלק בענין זה ויש בענין אחר. והרמב"ם בפירושו ובחבורו דאסברה לה בלקט שכחה ופאה ה"ל למנקט מעשר עני שמדוקדק יותר. ועוד אי בלקט שכחה ופאה אמאי נאמנים על החטים הא הם באים בשבלים קודם דישה. אבל מעשר עני דרכו בחטים כדלקמן מ"ה. והיינו נמי דקתני נאמנים על שפורה של אורז משום

דאורז

מדלא תנן והלוי ועמ"ש במדות פ"א מ"ב. (הו"ע): ג תוי"ט ד"ה נאמנין כו' דס"ה בלקט כו'. הרב הו"ע רצה לחלוק ע"ז ולפרש דס"ל להר"ש והר"ב דמה שנאמנין על החטים אינו אלא במ"ע אבל בלשו"פ אינן נאמנין אפילו על החטים שדרכן ליתנן בשבלים ע"ש. ומלבד שדברי הרמב"ם הם בפי' שלא כדעתו ול"ל להרבות במחלוקת כי על החלוקים אנו מגמגמים. בר מן דין בירושל' מבואר בהדיא דמתני' מיירי אף בלקט דהכי איתא התם היו הכל יודעין שרוב מכנסו לקט אינו נאמן לומר קמח ופת ניתן לי ע"ש (הובא בס' מ"ש) ועוד דמליסנא דמתני' גופיה מוכח דלא כותיה מדאצטריך לפרושי דסיפא גבי שמן של מ"ע הוא ואם איתא דכולה מתני' לא מתוקמא אלא במ"ע דביה דוקא נאמנין על החטין. (ש"ע): באד"ר וסיפא. ר"ל וס° דברי הר"ב שכתב דין דנאמנין. (ש"ע): בסה"ד אסברה בלשו"פ. אין לטעות ולפרש בדעת הרמב"ם דדוקא בלשו"פ אינו נאמן אבל לא במ"ע מטעם שכתב התוי"ט לעיל דמ"ע הוי רבותא וא"כ ה"ל לרמב"ם לפרשו. דבכך הודיע הר"מ דה"ה במ"ע במה שהקדים בדין דלעיל ואם אמרו של מ"ע הוא נאמנין בכל שנתו ואח"כ כ' כיצד חטים אלו וכו' ש"מ דאכולה קאי. ואע"פ שלא הזכיר אלא לשו"פ מ"מ הרי בסוף הדין כלל הכל באמרו וא"צ שאין נאמנין על הפת לומר ממתנות עניים הוא. הרי דגם מ"ע בכלל שגם

כח

תוספות רע"ק

מ"ג [אות פב] בתוי"ט ד"ה ובן לוי. דגם בבן לוי מצאו כן) ולפמ"ש הרע"ב רפ"ד דדמאי דאין ע"ה נזהרים בתרומת מעשר דסברי דאינה במיתה כ"ז שלא הופרש מעשר ראשון א"כ הלוי שבא לידו מעשר ראשון נזהר בתרומת מעשר:

תוס' אנשי שם

ב במשנה בכל שנתו נראה שטעם הנאמנות במעשר בכל השנה מפני שלא יש זמן קבוע להפרישם גם משום שהם הרבה ויוכל להיות לעני וללוי מהם לכל השנה משא"כ בלשו"פ שהם מעט שהרבה עניים מלקטין וגם יוכל להיות שלא ירבה הלקט והשכחה ועוד שזמנם קבוע. (רמ"ז): ובן לוי. אף הכהן בכלל זה להיות נאמן על המע"ר בימי עזרא שקנסו את הלוים ונותנים אותו לכהנים כנלע"ד

ואין נאמנין על הקמח ולא על הפת יד). נאמנין על השעורה טו) של אורז ואין נאמנין עליו טז) בין חי בין מבושל. נאמנין על הפול ואין נאמנין על הגריסין יז) לא חיים ולא מבושלין. נאמנין על השמן לומר של מעשר עני הוא ואין נאמנין עליו לומר של זיתי נקוף יח) הוא יט): ד נאמנים על הירק חי ואין נאמנים על המבושל אא"כ היה לו דבר מועט שכן דרך בעל הבית להיות °מוציא מלפסו כ):

אין

תי"ג. ג על הקמח גירס' לא על וכן הוא בד"ס. לא חיים ולא מבושלים גירס' בין חיים בין מבושלין וכ"ה בד"ס. ד היה לו בד"ס נ"ג מנה לו.

ר' עובדיה מברטנורה

דאין דרך לחלק מעשר עני קמח ופת: שעורה של אורז. °איכא דמפרשי שבולת של אורז שלא היה דרכם לחלק אורז של מעשר עני אלא בשבולים ואיכא דמפרשי שעורה של אורז קודם שנכתש במכתש והוסרה קליפתו [שעורה קורא] לו ולאחר דישה בעודו בקליפתו דרך לחלקו לעניים: גריסין. שטחנן בריחים של גרוסות: נאמנים על השמן. שדרך לחלק מעשר עני בשמן: ואין נאמנים לומר של זיתי נקוף הוא. זיתי נקוף ממתנות עניים הן שחובטים ומנקפים בזית להשיר הזיתים שנשארו מן המסיקה ונקוף לשון כנוקף זית ואין העני נאמן לומר שמן זה הוצאתי מזיתי נקוף ופטור מן המעשר לפי שאין רגילין לעשות שמן מזיתי נקוף. אבל עני האומר קמח זה או פת זו מלקט שכחה ופאה שלקטתי וטחנתי קמח ואפיתי לחם נאמן שדרך העני לעשות לחם מלקט שכחה ופאה: ד נאמנים. העניים על הירק חי לומר של מעשר עני הוא. דירק חייב במעשר מדרבנן: דבר מועט. נאמנים אף על המבושל דפעמים שבעה"ב שכח מלעשר ומעשר מן המבושל מתוך הקדרה: *)מלפסו.

הקדרה

*) נ"א לפסו.

תוספות יום טוב

ואין נאמנין על הקמח וכו'. פירש הר"ב שנתן לי קמח וכו' ולקמן מפרש שאם אמר שטחנו קמח נאמן ירושלמי. וכתב הר"ש דאין להאמינו במגו דאי בעי אמר שטחנו קמח דמאחר שאין דרך לחלקו כלל קמח ופת הוו כמו עדים ע"כ כלומר ואין מגו במקום עדים: השעורה. כ' הר"ב איכא דמפרשי קודם שנכתש וכו' שעורה קורא לו. ומסיים הר"ש לפי שהוא כשעורים שאין נאכלין בקליפתן: חי. ל' הרמב"ם הוא הדבר שאינו מבושל הרגוש אל תאכלו ממנו נא (שמות יב) לא תיכלון מיניה כד חי: זיתי נקוף. כתב הר"ב ממתנות עניים הם. מסיים הר"ש כדתנן במסכת חלה פ"ג (משנה ט) ומ"ש הר"ב לפי שאין רגילין לעשות שמן מזיתי נקוף. מסיים הרמב"ם לפי שאי אפשר לדרוך או לטחון דבר מועט ע"כ. ובירושלמי תני ר' יהודה וכו'. מקום שנהגו להיות מוסקים זיתי נקוף והוא עני נאמן לומר שמן זה של זיתי נקוף הוא: ד נאמנין על הירק. פירש הר"ב לומר של מעשר עני הוא. דירק חייב במעשרות [מדרבנן] מסיים הר"ש כדתנן [בפ"ק] דמעשרות. ובפ"ק דפאה משנה ד' מסיק הר"ש הטעם לחלק למה חייבו חכמים ירק במעשר ולא בפאה דהואיל ואין מכניסו לקיום יש ריוח מועט לעניים ואם ישמרו על הפאה יפסידו במקום אחר מללקט ולהביא מתנות אחרות: מלפסו.

פירש

ציונים

על השעורה. שם ס"ל:
ד נאמנין. שם:

תוספות רע"ק

[אות פא]

בהרע"ב ד"ה שעורה. איכא דמפרשי). כך פירש הרמב"ם בפירושו ולשיטתם אולי דמפרשי למתני' דמיירי בלקט שכחה ופאה. אבל הר"ש דמפרש למתני' במעשר עני דחה מלפרש שבולת של ארז דאדרבא כשנתמרח עדיף טפי שאין דרך לעשר עד אחר מירוח מש"ה מפרש דשעורה היינו אחר שנכתש והוסרה קליפתו. והרע"ב ארכביה אתרי רכשי. להנך איכא דמפרשי שבולת דמיירי במעשר עני:

משנה ד [אות פג] מוציא מלפסו) וסיים הרמב"ם בחבורו ומתוך שיכול לומר בעה"ב נתנו לי יכול לומר אני בשלתיו ממתנותי עכ"ל ותמיה לי הא בלא"ה נאמן לומר אני בשלתי וכמ"ש הר"ש והרע"ב ודוחק לומר דהרמב"ם חולק עליהם. ולא מצאתי מי שהעיר בזה וצ"ע:

תוס' אנשי שם

הוא ממתנות עניים. (ש"ל): ד תוי"ט ד"ה נאמנין כו' יפסידו במק"א כו' וא"ת העניים לא ילקטוה כשיהיה להם ללקוט מתנות אחרות. וי"ל דאז ילך הירק לאבוד ולא רצו חז"ל בכך. (רמ"ז): במשנת מלפסו. ע' בתוי"ע וע' בבועז אות ד'. ולכאורה לפי מ"ש בס' מ"ש בשם הרי"א שהטעם שבדבר מועט רגיל הבעה"ב להפריש מבושל משום שאין ראוי לעני לטפל בו ולבשלו בשביל שהוא מעט. לפ"ז אפשר לומר שאין להאמין להעני כשאומר שהוא בשל המועט ורק בשביל מגו מאמינים לו ולא הוה מגו במקום עדים דמ"מ אפשר להיות שיקרה שהעני יבשל גם מעט: תוי"ט ד"ה מלפסו כו' מתנה. הכא אין לפרש כן משום דבדבר מועט איירינן. (הו"ע):

מלאכת שלמה

וכן שם בה' מעשר הלשון כן ואינם נאמנין אלא על דבר שדרך בנ"א ליטלו ע"כ: ג ואין נאמנין לא על הקמח ולא על הפת. לומר של מעשר עני שניתן לי הוא או לקט או שכחה או פאה הן ובעי עשורינהו דמאי. הר"ש סירילי"ו ז"ל. וזו ואצ"ל זו קתני וכן מבואר שם בה' מעשר. ובירושלמי אמרינן דאפי' הכל יודעין שרוב מכניסו לקט אין נאמן לומר קמח ופת ניתן לי והיכי משכחת לה שמתלקים והלא דרכן לגזוז מיהו משכחת לה בשכונן אומרים לחלק כדאמרי' לעיל גבי פאה ס"ד או בעניים שטוחנים זל"ז. ה"ר שמשון ז"ל: כתוב בספר תוי"ט. *)ולא על הפת דאע"ג דטבל אוסר במינו בכ"ש כדתנן בספ"ג דחלה הא לעיל מינה תנן נמי אם נתערב במאי מיתקן ע"כ ואיני מבין מה שייך לומר זה אהאי בבא ושמא ר"ל שיש להקשות דמאחר שאינו נאמן העני לומר שהפת הוא של לקט וכו' א"כ הקונה הפת שבידו של עני צריך לעשרו. וע"ז הקשה כיצד יעשרנו דניחוש שמא הוא מעורב מלקט שכחה או פאה שהן פטורין עם טבל שהיה ביד העני ג"כ. ותירץ שהרי י"ל תיקון להביא לו פרנסה ממקום אחר וכו': בפי' ר"ע ז"ל. נ"ל שכך נ"ל ואית דמפרשי שעורה של אורז קודם שנכתש במכתש והוסרה קליפתו ממנו קורא לו שעורה ולאחר דישה דהיינו קודם כתישה בעודו וכו': ואין נאמנין עליו בין חי בין מבושל. פי' אחר כתישה אין נאמנין עליו אפי' חי וזו ואצ"ל זו קתני: ואין נאמנין עליו לומר של זיתי ניקוף הוא. פי' זית ניקוף הן זיתים שמשיירין באילן ואינם ראויין והפקר הן ובירוש' תני ר' יודן אומר מקום שנוהגין להיות דורכין את העוללות עני נאמן לומר יין זה של עוללות הוא ודכוותה מקום שנהגו להיות מוסקים (ס"א טוחנים) זיתי ניקוף עני נאמן לומר שמן זה של זיתי ניקוף הוא: ד אא"כ היה לו דבר מועט. פי' החכם ה"ר יהוסף אשכנזי ז"ל כי כשבעה"ב ליקט ירק לצרכו אינו מוציא ממנו מ"ע כך כשהוא חי. כי אינו ראוי לעני שאין העני רוצה ליטפל בו ולבשלו בעבור שהוא מעט. וע"כ הבעה"ב מבשלו תחלה ואח"כ מתנו לעני כך מבושל אבל אם יש לעני ירק מבושל הרבה והוא אומר שמ"ע הוא שנתנו לו כך מבושל אינו נאמן כי אין בעה"ב רגיל לבשלו תחלה כשהוא הרבה ע"כ: שכן דרך בעה"ב להיות מוציא מלפסו. כתב הרמב"ם ז"ל ומתוך שיכול לומר

בעל

---

*) הדברים הללו נמצאים במהד"ק של התוי"ט שנדפסה בפראג שנת שע"ה:

תפארת ישראל

יכין

במשנה ג': יד) דאין דרך ליתן מתנת עניים הנ"ל בקמח ופת. ואע"ג דבאמר טחנתי ואפיתי נאמן. אפילו הכי אינו נאמן במגו. מדהו"ל מגו במקום עדים: טו) לר"מ ר"ל שבולת. דלא נהגו ליתן אפילו מעשר עני באורז נדושה. ולר"ש ר"ל גרעין בקליפתו. טז) על אורז מטקה: יז) פולין טחונים: יח) שהלם העני מהלקט שכחה ופאה: יט) דמדהן מועטים א"א לעשות מהן שמן ואינו נאמן במגו כלעיל: כ) מהלפסו כששכח לעשר מקודם (ד) דירק חייב במעשר מד"ס. ולא בפאה. דהריוח מועט לעני. ולא ירצה להמתין עליו. להפסיד עי"ז

מתנות

בועז

י"ד קכ"ז ס"ק כ"ח). תדע דהרי בעני ע"ה מיירי דאינו נאמן על מעשר. מיהא ממה דאמרי' בכתובות די"ג א'. דבנשתרה מודה ר"י דנאמנת לומר לכשר נבעלתי במגו דאי בעי אמרה לא נבעלתי. ומוכח להדיא דסמכי' באיסורין על מגו אפי' להתירו לאחרים:(ד)וכ' עלה רבי' הגאון מוה' עקיבא שליט"א[באות פג] ז"ל וסיים הרמב"ם בחבורו. ומתוך שיכול לומר כו' ולא מצאתי מי שהעיר ע"ז. עכלה"ט. אמרה בקי. קטין תריך שקא. הירושלמי כתב כר"ש ור"ב. דנאמן

משנה ראשונה

דאורז קל הוא בבירתו שאינו נידש במקלות אלא נכתש במכתשת הוי כמו חטים: ואין נאמנים על הקמח. אע"ג דאית ליה מגו דאי אמר טחנתי קמח נאמן כיון שאין דרך לחלק קמח הוי כמגו במקום עדים כ"כ הר"ש. וכ"כ המרדכי פ' השוכר את הפועלים בשם רב האי שהביא ראיה מכאן דמנהג הוי כמו עדים ולא מהני מגו הפך המנהג ע"ש ובתשובת מהרש"ך ס"ק כ"א הביאו ופירש דכמגו בכאן דאי בעי אמר מעושרין הן ע"כ ואין זה נכון דמעושרין אינו נאמן דבע"ה מיירי אלא כמ"ש הר"ש דמגו הוא בטחנתי. וי"ל דמכאן נמי ילא להם להפוסקים בכמה דוכתי דדבר הרגיל ומצוי לא נכנס בכלל ספק וכודאי חשוב כמ"ש ביו"ד סי' נ"ז לענין דרוסה וכ"כ התוס' בפ"ק דפסחים דף ט' דהיינו נמי כמו מנהג שרגילין בכך: של זיתי נקוף הוא. משמע דשל זיתי שכחה ופאה הוא נאמנים. והיינו דנקט שמן ולא נקט נמי יין דבענבים ליכא ניקוף ובכל ענין נאמנים אפילו אומר של שכחה ופאה או של עוללות. ומיהו בירושלמי מוכח דעוללות דינם כזיתי ניקוף. וי"ל הא דלא נקטא מתני' ביין שאין נאמנים משל עוללות דלא פסיקא דנהי דבקצת עוללות אין נאמנים שהוא מועט. אבל משכחת כרם שכולו עוללות כדלעיל פ"ז כיון שאינו דבר מועט נאמנים. אבל זיתי ניקוף פסיקא ליה דלעולם מועט הוא: ד שכן דרך בעה"ב להיות מוציא מלפסו. פי' הר"ב כששכח מלעשרו. דרכו לעשר מן הקדרה וכ"כ הר"ש. וקשה א"כ בכל תבשיל נמי דרכו כן אם שכח ולעיל קתני באורז ובגריסין אין נאמנים על המבושל. ועוד מי קתני אם שכח. ויש לפרש דבירק לעולם דרכו כן משום דאי מתרמי ליה עני המחזר על הפתח נותן לו מעשר מן הקדרה

ואינו

ה אין פוחתין לעניים בגורן (כא) מחצי קב חטים וקב שעורים. רבי מאיר אומר חצי קב. קב וחצי כוסמין וקב גרוגרות (כב) או מנה דבלה (כג). רבי עקיבא אומר פרס (כד). חצי לוג יין (כה). רבי עקיבא אומר רביעית (כו). רביעית שמן. רבי עקיבא אומר שמינית (כו). ושאר כל הפירות אמר אבא שאול כדי שימכרם ויקח בהם מזון שתי סעודות (כח):

ח"ג. ה לעניים עירובין שם לעני.

מדה

הקדירה או הפרור שמבשל בה: **ה אין פוחתין לעניים בגורן.** כשמחלקין מעשר עני בגורן אין נותנין לכל עני ועני פחות משיעור זה דכתיב (דברים כו) ואכלו בשעריך ושבעו תן לו כדי שבעו: **דבלה.** תאנים יבשים לאחר שנדרסים בעגול קרויין דבלה ושוב אין נמכרים במדה אלא במשקל להכי תני מנה דבלה ומנה הוא משקל מאה דינרים והדינר משקל ששה מעים ומשקל המעה ע"ז גרגרי שעורה: **פרס.** חצי מנה ובכל המדות האמורות במתניתין הלכה כת"ק והלכה כאבא שאול ולא נאמרו דברים הללו אלא למחלק מעשר עני בגורן אבל המחלק מעשר עני בתוך ביתו מחלק כפי רצונו ולא נתנו בו חכמים שיעור:

מדה

פירש הר"ב קדרה ופרור ובסוף פרק י דכלים מפרש מחבת גדולה: **ה אין פוחתין לעניים.** פירשו הר"ב והר"ש כשמחלקין מעשר עני. והדין עמהם דאילו בלקט שכחה ופאה הדין לבוז כדתנן ריש פרק ד'. ועי' פ"ה משנה ז אבל במ"ע כתיב (דברים כו) ונתת לגר וגו': **בגורן.** וכתב הר"ב אבל המחלק בביתו מחלק כפי רצונו כו'. מסיים הרמב"ם בפ"ו ממ"ע שאינו מצווה ליתן כדי שבעו אלא בשדה שהרי אינו מוצא שם ליקח. [*ועיין מה שכתבתי משנה ג' פרק י"א דנדרים]: **קב.** כתב הרמב"ם אודיעך בכאן בדרך המדידה שיעור כל מדה מהם ושמור אותו תמיד בכל המשנה. ובתחלה נאמר כי במדה שיש בחללה ארבע אצבעו' על ארבע אצבעו' ורומה שני אצבעות ושבעה עשיריות אצבע. ויהיה זה האצבע ששיערו בו מאצבעות היד. הגודל. וזה המדה אשר יש בחללה זה השיעור שזכרנו אחר שיהיה מרובע או משולש או זולתה מן התבניות הוא נקרא לוג והרובע ממנו הוא נקרא רביעית וחצי הרובע נקרא שמינית. ויש בקב ד' לוגין: [*וקב גרוגרות.

עיין

מלאכת שלמה

בעל הבית נתנו לי יכול לומר נמי בשלתיו ממתנותי ע"כ: **ה אין פוחתין לעניים בגורן כו'.** פי' הרש"ש ז"ל*) (גנאי לדקה) אין פוחתין לעני בגורן בשנת מעשר עני אם יש לו לבעה"ב בגורן מ"ע לחלק הרבה ובאו עניים הרבה לגורן והוא מחלקן אל יפחתו לכ"א משיעורא דקתני הכא ע"כ. ובעירובין דף כ"ט מייתי לה וקא' רב התם עלה וכן לעירוב פי' לעירובי תחומין דבעינן מזון שתי סעודות ואתאי לוג יין קאי דמערבין בו וה"ה לכולהו כדמשמע התם וע"ש בתוס' ובהג"א: **וקב שעורים.** כתב הר"ש סירילי"ו ז"ל נראה בעיני דהאי תנא מיירי באדום כדמפרש בכתובות בפ' אע"פ לא כפל לה שעורים אלא ר' ישמעאל שהיה סמוך לאדום והיו השעורים רעות ובעו כפליים ור"מ דפליג עליה דדי בחצי קב שעורים כשיעורא דחטים היינו בשעורים דשאר ארצות ולא פליגי ע"כ: **או מנה דבלה.** פירושו בכאן משקל מנה אבל במקומות אחרות כגון ואלמנה מנה לשון מנין והוא מאה זוז והכל אחד כי לא נקרא המשקל מנה אלא מפני מספר הידוע שבו והמנה הוא ששים שקלים והשקל עשרים גרה [כלכתיב] עשרים שקלים עשרים וחמשה שקלים עשרה וחמשה שקל המנה יהיה לכם מרד"ק ז"ל בשרש מנה: **שימכרם ויקח בהם מזון שתי סעודות.** גרסי' הכא ומאן דגריס הכא בהאי בבא שלש סעודות טעות גדול הוא בידו שכן כתב ג"כ רש"י ז"ל שם בפ' בכל מערבין וז"ל וכן לעירוב דחלק עני בגורן נמי מזון שתי סעודות ע"כ. וכבר נפסקה הלכה למזון שתי סעודות של עירוב שהן י"ח גרוגרות שהן ששה ביצים כדעת ר' יוחנן בן ברוקא בעירובין פ' כיצד משתתפין ונראה דהכי משערינן נ"כ שתי סעודות לעני וכן פי' כבר ר"ע ז"ל

לקמן

---

*) כ' תיבות אלו אין להם מקום כאן ואולי בטעות נשמטו ממקומם בריש מ"ז:

תפארת ישראל

יכין

מתנות אחרות. ותלך הפאה עי"ז לאיבוד: כא) כשמחלק מעשר עני בגורן שאין מצוי שם מאכל יתן לכל עני כדי שביעה. כמפורש במשנה. משא"כ לקט שכחה פאה. הדין לבוז [כרפ"ד] וכ"כ בנותן בביתו יתן כמה שירצה [אב"י דדוקא בשדה מחוייב ליתן לעני כדי שבעו שאינו מוצא שם ליקח]: כב) תאנים יבשים: כג) תאנים יבשים לאחר שנדרכו בעיגול נקרא דבילה [וסי' תגד. תאנים. גרוגרות. דבילה] ונמכר במשקל. ומנה הוא משקל ק' דינר. ודינר ו' מעין. ומשקל המעה ע"ז גרעיני שעורה נמצא שדינר הוא משקל קווינט ומנה הוא כ"ה לאטה [ועי' מ"ש בס"ד שבועות פ"ו סי' כ']: כד) חצי מנה: כה) איפה הוא ג' סאין. סאה ו' קבין. קב ד' לוגין. לוג ו' בצים [סי' גודו]: כו) רביעית הלוג: כו) שמינית הלוג: כח) ודוקא בגורן אבל במחלק בביתו נותן כמה שירצה. שהרי בעיר יש הרבה שנותנין לו. וכל הנך שיעורים דמתני' היינו מדצריך שיתן לו כדי שביעה. וכדדייק בירושלמי דכתיב ואכלו בשעריך ושבעו תן להם כדי שביעה. וצ"ל דהיינו כדי שביעה ליום א'. והיינו ב'

סעודות

בועז

אכולהו. וגם הר"מ בפי' המשנה כ' כן ובאמת לא זכיתי להבין מנ"ל לרבינו דמ"ש הרמב"ם בחבורו מתוך שיכול לומר וכו' קאי רק איירק מבושל. ומטעם מגו. לפע"ד אכל המוזכרים לעיל קאי. וכן דייקא לשון הרמב"ם. דאי איירק לחודא קאי. הול"ל מתוך שיכול לומר מבושל ניתן לי. יכול לומר אני בשלתיו. וכ"כ ממה דסיים הרמב"ם ממתנות עניים. ש"מ דאכולהו דלעיל קאי. דלבתר מה שהזכיר הרמב"ם כל הדברים שהעני נאמן עליהם. קא' דמתוך שיכול לומר בעה"ב נתנו לי. יכול לומר נמי בשלתיו. ר"ל לא מטעם מגו. רק נקט האי מתוך. לאפוקי הנך שאין העני נאמן עליהם כאורז וגריסין וכדומה. ודו"ק:

ואינה"ק

משנה ראשונה

ואיש נותן לו המתוקן דחיים לפסידא ונהגו כך בירק שכן נותנין לעניים ירק שאינו חשוב כ"כ כשאר תבשיל: **ה אין פוחתין לעניים בגורן.** תרי קראי כתיבי במעשר עני. חד כת' לאחר מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר וגו' והנחת בשעריך ובא הלוי והגר ואכלו ושבעו. וחד כת' כי תכלה לעשר וגו' ונתת ללוי ולגר וגו' ואכלו בשעריך ושבעו. ובספרי רמי להו אהדדי הכא כתיב והנחת והכא ונתת. ומשני כאן בזמן שהמתנה שמונחת בגורן והנחת ובזמן הגשמים שמכניסו לבית ונתת. ומשמע דבגורן אין בעה"ב מחלקו אלא מניחו ועניים באים ונוטלין ובבית מחלקו. וכ"כ רש"י והר"ן בנדרים דף פ"ד. ולפ"ז משמע דהנחה בגורן היינו כמו העזוב דכתיב גבי מתנות עניים דמלוחן לבוז ולא נחלק כדלעיל רפ"ד וכ"כ התוס' שם בנדרים בהדיא. וא"כ קשה מתני' דבגורן קאי מה שייך למימר אין פוחתין הא מניחו הפקר והם באים ונוטלים ומנא ידע כמה עניים יבאו שיהא לכל אחד כשיעור. וגם הר"ב שכתב כשמחלקין בגורן וכ"כ הר"ש אינו מיושב הא בגורן ליכא חלוקה כלל. איברא דבגמ' שם נמי נקט לה בלשון חלוקה דאמר כאן במחלק בגורן וכו'. ונראה דמשמע להו והנחת אינו לשון עזיבה מדלא כתיב תעזוב. אלא הנחה משמע נמי שנוטל בידו ומניח לפניהם כדתני בסיפא נותן לפניהם והם מחלקין וברישא שהמתנה מרובה הוא עצמו מחלק. אלא שיש חילוק בין הנחה לנתינה שבהנחה אין המתנה נקראת על שמו ואין לו רשות ליתן למי שירצה אלא צריך ליתן לכולם בשוה והיינו דאמרי' שאין בו טובת הנאה לבעלים. אבל בבית כתיב ונתת שהוא הנותן למי שירצה ויש בו טובת הנאה. ומיהו הא דמחלק בגורן היינו כשנזדמנו לו עניים כשהוא בגורן ואם לא באו עוזבו והם באים ונוטלים דוהנחת שתי לשונות משמע לשון עזיבה ולשון הנחה לפניהם בידי' כדפי'. והתוי"ט דמייתי קרא ונתת לגר דמשמע שיש חלוקה במעשר עני. אינו מיושב דההוא במעשר שבבית והכא הא בגורן איירי אלא והנחת משמע נמי חלוקה: **מחצי קב חטים.** פי' הר"ב דכתיב ואכלו בשעריך ושבעו תן לו כדי שבעו ע"כ וקשה דהאי קרא בקרא דונתת כתיב דמיירי במחלק בבית והתם א"צ ליתן כשיעור כדמסיק הר"ב וה"ל לאתויי קרא דבגורן ואכלו ושבעו. וכלשון הר"ב כן לשון הר"ש בשם הירושלמי וגם הרמב"ם נסיב מקרא דואכלו בשעריך. ונראה דבכוונה נקטו להך קרא דהא כולהו שיעורי דנקטא מתני' הם שיעור לשתי סעודות כדאמר אבא שאול וכ"כ הר"ב בהדיא פ"ד דכלים מ"ב. וכיון דקרא לא אמר אלא ושבעו כדי שבעו לסעודה אחת משמע ומנ"ל שתי סעודות. אלא משום דבבית נמי כתיב ואכלו בשעריך ושבעו ואם אינו ענין לבית דלית ביה שיעור תנהו ענין לגורן וכאלו

כתיב

ציונים

ה אין פוחתין. שם פ"ו מהל' מת"ע ה"ה, טוי"ד רנ"ג:

תוס' אנשי שם

ה במשנה **או** מנה כו'. א"ה צ"ע למה נקט בדבלה מלת או יותר מבכל הני דמתני' דכולהו או או ניהו ואולי סירכא דלישנא דמתני' דכתובות פ"ה מ"ה נקט. או אולי ר"ע אגרוגרות נמי פליג ופרס פי' מחצה ור"ל מחצה מב' השיעורים היינו של גרוגרות ושל דבלה ולכן שנה בדברי הת"ק מלת או כדי לחבר גרוגרות עם דבלה ולאשמעינן דבתרווייהו פליג ר"ע. אח"כ מצאתי בהגהת הרש"ש בש"ס החדשים שמפ' ג"כ דר"ע פליג אף בגרוגרות ע"ש: בר"ב ד"ה **פרס** כו' בגורן כו'. א"ה ז"ל הספרי כתוב א' אומר והנחתו בשעריך וכתוב א' אומר ונתת הא כיצד עד הפסח מחלקו בבית (פי' מפני שעד הפסח זמן גשמים הוא ונפסד בגרן וזהו מ"ע המתחלק בתוך הבית שיש בו טוה"נ לבעלים דכתיב ביה נתינה) מכאן ואילך מניחו בחוץ (דימות הקיץ הם ומניחו בגורן ועניים נוטלין אותה ואין בה טוה"נ לבעלים דהנחה כתיב ביה) ועפ"ז תמה במל"מ פ"ו ה"ח דהא קרא דושבעו דמייתי יליף לכדי שביעה כתיב באותו פסוק דמיירי במ"ע המתחלק בבית וצ"ל דסכינא חריפא מפסקא קראי. ורישא דקרא ונתת מיירי במ"ע המתחלק בבית וסיפא דקרא ושבעו מיירי במ"ע המתחלק בגורן ע"ש: תוי"ט ד"ה בגורן כו' אינו מוצא כו'. א"ה לא זכיתי להבין דהא קתני ובשאר כל הפירות כדי שימכרם ויקח בהם אלמא דבמקום שיכול ליקח ולמכור איירינן ומ"מ צריך ליתן כשיעור ולכאורה הי' נ"ל דטעמא דדוקא במ"ע המתחלק בגורן שא"ל בו טוה"נ וצריך לתנו בע"כ לכל עני השואל בזה קאמרינן דאין פוחתין כו' דפשיטא שאינו מחוייב ליתן לעני ראשון השואל כל המ"ע שי"ל רק שלא יפחות לו משיעור הנזכר במשנה. אבל במ"ע המתחלק בבית די"ל בו טוה"נ אינו מחוייב ליתן דוקא כשיעור כיון שהרשות בידו שלא ליתן לעני זה כלל. וצ"ע. במשנה **ושאר** כל הפירות כו'. בירושל' תני רובע אורז שכלא תבלין ליטרא ירק ג' קבין תרובין עשרה אגוזים חמשה אפרסקים שני רמונים ואתרוג א'. ר"ש וכ"ה הר"מ בחבורו:

ו מדה זו (כט) אמורה בכהנים ובלוים (ל) ובישראלים. היה מציל (לא) נוטל מחצה (לב) ונותן מחצה. היה לו דבר מועט (לג) נותן לפניהם והן מחלקין ביניהם:

אין

ו מדה זו. דאין פוחתין לעני אמורה בכהנים לוים וישראלים כל א' מהם שמחלק מעשר עני בגורן לא יפחות מזה השיעור: היה מציל. שאין רוצה לחלק לעניים שבאו כל מעשר עני שבידו ורוצה להציל ממנו לקרוביו העניים: נוטל מחצה. ומצניע לצורך קרוביו: ונותן מחצה. לעניים שבאו ואם לאחר שנטל מחצה והצניע לצורך קרוביו היה לו דבר מועט כלומר שלא נשאר לו כדי לתת לכל א' מן העניים שבאו כשיעור הקצוב לעיל במתניתין נותן לפניהם מה שנשאר בידו והן מחלקים ביניהם:

מככר

עיין בפירוש הר"ב משנה ב' פרק ד דכלים ומ"ש שם בס"ד]: ו מדה זו אמורה בכהנים לוים וישראלים. פירש הר"ב וכן הרמב"ם כל אחד שמחלק מעשר עני בגורן. ולא אתפרש לי למאי איצטריך. דכי האי גונא תנן בריש ערכין ומצרכינן להו *והר"ש מפרש מדה זו שאמרנו בין בכהנים עניים בין בלוים עניים בין בישראלים עניים ע"כ. והשתא איכא למימר דאיצטריך כהנים ולוים דסלקא דעתך אמינא דכיון שיש להם תרומות ומעשרות לא נתחייב לתת להם ממעשר עני כדי שובען קמ"ל. ואיידי תנא נמי ישראלים. [*ועוד שהיה צריך לשנות אף בכהנים וכו']: היה מציל וכו'. ר"ל בגורן. ומ"ש בפירוש הרמב"ם בביתו נראה שהוא ט"ס ובהדיא כתב בחבורו פ"ו ממתנות

עניים

מלאכת שלמה

לקמן סי' ז' והוא פי' הר"ש ז"ל: ו מדה זו וכו'. פי' בכהנים לתת להם תרומה לוים לתת להם מע"ר הרא"ש ז"ל וכן פי' הר"ש שירילי"ו ז"ל ג"כ. ועתי"ט: נוטל מחצה ונותן מחצה. פליג אתנא יוסי בן דוסתאי דתוספתא דקאמר אם רצה נותן לפניהם שליש ושתי ידות לקרוביו ותנא דמתני' סבר דמיבעי ליה לאשווייהו כולהו עניים ולא למיהב טפי משום דנפגם בנפשות הרבה הר"ש שירילי"ו ז"ל. ופי' הרא"ש ז"ל י"מ שפי' בירושלמי שאם רוצה להציל ולשמור מקצתו לעניים קרוביו אם יש מותר אחר שיתן לכל עני ועני העומד עתה בגרן כשיעור המפורש נוטל מחצה ושומר לקרוביו ונותן לעניים כשיעורם ומחצה לנקט לאו דוקא כי כל דישאר אחר שיתן לעניים שיעורם יכול להציל אלא משום דאיכא תנא דתני דמציל שני חלקים מש"ה נקט מחצה. היה לו דבר מועט. שאם יציל מחצה לא ישאר לעניים כדי שיעורן לא יציל אלא מחלק לעניים שבגורן כדי שיעורן. ולשון דמחלקין ביניהן קשה שהרי בעה"ב מחלק להם ואלמלא לא פי' הירושלמי כן הייתי מפ' דלהך אמורה מלתא באפי נפשה היא ולא קאי אהיה מציל אלא קאי אמדה זו וכו' וי"ל דבר מועט שאין לו ליתן לכל עני העומד בגורן כשיעור המפורש לא יתן להם דאין לו ליתן מידו לכל עני פחות מכשיעור אלא מניח הכל לפניהם והן מחלקין אותו בשוה ביניהם עכ"ל ז"ל ולדעתו ז"ל כתב החכם ה"ר אלעזר אזכרי ז"ל דכיון דתנא דמתני' אמר נותן מחצה ותנא דברייתא אמר נותן לפניהם ע"כ תנא דמתני' בשיש שיעור במחצה ליתן הבעה"ב בעצמו מידו לידם לכ"א שיעור הקצוב וע"ז חלק תנא דברייתא עליו ואמר דאינו מחלק להן כשיעור הקצוב אלא נוטל שני שלישים לקרוביו וכיון שאין

בשליש

תפארת ישראל

יכין

סעודות. כדמוכח בעירובין [דכ"ט א'] דאמר אכל שעורי דמשנתנו וכן לעירוב. והרי בעירוב בעינן כדי שיעור ב' סעודות (ה): כט) דאין פוחתין משיעורים הנ"ל: ל) קמ"ל אף שיש להן תרומה ומעשר. אפ"ה אין פוחתין לו מעשר עני משיעור הנ"ל: לא) שרוצה לעכב קצת ממעשר עני שנותן. לקרוביו העניים שאינן כאן: לב) ומצניעו לקרוביו: לג) והעניים הרבה כאן שכשיחלקו לא יגיע לכל א' כשיעור הנ"ל:

בועז

(ה) ואילה"ק מלעיל במשנה א' דמצריך ר' יהודה כדי ד' סעודות. דהיינו ב' סעודות לו וב' סעודות לאשתו. הכא נמי נבעי שיתנו לו כדי ד' סעודות לו ולאשתו. וכ"כ קשה לקמן במ"ז. דאין נותנין לו רק כדי ב' סעודות. י"ל במשנה א' דמיירי בלקט שכחה ופאה שדינן לבוז. להכי אף דלפעמים גם נשים יוצאות כדמוכח לעיל (פ"ד כא). עכ"פ אין רגילות הנשים לצאת לשדה להתקוטט ולבוז בין אנשים. ולכן אם אין יכול העני ללקוט ב' סעודות [לו] וב' לאשתו אינו יוצא אלא רוצה לעסוק במלאכה אחרת כדי לפרנס גם אותם. משא"כ הכא שבעה"ב מחלק להעניים בגורן וכ"כ לקמן במ"ד בעני העובר ממקום למקום גם האשה באה שם לתבוע חלקה. גם אין לתמוה על חילופי השיעורים במשנתינו במין א' יותר מבחבירו. ומה חילוק בכסף המלאה (אב"י כלומר מאחר דהוא כדי שביעה) בין מין למין. די"ל דיש חילוק בין מינים הללו דיש מהן שהן עצמן לסעודת היום כחטין ושעורין וכוסמין. ויש מהן ללפת בהן הפת. כדבילה ויין ושמן. ויש שהן באין רק לקנות של ב' סעודות כגרוגרות. והרי בדברים שהן ללפת משערינן כדי ללפת ב' סעודות (כעירובין כ"ט ב'). ודברים שהן לקנות משערים לב' שיעורי קינוח. וכדאמרינן התם אתרוג א'. אגוז א'. ולהכי הודיעתנו משנתנו בכל מין ומין השיעור הראוי ממנו לפי מה שהוא. או ללפת או לקנות. אם להסעודה עצמה. ואילה"ק דעכ"פ חטין ושעורין וכוסמין שהן כולן מין תבואה. ונצרכיה לסעודה עצמה. היך יהיה די בחטים בחצי קב לב' סעודות. ובשעורין יהיה צריך קב לב' סעודות. ובכוסמין קב וחצי. ואי"ל משום דשעורין לא חזי לאדם (כפסחים ד"ג ב). לכן משערינן כדי להחליפו בעד ב' סעודות של חטין. והרי שעורין הן תמיד בשווי החצי מחיטין (כתובות ס"ד ב'). ואפשר דכוסמין נמי לא חזי כל כך לאדם. והן בשווי השליש מחיטין. זה ליתא. דע"כ גם שעורין וכוסמין חזי למאכל אדם. כדאשכחן (שבועות כ"ב ב') פת חטין ופת שעורין וכוסמין. וכ"כ יוצאין במצה משעורין וכוסמין (כפסחים ל"ה א') אלא ודאי חזו שפיר לאדם. רק רובם נצרכים לבהמה. ותו הרי ע"כ שיעור השעורין והכוסמין שהזכירה משנתנו. אינו כדאי להחליפן בב' סעודות של חיטין. אלא דהשעורין הללו הן בעצמן כדי ב' סעודות. דהרי בעירובין שם אמרינן

אשיעורי

משנה ראשונה

כתיב בגורן אחרי זימני ושבעו והיינו לשתי סעודות: ו מדה זו אמורה בכהנים ובלוים. פי' הר"ב כל אחד מהן שמחלק לא יפחות וכ"כ הרמב"ם וזה צ"ע למאי קמ"ל. והר"ש מפרש לה בעניים בין שהם כהנים או לוים וגם זה קשה מאי קמ"ל ומ"ש תוי"ט סד"א משום שיש להם תרומה מעשר מותר לפחות להם ודבר תמוה הוא דהתורה אמרה כדי שבעו ומאי ס"ד דניקום וניקל מסברא דנפשין ועוד דגבי פאה דתנן אין פוחתין משמים ה"ל נמי למיתני'. והרא"ש פי' בכהנים ולוים לענין תרומה ומעשר צריך ג"כ ליתן כשיעור זה. וזה קשה דהכא כתיב ושבעו. אבל התם מנ"ל וגם הרב משנה למלך הקשה כן והביא נמי תוספתא דתניא בהדיא דמתנות כהונה ולויה נותן כל שהו ואינו חושש. ותמהתי לא נתגלה פירוש משנה זו. וכ"ל דהעיקר כפי' הרמב"ם והר"ב דאנותן קאי בין שהוא כהן או לוי וכ"ת מאי קמ"ל י"ל טובא קמ"ל דבכל מתנות עניים לקט שכחה ופאה ועוללות לא מליגו בקרא אלא שיתנו לגר ויתום ואלמנה ולא הוזכר באחד מהם ליתנה ללוי רק במעשר עני כתיב בפ' ראה ובא הלוי והגר וגו' וכן בפ' כי תבוא ונתת ללוי ולגר וגו'. ומשמע פשטי' דקרא שמעשר עני של לוי הוא בשנה זו כמו מעשר ראשון והלוי והעני שוין בה רצה לזה נותנו רצה לזה נותנו. וממילא כיון שהוא מתנה ללוים הו לא בעיך כלל חיובא גבי לוים ליתן מעשר עני שלהם לאחרים כמו במעשר דקי"ל אין מוציאין שלהם מידם אלא מפרישין ונוטלין לעצמן וכדתנן לעיל ספ"ק המעשרות שלהן וכן פסק הרמב"ם פ"א מהל' מעשר דין ג'. ושל כרחך קרא דואכלו ושבעו תן לו כדי שבעו לא נאמר אלא לישראל דבכהנים ולוים ליכא מינה כלל. היינו דקמ"ל מתני' דכהנים ולוים חייבין ליתן מעשר עני לעניים כמו ישראל ולא יפחתו ממדה זו ומה שהזכיר במקרא לוי במתנה זו. לאו שהיא מתנה ללוי אלא דקרא אמר שהלוי יקח מתחלה מעשר ראשון כשאר השנים ואחר זה יתנו מעשר עני תחת מעשר שני וכן פי' רש"י בחומש. ושוב מצאתי תלמוד ערוך בפ"ק דר"ה דף י"ב ע"ב הא דכתיב במעשר עני שנת המעשר שנה שאין בה אלא מעשר ראשון ועני ומעשר שני יבטל או אינו אלא אף מעשר ראשון נמי יבטל ת"ל וכו' ופי' רש"י אף מעשר ראשון יבטל ואין שם אלא חד מעשר ההוא דמפרש ואזיל ללוי לגר ליתום שאף הלוי עני הוא שאין לו חלק בארץ כו' אלמא אי לאו דמייתי התם מקרא דטובא מעשר ראשון ס"ד דמעשר עני ללוי וזה כדפרישית דהיינו נמי דקמ"ל מתני' שאין הלוי נוטל אלא נותן ותני נמי כהנים משום במר דקסיפיה פזרא ללוים שייכא מתנות לוים לכהנים ואיידי דתני כהנים ולוים תני נמי ישראלים כדאמר בריש מס' ערכין. והא דקתני מדה זו לאו בשיעור מיירי אלא עיקר המנוס קרי מדה כמו מרובה מדת תשלומי כפל. זה נ"ל ברור בס"ד בפי' משנתנו ובחנם נתחבטו הגדולים ז"ל: נוטל מחצה ונותן מחצה. אתי למימר שאינו רשאי ליטול יותר ממחצה לקרוביו דא"כ הרי יש לו טובת הנאה והא אמרי' דבגורן אין טובת הנאה לבעלים אבל כשמחלק בשוה לקרוביו ולאחרים אין כאן טובת הנאה. ובגורן מיירי כמ"ש תוי"ט ואילו בבית יעול לקרוביו כמו שירצה. ומ"מ דוקא לקרוביו מציל אבל לעצמו אפי' בבית

[illegible]

ציונים

ו היה מציל. מיי' שם ה"יא: היה לו. שם ה"ט:

חלופי גרסאות

ו נוטל מחצה ונותן מחצה בירוש' נותן מחצה ונוטל מחצה וכ"ה גי"ס:

חדושי מהרי"ח

משנה ו [תוי"ט ד"ה] היה מציל כו' ר"ל בגורן כו'. נראה שהוא ט"ס ובהדיא כו'. אבל איך לא שת הרב תוי"ט לבו שבפירוש כתב הרמב"ם כמו הר"ב שלא נשאר לתת לכל אחד כשיעור הקצוב ובחיבורו כתב שם בפי' בפ"ו הי"א היה לו מעשר בגורן כו' יש לו להפריש מחצה כו' והחצי מחלק לכל עני שיעבור כשיעור שאמרנו עכ"ל לכן נ"ל ברור שבפי' היה נראה לו שזה הבבא היה לו דבר מועט קאי למעלה כמו שפי' כאן הר"ב. וכמו שפי' הוא בפירושו והיה קשה להרמב"ם הלא בגורן צריך דוקא ליתן כדי שביעה כנ"ל לכן פי' שזה קאי בביתו. אבל שם בחיבורו הי' נראה לו שזה הבבא היה לו דבר מועט הוא ענין בפ"ע ולא קאי למעלה. והראיה שסידר זה הרמב"ם בחיבורו בפ"ג ה"ט ע"ש. נמצא שפיר פסק הרמב"ם היה מציל נוטל מחצה ונותן מחצה ובלבד שישאר לכל אחד כשיעור והיינו ע"כ בגורן דאילו בבית יכול ליתן לכל אחד אפילו כזית כו' כמו שפסק שם הרמב"ם וע"ש בכ"מ שכתב שהרמב"ם פסק כר' יונה ופלוגתא הוא בירושלמי ר' יונה עם חזקיה ומביאו הר"ש ע"ש והיה צריך לבאר את הירו' ע"פ פסק הרמב"ם רק קצרה היריעה כן נראה ברור:

תוספות רע"ק

משנה ו [אות פד] תוי"ט ד"ה מדה זו. והר"ש מפרש) להרא"ש דמפרש בכהנים לתרומה ובלוים למעשר. היינו כשיש לו הרבה תרומה או מעשר חלק שיגיע לכל אחד כשיעור הזה. ועיין במל"מ שנתכוון בזה בתחילת דבורו לפרש כן ואח"כ דחה זה דאיתא בהדיא בתוספתא. אין פוחתין לעני מחצי קב חטים וכו' והשאר מתנות כהונה ולויה נותן כ"ש ואינו חושש עיי"ש:

תוס' אנשי שם

ו בר"ב ד"ה נוטל מחצה כו' שלא נשאר לו כו'. א"ה לפי' זה דחוק דמ"ט יוכל להציל כשלא ישאר לו כשיעור הא בגורן א"ל טוה"נ. ועי' ברדב"ז בחבורו להר"מ שכתב דמש"ה תפס הר"מ בחבורו כפי' הרא"ש שהובא בס' מ"ש. ע"ש:

ז מכבר בפונדיון. ככר הנמכר בפונדיון כשהחטים נמכרים ארבע סאים *)לסלע וארבע סאין הן כ"ד קבין. שכל סאה היא ששה קבין והסלע הוא ד' דינרים וכל דינר ששה מעין נמצא הסלע כ"ד מעין נמצאו כ"ד קבין לכ"ד מעין קב לכל מעה והמעה שני פונדיונים הרי הככר הנמכר בפונדיון הוא חצי קב. אבל מפני שהחנוני רוצה להשתכר ליציאת האפייה והטחינה אי אפשר שימכר הככר שהוא חצי קב בפונדיון כפי הערך שמוכרים התבואה בשוק ארבע סאים בסלע לפיכך לא יהיה הככר הנמכר בפונדיון אלא רובע הקב בלבד. וכשמחלקים תבואה לעני בגורן ועליו לטחון ולאפות אין פוחתין מחצי קב. אבל כשנותנים לו ככר אפוי לא יהיה אלא רובע הקב שהם ששה ביצים. והכי מפורש בפרק כילד משתתפין בעירובין (פ"ג): פרנסת לינה. מטה וכרי' וכסתות:

מזון

*) נ"א בסלע.

ז אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום מככר בפונדיון מארבע סאין בסלע (לד). לן נותנין לו פרנסת לינה (לה). שבת נותנין לו

מזון

ח"ג . ז מארבע בנ"י וג"ו וד"צ וכארבע .

תוספות יום טוב

עניים.בגורן: ז פרנסת לינה. ל' הר"ב מטה כרים וכסתות. בש"ס פרק כל כתבי (דף קיח). וכתב רש"י שהרי סעודה של לילה בכלל ככר הוא: שבת. השי"ן

קמוצה

מלאכת שלמה

בשלים הנשאר כשיעור נתינה לכ"א בידו נותנו לפניהם וכן מחלקין ביניהם ע"כ. וע' במרדכי שהביא ב"י בי"ד סי' רנ"א: ז אין פוחתין לעני כו'. עי' בפי' ה"ר שמשון ז"ל וע' בנימוקי יוסף ב"ב דף קס"ה ע"ב וז"ל מככר בפונדיון כשעתנים ד' סאין בסלע ומגיעו חצי קב בפונדיון שהקב ד' לוגין והלוג ששה ביצים שהם מזון שתי סעודות וא"כ ב' לוגין או ד' סעודות ואיך יתכן זה והא אמרי' שבת נותנין לו מזון ג' סעודות ואיך נתן לו בלא שבת יותר אלא ודאי צ"ל שהחנוני שהוא טוחן ואופה ומוכר בשוק משתכר מחצה א"כ לא הוי אלא לוג א' בפונדיון שהוא מזון שתי סעודות ואם שבת מוסיפין לו סעודה אחת עכ"ל ז"ל. ובפ' כל כתבי שם כ' התוס' ז"ל מככר בפונדיון וכו' הייט כריב"ב דחשיב ככר בפונדיון מד' סאין בסלע שתי סעודות לעירוב ופליג התם אדר"מ ור"י שאומרים התם שיעור אחר ע"כ: שבת כו'. פי' תוס' ז"ל שבת נותנין לו מזון שלש סעודות פי' בשבת בצהרים שאותן שתי סעודות שנתן לו אתמול בע"ש אכל ליל שבת ושבת שחרית ושלש סעודות שנותנין לו בשבת יאכל א' בשבת בסעודה שלישית וא' למוצ"ש ושלישית תשאר לו למחר לדרך שלא ילך ריקם.עוד הקשה רשב"א ז"ל אמתני' דקתני מי שי"ל מזון שתי סעודות לא יטול מן התמחוי אמאי הא א' יאכל מיד וא' בלילה וא"כ כי אזיל ריקם אזיל. וצריך לפ' דמזון שתי סעודות דקאמר הייט בלא אותה שי"ל לאכול מיד. וא"ת שבת אמאי נותנין לו מזון ג' סעודות למאי דמוקמי' לה אליבא דר"ע כמ"ש בסמוך. ונראה לרשב"א ז"ל דבשביל סעודת שבת אין לו להתחיל וליטול אבל בשכבר צריך ליטול נוטל גם לכדי סעודת שבת ע"כ:בפי' ר"ע ז"ל. ככר הנמכר בפונדיון כו' עד מנה והמנה. אמר המלקט צריך להגיה מעה והמעה שני פונדיונים. ודע כי בפי' הרמב"ם ז"ל וסלע ד' דינרים והדינר ששה זוזים ויהא צרוף הסלע כ"ד זוזים ע"כ משמע דלית ליה דדינר וזוז הכל א' אלא נראה דס"ל דזוז ומעה הכל א' אבל זוזים המכרים בפ' גט פשוט פי' הוא ז"ל דהוו דינרים.גם בפ' בתרא דכריתות [כ'] וז"ל שם ועשרה דינרים הן עשר זוזים לפי שזוז רביעית הסלע ג"כ ע"כ. גם בפי' דה' אישות סי' ח' כ' והדינר הוא הנקרא זוז בכל מקום ע"כ. וכן אוכרח לפרש ג"כ בס' תוי"ט דברי הרמב"ם ז"ל דבכספ"ב דלמאי שכתב דהדינר ששה זוזין דהנאו זוזין ר"ל מעין :

ארבע

תפארת ישראל

יכין

לד) סלע הוא ד' דינרין. ודינר ו' מעין. ומעה ב' פונדיון. ופונדיון ב' איסרין. ואיסר ח' פרוטות [סי' ד ו ב ב ח]. וכשנמכר ד' סאין בסלע. נמצא מדסלע כ"ד מעין. וד' סאין כ"ד קבין. הו"ל קב למעה. וככר בפונדיון הו"ל לפ"ז חצי קב. רק מדהנחתום מוציא הוצאות ורוצה ג"כ להרויח. אינו עושה הככר בפונדיון רק מרובע הקב. והוא כדי ו' ביצים. והוא שיעור ב' סעודות. ליום ולילה: לה) מטה כרים וכסתות:

בועז

אשורי דמתני' וכן לעירוב והרי בעירוב צריך שיהיה בהן בעצמן כדי שיעור ב' סעודות. **אלא** נ"ל דבשעורין וכוסמין דלא חזו כל כך למאכל אדם. אין לוקחין ממנו רק הסולת היותר נקי ושאר הקמח מניח בהסובין. ושיערו חכמים דמקב שעורין וכ"כ מקב וחצי כוסמין יצא מכל א' סולת נקי כפי השיעור שיצא מחצי קב חטין שאין בהן כל כך הרבה פסולת. ור"מ ס"ל דדוקא בכוסמין שפסולתן מרובה להכי גם שיעורן מרובה. אבל שעורין שאין פסולתן מרובה כל כך ויכול לאכול גם קמח הגס שבו. ולהכי משערינן גביה כבחטין. דהיינו חצי קב. **אמנם** ק' דהכא קאמרי' דחצי קב חיטין הוא כדי שיעור ב' סעודות והרי חצי קב הוא שיעור י"ב ביצים. נמצא מגיע לכל סעודה כדי ו' ביצים. ולקמן (מ"ז לד) חזינן דשיעור ג' ביצים הוא כדי סעודה. י"ל דהתם מדנותן לו פת אפוי סגי בכשיעור ו' ביצים לב' סעודות. אבל הכא שנותן לו חיטין. וכי חיטין סעם. להכי צריך שיתן לו כפול משיעור הנ"ל כדי שיהיה רובע הקב עבור הוצאות אפייה ושכר טרחתו. וכמו שהנחתום מרויח רובע הקב מה"ט (כלקמן לד) וישאר לו רובע הקב שהוא ו' ביצים כדי ב' סעודות. ואילה"ק דהכא אמרי' דחצי קב הוא כשיעור ב' סעודות. והרי בכתובות (פ"ה מ"ח) אמרי' דעתן מזונות לאשה לכל השבוע ב' קבין חיטין או ד' קבין שעורים וחצי קב קטנית וחצי לוג שמן וקב גרוגרת או מנה דבילה וכו' והן אמת הא דלא נקט התם כוסמין היינו מדאינן מצויין כ"כ כחיטין ושעורין וגם יין לא נקט התם. מדאין פוסקין יין לאשה. וכדקאמר התם בש"ס (דס"ה א'). והכא לא נקט קטנית. דמדאין עושין ממנו פת. וגם אין ללפת הפת ולא נקיטות להכי ככלל בשאר פירות דתני גבייהו כדי שימכרם ויקח בעדם ב' סעודות [ואשאר פירות ודאי לא קאי מה דקאמרי' בעירובין שם וכן לעירוב. דהרי בעירוב צריך שיהיה בהדבר עצמו שמניח כדי ב' סעודות]. **אבל** ק' אי הכא לב' סעודות צריך חצי קב. היה צריך התם לי"ד סעודות של שבוע שלימה לכה"פ ג' קבין וחצי. דוכי ס"ד דשאר מיני תיבול המעטים שנותן לה התם ספי מסכא. ישלים לה המזונות שפוחת לה התם ספי מסכא. י"ל דדוקא הכא שצריך ליתן להעני כדי שביעה מבלי שיצטרך להטריח בטחינה ואפייה לכן נותן לו חצי קב שלם כדי שיהיה רובע למרחתו. אבל התם באשה אינה מנכה לה שכר טחינה ואפייה. דהרי הן המלאכות שהאשה עושה לבעלה וכ"ש לעצמה (ככתובות פרק ה מ"ה) להכי סגי לה בב' קבין לשבוע שהן מ"ח ביצים. והוא כדי ט"ז סעודות. ויהיה לה לכל סעודה כשיעור ג' ביצים. ויהיה מהן י"ד סעודות לה וב' סעודות לאורחי פרחי וכדקאמר התם בש"ס. והא דהכא מצריך קב גרוגרת ללפת ב' סעודות וכ"כ רביעית שמן ללפת ב' סעודות והתם סגי בקב גרוגרת וב' רביעית לכל השבוע. ה"ט. משום דהא פליג הכא ר"ע וס"ל דסגי בחצי קב גרוגרת לב' סעודות. וכ"כ בשמינית שמן לב' סעודות. ע"כ פלוגתייהו דלת"ק מצריך כדי ללפת ב' סעודות ברווח מגרוגרת ושמן. ולר"ע ס"ל כיון דבשעת הדחק סגי בחצי שיעור. להכי גם העני צריך להסתפק בהכי אבל התם בכתובות דאיירי בעני שבישראל וכמפורש התם במשנה ומתפרנס משלו כיון דהבעל נמי מסתפק בהכי. מודה ת"ק לר"ע דגם היא צריכה להסתפק בשמינית שמן לב' סעודות. א"כ חצי לוג הו"ל כדי ח' סעודות. והרי יהיב לה נמי קב גרוגרת. שהוא כדי ללפת ד' סעודות בשעת הדחק ועוד נותן לה קב קטנית דהוא ג"כ כדי ללפת ב' סעודות בשעת הדחק. נמצא בין הכל יש בכדי ללפת ט"ז סעודות י"ד לה וב' לאורחי פרחי. וכש"ס התם. ונ"ל דהיינו נמי פלוגתייהו דת"ק וחכמים ביין. דלחכמים כדי שביעה שצריך ליתן להעני היינו ברווח. רביעית בכל סעודה ולר"ע סגי כדי שביעה בשעת הדחק. דהיינו שמינית בכל סעודה. מיהו בשאר מיני פירות שאינן לסעודה. וגם ללפת לא חזיין וגם לקטוח לא חזיין. בכל כה"ג משערינן כדי שיקח בהן ב' סעודות:

משנה ראשונה

אינו נוטל כמו בלקט שמוזהר עני על שלו כלדעיל פ"ה מ"ה: ז אין פוחתין לעני. הכא לאו במעשר עני מיירי אלא בלקט שנותן מבני העיר לאורחי ופרחי וקאמר דהכא נמי אין פוחתין משתי סעודות לכל אחד דהיינו ככר בפונדיון כדאמר בפ"ח דעירובין דהוא שיעור שתי סעודות דומיא דשיעורין דלעיל גבי

מעשר

ציונים

ז אין פוחתין. שבת קיח. ב"ב ט. מיי' שם פ"ו ה"ח. סמג עשין קסב. טוש"ע יו"ד סימן רנ סעיף ד:

תוס' אנשי שם

ז בר"ב ד"ה מכבר כו' ששה ביצים. והוא שיעור ב' סעודות ליום ולילה לפי שהתמחוי אינו מתחלק אלא פ"א ביום ע"כ צריך ליתן לו שיעור ב' סעודות כיום ולכך נמי נקט במשנה עני העובר ממקום למקום לפי שכאן מיירי בתמחוי שמתחלקת לעניי עולם משא"כ הקופה מתחלקת לעניי העיר ולכך מתחלקת מע"ש לע"ש דלעניי עולם ההכרח לחלק בכ"י שהרי בכל יום באים עניים אחרים. וכ' התו' שאין מחלקין תמחוי בלילה מפני שלא יוכלו להבחין לידע למי נתנו ולמי לא נתנו אלא לפני סעודת הצהרים מחלקין אותם. אבל בר"מ פ"ט ממ"ע ה"ב ובטוש"ע סי' רנ"ו כ' שזמן חלוק התמחוי הוא בערב.וכ' בס"יין הרקח מעולם תמהתי הא פסוק מלא מניא בפ' המן שהוא עומר לגולגולת לכא"א והעומר עשירית האיפה והיינו מ"ג ביצים וחומש ביצה שיעור חלה והוא מזון ב' סעודות ואמרינן בגמ' דעירובין פג: האוכל כמדה זו ה"ז בריא פחות מכאן ה"ז מקולקל במעיו וא"כ היאך נותנין לעני שיעור פחות כזה שהוא פחות מחלק שביעית מן שיעור העומר בשלמא כמ"ב פ"ח דעירובין דשיערו בככר זה לעירוב מזון ב' סעודות איכא למימר ששיערו בפת שנאכל בשאר סעודות ובאמת י"ל מאכלים אחרים עד תשלום שיעור העומר ובעירוב הלכו להקל שא"צ לערב בב' סעודות שלימות והיינו שיעור העומר רק בפת שנאכל בב' הסעודות אבל בעני זה שא"ל כלום משלו רק מה שנותנין לו מן התמחוי א"כ היאך יוצאים בנתינה זו ויהיה תמיד מקולקל במעיו והתורה דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום והזהירנו לתת לו די מחסורו וצ"ע. עכ"ל: במשנה **שבת** כו'. ע' בס' מ"ש בשם התוס' והוא כב"ב. אבל בשבת כתבו דבע"ש עם חשיכה מחלקין לצורך שבת אחר שכבר חלקו לצורך היום בשחרית. וע' בשבת שם דלר' חדקא בכל יום א' בשבוע נותנים לו ג"כ ג' סעודות שתים לצרך היום ואחת שתהיה עמו לפת בסלו עד שיגיע למקום הישוב ביום ב' שאז יתנו לו ב' סעודות ועם אותה שבידו יהיו ג' ויוציא ב' מהם לב' סעודות היום והשלישית לפת בסלו וכן בכל יום ובשבת נותנין לו מזון ג' סעודות ועם אותה הנשארת לו מאתמול יהיו ד' ויאכל ג' ביום השבת שאם סעודה ליל שבת יהיו ד' ואחת יאכל במוצאי שבת ואין צריך להקדים ליתן בדרך עד אחר שיגיע מזמן חלוק התמחוי ביום א' ויקח ביום וא' לפת בסלו וחוזר חלילה. אבל לרבנן דר' חדקא אף אם יודו דמלוין ליה סעודה בהדי לפת בסלו מכל מקום אין צריך ליתן לו שלש סעודות אלא בשבת בלבד ואחר כך צריך לו בשבתות ג' סעודות תשאר לו ג' סעודות ומחמת שבת שאם סעודה ליל שבת יהיו ג' וא' יאכל במו"ש וא' ישאר לו למחר וכן לעולם:

מזון

מזון שלש סעודות לו) . **מי שיש לו מזון שתי סעודות לא יטול מן התמחוי** לז) . **מזון ארבע עשרה סעודות לא יטול מן הקופה** לח) . **והקופה נגבית בשנים** לט) **ומתחלקת בשלשה** מ): **ח מי שיש לו מאתים זוז** מא) **לא יטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני** מב) . **היו לו מאתים חסר דינר אפילו אלף נותנין לו כאחת** מג) **הרי זה יטול . היו ממשכנים**
לבעל

ח"ג. מי שם ומי'.

מזון שלש סעודות. שחייב אדם לאכול בשבת שלש סעודות: **לא יטול מן התמחוי.** לפי שהתמחוי מתחלק בכל יום שהגבאים מחזירים על פתחי בעלי בתים בכל יום ולוקחים מהם תבשיל לצורך העניים והכלי שמשימים בו את התבשיל נקרא תמחוי: **לא יטול מן הקופה.** לפי שהקופה מתחלקת מערב שבת לע"ש: נגבית בשנים. לפי שממשכנים על הצדקה ואין עושים שררה על הצבור פחות משנים: ומתחלקת בשלשה. לפי שהיא כדיני ממונות ודיני ממונות בשלשה: **ח** מאתים זוז. קים להו לרבנן
שאלו

קמוצה והבי"ת רפויה כי הוא פעל: **מזון שלש סעודות וכו' מזון י"ד סעודות[וכו'].** כ' הרמב"ם שלא חשבו לו סעודת מוצ"ש מפני שלא יצטרך אליה בשביל שאכל במנחה ביום השבת והיא השלמת שלש סעודות של שבת. וכתב רש"י בפ' כל כתבי (שם) ואע"ג דאמרינן לעולם יסדר אדם שולחנו במוצאי שבת. הני מילי למאן דאפשר ליה. והתוספות מפרשים שם בענין אחר: **והקופה נגבית בשנים.** כתב הר"ב ואין עושין שררה וכו'. עיין במשנה ב' פרק ה' דשקלים: **ומתחלקת בשלשה.** כתב הר"ב לפי שהיא כדיני ממונות שבשלשה. בפרק קמא דב"ב דף ח. שמחלקים אותה כפי צורך העני ורוב בניו. ומפרש התם דאילו תמחוי אף בגביותה צריך שלשה לפי שתיכף לגביותה מחלקין אותה ואין לטרוח ולבקש השלישי דאילו מצד הגבייה בין תמחוי בין קופה אין כאן דין לפי שאיש איש כנדבת לבו. ובתוס' שם כתבו בשם רבינו חננאל לפי שהיה ידוע סכום של כל אחד כמה יתן. וכן דעת הרמב"ם בריש פ"ט מהמ"ע: **ח** [*זוז. פירוש של מדינה כדמוכח במשנה ח' פ"ה דכתובות כמ"ש שם בס"ד]. **חסר דינר.** ומצינו במשנה ה פ"ט דבבא בתרא לענין שולח סבלונות שבשאכל דינר דהוי מחילה. לפי שדינר שיעור חשוב. ולכך הכא נמי כשחסר דינר אפילו אלף וכו' נוטל וכן נמצא שמדת הלא הוי גסה בדינר. סוף פ"ב דדמאי. [*ועיין פרק י דכתובות משנה ב]: **אפילו אלף וכו' יטול.** וה"ה נמי לדיני המשנה דלעיל כשחסר לו מקצת ממזון שתי
סעודות

מלאכת שלמה

ארבע עשרה סעודות כו'. בשבת התם פריך מתני' לא רבנן ולא ר' חדקא לא רבנן דאמרי שלש סעודות חייב אדם לאכול בשבת דא"כ תמסרי הויין לא ר' חדקא דאמר ד' סעודות חייב אדם לאכול בשבת דא"כ שיתסרי הוויין. ומוקי לה התם כר"ע דאמר עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות. ולענין סעודת שבת במאן דאפשר ליה איכא למימר כרבנן וא"נ כר' חדקא ומיהו האי דצריך לבריות יעשה שבתו חול ואל יצטרך להטיל על אחרים כבוד שבתותיו. ורישא דמתני' דקתני נותנין לו מזון ג' סעודות מוקמינן לה התם אפי' כר' חדקא וכגון דאיכא סעודה בהדיה דאמרי' ליה הא דאיכא בהדך אכליה וכי אזיל מלוינן ליה סעודה בהדיה: ופי' הרמב"ם ז"ל ולפי החשבון צריך שיהא י"ב סעודות*) אלא שהם לא חשבו לו סעודת מו"ש**) ע"כ. ומצאתי שכתב עליו הא' הר"ר סולימאן אוחנא ז"ע וז"ל וקשה מדאמרי' בכתובות בענין המשרה את אשתו ע"י שליש לא יפחות לה משני קבין חטים דהיינו ט"ז סעודות אליבא דריב"ב כדמפ' התם ומוקי לה דל חדא סעודה לאורחי ופרחי נשארו לה ט"ו וכן אליבא דר"ש קאמר התם אפי' תימא ר"ש פי' דלדידיה הוו תמני סרי דל תלת לאורחי ופרחי ונשארו לה ט"ו מ"מ הרי נותנין לה בכל שבוע ט"ו סעודו' וי"ל דשאני העני שנתנו לו חכמים בצמצום מה שיספיק לו לפי שלוקח מן הקופה אבל בכאן בשביל כבוד שבת שצריך האדם שיהא עורך שולחנו אפי' א"נ אלא כזית נתנו לה חכמים סעודה יתירה למוצ"ש עכ"ל ז"ל: **ומתחלקת בשלשה.** בספ"ק דסנהדרין משמע מפי' רש"י ז"ל דגובים אותה שנים ושלשה אחרים הם המחלקים אותה וכמש"ש סוף הפרק. ובירושלמי אמרי' איתא חמי דיני ממונות בשלשה דיני נפשות להחיות נפש העני לא כ"ש ופריך ויהיה עשרים ושלשה כיון דדיני נפשות קרית ליה ומשני דאפשר בעוד שהוא מקבץ עשרים ושלשה אנשים יסתכן העני וימות: **ח מי שיש לו מאתים זוז.** פי' זוזי מדינה שהם כ"ה זוזי צורי. ופי' הר"ש ז"ל מאתים זוז שזהו שיעור הוצאתו במזונות ובמלבושים וכן במשרה אשתו ע"י שליש תנן בפ' אע"פ שנותן לה שני קבים חטים בכל שבוע והוא שליש דינר שעולה לי"ז דינרין לשנה. וכלים של חמשים זוז ושלשה מנעלים ושאר פירות ויכול לעלות למאה זוז [ומאתים זוז דהכא היינו לו ולאשתו] ומיהו לא יתכן דגבי קופה ותמחוי לא כייל אשתו בהדיה עכ"ל ז"ל. פי' שני קבין בשליש דינר וכו' היינו כשד' סאין בסלע כדתנן במתני' לעיל בסמוך: **חסר דינר.** משמע הא חסר פחות מדינר אינו נוטל: **אפי' אלף נותנים לו כאחת ה"ז יטול.** משמע שר"ל אפי' אלף זוזים נותנים לו כאחת ה"ז יטול בין שנותנם לו אדם א' בין שנותנים אותם לו הרבה בנ"א. מיהו קשה דאי מלת אלף קאי אזוזים הו"ל למיתני אפי' נותנים לו אלף כאחת ה"ז יטול או לכה"פ ליתני אפי' אלף ניתנין לו כאחת ה"ז יטול אלא ודאי משמע
טפי

---

*) [א"ה קאי על מ"ש הר"מ שם לפני זה ואולם נעשו י"ד סעודות מזון לשבוע א' מפני שיש ג' סעודות לשבת ואחד עשר בששה ימים הנותרים ב' סעודות בכל יום א' ביום וא' בלילה]. **) [א"ה וזהו כתירוץ הראשון בשבת שם דמתני' א"ש כרבנן ואמרי' ליה מאי דבעית למיכל במו"ש אכול בשבת].

תפארת ישראל

יכין

לו) שחייב בשבת: לז) קערה שמחזירין הגבאין בכל יום אצל הבעלי בתים. שיתנו לתוכה תבשיל לעניי עולם: לח) שחוזרת מע"ש לע"ש לאסוף ממון לעניי העיר המכובדים: לט) דאין עושין שררה על הצבור פחות מב': מ) מדהיא כדיני ממונות. לחלק לכל עני לפי רוב בניו והצטרכותיו. ולפיכך דינו כדיני ממונות בג': מא) כל זוז מעה כרמב"ם כאן (במ"ז). ומשקלו ששית ${}^{1}/_{6}$ קווינט כסף נקי [ועי' מ"ש בס"ד בפירושנו פ"ו דשבועות] כמלא ר' זוז הוא (ט"ז לאטו וחצי)[ח' לאטה ושלים] כסף נקי והוא לכל היותר (י"א ר"ט) [ה' ר"ט וב' שלישים] בקירוב. ובזמן הש"ס הוה סגי בהכי לפרנס א"ע בהן ובכך סגי ליה לשנה לכסות ומזונות. ומ"כ דלהכי תקנו ר' זוז לבתולה. שלא תצטרך לצדקה שנה תמימה. ורמז למקבלי צדקה. דצדקה בגמטריא קצ"ט. מיהו ר' זוז דנקט לאו דוקא. דה"ה סחורה מטלטלין וקרקעות כל שאינן לתשמישו ושוין ר' זוז. וכדמסיק היו ממושכנין וכו': מב) נקט הני שהן הפקר. ואפשר שלא יטלם עני. ומכ"ש צדקה. שתובע חלקו ומתבזה טפי ומפסיד ג"כ לעניים דעלמא: מג) וכ"ש בנותן
לו

משנה ראשונה

מעשר עני דהוי נמי לשתי סעודות אלא דהתם בתבואה והכא בפת כדפירש הר"ב: **מן התמחוי.** כתב הר"ב התמחוי מתחלק בכל יום והקופה מע"ש לע"ש וא"ת כיון שמחלקין בכל יום למה חוזרין ומחלקין בע"ש. היינו טעמא דהתמחוי לעניי עולם והקופה לעניי אותה העיר הכי אמר בפ"ק דב"ב. ומשום דעניי עולם אין קבועין הני אזלו והני אתו צריך לחלק בכל יום ולעניי העיר שקבועין מתחלק בע"ש. ונ"ל דתמחוי עיקרה למזונות ותבשילין שזה נקרא תמחוי כפ"ג דכריתות מ"מ אע"פ שיש שנותנין מעות. וקופה עיקרה למעות וכ"ת פ"ק דב"ב: **והקופה** נגבית בשנים. פי' הר"ב שאין עושין שררה וכו' אבל משום נאמנות הגבאי' נאמן אפילו הוא יחידי הכי אמר בגמ'. ומשמע משום שמתחלה אין ממנין אלא אדם כשר וידוע שהוא נאמן. ומדברי הרמב"ם נראה דקופה הוא דבר קצוב כל אחד כמה יתן וא"כ י"ל דליכא חשד כיון דמכיר לאינגלויי: ומתחלקת בשלשה. אבל תמחוי אף גבייתה בשלשה שמיד כגבייתה מתחלק כן פי' רש"י. והרמב"ם מפרש שהתמחוי אינו דבר קצוב על כל אחד כמה יתן אלא מה שמתנדב לפי שעה וגבייתה נמי דין הוא. ודלא כתוי"ט שכתב בין קופה ובין תמחוי אין בגבייתן דין לפי שהוא כנדבת לבו של כל אחד ע"כ. וזה אינו דא"כ אין ממשכנין על הצדקה אלא ודאי מי שאינו רוצה ליתן כפי שאמדוהו ממשכנין וכ"כ הרמב"ם בהדיא בפ"ז ממ"ע דין יו"ד והלכך תמחוי גבייתה נמי דין הוי וקופה שהוא קצוב עליו כבר אינו דין: **ח** ה"ז לא יטול לקט שכחה ופאה. וה"ה צדקה מקופה ותמחוי וכ"כ הפוסקים ונראה דלרבותא נקט לקט ושכחה ופאה אע"ג דהפקר נינהו ואינו כ"כ מתבזה
לשאר

ציונים

מי שיש לו מזון. שבת שם. מיי' שם פ"ט הי"ג. סמג שם. טור וש"ע שם סימן רנג סעיף א ב: והקופה. מיי' שם ה"ה. סמג שם. טור וש"ע שם סימן רנו סעיף ג. ב"ב ח: ח מי שיש לו. סוטה כא: תוספות ב"ק דף ז. ונהג"א פ"א סי' ב'. מיי' שם הי"ג. סמג שם. טוש"ע שם סימן רנג סעיף א:

תוספות חדשים

משנה ח [תי"ט ד"ה] **חסר** דינר כו' לפי שדינר שיעור חשוב ע"כ. משמע דפחות מדינר אם יחסר לו לא יטול ולא משמע כן בירושל' גבי מעשה דתלמידו של ר' דאיתא התם דחסרו לו חד קרט ע"ש וע"כ נראה דלאו דוקא נקט דינר דה"ה כל שהוא: [שם] **אפילו** אלף כו'. עיין ב"ק דף ז' ע"א שרש"י ז"ל פי' אפילו שוה אלף זוז ע"ש ועי"ל אפילו אלף בני אדם נותנים לו כאחד:

חדושי מהרי"ח

משנה ז [במשנה] **מי שיש** לו מזון כו' מן התמחוי כו' מן הקופה כו'. פי' תמחוי הוא לעניי עולם מחלקין להם בכל יום וקופה הוא לעניי העיר ומחלקין להם בכל ערב שבת וק"ל:

תום' אנשי שם

מזון שתי סעודות. ואפילו למאי דאמרינן בשבת שצריך שתהיה לו א' יתירה לפת בסלו היינו כשכבר צריך ליטול ונטל אבל בשביל פת בסלו אין להתחיל ליטול כנלע"ד. ומ"ש תוס' בב"ב והובא בש' מ"ש כאן דמזון שתי סעודות דקאמר היינו בלא אותה שי"ל לאכול מיד. היינו מקמיה דאסיק הרשב"א שם דבשביל סעודת שבת א"צ להתחיל וליטול כו' אבל לבתר דאסיק הרשב"א שם כנ"ל מכ"ש דבשביל פת בסלו א"צ להתחיל ליטול: בר"ב ד"ה **לא** יטול מן התמחוי כו' ולוקחים מהם תבשיל. ולשון הר"מ בחבורו פ"ט ה"ב שלוקחין בכל יום ויום מכל חצר וחצר פת ומיני מאכל או פירות או מעות ממי שמתנדב לפי שעה כו' וזהו הנקרא תמחוי ע"כ ותמוהין דברי הת"ס בהגהותיו לש"ס החדשים בב"ב שם בתוס' ד"ה שבת. וצ"ע: התוי"ט סד"ה **מזון** כו' מפרשים שם בענין אחר. א"ה לא זכיתי להבין כונתו: **ח** במשנה **מאתים** זוז. נ"ל דהיינו דינר כדמוכח מפירש"י ב"ק דל"ו והיינו דתני סיפא חסר דינר לומר שאינו זוז היינו דינר כדדייק בעלמא פחות בכל וסיים נחבית וכ"מ דחשיב התם לסלע מדינה פלגא דזוזא וסלע מנייית שבסלע צורי וסלע צורי הוא ד' דינרין כמ"ש כל המפרשים במשנה הקודמת נמצא דזוז היינו דינר וכן מצאתי בערך זוז
גבדית

לבעל חובו או לכתובת אשתו מד) הרי זה יטול. אין מחייבין אותו למכור את ביתו ואת כלי תשמישו מה): ט מי שיש לו חמשים זוז והוא נושא ונותן בהם הרי זה לא יטול מו). וכל מי שאינו צריך ליטול ונוטל אינו נפטר מן העולם מז) עד שיצטרך לבריות. וכל מי שצריך ליטול ואינו נוטל אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס אחרים משלו

ח"ג. ח לבעל חובו או לכתובת אשתו בירושלמי בכתובת אשתו או לבעל חובו וכ"ה בד"ס. ט נפטר מן העולם בירושלמי מת מן הזקנה וכ"ה בד"ס.

שאלו מספיקים לשנה אחת לכסות ולמזונות: **או לכתובת אשתו.** ואפי' היא יושבת תחתיו: **ואת כלי תשמישו.** כלים יפים שמשתמש בהם בשבתות וברגלים. והני מילי כשבא ליטול לקט שכחה ופאה ואינו נוטל מקופה של צדקה שמתפרנס בצנעה ואינו נוטל ממה שביד גבאי. אבל אם נוטל מקופה של צדקה אז אין מניחין אותו ליטול אפי' לקט שכחה ופאה עד שימכור כלי תשמישו: **ט מי שיש לו חמשים זוז וכו'.** דחמשין דעבדין טבין כמאתים דלא עבדין: **וכל מי שצריך ליטול ואינו נוטל וכו'.** כגון שדוחק עצמו במלאכה ומסתפק במעשה ידיו כדי שלא יתפרנס מאחרים. אבל אם אין מעשה ידיו מספיקין לו ומסגף עצמו בחיי צער קרובין למיתה על זה אמרו כל הצריך ליטול ואינו נוטל הרי זה שופך דמים ואסור לרחם עליו על נפשיה לא חייס כל שכן על אחרים:

סליק מסכת פאה

סעודות. עיין בפירוש רש"י דשבת דף קיח [ד"ה י"ד סעודות]: **אין מחייבין אותו למכור וכו'.** לשון הר"ב והני מילי כשבא ליטול לקט שכחה ופאה ואינו נוטל מקופה של צדקה שמתפרנס בצנעה וכו' וכיוצא בזה דברי הר"ש. וזה ביאורם שאם מתפרנס מקרוביו על ידי מעשר עני שמצילין מהגורן לביתם לתת לקרוביהם כדלעיל ובא ליטול לקט שכחה ופאה. אין מוחין בידו. הואיל ומילי דהפקר הן. ואין מחייבין אותו למכור וכו'. אבל אם נוטל מהגבאי ויהיה בכלל עניי העיר אז אפי' לקט וכו' אין מניחין אותו ליטול שלא ימעיט מתנות שאר עניים. ואין נראה שדעת הר"ב והר"ש למה שפירשו התוס' פ"ו דכתובות דף סח. שכך כתבו בשם ר"ת שאינו נוטל מקופה של צדקה אלא מדברים שהם של הפקר כגון לקט שכחה ופאה וכו' ע"כ. שמלת בצנעה אין לה ענין לזה הפירוש. [*ובביאור הזה שכתבתי מתיישב מה שהקשו התוספות דהתם כמ"ש בספרי ס' מעדני מלך בס"ד]: **ט אינו מת מן הזקנה.** לעיל תנא אינו נפטר מן העולם משום דלעיל דאין צריך ליטול ונוטל וזה לפי שחושש שלא יהיה לו פרנסה כל ימי חייו לכך אומר במדת עונש שאינו נפטר מן העולם כי שנים רבות לא יחיה וגם כי ימות אינו נפטר וכו'. והכא דצריך ליטול ואינו נוטל ובטוח בקונו לכך אומר במדת שכרו שיזקין ושאינו מת מן הזקנה וכו'. ויש ספרים גורסין בתרווייהו אינו מת מן הזקנה. וכן העתיק הרמב"ם בסוף הלכות מתנות עניים: **עד שיפרנס אחרים.** כתב הר"ב אבל אם אין מעשה ידיו מספיקין וכו' אסור לרחם עליו. כך מייתי הר"ש אליבא הירושלמי וצריך לפרש אסור לרחם עליו בלב קאמר דאי ליתן לו הא אמרן דאינו רוצה ליטול. ובספר יפה מראה כתב דרוצה לומר לבקש תחבולות להמציא לו ממון דרך הלואה וכיוצא בזה:

וכן

מלאכת שלמה

שפי דמלת אלף קאי אבנ"א הנותנים והוי רבותא טפי דלא תימא א"א נמלא וא"כ כיון שקבל זוז א' או שנים הרי נשלמו לו המאתים והותר קמ"ל דאעפ"כ יטול וכאחת קרינן בהו ויטול כל מה שנותנים לו. ומכ"ש אם יקבצו הרבה ויתנום לו ע"י שליח אחד מהם או מזולתם דיטול הכל. ותמהתי שלא רמז בזה כלל שום מפרש גם לא הרמב"ם ז"ל לא בפי' המשנה גם לא שם בחבורו. אח"כ מצאתי בטור י"ד שם סי' רנ"ג כלשון הזה יש לו מאתים זוז חסר דינר אפילו נותנים לו אלף זוז בב"א ה"ז יטול משמע שמצריך לפרש דוקא כפי' הראשון. אחר זמן רב מצאתי שכתב הה' הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל וז"ל פי' אפי' אלף בב"א נותנין לו כאחת כן משמע הלשון וצ"ע ע"כ: **אין מחייבין אותו וכו'.** בכתובות דף ס"ח פרכי' עלה והתניא היה משתמש בכלי זהב ישתמש בכלי כסף. בכלי כסף ישתמש בכלי נחשת. ומשני אמר רבה בר רב הונא במחריסה דכספא. יש שפי' שהיא המגרדת שמגרדין בה בבית המרחץ. רב פפא אמר לא קשיא כאן קודם שיבא לידי גיבוי כאן לאחר שיבא לידי גיבוי. פי' הרי"ף והרא"ש ז"ל כ"ז שאינו נוטל אלא בצנעה אין מחייבין אותו למכור כלי תשמישו אבל אם הוצרך ליטול מן הגבוי של קופה אין נותנין אלא לאחר שימכור ע"כ. ולזה הפי' הסכים הר"ן ז"ל. וכתב שפי' רש"י ז"ל אינו מחוור. ור"ת ז"ל פי' קודם שיבא ליטול מקופה של צדקה מחייבין אותו למכור לאחר שבא לידי גיבוי שכבר נטל מן הקופה אם שוב נזדמנו לו כלי בית אין מחייבין אותו למכור ע"כ והוא שם באשרי. וכתב בסמ"ק סוף סי' רמ"ז ודין תמחוי וקופה אינו נוהג בזה"ז בינינו וכן דין מי שיש לו מאתים זוז אינו נוהג בינינו ע"כ. ומצאתי כתוב שאל רבנו יהודה בן רבנו קולינימוס אביו של ה"ר אליעזר מגרמיזא את רבנו אפרים מי שיש לו מאתים זוז אם יכול ליטול צדקה או לא אם יש לדמותו ללשו"פ או לא. והשיב דהכל לפי פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו ולפי מה שהוא רגיל בתענוגים. מיהו אם הוא יחיד לא יטול דאפי' מי שיש לו מזון שתי סעודות לא יטול מן התמחוי ע"כ. וע"ש ביו"ד בב"י: **ט** מי שיש לו חמשים זוז והוא נושא ונותן בהם ה"ז לא יטול וכל מי שאינו צריך ליטול ונוטל אינו מת מן הזקנה עד שיצטרך לבריות וכל מי שצריך ליטול ואינו נוטל אינו נפטר מן העולם עד שיפרנס אחרים משלו ועליו הכתוב אומר ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו. אמר המלקט כך הוא נוסחא האמתי במתניתין כמו שכתבתי. ועד כאן נבד היא המשנה אע"ג דבהרמב"ם ז"ל בסוף ה' מ"ע בתרווייהו נקט אינו מת מן הזקנה וטעמא דגבי מי שהוא חסיד שאינו רוצה ליטול שייך למיתני לשון נקיה טפי אינו נפטר כו' ולענ"ד נראה עוד לומר דגבי מי שאינו צריך ליטול ונוטל שייך למיתני אינו מת מן הזקנה כלומר אפשר שהוא מוכן לשתים רעות אחת שלא יאריך ימים ואם באולי יאריך יצטרך לבריות והצדיק הצריך ליטול ואינו נוטל לא מיבעיא שלא יצטרך לבריות אלא אדרבא יפרנס אחרים משלו ולא זו בלבד אלא שגם יאריך בטובה ושלוה והיינו אינו נפטר מן העולם דוק. ועל ספר תוס' יו"ט אני תמה דמאחר שהוא גורס בסמוך גבי דיין הלוקח שוחד אינו מת מן הזקנה אע"ג דהתם ודאי הוי לרעה למה לא ילמוד משם לומר שג"כ ברישא אינו נפטר מן העולם הוי לשון שפיר מאינו מת מן הזקנה ובכל שכן לדעתו ז"ל שהוא סובר שגם הסיפא

ההיא

תפארת ישראל

יכין

לו א' אלף זוז: מד) מעשה הכלים והתכשיטין והסחורה או הקרקעות אפותקי לאשתו. ואפילו עוד יושבת תחתיו: מה) היפים. וה"מ כשאינו נוטל רק לקט שכחה ופאה שהן הפקר. אבל בנוטל צדקה מגבאי. אפילו לקט וכו' אין מניחין לו ללקט. עד שימכור כלי תשמישיו היפים: מו) לקט שכחה ופאה וצדקה דטבין חמשין דעבדין מר' דלא עבדין: מז) ולא אמר מהזקנה כבסיפא. דמהדספיד לעניים. עכשו שלא יאריך ימים. משא"כ

בסיפא

משנה ראשונה

לשאר עניים כמו צדקה כמ"ש תוי"ט בסמוך אפ"ה אסור: **היו ממושכנים** לבע"ח ולכתובת אשתו. לאו שמשועבדים להם קאמר דמשעבדי לא משעבדי לבע"ח ולא לכתובה אלא ממושכנים היינו שכתב להם שמאלו יגבו חובם: **למכור את ביתו.** ביתו היינו חדר של דירתו אבל אם יש לו חדרים יותר מכדי דירתו חייב למכור ואם אינו יכול למכור לשעה זו או אם ימהר למכור זולי נכסי' נמי אינו חייב כדאיתא בפסקים: **ט מי שיש לו חמשים זוז.** ואם חסר דינר אפילו אלף נותנין לו ה"ז יטול כדלעיל. ודע דכל הני שיעורים דטלי' פסקין היינו לפרנסתו לבד ולא לפרנסת אשתו ובניו דומיא דקופה ותמחוי שהם כדי פרנסתו יחידי וכ"כ הר"ש במתני' דלעיל. ומשמע מי שיש לו אשה ובנים השיעור לפי הנפשות אם יש לכל נפש מאתים זוז או חמשין דעבדין לא יטלו ופחות מכאן יטלו. והא דתני במתני' דלעיל ממושכנים לכתובת אשתו משמע דיש לו אשה ובני כמאתים. נמי לפי הנפשות האמר בלא לכל אחד מאתים. א"כ אם יש

לו

ציונים

אין מחייבין כתובות סח. מיי' שם הי"ד. סמג שם. טור וש"ע שם: ט מי שיש לו. מיי' שם הי"ג. סמג שם. טור וש"ע שם: וכל מי שא"צ. מיי' שם פ"י הי"ט. סמג שם. טוש"ע שם סי' רנה סעיף ב: וכל מי שצריך. מי' שם ונספ"ב מהל' זכייה ומתנה:

תוספות חדשים

[בר"ב ד"ה] **ואת כלי** תשמישו כו' אפילו לקט שכחה ופאה עד שימכור עכ"ל. לפי דבריו דאפילו לשו"פ לא יטול מתורץ קושית התוס' על ר"ת כתובות דף ס"ח ע"א ד"ה כאן לאחר גיבוי ע"ש דלפי דברי הר"ב גם הברייתא מיירי בלשו"פ ולא ידעתי למה תלה התוי"ט לתרץ קושית התוספות דוקא ע"פ ביאורו דגם אי נימא שדעת הר"ב כר"ת מתורץ שפיר קושית התוספות גם מלת בצנעה י"ל זה מקרי בצנעה כיון שאינו נוטל מקופה וכן משמע ברא"ש שם ועיין שם ומ"ש הרא"ש שם בפירוש אחר של ר"ת והסברא כשבא ליטול מן הקופה צ"ל דלאו דוקא לקט קופה דה"ה בלשו"פ ומתיישב קושית התוספות דאי דוקא לקט בקופה קשיא יותר דהא מתני' דהכא ודאי מלשו"פ מיירי אלא ודאי לאו דוקא וע"ש ודו"ק ועי' ב"ק דף ז' ע"א רש"י ותוס' שם: [משנה ט] **מי שיש לו** חמשים כו'. ואם יחסר דינר ג"כ דינו כמאתים חסר דינר דמשנה ח' וכ"ל דאפילו לפ"ד התוי"ט לעיל דדוקא דינר בכאן א"צ אלא רבע דינר דכל רבע מחשב לדינר:

תוס' אנשי שם

בהדיה.(לח"מ): **לכתובת** אשתו לא מבעי לבע"ח דניתן לגבות מחיים אלא אפילו לכתובת אשתו דלא ניתנה לגבות אלא לאחר מיתה. והא נמי אינו אלא ספיקא שאם מתה היא הוא יירשנה אפ"ה יטול. (ש"ל): בר"ב ד"ה **ואת** כלי תשמישו כו' אפילו לשו"פ כו'. והיכא נמי אוקימתא אחריתא התם דהא דאין מחייבין למכור היינו בכלי תשמיש שבבית כגון כלי אכילה וכדומה אבל כלי אומנות חייב למכור וליקח פחותים מהן ולדינא לא פליגי ומש"ה הרמב"ם בפ"ט פסק כתרווייהו וכן הרי"ף והרא"ש. וכ"ל שגם הר"ב השמיענו זה במ"ש כלים יפים שמשתמש בהם בשבתות וברגלים הרי דלא מיירי אלא בכלי אכילה ומלבוש וכדומה אבל לא בכלי אומנות. (ש"ל): ט בר"ב ד"ה **מי שיש לו** כו' כמאתן דלא עבדין. ואת לעי' דתנן ס"ל מאתים חסר דינר כו' ה"ז נוטל אלפי יטול ויתן בהם. וי"ל דמיירי שאינו בקי במו"מ וכ"כ הר"ש בפי'. (ב"ד) הו"מ ד"ה **אינו מת** כו' שנים רבות לא יהיה כו'

לדקדק

משלו ועליו הכתוב אומר (ירמיה יז) ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו (מח). וכן דיין שדן דין אמת לאמתו (מט). וכל מי שאינו לא חגר (נ) ולא סומא ולא פסח (נא) ועושה עצמו כאחד מהם אינו מת מן הזקנה (נב) עד שיהיה כאחד מהם שנאמר

וכן דיין שדן דין אמת לאמתו. ובגמרא פרק קמא דשבת (דף י) כל דיין שדן דין אמת לאמתו כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית. וז"ל הב"י בריש טור חושן משפט. כתבו התוס' לאפוקי דין מרומה ע"כ. ונראה דבתיבת אמת הוי סגי ומאי לאמתו. וי"ל דאע"פ שידון הדיין דין אמת אם מצטרף לזה אהבת הדיין לזכאי או שנאתו לחייב לא הוי לאמתו עכ"ל. ורבינו בספר גור אריה בפרשת יתרו כתב ולי היה נראה שכך פירושו לאפוקי דין שוחד דדייני שהדבר הזה אינו תולה באמת רק בשוחד ובמחשבה ואין זה לאמתו. וכן אם דן דין של שיקול הדעת כגון דפליגי תרי תנאי או תרי אמוראי וסוגיא דעלמא כחד אזלא והדיין פסק כך אין זה שפסק דין לאמתו דהא לא ידע שהאמת הוא כך רק סוגיא דעלמא כך הוא

ולא

ולא נקרא דיין שדן דין אמת לאמתו שזה לא הוי רק כאשר פסק דין אמת ברור. ופי' זה אמת ברור עכ"ל. ושני הפירושים אינן עולים ומתיישבים אלא לגמ' דשבת אבל למשנתנו דמייתי לה מקרא דוהיה ה' מבטחו לא שייכי. לכך נ"ל דמשנתנו לאמתו ולא לשוחדו קאמרה והיינו והיה ה' מבטחו אינו מצפה לתשלום גמול. וכן קרא דכי השוחד יעור דמייתי לה בסיפא דמתני' מפרש רש"י בפ' משפטים לענין משפט אמת: ולפי זה וכל דיין שלוקח שוחד ומטה את הדין דתנן היינו אפי' לזכות הזכאי. ושפיר קרי ליה נטייה כיון שאינו פוסק מצד דרך האמת אלא מצד השוחד. [*ועוד מצאתי להתוס' פ' קמא דשבת בתרא דף ח שכתבו אמת לאפוקי דין מרומה שאין מחתכין אותו וכו' לאמתו שלא יטו את הדין: **ולא פסח**. *פירוש בשתי רגליו כענין שנאמר

במפיבושת

מלאכת שלמה

ההיא היא משנה. ומה שכ' בספרים וכן דיין וכו' אינו מסדר נוסח המשנה וגם הרי"א ז"ל כתב לא מצאתי' בכל הספרים ע"כ. ואעפ"כ נ"ל לכותבה הנה למלאות רצון הרואה לשטתה להביא ברייתא בלי משנה וזו היא וכן דיין שדן דין אמת לאמתו שנא' צדק צדק תרדוף וכל מי שאינו לא חגר ולא סומא ולא פסח ועושה עצמו כאחד מהן אינו מת מן הזקנה עד שיהיה כאחד מהן שנא' ודורש רעה תבואנו וכל דיין שלוקח שוחד ומטה את הדין אינו מת מן הזקנה עד שעיניו כהות שנא' ושוחד לא תקח כי השחד וכו'. אכן בתוס' יו"ט כתובה בסדר המשנה כמ"ש ופרשה ופלפל בה ע"ש. ירושלמי חמשין דעבדין שבן ממאתן דלא עבדן כלומר מנואתן חסר דינר דהתם יטול והכא לא יטול ה"ר שמשון ז"ל. ונראה בעיני שמצאתי כתוב דהא דקתני במתני' עד שיפרנס אחרים משלו ועליו הכתוב אומר וכו' ה"פ ברוך הגבר ר"ל מבורך יהיה בנכסיו הגבר אשר יבטח בה'. ועוד ישלם לו ה' שכרו שיהיו בנ"א בוטחין בו והוא מפרנס והיינו והיה ה' מבטחו. וכמדומה לי שגם זה מבאורי החכם הר"ר שלמה סירילי"ו ז"ל:

סליק פרקא וסליקא לה מס' פאה. תושל"ב עלמיא. בעה"י שובר זרוע רשע ורמאי. נתחיל מסכת דמאי

יכין תפארת ישראל יכין

בסיפא שונא מתנות יחיה: מח) ר"ל שיהיה ה' עמו עד שעניים יבטחו גם בישועתו להם: מט) ר"ל דלפעמים אף שהדין אמת. הוא היה שמח שהרויח זה או שהפסיד זה מאהבה או שנאה ועי"ז הוא עלול להכשל בדין מפני אהבת או שנאת אדם להביא שירע או ייטב לו. אבל זה שבוטח בה' ואינו ירא משום הפסד שיתגלגל לו ע"י שידין דין אמת. יהיה ה' בעזרו: נ) ברגל א' וראייתי מפ"ג דזבים מ"ג: נא) בב' רגליו ועושה א"ע כך מהוא עני כדי שירחמו עליו. ואפ"ה נענש מדממעיט בכבוד שמים כאילו ברא בעל מום יותר בעולם. והרי הרואה בריות יפות צריך ליתן שבח לשמו יתברך וזה כפוי טובה. ותמוה למה לא נקט חגר ופסח יחדו והפסיק ביניהן עם סומא. וי"ל דאסמך חגר לסומא לאשמעינן סומא דומיא דחגר. דהיינו אף שעושה א"ע סומא רק בעין א' אפ"ה נענש: נב) גם הכא נקט מן הזקנה דבזקנה מצויין כל אלה ע"י רפיון כחו וחולשת אבריו.

ומדנפל

תוספות אנשי שם

לדקדק ספרי לק' כמשמעו תנן וכל מי שאינו לא חגר כו' אינו מת מן הזקנה כו'. וי"ל דהתם צריך ליטול אלא שאינו חגר כו' ועושה עצמו כאחד מהן כדי שירחמו עליו יותר די לו בעונש שמעשה כא' מהם אבל יוכל להאריך ימים וכאן שא"צ ליטול תרווייהו עבדי ליה מן השמים שאינו מאריך ימים וגם כי ימות אינו נפטר מן העולם כו' ונצריך ליטול ואינו נוטל שכרו כפול מן השמים שמאריך ימים ומפרנס אחרים משלו. (תח"ך): במשנה ועליו הכתוב אומר ברוך כו' ואי"ת מאי משמע מהאי קרא דיפרנס אחרים. וי"ל כמ"ש רז"ל בדברים רבה בסדר שופטים א"ר סימון בשם ריב"ל כל מי שבוטח בה' זוכה ונהיה כיו"ב מנין שנאמר ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו. פי' שהוא כביכול יהיה ה' ומינה שפיר דיפרנס אחרים משלו דומה ליוצרו שזן את הכל. (רמ"ז). ולע"ד דסמיך אהא דכתיב בתריה והיה כעץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו וכו' מדומה לעץ דמזון לכלא ביה. (ש"ל): וכן דיין כו' גם ענין זה אינו שום מעניינא דמכילתין שפרי גם חלוק מ"מ מקרא דין כמש"ע דמתחלקת בשלשה דהו"ל ד"מ. (רמ"ז). וגם' ש"ל כ' שמעתי מפי מורי הרב המובהק כמה"ר ר"י מ"ץ דשפיר אתי להאי דלעיל שצריך ליטול ואינו נוטל והכ"ה ר"ל וכן דיין דשרי ליה ליקח שכר בטלה דמוכח כדאשכחן בכמה אמוראי בגמ' ואם אינו נוטל אע"ג דשרי אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס אחרים משלו שגם זה מראה גודל בטחונו בהקב"ה. ועפ"ז מובן נמי דקמ"ל רבותא בדיין דאע"ג דמה שהיה יכול ליטול הוא כדי לעשות משום לחן ואפ"ה אינו נוטל זה ודאי משנת חסידים לגמרי ע"כ. וכ"כ בס' לח"מ למשניות וסיים אבל הדן דין אמת שלא לאמתו כלומר לא בעבור אהבת האמת וצרכו רק בעבור שמפרנסין אותו או שי"ל הכנסה מן הקהל או שמטל שכר בטלה אע"ג דשרי מ"מ לא נקרא דן דין אמת לאמתו ולא הוי שותף להקב"ה במע"ב כי זה דן דין אמת להנאתו בעבור שכרו והקב"ה ברא את העולם על צד החסד כדכתיב עולם חסד יבנה וזה דומה למי שצריך ליטול ונוטל דלא איירי המשנה בהא ע"כ: תוי"ט ד"ה **ולא** פסח פי' בשתי רגליו כו'. כ' הכ"ד כלומ' וחגר דלעיל ברגל אחד ולא נהירא דבפ"ק דחגיגה תנן הכל חייבין בראיה חוץ כו' וסחגר. וע"כ היינו בב' רגליו מדאמרינן בגמ' דהתם דף ג' חגר ברגלו א' פטור מן הראיה כו' וש"מ דלאו בסבי מיירי מתני' כו'. ולק"מ דהא"נ דתנ"ר משמע נמי בב' רגליו אלא דהכא תנא חגר ופסח בחדי הדדי הכית התנא לחגר בב' רגליו שם פסח כלישנא דקרא ולמי שהוא ברגל א' קרא ליה חגר למתני' בל' קרא. אבל לעולם דהיינו חגר היינו פסח אלא שפסח ל' תורה וחגר ל' חכמים ותדע דהכל אחד דתרגום של פסח חגיר וכ"כ כמוסף הערוך. אלא דהכא במתני' נקט הכי כדאמרן ובזה א"ש דלא תנן התם בחגיגה פסח. ג"כ שהרי היינו חגר והכא קמ"ל שאם עשה עצמו חגר ברגל א' כן יבא לו ואם בשניים ה"ל תבואהו בשנים. וה"ט שהפסיק בסומא בין חגר לפסח לומר דה"ה נמי בסומא שאם עושה עצמו סומא בא' מעיניו כן יהיה לו ואם בשנים בשנים דסומא נתפרש בתרי גווני והוא נמשך לפניו עם ח"ג ולאחריו עם פסח. (ש"ל): במשנה עד שיהיה כאחד מהם. שמעתי טעם לזה ע"פ מה דאי' בחלק דהמתים יעמדו במומן ואח"כ יתרפאו שלא יאמרו אחר הוא שנמצא זה שעשה עצמו כבעל מום אם ישאר שלם ויעמוד לעת התחיה שלם כמו שהיה באמת יאמרו אחר הוא לכך יעשוהו

במום

משנה ראשונה

לו מאתים זוז אינו נוטל אבל אחר נוטל: דין אמת לאמתו. פי' בתוי"ט כמה פירושים על כפל לשון אמת לאמיתו. ויש לפרש לפי שיש מקום לדיין למנוע עצמו מלדון בטענה שאפילו יהא נראה לו בדעתו שדן דין אמת. עדיין יש לחוש שאם היה בא דין זה לפני גדול ממנו יתברר לו שטעה וא"כ אין לך אדם שיזדקק לדון שמא יטעה. ע"ז אמר לאמתו שאין לו אלא לפי האמת שלו לאפוקי אם יודע שהוא שקר. אבל אם בעיניו הוא דין אמת אין לו לחוש יותר שאפילו אם טעה אין לו אשמה כיון שדקדק לפי ראות עיניו. והכי איתא בהדיא בגמ' ספ"ק דסנהדרין שמא יאמר הדיין מה לי ולצרה הזאת שאם אטעה איענש ויכול למנוע עצמו מהדין ת"ל ועמכם בדבר המשפט אין לדיין אלא מה שעיניו רואות. ופי' רש"י לפי מה שעיניו רואות יוציאו לצדקו ולאמתו ע"כ. וכן משמע מלשון הטור ח"מ סי' א' שסמך לדיין שדן דין אמת לאמתו כתב הך שמא יאמר הדיין מה לי ולצרה כו' וכן סידרן רמ"א בש"ע ולכאורה לא ה"ל לכותבן כאן אלא גבי עונש אם אין דן לאמתו שעונשו גדול יש מקום לדיין לומר מה לי ולצרה. ולמאי דפי' ניחא דמתיבת לאמתו משמע הכי שאין לו לומר מה לי וכו': סליק מסכת פאה

חלופי גרסאות

עליו הכתוב אומר ניו"פ' עי"ן נאמר וכ"ה כד"מ :

תוספות חדשים

[שם] לא חיגר כו'. פי' עני עושה רמאות כדי שיתנו לו יותר צדקה וע"ז מביא שפיר פסוק צדק כו' וה"פ צדק דהיינו צדקה כצדק תרדוף ולא ברמאות ואין צריך לומר דצדק קאי רק על דיין כמ"ש התוי"ט ד"ה צדק ע"ש:

ראשון לציון

משנה ט [תוי"ט ד"ה] וכן דיין שדן ס' שלא יטו את הדין. ועי' תוס' מגילה ט"ו: ד"ה זה הדן:

חדושי מהרי"ת

משנה ט [במשנה] וכן דיין שדן דין לאמתו כו'. עיין על הכל בתוי"ט. אבל יש לדקדק דלא דמו כלל לרישא דשם צריך ליטול ולא היה לו שום חטא אם היה נוטל רק שמחמת חסידות אינו נוטל אבל כאן אם היה נוטל הדיין שוחד אז היה חוטא ואינו מדת חסידות רק הדין הוא כך. לכן אפשר לומר שתיבת דין אמת היינו דין ולאמתו היינו שלפעמים דן דין אמת רק שיש שבועה או מצוה על הדיין לעשות פשרה וזהו לאמתו שלא יהא שם שבועה וא"כ מן הדין שרי ליטול שכר על הפשרה והוא אינו נוטל זהו מדת חסידות ואז הוי דומיא דרישא ושייך שפיר אחר זה הפסוק צדק צדק תרדוף שכתב הרב תוי"ט דקאי על הדיין הנ' ולפי דברי ניחא מאד משום דבגמ' דרשינן מזה צדק צדק אחד לדין ואחד לפשרה וק"ל:

תוספות רע"ק

משנה ט [אות פה] בתוי"ט ד"ה **ולא** פסח. פירוש בשתי רגליו) ר"ל דתרווייהו במשמע בין ברגל אחד ובין בב' רגלים ונקרא פסח ע"ש שצריך לפסוח בהליכתו וכ"ה בהדיא בת"כ פ' אמור וה"ל פסח בין חגר בב' רגלים ובין חגר ברגל אחד נקרא פסח כו'. והורוני שבק"ק ליסא סמכו ע"ז הבד"צ יצ"ו בגט שהוי בעיר עד אחד ששמו ושם אביו ואבי אביו כשם המגרש ועשו סי' וכתבו הפסח שהמגרש היה חגר ברגל אחד וכדי שלא יהא נראה ששמו פסח כתבו הפסח. ולא רצו לכתוב חגר כי תיבת משתנה פעמים חיגר ביו"ד ופעמים בלא יו"ד ופעמים חגיר ופעמים חגרא:

סליק מסכת פאה

שנא' (דברים טז) צדק צדק תרדוף (נג). וכל דיין שלוקח שוחד ומטה את הדין אינו מת מן הזקנה עד שעיניו כהות שנאמר (שמות כג) ושוחד לא תקח כי השוחד יעור פקחים וגו':

סליק מסכת פאה

במפיבושת (שמואל ב ז) נכה רגלים וגו' ויפסח : **שנאמר** צדק צדק תרדוף. ויש ספרים גורסים שנא' (משלי יא) ודורש רעה תבואנו ואומר צדק צדק תרדוף. ונראה דדורש רעה ראיה על מי שאינו חגר וכו' וצדק צדק ראיה על כל דיין וכו' : **וכל דיין שלוקח שוחד וכו'**. להכי הביאם בבא דכל מי שאינו חגר כו' בין וכן דיין וכו' וכל דיין וכו' כדי ללמוד ממי שאינו חגר וכו' ועושה עצמו כן וכו' על וכל דיין דהכי נמי דיין שלוקח שוחד ועושה עצמו כאילו אינו רואה האמת ומחייב הזכאי וה"ה נמי כשמזכה הזכאי מחמת השוחד שג"כ אינו רואה האמת במה שהוא אמת ולפיכך עיניו כהות : [**"שנאמר** כי השוחד וכו'. עיין מה שכתבתי בסוף מסכת ידים]:

סליק מסכת פאה ונתחיל מס' דמאי בס"ד

יכין תפארת ישראל יכין

ומדנפל תורא חדד לסכינא [כשבת ל"ב א'] : נג) מייתי ב' ראיות מב' קראי. דהיינו על ב' דברים דקאמר מקמי הכי. דהיינו דיין. והעושה א"ע חגר וכו'. אלא דחשיב הראיות ממטה למעלה. דהראיה לדיין הוא מדכתיב צדק צדק תרדוף. מדכפל מלת צדק. היינו דין אמת לאמתו :

סליק מסכת פאה

הלכתא גבירתא כללא דפרק ח

פרק ח משנה א משפסק גם עניים החלשים מללקט בשדה תבואה מותר כל אדם בלקט שו"פ. ובכרם אחר שעזבוהו בת השניי' מהעניים. ובזיתים אחר כ"ג חשון :

משנה ב בשעת הקציר והבציר נאמנים העניים על פירות שבידן. לומר שהן לקש"פ. כדי לפטרן ממעשרות. ובשנת ג' ו' בשמיטה נאמנים לומר שהן מעשר עני. ובן לוי ע"ה נאמן בכל השנים לומר על פירותיו שהן מעש"ר שקבל :

משנה ג וכל הנך נאמנים רק במה שרגילין לקבל. כגון חטין [נ"ל ה"ה שאר ה' מיני תבואה. רק אורחא דמלתא נקט]. או על שבולת של אורז. ועל פולין. ואין נאמנים על קמח או פת או אורז מנוקה או פולין מרוסים. נאמנים על השמן לומר שהוא מעש"ר ועני אבל לא שהוא מלקט שו"פ :

משנה ד נאמנים על ירק חי אפילו מרובה. ועל מבושל כשהוא מועט שהוא מעש"ר או מעש"ע. אבל לא שהוא לקש"פ :

משנה ה כשמחלק מעשר עני בגורן שאין מצוי שם בנ"א אחרים לפרנס העני. אם המעשר עני שמחלק הוא חטין יתן לכל עני חצי קב (הוא כגודל י"ב ביצים). ואם שעורין יתן קב. ואם כוסמין קב וחצי. ואם גרוגרות קב. ואם דבילה מנה (הוא כ"ח לאטה). ואם יין חצי לוג. ואם שמן רביעית הלוג. ואם מחלק שאר פירות שאינן ראויים לסעודה. יתן בכדי שיוכל ליקח בעדן ב' סעודות חיטין :

משנה ו ואפילו מחלק המעשר עני ללוי וכהן עניים אף שיש להם ג"כ תרומה ומעשר ראשון לא יפחות להן מהמעשר עני משיעור הנ"ל. ורק אם יש לו קרובים עניים שאינן כאן. רשאי להציל החצי ממעש"ע שיש לו. והשאר יחלק לעניים ששומרין לפניו. ואם אין מספיק לכ"א כששיעור הנ"ל. נותן להם ומחלקין ביניהן :

משנה ז עני שבא לעיר. נותנין לו לחם כגודל ו' ביצים. דהיינו כב' סעודות. ואם לן נותנין לו מטה כר וכסת. ואם שבת כאן נותנין לו ג' סעודות הנ"ל. עני שבעיר אם יש לו ב' סעודות ליום לא יתנו לו מהקערה שהגבאים מחזירין בכל יום אצל הבעה"ב שיתנו הבעה"ב לתוכה מתבשילין לחלק לעניי עיר. ואם יש להעני מזון י"ד סעודות לשבוע. לא יתנו לו הגבאים מהקופה שמחלקין בכל ע"ש לעניים מכוברין בכדי פרנסת השבוע. והקופה נגבית מהבעה"ב בב' ומתחלקת בג' :

משנה ח מי שיש לו ר' זוז או שויין. לא יטול לקש"פ. וכ"ש צדקה. ואם חסר לו זוז א' מהנ"ל. אפילו אלף נותנין לו כאחת רשאי ליטול : היו לו מטלטלין או קרקעות בשווי ר'. וממושכנים לבע"ח או אפילו לכתובת אשתו. דאפשר שלא יבא לידי גביינא. אפ"ה רשאי ליטול. וביש לו כלים יפים והן לתשמיש. ולא מעות בעין. מותר בלקט שכחה ופאה. אבל לא צדקה :

משנה ט כיש לו בטו"מ נ' זוז. הו"ל כיש לו ר' זוז בעין שלא טו"מ. ולא יטול. מי שאין צריך ליטול ונוטל ענשו הוא שיצטרך ליטול. ומי שצריך ליטול ואינו נוטל. זה שכרו שיתעשר ויפרנס אחרים. והיינו מדבטח בה'. וכן דיין שבוטח בה' ואינו חושש לשנאת הנתחייב בדינו. כך שכרו : המראה א"ע כבעל מום כדי שירחמו עליו ליתן לו צדקה. זה ענשו שיהיה בעל מום. מדמיקל בכבוד ה'. וכ"כ דיין שעושה א"ע כאינו רואה אמיתית הדין. ענשו שיאבד אור עיניו :

סליק מסכת פאה

חלופי גרסאות

שנאמר צדק ט' בירושלמי שנא' ודורש רעה תבואנו ונאמר צדק כו'. שעיניו בירושלמי שיהו עיניו. יעור פקחים בכהד"י יעור עיני חכמים וכ"ה במשנ"א.

תוס' אנשי שם

במום זה באמת כדי שיעמוד כן. (נ"י) : **שעיניו כהות.** משום דשפטים דקרא הוא שיסתם עיני שכלו וכמו שפירש"י בחומש פ' שופטים לכן אשמעינן דגם בעיניים ממש איירי קרא שסופן להיות כהות ומש"ה לא מייתי פסוק דפ' שופטים דכתיב יעור עיני חכמים דהתם יותר פשוט דמיירי בענין השכל דחכמים ומייתי יעור פקחים שבכל התורה נאמר פקח על עיני בשר ומתרי קראי ילפינן הרי מילי שיסתם שכלו חס מיד באותו הדין ושיתעור לסוף ימיו. וגם דשל שופטים מיירי אפילו בלוקח שוחד לשפוט אמת כדפירש"י שם משום דכתיב בתר לא תטה ולא תכיר ודוק מש"כ בפ' משפטים. (רמ"ז) : **שנאמר** ושחד לא תקח כו'. במשנה שבבבלי וירושלמי אי' ושחד לא תקח כי השחד יעור עיני חכמים ופסוק זה לא נמצא בשום מקום דבפ' שופטים כתיב ולא תקח שחד כי השחד יעור עיני חכמים. ונ"ל שכן היה גי' התוי"ט ולא תקח שחד כו' כמבואר מדבריו בסוף מס' ידים שכתב דהתנא נתכוין כאן על מה שכתוב אחריו צדק צדק תרדוף כדי לסיים בדבר טוב ע"ש והיינו קרא דפ' שופטים. ולפ"ז מ"ש התוי"ט כאן ד"ה וכן דיין כו' מפרש רש"י בפ' משפטים כו' צריך להגיה בפ' שופטים דגם שם פירש"י כן. (לה"מ) : תוי"ט ר"ה שנאמר כו' בסוף מס' ידים. ע"ש. ול"נ דלא מקרי מסיים בדבר רע אלא כשהרע הוא מלבא פסיקתא. אבל הכא ה"ק ושחד לא תקח לפי שהשחד יעור כו' ולפיכך אני אומר לא תקח וא"כ שפיר מסיים בדבר טוב והלכה. (ש"ל) :

מסכת דמאי

פרק א

א הקלין שבדמאי (א השיתין

פרק א א הקלין שבדמאי . שהקלו חכמים על הפירות הללו הנזכרים במתניתין שלא לעשרן דמאי לפי שחזקתן באים מן ההפקר משום דלא חשיבי *ואית בהו תרי ספיקי ספק באים מן ההפקר ופטורים מן המעשר ואפי' אם תמצא לומר שבאים מן השמור וחייבים במעשר שמא נתעשרו . ודמאי הם התבואה והפירות הנקחים מעמי הארץ שהם חשודים על המעשרות. והחבר הלוקח פירות מעמי הארץ צריך להפריש מהם תרומת מעשר ומעשר שני בלבד אם היא שנת מעשר שני ; אבל תרומה גדולה לא נתחשדו עמי הארץ עליה *לפי שהיא במיתה ואין לה שיעור שחטה אחת פוטרת כל הכרי והכל נזהרים בה . ומעשר ראשון ומעשר עני א"צ להוציא מן הדמאי אע"פ שעמי הארץ חשודים עליהם לפי שיכול בעל הפירות לומר ללוי או לעני הבא ליטול המעשרות הבא ראיה שאין

כתב הרמב"ם וסידר אחר פאה דמאי בשביל שיש בו לעניים זכות כמו שיש להם בפאה וכן אמרו מאכילין את העניים דמאי :

פרק א א דמאי . ל' הר"ב הם התבואה והפירות הנקחים מעמי הארץ . ודמאי דא מאי כמ"ש [*הר"ב] בריש פ"ז דברכות . וכתבו התוס' פ"ק דשבת דף יג . דהא דחשו הכא טפי למיעוטא מבמקום אחר משום דהוי מיעוט דשכיחא טובא והיו הרבה נכשלים ע"כ . ומה שכתב הר"ב ומעשר ראשון ומעשר עני אין צריך להוציא מן הדמאי אע"פ שעמי הארץ חשודים עליהם . ובמשנה ג פרק ד מפרש דלא נחשדו על מעשר עני ושם אפרש בס"ד . ושם יתבאר דכ"ע סבירא להו דטבלי ונראה דאפילו הכי לא גזרו להפריש משום שאין בה חיוב מיתה אלא בלאו . וכמ"ש

מלאכת שלמה

כ' הרמב"ם ז"ל בהקדמתו דסדר אחר פאה מס' דמאי כו' ע"ש . ועוד נ"ל לומר דמשום דבפ' בתרא דפאה תנינן ובן לוי נאמן לעולם דלא נחשד על תמ"ע כי היכי דישראל לא נחשדו על ת"ג . ואין בהם ספק דמאי . ראה עכשיו לסמוך מס' דמאי אחריה הואיל שהוכרח כבר לזכור דין נאמנות הבן לוי והעניים . וכן מצאתי אח"כ שפי' כן הר"ש שירילי"ו ז"ל כמו שהעתקתי דבריו בסוף הסדר :

פרק א א הקלים שבדמאי כו' . פירוש דמאי יש אומרים דא מאי ספק מעושר ספק אינו מעושר . לשון אחר לשון דמע כמו מדומע לשון עירוב כמו משפחה שנטמעה נטמעה . ואל"ף בחילוף עי"ן . כמו נתעכלו נתאכלו . כך מצאתי . ונ"ל ג"כ דדלי"ת בחלוף טי"ת . ועוד י"מ דמאי לשון דמיון ומחשבה והוא קרוב לפירוש דא מאי . ובירושלמי פליגי ר"ל ור"י דר"ל ס"ל דמאי דוקא . אבל ודאי חייב . ור"י ס"ל דדמאי לאו דוקא דאפי' ודאי נמי פטור . וכההיא דתנן לקמן בפירקין מן כזיב ולהלן פטור מן הדמאי. דהתם לכ"ע לאו דוקא דמאי . והאי דנקט דמאי לפי שכל המסכת מיירי בדמאי נקט הכא דמאי אגב אחריני : בפי' ר"ע ז"ל . ומע"ר ומ"ע א"צ להוציא מן הדמאי אע"פ שע"ה חשודים עליהם . נלע"ד לפי זה שרצה ר"ע

תפארת ישראל

יכין

פ"א דמאי הוא תבואה של ע"ה. נוטריקון דא מאי. ר"ל מה זה. מעושר או לא . דנהי דרוב ע"ה מעשרין הן . ולא קיי"ל כר"מ דחיים למיעוטא . הכא דהפירות מתחלתן בחזקת איסור טבל היו [כתו' יבמות דקי"ט ע"א] ואיכא נמי מיעוט דשכיח דאין מעשרין [כתוס' שבת די"ג א] . גם רבנן מודו דאמרינן סמוך מעוט דשכיח לחזקה מד"ס להחמיר [כנ"י רפט"ז דיבמות] . ואע"ג דגבי רוב מצויין אצל שחיטה מומחין ל"א סמוך מיעוט דאין מומחין לחזקת איסור אמה"ח [כחולין ד"ג] . התם אין המיעוט מצוי . ואדרבה הרוב מצוי [כתוס' בכורות ד"כ ע"ב] . משא"כ הכא דהמיעוט שכיח חיישינן מדרבנן . מיהו לא חשידי אתר"ג מדהיא במיתה . ואף דתרומת מעשר נמי במיתה . ואפ"ה חשידי עלה . עכ"פ אין מפורש בה מיתה כבתר"ג [כרש"י נדרים דפ"ד א] . וגם קסבר ע"ה. ללוי הוא דפקיד רחמנא ליתן תמ"ע [כרש"י בכורות ד"ל ב] ולא לדידי (א) . מש"ה הקונה מע"ה א"ל להפריש ת"ג . ומעשר ראשון ומעשר שני . או מעשר עני בשנתו מפרישן . מדאכל טבל במיתה [כיבמות דפ"ו] . מיהו מדאין בהם שום קדושה. מפרישן והן שלו דהממע"ה . והמ"ע מפריש ממעשר ראשון . ונותנו לכהן (ב) [כסוטה דמ"ח] . ולא אמרו שימכרנה לכהן . דמדאית באכילתן עון מיתה . חיישינן דמשהי לה למכרה אתא לידי תקלה [כרש"י שם] . או כתוס' [יומא ד"ט] דמדהיא רק חלק ק' מהתבואה לא חששו כ"כ לפסידא של הקונה. מיהו בטי"ד סי' של"א כ' שימכרנה לכהן : א) שהקילו חכמים בהן שהקונה אותן מע"ה . א"ל לעשרן . דנודגלין בהפקר

בועז

פ"א (א) ודלא כר"ב כאן שכ' דת"ג שאני דמדאו' חטה א' פוטר הכרי.להכי נזהר בה.וכמדומה פי' כן ע"פ סוגיא דשבת (די"ז ב')אלכאורה אין משם ראיה כלל למעיין שם.ואדרבה תו ק"ל נמי מפאה פ"ח מ"ב דלוי נמי נאמן אתמ"ע אע"כ כדברינו: (ב) כ"כ תוי"ט.וכתב עלה רבינו הגאון מהו' עקיבא שליט"א [באות ו] . וז"ל (בסוטה דמ"ח) פי' רש"י כו' שמע מיניה דא"י למכרה לו . והוה ליה לכהן שותפות עכלה"ט . ואני בריה קלה . לפענ"ד נ"מ . דכמו דחשבינן לעבד שברח חוב שיצא לחירות . מטעם דתרומה שכיחא ליה בזול (כגיטין ד' י"ב ב' ותוס' שם ד"ה השכתוני) . כ"כ הכא היינו הפסדו והיינו

משנה ראשונה

פרק א א הקלין שבדמאי . פי' הר"ב שחזקתן מן ההפקר כו' ואית בהו תרי ספיקי וכו' שמא מעושרין הן ע"כ וכ"כ הרמב"ם . וצ"ע דאי חזקתן מן ההפקר אף ודאי אין מעושרין פטורין כדתנן כפ"ט דשביעית וסוף מס' מעשרות והכי א"ל יוחנן הכא בירושלמי בהדיא דאפילו ודאן פטורין וריש לקיש דפליג ואמר דוקא מדמאי פטורין איהו לית ליה הך טעמא שחזקתן הפקר אלא דהני לא חשיבי ולא נחשדו ע"ה עליהן כמ"ש הר"ש . ובחבורו פסק כן הרמב"ם כר' יוחנן דאפילו ודאן פטורים . ויש לדקדק לר' יוחנן כיון דאפי' ודאן פטורין אמאי תני שבדמאי . ומה דאמר בירושלמי אגב דמכלתן כולה בדמאי היא תני נמי הכא בדמאי ולאו דוקא . אינו מובן דהיא גופה קשיא אמאי תני להך במס' דמאי . וי"ל דה"ק באלו אם א"ל ע"ה מעשרין נאמן במגו דאי בעי שתיק כדאמרי' בפ"ז תי"א במוכר פירות בסוריא ולא אמרינן כיון דאמר שאינם הפקר חייבין במעשר שוב אינו נאמן לומר עשרתים דאמן סהדי דאמיד קמ"ל הפה שאסר כו'. ונראה שאם אמר לנו שאין מופקרין ואין מעושרין ודאי חייבים במעשר לכ"ע . ומ"ש הרמב"ם רפי"ג מה"מ אע"פ שאמר ע"ה אין מעושרין פטורין שחזקתן מן ההפקר עד שיודע לו שהן מן השמור ע"כ נראה דאם א"ל ע"ה שאין מופקרין היינו בכלל שיוודע לו. וקצת קשה לר' יוחנן איכא שלש משניות דפירות הפקר פטורין ממעשר. הך דהכא . והך דרפ"ט דשביעית ובסוף מס' מעשרות ובכל חדא חשיב פירות אחרות ואמאי לא תני לכולהו כחדא . ולר"ל הך דהכא לאו משום הפקר מ"מ איכא תרתי משניות מחד טעמא . ומיהו בהך דסוף מעשרות מפרש הר"ש טעם אחר ולאו משום הפקר אבל הרמב"ם והר"ב מפרשים בכולהו משום הפקר . וברפ"ט דשביעית הארכנו : **שבדמאי** . פי' הר"ב דין דמאי שמפרישין ממנו תרומת מעשר ומעשר שני אבל לא מעשר ראשון

ציונים

א הקלים . ברכות מ: תוס' בר"ס דמ"ו. ובע"ז דף נח. ועיין תקנת דמאי סוטה דמ"ח: עיי' פי"ג מהל' מעשר ה"א :

תוספות חדשים

משנה א[תי"ט ד"ה]דמאי כו' לא גזרו בלאו כו' עכ"ל. וזהו דעת הרמב"ם אבל מפירש"י בכל דוכתי לא משמע כן אלא צריך להפריש מעשר ראשון ולהוציאו מן הדמאי

תוספות רע"ק

[אות א] בהרע"ב ד"ה הקלין כו' ואית בהו תרי ספיקי)וכ"כ הרמב"ם בפי'. ומינה משמע דבודאי חייב לעשר והוא כדעת ר"ל בירושלמי . אבל ר"י חולק התם דאף בודאי פטור והובא בתרא"ש ועיין בהרמב"ם בחבורו(פי"ג ה"א מהל' מ"ע) חזר בו וסיים שם ואפילו אמר לו ע"ה שאינם מעושרים . ועיי"ש בכ"מ דהטעם דפסק כר"י. ומסוגיא דברכות (דף מ) מבואר דסתמא דהש"ס כר"ל עיי"ש: [אות ב] שם בא"ד לפי שהיא במיתה) עי' לקמן רפ"ד בהרע"ב :

תום' אנשי שם

פ"א א במשנה הקלים. כל זה הפרק איירי בקולי דמאי ומשום דעיקר הדמאי דרבנן הקלו בו קולי האי ולכן הקדים למתני הקולות . (רמ"ז): בר"ב ד"ה הקלין כו' לפי שחזקתן באין מן ההפקר כו' . ולשון הר"מ שרובן הפקר כו' וכ' ע"ז בס' ע"ת וז"ל וקשה דאם כר' יוחנן לא אי ספק אלא חזקתן מן ההפקר דאפילו בודאי פטור . ואם כר"ל לאו רובן הפקר וטעמייהו כ' הר"ש דמשום גריעותייהו לא נחשדו בדמאי וכ"כ רש"י בברכות דף מ' עכ"ל. וע' בר"ש שכ' דסוגיא דגמ' בברכות כר"ל דקאמר בשלמא למ"ד בושלי כמרי היינו דקתני הקלין שבדמאי ספקן פטור הא ודאן חייב כו' . וקשה על הרמב"ם שפסק בחבורו כר"י ונראה דהר"מ סמיך על איכא דאמרי דהתם דמדייק איפכא בשלמא למ"ד תמרי דזיקא היינו דהכא קרי לה נובלות סתמא והתם קרי לה נובלות תמרי כו' ומשמע ליה מדקאמר בפשיטות כהאי לישנא דלמ"ד תמרי דזיקא ניחא נ"ע לאוקימתא דחיקא דל"ק דמתני' בשעשאן גרן מיירי . ומשום דלקושטא דמלתא אף בודאן פטור דהפקרא נינהו . והני תרי לישני דהתם פליגי בהך דיוקא גופא כדפליגי ר"י ור"ל הכא דלת"ק מדייק הקלין שבדמאי לדוקא כסברת ר"ל . ולר"ג ס"ל דלאו דוקא נקט דמאי וכר"י . ופסק כת"ד דאזלא בשיטת ר"י בענין דיוקא דמתני' . אבל בענין פי' דנובלות תמרה נראה שהוא ז"ל לא סמיך אהא דמשמע מהתם להאי לישנא כמ"ד תמרי דזיקא שהרי כ' שם ונובלות תמרה והן שעדיין לא הטילו שאור. ואי דמפרשינן תמרי זיקא.אף אם נפלו לאחר שהטילו שאור הפקרא נינהו ואע"ג דגמ' אסיק בקושיא להאי מ"ד דלא מס' תמרי דזיקא הא לא איכפת לן וכדנקטינן מסוגיית הש"ס בב"מ דקשיא איכא מבטלת הלכה אלא תיובתא והיינו נובלות תמרה.(מה"פ).ועמ"ש בפ"ז דברכות מ"ג בשם הש"ל . ומצאתי בכ' פהמ"ש שמפ' ג"כ כהש"ל שדעת הר"מ כמ"ד תמרי דזיקא ואף שלא הטילו שאור שזהו שנפוחים כבלק אבל נגמרו נגד בושלי כמרי שלא נגמרו כלל. ובושלי כמרי אינם הפקר שאין דרכן להפקירן בנפילתן שלוקחין אותן בנפילתן לכומרן מש"כ תמרי דזיקא . ומ"מ כשהטילו שאור גם הם אין דרכן להפקירן ע"ש : בא"ד שמא נתעשרו . ע' בס' מ"ש מ"ש בשם הירושלמי דלר"י אפילו ודאי פטורים . וטעמא דהתמן הוזקקן מן ההפקר. אבל בידוע שהן מן השמור חייבין וכה"ג מיירי מ"ג דפ"ק דמעשרות דתנן בהדיא דעוזרדין חייב במעשר . וה"ט דתנן דמאי דר"ל ספק משומר וחייב במעשר וס' הפקר ופטור מן המעשר . מש"כ במבואר והאי בנ"ל . אבל צ"ע מהו ההפרש בין אלו השנויים כאן לבין אלו השנויים רפ"ט דשביעית וסוף מעשרות (עמש"ש) . ובכוסבר התנה כאן שביהודה לפי' הת"ט . ובשביעית התנה שבהרים . וצ"ע .(רנ"ב): בא"ד לפי שהיא במיתה . עיקר הטעם הוא לפי שהוא במיתה . דהא בתמ"ע די"ל שיעור הארך הר"ב ברפ"ד ליתן טעם לזה דנתחשדו לפי שסובר שאינו במיתה כו' והדין עמו דהא תנן בפאה פ"ח מ"ב דבן לוי נאמן אתמ"ע . וע"כ דטעם שהוא במיתה לחוד סגי ולתוספת טעם כ' כאן הא דא"ל שיעור . ובתמ"ע סובר הר"ב לק' בפ"ד מ"א שהוא ג"כ במיתה ומ"מ כ' כאן דנחשדו לפי שאינו מפורש בהן מיתה . ודעת הרמב"ם דבטבל למ"ש ולמ"ע ליכא מיתה אלא איסור לאו בעלמא : בא"ד **א"צ** להוציא . אבל לקמן שם ודאי צריך להוציא אותן מטבלן כיון שנחשדו עליה וע"ל פ"ד מ"ג : תוי"ט ד"ה **דמאי** כו' **ונראה דאפילו הכי לא גזרו כו' . דבריו אינם מובנים דאף אם טבלי מכל מקום כיון שקורא שם שוב אינו טבל כמ"ש הר"ב בפ"ד משנה ג' . וצ"ל שהתוי"ט ממשך אחר לשון הר"ב שכתב אבל בתמ"ע ל"ל הכי שהאוכל טבל**

שאין פירות הללו מעושרים וטול דקי"ל בכל דוכתא המוציא מחבירו עליו הראיה. אבל בתרומת מעשר ליכא למימר הכי °שהאוכל טבל שלא הורמו ממנו מתנות כהונה חייב מיתה ומשום אסורא מפרשינן לה לתרומת מעשר. ומעשר שני נמי כדי שלא יאכלו בטומאה או שלא יאכלו חוץ לירושלים:

השיתין ב) והרימין ג) והעוזרדין ד) ובנות שוח ה) ובנות שקמה ו) ונובלות

השיתין. תאנים מדבריות: רימין. פי' הערוך פולגרא"קי (א) בלע"ז: ועוזרדין. בערבי זערו"ר ובלע"ז (ב) סורבי"ש: ובנות שוח. תאנים לבנות המגדלות משלש שנים לשלש שנים ומתגדלים ביערים: ובנות שקמה. תאנה המורכבת בערמון:

(א) פיסטאציענבוים. (ב) שפורלינגבעער.

ונבלות

וכמ"ש הרמב"ם בפ' עשירי מהלכות מאכלות אסורות דהואיל וקיי"ל כמאן דאמר רוב עמי הארץ מעשרין כמו שסתם הר"ב [*במתניתין דלקמן] וכריש פרק ז דברכות ובכמה דוכתי: ועוד התוס' פ"ב דכתובות דף כד מסקי דלכ"ע רוב עמי הארץ מעשרין הלכך לא גזרו בלאו. ובהכי ניחא נמי דלא אשתמיט תנא בשום דוכתא למתני דלרבי מאיר דסבירא ליה במשנה ד פרק ט דיבמות דמעשר ראשון אסור לזרים: וא"כ כמו כן °יהא חייב להפרישו ולמכרו ללוים. אלא דאפילו לרבי מאיר הואיל ובמעשר אין חיוב מיתה אלא לאו בעלמא לא גזרו. ומהאי טעמא נמי ניחא דלא גזרו באונן כדלקמן בסמוך. ומ"ש הר"ב ומשום איסורא מפרשינן לה לתרומת מעשר. ולא פי' מה יעשה בה אם יתננה לכהן או ימכרנה לו. והרמב"ם פרק ט מהלכות מעשר כתב ותתנה לכהן. וכ"פ בסוף מסכת מעשר שני תרומת מעשר תנתן לכהן. וכך כתב בפרק ט ממסכת סוטה משנה י. ובמשנה ט פ"ג דחלה תנן מוציא תרומה ותרומת מעשר לכל והשאר לפי חשבון ומשמע נמי דתרומה נותן לכהן בחנם. אבל הר"ש כתב או מוכר לו היתר לפי חשבון. והתוספות פ"ק דיומא דף ט כתבו והא דלא אמרינן נמי בתרומת מעשר מפרישה והיא שלו וימכרנה לכהנים ויטול דמיה (כמו דאמרי' במעשרות). י"ל כיון דדבר מועט הוא שאינו אלא חלק אחד ממאה. ועוד דדמיה מועטין שהוא צריך למוכרה בזול שאין לה אוכלים מרובים °תקינו רבנן שיתננה לכהנים עכ"ל. ועיין בפ"ג דחלה משנה ו: ועוזרדין. בפרק חבית בספר הרי"ף נדפס פירושו בלשון אשכנז שפייארלינ"ג ועיין בר"ש מסכת כלאים: ובנות שקמה. נראה דבעת שקמה לחוד ושקמה לחוד ועיין במ"ת פ"ק דכלאים ובפ"ו משנה ד:

וטבלות

מלאכת שלמה

ז"ע לפ' מתני' כדעת חכמים דלקמן פ"ד סי' ג' שאמרו קורא שם למ"ע וא"צ להפריש. והתי"ט האריך בזה: עוד בפי' ר"ע ז"ל. ומשום איסורא מפרשינן לה לתמ"ע וכו'. משמע שר"ל שנותנה לכהן בחנם והיא דעת הרמב"ם ז"ל ומצאתי כתוב ולא תקן שימכרו תמ"ע לכהן דחיישי' אי משהי לה ישראל אתי למטעי בה. ע"כ: והרימין. אית דגרסי והדימין בדלי"ת וכן הוא בתוספתא והוא דוס בערבי: והעוזררין. בשני ריש"ן. הגיהו הר' יהוסף ז"ל:

ונובלות

תפארת ישראל

יכין

בהפקר. איכא ס"ס (ג). ס' לקטן ע"ס מהפקר וס' עישרן. ועוד דמלתא חשיבי. וודאי עישרן הע"ה. אבל אם הם ממשומר וודאי חייב לעשרן. וי"א דגם בוודאי פטור מלעשרן [כברכות ד"מ ע"ב]: ב) ווילדע פייגען: ג) בראמבעער: ד) שפיירלינג: ה) תאנים לבנים הגדולים ביער: ו) פרי השקמה

בועז

והיינו שותפתו. ואדרבה נ"ל ראיה דמוכרו לכהן (מבכורות די"א ב') דס"ע לר"ש דמאי. ואי דמחוייב ליתנו לכהן בחנם. מאי נ"מ בין ר"מ לת"ק. וכן פי' רש"י התם להדיא. ואף דמסיק דבת"ג מיירי. היינו משום דמרוח עובד כוכבים פטור מתמ"ע. אבל מי גרע ע"ה דרוב מעשרין משמת החליף עובד כוכבים ודו"ק. השיבני רבינו הנזכר לעיל וז"ל ידידי. נהי דאפשר לקרותו קנת פסידא דכהן אבל משום דישראל לא ימצא קונים רק בזול לא מקרי כולו שלו. וכי ישראל שירש אתרוג תרומה מאבי אמו כהן לא נקרא כולו שלו. (לולא דברי רבינו היה נ"ל דאין סוגית תוס' שיהא דינו כשותף ממש. שיהא מחוייב ליתן ע' התרומה בעצמה. דהרי תוס' כתבו נמי דלוי הוא שותף. אף דודאי א"צ ליתנו ממש ללוי. ותו אי דיין של שבט כשותף א"כ בזרע טבל נחייבו ליתן לשבט חלקם כשאר שותף. ותו דבל"ז דברי תוס' אינן מדוייקים לכאורה. דא"כ עכ"פ כהן שיש לו טבל יהא יוצא בו. דהרי מפרישה לתרומה והיא שלו. וא"כ כיון דכהן נפק. ישראל נמי נפק (כתוס' סוכה ד' ל"ה ע"ב ד"ה דאי). ותו ישראל נמי אפשר דנפיק ביה כשיתן לכהן מעותיו (כגיטין ד"ל ע"א). אע"כ דכוונת תוס' דאי לאו קרא דלא תאכל עליו חמץ. סד"א דמצה עדיף מאתרוג מטעם שותפות. דהוה ס"ד דמאן דבעי דין ממון לא בעי היתר אכילה. וס"ד נמי דלא אמרי' מגו דנפיק כהן נפק ישראל. להכי צריך קרא במצה. אבל באמת בלא שותפות לא נפק באתרוג מדאין בו היתר אכילה כמ"ש רש"י שם. מיהו גם בל"ז כבר כ' שם הר"ן בשם הרמב"ן. דרק בדמאי לתרומה טמאה לא נפק. מדלא חזי לכהן אי לאו מגו. כנלפע"ד נ"ל דעת רבינו): ומ"ש ידידי הרב נ"י מבכורות ד' י"א. נ"ל דבכל ספק דבלא תקנה מחוייב לעשר מספק. הדרא לדינא דהממע"ה. משא"כ בדמאי דהוא ענין תמידית וכך תקנו חז"ל בתחלת התקנה ליתן לכהן בחנם עכלה"ם. והנה קול ענות חלושה. ק"ל א"כ למה סתם ר"ש וקאמר דמאי. הרי אין דינו כדמאי לפי דברי רבינו: (ג) כ"כ הר"ב וכתב עלה רבינו הנ"ל [באות א] וז"ל וכ"כ הר"מ כו'. אבל בחבורו פי"ג ה"א כו' והיינו כר"י שם עכלה"ם. אמר צעיר הרגלים. ולפמ"ש לק' סי' י'. נ"ל דרמב"ם ס"ל דבפאה נמי ביהודה פטור וכרתוי"ם הכא:

משנה ראשונה

ראשון ומעשר עני דהלוי והעני באים להוציא ואמרי' המע"ה וכו'. פי' דת"ת ומעשר שני איכא איסור באכילתן לישראל ת"ת משום זרות ומעשר שני משום טומאה או משום חוץ לירושלים וכיון שאסור לאוכלן צריך להפרישן כדי ליתנן לכהן ומעשר שני לפדותו או לאוכלו בירושלים. אבל מעשר ראשון ומעשר עני מותרין לזרים א"צ להפריש אלא קורא להם שם ואומר הרי הוא בצפונו או בדרומו כדי להפקיע איסור טבל ואח"כ מותר לאכול הכל ולכך א"צ להפריש ולא כתוי"ט שהבין דהפרשה מפקיע מידי טבל וכתב דאפ"ה א"צ הפרשה במעשר ראשון ומעשר עני כיון דטבל שלהן אינו אלא איסור לאו בעלמא לא חששו בדמאי. וכל זה אינו דאיסור טבל ליכא הכא דהא קורא להן שם. ובאמת היכא דאיכא למיחש חששו אף באיסור לאו בדמאי דהא מעשר שני מפרישין שלא יאכלו בטומאה או חוץ לירושלים כמ"ש הר"ב. ואיסורים אלו לאו בעלמא הן. אלא כדפי' דבכולהו ליכא איסור טבל דפקע בקריאת השם. אלא לענין הפרשה יש חילוק דת"ת ומעשר שני צריך להפרישן לקיים בהן מצותן זה ליתנו לכהן וזה לפדותו. אבל מעשר ראשון ומעשר עני לית בהו קיום מצוה א"צ הפרשה. ומיהו קריאת שם ודאי צריכין כדלקמן פ"ד מ"ג. ותרומת מעשר א"צ להפריש אא"כ קרא שם למעשר תחלה וסגי להו בקריאת השם לחוד. אבל ת"ת ומעשר שני מפריש דוקא כדי לקיים מצותן שאם מניחן מעורבין עם חולין יש לחוש שינהוג בהן מנהג חולין. ולא הבנתי דברי הרמב"ם שכתב בחבורו רפ"ט מה"ת שמעשר שני מפרישו שאין לו הפסד בזה שהוא עצמו אוכלו. דא"כ למה הצריכו להפריש בקריאת שם סגי. וצ"ל נמי משום שצריך לאוכלו בקדושה או לפדותו צריך הפרשה לשיכרא שהוא קודש וכדפי'. ולענין תרומת מעשר משמע מדברי הר"ב דע"ה נחשדו עליה אע"פ שהיא במיתה ומשום דאית לה שיעור ואינה כת"ג שחטה אחת פוטרת. וברפ"ד כתב דסברי שאינה במיתה כל זמן שלא הופרש מעשר ראשון. וכה"ג פי' רש"י במס' בכורות דף י"א דסברי ללוי פקיד רחמנא ליתן ת"ת ולא לדידי ע"כ. ובנדרים דף פ"ד פי' רש"י דמיתה בת"מ לא כתיב אלא מהקישא דת"ג אתי ופ"ה לא ליית נסקישא ע"כ. ורוב

המפרשים

תוספות חדשים

דדמאי אבל הוא מחזיק בעצמו וא"ל ליתן ללוי למאי דקי"ל מעשר ראשון מותר לזרים ולר"מ אפשר דמשום איסור לאו לא חשו וכמ"ש התי"ט והיינו כמעשר עצמו אבל בלא הפרשה ה"ל טבל הטבול למעשר דחייב עליו מיתה

תוספות רע"ק

[אות ג] בא"ד שהאוכל טבל שלא הורמו) לשון זה אינו מובן. דגם בטבל למעשר ראשון ולעני חייב מיתה. אלא כיון דקרא שם יצא מידי טבל וא"צ להפריש אבל תרומת מעשר צריך להפריש אף דבקריאת שם נפיק מידי טבל. והי"ל להר"ב לכתוב דהאוכל תרומה חייב מיתה: [אות ה] בתוי"ט ד"ה הדמאי. יהא חייב להפרישו ולמכרו ללוים) ע' בתוס' יומא (דף ט ע"א) דכתב אהחיא מתני' דלקמן (פ"ז מ"ה) זה שעשיתי עשוי תרומת מעשר עליו ומעשר ב' בצפונו וז"ל רשותה הכל אפילו אותם תתשעה שהם מעשר למ"ד מעשר ראשון מותר לזרים. ולר"מ דאמר אסור לזרים אם הוא לוי שותהו. תו"ד דס"ל לתו' דבאמת לר"מ מעשר ראשון של דמאי אסור לזרים. ועיין בתוי"ט (פ"ד מ"ז) דמכשירין: [אות ו] בא"ד תקינו רבנן שיתננה לכהנים) ובסוטה (דף מח ע"א) פירש"י הטעם דל"א שימכור תרומת מעשר לכהן דחיישי' דלמא משהי גביה ואכיל ליה אבל מעשר ראשון ומעשר שני מותר לזרים ע"ש. ובטור יו"ד (סי' שלא) כתב דמוכרה לכהן. ונראה לענ"ד ראיה דתקנת חז"ל היה שיתן לכהן ולא למכור מסוגיא דבב"ק (דף קטו ע"ב) דמוקי התם ברייתא דעשר הביות של טבל טמא כר' נחמיה ובשל דמאי. ובסיפא קתני ובשמן לא יעשה כן מפני הפסד כהן. ואם איתא דבדמאי יכול למכור לכהן וליטול

תוס' אנשי שם

טבל כו' והוא ל' הרמב"ם. שהי"ל שהאוכל תרומה כמו שהטיל בתוי"ט דמזה משמע דס"ל שגם לפני הק"ש כשהם בטבלם אין כאן איסור אלא גזל כהן וע"ז מקשה שפיר התוי"ט דהתם משמע דכ"ע ס"ל דטבלי ואיכא איסור טבל בלא איסור דגזל כהן. וע"ז משני דהפ"ה א"ש דכיון שאין כאיסור אלא בלאו לא גזרו. ומ"מ מע"ש מפריש הע"צ

דגם בו ליכא חיוב מיתה הואיל ואין בזה הפסד שהרי בעליו אוכלין אותו. וכ"ה באמת דעת הרמב"ם. והר"ב שהעתיק ל' הרמב"ם בזה לא הרגיש שלשיטתיה דס"ל דגם בטבול למע"ד ולמ"ע איכא חיוב מיתה אין הלשון מדוקדק: בא"ד דלא גזרו באונן. תמה דהא התוי"ט בעצמו כ' בסמוך במ"ב בשם הירוש' דטעמא דאונן דמשום דלא הוי דבר המצוי לא גזרו (ש"י): בא"ד ולא פי' מה יעשה. דברי הר"ב מבואר לק' פ"ד מ"ד ד"ה מי שקרא שם כדעת הרמב"ם ז"ל וכן בתרומות פי"א מ"ח וכן במעשרות פ"ב מ"א ד"ה אין מתקנים כו' וכן בערלה פ"ב מ"א ד"ה וצריך להרים ע"ש. (רי"ב): בא"ד בכמו דאמרי' במעשרות. מלות אלו ליתא בתוס' שם. אלא הם הוספה מהתוי"ט ובעין פי' על מלת נמי דקאמרי התוס' בהתחלת לשונם והא דלא אמרינן נמי בתמ"ע וכו' דמשמע התם בתחלת דבריהם שם דס"ל כדעת רש"י שהמעשר והמ"ע מפרישן והן שלו וע"ז הקשו והא דלא אמרינן נמי בתמ"ע כמו במעשרות שיפרישה והיא שלו ואף דאסורה באכילה תהיה שלו לענין זה שימכרנה לכהן ויטול דמיה. והוא ברור ובתנס נדחק הב"ד בזה וקרוב לזה כ' הס"ל: בתוי"ח סד"ה תוי"ט ד"ה דמאי כו' חייש למיעוטא. ול"ע דהאדם נאמן על מה שבידו ולהכי אף אי חיישינן למיעוטא מ"מ כיון שמכר בחזקת מעושרים נאמן רק חכמים החמירו [illegible] חבודים ואינו אלא מדרבנן. (הגרמ"ז אבד"ק נובלין). א"ה ע' בתור"ע מ"ש בשם התוס' דיבמות. ושם שהק' עוד דנימא סמוך מיעוטא לחזקה ע' בתוס' בכורות כ' ע"א בתרוצ דאין זה חזקה [illegible] במון שלה ע"ש: בר"ב ד"ה ובנות שקמה כו' בערמון. כן פי' הר"ש ומפ' דהיינו דאמרינן בברכות דולבי שהם ערמונים. אבל באמת הוא דוחק דאיכפל התנא לאשמיענו הדין בעוברי אכילה. והרמב"ם פי' בנות שקמה נקרא

גמיז

ונובלות התמרה ז) **והגופנין** ח) **והנצפה** ט) . **וביהודה האוג** י) **והחומץ** יא) **שביהודה**

והכסבר

הג"ה . א ונובלות התמרה בברכות שם ג' ונובלות תמרה אחר והנצפה . שביהודה גד"ב ל"נ וכ"ה בירושלמי .

ונובלות תמרה. תמרים שאינם מתבשלין באילן ותולשין אותן ומניחים אותם זה על זה עד שיתבשלו. ויש אומרים נובלות תמרה תמרים שהפילתן הרוח °קודם בשולן : **גופנים**. ענבים שמניחים אותן בגפן בסוף הבציר ובקושי מתבשלים : **הנצפה**. צלף שקורין קאפר"י (א) בלע"ז : **האוג**. פרי אדום שקורין לו בלע"ז (ב) קורניאול"י. ורמב"ם אומר שהוא אילן שעושה כמין אשכלות אדומות אדומו' וקורין לו בערבי סומא"ק ולא היה זה הפרי חשוב ביהודה : **והחומץ**. בתחלה לא היה היין שביהודה מחמיץ לפי שהיו מביאים ממנו נסכים וכל החומץ שביהודה לא היה בא אלא מן התמד לפיכך החומץ שביהודה פטור. אבל לאחר שבטלו נסכים והחומץ בא מן היין החומץ חייב בדמאי אף ביהודה כמו בשאר

מקומות

(א) קאפערנבוים. (ב) קארנעל קירשע.

ונובלות התמרה. מ"ש הר"ב ותולשים אותן ר"ל הזוכים בהן מההפקר : **וביהודה האוג**. כתב הר"ב ולא היה זה הפרי חשוב ביהודה. ובפ"ק דפאה משנה ה כתב דאוג חייב בפאה . והתם בריש הפרק אמרינן נשמר °ולמעוטי ההפקר. צריך לומר °דלא נחית התם לחלק בין הארצות: **והחומץ שביהודה**. לשון הר"ב בתחלה לא היה יין שביהודה מחמיץ לפי שהיו מביאין ממנו נסכים . ברייתא ירושלמי דהכא ובבבלי פ' אלו עוברין[דף מב:].ואע"ג דתנן בסוף פרק ד דשקלים לענין מספק יין לנסכים ואם החמיץ יין החמיץ לו . משמע דבשעה שהיו מביאים נסכים היו חוששין שמא יחמיץ. לא קשיא ולא מידי חדא דהכי אמר רב נחמן בתחלה כשהיו מביאים נסכים מיהודה לא היה יינו של יהודה מחמיץ על שנותן לתוכן שעורים וכו'. והכי נמי בירושלמי דאלו עוברין . וחששו שמא נפלו בו שעורים . ועוד דאפילו כי חיישא שמעולם לא החמיץ מ"מ איצטריך למתני . משום דאין סומכין על הנס כדאשכחן בריש מסכת יומא שהיו מתקינים כהן אחר שמא יארע בו פסול בכ"ג אע"ג דתנן במסכת אבות פ"ה שמעולם לא אירע קרי לכהן גדול ביוה"כ. והכי נמי פירש הר"ב במשנה ד פרק ו דשקלים בשלחן של שיש שהיה במערב הכבש. ולא של כסף לפי שמשריח הבשר ואין סומכין

על

מלאכת שלמה

ונובלות התמרה. שנפלו קודם שבשילו שאור . והתם בפ"ו דברכות אמתני' דעל הנובלות דתנן התם פליגי אמוראי איכא מ"ד נובלות תמרה הם תמרים שרופי חמה . ואיכא מ"ד הם תמרים שהרוח משירתן . ופריך בשלמא למ"ד תמרי זיקא היינו דהכא במס' דמאי קרי להו תנא נובלות תמרה והתם קרי להו נובלות סתמא . דהתם הוי פירושא אליבא דכ"ע שרופי חמה. אלא למ"ד דהכא נמי הוו תמרי שרופי חמה ליתני אידי ואידי נובלות תמרה או אידי ואידי נובלות סתמא וקאי בקושיא ועי' במ"ש בפ"ו דברכות סי' ג' : **וביהודה** האוג והחומץ והכוסבר. גרסי' ול"נ שביהודה . והכוסבר ביהודה היה חריף מאד ואינו ראוי לאכילה בעיניה . וכתב הר"ש ז"ל דבירושלמי משמע דהני תלת ביהודה פטורין ובגליל חייבין . וקמאי אשכח דביהודה חייבין ובגליל פטורין . משום דהני דנשמרין ביהודה מופקרין בגליל ע"כ. ועי' תוי"ט : בפי' ר"ע ז"ל . לא היה בא אלא מן התמד . כצ"ל תמד בדלי"ת וכן מוכח

בירושלמי

·החומץ . פי' שם ה"ע :

תוספות חדשים

מיהת לפי משמעות הסוגיא דיבמות דפ"ו אלא שהרמב"ם בהל' מ"ע פי' דאין בו אלא איסור לאו וצריך ליישב הסוגיא דיבמות דלא תקשי עליו ותו יש לדקדק אליבא דר"מ אמאי מקילינן באיסור לאו נמי דרוב מעשרין הן° הא ר' מאיר חייש למיעוטא וקי"ל : (מפי אמ"ץ הגאון אב"ד ור"מ מוה' שאול נר"ו) : אמר המגיה לפמ"ש התוס' בחולין די"ב דדק מדרבנן חייש ר"מ למיעוט י"ל קצת קו' הגאון הנ"ל אליבא דר"מ וקי"ל : [תוי"ט ד"ה] **וביהודה** האוג כו' לחלק בין הארצות עכ"ל . ולא ידעתי מאי קאמר דהקילו בדמאי כיון דאיס חשוב מ"מ בידוע דלא הפקירו חייב בפאה ורק בדמאי הקילו משום ס"ס והמשו' על התי"ט שמשמע מדבריו דביהודה האוג פטור והרי הקלין שבדמאי קתני אבל לא בודאי וצ"ע . (רמ"ש סכהן) : [תוי"ט ד"ה] **והחומץ** שביהודה כו' קרי לכה"ג ביוה"כ כו' עכ"ל . אי משום הא לא איריא° דחששו משום שאר טומאות כדאיתא בגמ' בבנה של

קמחית

תפארת ישראל

יכין

התאנה המורכבת בערמון : ז) י"א תמרה שנפלה מאילן קודם זמנה . וי"א מין תמרים שאינן מתבשלין באילן לעולם . רק שמרככין אותן אחר שנתבשלו : ח) מין ענבים שמתבשלין בקושי : ט) צלף . קאפערן בל"א : י) האהגבוטען. ואע"ג דבפ"א דפאה מ"ה תנן דחייב בפאה . ובמדה ס"ו מ"ו תנן כל שחייב בפאה חייב במעשר . הכא לא סגירי רק משום ס"ס . משא"כ בוודאי חייבים : יא) קודם

שנפלו

תוספות אנשי שם

גמיז והוא ג"כ אחים מדברים ע"כ ונראה דגרס בברכות כגי' דידן דובלי ולא דולבי.(ס"ל): ד"ה **גופנים** כו' שמניחין כו' כן פי' הר"ש וכן מבואר בברכות שם. אבל הרמב"ם פי' מין מהירקות דומה לשבת ע"כ ולא ידענא לכוונו ע"פ הגמ'. (ס"ל): ד"ה **והחומץ** כו' בתמד. הר"ש סביא נוסח' דפסחים דאפילו במלא יתר מכדי מדתו דבודאי חייב במעשרות ס"ס מ"מ בדמאי מדלא חשיבי לא נחשדו ונר' דגם בודאי פטור בכל הני מדחזקתן מן ההפקר נ"ל דהכא מיירי בתמד מחרצנים והתם מיירי בתמד משמרי יין דמדכבר נתחייב והלכה אדרבה רוב ע"ה מעשרין : **ונובלות** תמרה . פי' הר"ב תמרים שאין מתבשלין באילן ותולשין אותן ומניחין אותן זע"ז עד שיתבשלו ע"כ. והיינו דקרי להו בגמרא דברכות דף מ"ז בושלי כומרא . ובמס' עוקצין פ"ג מ"ז תנן דתמרים כאלו פטורין לגמרי ממעשר הואיל ומתבשלין בתלוש חשיבי כאילו אינם גדולי קרקע . ולהכי אין לפרש כאן פי' זה דהא בגמרא אמר בהדיא דהכא ספקן פטור הא ודאן חייב כריש לקיש דירושלמי דתלה מתני' ספקן הוא דפטור. ואלו המתבשלין בתלוש ודאן נמי פטור . אלא העיקר דבושלי כומרא היינו שרופי חמה שנפלו מהם ובנופין משאר תמרים וכן פי' רש"י בברכות . ומ"מ גם זה הפירוש א"א לפרש כאן למאי דפי' הר"ב לעיל דתלה מתני' בחזקתן מן ההפקר והני לאו הפקר נינהו . ותוי"ט שכתב על פי' הר"ב שמתבשלין בתלוש ביד שזכין מן ההפקר . לא עיין בגמרא דהתם אמר בהדיא בשלמא למ"ד בושלי כומרא היינו דספקן פטור ודאן חייבין אלא למ"ד תמרי זיקא הפקר נינהו כו' . אלמא בושלי כומרא אינם הפקר אלא הבעלים תולשין אותן וכן פי' רש"י בפסחים דף נ"ג ד"ה בנוסחי . ומ"ש הר"ב בפי' השני שהפילתן הרוח קודם שבישול הוא תמרי זיקא דבגמרא דהפקר נינהו . ולפי שיטת הר"ב דתלוה דמתני' בחזקתן הפקר . העיקר כהך פירושא וכן פירש

כרמב"ם

משנה ראשונה

המפרשים ס"ל דת"מ נותנה בחנם לכהן כמ"ש תוי"ט וכ"כ הרא"ש בפירושו כאן שאינו מוכרה דלמא תעהי לה עד שיתנה כהן למוכרה ותשתלי ואכיל לה ע"כ וכ"כ רש"י בסוטה דף מ"ח. והטור י"ד סי' של"א כתב שמוכרה נראה שלא ראה פי' אביו ז"ל של המשניות. וסא דאמרי' דמעשר לאחין ומעשר עני יכול נותנו ללוי ולעני סבא כאיה ושול וכו' ולא דמי להא דאמרי' בס"ד דפאה ספק לקט לקט וה"ה לשאר מתנות עניים. שאני התם דקמה בחזקת חיובא קיימא .

ראשון לציון

משנה א [תוי"ט ד"ה] **וביהודה** האוג כו' ובפ"ק דפאה מ"ה (כתב) כו' נ"ל תנא : בד"ה **והחומץ** שביהודה כו'. משמע דבשעה שהיו מביאים נסכים היו חוששים שמא יחמיץ כו'. דמסתמא היו מביאין היין מיהודה כמשמעות הלשון של רב נחמן כשהיו מביאין נסכים מיהודה וכן תנן במ"ו פ"ח דמנחות כל ארצות היו כשרות אלא מכאן היו מביאין כו' ע"ש פ"ו . ודחיקא לכתי"ט לומר דמיירי בהם לא הספיק היין שביהודה לכל מה שהיו צריכים לנסכים . דודאי היה הברכה כל כך מרובה שהיה מספיק די והותר כמבואר בכתובות קי"א : כל ענבה יש בה שלשים גרבי יין ואין לך גפן וגפן שבארץ ישראל שאין צריך עיר אחת לבצור כו' : בא"ד **ולא** של כסף לפי שמשריח הבשר ואין סומכין על הנס כו'. ואם סומכין או לא סומכין מתוך דברי ר"ת ביומא כ"א: ד"ה כ"ב ע"ש משמע דקרא סמיך אניסא ושקיל ועדי בהם כהן ולא ע"ש. וע' יפ"מ :

תוספות רע"ק

וליטול דמים מאי הפסד כהן שייך בזה . אלא ע"כ דצריך ליתן בחנם . גם מסוגיא דסוכה (דף לה ע"ב) דאמרינן דטעמא דב"ה דיצא באתרוג דמאי משום דאי בעי מפקיר לנכסיה ולב"ש דאין מאכילין לעניים דמאי באמת אינו יוצא באתרוג דמאי ע"ש . ולשיטת התוס' שם ד"ה אתיא לחם לחם דטבל לא מקרי לכם היינו משום שותפות דיש לכהן חלק בו ע"ש . וכיון דחזינן דבדמאי אינו יוצא לב"ש וגם לב"ה רק מדין אי בעי מפקיר לנכסיה מוכח דגם בדמאי יש לכהן חלק בו . הרי מוכח דא"י למכרו לכהן. ועי' מ"ש בגליון במסכתין (פ"ג מ"א). ועיין רפ"ב דערלה מ"ש על הגליון שם : [אות ד] ברע"ב ד"ה **ונובלות** . קודם בישולן) בסתיא דברכות פרכינן עלה דמאי הוא דלא הא ודאי בעי עשורי ואמאי הא הפקר נינהו ומשני דמיירי שעשאן גורן ע"ש : [אות ז] בתוי"ט ד"ה **וביהודה** כו' ולמעוטי דהפקר) לפמ"ש הר"ב בטעמא דמתניתין דהכא דהוי ס"ס ספק מן ההפקר וספק שמא נתעשרו . דמשמע דבודאי חייב לעשר וכרעת ר"ל בירושלמי וסתמא דסתיא דידן ברכות (דף מ) ג"כ משמע כן הרי דלא הוי ודאי הפקר מש"ה חייב בפאה. ואף לר"י בירוש' דאף בודאי פטור וכן פסק הרמב"ם (פ"ג ה"א מהל' מ"ע) מ"מ הא הטעם דחזקתן מן ההפקר אבל פשיטא דמשכחת לה בידוע שלא הפקירן הבעלים. וי"ל דמות מיירי מתני' דפאה: [אות ח] בא"ד **דלא** נחית לחלק בין הארצות) לפמ"ש הרע"ב דטעמא דמתני' משום ספק דמשמע דבודאי חייב לעשר. א"כ הרי דלא הוי ודאי הפקר מש"ה חייב בפאה ואף לדעת הרמב"ם הנ"ל מ"מ הטעם דחזקתן מן ההפקר אבל פשיטא דמשכחת לה בידוע שלא הפקירן בעליהן . וי"ל דמות מיירי מתני' דפאה*): [אות ח*] בתוס' חדשים ד"ה **דמאי** . הא ר"מ חייש למיעוטא) עי' בתוס' יבמות (דף קיט ע"א) ד"ה מחורתא דלר"מ דחייש למיעוטא היכי משכחת לה דמאי כו' ומיהו אי לא חייש ר"מ למיעוטי רק מדרבנן כו'. ובחידושי ליבמות הקשיתי הא סמך מיעוטא לחזקה ע"כ הוי דאורייתא לר"מ כמבואר בסוגיא דקדושין (דף ס) גבי תינוק שנמצא בצד הגיסה דאפילו להקל אמרינן סמוך מיעוטא לחזקה והוי פלגא ופלגא. א"כ עדיין יקשה על כל דמאי הא מדינא אסור דסמוך מיעוטא לחזקת טבל : [אות ט] תוס' חדשים ד"ה **והחומץ** שביהודה וכו' דחשש משום שאר טומאות וכו') וכ"כ המאירי למגילה

בדף

*) דברים הללו כבר נזכרו באות ז' .

חדושי מהרי"ח

פ"א משנה א [תוי"ט ד"ה] **וביהודה** האוג כתב הר"ב כו' ובפ"ק דפאה מ"ה כו' צ"ל דלא נחית התם לחלק בין הארצות עכ"ל. ול"נ דאין שם חילוק דהלא אף ביהודה אינה פטור אלא מדמאי כמ"ש הר"ב דיש תרי ספיקות. אבל לענין פאה אף ביהודה אם היה נשמר חייב בפאה. ת"כ צ"ל דיש ביהודה ג"כ נשמר דאם תאמר דביהודה האוג הכל הפקר מאי איריא דתני פטורין מן הדמאי אפילו מן הודאי הפקר פטור כמו שהוא במסכת מעשרות פ"א מ"א כלל אמרו וכו' ונשמר אלא ע"כ כדפתיבנא וק"ל: תוי"ט ד"ה **והחומץ** שביהודה לשון הר"ב כו' משום דאין סומכין על נס כדאשכחן בריש יומא כו' אע"ג דתנן שמעולם כו' עכ"ל. הנה מזה אין ראיה שאין סומכין ע"נ כי המשנה אמרה לא אירע קרי וכ' שם הר"ב שהיא מגונה מאד טומאה מגופו אבל שאר טומאת אירע . והראיה שתנס' אמרה מעשה בר' ישמעאל בן קמחית שיצא וסיפר עם ערבית בשוק ונתזה צינורא כו' ונכנס אחיו כו' ותוי' שם

רש"י

והכסבר יב) . רבי יהודה אומר כל השיתין פטורין חוץ משל דופרה יג) . כל הרימין פטורין חוץ מרימי שקמונה יד) . כל בנות שקמה פטורות חוץ מן המוסטפוס טו) : **ב** הדמאי טז) אין לו חמש יז) ואין לו ביעור יח)

ונאכל

ח"נ. המוסטפוס כ"ה נד"ס וד"ע אבל בכה"י המוסספות נת"ג ובד"ס המססספות וכ"ה בפי' הר"ש ז"ל .

מקומות : **והכוסבר** . כזרע גד (שמות טז) תרגום ירושלמי כוסבר כוליאנדר"ו (א) בלע"ז: **דופרא**. שטוען פירותיו שני פעמים בשנה דיו בלשון יון שנים : **שקמונה**. שם מקום : **המוסטפוס**. שנתבשלו באילן עד שנתבקעו מאליהן. שכל אלו חשובים הן וחזקתן שאין באין מן ההפקר. ואין הלכה כר"י: **ב הדמאי** אין לו חומש . הפודה מעשר שני של דמאי אינו נותן את החומש משום דרוב עמי הארץ מעשרין הם הלכך קרן דמעכב בדאורייתא איתא בדרבנן חומש דלא מעכב בדאורייתא יאכל : **ואין לו ביעור** . בסוף שלש שנים שחייב לבער כל מעשרותיו כדכתיב (דברים כו) בערתי הקדש מן הבית ולא תקנוהו רבנן בדמאי: **ונאכל לאונן** . דמעשר שני של ודאי אסור לאונן כדכתיב (שם) לא

אכלתי

(א) קאריאנדער .

על הגם וכו'. ומה שכתב הר"ב מן התמד. מסיים הרמב"ם והיה זה התמד הפקר : **והכסבר** . מדלאפסיק שביהודה בין תומן לכסבר שמע מיניה דכסבר לאו ביהודה הוא אלא בכל מקום . וכן הם דברי הרמב"ם פרק י"ג מהלכות מעשר . וקצת קשה שלא הקדים למתני כסבר קודם האוג . ויש ספרים גורסים וביהודה האוג והאומן והכסבר . ולגירסא זו תלתייהו דוקא ביהודה. וכן כתב הר"ש הני תלת ביהודה. וז"ל ירושלמי . כסבורא. כוסברתא. מה בין ביהודה בין בגליל מן מה דמהלין מתל בדרומא ססברא כוסברתא מן מהליך עם תבליא. הדא אמרה בגליל חייבת וביהודה פטורה ע"כ. ושאל מה בינייהו דיהודה וגליל דביהודה פטור ובגליל חייב והשיב ממשלי משלים אתה למד שכדרום שהוא ארץ יהודה שהוא בנגב ארץ ישראל כדמפורש בספר יהושע ואומרים שם דרך משל כוסברא וכו' מי המשיך עם התבלין . הדא אמרה וכו' . ולא ידעתי ליישב הירושלמי לדעת הרמב"ם : **ב הדמאי** אין לו חומש . פי' הר"ב הפודה מעשר שני של דמאי וכו' . ולא כן באוכל תרומת מעשר של דמאי כדתנן בפרק הזהב משנה ח ועיין מה שאכתוב שם בס"ד. והפודה היינו הבעל וכדתנן התם בהזהב ומפורש בפירוש הרמב"ם דהכא והר"ב זכרו לעיל בפאה בפרק ז

משנה

מלאכת שלמה

בירושלמי וכתבתי לשון הברייתא בס' בתרא דמעשרות סי' ו' . ומשמע קצת מלשונם שהאומן שביהודה היה פטור אפי' מן הודאי : **ר' יהודה אומר כו'**. בירושלמי פריך ויהיו לר"י כל הרימין שבגליל שהן בחזקת הפקר לדין על דימי שקמונה ויהיו כולן פטורין . ולא משני מידי : **המסוספות** . פי' הר"ש סירילי"ו ז"ל דקרי להו הכי משום שנראין שנתבקעו בסוף ע"כ : **ב הדמאי אין לו חומש** . לא מיירי מתני' באוכל תמ"ע של דמאי דהא תנן בפרק הזהב באוכל תמ"ע של דמאי דחייב להוסיף חומש כמו בטבל ודאי שאם לא היה מוסיף חומש לא היה נוהג בה קדושה . ור' אמי מוקי מתני' בירושלמי גם באוכל תמ"ע של דמאי ומתני' דפ' הזהב אתיא כר"מ דאית ליה חכמים עשו חזוק לדבריהם כשל תורה ומתני' דהכא כרבנן . והא דקתני בסיפא דמתני' דברי ר"מ לא קאי אכולה מתני' : **אין לו חומש** . דכיון דלא מעכב בדאורייתא דקיי"ל נתן את הקרן ולא נתן את החומש יאכל . ניתיה בדרבנן כדמפרש רבינא בפ' הזהב שאם היו מטריחין עליו להוסיף חומש לא היה מפריש כל עיקר . הר"ש והרא"ש ז"ל : **ואין לו ביעור** . אבל הודאי י"ל ביעור דלא

נטל

תפארת ישראל

יכין

שבעט נסכים אין ייס מתמיץ . ומסתמא נעשה מתמד . והוא מים ששופכין על תרלנים וגיס . ולהכי פטור : יב) קאריאנדער : יג) טעריקן דו פרי . אילן שעושה פירות ב"פ בשנה : יד) שם מקום : טו) שמתבקשות באילן דמחשיבי חזקתן ממשומר בהו : טז) ר"ל מעשר שני של דמאי וה"ה רבעי של דמאי [מעש"ש פ"ה . מ"ג] ומשכח"ל בקנה מע"ה פירות בשנת ד' ואמר דהן של ג' . דפשוט דכמו דחשוד הע"ה על מעשרות חשוד הרבעי . מיהו מלקמן סי' כ"ב משמע דאינו חשוד אמעש"ש ורבעי רק נאכלו בטומאה . אבל לא שלא להעלותו . א"כ ה"ה ברבעי : יז) כשפדיהו . דמדאין חומש מעכב בדאו' . בדמאי אפילו לכתחלה א"ל [כב"מ כ"ד] : יח) א"ל לבערו מהבית עם שאר מעשרות בערב פסח של

שנת

משנה ראשונה

הרמב"ם : ר"י אומר כל השיתין פטורין חוץ משל דופרא . ומשמע דת"ק פליג ופטר בכולהו ול"ע במאי קמפלגי ונחזי אנן אי דרכן לזרעם בגנות ודאי חייבין ואי אין נזרעין וכולן מדבריות מן ההפקר ודאי פטירי ומ"ט דר"י . וכן לריש לקיש דתלי טעמא בחשיבות נמי אי חשיבי . ואפשר דלאתרי' דר"י חשיבי ונזרעין ובאתרי' דת"ק לא חשיבי . ומיהו הר"ב והרמב"ם שכתבו אין הלכה כר"י משמע דפליגי . וי"ל דבהא פליגי דלת"ק אפילו לא קים לן דרובן הם מהפקר פטירי בדמאי דת"ת איכא תרי ספיקי שמא הן מן ההפקר ואת"ל מן השמור שמא עישר . וכן לענין חשיבות אפילו לא ברור לן דלגבי רובא דעלמא לא חשיבי איכא לספוקי שמא להאי גברא לא חשיבי וכל תרי ספיקי פטור בדמאי כמ"ש הר"ב בר"פ . ור"י לית ליה הך סברא ומחייב' בדמאי אפילו בתרי ספיקי דכיון דהחמירו לענין דמאי וחששו לתיקונא ולא הקילו אפילו ברוב דרוב ע"ה מעשרין ה"נ החמירו לגבי ס"ס . וכבר הוזכרה סברא זו בכ"מ פי"א מהל' מעשר דין י"ג וכן מוכח לקמן פ"ה מ"ג ובפ"ב דמכשירין מ"ח . והלכך הני דמחייב ר"י משום דקים לן דרובא ליכא מן ההפקר וכן לענין חשיבות הני חשיבי טפי ולא קים לן דלרובא דעלמא לא חשיבי וכיון דאזל ליה רובא מספקא מחייב לאו בדמאי ות"ק פטר ספק בדמאי משום ס"ס . אלא שצ"ע דלקמן פ"ה מ"ג מוכח דלכ"ע ס"ס חייב בדמאי : **ב אין לו חומש** . מהכא דייק בפ' הזהב דף נ"ד דחומש לא מעכב דאורייתא כמ"ש הר"ב ועי' רפ"ז דברכות וה"ה דה"מ לדיוקי מגזל ונשבע דפ"ט דב"ק ק"ז דמשום הקרן צריך ליילך אחריו ולא על החומש . ונראה דניחא ליה לאתויי מהכא דמיירי בפדיון ומשמע דבקרן לחוד מיפריק ההקדש . א"צ מגזל איכא למימר דבחומש א"צ ליילך אחריו דתידי הוא טעמא שצריך ליילך אחריו דכתיב לאשר הוא לו יתננו ובחומש שלא היה של גזל מעולם לא קרינן ביה לאשר הוא לו . ומיהו מתני' דפ"ח דערכין מ"ג בעלים אומרים בעשרים ואמר אחד בכ"א בעלים קודמין כ"ז דלאחר לא יהבינן משום דבעלים מוסיפין חומש ועולה כ"ה ולבעלים לא יהבינן משום שזה מוסיף בקרן . משמע דחומש אע"ג דמלוית הקדש טפי טובא ממה שנותן האחר אפ"ה לא יהבינן לבעלים . וע"כ משום דחומש לא נחשב מן הפדיון אלא ענין אחר הוא כמו מתנה להקדש . וכן משמעות המקרא בכל חייבי חומש גבי קרן כתב ושלם או והשיב ובחומש כתב ונתן שהוא מתנה כד גבי אוכל תרומה בשגגה כתב בשניהם נתינה כדפי' רפ"ו דתרומות ופדיון דקרן עדיף . והא דתנן פ"ד דמעשר שני מ"ג בעלים אומרים בסלע ואחר אומר בסלע ואיסר אחר קודם ופי' הר"ב דתוספת דקרן עדיף שעל החומש יכול להפריס או משום דחומש נמי דידי' הוא שהוא אוכלו . ולא ניחא לאו בפשיטות דחומש אינו מן הפדיון . היינו טעמא דה"ל למימר הכא שהבעלים נותנין סלע ודינר ואיסר כמו בערכין ולכך הוצרכו לומר דבמעשר שני אין טופין הבעלים ליתן כמו האחר וגם החומש דהחומש אינו בזה כיון למעשר שני שיכול להפריס וגם שהוא אוכלו . ובכספ"מ

דכ"ק

תוספות אנשי שם

כמעשר מפירד לגור ויקשה הא"ל כמפקיר לאחר מרוח דחייב במעשרות : תוי"ט ד"ה והכסבר מדאפסיק וכו' . אין זה הכרח כלל כמ"ש הרמ"ז דמלת שביהודה ר"ל שיהיה מן האומן הנעשה שם שהיה מן הסתם מן התמד לאפוקי אם יהיה שם איזה מין תומן שנעשה ממשקה אחר שאינו בחזקת הפקר . ע"כ . ועוד נ"ל שהוכרח לחזור ולומר באומן שביהודה משום דאוג ואומן הם להיפך ממש ומ"ז . דהאוג הייט כל אוג שבעולם אפילו גדל במדה"י אם הביאוהו ליהודה פטור ולא מצד עצמו אלא מצד המקום שהוא שם שביהודה לא היה נחשב זה הפרי לכלום . והאומן כלומ' סתם אומן שהוא נוהג ביהודה דהיינו של תמד הוא להפך שהוא פטור מצד עצמו בכל מקום . ועי"ל דחזר להזכיר באומן שביהודה לומר דלא דמי לאוג שאף בזה"ז כן אבל באומן דוקא בזמן הנסכים . ומיהו לעולם דכוסבר נמי ביהודה הוא וכדאי' בירושל' . ועוד יש הכרח ממ"ש פ"ד דמעשרות דנראה משם דכסבר חייב וא"כ ע"כ הכא דוקא ביהודה . והן אמת שהתם מיירי במעשר ודאי . מ"מ הרי משמעינו אליבא דר"י מיירי נמי בודאי וא"כ בע"כ צ"ל דמ"ש הרמב"ם בפי"ג והכסבר לא מיירי בכ"מ כדברי התוי"ט אלא כמ"ש הרמ"ז דמיירי במקום שחזקתן מן ההפקר וכמו שהקדים ואמר פירות שחזקתן מן ההפקר כגון הרימין וכו' ולא תם להזכיר כסבר שביהודה דהא לאו

דוקא

ציונים

ר"י אומר . עירובין יח: :
ב הדמאי . בבא מציעא נד. :
חומש . מיי' פ"ב מהל' מע"ש
וה"ל ה"ד סמג עשין קלו :
ביעור . מיי' שם פ"א ה"ט
סמג עשין קלח :

תוספות חדשים

קמחית אע"ג דרש"י והר"ב פי' שם ג"כ משום קרי מ"מ י"ל דמשום זה לחוד לא היו מפרישים ויותר היה להתוי"ט להביא מ"ד ומ"ז דחששו לקרי אבל גם משם אין ראיה די"ל דאיירי בבית שני כדאיירי משנה ג' שהיו רשעים שבודאי אינם יראים גם מה שאין כן בבית ראשון י"ע שסמכו על הנס . (ממהורש"ת ז"ל) :

מ"ב [בר"ב סד"ה] הדמאי אין לו כו' בדאורייתא יאכל עכ"ל . הלשון אינו מדוקדק וזה לשון הר"ש חומש דלא מעכב בדאורייתא דנתן הקרן ולא נתן החומש יאכל ליתא בדרבנן ע"ש :

תוספות רע"ק

בדף ט' ע"ב אתחיא דאמרי' שם אתחיא עובדא דיוסף בן אולם הצפורי שם . ובתוס' ישנים יומא (דף כא) כתבו דאיכא בירושלמי מעשה ואירע קרי לכה"ג ונכנס יוסף בן אולם . ועיי"ש :

חדושי מהרי"ח

רש"י שזה היה בי"ת רק הרב תוי"ט מכיח מלשון רש"י והרע"ב שפי' שם ביומא ומתקינן לו כהן אחר שמא יארע לו קרי והיה להרב תוי"ט לכתוב כן ובאמת במסכת אבות כתב שם הרב תוכחת שלו מן מה שפי' הרע"ב שמא יראה קרי וק"ל: [תוי"ט ד"ה] והכסבר מדאפסיק שביהודה בין תומן לכסבר ש"מ כו' וק"ק כו' ולא ידעתי ליישב הירושלמי כו' עכ"ל. נ"ל דהלא הר"ש כתב דאלו תלת ביהודה פטור ובגליל חייבים וקמאי בגליל פטורים וביהודה חייבין ע"ש א"כ מזה הגירסא שהיה לו להרמב"ם אחר תיבת שביהודה הכסבר א"כ ע"כ ס"ל המשנה דלא כהירושלמי דאי כירושלמי הו"ל למיתני וביהודה האוג והחומץ והכסבר ואי הני קודם האוג ה"א כסברת הירושלמי אפכא דקמאי דווקא בגליל פטורין אבל ביהודה חייבים לכן הוי' בסוף לומר בכ"מ פטור אבל באמת איך שיהיה אין תפיסה על הרמב"ם אפילו יהיה גי' הר"ם כמו הירושל' שהרי התחיל שם הרמב"ם כל שחזקתו מן ההפקר וגם שם וכל כיוצא בזה א"כ בגליל שהם חשובים חייבים ויראיה שלא חשב שם הרמב"ם האוג רק נתן כלל כנ"ל ושדי אפשר בזמנו היו מצוים ג"כ בגליל שארי בשמים ואז גם בגליל לא היה חשוב שוב כסבר וק"ל

ונאכל לאונן יט) **ונכנס לירושלם ויוצא** כ) °**ומאבדין את מעוטו בדרכים** כא) **ונותנו לעם הארץ** כב) **ויאכל כנגדו** כג) **ומחללים אותו כסף על כסף** כד) **נחשת על נחשת** כד) **כסף על נחשת** כה) **ונחושת על הפירות** כו) **ובלבד**

ח"ג. ב ויוצא נד"נ וי"נ ויוציא. ונד"פ ויוצא ונפדה ונאכל וכו' בהג"ה שם שאלני הי' כן גי' הר"ש והר"ב ונ"ל הפסק הנקודה אחר ונאכל. ונותנו נד"פ ונותנין אותו וכ"ה נד"נ. ומחללים בירושלמי ומחלל. ונחושת על הפירות נד"פ ונחושת על כסף ונחושת על פירות.

אכלתי באוני ממנו ומעשר שני של דמאי לא גזרו בו: **ונכנס לירושלים ויוצא.** ונפדה ונאכל חוץ לירושלים מה שאין כן בודאי °שהמחיצות קולטות ואין יכולין לפדותו ולהוציאו חוץ לחומה לאחר שנכנס ובדמאי לא גזור: **ומאבדים מעוטו בדרכים.** אם היה מעשר שני של דמאי בדרכים במקום גדודי חיה ולסטים אפילו היה דבר מועט ויכול להביאו בלא טורח ובלא הפסד אינו חושש לו ומניח אותו ליאבד בדרך במקום שהוא שם. ורמב"ם פירש שאם בשעה שמוליך מעשר שני של דמאי בירושלם נאבד ממנו מעט בדרך אינו חושש לו מה שאין כן בודאי שצריך שיעלהו כולו או דמיו ולא יפסד ממנו כלום בדרכים: **ונותנים אותו לעם הארץ.** לאכלו בירושלם ואע"פ שהוא חשוד לאכלו בטומאה מה שאין כן בודאי שאין מוסרים אותו לעם הארץ לפי שאינו נזהר לאכלו בטהרה: **ויאכל כנגדו.** כנגד מה שנתן לעם הארץ לוקח מנכסיו ואוכל בטהרת מעשר בירושלם: **ומחללים אותו כסף על כסף.** אם יש לו כסף מעשר שני של דמאי והוא צריך לו יכול לחללו על כסף חולין מה שאין כן בודאי שאין מחללין כסף על כסף אלא בסלעים של שני מלכים שיכול לחלל זה על זה אם השני חריף אבל של מלך אחד לא דלאו דרך חלול הוא ובדמאי שרי: **כסף על נחשת.** אפילו שלא מדוחק אבל של ודאי מדוחק

אין

משנה ו: **ונאכל לאונן.** עיין בפירוש [*הר"ב] משנה י"ב פרק ה דמסכת מעשר שני. ושאלני מהר"ר משה כהן למה לא גזרו באונן דהא שב ואל תעשה עדיף וכל שכן להרמב"ם דסבירא ליה בודאי דלוקין משום לא אכלתי באוני ממנו כמ"ש בפרק ג מהלכות מעשר שני. ופשיטא ליה מהירושלמי והביאו הר"ש וז"ל תני נאכל לאנינה. ואינו נאכל לטומאה. מה בין אנינה לטומאה אמר רב נחמן טומאה מצויה אנינה אינה מצויה גזרו על דבר המצוי ולא גזרו על דבר שאינו מצוי דדבר המצוי שייך למיגזר שלא יזלזלו ע"כ. והלכך הבאת מקום שהוא עיקר מצות מעשר שני הוצרכו לקיים בו. מה שאין כן אנינה דלא שכיחא. ומטעם דרוב עמי הארץ מעשרין וכדכתיבנא לעיל: **ויוצא.** לשון הר"ב ונפדה. [*ובס"א ראיתי דגרס כך במשנה] ועיין במ"ו פ"ג דמע"ש *)ובפירושה ומ"ש שם בס"ד: **ונותנו לעם הארץ ויאכל כנגדו.** כתב הר"ש כההיא דתנינן במשנה ג פרק ג דמסכת מעשר שני ע"כ. ולענין יאכל כנגדו כיוצא בזה בסוף פ"ק דמעשר שני ועיין שם: **כסף על נחשת.** פי' הר"ב אפילו שלא מדוחק. עיין במשנה ו פרק ב דמסכת מעשר שני. וכתבו התוספות בב"מ דף מה ע"ב וא"ת כיון דתנא מחללין כסף על כסף אע"ג דאסור בודאי אפילו מדוחק כל שכן כסף על נחשת דשרי. °דאפי' בודאי מדוחק

שרי

*) כד"ח ובירושלמי וכזה יובן דברי כרל"ג.

מלאכת שלמה

בשם יוחנן כ"ג רק שלא יתודו: **ונכנס לירושלים ויוצא.** דוקא בפירות הטבולין לדמאי אבל בדמאי עצמו דהיינו מע"ש של דמאי פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ב דה' מע"ש סי' ט' דאסור להוציאו וגרסתו ז"ל ונכנס לירושלים ויצא דדוקא בדיעבד וכן נראה בפ"ג דמס' מע"ש סי' ו' כמש"ש. וע' בפרק הזהב בד' כ"ג. אבל בפי' המשנה בין כאן בין בההיא דמס' מע"ש פירש בהדיא מע"ש של דמאי נכנס לירושלם ויוצא ממנה ויפדה אחר יציאתו ע"כ: בפי' ר"ע ז"ל. ונכנס לירושלם ויוצא ונפדה. כתב החכם הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל קשה דבכאן לא מצאתו בגרסא נפדה אך במסכת מעשרות יש וצ"ע: **ומאבדין את מיעוטו בדרכים.** כתב החכם הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל ברוב הספרים ל"ג בדרכים וכן עיקר ופירושו מי שיש לו מעט מע"ש מותר לאבדו וא"צ להעלותו ע"כ. ואיכא בירושלמי מאן דמוקי לה בתמ"ע של דמאי. דאינו בתרומת ודאי תניא אין מביאין תרומה מן הגרן לעיר ולא ממדבר ליישוב אא"כ היתה במקום גדודי חיה וטפל דמים מן השבש. אבל בתמ"ע של דמאי אם הפרישה בגרן אינו מחוייב להביאה לעיר אפי' במקום גדודי חיה. ונסבי נקט מיעוטו דאם הי' מרובה אפי' חולין אין מעבירין על האוכלין. ובירושל' פליגי כמה יהא באוכל שאין מעבירין עליו. דבי ר' ינאי אמרי דפחות מכביצה מותר לאבד בפרוס ואם היה שלם כמו חררה קטנה עד כגרוגרת. ר"א בשם ר"ש בן יהוצדק בשלם כגרוגרות בפרוס אפי' כמה מותר. הרא"ש ז"ל: **ונותנו לע"ה ואוכל כנגדו.** כתב החכם הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל פי' זה שפי' ר"ע ז"ל אינו נראה כי ממ"נ אין אנו צריכין לזה כי מה מועיל מה שהוא אוכל כנגדו את שהוא מחללו ע"ז שהוא אוכל. הא אין מחללין אוכל על אוכל. ותו דא"כ מאי רבותיה כיון שכבר חלל שהוא מותר ליתנו לע"ה ולמה אסור להאכילו בטומאה הרי חולין גמורים הוא. ותו כי כ"ז לא נזכר ממנו מאומה גבי ודאי. ע"כ נראה ששתי חלוקות הן. נותנו לע"ה. ר"ל מותר ליתנו מתנה לע"ה. ואוכל כנגדו הוא דין אחר שמותר להאכיל לע"ה כנגדו. כגון הא דתנן מי שהיה לו מעות בירושלים וצריך להם ולחבירו פירות אומר לחבירו הרי המעות

האילו

תפארת ישראל

יכין

שנת ד' וח' בשמיטה [כמע"ש פ"ה מ"ו]: יט) עי' בכורים פ"ב י: כ) ונפדה שם. דקליטת מחיצות מד"ס [כב"מ דנ"ג]. מיהו דוקא טבל של דמאי אף שנכ מ"ל למעשר מותר להוציאו מירושלים. אבל מעשר של דמאי כבר קלטוהו מחיצות ואסור להוציא [כירושלמי פ"ג דמע"ש מ"ז וכן פסק הרמב"ם פ"ב ממע"ש ה"ט וי"א]: כא) דמע"ש וודאי. אסור לאבד כרפ"ב דמע"ש. משא"כ מע"ש דמאי מותר לאבדו. ונקט מעוטו. דאם מרובה לא ירצה לאבדו. אבל מעוטו טורח לו להעלותו. ובדרכים ר"ל בשביל טרחת הדרכים. או דבדרך נוח לאבדו. כשימחו וילך. כך נ"ל: כב) לאכלו בירושלים. אף דחשוד לאכלו בטומאה: כג) כנגד מה שנתן לעם הארץ. יאכל מנכסיו בירושלים בטהרה: כד) ובודאי אסור. כי אם כשהן משני מלכים והשני חריף טפי: כה) מה שאין כן בוודאי דוקא מדוחק שרי: כו) ומותר לחזור ולפדות

הפירות

משנה ראשונה

דב"ק יליף מקרא דאין חומש מעכב הביאו תוי"ט שם ומיהו התם בעינן לכפרה גלי קרא דחומש לא מעכב כפרה: **ונותנו לע"ה.** משמע שנותנו לו במתנה וזה לא יתכן דהא קי"ל מעשר שני אינו ניתן במתנה כמ"ש הר"ב ריש מס' מעשר שני ולא שמעינן שיש חילוק בין ודאי לדמאי בזה. ונראה דמע"ה מוקי לה הר"ש שמחלל מעותיו על פירות ע"ה כההיא דפ"ג דמעשר שני מ"ג. אבל הרמב"ם בחבורו מפרשה כמשמעה במתנה ממש ואדלעיל קאי מאבדין את מיעוטו וה"ה שנותנו אותו מיעוט לע"ה ומפרש שם שהמיעוט הוא פחות מכגרוגרת ולכך אין חוששין לו ע"ש בפ"ג מהל' מעשר שני דין ט'. ונראה לפ"ז הא דהני הכא ויאכל כנגדו דוקא במתנה. אבל בנותנו דרך חלול אפשר שא"ל לאכול כנגדו וצ"ע. ודע דהא דנותנו לע"ה ולא חיישינן שגורם טומאה אין לומר דס"ל כמשנה אחרונה שמותר לגרום טומאה לחולין שבא"י ודלא כמתני' דפ"ב מ"ג אלא דהכא אף למשנה ראשונה מותר שכבר נולד בהן ספק טומאה אגב ע"ה הראשון ונכה"ג שרי כמ"ש תוי"ע ספ"ה דשביעית. ואע"ג דלמשנה אחרונה אמרה הכא. משמע דמשנה ראשונה נמי מודה בה דלאו מידי עבד כיון דכבר היה נספק טומאה והיינו דלא כתבו המפרשים הכא דס"ל למתני' דהכא מותר לגרום כו' ובפ"ו מ"ו כתבנו עוד מזה: **כסף על כסף.** פי' הר"ב דודאי אסור אא"כ השני חריף וכו' הטעם בזה דכשהשני חריף הוי חלול זה ערך המעשר שיוכל לקנות בו מה שירצה בירושלים כדכתיב ונתת הכסף בכל

אשר

ציונים

לאונן. מיי' שם פ"ג ה"ח סמג לאוין רסז: ונכנס לירושלים. מיי' שם פ"ג ה"ט וי"א סמג עשין קלו: ומאבדין. מיי' שם פ"ג ה"ט סמג לאוין רסז: ונותנו לעם הארץ. מיי' שם הלכה ח: ומחללים אותו. ב"מ כה: תוס' זבחים דף מט: וסוכה דף מא: מיי' שם פ"ד הלכה ח סמג עשין קלו:

ראשון לציון

משנה ב [תוי"ט ד"ה] **ויוצא** לשון הר"ב כו' ועי' מ"ו פ"ג דמ"ש ובירושלמי (וצ"ל ובפירשה) כו'. וכונתו על פי' הרמב"ם דהכא ובמעשר שני וכן בפי' הר"ב דהתם ע"פ הירושלמי כמבואר שם בתוי"ט:

תוספות רע"ק

משנה ב [אות י] **ומאבדין** את מעוטו) להרמב"ם פחות מכגרוגרות ולהראב"ד כגרוגרת. ותליא בחילוף נוסחאות בירושלמי: [אות יא] בהרע"ב ד"ה **ונכנס**. שהמחיצות קולטות כו' ובדמאי לא גזר) דמחיצת קולטת רק דרבנן כדאיתא בב"מ (דף נג) ובדמאי ל"ג. הר"ש. והיינו דוקא בטבל של דמאי אבל אם קרא שם למע"ש ונכנס לירושלים אינו נפדה. עי' לקמן פ"ג מ"ו דמעשר שני וכהרע"ב שם וכמ"ש שם על הגליון: [אות יב] בתוי"ט ד"ה **כסף**. דאפי' ודאי מדוחק שרי והרא"ש כתב דבאמת כסף על כסף שרי בדמאי דוקא מדוחק. וכסף על נחשת אפי' שלא מדוחק ונחתי' חד דרגא:

תום' אנשי שם

דוקא יהודה אלא ה"ה נכ"מ שהן הפקר. (ש"ן): **ב** בר"ב ד"ה **ומאבדין** כו' גדודי חיה כו'. ע' בר"ש בשם הירוש' ומבואר דפי' זה דמקום גדודי חיה הוא למאן דמוקי מתני' בתמ"ע דבודאי אינו רשאי להניחה במקום גדודי חיה משום השבת אבידה לכהן ובשל דמאי ש"ד. וצ"ע שהרכיב הר"ב פי' זה על מע"ש: באר"ד **ורמב"ם** פי' כו'. הר"ב ז"ל לא העתיק לשונו מלה במלה אלא הוסיף בו ביאור מכחו ובזה יצא לנו קושיא גדולה דהיכי קאמר משא"כ בודאי שצריך שיעלהו כולו או דמיו ולא יפסד ממנו כלום בדרכים דמשמע דאם אירע לו דומיא דדמאי שנאבד ממנו מעט בדרך שחייב באחריותו והלא בפ"ב דבכורים מ"ד תנן יש בבכורים מש"כ בתרומה ומעשר כו' וחייב באחריותן מכלל דמעשר אינו חייב באחריותו והאי מעשר הוא מע"ש כדתנן התם במ"ב שהמעשר והבכורים טעונין הבאת מקום וכו'. אלא ודאי פי' משנה זו שבדמאי כשהוא דבר מועט יכול להביאו שילך לאיבוד ולא יביאנו לירושלים שלא להוציא עליו הוצאות הדרך משא"כ בודאי דאינו נפטר בטענה זו אף אם הוא דבר מועט וצריך להביאו כולו או דמיו הן מעט הן הרבה אבל אם נאבד ונגנב ממנו מעט בדרך או קודם צאתו מביתו אינו חייב באחריותו כלל. (הו"ע): תוי"ט ד"ה **ונותנו** לע"ה כו' כ' הר"ש כההיא דתנינן כו'. דעת הרמב"ם דהאי ונותנו לע"ה קאי אמיעוט הנזכר אבל הרבה אסור ליתנו לע"ה ואף הראב"ד מודה לו בזה וכדבריו מוכיח הכ"מ. והכי דייק לישנא דמתני' דלא קתני ונותנין אותו אלא ונותנו דמשמע דהאותו מועט הנזכר לעיל בסמוך קאי וזה המועט הוא דשרי ליתנו לע"ה אפילו במתנה אבל כשהוא מרובה אינו יכול ליתן לו במתנה אלא ע"י חלול כמ"ב פ"ג דמע"ש. (הו"ע): באר"ד **ביו"ב** בספ"ק. התם טעמא משום קנסא וע"פ דרכינו אין טעם זה שייך לכאן דהכא לכתחלה שרי לעשות כן ליתנו לע"ה ע"י

פנאי

ובלבד שיחזור ויפדה את הפירות כו). דברי רבי מאיר. וחכ"א יעלה הפירות ויאכלו בירושלם כח): ג הלוקח כט) לזרע ולבהמה ל) קמח לעורות לא) שמן לנר שמן לסוך בו את הכלים פטור מן הדמאי לב). מכזיב ולהלן פטור מן הדמאי לג) חלת עם הארץ לד)

והמדומע

ח"ג. יעלה נגל כד"י יעלו. ג מכזיב בירושלמי מן הגזיב.

אין שלא מדוחק לא: ויחזור ויפדה את הפירות. גרסינן ולא גרסינן ובלבד שיחזור ויפדה. וה"ק ויכול לחזור ולפדות את הפירות אם ירצה דברי ר"מ. וחכ"א אינו יכול לחזור ולפדותם אלא מעלה הפירות לירושלם. והלכה כחכמים: ג הלוקח לזרע. לקח תבואה לזרעה פטור בדמאי דאינו טבל ודאי אסור לזרוע. ולבהמה. לקח מתחלה להאכיל לבהמה פטור מן הדמאי אבל לקח מתחלה לאדם ונמלך עליה לבהמה חייב לעשר בדמאי: וקמח לעורות. לעבד בו עורות: מכזיב ולהלן. כזיב הוא סוף המקום שכבשו עולי בבל ומשם ולהלן כבשו עולי מצרים ולא כבשו עולי בבל ולא נתחייבו בדמאי אלא הארצות שכבשו עולי בבל בלבד °הלכך מכזיב ולהלן פטור מן הדמאי ולא חיישינן שמא מפירות הארץ שכבשו עולי בבל הוליכו לשם שחזקת חולה לארץ פטור עד שיודע לך שהוא חייב וחזקת ארץ ישראל חייב עד שיודע לך שהוא פטור: חלת עם הארץ. שתקן לו גבל חבר ורוצה ליתנה לכהן חבר פטור מלעשר:

והמדומע

שרי. וי"ל איידי דתני נחשת על פירות דפליגי בה רבי מאיר ורבנן תנא נמי כסף על נחשת דהוי נמי טבעא אפירא (כדאיתא בריש פ"ד דב"מ) עכ"ל: [*ובלבד שיחזור ויפדה וכו'. °כתב הר"ב דלא גרס ליה אבל התוס' דב"מ פ"ד [דף נה: סד"ה ויחזור] קיימו הגירסא ופירשו דיש לומר כך מחללין כסף על כסף אפילו לחזור ולפדות אותו הכסף על דבר אחר וכן נחשת על הפירות דומיא כמו שפי' כסף על כסף ובלבד שיפדה פירוש בלבד שיהא דעתו מתחלה כשיחלל נחשת על הפירות לחזור ולפדות הפירות אז מותר אבל אם היה אז דעתו להעלותן ונמלך לפדותם צריך להעלותן עכ"ל]: ג לזרע. פירש הר"ב דאינו טבל ודאי אסור לזרוע כדפי' בסוף פ"ק דפאה: חלת עם הארץ. לשון הר"ב שתקן לו חבר וכו'. וכ"כ הר"ש ובירושלמי פליגי רבי אושעיא ורבי יוחנן. רבי יוחנן אומר בשעה שגזרו על הדמאי לא גזרו על דברים הללו. אמר רבי אושעיא אימת קדשים עליו ואינו נותן לכהן דבר שאינו מתוקן. על דעתיה דר"א בחלת עם הארץ היא מתניתין אבל חבר שלקח עיסה מעם הארץ והפריש חלתה לא. על דעתיה דרבי יוחנן היא הדא היא הדא. והרמב"ם בפירושו ובחבורו בפ' י"ג תופס לטעמיה דרבי יוחנן. והיינו משום דסוגיא דירושלמי בריש פ"ה כר"י אתיא וכמ"ש שם הר"ש וכ"כ התוספות פ"ק דיומא דף ט ולכאורה מוקמי להו הר"ש והר"ב הכא בשתקן לו גבל חבר כי היכי דלא תקשי אדריש פ"ה דלוקח מן הנחתום מפריש אף חלה [אף על חלה

כנ"ל

מלאכת שלמה

האנו מחללין על פירותיך נמצא זה אוכל פירותיו בטהרה והלה עושה צרכו במעשרו ותנן התם ולא יאמר כן לעם הארץ אלא בדמאי. ולפי פירוש המחבר קשה למה לא שנה אותו הדין כאן. עד כאן לשונו ז"ל: ויחזור ויפדה את הפירות גרסי' ול"ג ובלבד עד כאן לשון ר"ע ז"ל. אמר המלקט טעמא הוי דאדרבה היא קולא מה שחוזר ופודה את הפירות דבטבל ודאי לא התירו אלא זקוק להעלותם. כדתנן בפרק ג' דמסכת מעשר שני לא אם אמרתם במע"ש עצמו שכן הוא נפדה טהור בריחוק מקום. ועוד תנן התם בפ"ק מזיד יעלו ויאכלו במקום. וכן נמי תנן גבי בהמה אלמא העלאה עדיפא. ועוד תנן התם בפ"ג מעות בירושל' ופירות במדינה אומר הרי המעות הללו מחוללין על פירות הכם ובלבד שיעלו הפירות ויאכלו בירושלים. הר"ש והרא"ש ז"ל. אבל תוס' ז"ל בפ' הזהב דחקו לקיים גרסת ובלבד (הובא בתי"ט) וע' עוד במ"ש תוס' ז"ל בפ' עלג הגזול ריש ד' מ"א. ועי' בירושלמי דמע"ש סוף פ"א: ג הלוקח לזרע. פי' הר"ש והרא"ש ז"ל. לזרע. לקח תבואה לזרעה פטור מלעשר בין בדבר שזרעו כלה בין בדבר שאין זרעו כלה אע"פ שאסור לזרוע טבל: שמן לנר שמן לסוך בו את הכלים. תימה לע"ד אמאי לא ערבינהו שמן לנר או לסוך בו את הכלים פטור מן הדמאי. דלעולם מצינן לפרושי דלאו"ו קתני. לא מיבעי לנר דהוי כמו שריפה דפטור מן הדמאי אלא אפי' לסוך בו את הכלים שעי"כ הוא מיתקן הכלי ונהנה תמיד מן הכלי אעפ"כ פטור. ואפשר דחדא חדא שמעינהו וגרסינהו. א"נ הדר תנא שמן לאשמעי' דאע"ג דשמן ראשון דלהדליק הוי נגול אעפ"כ פטור מן הדמאי. ואי לא הדר תני שמן בהדיא גבי סיכת כלים ה"א דתרווייהו בשמן עכור ומאי לנר ע"י פתילת עבות ביותר דהוי כמו שריפה ממש להכי הדר תנא שמן גבי סיכת כלים דהתם ודאי בעכור רגילי אינשי לסוך את הכלים. אבל הה"נ דשניהם בנגול נמי פטור מן הדמאי דהוי כמו לאבוד. ובסוף פרקין אשמעי' דאפי' אם נותן שמן הרבה בנמר פטור מן הדמאי דמשום הכי לא קתני מושח או סך. כך נלע"ד: מן כזיב ולהלן פטור מן הדמאי. נהא אפי' ר"ל מודה דדמאי לאו דוקא וכדכתיבנא. ובירוש' משמע דכזיב עצמה כלחוץ ופטורה מן הדמאי: חלת עם הארץ

והמדומע

תפארת ישראל

יכין

הפירות: כו) ר"ל וזה דוקא כשהיה דעתו מתחלה לחזור ולפדות הפירות. אבל בהיה דעתו כשחללן להעלות הפירות גופייהו. צריך להעלותן: כח) אפילו היה דעתו מתחלה לפדותן: כט) תבואה מע"ה: ל) להאכיל לבהמה. מיהו בקנה לאדם ונמלך להאכילה לבהמה. גם בדמאי חייב לעשר [כחולין ד"ו ב]: לא) לעבדן: לב) דלא גזרו רק לאכילה וסיכת אדם. מיהו טבל וודאי אסור לזרעו [כפאה פ"א מ"ו]: לג) דמשם עד סוף א"י לא כבשו עולי בבל. ופטור אפילו בוודאי. רק דבוודאי גזרו במקומות הקרובות לא"י. ומיירי בשדה עובד כוכבים. דבשדה ישראל אפילו בסוריא חייב כספ"ו מ"א. והיינו לר"מ דאין קנין לעובד כוכבים בא"י להפקיע ממעשר ורק דגן עובד כוכבים פוטר. כספ"ד משנה ט' [ומנחות דס"ו]. ור"ל דאינו למאן דאמר יש קניין. גם בארץ ישראל שכבשו עולי בבל פטור ממעשרות במה שקנה מעובד כוכבים עד כאן לשון רבינו הגאון אאמ"ו זלוק"ל ואנן קיימא לן דבארץ ישראל אין קנין לעובד כוכבים וכו' ובסוריא יש קניין. ויש אומרים דאפילו שדה שבא"י ביד ישראל בזמן הזה פטור ממעשרות מדאו' [י"ד של"א. א'. ב'. ג']: לד) שגיבל לו חבר בטהרה ונתנה לכהן:

שנתערב

משנה ראשונה

אשר תאוה וגו' אבל פשוטין אין זה המלול אלא צורך עצמו ודמי למכירה שאסור במעשר: וחכ"א יעלו הפירות. ואינו יכול לפדותם עוד כדתנן פ"ג דמעשר שני ת"י שנלקח בכסף מעשר אינו נפדה. וצ"ל הטעם דאי שרית ליה לחלל זה ע"ז וזה ע"ז כמה פעמים ישהא עליותיו עד שיחליף כמה פעמים ויתבטל מלעלות לרגל כדאמרינן פ"ב דמעשר שני ת"ז דגזרו כה"ג. והיינו נמי שכתבו התוס' בב"מ דלר"מ נמי אם היה דעתו להעלותם ונמלך לפדותם צריך להעלותם ע"כ דמס"ש נמי הוא שלא ישהא עליותיו: ג הלוקח לזרע. הא דקתני הלוקח ולא תני הזורע והמאכיל לבהמה כו' דקמ"ל דוקא דבשעה שלקחו לשם זריעה או לבהמה לקחו פטור אבל לקח לאכילה ונמלך חייב כמ"ש הר"ב. ובפ"ק דחולין משמע דאפילו אם ביד המוכר היה עומד לאכילה חייב אפילו לקחן זה לבהמה וצ"ע דלוקח מתני' מיירי שהתבואה עומדת למכור ולא לאכילה. ומשמע מתני' דהלוקח לזרע ולבהמה ועשה כן שזרען והאכילן לבהמה הוא דפטור אבל לקח לבהמה ונמלך לאדם חייב דמחשבה קמייתא לא פטרא ליה ולחומרא אזלינן בתר מחשבה לחיוב. וצריך טעם שהחמירו בדרבנן. וגבי טומאה דאזלי' בתר מחשבה להחמיר ס"פ כ"ה דכלים מקרא ילפי' דמחשבה לטומאה כמעשה דמי והכא בדמאי מנ"ל. ושמא גזרו בה דאי נימא דכל אכילת בהמה פטור אפילו לקחה תחלה לאדם אתי לאשמויי גבי' כדי לזורעה בזמן זריעה או להאכילה לבהמה פורתא פורתא ואתי למיכל מיני': לזרע ולבהמה. כל הני בטבל ודאי חייבין לעשר מדרבנן ומדאורייתא אפילו ודאי פטורין דכתיב עשר תעשר ואכלת כדאמרי' בב"מ: מכזיב ולהלן פטור מן הדמאי. ה"ה אפילו ודאי טבל פטור כמ"ל ועי' בהר"ש שהאריך: חלת ע"ה והמדומע כו'. בכל הני דחשיב ס"ל לר' יוחנן בירושלמי דלא גזרו בהן דמאי ונראה משום דבאכילת

עשה

ציונים

יעלה הפירות. שם
ג הלוקח לזרע. חולין ה
מיי' פי"ג מהל' מעשר הי"ד
סמ"ג עשין קלה: מכזיב ולהלן.
תוס' בחולין דף ז: ובע"ז דף
נח. ובנה"ב שם פ"ד פי' פ וכנ"ב
פ"ק דגיטין דף ח. מיי' פ"א
מהל' תרומות ה"ח ופי"ג מהל'
מעשר ה"ב: חלת עם הארץ.
תוס' ביומא דף ט. מיי' פי"ב
מהל' מעשר ס"ד:

חדושי מהרי"ח

משנה ג [תי"ט ד"ה] חלת ע"ה לשון הר"ב כו' על דעתיה דר' אליעזר כו'. צ"ל דר' אושעיא: [בא"ד] אדריש פ"ה דלוקח מן הנחתום מפריש אף חלה כו' נ"ל דצ"ל אף שהחלה ע"ש:

תוספות רע"ק

[אות יג] בתוי"ט ד"ה ובלבד. כתב הר"ב דלא גרס ליה) ובלח"מ כתב לפרש דה"ק מחליף כסף על נחושת ואותו נחושת גם על הפירות. אך לא שיקיים כן אלא יחזור ויפדה הפירות על הכסף. דאילו בודאי תני מחללים כסף על נחשת מדוחק ולא שיקיים כן אלא יחזור ומחללן על כסף והבא שאפילו שלא מדוחק ואפילו על הפירות אך שלא יקיים כן אלא יחזור ויפדה על כסף. וחכמים פליגי וס"ל דלא התירו לו לפדות הפירות. או דחכמים ס"ל דא"צ לפדות הפירות ויוכל להעלותן כך לירושלים ע"ש: מ"ג [אות טו] בר"ב ד"ה מכזיב. הלכך מכזיב ולהלן וכזיב עצמו בכלל ירושלמי:

תום' אנשי שם

הגלו זה שהוא יאכל כנגדו. (קו"ע): ג בר"ב ד"ה ולבהמה כו' ונמלך עליה כו' וה"ה לזרע וכל השניים לכך צריך שיהא דעתו מתחלה לכך וה"ה אם אח"כ נמלך להאכיל לאדם חייב ג"כ בדמאי. (ירושלמי): ד"ה מכזיב כו' ולא נתחייבו בדמאי אלא כו'. משמע דס"ל דמכזיב ולהלן קיל מסוריא דבסוריא חייב בדמאי הפירות שידוע שגדלו שם כדלקמן פ"ו מ"א. ולכאורה היה אפשר לפ' מתניתין דמיירי ג"כ בלוקח מן השוק. ופטור משום דרוב פירות הנמכרים שם משל א"י הם ודמי ממש לסוריא וכידוע שגדלו שם חייב כמו בסוריא. ולוקח מן השוק דפטור לפי שאפשר שאף בידוע עשר הע"ה פטור. אבל דעת ר"ש כהר"ב דמיירי בפירות שידוע שגדלו שם. רק שסובר דדמאי לאו דוקא ואפילו מודאי פטורין מכזיב ולהלן וקיל מסוריא ע"ש: תוי"ט ד"ה חלת ע"ה כו' תופס לטעמיה דר"י. אבל קשה למה לא הזכיר בחבורו גם חבר שהפריש חלה מעיסת ע"ה דלר"י היא הדא (רמ"ז)

והמדומע לה) **והלקוח בכסף מעשר שני** לו) *ושירי המנחות לז) פטורין מן הדמאי לח). שמן ערב לט) בית שמאי מחייבין. ובית הלל פוטרין מ): **ד** הדמאי מערבין בו מא)

ומשתתפין

חיג. מעשר שני. ירושלמי ר"נ מלס שני.

ר' עובדיה מברטנורה

והמדומע. עם הארץ שנפלה לו סאה של תרומה לפחות ממאה סאין של חולין שנעשה הכל מדומע כלומר עירוב תרומה ונותן הכל לכהן פטור מלעשר דמאי: והלקוח בכסף מעשר. שלקח דמאי במעות של מעשר שני בין במעות מעשר שני של דמאי בין במעות מעשר שני של ודאי פטור מלעשר: ושירי מנחות. שהקומץ למזבח והשירים נאכלים לכהנים ולא חיישינן שמא הביא עם הארץ דבר שאינו מתוקן: שמן ערב. שמן אפרסמון. וי"מ שמן זית מעורב עם מור ואהלות ובשמים: **ד** מערבין בו. ערובי תחומין וחצרות:

ומשתתפין

תוספות יום טוב

כנ"ל] וכדאמי התם בירושלמי וחד שיטיא ניהו דהכא שטרח להביא גבל שיגבל בטהרה דמסתמא ודאי תיקן. אלא שממה שפירשו בסמוך תוכיח דמפרשי למתניתין אליבא דרבי הושעיא ואליביה לא הקשה. דהכא בהפרישו עם הארץ והתם בהפרישו חבר דלא שייך טעמא דאימת קדשים. וכ"כ שם הר"ש. הלכך נראה שמה שמפרשים בכאן שתקן לו גבל חבר. דאי לאו הכי הויא החלה טמאה שאין עם הארץ נאמן על פירות שהוכשרו לומר שלא נטמאו כדלקמן במשנה ג' פ"ב [*ולשון הר"ש שתקן לו גבל חבר בטהרה. ונראה לי דהמגיה כן בדברי הר"ב לא הפסיד] והא דלא פירשו אליבא דרבי יוחנן משום דסברי דר' הושעיא קאים טפי והוי נמי תנא טפי מדרבי יוחנן: **והמדומע**. פי' הר"ב עם הארץ שנפלה לו סאה וכו' וכ"כ הר"ש. והיינו נמי אליבא דר' הושעיא כדמפרש בירושלמי אליביה דדוקא בפירות עם הארץ היא מתניתין אבל חבר שלקח פירות מעם הארץ ונדמעו לא. ופירוש מדומע כתב הרמב"ם כי התרומה שמה דמעה והוא מה שאמר הכתוב (שמות כב) מלאתך ודמעך: **והלקוח בכסף מעשר שני**. לשון הר"ב שלקח דמאי וכו'. וכן לשון הר"ש ולא פירש בירושלמי אליבא דר' הושעיא שלפי הסברא מסתברא דלרבי הושעיא דוקא כשעם הארץ יודע שזה נקח ממנו בכסף מעשר שני לאכלו בתורת מעשר שני דאז אימת קדשים עליו: **ושירי מנחות**. כתב הר"ב והר"ש ולא חיישינן שמא הביא עם הארץ דבר שאינו מתוקן. והיינו נמי אליבא דרבי הושעיא אבל לרבי יוחנן לא גזרו ואין צריך לטעם ולא חיישינן וכו'. ונראה לי לתת טעם למה לא גזרו. דחלה ומדומע ושירי מנחות כולם לכהן סמכו על הא דרוב עמי הארץ מעשרין. דומה למה ששנינו בסוף פ"ה מן הדמאי על הדמאי תרומה ואין צריך להוציא עליה תרומה ומעשרות הואיל ולכהן היא. ולפיכך לרבי יוחנן הא דשירי מנחות אפילו חבר המביאה דמאי. ולא פירשו בירושלמי לא בזה ולא בלקוח בכסף מעשר שני כמו שכתבתי. וטעמא דלקוח בכסף מעשר שני שלא גזרו נ"ל היינו כדי שיהא מצוי לבעלי כסף מעשר שני פירות הרבה לקנות ולאכלן בירושלים: **שמן ערב**. *לשון הר"ש דעיקרו למשיחה ולא לאכילה דחמיר ע"כ. כלומר אע"ג דסיכה נמי כשתיה כדלקמן מ"מ לא חמיר כמו אכילה ושתיה עצמה כדמפרש הר"ב במ"ד פ"ט דשבת: **ד הדמאי מערבין בו** וכו'. פירש הר"ב ואע"ג דלא חזי ליה מגו וכו' דהא תנן מאכילין וכו' עיין מ"ש בסוף מתניתין דריש פ"ג. ומצאתי בליקוטי מהרי"ל שאמר מימי תמהתי על מתניתין מערבין בדמאי אמאי היא נשנית כמה פעמים בש"ס [יותר] משום משנה ע"כ. ותנא ושייר דשייר מלח כדתנן בפרק כל שעה (משנה ה) ושייר נמי אתרוג כדתנן בפרק לולב

הגזול

מלאכת שלמה

והמדומע וכו'. בירושלמי לקמן ריש פרק ס' תני ר"ש בן יהודה אומר משום רבי שמעון אלה בית שמאי מחייבין ובית הלל פוטרין וכמו שרמזתי שם. ובירושלמי דפרקין ודפרק האיש מקדש תני וכולן שקרא שם לתרומת מעשר שלהן. פי' כל הני דתנן במתני' הלוקח לזרע וכו' עד סוף. אם קרא שם לתמ"ע שלהן. מה שעשה עשוי. ואותה תרומה שמפרישים מאותו דמאי חייב ליתנה לכהן. ואם קרא שם למע"ש שלהן חייב להעלותו לירושלם או לפדותו. ואיכא אמוראי דאמר חוץ משירי מנחות שאם קרא שם לתרומה ומעשר שבהן לא עשה כלום דממון גבוה הן ואין בהם לכהנים זכות רק אכילה ולא דבר אחר: שמן ערב וכו'. בירושלמי תני א"ר יודה לא נחלקו ב"ה אלא שמן של פוליטון בלבד. אחרים אומרים בשם ר' נתן מחייבין היו ב"ש שמן ורדודין:

ומברכין

יכין תפארת ישראל בועז

לה) שנתערב לע"ה תרומה בפחות מק' חולין.ומכרה לכהן: לו) חבר שלקח פירות מע"ה. אפי' במעות מע"ש של דמאי: לז)ע"ה שהביא מנחה ונקמצת ושיריה נאכל לכהנים(ד): לח)דוקא כשיאמר הע"ה עשרתים:לט)באפרסמ: מ) דאף דסיכה כשתיה עכ"פ מדלא שכיח ל"ג בדמאי: מא) ערובי

תחומין

(ד) כתב עלה רבינו הנ"ל [באות יד] ק"ל מ"ט שייר תוספת בכורים דפטור מדמאי. וצ"ע עכלה"ם. ואני כורלאות נפלאתי על רבינו. דהרי תוספת בכורים כבכורים. דפטור אפי' מוודאי. ולא נקט בפ"ג דבכורים דמאי. רק לאשמעי' דעפור בכורים אפי' בכה"ג חייב. כמבואר בירושלמי סוף בכורים. וכ"פ רמב"ם פ"ב מבכורים הי"ח. אמנם תמהני ארמב"ם דבפי"ג ממעשר הי"ד. כתב דתוספת פטור מדמאי. **השיבני** רבינו הנ"ל. וז"ל אני בתומי תמהתי ברבינו הרמב"ם פי"ג ממעשר. וכמ"ש מעכ"ת נ"י בעצמו. גם מסתימת הר"מ והר"ש משמע דס"ל דהתם דוקא נקט דמאי. והירוש' דאמר תני פטור מודאי. היינו דבברייתא תנא כן ופליג אמתני'. וקיי"ל כסתם מתני' עכלה"ם. וק"ל על רבינו הרי מתני' דהכא דשייר לתוס' בכורים. משמע דס"ל כברייתא ולמה נשבשה. ולא נימא טפי דלא נקט בפ"ג בבכורים דמאי. רק לאשמעי' לעיסור בכורים אפי' בכה"ג חייב וכדלעיל. אמנם בני הנ"ל החריף ר' ברוך יצחק שליט"א הקשה דאפי' אבכורים גופא ק' מ"ט שייריה ברישא כדתני נמי מכו"ב ולהלן. והרי גם זה פטור אפי' מודאי. וצ"ע:

משנה ראשונה

מנוס לא גזרו ואכילת תרומה ואלא מנוס נינהו וכן אכילת מעשר בירושלים ומדומע נמי דפתיכא בי' תרומה חשיב כאכילת תרומה. ולא ידעתי למה נדחק תוי"ט שהטעם הוא משום שהם לכהן ולא מצינו קולא לכהן בהא טפי מישראל. ומה שהביא הך דמדמאי על הדמאי. התם נמי לאו מש"ה הוא אלא משום דאיכא ספק ספיקא. שמא שניהם מעושרין או שניהם אינם מעושרין בין כך ובין כך א"צ לתקן התרומה ובס"ט מותר בדמאי כמ"ש הרמב"ם והר"ב בר"פ: **והלקוח** בכסף מעשר. וכן הביכורים נמי פטורין מן הדמאי עפ"ג דבכורים מ"י: **והמדומע**. והא דתנן לקמן רפ"ד תרומת מעשר של דמאי שחזרה למקומה ר"ש שזורי אומר אף בחול שואלו. ולמה לי שאלה הא אמרי' הכא שלא גזרו על המדומע. וכ"ש לחכמים דהתם אפילו שאלה לא מהני. כך דהתם לא דמי לדהכא דמדומע דהכא נאכל בתורת תרומה ובאכילת תרומה לא גזרו והתם בא לשואלו להוציאו מידי מדומע ולעשותה חולין אלא שהרמב"ם אע"פ שפוסק כר"י דלא גזרו לא התיר אלא כשאומר ע"ה מעושרים הן וכן משמע מדלא אמר נפקותא בין ר' יוחנן לר' הושעיא בשלקח מע"ה סתם ולא אמר מעושרין הן: **ושירי המנחות**. משמע בודאי טבל חייבין ואפילו מנחות עצמן אסורין בהקרבה בודאי טבל משום ממשקה ישראל ומיהו לשיטת הרמב"ם ור"ת אינו אלא מדרבנן כדפי' ספ"ק דפאה. ואין חילוק בכל זה בין שירי המנחות למנחות עצמן דכהנים נמי משלחן גבוה קא זכו כדאמרי' בפ"ב דקידושין מ"ח ומתני' נקטא שירים לרבותא דבדמאי אפילו שירים פטורין: **שמן ערב**. נראה דב"ש מחייבין אף בסך וב"ה פוטרין אף באוכל דב"ש סברי גזרו דמאי בראוי לאכילה אע"פ שאינו עומד לאכילה וב"ה סברי לא גזרו אלא בעומד לאכילה: **ד הדמאי** מערבין בו. פי' הר"ב מינו דמפקר נכסי' כו'. הכא לא צריך לזה דא"כ לא מפקיר מערבין אע"ג דלא חזי לדידיה כיון דחזי לעניים דהא קי"ל רפ"ג דעירובין מערבין לנזיר ביין. ואיידי דלקמן נקט נמי הכא מנו

ומשתתפין

ציונים

דב"ה פוטרין. מיי' שם הס"ו: **ד** הדמאי מערבין. שבת כג. מיי' פ"א מהלכות עירובין הס"ו. סמג עשין דרבנן א':

חדושי מהרי"ח

[תוי"ט ד"ה] **שמן** ערב. לשון הר"ש דעיקרו למשיחה כו' עכ"ל. והא דתנן לקמן שמן שהערדי כו' חייב והייתי רוצה לחלק דכאן עיקר לסיכה אבל ז"א דשם הוא ירושלמי ולא הביא חילוק אבל כשראיתי בר"ש אז הטעם משום תערובות שמערבין בו בשמים רק דקשה שם ע"ש ע"ז כתב דעיקרו כו'. והרב תוי"ט קיצר כאן וקצרה היריעה:

תוספות רע"ק

[אות יד] ושירי המנחות פטורים מן הדמאי) קשה לי אמאי שייר תוס' בכורים. דפטור מדמאי כדאי' סוף מסכת בכורים: [אות טז] בתוי"ט ד"ה **שמן** ערב. לשון הר"ש דעיקרו) התוי"ט קיצר בהעתקתו. דמלשון זה משמע דטעמא דשמן ערב פטור כיון דאין עיקרו לאכילה אבל באמת מבואר בהר"ש דהטעם כיון דמעורב עם בשמים הוי תערובות דמאי דל"ג. אלא הא דלא הוכיחו בסוגיא דפ"ק דחולין ממשנתינו זו דל"ג בתערובות דמאי. היינו י"ל דהכא קיל יותר. כיון דעיקרו למשיחה וי"ל

דבעומד

תוס' אנשי שם

ד"ה והלקוח כו' אימת קדשים. פי' שהכסף שנותן לו בעל הדמאי אם הוא לא עישר נמצא שלא נתחלל כל הכסף של המע"ש כ"א מה שיותר על המע"ש שיש בהדמאי. ד"מ כשהדמאי ק' ליטרות נתחלל הכסף כ"א לערך צ' ליטרות שהרי יו"ד מהם הם מע"ש דדוקא כשהמע"ש מעורב בחולין הוא דלא חיים הע"ה אבל בשכבר הופרש לא חשיד דהקדש בעין וכמ"ש בס"ד דאימת דימוע על הע"ה. (רמ"ז): בר"ב ד"ה **שמן** ערב שמן אפרסמון. כפי' זה מוכח בברכות מ"ג. דעל שמן אפרסמון מברכין בורא שמן ערב. (רי"ב): תוי"ט ד"ה **שמן** ערב לשון הר"ש כו' ע' תוי"ע. ול"נ דכיון קיצר התוי"ט בהעתקה דהא הר"ב במשנתינו פי' ב' פירושים על שמן ערב ולפי' קמא ע"כ הטעם משום דעיקרו למשיחה ולא לאכילה דבשמן אפרסמון אין בו תערובת כלל. וזה שייך גם לפי' הב'. לכן יפה עשה התוי"ט שקיצר. (רל"מ): **ד** תוי"ט ד"ה **הדמאי** כו' מימי תמהתי כו'. כל ימי תמהתי על תמיה זו שלא מצינו שנשנית אלא הכא להיות מכלהון דדמאי. ובעירובין לדין העירוב.

ואמרי

ומשתתפין בו (מב) ; **ומברכים עליו** (מג) . **ומזמנין עליו** (מד) ; **ומפרישין אותו ערום** (מה) . **בין השמשות** (מו) . **הא אם הקדים** (מז) **מעשר שני לראשון**
אין

חי' . ד בין ירושלמי ובין ולי"ה כל"ס . הא אם בירושלמי ואם וכן הוא גל"ס .

ומשתתפין בו. שתופי מבואות ואע"ג דלא חזי ליה מגו דאי בעי מפקר לנכסיה הוי עני וחזי ליה דהא תנן מאכילין את העניים דמאי השתא נמי חזי ליה : **ומברכין עליו.** ברכת המזון : **ומזמנין עליו.** ואע"ג דאכל בעבירה דלאו עני הוא מגו דאי בעי מפקר לנכסיה והוי עני וחזי ליה : **ומפרישין אותו ערום.** כשבא להפריש ממנו תרומת מעשר ומעשר שני יכול להפריש והוא ערום דלא בעי ברוכי דאילו בעי ברוכי הא בעינן והיה מחניך קדוש (דברים כג) וליכא : **בין השמשות.** של ערב שבת דספק חשיכה מעשרין את הדמאי ואין מעשרין את הודאי: **ואם הקדים מעשר שני לראשון.** שהפריש מעשר שני של דמאי קודם שהפריש מעשר ראשון כדי ליטול תרומת מעשר שבו אין בכך כלום. מה שאין כן בודאי דתנן ככל מצותך אשר צויתני (שם כו) הא אם הקדים מעשר
שני

הגזול [משנה ה] : **ומשתתפין בו.** נראה בעיני דנקט שתוף לגלויי דמערבין דבין בחצרות בין בתחומין. ואי לא קתני שתוף הוה אמינא דעירוב דוקא בחצרות שאינו אלא תקנת שלמה ובית דינו. אבל תחומין דאפי' למאן דאמר דרבנן סמכוהו אקרא כדפי' הר"ב בסוף פרק ב דשבת אימא דהחמירו בו. הלכך קתני משתתפין דנמי מתקנת שלמה ובית דינו וא"כ למאי קתני עירובין אלא לתחומין הוא דאתא : **ומברכין עליו.** לשון הר"ב ברכת המזון. ומסיים הר"ש דטעונה כוס ע"כ. ומשמע דאילו ברכת הנהנין פשיטא דמברך ולא הוי בו משום ובוצע ברך וכדאיכא מרבוותא דסברי הכי. כמ"ש בריש פ"ו דברכות. אבל דברי הר"ב בפירוש מתני' דרפ"ז דברכות מדברי רש"י העתיקם. ובעל כ"מ כתב בפ"א מה' ברכות דמדברי רש"י בפי' משנה קמייתא דפ' שלשה שאכלו משמע דס"ל דאין מברכין על דבר איסור ע"כ. ואי הכי דברי הר"ב סתרן אהדדי. ורש"י מפ' אמתני' דהכא ומברכין ברכת המוציא. כ"כ בפ"ב דשבת דף כג. ויש לומר דהכי קאמר דאע"פ שאר דברים האסורים אינו מברך משום ובוצע ברך. [נ"ל הכא בדמאי מברך. כ"ד] : **ומפרישין אותו ערום.** לשון הר"ב דלא בעי ברוכי דאילו בעי ברוכי הא בעינן וכו'. תלי תניא בדלא תניא דהיכי שמעינן דלא בעי ברוכי. וז"ל הר"ש ומפרישין אותו ערום מהכא דייקינן בפ' במה מדליקין [כג]. דלא בעי ברוכי דכי קאי ערום וכו' ע"כ. וטעמא אביי אמר לפי שהוא ספק ורבא אמר דרוב עמי הארץ מעשרין הן. ומ"ש הר"ב דכתיב והיה מחניך קדוש כלומר וסיפיה ולא יראה בך ערות דבר פירש"י אפילו דבור שיש בו הזכרת השם: **בין השמשות.** כתב הר"ב דספק חשיכה מעשרין וכו'. עי' מ"ש בס"ד ברפ"ד : **הא** אם הקדים וכו'. והר"ב והר"ש העתיקו ואם וכן הגירסא בסדר המשנה דבירושלמי. ונראה לי דאין לשבש הספרים דגרסי הא אם משום דמסיך ס"יך מלישניה דמתני' י"א פרק בתרא דמעשר שני. והנך רואה מה שכתבו התוס' פרק מקום שנהגו דף נא בדבור עבדינן כוותייהו דולא עבדינן כותייהו ה"ל למימר ומשום פ"ק דחולין
נקט

מלאכת שלמה

ד ומברכין עליו. פי' רש"י ז"ל בפ' במה מדליקין ד' כ"ג. ברכת המוציא. והייט שלשה שאכלו כאחת ואחד מהן עני ואוכל דמאי מברך ברכת המוציא ומוציא אחרים. ומזמנין עליו. ומברך ברכת זמון להוציאן י"ח. ומפ' טעמא בפ' שלשה שאכלו דאי בעו מפקרי לנכסייהו ומצו לאכול דמאי גבי האי. אבל אי הוי ודאי אין מזמנין עמו דאין קבע וחבור לדברים האסורין מפני שאין ראוין להתחבר עמו בחבורה. אבל האוכל מהן ואפי' ודאי טבל אע"פ שאינו רשאי חייב לברך המוציא ושלש ברכות. וכן דעת הראב"ד והר"ש והרא"ש ז"ל. אבל הרמב"ם ז"ל סובר דלהכי תני ומברכין עליו דהייט ברכת המזון ולאשמעי' דוקא דמאי אבל ודאי אין בו ברכת המזון דאין זה מברך אלא מנאץ ואין חפץ לה' באותה ברכה שאין האכילה מזון אלא כוס התרעלה. והרשב"א ז"ל הסכים לדברי הרמב"ם ז"ל וסייעו מן המשנה שזו בפ' ג' שאכלו. ודבריו נכונים דאילו לפי' רש"י ז"ל אמאי תני מברכין לענין המוציא דאם שמעו הברכה וכוונו לצאת פשיטא דיוצאין. ועוד דאי מברכין הייט בשלשה ליתני מזמנין ומברכין דלשתמע דבשלשה מיירי. ונסתלקה השגת הראב"ד ז"ל בה' ברכות. עכ"ל הרש"ש ז"ל.

ועי' עוד בפי' ה"ר שמשון ז"ל : **ואם הקדים מע"ש לראשון.** שהפריש וכו' עד סוף לשון ר"ע ז"ל. אמר המלקט כן פי' ה"ר שמשון ז"ל. אבל הרמב"ם ז"ל נראה דגריס הא אם הקדים. וז"ל ובעבור שעיקר תקנת דמאי מה שזכרתי לך והוא שיוציאו ממנו מע"ש בלבד ואע"פ שאין אנו יודעין אם הוציאו ממנו מע"ר או לאו. למדנו מהענין הזה שאם הקדים מע"ש לראשון אין בכך כלום. ר"ל בשכל האמתי אם הוציא מע"ש קודם מע"ר אסור. וזה מותר. ובלבד שישמור הישרין. והדמיון בזה כגון אם היו מאה סאין חטין יוציא עשר סאין תחלה ויאמר זה מע"ש ואח"כ יוציא עשר סאין ויאמר זה מע"ר וע"כ שים לבך לשמור ענין זה ע"כ. וקודם לזה הייתי סבור לומר דאשגרת לישנא דמתני' דבפ' בתרא דמע"ש נקט הכא כדמתרצי תוס' ז"ל בכמה דוכתי. וכמו שהעתיק בתוי"ט ההיא דכתב התוספות בפרק מקום שנהגו דבמקום לאו נכתב הן משום שרכא. אבל עתה חזינא שהיא גירסת הרמב"ם ז"ל ודוקא נקטה. וכתב הה' ה"ר יהוסף אשכנזי ז"ל ס"א הָאִם קמץ חיריק ובירו' ריב"ל ס"ל ואם הקדים דוקא בדיעבד אם עשה עשוי אבל לכתחלה לא יעשה ור"י ס"ל דאפי'
לכתחלה

תפארת ישראל יכין

תחומין וחצרות : מב) שתופי מבואות. ואף דפשוט דדינו שוה לערובי חצירות. קמשמע לן הא לגלויי דמערבין דרישא ר"ל אפילו תחומין. דאסמכוהו אקרא. אפילו הכי שרי. ואף דלא חזי ליה. על כל פנים מגו דמפקר נכסי והוה עני דפטור מלעשר דמאי. ומה שהקשה הגאון מהר"י חאגיז זצוק"ל. דאטו בשופטני עסקינן שיפקיר כל נכסיו כדי לזכות במעט פירות דמאי. נ"ל דה"ע משום דמדאורייתא אפילו הפקר בינו לבין עצמו מהני. כנדרים [דל"ה] וח"מ סי' רע"ג. ורמג"א [סי' רמ"ז סק"ט]. א"כ לא מפסיד מידי. אמנם לתוס' עירובין [ד"ל ע"ב] לא אצטריכן להך טעמא רק לשותפים. אבל לרבנן. בל"ז מערבין מדחזי עכ"פ לעניים. דהרי מערבין לנזיר ביין ולישראל בתרומה: מג) בהמ"ז. ולא מחשב בוצע ברך ועמ"ש פ"ז דברכות סי' ב'. ולרש"י ר"ל ברכת המוציא: מד) אף דזימון בעי קביעות · כ"כ רבינו הגאון חאמ"ז זצוק"ל. עוד י"ל דקמ"ל דאף דבזימון מוציא אחרים יד"ח. ובכולהו טעמא משום מגו הנ"ל: מה) כשמפריש המעשר ותמ"ע. מדא"ל ברכה מדהו"ל ספק דדבריהם. ואע"ג דיו"ט שני נמי הוא רק דדבריהם ומברכין הכא שאני דרוב ע"ה מעשרין הן [שבת כ"ג א] : מו) בע"ש. דספק חשכה מעשרין הדמאי : מז) בתבואה
שקנה

משנה ראשונה

דמפקר וכ"כ התוס' בעירובין דף ל"א : **ומזמנין עליו.** נראה דקמ"ל דלהוציא אחרים נמי מברך להם כשהם זימון. ולא זו אף זו תני מברכין עליו ביחיד ואף מזמנין וכה"ג כתב הר"ש. אלא מ"ש הר"ש מברכין עליו ברכת המזון דטעונה כוס ע"כ. לא ידעתי כוונתו מה ענין כוס לכאן : **ומפרישין אותו ערום.** יש לדקדק אמאי תני לה בהאי לישנא דמשמע מינה דלא בעי ברוכי ואמאי שביק עיקר הדין ולא תני בהדיא שאין מברכין על הפרשתו. ונראה דהכי דלא בעי ברוכי מ"מ אם רוצה לברך לשם מצוה אין מוחין בידו ונשים שנוהגות מברכות על מ"ע שהזמן גרמא אע"ג דאין מצוה עליהן אפילו מדרבנן אלא קנטס עלייהו וכ"ש הכא דאיכא מצוה מדרבנן ולהכי לא תני בהדיא אין מברכין דהוי משמע דאסור ולא ניחא ליה נמי למיתני אין טעון ברכה דס"ד נמי הואיל ואין טעון ומברך עובר בלא תשא להכי תני לה שמפרישין ערום וזה ודאי רשות אם ירצה וה"ה לענין ברכה אי בעי ליכא איסורא. ובזה מיושב המנהג שנוהגות הנשים הנשאות לבעל בקטנותן שלא הגיע זמנן לראות טובלות לבעליהן ומברכות ולכאורה הוא שלא כדין דאפילו ספק דדבריהם ליכא הכא שהרי לא הרגישה ואין נדות מדאורייתא בלא הרגשה ומדרבנן נמי הא לא הגיע זמנה לראות ואמאי אית לן למיחש לנדות. אלא כדפי' דכל דאיכא שום מצוה אי בעי לברוכי
מאי

ציונים

ומברכין . מיי' פ"א מהלכות ברכות ה"כ סמג עשין כז : ערום . מיי' פ"ט מהל' מעשר ה"ד (ופ"ד מהל' מע"ש ה"ג) סמג עשין קלח : ובין השמשות . תוס' ביצה דף לה. מיי' פכ"ד מהלכות שבת הי"ז . טור וש"ע או"ח סימן רסא סעיף א : אם הקדים . מיי' פ"ט מהל' מעשר ה"ד סמג עשין קלח :

חדושי מהרי"ח

משנה ד [תוי"ט ד"ה] ומשתתפין בו כו' נראה בעיני דנקט שתוף לגלויי כו' עכ"ל. וא"ל דלמא קתני מערבין דומיא דמשתתפין דהיינו ערובי חצרות אבל ערובי תחומין לא משום דאסמכוהו

תוספות רע"ק

דבעומד לאכילה חמור יותר ואפילו בתערובות דמאי גזרו אבל לפי האמת דמסקינן בחולין דתערובות דמאי לא גזרו אין חילוק בין עיקרו למשיחה או לא. אמנם הרמב"ם (פי"ג הט"ז מה' מעשר) כתב שמן ערב פטור מדמאי שאין חזקתו לאכילה עכ"ל :

תוס' אנשי שם

ואמרתי בלבי אולי ר"ל שתמה אמאי נשנה כ"פ כגון לענין ברכות ושבת פי"ת ועירובין ומלה ואתרוג דדמאי ומע"ל חשיבי כחולין דהוה מצי לאשמעינן בענין א' בלבד ואלא ידענא דס"ס לאינך. אבל כפי זה אין לשון התמיה מדוייק. ועוד דזו נמי אינה תמיה ואפילו קושיא ליכא דדרך התנא לשנות דין א' כ"פ בכל ענין השייך לו כמ"ש התוס' בפי"ג דמנחות אהא דתנן בכ"ד כלל אר"ע כל מלאכה כו' והביא דבריהם התוי"ט שם מ"ג. ולהכי לא פריך על מתני' בשום דוכתא תנינא חדא זימנא כיון דלא תנא לה בענין א' אלא חדא זימנא. ועמ"ש התוס' בנדה דמ"ט ד"ס תנינא חדא זימנא וכו'. (כ"ד) : ד"ה ומשתתפין כו' לגלויי וכו'. וא"ת מ"מ הול"ל משתתפין תחלה דהשתא קני זו ואצ"ל זו כיון דמערבין אצטריך משום ע"ת. וי"ל דא"כ ה"א דמערבין לא איירי אלא בע"ת והא דהביא מלתא אגב אורחיה קמ"ל דאם נשתתפו במבוי צריך ג"כ לערב בחצר מפני התינוקות כדאי' בעירובין. (ס"ל) : ד"ה ומברכין כו' דאלו בה"ע כו'. דאם היה ס"ל דבשאר דברים האסורין אינו מברך ורק דמאי לא חשיב דבר איסור כמ"ש התוי"ט נק' אליבא דרש"י לא היה צריך לפ' ומברכין דמתני' בבה"מ כפי' הר"ש דהיה יכול לפ' נמי בברכת המוציא דהוה בה"ע ולאשמועינן דדמאי לא חשיב דבר איסור וכפירש"י ודברי הרע"ז בזה תמוהין בעיני . (כ"ד) : ד"ה ומפרישין כו' תלי תניא כו'. לא ידענא מה לו עם
פר"ב

שמן . תוי' שם פי"ג הס"י סמג עשין קלח :

חידושי מהרי"ט

דאסמכוהו אקראי דא"כ למה תני מערבין כלל ליתני רק משתתפין ואנא ידענא דע"ת לא אלא וודאי לצלויי. אבל לי נראה לפי סברת התוס' הביאו הרב תוי"ט בערובין פ"ג דלהכי הקילו בערובי תחומין משום דאין מניחין ערובי תחומין אלא לדבר מצוה ומצות לאו ליהנות ניתנו נמצא תרווייהו צריכי דאי הוי תני מערבין ה"א דוקא ע"ת משום דאין מערבין אלא לדבר מצוה ומצות לאו ליהנות ניתנו אבל ע"ח לא להכי תני משתתפין ואי תני משתתפין משום דהוי רק תקנת שלמה. אבל ע"ת יש להן סמך מקראי אימא לא להכי תני תרווייהו וק"ל :

תוספות יום טוב

[יח:] נקט הכי דקאמר התם וכו' ועבדינן כוותייהו ע"כ. [*ועי' ספ"ב דמכות. וי"א שיש למחוק אות האל"ף מתיבת הא ותשאר אות הה"א לבדה ותהיה סימן על שזו היא משנה חמישית]: אין בכך כלום. כתב הר"ב דאילו בודאי אם עשה כן אינו יכול להתודות. וא"ת תיפוק לי שעובר בלא תעשה כדתנן במשנה ו פ"ג דתרומות. ויש לומר דאי מש"ה לא איריא למתני אין בכך כלום גבי דמאי עפי מבודאי דהא בודאי נמי אין בכך כלום אע"פ שעובר בלאו כדתנן התם דמה שעשה עשוי. וכן אינו לוקה כמ"ש הרמב"ם בספ"ג מהלכות תרומות. משא"כ לענין הודוי. שפיר קתני בדמאי דאין בכך כלום משא"כ בודאי דמעכבו. ובפירוש הרמב"ם למשנתינו יש טעות סופר שמ"ש ר"ל בטבל האמתי וכו' וזה מותר. הוא הספק משנת תרומות שכתבתי ופסקה בספ"ג מה"ת לכן נ"ל שכל"ל אין בכך כלום משא"כ בודאי ר"ל בטבל האמתי אם הוציא מ"ש קודם מע"ר הוא עובר בל"ת ואינו יכול להתודות וזה מותר בדמאי ובלבד וכו': חייב בדמאי. ל' הר"ב שעל גופו הוא נותנו *וסיכה כשתיה. כדתנן בפ"ט דשבת מ"ד ולשון הרמב"ם אינו מאבדו בגופו. ר"ל אלא נבלע בגופו. ולשונו בפי"ג מהל' מעשר חייב בדמאי מפני שהוא נבלע בגופו וסיכה כו':

אין בכך כלום מח). **שמן שהגרדי** מט) **סך באצבעותיו חייב בדמאי** נ). **ושהסורק נותן בצמר פטור מן הדמאי** נא) :

ר"ע מברטנורה

שני לראשון אינו יכול להתודות : הגרדי. האורג : חייב בדמאי. שעל גופו הוא נותנו וסיכה כשתיה : ושהסורק. האומר במסרק נותן על האמר הוי כשמן לסוך בו את הכלים ופטור מן הדמאי :

מלאכת שלמה

לכתחלה מותר להקדיש שני לראשון בדמאי : שמן שהגרדי סך באצבעותיו. כדי שלא תזיק לו האריגה דהשתא דמי לסיכה של תענוג דהויא כשתייה : ושהסורק נותן בצמר פטור. לא קתני לשון סיכה או לשון משיחה לאשמעי' דאע"ג שנותן שמן הרבה פטור וכמ"ש בריש מתני' דלעיל :

תפארת ישראל

יכין

שקנה מעם הארץ : מח) אף שמפסיד הכהן עי"ז בתרומה מעשר. ונראה לי דמדלא קתני ומותר להקדיש וכו' שמע מינה דעכ"פ לכתחילה אסור. ויש אומרים דמלת הא היינו דכאן מתחיל משנה ה' [אב"י עי' הג"ה דומה לזה בסמ"ע ת"מ סי' מ"ג סקנ"ג].ואין נראה דעפי היה ראוי להתחיל משנה ה' עם בבא דשמן : מט) ווועבער : נ) דסיכה כשתייה : נא) קלת

יש לדקדק למה הפסיק תנא עם קולות הדמאי שמערבין בו וכו'. בין סיכת שמן ערב לסיכת נרדי וסורק שביהן מענין סיכה. נ"ל דהפסיק ביניהן לאשמעינן שאין משמעות סיכה זו כזו. דבשמן ערב אפילו בסכו לעונג הגוף פטור בה. וסיכת הגרדי אף בסכו להרטיב על ידן גם אינו משום האריגה. אפ"ה מדגופו נהנה ממנו חייב. דלא דמי לשמן ערב דלא שכיח:

משנה ראשונה

מני לברוכי ולא גרע ממצות פסח שהזמן גרמא. ומיהו כמ"ש שה"ג גופה מסמס בתוס' במס' עירובין דף ל"ו שמסקנתם דלא כר"ת ואין לנו לברך. אלא דמעשים בכל יום שנוהגות לברך וכמ"ש למ"א בהגה"ה בארח חיים סימן י"ז וסי' תקפ"ט ס"ו. ולענין ברכה על הספק עיין בכ"מ סוף הל' מילה. ונראה כיון שאין מברכין על הפרשת תרומה ומעשר בדמאי כל שכן שאין מברכין על אכילת תרומת מעשר של דמאי דאילו בתרומה ודאי צריך לברך אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לאכול תרומה כמ"ש הרמב"ם סוף הל' תרומות וכן מברכין על אכילת מעשר שני בירושלים ואפילו על פדיונו או מחלל מעות של מעשר שני מברכין כמ"ש הרא"ש בס"פ. וכל הכי בדמאי לא צריכי : שהגרדי סך באצבעותיו חייב. בפירוש הרא"ש מוכח בזה דגבי יוה"כ סיכה שאינה לתענוג אינה כשתיה כמו מי שיש לו חטטין בראשו סך כדרכו והכא נמי צורך שמלאכה הוא ואינה לתענוג. ושמא הנאת עצמו היא שלא תזיק לו האריגה ע"כ : **ושהסורק** נותן בצמר פטור. ודוקא בלקטו מתחלה לכך כדלעיל מ"ג :

הלכתא גבירתא כללא דפרק א'

פרק א משנה א כל פרי שמסתמא מהפקר הובא. הקונה אותו מע"ה. פטור מלעשר דמאי. דמדלא חשיבי מסתמא עשרן. ואלו הן שיתין רימין. עוזרדין. ובנות שוח. ובנות שקמה. גובלות התמרה. גופנין. ונצפה. וביהודה גם אוג. וחומץ. וכסבר :

משנה ב כשפודה מע"ש דמאי לתעלות הדמים לירושלים. א"צ להוסיף חומש. או לבערו בע"פ בשנת ד' וז'. ומותר לאונן. וטבל למע"ש שלו נכנס לירושלים ויוצא ושם נפדה. ומותר לאבדו בידים. ונותנו לע"ה שמאמינו שיאכלנו בירושלים. ורק בשיאכל החבר כנגד שוויו בירושלים. ומחללין בו כסף אכסף. ונחושת אנחושת. וכסף אנחושת. ונחושת אפירות. מה שאין כן הכל במעשר שני של ודאי :

משנה ג דוקא בקנה דמאי למאכל אדם או לסיכת גופו חייב לעשר. ולא בקנה לזרע או למאכל בהמה או קמח לעיבוד עורות. או שמן לסוך בו כלים או שמן לנר : שדה עובד כוכבים שקצר עם הארץ הבואתו דוקא מכזיב ולפנים חייב בדמאי. ולא שמשם ולחוץ. חלת ע"ה שמביא לכהן. או שנתערב לע"ה תרומה בחולין פחות מק' ומכרו לכהן. או הלקוח בכסף מע"ש. או שירי מנחת שהביא הע"ה פטור מדמאי. באלואס שלסיכה פטור מדמאי. מדלא שכיח ל"ג בו :

משנה ד טבל דמאי מותר לעשותו ערוב תחומין וחצרות ושתופי מבואות : והאוכלו מברך לפניו ולאחריו. ומצטרף לזימון. ומפריש מעשרותיו ערום. דמדהוא ספק א"צ ברכה. ומפריש מעשרו ביה"ש של ערב שבת. ורשאי להקדים להפריש בו מע"ש לראשון : שמן דמאי שהאורג סך כדי לרכך בשר אצבעותיו שלא יתקשו באריגתו. חייב בדמאי. אבל שמן שסך להרטיב צמרו כשיטוה פטור מלעשר דמאי :

תוספות רע"ק

ס"ד [אות יז] בתוי"ט ד"ה חייב.(וסיכה כשתיה) וכת' הרא"ש וק"ל דהאי סיכה לאו לתענוג וגבי יה"כ ל"א סיכה כשתיה רק בסיכה לתענוג אבל מי שיש לו הסטין בראשו סך כדרכו ואינו חושש וסיכה דהכא לאו לתענוג אלא לצורך מלאכה ושמא להנאת עצמו צריך שלא תזיק לו האריגה עכ"ל :

תוס' אנשי שם

הר"ב דאיהו נמי ה"ק דכמאי דתנן שמפרישין אותו ערום קמ"ל דלא בעי ברוכי דאילו בעי ברוכי כו'. והה"נ דעד השתא לא שמעינן בשום דוכתי דלא בעי ברוכי. וז"ל הרמב"ם לא יהיה חייב עליו ברכה וע"כ יפרישוהו ערום ואילו נתחייב כו' וזה קרוב ללשון הר"ב. (ש"ל) : במשנה **אין בכך כלום**. תני הכי אע"ג דבדמאי מותר אפילו לכתחלה להקדיש מע"ש לראשון לרמוז מאי דמסיים הרמב"ם בפי' וז"ל ובלבד שישמור השיעורין והדמיון בזה כגון אם היו ק' סאין יוציא עשר תחלה ויאמר זה מע"ר ע"כ.וטעמא דאל"כ נמצא שיש במע"ש חלק מתמ"ע שצריך להפריש מן הכל והוא במיתה.ואילו הוי תני מותר להפריש מע"ש תחלה לכתחלה הוה משמע שלא יוציא אח"כ המ"ע אלא ממה שנשאר וכשאר כל מעשר כסדרן מש"ה קתני בלשון זה. (ש"ל): בתוי"ט ד"ה **חייב** בדמאי כו' וסיכה כשתייה. ע' בתור"ע מ"ש בשם הרא"ש ותירוצו נעלם ממני הא הת' נמי להנאתו הוא כדי שלא יזיק לו החטטין ואפ"ה מותר שאינה של תענוג.ובאמת לא הבנתי קושיתו דהת' אפי' שאינ' של תענוג אינ' מותר אלא לחול' או משום הפסד ממון כמבוא' התם אבל בלא"ה הא אמרי' בירו' שהביאו הר"ן סיכה בין של תענוג בין שאינה של תענוג אסור אע"פ שהתם ודאי עיקר האיסור משום תענוג מכ"ש הכא שעיקר האיסור משום אכל וגם אפשר להפריש ולתקן ודאי אסור.(ש"ל)

ציונים תוספות דמאי ואלו דברים פרק ב יום טוב

א ואלו דברים . תוס' בפ"ו דף נה: תוי' פי"ג מהל' מעשר ה"ד :

חידושי מהרי"ט

משנה א [תי"ט ד"ה] בכל מקום. פי' הר"ב כו' וגם הרמב"ם פי' בין בא"י בין בח"ל וא"כ פירות א"י כו'

תוספות יום טוב

פרק ב א מתעשרין. עי' מ"ש בסייעתא דשמיא בריש פ"ד : בכל מקום. פי' הר"ב אפילו מכזיב ולהלן. וכ"כ הר"ש וגם הרמב"ם פי' בין בארץ ישראל בין בחוצה לארץ.וא"כ פירות ארץ ישראל שיצאו חוצה לארץ חייבים בתרומות ובמעשרות. ובפ"א מהלכות תרומות פסק דפטורים ואפי' מדבריהם מההיא דרשא דשמה שכתב הר"ב בריש פ"ב דחלה. ולשונו פרק י"ג מהלכות מעשר מתעשרין דמאי בכל א"י : הדבילה וכו'. פי' הר"ב דהייט הגהו לחשיבי וכו'. וז"ל הרמב"ם ואין לנו

פרק ב א ואלו דברים מתעשרין דמאי בכל מקום א). **הדבילה** והתמרים

חי"ג. א ואלו בירושלמי אלו וכ"ה בל"ם ובר"ש.

ר"ע מברטנורה

פרק ב א אלו דברים. בכל מקום. אפי' מכזיב ולהלן אם לקחן

משנה ראשונה

פרק ב א מתעשרין דמאי בכל מקום. פשטא דמתני' לפי

מלאכת שלמה

פרק ב א ואלו דברים המתעשרין דמאי בכל מקום. ונראה לי דאי גרסי' ואלו בוי"ו משום דבפרקין דלעיל מנה סקלים שבדמאי אפי' בארץ ישראל.

תוס' אנשי שם

פ"ב א תוי"ט ד"ה בכ"מ כו' ונפ"א מה' תרומות

תפארת ישראל

יכין

פרק ב א) אפילו מכזיב ולהלן. דחזקתן מארץ ישראל באו וחייבים במעשרות מד"ס :

והתמרים והחרובים האורז והכמון ג) . האורז שבחוצה לארץ כל המשתמש ממנו ג) פטור ד) : ב המקבל עליו להיות נאמן ה) מעשר את שהוא אוכל ואת שהוא מוכר ו) ואת שהוא לוקח ז) ואינו

חי"נ . האורז נל"ם והאורז . האורז נל"ם והאורז . ב ואת שהוא מוכר בל"נ נ"ג נכה זו וירושלמי גרס לי' קודם שהוא אוכל ובנ"ם גרס לי' אחר שהוא לוקח וכ"ה גי' הר"ב .

לקחן נטעם הארץ דבידוע שמארץ ישראל באו דמיככרן שאין דוגמתן אלא בארץ ישראל : והאורז שבחוצה לארץ כל המשתמש ממנו פטור . אפילו בארץ ישראל דמנכר טפי ולא אתי לאחלופי באורז של א"י. אבל שאר דברים הנזכרים במתניתין איכא מינייהו בארץ ישראל דדמו לאותן שבחוצה לארץ. אלא דהנהו דחשיבי שדרך לנושאם מתוך חשיבותן למקומות שאין כיוצא בהן בעו עשורי דבידוע שמארץ ישראל הן : ב להיות נאמן . על המעשרות ולא יהיו פירותיו דמאי מכאן ואילך : את שהוא לוקח . ע"מ למכור דאילו על מנת לאכול הא תנא רישא מעשר את שהוא אוכל : ואת שהוא מוכר . מפירות

רצונו באלו המינים הנזכרים המין כולו אלא חלק ידוע מאותו המין שלא ימצא כמוהו אלא בארץ ישראל בלבד וע"כ יתחייב בו דמאי בכל מקום שהוא. דבלא תאנים ידועה בתכלית המתיקות אי אפשר למצוא כמוה בשום פנים אלא בארץ ישראל . ומה שאמר התמרים ר"ל מין מהתמרים הגסים לא ימצא כמותם בשום פנים אלא בארץ ישראל. והחרובין מין ממיני החרוב שהם מיושרים וגסים מאד לא ימצא כהם אלא בארץ ישראל . אורז מין ממיני האורז לבן מאד לא ימצא כמוהו אלא שם. וכמון שגרגריו מיושרים ואותו ר"ל באמרו כמון עכ"ל . ושאר חלקי כל מין ומין מאלו המינים חוץ מן האורז יש כמותן גם בחוצה לארץ.ודינם לענין דמאי כפי המקום שנמצאו שם שאומרים כאן נמצאו כאן היו וגדלו . אבל האורז כמו שיש חלק ממנו בארץ ישראל שאין כמוהו בחוצה לארץ. יש ג"כ חלק ממנו בחוצה לארץ שאין כמוהו גם בא"י כמ"ש הר"ב. אע"פ שלהרמב"ם פי' אחר בהאורז שבחוצה לארץ שכ"כ בפ' י"ג מהלכות מעשר החמרים שהביאו פירות לצור חייבים בדמאי שחזקתן מהארץ שהחזיקו עולי בבל שהיא הקרובה לו . והאורז . אין חוששין לו אלא כל האורז הנמצא ח"ל שהיא קרובה לא"י שהחזיקו עולי בבל פטור מן הדמאי אלא אם כן היה ניכר כמו שביארנו ע"כ. ובפירושו כתב כל המשתמש ר"ל כל מה שנעשה ממנו בין קודם שימרח בין לאחר שימרח ולא נחוש שמא יתערב באורז של ארץ ישראל : ב מעשר את שהוא אוכל וכו' . לשון הרמב"ם פ"י מהלכות מעשר וצריך שיקבל עליו דברים אלו [ברבים] וכשיבואו עדים נאמנים שקיבל דברים אלו ברבים ושהוא רגיל בהם תמיד הרי זה נאמן : את שהוא לוקח . ל' הר"ב על מנת למכור. דאילו ע"מ לאכול הא תנא ליה רישא וכו' עד קרקעותיו. ירושלמי : והא דמפרש את שהוא מוכר לבסוף משום דמדיוקא דשהוא לוקח שמעינן לפירושא דשהוא מוכר . ואין להקשות נוקים לאכול דרישא בפירות קרקעותיו ושהוא

מלאכת שלמה

קתני השתא ואלו החייבין בדמאי אפי' בסוריא.אבל בחו"ל לא וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בחבורו . ובירושלמי תמן תנינן שום בעל בכי ובצל של רכפא וגריסין הקלקין והעדשים המצריות המינים הללו ע"י שיש כיו"ב בא"י צרכו חכמים ליתן להם סימן . אבל האלגרין והאספסקין והאיסרוכלין ע"י שאין כיו"ב בא"י לא צרכו חכמים ליתן להן סימן כדי לפוטרן מן המעשר . א"ר אבין משניתנו זאת של אלו דברים המתעשרין דמאי בכ"מ . בחלוף מאותה משנה של שום בעל בכי. ששם מנה המינים הפטורין מן המעשר אפי' כשלוקחם בא"י וכאן מנה החייבים במעשר אפי' כשלוקחם בחו"ל לפי שאין כמותם גדילים שם כלל. ופריך והרי דבלה בבוצרה ומשני גרועה היא. ותו פריך והא תמרים באלכסנדריא ומשני קטנים ודקים הם . ותו פריך והא חרוב בציארי ומשני יבש יותר מדאי הוא ולעס בקושי . ותו פריך והא אורז בחולתא ומשני סמוק הוא ותו פריך והא כמון בקפרוס ומשני עקוס הוא ע"כ . ותו גרסי' התם א"ר אלעזר לא שנו דאינו מעשר אלא דמאי בלוקח מישראל עם הארץ אבל הלוקח מן העובד כוכבים ודאי. ור"י אמר לא שנייא היא הלוקח מישראל היא הלוקח מן העובד כוכבים דמאי : כל המשתמש ממנו פטור . כתב החכם הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל פי' אנ"ל שהוא פטור כשהוא בעין דודאי ניכר הוא. אלא אפילו נשתמשו ממנו לדבר אחר שאינו ניכר כ"כ כגון שעשו ממנו פת אפ"ה פטור כי ככר הוא ניכר ע"כ : ב המקבל עליו כו' . מפרש בירושלמי דקבלה לא הויא אלא ברבים כלומר בפני שלשה כדאיתא בסוף עד כמה . הר"ש ז"ל : את שהוא אוכל כו' . לא זו אף זו קתני . אבל הרא"ש ז"ל נראה שהיה גורס

תפארת ישראל יכין

ב) קיממעל : ג) אפילו בארץ ישראל ומהאי טעמא לא נקט שהם פטור : ד) דאורז שמחו"ל ניכר הוא דשל א"י לבן ביותר . משא"כ אורז שבחו"ל סביב א"י אדום הוא וכ"כ בירושלמי . משא"כ שאר מינין שבאו לא"י אתו לאחלופי : ה) ולא יהיו פירותיו דמאי : ו) משדהו : ז) אפילו ע"מ למכור

משנה ראשונה

לפי פי' הר"ב משמע דפירות הניכרין שהם של א"י חייבין בכל מקום אפילו בח"ל . והניכרים שהם מח"ל פטורין אף בא"י . והא דאמרי' רפ"ב דחלה פירות הארץ שיצאו לח"ל לר"ע פטורין . התם מיירי שנגמרה מלאכתן למעשר בח"ל ור"ע אזיל בתר קביעות למעשר ור"א אזל בתר גמר פרי אבל נגמר קביעותן למעשר בארץ מודה ר"ע דחייבין מן התורה דלא פקע חיובייהו ביציאתן. וכן מסיק הר"מ פ"א מהל' תרומות דין כ"ב וכ"כ הרב משנה למלך שם וכ"מ בהשגת הראב"ד . ולפ"ז מתישב נמי מתני' דהכא דמיירי בפירות הארץ שנמצאים בח"ל ואין ידוע אם בא קביעותן בארץ או בח"ל וכיון דבחזקת חיוב הם אין להתירן מספק וחייבין בדמאי . ואיפכא נמי פירות ח"ל פטורין בארץ דבחזקת פטור קיימו . אלא שהרמב"ם בחבורו פי"ג מהל' מעשר דין ד' כתב בפירות הניכרים שהם מא"י חייבין בכל א"י ובסוריא ע"כ . משמע דבח"ל פטורין . ונראה שהוא ז"ל סובר דלא שייך הכא חזקה כיון דעיקר חיובא תלי במקום קביעותן למעשר וחזקה דמקום גידולן לא מהני לענין קביעות . והלכך אפילו ידועין שהן מא"י פטורין בח"ל כיון דע"ה אומר מעושרין הן פטורין דדמי להא דתנן פ"ו מי"א המוכר פירות בסוריא ואמר של א"י הן ומעושרין הן נאמן שהפה שאסר הוא הפה שהתיר . וה"נ דטומיה אילו אמר ע"ה שנגמרו היה בח"ל היה נאמן השתא דאמר מעושרין הן אפילו נימא שנגמרו בארץ הפה שאסר הוא הפה שהתיר . ולשיטת הר"ש והר"ב ז"ל כיון שידועין שגדלו בא"י ליכא מגו דמסתמא במקום גידולן הוקבעו · וזה נ"ל הטעם שלא גזרו דמאי של פירות ח"ל שנכנסו לארץ כמ"ש הרמב"ם פי"ג מה"ל מעשר דין יו"ד . אע"פ שבפירות הארץ שיצאו לח"ל גזרו · משום דעיקר חיוב מן התורה תלוי במקום הגמר והלכך בפירות ח"ל לא גזרו אע"פ שנגמרו בארץ דמלתא דלא שכיחא הוא דאורחא למלתא מסתמא במקום גידולין שם נגמרין כדפי' : האורז שבח"ל כל המשתמש ממנו פטור. לפי' הר"ב לא מתיישב אמאי שני מלישנא דרישא וה"ל למיתני אורז שבח"ל פטור בכל מקום · והלשון נמי משמע שלא בא לומר שפטור גם בא"י דא"כ ה"ל למיתני אורז של ח"ל · אבל שבח"ל משמע שאוכלו בח"ל · ומיירי בשהם שאינו ניכר אם הוא של א"י או של ח"ל וקמ"ל דאפי' במקומות הקרובין לא"י דסד"א שחזקתן מא"י הובאו כדאמרי' בשאר פירות הלוקח מחמרים בצור חייבין שקרובה לא"י וחזקתן מא"י הובאו . באורז לא אמרי' הכי כמ"ש הרמב"ם בחבורו שם דין ס' . ונ"ל הטעם כמ"ש בפירושו דשאר פירות מסתמא מא"י הובאו שהם משובחין יותר . ואורז יש ממנו בח"ל ג"כ משובח ביותר . אלא אע"ג הלוקח שאר פירות מהחמרים בנידון שקרובה לא"י יותר מצור כתב שם דין ז' שפטורין שחזקתן מח"ל הביאו ע"כ ומאי שנא מצור : ב להיות נאמן . פי' הר"ב שלא יהיו פירותיו דמאי. שיהא נאמן לומר זה מעושר. כ"כ הרמב"ם וא"ת הא תני

ציונים

האורז. שם ה"ה : ב המקבל. מיי' שם פ"י ה"א סמג עשין קלה ועי' בטור יו"ד סי' קנט :

חדושי מהרי"ח

כו' ובפ"א מהל' תרומות פסק דפטורין כו' עכ"ל . נ"ל כוונת הרמב"ם בין בח"ל היינו מכזיב ולהלן אבל לא בח"ל ממש וכן תראה מדוקדק כלשונו בפי' המשנה ע"ש . ומה שפסק בפ"א דתרומות דפטורין היינו בח"ל ממש וע"ש בפ' הנ"ל שכתב כן בפי'. ולשונו פ' י"ג מהל' מעשר מתעשרין דמאי בכל א"י ובסוריא ע"ש וא"ל דלא היה הגי' לפני הרב תוי"ט שם ובסוריא זה אי אפשר לומר שהרי באותה משנה עצמה שהיא ברמב"ם פי"ג משנה ד' כתב שאם היה בסוריא ומכ"ש מכזיב ולהלן מה שהחזיקו עולי מצרים שחייבים בדמאי ובמשנה ג קודם לזה כתב שמכזיב ולהלן לא גזרו על הדמאי היינו הפירות שגדלו מכזיב ולהלן ע"ש :

תוס' אנשי שם

כו' . איני רואה בעניי שום סתירה דמ"ש כאן הר"ש והר"ב דחייבין אפילו מכזיב ולהלן . ר"ל אפילו באותן המקומות שכבשו עו"מ ולא כבשו עו"ב שדינם להיות פטורין מן הדמאי כדתנן מ"ג פ' דלעיל וכ"כ בסוריא . אפ"ה אלו דברים חייבין שחזקתם שבאו מא"י גמורה . וגם מה שפסק הר"מ דפירות א"י שיצאו לחו"ל פטורים אפילו מדבריהם אמת ויציב . ומיהו היינו דוקא כשיצאו לחו"ל גמורה אבל אם לא יצאו אלא לסוריא כהדיא פסק שם דחייבין מדבריהן וכ"ש כשלא יצאו אלא למקומות שכבשו עו"מ דעדיפי מסוריא כמ"ש הרמב"ם בפי"ג מה"מ. ומ"ש כאן הר"מ בפי' בין בא"י בין בחו"ל ר"ל באותן המקומות שנחשבים חו"ל לענין דמאי . וזהו שכתב תחלה כבר הקדמנו בפרק הקודם לזה שמכזיב ולהלן פטור מן הדמאי ואמר עתה שאלו הדברים כו' . ומ"ש התוי"ט דל' הר"מ בפי"ג מה"מ מתעשרין דמאי בכל א"י . לא ידענא אמאי חלק לשון של זהורית ונייז לדבורים דמסיים שם ובסוריא . והיא היא כוונתו בפירושו . ונוראות נפלאתי מחכמת התוי"ט איך נתקשה בדבר ברור ויותר אני תמה על הרב הו"ע שהאריך מאד בזה ואחר המחילה לא דק שפיר בהא מילתא . (ש"ל). ונ"ע דאע"ג דפירות א"י שיצאו לסוריא חייבים מדבריהם כיון בודאי דהפירות שגדלו שם חייבין ג"כ מדבריהם . אבל בדמאי דהפירות שגדלו שם פטורין אפילו מדבריהן א"כ גם פירות א"י שיצאו לשם הו"ל להיות פטורין מן הדמאי כיון דדיינינן להו כאילו גדלו שם . ומצאתי בס' מש"ח שכ' וז"ל ואפשר לומר דדעת הרמב"ם דדוקא בא"י שאף שהוא מכזיב ולהלן כיון דאף אם היו נגמרים שם בודאי היו חייבים במעשר מדבריהם לכך יש להסתפק אף בדמאי דשמא נגמ"ל במקום גדולתן דהיינו בא"י דאז חייבין אפילו בחו"ל מדאורייתא לד"ה כמ"ש ברפ"ב דחלה בשם כמל"מ . אבל אם נמצאו בחו"ל דפירות שנגמרים שם פטורים אף מדבריהם . וא"כ הפירות שנמצאו שם ספק אם נגמרו בכאן ופטורין לגמרי . או שנגמרו במקום גדילתן וחייבין אף מדאורייתא . א"כ פטורין מדמאי דהוי תרי ספיקי כמ"ש הר"ב ברים מכילתין דשמא עשר . אבל היכא דודאי חייבים מדרבנן אז מספיקא חייבים בדמאי ע"כ . ולדעת הר"ש דמכזיב ולהלן דינו כחו"ל גמורה ופטור אפילו מן הודאי צ"ל דס"ל כדעת הראב"ד בהשגות שם דפירות א"י שיצאו אפילו לחו"ל חייבין מדבריהם לכה"פ : בר"ב ד"ה והאורז כו' אפילו בא"י כו' . ואע"ג דבודאי חייב בא"י מדאורייתא אפילו בפירות חו"ל . כשגזרו על הדמאי לא גזרו על פירות חו"ל שנכנסו לארץ . תוספתא . ופסקה הר"מ בפי"ג ה"י : ב בר"ב ד"ה את שהוא לוקח ע"מ למכור . היינו בלוקח מע"ה למכור

ואינו מתארח *אצל עם הארץ ח) . ר' יהודה אומר אף המתארח אצל עם הארץ ט) נאמן . אמרו לו על עצמו אינו נאמן י) כיצד יהא נאמן על של אחרים יא) : ג המקבל עליו להיות חבר יב) אינו

ח"ג . אף בירושלמי ל"ג מלה זו ובד"א ג' כל .

מפירות קרקעותיו: על עצמו אינו נאמן . שהרי הוא אוכל דבר שאינו מתוקן כשהוא מתארח אצל עם הארץ. ור"י סבר שאינו מפסיד נאמנותו בכך.ואין הלכה כר' יהודה: ג להיות חבר . לענין טהרות דהיינו פרוש ויהיו בגדיו ומשקים שלו טהורים.ואפילו תלמיד חכם אינו נאמן לענין טהרות עד שיקבל עליו דברי חברות . אלא א"כ היה זקן ויושב בישיבה . והמקבל עליו דברי חברות צריך להרגיל עצמו שלשים יום ואח"כ יהיו בגדיו ומשקים שלו טהורים ואין קבלת דברי חברות בפחות משלשה חברים. אלא א"כ היה המקבל תלמיד

חכם

ושהוא לוקח מאחרים לאכול ושהוא מוכר בין משלו בין משל אחרים . דיש לומר דאת שהוא אוכל בפירות קרקעותיו לא הוה ליה לתנא למתני דהא קרי בי רב הוא (דברים יד) עשר תעשר את כל תבואת זרעך . ופשיטא שאם יהיה נאמן . שיהא מחזיק בדבר המפורש בתורה: ואינו מתארח. עי' מ"ב פ"ד וברים פ"ז: על עצמו אינו נאמן. לשון הר"ב שהרי הוא אוכל דבר שאינו מתוקן . ופי' הרמב"ם שאינו נאמן שיאמר כי מה שאכלתי עמו היה מעושר מפני שהוא נוגע בעדותו [*ע"כ. ועיין במ"ד פ"ה דבכורות]: ג חבר. לשון הרמב"ם חבר נקרא ת"ח וכן יקראו לת"ח חברים ונקראו בזה השם כי חברתם זה לזה חברה נאמנת כי היא חברה לש"ש ע"כ : להיות חבר . כתב הר"ב ואפילו ת"ח אינו נאמן לענין טהרות עד שיקבל וכו' אלא א"כ היה זקן וכו' ואין קבלות דברי חברות בפחות משלשה אלא א"כ היה המקבל ת"ח שאין צריך בפני שלשה וכו' עכ"ד . ולכאורה נראה דאיכא בינייהו דזקן ות"ח דת"ח אע"פ שאינו צריך בפני שלשה צריך להרגיל עצמו שלשים יום אבל הזקן אינו צריך גם לזה. אלא שאי אפשר לומר כן דהכי איתא בפרק ד דבכורות דף ל ע"ב . ת"ר הבא לקבל דברי חברות צריך לקבל בפני שלשה חברים . זקן ויושב בישיבה אין צריך לקבל בפני שלשה חברים שכבר קבל עליו משעה שישב . אבא שאול אומר אף ת"ח אין צריך לקבל בפני שלשה חברים ולא עוד אלא שאחרים מקבלים בפניו . אמר רבי יוחנן בימי בנו של רבי חנינא בן אנטיגנוס [שהיה כהן גדול] נשנית משנה זו [דאפילו תלמיד חכם צריך לקבל] ומפרש רבי יוסי דטעמא דמיום שחרב בית המקדש נהגו כהנים סלסול [מעלה] בעצמן שאין מוסרין את הטהרות לכל אדם . ועיניו הרואות דדברי הר"ב מעורבים דמ"ש בתחלה ואפילו היה תלמיד חכם וכו' אלא א"כ היה זקן וכו' . הם דברי ת"ק ומשחרב בית המקדש . ומ"ש אח"כ דת"ח אין צריך בפני שלשה וכו' הם דברי אבא שאול וקודם שחרב בית המקדש . אי נמי אף לאחר שחרב בהמ"ק וכרבי יהודה שהקפיד על בנו של רבי חנינא שלא רצה למסור טהרות לתלמיד חכם ואמר שמבזה ת"ח כדאיתא התם. ומכל מקום מי שאומר זקן סבירא ליה דת"ח צריך קבלה . ומי שאמר דתלמיד חכם אין צריך קבלה דין תלמיד חכם שוה לדין זקן ואין חילוק ביניהם כלל . [*ואין לומר ולחלק דתלמיד חכם צריך הרגל מה שאין כן הזקן. דליתא לפום סוגיא זו דהא דאין צריך לקבל טעמא מפני שאנו מאמינים לו וא"כ הרגל למה לי.וכן מוכח שם בהדיא. והרמב"ם בפירושו דפסק כאבא שאול לא הצריך שלשים יום אלא לשאינו תלמיד חכם ומינה לזקן אע"פ שת"ח צריך קבלה. ובחבורו מוכח יותר דלת"ק אין צריך שום הרגל לזקן . ור' יהודה שמלינו דלא סלקא דעתיה להא דאמר ר"י נהגו כהנים סלסול וכו' מ"מ לא אמר שום דבר לחלק כלל] . והר"ש כתב כדברי ת"ק וטעמו שהעתיק הירושלמי דלא תני התם להא דאבא שאול. והרמב"ם בפירושו כתב דהלכה כאבא שאול אבל בחבורו פ' עשירי מהלכות מעשר ומושב פוסק כתנא קמא

ומשחרב

ציונים

ג המקבל . מיי' פ"י מהל' מעשר הלכה ב ועיין שם כנגד מה שכתב כאן :

תוספות חדשים

משנה ב [תוי"ט ד"ה את שהוא לוקח כו' המפורש בתורה עכ"ל . ולפענ"ד פירושו דחוק דהאי צריך למיתני כיון שהוא חשוד בזה ובאמת קושיתו אינו כלום דא"כ הו"ל למיתני את שהוא מוכר לבסוף כיון דקאי ג"כ אמה שלוקח מאחרים עכ"ל רמ"ז הכהן . ובאמת באגודה מצאתי דהעתיק את שהוא מוכר לבסוף ובירושל' הגירסא שהוא מוכר ושהוא אוכל ושהוא לוקח . ועוד קשיא לי דהא מנ"ל לפרושי שהוא מוכר רק משלו ולא משל אחרים . ובאמת לא ידעתי למה נצרך התוי"ט לפרש בקושיתו שהוא מוכר בין משלו בין משל אחרים ולא הקשה כפשוטו דאימא שהוא מוכר רק משלו ושהוא לוקח משל אחרים לאכול דשהוא אוכל אי אמינא רק מפירותיו וצ"ע . ולענין קושית התוי"ט נ"ל דלק"מ דהירושלמי מקשה שפיר דאי בלוקח ע"מ לאכול הא תני את שהוא אוכל ואין לומר דה"א שהוא אוכל דוקא מפירותיו דהא תנא ואינו מתארח אצל ע"ה. וע"כ פי' בירושל' שהוא לוקח ע"מ למכור דאת שהוא מוכר הוה אמינא רק שהוא מוכר מפירותיו כנ"ל ברור :

תוספות רע"ק

משנה ב [אות יח] אצל ע"ה) וצריך לקבל עליו דברי חברות ברבים [דהיינו ג' חברים כדאיתא בבכורות דף ל ע"ב] וכשיבאו עדים נאמנים שיקבל דברים אלו ברבים ושהוא רגיל בהם תמיד ה"ז נאמן על פירותיו לומר מעושרים הם . הרמב"ם: [א"ס כבר הקדימו התוי"ט והעתיק דברי הרמב"ם אלו כד"ס מעשר] :

תוס' אנשי שם

דאסור למכור בדקה אפילו לחבר ולע"ה אפילו בגסה וע"ל במ"ד ורש"ס : במשנה אמרו לו.האי אמרו לו היינו ת"ק אלא שבאו לתת טעם לדבריהם ולנגד נר"י. ול"ד להאי דרפ"ו דיבמות. דהתם אמרו לו אין נותנין טעם אלא אומרים הדין בלבד ולכך הוצרכו התוס' ליישב הקושיא דהיינו ת"ק וכן בשאר דוכתי משא"כ הכא וכן במתני' דלק' באו למיהב טעמא לדבריהם שא"צ לאותן הדברים שהוסיף ר"י שהרי אינם בכלל טהרה. (ש"ן) : תוי"ט ד"ה על עצמו כו' נוגע בעדותו . פי' דר"י ס"ל דכמו שא"צ להביא עדים על כל אכילה שהוא אוכל בביתו שהוא מעשר כ"א שיהא רגיל בכך ואע"פ שאכל כמה אכילות בינתיים בלא עדים ה"ה אם אכל אצל הע"ה בינתיים ג"כ אינו מבטל נאמנותו בכך דמסתמא עישר כהרגלו . וחכמים סברי דעל אכילה שאוכל אצל ע"ה יש רגלים לדבר שאוכל בלתי מעושר וע"כ צריך עליה לעדים בפ"ע ולא דמי לאכילה שאוכל בביתו . וע' בש"א : ג תוי"ט ד"ה להיות חבר כו' ולכאורה נראה כו'. בלאו הכי איכא בין זקן לת"ח דזקן א"צ קבלה כל עיקר כדקתני טעמא שכבר קבל משעה שישב אבל בת"ח צריך שיאמר שיקבל ע"ע שהרי בת"ח שלא היה חבר איירי ולא עכשיו להיות חבר דאי הוה קודם לכך מה קבלה צריך : (רמ"ז) : בא"ד ומינה לזקן כו' כלומר ומינה דלת"ק דבעי זקן ויושב בישיבה א"צ הרגל כלל דומיא דת"ח להלכה שאול . ואע"פ שכוונתו מבוארת הלשון מגומגם דהול"ל ומינה שמעי' לת"ק ובחבורו מוכח כו'. (כ"ד) בא"ד ומטעמו כו' אין זה טעם לשטת דהר"ע הזכיר ג"כ פ' עד כמה . (רמ"ש) :

מלאכת שלמה

גורס את שהוא אוכל ואת שהוא לוקח ואת שהוא מוכר וכמו שהעתיק ר"ע ז"ל והוי זו ואצ"ל זו . ובירושלמי משמע דפליגי ר' יונה ור' יוסי בטעמא דר' יהודה אלא דלא משמע כן מפי' הר"ש ז"ל לירושלמי . ואית דלא גרסי אף במילתיה דר' יהודה: ג המקבל עליו להיות חבר . כתב הרא"ש ז"ל וקרי ליה חבר משום דכתיב גבי מצות עמיתך ודרשינן עם שאתך בתורה ובמצות ותרגומו חברך.וזה מקבל עליו חומרת המצות כדי שלא להכשיל את הרבים קרוי חבר כלומר זהו חבר האמור בתורה ע"כ . ועוד כ' ולא מיטמא למתים. דס"ל לר"י שאין מזומן לו אפר פרה . אבל לקרי דלטבילה סגי בית הטבילה שכיח . ורבנן סברי דאפר פרה נמי שכיח . ומוכח במס' נדה דאף בזמן האמוראים הי"ל אפר פרה שנשאר להם מזמן הבית . ומשמע בניהם"ד . עמד עם ת"ח בישיבה ויודע פי' המשניות עכ"ל ז"ל . ומתני' מיירי בישראל הרוצה לאכול חולין בטהרה ולא בכהן האוכל על טהרת תרומה . וכ' הר"ש והרא"ש ז"ל דאפשר דל"ג על מגע ע"ה לחולין אלא לתרומה. ומ"מ בגדי ע"ה חמורים מע"ה עצמו דחיישי' וכו' . ובבכורות דף ל' איתא ברייתא בכה"ג וקאמר התם

ר"י

תפארת ישראל

יכין

למכור : ח) שיתעכב כאורח בביתו דחשדינן ליה שיבא לאכול אצלו . ובבאו עדים שקבל בפני ג' . ושהתנהג בכל אלו ל' יום סגי : ט) ואומר שלא אכל אצלו . או שאכל ועישר מה שאכל : י) ר"ל דה"ק הרי גם על עצמו . ר"ל מה שאוכל או מוכר בביתו . אמרי' דאינו נאמן עדיין עד שיביא עדים שעישר הכל . והיאך נאמינו על של אחרים . ר"ל על הע"ה שהתארח אצלו . שהוא ודאי אינו מעשר . והיאך נאמין לזה כשיאמר שעישר מה שאכל . והרי רגלים לדבר שאכל מה שאינו מעושר : יא) דבכל דוכתא אמרינן דנאמן טפי על של עצמו מעל של אחרים [כחגיגה פ"ג מ"ה ומכשירין פ"ו מ"ג] : יב) ר"ל דחבר נקרא אדם שרשאין הפרושים להתחבר אליו מדמחזר לענין טהרות . שלא יהיו בגדיו ומאכליו בחזקת טומאה .

ואפילו

משנה ראשונה

תני מעשר את שהוא מוכר וכיון שמעשר בפני שלוקח מה צריך לנאמנותו ומה צריך לתקן את שאוכל ואת שלוקח . וי"ל דאת שהוא מוכר אינו מעשר בשעה שמוכר אלא מעשר בביתו תחלה מה שדעתו למכור ולא כנו לתקן לעשר בשעה שמוכר שדרך לעשר כל הכרי כאחת שמא ישכח לעשר כל פעם ועוד פעמים שאין הוא עצמו מוכר אלא אשתו ובניו ולכך צריך לתקן כל פירות שבביתו מאוכל ושלוקח שאז לא יצא לעולם דבר שאין מתוקן מתוך ביתו : ואינו מתארח אצל ע"ה . אע"ג שיכול לעשר מה שיאכל שם כדלקמן רפ"ז . התם שהזמינו כבר והכא לכתחלה לא יעשה כן דלמא משתלי . ואפשר היינו דר"י מתיר משום שמעשר מה שהוא אוכל . וחכמים דאמרי על עצמו אינו נאמן סברי דמסתמא אינו מעשר אכילתו בפני ע"ה חבירו שלא יתבייש וכרפ"ז חבר המתארח אינו מתבייש . וצ"ל הא דאינו מתארח אצל ע"ה כשלוקח מן ע"ה בתשמישיו . אבל אם מאכילו באכס מותר דהא מאכילין את אכסניא דמאי והיא דרפ"ו שמזמינו וכן בפ"ד מ"ב . התם בבן עירו ולא התירו אלא בהכנסת אורחים והכסניא וברפ"ז כתבנו עוד מזה: ג המקבל עליו להיות חבר. אפי' ע"ה יכול לקבל עליו דברי חברות כדמוכח מפי' הר"ב וכ"כ הרמב"ם בהל' מעשר אלא שיש חילוק בין ע"ה לת"ח אי צריך בפני שלשה כמ"ש הר"ב.ומשמע דס"ה זקן ויושב בישיבה צריך ג"כ בפני שלשה שלא מצינו חילוק בינו לשאר ת"ח בזה אלא בגמ' דבכורות אמרי' זקן ויושב בישיבה א"צ לקבל שכבר קיבל כשישב. משמע שכבר קיבל שלא בפני שלשה קאמר . דאי בפני שלשה פשיטא דכל שאר ת"ח נמי אם קיבל כבר א"צ לקבל עוד דבקבלה אחת סגי.וצ"ל דשאר ת"ח שמקבל בפני שלשה צריך שיעידו עליו שקיבל . וביושב בישיבה נאמן בלא עדים:

אינו

אינו מוכר לעם הארץ לח ויבש (יג) **ואינו לוקח ממנו לח** (יד) **ואינו מתארח אצל עם הארץ** (טו) **ולא מארחו אצלו בכסותו** (טז). **ר' יהודה אומר אף לא יגדל בהמה דקה** (יז) **ולא יהא פרוץ בנדרים** (יח) **ובשחוק** (יט) **ולא יהא מטמא למתים** (כ) **ומשמש בבית המדרש. אמרו לו לא באו אלו לכלל** (כא):

ד הנחתומים (כב) **לא חייבו אותם חכמים להפריש אלא כדי תרומת מעשר וחלה** (כג).

החנונים

חי"ג. ג מארחו נ"א מארח. בכסותו נ"א ו"א ובכסותו. אמרו לו נ"א ו"א ואמרו לו.

הכס שאין צריך בפני שלשה ולא עוד אלא שאחרים מקבלים לפניו: לח ויבש. דאין מוסרים טהרות לעם הארץ שאסור לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל: ואין לוקח ממנו לח. אבל יבש לוקח ממנו שלא הוכשר לקבל טומאה כל זמן שלא בא עליו משקה. ונאמן עם הארץ לומר הפירות הללו לא הוכשרו אבל אינו נאמן לומר הוכשרו אבל לא נטמאו: ולא יתארח אצל עם הארץ. שלא יטמא ויבא ויטמא טהרות: ולא מארחו. לעם הארץ: אצלו בכסותו. דכסות עם הארץ טומאתו חמורה מטומאת עם הארץ עצמו דחיישינן שמא ישבה עליהן אשתו נדה ובגדי עם הארץ מדרס לפרושים. אי נמי לכך אמרו לא מארחו אצלו בכסותו דממגע עצמו יכול ליזהר טפי ממגע כסותו: אף לא יגדל בהמה דקה. שאסור לגדל בהמה [דקה] בארץ ישראל שלא ירעו בשדות אחרים: ולא יהא פרוץ בנדרים. שסופו לבא לידי חלול: ולא יהא פרוץ בשחוק. דשחוק וקלות ראש מרגילין את האדם לערוה: ומשמש. תלמידי חכמים בבית המדרש: לא באו אלו לכלל. דאין ענינם נוגע לטהרות. ואין הלכה כר"י: ד הנחתומים. נחתום חבר שלקח תבואה מעם הארץ שהיא דמאי לא חייבו אותו חכמים להפריש: אלא כדי תרומת מעשר. שהיא אחד ממאה אבל לא מעשר שני מתוך שסוטרי המלך ונוגשיו

חובטים

ומשחרב בית המקדש: אינו מוכר לעם הארץ לח ויבש. לשון הר"ב שאסור לגרום טומאה וכו'. ועיין מ"ש במ"ו פ"ו ועוד במשנה ט פרק ד דעבודת כוכבים: ואינו לוקח ממנו לח. כתב הר"ב אבל יבש וכו' ונאמן עם הארץ לומר הפירות הללו לא הוכשרו וכו'. הכי תני בירושלמי. וטעמא דהא דאין עם הארץ נאמן לומר שלא נטמאו לפי שאינן בקיאין בדקדוק טהרות וטומאות ולפיכך אע"פ שהוא ישראל ויש לו בתורה ובמצות אינו נאמן לטהרות כמ"ש הרמב"ם בריש פ"י מהלכות משכב ומושב. והלכך לענין לומר שלא הוכשרו נאמן לפי שאין זה צריך לשום בקיאות לדקדק. [*ועיין מ"ש במשנה ג פרק בתרא דמכשירין]: ואינו מתארח אצל עם הארץ. *ואפילו עישר את פירותיו בפניו ומ"ש הר"ב והר"ש שלא יטמא וכו': ולא מארחו אצלו בכסותו. כתב הר"ב דכסות עם הארץ טומאתו חמורה וכו'. עיין משנה ה פרק ז דטהרות וסוף פרק ב דחגיגה: בכסותו. כתב הר"ב שמא ישבה עליהן אשתו נדה ובגדי עם הארץ מדרס וכו'. וכ"כ הר"ש עיין מ"ש בס"ד בסוף פ"ב דחגיגה: אף לא יגדל בהמה דקה וכו'. כתב הר"ב שלא ירעו בשדות אחרים. ובסוף פרק ז דבבא קמא מפרש בענין אחר ושם אפרש בס"ד: ד הנחתומים. כתב הר"ב וכן הר"ש נחתום חבר וכו' ודוקא כשמוכר לחבר וכו' אבל אם מוכר לעם הארץ וכו'. והא דתנן לעיל דאין חבר רשאי למכור לעם הארץ לח ויבש וכו'. ודוחק לומר דהכא באם עבר ומכר לעם הארץ קאמרי. ואפשר לומר דחבר דהכא לאו דוקא אלא נאמן בלבד דודאי לא בעינן הכא אלא נאמן למעשרות ולאו לענין טהרה עסקינן. וכה"ג במשנה ח פרק ה. ועי' בסוף פ"ו. ועוד אפשר לומר דהכא אליבא מאן דסבירא ליה דמותר לגרום טומאה וכו' פי' לה בחבר וכו'. ועי' מ"ש בפרק ו משנה ו: כדי תרומת מעשר וחלה. מפורש בריש פ"ה. ומ"ש הר"ב מתוך שסוטרי המלך וכו'. גמ' פ"ק דיומא [ט.] ולקמן בריש פ"ה מפרש הר"ב דהכא בנחתומים

המוכרים

ציונים

ד הנחתומים. יומא ט: מיי' פ"ט מהל' מעשר הי"ג:

תוספות רע"ק

מ"ג [אות יט] בתוי"ט ד"ה ואינו מתארח. ואפילו עישר) א"נ י"ל דאינו מתארח אצל מי שאינו חבר דבגדיו בחזקת טמא וס"ס הוא נאמן. וכיון דאינו חבר לטהרה קרוי בשם ע"ה:

תוס' אנשי שם

ד"ה ואינו לוקח כו' שאינן בקיאין כו'. וא"כ ליכא מגו דאנן סהדי דלא בקיאין וכדכ' הר"ש בפ"ה גבי ואין נאמנין על הקמח. (רמ"ז)

מלאכת שלמה

ר"י בימי נט של ר' חנינא בן אנטיגנוס שנית משנה זו: ד הנחתומין לא חייבו אותם חכמים להפריש אלא תרומת מעשר וחלה. גרסי' וכן הגיה הח' הר"ר יהוסף ז"ל וכ' פי' והלוקח יפריש מעשר שני דהא תנן לקמן הלוקח מן הנחתום כיצד הוא מעשר וכו' ומע"ש בנפשו וכו' ע"כ. ובנחתום

חבר

תפארת ישראל

יכין

ואפילו ת"ח א"צ על זה עד שיקבל וירגיל א"ע לזה. מיהו א"צ הת"ח לקבל בפני ג': יג) דאסור לגרום טומאה לחולין שבא"י. מיהו אנן קי"ל דמותר: יד) משא"כ יבש נאמן ע"ה שלא הוכשר. אבל א"נ שלא נטמא דאינו בקי בזה. ולאאמ"ו הגאון זצוק"ל נאמן שלא הוכשר מס"ם. ולהכי א"נ אטומאה במגו. מדא"נ דלא הוכשר רק מס"ם ולא מנ"ע. עכלה"ט: טו) אפילו אצל ע"ה שכבר קבל להיות נאמן על מעשרות. שמא יטמא אצלו: טז) דבגדו כמדרס לפרושים. שמא ישבה עליהן נדה ומטמא בהיסט. משא"כ מע"ה גופיה דאינו מטמא רק במגע. יכול להזהר: יז) דאסור לגדלן בא"י שמא ירעו בשדות אחרים: יח) לנדור הרבה שמא יעבור: יט) דמרגיל לזות דשחוק וקלות ראש מרגילין לערוה: כ) ר"ל אינו חושש להטמא למתים אף באין צורך: כא) דמה מגע זה לטהרות ור"י סבר מתוך שמתנהג בפרישות בכלו. מחזקין ליה נמי שיזהר לענין טהרות ג"כ: כב) נחתום חבר שקנה דמאי: כג) והלוקח ממנו יפריש מעשר שני. משום דהשוטרים מכריחין לנחתומים למכור בזול. ונ"ל דלא הרויח הנחתום רק שא"צ להפריש מע"ש. אבל עכ"פ צריך לקרוא שם למעשר ראשון ולמעשר עני בשנתו. וכלקמן [פ"ד מ"ג] דהכי

לא

משנה ראשונה

אינו מוכר לע"ה. עם הארץ דעלה מתני' הכא לענין טהרות הוא שלא קיבל דברי חברות אע"פ שקיבל עליו להיות נאמן על המעשרות והיינו דקתני אינו מתארח אצל ע"ה וכו' דמשום אכילת דבר שאינו מתוקן ליכא למיחש אלא משום טומאה. ואין צורך למ"ש תוי"ט אפי' עישר פירותיו בפניו · והרא"ש כתב אינו מתארח אפי' לא יאכל: ואינו לוקח ממנו לח. וא"ת אפילו נזהר בכל אלו אכתי אמאי בגדיו ומשקין שלו טהורים הא קי"ל דע"ה אין בקיאין בטומאה וטהרה ושמא משקין שלו טמאין והוא לא ידע ומתני' הא מיירי אפי' בע"ה שמקבל דברי חברות כדפי' לעיל · והרמב"ם בפ"י מה"ל משכב כתב ומה הן דברי חברות שיהא נזהר בטומאות שלא יטמא בהן ובטהרות שלא יטמא אותן ע"כ · אבל במתניתין דלא חשיב הני קשה. וי"ל דהזהירות מטומאות בביתו ומתנהג בטהרה לא צריך תנא למיתני שזהו עיקר דברי חברות ולא תני אלא חומרות יתירות שלא ימכור לע"ה ולא יקח ממנו אע"פ שאינו אלא ספק טומאה וכן שלא יתארח אצליה משום ספק הוא וכי מקבל עליה חומרות אלו פשיטא שיפרוש מכל ספק טומאה בתוך ביתו והדברים שאינו בקי בהן ישאל לחכמים. ובהכי מיושב הא דמוסיף ר"י שלא יגדל בהמה דקה ולא יהא פרוץ בנדרים וכו' דלכאורה הוא תמוה דמה ענין אלו לטהרות וכדא"ל חכמים לא באו אלו לכלל ות"ק דר"י. אלא דר"י סבר דכל אלו ענינים הם דרכי ע"ה שאין חוששין לדקדק ונמשכים בדבר ספק שמא יבא לידי איסור כמו מגדל בהמה דקה שמא תרעה בשדות אחרים ונודרים שמא יעבור. והלכך סבר ר"י שהמקבל חברות צריך להרחיק ממנהגי ע"ה שידע להרחיק מספק איסור ואז בודאי ירחיק עצמו מספק טומאה ג"כ שהרי רואה הוא שהספק חמור לחבר טובא. אבל אם יקל בספק איסור יבא להקל בספק טומאה: ולא יהא מטמא למתים. ל"ע אמאי חבר אינו מטמא למתים והרי לא הוזהרו בטומאה אלא כהנים · ומדרבנן נמי לא אשכחן שאסרו אוכלי טהרות ליטמא למתים · וי"ל דנהי דחבר מטמא ע"ה המקבל חברות אינו מטמא משום שאינו יוכל לטהר כראוי שאינו בקי בטבילה ותלייה · ואע"ג דמתני' איירי בין בע"ה בין בת"ח המקבל חברות · הך דאינו מטמא לא קאי אלא אע"ה. והא דנקט טומאת מת ה"ה לשרץ ונבלה ורבותא קמ"ל אע"ג דמצוה ליטמא למתים כדי לקוברן. משום חומר טהרות לא שרינן לי': ד הנחתומים לא חייבו אותם חכמים. פי' הר"ב ודוקא כמוכר לחבר אבל מוכר לע"ה חייב וכ"כ הר"ש ולפ"ז סיפא דקתני החנונים אין רשאין למכור דמאי היינו אפי' מוכר לחבר והמספיקין במדה גסה רשאי למכור נמי דוקא כמוכר לחבר וכ"ש

מפי'

החנונים אינן רשאין למכור את הדמאי (כד). כל המשפיעין *במדה גסה (כה) רשאין למכור את הדמאי (כו). אלו הן המשפיעין במדה גסה כגון הסיטונות (כז) ומוכרי תבואה (כח): ה רבי מאיר אומר את (כט) שדרכו להמדד בגסה ומדדו בדקה טפלה דקה לגסה (ל). את שדרכו להמדד בדקה ומדד בגסה טפלה גסה לדקה (לא). איזו היא מדה גסה ביבש שלשת קבין.

ובלח

הג'. ה להמדד בגסה כו' בירושלמי למדוד בדקה ומדדו בגסה טפלה דקה לגסה ואת שדרכו למדוד בגסה ומדדו בדקה טפלה גסה לדקה. ונד"ס ג' בירושלמי אלא דל"ג הגהה הנ' וכ"ה בי' הר"ב ונל"נ ג' כגי' שלפנינו אלא דל"ג הגהה הנ'. ומדד בגסה בזו"ע ומדדו בגסה וכ"ה כמשנ"ג.

חובטים אותם בכל שעה ואומרים להם מכרו בזול לא הטריחו עליהם חכמים במעשר שני שטרחו מרובה שצריך לאכלו בירושלים ודוקא כשמוכר לחבר שהלוקח יפריש מעשר שני אבל אם מוכר לעם הארץ חייב להפריש מעשר שני קודם שימכור: **החנונים**. שמוכרים מעט מעט בחנות. אינן רשאין למכור את הדמאי. הואיל והן משתכרים הרבה עליהם מוטל לתקן. אי נמי מפני שרגילין למכור לתינוקות שלא יאכלו התינוקות דבר שאינו מתוקן: **כל המשפיעים**. שמוכרים בשופע הרבה ביחד: **במדה גסה**. לקמן מפרש כמה היא מדה גסה: **רשאין למכור את הדמאי**. דרך המוכרים הרבה ביחד להוסיף על המדה ולכך נקראו משפיעים שעושין מדה גדושה ומוסיפים על המדות ומשום הכי לא הטילו עליהם להפריש את הדמאי אלא על הלוקח מהם: **סיטונות**. הם הסוחרים הגדולים הקונים תבואה מבעלי התבואה ומוכרים אותה לחנונים במדה גסה: ה **את שדרכו להמדד בדקה ומדדו בגסה**. גרסינן: טפילה דקה לגסה. ופטור כשהוא מוכ' בגסה

ולא

המוכרים במדה דקה עסקינן ומהאי תרי טעמי דמפרש הכא בתגרים לכך חייבוהו בתרומת מעשר וחלה כמ"ש שם. ופטרוהו ממעשר שני מתוך שפוטרי וכו' כמ"ש הכא. ולא קפדינן אתינוקות בטבול למעשר שני בדמאי: **הסיטונות**. כתב הרשב"ס בסוף פ"ה דב"ב סיטון חטין בלשון יון ומשום שקונה הרבה חטין ביחד קורא לו סיטון ע"כ. והוסיף הר"ן ועל זה נקרא כל תגר גדול בין מיבש בין מלח סיטון שהוא שם יוני למוכר סחורות הרבה ע"כ. אבל התוס' דב"מ דף מח ע"א כתבו דלא נקרא סיטון אלא מוכר בלח. ונראה לי ראיה לדבריהם מדתנן הכא הסיטונות ומוכרי תבואה דש"מ דסיטונות לאו מוכרי תבואה הן שהוא ביבש. ולשון הר"ב שכתב סיטונות הם הסוחרים הגדולים הקונים תבואה וכו'. איני יכול ליישבו דהא ומוכרי תבואה תנן. ולשון הר"ש הסיטונות דרכן לקנות פירות מרובין ומוכרין לחנונים. וגם זה הפירוש דחוק דאם כן תרתי ביבש למה לי. ועוד דלקמן מפרש מתניתין גסה דלח. ולהר"ב והר"ש לא מאן דכר שמיה: ה **את שדרכו להמדד** בגסה ומדדו בדקה טפלה דקה לגסה וכו'. פירש הרמב"ם כל הדברים שדרך בני אדם למכור במדה גסה מותר לו למכרן דמאי ואע"פ שהוא מודד במדה קטנה וז"ש טפלה דקה לגסה. ואם הדבר נמכר ממה שדרך בני אדם למדוד אותם במדה דקה שאינו מותר למכרו בדמאי כמו שאמרתי לא יהיה מותר לו מכירתו דמאי ואפילו

למדוד

מלאכת שלמה

חבר פירשה רש"י והר"ש והרא"ש ז"ל. וכתב החכם ה"ר אלעזר אזכרי ז"ל נראה שהוחזקו נפרש כן שאם הנחתום ע"ה שלקח תבואה מע"ה אחר שא"ל עשרתי הרי הוא מאמינו וסומך עליו ואינו שומע לדברי הכמים שחושדין לע"ה ואפי' תמ"ע לא יפרישו ומה תועלת יש בזה דתנן לא חייבו אותם חכמים להפריש אלא כדי תמ"ע וכו' ע"כ. וכתב הר"ש ז"ל ומיהו זימנין דמיחייב במע"ש דתני עלה בתוספתא בד"א במוכר בחנותו או על פתח חנותו אבל המוכר בפלטר או בחנות הסמוכה לחנותו חייב בשני ע"כ. ובירושלמי פריך דהכא תנן דהנחתום מפריש תרומת מעשר ולק' ברפ"ה תנן הלוקח מן הנחתום מפריש תמ"ע. ופליגי בה ר"י ור"א. חד אמר כאן בעושה בטהרה כאן בעושה בטומאה. פי' נחתום העושה בטהרה שלקח תבואה שלא הוכשרה מע"ה ואיל וחזיא לאכילת כהן הטילו על הנחתום להפריש. אבל אם לקח תבואה שהוכשרה ועושה בטומאה ואיל ולא חזיא אלא להסקה לא הטריחו את הנחתום להפריש. וחד אמר כאן במדה דקה כאן במדה גסה. פי' אם הוא מוכר במדה דקה יפריש הנחתום. ומפרש בירוש' מפני התינוקות הקונים במדה דקה ויאכלו טבל א"נ לפי שמוכר במדה דקה ומשתכר הרבה הטילו עליו להפריש. והא דלא מטי הכא בנחתום חבר ולקמן בנחתום ע"ה דמשמע ליה דתרוייהו איירי בחד ענין עכ"ל הרא"ש ז"ל. והביאו ר"ע ז"ל לקמן רפ"ה: ה **את שדרכו** להמדד בדקה ומדדו בגסה. גרסינן טפלה דקה לגסה עכ"ל ר"ע ז"ל. אמר המלקט כן נראה שהיא גרסת הר"ש ז"ל וגם הרא"ש ז"ל שרוב פירושו הוא קיצור פי' הר"ש ז"ל וכן בירושלמי במשנה. אבל הרמב"ם ז"ל גריס את שדרכו להמדד בגסה ומדדו בדקה טפלה דקה לגסה. פי' ודייניכן ליה כגסה ומיפטר. והכ"נ דאם דרכו למדוד בדקה כגון קטנית ומדדו בגסה דמחמיר ר"מ דבתר דקה שדינן ליה דר"מ בתר המינין אזיל ולא בתר המדות כדעת ת"ק. וכגרסא זו וכפי' זה נראה גם כן מן התוספתא וכן בתלמוד

בירושלמי

תפארת ישראל יכין

לא מפסיד מידי בעיקרא שם. מיהו במוכר לע"ה חייב בכל: כד) מדמשתכר הרבה. חייבוהו גם במע"ש: כה) שמוכרים הרבה ביחד: כו) מדדרכם לתת מדה גדושה ואינן מרויחים הרבה: כז) סוחר גדול בלח: כח) סוחר גדול ביבש: כט) דבר שדרכו וכו': ל) ופטור: לא) וחייב

לעשר

משנה ראשונה

תפי' רש"י בב"מ ד' נ"ו דאמר התם לא התירו למכור דמאי אלא לסיטון ופי' רש"י סיטון חבר לא הצריכוהו לעשר אלא מוכרו כשהוא דמאי והלוקח יפריש מעשרותיו שהכל יודעין שהסיטון מכמה ע"ה לקח שהסיטון מן המשפיעין במדה גסה הוא דרכו לקנות פירות מרובין ע"כ ומשמע דלאחר שידעינן שהלוקח יפריש התירו בסיטון. אבל התו' שם נראה כמסתפקין בזה דלתירוצם הראשון מוקמי לה נמי בחבר דוקא. ולתירוצם השני אף בע"ה הסיטון שמוכר לו פטור ואחר כל אדם כשמוכרין לע"ה חייבין. ולפ"ז י"ל דלחבר הלוקח מותר כל אדם למכור לו דמאי ותנ' הרמב"ם ר"פ י"א מה' מעשר נראה ג"כ דסיטון נמי דוקא לחבר מותר אבל לע"ה אפי' במדה גסה אסור שכתב אסור למכור דמאי לע"ה אבל מוכרין לת"ח כו' כל המשפיעין במדה גסה כגון הסיטונות מותרין למכור דמאי מפני שהן מוסיפין על המדה התקינו חכמים שיהא הלוקח מפריש כו' עכ"ל משמע דבמוכר לחבר איירי שהלוקח מפריש. וכן משמע לקמן פ"ג מ"ג כל שאין רשאי למוכרו דמאי לא ישלח לחברו דמאי ומסתמא בחברו חבר דומיא דידי' ומיהו אשכחן חברו ע"ה כמ"ש תוי"ט פ"ד מ"ב. אבל בכן דפ"ג פ"כ בחברו חבר מדמתיר ר"י התם בודאי וכ"כ הרא"ש בפשיטות בפ"ג מ"ב דבגסה דוקא לחבר פטור וכן מוכח עוד ר"פ דלקמן. וא"ת למאי דפי' הר"ב רפ"ק דספק ספיקא שרי בדמאי א"כ הכא בדקה אמאי אסור למכור לחבר הא איכא תרי ספיקי שמא הוא מעושר ואם אינו מעושר שמא יעשר הלוקח שהוא חבר. וי"ל דמ"מ בשעה שמוכרו בחזקת שאינו מתוקן הוא ואין דרך חבר להוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן: **החנונים** אין רשאין למכור את הדמאי. פי' הר"ב שהמוכר במדה דקה צריך להפריש מפני התינוקות או מפני שמשתכר וכ"ה בירושלמי. ורש"י שם בפי' הזהב ד' נ"ו כתב טעם אחר דבמדה דקה סבור הלוקח שמפירות שדהו הם וודאי עישרן הוא. אבל במדה גסה יודעין הלקוחות שאין אלו מפירות אלא שהרי מוכר פירות הרבה וודאי לקחן מכמה אנשים ועמי הארץ והלוקח מפריש מעשר ע"כ. ולכאור' היה נראה דנ"מ לדינא בין הטעמים דלטעמי' דירושל' אפי' במוכר לע"ה התירו במדה גסה דהא אינו משתכר ואינו מוכר לתינוקות אבל לטעם רש"י דוקא במוכר לחבר שהלוקח יפריש. אלא שרוב המפרשים ס"ל דהירושלמי נמי לא התיר אלא לחבר כדפי' לעיל. וצ"ע על רש"י דמפרש דלא כהירושלמי. ובמשנה דלקמן אכתוב ליישבו: **ומוכרי** תבואה. נראה דתנא דמתני' סבר דבמדה גסה הטעם שמותר למכור דמאי שאינו מוכר לתינוקות ולהכי תני תרתי הסיטונות ומוכרי תבוא' דסיטונות שמוכר הרבה יחד ואין דרכו למכור לתינוקות שקונים דבר מועט וכן מוכרי תבואה אפי' במדה דקה אין דרכו של תינוק ליקח תבואה אלא פת. ולמ"ד בירושלמי הטעם שמשתכר הרבה צ"ל דסיטונות בלח ותבואה ביבש כמ"ש תוי"ט: ה **ר"מ** אומר את שדרכו. הר"ב גורס טפלה גסה לדקה דר"מ אזיל בתר המדה כיון דהשתא מודד בדקה אע"פ שדרכו למדוד בגסה דינו כמוכר בדקה. וכן איפכא כשמודד עכשו בגסה פטור אע"פ שדרכו בדקה והרמב"ם גורס בהפך

דר"מ

החנונים. שם פי"א ה"ט :
כל המשפיעין. שם :
ה איזו היא מדה גסה. שם ה"ט :

ראשון לציון

משנה ד [תוי"ט ד"ה] **הסיטונות** כ' הרשב"ס בספ"ה דב"ב סיטון חטין בלשון יון כו'. וכ"כ הערוך ערך סטן. עוד מפרש מוכרין קטניות ושמן. פי' אחר בעלי תבואות ע"ש. ועי' יפל"מ: [בא"ד] **והוסיף** (הר"ן) ועל זה נקרא כו' נ"ל והוסיף הנ"י כו':

תוספות רע"ק

משנה ד [אות כ] **במדה גסה רשאין** למכור כו') בפשוטו נראה דנחתום שמשפיע במדה גסה א"צ להפריש תרומת מעשר דבדמאי הקילו. אבל לענין חלה דאצל הנחתום נתחייב תהוי ודאי טבל לחלה לא מהני מדה גסה. ואולם מדברי הירושלמי שהעתקתי לקמן רפ"ה מבואר דאף לענין חלה כן דאם הוא משפיע בגסה דא"צ להפריש חלה וצ"ע:

תוס' אנשי שם

ד בר"ב ד"ה **רשאין** כו' על הלוקח מהם. מלשון זה משמע דמיירי דוקא בחבר אבל לע"ה אסור אפילו בגסה ובדקה אסור אפילו לחבר אבל בתוס' ב"מ נ"ו. ד"ה לא התירו משמע דאף לע"ה מותר בגסה ע"ש.(ש"י): הר"ש ד"ה **הסיטונות** כו' דהא ומוכרי תבואה תנן. וק"מ דמתני' קמ"ל למסקנא דרבנן ולאפוקי מר"מ ב"מ נו. לא התירו למכור דמאי אלא לסיטון כו' והכ"א כו'.(רי"ב):

ובלח דינר(לב). ר' יוסי אומר סלי תאנים וסלי ענבים וקופות(לג) של ירק כל זמן שהוא מוכרן °אכסרה(לד) פטור :

ולא אמרינן כיון דדרכו למוד בדקה חייב אף כשמודד בגסה : ובלח דינר: מדה שיש בה מה שהוא שוה דינר. לפי שלא היתה מדה ידועה אלא שהשער משתנה תמיד לכך שיערו בדמים : אכסרה. לא במדה ולא במשקל אלא אלא לפי האומד. פטור דהוי כמוכר בגסה °ואין הלכה כר' יוסי :

למדוד אותה במדה גסה שר"מ הולך אחר הדבר הנמכר ע"כ. והר"ב מפרש ע"פ גירסא האחרת. [*ומ"ש ופטור כשהוא מוכר בגסה ולא אמרי' וכו'. כ"כ הר"ש וטעמו נראה לי דר"מ הולך אחר המדידה הילך היא ולא אחר הדבר הנמכר מה שהוא] ובסדר המשנה דירושלמי כגירסת הר"ב אבל בגמרא שם הובאה כגירסת הרמב"ם. וכן תני רבי חייא כגירסתו : דינר. כ' הרמב"ם שיעור הדינר ששה זוזים מכסף. ומשקל כל זוז ששה עשר שעורים ע"כ. וזו שכתב רוצה לומר מעה כמ"ש במ"ו פ"ו דפאה:

ציונים

סלי תאנים. שם פ"ז [דנא נר"י] :

חלופי גרסאות

אכסרה ירושלמי אכסרא.

ראשון לציון

משנה ה [תוי"ט סד"ה] דינר כתב הרמב"ם כו' כמ"ש במ"ו פ"ז דפאה. ועי' תוי"ע פ"ח דפאה מ"ח ד"ה חסר דינר :

תוספות רע"ק

משנה ה [אות כא] אכסרה פטור) תיבה זו מצינו ג"כ במנ"ש (פ"ד מ"ג) : [אות כב] בהרע"ב ד"ה אכסרה. ואין הלכה כר"י) והראב"ד ז"ל בהשגות כתב לא ראינו מחלוקת אל ר"י בזה :

מלאכת שלמה

בירושלמי. אמנם הר"ש ז"ל פי' דר"מ דהך בברייתא פליג אר"מ דמתני' ותרי תנאי אליבא דר"מ. והא' הרש"ש ז"ל הכריח כגרסת הרמב"ם ז"ל. ומתוך פי' הרמב"ם ז"ל משמע שיש דברים בשתי בבות בגרסת המשנה ולאו בה"ה לחוד כדכתיבנא. ודלא כמו שראיתי גורסין רוב שוני המשניות שאינם שונים אלא בבא אחת אי כמר אי כמר. וטעמייהו כמי משום שלא נמצאה בבא תנייתא בכל הספרים כעדות הא' הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל. ודברים הנמכרין בגסה מפ' בתוספתא אלו מיני תבואה. אבל קטנית דרכו להמדד בדקה. ועוד איכא תנאי אחריני בההיא ברייתא דאית להו סברות אחרות. וכבר דבר ע"ז הא' השלם ה"ר מנחם עזריה ל"ע בסימן כ"ח. ועי' בירושלמי. ומצאתי שכתב הא' הר"ר שלימאן אוחנא ז"ל וז"ל גרסת הרמב"ם ז"ל כגרסת הספרים וגי' ר"ש ז"ל כגי' ר"ש ז"ל. אמנם גי' הרמב"ם ז"ל עיקר שכ"ה גי' התוספתא וז"ל את שדרכו למוד בגסה ומדדו בין דקה בין גסה ספלה דקה לגסה. את שדרכו למוד בדקה ומדדו בין דקה בין גסה ספלה גסה לדקה. אלו דברים הנמדדין בגסה מיני תבואה. וקטנית דרכו להמדד בדקה דברי ר"מ. וחכ"א שדרכן להמדד בדקה ומדדן בגסה משפיעין ומוכרן דמאי ומדדן בדקה ה"ז חייב וכו'. ולפ"ז הא דקתני מתני' אלו הן המשפיעין במדה גסה הסיטונות ומוכרי תבואה נ"ל אלא לר"מ שהולך אחר דבר שדרכו להמדד בגסה או בדקה. דאילו לרבנן הכל הולך אחר המדידה שמודד אם הוא בגסה פטור ואם הוא בדקה חייב וראיה לזה מן התוספתא שכתבתי דקתני בדברי ר' מאיר אלו דברים שנמדדין בגסה אלו מיני תבואה וכו'. והיינו מתני' דקתני אלו הן המשפיעין במדה גסה וכו' אלמא ר"מ היא. אבל סיפא דקתני איזוהי מדה גסה בינם שני קבין וכו' אתיא ככ"ע. שגם לר"מ צריך לפרש איזוהי מדה גסה שהשער בה למשפיעין במדה גסה. אלא שצ"ע למה כתבן שתיהן הרמב"ם ז"ל בחבורו דהא רישא ע"כ ר"מ היא. וי"ל דאתיא אף לרבנן ואורחא דמלתא נקט שדרך מוכרי תבואה למדוד במדה גסה. והנה לפי שנזדמנה נוסחא משובשת לר"ש ז"ל הוצרך לומר דהרי תנאי נינהו אליבא דר"מ עכ"ל ז"ל: ובלח דינר. ירושלמי על דעתיה דתנא דמתני' נתנו שיעור ליבש ולא נתנו שיעור ללח. נתנו דמים ללח ולא נתנו דמים ליבש. ותנא דברייתא איפכא דתני ר' חייא הין מדה גסה מן ההין ולמטה מדה דקה. *סמן דהיינו שם מטבע מדה דקה. מסמן ולמעלה מדה גסה. על דעתיה דהדין תנא נתנו שיעור ללח ולא נתנו שיעור ליבש נתנו דמים ליבש ולא נתנו דמים ללח: סלי תאנים וסלי ענבים. ס"א סלי זיתים וסלי ענבים וכן הוא שם ברמב"ם פרק י"א זיתים. אלא שראיתי מי שהגיה שם תאנים. וז"ל הרש"ש ז"ל סלי תאנים וענבים בהאי לא שייך מדה אלא מנין ודרכן היה למכרן במנין כך אשכולות לדינר כך תאנים לדינר דומיא דסלי ירק דלא שייך בהו משפיעין וחטנים אלא בעל הגנה עושה מהן אגודות במנין ומי שנותן בלא מנין קרוי אכסרה ע"כ :

הגה"ה ס"א לימן והתכם ה"ר בצלאל ז"ל הגיה מינן וכתוספתא אחרת שכתבה הר"ש ז"ל שכתוב בה לימון פי' הוא ז"ל דלימון שם מדה גסה ואח"כ כ' בסוף דיתכן שזה וזה שם מטבע]

תפארת ישראל

יכין

לעשר: לב) מה ששוה דינר ודינר ו' מעין [ומעה ועז שוין] ומעה כסף משקל ע"ו שעורים: לג) פאססער מלאות ירק: לד) לפי האומד:

משנה ראשונה

דר"מ אזיל בתר שדרכו. ואני תמה דבפ' הזהב ד' נ"ו איתא כהדיא כגירסת הרמב"ם דאמר לא התירו למכור דמאי אלא לסיטון בלבד ובעל הבית בין כך ובין כך צריך לעשר דברי ר"מ וחכ"א אחד סיטון ואחד בעה"ב מוכר ושולח לחברו ונותן במתנה ואינו חושש. הרי לפנינו דלר"מ בעה"ב אפי' מוכר בגסה צריך לעשר לפי שדרכו תמיד למכור בדקה דאיהו אזיל בתר שדרכו. וחכמים אזלי בתר השתא ולפי המדה שמודד עכשו. ופשטא דמתני' מוכח הכי דר"מ תני את שדרכו וחכמים לא הזכירו זה. ואפשר ליישב גירסת הר"ב דאיהו מפרש דבעה"ב לאו משום שדרכו תמיד בדקה חייב אלא משום שהבעה"ב דרכו שמוכר מפירות שדהו כדפי' רש"י שם וסבר כלוקח שבודאי עישר בעה"ב פירותיו וסומך עליו הלוקח ואינו מעשר והלכך בעה"ב חייב· והסיטון שידוע שאין הפירות משדהו ולוקח מעמי הארץ ולא עישרן המוכר והלוקח ממנו מעשר וא"כ אין ראיה מהתם דר"מ אזיל בתר שדרכו. ובזה נראה ליישב פי' רש"י שם דכתב שטעמא דנפטר במדה גסה דפטור משום שלוקח מכמה אנשים ועמי הארץ ויודע הלוקח ממנו שלא נתעשרו ומעשרן ואמאי שביק לטעמי דירושלמי מפני שמשתכר או מפני התינוקות· אלא דלפי הטעמים האלו אין מקום לחלק בין סיטון לבעה"ב אלא משום דבעה"ב דרכו בדקה ולר"מ אזיל בתר דרכו וזה דלא כגירסתו הר"ב ואדרבה ר"מ בתר השתא אזיל. לכן הוצרך לטעם אחר וס"ל דטעמי דירושלמי לא איסתרו אלא לגבי סיטון שדרכו ליקח ולא לגבי בעה"ב שמוכר מפירות שדהו דבהא לא מהני טעמא דמשתכר ותינוקות: כל זמן שהוא מוכרן אכסרה. מדלא תני כשהוא מוכרן אכסרה ותני כל זמן משמע דאתי למימר בכל ענין אכסרה אפי' אין בהן שלשה קבין ומכלל דת"ק סבר אפי' אכסרה פחות משלשה קבין חייב וזהו הטעם של הרמב"ם והר"ב שכתבו אין הלכה כר"י. ולא כהראב"ד שכתב בהשגות שלא נמצא מחלוקת על ר"י :

תוספות אנשי שם

ה תוי"ט ד"ה את שדרכו כו' והר"ב מפ' כו' אע"ג דבפי' המשנה ובגרסתם יש הפרש בין הרמב"ם והר"ב לדינא מיהא לא פליגי דהרמב"ם מסיים וחכמים הולכים אחר דבר המדוד ואומרים שאם מכר במדה גסה אפילו מה שמנהג בנ"א למוכרו במדה קטנה פטור ואין הלכה כר"מ ע"כ. וזה הו"ל להתי"ט לאתויי. ובחבורו פי"א פסק נמי כחכמים לכי תידוק בלישניה שבתחלה כ' כל המשפיעין במדה גסה כגון הסיטונות וכו' ומסיים אבל המודדין במדה דקה האיל והמוכר משתכר הוא מפריש ע"כ. ומדתלה טעמא במה שמשתכר מוכח בהדיא דבמדידה תלוי הדבר. (ש"ל) :

הלכתא גבירתא כללא דפרק ב'

פרק ב משנה א פירות שנכרין שהן מא"י מתעשרין דמאי בכל מקום. כגון דבילה השמינה. ותמרים הגדולים. וחרובין פשוטים. והאורז הלבן ביותר. וכמון הגדול (וי"ג השוה). אורז שאינו לבן. ניכר שמח"ל הוא. ולפיכך אפילו בקנהו בא"י פטור מדמאי :

משנה ב המקבל עליו לפני ג' לעשר מה שאוכל ומה שמוכר ומה שקונה לשוב למכרו. ושלא להתארח בעיכוב אצל ע"ה. ויש עדים שנוהג כך ל"י. ה"ז נאמן על המעשרות :

משנה ג כ"כ הרוצה שיחזיק בגדיו ומאכליו טהורות כשאר חבר. יקבל בפני ג' שלא ליקח מע"ה מאכל לח ושלא להתארח אצל עם הארץ וגם שלא לארחו בכסותו וביש עדים כנ"ל נאמן :

משנה ד נחתום חבר שקנה דמאי. מדתרומתו מועט בפקודת שומרי עיר. א"צ להפריש רק תרמ"ע והלה. ומעשר שני יפריש הקונה. אבל תנור שתרומתו מרובה. צריך להפריש הכל כשאר קונה דמאי : כל המוכר במדה גסה הרבה ביחד. כגון סיטון בלח כשמוכר שוה דינר. ומוכר תבואה ביבש כשמוכר ג' קבין. מותרים למכור לחבר דמאי :

משנה ה כשמוכר סלי תאנים וענבים וירק בלי מדה פטור מדמאי (ולהרמב"ם חייב)

פרק ג א מאכילין את העניים דמאי א) ואת האכסני' דמאי ב). רבן גמליאל היה מאכיל את פועליו דמאי ג) גבאי צדקה ד). בית שמאי אומרים נותנין את המעושר לשאינו מעשר ה) ואת שאינו מעושר למעשר ו)

נמצאו

פרק ג א מאכילין את העניים דמאי. °אפילו הן חברים וצריך להודיען והרוצה לעשרן יעשרן: ואת האכסניא. °חיל של מלך ישראל העובר ממקום למקום ומוטל על בני המקום לפרנסם מאכילין אותם דמאי בזמן שהיא עוברת אבל לנו שם בלילה חייבין לתקן: רבן גמליאל היה מאכיל את פועליו דמאי. עניים היו. ואין הלכה כר"ג דכיון דחייב במזונותיהן כמאן פורע את חובו בדמאי: ואת שאינו מעושר למעשר. ונותנין לו ביותר מכדי מעשרותיו ונמצאו כל האדם אוכלים מתוקן. וב"ש לטעמייהו דאמרי אין מאכילין את העניים דמאי:

והרוצה

פרק ג א מאכילין את העניים. וטעמא כתב הר"ב בפ"ק משנה ד וריש פ"ו דברכות ומ"ש הר"ב והרוצה לעשר יעשרן עיין פרק ה משנה ה. ועי' עוד מה שאכתוב בסוף מתניתין בס"ד: **האכסניא.** פי' הר"ב חיל של מלך ישראל וכו' אבל אם לנו וכו'. איכא דמוקי הכי בירושלמי. ועיין מ"ש בספ"ק דעירובין בס"ד:

כמאן

מלאכת שלמה

פרק ג א מאכילין את העניים דמאי. איכא דמוקי לה בירושלמי בעניים ואכסניא חברים אלא שצריך להודיעם שהוא דמאי והרוצה לתקן יתקן. ודוקא באכסניא עוברת אבל אם לנו שם חייבין לעשר. ואיכא דמוקי לה בעניים ע"ה ובאכסניא עובד כוכבים. אבל בעניים חברים ואכסניא ישראל לא אמרי' והרוצה לתקן יתקן אלא חייבים לתקן. הרא"ש ז"ל. והרמב"ם ז"ל פי' מאכילין וכו' כדי להקל עלינו הצדקה ואכסניא הם האורחים ועשה זה לחזוק מלות אכסניא בדאיתא כדי להקל על בעלי האכסניא ע"כ. וכ"כ ג"כ בפ"ה דה' שמטה דמאכילין את האכסניא פירות שביעית ואין כאן משום משלם חובו מפירות שביעית. וכתב בתוי"ט דהא דקתני מאכילין ולא קתני אוכלין כו' ואני כלע"ד לומר עוד ע"פ דרש בדקדוק אחר שיש לדקדק במתני' דאמאי לא ערבינהו ותנא מאכילין את העניים ואת האכסניא דמאי. אלא מאכילין היינו לתת ממש לתוך פיו של עני אם הוא חולה דאיכא תרתי לשיבותא. דאין העני דומיא דאכסניא דסתמו הוא בריא. ומלת עני תסבול פי' חולה כמו אשרי משכיל אל דל. מדוע אתה ככה דל בן המלך. ולרמוז לנו דין זה תני מאכילין ופלגינהו לתרי בבי. דו"ק. וגם הוא נראה כתב זה בקיצור ע"ש. וכתבו התוס' ז"ל בספ"ק דעירובין די"ז ואת האכסניא דמאי פי' הקונטרס וישראלים הן ומיהו בירושלמי איכא פלוגתא דאיכא דמוקי לה בעובדי כוכבים ואפ"ה אצטריך לאשמעי' דמאכילין אותן דטבל אסור בהנאה ובדמאי הקלו ע"כ: רבן גמליאל היה מאכיל את פועליו דמאי. בתוספתא דדמאי פ"ב קתני ר"ג היה מאכיל את פועליו דמאי ומודיע. ובירושלמי רמי דלק' בפ"ז תנן פועל שאינו מאמין לבעה"ב נוטל גרוגרת אחת וכו' ומוסף גרוגרת א' כדי שלא יהיה גזל שאין מוטל על בעה"ב ליתן לו הדמאי מתוקן. וכאן מדקתני ר"ג היה מאכיל את פועליו דמאי משמע דרבנן פליגי עליה וסברי דחייב בעה"ב לתקן הדמאי קודם שיתננו לפועל. וקשיא מרבנן דהכא ארבנן דהתם. ותי' ר' יונה דהתם דקתני שעל הפועל מוטל לתקן הדמאי בשהשכירו במעות ואין מאכילו אלא מפני התנאי שהתנה עמו שיהיו מזונותיו עליו הלכך על הפועל מוטל לתקן. אבל מתני' דהכא מיירי שלא השכירו במעות אלא השכר יהיה אכילתו בלבד הלכך צריך שיתן לו הדמאי מתוקן שאסור לפרוע חובו בדמאי ע"כ: ואת שאינו מעושר למעשר. בירושל' מ"ט דב"ש אפי' תגדרו עכשיו ישאל אתם לגודרו לאח"ז אין אתה יכול לגודרו. פי' ומש"ה עכשיו שהוא

אחת

תפארת ישראל

יכין

פרק ג א) אפי' לחברים ואפילו בקביעות. לחכמים דסיפא: ב) אפילו לחיל מלך ישראל שחייב לזונם ומכל שכן שאר אורחים. מיהו בלא האורחים לכ"ע חייבים. ולהכי פלגינהו לעניים ואורחים בתרי בבי. וטעם דפטור. הוא כדי להקל מלות לדקה והכנסת אורחים. ומשום הכי יודיעם. דברלו יעשרו. ולהכי תני מאכילין ולא העניים אוכלין: ג) ולא הוה מעשה לסתור. דמרישא משמע דוקא בתורת לדקה מותר להאכיל דמאי. דיש לומר דהכא נמי מיירי באין מחוייב להן מזונות. ועניים היו. וקמשמע לן דלא גזרינן אטו בחייב להן מזונות דאז אסור להאכילן: ד) שמפרנס בקביעות: ה) דרק בשדה אחת שרינן ברישא: ו) ונותנין לו טפי כדי

לעשר

תוספות אנשי שם

פרק ג א בסשנת מאכילין את העניים דמאי. דע דלף המ"ע של דמאי נאמר שהוסרם ג"כ מאכילין לעניים כן מצאתי בר סג"א בשם הרמב"ן פ"ג דסוכה בחדושיו דל"ד ע"ב ד"ה ושל דמאי. ועי' בר"ן שם ובמלחמות שם. (רי"ב): בר"ב ד"ה מאכילין כו' חברים. ע' בתור"ע בשם ירושלמי. וצ"ע דלפי' הר"ש יקשה על ר' יונה מה דקי"ל בכ"ד דאי בעי מפקר נכסיה והוי עני וחזי ליה דהא אפילו לעני לא חזי אלא שהקלו אמתן שרשאי ליתן הטבל והאדיע ולא חיישינן שמא ישכח להודיע כדחיישינן במשיר. ולפי' הר"ש יקשה על ר' יוסי דהא לא הקלו אלא ליתן לע"ה ואין עליו איסור דלפני עור. אבל כעני החבר אסור לאכול עד שיעשר. וצ"ע: בר"ב ד"ה ואת האכסניא חיל של מלך ישראל כו'. כ"ה גם ל' הר"ש ומשמע דשאר אורחים אסורים בדמאי. וזה שלא כדעת הר"מ דמפ' אכסניא אורחים. ובעיקר פי' דמיירי בישראלים אני תמה דהא הר"ב אזיל בשיטת הר"ש וא"כ לכ"ע לא התירו לאכסניא ישראל לאכול דמאי דר' יונה לא ס"ל כלל שיתר אכילה אפילו לעני ור"י דס"ל היתר אכילה בעני הא מוקי לה לאכסניא דמתני' בעובד כוכבים אבל באכסניא ישראל אפשר דאפילו בחבירים אסור ליתן להם דחיישינן שמא ישכח להודיעם. והר"מ אפשר לומר דאזיל בשיטת הרא"ש ופסק כר' יונה אבל להר"ב תמוה. וצ"ע: בא"ד אבל אם לנו. תמוה דלא אמרו זה בירושלמי אלא בפירות שטבל נתלות שעוד לא ראו פני הבית של בעל הפירות ומה שרואין עכשיו פני בית האכסניא אינו קובע למעשר דדוקא בית שלו קובע ולא בית אחר כפ"ב מ"ג דמעשרות. ובלשו פני ביתם וקובע. אבל במשנתינו מיירי בחבר המאכיל את האכסניא פירות שלו שבביתו דודאי כבר הוקבעו מה שייך לחלק בין לנו ללא לנו. (פהח"ש): ד"ה ר"ג כו' פורע חובו כו'. וכ"ה בפי' הר"מ וצ"ע דבשלמא להרמב"ם ניחא דהוא מפ' אכסניא אורחים אבל חיל של מלך אסור להאכיל משום דפורע חובו בממונו של כהן. אבל הר"ב דמפ' אכסניא חיל של מלך וכו' ומוטל על בני המקום לפרנסם הרי דס"ל דמותר לפרוע חובו בדמאי וא"כ למה יגרע כחו בפועלים. (נה"מ): ד"ה ואת שאינו מעושר כו' ביותר בכדי מעשרותיו

כצ"ל

משנה ראשונה

פרק ג א מאכילין את העניים דמאי. כתב הר"ב ואפי' הן חברים כו' ומשמע דכ"ש לע"ה מותר ולא יתכן דאדרבה לחברים מסתבר טפי דמרי דאינהו מעשרי לנפשייהו כדאמרי' בפ' דלעיל גבי מדה גסה והכי איתא כאן בירושלמי דר' יונה מוקי לה בעניים ואכסניא חברים דוקא ולא בע"ה. והטעם דכמו דשרי למכור דמאי במדה גסה לחבר דבמדה גסה אין המוכר משתכר. כ"ש הכא דבחנם ובצדקה נותן כמ"ש הרמב"ם שהטעם להקל מעלינו הצדקה והכנסת אורחים. ור' יוסי דמוקי בירושלמי הכא אף בעניי ע"ה הא אמר טעמא שלא לנעול דלת צדקה בפני עניי ע"ה. ותוי"ט כ' טעמא דמאכילין עניים דמאי כמ"ש הר"ב פ"ק מ"ד ורפ"ו דברכות. ולא ידענא מאי היא דהתם לא אשכחן טעם ההיתר דמאכילין. אלא שעיקר דבצדקה הקילו וכן באכסניא אם נפרש אכסניא כמשמעו אורחים היינו צדקה וכן מפרש הרמב"ם. ולהר"ב נמי דפי' חיל המלך מ"מ בחנם נותנם ובכה"ג לא גרע דדמי נמי לצדקה. אבל המפקיר מעלמו אע"פ שאינו משתכר אסור במתני' דלקמן. והא דמאכילין עניים דמאי היינו שהנותן לו פטור לעשר והעני גם הוא פטור אלא אם רוצה מתקן כדקתני בסמוך הרוצה לתקן יתקן. אבל הלוקח מן העני מה שנתנו לו נ"ל דחייב לעשר דמאי. ולא דמי ללוקח מכהן ופאה הפקר דפטורין בכל אדם דהתם רחמנא פטרינהו מדאורייתא' והכא אינו אלא כדי להקל בצדקה וזה לא שייך בלוקח מן העני וכ"מ קצת בפ"ה מ"ה: ר"ג היה מאכיל פועליו דמאי. וכתב הר"ב דאין הלכה כר"ג דסבר פורע חובו בדמאי ע"כ. כלומר שלא התירו אלא בצדקה שנותנו בחנם וזה בשכר הוא. וא"ת מ"ט דר"ג. וי"ל דפועלים חברים היו וס"ל לר"ג דתרי ספיקי הוי שמא הוא מעושר ואם לאו שמא יעשר הפועל החבר ותרי ספיקי שרו בדמאי אבל חכמים סברי דהכא אסור שמוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן כדפי' פ"ב מ"ד: **גבאי** צדקה ב"ש אומרים כו'. פי' הר"ב ב"ש לטעמייהו דאמרי אין מאכילין את עניים דמאי ע"כ וכ"כ הר"ש. ומתני' לא משמע הכי דא"כ אמאי לא פליגי ב"ש ברישא. אלא לטעמייהו דב"ה קאמרי הא דמאכילין דמאי משום להקל בצדקה וזה שייך בבעה"ב המאכיל את שלו. אבל גבאי צדקה אין מקפידין כלום אם טוחנין

המעושר

ציונים

א מאכילין, ברכות מז: שבת קכז: עירובין יז: לא. פסחים לה: ביצה יג: סוכה לה: פי' פ"י מהלכות מעשר ה"א :

תוספות חדשים

[משנה א] מאכילין כו'. בכמה דוכתי בש"ס מינו דאי בעי מפקיר לנכסיה והוי עני וחזי ליה דתנן מאכילין כו' א"ר תנא בש"א. אין מאכילין. והוא תמוה למה הוצרך להביא כמ"ד דב"ש פליגי. וצ"ל לתרץ דכנה הר"מ והר"ב פי' דדוקא מאכילין אבל בביתו של עני לא יאכל דמאי והתוי"ט השיג עליהם וכתב שגם הר"מ חזר בו. ונלע"ד להביא ראיה ברורה להתוי"ט מכל הסוגיות שאמרו אי בעי מפקיר נכסי' כו'. וק' דאפילו יפקיר היאך חזי ליה כיון דאינו אוכל אבל כשה"ב ועי' פ"ת דשבת גבי מפנין תרומה וכו' דמוכח דאפילו על מוכא אמרינן דאי בעי מפקיר. ודלא כהי"ם שכתב לתרץ ממערבין בדמאי משום מנו משום דלא הוי אלא ב' סעודות. ודבר זה באמת צ"ע על הר"מ והר"ב. ועכ"פ מ"מ דאין חילוק. ועפ"ז יש ליישב

קושיית

ראשון לציון

משנה א [תוי"ט ד"ה] מאכילין את העניים וטעמא כתב הר"ב בפ"ק כו'. לא מצאתי בפי' הרע"ב לסדיה אלא שכתב בפ"ק מ"ד מנו דאי בעי מפקיר נכסי' הוי עני וחזי ליה אבל לא ביאר הטעם דלמה חזי לעני יותר מלעשיר רק כתוי"ט ריש פ"ו דברכות ד"ה דמאי כו' אכסניא לדברי משום דחש ב"ש מאכילין כו' ע"ש :

תוספות רע"ק

משנה א [אות כג] בר"ב ד"ה מאכילין כו'. אפילו הן חברים) בירושל' איתא א"ר יונה מתני' בעניים חברים כו' ר"א בעניי ע"ה כו' ופירש הר"ש דר' יונה מוקי מתני' דוקא בעניי חברים ודוא דצריך להודיעם שאינו מעושר אבל לע"ה לא ור"א מוקי לה בעניי ע"ה. והרע"ב דנקט אפילו הן חברים משמע דמתני' אינו בדוקא רק בחברים והיינו כר"א והא דנקט בלישנא אפי' הן חברים והא עניים ע"ה יותר רבותא יותר. חדא אף דעניים חברים רק ברצו לתקן מתקנים אבל אינם מחויבים לתקן ולאפוקי ממ"ש הרא"ש בפירושו דר"י מוקי דוקא בעניי ע"ה אבל חברים מחוייבים הם לעשר. והא דלא נקט הרע"ב בהיפך אפילו עניי ע"ה. היינו דבאמת זהו ליכא חידושא כ"כ דאף אי מתני' מיירי בחברים כיון דאינן מחוייבים לעשר מה"ת יהא אסור להאכיל לע"ה וכדהקשה הר"ש באמת על ר' יונה ותניח בקשיא : [אות כד] בר"ב ד"ה ואת האכסנאי. חיל של מלך ישראל) ותוס' ברכות (דף מ"ז) כתבו יא"ל באכסנאי של שבר טכבים שהטיל עליהם המלך. ומ"מ דוקא דמאי אבל ודאי לא דא"צ פורע חובו בממונו של כהן (וזהו לדעת הפוסקים הובאו בתוי"ט במסכתין (פ"ה מ"ה) דתקנת חז"ל בדמאי ליתן התרומה לכהן ולא לחברת ראילו לחטבריה דרשאי לחברה לכהן אמאי ס"ל לב"ש דאין מאכילין אכסנאי דמאי הא בדמאי ל"ש דפורע חובו בממונו של כהן כיון דרשאי ליטול דמים מכהן) ובעירובין (דף י"ח) כתבו דאצטריך

לאשמועינן

נמצאו כל האדם אוכלין מתוקן . וחכמים אומרים גובין סתם ומחלקין סתם ז) והרוצה לתקן יתקן : ב הרוצה לחזום עלי ירק ח) להקל ממשאו לא ישליך עד שיעשר ט) :

חי"ג . א האדם בירושלמי אדם וכ"ה בנ"פ .

הלוקח

ר' עובדיה מברטנורה

והרוצה לתקן יתקן . שלא הותר הדמאי לעניים אלא כשאוכלין אכילה אחת אצל בעל הבית אבל הפירות שיבואו לידם חייבים הם לעשרן דמאי . דיקא נמי דקתני מאכילין את העניים דמאי ולא תני העניים אוכלין דמאי כ"כ רמב"ם: ב לחזום . לכרות ולחתך ואין לו דומה במשנה: להקל ממשאו . שלא יכבד עליו: לא ישליך עד שיעשר: שמא ימלאם עם הארץ ויאכל אותם כשהיים מתוקנים ונמצא נותן מכשול והני מילי בירק הנתלש דאי בשלא נתלש הכי לא אתחייב במעשר:

הלוקח

תוספות יום טוב

נמצאו כל האדם אוכלין מתוקן . כתב הר"ב וב"ש לטעמייהו דאמרי וכו' בפ"ג דברכות דף מז (ונסחת קכו:) ובסוף פ"ק דעירובין [דף יז:] ובפ"ג דעירובין דף לא אמר רב הונא תנא בש"א אין מאכילין את העניים דמאי : והרוצה לתקן יתקן . כתב הר"ב בשם הרמב"ם שלא הותר הדמאי לעניים אלא כשאוכלין אכילה אחת אצל בעל הבית אבל הפירות שיבואו לידם וכו' . ולשון הרמב"ם בפירושו אבל כשיחלקו עליהם הקופה ונפל לכל אחד מהם חלק טוב ובא ברשותו וכו' עכ"ד . והלכך לא קשיא אדתנן בפ"ק משנה ד דמערבין בדמאי במגו דחזי ליה וכו'. דאין צריך לערב בחלק טוב רק כפי שיעור . ואע"ג דערובי תחומין צריך שיעור שתי סעודות כדתנן בפ"ח דעירובין [מ"ב] הכתי לא הוי אלא כעני האוכל אצל בעל הבית דהא תנן בסוף פאה שבת נותנין לו מזון שלש סעודות דהא כולה טעמא דמאכילין העניים דמאי אצל בעל הבית להרמב"ם כמ"ש כדי להקל עליו הצדקה . אבל קשה טובא על הר"ב שפירש לעיל במאכילין את העניים וכו' והרוצה לעשרן יעשרן ואם כן היינו הך דסיפא והרוצה לתקן יתקן ואין אנו צריכין למה שמחלק הרמב"ם בין אכילה אצל בעל הבית וכו' אלא דלעולם הרוצה לתקן יתקן וז"ש הר"ב לעיל מן הירושלמי הוא וקשיא על הרמב"ם . ובאמת שבחיבורו חזר בו שכן כתב שם בפרק עשירי מהלכות מעשר מותר להאכיל את העניים ואת האורחים דמאי וצריך להודיען והעני עצמו והאורח אם רצו לתקן מתקן :

גבאי

מלאכת שלמה

תחת ידך נדרהו . מ"ש דרבנן אם מדקדק אתה אחריו אף הוא ממעט בצדקה ע"כ : וחכ"א גובין סתם.קשיא לי חכמים היינו ת"ק. ונלע"ד דאפשר דחכמים באו להוסיף דלא מיבעיא בעה"ב הנותן דא"צ לעשר כדי שלא ימנע מלתת אלא אפי' הגבאין עצמן אינם צריכין לעשר דמאי מה שגבו אלא גובין סתם ומחלקין סתם והרוצה לתקן יתקן . ותמהני שלא ראיתי מי שדבר בזה . וז"ל הרמב"ם ז"ל שם מותר להאכיל את העניים ואת האורחים דמאי וצריך להודיען והעניים עצמן והאורח אם רצו לתקן יתקן גבאי צדקה גובין סתם מכל אדם ומחלקין סתם והרוצה לתקן יתקן ע"כ ואין שם רמז כלל למ"ש בשמו ר"ע ז"ל אלא בפירושו יש רמז קצת . ומשמע דברישא למיירי בבעלי הבית עצמן צריך להודיען אבל גבאין מחלקין סתם ובזה מתורץ ג"כ דעותא דאיכא בסיפא במילתא דחכמים מברישא . ונראה דמר אמר חדא ומר אמר חדא ול"ש אלא תרווייהו ת"ק וחכמים פליגי אב"ש : ב לחזום פי' בערוך לחוס פי' לשלף העשבים הרעים וי"א לעשותן אגודות בל' ישמעאל קורין לאגודות אלחוס ע"כ . והרש"ש ז"ל כ' נראה בעיני שהוא כמו לחסום דהיינו לכרות העלים כמו שעושין לכרישין ולשומין ולבצלים ולגנונות דכולהו חזו לאכילה ולהקל ממשאו עקרם והשליכם . ומצינו להסימה ל' כריתה כדתנן בפט"ז מכלים הסלים של עץ משיחסום ויקנב דהיינו כשכורת אותן קצות השבטים של עץ או הגומא בסוף הסל וכן פי' הרמב"ם ז"ל כשקוצץ או כורת . ולא ממנעי רבנן מלהחליף זיי"ן בסמ"ך כדכתיב נתעלסה באהבים וכתיב ועלזו לפניו . ועלז בה . ועוד נראה לפ' שהוא כמו לעזוס בחילוף חי"ת בעי"ן ותרגום ירוס' ומלק את ראשו ויעזוס ית רישיה.וכמו שאינו מעושר דתנןבמתני' גופה דמפרש בגמ' ירוס' שהוא כמו מחוסר עכ"ל ז"ל : לא ישליך עד שיעשר . ובירושלמי מפרש טעמא דהזוכה זכה בדקה ואין המפקיר מפקיר בגסה . כלומר זה שהשליך והפקיר צ"ל נמודד בגסה דאמרן בפירקין דלעיל שפטור מלעשר והזוכה דהיינו אותו שימצאם מלקט מעט מעט דהיינו דקה . הר"ש ז"ל . והקשה ע"ז הרא"ש ז"ל וז"ל ולא ידענא מה צריך לטעם זה דהא דאמרי' לעיל דהמוכר בגסה פטור מלעשר היינו במוכר לחבר לפי שיודע שפטרו חכמים את המוכר ויעשר הוא אבל במוכר לע"ה בכ"ע חייב לעשר והכא נמי חייב לעשר משום ע"ה

כמולאם

יכין　תפארת ישראל　בועז

יכין

לעשר : ז) ר"ל רשאין לעשות כן . וא"ת ולמה לא יעשר כדברי ב"ש . דבהיות טוב אל תקרי רע . י"ל דבשיעשו כן תפסד הצדקה מדצריך ליתן להמעשר עפי כמש"ל . וגם אפשר שיפסיד העני כשלא יהיה כ"כ בקופה ותמחוי ממעושר . מיהו לר' יהודה [פ"ה מ"ה] לא יתנו לעני אף ממעשר ומשאינו מעשר . דשמא יפרים מזה על זה : ח) לחתוך הירק מהקלחים [ת"י ומלק ויחזום] : ט) שמא ימלאהו הע"ה (א) . ומיירי

בועז

פ"ג (א) הקשה רבינו הגאון אאמ"ו זצוק"ל. איך יעשר קודם השלכה. שמא המוצא יפרים מפטור אחיוב או להיפך כספ"ה . ואח"ע דהו"ל ס"ס . דשמא יפרים מיניה וביה . או שמא ילך לאכול במקומו . [אמר האזוב אשר בקיר . בנו ותלמידו . ול"מ היה נ"ל כיון דהך חששא שיפרים מחיוב עפ"פ אינו רק כשימצא חבר אח"כ . והרי הוא יחוש נמי שמא השליכם חבר ועשרם מקודם . כמו דאמרי' (ב"מ דל"ח א') בחששא שמא עשאן בעה"ב תרומה על מקום אחר. נפיק על סמך זה . בעה"ב עושה אותן תו"מ על מקום אחר . כך נ"ל נולא דברי ע"ר זצוק"ל] עכ"פ במחזיר למוכר בסיפא . דלירושלמי משקשו בכרי . [אמר הכנס . כן פי' קצת מפרשי' לירושלמי . וע' מ"ם לק' סי' יא] וק"ל מה מהני לר"ש שזורי (ר"ה די"ג) דאין בילה ביבש. וכ"ל מדר"ש רק לכתחילה קאמר כדמוכח התם. והכא מדאין תקנה כדיעבד דמי (כי"ד ססק"ח) עכלה"ס. ובירושלמי הקשה למה צריך המשליך לעשר . נהוי כמוכר במדה גסה . ומשני המלקט מלקט א' א' . והו"ל כקונה בדקה . והקשה הרא"ש . מה צריך לזה . הרי דוקא במוכר לחבר פטור בגסה (כלעיל פ"ב כ') והכא שמא ימצא ע"ה . ותי' רבינו הגאון מהו' עקיבא שליט"א . [באות כו] דמתני' איירי בשוק דרוב חברים ט' . עכלה"ס . איברא לפי דברי ע"ר רבינו הגאון אאמ"ו זצוק"ל . כנ"ל בל"ז לק"מ . דהתם בודאי מוכרם לע"ה . משא"כ הכא איכא ס"ס כנ"ל :

משנה ראשונה

שמעוה שאינו מעשר וגם בעה"ב שגובין מהם אין מקפידין כלום והלכך אין מאכילין וחכמים סברי דלא פלוג בצדקה ולא מטריחין לגבאים : והרוצה לתקן יתקן . מ"ש הר"ב בשם הרמב"ם דדייק מדתני מאכילין ולא תני עניים אוכלין . לא הבנתי דיוק זה כיון דעיקר ההיתר הוא משום צדקה אי הוה תני עניים אוכלין ה"א שמותר לעני לקנות דמאי מע"ה ולאכול . וזה אינו אלא דוקא כשמאכילו בעה"ב בצדקה והיינו מאכילין : ב הרוצה לחזום עלי ירק להקל ממשאו . הא דלא תני סתם המפקיר פירותיו לא יפקיר עד שיעשר . דרבותא קמ"ל בעלי ירק שהם דבר גרוע ואינו חשוב כדרך המשליך להקל ממשאו משליך הפסולת וקרוב הדבר שאם ימלאהו אדם לא יטלנו שאינם חשובין ומצוין כן בשדה בכל מקום . קמ"ל דאפ"ה חיישי' : לא ישליך עד שיעשר . בירושלמי טעמא שהזוכה זוכה בדקה ואין המפקיר מפקיר בגסה ע"כ . וכתב הרא"ש לא ידענא מה צריך לטעם זה דהא דמוכר בגסה פטור היי · כשמוכר לחבר שיודע שפטרו חכמים את המוכר ויעשר הוא . והכא לא מיירי' שימצאהו ע"ה עכ"ל . וכ"ל דבירושלמי נמי נתכוין לזה והוא שאומר שהזוכה זוכה בדקה כלומר כי היכי דמוכר בדקה חייב לעשר שלא יתן לשיטתם דבר איסור בפני ע"ה או לתינוקות . ועוד שאין המפקיר מפקיר בגסה כלומר

דספר

תוספות אנשי שם

כנ"ל וכ"ה בהגהת הגרי"ט על מהדורא קמא שלו . (נ"ד) : במשנה וחכ"א . נ"ע אמאי לא תני לה בשם ב"ה . ושמא קמאי דקמאי אמרוה ואתו ב"ש ופליגי עלה . (רמ"ז) : בר"ב ד"ה והרוצה כו' חייבים הם כו' . ומ"ש במשנתינו הרוצה לתקן הוא תולה לחבר שרוצה תמיד לתקן לאפוקי ע"ה שאינו רוצה לתקן לעולם . וה"ק הרוצה לתקן דהיינו החבר בודאי יתקן. (רמ"ז). ולישנא דמתני' נמי דיקא הכי דאל"כ הול"ל בקצרה והרוצה יתקן אלא כדאמרן . (ש"ל) . ואל תתמה כיון דבאמת מחוייב לעשר איך התירו לתת שאינו מעושר לע"ה שבודאי לא יעשר שהרי אינו סברא כזאת גם ברישא לר' יוסי לדעת הרא"ש ע"ש : תוי"ט ד"ה והרוצה לתקן כו' אלא דלעולם הרוצה לתקן יתקן. ולא תקשי לפ"ז למה נקטה משנתינו זה כאן כיון דהא ברישא נמי דינא הכי . די"ל דרבותא קמ"ל דאפילו בגבאים דס"ד דאפילו הרוצה לתקן תומרה יתירה היא כיון דמן הכלל גובים ורוב ע"ס

מעשרין

ציונים

וחכמים אומרים . מיי' שם ס"ט : ב הרוצה לחזום . שם פי"א ה"ו :

תוספות חדשים

קשיא דתוספות בכמה סוגיות שהקשו אמאי ר"ס טעמא דב"ש אשמעינן . ולפמ"ש שפיר אשמעינן דאי לא הוי ידעינן דבית שמאי פליגי היינו מוכרחין לחלק בין מאכילין לאוכלין בביתם דאם לא כן היאך סברי בית שמאי בסיפא דנותנין מעשר לשאינו מעשר משא"כ כשידעין דבית שמאי פליגי וסבירי אין מאכילין א"כ בסיפא ב"ש לטעמייהו כמה שכתבו המפרשים וא"צ לחלק בין מאכילים לאוכלים בביתם ולפ"ז בכל מקום שאומר מיגו כו' ואתי ליה הוצרך להביא דר"ס תנא דב"ש פליגי דמזה מוכח דא"צ לחלק בין מאכילין לאוכלין בביתם ושפיר אתי ליה דאי לא נדע דב"ש פליגי ע"כ צריך לחלק בין מאכילין לאוכלין בביתם דלא יקשה מב"ש דסיפא וא"כ היאך אתי ליה משא"כ כשמביא דב"ש פליגי א"כ בסיפא ב"ש לטעמייהו ואין צריך לחלק בין מאכילין לאוכלין בביתם ושפיר אתי ליה כנ"ל מיהו על הרע"ב קשה שפי' כהר"מ דדוקא מאכילין ולפ"ז לא היה צריך לפ' דב"ש לטעמייהו דאפילו לחכמים הדין כן והר"ש שכתב דב"ש לטעמייהו משום דס"ל מאכילין לאו דוקא אבל על הרע"ב צ"ע ואפשר דקושטא דמילתא קאמר דהא ב"ש באמת פליגי ודו"ק . (מהרב מהר"ש ספירא):[תוי"ט ד"ה] והרוצה לתקן וכו' בשם הרמב"ם כו' אצל בעה"ב ט' עכ"ל . *יש להקשות על זה מפרק כל שעה ושאר דוכתי דקאמר מיגו דאי בעי מפקיר

תוספות רע"ק

לאשמעינן דמאכילין אכסנאי עובדי כוכבים דמאי דטבל אסור בהנאה ובדמאי הקילו: [אות כה] בתו"ח ד"ה והרוצה . יש להקשות על זה) לא ידעתי מה קשיא ליה הא התוי"ט נזהר והעתיק לשון הרמב"ם ונפל לכל אחד מהם חלק טוב וכו' היינו לפרש שלא נטעה בלשון הרע"ב דתליה הכל אם אוכל אצל בעה"ב או לא אלא דתליה באם אוכל כפי השיעור העני שאוכל [אצל] בעה"ב או שהגיע לידו יותר וע"ז כתב התוי"ט והלכך ל"ק וכו' היינו דבפשוטו היה קשה מההיא דעירובין אבל ללשון הרמב"ם הנ"ל ניחא . ומ"ש הגאון זצ"ל לתרץ דלישנא דמאכילין לרבותא דב"ש נקט. לענ"ד אינו . דלקשי דליתני רבותא לב"ה דאפילו אוכלים דהוי כחא דהתירא. וגם ב"ש במקום ב"ה אינה משנה ועיין ריש ביצה

הלוקח ירק מן השוק י) **ונמלך להחזיר לא יחזיר עד שיעשר שאינו מחוסר אלא מנין** יא) . **היה עומד ולוקח** יב) **וראה**

ח"נ . ב מחוסר בירושלמי מעושר וכ"ה נד"מ .

טוען

ר' עובדיה מברטנורה

הלוקח ירק מן השוק. ונטל אגודות ירק בידו שמותן ידועה כך וכך אגודות בפרוטה ולאחר שנטלן נמלך עליהן להחזירן למוכר: לא יחזיר עד שיעשר. ויתן לו דמי המעשר שהוא מפריש דמכי אגבהינהו נעשו שלו ונתחייב עליהן לעשרן: שאינו מעושר אלא מנין. האי מעושר הוי פירושא מחוסר כלומר כבר קנה אותם בהגבהה ולא היה מחוסר אלא למנותן שכבר היה ידוע כך וכך אגודות בפרוטה: היה עומד ולוקח.

ולא

תוספות יום טוב

גבאי לדקה. גובין סתם מכל אדם ומחלקין סתם והרוצה לתקן יתקן ע"כ. ולענין דקדוקו מדקתני מאכילין ולא תני אוכלין וכו' נראה לי דלהכי תנן מאכילין דרשאי לתת לתוך ידם מה שאין כן רופא חבר אינו רשאי לתת לתוך ידו של חולה מדמאי של החבר אע"ג דבשל חולה רשאי כדפסק שם הרמב"ם מהירושלמי. ואפשר נמי דהכא אפילו מאכילין לתוך פיהם אע"ג דבשל חולה אינו רשאי בעניים הקילו יותר. אבל נ"ל יותר פי' קמא דלתוך ידו אשמעינן מלומר דהקילו בעניים יותר מבחולה: **ב לא** ישליך עד שיעשר: כתב הר"ב והני מילי בירק הנאגד דאי בשלא נאגד אכתי לא אתחייב במעשר. ומסיים הר"ש דתנן (בפ"ק דמעשרות) ירק הנאגד משיאגד. וקודם לכן כי משליך הרי מפקירו והפקר פטור מן המעשרות. ובירושלמי מפרש טעמא דהזוכה זוכה בדקה ואין המפקיר מפקיר בגסה. כלומר זה שהשליך והפקיר לא דמי למודד בגסה דאמרינן בפרקין לעיל שפטור מלעשר והזוכה דהיינו אותו שהעניים מלקט מעט מעט °דהיינו דקה ע"כ. והיינו נמי טעמא דסוף פרק קמא דפאה דלאחר שנתמרחה התבואה אינו נותן משום הפקר: **ונמלך**. חזר בעצתו תרגום איעצך אמליכך. הרמב"ם: **עד שיעשר**. כתב הר"ב דמכי אגבהינהו וכו'. לטעמיה אזל כמו שפסק במשנה ד מפ"ק דקדושין שכל שדרכו בהגבהה אינו נקנה אלא בהגבהה וכדמסיק במשנה ז פרק ה דב"ב. ואע"ג דסיפא דמתניתין תנן מפני שלא משך °לאו דוקא אלא כלומר שלא קנאו כדין הקנייה ורוב דברים הנקנים הם במשיכה. וכהאי גוונא תירצו בתוספות בבא בתרא דף פו ע"א בדבור המתחיל אבל וכו'. ובפ' מי שמת פריך ממלוגמא דשטרי והא לא משך לאו דוקא נקט משך אלא כלומר והא לא הגביה ע"כ. וכן צריך לתרץ בסוף שביעית כמ"ש שם בסייעתא דשמיא. ועי' במ"ז פ"ה דב"ב. וז"ש הר"ש במשנתינו כבר קנה במשיכה או בהגבהה. ומעתה לא קשיא נמי על הרמב"ם שהוא פוסק בפרק ג מהלכות מכירה המקבץ עצים או פשתן וכו' שהרי אפשר להתיר האגוד ולהגביה עץ עץ וכן כל כיוצא בזה ע"כ. ובפ' י"א מהלכות מעשר העתיק משנתינו כצורתה משך. ובפירושו ג"כ כתב דמטלטלים אינם נקנים [בנתינת] ממון אבל עיקר זכותם במשיכה ולא קשיא דמשיכה לאו דוקא אלא שהשאילו לשון משיכה לקנייה ואפילו כי איכא בהגבהה. [*וז"ל הרמב"ם בפירוש משנה ד פרק קמא דקדושין כל מה שדרכו בהגבהה אינו נקנה אלא בהגבהה ואפילו שאנו אומרים בו שקנה במשיכה. ועי' מ"ש שם משנה ה בשם הר"ן]: **עד שיעשר**. כתב הר"ש בירושלמי ולא נמצא עושה תקנה לבאין אחריו פירוש שיסבור הכל דמאי ויפרישו ממה שתקן זה שהוא פטור על השאר שהוא חייב ומשני עושה אותן צבור לפניו ויקבעם לתוך פירותיו ע"כ. ותו בירושלמי ולא כן תני קובע הוא אדם מעשרותיו של חבירו לתוך פירותיו ואפילו עושה תקנה לבאים אחריו: **שאינו מחוסר**. גירסת הר"ב והר"ש מעושר וכן הוא בסדר המשנה בירושלמי. ופירשו בו מחוסר שכן לא יקפיד האומר מלומר מעושר במקום מחוסר. ומצאתי לו חבר בילקוט פ' ראה [רמז תתצ"ג] עשר תעשר שלא תתחסר. ואין תימה כי העי"ן והחי"ת ממוצא הגרון והשי"ן והסמ"ך ממוצא השינים. וזה שהוסיפו תיבת שלא. לפי שאחרי שדרשו כאילו כתב עשר תתחסר הוקשה שאי אפשר לומר שיטה הש"י שיעשר ועל ידי כן יתחסר אלא שהוא כאילו כתוב עשר או תתחסר ואתיא כמ"ד דלא בעינן או לחלק דממילא משמע וכדאיתא פרק ח' דב"מ דף לד. וז"ש עשר שלא תתחסר היינו כפי הענין אבל הדרשא תדרש עשר תתחסר כלומר עשר או תתחסר: **היה עומד ולוקח**. כתב הר"ב ולא נטלם וכו'. פירש הרמב"ם אבל היה המוכר מונה ומיחד אותם לקונה ע"כ. ודתנן לשון מותר להחזיר היינו להחזירם מן הייחוד. אי נמי איירי דרישא נסיב נמי בסיפא לשון

להחזיר

מלאכת שלמה

המוצאם דאילו חבר המוצאם יעשרם דמאי דירא שהוצאו אחר שנגמ"ע למעשר ותנן בפ"ק דפאה ונותן משום הפקר ופטור מן המעשרות עד שימרח אבל אחר שמרח דהיינו גמ"ע אפי' הפקיר חייב לעשר וכ"כ הרמב"ם ז"ל הטעם זה עצמו בפי"א דה' מעשר ע"כ. ומצאתי שהרש"ש ז"ל רצה לדחוק לתרץ בעד הירושלמי דבעי הירושלמי לאו קטלי קני באגמא ניהו ולאהבת הקיצור לא העתקתי דבריו ז"ל הנה: לשון ר"ע ז"ל. האי מעושר הוי פירושו מחוסר. אמר המלקט כן פי' הר"ש ז"ל ומפי' הרמב"ם ז"ל משמע דלא גרים רק מחוסר. גם במשנת הח' הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל הוגה מעושר וכתב ס"א מחוסר. וז"ל הרא"ש ז"ל שאינו מעושר אלא מנין בירושלמי מפרש שאינו מחוסר אלא מנין ועי"ן וחי"ת מתחלפין וכן שי"ן וסמ"ך. מנין הקצוב שהיה לכם כמה אגודות ירק במעה. א"נ עשה עמו קצבה. הלכך כיון שהגביהן לקנות קנאם בהגבהה וא"א לו להחזירן עד שיעשר כדתנן לעיל שצריך לעשר את שהוא מוכר. ובירו' פריך היאך הוא מעשר משל מוכר שלא מדעתו והא אינו אסור משום גזל. איכא מ"ד דמפריש מן העלין ואין בעל הירק מקפיד על דבר מועט כזה. ואיכא מ"ד שנותן לו דמי המעשר. והדר תו פריך ולא נמצא עושה תקנה לבאין אחריו שיפרישו מזה המתוקן על אחר שאינו מתוקן ומשני שעושה מהן צבור ואומר למוכר שלא יערבם עם שאר הירק אלא ימכרנו לאחר לבדם. היה עומד ולוקח כגון שהיה בורר איזה מהן יקח ולא גמר בלבו לקנות כי ההיא

דתניא

תפארת ישראל

יכין

בנאגד כבר דנתחייב במעשר. דבהופקר מקודם פטור ממעשר: י) מעם הארץ. ונראה לי דהאי לוקח לא לשון קנין רק ר"ל נטל: יא) דמדשומתן ידוע. כבר קנינהו במשיכה או בהגבהה. ומודיע לקונים אותן שעישר שלא יפרישו אחר כך מפטור על החיוב או איפכא. באותן אגודת עצמן שיקנה ממוכר זה. ועיין פרק ה' משנה ז': יב) שבורר לו אגוד יפה:

דמשיכתו

תוספות אנשי שם

מעשרין וגם יש חבירים הרבה שנותנין וא"כ הו"ל תרי רובי נגד מיעוטי דלא עשרי ובטיל קמ"ל דאפ"ה ש"ד לעשר אם רוצה. והשתא דאתית להכי ניישב מאי דקשה במתני' דכיון דב"ש סברי דאין מאכילין את העניים דמאי אמאי לא תני לה רבי ברישא כ"א בבבא דגבאים אלא משום דאי הוה תני ברישא ה"א דב"ש מודו בגבאים. (רמ"ז): **ב** בר"ב סד"ה **הלוקח** כו' להחזירן למוכר. מדעת המוכר.(תוס'): תוי"ט ד"ה **שאינו** מחוסר כו' ממוצא הגרון. הכא נמי כדכתיבנא רפ"ו דפאה דאית דקרו העין כחי"ת וכן בנוהם בני כאלוניקי יע"ש כשקורים רבע אומרים רשה ובמע שמת. (רמ"ז): בא"ד **או** תתחסר. לפ"ז הו"ל תהעשר דתעשר משמע תחסר לאחרים והנכון כמ"ש הרא"ש שר"ל אם תעשר פ"א תעשר אח"כ בשנה אחרת ולא כלותו שהיה ממעט מעשרותיו משנה לשנה וכן היו מתחסרים פירותיו. ואלו דאמרו שלא תתחסר לפרש הענין כפי' ולא קאי אקרא. (ש"ל): ד"ה **היה** עומד כו' המוכר מונה כו'. עי' בפי'

הרא"ש

משנה ראשונה

דהפקר לא שכיח ומי שמפקיר אינו מפקיר בגסה אלא דבר מועט ולא דמי למוכר בגסה אלא בדקה. ופי' הר"ש דחוק: **לא** יחזיר עד שיעשר. פי' הר"ב ויתן לו דמי המעשר כלומ' דמי מעשר שני ותרומת מעשר אבל מעשר ראשון ומעשר עני הם שלו בדמאי מחזיר המעשר עצמו כ"כ התוס' פרק הספינה דף פ"ח: **שאינו** מחוסר אלא מנין. דאילו היה מחוסר פיסוק דמים לא

ציונים

הלוקח ירק. שם ס"א: היה עומד. שם:

תוספות חדשים

לנכסיה והוי עני ומוי ליה דאפילו הוי הפקר כו' לא חזי ליה אלא על שולחן בעה"ב והיכי נפיק ביה השתא שהרי אין בידו לסעוד אצל אחרים שמא לא ירצו בו ומאי מיגו איכא. הלכך נראה כדעת התוי"ט דבכל גוונא שרי ודקדוקו של הרמב"ם לא דקתני מאכילין י"ל איידי דקאמרי ב"ש אין מאכילין ולדידהו הוי רבותא דאפילו על שולחן בעה"ב אסורין קאמרי ב"ה נמי בהאי לישנא מאכילין והכי א"ש דאצטריך התם לאתויי א"ד הוא תנא בש"א אין מאכילין כו' והו"ק: (מהגאון הגדול המפורסם המנוח מוה' אריה ליב זצ"ל אב"ד ור"מ דק"ק אמשטרדם): [בא"ד] נ"ל דלהכי כו' דרשאי כו'. עכ"ל ול"נ דזה הוי רבותא דרשאי ליתן להם דמאי דהו"א כיון דמצות צדקה היא מ"ע ומחוייב בו הוי כפורע חובו וכן גבי אכסניא דמש"ה אסור ליתן לפועלים קמ"ל דמותר וממילא נשמע דעניים רשאין לאכלו משא"כ אי תנא אוכלין לא הוה ידעינן דמותר החבר ליתן להם וק"ל. (ממהורש"ת זצ"ל): משנה ב [תוי"ט ד"ה] עד שיעשר כו' העתיק כו' משך וכו' עכ"ל. ואפשר דלאומרה נמי כאן קונה משיכה בלא הגבהה לכך לא הקשה הגמ' בבבא בתרא דף פ"ו מכאן אבל להתוי"ט דמשך לאו דוקא א"כ מאי מקשה שם ממתני' שם דקתני משך ולא מדד קנה עוד מקשה מקדושין וחכ"א בכהאי דקה במשיכה הוי ליה לתרץ דלאו דוקא אלא צריך לומר דהתנא דייק בלשונו ומה שהתוספות כתבו סברא זו היינו שהמקשה שם לא דקדק בהיטב לישנא מה שאין נוגע לענינו אבל התנא ודאי מדקדק. (ממהורש"ת זצ"ל): [תוי"ט ד"ה] עד שיעשר כו' ויקבעם לתוך פירותיו. פי' בל' קופות ועיין במפרש לירושלמי ומהר"א דמשני

ירושלמי

תוספות רע"ק

משנה ב [אות כו] בתוי"ט ד"ה **לא** ישליך. דהיינו דקה) והרא"ש כתב וז"ל ולא ידענא מה צורך לטעם זה הא מה דאמרינן לעיל דמוכר במדה גסה פטור מלעשר דמאי היינו במוכר לחבר. לפי שיודע שפטרו חכמים למוכר ויעשר הוא. אבל במוכר לע"ה בכל ענין חייב לעשר. וה"נ חייב לעשר משום ע"ה שימצאם עכ"ל. ואולי י"ל דהירושל' בא ליתן טעם אף בעיר שרובה חברים ותולין שאחד מהרוב ימצאם דאפ"ה חייב משום מדה דקה. ועדיין אין זה מספיק דהא החבר יכול לתלות שנפל מהרוב דהיינו מהחבר וקיימא אחזקה דהחבר אינו מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן עי' פ"ק דפסחים (דף ט') דעכ"פ יכול לאכול עראי דהוי ספק וספק דשמא הכניסה במוץ וא"כ יהיה מכשול. שהחבר המוצא יאכל עראי בלא מעשר: [אות כז] בתוי"ט ד"ה עד שיעשר. לאו דוקא) ובתוס' חדשים הקשה מסוגיא דב"ב (דף פ"ז) דפריך ממתני' משך

ולא

ולא נטלם בידו ולא הגביהם: טוען אחר. משאוי אחר של ירקות: ג לא יצניע עד שיעשר. דאסור להוציא מידו דבר שאינו מתוקן: שלא יאבדו. ולא נתכוין לזכות בהן: שאין אדם רשאי למכרו דמאי. כגון במדה דקה דאמרינן בפירקין דלעיל: לא ישלח לחבירו דמאי. בדקה אבל שולחנו בגסה כיון שרשאי למוכרו בגסה: רבי יוסי מתיר. לשלוח לחברו ודאי אפילו בדקה ובלבד שיודיעו ומודה רבי יוסי שבדמאי אסור בדקה ואין הלכה כרבי יוסי: ד לטוחן כותי. לכותי שטוחן התבואה: הרי הן בחזקתן. דלא חשידי שמא החליפו אלו המתוקנים באחרים שאינן מתוקנין: לטוחן עובד כוכבים דמאי. דעובד כוכבים חשוד להחליף ולבתר דאשכחו יונה בראש הר גריזים

טוען אחר יפה ממנו מותר להחזיר מפני שלא משך יג): ג המוצא פירות יד) בדרך ונטלן לאוכלן ונמלך להצניע טו) לא יצניע עד שיעשר. ואם מתחלה נטלן בשביל שלא יאבדו טז) פטור. כל דבר שאין אדם רשאי למכרן דמאי יז) לא ישלח לחברו דמאי יח). רבי יוסי מתיר בודאי ובלבד שיודיענו יט): ד המוליך חטים לטוחן כותי כ) או לטוחן עם הארץ בחזקתן למעשרות ולשביעית כא); לטוחן עובד כוכבים דמאי כב). המפקיד פירותיו אצל הכותי או אצל עם הארץ בחזקתן למעשרות ולשביעית.

אצל

חי"ג ג לאוכלן גד"נ וי"נ אוכלן. ואם ירושלמי אם. יאבדו [illegible]. למכרן ירושלמי למכרו וכ"ה גד"נ. ד לטוחן גד"נ לטחון וכן בכל המשנה.

להחזיר: טוען. פי' הר"ב משאוי. ואתא המלה בלשון הקודש טענו את בעירכם (בראשית מה). רמב"ם: ג המוצא פירות בדרך. ונקבעו למעשר. דומיא דפירש הר"ב במתניתין דלעיל ובהכי אוקמה הרמב"ם למתניתין דהכא כמו שנראין דבריו בפ"א מהל' מעשר ועיין בפרק ב דמסכת מכשירין: ונמלך להצניע לא יצניע עד שיעשר: וכ"ש אם יאכלם בעצמו שלא יאכל עד שיעשר. דהא בהוקבעו למעשר עסקינן כמ"ש. אלא קמ"ל דאף להוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן אסור; וז"ל הרמב"ם בפרק הנזכר נטלן לאכלן ונמלך להצניע לא ישהה אותן עד שיעשר כדי שלא יהיה תקלה לאחרים ואם מתחלה נטלן שלא יאבדו הרי זה מותר להשהותן אצלו עד שירצה לאוכלן או לשלחן או למוכרן יעשר אותן דמאי ע"כ: להצניע. ל' הרמב"ם לשמור ולגנוז ואתא המלה מצויה בלשון הקדש והצנע לכת עם אלהיך (מיכה ו): שלא יאבדו. פי' הר"ב ולא נתכוין לזכות בהן. עי' מ"ש במשנה ג פרק ג דב"ק: רבי יוסי מתיר בודאי ובלבד שיודיעו. לשון הרמב"ם ר"ל כי הוא מותר לו לשלוח טבל ולהודיע למי שישלחנו שהוא טבל ואינו חושש ר"י שמא אם נתיר לו זה ישלח לו ולא יודיעו ע"כ. ומדבריו למדנו טעם למ"ש הר"ב והר"ש מהירושלמי דמודה רבי יוסי שבדמאי אסור דמשום שהוא דמאי מודה רבי יוסי שיש לחוש שמא לא יודיעו: ועי' פ"ה מ"ח: ד למעשרות ולשביעית. לא הוי זו ואצ"ל

ע

מלאכת שלמה

דתניא בפ' המוכר את הספינה הלוקח ירק בשוק בירך והניח אפי' כל היום כולו אינו חייב במעשר עכ"ל ז"ל: ג שלא יאבדו. בירוש' פריך מהא דאמרי' פ' המניח ההופך את הגלל למעלה משלשה חייב בנזקיו ואפי' לא נתכוין לזכות וכו' והכא פטור ממעשר. ומשני א"ר בון תמן כתיב בעל הבור ישלם פי' כל מי שהוא בעל התקלה ואפי' אינו שלו לבור ברה"ר לאו דידיה הוא ואפ"ה חייבתו תורה והכא כתיב עשר תעשר את כל תבואת זרעך משלך אתה מעשר ולא משל אחר: כל דבר שאין אדם רשאי למכרו דמאי. כגון מדה דקה כדתנן בפרקין דלעיל גם לא ישלחנו לחבירו אע"ג דהני תרי טעמי דנפרש בירושלמי במוכר משום התינוקות או משום דמוכר משתכר במדה דקה לא שייכי בשולח לחבירו מ"מ ל"פ חכמים ואין (הגה"ה. נ"ע אם חסר פה לשון וכך היה נ"ל אבל מותר לשלוח לו בגסה ואין וכו' אלא שאני כך מצאתיו) כאן חשש עבירה דמיירי בשולח לחבר והוא יודע כמה יש לו לעשר אבל השולח לע"ה צריך לעשר בכל ענין. ור' יוסי מתיר בודאי בין דקה בין גסה ובלבד שיודיענו דכיון דמהנה הוא נותן לו אינו זקוק לעשר רק שיודיענו. ובירושל' קאמר ר' יוסי אוסר בדמאי בדקה ובגסה שרי ור"י לטעמיה דפסר לעיל במוכר אכסרה הרא"ש ז"ל. והטעם שהחמיר ר' יוסי בדמאי טפי מבודאי מפני שהוא קל כי היכי דלא יזלזלו בו או שמא לא יודיענו. ועוד גרסי' בירושלמי עלה דמתני' תני אין מעבירין על האוכלין פי' המונח אוכלין בדרך אינו רשאי לעבור עליהם ולהניחם שם ר' יעקב ב"ר זבדי בש"ר אבהו הדא דתימא בראשונה אבל עכשיו מותר מפני הכשפים: ד המוליך חטים לטחון כו'. בפ' הניזקין פי' רש"י ז"ל לטחון זה שם האומן בלשון המשנה. ובלשון המקרא טוחן. וכן מוסר קרוי בלשון משנה מסור ע"כ. וכן פי' ג"כ בפרק הגוזל עצים דף צ"ט אההיא ברייתא דמייתי התם דקתני המוליך חטים לטחון כו' פי' אדם הממונה על כך וכו'. ואיתא נמי ההיא ברייתא בב"ב פ' המוכר פירות דף צ"ד: בחזקתן למעשרות ולשביעית אבל לא לטומאה. כך נראה שצ"ל וכך הוא שם בגיטין דנראה דאין אותה דמייתי התם ברייתא [אלא מתני'] היא. וכ"כ הה' הרא"ש ז"ל. שכך מצא במשניות דוקניות. וז"ל עוד. אבל לא לטומאה. דחיישינן שמא נגע בה ובפרק הניזקין מפרש לה וכגון דהוכשרו ומשום הכי גבי תרומה טהורה אין טוחנין ומפקידין אבל בלא הוכשרו טוחנין ומפקידין כדאיתא בתוספתא ומייתי לה התם. לטחון עובד כוכבים דמאי. ה"ה ספק אם החליפן אם לאו ונוהג בהן דין דמאי והאי תנא ר"מ הוא דסבר אין קנין לעובד כוכבים בארץ ישראל להפקיע

מידי

תפארת ישראל

יכין

ג) דמשיכהו לא היתה ע"ד לקנות. וקמ"ל אף דמדאורייתא מעות קונות עכ"פ הכא הם אמרו והם אמרו. הם אמרו לעשר דמאי. והם אמרו דבכה"ג לא יהיו מעות קונות: יד) שהוקבעו למעשר: טו) ר"ל להניחן במקום מוצנע שבהפקר ולא ירצה לאכלן. דלהשליכן אסור [כעירובין דס"ד ב']: טז) ולא נתכוון לזכות בהן: יז) כמוכר במדה דקה: יח) במתנה במדה דקה ואפילו לחבר: יט) אבל בדמאי דקיל. חייש שמא ישכח מלהודיעו. ונראה לי דוקא במתנה דלא שכיח. וגם ודאי נזהר להודיעו כדי שלא נכשילו. אבל במכירה מודה ר"י דאסור כלקמן פ"ה מ"ח: כ) קודם שגזרו עליהן שיהיו כעובדי כוכבים: כא) ולא חשידי לאחלופי: כב) דשמא החליפם

בתבואת

משנה ראשונה

ית מסיכם דלא סמכא דעתיה כמ"ש הר"ב פ"ה דע"ז מ"ז: מפני שלא שך. למאי דקיימא לן ד"ת מעות קונות צ"ל שגם המעות עדיין לא נתן "כ אפי' נתן מעות לא נתן אלא כדי שיקח איזה שירצה וכל כמה דלא משך א בידו איזה יקח אין כאן קנין. ועוד דעיקר דמאי מדרבנן ומדאורייתא "ה נאמן דרובן מעשרין והם אמרו דע"ה אינו נאמן והם אמרו דמעות אין טות: ג המוצא פירות. מיירי בגוונא דחייב לעשרן דמאי כדלקמן פ"ג מעשרות מ"ד ופ"ב דמכשירין מ"י. ואע"ג דכל מציאה הפקר היא והפקר טור ממעשר. הכא בכבר הוקבעו למעשר מיירי ואין הפקר פוטרן כדתנן פ"ק דפאה: לא ישלח לחברו דמאי. בשולח לו במתנה אע"ג דמוכר בדקה ט חייב אלא משום שמשתכר או משום תינוקות כדלעיל ובמתנה לחברו לא יך הני טעמי גזרו משום לא פלוג וכ"כ הרא"ש: ר"י מתיר בודאי. לקמן פ"ה מ"ח אמרי' שאסור למכור טבל אלא לחבר ולצורך. והשתא ר"י דהכא או מיירי נמי לצורך ואמאי פליגי חכמים דאין סברא להחמיר במתנה יותר ממכר. ואדרבה הרא"ש מפרש הכא דר"י מתיר דוקא במתנה. ומשמע דר"ל דר"י מתיר במתנה אפי' שלא לצורך ובמכירה דוקא לצורך כדלקמן. וחכמים משוו מתנה למכירה ואין מותר בשניהם אלא לצורך. ומדברי הרמב"ם בחבורו פ"ו מהל' מעשר דין ו' משמע דבשליחות אסרי חכמים אף לצורך ולאו משום דמתנה חמיר ממכר אלא משום שאין מוסרו לו בעצמו אלא ע"י שליח שמא לא יפרש השליח שהוא טבל ויסבור זה שהמשלח תיקנו. וז"ל שם אין מוכרין את הטבל אלא לצורך ולחבר. ואסור לשלח את הטבל אפילו חבר לחבר שמא ישכחו זע"ז ויאכל הטבל ע"כ: ד בחזקתן למעשרות ולשביעית. פי' הר"ב דלא חשידי שמא החליפו כו' משמע דמפרש שהחליפו במזיד וכן מדכתב לקמן בטוחן עובד כוכבים דמאי שדרך בני

אדם

ציונים

ג המוצא פירות. שם ה"י: כל דבר. שם ה"א. ופ"ג ה"ו טור וש"ע יו"ד סי' שנ"א סקי"ו: ד המוליך חטים, גיטין סא: תוס' בכתובות דף כד: מיי' שם פ"א הי"ג: המפקיד מיי' שם. בכורות יא: ותוס' במנחות דף סז. ובכורות דף ל.:

תוספות חדשים

בירושלמי תירוץ ע"ז הקושיא וז"ל תקנו בלוקח ולא במחזיר. אבל כל מפרשי המשניות חולקים עליו דקאי בקושיא בירושלמי כהעתקת התוספות יום טוב. והא דאמר תקנו בלוקח קאי על הסיפא עיין שם ופי' הקושיא דלמה לא יחזיר עד שיעשר יפריש עליהם מפירותיו ולא חיישינן לתקלה דלמא ישכח כן פי' המפ':

תוספות רע"ק

ולא מדד וממתני' בהמת דקה במשיכה ולא אמר דמשך לאו דקה. ולק"מ דהתם דעסיק בדינא דקני' הו"ל לתנא לדקדק ולמתני הגבהה. אבל הכא דלא עסיק בדינא דקנין אלא דעסיק לומר דכל כמה דלא קנה יכול להחזיר בלי עישור לא חש התנא לדקדק בלישנא:

תוס' אנשי שם

הרא"ש שהובא בס' מ"ש: במשנה מותר להחזיר. כא דלא תנן דומיא דרישא ורוצה להחזיר א"צ לעשר. כתב רמז לנו דבכגון הא מותר לכתחלה להחזיר ואין בו משום מהוסרי אמנה וממילא משמע דא"צ לעשר. (הו"ע): ד בר"ב ד"ה ה"ה בחזקתן כו' המתוקנים כו'. פי' המעושר בשאינו מעושר ופירות שש"ת בפירות שביעית ולא יאכלנו בקדושת ז'. א"כ דשביעית פטור מן המעשר וגא ניחוש שיחליפנו בשל שש"ת ולא יעשרנו ויאכל דמאי. (רמ"ז): במשנה לטוחן נכרי דמאי. נ"ע דלא נקט נמי שביעית. ועי' הרא"ש יוסף חולין דף ו' דלענין מעשר אין מועיל ס"ס משום דטבל הוי דשיל"מ משא"כ בשביעית שפיר הוי ס"ס שמא לא החליפן ואת"ל החליפן שמא בשל אחר שני שבוע. (לה"מ): בר"ב ד"ה לטוחן עובד כו' ולבתר דאשכחו כו' וה"ט דלא ערבינהו לטוחן כותי או ע"ה דכותי הוא דוקא בשנים קדמוניות וע"ה כן דינו לעולם. (ש"ל):

ציונים

אצל העובד כוכבים. בכורות שם. ע"ז לח. וירושלמי שם. מיי' שם הט"ו :

תוספות רע"ק

מ"ד [אות כח] ברע"ב ד"ה **אצל** העובד כוכבים. ופירות של עובד כוכבים פטורין מן המעשר) וכ"כ הרמב"ם והראב"ד בהשגות מפרש כפירותיו דחייב לעשר ודאי דודאי אחלפינהו **כפירותיו** דחייבין מדרבנן [משום בעלי כיסין כדאי' במנחות דף ס"ז] ור"ש סבר דמאי דהוי רק ספק אם אחלפינהו. ולזה פריך בירושלמי דמ"ש ברישא דהוא דמאי ומשני כאן קופה בקופה וכאן פירות בפירות. ר"ל דרישא מיירי בקופה ומתירא שמא אינו מכוין למלאות הסדה. משום הכי ליכא ודאי דאחלפינהו. ובהרא"ש רצה ג"כ לפרש כן ודחה דמה"ת הוי ודאי דאחלפינהו. ואמאי ל"א המע"ת ולזה מפרש כפירותיו היינו כפי הפירות שיש לעובד כוכבים כגון שהפקיד אצלו ב' קופות ויש לעובד כוכבים ב' קופות שניהם דמאי ואם אין לעובד כוכבים אלא קופה א' קופה א' דמאי וקופה א' ודאי מתוקן. וכתב לפרש בזה דברי הירושלמי הנ"ל עי"ש. ותמוה לי מאד על הרמב"ם והרא"ש והרע"ב. הלא סוגיא ערוכה פ"א דבכורות (דף י"א) דקאמר על מתני' דהכא א"ר אליעזר להפריש כ"ע ל"פ כו' ליתנם לכהן דת"ק ס' ודאי אחלפינהו ובעי ליתנם לכהן ור"ש סבר דמאי הרי מפורש כהראב"ד דכפירותיו היינו דחייב לעשר ודאי וצע"ג : [אות כט] בא"ד **נתחלפה** קופה זו בקופות אחרות של ישראל) והראב"ד בהשגות הקשה הא הוי ס"ס ספק לא אחלפינהו וספק שמא אותם פירות מעושרים מבעליהם. והכ"מ תי' דמאחר דקי"ל דרוב ע"ה מעשרין ואפ"ה אחמור בהו רבנן לחוש למיעוטא אחמור בהו נ"כ לחוש לס"ס. ויש לעיין לר"ל בירושלמי בריש מסכתין ובשיטה זו אצל הרע"ב שם דהקלין שבדמאי השיתין וכו' הוא מטעם ס"ס תרי דבדמאי מתני ס"ס. ויש לחלק דכי היכי דהרוב דהוי עכ"פ תחלת חיוב מעשר אלא דרוב מעשרים ואחמור בהו רבנן ה"נ אם הס"ס הוא כה"ג דלכל צד היו פירות האלו מחוייבים בודאי במעשר אלא דב' הספיקות אם הם מעושרים. אבל בההיא דהקלין שבדמאי דיש בהם חד צד דלא נתחייבו במעשר שהם הפקר בזה מקילין. אח"ז בא לידי ספר שער המלך ומצאתי

שכוונתי

תוספות יום טוב

זו דהא דתנן בסוף פרקין. דשביעית אמירה לאו. באתרא דר' יהודה הוי הכי כדאי' בש"ס פ"ד דבכורות [דף ל. וגיטין נד.] ושם במשנה דסוף הפרק דשקולים הם. והיינו בכל מקום חוץ ממקומו של ר' יהודה: **בפירותיו**: כתב הר"ב והרמב"ם ופירות של עובד כוכבים פטורים. ומוקי לה בחיבורו סוף פי"א מה' מעשר במפקיד חולין מתוקנים. וז"ש הר"ב ברישא שמא החליפו

אלו

אצל העובד כוכבים בפירותיו (ג) ; **ר"ש** אומר

ר' עובדיה מברטנורה

גרידס לכותים שהיו עובדים אותה: כותי הרי הוא כעובד כוכבים: **אצל העובד כוכבים בפירותיו**. °ופירות של עובד כוכבים פטורים מן המעשר ורישא מפני שדרך בני אדם להוליך קופות רבות של חטים ולהניחן אצל הטוחן חיישינן שמא °נתחלפה קופה זו בקופות אחרות של ישראל שהן דמאי אבל פירות ליכא למימר שמא החליפן בפירות של ישראל אלא שמא החליפן העובד כוכבים בפירותיו לפיכך הרי הן כפירותיו של עובד כוכבים: ורבי שמעון סבר דאף בפירות חיישינן שמא נתחלפו בבית העובד כוכבים בפירות של ישראל אחר. שכשם שישראל זה הפקיד פירותיו ביד העובד כוכבים כך יש לחוש שמא ישראל אחר מן החשודים על המעשרות הפקיד גם כן בידו ונתחלפו

אלו

מלאכת שלמה

מידי מעשר עכ"ל ז"ל : וכתבו התוס' בש"ס על כמה שדקדק ר"ת ז"ל דבכ"מ שמזכיר במשנה או בברייתא מעשר אצל שביעית כגון מהני' דקתני בחזקתן למעשרות ולשביעית דמיירי בנתן מע"ש לשם חולין. ודייק לה ממתני' דבסוף אותו פרק דקתני החשוד על השביעית אינו חשוד על המעשרות ומס' בגמרא משום דמעשר כיון דבעי חומה חמיר עליה. ולשון מעשר מוכיח כן. דהיכא דאיירי בחששא דאינו מתוקן נקיט טבל או דמאי: **אצל העובד כוכבים** כפירותיו. ופי' ר"ע ז"ל ופירות של עובד כוכבים פטורים מן המעשר ע"כ. אמר המלקט נראה לפי זה דהאי תנא ס"ל יש קנין לעובד כוכבים להפקיע מן המעשר אבל ראיתי שכ' ע"ז החכם ה"ר אפרים אשכנזי ז"ל וז"ל וכן פי' הרמב"ם ז"ל ור"ע בבכורות ד' י"א ע"ב וז"ל הגמ' שם על זו המשנה המפקיד פירותיו וכו' א"ר אלעזר להפריש כ"ע ל"פ. כי פליגי ליתן לכהן ת"ק סבר ודאי חלפינהו ור"ש סבר דמאי דספק הוא אם החליפם וכו' ע"ש כי גם ברש"י כתיבת יד הגהה דמיירי שיש לעובד כוכבים זה אריס ישראל וכו' וא"כ כ"ל מה שפי' כאן הרמב"ם ור"ע ז"ל לפיטור משום דקשה להם למה קתני מתני' כפירותיו ולא קתני בלשון פיטור או חיוב אלא ודאי מש"ה אמר בלשון כפירותיו לפטור כשהעובד כוכבים טוחן אותם ולחיוב כשהישראל טוחן אותם ועל מתני' פי' מה שהוא מובן יותר ודו"ק עכ"ל ז"ל. ובסמוך תמצא פירש"י ז"ל. ואיני מבין מה שכתב ז"ל לפטור כשהעובד כוכבים טוחן אותם דוכי הטחינה היא גמר מלאכה והלא המירוח הוא הקובע למעשר: ופי' הרש"ש ז"ל וז"ל אצל העובד כוכבים כפירותיו. ה"ה כפירותיו של עובד כוכבים דודאי חלפינהו בפירותיו וצריך להפריש מהן

הגה"ה אחר זמן רב ראיתי שכ' ג"כ הח' כה"ר יהוסף אשכנזי ז"ל על פי' שהביא ר"ע ז"ל וז"ל פי' זה אינו נראה דא"כ מה אמר כפירותיו יאמר הרי אלו כחזקתן או הרי אלו פטורין. כי א"ל שבעבור זה אמר כפירותיו ללמד שאם פירות הישראל היו טבל או דמאי מתחלה עתה נפטרו בעבור שמסרן ביד העובד כוכבים כי ודאי החליפן דמי יימר שודאי החליפן להקל עליהן ותו דגמ' בכורות פ"ק אמרי' בפירוש שפירות העובד כוכבים חייבין וע"כ אמר כפירותיו כלו' שהן טבל גמור דודאי החליפן. ור"ש אומר אין אנו צריכין להחמיר עליהם כ"כ כי שמא לא החליפן וי"ל דין דמאי. ומה שפי' ר"ע ז"ל דר"ש סבר דחיישי' שמא נתחלפו בפירות של ישראל אחר וכו' כמה רחוקים דבריו וכ"ש אחרי שגמ' ערוכה היא במס' בכורות שלא כדבריו עכ"ל ז"ל:

מעשר ור"מ היא דקסבר אין קנין לעובד כוכבים בא"י ואין מירוח העובד כוכבים פוטר. ובירושלמי פריך רישא לסיפא דברישא קתני דמאי ובסיפא תני ודאי ע"כ. וז"ל הרא"ש ז"ל אצל העובד כוכבים כפירותיו. לכאורה היה נ"ל לפרש דהן כפירות העובד כוכבים ומעשרן ודאי שברור לנו שמחליפן אבל ברישא אינו ודאי שהחליפן לפי שהוא מתפרנס מאומנתו וירא לעשות שקר שמא יקפח פרנסתו. ובהכי נמי הוי ניחא למאי אצטריך להני תרי באבי לאשמעינן דכותי וע"ה לא חשידי לאחלופי אלא זו אף זו קאמר ל"מ אומן אלא אפי' בפקדון לא חשידי לאחלופי. ואי אפשר לפרש כן דמפקיד אצל עובד כוכבים יעשר ודאי דשמא לא החליפן העובד כוכבים והמע"ה. וכ"נ לפ' ע"פ הירושלמי דפריך מרישא לסיפא הכא את אמר לטוחן העובד כוכבים דמאי והכא את אמר אצל העובד כוכבים כפירותיו. ומשני כאן בקופה בקופות כאן פירות בפירות. פלוגתא דר"ש ורבנן בקופה בקופות דהכי איתא בירושלמי לא אמרו אלא כדי קופתו הפקיד אצלו שתים אחת דמאי ואחת ודאי וכ"פ אצל העובד כוכבים כפירותיו כפי הפירות שיש לו לעובד כוכבים אם הפקיד אצלו שתי קופות ולעובד כוכבים שתי קופות שתיהן דמאי ואם אין לעובד כוכבים אלא קופה אחת א' דמאי וא' ודאי מתוקנת דלא חיישי' שמא הביא העובד כוכבים פירות מן החוץ והחליפן אבל אם הפקיד אצלו פירות בלא קופה אע"פ שאין לעובד כוכבים פירות כ"כ כיון שהם מעורבין הכל תורת דמאי יש להם דאין יכול לשער כמה פירות של עובד כוכבים ובטוחן עובד כוכבים אפי' קופות הרי כמו פירות בפירות ואפי' לא היו חטים בביתו של עובד כוכבים הוי דמאי לפי שהכל מוליכין שם חטים לטחון אף אם אין לו רע משלו מחליף רע של אחר בטוב של זה ואח"כ כשיזדמן לו רע יתנהו לבעל הרע הלכך הכל דמאי ור"ש מחמיר דאפי' במפקיד בקופה הכל דמאי. ואע"ג דשמעינן ליה לר"ש במנחות פ' ר' ישמעאל דמירוח העובד כוכבים פוטר מ"מ חייב משום גזרה דבעלי כיסין. ובפ"ק דבכורות גרסי' א"ר אלעזר להפריש כ"ע ל"פ דבעי לאפרושי כי פליגי ליתנן לכהן ת"ק סבר ודאי חלפינהו ובעי מיתבינהו לכהן ור"ש סבר דמאי. עכ"ל ז"ל. והוא ג"כ כפי' הר"ש ז"ל. אבל ר"ע ז"ל תפס פי' הרמב"ם ז"ל. ופי' רש"י ז"ל שם בבכורות שלהי פ"ק ד' י"א אצל העובד כוכבים כפירותיו של עובד כוכבים דודאי חלפינהו וצריך להפריש מהן מעשר וכגון דאמרחינהו

לפירות

תפארת ישראל

יכין

בתבואת ע"ה שהיה אצלו לטחון. ולראב"ד אין זה החשש דא"כ הו"ל ס"ס. אלא החשש הוא שמא החליפה העובד כוכבים עם שלו וס"ל להראב"ד דמירוח עובד כוכבים אינו פוטר (ב) : כג) דאף דחשיד להחליפן בשלו

פרי

בועז

(ב) ול"מ מסתבר כרמב"ם דאי כראב"ד בבא דמפקיד מיותר דהרי הוא כטוחן. ותו למה שני בלישניה למנקט ברישא דמאי. ובסיפא כפירותיו. ות דא"כ במאי פליג ר"ש. והרי גם לת"ק דקאמר כפירותיו. דמאי הם. וא פליג לקולא דרק חיישינן שמא גם ע"ה הפקיד. למה לא פליג נמי בטוחן ודוחק לומר דבאמת ר"ש בתרתי פליג. וס"ל דרק לשמא החליף בשל ע"ה אחר חיישי'. והו"ל ספק דרוב ע"ה מעשרין. ואי משום קו' הראב"ד דהו"ל ס"ס. י"ל דהו"ל ס' הרגיל להחליפן.[אב"י אנא"ך של ע"ר אאמ"ו הגאון זצוק"ל הכ"מ י"ל בענין הקושיות על הראב"ד כמ"ש הראב"ד בעצמו בהשגותיו בשם הירושלמ ח"ל הכא את אמר דמאי והכא את אמר ודאי. ומשני כאן.כלומ' ברישא דקתני דמאי. קופה בקופות. דמתירא שלא יכוין במלאותם. וכאן בסיפא דקתני כפירותי ודאי ; בפירות בפירות. דאינו מתירא להחליף. מיהא ע"ר זצוק"ל נראה דמיאן בזה משום קושית הרא"ש כאן. דמנ"ל דבמפקיד וודאי החליפם שמא ל החליפם והמע"ה. ובענין קושית הראב"ד על הרמב"ם דהוה ס"ס. נ"מ כ"ל לתרץ. לפמ"ש תו' כתובות (ד"ט א' ד"ה ואב"א) דשם אונס חד ולא הוה ס"ס וכש"ך י"ד סי' ק"י דיני ס"ס אות יא. א"כ ה"נ לא הוה ס"ס דשם מעשר חד. מיהא צ"ע מהרב המגיד פ"ג מהא"ב ה"ג. דכ' דמש"ה פסק הרמב"ם דפתוי קטנה לאו אונס הוא משום קושית התוס' שהזכרתי דס"ס הוא. אע"כ דפתוי קטנה לאו אונס עי"ש. אלמא דלרמב"ם אפי' ס"ס משם א' הוה ס"ס והנה הכ"מ בהל' מעשר פרק יא הי"ג תי'. דמאחר דקיי"ל דרוב ע"ה מעשרין ואפ"ה אחמור רבנן לחוש למיעוטא אחמור בהו ג"כ לחוש לס"ס. והקש הגאון מהרע"ק זצוק"ל בתוס' רע"ק [אות כט]. דלרמב"ם למירוח עובד כוכבים פוטר הוי נמי ס"ס. ספק לא החליפן וספק החליפן בשל עובד כוכבי

דהא

משנה ראשונה

אדם להוליך קופות רבות לטחון וחיישי' שמא נתחלפה קופה זו בקופה אחרת של ישראל שהן דמאי וכו' וא"כ שהחליפו במזיד קאמר דאי בשוגג אין לחלק בין טוחן ישראל לטוחן עובדי כוכבים. ויש לגמגם דהא הלכה פסוקה בידינו דכל שאינו נהנה בחליפין לא חיישי' אפי' בעובד כוכבים שמא החליף אפי' באיסורי דאורייתא כמ"ש הפוסקים ביו"ד סי' קי"ח וסתם כן בש"ע שם ס"י וכ"כ כמ"א בהג"ה שם ס"ב. והכא הרי חיישי' שהחליף קופה זו בקופה ש ישראל אחר כיון דלדידי' לא מטי הנאה. ואין לומר דחיישי' שמא ביקש ממ אותו ישראל האחר להחליף ונותן לו שכר. דהא אמרן ישראל לא חשוד להחליף ודוחק לומר דהעובד כוכבים מחליף בלא דעת ישראל אחר ומצפה ליטול שכ ממנו דהשתא רחוקה היא אפי' באיסור דאורייתא לא מצאנו חששא זו. ועו

ה

אומר דמאי (כד): **ה הנותן לפונדקית** (כה) מעשר את שהוא נותן לה (כו) °ואת שהוא נוטל ממנה מפני שחשודה לחלוף (כז). אמר רבי יוסי אין אנו אחראין לרמאין (כח) אינו מעשר אלא מה שהוא נוטל ממנה בלבד:

ח״נ. ה לפונדקית נאמן שם לפונדקית שלו. הנותן

אלו באלו ואין הלכה כר' שמעון: **ה פונדקית.** שומרת הפונדק והולכי דרכים מתאכסנים אצלה: מעשר את שהוא נותן לה. דאין חבר מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן: ואת שהוא נוטל ממנה. דאע״ג דעם הארץ אינו חשוד להחליף כדאמרן לעיל הפונדקית חשודה להחליף שהיא מתכוונת לטובה ונותנת מעלה שהוא יותר יפה לחבר ואומרת בלבה ראוי שיאכל משלי שהוא חם ויפה לחבר ואני אטול את שלו הקר והגרוע: אין אנו אחראין לרמאים. כלומר אין אחריות הרמאים עלינו לשומרם שלא יאכלו דבר שאינו מעושר לפיכך אינו מעשר מה שהוא נותן לה ואם הקנו הפונדקית לעצמה ותאכלנו כשאינו מתוקן אין לחבר מה כלום ואינו מעשר אלא מה שהוא נוטל בלבד ור' יוסי סבר דלגזול היא

אלו המתוקנים: **ה מעשר את שהוא נותן לה.** כתב הר״ב דאין חבר מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן: ירושלמי. ול״ע אמאי לא תנן הכי לעיל בטוחן עובד כוכבים שנחשד להחליף בקופות אחרות של ישראל ונמצא שישראל אחר שהחליף בשלו ויבא לידו פירותיו של החבר בלתי מתוקנים. ואפשר דהואיל ויד עובד כוכבים באמצע והחבר אינו מוציא מידו ליד ישראל לא הוי בכלל אין החבר מוציא מתחת ידו וכו': אין אנו אחראין לרמאים. וכתב הר״ב ורבי יוסי סבר דלגזול היא מתכוונת. וכן כתב הר״ש. וכלומר דבהא פליגי רבי יוסי ורבנן דרבנן סברי דלטובה מתכוונת כמו שכתב הר״ב בפי' דת״ק. אבל אי ידעינן דמכוונת לגזול בזה אין אנו אחראין אף לרבנן. והכי קאמר רבי יוסי אין אנו אחראין ובזה אתם מודים. ואני אומר שזו הפונדקית גם בכלל הרמאים היא שכוונתה לגזול. ובזה מתיישב קושית התוס' בפרק קמא דחולין דף ו שהקשו על פירוש רש״י בדברי תנא קמא דלטובה מתכוונת. והאמר ר' יוסי לתנא קמא אין אנו אחראין לרמאים והביאה הר״ש ובמה שכתבתי הותרה הקושיא. וניחא לפי זה דאף תנא קמא סבירא ליה דאין אנו אחראין לרמאים דהא אשכחן הכי לרבן שמעון בן גמליאל במשנתנו דריש פ״ה ממסכת מעשר שני דסבירא ליה הלעיטהו לרשע וימות ואין אנו חוששין שמא יאכל דבר איסור. והלכה כמותו כדאיתא בגמרא פרק מרובה דף סט. וכן פסק הרמב״ם בפרק ט מהלכות מעשר שני. אבל בירושלמי דמעשר שני ודפרקין רבי יוסי ורבן שמעון בן גמליאל שניהן אמרו דבר אחד וכו' מסתברא ר' יוסי יודי לרבן שמעון בן גמליאל וכו'. ורבן שמעון בן גמליאל לא יודי לרבי יוסי. שאין דרך חבר להיות מוציא מביתו דבר שאינו מתוקן

מלאכת שלמה

לפירות דעובד כוכבים ישראל. או האי תנא סבר דאין פירות העובד כוכבים פוטר ופלוגתא היא במנחות פרק ר' ישמעאל. ר״ש אומר דמאי. ספק חלפן ספק לא חלפן. להפריש כ״ע ל״פ. דאפי' לר״ש דאמר ספק מספיקא לא אכיל סבלים שבמיתה כן ובעי אפרושי הכל דדמי לדמאי דע״ה דמפריש: דמאי. והמע״ה וישראל מוכר לכהן את התרומה והדמים שלו. והאי דמאי לא דמי לשאר דמאים שנותן לכהן אחד ממאה דהתם איכא טעמא כדמפרש במסכת סוטה. משום דסבר ע״ה לוי הוא דפקיד רחמנא למיתב תמ״ע ולא לדידי. אבל הכא ההיא ספקא גופה דאיכא בתמ״ע איכא בת״ג ע״כ. וכ״כ בתוס' הגוזיות אומר ר״י דהך דמאי אינו כשאר דמאי דעלמא דלא בעי להפריש תרומה הכא צריך להפריש תרומה גדולה ולא קאמר אלא די״ל תורת דמאי דא״צ ליתן לכהן כמו בתרומת דמאי דהמע״ה ע״כ. ודייקי' התם בגמ' טעמא דפליג ר״ש דמספקא לן אי חלפינהו אי לא חלפינהו הא ודאי חלפינהו דכ״ע בעי למיתבינהו לכהן. ודוקא בת״ג. והא דקאמר התם הלוקח סבלים מן העובד כוכבים מעשרן וכן שנו מיירי בתמ״ע וכדיליף התם מקרא: **ה הנותן לפונדקית** שלו. ופי' רש״י ז״ל הנותן לפונדקית שנו תלמיד היושב לפני רבו ונתאכסן אצל ע״ה והפונדקית אופה לו את הלחם. וצריך לומר שהטבילה לכך להפריש חלה בטהרה ע״כ. וכתב הרש״ש ז״ל והא דלא תנא הכא המתקלקל משום דאפי' אין מתקלקל נמי אם נמצא הלחם מחלפת והיינו דתני תנא לפונדקית ש״ו. אבל גבי חמותו קתני את המתקלקל שאינה מתכוונת לשם מצוה רק מפני שונאת חתנה ע״כ: אמר ר' יוסי כו'. בירושלמי אמרי' דר״י ורשב״ג אמרו ד״א כו'

תפארת ישראל

יכין

אי פירות עובד כוכבי' פטירי. (ג)דיש קנין לעובד כוכבי' להפקיע ממעשר: כד) דשמא גם הע״ה הפקיד אצלו והחליפן בהם: כה) בעלת האכסניא: כו) לבשל ולאפות: כז) דמורה היתר לאחלופי. מדטרחה בשבילו. או דלטובתו מתכוונת להחליף רע בטוב: כח) לחוש שמא תחליף ותאכל טבל

בועז

דהא פשיטא דעובדי כוכבים מביאים ג״כ לטחון. ול״ע לתרץ קושית הגאון הנ״ל. דאין זה בכלל ס״ס. דכיון דאמרת את״ל החליפן. הרי הכונה באת״ל זה שיש בו דררא דאיסור טבל. ואיך תאמר תו שהוא של עובדי כוכבים שלא התחיל לחול עליו שם טבל. ועוד דלפי כללא דכייל ש״ך בי״ד ק״י קיטר דיני ס״ס אות י״ב. ומג״א סי' תנ״ט סק״ג דצריך שיהיה ספק אחד מתיר יותר מחבירו. והרי כאן אין ספק א' מתיר יותר מחבירו. דבשלמא באם נאמר את״ל ספק החליפן בשל ע״ה דלמא עישרן. אז התיר הספק האחרון יותר מהראשון. דאם נאמר דלא החליפן אין כאן שום איסור. ואם נאמר דהחליפן בשל ע״ה יש כאן איסור ואפ״ה עכ״פ נוכל לתלותו בספק דשמא עישרן. משא״כ באם נאמר דהחליפן בשל עובד כוכבים. מה לי אם נאמר שלא החליפן ואין כאן מביאות לאיסור טבל. מה לי אם נאמר דהוא של עובד כוכבים ואין כאן מביאות לאיסור טבל. בין כך ובין כך לא נכנסת לאיסור טבל העומד לנגדינו כאן לפתוח בו פתח להיתר כדרך כל ס״ס ודו״ק: (ג) ב״ב הר״ב. והקשה רבינו הגאון אמ״ו זצוק״ל. דא״כ הו״ל בהדיא פטור. ותו אדרבה. הרי סתם ספ״ה דדמאי דמעשר משל ישראל על של עובדי כוכבים. אלמא דאין קנין לעובדי כוכבים בא״י להפקיע ממעשר. ולהכי נ״ל. דסתם כאן כפירותיו. משום דלא פסיקא מלתא דפעמים פטור. דמודה ר״מ דדיגון עובדי כוכבים פוטר (כמנחות דס״ז) משא״כ בפירות דא״ל דיגון או באידגן מישראל חייבים. עכלה״ם. וכ' רבינו הגאון מהו' עקיבא שליט״א [באות כח] וז״ל. והראב״ד מפרש כפירותיו. ר״ל שמתחייב לעשר ודאי. והקשה הרא״ש על זה. דלמה יהיה ודאי דלמא לא החליפן. ותמיה לי מאד כו' ולע״ג. ודנתי לפני רבינו הנ״ל. הרי ר״מ התם ס״ל דדיגון עובדי כוכבים בשל עובדי כוכבים חייב. כמ״ש ג״כ רש״י התם. להכי אינצריך לפרש. דבלהפריש כ״ע ל״ס. מיהו רמב״ם ור״ב אזלי

משנה ראשונה

אי חיישינן שהחליף בשל ישראל האיכא כאן ספיקי לקולא שמא לא החליף ושמא החליף בשל חבר שפירותיו מתוקנים. ואת״ל בשל ע״ה שמא עישר דרוב ע״ה מעשרין הן. וזה הקשה הראב״ד בהשגות והכ״מ תירץ דבדמאי דלא מהני רובא להקל ה״ה לא מהני ס״ס. ולהר״ב אין ליישב כן דהיינו כתב ברפ״ק דמשום ס״ס שרי. והראב״ד מפרש ע״פ הירושלמי דכולה מתני' איירי שהחליף בשלו ופירות עובד כוכבים חייבין מדרבנן וכיצא בטוחן עובד כוכבים דמאי מיירי בקופות שמסירה להחליף שמא לא יכוון במילואם ואינו אלא ספק שמא החליף והוי דמאי. וקיצא פירות בפירות ודאי החליף והם כפירותיו של עובד כוכבים. ומ״מ ל״ע דהא קתני נמי שביעית ואיסור שביעית לא שייך בפירות עובדי כוכבים אפי' מדרבנן כמ״ש הרמב״ם בפ״ד מה״ל שמטה פ״ע בכ״מ. ועוד דכל עיקר חשד בפירות שביעית הוא שמא לא הפקירם בזמן הביעור ואם הפירות אסורים כדפי' בפ״ז דשביעית או משום איסור ספיחי' כמ״ש הרמב״ם ובפירות עובד כוכבים לא שייך זה. וי״ל דקיטא לענין מעשר לחוד. ועי' בתו' פ״ב דכתובות ד' כ״ד דסתם ע״ה אינו חשוד על השביעית והכא בודאי חשוד מיירי ועי' בפי' הר״ב רפ״ט דשביעית: **ה א״ר יוסי אין אנו אחראין** לרמאין. פי' הר״ב דסבר לגזול מתכוונת. והא דאמרן לעיל דישראל וכותים לא חשידי. הכא פונדקית מורה היתרא בשביל שטורחת עבורו אבל טוחן משלם לו כל טורחו. ובפונדקית דרך הסוחרים רגילין לאכול רוב פעמים מצלה בשכר. ומתוך זה כשנותנין לה לפעמים משלהם טועמת בחנם ולהכי מורה היתרא. א״נ אע״ג דישראל לא חשידי אגזל. איכא מינייהו שמוחזקין בכך וחשידי כגון רועי

ציונים

ה הנותן לפונדקית. גיטין סא: חולין ו: מיי' שם הי״ב סול ושו״ע יו״ד סימן קיט ס״ג:

חדושי מהרי״ח

משנה ה [תוי״ט ד״ה] **מעשר** את שהוא נותן לה כו' וצ״ע אמאי לא תנן הכי לעיל בטוחן עובד כוכבים שנחשד להחליף כו' עכ״ל. לא הבנתי דהלא שם הוא באמת לא הוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן דהא תנן בחזקתן למעשרות כו' נמצא איירי שעישר רק שמחלק בין ע״ה וכותי דלא חשידי להחליף ובין עובד כוכבים ואי צ״ע של הרב תוי״ט למה לא תני באמת שם בטוחן עובד כוכבים שלא יתן לטוחן עובד כוכבים לטחון דבר

תוספות רע״ק

שכוונתי בזה לדעתו הגדולה (בהל' י״ט פ״א ה״ב ע״ש) ומ״מ עדיין קשה כיון דהרמב״ם והרע״ב כתבו דכפירותיו היינו דפירות עובד כוכבים פטור ממעשר. א״כ בטוחן עובד כוכבים הוי ס״ס. ספק לא החליפן וספק החליפן בשל עובד כוכבים דהא פשיטא דעובד כוכבים ג״כ באים לטוחן לטחון והוי ס״ס מעלי': משנה ה [אות ל] **ואת** שהוא נוטל) והא דאינו חושש לשביעית היינו דמיירי שהוא רחוק משביעית, כגון רביעית וחמישית בזה אין חוששים שנשתיירו להם פירות שביעית אבל בקירוב לשביעית באמת חוששין. רשב״א פ״ק דחולין (דף ו') בשם רבינו שמואל. והא דקתני במתני' דבסמוך מודה ר״י בנותן להמותר שביעית צ״ל רבותא נקט אפילו בנותן בשביעית ומכ״ש בקרוב לשביעית. או דשביעית היינו בזמן קרוב דיש לחוש לשביעית. אולם ברמב״ם (פ״א הי״ב מה' מעשר) משמע להדיא דדוקא בשנת שמיטה ממש אסור והרשב״א שם בשם הרמב״ן כתב דע״ה אינו חשוד כלל על שביעית והא דתני במתני' הקדום בחזקתן למעשרות ולשביעית לצדדין קתני דלשביעית קאי אכותי עי״ש. וכ״כ התוספות כתובות (דף כ״ד ע״א) בשם ר״ת וכתבו עוד א״נ התם בודאי חשוד איירי. ועי' מה שאכתוב בגליון (פ״ה מ״ט דשביעית):

ו הנותן לחמותו מעשר את שהוא נותן לה ואת שהוא נוטל ממנה מפני שהיא חשודה לחלוף את המתקלקל (כט). אמר רבי יהודה (ל) רוצה היא בתקנת בתה ובושה מחתנה. מודה רבי יהודה בנותן לחמותו שביעית שאינה חשודה להחליף (לא) להאכיל את בתה שביעית (לב):

ר' עובדיה מברטנורה

היא מתכונת ואין הלכה כר' יוסי: ו המתקלקל. פת או תבשיל שנתקלקל: אמר רבי יהודה. בירושלמי מפרש דקמייתא נמי מלתיה דר' יהודה היא והכי קאמר מפני שהיא חשודה להחליף את המתקלקל דברי ר' יהודה שרבי יהודה אומר רוצה היא בתקנת בתה וכו': בנותן לחמותו שביעית. בנותן לה לאפות ולבשל בשנה השביעית: שאינה חשודה להאכיל את בתה שביעית. דחמירא להו שביעית ואפילו אם יתקלקל לא תחליפנו בפירות שביעית והלכה כר' יהודה:

תוספות יום טוב

מתוקן. ע"כ. משמע כדעת התוספות דלתנא קמא אע"ג דרמאי הוא סבירא ליה דאחראין אנן לרמאין. ורש"י והר"ב פירשו כגמרין דלעיל. וכתב עוד הר"ש דלא דמי הכא לעני ירק דלעיל (במשנה ב דלא ישליך עד שיעשר) דהעולן אינו נוטלן בגזל דאפקורי מפקרי להו: ו לחלוף את המתקלקל. וגבי פונדקית לא תני המתקלקל. היינו כדמפרש רש"י בפרק קמא דחולין לפי שאכסנאי תמיד סומך על הפונדקית לפיכך חוששת ביותר: **אמר** רבי יהודה וכו': כתב הר"ב בירושלמי מפרש דקמייתא נמי מלתא דר' יהודה היא והכי קאמר וכו'. ותו התם ורבנן אמרי הנותן לחמותו כנותן לשכנתו כהדא דתני הנותן לשכנתו פת לאפות לו או תבשיל לעשות לו אינו חושש לא משום שביעית °ולא משום מעשרות. ומזה אני תמה על הר"ב שפסק כר' יהודה ונמשך אחר הרמב"ם בפירושו שכתב והלכה כר' יהודה בשני המאמרים שחכמים מודים לו. והרי התבאר בש"ס שחכמים חולקים עליו. [°וכוותייהו סתם לן התנא °בסוף פרק ד' דבכורות]. ובחבורו פרק י"א מהלכות מעשר חזר בו ופסק כהנך רבנן. **שאינה** חשודה וכו'. עיין מ"ש במשנה ד' בסייעתא דשמיא:

מלאכת שלמה

ס' על ורשב"ג לא יודה לר' יוסי שאין דרך חבר להיות מוציא מביתו דבר שאינו מתוקן. פי' דשאני הכא שמוסר־לה בידים הדמאי: ו אמר ר' יהודה רוצה היא כו'. הרא"ש ז"ל מפרש דאף קמייתא דקאמר בירושל' דהיא נמי על דעתיה קאי אמתני' דלעיל הנותן לפונדקית וכו' ע"כ. וכתב הר"ש ז"ל דמפ' בירושלמי דר"י אומר נותן לחמותו כנותן לפונדקית כלומ' דמוריא ואמרה בר בי רב ניכול חמימא ואנא איכול קרירא ורבנן אמרי נותן לחמותו כנותן לשכנתו דאינו חושש לו משום שביעית ולא משום מעשר כדאיתא בפרק קמא דחולין ע"כ. ובירושלמי בעי מה חמותו מן האירוסין או מן הנשואין ופשיט מהאי סיפא דקתני מודה ר"י בנותן לחמותו שביעית שאינה חשודה וכו' דילאה פן יקרא לבתה או לחתנה אסון מעון תומר שביעית שמע מינה דבין באירוסין בין בנשואין מיירי כולה מתני' וכן פסק הרמב"ם דאפי' מן האירוסין:

תפארת ישראל

יכין

טבל: כט) ובפונדקית לא קתני המתקלקל. דאפילו לא נתקלקל על ידה מחלפת. כדי להרגיל אצלה בנ"א. [ולכאורה יש להוכיח כתוס' דפונדקית ברישא חשידא ליתן לו רע תחת טוב דאל"כ ל"ל תו למתני חמותו. אי תרווייהו חד טעמא נינהו. מיהו לרש"י דבפונדקית נמי חשודה ליתן טוב תחת רע. י"ל דנקט סיפא משום שביעית דבפונדקית נקט מעשר דוקא. דבשביעית אסור כלל ליתן לה. ובחמותו נקט מעשר דוקא. הא שביעית מותר לגמרי]: ל) טעמא דת"ק קאמר: לא) כלומר כשנתן לחמותו בשנת שביעית ספיחי שביעית שמהפקר המותרים [כשביעית פ"ט סי' י וסי' יד] לא חיישינן שהחליפתן במשומר בשביעית. אפילו נתקלקל מה שנתן לה התנה: לב) דר"י לטעמיה דשביעית חמיר להו לעם הארץ טפי ממעשר [כבכורות ד"ל ע"א]:

בועז

אלי לשיטתיי (וכפ"א מהל' תרומות הי"א) דדינן עובדי כוכבים בשל עובדי כוכבים פטור (וכ"כ הכ"מ פ"א ממעשר הס"ו) ולשיטתיה אף בלהפריש פליגי. והשבני רבינו הנ"ל. עכ"פ לרא"ש קשיא. דהרי כל עיקר קושיתו. רק אי נימא דדינן עובדי כוכבים חייב והיינו כר"א התם. ואיך מקשה שמא לא החליפם. והממע"ה: עוד כתב רבינו הנ"ל [באות כט] ט' אמנם הקשה הראב"ד. דלמה בנותן עובדי כוכבים חיישי'. הרי הו"ל ס"ס ט' ומ"כ שכ"כ בפ"א מהיו"ט ה"ב. עכלה"ס. נזכתי לפני רבינו. א"כ במה נפרנס משנה שלימה (פ"ב דמכשירין מ"י) והרי התם איכא ס"ס מעליא. דאף דספק ממיעוט שלבתיהם. לא מצטרף לס"ס. דמיעוט לגבי רוב כליתא דמי (כש"ך י"ד רנ"ג סק"ו) עכ"פ בנ"ז איכא ס"ס. ס' נפלו קודם שראו פני הבית. וס' מעושרין. ובס"ס זה איכא שפיר למימר שנות לא חל עליהן שם מעשר מעולם. ודוחק לומר דעכ"פ חל עליהן שם מעשר בדיעבד. וכמעשר ראשון שהקדימו בשבלים. אע"כ שאין כל הספיקות שוין. והשבני רבינו הנ"ל וז"ל ימחול ידידי הרב נ"י לעי' במ"ע פי"א ממעשר ה"ט. מ"ש לתרץ בזה. ולענד"נ דהתם אף אם ננקט כדברי הראשונים דרמ"ל. דמתני' דמכשירין לענין אכילת ארעי מיירי. עכ"פ כיון דבספק אם עישרן (קמה). הוה אזלינן לחומרא לענין אכילת קבע. דאז ליכא ס"ס. וכיון דנעשה ספק זה לחומרא. הוה כוודאי איסור כמ"ש פוסקים כעין זה בספק דאורייתא וע"י גלגול הוה דרבנן. משא"כ בקלין שבדמאי. דמכח ס"ס נפטרו פירות אלו לגמרי. ולא דנין בהם כלל ענין חומרא ע"י ספק א':

משנה ראשונה

רופי בהאי דקה כדלעיל פ"ב מ"ג. ואמרי' המחמיר רוכן רשעים. וס"ל קיים ליה לר"י דפונדקית נמי חשידא: ו שהיא חשודה לחלוף את המתקלקל. לשטת הר"ב כרפ"ק דספק ספיקא מותר גבי דמאי קשה אמאי מעשר את שנוטל ממנה האיכא ס"ס שמא זה לא נתקלקל ולא נחלף ואת"ל הוחלף שמא מעושר. ובשלמא לעיל בפונדקית תמיד מחלפת להאכילו יפה משלו. וכן בנותן עובדי כוכבים ודאי מחליף כדאמר בבכורות דף י"א. אבל הכא אם לא נתקלקל אינה מחלפת. וצ"ל דה"נ מתקלקל לאו דוקא אלא נותנת לו תמיד היפה משלו כמו הפונדקית אלא מדברי רש"י שהביא תוי"ט לא משמע כן: **רוצה** היא בתקנת בתה. ונראה לפ"ז כ"ש בנותן לאחו דפשיטא רוצה בתקנת בנה ואפשר דבבנה חכמים נמי מודו: **ומודה** רבי יהודה בנותן לחמותו שביעית. צריך עיון מאי קאמר דאם היא חשודה לאכול שביעית למה איננה חשודה להחליף כמו במעשר שרוצה בתקנת בתה ואי שביעית חמיר להו היאך חשודה לאכול. ואי באינה חשודה לאכול מאי קמ"ל ומאן פליג דקאמר ומודה. ונראה לי שלכך כתב לו הרמב"ם בפירושו דרך אחר דמיירי שהוא נותן לה פירות שביעית ואמר דלא חיישינן שמא תחליף ותקח לעצמה אלו הפירות של שביעית והבשל לאוכלן שלא בקדושה קמשמע לן שלא נחשדו לאכול באיסור דשביעית חמור להו ונראה דגרים להאכיל את בתה ביו"ד ור"ל **בני בתה**:

הלכתא גבירתא כללא דפרק ג

פרק ג משנה א מאכילין דמאי לעניים או לחיל מלחמה אפילו של מלך ישראל. ולכולם צריך להודיע. דלכשירצו יעשרו:

משנה ב המנתק ירק מראשי לפתות ומשליך עלין. כדי להקל משאו. יעשר הירק מקודם מדנתחייב כבר במעשר. ובכה"ג לא מהני הפקרו: לקח ירק מע"ה ונמלך להחזיר לא יחזיר עד שיעשר ואם לא משך א"צ לעשר:

משנה ג מצא פירות שהוקבעו למעשר והגביהן לאכלן ונמלך להניחן במקום מוצנע. מדאסור להשליך אוכלים. חייב לעשר מקודם. וכשלא הגביהן לזכות בהן רק להצניען כנ"ל. פטור מלעשר: כל מה שאסור למכור דמאי אסור ליתן במתנת דמאי:

משנה ד הנותן תבואות לטוחן ע"ה או הפקידן בידו. אין חוששין שהחליפן. אבל בטוחן עובד כוכבים או כותי חיישינן שהחליפן. ויעשר דמאי. ובהפקידן בידו יש חזקה שהחליפן בפירותיו. ויש בזה ג' חלוקים. א) אם הפקיד והוחזר חולין מתוקנים פטור מלעשר דדינת עובד כוכבים פטור (ולראב"ד עכ"פ חייב מד"ס): ב) ואם טבל שנגמ"ל למעשר חייב לעשר דמאי. ג) ואם טבל שלא נגמ"ל חייב לעשר ודאי כשיוחזר דנגמר מלאכתו ע"י ישראל:

משנה ה הנותן לפונדקית לאפות ולבשל. מעשר מה שנותן ומה שמקבל דחיישינן לאחלופי. ולהכי בשביעית אסור ליתן לה:

משנה ו אבל בנתן כך לחמותו (לא) חיישינן לאחלופי למעשר ולא לשביעית.

ציונים

ו הנותן לחמותו. גיטין שם חולין שם. תוס' ביצה דף פז: מיי' שם. טוש"ע שם:

חידושי מהרי"ח

דבר שאינו מתוקן ז"א צריך דזה מוכח מזה דע"כ לא פליג ת"ק ור' יוסי אלא ת"ק סבר לטובה מכוונת ור"י סבר לרעה מכוונת אבל התם מה פשע ישראל השני שהעובד כוכבים החליף שלו אוי ודאי אינו יכול ליתן לטוחן עובד כוכבים שאינו מתוקן מחמת חשש שלא יבא לישראל כנ"ל וסברת התי"ט דחוקה מאוד דעכ"פ יכשיל החבר לישראל אחר שלא בפשיעת הישראל כנ"ל:

תוספות רע"ק

[אות לא] בתוי"ט ד"ה אר"י. ולא משום מעשרות) לפ"ז לישנא דמודה ר"י כפשטיה דמודה לרבנן דסברי דחמותו כשכנתו ואינה חשודה להחליף מודה להו ר"י לענין שביעית דאינה חשודה להחליף. אבל הרמב"ם בפי' מפרש דדינא דר"י מעשר את שהוא נוטל בא לחלוק על ר' יוסי דאמר א"א אחראין לרמאין ועלה קאמר דמודה ר"י בנותן לחמותו פירות של שביעית דאין לו לחוש שתאכיל לאנשי ביתה פירות שביעית שלא בקדושת שביעית. דחמירא להו שביעית: [אות לב] בתוי"ט סד"ה אר"י. בספ"ד דבכורות) אינו מובן דהתם לא נזכר כלל מענין חשודה להחליף. והתם מיירי רק בלקטות מהם אבל לא בנותן להם:

תוס' אנשי שם

ה תוי"ט ד"ה אין כו' משמע כדעת התוס' דלת"ק אע"ג דרמאי הוא כו' כנ"ל. (כ"ל). אבל שמעתי מנ"ל דהירושלמי ס"ל כסברת התוס' דלמא ת"ק אין דרך חבר להיות מוציא כו' בכה"ג דמתני' דלטובה מתכוונת. (רמ"ז):

ו תוי"ט ד"ה אר"י כו' בספ"ד דבכורות. ע' תוס' רע"א ונ"ל דכוונת התוי"ט על שני המאמרים. ברישא פליגי חכמים בירושל' דחמותו כשכנתו. ולענין מה דמודה ר"י בשביעית ע"ז כ' דלפי מאי דס"ל דחיישינן לאחלופי א"כ גם בשביעית נמי הו"ל למיחש דלא קי"ל כר"י דמודה בשביעית משום דס"ל דשביעית חמירא להו. דחכמים פליגי עליה בהא וס"ל דשביעית לא חמירא להו וכוותייהו סתם בספ"ד דבכורות דהחשוד על השביעית אינו חשוד על המעשרות. (בית שלום):

פרק ד א °הלוקח פירות ממי שאינו נאמן על המעשרות ושכח לעשרן ושואלו בשבת א) יאכל על פיו. חשכה מוצאי שבת לא יאכל ב) עד שיעשר ג). לא מצאו אמר לו ד) אחד שאינו נאמן על המעשרות מעושרין הן אוכל על פיו. חשכה מוצאי שבת לא יאכל ה) עד שיעשר ו). תרומת מעשר של דמאי שחזרה

למקומה

ח"נ. א ושואלו בשבת יאכל בירוש' שואלו בשבת ואוכל וגנ"ס ואוכלן. חשכה גנ"ג וחשכה. לא מצאו ט' בירושלמי ל"ג כל נגלה זו עד סמ"ע אבל גנ"ק גרס לי' והוא ס"ג. וסמ"ע מ"ג ויש בפרק זה פ' משניות וכ"ב גנ"ס. אחד גנ"ג אחר.

פרק ד א הלוקח פירות. בשבת יאכל על פיו. דאימת שבת עליו שמתיראים לעבור עבירה ולשקר בשבת יותר מבחול: תרומת מעשר של דמאי. להכי נקט תרומת מעשר דעמי הארץ נחשדו עליה דסברי איכא במיתה כל זמן שלא הופרש מעשר ראשון אבל תרומה גדולה לא נחשדו עליה ותרומת מעשר הויא א' ממאה ושחוזרה למקומה לפחות ממאה

חוזרה

פרק ד א חשכה מוצאי שבת. דלא נימא ליל ראשון אחר צאת הכוכבים אבל בין השמשות במוצאי שבת אוכל על פיו מפני שלא נגמר היום. הרמב"ם: מוצאי שבת לא יאכל. לשון הרמב"ם פרק י"ב מהלכות מעשר הרי זה לא יאכל מאותן הפירות למוצאי שבת עד שיעשר דמאי על הכל על שאכל בשבת ועל הנשאר שלא הקילו °והאמינוהו אלא לצורך אותו שבת [°ע"כ. אבל בחול לא האמינוהו בסמך שאילת שבת משום דאיכא למיגזר אטו שאילת חול. כך מצאתי בפירוש שהזכרתי]: עד שיעשר. לשון הרמב"ם ז"ל תרומת מעשר ומעשר שני המחוייבים לדמאי כמו שבארנו ע"כ. לפי שתרומת מעשר גם היא מעשר מן המעשר לכך קראוהו בכלל מעשר. ועוד מצאנו בדברי רבי אליעזר במשנה ג פרק ו מעשרות שם לכלל מתנות כהונה ואף לתרומה גדולה. ועי' פרק ז משנה ו. ועיין לשון הירושלמי שהעתיק במשנה ד פרק ב דמעשרות: אמר לו אחד וכו'. לא יאכל וכו' °כששם

משנה

מלאכת שלמה

פרק ד א הלוקח פירות כו'. נלע"ד דמשום דסליק למיתני דאימת חומר שביעית עלייהו באתריה דר"י. תני השתא האי מתני' דהוי טעמא נמי משום דאימת שבת עליהם או אימת דימוע עליהם כמו שיתבאר בס"ד: ואוכלן על פיו. בירושלמי פליגי אמוראי בטעמא דמתני' חד אמר מפני כבוד השבת התירו לאכלן על פיו ומ"מ לא התירו אלא ע"י שאלה דאולי יאמר האמת שאינם מעושרין. וחד אמר משום דאימת שבת עליו משום דשבת קובעת למעשר כדאיתא במס' יו"ט ס"פ המביא וירא מלשקר ופריך עלה אם אימת שבת עליו והוא ירא מלשקר א"כ אמאי לא יאכל למוצ"ש ומשני מפני אחר שאין שבת עליו באימה כלומר שלא רצו לסמוך על אימת שבת אלא ביום השבת לפי שיש שאין עליו אימת שבת לכן עשו טעם זה סעד עם כבוד השבת. יל"מ בין הני תרי טעמי דלמ"ד משום אימת שבת אם שאלו בחול לא יאכל בשבת ולמ"ד מפני כבוד השבת אפי' שאלו בחול יאכל בשבת. ועוד קאמר בירושלמי שאם לקחו ממנו שנים ושאלו האחד לא יאכל השני שמא זו הכלכלה עישר וזו לא עישר וכן אחד שלקח שתי כלכלות ושאל על האחת לא יאכל השנייה שמא זו עישר וזו לא עישר. הרא"ש ז"ל: ואמרי' בירושלמי דדוקא שכח תנן אבל מזיד אסור כיון שפשע ואפי' שאלו וא"ל מעושרין הן אסור לאכול על פיו. והא דאמרינן דבמזיד אסור דוקא בשלא התנה מע"ש. אבל אם התנה מע"ש כדתנן לקמן בר"פ בתרא המזמין את חבירו שיאכל אצלו אומר מערב שבת וכו' אף הכא נמי כשאדם טרוד מע"ש ואין לו פנאי לעשר מתנה תנאי זה ולמחר מפרים בלא דבור ומותר לאכול השאר. ועוד אמרי' בירושלמי דאפי' יש לו מאותו המין פירות מתוקנין שרי לאכול מאלו ע"י שאלה שאני אומר אלו חביבין עליו. ועוד גרסי' התם ר' יונה בשם ר' זעירא הפתר מתני' בפירות שנסמכה דעתו עליהן מע"ש. פי' שלקחן לאכלן אבל בפירות שלקחן מתחלה לסחורה שלא נסמכה דעתו עליהן מע"ש לא שרי לאכול מהן ע"י שאלה. ופי' החכם ה"ר אלעזר אזכרי ז"ל דק"ל לתלמודא ממתני' דהכא אמתני' דלקמן דקתני המדיר את חבירו שיאכל אצלו דשבת ראשונה שרי ע"י שאלה אבל שבת שנייה לא ואפי' שבת ראשונה לא התירו אלא מפני שהדירו הנאה אם לא יאכל אצלו משום איבה ומ"ש הכא דשרי ע"י שאלה לחוד. ותי' ר' יונה דהכא נמי לא התירו במזמינו לאכול בשבת או בשלח לו חבירו פירות בשבת או בלקח פירות לסחורה או לשלחן לאחר מאחר שלא כיון לאכול מהן בשבת ולא התירו אלא בדוקא בלקח פירות לכבוד שבת בזה בלבד התירו ע"י שאלה. ע"כ: לא מצאו כו'. פי' החכם ה"ר שלמה סירילי"ו ז"ל משום סיפא אצטריך דתנן חשכה למוצ"ש לא יאכל עד שיעשר וס"ד דליהמן אפילו במוצ"ש קמ"ל ע"כ. פי' כדתנן בס"פ עד כמה החשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו: תרומת מעשר כו'. הא דנקט למקומה משום ר' אליעזר דתני בירוש' תמ"ע של דמאי שחזרה למקומה מדמעת שלא במקומה אינה מדמעת

דברי

יכין תפארת ישראל בועז

פ"ד א) דירא לשקר בשבת וה"ה ביו"ט: ב) על סמך הגדה דשבת: ג) דלע"ג דנאמן באמירה דשבת. אפ"ה גזרו באכילה דחול אטו אמירה דחול. ורק בשבת משום עונג שבת ל"ג. ומה"ט רק בשבת מלעשר הקילו ולא לכתחלה. מיהו אם היה נזכר קודם שבת. רק לא היה לו פנאי להפריש. אומר מע"ש שאני עתיד להפריש וכו' [כלקמן רפ"ז]. ומדנקט עד שיעשר [ול"ק יעשר מה שיאכל] משמע כרמב"ם דגם על אכילתו בשבת חייב לעשר כ"כ ע"ר אאמ"ו רבינו הגאון זצוק"ל. ונ"ל דלפ"ז כוונת המשנה לא יאכל כלל אפי' דבר אחר עד שיעשר: ד) בשבת: ה) שהם מתני' ר"מ דחשוד לדבר. לא דנו ולא מעידו (א): ו) הא דפלגינהו לב' בבי. נ"ל דקמ"ל דדוקא בלא מצאו למוכר שואל לאחר. אבל ביש המוכר כאן לא יסמוך על אחר. דהמוכר נזהר

ספי

פ"ד (א) הקשה רבינו הגאון אאמ"ו זצוק"ל. אמאי נאמר לו אחר א"נ במוצ"ש. הרי אין אדם חוטא ולא לו (כפ"ג דקדושין (דף ס"ג) ואפי' חשוד נאמן על של אחר (כי"ד קי"ט ס"ז). דלא קיי"ל כר"מ דהחשוד

משנה ראשונה

פרק ד א ושכח לעשרן. דוקא שכח אבל המתין במזיד ולא עישר כדי לשואלו בשבת לא שרינן ליה לאכול בשבת. שכל שהיה יכול לעשר לא תקני ליה שאילת שבת. ולהכי במוצאי שבת לא יאכל עד שיעשר כיון שיכול לעשר עצמו. והטעם משום דהך סברא דאימת שבת על ע"ה אינו ברור כ"כ כדאמר בירושלמי שיש שאין אימת שבת עליו. אלא דבשבת עצמה דאיכא נמי טעמא דכבוד שבת שא"א לו לעשר וימנע מעונג שבת שרינן ליה כמ"ש הרא"ש. ותה"מ כתב הרמב"ם בחבורו פי"ב היתה שבת ויו"ט סמוך לא ושואלו באחד מהן אוכל אף בשני מפני שלא נראה לעשר בינתים ע"כ. ותוי"ט כ' בשם מ"כ דמ"מ לא יאכל דגזרי' אטו שאילת חול ע"כ. ולא נריך לזה אלא כיון שיכול לעשר לא סמכינן אשאלה ותש"ס נמי מעשר אף על שאכל בשבת כיון שאפשר לתקן מתקנין. ומ"ש הרמב"ם בחבורו שאוכל בשבת אע"פ שיש לו פירות מתוקנים מאותו המין ע"כ ולא אמרי' כיון דאפשר במתוקנים לא שרינן ליה. התם לא מיקרי אפשר דמצות עונג שבת להרבות במאכלים. ומ"ש הר"ב דאימת שבת הוא שמתיראים לעבור עברה בשבת יותר מבחול כ"כ הרמב"ם אבל הר"ש כתב לענין מעשר אימת שבת עליו דשבת קובעת למעשר וכ"כ התו' בכתובות דף כ"ה ועי' במהרש"א שם: ושואלו בשבת יאכל. לשון הרמב"ם בחבורו שואלו בשבת ואוכל וה"נ ליתנא דר"ש מעזי: חשכה מוצאי שבת. דקדק הרמב"ם מדקתני חשכה מ"ש. ולא תני מוצאי שבת לחוד לאשמועי' דוקא

חשכה

תוספות אנשי שם

פ"ד א במשנה ממי שאינו נאמן. לא ידענא אמאי לא תני בקלור מע"ה. והרמ"ז ז"ל כ' פי' ל"מ מסתם ע"ה כו' אלא אפילו החשוד ממש שיודעים שאינו מעשר אפ"ה נאמן בשבת ע"כ ואחר המחילה פשיטותיה דמר בהא לא ידענא דלפי הנראה כל אלו הדברים שהקלו בדמאי הוא דוקא בסתם ע"ה אבל בחשוד אין זה דמאי אלא ודאי ומה לי שבת ומה לי חול וכ"מד' הרמב"ם שבפי"ב מה"מ פסק למתני' כצורתה ואח"כ באותו פרק דין ט"ו כ' אין כל הדברים הללו אמורים אלא בע"ה שאינו לא חשוד ולא נאמן כו'. (ש"ל): ושואלו. כ' הכ"ד דל"ג ושואלו אלא שואלו בלא וי"ו וה"ג בירושלמי. וליתא דאי גרסינן הכי בהדיא היכי הוו בעו מימר בירושלמי דלמ"ד טעמא דמתני' מפני כבוד שבת אפילו שאלו בחול יאכל בשבת. אלא ודאי ושואלו גרסינן. (ש"ל): בר"ב ד"ה בשבת יאכל כו' שמתיראים כו' כ"כ הר"מ אבל הר"ש פי' אימת שבת דשבת קובעת למעשר ולא אבין דאם דכך הרי מקח ג"כ קובעת וא"כ ניחא לעולם אף בחול כשלוקח מע"ה א"צ לעשר ובטלה תורת דמאי וצ"ע. (ש"ל): במשנה לא יאכל עד שיעשר. קשה ליתני חשכה מו"ש

יעשר

ציונים

א הלוקח. גרע"י ותוספות בכתובות דף כה. ובמנחות דף ל. עיין פי"ב מהלכות מעשר הלכה א ב. סמג עשין קלה. וב"י יו"ד קיט: תרומת מעשר. מנחות לא: חולין עה: עיי' שם ב"ק:

תוספות חדשים

משנה א [תוי"ט ד"ה] מוצאי שבת כו' אטו שאילת חול כו' עכ"ל. ובירושלמי הקשה קושיא זו ומשני מפני אחר שאין אימת שבת עליו

פי'

תוספות רע"ק

משנה א [אות לג] הלוקח פירות ממי שאינו נאמן) בפשוטו נראה דהך קולא דשאלה בשבת הקילו רק בע"ה אבל לא בחשוד ממש על המעשרות [ועי' בפ"י בחידושי כתובות (דף כד) ושם תמצא דדעתו דאף בחשוד שמכינן אהך קולא עיי"ש]: [אות לד] בתוי"ט ד"ה מוצאי שבת וכו'. והאמינוהו אלא לצורך אותו שבת וכו') קשה לי אמאי נסמוך ע"ז להתיר האכילה דיש חשש שכל דבמיתה נתיר להפריש בשבת דהוי רק שבות ולסמוך על הרוב ועל שאילתו שכבר הוא מתוקן ואין בקריאת שמו משום מתקן. ואפשר דחיישינן שמא יאמרו דמפרישין דמאי בשבת. אבל במה שאוכל ליכא חשש דיאמרו דקמי רבנן במלתא וידעו שזה היה מעושר. וכעין זה כתבו התוס' ביבמות (דף כ"ד ע"א ד"ה וספק): [אות לו] בתוי"ט ד"ה אמר לו אחר. כסתם דספ"ד דבכורות) בספר תפארת למשה (יו"ד סימן קי"ט) כתב דאינו מוכרח די"ל דאותו האחר אומר רק ששמע מפי המוכר שמעושרים הן ומש"ה קתני לא מצאו דאילו מצאו צריך שישאל למוכר עצמו כיון דאותו אחר א"י רק מפי מוכר עי"ש. ובספר מחנה אפרים (בהל' עדות סי' י"ב) כתב לתרץ דנהי דחשוד נאמן על אחרים מ"מ אין ע"א נאמן בטידי דאתחזק איסורא כל כמה דאין בידו לתקן כדמוכח בהאשה רבה אלא דבדמאי הקילו גבי שבת. ומה שכתב הרמב"ם החשוד על הדבר מעיד על של אחרים מיירי באחר עמו עכ"ל. ולענ"ד הא בפרק האשה רבה הוא איבעיא דלא אפשיטא אם ע"א נאמן באתחזק איסורא ולפשוט ממתני' דהכא דא"נ גם אינו ברור דמקרי הכא אתחזק איסורא כיון דרוב ע"ה מעשרין אלא דהחשו חז"ל משום דהוי מיעוט דשכיח עכ"פ הרוב מסלק לחזקה ועיין

[משנה] דסוף פ"ד דבכורות כל החשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו והר"ב סובר דזו חו הלכתא ניהו וכמו שאכתוב במ"ו בס"ד: **למקומה.** כתב הר"ש סתמא [כדאמר] בירושלמי תרומת מעשר של דמאי שחזרה למקומה מדמעת שלא במקומה אינה מדמעת [*ר"ש אומר בין למקומה בין שלא במקומה אינה מדמעת] והך פלוגתא דוקא בדמאי ולא בודאי עכ"ל. [*ועי' לקמן]: **רבי שמעון אומר.** ל' הרמב"ם וחכמים אינם מודים לו וכו' והייט דתנן ר"ש אומר. ולא אמר ר"ש. [*והא דכתבו הר"ב והרמב"ם דהלכה כרבי שמעון דגמרין פרק ד דחולין (עה.) ובשאר דוכתי אפסיק הכי כ"כ בכ"מ. ועוד בירושלמי אתא עובדא קמיה דרבי חנינא והורה כר' שמעון]: **שואלו ואוכלו על פיו.** פירוש אם שהפרישה החבר או העם הארץ בפניט לפי שיודע שלא נאמינהו ונפלה למקומה דהייט לנ"ע שמהם הופרשה שואלין את העם הארץ אם כבר תיקנה גם כן לעצמו שנמצא שלא היה צריך לתרומת מעשר זאת להפרישה ואין כאן דימוע. וסומכין עליו מפני שאימת דימוע עליו כך פירש"י בפרק ד דחולין דף עה. גם הראב"ד בהשגותיו לפרק י"ב מהלכות מעשר. והרמב"ם מפרש שאם יפריש עם הארץ תרומת מעשר לפניט בתחלה ונפלה [*לפניט בין למקום אחר בין למקומה (כמ"ש לעיל לר"ש דבירושלמי וכ"כ בכ"מ אבל לא נתן טעם למה פסק כר"ש ול"ע)] דמדמעת אם יאמר העם הארץ שחזר והתקינה אוכלין על פיו: ופי' בעל כ"מ דהייט שיאמר שנתערבה עם פירות חולין שלא במתכוין עד שעלתה בק"א:

למקומה י) **רבי שמעון שזורי אומר אף בחול שואלו ואוכלו על פיו** ח) .

המדיר

הג"ה. שזורי בירושלמי השזורי. ואוכלו נ"א ואוכל וכ"ה בירוש' וגר"א.

ר"ע מברטנורה

חוזה ומדמעת: **שואלו ואוכל על פיו:** דמאחר שנקרא לה שם תרומה אימת דמוע על עם הארץ וירא לשקר והלכה כר'

מלאכת שלמה

דברי ר"א. וחכ"א בין במקומה בין שלא במקומה מדמעת. רבי אומר בין במקומה בין שלא במקומה אינה מדמעת. והך פלוגתא דוקא בדמאי ולא בודאי. הר"ש ז"ל. וז"ל הרמב"ם ז"ל שם בחבורו. מי שאינו נאמן שראינוהו שהפרים תמ"ע מפירותיו שהן דמאי וראינוה שחזרה ונפלה בפניט בין למקום אחר בין למקומה וחזר ואמר הפרשתיה נאמן אפי' בחול ואוכל על פיו שהרי שאימת שבת על ע"ה כך אימת דימוע עליהם ואינם חשודים להאכיל את המדומע עכ"ל ז"ל וכן פי' נ"כ בפי' המשנה וע"ש בהשגות ובכ"מ. ובירושל' מפ' כילד שואלו שאומר לו אינך חשוד בעיני אלא מפני שקניתי ממך חסים וראיתי חיל עליך אמרתי שמא שכחת לתקנם. ואע"ג דקי"ל החשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו שאני הכא דאימת דימוע עליו. ופי' רש"י ז"ל שם פרק הקומץ רבא. אף בחול שואלו. כלומ' נ"מ אם חורה ונפלה לתוך התבואה בשבת דמשום עונג שבת שואלו לע"ה ואוכל על פיו. אלא אפי' בחול סומך על המוכר משום הפסד חולין. ושואלו אם הפריש מעשר קודם שמכרן לו ואוכל על פיו דנמלא שלא חל על זה שם תמ"ע דככר נפטר פ"כ. וז"ל בקילור שם ר"פ אע"פ וסומך עליו אם אמר עשרתים קודם שמכרתים לך דכיון דמדרבנן הוא הימנוה רבנן במקום פסידא כי הכא שאין תקנה לחזור ולהפריש אלא לממכרה לכהנים בדמי תרומה ע"כ. וכתבו תוס' ז"ל שם בשם הירוש' טעמי' דר"ש שזורי כשם שאימת שבת על ע"ה שירא לשקר בשבת בדבר שאינו מעושר משום דשבת קובעת למעשר כמו כן אימת תרומה עליו דנהי דאינו ירא מאיסור טבל ירא הוא מאיסור תרומ' כשתרם וחזרה למקומה ורבנן פליגי עליה בהא אע"ג דלית לי' תקנתא עכ"ל ז"ל. ופי' ר"ש נוריא ז"ל שם כ"ל נפרש לאו דוקא שע"ה יודע שהשבת קובעת למעשר אלא מפני שראה ע"ה שאוכלין בימי חול בעראי בלא מעשר ובשבת מהרין והוא לא ידע חלוק קובעת אלא סבר שעיקר חיוב ואזהרת מעשר הוא בשבת ולא בחול ומש"ה קא' שפיר ר"ש לרבנן כשם שאימת שבת וכו' ר"ל שהרי בתרומה נ"כ מהרין באכילת עראי ודוק עכ"ל ז"ל. ופי' הרמב"ם ז"ל וחכמים אינם מודים לו והכי דייק לישנא דקתני רש"א ולא קתני אר"ש וכמ"ש. ועי' נ"כ בל' הר"ן ז"ל בפרק התקבל. וכתב החכם הר"ר סולימאן אוחנא ז"ל על מה שפי' הרמב"ם ז"ל וכששאלו אח"כ ואמר חזרתי והפרשתי' אוהו והוצאתיהו כו'. כתב נ"ע מה הפרשה והוצאה שייך בתקון המדומע דאין לו תיקון כ"א ע"י שאלה וע"י ביטול. וי"ל דמיירי שלא נתערב יפה יפה אלא שחזר למקום שהפרישו ממט ויכול הוא לחזור ולהפרישו ולהוציאו משם כגון אם נפלה שם סאה מוציא סאה ויותר מעט כדי שיסתלק מן הספק וכההיא דתניא

תפארת ישראל

יכין

טפי מלהכשילו. והנא רישא לרבותא דמוצאי שבת שלא יאכל אע"ג דבעל הפירות בעצמו א"ל כן והנא סיפא לרבותא דשבת. דבשבת אפילו על פי אחר מותר לאכול (ב): ו) לנ"ע של חולין שהופרשה מהן: ח) דדוקא קודם שהופרשה מיקל בה. ובהופרשה יודע שאסורה ואימת דימוע

בועז

לדבר לא דנו ולא מעידו בשל אחרים רק לעדות ממון אינו נאמן משום אל תשת רשע עד או בחשוד בעריות אינו נאמן בעדות ערוה. דהו"ל נוגע בעדות. דאיכא למימר שכיחא ליה או פריצא ליה (כש"ך שם). וג"ל התם בקדושין לא מתנגד חזקה. דשמא באמת קדשה. משא"כ הכא מעיד לסלק חזקת טבל. ומה"ש נמי באומר שהוא אחוה דמיתנא. אף דאפי' ע"א מפסולי עדות נאמן על זה מדאינו מעיד על גוף החלילה. הא"ל רק נלוי מלתא בעלמא. אס"ה היכא עלמו א"נ. ואמאי לא נימא אין אדם חוטא וכו'. ע"כ דהתם נמי חזקת זיקה. מלמוחזק באחי. ומה"ט א"נ בשחיטה (כי"ד סי' ב') מדהו"ל חזקת אמה"ח [ולא זכיתי להבין ש"ך שם סק"ב דאף בשחיטה בשל אחרים נאמן] או דבשחיטה הו"ל כמעיד ע"ע ששחט יפה עכלה"ס. וכדומה לזה כ' רבינו הגאון מהו' עקיבא שליט"א [באות לו] וז"ל.כ' במחנה אפרים הל' עדות סי"ב. דנהי דחשוד כו'. וק"ל הא בהאשה רבה אבעיא דלא אפשיטא כו'. עכלה"ס. אמר הקטע. הכלל שהביא במחנה אפרים. יתד הוא שלא תמוט. דכ"כ הרא"ש (בנימין דנ"ד) בי"ד כללין שהביא שם בעניין ע"א נאמן באיסורים. אולם נלא מסתפינא להכנים ראשי לקדר בין ההרים. עשתרות קרניים. נ"ל להצדיק דברי נדיק מעיקרא ע"ר אאמ"ו הגזטק"ל. דבהאשה רבה ליכא למפשט מהכא דא"כ ק' למה נקט מתני'. בא"ל אחר שאינו נאמן. אפי' נאמן נמי א"נ. אע"כ דוקא אינו נאמן. דאיכא תרתי. חשוד וגם אתחזיק אסורא. ומנ"ל בע"א כשר: (ב) אב"י אע"נ דיש לומר לכאורה אדרבא. דאחר וודאי אינו משקר דאין אדם חוטא ולא לו. וכלקמן מ"ו. מכל מקום כוונת ע"ר זצוק"ל. דעכ"פ אם הוא במקום שגם הבעל הבית נאמן. דהייט בשבת. וודאי יותר סברא לנאמין לבעה"ב עלמו שלא שייך אנט לומר שאומר בדלמי. מלהאמין לאחר. דאף דאימת שבת עליו. מכל מקום דילמא בדלמי אמר. ומשום זה אין אימת שבת עליו וכמו דאמריק גבי מת במלחמה דדלמא בדלמי אמרה פט"ו דיבמות מ"א. מיהא הרמב"ם פי"ב מהל' מעשרות ה"א. כתב סתם וכן אם אמר לו אחד שאינו נאמן. מעשרין כן אוכל על פיו. ומדלא הזכיר הרמב"ם לשון המשנה "לא מנאו". משמע דאפי' לכתחילה יכול לסמוך על הגדת האחר כמו על הגדת דבעה"ב. דהא קאמר וכן. ולשיטה זו י"ל דלהכי פלגינהו התנא לב' בבי. לומר דאפי' באחר דאיכא למימר אין אדם חוטא ולא לו. אפ"ה במ"ש לא יאכל על פיו. ובמ"ו רק משום חיי נפש דאין מכיר שום אדם בעיר התירו:

משנה ראשונה

משכה אבל בין השמשות יאכל. נראה דס"ל אע"ג דמותר לעשר הדמאי בין השמשות ספ"ב דשבת. דוקא בין השמשות דערב שבת ולא של מוצאי שבת דשאני עיולי יומא מאפוקי יומא דמספק לא פקעה קדושה. ובמגן אברהם סי' תע"ב מסופק בזה: ר"ש שזורי אומר אף בחול שואלו כו'. פי' הר"ב דאימת דימוע על ע"ה כו'. והא דבפ"ק ת"צ המדומע פטור לית ליה לר' יוחנן טעמא דאימת דימוע. נהו דלית ליה נמי הך דר"ש שזורי אלא ר' יוחנן אמר התם אפי' היכא דליכא טעם אימה כגון שנדמעו אלל חבר אפ"ה פטור אבל מודה דשייך אימת דימוע. וא"ת כיון דכ"ע אית להו טעמא דאימת דימוע אמאי פליגי חכמים הכא עליה דר"ש שזורי דהא הכא איכא אימת תרומה גופה שאם ישקר עישה התרומה חולין. וי"ל דס"ל לחכמים דוקא בתרומה גדולה איכא אימה שהיא במיתה אבל תרומת מעשר סברי ע"ה דאינה במיתה משום דלא כתיב מיתה בת"מ אלא מהקישא דת"ג אתי וע"ה לא נייח הקישא כדפי' רש"י בנדרים דף פ"ד ור"ש שזורי ס"ל דנייחי להקישא אלא דע"ה סברי דקודם הפרשת מעשר אין מיתה בת"מ כדפי' הר"ב בר"פ וכה"ג פי' רש"י בנטותה

תוספות חדשים

פי' שאין כל ע"ה אימת שבת עליו *בין לכבוד שבת הקילו וזה כוונת הרמב"ם ג"כ שצריך להפריש על הכל משא"כ לסברת התוי"ט אין טעם לזה וק"ל. (ממהורש"ם ז"ל) : ודע דלאו דוקא בשבת נאמן כ"ס ב"ע כדאיתא בירושלמי וכ"פ הרמב"ם ע"ש : [תוי"ט ד"ה] למקומה כו' ר"ש אומר בין וכו' אינה מדמעת עכ"ל. כפי' הר"ש שלפנינו ליתא כך אלא וכו"ל כו' מדמעת. גם בתוי"ט ד"ה שואלו כו'. מפרש הרמב"ם דלאמר מדמעת כר"ש וכ"מ בכ"מ וזה סותר דבריו כאן הר"ש ולא ראיתי לשלוח בו יד להגיה כי יד שכלי כהה להעמידו על נכון :

תוספות רע"ק

[אות לה] בתוי"ט ד"ה מוצאי שבת וכו' רק לכבוד שבת הקילו וכו' שצריך להפריש על הכל וכו') לפ"ז קשה על מש"כ הרמב"ם דהו"ש דמ"ש יוכל לאכול ממנו כמ"ש התוי"ט. והא בזה ליכא צורך שבת דהא יכול להפריש עתה בבה"ש כדקתני במתני' פ"ב דשבת דספק חשיכה מעשרין את הדמאי ופשוט אף בבה"ש דמוצאי שבת וכמ"ש בתוס' חדשים שם. והארכתי בזה בתשובה בעזה"י. גם קשה אמאי ביו"ט ב' אוכלין על פיו אמאי א"י לעשר מ"ס. יחפה דשמא מעושר כבר. וס' שמא הוא חול. כן דעת המחבר (סי' שצ"ו) דספק מוכן ביו"ט ב' כשר. ומה"ט יש לעיין במה דפסק הרמב"ם פ"ב ה"ב מהל' מעשר דאם שאלו ביו"ט א' אוכל על פיו ביו"ט ב' והוא מהירושלמי דאף דב' קדושות הן מ"מ לא נראה לעשר בינתים ואמאי לא נראה לעשר ביו"ט ב' מטעם ס"ס. ורצ"ע בכל זה ואין כאן מקום לקבל ארוך:

תום' אנשי שם

יפקד. וכ"ל דקמ"ל דאע"ג דנאמן לשבת טייו לשבת זו דוקא שבת זו ויכול שוב לשבת ב' לא יאכל עד שיעשר. ואח"כ מלאתי כך בתוספתא בפירוש. (רמ"ז) :

כר' שמעון שזורי: ב המדיר את חבירו שיאכל עמו. דאמר ליה קונם מה שאתה נהנה לי אם אין אתה סועד אצלי: שבת הראשונה. של סעודת נשואין לבחור שנשא בתולה התירו לו לאכול עמו משום איבה: ג אין צריך *)להוציא שם למעשר עני של. דמאי. דלא נחשדו עמי הארץ על מעשר עני שהם יודעים שפירות הטבולים למעשר עני הם במיתה ומפרישים

*) כד"א הגיסו לקרות.

ב המדיר את חבירו שיאכל אצלו ט) **והוא אינו מאמינו על המעשרות. אוכל עמו בשבת הראשונה** י) **ואף על פי שאינו מאמינו על המעשרות** יא) **ובלבד שיאמר לו מעושרין הן. ובשבת שניה אף על פי שנדר ממנו הנייה** יב) **לא יאכל עד שיעשר** יג)**: ג רבי אליעזר אומר אין אדם צריך •לקרות שם למעשר עני של דמאי** יד)**.** וחכמים

ח"ג. ב שאינו מאמינו בירושלמי שאינו נאמן. שנדר ממנו בירושלמי שהוא נודר הימנו. ג למעשר בירוש' על מעשר.

ב המדיר. פי' הר"ב דא"ל קונם מה שאתה נהנה לי. ור"ל משלי. [*ועיין לקמן בדבור המתחיל ובשבת שניה וכו']: **חבירו**. בפרק ב כתב הר"ש בפי' הירושלמי חבירין מלשון חבירו ולא לשון תלמידי חכמים אלא בני אדם דגייסי גבי הדדי קרי להו חבירים ע"כ. והכא נמי אע"ג דהואיל ואינו מאמינו וכו' א"כ הרי הוא אינו עם הארץ כי הם מאמינים זה לזה אפילו הכי קרי ליה חבירו לענין דגייס ביה וכיוצא בזה כתבו התוס' בפרק ג דסוכה משנה י"א: **בשבת הראשונה**. פי' הר"ב של סעודת נשואין וכ"כ הר"ש. ועיין בפירושם פירוש אחר בריש פ"ז: [*ואע"פ שאינו מאמינו. ק"ל שהוא כפל ולגירסת ירושלמי מיושב קצת]: **ובשבת** שניה אע"פ שנדר ממנו הנייה. כלומר אע"פ שההדרה שאמרנו היתה באיסור הנייה ממנו כמ"ש הר"ב דאמר ליה קונם וכו'. וכ"כ שם הר"ש. אבל להרמב"ם אתיא כפשטה. דרישא המדיר וכו' פירש ר"ל הנשבע על חבירו. וכ"כ בחיבורו פרק י"ב מהלכות מעשר ואם כן שפיר תנא בסיפא אע"פ שנדר הנייה דהא אכתי לא איירינן בהדרת הנייה וצריכין לומר לפירוש הרמב"ם שמפרש שהשביעו דהיינו שבועה אמן כדתנן בסוף פרק ג דמסכת שבועות מפי אחרים ואמר אמן: **לא יאכל עד שיעשר**. ואף על פי שאמר ליה מעושרין הן. דלא דמי ללוקח פירות דלעיל דכשכבר לקח והרי הן שלו התירו לו שיסמוך בשבת על פיו אבל הכא לא התירו לו שיאכל עם העם הארץ על פיו אלא בשבת הראשונה מפני דרכי שלום. אבל אין לחלק דלעיל בלקח פירות מעם הארץ ואין לו מה יאכל. שהרי פסק הרמב"ם מהירושלמי דאפילו היה לו פירות מתוקנים מאותו המין: ג **אין אדם צריך לקרות שם למעשר עני וכו'**. פי' הר"ב דלא נחשדו עמי הארץ וכו' והחכמים אומרים

מלאכת שלמה

בפ"ד דתרומות סאה תרומה שנפלה ע"פ מגורה יקפיאנה. וזאת הלשון מסייעו דקתני שחוזרה למקומה. ע"כ: ב **שבת ראשונה**. של סעודת נשואין לבחור שנשא בתולה. ובירושלמי בעי קראו בשבת ראשונה ונסרך ולא בא השנייה מהו שתעשה ראשונה. אמר ר"ח כאן שנינו שאסור לחבר שיאכל בסעודה שאין לה שם. פי' שאין לה שם טוב כלומ' שאכילה של ת"ח עם בת ת"ח. ופי' הח' ה"ר אלעזר אזכרי ז"ל דכאן שנינו דקאמר רב חסדא מדקדק ליה מדלא קתני במתני' מי שאינו נאמן על המעשרות והדיר לחבירו וכו' אלא קתני המדיר את חבירו שיאכל אצלו משמע כיון דע"ה הוא אפי' פירותיו מתוקנין אין ראוי לאכול אא"כ הדירו משום איבה ומלתא אגב אורחא שנה כאן ברמז רבינו הקדוש שאסור לחבר שיאכל בסעודה שאין לה שם ע"כ. משמע לפ"ז שהשביעה נאמרה בתיקו. אבל הרש"ס ז"ל פי' בסעודה שאין לה שם כגון אצל ע"ה דאמרינן בעלמא סופך שיאכילוך טבלים אלא היכא שיש בה שם כגון שבת ראשונה דשייך בה איבה אבל שבת שנייה לא ואף על גב דנדר הנייה הימנו ע"כ. ונלע"ד דהא דקתני הכא ובלבד שיאמר לו מעושרין הן ולא קתני שואלו ואוכל

תפארת ישראל

יכין

דימוע עליו. ט) דא"ל יאסר עליך כל אשר לי אם לא תסעוד אצלי: י) של נשואי בחור לבתולה אפילו בימי החול של ז' ימי המשתה והקילו משום איבה: יא) קשה דכבר אמר שאינו מאמינו. וצ"ל דלעיל ר"ל שבעיני החבר הוא בכלל ע"ה שאינן מעשרין. והכא ר"ל שאף להגדתו שעישר תבואה זו אינו מאמינו. אפ"ה צריך לשאלו וכדמסיק. או כ"ל דר"ל אף שגם הע"ה אינו מאמינו לחבר שיעשר. ולפיכך אינו חושש להכשילו. כדאשכחן בטהרות [פ"ח מ"ג] דגם ע"ה היה נזהר לבלי להכשיל לחבר: יב) כ"ל דר"ל דאע"ג דזה שנאה יתירה שהנודר אוסר א"ע מלהנות מהנדור משא"כ ברישא אפילו לא נדר ממנו רק אכילה או שאר דבר אחר: יג) ולא מהני אימת שבת רק בין מוכר ללוקח דהו"ל כדיעבד: יד) דנהי דחשוד הע"ה על מע"ר ומע"ש. ה"מ משום דבמעשר ראשון יש בו תמ"ע שאסור לזרים. וירא להפריש מע"ר. דעי"ז יפסיד להפריש

משנה ראשונה

דף מ"א והכא דלאחר שפרשת מעשר נדמעה מודו דהיא במיתה ואיכא אימה: ב **המדיר** את חבירו. וכתב הר"ש דחבירו היינו דגייסי אהדדי ע"ש וצ"ל דבכן עירו מיירי דמעיל אחרת אורח הוי ובלא הדירו מותר דהא מאכילין את אכסניא דמאי וכן נ"ל דפ"ז וכדפי' פ"ב מ"ב: **ובשבת** שניה אע"פ שנדר ממנו הנאה לא יאכל. וכתב תוי"ט דל"ד למהני' דלעיל דהתם כבר לקח והן שלו וכו' וכ"כ הרא"ש. ולא נכירא לחלק דמה בכך שהם שלו ואדרבה טעמא דאיבה עדיף. ונלע"ד דמעיקרא ל"ק לא מיבעיא לפי' הר"ש והר"ב דהכא בבחור שנשא בתולה איירי. מסתבר ודאי דשבת הראשונה דקתני היינו כל השבוע של שבעת ימי המשתה והוכחי' דתנא בכל דוכתא דקרי ימי השבוע כולה בשם שבת בפ"ה דכתובות נ"ו ובפ"ח דנדרים שבת זו אסור בכל השבת והשבת לשעבר ולקמן פ"ב דשביעית מ"ו ר"י ור"ש אומרים לשתי שבתות וכן בדוכתי טובא בר ממס' נגעים דקרי להו שבוע ולא שבת ושם פי' הטעם. וא"כ ה"נ בשבוע ראשון כולו מותר ובשבוע שני אסור בימי החול ואין ה"נ דביום השבת מותר כדלעיל. ואפי' לפי' הרמב"ם דלא מוקי למתני' בסעודת נשואין אלא במדירו בכל זמן נמי ל"ק לתאי דפי' במתני' דלעיל הא דמותר לאכול ע"י שאלה דוקא בשבת לעשרן עד השבת שלא היה יכול לעשרן מקודם א"כ ה"נ ברישא מיירי שמדירו ביום השבת וא"א לו לעשר הלכך שרי אבל בשבת שניה הי' לו שהות בינתים לעשר כהסיא דפ"ז שאוסר מע"ש מה שאני עתיד כו' והלכך לא שרינן ליה. ושבת ראשונה מיקרי ראשונה לנדרו ושניה היינו אם הדירו שיאכל עמו שתי שבתות או כמה שבתות הוי שבת שאחר הראשונה שניה לנדרו ולא יאכל עמו דאפשר לו לעשר כהסיא דפ"ז. ובהכי מיושב נמי מתני' דפ"ז דלא התירו שם בשום ענין שיאכל עמו עד שיעשר ונדחק הר"ב שם לחלק בין הן דהכא להתם ולמאי דפי' מעיקרא ל"ק דכולהו משניות דהכא מיירי שלא היה אפשר לו לעשר קודם השבת כדפי'. והתם במזמינו מע"ש אינו מותר עד שיעשר: ג **למעשר** עני של דמאי

ציונים

ב המדיר. מיי' שם ה"ג:
ג ר"א. נדרים פד. מכות יז.:

תוספות חדשים

משנה ב [תוי"ט ד"ה] **ובשבת** שניה כו'. שבועה אמן כו' עכ"ל. ולי לא מסתפינא מ"מ מילתא אחריתא לפי דיוק לשון המשנה

ראשון לציון

משנה ב [תוי"ט סד"ה] **חבירו** כו' וכיוצא בזה כתבו התוספות בפ' ג' דסוכה מי"א. וגדולה מזו אפילו לעובד כוכבים גבי ישראל קרי חברו. ע' שבת קנ. בגמ':

חדושי מהרי"ח

משנה ב [תוי"ט ד"ה] **לא** יאכל עד שיעשר כו'. דלא דמי ללוקח פירות דלעיל כו' עכ"ל. ואפשר שבת זו היינו שבוע הראשונה כמו שקורא בנדרים פ"ח משנה א' לשבוע שבת וקאמר שמותר בשבת דהיינו שבוע הראשונה שהם ימי המשתה ודיקא נמי דתני הראשונה ולא תני הראשון ובשבת שנייה היינו שבוע שנייה ובאמת איירי בהו"ל אבל בשבת ממש נאמר כנ"ל:

תוספות רע"ק

משנה ג [אות לז] **לקרות** שם למ"ע) אמרינן בגמ' מכות (דף יז) טעמא דר"א דע"ה מפריש מ"ע דממונא הוא [ותי' דידיה שבתוי"ט מ"ט] ופירש"י דר"ל מדאין בו איסור אכילה אלא גזל ואיהו אגזל עניים לא חש עכ"ל. ולתוס' יומא (דף נה ע"ב) אף דע"ה לא חשיד אגזל הכא לא חשיב ליה גזל מדהוא ממון שאין לו תובעים. ועוד כל כמה דלא הופרש לא חשיב ליה גזל עכ"ל

תום' אנשי שם

ב בר"ב ד"ה **המדיר** כו' שאתה נהנה כו' נ"ל דמיירי בענין דלא הוי נדרי זרוזין כגון שבקש המזומן מהמזמן שידירו אם לא יאכל אצלו. (ש"י): בר"ב ד"ה **שבת** הראשונה של סעודת נשואין. משמע דמפ' ראשונה של סעודת נשואין וכן שנייה לנשואין. ובשנייה לנשואין אע"פ שאוכל בפעם ראשון אסור. ולהפך בראשונה לנשואין אפשר שהוא מותר אף שהוא שני לאכילתו כגון שעשה ב' נשואין זא"ז. אבל בפשוטו משמע דראשונה ושנייה לאכילה קאמר רק שבלא נשואין אסור אפילו פעם ראשון. אבל ברע"ב א"א לכוין פי' זה דא"כ הול"ל ומיירי בסעודת נשואין כו'. והר"מ לא הזכיר כלל נשואין דס"ל דלא קאמרינן זה בירושלמי אלא כדי שתהיה סעודת מצוה ויהיה ת"ח רשאי לאכול ממנה אבל אינו נוגע לדין מעשר וע' במ"ש בשם הירושלמי: תוי"ט ד"ה **בשבת** הראשונה כו' וע' בפירושם בפ"ז פי' אחר כצ"ל (ב"ד). ולא זכיתי להבין כי לא מצאתי שם שום פי' לענין משנתינו רק בענין משנה דהתם פי' כפי' הראשון דכיון דלא הדירו אסור אפילו בשבת ראשונה. וכפי' שני כתבו דהתם מיירי בשבת שנייה ולכך אפילו כהדירו אסור ואין זה ענין לכאן וצע"ג. ודע שבס' כו"ס מצאתי פי' אחר לרומיא דמשנתינו אהא דפ"ז וז"ל זאת המשנה ע"כ בהיותה הסדרה בשבת עצמו שלא היה דרך להתנות ומשנת המזמן דפ"ז כשההזמנה הוא בע"ש שיכול להתנות ולזה אפשר במזמן שיהיה בכל ע"ש מן ימות השנה אם ירצה והמדיר אינו רשאי להיות אלא כאותם שבת בלבד. ע"כ: ד"ה **ואע"פ** כו' מיושב קצת. ר"ל דברישא איירי דאיהו לתודיה אינו מאמינו ובסיפא מיירי אע"פ שאינו נאמן בהדיא דחשוד לכ"ע. (רמ"ז): ד"ה **ובשבת** שנייה כו' דהיינו שבועה אמן כו'. לא נהירא הדא דאי איירי בשבעיו והוא ענה אמן למה נתיר לו שיאכל אצלו א"כ הקופן ונשבע שיאכל אצל הע"ה נתיר לו זה הון מן הדעת. ועוד דקי"ל הנשבע על מל"ת דרבנן לא חיילה השבועה כדפסק בש"ע י"ד סי' רל"ט ועוד דהרמב"ם לא כתב המשביע את חבירו אלא הנשבע על חבירו והיינו שאמר אני נשבע שלא יעשה לך דבר פלוני או כיו"ב. (רמ"ז): ד"ה **לא** יאכל כו' שיסמוך בשבת כו'. עמ"ש בנ"א בשם הרמ"ז דדוקא בפעם ראשון מותר. אלא דהכא קאי התוי"ט לפי' הר"ב דלדידיה בשבת שנייה ר"ל שקראו בשבת שנייה אע"פ שזו היה הפעם הראשון שקראו אפ"ה לא יאכל דבזה שרי במ"א כיון שהוא בפעם הראשון ואף בלא סעודת נשואין כלל שרינן התם ע"ז משני דשאני התם שכבר לקח כו'. (ש"י): ג במשנה **לקרות** שם כו'. לא מבעיא אתרומ' מספק דלא צריך אלא אפילו לקרות עלין את השם ולומר מ"ע על כרי זה בצפונו או בדרומו נמי ל"צ. וחכ"א קורא שם שאומר יהי' בצפונו או בדרומו. רש"י במכות בנדרים שם. והתוס' שם כ' וז"ל והכ"א קורא שם ומפריש לעצמו דהמע"ה דשמא ע"ה הפריש. וא"צ להפריש כלומר

ת"ג

וחכמים אומרים קורא שם ואינו צריך להפריש (טו): ד מי שקרא שם (טז) לתרומת מעשר של דמאי (יז) ולמעשר עני של

ודאי

ח"נ. ד לתרומת מעשר של דמאי ולמעשר עני נ"א לתרומת מעשר ושל מעשר עני.

אומרים אעפ"כ קורא לו שם שהרי אינו מפסיד כלום וכו'. וקשה דברים מכילתין מפרש דעמי הארץ חשודים על מעשר עני. וז"ל הר"ש. בפרק אלו הן הלוקין (דף יז) בעי רב יוסף למימר דמר סבר טביל ומר סבר לא טביל אמר ליה אביי אי הכי אדמפלגי בספיקו ליפלגו בודאי אלא דכולי עלמא טביל והכא בהא קמיפלגו °מר סבר לא נחשדו עמי הארץ על מעשר עני דכיון דממונא דידיה הוא אפרושי מפריש. ומר סבר נחשדו כיון דטריחא ליה מלתא לא מפריש. ובירושלמי מפרש רב הונא רבי אבא בשם רב האוכל פירותיו טבולין למעשר עני חייב מיתה מאי טעמא דר' אליעזר מכיון שיודע שבעון מיתה הוא מפריש. מאי טעמא דרבנן בלא כך קורא לו שם וא"צ להפריש. כלומר בלא כך שיפשוט לך שמפריש. הא סגי בקריאת שם הלכך אין לחוש אם נחמיר עליו לקרות מספק *)מעט. והיינו כההיא שיטה דמכות דרבי אליעזר סבר על מעשר ראשון ומעשר שני נחשדו דלא מפרשי להו. הראשון משום תרומת מעשר דאית ביה והשני משום דבעי אסוקי לירושלים. אבל מעשר עני מפריש. ורבנן סברי אפילו הכי חשודין הן הלכך הלוקח קורא עליו ואין צריך להפריש וליתן לעני עכ"ל הר"ש. וכלומר הירושלמי הכי קאמר דרבנן לדבריו דרבי אליעזר קאמרי לדבריך דסברת דלא נחשדו והיינו דקאמרי בלא כך כלומר בלא זה שנאמר דנחשדו כסברתנו אלא שנפשוט ונודה לך שמפריש ולא נחשד הא סגי בקריאת שם וכו'. והר"ב שהוסיף על מלתייהו דרבנן דאמרי קורא לו שם וכתב הוא אע"פ וכו' אינו מפסיד. נתן מקום לטעות לומר דהכי סבירא להו לרבנן והרי מפורש דדוקא רבי אליעזר הוא דסבירא ליה הכי. אבל אפשר שהר"ב סובר דירושלמי חולק עם הבבלי וסבירא ליה דאף לרבנן לא נחשדו וכפשטא דמימרא דירושלמי. וא"כ הא דפירש ברים מכילתין אתיא כש"ס דבבלי והא דהכא כירושלמי. ואף הרמב"ם בפירושו ובחבורו פרק ט מהלכות מעשר כתב שסברת חכמים שיקרא שם למעשר עני גזירה משום מעשר שני דהא מעשר עני בשלישית ושישית במקום מעשר שני שבשאר שני השבוע ע"כ ס"ל נמי דלא נחשדו לרבנן כמו הירושלמי והוסיף טעם לשבח. אבל צ"ע דלא פירש כש"ס לידן וסוגיא זו נשנית עוד בפרק ואלו נדרים (דף עו) [צ"ל ס"ד] ע"ב. רבי אליעזר סבר לא נחשדו עמי הארץ על מעשר עני כיון דאילו מפקיר נכסיה והוי עני ושקיל ליה הוא לית ליה פסידא ורבנן סברי נכסי לא מפקר איניש דמיחתת דלמא זכי בהו איניש אחרינא הלכך נחשדו ושנויא דרבא ארומיא דמתני' וברייתא דהתם קאי כמי לאביי והראב"ד לא השיגו בזה וגם בעל כ"מ לא העיר בזה כלום: ד מי שקרא שם וכו'. רוצה לומר בע"ש. וכן מפורש בהר"ש. וכתב הר"ב שאמר וכו' יהא מונח בצפונו או בדרומו ומסיים הרמב"ם בפירושו וסימן עליו: לתרומת מעשר וכו'. כתב הר"ש ולתני תרומה גדולה של ודאי ומסיק משום דלאו אורחיה לשהותה ורגילין להפרישה לאלתר אפילו **)הביאה לביר

כדאמר

*) הכ"ד הגיה מעשר עני וא"צ להגיה שכ"ה בר"ש. **) נ"ל קודם שהביאה.

ומפרישים אותו ולוקחים אותו לעצמן : וחכמים אומרים. אף על פי כן קורא לו שם שהרי אינו מפסיד כלום בזה דאינו צריך להפריש וליתן לעני משום דעני הוי בזה מוציא מחבירו והמוציא מחבירו עליו הראיה: ד מי שקרא שם לתרומת מעשר של דמאי. שאמר תרומת מעשר שאני חייב להפריש מכרי זה יהא מונח בצפונו או בדרומו ולא הפרישה. ותרומת מעשר של דמאי דנקט לפי שהישראל קורא לה שם ונותנה לכהן ולוקח המעשר לעצמו

אבל

מלאכת שלמה

ואוכל על פיו דהא כיון שמדירו שיאכל אצלו מסתמא שהוא יאמר לו מאליו מעושרין הן ולמה איך חפץ נבא וכדומה לזה: ד מי שקרא שם. פי' מערב שבת: לתרומת מעשר של דמאי. אבל גבי מעשר עני נקט הודאי דאילו של דמאי שלו הוא ואין צריך ליתנו לעני מספק

דהמוציא

תפארת ישראל

יכין

להפריש תמ"ע. וכ"כ מע"ש טריחא ליה מלתא להעלותו לירושלים. אבל מעשר עני דגם בהפרישו לא נאסר לעצמו (ג). לכן מפרישו הע"ה מדגם טבול למעשר עני במיתה: טו) לדבריו דר"א קאמרי. לסברתך עכ"פ היה ראוי שיקרא שם. לומר מעשר עני בצפונו או בדרומו דלא טריחא מלתא כלל. מיהו לדידן ודאי חשיד ע"ה עלה. וצריך חבר להפרישו. רק שהעני הוא הממע"ה: טז) קודם שבת: יז) שאמר תרומת מעשר של כרי זה יהיה בצפונו או בדרומו. ונקט דמאי דבדמאי מקיים הישראל המעשר לעצמו. ולהכי מפריש הוא התמ"ע לכהן. משא"כ בודאי רגיל הלוי להפריש התמ"ע לכהן. ולא תני תרומה גדולה של

ודאי

בועז

(ג) כתב עלה רבינו הגאון מהו' עקיבא שליט"א [באות לז]. וז"ל אמרי בש"ס (מכות דף י"ז) טעמא דר"א כו'. ובמכות אמרי' טעמא דרבנן דטריחא ליה מלתא ע"כ. ואנא בעניותא לא ידענא מה צורך לרבינו לדחוקי בזה. דהרי תוס' שם לא הזכירו דאיירו במעשר עני. ודלמא באמת אמעשר עני א"צ שום טעם. דבל"ז אפי' יפרישוהו אינו גזל. מדאי בעי מפקיר נכסיה כנדרים הנ"ל. ורק אמעשר ראשון קאמרי. דביה לא שייך האי טעמא. להכי קאמרי. הדא דאין לו הוצעין. ועוד שלא הפרישוהו. דסבר כל כמה דלא מפריש מעשר אינו חייב בתמ"ע כרש"י בכורות (ד' י"א ב) : כתב עוד רבינו הנ"ל וז"ל. הנה בסוגיא דנדרים תמיה לי הא פ"י הפקר לא חזי ליה כו'. עכ"פ הו"ל נמ"ם נומר דה"ט דרבנן. דס"ל דנחשדו. וצע"ג עכלה"ס. ולפע"ד העבד ישראל. נ"מ אין זה מהדוחק ממ"ש רש"י (נדרים דף פ"ד סוף ע"א) דכל שלא נכתב בפי' לא ליית ע"ה. ועל כרחך אפי' רבנן ס"ל הכי. מדס"ל דחשיד אטבל דמעשר עני. א"כ כמו דלא ס"ל לע"ה דלא תוכל לאכל בשעריך. דקאי גם אטבל דמעשר עני. והיינו על כרחך מדאינו מפורש. כ"כ איכא למימר נמי דלא דרים לא תלקט מה"ט. ומאי שפיר להפקיר. רק דירא להפקיר כמ"ש הש"ס. אמנם עוד נ"ל לתרץ לסוגיא דנדרים ס"ל כירושלמי שהבית תוי"ט פ"ה דפאה מ"ה ד"ה שקבלו. דהיכא למפקיר שכל

תו

משנה ראשונה

דמאי. אבל מע"ל לדברי הכל קורא שם משום שצריך להפריש ממנו תמ"ע: וחב"א קורא שם וא"צ להפריש. בתוי"ט הוכיח דגמרא דידן סברא לחכמים נחשדו ע"ה על מעשר עני. ובספ"ד דפאה כתבנו דמסוגיא דחולין מוכח דלא נחשדו מדאמרי' דא"צ ליתן לעני דהמע"ה וגבי לקט אמרי' התם ספק לקט לקט אע"ג דמה שבחורי הנמלים הם מן הקמה ורוב הקמה של בעה"ב וכל דפרים מרובא פרים אפ"ה גזרת הכתוב הוא שהוא לעניים. ובמעשר עני נמי נימא הכי הע"ג דרובן מעשרין ניתיב לעניים. אלא נ"ל דהתם קמה בחזקת חיובא קיימא כדאמר בגמ' דחולין והיינו דודאי יש לעניים זכות בקמה זו ואותו זכות אמר רחמנא שא"א להפקיע מהם לא במעט רוב ולא מטעם המוציא מחבירו עליו הראיה אבל מעשר עני אין לעניים חזקה בשעה שקנה זה התבואה מע"ה וע"כ משמע דלא נחשדו דאי נחשדו הדל ה"ל ספק וספק לעניים דהא אית להו נמי חזקה שמתחלה היתה תבואה זו חייבת במ"ע. אלא ש"מ לא נחשדו: ד מי שקרא שם וכו'. פשטא דמתני' משמע דאתי לאשמועי' דאפי' תרומה ומעשר שקרא להן שם מע"ש ואינו מתוקן אלא ההפרשה אפ"ה אסור בשבת מדרבנן דאין מגביהין תרומה ומעשר בשבת. והא דלקמן לפ"ז שרי בכה"ג כדתני התם מזגו לו את הכוס אומר כו' ומייחד בשבת לתרומת מעשר בשולי הכוס. התם כדי אכילתו בשבת התירו לו. והכא מיירי שבא לתקן יותר מכדי אכילה וכ"כ הר"ב בהדיא חילוק זה בפ"ז מ"ד דלתקן את כל הכאד בשבת לא התירו. והיינו נמי דמסיק במתני' אם היו הכהן והעני למודין יבאו ויאכלו דכדי אכילתן מותר להפריש. והשתא איכא לתידק מ"ש הר"ב לא ימלא כדי ליתנם לכהן וכ"ה בירושלמי ומי דחקו לפרש דלענין נתינה לכהן איירי ולא כפשטה דבהפרשה עצמה איירי. ונלאה דמתני' קשיתי' דקתני ואם היו למודין לאכול יבאו ויאכלו. דאי בהפרשה מיירי' לא ה"ל למיתני אלא ואם נצרך אכילתו בשבת מותר. ועוד דהא כל עיקר דתני דין שבת הכא נמס' דמאי ע"כ דאתי למימר אפילו במעשר של דמאי דאיני

מפסיד

שגא

ציונים

רחכ"א. מיי' שם פ"ט ה"ג. סמג עשין קנו : ד מי שקרא. מיי' פכ"ג מהל' שבת הע"ו :

תוספות חדשים

המשנה דה"ק לא מבעיא אם בעל הסעודה אסר נכסיו על האורח דליכא איבה כולי האי אי משתמיט מיניה ולא סעיד גביה פשיטא דאסור בשבת שניה עד שיעשר אלא אפילו אם בעל הסעודה אסר על עצמו הנייה מנכסי האורח אם לא יסעוד דהשתא אי לא סעיד גביה ה"ל איכה טפי וסד"א דשרי אפילו בשבת שניה קמ"ל דאפ"ה אסור והיינו דקתני ובשבת שניה אפילו נדר הימנו הנייה וק"ל. (מפי אדמו"ר הגאב"ד ור"מ כמהו' שאול נר"ו): משנה ב [תי"ט סד"ה] אין אדם צריך כו' וגם בעל כ"מ לא העיר כו' עכ"ל. ול"נ דלא עלה על כונת הרמב"ם לפסוק דלא נחשדו דהא כתב בפירוש רפ"ט דהיו נחשדים על מעשר עני ולא יסתור דבריו תוך כדי דבור אלא בא לתת טעם למה צריך

לקרות

ראשון לציון

משנה ג [תוי"ט ד"ה] אין אדם צריך לקרות כו' וביתו' מפרש (רב הונא ר' אבא בשם רב כו' נ"ל ר' בא בר הונא כו' :

תוספות רע"ק

כ"ל.ולפי תירוצם ב' קשה מהכא דנימא אדרבה מה"ט אינו מפריש מ"ע שלא יהא גזל. ואולי י"ל דהתוס' ס"ל בפירוש סוגי' דסכות כנדרים(דף סד ע"ב) דטעמא דר"א דלא נחשד על מ"ע. דאילו בעי מפקיר נכסיה והוי עני ושקיל ליה ולית ליה פסידא. וזה פי' דממונא הוא ר"ל שבידו להפקיר נכסיו. אלא טעמא דרבנן שנויה במכות. דבנדרים אמרי' דטעמיהו דמירתת להפקיר דלמא זכי בית אחרינא ובמכות אמרינן דטעמא דרבנן דטריחא ליה מלתא.ובכתי' דנדרים תמית לי הא ע"י הפקר לא חזי ליה דהא לא תלקט להזהיר העני על שלו ועי' תי"ט (פאה פ"ה מ"ג) א"כ חדר הו"ל גזל.ואף אם נדחוק דע"ה לא ס"ל דרשא דלא תלקט.מ"מ עכ"פ הו"ל להש"ס לומר דה"ט דרבנן דס"ל דנחשדו וצ"ע : [אות לח] בתוי"ט ד"ה א"צ.מ"ם לא נחשדו)קשה לי למ"ש התוס' יומא (דף נה) עלה דהלוקח יין מבין

תוס' אנשי שם

ה"ל ליתנו לעני ע"כ.(לה"מ): תי"ט ד"ה אין אדם צריך כו' וכתב הוא אע"פ כו'. אי משום הא לא קשיא דמ"ש הר"ב אעפ"כ. אינו ר"ל אע"פ שהוא כן ושיודו רבנן דלא נחשדו אלא פי' אע"פ שיהיה כן מה שאין אנו מודים לו מ"מ קורא שם שהרי אינו

מפסיד

*אבל תרומת מעשר של ודאי אין הישראל קורא לה שם אלא הוא נותן מעשר ללוי והלוי מפריש תרומת מעשר ונותנה לכהן: לא יטלם. כדי ליתנם לכהן או לעני שבחצר ושבמבוי שאסור ליתן מתנות לכהן ולעני בשבת אבל בלמודים לאכול אצלו כלומר הרגילין לאכול על שלחנו שרי ובלבד שיודיעם שהם של תרומת מעשר או של מעשר עני שאם אינו מודיעם והם סבורים שמשלו הוא מאכילם *הוה ליה כמאכיל אורחיו תרומה ומעשרות שהוא אסור: ה אינו נאמן. דאפילו ימצא שלקח ממי שאינו נאמן מצי לאשתמוטי ולומר בעיני היה נאמן. אבל כי אמר ליה מאיש פלוני לא

מאי

ודאי יח) **לא יטלם בשבת** יט). ואם היה כהן או עני למודים לאכול אצלו יבואו ויאכלו ובלבד שיודיעם כ): **ה האומר** למי שאינו נאמן על המעשרות קח לי ממי שהוא נאמן כא) וממי שהוא מעשר אינו נאמן כב). מאיש פלוני כג) הרי זה נאמן.

הלך

כדאמר בירושלמי פרק ג דמעשרות אי אפשר לגורן שתיעקר אלא א"כ נתרמה תרומה גדולה וגם לפי שאין צריך לטרוח במדידה ואדרבה מצוה באומד עכ"ל. ועיין בדברי הר"ב ריש פרק ו ודלא תני מעשר ראשון של ודאי לפי שאע"פ שקרא שם ויפרישה ויתנה בשבת ללוי אין לו בו תועלת בשבת זה שאינו יכול לקרות שם ולהפריש בשבת התרומ' שבמעשר דהוי כמתקן מנא כדתנן בפ' ה דביצה: **לא יטלם**. לשון הר"ב כדי ליתנם לכהן וכו'. וז"ל הר"ש ולא יטלם לאו דוקא אלא כלומר לא יטלם כדי ליתנם לכהן וכו'. וכך הם דברי הרמב"ם. ור"ל להפריש המתנות אחר שקרא שם מע"ש אינו אסור בשבת שאין אסור אח"כ אלא בהולכת המתנות לכהן. ועי' במשנה ד פ"ז ומה שאכתוב שם בס"ד. והא דאמרינן שאסור ליתן מתנות לכהן ולעני בשבת לפום מסקנא דמפ' הר"ב במ"ו פ"ק דביצה אתיא כבית שמאי. ועיין עוד שם דמתנות דאמרן אין כל מתנות כהונה שוין בזה: **ה ממי** שהוא נאמן. פירש הרמב"ם וז"ל. איש נאמן על טומאה וטהרה שאינו מאכיל איסור ולא טמא עכ"ל. ומה שמסיים שאינו מאכיל איסור לאו בכל איסורין קאמר דכל ישראל בחזקת שאינם אוכלים דבר איסור אלא לענין יין בשר גבינה וחתיכת דג בלבד הוא שאמר. וכמ"ש בסוף פרק י"א מהלכות מאכלות אסורות. והכא לא אצטריך לאשמעינן נאמנות דאיסורים. דמילתין לענין מעשרות וטומאה איירי. ולהכי בתחלת דבריו לא כתב איסור אלא לבסוף אשמעינן מלתא דאיסור אגב אורחיה. [*ומיהו קשה דטומאה מאי שייכא הכא ורש"י פירש בפרק ה

דבכורות

מלאכת שלמה

דהמוציא מחבירו עליו הראיה: **לא יטלם**. לאו דוקא לא יטלם דכיון דקרא שם מותר ליטלם אלא לא יתנם לכהן או לעני שבחצר או שבמבוי וסתמא כב"ש דפ"ק דיו"ט דאין מוליכין חלה ומתנות לכהן ביו"ט. ומיהו לאחרים ולר' יהודה דאמרי התם דבתרומה מודו ב"ה דאין מוליכין משום דאינו זכאי בהרמתה אתיא אפי' כב"ה. ובלבד שיודיעם כדי שיטהר הכהן עצמו לאכול תרומה וגם העני שלא יטמא טהרות של חבר. הר"ש והרא"ש ז"ל. ועי' בתוספות פ"ק דיו"ט דף י"ב: **ה ממי שהוא נאמן כו'**. פי' הרמב"ם ז"ל מה שאמר ממי שהוא נאמן אינו ר"ל נאמן על המעשרות לפי שהוא המעשר אבל פי' נאמן הוא איש נאמן על טומאה וטהרה שאינו מאכיל איסור ולא טמא ע"כ אבל הרא"ש ז"ל כתב לא ידענא מאי נקט כפל מלה ממי שהוא נאמן וממי שהוא מעשר ע"כ והר"ש ז"ל פי' ממי שהוא נאמן שאינו לוקח פירות מע"ה. ממי שהוא מעשר שלוקח מע"ה ומעשרן למאי קודם שימכרם ע"כ: **מאיש פלוני ה"ז נאמן**. ירושלמי תניא א"ר יוסי אפי' אמר מפלוני אינו נאמן עד שיאמר לו קח מפלוני בהקפה ואני נותן לו מעות וטעמא דר"י דפליג אמתני' שאני אומר אחד קרוב מצא ולקח ממנו ואתיא דר"י כר"א דתנן בגיטין פ"ו התקבל לי גיטי במקום פלוני אוכלת בתרומה עד שיגיע גט לאותו מקום ר"א אוסר מיד שאני אומר אחר הדלת מצאו. ודר"י עדיפא מדר' אלעזר דבהא דר"י הוה שרי ר"א לטעמא דר"א התם משום דמראה מקום הוא

נו

יכין תפארת ישראל בועז

ודאי מדאין רגיל להשהותה עד לאחר הגורן: יח) דאילו בדמאי הרי א"ל ליתנו לעני כמ"ג ולא תני מע"ר של ודאי דהרי אין הלוי יכול לאכלו בשבת. מדאסור להפריש תמ"ע דהו"ל כמתקן מנא: יט) ר"ל הכהן והעני. דאף דבקרא שם מע"ש מותר להפרישן אסור להוליכן בשבת (ד): כ) שלא יסברו שמאכילן משלו. והו"ל כמאכיל אורחיו תרומות ומעשרות (ה): כא) שנאמן שאינו מוכר פירות ע"ה אחר בחזקת מעושרים. או כ"ל דה"ק שנאמן לומר אמת כשישאלוהו אם עישר: כב) דמדהוא עצמו חשוד. והוא לא אמר לו ממי יקח. מצי לאשתמוטי למימר בעיני הוא נאמן: כג) ר"ל אם אמר ליה קח לי מאיש פלוני:

נקט

או לא מקרי בעל הסדה. וכן צ"ל בכל מקום שמזכיר הש"ס אי בעי מפקיר כפ"ז דברכות דמזמנין עליו. וכ"כ פ"ג דעירובין דמערבין וכו' ובשאר דוכתי. בכולהו ק' למה לא מחלק הש"ס בין מי שאכל דמאי משדה שלו. או שקנה דמאי. דבאכל דמאי משדה שלו אין מזמנין עליו. אע"כ כדאמרן. **השבגי** רבינו הג"ע וז"ל נפלאתי. וכי יאמר מעכ"ת דכולהו הך סוגיי פליגי אההיא דחולין. דלא כפסק הלכה. וכל עיקרי הדינים שייכי רק בלוקח מע"ה ולא בע"ה עצמו. עכלה"ט: (ד) וכתב עלה רבינו הגאון **אאמ"ו** זצוק"ל. וז"ל ואף דבזכאי בהרמתן גם להוליך שרי. כפ"א דביצה מ"ו. שאני הכא. דלא הותר בהרמתן מנ"ע. רק מדקרא שם מע"ש. אך ק"ל מ"ש דגזרו דאסור להקדיש בשבת. גזירה משום מכירה. דהו"ל נמי כמוציא מרשות הדיוט לרשות גבוה. כפ"ה דביצה מ"ז. שפי הו"ל למגזר במוציא באמת מרשות לרשות. כנותן מתנה לחבירו ביו"ט דשרי כספ"א דביצה. ונ"ל כיון דמכר א"א בלא פסוק דמים באמירה. לא דמי למתנה. דאפשר ליתן מיד ליד בלי אמירה. ומה"ט גם באמירה שרי. מש"כ בהקדש: (ה) ב"ב הר"ב. וכ' עלה רבינו הגאון מהו' **עקיבא** שליט"א [באות מ] וז"ל מכאן נסתר לכאורה שיטת הר"ש כו'. ולמה יגרע זה ממכירה ממש. עכלה"ט. **ולולא** מסתפינא עדיין אינו מוכרח. דסבר שמאכילו חולין ששוים יותר מתרומה והרי זה אסור (כחולין דף נ"ד א):

משנה ראשונה

אלא מספק אפ"ה אסור להגביה בשבת כמו ממעשר ודאי וא"כ אמאי תנא הכא מעשר עני של ודאי דהיא משנה שא"צ. ועוד אמאי שבק מעשר ראשון. אלא דכולה לענין נתינה לכהן איירי ותני ת"מ של דמאי דאפי' דמאי דקיל אסור לתקנו בשבת ולאו לתקנו לחוד אלא אפילו מתוקן כבר לא יטלנה כדי ליתנה דהחמירו בה כמו בודאי. ותני נמי מעשר עני של ודאי משום קיפא דהם למודין לאכול אפי' הפרשה שרי שבאין ואוכלין עם הבעה"ב מככר אחד זה אוכל החולין וזה אוכל תרומה שבתוכה וה"ז כמפריש בשבת ואפ"ה שרי. ולהכי ל"ת למיתני מעשר ראשון דלא חזי בשבת שלא ניטל ממנו ת"מ וטבל הוא. ובזה מיושב מ"ש הר"ב הא דנקט ת"מ של דמאי ולא של ודאי וגם הר"ש דקדק אמאי לא תני תרומה גדולה של ודאי כו'. ולכאורה אינו מובן כיון דכל עצמו של התנא אינו אלא לאשמועי' דהפרשת מעשר דמאי נמי הוא באיסור דאין מגביהין ואמאי אית ליה למיתני ודאי שהוא שלא לצורך. אלא הכי קשיא להו אדתני מעשר עני של ודאי ליתני ת"מ של דמאי ושל ודאי דתרווייהו שם אחד הן. **ובכל** זה לפי דין המשנה דסברה אסור ליתן תרומה לכהן בשבת כדתני בפ"ק דביצה מ"ו אליבא דב"ה. אבל למאי דמסקינן התם בגמ' דמתני' דחויה היא ומותר להוליך תרומה ומתנות וכמ"ש הר"ב שם. מתני' דהכא מתפרשת לענין הפרשה עצמה ולא מנתינה. וכן הפסיקה הרמב"ם בפכ"ג מהל' שבת כלשונה דפשטא דלא יטלנה משמע הפרשה. וכסיפא דבלמודין שרי משום דלצורך אכילה אפי' הפרשה מותר אחר שקרא שם מע"ש וכ"כ בהדיא פ"ט מהל' מעשר דין ח' שאינו כמתקן בשבת שהרי הקדים תנאי ע"כ: **ובלבד** שיודיעם. נראה הטעם כשאינו מודיעם הוי כמו גניבת דעת שהוא אסור שהם סבורים שמאכילם משלו. והרמב"ם כ' שהוי כעושה צרכיו בתרומה ומעשר. והר"ש כתב זימנין שהכהן טמא ואסור בתרומה והעני שהוא טמא מטמא טהרות: **ה אינו** נאמן. פי' הר"ב דמצי לאשתמוטי כו' וכן הלשון בגמרא בכורות דף לו דליכא למיפשט מהכא דמלתא דעביד לגלויי משקר דלעולם בעלמא לא משקר והכא משום דמצי לאשתמוטי ומשמע דהכא משקר. ובאמת למאי דקי"ל בעירובין ד' ל"ב חזקה שליח עושה שליחותו אין צריך לזה דמשקר אלא קושטא

קאמר

ה האומר. בכורות לו. ירושלמי פרק המקבל. מיי' פי"ב מהל' מעשר ה"ז טור וש"ע יו"ד סי' קי"ט סעיף יט:

תוספות חדשים

לקרות שם לרבנן כיון שאינו במיתה כדכתב התי"ט לעיל ריש דמאי וכל דבריו מבוארים כך ברמב"ם וגבי מעשר ראשון כתב דא"צ לקרות שם רק משום שא"א להפריש תרומת מעשר אם אינו קורא שם למעשר ראשון לכן נתן טעם משום מעשר שני. ונראה שהוציא זה מהירושלמי דכתב וז"ל מ"ט דרבנן בלא כך הוא קורא שם וא"צ להפריש הנאמן ראו אותו מפרש. בני עכ"ל. ועי' בפנים ברמב"ם בחבורו ותמצא שדברי מבוארים שם וכאן אין מקום להאריך. (ממהרש"ח ז"ל): משנה ד [ד"ה] **לא** יטלם כו' אתיא כב"ש עכ"ל. וכ"ה בירושלמי. וכ"פ הר"מ ואף בתי"ט כתב על דברי הרמב"ם דבשבת מותר להפריש. ותמיה לי לפ"ז אם כן יהיו דברי הרמב"ם בחיבורו סותרים אהדדי דבפ' כ"ג מהלכות שבת הל' ט"ז פי' כמתני' דהכא ובפ"ד מהל' י"ט הל' ד' פסק כב"ה דמותר להוליך תרומה ומעשר וצ"ל דבחיבורו חזר בו ואינו מפרש כהירושלמי ועי' מ"ש שם בהגהות בס"ד:

תוספות רע"ק

מבין הכותים וז"ל אע"ג שאין חשודים על הגזל עמי הארץ נמי אין חשודים על הגזל ואפ"ה חשידי על המעשרות דלא חשיב להו גזל כיון דהוא ממון שאין לו תובעים ועוד כל כמה דלא הופרש לא חשיב להו גזל עכ"ל ולפי תי' הב' איך אמרינן דלא נחשדי על מעשר עני כיון דממונא הוא. וכן חכמים ס"ל רק משום דטריחא להו. הא כיון דלא רוצים לגזול אלא כמה דלא הופרש ל"ח להו גזל. א"כ מה"ט לא מפרשו דאם יפרשו יצטרכו ליתן לעניים שלא יהיה בידם גזל וצ"ע: משנה ד[אות **לט**] ברע"ב ד"ה **מי** שקרא שם וכו' אבל תרומת מעשר של ודאי וכו') קשה לי דהא מצי למנקט בלוי שקרא שם לתרומת מעשר דלא יטלם בשבת. ובפשוטו היה נראה דנקט לדמאי לרבותא דאף דרוב ע"ה מעשרין ס"ד דלא ניחוש בזה לאיסור נתינה לכהן בשבת: [אות **מ**] ברע"ב ד"ה **לא** יטלם. הו"ל כמאכיל כו') מזה נראה

ראיה

תוס' אנשי שם

מפסיד ואי הוו קאמרי טעמא דנפשייהו הו"ל צריך לקרות שם ותו לא דמה להו למימר וא"צ להפריש דסתם ק"ש הוי בלא הפרשה אלא דלר"א קאמרי ויהבו ליה טעמא דאין זה חומרא. וא"ת מאיזה טעמא יודה להו ר"א כיון שסובר דלא נחשדו. וי"ל מטעמא דכ' הרמב"ם משום גזירה מע"ש. אבל לי קשיא

של

הלך ליקח ממנו (כד) ואמר לו לא מצאתיו ולקחתי לך מאחר שהוא נאמן אינו נאמן (כה): ך הנכנס לעיר ואינו מכיר אדם שם אמר מי כאן נאמן (כא) מי כאן מעשר אמר לו אחד אני אינו נאמן. אמר לו איש פלוני נאמן הרי זה נאמן (כו). הלך ליקח ממנו אמר לו מי כאן מוכר ישן (כז) אמר לו מי ששלחך אצלי (כח) אע"פ שהן כגומלין זה את זה הרי אלו נאמנין (כט):

החמרים

חי"ג. ך אינו נאמן בירושלמי איני נאמן וכ"ה במשנ"ב. אמר לו איש פלוני נאמן כדו"ב נ"ב מלות אמר לו וכ"ה כד"ע וגם נ"ב גם מלת נאמן וגם כרע"ב שבד"ו ליתא למלת נאמן. ליקח ממנו בירושלמי ולקח הימנו וכ"ה כד"ם. ששלחך כד"ע שלחך.

מאי לאשמועינן °דהא אינו רשאי ליקח מאחר : ך איש פלוני נאמן ה"ז נאמן. אע"ג דלא היה ראוי להאמינו כיון שהוא עצמו חשוד קולא היא שהקלו בהכשר משום חיי נפש ודוקא כשאין מכיר אדם שם אבל אם מכיר אדם שם לא יטול אלא מן המומחה : מי כאן מוכר ישן. שירא שמא יאכילוהו חדש קודם שיקרב העומר ורוב עמי הארץ אין חשודים על החדש ואי כדמאי דרוב עמי הארץ מעשרים הן הלכך לא החמירו עליהן כל כך דנימא שהם גומלים חסד זה לזה תעיד אתה

עלי

דבכורות [דף נו] ממי שהוא נאמן *)שלא לקח מע"ה או שהוא לקח מע"ה ומעשר דמאי] : הלך ליקח וכו'. אינו נאמן. וא"ל דנהמניה במגו דאי בעי אמר שמצאו ולקח ממנו דאין זה מגו טוב שמתירא שימצא בדאי אם יבא אותו פלוני וישאלהו זה ששלחו : ך אמר לו אחד אני אינו נאמן איש פלוני נאמן. [*כך העתיקו התוספות פ"ב דכתובות דף כד ע"א]**) ולשון הרמב"ם פרק י"ב מהלכות מעשר °אמר לו איש פלוני וכן הוא בס"א : הרי זה נאמן. כתב הר"ב קולא הוא שהקילו בהכשר ירושלמי מפני הכי אדמקשה ועד אחד נאמן °ומהגיתין דרים פירקין מוכחת נמי הכי דאינו נאמן אף על של אחרים דחשיכה מוצאי שבת לא יאכל על פיו וכדתנן דבכורות כמ"ש שם. ועיין מ"ש בזה במ"ד פרק ה דבכורות : מי כאן מוכר ישן. פי' הר"ב שירא שמא יאכילוהו חדש קודם שיקרב העומר וכו'. והקשו התוספות בפ"ב דכתובות דף כד דהוה ליה כמימר של חבירו אינו חדש כדאמר אינו מתוקן (במשנה דלקמן) ועוד היאך קנה ממי ששלחו אצלו והלא הוא בעצמו אומר שאינו נאמן ועוד מדקא שאיל להיאך מי מוכר ישן מכלל מה שקנה ממנו כבר היה חדש או שביעית והלא לא הלך אצלו אלא לפי שהוא נאמן. [*ועוד הקשו ממתני' דלקמן כמו שאכתוב שם בס"ד]. ופירוש הקונטרס. שלי חדש ואינו יבש כל צרכו דסתם ישן טוב מן החדש כדאמרינן באיזהו נשך (דף עב:). היו חדשות מד' וישנות מג' ובמשנה דלקמן °לרבותא דר"י נקטיה ע"כ. ולשון הרמב"ם בפ' י"ב מהל' מעשר נמי כפי' הקונטרס שכתב שאל לו מי כאן מוכר יין ישן וכו' ביאר והוסיף יין מהאי טעמא דבמשובח עסקינן ויין ישן משובח מן החדש כדאמרינן בפ"ק דקדושין דף כ לענין עבד עברי שלא תהא אתה שותה יין ישן והוא שותה יין חדש. [*וכה"ג שנינו באבות פ"ד יש

קנקן

---

*) שאינו לוקח מע"ה או שהוא לוקח מע"ה ומעשר דמאי כ"ה בפרש"י שלפנינו. **) בתוס' שם משמע דגרסי אני איני נאמן ביו"ד ול"ג נמי מלות ה"ז נאמן ואולי גם בתוי"ט צ"ל איני ביו"ד וכן הוגה בדפוסים האחרונים. והכ"ד הוסיף והגיה בתוי"ט שכצ"ל ולשון הרמב"ם כו' א"ל איש פלוני ולפ"ז הגירסא א"ל אחד אני איני נאמן וכ"ה בס"א ובס"ד. ובתוס' רעק"א לא הרגיש בחלוק זה. ומ"ש בשם התוס' דכתובות לפנינו לא נמצא כדבריו ע"ש :

מלאכת שלמה

לו והכא כשאמר לו מאיש פלוני כאילו אמר לו אל תקנה אלא מאיש פלוני ולא מאחר דמי ואפ"ה חייש ר' יוסי : ולקחתי לך מאחר שהוא נאמן. סיפא קמ"ל דלא תימא כיון שהקפיד להזכיר לו שם פלוני מירתת ולא יקח לו אלא ממי שהוא נאמן. והקשה הר"ר משה פיזנטי ז"ל דיהא נאמן במגו כו' עד ומירתת ולא הוי מגו ע"כ וכ"כ בתוי"ט : ך ואינו מכיר אדם שם. דאילו מכיר לא יקח אלא מן המומחה והיינו שאותו שהוא מכיר יודיענו מי הוא מומחה בעיר וכן

מס'

תפארת ישראל

יכין

כד) נקט הכי לאשמועינן דאפילו ידע המשלח שהלך ליקח מהנאמן וטרח אבתריה אפילו הכי אינו נאמן שלקח מנאמן אחר : כה) ואינו נאמן במגו דירא שיתגלה : כו) דאף דהחשוד אינו מעיד. על כל פנים משום חיי נפש הקילו. מדאינו מכיר אדם שם : כז) שירא שיאכילוהו חדש. או מדתבואה ישנה טובה יותר : כח) וכגון שהזכיר לו שם האדם : כט) משום חיי נפש :

דגומלין

תוספות אנשי שם

על הר"ב הא קשיא דכתב דטבל מ"ע הוא במיתה ובש"ס דידן במכות ט"ז קאמרי בהדיא דאינו אלא לוקה ומה לו לבקש טעמא במיתה והרי בגמ' יהבי ב' טעמים דלא נחשדו במכות משום דממונא דידיה ובנדרים משום דאי בעי מפקר כו'. (רמ"ז) : ך בר"ב ד"ה איש פלוני כו' חיי נפש כו'. לא ידענא מה שייך חיי נפש בזה יעשר דמאי ויאכל ולמה הקלו בזה. ואפשר משום שפעמים י"ל מעות מזומנין והוא אורח שלא ימצא מי שילוהו וקשה עליו להפסיד שיעור המעשרות ודוחק. (ש"ל) : תוי"ט ד"ה מי כאן כו' דהו"ל במשנה דלק' של חבירו אינו חדש כדאמר אינו מתוקן ועוד כו' כנ"ל. (נס"מ) :

משנה ראשונה

קאמר דבעיניו נאמן ועשה שליחותו. ונראה דהתם אליבא דכ"ע מוקי לה אפילו למ"ד אין חזקת שליח עושה שליחותו : ולקחתי לך מאחר כו'. אינו נאמן. אע"ג דשמעי' לה מרישא שאם לקח ממי שהוא נאמן בעיניו אינו נאמן. סד"א הכא ליהמני' במגו כמ"ש תוי"ט. ונראה מ"ש דאין זה מגו טוב שמא ימצא בדאי כו' לא יתכן דהא השתא נמי כשאמר לקחתי מאחר לא טוב עשה ששינה השליחות ומה לי אם משנה לשקר או משנה השליחות שלא בטענה אלא נ"ל דהשתא שאמר לקחתי מאחר סבר הוא שאומר אמת שבעיניו הוא נאמן ומה"ט גופי' אין זה מגו דלא תשדינן ליה במשקר דניחא ליהמני' במגו. אלא דקושטא קאמ' דבעיניו נאמן הוא. ודמי להא דאמרי' לעיל פ"ב מ"ג נאמן ע"ה לומר לא הוכשרו ואין נאמן לומר הוכשרו ולא נטמאו. דלא מהימן במגו דלא חשיד במשקר אלא שאין בקיאין בטומאות: ך ואינו מכיר אדם שם. מיירי שאין אדם רוצה להאכילו בחנם או שהוא אינו רוצה ליהנות אלא ליקח במעות. אבל בחנם מותר לאכול אצל כל אדם דהא מאכילין אכסניא דמאי : איש פלוני נאמן ה"ז נאמן. פי' הר"ב משום חיי נפש. ונראה דאי לאו הכי אין החשוד מעיד וכדתנן בבכורות כל החשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו וכ"כ תוי"ט. וקצת קשה דמשמע מתני' דאי לאו זה שאמר איש פלוני נאמן לא הימנן ליה. ואי החשוד אינו מעיד עדות של זה כמאן דליתא ומשום חיי נפש שרינן ליה. א"כ אם לא העיד לו שום אדם נמי ליסתרי. ולשיטת הרמב"ם ניחא שסובר דהחשוד מעיד בשל אחרים והלכך ברישא בלא חיי נפש נמי שרי. והירושלמי דיהיב טעמא דחיי נפש דבעי לאוקמי אפי' כמ"ד החשוד אינו מעיד כמ"ש הכ"מ. א"נ משום סיפא דגומלין נאמנים היינו משום חיי נפש וכ"מ במתני' דלקמן : מי כאן מוכר ישן. פי' הר"ב משום איסור חדש וקשו' גם הר"ש הקשו ע"ז עי' בתוי"ט. והר"ש כתב עוד דיש מפרשים דבשנת השביעית מיירי ומשום איסור הביעור והקשה גם ע"ז ומסיק דישן וחדש לאו לענין איסור והיתר וכמ"ש התו' ותוי"ט. ולפ"ז לשון אלו נאמנים אינו מדוקדק דנאמנות דשני למה כיון דליכא משום איסור וכתב הרא"ש דלאו דוקא תני אלא הראשון נאמן. ואפשר יש לפרש דישן וחדש נמי לענין מעשר הוא כגון שעומד בשנה שהיא מוצאי שביעית קודם זמן הביעור ובא ליקח מתבואה של שביעית שפטורה מן

המעשרות

ציונים

הנכנס לעיר. תוס' כתובות כד. פי' שם ה"ו :

חדושי מהרי"ח

משנה ו [תוי"ט ד"ה] מי כאן מוכר ישן פי' הר"ב כו' ופי' הקונטרס שלי חדש ואינו יבש כו' עכ"ל. ואין להקשות ג"כ היאך יקנה ממי ששלח דהא אינו נאמן י"ל או שיקנה ממי ששלחו ויפריש דמאי או באמת שלא יקנה מן הראשון רק אשמועינן דלא חיישינן מפני שהשני גומל להא' א"כ גם הא' גומל להב' בשלמא לפי' הר"ב או ע"כ לא יוכל לקנות מהשני מפני איסור חדש וא"כ ע"כ יקנה מהראשון דאי לא יקנה משניהם למאי הוי נאמנים אבל לרש"י יקנה גם מהראשון ויעשר ועל חדש ע"ה נאמן כמ"ש שם התוס' ע"ש או לא יקנה רק מהשני ואשמועינן כנ"ל ודו"ק כי קצרה היריעה עד :

תוספות רע"ק

ראיה ברורה לדעת רש"י ותוס' שהבאתי בריש מכילתין דצריך ליתן התרומות מעשר בחנם לכהן ולא למכירה, דלדעת הטור שמוכרה לכהן. א"כ במה שמאכילם בחנם הוי כנותן להם מכיסו ואמאי צריך להודיעם : משנה ה [אות כא] בהרע"ב סד"ה אינו נאמן כו' דהא אינו רשאי ליקח) משמע דוקא כשאמר לו שיקח מאיש פלוני אבל באמר לו סתם קח לי ממי שהוא נאמן והוא אומר שלקח מאיש פלוני שידוע לנו שהוא נאמן לא מהני. דאף דאפשר לגלויי מ"מ מצי לאשתמוטי כיון דלא אמר ליה ביחוד מאיש פלוני היה אצלי מלתא דלא רמיא. ולקחתי מאחר שמוחזק אצלי לנאמן. ואולם מדברי הטור בשם הרשב"א ביו"ד (סי' קיט) מבואר דס"ל דאף בכה"ג נאמן. ובאמת לכאורה לישנא דמתניתין מורה כהרע"ב מדקתני דאומר לו קח מאיש פלוני נאמן הא לא תלי באמירתו אלא באמירת השליח דאם אומר מאיש פלוני לקחתי דנאמן. וצ"ע: משנה ו [אות כב] בתוי"ט ד"ה אמר לו. אמר לו איש פלוני) ולפ"ז הפירוש א"ל אחד אני. היינו שאני הנאמן. א"נ לגבי עצמו. אבל א"ל איש פלוני נאמן ה"ז נאמן. ובאמת גם כפי הגירסא שלפנינו איש פלוני יש לפרש וכאילו קתני אבל א"ל איש פלוני. אך התוס' בכתובות העתיקו נוסח המשנה א"ל אין אני נאמן איש פלוני נאמן. מש"ה פירשו דאומר ומעיד על עצמו שא"נ רק דאיש פלוני הוא הנאמן מש"ה הקשו שם מה שהקשו. ועי' בפ"י שם : [אות כג] בתוי"ט ד"ה הר"ז נאמן. ומתני' דר"פ) והפר"ח והתפל"מ ביו"ד (סי' קי"ט) טוענו לדבר אחד דפירכת הירושלמי לאו מדין חשוד על הדבר. דאף לרשב"א דס"ל דהחשוד נאמן בשל אחרים זהו במעיד על המאכל שהוא מותר. אבל הכא דמעיד על האיש ההוא שהוא נאמן למעשרות בזה לא מהני עדות ע"א. דלהחזיק לגברא נאמן בעי' ב' עדים ע"ש : [אות כד] בתוי"ט ד"ה מי כאן. לרבותא דר"י נקט) והא דקתני במתני' דרבא הרי אלו נאמנים לאו דוקא, דאינו חשש על נאמנותו דילא ליטע איסור והיתר מאמר. הרא"ש :

עלי ואני אעיד עליך: ז החמרים. המביאים תבואה ממקום הזול למקום היוקר: אין נאמנים. דודאי גומלים זה את זה ומשבח של חבירו בעיר זו כדי שישבח חבירו את שלו בעיר אחרת: ר' יהודה אומר נאמנים. הואיל ורוב ע"ה מעשרים הן בדמאי הקילו משום חייהן של בני העיר שיהיו מוכרי תבואה ופירות רגילין לבא שם ואין הלכה כר"י:

ז החמרים שנכנסו לעיר אמר אחד שלי חדש ושל חבירי ישן. שלי אינו מתוקן ושל חבירי מתוקן אינן נאמנין ל) רבי יהודה אומר נאמנין לא) :

קנקן חדש כו']: ז רי"א נאמנים. פי' הר"ב בדמאי הקילו משום חייהם של בני העיר. ירושלמי. ומסיק מה טעמיהון דרבנן מלוין הן להתפרנס מעיר אחרת ע"כ. ועי' מ"ש מ"ח פ"ב דכתובות. [*וממתניתין דהכא הקשו נמי התוספות שהבאתי בדבור דלעיל על הפי' דחדש משום איסור דא"כ הכא דהקילו הא איכא דמאי חדש וישן מאי איכא למימר] :

ציונים

ז החמרים. כתובות כד. וע"ה תוס' פ"ט עד כמה. ופסק' הרא"ש פ' האיזקין סימן ח מיי' שם ה"י :

חלופי גרסאות

ז אחד נ"ס אחד מהם וכ"ה בכתובות שם ובירושלמי. אינן נאמנין בכתובות: אינו נאמן. נאמנין: ס נאמן.

תוס' אנשי שם

ז תוי"ט ד"ה רבי יהודה כו' מאי איכא למימר כו' לפי' הר"ב במשנה סקד:ת לק"מ ע"ש. (נה"מ) :

מלאכת שלמה

מפ' בתוספתא: ז החמרים וכו'. בכתובות פ"ב ד' כ"ד רמי עלה לאיפכא שנוי' להו בבריי' דרבנן לא חיישי לגומלין ור"י חייש דתניא אני כהן וחברי כהן נאמן להאכילו תרומה ר"י אומר אינו נאמן. ותירץ רב אדא דמוחלפת השיטה הכא. ואביי אמר לעולם לא תיפוך ר"י לא חייש בדמאי דהקילו בו משום דרוב ע"ה מעשרין הן. ורבא תירץ דרבנן נמי ל"ק דהכא מיירי בשכלי אומנתו בידו. פירש"י ז"ל כלי אומנתו של זה המזלזל את שלו בידו דאמן סהדי שלמכרה הביאה ולא להכניע שהרי הסאה והתרקב והמחק בידו הלכך אין זה אלא גומל וזה יעיד עליו בכרך שלפניהם. ותוס' פי' בשם ר"ח דמתני' דמייתי התם ממס' טהרות סקלר וכו' ובריי' דהתם דכתיבנא מיירי דזה שאומר עליו שהוא כהן יש בידו כלים שמשתמשין בהן בטהרה כגון כלי גללים כלי אבנים כלי אדמה שאין מקבלין טומאה שכל הרואה כלים הללו בידו מתרחק ממנו מלטמא אותו ודומה שהוא כהן ולכך האמינוהו חכמים ע"כ. והדר מתרץ בגמ' התם שינויא אחרינא דבהסיא ברייתא לא בגומלין פליגי :

תפארת ישראל

יכין

ל) דגומלין זל"ז. דחבירו ישבחו בעיר אחרת. לא) משום חיי בני עיר. שיביאו להם תבואה. ולת"ק דוקא ברישא חייש לחיי נפש. משום שהקונה נכרי בעיר. ועוד שהמוכר הראשון לא ידע אם ירצה קונה זה ליקח ישן. וגם מוכר השני לא ידע זה. אבל הכא הרי נסעו שניהן יחד בדרך ועשו קנוניא זו :

משנה ראשונה

המעשרות והיינו מי כאן מוכר ישן פירות שביעית. פ' פ"ח דשביעית מ"ג : ז שלי אינו מתוקן ושל חבירי מתוקן. וכ"ש כשאומר שלי ושל חבירי מתוקן אינו נאמן דאיכא נמי גומלין שחברו יאמר כמו כן בעיר אחרת. ורבותא קמ"ל דאפי' מפסיד לעצמו אינו נאמן על של חבירו. ומשמע דדוקא גומלין אין נאמנים הא איכא אחרינא שאינו מכס נאמן עליהן וכשיטת הרמב"ם דהחשוד מעיד בשל אחרים. ומ"ש תוי"ט במתני' דלעיל דמתני' דר"פ מסכה מולאי שבת לא יאכל עד שיעשר אפי' כשא"ע אחר מעושרין הן מוכח דהחשוד אינו מעיד. גם הכ"י בי"ד סי' קי"ע הקשה מזה על שיטת הרמב"ם. ולדידי המשניות גופייהו קשו אהדדי. וצ"ל דמתני' דהכא נקט גומלין לרבותא כמו דר"י דלכח דהתירא הוא ולת"ק אפילו בלא גומלין אין החשוד מעיד. א"נ בלא גומלין ת"ק נמי מודה דסומכין עליו משום חייהם של בני העיר אבל לא אלים ליה האי טעמא למישרי אף בגומלין ומשום דלעיל תני משום חיי נפש שרי אפי' בגומלין קמ"ל דהכא לא :

הלכתא גבירתא כללא דפרק ד

פרק ד משנה א לקח פירות מעם הארץ ושכח לעשרן והגיע שבת או יום טוב. ה"ז שואל להמוכר או לעם הארץ אחר אם עשרן המוכר. דאימת שבת ויום טוב עליו. ולא ישקר. ואעפ"כ במוצ"ש צריך לעשר גם על מה שאכל בשבת. משום גזירת שבת אטו חול. תרומת מעשר של דמאי שנתערבת בחולין פחות מק'. אף בחול שואלו להמוכר עם הארץ ונאמן. דאימת דמוע על ע"ה :

משנה ב ע"ה שהדיר לחבר אם לא יאכל אצלו בז' ימי המשתה וכדומה. הר"ז שואלו עם עישר. ואוכל אצלו. אבל אח"כ אסור אפילו בשבת. דאין אימת שבת רק על מוכר :

משנה ג הקונה דמאי מע"ה. קורא שם למעש"ר שיהיה במקום פלוני מהכרי. ומפריש משם תרומ"ע. ואח"כ מפריש משם מע"ש ומעלתו. ואם הוא שנת ג' וו' קורא שם למעשר עני וא"צ ליתנו לעני :

משנה ד מי שקרא שם לתרמ"ע או למ"ע קודם שבת. אע"פ דבכה"ג רשאי להפרישן בשבת ולהאכילן לכהן ועני שבביתו אחר שיודיען שהן תרומה. או מעשר עני. עכ"פ לא יוליכם לו בדרך הרחוב :

משנה ה אמר לע"ה שיקנה לו פירות מהנאמן על מעשרות. א"נ. ובא"ל שיקנה מפלוני הנאמן. נאמן. [ואם אמר לו לא מצאתי לאותו פלוני] אף שא"ל שקנה מנאמן אחר א"נ :

משנה ו נכנס לעיר שאינו עירו. ושאל מי כאן נאמן על מעשר. והשיב לו א' אני איני נאמן רק איש פלוני נאמן. הר"ז נאמן. ואפילו כשקנה מנאמן זה ושאל לו על מי שאינו חשוד על שביעית. והשיב לו פלוני ששלחך אצלי. אע"נ שנראו כגומלין זה לזה אפ"ה נאמן :

משנה ז וכל זה באורח בעיר הקילו לו משום חיי נפש. אבל מוכרי תבואה שבאו יחד לעיר. והעיד זה על זה שהוא מעשר. והאחר חזר והעיד על מעידו שנאמן על שביעית. שניהן א"נ דהיישינן לגומלין :

רבינו עובדיה דמאי הלוקח פרק ה מברטנורה

פרק ה **א הלוקח** מן הנחתום. *כשהנחתום מוכר במדה גסה הלוקח ממנו חייב לתקן מה שהוא לוקח והנחתום פטור והא דתנן לעיל בפרק ב שהנחתומים חייבים להפריש כדי שיעור תרומת מעשר וחלה התם מיירי במוכר במדה דקה שמפני שהוא משתכר הרבה הטילו עליו לעשר. אי נמי מפני התיקות שלוקחים ממי שמוכר בדקה כדי שלא יאכלו טבלים הטילו עליו לתקן. מדה גסה ודקה מפורשים לעיל ספ"ב: נוטל כדי תרומת מעשר. דהיינו אחד ממאה וכדי חלה אחד ממ"ח ולא שיפריש מן הככר שלקח מן הנחתום אלא קובע להם מקום ומניח מחוברים במקומה אחד

פרק ה א הלוקח מן הנחתום א) כיצד הוא מעשר נוטל כדי

תרומת

ציונים

א הלוקח. מיי' פ"ט מהל' מעשר ה"ה ו' ופ"ט דבכורים. אלא שבדפוס הכ"מ שם הוא בפ"ו. סמג עשין קלה. ועי' בתוס' פ"ק ליומא דף ח' ע"א :

חלופי גרסאות

א כיצד הוא מעשר בירושל' כיצד מעשר.

תוספות חדשים

משנה א [בר"ב ד"ה]נוטל כדי תרומת מעשר כו' וכדי חלה א' ממ"ח כו' עכ"ל. וכ"כ

חדושי מהרי"ח

משנה א [בר"ב ד"ה] נוטל כדי ת"מ כו' ו"א

תוספות רע"ק

פ"ה משנה א[אות מה] בהרע"ב ד"ה הלוקח. כשהנחתום מוכר במדה גסה כו') הוא בשינויא דר' אלעזר

תפארת ישראל

יכין

פ"ה א) שמוכר דמאי במדה גסה. ופטור מתמ"ע וחלה. דדוקא במוכר בדקה. דמשתכר הרבה. חייב כפ"ב מ"ד (א). והכא מיירי שקנה

לחם

בועז

פ"ה (א) כ"כ הר"ב. וכ' עלה רבינו הגאון מהו' עקיבא שליט"א*) וז"ל ק"ע כיון דמיירי בנחתום חבר כדמוכח בירושלמי דמוקי במוכר במדה גסה. והיינו ע"כ דרלה לאוקמי אפי' בנחתום חבר. א"כ אמאי צריך לוקח להפריש חלה. כיון דגלגול העיסה היה אצל נחתום. עליו חל החיוב להפריש. והוא דאי חבר. לא נחשד. ונע"ג. עכלה"ק. אמר המעתיק.

*) עי' לעיל כפ"ב מ"ד אות כ.

אחר

משנה ראשונה

פרק ה א הלוקח מן הנחתום. פי' הר"ב דבנחתום המוכר בגסה מיירי הכא דהלוקח ממנו חייב ולעיל בפ"ב מיירי במוכר בדקה. הכי איתא בירושלמי הכיאו הל"ש בפ"ב. ול"ל דעיקר קושיא הוא מתרומת מעשר דהתם נחתום מפריש והכא הלוקח. אבל מחלה לק"מ כיון דלטרך מותר למטול מכל

לאו

תרומת מעשר ב) **וחלה** ג) **ואומר אחד ממאה ממה שיש כאן הרי בצד זה מעשר ושאר**

ר"ע מברטנורה

אחד ממאה ממה שיש כאן. מכל מה שיש כאן משמע אף עם כדי שיעור חלה שהפריש

תוספות יום טוב

פרק ה א אחד ממאה ממה שיש כאן. לשון הר"ב מכל מה שיש כאן משמע אף עם כדי שיעור חלה וכו'. כבר כתבתי בפ"ק מ"ג מדתנן התם וחלת דמאי פטורה מן המעשרות מה שנראה בזה לדעת הר"ב: [*הרי זה. פירוש זה האחד ממאה יהיה בצד זה מעשר והיינו קביעות מקום ולא ידעתי למה אומר כאן בצד זה ולא בצפונו או בדרומו כדלקמן אבל מ"ש הר"ב שלא יפרישם אלא כפי מ"ש הרמב"ם בפירושו אבל בחבורו פרק ט מהל' מעשר פיסקא ה כתב מפריש וכו' ומניחה בצד הפירות

מלאכת שלמה

פ"ה א תמ"ע וחלה. בירוש' פריך וחלה מי חייבת בדמאי והתנן לעי' בפ"ק חלת ע"ה והמדומע פטורין מן הדמאי ובעי לאוקמה כב"ש דמחייבי בחלה וכמ"ש אבל בתר הכי מסיק למתני' דפ"ק במתארח אצלו דאקילו ביה רבנן אבל הכא במוכר ברבים אנן קיימין. ובירוש' דרפ"ב דערלה גרסי' א"ר יוסי בר' בון תנאי ב"ד הוא שתהא חלתו בצפון צפונו. וראיתי להעתיק פה כל פי' הרא"ש ז"ל וז"ל ובירו' פריך וחלה חייבת במעשר והא תנן חלת ע"ה והמדומע פטורין מן הדמאי והיה יכול לחלק בין הפרישה ע"ה להפרישה חבר כמו שחילק ר' הושעיא לעיל בפ"ק אלא אליבא דר"י פריך דאמר התם היא הדא היא הדא ושקיל וטרי עלה בירוש' טובא עד דמשני אליבא דר' יוחנן כאן בעושה בטהרה כאן בעושה בטומאה דהכא מיירי בעושה בטומאה הלכך צריך לתקן אף החלה והיא דפ"ק בשטרח להביא גבל לעשותה בטהרה הלכך תלינן דודאי תיקן ומטעם זה חלק נמי ר"י לעי' בין נחתום לנחתום דלעי' אמרי' דנחתום מפריש תמ"ע והכא אמרי' דלוקח מפריש ור' אלעזר דלא שני הכי לעי' מוקי לה כאן וכאן בעושה בטהרה ולעי' מיירי כשמתארח אצלו וכה"ג מצינו דהקילו חכמים בתוספתא דחלה פ"ק הלוקח מן הנחתום ומן האשה שעושה בשוק צריך להפריש חלת דמאי בעל הבית ומתארח אצלו א"צ להפריש חלת דמאי. וה"נ אמרי' בע"ז ס' אין מעמידין אין לוקחין ימ"ח מה"ג בסוריא אלא מן המומחה. וכולן אם נתארח אצל בעה"ב מותר. אבל חלת ודאי טבל בעיא תיקון כדתני בירושלמי העושה עיסתו טבל בין הקדים חלה לתרומה בין הקדים תרומה לחלה מה שעשה עשוי חלה לא תאכל עד שיפריש עליה תרומה תרומה לא תאכל עד שיפריש עליה חלה. ואע"ג דאמרי' בפ' יוצא דופן דמדומע פטור מן החלה דוקא שקרא לה שם תרומה קודם גלגול אבל הכא דלא

תפארת ישראל

יכין

לחם מהנחתום חבר [ועי' פ"ד מ"ה]: ב) ר"ל א' מק'. ולא שיפריש תמ"ע מיד דאף דתמ"ע א"צ מוקף רק מד"ס [כתוס' גיטין ד"ל ע"ב] ומכ"ש בדמאי. עכ"פ לתרום ממוקף עדיף טפי. ואם יפרישנה עתה לא יהא מן המוקף סמוך למעשר כשיפרישנו אח"כ באמת ויאמר שתהיה תרומת מעשר. ותו דכשיפריש יקדים תמ"ע למעשר. רק כוונת מתני' שיסמן מקום: ג) אם

בועז

אשר לא ראה אור. כמדומה הבין רבינו דקושית הירושלמי פ"ב דדמאי ד"ה ע"א. אדמקשי מתני' דהתם אדהכא. דאינו רק מהפרשת תמ"ע. והא לנד משני הירושלמי. דהתם בדקה והכא בגסה. ולפע"ד אי אפשר לומר כן. דא"כ אדמוקי הכא בגסה. טפי הו"ל לאוקמי הכא בע"ה אלא ע"כ משום דגם ע"ה אינו חשוד בחלה (כירושלמי פ"ד דחלה דף י' ע"ב) דאפי' בסוריא לא נחשדו ע"ה אחלה. וכ"כ נמי הר"ש פ"ה דחלה מ"ו. וכ"פ הרמב"ם פ"ח מבכורים. א"כ אי הוה מוקי למתני' דהכא בע"ה. א"כ הוה קשיא. עכ"פ למה חייב הלוקח בחלה להכי מוקי לה במוכר בגסה. או בחולין טמאים. דמדאולי חלה ותמ"ע לאור · לא חייבוהו למוכר להפריש לתמ"ע וחלה. וכ"כ כתב בפסיקות רכ"מ רפ"ו מהל' בכורים. דתירץ הירושלמי קאי גם אחלה. ובהא נ"ל לתרץ מ"ש רש"י. (ב"מ דנ"ו א') דפרש"י שם לת"ק דמ"ג דלקמן דמיירי בע"ה. וק' דהרי ירושל' הנ"ל מוקי בנחתום חבר. אע"כ רש"י הוכיח. דמ"נ לא איירי בחבר. מדלא הזכיר ת"ק שם בדבריו רק מעשר ולא חלה. ש"מ דרק בע"ה מיירי. דאי במוכר בגסה. או בככר שמא גם מחלה היה המוכר פטור. כירושלמי הנ"ל. **השבני** רבינו הנ"ל וז"ל ונפלאתי. הרי רק דמאי מותר למכור בגסה. והכא כיון דבגלגול עיסה הוטבלה לחלה. הו"ל כמוכר טבל ודאי עכלה"ש. ולי אני אפטרוזא נראה. כיון דלא פי' משנה ח' לאיזה צורך מותר למכור טבל. א"כ אין לך צורך יותר מזה. משום כל חייו

משנה ראשונה

לחבר כדלקמן מ"ח ה"נ מכר לו טבול לחלה לצורך. אבל דמאי אפי' לצורך לא מצינו שהתירו ואשכחן חומר בדמאי מבודאי לעיל פ"ג מ"ג לר' יוסי כמ"ש תוי"ט שם ולהכי הוצרכו לחלק בין דקה לגסה בדמאי. אבל לענין חלה דאורייתא לא מצינו היתר בגסה וסתמא תנן לקמן אין מוכר טבל אלא לצורך (ולענין חלה אין חילוק בין מוכר בגסה או בדקה דחילוק זה אינו אלא לענין דמאי. ובספר משנת חכמים טעה בזה וגם דברי הכ"מ כפ"ו מהל' בכורים צ"ע). ולא מצי לאוקמי הכא נמי בדקה והנחתום מכר לו ע"מ כן שיעשר הלוקח. דאיסורא הוא להוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן. והעבר ומכר לא ניחא ליה לאוקמה דבנחתום חבר מיירי כמ"ש הר"ש בפ"ב. ואת"ת א"כ היכי מכר ליה ככר הטבול לחלה הא אין אדם רשאי למכור טבל אלא לצורך כדלקמן מ"ח ומה לי טבול למעשר או לחלה ואדרבה חלה חמורה מן העיסה ויסבור הלוקח שככר אופרשה. וי"ל דהכא נמי מיירי שהלוקח צריך הטבל הזה להפריש ממנו חלה על עיסה אחרת שא"א לו להפריש ממנה מינה ובה כההיא דלקמן מ"ח. אבל בת"ת לענין דמאי אף לצורך אסור אא"כ מוכר בגסה כדפי'. ועוד י"ל כיון דמוכר בגסה פטור ממעשר מעיקרא פטור גם מחלה אף שאינו לצורך משום שצריך שיקדים מעשר לחלה שזה ראשית דגן וזה ראשית העיסה כמ"ש תוי"ע בסמוך וגם כדי שיפריש מעשר על החלה. ומ"מ קשה תנא דמתני' אמאי איכפל למיתני טובא מתני' בחיוב הלוקח וליכנס לכל החילוקים הללו. ואמאי לא תני לה בנחתום עצמו כיצד הוא מעשר וכמתני' דפ"ב דהנחתומים מעשרין ולא יצטרך לכל החילוקים. ונראה משום דבעי לאשמועי' סדר הפרשה דמעשר ראשון קודם לת"מ ומעשר שני מאוחר לת"מ. ולא מצי למיתני לה בנחתום עצמו שהוא פטור לגמרי ממעשר שני בדמאי כדאמר התם בפ"ב. ובמעשר טבל ודאי לא שייך למיתני סדר זה שהרי הבעה"ב אינו מפריש תרומת מעשר אלא הלוי מפרישו. והיינו דקתני כיצד הוא מעשר כלומר כיצד סדרן: **תרומת** מעשר וחלה. פי' הר"ב שיעור חלה אחד ממ"ח וכ"כ הר"ש והוא שיעור חלת נחתום במס' חלה אבל בעה"ב מפריש אחד מכ"ד והכא אע"ג דהלוקח מפרישה חלת נחתום היא שאצל הנחתום בא החיוב ועליו עיקר החיוב אלא דהכא מפריש הלוקח עבורו מטעמא דפי' לעיל והלכך מפריש שיעור הנחתום. וראיתי להרב משנה למלך פ"ט מהל' מעשר דין ב' כתב וז"ל ומ"מ אני מסתפק באותה שנינו בפ"ה דדמאי הלוקח מן הנחתום נוטל כדי ת"מ וחלה אם שיעור החלה יכול למוכרה לכהן לפי דברי התו' פ"ק דיומא דף ט' דת"מ של דמאי אינו מוכרה אלא נותנה בחנם לכהן שהיא דבר מועט אחד ממאה. הכא דהוי אחד מכ"ד אם יכול למוכרה עכ"ד. ונפלאתי מדבריו מה ענין דמאי לחלה ולא מצינו שנחשדו ע"ה על החלה שנאמר שיתחייב הלוקח מע"ה להפריש חלה מספק וכמ"ש הר"ש בזה פ"ד דחלה מ"ו. וכ"ש דהכא לא איירי כלל בלוקח מע"ה דהא בנחתום חבר איירינן כמ"ש הר"ש בהדיא לעיל בפ"ב דמתני' דהתם ודהכא בנחתום חבר. וחלה זו דאורייתא היא ככל מצות של תורה ואין בה דין מכירה כלל אלא מתנה לכהן שככר זה עדיין לא הופרש ממנו חלתו בודאי שהנחתום נתנה ללוקח בטבלה והלוקח מפריש חלה דאורייתא. ובאמת בלוקח מע"ה לא מצינו בשום מקום שחייב הלוקח בחלה ולקמן רפ"ז במזמין את חבירו שיאכל אצלו לא הוזכר שם דין חלה כלל. והרמב"ם פ"ח מהל' בכורים שסובר הלוקח מע"ה מפריש חלה דוקא בח"ל אבל לא בסוריא וכ"ש בא"י. והכא לא מיירי בח"ל דבח"ל פטור מדמאי כדלעיל רפ"ב. וגם מ"ש דחלה זו אחד מכ"ד נעלם ממנו דברי הר"ש והר"ב שהוא אחד ממ"ח: **ואומר** אחד ממאה שיש כאן ה"ז בצד זה מעשר. וכן הלשון ג"כ לקמן רפ"ז. וצריך טעם מה ראו כאן לקבוע מקום לתרומת מעשר קודם המעשר שסמוך לו ואח"כ הצריכוהו לחזור ולומר זה שעשיתי מעשר עשוי ת"מ. ולמה כל הטורח הזה ומוטב שיאמר מיד בתחלה מעשר הככר בצד זה הרי הוא מעשר ויאמר אח"כ עשירית מן המעשר הזה יהא ת"מ בצד הזה ומה לו לחלוק המעשר לחלקים האחד מעשר ושאר מעשר ולא יקרא שם מעשר על הכל יחד ואח"כ ממנו יקרא שם לת"מ. ותוי"ע כתב דשני קביעות לשתי שיעורים לא צריך. ואין לזה טעם דהא עיקר מצות הפרשת מעשרות כך הוא גם בודאי ולמה ישתנה דין הדמאי בזה מן הודאי. ונראה משום דחלה ותרומת מעשר שתיהם נקראים ראשית מצוה להקדים הפרשתן קודם לשאר המעשרות אלא שבהפרשה זו א"א לקרות להם שם שעדיין לא הפריש המעשר אינו יכול לקרות שם ת"מ וכן חלה אין לקרותה קודם המעשר שזה ראשית דגן וזה ראשית עריסה כמ"ש תוי"ע. אבל מצוה לייחד להם מקום תחלה והיינו דתני מתני' נוטל כדי ת"מ וחלה מיד כלומר תייחד להם מקום שאלו יהיו ת"מ וחלה אח"כ כשיקרא להן שם וזהו שכתב הרמב"ם בחבורו נוטל כדי תרומת מעשר וחלה מיד ומפרישן ומניחן בצד הפירות ע"כ ואח"כ כתב שאינו רשאי להפריש ת"מ קודם המעשר אלא דשתי הפרשות יש האחת מיד בלא קריאת שם שמייחדן שיקדים אח"כ בקריאת שם וזה מותר אף שלא הפריש המעשר. והפרשה השניה היינו שקורא להן שם וזה א"א אלא אחר המעשר. והר"ב שכתב בהפרשה ראשונה לא שיפרישם מן הככר אלא קובע להן מקום כו' ה"ל דייחוד בעלמא אפי' במחובר סגי. ומ"מ היינו דקמ"ל

חלופי גרסאות

ממה שיש בירושלמי ל"ג מלת ממה ונד"ס ג' במה שיש. הרי בצד זה בירושלמי הרי זה בצד זה:

תוספות חדשים

וכ"כ הר"ש וז"ל שסתם קונה מן הנחתום הוא פלטר המוכר לאחרים כדלקמן משנה ד' דאל"כ ה"ל לפרשה דבעל הבית הקונה חייב להפריש חלה אחד מכ"ד כדאי' בחלה פ"ב משנה ז' אבל הרמב"ם בחבורו פ"ט מה"מ כתב סתם שיפריש שיעור חלה.
(ממהורש"ח זצ"ל):
אמר המגיה לפי אוקימתת ר"י בירושלמי דמיירי בטומאה לק"מ דבנטמאת אפילו בעה"ב נותן אחד ממ"ח אלא דהרע"ב מביא תירוץ של ר"א וא"כ ליכא לתרץ כן אבל כי דייקת שפיר

חדושי מהרי"ח

שיפרישם מן הככר שלקח מן הנחתום כו' עכ"ל הנה לפי' הר"ב שנחתום הוא חבר אף שבאמת דוחק גדול לפרש שאיירי בחבר ולחלק בין דקה לגסה דלא שייך דקה וגסה אלא בחנוני ובסיטונות וכו' אבל לא בחנוני המוכר ככרות ובאמת הרמב"ם כפי' סתם ולפי דעתו איירי בנחתום ע"ה ואף הר"ש תמה על זה בפ' ב' ע"ש רק ההכרח הוא מן הירושלמי כמו שמביא שם הר"ש ע"ש אבל איך שיהיה קשה הלא חלה אינו

תוספות רע"ק

אליעזר בירושלמי אבל ר' יוחנן משני שם דלעיל בעושה בטהרה. וכאן בעושה בטומאה. ופי' הר"ש (בפ' דלעיל) דבעושה בטהרה הנחתום מפריש כיון דראוי לכהן לאכילה אבל בעושה בטומאה שלקח מע"ה כשהוכשרו דנטמאו לא הטריחו להמוכר להפריש כיון דלא חזי לכהן אלא להסקה ויפריש הלוקח. ומדברי הרמב"ם פ"י

תוס' אנשי שם

פ"ה א תוי"ט ד"ה **הרי** זה כו' בצפונו או בדרומו. ואפשר לומר לצפונו או דרומו לא קאי אככר כדמוכח מדברי הר"מ אלא אמה שהפריש בתחלה. שיקבע מקום בככר וירשום ויאמר בצד זה יהיה קבוע מע"ר. ואח"כ לצד צפונו או דרומו של אותו מעשר הקבוע יהיה ג"כ מע"ש וע"ל בספ"ז גבי תאנים דצ"ל כן דאי קאי אתאנים הו"ל בצפונם או בדרומם. (ע"ח): בא"ד **כתב** מפריש כו' ולדעתי מוכח דלא בעי הפרשה דוקא שהרי בפ"ז מ"ב אי' מוזגו לו את הכוס אומר מה שאני עתיד לשייר בשולי הכוס ה"ה מעשר הרי מבואר שא"צ להפריש דוקא רק קביעת מקום. (מש"ח). ועמ"ש בדבור הסמוך ·

שהפריש עשוי מעשר ונמצא מפריש מעשר אף מן החלה: ושאר מעשר. דהיינו עוד תשעה סמוך לו הרי קבע מקום לכל המעשר ואותו האחד שקראתי לו שם מעשר תחילה עשוי תרומת מעשר על התשעה הסמוכים לו: והשאר חלה. °א' ממ"ח שהפרשתי חלה: ומעשר שני בצפונו או בדרומו. קובע לו מקום ואחר כך מחללו ואינו צריך להוסיף חומש:

טבל

ושאר מעשר ד) סמוך לו זה שעשיתי מעשר ה) עשוי תרומת מעשר עליו ו) והשאר ז) חלה. ומע"ש בצפונו או בדרומו ח) ומחולל על המעות ט): ב הרוצה להפריש תרומה ותרומת מעשר באחת י)

ח"ג. מעשר סמוך נמב"ג המעשר סמוך ונ"א המעשר הסמוך. בצפונו או בדרומו בירושלמי בצפונה או בדרומה. ב באחת נ"ס כאחד.

הפירות]: ושאר מעשר סמוך לו זה שעשיתי מעשר וכו'. ומסיים הרמב"ם בפ"ט מהלכות מעשר לענין מעשר את הדמאי וה"ה ללוקח מנחתום דהכא וז"ל ונוטל אותה ונותנה לכהן שאינו רשאי להפריש תרומת מעשר קודם המעשר לכתחלה ע"כ. וז"ש הר"ב לעיל אדתני טבל כדי ת"מ וחלה ולא שיפרישם מן הכלל ע"כ. והטעם מפורש בפי' הרמב"ם שא"א להפרישה קודם המעשר שהיא לו תרומה ע"כ. וכמ"ש בכ"מ שאם אין המעשר היאך יפריש עשירתו. (ויש שם טעות סופר שצ"ל אבל תרומת מעשר קודם מעשר לא) ע"כ. ולפי שההפרשה היא לתרומת מעשר בלבד. אבל המעשר אין צריך להפריש דכיון שקרא שם ונטל תרומתו או הוי הלוי המוציא מחבירו עליו הראיה °הלכך קובע מקום ומסיים לאחד ממאה ולא לכל המעשר דהיינו לעשרה חלקים ממאה לפי שא"כ יצטרך להפריש עוד אחד מהעשרה. ושתי קביעות מקום לשתי שיעורים למה לי. אלא קובע לשיעור אחד ממאה שזה יפריש אח"כ ואומר שאר מעשר סמוך לו בלא שיעור רק קובע בסתם שאר מעשר סמוך לו: והשאר חלה ומעשר שני כו'. כתב הרמב"ם והקשו בש"ס מפני מה הקדים הפרשת מעשר [ראשון] קודם החלה ואמרו כי הראוי להקדימה תחלה על המעשרות כולם כי נתחייבו בה כשנכנסו בא"י והוא שאמר הכתוב (במדבר טו) והיה באכלכם מלחם הארץ תרימו. אבל אחרו אותה מפני שקרא הכתוב שם מעשר ראשון ראשית ולא קרא שם מעשר שני ראשית ולפיכך תקנו להפריש אחר מעשר ראשון וקודם מעשר שני ע"כ. ופי' הר"ש דראשון שקראו הכתוב ראשית כלומר שיש בה תרומת מעשר ותרומה קרויה ראשית ע"כ. °וא"ת והרי חלה נקרא נמי ראשית דכתיב (שם) ראשית עריסותיכם לא קשיא דתרומה נקראת (דברים יח) ראשית דגנך והדגן קודם לעריסה: [°בצפונו או בדרומו. שכן דרכם של בני אדם בהושטת ידם ליקח ממה שלפניהם שלוקחים ממה שאצל מימינו או שאצל

משמאלו

מלאכת שלמה

דלא קרא לה שם תרומה קודם גלגול כבר נתחייבה בחלה. ירושלמי למה קדם ראשון משום דקדם לגרן וכתיב בה ראשית. שני אע"פ שקדם לגרן אין כתוב בו ראשית. פי' שלמה קדם מע"ר לחלה כי היה ראוי שיקדים החלה שקרויה ראשית וגם יש בה מיתה לזר האוכלה. ומשני משום שקדם לגרן שאל חיובו קודם חיוב החלה ועוד שכתוב בו ראשית בתמ"ע דפתיכא ביה ותרומה קרויה ראשית אבל מע"ש אע"פ שקדם לגרן אין כתוב ביה ראשית. ועוד משני התם. פי' אפרכא דוחלה חייבת במעשר. דה"ק אחד מן המאה חוץ מן הראוי ליקדש לשם חלה דחלה לא בעי' תיקון עכ"ל ז"ל: ב הרוצה להפריש כו'. וראיתי להעתיק פה פי' הרש"ש ז"ל וגירסתו וז"ל. הרוצה להפריש תרומה ותמ"ע. בודאי מיירי מדקתני ת"ג ותני לה הכא במכלתין אגב רישא ומוקי לה בגמ' ירושלמית בכהן ולוי אבל בישראל לא מצי מפריש תמ"ע מן המעשר דתורם דבר שאינו שלו הוא ותנן בפ"ק דתרומות דאין תרומתן תרומה: נוטל אחד משלשים ושלשה ושליש. פי' נוטל שלשה ממאה ב' לת"ג וא' לתמ"ע. וג' ממאה הוי א' מל"ג ושליש דנ"פ ל"ג ושליש איכא במאה: אחד ממאה שיש כאן. כנגד הכרי הגדול: הרי הוא בצד זה חולין. ואיני קורא לו שם עד שאפריש תרומה. בצד זה חולין. בזה הצד שאני מסיים דהיינו או למזרח הכרי או למערבו יהוו חולין: והשאר תרומה. והשתי סאין שאצל האחת שאמרתי שהיא חולין תהא תרומה על הכל כדי שתכנס בכלל גם הסאה הראשונה שסיימתי והרי קראתי שם לשני סאין: ומאה חולין שיש כאן. עתה חוזר וכולל השני סאין שקרא שם בהן לתרומה בכלל הכרי ומפריש גם עליהן מעשר ובגמ' ירושלמית מפ' טעמא. הרי זו השלישית מעשר ושאר הט' סאין סמוכין אצלה כולן מעשר וחוזר ואומר זה שקראתי מעשר עשוי תמ"ע עליו על הט' סאין של מעשר והמע"ש יהא בצפונו או בדרומו ומחולל הוא על המעות ואוכלן בירושלים והיינו דקתני תרומה ותמ"ע כאחת דהא התרומה עצמה נכנסת בכלל המעשר ומפריש גם עליה תמ"ע עכ"ל ז"ל. וגם הרמב"ם ז"ל גריס ומאה חולין בשתי תיבות שפירש חלק ממאה מכלל זה ע"כ. וכתב מהרי"ק ז"ל בספ"ג דה' תרומות בשם הראב"ד ז"ל אחד מל"ג, פי' שהן ג' סאין ואומר א' ממאה ממה שיש כאן פי' בין הכל והוא סאה הרי הוא בצד זה שהפרשתי פי' באותם שלש

סאין

יכין תפארת ישראל בועז

הקונה בעה"ב. אז שיעור חלה א' מכ"ד. ואם פלטר א' ממ"ח: ד) עוד ט'. ולהכי לא קאמר כפשוטו. א' מי' שיש כאן הרי זה בצד זה מעשר. והר"ז המ"ע עליו. נ"ל דזהו כדי למעט בירור המעשר שלא יתנה ללוי. בכל מה שיכול. ולא יראה כאוכל מעשרותיו להדיא: ה) בתחילה: ו) ויתנו לכהן: ז) חלק מ"ח שהפרשתי ולהכי לא קאמר בפירוש וחלק מ"ח. דמדכבר הפריש המעשר תו אינו חייב חלק מ"ח. דהרי מהמעשר אינו חייב חלה: ח) של התמ"ע שכבר קבע לו מקום ודו"ק: ט) וא"צ להוסיף חומש (ב): י) דרשאי גם הישראל ליתן התמ"ע לכל כהן שירצה [כגיטין דל"א] והרי

שיעור

היינו לנחתום שרו רבנן שימכור טבל הטבול לחלה לחבר. ורק בדקה אסור משום תנוקות: (ב) ונ"ל דכל דקמ"ל מתני' הוא. דהרי חלה חייב ודאי להפריש. והמע"ש ספק אם חייב להפרישו. וכדקאמרי' בירושל'. בדין הוא שתקדים חלה. ואם יפריש תמע"ש תחלה. יש לחוש שמא הפרישו כבר הע"ה נמצא חייב להפריש חלה מתמ"ע שיפריש. ואם יפריש חלה תחלה. יש לחוש שמא לא עישר הע"ה ונמצא יש בהחלה שיפריש. התמע"ש שחייב. ונמצא

משנה ראשונה

דקמ"ל מתני' שהמצוה היא לייחד מקום לחלה ולת"מ קודם המעשר אע"פ שלא יקרא להן שם אלא אחר המעשר. ודין זה לאו בדמאי לחוד דה"ה בודאי נמי דאע"ג למעשר קודם לת"מ היינו בקריאת השם אבל בייחוד מקום ליחד מקום לת"מ קודם למעשר כדקתני במתני' דלקמן דאיירי במעשר ודאי ה"ז בצד זה מעשר ושאר מעשר סמוך לו זה שעשיתי מעשר כו'. וכן יש לדקדק כ"ז ממתני' דקתני: ושאר מעשר סמוך לו. משמע דסמוך לו סתם הוי קביעות מקום אע"פ שאינו מסיים סמוך לו בצד מזרחו או במערבו: ומעשר שני בצפונו. ולעיל גבי ת"מ תני בצד זה ולא תני בצפונו. ודקדק תוי"ט בשינוי הלשון. וי"ל דגבי כרי שמונח במקום אחד ואינו נוח ליטלטל הוי קביעות בצפונו או בדרומו. אבל ככר אין צפונו או בדרומו סימן שאם מטלטלו מתהפך צפון לדרום. ולכך גבי ת"מ צריך לומר בצד זה שנותן בו סימן. אבל במעשר שני אינו חושש שיתהפך שהרי מחללו מיד על המעות כדקתני. ומיושב בזה דלמאי תני ומחולל על המעות שאין זה מן החיוב אלא כלפי' שאם אומר בצפונו או בדרומו צריך לחללו מיד. וכן משמע מלשון הרמב"ם בחבורו פ"ט דין ה' כתב כיצד מעשרין את הדמאי מפריש כדי ת"מ כו' ואומר זה מעשר ושאר מעשר סמוך לו וכו' ואח"כ מפריש מעשר שני ואם רצה אומר מעשר שני של פירות אלו בצפונם או בדרומם ומחללן. ואח"כ כ' וכן הלוקח ככר מן הנחתום מפריש ממנו כדי ת"מ וחלה ואומר כו' ומסיים ומעשר שני בצפונו או בדרומו ומחללו כלשון המשנה ולא כתב כאן אם רצה כדלעיל: ב הרוצה לתרום תרומה ות"מ כאחת. וצריך באור טובא מאי מתני' מאי קמ"ל הא היינו מתני' דלעיל ומה לי תרומת מעשר וחלה ומה לי תרומה ות"מ.

ונראה

לכהן. זהו כוונת התוי"ט. ולא שבא להשוות לגמרי ד' הר"ב עם ד' הר"מ בחבורו שהרי כבר הקדים בסמוך בדבור דלעיל דלהר"מ מפריש ממש בתחלה אלא שאינו קורא לה שם של תמ"ע. ומיהו הכא לא נחית התוי"ט לחילוק זה אלא בא לומר דלכ"ע אית להו דטעמא דמתני'. לפי שא"א להפריש תמ"ע קודם המעשר. ומיהו אה"נ למר כדא"ל ולמר כדא"ל ובהא לא קיימינן השתא. ומה שסיים התוי"ט הלכך קובע מקום ומסיים לא' מק' כו' הוא ע"פ דרך הר"ב והר"מ בפי'. והנ"ד כ' שהוכרח הר"מ לחזור בחבור ולומר דצריך להפריש תחלה דאל"כ נמצא תמ"ע ומעשר מעורבין זב"ז וליכא ברירה ט' אין זה טעם לשבח דלא שייך זה אלא בלא דנעכר או אף בינם אם לא היה קובע לו מקום מיוחד. אבל כיון שביאר מעיקרא זו ליכא ערבוב ולא שייך ברירה ואפילו אם היה שייך תמהני איך שכח זה החכם דבדמאי קיימינן שהוא מדרבנן דקי"ל יש ברירה ולענ"ד לרבותא הוא דנקט הכי בחבורו לומר שיכול ג"כ להפרישה תחלה ולא מיקרי שמקדים תמ"ע קודם המעשר כיון שאינו קורא לה שם תמ"ע מיד. ומיהו אה"נ שיכול ג"כ לעשות כמ"ש בפירושו. (ש"ל):

ציונים

ב הרוצה. מיי' פ"ג מהל' תרומות ה' כ"ד. סמג עשין קל"ג. טור וש"ע יו"ד סימן של"א סעיף כח:

תוספות חדשים

שפיר מעיקרא לק"מ דבמס' חלה מיירי שגלגל עיסה אצל בעה"ב משא"כ כאן שנגמר העיסה אצל הנחתום ואף שבעה"ב קונה אותו אינו חייב יותר ממה שנתחייב ביד הנחתום בשעת גלגול ועיין פירוש הרע"ב מ"ג וע' בעירובין דס"א ע"א. (הר"ן):

ראשון לציון

משנה א [תוי"ט ד"ה] והשאר חלה כו' כתב הרמב"ם והקשו בש"ס מפני מה הקדים הפרשת מעשר

ראשון

חדושי מהרי"ח

אינו ספק אלא ודאי שהלא חלה עיקר חיובה בשעת גלגול העיסה ואצל ע"ה שקנה הנחתום חבר ממנו התבואה לא נתחייבת עדיין בחלה א"כ למה לא יפריש חלה החבר בעצמו והלא חזקה על חבר שאינו מוציא דבר שאינו מתוקן ואף שיודיע מה הועיל הלא אצלו נתחייבה בחלה דאין

סברא

תוספות רע"ק

(פ"י הי"ב מהל' מעשר) משמע דפסק כר"י כמ"ש הכ"מ שם. והא דלא משני הירושלמי בקיצור דהכא מיירי בלוקח מנחתום ע"ה צ"ל דמשמע ליה דנחתום דהכא כנחתום דלעיל הכל בחבר (הר"ש בפ"ב): [אות מו] בהרע"ב ד"ה והשאר חלה א' ממ"ח) מ"ש בהו' חדשים דסתם קנה מנחתום הוא פלטר אבל בעה"ב צריך להפריש א' מכ"ד א"צ לזה כיון דמיירי בלקח הנחתום מע"ה דהכל בחזקת טומאה והוי כמו נטמאת העיסה דמפריש א' ממ"ח כדאי' במתני' (רפ"ב דחלה): [אות מז] בתוי"ט ד"ה ושאר מעשר וכו' (הלכך קובע מקום וכו') קשה לי דבמתני' שאח"ז דמיירי בודאי טבל כמ"ש התוי"ט שם בשם הר"ש וצריך ליתן המעשר ראשון ללוי ואעפ"כ קתני זה שעשיתי וכו' ושאר מעשר סמוך לו וצ"ע: [אות מח] בתוי"ט ד"ה והשאר חלה. וא"ת הרי חלה) בירושלמי איתא ולמה קדמה ראשון מפני שקדמה לגורן. והרי

שני

תוס' אנשי שם

ד"ה ושאר מעשר כו' וז"ש הר"ב לעיל וכו'. כלומר שזה ג"כ טעם הר"ב שכתב ולא שיפרישם וכו' לפי שא"א להפריש תמ"ע קודם המעשר ולפיכך א"א לו להפריש תמ"ע מיד וליתנו

נוטל אחד משלשים ושלש ושליש יא) ואומר א' ממאה יב) ממה שיש כאן יג) ה"ז בצד זה חולין יד) והשאר טו) תרומה על הכל טז) ומאה חולין שיש כאן יז) הרי זה בצד זה מעשר

ושאר

ב נוטל אחד משלשים ושלשה ושליש. היינו שליש ממאה. וסאה שנוטל יש *) בהם ג' שלישים שנים מהן לתרומה שהיא תרי ממאה וא' לתרומת מעשר שהיא אחד ממאה ואומר על אותה סאה שנטל אחד ממאה שיש כאן בין הכל דהיינו שליש אותה סאה: הרי הוא בצד זה חולין. פי' ישאר חולין כמו שהוא עתה בטבלו בצד שני שלישים שעמו והשאר דהיינו שני שלישים יהיו תרומה על הכל: מהחולין שיש כאן. דהיינו השליש שאמרתי עליו שישאר חולין. הרי זה

*) כד"ו בה ג' שלישים מהם שנים.

זה

משמאלו ושכנגד ימינו הוא שמאלו של אותו דבר לכן מקדים צפונו. כ"ל]: ב נוטל א' משלשים ושלש ושליש. שחולק המאה לג' חלקים ומכל חלק נוטל עשירית העשירית ושלש העשיריות הן אחד מל"ג ושליש. וזה קל יותר משאם יקח ג' חלקים ממאה שיצטרך לחלק הצבור למאה חלקים [*וגם הוא קל יותר משאם מתחלק מתחילה לל"ג ושליש חלקים ונוטל אחד מהן אעפ"י שלשון המשנה כך משמע. נראה לפרש כמ"ש לפי שהחלוקה ההיא היא קלה ביותר אף מזו] ודתנן נוטל היינו כדפירש הר"ב לעיל ולא שיפריש וכמו שביארתי שם בס"ד: והרמב"ם פירשה גם בכאן: אחד ממאה. פי' הרמב"ם ותהיה כוונתו בדבר הזה לג' חלקים. ונראה לי שצריך להיות לשליש החלקים: חולין. דהכא במפריש גם תרומה גדולה ואסור לקרות מעשר קודם לתרומה גדולה כדתנן בפרק ג דתרומות להכי קורהו חולין ולא מעשר כדלעיל. ועיין במשנה ז פרק ז מה שכתבתי שם: ומאה חולין. פי' הרמב"ם חלק ממאה מכלל זה. וגירסת הר"ב והר"ש מהחולין:

זה

חי"ג, ושליש בירושלמי ושלשה וכ"ה בר"ב. ממה בנ"ג במה וכ"ה בר"ם. הרי זה בר"ם ל"ג מלת זה. ומאה חולין בירושלמי ומהחולין וכ"ה בר"ם. הרי זה בר"ם ל"ג מלת זה.

מלאכת שלמה

שאין וה"ה חולין פי' עד שיפריש התרומה הגדולה והנשאר שהפרשתי פי' הם השנים שהוא תרומה על הכל והמעשר הראוי להיות למאה חולין אלו ה"ה בצד זה הכרי שהפרשתי ממנו וזה האחד הנשאר יתר על התרומה הגדולה ממה שהפרשתי ה"ה תמ"ע עליהן ודברים פשוטים הן ע"כ: נוטל אחד משלשים כו' מצאתי מוגה במשנת החכם הר"מ דילונזאנו ז"ל אחד משלשה ושלשים ושליש ואומר כו': בפי' ר"ע ז"ל היינו שליש ממאה עכ"ל. אמר המלקט נ"ל שצ"ל היינו סאה ממאה שלישים או שלש ממאה שלישים. אמנם אח"כ מצאתי בפי' הרא"ש כת"י היינו שליש מסאה ויכול להתיישב. וכתב בתי"ט וזה קל יותר כו' ע"ש ונראה שזה הוא מה שפירש הרמב"ם ז"ל ותהיה כוונתו בדבר הזה לשליש החלקים ע"כ. בפי' ר"ע ז"ל ולהכי קאמר מהחולין שיש כאן דמשמע ולא כל החולין. אמר המלקט פי' לפי שאין כל השליש קדוש לתמ"ע דחסר ממנו מעט שבשני שלישים לת"ג ולהכי קורהו חולין מפני שאסור לקרות לו שם מעשר קודם שיקרא שם לת"ג: עוד בפי' ר"ע ז"ל ומתני' אתיא כאבא אלעזר בן גומל. אמר המלקט הכי בעי למימר וכי תימא הא ע"כ הכא בודאי איירי ולא בדמאי מדאפריש ת"ג וא"כ היאך ישראל מפריש תמ"ע והלא מע"ר ללוי הוא ועליו להפריש אלא מתני' אתיא וכו' ור"ע ז"ל קיצר. והקשה הר"ש ז"ל בפ"ק דתרומות סי' ז' וא"ת היכי שרי לתרום תמ"ע מאומד א"כ הו"ל מרבה במעשרות וי"ל דהיינו כשמרבה במתכוין אבל במתכוין לאמוד יפה לא חשיב מרבה. ואח"כ הביא ראיה דל"ל לאבא אלעזר בן גומל מרבה במעשרות ע"ש וגם בתוס' דפרק כל המנחות באות מלה דנ"ד ובס"פ כל

הגט

תפארת ישראל

יכין

שיעור תרומה ב' ממאה לבינוני. ושיעור תמ"ע א' מק': יא) ר"ל מכל ל"ג סאה ושליש נוטל סאה א'. דכדי להקל טורח המדידה אינו נוטל ג' סאה מק'. רק יחלק כל הכרי שהוא ק' סאה לג' חלקים. ויהיה כל חלק ל"ג סאה ושליש. דהו"ל כל חלק ק' שלישיות. ויקח מכל חלק סאה. שהוא ג' שלישיות: יב) בסאה שהפרשתי: יג) בכל החלק: יד) ר"ל שליש א' מהג' שלישיות שהפרשתי יהיה חולין. ונ"ל דדוקא צ"ל כן. דאל"כ מדמפריש ת"ג ותמ"ע יחד. חיישינן שמא יקדים המ"ע לת"ג. להכי יאמר כן להיכרא. וזה כל מה דקמ"ל במתני' דהכא. ולרב"א ה"ט דנ"ל כן. מדצריך להפריש ת"ג מאומד. ותמ"ע צריך מדידה. ובאומר „והשאר". הוי כמאומד (ג): טו) ב' השלישיות האחרות מאותן ג' שלישיות סאה שהפרשתי: טז) יהיו תרומה על כל הק' שלישיות שבחלק: יז) ר"ל השליש הנשאר. שהוא חלק

המאיי

בועז

שמפריש מפסוק על החיוב. לכן זה תקנתו קמ"ל מתני' שיפריש שניהן כא' דהרי שניהן ניתנין לכהן: (ג) ונ"ל עוד דמה"ט צריך לחלק הכרי של הק' סאה לג' חלקים. שיהיה בכל חלק ל"ג סאה ושליש. כדי שיפריש סאה שלימה להכהן שמעורב בה הת"ג והתמ"ע. ועי"ז לא יוכל לבוא להקדים התמ"ע לת"ג. אבל אילו היה נוטל ג' סאין מהכרי ק' סאה. הרי נהי דאין איפה שמחזקת ג' סאה היה מצוי בזמן המשנה. מדאין נזכרת רק במדבר בזמן התורה. היה צריך ליטול הג' סאה. סאה סאה לבד. ויש לחוש שפיר שכשיטול סאה ראשונה. מיד יטעה לומר שתהיה תמ"ע ויקדים התמ"ע לת"ג. וכ"כ לרב"א יתיישב נמי שפיר דלהכי מפריש סאה א' שמעורבת בה הת"ג והתמ"ע. דבמעורבין שייך שפיר שתהיה הת"ג מאומד. משא"כ כשמפריש ג' סאין אחת אחת. והיינו דקמ"ל הנך ב' משניות. דברישא קמ"ל כיצד יעשה ויאמר כשמחוייב להפריש תמ"ע וחלה כאחת. והכא קמ"ל כיצד יאמר כשירצה להפריש ת"ג ותמע"ש כאחת. שאינו רשאי לומר הרי סאה זו ת"ג ומעשר בעד כרי זה. משום דאינו רשאי להפרישם ביחד באמת. משום דכל שאינו בזא"ז גם בבת אחת אינו. כקידושין ד"כ ע"ב. והרי לעניין הקדמה. אין ת"ג מאוחרת להמ"ע. אף דבדיעבד מהני ודו"ק (ועי' תרומות פ"ג מ"ו). מלבד שיש לחוש בכה"ג שיקדים לקרוא שם תמ"ע לת"ג. [אב"י ועי' תוס' גיטין דמ"ב א'. ד"ה הא]

משנה ראשונה

ונראה כדפי' במתני' דלעיל דכיון דכתיב בהו ראשית בעינא להפרישן עם שאר המעשרות יחד צריך לייחד ולקבוע מקום מתחלה להני דכתיב בהו ראשית אע"פ שאין יכול עכשיו לקרות להם שם כמו ת"מ וחלה שקריאת שם שלהם אינו אלא אחר הפרשת המעשר. מ"מ מצוה לקבוע להם מקום מיד בלא קריאת שם. והשתא אמר שהרוצה להפריש תרומה ות"מ כאחת. הפרשה זו אינה עיקר הפרשה בקריאת שם שהרי קריאת שם שלהם אינו כאחת שמפסיק ביניהם בהפרשת המעשר כדמסיק. אלא בהפרשה ראשונה מיירי שקובע להן מקום ואתי לאשמועי' דבהפרשה זו לא איכפת לן אם מקדים ת"מ לתרומה בקביעות המקום דאע"ג דתרומה קודמת לכולם היינו בקריאת השם אבל ביחוד בעלמא מקדים איזה שירצה. וכ"ת הא נמי שמעי' מתתני' דלעיל שמייחד מקום לת"מ קודם המעשר אע"פ שלענין קריאת שם המעשר קודם. סד"א הא דיחוד לא איכפת לן בהקדמה. דוקא בת"מ לגבי מעשר שזה נקרא ראשית וזה אינו קרוי ראשית. אבל תרומה ות"מ דתרווייהו ראשית ניכהו קפדינן אף לענין הייחוד להקדים התרומה קמ"ל דלא והיינו דקתני שאומר אחד ממאה ה"ז חולין והשאר תרומה שמקדים האחד מן התרומה. ולהכי תני ה"ז חולין שלא יוכל לקרותו מעשר קודם התרומה כמ"ש תוי"ט. ולכאורה ה"ל לתנא למיתני איפכא השנים תרומה ואחד מעשר ושאר מעשר סמוך לו. ולמאי דפי' ניחא דאדרבה היא גופה אתי לאשמועינן שיכול להקדים האחד לשנים: אחד מל"ג ושליש. פי' הר"ב שבא לתקן אלו ל"ג ושליש לבד שיש בהם מאה שלישים וכ"כ הר"ש. אבל הראב"ד בהשגות מפרש שבא לתקן כל הכרי של מאה סאה וחולק הכרי לשלש. ל"ג ושליש לכל חלק. ומכל חלק נוטל אחד לתקן כל הכרי וכ"מ מדברי הרמב"ם בפירושו ומתני' הכי דיקא מדקתני והשאר תרומה על הכל משמע על כל הכרי. ומ"מ קשה אמאי נקט התנא חשבונו בשלישים ולא נקט שנוטל ג' סאין ממאה דהכי קיל טפי כשיש לו כרי במדה מאה סאה כבר. נוטל עכשיו מהם ג' סאין לבד ודיו. ודברי תוי"ט אין מובנים כלל. ונראה כשמפריש תרומה ות"מ כאחת והיינו הפרשה ראשונה לקביעות מקום לבד צריך שיפרישם מן הכרי לגמרי ויניחם בצד הפירות כפי' הרמב"ם בחבורו שכתבנו במתני' דלעיל ולא כפי' הר"ב שמניחם במקומם וצריך שיטלם כולו כאחד שהכי ברוצה להפריש כאחת מיירי. ושלש סאין א"א להגביה כולו כאחת ואפי' סאתים א"א כמ"ש הר"ב פ"ו דפאה מ"ו. והוא דוחק: ה"ז בצד זה מעשר. [illegible] נקט הכא בצד זה שהרי כבר קבע לו מקום כשאמר בצד זה

חולין

(ראשון) כו'. ל' הרמב"ם והקשו בגמ' ודע דבגמ' דילן לא מצאתי מזה אלא הכוונה במה שאמר בגמ' היינו בגמ' דבני מערבא והיא הירושלמי וכ"כ הר"ש בשם הירושלמי ועי' תי"ט תרומות פ"ה מ"א ד"ה ותאכל נקודים וכן אמרינן בגמ' כו' ר"ל בירושל' ובכן דף כל מקום שהזכיר כתי"ט כענין כזה בש"ס יש ברמב"ם לשון בגמ' והכוונה על הירו':

חדושי מהרי"ח

סברא שאם ימכור חבר ככרות מתבואה שלו שלא יפריש חלה וא"ל כאן שהנחתום לקח הככרות מנחתו' ע"ה ז"א דמי שלוקח ככרות מנחתומים קורא אותו במשנה ד' פלטר ונ"ל דבשלמא אם היה הנחתום קונה תבואה ודאי טבל והיה הוא מפריש כסדר תרומה ומעשר ראשון וכו' או דבר מתוקן ודאי שיפריש הכל כסדר או אם היה קונה אפילו דמאי רק שמוכר במדה דקה יהיה צריך החבר מן הספק להפריש כנ"ל ודאי שהיה ג"כ מפריש חלה אבל כשלקח הנחתום דמאי ומוכר במדה גסה ולא חייבו אותו חכמים להפריש תרומות כו' נמצא א"א לחבר להפריש חלה קודם תרומה ומעשר ראשון וכמו שמביא הרב תוי"ט בזה המשנה בשם הרמב"ם בד"ה והשאר חלה לכן ע"כ צריך החבר הלוקח להפריש ג"כ חלה כנ"ל:

תוספות רע"ק

שני קדמה לגורן הראשון קדמה לגורן וכתיב בו ראשית. שני אע"פ שקדמת לגורן אין כתיב בו ראשית עכ"ל. והובא בר"ש. משמע דהטעם דראשון כיון דלענין ראשית שניהם שוין שוב אזלינן בתר מעלה שיש לראשון יותר מחלה שקדמה לגורן משא"כ שני אע"פ שקדם חיובו בגורן מ"מ אין בו מעלה לקרוא ראשית כמו חלה משא"ה חלה עדיפא וא"כ אין מקום לקושית התי"ט:

תוס' אנשי שם

ד"ה בצפונו כו' מקדים צפונו. קראי הכי כתיבי צפונה ונגבה צפון וימין אע"פ שהצפון הוא שמאל והיינו נמי טעמא כדי לפנות לימין. (לח"ש): ב תי"ט ד"ה נוטל כו' וזה קל יותר כו'. לא זכיתי להבין דבריו שהרי אם היה מחלק כל הכרי לעשרה חלקים וחלק א' ממנו עוד לעשרה יקל יותר טורח החלוקה שלא יצטרך לחלק כ"א כ' פעמים משא"כ להתי"ט צריך לחלק כ"ג פעמים ולכאורה מתני' לא כיון: להודיענו באיזה אופן יקל עליו טורח המדידה רק להודיע כמה צריך ליטול כשרוצה להפריש תרומה ותמ"ע כאחת. לכן תפס ג"כ לקרא את מה שעליו להפריש בשם חלק א' שלם ולא ג' חלקים נפרדים לכך טוב לומר שלשה ממאה ואמר אחד מל"ג ושליש

ושאר מעשר סמוך לו (יח). זה שעשיתי מעשר עשוי תרומת מעשר עליו (יט) והשאר חלה (כ). ומעשר שני בצפונו או בדרומו (ח) ומחולל על המעות: ג הלוקח מן הנחתום מעשר מן החמה על הצוננת ומן הצוננת על החמה (כא) אפילו מטפוסין (כב) הרבה (כג)

זה בצד זה מעשר: ושאר מעשר. דהיינו עוד תשעה סמוך לשליש זה אותם עשרה שלישים יהיו מעשר על המאה שלישים ולאו דוקא עשרה אלא מעט פחות כפי המגיע לשנים של תרומה: זה שעשיתי מעשר. היינו השליש שקרא עליו שם מעשר תחלה עשוי תרומת מעשר על תשעה השלישים ולא שליש שלם אלא חסר דבר מועט ולהכי קאמר מהחולין שיש כאן דמשמע ולא כל החולין. ומתני' אתיא כאבא אלעזר בן גומל דאמר בסוף פרק כל הגט (נא.) כשם שיש לו לבעל הבית רשות לתרום תרומה גדולה כך יש לו רשות לתרום תרומת מעשר ואיהו נמי שרי להפריש תרומת מעשר באומד בעין יפה בפ' כל המנחות באות מצה (דף נד: נה.). הלכך אותו שליש שהוא מפריש משלם אע"פ שהיה ראוי להיות חסר מעט בעין יפה הוא מפריש ושרי: ג ומן הצוננת על החמה. אע"פ שהוא מעשר מן הרע על היפה סבר לה כר' אלעאי דאמר (קדושין מו:) התורם מן הרע על היפה תרומתו תרומה ובדמאי התירו אפילו לכתחילה: ואפילו מדפוסים הרבה. ולא חיישינן שמא אתמול קנה הנחתום

תבואה

זה שעשיתי מעשר וכו'. כתב הר"ב ולא שליש שלם אלא חסר דבר מועט וכו' ומתניתין אתיא כאבא אלעזר וכו'. ואיהו נמי שרי להפריש תרומת מעשר באומד וכו' עד כאן. וכלומר והשתא אין אנו צריכים לפרש שליש חסר דבר מועט כיון דבלאו הכי מתניתין כאבא אלעזר מדשרי להפריש ישראל תרומת מעשר דבודאי איירי מדמפריש תרומה גדולה וכן כתב הר"ש. וכן העתיקה הרמב"ם בפרק ג מהלכות תרומה לענין ודאי. וטעמו דשרי להפריש תרומת מעשר באומד כתבתי בפרק ט דבכורות משנה ז. ומ"ש הר"ב בפ' כל המנחות הוא בדף נד ע"ב: והשאר חלה. הכי קאמר כדתני בירושלמי הרוצה להפריש תרומה ותרומת מעשר וחלה כאחת וכמה הן אחד מעשרים ואומר אחד *)מכ' שיש כאן. ופירש הר"ש אחד מכ' דהיינו ה' סאה ממאה דשנים מהם תרומה גדולה ואחד תרומת מעשר ושנים לחלה שהיא אחת ממ"ח אלא דכן אין החשבון מצומצם עכ"ל. ור"ל לכך לא תני כך ולא כללינהו בחד בבא אלא תני בתחלה חשבון המצומצם יותר. ואחר כך קיצר ותני והשאר חלה: ג ומן הצוננת על החמה. פירש הר"ב דס"ל כרבי אלעאי דאמר התורם וכו' וכוותיה סתים לן תנא בסוף פרק ג דתרומות. ועיין מה שאכתוב שם בס"ד: מטפוסין. פירש הרמב"ם כמו דפוסים לפי

שהיו

*) נ"ל אחד ממאה שיש כאן וכו' וכ"ה בר"ש.

דברי

ח"ג. והשאר חלה גל"ס נ"ג כ' מלות אלו. ג מטפוסק בירושלמי מדפוסים וכ"ה בנ"מ שם וכ"נ שהיא גי' הר"ש והר"ב.

מלאכת שלמה

הגט ד' נ"א וכתב שם דנהי דר' יוסי בר"י ס"ל דאפי' מעשר ניטל מאומד דילמא אבא אלעזר בן גומל לית ליה האי סברא: והשאר חלה. נ"ג הכא. ובירושלמי תניא הרוצה להפריש תרומה ותמ"ע וחלה כאחת נוטל כדי תרומה ותמ"ע וחלה כאחת וכמה הן א' מעשרים ואומר אחד ממאה ממה שיש כאן ה"ז בצד זה חולין טבל ועוד א' ממ"ח סמוך לו חולין טבל והשאר תרומה על הכל ומהחולין הראשון שיש כאן ה"ה בצד זה מעשר ושאר מעשר סמוך לו ומה שעשיתי מעשר עשוי תמ"ע עליו והשאר חלה ומע"ש בצפונו או בדרומו ומחולל על המעות ע"כ. ופי' הר"ש והרא"ש ז"ל אחד מעשרים חמש סאין למאה. ב' לת"ג וא' לתמ"ע. וב' חלה. ואין החשבון מצומצם דמעט יותר משנים צריך לחלה קרוב לכדי חלת סאה א' ע"כ. וגם בברייתא זו היה גורס הר"ר שלמה סירילי"ו ז"ל ומאה חולין ופירשה על דרך שפי' משנתינו. ובתי"ט גרים במתני' והשאר חלה וסובר דקיצר התנא וכוונתו כדתניא בהך ברייתא: ג בפי' ר"ע ז"ל דר"מ ס"ל כר' אלעאי וכו'. אמר המלקט כתב הרא"ש ז"ל ובירוש' קאמר דעד ס"ו יום שרי ר"מ להפריש מזה על זה אבל טפי לא ולפ"ז עד ס"ו יום אין כאן רע ויפה ע"כ. ירושלמי תני כן ר' יהודה ור"ש אוסרין בתמ"ע ומתירין בחלה והתם מפ' א"כ מאי בינייהו והביאו

הר"ש

תפארת ישראל

יכין

המאוי מהכל: יח) שאר הט' שלישיים יהיו סמוכים לו. ולא אמר בפירוש ושאר הט'. דמדכבר נטל הת"ג אין חייב עוד ט' שלימים למעשר: יט) על הט' שלישיים מעשר. ונותן הסאה לכהן בעד ת"ג ותמ"ע: כ) ר"ל ואם רוצה להפריש ת"ג ותמ"ע וחלה כא'. ג"כ רשאי. רק דלא נקט בכה"ג ברישא שיפריש ה' למאה. דהיינו ב' לת"ג וא' לתמ"ע. וב' לחלה שנתנית א' ממ"ח. משום דאז לא יהיה החשבון מצומצם. דהרי חייב חלה מכ"ד הנשארים. טפי מכ'. ואע"ג דגם בהמעשר נקט חשבון שאינו מצומצם כמש"ל סי' י"ח. התם לחומרא לא דק. דהרי רשאי להוסיף במעשרות כתרומות פ"ד מ"ה. אבל הכא אי יפריש ה' שלימים לק' יהיה לא דק לקולא. דהרי חייב טפי: כא) דכיון דבודאי מהני בדיעבד בהפריש מהרע על יפה. בדמאי שרי אפי' לכתחילה: כב) דפוסין שעושין בהן הלחם א"כ נ"ל דדפוס היינו חותם שהי' לכל נחתום כמה מתן לסמן בו ככריו[כרפ"ב דכ"מ]:כג) אף

שהדפוסין

משנה ראשונה

חולין והוא עצמו נעשה שכבר מעשר. ולשון הרמב"ם בחבורו והמעשר שראוי להיות למאה חולין אלו הרי הוא בצד זה שהפרשתי: והשאר חלה: בתבואה לא שייך חלה. אלא ה"ק אם ככרות הם נוטל עם התרומה ות"מ ג"כ כדי חלה ואומר השאר חלה ולא קמ"ל בהא מידי אלא איידי דנקט במתני' דלעיל והשאר חלה תני לה נמי הכא והרמב"ם בחבורו לא העתיק כאן דין החלה והר"ש כ' בפי' הירושלמי שנוטל ה' סאה ויש בהן ג"כ כדי חלה אינו מדוקדק דככרות אין נמדדין בסאה ובתבואה ליכא חלה: ג מן החמה על הצוננת: פשטא דמתני' משמע חמה שנאפה היום וצוננת שידוע שהוא נאפה אמש וכדאמר ר' יהודה בהדיא שאני אומר חמים של אמש היו משל אחר ושל היום משל אחר ובהא פליגי דר"מ לא חייש להא. אלא דקשה לפ"ז הא דאמר ואפילו מדפוסים הרבה דמשמע דאתי למימר רבותא דאפילו הן ג"כ משני דפוסים שיש לחוש ודאי דמתרי גברי זבן אפ"ה לא חיישי' ומה חששא יש בדפוסים הא הדפוסים הם אצל הנחתום שאופה אותן בדפוסים. והאי גברא דזבין לנחתום לא זבין ליה ככרות אלא קמח או תבואה ואין בדפוסים סימן למוכרים כלל. ובפ' הזהב דף נ"ו פריך הש"ס מ"ש דר"מ דלא חייש לדפוסים ודלמא אתי לאפרושי מן הפטור על החיוב וכו' ופי' רש"י שמא הנחתום לקח ככרות דפוס זה מאחד וככרות של דפוס זה מאחר וכו'. ודבר תימה הוא שאין דרך הנחתום לקנות ככרות אלא קמח לאפות ככרות דהא מה"ע אמרי' בסיפא דר"ש מתיר בחלה וכ"ע מודו בחלה שאצל הנחתום נתחייבה שהוא גלגל העיסה. וכ"כ הר"ב והר"ש וכ"מ בירושלמי. ואי ס"ד דדרך נחתום ליקח ככרות הרי הוא לא גלגל ולא נתחייבה אצלו. ואע"ג דאפי' אי הנחתום לא גלגל ולא נתחייבה אצלו. אפ"ה יש להתיר בחלה לכ"ע דא"ל מתרי גברי זבן לא נחשדו ע"ה על החלה ובודאי הפרישו שניהם כדפי' לעיל בר"פ. מ"מ הא המפרשים לא כתבו טעם זה משום דעדיפא מינה קאמרי שאין מקום חיוב חלה כלל בבית המוכרים שמוכרים תבואה או קמח ואצל הנחתום בא החיוב וכן משמע בכל דוכתא דהנחתום הוא האופה ככרות ודברי רש"י צ"ע. ולפ"ז קשיא מאי אפילו מדפוסים הרבה כיון דמדפוסים ליכא הוכחה כלל ובגמרא נמי דאמר מדפוסים הרבה ניחוש דלמא מפטור על החיוב הוא ומאי חששא היא דמדפוסים לא מוכח מידי. וסבור הייתי לפרש מן הצוננת על החמה לאו היינו בידוע שהצוננת היא של אתמול אלא דמספקא לן בצוננת אם היא של אתמול או שמא היא מהיום ונצטננה ובהא הוא דשרי ר"מ וא"ש דקאמר ואפי' מדפוסים הרבה שהצוננת היא בדפוס אחר ואיכא הוכחה דמאתמול היא שאין דרך לאפות ביום אחד בשני דפוסים כדמשמע בירושלמי שהדפוסים אלו הם בתנור עצמו שדרכו היה להדביק ככרות בדופני התנור ויש לכל ככר מקום בתנור בפני עצמו והוא הדפוס. והלכך ביום אחד אין דרכו לאפות בשני תנורי' אלא בתנור אחד ובתנור אחד כל הדפוסים שוין. וכיון שהצוננת וחמה אינם שוין בדפוסים ודאי הצוננת אתמול נאפה ובשני ימים ודאי איכא למיחש שמא אתמול קנה מאיש אחר והיום מאחר ואפ"ה מתיר ר"מ ולהכי פריך בגמ' וניחוש דלמא מן הפטור על החיוב. אלא דלשון המשנה לא משמע כן דאם איתא דר"מ לא מתיר אלא בספק שמא היא מאתמול וא"כ ר"י דפליג ואוסר בספק לא ה"ל למימר שאני אומר חמים של אמש היו משל אחר כו' דהא בהא מודה ר"מ דבידוע שהם משני ימים חיישי' והכי ה"ל לר"י למימר שאני אומר הצוננת של אמש היא. ולכך נ"ל דפשיטא ליה לתנא שהנחתום אין דרכו לאפות בשני דפוסים אא"כ הם שני מיני תבואה או

אפילו

ציונים

ג הלוקח. בבא מציעא נו.

תוספות חדשים

משנה ב [בתוי"ט ד"ה] זה שעשיתי כו' ומתני' אתיא כו' מדשרי להפריש כו' עכ"ל. ואינו מוכרח די"ל דאיירי בכהן ולוי וכ"מ בירושל' ע"ש דלא כהמפרש שם. (ממהורא"ח זצ"ל):

תוס' אנשי שם

הה"ז מצאתי כדברי בס' פני שנים בשם ה"ר נטע אשכנזי התן הג"מ יחזקאל אבד"ק הה"ו. ובס' ראשון לציון צוה לעיין בספרו ישל"מ אבל לא זכינו לאורו: תוי"ט ד"ה והשאר חלה כו' א' ממ"ח. וק"ל לכל הפי' דלעיל מ"א למה מפרים הכא א' ממ"ח הא הכא מיירי בודאי טבל ובעה"ב האופה לעצמו בטהרה א"כ היה צריך להפריש א' מכ"ד ועוד ק"ל דמחולל על המעות דהכא דתני גבי מע"ש לא דמי להכא דמ"א דהא התם א"צ להוסיף חומש והכא גבי ודאי צריך להוסיף חומש. ואולי דברי הר"ש והר"ב לא הייתי מפ' מתני' בודאי וכאבא אלעזר בן גומל אלא מתני' מיירי במקום שא"צ להפריש מע"ר כגון שהוא ספק טבל כמו התורם חבית של יין ונמצא חומץ ואין ידוע אם קודם שתרומה נחמצה וכיו"ב. ולכן אינו רוצה להפריש רק תרומה ותמ"ע כאחת אבל במע"ר יכול לומר ללוי המע"ה וגבי חלה נמי א"צ להפריש אלא א' ממ"ח להוציא מידי ספק טבל דהא טעמא דבעינן א' מכ"ד הוא משום נתינה יפה כמבואר בהר"ב פ"ב דחלה ובהאי דמאי ל"ת לעין יפה כל שהוא ראוי למאכל אדם כמ"ש הר"ב בחלה פ"ד מ"ז ע"ש וגבי פדיון מע"ש נמי א"צ להוסיף חומש כמו בדמאי דהא דמאי חמור מספק לענין חומש דהא כאוכל תמ"ע של דמאי מוסיף חומש והאוכל תרומת ספק אינו מוסיף חומש כרפ"ג דתרומות. (מ"י):

דברי ר"מ. רבי יהודה אוסר. שאני אומר חטים של אמש היו משל אחד ושל היום היו משל אחר כד). ר' שמעון אוסר בתרומת מעשר כה) ומתיר בחלה כו):

ד הלוקח מן הפלטר כז) °מעשר מכל טפוס וטפוס דברי רבי מאיר כח). רבי יהודה אומר מאחת על הכל כט) מודה ר' יהודה בלוקח מן המנפול ל)

ח"ג. ד טפוס וטפוס בנ"מ כב דפוס ודפוס. מאחת בירושלמי מאחד וכן העתיקו התוס' בנ"מ שם. שהוא

תבואה ממי שהוא מעשר והיום ממי שאינו מעשר ונמצא מפריש מן הפטור על *) החיוב דנחתום מחד גברא זבין ואע"פ שהוא עושה מדפוסי' הרבה: רבי יהודה אוסר. כששניהם של אמש או שניהם של היום מודה רבי יהודה לרבי מאיר דאפילו מדפוסים הרבה שרי דלא חייש לדפוסים אבל אחד של אמש ואחד של היום °אפילו מדפוס אחד אסר שאני אומר וכו': ר' שמעון אוסר בתרומת מעשר. דאפי' שניהם של היום או של אמש כיון דבשני דפוסים הוא אמרינן מתרי גברי זבן את התבואה ושמא האחד עישר והאחד לא ונמצא מפריש מן הפטור על החיוב: ומתיר בחלה. דבחלה כולי עלמא מודו אפילו של אמש בשל היום ואפי' משני דפוסים דלאו נמי מתרי גברי זבן לא חיישינן שהרי אצל הנחתום מתחייבה בחלה שהוא גלגל את העיסה והלכה כרבי שמעון: ד פלטר. הוא הלוקח מן הנחתומים ככרות הרבה בבת אחת ומוכרן אחר כך בשוק אחד אחד: מעשר מכל דפוס ודפוס דברי רבי מאיר. דסבירא ליה לרבי מאיר פלטר מתרי תלתא נחתומי זבן ואנו אומרים דפוס זה קנה מנחתום אחד והשני מנחתום אחר ורבי יהודה סבר פלטר מחד נחתום זבן ואע"פ שהם משני דפוסים כולן מנחתום אחד הן הלכך אם כולן משל אמש או משל היום מעשר מאחד על הכל כדין נחתום: מנפול. קונה מן פלטרין הרבה ומוכר לאחרים וכיון שהוא רגיל לקנות מאנשים הרבה הלוקח ממנו מעשר על כל אחד ואחד

*) נד"ו החייב וכן נכה"מ.

שהיו עושין הלחם בדפוסים ע"כ ועיין בפירש"י לפ' תרומה (כה פ' כט): רבי יהודה אוסר וכו'. פי' הר"ב דלא חייש לדפוסים. ופירש הרמב"ם במתניתין דלקמן כי הנחתום בעצמו המתקן הלחם אפשר שיעשה מעיסה אחת מינים הרבה מן הלחם בדפוסים משתני' זה מזה: רבי שמעון אוסר וכו'. כתבו הרמב"ם והר"ב והלכה כרבי שמעון. עיין בסמוך: ד רבי יהודה אומר מאחת על הכל. כתבו הרמב"ם והר"ב

מלאכת שלמה

הר"ש ז"ל: ד הפלטר. מצאתי כתוב פלטר שמוכר בשוק לשון פלטיא. והרי"ם היא כמו הסגלגל ע"כ. ורש"י ז"ל פי' שם בפ' הזהב פלטר הוא לענין ככרות כסיטון לענין תבואה לוקח ככרות הרבה ומוכר לחנונים ולנחתומים ע"כ וע"ש בתוס': בפי' ר"ע ז"ל ואע"פ שהן משני דפוסים. פי' הרמב"ם ז"ל כי יתכן כי הנחתום בעצמו המתקן הלחם אפשר שיעשה מעיסה אחת מינים הרבה מן הדפוסים ע"כ: מנפול. הרמב"ם ז"ל פי' כפירוש פשט הירושלמי דאמרי' התם איזהו מנפול דבי ר' ינאי אמרין ט' פלטרין ועשרה נחתומין תמניא מן תמניא וחד מן תרי משמע שר"ל דעיר שיש בה ט' פלטרין ועשרה נחתומין ע"כ יש פלטר

תפארת ישראל

יכין

שהדפוסין חלוקים. לא חיישינן שמא אחד מהן ממעושר. דנחתום מחד גברא זבן: כד) ודוקא באחד מאמש ואחד מהיום. ואפילו מדפוס א'. אבל בשניהן מיום א' אפי' מדפוסים הרבה לא חייש ר"י. ולתוס' [ב"מ נ"ו א'] דוקא בב' לריעותא אוסר ר"י. דא' מאמש וא' מהיום והם ג"כ מב' דפוסים: כה) אפי' שניהן מיום א' חיישינן בב' דפוסין: כו) דלא חיישינן לב' דפוסים ולאמש והיום. מדחיוב חלה בגלגול אצל נחתום א' הוא: כז) הוא הקונה מנחתומין הרבה וחוזר ומוכר לבעלי בתים [כך מוכח לע"ד ממנחות [ק"ג ב] ודלא כרש"י [ב"מ נ"ו א'] דפי' דהפלטר מוכר לנחתומין. ובמכ"ר נהפך הוא]: כח) דשמא זה קנה מנחתום שעישר. וזה מאינו מעשר. ורבי מאיר לטעמיה דחייש למיעוט פלטרין שקונים מנחתומין רבים. כך נראה לי: כט) ס"ל דפלטר מחד נחתום זבן. ודינו כנחתום: ל) מאנאפאלא הוא בלשון רומי מי שניתן לו רשות מהמלכות שימכור

משנה ראשונה

אפי' הם מין אחד אלא שאחד גרוע מן השני שאין דומין זה לזה ומסתמא מתרי גברי זבנינהו וזו היא דעת המקשה דפריך מדפוסים הרבה ניחוש דלמא מן הפטור כו' והלכך השיב לו המתרץ דלא כך הוא אלא נחתום מחד גברא זבין ודרכו לעשות לפעמים בשני דפוסים אפי' תבואה דחד גברא ובין ר"מ ובין ר"י לא חיישי לדפוסים כלל אלא בזמן הצוננת על החמה והיינו של אמש בשל היום דוקא פליגי וכדמסיק הר"ב: שאני אומר חטים של אמש היו משל אחר. פי' הר"ב דחיישי' שמא מפריש מן הפטור על החיוב וה"ה איפכא שמא מחיוב על הפטור והכי איתא בפ' הזהב ופי' רש"י כשמפריש מן הפטור על החיוב אין הטבל שבידו מתוקן דלא חיילא תרומה. וכשמפריש מן החיוב על הפטור נמי לא חייל ונותן לכהן טבל. ומשמע ממתני' דלכולהו תנאי לא מהני ספק ספיקא בדמאי לפוטרו דהכא איכא כמה ספיקי שמא מחד גברא זבין ואפילו מתרי גברי שמא שניהם עישרו או שמא שניהם לא עישרו דבכל הני ליכא בית מיחוש ואפילו הכי חיישי' לחומרא שמא אחד עישר ואחד לא והיינו כמה שכתוב הכ"מ פי"א מהל' מעשר דין י"ב כיון דהחמירו בדמאי לחוש למיעוט ולא אזלי בתר רובא דמעשרין ה"נ החמירו אפי' בס"ס ונ"ע על דברי הכה"ד שם ועל דברי הר"ב לעיל רפ"ק: ר"ש אוסר בתרומת מעשר. נראה דדייק למיתני תרומת מעשר אע"ג דמעשר שני נמי חייב להפריש בדמאי ואפי' מעשר עני נמי צריך לקרות שם וא"כ איכא בהו נמי איסורא מפטור על החיוב דכל כמה דלא קרא שם טבלי וע"ה נחשדו עליהן כדלעיל פ"ד מ"ג. ת"מ לענין דפוסים לא מחמיר ר"ש אלא בת"מ דטבל שלו במיתה. ולא במעשר שני ועני דטבלן בלאו ומצינו חלוק זה בעיקר דין דמאי ג"כ כמ"ש הרמב"ם רפ"ט מהל' מעשר וכמ"ש תוי"ט רפ"ק. ואפשר לומר עוד דכולהו תנאי דמתני' נמי לא איירו אלא לענין ת"מ אבל במעשר שני ועני מודה ר"י נמי דאפי' של אמש בשל יום מותר בדמאי כיון דאיכא כמה ספיקי להתיר כדפי' לעיל ולא החמירו אלא באיסור מיתה. וקצת משמע כן מלשון מתני' דס"פ הנס מדמאי על הדמאי וכו' דאתרומה קפיד דוקא ולא במעשר ואע"פ שאין זה מוכרח כדפי' שם ונ"ע: ומתיר בחלה. פי' הר"ב דא"כ מתרי גברי זבן לא חיישי' שאצל הנחתום מתחייבת ע"כ וכ"כ הר"ש ולעיל פי' בלא היו צריכין לזה דתיפוק להו דעיקר חששא דתרי גברי לא שייך בחלה דהא לא נחשדו ע"ה על החלה אלא כאן נאמר שאפי' היה מקום לחוש ליכא איסורא ונ"מ שאפי' ידוע לנו שהנחתום מתרי גברי זבן ואחד מהם חשוד על החלה אפ"ה מותר שהרי לא נתחייבה ביד החשוד אלא ביד הנחתום. וא"ת כיון שנתחייבה ביד הנחתום איך מכר הנחתום לזה טבל והא אסור למכור טבל. כבר פי' זה בר"פ. ונראה דאפי' בחלה איכא חששא אי זבן מתרי גברי דשמא האחד מוכר נכנס ואינו חייב במעשר ומתוך זה אינו מפריש חלה ג"כ שסומך על הלוקח כדי שתקדים המעשר לחלה כדפי' בר"פ. והאחר שמכר במדה דקה והוא עישר והפריש חלה ג"כ ונמצא אפי' לא נחשדו איכא חששא בתרי גברי. ומ"מ מ"ש הר"ב דבחלה כ"ע מודו אפי' של אמש בשל היום וכ"כ הר"ש וכ"כ הרמב"ם רפ"ו מהל' בכורים שמפריש חלה מן החמה על הצוננת ומן הצוננת על החמה ואפי' מדפוסין הרבה ע"כ' ואני תמה ע"ז מאי שרי מן הצוננת על החמה נהי דליכא למיחש שמפריש מן חיוב על הפטור או מפטור על החייב. מ"מ היאך רשאי לתרום לכתחלה מן הרע על היפה וגבי דמאי הוא דשרי לכתחלה כמ"ש הר"ב לעיל אבל חלה זו לאו בתורת דמאי היא דהא לא נחשדו על החלה וחלה של תורה היא וחלה דין תרומה יש לה לכל הדינים ואסור לתרום מן הרע על היפה. והא דר"ש מתיר בחלה היינו לענין דפוסים דגם איירי לאסור בת"מ ומתיר בחלה אבל מצוננת על החמה לא ודברי רבותינו צ"ע: ד הלוקח מן הפלטר. פי' הר"ב הפלטר לוקח מנחתומים ומוכרן אחד אחד. ולפ"ז נ"ל דהפלטר הזה ע"כ הוא כיון שמוכר אחד אחד משמע דמדה דקה היא ומכר אין רשאי למכור במדה דקה בלא מעשר אפי' לחבר כדפי' בפ"ב מ"ד וכר"פ נפי' הר"ב: מכל טפוס וטפוס. לכאורה משמע דמתוך שינוי הטפוסים ניכר דמתרי גברי ניהו ולעיל אמרי' דבחד נחתום איכא נמי טפוסין הרבה ומה"ט לא חייש ר"מ לעיל לטפוסין דמ"מ מחד גברא ניהו. כתב הרב משנה למלך דהכא לאו מתוך שינוי הטפוסים מחמיר ר"מ אלא דקים לן דפלטר מכמה גברי זבין ומיהו אם כולם דפוס אחד מוכח דמחד זבין דאילו מתרי נחתומים זבין לא אפשר בטפוסין שוין דלעולם אין טפוס נחתום זה דומה לטפוס נחתום אחר ואע"פ שיש לאחד כמה טפוסין אבל אין אחד מהם שיהא שוה לנחתום אחר. וכתב עוד דמפי' הרמב"ם משמע דשינוי הדפוסין הוכחה גמורה הוא דמתרי גברי הן והאריך ליישב לפי סברא זו. ולקמן מ"ו כתבנו דהעיקר כסברת הרמב"ם: ר"י אומר מאחד על הכל. וכתב הר"ב הלכה כר"י וסותר פסק דלעיל כמ"ש תוי"ט. ומה שעלה בדעת תוי"ט דהכא פסק כר"י לענין חלה.

[illegible]

ציונים

ר"י אוסר. עיי' פי"ד מהל' מעשר ה"ה ופ"ו מהל' בכורים ה"ח. אלא שבדפוס הגדול של מגדל עוז מצאתי שהוא שם בכס"מ: ד הלוקח. ג"מ כג: מאחת על הכל. עיי' פי"ד מהל' מעשר ה"ו:

ראשון לציון

משנה ד] מן המנפול. לשון יון הוא עי' בערוך ערך מנפול:

חדושי מהרי"ח

משנה ד

[תוי"ט ד"ה] רי"א מאחת על הכל. כתבו הרמב"ם והר"ב וכו' ודוחק לתרץ כו' עכ"ל. לא הבנתי זה התירוץ דאם הלכה כר"ש לענין הכל נמצא בשני דפוסים אסור דהם של שנים וא"כ איך יהיה הלכה כר"י לענין חלה דהלא הפלטר אינו קונה רק ככרות לא תבואה ואי הלכה כר"ש נמצא דנתחייב בחלה אצל הראשונים והם שנים לר"ש א"כ שמא הא' לא הפריש והשני הפריש וצ"ע:

תוספות רע"ק

מ"ג [אות מט] בר"ב ד"ה ר"י אוסר. אפילו מדפוס א' אסר) בתוס' ב"מ (דף נ"ו ד"ה הלוקח). כתבו דר"י אוסר בצוננת על החמה היכי שהם מדפוסים הרבה דיש בהו תרתי לריעותא ע"ש: משנה ד [אות נ] מעשר מכל טפוס וטפוס) ותו ליכא למיחש דלעולם משונה טפוס של נחתום זה משל אחר כ"כ בהר"ש ע"ש וממילא בלוקח מן המנפול דלוקח מן הרבה פלטרין כמ"ש הר"ב והר"ש צריך לעשר מכל ככר דשמא לקח מן הרבה פלטרין שלקחו מנחתום אחד ופלטר אחד עישר ואחד לא עישר. ומ"ש הרמב"ם (פי"ד ה"ו מהלכות מעשר) גבי מנפול ג"כ לעשר מכל דפוס. היינו לטעמי' שכתב שם הטעם שהמנפול לוקח משני נחתומים. אבל לפי' הרע"ב שהמנפול לוקח מפלטרין הדבר ברור שצריך לעשר מכל ככר. ומתמיהה בזה על המל"מ שכתב שם בפשיטות גם לשיטת הר"ש דא"צ לעשר רק מכל דפוס וצ"ע. ונ"ל דהטעם דמתני' מיירי היכי דאין הנחתומין והפלטרין מחוייבין לעשר דהם משפיעים במדה גסה כמ"ש הר"ב בר"פ. וא"כ מסתמא לא עישרו הם. אלא דהחשש דהמנפול לקח מב' פלטרין ואפשר דהפלטרין לקחו מב' נחתומין שאחד קנה ממעשר וא' קנה משאינו מעשר. וא"כ בדפוס א' דהכל מנחתום אחד יכול לעשר מזה על זה:

שהוא מעשר מכל אחד ואחד (לא): **ה הלוקח** מן העני (לב) וכן העני שנתנו לו פרוסות פת או פלחי דבילה (לג) מעשר מכל אחד ואחד ובתמרים ובגרוגרות בולל ונוטל (לד). אמר ר"י אימתי בזמן שמתנה מרובה (לה) אבל

ואחד והלכה כרבי יהודה: **ה הלוקח** מן העני. המחזר על הפתחים: **פלחי** דבילה. חתיכות של דבילה: **בולל** ונוטל. דורס התמרים או הגרוגרות ומערבן יחד והן נבללים ומתערבים ונמצא מפריש מן החיוב *)דקסבר °יש בילה בדבר היבש אבל פרוסות של לחם ופלחי דבילה אינן נבללין ואתי לאפרושי מן הפטור על החיוב: **בזמן** שהמתנה מרובה. בזמן שהכל נותנין מתנה מרובה שכל המתנות שוות או מועלת בילה:

*) נ"א מן החיוב על החיוב:

והר"ב והלכה כרבי יהודה. ולעיל פסקו הלכה כר"ש והלא ר"ש אוסר בשני דפוסים. וי"ל דשאני בפלטר משום דלא חייש לדפוסים. ובסוף הלכות מעשר פוסק הרמב"ם כר"י בנחתום ובפלטר ולענין חלה פוסק בריש פרק ו מהלכות בכורים כהא דר"ש. ואם לא כוונו לומר הלכה כרבי שמעון אלא לענין חלה ובהא אף ר"י מודה כמו שכתב הר"ב והוא מהירושלמי ואף ר"י מודה בה ותני כן וכו' היה להם לומר והל' כר"ש בחלה שאין חולקים עליו. ודוחק לתרץ דלעיל פוסק הר"ב כר"ש לענין הכל והכא פוסק כרבי יהודה לענין חלה לאפוקי לרבי מאיר צריך שיתן חלה מכל דפוס ודפוס שזה דוחק לפי שמשנתנו במעשר שנויה: **ה וכן** העני. ורוצה לעשר כדתנן בריש פרק ג והרוצה לתקן יתקן: **פרוסות** פת. לשון הר"ש חתיכות לחם שנותנין לעני המחזר על הפתחים מלשון הלא פרוס לרעב לחמך (ישעיה נח): **פלחי** דבילה. לשון הר"ש כשנתייבשו ודרוסות

חי"נ. ה בולל ונוטל נד"ו י"נ בולל ואוכל נוטל וכן הוא בהמנ"ג. שמתנה נד"ס שהמתנה וכן בסמוך.

מלאכת שלמה

פלטר א' שקונה משני נחתומין והוא המנפול ומודה בה ר"י: **בסוף** ל' ר"ע ז"ל והלכה כר' יהודה. אמר המלקט כתב הה"ר אפרים אשכנזי ז"ל וכזה הלשון כתב הרמב"ם ז"ל ומשמע דהלכה קאי על דבר המחלוקת וא"כ הלכה כר"י שאומר מאחת על הכל ונבואר לעיל שא"צ להפריש מן דמאי רק תמ"ע וצ"ע לעיל בלוקח מן הנחתום וכו' פסקו כר"ש שאוסר בתמ"ע אפי' ביום א' היכא ש"ש שני דפוסין וצריך לעשר מכאו"א וא"כ כ"ש בפלטר דו"ק. וע' בהרמב"ם ז"ל בפסקיו שפסק לעיל בנחתום ג"כ כר' יהודה עכ"ל ז"ל. וכבר דבר בזה בתי"ט ג"כ: **ה בולל** ונוטל. כתב בערוך דאיכא מאן דגרים בורר ונוטל ע"כ. ובירושלמי איכא מאן דמוקי לה בשאינם גדולות אלא עד כזית ואז נבללין אבל אי הוו גדולים חשיבי ואין בילה: **בזמן** שמתנה מרובה. פי' הרמב"ם ז"ל מרובה כלומר גדולה וכו' ולפי פי' זה ניחא לשון מרובה דאילו לפי הירושלמי הול"ל בזמן שהמתנות שוות והכי אי' בירושלמי דבי ר' ינאי אמרו בשעת הגרן שנו שהכל נותנין בשוה. היו הכל נוהגים ממאה ואחד מחמשים מעשר מחמשים. היו הכל נותנין מחמשים וא' מארבעים מעשר מארבעים. היו הכל נותנין מארבעים וא' משלשים מעשר משלשים. היו הכל נותנין משלשים ואחד מעשרים מעשר מעשרים. היו הכל נותנים מעשרים. וא' מעשרה מעשר מעשרה. היו הכל נותנין מעשרה וא' מאחד מעשר מכל אחד ואחד. פי' מעשר מחמשים בוללן ומחלקן לחלקים שיהא בכל חלק וחלק חמשים ומעשר מכל חלק וחלק ותלינן דדלמא כל חד וחד מתרמי ליה דידיה ואין טעם ברור להתיר בכה"ג ודוקא בדמאי אבל בודאי לא והכי אי' בירושלמי בדמאי התירו כר' יהודה אבל בודאי אמרי' התם לכל אין בילה חוץ מיין ושמן וכן אמר שמואל בפ"ק דר"ה די"ג ובתוספתא מחלק בין שנת השובע לשאר השנים והיינו משום דבעת השובע הכל

תפארת ישראל

יכין

שימכור הוא לבדו ליחידים הסחורה או הלחם וכדומה. ולו מוכרחים הכל למכור כדי שימכור הוא להיחידים ולכן הוא קונה מפלטרין הרבה: לא) ר"ל מכל טפוס וטפוס: לב) (ד) שמחזיר על הפתחים: לג) חתיכת דבילה. והעני רוצה לתקנם: לד) דס"ל דבדמאי אפילו ביבש יש בילה (ה). ומדקבל התמרים רבים מכל א'. א"כ כשיפריש אחר שיבללם. א"א שלא יתרמי מהפטור והחיוב יחד. ויעשר מהם על הפטור והחיוב. משא"כ בריפתא דלא קבל רק חתיכה א' מכל בעה"ב. דאפי' יהיה הנותן ותרן. לא יתן חתיכות הרבה. רק חתיכה א' גדולה ועבה. לא אמרינן יש בילה. דאפשר שיפריש מחתיכה פטורה על החייבת או איפכא: לה) שקבל העני מתנה מרובה. ומפריש לפ"ז התמרים הרבה. אז שייך לומר. דלא סגי שיתרמי

בועז

(ד) אמר המחבר שיבש נקיר. משנה ה' היא **משנה חמורה**. וצריכא לפני ולפנים. דלפי הך תרוצא דירושלמי שתפסו רבותינו המפרשים. דבדמאי הקילו דאפי' ביבש יש בילה. א"כ ק"ל מ"ש חתיכות דאין בילה. ומ"ש גרוגרות דמהני בילה. והר"ש נדחק דדוקא בדורס הגרוגרות יחד יש בילה. וק"ל א"כ בחתיכת דבילה דריפתא נמי נהני כה"ג. ותו דורס מאן דכר שמיה. ותו ק' בדברי ר"י. מ"ש מתנה מרובה ממועטת. ורבותי פרשו. אימתי בזמן שכל א' נתן לו מתנה מרובה. אבל בנתן א' מהן מתנה מועטת. וניכר דלמאס. שמא למאס ג"כ מלעשר. והמהני דמלת „אימתי". יהיה איירי במתן כל א' וא'. „ואבל בזמן" וכו'. יהיה איירי במתנת א' מהנותנין. ומה שסמך הר"ב בפירושו אירושלמי. אינו מוכרח לפע"ד למעיין שם. **ואאמ"ו** רבינו הגאון זצוק"ל. פירש מלתא אלבשייהו יקירא. דה"ק ר"י דלוקא בנתנו כ"א מתנה מרובה. דמדניכר דוותרני' הם. לא קמצו ג"כ מלהפריש המעשרות

יאי"ל דשמא הא' הוסיף כדי שיפריש המקבל ליתא. דמדאין הנותן מרווית עי"ז. עדיף ליה שפי שיפריש בעצמו. דשמא ישכח או יפשע המקבל. וגם שלא להוציא מתח"י דבר שאינו מתוקן. משא"כ בנתנו כ"א מתנה מועטת. דניכר קמצנות. שמא א' נתן מעט משום שסבר עישר. ושני משום קמצנות. עכלה"ם ודפח"ח: ואני בעניי לפום גמלא שחנא. אפרש כיד ה' החונן לעני דעת: (ה) כ"כ הרמ"ש בדמאי הקילו דאפי' ביבש יש בילה. וכ' עלה רבינו הגאון מו"ה **עקיבא** זצוק"ל. דהיינו דוקא במעשר מדמאי על דמאי. דמדאו' תרווייהו פטירי. וגם הוה כעין ש"ס. ש' שניהן מעושרין. ס' שניהן אינן מעושרין. משא"כ בדמאי שנתערב במעושר לא סמכי' אבילה. דיש לחוש שמעשר מפטור אחיוב. ובזה מתורץ קו' הטורי אבן (ר"ה די"ג ב') ד"ה כילד עושה עכלה"ם. ובמהכב"ת הגאון זצוק"ל הרי מ"ד הכא שבולל ונוטל היינו שמעשר כפי כל התערובות כאילו כולו היה חיוב. דאל"כ מה מהני דיש בילה. דעכ"פ אין כמה שיפריש על החיוב כל כך כפי שחייב באמת. ואא"כ ה"נ בנתערב דמאי בחולין גמורים. אם יעשר כדי כל התערובות. ליכא למיחש למידי. דהרי מפריש מתערובות פטור וחיוב על תערובות פטור וחיוב. ושפיר הקשה בטורי אבן:

משנה ראשונה

א"א נאומרו דלענין חלה לא איכפת לן כלל אפי' זבן מכמה דכולהו ודאי תיקנו דלא נחשדו על החלה והכא ליכא למימר שמא נחתום אחד מכר לו בגסה ועישר והפריש חלה. והאחד מכר לו בדקה שאינו זקוק לעשר ולא להפריש חלה. דחילוק זה לא שייך אלא במוכר לחבר יש חילוק בין גסה לדקה והכא ע"כ בפלטר ע"ה שהוא מוכר בדקה ומחייבינן להלוקח ממנו לעשר משום דהפלטר ע"ה הוא כדפי' לעיל: **ה הלוקח** מן העני וכן העני כו'. נ"ל דלהכי תני הלוקח בתחלה ואח"כ דין העני עצמו משום דהלוקח חייב לעשר דמאי מן הדין והעני עצמו פטור אלא אם רוצה מתקן כדפי' זה לעיל רפ"ג. ולפי שדין זה דמתני' אפי' העני יודע שלא קיבל אלא מחברים צריך לעשר דמאכילין את העניים דמאי ושמא החברים נתנו לו מדמאי שבידם: **בולל** ונוטל. פי' הר"ב דקסבר יש בילה ביבש. וכ"כ הר"ש. והרא"ש מקיים בה א"נ בדמאי הקילו ע"כ. ונראה שגם הר"ב והר"ב לא אמרי דסבר יש בילה בכל דוכתא אלא בדמאי הקילו. והכי מסיק הר"ש שאין טעם ברור בזה להתיר בודאי אלא בדמאי כדאמר בירושלמי וכו' ע"ש. ונ"ל דהייט נמי דמחלק ר"י בין המתנות שוות או לא כדפי' הר"ב. ואי יש בילה מן הדין אין כאן טעם לחלק דאפילו אין שוות כיון שנבלל כל מעשו שבו יש בו מעשרים לפי חשבון והכי מפריש מן הרוב שבו על הרוב ומן המועט על המועט. וכן הקשה הרב משנה למלך בזה. אלא דבאמת מדינא אין בילה אלא בלח כמו יין ושמן וכו' כמשנה למלך. אלא דהקילו בדמאי וקסבר ר"י דכשאין שוות לא הקילו כיון דבעינן דמפריש מזה ע"ז דכל דפריש מרובה פריש. ומ"מ עיקר פי' הר"ש והר"ב דהוק במילתי' דר"י לאמאי קרי למתנות שוות בשם מרובה ושאין שוות בשם מועט ואינו במשמע. ועוד דה"ל למיתני שמתנות מרובות ומועטות. והרמב"ם מפרש שהנותן מתנה מרובה הוא בחזקת מעשר והלכך אם כולן מרובות מעשר מזמ"ז ולא במועטות. וגם זה מגומגם כיון דסמרובות ג"כ מידי ספקא לא נפקי אין לעשר מזמ"ז. ועוד לא ידעינן כמה הוא מרובה. ועוד דה"ל למיתני המתנות לשון רבים. ולולי דברי רבותינו ז"ל יש לפרש דמשום דת"ק אמר בפרוסות פת או פלחי דבלה מעשר מכל אחד ולא חילק בין אם קיבל העני שתי פרוסות מאדם אחד או משני אנשים ועלה אמר נמי בתמרים וגרוגרות בולל בין שהם מאדם אחד או משנים. ואתיא ר"י לפרש דבלילה

ציונים

ה הלוקח כו' אימתי כו'. שם ה"ח:

תוספות רע"ק

מ"ה [אות נא] בר"ב ד"ה בולל. יש בלילה בדבר היבש) והרא"ש כתב א"נ בדמאי הקילו עיי"ש. וכן הוא בירושלמי. אבל בודאי שבל אף דתרומת פירות דרבנן אין מקילין לומר שיש בילה. ויק בדמאי דקיל הקילו. וזה ליכא למימר דמש"ה הקילו דהוי תרתי דרבנן תרומת פירות וגם דמאי. דהא משמע דבפרוסת פת הטעם משום דאין נבללין אבל אילו היה נבלל היה מותר אף דתרומות פת דאורייתא. וע"כ דמשום דמאי להוד וכ"כ בטורי אבן ר"ה (דף יג ע"ב ד"ה כילד):

תוס' אנשי שם

ד תוי"ט ד"ה רי"א כו' ולעיל פסקו כו'. להרמב"ם נראה דל"ק שהוא ז"ל לא פי' לעיל בדברי ר"ש כמ"ש הר"ש והר"ב דאוסר אפילו שתיהן של היום לפי שהם ז"ל הוכרחו לפ' כן משום שפי' המשנה דהחשש הוא שמא יפריש מן הפטור על החיוב וחששא זו לא שייכא בחלה דאפילו זבן מתרי גברי ליכא פטור וחיוב שהרי אבל הנחתום מתחייב בחלה כמש"ל ומש"ה הוצרכו ולומר דלא ר"ש לבד הוא שמתיר בחלה אלא כ"ע מודו וא"כ אם היו מפרשים דהא דר"ש אוסר בתמ"ע זהו דוקא בא' של אמש וא' של היום א"כ ר"ש היינו ר"י. ולפיכך הוצרכו לפ' דר"ש אוסר אפי' אפי' שניהן של היום. אבל הרמב"ם מדלא פי' כלום על דברי ר"ש דלעיל אלא הניחן כפשוטן ש"מ דהכי מפרש' דר"י כשאסר אסר בין בתמ"ע בין בחלה דהחששא היא שמא חטים של אמש היו מחטים חדשים ושל היום מישנה והעיקר בידינו שאין מעשרין מן החדש על הישן. וחששא זו שייכא אף בחלה כמבואר בפ"ד דחלה איבא דחכמים וכמ"ש הר"מ בפ"ו מה' בכורים ומש"ה הכא ר"י אוסר בתרווייהו ופליג אר"מ דשרי בתרווייהו ובא ר"ש והכריע ואוסר בתמ"ע כר"י ומתיר בחלה כר"מ וכיון שהוא מכריע פסק הר"מ כמותו דלא כבללין דר"י ור"ש הלכה כר"י ובמתני' דהכא פסק כר"י שבזה לא גלה ר"ש סברתו אי ס"ל דפלטר מתרי זבן או מחד זבן כנלע"ד. אבל להר"ב שהרכיב פי' הר"ש עם פסק הר"מ ודאי צ"ע. (ס"ל). א"ה כך כתוב גם בס' מש"ת. ויפלא שנעלם משניהם הירושלמי שהביא בר"ש וגם בס' מ"ש דתנו בפירוש דר"י מודה בחלה: ה במשנה **מכל** א' וא'. לשון זה אינו מתפרש בשוה שאבל הלוקח מן העני מתפרש מכל פרוסה ופרוסה ואבל העני עצמו מתפרש מכל מתנה ומתנה שהרי אם א' נתן לו

אבל בזמן שמתנה מועטת לו) מעשר מכל אחד ואחד: ו הלוקח מן הסיטון לז) וחזר ולקח ממנו שניה לא יעשר מזה על זה אפי' מאותו הסוג לח) אפילו מאותו המין לט). נאמן הסיטון לומר משל אחד הם מ) : ז הלוקח מבעל הבית מא) וחזר ולקח ממנו שניה מעשר מזה על זה מב) אפילו משתי קופות אפילו משתי עיירות. בעל הבית שהיה מוכר ירק בשוק מג) בזמן שמביאין לו מגנותיו מעשר מד) מאחת על הכל. ומגנות אחרות מעשר מכל אחד ואחד מה) :

ח"נ. ז אחד ואחד בירושלמי אחת ואחת וכ"ה גר"ג . הלוקח

ר' עובדיה מברטנורה

אבל בזמן שהמתנה מועטת. כלומר שמתנה אחת מעוטה מחברתה לא מהניא בלילה דדלמא כל חד וחד לא מתרמי דידיה וחיישינן שמא מן הרוב מפריש על המועט כך נראה פי' משנה זו בירושלמי : ו סיטון. סוחר הלוקח תבואה מבעלי בתים הרבה ביחד ומוכר לאחרים במדה גסה: לא יעשר מזה על זה. דשמא מה שלקח ממנו בשניה מאדם אחר קנאו ואתי לאפרושי מן הפטור על החיוב: ואפילו מאותו הסוג. כלומר מאותה קופה ודומה לו °במסכת כלים (פט"ז מ"ג) הסוגים הגדולים: ואפי' מאותו המין. דשניהם שחמתית או שניהם לבנה. ואם אמר הסיטון דמאדם אחד קנה נאמן : ז מעשר מזה על זה. דכולו מעושר או כולו אינו מעושר ובלבד שיהיה במין אחד ובתוך שנתו שאין תורמין משל שנה זו על [של] שנה אחרת: ומגנות אחרות מעשר מכל אחת ואחת. דבעלי

הגנות

תוספות יום טוב

ודרוסות בעיגול מתעגל העיגול לפלחים שיש בפלח כמה דבילות עד כאן : ופלח מלשון פולח ובוקע (תהלים קמא) : אבל בזמן שמתנה מועטת. לשון הר"ב כלומר שמתנה אחת מועטת מחברתה וכו'. °וחיישינן שמא מן הרוב מפריש על המועט. וכן כתב הר"ש. וכלומר דלא אתרמי לכל חד וחד דידיה הואיל ואין המתנות שוות ונמלא שהפריש מאחד על של שני ושמא זה חיוב וזה פטור. ולפי שלעולם המועט נכלל במרובה וכל דפריש מרובא פריש. הלכך נקטי שמא מן הרוב מפריש על המועט ואין הכי נמי דחשש בהפך נמי הוי שמא מן המועט על המרובה ושמא זה חיוב וזה פטור. אלא שדברו בהווה. ויש להרמב"ם בזה פירוש אחר וז"ל. לפי שנאמר מאחר שנתן זה הנותן מתנה גדולה איש נדיב הוא ולא יקשה בעיניו המעשר ונאמר שעל כל פנים הוליא המעשרות ויתעשר הכל דמאי ואם היתה מתנה מועטת נחשב עליו שהוא על כל פנים כילי ולא עישר ולפיכך לא יתערב הכל שמא יפריש מדמאי על הודאי וזה אינו מותר כמו שיתבאר אח"כ עכ"ל. וסברתו שהנותנים מתנה מרובה הם בכלל רוב עניים (נ"ל ע"ה) דמעשרים והנותנים מתנה מועטת ילאו מכלל זה וקרובים לודאי שאינם מעשרים. וכתב עוד והלכה כר' יהודה שהוא מפריש הרבה מהמוקדם ונ"ל שהוא מפרש הדבר המוקדם: ו הסיטון. עיין בפרק ב משנה ד מה שכתבתי שם. ומה שכתב הר"ב ומוכר לאחרים במדה גסה. מסיים הר"ש דשרי למכור דמאי כדתנן לעיל בפרק ב: מאותו המין. לשון הר"ב דשניהם שחמתית או לבנה. עיין פרק ה דב"ב משנה ו: ז ומגנות אחרות. אם לקח ממנו וחזר ולקח ממנו פעם שניה. הרמב"ם סוף הלכות

מעשר

מלאכת שלמה

הכל נותנין מתנות מרובות הר"ש ז"ל. ואימתי דר"י בא לפ' כלקיי"ל בכמה דוכתי ולפיכך פסק הרמב"ם ז"ל הלכה כמותו : ו הלוקח כו'. כתב הר"ש שירילי"ו ז"ל ובסיטון ע"ה עסקי' וכיון שלוקח תבואה מאנשים הרבה חיישי' שמא התבואה שמכר תחלה לקחה מע"ה שפירותיו דמאי וזה שלקח בסוף מחבר שפירותיו מתוקנין : משל א' הם דבהא נאמן , ומסיק בירושלמי דאפי' השביח לו מקחו ששאל הלוקח אם הם טובים כשל אתמול וענה לו משל א' הם כלומ' וטובים הם כראשונים נאמן דבדמאי הקלו ומעשר מזע"ז ע"כ. ובירושלמי מפ' דין הלוקח מחנוני : ז מעשר מזה על זה. ובלבד בתוך שנתו שאם נקט ירק ערב ר"ה עד שלא תבא השמש וחזר וליקט משתבא השמש אין מעשר מזה על זה שאין תורמין משל שנה זו על של שנה אחרת : בזמן שמביאין לו מגנותיו מעשר מאחד על הכל. ירושלמי א"ר יונה לאו דוקא מגנותיו אלא ה"ה אם היה דרך בעלי הגנות האחרות שבעיר שמביאין לו הירק בשבלו ואומרים לו שהוא יעשר וינכה להם מן הדמים והיה זה מפורסם בעיר הלוקח מאותו בעה"ב א"צ לעשר מכל אגודה ואגודה : ומגנות אחרות מעשר מכל אחד ואחד.

ירושלמי

יכין תפארת ישראל יכין

שיתרמי מפטור וחיוב יחד: לו) שלא קבל רק מתנה מועטת. דאז לא יפרים כשיעשר. רק תמרה א' או ב'. שוב הו"ל כהתיכת פת ודבילה. דלא אמרי' גבה יש בילה [כך נלפע"ד שבטלה במעוטה נגד דעת רבותי] : לז) סוחר גדול ומטובא זבן. ומוכר שוב במדה גסה: לח) אותה כלי ואפי' לר"י לעיל בפלטר עכ"פ בסיטון מודה דמטובא זבן : לט) שחמתית או לבנה : מ) מדקאמר דנאמן ש"מ דבע"ה מיירי. ואע"ג דאינו נאמן לומר שקנה ממי שמעשר רק משום כדי חייו [כפ"ד כ"ז] אפ"ה נאמן לומר דמשל א' הן. מדהו"ל ס"ס. ספק שאמר אמת. וא"ת שמב' לקח שמא שניהן עשרו או שניהן לא עשרו : מא) מהגדל בשדותיו. ומיירי שמוכר במדה גסה. או שהוא ע"ה שאינו מעשר : מב) מיהו אין מעשר ממין על שאינו מינו או מחדש אישן : מג) וקנה וחזר וקנה ממנו : מד) הלוקח : מה) דשמא משניהם קנה . וא' עישר וא' לא עישר :

וסודישו

משנה ראשונה

לא מהני אלא במתנה מרובה פי' שאדם אחד נתן לו שתי פרוסות דבהא ליכא בית מיחוש כ"כ דמת"כ אם עישר שתיהן מעושרות ואם לאו שתיהן אינם מעושרות ובין כך ובין כך יכול לעשר מזע"ז אלא א"כ באנו לחוש שמא שנותן קנה אחת מן הפרוסות מאדם אחר והאחרת היא משלו וזו חששא רחוקה היא שאין דרך לקנות פרוסה אחת ודבר מועט והלכך בהא מקילינן דמהני בלילה. אבל כשהמתנה מועטת שלא קיבל אלא פרוסה אחת מכל אחד דבהא איכא ודאי חששא קרובה שזה עישר וזה לא עישר לא סמכינן אבלילה : ו וחזר ולקח ממנו שניה. אבל בחדא לקיחה מעשר מאחת על הכל ולא דמי לפלטר ותנפול דלעיל דאפי' בחדא לקיחה מעשר מכל אחד דהתם איכא נמי ריעותא דדפוסים כיון שהם משני דפוסים מוכיחין דמתרי גברי נינהו . ועשו כאן שתי לקיחות כמו התם בשני דפוסין . ומ"מ נראה דריעותא דדפוסין גרע מריעותא דשתי לקיחות דהתם הדפוסין עלמן מוכיחין שהם משני אנשים אבל הכא שלקיחות אין מוכיחות אלא דמיחש חיישי' . והיינו נמי דקתני נאמן הסיטון לומר משל אחד הם . משמע דסיטון דוקא נאמן ואילו גבי תנפול לא תני הכי היינו משום שהדפוסין מוכיחין לא מהימן . ומכאן ראי' דשינוי הדפוסין הוי הוכחה דמתרי גברי נינהו והוא כפי' הרמב"ם לעיל ולא כמו שדקדק הרב משנה למלך מדעת הר"ש דשינוי הדפוסים לא הוי הוכחה אלא בהפך דהשוואות הדפוסים הוי הוכחה דמחד גברא אתו וכדפי' לעיל וכאן א"א לפרש כן ועוד י"ל הא דקפיד הכא אשתי לקיחות דוקא דהכא בתבואה איירי ולעיל בככרו' והפוסקים כתבו בכמה דוכתי דקמח בקמח מיקרי אתבלת לענין תערובת וכמו דיש בילה בלח ביין ושמן ה"נ קמח בקמח או תבואה בתבואה שהם נבללין יפה וכ"כ הרב משנה למלך סוף ה"ל מעשרות בשם מהרימ"ף שכל דבר שנמדד שייך ביה בילה . והלכך בלקיחה אחת כבר נבלל הכל יחד ביד הסיטון במגורה וכל דשייך ביה בילה מלד הדין אין שום חשש לעשר מאחד על הכל שכל משהו ומשהו יש בו משניהם כדפי' במתני' דלעיל. אבל בשתי לקיחות כיון שלא היו יחד ולא נבללו אין מעשר מזע"ז ואין ה"ל שאם רלה הלוקח לבוללן בולל ומעשר מאחת על הכל אלא דתנא דינא קתני אם לא בללן ותקנתא לא קתני וקלת משמע כן מדקתני אפי' מאותה הסוג ולא קתני רבותא אפילו לקח בשניה מה ששייר בראשונה משמע דאם לקח מה ששייר חשיב הכל כלקיחה אחת והדבר לריך שגם בלקיחה אחת גופה שלקח ממנו מאחר שאין כאחד אמאי לא ניחוש שמא משני אנשים הן . אלא ודאי כשמונח התבואה כולה בקופה אחת מיירי כדקתני מאותו הסוג ומשום בלילה הוא. ומ"מ מהא דנאמן הסיטון משמע דדוקא סיטון ולא התנפול נ"ל דמשום שינוי הדפוסין הוא וכדפי'. וגבי ירק במתני' דלקמן משמע מדברי הרמב"ם שם כפי' הראשון דלאו משום בילה הוא : ז בזמן שמביאין לו מגנותיו. בריטא לא חילק בזה דבתבואה אין דרך בעה"ב ליתן לחברו למכור בשוק שגם בביתו נמכרת כמו בשוק שהסיטונות באים לבעלי בתים לביתם וקונים הרבה כדלעיל · אבל ירק מתוך שאין מכניסו לקיום

שמתעשר

ציונים

ו הלוקח . שם ה"א :
ז הלוקח. שם ה"ג: בעה"ב. שם ה"ד :

חדושי מהרי"ת

משנה ו [תוי"ט ד"ה הסיטון] עיין בפ"ב כו' מסיים הר"ש דשרי למכור דמאי כו' עכ"ל. ואני מגמגם בזה דאם הסיטון הוא חבר מאי יצטרך לומר נאמן הסיטון לומר משל אחד הם פשיטא דחבר נאמן. ולולא דבריהם היה נראה דהסיטון הוא ע"ה דומיא דמשנה ז' הלוקח מבעל הבית :

תוספות רע"ק

בתי"ט ד"ה אבל בזמן וכו' וחיישינן שמא) הלח"מ כתב לפרש דבזמן שמתנה מרובה היינו שיש לו הרבה לא הטריחו לעשר מכל אחד. אבל בזמן שמתנה מועטת ונקל לעשר מכל אחד ואחד צריך להפריש וזהו פי' הירושלמי. דאיתא התם בדמאי התירו לומר דיש בלילה דתנא ר"י אומר בזמן שמתנה מרובה וכו' והיינו מדמחלק בין מרובה למועט ע"כ הטעם דמקולי דמאי ולא תקילו רק במרובה עי"ש : משנה ו [אות נג] ברע"ב ד"ה ואפילו מאותו הסוג. במס' כלים) פט"ז מ"ג :

תוס' אנשי שם

כמה פלחים ודאי יכול להפריש מא' מהם על כולם או דמיירי שכבר הן מעורבין אלנו ולכן לריך גם העני עלמו להפריש מכל פרוסה ופרוסה כמו הלוקח ממנו : ו תוי"ט ד"ה הסיטון כו' דשרי למכור. נראה מפי' דבסיטון הנאמן על המעשרות איירי ולא נהירא דא"כ בבא דנאמן הסיטון לא אצטריכא כיון שאפילו לומר שהם מעשרים נאמן. (הו"ע) : ז במשנה בשוק. דוקא דהואיל וקבע עלמו למכור בשוק מסתמא עושה סחורה בירק והסוחר דרכו לקנות מהרבה ב"א ולמכור אבל הלוקח ממנו בביתו או בשדה או בדרך באקראי הייט רישא דמתני' דאפילו לקח ממנו שני פעמים בשתי עיירות מעשר מזע"ז וא"צ לבקש אם היה מגנותיו או מגנות אחרות דמסתמא מה שמוליא שדהו הוא מוכר ולאו סוחר הוא. (הו"ע) : תוי"ט ד"ה ומגנות אחרות כו' פעם שנייה. משמע שבפעם הראשונה מעשר מזע"ז ואמאי לא ניחוש שמא מב' גנות הם וא' עשר וא' לא עשר. וי"ל דסתמו של בעה"ב אינו מערב ירק גינה זו עם ירק גינה אחרת וסובר רבינו דסיפא דמתני' קאי ארישא. אבל מי שדרכו למכור ירק ומביאין וצוברין לפניו הלוקח ממנו אפילו בפעם הראשונה מעשר מכל כשות וכשות ואיתא בתוספתא פ"ד. (רדב"ז בביאורו להר"מ שם) :

ח הלוקח טבל משני מקומות (מו) מעשר מזה על זה (מז) אע"פ שאמרו (מח) אין אדם רשאי למכור טבל (מט) אלא לצורך (נ) : **ט** מעשרין משל ישראל על של נכרי (נא) . משל נכרי על של ישראל. משל ישראל

על

הגנות שמא זה עישר וזה לא עישר: **ח** משני מקומות. שמא המוכרים הודיעוהו שהוא טבל: **אלא לצורך**. כגון שנתערב לחברו חולין מועטין בטבל מרובה שאין לטבל זה תקנה עד שיעשר עליו ממקום אחר. ודוקא לחבר מותר למכור טבל אבל לא לעם הארץ. וע"ה שנתערב לו חולין בטבל כיצד הוא עושה הולך אצל חבר והוא לוקח לו טבל ממקום אחר ומעשר לו: **ט** משל ישראל על של עובד כוכבים. האי תנא סבר אין קנין לעובד כוכבים בארץ ישראל להפקיע מן המעשר ורבי מאיר היא ואינה הלכה דקיימא לן יש קנין לעובד כוכבים בארץ ישראל להפקיע מן המעשר דכתיב (ויקרא כה) והארץ לא תמכר לצמיתות* אם נמכרה

למותה

מעשר: **ח** אף ע"פ שאמרו אין אדם רשאי וכו'. שאין רשאי להוציא מידו בלתי מתוקן. דשמא לא יודיע ללוקח. כדלעיל פרק ג משנה ג [*והכי קאמר אע"פ שאמרו הלוקח וכו' לא שרשאי שאין אדם רשאי וכו'] ויש מפרשים אע"פ שאמרו וכו' אפי' הכי אם עבר מעשר וכו': **אלא לצורך**. כתב הר"ב כגון שנתערב לחבירו חולין מועטין בטבל מרובה דאי איפכא טבל מועט בחולין מרובין נתבטל הטבל מועט בחולין המרובין מדאורייתא דבטל ברוב ולא נתחייבו אלא מדרבנן. הלכך אין לתקן בטבל ודאי שממקום אחר דהוי מן החיוב על הפטור. כ"פ הר"ש מגמרא מנחות פ"ג דף לא. ועיין לקמן במשנה ז פרק ז. ומ"ש הר"ב ודוקא לחבר. כן הלשון בירושלמי. וכן העתיק הרמב"ם בפרק ו מהלכות מעשר. ונראה דלאו דוקא אלא הוא הדין לנאמן על המעשרות. ועיין סוף פרק ו: **ט** מעשרין. עיין מה שכתבתי בריש פרק ד. ובמנחות פרק ר' ישמעאל דף כו ע"ב איכא ברייתא דמתני' בהאי דיני ותני תורמין: **על של נכרי**. כתב הר"ב האי תנא סבר אין קנין וכו'.

ורבי

מלאכת שלמה

ירוש' בעי ר' יונה נימא סתם מתני' דקתני שמשביאין לו מנות אחרות מעשר מכל אגודה ואגודה דלא כר"מ דלר"מ מכל קלח וקלח לבדו צריך לעשר דתנינן תמן בפ"ו דמס' מכשירין כל האגודות של בית השווקים טמאים ר' יהודה מטהר בלחים. א"ר מאיר וכי מפני מה טמאום אלא מפני משקה הפה. דס"ל לר"מ דאף אגודות הלחות מכשרות וטמאות שפעמים האגודה נתרת וקושר אותה בפיו ומשקה הפה מכשירה ש"מ דר"מ חייש להותר הקשר ה"נ ליחוש שמא הותרו ב' או ג' אגודות וכשבא לקושרן מערב קלחים של זו בזו וצריך לעשר מכל קלח וקלח. ומשני התם ראוי לטמא כל האגודות שמא אחת הותרה וקשרה בפיו ואין ידוע איזו היא. אבל הכא אף כי הותרו שתים או שלש אין לחוש לעירוב. אלא כ"א מהן קושרה לבדה בקלחים שלה. אלא שפעמים נותן מה שבחוץ בפנים ומה שבפנים בחוץ. ואין בכך כלום. הלכך א"צ לעשר אלא מכל אגודה ואגודה: **ט** בפי' ר"ע ז"ל משל ישראל על של נכרים האי תנא סבר וכו'. אמר המלקט כתב ה"ר אפרים אשכנזי ז"ל נ"ל דמיירי הכא שקנה תבואה מן הנכרי או מן הכותי קודם שמרחום הבעלים ודוק היטב ומצא שהכל עולה כהלכה ע"כ. נראה דאזיל לטעמיה שכתבתי לעיל ספ"ד דפאה סי' ט' בשמו שההלכה היא שאין קנין לנכרי כפשטיה אתיא כר"מ כדאוקמה בירוש' והלכתא כותיה אליבא דידיה ז"ל וע' במש"ס בפאה: ה"ג וכמדומה לי שכך ראיתיו במשנה כ"י דווקנית משל ישראל על של כותים ומשל כותים על של ישראל ומשל כותים על של כותים וכך שנייה בתוספתא וכך ראיתי רוב שוני משניות הדייקנין גורסין. אכן בס' תוי"ט נראה דל"ג ליה במשנה. וכתב הרש"ש ז"ל ומשל כותים על של כותים

הא

תפארת ישראל

יכין

מו) והודיעו לו המוכרים שקונה ודאי טבל: מז) קא משמע לן דלא חיישינן שמא מוכר א' מירחן לאכילה. דחייבין לעשרן מדאורייתא. וא' מירחן למכרן דפטירי ממעשר מדאוריי'. והו"ל כמפריש מפטור על החיוב. קא משמע לן דעל כל פנים הלוקח פירות גמורים. בין כך וכך פטור מדאורייתא [כרמב"ם רפ"ב ממעשר. ולראב"ד אפי' בלקחן קודם מירוח פטור] והו"ל כמפריש מפטור אפטור. ואע"ג דהפסד דמפריש מחד דרבנן אאחרי דרבנן. או איפכא. והרי קיי"ל [מגילה פ"ב מ"ד] דלא אתי תרי דרבנן ומפיק חד דרבנן. י"ל התם ודאי וודאי הוא. משא"כ הכא ספק וספק הוא. וכיון דספק דרבנן לקולא. אין לחלק בין חד ספק לתרי ספיקא. ודו"ק. דכיון דגם חד ספק דרבנן הא"ל הספק האחר שנוסף עליו כליתא לגמרי: מח) דבמכרו לו טבל מעשר מזע"ז. היינו רק בדיעבד שכבר מכרו ט. אבל לכתחילה הרי עכ"פ אין אדם וכו'. כך נ"ל: מט) אפילו לחבר. דאסור להוציא מתח"י דבר שאינו מתוקן: נ) בנתערב לחבר חולין מועטים בטבל מרובה. דאע"ג דבטלי חולין ברוב. עכ"פ כיון דאין בילה ביבש. א"א לעשר מיני' וביה. שמא יפריש מפטור על החיוב. ולהכי צריך לתקן הטבל ממקום אחר (ך). אבל בנתערב טבל מועט בחולין מרובים. כיון דרק מדרבנן לא בטל מדהו"ל דשי"מ [כנדרים נ"ח] אבל מדאורייתא בטל. א"א להפריש מטבל אחר דהו"ל כמפריש מחיוב אפטור. ועדיף טפי להפריש מיניה וביה: נא) דקיי"ל אין קניין

לעובד

בועז

(ך) כך נ"ל פי' הר"ש. וא"ל דלהכי לא בטלי חולין בטבל. מדקיי"ל דאזלינן בתר מבטל. (כמנחות דף כג ע"א) והרי אפשר לטבל שיעשה חולין. והו"ל

מב"מ

משנה ראשונה

שמתעסק מיד אינו מפסה אותו בבית ומוליכו מיד לשוק: **ח** מעשר מזע"ז. קשה מאי קמ"ל. ונראה דקמ"ל אפי' לקח אחד מישראל ואחד מעובד כוכבים או מישראל ומכותי כדתני במתני' דלקמן והיא פירושא דמתני' דהכא. וה"ק הלוקח טבל משני מקומות מעשר מזע"ז כיצד אפילו משל ישראל על של עובד כוכבים וכו' ובלא"ה נ"ל כן לקמן: **אלא לצורך**. פי' הר"ב כגון שנתערב חולין מועט בטבל מרובה כו' אבל איפכא אם חולין מרובה אין להפריש עליו מטבל גמור דהוי מחיוב על הפטור כמ"ש הר"ש. ומכאן קשה על דברי הר"ש גופיה בפ"ב דחלה מ"ח כדפי' שם: **ט** מעשרין משל ישראל על של עובד כוכבים. משמע דמשל ישראל היינו תבואה שגדלה בשדהו מותר לעשר ממנה על התבואה שקנה מעובד כוכבים. ול"ע דמה שקנה מעובד כוכבים פטורה מדאורייתא כדדרשי' בפ' הפועלים ד' פ"ח תבואת זרעך ולא לוקח והיאך מפריש משלו דחייב מדאורייתא. ואפילו אם נפרש משל ישראל היינו נמי בלקוח דומיא דשל עובד כוכבים. לא מתיישב דלקוח ביד ישראל חייב מדבריהם כשלקחן מישראל אחר המירוח. ולקוח מן העובד כוכבים אחר שמרחו העובד כוכבים פטורין אפי' מדבריהם כמ"ש הרמב"ם דינים אלו בפ"א מהל' תרומות דין י"א ורפ"ב מהל' מעשר. וליכא לאוקמי תרווייהו אלא שלקחן מישראל ומעובד כוכבים קודם המירוח ונתמרחו ביד שלוקח. דתרווייהו חייבין מדאורייתא להרמב"ם שם. ומתני' דהכא אדלעיל קאי הלוקח טבל משני מקומות מעשר מזע"ז וקאמר דאפי' משל ישראל על של עובד כוכבים נמי וקמ"ל דאין קנין לעובד כוכבים להפקיע ממעשר. ומיהו סיפא משל ישראל על של כותים לא מיתוקם הכי דאי לקחן מהניהם קודם מירוח מאי קמ"ל. ונ"ל דסיפא שלקח מהניהם אחר המירוח והמוכר ישראל הודיעהו שהוא טבל והכותי מכר לו סתם מעשר מזע"ז. וקמ"ל דכותי חשיד למכור טבל. ולפ"ז אינו מיושב דרישא וסיפא לא מיתוקמי בחד גוונא. ודע שגרסת ר"ת בזה היא ג"כ כהרמב"ם כמ"ש התו' בפ' הפועלים שם. אבל בשם הריב"ם כתבו דס"ל בלקוח מישראל איפכא דאם נתמרח ביד המוכר תו לא פקע חיוביה וחייב הלוקח מדאורייתא וקרא דממעט לקוח היינו שנתמרח ביד הלוקח וגם הר"ש פ"ק דפאה מ"ד קאי בשטה זו. ובלקוח מן העובד כוכבים מודו כולהו דאם נתמרח ביד המוכר עובד כוכבים פטורין לגמרי. ואם נתמרחו ביד הלוקח חייבין מן התורה אע"ג דקרא ממעט לקוח היינו לקוח מישראל. אבל מעובד כוכבים לא מיקרי לקוח כיון דאין קנין לעובד כוכבים לא קני לה שמוכר כ"כ התוס' שם. והשתא אם באנו ליישב המשנה לפי שיטה זו נ"ל דרישא משל ישראל על של עובד כוכבים. של ישראל היינו שלו ממש שגדלה בשדהו דחייב מן התורה על של עובד כוכבים שקנאה ממנו קודם המירוח ונתמרח ביד לוקח שחייב ג"כ מן התורה וקמ"ל דאין קנין. אבל אין לפרש של ישראל שקנאה מישראל וע"כ נ"ל שקנאה אחר מירוח דחייב מדאורייתא. ועל של עובד כוכבים דוקא שקנאה קודם מירוח דאי נתמרח ביד העובד כוכבים פטורה לגמרי ואפי' היתה אותה של ישראל שקנאה קודם המירוח חייב מיהא מדבריהם ואין לעשר מזה על שקנה מעובד כוכבים אחר המירוח. והלכך אין לפרש של ישראל דרישא אלא שלו ממש שגדלה בשדהו על של עובד כוכבים ושנתמרחה נמי ביד ישראל. וסיפא משל ישראל על של כותי. נ"ל של ישראל שגדלה אצלו על של כותי שקנאה ממנו אחר

המירות

ציונים

ח הלוקח. מיי' שם ה"א. טור וש"ע יו"ד סי' של"א סעיף קכ: אין אדם. מיי' שם ה"ג. טור וש"ע שם סעיף קי': ט מעשרין כו'. מנחות ס"ע ברייתא בפלוגתא ונחום' [illegible] מתני' גופה:

תוספות חדשים

משנה ח[תוי"ט ד"ה]אע"פ שאמרו כו' לא יודיע ללוקח כו' עכ"ל. ול"נ משום דלוקח אינו חייב לעשר אלא מדרבנן כדאי' בב"מ דף פ"ח ע"ב וכ"פ הרמב"ם בפ"ב מה"מ זולת אם נגמרו הפירות ביד הלוקח חייב ולהראב"ד גם בזה פטור ולכן אין רשאי לכתחלה להוציא הפירות מחיוב מעשר דאורייתא אע"פ שאם המוכר גמרו על דעת למכרן פטור מן התורה כדאיתא שם מ"מ לפעמים היה בדעתו בשעת גמר מלאכה לאכלו ואח"כ נמלך למכרן ועוד מאן מפיס מה היה בדעתו לכך אסור כל פעם למכור שלא לצורך ובזה מיושב דקשה מאי קמ"ל דרשאי לעשר מטבל על טבל פשיטא כיון דמכרו לו בתורת טבל בודאי לא עישר דהמעשר דמיו יקרים משאינו מעושר אלא קמ"ל דאפשר אחד גמרו למכור א"כ פטור מדאורייתא והשני גמרו לאכול וחייב מדאורייתא' *והוי מן החיוב על הפטור קמ"ל דעכ"פ גבי לוקח שניהם פטורים וקי"ל. ולכן העתיק הרמב"ם המשנה כאן סתם ולא כת' לשון הר"ש והתוי"ט בטבל מרובה וכו' משום דבכל ענין הלוקח טבל שנגמרה מלאכתו פטור מדאורייתא וא"כ *אפילו בטבל מועט מותר ודו"ק (ממהורש"ח ז"ל):

תוספות רע"ק

מ"ח [אות נד] בתוי"ט ד"ה **אע"פ** שאמרו וכו' והוי מן החיוב על הפטור קמ"ל) דברים אלו תמוהים. דלפמ"ש מקודם דהא דאין מוכרים טבל אלא לצורך דאין רשאי להוציא פירות מחיוב דאורייתא. מזה ממילא מוכח דאצל הלוקח יהיה פטור. א"כ איך קאמר אע"פ שאמרו וכו' הא אדרבא כיון דאין מוכרים וכו' משום שאצל הלוקח יהיה פטור מדאורייתא מזה הטעם מעשר מזה על זה. כיון דשניהם פטורים מדאורייתא: [אות נה] בא"ד **אפילו** הטבל מועט מותר) זה נסתר מסוגיא ערוכה מנחות (דף לא ע"א) דקתני בברייתא פ"א נתערב לי טבל בחולין ושאלתי את ר"ט ואמר לי לך קח מן השוק ועשר עליו. קסבר מדאוריי' ברוב בטל ורוב ע"ה מעשרין הן. הרי דדוקא לוקח דמאי ומטעם רוב ע"ה מעשרין. אבל לוקח ודאי לא. דהוי מפריש מן החיוב על הפטור. אף דלוקח פטור מדאורייתא צ"ל כמ"ש תוס'

שם

על של כותים נב). משל כותים על של כותים. רבי אליעזר אוסר משל כותים על של כותים נג): י עציץ נקוב נד) הרי זה כארץ. תרם מהארץ על עציץ נקוב מעציץ נקוב על הארץ תרומתו תרומה נה). משאינו נקוב על הנקוב

תרומה

ח"נ. מ אליעזר נ"א אלעזר וכ"ה בר"ב. י הרי זה בירושלמי הרי הוא. מהארץ בירושלמי מן הארץ. מעציץ בירושלמי ומעציץ. משאינו בירושלמי ומשאינו.

ר' עובדיה מברטנורה

למותה היא: על של כותים. פירות הכותים ודאי טבל מוכרין אותן דאע"פ דכשאוכלין פירותיהן עשורי מעשרי כשמוכרין אינן מעשרין דלא חיישי על לפני עור לא תתן מכשול: רבי אליעזר אוסר משל כותים על של כותים. דזימנין דמעשר לנפשיה ונמלך ומוכרו ושמא האחד מעושר והאחד לא ונמצא מפרים מן הפטור על החיוב ובזמן הזה הכותים עשאום כעובדי כוכבים גמורים לכל דבריהם: י עציץ נקוב. כלי שמשימין בתוכו עפר וזורעים בו אם נקוב כדי שרש קטן שהוא פחות מכזית הרי הוא כארץ ופירותיו טבל גמור לאורייתא: תרם מן הארץ. אפי' לכתחלה נמי מני לתרום ומשום סיפא

נקט

תוספות יום טוב

ורבי מאיר היא. וכך כתב הרמב"ם. וכן פירשו במשנה ט פ"ד דפאה. ועיין מ"ש שם. [*עוד מ"ש מדעת הרמב"ם בסוף פ"ד דגיטין]. ומה שקשה מדלקמן בסוף פ"ק דע"ז אפרש שם בס"ד. ומ"ש הר"ב הא אם נמכר למותה. לר"מ דרשינן בירושלמי והארץ לא תמכר לצמיתות לחלוטית כלומר דהא קמ"ל קרא שלא תוכל למכרה לחלוטין להפקיע מן המעשרות: על של כותים. כתב הר"ב פירות כותים ודאי טבל. וכ"כ בפרק ז משנה ד וטעמא דסבר תנא דידן דכותים °גירי אמת הן. ומה שכתב הר"ב [*כשמוכרין אינן מעשרין] דלא חיישי על לפני עור. מסיים הר"ש דדרשי ליה כפשטיה. ומשום גוזל את הכהן ואת הלוי נמי לא חיישי דהוי ממון שאין לו תובעים. ועוד משום דלא הוברר חלקן °כדתניא בהשוכר את הפועלים (דף פח) עשר תעשר ואכלת ולא מוכר ע"כ: משל כותים על של כותים. לכאורה הוה ליה לשנות משל כותים על של ישראל כמו ברישא. וכן שנויה בתוספתא. והא דתני משל כותים על של כותים משום ר"א נסיב לה ועיין פ"ד דבילה משנה ו: רבי אליעזר אוסר משל כותים על של כותים. כתב הר"ב דשמא האחד מעוש' והא' לא וכו'. וכ"ש דמהאי טעמא פליג על משל ישראל על של כותים: י עציץ. מ"ש בפירוש הרמב"ם שחורשים בו. רוצה לומר שזורעים בו. וכן בריש פרקין דלקמן כתב גם כן ואחר כך הדשה לחטים ולשעורים. ונמצא כן בכתוב פרשת ויגש אשר אין חריש וקציר ותרגם אונקלוס דלית זרועא וחצדא דתכלית חרישה לזריעה: תרומה. ועיין במשנה ה פ"ב דחלה ומ"ש שם בס"ד. ומ"ש הר"ב כיון שקרא לה שם וכו' עיין משנה ו פ"ז: [*משאינו נקוב על הנקוב וכו'. ואם

גם

מלאכת שלמה

הא דלא תני ברישא ומשל נכרים על של נכרים דכ"ש הוא ולא תני כותים אלא משום ר"א דפליג עלה ע"כ. ובירושלמי מפ' ר"י טעמא דר"א כשם שעשו פירות ישראל דמאי אחר רובן ואין תורמין ומעשרין מזע"ז כך עשו פירות כותי ודאי דסבר תנא דידן גירי אמת הן ואין תורמין ומעשרין מזע"ז: י לשון ר"ע ז"ל תרם מהארץ אפי' לכתחלה וכו'. אמר המלקט נראה דמתני' דלא כרבי שמעון דאיהו משוי עציץ נקוב כשאינו נקוב ע' בתוספות דשבת ד' נ"ה:

נין

יכין

לעובד כוכבים בא"י להפקיע ממעשר [רמב"ם פ"א מתרומות]: נב) קמ"ל דודאי אין נזהרים אלפני עור ומוכרים טבל (ז): נג) דזמנין דעישר א' לנפשיה ונמלך למכור. וכ"ש דפליג ר"א ברישא דליכא כ"ש כבסיפא. דשמא שניהן (לא) עישרו. ואת"ל שא' מהן לא עישר. י"ל שמא גם השני לא עישר. מיהו ת"ק לא חייש לנמלך מדלא שכיח שיהיה נמלך. ועוד דרוב תבואה של עובדי אדמה. היא כדי למכרה: נד) ואפי' טאפף בל"א מנוקב כדי שורש קטן. ואף פחו' מכזי'. ומלאו עפר והגדל בו טבל מדאו': נה) ואפי' לכתחלה

בועז

מנ"מ. ובכה"ג אפי' רבנן דר"י מודה דלא בטל (כר"ן נדרים דף נ"ב א'). ליתא ממ"ש הכ"מ פ"א מהא"ס הי"ז בשם ר"י קורקס. דדוקא לענין טומאה אמרי' דבאפשר להיות כמותו לא בטל: (ז) כ' התוי"ט דפירות כותים ודאי טבל. וטעמא דס"ל כותים גרי אמת. כתב עלה רבינו הגאון מוה' עקיבא זצוק"ל [באות נו] וז"ל לא ידעתי מה צריך לזה כו'. והרי משנתינו ס"ל מעשרי' משל ישראל אשל עובד כוכבים. עכלה"ט. ויאמר הסרים הן אני עץ יבש. דלפע"ד ע"כ תנא דידן ס"ל גרי אמת הן. דהרי אף דרישא ס"ל אין קנין לעובד כוכבים. ע"כ מיירי דלא אדגין ביד עובד כוכבים. דליכא תנא דס"ל תרתי אין קנין ואין מרוח עובד כוכבים פוטר (כתוס' מנחות דל"א א ד"ה קסבר) וא"כ צ"ל דנקט כלל כותים. הרי ממ"נ חייב תבואה שלהן בין שהן גרי אריות או גרי אמת. עכ"פ לא חיישי אלפני עור. אע"כ לאשמעי' פלוגתא דרבנן ור"א קמ"ל. דלא ניחוש שמא עישר כותי א' לנפשיה. ולהכי שפיר קמ"ל ב' בבי. משל ישראל של כותים לרבותא דרבנן. אף דהאי ס' מוציא מוודאי דשמא עישר הכותי ואכל כהן טבל אפ"ה שרו רבנן. וקמ"ל מכותים על כותים לרבותא דר"א. אף דהוה ס' מוציא מספק. אפ"ה אוסר ר"א. וק' באמת מ"ש דרבנן. הרי בכל דוכתא קיי"ל אין ס' מוציא מידי ודאי (כפסחים ד"ט א ונדה דס"ו ב). אע"כ דפירות כותים לא מחשבו ס'. דמיירי בממורחין וראו פני הבית כבר. ונתחייבו בודאי. ואין ס' עישורן מוציא מידי ודאי חיובן לגבי פירות כותים גופייהו. א"כ לגבי פירות ישראל הו"ל כודאי וודאי. ואי כותים גרי אריות הן. מה מהני שממורחין כבר בידם. הרי ודאי פטירי. דהא האי תנא ס"ל מרוח עובד כוכבים פוטר. וליכא למימר דבמרחן ישראל ברשות כותי מיירי דהרי אפי' בכה"ג פטור (כתוס' בכורות די"א ב) אע"כ דבאמת ס"ל גרי אמת הן. אבל אין להקשות דעכ"פ של כותי נקוח

הוא

משנה ראשונה

המירוח דאי קנאה קודם מירוח פטורה מדאורייתא לשטה זו. וא"כ רישא על של עובד כוכבים מיירי שנתמרח ביד הלוקח. וסיפא של כותי ע"כ שנתמרח ביד הכותי. וכיון דבין לשטת הרמב"ם ובין לשטת הריב"ם לא סליק פירושא דמתני' שפיר. הלכך מוקי לה בגמ' במנחות ד' ס"ז דמ"ד מעשרין משל ישראל על של עובד כוכבים ושל כותי ע"כ ס"ל מירוח העובד כוכבים אינו פוטר דלפי סברא זו אתיא מתני' כפשטה של ישראל שגדלה בשדהו מעשר על שקנה מן העובד כוכבים ומירחה העובד כוכבים. ובסיפא נמי על של כותי שמירחה הכותי ואתיא כשיטת הר"ש והריב"ם דקונה לאחר מירוח מישראל חייב מדאורייתא. ולשיטת הרמב"ם צ"ע. והתו' במנחות והר"ש כאן נתחבטו בזה ונ"ל דבמירוח עובד כוכבים מיירי ולמאי דפי' לשטת הריב"ם א"ש: על של כותים. פי' הר"ב דלא חיישי אלפני עור ומסיים הר"ש דדרשי ליה כפשטי' ומשום גוזל את הכהן ולוי לא חיישי דהוי ממון שאין לו תובעין ועוד משום דלא הוברר חלקן כדתניא בהשוכר את הפועלים עשר תעשר ואכלת ולא מוכר ע"כ. ונראה דטעות שהשמטת הסופר יש בלשונו והא כדתניא בהשוכר תירוץ אחר הוא וכך צ"ע דלא הוברר חלקן ועוד דסברי כדתניא בהשוכר כו' וכ"ה בתו' דגיטין ד' כ"ה ור"ל דמדאורייתא מוכר פטור ומדרבנן חייב ואיכהו לא חיישי. ותימה על תוי"ט שהעתיק לשון הר"ש כמתבו ולא הרגיש במ"ש: ר"א אוסר משל כותים על של כותים. פי' הר"ב דזימנין דמעשר לנפשי' וכו'. ולא יתכן דא"כ אכולהו פליג אף בשל ישראל ושל עובד כוכבים על של כותי ואמאי נקט בשל כותי ליתני ר"א אוסר בכותים או על של כותים והוה משמע אכולהו. אלא טעמא דר"א כמ"ש הרמב"ם שהכותים אין דומין אלו לאלו יש מהן מפרישין המעשר ויש שאין עושין כלל וכ"כ משמע מהביא הר"ש בשם הירושלמי. וניחא השתא דנקט מכותים על כותים לרבותא דאיכהו גופייהו נמי לא דמו להדדי וכ"ש מישראל ועובד כוכבים דלא דמו להו: י עציץ נקוב ה"ז כארץ. ור"ש פליג בהא ספ"ז דכלאים וספ"י דשבת ובגמרא דשבת סתם אתר דלכל מילי משוי ר"ש נקוב כאינו נקוב בר לענין הכשר זרעים. וסתמא דהכא כחכמים. ואע"ג דסתם ואח"כ מחלוקה היא הלכה כחכמים דא"כ תלינן לסתמא כמאן דליתה. הלכה כרבים: תרם מהארץ. בכולה פרקין נקט מעשר דבדמאי איירי והכא דאיירי בודאי נקט תרם ומיהו במתני' דלקמן דמיירי בדמאי ונקט תרם. ונראה דהיינו טעמא משום דבעי למיתני תרומה ויחזור ויתרום. דכה"ג במעשר לא אמרי' דמשום תורמה דתרומה התחילו דלא

ניפי

ציונים

י עציץ. מיי' פ"ה מה' תרומות הט"ו. תשובת הרשב"א ז"ל סי' אלף קב: תרם. מיי' שם הי"ו: משאינו נקוב על הנקוב. יבמות פט: קדושין מו. מנחות ע. יומא יב:

תוספות חדשים

משנה ט [תוי"ט ד"ה] ר"א אוסר כו' וכ"ש דמש"ט פליג על משל ישראל על של כותים עכ"ל. ולא ידעתי מאי כ"ש הוא ולעד"נ באמת לא פליג רק על משל כותים דהא ר"א אוסר היינו אף אם תרם לא מהני וצריך לחזור ולתרום ואם כן על כרחך לא פליג על משל ישראל על של כותים דאף דניחוש שמא הכותי עישר מ"מ הוי תרומה דהוי מחויב על הפטור דמשל ישראל דמתניתין מיירי מודאי טבל ואין צריך רק לתקן התרומה אבל פירות של כותי ממ"נ מותר וזה ברור:

תוספות רע"ק

שם דמ"מ דמי יותר לחיוב נגד טבל דבטל ברוב: משנה ט [אות נו] בתי"ט בד"ה על של כותים. גירי אמת הן) לא ידענא למאי צריך התוי"ט לזה הא אף אם גירי אריות לא גרעי מעובד כוכבים. והרי משנתינו ס"ל דתורמין משל ישראל על של עובד כוכבים ומה"ט תמוה לי על דברי רש"י גיטין (דף כה ע"א) ד"ה מבין הכותים וכותים גירי אמת ואין א"י נפקעת מקדושתה. הא התם דקתני דברי ר"מ ור"י. והם הא ס"ל במנחות (דף ס"ו) דאפילו משל עובד כוכבים על של ישראל מעשרים. א"כ גם בעובדי כוכבים אין א"י נפקעת מקדושתה דאין קנין. ור' יוסי ור"ש דפליגי התם דאוסרים הא הם ס"ל באמת במנחות שם דכותים גירי אריות. וע"כ הא דאוסרים היינו מדרבנן דגם בשל עובדי כוכבים חייב מדרבנן. עכ"פ מ"ש רש"י דגירי אמת צע"ג: [אות נז] בא"ד בסופו כדתני בהשוכר) נ"ל שצ"ל ועוד דסמכו כותים על הא דדרשי' ואכלת ולא מוכר וכ"ה בתוס' יומא (דף נה ע"ב):

תוס' אנשי שם

מ תי"ט ד"ה על של כותים כו' גירי אמת כו' ע' בתור"ע. ול"ע דהיא גופה כוונת התי"ט דכיון דבכבר תנא על של עובד כוכבים למאי אצטריך למיתני תו משל כותי אי לאו דס"ל גירי אמת ומשום דלא חיישי אלפני עור ור"א פליג גם בזה כמ"ש התוי"ע. ומ"ש דברי ר"מ ור"י והם הא ס"ל וכו' סוף ט"ס וכצ"ל דברי ר"מ והוא הא ס"ל ועמ"ש בתור"ע [illegible] דפה מ"ת. (לה"מ):

תרומה ויחזור ויתרום נו). מן הנקוב על שאינו נקוב תרומה ולא תאכל °עד שיוציא עליה תרומות ומעשרות נז): **יא** °תרם מן הדמאי על הדמאי נח) מדמאי על הודאי תרומה ויחזור ויתרום נט). מן הודאי על הדמאי תרומה ולא תאכל עד שיוציא עליה תרומות ומעשרות נו):

נקט לשון דיעבד: תרומה ויחזור ויתרום. °דמן הפטור על החיוב הפריש ולאו תרומה היא הלכך יחזור ויתרום ומכל מקום כיון שקראה לה שם תרומה נותנה לכהן דלא ליתי לזלזולי בתרומה ואין צריך להוציא עליה תרומה ומעשר כמו בסיפא משום דמדאורייתא לאו טבל הוא אבל מן הנקוב על שאינו נקוב דמן החיוב על הפטור הפריש התרומה הויא טבל דאורייתא הלכך לא יאכל עד שיוציא עליה תרומה ומעשרות: **יא** מן הדמאי על הדמאי. דלמא האי מעשר והאי לא מעשר: [תרומה]. ואין צריך לתקן את התרומה כיון דספק הוא °ורוב עמי הארץ מעשרים הן: מן הודאי על הדמאי תרומה ולא תאכל. דהוי דומיא דמפריש מן הנקוב על שאינו נקוב מן החיוב על הפטור שאם הדמאי מעושר נמצאת התרומה טבל דאורייתא הלכך לא תאכל:

גם על שאינו נקוב עיין מ"ש בשם הרמב"ם במשנה דלקמן]: **ולא תאכל** וכו'. פירש הר"ב משום דהוי טבל דאורייתא. [*ואסור אף לכהנים כדתנן במשנה ב פרק ח דתרומות] ודרשו בספרי פרשת קרח יכול יאכלו לוים וכהנים פירותיהן בטבלן תלמוד לומר (במדבר יח) כן תרימו גם אתם. אתם אלו הלוים גם אתם לרבות את הכהנים וכתבה הרמב"ם בריש הלכות מעשר: [*עד שיוציא וכו'. הבעל הבית ואחר כך יתננה לכהן. הרמב"ם]: **יא תרם** מן הדמאי. תרומת מעשר בדמאי ובודאי אף תרומה גדולה בכלל להכי תנן סתמא: ויחזור ויתרום. כתב הרמב"ם שהרי אפשר שאחד מהם טבל אבל אם תרם מעציץ שאינו נקוב על שאינו נקוב תרומתו תרומה לפי ששניהם בערך אחד וחיוב התרומה לשניהן מדרבנן ע"כ:

מלאכת שלמה

מן הנקוב וכו'. כ' הרש"ש ז"ל בשם רש"י ז"ל לאו דוקא עד שיפריש עלי' תרומה ומעשרות ממקום אחר דה"ה דמפריש עליה הכהן מיניה וביה. ואיכא למידק דהא עציץ שאינו נקוב נמי טבל הוי מדרבנן ואמאי לא תני נמי גבי משאינו נקוב על הנקוב לא תאכל עד שיוציא עליה תו"מ וכו'. וי"ל דברישא תני יחזור ויתרום דהוי אזהרה לבעה"ב משום דגבי דידיה הוי טבל דאורייתא דסבר דהנקוב נשאר מתוקן. וגבי כהן אין כאן אלא טבל דרבנן. וכן בסיפא תני לא תאכל עד וכו' דהוי אזהרה לכהן דטבל הוי גבי דידיה דלא חל שם תרומה ממה שהפריש מן הנקוב ולגבי בעה"ב פשיטא דהוי טבל דאיהו לא חשיב נקוב מתוקן דלא תרם אלא על שאינו נקוב וכי נמי אכיל בעה"ב שאינו נקוב אין כאן אלא איסור דרבנן. וכללא דתני תנא הדינין היכא דרמי איסור טבל החמור וכ"ז למדנו מתוך דברי רש"י ז"ל דהאיש מקדש ע"כ: **יא** תרם מן הדמאי כו'. ובירושלמי כמה דתימר מן הודאי על הדמאי תרומה ולא תאכל עד שיוציא עליה תרומה ומעשרות נאמר מן הדמאי על הדמאי כן. ומשני ר' בון ב"ר חייא בשם ר' שמואל ב"ר יצחק זאת אומרת ספק דמוע וספק תמ"ע של דמאי פטור וב"פ המפרש כל מה שהצריכו חכמים לעשר מספק בדמאי שמא ע"ה לא עישר כשבא לנו אותו ספק בדמוע או בתרומת מעשר שכשנו במשנה זו מעיקרא פטרוהו מלעשר ע"כ. אבל הרא"ש ז"ל פי' דטעמא הוי משום דרוב ע"ה מעשרין הן וכמו שפי' ר"ע ז"ל: תרומה ויחזור ויתרום. כ' הה' הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל קשה ק' למה מותר לאכלה שמא טבל היא שהאחרת היתה מתוקנת וזו טבל. וי"ל דהוי ס"ס שזה הדמאי שלוקח ממנו התרומה הוי ספק אם הוא טבל אם לאו וא"ת טבל הוא יש ספק אחר שמא גם הדמאי האחר הוא טבל. וצ"ע א"כ למה צריך לחזור ולתרום. וי"ל עוד טעם לומר למה א"צ להוציא ממנה מעשרות כי לא גזרו על כזה דהוי כמו חלת ע"ה או שירי המנחות שפטורין מן הדמאי כי לא גזרו עליהם כשגזרו על הדמאי כדקאמר בירושלמי. ע"כ:

תפארת ישראל

יכין

לכתחלה תורם הכי: נו) דאף דתרם מפטור אחיוב. על כל פנים שלא יזלזל בתרומה. להכי יתנה לכהן. וא"צ להוציא עליה תומ"ע. דמדאורייתא שאינו נקוב פטור: נז) דמדהפריש מחיוב אפטור. הא"ל התרומה טבל דאורייתא. מיהו לא יתרום מיניה וביה דלמא אתו למיכל השיריים לזרים [תוס' יבמות דפ"ט כ]. וכ"ל דלהכי לא קתני ממקום אחר. משום דבדיעבד גם מיניה וביה מהני: נח) כ"ל דעל כרחך הייט שתרם תרומת מעשר. דאי בת"ג הרי לא נחשדו ע"ה עליה [כסוטה דמ"ח]. ומיירי שקנה שניהן מב' בנ"א: נט) דשמא א' עישר. וא"צ לתקן התרומה. דרוב ע"ה מעשרין (ח):

בועז

הוה. ולקוח פטור מדאו' כלעיל סי' מז. וכ"ל דשל ישראל נמי מיירי נהוא לקוח ודו"ק: (ח) כ"כ הר"ב. וכתב עלה רבינו הנ"ל וז"ל וק"ל בסוגיא (דמנחות דל"א) שהבאתי לעיל מ"ח נמי ניחש שמא הדמאי שיקנה יהיה ממעושר והוה פטור גמור. או מאינו מעושר ויהיה חיוב גמור. אע"כ מדשניהן שוין דפטירי מדאורייתא מעשרין מזע"ז. והה"נ כימא הכי. ול"ע עכלה"ט. ואנא כוביתא בעלמא הוא דחזינא. דהכא איכא תקנתא לעשר מתוכו. משא"כ התם מדליכא תקנתא אחרינא. במקום פסידא ל"נ בה רבנן. כדשרינן התם (דף ל' ע"ב) דאף דבכל דמאי לא מהני דברי ע"ה. אפ"ה בתרומת מעשר של דמאי שחזרה למקומה. סומך אדברי ע"ה לאכלן בלי מעשר כלל. משום הפסד חולין. וכמ"ש רש"י התם. מכ"ש הכא דלא חיישינן שמא יפריש מפטור אחיוב. משום הפסד חולין. וכ"כ אשכחן בכמה דוכתא דקאמר הש"ס שאני התם דאיכא הפסד חולין (כפסחים דף ט"ו ב') כמו כן הכא לא העמידו דבריהם במקום הפסד:

משנה ראשונה

ליתי לזלזולי בה ובמעשרות לא החמירו אפי' במעשר שני שהוא קודש לא החמירו בו כמו בתרומה וכ"כ מדברי תוי"ט לקמן פ"ו מ"ז: **תרומה** ויחזור ויתרום. לכאורה נראה דבעלמא היכא דתרם מפטור על החיוב אינה תרומה כלל וחייב הכהן להחזירו ודוקא הכא דשאינו נקוב חייב בתרומה מדרבנן חייל עלה שם תרומה וכן בדמאי לקמן חייב מדרבנן. אבל בפ' האיש מקדש ד' מ"ו מוכח דבכל דוכתא נמי הוי תרומה וזכה בה הכהן משום דאדם יודע שאין מפרישין מן הפטור וגמר ונתן לשם מתנה וההיא דמפריש חלתו קמח בפ"ב דחלה מ"ה דהוי גזל ביד כהן התם דאי אמרת זכה בה הכהן יסבור הישראל שהקמח פלו פטור מחלה ולא יחזור ויתרום כיון דחד מנא הוא לא אתי. כלומר חד מין הוא. והכא מפטור על החיוב תרי מאני נינהו ולא אתי: **עד** שיוציא עליה תרומה ומעשר ממקום אחר. הכי מסיים בה בפ' האיש מקדש ד' מ"ו וכן העתיק הרמב"ם פ"ה מה"ת וכתבו התו' דמינה ובה לא דלא ליתי להתיר השיריים לזרים ובאמת כולה תרומה היא דמיתקן בה את שאינו נקוב: **יא מדמאי** על הודאי. בין שתרם תרומת מעשר על הודאי ובין שתרם ת"ג על הודאי איירי כמ"ש תוי"ט אב"ג דדמאי פטור לגמרי מת"ג חיילא התרומה ממנו על הודאי כיון שמחויב בתרומת מעשר הוי קדשו בתוכו כמ"ש הר"ב פ"ק דתרומות מ"ה. אבל שיטת הרמב"ם והראב"ד אינו כן כלפי' שם ולדידהו מיירי מתני' בתרומת מעשר דוקא ולא בת"ג. ונראה דכל דמאי דקתני הכא ה"ה נמי בכל תבואה אפי' היא שלו ולא לקחה מע"ה אלא שספק לו אם כבר נתרמה או לא דינה כדמאי: **תרומה** ויחזור ויתרום. פי' הר"ב וא"צ לתקן התרומה כיון דספק הוא ורוב ע"ה מעשרין עכ"ד. ואריבא מהדר מדמאי על הדמאי. אבל מדמאי על הודאי בלא"ה א"צ לתקן ממ"נ אם הדמאי הוא מתוקן הכי הוא מתוקן. ואם אינו מתוקן תרומה מעלייתא היא. אבל מדמאי על הדמאי אם זה שתרם ממנו אינו מתוקן וזה שתרם עליו מתוקן התרומה טבל היא ומ"מ א"צ לתקן כיון דרוב ע"ה מעשרין וחובה דרבנן היא הם אמרו בכה"ג א"צ. כ"כ בתוי"ט קידושין ד' מ"ו וה"ה משאינו נקוב על הנקוב התרומה אינה טבל מדאורייתא ומותר הכהן לאכלה:

תוספות אנשי שם

בתוי"ט ד"ה **כשאינו** נקוב כו' ואם גם על כו'. צ"ל ואם תרם על כו'. (מר"ז): מ"י במשנה **תרומה** ולא תאכל כו'. אבל א"צ לחזור ולתרום דכבר נפטר אינו נקוב בעדיפא מיניה דהיינו בהנקוב. מל"מ פ"ה מתרומות הלכה י"ז וכן כתב התוספות ביבמות ד' פ"ט. (לה"מ): **תרומות** ומעשרות. עי' בתוי"ע אבל רש"י בקדושין ד' מ"ו כתב לאו ממק"א לאו דוקא דה"ה אם מפריש עלה מיניה וביה ע"ש:

ציונים

יא תרם מיי' שם ה"ו. טור ושו"ע יו"ד סימן שלא סעיף נט ס:

חלופי גרסאות

תרומות נכ"י תרומה וכ"ה בירושלמי וביבמות ובקדושין שם הגי' תרומה ומעשר ממקום אחר. **יא** מדמאי בירושלמי ומדמאי. תרומות בירושלמי תרומה.

תוספות חדשים

[משנה יא] עד שיוציא עליה תרומות ומעשרות. נ"ל דצריך להפריש מיניה וביה דליכא להפריש ממ"א דשמא הדמאי אינו מעושר וזו תרומה גמורה והתרומה שיפריש ממ"א אינו תרומה וצריך תיקון ואין לדבר סוף משא"כ בעציץ נקוב מפריש ג"כ ממ"א וכ"מ ברמב"ם פ"ה מה"ת הט"ז וי"ז דבעציץ נקוב כתב ממ"א וגבי דמאי לא כתב ממ"א אך בהשגת הראב"ד פט"ז מהל' מעשר הי"ט העתיק לשון משנתנו גבי דמאי גם כן ממקום אחר והוא תמוה כמ"ש:

תוספות רע"ק

משנה י [אות נח] **עד** שיוציא עליה תרומה ומעשרות) בהרמב"ם פ"ה הט"ו מה"ת כת' עד שיוציא עליה תרומות ומעשרות ממקום אחר. וכ"ה הנוסחא בסוגיא דיבמות (דף פט) שהובא שם משנה זו ובתוס' שם אור"י דמיניה וביה לא משום דלא ליתי לאכול השירים לזרים כיון שנקרא עליו שם מעשר לא יזהרו עליו לשומרו בדרך תרומה וכולא גריוא תרומה מדרבנן דהא מתקן ביה שאינו נקוב: [אות נט] בהרע"ב ד"ה **תרומה** וכו' דמן הפטור על החיוב הפריש) וכ"כ הרא"ש ולא ידעתי למה לא קאמר בפשוטו. דמדאינו נקוב מדרבנן לגבי דרבנן הוי מחיוב על החיוב. והו"ל תרומה מדרבנן. וכיון דמדאורייתא הו"ל מפטור על החיוב להכי לא מפטר נקוב בתרומה הזאת. ואולי י"ל דמדינא הו"ל קריאת שם בטעות דהיה רק אדעתא למפטר הנקוב והרי לא נפטר וצ"ע: משנה יא [אות ס] **תרם** מן הדמאי על הדמאי) קשה לי הא הוי ס"ס שמא שניהם אינם מעושרי' או שניהם מעושרים. ובטורי אבן הקשה כעין זה אמאי טומטום אינו מוציא מינו הא הוי ס"ס. שמא שניהם זכרים או שניהם נקבות ותירץ דא"כ גם הך טומטום יוציא אחר יהוי ב' ספיקות דסתרי עיי"ש. וזה ל"ש הכא דלאחר שתרם עליו א"א להפריש ממנו למק"א. ולדברי הכ"מ שכתבתי (פ"ג מ"ד) ניחא [אב"ה עי' בתשובת אבא מארי חלק א' מה שכתב על דברי הטורי אבן]: [אות סא] בהרע"ב ד"ה **תרומה**. ורוב ע"ה מעשרין וכו') תמיה לי דכמו דיחזור ויתרום דחיישינן מה שהפריש הוי ממעושר והך הוא טבל והוי מפטור על החיוב ונשאר בטבלו. הא ניחוש נ"כ בהיפוך דשמא מה שהפריש הוא טבל והך מעשר ומפריש מן החיוב על הפטור ונשאר בטבל. ואפשר כיון שנותנו לכהן ואוכל בקדושת תרומה לא גזרו עליו חששות

חששות דדמאי. כמו דמצינו לעיל (פ"א מ"ג) בחלה ובמעשר שני ובמדומע דלא אסרו משום דמאי. ואף דיש לחלק דהתם בודאי הוי קדושת חלת וכן אינך אבל הכא ע"ג נופא דנין דשמא הוי מן החיוב על הפטור ולא חלה עליו שם תרומה. מ"מ י"ל כיון דמחזיקים ליה בקדושה כדין תרומה ל"נ בו חששות דדמאי ואף לר' אושעיא הובא בתוי"ט שם דמיירי בחלת ע"ה ומשום דאימת קדשים עליו. צ"ל דהכא דלחוש כולי האי שאחד מעושר ואחד אינו מעושר לא החמירו כיון דקדושת תרומה עליו ודו"ק:

כללא דפרק ה משנה א תקנה דמאי. א"צ ליתן ת"ג. רק קורא שם למעש"ר. ומפריש משם תרום"ע ונותנו לכהן והמעש"ר שאין בו קדושה א"צ ליתנו ללוי. ואח"כ קורא שם למעשע"נ. וגם אין צריך ליתנו לעני ואם הוא שנת מע"ש מפריטו או פודהו לעצמו. ואם קנה לחם דמאי יכול להפריש תרמ"ע וחלה ביחד. דהיינו שיסמן בהככר בשום מקום שבו חלק ק' לתמ"ע: ובצדו חלק כ"ד לחלה. ויאמר. חלק ק' זה יהיה למעש"ר ושאר הט' שלמעש"ר יהיו סמוכים להחלק הק' בהככר וחלק ק' הנ"ל יהיה לי לתרמ"ע. ומע"ש יהיה בצד אחר בהככר. ומחולל על המעות וחלק הכ"ד שסימנתי יהיה לחלה. ונותן התמ"ע והחלה לכהן ואוכל פתו:

משנה ב ולא לבד בדמאי כ"א גם בטבל ודאי רשאי להפריש ב' מתנות ביחד. כגון שיש לו ק' סאה טבל. והוא רוצה להפריש ת"ג ותמ"ע ביחד כיון דשניהן לכהן. יחלק הכרי לג' חלקים ויהיה כל חלק ק' שלישי סאה. וכיון דת"ג הוא ב' מק'. ותמ"ע הוא אחד מק': להכי יקח מכל חלק כנ"ל סאה א'. דהיינו ג' שלישי סאה: שיהיה ב' שלישים מהסאה לת"ג. והשליש הנשאר לתמ"ע: ויאמר על הסאה שלקח. שליש מסאה זו שלקחתי. יהיה עדיין חולין. וב' שלישיים הנשארים מהסאה: יהיו ת"ג על הק' שלישיות סאה שלפני. אולם שלישית הסאה שאמרתי שיהיה חולין. הרי עכשו שכבר הפרשתי ת"ג. השליש ההוא. ועוד ט' שלישיות סאה המונחים סמוך לזה השליש בהכרי של ק' שלישיות יהיו מעשר על כרי זה. וחוזר ואומר. זה השליש שבסאה שעשיתיו מעשר יהיה תרמ"ע על הט' שבצדו. ונותן אותה סאה לכהן לת"ג ותמ"ע. ואם ירצה יפריש עמם ביחד גם חלק כ"ד לחלה [ואולם כ"ז אינו חשבון מדוקדק]:

משנה ג אע"ג דבדמאי מותר להפריש תרמ"ע מהרע על היפה. ולפיכך רשאי להפריש מלחם צונן על לחם חם וכדומה. אפ"ה בקנה ב' לחמים מנחתום א' צונן וא' חם אסור לעשות כן אפילו היה של אתמול יפה משל היום: דשמא של אתמול קנה מאחר והיום מאחר. וא' מעשר. וא' מהן לא עישר:

משנה ד ובשניהן חמין או שניהן צונן אפילו בקונה ממלפפר שקנה מנחתום מעשר מזע"ז. [ולא חיישינן בשניהן צונן שא' מאתמול וא' משלשום] מיהו בקנה ממנפל שקונה מהרבה נחתומים. אפילו בשניהן חמין לא יעשר מזע"ז:

משנה ה פרוסות של עני שקבל מכמה בנ"א. וכן הקונה אותן ממנו. מעשר מכל פרוסה לבד. וה"ק בקבל תמרים או שאר פירות קטנים. מכל א' הרבה. הר"ז בוללן יפה. ומעשר מכל התערובות:

משנה ו סיטון מסתמא מרבים זבן. ולפיכך הקונה וחוזר וקונה ממנו מעשר מכל קנייה לבד ואפילו כ' הקניות היו בכלי א' ובמין א' אצל הסיטון. אבל הסיטון נאמן שלקח מאדם א':

משנה ז לקח מבעה"ב כמה פעמים ה"ז מעשר מזע"ז. אפילו הם מב' כלים ומב' עיירות. ודוקא בגדל הכל בגן הבעה"ב. אבל בקנה הבעה"ב משאר גנני: לא יעשר מזע"ז:

משנה ח לקח טבל וודאי מב' מקומות [אף שאסור למכור טבל]. יעשר מזע"ז:

משנה ט קנה מע"ה*) ומעובד כוכבים ומכותי. מעשר מזע"ז. דקי"ל אין קנין לעובד כוכבים בא"י להפקיע ממעשר:

משנה י עציץ שנקוב בשוליו שעם פחות מכזית. הזרמין מהגדל בתוכו על הגדל בארץ. ולהיפך. ואם תרם משאינו נקוב על הנקוב. תרומה ויחזור ויתרום מהנקוב על עצמו. ואם תרם מהנקוב על שאינו נקוב. הרי האינו נקוב פטור. לפיכך התרומה שתרם כיון שנקרא עליה שם תרומה. הרי היא קדושה. ואעפ"כ לא יאכלנה הכהן עד שיפריש ממנו תרומה ומעשרות כמשאר טבל:

משנה יא תרם מדמאי על דמאי או על ודאי. תרומה ויחזור ויתרום. ואם תרם מן הודאי על הדמאי. תרומה היא ואעפ"כ לא יאכלנה הכהן עד שיפריש עליה תרום"ע כדלעיל:

*) אולי הוא ט"ס וצ"ל מישראל דמשל ע"ה על של עובד כוכבים ושל כותי או בהפך הוי כמדמאי על הודאי או בהפך.

ציונים

א המקבל. תיי' פ"ו מהלכות מעשר הי"ח:

חלופי גרסאות

א ומן הכותי נל"א מן הכותי וכ"ה במשנ"ג. יחלק בירושלמי חולק וכ"ה נ"ס.

חדושי מהרי"ת

משנה א [תי"ט ד"ה] יחלק מ"ש הר"ב וא"צ לעשר אינו ר"ל אבל לתרום צריך דא"כ אין בין מקבל לחוכר כו' עכ"ל. ול"נ דאי משום הא לא איריא דבאמת אין חילוק בין מקבל לחוכר בישראל ובשניהם צריך להרום קודם דזיל בתר טעמא שאי אפשר לגורן שהעקר כו' רק מה שתני החוכר מישראל תורם הוא לחלק בחוכר בין ישראל לעובד כוכבים. דבעובד כוכבים כחוכר אפילו לעשר צריך:

דמאי המקבל פרק ו

פרק ו א המקבל א) שדה מישראל מן העובד כוכבים ומן הכותי יחלק לפניהם ב). החוכר שדה

מישראל

ר' עובדיה מברטנורה

פרק ו א המקבל שדה. למחצה לשליש ולרביע כדרך האריסין: חולק לפניהם. ואינו צריך לעשר חלק בעל השדה אבל מניח לפניהם חלק שכר הקרקע כשאינו מעושר ולא חייבו חכמים למקבל שיעשר על חלקו של בעל השדה ויתן לו מה שפסק עמו כשהוא מעושר מפני ישוב א"י כדי שלא ימנעו מלקבל השדו' באריסות: החוכר. מקבל השדה בדבר קצוב כך וכך כורין לשנה בין שהיא עושה הרבה

בין

תוספות יום טוב

פרק ו א מן העובד כוכבים ומן הכותי. לכאורה הוה ליה לשנות מן הכותי ומן העובד כוכבים: יחלק לפניהם. מ"ש הר"ב ואינו צריך לעשר אינו רוצה לומר אבל לתרום צריך דא"כ אין בין מקבל לחוכר אלא השאיל שם מעשר לכלל המתנות. וכמ"ש כבר לעיל ריש פרק ד. ועיין במשנה ג: לפניהם. כתב הרמב"ם בפירושו ועל תנאי שיהיה החלוק לפני בעל השדה שידע שמה שנתן לו הוא טבל.

וכ"כ

מלאכת שלמה

פרק ו א המקבל שדה מישראל או מן הנכרי או מן הכותי. גבי חוכר לא קתני מן הנכרי או מן הכותי כדקתני גבי מקבל דבמקבל דינם שוה אבל בחוכר מישראל קתני תורם ובחוכר מן הנכרי בעי עשורי משום קנסא. ורשב"ג סבר דגם החוכר מן הנכרי חולק ומניח לפניו. ורבנן דפליגי

עליה

תפארת ישראל

יכין

פרק ו א) ליתן לבעה"ב מחצה שליש ורביע מהתבואה: ב) דכדי שלא ימנעו מלקבל שדות בא"י. הקילו אמקבלים שא"צ לתרום ולעשר על חלק

של

משנה ראשונה

פרק ו א יחלק לפניהם. קמ"ל דאין זה כמוכר או נותן טבל שהוא אסור כדלעיל פ"ה מ"ח. דהכא אינו מוכר ולא נותן דבעל השדה שלו הוא נוטל ואפי' למ"ד אין ברירה מודה שחלקו במחובר כדפי' הר"ב לקמן מ"ח. ולא מבעיא במקבל אלא אפי' בחוכר מישראל דהחוכר מדידי' יהיב ליה חכירותו בתלוש אפ"ה שרי כיון דארעא גופה של מחכיר שרי דאיסור דרבנן הוא למכור טבל ובכי הא לא גזור. ומשום יישוב א"י נמי שלא ימנעו לחכור השדות. ולענין דיני ממונות נמי לא מצו בעל הקרקע לטעון שיתן להם חלקם דבר המתוקן. דלא מבעיא במקבל. שמניח להם חלקם במחובר ומדידהו שקלי ומה לו לזה לעשר דבר שאינו שלו. אלא אפי' בחוכר נמי אינה טענה דכל חוכר ומחכיר אדעתא דהכי מתנים בתחלה שיתן לו חלקו טבל כמ"ש הר"ב. ובהכי א"ש מ"ש הר"ב גבי מקבל שלא חייבוהו חכמים משום ישוב א"י וגבי חוכר כתב דאדעתא דהכי יורד לשדה כו' שזה הטעם שייך לענין דין ממון אבל לענין איסור מוכר טבל לא מהני האי טעמא דמ"מ איסור הוא. אלא דלענין איסור לא צריך לכתוב הטעם שכבר כתב במקבל משום ישוב א"י וה"ה בחוכר. ומ"מ יש לתמוה למה הוצרך במקבל לומר משום ישוב א"י ותיפוק ליה דאין כאן מכירה כלל שמניח חלקם במחובר ומדידהו קא שקלי. ואם בא ליתן טעם לענין דין ממון שאין יכול הנותן לתבוע מן המקבל שיעשר חלקו. הוא ג"כ שלא לצורך מאיזה טעם יתחייב זה לעשר את שאינו שלו. ועוד דה"ל למימר דאדעתא דהכי ירדו כמ"ש בחוכר. ובירושלמי איתא נמי ה"ט במקבל משום ישוב א"י כמ"ש הר"ב ואינו מובן כלל. והרמב"ם כתב פ"ז מתוך הירושלמי משמע שמן הדין היה לו למקבל לעשר על הכל אע"פ שאין נוטל אלא שכר טרחו ומניח שאר הקרקע לבעליו ואפשר משום דקרינן ביה עשר כל תבואת זרעך ע"כ. ועדיין אינו מיושב דחלק הבעלים אינו תבואה של המקבל ואם ר"ל דהמקבל נותן הזרע וקרינן ביה זרעך. הא לא פסיקא דפעמים הנותן נותן הזרע כדאית' בפ' איזהו נשך ובי"ד סי' קס"ב. ועוד דעפי ה"ל למימר טעם גבי חוכר שהכל שלו ואמאי הוצרכו לומר טעם במקבל. ולכן נ"ל דודאי מצד הדין לא צריך שום טעם במקבל. ולא הוצרכו טעם זה אלא משום מקבל מן העובד כוכבים משום דבחוכר מן העובד כוכבים קנסוהו דחייב לעשר כדלקמן. ואמאי לא קנסו כמו כן במקבל שלא ירגילו לקבל ותשאר בורה בידו. וקאמרי מפני ישוב א"י שאם יאסרו לקבל לגמרי מן העובד כוכבים לא באריסות ולא בחכירות תהא הארץ שממה. והוצרכו להתיר אחד מהם והתירו המקבל ולא החוכר שיותר חפץ עובד כוכבים בחכירות מבאריסות כדלקמן. והסידרא דנקט תנא המקבל מישראל מן העובד כוכבים ומן הכותי כולהו בלא זו אף זו תני להו משום דבעי למימר דליכא הכא איסורא משום מוכר טבל. והלכך לא מיבעיא בישראל דודאי עתיד לעשר את שלו ואפי' הוא ע"ה רוב ע"ה מעשרין וליכא חורבא. ואפי' מעובד כוכבים שאין סופו לעשר ולמ"ד אין קנין לעובד כוכבים נפיק מיני' חורבא. אפ"ה שרי. דהמקבל הא לא יהיב ליה מידי ומעיקרא חלקו של עובד כוכבים הוא ודידיה קא שקיל. ואפילו מכותי דלכ"ע תבואתו חייב והכותים יש שאין מעשרין כמ"ש בשם הרמב"ם

בפ"ה

תוס' אנשי שם

פ"ו א בר"ב ד"ה חולק לפניהם כו' מפני ישוב א"י. כ"ה בירושלמי ומשמע שמן הדין הי"ל להמקבל לעשר על הכל אע"פ שאינו נוטל אלא חלק טורחו ומניח שכר הקרקע לבעליו ואפשר משום דקרינן ביה עשר תעשר את כל תבואת זרעך. הרא"ש. ומ"מ פטור אף המקבל מן העובד כוכבים דלא שייך ביה טעמא דכדי שלא ימנעו דהא אדרבה קנסו בחוכר כדי שימנעו כמבואר בר"ב לק' במ"ב. ה"ט משום דבעובד כוכבים מדינא פטור אף בחוכר לשיטה זו מדמצריך טעמא דקנסו והיינו כחבריא בשם ר"י בירושלמי (הובא במ"ש) דיש קנין לעובדי כוכבים בא"י להפקיע ממעשר ולדעת ר' לא דאין קנין במקבל מן הדין פטור בלא טעם דישוב ארץ ישראל ואפי' במקבל מן העובד כוכבים. ובחוכר מדין חייב ולכן חייב בעובד כוכבים ובישראל פטור מטעמא דישוב ארץ ישראל:

מישראל ג) תורם ונותן לו ד). אמר רבי יהודה אימתי בזמן שנתן לו מאותה השדה ומאותו המין אבל אם נתן לו משדה אחרת או ממין אחר ה) מעשר ונותן לו ו): **ב** החוכר שדה מן העובד כוכבים מעשר ונותן לו ז). רבי יהודה אומר אף המקבל

שדה

בין שהיא עושה מעט: **תורם ונותן לו.** אבל לא מעשר דכל חוכר על מנת כן יורד לשדה שיתן לו חכירותו מפירות הגדלים בשדה בשבלם ומיהו משום דאין להשהות התרומה דאי אפשר לגורן שתעקר אלא אם כן נתרמה משום הכי תורם ונותן לו ומסתבר דמנכה לו התרומה מחכירותו דמאי שנא תרומה ממעשר: **אמר ר' יהודה.** אימתי שני לחוכר שתורם לבד ואינו מעשר כשנותן לו חכירותו מאותה שדה ומאותו המין אבל אם נתן לו משדה אחרת אף מאותו המין או ממין אחר אף מאותה שדה כגון שזרע מקצת השדה מין אחר כשיעור חכירותו חייב אף לעשר דדמי לפורע חובו אי נמי אין דעת [המחכיר] לקבל פירות טבולים אלא כשפורע לו מאותה שדה ומאותו המין: **ב החוכר שדה מן העובד כוכבים.** קנס קנסו חכמים לחוכר שדה מן העובד כוכבים שיהא מעשר מה שנותן לו כדי שלא יהא שום ישראל חוכר שדה ממנו ותשאר בורה בידו ומתוך כך יצטרך למכרה לישראל בדמים מועטים ובמקבל באריסות לא קנסו

ביותר

וכ"כ בפ"ו מהלכות מעשר: **מעשר ונותן לו.** כתב הר"ב דדמי לפורע חובו. מה שאין כן בנתן לו מאותה שדה וכו' דלדעתא דהכי יורדים החוכרים ומעיקרא בשל רשות המחכיר גדלים אין זה פורע ומהאי טעמא נמי לא הוי כמוכר טבל לעם הארץ וכמ"ש הר"ש. [*והר"ב לא כתב אם הלכה כן. אבל הרמב"ם כתב דהלכה כר' יהודה והטעם שבכל מקום ששנה ר' יהודה אימתי אינו בא אלא לפרש]: **ב החוכר** שדה מן העובד כוכבים. לא פירשה משנתינו דין כותי קודם שעשאום כעובדי כוכבים מה דינם אם כישראל או כעובד כוכבים ועיין לקמן בסמוך: **מעשר** ונותן לו. כתב הר"ב קנס קנסו וכו'. ירושלמי. וכתב הרמב"ם וזה העיקר בידינו הוא מה שאמר הכתוב (דברים ז) לא תכרות להם ברית ולא תחנם ובא הקבלה לא תתן להם חנייה בקרקע ולפיכך לדחוק אותם שלא ישכרו אותה ממנו עד שיצטרך למוכרה ע"כ. והר"ש מפרש דמאן דמפרש בירושלמי מטעם קנס סבירא ליה דיש קנין לעובד כוכבים בארץ ישראל להפקיע מן המעשרות °הלכך לא הוי אלא קנס. אבל למאן דאמר אין קנין וכו'. מפרש בירושלמי דשורת הדין שיעשר דהוי כפורע חובו בטבל שהעובד כוכבים לא יעשר מה שאין כן בחוכר מישראל שהישראל סופו להפריש דרוב עמי הארץ מעשרין הן ע"כ. ואף למאן דאמר קנס. לא אסרו לחכור דהא תנן במשנה ג פרק ד דשביעית

חוכרין

מלאכת שלמה

עליה סברי תורם ונותן לו: בפי' ר"ע ז"ל ומסתברא דמנכה לו התרומה וכו'. אמר המלקט הוא לשון הר"ש והרא"ש ז"ל וכמו שאעתיק בסמוך ונראה לי שכתב הח' ה"ר אפרים אשכנזי ז"ל לפי זה הפי' לא שפיר קאמר אבל אם נתן לו וכו' מעשר ונותן לו דלא הוי דומיא דתורם ונותן לו. לכן נ"ל דאינו מנכה לו כלום דכיון דמחייב ליתן פירות וא"א לגרן שתעקר וכו' מה"כ במעשר ודו"ק ע"כ. והילך לשון הרא"ש ז"ל ובירושלמי בעי הכא גבי ישראל קתני תורם ונותן לו והכא גבי נכרי קתני מעשר ונותן לו. חבריא בש"ר יוחנן קנסו בחוכר מעובד כוכבים ולא קנסו בחוכר מישראל. ר' לא בש"ר יוחנן תפסה מדת הדין בחוכר מנכרי ולא תפסה בחוכר מישראל. חבריא סברי יש קנין לנכרי בא"י להפקיע מיד מעשר ומן הדין חוכר פטור ואע"ג דלוקח מן הנכרי חייב מדרבנן ה"מ בלוקח ממנו תבואה. והכא קנסא בעלמא הוא כדי שתהא בורה ביד עובד כוכבים וימכרנה לישראל בדמים קלים וכה"ג אשכחן בב"מ בשלהי המקבל אמרי' אמתני' דבסמוך המקבל שדה אבותיו מן העובד כוכבים דאפי' התם קנסו כדי שתהא בורה ביד עובד כוכבי' ואע"ג דמה"ט ראוי להחמיר אף במקבל מ"מ לא קנסו אלא בחוכר דדמי לפורע חובו. אבל בחוכר מישראל לא קנסו. וא"ת היאך הי' יכול לפרוע חובו מחלק הכהן והלוי וי"ל דאינם מפסידין בזה כלל שהרי בעל השדה יפריש ויתן להם. ואפי' הוא ע"ה רובן של ע"ה מעשרין הן. ואע"ג דאין מוכרין טבל לע"ה שאני הכא דמארעא דידיה יהבינן. ואין בעל השדה יכול לומר לו תתן לי חכירות הפירות מתוקנין דכל חוכר דעתו כך שיתן לו חכירותו מפירות הגדלין בשדה בשבלן. והא שתורם משום דאין להשהות התרומה כדאמרי' בירושלמי פ"ק דמעשרות דא"א לגרן שתעקר אא"כ נתרמה ממנה ת"ג ומסתבר דמנכה לו התרומה מחכירותו דמ"ש תרומה ממעשר. ור' לא סבר אין קנין. ותפסה מדת הדין בחוכר דהוי כפורע חובו מחלק הכהן והלוי שהרי הנכרי לא יעשר: א"ר יהודה אימתי. לכאו' משמע דקאי אף אמקבל דרישא. ומיהו מסתברא דקאי דוקא אחוכר דסגי בתורם כשנותן לו מאותה שדה ומאותו המין. אבל אם נתן לו משדה אחרת אף מאותו המין או ממין אחר אף מאותו שדה כגון שזרע מקצת השדה מין אחר כשיעור חכירותו חייב אף לעשר דדמי לפורע חובו וגם אין דעת החוכר (נר' המחכיר) לקבל פירות טבולים אלא כשפורע לו מאותה שדה ומאותו המין. ומיהו בתוספתא משמע דר"י אמקבל נמי קאי דתניא בתוספתא המקבל שדה מישראל תורם ונותן לו ר"מ אומר מעשר ונותן לו ר"י אומר אם נתן לו מאותה שדה ומאותו המין תורם ונותן לו ואם משדה אחרת או ממין אחר מעשר ונותן לו. ומיהא מסתבר דמקבל לאו דוקא אלא בחוכר איירי וכן יש במס' ב"מ פ' המקבל טובא המקבל דמפ' בגמ' דהיינו חוכר. דלא מסתבר דאית ליה לשום תנא דמקבל מישראל מעשר. ובחוכר מנכרי פליגי בירושלמי *ר"מ ורבנן. אי צריך לעשר אבל במקבל משמע דכולהו מודו אף מנכרי עכ"ל ז"ל. ובירושל' הכא במתני' רמי נמי דברישא תנן תורם ונותן לו ובסמוך גבי חוכר מן הנכרי תנן מעשר ונותן לו. א"ר יוחנן זו דברי רבי אבל חכמי' אומרי' בישראל חולק ובנכרי סגי לקנוס לתרום וליתן לו. ורשב"ג פליג אמתני' דהיינו רבי ואחריי' דהיינו חכמים וס"ל איהו סברא שלישית דחוכר שדה מן הנכרי לא מעשר ולא תורם אלא חולק ונותן לו טבל דלא קנים כלל. ועוד גרסי' התם תני ר' חייא מאותה שדה בין מאותו המין בין ממין אחר תורם ונותן לו. משדה אחרת בין מאותו המין בין ממין אחר מעשר ונותן לו והיינו כת"ק דמתני' וקשה ליה לירושלמי וכי מחלוקת שנה רבי במתניתין והא קיי"ל כ"מ שאמר ר"י אימתי במשנה לא בא לחלוק רק לפרש. ומשני דמתני' דשמעת מינה פי' דברי ר"י הא מאותה המין שלא מאותה שדה מאותה שדה שלא מאותו המין מעשר ונותן לו. מיירי במקום שדרך השדות שבו לעשות שעורים כפלים בחטים

וכיון

הגה"ה בפי' הר"ש רשב"ג ורבנן. ושתי כפלוגתהו' תמצאם בירו' ר"מ ורבנן במתני' דבסמוך. או רבי במקום ר"מ. ורשב"ג ורבנן במתני' דהכא כמו שאכתוב בסמוך בס"ד:

תפארת ישראל　יכין

של בעה"ב והולך הכרי לפניהם. כדי שידע הבעה"ב שחלקו טבל הוא. מיהו במקבל מעובד כוכבים א"צ לחלק בפניו: ג) מקבל שדה בדבר קצוב: ד) מדרך להפריש התרומה בגורן מיד. ובעה"ב ששכרו קצוב אינו מצוי שם. ולהכי מפרישה ומנכה לו מחכורו. אבל לעשר אינו רשאי לעשר חלק חבירו. דהרי חבירו יכול בעצמו להפרישו: ה) שזרע מקצת השדה ממין אחר כשיעור חכירהו: ו) וכ"ש תרומה דקודם למעשר בין במקבל בין בחוכר. וטעמו. דבשלמא בנותן לו מהשדה שחכר ממנו ומאותו המין. לא מחזי כפורע חובו מהמעשר. משא"כ בהדא לריעותא שהוא מין אחר אפי' מאותו שדה. או אותו המין אבל משדה אחר. צריך ליתן לו חולין מתוקנים דאל"כ מחזי כפורע חובו ממעשר: ז) ומכ"ש תרומה. ואף למ"ד יש קניין לעובד כוכבים בא"י להפקיע ממעשר. אפ"ה חייב. כדי שימנעו מלחכרה. וימכרנה לישראל. וקנסו רק בחכרה. דדמי לפורע חובו מחלק כהן. ועוד

דחפץ

משנה ראשונה

בפ"ה מ"מ והמוכרין לאחרים כולהי נמי חשידי ואיכא חורבא ואפ"ה שרי כדאמרן דאיהו לא יהיב מידי: **תורם ונותן לו.** פי' הר"ב משום דאין להשהות התרומה וא"א לגורן שיעקר כו' ע"כ נראה הטעם שתיקנו כן שלא להשהות התרומה שחשו שמא יטמא הכרי קודם הפרשה ונמצא מטמא התרומה וכן משמע פ"ה דמעשרות מ"ד: **ב מעשר ונותן לו.** פי' הר"ב ובמקבל לא קנסו ביותר חפץ עובד כוכבים בחכירות ע"כ ולא רצו לקנוס בשניהם משום ישוב א"י כדפי'

נעיל

אימתי. שם : **ב החוכר** שם הי"ג. טור ושו"ע יו"ד סימן של"א סעיף קנה: אף המקבל. שם : ב"מ קא. :

תוספות חדשים

[משנה ב] **מעשר** ונותן לו. עי' פי' הרע"ב ופי' הר"ש שהביא התוי"ט ועיין בש"ס דילן פרק השואל * דף ק"א דמפרש כפירוש קמא והו"ק (הר"ת)

ראשון לציון

משנה א [תוי"ט ד"ה] מעשר ונותן לו כו' והר"ב לא כתב אם הלכה כן כו'. לא ידעתי מה טעם שלא הערה הגאון תוי"ט דברים הללו לעיל פאה פ"ב מ"ה. וכן בדמאי פ"ה מ"ה שלא כתב הר"ב כלום והרמב"ם כתב דהלכה כר' יהודה שהוא מפרש דברי חכמים. ובכן ע"כ נ"ל דסמך הר"ב על מ"ש מ"ה פ"ג דפאה ע"ש שכתב דר"י לפרושי מלתא דת"ק אתא וכן הלכה. אשר על כן דברים אלו שכתב תוי"ט פה צריכין ישוב ועיין יסל"מ :

חדושי מהרי"ת

משנה ב [תוי"ט ד"ה] החוכר שדה מן העובד כוכבים לא פירשה משנתינו כו' וע"ל בסמוך עכ"ל. אפשר רמז הרב הוא מפני שהכותי אתי מבינייהו ממ"נ אם תאמר הוא מפני קנס שלא תתן להם חני' בכותי קודם שעשאום כעובד כוכבים לא שייך זה ואינו צריך לעשר ואי אתיא כמ"ד אין קנין לעובד כוכבים להפקיע והוי שורת הדין שיעשר שלא יאכל מי שקונה מהעובד כוכבים

בלא

תוספות רע"ק

פ"ו מ"ב [אות סג] בתוי"ט ד"ה מעשר ונותן לו. הלכך לא הוי אלא קנס) ואע"ג דלוקח מעובד כוכבים חייב מדרבנן הנ"מ בלוקח לאכילה משא"כ הכא קנסא בעלמא כדי שתשאר בורה ביד העובד כוכבים. אע"ג דמה"ט היה ראוי לקנוס גם במקבל מ"מ לא קנסו אלא בחוכר דדמי יותר לפורע חובו. (הר"ש):

תוס' אנשי שם

ד"ה **תורם** כו' ע"מ כן כו'. זהו טעם לגה דלא מצי המחכיר לאתנויי דינא בהדיה אבל אעפ"כ היה צריך לעשר ולנכות לו מחכורו אלא דמשום ישוב א"י פטרוהו כמו במקבל: תוי"ט ד"ה **מעשר** כו' דלדעתא דהכי כו'. מלשון זה משמע לכאורה דמדינא פטור מלעשר חוכר מישראל וליתא דהא אפילו המקבל אינו פטור אלא משום ישוב א"י ומכ"ש חוכר. אלא ה"ט דבנותן לו ממין אחר דדמי לפורע חובו לא הקלו משום ישוב א"י והעמידוהו אדינא. משא"כ בנתן לו מאותה שדה ומאות

המין

שדה אבותיו ח) מן העובד כוכבים מעשר ונותן לו: ג °כהן ט)ולוי שקבלו שדה מישראל כשם שחולקין י) בחולין כך חולקין בתרומה יא) רבי אליעזר אומר אף המעשרות שלהן יב) שעל מנת כן באו יג): ד ישראל שקבל מכהן ט)ומלוי המעשרות לבעלים יד). ר' ישמעאל אומר הקרתני טו) שקבל שדה מירושלמי מעשר שני של ירושלמי. וחכמים אומרים יכול הוא הקרתני לעלות ולאכלו בירושלם:

המקבל

חא. ג אף בירושלמי ל"ג. המעשרות בירושלמי המעשר.

שיותר חפץ העובד כוכבים בחכירות מבאריסות: שדה של אבותיו. שגזלה העובד כוכבים מאבותיו וקנאו שילטרך לעשר כדי שידחוק עצמו ויקננה מן העובד כוכבים שמתוך שהיא חביבה עליו שהיתה של אבותיו לא יניח לקבלה מן העובד כוכבים יותר מן הראוי לה °וכשיכבד עליו המעשר יקננה וכותיה דרבי יהודה קיימא לן דלא פליג תנא קמא עליה: ג כשם שחולקין בחולין כך חולקים בתרומה. כשנוטל בעל השדה מחצה ושליש ורביע ממה שהוציאה השדה נוטל גם כן מחצה ושליש ורביע מן התרומה והמעשרות המוטלות עליה ונותנן הוא לכל כהן ולוי שירצה: אף המעשרות שלהן. אם המקבל כהן כל התרומה שלו ואם לוי הוא כל המעשר שלו: שעל מנת כן. ירדו לקבל שדה זו באריסות ואין הלכה כר' אליעזר דאע"ג דעל מנת כן ירדו במה קנו: ד המעשרות לבעלים. בהא אפילו רבנן דפליגי עליה דר"א מודו דכיון דשדה של בעלים. מקום מעשר שורי שייריה: הקרתני. לשון קריה כלומר האיש היושב בקריה בכפרים שכן דרך בני הכפרים לקבל שדה מבני הכרכים: יכול הוא הקרתני וכו'. הלכך כל אחד נוטל חלקו

המקבל

חוכרין גירין מן העובד כוכבים וכו'. אלא אמרו החוכר יתן מעשר בדרך קנס: ג כך חולקים בתרומה. ובמעשרות כן לשון הרמב"ם בפרק ו מהלכות מעשר. ואע"ג דבנוסחי המשניות ליתא לרבותא נקט דאפי' תרומה שאינה ראויה כלל לזר אף המעשרות שלהן. כבר כתבתי בריש פ' ד שהשאל שם מעשר לכלל המתנות ועוד דהוי הכא רבותא דאפי' המעשר הראוי לזר שיאכלנה כמו הלוי אפי' הכי אין חולקין ועיין במשנה ה: שעל מנת כן באו. וכתב הר"ב דאין הלכה דבמה קנו. ירושלמי התיבון רבנן לרבי אליעזר במה קנו. אמר להם אף אתם מודים שאם התנו ביניהם שהמעשרות שלהם אפי' התנו במה קנו. סתמו נעשה כאומר לו תלוש מקרקע זה שתקנה לך מעשרותיך. [*וכהאי קני כדתנן במשנה ז פרק (ח) [ה] דב"ב]: ד רבי ישמעאל אומר וכו' מעשר שני וכו'. כתב הר"ש ירושלמי על דעתיה דרבי ישמעאל אילו כהן טמא שהיה שותף עם כהן טהור שמא אין חולקים במעשרות. המן יכול הוא למכרו לכהן טהור ברם הכא יכול הוא הקרתני לעלות ולאכלו בירושלים. פירוש אבל למכרו אינו יכול למכור °דאין מעשר שני נמכר בירושלים ע"כ: ["הקרתני. פירש הר"ב ל' קריה וכו' בכפרים. ומצאתי בפירוש שהזכרתי פעמים ובלשון ערבי קורין לכפר אלקוריא"ה]

המקבל

מלאכת שלמה

וכיון שהמין משונה כ"כ כאילו משדה אחר הוא הלכך כשנותנו ממנו מעשר ונותן ט. ובריי' דר"ח מיירי בשדות שעושין השעורים כחטים הלכך כמין א' חשיבי ע"כ מפי' הר' אלעזר אזכרי ז"ל: ג כך חולקין בתרומה כתב הה' הר"ר יוסף ז"ל פי' ולא אמרי' כיון שא"א לגרן שתעקר בלתי הפרשת תרומה לא יחלקו אלא במה שנותר אחר הפרשת התרומה אלא לע"פ שמפרישין התרומה חולקין אותה ג"כ. ור"א אומר לא זו בלבד שנוטלים חלקם אלא שגם חלקו של בעה"ב בתרומה שע"מ כן באו כדאי שהוא יחזיק עמהם טובה זו ויתנגה להם והוי כאילו התנו. ולא תרומה בלבד אלא אף המעשרות אמרי' הכי והע"ג דבכל הספרים לא מצאתי הכי' אף המעשרות מ"מ אינו ר"ל דוקא מעשרות ולא תרומה אלא בכלל תיבת המעשרות יש נ"כ תרומה. כי גם התרומה נכללה בתיבה כמו שמצינו בכ"מ בתלמוד שכשמזכיר תרומה ומעשרות אינו אומר תיבת תרומה אלא כוללה בתיבת מעשרות כההיא דתני לעולם הוא נותן משום פאה ופטור מן המעשרות וכן נותן משום הפקר ופטור מן המעשרות וכו' וכן מה שאמרו יש קנין לנכרי בא"י להפקיע מן המעשרות וכן כדומה לזה הרבה שכולם ר"ל גם התרומה וכן צריך לפרש בכל הפרק כשאמר המעשרות לבעלים שר"ל תרומה ומעשרות. ע"כ. וכתב הרש"ס ז"ל והא דנקטי רבנן תרומה רבותא אשמעי' דאע"ג דתרומה לא חזיא לזרים וה"א דשיירה למקבל דחזי' ליה קמ"ל. ור"א נקט מעשר לרבותא דאע"ג דמעשר חזי לזרים וחזי לבעל השדה וה"א דמעשר מיהא שניהם שוין בו קמ"ל כיון דבעי ליתנו ללוי אחר משום גזל השבט מקבל קדים ע"כ וכן בתוי"ט. ויש גורסים במשנה במילתיה דר"א אף וא"כ פשיטא לרבותא נקט מעשרות: ד המעשרות לבעלים. מפ' בהוספתא דהיינו תרומה ומע"ר. והכי תניא התם ישראל שקבל שדה מכהן תרומה לכהן ומע"ר ומע"ש חולקין בשוה. לוי שקבל שדה מכהן תרומה לכהן מע"ר ומע"ש חולקין בשוה. כהן שקבל שדה מלוי מעשר ללוי תרומה ותמ"ע חולקין בשוה ע"כ: הקרתני. יש גורסין אף

תפארת ישראל יכין

דחפץ עובד כוכבים בחכירות טפי מקבלנות: ח) שגזלה מאבותיו: ט) או: י) הבעה"ב והאריס: יא) ובמעשרות. רק נקט תרומה. מדנפרשת ראשונה: יב) התרומה לכהן והמעשר ללוי. ובמלת מעשרות נכלל נמי תרומה בהרבה מקומות. מיהו אסבר דלעיל נקט תרומה לרבותא. דאפילו תרומה שנהגה בעוד שלא נעקר הגורן. וכל התבואה עדיין היא בשדה (המוכר). אפ"ה נוטל הנותן חלקו מהתרומה. ור"א נקט מעשרות לרבותא. דאפילו המעשרות. שרגיל הנותן ליתן בביתו. אפ"ה צריך ליתנו להמקבל: יג) ירדו לשדהו: יד) בהא כ"ע מודו. דמעשרות שורא שייר: טו) בן כפר שחוץ לירושלים

משנה ראשונה

לעיל: שדה אבותיו. פי' הר"ב שגזלה עובד כוכבים. וכ"מ בברייתא דמייתי ס"פ השואל ד' ק"א דתני המקבל שדה אבותיו מאליק עובד כוכבים. אבל הרמב"ם בפירושו גם בחבורו לא הזכיר שגזלה. משמע ליה דהגא דמתני' שלא הזכיר מליק ס"ל דה"ה קנאה מאבותיו. וי"ל בין נגזלה בין בקנאה. מאבותיו לאו דוקא דכ"ש גזלה או קנאה ממנו ולרבותא תני אבותיו דחביבא ליה נמי כשלו: ג ר"א אומר אף המעשרות שלהן. נראה דר"א הסיב להו כמכרי כהונה שרגיל ליתן תמיד מעשרותיו לכהן זה דקי"ל פ"ג דגיטין מ"ז שזכה הכהן הזה בתרומתו בלא שום זיכוי וקנין משום דשאר כהנים מסחו דעתייהו וכמטי לידי' דמי. וה"נ שאר הכהנים מתייאשו דאמרי לא שביק לאריס ויהיב לאחר: שע"מ כן באו. וחכמים ס"ל דמ"מ במה קנו. ואמר בירושלמי דאמר להם ר"א אף אתם מודים שאם התנו ביניהם שהמעשרות שלהם אפי' התנו במה קנו. סתמו נעשה כא"ל תלוש מקרקע זה שתקנה לך מעשרותיך ע"כ. וצריך באור מאי קאמר אפילו התנו במה קנו וכי לית ליה כל תנאי שבממון קיים. וכ"ת דבשעת הקבלה שלא היו אז הפירות בעולם אינו קנין. א"כ תיקשי ליה אעיקר הקבלה במה קנו לחלוק בתבואות למחצה לשליש ולרביע שעדיין אינם בעולם אלא ודאי שהקנה לו הקרקע לפירותיה בשטר או בחזקה דכה"ג קנה אף דבר שלא בא לעולם כמ"ש הפוסקים בח"מ סי' ר"ט וע' בח"מ סי' ש"ך דהמקבל מכתב שטר הוי כמלוה בשטר וא"כ מאי פריך במה קנו הא בקנין שנקנה להם התבואה עצמה נקנו לו נ"כ המעשרות כשהתנו עליהם אבל לא התנו לא. וי"ל דה"ק אפי' התנו במה קנו ובודאי שהקנה לו הקרקע לפירותי' באחד מדרכי קנין קרקע. והלכך לענין מעשרות סתמא נמי כאילו א"ל תלוש וכו' דבמעשרות לא בעי קנין לדידיה דחשיב ליה כמכרי כהונה כדפי' לעיל: ד המעשרות לבעלים. פי' הר"ב כיון דגוף

הקרקע

ג כהן ולוי. תוי' שם פ"ט:
ד ישראל. שם:

ראשון לציון

משנה ד [תוי"ט ד"ה] הקרתני פי' הר"ב כו' ומצאתי בפי' שהזכרתי פעמים כו'. הידוע גדול הוא שלא

ראה

חידושי מהרי"ח

בלא מעשר. נמצא נלמד כותי מכ"ש מהישראל ע"ה שרק הרוב מעשרין א"צ לעשר פשיטא הכותים שמה שאוכלין בוודאי מעשרין שאינו צריך לעשר חלקם ואפשר בשביל זה נקט במשנה א' ישראל ועובד כוכבים ואח"כ כותי שדקדק הרב תוי"ט שהיה לו לשנות ישראל כותי ועובד כוכבים משום שבחוכר מחלק בין ישראל לעובד כוכבים נקט שניהם בחדרי: משנה ד [תי"ט ד"ה ר"י כו'. כתב הר"ש ירוש'

על

תוספות רע"ק

[אות סב] בר"ב ד"ה שדה: וכשיכבד עליו המעשר) זהו כפי' רש"י בב"מ (דף קא ע"א) אבל תוס' כתבו שם בשם ר"ח דהטעם כדי שיכבד עליו המעשר וימנע מלקבלה ויהא השדה בורח ביד העובד כוכבים ויצטרך למכרה. ולאחר לא הוצרכו לקנות דבלא"ה שומע לנו מלקבלו אבל יורש דחביבא ליה לא יועיל אזהרה. וכה"ג כ' הרמב"ם בפי' ובחבורו. ובהרא"ש (במתני' א') משמע דס"ל כפי' תוס' וכאן במשנה פי' כפירש"י ע"ש: משנה ד [אות סד] בתוי"ט ד"ה ר"י בסופו דאין מעשר שני נמכר בירושלים) ובירושלים אין דעתו לשרות מסתמא ע"ב כצ"ל:

תוס' אנשי שם

המין אין זה שנ"ע תנו והקלו משום ישוב א"י: ב בר"ב ד"ה שדה של אבותיו כו' וכוותיה דר"י קי"ל כו'. הנה אי לא קתני אף א"ש למימר דאע"ג דלא פליג קתני ר"י משום דמלתא באפי נפשה קאי ולא קאי אדברי ת"ק. אבל מדקתני אף נראה דמוסיף אדברי ת"ק וקאמר דלא בחוכר לבד החמירו אלא אף במקבל מינו ענין א' שהחמירו בו. וא"כ להורות דלא פליג הול"ל אר"י. ומדלא"ק הכי ש"מ דפליג ת"ק אר"י כדהנן במ"ח במקבל כו' יחלק לפניהם ולא קא מחלק בין שדה אבותיו לשל אחרים. ועוד אי לא הוה פליג ר"י אה"ק הל"ל התם הכי אר"י אימתי בזמן כו' אבל אם נתן לו כו' או שקבל שדה אבותיו מן העובד כוכבים מעשר ונותן לו ומדלא קתני ליה התם נאימתי דהוא פיחתא לדברי ת"ק ש"מ דאין זה דעת הת"ק בענין זה. ומ"מ הלכתא כר"י משום דבס"פ פ' השואל ד' ק"א קא שקלו וטרו אליביה ור' יוחנן מפ' דבריו. וכן בהירושלמי. וז"ל הר"מ בפי' ואיני רואה חולק על ר' יהודה כו' ואחר שהתלמוד מבאר דעת ר"י הלכה כמותו עכ"ל. ואין ספק כידי דתרי מילי קאמר הדא דאין חולק ועוד דאף אם היה חולק הלכה כמותו מפני שהתלמוד מבאר דבריו דאלת"ה הוה ל"ל כיון דאין חולק עליו מי יתעקש שלא לפסוק כדבריו. אלא ודאי הוא כמ"ש והוכחתי מלשון המשנה דהולק ומ"מ הלכתא כוותיה אחר שהתלמוד מבאר דבריו כהרמב"ם. (הו"ע): ג תוי"ט ד"ה שע"מ כן כו' שאם התנו ביניהם כו'. מלשון זה משמע דבהתנו כ"ע מודו ולכאורה קשה דהא דשלב"ל הוא ובכדיא איתא בירושל' דאינו יכול להקנות מעשרות שדהו לחברו מטעמא דהוי דבר שלב"ל ודוקא בכהן שמכר לישראל מהני תנאה דאמרינן מקום מעשרות שורי שיירי' אבל במקבל לא שייך לומר דשייר. ולא דמי למ"ז פ"ה דב"ב דהתם דשב"ל הוא. וצ"ל דרבנן לדבריו דר"א אמרו כן. אבל באמת לא מהני תנאה לדידהו דהוי דשלב"ל. ומדברי הרה"ש פ' המוכר את הבית משמע דגבי תנאי מהני אף בדשלב"ל ולפ"ז גם במעשר כדין כן וצ"ע. (מה"פ): ד בר"ב סד"ה המעשרות כו' שורי שייריה. אע"ג דקי"ל ע"מ תנאי

כוי

ה המקבל זיתים לשמן (טז) כשם שחולקין בחולין כך חולקין בתרומה (יז). ר' יהודה אומר ישראל שקבל מכהן ומלוי זיתים לשמן למחצית שכר (יח) המעשרות לבעלים (יט): ן ב"ש אומרים לא ימכור אדם את זיתיו (כ) אלא לחבר (כא). ב"ה אומרים

אף

חי"נ. ה בתרומה גי"א לתרומה. למחצית ירושלמי או למחצית וכ"ה בד"ס ונל"צ:

חלקו במעשר שני וכן הלכה: **ה המקבל** זיתים לשמן. ישראל שקבל זיתים מכהן או מלוי: **כשם שחולקין** בחולין כך חולקים בתרומה. ואע"ג דלעיל לבעלים הכא שאני דלא קיבל קרקע אלא אילנות ורבנן לא עבדי זיתים כקרקע: **או למחצית** שכר. שימכור השמן ויחלקו הריוח לאמצע: **המעשרות לבעלים**. דר' יהודה עביד זיתים כקרקע ואין הלכה כרבי יהודה: ן **לא ימכור אדם** זיתיו. זיתים שנתלשו מן האילן ולא הוכשרו לקבל טומאה כגון שעדיין לא הזיעו זיעת המעטן שהיא מכשירתן לקבל טומאה: **אלא לחבר**. לפרוש המוחזק לטהרות ולא ימכרם למי שאינו חבר שלא ידרוך אותם בטומאה:

אף

ה המקבל. פי' הר"ב והר"ש ישראל שקבל מכהן או לוי. וכ"ש איפכא וסתמא תנן. וכ"פ הרמב"ם ר"ל על דרך כלל. אחד שיהא המקבל כהן או לוי מישראל או ישראל מכהן ולוי ע"כ. ולפיכך דת"ק בכלל קאמר הוצרך ר"י לפרש בדבריו ולהוציא מן הכלל ישראל שקבל וכו': **כשם שחולקים וכו'**. פירש הר"ב הכא שאני דלא קבל קרקע. וכ"פ הר"ש מהירושלמי וצריך לומר דהא דתנן לשמן היינו משום דלכך מקבלים הזיתים לעשות מהן שמן דאילו למוסקן לאכילה בלבד אין דרך לקבלן לפי שהבעל הזיתים בעצמו יכול למוסקן שאין בהן טורח ומלאכה. אבל הרמב"ם מסיים בפרק ו מהלכות מעשר מפני שהשמן חשוב הוא משמע ודאי דדוקא לשמן תנן. וכתב בעל כ"מ וסובר רבינו דשאר אילנות דינן כקרקע ע"כ. ויש לפרש הירושלמי כדברי הרמב"ם שזהו לשון רבי יהודה עביד זיתים כקרקע ורבנן לא עבדי זיתים כקרקע: **בתרומה**. עיין במשנה ג מ"ש שם בס"ד: **למחצית שכר**. לא קאי אהמקבל דהמקבל היינו לאריסות ונותן חלק השמן לבעלים. ולמחצית שכר היינו לעיסקא ומהעסק למכור ונותן חלק הדמים לבעלים וכן חילקן הרמב"ם. ומלשון הר"ב נראה דגריס או במתניתין. וכן הגירסא בירושלמי בסדר המשנה. ולפי שהשמיט הרמב"ם בחיבורו דינא דלמחצית שכר מבואר הדבר שסובר שחולקין עליו חביריו על רבי יהודה גם בזה. [*וכ"כ בפירושו דאין הלכה כר"י וכמ"ש הר"ב]:

אף

ה המקבל. שם ה"א

ראשון לציון

נראה כי כ"ה הערוך בערך קרתן. פירוש בלשון ערבי קורין לכפר אלקורי"א ע"כ. וז"ל הר"ש קרתני על שם עירו כמו ירושלמי על ירושלים ובערוך פי' לשון קריה שדרך בני הכפרים לקבל שדות מבני הכרכים ע"כ. וז"ל הרמב"ם קרתני איש מיוחס לכפר וירצה לומר איש משאר ארץ ישראל חוץ מירושלים ע"כ. ודע מלת קריה כתב הערוך ע"ש ב"ר פרשה י"ט שנוי לקריה המלכה שבבינייה פירוש כפר בלשון יון כוריאה והוא קרתני שבסוף זה הפרק ע"כ. ועל דרך זה מצינו פסחים ג: וביצה ט: ל' רש"י לקרייתא פיר' לכפרים. וכן מתמעות רש"י ברכות יח: ע"ש. אבל בב"מ פה: כתב רש"י לקרייתי פי' לעירי. ורש"י בעירובין סוף כח: כתב לקרייתי כפרים לראות בתבואותיו:

מלאכת שלמה

הקרתני. קרתני פי' ע"ש עירו כמו ירושלמי ע"ש ירושלים הר"ש והרא"ש ז"ל והרמב"ם ז"ל פי' קרתני איש מיוחס לכפר וירצה לומר איש משאר א"י חוץ מירושלים וכן פי' בערוך. **ירושלמי**. על דעתיה דר' ישמעאל כו' עד ואכלו בירושלים. פי' אבל למכרו אינו יכול למכור דאין מע"ש נמכר ובירושלים אין דעתו לטרוח מסתמא. הר"ש ז"ל. וכמדומה לי שנפל טעות בס' תוי"ט: **ה המקבל זיתים לשמן**: ישראל שקבל מכהן ומלוי קרקע שגדל בו הזיתים והתנו שלא יחלקו הזיתים אלא המקבל יעטנם בבית הבד ויחלקו השמן חולקין גם בתרומה. ול"ד להא דלעיל שחולקים הפירות מיד הכי משמע פשטא דמתני'. וע"פ הירושלמי משמע שלא קבל ממנו הקרקע לעבדו ולשמרו אלא קבל ממנו האילנות אחר שגדלו הזיתים ללקטן ולעוטנן בבית הבד דגרסי' בירושלמי ר' יהודה עביד זיתים כקרקע* ורבנן לא עבדי זיתים כקרקע וקאמר התם פרתו של כהן שהיתה שומא אצל ישראל וילדה בכור הבכור לכהן דברי ר' יהודה וחכ"א הבכור לשניהם. הרא"ש ז"ל: **או למחצית שכר** גרסינן. ופי' הר"ש ז"ל למחצית שכר למחצית הריוח כגון שקבלן עליו בשומא בכך וכך מעות ומוכרן למחצית הריוח וכגון דיהיב ליה שכר עמלו או טובל בעיר מיהת דאמרי' באיזהו נשך דליכא משום רבית ע"כ: ן **אלא לחבר**. פי' אילני זיתים שילקוט מהם הזיתים. ולא קשי' עלה

הגה"ה מצאתי שכתב הה"ר יוסף אשכנזי ז"ל על מה שפי' ר"ע ז"ל ואע"ג דלעיל לבעלים הכא שאני דלא קבל קרקע כו' כתב קשה דק"ו הוא כיון שאין לפועל בו אלא האילנות כ"ש שאין לו במעשרות כלום וכ"ל דהאי דזיתים מיירי שיש למקבל חלק בגוף האילן ומש"ה סברי רבנן שיש לפועל חלק בתרומה וכן משמע בירוש' ול"ע ע"כ:

חידושי מהרי"ח

על דעתיה דר"י ט' פי' אבל למכרו אינו יכול כו' ויש לדקדק לגי' זו דהא עכ"פ יכול לאכלו בירושלים אבל כר"ש שלפנינו הגי' מתוקנת וז"ל אבל למכרו אינו יכול למכור דאין מעשר שני נמכר ובירושלי' אין דרכו לטרוח מסתמא עכ"ל ויותר קשה לגי' הרב תוי"ט דלמה לו למכור בירושלים ימכור בביתו כמו תרומה ואפשר יש כאן ט"ס דבאמת מעשר שני אינו נמכר אפילו בביתו וק"ל:

תוס' אנשי שם

הוי ולא שורא כדאי' בי"ד סי' ס"א. יש לחלק בין דבר שב"ל דהא לא הוי שורא ובין הכא במעשר שהוא דשלב"ל דבין דאמר חוץ בין דאמר ע"מ הוי שורא כיון דתלוי מקחו בזה דאם יבטל התנאי גם מקחו יהיה בטל. (מה"פ): ן בר"ב ד"ה **לא** ימכור ט' ולא הוכשרו כו'. כפי' זה מבואר בירושלמי. ולא תליא פלוגתייהו אי אסור לגרום טומאה אי לא. דלכולהו אסור מכיון שכבר הם תלושים והוטבלו. ולא התיר ב"ה אלא משום דתלינן בתלייה כל דהו שיאכלם קודם שיבואו לידי טומאה. והא דמסיק שלמודה דמותר לגרום טומאה לחולין היינו לבלתי טבולין למעשרות או שעדיין לא הגיעו לעונת המעשרות וכ"ה מסקנת כל הפוסקים. ואף ב"ש מודו בזה. ויש לתמוה מהרמב"ם שתלה פלוגתייהו באם אסור לגרום טומאה או לא דהכי מוכח דאינו כן. וא"א לפרש מתני' בזיתים שעדיין לא הגיעו לעונת המעשרות דא"כ מאי אף למעשר דקאמרי ב"ש הרי אף לבלתי מעשר שרי. דהכי

יכין תפארת ישראל בועז

לירושלים: טז) ישראל מכהן או לוי. ומכ"ש איפכא [אב"י וזה מתורץ קושית הכ"מ פ"ו דמעשר הל"י ע"ש]. שקבלו אילני זתים. שיעשם שמן ויתן לבעה"ב חלקו: יז) ולא דמי לדלעיל. מדהרבה טרח בשמן. ומדחשוב הוא לא מחל המקבל (א): יח [אב"י ועי' כ"מ פ"ו ממעשר הל"י שכתב או למחצית שכר]:

(א) אב"י ועוד דכיון דכאן מיירי שלא קבל ממנו הקרקע לעובדו ולשומרו. אלא רק האילנות אחר שגדלו הזיתים ללקטם ולעטנם בבית הבד וכמ"ש

יט) דזיתים דינן כשדה: כ) תלושין ולא הוכשרו לק"ט עדיין: כא) דאסור לגרום

משנה ראשונה

הקרקע שלהם מקום מעשר שיורי שיירי'. וכ"כ הר"ש. נראה דמקום מעשר לאו דוקא אלא בהא מודו חכמים דהתנו בשדיא דמי דעדיף שפי ממכרי כהונה: **ה כך** חולקין בתרומה. פי' הר"ב דלא עבדי אילנות כקרקע וכ"ה בירושלמי ולא נתבאר מה ההפרש יש בין קרקע לאילנות. והרא"ש כ' דאי לאו הירושלמי יש לפרש דה"נ קיבל הקרקע והתנו שלא יחלוקו בזיתים אלא שהמקבל יעשה שמן ויחלוקו בשמן. והלכך כיון שאין החלוקה מיד בפירות כדלעיל אלא בשמן חולקין גם בתרומה וכ"נ מתוך דברי הר"ש. ואכתי לא אתברר טעמא מה לי אם חולקין בפירות או בשמן. והרמב"ם נתן טעם שהשמן חשוב הוא. ואין לזה נמי טוב מאי חזית ליפות כח המקבל משום חשיבות אדרבה נימא בדבר חשוב ודאי הנותן שיורי שייר המעשר לעצמו. ועוד משום חשיבות שפי ה"ל למינקט בפנים ליין דחשיב טפי. ולע"ד אפשר לפרש דזיתים אלו לאו באילנות אלא זיתים תלושין מן האילנות תקבל לעשות שמן דומיא דזיתים דמתני' דלקמן והלכך הכא חולקין אף בתרומה דפשטא מאי גבי שדה המעשרות לבעלים משום דמסתמא לאו דעתייהו דבעלים של התרומה דעדיף ממכרי כהונה כדפי' לעיל והכא לא תיתא מלתא דאי ס"ד דבעלים שייכו התרומה לעצמם היה להם לחלק הזיתים ולהפרישם זה מזה. ומה שקיבלו לצורך השותפות ימכור לשם בפני עצמו והשתא לצורך התרומה יפרים לעצמו. ומדיהיב כולהו בהדדי ולא חילק טולהו בענין אחד נתכנס הכל לשותפות. אבל לעיל גבי שדה הפירות אינם עדיין בעולם ולא שייך חלוקה: **או** למחצית שכר. כ"נ מפי' הר"ב דגרס או וכמ"ש תוי"ט. ולפי גירסא או משמע דר"י אתי לאיפלוגי אפי' בכהן ולוי שקבלו מישראל דאמרן חולקין בתרומה וקא"ל יהודה דהכי מילי מקבל למחצה לשליש ולרביע לחלוק בפירות אבל לחלוק בשכר לעולם המעשר לבעלים שלא נכנסו לשותפות אלא במה שעומד לשכר ולהרויח. אבל המעשר אינו עומד לשכר. ופליג ר"י בתרתי בזיתים לשמן שהבעלים כהן ולוי ס"ל לר"י המעשר לבעלים. ובקיבל לשכר אפי' כהן ולוי שקיבלו מישראל המעשר לבעלים בין בזיתים ובין בתבואה ופירות: ן **ב"ש** אומרים לא ימכור אדם את זיתיו. לפי' קמא דהר"ב דוקא בלא הוכשרו שרו ב"ה דתלינן שיאכלם קודם הכשר וב"ה לטעמייהו דבפ"ה דשביעית מתירין נמי במכירת פרה חורשת דבעלילה כל דהו תלינן הואיל וליכא איסור ודאי לפניו. ומשמע דפירות שהוכשרו וכ"ש מתוקן מודו ב"ה דאסור למכור לו. ונראה דלאו דסברי כמשנה ראשונה דאסור לגרום טומאה לחולין שבא"י. אלא דאף למשנה אחרונה אסרי דהכא בפירות שלא הורמו מהן תרומה ומעשרות מיירי מדאמרי ב"ה אף למעשר הא לאינו מעשר אסור ש"מ דבטבל מיירי ובטבל אף למשנה אחרונה אסור דמטמא התרומה והמעשר שבהן כמ"ש תוי"ט ספ"ה דשביעית. ואע"ג דטבל בלא"ה אסור למכור כדלעיל פ"ה מ"א הא אמר התם דלצורך שרי וה"ל לצורך מיירי. ולפ"ז מוכח אדרבה ממתני' דס"ל כמשנה אחרונה דמותר לגרום כו' דלהכי לא נסבה פלוגתי' אלא בטבל. ויתא לפי' זה הא דנקט פלוגתייהו בזיתים דלרבותא דב"ה הוא דאע"ג דזיתים וענבים שתתן לסחיטה קיימי כדאמרי' בתוס' טבת אפ"ה שרו ב"ה בעלילה כל דהו. והא דלא נקט נמי ענבים דחד מינייהו נקט. א"נ משום דענבים לעולם מוכשרין דהבוצר לגת הוכשר מסתמא להרמב"ם כמ"ש תוי"ט פ"ד דע"ז מ"ס. ופי' השני של הרמב"ם שכתב הר"ב דפליגי אי מותר לגרום טומאה לחולין. קשה לי א"כ אדפליגי בזיתים ליפלגו במתוקן וליכא למימר דרבותא דב"ש היא דהא לפי' זה משמע דבזיתים שהוכשרו כבר מיירי והרי הם כמתוקן. ועוד בעיקר הדין יש לתמוה נהי דב"ה ס"ל כמשנה אחרונה מותר לגרום כו' מ"מ לא התירו אלא בחולין המתוקנים דוקא ולא בטבל והכא בטבל מיירי מדאמרי ב"ה למעשר דוקא ושמא י"ל דאיהו מוקי למתני' בטבל של דמאי כגון שלקח החבר זיתים מע"ה ומוכרן במדה גסה ובדמאי אף טבל מותר למכור למ"ס למשנה אחרונה דהא כבר נולד לכן ספק טומאה ביד ע"ה הראשון ובנולד ספק טומאה לא איכפת לן בטומאה כמ"ש תוי"ט ספ"ה דשביעית. ולפ"ז משמע דלמשנה האחרונה אפי' בזה אסור מדאסרי ב"ש ודלא כדפי' בפ"ק מ"ב גבי נותנו לע"ה. **ובעיקר** דין זה אי מותר לגרום טומאה לחולין או לא דקדק הר"ב וכתב לחולין

שבא"י

אף למעשר כב) וצנועי בית הלל כג) היו נוהגין כדברי בית שמאי כד): ז שנים שבצרו את כרמיהם לתוך גת אחת אחד מעשר ואחד שאינו מעשר המעשר מעשר את שלו

ודלקו

אף למעשר. אף למי שלא קיבל עליו אלא לעשר אבל לא קבל עליו להיות מוחזק לטהרות יכול למוכרם דכיון דאכתי לא הוכשרו איכא למימר שמא יאכלם קודם שיזיעו. ואע"ג דרוב זיתים אין עומדין לאכלן כך. בעלילה כל דהו דמצינן לתלות תלינן. ורמב"ם מוקי פלוגתייהו דבית שמאי ובית הלל דב"ש סברי אסור לגרוס טומאה לחולין שבא"י וב"ה סברי מותר לגרוס טומאה לחולין שבא"י: וצנועי בית הלל. ותיקן המדקדקים במלות שהיו בב"ה: ז אחד מעשר. נאמן על המעשרות: ואחד אינו מעשר. אינו נאמן על המעשרות: המעשר מעשר את שלו. מתקן

החלי

ך אף למעשר. מ"ש הר"ב בשם הרמב"ם דבית הלל סברי מותר לגרוס טומאה לחולין שבארץ ישראל ולעיל בפרק ב משנה ג דתנן ואינו מוכר לעם הארץ לח ויבש מפרשין הטעם שאסור לגרוס וכו'. הרמב"ם נסתר מזה דלעיל כתב וזהו סובר אסור לגרוס כו' וכאן כתב וזו היא משנה אחרונה שהיא מותר וכן הלכה ע"כ. וכן בחיבורו פרק י ממטמאי משכב ומושב השמיט ההיא בבא דאינו מוכר לעם הארץ וכו'. ומשנה אחרונה זו הובאת בש"ס פרק ד דמסכת ע"ז דף נו ע"א ועיין מה שאכתוב שם משנה ט. ועיין מ"ש סוף פרק ה דשביעית ומשנה ב

פרק

מלאכת שלמה

עלה הא דתנן לעי' המקבל עליו להיות חבר אינו מוכר לעם הארץ דההיא איירי בתלוש ולתרומה כי הוא פטור לגמרי מן התרומה. ע"כ מן החכם הר"ר יאסף ז"ל: אף למעשר. דבעלילה כל דהו דמצינן לתלות תלינן וה"נ אמרו ב"ה בפרק ה' דמסכת שביעית דמותר למכור לו פרה חורשת בשביעית מפני שהוא יכול לשוחטה אע"פ שאין דרך כלל לשחוט פרה העומדת לחרישה. והק' הר' אפרים אשכנזי ז"ל לפי' הרמב"ם ז"ל דמפ' טעמא דב"ש דאסור לגרוס טומאה לחולין שבא"י אמאי נקט דוקא זיתיו והלא החבר אסור למכור לע"ה לח ויבש כדלעיל פ"ב והניחו בצ"ע. ובירושלמי ושוין שמוכר לו שבלים לעיסתו. כלומ' אע"פ שהן מרובין כדי עיסת הקונה אותם אפ"ה תולין שלא יעשה אותן עיסה אלא קליות. תני ושוין שאין מוכרין גדיש של חטים ועבים של ענבים ומעטן של זיתים אלא לחבר ולמי שהוא יודע שהוא עושה אותן בטהרה דכיון דמכר לו כל הזיתים בתוך המעטן אפי' ב"ה אסרי דמוכחא מילתא דודאי להוציא שמן קונה אותם. וכן עבים של ענבים. וכן גדיש של חטים או שעורים וכיו"ב מוכחא מילתא בהדיא כיון דמוכר לו כל הגדיש לאו לקליות הוא קונה אלא לעשות מהן עיסות. והאי דלא קתני במתני' בש"א לא ימכור אדם את זיתיו אלא לחבר ולמי שהוא יודע שעושה אותן בטהרה כדקתני בברייתא דשוין ב"ה עם ב"ש. פי' הר' אלעזר אזכרי ז"ל דמפ' בירושלמי דמן הדין כך הי"ל לשנות. ומאי דנקט לחבר בלבד מתורת חסידות וסלסול בטהרות שאינו מוכר אלא לחבר שכל דבריו בדקדוק ואין תקלה יוצאה מתח"י לעולם: וצנועי ב"ה. ירושלמי אמר רב חסדא כאן שנינו שהכשר נקרא צנוע כלומר מכאן למדנו שבכ"מ שנזכר במשנה ובברייי' לשון צנוע לאו ירא שמים בלבד הוא דהא ע"כ הכא אינו ר"ל צנועי ב"ה יראי שמים. שכולן היו יראי שמים ולא נפל א' מהם ח"ו אלא ר"ל המתנהגין בחסידות וזה בנה אב לכ"מ המוזכר שם צנוע. אבל בברכות פ' הרואה תניא אין קורין צנוע אלא למי שצנוע בבית הכסא: ז שנים שבצרו כו'. ז"ל הרמב"ם ז"ל שם ספ"ט שנים שבצרו את כרמיהם בתוך גת א' והאחד מהם אינו נאמן על המעשרות אע"פ שעישר זה הנאמן על חלקו כשהוא נוטל חלקו מן היין חייב להפריש ממנו מעשר דמאי על חצי חלק ע"ה כיצד וכו'. וכן נ"כ פי' בפי' המשנה וכתב שם בכ"מ למתני' מיירי כשהם שותפים בכרם וחלקו הענבים והפריש המעשר מחלקו מעשרותיו ואח"כ עירבו הענבים של זה ושל זה בגת ודרכו כולם ביחד נמצא שחצי התירוש שלקח זה המעשר י"ל בו שהוא מחלק חבירו משום דאין ברירה ולפיכך מפריש עליו דמאי אבל במתני' דבסמוך דס"מ דיש ברירה מיירי שכשבאו לחלוק עדיין לא הפריש החבר כלום וכשנוטל חטים שבמקום פלוני לחלקו או יפריש מעשרות המחוייבים לחלקו. ולא אתא מתני' אלא לאשמועי' דלא תימא דאסור משום דהוי כמוכר טבל לע"ה קמ"ל דכיון דשניהם מין א' שרי ואין זה ענין למתני' דשנים שבצרו את כרמיהם לתוך גת אחת עכ"ל ז"ל שתרצו בעד הרמב"ם ז"ל. אכן הראב"ד ז"ל שם בהשגות כתב ונ"ל שהוא קנס לפי שלא היה לו להתערב עמו בגת א' שהרי לא הי"ל שותפות עמו בכרם ומה לזה שיערבו פירותיו עמו ע"כ. ומצאתי שכתב הח' הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל יש ספר אחר וחולקו וי"ס אחר וחילקו ונ"ל לפרש גירסא זו וחולקו דה"ק המעשר מעשר את שלו כלומ' מה שנתן כי אסור לו למכור

תפארת ישראל

יכין

לגרוס טומאה לחולין שבא"י: כב) אף שאינו נזהר בטהרות ואסור לג"ט טומאה לחולין שבא"י (ב). דס"ל הוה שמא יאכלם כך. ושמא לא יטמאן. ולא דמי לפ"ב מ"ג. דהתם ביבש שהוכשר מיירי. מיהו אפילו בהוכשר קיי"ל דמותר לגרוס טומאה לחולין: [אב"י ואפילו לטמא בידים מותר כהילכתא גבירתא כאן מ"ו]: כג) מדקדקים במלות: כד) הקשה אחי הגאון מהו' אליעזר זצוק"ל בספרו משנת ר"א וז"ל אף דבעושה כב"ש חייב מיתה [כברכות די"א א']. אפשר התם אחר בת קול [כיבמות די"ד א'] ועיין תוס' ברכות [די"ב ב'] ועיין ט"ז [א"ח רסקפ"ד] ות"ל מ"כ בס' אורחת חיים דדוקא לאחר מיתת ב"ה אסור לנהוג כב"ש שלא יאמרו דב"ה חזרו בהם משא"כ בחייהם ועכ"ל דהיכא דב"ה מודים דשרי רק דלא הטריחו שאני. כדמוכח [שבת די"ח ויבמות דט"ז] עכלה"ט. ולפעד"נ דהכא שב ואל תעשה שאני. ועמ"ש פ"א דברכות

מ"ג

בועז

וכמ"ש ע"ר זצוק"ל הכ"מ באות ע"ז. שקבלו אילני זיתים. ובאות י"ט דזיתים דינם כשדה. וכרא"ש בשם הירושלמי הטעם כאן פשוט דהאילנות אינם כקרקע. ועי' ר"ש כאן. ואפשר שע"ר זצוק"ל לא בחר בזה הטעם לאשמועי' דדוקא בזיתים הדין כן. כרמב"ם פ"ו ממעשר הח"י: (ב) וכ' עלה רבינו הגאון אאמ"ו זצוק"ל נ"ל דהכא אפי' כמ"ד אסור לגרוס טומאה לחולין שבא"י וכפ"ב לעיל. ואפ"ה שרו ב"ה. דהא דאסור למכור לע"ה לח ויבש. היינו בתלוש. מיהו הכא במחובר מיירי דהמק"ם. ואפ"ה חיישי' למעשר. ממ"ש

פרק

משנה ראשונה

שבא"י וכן הוא בגמרא דע"ז דף נ"ה וכן העתיק הרמב"ם בחבורו סוף הלכות טומ"א ולפי מה שמבואר מדברי תוס' יו"ט דשביעית דכל שמעורב בהן תרומה לכולי עלמא אסור לגרוס כו' שהרי מטמא את הקודש שבהן. ולא נחלקו אלא בחולין מתוקנים או בגוונו דלא מטמא לתרומה שבהן. ולפ"ז לא ידעתי מה הפרש יש בין חולין של חולה לארץ ובין של ארץ ישראל ובשלמא אם הייתי אומרים דמשום לתא דעותאת תרומה אמרו. ניחא דחששו בשל א"י שהיא מן התורה ולא בשל ח"ל דמדרבנן. אבל בחולין גרידי אין טעם לחלק. ונראה דמ"ד אסור לגרוס בחולין מתוקנים ס"ע דגזר אטו שאין מתוקנים ולא גזר אלא בשל א"י דתרומה ומעשר דאורייתא. ומ"ד מותר דלא גזר. ובשל ח"ל לכ"ע לא גזור: ז המעשר מעשר את שלו. הר"ב פי' למתני' מטעם אין ברירה וכ"כ הר"ש. ותוי"ע כ' דלפי פי' הרמב"ם כ"ע מודו בכה"ג דאין ברירה. ועדיין לא ביאר כל הצורך. דלפי פי' הרמב"ם מיירי מתני' שהמעשר עישר ענבים שלו קודם שעירבן ואח"כ נתנם לגת ועירבן עם של חברו. ועכשו חולקין ביין. ונמצא שהיין זה נבלל כולו דלכ"ע יש בילה בנא וכל טפה וטפה מעורבת ודאי ומליה דמאי דשמא חברו לא עישר ענבים שלו והלכך כשהמעשר נוטל לחלקו מאתיים לוג יין. צריך מן הדין לעשר דמאי מן מאה לוג וכ"כ הרמב"ם בחבורו בסוף פ"ט. ובאור לשון המשנה כך הוא המעשר מעשר את שלו ענבים וחולקין ביין והיינו דקתני בכל מקום שהוא כלומר שלא יטול מאה לוג מן התערובת להפריש מהם בפני עצמם. שהרי הכל מעורב וגם אלו המאה מעורבין אלא יאמר בכל מקום שהוא הדמאי ה"ז מעשר עליו. ובאמת אילו לא עישר זה מחלה מן הענבים אלא בא לעשר היין אחר החלוקה לא היה צריך להפקיד כלום רק מאתים לוג יין שנוטל מעשרן ודאי ותו לא. ואין לו לחוש על חלק חברו שאין זה כמוכר לו או כמפקיד את שלו שיהא צריך לתקנו. שזה לא זכה בהן מעולם. וכל אחד מה שהגיע הוא נוטל דומיא דמתני' דלקמן טול אתה חטים שבמקום פלוני ואני חטים שביין שלך עתה ולא זכו בהן עד עכשו דמי לשדה שחלקו בקמותי' דאמרי' זהו חלקו המגיעו. אבל משום שעישר מחלה הענבים ואח"כ עירבן ממילא כל היין תלוי דמאי. אלא שיש לדקדק לפי' הרמב"ם שכתב זה שעישר הוא מן הענבים הא מן ענבים קיי"ל דאינה תרומה בספ"ק דתרומות. י"ל דהי' דעתו בענבים לאכילה ונמלך לדורכן דבכה"ג הוי תרומה כדאמר התם. וקמ"ל מנא הכא דבכה"ג אם עישר ענבים ואח"כ חלקו יין צריך להפריש תלוי דמאי כך נ"ל בכוונת הרמב"ם. ואם כדברי תוי"ט בכוונת הרמב"ם כה"ג דהכא לכ"ע אין ברירה הואיל וחלקו מחלה ואח"כ עירבו אין הדעת נותנת שכל מה שלקח זה הוא שלו כו'. לפי טעם זה היה צריך לעשר על כל מאתים לוג דשמא כולו של חברו כדאמר ר' יוחנן בריש כל הגט האחין שחלקו לקוחות הן ומחזירין זה לזה ביובל ולא אמר שמחזירין מחצה. ועוד דהדיא כתב הרמב"ם שחולקין ביין וביין לא היה עדיין חלוקה מעולם שענבים

שלו

ציונים

ז שנים שבצרו. שם פ"ט ה"ג:

ראשון לציון

משנה ו [תוי"ט ד"ה] אף למעשר כו' ומשנה אחרונה זו הובאת בש"ס פ"ד דמסכת ע"ז כו'. לא מצאתי משנה זו דכה"א אף למעשר לא בע"ז ולא בשאר דוכתי אלא עיקר הכוונה של התוי"ט דמשנה אחרונה דתנא בה דמותר לגרוס טומאה הובאת בע"ז דף ט. וכן המשנה הראשונה דתנא אסור לגרוס כו' הובאת שם בע"ז נה:

תוס' אנשי שם

לא אסרי למכור הפירות לבלתי מעשר במעשרות פ"ה מ"ג כ"א משבאו לעונ"מ. (הו"ע). ולפי' זה יתיישב דנקט זיתיו משום דב"ש לא אסרי אלא בזתים דרובן עומדין לדריכה ובודאי יוכשרו לקבל טומאה משא"כ שאר כל הפירות דהא אינו מטמא משום משקה אלא היוצא מזיתים וענבים בלבד ולא משכחת פלוגתייהו אלא בזיתי' אבל בענבים כבר הוכשרו בשעת בצירה דהא גזרו על הבוצר לגת שהוא מוכשר. (ש"י). אבל קשה דהא ודאי טבל אף לחבר אסור למכור כדלעיל פ"ה מ"א. ואולי בבאו לעונ"מ כהבאת שליש וכותו' אבל לא נגמ"ל בפירות וכה"ג אזה קיל טפי. א"נ מיירי בלאורך. (רנ"ג): ז בר"ב ד"ה וחלקו כו' דאין ברירה כו'. מפ' דמיירי שהיו שותפים גם בכרם ולכך אי הו"א יש ברירה או כשהיו חולקים במחובר דאז לכ"ע יש ברירה כמ"ש הר"ב לק' מ"ח לא היה צריך לעשר רק את שלו ודיו. משא"כ כשחלקו בתלוש מדאין ברירה צריך לעשר את שלו ר"ל את מה שהוא שלו באמת בכ"מ שהוא ודאי שאף שאפשר שהוא ביד חבירו מ"מ ה"ה חשיב כמוכרו לו ואסור למכור טבל לע"ה. וכיון שיש לספק על מה שהוא נוטל שמא אין כולו ממה שהוא שלו באמת דשמא יש בתוכו חצי משל חבירו והחצי שלו הוא ביד חבירו והוא עשר על מה שהוא שלו באמת ונשאר חצי משל חבירו שבידו בלתי מעושר לפיכך צריך לעשר עוד החצי ממה שהוא נוטל ומ"מ א"צ לעשר רק בתורת דמאי שאף שעדיין ודאי לא עשר חבירו מ"מ לא הוי אלא ספק דאימור חלק שלו בידו הוא וא"צ שוב לעשר. הלכך דיו כדמאי שא"צ לעשר רק תה"מ ומע"ש אבל מע"ר ומ"ע מפרישן והן שלו דהמע"ה. אבל זה אין לחוש שמא כל חלק שלו ביד חבירו ועליו הוא דעשר וכל חלק חבירו בידו ויצטרך לעשר דמאי על כל מה שנוטל דאין לחוש אלא שמא גם אחר החלוקה הוי כאילו לא חלקו ושותפים המה בכל חלק וחלק דאין ברירה לומר שמה שהגיע

לחלקו

וחלקו (כה) בבכל מקום שהוא (ט): ח שנים שקבלו שדה באריסות (כו). או שירשו או שנשתתפו יכול הוא לומר טול אתה חטים שבמקום פלוני ואני חטים שבמקום פלוני. אתה יין שבמקום פלוני ואני יין שבמקום פלוני (כז). אבל לא יאמר לו טול אתה חטים ואני שעורים טול אתה יין ואני

ח"ג. ח ואני אטול שמן פ"א נ"ג אלא אטול וגירו' אטול את השמן.

ר' עובדיה מברטנורה

האי מכל מה שגדל בכרם של שניהם : וחלקו בבכל מקום שהוא . בירושלמי מפרש דהכי קאמר וחלקו של חברו דהיינו של זה שאינו מעשר בכל מקום שהוא דמאי הוא. ומשום דאין ברירה חיישינן שמא חצי חלקו של המעשר ביד חברו שאינו מעשר °וחצי חלק חברו בידו. הלכך אע"פ שכבר תיקן החצי מכל מה שגדל בכרם חייב לתקן בתורת דמאי חצי חלק חברו שבידו : ח טול אתה חטין שבמקום פלוני . הכא מיירי שחלקו שדה בקמותיה וענבים המחוברים בכרם הלכך יש ברירה ואמרינן זהו חלקו המגיעו והמעשר מעשר את שלו ודיו. ולעיל איירי שחלקו בתלוש והתם אין ברירה דכל קנה וקנה של שותפים הוא וצריך לעשר דמאי על חלק חברו שבידו : אבל לא יאמר לו טול אתה חטין ואני שעורים. דליכא למימר הכא זהו חלקו המגיעו אלא הוו כמחליפים זה לזה

וכמלא

תוספות יום טוב

פרק ג' דחלה : ז וחלקו בכל מקום שהוא. כתב הר"ב ומשום דאין ברירה וכו'. הכי אמר רבי יוחנן בירושלמי וכתב הר"ש דלטעמיה דאמר בריש כל הגט (דף כה.) דאין ברירה ע"כ. ובסוף מסכת ביצה (דף לז.) בגמ' מסקינן דס"ל הכי בין בדאורייתא בין בדרבנן. והשתא הא דפסק הר"ב לקמן בפרק ז משנה ד דקיימא לן בדרבנן דיש ברירה היינו כרבי אושעיא דסבירא ליה הכי ועיין מ"ש עוד פרק ה ממסכת נדרים. אבל הרמב"ם מפרש בענין אחר ולא קשיא ולא מידי שמפר' שכשיבצרו הכרם וחלקו הענבים והמעשר הפרים מחלקו מעשרותיו ואח"כ עירבו הענבים של זה ושל זה בגת ודרכו כולם ביחד וכ"פ דבריו בכ"מ סוף פ"ט מהלכות מעשר וכמלא לפי זה שמה שחושבין שיש חצי חלק חבירו בידו משום דאין ברירה אינו ענין ליש ברירה ואין ברירה דלקמן. °דהכא שכבר חלקו כי חזרו ונתערבו ודאי דלכולי עלמא יש לנו לומר שנתערבו ולא הוברר שמה שיחזור זה ויקח ויחזור זה ויקח שכל אחד ואחד יחזור לו לחלקו אותו החלק בעצמו שנתן ועירב עם של חבירו שדבר זה אין הדעת סותרת. וכיוצא בזה כתב הר"ש דאפילו למאן דאמר יש ברירה אם בצרו שניהם לגת כל אחד כרם המיוחד לו כהאי גוונא אי אפשר שלא יהא לכל אחד חצי חלק חבירו ע"כ. אבל כשעדיין לא חלקו מעולם יש לנו לומר כשמחלקים שכל אחד מה שנוטל לחלקו הוא החלק שלו והוברר שכן הוא ובהא שייכא פלוגתא דיש ברירה. ועיין בסוף פרקין: ח [*או שירשו . עיין בפירוש הר"ב משנה י] : טול אתה חטים וכו'. כתב הר"ב הכא מיירי שחלקו שדה בקמותיה וענבים המחוברים . וכ"כ הר"ש ומסיים אע"ג דקתני חטים ויין ע"כ. ולפירוש הרמב"ם שכתבתי לעיל ניחא. שאין אנו צריכים לחלק בין קמה לתלוש. אלא דלעיל מיירי שנתערבו אחר שכבר חלקו. והכא מיירי שעדיין לא חלקו ולא הפריש המעשר כלום. וכתב בכסף משנה סוף פרק ט מהל' מעשר ולא אתא מתני' אלא ללמדנו דלא נימא דאסור משום דהוי כמוכר טבל לע"ה קמ"ל דכיון ששניהם מין א' שרי ע"כ. ואע"ג דבפירוש המשנה מפרשה הרמב"ם לענין דיני ממונות לא לענין איסור

והיתר

מלאכת שלמה

שבל ואח"כ חולקין ליין. ומ"ש בכ"מ שהוא. חוזר למעלה וה"ק מעשר את שלו בכ"מ שהוא כלומר בין שהוא כאן בין שאינו כאן אלא מעשרותיו ואח"כ חולקין ליין עם חברו. וכדומה לזה יש במס' שביעית פ"ד מלקט אדם מתוך שלו כדרך שהוא מלקט מתוך של חברו את הגס הגס. והנה במשנה לא פרשו באיזה אופן יעשר אח"כ וזה פירשוהו בירושלמי שבתחלה מעשרו כדין ודאי ואח"כ היין שלו מעשרו בתורת דמאי עכ"ל ז"ל. ועל הפי' שהביא ר"ע ז"ל כתב עליו פי' זה אינו נראה דהא במתני' תנן מעשר את שלו וחלקו ומפ' בירושלמי מעשר את שלו ודאי וחלקו דמאי פי' הדבר הוא מעשר את אותו שהיה שלו כבר בתורת ודאי ואת שהוא עתה נופל לחלקו שהוא בא מיד חבירו מעשרו בתורת דמאי את כולו ולא חציו ע"כ: ח בפי' ר"ע ז"ל. והתם אין ברירה וכו'. כתב עליו הה' הר"ר יהוסף ז"ל פי' זה אינו נראה דאין ברירה בזה כמו בזה אלא נראה שכיון שחולקים קודם שמתחייב במעשרות הוא מותר וא"צ לעשר שעדיין אינם חייבים א"ע בירושלמי ע"כ. והרמב"ם ז"ל פי' דדינים הללו אין בהם דבר מענין איסור והיתר אלא בדיני ממונות מיירי שיכול לומר לחברו אחר שהחלקים שוין וסמינים שוין קח אתה היין שיש שם שהוא קרוב למקומך ואני אקח זה שהוא קרוב למקומי וכופין אותו על כך מפני שהוא דומה למדת סדום וזכר אותם בכאן מפני שנתגלגל הענין בשותפות הקרקעות ע"כ.אבל בחבורו שחברו אחר פי' המשנה הביא דין זה בה' מעשר פ' שמי סי' י"ד ומסיים בה מפני שמוכרין את הטבל. וכתב בתיו"ט וכ"ל שהרמב"ם ז"ל אינו מפרש כו' ע"ש שפתים וידים ישק. והיינו נמי דהכא קתני סתם שנים שקבלו שדה ובמתני' דבסמוך קתני חבר וע"ה בהדיא וכ"כ בסמוך בשם הרש"ש ז"ל. וזה פי' הרא"ש ז"ל. לכאו' דמיא להא דשנים שבצרו את כרמיהם דלעיל דכל מה שגדל בשדה הוא של שניהם ואפילו כשל זה חטים שבמקום פלוני את החטים שבמקום פלוני חצי חלקו של זה ביד זה וחצי חלקו של זה ביד זה. אלא שיש לחלק דלעיל בצרו הכל לגת אחת ונתערב הכל במקום א'. אבל הכא לא נתערב הלקט ובדמאי הקלו בכה"ג. ובירושלמי מוכח דהכא מיירי שחלקו שדה בקמתה הלכך אמרי' זהו חלקו המגיעו. אבל לעיל שחלקו בתלוש צריך לעשר. ואע"פ שחלקו במחובר חטים ושעורים אסור וחטים וחטים נמי בדמאי הקלו שמשורת הדין היה ראוי לאסור גם בהם עכ"ל ז"ל. ולפי דבריו ז"ל נראה דבשדה א' מיירי מתני' או כולה זרועה חטים או שעורים או חציה חטים וחציה שעורים. ויש הבדל ביניהם שאינם כלאים ומקום פלוני היינו צד א' מן

השדה

תפארת ישראל

יכין

מ"ג בבועז אות ד : כה) ר"ל וגם על חלק חבירו מפריש עכ"פ בתורת דמאי: כו) ומיירי בהוכרו החלקים ואח"כ נתערבו. ובכה"ג אף בדרבנן כדמאי אין ברירה: כז) וא' חבר וא' ע"ה: כח) דמלא חלקו. יש ברירה בדרבנן :

דנכס"ע

בועז

פרק ה למעשרות משנה ג'. דבהגיע לעונת המעשרות [כרפ"א דמעשרות] אסור למכור לעם הארץ. והרי גם במחובר משכחת לה הגעה לעונת המעשרות (כקדושין דף ס"ב) ע"י תגלו. [נאום אסקופה הנדרסת כן משמע נמי פרק ה' למעשרות משנה ה'. דגם במחובר שייך הגעה לעה"מ] ועמ"ש פרק א' דתרומות. מה שאין כן לטומאה מחוסר תרתי. תלישה והכשר. דאינו מקבל הכשר במחובר כרש"י פרק ס' דחולין (דף קי"ח):

משנה ראשונה

טלד ודמי לחלקו שדה בקמותי' כדפי' : ח שנים שקבלו שדה . לפי' הרמב"ם לפי מ"ש לעיל מתני' דהכא שחלקו שדה בקמותי' דמי ממש למתני' דלעיל אם חלקו ביין . דיין דהתם דמי לשדה בקמה דביין לא היתה חלוקה מעולם . אלא דלעיל הוצרך לעשר על חצי מחלק חברו כיון שכבר עישר של הענבים . ונמצא היין בלול חציו ודאי מעושר וחציו דמאי כדפי' לעיל. והא דלא מפליג בדידי' ביין גופי' למיתני שאם לא עישר הענבים מותר לומר לו טול אתה יין שלך ואני שלי. משום דבעי למיתני בשני מינים אין יכול לומר טול אתה חטים ואני שעורים.ומ"מ עיקר חילוק זה דבשדה בקמה לכ"ע לא שייך ברירה ואמרי' זהו חלקו המגיעו לא משמע הכי בס"פ גבי חבר שלקח לע"ה אגודת ירק דאמר בעירובי' ד' ל"ו דכשלקח אחת לו וא' לע"ה סתם פליגי בברירה. ולא אמרי' זהו חלקו המגיעו דהא התם נמי לא חלקו מעולם : טול אתה חטים . מ"ש תוי"ט דהכא אפי' בשניהם חברים דאסור למכור טבל. אינו מוכרח לשטת הר"ש והר"ב דבמחובר

מיירי

ציונים

ח שנים שקבלו. עס פ"י הי"ל :

תוספות חדשים

משנה ח [תוי"ט ד"ה] טול כו' כמחוברים דוקא עכ"ל. הקשה הרמ"ז תימה דאם הם מחוברים איך הם בחזקת דמאי וטומאה וכו' ותירץ דמיירי בתלוש רק דסד"א דהוי כאילו בירר בהדיא אביהם שחלק המוכשר יהיה לעם הארץ עכ"ל. וזה יתכן לפי' הרמב"ם אבל לפי' הר"ש

תוספות רע"ק

משנה ז [אות כה] בתוי"ט ד"ה והלקו בכ"מ שהוא. דהכא שכבר חלקו כי חזרו ונתערבו) וכ"כ התוס' להדיא בתמורה הובא בתוי"ט פ"ו מ"ג דתמורה : [אות כו] בר"ב בד"ה וחלקו וכו' וחצי חלק חבירו בידו) דדנין דהחצי שבידו חציו שלו וחציו של חבירו ומכאן ראיה לדברי רש"י גיטין (דף מ"ז ע"ב) דאם א"ב אין לך כל חטה וחטה שאינו של שניהם. דאילו לשיטת תוס' שם דאם א"ב אפשר שהגיע לו כל חלק של חבירו. א"כ הכא אמאי אינו חייב לעשר שנית על כל החצי שבידו דשמא הכל של ע"ה. ואולם ממ"ש הר"ש תחלה בדברי ר"א שבירושל' מ"מ קרי ליה דמאי לפי שהוא ספק שמא חלקו בידו הוא וכו' וממילא הוי ספק דשמא הגיע לו רק חלק חבירו והיינו כשיטת התוס'

תוס' אנשי שם

לחלקו הוברר שכולו שלו. כ"ה שטת הרא"ש כאן דלא כתוס' בגיטין שהביא בתוי"ט כאן ואף לדעת רש"י בחולין דאי אין ברירה אין כאן ספק כלל אלא אין לך כל חטה וחטה שאינה של שניהם מ"מ א"צ לעשר חצי חלק חבירו שבידו אלא בתורת דמאי משום דהא אם היה חבירו ג"כ מעשר. ודאי הוה סגי לכ"א במעשר א' והיה עולה מעשר כא"א על מה שהוא נוטל ולא הוצרך לעשר פעם ב' רק משום דיש לספק שמא לא יעשר חבירו וא"כ הדר הו"ל דמאי. רק שלפ"ז יותר נכון לפרש שמעשר דמאי על חצי חלק שלו שביד חבירו וכפי' התפא"י. אבל לשון משנתינו דקתני כרמיהם בל' רבים ולא כרמם בל' יחיד משמע יותר שכ"א היה בוצר הכרם שלו אלא שמכניסים הענבים לתוך גת א' וטעמא דכיון שהוכרו החלקים ואח"כ נתערבו אין ברירה וכמו במ"ב לפי הראשון שבר"ב שם ע"ש ועמ"ש בתוי"ט : תוי"ט ד"ה וחלקו כו' שכבר חלקו כי חזרו ונתערבו כו'. המעיין בל' הר"מ יראה דאין זה כוונתו דלפי דבריו למה דקדק הר"מ לפרש הא דאיתא במתני' מעשר את שלו היינו שכבר עשר ואח"כ עירבן הא לפי דבריו אף שלא עישר כיון שחלקו ואח"כ עירבן לא אמרינן ברירה . והתוי"ט תלה דבריו באילן גדול וכ' שכ"כ הכ"מ. והמעיין בכ"מ יראה דלא פי' כן רק כ' והרמב"ם מחלק בין עישר כבר כמעשר קודם שעירב ולכך צריך לעשר גם חלק חבירו משום דאין ברירה אבל במ"ח וע' שלא עשרו שניהם הואיל ושניהם מין א' לא הוי כמוכר דמאי לע"ה. והיינו דהרמב"ם מס' לק' כמ"ש כפי' השני של הר"ב מהירושלמי דבאמת אמרינן בדרבנן ברירה אפילו כשהיו ניכרין החלקים ואחר כך נתערבו . אלא שיכא דהמעשר כבר

עישר

אטול שמן(כט): ט חבר ועם הארץ שירשו את אביהם עם הארץ(ל) יכול הוא לומר לו טול אתה חטים שבמקום פלוני ואני חטים שבמקום פלוני אתה יין שבמקום פלוני ואני יין שבמקום פלוני(כח). אבל לא יאמר לו טול אתה חטים ואני שעורים טול אתה הלח ואני אטול את היבש(לא): י גר ועובד כוכבים שירשו את אביהם עובד כוכבים יכול הוא לומר טול אתה עבודת כוכבים ואני מעות. אתה יין ואני פירות(לב) °ואם משבאו לרשות הגר אסור:

ונמצא זה המעשר מוכר חלקו למי שאינו מעשר: ט חבר. הנאמן לטהרות ואין צריך לומר למעשרות: שירשו את אביהן עם הארץ. ופירות שהניח הוו דמאי ובחזקת טמאים: טול אתה בלח. שהוכשר לקבל טומאה ואני ביבש שלא הוכשר לקבל טומאה לפי שאסור לחבר למכור לעם הארץ לח ויבש כדתנן לעיל בפ' שני: י טול אתה עבודת כוכבים ואני מעות. אע"ג דחלופי עבודת כוכבי' ויין נסך אסורים בהנאה הכא שרי עד שלא באו לידו משום דירושת גר את אביו אינה מן התורה אלא מדברי סופרים. ולא דמי לחבר ועם הארץ שירשו את אביהם עם הארץ דאפי' קודם שבאו לידו אסור לומר לו טול אתה חטים ואני שעורים דהתם הויא ירושה

והיתר אלא לאשמועינן דכופין על מדת סדום. הרי בחיבורו חזר בו וכתבה בפרק ו מהלכות מעשר וכתב בסיפא דאסור משום שמוכרין את הטבל. ונראה לי שהרמב"ם אינו מפרש מתניתין דומיא דלעיל באחד מעשר וא' אינו מעשר. אלא אף בשניהם מעשרין דכיון דטעמו לאסור משום שמוכרים הטבל א"כ אף למעשר הא תנן במשנה ח פרק דלעיל דאין מוכרין אלא לצורך. ומסייעני מה שכתבה בחבורו קודם שהזכיר עדיין דין עם הארץ. שמע מינה דלא מיירי כלל בדוקא אחד מעשר וא' אינו מעשר. וא"כ מ"ש בכ"מ דהוי כמוכר טבל לעם הארץ אגב ריהטא כתב כן ולאו דוקא. ולפום כך נמי מ"ש הר"ב בסיפא ונקט מעשר ואינו מעשר בחנם נקט הכי ועיין לקמן: ט חבר ועם הארץ שירשו את אביהם. לשון הר"ש הא כבר תני ליה רישא או שירשו והא דתני ליה הכא משום דבעי למיתני גר ועובד כוכבים שירשו את אביהם עובד כוכבים ועוד דתנא הכא לח ויבש ע"כ. ולמה שכתבתי לעיל לדעת הרמב"ם לא תני ליה לעיל אלא בשניהם חבירים. והכא אשמועינן כשירשו עם הארץ והוי דמאי דבתרי מינין הוי כמוכר דמאי דאסור כדתנן במשנה ד פרק ב: טול אתה חטים וכו'. לפירוש הר"ב והר"ש °הכא נמי בקמותיה ובענבים המחוברים דוקא: טול אתה הלח ואני אטול את היבש. אבל איפכא [*ודאי] לא יאמר שכל שהוכשר לטומאה וביד עם הארץ הוא בחזקת טמא כדאיתא בפרק ב משנה ג. ומיהו אם הניח עד הגת בדבר שיש לו גת רשאי לחלוק כן בשעת הגתות כדתנן במשנה ד פרק ג דחגיגה. הכי מוכח התם בגמרא דף כה אלא דאבעיא דבעי אם עבר וקבל הוא דלא איפשטא כיון דהרמב"ם לא כתבה בפרק י"א מהלכות מעשר ולא בפרק י"א מהלכות מטמאי משכב ומושב. אי נמי ה"ה איפכא [*אינו] רשאי לומר והא דלא תני איפכא משום דה"א דוקא היכא דתרווייהו לגריעותא שאסור למכור היבש לע"ה ולקחת הלח ממנו כדתנן התם. אבל שיקח היבש דשרי ואין אסור אלא למכור הלח הוה אמינא כיון דלא הוי תרווייהו לגריעותא לא אסרו בירושה קמ"ל דבהא"ג נמי אסור. ועיין מ"ש במשנה ו בס"ד: י טול אתה עבודת כוכבים וכו'. כתב הר"ב משום דירושת גר

את

הכוכר

ח"ג. ט טול אתה' חטים ואני שעורים כו'. בחגיגה שם ג' טול אתה לח ואני יבש טול אתה חטים ואני שעורים. ואני אטול את היבש כ"א ואני היבש. י יכול הוא לומר טול בע"ז שם יכול לומר לו ובקדושין שם גר יכול לומר לעובד כוכבים טול ובירושלמי יכול הוא לומר לו טול. ואני מעות בירושלמי ואני אטול את הטעות. אתה יין בירושלמי אתה יין נסך וכ"ה בע"ז שם. ואם שם אם ובקדושין שם ל"ג מלה זו. הגר כד"ס העובד כוכבים.

מלאכת שלמה

הגהה על"ל ז"ל וע' בהשגות ספ"ט דה' מעשר: ט חבר וע"ה שירשו כו'. הא תנא כבר או שירשו ולא הוסיף כלום אלא דלעיל לא איירי אלא בדין מעשר. והכא איירי אף בדין טהרות דהזכיר לח ויבש והא מילתא דפשיטא היא כיון דרישא איירי באינו מעשר כ"ש דאינו נאמן על הטהרות ואגב דבעי למתני גר ועובד כוכבים שירשו את אביהם עובד כוכבים יכול לומר לו טול אתה ע"ז ואני מעות תנייה. הר"ם והרא"ש ז"ל. וכתב הה' הר"ר יהוסף ז"ל משנה זו אינה צריכה דהא אפי' בעבור המעשרות אסור להחליף עם ע"ה כדתנן לעיל. ואפשר לומר דהאי ע"ה מיירי בע"ה לטהרות אבל נאמן על המעשרות ע"כ. וז"ל הרש"ש ז"ל חבר וע"ה שירשו אביהם איצטריך למיתני הא בבא בחבר וע"ה דאפי' בחבר וע"ה שרי חטים וחטים ורישא איצטריך דאפי' בחבר וחבר חטים ושעורים אסור ע"כ. ופשוט הוא דלפי' הר"ם והרא"ש ז"ל ה"נ בקמותיה ובענבים המחוברים דוקא: י טול אתה ע"ז ואני מעות. שם בפ' בתרא דע"ז רצה לדקדק

מכאן

תפארת ישראל

יכין

כט) דבכה"ג הו"ל כמחליפין ואין ברירה והו"ל כמוכר שאינו מעושר: ל) לעיל קמ"ל דא"צ לעשר חלק הע"ה. והכא קמ"ל דמותר ליתן לחלקו פירות המוכשרים לק"ט. ולהכי מייתי הכא בסיפא לח ויבש [ועי' לקמן סי' נ"ב] [אב"י לדעתי נ"ל סי' נ"א]. ולרמב"ם לעיל מיירי בשניהן חברים. וקמ"ל דכופין אמדה סדום. שבזה א' כשיקח חלק שקרוב לביתו: לא) לח היינו שהוכשר. ויבש. היינו שלא הוכשר. דלח ויבש ג"כ כב' מינין דמי. כ"כ ע"ר אאמ"ו רבינו הגאון זצוק"ל: לב) ואף דבב' מינין הו"ל חליפי אסורי הנאה. י"ל מדירושת גר את אביו אינו רק מד"ס. שלא יחזור גר לסורו (ג).

בועז

(ג) כ"כ רתוי"ט. וכתב עלה רבינו הגאון מהו' עקיבא שליט"א [באות סח] וק"ל כו' דמיד שנתגייר וס'. ולפ"ז י"ל כו'. ולא מצאתי גלוי לדין זה. עכלה"ע. אמרה החולדה הדרך בעקרי בתים. תמהני פה קדוש יאמר

דבר

מהפקירת

משנה ראשונה

מיירי מותר למכור לחבר דמידי ספקא דאסור שמא ישכח ולא יודיעו כדלעיל פ"ה מ"ח. הכא א"ל להודיעו שמאליו יודע כל מחובר טבל הוא: ט שירשו. כ' הר"ש הא תני לה לעיל או שירשו אלא משום לח ויבש תני לה ע"כ והיינו דלח ויבש מידוע הוא דשניהם שוים מין אחד ואין שינוי דמים לזה יותר מזה אלא משום קפידא דטהרה לחוד והקפידא עצמה ליכא גבי ע"ה אלא גבי חבר לחוד ואפ"ה חשיב כמחליף. ודברי הרמב"ם בזה אין מובנים לי. גם מ"ש תוי"ט דלעיל במוכר טבל והכא דמאי נראה דמשום הא לא צריך למיתני' דכל דכן הוא ומה טבל שיש בו צד היתר מכירה לצורך. הכא בשני מינים אסור. כ"ש בדמאי ומיהו עיקר פי' הר"ם בלח שהוכשר ויבש שלא הוכשר. נראה מפי' כמ"ו במס' חגיגה ד' כ"ה שאינו מפרש כן דהיינו מפרש חטים שבמקום פלוני שיודע בהן שהוכשרו ואני אטול במקום פלוני שלא הוכשרו אלמא דמה שהוכשר לא חשיב כמין אחר ומשמע התם דמפרש לא כמשמעו שמן ויין ונראה דאפ"ה דפשיטא שאסור למכור לע"ה סד"א דהכא שרי שכבר נטמא ביד אביהם ואין כאן גורם טומאה קמ"ל: את היבש. שא"ל אביהם שזה לא הוכשר שנאמן פ"ז כדלעיל פ"ב ואין לפרש בפירות מחוברים דלא שייך בהו הכשר. דנראה דתלוש ומחובר חשיב הכא כשני מינים ובלא הכשר נמי אסור: י אתה יין ואני פירות. הכא לא קתני ואני שמן כדלעיל מ"ח. דשמן של עובד כוכבים נמי אסור כדאמר פ"ב דע"ז. ועוד אם הגר הוא חבר מתקן של עובד כוכבים עמאין לו

דגזרו

ציונים

ט חבר וע"ה. חגיגה כה: מיי' שם פי"א ה"ו: י גר ועובד כוכבים. קדושין יז: ע"ז סד. תו' בחגיגה כה: מיי' פ"ז מהל' ע"ז ה"ה. טור ושו"ע יו"ד סימן קמו סעיף ז. וטור חו"מ סימן רפג:

תוספות חדשים

הר"ם והר"ב מוכרח דוקא לומר דאיירי במחובר ומשום דאין ברירה ובס' שושנים לדוד מיישב בדוחק ע"ש. והנה אדמו"ר הגאון אב"ד ור"מ מוהר"ל שאול נר"ו הקשה דאם איירי במחובר

למאי

תוספות רע"ק

התוספות אם כן משמע דר' אליעזר ור"י פליגי בפלוגתא דרש"י ותוס' הנ"ל וצ"ע: משנה ח [אות טז] בתוי"ט ד"ה טול אתה חטים. ה"נ בקמותיה) הקשה בתוס' חדשים אם בקמותיה הא בודאי אינם טמאים והם טבלים ודאי ואיך שייך בזה דין דמאי. ונראה לענ"ד לפמ"ש התוי"ט בסמוך משנה י"ב י"ל דהכא אף דחלקו הפירות מ"מ כיון דהם לא קצרוהו ולא עשו מעשה המורה שרוצים לעמוד בשותפות אמרינן דיש ברירה: מ"י [אות סט] ואם משבאו לרשות הגר אסור) דחלופי ע"ז שקיל כתוס' פ"ק דקדושין כתבו

ודהא

תוס' אנשי שם

עישר את שלו ואח"כ עירב עם חבירו לגת נעשה הכל מדומע ובמדומע לא אמרינן ברירה. (מש"א): ח תוי"ט ד"ה טול כו' אף בשניהם מעשרין כו'. והר"ב אזיל לשיטתו דמשנתינו במחובר דלא נגמר מלאכתו מותר למכור לחבר כמש"ל בפרק ה' דמעשרות מ"ג. אבל גם לשיטתו היה יכול לפרש משנתינו בתלוש ובחבר דוקא דאף דאין ברירה מ"מ לא החמירו בזה לענין שותפות עם החבר דלא שייך בזה חשש דשמא לא יודיענו. ורק בב' מינין דנראה כמחליפין חלקם זה בזה החמירו. ומצאתי בס' לח"ש שכתב על התוי"ט וז"ל. אע"פ שסימנים מלא לו מסידורו של הרמב"ם אינו מוכרח ודברי הכ"מ עיקר. כי איני מוצא טעם וריח לאסור בכה"ג משום שאין מוכרין את הטבל שלא נאמר אלא במוכר בדמים דילמא אתי לאינשויי משא"כ בשניים שירשו ונשתתפו ושניהם חבירים אפילו בשני מינים למה לא יבררו וע"כ אין לנו אלא כמ"ש הכ"מ והר"ב. ע"כ: ט בר"ב ד"ה טול כו' לח ויבש. למ"ש במ"ו מיירי התם ביבש שהוכשר. וא"כ תיבת ויבש שכ' הר"ב כאן הוא שלא בדקדוק דהא הכא ביבש שלא הוכשר מיירי. גם בלא"ה נ"ל כאן לאיסור מכירת היבש דהכא בנותן לע"ה הלא מיירי. והטעם שהא"א ברירה הוא משום דלח של ע"ה שהוא טמא ויבש שהוא טהור כב' מינים דמי וא"כ אסור גם מטעם דהוי כמוכר דמאי לע"ה. רק שלזה היה תקנה לעשר גם חלק חבירו משא"כ לאיסור מכירת הלח אין תקנה. ומטעם דמאי אסור לומר גם איפכא טול אתה היבש. רק לא תני הכי שזה בודאי לא יאמר כמ"ש התוי"ט. ובטול אתה חטים ואני שעורים אי הוו שניהם לחים איכא גם מטעם דטומאה ובשניהם יבשים ליכא אלא טעמא דדמאי. ולמש"ל במ"ו אתיא מתניתין גם למשנה אחרונה דבטבולין למעשרות אסור לגרום טומאה. אלא דל"ע דהכא כיון שכבר נטמא הלח אבל ת"כ שמסר אף למשנה ראשונה כדמשמע מתוי"ט במס' שביעית. ועי' בס' טו"א בחגיגה שם: תוי"ט ד"ה טול אתה הלח כו' אם הניח עד הגת כו'. ואע"ג דלדברי התוס' שהכתוב שם בחגיגה משמע דאיפשטא שפיר דיוקא [illegible]. והכי מוכח פשט הסוגיא פ"מ משמע ליה להרמב"ם דהני שינויי דחיקי ניהו ולא סמכינן עלייהו וכותיה מסתברא. (ב"ד). אבל דברי התוי"ט תמוהין דמשמע

מלשונו

יא המוכר פירות בסוריא(לג) . ואמר משל ארץ ישראל הן . חייב לעשר . מעושרין הן נאמן (לד) . שהפה שאסר הוא הפה שהתיר .

מישלי

חי"ג . יא בסוריא נ"ל בסוריה :

ירושה דאורייתא והוי כאילו בא לידו : **יא** סוריא . הם ארצות שכבש דוד שלא היו מארץ ישראל כגון ארם נהרים וארם צובה ולפי שעדיין לא נכבשה כל א"י לפיכך לא קדשו כקדושת הארץ אףעל פי שהיה כבוש של רבים ובמקצת דינים היא כארץ ישראל ובמקצת דינים היא כחוצה לארץ. והקונה פירות בסוריא אינו חייב להפריש מהן דמאי לפי שרוב פירות הנמכרים בסוריא מח"ל הן באים הלכך כי אמר מעושרין הן נאמן מגו דאי בעי אמר של ח"ל הן והיה נאמן כדתנן בפ"ק מכזיב ולהלן נאמן הבאה נמי כי אמר של א"י הם ועשרתים נאמן : שהפה שאסר. כשאמר של א"י הם וחייבים במעשר . הוא הפה שהתיר כשאמר עשרתים וכי היכי

דמהמנין

את אביו אינו מדברי תורה אלא מדברי סופרים. וז"ל הרמב"ם לפי שאין ביניהם קורבה שהדת הבדיל ביניהם אבל יירשנו בתקנת חכמים שמא ימיר °ויחזור לעבודת כוכבים כדי שיירש את אביו ע"כ. והיא מסקנא דפרק בתרא דע"ז (דף סד.) : **יא שהפה** שאסר הוא הפה שהתיר. כתב הר"ב מגו דאי בעי אמר של ח"ל הן והיה נאמן כדתנן בפ"ק מכזיב ולהלן נאמן. ודבריו העתיקם מהר"ם. וקשיא דלא תנן נאמן אלא פטור ומגלן דנאמן. והרמב"ם כתב מפני שלא גזרו

דמאי

מלאכת שלמה

מכאן דרוצה בקיומו של ע"ז ויי"ל שלא יאבדו שרי בחלופיהן ודאי לה שאני ירושת הגר דאקילו בה רבנן שמא יחזור לסורו . ובירושלמי תניא ישראל ועובד כוכבים שקנו ביתו של עובד כוכבים והיה שם יי"נ וע"ז ומעות לא יאמר לו טול אתה יי"נ וע"ז ואני מעות ופריך מתני' פליגא ומשני אימא סיפא ודוק ותשכח דלית היא פליגא דקתני סיפא אם משבאו לרשות הגר אסור והכא מכיון שקנה כמו שנכנס לרשותו ולפי מה שחלקו בע"ז משום דהקילו בירושת הגר לא פליגא מתני' אלא דבעי לשנויי אף אם תמצא לומר דרוצה בקיומה (אם) שרי בחלופיהן ולא נ"ל דהקילו בירושת הגר . ומה שמותר עד שלא באו לרשותו אע"פ שכבר זכה בחלקו מזה מדקדק בפ"ק דקדושין ד' י"ז דירושת הגר את אביו מדרבנן דאי ס"ד דאורייי' כי לא באו לרשותו חליפי ע"ז קא שקיל והכי ל"פ לעיל בחבר וע"ה שירשו אביהם ע"ה בטול אתה חטים ואני שעורים בין עד שלא באו לרשותו למשבאו לרשותו דירושה דאוריי'.הרא"ש ז"ל : **יא** ואמר משל א"י הן חייב לעשר . פי' חייב לעשר אפי' נקנו מן העובד כוכבים . דאי איירי דנקנו מישראל אפי' לא אמר מא"י הן חייב לעשר כיון דהם משל ישראל הם . ולאחר מירוח איירי דקודם מירוח אסור לעשרן ואפשר שאינו נאמן . ואע"פ שיש לדחות ולומר שמשנה זו מדברת כשרוב א"י נתונה ביד ישראל ובעבור זה חייב. אך כבר אומר בירושלמי בפירוש ברים פ"ב דכשרוב א"י נתונה ביד עובדי כוכבים הוי ודאי טבל וכשהיא ביד ישראל הוי דמאי ובממורחין מיירי דקודם מירוח לא הוי דמאי אפי' כשהיא ביד ישראל. מן הח' הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל : בפי' ר"ע ז"ל . ולפי שעדיין לא נכבשה כל א"י . אמר המלקט פי' כי היבוסי היה יושב בירושלים עדיין.

ומה שפי' ז"ל דכבוש דדוד היה כבוש רבים הוא נגד הר"ש והרא"ש ז"ל . וז"ל הרא"ש ז"ל משל א"י הן חייב לעשר אבל אם לא אמר א"ל לעשר דרוב פירות הנמכרים בסוריא מח"ל באו הלכך כי אמר מעושרין הן נאמן במגו דאי בעי הוה שתיק וכן כשאמר משלי הן חייב לעשר דכבוש יחיד שמיה כבוש ואפי' אי לאו שמיה כבוש בפירות של סוריא גזרו על הדמאי ולא פטרו מדמאי אלא מכזיב ולהלן עכ"ל ז"ל . ובירושלמי פריך תמן פ' בהרא דפאה הגינן נאמנין על הלקט ועל השכחה ועל הפאה בשעתן ומשמע דוקא על הלקט עצמו אבל אם הביא חטים ואמר מעושרין הן אינו נאמן במגו דאי בעי אמר של לקט הן והכא את אמר דנאמן במגו דהפה שאסר הוא הפה שהתיר . וקשה דהתם נמי נימא הפה שאסר ואמר חטים אלו לא של לקט הן אלא טבל היו הוא הפה שהתיר בגמר דבריו שאמר אני עשרתים . ומשני דאין ראוי לומר אלא מגו דאי בעי שתיק כי הא דמתני' דאפי' היה מוכר בסוריא פירות בשתיקה הלוקח ממנו פטור מלעשר . והוא לא שתק אלא אסר אותן בדבורו שאמר של א"י הן ואח"כ התיר אותן בדבורו שאמר עשרתים נאמן מגו דאי בעי שתיק והיה הקונה ממנו פטור משום דרוב פירות הנמכרות בסוריא מח"ל הן באין שפטורין מן המעשר דאמרי' הסר כל דבורו מכאן ותדין אותו כאילו מכר בשתיקה . אבל ההיא דמתני' דפאה אפי' בשעת הקציר אם היה ע"ה עני מוכר חטים בשתיקה היה הקונה ממנו חייב לעשר דרוב חטים טבל הן והמיעוט לקט שכחה ופאה ובתר רובא אזלי' ונהי דאם בא ואמר חטים הללו לשו"פ הם היה נאמן כיון דשעת קציר הוא ודרך עניים ללקט אז . מ"מ כשאמר טבל הוא אינו נאמן עוד לומר ואני עשרתים מגו דאי בעי אמר

מעיקרא

תפארת ישראל

יכין

מהפקירא קא זכי.[ול"ם נ"ל דכולא הך משניות לדיכי. דנקט משנה ז' דנזוכח ולבסוף נתערבו לא אמרינן ברירה [ועי' תוס' תמורה ד"ל ע"א ד"ה ואידך]. ונקט משנה ח' דהיו מעורבין מתחלה. והן מין א'. אפי' הוא ודאי טבל אמרי' גבי' ברירה ורשאי להוליאו מחו"ל כעודו טבל. אף דגם לחבר אסור למכור טבל [כלעיל פ"ה מ"א] . ונקט משנה ט' . לאשמועינן דכשהן מינין מחולקין. אפי' הוא דמאי דשמא עישרו אביו הע"ה . אפ"ה אסור להוליאו מחו"ל בלי תשמר . וקת"ל משנה י' דבירושת עובד כוכבים. אפי' הן ב' מינין.ומחזי כחלופי איסורי הנאה . אפ"ה אמרי' גבה ברירה]: לג) היא ארץ זיריען לפוניה מזרחית לא"י . שכבשה דהמע"ה . ואע"ג דכל כבוש רבים דינו כא"י לכל הדינין . כיבוש סוריא שאני . דשלא כהוגן היה . מדכבשה קודם כבוש כל א"י . והיבוסי ישב עוד בירושלים . לפיכך רק בקלת דינין הוה כא"י . וחייבת במעשרות : לד) אע"ג שאמר מא"י הן עכ"פ מדרוב פירות הנמכרין שם מח"ל הם . אית לי' מגו . ולרהב"ד מה"ט פטור משום דרוב הגדלים בסוריא של נכרי הם . ולא גזרו על פירות סוריא . רק כשגדלים

בשדה

בועז

דבר זה.וכי ס"ד שלא נומר כן.הרי אפי' קטן שנתגייר ע"ד ב"ד אמרי'(כתובות די"א א') יהבינן ליה דאזל ואכל בגיותא . מכ"ש במומר לעבודת כוכבים ואת"ל הכא שאני דזכה כבר.או התם שאני דממון ישראל הוא. עכ"פ מדהוא בכלל אלה שהיו מורידין ולא היו מעלין (כח"מ תכ"ה) לא יהא ממונו חמור מגופו (כב"ק קי"ט א').והכא ליכא טעמא מזרע' מעליא דהרי חזר לעבודת כוכבים ואי נימא דכוונת רבינו בשנתן ירושתו מתנה לישראל.דבכה"ג ליכא למימר יהבינן לי' דאכיל בגיותא . עכ"פ כיון דמד"ת אין להגר שום זכות בהנכסים. רק כשהיה מתנהג כישראל עפו חכמים שאינו זוכה כזוכה א"כ כשחזר לסורו לעבודת כוכבים בשעת מיתת אביו.הופקע זכותו.ואהרים שבזבזו נכסי העובד כוכבים זכו.ולא עדיף מהך דתשובת הרא"ש (כלל י"ז סי' י"ח) שאין המומר לעבודת כוכבים יכול להעביר ירושתו מאביו.מכתו לאחו.אף דמומר אילו היה מתנהג כישראל היה יורש מד"ת. כ"ש זה דרק מצד תקנת חכמים היה ראוי לירש. אולם גם קושית ת"י לא זכיתי להבין.דלד"מ היה נ"ל דכוונת הש"ס דחששו שיחזור לסורו.ר"ל דאי נימא לי' דאין יורש לאביו עובד כוכבים . ואסור לגזול אחיו העובד כוכבים שיורש לאביהם (כב"ק ד' קי"ג ב) . או דבאם זכה ישראל בירושה לא מפקינן מיניה . עי"כ יחזור לסורו . ואז ידיעוהו עובדי כוכבים שירש . אבל לא שנדיעוהו אנחנו שירש . או נ"ל דכוונת הש"ס שמפני נער ממונו ימאס בדת יהדות . תדע דאל"כ גם כשבאו לרשותו נמי לשתרי מה"ט שמא יחזור לסורו . אע"כ דאז לא ימאס בדת יהדות . משום דהוא נוטל לעלמו שלקח היי"נ וע"ז . ועמ"ש פ"י דשביעית סי' מ"ד. השבני רבינו הגאון סכ"ל וז"ל אתמהה הרי להדיא איתא ברמב"ם וח"מ רפ"ג דמומר לעבודת כוכבים יורש קרוביו.וגם הא כ"מ בנתגייר והוליד בנים וחזר לסורו בחיי אביו . דאם נדיכהו כמומר עתנין לבניו כמו במומר לעבודת כוכבים בש"ע שם. אבל אי נימא דבכה"ג לא תקנו חז"ל וקם אדינא דאינו יורש לאביו שבד כוכבים . אין לבניו שייכות בזה עכלה"ם . ואני בעניי לא זכיתי להבין. ועדיין בר אדא אזכמא בחוץ. וכי ח"ו הרמב"ם יסתור גמ' ערוכה (ב"ק

קי"ס

משנה ראשונה

דגזרו על העובדי כוכבים שיהיו כזבין והלכך נקט פירות ותשכחת להו בממזבין: **יא** מעושרין הן נאמן . בפ"ב דכתובות גבי אשה שאמרה א"א הייתי וגרושה אני נאמנת שהפה שאסר כו' פליגי הפוסקים די"א דוקא תוך כדי דיבור תהימנא. וי"א אפי' אחר כ"ד כיון שאינה סותרת דבריה דלשון הייתי משמע כבר הייתי א"א ואח"כ נתגרשה . ומשמע דה"ה הכא שייכא פלוגתא זו . ומיהו יש נחלק דהתם אע"פ שאמרה הייתי מיחזי כסותרת דבריה דלמאי נ"מ אומרת א"א הייתי אם לא לאסור עצמה ותו לא מהימנא להתיר עצמה . אבל הכא כשאמר של א"י הם י"ל דלא בא לאסור אלא להשביח מקחו שידוע שאין כל הארצות שוין בשבח הפירות . והלכך אפי' לאחר כ"ד נאמן כיון שאינו סותר. ובש"ע ח"מ ס"ס מ"ו בעדים שאמרו כתב ידינו זה אבל אנוסים היינו פסק דדוקא תוך כ"ד ומשמע דהיינו מטעמא דפי' דאילו אחר כ"ד הוי כסותרים דלמאי נ"מ אמרו כ"י זה אלא לאלומי שטרא ותו לא מהימני לאורועי . אבל בת"ס

סי'

ציונים

יא המוכר . עיי' פי"ג מהל' מעשר הי"א . ועיי' פ"א מהל' תרומות ה"ד והכ"ג :

תוספות חדשים

אמאי קתני שירשו אביהם ע"ה דאף אם היה אביהם חבר לא היה מפריש מפאה במחובר.ונראה להגיה לייעב קצת דמשום סיפא דלא ויבם קתני אביהם ע"ה דהתוי"ט בד"ה טול אתה הלא כו' פי' דה"ה איפכא כו' לא אסרו בירושלמי כו' עכ"ל. ואי מיתני' דאביהם חבר ה"א דמתני' דוקא קתני אבל איפכא ודאי מותר דשכן לע"ה איבם דעדיין לא הוכשר ואימר ג"כ יאכל נקודים (ואף דגם אסור למכור לע"ה יבש ש"ס דהוי ירושה) לכך תני אביהם ע"ה ואז הלא בחזקת

טמא

תוספות רע"ק

והא דקאמר הש"ס התני' ארישא דאי אמרת ירושת הגר דאורייתא חלופי ע"ז קשקיל . ואין לומר טעמא משום ברירה . דהשתא הוברר הדבר דזה חלקו דא"כ אפילו באו לרשותו נמי יהא מותר מה"ט עכ"ל . ועיין בפ"י שם מה דמפקפק על תירוצם. ואנכי לא זכיתי להבין קושייתם דהרי מבואר בכולי פרקין דענין יש ברירה לא שייך רק בחד מינא משא"כ בב' מינים ל"ש יש ברירה.דבכל מין יש לכל אחד ואחד חלק וכדאמרינן להדיא בבכורות ל"ש אלא שחלקו גדיים נגד גדיים אבל גדיים נגד טלאים וכו' ודצלע"ג : [אות סח] בתוס' י"ט ד"ה טול אתה . ויחזור לעבודת כוכבים) קשה לי הא מ"ס אינו יורש את

אביו

תוס' אנשי שם

מלשונו דעבר וקבל הוא ענין אחר מדינא דמשנתינו דאפי' אם נאמר דעבר וקבל לא יניחנו לגת הבאה מ"מ בדינא דמשנתינו אם הניח עד הגת רשאי לחלוף והוא תמוה . והוחק לומר שהחלוק הוא בין עבר וקבל שאינו רשאי לכניח לכתחלה . ובין עבר והניח שאז טהורין . ויותר מפליא על דברי התוי"ט שהביא סוגיא דחגיגה על הא דמשנתינו ומסתימת לשון המפרשים כאן משמע דמשנתינו מיירי בלא ויבש של חולין או טבל של דמאי . א"כ מה זה ענין לסוגיא דחגיגה דהתם דוקא בתרומה האמינו לע"ה בשעת הגתות משא"כ בחולין דאינו נאמן. ומכ"ש כשירשם בסתם ואין הע"ה מעיד עליהם פשיטא שהם בחזקת טמא . ובחגיגה התם איירי מביא למפשע בעי דעבר וקבל אלא מברייתא דתני עלה שורף את הלא דמדתני שורף ודאי בתרומה איירי. (לת"ש) (בשימי הלבון לקגר) : **יא** בר"ב ד"ה סוריא ט' לא נכבשה כל א"י . ע' התוי"ט פ"ד דחלה

פ"ו

משלי הן(לה) חייב לעשר(לו). מעושרין הן נאמן שהפה שאסר הוא הפה שהתיר(לז). ואם ידוע(לח) שיש לו שדה אחד בסוריא חייב לעשר(לט): **יב** עם הארץ שאמר לחבר קח לי אגודת ירק. קח לי גלוסקן אחד(מ) לוקח סתם ופטור(מא) ואם אמר שלי זה. וזה של חברי ונתערבו. חייב לעשר. ואפילו הן מאה(מב):

חי"נ. משלי הן כו' כד"פ נ"ע בנא זו. ואם ידוע שיש לו שדה אחד בסוריא בירושלמי אם ידוע הוא שיש לו שדה בסוריא וכ"ה בד"פ וגד"ח סגיהו שדה אחת. **יב** אגודת ירק כ"א אגודת ירק אחת. גלוסקן אחד כד"פ גלוסקן אחת וכ"ה בעירובין שם. שלי זה וזה בירושלמי זו שלי וזו. ואפילו בש אפילו.

ר' עובדיה מברטנורה

דמהימנין ליה במאי דאסר כשאמר של א"י הם נהמניה נמי במה שהתיר כשאמר עשרתים: **משלי הן**. מן השדה שיש לי כאן בסוריא חייבים לעשר דבפירות של סוריא גזרו על הדמאי כשידוע שגדלו שם: **ואם ידוע שיש לו שדה**. אין כאן הפה שאסר הוא הפה שהתיר דכיון שידוע שיש לו שדה מסתמא משדהו הביא הפירות ולא היה נאמן לומר מא"י הם באים הלכך כי אמר עשרתים אינו נאמן דליכא מגו: **יב עם הארץ שאמר לחבר קח לי**. כגון שהיה החבר הולך לשוק לקנות ירק לעצמו ואמר לו עם הארץ קח לי ג"כ אגודה של ירק ולקח חבר שתי אגודות סתם ולא פירש זו לי וזו לעם הארץ פטור מלעשר אותה שנותן לעם הארץ דיש ברירה כשנותנה לעם הארץ שזו היא אותה שלקח מתחילה לצרכו ואין חבר מחליפה בשלו. פירוש אחר מן הירושלמי עם הארץ שאמר לחבר קח לי אגודת ירק והמוכר חבר הוא. ויודע שזה הלוקח בשביל עם הארץ הוא לוקח ולא לקח החבר לעצמו כלום. פטורה האגודה הזאת ממעשר דמאי שכיון שהמוכר חבר ויודע שלצורך עם הארץ הוא קונה אינו מוכר לו אלא אם כן עישר דהכי אמרינן לעיל פרק ב שאסור למכור לעם הארץ אלא אם כן עישר תחלה. אבל אם קנה החבר אחת לעצמו ואחת לעם הארץ ונתערבו חייב לעשר דשמא מה שמכר לו לעצמו אינו מעושר שהמוכר לחבר אינו צריך לעשר והקונה עליו מוטל לעשר כדאמרן לעיל פרק ב: **ואפילו הן מאה**. ואפילו נתערבה אחת שלו במאה של עם הארץ: **גלוסקן**. ככר לחם יפה:

תוספות יום טוב

דמאי על הקונה פירות מפירות סוריא אלא א"כ ידוע שהפירות מקרקע ישראל. והראב"ד כתב בהשגותיו פי"ב מהלכות מעשר מפני שרוב פירות שבסוריא של עובדי כוכבים הם ומסתמא אינו חייב לעשר: **משלי הן** וכו' מעושרין הן נאמן. ולא אמרינן דהוי מגו גרוע דכיון שיש לו שדה ירא לשקר ולומר דמשל חוצה לארץ הן: **יב לחבר**. אע"ג דמשנתינו לענין מעשר איירי ולא לענין טהרות ואי מצי למנקט שאמר למעשר לא קפיד והרבה פעמים כתב הרמב"ם בחיבורו חבר ולאו דוקא אלא ה"ה נאמן: **לוקח סתם ופטור**. כתב הר"ב דיש ברירה. הכי איתא בבבלי פרק בכל מערבין דף לז. וכתב בכ"מ פ"י מהלכות מעשר והא קי"ל דבדרבנן יש ברירה. עיין מ"ש במשנה ז ואולי יש לתרץ דשאני לעיל כשהיו שותפין בקמותיה וקצרוה בשותפות. כדמוקי במשנה ח שעכשיו עשו מעשה המורה שרוצים לעמוד בשותפות ולכך אין ברירה אפילו למ"ד יש ברירה בדרבנן. ומ"ש הר"ב ואין חבר מחליפה בשלו. שנמצא שמוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן. ומה שכתב בפירוש אחר והקונה עליו מוטל לעשר. צריך לומר דמיירי הכא שמוכר במדה גסה. ועיין מה שכתבתי בריש פ"ה: **ואפילו הן מאה**. פי' הר"ב של ע"ה. וכ"כ הרמב"ם. לפירוש הירושלמי הוי רבותא דאע"ג דשל ע"ה המעושרים מאה אפ"ה לא נתבטל שלו המעורב בו הבלתי מעושר. ולפירוש הראשון הוי רבותא דאע"ג דשל ע"ה הן מאה אפ"ה לא אזלינן בתר רוב ונימא דמה שנתן לע"ה הרי הן שלו שהרי הרוב הם שלו. אלא אמרינן שמא החליף האחת שלו ונמצא מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן:

מלאכת שלמה

מעיקרא לשו"פ הן דשמא ירא לשקר משום דשום אדם אולי ראה שהביא אותם חטים מקרקעו או קנה אותם ע"כ: **ואם ידוע שיש לו שדה בסוריא חייב לעשר**. אע"ג דלא קא' שלי דחזקתו משדהו הביאם ומש"ה חייב הלוקח ממנו לעשר ואפי' אמר מעושרין הן דהא ע"ה לא מהימנינן ליה. והכא מהימן משום מגו ובסיפא הוי מגו במקום עדים וכיו"ב שנינו בפ"ב דכתובות כך נ"ל לפרש הך מתני'. הרש"ס ז"ל: **יב עם הארץ** כו'. לשון ר"ע ז"ל כגון שהיה החבר וכו' עד ואין חבר מחליפה בשלו. אמר המלקט כדמוכח בפ' בכל מערבין דף ל"ב דחזקה שליח עושה שליחותו ולא אמרי' חזקה אין חבר מוציא מתח"י דבר שאינו מתוקן אלא כד הוו פירי דידיה דחיים אלפני עור לא תתן מכשול אבל שליח איכא למימר דמייאש ולא עביד דסבר ההוא לא סמיך עלי. וז"ל הרא"ש ז"ל ובירושל' משמע דלאו טעמא משום ברירה ומיירי באגודה א' שלא קנה חבר לעצמו כלום ומייתי בריי' דר' יוסי פוטר ור' יהודה אומר צריך לעשר ומפ' טעמא דר' יהודה סבר דלא נתכוון מוכר לזכות אלא ללוקח ור' יוסי סבר לא נתכוון לזכות אלא לבעה"ב. ופריך מהא דתניא בכתובות פ' אלמנה הוסיפו לו אחת יתירה לשליח דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר חולקין. מחלפא שיטתיה דר' יוסי תמן לא נתכוון לזכות אלא לבעה"ב וכא אפכא ומשני באומר מעות של זה ורגלים של זה כלומר שאמר למוכר אני שלוחו של פלוני ולכך פטור מלעשר: **ונתערבו חייב לעשר** דשמא את שלו נתן לע"ה: **ואפי' הן מאה**. דדבר שיש לו מתירין אפי' באלף לא בטיל. ובירושלמי תני רשב"ג אם החליף את המעות צריך לעשר. א"ר יוסי הדא אמרה הנותן מעות לחבירו והחליפן אבדו חייב באחריותן. ונ"ל דאם החליפן בשוגג קאמר דלא נתכוין לשליחות יד דומיא דמתני'. דאי לקחן והוציאן ושם אחרים במקומן היינו שליחות יד ממש. ואין חזרת המעות מועלת בלא דעת בעלים. עוד גרסי' בירושלמי שמואל אמר במחלק בידיו א"ר אלעזר והוא שנוטל חלקו בסוף. א"ר יונה צריכה לדין וצריכה לדין. חלק בידיו ונטל חלקו בתחלה אינו מעשר אלא שלו. במחלק בידיו לאו אנתערבו קאי אלא קמ"ל שמואל דמחלק בידיו בלא נתערבו נמי חייב לעשר את שתיהן וכדמוקי לה ר' אלעזר כשנטל חלקו בסוף דהוי כמוכר לו. אבל חלק בידיו ואמר זו שלי וזו של חבירי ונטל חלקו בתחלה אינו מעשר את שלו דלא מזבין ליה מידי דהך דפייסי ממילא שקיל לה ע"ה ע"כ.

תפארת ישראל

יכין

בשדה ישראל: לה) משדה שבסוריא. לו) מדגזרו שם אדמאי: לז) קמ"ל דלא אמרינן דמגו גרוע הוא. דירא פן יודע לנו שיש לו שם שדה: לח) גם בלא הודאתו: לט) דליכא מיגו. דמסתמא משדהו הוא: מ) וקנה החבר ב'. א' לו וא' לע"ה. מא) מלעשר אותה שנותן לע"ה. דבדרבנן יש ברירה. כך פי' בבבלי [עירובין דל"ז]. ובירושלמי פי' דמיירי שקנה החבר לע"ה רק אגודה א' מחבר חבירו המוכר במדה גסה. וקמ"ל דאף דמכיר החבר המוכר. שהקונה ג"כ חבר הוא. ומותר למכור לו דמאי. עכ"פ מדהודיעו שלצורך ע"ה קונה. ודאי עישר המוכר. ואף דאסור למכור לע"ה לח ויבש. הכא בלא הוכשר מיירי. דשרי כלעיל סי' כ"ב. או כ"ל דבכדי מן שרי [כסוכה דל"ט ב]: מב) לא אמרי' דבטל. מדיש תקנה. כפ"ג מ"ב:

בועז

קי"ס) הנ"ל. אלא דכבר כ' בתה"ד (סי' שמ"ט) הובא בב"י שם דרמב"ם מיירי בחוזר ביה צד הרהור תשובה. או בהומר לעבודת כוכבים בקשתו. וכן מסתבר לפע"ד. מדעיקר ראית הרמב"ם מדקאמר הש"ס (בקדושין שם) אקרא כי ירושה לעשו

משנה ראשונה

פי' קנ"ב גבי א"א הייתי הביא שני הדעות: **שהפה שאסר**. פי' הר"ב דאי בעי אמר של ח"ל הן כו'. וה"ה דהמ"ל אי בעי שתיק ולא אמר כלום והיה פטור ממעשר דהא רוב פירות שבסוריא מח"ל הן. אלא אורחא דמלתא שהלוקח שואלו למוכר מאיזה מקום הן ועל כרחו משיב לו: **שיש לו שדה אחד בסוריא**. פי' הר"ב מסתמא משדהו הביא. ונ"ל דחזקה אלימתא היא דמסתמא משדהו הביא והלכך לא מהני מגו כנגדה ע' ש"ך ח"מ ר"ס פ"ב אבל בירושלמי אמר כשרוב ממכרו משדהו וכ"כ הרמב"ם בחבורו: **יב לוקח סתם ופטור**. פי' הר"ב דיש ברירה שזו היא אותה שלקח מתחלה לצורכו כו'. כלומר כיון שלקחה תחלה לצרך

ציונים

יב עם הארץ. עירובין לז: נביי' בפלוגתא. מיי' שם פ"י ה"ח:

ראשון לציון

משנה יב [תוי"ט ד"ה] **לחבר** אע"ג כו' והוי מצי למנקט שאמר למעשר לא קפיד כו'. כלומר לנאמן דאיתא לעיל פ"ב מ"ב המקבל עליו להיות נאמן מעשר כו':

תוספות חדשים

שמא ומסתברא דיותר טוב ליתן לו הלח ואפ"ה אסור מכ"ש איפכא וממילא נשמע דה"ה נאכיסם חבר. וק"ל:

תוספות רע"ק

אביו דמיד שנתגייר הוי קטן שנולד וכשחזר לעבודת כוכבים הוי כישראל מומר לעבודת כוכבים. ומצאתי אחר כך בעזה"י דהקשו כן בתוס' פ"ק דקידושין (דף יז) ותירצו שיטעה בדין דיחשוב שעי"כ יהיה לו ירושה ע"ש ולפ"ז באמת י"ל דאם חזר לסורו לעבודת כוכבי' ומת אביו אינו יורש דבכה"ג לא הקנו ואוקמוה אדינא דאינו יורש את אביו. ואף דאם מת אביו לאחר שנתגייר ואח"כ חזר לסורו י"ל דכבר זכה בירושתו ולא פקע מיניה אבל בחזר לסורו בחיי אביו י"ל דאינו יורש. דאילו מומר לעבודת כוכבים בעלמא יורש אביו רק דהיה לב"ד לקנסו שלא יירש. ומ"מ אם יש לו בנים המה יורשים עי' חו"מ (סי' רפ"ב) אבל בגר שחזר לסורו לעבודת כוכבים י"ל דאוקמוהו אד"ת דגר אינו יורש אביו. ולא מצאתי גילוי לדין זה עדיין:

תום' אנשי שם

מ"ז ד"ה בסוריא: **יב** תוי"ט ד"ה **לוקח** כו' וקצרוה בשותפות כו'. הרמב"ם ז"ל סברא זו דפסק בפ"א מתרומות ה"כ ישראל וכותי שלקחו שדה כו' בסוריא כו' והמעשר שם מדבריהם אפילו חלקו בגדים חלקו של כותי פטור ע"ש. הרי מבואר דלפי מה דבדרבנן יש ברירה אפילו חלקו בגדים בתלוש וקצרוהו בשותפות אפ"ה יש ברירה. אבל להר"מ י"ל שיטה אחרת בזה דמ"ז כמ"ש.(מ"ח):

כללא דפרקן **משנה א** חבר שקבל שדה מישראל. עובד כוכבים. או כותי. שיעבוד חבר השדה. ויטול חלק מהתבואה הגדילה. א"צ לעשר החלק של בעלים. ורק אם הבעלים ישראל יודיענו שהוא טבל [אב"י ובחלוקת בצלמא לפניהם סגי]. **אבל** בחוכר דהיינו שלוקח החוכר כל הגדולים. ונותן לבעלים מניין מדות קבועים בין שתעשה השדה הרבה או מעט. בזה יש חילוק. דאם חכר מישראל ונותן לו חכורו מהגדל באותה שדה ממין אחר. או אפילו מאותו מין אבל משדה אחרת. צריך החוכר לעשר מה שנותן בחכורו. דאל"כ הו"ל כפורע חובו מתרומ"ע אבל אם נותן לו מאותו השדה ומאותו המין אינו חייב לעשר ורק התרומה מפריש ומנכה לו:

משנה ב ובחכר מעובד כוכבים. או שמקבל שדה של אבותיו שהיא השתא ביד עובד כוכבים [אב"י אז אינו חייב מן הדין רק מצד קנסא] קנסוהו שיעשר מתן חכורו [אב"י שנותן לבעה"ב]. כדי שיטריח לחזור ולקנותה [אב"י ועוד דבשדה עובד כוכבים מסלא יצטרך העובד כוכבים למוכרו לישראל. כיון שלא יהיה לו חוכר ישראל]:

משנה ג כהן או לוי שקבלו כנ"ל שדה מישראל. רשאי הישראל ליתן תרומ"ע שמחלקן לכל מי שירצה:

משנה ד וישראל שקבל כנ"ל שדה מכהן או לוי. התרומ"ע שמכל השדה שייך לבעלים. אבל קרתני שקבל שדה מירושלמי חולקים כל המתנות. ואפילו מע"ש:

משנה ה אם קבל ישראל מכהן ולוי. אפילו קבל שדה זיתים לעשותן שמן. שמטריח המקבל הרבה. אפ"ה כל המעשרות לבעלים [אב"י דברי ע"ר הצוק"ל צודקים בודאי בשאר אילנות אבל בזיתים לא זכיתי להבין דבריו למה לא פסק כת"ק דהוא סתמא דמתני' נגד ר"י דחולקים כל המתנות בין קבל ישראל מכהן ולוי או איפכא. וכרמב"ם פ"ו דמעשרות הח"י]:

משנה ו מותר למכור זיתים אף שהוכשרו. אף למי שאינו נזהר בטהרות. דחולין מתוקנים שבא"י מותר לטמאן בידים. ולסבל שבא"י מותר לגרום טומאה [עי' רמב"ם סוף אוכלין ורכ"מ שם. ועי' נדה דס"ו א' דחלה בזה"ז דרבנן ודו"ק]:

משנה ז חבר וע"ה שדרכו ענביהן בגת א'. וקבל החבר למשל ר' מדות יין. הרי בלח בלח יש בילה [כר"ה י"ג. ב']. ולהכי דיינינן כאילו יש בר' מדות שקבל ק' שלו וק' של הע"ה. וכן בר' שקבל הע"ה. ולהכי תרומ"ע נותן על ר' שלו בכל מקום שהן בחלקו ובחלק של הע"ה. ואח"כ מפריש דמאי ק' שבחלקו שהן של הע"ה:

משנה ח חבר וע"ה שירשו או נשתתפו או ארסו שדות יחד. רשאי לומר לע"ה טול חלקך משדה זו. ואני אטול חלקי מאותו מין בשדה אחר. ואז א"צ לעשר חלק הע"ה. אבל לא יאמר לו כן במין אחר מהמין שקבל הע"ה:

משנה ט ואפילו בירשו החבר והע"ה דמאי. דוקא בשהב' חלקים הן מין א' א"צ לעשר חלק ע"ה. ולא כשהן ב' מינין. מיהו לענין טהרות. הרי קיי"ל מותר לגרום טומאה וכו' כלעיל. ולהכי אפילו בב' מינין אין חשש:

משנה י מיהו גר ועובד כוכבים שירשו מאביהן עובד כוכבים. ויש בהירושה גם דברים האסורים לישראל בע"ז ויי"נ לפי שירושת גר לאביו הוא רק מד"ס. לפיכך גם במין בשא"מ מותר לומר לאחיו טול אתה איסור ואני אטול היתר כנגדו. ורק כשבא כבר האיסור ביד הגר אסור להחליפו עם אחיו:

משנה יא ע"ה שאמר על פירותיו בסוריא. של א"י הן. חייב הקונה לעשרן. ובאמר אבל עשרתים נאמן במגו דאמר של ח"ל הן. או של סוריא משדה עובד כוכבים. דפטור מלעשרו. וכ"כ באמר משדה שלי בסוריא הן. חייב הקונה לעשרן. ובאמר אבל עשרתים. נאמן במגו כנ"ל. ורק בידוע לנו שיש לו שדה בסוריא. מסתמא משדהו הביא. וא"נ במגו:

משנה יב דוקא מאכל שלו לא יתן לע"ה עד שיעשר. אבל בקנהו מיד לע"ה [אב"י כלו' שקנהו מיד בתחילה לע"ה]. א"צ לעשרו מקודם ואם קנה ב' ככרות או אגודים א' לו וא' לע"ה. כיון דדמאי מדרבנן. אמרי' יש ברירה וא"צ לעשר חלק של הע"ה. ורק בבירר מקודם איזהו שלו ונתערבו. הרי שלו ודאי חייב מדאורייתא. ואינו יודע איזהו שלו. אמרי' בדאורייתא אין ברירה. ובפרט כשהיה האיסור מבורר מעיקרא [כתוס' תמורה ד"ל. ע"א] ולהכי אפילו הרוב הוא של ע"ה לא בטל שלו ברוב מדיכול לתקן:

לעשו נתתי הר שעיר. ודלמא ישראל מומר לעבודת כוכבים שאני. א"כ דומיא דבני עשו בעינן. דאגוסי' דמעשה אבותיהם בידיהם (כחולין די"ג ע"ב) וכן משמע נמי לשון הרמב"ם שכ' ואם ראו ב"ד לקנסו הרשות בידם עכ"ל. וכי ס"ד שלא לקנסו. אע"כ דרישא מיירי. באינו נראה לקנסו. מדמהרהר תשובה או שהיה אנוס כנ"ל. ומכ"ש אי נימא כאידך פי' של תה"ד. דטעמי דרמב"ם רק כדי לפתוח לו פתח לשוב. אבל מצד הדין אין שום מומר לעבודת כוכבים יורש. א"כ נמי דוקא התם דאילו היה ישראל היה יורש מצד ד"ת. משום נתנו לו פתח לשוב. אבל הכא אפי' היה מתנהג כישראלי אין שממון שלו כלל. רק חכמים נתנו לו מתנה כשהוא מתנהג כישראל מצד הפקר ב"ד היה הפקר (יבמות פ"ט ב') והשתא שהומר לעבודת כוכבי' ואחרים זכו בהירושה. וכי ס"ד שנשתדלו בממון אחרים כדי שישוב. אמנם מ"ש רבינו דיש נ"מ היכא דיש לו בנים שהורתן ולידתן בקדושה. נ"מ היה נ"ע כיון דלא פלוג רבנן בתקנתייהו דאפי' אין החשש שיחזור לסורו. דהגר צדיק תמים. ולא יחזור לסורו בשביל שום אבוד ממון שבעולם. אפ"ה זכה בירושה. וה"ה במת הגר קודם מיתת אביו דליכא תו למיחש שיחזור לסורו. משום לא פלוג. זכה בקבר ומנחיל לבניו. א"כ ה"ה בחזר לסורו דהו"ל כמת (כסמ"ע שם סקי"ב) כבר זכו הבנים בהירושה. דכיון דשויוהו רבנן לאביהם לגבי הא מלתא כבן שיורש לאביו. אפי' באין לחוש שיחזור לסורו. א"כ ממילא הושוו הבנים כבני בנים יורשים לעבד כוכבים. אפי' היכא דליכא החשש שיחזור לסורו:

לצורך ע"ה כשנותנה לו אין זה מוציא דבר שאינו מתוקן מתחת ידו. כיון שהחבר לא זכה בה מעולם ושליחות דע"ה עביד וע"ה דידיה קא שקיל. ומ"מ בפי' השני לוקח סתם ופטור מדמאי כיון שהמוכר יודע שלצורך ע"ה הוא קונה אינו מוכר לו אא"כ שיעשר ט' לא היה צריך לזה דאפי' שהמוכר לא עישר פטור החבר שעליה לעשר כשנותנו לע"ה שהרי לא זכה בה מעולם וע"ה דידיה קשקיל. ואי לגבי ע"ה גופי' קאמר דפטור מלעשר. לאו נ"מ דא"ע חייב לא לאים. וי"ל דת"מ כיון דרוב ע"ה מעשרין שפיר אמרינן ליה. ומיהו הלשון משמע דלחבר פטרינן. ואפשר דאם בא החבר ליתן הדמים לע"ה ויאכלנה הוא נמי פטור. ומה שהקשה תוי"ט לפי הלשון דהכא אמרי' יש ברירה ולעיל מ"ו תוכח דאין ברירה. לפי מה שפי' שם לק"מ:

ר' עובדיה מברטנורה דמאי המזמין פרק ז תוספות יום טוב ציונים

פרק ז א המזמין את חבירו. אומר מע"ש וכו'. והיכא דהתנה מע"ש מותר להפריש בשבת אבל לא התנה אסור דתנן ספק חשיכה מעשרים את הדמאי הא ודאי חשיכה לא. והכא מיירי בהזמינו חברו ולא הדירו דאי הדירו הא אמרינן לעיל פ"ד אוכל עמו בשבת ראשונה אע"פ שאינו מאמינו על המעשרות. א"כ התם בשבת ראשונה של

פרק ז א המזמין את חבירו שיאכל אצלו והוא אינו מאמינו על המעשרות א) **אומר מערב שבת** ב) **מה שאני עתיד להפריש מחר** ג) **הרי**

ח"ג. א המזמין נ"א המזמן וכ"ה גנ"נ ד"ו. מערב שבת גנ"נ מערב השבת וכ"ה נמשנ"ג. מחר שם למחר.

החכן דיש לומר דהכא בעי למצות תקנה למי שרוצה לאכול מתוקן ואף על פי שלא קבל עליו להיות נאמן אי נמי באם ייחד לו עדים שכך הוא עושה ולא אינו מפסיד נאמנותו בכך: **אומר** מע"ש. והעיקר אצלינו כי בדמאי אדם מתנה על הדבר שאינו ברשותו. הרמב"ם:

הרי

פרק ז א חבירו. עיין מ"ש בפ"ד מ"ב: **אומר מע"ש וכו'.** כתב הר"ב הכא מיירי בלא הדירו וכו' וכ"כ הר"ש ולכאורה אפשר לומר דאפי' כי הדירו הואיל ובמע"ש הוא שיכול לתקן ע"י תנאי חייב לעשות מש"כ משנה דלעיל דשבת עצמו הוא שהדירו שכן היא שניה לעיל גבי שבת לעשרן (בשבת) שואלו בשבת וכו' וכן העתיקם בהדדי הרמב"ם פי"ב מהלכות מעשר. ומיהו הא לא קשיא לפירוש הר"ב דאי בלא הדירו היאך אוכל אצלו והא תנן בפ"ב שאינו מתארח אצל עם

א המזמין. פיי' פ"ט מהל' מעשר ה"י יא:

תוס' אנשי שם

פ"ז א תוי"ט ד"ה אומר כו' שאינו מתארח כו'. והרמ"ז פי' דמתארח ר"ל להיות אצלו זמן מה אבל לא לאקראי בעלמא וגם שלא ילך הוא אצלו לאפוקי הכא שהוא הזמינו והוא לפעם א' ע"כ. וכן מצינו בירושל' דרבי ור"י בר"י נתארחו פ"א אצל ע"ה. ועוד יש להוכיח כן מדאמרינן בירושלמי בפ"ב שאם ראו לחבר מיסב פ"א אצל בעה"ב אינה חזקה שאינו ע"ה שהרי אומר על התנאים שבלבו הוא מיסב. ולהתוי"ט ק' אמאי אינה חזקה והלא אם היה ע"ה לא היה החבר הולך אצלו אפילו פ"א וכתם לא שייך תירוצי התוי"ט אלא ודאי כהרמ"ז. (פ"ע):

מלאכת שלמה

פרק ז א בפי' ר"ע ז"ל. והכא מיירי בהזמינו חברו ולא הדירו דאי הדירו וכו' ע"כ. אמר המלקט כתב ה"ר אפרים אשכנזי ז"ל וכן תירץ רבינו שמשון ז"ל ונ"ע אי בהדירו כיון שיוכל לתקן כמו שאמר כאן למה יהא מות' בלתי שום תיקון. ונ"ל לפי' דלעיל מיירי שיאכל עמו ולא נודע לו באיזה יום יקראהו

תפארת ישראל

יכין

פ"ז א) ולא מיירי בהדירו. דבהדירו מותר לאכול כל שבת ראשונה כפ"ד א"כ התם מיירי בסעודת נשואין. ואף דאינו מתארח אצל ע"ה כפ"ב. נ"ל דבהזמינו שרי מדרכי שלום: ב) דבלא התנה מע"ש. אסור להפריש בשבת. דדוקא בס' חשיכה מעשרין הדמאי: ג) ממה שאוכל וממה שאשתה

משנה ראשונה

פרק ז א המזמין את חברו. בחברו עני או אכסניא מיירי שמאכילין אותן דמאי. והא דלעיל פ"ב אינו מתארח אצל ע"ה היינו כשאינו עני ולא אכסנאי. ומיהו עני ואכסניא אע"פ שמותרין בדמאי הא אמרי' בפ"ג הרוצה לתקן יתקן וקמ"ל הכא כיצד מתקן. והא דאמרי' פ"ד מ"ב ובשבת שניה אע"פ שאמר

הרי הוא מעשר ד) ושאר מעשר סמוך לו. וזה שעשיתי מעשר ה) °עשוי תרומת מעשר עליו ומעשר שני בצפונו או בדרומו ומחולל על המעות: ב מזגו לו את הכוס ו) אומר מה שאני עתיד לשייר בשולי הכוס הרי הוא
מעשר

ח"ג. זה שם וזה.

של בתור שנשא בתולה והכא בשאר שבתות: הרי הוא מעשר. ותרומה גדולה אינו צריך להפריש דלא נחשדו עמי הארץ עליה כדפרשינן בפ"ק ועל אחד ממאה שמפריש למחר אומר הרי הוא מעשר ראשון ושאר מעשר דהיינו תשעה שהוא חייב עדיין כדי שיהא עשרה למאה מודד לו האחד ואח"כ אומר זה האחד שעשיתי תחלה מעשר עשוי תרומת מעשר על תשעה הסמוכי' לו: מעשר שני. יהיה בצפונו או בדרומו ומחולל יהיה על המעות ונמצא למחר שאין צריך להפריש כי אם תרומת מעשר בלבד ואוכל ושותה את השאר: ב מזגו לו את הכוס. ביום השבת: אומר וכו'. ואין די לו במה שהתנה מערב שבת אבל צריך לחזור ולומר בשבת כשבא לאכול ולשתות מה שאני עתיד לשייר מן הכוס וכו'. בירושלמי פריך אם באומר מעכשיו תהא תרומה הרי הכל מתערב יחד ונעשה מדומע ואם באומר לכשאשתה הא לא הוי תרומה אלא לאחר ששתה ונמצא שותה טבל ומשני באומר מעכשיו ולכשאשתה תהא תרומה ונמצא שלא שתה טבל וגם לא היה מדומע:
בפיו

הרי הוא מעשר ושאר מעשר וכו'. מפורש ברפ"ה. וע"ש לענין חלה. ומ"ש הר"ב מודד לו האחד וכו'. וכן ל' הר"ש יוכל לפרש שר"ל שמשער באומד כמה שיעור אכילתו. ומחשב בלבו להתנות עכשיו ושיפריש כזה למחר: ב מזגו לו את הכוס אומר וכו'. פירש הר"ב ואין די לו במה שהתנה וכו'. ותנא נקט שתיה וה"ה למה שיאכל שצריך שיחזור וירחוש בשפתיו בשבת בשעה שמפריש זו אחר זו וכדאיתא בירושלמי וצריך (להחליט) [צ"ל להלחיש וכן הגיה המפרש בירושלמי וכ"ה בר"ש והוא לשון לחש] בשפתיו. וקצת קשה דמתני' היא אומר וכו' ומאי קמ"ל. ושמא דאי ממתני' הוה אמינא דבחול שניה אבל בשבת לא יאמר וכו' משום דהוי כמתקן בשבת קמ"ל דאף בשבת צריך שירחוש. והרמב"ם אע"פ שבפירושו פירש למשנתינו לענין שבת. בחיבורו פרק ט מהלכות מעשר העתיקה לענין חול שכן אחר שהעתיק נתן לו עם הארץ כוס לשתותו וכו'. כתב וכן אם זימנו חבירו לשתות בשבת מתנה: שאני עתיד לשייר. כתב הר"ב דמוקי בירושלמי באומר מעכשיו ולכשאשתה תהא תרומה נמצא שלא שתה טבל. °ומסיים הר"ש וקשה על זה הא על כרחין מעשיו קדשה דאל"כ נמצא שותה טבלים כדקאמר מעיקרא ע"כ. דהכא בדמאי. ובדרבנן קי"ל דיש ברירה כדלקמן והוברר למפרע דמעשיו
קדשה

מלאכת שלמה

וקראהו בשבת לאכול אצלו דאז אינו בידו לתקן והכא איירי שהזמינו מע"ש ודוק עכ"ל ז"ל. וכן פי' החכם ה"ר משה פיזנטי ז"ל וז"ל המזמין את חברו מע"ש שיאכל עמו בשבת ובע"ה שהזמין לחבר עסיקי' והאי חברו דקאמר אהובו קאמר. והוא אינו מאמינו. לאו דוקא אינו מאמינו דאפי' מאמינו אינו סומך עליו מן הסתם ואפי' אמר לו מעושרין הן. דלא התירו לו ע"י שאלה ובלבד שיאמר לו מעושרין הן אלא בשבת כשנכח אבל בחול מסתמא אפי' מאמינו ואפי' שואלו לא יאכל על פיו עד שיעשר או בתנאי כדמפ' במתני' ע"כ וקרוב לזה כתב בתוי"ט. ומ"ש בר"ע ז"ל מודד לו האחד ואח"כ [כו'] הוא לשון מועתק מהר"ש ז"ל אמנם כבר מצאתי בתלמודו של הרב בצלאל אשכנזי ז"ל מוגה שם בר"ש ז"ל שמחק מלת מודד וכתב במקומה סמוך לו לזה האחד יהיה ואח"כ וכו' והוא תחלת דבור וכמ"ש בס' ההגהות שקראתי שמו בנין שלמה להכמת בצלאל.וכ' הרא"ש ז"ל בירוש' מפ' דדוקא בדמאי התירו להתנות על דבר שאינו ברשותו אבל בודאי בדבר שהוא ברשותו יכול להתנות כההיא דתנן לק' בפרקין היו לו תאנים של טבל בתוך ביתו וכו' אומר שני תאנים שאני עתיד להפריש וכו' אבל על דבר שאינו ברשותו אינו יכול להתנות והמתנה על ודאי אם התנה בשבילו ובשביל אחרים מועיל התנאי אף לאחרים וא"צ הבעלים לזכות להם (הגה"ה ועיין בר"ש) אבל אם לא פירש אף לאחרים צריך לזכות להם. ירוש' א"ר ינאי צריך שיהא זכור תנאו. שמעון בר בא בש"ר יוחנן צריך *)להחלים בשפתיו. ר' ירמיה בעי קומי ר' זירא ולא כמצא כמתקן בשבת דכיון שצריך לאמרו בשפתיו למחר ה"ה כמפריש בשבת. אילתי תנא. כלומר כלהו לדבריו כמו איסמייה. ויש גורסים אלהתנה כלומר כיון שהתנה מע"ש מותר להחלים בשפתיו ואינו נראה כמתקן. ר' ירמיה בעי קומי ר' זירא ואינו אסור משום אובדן אוכלין פי' התרומה שהוא מפריש למחר צריך לאבדה שלא יכשל בה בעה"ב א"ל מפרר כ"ב ואוכל. פי' דרך אכילתו מפרר אותה כל שהוא ופירורין דקין אין בהן משום אבוד אוכלין. א"ל וכי אינו אסור משום גזל פי' הזמינו לאכול אצלו ולא לאבוד אוכלין א"ל שיהא קורת רוח. פי' רוצה ע"ה בנחת רוחו של זה החבר דאהובו הוא כיון דהזמינו. ופריך ליה מעובדא דרבי ור"י ב"ר יהודה נתארחו אצל בעה"ב אזל ניסנא ביתא א"ל הב דעתך דאינון מחשדוך יתיב ליה מעיין לון ועבדין נפשין מזרקין דין לדין ואינו רוצה שיהא לו נחת רוח אלמא חזינן דעיין עליהם והוצרכו לעשות כזורקין זל"ז לאבדו. ומשני רוצה ולא בעי דיחשדוניה ע"כ. ובירושלמי תני ר' יהודה אוסר לת"ח לאכול אצל ע"ה המזמין אותו בשבת דס"ל דאין תנאי מועיל אפילו בדמאי במה שאינו ברשותו: ב בפי' ר"ע ז"ל. מזגו לו את הכוס ביום השבת. כ' הה' הר"י אשכנזי ז"ל בירושלמי לא פי' כן אלא פי' לענין מזיגת הכוס יאמר מע"ש מה שאני וכו' ע"כ: אומר כו'. עד ומחולל על המעות ועד בכלל כל אלו הם דברי המתנה הרוצה לשתות הכוס שמזגו לו ואחר שאומר כל הדברים הללו שותה ומניח כדי תמ"ע בשולי הכוס. וכתב הה' הרר"י אשכנזי ז"ל נ"ע שמותר לאבדו כי בודאי תרומה טמאה ואם לא תאמר כן קשה מה יעשה ממנו: בפי' ר"ע ז"ל. בירושלמי פריך כו' עד וגם לא היה מדומע. אמר המלקט כתב הרא"ש ז"ל ותו פריך בירושלמי ולא נמצא מטלטל תרומה טמאה בשבת כי מה שנשאר בכוס הויא תרומה טמאה כי כל מה שהוא ביד ע"ה בחזקת טמא הוא. א"ר אלעזר משייר.כ"ש חולין דתנינן מטלטלין תרומה טמאה עם הטהורה ועם החולין. ולא דמיא תמן טמאה לצורך טהורה ברם הכא חולין לצורך טמאה א"ר יוסי ב"ר בון עם יציאתו מן הכוס הוא קדוש כלומר אין התרומה קדושה עד שישתה ומאז והלאה אינו מטלטל את הכוס אלא מניחו על השלחן. תמן תנינן הלוקח יין מבין הכותים וכו' ותניא ר' יוסי ור"ש אוסרין שמא יבקע הנוד ונמצא שותה טבלים למפרע הדא מתני' לא ר"י ור"ש היא.א"ר יעקב בר אידי הכל מודים בכוס שהוא על אתר כלומר וליכא למיחש להא לבקיעת נוד. אינו מובן לי ירוש' זה דמה בקיעת הנוד שייך הכא בשלמא גבי הלוקח יין מבין הכותים יבקע הנוד קודם שיפריש למחר ונמצא מה ששתה למפרע טבל הוא כיון שלא בא לבסוף לידי הפרשה אבל הכא אם נבקע הנוד קודם שתייה מאי חשש איכא ואם לאחר ששתה כבר הוא מתוקן עכ"ל ז"ל. ושמא דהירושלמי היא גופה משני כנלע"ד. ולשון הר"ש ז"ל בנוד שמשהין בו היין יש לחוש שמא יבקע אבל כוס דרך לשתות
לאלתר

*) אולי צ"ל להלחיש וכן לקמן.

תפארת ישראל

יכין

שאשתה. ואע"ג שעדיין אינו ברשותו. בדמאי מתנין אפי' אדבר שאינו ברשותו: ד) ואע"ג לא נחשדו: ה) יהי' למחר עשוי וכו': ו) בשבת. וה"ה לכשיאכל יאמר ג"כ מה שאני וכו' רק נקט כוס הקידוש שקודם לאכילה ואע"ג דכבר אמר כן אתמול. היינו רק כדי שעי"ז יהיה מותר להפריש
בשבת

משנה ראשונה

שנדר הנאה לא יאכל. סתם באינו עני ואכסניא והכי משמע דעני ואכסניא אוכלין בלא הדרה ולאו אורחי' להדירן: הרי הוא מעשר ושאר מעשר כו'. מה שתיקנו לומר בלשון זה פי' רפ"ה: ב אומר מה שאני עתיד לשייר. פי' לא מבעיא אם מפריש קודם ששותה ואומר מה שבפי הכוס מעשר ושאר מעשר כו' ודאי ב"ד. אלא דאפי' אומר מה שאני עתיד לשייר ונמצא שותה קודם הפרשה נמי שרי דבדמאי דרבנן יש ברירה וזה שנשאר בשוליו הוי כאילו הופרש מתחלה. ולהכי נקט מזגו לו את הכוס דאפי' במשקין דאסור בטבל דאורייתא בכה"ג כמ"ש הכתב"ס רפ"ז תס"ת שהמשקין מעורבין ובאוכלין מותר ובדמאי אפי' במשקה שרי. והלכך הא דפריך בירושלמי אם אומר מעכשו תהא תרומה הרי הכל טבל. לא פריך אלא למ"ד אין ברירה אפי' בדרבנן כההיא דר' יוחנן בירושלמי אמתני' ז' פ"ו. אבל למאי דקי"ל בדרבנן יש ברירה לק"מ וכמ"ש תוי"ט ולכך הפסיק הרמב"ם משנתינו זו בפ"ט ולא הזכיר באומר מעכשו לכשאשתה דלדידן דקי"ל יש ברירה בדרבנן לא צריך לזה. והירושלמי אליבא דמ"ד אין ברירה הולך לזה. ומשני באומר מעכשו לכשאשתה. והשתא שפיר מקשה הר"ש דהאי לכשאשתה ע"כ אחר גמר שתיה קאמר דאי בהתחלת שתיתו כההיא דכתב תוי"ט בשם הכ"מ קפ"ב דמעשר שני. הרי בשעת השתיה הוא מדומע אלא לאחר
גמר

ב מזגו · שם הלכה י :

ראשון לציון

משנה ב [תוי"ט ד"ה] מזגו לו את הכוס כו' וכדאיתא בירושלמי וצריך (להחליט) בשפתים העתיקו הר"ש צריך להלחיש בשפתיו וראיתי בירושלמי שלפני הגי' וצריך להחליט בשפתיו והגיה ר"א פעריקא"ן ס"ג להלחיש ודע שבירושלמי לא תני על משנה דמזגו לו אלא אריש פירקין הכי וצריך להלחיש בשפתיו. ושפיר איצטריך דבמשנה א' לא תנן אלא אומר
מע"ש

תוספות רע"ק

פ"ז מ"א [אות ע] עשוי תרומת מעשר עליו) ובירושלמי ר' ירמיה בעי קומי ר' זירא ואינו אסור משום איבוד אוכלין (פי' התרומה שהוא מפריש למחר צריך לאבדם שלא יכשל בה הבעה"ב) א"ל מפרר כ"ש ואוכל (פי' דרך אכילתו מפרר אותה כ"ש פירורים דקים אין בהם משום איבוד אוכלים. הרא"ש) א"ל וכי אינו אסור משום גזל. כי הזמינו לאכול אצלו ולא לאבד האוכלים. א"ל שיהא לו קורת רוח (פירוש הואיל והזמינו יש לו נחת רוח בהם ואפילו מפרר לא איכפת ליה. הרא"ש): משנה ב [אות עא] בתי"ט ד"ה שאני עתיד לשייר. ומסיים (הר"ש) קיצר בהעתקתו. וקו' הר"ש
בנויה

תוס' אנשי שם

ב תוי"ט ד"ה מזגו כו' נקט שתייה כו'. ונקט מזיגת הכוס לפי שהוא הראשון אף בחול שהיו נוהגין ביין שלפני המזון כ"ש בשבת שצריך לקדש על היין. (ש"ל). והרמ"ז כ' דנקט שתיה לרבותא דאפילו בלא מהני תנאה דמעכשיו ולכשישתה. וטעמא משום שהוא דמאי. דבודאי אסור כדתני בתוספת' דסוף מגילתין הקורא שם לשולי ההבית לא ישתה מפיה כו' מפני שהמשקין מעורבין. ע"כ: ד"ה שאני עתיד כו' ומסיים הר"ש כו' דהכא בדמאי כו'. לפי מה שסמך דברי הר"ש על דברי הר"ב וכ' דהכא בדמאי כו' נראה שהבין דקושיית הר"ש היא דמ"מ נעשה מדומע למפרע כיון שיש ברירה אבל ליתא דאין כאן מדומע כיון דיש ברירה אמרינן דמה שנשתייר הוא קדוש למפרע ומוכר התרומה ואף שמתחלה היה מעורב מ"מ היכי שנעשה קדוש למפרע הוי כמו תרומה שנפלה בחולין ומוכר התרומה כגון בינש דמעלין התרומה הניכרת ולא שייך מדומע ובאמת כוונת הר"ש כמ"ש בתוי"ע. וכן משמע מלשון הר"ש כדקאמר מעיקרא ואי כהכ"ל הא ביה קאי ומשמע דעל ענין אחר מקשה.(רי"ב):

קדשה. [*ועיין מ"ש בשם הכ"מ בסוף פ"ב דמעשר שני וכן בפ"ה סוף משנה א' בשם הר"ם]: ומעשר שני בפיו. בכוס לא שייך כולי האי בצפונו או בדרומו והוי יותר קביעות מקום בפיו: ג ומעשר שני באחרונה. אבל ל' התוספתא הבאות אחריהן. וזה יותר נכון. וכן יש לפרש באחרונה. מה שאחרי אלו העשר ולא מה שהוא באחרונה לכל הגרוגרות כולן שאין לו טעם שיאחרם עד לאחרונה. ונמצא בכתוב כיוצא בזה שנאמר (בראשית לג) וישם את השפחות וילדיהן ראשונה ואת לאה וילדיה אחרונים ואת רחל ואת יוסף אחרונים ולא נמנע לקרוא אחרונים לאמצעיים אע"פ שיש עוד אחרים אחריהם והיינו דכלפי הקודמים אליהם קרויים אחרונים. ושמעתי שמן הכתוב הזה תשובה לשואל בפ' (חגי ב) גדול יהיה כבוד הבית האחרון שעל בית שני נאמר. ונמצא שאין עוד שלישי. והתשובה שפירושו כמו אחרונים דלאה שיש עוד יוסף ורחל אחרונים לה כן בית שלעתיד שיבנה במהרה בימינו יהיה האחרון לזה השני. וזכיתי אני להביא עד שני ועל פי שניהם יקום דבר דכתיב בפרשת שמות ושמעו לקול האות האחרון וחוזר וניתן עוד אות שלישי

ר"ע מברטנורה

בפיו. בפי הכוס: ג שאינו מאמין לבעל הבית. על המעשרות:

וחושך

מעשר י) ושאר מעשר סמוך לו. זה שעשיתי מעשר עשוי תרומת מעשר עליו ומעשר שני בפיו ח) ומחולל על המעות: ג פועל שאינו מאמין לבעל הבית ט) נוטל גרוגרת אחת ואומר זו ותשע הבאות אחריה עשויות מעשר על תשעים שאני אוכל זו עשויה תרומת מעשר עליהן ומעשר שני באחרונה ומחולל על המעות

ותושך

ח"נ. ג זו עשויה בירושלמי וזו עשויה. באחרונה בירושלמי באחרונות.

משנה ראשונה

לאחר ומע"ש למחר הטיב כמו לאחר ע"כ: ומע"ש בפיו. בפי הכוס. ואע"ג דכוס לשון נקבה במקרא כדכתיב כוסי רויה. אך שמריה ימצו ישתו. לשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד. כוס מזוג. כדי שימזגנו ויעמוד על רביעית. כוס של ברכה מצטרף לטובה. הרמ"ם ז"ל. ולענ"ד דלאו דוקא בפיו דה"ה אם אמר בצפונו או בדרומו אלא איידי דנקט שולי הכוס נקט פיו: ג נוטל גרוגרת אחת. כ' הח' הר"י אשכנזי ז"ל נ"ל שאינו רשאי ליתנה לבעה"ב משום לפני עור לא תתן מכשול שהרי הוא עשאה תרומה וכ"ה משמעות המשנה מדתנן שצריך לחסוך גרוגרת אחת וכן יש בירושל' שמאכלה ע"כ: באחרונה. נ"א באחרונות

והיא

יכין

בשבת. אבל אעפ"כ מפני שאתמול עדיין לא היה היין והמאכל מבורר לפניו. להכי היום אחר שנתבררו שניהן לפניו צריך לחזור ולומר: ז) מעכשיו ולכשאשתה (א) דבלא מעכשיו הו"ל טבל למפרע. ובלא אמר לכשאשתה הרי הו"ל מדומע. וכיון דדמאי מדרבנן אמרינן יש ברירה. וק"ל הרי מפסיד כהן מדמועה המ"ע שיורי כוסות. דאסור [כה"ח ק"ע]. וא"ל הרי אמרי' בירושלמי. דמה שמשייר מאבד בידים. כדי שלא לבייש הע"ה. עכ"פ לפע"ד הרי צריך לשלם לכהן מה שהפסידו. ואי יפריש משיורי כוס הפסידו דמי תרומה הראוי לאכילה. ודוחק לומר דמיירי שהיה התמ"ע פחות מכ"ד שבלוג. דמותר לאבדו [כפי"א מ"ח דתרומות]. ונ"ל דה"ע מדבל"ז אינו ראוי לאכילה. דהתרומת ע"ה טמאה היא. ואף דכל מפריש לאיבוד לא הוי תרומה [כנ"ק קס"ו] הכא בחולין טמאים שאני. וב"ה שהאיר עיני הכהים במשנה חמורה זאת: ח) בפי הכוס. דבכוס עגול וקטן אינו נוח לטון רוחות צפון ודרום: ט) על המעשרות. ואילה"ק הרי

מדאוכל

תפארת ישראל

בועז

פ"ז (א) כ"כ הירושלמי. וכתב עלה רבינו הגאון מהו' עקיבא שליט"א [אות עא]. וז"ל הקשה עוד בירושלמי. ולא נמצא מטלטל תרומה טמאה בשבת כו'. ומזה ק"ל אמ"ש (מג"א ש"ח סק"ז) כו' וצ"ע עכלה"ט. ותמהני על רבינו. דלדברי המג"א לאו דיליה היא. דכך הוכיחו תוס' (ביצה ל"ג ב ד"ה אבל) ור"ן שם. אמנם רבינו הגדול אבר עינו כעין הבדולח. איך אפשר דלשתמיט ליה דברי הרא"ש כאן. שפירש במסקנת הירושלמי דקאמר דעם יציאתו מהכוס יהיה קדוש וז"ל הרא"ש ואז יהיה תרומה. ומאז והלאה אינו מטלטל הכוס. אלא מניחו על השולחן. עכ"ל. מלשון זה מוכח דס"ד דמקשן היה. שיטלטל הכוס גם אחר סילוק שתייתו. מדא"א ליזהר מטלטול הכוס על השולחן. גם בלי צורך שתייה. וע"ז משני שמתנה שלא יהיה תרומה עד שיסתלק מלטלטל עוד הכוס. או כ"ל דס"ד דמקשן היה תיכף אחר גמר שתייה קודם שיניחו על השולחן עושהו תרומה מעיקרא. והא מקשי שפיר והרי מטלטל תרומה טמאה ולא דמי להך דרמג"א. דהתם המוקצה כבר הוא בידו. משא"כ הכא. מדעושהו תרומה בעודו בידו. הו"ל כלוקח המוקצה בידו. [וגדולה מזו מצאנו דאפי' כשהמוקצה כבר בידו כ' רמג"א רס"ו סק"ט בשופר בביה"ש. שצריך שלא יביא א"ע לידי כך] והא מפני דעם סלוקו מהכוס. ור"ל כשסילק ידו ממנו מקדישה לתרומה. ומאז והלאה אינו מטלטלו עוד. ואילה"ק לירושלמי. איך יסתלק מהכוס לגמרי. הרי צריך לשפכו שלא יכשל בו הע"ה. כדמצריך ירושלמי לעיל לפרר הלחם מה"ס. י"ל דהכא מדהוה שיורי כוסות. גם הע"ה אינו שותהו. ושיתנו לבהמה מנהא דל"ש. ואילה"ק הרי גם בל"ז ירושלמי זה הוא דלא כבבלי

בילה

משנה ראשונה

גמר שתיה קאמר ונמצא שותה טבל. ובשלמא למ"ד יש ברירה אפי' נעשה תרומה אחר גמר שתי' כאילו הופרש מקודם הוא כמ"ש הר"ב במ"ד. אבל הירושלמי דאיירי למ"ד אין ברירה לא תתיישב. ודע שהתוס' בפ"ב דחולין ד' ל"ה כתבו דע"ה שאמר הפרשתי לתוך חבית יין של תרומה רביעית קדש נאמן אף על התרומה וא"ת איך יאכל כהן תרומה כיון דקדש מעורב בה. וי"ל ע"י ברירה שאמר רביעית שאני עתיד להפריש יהא קדש ע"כ. ומשמע דס"ל שלא כדברי הרמב"ם שכתבנו דבמתקן המעורבין בדאורייתא אין ברירה. ונ"ל דס"ק הך מתני' מיתוקמא כמ"ד יש ברירה בדאורייתא והיינו ר"מ כמ"ש הר"ב במ"ד. ומיהו להלכה דקי"ל אין ברירה בדאורייתא אין תקנה למתקן המדומעין דאורייתא לשתות קודם הפרשה. ובס' מ"ח הדברים מגומגמים. ומה שהעתיק הר"ב לשון הירושלמי מעכשיו ולכשאשתה ע"ש הוא ונ"ל לכשאשתה בלא וי"ו דהוי תנאי דאילו בוי"ו ספקא הוי אי תנאה אי חזרה בפ"ג דקידושין ובפ"ז דגיטין מהיום ולאחר מיתה. ואע"פ שאפשר לומר דכאן שבא לתקן ודאי לא מיכוון לחזרה מ"מ איכא ליה למימר לשון ברור וכן העתיק הר"ש לכשאשתה וכן בספ"ב דמעשר שני: ג נוטל גרוגרת אחת. הכא לא קתני גרוגרת שאני עתיד לשייר כדתני לעיל במתקן. דהתם רבותא היא אע"פ שהמשקה מעורב ובטבל דאורייתא אסור עד שיפריש. בדמאי שרי אפי' קודם הפרשה אבל באוכלין אפי' קודם הפרשה כמופרש הוא כיון שהתרומה בצד זה והוא אוכל בצד אחר ואפי' בטבל דאורייתא כמ"ש הרמב"ם בפ"ז ובפ"ט דין ע'. והלכך לאו רבותא היא למיתני אוכל קודם שיפריש ומוטב להפריש קודם. ונראה דהיינו דקמ"ל מתני' דהכא דאע"ג דמותר ליתן עיניו בצד זה ולאכול בצד אחר מצוה מן המובחר שיפריש מיד ומיהו אפשר משום פלוגתא דתוסף אחת תני נכונה מתני': זו ותשע הבאות. בפ"ד דתרומות מ"ו אמר המונה משובח והמודד משובח הימנו והשוקל משובח משלשתן. וגרוגרות דרכן במדה כדאמרי' בפ"ח דפאה קב גרוגרות. הכא בדמאי הקילו ושרי במנין:

הלוקח

ציונים

ג פועל. שם הלכה י"א

ראשון לציון

מערב שבת וה"א דבשבת אין צריך לומר כלום. ולפי זה מ"ש התוי"ט קצת ק' דמתני' היא כו'. כוונתו דגם במשנה א' לא היה צריך הירושלמי לפרש כן משום דידעינן זה מסיפא דהיינו משנה ב' דקתני אומר מה שאני עתיד כו' מיהו לפי' זה הו"ל לתוי"ט לתרוצי דה"א דמ"ב מיירי כשלא התנה מערב שבת ולא היה צריך לומר דמ"ב מיירי במזג שאינו

לגמרי

חדושי מהרי"ח

משנה ג [תוי"ט ד"ה] ומעשר שני באחרונה אבל לשון התוספתא וכו' וזכיתי אני להביא עד שני וכו' ושמעו לקול האות האחרון וחוזר ונותן עוד את שלישי כו' עכ"ל אבל הרב אבן עזרא

תוספות רע"ק

בנויה על הירושלמי שהקשה אההיא דמעכשיו לכשאשתה ולא נמצא מטלטל תרומה טמאה בשבת. אר"א משייר כ"ש חולין כההיא דתנינן מטלטלין תרומה טהורה עם הטמאה. ולא דמיא תמן טמאה לצורך טהורה הכא חולין לצורך טמאה עם יציאתו מהכוס הוא קדוש ע"ז כתב הר"ש וקשה ע"ז הא ע"כ מעכשיו קדשה דאל"כ נמצא שותה טבלים למפרע כדאמר מעיקרא עכ"ל. כוונת הר"ש דמה מהני דעם יציאתו הוא קדוש דהיינו ע"כ דהקדושה מתחיל רק אחר יציאתו מהכוס ששפכו למקום אחר דאם איתא למפרע קדוש הא טלטל למפרע ת"ט וע"ז הקשה הר"ש דהא באמת ע"כ

תוס' אנשי שם

ד"ה ומע"ש כו' לא שייך כו'. הבין צפונו ודרומו של הקערה והכוס ולכן אומר דבכוס לא שייך כולי האי כו' ולא ידעתי למה. אבל האמת כמש"ל ברפ"ה דצפונו ודרומו של א' ממאה המזומן לתמ"ע קאמר ומפני זה כאן שקבע כל מה בשולי הכוס לתמ"ע אין כאן כלום לצפון ודרום התרומה שיוכל לקובעו מעשר שכל השטח התחתון לד' רוחותיו כבר הוקבע ולא נשאר מקום למעשר אם לא בגובהו של כוס. (לח"ם): ג במשנה פועל. צריך לבאר האי פועל ה"ד. הא ודאי לאו בפועל במחובר איירי שאוכל מה"ת או בתלוש בדבר שאינו גמ"ל דהא אוכל מה"ת ופטור ואי דבדבר שגמ"ל הלא אינו אוכל אלא בשקן וא"ס מ"ט תמ"ע משל בעה"ב לר"י דקי"ל כותיה הא שמעינן התם במסכת מעשרות דכה"ג פועל חייב לעשר וה"נ מסתברא דמשל פועל הוא כיון דאינו חייב לעשר אלא ע"י צירוף אבל אוכל א' א' מן הסל ופטור מי הכריחו לצרף ולהביאן לידי חיוב מעשרות. וכן מצאתי ג"כ בדברי הה"מ פי"א מה' שכירות בשם הרמב"ן דפועל חייב לעשר משלו וא"כ ק"ו הוא דהתם ודאי טבל וקי"ל דמשל פועל כ"ש הכא בדמאי שהוא ספק והיאך נחייבו לבע"ה. וכ"ש דליכא לאוקמי במאכיל פועליו בדרך מהגה דהא פשיטא דחייב לעשר מה שהוא אוכל הוי טבל ובדמאי כה"ג פטור מלעשר דקי"ל מאכילין את העניים דמאי. וכ"ל דאיירי במקום שנהגו לזון את הפועלים ובעושין בתלוש בדבר שנגמ"ל ולא שאוכלין מאותו המין כדאיירי במס' מעשרות דהתם אם היה אוכל א' א' בתנאו היה פטור וע"כ כשצירף איהו דאפסיד אנפשיה אבל כאן שמזונותיו על בעה"ב והוא נותן לו הרבה גרוגרות במזונו שכבר נגמ"ל והדבו במגורה שאפילו אוכל א' א' חייבין בודאי וכיון שאינו אוכל מה"ת בעה"ב חייב לעשר אכילת הפועל ואינו רשאי לפרוע הונו בטבל ופועל אדעתא דהכי נחית שיאכילנו מתוקן מש"ה בדין הוא דמע"ש נמי משל בעה"ב. אלא משום דבדמאי עסקינן המע"ש לכך פטור ממע"ש שהוא אומר שתקנו. ומ"מ תמ"ע שהיא א' מק' רמו עליה ב"ד בכה"ג דמהלכות מדינה אכיל. (למ"ש): על השעים. והר"מ בפ"ט כ' על המאה שאני עתיד לאכול. ונראה דהיינו הך דמתני' ר"ל ג' שאני אוכל בלא תנאי לאפוקי עשר האחרונות [illegible] (ל"ט): א"ס ע' בהשגות הראב"ד שם שכ' ואולי הלוקח משל בעה"ב מן התאנים הנשארות לו. ומבואר במשנה תפעים דוקא שם המע"ב מפריש משל בעה"ב. ומשום דמותר לגרים ואוכל מותר להיותו ביד בעה"ב. ואפשר דטעמא דכיון דאינו מפסיד לבעה"ב טוב יותר שיהיה משל בעה"ב כדי שלא יהיה נראה כגזל את הגוי כשיאכל מעשרותיו לחדיה. ואפ"ה המע"ב מ"מ כל היכא דאפשר לתקוני מתקנינן ומיירי כשמשייר אכילת פועל הזה לאחר גרוגרת א' אינו אוכל רק ג'. וגם"ד לא יתחוד אוכל א"ל כל שיעור אכילתו וגם לא המגבלת ל"ב דתני ה' ומע"ש כו' הם יותר נכון. ולא דהדבולה לשנות דהמתני דייקא טפי דקובע מקום גומר באחרונה וכ"כ הר"מ בפ"ט ומ"מ הוא כולה עשר האחרונות. (למ"ש): בא"ד תשובה לשואל כו'

וחושך גרוגרת אחת י). ר"ש בן גמליאל אומר לא יחשוך *מפני שהוא ממעט מלאכתו של בעל הבית יא). רבי יוסי אומר לא יחשוך יב) מפני שהוא תנאי בית דין יג):

הג. וחושך בד"ס נחלקה משנה זו לשתים וכאן מצויין מ"ד וכ"ה בירושלמי וג' שם וחוסך וכן נשמון יחסוך נסמ"ך. מלאכתו בירושלמי את מלאכתו:

ר עובדיה מברטנורה

וחושך גרוגרת אחת. נמנע מלאכול גרוגרת אחת כנגד אותה של תרומת מעשר שהפרים שלא יהא גוזל את בעל הבית: לא יחשוך. ויקנה גרוגרת אחת ויאכל שאם לא יאכל מרעיב עצמו וממעט מסעודתו ונמצא ממעט בכך מלאכתו של בעל הבית שלא יוכל לעשות מלאכה: לא יחשוך מפני שהוא תנאי בית דין. שתהא תרומת מעשר משל בעל הבית ומעשר שני משל פועל הלכך חייב בעל הבית ליתן לו הגרוגרת שהפרים

תוספות יום טוב

שלישי. [*וכן נמצאו ברייתות בסוף פ"ק דתענית (יד.) שנקראו אחרונות וצריך לפרש דר"ל כלפי הראשונות. ואין עד הכחשה ממשנה ו פ"ג דגיטין (דף כט:) דתנן אחרון ודייקינן התם בסוגיא מכלל דאיכא אמצעי ואמאי דלמא כלפי קמא קרי ליה אחרון. לא קשיא דהתם דנוכל לומר שיש אמצעי אי לאו דהכי הוא דאיכא אמצעי לא הוי ליה לשנות אחרון דהא איכא לפרש משום דאיכא אמצעי הוא ששונה כן מש"ה דייק שפיר אבל היכא דליכא לומר שיש אמצעי מוכרח הוא שלשון אחרון כלפי קמא הוא ושייך לומר אחרון על השני אף שאין לפניו אלא אחד]: **וחושך**. כתב הר"ב נמנע. מל' חשכת את בנך (בראשית כב) הר"ש: **שהוא תנאי ב"ד**. וכתב הר"ב הלכך חייב בעל הבית ליתן לו וכו'. וכ"כ הר"ש ור"ל הלכך מחויב בעל הבית ליתן לו וכו' ולכך רשאי לאכול. אבל אינו ר"ל שחייב כלומר שנחייבהו לבעל הבית שיתן לו וכו'

מלאכת שלמה

והיא היא שר"ל הבאות אחריכן וכן בהדיא בתוספתא ור"ל הבאות אחרי הס'. ופשוט הוא דעד מלא וחוסך הוא התנאי שמתנה ולאו בע"ש מתנייא אלא אגב רישא תנא לה: וחושך. ראיתי מי שהגיה וחוסך בסמ"ך וכן לא יחסוך. 'מצאתי שהגיה הח' הרר"י אשכנזי ז"ל וחוסך בסמ"ך כמ"ש וכן לא יחסוך ראשון גם שני. אע"פ שאין צורך דשי"ן בשבלת הוי כמו סמ"ך כדכתיב בקרא ולא חשכת וכן טובא אלא שנראה שכן מצא בספרים מכתיבת יד ישנים ולשון מקרא לחוד ולשון משנה לחוד. וכתב החכם הר"ר אלעזר אזכרי ז"ל וז"ל הרמב"ם שהיה רופא הוקשה לו על דברי רשב"ג לפי פי' של הר"ש והרא"ש ז"ל דלא יתכן לומר שאם ימנע אדם עצמו מלאכול גרוגרת אחרת אחר שאכל נ"ט יחלים כחו. לכך דחיק לפ' דת"ק דאמר וחוסך גרוגרת אחת היינו שמחסר א' משל בעה"ב. ורשב"ג חלק שלא יחסרנה מבעה"ב שהוא מחסר ממונו וגזל הוא בידו. ולשון ממעט מלאכתו היינו ממונו כמו לרגל המלאכה אשר לפני אלא יחסר ויחשוך אותה מאכילתו ועלה א"ר יוסי דלא יחשוך אותה מאכילתו אלא משל בעה"ב דתנאי ב"ד הוא וכתב דלא חלק ר' יוסי על ת"ק אבל הודיענו טעם דבריו במ"ש שהוא תנאי ב"ד. ולדעת הרא"ש ז"ל ר' יוסי טעמו של רשב"ג בא לומר. והנה הרא"ש והר"ר עובדיה ז"ל שניהם מבאר מים חיים של הרב ר"ש ז"ל שאבו וז"ל על

תפארת ישראל

יכין

מדאוכל מה"ת פטור ממעשרות. כרפ"ג דמעשר. י"ל דהכא מיירי במושכר לדבר שנגמר מלאכתו דאז אינו אוכל מה"ת והוא התנה עמו שיאכל. דהו"ל כלוקח וחייב במעשר כסוף מ"א שם: י) נמנע מלאכול א' מכדי שבעו. כנגד אותה שהפריש לתמ"ע. שאסורה לזרים. ויתנה לכהן ולהכי חושך. שלא יגזול לבעה"ב. שאומר שעישר פירותיו כבר. ולעיל בהזמינו א"ל למנוע. דמדהזמינו מסתמא ניחא לי' לבעה"ב שיפריש: יא) אלא יקנה גרוגרת אחת ויאכלנה: יב) אין ר"ל כלא יחשוך דר"ג. דר"ג קאמר אינו רשאי לחשוך. ור' יוסי ה"ק א"צ לחשוך [אב"י כת"ק וא"צ לקנות גרוגרת כרשב"ג שיכול לאכול כל הק' ויפריש א' לתמ"ע והכל משל בעה"ב]: יג) שההיה התמ"ע משל בעה"ב [אב"י לכאורה הרי גם רשב"ג אומר שהתמ"ע משל בעה"ב. אלא שאמר שיקנה א' החסר לק' מהשוק לאכול לעצמו. וכנגד זה אמר רבי יוסי שיכול להשלים אותו הא' ג"כ מבעה"ב]. [וק' א"כ לר' יוסי היאך אוכל ק' גרוגרת. והרי כבר מנ"ע הי' חייב להפריש א'. י"ל דתנאי ב"ד דקאמר ר"ל הכי תקנו שלא יהיה צריך להפריש תרומ"ע מגרוגרת היתירה. וכמו שהתקנו מאכילין עניים ואכסניא דמאי [רפ"ג]. [אב"י ול"מ מקודמת מכן כבן של ישראל זלוק"ל הייתי אומר שבאמת מתקן ב' מאות. הא' לו והב' לבעה"ב. ומהמאה שלו מפריש א' לתמ"ע. ואח"כ יאכל א' כנגדה מהל"ע המתוקנים דבעה"ב. נמצא דתפסיד הבעה"ב ב' גרוגרות. א' שנפסס לתמ"ע של נ"ט דפועל. וא' שנפסס לתמ"ע

בועז

בילה (דף כא ע"ב) דמסיק התם דשיורי כוסות דידן מותר לטלטל מדחזי לתרנגולים. ודעובדי כוכבים לאסורי הנאה נינהו. נמי שרי לטלטל אם כבר נעשו. דהו"ל כגרף של רעי. א"כ הך שיורי כוס דתרומות יין טמא. מדקיי"ל ביין תרומה שנטמא. כב"ש (ב"ק קט"ו א) דתשפך הכל. משום דבכל דוכתא חיישי' לתקלה (כרמב"ם פי"ב מתרומות הי"ב). א"כ הו"ל אסורי הנאה דהוה כגרף של רעי ושרי לטלטולי [ולא דמי לתרומה טמאה פכ"א דשבת דאסור לטלטל. דהתם ביבש מיירי. דחזי להסקה]. נ"ל דדוקא יין מאיס. משא"כ שאר איסורי הנאה. אף דהוה נמי שיורי כוסות. לא מאיס (ועי' א"ח המ"ו). ואגב אפרש עוד הירושלמי שהביאו הרא"ש כולו מוקשה. דהירושלמי הקשה עוד מטוקת יין מכותים. דחיים ר"י ור"ש לבקיעת הנוד. ולמה לא ניחש ה"נ לבקיעת הכוס ומשני הכל מודים בכוס שהוא על אחר. ותמה הרא"ש. מה מקשה בשלמא ביין כותים. שמא יבקע קודם שיפריש למחר. משא"כ הכא אם יבקע קודם שתייתו אין חשש כלל. ואם אח"כ הרי כבר הפריש. וני"ל ע"פ מ"ד (פסחים דף ו ב) השותה כוסו בב"א הרי זה גרגרן. א"כ מקשה שפיר שמא יבקע בין שתיה לשתיה. גם בנ"ז איכא למיחש שמא יבקע אחר גמר שתיה. קודם שיעשה תרומה כשיסתלק ממנו כלעיל. ומשני מדהוה על אחר. ר"ל על אותו מקום. ורק זמן מועט שוהה בינייהו ליכא למיחש: וכשהצעתי דברי לפני רבינו הנ"ל. השיב על תרוצי קמא על קושיתו ברמג"א. וז"ל פי' ידידי הרב נ"י בהרא"ש לא מחוור לי. דהא הרא"ש כ' מקמי הכי וז"ל אין תרומה קדושה עד שישתה ואיך נעקל דבריו. דר"ל עד שיסתלק מלטלטל הכוס [תמהני ארבינו וכי כך אמרתי דמ"ש הרא"ש עד שישתה ר"ל עד שיסתלק מהכוס. אני לא אמרתי רק מדלרא"ש עיקר מה דחלת לן התרגן. הוא שלא יטלטל הכוס אחר שעשהו תרומה. ש"מ דהמקשן היה סבור. דאף שצריך להקדים התרומה אחר גמר שתייתו כמ"ש הירושלמי מקמי הכי. עכ"פ עוד יטלטל הכוס ע"ג השולחן גם אח"כ. ע"ז קא' הרא"ש אין תרומה קדושה עד גמר שתייתו ומאז והלאה אינו מטלטלו]. ותו אין מכוון פירוש ידידי עם לשון הירושלמי. עם יניחנו מהכוס. דסילוק מהכוס

תוספות אנשי שם

אין תשובתם שלימה שעוד י"ל פ"פ לומר דהתם איכא אחרונים ב' זימני אבל היכא דאיכא ראשון ואחרון יאמרו שהוא כפשוטו. ומאותות משה אין ראיה דהתם כשא"ל ה' האות האחרון עדיין לא ידע משה מן השלישי אבל התירוץ הנכון שנקרא אחרון ממש לבנין ידי אדם כי השלישי יכוננו ה' כמ"ש ביחזקאל. וכן אמרו בזהר פ' פנחס רכ"א א'. (רמ"ז). ובסכת דמשפטים מבואר כהתוי"ט. (הו"ע): בר"ב ד"ה וחושך כו' כנגד אותה כו'. א"ה מלשון זה נראה שהר"ב מפ' שמשנתינו איירה באופן שכדי סעודתו של הפועל הוא נ"ט גרוגרות והוא לוקח ק' ומפריש א' לתמ"ע ומשא"ע שנשארים אינו אוכל רק נ"ח שמשייר גרוגרת א' לבעה"ב משיעור סעודתו בחלוף הגרוגרת של תמ"ע שנתן לכהן. והך כנגד דקאמר הר"ב אמנע קאי שכנגדה מונע מלאכול מהנשארים. ובזה א"ש לר"י שאינו חוסך ואוכל נ"ט שלימין שהוא כדי כל סעודתו כולם מתוקנות. ואי קשיא לת"ק למה יפסיד גרוגרת שלימה לא יקח רק נ"ט גרוגרות המגיע לו לכדי סעודתו ויפריש מהם התמ"ע משלו גרוגרת א' פחות חלק א' מן נ"ט בגרוגרת ויכויה חלק א' מנ"ט בגרוגרת. אפשר לומר דה"ט משום דלהכ"ד שמחייבין אותו במעשר חשבינן להו טבל והבעה"ב חייב להת לו נ"ט מתוקנים או ק' טבל ואם יקח הפועל רק נ"ט מהטבל ויניח א' לבעה"ב יהיה כמונח מתח"י דבר שאינו מתוקן שמניח אצל הבעה"ב גרוגרת א' שמגיע לו בטבלה הלכך מחייב הפועל לתקן כל המאה ולהניח לבעה"ב גרוגרת מתוקנה בחלוף אותה של תמ"ע. אבל בתפא"י הבין שמשנתינו איירה שכדי סעודתו של הפועל הוא ק' גרוגרות וחוסך ר"ל שאינו אוכל גרוגרת אחרת שלא מאלו הק' שנטל בחלוף הגרוגרות של תמ"ע. ולפ"ז הך כנגד דקאמר הר"ב קאי על מלאכול. ור"ל שמונע מלאכול כנגדה אחרת ולפ"ז הוקשה לו לדעת ר"י שאינו חוסך ואוכל אחרת כנגדה שלא מאלו הק' בתקן היאך אוכל אותה בטבלה ע"ש שנדחק הרבה בזה אבל למ"ש ניחא. ואל תתמה שהרי להרא"ד ההכרח לפרש שמשנתינו איירה כששיעור סעודתו הוא נ"ח גרוגרות. אך בפי' הריבמ"ל כ' מפורש דלת"ק אוכל נ"ט גרוגרות וצ"ל לפ"ז דלר"י באמת נוטל גרוגרת וא' מנ"ט בגרוגרת שיהיה תמ"ע על המאה שיאכל והא דתנן נוטל גרוגרת אחת הוא לדעת הת"ק. והר"מ בחבורו שפסק כר"י ומ"מ כ' נוטל גרוגרת א' נ"ל שאיהו מיירי שכדי סעודתו הוא רק נ"ט גרוגרות כמש"ל: במשנה **שהוא תנאי** ב"ד. הר"ב לא ביאר הלכתא כמאן ולכאורה נקטינן כת"ק דהוו רבים אמנם הרמב"ם פסק כר"י וס"ל דמפרש דברי הת"ק וע"ש בכ"מ. ודע דהרא"ד בהשגות גרים כדת"ק חוסך גרוגרת א' דברי רבי ע"ש. ולפ"ז מעיקרא ל"ק מ"ש הכ"מ למה פסק הר"מ כר' יוסי. (ש"ל). (א"ה ע"ש בכ"מ ובפ"מ בירושלמי כאן שדחקו ליישב השגת הראב"ד הנ"ל. ול"מ נ"ל פשוט שכוונתו מבוארת שבא להשיג על לשון שתנאי ב"ד כו' שכתב הר"מ בשי"ן ולא

ציונים

לא יחשוך. שם:

ראשון לציון

לגמרי מעניין מ"א אמנם במ"ש התוי"ט דס"א דבתול שמיה כו' אנהית לן תמיה גדולה לפי מה שפירש הר"ש על ירושלמי דתני אמר ר' צריך שיהיה זכור בלב לתנאיו למחר בשבת בשעת אכילה ושמעון בר בא אמר ר' יוחנן דלא סגי בזכור אלא צריך להשנות עוד הפעם בשבת בלחישת שפתיו ועל זה הקשה ר' ירמיה כיון דאמירה בעי הוי ליה מתקן בשבת אמר ליה אדחי תנא כלומר הסמייה ואדחה את התנא ועוד יש לפרש אדהתנה הכל תיבה אחת כלומר

חדושי מהרי"ח

עזרא כתב בפי' החומש וז"ל ואמר הכתוב האחרון ואע"פ שיש שם אות שלישי בעבור שלא הראה לו עתה רק שני אלה האותות כי השלישי עתיד לעשותו עכ"ל פי' שב' אותות עשה לו הש"י עתה דהיינו המטה שנהפך לנחש והשניה הבא ידך בחיקך כו' אבל אות ג' אמר לו לעשותו שם במצרים ולקחת את מימי היאור כו' אבל אפילו לפי' הרב אבן עזרא שם בהני ב' ג"כ כבר ראו את בית ראשון

תוספות רע"ק

ע"כ למפרע קדוש ומדין ברירה דאל"כ הא שותה טבלים למפרע.וא"כ למפרע הוי טלטול מוקצה. ועל דברי הירושלמי אלו קשה לי.הא מבואר בש"ע או"ח (סי' ש"ח ס"ג) דאם כבר המוקצה בידו מותר לטלטלו למקוםשהוא רוצה. וא"כ מה צריך לשייר כ"ש חולין הא בתחלת שתייתו בהיתר נטלו ואח"כ כבר הוא בידו ומותר לטלטלו ולהניחו במקום שירצה. ואף לדעת אבן העזר (סי' רס"ו) דלא שרי זה אלא בכלי שמלאכתו לאיסור כיון דבלא"ה יש לו היתר לצורך גופו ומקומו אבל במוקצה גמור לא. מ"מ הא הכא לכאורה לא נעשה הכוס בסיס דהא בה"ש לא היה היין בתוכו כדקתני מזגו לו את הכוס וגם אם היה בו בה"ש היה בסיס גם להחולין.ואף להפוסקים דבשבת נעשה נ"כ בסיס. הא א"י לעשות בסיס כלי של חבירו כמ"ש המג"א (סס"י ש"ט) והכא הא הכוס של ע"ה.וא"כ כיון דלא הוי בסיס יש לו היתר לטלטל לצורך מקומו וממילא מהני התירא דכבר הוא בידו (וכמ"ש הראב"ד בעצמו לענין שכח מעות בכיס ע"ש) וצ"ע: מ"ג [אות עה] מפני שהוא ממעט מלאכתו) בירושלמי הובא בהר"ש לא יחרוש אדם בפרתו

שהפריש לתרומת מעשר: ד הלוקח יין מבין הכותים. קודם שגזרו על יינן והיה יינן ודאי טבל והכא איירי בלוקח ערב שבת בין השמשות או שלקח מבעוד יום ושכח להפריש עד בין השמשות ואז אסור להפריש' דתנן ספק חשיכה אין מעשרין את הודאי הלכך אסור לקבוע לו מקום דקביעות מקום חשוב כהפרשה ואסור בין השמשות ומשום הכי לא קתני בסיפא ומעשר שני מחולל על המעות. דכיון דאינו רשאי לקבוע לו מקום בצפונו או בדרומו

אי

ד הלוקח יין מבין הכותים יד)

אומר

וכו' דמכיון שהוא ע"ה לא ישמע לנו לעשר פירותיו דמאי: ד מבין הכותים. דאילו מישראל הא תנן בפ"ה משנה ח' שאין אדם רשאי למכור טבל אלא לצורך וכיון דלא שכיח לא בעי למיתנא הכא ודיו במה ששנה התם לענין מעשר מזה על זה. ומ"ש הר"ב דיינן ודאי טבל

עיין

מלאכת שלמה

על דברי רשב"ג לא יחשוך ויקח גרוגרת א' ויאכל דאם לא יאכל מרעיב עצמו וממעט ממלאכתו של בעה"ב עכ"ל ונחלקו בהבנת לשון זה הה"ר עובדי' ז"ל הבין דלשון ויקח לשון קנין כמו כי יקח איש אשה והרא"ש ז"ל שלא ביאר דבריו הבין דהייט לשון לקיחה ותפיסה כמו ולקח הכהן הטנא מידך ולשון הירוש' שהביא על דברי רשב"ג קשיא טובא על פי' הרמב"ם ז"ל ע"כ. ובסמוך אכתוב דברי הירושלמי. אמר המלקט ואני מלאתי מוגה בפי' ר"ש ז"ל מפי' כת"י ויקנה. ופי' הרמב"ם ז"ל דר' יוסי לא בא לחלוק על ת"ק אלא לפרש דבריו הלכך הלכה כמותו ולא כרשב"ג אע"ג דקי"ל כ"מ ששנה רשב"ג במשנתינו הלכה כמותו וכן פסק שם בחבורו. ירושלמי. תני לא יחרוש אדם בפרתו בלילה וישכירנה להחריש ביום ולא יעשה בשל עצמו בלילה וישכיר עצמו ביום. לא ירעיב עצמו ולא יסגף עצמו מפני שממעט מלאכתו של בעה"ב. ר' יוחנן אזל לחד אתר אשכח ספרא אסימוס פי' חולה בל' יון אמר להון מהו כן אמרין לי' ציים א"ל אסור לך ומה אם מלאכת בשר ודם אסור מלאכת הקב"ה לא כ"ש. דבמלאכתו של ב"ו תנן לא יחשוך אפי' גרוגרת אחת. הר"ש והרא"ש ז"ל: ד מבין הכותים. אע"ג דר"מ גזר על יינם והך סתמא ר"מ היא דבתוספתא קתני עלה דברי ר"מ ור' יוסי ור"ש אוסרין הכא מיירי קודם שגזרו על יינם. ואע"ג דר"י ור"ש אית להו בפרק ר"י במנחות דכותים גרי אריות הם אפשר כשגזרו על יינם של עובדי כוכבים לא גזרו על של כותים משום דפרשי מע"ז טפי מעובדי כוכבים וגם מחזיקים בתורה שבכתב אע"פ שגזרו על פתן מימות עזרא אפ"ה יינם היה מותר. מידי דהוה למ"ד דגרי אמת הן דפתן אסור ויינן היה מותר עד שגזר ר"מ על יינם. א"נ במפהר יין הכותי הרא"ש ז"ל וכ"כ תוס' ז"ל בפ' כל הגט ד' כ"ה. ועוד כתבו ז"ל ועשרה מעשר ראשון כו' לאו דוקא עשרה ותשעה. דכשהסיר שני לוגין לת"ג פשו להו ק' ככי תרתי וי"מ דאין המעשר מתמעט משום ת"ג כיון דחטה א' פוטרת את הכרי ע"כ. עוד כתבו ז"ל שני לוגין שאני עתיד להפריש. כותים אפי' ת"ג לא מפרשי דאע"ג דבפ' ג' שאכלו אמרי' הני כותאי עשורי מעשרי כראוי דבמאי דכתיב באורייתא מיזהר זהירי ה"מ כשעושין לאכול לעצמן ואפי' מע"ר מפרישין. אבל למכור אין מפרישין כלל דלא קפדי אלפני עור אע"ג דאין חשודין על גזל לא חשיב להו גזל דהוי ממון שאין לו תובעין דהא ע"ה נמי לא נחשדו על הגזל ונחשדו על המעשר ועוד לכ"ז שלא הופרש אינו דומה להן גזל שעדיין לא נתחייב ליתן לכהן וללוי ועוד סומכין כותים

אהא

תפארת ישראל

יכין

לתמ"ע על נ"ע דבעה"ב. שכל זה הוא תנאי ב"ד. ואי"ל א"כ מפי הוה עדיף שיקנה לו בעה"ב גרוגרת מתוקנת מהשוק לאכול י"ל דבזה וודאי לא ישמע לנו בעה"ב. לעשות עלמו חשוד ובפרט שאז צריך לומר ממי קנה כלעיל פ"ד מ"ה. ובזה מובנים לי דברי הראב"ד בהשגותיו לרמב"ם פ"ט דמעשרות הי"א. וז"ל תנאי ב"ד הוא שאותה הגרוגרת שיתן לכהן תרומ"ע שלא ימנע אותה ממאכלו. ויאכל חליפיה משל בעה"ב משל תשע הנשארות לו. ועי' ברמב"ם שם ובפירושו כאן וגם דבריו צריכין לפרש או כדברי ע"ר זלוק"ל. או כפמ"ש]:

יד) מדלא קאמר במשנתינו בסופה ומחולל על המעות. וכדקאמר בסוף משנה א'. ש"מ דמשנתינו בשבת מיירי. דהיינו שקנה בע"ש ושכח לעשר והגיע שבת. ואע"ג דלעיל בע"ש מצריכינן שיקרא שם קודם שבת והרי הכא לא קרא שם קודם שבת. י"ל הרי אמרינן [ברכות מ"ז ב'] דכותי עדיף מע"ה. דע"ה חשוד אמעשרות אבל לא כותי. דלא חשיד במה דכתוב בתורה בפירוש. וכל מצוה שהחזיקו בה כותים. הרבה מדקדקין בה יותר מישראל [כחולין ד"ד א']. ולפיכך לעלמן וודאי מעשרי אלא דחשידי אלפני עור לא תתן מכשול. והכא מיירי שקנה מכותי מביתו. ואינו יודע אם עשאו לעצמו

או

בועז

מהכוס לא מקרי יציאתו. אלא יציאת היין מהכוס לפיו או לשפיכה [ולפע"ד הכנס מציט הרבה לוגמתו בל' חכמים. יצא ולא יצא ויוצא ידי חובתו. כולן לשון סילוק ה"כ ר"ל משיסתלק השותה מהכוס]. ותו לפירושו א"כ מה מקשה הרא"ש בתר הכי. דלא שייך הכא חשש בקוע כלל. ולפירושו דמר הא יש חשש בקוע בין שתייתו לזמן שלוקו מטלטול הכוס [תמהני ארבינו. וכי זו נעלם ק' הרא"ש. הרי ה"ה דהוה מצי למימר דיתבקע באמצע שתיי' או כתרוצי הנ"ל. אלא דתמיהת הרא"ש הוא. דלא ס"ד דמקשן למיחש לבקיעה בזמן קצר מאד כזה. גם אפשר דקו' הרא"ש הוא רק על דברי הר"ש שכ' בתירוץ הירושל' וז"ל דמע"ש עד שבת הו"ל כעל אתר]. אלא וודאי ברור לכוונת הרא"ש דאין תרומה קדושה עד ששתה ואח"כ אינו מטלטל הכוס למקום אחר אלא מניחו מיד לפניו על השולחן. דזה לא מקרי טלטול אלא כזורקו מידו. וא"כ גם לפ"ז ק' אמג"א דהא מותר לטלטלו לאיזה מקום שירצה. מדהמוקצה בידו [ובעניי לא הבנתי ד"ק. דהרי זה פשוט דלא חידש לן התרצן שלא תהיה קדושה רק אחר גמר שתייתו. דזה כבר הוכיח הירושלמי מקמי הכי. דאי הקדישה קודם גמר שתייתו הו"ל מדומע. רק גם לפי דברי רבינו. עיקר מה דחידש לן התרצן הוא שלא טילטלו שום טלטול אחר כ"א להניחו על השולחן. ואם זה כוונת רבינו. ק' דמנלן שזה לא הזכירו לא הירושלמי ולא הרא"ש (דהרא"ש לא כ' מזה ולהלאה רק מאז ולהלאה. דאזמן קאי ורק בזמן פליג אמקשן) ואין זה במשמעות דבריהם כלל. ק' נמי כל הדקדוקי' דבתר דידי קאתי מרנא ורבנא. גם מלידי' אדידי' ק'. דא"כ לאיזה ענין ומטעם כ' הרא"ש ואין התרומה קדושה עד שישתה. וק' נמי קו' האחרת שהקשה רבינו מקו' הרא"ש. דשמא יבקע בעת שמושיבו על השולחן]. וכן פי' מהר"א מפרקאן בירושל'. דכל זמן שהיין בכוס הכל חולין [שעו עיני מני דעת קדשו. מה למהר"א מפרקאן לדברי הרא"ש. הרי הם רחוקים זמ"ז כרחוק מזרח ממערב. דע"כ וע"כ פליגי בפי' הירושל'. דהרא"ש קא' ומאז והלאה אינו מטלטל הכוס. ולמהר"א מפרקאן אינו קדוש עד שישפוך היין מהכוס. ואחר שהוריק היין למה לא יטלטל הכוס. הרי בגלא היה עליו המוקצה בביה"ש וניטל מעליו בשבת מותר לטלטל הכלי (כמג"א ש"ח סק"ג). ואף אי נימא דס"ל למהר"א בהניח כלי תחת הנר ונפל לתוכו. וחזר עובד כוכבים ונטל לנר. אסור לטלטל הכלי. כמו שנסתפק מג"א (ש"ס סק"ט). עכ"פ הרי הכוס אינו שלו. והוא הביא לשם מוקצה שלא מדעת ב"ב. ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו (כמג"א שם). אמנם גם לדברי מהר"א מפרקאן מיושב שפיר קו'

רבינו

משנה ראשונה

ד הלוקח יין מבין הכותים. פשטא דמתני' משמע דאתי לאשמועי' כשם שבדמאי דרבנן מותר לשתות קודם הפרשה ה"ה נמי בטבל דאורייתא דס"ל דהאי תנא בדאורייתא נמי יש ברירה כמ"ש הר"ב וכ"ה בגמ' דעירובין דף ל"ז. וצ"ע דלוקח נמי פטור מדאורייתא כדדרשינן בפ' הפועלים דף פ"ח תבואת זרעך ולא לוקח ופסקה הרמב"ם רפ"ב מהל' מעשר. ואין לפרש דהכא שנגמר מלאכתו ביד הלוקח דבכה"ג כתב הרמב"ם שם דחייב מדאורייתא דהא הלוקח יין קתני משמע שנגמר ביד המוכר. ואין לפרש נמי דאין ה"נ דחיוב דהכא מדרבנן והא דאמר בגמרא דהאי תנא ס"ל יש ברירה בדאורייתא משום דעיקר מעשר הוא מן התורה כמ"ש התוס' שם לענין מעשר ירק. דלפ"ז קשה אמאי תני לה לכולה מתני' כיון דכבר תני לה בדמאי אע"ג דדמאי דרבנן הא עיקר מעשר דאורייתא. ודוחק לחלק בין דמאי לשאר דרבנן. והיה נראה מכאן ראי' לשיטת הריב"ש בתוס' פ' הפועלים שם שסובר בהפך משיטת הרמב"ם דלוקח אם נגמר ביד הלוקח פטור מדאורייתא אבל כשנגמר ביד המוכר כיון שכבר נתחייב מדאורייתא לא פקע חיובו וכ"כ ג"כ שיטת הר"ש בפ"ק דפאה מ"ו. ולפ"ז א"ש. אבל לשיטת הרמב"ם צ"ע ליישב מתני'. ואם טבל לפרש דעיקר החילוק בין ודאי לדמאי דבודאי אם התנה מערב שבת אע"פ שאוכל בשבת משום התנאי מ"מ אינו רשאי להפריש בשבת עד שיצא השבת. ובדמאי מפריש גם בשבת עצמו והכי משמע גירסת הספרים דגבי יין דהכא ובתאנים דבסמוך לא תני אני מפריש למחר ובסיפא היו דמאי קתני למחר. והלכך י"ל דלוקח יין אע"ג דהוי מדרבנן צריכא למיתני דנשתנה דינו כיון דהוא טבל ודאי אינו רשאי להפריש למחר משא"כ בדמאי ומיושב בכך אף לשיטת הרמב"ם בלקוח. והא דקרי ליה בש"ס דאורייתא משום דעיקר מעשר דאורייתא כמש"ל. אבל הרמב"ם עצמו פסק בהפך שכתב בפ"ט דין ח' ט' בתאנים של טבל ודאי דבסמוך שמפריש בשבת ואינו כמתקן הואיל והקדים תנאי ע"כ. וגם הר"ש בפ"ד מ"ד הביא דאיתא בהדיא בירושלמי כשמתנה מבע"י על טבל ודאי מותר להפריש בשבת והא דאסור הכא דלא תני למחר משום דלתקן את כל הגוד לא סתימו כמ"ש הר"ב והלכך גם בדמאי לא גרס למחר בסמוך כמ"ש

סוי"ע

ד הלוקח. עירובין לו: יומא נה: סוכה כג: גיטין כה. כח. נ"ק סס: חולין יד. מגילה כב. סוף' נבילם דף לה. ובקדושין דף ט. מיי' שם פ"ז :

ראשון לציון

כלומר בשביל שהתנה עליו מערב שבת מותר להלוים בשבת ע"כ. הנה לפירוש הראשון שכתב הר"ש אדתי תנא כלומר אסמיי' כו' כמאן דאסור להלוים בשבת דהוי ליה מתקן בשבת קשה טובא דהא במ"ב איתא להדיא מזגו כו' אומר אלא דאל"ל דהס"ד שכ' הסי"ט דס"א דבחול היא שנויה. הכי ס"ל לכך דאמר אדתי תנא על פי האמה דקובעת דמלתא דמ"ב דמזגו לו כו' אומר כו' מיירי בחול דוקא (כמו שהעיד התי"ט בשם הרמב"ם בחבורו פ"ט מהלכות מעשר העתיקה כו'). מיהו לפמ"ש הרמב"ם שם דצריך להלוים בשבת ע"ש. א"כ ע"כ דס"ל כפי' שני של הר"ש א"כ מי דחקו להרמב"ם לפרש מ"ב בחול וז"ל שם במ"ב אחר שהקדים התנאי מע"ש על דרך כלל כמו שנתבאר בהלכה ראשונה ישנהו כשימזגו לו את הכוס כמו שזכר כאן כי לא אמר זה אלא מע"ש על דרך כלל כדי שלא יוציא מעשרות לכתחלה בשבת וע"כ

יקדים

חדושי מהרי"ח

ראשון תם בית שני כמ"ש שם לפני זה בפסוק ג' מי בכם הנשאר אשר ראה את הבית הזה בכבודו הראשון ומה אתם רואים אותו עתה הלא כמוהו כאין בעיניכם על זה אמר בפסוק ט' גדול יהיה כבוד הבית האחרון כו'. נמצא אלו שנים ראו והשלישי שיהיה לעתיד לא ראו לכן קורא אותו אחרון:

תוספות רע"ק

בפרתו בלילה וישכירנה ביום ולא יעשה בשלו בלילה וישכיר עצמו ביום. לא ירעיב עצמו ולא יסגף נפשו מפני שממעט במלאכת בעה"ב. ר"י אזיל לחד אתר אשכח חד ספרא אסימויי (כך קורים לחולה בלשון יון) א"ל מהו כן אמרו ליה ציים אמר ליה אסור לך אם מלאכת בשר ודם אסור מלאכת הקב"ה לא כ"ש :

תוס' אנשי שם

כתב ותנאי ב"ד הוא כו'. בדברי מקודם לזה לא זכר הר"ש שם דבר מענין מחלוקת התנאים אם יחשוך או לא יחשוך שיהיה מוסב ע"ז הטעם שתנאי ב"ד הוא כמו במשנתינו ואם אינו נהיגת טעם אלא התחלת דבור הו"ל ותנאי ב"ד הוא כו'): ד בר"ב ד"ה הלוקח כו' בלקח ע"ש בה"ש לאו דוקא דבה"ש ספק לילה ואסור במקח אלא שקנאו מבע"י בדרך מדלכי

סקיים

משנה ד [בר"ב ד"ה הלוקח יין כו' א"א לחללו כו' עכ"ל. וכ"כ הר"ש וקשה במשנה ה' דאיירי מבעוד יום מדקתני היה יושב בבה"מ משמע שאם היה בביתו היה יכול לתקנו וכ"מ מפי' הר"ב שם א"כ ה"ל לקבוע מקום. (ממהורש"א ז"ל):

ראשון לציון

יקדים הדבור מערב שבת כמו שזכר בהלכה ראשונה עכ"ל: אמר המעתיק כאן נתחכו איזה שורות מהכתב. ובקושי גדול ירדתי לסוף דעתו של הגאון המחבר זצ"ל עד כלום ואני לא ידעתי אם כתב הגאון זצ"ל יישוב לתמיהתו על הרמב"ם או לא והעתקתי רק תמיהתו למען יראו חכמים ויבינו ויעיינו היטב בדבר אולי ימצאו יישוב. ד"ה לייזר בר"ז שטייני"ק:

תוספות רע"ק

משנה ד [אות עב] בהר"ב ד"ה הלוקח. א"א לחללו) גם אם אפשר לחללו הא מ"מ א"י לשתותו בחילול בלא הפרשה כיון דאסר מה שאני עתיד להפריש ואם אינו בא לידי הפרשה בטל הקריאת שם למפרע. התוס' והר"ש:

תום' אנשי שם

שקנייה ולא הספיק ליקח היין לביתו עד שנכנס ביה"ש. (ש"ע): במשנה שאני עתיד להפריש. קשה לי דהא בעי למימר לצפונו או לדרומו כדתנן בפ"ג דתרומות מ"ה תרומת הכרי זה בתוכו כו' רש"א קרא שם וחכ"א עד שיאמר לצפונו או לדרומו כו' ועוד במדת הלת אפילו לצפונו או לדרומו לא מהני דהא משקה מעורב הוא וכדתנן במס' תרומות קרא לה שם מפיה לא ישתה משוליה לא ישתה מפיה. וכ' הרמב"ן ז"ל בשם הגאון ז"ל דלמ"ד יש ברירה באומר שאני עתיד להפריש מהני דכשהוא מפריש הוברר הדבר למפרע שעל מה שמפריש חל המעשר ושיריים ניכרין למפרע אע"פ שלא היו ניכרין בשעת קריאה ובשעת שתייה והא דבעינן לצפונו ולדרומו בקורא לה שם מעתה כו'. (הכנ"א בהולך שם): בר"ב ד"ה שאני עתיד כו' לתקן את כל הגוד כו'. משמע דשיעור סעודתו מותר ע"י קריאת שם דבה"ש וזה אינו דהר"ש גופיה כ' בפשיטות דע"י ק"ש דבה"ש אסור להפריש בשבת וכן מוכח כדברי הר"ש במס' עירובין וא"כ אין מקום לקושית הר"ב. וראיתי בר"ש פ"ד מ"ד שהקשה מר"פ דקתני למחר אהא דבמ"ה בתאנים של טבל דלא קתני למחר ולא הקשה ממתניתין הקודמת והיינו מטעם שכתבתי. משא"כ ממ"ה דמיירי מבעו"י הקשה שפיר

ומל

עיין לעיל משנה ט פ"ה: **שאני עתיד להפריש**. מוקי לה הר"ב בבין השמשות. ולא מוקי לה כשרוצה לקחתו מהכותי בשבת ומתנה עליו בע"ש מבעוד יום כשרים פרקין. דדוקא בדמאי התירו להתנות על שאינו ברשותו ולא בודאי כדמפרש הר"ב לעיל בשם הירושלמי וכן פי' הרמב"ם לעיל

אי אפשר לחללו אבל לקרות שם דאמר שאני עתיד להפריש שרי דטלי האי לא גזור בין השמשות: **שאני עתיד להפריש**. הכא לא קתני שאני עתיד להפריש למחר כדקתני לעיל גבי המזמין את חברו דדוקא כשאינו מתקן אלא מה שאוכל ושותה התירו להפריש למחר ממותר אכילתו ושתייתו הנשאר בשולי הכוס אבל לתקן את כל הגלד בשבת לא התירו והכא אינו קורא שם לתרומת מעשר כמו בשבת של דמאי וכדלעיל גבי המזמין את חברו משום דגבי דמאי דמעשרן והן שלו קורא שם לתרומת מעשר כדי לתקן את המעשר ולאכלו אבל כאן שהוא טבל ודאי צריך ליתן המעשר ללוי והלוי יקרא שם לתרומת מעשר:

אומר שני לוגין שאני עתיד להפריש טו) **הרי הן**

ועשרה

מלאכת שלמה

אלא לדרשי' בב"מ ואכלת ולא מוכר ע"כ. ובפ' הישן ד' כ"ג כתבו עשרה מעשר ראשון ט' מע"ש לאו דוקא דכבר הפריש מן המאה ב' לוגין לת"ג ונמצא חסר מהכא עשרה וט' מעשר של שני-לוגין דהיינו חומש הלוג וכן גבי תאנים דמס' דמאי. ומיהו יתכן שהפריש שנים ממאה ושנים. דהא זמנין דמפריש נמי א' מששים כדתנן במס' תרומות פ"ד תורם כדעת בעה"ב א' מששים פיחת עשרה או הוסיף עשרה תרומתו תרומה כדאמרי' בכתובות פ' אלמנה דאיכא תורם בעין רעה. וי"מ משום דכותים שמא הפרישו ת"ג והשאר לא הפרישו ולכך אין מתמעט שיעור המעשר ולא יתכן לומר כן בתאנים של טבל דמס' דמאי פ"ז. ועוד י"מ משום דחטה א' פוטרת את הכרי אינה ממעטת את המעשר אפי' כשמרבה בתרומה וגם זה לא יתכן כלל ע"כ. כתב הה' הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל אין להקשות למה לא תנן והמעשר סמוך לה כי אין עושין כן אלא בדמאי שא"צ להפרישו וגם אין בו חשש על עירובו אבל בודאי שצריך להפרישו יש לחוש שמא יתערב אחר שהפריש את התרומה ולא יקח את הסמוך לה וזהו הטעם גם במה שלא אמר במע"ש ומע"ש בצפונו כו' כי כיון שאינו יכול לחללו עתה יותר טוב הוא לתלותו במה שאני עתיד להפריש ואז יוכל להפריש ולחללו מתי שירצה ע"כ. עוד מצאתי שכתב על הפירוש שהביא ר"ע ז"ל וז"ל כל אלו החילוקים איני יודע מנין לו וכן מ"ש דלא איירי אלא ביה"ש. והנה מה יאמר גבי תאנים שהוא עצמו לא פי' שם כן שכתב שמתירא שמא יקדש עליו היום ולא יוכל לעשר ש"מ שיש פנאי לעשר אלא שאינו בבית שיוכל לעשר שלשלם א"צ לחלל המע"ש תיכף אלא כשהוא רוצה לאכלו מיד אז הוא מחללו תיכף לקריאת השם. והנה בדמאי שהוא מותר להפריש את התמ"ע למחר ביום השבת יכול הוא לאוכלו ביום השבת כשיפריש את התמ"ע ואח"כ תחול הקדושה על המע"ש וה"ה מחולל ויוכל לאכלו בשבת. אבל בודאי טבל כיון שאינו יכול להפריש את התרומה ותמ"ע כהאת אינו יכול לאכול ולשתות את המע"ש. שהרי אסור להקדים הפרשת המע"ש לראשון ולתרומה *)ואפ"ה כ"ז שלא הפריש את התרומה ומע"ר אינו רשאי להפרישו למע"ש ע"כ. עוד כתב על מה שפי' ר"ע ז"ל דהכא לא קתני מה שאני עתיד להפריש למחר כו' כ' תירוץ זה אינו נראה לי דהא גבי תאנים נמי לא קתני למחר וצ"ל לפרש הכי דמש"ה לא קתני למחר משום דביום השבת אסור להפריש תרומה ומעשרות מן הודאי כדתנן מי שקרא שם לתמ"ע [של דמאי] ומעשר עני של ודאי לא יטלם בשבת אבל גבי דמאי שרי להפרישו למחר ביום השבת וע"כ לעולם גבי דמאי אומר למחר ע"כ: בפי' ר"ע ז"ל. אבל כאן שהוא טבל ודאי צריך ליתן המעשר ללוי והלוי יקרא שם לתמ"ע. אמר המלקט ואפי' תמצא לומר דלוקח מן הכותי כלוקח מן העובד כוכבים דאמרי' בפ"ב דבכורות מעשרן והן שלו משום דקא אתי מכח גברא דלא מצי לאשתעויי דינא בהדיה מ"מ אסור להפריש בשבת ע"י

קריאת

*) אולי צ"ל ומש"ה.

יכין

תפארת ישראל

בועז

או למכרו. ומה"ט נמי קאמר הלוקח יין מבין הכותים ולא קאמר הלוקח יין מכותי וכדקאמר לעיל (רפ"ז) המקבל מכותי. אלא דהכא בקנה מביתו איירי ולא ידע הקונה אם לעצמו עשאו או למכרו. א"כ דמיירי דודאי עשאה כותי לעצמו. ואפ"ה משום לא פלוג גזרו שיעשר כל מה שקונה מהכותים. מיהו בין כך ובין כך לא גרע מה שקונה מכותי כל כך כמה שקונה מע"ה [אב"י הכונה דהנקנה מכותי עכ"פ אינו גרוע כמו הנקנה מע"ה. לענין שיהיה צריך לקרות שם קודם שבת] וא"כ מדאיירי באומר כן (בשבת). לפיכך אסור לומר שהמע"ש יחולל על המעות בשבת דדוקא לעיל בהזמינו הע"ה כיון שכל מה שמשייר נשאר אצל הע"ה. לפיכך רשאי לומר בשבת. שהמע"ש יהיה מחולל על המעות שקבעתי אתמול לכך. דאינו אלא מספר שחללו כבר אתמול. אבל הכא שנשאר השיור אצלו. למה יחללו בשבת. והרי מצי לחללו למחר [אב"י דבלא טעמא דנשאר השיור אצלו. הי' מותר לפדות בשבת כמו שמותר לקרות שם לכתחילה בשבת. דאין תורמין ואין פודין הכל משום גזירת מקח וממכר כביצה דף ל"ז א'. ואם מותר לקרות שם לתרומה בשבת משו' דהנקנה מכותי קיל מהנקנה מע"ה. אעפ"י שאיסו' הפרש' תרומה נזכר להדיא במשנה שם. כ"ש דפודין. דאיסו' פדיה לא נזכר שם. ועי' א"ח סי' ש"ד ס"ד] ושכח להפריש עד ביה"ש *)[אב"י כאן צריך הגה וצ"ע. או יש לפרש דמיירי שכח להפריש עד ביה"ש] והרי מדייק והאי טבל אסור להפריש או לקבוע מקום למעשרות בע"ש ביה"ש. אבל לקרוא שם שרי. וצ"ל (לפ"ז) דלהכי נקט כותים דבגוונא אחרינא א"א שקנה טבל. דהרי אין מוכרין טבל אפי' לחבר כפ"ה מ"ה. או דקמ"ל אף דיש קלא ס'. דזמנין דמתקן לנפשי' ונמלך למוכרו אפ"ה לא יפריש ביה"ש: טו) לאחר שבת על ק' לוגין שיש כאן. דדוקא במפריש רק כדי אכילתו מותר להפריש בשבת אחר שקרא

שם

רבינו אמג"א. דס"ד דמקשן דא"א להזהר מבלי לטלטל הכוס על השולחן גם אחר שתייתו. ע"ז משני דלא יקדש עד שילא היין מהכוס שישפכו). ובאמת לא זכיתי להבין כוונת הרא"ש. דלדידיה הו"ל לירושלמי לשנות בקיצור דאינו מטלטלו רק מניחו על השולחן. וה' יאיר עיני (ולדברי העני מדעת דברי הירושלמי הם ממש דברי הרא"ש. כולם מתאימות ושכולה אין בהם). ותו ק"ל לירושלמי אף לפי דברי מעכ"ת. דהחשש שיטלטלו אשולחן אנה ואנה. הא מדלא היה שם ביה"ש לא נעשה בסיס (נקט רבינו דלא נעשה בסים. דאל"כ אפי' לצורך גופו ומקומו אסור כא"ח ש"י ס"ז) וא"כ למה לא יטלטל הכוס אשולחן לצורך מקומו. דבחנם למה לו לטלטלו וצ"ע עכ"ל. אמר הגל. תמהני הרי להדיא אמרי' (שבת דף מ"ג ע"א) באפרוחים שעלו לסל דבעודן עליו אסור לטלטלו. אף שלא היו עליו ביה"ש. וכ"כ תוס' (שם דמ"ד ע"ב ד"ה ים) דאפי' בהניח עובד כוכבים מוקצה בכלי לדעת ישראל נעשה בסים. ואי"ל דהכא שכבר היה ההיתר תוך הכוס. וכשקרא שם נתהוה בתוכו המוקצה ממילא. לא הו"ל כהונח ממש לדעת. ליתא דהרי הת"י הוכיחו ממורביות (סוכה דמ"נ) דלא שמשום החברים אע"ג שהבייתוסים הניחו האבנים שלא לדעת החברים. ש"מ אפי' הונח שלא לדעת אסור. ואפשר לחלק. דהכא לא הונח המוקצה שם כלל. רק ממילא נתהוה. עדיף מהך דבייתוסים. אמגם

לא

*) אני העתקתי כמו שמצאתי בכי"ק של ע"ר. שכ' הפירוש הא' בכ"י אצל הפירוש הב' הנדפס מכבר. וע"כ הוצרכתי להגי' המלות „או יש לפרש". דלכאורה הפירוש הב' סותר לפירוש הא'. מיהא כמדומה שדעת רבינו להעביר קולמס על פירוש הב' הנדפס וחזר ממנו במהדורא בתרא:

משנה ראשונה

תוי"ט. ועוד נכתוב מזה לקמן. ומעתה אין בידי ליישב תמי' לשיטת הרמב"ם ז"ל: **אומר שני לוגין שאני עתיד להפריש**. הר"ב פי' דמיירי ששכח לעשר עד בין השמשות ואז אסור להפריש אבל להתנות מה שאני עתיד להפריש מותר ומועיל לו תנאי זה שיעשה קודם ההפרשה אבל אסור להפריש בשבת דלתקן את כל הגוד לא התירו וכל זה כתב הר"ש ג"כ. וצ"ל מ"ש לתקן את כל הגוד לא התירו לאו דוקא דה"ה מה שאוכל בשבת אין רשאי להפריש על סמך תנאי של בין השמשות שכן מוכח מדברי הר"ש עצמו שכתב מאחר שאין מעשרין את הודאי בין השמשות אסור להפריש על התנאי של בין השמשות ומה"ט אפי' כדי אכילתו אסור. והא דתלי טעמא דלתקן כל הגוד אסור משום דהאי טעמא אילטריך ליה גבי תאנים בסמוך דהתם מיירי שמתנה מבעוד יום בע"ש מדקתני והוא בבית המדרש. ואי מיירי ששכח עד בין השמשות משכחת לה אפי' הוא בביתו. אלא מבעו"י מיירי ובכדי שילך לביתו יחשך היום. וכיון דמבעו"י מיירי אמאי לא תני התם שאני מפריש למחר דסגי על תנאי דמבעוד יום יכול להפריש אפי' בשבת כמו שהוכיח הר"ש בפ"ד מ"ד מן הירושלמי. וע"כ צ"ל התם דלא התירו להפריש בשבת על סמך תנאי שהתנה אפי' מבעו"י אלא כדי סעודה ולא כל התאנים כולם וכן כל הגוד והלכך נקט הך טעמא נמי הכא דהוא טעמא לתרוייהו. ובס' משנת חכמים הניח דברי הר"ש בצ"ע ובאמת לק"מ. וגם מה שהוכיח שם דהתנאי של בין השמשות אינו מועיל להפריש בשבת אפי' בכדי אכילתו דאי ס"ד דמועיל התנאי למה אין מערבין בטבל ויכול להתנות ולהפריש בשבת עכ"ד. והם תמוהים דאכתי לדבריו נמי הא עכ"פ מועיל תנאי בין השמשות

שיכול

ועשרה מעשר ראשון ותשעה מעשר שני. לאו דוקא שהרי לאחר שהפריש ממאה ב' לוגין לתרומה גדולה ונשאר צ"ח לא יהיה המעשר אלא י' לוגין פחות חומש ומעשר שני שמנה לוגין ושמנה עשיריות וחומש עשירית: מיחל ושותה. מתחיל ושותה: פירוש אחר מוזג ושותה מיחל כמו מהול ל' שנאמר מהול במים (ישעיה א). וסתם מתניתין אתיא כר"מ דאמר אף בדאורייתא יש ברירה וזה שנשאר בשולי הכוס הוי כאילו הופרש מתחלה ואינה הלכה אלא קי"ל דבדרבנן יש ברירה *אבל בדאורייתא אין ברירה הלכך בודאי טבל לא יאכל ולא ישתה עד שיפריש:

הן תרומה ועשרה מעשר (טו) **ותשעה מעשר שני** (יז) **מחל** (יח) **ושותה** (יט):

היו

ח"נ. ד מעשר נ"ס מעשר ראשון וכ"ה בגמ' בכל המקומות המצויים. מחל במשנ"ג ומיחל וכ"ה שם.

לעיל. [*ועיין במשנה דלקמן]: ועשרה מעשר ראשון וכו'. [*הכי גרסינן בגמ' פ"ג דגיטין דף כה]. וכתב הר"ב לאו דוקא וכו' ומעשר שני שמנה לוגין ושמנה עשיריות וחומש עשירית. וכן ל' הרמב"ם. והיינו שמנה מן השמונים ושמנה עשיריות מן השמנה וחומש מעשירית הלוג דהיינו עשירית מהחומש הנשאר ולפי שרוצים לומר מה שיהיה שיעור מעשר שני ולא רצו לומר ההפרשה הלכך לא כתבו ועשירית חומש: **מיחל** ושותה. כתב הר"ב כרבי מאיר דאמר אף בדאוריי' יש ברירה עיין מ"ש בזה במשנה ג פ"ח דבכורות. ועיין מ"ש פ"ה ממסכת נדרים (מ"א):

היו

תוספות חדשים

[תוי"ט ד"ה] **ועשרה** מעשר כו' לאו דוקא כו' עכ"ל. *ותוספות כתבו שם בשם י"מ דדוקא הוא דאין המעשר מתמעט משום תרומה גדולה כיון דחטה א' פוטרת הכרי (מהנ"ל): וכתב הפר"ח על זה ולא נהירא לי דכיון דאיכא שיריים מאי לעשות כל גרעו תרומה כדאיתא פ"ד דתרומות מ"ה ושם תרומה על התוספת. ולא מיקרי טבל ביד כהן וזה פשוט אגלי עכ"ל פר"ח ועי' תוספות סוכה דף כ"ג ע"ב שדחו בעצמם י"מ אלו:

והוא מלאכת שלמה

קריאת שם דביה"ש מאחר דביה"ש אין מעשרין את הודאי: עוד בסוף הלשון המתחיל ועשרה מעשר ראשון כתוב שם וחומש עשירית. אמר המלקט פי' ה"ר אפרים אשכנזי ז"ל ר"ל ועשירית מן החומש ע"כ: עוד בלשון המתחיל מיחל ושותה עד וסתם מתני' אתיא כר"מ. אמר המלקט והכי מסיים בברייי' בגיטין פ"ג ד' כ"ה דברי ר"מ. ר' יהודה ור' יוסי ור"ש אוסרין. ובירושלמי מעמיד דר' יוסי לא כטעמיה דר"ש ע"ש. ובסוכה פ' הישן ד' כ"ג פירש"י ז"ל אומר שני לוגין שאני עתיד להפריש מן המאה לתרומה הרי שם תרומה קרוי עליהם בתוכו וכגון שהגיע לילי שבת ואין עמו כלים טהורים להפריש לתוכן תרומה ומעשר והאי דנקט כותים אשמעי' דנרשעים הן מע"ה והלוקח מהן צריך לעשר דאי ולא דמאי שאף על התרומה נחשדו. ומיחל. מע"ש שהוא יכול לחללו מחללו בתוכו על מעות שיש לו בתוך ביתו ושותה מיד וסמכינן אברירה וכשיבא לביתו יפריש ואמרי' יש ברירה שאלו הן מעשרן ותרומתן ע"כ. וז"ל שם בחולין אומר שני לוגין וכו' אם אין לו כלים להפריש או שהיתה חשכה בליל שבת שאין שהות להפריש ע"כ ולפ"ז נראה שמלת ואין עמו כלים שכתב שם בסוכה ר"ל או אין עמו כלים וכו' או שמא צריך להגיה בהדיא או אין עמו כלים טהורים וכו' דו"ק. ובפלהי פ' בתרא דמעילה רמי עלה הויא מתני' דהתם דתנן סוף פרקא שהוא מוציא והולך עד שיוציא את כל הכיס ופי' שם בתוס' אע"פ שלא נמצא אותו דבור בספרי יד דמר' מאיר פריך נ"ל למימר שאני עתיד להפריש במוצ"ש כי לא אמר נמי נשארה התרומה באחרונה כמו גבי כיסין שפרוטה של הקדש באחרונה. וי"מ דפריך מר' יהודה ור' יוסי ור"ש דאוסרין דל"ל ברירה דהתם גבי כיס נמי

לימא

תוספות רע"ק

[אות ענ] בתוס' חדשים ד"ה תי"ט **ועשרה** מעשר ותוס' כתבו בשם י"מ כו' חטה אחת) ותר"ש כתב ע"ז ולא יתכן כלל דנהי דחטה אחת פוטרת הא מ"מ יכול להפריש כמו שירצה לתרומה רק שישייר מקצת כדאיתא בתרומות (פ"ד מ"ה): [אות **עד**] בהרע"ב ד"ה **מיחל** ושותה כו' אבל בדאורייית' א"ב) ואף לשיטת ר"ת שהעתקתי לעיל (פ"א מ"ו דפ"ה) דלוקח לאחר מירוח פטור מדאורייתא וכן דעת הרמב"ם (רפ"ה דמעשרות) מ"מ הכא מקרי שורש דאורייתא ופסקינן דאין ברירה. ועי' בתוס' בכורות (דף יח) ולפ"ז י"ל בישוב קושית התוי"ט בסמוך (מ"ס) דלמאי אצטריך תו הא שמעינן לה מסתני' הקודמת. י"ל דתנא ס"ל דגם בשורש דאורייתא יש ברירה אבל לא בדאורייתא גמור. ואשמעי' בלוקח יין דהוא דרבנן מחמת לקוח. וכן בתאנים שבביתו דהוי תרומת פירות. אבל ביין שבתוך ביתו באמת לא סמכי' על ברירה. ומש"ה נקט במתני' תאנים של טבל ולא נקט יין של טבל. דבזה באמת לא סמכינן על ברירה.ומיושב נ"ב קושיית התוס' בגיטין מדברי ר"מ בבכורות אשר רמז עליו התוי"ט כאן. דר"י לא ס"ל דיש ברירה רק בדרבנן אף דיש לו שורש דאורייתא. ואולם עדיין יקשה למה דאמרי' בעירובין (דף לז ע"ב) קסבר ר' יוסף מאן דלית ליה ברירה בדאוריי' גם בדרבנן אין ברירה.דאין סברא לחלק עד שמקשים מכח זה דר"ש אדר"ש א"כ מוכח דסבר ר"מ י"ב אפי' בדאורייתא ויקשה מההיא דבכורות.וצריכים לתירוצא דתוס' דגיטין אתהיא דבכורות (ואפשר דסברת ר"י כר' ירמיה בבכורות בטעמא דר"מ דזיל הכא קמדחו) ולפ"ז יקשה לר"י אמאי נקט במתני' תאנים של טבל ולא נקט יין של טבל כדקתני במתני' הקדום הלוקח יין והוי רבותא טפי דאפי' בדאורייתא יש ברירה:

יכין

שם מע"ש. כלעיל במשנה א'. ולא במפרים על כל הגוד. וכ"ש הכא שגם לא קרא שם מע"ש [אב"י ואפי' לפי מ"ש א"ר זלוק"ל לעיל סי' י"ד דקנה מכותי קיל ממה שקנה מע"ה]: טו) וא"צ ואחד מהן תמ"ע. דהא בטבל ודאי. לא נשאר מע"ר בידו. דיתנו ללוי ויפריש הוא התמ"ע (הטמא): יז) ולא יחללו עדיין. מדלא קבע לו מקום: יח) ר"ל מתחיל. והיינו שלא ישתה כל היין שבגוד. על דעת לשייר כדי תרומת ומעשר. דזה הוא כמו הפרשה בשבת [כרא"ש ביצה פ"א סי"ג] אלא מתחיל לשתות מהיין. ומשייר יותר מכדי תומ"ע (ב): יט) כתב רבינו הגאון אאמ"ו זלוק"ל ואף דרק בתרומת א"ל אוכל והולך ואח"כ מפריש [ביצה ד"ט]. או בדמאי דשיכן מדרבנן. משא"כ הכא טבל דאורייתא צ"ל דבההנה קודם אכילה או קודם שבת [אב"י עי' לעיל סי' י"ד פי' א' וב'] יש ברירה אף בדאורייתא

כתוס'

תפארת ישראל

בועז

לא ידענא מה צורך לרבינו לדחוקי. הרי בל"ז לא נעשה הכוס בסים. מדהכלי אינו שלו וכנ"ל ותו ממ"ש תו' (ביצה דף ב' ע"א ד"ה וב"ה) דלאפי' במניח העצמות אטבלא. מדאין דעתו להניחם שם כל היום לא הוה בסים (וכמג"א ש"ט סק"ז) ותו מדדעתו להשליכו לא נעשה בסים (כמג"א רס"ו סק"ב) ה"נ הרי ע"כ יצטרך לשפוך היין שלא יכשל הע"ה וכנ"ל. והרי בלא נעשה בסים מותר לטלטלו בצריך למקומו (כא"ח ססי' ש"ט). אמנם נ"ל כיון לאפשר לעשותו תרומה אח"כ. הו"ל כטלטול שלא לצורך: **(ב) ובזה** מיושב אגלי מה שהקשו רבותינו דהרי א"צ להפריש י' מע"ר וט' מע"ש דכבר נחסרו ע"י הת"נ שהפריש. ולפי דרכינו מיושב שפיר. דבאמת צריך להניח יותר ממה שחייב. [אב"י וא"כ האי דקאמר מתחיל ושותה הוא ע"י מה שאמר י' מע"ר וט' מע"ש ואף דקובע כל הי' למע"ר וכל הט' למע"ש. מכ"מ כיון דנם חולין מעורב בו. תו לא הוה כמו הפרשה בשבת. ואע"ג דהמרבה במעשרות מעשרותיו מקולקלין (כעירובין ד"ל ע"א. ומנחות דף נ"ד ע"ב). מ"מ כיון דכותי מסתמא כבר עישר. כמ"ש רבינו לעיל סי' י"ד. להכי מותר להרבות במעשרות דתו לא הוה כטבל מעורב בו. והכי שפי עדיף לעשות. מלקבוע מעשר בשיעור מצומצם ולהניח למחר יותר משיעור מעשר. כדי שלא יהיה כמפריש בשבת. דדלמא ישכח למחר ויניח רק כשיעור שהתנה. ולא הוה כמפריש]. וי"א דמיחל ר"ל מוזגו במים. ותמוה דמה קמ"ל בזה. ונ"ל דהא קמ"ל. מדעל כרחך צ"ל ברירה. א"כ א"ל דמוע למפרע. להכי יערבו במים

משנה ראשונה

שיכול לאכול קודם הפרשה כדקתני מתני' מיחל ושותה וא"כ כיון דיכול לאכול בעירוב הוי סעודה הראויה ואמאי אין מערבין בטבל. אלא דאישתמיטתיה הא דאמרי' בעירובין ד' ל"ו דגבי עירוב בעינן סעודה הראויה מבעוד יום. ומ"מ הדין דין אמת דעל סמך תנאי של בין השמשות אין מפרישין בשבת אף כדי אכילה דדמי למעשר את הודאי בין השמשות דדוקא על התנאי דמבעוד יום מותר כדי אכילה ולא על של בין השמשות. ולתקן כל הכרי או כל הגוד אף מבע"י אסור וכן משמע קצת בדברי הר"ש בפ"ד. **ובזה** מצאנו טעם למאי קתני הו מתני' דתאנים דבסמוך דהא שמעי' לה מרישא אלא דהתם תרתי קמ"ל חדא דאפי' בהתנה מבעוד יום לא הותר לו לתקן הכל דהתם במתנה מבע"י מיירי כדפי'. ותו קמ"ל דאע"ג דקי"ל דיש חילוק בין מתקן לאוכלין בטבל ודאי לדידן דקי"ל אין ברירה בדאורייתא במשקה אסור לו לשתות בשום ענין קודם שיפריש שמתקן מעורבין הם. ובאוכלין מותר שהרי אינו מעורב ונותן עיניו בצד זה ואוכל בצד אחר דכמופרש דמי כמ"ש הרמב"ם בהדיא כ"ז רפ"ז מה"ת. וא"כ קד"א דבתאנים אם הקדים תנאי מותר להפריש על כל הכרי בשבת כיון שמונח בצד אחר כמופרש ועומד דמי קמ"ל דגם בתאנים לא יאמר למחר דלתקן הכל לא התירו. ומיהו לעיל כתבנו שהרמב"ם בחבורו מתיר בתאנים להפריש בשבת הואיל והקדים תנאי. אלא שהעתיק בלשון הזה היו לו מאה תאנים של טבל. וי"ל דמאה אינם אלא כדי אכילה כדתני לעיל במ"ג גבי פועל של תמרים שאני

אוכל

תוספות אנשי שם

ועל הר"ב צ"ע. ולענ"ד גם אמ"ה לא קשה קושית הר"ש דהא עיקר הרבותא אשמעינן מתניתין שמותר לאכול בשבת אף שלא יפריש עד אחר השבת וא"כ לא קשה כלל דליתני למחר דמשנתינו אשמעי' דא"צ להפריש למחר רק יאכל על סמך שיפריש אחר שבת והא ראיה דהרמב"ם דפוסק דלא כמשנתינו משום דקי"ל דבדאו' אין ברירה כמ"ש הר"ב והביא משנתינו בפ"ט וכ' ולמח' מפריש ואח"כ אוכל. אבל במזומן דמ"ה אף דשם הוא בדמאי ובדרבנן יש ברירה מ"מ צריך דוקא לומר למחר דהא התם אין הדמאי שלו רק בשעת מזיגת לו הכוס וא"כ בהכרח שיפריש דוקא למחר בשעה ששותה דאח"ז לא יוכל להפריש מאותו דמאי. וא"ל שיפריש אחר שבת מדמאי אחר הא אי' בספ"ה תרם מן הדמאי על הדמאי תרומה ויתאור ויתרום ולכך בסוף מ"ה צ"ג גם שם למחר דשם הדמאי שלו ויכול שפיר להפריש לאחר שבת על מה שיאכל בשבת דבדרבנן אמרינן ברירה. (מש"ת): ד"ה **מיחל** מתחיל. פי' הרמ"ז ז"ל לאפוקי שלא ישתה כל היין לחלק ויניח הנוגע לתרומה ומעשר דהיינו הפרשתו ובשבת אסור ע"כ. וק' דע"כ לא אמרינן בשבת אלא כשמתקן יותר מכדי שתייתו אבל בכדי שתייתו שרי וא"כ ה"ע כששותה כל הגוד ומניח בשופו הנוגע לתומ"ע על הגוד ששתה למה יהא אסור. אלא נראה דאסברה ניהלן בנאד גדול דא"א לשתותו כולו בשבת זה ומש"ה לא מצי לתקנו והיא גופה קמ"ל במ"ש מתחיל ושותה כלומר שהוא כלי גדול שא"א לשתותו כולו ולפיכך מוכרח לעשות כן להניח מעשרותיו בתוכו לפי שאינו יכול לתקנו כולו בשבת. (ש"ל): בא"ד **ואינה** הלכה כו'. למד זה מפי' הרמב"ם שכ"כ אמנם הר"מ כ' כן גם במשנה דלק' גבי תאנים ומה שלא כ' הר"ב ג"כ שם היינו משום דהרמב"ם הזיל לשיטתו דס"ל ברפ"ב מה' תרומות דכל אוכל אדם הנשמר שגדולו מן הארץ חייב בתומ"ע מה"ת ומתני' דלקמן נמי בדאורייתא מיירי. אבל הר"ב ס"ל דאינו חייב מה"ת אלא דגן תירוש ויצהר ולפיכך במתני' דלק' דאיירי בתאנים שהם לדידיה מדרבנן א"ה דנקטי' כותים עי' בפי' הר"ב רפ"ב דתרומות. (ש"ל). א"ה ע' בביאור הרדב"ז להרמב"ם פ"ט מהמ"ע ה"ט שכ' דמשום דלא קתני במתני' בצפונו או בדרומו הוצרך לומר דאתיא כר"מ ואינה הלכה אבל כשאמר בצפונו או בדרומו וכו הפרשתו וא"צ לטעמא דברירה שהרי מבורר הוא שהמתנות בצפון או בדרום ואוכל את השאר הלכך אם רצה מפריש ואם רצה נותן עיניו בצד זה ואוכל את השאר כו'. עוד יש לפרש שלא התירו להפריש ע"י ק"ש אלא מה שצריך לאכול בתוכו שבת אבל מה שנשאר לא התירו לפיכך אם היה הכרי גדול שאינו אוכל הכל בתוכו שבת כיצד עושה נותן

עיניו

ה היו לו תאנים. תוס' בסוכה כג. ו. יומא נה: פיי' שם פ"ט ה"ח :

תוס' אנשי שם

במקצת שצריך לאותו שבת ומפריש עליו ואוכל את השאר מאותו מקצת כו' וזה הלשון עיקר לתרץ דברי רבינו עכ"ל וע"ל פ"ד מ"ד וכש"א :

ה תוי"ט ד"ה היו כו' ק"ק כו'. לשיטת הר"ב דכתיבנא במתני' הקודמת א"ש דקמ"ל אפילו במעשר תאנים שהוא מדרבנן לא מקילינן להתנות על שאינו ברשותו ולפיכך בעי' שיהיו לו בתוך ביתו דתקון רבנן כעין דאורייתא ולא דמי לדמאי אבל לשיטת הר"מ ז"ל כמ"ש הרמ"ש דהא קמ"ל לא מבעיא בלוקח ע"ב אלא אפילו בהי"ל כבר קודם השבת טובא משלו דה"א כיון שהיו ברשותו והו"ל לתקן קודם נ"ל הא תקנתא. ול"מ כשהוא בבהמ"ד דאיכא ביטול תורה אלא אפילו בשדה בדבר הרשות ובבא דדמאי אצטריך לאשמעינן דאף בדמאי לא הותר כ"א לתקן מה שאוכל כמ"ש התוי"ט בסמוך. (ש"ל): ד"ה להפריש כו' גם להרמב"ם כו'. לא ידענא היכי בעי להוכיח דהרמב"ם ל"ג למחר לפי שמפ' לשתי המשניות במתנה מע"ש ומפריש למחר כו' א"כ אדרבא מוכח מזה שהוא ז"ל גרס למחר בכולהו בבי דמתני' וכן במתני' דלעיל כי היכי דגרסינן במתני' דר"פ כיון דכולהו בחד גוונא מיירי. ועוד לא ידעתי היכן מצא רבינו בדברי הרמב"ם שמפרש למחר והא איפכא שמעינן מפירושו דלמחר אינו מפריש כלל אלא שיניח בסוף הכלי להפרישם אחר השבת בין במשנה זו בין בדלעיל. וא"כ האמת כדברי התוי"ט דל"ג הרמב"ם למחר כלל בשום בבא ומיהו לאו מטעמיה וכאמור תמת הדבר בפסק במשנתינו דלמחר מפריש ואוכל מיהו לאו דהעתיק כן ממשנתינו אלא דפסק שלא כמותה וכמבואר מדברי שכפי' ובדכתיבנא לעיל. (ש"ל):

ה היו לו תאנים של טבל וכו'. קצת קשה למאי איצטריך תו הא שמעינן לה ממשנה הקודמת: **להפריש למחר.** לא גרסינן למחר לפי מ"ש הר"ב לעיל לחלק בין כשאינו מתקן אלא מה שאוכל למתקן את כל הכל. דאי גרים אין צריך לחלק בהכי אלא הוה ליה לחלק בין ודאי לדמאי. וכ"כ הר"ש בהדיא לעיל פ"ד משנה ד דל"ג למחר גם בהך בבא ולכך מסיק כדמחלק הר"ב. וגם להרמב"ם לא גרסינן למחר אבל מטעמא אחרינא שהוא מפרש לשתי משניות לזאת ולהקודמת במתנה בערב שבת מבעוד יום וכדלעיל בר"פ דמפריש למחר ה"נ דכוותה. ואין חילוק בין דמאי לודאי. אלא דבדמאי אע"פ שבערב שבת אינו ברשותו רשאי להתנות ובודאי צריך שיהיה ברשותו. וכ"כ בהדיא בפרק ט מהלכות מעשר שזה החילוק בין דמאי לודאי ואח"כ כתב כיצד היה לו מאה תאנים של טבל וכו' אומר שני תאנים וכו' ולמחר מפריש ואוכל וצריך לרחוש בשפתיו וכמ"ש לעיל במ"ב ולדידיה לא מוקמינן בבין השמשות:

ה היו לו תאנים של טבל בתוך ביתו (כ) והוא בבית המדרש או בשדה (כא) אומר שתי תאנים שאני עתיד להפריש הרי הן תרומה ועשר מעשר ראשון ותשעה מעשר שני (כב). היו דמאי (כג) אומר מה שאני עתיד להפריש למחר (כד) הרי הוא מעשר ושאר מעשר סמוך לו זה שעשיתי מעשר עשוי תרומת מעשר עליו ומעשר שני בצפונו או בדרומו

ומחולל

ר"ע מברטנורה

ה והוא בבית המדרש. בערב שבת ומתיירא שמא יקדש עליו היום ולא

יוכל

הג. ה אומר שתי תאנים שאני גל"ג אומר מה שאני ובירושלמי אומר שני תאנים שאני. ועשר בירושלמי ועשרה. ראשון נכהד"י ל"ג מלה ו. ותשעה גל"ג ותשע וכ"ה במשב"ג. היו דמאי גל"ש נחלקה משנה זו לשתים וכאן מתחיל משנה ז' וכ"ה בירוש':

מלאכת שלמה

נימא דאין ברירה וכל פרוסה ופרוסה איכא למימר שהיא הקדש כדס"ל הכא גבי מעשר דאין ברירה ואכל כוס וכוס איכא למימר שהוא תרומה ומעשר ואפי' מראשון. ולא נהירא דמאן נימא לן דר' יהודה ור' יוסי ור"ש היא ע"כ ביתור לשון קצת מועתק מפירש"י ז"ל שלאחר הדבור הנזכר. וי"ס ומחל ושותה מיד בנוסחאות המשנה ורש"י ז"ל פי' ומיחל ושותה ומחלל בדבורא בעלמא על מעות שי"ל בבית דמה שאפשר לו לתקן לגמרי יתקן ודאו פי' זה תוס' ז"ל וכדפי' ר"ע ז"ל דכיון דאינו רשאי לקבוע לו מקום וכו'. וז"ל התוס' אמר שם בפ' הישן והא דאין קורא שם הכא לתמ"ע ולא גבי תאנים טבל ואינו גבי מזמן ובההיא דדמאי אשכחן שהוא קורא שם לתמ"ע משום דגבי דמאי דמעשרן והן שלו מתקן המעשר כדי לאכול אבל כאן שהוא ודאי צריך ליתן ללוי ולהכי לא קתני הכא מע"ש בצפונו או בדרומו כדקתני גבי דמאי משום דקביעות מקום כהפרשה ותנן פ' במה מדליקין ספק חשיכה אין מעשרין את הודאי אבל מעשרין את הדמאי ומתני' ביה"ש ולהכי נמי לא קתני הכא ומחלל על המעות כדקתני גבי דמאי אלא קתני ומחל ושותה והיינו מתחיל ושותה דאי מחלל על המעות ושותה ליתני מחלל על המעות כדקתני בכולהו. ועוד כאן דאמר שאני עתיד להפריש סתם ולא קבע לו מקום בצפונו או בדרומו אין יכול לחללו כדתניא בתוספתא מע"ש שבתפן זה מחולל וכו' ע"ש: **ה** היו לו תאנים של טבל בתוך ביתו. ודוקא בתוך ביתו דבדמאי הוא דהקלו גבי מזמן אע"ג דלאו ברשותו הוא והא נמי בע"ש מיירי וצריכי דאי תנא תאנים ה"א משום דלא שייך בהו משקין מעורבין שרינן אבל גבי יין אימא לא ואי תנא יין ה"א דוקא גבי יין לא יקבע לו מקום משום דמעורב הכל אבל גבי תאנים אימא דאפי' קביעות מקום שרי צריכי. הרש"ש ז"ל. ותוי"ט הניחו בקצת קשה: **או בשדה אומר שתי תאנים שאני וכו'.** כך נ"ל: **היו דמאי אומר מה שאני עתיד להפריש למחר.** הרב ר"ש ז"ל ל"ג הכא למחר וז"ל לעיל פ"ד סי' ד' וגבי הי"ל תאנים של טבל קתני שאני עתיד להפריש ולא קתני למחר משום דכיון דודאי טבל הוא אסור להפרישו בשבת אע"פ שקרא שם ומיהו אין מזה ראיה דה"נ בסיפא דקתני היו דמאי ולא קתני למחר והא דקתני למחר גבי מזמן משום דאין מפריש שם אלא מה שאוכל והה"נ במי שי"ל תאנים של טבל שיכול להפריש מה שיאכל בשבת אלא לפי שירצה לתקן אף המותר הכל בב"א לא קתני למחר דלצורך חול אסור להפריש ע"כ וכ"כ ג"כ במתני' דלעיל. וע' עוד שם. וז"ל תוי"ט ל"ג למחר כו' אבל אין מובן מלשונו דמיירי ג"כ אבבא דהיו דמאי כמו שמבואר מלשון הר"ש ז"ל שהעתקתי. וכתבו הר"ש והרא"ש ז"ל כל הנך בבות בין בודאי בין בדמאי בע"ש מיירו כמו קמייתא דריש פרקין וכבר פירשתים ע"כ. וכ' הר"א אזכרי ז"ל עליו לא בא הרב ז"ל למעט שלא יועיל תנאי מיום חול ליום חול דהא לעי' בר"פ מייתי עובדא דנתארחו רבי ור' יוסי אצל ע"ה והיו סומכין על תנאיהון וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"י מה' מעשר. אלא כוונת הרב ז"ל לומר דבשבת עצמה א"א להתנות אפי' ע"מ שיפריש

למוצ"ש

מעשרות

יכין

[כתוס' גיטין דכ"ה]. אמנם רק לצורך שבת (ג): כ) לראב"ד [פ"א מעשרות] דכל תרומת פירות מד"ס. חוץ מדגן תירוש ויצהר [דלא כרמב"ם פ"ב מתרומה דסכל דאורייתא]. נ"ל דקמ"ל הכא בהתנאה אף דהו"ל מדרבנן. והו"ל אוכל והולך ואח"כ מפריש עכ"פ הכא. מדאפשר. יקרא שם עכ"פ קודם שבת. ונ"ל עוד לפ"ז. דקמ"ל משנה א' וב' דבמאכל ע"ה צריך לקרות שם לתרמ"ע קודם שבת. וקמ"ל משנה ג' דאפי' בדמאי בפירות דמעשרן רק מד"ס. צריך שיקרא שם קודם אכילה. וקמ"ל מ"ד בכותי צריך לקרות שם לתרומה. אבל גם בשבת מדודאי כבר הפריש הכותי הכל לצורך אכילה עצמו. ורק משום דמה שמפריש לתרמ"ע הרי ישאר אצל הישראל ויכול לחלל המע"ש למחר. להכי לא יחללו בשבת. וקמ"ל תו משנה ה'. דאע"ג דבתאנים גוף התרומה מד"ס. ואפי' הן ג"כ דמאי דהו"ל הרי דרבנן. אפ"ה צריך לקרות שם מקודם. ואפי' הם ודאי טבל. כיון דתרומת פירות מד"ס. מהני קריאת שם שמע"ש: כא) בע"ש בין השמשות. וא"א לו לילך לביתו ולעשרם: כב) נ"ל דהכא נמי צריך לקבוע מקום לומר שהמע"ש יהיה בצפונה או בדרומה ומחולל על המעות. דמהשתא ע"ש הוא וקבע לו מקום כבר. רשאי לחללו. רק דאסיפא סמיך ולא חש להאריך. א"נ דרק בסיפא שהוא דמאי. וכשהוכשר הרי כבר נטמא המע"ש ביד הע"ה צריך לפדותו ככל מע"ש שנטמא. אבל הכא שהמע"ש טהור. א"צ רק לקבוע לו מקום: כג) שא"צ ליתן ממנו רק תמ"ע. ונ"ל דקמ"ל דאף דאיכא תרתי. תרומה דרבנן ודמאי דרבנן. אפ"ה צריך לקרות שם תחילה: כד) לא גרסי' למחר. אלא כלעיל סי' ט"ז:

סלים

בועז

במים. ותתבטל עי"ז התרומה (כי"ד קל"ד) ולא אמרי' דהו"ל כמבטל איסור לכתחילה. דהרי כך תיקון שתייתו. למזגו במים. וכשתיית חמין שהתליעו (י"ד פ"ד): (ג) אולם בש"ס (מכות י"ט סע"ב) פי' רבינו יהודה. דהאי תנא ס"ל דלא בעינן ראשית ששיריה ניכרין. וא"כ בל"ז מתורץ קוש' ע"ר אאמ"ו הגאון זצ"ל. ודו"ק. [אב"י ולפי פי' א' דסי' יד ממילא ניחא]. ולהתוס' תמורה (דף ל' ע"א) היכא דלא היה האיסור מבורר מעיקרא אף בדאו' יש ברירה (ועמ"ש בס"ד חגיגה פ"ג סי' לג). ואילה"ק לתוס' מאחין שחלקו שמחזירים זל"ז ביובל (כגיטין דכ"ה א'). י"ל דלתוס' התם היינו רק בשעה הוא האיסור. דמסתמא תולה בבירורו שאח"כ. [אב"י סברת התו' דתמורה בשם מורו מהר"ל מעולם לא זכיתי להבין. דכמה וכמה ברירות ישנם בש"ס שהם כן. כמ"ש ע"ר ולא הוברר האיסור מעולם. ואפ"ה אין ברירה כמו כתוב להיות שתנאה בפתח תחילה גיטין דף כ"ה ע"א. וכן אם בא חכם למזרח עירובין ד' ל"ז ב'. וביצה ד' ל"ז ב'. ועי' תוס' גיטין דכ"ה ב' ד"ה

דברי

משנה ראשונה

טבל וכו': ה היו דמאי אומר וכו'. לא מצאתי בדברי המפרשים למאי צריך למיתני הך בבא הא כבר תני דין הדמאי בר"פ. ופשטא דמתני' משמע דהכא קמ"ל דבדמאי מותר לו בשבת להפריש כל הכרי אף יותר מכדי אכילתו ומשום דבר"פ במזמינו לא הוצרך לתקן אלא ערך אכילתו והוה ס"ד דיותר מזה אסור קמ"ל הכא דאפי' כל הכרי שרי. ולפ"ז נראה עיקר כגירסת הספרים דגרסי' הכא למחר. ומ"ש התוי"ט דאי גרסי' הכא למחר לא צריך לחילוק בין אם מתקן כדי אכילה לבד ובין מתקן הכל אלא לחלק בין ודאי לדמאי ע"כ. אין זה נכון דא"א לומר בודאי אף כדי אכילה אסור שהרי הוכיח הר"ש בפ"ד מן הירושלמי דאם מתנה מבע"י מותר להפריש בשבת ולכל הפחות בכדי אכילה מיתוקמא ומתני' דהכא מיירי במתנה מבע"י. ולכך נ"ל דדוקא נקט הכל אסור על תנאי

דמבע"י

ומחולל על המעות: ו היו לפניו שתי כלכלות (כה) של טבל, ואמר מעשרות (כו) זו בזו. הראשונה מעושרת (כז). של זו בזו ושל זו בזו. הראשונה מעושרת (כח). מעשרותיהן מעשרות כלכלה בחברתה (כט). קרא שם (ל):

מאה

חי"ג. ו שתי נכהד"י שני. זו בזו הראשונה מעושרת ניכובלפי ל"ג ד' סיטוס אנו:

יכול למעשר: ו כלכלות. סלים: מעשרות זו בזו. מעשרות שאני צריך להפריש מכלכלה זו יהיו מונחים בחברתה: הראשונה מעושרת. ומפריש מן השניה המעשרות של שתיהן: של זו בזו ושל זו בזו הראשונה מעושרת. אבל השניה אינה מעושרת דמיד כשאמר של זו בזו נתקנה הראשונה ונפטרה מן המעשרות וכי הדר ואמר של זו בזו נמצא מפריש מזו שכבר נפטרת על זו שהיא חייבת ואין מפרישין מן הפטור על החיוב ולא אמר כלום ונוטל מן השניה המעשרות של שתיהן: מעשרותיהן מעשרות כלכלה בחברתה. המעשרות המחוייבות לשתי כלכלות הללו יהיו של *)כלכלה בחברתה הרי קרא שם מעשרות שתיהן כאחת ומפריש מזו על זו ומזו על זו *דבכל אחת שייר טבל כדי מעשרות חברתה. אבל אינו מפריש עליהן ממקום אחר שהרי קרא שם וקבע מעשרות כל אחת מהן בחברתה. פי' אחר ועיקר מעשרותיהן מעשרות כלכלה בחברתה קרא שם ומפריש מאיזו מהן שירצה דהכי מפרשינן למלתיה מעשרותיהן מאיזה

מהן

*) כד"ו של כל כלכלה.

ו מעשרות. בריש פ"ד כתבתי שהשאילו שם מעשרות לכלל המתנות ובכללן גם התרומה. ולכך אין הכרח למ"ש התוס' פ"ק דתמורה דף ד' אמתני' וז"ל ובדמאי איירי מדלא קא מפרש תרומה ובמסכת דמאי מתניא עכ"ל. וגם מנלהו הרבה דיני ודאי מתניין במכילתין. ויותר מוכח דבודאי איירי מדקרי ליה טבל. והא דבגמ' התם אתמר ר' אלעזר אומר לוקה מפני שהקדים מעשר שני שבה למעשר ראשון שבחברתה ותיפוק ליה שהקדים שניהן לתרומה שבחברתה. ובשלמא אי איירי בדמאי לא קשיא דלית בה תרומה גם מזה אין ראיה דאיכא למימר שכבר נתרמה וכדפירש הר"ב במשנה דלקמן ואדרבא מדאמר לוקה ש"מ דבודאי איירי ועיין בספ"ק דפסחים דאף בודאי אינו לוקה. וז"ל הרמב"ם בפ"ז מהלכות מעשר מי שהיו לפניו שתי כלכלות של טבל שנטלה תרומתן ע"כ. ובפרק דמפרש לדיני ודאי כתב למשנתנו. [*וצ"ל שמן הירושלמי למד כן כמ"ש במשנה דלקמן]: **הראשונה מעושרת.** כתב הר"ש בהך קמייתא ליכא חדוש במה שהראשונה [מעשרת] ומשום סיפא נקטיה ע"כ: **של זו בזו** וכו' הראשונה מעושרת. כתב הר"ב וכי הדר ואמר ושל זו בזו נמצא מפריש מזו שכבר נפטרת וכו'. וכך פירשו הר"ש והרמב"ם. וכתב הר"ש בשם ירושלמי אמר ר"א דר"מ היא דאמר אין תופס אלא לשון ראשון כדאמר גבי תמורת עולה תמורת שלמים בפרק כיצד מערימין במסכת תמורה ע"כ. ומזה אני תמיה על הרמב"ם שפוסק למשנתנו בהלכות מעשר ובמסכת תמורה פסק דלא כר"מ. וכ"כ בחבורו ספ"ב מהלכות תמורה. ואין לתרץ דהרמב"ם מפרשה כשחזר ואמר ושל זו בזו היה אחר כדי דבור ובהא כולי עלמא מודו דאין אדם נתפס בלאחר כדי דבור דא"כ לא הו"ל לסתום בחיבורו אלא לפרש דהא מדסתם נמי וכתב מעשרות שתי כלכלות וכו' כבסיפא איכא למידק דדוקא בכי האי גוונא דכלליהו בבת אחת. אבל כי לא כלליהו בבת אחת אע"ג שאמרם בתוך כדי דבור תפוס לשון ראשון: **הראשונה מעושרת.** וכתב

הר"ב

מלאכת שלמה

למ"ש אפי' בדמאי דקריאת שם השיב כהגבהת תרומות ומעשרות וכמש"ל בפ"ד ע"כ: ו מעשרות זו בזו. מע"ר ומע"ש או מ"ע בזמנו וא"נ דרך להפרישה מיד בשעת הגרן: הראשונה מעושרת. הא מלתא דפשיטא היא וגם לא שייך כאן ראשונה דלא תיקן אלא אחת אלא אגב סיפא נקטיה. ובירושלמי א"ר אלעזר דר' מאיר היא דאמר אין תופס אלא לשון ראשון גבי תמורת עולה תמורת שלמים. בפ"ק דתמורה אתמר עלה א"ר אלעזר לוקה מפני שהקדים מע"ש של חבירתה למע"ר שלה דכשאמר של זו בזו הרי קרא שם מע"ש מתוכה על חבירתה קודם שהפריש מע"ר מתוכה על עצמה וקא עבר משום מלאתך ודמעך לא תאחר דמע"ר יש תמ"ע בתוכו וקרינן ביה ודמעך לא תאחר. ירושלמי א"ר יוסי ב"ר חנינא אדראשונה עובר בעשה אשנייה בעשה ול"ת. אראשונה עובר בעשה שקבע שני שמות כאחת ושהקדים שני שבראשונה לראשון שבשניה וקרי ליה עשה מה שקובע שני המעשרות כאחת שהי"ל להקדים מע"ר אבל לא תאחר ליכא שהרי לא איחר. וריב"א קאי אמעשרות כלכלה בחברתה אבל על של זו בזו ושל זו בזו לא עבר על שנייה כלום שאינה מתוקנת. וקשה אמאי איכא ל"ת כלל הרי יכול להפריש תחלה מע"ר על שתיהן ואח"כ מע"ש. וי"ל דמשמע ליה דאינו מתקן לחצאין אלא מתקן תחלה כלכלה אחת לגמרי ואח"כ מתקן השנייה.

א"נ

תפארת ישראל

יכין

כה) סלים: כו) הוא שם כולל לתרומות ומעשרות: כז) נ"ל דקמ"ל דמותר לאכול הראשונה אף שלא הופרש עדיין תומ"ע שלה מהשניה. וגם לא הופרש מהמוקף [אב"י [ומיירי בע"ם ביס"ש כהך דלעיל] דמשום כנוד שבת א"נ מהמוקף דאל"כ אפילו יהא צריך מהמוקף. כחולין ד"ז א'] : כח) אבל שניה לא דמדהפס לשון ראשון. נפטרה הראשונה והו"ל כמפריש מפטור אחיוב. ואי"ל א"כ האו"ל תרומה ויחזור ויתרום כלעיל פ"ה מ"י. הכא שאני שלא הופרש ממש התרומה ליכא למיחש לזלזולי. ונקט הך משנה הכא. מדדמי להך משניות דלעיל. דבכולן אוכל והולך קודם שהפריש המעשרות. ואע"ג דרק בחיוב מדרבנן בכל ה"ל או דמאי אמרי' דאוכל והולך ואח"כ מפריש. היינו בגוף אחד כבלק [כילה ע' א'] . מאח"כ הכא בגופין מחולקין. כבר מופרשין ועומדים הן. והכי נס בטבל דאורייתא רשאי לאכול המתוקן. א"כ היכא דקרא שם מקודם כמשנה ד'. גם בודאי מותר לאכול ולהפריש אח"כ. כט) ר"ל ואם אמר. מעשרותיהן יהיו. כל מעשר של כלכלה בחברתה: ל) ולא יפריש עליהן ממק"א. ואף דכל שאינו בזה אחר זה [דא"כ יהיה כמפריש מפטור אחיוב] גם בב"א אינו. [כקדושין דנ"א] . ואי"ל דזה דוקא היכא שהראשון מונע את השני מלחול [כתוס' גיטין דמ"ב א' ד"ה הא] מאח"כ הכא כל אחד מונע את עצמו בעצמו. דמדהוא פטור א"א שיעשה תרומה. ותו דאפשר נמי שיחולו שניהן בזה אח"ז. כשלא יפרישן זע"ז. עכ"פ בהך גוונא שמפרישן מזע"ז הא' מונע על חבירו. דמדנעשה א' תרומה על ב'. א"א שוב שתעשה ב' תרומה על א'. נ"ל דבאפשר למפלגי שאני. [כעירובין ד"נ ע"א] והכא נמי אמרינן

בועז

דברי. דהיכא שמברר דבריו ומתנה בפירוש ואומר שאני עתיד להפריש. אמרינן יש ברירה. אח"ז ראיתי בתוס' סוטה דה"י ע"א. ד"ה חזר וחלקן. דלחו לסברא דמורי מהר"ר. ושם הובא ג"כ דברי ע"ר זצוק"ל. דהא דב' לוגין שאני עתיד להפריש הוא כלא הוברר מעולם. ועי' ר"ן נדרים ר"פ

דשייר

משנה ראשונה

דתבע"י. ובדמאי אף לתקן הכל שרי והלכך תני הכא היו דמאי לאשמועי' הא ומ"ש נרסי' למחר אלא שהר"ש בפ"ד כתב דהכא ל"ג למחר וצ"ע: ו של זו בזו ושל זו בזו כו'. בירושלמי אמר ר"מ היא דאמר תפוס לשון ראשון בפ"ק דתמורה והביאו הר"ש. ולע"ד צ"ע דסתמא דהכא כר"י נמי אתיא דהכא לא נקיט הכא אלא לאשמועינן משמעות לשונו היכי מתפרש וכגון דליתא קמן דניעייליה או באומר כוונתי היה כמו שיפרשו חכמים לשוני. דהא ודאי אם מפרשין לשונו כמלך דאין לומר דלתרווייהו איירי למעשר של זו דוקא באחרת ושל אחרת בזו. [illegible]

לשתיהן והלכך הראשונה מעושרת. וכ"ע שזהו טעם הרמב"ם שפסק למשנתנו להלכה ולא חש לירושלמי: **הראשונה מעושרת.** פי' הר"ב דשניה לא דהראשונה נפטרה כבר ונמצא מפריש מפטור על החיוב ואינו כלום וכ"כ הר"ש וכתב תוי"ט דל"ד לדספ"ה דמאינו נקוב על הנקוב או מן הדמאי על הודאי שיחזור ויתרום. דשאני התם שהתרומה ניכרת כו' ע"ש ובתוס' דחק והקושיא מעיקרא ליתא דהתם אינו נקוב חייב מיהת מדרבנן וכן דמאי הלכך הוי תרומה מדרבנן דמדרבנן אינו מן הפטור. אבל המעשר מן המתוקן דפטור לגמרי פשיטא דאינו כלום וכן מבואר בדברי הרמב"ם בהדיא בפ"ה מה"מ דין י"ב ודין י"ד וזה פשוט: **קרא שם.** הר"ב פי' שתי לשונות או [illegible]

שירה

ציונים

ו היו לפניו. תמורה ד. מיי' שם פ"ז ה"א: כלכלה בחבירתה. מיי' שם ה"ע י"ג:

תוספות חדשים

משנה ו [תוי"ט ד"ה] של זו בזו כו' ומזה אני תמה על כו' מהל' תמורה כו' עכ"ל. ול"נ דלק"מ דבגמ' דידן בתמורה דף כ"ו מוקי ר"י טעמא דר"מ לאו משום תפוס לשון ראשון אלא משום דהו"ל לומר תמורת עולה ושלמים הואיל ואמר ב' פעמים תמורה ור' יוסי סבר דטעה כדפירש הר"ב שם בפ"ה מ"ד וכ"כ הרמב"ם וכ"פ בחבורו דכתב התוי"ט שם מא"כ כאן דליכא למימר דטעה א"כ הל"ל מעשרותיהן מעשרות כלכלה בחברתה ואמר של זו בזו כו' גם ר' יוסי מודה דהאי נמלך וא"כ אתיא מתני' אף כר"י וירוש' דמוקי למתני' כר"מ דוקא ס"ל כאידך תנא שם דר"מ ור"י פליגי רק בתפוס לשון א' או לא וא"כ שפיר פסק רמב"ם כתלמודא דידן ודו"ק.(ממסורש"ת זצ"ל):

תוספות רע"ק

משנה ו [אות עו] בהר"ב ד"ה מעשרותיהן. דבכל אחת שייר טבל) וז"ל התוס' בתמורה (דף ד ע"א) מעשרותיהם מעשר כלכלה בחברתה קרא שם: שהרי מתוקנים הם יחד זה בזה אע"ג דקי"ל כל שאינו בזה אחר זה אפילו בב"א אינו [עיין בפ"ב מ"ו דקדושין בתוי"ט] הכא כיון דדעתיה לתקוני תרווייהו הרי כאומר מעשר שלה תהא בשנייה חוץ מע"ד שישארו בראשונה טבל לתקן השנייה וחל המעשר של זו בזו וזו בזו עכ"ל:

תוס' אנשי שם

ו תוי"ט ד"ה מעשרות כו' שמן הירושל' כו'. אינו כן אלא שבתוספתא תני בהדיא שניטלה תרומתן. (רמ"א). ונראה דטעמא דנקט ניטלה תרומתן משום דקי"ל דגבי הפרשת תרומה בעינן שיסיים ויציין מקומה כגון שיאמר תרומתה בתוכה בצפונה או בדרומה אבל אם לא ציין מקומה לא אמר כלום וא"כ לא איירי בתרומה דהא כה"ג דאמר זו בזו לא הוי קביעות מקום אלא ע"כ לא איירי אלא במעשרות דלא בעי' בהו קביעות מקום דלא כתיב בהו ראשית ולא בעינן שיריה ניכרין. וזה דלא כנראה מתוס' דקדושין דכ"ז והביאם המל"מ בשלהי ה' מע"ש דגם במעשרות בעינן קביעות מקום. (יד אהרן): בר"ב סד"ה **הראשונה** מעושרת כו' של שתיהן נראה דהיינו אם ירצה להפריש מן הב' על שתיהן מפריש. אבל אם ירצה מפריש מעשר הב' ממקום אחר דהא לא קבע בב' כ"א של הא'.(רמ"ז): בר"ב ד"ה **מעשרותיהן** כו'. פי' אחר כו'. וז"ל הר"ש

פשי

ז מאה טבל מאה חולין(לא) נוטל מאה ואחד(לב). מאה

ה"ג. ז מאה ואחד בירושלמי מאה ואחת וכן בסמוך:

מהן שארצה יהיו מעשרות כלולה בחברתה: ז מאה טבל ומאה חולין. שנתערבו: נוטל מאה ואחד. נוטל מאה להפריש מהן מעשר ראשון ומעשר שני כדין כל טבל ואחד נוטל מן המאה (דלעיל) [נ"ל של] חולין לתרומת מעשר כאילו היו טבל שהחולין נעשים כטבל עצמו לענין תרומת מעשר בלבד אבל לא לענין מעשר ראשון ומעשר שני ונמצא זה מפסיד ע"י תערובת זו אחת בלבד שמפריש מן החולין. וטבל דאיירי ביה הכא הוא שהורמה ממנו תרומה גדולה אבל לא הורמו ממנו מעשרות ולא תרומת מעשר:

מאה

הר"ב דבעל השניה הוי מפטור על החיוב ולא אמר כלום ע"כ. אם דעת הר"ב לפרש מתניתין כפירוש התוספות או כפי' הרמב"ם שכתבתי אין כאן ענין לתרומה וא"כ מפרש לה לתרומה ומעשרות שם כלל כמ"ש אפ"ה לא תקשה מסוף פ"ה דאי הפריש מפטור על החיוב תרומתו תרומה אלא דיחזור ויתרום וא"כ לא הוה ליה לכתוב ולא אמר כלום. דשאני התם שהפריש ותרם והרי התרומה ניכרת אי לא אמרינן תרומתו תרומה אתו לזלזולי בתרומה. והכא לא נתרמה עדיין ולא ניכרת אין כאן בית מיחוש כלל אפילו כי אמרי' שהוא חולין. ועיין במשנה דלקמן בפי' הר"ב: ז נוטל מאה ואחד. פירש הר"ב שחולין נעשין כטבל עצמו לענין תרומת מעשר בלבד. °וטעמא כמ"ש הר"ב לקמן משנה ט פ"ג דחלה ע"ש. וכן כתב הר"ש. ויש להרמב"ם טעמים אחרים במשנתנו והדברים ארוכים ולמבין נכוחים וראוים הם למי שאמרן הרוצה יעיין עליהם. ומקצתן שאני צריך להם אכתוב וכמו שפירשו בעל כ"מ בפ"ח מהלכות מעשר. וזה שהקשה הרמב"ם מאחר שיש כאן מאה חולין כשנתערב עמהם מאה טבל שיש בהם אחת תרומת מעשר והרי היא עולה במאה חולין וא"כ לא היה צריך להעלות מהכרי אלא מאה של טבל שיש בהם אחת תרומת מעשר ונשארו בכרי מאה חולין. וניחא ליה דכיון שנפלה סאה תרומה למאה של חולין הדין הוא שיעלה סאה אחת לתרומה וישארו החולין כמות שהיו ולא יעלה המאה של חולין וישאיר הסאה תרומה. ולכך אם היה מעלה מאה ותשאר מאה היה אפשר שיטעה ויחשוב שהמאה הנשארים הם של טבל והמאה שהעלה הם חולין ויאכלם ולפי האמת הם של טבל מהטעם הנזכר. ולפיכך אמרו שיעלה מאה ואחד כדי שיכיר שאלו שהעלה הם של טבל שכיון שמעלה מאה ואחד הרי יש היכר שאלו הם של טבל שיש בהם סאה יתירה של תרומת מעשר וזהו שאמר רבי

יוסי

מלאכת שלמה

א"כ ה"ק פעמים שעושר השניה בעשה ול"ת אם הפריש תחלה כל מעשרות חברתה ואותה שמפריש ממנה תחלה קרי לה שנייה לפי שנתקנה באחרונה. ר"ש והרא"ש ז"ל. אבל התוס' ז"ל כתבו בריש תמורה דמשנה זו בדמאי מיירי מדלא קתני דמפריש ת"ג ע"ש. וגם הירושל' הוה פרשוהו ז"ל שם בשני דרכים. והתם בריש תמורה משמע מפי' רש"י ז"ל דל"ג בבבא דרישא הראשונה מעושרת אלא ה"ג ואמר מעשרות זו בזו או שאמר של זו בזו ושל זו בזו הראשונה מעושרת מעשרותיהן מעשר כלולה בחברתה קרא שם. וכן מצאתי שדקדק ג"כ הא' הרב בצלאל אשכנזי ז"ל. ובנוסחת משנה כתיבת יד מדוייקת מצאתי בבבא תנייתא של ז בזו ושל ז בזו הראשונה מעושרת והשנייה אינה מעושרת ע"כ. ובתוספתא קתני של זו בזו ושל זו בזו אין הראשונה מעושרת. וכתב הר"ש ז"ל דכ"כ בכל הספרים ובמתני' קתני הראשונה מעושרת וסמי ברייתא מקמי מתני'. א"כ גרסי' אין השניה מעושרת. א"כ ה"ק אין הראשונה מעושרת בפ"ע אלא שתיהן מעושרות כר' יוסי דכיצד מערימין גבי תמורת עולה תמורת שלמים הואיל וא"א לקרות שני שמות כאחת דבריו קיימין ע"כ ועוד האריך ע"ש. וכ' תוס' ז"ל שם מעשרותיהן מעשר כלולה בחברתה קרא שם שהרי מתוקנים הם יחד זה בזה. ואע"ג דקיי"ל דכל שאינו בזה אחר זה אפי' בב"א אינו. הכא כיון דעתיד לתקוני תרווייהו הוי כאומר מעשר של ראשונה תהא בשנייה תוך מעשרה שישארו טבל בראשונה לתקן השנייה ואל המעשר של זו בזו ושל זו בזו ע"כ. וכתב הה' הרב"י אשכנזי ז"ל צ"ע דבמס' תרומות פליגי ר"ש ורבנן באומר תרומת כרי זה בתוכו וכו' דרש"א קרא שם וחכ"א עד שיאמר בצפונו כו' דמשמע דהאי סתמא אתי כר"ש ע"כ. עוד כתב על מה שפי' ר"ע ז"ל הראשונה מעושרת ומפריש מן השנייה המעשרות של שתיהן. כתב כ"ז שהוא מפ' כאן אין נראה כי אינו יכול להפריש מאומה כי הוא מעורב חולין ומעשרות וכן יש בפי' בירושלמי דתרומה פ"ג ה"ה ע"כ. עוד כתב על מה שפי' ר"ע ז"ל אבל אינו מפריש וכו' כתב. אינו נראה לומר שזה הוא מה שהשמיע אותנו המשנה. אלא נ"ל שקרא שם וכל אחת יש בה מעשר וחולין מעורבין וצריך לעשות כמו שאומר למטה שאם הם מאה חולין מאה מעשר נוטל וכו' ע"כ. עוד כתב על מה שפי' ר"ע ז"ל פי' אחר ועיקר וכו' כתב. פי' זה אין לו שרש מהו זה שהוא אומר שקרא שם כיון שיכול ליקח מאיזה מקום שירצה. ע"כ: ז מאה טבל כו'. מצאתי שכתב הה' הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל על פי' ר"ע ז"ל שפי' מאה טבל ומאה חולין שנתערבו כו'. כתב פי' זה אינו נראה דמה ענין זה לכאן אלא נראה דמיירי במה שנזכר למעלה היו לפניו ב' כלכלות וכו' ואמר מעשרות של זו בזו וכו' וכגון שיש בכלכלה זו שתיקן מאה מתוקנים והמאה האחרים שהן טבל הם נ"כ בכלכלה עם המתוקנים כגון שלא יש בכלכלה שניה כדי לתקן את

כולה

תפארת ישראל

יכין

דשייר בכ"א כדי תומ"ע של חברתה: לא) (ד) ר"ל אם ק' טבל הטבול רק למעשר ולתמ"ע נתערב עם ק' חולין. והרי נאסר התערובות ע"י תמ"ע שבו שאסור לזרים. ואם יפרישו מהתערובות. שמא מהחולין יפרישו ויהיה מפטור על החיוב ואין לו פרנסה ממקום אחר להפריש מהם על כל התערובות. ואילה"ק מפ"ג דחלה מ"ט דבאין לו פרנסה ממקום אחר מוציא התמ"ע מהתערובות. דהתם בלח מיירי כמ"ש שם סימן ל. דאע"ג דכל טבל במשהו מדים לו מתירין היינו עד שיפריש כפי חובו [רמב"ם פ"ח ה"ג ממעשר] משא"כ הכא ביבש מיירי. דאין בילה ביבש רק בדמאי [כפ"ה ל"ד]: לב) דבק"א שנטל. דאי יש א' של הטבל. ואז אחר שיפריש מנ"ע

הנשארים

בועז

השותפין דמ"ה ע"ב: (ד) אמר העבד ישראל מ"ז היא משנה חמורה אשר בה לא מצאה היונה הפוסחת מנוח לכף רגלה בזה הים הגדול דברי רבותינו המפרשים נ"ע והיה קולר השגתי לצוארי. וכל דבריהם כגחלי אש. ואוהר אני לבדי עפר ואפר תחת מדברות אבירים ולא זכיתי להשקיט לאמון נפשי שיגשה בכל פרושי רבותינו ז"ל. דק"ל. א) כל רבותינו מודים דמתני' מיירי בטבול רק לתמ"ע. וכן מוכרח. מדנוטל רק ק"א. ואי בטבול גם לת"ג. הו"ל ליטול ק"נ. ותמוה למה באמת לא נקט מתני' בטבול לת"ג. ב) סיפא דלא הפסיד כלום. מלתא בלא טעמא. דאיך תלוי זה באם הטבל מרובה י' ממעשר. ג) מ"ש רישא דנקט חולין סתם. ומ"ש מציעתא דנקט חולין מתוקנים. ד) לישנא דמתני' דקא' נוטל מאה וא' משמע שפי דנטלם בצירוף יחד. ומשפטם א'. ורבותינו המפרשים עשו פירוד בין הדבקים. שיטול ק' לשם טבל וא' לשם תרומת מעשר. ומפני כל הצער הזה לנפשי העלובה. בחרתי הסתופף לפרש ע"ד הרלב"ד. כי עתה הרחיב ה' לנו. ובטובו חיינו. בא"י זוקף כפופים:

משנה ראשונה

שירצה על שתיהן. והרמב"ם בחבורו ספ"ז מה"מ תופס שתיהן וכתב כיצד מעשרן מוציא מעשר שתיהן מאחת מהן או מעשר כל אחת ממנה ע"כ וזה מסייע למאי דפי' לעיל דמיירי הכא כיצד אנו מפרשין משמעות לשונו ולכך כיון שיש במשמעות דבריו זה וזה יעשה כמו שירצה ולכך כתב או מעשר כל אחת ממנה. ולא כתב מזו ע"ז ומזו ע"ז כדברי הר"ב בלשון ראשון. משום שאין הדעת נותנת לזה דהפוכי מטרתא הוא כדפי'. ומ"מ צ"ע דאם כוונתו מאיזה שירצה הא קי"ל בדאורייתא אין ברירה וכמו לאיזה שארצה אגרש דפ"ג דגיטין: ז מאה טבל. פי' הר"ב במשנה זו אינו מספיק. וגם מ"ש שכל דבר המתערב חוזר להיות כתחלתו ט' הוא הלכתא בלא טעמא. וגם במאה טבל ותשעים מעשר דאיתא בירושלמי והוא שיהא מרובה עשר לא אתפרש טעמא מאי. ונראה לע"ד דתערובת דכולה מתני' לא מיירי בתערובת שהפירות עצמן נבללו ונתערבו. אלא שיש שני כריים זה בפני עצמו וזה בפני עצמו ואינו יודע איזו מהן טבל ואיזה חולין. והחולין הללו אין בהן חילוק בין אם הם מתוקנים לגמרי אף ממעשרות ובין אין מתוקנים אלא מתרומה גדולה לבד דאפי' הם טבולים גם למעשר אין לו הפסד כלל שקורא שם מעשרות בבני הכריים ואם שניהם טבולים נותן משניהם ללוי כדינם. ואם החולין מתוקנים מתנה ואומר אם כרי זה טבל יהיו עשר שבצפונו מעשר ואם השני טבל יהיו מעשר ות"מ ונותנו ללוי אינו נותן אלא עשרה מאיזו שירצה שאפי' נותן לו מן המתוקן והטבל נשאר

בידו

ציונים

ז מאה טבל. ירושלמי כ"ש שנים וסמניה. עיי' שם פ"ח ס' ג ז ס ו:

תוספות חדשים

[ד"ה]הראשונה מעושרת כו' אפ"ה לא תקשה מסוף פ"ה עכ"ל. משמע מדבריו דאילו נתרמה וניכרת הוי תרומה ודבריו צע"ג דמשנה שלימה שנינו פ"ק דתרומות מ"ה ולא מן הפטור על החיוב ואם תרם אין תרומתו תרומה ופי' הרמב"ם פ"ה מה"ת הל' י"ב כגון מפירות שנתרמה מהן כבר תרומתו על פירות שחייבין בתרומה אינה תרומה והיינו כך דהכא דהראשונה נפטרת משום דכבר תרם השני' עליה וע"כ אפילו מפריש אח"כ מהראשונה על שניה

תוספות רע"ק

מ"ז [אות עז] בתוי"ט ד"ה נוטל. וטעמא כמ"ש הרע"ב וכו'). ותמצית הדבר דמיירי דאין לו פרנסת ממקום אחר וצריך להפריש מיניה וביה ונוטל מאה ומפריש מהם מעשר ראשון ושני והלוי נותן תרומת מעשר. ומהמאה הב' מפריש עשרה למעשר א' כדי שיקרא שם לתרומת מעשר. ומפריש התרומת מעשר והשאר מעורב עם פירותיו ומיירי בדבר לח דיש בילה:

תום' אנשי שם

ספ"ז כיצד מעשרן מוציא מעשר שתיהן מא' מהן או מעשר כ"א מהן ממנה אם היו שוות ואם היתה אחת גדולה מחבירתה (שאין בקטנה כדי להפריש מעשרות שתיהן) מפריש מן הקטנה מעשר הגדולה ומן הגדולה מעשר הקטנה ע"כ: ז בר"ב ד"ה מאה טבל ומאה חולין כו' נעשים כטבל כו'. ע' תוי"ט. ומיירי ג"כ בדבר הבלול כגון יין ביין או שמן בשמן דאל"כ ק' למה לא חיישינן שמא יפריש מן הפטור על החיוב וכה"ג פי' מתני' דחלה ע"ש והתמוה למה שנה דין זה ב"פ כאן ובחלה ועוד אמאי קתני נוטל ק"א ולא תני כדתני התם מוציא תרומה על הכל. ולשון נוטל ק"א לא משמע הכי כלל ונ"ל דמשנתינו אינה ענין כלל למתני' דחלה דהכא מיירי בדבר שאינו נבלל וא"צ פרנסה ממק"א שיש לחוש שמא מפריש מן הפטור על החיוב רק שאם אירע כזה אבל הכהן לא היה מפסיד כלום דתנן כמ"ש פ"ג דתרומו' האומר תרומת הכרי זה בתוכו כו' רש"א קרא שם ופי' הר"ש קדשו מדומעין. ואפילו לחכמים דס"ל עד שיאמר בצפונו או בדרומו היינו בנידון דידהו שהכרי הוא כולו טבל ויכול לקבוע בכ"מ ובכל צד שירצה. אבל היכא דא"א לקבוע מקום יכול לסיים שגם החכמים מודים

מאה טבל מאה מעשר (לג) **נוטל מאה ואחד** (לד). **מאה חולין מתוקנים**

מאה

ר' עובדיה מברטנורה

מאה טבל ומאה מעשר. שלא הורמה מן המעשר הזה תרומת מעשר ונתערבו נוטל מאה של טבל להפריש מהן המעשרות כדפרישית לעיל ונוטל אחת מן המאה של מעשר שהם נעשים כטבל עצמו להתחייב בתרומת מעשר ושארו נ"ט נפרים מהן תרומת מעשר לפי חשבון שהם עשר פחות עשירית של אחד. ואם לא נתערב המעש' בטבל לא היה מפריש אלא עשרה לתרומת מעשר שבהן השתא מפני שנתערבו בטבל מפריש י"א פחות עשירית נמצא מפסיד א' פחות עשיריה: מאה חולין מתוקנין

ומאה

תוספות יום טוב

יוסי בירושלמי אם אתה אומר אני נוטל מאה אני אומר כל חולין שלו בידו ונמצאו אלו בטבלים עכ"ד. ומ"ש הר"ב וטבל דאיירי ביה הכא הוא שהורמה ממנו תרומה גדולה הכי מוקי לה בירושלמי. ואולי שהרמב"ם פי' כן למשנה דלעיל כמו מהך דאיתא בירושלמי אהכא רבי לוינטא בשם רבי יונה כל טבל דאנן קיימין הכא טבל לראשון ולשני ע"כ. ומשמע ליה דלמתני' דשתי כלכלות נמי קאי מדלא תני בה אלא מעשרות. וכתב הרמב"ם ואם היה טבול לתרומה מפסיד מן החולין כדי תרומה ותרומת מעשר: **חולין מתוקנים**. פירש הרמב"ם שהטבל כשיוציא ממנו תרומה גדולה ותרומת מעשר יהיה אז נקרא חולין אע"פ שלא הוציא ממנו שאר מעשרות מפני שהקדושה נטלה ממנו

וחולין

תוספות חדשים

שניה אינה תרומה כלל ואם שהקשה הגי"ע מספ"ס לק"מ דשם איירי מן הפטור מדאורייתא אבל מדרבנן חייב כגון עציץ שאינו נקוב ודמאי וע"כ תרומתו תרומה כיון דעכ"פ יש בו חיוב מדרבנן אבל מן הפטור לגמרי כגון מחולין גמורים שכבר נתרמה מהן אפילו תרם על טבל אינו תרומה כלל וכן מחלק הרמב"ם להדיא פ"ה מה"ת ה"ב וה"יד ע"ש וזה ברור והאמת. (רע"ז).

מלאכת שלמה

כולה. והנה עכשיו כשהוא בא להפריש על הטבל את המעשרות ואין לו פרנסה ממק"א וצריך לעשר מזו הכלכלה עצמה צריך שיקח מאה ואחת מאה להפריש מהם המעשרות והאחת ליתן אותה לתמ"ע על החולין מתוקנין וכן אם עשה מאה מהתאנים שבכלכלה א' מעשר על התאנים האחרים שיש לו בכלכלה השניה והרי הם מעורבין עם המאה האחרות שהן טבל גם אז צריך ליטול מאה ואחת כמו שפרשנו ואם יש בה מאה חולין ומאה מעשר כגון כשאמר מעשרותיהן מעשרות כלכלה בחברתה והמעשרות של חברתה הן בתוך הכלכלה הזו שהיא מתוקנת בכלכלה האחרת אז צריך ליטול מאה ועשר מן הכלכלה כדי לתקנם כמו שפי' המחבר כן נ"ל ונ"ע ע"כ. וכתבו הר"ש והרא"ש ז"ל כיוצא במשנה זו שנינו במס' חלה ומוכח התם בפ"ג דטבל שנתערב בחולין ורובו טבל אם יש לו פרנסה ממק"א מפריש עליו לפי חשבון ואם לאו נעשין החולין כטבל לענין תרומה ותמ"ע ומפריש מהן כאילו היו טבל אבל מע"ר ושני ומ"ע אין מוציא אלא לפי חשבון ומיהו צריך להפריש כולן דא"א להפריש תמ"ע על הכל אם לא שיפריש תחלה המעשר על הכל. ועוד אם לא היה מעשר על הכל א"כ אין פירותיו מתוקנים דכל מה שמעשר יש בהן חולין לפי חשבון ונמצא מפריש מן הפטור על החיוב אלא כל המעשרות צריך להפריש אבל אינו נותן ללוי ולעניים ואינו מחלל מע"ש אלא לפי חשבון אבל התרומה ותמ"ע כשמפריש על הכל נמצא חולין שבהן מדומעין ונותן הכל לכהן או מוכר לכהן העודף על הראוי לתרום. והכא מיירי בשאין לו פרנסה ממק"א הלכך נוטל מאה פי' ממאה יפריש כדין טבל מע"ר ויתנהו ללוי ומע"ש יחלל. ואחת פי' משאר המאה שהיו חולין יטול א' לתמ"ע כאילו היו טבל אבל במע"ר ושני לא יפסיד כלום כדפרישית ע"כ. ובירושלמי פריך ארישא דקתני נוטל מאה ואחד דאמאי קתני נוטל מאה לשם טבל ואח"כ נוטל אחד ממאה הנשארים או של חולין או של מעשר כאילו היו אלו הנשארים טבל. נימא דיטול נ"ט לשם טבל ומהמאה ואחד הנשארים יטול שתים לשם תמ"ע של שני הצבורים ותירץ ר' בון דאה"נ אם רצה לעשות כן עושה ומתני' הכי קתני מאה טבל ומאה חולין שנתערבו או מאה טבל ומאה מעשר אם נטל אליין שהן המאה והפרישן במקום אחר הרי גילה דעתו שאלו המאה שהפריש רוצה לעשר אותן לעצמן ונקבעו בהן מעשרותיהן ומעשר המאה שהפריש לשם טבל מתוכן ומן המאה הנשארים יפריש א' לשם תמ"ע שבו כאילו הוא טבל: מאה חולין מתוקנים. כ' הרש"ש ז"ל והא דתנא הכא חולין מתוקנים פי' הרמב"ם ז"ל דברישא לא הוו

חולין

תוס' אנשי שם

וא"כ היה יכול לתקן ולומר תרומת הטבל בתוכו והיה הכל מדומע אבל ישראל אם יעשה כן יפסיד הרבה שיצטרך למכור כל הק' בדמי תרומה לכן מפריש ק"א מכרי זה שאז עכ"פ יש כאן מאה ודאי טבל שהרי לא הי' כאן מהחולין רק ק'. ולכן מתנה על הסאה ודאי טבל שבתוך הק"א סאין שתהיה עם עוד ט' סאין טבל בכ"מ שהם מעשר על הק' טבל בכ"מ שהם. ואותה הסאה תהיה תמ"ע על העשרה מע"ר שיש כאן בכרי. ונמצאו הנ"ט הנשארים מתוקנים בודאי שהסאה תמ"ע לא נמצא בתוכן רק בתוך הק"א סאין והם נעשים מדומע ונותנין לכהן בדמי תרומה חוץ מדמי התמ"ע שנתן. ולהלוי נגד הט' סאין מעשר יתן דמי ט' סאין כפי שלקח מהכהן לפי שהמע"ה ויכול ליתן לו המעשר מתוך הק"א סאין המדומעין והלא המעשר אחר שהופרש מותר לזרים. ונמצא מפסיד עכ"פ כל הנ"א הנשארים שצריכים לעצמו וצריך למוכרם בדמי תרומה. ופשוט שלהמע"ש יקרא שם בכ"מ שהוא ויחלל על המעות. והא דנקט ק' טבל ק' חולין לאו דוקא אלא לעולם צריך ליטול כדי החולין וכדי התמ"ע והטבל. וא"ת מה שהק' הר"מ בפי' שיתבטל הסאה תרומה של הק' טבל בק' חולין ע"ש. נ"ל דלק"מ דפשיטא דכ"ז שלא קרא שם לתמ"ע שבתוך הק' טבל כל הק' אסורה טבל ואיך יתבטל אך זה קשה יקרא שם לתמ"ע שבתוך הטבל והתבטל בק' חולין כבר הקשו זה בירוש' ואמרו דמתני' חולק על ר"א בן ערך דתני' ראב"ע אומר אם אין לו פרנסה ממק"א יקרא שם לתמ"ע ויעלם בק"א. ר"א בר ממל אומר תפתר בדבר שאינו עולה כלומר די"ל דמתני' מיירי באגוזי פרך וכיו"ב דחשיב במסכת ערלה דאינן בטלין. ומיהו לק' במס' חלה משמע דחולק. (נח"מ ועט"ר): ד"ה ק' טבל ק' מעשר כו' א' מן הק' של מעשר. לפירוש הר"ב אינו מובן אמאי מפסיד יקח המעשר מכל התערובות דהיינו כ' שיש בהם ודאי עשרה של טבל ועשרה של מעשר ויפריש העשרה טבל

שנכנס

תפארת ישראל
יכין

הנשארים ט' למע"ר וט' למע"ש. הותרו פ"א הנשארים ממ"נ. דאם חולין הם. הרי מותרים. ואם מהטבל הן. כולן או מקצתן. הרי הותר הטבל בכל מקום שהוא ע"י א' טבל שבק"א שנטל שיהיה זה הא' לתמ"ע על הנ"ט שנשארו. ומהנ"ט הפריש ג"כ המע"ר והמע"ש כראוי. ואת"ל שמא אותן ט' שיפריש והט' שיפריש למע"ש. יהיו כולן או מקצתן מהק' חולין שנתערבו. ונמצא מפריש מפטור על החיוב. י"ל הרי אם אלו שהפריש הן חולין. ע"כ שיש כנגדן טבל בהק"א שהפריש. ויהיה המעשר והמע"ש בהק"א שהפריש. ואע"ג דמהק"א ההם א"א ליתן להלוי הט' מעשר. דהרי התרומת מעשר שהפריש מעורב שם. עכ"פ אין הלוי מפסיד כלל עי"ז. מדקיבל חלופיהן מהנ"ט שנשארו אצל הבעלים. והרי מעשר כיון שהופרש מותר לזרים. מיהו פשוט שבמע"ש יאמר שיהיה מחולל על המעות בכל מקום שהוא בין בהנ"ט בין בהק"א. ואותן ק"א שנטל. מדמעורב בהן א' של תרומת מעשר. ימכרם לכהן בדמי תרומה חוץ מדמי א'. שהוא תמ"ע שחייב מק' טבל שלו. מיהו מה יעשה כהן בק"א אלו שקבל. דשמא טבל הן ולא הופרש מהן התמ"ע עדיין. פליגי בירושלמי. אי צריך כהן להפריש עליהן ממקום אחר. או דסגי לי' בקריאת שם. לומר התמ"ע שבכרי זה יהיה בצפונו או בדרומו. דמדאין הפרשתו רק מספק. דשמא חולין הוא. סגי בהכי. וה"ה אם הי' הטבל שנתערב טבול גם לת"ג. הי' צריך להפריש ק"ב. כדי שיהיו נחשבים ב' שיתרים לת"ג וא' לתמ"ע. והא דלא נקט תנא הכי. ה"ט משום סיפא. וכמו שיתבאר. והא דנקט ק' טבל. ה"ה בפחות. כגון נ' טבל וק' חולין. נוטל ק' וא' שאז יהיה החצי שנוטל יותר מהק' ודאי מהטבל ויוכל לחשבו לתמ"ע על נ' הטבל אלא דרצה למנקט מספר שלם שנוטל מאה שלימה. ואגב זה דנקט ק' טבל. נקט נמי ק' חולין. וה"ה כשיה חולין פחות מזה. כגון שהיה ק' טבל וא' או ב' חולין. נוטל כדי החולין שנתערב וא' יותר כדי התמ"ע שחייב מק' הטבל. ומוכר להכהן מה שנוטל חוץ מהתמ"ע שחייב. עוד י"ל דלהכי נקט הכא שיהיה ק' חולין אגב סיפא בנתערב ק' טבל בק' מעשר. דהתם צריך שיהיה בשניהן ק'. כדי שיהיה בהטבל כל כך מעשר כשיעור התמ"ע שחייב על הק' מעשר. ואגב זה נקט גם בהך דהכא בק' ק' ודו"ק: לג) שנתערבו. והרי חייב מהתערובת זה י' תמ"ע מן הק' מעשר. ואחד תמ"ע מק' טבל. וא"א להפריש כל הי"א מהתערובו' הזה. שמא יפריש כל הי"א מהטבל. והרי אין בהטבל רק י' מעשר. וא"כ הסאה הי"א שיתן מהתערובות. הוא מחולין. ואיך יהיה חולין תמ"ע על המעשר: לד) דבק"א שנוטל. ודאי יש א' מהטבל. כשיעור תמ"ע שחייב מק' הטבל. ואחר שיפריש מע"ר ומע"ש מהנשאר. אז מותרים פ"א שבידו. ממ"נ. אם טבל הם הרי הפריש כל הצורך. ואם מעשר הן. א"כ הק"א שנטל הן הטבל. ובק' טבל יש י' מע"ר. שיוכלו להיות תמ"ע על ק' מעשר שיש לו. ואחר שהפריש התמ"ע על המעשר. הרי

הותר

משנה ראשונה

בידו הא מותר לזרים אלא עיקר הקפידא בכולה מתני' היא על תרומת מעשר והבעה"ב בא לתרום בעצמו ת"מ ואתיא כאבא אלעזר בן גומל כדפי' הר"ב במתני' דפ"ה מ"ב. והשתא הא דקתני דכולה מתני' נוטל מאה. היינו שבירר לעצמו אחד מן הכריים לתקנו בתורת טבל ודאי אע"פ שהוא ספק וע"י תיקון זה יתוקנו שני הכריים. והלכך ברישא שצריך ליתן סאה אחת ת"מ מן הטבל הכא צריך ליתן שני סאין. שמכל כרי שיתן אנו חושבין שמא של חולין הוא ואינה תרומה דמפטור על החיוב הוא. והשני אינו מתוקן ואוכל טבל. ואין תקנה עד שיתן מכל כרי אחד. והיינו נוטל מאה ואחד. המאה מעשר בטבל ודאי ואחת מהן לת"מ. ועוד אחד מן הכרי השני שאז באחד מהן יצא י"ח. והיינו דקתני בהך בבא חולין סתם דלאין חילוק בזה בין יהיו טבולים או מתוקנים דלעולם בנתינתו אינו מפסיד אלא תרומת מעשר ולקמן תני מאה חולין מתוקנים ומאה מעשר. דהתם בעי למיתני דומיא דמעשר שאינו טבול אלא לת"מ והכא דומיא דטבל שטבול לגמרי תני חולין סתם. **ובבא** שניה מאה טבל ומאה מעשר. נוטל ג"כ מאה ואחד. ומאה נוטל לעשרן בתורת טבל. ויהיו עשר מהן מעשר בצפונו או בדרומו ועל הכרי השני קורא ג"כ שם מעשרות מספק כדפי' לעיל. אבל התרומת מעשר שצריך להפריש משל טבל סאה אחת. ומשל מעשר עשר סאין. אחר שהפריש עשר של מעשר מן המאה שנטל בתורת טבל יכול לקרות שם על כל עשר סאין אלו שיהיו ת"מ על המעשר בכל מקום שהוא. שהרי המעשר הזה טבול לת"מ כמו הכרי של מעשר ומחיוב לחיוב הוי ושפיר דמי. אלא שצריך עוד אחד כדי שיהיו י"א סאה ונוטלו מן הכרי השני. וזהו דקתני נוטל מאה ואחד. **ובבא** שלישית מאה חולין ומאה מעשר הוא עצמו הדין כמו בבא ראשונה דהתם חייב ליתן סאה אחד לת"מ וצריך ליתן

שפס

מאה מעשר לה) **נוטל מאה ועשר** לו). **מאה טבל תשעים מעשר** לז). **תשעים טבל ושמונים מעשר** לח) **לא הפסיד כלום** לט).

זה

חי"ג. מאה טבל תשעים כו' בירושלמי נחלקה משנה זו לשתים ומתחיל כאן מ"י ויש בפרקין י"א משניות אבל בד"ס היא משנה ח' ואין בפרקין רק י"ד משניות.

ומאה מעשר. ראשון שלא נטלה תרומתו שנתערבו נוטל מאה לשם מעשר ראשון כדי להפריש מהן עשרה לתרומת מעשר שבהן ועשר נוטל מן המאה חולין מתוקנין כאילו היו הם מעשר ראשון דעשרה מהם לתרומת מעשר ונמצא מפסיד עשרה והא דלא מחמירין הכי כשנתערב עם טבל להזקיק הטבל להפריש ממנו עשרה לתרומת מעשר כמאה של מעשר משום שכך הוא הדין שכל דבר המתערב חוזר להיות כתחלתו הילכך המעשר חוזר להיות כטבל ואין הטבל חוזר להיות כמעשר: **מאה טבל ותשעים מעשר וכו' לא הפסיד כלום.** דכיון דאיכא בטבל עשרה יתירים דיינינן ליה כאילו יש לו פרנסה ממקום אחר וכל טבל שנתערב בחולין אם יש לו טבלים אחרים שיכול להפריש על זה התערובת ממקום אחר אינו מפריש אלא לפי חשבון של הטבל בלבד והכא שהטבל יתר עשר על [המעשר] חשבינן

כאילו

וחולין מתוקנים הוא הדבר שהוציאו ממנו כל התרומות והמעשרות ואילו יאמר מאה חולין מאה מעשר (נוטל מאה ועשר) היינו אומרים שאלו החולין לא הוציאו מהן מעשר וכשנתערב עמהם מאה מעשר נטלנו המאה של מעשר והמעשר שנשאר במאה של חולין וע"כ הוצרך מאה ועשר ולא חסר כלום. ולפיכך הודיענו שאפי' היו מתוקנים שאין בהם מעשר ואח"כ נתערב בהן מעשר יחסר מאותן חולין כשיעור תרומת מעשר שבמעשר המתערב עכ"ד. ועי' ר"ש פ"ו דמסכת תרומות. ויש ראיה לדבריו שחולין יקראו כשהוציאו מהם התרומות. מדלעיל משנה ב פ"ה. והרישא נמי במתוקנים אלא שאין מקום לטעות ברישא כמו בסיפא דאיירי במעשר להכי לא איצטריך התם למתני בהדיא מתוקנים: **מאה מעשר.** לפי סדר השנוי במשנתנו שהדבר האוסר שונה בתחלה הוה ליה לשנות מאה מעשר מאה חולין מתוקנים. וכן העתיק הרמב"ם מאה מעשר שנתערב במאה חולין וכו': **לא הפסיד כלום.** כתב הר"ב דדיינינן ליה כאילו יש לו פרנסה ממקום אחר ע"כ. וכולה מתניתין כשאין לו פרנסה ממקום אחר. הר"ש

משנה ז [תי"ט ד"ה] חולין מתוקנים כו' ויש ראיה לדבריו עכ"ל. ויש עוד ראיה מפ' ד' דתרומות מ"ה דקתני מחצה חולין ומחצה תרומה ועיין שם ועיין עוד שם פרק ג' מ"ג:

תוס' אנשי שם

שבהם למעשר על הק' של טבל שנמצא עכשיו כל הכ' שבידו ודאי מעשר ויפריש מהם י"א לתמ"ע שחייב מכל הק"י מעשר שבהכרי. ויותר תמוה שלק' בד"ה ק' חולין מתוקנים מקשה בהיפך שנחמיר להפריש מהטבל עשרה לתמ"ע. וגם תירוצו שם אינו אלא דברי נביאות ודוחק גדול. אבל לשיטתינו הכל ניחא כמ"ש במתני' רפ"ב דתרומות שאסור להפריש ממעשר טבל על טבל גמור שטבול לכל והשתא כל מאה שמפריש לתקן הטבל יש לחוש דלמא מעשר הוא ולכן מפריש ק"א שאז עכ"פ א' טבל ואומר אותה המאה טבל שבתוך הק"א סאין עם עוד ט' סאין טבל בכ"מ שהם יהיו מעשר על הק' טבל ונמצא שיש עתה בכלל המאתיים סאין ק"י סאין מעשר ומגיע מהן י"א להמ"ע. ובתוך הק"א סאין יש ודאי י"א סאין מעשר שהרי אין בכל הכרי יותר מן צ' סאין חולין. ואומר על אותן י"א סאין שיהיו תמ"ע על הק' סאין מעשר בכ"מ שהן. ונותן הק"א סאין לכהן בדמי תרומה חוץ מדמי י"א סאין התמ"ע שבהן ומסלק שבהן סאין למעשר ונותנם ללוי בצירוף דמי צ' סאין שלקח מהכהן ולהמ"ע קורא שם ומחלל על המעות. והא' שבשארו הם מתוקנים. ולהכי אין הישראל מפסיד כאן כלום. ואפשר דמ"מ לא שייך למיתני כאן לא הפסיד כלום כיון שיש הפסד ללוי. ואפשר עוד דמיירי שנתערב לנלוי שקפס המעשר ביד לוי הוא. (הנ"ל) תוי"ט ד"ה **מאה** מעשר לפי סדר כו'. וי"ל דהתנא התחיל בהימן ולקיים הגרסא דהדרי כבי קמאי דיוא בק"א ולמעתה בק"י. (רמ"ז). ר"ל דתנא נקט דין התערובות מב' מינים חולין טבל ומעשר שהתערבנו זה בזה. ונקט ברישא טבל וחולין המצוי יותר. ואח"כ טבל ומעשר שאינו מצוי כ"כ. ונשאר לו לבאר התקנה הבלעית שהוא תערובת חולין ומעשר ומדהקדים ברישא חולין עם הטבל לפני המעשר עם הטבל הקדים את החולין גם בסדר תערובתן זב"ז: בר"ב ד"ה ק' טבל וצ' מעשר כו' כאלו י"ל פרנסה כו'. כ"ז תמוה מאד ומה טעם דוקא לעשרה יתירים ולדבריו מהא דיון שיש בהמעשר שבטבל כדי התמ"ע של הטבל והמעשר ביחד לקרלא הפסיד כלום וטוטל מהתערובת עשר' ואשר

מלאכת שלמה

חולין מתוקנים אלא שניטלה תרומתן ואינו נכון דהא רישא דהך תנן היו לו שתי כלכלות של טבל והיינו בניטלה תרומתן וקרי ליה טבל והכא קרי ליה חולין ועוד דכל טבל דקתני הכא היינו טבול לראשון ולשני כדאיתא בגמ' ירושלמית דקאמר ר' יונה כל טבל דאנן קיימין הכא טבול לראשון כלומ' ולא לת"ג והיכי קרי לטבול לראשון ולשני חולין לכך נראה דלעולם רישא נמי חולין מתוקנין נינהו וכדפרישנא וכפי' הר"ש ז"ל אלא משום דתני לה גבי מעשר לא מצי למימר חולין דמעשר נמי חולין דאין בו קדושה ומש"ה תני חולין מתוקנין כלומ' אין בהם איסור גזל השבט ועוד דלאשמעי' דמעשר הוי טבול תנא ליה אבל במציעתא דתנא מעשר גבי טבל לא תנא ליה עכ"ל ז"ל. ומ"ש שהרמב"ם ז"ל כ' דברישא לא הוו חולין מתוקנין לא נתברר בדברי הרמב"ם ז"ל אלא מדיוק דבריו ז"ל הכי משתמע לכאורה אמנם כבר כתבתי דברי התי"ט *) ובהן נתיישב קצת ממה שפסק הרמב"ם ז"ל. ולפי' שכתב הר"ש ז"ל דלעולם רישא נמי חולין מתוקנין נינהו נלע"ד שנתורץ קצת דקדוק התי"ט דלא נקט מאה מעשר ומאה חולין מתוקנים. דלהכי שינה וסמך לשנות חולין מתוקנין ברישא לרמוז דגם חולין דרישא דמתני' הוו חולין מתוקנין דוק: בסוף פי' ר"ע ז"ל. והכא שהטבל יותר עשר על החולין חשבינן וכו'. אמר המלקט נראה שצ"ל יתר עשר על המעשר וכן הוגה ג"כ בדפוס בתוי"ט. וכתב הר"א אשכנזי ז"ל צ"ע לעיל פ"ה סי' ח' בפירושו כגון שנתערב לחברו חולין מועטין בטבל מרובה שאין לטבל זה תקנה עד שיעשר

עליו

*) ואנחנו השמטנו אותם כי ימצאם הדורש במקומן.

תפארת ישראל יכין

מותר לזרים. והק"א שנטל נותן ללוי. תחת ק' המעשר שחייב לו. והלוי מוכר הק"א לכהן בדמי תרומה. חוץ מדמי י"א התמ"ע שחייב לכהן: לה) שנתערב החולין בק' מעשר הטבול לתמ"ע. ונ"ל דחולין מתוקנים ר"ל דמתחלה היה להם שם אחר ואח"כ נתקנו להיות חולין. והיינו. שהיו תחלה מעשר. ומשניטל מהן התמ"ע נתקנו להיות כחולין. וסד"א דבכה"ג הרי הכל מעשר. ויכול ליטול מהתערובות התמ"ע שחייב ותו לא. קמ"ל דמשנתקן המעשר דינו כשאר חולין. שאינו נעשה עוד תמ"ע. כספרי שהביא הר"ש פ"ב דתרומות מ"ה. ונקט הך רבותא הכא ולא ברישא. מדהכא מיירי שנתערב במעשר וקמ"ל אף דקודם שנתקן המעשר הי' פשוט שיכול להפריש תמ"ע מזה על זה. או דמדנתערב במעשר. משמע טפי דנתערב בבית לוי מיירי דמצוי אצלו חולין כי הך: לו) דאז יהיה בוודאי בק"י שנטל. י' מק' המעשר. ויהיו אלו י' נחשבים לתמ"ע על ק' המעשר וימכור לכהן אלו הק"י שנטל. בדמי תרומה. חוץ מי' תמ"ע שחייב לכהן. והותרו הצ' הנשארים ממ"נ כלעיל. וה"ה בהוי החולין מתוקנים פחות או יותר מק' והמעשר פחות או יותר מק' נוטל תמיד כפי שיעור החולין וכפי שיעור התמ"ע שחייב מהמעשר. רק נקט ק' ק' אגב איך: לז) או: לח) שנתערבו: לט) דלעיל הפסיד למכור לכהן בדמי תרומה. וא"כ הכא. בנתערב ק' טבל וצ' מעשר. הרי אינו חייב תמ"ע רק י'. ולהכי נוטל מהתערובות הזה י'. ונותנן לכהן. ומותר התערובות לזרים ממ"נ. דאי י' שנטל להתמ"ע. היו מצ' המעשר. הרי ממעשר רשאי לעשות תמ"ע. ואי מהטבל נטלם הרי מדים בהטבל י' מעשר. רשאי לעשותם תמ"ע. וכ"כ בנתערב צ' טבל ופ' מעשר. שחייב לתת $8\frac{9}{10}$ לתמ"ע. דהיינו ח' בעד הפ' של מעשר. ועוד $\frac{9}{10}$ מן הט' של מעשר שיש בצ' טבל. לכן נותן לכהן $8\frac{9}{10}$. והשאר מותר לזרים ממ"נ דאם מהמעשר נטלן. הרי מעשר רשאי לעשות תמ"ע. ואם מהטבל נטלן. הרי מדים בצ' טבל ט' מעשר. רשאי הוא לעשות $8\frac{9}{10}$ מן הט' לתמ"ע. ונ"ל דמשום הך בבא. לא נקט נמי ברישא בטבל הטבול לת"ג. דאם כן לא הוה מצי למתני סיפא. ק' טבל וצ' מעשר לא הפסיד כלום. דודאי הפסיד. דהרי אז אין בהטבל מעשר. כשיעור תמ"ע שחייב מהצ' מעשר. דהרי אחר שיטול ב' ת"ג מק' טבל לא יהא חייב לתת מעשר מצ"ח טבל הנשארים. רק $9\frac{4}{5}$ שהוא $9\frac{40}{50}$ והרי הוא מחוייב ליתן תמ"ע מכל התערובות $9\frac{49}{50}$. דהיינו ט' בעד הצ' מעשר ועוד $\frac{49}{50}$ שהוא חלק עשירית מן $9\frac{40}{50}$ מעשר שחייב מצ"ח הטבל. וא"כ שמא כל $9\frac{49}{50}$ התמ"ע שיטול יהיו מהצ"ח טבל והרי מדאין בטבל

רק

משנה ראשונה

שנים מספק שמא יתן מן של חולין והוי מפטור על החיוב. וה"נ דטוטי' שחייב עשר שאין לת"מ. צריך ליתן עשרים דכל חד ספק חולין הוא. וזהו נוטל מאה ומפריש מהן עשר שהמאה שנוטל בתורת מעשר נוטלן דומיא דלעיל שבורר הכרי של טבל שהוא האיסור שבתערובת והכא המעשר הוא האיסור ואומר אם זו של מעשר מוטב ויהיו עשרה שבצפונו לת"מ ואם זו של חולין ואינה כלום יהיו עשרה מהכרי השני' ת"מ. וצריך ליתן עשרים שהם דמעשר של אחת יצא והשניה מספק. והיינו נוטל מאה ועשר. **ובבא** רביעית מאה טבל תשעים מעשר. כל התרומות מעשר משני הכריים אינם אלא עשר. והלכך כשקורא שם מעשרות על שני הכריים כדאמרן. אומר אח"כ המעשר של מעשר שהם בתוך כרי של טבל יהיו כולם ת"מ על הכל דמחוייב לחיוב הוי כמו בבבא השניה ונמצא הכל מתוקן ולא הפסיד כלום וכן תשעים טבל ושמונים מעשר. כל ת"מ משני הכריים הם תשעה סאין פחות עשירית סאה והמעשר מן הטבל עולה תשעה סאין ויטול לעשות כולם ת"מ. והלכך אמרו והוא שיהא מרובה טבל כדי שהמעשר של הטבל יספיק להיות כחשבון ת"מ משני הכריים. ולאפוקי אם הטבל חמשה ותשעים סאה. והמעשר תשעים סאה. א"א שלא יפסיד. שהת"מ משני הכריים עולה עשר סאין פחות חלק עשרים מסאה. והמעשר מטבל אינו אלא תשע סאים וחצי סאה. וצריך להשלים המותר מן הכרי השני ומפסיד. והלכך נמי לא אמרו דין זה באם הטבל מרובה אינו מפסיד. אלא בתערובת מעשר וטבל. אבל חולין וטבל אפי' הטבל מרובה הרבה צריך להפסיד שא"א לפטור שני הכריים מתוך המעשר של הטבל שמא זה הכרי שנותן ממנו ת"מ הוא של חולין וא"א לפטור הטבל בו דמן הפטור על החיוב הוי וע"כ צריך ליתן משניהם כדפי' לעיל. ודלא כפי' הר"ב דכשהטבל מרובה דיינין ליה כמו יש לו פרנסה ממקום אחר. דלפ"ז משמע דה"ה בתערובת חולין עם הטבל אמרי' הכי כההיא דפ"ג דחלה מ"ט וזה ודאי אינו כדפי' והמפרשים האריכו הרבה במשנה ט

וכנלע"ד

זה הכלל כל זמן שהטבל מרובה (ט) לא הפסיד כלום: ח מי שהיו לו עשר שורות של עשר עשר כדי יין (מא) ואמר שורה החיצונה אחת מעשר(מב) ואין ידוע איזו היא(מג) נוטל

כאילו הם ממקום אחר ומפריש מהן לפי חשבון של טבל בלבד ואינו נפסיד כלום: כל זמן שהטבל מרובה. והוא שיהיה מרובה עשר והכי איתא בירושלמי: ח עשר שורות של עשר עשר כדי יין. מסודרים בארץ שבכל ענין שתמנה בין ממזרח למערב בין מצפון לדרום תמצא עשר שורות של עשר עשר שהן מאה כדות: שורה החיצונה אחת מעשר. חבית אחת שבשורה החיצונה קבעתי מעשר על כדות אחרות שיש לי: ואין ידוע איזו. חיצונה. שהרי יש

הר"ש ועיין בפרק ג דחלה משנה ט: שהטבל מרובה. פי' הר"ב בשם הירושלמי והוא שיהיה מרובה עשר ע"כ. ולא פירש הטעם גם הר"ש סתם ולא פירש. וטעמו של הרמב"ם משום שאם המעשר מועט לא תתבטל ולא תעלה אותה תרומת מעשר שעלית מן הטבל המרובה ותחזור המעשר כולו מדומע. זה הטעם אינו מספיק למה שמצריך דוקא עשרה. ולכך בחיבורו סתם וכתב היה הטבל מרובה על המעשר מפריש המעשר בלבד ולא יפסיד מן הטבל כלום שאם יקרא שם לתרומת מעשר שבטבל נמצא המעשר מדומע בתרומת מעשר של טבל שעלתה עמו ע"כ. ועוד שדבריו אינם עולים לפירוש הר"ב והר"ש דהוה כיש לו פרנסה וכו'. ונראה להכי בעינן עשרה. דהא משום דדיינין ליה כאילו יש לו פרנסה ממקום אחר הוא. וכל שיש לו עשרה חלקים יתירים כפי ערך חלקי הטבל או המעשר שעכשיו יש לנו עשרה חלקים להפריש מהן אחת לתרומת מעשר הראויה לחלק עשירית מעשרה חלקי הטבל או המעשר הלכך דיינין ליה כפרנסה ממקום אחר ובפחות מזה לא נוכל לדונם כך: ח אחת מעשר. פי' הר"ב על כדות אחרות שיש לי כדדייק הרמב"ם

מלאכת שלמה

עליו ממק"א. ואפשר דלעיל מיירי שלא היה עשר יותר ודוק ע"כ. וע' במ"ש הר"ש ז"ל בשם הירושלמי: זה הכלל כל זמן כו'. לאתויי בבא דרישא מאה טבל ותשעים חולין תשעים טבל ושמונים חולין. הר"ש שירילי"ו ז"ל: ח בלשון ר"ע ז"ל. המתחיל עשר שורות וכו' עד חבית אחת שבשורה החצונה. אמר המלקט כתב הר' אפרים אשכנזי ז"ל ר"ע איזה חבית שירצה רק שיתן מן השורה החצונה ולא אמר מן שורות החצונות ודוק היטב ע"כ והא' מה"ר יהוסף אשכנזי ז"ל כתב על ל' ר"ע ז"ל פי' זה אינו נראה דאין הלשון משמע כן כלל אלא ר"ל שעשה את כל השורה מעשר כמו שפירשתי ע"כ. עוד כתב על מה שפי' ר"ע ז"ל וימלא משתיהן חבית א'. פי' זה אינו נראה כלל דמה תועלת יש במה שימלא מהם חבית אחת הרי המותר שבחבית גם הוא בספק מעשר וכן כשאמר חבית א' מעשר מה תועלת יש שיקח מכל חבית וחבית מעשר. ע"כ נראה דהספק הוא על תרומת המעשר וע"כ כשאמר שורה החיצונה אחת מעשר ר"ל שכל השורה תהיה מעשר והרי הוא צריך ליקח מאותו המעשר תמ"ע וע"כ צריך ליקח שתי חביות להתמ"ע ויאמר אם שורה זו או זו היא מעשר הרי זו תמ"ע עליה ואם לאו הרי זו תמ"ע והרי הפסיד חבית א' בעבור שלא ידע. וכן כל המשנה מדברת שנוטל אותה לתמ"ע ומטעם זה אמר עשר שורות של עשר עשר כו' דלפי פי' המחבר קשה למה הוצרך לאמר עשר וכו' מה הפרש יש בין שהיו עשר שורות או עשר כדים לאילו היו שתים או שלש שורות וכן בחביות

תפארת ישראל

יכין

רק $9\,{}^{40}/_{50}$ מעשר. נמצא שאותן ${}^{9}/_{50}$ שחייב עוד לתרומת מעשר. יקח מהחולין. ואיך יהיה לתרומת מעשר. והו"ק: ט) שיהיה במעשר שבטבל כשיעור תמ"ע שחייב מהמעשר והטבל: מא) מסודרים י' על י' שורות: מב) ר"ל אחת מד' שורות החיצונות יהיה מעשר על ט' שורות האחרות [כך משמע בירושל' ודלא כר"מ ור"ב]: מג) ר"ל דמיירי ששכח על איזה שורה אמר [דאי"ל שאמר מתחלה סתם. ומשום אין ברירה. לא ליתא. דהרי

משנה ראשונה

והנלע"ד כדפי': ח ואמר שורה החיצונה אחת מעשר ואין ידוע איזו היא. הלשון משמע שהבעלים עצמן לא סיימו המקום אלא כך אמר סתם שורה החיצונה אחת מעשר ואינו יודע היאך יפריש. ומ"מ נקבע המעשר בשורה החיצונה. דאע"ג דאמרי' בפ"ג דתרומות מ"ה שצריך שיאמר בצפונו או בדרומו. הכא שאמר שורה חיצונה הוי כצפונו ודרומו. ומיהו כשאמר שורה אחת מעשר או חצי שורה אחת קשה דזה דמי לאומר תרומת כרי זה בתוכו דאמר התם במס' תרומות דלא אמר כלום. וי"ל הא דהתם שאני שהתרומה על אותו כרי עצמו ואינו ניכר מהו תרומה ומהו שירים ואנן בעי' לאשית ששיריה ניכרים. אבל הכא המעשר הוא על טבל אחר. ומ"מ קשה לפי' הר"ש שרצה לפרש משנתינו דהמעשר שאמר הייט על אלו השורות עצמן. ושורה אחת שהם עשר חביות יהיו מעשר על התשעים. ואלי שורה על תשעה מן השורות טולם הייט על התש שורות. והיאך אפשר זה דמיגת כשאמר על שורה חיצונה או על חצי החיצונה דהוי מקום מבוים אבל אמר שורה אחת או חצי שורה אחת הא דמי לאומר תרומת כרי זה בתוכו דקי"ל דלא אמר כלום וכן קשה לפי' רבינו האי שכתב הר"ש שמפרש שורה אחת חבית אחת מן השורה תהא מעשר על השורה טולה. כיון שאין ניכרין השירים מן התרומה אין ע תרומה. וצ"ל דדוקא גבי כרי של תבואה שהתבואה עצמה מעורבת והלכך כשאמר תרומת הכרי בתוכו אינו מקום מסוים. אבל חבית אחת בין החביות שהחבית עצמה מופרש ועומדת לעצמה מיקרי שפיר מסוים שאנו יודעין שאחת בלבד תרומה והשאר שירים אלא שמחוסר ברירה איזו מהן יברור ולענין זה קמ"ל מתני' תקנתא שיקח שורה אחת לוכהן כו' וגם לפי' הר"ב צ"ל כן דנהי שהמעשר אינו על אלו השורות והשירים הם כדות אחרות. אכתי התרומה עצמה אינה ניכרת ואנן בעינן לאשית ששירי' ניכרים ומשמע שצריך להכיר מהו התרומה אלא כדפי' כיון שיודע שאינה אלא שורה אחת או חבית אחת והם מופרשות זו מזו מיקרי ניכרות אלא שמחוסר ברירה. אבל אין לפרש דמתני' מיירי בטעם שקבעו המעשר ידע איזהו שורה ואיזו חבית קבע ושכחו שהא דבטעם שקבע הו' המעשר והשירים ניכרין ושפיר חל שם מעשר. דבפ"ב דיבמות ד' כ"ג דייק בגמ' מדקתני אין ידוע ולא קתני אינו יודע משמע שלא הי' ידוע מעולם לכך נ"ל כדפי'. ומיהו קשה הא דפי' הר"ב בכל הני דמתני' נוטל שתי חביות ונוטל ד' חביות הייט שממלא מכולן חבית אחת וכ"כ הרמב"ם. וכיון שהוא לא קבע אלא חבית אחת איך יטול מחביות אחרות. ומ"ש הר"מ והר"ש כיון שנתערב רואין אותן כאילו הכל דבר אחד ומאותה חבית שקבע עכ"ד. אין בזה טעם להקל באיסור דאורייתא משום רואין. וכ"ש כשממלא מעשר חביות שתרומה בטלה ברוב ואין זו תרומה. גם הנשאר בחבית שקבע תרומה ודאי היא ומה יעשה בה כיון שאינו יודע איזו היא. ואע"פ שהרמב"ם והר"ב מפרשים הני נטילות דמתני' לא שנוטל אותן לתרומת מעשר אלא למעשר עצמו נוטלן וממלא מהן חבית וממנה יפריש אח"כ ת"מ. מ"מ עדיין הקושיא במקומה היך יפריש מעשר ממקום אחר שלא קבעו בתחלה. וגם הנשאר בחבית שקבע הוא טבול לת"מ ומה יעשה בה. וצ"ל שמאותה חבית שממלא יתן המעשר ללוי ות"מ לכהן וכל הנשאר ימכור ללוי שיעשה ת"מ על עצמו. ומיירי שכל השורות האלו הם טבל ולא כמ"ש הר"ש שכולן מתוקנות חוץ מאותן שעושה מעשר ואינו מפרש כולהו נטילות דמתני' שנוטל כולן לתרומת מעשר ומספק הם כולן ת"מ על שורות המעשר. ושוב ראיתי שיש מקום ליישב פי' הרמב"ם והר"ב בפשיטות דמתני' מיירי שאמר בשורה החיצונה תהיה חבית שתרצה אלא שלא טדע מאיזה שורה חיצונה וכן כולהו בבי התנה על החביות תהיה שתרצה אלא השורות לא בירר והכי איתא בפי' רבינו האי שהביא הר"ש בהדיא והשתא יכול ליקח משתי חביות ולערבן שהרי תלה ברצונו. וכשרוצה בעירוב שתי החביות הכי חל המעשר על שניהם כמו שהתנה. ויש לדקדק הא דמשמע מתני' שאם אמר לשון מספיק בסתם ולא בירר כגון שורה חיצונה ולא בירר איזהו צריך ליקח מכולם והיינו שתי חביות לוכהן וכן בכולהו בבי. ולא משמע הכי לעיל מ"ז שאמר מעשרות כלכלה בחברתה קרא שם ופי' המפרשים שאם ירצה יקח מאחת על שתיהן ואם ירצה יקח מכל אחת אע"פ שלעולם מסופק אם כוונתו מאחת או משתיהן. וה"נ כשאמר שורה חיצונה סתם נימא מאיזו שירצה יקח. וכן משמע בפ"ג דתרומות שאם אמר תרומת כרי זה בצפונו או בדרומו קרא שם ומשמע אפי' יש בצפונו עשרים סאה ותרומתו אינה אלא עשר סאין או פחות נוטל תרומתו עשר סאין שבצפונו בכל מקום שירצה. ומאי שנא מהך דהכא: שורה החיצונה אחת מעשר. פי' הר"ב חבית אחת שבשורה על כדות אחרות שיש לי וכו'. והיה יכול לפרש דשורה חיצונה כולה עשה מעשר על אלו השורות כולם וצריך חבית א' לתרומת מעשר נוטל שתי חביות לוכהן אחת מהן תרומה ודאי ואחת מספק. וכשאמר חצי שורה חיצונה בא לתקן חמש שורות. וצריך ליטול חצי חבית א' לת"מ נוטל ד' חביות מארבע זויות מכל אחת מהן חציה וכולם ת"מ מספק. ואם אמר שורה אחת מעשר נוטל שורה לוכהן והם כולם ת"מ מספק. ואם אמר חצי שורה אחת נוטל שתי שורות לוכהן ומכל אחת מהן חציה לת"מ. ואם אמר חבית אחת מעשר על שורה אחת נוטל מכל חבית עשירותה לת"מ. והוא ה"ה לפ"ז דנקט עשר שורות של עשר עשר דוקא. וכך כתב הר"ש לפרש אלא שהקשה ע"ז דגבי חצי שורה אחת למה יטול ארבע חביות הא יכול נותר עוד על חצי שורה שניה ולא יטול אלא שתי חביות ע"כ ולמאי

ציונים

ח מי שהיו לו. פי' עש"מ ז ס פ :

חדושי מהרי"ח

מ"ז [תי"ט ד"ה]שהטבל מרובה. פי' הר"ב בשם הירושלמי והוא שיהיה מרובה עשר כו' וטעמא של הרמב"ם שאם המעשר מועט לא תתבטל ולא תעלה אותה ת"מ כו' וזה הטעם אינו מספיק למה שמצריך דוקא עשרה כו' עכ"ל עיין בפנים בפי' הרמב"ם ותבין היטיב :

תוס' אנשי שם

ואומר אם כולם טבל ה"ה מעשר על הק' טבל ואם כולם מעשר יהיה המעשר של הטבל בתוכו ואם מקצתן טבל ומקצתן מעשר יהיה אותו מקצת טבל שבכאן בצירוף עוד טבל מהתערובת כדי השלום להמעשר שהוא חייב מעשר על הטבל ונעשין כל הט"ד סאין שבידו ודאי מעשר ויש כאן בס"ה ק' סאין מעשר וחייב להת מהן עשרה להת"ע ואומר אלו עשרה סאין שבידי שהן ודאי מעשר יהיו עשויין תמ"ע על כל הק' סאין מעשר שנתערובות ונותן לכהן והותר התערובות לזרים. ונ"ל דמשום הך בבא לא נקט נמי ברישא בטבל הטעול לת"ג דא"כ לא הוה מצי למיתני בסיפא שאם הטבל מרובה לא הפסיד כלום דודאי הפסיד שהרי מהמעשר אינו יכול להפריש ת"ג על הטבל ולכן כשם שיקח בידו יש להסתפק דלמא כולם מעשר וא"כ צריך ע"כ ליקח כדי כל המעשר ועוד כדי הת"ג מהטבל ולמכרם לכהן בדמי תרומה : ר"ח כ"ז כו' מרובה עשר. כן היה גי' בירושלמי. אבל הגי' העיקרית הוא בירושל' כ"ז שהטבל מרובה על המעשר מעשר לא הפסיד כלום. וה"ק שהטבל יתר על המעשר בכדי מעשרותיו של הטבל שהטבל עשרה חלקים והמעשר ט'. ומכ"ש אם מרובה יותר שאז יש בהמעשר של הטבל יותר מכדי התמ"ע של שניהן יחד. ולפ"ז הא דנקט בסיפא צ' טבל ופ' מעשר באמת ה"ה צ' טבל ופ"א מעשר רק הנגא קמ"ל שלא נטעה לרבות בזה הכלל כל שהטבל מרובה אפילו פחות מכדי מעשרו קמ"ל שהרבוי הוא למעלה כמו בבבא דק' טבל וצ' מעשר צ' טבל ופ' מעשר דהסיפא מרבה ערך יותר גדול כן בזה הכלל נרבה ערך יותר גדול אבל לא ערך הפחות. (הג"ל) : ח בר"ב ד"ה השורה החיצו' כו' על כדות אחרות. ר"ל שקבע המעשר מכדות אחרות בשורה החיצונה ויכול ליטול למעשר איזה חבית שירצה מכל השורה. וכן בחצי שורה כו' ר"ל שקבע המעשר בחצי שורה ויכול ליטול איזה חבית שירצה מחצי שורה רק שאה"נ שכת

נוטל שתי חביות לוכסן (מד). **חצי שורה החיצונה אחת מעשר** (מה) **ואין ידוע איזו היא** (מו) **נוטל ארבע חביות מארבע זויות** (מז). **שורה אחת מעשר ואין ידוע איזו היא נוטל שורה אחת לוכסן** (מח). **חצי שורה אחת מעשר ואין ידוע איזו היא נוטל שתי שורות לוכסן** (מט). **חבית אחת מעשר. ואין ידוע איזו היא** (נ). **נוטל מכל חבית וחבית** (נא):

סליק מסכת דמאי

יש כאן ארבע שורות חיצונות לארבע רוחות: **נוטל שתי חביות** באלכסון. אחת למקצוע דרומית מזרחית ושנייה לה במקצוע מערבית צפונית שכל חבית שבמקצוע נוגעת לשתי רוחות וימלא משתיהן חבית א' ותהיה מעשר: **חצי שורה החיצונה אחת** מעשר. ואם אמר חבית א' שבחצי שורה החיצונה בה קבעתי מעשר של כדות אחרות שיש לי: **ואין ידוע איז'**. חצי שורה מארבע שורות החיצונות: **נוטל ארבע חביות מד' זויות**: מפני שיש בכל זוית משתי חצאים שבשתי שורות החיצונות הסמוכות לה וממלא מארבעתן חבית אחת ותהיה מעשר: **שורה אחת מעשר וכו'**. ואם אמר חבית אחת שבשורה אחת מאלו עשר שורות בה קבעתי מעשר ואין ידוע באיזו שורה היא: **נוטל שורה אחת באלכסון**. כלומר נוטל עשר כדות משורה אחת ממקצוע דרומית מזרחית עד מקצוע מערבית צפונית או ממקצוע דרומית מערבית עד מקצוע מזרחית צפונית וממלא מכל העשר חביות חבית אחת ותהיה מעשר ומפני מה נוטל באלכסון ואינו נוטל שורה אחת כולה ביושר ממזרח למערב או מצפון לדרום דכשהוא נוטל באלכסון בין שתמנה השורות כולן ממזרח למערב בין שתמנה אותן מצפון לדרום נמצא נוטל חבית אחת מכל שורה ושורה מה שאין כן אם היה נוטל שורה אחת באורך ממזרח למערב או מצפון לדרום:

סליק מסכת דמאי

הרמב"ם דאי לא תימא הכי היאך יוציא חבית אחת מעשר ממאה חביות והלא עשיריתם עשר חביות: **נוטל שתי חביות**. כתב הר"ב וימלא משתיהן חבית אחת ותהיה מעשר. וכ"כ הרמב"ם וכתב בכסף משנה בסוף פרק ח מהלכות מעשר וז"ל והיאך יצא ידי חובתו במה שיפריש מתערובות זה שיעור מה שקבע מעשר על מקום אחר והלא צריך להפריש מאותו חבית שקבע דוקא וי"ל שכיון שנתערב אנו רואים כאילו כל התערובות דבר אחד והוי כאילו כולו מאותו חבית שקבע עכ"ל. ואולם כל החרדה הזאת משום התרומה של מעשר שיש בו: **חביות**. כתב הר"ש הא דפתח בכד וסיים בחבית לומר לך היינו כד היינו חבית כדמשנינן בפרק המניח את הכד (דף כז.) עכ"ל. ושם תמצאהו בס"ד ותו אשכחן כה"ג במ"ז פ"ג דמעילה דקרי כד מה שהוא קורא חבית במקום אחר במס' סוכה ספ"ד וצריכין נמי לשינויא דפרק המניח. וכ"ז בכלל מ"ש בריש ברכות בשם התוס' דרגילות המשניות לאשמועינן בקוצר אף למה שמפורש כבר. וע"ש: **חצי** שורה אחת מעשר. ל' הרמב"ם ואם אמר חבית אחת מחצי שורה א' מעשר ולא יחד איזו חצי שורה. יקח עשרים חביות עשר על אלכסון אחד ועשר על אלכסון אחר העובר עליו ונמצא לוקח חבית מכל חצי שורה מן השורות ואח"כ יוציא מכולם חבית אחת והנני מצייר לך בהם צורה כדי שיהיה הדבר מבואר לעין הרואה (כזה*) ☞ ובענין ראשון מזו ההלכה הוא לוקח שתי חביות שכתוב על אחת **א** ועל השנית **ב** ובענין השני לוקח ד' חביות שכתוב על אחת **א** ועל שנית **ב** ועל שלישית **ג** ועל רביעית **ד** ובענין השלישי לוקח העשר חביות אשר יעבור עליהם הקו העובר מא' עד ב'. ובענין הרביעי לוקח העשרים אשר יעברו עליהם שני הקוים העוברים מא' עד ב' ומג' עד ד' ע"כ: **סליק מסכת דמאי**

```
ג                     א
⊙ * * * * * * * * ⊙
* ⊙ * * * * * * ⊙ *
* * ⊙ * * * * ⊙ * *
* * * ⊙ * * ⊙ * * *
* * * * ⊙ ⊙ * * * *
* * * * ⊙ ⊙ * * * *
* * * ⊙ * * ⊙ * * *
* * ⊙ * * * * ⊙ * *
* ⊙ * * * * * * ⊙ *
⊙ * * * * * * * * ⊙
ב                     ד
```

שכח איזה שורה או איזה חצי שורה. ובחבית א' מעשר ר"ל שקבע חבית ידועה למעשר ושכח איזה חבית ויש כאן חשש משום התמ"ע שצריך להפריש מהחבית שקבע בה המעשר ומיירי שאין לו מעשר אחר. דאל"ה היה מפריש מהמעשר ההוא התמ"ע על חבית המעשר בכ"מ שהוא והמעשר מותר לזרים רק שישלם ללוי כפי מעשרו. ומיירי ע"כ ג"כ דרק השורה ההיא או החצי שורה ההיא או החבית ההיא שקבע בה המעשר ההוא טבל אבל השאר הן חולין גמורין. רק שאינו יודע איזה היא השורה או החצי שורה או החבית של טבל דאל"ה הי"ע לתקן מעיקרא הצ"ט חביות טבל ע"י שיקח עשרה חביות וט' עשירית החבית רק שיהיה בכל שורה או בכל חצי שורה חבית א' שיוכל לומר שהיא אותה החבית שקבע בה המעשר ואלו כולן הן ודאי טבל ויקבע אותן למעשר על הצ"ט חבית טבל ואח"כ יפריש מהמעשר ההוא התמ"ע שחייב מכל המעשר. ובחבית א' מעשר היה יכול ג"כ לתקן שלא יפסיד רק חבית א' ע"י שיקח עשרה חבית וט' עשירית החבית ואז ודאי אין בהם יותר מחבית א' מעשר והשאר ט' חבית וט' עשירית החבית הם ודאי טבל ויקבע אותן למעשר על הצ"ט חבית טבל ואח"כ יפריש מהם ב' חבית וט' חלקי מאה מחבית לתמ"ע שהרי אף אם כל מה שנטל היה טבל ואח"כ נשאר בהם אחר הפרשת המעשר חבית א' חולין שאינו יכול לעשותה תמ"ע מ"מ כיון שבודאי לא היה בכל מה שנטל יותר מחבית א' חולין א"כ ע"כ יש בהשני חביות וט' חלקי מאה מחבית שנוטל לתמ"ע חבית א' וט' חלקי מאה מחבית מהמעשר שהוא כדי התמ"ע שחייב מהעשר חבית וט' עשירית החבית מעשר שיש כאן. אע"כ כנ"ל שרק החבית או החצי שורה או השורה ההיא שקבע בה המעשר הוא טבל והשאר חולין. ולכן בשורה תנונה א' מעשר נוטל ב' חביות לוכסן וימלא משתיהן חבית א' ותהיה מעשר ונמצא שבחבית ההיא יש מחצה מחבית הא' ומחצה מהב'. ואח"כ מפריש ממנה כ"פ כפי התמ"ע שחייב מהחבית מעשר ויתכור מה שהפריש לכהן חוץ מדמי חציה ואם רוצה לתקן הצ"ט חביות טבל יצטרך להפריש מהתערובת שמב' החבית אלו גם כ"פ כפי התמ"ע שחייב מהצ"ט חביות טבל. ובנוטל ד' חביות צריך ליתן מהתערובת ד' פעמים כפי התמ"ע שחייב מהחבית ההיא. ובנוטל שורה א' צריך ליתן כל החבית ובנוטל ב' שורות צריך ליתן ב' חביות שלימות מהתערובת להתמ"ע

מלאכת שלמה

בחביות למה אמר עשר עכ"ל ז"ל: עוד בלשון **ר"ע ז"ל**. המתחיל שורה אחת מעשר וכו' עד מכל העשר חביות חבית אחת ותהיה מעשר. אמר המלקט ובא אחריתי דקתני חצי שורה א' מעשר ר"ל ואם אמר חבית א' מחצי שורה א' מעשר ולא יחד איזו חצי שורה יקח עשרים חביות עשר על אלכסון א' ועשר על אלכסון אחר העובר עליו ונמצא לוקח חבית מכל חצי שורה כ"כ בקצת דפוס מפי' הרמב"ם ז"ל ועיקר ודלא מן הדפוסים שכתוב בהן יקח י"ט חביות. דדוקא כשהמספר אינו זוגות מוכרח הוא שתמנה החבית האמצעית לשתי האלכסונות ויחסר אחת מן המנין אבל מתני' דנקטא עשר שורות של עשר עשר כדי יין דהיינו זוגות לעולם לא תמצא העשרה של כל אלכסון ואלכסון שאין בהם שום א' אמצעית שתפגע בה למנותה פעמים אלא כולן אחרות חדשות. ולפי זה [illegible] אינם מובנים אלו דברי הר"ש והרא"ש ז"ל שכתבו תשעה עשר וגם בתלמוד הרב בצלאל אשכנזי ז"ל לא הוגה כר"ש ז"ל בזו המלה כלל ועיקר וצ"ע לע"ד: **נוטל מכל חבית וחבית**. כתב ה"ר אפרים אשכנזי ז"ל נראה דה"ט דלא סגי לומר כאן איזה חבית שירצה דצריך לסיים מקומו דבשלמא לעי' סיים מקומו להיות

תפארת ישראל

יכין

דהכי הכא שלא שהה קודם הפרשה א"צ לבירור למפרע מהשתא]. ומדשכח. יש כאן חשש משום חבית א' תמ"ע שבשורה ההיא שאסור לזרי': מד) ר"ל שנוטל חבית א' מקרן א. וחבית א' מקרן ב. או חבית א' מקרן ג. וחבית א' מקרן ד. כזה דאז בין שסו' אומר משורה זו או זו מתקיים דבורו. ומוכר לב' חביות אלו לכהן בדמי תרומה חוץ מחבית א' מהב' שחייב לתמ"ע. כך היה נלפע"ד. ולרמב"ם יערבם. וימלא משתיהן חבית א'. ותמה עליו רכ"מ היאך יוצא ידי חובתו. יע"ש. וכולה מתני' דז' וח' מיירי שאין לו מעשר אחר דאל"כ לא הוי מפסיד כלום. דהוי עושה להמעשר ההוא תמ"ע על י' חביות אלו. ואפי' הס במק"א דהוי תמ"ע א"צ מוקף בשעת הדחק: מה) ר"ל שהיו ה' שורות חצונות מאלו היו"ד שורות חולין. וה' שורות האחרות היו טבל. ואמר שחצי שורה דהיינו ה' חביות יהיו מעשר על נ' של טבל. ויש לחוש לחצי חבי' תמ"ע שחייב מה' חביות מעשר: מו) ששכח איזה ה' שורות חצונות הם הטבל גם שכח איזה חצי שורה חיצונה פירש החלה. וה"ה באמר שחצי שורה חיצונה א' תהיה מעשר על מ"ה חבית טבל שיש לו במקום אחר: מז) ר"ל מאותן חביות המסומנים א. ב. ג. ד. לוקח מכ"א חצי חבית להמ"ע. ומוכרם לכהן חוץ מדמי חצי חבית א' שחייב לתמ"ע: מח) דהיינו י' חביות באלכסון מאות **א** עד **ב**. או מאות ג עד אות ד. דאז מאיזה שורה שיהיה מעשרו. כבר נטל ממנה תמ"ע. ומוכרם כולם לכהן כנ"ל: מט) דהיינו שורה באלכסון מאות **א** עד ב. ושורה באלכסון מאות ג עד ד. מכ' חביות אלו. לוקח מכ"א חצי חבית להמ"ע ומוכרן כולן לכהן כנ"ל. דאז מאיזה חצי שורה שאמר. כבר נקח תמ"ע ממנה: נ) שהיו כולן חולין. ורק שורה א' היה טבל. ואמר על חבית א' שיהיה מעשר. וא"י איזה שורה ואיזה חבית: נא) חלק היו"ד מהחבית. בכדי תמ"ע שחייב. ומוכר כל העשיריות לכהן חוץ מעשירית א' שחייב לתמ"ע. [כך נ"ל פי' המשנה ע"פ הירושלמי. וכ"מ מר"ש]:

```
ד                     א
⊙ * * * * * * * * ⊙
* ⊙ * * * * * * ⊙ *
* * ⊙ * * * * ⊙ * *
* * * ⊙ * * ⊙ * * *
* * * * ⊙ ⊙ * * * *
* * * * ⊙ ⊙ * * * *
* * * ⊙ * * ⊙ * * *
* * ⊙ * * * * ⊙ * *
* ⊙ * * * * * * ⊙ *
⊙ * * * * * * * * ⊙
ב                     ג
```

סליק מסכת דמאי

משנה ראשונה

ולמאי דפי' לעיל נ"ק דבאמת אינו כהוגן לומר לכתחלה שורה אחת או חצי שורה אחת דדמי לאתנותא כרי זה בתוכו דלא אמר כלום וכי דבדיעבד אמרי' דהוי מעשר

להיות משורה חצונה דוקא. אבל הכא לא היה מסיים מקומו כלל. אלא ודאי ה"ק שיטול מעשר מכל חבית וחבית כך נ"ל לפי' הרמב"ם ור"ע ז"ל אבל שמעתי משם חכם א' ושמו מהור"ר יהוסף אשכנזי ז"ל דה"פ שורה החיצונה א' מעשר ר"ל שורה החצונה שהיא עשרה חביות יהא מע"ר על כולם. נוטל שתי חביות לוכסן ר"ל מחמת תמ"ע. חצי שורה החצונה אחת מעשר פי' לא בא לעשר מע"ר רק מן החציה ודוק כי זה הפי' הוא פשוט יותר וכ"ה בר"ש ז"ל ע"ש עכ"ל של הח' הר"א אשכנזי ז"ל. וראיתי להעתיק הנה פי' הרא"ש ז"ל שרובו ככולו הוא פי' הר"ש ז"ל וז"ל עשר שורות ובכל שורה ושורה עשר כדים ובכל צד שתמנה בין ממזרח למערב או מצפון לדרום תמצא עשר שורות של עשר עשר וכולן חולין מתוקנין חוץ מאותן שקורא להן שם מעשר שהם טבל* ואמר שורה החצונה א' מעשר. עשר כדים שבשורה החצונה יהיו מעשר על צ' כדים אחרים שאינם באלו השורות ואינו ידוע איזו היא מד' שורות החצונות לד' רוחות אם שורה שבמזרח או שבדרום או שבמערב או שבצפון. נוטל שתי חביות. פתח בכד וסיים בחבית לומר דהיינו כד היינו חבית וכ"מ למו"מ כדאיתא בר"פ שמניח את הכד בב"ק. לוכסן. שהן מכוונות זו כנגד זו באלכסון א' מקרן מזרחית דרומית וא' מקרן מערבית צפונית וקורא עליהם תמ"ע ואיזו שורה שתהיה הרי הפריש ממנה חבית ונותן א' לכהן והשניה מוכר לו בדמי תרומה ונותן ט' חביות ללוי למעשר. חצי שורה אחת מעשר. הפריש חמש חביות שבשורה א' על מ"ה כדין טבל שבמקום אחר ואין ידוע באיזה שורה ובאיזו צד של השורה. נוטל ד' חביות מד' זויות. דממ"נ נטל מאותה חצי שורה חבית א' ומכל חבית מפריש חצי חבית לתמ"ע על החמשה ונותן חצי חבית לכהן ומוכר ג' חצאי חביות בדמי תרומה ונותן ד' חביות וחצי ללוי. שורה אחת מעשר. ואין ידוע איזו היא בפנימיות או בחצוניות. נוטל שורה אחת לוכסן מקרן מזרחית דרומית עד קרן מערבית צפונית ונוטל עשר חביות באלכסון. א' מזרחית דרומית והשנית שבשנית והשלישית שבשלישית והרביעית שברביעית והחמשית שבחמשית והששית שבששית והשביעית שבשביעית והשמינית שבשמינית והתשיעית שבתשיעית ואחת שבקרן מערבית צפונית. וממ"נ נוטל משורת המעשר אחת ונותן לכהן אחת ומוכר לו תשע. חצי שורה אחת. ואין ידוע באיזו מכולם ובאיזו צד מהשורות. נוטל שתי שורות לוכסן. אחת מקרן דרומית מזרחית עד קרן מערבית צפונית ואחת מקרן מזרחית צפונית עד קרן מערבית דרומית והם תשע עשרה חביות ויש בהן ממ"נ אחת מהחצי שורה של מעשר ומפריש חצי מכל חבית וחבית לתמ"ע של החמשה (פי' של חצי השורה) ומוכר לכהן שמנה עשר *חצאי חבית. נוטל מכל חבית וחבית א' מעשרה לתמ"ע וכולן ספק ומוכרן לכהן חוץ מאחת. ולהכי נ"ל בכולן חולין מתוקנים חוץ מאותם שקורא להם שם מעשר דאם היו כולן טבל כשאמר שורה החצונה א' מעשר היינו על הט' שורות וכן חצי שורה החצונה אחת מעשר על חמש שורות קאמר א"כ אמאי נוטל ד' חביות מד' זויות יחזור ויאמר אותה חצי שורה האחרת תהא גם היא מעשר על הטבל ויספיק בשתי חביות לוכסן. וכן נמי כשאמר חצי שורה א' מעשר. וי"מ בשם רב האי גאון ז"ל דאחת לאו דוקא אשורה קאי אלא אחבית אחת כלומ' שורה החצונה חבית ממנה קבעתי מעשר על איזה חבית שארצה ואין ידוע באיזו שורה של החצונות וכן חצי שורה קבע בה חצי חבית למעשר על חמש' מאיזה שירצה והאחרים חולין מתוקנים ואין ידוע איזו חצי חבית. א' מעשר דקתני בסיפא היינו שקבע חבית א' מעשר על א' מן השורות ואין ידוע איזו חבית מכל המאה ולפי' זה ניחא דנקט עשר שורות של עשר עשר עכ"ל ז"ל:

הגה"ה לשון הר"ש ז"ל דכטבל מעשר נינהו ולא ניטלה מהם תמ"ע:

הגה"ה נראה תשעה עשר חצאי חביות ולשון הר"ש ז"ל ומפריש מכאו"א מספק חציה לתמ"ע והשאר מותר:

מספר דיש חילוק בין חביות לכדי. ת"ת לכתחלה אין לומר כן. וגם אי הבעלים ליתנהו קמן כגון שהלכו למד"ה לא שייך תקנה זו. ותדע דלא תני תקנתא בדיפא שיאכל לחכם ויתיר לו והדר למיבלא אלא דלא פסיקא היכא דליתנהו. ופ' בפ"ז יו"ד סי' שכ"ג ס"ק ב' דעמו דלא מהני שאלה בכה"ג:

סליק מס' דמאי

תוס' אנשי שם

להמ"ע של החבית ההיא עצמה. ובנוטל מכל חביה וחבית צריך ליתן עשר חביות שלימות מהתערובות להמ"ע והר"ש ביאר באופן אחר עי' בתפא"י:

סליק מס' דמאי

סליק פרקא וסליקא לה מסכת דמאי. ובעה"י יוסד ארץ ונוטה שמים. נתחיל מסכת כלאים

הלכתא גבירתא כללא דפרק ז

פרק ז משנה א ע"ה חשוד רק על תרמ"ע ולא על ת"ג ולפיכך חבר שהזמינו ע"ה בע"ש שיאכל אצלו בשבת. יקרא שם בע"ש. אף שאין המאכל והמשקה עדיין ברשותו בדמאי הקילו. ולהכי יאמר בע"ש. מה שיפריש למחר יהיה מעשר. ושאר המעשר הראוי ממאכלי זה. יהיה סמוך לו. והמעשר שיחדתי תחלה יהיה תרמ"ע על המעשר שבצדו. והמע"ש שאהיה חייב יהיה בצד המעשר שאפריש. ויהיה מחולל על מעות שבכיסי:

משנה ב ואף על פי שכבר אמר כן לפני שבת. אפ"ה כשהביאו לפניו המאכל והמשקה בשבת חוזר ואומר כאתמול: דלא אמר כן אתמול: רק כדי שלא יהא נראה כמחלל מעשר בשבת. ולאחר שסעד ישפוך טעם שקבע לתמ"ע. על הארץ כלאחר יד שלא לבייש הע"ה:

משנה ג ואפילו בתרומת פירות דרבנן. כשהן דמאי צריך לקרוא שם קודם שיאכל. ולפיכך ע"ה שהתנה עם פועל חבר שיאכל מפירות שכבר נגמ"ל למעשרות בשעת שעושה בהן מלאכה. יאמר הפועל קודם שיאכל כנ"ל ויפריש משל בעה"ב פרי א' לתרמ"ע ויתן לכהן:

משנה ד אסנם כותי בחד מלתא גרע מע"ה במה שמוכר לאחרים חשיד גם אתרומה דלא חש אלפני עור לא תתן מכשול. ובחד מלתא עדיף מע"ה דמה שצריך לאכילת עצמו לא חשיד גם אמעשרות: ואפ"ה גזרו רבנן שהקונה אפילו מתוך ביתו צריך לעשר הכל משום לא פלוג. ואפ"ה מדלא חשיד כע"ה. לפיכך הקונה מתוך ביתו שהכין הכותי המאכל והמשקה לצורך עצמו. אם שכח הקונה לעשר קודם שבת. אז גם בשבת רשאי לומר כלעיל. רק צריך לקרוא שם גם לתרומה:

משנה ה ואם יש לו טבל דרבנן בע"ש. ואינו אצלו להפריש מיד. רשאי ג"כ לקבוע מקום לתרומה ומעשרות מע"ש ולומר אז כנ"ל. וא"צ לחזור ולומר כן בשבת כמשנה ב'. דבשלמא התם לא היה בע"ש ברשותו. ולא אמר בע"ש. אלא כדי שלא יהא נראה כמפריש בשבת. כשיחזור ויאמר כן בשבת כשיבא לרשותו. משא"כ הכא הרי גם בע"ש כבר היה ברשותו. ובשיקבע אז מקום ויקרא שם סגי:

משנה ו ב' סלים עם פירות טבל: ואם' מעשרות של זו בזו מותר לאכול הראשונה אע"ג שלא הפריש עדיין ההרום"ע מהשניה. ואם אמר של זו בזו ושל זו בזו. מותר לאכול רק הראשונה. אבל לא השנייה דהרי הפריש אח"כ מהפטור על החיוב. ואם אמר תרומ"ע של כל א' יהיה בחברתה. אסור להפריש על כל א' ממקום אחר. רק כמו שאמר. ואסור לאכול משניהן עד שיפריש אכל א' מחברתה. **ולא** אמרינן בכה"ג כל שאינו בזא"ז אפילו בבת א' אינו. דשאני הכא די"ל דשיורי שייר בכל א' בכדי הצריך לפרוש על חבירתה [אב"י וע' תו' גיטין דמ"ב א'. ד"ה הא ; דהיכא דאין הראשון מונע את השני מלחול כמו בב' אחיות שמונעים קידושין הראשונים מלחול קידושי שניה. לא אמרי' כל שאינו כו"ש. ודו"ק]:

משנה ז ק' טבל הטבול למעשר ותמ"ע שנתערב בק' חולין. ימכור להכהן מהתערובות ק"א בדמי תרומה חוץ מדמי א' מהן שצריך ליתנו לכהן בתרמ"ע מתערובות זה: והרי בק"א אלו שיתן לכהן. ודאי יהיה בהן א' של טבל שרשאי לעשותו תרמ"ע על ט' מעשר בכל מקום שהוא. ורק כדי שלא יפסיד הלוי ט' מעשר שחייב לו מהק' טבל. לכן יתן לו ט' מצ"ט שלו. ואח"כ יאמר דהמע"ש שחייב מהטבל. יהיה נפדה בכל מקום שהוא על מעות. **ואם** נתערב לו ק' טבל כנ"ל וק' מעשר הטבול לתרמ"ע. נ"כ א"צ ליקח מהתערובות רק ק"א. אבל יתנם ללוי שחייב לו י' מעשר מהטבל. וק' המעשר. שהם יחד ק"י מעשר ומהם חייב הלוי להכהן י"א תרמ"ע ולפיכך ימכור הלוי להכהן ק"א שקבל בעד דמי תרומה. חוץ מי"א שחייב לו. ואח"כ יתן ט' מצ"ט שלו בתורת מעשר כראוי. ואח"כ יפדה המע"ש בכל מקום שהוא כלעיל. **ואם** נתערב ק' מעשר הטבול לתרמ"ע עם ק' מעשר שכבר נפרש ממנו תרמ"ע. דהוי כחולין ממש. הרי מדחייב הלוי מתערובת זה י' תרמ"ע לכהן. להכי ימכר להכהן ק"י מתערובת זה. שבודאי יש בהן י' מעשר הטבול לתרמ"ע. ורשאי לעשותן תרמ"ע על המעשר שלו. והכהן לא ישלם רק ק' בדמי תרומה. ויפדה המע"ש כנ"ל. ואז מותר הצ' הנשארים. **ואם** בהטבל הטבול למעשר ולתרמ"ע. יש בתוכו מעשר יותר מהתרמ"ע שחייב מהמעשר כגון שנתערבו פ' טבל כלעיל בס' מעשר הטבול לתמ"ע. הרי יש בהטבל ח' מעשר ומס' המעשר אינו חייב רקו' תרמ"ע. יקח מהתערובות $6\,^8/_{10}$ ויתנן להכהן. והיינו כפי שחייב להכהן ; ו' תרמ"ע מהס' מעשר ועוד $^8/_{10}$ תרומ"ע מהפ' טבל. שמעשר שלהן הוא ח' ותרמ"ע של הח' הוא $^8/_{10}$ וכשיתן כך להכהן הותר השאר ממ"נ. אם אותן $6\,^8/_{10}$ שנתן לכהן היו כולן או מקצתן מהטבל ; הרי מדיש בהטבל ח' מעשר הרי רשאי לעשותן תרום"ע על כל המעשר. ואם אותן $6\,^8/_{10}$ היו מן הס' מעשר. ג"כ רשאי לעשות כולו תרמ"ע. ולפיכך אח"כ יתן מתערובות ס' מעשר ללוי. ויפדה המע"ש בכל מקום שהוא ומותר התערובות לכל:

משנה ח היו לו י' שורות של י' י' כדי יין. ואמר ששורה חצונה א' תהיה מעשר על צ' טבל הנשארים. ושכח איזה מד' שורות חחיצונות עשאה מעשר. נוטל ב' חביות בב' הקרנות המתנגדים. שיהיו לתרומ"ע. דאז כל א' מב' החביות שייך לב' שורות. ורשאי לעשותה תרומ"ע על הט' מעשר הנשארים. ונותן איזה ט' שירצה ללוי ומותר הכל הנשאר. **ואם** היה מי' שורות אלו רק ה' טבל למעשר ולתרמ"ע וה' שורות האחרות היו חולין [או שרצה לקיימן בטבלן] ואמר חצי שורה מה' החיצונות יהיה מעשר על הה' שורות ואינו יודע על איזה חצי אמר. יתן להכהן ד' חביות מד' הזוית לתרמ"ע. ובשאר יעשה כלעיל. **ואם** אמר שורה א' מעשר ושכח על איזה שורה מהי' שורות אמר כך. יתן לתרמ"ע שורה א' באלכסון מזוית לזוית. דאז יקח מכל שורה שיהיה בין לארכה ובין לרחבה. **ואם** אמר חצי שורה א' מהי' שורות יהי' מעשר על נ' חביות שבה' שורות. ושכח באיזה חצי שורה אמר כך. הר"ז נוטל ב' שורות באלכסון ; **ואם** אמר חבית א' תהיה מעשר על יו"ד חבית שבצדה. ושכח כנ"ל. אז צריך ליתן מכל חבית וחבית חלק יו"ד לכהן ומוכר כל הספיקות לכהן חוץ מחלק יו"ד א' שחייב ליתן לכהן לתרומת מעשר:

סליק מסכת דמאי

כתב הרמב"ם סידר אחר דמאי כלאים שכך סידרם הכתוב בסדר קדושים תהיו לא תכלה פאת שדך ואחריו שדך לא תזרע כלאים ע"כ. וכבר נתן טעם למה הקדים דמאי ומסכת לפאה:

[*כלאים. ירושלמי. כתיב (ויקרא יט) שדך לא תזרע כלאים הייתי אומר אפילו שני מיני חטים אפילו שני מיני שעורים. בהמתך לא תרביע כלאים (שם) הייתי אומר אפילו שור שחור על גבי שור לבן או שור לבן על גבי שור שחור ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך (שם) הייתי אומר [אפילו] שני מיני צמר ואפילו שני מיני פשתן. פירש בבגדים (דברים כב) לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו מה כלאי בגדים שאסרתי לך לא זה ממין זה ולא זה ממין זה אף כלאים שאסרתי לך בכל מקום לא זה ממין זה ולא זה ממין זה]:

פרק א **אקדים** לשון הרמב"ם בסוף פרק א' מהלכות כלאים וזהו. הזרעונים נחלקים לג' חלקים האחד מהם הוא הנקרא תבואה והוא חמשה מינים החטים והכוסמים והשעורים ושבולת שועל והשיפון. והשני מהם הוא הנקרא קטנית הנאכלים לאדם חוץ מן התבואה כגון הפול והאפונים והעדשים והדוחן והאורז והשומשמין והפרגל והספיר וכיוצא בהן. והשלישי מהם הוא הנקרא זרעונין שאינם ראוים למאכל אדם והפרי של אותו הזרע מאכל אדם כגון זרע הבצלים והשומין וזרע החציר והקנא וזרע לפת וכיוצא בהן וזרע פשתן הרי הוא בכלל זרעוני גינה כשיזרעו כל מיני זרעונים אלו ויצמחו נקרא הצמח כולו כל זמן שלא ניכר הזרע דשא ונקרא ירק. ויש מזרעוני גינה זרעונים שדרכן לזרוע מהן שדות כגון הפשתן והחרדל ואלו הן הנקראים מיני זרעים. ויש מזרעוני גינה זרעים שאין דרך בני אדם לזרוע מהן אלא ערוגות קטנות כגון הלפת והצנון והתרדין והבצלים והכסבר והכרפס והמרור וכיוצא בהן ואלו הן הנקראים מיני ירקות עכ"ל. ועיין סוף פרק ט דמסכת שבת. [*עוד כתב הרמב"ם שם הלכה ד' ה' אין אסור משום כלאי זרעים אלא הזרעים *הראויין למאכל אדם אבל עשבים המרים וכיוצא בהן מן העיקרים שאינן ראויין אלא לרפואה וכיוצא בהן אין בהן משום כלאי זרעים. כלאי אילנות הרי הם בכלל מה שנאמר שדך לא תזרע כלאים]: **א החטים** והזונין אינן כלאים זה בזה. כדי להורות שהשניים זוגות זוגות להכי הפסיק בזוג קמא ותני עלה אינן כלאים זה בזה: **והזונין**. כ' הר"ב ואע"ג דלא חזי למאכל אדם מכל מקום כיון שמוליכים אותם ממקום למקום וכו' דאי לאו הכי לא היו אוסרין אלא באותו מקום לבד כחכמים דסוף פרק ה לענין קוצים בכרם והכי מפרש בירושלמי: **אינם** כלאים זה בזה. כתב הר"ב והא דאמרינן במנחות (פרק עשירי משנה ז) הכוסמין וכו' הני מילי לענין חלה

וכו'

מסכת כלאים

פרק א

א החטים והזונין א) אינן כלאים זה בזה ב). השעורים

ושבולת

ר' עובדיה מברטנורה

פרק א **א החטין** והזונין. קורין לו בערבי זיוא"ן: אינן כלאים זה בזה. לפי שכשהשחיתו דור המבול את דרכם היתה הארץ גם היא מזנה את פירותיה והיו זורעים חטים ומוציאה זונין הלכך לא הוי כלאים עם החטים אבל עם שאר מיני תבואה הוי כלאים ואף על גב דלא חזי למאכל אדם מכל מקום כיון שמוליכים אותו ממקום למקום למאכל יונים הוו כלאים: השעורים

ושבולת

מלאכת שלמה

כתב הרש"ש ז"ל ובדין הוא דליקרום לפרש כלאי בהמה ברישא. פי' דהא כתיב בההוא קרא ברישא בהמתך לא תרביע כלאים והדר שדך לא תזרע. אלא דתנא בסדר זרעים קאי מפרש מילי דזרעים דהיינו קרא דשדך לא תזרע כלאים. והיינו הני תלתא פרקי קמאי. החטים והזונין. וכל כאה. וערוגת. והדר מפרש קרא דפרשת כי תצא לא תזרע כרמך כלאים דשייך לזרעים דכלאי הכרם. והיינו פירקין דקרחת הכרם. וכרם שחרב. ואיזהו עריס. והמבריך. והדר מפרש כלאי בהמה דקדים. ומשום דקאי בהו מפ' כלאי בהמה דהרבעה והנהגה והיינו קרא דלא תחרוש בשור וגו'. והדר מפ' כלאי בגדים דמאותר בההוא קרא. דכתיב ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך דהיינו פירקין דאין אסור משום כלאים. ועוד דקרא דלא תחרוש סמיך אלא תזרע כרמך כלאים וקרא דלא תלבש שעטנז סמיך אלא תחרוש. עכ"ל ז"ל:

פרק א **א החטים** והזונין כו'. הקשה הרש"ש ז"ל כיון דכולה מתני' זוגי זוגי קתני כדמוכח בפ' כל שעה ד' ל"ט וגם בירושלמי. אמאי תני גבי חטים וזונין אינם כלאים זב"ז ספי מהנך. הכי הל"ל. החטים והזונין. השעורים ושבולת שועל. הכוסמין והשיפון. הפול והספיר. הפורקדן והטופח. פול הלבן והשעועית. אינם כלאים זה בזה. והיה נלע"ד לפרש דתנא רישא לגלויי סיפא ודוחק אע"פ שמצאתי שכן תירץ ג"כ בתוי"ט. ותירץ הוא הר"ש סיריליי"ו ז"ל משום דזונין אינו מאכל אדם ותנן בפ' כרם שחרב דכל דבר שאין כמוהו מקיימין אין מקדש בכרם ולא חשיב כלאים. וה"א דאפי' בשעורים נמי לא הוי כלאים. קמ"ל דכל חד לגבי חבריה לא הוי כלאים ולגופיה איצטריך ולאו לדיוקא כנ"ל עכ"ל ז"ל. ול"ע אם נפלה שום ט"ס אבל הענין מובן דלגופיה איצטריך ר"ל דאפילו זונין דוקא עם חטים הוא דלא הוי כלאים אבל עם השעורים הוו כלאים. ושמא דנ"ל ולדיוקא איצטריך ולא לגופיה דוק. ולע"ד אני ההדיוט נראה לתרץ דמשום דגרסי' בירו' דבר שאינו אוכל הוינן מסעין ומתני כלאים א"ר אבא בר זבדא שכן מקומות מקיימין אותו ליונים. ומשמע דמפ' התם דאתיא מלתי' דר' אבא בר זבדא אפי' כרבנן דפליגי עליה דר"א נק' ס"פ כרם שחרב גבי המקיים קוצים בכרם. דתנן דר"א אומר קדש וחכ"א לא קדש אלא דבר שכמוהו מקיימין באותו מקום אבל בשאר מקומות לא. דדוקא קוצים בשאר מקומות משום דאין דרך בנ"א להביא קוצים ממקום למקום. אבל הכא דרך בנ"א

להביא

תפארת ישראל

יכין

פ"א כלאים אינו רק בב' מינין שמשונים זמ"ז. בטעם או מראה או טעם. כפר"ב במ"ה [וסי' שמט]. ודבר זה מסור לחכמים [כירושלמי פ"ק דכלאים ורמב"ם רפ"ג]. דיש מהן דומין כמין א' ואסור. ויש שדומין לב' מינין והתירום: א) קוה וויילען. מין חיטין גרועים. ואף דלא חזו למאכל אדם. שייך בהם איסור כלאים. מדדרך לזרען למאכל יונים. מש"ה לא דמו לקוצים דשרו: ב) ומותר לזרען בעירוב. ולהכי הפסיק בזוג קמא.

לאשמועינן

משנה ראשונה

פרק א א והזונין. פי' הר"ב דלא חזו למאכל אדם והכי תנן במתני' ספ"ד דתרומות שאינם אוכל. ואיכא למידק דכל שאינו מאכל אדם לא שייך ביה כלאים כמ"ש הרמב"ם ותוי"ט כאן. ואין לומר דחזו ע"י הדחק דא"כ למה ליה למימר דחזו ליונים כיון דחזו לאדם ע"י הדחק שפיר הוי כלאים כמו ספיחי סטים דפ"ב מ"ה דחזו ע"י הדחק כמ"ש הר"ב בפ"ק דפאה מ"ד. ואפשר מתני' מיירי מדבריהם והרמב"ם מדאורייתא קאמר. ושוב ראיתי בכ"מ כתב דחזו

לאדם

ציונים

א החטים. פסח' במנחות דף ע. מיי' פ"ג מהלכות כלאים ה"ג טור שו"ע יו"ד סימן רצז א' סעיף יד וסימן שלא סעיף נג:

תוספות חדשים

כתב הרא"ש דין כלאים עכשיו בח"ל נחלק לג' חלקים הרכבת אילן מדאורייתא' כלאי כרם מדרבנן כלאי זרעים מותר לכתחלה עכ"ל. וכ"כ כל הפוסקים ע"כ לא הביא הטור דין כלאי זרעים. וכתב בש"ע סימן רצ"ו סעיף ס"ס בח"ל מותר לזרוע בצד הגפנים(אבל על הגפנים אסור דהוי הרכבה באילן) בתוך הכרם לכתחלה (גם מותר באכילה רמ"א שם) ולא אסרו בח"ל אלא לזרוע ב' מיני ירק או תבואה עם החרצן במפולת יד. ולכך לא אכתוב כאן דין תבואה או ירקות ושאר זרעים כיון דלדידן הכל מותר וכן בכלאי הכרם מה שאסור משום הרחקה שרי לדידן כנ"ל. (ממהורש"ת זצ"ל):

ראשון לציון

משנה א [תוי"ט ד"ה] אינם כלאים כו' כתב הר"ב והא דאמרינן במנחות (פרק עשירי משנה ז') כו'. במשנה ליתא אלא בברייתא בגמרא מנחות דף ע. ובפסחים לה. איתא תנא כוסמין מין חטין שבולת שועל ושיפון מין שעורים:

תוספות רע"ק

פ"א [אות ב] בתוי"ט ד"ה אקדים כו' הראויין למאכל אדם) ופי' בב"ש דלאו דוקא נקט רבינו מאכל אדם אלא כל דבר שרוצה בקיומו אסור ואפי' רוצה בקיומו למאכל בהמה (דהא מה"ט הוי זונין כלאים שמקיימין אותם למאכל יונים כמ"ש הרע"ב וכן בקוצים בכרם דספ"ה שמקיים אותן לגמלים) ולא נתכוון רבינו לשלול אלא עשבים המרים בלבד כדדייק סיפא דלישנא עיי"ש:

תוס' אנשי שם

בפתיחה תוי"ט ד"ה **כתב** הרמב"ם כו' שכך סדרם כו'. כ' כן כי היכי דלא תקשי דתרומות ומעשרות הו"ל למיתני בתר מתנות עניים. (רמ"ז): תי"ט ד"ה **כלאים** כו' פי' בבגדים כו' ע' בפ"ט כאן שהעיר בזה מסוגיא דיבמות ד. דלע"פ אייתר לאפנויי ע"ש: ד"ה **אקדים** כו' והחרדל כו'. ומ"ש הר"ב נק' פ"ב מ"ט ופ"ג מ"ב שאין דרך לזרוע שדה חרדל וכ"כ הרמב"ם. ר"ל דאין דרך לזרוע שדות רחבות בלתי חלוק ערוגות כמו שזורעים החטים והשעורים אלא שדה חלוקה בערוגות גדולות יותר מלפת וצנון שנחלקים לערוגות קטנות. (רמ"ז): במשנה **החטים**. ז"ל הר"מ בפ"ג יש מינים בזרעים שיהיה המין האחד נפרד לצורות הרבה מפני שינוי מקומות והעבודה שעובדין הארץ עד שיראה כשני מינים. ואע"פ שאין דומין זל"ז הואיל והן מין א' אינן כלאים זב"ז. ויש בזרעים ב' מינין שהן דומין זל"ז וצורת שניהן קרובה להיות צורה א' ואעפ"כ הואיל והן ב' מינין הרי אלו אסורים וע"ז כיצד כו'. וע' בביאור הרדב"ז שם שהעיר על שינה מסדר המשנה אבל במה שדלג פול המצרי והרוב. ותחת כוסבר שדה כ' כוסבר הרים לא העיר וצ"ע: תוי"ט ד"ה **החטים** כו' כדי להורות כו'. אין זה טעם מספיק דהדרבא אפשר לומר דמדהולך למיתני בזוג קמא אין כלאים ש"מ דדוקא הני הוא דהוי כלאים עם חד מאינך דמתני' אבל כולהו איך אינן כלאים זב"ז. ונ"ל דמדקתני לכולהו חד בלא וי"ו וחד בוי"ו משמע שפיר דנשנו זוגי זוגי והתוי"ט ה"ק דאי לא הוה מפסיק בזוג קמא למתני' אינן כלאים זב"ז ה"א דלאו סימנא הוא דאיך אפשר דזונין להוו כלאים בכולהו אינך דמתני' כלא לאו למאכל אדם קיימי. משא"כ השתא דע"כ ידענו דזונין הוו כלאים בכולהו אינך מסתיי' לן בהאי סימנא דתנא תני בלא וי"ו וחד בוי"ו. דהדע דכולהו זוגי שני נשנו. (מהר"ם דאכרסם): ד"ה **אינם** כלאים כו' פרק עשירי מ"ז. נ"ל במנחות פ"י על משנה ז' והכוסמין כו' תנא כוסמין כו'. (לה"מ):

ושבולת שועל ג). **הכוסמין** ד) **והשיפון** ה). **הפול** ו) **והספיר** ז). **הפורקדן** ח) **והטופח** ט), **ופול הלבן** י) **והשעועים** יא). **אינם כלאים זה בזה:** **ב** יב) °**הקשות** יג) **והמלפפון** יד). **אינם כלאים זה בזה. רבי יהודה אומר כלאים.**

חורת

חי"נ. א הפורקדן נ"א הפרקדן. והשעועים נ"נ והשעועית וכ"ה בירושלמי וגר"ב. ובירושלמי שם פי' מהרא"פ והשעשועית. ב הקשות בירושלמי הקישות. והמלפפון נ"א והמלפפין.

ר' עובדיה מברטנורה

ושבולת שועל. כל השנוים במשנה זוג זוג אינם כלאים זה בזה ואם אחד מזוג זה וא' מזוג זה הם כלאים זה בזה. והא דאמרינן במנחות [דף ע.] הכוסמין מין חטים ושיפון מין שעורים הני מילי לענין חלה שמצטרפין זה עם זה לשיעור חלה °אבל לענין כלאים הוו כלאים זה בזה: ושבולת שועל. שעורים מדבריים ובלע"ז (א) אוינ"א: כוסמין. בל' לע"ז (ב) אספילט"א: שיפון. בלע"ז (ג) סיגל"א. ומשום דכוסמין ושיפון דמו להדדי אינם כלאים זה בזה: והספיר. יש אומרים (ד) ניגרקל"א בלע"ז. ורמב"ם פי' שקורין לו בערבי מא"ש: הפורקדן. רמב"ם פירש שהוא זרע דק שקורין לו בערבי גילבא"ן: וטופח. הוא קטנית שגרגריו עגולים לבנים וקורין לו קורטנוא"ן. ואני שמעתי שטופח הוא שקורין לו גילבאן: והשעועית. קורין לה בערבי לוביא"ה: אינם כלאים זה בזה. אם זרע כל אחד עם בן זוגו: **ב** הקישות. קשואין שקורין בערבי פאקו"ס ובלע"ז (ה) קוקומברו"ש: והמלפפונות. נקראים בערבי כייא"ר ובלע"ז (ו) ניטרול"י: רבי יהודה אומר כלאים. ואין הלכה כרבי יהודה:

(א) האבער. (ב) שפעלט דינקל. (ג) קארן. (ד) ציזער ערבסען. (ה) גורקן. (ו) קירבים.

חזרת

תוספות יום טוב

וכו'. עיין שם בפירוש הר"ב וכן עיין בפרק ד ממסכת חגה (מ"ג): **ושבולת שועל**. כתב הר"ב בלע"ז אוינ"א. ושבולת שלה עשוי כזנב שועל. רש"י פרק כל שעה דף לה: **וטופח**. עיין בפירוש הר"ב במשנה ג פרק ה דפאה: [*והשעועים. בירושלמי הגירסא והשעועית בתי"ו ושם בגמ' כיני מתניתא הלבן והשעועית. א"ר יונה למה נקרא שמה שעועית שהיא משעשעת את הלב ומהלכת את בני מעים. ופי' הר"ש כלומר שמטמטמת (את) הלב ומשלשלת מל' ועיניו השע (ישעיה ו) ועם את הבית (ויקרא יד) תרגום ושוע]:

כרישים

מלאכת שלמה

להביא זונין ממקום למקום ואפי' בשאר מקומות. והוינן מטעין דלהוו כלאים. ופרכינן מעתה אימא אה"נ דלהוו הזונין כלאים עם החטים ומשני א"ר יונה מין חטין הן אלא שהפירות מזנין כהדא דתני ולא תזנה הארץ מכאן שהפירות מזנין ע"כ בקיצור עם הפי' שנלע"ד בו. ומשום דהוה טעינא ומתניא כלאים כדאמרן הנא גבי חטין וזונין בבא בפ"ע וגופיה אצטריך לאשמעי' דלא תטעה אבל בשאר באבי דליכא למיטעי כללינהו כולהו בחדא בבא כנלע"ד. א"נ משום דה"א דלא אתיא הא בבא דחטים וזונין כרבי כמו שאכתוב בסמוך בשם הירושלמי ג"כ. מש"ה איכפל תנא למיתנייה בבא בפ"ע לאשמעא אפי' כרבי. גרסי' בירושלמי ר' יעקב בר זבדא בעא קומי ר' ירמיה מתני' דר' ישמעאל ב"ר יוסי דתניא ר"י ב"ר יוסי אומר משום אביו תורמין מן היין על החומץ אבל לא מן החומץ על היין. עבר ותרם תרומתו תרומה. רבי אומר היין והחומץ שני מינין הן אין תורמין ולא מעשרין מזה על זה. והוה ר' ירמיה מסתכל ביה. א"ל מה את מסתכל בי. הבא לך רטעה ג"כ להלקות. ומסיק תמן למעשרות וכאן לכלאים כלומר וגבי כלאים מודה רבי דחטים וזונין דהוי רע ויפה מין א' חשיב: **ב** הקשות כו'. כולי' פירקא זוגי זוגי קתני: ר"י אומר כלאים. ומפ' בירושלמי טעמא דר"י דעיקר מלפפנות אתי מכלאים דנוטל זרע של אבטיח

וזרע

תפארת ישראל

יכין

לאשמועינן. דכולה פרקן זוגי זוגי קתני. מיהו דוקא בכלאים. מדהו"ל הגרעינין ניכרים. משא"כ בעיסה לחלה (**א**). בנשכו ב' עיסות יחד. הכל מצטרף עם השעורין חוץ מחיטין. ואין הכל מצטרף עם החיטין חוץ מכוסמין. מיהו בלש כמה מיני עיסות יחד לגוף א'. וכל שכן בעירבן קמח. הכל מצטרף (י"ד סכ"ד): ג) האפער: ד) דינקעל: ה) ראגגען: ו) באהנען: ז) ליסען. והן מין קטניות שחורות: ח) מין ערבזען: ט) קורטמאן: י) וויסע באהנען: יא) וועלשע באהנען: יב) במשנה א' תני מינין הנעשין קמח.והשתא נקט מיני ירקי:יג) גורקען: יד) ליטראגען

קירבים

בועז

פ"א (א) כ"ב הר"ב דלשיעור חלה מצטרפין. וכתב עלה רבינו הגאון מהו' עקיבא שליט"א [באות א]. וז"ל אף דתנן פ"ב דתרומות מ"ו. דכל שהוא כלאים בחבירו כו'. ומזה תמוה לי דברי רש"י (פסחים דף ל"ה ע"א) כו'. והא בתרומה כל שהוא כלאים אין תורמין מזע"ז וצ"ע עכלה"ט. ואני אגב אני בא בפרוזדוטי. דלפע"ד היה נראה. דרש"י סמך א"ע. מדבל"ז קשה דב' כללי דנקט בפ"ב דתרומות סתרי אהדדי. דקאמר כל מין חיטין

משנה ראשונה

לאדם דקאמר הרמב"ם לאו דוקא דה"ה ליונים ולאפוקי עשבים המרים דקיפא. ובספ"ה כתבנו עוד מזה: **אינם** כלאים זה בזה. מ"ש הר"ב אע"ג דלענין חלה מצטרפין לענין כלאים הוו כלאים ע"כ והחילוק בין חלה לכלאים לכאורה היה נראה משום דחיוב חלה תלי במאי דמיקרי לחם וכיון דחמשת המינים קרויין לחם מצטרפין משא"כ בכלאים דתליא באינו מינו. אלא דלפ"ז היה ראוי דכל חמשת המינים יצטרפו לחלה. ובפ"ד דחלה מ"ב לא תנן הכי.אלא הטעם דאיסור כלאים בתבואה היא וכל שאינו מינו הוי כלאים. וחיוב חלה בעיסה ולפי שיש מהן שדומות עיסותיהם מצטרפי וכ"כ הר"ש מהירושלמי. והלכך לענין תרומה נמי תנן ספ"ב דתרומות כל שהוא כלאים לא יתרום מזע"ז. דתרומה נמי מתבואה הויא. ונראה דהא דקאמר דדומות העיסות היינו שטעם הלחם של זה ושל זה שוה ובמראה נמי העיסות שוות. ובכלאים אע"ג דשוות בטעם כיון שאין שוות במראה הוי כלאים שבכלאים הולכין אחר המראה כמ"ש הוי"ט מ"ה ואין לומר דאין שוות בטעם ומשום דהעיסות שוות במראה מצטרפי גבי חלה. דאטו חלה במראה תלי בשלמא כלאים ערבוב משמע שנראה לעין שמעורבב. ובחלה מנ"ל דאזלי' בתר מראה. ולפ"ז משמע מהכא דבכלאים משום שינוי מראה לחוד הוי כלאים אע"פ ששוות בטעם. וצ"ע מהא דדרש בירושלמי שדך לא תזרע כלאים הייתי אומר אפי' שני מיני חטים. שני מיני שעורים. בהמתך לא תרביע כלאים אפי' שחור ע"ג לבן ת"ל בבגדים צמר ופשתים שהם לא זה ממין זה אף כלאי בהמה ותבואה לא יהא ממין זה ע"כ. אלמא שני מיני חטים כגון שחמתית ולבנה אינם כלאים ומשמע דתלוי בטעם כיון שטעמן אחד לא אזלי' בתר מראה. וי"ל דשני מיני חטים שאני שהטעם שוה לגמרי אבל מין אחר אינו שוה לגמרי ומעט ההפרש ביניהם והלכך אם יש בו שינוי מראה ג"כ אינו מינו מיקרי אבל הני זוגי זוגי דמתני' שאינם כלאים משום שדומות במראה אע"פ שיש מעט הפרש בטעם לית לן בה. ומיהו אותם שיש הפרש גדול ומשונים הרבה בטעמן זה מזה פשיטא דהוו כלאים אע"פ שדומות במראה ובעלין וכיוצא. מ"מ שני מינים הם שהטעם הוא עיקר וכך הם דברי הרמב"ם שהביא הוי"ט במ"ה. וצ"ע הא דאמרי' פ' בתרא דע"ז ד' ס"ו לענין תערובת איסורין פלוגתא דאביי ורבא מ"ם דאזלינן בתר טעמא. דאם שוה בטעם הוי מין במינו.ומ"ם אזלי' בתר שמא דאע"ג דשוו בטעם כיון דלא שוו בשמא אינו מינו מיקרי. ומנ"ל הא מלתא דשמא גרים כיון דבכל התורה משמע דהטעם הוא עיקר דהא הכא בכלאים שהולכין אחר המראה אפ"ה אם אינו שוה בטעם לגמרי אע"פ שוה במראה הוי אינו מינו.אלמא הטעם גורם חילוק המין.וי"ל משום דליכא מידי דחלוק בטעם שלא יהא חלוק ג"כ בשם שכל מין יש לו שם בפ"ע והלכך ודאי תרי מיני נינהו.אלא אמרה מלתא בעיניני שמכחן דחלוק בשמא ולא בטעם וכן הלא דאמרא ואלא דאיכא אמירא דתני ואמירא דשני חלוקין בטעמא ולא בשמא.ובהני פליגי. והא דגבי כלאים אע"פ בשוות במראה אם חלוק בטעם הוי אינו מינו.די"ל משום דחלוק נמי בשם: **ב** ר"י אומר כלאים. וה"נ פליגי ספ"ב דתרומות.ובירוש' אמר טעמא דר"י שהמלפפון בא מזרע אבטיח ומזרע תפוח וכן מתאחין ונעשין

כלאים

ציונים

ב הקשות. פיי' שם. סוי' וטו"ג שם:

ראשון לציון

[בד"ה] והשעועים.בירו' הגירסא והשעועית כו' וכן העתיקו תוס' במנחות ד' ע. ד"ה תנא: [בא"ד] שהיא משעשעת את הלב (ומהלכת) את בני מעים כו'. בירושלמי איתא ומשלשלת את בני מעים כו':

תוספות רע"ק

מ"א [אות **א**] בר"ב ד"ה **השעורים**. אבל לענין כלאים) אף דתנן בפרק ב' דתרומות כל שהוא כלאים בחבירו לא יתרום מזה על זה. היינו דוקא לענין תרומה דניטלת מן התבואה אבל חלה שנטלת מן העיסה כל שעיסות הן דומות זו לזו מפריש מזה על זה. או דכשיש בכל א' שיעור חלה בפ"ע אין תורמין סמין על שא"מ אבל לצרף יחד לשיעור חלה מצטרפין הסין עם כוסמין. ושעורים עם הכל חוץ מן החטין תוס' מנחות דף ע' ע"ב והר"ש (ועיין ברש"י פסחים דף לה)תנא כוסמין מין חטין לענין תרומה ועי' בהר"ן שם שתמה על דברי רש"י הנ"ל: משנה ב [אות ג] **הקשות**) וכן פליגי ספ"ב דתרומות:

תוס' אנשי שם

בר"ב ד"ה **השעורים כו'** הכוסמין מין חטים כו'. פי' וא"כ למה כוסמין כלאים עם חטים ושעורים עם שיפון ותירץ דלא נאמר זה רק לענין חלה כו' ומתילא מתורץ ג"כ הא דכאן אמר כוסמין ושיפון לא הוי כלאים והתם אמר דב' מינין הם דאין זה רק לענין חלה וע' בר"ש ומשום דדמי זל"ז אינן כלאים וכמ"ש הר"ב בסמוך. (כי"ס): הוי"ט ד"ה **והשעועים** וכו' כיני מתניתא כו'. אין נראה דעתו בירושלמי להגיה דגרסינן והשעועית בתי"ו ולא כמ"ש דמאי נפקותא היכא בין אי גרסינן בתי"ו והוא ל' יחיד או כמ"ש והוי ל' רבים הרי הענין א'. ועוד דא"כ לא הו"ל אלא כיני מתניתא והשעועי' ומה מקום להזכיר ג"כ הלבן. וא"ל דס"ק דמדקתני כבדים פול הלבן בל' יחיד ש"מ דה"נ גרסינן השעועית בל' יחיד דאין מזה הכרח דהא ס"נ תנינא הכוסמין והשבולת שועל ולא תני כוסמת בל' יחיד. אלא נראה דכוונת הירושלמי דלא תטעי בהני דסיפא דהאי בכולהו איידך משתמע שפיר דמיתנו זוגי זוגי מדקתני חד בלא וי"ו וחד בוי"ו אבל בסיפא דקתני הפורקדן והטופח ופול הלבן והשעועית והוי אפשר למטעי ולפרש דכל הני ד' אינם כלאים וצ"ע מש"כ מפי' הירושל' דליתא אלא כיני מתני' הלבן והשעועית כלומר הכי תרתי בס"ע. (ס"ל): בא"ד **משעשעת** את הלב. כ"ה הגי' לפנינו בירושלמי וכ"ג הפ"מ ומפי' דשעועית הוא מהכפולים מל' שעשוע והעיד שהר"מ בפ"ג ה"ג העתיק השעשועית אבל בר"ש שלפנינו העתיק מהירושלמי שמשעעת כו' וכ"ה בע"ח ול"ש דמפרש מלשון שמטום: בא"ד **ומהלכת** את בנ"מ כו'. כ"ה גי' הר"ש בירוש' שע"כ באר אח"כ ואמר כלומ' שמטמטת את הלב ומשלשלת כו'.שמ"ש ומשלשלת היא באור למ"ש בירוש' ומהלכת כו':בא"ד **ועם** את הבית.נראה קצת שכוונת הר"ש בזה הסנית על מ"ש בירושלמי שמהלכת את בנ"ע ואמר שהוא מל' ועת וכו' שהוא טיט כלומר שמרבה הזבל.(ס"ל).וע' בע"ח שכ' מטמטמת ל' ועימו השע ומשלשלה ל' שוע וחלק ע"ש: **ב** במשנה **הקשות**. ל' יחיד ור"ל אחד מן הקשואין ובריסא נהו מיני תבואה וקטניות.ולפי שגם הקטניות כראויין לאכול גרעיניהם ולהעשות קמח ללחם ערבס וצ"ו ובתר הכי נקיט האכלים כשהם ירק והוקם לב' חלקים חלק הא' אותו ש"ל שם נוי לפי מקום גדילתם ואח"כ

בחלוקים

חזרת טו) וחזרת גלים טז). **עולשין** יז) ועולשי שדה יח). **כרישים** יט) וכרישי שדה כ). כוסבר כא) וכוסבר שדה כ). **חרדל** כב) וחרדל מצרי. ודלעת המצרי כג) והרמוצה כד). ופול מצרי כה). והחרוב כו) אינם כלאים זה בזה: **ג** הלפת כז) והנפוץ כח). והכרוב כט) התרובתור ל). התרדים לא) והלעונים לב). *אינם כלאים זה בזה. הוסיף ר"ע. השום לג) והשומנית

חי"ג. המצרי נ"א מצרית וכ"ה בירושלמי. מצרי בד"ם המצרי וכ"ה בירושלמי וכר"ג. ג והנפוץ בד"ם והנפוס וכ"ה בירושלמי וכר"ג ד"ו. והתרובתור בד"ם והתרוכתור. אינם כלאים זה בזה בד"ם נ"ג ד' סיגום אלו.

חזרת וחזרת גלים. החסא הגדלה בגנים וחסא הגדלה בהרים: עולשים. של גנים ועולשי שדה. ונקראים בערבי (א) הנדב"י: כרישין. של גינה וכרישי שדה והם הנקראים בערבי כוראת ובלע"ז (ב) פורוש: כוסבר. כך שמו בערבי (ג) כולינדר"ו בלע"ז תרגום ירושלמי כזרע גד כבר זרע כוסבר: והרמוצה. דלעת מרה שממתקים אותה ברמץ כלומר באפר חם שיש בו רשפי אש לפיכך קורין לה רמוצה: ופול המצרי. (ד) פאסול"י בלע"ז: והחרוב. מין קטנית וקורין לו חרוב לפי שתרמיליו שהזרע בתוכו הן דקין ועקומין כחרובין והוא ממין פול המצרי: **ג** והנפוץ. הוא מין לפת ועליו דומים לעלי הלפת הלכך לא הוו כלאים: והתרובתור. מין כרוב שקלחים שלו דקים: תרדין. בערבי סילק"א ובלע"ז (ה) בליט"י: לעונין. בערבי קט"ף

ב [*כרישים. פי' הר"ב בלע"ז פורו"ש. ובלו"ה ריש שער ל"ח כתב שקורין לאוי"ך וכתב בגליון ובלע"ז פלר"י. והם דומים קצת לבצלים ולשומים בהיותם ירוקים עדיין כלומר שלא נתייבשו עדיין ע"כ. וגם לאוי"ך הוא ידוע בלשון אשכנז]: **והרמוצה.** פי' הר"ב דלעת מרה שממתקים אותה ברמץ וכו'. ירושלמי. וכתב הר"ש ובבבלי לא קיימא הך מילתא דאמרינן בפרק הנודר מן המבושל (דף נא.) מאי הרמוצה אמר שמואל קרי קקואי (דלועים של אותו מקום שאינם מתבשלים לעולם יפה) רב אשי אמר דלעת הטמונה ברמץ איתבי' רבינא לרב אשי רבי נחמיה אמר דלעת מצרית כלאים עם הרמוצה תיובתא ע"כ. לפירוש רש"י ור"ן דבנדרים הוי תיובתא דהתם קושיא לפירוש דהכא שמפרשים דמדברי ר' נחמיה משמע דרמוצה מין דלעת שנקראת רמוצה. אבל לפירוש הרא"ש דהתם ניחא הירושלמי עם הבבלי שכך כתב אלמא מין בפני עצמו הנקרא כן על שם שמאותן המינין רגילין לטמון ברמץ אבל שאר מיני דלועים אינם נקראים כך אפילו אם טומנין אותם ברמץ ע"כ. ובירושלמי אהך ברייתא דר' נחמיה איתא הכי והרמוצה אמר רבי חנינא כמין דלעת מרה היא והן ממתקין אותה ברמץ. ויש עכשיו לפרש דברי הר"ב דר"ל כך דלעת מרה וכו' ואותו המין שהוא כך וטומנים ברמץ בה עסקינן והיא היא הנקראת רמוצה וכן נפרש דבריו בנדרים אע"פ שלשם אינם סובלים הפירוש כל כך איכא למימר דסמך אדהכא: **ג** והנפוץ. כ' הר"ב עליו דומין לעלי הלפת הלכך לא הוו כלאים. [*ובירושלמי במשנה ובגמרא הגירסא והנפוס] ועי'

במשנה

(א) אנדיביא קרויט עיין פ"ב מ"ו דפסחים. (ב) לויך. (ג) קאריאנדר. (ד) פירקישע באהנע. (ה) גרינקרויט.

מלאכת שלמה

וזרע של תפוח ונותן בגומא א' ומתאחין ונעשין כלאים ומש"ה נוחין לי' בלשון יוני מלפפון. וכן אר"י דקשות ואבטיח ומלפפון כלאים זה בזה. ופריך בירושלמי מחלפא שיטתיה דר"י דהכא אמר שהם כלאים מפני שעיקר מלפפון מכלאים ובסמוך מתיר ירק באילן. ומשני תמן ירק באילן ברם הכא זה בצל זה מתאחין ונעשין כלאים: וחזרת גלים. מצאתי מנוקד גַלים הגימ"ל בשו"א: **דלעת** המצרית כו'. ירושלמי מתני' דלא כר' נחמיה דתני בשם ר' נחמיה דלעת ארמית היא דלעת מצרית כלאים עם היונית כלאים עם הרמוצה. ואיתה להאי ברייתא בפ' הנודר מן המבושל ד' נ"א ורמזתיה שם ברא"ש הפרק: **אינם כלאים זה בזה.** הא דלא ערבינהו עם הני דקתני בסיפא הלפת והנפוס וכו' אפשר משום דהני יש להם שם לווי תנא להו באפי נפשייהו. ובסיפא אשמעי' רבותא שפי דאע"פ שאין שמותיהן שוין אינם כלאים זב"ז ולא"ז קתני. א"נ חדא חדא שמעינהו וגרסינהו. ור' עקיבא אפשר דקאי לאוסופי אהנהו דקתני ברישא. משום שרובן הן דומין להנהו דברישא שהן מדבריות. ואין הלכה כמותו כמ"ש הרמב"ם ז"ל וגם בחבורו לא נזכרו דבריו. וצריך טעם מ"ש הני מהנהו דתני ת"ק שאינם כלאים זב"ז. ומצאתי שהח' הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל מחק מלות אינם כלאים זה בזה הראשונות (דקודם מילתיה דר"ע) מהמשנה: **ג תרובתור.** משמע מפי' הערוך שהוא בל' ישמעאל אלקרנבוטא: **והלעונים.** פי' בירושלמי חמוצייאן. וכתב הרש"ס ז"ל וכ"ל שהן אספינקאש בלע"ז שהן חמוצין קצת

מתרגום

תפארת ישראל

יכין

קירבים: טו) מעטררעטעיג: טז) חזרת הגדל בהרים: יז) ענדיוויען: יח) שגדל בלי זריעה: יט) קרעססען הגדלים בגינה: כ) שגדל בלי זריעה: כא) קאריאנדער: כב) זענפט: כג) מעלאנע מתוקה: כד) מעלאנע מרה. וממתקין אותה ברמץ. והוא אפר חם: כה) שמינקבאהנען: כו) מין קטניות ומשרביטיו דומין לחרובין. קוראין אותו חרוב. אבל בלשון יחיד כדי להפריד ביניהן לחרובין ממש: כז) ריבען: כח) בטעק ריבען ומדעלי שניהן דומין אינן כלאים זב"ז: כט) קרויט: ל) קעפיס קרויט: לא) מאנגאלד קרויט: לב) מעלטע קרויט: לג) קנאבעל:

בועז

א'. משמע אפילו כוסמין ושיפון. וקאמר בתר הכי כל שהוא כלאים אין תורמין מזה על זה. אלא על כרחך מדאין למדין מהכללות אפילו במקום שנאמר בהן חוץ (בעירובין דף כ"ז ע"א) ע"כ הך כללא דכל שהוא כלאים ל"ד. והך כללא קמא דכל מין חיטין א'. דוקא. דאי נימא איפכא. וכללא קמא רק בשחמתית ולבנה מיירי. א"כ למה ליה להך כללא קמא כלל. דשחמתית ולבנה אינן כלאים. ותו מדמתחיל אין תורמין ממין אשא"מ. וקאמר בתר הכי כל מין חיטין א'. ונקט נמי בפסחים דכוסמין מין חיטין ש"מ דכוסמין ושיפון נכללו בכללא קמא. ויצא מכללא דסיפא דאף שהן כלאים עכ"פ מדהן מין א' תורמין מזע"ז. השבני רבינו הג"ל א"א טמר כן דכללא קמא דוקא וכללא

בתרא

משנה ראשונה

כלאים. וחכמים סברי דלפעמים נא ג"כ מזרע קישות לבד ודמי לזוגין שבא מזרע תאים: **חזרת** וחזרת גלין. קצת קשה כל הני למאי צריכי דמשמע דכולהו אותן של שדה דומות במראה לשל גנה אלא שחלוקין קצת בטעמן דשל גנה שנעבדין משובחים יותר וכיון דתני לן במתני' דלעיל בזוגי דהתם שאינם כלאים משום שדומות במראה. כ"ש הני דשוו נמי בשמא. ואין לומר דהכי להכא חלוקין במראה ג"כ ואפ"ה אינם כלאים משום דשוו בשמא. א"כ תיפשוט מהכא כרבנא דבתר שמא אזלינן. ועוד דלקמן מ"ה מוכח דדלעת מצרית ורמוצה דומות בפרי ובעלין: **ג הלפת** והנפוץ. פי' הר"ב שדומין בעלין. ולקמן מ"ה כ' שהנפוץ עליו דומין ללגון והשתא משמע דשלשתן שוין ודומין בעלין ואמאי לא שני לפת ולגון אינם כלאים שדומין בעלין. ואין לומר דלפת ולגון מרוחקין הרבה בטעמן דא"כ ליתני במ"ה לפת ולגון אע"פ שדומין הם כלאים. וי"ל דלפת ולגון אע"פ שהעלין דומין מראה הפרי עצמו אינו דומה והלכך לא תני לה במ"ה אלא לגון ונפוץ אע"פ שדומה הפרי והעלין וכ"ש לפת ולגון שחלוקין במראה ובטעם. אבל הרמב"ם פ"ג דין ו' פסק לפת ולגון אינם כלאים אלא שהראב"ד חולק ולפי מ"ש משמע מתני' כהראב"ד: **הוסיף** ר"ע השום כו'. נראה דהכי דחשיב ר"ע אין דומות אפי' בעלין וחלוקים קצת ג"כ בטעם ואפ"ה ס"ל שאינם כלאים משום שאין מרוחקין בטעם וזה דלא כדמשמע במתני' דלעיל כשחלוקין במראה ובטעם הוו כלאים. ולכך כתב הרמב"ם כאן אין הלכה כר"ע:

ובאילן

ציונים

חזרת. פסחים לט.: ג הלפת. מיי' שם ה"ו טור וש"ע שם סימן רצז סעיף טו: והכרוב. מיי' שם ה"ג טור וש"ע שם סעיף יד:

תוס' אנשי שם

כחלוקים בשם אבל דומים זל"ז כגון הלפת והנפוץ. (רמ"ז). אך ק' דלפ"ז הו"ל למתני קשות ומלפפון במ"ג ופול מצרי וחרוב ותורמוס ופלסלוס במ"ה: תוי"ט ד"ה **והרמוצה** כו' איתביה רבינא כו'. לא ידעתי אמאי לא פריך רבינא ממתני' דקתני נמי דלעת המצרית והרמוצה. ואי משום דר"נ ס"ל דהם כלאים משמע טפי שהם ב' מינים הוי מצי למפרך מת"ה דאמן דלעת יונית עם הרמוצה הוי כלאים וגם שתם דלעת היא יונית כמ"ש בירושלמי הנודר מן הדילועין אסור בדלעת יונית וצ"ע. (ש"י): בא"ד **ויש** עכשיו לפרש כו' כ"כ הרמב"ם בהדיא ע"ש: **כרישים.** פי' הרמב"ם הכרתי.*) בפ"ק דברכות תנן בין תכלת לכרתי. וכ"ל דהך תנא הוה קרי כתי"ו רפויה כמו שי"ן ומש"ה קאמר כרישין (ר"ל כמו בשי"ן שמאלית) משא"כ לקריאת הספרדים שקורין גם תי"ו רפויה כמו טי"ת דלדידהו אין דמיון לכרתי עם כרישין אפילו בשי"ן שמאלית) וכן במוחש בני פולניא כשרוצים לומר פת אומרים פס ושבלת שבלס (ר"ל הראשון ימני והאחרון שמאלי). (ש"ל): **ג במשנה והתרובתור** בירושל' גרים והכרובתור ומש' כרוב דקיק והוא ע"ד בגלגול שמורה כ"כ על הקטנות כמנהג, ולפ"ק בשמות אלאורים על המיעוט והקטנה יאריכו המלה כמו אישון בת עין. ולפעמים יכפילוה יקדק אדמדם. (לח"ס): בר"ב ד"ה **והנפוץ** הוא מין לנגון. לפ"ז הלפת והנפוץ לא הוי דומיא דליכך דלא הוי כלאים משום דהוו מין אחד דע"כ דאין דומין זל"ז משא"כ לפת ונפוץ הוו שני מינין ומ"מ קחלו בהם לפי שעלים דומים וכ"כ הר"מ בהדיא וז"ל וכן יש זרעים ואלנות אחרות אע"פ שהן ב' מינין כשהן הואיל ועלין של זה דומין לעלין או פרי של זה לפרי של זה דמיון גדול עד שיראו כב' דומים ממין א' לא חששו להן לכלאים וז"ל שאין אולין בכלאים אלא אחר מראית העין. כ"כ הלפת עם הנפוץ אינן כלאים וכו' מפני שפריהן שוין. והלפת עם הנפוס אינן כלאים וכו' מפני שהעלין אלהן שוין אבל נפוץ עם הנפוס אע"פ שהעלין דומין זל"ז והפרי דומה לפרי הרי אלו כלאים הואיל וטעם פרי זה רחוק מטעם פרי זה ביותר וכן כל כיו"ב ע"כ. ומבואר מדבריו אלו וביותר מדבריו בהלכה ג' שכלל הלגון עם הנפוסין בהדי הנך שאע"פ שהן דומין זל"ז הואיל וכן כ' מינים הרי אלו אסורים וע"ז. דעיקר טעם דלגון ונפוס הוי כלאים זב"ז הוא משום שהם ב' מינין אלא דמ"מ כיון דדומין בעלין ופרי היו מותרין וע"ז אף שהם ב' מינים כלפת ונגון לכן צריך עוד טעם דרחוקין בטעמן ביותר. משא"כ לפת ונפוץ אף דודאי ג"כ אין טעמן שוה ע"מ אין רחוקין ריחוק גדול ולכך הקלו מפני דבר א' שהן דומין בו אבל במין א' לעולם לא הוי כלאים אף ברחוקין בטעמן ואינן דומין לא בעלין ולא בפרי דלא הלכו אחר המראה והטעם אלא להקל במ"ש

שהוי"ע

---

*) א"ס עי' בערוך בשלם שהעיד בשם פי' הרמב"ם כת"י בל' ערבי בכתוב שם כרלאת והוא כמ"ש הר"ב בערבי כורלאת והמעתיק טעה והעתיק כרתי. וסרו כל דבריו בזה:

קט"ף ובלע"ז (א) ארמולא"ש: השומנית. שום מדברי והוא קטן מן השום הגדול בגנים: בצלצול. בצל מדברי קטן משאר בצלים לפיכך נקרא בצלצול: פלוסלוס. מין תורמוס הוא ותורמוס מין קטנית ידוע מר מאד ששולקים אותו שבע פעמים ואוכלים אותו בקנוח סעודה: ד אגסים. בערבי אגא"ס ובלע"ז (ב) פירא"ש: קרוסטומלין. מין אגסים קטנים הדומים לעפלים שקורין מילין: פרישים. הם חבושים בערבי ספרג"ל ובלע"ז (ג) קודוני"ש: עוזרדים. בערבי זערו"ר ובלע"ז (ד) סורבא"ש: חוזרד. תפוח יערי תרגום וכפתור *ותיזר: אפרסקים. בלע"ז (ה) פירשקא"ש וכשהן קטנים דומין לשקדים: שזפין. הרכיב זיתים על רמון נפיק מנהון שזפין: רימין. בערוך פי' (ו) פולדקא"י בלע"ז: ה הצנון והנפוץ. אע"פ שהפרי והעלים דומין זה לזה הן כלאים זה בזה לפי שאין טעם הפרי דומה שהלכו בזה אחר טעם הפרי: לפסן.

פירש

(א) הערמעל רויטע. (ב) בירן. (ג) קאיטין. (ד) שפירלינג בעער. (ה) פפירשינג. (ו) פיסטאציענבוים :

והשומנית לד). **הבצל** לה) **והבצלצול** לו). **והתורמוס** לז) **והפלסלוס** לח). **אינן כלאים זה בזה: ד ובאילן** לט) **האגסים** מ) **והקרסתומלין** מא). **והפרישים** מב) **והעוזרדים** מג); **אינם כלאים זה בזה. התפוח והחוזרד** מד). **הפרסקים** מה) **והשקדין** מו). **והשיזפין** מז) **והרימין** מח). **אע"פ שדומין זה לזה, כלאים זה בזה: ה הצנון** מט) **והנפוץ** כח). **החרדל והלפסן** נ). **ודלעת יונית עם המצרית והרמוצה. אף על פי שדומין זה לזה כלאים זה בזה** נא) **:**

הואב

ח"ג. והפלסלום בירושלמי והפלוסלוס וכ"ה בנ"ג. ד והקרסתומלין בירושלמי והקרוסטומלין וכ"ה בנ"ג. והחוזרד בנ"ג והחורת וכנ"ם החוזר ובירושלמי שם פי' מהלא"ש והחיורר. הפרסקים בנ"ם האפרסקין וכ"ה בנ"ג. והשקדין בנ"ג השקדים וכ"ה במשנ"ג. והשיזפין בנ"ם השוזפין. ה והנפוץ בנ"ג והנפוס וכ"ה בירושלמי ובנ"ג ד"ו. והרמוצה בנ"ם והרמוצא וכ"ה בגליס שם :

במשנה ה: [*והתורמוס. פירשו הר"ב בד"ה פלוסלוס וכו'. ועיין מ"ש בזה בשם מהר"ם במשנה ד פרק קמא דטבול יום]: ד ובאילן. עיין מה שכתבתי במשנה ז בס"ד: הפרישים והעוזרדין. בפ' חבית (דף קמד) כתב בעל חכמת שלמה פרישים בל' אשכנז קוויט"ן. עוזרדין בלשון אשכנז שפייארלינ"ג. ועיין בריש דמאי: ה הצנון והנפוץ וכו' כלאים. כתב הר"ב שהלכו בזה אחר טעם הפרי. וז"ל הרמב"ם בפ"ג מה' כלאים הואיל וטעם פרי זה רחוק מטעם פרי זה ביותר ע"כ. משא"כ לפת ונפוץ דמשנה ג שאין ריחוקן ריחוק גדול הקילו מפני דבר אחד שהן דומין בו דמיון גדול עד שיראו כשני גוונין ממין אחד אם מפני העלין שדומין זה לזה או שהפרי דומה זה לזה שאין הולכים בכלאים אלא אחר מראית העין אלא א"כ טעם פרי זה רחוק מטעם פרי זה ביותר. כך עולים דברי הרמב"ם שם. וז"ל הירושלמי הביאו כ"מ שם א"ר יש מהם שהלכו אחר הפירי ויש מהם שהלכו אחר העלין התיבון הרי לפת ונפוץ הרי פרי דומה והעלין דומים ותימר כלאים. א"ר יונה בזה הלכו אחר טעם הפרי עכ"ל. ולכן מ"ש הר"ש שהירושלמי סובר שהולכין אחר פרי להחמיר וכן אחר העלים להחמיר וכן אחר הטעם להחמיר מלבד מאי דקשיא מליסנא דירוש' דמקשה והרי לפת ונפוץ עליו דומים ואת אמרת כלאים. דמאי קושיא הא כיון שאין הטעם דומה הולכים להחמיר [*דאם בפירי ובעלין הולכין להחמיר כ"ש בטעם שהוא עיקר ענינו של הפרי] קשיא נמי מתני' דלעיל לפת והנפוץ דמשום דדומה בעלין הולכים להקל כמ"ש הר"ב וכן הוא בירוש' והביאו הר"ש שם: [*והנפוץ. גם כאן גרס בירושלמי במשנה ומ' והנפוס וכן הוא במשנתנו במס' עוקצים פרק קמא משנה ב]: עם המצרית והרמוצה. לשון הרמב"ם חסר השם המתואר וירצה לומר

*) כד"ו וחיזור.

ציונים

ד ובאילן. מיי' שם ה"ו טור וש"ע שם סימן רצה סעיף ו: ה הצנון. מיי' שם ה"ז. טור וש"ע שם סימן רצו סעיף יד: החרדל. מיי' שם ה"ג טור וש"ע שם: ודלעת יונית. כלאים נא בבלייתא :

ראשון לציון

[משנה ד] **ובאילן** האגסים בשורש אגס כתב התשבי אגסים נקראו בל' אשכנז בירן ובלע"ז פירי :

חדושי מהרי"ח

משנה ה [תוי"ט ד"ה] הצנון והנפוץ כו' כלאים כת' הר"ב כו' דמאי קושיא הא כיון שאין הטעם דומה הולכין להחמיר כו'. יש לומר הואיל ואיכא שני דברים העלין דומין וגם הפרי או י"ל שאינו כלאים. אבל אעתיק לך לשון הר"ש כמו שהוא לפני ולא יהיה קשה כלום וז"ל את באות אמר רבי יש מהן שהלכו אחר הפרי ויש מהן שהלכו אחר העלין הלפת והצנון הלכו אחר הפרי הלפת והנפוס הלכו אחר העלין התיבון הרי צנון והנפוס הפרי והעלין דומין ואת אמ־ת כלאים אמר ר' יונה בזה הלכו אחר טעם הפרי פי' אחר פרי להחמיר וכן אחר העלין להחמיר וכן אחר הטעם להחמיר עכ"ל וע"כ צ"ל הלפת והצנון הולכין

תוס' אנשי שם

התוי"ט במשנה הסמוכה. ולפ"ז מ"ש הר"ב כאן הנפוץ מין לנון ע"כ לאו דוקא מין א' אלא ר"ל דומה לו בעלין ובפרי. וכרוב ותרובתור ותרדים ולעונים כולם הר"מ בהדי הנך שאע"ג שאין דומין זל"ז מ"מ הואיל והן מין א' אינן כלאים זב"ז ומשמע שאותן שהוסיף ר"ע הם נמי כאלו שאין דומין זל"ז אבל הם מין א'. וכ' בס' הו"ע דלא פליג את"ק אלא דלת"ק פשוט הוא ור"ע ס"ל שאינו כ"כ פשוט ושנכון להזכירם. אבל הר"מ פי' דפליג וגם בחבורו לא הזכירם ואולי ס"ל להר"מ שאלו שהוסיף ר"ע הם ב' מינין אלא שמ"מ אינן כלאים זב"ז משום דדומין זל"ז דמיון גדול והוי כלפת ונפוץ. והת"ק ס"ל שאין דמיונם גדול כ"כ שבשביל זה נקל בהם אף שהם באמת ב' מינים ופסק כחכמים. אבל בס' ש"ל כ' וז"ל וי"ל שהטעם (שהת"ק חולק על ר"ע) שאע"פ שהם ממין א' מ"מ טעמו של זה רחוק מטעמו של זה ביותר ולפיכך הם כלאים וזה דומה לנון ונפוס דתנן במ"ה שהן כלאים אע"פ שנפוס הוא מין נון כמ"ש הר"ב וכ"כ הרמב"ם שנפוס הוא הלנון שבארץ

מלאכת שלמה

מתרגום אמך חוזרד. ועי' במ"ש בסוף מתני' דלעיל: ד הפרישין. מפ' בירושלמי אספרגלין ובלשון ישמעאל קורין לחבושים שקורין מימריליוס בלע"ז ספרגאל. ואין נראה דאין דומין כלל לעוזרדין שקורין סורבאש ופשיטא שהן כלאים זב"ז כ"כ ר"ש ז"ל. והתם בירושלמי מפ' דנקרא שמן פרישין שאין לך מין אילן פרוש לקדרה אלא מין זה בלבד: והעוזרדין. כתב הר' יהוסף ז"ל והחוררין בחי"ת ושתי רישי"ן וכ' ס"א בעי"ן ושתי רישי"ן וכן הגיה ג"כ בפ"ק דמעשרות סי' ג'. ועי' בטור"ד סי' רצ"ה שיש שם פירושים אחרים לרבינו ירוחם בשם רב נטרונאי ז"ל בהני פירי: והחוזרד. חוזרר בשני רישי"ן ונקרא כן ע"ש שמשליכין פריו לחזירים. ואית דגרסי חוזרר והר"י ז"ל הגיה חוזרד: ה הצנון וכו'. נראה דהא דהדר קתני דיני ירק בתר דהתחיל בדיני אילן כדי לסמוך כל אינם כלאים זב"ז אהדדי. וכל אע"פ שדומין זל"ז כלאים זב"ז אהדדי. כתב סמ"ק על כל הני דתנן דאינם כלאים זב"ז. ומינים אחרים שאע"פ שדומין זל"ז

תפארת ישראל

יכין

לד) שום מדברי ואינו מחובר מחלקים כשאר שום. רק כולו גוף א'. ואפ"ה אינו כלאים עם שאר שום מדטעמן שוה: לה) צוויבעל: לו) בצל מדברי וטעמן שוה: לז) פייגעבאהנען: לח) ווילדע פייגעבאהנען: לט) השתא נקט כלאי אילן: מ) בירן: מא) הכא פי' ר"ב מין אגסים קטנים. ופ"א דמעשר פי' מין תפוחים קטנים. ואפשר שזה שם כולל לב' המינין: מב) קוויטען: מג) מין פרי עץ: מד) תפוח יערי: מה) פפירזיכע: מו) מאנדלען ב' מינין אלו גרעינן שוה: מז) פרי מורכב מזית ורמון. וי"א הוא הנקרא פפלוימען: מח) מין פפלוימען ואפשר הפפלוימען הסגלגלין. ושזפין הן פפלוימען ארוכין. ובזמנינו אין א"י מגדלת פפלוימען. אבל הרכבה הרי גם בח"ל אסור. וברים דמאי פירשנו רימין ברמבערען: מט) רעטטיג: נ) אנדארענקרויט: נא) מדרחוק טעמן ביותר זמ"ז:

בועז

בתרא ל"ד. אימא איפכא. וטפי נראה דכללא בתרא קאי אכל מה דתני מקמי הכא. ומפרש לה דעכ"פ בעי' שלא יהיה כלאים זה בזה. ותו לכיון דדיכא דאין תורמין ממין אשא"מ נפקא לן מק"ו מתירוש ויצהר. ע"כ דכוסמין וחיטין יש איזה דרש דתורמין. אם כן נימא פרכא על הק"ו חטים בכוסמין יוכיח:

משנה ראשונה

ד ובאילן. יש לדקדק מה ראה להכניס דיני אילן באמצע ולהפסיק בין דיני ירקות. וי"ל משום דבעי למיתני לקמן גבי לפת ונפוץ וכו' אע"פ שדומין זה לזה כלאים זה בזה. ולא מפרש במה הם דומין אם בטעם ואם במראה או בעלים. לכך הקדים ותני באילן גבי הפרסקים והשקדין וכו' דאיכנו נמי אע"פ שדומין כו' וגבי אילן ע"כ שדומין זה לזה בעלין ובמראה קאמר דאין לפרש שדומין בטעם ומשום שחלוקין בעלין ובמראה הוי כלאים דחלוקת מראה ועלין גבי אילן לאו מידי הוא דהא מותר להרכיב אילן סרק באילן סרק מין בשאינו מינו כמ"ש הר"ב לקמן מ"ו אפי' חלוקין בעלין ובמראה משום דאילן בתר פרי אזלי'. ומינה דדומין דגבי ירקות נמי דומין בעלין ובמראה: ה הצנון והנפוץ. ולעיל מ"ג כתבנו דה"ה לפת ולנון כלאים זה בזה אע"פ שדומות בעלין. והא דלא תני ליה הכא. משום שאין דומות במראה הפרי. וכל הני דחשיב הכא דומין במראה ובעלין ופריך למיתני אע"פ שדומין. אלא שנחלקו בזה הרמב"ם והראב"ד

סגי ולעפ"ב כן כלאים שטעמן רחוק זמ"ש עכ"ל וזה בהסף מה שהוכחנו ככ"ל ונ"ע : ד ובאילן האגסים כו'. כר"מ שם ס"ד מבואר דהפות והורד ואיך הן ב' מינין ואע"פ שדומין זל"ז כלאים זב"ז. ואגסים ואיכך משמע לכאורה שהם מין א' ואע"פ שאין דומין זל"ז אינם כלאים זב"ז. דאי הם ב' מינין והקלו בהם מפני שדומין זל"ז דמיון גדול הו"ל לכלול אותם בהלכה ה' ו' ששם שנה דין ב' מינין הדומין זל"ז דמיון גדול בעלין או בפרי. אבל נ"ע שלא כ' שם בה' ד' רק החלוקה האחרת שיש ב' מינין דומין זל"ז ולא החלוקה האחרת שיש מין א' שנפרד לצורות הרבה כמו שכתב כן במיני זרעים. ואולי אלו הם מין א' וגם דומין זל"ז ונ"ע. גם נ"ע שבה"ה הזכיר גם אילנות ובה"ז לא הזכיר דמיון רק במיני זרעים ונ"ע: בר"ב ד"ה חוזרד תפוח יערי. ר"ל מין תפוח יערי אבל תפוחי יער עצמן לא הוו כלאים עם תפוחי גנה. (משכנות יעקב) : ד"ה שזפין הרכיב כו'. ומשכח"ל כגון שהרכיבן נכרי והוא לוקח יחור ממנו ובא לנוטעו דסרי כדאיתא בירושלמי ופסקו הר"מ. אבל נ"ע דאמרינן בירוש' בניך כשתילי זיתים מה זיתים אין בהם הרכבה כך בניך אין בהם פסולת ונ"ע. (ש"ל) : בא"ד על רמון ט"ס ונ"ל על רימין וזיתים זה אינו זית שמן אלא פרי אחד דומה לזית. (מל"ח) : ה תוי"ט ד"ה הצנון כו' ולכן מ"ש הר"ש כו'. וגס' מר"כ יישב שרעה

ו הזאב והכלב. כלב הכופרי נב) **והשועל. העזים והצבאים. היעלים** נג) **והרחלים. הסוס והפרד. הפרד והחמור. החמור והערוד** נד)**. אע"פ שדומין זה לזה. כלאים זה בזה** נה)**: ז אין מביאין אילן באילן** נו)**. ירק בירק** נז)**. ולא אילן בירק. ולא ירק באילן. ר' יהודה מתיר ירק באילן** נח)**: ח אין נוטעין ירקות בתוך סדן של שקמה** נט)**. אין מרכיבין פיגם** ס) **על גבי קדה לבנה** סא)**. מפני שהוא ירק באילן. אין נוטעין יחור** סב) **של תאנה לתוך החצוב** סג)

שיהא

חי"ג. ח ירקות. ירושלמי ירק. פיגם כל"נ פינם. לתוך נל"ס בתוך.

פי' בערוך (א)מרוי"ו בלע"ז: ו כלב כופרי. כלב שמגדלים בני הכפרים והוא קטן ודומה לשועל: היעלים. מין חיה ואקו מתרגמין ויעלא: ערוד. חמור הבר: ז אין מביאין אילן באילן. אין מרכיבין אילן מאכל באילן מאכל מין בשאינו מינו או אילן סרק באילן מאכל אבל אילן סרק באילן סרק כיון שאין שום א' מהם עושה פרי כמין אחד חשוב ושרי: ירק בירק. מין שאינו מינו: רבי יהודה מתיר ירק באילן. ואין הלכה כרבי יהודה: ח שקמה. אילן תאנה שגדל ביערים: סדן של שקמה. לאחר שנחתך ונשארו שרשיו בארץ נקרא סדן ואין נוטעין ירק לתוכו דהוי ירק באילן: פיגם. עשב שקורין לו (ב) רוד"א בלע"ז: קידה. מין אילן של בשמים תרגום קדה קציעה וכתיב (תהלים מה) מור ואהלות קציעות כל בגדותיך: חצוב: (ג) מין ירק ששרשיו יורדים בעומק הארץ ביושר ואינם נוטים לכאן ולכאן ובו תיחם יהושע את הארץ:

מקירו

דלעת המצרית ועם דלעת הרמונה ע"כ. ופשוט הוא דלאו או קתני וכ"כ הרמב"ם בפרק ג: ז אין מביאין אילן באילן. אע"ג דכבר תני ליה במתני' ד חזר ושנאה כאן לפרושי דהא דאיתא כלאים באילן היינו דוקא בהרכבה דאילו לזרוע שני מיני זרע אילנות מותר שאין לך כלאים באילנות אלא הרכבה בלבד כמ"ש הרמב"ם פ"א מהלכות כלאים: רבי יהודה מתיר ירק באילן. ובמאי דסיים ת"ק פתח איהו וה"ה איפכא דמאי שנא וכן בהדיא בתוספתא ר"י מתיר ירק באילן אילן בירק. והר"ב והרמב"ם ז"ל לא פירשו טעמו של ר"י. ונ"ל דטעמו איתפרש בירושלמי שהביאו הר"ש מחלפא שיטתיה דרבי יהודה. תמן הוא אומר נוטל אדם מעה (פירוש. זרע) אחת מפיטמא של אבטיח ומעה אחת מפיטמא של תפוח ונותנו לתוך גומא אחת והן מתאחין ונעשין כלאים וכא הוא אומר הכין תמן ע"י שהוא נותן זה בצד זה הן מתאחין ונעשין כלאים ברם הכא ירק באילן הוא ע"כ. והיינו שסובר ר"י דדוקא כשע"י ההרכבה הן מתאחין ונעשה על ידיהן פרי או ירק משונה בהו אסרה התורה משום כלאים. וזה דוקא באילן ואילן או ירק בירק אבל ירק ואילן שאינם מתאחין להשתנות ולעשות ירק או פרי אחר אע"פ שיונקים זה מזה לא אסרה התורה: ח שקמה. פי' הר"ב דהכא הוא פירושו של הרמב"ם דריש מסכת דמאי וכן מפרש עוד לקמן פ"ו משנה ד. ונ"ל דאע"ג דלהרמב"ם היינו בנות שקמה היינו שקמה אלא דפירות שקמה קורא להו בנות להר"ב תרתי ניהו וכמ"ש בריש דמאי בס"ד: חצוב. כתב הר"ב בו תיחם יהושע את הארץ.

גמ'

(א) אנדראַן איין קרויט. (ב) רויטע איין קרויט. (ג) כתוב מין קנים הם עיין בפרק קמא דמס' ע"ז מ"ה ושם פירש הברטנורה אלו קנים ששים מהם בשקרא והוא בל"א צוקער ראהר ועיין עוד שם בתוס' יו"ט בא"ד:

ו הזאב. עיי' שם פ"ט ה"ל סמג לאוין רפא. טור וש"ע יו"ד סימן רצז ג סעיף ו: ז אין מביאין. עיי' שם פ"א ה"ה טור וש"ע שם סימן רצה סעיף א ג. תוס' ברכות דף ס: ירק בירק. טור וש"ע שם סעיף ג: ולא אילן. עיי' שם. טור וש"ע שם: ח אין נוטעין. עיי' שם פ"ב ה"ל. טור וש"ע שם סימן רצז א סעיף י: אין מרכיבין. עירובין לד:

תוספות חדשים

[משנה ו] כלב הכופרי והשועל. עיין הר"ב וכפירש"י בב"ק דף פ. ועוד פירש שם לא כלבים גדולים של ציידים ומכאן נראה כפירוש ראשון דהא דומה לשועל קתני:

חדושי מהרי"ט

הולכין אחר הפרי דהיינו שהם כלאים דהפרי אינו דומה דהא ע"כ העלין דומין דהא הצנון והנפוס עליהן דומין כמו שהוא אומר בסוף והלפת והנפוס ג"כ עלין דומין ומשום זה אינם כלאים א"כ צ"ל מה שלפת וצנון הלכו אחר הפרי היינו שהפרי אינם דומין לכן כלאים א"כ מה שאמר הלפת והנפוס הלכו אחר העלין והיינו שאינם כלאים כמו שהוא במשנה ג' ע"כ צ"ל

תוס' אנשי שם

הר"ש היא ג"כ כהר"מ והא דבריחוק הטעם לא מהני דמינן הפולים והפרי ע"ז כ' הר"ש דה"ה אם תמונת הפרי או הפולים רחוקים לא מהני השיווי בטעם כי השינוי הגדול בדבר א' מכריע על השווי הבינונית אפילו היא בשני דברים ע"כ: ו במשנה העזים והצבאים. מכאן נ"ל ראיה לפירש"י בחולין נט: דצבי שבדחז"ל הוא שטיינבאק ולא כתוס' שם שהוא פירש בל"א דהלא הוא חלוק הרבה מעז. (רש"ש): שדומין. ומתעברין זמ"ז. (הר"מ בפ"ט): ז במשנה ירק בירק. בטוש"ע סי' רצ"ה פסקו דגם בחו"ל אסור הרכבת ירק בירק מה"ת. אבל הר"מ השמיט הך דירק בירק ועי"ש בכ"מ: תוי"ט ד"ה ר"י מתיר כו' כן מתאחין כו'. כ' בעל מוסף הערוך שקשה להלום דברי הירושלמי שהרי אין זרע אבטיח מתאחה עם זרע של תפוח. ואולי נשתנה הטבע כעין דכתבו התוספות גבי כרפולות שנמצאו בתלמוד והבהמה אין מפילין. (רנ"ז): בא"ד דוקא אילן באילן כו' לאו דוקא אלא כלומר פרי עם פרי ואפילו זה ממין אילן וזה ממין ארץ מתאחין להירושלמי כאבטיח עם התפוח אבל פרי עם ירק או אפכא אין מתאחין. (ש"ל):

מלאכת שלמה

זל"ז כלאים זב"ז ולפי שאין המון העולם מכירין רוב המינים טוב ליזהר מכולן ע"כ: ו הזאב כו'. כלאי בהמה דתנן במתני' אחד כלאים דהנהגה ואחד כלאים דהרבעה. ובירושלמי. הא כלב עם כלב כופרי אינם כלאים דשניהם מין חיה ולית ביניהם רק שם לוי. ומתני' דלא כר"מ דהא אע"ג דפליג לק' בפ"ח דס"ל דכלב מין בהמה מ"מ כלב הכופרי מודה הוא שהוא מין חיה נמצא דלדידיה כלב וכלב כופרי כלאים זב"ז. ירושלמי עוף לא תניתה הכא. א"ר יוחנן אין תניתה מן דבר דליה הרנגול עם פסיוני או עם טווס אע"פ שדומין זל"ז כלאים זב"ז. ר"ל אמר משנה שלמה שנה לנו רבי בס"פ הפרה וכן חיה ועוף כיו"ב ע"כ. ועי' במש"ש: ז אין מביאין כו'. אית דגרסי אין מרכיבין כו'. ופי' ר"י דמתני' דקתני אין מרכיבין ירק בירק מיירי בא"י אבל בחו"ל דשרי כלאי זרעים ואסור הרכבת אילן משו"ה בעי התם הרכיב שני דשאים דהוי הרכבת ירק מהו מי חשיב הרכבת זרעים כהרכבת אילן משום דכתיב בהן למינהו או לא. ועוד האריכו ע"ש: ח אין נוטעין כו'. כתב בס' הלבוש יו"ד סי' רצ"ו בה' כלאי זרעים וז"ל נ"ל שזה האיסור הוא משום הרכבת אילן בשאינו מינו ולא ידעתי למה כתבוה כאן בה' זרעים ע"כ: קידה. פי' ר"ע ז"ל מין אילן. אמר המלקט בעירובין מייתי למיפרך מינה אההיא ברי' דקתני התם

הקידין

תפארת ישראל

יכין

נב) הוא קטן ודומה לשועל: נג) געמזען: נד) חמור מדברי: נה) לרמב"ם דוקא להרבעה. הם כלאים ולא להנהגה [עמ"ש בתי כלאים ק"ו]: נו) הכא מפרש דמה דאסרינן לעיל כלאי אילן. זהו דוקא להרכיבם יחד. אבל להסמיכן שרי. וקיי"ל דהרכבה אפי' בח"ל אפי' ע"י עובד כוכבים אסור [י"ד רצ"ה] אבל סרק בסרק או שחורות ולבנות ממין א'. שרי. ואפ"ה נוהגין להחמיר. מדלא בקיאין במינן: נז) מין בא"מ: נח) וה"ה איפכא וטעמיה משום דאין מתאחין. ולת"ק עכ"פ מדיונקים זמ"ז. הוה כלאים: נט) עץ תאנה יערי כורתין גזעו ושרשיו שבארץ נקרא סדין ועי' לקמן (פ"ג מ"ד): ס) רויטעקרויט: סא) ווייסען לימטבוים: סב) ענף: סג) מין עשב ששרשיו עוקבין ויורדים בעמק בשוה. ובהם תיחם יהושע א"י. והוא

חס

משנה ראשונה

והכלאב"ד כדפי' התם: ו הזאב. תני לה הכא משום דבעי למימר בהו אע"פ שדומין זה לזה כלאים זה בזה כהני דלעיל: והכלב. בספ"ח אמרי' כלב מין חיה והכא הוי כלאים עם הזאב דתרתי מיני חיה ניהו. ויש לדקדק כיון שדומין זה לזה במה ניכר שאינו מינו. נ"ל דקים להו לחכמים הכי ואפשר משום שזה בן תרבות וגדל ביישוב וזה אינו גדל אלא במדבר וכן כלב כופרי ושועל. וכן החמור והערוד שהוא חמור הבר אבל הרמב"ם והר"ע כתבו דמדברי ויישובי. אינם כלאים עיין בכאר הגולה: היעלים והרחלים. משמע הכא דיעל מין חיה דלא כהסמוך שכתב בפ"ג דל"ה מ"ג שהוא כשבה. וכ"כ הר"ש כאן דמתני' מוכח דחיה היא וכמ"ש הר"ב. ולהרמב"ם שסובר מן התורה אין כלאים אלא אם אחד טהור ואחד טמא. הך דעזים וצבאים ויעלים ורחלים כלאים מדרבנן א"נ לענין הרבעה דאין חילוק כדלקמן פ"ח: הסוס והפרד. פרד הוא הבא מן הסוס והחמור ואסור עם שניהם לפי שהוא יש בו שני מינים ואסור עם זה שהוא מין אחד והכי אמרי' בפ' אותו ואת בנו ד' ע"ט הכל מודים שפרי עם האם אסור וכ"ש עם האב: ז אילן באילן. מ"ש הר"ב דאילן סרק באילן מאכל נמי אסור כ"כ הר"ש מהירושלמי והרמב"ם בחיבורו פ"א כתב המרכיב אילן באילן כגון שהרכיב יחור של תפוח באתרוג או אתרוג בתפוח לוקה ע"כ משמע דוקא אילן מאכל ונ"ל דס"ל אילן סרק במאכל אינו מן התורה ללקות אלא מדרבנן ונ"ע שלא כתב אילן סרק כלל אפי' לאיסור: ירק בירק. בכדי נקטי' דמאי איריא הרכבה אפי' לזורען ביחד אסור ולוקה וכ"ש הרכבה אלא כולהו גווני הרכבה קמ"ל והרמב"ם השמיט בחבורו ירק בירק. והא דאשנייה כולה מתני' בירק וכן במתני' דלקמן. לאו למעוטי תבואה וזרעים בודאי איניהו נמי אסור להכניס אותן תוך האילן דכל הרכבה אסור באילן. אלא משום דבירק שייך לשון הרכבה טפי דדמי כמו אילן באילן. דאילו תבואה וזרעונים אפי' מכניסן תוך האילן לא שייך לישנא דהרכבה בהו אלא כזורע תוך האילן. ומיהו לענין דינא אידי ואידי הוי הרכבה וכ"כ בהדיא מדברי הר"ב לקמן רפ"ז. וכן משמע מת"ש הרמב"ם בחבורו שמותר לזרוע זרעים וזרע אילן כאחד וכן מותר לערב זרעי אילנות ולזורען כאחד שאין לך כלאים באילן אלא הרכבה לבד ע"כ. משמע דוקא לזורען כאחד מותר אבל בתוך האילן אסור. ולהכלאב"ד שם אף לזורען כאחד אסור אבל שוב ראיתי שכתב הרא"ש בהל' כלאים דזרעים אין בהן הרכבה באילן אלא בזמורה דשם אילן עליה: ח בתוך סדן של שקמה. נראה דקמ"ל אע"ג דסדן שקמה אינו חשוב הפירות שלו למדבריות הן ודמי לאילן סרק כמ"ש תוי"ט פ"ו מ"ד וסד"א דאין זה אילן קמ"ל דאפ"ה אסור כמ"ש הר"ב לעיל דאפי' אחד

סרק

שיהא מקירו סד). אין תוחבין זמורה של גפן לתוך האבטיח סה) שתהא סו) זורקת מימיה לחוכו מפני שהוא אילן בירק. אין נותנין זרע דלעת לתוך החלמית סז) שתהא משמרתו סח). מפני שהוא ירק בירק:

ט הטומן לפת וצנונות תחת הגפן סט). אם היו מקצת עליו מגולין ע) אינו חושש.

לא

ה"ג. שיהא ס"א שתהא. מקירו בירושלמי מקירו.

מקירו. לשון קור שתהא התאנה מקררת החלוב שהוא חם ביותר. פירוש אחר שתהיה עליו כצל לשון קורה: מימיה לתוכה. שהאבטיח לח ומלא מים: חלמית. בערבי כובז"א ובלע"ז (א) מלוו"א: ט הטומן לפת וצנונות. כדי שיהיו נשמרים תחת הקרקע שלא כדרך שתילה *)גלי דעתיה שאינו רוצה בהשרשתן כגון שטמן אגודה של לפת ואגודה של נטעות יחד: אם היו מקצת עלין מגולין. משום שבת נקטיה דאם היו כל העלין מכוסין אי אפשר ליטול אם לא שיזיז עפר

בידים

*) כד"ו וגלי.

(א) פאפעלנקרויט.

גמ' פרק אין צדין במסכת ביצה דף כה. וסיים הרמב"ם ועל כן נקרא חלוב ע"כ. ונראה שר"ל על שם שחולב ומחלק הארץ ביותר לחלקים שוים. [*ועיין בפ"ק דע"ז מ"ה]: אין תוחבין זמורה וכו' שהוא אילן בירק. כתב הר"ש מטעם הירושלמי דמיירי כשהעמיק שורש הגפן והאבטיח למטה משלשה טפחים ושם הכניס זה לתוך זה ובמקום שהענפים יוצאים חוץ מן הארץ רחוקים זה מזה כשיעור הרחקת זרע מגפן יחידי ברים פ"ו. דאי לאו הכי אפילו בלא תחיבה אסור להביא זרע תחת הגפן כדלקמן: [*שתהא משמרתו. החלמית מרטיב הזרע ושומרו עד שיהא הזרע נשרש בארץ מצאתי בפירוש שהזכרתי]: ט לפת וצנונות. ופליגי הרמב"ם והראב"ד אי הוו כלאים זה בזה. הרמב"ם בפ"ג מהלכות כלאים סבירא ליה דלא הוו כלאים שפרייהן שוה וראייתו כתב כסף משנה מהירושלמי. וכתב דנקט הני משום דדרכן לאגדן ובאגודה איירי כמו שכתב הר"ב ואו או קתני. והראב"ד סבירא ליה דהוו כלאים. ומלשון רש"י בעירובין דף עז שכתב כלאים כלאי הכרם יראה דסבירא ליה דדוקא קתני דהא בעינן שני מינים עם הכרם כדמסיק הר"ב בסוף פרקין ואם כן דוקא תרתי קתני וסבירא ליה כהראב"ד דלפת וצנון כלאים זה בזה ומדברי הר"ב בפירוש מ"ה שכתבתי עליו שסובר דהולכין להקל הייגו כדעת הרמב"ם בפירוש הירושלמי והולכים בלפת וצנונות להקל ולא הוו כלאים: תחת הגפן. שהוא רך ובודאי יעברו שרשי הלפת וצנונות בו ואפילו הכי מותר. כ"כ כ"מ פ"ג מהלכות כלאים: אם היו מקצת עלין מגולין. כתב הר"ב משום שבת נקטיה דאילו לכלאים אדרבה יותר מיחזי כדרך שתילה מה שהעלין מגולין. כן כתב

הר"ש

מלאכת שלמה

הקידין מין ירק. ומשני דקדה שתם מין ירק. קידה לגבה מין אילן. וגם' כל בו בסי' ל"א קדה דומה לפיגם והמרכיבן מפני שדומין זל"ז הוי ירק באילן ע"כ: שיהא מקירו. פי' ר"ע ז"ל שני פירושים. ומצאתי שכתב עליהם הה' הרי"א ז"ל וז"ל פירושים אלו קשים הרבה כי אינו סברא שהתאנה שהיא חשובה והיא לאוכל אדם יעשה טפלה לחלוב שאינו למאכל אדם כדתניא בפ' מפנין שהוא מאכל לצבאים. ותו דשאר בבות אינן ע"ז הדרך. כגון אין תוחבין זמורה של גפן בתוך אבטיח שתהא האבטיח זורקת מימיה לתוכה הרי שמלת שתהא היא חוזרת על האחרון וכן אין נותנין זרע דלעת וכו' שתהא החלמית משמרת לזרע הדלעת א"כ גם כאן פירושו כן אין נותנין יחור וכו' שיהא החלוב מקירו ליחור כלומ' שיהא החלוב משרישו ליחור כי לפעמים אין היחור יכול להשרש בארץ ומשימין אותו בתוך עשב שהוא משרישו וכ"ה מעשים בכ"י שהעשבים שאין לו שרש מטעים אותן בתוך שעורה שהיא משתרשת מהרה והירק נדבק בשעורה ויונק ממנה עכ"ל ז"ל: אין תוחבין כו'. בירוש' פריך בלא כך שהוא תוחב הגפן לתוך האבטיח אינו אסור משום זרעים תחת הגפן דאפי' גפן יחידי בעי הרחקה ומשני כשהעמיק שרש הגפן והאבטיח למטה מג' טפחים ושם הכניס זה לתוך זה ובמקום שהענפים יוצאים חוץ מן הארץ רחוקים זמ"ז ג' לר"ע או ששה לרבנן. דאי משום זרעים תחת הגפן יחידי שרי. כהלא דהני שרשי פואה הנכנסין לתוך ד"א שבכרם למטה מג' טפחים מותר ומשום אילן בירק אסור. כך נראה שפי' ירושלמי הר"ש ז"ל והגהתיו כפי עניות דעתי ועדיין צ"ע: חלמית. פי' בערוך מלווא בלע"ז וכל' אשכנז הרני *) והוא עשב שעליו עגולין ומצד אחד פתוחין. בלילה כפופה בקרקע וכשהחמה זורחת היא עומדת ופתחה למולה וכשהחמה הולכת מסבבת פניה למולה והיא מתגלגלת עמה עד ששוקעת החמה. אותו החרך הוא פתוח כנגד החמה לעולם וכשהחמה שוקעת היא נכפפת בקרקע ע"כ. ושמא דמש"ה נקרא שמה חלמית: ט אם היו מקצת העלין מגולין כו'. בשבת שם כתבו התוס' ז"ל בשם הערוך דמשמע דמשום כולהו נקט מקצת עליו מגולין דפי' בשם רב האי גאון ז"ל דגרסי' אם היו מקצתן מגולין שאם האמהות טמונין בקרקע והעלין מגולין ה"ז זריעה מעליה. אלא דוקא מקצתן של האמהות מגולין אינו חושש משום כלאים ושביעית דלאו זריעה היא ומה שהקשה והלא זריעה מעולה היא לאו פרכא היא דבלא השרישו איירי ולפירושו קשה וכו' ע"ש. והעתקתי לשונם של התוס' ז"ל בשינוי לשון קצת להבנת הענין כפי הנלע"ד. וז"ל

הר"ן

---

*) לפנינו בערוך איתא ובלשון ארמי הרני. ובר"ש איתא ובלשון חכמים הרני. ובלא"ש העתיק מהר"ש ובלשון חכמים אדני. וכ' שהוא מה שמזכר בגמ' שבת דף לה: בדברא עורבי א"נ אדני שכן פירש"י שם שהוא העשב שנקרא מלווא בלע"ז ע"ש:

תפארת ישראל

יכין

חם ביותר. נונדעל רעבען בל"א: סד) ר"ל שיהיה לתקרה ולצל על החלוב. או שהוא לשון מקררו: סה) ראטע ריבבע: סו) האבטיח: סז) פאפפעל קרויט: סח) שתהא החלמית מרטיב לזרע הדלעת ושומרו עד שישתרש בארץ: סט) בטומנו אגודות של לפת או נטעות מיירי. דגלי דעתי' דלא רצה בהשרשה. דאל"כ חייב בכולן [כתוס' שבת ד"נ] חוץ משבת דאפי' נתכוון לזרען בלא השריש שרי ליטלן [מג"א סי' ש"ח סקכ"ב]: ע) רק

משום

משנה ראשונה

מין סרק ואחד מאכל אסור. והיינו נמי דקתני בפיגם פ"ג קידה. דפיגם גם הוא סרק ולא חשיב כדפ"ט דשביעית. וקתני יחור של תאנה לתוך החלוב אפי' אינו מתכוון לשם פרי אלא להקירו וכן זמורה של גפן באבטיח שתהא זורקת מימיה לתוכו שלא תיבש וכן דלעת בחלמית שמשמרתו ובכל אלו אינו מתכוון להשביח פירותיו ואמרי' בפ"ה מ"ז לא תזרע דוקא בכוונה. אפ"ה זהו נמי כוונה היא שהרי מרכיב בכוונה אע"פ שאין מתכוון לפרי וקצת קשה אמאי נקטה מתני' אילן שקמה ופיגם שעושין פירות אלא שהם מדבריות ולא חשיבי ליתני בהדיא אילן סרק שאינו עושה פירות כלל דהוי רבותא טפי. והשתא משמע אדרבה דדוקא הני אילני דמ"מ עושין פירות אבל סרק לגמרי שרי דלא כהירושלמי ולעיל כתבנו שהרמב"ם לא פסק כהירושלמי: אין תוחבין זמורה של גפן. וזה אסור מדאורייתא כדקתני שהוא אילן בירק אבל משום כלאי הכרם אינו אסור מדאורייתא דבעי' שני מינים בהדי כרמך כדלקמן: ט הטומן. כתבו התוס' בשבת ד' נ' כולה מתני' בלא השרישו מיירי שאם השרישו אסור ליטלן בשבת משמע אפי' אינו רוצה בהשרשתן שהרי לא נתכוון לזריעה אלא להטמין אפ"ה אסור כשהשרישו וכ"כ במ"א סי' ש"א ס"ח. וע"ע בפ"ה דמעשרות מ"ב: הטומן לפת וצנונות תחת הגפן. הא דלא קתני סתם הטומן ירק תחת האילן כתב בכ"מ פ"ג מה"כ דגפן לרבותא הוא אע"פ שהוא רך ונכנסין שרשי הזרעים בגפן אפ"ה אינו חושש משום כלאים כיון דדרך הטמנה הוא. ולפת וצנון נקט לדוגמא דהני דרכן באגודות וה"ה כל מין ירק כשהוא באגודה ומשום דעיקר קולא הכא כשהוא באגודה. ומ"מ זה נראה דוחק דודאי כל ירק דרכו באגודה כדמוכח בכמה דוכתי ובריש מעשרות ירק הנאגד. ויותר נראה משום דבפ"ה דשביעית תנן הטומן את הלוף בשביעית לא יפחות מארבעה קבין על גובה טפח וטפח עפר ע"ג וטומנו במקום דריסת אדם ע"כ. וכל זה כדי שלא יהא נראה כזורע בשביעית וכאן אינו חושש אף משום שביעית אפילו אין בו כל ההכשרים ההם. משמע דוקא בלוף וביוצא בו לא סגי בהיכרא דאגודה לחוד דאפשר דבזריעה נמי דרכן לזרוע הרבה ביחד ולהכי בעי' התם היכר טפי ארבעת קבין ובמקום דריסה. ולהכי תני הכא לפת וצנון דבהו סגי בהיכר אגודה לחוד. והרמב"ם פ"ה מהל' שמיטה העתיק כן דהכא והך דלוף זה אצל זה כל אחת כלשונה משמע כדפי': אם היו מקצת עליו מגולין. הר"ש כתב דעלין מגולין מיחזי טפי כזריעה ולא נקט לה בדוקא אלא משום שבת. ומדברי

הרמב"ם

ציונים

אין נותנין זרע. תוס' גיטין דף ס.: ט הטומן. שבת נ. קיג. עירובין עז:

חדושי מהרי"ח

צ"ל שהפרי ג"כ דומין והרי זה כאומר אף שבלפת וצנון לא הלכו אחר העלין רק אחר הפרי אפ"ה בלפת ונפוס הלכו אחר העלין הואיל והפרי ג"כ דומין ועל זה מקשה הירושלמי הרי צנון והנפוס דג"כ העלין דומין והפרי דומין כו' ומשני א"ר יונה כו' א"כ שפיר סיים הר"ש אחר פרי להחמיר אף שהעלין דומין וכן אחר עלין להחמיר אף שהפרי דומין דהא דהלכו בלפת ונפוס דוקא שני דברים דומין כאשר הוכחנו לעיל וכו' אבל לפי דברי א"כ הלפת והנפוס והצנון צ"ל שעליהן דומין והפרי דומין לפי הוכחתי ופירושי בר"ש וא"כ איך נאמר שהלפת והצנון אינן דומין הפרי מה תאמר שהוא דומה לדומה ואינם דומין ממש א"כ גבי הלפת והצנון ג"כ העלין הוא דומה לדומה א"כ שפיר כתב הרב תוי"ט ובאמת בלפת וצנון הביא הרב תוי"ט במשנה ס' פלוגתא הרמב"ם והראב"ד אם הם כלאים או לא ע"כ מי שיש לו לב רחב יכול להעמיק כאן ואני פתחתי לו פתח כחודה של מחט ודו"ק היטב:

תוס' אנשי שם

ח תוי"ט ד"ה חצוב כו' פ' אין צדין כו'. הועתק בטעות מל' הר"ש. אבל צ"ל כ"כ נ"ו. (רש"ש): ט במשנה לפת וצנונות. דע שיש ג' דעות בפי' משנתינו. א' שיטת הרמב"ם דתרתי בעינן להתירא שיהיו אגודה ושיהיו גם מקצת העלין מגולין ואם חסר א' אסור משום כלאים. ב' שיטת הראב"ד דנקטה מימיהו שני באגודה אף שאין העלין מגולין. או כשהעלין מגולין אף בלא אגודה שרי. ורק בדליכא תרתי לגריעותא אסור משום כלאים. ג' שיטת הר"ש דפליג אתרוייהו וקפיד דוקא אאגודה. אבל עלין מגולין לא מסני מידי לענין כלאים דאדרבה כשמקצתן מגולין טפי נראה דרך שתילה. והשתא נהוי אנן הכי קיימי לכולהו דוקיה דמתני' דאיכא למידק אמאי נקט הכא לפת בל' יחיד וצנונות בל' רבים וכתר הכי קתני אם היו מקצת עליו מגולין ולא קתני עליהן. והנה לשיטת הראב"ד שפיר דייקא דמיירי שטמן לפת א' ואגודה של צנונות והצנונות כולן מכוסין והלפת מקצת עליו מגולין וקמ"ל מתני' היא גופא דבהדא לטיבותא שני ולהיכך הלפת

אינו

לא משום כלאים (עא). **ולא משום שביעית** (עב). **ולא משום מעשרות** (עג). **וניטלים בשבת** (עד). **הזורע חטה ושעורה כאחת. הרי זה כלאים** (עה). **רבי יהודה אומר אינו כלאים. עד שיהו שני חטים ושעורה.**

או

ח"ג. ט עליו בל"א עלין ובירושלמי העלין. שני בירושלמי שתי.

בידים: **לא משום כלאים ולא משום שביעית.** לא משום זורע כלאים ולא משום זורע בשביעית אי נמי אפילו הוסיף מאתים משום כלאים שרי דלאו דרך זריעה [הוא] ואם הי' משמית ונכנסו לשביעית והוציאו ספיחי' כדרך שמוסיפים הבצלים בתלוש אין בהם משום ספיחי שביעית: **ולא משום** מעשרות. אינו חייב לעשר כשיתלוש אותם ממקום שהטמינם דכתיב (ויקרא כז) וכל מעשר הארץ מזרע הארץ והאי לאו זריעה היא: **וניטלים בשבת.** דכתלושים דמו ואוחז בעלים המגולי' ומוציאן ואע"ג דמזיז עפר ממקומו טלטול מן הצד לצורך דבר היתר ואינו נוגע בדבר האסור מותר: **עד שיהיו שני חטים ושעורה.** טעמא דר"י משום דכתיב

שדך

הר"ש. ואין נראה לפרש שדעת הר"ב כהראב"ד שמפרש ג"כ משום שבת. אבל סובר דאם לא היה אגודה אלא לפת יחידי כשהיו מקצת עלין מגולין שרי דאי דעת הר"ב כך לא היה צריך לפרש משנתנו באגודה אלא דפשטא אתיא. אע"ג דלהראב"ד ר' חייא כך שנאה למשנתנו כמ"ש בכ"מ. מ"מ אנן דלא תנינן הכי אין לנו לדחוק ולפרש כך: **לא משום כלאים.** כתב הר"ב כדרך שמוסיפין הבצלים בתלוש. וז"ל התוס' בשבת דף נ אומר ר"י דרגילות הוא שמתוספים מחמת לחלוחית הקרקע כמו שאנו רואים שומין ובצלים שמתוספים אפילו כשמונחים בחלון. וכיוצא בזה כתב הרמב"ם במ"ע פ"ב דשביעית: **ולא** משום מעשרות. פירש הר"ב אינו חייב כשיתלוש וכו'. וזהו פירוש הרמב"ם. ולמה שכתב הר"ב באינך גם פירוש הר"ש. הוה ליה לפרש גם בזה פירושו של הר"ש שמפרש דהא היא משנה שנייה שדינה במעשר שני ונכנסו לשלישית והוציאו ספיחין יהבינן מעשר שני לפי שאינו רוצה בהשרשתן ושלא כדרך השרשה קיימי: **הרי זה כלאים.** לחיוב מלקות. אבל לענין איסור אפילו בלא זריעה כאחת יש איסור ואסור לקיימן כמו שמוכיחות המשניות דבמכילתין. וכתב הכ"מ סוף פ"ד מהלכות כלאים דמדרבנן הוא. דלא אסרה תורה אלא במפולת יד ולהכי דהוה מדבריהם הלכך הקילו בדרכים הרבה. ועיין בדברי הר"ב פ"ג מ"ד וה: **שני חטים ושעורה** וכו'. כתב הר"ב דלית הלכתא הכי אלא בכרם דלא אקרי כרם וכו' אבל שדה אקרי וכו'. וכ"כ הר"ש וה"מ דכלאים מיהא לא הוי בפחות משני מינים ובריש פ"ח הקשה על זה דאשכחן (ויקרא יט) בהמתך לא תרביע כלאים ולא אמרינן שני מינין בבהמתך ויש לחלק עכ"ל. וכלומר דבבהמה כשמרביע מין אחד על שאינו מינו הרי שני מינין מחוברין ומקרי כלאים. אבל בשדה כי תימא דחד מינא עושה כלאים אם כן אין לך דבר שתוכל לזרוע בשדך. ועוד בבהמה שני מינים בבת אחת דהיינו כעין במפולת יד אי אפשר. [*ועי' פירוש בהמתך כלאים בתוס' דפסחים דף מז]: [*רבי יהודה אומר אינו כלאים עד שיהו שני חטים ושעורה וכו'. וכה"ג פליגי בפרק בתרא לענין כלאי בגדים לרבי

יהודה

מלאכת שלמה

הר"ן ז"ל שם בפ' במה טומנין וה"ט דלא הויא זריעה משום דבטומן אגודה עסיקי'. והכי פרישו לה בירושלמי באגודה שאין זו זריעה. ודוקא טומן שאינו רוצה בהשרשתן אבל במתכוין לזריעה לא. והכי אי' התם בירושלמי. אבל יש מי שגורס אם היה מקצת עליון מגולה. ולפי גי' זו אין אנו צריכין להעמיד באגודה שאפי' אינו אלא צנון או לפת יחידי כיון שמקצת עליונו מגולה אין דרך זריעה בכך עכ"ל ז"ל. וגם הר"ש ז"ל הביא לדברי הערוך ודחה אותם ועוד כתב ז"ל מקצת עלין מגולין לענין כלאים ושביעית ומעשר נמי נקטיה לרבותא דאע"ג דמחזי כדרך שתילה במה שמקצת העלין מגולין אפ"ה אינו חושש כיון דאגודה טמן וגלי דעתיה דלא ניחא ליה בהשרשתן. אבל לשון אם משמע דלדוקא נקטיה ולא לרבותא והיינו משום שבת ע"כ. עוד כתב ז"ל דבירושלמי רוצה לדקדק דמתני' דלא כר"ש מדאצטריך למיתני ולא משום שביעית דהא אפי' ספיחי שביעית שרי ר"ש ברפ"ט דמס' שביעית ואסיק דאפי' לר"ש אצטריך למיתני דאין בהם קדושת שביעית וכו' ע"כ. אבל הרמב"ם ז"ל סובר דמשום כלאים נמי נקט עלין מגולין ודלא כהראב"ד ז"ל שכ' דלא נקט ליה אלא משום שבת וכמ"ש שם בפ"ב דה' כלאים מהרי"ק ז"ל. ובירושלמי חזקיה אמר לא שנו אלא לפת וצנונות הא שאר דברים לא ור' יוחנן אמר לא שניא. היא לפת. היא צנונות. היא שאר כל הדברים: **בפי' ר"ע ז"ל.** כגון שטמן אגודה של לפת ואגודה של צנונות יחד ע"כ. אמר המלקט איני יודע מנין לו ז"ל לפ' כן דהא דקאמר בירושלמי תני ר' חייא כגון אגודה של לפת ואגודה של צנונות אפי' הראב"ד ז"ל שם בהשגות אינו מפרש רק שהירושלמי הזה בא להודיענו שאין לפת וצנונות דוקא ביחד אלא או לפת או צנונות אבל אגודה לא שמעי' מהירושלמי אלא אפי' לפת א' או צנון א' אין בו משום כלאים אפי' שלדעתו ז"ל הלפת והצנון הם כלאים זב"ז. והרמב"ם ז"ל סובר דגם אגודה דוקא בעינן לענין שלא יהא כלאים בכרם דכיון דאגודה גלי אדעתיה שאינו רוצה בהשרשתן אבל לכ"ע בין להרמב"ם ז"ל בין להראב"ד לא בעי' לפת וצנונות ביחד כדי להראות דעתו וגלות שאין כוונתו להשרישן מאחר דאיכא תרתי לטיבותא חדא שהן אגודות ועוד שהן ביחד שאין דרך בנ"א לנוטעם יחד. אלא ודאי מאחר שעשה כך לטמון שתי אגודות יחד ממינים שונים ודאי שאין כוונתו אלא לטמון ולא לזרוע. וחפשתי בכל המפרשים ז"ל ולא מצאתי שום א' שכתב מלת ביחד כדברי ר"ע ז"ל. ולשון הרמב"ם ז"ל שם פ"ב הטומן אגודת לפת וצנון וכיו"ב תחת האילן אפי' תחת הגפן אם היו מקצת העלין כו'. ועי' בכ"מ שם פ"ג שיישב הירושלמי שהוקשה לו למה ייחד התנא לפת וצנונות וגפן דהכי הו"ל למתני הטומן ירק תחת האילן דהא אפי'

בשאר

תפארת ישראל

יכין

משום שבת נקט מגולין דאל"כ א"א ליטלן מבלי שיזיז עפר ממקומו: עא) משום זורע כלאים. או הוסיף מאתיים תחת הגפן. ואע"ג דמותר לערב גרעין זרעים עם גרעין אילן ולזרעם יחד במפולת יד [כרמב"ם פ"א מכלאים ה"ז]. עכ"פ גרעין זרע עם זרע גפן אסור לזרען יחד: עב) בטמנם בשביעית. לא יהיה כזורע ומותרים. ואפי' הוציא ספיחין בטמינתו: עג) דאינו חייב לעשר מה שהוסיף בטמינתו. דלאו זריעה היא: עד) דלאו תולש הוא. ואוחז בעלין ומוציאן. ואף דמטלטל להעפר. הו"ל טלטול מהצד לצורך דבר המותר. ואינו נוגע באיסור. דהרי. ואפי' נתכוון שישאר שם כל השבת. לא הו"ל הצנון בסיס לעפר. דאדרבה העפר משמש לצנון [מג"א שם]: עה) לענין מלקות. אבל לענין איסור כל ב'

מינין

משנה ראשונה

הרמב"ם והראב"ד נראה בספק דעלין מגולין דוקא שאין דרך זריעה בכך. ועי' פ"ה דמעשרות מ"ב: **הזורע** חטה ושעורה כאחת. מ"ש הר"ב דבכלאי הכרם אינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד כו'. והיינו בכלאי הכרם. אבל בזרעים בלא מפולת יד נמי אסור ולוקה וכ"כ הרמב"ם בהדיא בפ"ג מה"כ דין ט' ודלא כתי"ט כ"מ ספ"ד והביאו תוי"ט כאן דלא אסרה התורה אלא במפולת יד וליתא וכ"מ מדברי כ"מ עצמו רפ"ה שם. וגם בכלאי הכרם נאסרו האיכות אפילו בלא מפולת יד אע"פ שאינו לוקה ולהרמב"ם אף במין א' עם חרצן נאסרו ובזה אלקו עליו ומיהו אם זרע מין אחד לתוך הגפן ממש לוקה מדאורייתא אפילו ליכא שני מינים בכרמך. ולאו משום כלאי הכרם אלא משום הרכבת ירק באילן: **ר"י** אומר אינו כלאים עד שיהו שני חטים ושעורה. וכתב תוי"ט דה"נ ס"ל לר"י בבגדים עד שילבש ע"כ ואינו מכוון דבשלמא הכא אינו קרוי כרם בלא חרצן. אבל [illegible] לא שייך זה. אבל הר"ש כתב שיש לפרש נמי פלוגתא דר"י וחכמים דלחכמים שני מינים הוי זריעה ולר"י לא הוי זריעה בפחות מג' וע"ז מסיים דה"נ ס"ל לר"י גבי בגדים שאינו אסור פחות מג':

ציונים

כלאים. מיי' שם טור וש"ע שם סעיף יא: **שביעית.** מיי' פ"א מהלכות שמטה ויובל הט"ו: **וניטלין בשבת.** מיי' פכ"ה מהלכות שבת הט"ו, סמג לאוין סה טור וש"ע א"ח סימן שי"א סעיף א: **הזורע חטה.** תוס' ב"ק נה. מיי' פ"א מהלכות כלאים ה"ב. טור וש"ע יו"ד סימן לט סעיף א:

תוספות חדשים

משנה ט [תוי"ט ד"ה שני חטים כו' ועיין כו' בתוס' כו' עכ"ל. והתוס' שם דחו פי' הנ"ל משום קושית הנ"ל ומפרשים דזריעת כלאים משמע בב' מיני זרעים וחרצן. לאו מין זרע הוא עכ"ל.

(ממהורש"א זצ"ל):

תוספות רע"ק

[אות ה]בתוי"ט ד"ה **תוי"ט** ד"ה שני לאו מין זרע הוא) ועדיין קשה לר' יהודה נהי דשדך היינו זרוע מ"מ נימא דלא תזרע כלאים היינו בהדי שדך שזורע מין אחר והוי כלאים עם החטה לשדך כמו כלאים דבהמתך:

תוס' אנשי שם

אינו כלאים עם הגפן לפי שמקצתו מגולה והצנונות נמי אינם כלאים עם הגפן לפי שהם אגודה. וה"ל הלפת אינה כלאים עם הצנונות (לא הבינותי דהא הראב"ד כ' בהדיא שלא תפסו בירושלמי אגודה אלא להודיע דהא דקאמר התנא לפת וצנונות שאין לפת וצנונות דוקא ביחד אלא או לפת או צנונות. מד"ה) לפי שכ"א יש בו חדא להתירא. אבל לשיטת הר"מ וכן להר"ש אין בידי ליישב אלא עם מ"ש בהו"ע דנקט חד בל' יחיד וחד בל' רבים לרמוז שהם אגודה שרבים נעשו אחד. ובזה י"ל ג"כ מקצת עליו דקאי על האגודה. (ש"י): **ולא** משום מעשרות. ז"ל התוס' בשבת ע"כ בשלא השרישו מיירי דאי בהשרישו לא היו ניטלין בשבת וא"ת בשלמא כלאים ושביעית אצטריך לאשמעינן דל"ג כשמתכוין להטמין אטו דלמא אתי לנוטעה אבל מעשר אמאי נקטה דאפילו השרישו לא שייך מעשר כיון דליכא תוס'. ואי נקטיה דשרי לעשר מן התלוש ממקצת עליו או לעשותו מעשר על התלוש ול"ת דלמא אתי לעשר מן התלוש על המחובר או להיפך א"כ הו"ל למנקט תרומה דבכל דוכתי רגיל להזכיר תרומה ע"ז כדאמר אין תורמין מן התלוש על המחובר (תרומות פ"א מ"ה) ואומר ר"י דרגילות הוא שמתוספין כו' ועל אותו תוס' קאמר דלא בעי עשורי ודוקא נקט הטומן אבל במתכוין לנוטעה חושש משום טו לן.

ע"כ:

(ויקרא יט) שדך לא תזרע כלאים וסבר דקרקע בלא זרע לא אקרי שדה ומשמע לא תזרע כלאים בהדי שדך שנזרע כבר וכן (דברים כב) לא תזרע כרמך כלאים לא תזרע כלאים דהיינו שני מיני זרעים בהדי כרמך ולא מחייב בכלאי הכרם עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד. ואין הלכה כרבי יהודה. דקרקע אף על פי שאינה זרועה קרוי שדה אבל אינו קרוי כרם בלא חרצן הלכך הזורע חטה ושעורה כאחד חייב משום כלאי זרעים ואינו חייב משום כלאי הכרם עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד:

או חטה ושתי שעורים. או חטה ושעורה וכוסמת (עו):

תוספות יום טוב

יהודה שלש תכיפות הוי חבור. ולרבנן אף שני תכיפות חבור. מצאתי בפירוש שהזכרתי]:

מלאכת שלמה

בשאר אילנות שאינם רכים כנפן איכא למיחש להכי. ושבו בין לדעת הרמב״ם ז״ל בין לדעת הראב״ד ז״ל: בסוף פי׳ ר״ע ז״ל. עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד. אמר המלקט כר׳ יאשיה דנהוג עלמא כותיה ושלש מחלוקות בדבר דרבנן סברי בין בכלאי הכרם בין בכלאי זרעים בשני מינין חייב בכלאי הכרם כגון חטה וחרצן או שעורה וחרצן ובכלאי זרעים כגון חטה ושעורה. ור׳ יאשיה ס״ל דכלאי זרעים חייב בשני מינים אבל בכלאי הכרם לא מיחייב אלא בג׳ מינים. וטעמא דבכלאי זרעים מיחייב בשנים ובכלאי הכרם לא מיחייב אלא בשלשה. משום דזריעת כלאים משמע שני זרעים וחרצן לאו מין זרע הוא. ור׳ יהודה ס״ל דאפי׳ בכלאי זרעים לא מיחייב אלא בג׳ וכדתנן במתני׳ עד שיהו שני חטים ושעורה או חטה ושתי שעורים או חטה ושעורה וכוסמת כך העלו תוס׳ ז״ל בפ׳ אותו ואת בנו ד׳ פ״ב. והקשה הר״ן ז״ל ספ״ק דקדושין וכי תימא כיון דלר׳ יאשיה לא מיחייב משום כלאי הכרם עד דאיכא כלאי זרעים. לאו דכלאי הכרם למה לי תיפוק ליה משום כלאי זרעים. כבר כשאלה שאלה זו בירו׳ דגרסי׳ התם על דעתי׳ דר׳ יאשיה כתיב שדך לא תזרע כלאים לאיזה דבר נאמר כרמך לא תזרע כלאים. רבנין אמרין להתראה שאם התרו בו משום שדך לוקה ומשום כרמך לוקה וניכה שאם התרו משום שניהם לוקה שתים עכ״ל ז״ל:

יכין — תפארת ישראל — יכין

מינין אסור עכ״פ מדרבנן אף שלא במפולת יד. כשזרען סמוכים אסורים ממראית עין [רמ״א כפ״ד מכלאים]: עו) פלונתיי׳ בלישנא דקרא. שדך לא תזרע כלאים. לת״ק אפי׳ באינו זרוע נקרא שדה. ולר״י לריך שיהיה זרוע מלבד הכלאים. מיהו בכרם כעל״פ. דבאינו זרוע לא מקרי כרם. וקיי״ל כת״ק [י״ד רצ״ז].וג׳ מדריגות יש. להרכיב אילן אסור גם בח״ל מדאורייי׳. וכלאי כרם אסור בח״ל רק מד״ס אפי׳ באכילה. מיהו דוקא בזרע חרצן וב׳ מיני זרעים יחד במפולת יד. אבל מותר לזרען סמוכים בח״ל וא״ל הרחק ביניהן [שם סער״ו]. וכלאי זרעים אפי׳ במפולת יד שרי אפי׳ לכתחילה בח״ל [רצ״ז]. וכל מקום שאסור לזרוע אסור לקיים. אבל פירות כלאים מותרים אפי׳ בא״י חוץ מכלאי כרם. ובא״י אסור באכילה [ובהנאה] מדאורייתא. ובח״ל מד״ס. מיהו מותר לנטוע ענף המורכב:

הלכתא גבירתא כללא דפרק א

פרק א משנה א יש מין א׳ נפרד לצורות הרבה. ורק באלו זוג זוג. אין בזוג כלאים. **בתבואה**. חטין וזונין. שעורים ושבולת שועל. כוסמין ושיפון. **ובקטנית**. פול וספיר. פורקדן וטופח. פול לבן ושעועים:

משנה ב ובירקות. קישות ומלפפון. חזרת וחזרת גלין. עולשין ועולשי שדה שגדלין בלי זריעה. כרישין וכרשי שדה כנ״ל. כוסבר וכוסבר שדה כנ״ל. חרדל וחרדל מצרי. דלעת מצרי ודלעת שלא נאכל עד אחר שיטמינוה ברמץ חם. פול מצרי וחרוב:

משנה ג לפת ונפוץ. כרוב ותרובתור. תרדין ולעונין:

משנה ד ובאילן. אגסין וקרוסתמלין. פרישין ועוזרדין. **ואלו הזוגות** אף שדומין זל״ז. הוה כל זוג כלאים. **באילן**. תפוח וחזרד. אפרסקין ושקדים. שזיפין ורימין:

משנה ה ובירקות. צנון ונפוץ. חרדל ולפסן. דלעת יונית ומצרית ורמוצה:

משנה ו ובבע״ח. זאב וכלב. שועל וכלב כופרי. עז וצבי. יעל ורחל. סוס ופרד. וחמור ופרד. חמור וערוד. כל זוג מהנך אף שדומה א׳ לחבירו יש בו כלאים:

משנה ז הרכבת אילן באילן מין בשאינו מינו או ירק בירק. וכ״ש ירק באילן או איפכא. כולן בשאינו מינו אסור אף בחו״ל. ואפילו על ידי עובד כוכבים:

משנה ח ומה״ם אסור ליטע ירק בסדן. ולא פיגם בקדה לבנה. ולא יחור תאנה בחצוב. ולא זמורה באבטיח. ולא זרע דלעת בחלמית:

משנה ט אע״ג דלזרוע גרעין זרע עם זרע אילן רק בשאר אילנות שרי. ולא בגרעין זרע עם זרע גפן. אפ״ה מותר לטמון אגודות ירק תחת גפן. כל שלא התכוין לזריעה. ואפילו הושרשו והוסיפו במקום שנטמנו לא מקרי זריעה לענין כלאים. שביעית. מעשרות. ואם מקצת עלי האגוד מגולה מותר להוציאן מהטמנתם בשבת בשלא הושרשו. **זרע** חטה ושעורה כאחת לוקה. אבל בזרען רק סמוכין פטור ואסור. **שלש** מדרגות הן. **הרכבת** אילן גם בחו״ל אסור מדאורייתא. אבל הפירות מותרים. **כלאי** כרם דוקא במפולת יד אסור לזרען בחו״ל מד״ס. וגם הפירות אסורים מד״ס. אבל מותר לזרען סמוכין בחו״ל. והפירות מותרים. **ובלאי** זרעים אפילו במפולת יד מותר לזרען בחו״ל. והפירות מותרין:

תוספות רע״ק

מ״ט [אות ד] וכוסמת. עיין תוי״ט פ״ק ס״ח דשנה ד״ח וברשינים:

תוס׳ אנשי שם

בר״ב ד״ה עד שיהיו כו׳ לא איקרי שדה. אין להקשות והא כתיב היום לא תמצאוהו בשדה והמדבר ארץ לא זרועה די״ל שדה מקרי אבל לא שדך שלא עשה בו מעשה. אך קשה קרא דבהר דכתיב שדך לא תזרע ואפילו בשדה בור אסור ונראה דר״י הולך לפרש שדך לא תזרע בב׳ מינין לבד מהזרוע בשדה כי היכי דלא תקשי לאו דכלאי הכרם ל״ל והיכא דאיכא למדרש לא מוקמינן בלאוי יתירי להכי מפ׳ ר״י דלא מחייב בשני מיני זרעים לחוד משום כלאי זרעים. ולהכי ה״א דב׳ גרעינין עם חרצן (דלא מקרי זרע כמ״ש התוספות בפסחים כה:) לא מיחייב. להכי כ׳ לא תזרע כרמך כלאים דבכה״ג חייב משום כלאי הכרם. (מר״ל): תוי״ט ד״ה ר״י כו׳ בפי׳ שהזכרתי. כ״כ הר״ש וממנו למד אותו הפי׳ שהזכיר אבל התוי״ט לא דק דהר״ש כ׳ עוד טעם לפלוגתא דר״י ורבנן דמ״ס אין זריעה פחות מג׳ מינין ומ״ס מב׳ מינין מיי אי זריעה ואהא כתב דה״נ פליגי גבי תכיפות אבל לפי טעם הנזכר דשדה בזרועה היא לא נגע אותה פלוגתא דתכיפות ולא פגע (רמ״י):

תוספות כלאים כל סאה פרק ב יום טוב

פרק ב א ימעט. פי׳ הר״ב עד שיפחות מרובע ויתבטל בתוך הסאה. דדבר תורה חד בתרי בטיל אלא דחכמים אסרו מפני מראית העין והם אמרו דפחות מרובע לגמרי מתבטל. כך פירש ברים במס׳ שקלים. [*ותמיהא לי מילתא דלא שייך ביטול ברוב אלא כשאין ניכרין דבניכרין אין שייך לומר ביטול וכ״פ בש״ע י״ד ר״ס ק״ע ובתורת חטאת ר״ס ל״ט ובשני מיני תבואה הרי ניכרין וכ״ש בתבואה וקטנית דבמתני׳ דלקמן. וג״ל דקים להו לרבנן שהתורה לא אסרה אלא כשרוצה לזרוע כלאים אבל כשאינו רוצה לא אסרתו התורה אלא שחכמים אסרו מפני מראית העין ונתנו שיעור לדבר גם פטרוהו בממעט מקלתן שהם אמרו והם אמרו וכן משמע בירושלמי מה אנן קיימין אם במתכוין לזרע אפי׳ חטה א׳ אסור אם ערב אפי׳ כ״ש אסור לערב [דרבי] אחא בר יעקב כו׳ אלא בשנתערבו דרך מכנס ופי׳ הראב״ד בהשגותיו פרק ב׳ מהלכות כלאים שבשעה שכנס תבואה זו המעורבת היתה כונתו לאכלה ונמלך לזרעה. והכ״מ פירש שבעת שכינס התבואה נתערב שלא מדעתו והוא היה חפץ שלא יראה ולא ימלא זה המין האחר]: [*ימעט. ירושלמי כילד ימעט או יוסיף על סאה או פוחת מרובע לא כן א״ר אבהו בשם ר״י כל האיסורים

פרק ב א כל סאה שיש בו רובע (א) ממין אחר ימעט (ב). רבי יוסי אומר

ח״ג. א בו גל״ם בה וכ״ה גל״ג שם וכ״ה בירושלמי ובמו״ק שם ושם ב׳ רובע זרע.

ר״ע מברטנורה

פרק ב א כל סאה שיש בה רובע. הקב דהיינו אחד מכ״ד לסאה שהסאה ששה קבין: ימעט. אותו מין

מלאכת שלמה

פרק ב א כל סאה כו׳. פי׳ הה׳ פרי״א ז״ל פי׳ כגון חטים שיש בהן רובע שעורים. שעם אותו הרובע הם סאה. והיינו שיש כ״ג רבעים של

יכין — תפארת ישראל — יכין

פ״ב א) רובע הקב. והוא א׳ מכ״ד לסאה: ב) קודם שיזרע ימעט המין המעורב או יוסיף על הסאה. וכ״כ במלא כלאים בשדהו שני בממעט

ציונים

א כל סאה. מו״ק ו. נ״ג לז. תוס׳ נ״ק סא. תשובת הרשב״א סימן לנפ. מיי׳ פ״ע מהלכות כלאים ה״א. טור ושו״ע יו״ד סימן רצו א סעיף ה:

תוספות רע״ק

פ״ב מ״א [אות ו] רובע ממין אחר ימעט) נלע״ד מסוגיא דב״ב דף צ״ד ע״א במה דמשני רובע דכלאים כי רובע דהכא דמי.מבואר דדוקא ברובע דהמיעוט הוי רק

תוס׳ אנשי שם

פ״ב א תוי״ט ד״ה ימעט כו׳ אלא כשאין ניכרין כו׳.ע׳ בס׳ ע״ת שכ׳ דאשכחן בסנהדרין דחד בתרי בטיל אע״ג דניכר האחד דכתיב אחרי רבים להטות ומינייהו ילפינן בעלמא כדאי׳ בחולין יא. וי״ל דהאי ביטול דהכא כההוא דהתם כפ״ג

ציונים

יחב"א. מיי' שם ה"ג. טור ושו"ע שם:

מין אחר המעורב בו עד שיפחות הרובע ויתבטל בתוך הסאה ומותר לזרוע ולא מיתסר משום זורע כלאים: **יבור.** מכיון שהוזקק למעט יסיר הכל משום °דמיחזי כמקיים כלאים מכיון שהתחיל לברור אם לא היה בורר את כולו. אבל תחלתו פחות מרובע שרי ואין הלכה כרבי יוסי: **בין ממין אחד.** בין שאותו רובע ממין אחד בין ממינין הרבה צריך למעט: **לא אמרו אלא ממין אחד.** דאין שני מינין מצטרפין לשיעור רובע: **וחכמים אומרים כל שהוא כלאים** *)לסאה. היכא בין חכמים לת"ק כגון סאה שעורים שיש בה רובע שבולת שועל וכוסמין לת"ק צריך למעט. לחכמים אין צריך למעט דאין שבולת שועל מצטרף לכוסמין כיון דלא הוו כלאים בסאה של שעורים והלכה כחכמים:

*) נד"א בסאה.

במה

אומר יבור ג). **בין ממין אחד בין משני מינין** ד). **רבי שמעון אומר לא אמרו °אלא ממין אחד. וחכמים אומרים כל שהוא**

כלאים

תוספות יום טוב

האיסורים שרבה עליהן שוגג מותר מזיד אסור תמן*) את מרבה לבטל איסור תורה וכה את מרבה לבטל מפני מראית עין]:

*) נ"ק אם וכ"ה בר"ש ד"ז.

באמת

מלאכת שלמה

חטים ורובע של שעורים. אז צריך לברר למעט השעורים כי אע"פ שחטה א' ושעורה א' הוי כלאים זב"ז ה"מ כשהוא זורען בכונה אבל כשאינו מכוין אינו אלא מפני העין ע"כ. וכתב הר"ש בפ"ב מה' כלאים בד"א בשלא נתכוין לערב ובשלא נתכוין לזרוע השני מינין אבל אם נתכוין לערב זרע בזרע אחר או לזרוע השני מינין אפי' היתה חטה אחת בתוך כרי של שעורים אסור לזרעה ע"כ והוא מן הירושלמי. ובפ"ק דמו"ק מוכח דהאי ימעט היינו שאם זרע רובע הקב ימעטנו ויעקרנו. וכתבו שמה התוס' ז"ל שיש בה רובע. פי' כשרוצה לזרוע דהא קתני סיפא ר' יוסי אומר יבור והא לא שייך בנזרע כבר. מיהו במתניתין דאיירי בכבר נזרע י"ל דל"פ ע"כ בשנוי קצת. וז"ל ס' האגודה בקצרו דברי התוס' ז"ל כל סאה שיש בה רובע ממין אחר ימעט אפי' נשרשים יש לו תקנה למעטו ואפי' גדלו הרבה כדאמר פ"ק דמ"ק יוצאין אף על הכלאים.והא דאמרינן בפ' כל שעה זרוע מעיקרא בהשרשה היינו בכלאי הכרם. ואפי' בכלאי זרעים גופן מותרין באכילה כדאמרי' פ' כל הבשר מה בהמתך היוצא ממנו מותר אף שדך היוצא ממנו מותר ע"כ. וכתוב בחדושי הרשב"א ז"ל בב"ב דף נ"ד כל סאה שיש בה רובע זרע ממין אחר פי' הרב רבינו שמואל קודם שזרע א"כ נזרעו קודם השרשה אבל לאחר השרשה כבר נאסרו. ולא היא שבכלאי זרעים הדברים אמורים וכלאי זרעים מותרין באכילה ובהנאה ולא אסרה תורה אלא כלאי הכרם כדמפורש במס' חולין ולאחר זריעה קאמר כדאמרי' דמחזי כמקיים כלאים ולאחר שצמחו בא' באדר משמיעין על השקלים ועל הכלאים וכך היא מפורשת במסקין ע"כ. ובירושלמי אנן תנינן שיש בה אית תנאי תנו שנפל לתוכה ומפ' ר' יוסי בר' בון מ"ד שיש בה בתלוש ומ"ד שנפל לתוכה במחובר שגדל עמו ונקצר יחד דנפל משמע נ' במפולת יד: **רש"א לא אמרו אלא ממין אחד.** ירושלמי היו שני מינין לא. עד היכן עד רובה של סאה אבל אם רבו המינין על רוב הסאה מודה ר"ש דמצטרפין. אע"ג דכל מין ומין

לעצמו

תפארת ישראל

יכין

כך [י"ד רצ"ז ס"ה]. ואף דהו"ל מבטל איסור לכתחלה. דהרי רובע מדאורייתא ולוקה עליו [כרמב"ם פ"ב מכלאים]. וצ"ל טעמו משום דשיעורים תלוין ומחולין הלמ"מ [סוכה ד"ה ב'] וליכא למימר דהרובע בטל ברוב מדאורייתא. דהרי מדניכר כל גרעין במקומו לא שייך ביטול [כ"י סק"ט]. ואע"ג דבב"ד אזלינן בת"ר אף שניכר המיעוט. התם לא שיהא גוף החולק בטל. רק דעתו ודבורו. וזה לא ניכר. י"ל דזהו בניחא לי' שיזרע בתערובת משא"כ הכא שנתערב ממילא וגם לא ניחא לי' כלל בהערובתן. דמי טפי להטין שהבליעו דשרי לטחנן מה"ט דלא ניחא ליה שיתבטלו [כ"י פ"ד סקי"ז] והרי מבטלן קודם שיבוא לכלל איסור כדי שלא יעשה איסור בזריעה אינו רק מד"ס מפני מראית עין. שיחשבו אח"כ כשיראו אותן גדלין. שבכוונה זרען. ובממועט אינו ניכר כ"כ. ניהו בניחא ליה שיזרע בתערובת אפי' חטה א' בכרי אסור מד"ס (א): ג) דמדהוזקק לברור יברר הכל. ואע"ג שיוסיף על המין המבטל. אעפ"כ מדצריך לעשות מעשה לבטלן הו"ל כמקיים התערובות בכוונה. אבל בהי' מתחלה פחות מרובע. א"ל: ד) סגי ברובע. ואת"ק נמי קאי. ולא דמי לחלב ודם שנתערבו בקדירה. שכל א' מסייע לבטל חבירו כי"ד סי' צ"ח. התם רק משום טעם האיסור הוא. וכיון שטעם האיסורים משונה זמ"ז לא נרגש

זה

בועז

פ"ב (א) אב"י דברי ע"ר אאמ"ו זצוק"ל הכ"מ. צריכין ביאור. א) מ"ש דליכא למימר דהרובע בטל ברוב. לכאורה מוקשה. דהרי

כתב

משנה ראשונה

פרק ב א ר"י אומר יבור. ולא אתפרש אי דוקא בממעט פליג ר"י דאם מעייר אחר שהתחיל למעט נראה כמקיים כלאים. אבל אם מוסיף על הסאה לבטל לר"י נמי שרי או דלמא לא"ש: **בין** ממין אחד בין משני מינים. והא דאמרי' בעלמא איסורין מבטלין זא"ז. היינו באיסורים הטעמין טעם כיון דתלי בטעם זה מבטל א"ז באין נרגש טעמו אבל הכא האיסור משום מראית עין בכל ענין נראה ככלאים. והלכך לת"ק אפילו אחד מן המינים אינו כלאים בסאה אסור דבכל גווני איכא מראית עין. ונראה דמראית עין דהכא אינו משום שנראה הכלאים לעין דהא יש מינים שדומין לגמרי במראה ובטעמן ואפ"ה הם כלאים כדאמרינן בפ"ק שרחוקים בטעמן. והרי הטעם אינו נראה לעין. אלא כיון שהכל יודעין שזה מין אחר ואוקי מחברו יאמרו שכלאים מותר: ר"ש אומר לא אמרו אלא ממין א'. דס"ל דעיקר החשש הוא שמא יתכוון ויזרע כלאים ובפחות מרובע לא חששו שאין לך אדם מתכוון לערב כלאים דבר מועט שאין בו תועלת. והלכך מה"ט גופיה בשני מינים מותר שאין אדם עשוי לזרוע חצי רובע מין זה וחצי רובע מין זה. אבל שהוא כלאים בסאה מצטרף. וכ"ל דמה שאינו כלאים לא מבעיא שאין מצטרף לאסור אלא שמצטרף להתיר שאם היו שם כ"ב רבעים וחצי שעורים וחצי רובע שבולת שועל ונתערב בהם פחות מרובע כוסמין מתבטל ומותר. וכ"ת בירוש' דאמר לר"ש כמו שאין שני מינים מצטרפין לאסור ה"נ אין מצטרפין להתיר שאם היו כ"ב רבעים וחצי חטים וחצי רובע שעורים ונפל פחות מרובע כוסמין אין מתבטל ואסור. משמע דוקא שעורים אין משלימין לחטים אבל זונין משלימין וה"ה לחכמים דבהא לא פליגי:

כד"א

תוספות אנשי שם

כפ"ג דפסחים בצק שבסדקי עריבה אם אין כזית במק"א בטל במיעוטו אע"ג דניכר המין ע"כ. ואין זה דומה לתערובות איסור אכילה דהתם בטעמא תליא מלתא ולפ"ז י"ל אף שבכר זרע כלאים ונעשה האיסור מה"ת אזלינן בתר רוב ורבנן נתנו שיעור רובע ואם ממעט שרי לקיים. ולפטה זו ק' קושית תוס' בע"ז ס"ה ונדה ס"א למה בגד שאבד בו חוט כלאים לא בטל במעוטו. וי"ל דחוט מיקרי דבר חשוב כמ"ש הנ"א והפריסה בסי' רנ"ח. אמנם מהתוס' ורא"ש בנדה שם נראה דלא ס"ל יישוב זה ואפשר ס"ל דה"ט דחוט דלא בטל דכל ב' מינים המותרים כ"א בפ"ע ונאסרו כשנתערבו לא בטלו כלל כיון דדוקא ע"י תערובת בא האיסור וסכא דשרי ע"כ כמ"ש התי"ט וכ"כ התוס' ביבמות פ"ג וכ"כ ב: דלא אסרה תורה אלא דומיא דזריעה דניחא ליה אבל להר"ב בשקלים ההיתר מה"ת משום בטול כנ"ל. ושיטת הרמב"ם דלוקה אם זרע זרע שנתערב בו רובע לסאה דס"ל דהוא בכלל שיעורין הלמ"מ. וכ' בע"ח דמתני' דקתני באמת אמרו כוותיה מסתברא (ואין מזה ראיה כנודע) וצ"ל דמ"ש בירושלמי דשרי להוסיף כדי למעט הרובע משום דאין כאן איסור תורה אלא מראית עין מיירי קודם זריעה דלא עבד פעולת איסור לאפוקי בשאר איסורין יש בתערובתן איסור ממש מיהו כשמיעט קודם זריעה מותר לקיים אף אחר שזרע. ודעת אחרת יש לרבותיו של הר"ב כ"מ שקלים ע"ש. וכ' עוד הרמב"ם בד"א דשיעורו ברובע כשאין מכוין לערב פי' שתערובת הזרע בא מעצמו והוא יודע וזורע (דודאי בשעת זריעה ידע שיש בו דאל"ה היכי לוקה) ולא ניח"ל בתערובת אלא דלא קטרח לברר אבל אם כיון אפילו חטה א' אסור לזרוע ולשון זה מורה דברובע לוקה אפילו היה ניח"ל יותר בלא תערובת כיון דעכ"פ יודע שעושה איסור דומיא דאוכל בשר נבלה להיאבון ואומר ניח"ל יותר אם היה שחוטה ולא כהתוי"ט שכתב דמה"ת כל האיסור תלוי בניח"ל אלא הדין כמו בשאר איסורין וכמ"ש הרמ"ז. ועוד אני אומר אפילו שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה מ"מ בפסיק רישיה אף בלא מתכוין לרמב"ם חייב מה"ת ולא כתוס' וערוך והכא איכא פ"ר. ולפ"ז לדעת הרמב"ם ברובע לוקה אפילו א"ל הנאה ממנו. ובפחות אין אסור מה"ת אפילו בחפץ לזרעם אבל רבנן אסרו אפילו הטה א' נהפך לזרוע אפילו לא ערב בכוונה או כשעירב בכוונה אע"ג דבשעת זריעה לא ניח"ל. ודעת הראב"ד דכשלא עירב בכוונה אפילו בחפץ לזרעם שרי אפילו מדרבנן בפחות מרובע. (מר"ג ורנ"ז): בא"ד וכן משמע בירושלמי כו'. התוי"ט משמע ליה דמ"ש בירושלמי אם במתכוין לזרע אפילו חטה א' אסור ר"ל אסור מדאורייתא ולכן כ' שכן משמע כדבריו דכשרוצה לזרוע אפילו בכ"ש אסור מדאורייתא אבל הרנ"ז כתב ע"ז שהוא יסוד רעוע דמ"ש בירושלמי במתכוין לזרוע אפילו חטה א' אסור אין

ספק

ראשון לציון

משנה א [תוי"ט ד"ה] ימעט ירושלמי ט' והכא את מרבה לבטל כו'. בירוש' שלפני איתא כרם הכא את מרבה כו':

תוספות רע"ק

רק חומרא דכלאים אבל ביותר מרובע צריך למעט הכל. ואף לחד תירוצא בתוס' שם דקאי ללישנא דקנסא. מ"מ הא כמה פוסקים פסקו כהך לישנא דקנסא כמו שפסק הטור ח"מ רסי' רכ"ט ובהגהות שם. ומ"מ י"ל דכיון דהוי ספיקא אם קיי"ל כלישנא דדינא או קנסא מש"ה במוכר פירות ונמצא יותר מרובע טנופת לסאה מספק לא מחייבינן למוכר לברור כולו היכא דידעינן דלא עירב בכוונה. דשמא כלישנא דקנסא וכמ"ש בב"י שם. והכא בכלאים אזלינן לקולא כלישנא דדינא ואף ביותר מרובע הדין דימעט כיון דמדאור' בלא"ה לא הוי כלאים אזלינן לקולא. ומ"מ לאידך תירוצא דהתוס' דקאי גם ללישנא דדינא א"כ בודאי הדין דביותר מרובע יבור כולו.ועיין בשיטה מקובצת דהביא ג"כ כמה שיטות שסוברים דקאי גם ללישנא דדינא. ולדינא יש לדון דהוי כמו ס"ס להחמיר ספק דקיי"ל כלישנא דקנסא וספק דאף ללישנא דדינא צריך לבור את כולו. וחידוש שלא העירו האחרונים כלל מזה. והרמב"ם רפ"ב דכלאים כתב זרע שנתערב בו זרע אחר אם היה אחד מכ"ד כו' עד שימעט את החטים או יוסיף על השעורים ואם זרע לוקה. ותמהני דהא מבואר בסוגיא דב"ב הנ"ל דברובע כל עיקר המיעוט דהוי רק חומרא דכלאים וגם בירושלמי הובא בכ"מ במקומו מבואר הא דמותר להניף ולא הוי כמבטל איסור כיון דמרבה לבטל מפני מראית עין היינו דמדאורייתא ממילא מותר כיון דלא עירב אדעתא לזרוע. וא"כ איך כתב הרמב"ם דזורע לוקה הא מדאורייתא לא הוי כלאים וצל"ע ועיין בתשובת מוצל מאש סי' מ': [אות ז] בהרע"ב ד"ה **יבור**. דמיחזי כמקיים) לפ"ז בב' מינים צריך לבור כל הב' מינים כן כתב הר"ש. אבל הרא"ש כתב די"ל דוקא מאותו מין שהתחיל לבור אם ישייר ממנו נראה כמקיים אבל מין האחר כיון דאין בו רובע ולא התחיל לבור ממנו לא הוי כמקיים: [אות ח] במתני' **אלא** ממין אחד) וכשם שאין מצטרפין לאסור כך אין מצטרפין להתיר כגון כ"ב רבעים וחצי חטים וחצי רובע שעורים ונפל לתוכם פחות מרובע עדשים ירושלמי הובא בתוי"ט. והרמב"ם בפירושו מפרש כן בדברי ר"ש במתני' שלאח"ז ר"ש אומר כשם שאמרו להחמיר. היינו כמו שאין מצטרפין **לחומרא כך אין מצטרפין** להקל. **ומה** דאמר אח"כ **השתא** בתבואה זרע חזר לדברי ת"ק ואשמעינן דפשתן כזרעוני גינה:

כלאים בסאה מצטרף לרובע ה): **ב** במה דברים אמורים ו). תבואה בתבואה. וקטנית בקטנית. תבואה בקטנית. וקטנית בתבואה. באמת אמרו זרעוני גנה שאינן נאכלין ז) מצטרפין אחד מעשרים וארבע בנופל לבית סאה ח). רבי שמעון אומר

חי"נ . ב וארבע בירושלמי וארבעה וכ"ה בנ"ע ד"א .

כשם

ב במה דברים אמורים תבואה בתבואה. תבואה במין תבואה או בקטנית הוא דאמרן ברובע לסאה ימעט אבל זרעוני גינה שנתערבו בתבואה או בקטנית: א' מעשרים וארבע בנופל. מהן לבית סאה חטין כלומר כשיעור הזרע שזורעים מהן למקום שזורעין בו סאה של חטין. ושיעור המקום שזורעים בו סאה של חטין הוא חמשים אמה על נ' אמה ואין זורעים בו מזרעוני גינה אלא קב וחצי לפי שהן דקין ובקב וחצי מהן יש בהן כדי לזרוע מקום שזורעים בו סאה של חטין נמצא לפי חשבון זה שאם נתערב בסאה אחת של תבואה או של קטנית או של זרעונים אחד מארבעה ועשרים של קב וחצי מזרעוני גינה שהוא אחד מששה עשר בקב חייב למעט. הלכך אם נתערב בסאה תבואה כבילה וחצי זרעוני גינה שהוא אחד מכ"ד בקב וחצי קב ימעט:

ב באמת אמרו. עיין בפירוש הר"ב בריש פרק ב דתרומות: זרעוני גינה שאינן נאכלין. מבואר בלשון הרמב"ם שכתבתי בתחלת המסכת ועמ"ש בספ"ע דשבת: **אחד** מכ"ד בנופל לבית סאה. פי' הר"ב אחד מכ"ד [של קב וחצי שהוא אחד] מט"ז בקב. והוא רביעית הרובע. ושהוא כבילה וחצי מפורש בפ' כיצד משתתפין בעירובין וכבר התבאר גם בסוף מסכת פאה. ונקרא נופל על שם שהזריעה הוא במפולת יד כ"כ רש"י בפרק המקבל דף קה ע"א. ומ"ש הר"ב ששיעור בית סאה חטין הוא נ' על נ'. סיים בו הרמב"ם ויהיה מדת המקום אלפים וחמש מאות וכ"מ מן הארץ שיש

בו

מלאכת שלמה

נעשו פחות מרובע ואפי' רבו המינין נמי אם חזר והוסיף על הסאה והוית רוב חוזר להתירה הראשון. וכמו דר"ש אמר במתני' אין שני מינין מצטרפין לאסור כך הוא אומר אין שני מינין מצטרפין להיתר וכדמפ' לה התם: **ב** בד"א כו'. מפ' בירושלמי* דתני עלה דכל תבואה או קטנית שצריך מהן ד' או ג' קבין לבית סאה דינן ברובע קב לסאה כמו חטים הא קביים א' מכ"ד בנופל לבית סאה: באמת אמרו. מלת אמרו ל"ג לה. ירושלמי ותני עלה כגון קב וחצי קב לסאה אבל אם הם נסין שצריך שני קבין לזרוע

הגה"ה לשון הח' הרי"א ז"ל פירשו בירושלמי דהפי' הם מונים הדקים הרבה שא"צ מהם לבית סאה אלא ג' קבין הוי דינייהו ברובע הקב אבל כשא"צ לב"ס אלא ב' קבין וכ"ש פחות מזה דינו כזרעוני גינה. וזרעוני גינה שצריך מהם ב' קבין לב"ס וכ"ש הצריכין יותר גם הם דינם כתבואה וזהו שהפרש שבין תבואה לזרעוני גינה כי בתבואה וקטנית הצריכין ג' קבין לב"ס דינם בא' מכ"ד אבל זרעוני גינה הצריכין ג' קבין לב"ס דינם ברובע. ע"כ:

ב"ס שיעורן כמו תבואה וקטנית דהיינו רובע הקב לסאה והשתא פליגי הנך ברייתות אהדדי דלעיל משמע דאותן שהן דקין שבשני קבין זורעין ב"ס משערינן אחד מכ"ד בנופל לב"ס כשיעור זרעוני גינה ולא מסיי להו בירושלמי. וכתב הרא"ש ז"ל דיש להרגיש דהא דתבואה וקטנית דתנא דקביים כפחות מקביים ה"ט משום דתבואה וקטנית גסין ורוב מינן צריך סאה לב"ס. ואם נתרחקו מגבולם עד שהגיעו לכך דבקביים מהם זורעים ב"ס יצאו מכללן ונכנסו לכלל זרעוני גינה. אבל זרעוני גינה שהן דקין ובדבר מועט זורעים ב"ס אם נתרחקו מגבולן עד שהגיעו לכך שצריך מהן קביים לב"ס יצאו מכללן ונכנסו לכלל תבואה

וקטנית

יכין

ה וזה. משא"כ הכא הזריעה מאינו מינו נאסר. מיהו הא דקאמר דב' מיני' מצטרפין. היינו רק לענין הרובע. אבל לא לעניין הסאה ודו"ק (**ב**): ה) ר"ל בנתערבו ב' מינין כשבולת שועל וכוסמין. בסאה שעורים. והרי שבולת שועל אינו כלאים בשעורים. להכי לחכמים אמ"ל. ולת"ק מצטרף. ולר"ש אפילו בשניהן כלאים בסאה אמ"ל (**ג**): ו) דצריך רובע לסאה: ז) ר"ל אותן שגרעיני זרען אינו נאכל. רק הפרי או העלין הצומחי' מהזרע [אב"י ונ"ך של זרעונין הוא נ"ך המקטין כמו אבן נח עין] כזרע כרפס ולפת. אם נתערבו בתבואה. ולסימנא בעלמא נקט שאינו נאכל. דכל כה"ג זרע דק הוא: ח) ר"ל אם נתערב חלק כ"ד משיעור שצריך לזרוע מהן בבית סאה. בסאה תבואה. הר"ז מצטרף להיות כלאים. דבית סאה הוא נ' על נ' אמה. ועל אותו מקום זורעים סאה תבואה. מיהו זרעוני גנה שהן דקין זורעין על מקום כזה קב וחצי. דכל גרעין וגרעין צריך לגידולו רווח לבד. ולפיכך כשגרעיני הסאה הם רבים צריך רווח למקום זריעתן יותר ממקום שצריך לזרוע גרעינים גסים שאין בהן רק מעט בסאה ולהכי מצריך בתבואה א' מכ"ד לסאה. סגי בזרעוני גנה בסאה תבואה

א'

תפארת ישראל

בועז

כ' לפני זה דהוא משיעורין דהם הלמ"מ. וא"כ איך שייך תו להקשות. דיהיה בטל ברוב. דהרי הלמ"מ מסרה לנו להדיא. דכאן שיעור האיסור הוא רובע ולא יהיה בטל. וי"ל דכונת ע"ר דגם בלא טעם דהוא הלמ"מ ג"כ לא שייך ביטול. ב') מ"ש ע"ר. דאינו בטל מדניכר כל גרעין במקומו. כונתו על מ"ש הש"ך י"ד סי' רנ"ט ס"ק א' בשם הלבוש. דבשלמא בב"ח. דג"כ הוא כמו כלאים היתר בהיתר שע"י הערובתם נאסר. ואפ"ה שייך בו ביטול. דהתם טעם הבשר או החלב נתערב ונתפשט בכלו ואין כאן מקום מיוחד לאיסור. והוה כאילו נאבד מן העולם. משא"כ גבי כלאים שיש לו מציאות במקומו ולא נתפשט. מיהא לפ"ז קשה מינה ביצה. דג"כ יש להאיסור מציאות במקומו. ואפ"ה (אינו) בטל. אע"כ כמ"ש הש"ך שם. דשאני היכא שהאיסור רק מחמת שיתן טעם. דשם שייך ביטול. משא"כ כלאים שהוא גזרת הכתוב לאסור בלא טעם. בזה לא שייך ביטול. ומה שהראה ע"ר מקום לי"ד סי' ק"ס. לא ידעתי לכוונו. ועי' עד בר"ן שבת פ' כלל גדול. במשנה הנוציא מרשות לרשות. שכ' דאין עונשין מהלכה למ"מ. ולא קשה מזה אדברי ע"ר לעיל דכ' בשם רמב"ם. דלוקין אכלאים דרובע דהוה הלמ"מ. דכוונת הר"ן דוקא באם עיקר האיסור הוא רק הלמ"מ. משא"כ בכלאים דעיקר האיסור מפורש בתורה ורק השיעור לרובע הוא הלמ"מ. תדע דהרי נלקה על אכילת שיעור מאיסורי תורה. והרי שיעורין הלמ"מ. אע"כ כדאמרן. וצ"ע לדברי רתוי"ט בזבחים פי"ג מ"ו ד"ה ר"א. דתמה על הרמב"ם דפסק בנסך מי חג בחג בחוץ פטור. מדניסוך המים בחג לאו דאורייתא אלא הלמ"מ. דמ"ל מפורש בתורה. מה לי הלמ"מ. שהרי שתים זו (כלומ' אנכי ולא יהיה כמכות כ"ד א') מפי הגבורה שמענו. ולמה לא יהא חייב על מה שהוא הלמ"מ כעל דאורייתא. דהכל נמסר לנו רק מפי משה. ואני לא זכיתי להבין ד"ק. דודאי שאני ושאני. היכא דמשה כתב ע"פ הגבורה המצוה להדיא בתורה. והיכא דלא הורשה לכותבה בתורה רק למוסרה בעל פה בתואר הלמ"מ. דהיכא ד[illegible] כתבה משה בהדיא. בוודאי להכי לא צוה אותו הקב"ה לכתבה בתורה. כדי שלא יענשו הב"ד העובר עליו. וכמו שהוכחתי מהר"ן דשבת להדיא. דאין עונשין מהלמ"מ. ועי' מ"ש עוד אי"ה לקמן פ"ט מ"א: (**ב**) אב"י ונ"מ כ"ל. דבשלמא דם וחלב הם שני שמות. משא"כ הכא שם איסור כלאים חד הוא. דאטו פירשה התורה איסור זה המין בפ"ע ושל זה המין בפ"ע. רק כללה הכל באיסור דשדך לא תזרע כלאים ועי' בסי' ס': (**ג**) וכ' ע"ר רבינו

אאמ"ו

משנה ראשונה

ב בד"א תבואה בתבואה. משמע ממתני' דכל מין תבואה וקטנית שוין שכולן שיעורן ברובע. שבכולן הרובע הוא אחד מכ"ד לזריעתו. שהרובע בטל בסאה והסאה הוא שיעור זריעת בית סאה בין בתבואה ובין בקטנית. וגם הרמב"ם בחבורו סתם כלשון המשנה. ובירושלמי הביאו הר"ש מוכח דתבואה וקטנית נמי יש מהן די להן בזריעת ד' קבין לבית סאה ויש משלש ויש משתים: **תבואה** בקטנית וקטנית בתבואה. קצת קשה דלא הוי נמי ותבואה בזרעונים דהא משמע דדוקא זרעונין בתבואה שיעורן אחד מכ"ד בנופל מהן אבל תבואה שנתערבה בזרעונים לעולם שיעורה ברובע: **באמת** אמרו זרעוני גנה כו'. אע"ג דרובע דתבואה היינו נמי אחד מכ"ד בנופל מהן. דרובע לסאה הוי אחד מכ"ד וכל הסאה נופל בזריעת בית סאה. והא חמירי זרעונים דשיעורן אינו אחד מכ"ד במה שנופל עכשיו שבא לזרוע כל הסאה אלא מה שראוי ליפול מהן כשזורען לבדן ואחד מכ"ד שראוי ליפול מהן הוא כבילה ומחצה ואוסר כל הסאה: זרעוני גנה. פי' הר"ב שראוי ליפול מהן קב וחצי כ"כ הרמב"ם בפירושו. והר"ש כתב יש מהן שנופל קב ויש חצי קב. ובחבורו כתב הרמב"ם חרדל נופל ממנו קב. וזרעוני גנה נופל מהן קביים ושיעורן חצי קב: **מצטרפין** אחד מכ"ד. קתני לשון מצטרפין לומר דלאו דוקא מין אחד

מזרעונים

ב בד"א מיי' שם ה"ג טור וש"ע שם סעיף ו :

תוס' אנשי שם

ספק דר"ל מדרבנן דומיא דאם עירב למכור דתרווייהו כחדא מחתא ע"ש. (ש"ל): במשנה מצטרף לרובע. לפום רהיטא משמע דאזלי לשיטתם דפליגי בפ"ב מ"י דערלה אם שני מינים מצטרפים. וק"ל למ"ד בכ"ב דרובע שכיח יותר מרובע לא שכיח א"כ תלוי עיקר בשכיח ולא תליא מלתא אם מצטרפין ע"ש דין. א"כ במאי פליגי ר"ש ורבנן וכי פליגי במציאות אם שכיח אם לאו ולרבנן מאי נ"מ אי הוו כלאים בסאה או לא. ואפשר דלא פלוג רבנן והוי ככל איסורים למר כדא"ל ולמר כדא"ל וכן צ"ל במ"ב גבי זרעוני גנה שמצטרפין א' מכ"ד בנופל לב"ס. וכן צ"ל לפרש במ"ג לאבא שאול גבי שלא ישייר רובע לבית סאה ועוי"ל משום הסד כמ"ש הר"מ פ"ב ה"ז. (ש"י): **ב** מצטרפין. מלתא אגב אורחיה קמ"ל דמצטרפין זע"ז לאסור. (הו"ע). וכ"ה כפי' הר"מ להדיא ומזה תבין דברי הר"מ בביאור דברי ר"ש דהכא שהובא בתור"ע במשנה הקודמת: בר"ב ד"ה **אחד** מעשרים וארבעה כו' קב וחצי כו'. כ"כ גם הר"מ והוא מל' הירושלמי אבל בחבורו חזר בו ומפ' כהר"ש דלאו או קאמר ור"ל דיש מהן שנזרעין קב בב"ס ואוסרין בבילה ויש שנזרעין חצי קב בב"ס ואוסרין בחצי בילה. (פ"מ): באד"ה **בסאה** כו' תבואה וכו'. וכ"כ לק' בד"ה כשם כו' ולא דק דהל"ל בסאה פחות רובע דאינו אסור אלא בערך א' אל כ"ג. (רש"ש). ומ"ש או של זרעונים ר"ל שתם זרעונים הגסים מזרעוני גינה ששיעורן כתבואה וקטניות. אבל זרעוני גינה שנתערב בזרעוני גינה שיעורן בא' מט"ז בקב שנתערב בתוך קב ושבעה חלקי ט"ז מקב שיהיה הם קב וחצי ותבואה בזרעוני גינה שיעורן ברובע תבואה שנתערב בתוך קב ושבעה חלקי ט"ז מקב זרעוני גנה ופשוט. ולכאורה היה יכול לפרש דברי ר"ש בכה"ג דה"ק כשם שאמרו להחמיר בזרעוני גנה בתבואה כך אמרו להקל בתבואה בזרעוני גנה:

הפשתן. מיי' שם ה"ה. טור וש"ע שם: **ג היתה שדהו**. מיי' שם ה"ב טור וש"ע שם סעיף יג:

תוס' אנשי שם

מצטרפת. נ' מקנה תפני שהפשתן נקראת בל' מקרא פשתה. (הו"ע). וליכא דמצטרפת צ"ע לפי' הר"ב שהוא מדברי ר"ש ואיהו ס"ל דאין ב' מינים מצטרפין ומצאתי בס' לח"ש שכתב שלדעת הר"ב צ"ל דגם ר"ש מודה בזרעוני גינה שכולן חשובין כאחד ומצטרפין ע"ש:

כשם שאמרו להחמיר ט)**. כך אמרו להקל** י)**. הפשתן** יא) **בתבואה מצטרפת אחד מעשרים וארבעה בנופל לבית סאה** יב)**: ג היתה שדהו זרועה חטים ונמלך לזרעה שעורים. ימתין לה עד שתתליע** יג) **ויופך** יד) **ואח"כ יזרע. אם צימחה לא יאמר אזרע ואח"כ אופך. אלא הופך ואחר כך זורע** טו)**.**

כמה

חי"ג. להחמיר כך אמרו להקל גירסת' להחמיר אף להקל וכ"ה גל"ס. ג לזרעה גל"ל לזורעה וכ"ה בירוש'. שתתליע בירושלמי שיתליע. צימחה גל"ס צמחה וכ"ה בירושלמי.

כשם שאמרו להחמיר. דזרעונים דקים אוסרים בשיעור מועט באחד מכ"ד בנופל מהן לבית סאה כך אמרו להקל דזרעונים גסים שצריך מהן הרבה לזרוע בבית סאה אין אוסרין בסאה חטין אלא אחד מכ"ד בנופל מהן לבית סאה כגון זרע פשתן שצריך שלש סאים לבית סאה חטים אין צריך למעט עד שיתערב מהן שלש רביעים בסאה והיינו דקתני הפשתן בתבואה מצטרפת אחד מכ"ד בנופל מהן לבית סאה וכיון דנופל מהן שלשה סאין לבית סאה דהכי אמרינן בירושלמי נמצא שאין צריך למעט עד שיתערב מהן שלש רביעים של קב בסאה וכן הלכה: **ג עד שתתליע**. ושיעורה הוי כשתהא בארץ שלשה ימים בקרקע לחה וביבשה צריך יותר: **ויופך**. יהפוך הקרקע במחרישה בשביל

שלא

בו בחשבון התשבורת אלפים וחמש מאות אחד שתהיה מרובעת או עגולה או משולשת או על זולת תבנית זה נקראת בית סאה: **ג ויופך**. כ' הרמב"ם יופך ויהפך אחד והם הבקיאים בלשון הקדש אפשר שהיה אלא זה הלשון שהיו אומרים [יפך] והפך ועניין אחד וזה אינו הידוע בלשוננו שהרי יאמר ילך והלך והם שני עקרים והעניין אחד וכשיהיה הפעל העבר [יפך] יהיה הפעל העתיד ממנו יופך ואופך עכ"ל. והטעם כי בבנין הכבד הנוסף נחי פ"א יו"ד ישתנו בעתיד לוי"ו כאשר תאמר מן ידע יודיע אודיע ומן יסף אל תוסף ראות פני (שמות י) ובא צירי תחת סמ"ך שהנח שאחריו הוא יו"ד הנוסף בזה הבנין בין עי"ן ללמ"ד ומצינו בפתח (איוב מ) זכור מלחמה אל תוסף ולכך אין למנוע מלקרות יופך הפ"א פתוחה: **אם צמחה לא יאמר אזרע ט'**. ואף על פי שהצמחים ניכרים הם שבודאי יהפוך טלם אפילו הכי יהפך מתחילה:

כתלמי

מלאכת שלמה

וקטנית ע"כ. ועי' בפי' הר"ש ז"ל המוגה ויובן לך יותר: **בפי' ר"ע ז"ל**. כגון זרע פשתן שצריך שלש סאין כו'. כ' עליו הה' ה"ר יהוסף ז"ל. פי' זה אינו נראה דאין זרע פשתן גסין אלא דקין. אך מ"מ אפשר לומר דצריך הרבה כי הרבה ממנו אינו צומח ומתקלקל והוא נזרע זה אצל זה הרבה ע"כ. עוד כתב ז"ל וז"ל הפשתן בתבואה נ"ל שאין זה מדברי ר"ש מדלא קא' כגון הפשתן ותו דהא ר"ש ס"ל דאין שני מינין מצטרפין לרובע דתנן לעיל ר"ש אומר לא אמרו אלא ממין א' וא"כ היאך אמר כאן מצטרפת וצ"ע. עכ"ל ז"ל: **ג ויופך**. הראב"ד ז"ל ס"ל ע"פ התוספתא דאו יופך קאמר וכתב עליו הכ"מ דמ"ש דבחדא סגי אינו נראה שאם לא הפך כי התליע מאי הוי שהרי סופם לצמוח ונוסחת התוספתא אינה מכוונת ע"כ. וז"ל ס' הלבוש בי"ד סי' רצ"ו בה' כלאי זרעים סעי' י"ג היתה שדהו זרועה חטים ונמלך לזרעה שעורים קודם שיצמחו החטין ימתין לה עד שיפסדו ויתליעו בארץ כמו ג' ימים אם אותה שדהו רוה ואח"כ יהפכנה במחרישה ויזרע מין האחר שאם יהפכנה קודם שיתליעו לא עשה כלום שיצמח במקום שנפל שם בהפיכה וכן אם התליעו ולא הפך הרי סופו לצמוח והוי כלאים אבל אם יתליע ואח"כ יהפך יתלש כחו ע"י ההפיכה ולא יצמח עוד רק ירקב במקומו. מיהו א"צ להפך את כולו עד שלא תשאר חטה שלא תהפך אלא חורש השדה כדרך שחורשים אותו קודם המטר כדי שתרוה. צמחו החטים ואח"כ נמלך לזרעה שעורים יהפוך ואח"כ יזרעה ואם הוריד בהמתו לתוכו וקרסמה את הצמח ה"ז מותר לזרוע שם מין אחר ע"כ. ולע"ד דאם היתה זרועה שעורים ונמלך לזרעה חטים דא"צ להמתין שלשה ימים אלא יום או יומים שהיא מתלעת יותר במהרה מפני רכותה. ומה שכתב התי"ט ובא צירי תחת סמ"ך כו'. אם כונתו על מלת אל תוסף ראות פני שהביא. במחילה מכבודו שאותה הסמ"ך היא בפתח קטן ואם ימצא שום ספר שהיא בקמץ קטן הוא טעות ודאי שהמלה מלעיל. ואם כיון על מלות דבעלמא כגון יוסף ה' לי בן אחר ניחא:

כמה

יכין תפארת ישראל בועז

א' מכ"ד מקב וחצי. והוא בילה ומחצה: ט) בזרעונים דקים. דאפי' בפחות מרובע ימעט: י) בזרעונים גסים יותר מתבואה דצריך מהן טפי מסאה לנ' על נ' כפשתן וכו': יא) דמדהוא גם זורע מהן ג' סאה לנ' על נ' [כך פי' הר"ב ע"ד הר"ש. **ותמוה** מאד שזה מכחיש המפורסם ועיני ראו ולא זר שזרע פשתן לייזאמען בל"א הוא קטן הרבה והרבה מקטניות ותבואה. ולפיכך אין לנו לפרש רק כהרמב"ם דבבא דפשתן דברי ת"ק היא וקמ"ל דזרע פשתן אע"ג שאינו נאכל והוא דק, הוא נזרע בדוחק. וזורעין ממנו ג' סאה במקום שהוא נ' על נ'. **ובזה** יתורץ מה דק' להר"ב דאי דנקט פשתן מדהן זרע גדול. א"כ מ"ש פשתן דנקט טפי מאפונין הגמלנים שגדולי' הרבה והרבה מתבואה וקטניות. אפ"כ כהרמב"ם דדברי ת"ק הוא וקמ"ל דזרע פשתן יוצא מכלל שאר זרעוני גנה] (ד):יב) דביש ג' רובע מהן. בסאה תבואה ימעט: יג) ר"ל עד שיתפשטו שרשים מהחטין כתולעים דקים. והוא ג' ימים בקרקע לחה. וביבשה צריך טפי: יד) יהפוך הקרקע במחרישה. דאז לא יצמחו עוד החטין: טו) והא דנקט לא יאמר וכו' ה"ל לא יזרע ואח"כ יופך. נ"ל דקמ"ל דאפי' אם בשעת זריעה גלי דעתי' לספוך אח"כ אפ"ה

אסור

אאמ"ו הגאון זצוק"ל ח"ל. נ"ל דת"ק ור"ש לשטתי' בפ"ב דערלה דלכל דשיעורן שוה מצטרפים אף בשמות מחולקים. משא"כ לר"ש שם. וכ"כ נ"ל דא' מכ"ד לסאה דנקט הייט כשיעור חלה פ"ב דחלה מ"ז עכלה"ט: (ד) אב"י דברי רבינו מאורן של ישראל זצוק"ל הכ"מ הם קצרים ועמוקים וזאת היא טענתם. א) לפי' רבינו דהפשתן בתבואה חוזר לדברי ת"ק. א"כ צריכין לומר. הא דאמר ר"ש כשם שאמרו להחמיר כך אמרו להקל. ר"ל רק בזרעונים גסים ביותר. לא בפשתן. ולא פירשו רבינו. דממילא שמעית לה מסי' י'. מיהו ה"ה דהוה יכול רבינו לשיטתו לומר דסיפא דהפשתן בתבואה הוא ג"כ מדברי ר"ש. וכמו שפירש ע"ר. דפשתן אע"פ שהוא דק. מכ"מ נזרע בדוחק. וזהו שאמר ר"ש. כך אמרו להקל. ולא פי' רבינו כן. משום דספי עדיף ליה לאוקמי הך סיפא כת"ק. דקיי"ל כוותיה. וכן פסק הרמב"ם בחיבורו פ"ב דכלאים. ול"מ הייתי אומר. דהך סיפא הוא דברי הכל בין לת"ק בין לר"ש. ועי' בפירוש המשנה לרמב"ם כאן. דפירש הא כשם שאמרו להחמיר. ר"ל שאין ב' מינים מצטרפים להחמיר כמ"א אליבא דר"ש. כך אין מצטרפין להקל. ועי"ש. ב') מה שפירש רבינו דפשתן יוצא משאר זרעוני גינה. אין כונתו הקדושה. דרמב"ם פי' כן. דהרמב"ם כ' בפירושו לכאורה בהיפוך. וז"ל שזרע פשתן אינו מן הקטנית. אבל הוא כזרעוני גינה. רק כונת רבינו לאחוז בכלל בשיטת הרמב"ם דהך סיפא דהפשתן בתבואה הוא חוזר לדברי ת"ק. אבל בפרטיות הפי' כבש לו רבינו דרך סלולה בעצמו. דאדרבה דלת"ק זרע פשתן יוצא מזרעוני גינה. וזה לא מפני שזרעוניו גסין. אלא מפני שנזרע בדוחק. וטעמו ונימוקו עמו לנטות בזה מהרמב"ם בפירושו. דהרי הרמב"ם בעצמו בחיבורו שחיבר כנודע אחר פירוש המשנה שלו. חזר מדבריו ופסק בפ"ב דכלאים ה"ה

דבפשתן

משנה ראשונה

מזרעונים אלא אפילו כמה מינים מצטרפין לשיעור זה וכ"כ הרמב"ם והיינו כדאמרינן לעיל גבי תבואה בין ממין אחד ובין משני מינים. וקמ"ל דבזרעונים נמי אע"ג דזעיר שיעורא מצטרפין. והרמב"ם בחבורו לא העתיק בזרעונים שמצטרפין. ומ"ש הר"ב דזרעונים בזרעונים נמי דיכא כזרעונין בתבואה מפי' הרמב"ם העתיקו. אבל בחבורו לא הזכיר אלא זרעונים בתבואה וקטנית גם הר"ש לא הזכיר זרעונים בזרעונים: **הפשתן** בתבואה מצטרפת. להר"ב שמפרש דר"ש קאמר לה קשה לשון מצטרפת דמשמע שמצטרפת עם מין אחר מזרעונים והא ר"ש לית ליה צירוף במתני' דלעיל. והרמב"ם מפרש דהך הפשתן בתבואה שנמצא היא ולאו ר"ש קא"ל: **ג עד שתתליע**. לשון הרא"ש כשמתפשטין השרשים הם דקים ואדומים כתולעת וכשהופכם אח"כ במחרישה מתים השרשים ושוב אין גדלים ע"כ: **אם** צימחה לא יאמר. משום דתני לקמן נטועה ונמלך לזורעה אם רצה גומם עד פחות מטפח זורע ואח"כ משרש. קמ"ל דהכא אפי' צמחה ובא ליגום הצמחים מלמעלה ויזרע ואח"כ יופך לא מהני. דבאילן כשגומם מבטלו מאילן ואיכא היכירא דלא ניחא וזה לא שייך בזרעים. וכ"כ הרמב"ם פ"ב מה"כ דין י"ב שדה שסיתה זרועה וקצר הזרע ונשארו העיקרין בארץ ט' לא יזרע באותה שדה מין אחר עד שיעקר העיקרין ע"כ והשיג הראב"ד שהוציא זה מקנבוס ולוף דמשנה ה' והתם לא איירי בשקצר הזרע אלא שעדיין לא צמח. ולמאי דפי' נלמד הדין מכאן דבאילן תני תקנתא דגומם ובזרעים לא:

[illegible]

כמה יהא חורש כתלמי (טז) **הרביעה** (יז). **אבא שאול אומר כדי שלא ישייר** (יח) **רובע לבית סאה** (יט): **ד זורעה ונמלך לנוטעה** (כ). **לא יאמר אטע ואחר כך אופך אלא הופך** (כא) **ואח"כ נוטע. נטועה ונמלך לזורעה. לא יאמר אזרע ואח"כ אשרש** (כב) **אלא משרש ואח"כ זורע. אם רצה גומם** (כג) **עד פחות מטפח** (כד) **זורע ואח"כ משרש: ה היתה שדהו זרועה קנבוס** (כה) **או לוף** (כו) **לא יהא זורע**

שלא יצמח הזרע: **כמה יהא חריש.** שלא תאמר שהוא צריך לחרוש תלמים תלמים קטנים סמוכים זה לזה אלא כתלמי הרביעה כתלמים שדרך בני אדם לחרוש אחר שתרד הרביעה שחורשים תלמים גדולים: **כדי שלא ישייר רובע לבית סאה.** שלא ישאר בארץ מקום שאינו מהופך אלא פחות מכ"ד בקרקע שהוא חורש דהיינו רובע קב לבית סאה ואין הלכה כאבא שאול: **ד זורעה ונמלך לנטעה.** שהיתה זרועה תבואה ונמלך לנטעה גפנים: **גומם.** לשון גוממו עם השופי דפרק גיד הנשה [צב:] כלומר כורת הגפן סמוך לקרקע שלא ישייר גבוה מן הקרקע טפח: **ה קנבוס או לוף.** שמינים הללו אין התלעה וחרישה מועלת בהן לפי שמתקיימים בארץ שלשה שנים

כתלמי. לשון הרמב"ם פירוש תלם הוא בקע שעושה המחרשת בעוברה בארץ. ע"כ. ולשון עברי הוא על תלמי שדי (הושע י): **כדי שלא ישייר.** פירש הר"ב שלא ישאר בארץ כו'. לשון הר"ש יש לפרש בכל הבית סאה רובע במקום א' ויש לפרש דכשתצטרף מה שאינו חרוש לא יעלה לרובע: **ד זורעה ונמלך לנוטעה.** זריעת הזרעונים כמו התבואה והקטניו' וזרעוני גינה נקראות זריעה ומטע האילנות נקרא נטיעה. לשון הרמב"ם. והשתא מ"ש הר"ב והר"ש זורעה תבואה לדוגמא נקטה והוא הדין קטנית וזרעוני גינה ומצאנו נטיעה מושאל לירק בכוליה פ"ג: **אלא הופך.** פירוש לאחר שהתליעה. שכך לשון הרמב"ם במשנה דלעיל כשיצמח הזרע בארץ והופכין אותה במחרישה לא יצמח אחר כן: **אשרש.** לשון הרמב"ם מלת אשרש ומשרש גזור ממלת שורש וענינו לכרות השורש ולעקור אותו וכבר נמצא בספרי הנבואה (תהלים נב) ושרשך מארץ חיים: **ה** [*קנבוס או לוף. פי' הר"ב שמינין הללו אין התלעה וחרישה מועלת בהן וכו'. והדר כ' ואין מתליעים

ח"ג. כמה נ"ס וכמה וכ"ה נל"נ ד"ו. יהא חורש בירושלמי יהי חרוש. כתלמי נדו"צ בתלמי. ד לנוטעה בירושלמי ליטע. זורע ואח"כ נכה"י וזורע ואח"כ: ה קנבוס גד"נ קנבס.

ציונים

כתלמי הרביעה. שם: ד זורעה. מיי' שם פ"ז ה"ג טור וטוש"ע שם סימן לא סעיף כה: נטועה. מיי' שם. טור וטוש"ע שם סעיף כ"ה: ה היתה שדהו. מנחות טו: אלא שמחקם מצאו בתלמוד הרב בגלאנ אשכנזי ז"ל. מיי' שם פ"ב הי"ב טור וטוש"ע שם סי' רצז א סעיף יב:

ראשון לציון

משנה ד [תוי"ט ד"ה] אשרש לשון הרמב"ם כו' וענינו לכרות השורש ולעקור אותו כו'. וז"ל רש"י ב"מ לח. דבש והדביש יצא טעם דובשנו והתעין כמו (איוב ל"א) ובכל תבואתי תשרש העקור שרשים כו' וכ"כ רש"י פרשת לך לך בפסוק אלך ערירי ט' וכ"כ רש"י עוד פרשת תרומה כ"ז ס"ג באריסות נקרא לדשנו: [משנה ח] זורעה קנבוס. פי' הרע"ב על זה תמצא סוף פ"ה דכלאים:

תוס' אנשי שם

ג בר"ב ד"ה כמה כו' תלמים קטנים כו'. א"ה מלי זה משמע שפי' תלם כהרד"ק (שהובא בס' מ"ש כאן) ולפ"ז לא שייך לומר סמוכים ול"ז שסמיכות התלמים אינו מרבה אלא אדרבה ממעט בחרישת הקרקע דכשהתלמים סמוכים ע"כ ששורות שמחרישה קצרים וכשאינם סמוכים הם רחבים. ולשון סמוכים לקח מפי' הר"ש ז"ל שז"ל שלא יתחייב שיהפכנה כולה מענית אלא מענית אבל הוא מפי' תלם הבקע ולא הזכיר בהם לי קטנים או גדולים. והר"ש שכ' שחורשים תלמים גדולים לא הזכיר סמוכים והר"ב עירב לכאורה כפי' שלא בדקדוק וצ"ע: **ד** במשנה זורעה כו'. צריכי דאי אתמר הכיא דלעיל שהם כלאי זרעים ה"א בהנהו דוקא סגי בספיקה אבל כלאי הכרם דחמירי אימא לא סגי בהו בככי דלמא שביק פורתא ויאסרו קמ"ל ובהא דסיפא אצטריך לאשמעינן שריותא דגומם. (ש"ל): תוי"ט ד"ה זורעה כו' ומטע האילנות כו'. ומשמע בספ"ק דערלה דאפילו בזורע גרעיני האילנות נקרא נוטע דאמר שם ואין נוטעין אגוז של ערלה. (ע"ח):

מלאכת שלמה

כמה יהא חורש. ס"א חריש: **כתלמי.** פי' הרמב"ם ז"ל תלם הוא בקע כו'. אבל רד"ק ז"ל כתב בשרש גדד ובשרש תלם בקעי המחרישה יקראו גדודים והגבוה יקרא תלם ע"כ: **כדי שלא ישייר.** פי' הר"ב שלא ישאר בארץ כו' לשון הר"ש ז"ל יש לפרש כו' (עי' בתוי"ט) וכפי' ראשון מסתברא: **ד זורעה ונמלך לנוטעה.** לשון הר"מ בחבורו מי שהיתה שדהו זרועה ירק או תבואה ונמלך כו'. וגם שם לא הזכיר התלעה בזו המשנה. ונראה דלהראב"ד ז"ל ה"נ הוי אפך נמוד: **ה היתה שדהו זרועה כו'.** פי' וקצר הזרע כבר ונשארו העיקרין בארץ. לא יהא זורע ובא על גביהן זרע אחר. אע"פ שאותן העקרין אין דרכן לצמוח עד ג' שנים כגון הקונבוס או הלוף. עד שיעקר העיקרין זהו פי' הרמב"ם ז"ל במשנה וגם בחבורו פ"ב. והראב"ד ז"ל פי' שאינו מדבר בזרוע וקצור אלא בשזרען ולא צמחו שלא יחשוב עליהן שהלינו אלא פעמים שהן שוהין זמן גדול תחת הארץ משנה לשנה ומצמיחין ע"כ. וכמו שפי' הר"ש והר"ע ז"ל. ובמנחות שם אמרי' דקונבוס ולוף אסורין מן התורה שאר זרעים מדרבנן. וכ' הרמב"ם ז"ל ק"ע היכן אסרה תורה קונבוס ולוף יותר משאר זרעים ע"כ. ורש"י ז"ל פי' אסרה תורה בכרם דאין זרעם כלה בי"ם להם שורש נ"א קונבוס ולוף אסרה תורה דכתיב כרמך כלאים זרעים הדומין לכרם ובהנך תולין אשכולות* כעין ענבים ע"כ. ור"ת כהן פי' בתמיה קונבוס ולוף ולא שאר זרעים אחרים הא ודאי דכל זרעים דאורייתא ומיהו אין אדם אוסר דבר שאינו שלו מה"ת משום דכתיב כרמך שלך ולא של חברך ולא הוי האיסור אלא קנסא בעלמא עכ"ל לפי' סוגיית ההלכה אמר שם והוא מתוס' חיצוניות. ותוס' ז"ל נוטין לדבריהם לפרש"י ז"ל וכתבו דלאו דוקא קונבוס ולוף אלא כל תבואה של ה' המינין הוי דאוריי' כמו קונבוס ולוף ע"כ. וכן ג"כ כתב הר"ן ז"ל בפ' ראשית הגז דהא דקאמר התם במנחות

הגה"ה. וז"ל ס' הלבוש בי"ד סי' רצ"ו ס"ב. והה"ג במינים שאינם מאכל אדם אלא שהן דומים לכרם בענין אחר כגון קונבוס ולוף ג"כ הם אסורין מה"ת בכלאי הכרם. לפי שהן גדלים הרבה ועושין אשכולות כגפנים ואיכא ערבובי' שהן ג"כ דומין בזה לכרמך והוו כלאים בכרם מה"ת ע"כ והוא ל' הר"ן ז"ל שהעתקתי לק' בסמוך:

תפארת ישראל

יכין

אסור. מיהו מדנקט הכי דוקא גבי אם צמחו. נ"ל דדוקא בשכבר צמחו אסור הכי. אי מדכבר צמחו דלמא ממלך. ואי מפני מראית עין. דהרואה שכבר צמחו רואה שזורע שם זרע אחר. הא אם רק התליעו. דהרואה שזורע שם מין אחר לא רואה שכבר זרוע שם מין אחר שכבר התליע. וגם מדלא צמח עדיין. לא חיישינן לממלך. רשאי לומר אזרע ואח"כ אופך. ולפ"ז מה דנקט במשנה ד' זורעה ונמלך לנטעה לא יאמר וכו' מיירי בכבר צמחו. וראייתי. דהרי בגומם עד פחות מטפח שם באמת מותר לזרוע ואח"כ משרש. ע"כ טעמא משום דבגומם כה"ג תו ליכא חשש מראית עין ולא חשש נמלך. ומהרי"ט לא משמע כן שהרי כ' דצמחה לרבותא נקט (ה): טז) פורכא בל"א. והוא תל גבוה שנעשה בין שורות המחרישה. וי"א שהן רוחב השורות העמוקות בעצמן: יז) שא"צ להפוך במחרישה כל הקרקע. רק מניח תלמים רחבים כאותן שעושים אחר שירד רביעה ראשונה ואע"ג שישאר עפר מרובע לסאה. כיון דאינו אסור רק מד"ס. דלא תזרע כתיב. וזה לא ניח"ל בתערובתן. להכי בהופך וגלי דעתי' סגי. ליכא תו משום מראית עין: יח) קרקע שאינו מהופך: יט) במקום א' וי"א אפילו ע"י צרוף הרבה מקומות שאינן מהופכין. לא יהיה רובע לסאה וכן מסתבר לפע"ד דמי עדיף מנתערב גרעיני סאה עם גרעיני רובע. דימעט כריש פרקן. אף שהגרעיני הרובע גדלין מפוזרין בהרבה מקומות: כ) לרמב"ם [כלאים פ"ה ה"ו] דמותר לערב גרעיני זרעים עם זרע אילנות לזרען כא' מכ"ש לזרוע זרעים אצל אילנות. א"כ ע"כ הכא בנטועה בגפנים מיירי. דאילו בשאר אילנות רק להרכיבן צ"ז אסור. מיהו הראב"ד שם הוכיח מירושלמי דאף שאר אילנות אסור לזרוע אצלם זרעונים. [ורכ"מ שם ייסב קושיתו] ועי' לעיל [פ"א מ"ח]. אבל א"ל דלרמב"ם מיירי הכא בשאר אילנות. ואפ"ה אסור מחשש הרכבה דגם מירק ואילן אסור [כפ"א מ"ז]. ליתא דהרי רק בגזע. אבל במרכיב תוך השרשים מותר [כי"ד רנ"ז] והרי הכא אינו זורע או נוטע ע"ג הגזעין רק על השרשים: כא) לאחר שהתליע: כב) אעקור שרשי הנטיעות: כג) כורת האילנות: כד) שלא ישייר טפח ממעל לקרקע: כה) בלשון לאטיינא מלת קאנאבים הוא האנף: כו) מין בצלים:

בועז

דנפשתן רק בג' רביעים בכל סאה. אז צריך למעט. לפי שב"ס. זורעין בו ג' סאה פשתן. הרי להדיא דהוציא הרמב"ם זרע פשתן מזרעוני גנה. וכמ"ש רבינו. ועי' מ"ש עוד בזה אי"ה בהלכתא גבירתא: (ה) אב"י וכן כתוב להדיא בתוס' כדברי ע"ר וכן משמע מירושלמי. ולא קשה מרישא. דאפי' באם התליע הופך ואח"כ זורע. דשם נקט התנא הדין בסתם דאפי' בהתליע הופך ואח"כ זורע. אבל אם ניחא ליה לזרוע תחלה ומגלה דעתיה להדיא בשעת זריעה. שהוא רוצה להפוך. אז דוקא אם צמחה צריך להפוך תחלה. לא בהתליע. וגם רב"א מגלאתי פפסק כע"ר זצוק"ל. וראיתי להרב מהר"י פרעגער שהתקשה מרישא ונכנס בדחוקים ולפמ"ש בשיטת ע"ר זצוק"ל ניחא:

משנה ראשונה

אבא שאול אומר כדי שלא ישייר רובע. כמאן דאבא שאול דכי היכי דאמרי' בר"פ פחות מרובע כשאר בטל ואין חילוק בזה בין תלוש למחובר כמ"ש הרמב"ם פ"ב מה"כ דין ז' והלכך ה"נ כשלא ישייר רובע בטל. וכי דהתם לא סגי אלא כשמתערב ממילא בלא כונה והכא היכי שרינן ליה לחרוש לכתחלה. ס"ל לאבא שאול כיון שמהפך כל השדה וגלי דעתיה דלא ניחא ליה בכלאים וגם ספק הוא שמא אין שם זרע במקום ששייר דמי כנתערב ממילא. וחכמים ס"ל דלכתחלה לא שרינן ליה בשום ענין ליכנס לספק איסור: **ד ונמלך** לנוטעה. פי' הר"ב גפנים וכ"כ הר"ש דאילו שאר אילנות שרי לגמרי ואין בהם אלא איסור הרכבה לחוד כדאמרי' בפ"ק: גומם עד פחות מטפח. דפחות מטפח כמאן דליתא ואין בו משום מראית עין כדאמרינן ספ"ב דשביעית:

תבואה. מיי' שם ה"ט. טור ושו"ע שם סעיף ט: מקום הגרנות. מיי' שם ה"י טור ושו"ע שם: וכן תלתן. ב"ק פא. ירושלמי פרק הספינה מיי' שם ה"ט. טור ושו"ע שם: אם נכש. מיי' שם ה"י. טור ושו"ע שם:

תוספות חדשים

משנה ה [תוי"ט ד"ה] אין מחייבין כו' שיטת הרשב"ם כו'. פי' דלא כשיטת הרשב"ם שסובר שכלאי זרעים אסורים בהנאה וליתא כו' ולאו להגיה והוא שיטת הרשב"ם וליתא כו':

חידושי מהרי"ח

משנה ה [תוי"ט ד"ה] ואם נכש או כיסח כו' כתב הרע"ב דהשתא גלי דעתיה כו' דאחר שמיעט רשאי לשייר המותר כו' עכ"ל. ונראה דעוקר הכל אינו פי' הכל וכל אלא הכל כל המינים חוץ ממין א' אבל באמת אינו צריך כל מין לעקור הכל רק צריך שימעט כדינו. ועוד יש לומר דהא תני נמי מקום הגרנות שעלו בו מינין הרבה א"כ מסתמא היה מכל מין עוה ורחוק למעט מכל המינים שלא יהיה נשאר מכל המינים א' מכ"ד לכן נקט מלתא פסיקתא יעקור הכל ובאמת סמך על הדין כמו שהוא לעיל:

תוספות רע"ק

משנה ה [אות ט] שאינן עושין) והרמב"ם בפי' ובחבורו כתב דה"ק דאע"פ שאין עושין עד אחר ג' שנים מ"מ אסור לזרוע בתוך כך מין אחר עד שיעקור השרשים:

תוס' אנשי שם

ה ד"ה אין מחייבין אותו כו' והקשו התוס' כו'. פי' לדבריהם דאין מחייבין משמע שאין אסור בהנאה אף אם לא יטלם לעתיד. ועוד לפירושו אף אם יטלם לעתיד יהיה אסור בהנאה כיון שמתייאש ומתעגל כמו לכשאחזור אלקטנו כו'. (מהרש"א שם):בא"ד שיטת הרשב"ם. א"ה ע' במשנ"מ פ"א מה' כלאים ה"ז שמגיה בדברי התוס' כצ"ל בהנאתו במקום בהנאתו ע"ש:

זורע ובא על גבידם (כז) *שאינן עושין אלא לשלשה שנים (כח). תבואה שעלה בה ספיחי אסטים (כט). וכן מקום הגרנות (ל) שעלו בהן מינין הרבה. וכן תלתן (לא) שהעלה מיני צמחים אין מחייבין אותו לנכש (לב). אם נכש או כיסח (לג). אומרים לו עקור את הכל חוץ ממין אחד (לד):

הרוצה

חי"נ. לשלשה שנים נ"י לשלש שנים וכ"ה בירושלמי ובמשנ"ב לשלש השנים. תבואה נ"ס נחלקה משנה זו לשנים ומתחיל כאן מ"ו ויש בפרק זה י"ב משניות וכ"ה בירושלמי. שעלה בכה"י שעלו. אסטים נ"י אסטס. שהעלה נ"י שהעלת ונ"ס שהעלת מיני עשבין וכן הוא בירושלמי ונכ"ק שם שעלתה עם מיני עשבים. לנכש נכ"ק שם לעקור:

תוספות יום טוב

מתליעים לפי זה קשה מאי קאמר בתחלה שאין התליעה מועלת הא אין בהן התליעה. ולשון הר"ש אין להם התליעה וחרישה שעומדין וכו'. וכתב הרמב"ם שאינו יודע היאך עושות לשלש שנים ע"כ. ובפירוש שהזכרתי מצאתי קנבוס מין פשתן ובלע"ז קונבא. יש גרסי קרכום וגירסתם עיקר שהרי אותם שאנחנו קוראין אותו קנבוס עושה בכל שנה כמו פשתן. ובערוך מצאתי קנבוס ופירש לשם שהוא מין הבלין שמשימין בקדרה עכ"ל. ובסוף פרק ה כתב קנבוס קוטנו"א בלע"ז]: ספיחי אסטים. עיין מ"ש בפרק קמא דפאה משנה ד. ועיין ריש פרק ז דשביעית. ומ"ש הר"ב צבעו דומה לתכלת. לשון הרמב"ם שצובעים בו תכלת. וכ"כ בפרק ט ממס' שבת משנה ה שצובעים בו כעין הרקיע. אבל במורה חלק א' בהקדמה י' למדברים כתב שהוא צבע שחור. ומצאתי בפי' הראב"ע בפרשת תרומה שכתב שיש קוראין לשחור תכלת בעבור שהיא תכלית הגוונים.[*ומ"ש הר"ב אי נמי מה שצומח וכו' קרוי ספיח ובפירוש החומש להרמב"ן בפרשת בהר כתב שנקרא כן לפי שהוא נספח אל קציר השנה שעברה מגזרת ונספחו על בית יעקב (ישעיה יד) ע"כ. וכתב הרמב"ם ויש מן הצמח מה שיזרעוהו ויקצרוהו ואח"כ יצמח פעם שניה ושלישית כגון העשב כו' וזה הצמח שיצמח בפעם שניה נקרא ספיח ועליו נאמר (ויקרא כה) את ספיח קצירך ומה שיצמח פעם שלישית נקרא שחיס ועליו אמר הכתוב (ישעיה לז) אכול השנה ספיח ובשנה השנית שחיס עכ"ל]: אין מחייבים אותו וכו'. פירש הר"ב העשבים קשים לתלתן כשנזרע למאכל אדם ובלאו הכי סופו לעקרם. וכ"פ רש"י בפרק מרובה דף פא והקשו התוס' דאין מחייבין משמע שאין אסור בהנאתו. ועוד דאם מתייאש ומתעגל לעקרן למה לא נחייבנו דהא איכא איסור כשמתייאש כדתנן בפרק ה דכלאים הרואה ירק בכרם ואומר לכשאחזור אלקטנו והוסיף מאתים אסור ונראה לר"י דאין מחייבין אותו לעקור דליכא איסורא שהרי הוא לא זרען אלא מאליהן באו ומשום מקיים כלאים ליכא דכיון דקשו להו עשבים דדוקא היכא דניחא ליה חייבוהו חכמים שלא יחשדוהו שזרעם ע"כ. וכך הם דברי הרמב"ם בפרק ב' מהלכות כלאים דכל שיש לחשוד שנזרעו אסור מפני מראית העין אבל בזמן שנראה שאין זה מדעתו של בעל השדה אלא מאליהן עלו אין מחייבין אותו למעט עד כאן. וכתב עוד ובמה יודע שהתלתן זרועה למאכל אדם כשהיתה זרועה ערוגות ערוגות ולה גבול סביב. עד כאן. ואוקימתא בש"ס הכי הוא. [*וז"ש התוספות משמע שאין איסור בהנאתו שיטת הרשב"ם וליתא כמ"ש בריש פרק קמא [דשקלים] ממתניתין דריש פרק ח: ואם נכש או כסח אומרים לו עקור. כתב הר"ב דהשתא גלי דעתיה וכו' מפני שהוא נראה כמקיים כלאים. ע"כ. וקשה דמ"ש מריש פרקין דאחר שמיעט רשאי לשייר המותר: ומיהו לפירוש התוספות שכתבתי

ר' עובדיה מברטנורה

שנים ואינן מתליעין: אסטים. צבעו דומה לתכלת קורין לו בערבי ני"ל ובלע"ז (א) אנדיק"ו ורגילים שקוצרים אותו וחוזר וצומח ומה שצומח פעם שנייה נקרא ספיח אי נמי מה שצומח מן הזרע הנופל בשעת קצירה קרוי ספיח: מקום הגרנות. שדשים בו התבואה וקטנית: תלתן. בערבי חולב"א ובלע"ז (ב) פינגריק"ו: אין מחייבין אותו לנכש. דבלאו הכי סופו לעקרם לפי שאסטים קשה לתבואה והעשבים קשים לתלתן כשנזרע למאכל אדם ומקום הגרנות נמי קשים לו הזרעים שמאלידים את הקרקע ומלקים אותה ולא חזי תו למקום דישה: ואם נכש או כסח. דהשתא גלי דעתיה דניחא ליה באותם הנשארים שהרי עקר הכל חוץ מזה אומרים לו עקור את הכל מפני שהוא נראה כמקיים כלאים: נכש. שעקר הצמחים בידיו עם השרש: כסח. שחתך העלים והשורש

(א) אינדיג. (ב) באקשארן איינע שאטטען פרוכט.

מלאכת שלמה

קונבוס ולוף אסרה תורה לאו לאפוקי חטה ושעורה דכל ה' המינין ודאי כלאים מה"ת אלא לאפוקי שאר זרעוני גינה שאינם נאכלין דומיא דקונבוס ולוף שאינם כלאים בכרם כדתניא בתוספתא האירוס והקיסוס ושושנת המלך מין זרעים אינם כלאים בכרם. אלא דקונבוס ולוף לפי שגדלין הרבה ואיכא ערבוביא ועושין אשכולות כענפים אסורים משום כלאי הכרם ע"כ. ולשון הרמב"ם ז"ל פ"ה אינו חייב מה"ת אלא על קנבוס ולוף וכיו"ב מזרעים שנגמרין עם תבואת הכרם ופי' מהר"י קארו ז"ל דהיינו שאינם עושין אלא לשלש שנים כמו קונבוס ולוף שאינם נעשין אלא לג' שנים כדתנן בפ"ב דכלאים כמו שתבואת הכרם אינו ניתר עד ג' שנים עכ"ל ז"ל: שאינם עושין אלא לשלש שנים. היא גירסת הר"ש והרא"ש ז"ל אבל הרמב"ם ז"ל גריס אע"פ שאינם עושין כדמוכח בפירושו למשנה וגם בחבורו. ושם השיגו הראב"ד ז"ל על גרסא זו ועל פירושו כמ"ש לעיל: וכן מקום הגרנות שעלו בהן מינים הרבה. נ"א שעלו בו: וכן תלתן כו'. בירושלמי גרסי מתני' וכן תלתן שהעלתה מיני עשבים אין מחייבין אותו לעקור. ר"ל לנכש דהיינו עשבים דלא מעלו. וכן הוא גרסת המשנה ס"פ מרובה לעקור ואפשר ששם היא ברייתא דהכי קתני לה התם תלתן שעלתה עם מיני עשבים אין מחייבין אותו לעקור וכ' שם תוס' ז"ל והא דנקט תלתן שעלתה עם מיני עשבים ולא נקט תלתן שעלו עמו עשבים רבותא נקט אפי' כשמתכוין לזרוע תחלה שאר זרעים והתלתן עלה מאליו אפ"ה כיון דהשתא מיהא לא ניחא ליה בזרעים מחמת התלתן שעלה אין מחייבין אותו לעקור עכ"ל ז"ל. תני תנאי התנה יהושע שיהו מלקטין עשבים בכל מקום חוץ משדה תלתן דמעלו לה עשבים הגדלות עמה כשנזרעה למאכל בהמה והתולשן מפסיד את התלתן. וע' תו בירושלמי: אם ניכש או כסח. פי' הר"ש ז"ל דאמקום הגרנות קאי אבל הרמב"ם ז"ל פי' ואם יכרות קצת מה שצמח מאלו העשבים וכו' משמע דקאי אכולהו. אכן ראיתי בחבורו פ"ב הפך הלשון ובריש' כתב בבא דתלתן ואח"כ כתב בבא דמקום הגרנות ובסופה כתב ואם הסיר מקצתן אומרים לו עקור הכל חוץ ממין א' שהרי גלה דעתו שרוצה בקיום השאר. ע"כ. משמע שרוצה לפרש גם הוא דלא קאי רק אגרנות וטעמא משום דבגרנות דרך שעולין מינין הרבה כדקתני רישא הלכך שייך למיתני בהו עקור את הכל חוץ ממין א' וגם ממה שהקשה ותירץ בתוי"ט משמע דס"ל דאכולה מתני' קאי. דמדקאמר דלפי' התוס' ז"ל ניחא ותוס' ז"ל כתבו ומשום מקיים כלאים ליכא כיון דקשו להו עשבים משמע דגם בתלתן מיירי: עקור את הכל. פי' הח' ה"ר יהוסף ז"ל פי' אפי' לקצור את כולם אינו רשאי רק לעקור כדי שלא ישאר השרש כלל ועיקר ע"כ:

שלשה

תפארת ישראל

יכין

כז) אף אחר זמן והיפוך כנ"ל: כח) נ"ל דר"ל אף שאנחנו רואין שצומחין לאחרים מהן שאינן מתליעין עד ג' שנים. ואף שיהפך יחזור ויצמח. ואילה"ק עכ"פ מה שיזרע השתא ע"צ יגמר בשנה זו ויתלשו מיד קודם שיצמח הקנבוס בסוף הג' שנים. נ"ל דג' שנים דקאמר אין ר"ל ג' שנים דוקא. אלא ר"ל יש מהן מאחרין ויש מקדימין לצמוח תוך הג' שנים. והיינו כדברינו הנ"ל דחיישי' שאחר שיהפוך במחרישה שוב יתליע הקנבים גם בשנה זו ויצמח בהערובות: כט) ווידעקרויט שעושין ממנו אינדיג. וספיחים הן גרעיני הזרע שנפלו בשעת קצירתו שחוזר וצומח בין התבואה שנזרע שם אח"כ. ונקט ספיחי מדמצוי כך טפי. ממה שיהיה זרע איסטים מעורב בתבואה בשעת זריעה: ל) שדשין שם מינים הרבה: לא) פענכעל רגיל לצמוח ביה מינין הרבה: לב) לעקור התערובות עם השורש. מדנתערב ממילא. וגם לא ניחא ליה תערובתן. דצמחיהן קשין למינין הללו. ומקלקלין מקום הדישה להכי [לא הוי] דינו כמש' ב': לג) ר"ל אפי' רק חתך עלי התערובות. ושייר השרשים: לד) דאל"כ נראה כניחא

ליה

׳ הרוצה לעשות שדהו משר משר לה) מכל מין לו). ב"ש אומרים שלשה תלמים של פתיח לז). ובה"א מלא העול השרוני לח). וקרובין דברי אלו להיות כדברי אלו לט):

והשרש נשאר בארץ תרגום לא תזמר לא תכסח: ׳ משר משר. ערוגות ערוגות וכל ערוג' ממין אחד לבדו: שלשה תלמים של פתיח. כלומר מניח בין משר למשר ריוח שלשה תלמים של מחרישה מל' יפתח וישדד אדמתו (ישעיה כח) ובירושלמי מפרש שהם שתי אמות רוחב על שתי אמות אורך ואח"כ מיצר והולך אם ירצ' עד שלא ישאר ביניהן בסוף*) המצר אלא כל שהו שהרי בכך הן נראים שלא נזרעו בערבוביא: העול השרוני. כמלוא רוחב העול שחורשים בו בשרון דהיינו בקעה שהוא רחב מן העול שחורשים בו בהר: וקרובים דברי אלו וכו'. ששיעור שלשה תלמים של

*) בד"ו המשר

שכתבתי לא קשיא דהתם חכמים חייבוהו למעט ואמרו דדיו בכך. והלכך כשממעט מפני החיוב שחייבוהו חכמים אין נראה כמקיים כלאי' במה שאינו בורר את הכל. מה שאין כן הכא דלא חייבוהו כלל למעט והוא עושה מעצמו ועוקר מקצת ומניח מקצת נראה ודאי במה שמניח כמקיים כלאים. אבל הר"ב פי' שסופו לעקור. אם כן לא התירו לו אלא שיעקור ולמה לא תסגי ליה נמי במיעוט ואין לחלק כלל בין כשממעט קודם שנזרע לממעט אחר שכבר צמח דהשתא הכלאים זרועין ועומדין. דהא קי"ל ברואה כלאים בשדהו ולא ידע בו כשזרע שחייב למעט כמו בתלוש וסגי ליה בכך וכמ"ש הרמב"ם בפירושו לריש פרקין. ובחבורו פ"ב. ועיין במשנה ריש שקלים ובש"ס מסכת מ"ק ד' ו: ׳ שלשה תלמים של פתיח. לשון הר"ב ובירושלמי מפרש שהם שתי אמות רוחב וכו'. ולקמן משנה ח דבור וניר מפסיקין לכלאים ובפ"ג משנה ו פירש הר"ב דשתי אמות בורות הוו הפסק. אם כן שתי אמות דלקמן אליבא דב"ש. ובירושלמי הכי איתא רבי זעירא ר"א בשם ר' חייא רובא עושה שתי אמות על שתי אמות ומיצר והולך אפילו כל שהוא ע"כ. ומסתמא אליבא דהלכתא אתי לאשמועינן והיינו שיעורא דב"ה. והיינו טעמא דהרמב"ם שפסק לדר"א בפ"ד מהלכות כלאים והא דבריש פ"ב דפאה מפרש שיעור בור ג' תלמים. והתם ר' יוחנן אמר הכי בירושלמי י"ל דשיעורא זוטא היא מדב"ה. ולענין פאה מודו ב"ה לחומרא דאפילו שיעור זוטא חייב בשתי פאות. אך קשה דא"כ ב"ה דהכא לחומרא דבעינן שיעורא רבא לכלאים והו"ל למתני בעדיות גבי קולי ב"ש וחומרי ב"ה ועיין
עוד

מלאכת שלמה

׳ שלשה תלמים של פתיח. פי' הרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה דהיינו הארץ כשתמסר יתבקעו בה בקעים מתחבנין ונקרא כל בקיע מהן תלם של פתיח. ואינו נכון דמה שייך כאן שם תלמים. ועוד דהיכי הוו בשלש מינייהו כשיעור שתי אמות דהיינו י"ב טפחים. ועוד דפתיח משמע מל' יפתח וישדד אדמתו וכן פי' הר"ש ז"ל וגם הרא"ש ז"ל לכך נראה לפ' דה"ק ג' תלמים של פתיחת המחרישה והא דלא תנא ג' תלמים סתם משום דקא משער בתלמי חרישה דקה כשמתחילין לפתוח האדמה ולמעוטי תלמי הרביעה דלעיל תני הכי. וכך פירושא דשלשה תלמים של פתיח לכוליה תלמודא כך נ"ל. הרש"ש ז"ל: בפי' ר"ע ז"ל. משר משר ערוגות ערוגות. פי' זה אינו נראה דא"כ הייתה קרחת וקרחת אסור לסמוך וצריך הרחקה בית רובע. ע"כ נראה דמשר לשון שורה. והפי' רוחב המשר זורע עושה אותו שיעור שלשה תלמים של פתיח. ואם ירצה לעשותו פחות מזה רשאי הוא להיות פוחת את המשר עד כ"ש. ובלבד שיעשה בתחלתה רחבה ג' תלמים של פתיח באורך ג' תלמים כך מפו' בירושלמי וא"צ הרחקה כלל כיון שהוא עשוי שורות שורות כן מוכיח בירושלמי. וכ"ל כי בעבור זה אמר תלמים של פתיח כדי למעט תלמי רביעה שהן גדולים יותר ומה שאמרו ב"ה שיעור של מלא העול ולא אמרו ב' אמות לפי שזה מצוי ביד כל זורע ויכול לנמלם בו אבל מדידת האמה אין הכל בקיאין בה ע"כ מן הא' הרי"א ז"ל: עוד בפי' ר"ע ז"ל. שכתוב שם עד שלא ישאר ביניהם בסוף המצר צריך להגיה בסוף המשר. והא דקאמר בירושלמי שתי אמות על שתי אמות לא שיהו מרובעות אלא על אורך שתי אמות שכלות עד כל שהו: השרוני. אית דמפרשי שם מקום. גרסי' בירושלמי א"ר יוסה הדא דתימר בעשויה משרין משרין דכהאי לא תשיב כל מין ומשני בהרחקת שלשה תלמים. אבל בעשויין משר אחד ובא לעשות משר א' ממין אחר בסוף או באמצע לא סגי בהכי ושיעורו בית רובע כדין תבואה בתבואה: וקרובים דברי אלו להיות כדברי אלו. פי' קרובים דברי ב"ה לב"ש דבציר משהו הוא דהוי שיעורא דב"ה משיעורא דשלשה תלמים של פתיח. וליכא לפרושי קרובים דברי ב"ש לב"ה דלא ספו עלייהו ב"ה אלא משהו דא"כ ב"ש לקולא וב"ה לחומרא והו"ל למתנייה במס' עדיות גבי קולי ב"ש וחומרי ב"ה כדאמרי' בכל דוכתי. וליכא למימר דמשום דתני וקרובים דברי אלו להיות כדברי אלו לא חש ליה ולא תני ליה דהא בריש מס' שביעית נמי תנן וקרובים דברי אלו להיות כדברי אלו ואפ"ה פריך עלה בירושלמי
דליתנייה

תפארת ישראל יכין

לי במה שמשייר. והו"ל כמקיים כלאים. דדוקא במ"א לעיל שנתערב קודם זריעה. א"צ לברור הכל. משא"כ הכא שכבר הגיע שעת איסור. עוקר הכל. כ"כ ע"ר אאמ"ו הגאון זצוק"ל. ואילה"ק הרי במשנה ג' שכבר זרוע ואפ"ה א"צ לעקור הכל. י"ל דהתם אף שכבר זרוע. עכ"פ בשעה שעוקר אין כאן עוד כלאים. ואי"ל דכמו במוצא כלאים בשדהו סגי בממעטו עד פחות מחלק כ"ד [בי"ד רצ"ז ס"ח] ה"נ מלת הכל לאו דוקא אלא ר"ל כל מה שמחויב לעקור. דהיינו עד שלא ישאר רובע לבית סאה. ליתא דיש לחלק הרבה דשאני הכא דניכש מתחילה כדי לקיים הנשאר. להכי לעקור הכל ממש צריך [וכ"כ הרמב"ם בפ"ב מכלאים ה"י] : לה) בעטעט ארוכה. אבל מרובעת נקראת ערוגה: לו) כל משר ממין אחד: לז) ר"ל מניח רווח בין משר למשר ג' תלמים. כאותן שעושה מי שרוצה לפתח ולשדד אדמתו דשיעור שלשתן יחד ב' אמות כך מניח בין ראשי המשרים. והא דלא קאמר ב' אמות. הא קמ"ל. דאף שאח"כ מתקצר הרוח והולך בין המשרים. עד שלא יפסיק לבסוף בין המשרים רק כ"ש שרי. דתו אינן בערבובי'. והא דלקמן מ"י צריך להפסיק בין ב' מינין בית רובע. נ"ל דהתם בין ב' שדות גדולות בעי טפי. א"נ להכי נקט הכא משר דהיינו ערוגה ארוכה. דסגי בהכי. משא"כ לקמן דמיירי בקרחת דהיינו ערוגה מרובעת צריך מרחק רובע. והיינו משום דערוגות ארוכות כן הולכין מהתחלת השדה עד סופה. ואין לנו לחוש רק שלא יהיו נראים ב' ראשי הערוגות מעורבים. להכי סגי בהכי. משא"כ התם שכל השדה בין לארכה בין לרחבה עשוי ערוגות מרובעות. אי לא יניח רווח גדול מכל הצדדים לכל ערוגה וערוגה. יהיו נראים כמעורבים כל המינין: לח) כרוחב עול שחורשים בו בעמק. והוא רחב מאותו שחורשים בהר: לט) ואעפ"כ שיעורו דב"ש נפיש מדב"ה דאם לא כן הו"ל תמרי
דב"ה

משנה ראשונה

׳ בש"א ג' תלמים. קא פסיק ותני הני שיעורי דב"ש וב"ה בכל מין ומין בין בירק בין בתבואה. והא דאמרינן לקמן מ"י תבואה בתבואה בית רובע ירק בירק ששה טפחים התם בקרקע שוה שלא נחתך ולא נחלק ערוגות ערוגות. אבל הכא משר משר איכא הפסקה וסגי בשיעור מועט ואע"ג דירק בירק התם סגי בששה טפחים וזוטר שיעורא מדהכא. כיון דששה טפחים דהתם ע"פ כל אורך השדה והכא אינו אלא כמו ב' אמות ההפסק ומיצר והולך חשיב שיעור זוטר. והא דלקמן מ"ט בקרחת יהבי חכמים שיעורא רבא אע"ג דאיכא הפסקה שנחשבה לקרחות. כבר כתב הר"ב במ"י דבמרובע מחמרי' טפי מבשורה והכא המשר ארוך כמו השורה והקרחת מרובעת ונשמע דמרובע חמיר כמו שדה שוה שלא נחתכה כלל. אלא של"ע לר"ת דמיקל טובא בקרחת ולא מצריך הפסקה כלל היכי פליג אב"ש ואב"ה דהכא בשורות הפוכות לגמרי דלדידיה נ"ל בהפך דקרחת קילא ממשר. ואם נפרש מתני' דהכא כפי' האחר שכתב הר"ש דלאו לענין הרחק איתמר שיעורי דב"ש וב"ה הכא אלא ברוחב המשר עצמו א"ש. אבל הרמב"ם פירשה נמי לענין הרחק כפי' השני של הר"ש וכפי' הר"ב: וב"ה אומרים מלא העול. מ"ש תוי"ט דמשמע דשיעורא דב"ה להחמיר הוא דהא גבי פאה אמרינן שלשה תלמים ומשום דהכא לחומרא והכא לחומרא. לא צריך לזה דודאי שיעור דב"ה דהכא זוטר להקל. והא דבפאה צריך הפסק טפי משום דהתם בין שתי שדות ומתיר טפי לענין הפסק מסורה כמ"ש הר"ב פ"ג מ"ג. ואע"ג דלענין כלאים בין
טפי

׳ הרוצה. מיי' שם פ"ד ה"י. טור וש"ע שם סעיף נב:

ראשון לציון

[משנה ו] ובה"א מלא העול השרוני. פירוש בקעה ויש אומרים מקום ידוע בארץ ישראל. ערוך ערך שרון ועמ"ש בס"ד מ"ב פ"ח דב"ב

חדושי מהרי"ט

משנה ו [תוי"ט ד"ה] שלשה תלמים של פתיח. לשון הר"ב ובירוש' כו' ולקמן מ"ח דבור וניר מפסיקין לכלאים כו' עכ"ל. הנה במשנה י' כתב שם הר"ב דבור דשם היינו בית רובע או יותר ובפ"ג מ"ו מ"ש שם הר"ב דשתי אמות בורות הוו הפסק היינו לר"י שם אבל לא לר"ע ולחכמים ואפשר שהיה מסופק להם בכמה הוא העול השרוני ושלשה תלמים היה ידוע להם. ובלא זה קרובים דברי אלו כו' אזי פסקו לחומרא ולעולם ב"ה לקולא. והא דבעינן לענין פאה ג' תלמים חדא דתוכל לומר תלמים לחוד ותלמים של פתיח לחוד כמו שכתב הרב תוי"ט עצמו פ"ב משנה ג' ע"ש ועוד דסברא נראה אצל פאה אם היו רק נפרדות באורך ורוחב ב' אמות ואח"כ נתחברו או נותן פאה אחת מן המקום ששם נתחברו וא"כ כלאים קיל מפאה אלא באמת אין ללמוד זה מזה דהלא כמה וכמה דרכים יש בזה המסכת שיוכל לזרוע קרוב מאד זה לזה רק החילוק על איזה תמונה נזרעת והטעם הוא כמו שהביא כאן הרב תוי"ט שמן התורה אינו אסור אלא שיזרע שני מינים במפולת יד וזהו הכל מדרבנן והם אמרו כל אחד סברא בכל תמונה אשר יודע מר מחמיר בזה התמונה ומר מחמיר בזה דוק בכל המסכת ותמצא הכל:

תוספות רע"ק

משנה ו

[אות י'] וקרובין וכו') כן במתני' שביעית פ"א מ"א:

ז היה ראש תור חטים מ) נכנס בתוך של שעורים מא). מותר. מפני שהוא נראה כסוף שדהו מב). שלו חטים. ושל חבירו מין אחר. מותר לסמוך לו מאותו המין מג). שלו חטים. ושל חבירו חטים. מותר לסמוך לו תלם של פשתן מד). ולא תלם של מין אחר מה). ר"ש אומר אחד זרע פשתן ואחד כל המינין מו).

רבי

ח"ג. ז נכנס נ"א ונכנס. כסוף נ"א בסוף.

ז תור: הוא שם תכשיט של אשה שצורתו משולשת כלומר בעל שלש זויות לשון תורי זהב נעשה לך (ש"ה א) ועל שמו קורין קרן זוית המחודדת ראש תור ואם קרן זוית של שדה שהיא זרועה חטים נכנסת בתוך שדה של שעורים מותר מפני שהוא נראה כסוף שדהו וניכר שלא נזרעו בערבוביא: **מותר לסמוך לו מאותו המין.** מותר לסמוך אצל שדה חטין שלו מאותו המין °של שדה חבירו ואין נראה ככלאים בשדהו משום דנראה כסוף שדה חבירו: **מותר לסמוך לו תלם של פשתן.** שהרואה יודע שלא זרעוהו שם אלא כדי לבדוק שדהו אם טובה לזרוע בה פשתן אם לאו לפי שאין אדם עשוי לזרוע תלם אחד של פשתן שאין לו בו שום תועלת אבל של מין אחר דאדם עשוי לזרוע ממנו תלם אחד בלבד אפילו לא זרעו אלא לבדוק שדהו אסור שהרואה אומר לצרכו זרעו כדי ליהנות בו: **אחד זרע פשתן ואחד כל המינין.** אסור לסמוך תלם אחד שהרואה אינו יודע דלבדוק

שדהו

עוד במשנה ג פ"ג. ועיין בפי' הר"ב ריש פרק ג דיבמות וריש פ"ח דחולין: **ז ראש תור.** כתב הר"ב ועל שמו קורין זוית המחודדת ראש תור. ור"ל מכל איזה תבנית שתהיה בין משולש בין מרובע או שאר תבנית וכן מבואר בפירוש הרמב"ם: **נכנס בתוך של שעורים מותר.** כבר כתבתי בסוף פ"ק בשם כ"מ דמן התורה לא נאסר אלא כשזורע במפולת יד ורבנן אסרו שלא במפולת יד כ"מ שיש מראית עין ולפיכך התירו על הרבה דרכים: **מפני שהוא נראה כסוף שדהו.** וכן בלשון הרמב"ם וכ"פ כסוף צריך ביאור. ואפשר דמדנכנס הראש תור בשדה השני' נחשבת הכניסה בכלל אותה שדה שהרי בה היא הלכך כשאנו מתירין ונחשבה מכלל השדה שממנו יצאה עלינו לומר שנראית כסוף שדה שיוצאה ממנו. אבל אין לנו לומר שהיא סוף שדה ממש שהרי היא בכלל השדה שבו נכנסה: **מותר לסמוך לו.** פירש הר"ב אצל שדה חטין שלו. ומסיים הרמב"ם ובלבד שיסמכנו לשדה חבירו: **שלו חטים ושל חברו חטים** מותר לסמוך לו וכו'. ולא הוי משום מראית העין כמו באמצע שדהו. ולהכי תנן ושל חברו חטים דאילו ממין אחר משלו לא הוה מצי למתני ולא תלם של מין אחר דהא מותר לסמוך לו מאותו המין ובכ"מ בשם הר"י קורקוס דלרבותא דלא של מין אחר נקט הכי: **של פשתן.** פירש הר"ב שהרואה יודע שלא זרעוהו שם אלא כדי לבדוק שדהו.

ומסיים

מלאכת שלמה

דליתנייה התם אלא ודאי כדאמרן. הר"ש ז"ל: **ז ראש תור.** כראשו של שור דראשו רחבה נגד קרניו והולך ומתקצר כזה 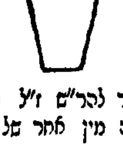 ולדעת הרמב"ם ז"ל הוא כמו משולש כזה 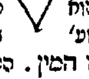 ופי' ראש תור מן נאוי לחייך בתורים. ופי' א' הוא פי' רש"י ז"ל בסוכה פ"ק. כ"כ הר"ש ז"ל. וע' במ"ש לק' פ"ג סי' ג': **מותר לסמוך לו מאותו המין.** הפירוש שפי' ר"ע ז"ל הוא פי' הרמב"ם ז"ל וגם הוא הפי' שנראה יותר להר"ש ז"ל מלפרש מותר לבעל השדה של חטים לסמוך חטים אצל שדה מין אחר של חבירו ואין נראה ככלאים בשדה חבירו אלא נראה כסוף שדה חטים ע"כ: **ולא תלם של מין אחר.** כתב הה' ה"ר יהוסף אשכנזי ז"ל ברוב הספרים מצאתי מותר לסמוך לו תלם של פשתן או תלם של מין אחר. אך יש ס"א דגרסינן ולא וכ"ע. ולפי גירסא דאו צ"ל חסורי מחסרא וה"ק או תלם של מין אחר דברי ר"ש שר"ש אומר אחד זרע פשתן וכו' ע"כ. וזה שלא כדעת הירושלמי שאכתוב בסמוך גם שלא כדעת שום מפרש או פוסק: **ר"ש אומר אחד זרע פשתן ואחד כל המינין.** מן הירושלמי מוכח דר"ל מותר. דה"נ התם ר' שמואל בשם ר' זעירא דר"ש כדעתיה דאמר לק' פ' המבריך אין אדם מקדש דבר שאינו שלו

כן

תפארת ישראל

יכין

דב"ה וקולי ב"ש והרי לא חשבינן בעדיות פ"ז: מ) תור הוא תכשיט זהב משולש שבראש הנשים. והושאל על שם ערוגה משולשת: מא) ר"ל אם קרן ערוגת החטין נוגע לרוחב ערוגת השעורים: מב) דהרי נראים מובדלים וליכא ערבוביא דדוקא כשסמוכין ב' המינין ארכו של ערוגה זו אצל אורך ערוגה אחרת צריך שיהיה המשולש שמרחיקים זמ"ז רחב בראשו כמלא עול השרוני. וכמשנה ו'. משא"כ הכא שאורך ערוגה זו נגד רוחב הערוגה האחרת סגי גם בשמרחק המשולש בראשו הוא פחות מזה. אמנם טעם כל היתירים הללו. היינו משום דהתורה לא אסרה כלאים רק כשזורען במפולת יד. ורק חכמים אסרו גם שלא במפולת יד משום מראית עין. ולהכי נמי התירו בכמה גווני. בשניכר שחשש בעל השדה לאיסור כלאים. ומשלך נתנו לך [אב"י עי' מ"ש בסי' נ"ד אי"ס]: מג) מותר לסמוך לחיטין שלו מין אחר כאותו של חבירו. דנראה כאילו גם זה שייך לשדה חבירו. והרי בין ב' מינין של ב' בני אדם א"צ הרחקה. מדכתיב שדך לא תזרע כלאים (ו): מד) דהרואה יודע דתלם א' פשתן לא חזי לכלום. ורק לבדוק שדהו עושה. והו"ל כזורע להשחתה. מיהו באמצע שדהו אסור לזרעו. דהו"ל מראית עין טפי. וכירושלמי. והא דנקט שלו ושל חבירו מין א'. דאי של חבירו מין אחר. לא הוה מצי למנקט בסיפא. ולא של מין אחר. דהרי מין של חבירו מותר להסמיך. כסי' מ"ג: מה) אפי' התכוון לבדוק שדהו. עכ"פ הרואה אינו יודע: מו) מותר (ז):

דבפשתן

בועז

(ו) כ"כ הרמב"ם בפ"ג מכלאים. ומה שהקשה הראב"ד שם דזהו רק לר"ש פ"ז מ"ה דדרש כרמך. נ"ל דרמב"ם לטעמיה אזל דפסק שם פ"ה ה"ח באמת הלכה כר"ש. והכ"מ נדחק ליישב הרמב"ם יע"ש: (ז) ור"ם ור"ב כ' אסור. וק"ל מירושלמי דמייתי הר"ש. דר"ש לקולא קא'. וכן מוכח לע"ד. דהרי בכ"מ נקט הפשוט קודם. כמו א' עצם שיש בו מוח וא' עצם וכו' (כפסחים

משנה ראשונה

שתי שדות לא סגי בשלשה תלמים ובעי בית רובע היינו להתיר. ובפאה הוי חומרא בשיעור זוטר: **ז מותר** לסמוך לו מאותו המין. פי' הר"ב שנראה כסוף שדה חבירו ע"כ ומשמע דחבירו מותר לזרוע סמוך לשדה אחר והיינו כר"י ור"ש דפ"ז מ"ה דאין אדם מקדש דבר שאינו שלו וכ"כ הרמב"ם בהדיא בפ"ג דין מ"ז היתה שדהו זרועה חטים מותר לחבירו לזרוע בצדה שעורים שנאמר שדך לא תזרע אין האיסור אלא שלא יזרע שדהו כלאים ולא נאמר הארץ לא תזרע כלאים ע"כ וכ"כ הראב"ד שם דלר"י ור"ש מותר לחבירו לזרוע לכתחלה ולא ידעתי למה כתב הכ"מ שהרמב"ם אינו מתיר לכתחלה כיון שכתב במפורש מותר לחבירו לזרוע בצדה ולטעמיה אזיל שפסק בפ"ה כר"י ור"ש ומתני' דהכא דקתני שמותר לסמוך מאותו המין של שדה חבירו וע"כ משום שנראה שסוף שדה חבירו הוא ומותר משמע בהדיא שחבירו מותר. והראב"ד שכתב דמתני' לא שרי לכתחלה אלא שמתחלה היו שני השדות זרועות בהיתר מותר אח"כ להפוך ולסמוך בצד שדה חבירו ע"כ ואינו מובן מה הפרש יש בין סמיכה לזורע מתחלה כיון שבסמיכה זו זורע כלאים לכתחלה: **ושל חבירו** חטים. הכא לא צריך למיתני של חבירו אלא לרבותא דאע"ג דהפשתן באמצע דככה"ג בשדה שלו אסור בשל חבירו מצד אחר מותר שהשדות חלוקין ואין א באמצע. ואפשר נמי דדוקא בשל חבירו מצד אחר מותר אבל בכל שלו אפילו בורה מצד אחר של הפשתן אסור שמא למחר יזרע אותה ונמצא הפשתן באמצע. והחילוק בין באמצע ובין בסוף שבסוף השדה נראה שאינו מעיקר הזרע וגם אינו נראה מעורבב כ"כ כמו באמצע: **תלם** של פשתן. בכולה משניות ובגמרא קתני פשתן בנו"ן ולשון מקרא בכל מקום פשתים כמ"ש וה"נ גבי תורים ותורין כמ"ש רש"י בפ"ק דחולין: ר"ש אומר אחד זרע פשתן כו'. הר"ב פי' דלחומרא פליג לאסור אף בפשתן וכ"כ הרמב"ם. ולפע"ד נ"ל דפליגי גבי פשתן דרוב העולם יודעין שאינו אלא לבדוק ומשום מעוט ס"ל לת"ק דלא חיישינן למראית עין. ור"ש חייש אף למיעוט ואע"ג דבעלמא משמע דכ"ע מודו דאפילו למיעוט חיישי' כדאמרינן לענין שבת בא"ח רסי' רמ"ד בהגהת ש"ע וכן משמע קצת מדאמרינן כ"מ שאסרו מפני מראית עין אפילו בחדרי חדרים אסור הכא דאיכא נמי טעם לסיתרא דבסוף שדהו לא חיישינן לת"ק. ור' יוסי דמתיר אף

באמצע

ציונים

ז ראש תור. מיי' שם פ"ג ה"ח טור וש"ע שם סעיף כה: **שלו חטים.** מיי' שם הט"ז טור וש"ע שם סעיף כג: **שלו חטים.** מיי' שם הי"ז טור וש"ע שם סעיף כג:

תוספות רע"ק

משנה ז [אות יא] בהר"ב ד"ה **מותר** לסמוך לו מאותו המין. של שדה חבירו) דמדינא מותר לזרוע חטים בצד שדה שעורים של חבירו דכתיב שדך לא תזרע כלאים אין איסור אלא שיזרע שדהו כלאים שלא נאמר הארץ לא תזרע כלאים ומש"ה אפילו זרע סמוך לשדה חטים שלו זרע שעורים ומשך זרע השעורים עד שסמכו לשדה חבירו הזורע שעורים הרי זה מותר שנראה השעורים שבצד שדהו שהן סוף שדה חבירו הרמב"ם פ"ג הט"ז דכלאים. וכתב הכ"מ דוקא היכא דנזרעו תחלה ב' השדות בהיתר ואח"כ זרע שעורים והמשיכה עד שדה חבירו:

תום' אנשי שם

ז תוי"ט ד"ה מפני כו' בהכי נה סיה כו' משמע דמפ' נכנסה ממש כזה* 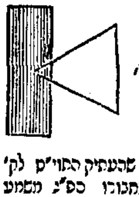 וכן משמע מלשון הר"ם אבל מל' הר"ת בפי' משנת ערוגה שהעתיק התוי"ט לק' וכ"ה בתמונה בפ"ג משמע דמפ' נכנסה לאו דוקא אלא ר"ל שנגע כמו שמצוייר שם ולפ"ז כסוף שדהו ר"ל שאע"פ שאינו סוף שדהו ממש דהשעורים נמי שלו הם כמ"ש בכו"ע וע' מס"פ: ד"ה **שלו** חטים כו' דאילו ממין אחר כו'. גם כ"ד רוצה לפרש דבזה יש כ"מ דאם גם של חבירו חטים אסור להסמיך לו מין אחר אף כשירחיק משדה שלו כשיעור שאע"פ שמותר להסמיך לשדה חבירו מ"מ הכא כיון ששני השדות הם חטים יסברו שהכל שדה של א' והפסיק באמצע עם מין אחר ולא הרחיק רק מצד א'. אבל אם של חבירו מין אחר אין אסור לסמוך שלא מאותו המין אא"כ לא ירחיק כשיעור משדה שלו וליתא דבהדיא כ' שם הרמב"ם היתה שדהו זרועה חטים ושדה חבירו בצדה זרועה חטים מותר לזרוע תלם של פשתן כו' אבל מין אחר אסור לזרוע בין ב' שדות אלו שהן ממין א' עד שירחיק בתוך שלו ע"כ. הא קמן דאף בחטים וחטים מותר לזרוע כל מין שירצה סמוך לשדה חבירו ובלבד שירחיק בתוך שלו. (ש"ל):

שדהו הוא עושה: מותר לבדוק בתלם של פשתן. שהכל יודעים שאין מתכוין לקיים הפשתן אלא לבדוק שדהו אם היא יפה לפשתן והלכה כתנא קמא: ח חריע. כרכום יערי וקורין לו בערבי אלקורטו"ם ושני מינים הללו דהיינו חרדל וחריע הן מזיקין לתבואה ואם לא שבעל השדה זרעם ורוצה בקיומם לא היה מניח לאדם אחר שיזרע אחד משני אלו המינים סמוך לתבואה שלו הלכך נראה כמקיים כלאים בשדה:

אבל

רבי יוסי אומר. אף באמצע שדהו מותר לבדוק בתלם של פשתן (מז): ח אין סומכין לשדה תבואה חרדל וחריע (מח).

אבל

ומסיים הרמב"ם בפ"ג מהלכות כלאים ונמצא כזורע להשחתה. ובירושלמי הביאו הר"ש דאף תנא קמא דוקא במתכוין לבדוק שרי ומכל מקום אסור באמצע שדהו מפני מראית עין ובדפוס הירושלמי הגירסא משובשת: ח אין סומכין לשדה תבואה חרדל וחריע. ופירש הר"ב ששני מינים הללו מזיקין לתבואה וכו' עד הלכך נראה כמקיים כלאים בשדה. עד כאן. גם הרמב"ם בפירושו יהיב טעמא משום שאלו המינים מפסידים וכו'. וקשה דאם כן שאר כל המינים מותר לסמוך ולעיל לא שרינן אלא תלם של פשתן ושאר כל המינים אסור. [*והכא נמי דתנן אין סומכין לשדה משמע דבין שלו בין של חברו של תבואה ולא של מין אחר. וכן לשון הרמב"ם בהדיא בסוף פרק ג' מהלכות כלאים היתה שדהו ושדה חברו שכלו זרועים שני מיני תבואה. וידוע ששם תבואה אינו כולל רק חמשת מיני דגן וכדכתב שם הרמב"ם בסוף פ"ק וממשנתינו הוא במשנה פ"ז דנדרים ולכך אין לומר דהכא מיירי ששדה של חברו זרוע חרדל וחריע וקמשמע לן דאפילו הכי אסור הוא לסמוך]. ועוד קשה מאי שנא דנקט הני ולא נקט ספיחי סטים דמזיק נמי לתבואה ולא שרינן לעיל אלא בעלו מאליהן. כדתנן בהדיא. והרמב"ם בחבורו סוף פרק ג' פירש הטעם בהפך שכתב מותר להקיף חרדל או חריע לכל מין חוץ מן התבואה מפני שאינן מזיקין אותה. והקשה בכסף משנה גם כן הקושיא דהא לא שרינן אלא פשתן ותירץ בשם הר"י קורקוס דהא דנקט הכא חרדל וחריע משום היתרא נקט להו דמותר לסמוך לירקות חרדל וחריע וסלקא דעתך אמינא שיהיה מותר לסמוך גם לתבואה קמשמע לן דלא. לפי שאין מפסידין אותה. וכל שכן שאר מינים שאסור לסמוך בין לירקות בין לתבואה עד כאן. אבל לפירושם דהכא אינו עולה זה התירוץ. ולקמן אכתוב קצת יישוב. ומה שכתב הר"ב ואם לא שבעל השדה זרעם ורוצה בקיומם. כלומר דאי אפשר ג"כ לומר שזרעם לבדוק בלבד דהא על כרחך אנן במתכוין לבדוק קיימינן דאי לאו הכי אפילו תלם של פשתן נמי אסור כמ"ש לעיל בשם ירושלמי אפילו הכי מפני מראית העין אסרו בהני שלפי שהן מזיקין הדבר נראה שאילו לא רצה בקיומם לא היה זורען כדי לבדוק שדהו בלבד הואיל ומזיקין. והיינו שסיים הר"ב הלכך נראה כמקיים כלאים. דעיקר קפידא אקיום כלאים אבל אוריתא ליכא קפידא דבמתכוין לבדוק קיימינן. אלא מפני שמזיקים יאמרו הרואים שלקיומן זרען. ומ"ש לא היה מניח לאדם אחר וכו' אתיא כרבנן דרבי יוסי במשנה י פרק ב דבבא בתרא דסברי על המזיק להרחיק עצמו. [*ואפילו להרמב"ם דמצריך שלשה טפחים להרחיק הא לא סגי לענין כלאים בירק בתבואה בפחות משלשה טפחים]. והאי דקאמרי ולא את החרדל לדבורים רבותא קאמרי דאע"ג דדבורים נמי מזיקי לחרדל כמו שאכתוב שם בסייעתא דשמיא. אפילו הכי לא יסמוך. וכ"ש דאסור לסמוך לתבואה שאין התבואה מזקת החרדל. ולפי שהלכה כרבי יוסי איכא לאוקמי מתני' נמי כותיה. וכגון שידוע שהשדה שבו זרוע החרדל והחריע היא של בעל שדה התבואה. וקמשמע לן דאסור לו להניח לאחר לזרען. דאע"ג דלא אסרינן אלא כשהוא בעצמו זורע לו כדדייק הרמב"ם בפרק ג' מהלכות כלאים שלא נאמר הארץ לא תזרע כלאים אלא שדך לא תזרע כלאים הלכך מותר לחבירו שיזרע שעורים בצד שדה חבירו של חטים. הכי נמי נידק אנן מדלא קרינן תזרע הזיי"ן בקמץ והדגושה מלשון נפעל. והוה משמע שלא תהיה נזרעת בין על ידו בין על ידי אחרים אלא קרינן תזרע הזי"ן בשבא ורפויה שמשמעו אתה לא תזרע שדך. אבל אין איסור לאחר הזורע מין אחר בתוך שדך כשזורע לעצמו. קמשמע לן מתניתין דאפילו הכי באלו המינין אסור להניח לאחר לזרוע משום הרואים שיאמרו שאי אפשר שהניח לאחר שיזרע בשדהו אלו המינין סמוך לתבואתו. אלא הוא זרען. ולפי זה ניחא נמי דנקט הני תרתי דהא באחר שזרען קיימינן ולא דמיא למאי דאסרינן לעיל כל המינין חוץ מתלם של פשתן דלעיל כשהוא עצמו זורע. אלא שלשון הר"ב והרמב"ם בפירושם לא משמע דאיירי באחר אלא בעצמו. וגם קושיא השנייה דאמאי לא תני ספיחי סטים עדיין במקומה עומדת. [*ואולי י"ל בזה דאין דרך לזרוע ספיחי סטים אלא ערוגה ולא תלם כל שכן שדה שלימה]:[*וחריע.

פירש

מלאכת שלמה

כך הוא אומר גבי כלאי זרעים אין אדם אוסר דבר שאינו שלו: ר' יוסי אומר כו'. דר' יוסי לא חייש למראית העין ות"ק חייש למראית העין כיון שהוא באמצע שדהו. ור"ש ס"ל דאין אדם מקדש דבר שאינו שלו כלומ' ומתוך דלא מיתסר משום חבירו לא מיתסר נמי משום דנפשיה. ור' יוסי נמי אע"ג דלית ליה אין אדם אוסר דבר שאינו שלו בהסיא דהמסכך את גפנו מ"מ אסבר הכא בשלו.

הר"ש ז"ל. וכתב הר"מ בחבורו אבל אם היתה שדהו זרועה חטים מותר לחברו לזרוע בצדה שעורים שנאמר שדך לא תזרע כלאים אין האיסור אלא שיזרע שדהו כלאים שלא נאמר הארץ לא תזרע כלאים ע"כ: ח אין סומכין וכו'. פי' כשיש לו שדה תבואה ואין אצלה שדה אחר והוא בא לסמוך לאותה השדה חרדל וחריע אסור אע"פ שאינו אלא מן הצד אבל שאר מינים מותרים. ומה שאמר

לעיל

יכין תפארת ישראל בועז

מז) דבפשתן ליכא משום מראית עין (ח): מח) ווילדער זאפראן. וקאי אמתני' דלעיל דמיירי בשלו ושל חבירו. ה"נ מיירי דשל חבירו תבואה

ומקיף

דף פ"א ע"א). וא' ינאה וא' כל מקום וכו' (ר"ה כ"ט ב'). ובפרט בדאיכא פלוגתא (כרש"י סוכה ד"כ) א' גדולה וא' קטנה. (וכתוס' כתובות דף כ' ע"ב) א' חדשות. [אב"י ותוס' זבחים דף נ"ב ע"ב. והוסיפו שם דהיכא דסליק מאינו פסוק. אז אפי' קאי אקרא נקיט שאינו פסוק] רק היכא דנקט בין בין. אפי' קאי אפלוגתא. נקט לרוב שאינו פסוק קודם (כסמ"ע סע"ב סק"ז) וכדאשכחן נמי (פסחים כ"ו ב') לא ישתנה לאבידה בין לגרכה ובין לגרכו. אמנם מצינו נמי איפכא (ביצה נ"ב ב') ועי' עוד (חולין ק"ו ב') דנקיט בין בתרי גוונא. אבל ק"ל מה מקשי (במ"ק ד"ב א') השתא מעין שיצא בתחלה דלא אתא לאנקולי משקין. כ"ש מעין שלא יצא מתחלה. ומאי קושיא הרי אשכחנא טובא דכוותיה דנקיט שאינו פסוק קודם. וי"ל. [אב"י כלומ' דודאי היכא דאפשר להרץ שיהיה בכל אחד מהבין רבותא בפני עצמו. טפי עדיף וכדמהדרן שם הגמרא באמת. דאפילו מעיין שלא יצא בתחלה בית הבעל לא] ועי' (ב"מ דס"ו) אחריות ס"ס בין בשטרי הלואה בין בשטרי מו"מ. והרי מו"מ רבותא טפי דעביד איניש דזבין ליומא]: (ח) קרא ענין אכבא. בלעיגא קולפא סבא. דגם מ"ח לא נתבאר בהבוב לחרי ומרא חביבא. כראוי לרעיא

תגרא

משנה ראשונה

באמצע שבר שאין שום אדם טועה על הפשתן וליכא מראית עין כלל והיינו שכתב הר"ב בדר"י שהכל יודעין כו'. וכ"ל ת"ם הרמב"ם והר"ש שר' יוסי אינו חושש למראית עין נמי כוונתם דוקא הכא בפשתן כדפי' ות"מ במילתיה דר"ש מפרשי הר"ש והרא"ש דלקולא פליג דאף שאר מינים מותר בסוף שדהו וכ"ס

בירושלמי דלקולא ומטעם אחר עי' בהר"ש ונראה ליטנא דמתני' דיקא נמי דלקולא מדקאמר אחד זרע פשתן ואחד כל המינים ובכהאי ליטנא כתבו התוס' פ"ב דכתובות דף כ' דכל בין בין הפשוט קודם: ח חרדל וחריע. פי' הר"ב מפני שמזיקין לתבואה האורין וכ"כ הרמב"ם. ולעיל בפשתן משמע אדרבה מה

שאין

ועוד דאי עיקר כוונת הרמב"ם הוא לרבותא דהיתרא כדכ' הר"י קורקוס. ט כסיתר הו"ל ליתן טעם שהוא העיקר. וגם דהוה קמ"ל דמפסידין לירקות דאיכו רבותא טפי ולאשמעינן גבי תבואה דלא מפסידין דהתם זרעים לא מוקי דא לדא ולא לאו דמשהפינא ס"א דע"ם כוא כדברי הר"ע וז"ל מפני שהן מזיקין וכדכתב כפי'. (רמ"ז). וכ"כ הכ"ד והש"ל. אבל הרא"ש מפ' כמ"ש הר"י קורקוס דהחרדל והחריע מזיקי לירקות ולשיטתו פי' במשנה [illegible] באו"ד לדרמב"ם דמצריך ג' טפחים

ציונים

ח אין סומכין. מיי' שם ה"ח. טור וש"ע שם סעיף כז:

חדושי מהרי"ח

משנה ח אין סומכין לשדה תבואה כו'. הורה הוא והרשות

תוס' אנשי שם

ח הי"ט ד"ה אין סומכין כו' בין שלו בין של חבירו של תבואה כו'. בכ' ב"ד רוצה לפר' דחרדל וחריע אסור לסמוך אף אם ירחיק בתוך שלו כשיעור מפני שיאמרו דבעל השדה שסמוכין לו הוא זרעם (ולפ"ז היה יכול לפרש דמיירי באינו זורע בשלו חטים כלל מלבד החרדל וחריע שסומך לשל חבירו). וליתא דלשלם אין לו לחוש למי שזורע אלא שיחשדו אותו דלא תזרע שדך אמר רחמנא. ולכן כל שהרחיק בתוך שלו מותר לו לזרוע כל מה שלבו חפץ ואין לו לחוש במה יחשדו לחבירו. וא"כ הא דאסרינן הכא ע"כ בשלא הרחיק בשלו. ולזה שפיר מקשה התוי"ט דלעיל לא התירו אלא פשתן. ואין לומר דהכא מיירי כגון ששדה חבירו זרוע חרדל וחריע דכמין אחר מותר לסמוך לו מאותו המין וקמ"ל דבחרדל וחריע לא מתי סמיך אף שהוא מאותו המין דהא לשדה תבואה תנינן ולא נק' תבואה אלא חמ' מיני דגן וחרדל וחריע אינן מיני תבואה. (ש"ל). אבל הרדב"ז בביאורו להר"מ מפ' כהב"ד שאפילו הרחיק בתוך שלו אסור נהרדל וחריע ע"ש: בא"ד שני מיני תבואה. ע"ש בכ"מ שהק' מ"ש הכא דנקט ב' מיני תבואה ולעיל נקט במין א' וכו' דאפשר דלעיל נקטה לרבותא דאיסורא והכא רבותא דהיתרא ע"כ. וכלומ' דלעיל אשמעינן דאע"ג דב' השדות מין א' אפ"ה אסור לזרוע ביניהם אלא פשתן אע"פ דאינם אלא ב' מינים בין השדות ומה שזרע ביניהם ואפילו ביניהם מיני תבואה. והכא אשמעינן דאע"פ שב' השדות ב' מיני ירק אפ"ה מותר לזרוע ביניהם חרדל וחריע אע"ג דהוו שלשה דהיינו ב' מינים בב' השדות והחרדל או החריע שביניהם שהוא השלישי. (כ"ד): בא"ד ספיחי סטים כו'. לזה י"ל דאפשר דסטים מזיק גם לירקות והנא בעי לאשמועי מילתא דלא שוו ירקות לתבואה. (רמ"ז): בא"ד מותר להקיף. מלשון אין מקיפין שתי חבויות דפ"ד דכלאים ע"ש בפי' הר"ב ועי' מ"ש במשנה דלק'. (כ"ד): בא"ד לפי שאין מפסידין כו'. ולפ"ז טעם היתר הירקות הוא מפני שמפסידין אותם וכ"ע ידעי דלבדוק שדהו הוא דבעי. אבל דבר זה נל"ע דדוחק גדול לומר שיש טעמים הפוכים בדברי הרמב"ם עצמו ודקשה מדידיה אדידיה בענין התלוי במניחו'

אבל סומכין לשדה ירקות חרדל וחריע מט) ; וסומך ח) לבור נא) ולניר נב) ולגפה נג) ולדרך נד) ולגדר גבוה עשרה טפחים נה). ולחריץ שהוא עמוק עשרה נו) ורחב ארבעה נז) ולאילן שהוא

מיסך

אבל סומכין לשדה ירקות. שאין מזיקין לירקות והרואה אומר של אדם אחר הם ובעל הירקות אינו מקפיד עליהן אם הם סמוכים לירקות שלו לפי שאין מזיקין להן: **וסומך לבור**. אם יש בתוך שדה של תבואה מקום בור שאינו חרוש וזרוע בית רובע או יותר סומך שם זרע אחר וכן סומך אצל ניר והוא מקום חרוש: **ולגפה**. גדר אבנים סדורות כעין חומה בלא טיט: **ולדרך**. אם דרך היחיד מפסקת בין שתי שדות מותר לזרוע מין א' בזו ומין א' בזו:

מיסך

פירש הר"ב כרטוס יערי וכו'. ועיין מ"ש בזה במשנה ה פרק ג דשוקין]: **לבור**. עיין פרק ג משנה ו ומה שכתבתי לעיל משנה ו: **ולגפה**. פירש הר"ב גדר אבנים סדורות. ועיין מ"ש במשנה ב פרק ו דפאה: **ולדרך**. פירש הר"ב דרך היחיד. מפורש ברים פרק ב דפאה ארבע אמות. ולא תנא הכא שביל הרבים ושביל היחיד הקבועים כדתנן התם לענין פאה. י"ל דהתם מפסיק וצריך ליתן שתי פאות. והכא אינן מפסיקין ואסור לזרוע שני מינין

משני

מלאכת שלמה

לעיל מותר לסמוך לו תלם של פשתן ולא תלם של מין אחר מיירי כשיש לחבירו שדה שהוא זרוע סמוך לשדהו כנזכר לעיל וכ"ם בירושלמי. הר"ר יהוסף ז"ל. ובירושלמי כיני מתני' אין מקיפין דהיינו מד' רוחות שהוא תבוש הא לסמוך סומכין ומתני' ר' יהודה היא דתניא אין מקיפין חרדל וחריע אלא לחסיות בלבד דברי ר"מ. ר' יהודה אומר לכל מקיפין חרדל וחריע חוץ מן התבואה. ר"ש אומר לכל מקיפין חרדל וחריע ואפי' לתבואה. רשב"א ערוגות קטנות של ירק מקיפין אותן חרדל וחריע. ובשלמא אי גרסי' במתני' אין מקיפין מצינן לאוקומה כר' יהודה אבל אי תנן אין סומכין מתני' אמאן תרמייה: וסומך לבור כו'.

פי'

תפארת ישראל

יכין

ומקיף לו חרדל וחריע בשדותיו סביב. והו"א דשרי. אע"ג דכל הקפה במין א' סביב למין אחר. אפילו מרחיק כראוי אסור. כר"ב מ"י. וזהו בהכל של אדם א'. אבל הכא דקן של ב' בני אדם הו"א דשרי כמ"ש לעיל סי' מ"ג בשם הרמב"ם מדלא כתיב ארצך לא תזרע כלאים. ש"מ דב' בני אדם א"צ הרחקה בין שדותיהן. קמ"ל דאפ"ה הכא אסורים לסמוך זא"ז מפני הרואים. דמדמזקי חרדל וחריע לתבואה. יאמרו דשל אדם א' הן. דלולא כן היה מוחה בחבירו לסמוך אצל שלו. כדפסקי' בלאמת [בח"מ קנ"ה סל"א] דצריך להרחיק כרישין מבצלים ד"ט : מט) דמדלא מזקי שרי לסמוך מב' בכ"א : נ) ב' מיני תבואה אם יש ביניהן בור או ניר וכו' : נא) מקום שלא נחרש ורחב וארוך כשיעור בית רובע. דהיינו י' אמות ותומש על י' אמות ותומש. ואפילו אח"כ מסמיכין יחד שרי : נב) ארץ חרושה שארוך ורחב כבית רובע ואפילו אם בסוף מסמיכין יחד שרי [כרמב"ם פ"ג ה"ט]. וקמ"ל דכל שיש בית רובע ביניהן. בין שהוא בור או ניר מפסיק : נג) אבנים סדורות כחומה בלא טיט : נד) מדנקט סתמא משמע כל דרך ואפי' של יחיד שביעורו ד' אמות רחבו [כפאה רפ"ב]. ואע"ג דבבור וניר צריך שיהיו ברוחב ואורך בית רובע. וכלעיל. הכא מדהולכים שם אדם ובהמה יש היכר טפי גם ברוחב ד' אמות. דמדלא זרען יחד במפולת לא אסור רק מדרבנן משום מראית מין. ולהכי כל שיש היכר שרי. וכדשרינן לבשל בשר בחלב שקדים ומניח שם שקדים [י"ד פ"ז] (ט). מיהו שביל אפי' של רבים דרחב טפי מד' אמות. אפ"ה כיון דאינו עשוי רק להילוך בני אדם ולא לבהמה לא מחשב הפסק עד שיהא ארכו ורחבו כשיעור בית רובע. דאז לא גרע מבור וניר. ונחל ושלולית דמפסיקין לפאה [כרפ"ב דפאה] לרהוי"ט הכא מדלא קתני להו תנא הכא בכלאים. ש"מ דבכלאים אינן מפסיקין. ואילה"ק לדבריו הרי אמת המים שעמוק טפח זורעים בתוכו ג' זרעונים [כפ"ג מ"ב] מכ"ש בב' עבריה. וק"ו בן ק"ו נחל ושלולית שמפסיקין. י"ל ההם בזרעונים מועטים. משא"כ בין ב' שדות גדולות צריך הפרש גדול [ועי' מ"ש בס"ד פ"ג סי' ג']. ול"ם נ"ל דנחל ושלולית דמפולשין בין ב' השדות ודאי מפסיקין. רק כל הני דנקט תנא במשנתינו מיירי באינן מפולשין. וכדבעינן למימר לקמן. ונקטינהו תנא לרבותא דאפ"ה מפסיקין : נה) ר"ל חומה גבוה י"ט. ושיעור עובי' לא הזכיר תנא משום דסגי בכ"ש. וליכא למימר דרוחב ד' שנזכר אצל חריץ אגדר נמי קאי. ליתא דממ"נ. אי רוחב גדר הייט עוביה. וכי גרע מאילן המיסך דסגי בעובי כ"ש [וכלקמן פ"ד מ"ד].ואי רוחב גדר הייט גבהו. הרי בהדיא תנינן דצריך גובה י"ט. ונ"ל עוד דמשו"ה הפסיק עם דרך בין גפה לגדר. היינו דלא תימא דשיעור גובה דתני גבי גדר אגפה נמי קאי. אלא גפה מדאין האבנים שבה מחוברים ודבוקים יחד בטיט וסיד כגדר בנוי. מסתמא מניחין הרבה ביחד בעובי כבגל. ומדעב הרבה א"ל גובה י"ט : נו) טפחים :

אם

בועז

תגרא דפסיק סדי בנוגא. ואין אופין פת עבה. בכירה שהסיקוה בקש ובגבבא. דהנה הר"מ והר"ב פי' דלהכי אין סומכין חרדל וחריע לתבואה. דמדמזקי לתבואה ש"מ דרוצה בקיומן. וק"ל היכא איירי אי באמצע שדהו אפילו פשתן אסור כלעיל סי' מ"ה. ואי בזרע חרדל חריע בין תבואה שלו לתבואת חבירו. מאי אריא חרדל וחריע. אפי' כל מיני דלא מזקי נמי אסור. כלעיל סי' מ"ו. ואי"ל דמשום סיפא נקט חרדל וחריע דשרי בירקות. באמת קשה מ"ש ירקות משאר מיני דאסור. ואי דמיירי בשדה חבירו נ"כ חרדל וחריע. ושלו תבואה אסור לסמוך ביניהם תלם חרוח"ר. ליתא דמלבד שרמב"ם בפ"נ מכלאים כ' דמיירי בית תבואה מב' צדדים. גם לישנא דמתניתין לא משמע שיש בלד התלם. שדה של חרוח"ר. ורהוי"ט כ' דמתני' מיירי בזרע אחר חרוח"ר בשדה חבירו. והקשה דעכ"פ למה לא תני אספים ופואה דג"כ מזיקים לתבואה כמ"ה. ואי משום הא נ"ק לדידי. די"ל דעכ"פ אספים ופואה מזיק לתבואה ספי מחרוח"ר. ולעיל רבותא קמ"ל והכא רבותא קמ"ל. עכ"פ הא ק"ל הרי גם מין אחר אסור לזרוע בשדה חבירו. דאף אי יהיבנא לרהוי"ט סברתיה דמותר לזרוע כלאים בשדה חבירו עכ"פ הרואים יסברו שבעל השדה בעצמו זרען. ולדידיה אסור אם לא כמוך לכמין חברו כסי' מ"ד. והמחוור מהפירושים. הם לדברי רבינו הרא"ש. דמתני' מיירי כשלו ושל חבירו תבואה. ואסור לזרוע ביניהן הלם חרדל וחריע. דמדלא מזקי לתבואה אמרינן דלקיימן זרען. משא"כ בירקות בסיפא. חרוח"ר מזיק לירקות. הרואה ידע דרק לבדוק שדהו זרען עכ"ל. ולדברי רבינו נ"ל דנקט חרוח"ר ברישא. אף דכל המינים אסורים. רק משום סיפא נקט חרוח"ר דבירקות מותר. אמנם התהגי על כולם דהרי בירושלמי קא' בפירוש דמתניתין מיירי במקיף חרוח"ר לתבואה אבל לסמוך שרי. ולכן הקטן יוצא בקב שלו לפרש כפי קם שכלי ע"ד הירושלמי כפי אשר חגי ה': (ט) אב"י דברי ע"ר אאמ"ו הכ"מ זצוק"ל אינם צריכים חיזוק. דקך כ' הר"ש והר"ב בהדיא. דאפי' דרך יחיד מפסיק. אבל מ"ש ע"ר דמדלא זרען יחד במפולת יד לא אסור רק מדרבנן. באמת כן כתב הכ"מ ברמב"ם פ"ד דכלאים הט"ז. דגם בזרעי' צריך מפולת יד אבל דבריו צ"ע ממ"ש בעצמו שם פ"ה ה"א. דבכלאי זרעים אפי' בלא מפולת יד אסור מדאורייתא. וכמו שהעיר אאמ"ו רבן של ישראל זצוק"ל בעצמו בגליון הרמב"ם שלו והוכיח כן מרמב"ם פ"א ה"ב שם דלוקה במנכש ומחפה. אלמא דאפי' שלא במפולת יד אסור מדאורייתא. ואי אבית

משנה ראשונה

שאין בו תועלת מותר דהוי כזרע להשחתה. ואע"פ שיש לחלק מ"מ נראה עיקר כדברי הרמב"ם במנוחו שלתבואה אין מזיקין ולירקות מזיקין וכ"כ הגר"א. ומ"ש תוי"ט דמתני' מיירי שהאחר סומך בשדה של חבירו דמדאורייתא חבירו מותר לזרוע בשדה של זה אלא שאלו המינים אסור להסמיכו וכו' דבריו תמוהין שאם זורע מדעת בעל השדה הרי הוא כמפלוהו או משכיר לו המקום וקיימין ביש סדק:וסומך לבור ולניר. פי' הר"ב שיש בהם בית רובע או יותר וכ"כ הר"ש. וצ"ע דהא תני לה בהדיא בס"פ תבואה בתבואה וירק בתבואה בית רובע והרמב"ם לתה לי. ועוד דהכא משמע דא"ל להרחיק כלל דומיא דגדר ונהרין. ועוד דקתני דרך מפסיק ואינו אלא ד' אמות והא לקמן אמרינן דבעי בית רובע ולא משתבר למימר בדרך איכא היכר טפי ולא בעי' הרחקה כולי האי דא"כ ליתני נמי שביל הרבים אע"ג דזוטר טובא כיון דרבים בקעי היכרא איכא. ויש לפרש כל הני דמתני' סומך ולא בעי הרחקה כלל וכולהו כשגבוהין עשרה טפחים מיירי ודקתני גבוה עשרה גבי גדר לאו אגדר לחוד קאי אלא אכולהו. ותדע דקתני נפה וקתני גדר והשתא נפה מפסיק גדר מבעי' אלא כולהו בגבוה עשרה וקמ"ל דאפי' גדר שקבוע בעי גובה עשרה וכי היכי דנפה מיירי דוקא בגבוה עשרה ה"נ כולהו וה"ה. דה"מ לאתויי שביל דבקה"ע דבגבוה עשרה בכל דסו

מגס ;

ציונים

וסומך לבור. מיי' שם הפ"ו. טור וש"ע שם סעיף כג :

חלופי גרסאות

ח וסומך גר"ס סימך וכ"ה בירוש'. גבוה בכהדפ"י שהוא גבוה וכן נכון.

חדושי מהרי"ח

והרשות נתונה כי נראה לומר שהמשנה אמרה אין סומכין כו' היינו אפילו חבירו כשבא לזרוע בשדה שלו סמוך לשדה תבואה של חבירו אפ"ה לא יזרע חרדל וחריע וכל שאר מינין שבעולם מותר לזרוע בשדה שלו סמוך לשדה חבירו דהא שדך לא תזרע כו' כמו שמביא הרב תוי"ט אפ"ה חרדל וחריע לא יזרע מפני מראית העין שהעולם יאמרו ודאי שזה של אחד שאם היה של אחר אז אפי' לר' יוסי דסבר על הניזק להרחיק עצמו אוי היה באמת הניזק מרחיק עצמו בשביל הפסדו ובכלאים רוב איסורן הוא מפני מראית העין ובהכי לא קשיא כל מה שתקשה הרב תי"ט ובהכי נ"כ ניחא מה שהקשת הרב תוי"ט בבבא בתרא במשנה י' פ"ב אמאי לא תני את החרדל מהתבואה דלפ"ז ניחא דבלא הרחקת נזיקין אסור משום כלאים ובזה לא פליג ר' יוסי ואפשר בשמרחיקין משום כלאים בשיעור אז אינו מפסיד נ"כ להתבואה כך אפשר לומר :

תוס' אנשי שם

נ' דמצריך למזיק להרחיק מן הניזק ג' טפחים אפילו לר"י משום דהוו גירי דיליה (עמ"ש הטור בחו"מ סי' קנ"ה) הא לא סגי כו' ולפיכך ליכא לאוקמי אלא כרבנן. (נ"ד)

מיסך על הארץ. שאין טפו גבוה מן הארץ שלשה טפחים אם יש תחתיו זרע מותר לסמוך מבחוץ זרע אחד דכגדר דמי: ולסלע. לא אצטריך למתנייה דאין לך מחילה גדולה מזו אלא לאשמועינן דאפילו סלע בעינן ארבעה רוחב דבפחות מכאן אין שמה מחילה להפסיק: ט קרחת. מקום פנוי שאינו זרוע כשהוא מרובע קרוי קרחת כמו בקרחתו דהיינו שנמרט השער והמקום חלק:

עשריכ

מיסך על הארץ נז) ולסלע גבוה עשרה נו) ורחב ארבעה נח): ט הרוצה לעשות שדהו קרחת קרחת נט) מכל מין. עושה

עשרים

משני עבריהם מזה ומזה. ותרוייהו לחומרא. והיינו כמי טעמא דלא תני הכא נחל ושלולית דתני התם: ולסלע. כתב הר"ב לאשמועינן דאפילו סלע בעינן ארבעה רוחב [*הואיל ולא נעשה לשם גדר שאילו נעשה לשם גדר סגי בגבוה עשרה ורוחב כל שהוא. כך מצאתי בפירוש שהזכרתי]. וכתב הר"ש ורוחב ארבעה דקתני ברישא גבי חריץ אגפה וגדר נמי קאי ומיהו לא יתכן דאינו מענין אחד דארבעה דגדר לאו בעובי גדר אלא ברוחב אע"פ שעביו כל שהוא אבל ארבעה דחריץ אפילו ארוך כמה אמות בעי ד' טפחים משפתו אל שפתו ע"כ והטעם מבואר דגדר נראה שמפסיק מה שאין כן חריץ. ועיין בפרק ד מ"ג ד. ועיין פרק ג משנה ג וריש פרק ו: ט קרחת. פירש הר"ב מקום פנוי שאינו זרוע וכ"פ הר"ש. ועל שם שמתחילה קודם הזריעה חולק השדה לחלקים קורא שנן קרחת קרחת בין הגבולים בלתי זרועים ובין הנזרעים. והראב"ד בפרק ד' מהלכות כלאים כתב מקום הזרע נקרא קרחת. ונראה לי שרוצה לומר נקרא גם כן קרחת לא כדברי כסף משנה שפי' דרוצה לומר דוקא מקום הזרע דמ"ט. ומ"ש הר"ב כשהוא מרובע. כלומר דאילו ארוך הייתו משור. וז"ל הרמב"ם בפרק הנזכר ומה בין המשור לקרחת שהמשור ארוך והקרחת מרובעת. ע"כ. ומכל מקום אינו מרובע שוה הצלעות ממש שאי אפשר לך לרבע בית סאה מרובע לעשרים וארבעה חלקים שיהיה כל חלק מרובע שוה הצלעות שהצטרך לעשות ששה שורות של ארבע ארבע יעלה כל חלק שנים עשר אמות ומחצה על שמונה אמות ושליש. אבל יקרא גם כן מרובע אע"פ שאינו שוה הצלעות כי תמונות רבות בכלל המרובע ואין להאריך בהם. ובתוספתא וכמה רובע עשר אמות ומחצה על עשר אמות ומחצה מרובעת. רבי יוסי אומר אף ארכה כשניס ברחבה. וכבר כתב הר"ב במשנה ו פרק ג דפאה דשיעור עשר אמות וכו' שכן בקירוב ובעל כסף משנה כתב בפרק ג דמחצה דבתוספתא לאו דוקא. והר"ש כתב במשנה דלקמן

המתלה

מלאכת שלמה

פי' כשים בתוך השדה מקום בור או לא חיישי' שיאמרו שנזרעו בערבוביא ומותר לסמוך לשדה שם אצל הבור וכן אצל הניר והגפה וכו'. וצ"ל דהאי לבור וכו' לא קאי אחרדל וחריע לחוד אלא מילתא באפי נפשה היא. הרר"י אשכנזי ז"ל: ורחב ד'. פי' הר"ש ז"ל דורוחב ד' דקתני בסיפא* גבי חריץ. אגפה וגדר נמי קאי. ומיהו לא יתכן דאינו מענין א' דארבעה דגדר לאו בעובי גדר אלא ברוחב* אע"פ שעביו כל שהו. אבל ד' דחריץ אפי' ארוך כמה אמות בעי ד' טפחים משפתו אל שפתו דבניר מהכי אזיל שפיר מהאי גיסא להאי גיסא ע"כ: ט הרוצה לעשות שדהו קרחת קרחת כו'.כ' בס' כריתות בלשון לימודים שער ב' סי' ש'. וז"ל מצינו תנא שמזכיר אמות וכל אמה בת ששה

הגה"ה רב"א ז"ל הוא שהגיה במקום בריכה בסיפא. אכן נראה דאין צורך למי שיעיין שם:

הגה"ה נראה לע"ד כאורך נ"ל. דדוחק לפרש דרוחב יקרא הצד התחתון של הגדר ומה שמתקצר ועולה נגד מעלה כל שהוא יקרא עובי אלא שהר' בצלאל אשכנזי ז"ל לא הגיהו:

טפחים וכשמזכיר מחצה ר"ל באמה בת חמשה טפחים. בתוספתא דכלאים וכמה היא מדת רובע עשר אמות ומחצה מרובעים ולא תמצא המנין הזה מכוון אם לא תאמר שהאמות בנות שש טפחים ואז תוסיף על האורך שני טפחים ומחצה מאותם טפחים ולא הוי חצי אמה וא"כ חצי אמה דקאמר ר"ל מנין טפחים שמונין לאמה בת ה'טפחים לחצי אמה דהיינו ב"ט ומחצה.ודו"ק.דתנן במתני' פ"ב דכלאי' הרוצה לעשות קרחת קרחת מכל מין עושה כ"ד קרחות לבית סאה מקרחת לבית רובע והמצא הרובע עשר על עשר ועוד להוסיף על האורך שני טפחים ומחצה באמה בת ששה דבית סאה נ' על נ' והרובע של קב הוי א' מכ"ד לסאה דסאה ששה קבין ובבית סאה יש בה כ"ה רצועות עשר על עשר קח כ"ד רצועות י' על י'. והרצועה הנשארת של י' על י' בעשר אמות יש ס' טפחים באמה בת ו' טפחים לכל שתי רצועות צריך להוסיף באורך ה' טפחים נמצא לי"ב רצועות ה' פעמים י"ב והיינו ס' דהרצועה של י' על י' יש בה ס' פעמים ס' טפחים ע"כ:

והרמ"ה

תפארת ישראל

יכין

נז) אם זרוע תחת האילן מותר לסמוך בחוץ זרע אחר. אם מפסיק ביניהן טפו שאינו גבוה מן הארץ ג' טפחים: נח) מיהו דוקא סלע דנתהווה ממילא צריך רוחב ד'. משא"כ נפה וגדר דבידי אדם סגי בעובי כ"ש (י). [אבי"י ולא קשה מאילן שהוא מיסך דג"כ נתהווה ממילא וסגי בכ"ש כמ"ש ע"ר זלוק"ל לעיל סי' נ"ה. דהתם האילן מיסך סביב כל הזרע שנזרע תחתיו ומבדילו ממה שבחוץ משא"כ הכא ועי' מ"ש ע"ר בבועז כאן]: וב"ל עוד דהא דלא תני תנא בכל המפסיקין הללו שיעור המשכן כמה. דליכא למימר דכולהו מיירי במפולשין בין ב' השדות. דהרי בור וניר בבית רובע סגי להו בשמפסיקין רק בהמשך י' אמות וחומש. אף שאח"כ ב' השדות דבוקות וסמוכות יחד. כלקמן סי' ע"ג. אלא שיעור המשך המפסיקין הללו הם כבור וניר. דהיינו באורך י' אמות וחומש אע"ג שאח"כ ב' המינין סמוכין יחד שרי: נט) ערוגה מרובעת קודם שנזרעה

בועז

עוד ראיה מפורשת מרמב"ס פ"ג הס"ז ע"ש ודו"ק. ועי' הלכתא גבירתא פ"א מ"ש: (י) כ"כ תוי"ט וכתב עלה רבינו הגאון מהו' עקיבא שליט"א [באות יב] וז"ל שגבו ממני דברי רתוי"ט כו' ומעולם לא שמענו דסלע גרע ובעי עובי ד'. וצע"ג עכלה"ט. ויעל כיונק תינוק שמצא בלד העיסה הנקייה. ויאמר גדלה עלי מדורת התימה. דלפי דברי רבינו. רוחב ד' דנקט מתני' גבי סלע קאי אהמשך הפסק כותל שבין ב' מיני הזרעים. וזה לא מצאנו. דבכל מקום שנזכר מלת רוחב בבניין. קאי אעובי ולא אהמשך כפ"ק דעירובין רוחב קורה טפח. וכ"כ התם פ"ז מ"ב כותל שבין ב' חצירות גבוה י' ורחב ד' דבכולן ר"ל עובי ד' (חוץ מאצל דבר דק ומטולטל) וכן ידוע בלשון. דג' מרחקים שיש לכל גוף. נקראים אורך ורוחב וגובה. וכ"א יהוא עובי הגוף. [השיבני רבינו נ"י וז"ל לעד"נ התם בקורה שמונח מכותל לכותל נמשל ממזרח למערב. הוא וודאי יותר מטפח. שפיר שייך לקרוא לעובי שמצפון לדרום. בשם רוחב. וכ"כ בכותל שבין ב' חצירות. ע"כ שמפסיק בכל משך החצירות דמסתמא הוא יותר מד"ט. שפיר שייך לקרוא לעובי שלמעלה מצפון לדרום בשם רוחב. משא"כ הכא דסומך לגדר דמיירי לסמוך נגד הגדר. דמהני במשך ד'. ואם יהיה העובי מצפון לדרום ג"כ ד' או שניהן יותר מאן מפיס לקרוא לזה או לזה בשם רוחב עכלה"ט. ואני בעניותי לא ידעתי דברי קדשו. רק כפי מ"ש מלשון בג"א בג' מרחקים הנ"ל]. והו ק"ל דלפי דברי רבינו דסמך אר"ש. ומדמייתי ר"ש ראיה מעירובין. ע"כ דסבירא ליה דהכא בפרוץ מרובה על העומד מיירי. דאל"כ מאי ראיה מייתי מעירובין. אע"כ דהר"ש ה"ק דכמו דהתם בכותל פחות מהמשך ד'. ופרוץ מרובה עה"ע. גם נגד העומד אסור ה"נ הכא. ומזה מוכיח הר"ש דהכא בים בהמשך כותל ד' מיירי ולהכי אף דפרוץ מרובה מותר נגד העומד. ותמוה דמלבד דמתני' לא הזכיר מפרוץ ועומד כלל. בל"ז ק' דהו"ל למנקט נמי דבעומד מרובה על הפרוץ גם נגד הפרוץ מותר. כדנקט לקמן בכלאי כרם

פ"ד

משנה ראשונה

מפסיק אלא דאין דרך לעשות שביל בגובה כיון דעפר יפלו ממנו העוברים וב"ל הא דלא תני הכא נחל ושלולית דבכלל חריץ ניכהו. ובפאה לא תני גפה ואילן המיסך דבכלל גדר ניכהו וסמיך התם אמתני' דהכא והא דאמרינן הכא דדרך הוי הפסק ולקמן פ"ד מ"ז אינו מפסיק. דשורות הכרם דרכן להיות רחוקות זו מזו: ולסלע גבוה עשרה ורחב ד'. מ"ש תוי"ט הא דבעי רחב ד' כשאינו עשוי לשם גדר אבל עשוי לשם גדר סגי ברוחב כ"ש. לע"ד לא נראה חלוק זה כיון דאיכא היכרא לענין כלאים סגי אפילו אינו עשוי לשם כך דהא אילן המיסך אין עשוי לשם כך וקתני שהוא הוי הפסק. ובפ"ז דעירובין מתנן שבין שתי חצירות גבוה עשרה מפסיק ולא קתני רוחב ד' אע"ג דאינו עשוי לשם כך וכן משמע לקמן מ"י ונראה מה שדחקו לחלק כן משום דמשמע ליה רחב ד' דסלע הוא בעובי:

כמו

חלופי גרסאות

ט קרחת קרחת. נד"ם לא מלת קרחת השניה:

תוספות רע"ק

משנה ח [אות יב] בתי"ט ד"ה ולסלע. הואיל ולא נעשה לשם גדר וכו') שגבו ממני דברי רבינו התוי"ט בזה. דגם בגדר בעי' רחבו ד' אלא דבעוביו לא בעי שיעור וסגי בכ"ש וה"נ בסלע מתני עובי כ"ש ורחב ד' ומה"ת לומר דסלע גרע. והרי הרע"ב כתב דאשמעינן דאפילו סלע וכו' משמע דס"ד מסברא דסלע עדיף מגדר ואיך נימא דלפי האמת סלע גרע מגדר. וכן בהר"ש כתב כדברי הרע"ב דאצטריך לאשמעינן דאפילו בסלע בעי' רוחב ד' דבפחות מזה לאו שמה מחיצה להפסיק כדאשכחן בשלהי פ"ק דעירובין דף ס"ז הרי דמדמי להא דעירובין דמיירי בגדר הרי דדינם שוים. ומעולם לא שמענו מי שיאמר דסלע גרע ובעי' ד' בעוביו ודברי התוי"ט אלו נפלאים בעיני:

חלופי גרסאות

לבית רובע בירושלמי בית רובע וכ"ה נר"ב. לא יזרע בד"ם לא יורעם וכ"ה בירושלמי.

עשרים וארבעה קרחות לבית סאה (ס) מקרחת לבית רובע (סא) וזורע בתוכה כל מין שירצה (סב). היתה קרחת אחת או שתים (סג) זורעם חרדל (סד). שלש לא יזרע חרדל מפני שהיא נראית כשדה חרדל (סה).

המחלה באמה בת חמשה טפחים והעשר באמה בת ששה טפחים: זורעם חרדל. ומתני' דלעיל דלא כרבי מאיר ולא הוי סתם ואח"כ מחלוקת. דחכמים ל"פ הכא לענין חרדל. אבל אין נראה לפרש דלהכי לא פליגי משום דבקרחת המרובע סבירא להו נמי דחרדל שרי דאם כן הוי ליה להרמב"ם לפסוק כן בחיבורו: **שלש** לא יזרע חרדל. פי' הר"ב שנראה כשדה חרדל אבל בפחות מכן לא. והיינו לענין כלאים. אבל לענין פאה אי כל ערוגה כשדה בפני עצמה כדלעיל במסכת פאה פ"ג מ"ב

עשרים וארבעה קרחות לבית סאה. ובכל קרחה זורע מין א' ובית סאה הוא חמשים אמה על חמשים אמה וכשאתה עושה בו כ"ד קרחות נמצאת כל קרחה עשר אמות ושני טפחים ומחלה אורך על עשר אמות רוחב כיצד אם תעשה מחמשים על חמשים כ"ה קרחות תהיה כל קרחה עשר על עשר קח אחת מהן כדי שישארו כ"ד קרחות ותחלקנה לכ"ד רצועות נמצא כל רצועה שני טפחים ומחלה רוחב על אורך עשר שכל אמה היא בת ששה טפחים הרי ששים טפחים לעשר אמות תן כל רצועה מאלו לראש כל קרחה*) נמצאת כל קרחה עשר אמות ושני טפחים ומחלה אורך על עשר אמות רוחב: מקרחת בית רובע. שהרי יש בסאה עשרים וארבעה רביעית של קב תן אותם לעשרים וארבעה קרחות הרי לכל קרחה בית רובע: כל מין שירצה. ולא מצריך רבי מאיר הרחקה כלל דכיון דמרובעות הן נראות מופרשות ומובדלו' זו מזו: היתה. בתוך שדה תבואה קרחת אחת של בית רובע או שתי קרחות: זורעם חרדל. דאינו נראה כשדה חרדל בתוך שדה תבואה

*) נד"א בכל מ"ש שכתוב מכאן ועד סוף המשנה קרחה בס"א כתוב קרחת בתי"ו.

תוס' אנשי שם

מ תוי"ט ד"ה קרחת כו' באמה בת חמשה כו'. לא ידעתי מה תיקן בזה דהפ"ה אין החשבון מכוון והנכון בעיני שיה ע"ש בתוספתא ובתוי"ט ונ"ל יו"ד אמות ומחצה על יו"ד אמות דבהכי א"ש בחשבון הר"ב דהאי מחלה הוא באמה בת ה'. (הו"ע). ובס' כ"ד הגיה בכנ"ל וכמה רובע יו"ד אמות ומחצה מרובעות: במשנה מקרחת לבית רובע. ע' הפת"י. ולכאורה היה אפשר לומר דאצטריך למיתניי' דלא נימא דכ"ד קרחות לב"ס מותר אף באינן שוין שאחד יותר מרובע והשני פחות קמ"ל דכל קרחת צ"ל לא פחות מרובע אבל ודאי אם רוצה לעשות פחות מכ"ד קרחות לב"ס שיהיה כל קרחה יותר מרובע כ"ש דשרי. ולא סגי למנקט עושה כל קרחת מבית רובע משום דפלוגתא דר"מ וחכמים הוא במנין הקרחות לב"ס ולא בשיעורן. ועיין: בר"ב ד"ה כל מין שירצה כו' דכיון דמרובעות כו'. והימא שהרי בירושלמי במ"ו וכן במ"י מפורש דראוי להחמיר במרובע יותר מבמורה. (הו"ע). וע' בפנ"א במ"ו שכ' דבבית רובע מרובע לא בעינן מפולש ובארוכה ואינו מפולש אסור ובמפולש אפילו בארוכה שרי ע"ש: ד"ה היתה בתוך שדה כו' כ"ה ל' הר"ש. ומל' הר"מ משמע דקאי אכ"ד קרחות שעושה לב"ס ומפרש שמים מהם מותר לזרוע חרדל אבל ג' סמוכות אסור לזרוע חרדל וצריך לייסב ל' שיטה: תוי"ט ד"ה **זורעם** חרדל כו' דלא כר"מ כו'. דבריו אינם מובנים דהא הטעם דבג' קרחות אסורות משום דנראות כאילו כל השדה נזרע מאותו המין וכמ"ש הרמב"ם בפ"ג מ"ח אבל בב' קרחות אין נראה כשדה חרדל מפני השיכר של שאר הקרחות שהן מרובעין ומותר אבל הכא דלעיל דאין סומכין לשדה תבואה חרדל ותריע הטעם הוא שיאמרו בודאי שכוה של בעל השדה דאי של אחר הו"ל לבעל השדה למחות כמ"ש הר"ב שם וא"כ ממילא אין חלוק בין החרדל מועט ובין החרדל מרובה לעולם אסור. (מס"ח). והרמ"ז כתב דהשתמיטתיה לתוי"ט הא דאי' בתוספתא ומייתי לה בירושלמי אמשנה דלעיל מתני' דר"י דתני עלה אין מקיפין חרדל ותריע אלא לחסיות בלבד דר"מ. ר"י"א לכל מקיפין חוץ מן התבואה רש"א לכל מקיפין: בא"ד **ולא** הוי סתם כו' ר"ל דא"כ אין הלכה כסתם. ותמוה דהא כ' התוס' בריש ביצה דאפילו בסתם ואח"כ מחלוקת מהני הסתם להיות כרבים נגד יחיד. ועוד ק"ל במ"ש דמש"ה לא הוי סתם ואח"כ מחלוקת משום דהחכמים ל"ש בזה וכי מתני' זו לא הוי סתם ואח"כ מחלוקת כיון דמשנה דלעיל אסר והכא ר"מ שרי וחכמים לא דברו בזה היינו סתם ואח"כ מחלוקת [illegible] שם בריש ביצה. (תו"ל): בא"ד הו"ל להרמב"ם שו'

יכין תפארת ישראל

נקראת קרחת: ס) בית סאה הוא נ"ע אמות אם תחלקו לה' קרחת אורך על ה' קרחת רוחב. יהיה הכל כ"ה קרחת. ויהיה אורך כל קרחה י' אמות אורך על י' אמות רוחב. וכל אמה בת ו' טפחים. קח א' מקרחת שרחבה ס' טפחים על ס' טפחים וחלקה לרחבה לכ"ד רצועות. יגיע לכל רצועה י' אמות אורך. על רוחב ב' טפחים ומחצה. תן רצועה א' לכל קרחה מכל הכ"ד קרחות. א"כ יהיה כל קרחה י' אמות אורך. על רוחב י' אמות וב"ט ומחצה: סא) ר"ל וזה שיעור בית רובע הקב **(יא)**. מיהו הא דשרי ר"מ כ"ד קרחות לבית סאה. לאו דוקא. דכ"ש פחות מכ"ד קרחה לפחות מבית סאה דשרי לר"מ. ורק כ"ד דנקט היינו שלא יוסיף על כ"ד קרחות דוגמת ערוגה דלקמן רפ"ג. דרק ו' מינים שרי ולא יותר. דכשיוסיף על מניין כ"ד יהיה כל קרחה קטן מרובע ועי"ז יתהווה הערובות. וגם לא יהיה כל קרחת גדול מרובע. דאז מחזי כשדה. וכדקאמר בחרדל מדמחזי כשדה חרדל. וה"ה בשאר מיני זרעים רק בקרחת רובע ס"ל דמותר להסמיכן: סב) דס"ל לר"מ דמהן מרובעות נראות מופרשות וא"צ הרחק: סג) באמצע שדה תבואה. שהיא בית סאה או פחות או יותר: סד) ומ"ח דלא כר"מ: סה) בתוך שדה תבואה. מיהו

דוקא

בועז

פ"ד מ"ג וד'. [השיבני רבינו נ"י ודאי מתני' לא איירי כלל מדין פרוץ. רק במפולש ובדין מחיצה שמפסיק בין ב' מינין. רק דהר"ש מייתי ראיה דמחיצה לא מפסיק רק במשך ד'. כמו בעירובין דפרוץ מרובה ע"ע אינו פועל רק שמקום הפרוץ שם לא מקרי מחיצה. אבל לא גרע ממפולש ממש. ודל הפרוץ מהכא. לא יהיה מחיצה כלל רק מקום העומד. לשתרי לזרוע נגדו. אע"כ דלא מקרי מחיצה מפסיק רק רוחב ד' עכלה"ט]. ותו ק"ל ארבינו דאי רוחב ד' אגדר נמי קאי והיינו המשך. למה הזכירו רוחב ד' רק במציעתא וסיפא. ולמה לא כייל סלע וגדר בחד בבא. ולפע"ד נ' כרמב"ם פ"ג הט"ו דמחיצה דמתני' לאו בפרוץ ועומד מיירי. רק במפולש ומבדיל המחיצה בין ב' המינין. ורק בגדר סגי בעובי כ"ש אבל בסלע צריך עובי ד"ט. ומה שהקשה רבינו דמעולם לא שמענו דסלע גרע מגדר. ת"ש כותל שונית. פ"ז דאהלות מ"א ותוי"ט שם. דמדלא נעשה בידי אדם. לא עדיף כמחיצה אחריתא. כ"כ התוי"ט שם. וכ"כ פי"ב דנגעים מ"ב א' בסלע לא הוה מחיצה מה"ט. וליכא לאקשויי מאילן המיסך על הארץ במתני' דידן. דחשיב ליה מחיצה נ"ל דבסלע שאני דלית בה תפיסת ידי אדם כלל. משא"כ באילן. וכמדומה גם הר"ש חזר בו מלאוקמה מתני' בפרוץ מרובה. ושרוחב ד' קאי נמי אגדר. במ"ש אח"כ וז"ל ומיהו לא יתכן וכו' יע"ש. [השיבני רבינו הנ"ל וז"ל מ"ש ידידי הרב נ"י מפ"ז דאהלות. נתתון במ"ש בתוי"ט והמגדל כו' שן סלע וכו' וכ"ל דהיינו דמש"ה לא קתני אם אין בו פ"ס. דבעולה מאליו בודאי ליכא חלל באמצע. ותו דאי בעומד מאליו לא הוה מחיצה גם בעובי ד' לא מהני. וזה לא מליגו דבעומד מאליו בעי מחיצה מעולה ביותר. ועי' (בעירובין ט"ו א') קס"ד כמו דפליגי בלחי פליגי נמי במחיצה ת"ש וכו' ובמסקנא פליגי דמ"ס לחי משום הכירא. הרי אף אי משום מחיצה. יש לחלק דבלחי דקה כ"ש לא מהני עומד מאליו. אבל בעושה סוכתו בין אילנות וכדומה דבעיא מחיצה רחב ד' מהני גם בעומד מאליו אע"כ דלענין זה אין לחלק עכלה"ט]. **שבתי** וראה מה דמסיק התם דבמחיצה כ"ע מודו. דאע"ג דעומד מאליו. שמה מחיצה. ואילה"ק ממ"ש מתני' דאהלות. י"ל דנהי דמחיצה לא הוה תלויה מיהו הוה להפסיק בין אויר הס"ר לרה"י: **(יא) כך** פי' הר"ש והר"ב. ולפי פי' זה א"א שיהיו הכ"ד קרחת על מקום שהוא נ' על נ' אמה דעל מקום כזה א"א לעשות כ"ד קרחות שיהיה כל א' בארכה י' אמות וב' טפחים ותני על רוחב י' אמות. אלא הכ"ד רובע יהיו ד' קרחת ברוחב על ו' קרחת באורך. וא"כ מדכל קרחה ארכה י' אמות וב' טפחים ותני על רוחב י' אמות. יהיה מקום כל הכ"ד קרחות ס' אמה אורך על רוחב מ"א אמה וד' טפחים. או ס"ב אמה וג' טפחים אורך על רוחב מ' אמה שכשתרבע מקום זה או זה ברבוע שוה הצלעות יהיה נ' על נ' אמה להיינו בית סאה. וה"ה בעושה כל הכ"ד קרחות. כל א' מרובע ממש. דהיינו י' אמות וחומש על י' אמות וחומש דזהו שיעור בית רובע כמ"ש הרמב"ם הכא שרי רק מדהוא רק רובע בקירוב להכי לא נקטו הכי. ואילה"ק דעכ"פ למה לא נקטו הר"ש והר"ב כפשוטא. שיחלק הבית סאה של נ' אמה על נ' אמה לכ"ד חלקים ויהיה באמה כל חלק י"ב אמות ומחצה אורך על רוחב ח' אמות ושליש. י"ל דא"כ לא יהיה כל א' רבוע שוה הצלעות רק רבוע ארוך. ור"מ לא התיר רק בקרחת. דהיינו ערוגה מרובעת. משא"כ ערוגה העשוייה רבוע ארוך. משר שמו. כלעיל מ"ו. ואע"ג דשיעור הקרחת דנקטו רבותינו ארכו ב' טפחים יתר על רחבו. עכ"פ כיון דהוא רק פורתא. לא חשיב. ונקרא שפיר רבוע שוה הצלעות. ונ"ל עוד דמה"ט לא סגי ליה לתנא למתני בעושה כ"ד קרחות לבית סאה. ול"ל תו למתני מקרחת לבית רובע. אלא קמ"ל דלא תימא דנ' על נ' אמה יחלקום לכ"ד חלקים. אלא דא"כ ע"כ שיהיה כל קרחת רבוע ארוך. ובכה"ג לא שרי ר"מ. להכי סיים מקרחת לבית רובע. דהיינו שיהיה ארכו כרובע ורחבו כרובע בקירוב. והרי אם יהיה כל א' רבוע ארוך לא יהיה נקרא קרחת. **והא** דלא סגי ליה למנקט שעושה כל קרחת מבית רובע ול"ל למנקט שעושה כ"ד קרחת לבית סאה. נ"ל דאתא למעוטי דהא יתר מבית סאה. כגון סאה ומחצה אסור לעשותן ל"ו קרחות סמוכין זל"ז. או סאתיים אסור לעשותן מ"ח קרחות סמוכין דע"י רבויין מאד מחזי כמעורבין. **אבל** בפחות מבית סאה כגון חצי סאה שרי לר"מ לעשותו י"ב קרחות וכן שליש סאה מותר לעשותו ח' קרחת. דכל שהשטח הנזרע הוא מועט יותר. קיל טפי (כלקמן פ"ג סי' ג'). ועוד נ"ל דמלתא הזכיר התנא סדר הקרחות. כמה קרחות יהיה באורך וכמה ברוחב. ס"מ דא"ל דוקא ו' קרחות אורך על ד' קרחות רוחב. אלא ה"ה ח' אורך על רוחב ג'. או י"ב אורך על רוחב ב'. וכ"ש בעומדים כל הכ"ד קרחות בשורה א' דשרי. דכל בכה"ג מתמעט העירבוב טפי למראית העין:

משנה ראשונה

כמו גבי מריך. ובאמת י"ל דאינו כן אלא הא כדאיתא והא כדאיתא דגבי סלע היינו ברוחבו ממש. ועי' פ"ג דעירובין מ"ג וג': מ **היתה** קרחת אחת או שתים זורעם חרדל שלש לא כו'. כולה מדברי ר"מ הוא וה"ק אע"פ דס"ל דקרחת מרובעת לא בעי הרחק ככל דמרובע הוי הפסק כמו הרחקה. מ"מ לענין חרדל מודינא דהרחק מהני וקרחת לא מהני שאם הן שלש קרחות אסור לזורען חרדל אע"ג דבהרחקה שרי אפילו טובא דליכא מאן דס"ל הרחקה לא מהני אלמא הרחקה עדיפא. ומיהו חכמים דסברי דקרחת לא הוי הפסק בכל המינים ולעולם בעי הרחק בית רובע פשיטא דס"ל דאסרי בחרדל אפילו בקרחת אחת וזה פשוט ודברי תוי"ט בזה הם שלא בדקדוק. ומתני' דלעיל דאין סומכין חרדל אתיא כ"ע דהתם שלא בקרחת מודה ר"מ דאסור והכא בקרחת לר"מ שרי אחת או שתים ולחכמים לא מהני להפסיק בכל ענין אסור: **שלש** לא יזרע חרדל. פי' הר"ב שאין דרך לזרוע מן החרדל שדה גדולה ושאר מינין

רגילין

תבואה אבל שלשה קרחות נראות כשדה חרדל בתוך שדה תבואה לפי שאין רגילות לזרוע מן החרדל שדה גדולה ושאר מינים אפילו שלשה קרחות אינן נראין כשדה כיון שרגילין לזרוע מהן הרבה ביחד: **וחכמים אומרים תשע קרחות מותרות**. ארישא קמהדר דקאמר רבי מאיר דזורע כל כ"ד קרחות מכל מין שירצה וחכמים אוסרים לסמוך מין אצל מין אחר אלא עושה לבית סאה כ"ה קרחות דהיינו חמש שורות וכל שורה מחמש קרחות וזורע קרחה ראשונה של שורה ראשונה ומניח שניה שאלה בורה וזורע שלישית ומניח רביעית בורה וזורע חמישית ומניח שורה שניה כולה בורה וזורע משורה שלישית קרחה ראשונה ושלישית וחמישית ומניח שורה רביעית כולה בורה וזורע משורה

חמישית

דברי ר"מ. וחכ"א תשע קרחות מותרות ט)

עשר

מ"ב. ועיין בפרק דלקמן מ"ב: **תשע קרחות**. פירש הר"ב עושה לבית סאה כ"ה קרחות וכו'. מסתברא דכ"ה קרחות שוים קאמר כל אחת עשר על עשר. אבל הרמב"ם מפרש דקרחה הזרוע היא בית רובע והפנוי שיש בין הקרחות הזרועות הוא פחות מכן. וטעמא נראה שסובר שלא חלקו חכמים על ר' מאיר במה שאמר קרחה לבית רובע והוא מפרש קרחה מקום הזרוע כמו שכתבתי לעיל. ואע"ג דבמשנה לקמן תנן בית רובע לענין הרחקה

התם

מלאכת שלמה

וחכמים אומרים ט'. כתב הכסף הרי"א ז"ל נראה לי שרבי מאיר אמר שני דברים דין כ"ד קרחות ודין היתה קרחת א' וכו' וחכמים חולקים על חלוקת כ"ד קרחות וראב"י אינו חולק אלא על דין היתה קרחת אחת או שתים וכו' וכך יש במס' סוכה פ"ג ר' ישמעאל אומר ג' הדסים וכו'. אפי' שנים קטומים וס' ר"ט אומר וכו' ר' עקיבא אומר כשם וכו' וע"ש ע"כ. ועל מה שפי' ר"ע ז"ל קרחת מקום פנוי כתב הוא ז"ל פי' זה אינו נראה דהא קאמר שזורע את כולם ונראה דשדה שהיא עשויה ערוגות ויש בה מינין הרבה היא נקראת קרחת מפני שאין צורת כל הזרעים שוין שזה צבעו שחור וזה אדום וזה ירוק והוא נראה כקרחת ע"כ. עוד כתב על מ"ש ר"ע ז"ל עשר אמות וב' טפחים ומחצה אורך על עשר אמות רוחב. כתב פי' זה אי אפשר להיות נחלק שדה מרובעת שהיא נ' על נ' אמה לקרחות מרובעות שכל קרחת תהיה עשר אמות וב' טפחים [ומחצה] אורך על עשר אמות רוחב כי א"א לשבר את המדה ולחתכה לרצועות וליתן את המותר שבאורך לרוחב. אלא נראה שא"צ שתהיינה הקרחות מרובעות לגמרי אלא כשהבית סאה הוא מרובע יעשה שאורך כל קרחת י"ב אמה וחצי ורוחב ח' אמות ושליש. וצ"ל דלענין ירק אין מותר אלא ט' קרחות וזהו שנינו לק' ירק בירק כו' ע"כ. והרמב"ם פסק כחכמים וכתב שכל קרחת בית רובע ונמצא רחוק בין קרחת וקרחת קרוב לעשר אמות פחות רביע שכל ב"ס נ' על נ' ע"כ. ושם בהשגות כתב הראב"ד ז"ל מקום הזרע נקרא קרחת וכתב עליו מהר"י קארו ז"ל ופשוט הוא ולא הוצרך לכתוב כן אלא משום דלשון קרחת משמע שהוא מקום קרח בלא זרעים וירקות וקאמר דהוי איפכא למקום הזרע הוא הנקרא קרחת ע"כ וזהו שלא כפי' הר"ש ז"ל והרא"ש ור"ע ז"ל שהם כוונת פירושם שפרשו מל' קרחה שנקרח מן השער שכן זה מקריח שדהו ממין הזורע בו כדי לזרוע בו מין אחר והרמב"ם ז"ל פי' דלפי שהנקוס מרובע קראו קרחת ולמקום ארוך קראו מסר. ובירושלמי היך עבידא תלת ותרתי וחדא ותרתי וחדא וצייר הר"ש ז"ל כזה ☞ וז"ל לר"מ ד' שורות יש בהן ה' טבלאות ושורה חמישית אין בה אלא ד' טבלאות דהויין כ"ד טבלאות. ורבנן סברי בעינן שלא יהא שם שום מין סמוך לו וכ"ש מקיף לו מד' צדדיו הלכך בשורה ראשונה זורעין בה ג' רובעין לג' מינין ויחריבו ב' רובעין ובשניה שנים *)זורעין זרעים ושלשה בורים שלא לחבוש ולא לסמוך. ובשלישית אחת זרועה ותו לא. וברביעית שנים זרועים ושלשה בורות ובחמישית אחת זרועה ותו לא ע"כ בקיצור מופלג. והקשה על פי' הר"ש ז"ל שהביאו כבר הר"ע ז"ל וגם הקשה על פי' הרא"ש ז"ל. וכתב עוד וז"ל וא"ת ולפי' דידן אמאי לא שרו רבנן לזרוע י"ב רובעין ותהא א' בקרן זוית של דרום ומזרח וב' בשורה שלישית דהא אינה סמוכה ולא חבושה וצ"ל דעיקר דברים הללו הוא דרבנן אזלי לטעמייהו דתניא בתוספתא וכמה היא מדת רובע עשר אמות ומחצה על עשר אמות ומחצה מרובעות ר' יוסי אומר אפי' ארכו כשנים ברחבו ע"כ ופי' ר"ש ז"ל עלה הא' מחצה באמה בת חמשה והעשר באמה בת ששה ומרובעות דקתני לא שיהא הרוחב כאורך שאין בית רובע עולה כ"א עשר אמות וב' טפחים ומחצה על רוחב עשר אמות ותו לא ע"כ ותימה גדול הוא דקתני בה בהדיא עשר אמות ומחצה על עשר אמות ומחצה מרובעות ולימא רבינו שמשון ז"ל דלאו דוקא. וראיתי להרמב"ם ז"ל שכתב בפ"ג כלשון הזה שדה שהיתה זרוע מין תבואה ובקש לזרוע בתוכה מין תבואה אחרת בשדה (אחר)[אחת] מרחיק ביניהן בית רובע והוא כעשר אמות וחצי אמה על עשר אמות וחצי אמה מרובע *) בין מן האמצע בין מן הצד ואם לא היה בהן כשיעור אסור ואינו לוקה עד שיהו קרובים בתוך ששה טפחים ע"כ לדברי רבינו בספרים המדוייקים והכי מסקי' לעיל בשלהי פ"ק דמכלתין והראב"ד ז"ל נזדמנה לו נסחא משובשת שהיה כתוב בה ואינו לוקה עד שיהו קרובים בתוך טפח ולכך השיג עליו א"א אין הדברים הללו אמורים אלא לדעת ר' יהודה אבל לדעת חכמים לאסור בבית רובע וללקות בו' טפחים ולר' יהודה לאסור בו' טפחים וללקות בטפח ע"כ ולפי גרסתו יפה השיג עליו אבל טעות היה בספרו ז"ל אבל מ"מ אתה רואה ששני הרבנים הללו ז"ל מוסכמים כדברי התוספתא ואמת הוא ומרובעת דוקא קתני. וצ"ל לפרשה כן דבפ' עושין פסין אשכחן גבי קרפף דר' יוסי גופיה דפליג הכא אזיל לטעמיה התם ואמר דאפי' ארכה כשנים ברחבה מותר ור"ע פליג עליה התם ואמר דוקא מרובעת וילפי לה מדכתיב ורוחב חמשים בחמשים ודרשי' טול חמשים וסבב חמשים כדאיתא התם ומש"ה גבי קרפף דאיכא דבר מועט לא בעי' ליה אלא דוקא מרובע הוא דבעי' והכא גבי כלאים מחמרי' דכיון דאיכא רצועה נותרת של ב' טפחים ומחצה בעינן נמי רצועה אחר דכותה ורבוע ג"כ לקרנה כדי להשוותה מרובעת **) וכיון דכ' על כ' דהוי בית סאה ממשכן גמרי' מודו רבנן לר"ע גבי כלאים דכל חלקי בית סאה להוי מרובעים ור' יוסי פליג הכא והתם ולא קיי"ל כוותיה ואע"ג דאיפסיקא הלכתא התם כר' יוסי היינו משום דעירובין דרבנן אבל גבי כלאים דאורייתא ועוד דאמרי' דבעינן כל שיעורייהו שוחקות כדאיתא בפ"ק דעירובין מודו רבנן לר"ע. ונראה בעיני לפרש דאף החצי אמה להוי ג' טפחים כשאר האמות דסתמן בת ששה טפחים מן הטעם שהזכרתי ***)והשתא מיתרצא שפיר מתני' דאמאי לא שרו רבנן אלא ט' קרחות לבית סאה ותו לא דהאיכא ג' טבלאות שאינם לא סמוכות ולא חבושות. אלא היינו טעמא דכיון דבעי לרבנן דכל הטבלאות להויין מרובעות רחבן כארכן וכדפרישית וכדברי התוספתא נמצא שאין בבית סאה רובעין בשיעורן ובמשפטן אלא כ"ב ותו לא דהא כי מפרנסינן אורך ורוחב כל בית רובע ורובע בג' טפחים הוא דמפרנסינן וכך הוא הענין. בית סאה הוו להו כ"ה טבלאות של י' אמות על י' אמות קח טבלא א' וחלקה לעשרים רצועות כל רצועה רחבה ג' טפחים וארכה עשר אמות ושים כל רצועה ורצועה לכ' טבלאות נגד מזרח נמצאו עשרים טבלאות

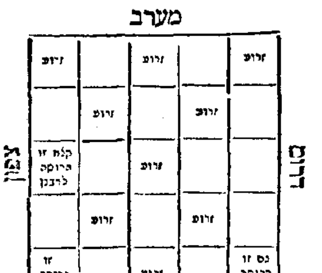

*) נ"ל רובעין זרועין.

---

*) א"ה לפנינו כתוב כעשר אמות וחומש אמה על עשר אמות וחומש אמה וע"ש ברדב"ז ובכ"מ: **) א"ה לא זכיתי להבין מי מחייב אותנו לתת את כל הרצועה נגד אחד שכדי לרבעה נהיה צריכים לקחת עוד רצועה אחרת דכותה. ולמה לא נחלק אותה לשניים ונתן מחציתה היינו טפח ורביע נגד א' ומחציתה הב' לנגד הב' ולא יחסר לנו רק המרובע של טפח ורביע על טפח ורביע. ועוד שכבר באר הר"מ שרובע מרובע הוא עשר אמות וחומש בקרוב על עשר אמות וחומש בקרוב: ***) א"ה לא מצאתי שהזכיר טעם רק לב' טפחים ומחצה שהוא שיעור הרצועה המותרת אבל ליותר מזה לא שמענו.

יכין תפארת ישראל יכין

דוקא חרדל. אבל שאר זרעים. אפי' ב' קרחת מחזי כשדה. דרק בקרחת רובע מתיר: סו) דעושה בבית סאה כ"ה קרחת. ה' על ה'. וזורע בשורה ראשונה ושלישית וחמישית. בכל אחת מהן קרחת א' ג' ה'. דהו"ל יחד ט' קרחת זרועות. ומניח שורה ב' וד' פנויות. ואי"ל יזרע י"ג קרחת. דבשורות ב' וד' יזרע נמי קרחת ב' וד'. ואף שיגעו בזויות בקרחות שבשורות א' ג' ה'. יזהרו בראש תור כמ"ז. י"ל דאין היתר ראש תור.

משנה ראשונה

רגילין לזרוע הרבה ביחד וכ"כ הרמב"ם בפירושו. ובחבורו ספ"א מה"כ כתב ויש מזרעוני גנה זרעונים שדרכן לזרוע מהן שדות כגון הפשתן והחרדל. ויש מהן שאין דרך לזרוע מהן אלא ערוגות ערוגות קטנות כגון הלפת והלפון כו' וע"ש:

ציונים

ט תשע קרחות. מיי' פ"ג ה"ז. טור וש"ע שם סעיף נג:

תוס' אנשי שם

ק' הא ר"מ סובר דמותר בשני קרחות לדבריו דבקרחת א"צ הרחקה אבל הרמב"ם פוסק כחכמים דקרחת לא הוי היכר ואסור לזרוע רק ט' קרחות כדמוכח במשנתינו. (מש"ח): בר"ב ד"ה והכ"א ט' דהיינו ה' שורות כו'. כזה ובירושלמי

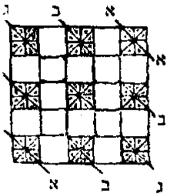

איתא האיך עבידא תלתא ותרתי וחדא ותרתי וחדא.וכו' בסו"ע שלהר"ב ה"פ תלת באלכסון העומדים על קו ג' ג' ותרתי העומדים על קו ב' ב' וחדא העומד על קו א' א' נגד א' של האלכסון שהיא הקו ג' ג' וכן נגד השני של הקו הזה כאשר אתה רואה בציור. אבל הוא תמוה מה השמיענו הירושלמי בסדור זה ומה היה חסר אם היה אומר כפשוטו תלתא תלתא ותלתא והיה הפי' ביושר ולא באלכסון. ובלא"ה למבינים כה' שלדעת הירושלמי הציור הוא כזה וצ"ל תלתא

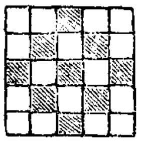

בשורה השלישית ותרתי וחדא למעלה ממנה ותרתי וחדא למטה ממנה. וגם זה תמוה דלפ"ז הקרחת האמצעי שבשורה האמצעית נוגע בארבעה ראש תור וכל ד' קרחות הנוגעים בה בראש תור דהיינו הב' שבשורה הב' והב' שבשורה הד' כ"א מהם נוגע בב' ר"ת. והו"ל להתיר יותר הד' קרחות שבד' קרנות ולא יזרע הקרחה האמצעי שבשורה האמצעית שגם אז יאסרו הקרחות שבשורה ב' וד' כ"א נוגע רק בב' ראש תור ואין אף קרחה א' שיגע בד' ראש תור ויהיה מותר לזרוע י"ב קרחות כזה ועוד דלהר"מ

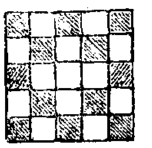

היה יכול לזרוע עשר כזה שלא

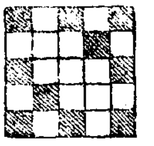

היינו ממעטים בראש תור. ועוד קשה דלכל הפי' לא יוכל

התם לאו בהרבה קרחות והוי בית רובע דוקא: **עשר** אסורות. תימה אמאי לא יהיו אפילו שלש עשרה מותרות והיינו הראשונה ושלישית וחמישית מהשורה הראשונה. ושנייה ורביעית משורה שנייה. והראשונה ושלישית וחמישית משורה השלישית. ושנייה ורביעית משורה רביעית. והראשונה ושלישית וחמישית מהשורה החמישית ואע"פ שבזווית נוגעים הזרעים זה בזה הא שרי ראש תור במ"ז. והרמב"ם כתב בסוף פ"ג מהלכות כלאים דכ"ש שתי זוית הנוגעות זו בזו וכמ"ש בתחלת פירושו לרפ"ג. וי"ל כמו שפי' רש"י במסכת שבת פרק ר"ע דף פה ע"ב דלאמרי' התם אין ראש תור בירק פי' אין תורת ראש תור אלא משדה גדולה לערוגה או מערוגה לתוך שדה גדולה אבל שתי ערוגות לא הוי היכר אלא דומה כאילו הן אחת דלא חשיבה כל חד באפי נפשה ע"כ. ובפ"ג מה' מתנות עניים קורא הרמב"ם שדה קטנה לחמשים אמה על שתי אמות והיינו חלק אחד מכ"ה לבית סאה והוא פחות מבית רובע. ועיין בפ"ג משנה ד. אבל לדבריו שכ' שחלק הזרוע דהכא הוא בית רובע קשיא. ומיהו לשמואל בפי' התוס' דס"ל התם דיש ראש תור בירק. וכן לפי' האחר של רש"י בדר' יוחנן דסבר

ר"ע מברטנורה

עשר אסורות (טו). **ר' אליעזר בן יעקב אומר** אפילו

חי"ג. עשר נ"ס ועשר וכ"ה בירושלמי.

חמישית קרחה ראשונה ושלישית וחמישית הרי תשע קרחות זרועות לבית סאה: עשר אסורות. שצריך שיהא מפסיק בין כל קרחה וקרחה כשיעור

מלאכת שלמה

י' אמות וג' טפחים מן המזרח למערב ומן הדרום לצפון רחבים עשר אמות ותו לא קא סבלא אחרת וחלקה לעשרים רצועות אחרות כל רצועה רחבה ג' טפחים וכו' ופרנס אותן כ' סבלאות לצד צפון ונמצאו עכשיו עשרים סבלאות מרובעות ארכן כרחבן י' אמות וחצי אמה על י' אמות וחצי אמה אלא שקרניהם פגומות לא ופרנס שתי סבלאות אחרות לארכן ולרחבן ובעי כל חדא שתי רצועות ארכן עשר אמות ורחבן ג' טפחים ולפרנסם למזרח ולצפון כמו האחרות ובעינן להרוס סבלא אחרת ולחתוך ממנה שתי רצועות רחבן אמה וארכן י' אמה ולחלקן ברחבן והוו להו ד' רצועות רחבות ג' טפחים וארכן י' אמה ולתת לסבלא האחת ה' למזרח וא' לצפון וכן לטבלא האחרת ועוד בעינן למלאות קרניהן כ"ב רבועים של ג"ט על נ"ט ובעי' רצועה רחבה חצי אמה וארכה י' אמות וחלקה לעשרים חלקים שוין ונמצאו בה כ' רבועים רחבים נ"ט וארוכים ג"ט ותן אותן לקרנות נמצאו כל סבלא וטבלא מהעשרים שפרנסת עשר אמות וג"ט באורך על י' אמות וג"ט ברוחב עם הזוית ככל מרובע שוה. ועוד בעינן שתי ריבועים אחרים לקרני שתי טבלאות האחרות שתשבורתן י"ח טפחים טפח על טפח נמצא עכשיו כשפרנסנו כ"ב רובעין בשיעורן ובמשפטן הרסנו שתי סבלאות ועוד מסבלא ג' נטלנו ממנו ב' רצועות וחצי רצועה ועוד י"ח טפח וכיון דהרוסה היא דלית בה שיעורא בטלה היא. הלכך לרבנן אין בבית סאה רובעים אלא כ"ב במשפטן ובשיעורן וכלפריסנן וכיון דא"א לזרוע בטבלא של כ' על כ' דליהוו הזרועין כמשפטן מרובעות והקרחות נ"כ כמשפטן הוצרכו להחריב עוד טבלא אחרת כאשר אתה רואה ונתגלה*) טעמה של משנתינו דאין לזרוע בה עשר וברוך הקדוש בספירותיו עשר עכ"ל ז"ל. וראיתי לצייר הנה ג"כ מה שמצאתי בעלה ישן כתיבה אשכנזית

וזה לשונה הרוצה לעשו' שדהו קרחת קרחת ורוצה לזרוע בכל קרחת מין אחד שדה שהוא נ' על נ' אמרו שהוא יכול לעשות כ"ה קרחות וכל קרחת זרועה תהי' עשר אמות וחומש וחרב שבין קרחת לקרחת יהי' ס' אמות ושלש חומשי' וחצי ובין הכל היה חמשים אמות וזה צורתו* לפי דעת חכמים

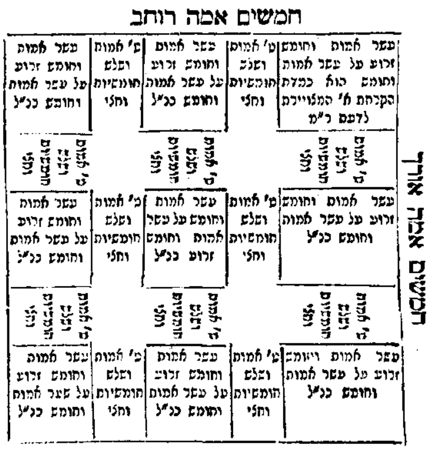
חמשים אמה רוחב
חמשים אמה אורך
עשר אמות וחומש זרוע על עשר אמות וחומש הוא כמדת הקרחת א' המצויירת לפנים כנ"ל
ט' אמות ושלש חומשיות וחצי
עשר אמות וחומש זרוע על עשר אמות וחומש כנ"ל

וזו הצורה לפי דעת ר"מ והיא קרחת א' מן הכ"ד קרחות שאחר שאתה רואה הנה מאה אמות בשבור מרובעו' עם חומשיהן שעלו עשר אמות וחומש על עשר אמות וחומש שהם ק"ד אמות וחלק קטן אחד מכ"ה משם תבין לספור כל שא' הקרחו' שיעלו כל

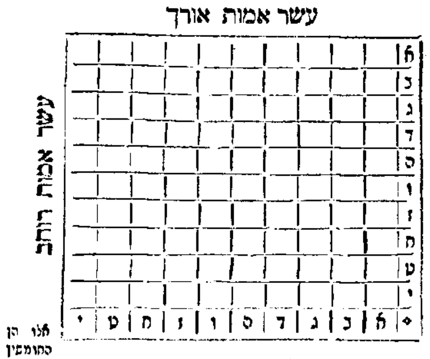

הכ"ד קרחות עד אלפים וחמש מאות עם חומשיהן. ויש לנו חלק מן הארץ שהוא חמשים על חמשים אמה ויעלו כ"א נוחלקים כ"ה עשר על עשר אמה* שהם כולם אלפים וחמש מאות אמות בשבור ואנו רוצים לעשות מן הכ"ה כ"ד וע' בזו הצורה שלמעלה שהיא עשר על עשר אמות אחד מן הכ"ה חלקים ויתר החומש אשר משני הצדדין

הגה"ה פי' כשתחלק אלפים וחמש מאות לכ"ה חלקים יהיה כל חלק עשר על עשר:

ועתה טול את החומש ומנה כי יהיה ארבע אמות והלק א' מכ"ה חמשיות. שתמלא ק"ד אמה וחלק א' מכ"ה בשבור. ועתה אלמדך שתעשה זה החשבון. אתה ידעת כי חמש חומשיות באמה ותמלא בצורה שלמעלה עשרים המשיו' והחלק הקטן שהוא חומש המשית בין הכל ד' אמות וחומש חמשית וכשתעשה כ"ד חלקים מן החלק שהוא חמשים על חמשים כל חלק וחלק יהיה מאה וד' אמות וכ"ה חומש חמשית ועוד ישאר לך א' חומש חמישית ע"כ מה שמצאתי וע' בפי' הרמב"ם ז"ל אם הוא פי' לפירושו ז"ל. לשון הה' הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל פי' ר"ע ז"ל ומניח שורה שנייה כולה בורה וכו'. בירושלמי קאמר שלרבנן צריך שלא יהיו סמוכות וגם שלא יהיו חבושות וקאמר א"כ איך זורעים ט' קרחות שלא יהיו סמוכות ולא חבושות וקאמר תלת ותרתין וחדא ותרתי וחדא. ופי' הדבר הוא שבמקום שיש כ"ה קרחות שכל קרחת היא בית רובע דהיינו בשדה מרובע שהוא בית סאה ורובע. באותה שדה אפשר לזרוע ט' קרחות כזה* כן נ"ל לפרש ופי' המחבר אינו נראה כלל עכ"ל ז"ל. וע' תי"ט שהעלה דסלקי ראש תור א' מהרבה ראש תור ביחד ולזה אפי' ראש תור א' לא נתיר בכאן ע"ש וכזה ניחא לי הא דלא תני וחכ"א עד ט' קרחות מותרות ותו לא אלא דלאי הוה תני הכי

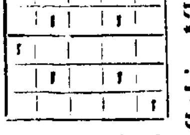

---

*) א"ה לא זכיתי להבין אם רצונו שיהיו זרועים בבית סאה המרובע שהוא כ' על כ' יקשה כי לפ"ז לא יוכל למצא בתוכה רק ד' שורות של ד' ד' טבלאות מרובעות י' אמה ומחצה על י' אמות ומחצה ויהי' שנה מרובעת מ"ב אמה על מ"ב אמה וישאר ח' אמות מצד מזרח וח' אמות מצד צפון וא"כ אינו יכול לזרוע בשורה הראשונה ג' טבלאות של עשר ומחצה ואפילו אם יזרע גם בשורה הג' ב' טבלאות לא יוכל לזרוע בס"ה רק ח' טבלאות. ואם לא יקפיד על רבוע הבית סאה כ"א על רבוע הטבלאות מה הועיל בזה שהוציא לפי חשבונו שאין בכל הב"ס רק כ"ב רובעין אם יסודרו חמשה טבלאות ומחצה באורך והרבעה ברוחב ולמה לא יזרע ג' בשורה הראשונה ושנים בשניה ושלש בשלישית ושנים ברביעית ויהיו עשר. וצ"ע.

תפארת ישראל

יכין

רק בין שדה גדולה לקטנה [כך פי' רש"י [שבת דפ"ה ב] **ותמוה** והכי אין נך קטנה בקטנות טפי מהך דלקמן [רפ"ג] ואפ"ה שרי בהו ראש תור. **אלא** נ"ל דה"ע דאסור משום דקרחה האמצעי שבשורה ב' וד'. יהיה לפ"ז מבוא הכל הצדדים דאפי' נגד הקטנות יהיה ב' ראש תור סוגר נגד כל קרן וקרן]. מיהו אפ"ה מקילי הכא רבנן טפי מבשאר דוכתי דבעינן בהו בכל תבואה ותבואה הרחק רובע [וכמ"ן]. ורק הכא דכל השדה עשוי רבועיי' רבועיי'. שני להו לרבנן בריחוק י' על י' אמה. אולם מדנוצרכו מרחק י' אמות גם בים כמה ריבועים בהבית סאה. אם כן כל שכן דפליגי אדרבי מאיר דמיקל בקרחת א' או ב' של חרדל לזרעו בלי הרחק כלל. דלרבנן צריך הרחק רובע: טו) דצריך הפסק כשיעור קרחה בין מין למין: הוא

תום' אנשי שם

יוכל לזרוע ע"פ זה הסדר רק ב"ס אחת אבל אם ירצה לזרוע סמוך לה עוד ב"ס ע"ז הסדר יגעו הקרחות שבצדדים אהדדי. ולולי דברי הירושלמי היינו יכולים לפרש שציור זריעת הט' קרחות הוא כזה דוק ותשכח שבאופן

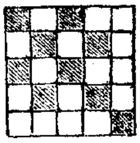

כזה יוכל לזרוע ע"ז הסדר עצמו כמה בית סאים שירצה מכל הצדדים ולא יגעו זה בזה. ומה"ט נמי לא התיר יותר מט' שאם יזרע א' יותר או כשיזרע הב"ס השנית יגעו זב"ז. אבל לייטב ד' הירושלמי נ"ל דלא התירו אלא בבית רובע מרובע עשר אמות וחומש על עשר אמות וחומש כמ"ש הר"מ והפסק יהיה ג"כ בית רובע מרובע. וא"כ בב"ס מרובע נ' על נ' א"א למצוא רק ד' על ד' קרחות שלמים של בית רובע דד"פ עשר אמות וחומש עולה מ' אמות וד' חומשין ונשאר ט' אמות וחומש שאין בו כדי רוחב הבית רובע וא"כ לפום רהיטא א"א למצוא שיוכל לזרוע בו יותר משמונה קרחות שנים בכל שורה. וזה בעצמו כוונת הירושלמי דמקשה היכי עבידא ר"ל האיך יצוייר ט'. וע"ז משני שיצוייר כשהב"ס עומדת באלכסון ויזרע באמצעה לאורך האלכסון ג' ולמעלה מהם ב' ולמעלה מהב' א' וכן למטה מהג' יזרע ב' ולמטה מהם עוד א' כזה

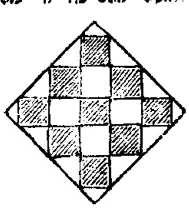

דלפ"ז עומד אלכסון הקרחה כנגד יושר הב"ס ולפי חשבון אמתא ברבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונא שוה אלכסון כל קרחה ארבעה עשר אמה ושבעה חלקי חמשה ועשרים באמה ועולים שלשת האלכסונים מ"ג אמה וכ"א חלקי כ"ה באמה ונשאר עוד ו' אמה וד' חלקי כ"ה באמה פנוי. ולפי זה מיושב הכל כי יוכל לזרוע כסדר זה עוד כמה בית סאין שירצה ודוק כי נכון הוא לע"ד: תוי"ט ד"ה **תשע** כו' לאו בהרבה כו'. לא נהירא דאדרבא מינו לעולם דחשו רבנן לעשות הרחק כשהם הרבה מינים במק"א.(סו"ע). ולכאורה אפשר לומר דהתם בעינן בית רובע כשהזרוע אינו בית רובע מרובע אבל בקרחת מבית רובע מרובע סגי בפחות:

ח אפילו כל שדהו בית כור (סח) לא יעשה בתוכה חוץ מקרחת אחת (סט): י כל שהוא בתוך בית רובע (ע) עולה במדת בית רובע (עא). אכילת הגפן והקבר והסלע עולין במדת בית רובע (עב). תבואה בתבואה בית רובע (עג). ירק בירק (עד) ששה טפחים (עה). *תבואה בירק ירק בתבואה בית רובע (עו).

ר'

ח . בית כור נד"ל נשמט מלת בית : י בתוך בית רובע נד"ל בתוך רובע וכ"ה נמשנ"ג. ירק בתבואה נד"ם וירק בתבואה וכ"ה בירוש'.

עובדיה מברטנורה

כשיעור קרחת דהיינו בית רובע בקירוב והלכה כחכמים: בית כור. ל' סאים וטעמא דרבי אליעזר בן יעקב לא אתפרש: י כל שהוא בתוך בית רובע. כגון נקעים מלאים מים אף על פי שאינם ראוים לזריעה עולים למדת בית רובע ליחשב הרחק בין מין ומין: אכילת הגפן. מה שהגפן תופסת ואוכלת סביבותיה דהיינו כדי עבודתה עולה למדת בית רובע להשלים עשר אמות וב' טפחים ומחצה אורך על עשר אמות רוחב דאמרינן לעיל שהוא שיעור בית רובע שצריך להפסיק בין מין למין. וכן הקבר נמי עולה וכן הסלע. ובסלע שאינו גבוה עשרה מיירי דאי גבוה עשרה הוי מחיצה ומפסיק בפני עצמו: תבואה בתבואה בית רובע. היתה שדהו זרועה חטין ורוצה לזרוע בה שעורים צריך להרחיק בית רובע ובלבד שלא יהיו חטין מקיפים את השעורים מד' רוחות דהתם לא מהניא הרחקה עד שיהא פתוח מרוח אחת: ירק בתבואה בית רובע. ודוקא

תוספות יום טוב

דסבר דיש ראש תור בירק. נמי קשיא. ואפשר לומר דשאני ראש תור אחת מהרבה ראש תור ביחד דלא שרי. וא"ת נתיר עשר והיינו שיעשה אחת בראש תור וי"ל דכיון שראוים כולן להעשות ראש תור גזרינן שלא לעשות אפילו אחת. אבל לא ניחא לפרש כן להרמב"ם בפירושו לערוגה דרפ"ג שהוא מתיר ראש תור בערוגה. וי"ל דהתם נמי לא התירו אלא חמשה כמו שאכתוב שם בס"ד. והלכך איכא למימר דבתבואה דבה איירינן השתא לא התירו ראש תור כשזורע מועט ודוקא משדה גדולה וכו' התירו. ואע"ג דאמר בירוש' אמתני' ו' שמותר להקריח בית רובע ולזרוע בו ה' מיני תבואה מק"ו דערוגה. י"ל שלא הביאו בק"ו אלא ה' מינים אבל לא לענין ראש תור. [*ומ"ש הר"ב שעושה כ"ה קרחות דהיינו ה' שורות וכל שורה מחמש קרחות. לאו בדוקא קאמר שהשורות הנשארות אין צריך לחלקם. ולשון הר"ש ואח"כ תחלק שורה ראשונה ושלישית וחמישית וכו']. ומ"ש הר"ב והל' כחכמים. אע"ג דמשנת רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי הכא לא אתפרש טעמיה ועיין מ"ח פ"ד: [*בית כור. פי' הר"ב שלשים סאין ושיעורו מפורש ברפ"ז דב"ב]: י כל שהוא בתוך בית רובע וכו'. לאתויי נקעים מלאים מים וכו' [כמו] שפירשו הר"ב והר"ש: אכילת הגפן. ירושלמי הביאו הר"ש ר' בון בר' חייא בשם ר' זעירא לא שנו אלא אכילת הגפן הא גפן עצמה לא למה מפני שהיא אסורה בהנייה והרי הקבר אסור בהנייה. קבר אין איסורו ניכר. ועבודת הגפן אין איסורו בהנייה. אלא כר' ישמעאל דאמר אין עבודה לגפן יחידית ע"כ. ואכילת הגפן דהיינו עבודתה מפורש בפ"ה מ"ד. [*והא דקרי לה אכילה מצאתי בפי' הנזכר לפי שנראית כאוכלת סביבותיו שאסור לזרעה]: והסלע. כתבו הר"ב והר"ש ובסלע שאינו גבוה עשרה מיירי דאי גבוה י' אי מחיצה וכו'. ור"ל בסלע שאינו גבוה י' אע"ג דרוחב ד' דאי רוחב ד' וגבוה י' וכו': תבואה בתבואה וכו'. כתבו

מלאכת שלמה

הכי ה"א דאה"נ דבהנהו דשייך בהו טעם ראש תור דשרי נמי אלא דתנא לא איירי בהכי להכי הדר תני עשר אסורות לאשמועי' דאפי' הנהו שהדעת נוטה להתירן מטעם ראש תור גם הנה בכלל האיסור ואפי' אחת מהנה כך נלע"ד לפי דרכו של הרב הנזכר נר"ו: י כל שהוא בתוך כו'. ע' ברמב"ם בחבורו. ואה"נ שמודה הרמב"ם ז"ל לפי' הר"ש ז"ל דכל שהוא בתוך בית רובע לאתויי נקעים וכו' וגם גדר שאין גבוה עשרה טפחים אע"פ שלא הזכירם לא בפי' המשנה ולא שם בס"ד. ופי' הה' הרי"א ז"ל כל שהוא בתוך בית רובע. פי' לעיל גבי קרחת אמרו חכמים שצריך הרחקה בין זרע לחבירו בית רובע וע"ז קאמ' שכל מה שהוא בתוך בית רובע עולה במדתו ואמר עוד שבקרחת של מה שאמרו שצריך בית רובע דוקא בקרחת של תבואה בתבואה אבל בקרחת של ירק בירק עשרה [אולי צ"ל ששה] טפחים ע"כ: אכילת הגפן. לשון תפיסה כמו כמה לוחות אוכלות באהרון דפ"ק דב"ב ובל' מקרא נמי כי יאכלו אתיקים ביחזקאל. והביאו יצחק בעהתו"ס ז"ל פי' אכילת הגפן גפן יבש ולא נשאר כי אם השרש בארץ עולה למדת בית רובע ע"כ והר"ש ז"ל פי' זה הפי' בשם י"מ. ובירושל' ר' בון ב"ר חייא בשם ר' זעירא לא שנו אלא אכילת הגפן הא גפן עצמה אינה עולה ומוסיפים על הרובע קרקע כנגד גוף הגפן. למה מפני שהיא אסורה בהנאה. ופריך והרי הקבר אסור וקתני דמשלים. ומשני קבר אין אסורו ניכר אלא שהוא תל בעלמא דמיירי בקבר קרקע עולם ולא ע"י בנין והדר פריך ועבודת הגפן אינה אסורה בהנאה והיכי דייקת מינה הא גפן עצמו לא והא שניהם שוין וכולהו אסורין בהנאה ומוקי לה כר' ישמעאל דס"ל דאין עבודה לגפן יחידית אלא כשאר אילנות דשרי לזרוע דלא הגמריה רחמנא למשה עבודה אלא גבי כרם: תבואה בתבואה בית רובע. תני ובלבד שלא תהא חבושה מארבע רוחותיה:

ר'

תפארת ישראל

יכין

סח) הוא שלשים סאה: סט) נראה לי דמדלא קאמר לא יעשה אותה רק קרחה אחת. שמע מינה דאין ר"ל שיזרע כל הבית כור רק מין א' בקרחת א' דמהיכא תיתא נימא כן. והרי ודאי יכול לזרוע בבית כור א' כמה מינים כשירחיק בין מין למין בית רובע. ודוחק לומר דראב"י פליג אמשנה דלקמן דקאמר' בפירוש תבואה בתבואה בית רובע. אלא ה"ק דאפילו בבית כור שכלו זרוע ממין א'. ויש באמצעיתו קרחת א' ממין אחר סמוך להמין שחולה לו סביב מותר. אבל טפי מקרחת א' אסור. אבל במרחיק בין מין למין בית רובע ודאי דגם לראב"י שרי. ולרבנן אפילו קרחת א' אסור לעשות בתוך השדה כשהוא סמוך למין אחר. בין באמצע בית סאה או באמצע בית כור ויותר: ע) בתוך הקרחות המפסיקות לרבק בין כל מין למין לחבירו: עא) אפי' נקעין מלאין מים שאינן ראויין לזריעה: עב) ר"ל אם היה בקרחות המפסיקות הנ"ל גפן. שצריך להרחיק ממנו זרע כדי עבודתו. דהיינו ו' טפחים לכל צד. או שהיה שם קבר. דמדאסור בהנאה. ג"כ לא חזי לזריעה. או שהיה שם סלע שאינו גבוה י' [דאל"כ הו"ל מחיצה] דג"כ לא חזי לזריעה. אפ"ה עולין למדת בית רובע. להיות הפסק בין מין למין: עג) ר"ל אם זורע ב' שדות גדולות מב' מיני תבואה. מרחיק ביניהן כשיעור רובע מרובע. והוא י' אמות ואומס אמה על י' אמות וחומש. בין שהרחיק כשיעור הזה בהתחלת השדות. בין שהרחיק באמצע השדות. ובהתחלתן ובסופן סמוכים ומקורבים יחד. שרי. ודוקא באין מין א' מקיף לחבירו מד' רוחותיו. דבמקיפו הו"ל חבוש. ולא מהני הרחקה כלל. מיהו נ"ל במקיפו באופן שאין הרוחות נוגעות זב"ז רק בראש תור. שרי. כדמוכח בפ"ג: עד) ב' שדה ירקות ב' מינים שנזרעו זא"ז: עה) א"צ להרחיק ביניהן רק ו' טפחים על ו' טפחים בין בהתחלת השדות בין באמצען כלעיל: עו) מיהו

כל

משנה ראשונה

כל שהוא בתוך בית רובע. פי' הר"ב אפילו נקעים מלאים מים דלא חזי זריעה וכ"כ הר"ש כלומר דס"ד כיון דלא חזי לזריעה לא נתכוון לפיין משום הפסק לא משום דלא חזי קמ"ל דמ"מ מפסיק. ומכאן נמי ראיה למאי דפי' לעיל ה דכל הפסקות דכלאים אפילו אינם עשוין לשם הפסק מהני. ונראה דהכי קעים אין עמוקין עשרה או אין רחבין ד' דאל"כ היינו חריץ דלעיל מ"ח דבפני צמו הוי הפסק: תבואה בתבואה בית רובע. כתב הר"ב ובלבד שלא יהא מוקף ארבע רוחות דלא מהני הרחקה וכ"כ הר"ש. אין לומר דלא מהני הרחקה כלל אפילו טובא דמי ממיר מקרחת הכרם בפ"ד. אלא כלומר דבעי טפי מבית רובע וצ"ע בכמה שיעורו: ירק בירק ששה. נ"ל דירק דהכא לאו למעוטי מין זרעים כההיא דפ"ג מ"ב. דא"כ אמאי לא תני לן שיעור זרעים בזרעים. אלא הכא דין זרע כדין הירק ומשום דלענין כלאי הכרם דין ירק כדין תבואה מדאורייתא וזרעים לא כמ"ש הרמב"ם פ"ו מה"כ קמ"ל דלענין כלאי זרעים בהרחקה יש חילוק בין תבואה לירק דירק דמי בהא לזרעים: ירק בתבואה בית רובע. כתב הר"ב ודוקא במרובע כו' ע"כ. ונראה דבין שדה לבדה שלא נתחכם כלל לר

[illegible]

ציונים

כל שהוא. מיי' שם ה"ג טור וטוש"ע שם סעיף כט: תבואה בתבואה. מיי' שם פ"ג ה"ט טור וטוש"ע שם סעיף טז: ירק בירק. מיי' שם ה"י. טוש"ע שם סעיף יז: תבואה בירק. מיי' שם ה"א · טור וטוש"ע שם סעיף יח:

תוספות רע"ק

משנה י [אות יג] תבואה בירק) היינו בב' שדות אבל אם לזרוע שורה ירק מצד שדה תבואה סגי בו' טפחים כדאיתא לקמן במשנה בתרא דפ"ג. הרמב"ם בחבורו:

תוס' אנשי שם

תוי"ט ד"ה עשר אסורות כו' שיעשה א' בראש תור כו'. אחר שהניח שאסורים הרבה ראש תור לא ידעתי מה שחזר והקשה בא' ראש תור דא"כ הו"ל ה' קרחות בד' ראש תור דוק ותשכח. (רמ"ך): בא"ד אלא חמשה כו' זה היא דהא הרמב"ם פריך בפ"ג מ"ח אמאי לא התירו לעשות בערוגה ט' מינין ותירץ דא"כ יהיה בין צלע לצלע פחות מטפח ומחצה ע"ש א"כ מוכח דמותר אפילו ט' ראש תור. וקושיתו נראה לתרץ דהרמב"ם מפ' דכל קרחת הזרוע יהיה רובע והמרחק שביניהם יהיה פחות מרובע ולפ"ז א"ש שלא יוכל לעשות אף קרחת א' שיגע בראש תור אם לא יהיה פחות מרובע וכזה לא התירו. (מס"ח) בשינוי לשון קצת: י תוי"ט ד"ה אכילת הגפן כו' אלא כר' ישמעאל כו' לפ"ז למאי דקי"ל דגפן יחידית אוסרת כל המרע בתוך עבודתה אין אכילת הגפן עולה במדת בית רובע וא"ש מה שדלגו הר"ם בחבורו. (פ"מ):

ר' אליעזר אומר ירק בתבואה ששה טפחים: **יא** תבואה נוטה על גבי תבואה (עו). וירק ע"ג ירק (עו). תבואה ע"ג ירק (עו). ירק ע"ג תבואה (עז). הכל מותר (עח) חוץ מדלעת יונית (עט). ר' מאיר אומר אף הקשות (פ) ופול המצרי (פא). ורואה אני את דבריהן מדברי (פב):

חי"ג. אליעזר כד"נ וי"נ אלעזר. תבואה ע"ג ירק. ירק וכו' גד"ס ותבואה ע"ג ירק וירק כו' וכ"ה בירושלמי. ר' מאיר אומר. כד"ס רבי אומר וכ"ה בירושלמי.

ר' עובדיה מברטנורה

ודוקא במרובע הוא דבעינן הכי אבל אם רצה לעשות שורה של ירק בתוך שדה של תבואה עושה אורך שורה של עשר אמות ומחצה על רוחב ששה טפחים שהחמירו במרובע טפי משורה והכי אמרינן בירושלמי:

רבי אליעזר אומר ירק בתבואה ששה טפחים. דסבר לא מחמרי' במרובע טפי בשוריה ואין הלכה כר"א: **יא** תבואה נוטה על גבי תבואה. כגון שנזרעו כהלכתן אלא שהשבולים מתוך גדלן נכפפים ושוכבים זה על זה וכן כולן: חוץ מדלעת יונית. שעלין שלה ארוכים ומתפשטין ביותר וכשהן נוטין ע"ג תבואה או ירק הן מסככין ומתקשרין יותר מכל שאר מינין ומיחזו כלאים: ופול המצרי. (א) פבול"י בלע"ז: ורואה אני את דבריהן מדברי. שאין בהן מסככין ומסתבכין כדלעת יונית. וכן הלכה שהכל מותר חוץ מדלעת יונית:

(א) טירקשע באהנע

תוספות יום טוב

כתבו הר"ב והר"ש ובלבד שלא יהיו חטין מקיפין את השעורים מארבע רוחות דהתם לא מהניא הרחקה עד שיהא פתוח מרוח אחת ע"כ. ולשונם זה אינו מדוקדק דעד שיהא וכו' קאי אדהתם דהיינו במוקף מארבע רוחות והתם מאי פתוח שייך. והכי הוי ליה למימר דלא מהניא וכו'. ולא שלחתי יד בלשון הר"ב להגיה הואיל וגם בפירוש הר"ש כתוב כן. רבי אליעזר אומר ירק בתבואה ששה טפחים. ל' הר"ב דסבר לא מחמרינן במרובע טפי משורה. וכ"פ הר"ש וא"כ לא פליג אלא ארוחב אבל באורך סבירא ליה נמי עשר אמות ומחצה וכיוצא בזה אשכחן בספ"ג דתנן ששה טפחים רוחב ולא תנן לאורך בכמה ופירשה בתוספתא עשר אמות ומחצה כמ"ש שם הר"ב:

מלאכת שלמה

ר' אליעזר אומר ירק בהבואה כו'. ר' אליעזר ביו"ד גרסי'. ומשמע דגם בתבואה בירק פליג ר"א ולאו דוקא נקט במלתיה ירק בתבואה: **יא** ר"מ אומר. צריך להגיה רבי אומר שאע"פ שאין משמע כן מפי' הרמב"ם ז"ל כן משמע מהירושלמי שהביא הר"ש ז"ל:

תפארת ישראל

יכין

כל זה בב' שדות. אבל בשורה א' ירק סמוך לשדה תבואה א"צ רק ו' טפחים על ו' טפחים [כרמב"ם פ"ג דכלאים הי"ג]: עז) שהרחיקן זמ"ז כדינן לעיל. רק מחמת גידול נכפפו השבלים ושוכבים זע"ז. וא"ת כיון דתבואה בתבואה בית רובע וכלעיל. א"כ היכא אפשר שיהיו השבלים ארוכים כ"כ שיכפפו זע"ז. י"ל דמיירי הכא שמרוחקים רק במקום אחד. ואח"כ מקורבים: עח) נ"ל דקמ"ל אע"ג דבכלאי הכרם אסור כה"ג [כלקמן פ"ז מ"ד] אפ"ה בכלאי זרעים שרי: עט) שעליה מתפשטין ומסתבכין ביותר: פ) ברבוי נקרא קשואין. גורקע בל"א: פא) שמינקבאהנען: פב) רק שכך קבלתי מרבותי ואי אפשר לי לחזור בי. ואף על גב דמסתבך דלעת יונית. הרי גם קישות ופולין מסתבכין. ואפילו הכי כיון דרק משום מראית עין נאסר סיכוך. לפיכך כל שאינו מסתבך מאד כדלעת אין לאסור:

הלכתא גבירתא

פרק ב משנה א כל תערובת זרע שחלק כ"ד ממנו הוא ממין אחר אסור לזרען יחד עד שימעיט המתבטל או יוסיף על המבטל. ואפילו היה המתבטל מב' מינין שהן כלאים זב"ז מצטרפין לא' מכ"ד. וכ"כ במוצא כלאים בשדהו סגי במיעוט המתבטל עד שיעור כך:

משנה ב בד"א בב' מיני תבואה או ב' מיני קטנית. או תבואה וקטנית שנתערבו. שבכולן צריך מהן סאה לזרוע על מקום נ' על נ' אמה. אבל בשאר זרעונים דקים שיש שזורעין מהן רק קב בנ' על נ' אמה. ויש שזורעין מהן יותר מסאה על מקום שהוא נ' על נ' אמה. בכל הנך אין משערין בשיהיה המתבטל חלק כ"ד מהמבטל. רק משערין בחלק כ"ד ממה שזורעין מאותו מין על המקום שנזרע שם המבטל. בין שהנתבטל הוא ממין שזורעין ממנו הרבה או מעט על מקום כזה. משערין כל מין כמינו [**אב"י** ולרמב"ם פ"ב דכלאים ה"ד. בזרעוני גינה דמתניתין אין זורעין מהן קב בבית סאה. רק ארבה סאתים בבית סאה. ולהכי רק חלק כ"ד דהיינו חצי קב צריך למעט]:

משנה ג שדה זרוע חטין ונמלך לזרעה שעורין ימתין ג' ימים כדי שיכה החטין שרשים ויחרוש לעקור השרשים ואח"כ יזרע שעורין [**אב"י** ולרמב"ם תפירוש שיתליע שיפסיד בארץ]. ואם כבר צמחו החטין יחרוש לעקרן ואח"כ זורע השעורין. וא"צ לחרוש כל השדה. אלא עושה תלמים רחבים כחורש קודם מטר הראשון בתחלת השנה לרכך הקרקע:

משנה ד שדה זרועה ונמלך לנטעה [לרמב"ם רק בגפנים אסור לזרוע]. יחרוש כנ"ל ואח"כ יטע. וה"ה בנטע ונמלך לזרוע. ישרש ואח"כ יזרע. ודק בכה"ג רשאי לגמום האילנות עד פחות מטפח לקרקע ויזרע ואח"כ ישרש:

משנה ה שדה זרוע קנבוס או לוף. ורוצה לזרוע במקומו מין אחר. לא מהני חרישתו מקודם לעקרן. ואסור לזרוע שם מין אחר עד אחר ג' שנים. מדיש בגרעיני זרע שלהן שיצמחו תוך ג' שנים. תבואה שצמחה ביניה ספיחי סטים. או עשבים שצמחו בין תלתן. אפילו הן חלק כ"ד א"צ לעקר ולמעט. דהכל יודעין שנזרע שלא בכוונה מדמפסיד לתבואות. ורק בהתחיל לעקור צריך לעקור הכל חוץ ממין א' שלא יחשדוהו דניחא ליה במה שהשאיר:

משנה ו מותר לזרוע הרבה מינים סמוכים בערוגות. כל ערוגה מין אחד. וירחיק ראש כל ערוגה מראש חברתה ב' על ב' אמות. אף שמשם ואילך מתקצר המרחק אף שלבסוף נוגעים זה בזה שרי:

משנה ז וכן ערוגה משולש וא' מזויתיה נוגעת בהמשך חבירתה שממין אחר שרי. אע"ג שאין בראשי ב' הערוגות מרוחקים זה מזה ב' אמות. ולא עוד אלא גם אם שדהו זרוע חטין. ולחבירו זרוע בצדו שעורין. מותר לבעל החטין לזרוע שעורין סמוך לחטין שלו בלי הרחק. אם רק יהיו שעורין שלו סמוך לשעורין של חבירו. מדנראה כאילו ערוגת שעורין שלו כאילו גם היא שעורין של חבירו. והיינו מדאסרת התורה רק במפולת יד ולא בזורען סמוכים. דאסור רק משום מראית עין שיחשבו שזורען במפולת יד. והכא שיחשבו שהוא של חבירו אין כאן חשד [**אב"י** ומכאן ק"ל על מ"ש רב"י בא"ח סי' רמ"ד בשם המגיד והר"ן שלא התירו חכמים מפני הטעם שתולין באריסות אלא כשהאמת כן. משא"כ כשהבעלים נוטלים כל הפירות מחזי להו לאנשי כשכיר יום. והרי כאן. אף דבאמת הוא שעורין שלו אפ"ה מתירין. משום שיחשבו שהוא שעורין של

כללא דפרק ב

חבירו. ואמאי לא נימא נ"כ. דכיון שיחקרו ויראו שהוא שלו יחשדוהו שזורעם במפולת יד. כמו שיחשדוהו שם שהעובד כוכבים אצלו שכיר יום. וי"ל דשאני כאן כיון דיש חלק אחד מהשעורין שהוא באמת של חבירו. לא יחקרו עוד ויחשבו שגם הנשאר הוא של חבירו לא של בעל החטין. משא"כ בשבת שאין שום צד באמת ממה שיטעו לחשוב שלקחה באריסות] וכ"כ בזורע להשחתה. כגון שזרע ערוגה של פשתן בין חטין שלו להטין של חבירו. דהכל יודעין דרק לבדוק שדהו רצה אם ראוייה לפשתן; ומדהערוגה בין ב' השדות. ודאי התרצו שניהן לבדוק הקרקע כנ"ל. אבל באמצע שדהו אסור אפילו רק תלם א' דאילו לבדיקה היה זורעה לבסוף:

משנה ח אסור לזרוע חרדל וחריע אצל שדה תבואה של חבירו. אע"ג דמין אחר היה מותר להסמיך עכ"פ בהנך מדמזיקים מאד לתבואה יחשבו שלולי שהיה של חבירו לא התרצה שזורע סמוך לו דבר המפסידו אלא יחשדוהו ששניהן שלו הן. אבל מותר לסמכן אצל שדה ירקות של חבירו מדלא מזקי אהדדי. **מותר** לזרוע ב' מינים סמוכים בשמפסיק ביניהן שדה בורה או ניר. כשזה או זה י' אמות ורומש על י' אמות וחומש. והוא בראש או באמצע ב' השדות אף שבשאר מקום סמוכים יחד. או בשיפסיק ביניהן אבנים מסודרים זע"ז כגדר אף שאינו גבוה י"ט. [**אב"י** דכיון דאינם מדובקים יחד בטיט וסיד מסתמא מניחין הרבה ביחד בעובי כבגל] או בשמפסיקין דרך שלאדם ובהמה שרחבו ד' אמות; או גדר (בנוי) גבוה י"ט [**אב"י** ועוביו כ"ש]. או חריץ שעמוק י"ט. ומדאין בחריץ הפסק בין הגידולין ממש. להכי צריך רוחב ד"ט. או בשמפסיק ביניהן ענפי אילן המשולשלין למטה עד פחות מג' טפחים מהקרקע. או בשמפסיק ביניהן סלע שגבוה י"ט ומדאין ההפסק נעשה בידי אדם צריך רחבו [**אב"י** דהיינו עוביו] ד' טפחים. וכל המפסיקין הללו סגי בהמשכן רק י' אמות וחומש ומפסיק רק במקום א' בין ב' השדות ואח"כ סמוכים לגמרי [**אב"י** אם שנ התוי"ט ד"ה ולסלע נראה שפי' כע"ר דרוחב דסלע היינו עוביו. ל"מ הייתי אומ דרוחב ארבעה הנאמר במשנה אחר חריץ קאי נמי אגדר. ורוחבו של גדר היינ המשכה שלו. וכן הרוחב דסלע נ"כ המשכה שלו שהוא ג"כ ד"ט. נמצא דשיעו רוחב הגדר וסלע שוין. דהיינו שיעור המשכתן. וכן ראיתי אח"כ להגאון מהרע"ק זצוק"ל שכתב כאן בחידושים כן. ותמה על התוי"ט]:

משנה ט אם רצה לעשות כמה ערוגות מרובעות סבמה מינים על מקום שהוא נ' על נ' אמה. אסור לעשות יותר מט' ערוגות כאלו. דהיינו ג לארכן וג' לרחבן. שיהיה כל ערוגה בית רובע. באופן שיהיה כל ערוגה רחוק מחברתה בכל צד קרוב לי' אמות פחות מרובע:

משנה י ואפילו יש בבית רובע המפסיק בין ב' מינין מקום שא"א לזרען מחמ עצמן. כגון נקעים מלאים מים או קרקע אבניית. או שא"א לזרע מחמת איסור. כגון קבר או גפן והמרחק שצריך להרחיק ממנו זרע. אפ"ה נחשבים בכלל הבית רובע. הזורע ב' מיני תבואה בשדות גדולות סמוכות צרי להרחיק ביניהן בית רובע. וכן הוא ההרחק בין תבואה לירק. אבל בין יר לירק סגי במרחק ו' טפחים על ו' טפחים:

משנה יא בהיה המרחק בין ב' המינים כראוי. ואח"כ גדלו וסכך מין א' ע חבירו מותר. חוץ מדלעת יונית שמסתבך ביותר ומחזי במעורב ולפיכך כשנסתבך יעקר מלפניה:

ציונים

יא תבואה נוטה. מיי' שם ה"י. טור וש"ע שם סעיף כח:

חידושי מהרי"ח

משנה י [תי"ט ד"ה] **תבואה** בתבואה כו' כתבו הר"ב והר"ש כו' והתם מאי פתוח שייך כו' עכ"ל. ונראה משום דה"א שאם היה מתחלה מסובב לא מהני אף שיעקור אח"כ מצד אחד לכן כתבו הר"ב והר"ש דהתם כו' עד שיהא פתוח כו' לומר שאפילו פתחו אח"כ מהני וא"ל א"כ הול"ל עד שיפתח דהר"ב והר"ש באו לכלל לב' הדינים הן תחילה היה פתוח מצד אחד והן אם היה מסובב ואח"כ פתחו כתבו בלשון אחד כלומר עד שיהא פתוח תיתי מהי תיתי הן שהיה מסובב הן שהיה תחילה כך סגי וק"ל

משנה ראשונה

נקרחות ולא נשורות דינה במרובע כדפי' במ"ו ולענין ירק בירק דאמרי' הכא ששה טפחים כתב הר"ב בהדיא בפ"ג מ"ג דהיינו בין שדה לשדה. ומ"ש הר"ב אבל אם רצה לעשות שורה של ירק בתוך שדה של תבואה עושה אורך שורה של עשר אמות ומחצה על רוחב ששה טפחים ע"כ כלומר שיעור ההרחקה בין זה לזה כך הוא וכדתנן ספ"ג גבי שורה של דלועין בתבואה: **יא הכל** מותר. ואפי' תבואה או ירק תחת הגפנים מותר כה"ג כדלקמן פ"ז מ"ז ולא עוד אלא דהתם תני סתמא ולא אמר חוץ מדלעת יונית: **ורואה** אני את דבריהן מדברי. ומה שנחלק עליהן היינו לפי קבלתו שכך קבל מרבותיו:

פרק ג א **ערוגה** שהיא ששה טפחים על ששה טפחים. זורעים בתוכה חמשה זרעונים א). ארבעה בארבע רוחות הערוגה ב) ואחד באמצע ג).

היה

חלופי גרסאות. א הערוגה גנ"ס נ"צ. ואחר נד"צ ו"נ ואחת.

ר"ע מברטנורה

פרק ג א **ערוגה** שהיא ששה טפחים על ו"ט. מפורשת למטה בסוף הקונטרס:

א"ה בכל הדפוסים לא נמצא הפי' הזה בסוף קונטר' ועתה כאשר זכינו לאור הס' מלאכת שלמה מצאנו בו העתק הפי' הזה של הרע"ב עם הגהותיו. ולמען תהיה תורת ה' תמימה הדפסנוהו פה על המקום הראוי לו.

ערוגה שהיא ששה טפחים וכו' זורעין וכו'. בפ' ר' עקיבא דרש לה מקרא דכתיב כי כארץ תוציא צמחה וכגנה זרועיה תצמיח (ישעיה סא יא) תוציא חד צמחה חד הרי תרי זרועיה תרי הרי ד' תצמיח חד הרי חמשה. והא דתנן לעיל בפרק שני ירק בירק ששה טפחים הני מילי בשדה גדולה שיש בה ירק הרבה אבל הכא דאין זורע מכל אחד ואחד אלא מעט לא חיישינן. ומה שיש להקדים לפירוש המשנה הוא כי אנחנו צריכין שיהיה בין כל זריעה וזריעה רחוק טפח ומחצה* כדי שלא יינקו זה מזה אלא אם תהיה זוית כנגד זוית או כנגד נגע מקום זריעה שנייה אז לא יצטרך. כי הגבלת הזוית יראה הבדלתם ואז אין חוששין ליניקתם אפילו הם זה כנגד זה וא"כ בערוגה שהיא ששה אפשר לזרוע בה חמשה מיני זרעים ולא תהיה כלאים וזו צורתה*:

[הגה"ה זה שלא כדעת רש"י והראב"ד ז"ל ששם ז"ל סוברים שצריך להרחיק בין כל זרע וזרע שלשה טפחים. אבל בשבת פ' רבי עקיבא הועתק מפירש"י ז"ל דהתם כמו שכתוב בתי"ט]:

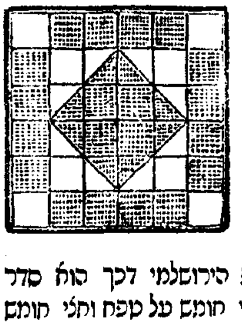

ויהיה מדת מה שנזרע בזו הערוגה כ"ד טפחים ואמרינן בגמרא פרק ר' עקיבא דבערוגה בחרבה שנינו אבל ערוגה בין הערוגות אסור לזרוע בה חמשה מינין שאם יזרע בכל רוח שבערוגה זו ובכל רוח שבערוגה שסביבותיה יראה הכל כמעורב. והר"ר שמשון ז"ל פי' ע"פ הירושלמי דכך הוא סדר הזריעה. מניח בקרנות חרב טפח וחצי חומש על טפח וחצי חומש

כדי

תוספות יום טוב

פרק ג **אמר** יום טוב ראיתי כי טוב להעתיק הנה לשון הר"ב בפ"ט דשבת ששם שניה ג"כ רישא דמתני' ופירש' הר"ב. ואחר שאני מעתיק לשונו על הרישא הנני יוסיף להפליא בה וגם בסיפא ע"פ דרכו של הר"ב שהוא ע"פ דרך רש"י ז"ל דמסכת שבת ואח"כ אני מעתיק כל לשון הרמב"ם בפירוש המשנה הזאת ואשים ציוריו כל אחד במקומו לא כאשר נמצאים כבר בדפוס כי כולם מוטעים ואחר לשונו אשיב ידי לפרשו במקום שאות צריך לבאור: **א זורעים בתוכה ה' זרעונים.** ל' הר"ב ויש בה כדי להפריש ביניהם הפרש הראוי ולא הוי ערבוב. ארבעה מארבע רוחות הערוגה. ממלא את כל הרוח עד סמוך לקרן ובאמצע אינו זורע אלא גרעין אחד כדי שיהיה הגרעין שבאמצע רחוק שלשה טפחים מן הזרוע שבכל רוח דשיעור יניקת כל זרוע טפח ומחצה. ואע"פ שאצל הקרנות שברוחות הזרעים קרובים זה לזה ואין ביניהם הרחקה שלשה טפחים ויונקים זה מזה אין כאן בית מיחוש דאכלאים בלבד קפיד קרא דלא ליהוי ערבוב ויניקה לא חיישינן כדתנן (ב"ב כו.) היה גדר בינתים זה סומך לגדר מכאן וזה סומך לגדר מכאן ואע"ג דינקי מתתאי וכאן יש היכר גדול שרוח זו זרוע לצפון ולדרום ורוח זו זרוע מזרח ומערב אבל בין זרע האמצעי לזרעוני הרוחות אין היכר ואי מקרבי הוי ערבוב הלכך צריך הרחק כדי יניקה עכ"ל הר"ב במסכת שבת פ"ט: **ערוגה.** ל' עברי הוא מערוגות מטעה דיחזקאל יז (ז): **זורעים בתוכה חמשה זרעונים.** כדתנן בפ"ט דשבת שנאמר (ישעיה סא) כי כארץ תוציא צמחה וגו' ושם פירשתיו בס"ד: [*חמשה זרעונים. זה השם זרעונים כולל לכל הנזרע אבל בכאן הכונה לזרעים מיוחדים והם הזרע של מיני ירקות וכדתנן בריש מתני' דלקמן. ועיין בדברי הרמב"ם שהקדמתי למסכת הזאת]: **ארבעה** בד' רוחות הערוגה וא' באמצע. פירש הר"ב דשיעור יניקת כל זרוע טפח ומחצה. וכן פי' רש"י. וכתבו התוס' בד"ה וקים להו וכו'. וא"ת יזרעו ט' מינין בערוגה ד' בד' קרנות וד' באמצע כל רוח וא' באמצע דכל א' רחוק מחבירו שלשה טפחים וי"ל דבכולי האי הוי ערבוב ע"כ. והכי איתא בירושלמי דפליגי ר' יוחנן ור"ל. ר"י ס"ל כולהו בתוך ו'. ור"ל ס"ל כולהו חוץ לו' ופריך אם כולהון חוץ לו' ניתני תשעה משמע דאילו למאן דאמר בתוך ו' לא קשיא ולא מידי והיינו טעמא דאע"ג דלא ינקי אסור משום ערבוב וכ"כ הר"ש. ועוד הקשו בתוספות דהשתא יכול לזרוע הרבה מכל מין שברוח וכתבו ג"כ דאע"ג דבערוגה שהיא חמשה על חמשה יש באלכסונה שבעה דכל אמתא בריבוע יש באלכסונה אמתא ותרי חומשי ויכול לזרוע בד' קרנות ובאמצע. ותירץ ר"י

דהא

מלאכת שלמה

פרק ג **א זורעים בתוכה חמשה זרעונים.** כזה* שלשה על כל גובל וגובל וא' באמצע כזה* ר' יהודה אומר ששה באמצע כזה*. אמר המלקט כ' הח' הר' אפריש אשכנזי ז"ל אלו הציורים העתקתי אותם מהמשניות של הח' מוהר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל ואני שמעתי שהן מיוחסות להרא"ש ז"ל. אחר זמן רב באו לידי משניות של הח' הר"ר יהוסף ז"ל ומצאתי שם הציורים הללו. ועל הצורה הראשונה ראיתי שכתב פי' ה' זרעונים מלא הערוגה וא"צ הרחקה כלל כיון דהוי כמו ראש תור ותנן לק' היה ראש תור וכו' מותר בלא הרחקה כן נ"ל לפרש הלכה זו כמו שציירתי עם שיטת התלמוד ממס' שבת ע"כ. ועל הצורה השנייה כתב. כן נ"ל לפרש זריעת י"ג מינים בערוגה עם הגובל. ע"כ. ועל הצורה השלישית כתב. כן נ"ל לפרש ששה באמצע דאמר ר'

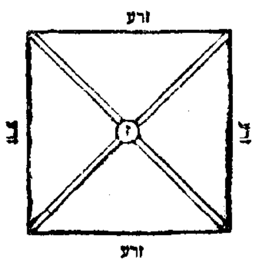

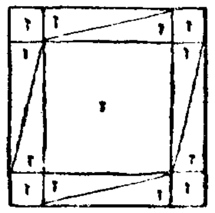

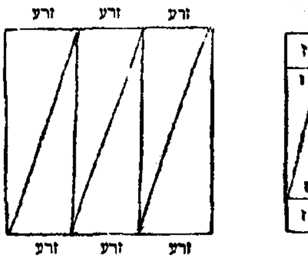

תפארת ישראל

יכין

פ"ג א) אף דבכל דוכתא. מלת זרעונים כולל כל דבר הנזרע. הכא דוקא בירקות מותר לזרוע ה' מינין בערוגה. וכדמסיק במשנה ב'. מדאין זורעין מהן רק מעט מעט: ב) מניח בכל רוח טפח ע"ע בכל זוית פנוי. וזורע ד' טפחים האחרים ברוחב טפח. וכן בכל רוח ורוח ואף שארבע מינים שבארבע רוחות נוגעים זה את זה בקרנות. הרי נגיעה בראש תור מותר. כלעיל פ"ב מ"ז: ג) דהיינו

כצורה

משנה ראשונה

פרק ג א המשה זרעונים. מקרא יליף לה במס' שבת ותוכה דכלאי זרעים אסור מן התורה שלא במפולת יד כדמשמע נמי מלשון הר"ב ספ"ק ושם כתבנו שכ"כ הרמב"ם בחבורו בהדיא ודלא כמ"ש הכ"מ ותוי"ט שם וכאן דאסמכתא הוא: **ארבעה** בארבע רוחות הערוגה. וכתבו התוס' בשבת

וא"ש

ציונים

א ערוגה. שבת פד: פסחים לט: פיי' פ"ד מהלכות כלאים הל"ט. טור ושו"ע יו"ד סימן רצז א' סעיף נד: ארבעה בארבע רוחות. קדושין לט:

ראשון לציון

משנה א [בתוי"ט ד"ה] **ארבעה** בארבע רוחות כו'. וקרא דשבת דקפיד אערבוב אינו אלא אסמכתא כו' ברם ז"ל הר"ש בהדיא מוכח בירושלמי דקרא עיקר דרשה ולאו אסמכתא כו':

תוספות אנשי שם

פ"ג א בר"ב ד"ה ערוגה כו' והר"ש ז"ל פי' כו'. היינו משום דס"ל שאין היתר לזרוע בערוגה על הצורה שצייר הר"מ משום דבגמ' מסקינן דאין ראש תור בערוגה. והר"מ ס"ל כר"ש דיש ר"ת בערוגה. (רדב"ז בביאורו שם): בא"ד **טפח** וחצי חומש כו'. ע' בהגר"א שכתב שא"צ להניח בקרנות חרב אלא טפח וחצי שביעית על טפח וחצי שביעית שהוא בש"ס ע"ז חלקי י"ד ובאלכסון נתוסף עוד שם חלקי י"ד שבש"ס הם כ"א חלקי י"ד שהוא טפח ומחצה אלא שמילא והולך עד שכלה לרוחב טפח חסר שביעית ויהיה מדת כל הזרוע י"ד טפחים וד' שביעיות ע"כ. וה"ה שיכול לזרוע לשיטת הר"ש בכל צד ג"ט ומחצה על רוחב טפח ובאמצע טפח על טפח כזה*ויהיה

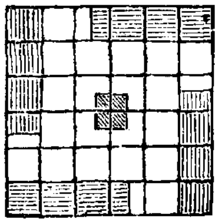

מדת הזרוע ט"ו טפחים ואפשר שזהו מה שתרצו גזירה שמא ימלא הקרנות ור"ל שיזרע הערוגה על זו הצורה כי הציורים שצייר הר"ב לק' בשא דממלא הקרנות הם לדעת הר"מ ואינם שוים לדעת הר"ש דלא ס"ל ראש תור בערוגה:

וא"ת יזרע ט' מינין ארבעה בארבע רוחות וארבעה באמצע כל רוח ואחד באמצע. וי"ל דכולי האי הוי ערבוב ע"כ וכ"כ הר"ב דהא דאמרי' לעיל ירק בירק ששה טפחים והכא בערוגה ליכא הרחקה ששה. דהתם בשדות שזורע הרבה איכא ערבוב ובהכי מיושב דלעיל פ"ב מ"י דכלאי זרעים המוקפין מארבע רוחות אסור עד שיהא פתוח מרוח אחת והכא זורע כל ארבע רוחות דהכי מקיף הזרע שבאמצע אלא דבמועט ליכא ערבוב וגם הרמב"ם בחבורו כתב בפ"ד יותר מחמשה מינין לא יזרע בערוגה אע"פ שמרחיק ביניהן לפי שמינין הרבה הרי הן כנטועין בערבוביא ע"כ אלא שבסוף הפרק שם כתב. מכל אלו הדברים יתבאר לך שבזמן שיש בין שני מינין הרחקה הראויה להם כדי שלא יינקו זה מזה אין חוששין למראית עין וכו' ע"כ וזה נראה כשוהר לדלעיל :

דהא מקרא ילפינן ואין להעמיד המקרא בענין זה שאינו שיעור לא ליניקה ולא לשום דבר. ע"כ. ומ"ש הר"ב דאכלאים קפיד קרא דלא ליהוי ערבוב. כבר כתבתי בספ"ק בשם הכ"מ שלא אסרה תורה אלא במפולת יד. וקרא דהכא דקפיד אערבוב אינו אלא אסמכתא. ומ"ש הר"ב שרוח זו זרוע צפון ודרום ורוח זו מזרח ומערב. ומ"מ צריך שיהיה קצת להפריש ביניהן כדפי' רש"י בגמרא בד"ה בממלא קרנות. ומ"ש הר"ב דאמצעי צריך הרחק כדי יניקה. ושיעור שלשה טפחים היינו עם מקום הזרעים. וכתב הר"ש והא דתנן לעיל בפרק ב ירק בירק [*ששה טפחים] הני מילי בשדה גדולה שיש בה ירק הרבה אבל הכא דאין זורע מכל אחד ואחד אלא מעט לא חיישינן ודומה אשכחן גבי תבואה בתבואה בית רובע ואמרינן בירושלמי שרשאי לזרוע ה' מיני תבואה בבית רובע אחת דבכל מקום שאין זורע מכל מין ומין אלא מעט לא חיישינן אלא ליניקה. ע"כ. ורש"י עצמו פירש בגמרא בברייתא עבודת ירק בירק ששה טפחים ורואים אותה כטבלא מרובעת. דהיינו בערוגה שהיא ששה טפחים על ששה טפחים קאמר שזו היא עבודת ירק בירק לזרוע בה ה' זרעונים. ע"כ. ופשטא דמתניתין דירק בירק נראית כפירוש הר"ש. וכה"ג מתרלים הרמב"ם והר"ב במשנה ג בפרקין:

היה לה גבול גבוה טפח ד) זורעין בתוכה שלשה

ח"ג. גבול נ"ס גובל.

היה לה גבול גבוה טפח. וגם ברחבו טפח כדאיתא בפרק ט דשבת דף פה מדרבי יהודה דאמר לקמן במתני' ג רוחב הפרסה. וכתבו התוספות דאע"ג דר"י דלקמן לא איירי אלא לענין הפסק נראה לגמרא דלא שנא לגבול דה"ה נמי ששיעורו טפח:

שלשה

כדי שיתרחק זרע מזרע. זרע מזרח מזרע דרום שיעור אלכסון של טפח וחצי חומש דהיינו טפח וחצי וזורע בכל רוח ארבע טפחים חסר חומש באורך ורוחב טפח ומחצה אלא שמיצר והולך בכל צד עד שיהא כלה לרוחב טפח חסר חומש כדי שיהא לעולם בין זרע דרום לזרע מזרח טפח וחצי וכן לכל רוח עד שיהא מניח באמצע הערוגה שלשה על שלשה ועושה באמצע נקב וזורע בו גרעין א' כזה*.

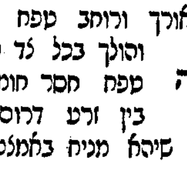

והקשו בגמרא מאי דוחקיה לאוקמיה בערוגה שבחרבה יקיפוה ערוגות מכל צד כנגד הקרנות ואין בה דבר זרוע. ותרצו גזירה שמא ימלא הקרנות ויזרע הערוגה על זו הצורה: או על זו הצורה:

[הגה"ה י"מ שלא ימלא כל הזוית שבצורה זו רק פחות משנים עשר טפחים*)]

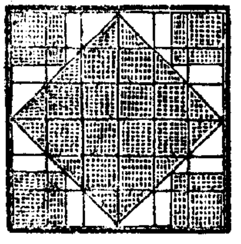

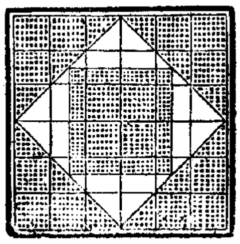

והטעם שלא אמרו בערוגה שהיא ששה על ששה טפחים זורעין בתוכה ט' זרעונין ויהיה בין כל אחד טפח ומחצה כזה*. לפי שכל הנזרע ממנה הוא ט' טפחים בלבד ועל זו שהקדמנו יהיה כ"ד טפחים והא דנקט ערוגה ששה על ששה לפי שהיא היותר קטנה שבערוגות שהיא אמה על אמה והשמיענו שאפשר לזרוע בה זרעים משתנים ולא יהיו כלאים:

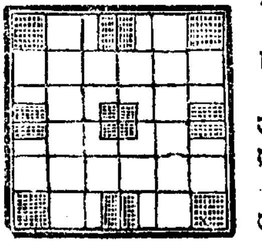

[הגה"ה וכן נראה מן הבבלי פי' ר"ס]:

היה לה גובל גבוה וכו'. בירושלמי* אמרו שגם רוחב הגובל טפח נמצאת הערוגה ח' על ח' זורעין בתוכה שלשה עשר. שלשה על כל גובל וגובל וא' באמצע כזה* ויהיה מדת הזורע ממנה שלשים טפחים. והרא"ש ז"ל פי' על כל גובל וגובל זורע ד' בד' הקרנות ובין כל קרן וקרן* שני מיני זרעים והא דקתני שלשה על כל גובל משום דקרן אחד נמנה עם השנים ומונה קרן אחת לכל רוח ובין ד' מינין שבכל רוח צריך להרחקת שלשה אוירין שביניהם ד' טפחים וחצי. וישאר למקום זרע ד' מינין ג' טפחים ומחצה והוא לכל מין טפח חסר שמינית טפח. ובירושלמי פריך וניתני ג' על כל גובל וגובל וחמשה באמצע כמו בערוגה דרישא ולהוי י"ז מינין ומשני משום שהגבולים ממעטים. פי' שצריך להרחיק זרע הערוגה מזרע הגובל טפח ומחצה* ולא נשאר מקום פנוי לזרוע בערוגה כי אם שלשה על שלשה. וא"ת למה לא יזרע על כל גובל וגובל חמשה מינין ששה טפחים לד' אוירים שבין חמשה מינין וישאר שני טפחים לחמשת המינין. שני חומשי טפח לכל מין באורך טפח ויהיו בין הכל ט"ז מינין* ויש לומר דשמא ברבוי המינים איכא ערבוביא:

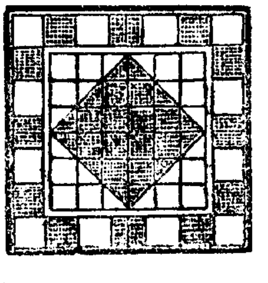

[הגה"ה פי' אחר כל הגובל שמקרן לקרן]

[הגה"ה פי' טפח ומחצה מצד מזרח וטפח ומחצה מצד מערב הרי שלשה ולא נשאר וכו']

[הגה"ה פי' ד' לד' הקרנות ועוד שלשה על כל גובל וגובל הרי ששה עשר מינין חוץ מן האמצעי]:

*) נ"ל שצריך להיות פחות מי"ד טפחים דהוי י"ג וארבעה חומשין.

מלאכת שלמה

יהודה ע"כ. וכתב עוד. ר' יהודה אגובל קאי ומכל שכן ארישא ע"כ. ומה שכתב ר"ע ז"ל ערוגה שהיא ששה על ששה טפחים מפורשת למטה בסוף הקונט' ע"כ. האלהים אנה אותה לידי בכתיבת יד. והא לך כל לשונו ז"ל ערוגה כו'. [אמר המו"ל הנחנו ההגהה על מקומה בפי' הרע"ב כאשר תראה] ע"כ מה שמצאתי מלי' ר"ע

יכין

סרה זו* ונמלא שיהי' הזרוע כ"ד טפחים. שהם ב' שלישים מהל"ו טפחים של כל הערוגה. ובלבד שיהא הירק שבאמצע מובדל כדי יניקה. שהוא טפח ומחצה. מכל מין שברוחות. או שיגע בקן בראש תור. ואע"ג דבפ"ב מ"י אמרינן ירק בירק ו"ט. התם בשדה גדולה. משא"כ הכא במזרע מעט. במרחיק שיעור יניקה ליכא ערבוב. מיהו טפי מה' מינים. אע"ג שמרחיקין זה מזה שיעור יניקה אסור. מדהו"ל ערבוב.

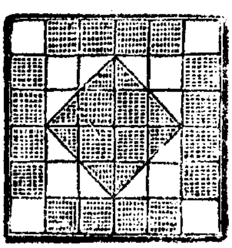

תפארת ישראל

ואסמכוה אקרא. שנאמר כי כארץ תוציא צמחה וכגנה זרועיה תצמיח צמחה תרי. וזרועיה תרי. ותצמיח חד. הו"ל ה' מינין. וה"ה שיכול לזרוע בהיסר כתמונ' זו* ויהיה ג"כ רק ה' מיני'. אבל ירויח שיהיה זרוע כ"ו טפחים [והיינו כש"ס פרק רע"ק בשתירץ שימלא הקרנות]. אלא הא קמ"ל דאפי' בהתמונה א' שזכרנו שרי. ולא אמרינן דהזרוע באמצע הו"ל חבוש. מדמוקף רק בד' ראשי תור [ועפ"ג סי' ע"ג] : ד) וגם

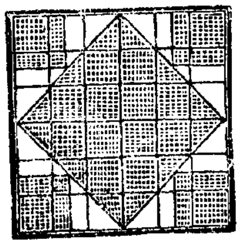

שלשה עשר ה). שלשה על כל גבול וגבול ו) ואחד באמצע. לא יטע ראש הלפת בתוך הגבול מפני שהוא ממלאהו ז). רבי יהודה אומר ששה באמצע ח):

כל

חי. גבול וגבול בירושלמי גובל וגובל וכן נסמוך ונשנה הסמוכה. בתוך הגבול גד"ס בתוכה :

מפני שהוא ממלאהו. ולא יוכל לזרוע ג' בכל גובל: רבי יהודה אומר ששה באמצע. בירושלמי דריש זרע זרעה זרועיה הרי תלתא. דהו"מ למיכתב זרע וכתיב זרועיה ותוליא למחה תלמיה תלתא הרי ששה. וכתב הר"ש ז"ל דבירושלמי פריך למאי דקיימא לן לרבנן שהגבולין ממעטין היכי תני ר' יהודה ששה באמצע ואי תימא ר' יהודה ארישא קאי פי' שאומר ת"ק חמשה והוא אומר ששה הא תני ר' חייא ר' יהודה אומר י"ח באמצע אלמא אסיפא קאי ופירוש שנים עשר על הגבול וששה באמצע הרי שמונה עשר ואינו מתרץ כלום בירושלמי. הלכך נראה שגובה הגבול עולה למנין הריחוק דאי לא תימא הכי אמאי נקט היה לה גובל גבוה טפח ליתני היתה הערוגה ח' על ח' אלא ודאי תנא גבוה טפח לאשמעינן שהגובה בכלל מדת הריחוק. וצריך לומר דר' יהודה לטעמיה דאמר בפירקין כמלא רוחב הפרסה דהיינו טפח

ואין

שלשה על כל גבול: ותימה שלי"ב זרעים צריך י"ב מרחקים וכל מרחק שלשה טפחים הם ל"ו טפחים ואין בכל הגבולים סביב כי אם כ"ח טפחים. לשתים מהרוחות הארבעה. לכל אחת ח' טפחים. ולשתים לכל א' ו' טפחים. ואין נראה לפרש שר"ל ג' שזורע על שפת הגבול מלמעלה ועל שני צדיו מזה ומזה ויכול לזרוע כל הרוח בין מלמעלה ובין מהצדדין. ואל תתמה על הזריעה שבצדדין שכן שנינו ג"כ בסוף מס' ב"מ (קיח:) שתי גנות זו על גב זו והירק בינתים שפירושו בזקיפה הגבוה שזו גבוה מזו. דלשון על גבול. אינו נראה כן. דהא ה"ל שלשה בכל גבול וגבול ומדקתני שלשה על. משמע דעליו ממש הוא זורע שלש. ולכן נ"ל שעל כל גבול הוא זורע ג' וכך יכול לעשות שמניח טפח הסמוכה לקרן וזורע מין אחד ומניח ג' טפחים וזורע ומניח עוד שלשה טפחים וזורע ונמצא שיש עוד טפח פנוי בקרן השני וכן הוא עושה לכל גבול וגבול ונמצא שיש בין מין ומין שלשה טפחים שיעור הרחקה. מלבד באותן שסמוכות לקרנות שאין ביניהן הרחקה לפי שאין צריכין שיש היכר בדרך שנזרעין שזה נזרע לפון ודרום וזה מזרח ומערב כדפירש הר"ב ברישא. שהרי כתבתי דרוחב הגבול טפח. ונמצא שזורע באורך טפח ויש היכר בזריעתן כמו שבארנו. משא"כ ברישא שאם יזרע ט' הוי ערבוב כמ"ש בשם התוס' בתירוץ הראשון לפי שאין כאן היכר כלל. שלא יוכל לזרוע מכל מין כ"א גרעין א': **ואחד באמצע.** דגבהות הגבול אינו מפסיק. ובירושלמי שלשה על כל גבול וכו' ניתני ששה באמצע תפתר שהגובלין ממעטין ששה. וכתב הר"ש ז"ל וטעות סופר הוא דחמשה גרסינן כלומר לנתני במתני' ג' על כל גבול וה' באמצע כמו בערוגה דרישא שאין לה גבול גובה וזורעים בתוכה חמשה זרעונים. וליהוו השתא להך דאיכא גבול [י"ז] זרעים ומשני תפתר שהגבולין ממעטין כלומר שזרע הגבולין נכנס לתוך הערוגה וממעטין אותה מששה על ששה טפחים. וצריך לדקדק היאך ממעטין ומדוע נכנסין לתוך הערוגה דלא מסתבר כלל למימר משום דאי אפשר שלא יפול לתוך הערוגה מזרעים שעל הגבול אלא היינו טעמא דממעט לפי שצריך להרחיק זרע הערוגה עצמה מזרע הגבולין מסביב. ע"כ. והיינו ממעט. שע"י זריעת הגבול לא יוכל לזרוע בארבע רוחות הערוגה ומה שהגיה שצ"ל ה' אין נראה שגם הרמב"ם בפירושו מביאו בזה הל' וניתני ששה באמצע. אבל נראה לומר שאע"פ שאינו יכול להקשות אלא וליתני חמשה דודאי דמשום הגבול לא תהא אמצעית הערוגה עדיפא לזרוע מין אחד יותר ממה שיוכל לזרוע בה כשאין לה גבול מכל מקום נקט ששה לישנא דרבי יהודה. כלומר מאי טעמא דתנא קמא דפליג אדרבי יהודה דתני ששה. ומיהו למר כדאית ליה דהיינו ה': **לא יטע ראש הלפת בתוך הגבול מפני שהוא ממלאהו.** והרחקת ג' טפחים לא מהני דאכתי הוי נראה מעורבב ואע"פ שאין יונקין זה מזה אבל בערוגה פשוטה דרישא רשאי ליטע אפילו ראש לפת באמצע לפי שאין כאן אלא ד' מינין לד' הרוחות לא נראה כערבוביא כך נראה בעיני. ולא נהירא מה שפירש בכף נחת וז"ל ממלאהו וממעט מקום יניקת האחרים עד כאן דאם כן ברישא נמי: **רבי יהודה אומר ששה באמצע.** מפרש בירושלמי דדריש זרע זרעה זרעיה זרועיה כלומר דמלי למיכתב זרע דמשמע חד וה"מ למיכתב זרעה והוי משמע תרי וה"מ למיכתב זרעיה והוי משמע תלת וכתב זרועיה דמשמע ארבעה וכתיב תוליא למחה דתוליא חד ולמחה חד כמו לת"ק הרי שית. וכי רמיז קרא שית זרעונים בערוגה בת ו' טפחים קאמר דקים ליה לר' יהודה דשית בשית לא ינקי כי היכי דאמרינן לרבנן דקים להו דה' בו' לא ינקי כמ"ש הר"ב במסכת שבת וע"ש. ולא אתברר כמה הוא שיעור הרחקה לר"י. ואמר מהר"ר וואלף ולעקל"ש דלא פליג רבי יהודה אדרבנן בשיעור יניקה ולדידיה נמי שיעורו ג' טפחים כמו לת"ק אלא דר"י לטעמיה דפליג נמי בספ"ק וסובר דאינו כלאים עד שיהו שני חטים ושעורה או חטה ושתי שעורים או חטה ושעורה וכוסמת והלכך קאמר הכא שיזרע ששה לפי שבאמצע הערוגה זורע שני מינין ואינן עושים כלאים לדידיה וגם עם מה שזורעים ברוחות לא הוו כלאים דכמו לרבנן שיעור ג' טפחים היינו עם מקום הזרעים ה"נ לרבי יהודה שיעור היניקה עם מקום הזרעים ואע"פ שהם שנים הואיל ושניהם אינן כלאים זה בזה אינן ממעטין שיעור ג' טפחים והא קמ"ל קרא דתוליא למחה [*דבשית רשאי לזרוע שית ותו לא דאינו רשאי לזרוע באותן שמן הצדדין בכל צד ב' מינין]: **ששה באמצע.** ר"י פליג בין בסיפא בין ברישא והכי איתא בירושלמי שהבאתי לעיל תחלת דבריו. ניתני

ששה

מלאכת שלמה

ר"ע ז"ל לפירוש משנתינו. ובאו לידי ג"כ ציור לדעת רש"י ז"ל גם כפי דעת הר"ז הלוי ז"ל שהוא קרוב לדעת רש"י ז"ל. גם הציורים שעשה הה' הר' שלמה סירילי"ו ז"ל ולהבנת הקצור לא העתקתים הנה : גובל. פי' בערוך הוא מקום דריסת האדם סביב הערוגה לשון גבול הוא ע"כ :

ציונים

לא יטע. מיי' שם ה"ג. טור ושו"ע שם סעיף לג : ששה באמצע. שם :

משנה ראשונה

לא יטע ראש הלפת. בחולין דף נ"ט ע"ב כתבו התו' דראשי לפתות הם הצנונים שבקרקע ומשמע לפ"ז דהכא אסור ראש הלפת דממעט שיעור יניקה כמ"ש בכף נחת. ומה שהקשה תוי"ט דא"כ ברישא נמי. אין ה"נ ותני לה בסיפא דאפילו על הגבול שגבוה וניכר שמובדל אסור וכ"ש ברישא. וכן נראה מדנקט לפת ולא נקט דלעת יונית דבכל דוכתא משום סרבוב נקט לה שמתערבת ומסתבכת. ושמא דלעת מין זרעים:

תוס' אנשי שם

בתוי"ט ד"ה רי"א כו' ואמר מה"ר וואלף כו'. לע"נ תירוצו דהא דלעיל איירי מדאורייתא והכא קיימינן משום מראית עין. (רמ"ז

יכין תפארת ישראל בועז

ברחב הגבול טפח: ה) דמדהשתא הו"ל הערוגה עם הגבול ח' על ח' טפחים. גם כשיזרע בה י"ג מינין ליכא ערבוב: ו) דמניח טע"ע שבקרן. וזורע טע"ע ומניח טפח ומחצה וזורע טפח ומניח טפח ומחצה וזורע טפח ומניח טפח שסמוך לקרן. דהו"ל יחד ח' טפחים. וזורע מהן ג"ט. וכן לכל רוח על הגבולים סביב. דהו"ל יחד י"ב מינין על הגבול. ומכ"ש דמותר למלאות כל הרוח כלעיל סי' ב'. רק דקמ"ל דהכא מדליכא ערבוב מותר גם להרבות במינין. ודוקא בשהגבול גבוה ג"כ טפח. ומדמסיק במשנה ב'. אבל בכל טפח שוה ח' על ח' אסור להרבות טפי מה' זרעונים (א): ז) אף דמרחיק שיעור יניקה. מדאיכא מינין הרבה מתערבב. משא"כ ברישא דליכא רק ד' מינין שרי: ח) גם ברישא פליג דס"ל דבערוגה וע"ז זורעין בה ו' מינין:

פ"ג (א) הקשה בירושלמי דגם בסיפא בין הגבולים יזרע חמש מינים כרישא. ותירץ מפני שהגבול ממעטו. ונתקשו קמאי מה משני בזה. ותי' אאמ"ו רבינו הגאון זצוק"ל וז"ל ונ"ל ע"פ מ"ש ר"ש דנהי דגובה גבול לא מהני כראש תור. עכ"פ מצטרף טפח גובה הגבול למרחק טפח ומחצה. ושני במרוחק מתחתית הגבול חצי טפח. א"כ בשלמא ברישא דליכא זריעת גבול (דערוגה בחרבה שנינו) אפשר שפיר לזרוע בה חמש מינים. משא"כ בזורע על הגבול. נתמעטה הערוגה עכ"פ חצי טפח מכל צד. ולא נשתייר רק ה' טפחים. ולכן אסור לזרוע בה ה' מינין :

ואין צריך להרחיק כי אם טפח והשתא כיון שגובה הגבול מן המנין לרבי יהודה יכול לזרוע בכל הערוגה. וזורע בה ששה מינין שלשה בשורה אחת מן המזרח ושלשה בשורה אחת מן המערב וכל מין ומין טפח ושליש טפח רוחב באורך ב' טפחים ומחצה*. ורוחב כל זרוע מאלה טפח ושליש באורך שני טפחים ומחצה והקו הלבן הרחב שבין ג' שורות שמצד זה לבין ג' שורות שמצד האחר. הם ששה טפחים באורך הערוגה. והרחב שבין זרוע לזרוע הוא שני טפחים וחצי כאורך הזרוע אבל רחבו טפח אחד כדעת ר' יהודה דלא בעי הרחקה רק טפח והם ד' אוירים שהן עשרה טפחים סך כל הרחב בערוגה ששה עשר טפחים וסך כל הזרוע באמצע הערוגה מלבד הגובלין עולה עשרים טפחים. ולרבנן זורע מין אחד בערוגה חמשה על חמשה כי צריך חצי טפח* מכל צד מן הגבול. וא"ת לרבנן אמאי אינו זורע כי אם מין אחד בכל הערוגה והלא יכול לזרוע בה חמשה מינין טפח על טפח בכל קרן וקרן וטפח על טפח באמצע ובלבד שלא יהא אלכסון של טפח האמצעי כנגד אלכסון הערוגה שאז לא יהיה טפח ומחצה בין זרע האמצעי לזרע הקרנות לפי שאלכסון הערוגה שבעה טפחים* ואלכסון הזרעים של הקרנות והאמצעי ד' טפחים וחומש. וי"ל מדלא שרא רחמנא אלא חמשה בתוך ששה מכלל דפחות מששה איכא ערבוב. והר"מ ז"ל פי' שדעת רבי יהודה שאפשר שיזרע בזו הערוגה שהיא ששה על ששה ויש לה גבול טפח שמנה עשר מינין כזו הצורה*. ויהיה מדת הזרוע ממנה שלשים טפחי' וכשתסתכל בצורה זו תמצא ששה מרובעי' אורך כל אחד ג' טפחי' ורוחב שני טפחים נמצא כל צלע מהן אלכסון טפח ומחצה על טפח נמצאו הזרעים מרוחקים זה מזה יותר מטפח ומחצה אמנם אם נרצה לומר לר' יהודה שיזרע ט' מינין בערוגה באמצע וכמדת הזריעה הזאת ונצייר אותה כמו זאת הצורה*

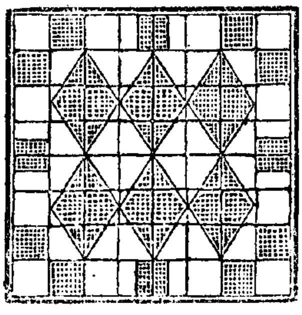

זה אי אפשר לפי שכל משומן מהתשעה המשומנין המצויירין הוא ארכו שני טפחים ורחבו שני טפחים נמצא כל צלע מהם אלכסון טפח על טפח והוא טפח ושני חומשין ואנו צריכין לטפח ומחצה וליכא. והלכה כר' יהודה:

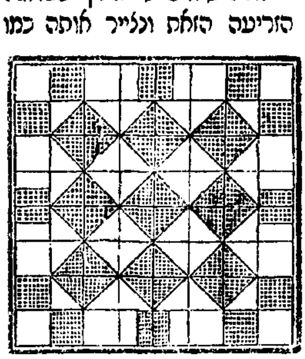

[הגה"ה פירשו לי שהוא כזה]:

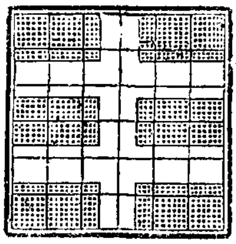

[הגה"ה פי' עם טפח שבגובה שגובל הוי טפח ומחצה כדעת רבנן ויהיה כל הזרוע כ"ה טפחי' מאחר שהוא מין אחד. ע"כ]

[הג"ה פי' ל"ל משום שלא נשאר רק חמשה טפחים שכבר אכלנו חצי טפח לכל צד תשלום טפח וחצי כדאמרן. ואלכסון זרעים של הקרנות והאמצעי ד' טפחים וחומש פי' שני אלכסוני הקרנות עם אלכסון האמצעי עולין ד' טפחים וחומש. ופירש החכם ה"ר אברהם אזולאי נר"ו. שהרי כשתתן טפח זרוע לכל קרן וקרן וטפח זרוע באמצע אם יהיה אלכסונו כנגד אלכסון הערוגה כצורה זו*. הנה שלשה

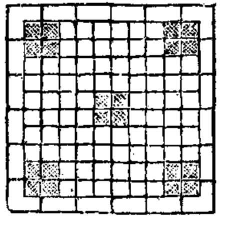

טפחים הזרועין עם חומשיהן של השלשה אלכסונים הנזכרים הם ד' טפחים וחומש נשאר מן השבעה שהוא אלכסון הערוגה של חמשה על חמשה שלשה טפחים פחות חומש לשני ההרחקות ואנו צריכין שלשה שלימין טפח ומחצה לכל צד שהוא טפח ושני חומשין וחצי חומש וליכא בכל צד רק טפח ושני חומשין לזה צריך שלא יהיה טפח הזרוע באמצע אלכסונו כנגד אלכסון הערוגה אלא צלעו כנגד אלכסון הערוגה כזה*. כי בכך

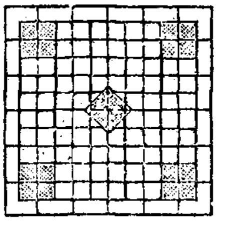

ישאר לשני ההרחקות שלשה טפחים הצריכין ועוד חומש אחד יתר. כיצד תן טפח ושני חומשין לזרע שבקרן זוית עם אלכסונו וטפח ושני חומשין לזרע שבקרן זוית כנגדה באלכסון וטפח לבד לזרע שבאמצע שהרי אינו באלכסון אלא ארבע צלעותיו כנגד הזויות נשאר אויר פנוי בין קרן זוית לצלע האמצעי טפח וחצי וחצי חומש וכן בקרן זוית שכנגדה וכן לשני האלכסונים האחרים ע"כ. ותירץ רבינו עובדיה ז"ל וי"ל מדלא שרא רחמנא אלא חמשה בתוך ששה מכלל דפחות מששה איכא ערבוב ע"כ. הקושיא והתירוץ הן הן דברי הר' שמשון ז"ל והפירוש דמכלל דבפחות מששה איכא ערבוב אפילו כשאין צלע כנגד זוית. ע"כ הגה"ה]:

ששה באמצע תפתר שהגובלין ממעטין ששה אם כשהגובלין ממעטין ששה כדה תנינן ר"י אומר ששה באמצע וקיימנוה ולא ידעין אי חברייא קיימנוה אי רבי אמי קיימה. על ראשה. ואין על ראשה כדה תני ר' חייא ר' יהודה אומר שמנה עשר. ע"כ בירושלמי. ותחלתו פירשתי לעיל. וכתב הר"ש ומשני וקיימנוה ולא ידעין וכו' כלומר תירצו הדבר ולא ידעין אם החברים בני הישיבה תירצוה אם רבי אמי דרבי יהודה ארישא קאי ולא אגבול. הדר פריך ואין על ראשה כדה תני רבי חייא ר"י אומר י"ח כלומר על כרחין [אסיפא] קאי ואין מתרץ כלום בירושלמי ע"ז עכ"ל. גם הרמב"ם כתב כבר הקשו בש"ס על דברי תנא קמא ה' באמצע ואמרו וניתני ששה באמצע והשתדלו לפרק זו הקושיא ולא עלתה בידם. ע"כ. ולעניות דעתי נראה שהקושיא מיתרצא בתירוצא קמא שהגובלין ממעטין. והא דפריך עלה מדר"י דאמר ששה. היינו שסובר המקשה דכי היכי דשמעינן לר"י דאין הגובלין ממעטין לפי שיש היכר בגבהות הגבול ויכול לזרוע מתחת בערוגה כמו בערוגה שאין לה גבול. ה"נ לרבנן. דלא ס"ל שיהיו חולקים בסברא זאת וגם המתרץ לא רצה לעשות מחלוקת ביניהם בסברא זו ולהכי מתרץ ליה דר"י ארישא קאי. דלמעט במחלוקת ולהשוות הדעות עדיף טפי. וכשהביא אח"כ המקשן תני דרבי חייא ר"י אומר י"ח דאשכחן דפליג בסיפא אע"ג דקושיא מדר"י אדרבנן הדרא לדוכתא מ"מ קושית דניתני ששה לא קשיא ומיתרצא שפיר בתפתר שהגובלין ממעטין ואע"ג דלר"י ליתא להך סברא דהא אשכחן דבהדיא פליג אף בסיפא. לרבנן מיהו איתא שפיר. ור"י ורבנן פליגי נמי בסברא זו דגובלין ממעטין דלרבנן ממעטין ולר"י אין ממעטין ואפשר שגם הר"ש סובר כן:

לשון הרמב"ם בפירושו למשנת ערוגה

עושים בגנות ערוגות מרובעות כדי לזרוע בהם הירקות וסוד אלו העקרים והוא שכלאים אין האזהרה בו אלא למראית העין לפיכך כשיראה הצמח האחד מובדל הוא מותר ואפי' שיהיה סמוך לו כמו שאמרנו בראש תור חיטים ומפני כן אם היתה זוית הזרע הזה סמוכה לצלע זרע אחר ונקברה בו כך*

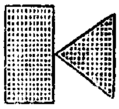

יהיה מותר מפני שהוא ראש תור וכ"ש אם היתה זוית זרע זה נדבקת בזוית האחר כך*

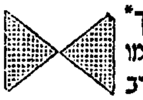

ואם יהיה צלע הזרע הזה מקביל לצלע השני כמו זאת הצורה*

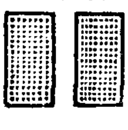

אסור להדביק האחת בשנית מפני שיתערב הכל ויהיה כלאים ודרך ההפרש ביניהם על אחד משלשה דרכים האחד לחפור ביניהם חפירה שיהא בעמקה טפח ובארכה ששה טפחים אם שני המינים הם ירקות כמו שיתבאר בזה הפרק. או ישים ביניהם גבול שיהיה רומו טפח ורחבו טפח. והדרך השני להרחיק ביניהם טפח ומחצה והוא שיעור שלא יינק זה מזה. הדרך השלישי להחזיר העלים של זרע זה לזה הצד. והעלים של זרע אחר לצד שני עד שיראו מובדלות. כמו שיתבאר בזה הפרק ועל כל אלו העקרים שנא' שערוגה ו' על ו' אפשר לזרוע בה חמשת מינין מן הזרעים ולא תהיה כלאים וזו צורתה*

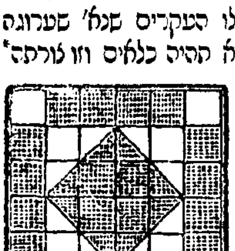

ויהיה מדה כל מה שנזרע מזו הערוגה כ"ד כמו שיתבאר בש"ס וכבר יחדו זאת הערוגה בש"ס ואמרו ערוגה בחרבה שנויה ר"ל שאסור לזרוע אותה כמו שציירנו אלא אם תהיה [בחורבה] לבדה ולא תהיה סביבותיה ערוגה אחרת כדי שלא יתערבו בו הזרעים שבאחד מצדי הערוגה עם הזרעים שבערוגה הב' הסמוכה לה. והקשינו שם ואמרנו מפני מה לא התרנו לו לזרוע חוץ מן הערוגה כנגד הקרנות שאין בה דבר זרוע ואמרנו שהוא אסור שמא ימלא הקרנות ויהיה זריעתו לערוגה על זו הצורה השנית*

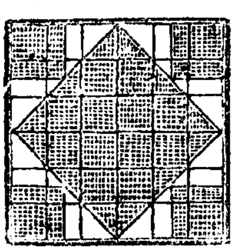

ויהיה מה שנזרע מן ערוגה בזו הצורה שיעור מדתו כ"ז טפח וזה תכלית מה שיוכל לזרוע בערוגה שהיא ששה על ששה כשיזרע בה חמשה זרעונים בלבד על התנאי שאמרנו: **היה** לו גבול גבוה טפח זורעין בתוכה שלשה עשר. שלשה על כל גבול

וגבול

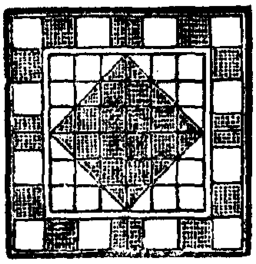

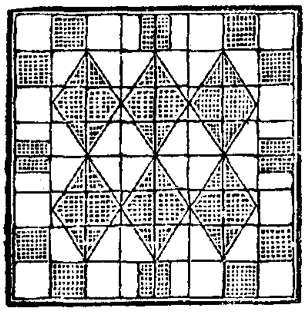

וגבול כמו הצורה הזאת* ויהיה מדת הזרוע ממנו באלו השלשה עשר מינין שלשים טפח כמו שנתבאר בזו הצורה למסתכל בה. ואמר ר' יהודה שאפשר שיזרע בזו הערוגה שהיא ששה על ששה ולא גבול טפח י"ח מינין י"ב על הגבול כמו שאמר תנא קמא וששה באמצע ויהיה מדת הזרוע ממנה שלשים טפחים וירבו המינים ולא יחסר לנו ממדת הזרוע כלום וזו צורתה* וכשתסתכל בצורה הזאת היטב תמלא מדת כל מסומן מן הששה המסומנים שבאמצע שלשה טפחים ותמלא המרחק בין ב' צלעים שהם משתים מצלעות אותם המסומנות גדר שלשה ורביעית והוא אחד וד' חמישיות בקרוב. ופירוש זה שכל שטח משתוה הצלעות כשנחלק כל צלע מצלעיו בשני חלקים והחברו בין הנקודות בקוים ישרים יהיה תבנית השני הנעשה בתוך התבנית הראשון תהיה מדתו חצי התבנית הראשון אשר חלקנו צלעיו וכשתסתכל כל מסומן מן הששה המסומנים שנזרעו בתוך הערוגה שהיא ששה על ששה תמלא כל מסומן נוהם על הצורה אשר זכרנו ויהיה התבנית שנעשה בו אחד מן המסומנים בארכו שלשה טפחים ורחבו שני טפחים ויהיה מדתו ששה טפחים ויהיה מדת המסומן שבתוכו שלשה טפחים וזה צורתו*

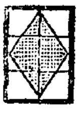

וכל אלו הענינים מבוארים למי שיש לו חלק בחכמת המדות והתשבורת אבל כל מי שלא הסתכל בחכמה ההיא ילמוד אלו הדברים בקבלה ואם יהיה לו שכל טוב יהיה תכלית הבנתו לראות בעין לבו הענין לא שיתבאר לו במופת. ואני חוזר לענין וכבר הקשה בש"ס על דברי ת"ק אחד באמצע ואמרו וניתני ו' באמצע והשתדלו [לפרק] זו הקושיא ולא עלתה בידם אבל אמרתי לך זה ללמדך שדעת ר' יהודה בענין זה נכון ואמת והיינו יכולין לומר שרבי יהודה חולק על תנא קמא ודרך המחלוקת ביניהם שרבי יהודה אינו מתיר להיות אחד באמצע מפני שהערוגה נראית כולה מן המין ההוא ויהיו המינים שעל הגבול נראין כלאים על הדרך הזה אשר הקדמנו באמרו מפני שנראית כשדה חרדל ונמצא תנא קמא מתירו ולהתיר זה הענין נתכוין ת"ק באמרו אחד באמצע ולא אמר ששה באמצע אבל אין זה הפירוק בש"ס ומה שנתפרק מכל הענין ונתברר בש"ס שמותר לו לזרוע א' באמצע ומותר לו ג"כ ששה באמצע כמו שציירנו ואם תרצה להקשות ותאמר ולמה לא אמר רבי יהודה תשעה באמצע והוא אפשר להיות על זו הצורה ☞ והרי הוא לא יחסר ממדת למ"ד הזרועים בערוגה [כלום] יש לך לדעת שזה אי אפשר מפני שיהיה בין שני צלעי שני הזרועים מן התשעה פחות מטפח ומחצה וזה כי התשעה מינין שבתוכה יהיה בין צלע כל אחד לחבירו טפח ושני חמישיות ואנו צריכין לטפח ומחצה כמו שציירנו ודרך היותו טפח ושני חומשין מבואר היטב לפי שצלע כל אחד מן התשעה הזרעונים הוא אלכסון טפח על טפח ואלכסון טפח על טפח הוא טפח ושני חומשין בקירוב כמו שאמרו בדבריהם על דרך קרוב כל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונא ומה שהצריכו כמו כן שלא יאמר בערוגה ששה על ששה שזורעין בתוכה ט' זרעונים זה מבואר בצורה זו ☞

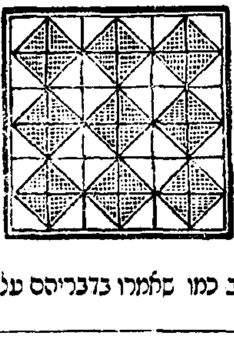

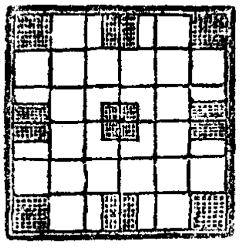

לפי שכל מה שנזרע ממנה הוא תשעה טפחים בלבד ועל הצורה שהקדמנו יהיה הנזרע ממנה כ"ד טפחים כמו שבארנו במה שהקדמנו ומפני כן אמר חמשה ולא אמר תשעה ומה שכיון לערוגה ששה על ששה מפני שהיא פחות מכל הערוגות העשויות רוצה לומר אמה על אמה ובא ללמדנו שאפשר לזרוע בערוגה הקטנה מכל הערוגות זרעונים משתנים ולא יהיו כלאים כמו שבארנו וגלינו:

עד כאן לשון הרמב"ם

ומה שכתב והדרך השני להרחיק ביניהם טפח ומחצה והוא שיעור שלא ייניק זה מזה. כתב בכ"מ וז"ל ואע"פ שכל זרע מתפשט יניקתו טפח ומחצה וא"כ היה ראוי להרחיק ג' טפחים. י"ל שלא חששו אלא שלא ייניק מין זה מהמין האחר עצמו אבל לעירוב יניקות לא חששו והיינו דקאמר [בגמרא] לא ינקי מהדדי ולא אמר לא ינקי אהדדי דלא חשו אלא שלא ייניק זרע זה מהזרע האחר עצמו וכ"כ רבינו שלא ייניקו זה מזה ולא כתב זה עם זה עד כאן: **ומה** שכתב תמלא מדת כל מסומן מן הששה המסומנים באמצע רצה לומר שהם מסומנים בסימני זריעה ואמר ג' טפחים וזה יבואר בסמוך: ומ"ש ותמלא המרחק בין שתי צלעים שהם משתנים מצלעות אותם המסומנים ר"ל המרחק שיש בין מסומן למסומן. ויש גורסים משתוים לפי שכל צלע המסומן האחד כן שוה ודומה לו הוא הצלע שכנגדו במסומן השני שהמרחק הוא ביניהם ר"ל בין אלו השתי צלעות. אבל נראה לי שלא להגיה וירצה במה שקורא אותם משתנים כאילו אמר מתנגדים וכל שני קוים מתנגדים ומקבילים אם יוצאו עד בלתי תכלית לא יפגשו זה את זה. והרי אלו שני הצלעות שעל זה המרחק הם מתנגדים ומקבילים זה לעומת זה ואם יוצאו עד בלתי תכלית לא יפגשו. וקורא המרחק לא כל השטח אלא קו ישר ממנו: ומ"ש גדר שלשה ורביע. אמר שזה המרחק ר"ל הקו הישר בין אלו שתי צלעות ממסומן למסומן הוא גדר שלשה ורביע ר"ל שלשה טפחים ורביע מטפח בתשבורת. שתמלא בו בין כל שטחו ג' טפחים ורביע ואולם גדרו הוא צלע אחד מן המרובע. ואמר שמדת הצלע האחד שהוא גדר לג' ורביע הנה הוא טפח אחד וד' חמישיות בקרוב שהם ט' חומשין. ור"ל בקרוב שכשתרבע ט' פעם ט' הם פ"א עשה מהם טפחים יעלו כ"ה לכל טפח שכן רבוע הטפח יכיל ה' פעם ה' חומשין שהן כ"ה. יצאו ג' טפחים לע"ה חומשין ונותרו ו' חומשין מן הפ"א ואינם מגיעים לרביעית הטפח כי הטפח ד' פעמים ו' חומשין ועוד חומש אחד כאשר אמרנו. וט' חומשים הוא יותר מטפח ומחצה וזהו מה שבקשנו שיהיה טפח ומחצה בין כל צלע המסומן לצלע שכנגדו. ואני אציג לפניך שני מסומנים מן הששה ועם המרחק שביניהם וזו היא הצורה. ☞

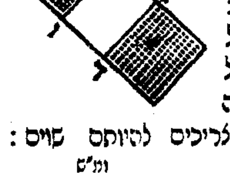

הנה המרחק שהוא גדה"ו וקו ג"ה או קו ד"ו כל אחד הוא קו ישר והוא אותו שקרא מרחק שבין שני צלעות והוא ט' חומשין כאשר אמרנו ויתבאר לפנינו בס"ד: ומ"ש ופירוש זה שכל שטח משתוה הצלעות. אולם כל אחד לדומה לו ר"ל כל ב' קוים הדומים במדת אורך וכל שני קוים הדומים במדת רוחב הנה הנם כל אחת משתוה לדומה לו אבל צלע האורך וצלע הרוחב אינם צריכים להיותם שוים:

ומ"ש

תוספות אנשי שם

תוי"ט ד"ה עושים נגוה כו' כנגד הקרעת כו'. לכאורה ק' הא כשיזרע נגד הקרנות יהיה בין ערוגה הב' לזרע שבצלע ערוגה זו רק טפח וזה אסור. אבל המעיין שם בגמ' יראה דמה שהקשה בגמ' הוא משום דבככרא אף בלא איסור כלאים אף אם ב' הערוגות ממין א' מכל מקום מוכרח שיהא בין ערוגה לערוגה מרחק טפח כמו שפי' רש"י והוס' ע"ש וא"כ הקשה שפיר ויזרע כנגד הקרנות וממילא יהיה מרוחק בקרנות ב' טפחים. (מש"ח): ד"ה ומ"ש גדר ג' ורביע ט' וט' חומשים הוא יותר מטפח ומחצה כו'. כדי להראות דבר זה שהקו השוה הוא יותר מטפח ומחצה לא היה צריך להאריך כ"כ במופתים. אחרי שהוא אלכסון של טפח ומחצה על טפח ומבואר בחוש שהאלכסון גדול מהצלע ביותר גדול שבצלעי מרובע נגד הזוית והוא מהמושכלות הראשונות וא"צ למופת. אבל באמת אין די לנו במה שהקו השוה הוא גדול מטפח ומחצה אחרי שהוא אינו חותך את קוי המסומן על זוית נצבת ופשוט שהקו הישר בין מסומן למסומן אשר יומשך ביניהם על זוית נצבת יהיה קטן הרבה מן הקו השוה. ולדעת את אורך הקו הזה המשך ביניהם על זוית נצבת הנה צריכים לחלק את מדת השטח שבין המסומנים על הצלע המעויין שביניהם. והוא מבואר ע"פ הצורה הזאת* שהמרובע המעויין א'ב'ג'ד' אם נרצה לעשות ממנו מרובע נצב הזוית נוריד מנקודת ב' את הקו ב"ה שיחתוך את הקו א"ד על זוית נצבה וכן נוריד מנקודת ג' קו ג"ו המקביל לקו ב"ה ואת הקו ה"ד נמשך על נקודת ו' ויצא לנו מרובע נצב הזוית בג"ה השוה במדת שטחו לשטח המרובע המעויין אבג"ד מפני שבשטח המשולש אב"ה שגרענו ממנו מעבר מזה שוה אל שטח המשולש דו"ג שהוספנו עליו מעבר מזה. כמבואר בחכמת המשולשים שכאשר ישתוו שני צלעות וזוית ממשולש א' אל שני צלעות וזוית ממשולש אחר [illegible] ושני הזוית האחרים והשטח ממשולש האחד שוה אל המשולש האחר. והמשולשים שלפנינו הנם צלע א"ב שוה אל צלע ג"ד וצלע ב"ה שוה לצלע ג"ו וזוית אה"ב שוה לזוית דו"ג ואח"כ גם צלע א"ה שוה

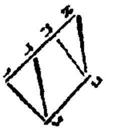

לצלע

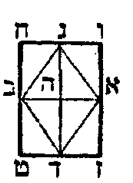

ומ"ש כשנחלק כל צלע מצלעיו בשני חלקים והתחברו בין הנקודות בקוים ישרים כצורה זו ☞ בשתי צלעות האורך והן קו וא"ז וקו חב"ט הם משוים בארכן והם כל א' ארכו שלשה טפחים ושתי צלעות הרוחב והן קו וג"ח וקו זד"ט משוים ברחבן והם כל א' רחבו שני טפחים וחלקום בנקודי אגב"ד והתחברו הנקודות בקוים ישרים מנקודת א' לנקודת ג' עוד מנקודת א' לנקודת ד'. וכן מנקודת ב' לנקודת ג'. עוד מנקודת ב' לנקודת ד':

ומ"ש יהיה תבנית השני הנעשה בתוך תבנית הראשון יהיה מדת חצי תבנית הראשון אשר חלקנו צלעיו. וזה מבואר מאד שאחרי שנקודת א' חולקת לקו וא"ז לחלקים שוים. וכן היא הנקודה ב' חולקת קו חב"ט לחלקים שוים. כשתחבר קו ישר בין האל"ף והבי"ת הנה חלקנו כל שטח וחז"ט לשנים חלקים שוים. וכמו כן הנה נקודות ג"ד חלקו קוי וג"ח זד"ט כל אחד לשנים חלקים שוים א"כ כשנחברה בקו ישר נקודות ג"ד. הנה כמו כן חלקנו עוד כל שטח וחז"ט לשני חלקים שוים. ושני קוי המחוברים מתחלקים על נקודה ה' ר"ל קו גה"ד וקו אה"ב. ונמצא שכמו שנתחלק כל השטח לשנים חלקים שוים ע"י קו אה"ב. ונחלק הא' אוח"ב והשני אבט"ז. וקו אה"ב דומה לקו וג"ח. וכמו שנקודת ג' חולקת קו וג"ח כן נקודת ה' חולקת קו אה"ב. הנה גם קו ג"ה חולק זה השטח אוח"ב ג"כ לשני חלקים שוים. ועל זה הדרך בעצמו חלק השני שהוא אבט"ז מתחלק לשנים חלקים שוים בקו ה"ד והרי לפנינו בזה השטח ד' רביעיות שוים הצלעות. כל צלע לדומה לו וכל הרבועים שוים כזה כן זה. ונביא אל א' מהם ונאמר רבוע אוג"ה קו א"ו האורך הוא חצי קו אורך שטח כולו ויהיה אם כן ארכו טפח ומחצה שזה השטח אשר הנחנוהו כל מדת ארכו שלשה טפחים. וקו ו"ג מזה הרבוע הוא חצי קו רוחב שטח כולו ויהיה א"כ טפח אחד שכן השטח כולו שהנחנו רוחב כולו שני טפחים כאשר יזכיר הרמב"ם לפנינו. וכמו כן קו ג"ה שהוא דומה לקו ו"א אורך טפח ומחצה. וקו א"ה שהוא דומה לקו ו"ג רוחב א' טפח שהרי הוא מרובע שוה הצלעות ואולם כל אחד לדומה לו. וכבר חברנו מנקודת א' לנקודת ג'. הנה נעשה מזה בתוך זה הרבוע. שני משולשים שוה [נ"ל שוי] הצלעות כל אחד לדומה לו. שמשולש או"ג שוה למשולש אה"ג ואולם קו א"ו ממשולש או"ג שוה לקו ה"ג ממשולש אה"ג וקו ו"ג ממשולש או"ג שוה לקו א"ה ממשולש אה"ג והתושבת שהוא קו א"ג משותף לשני המשולשים הנה כל משולש שוה למשולש כבר יצא לנו שזה הקו א"ג מחלק לזה הרבוע אוג"ה לשנים חלקים שוים. ובדרך הזה דעת לנבון נקל ביתר הרבועים והרי אתה מוצא שזה התבנית השני הנעשה בתוך תבנית הראשון ע"י חבור אלו הנקודות הוא חצי תבנית הראשון. ודרך ידיעת חלוק כל קו לחלקים שוים. יש בו גם כן מופת חותך אין מן הצורך להאריך בו מלבד מה שנקל לעשותו במחוגה: **ומ"ש** וכשתסתכל כל מסומן כולו תמצא כל מסומן על הצורה אשר זכרנו. ר"ל שכל מסומן הוא חצי תבנית מן שטח משוה הצלעות ר"ל שני צלעי ארכו שוים זה לזה ושני צלעי רחבו שוים זה לזה והתבנית המסומן בתוכו נעשה בחבור הנקודות המחלקות כל קו וקו והנה השטח ר"ל התבנית אשר בתוכו נעשה המסומן ארכו הוא שלשה טפחים שהרי הוא חצי כל אורך הערוגה ששה טפחים. ורחבו הוא שני טפחים שהרי הוא שליש מרוחב הערוגה כיון שנעשו ג' מסומנים זה בצד זה שנמצא שכל אחד מהם מחזיק השליש מהערוגה. ואם השטח אשר בו המסומן הוא ג' טפחים ברוחב ב' טפחים שהנה ברבוע שלש פעמים ב' שהוא ששה טפחים יהיה א"כ מדת המסומן שבתוכו החצי ממנה שהוא שלשה טפחים: **ומעתה** זכינו לדין שהמרחק יהיה א' וד' חומשים שזה הקו המשותף בין שני המשולשים אשר זכרנו הוא המרחק בעצמו שכן אתה רואה כל ד' קוי המשותפים לשני משולשים הם מקיפים להמרחק וזה הקו המשותף הוא מיתר ממשולש מתחלף הצלעות ונגד הזוית כי משולש אה"ג זוית אה"ג נצבת אחרי שקו א"ה וקו ג"ה הם קוים ישרים שנפלו זה על זה והזוית ההיא נצבת בהכרח. והוא מתחלף הצלעות שאין צלע דומה לצלע במשולש וקו א"ה הוא טפח וקו ה"ג טפח ומחצה. וכשנרבע כל אחד. [*בדרך רבוע מספר שאין בו חלקים עוד דרך אחר תמצא בו במשנה ה פ"ב דעירובין] יהיה הטפח עולה טפח בלבד. וטפח ומחצה עולה ב' טפחים ורביע. שתאמר חצי פעם חצי .. רביע. ותאמר חצי פעם א'. חצי. הרי ג' רביעיות. אמור כמו כן א' פעם חצי. חצי. ותאמר א' פעם א'. א'. הרי עוד א' וחצי. תצטרפם לג' רביעיות עולים ב' טפחים ורביע. הרי רבוע הקו הא' הוא א' טפח. קו השני ב' טפחים ורביע. ובא מופת חותך שאין עליו סותר שכפי שני הרבועים הנעשים משתי הצלעות המקיפים הזוית הנצבת. כן יש ברבוע הנעשה על מיתר הזוית בלבדו. כמספר כל שניהם. נמצאת למד שזה המיתר שהוא בעצמו צלע המרחק. בשטח רבועו הוא ג' ורביע. וכבר התבאר כמו כן שגדר ג' ורביע הוא א' וד' חומשין שכן רבוע ט' חומשים עולים שלשה ורביע. ונמצא שהמרחק בין כל מסומן בסימני הזרע. לשני לו. הוא אחד וד' חומשין שהן יותר מטפח ומחצה כשיעור הדין. ואמנם שזה דבר אמתי שהרבוע מן המיתר כמו כל שני הרבועים מהצלעות מקיפים זוית הנצבת מבואר מאד. ועמדתי על אמתתו בלמוד מ"ג [נ"ל מ"ז] מהמאמר הראשון לאקליד"ו מהקדמוני' שבאתונ"י עיר החכמה הנזכרת בדברי חז"ל ואם הייתי מעתיק דבריו ולבארו להבינו כל קורא הייתי מצטרך לכמה הקדמות ולמופתים הקודמים בידיעתו עד שכמעט יהיה חבור קצר בפני עצמו. ואם אעתיקהו ואניחהו כתום א"כ יהיה לא הועיל כי אם ליודעים והמה כבר ידעוהו מהספר ההוא בעצמו ויהיה ג"כ לא לצורך. אבל מה שראיתי בכאן הוא לבאר שטחית דברי הרמב"ם עד שיודעו דרכיו: **ואל** יבהלך רעיונך להשיב אל לבך ואיך ידקדק שזה המיתר הוא גדר ג' ורביע כמו שאמרנו והרי כל ד' מיתרים המקיפין מסומן אחד מן המסומנים כולם הם מיתרים שגדר כל אחד מהם גדר ג' ורביע והשטח אשר בו מקיפים אינו כי אם ג' טפחים בלבד כמו שאמרנו ג"כ בצורת השתי תבניות אשר זה בתוך זה. כי מה שאמרנו שהמיתר גדר ג' ורביע הוא אם נרבע ממנו רבוע נצב הזויות. אבל כל הרבועים שבמסומנים האלו אינם נצבים הזויות אבל מעוינים ולפיכך נתמעטו: [*ואם נפשך לומר שהמיעוט מפני זוית החדוד נתמלא בזוית הנרחבות יהיה גם זה מכלל השטחים שאין גדרם ידוע. וכמ"ש שם בעירובין. עוד במשנה ז פי"ב דאהלות] ולעולם זה הקו ר"ל המרחק והוא המיתר בעצמו הנה הוא גדר לשלשה ורביע אם נרבעהו כנגד הזויות ולפיכך זהו מופת עליו שארכו א' וד' חומשין כאמור: **ומ"ש** וכבר הקשה בגמ' על דברי ת"ק ותני ששה וכו'. והשתדלו לפרק זו הקושיא ולא עלתה בידם. ולפיכך בחבורו אע"פ שפוסק כר"י בסיפא די"ח זרעים זורעים. פסק ברישא דדוקא ה' לפי שסובר דתירוץ דגובלין מוטעים נדחה מכל וכל. אבל לפי מה שכתבתי לעיל על דרך פירש"י ז"ל דלא נדחה ומתורצת הקושיא. כמו כן נוכל לפרש בכאן ור"י פליג נמי ברישא. ולהרמב"ם קשה דרבי יהודה יסבור בסיפא ששה באמצע ואילו ברישא דאין גובלין מודה שאין זורעים רק חמשה. ואפשר שסובר שהגבול מקבץ הראות ויוכל להכיר ההבדל

לפ

תוספות אנשי שם

צלע ד"ו וזוית בא"ה שוה לזוית גד"ז וזוית אב"ה שוה לזוית דג"ו ושטח כל המשולש אה"ב שוה אל שטח המשולש דו"ג. והנה צלע האורך מהמרובע נגד הזוית בגו"ה שיצא לנו הוא קו ב"ג שהוא בעצמו הצלע המשוין וצלע הרוחב ממנו הוא קו ב"ה והוא אשר נרצה לדעת מדתו. ובאשר ידענו אשר שטח כל מרובע נגד הזוית יוצא מהכפלת צלע האורך עם צלע הרוחב מבואר מזה שאם נעלם מאתנו מדת צלע א' ממרובע נגד הזוית אשר שטחו ידוע לנו. נחלק את השטח על הצלע הידוע לנו והמנה אשר תצא מהחלוקה היא תודיע לנו את מדת הצלע אשר היה נעלם ממנו. ומבואר מה שרצינו שמדת הקו הישר אשר יומשך בין המסומנים על זוית נצבת תצא לנו מחלוקת השטח על הצלע המשוין. ולזאת האריכו הר"מ והתוי"ט להודיע לנו בדקדוק את מדת אורך הצלע ההוא אשר עפ"ז יצא לנו מחלוקת השטח שהוא ג"ט על הצלע המשוין שהוא טפח וד' חומשין ויצא לנו מדת הקו ההוא טפח ושני שלישים שאם תכפיל ט' חומשין עם ה' שלישים ע"פ משפט הכפלת השברים כמה בכמה ואיכה באיכה (כמה נקרא מנין החלקים הנתונים. ואיכה המנין המורה כמה חלקים מהם יש בשלימה. כגון בענין שלפנינו ט' חומשין. המספר ט' נקרא כמה כי הוא מורה על מנין החלקים הנתונים. והמספר חמש המורה שחמשה חלקים כאילו יש בשלימה נקרא איכה) ותאמר ט' פעם ה' עולה מ"ה. ה' פעם ג'. ט"ו. שמספר מ"ה הוא הכמה בהמכפלה היוצאת ומספר ט"ו הוא האיכה. ור"ל מ"ה חלקי ט"ו שהוא ג' שלימים. ומ"מ צ"ע על הר"מ והתוי"ט למה קצרו במקום שהי"ל להאריך וד"ל:

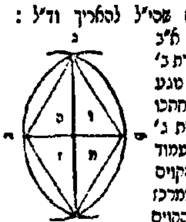

ד"ה ומ"ש יהיה תבנית כו' ודרך ידיעת חלוק כו'. אם תרצה לחלוק קו א"ב לחלקים שוים תחוג עגול א' אשר יהיה מרכזו בנקודת א' והקיפו נוגע בנקודת ב' ותעשה עגולת גב"ד ואח"כ תעשה עגול אחר שיהיה מרכזו בנקודת ב' והקיפו נוגע בנקודת א' ותעשה עגולת גא"ד והנה יפגשו אלו השני עגולים זב"ז ויחתכו זא"ז בשני נקודות והם נקודות ג' וד' ואח"כ תמשוך קו אשר ילך מנקודת ג' לנקודת ד' ובעברו על קו א' ב' בנקודת ה' והם יחלקו לחלקים שוים ויעמוד עליו בשני צדדיו בזוית נצב. והמופת בקצר תדענו בכלל שיש לנו שכל הקוים היוצאים מן המרכז ונוגעים בהקף הם שוים ולפיכך יהיו הקוים היוצאים ממרכז הא' והולכים להקף והם קוי א"ג א"ד שוים וכ"כ יהיו שוים אליהם הקוים היוצאים ממרכז ב' והולכים לעגול והם ב"ג ב"א ב"ד. וטעם השואתם פשוט הוא כי שני העגולות ניתנו על מרחק א' ואין הפרש ביניהם אלא שא' מהם מרכזו בא' והקפו בב'. והב' מרכזו בב' והקפו בא'. ועלו בידינו ב' משולשים והם אג"ד בג"ד שוים על כי התושבת ג"ד משותפת ביניהם וכ"א מצלעיהם הם שוים זא"ז כמו שאמרנו ומפני זה הקו אשר יצא מן הזוית המקביל התושבת והוא זוית דא"ג ויעבור על התושבת המשותפת בנקודת ה' וילך עד הזוית

המקביל

ב כל מין זרעים אין זורעים בערוגה ח) . וכל מין ירקות זורעין בערוגה ט) . חרדל ואפונים השופין י) מין זרעים . אפונים הגמלנים יא) מין ירק יב) . גבול שהיה גבוה טפח יג) ונתמעט יד) כשר טו) . שהיה כשר מתחלתו . התלם טז) ואמת המים יז) שהם עמוקים

ח"ג. ב חרדל ואפונים. כ"ס החרדל והאפונים. הגמלנים נ"א הגמלונים. גבוה טפח נ"א נשמט מלת טפח.

ב כל מין זרעים אין זורעים בערוגה. הא דתנן לעיל חמשה זרעונים בערוגה. וי"ג מיני זרעונים כשיש לה *)גבול טפח. הני מילי במיני ירקות שדרך לזרעם ערוגות ערוגות אבל מיני זרעים שדרכן לזרוע מהן שדה גדולה לא. משום דמיחזי ככלאים: אפונים השופים. אפונים חלקים שנראין כאילו הן משופין בכלי שמשפין ומחליקין בו הכלים. פירוש אחר אפונים [השופים קטנים] גמלונים גסים וגדולים לשון ארמי קורין לדבר גדול גמלונא: גבול. כמין אצטבא של טיט מגובל שעושין סביב לערוגה לדריסת רגלי אדם: שהיה גבוה טפח. כשזרעו [בו **)שנים עשר מיני זרעונים] ונתמעט מותרים הזרעונים שגדלים בו אפי' לאחר שנתמעט ואין צריך לעקור משום מקיים כלאים כיון שהיה כשר מתחלתו בשעת זריעה ומיהו אינו יכול לזרוע

בו

*) בד"ו גובל וכן בכה"מ. **) כד"ו י"ג.

אף בששה זרעים: ומ"ש לפי שכל מה שנזרע ממנה הוא תשעה טפחים בלבד ועל הצורה שהקדמנו יהיה הנזרע ממנה כ"ד טפחים אף על פי שהוא מספיק למה ששאל הוא ז"ל. איכה מספקת לשאלות אחרות. שנשאל ונאמר שיוכל לזרוע תשעה מינין ויהיה שנזרע ממנו עשרים ושמנה טפחים על

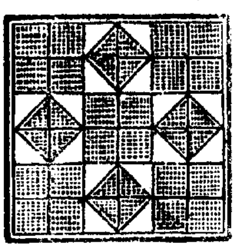

זאת הצור' ודעת לנבון נקל כי כשיזרע בהפך זאת הצורה. שבזאת הצורה יש בכל קרן מרובעים וביניהם מעוינים ואם יעשה בהפך שיעשה בקרנות מעוינים וביניהם מרובעים שיהיו כמו כן תשעה מינים ויחזיקו כ"ח טפחים. אבל בחבורו כתב בזה הלשון זורעים חמשה מיני ירקות בערוגה שהיא ששה על ששה. והוא שיזרע ד' מינים בד' רוחות הערוגה וא' באמצע וירחיק בין מין ומין כמו טפח ומחצה כדי שלא יינקו זה מזה אבל יותר על חמשה מינין לא יזרע. אע"פ שמרחיק ביניהן. לפי שמינין הרבה בערוגה כזו הרי הן כנטועין בערבוביא עכ"ל. וזה הטעם מספיק וכולל לומר שלא רצו להתיר מינין יותר משום שנראין כמעורבבין. [*ובני האלוף מהור"ר אברהם שי' דן לפני שגם בפירוש המשנה מתורצת כמ"ש על הצורה שלפני האחרונה שאין בין נגע לנגע רק אלכסון של טפח וכו'] : **ב** כל מין זרעים. פירש הר"ב שדרכן לזרוע מהן שדה גדולה. כלומר יותר מערוגה ולא שדה גדולה ממש דהא במשנה ט דפרק דלעיל כתב שאין רגילות לזרוע מן החרדל שדה גדולה: **גבול** שהיה גבוה טפח. פירש הר"ב כמין אצטבא של טיט מגובל. נ"ל דגרס גובל ולא גרס גבול. ואין לומר דגבול מפרש כמו גובל. דא"כ כבר פירש במשנה דלעיל. [אע"פ שבידינו לא נמצא פירושו] ולמה לו לפרש עוד שנית. [*אלא דהכא גרס גובל ומתני' דלעיל גרס גבול אבל בסדר המשנה דירושלמי הכא ולעיל הגירסא גובל] : **התלם** ואמת המים. לשון הר"ש ורוחב התלם ששה וכן באמת המים זורעים לרחבה של אמה שהיא כמו כן ששה וכשיבשו המים דחזי לזריעה ע"כ. ומ"ש הר"ב לזרוע כל מין עד שיהיו מרוחקים זה מזה טפח ומחצה. כן הוא לשון הר"ש. ולטעמיה אזיל שפירש למשנה דלעיל דהרחקה שבין כל מין ומין טפח ומחצה וכדעת הרמב"ם אלא שיש לו שיטה אחרת בסדרן

והלכתן

מלאכת שלמה

ב כל מין זרעים. שום מין כמו כל מלאכה לא תעשו. ופי' ר"י בעל התוס' כל מין זרעים אין זורעין משום דזרעים אלימי לייניק. והא דנקט ברישא חמשה זרעונים או שלשה זרעונים משום זרועיה נקט הכי כלישנא דקרא אבל דוקא בירק קאמר. והא דקתני וכל מין ירקות זורעין בערוגה לאו דוקא דהא לדעת אסור ולפת כמי תנן במתני' לאסור בגובל אבל נראה דשרי למשה. ואין למדין מן הכללות ואפי' במקום שנא' בהן חוץ. הר"ש ז"ל. ובירושלמי תני חרדל והאפונים השופין מין זרעים אע"פ שזרען לירק אין נותנין אותן ע"ג ערוגה האפונים הגמלונים ופול המצרי שזרען לזרע אין נותנין אותן ע"ג ערוגה. זרען לירק נותנין אותן ע"ג ערוגה. ושאר זרעוני גנה שאין נאכלין אע"פ שזרען לזרע נותנין אותן ע"ג ערוגה: השופים. פי' בערוך קטנים: התלם. ורוחב

התלם

יכין תפארת ישראל יכין

ט) ה' מינין: י) באהגען קטנים: יא) באהגען גדולים: יב) ושאר מיני זרעי' וירקות יזרעים רק הזכיר הנך ב'. דסד"א להיפך. להכי קמ"ל דאינו כך: יג) וזרע בה י"ג מינין כנ"ל: יד) נעשה נמוך מטפח: טו) וא"צ לעקור מה שזרע כבר. ואסור לזרוע בו להבא עד שיגביהו טפח: טז) פורכע: יז) שיבשו מימיו

משנה ראשונה

ב כל מין זרעים אין זורעין בערוגה. פי' הר"ב שדרכן לזרוע מהן שדה גדולה ומיחזי ככלאים ע"כ וכ"כ הרמב"ם נראה דס"ק כיון שדרכן לזרוע שדה גדולה אפילו לא זרע אלא ערוגה אחת אסור דגזרינן שינא להתיר כזה גם בשדה גדולה אבל ירק דלא שכיח לזרוע שדה גדולה לא גזרי'. והר"ש והרא"ש

תוספות אנשי שם

המקביל התושבת במשולש האחר והוא בנקודת ב' נע"כ הוא מתחלק ע"י התושבת בנקודת ה' לחלקים שוים על כי יש מאותה נקודה לכל זוית מאלו הב' זוית גה"ד גב"ד שבשני המשולשים מרחק שוה על כי השוקים הסובבים הזוית הם שוים זל"ז והתושבת משותפת ביניהם. והמופת שיהיה שני הזוית או"ג בה"ג נצבות הוא מבואר שהרי קו א"ו שוה לקו ה"ב כמש"ל וקו ג"ז הוא קו משותף לב' הזוית והנה שני התושבות המקבילות אלו שני הזוית והם קו א"ג וקו ב"ג שוות כמש"ל והלמוד הזה בעצמו תעשה בשני זוית אחרות שלמטה מהם והם בז"ד אח"ד וכבר ידעת שאותם השני תושבות א"ד ב"ד המקבילות לשני הזוית אח"ד בז"ד הם שוות לשני התושבות הנ"ל כמש"ל והואיל וכל התושבו' המקבילו' הד' זווית או"ג בה"ג אח"ד בז"ד הם שוות בע"כ נ"ל הזוויה שוות וא"א להיות ד' זוית הנעשו' ע"י שני קוים הנחתכי' זמ"ז שוות ארבעת' זל"ז אם לא יהיו כולן נצבות כי חוש העין יורה זה שאם לא יפול הקו על חבירו במשור כ"א בנטי' קצת יעש' שני זוית חדים ושנים מרווחים כזה

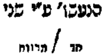

וא"כ איפא אין ארבעתם שוות משא"כ כשיפול עליו במשור אז יהיו כל זויותיו שוות והנה הם נצבות. (סו"ע): ד"ה ואל יבהלוך כו' נתגלה בזוית הנרחבות כו' בהנס נדחק וכתב שאין גדרס ידוע דהא מבואר בדברי הרמב"ם ובהתי"ט שכל מעויין מהששה המסומנים יש בשטחו ג' טפחים. משום שכל משמן הוא חצי רבוע החגון שארכו שלשה ורחבו שנים. אבל כשנעשה ע"כ בהכרח שתעשה מאותן הד' רבועים שכ"א טפח רוחב מקו אלכסון של מרובע טפח רוחב על טפח ומחצה אורך רבוע נגד הזוית וטפח וחצי אורך רבוע א' שיהא אותן הד' רבועים הנ"ל ארוך נגד קצר כזה אח"כ כ"א מהד' מרובעים הנ"ל להאלין באלכסון ותעשה רבוע בתוכו על טפחים מהד' הנאי רבועים שכ"א טפח שמולה רביע טפח וזה מבואר. (מש"ה): המונחים כעין ראש תור הם מרובעים הצלעות ואינו נצב הזוית. (ב"ד): בדפוסים הישנים והכ"ד הגיה כ"ו שבקרנות הערוגה לא יצטרך להניח אין צריך להניח חלק לפי שאשה הצורה [illegible]. (ספר תכונת השמים): **ב** תוי"ט ד"ה **גבול** כו' דא"כ פ"ב וחזר ופרשו לקמן. ועוד שהר"ב

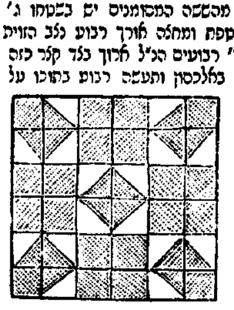

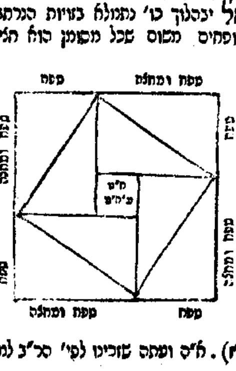

ובאמצען יהיה עוד רבוע קטן מחצי טפח על חצי טפח וכשתחלק קו האלכסון ע"כ יהיה במרובע הפנימי ג' טפחים ורביע. היינו ג' רוחב על אורך טפח וחצי והמרובע הקטן שבתוך המרובע הפנימי ד"ה ומ"ש לפי כו' וביניהם מעוינים כו'. לא דק שגם אלו שביניהם גמורים לפי שהם שוי הצלעות ונצבי הזוית והמעויין הוא מרובע שוה בא"ד **כמו** כן תשעה מינין ויחזיקו כ"ח טפחים. כן כתוב טפחים. והנה ברואה וכונת התוי"ט שכשיזרע בהפך או במעויינים חלק אלא משלשה זוית אבל בזוית הד' שהוא זוית הערוגה אינו סמוך לשום זרע ואם כן הוא מכוון כ"ח טפחים. כזו בא"ד **ובני** האלוף כו'. יפה דן ומעיקרא אין כאן קושיא. (ב"ד): כבר פירש כו'. אין מזה הכרח שהרי גם ראש תוי' פי' הר"ב לעיל כתב שפי' משנת ערוגה מפורשת למטה בסוף הקונטרס וא"כ שפיר

עבד שפי' כאן ענין גבול שהרי מתני' זו והמאוחרת קדמה כסדר פירושו. (רמ"א). א"ס ועתה שזכינו לפי' הר"ב למשנת ערוגה הננו רואים כי באמת גורס גם התם גובל ולא פי' התם כלום

ציונים

ב כל מין זרעים. פסחים נט. מיי' שם ה"ג. טור ושו"ע שם: גבול. מיי' שם ה"ד. טור ושו"ע שם סעיף לא: התלם. מיי' שם הל"ד. טור ושו"ע שם סעיף ל':

ג חי' ראש תור . שבת פה: ס"י שם פ"ג ה"ח. טור וש"ע שם סעיף כה : אורך ששה . ס"י שם ה"י י"ג . טור וש"ע שם סעיף יט :

תוס' אנשי שם

מהו ובל"ם שסמך על מה שהקדים לפרשו במשנתינו א כמ"ש הרמ"ז :

עמוקים טפח יח) זורעים לתוכן שלשה זרעונין. אחד מיכן ואחד מיכן ואחד באמצע יט): ג היה ראש תור ירק כ) נכנס לתוך שדה ירק אחר מותר מפני שהוא נראה כסוף שדהו כא). היתה שדהו זרוע ירק והוא מבקש ליטע בתוכו שורה של ירק אחר כב). רבי ישמעאל אומר עד שיהא התלם מפולש מראש השדה ועד ראשו כג). רבי עקיבא אומר כד) אורך ששה טפחים

ורוחב

ח"ג. שלשה נד"ג ו"נ שלש וכ"ה נד"פ. ג כסוף שדהו נד"נ בסוף שדהו ונד"ם סוף. זרוע בירושלמי זרועה. והוא מבקש נד"ם ובקש. בתוכו בירושלמי בתוכה. ישמעאל נד"כ שמעון. ראשו נד"ם סופו:

בו [בתחילה] לאחר שנתמעט עד שיעמידנו על גובה טפח: *)אחת מכאן. בשפת התלם לרחבו ואחת בשפה האחרת ואחת באמצע התלם והולך וזורע מכל מין עד שיהיו מרוחקין זה מזה טפח ומתלה ושהן עמוקים טפח לרבותא נקט משום דבירושל' איכא מאן דאסר דמיחזי כחבוש: ג ראש תור. קרן זוית מחודדת נכנסת לתוך שדה אחר כתורי זהב של תכשיטי אשה שיש להן שלש זויות מחודדות: שהוא נראה כסוף שדהו. וניכר ולא מיחזי ככלאים: מפולש. פתוח משני צדדיו כמו מבוי מפולש שפתוח משתי רוחות: ר' עקיבא אומר אורך ששה טפחים. לא בעינן מפולש אלא שיהא התלם הזרוע ארוך

ששה

*) נד"ו אחד וכן בכה"ד.

והלכתן. אבל הר"ב שסובר כרש"י שצריך הרחקה ג' טפחים הנה ברוחב הששה לא יוכל לזרוע כי אם ג' גרעינין ובאורך יכול לזרוע כל האורך כולו ואין נראה כלל לחלק ולומר דהכא שרי הר"ב בהרחקת יניקת הזרע מזרע עצמו אע"פ שהיניקות מתערבין משא"כ בערוגה דלעיל דלא ידענא טעמא לחלק ולכן אני אומר שלפום ריהטא העתיק לשון הר"ש ולא דק: ג ראש תור. עיין במשנה ז פ"ב מה שכתבתי שם וכן מ"ש שם על כסוף שדהו: שורה של ירק אחר. עי' במשנה [*ד ומשנה] ו: מראש השדה ועד ראשו. שתי הקצוות כל אחד ראש וסוף ובמשנה ג פ"ה תנן מראש הכרם ועד סופו: אורך ו' טפחים. לשון הר"ב לא בעינן מפולש אלא שיהיה התלם הזרוע ארוך ששה טפחים. כן דעת הר"ש לפי מאי דס"ד דכולהו איירי ברוחב השורה הנזרעת אבל לענין הרחקה לא איירי הכא אלא לעיל תנן בפ"ב עבודת ירק בירק ששה טפחים והכא שמעינן דאע"ג דמרחיק כדינו בעינן שיעור לאורך ורוחב ירק אחר עצמו דבפחות מהכי למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה לא חשיב מילתא באפי נפשיה ובטיל אגב שדה וחשיב כלאים. וכתב על זה ותימה דבפרק רבי עקיבא [במסכת שבת] מייתי לדרבי יהודה לענין הרחקה ועוד היכי מצי למימר דבפחות משיעור זה לא מהניא הרחקה הא תניא בתוספתא אפי' אין שם אלא קלא אחד נותנין לה עבודה ששה טפחים לפיכך צריך לפרש דכולה מתני' בשיעור הרחקה דלרבי ישמעאל תלם חשיב הפסק ולרבי עקיבא ששה טפחים ולרבי יהודה פרסה ע"כ. והר"ב פירש בהדיא בדרבי יהודה לענין הפסק שכתב שצריך להיות בין ירק לירק וכו'. וכן פריך ומשני למתני' דלעיל עבודת ירק בירק. ובדרבי עקיבא מפרש לענין זרע עצמו כדסלקא דעתיה דהר"ש. עירוב פירושים כתב כאן ואינו נכון. ומ"ש אף על פי שזרע אחר מקיפו משלש רוחותיו. גם הוא לשון הר"ש בדסלקא דעתיה וכלומר שההפסק הוא בזרע האחר שנזרע בתלם אע"פ שמקיף בג' רוחות זרע השדה כיון שהוא תלם ובצד הרביעי אין בו זרע שעכשיו אינו חבוש הוי הפסק. ולמאי דהדר הר"ש ומפרש מתניתין לענין הרחקה כתב בדרבי עקיבא דלא קאמר אורך ו' ורוחב מלוא למימרא דתסגי בהכי לשורה גדולה של ירק אחר אלא אשמעינן דאפילו בקלח אחד של ירק אחר בעינן הפסק ששה על ששה ולעולם לשורה גדולה בעינן [ששה] על פני כל השורה סביב ע"כ. והרמב"ם כתב ור"ע פי' כי כשיהיה בארכו ששה טפחים

בלבד

מלאכת שלמה

התלם ששה וכן באמת המים נזרעים לרחבה של אמה שהיא כמו כן ששה וכשייבשו המים לחזי לזריעה. ונראה דה"פ ספח אחד זרוע מן הצד האחד של התלם או של האמה וטפח ואחי הפסק וטפח זרוע באמצע וטפח וחצי הפסק. וטפח אחר הנותר מן הששה זרוע מן הצד האחר. והכריח הרש"ש ז"ל מן הירושלמי דשהן עמוקין טפח דווקא נקט ודלא כהר"ש והרא"ש ז"ל: זורעין בתוכה שלשה זרעונים. ירושלמי תני בר קפרא אינו זורע בתוכן אלא מין אחד בלבד. ופי' הרש"ש ז"ל וזורעין שלש בתוכן דמתני' לאו דוקא אלא א' למטה בתוכן ע"כ. ונראה שרוצה לפרש דבר קפרא אתי לפרושי מתני' אבל נראה דלא יתכן דהניחא שנאמר דשלש בתוכן דקתני לאו דוקא אבל א' מכאן וא' מכאן וא' באמצע מאי איכא למימר ומאי אתא לפרושי בר קפרא הא בהדיא קתני א' דוקא באמצע. לכן נלע"ד דמתניתא דבר קפרא פליגא אמתני' וכמו שפי' הר"ש ז"ל: ג היה ראש תור כו'. בשבת שם פי' רש"י ז"ל ראש תור כראש השור ע"כ. ודוגמתה איתא בגמרא בפ"ק דסוכה ד' ז' ויעמידנו כנגד ראש תור ופי' שם נ"כ רש"י ז"ל ראש שור. אלא שר"ש נוריא ז"ל מחק משם פי' ראש שור שסובר שגם רש"י ז"ל מפרשו לשון תורי זהב ע"ש בספרו ודלא כדעת הרש"ש ז"ל שכתבתי בפרקין לעיל סי' ז'. ובד"ה כתי' וראיתני כתור האדם המעלה ה' אלהים ופי' שם המפרש ז"ל כתור פתרונו שורה ודוגמא ראש תור ירק. ר"ל שהשויתני והושבתני בשורות הגדולים ודוד אמרו כשבשרו נתן הנביא בשם ה' יתעלה ועשיתי לך שם כשם הגדולים אשר בארץ: עד שיהא התלם מפולש. פי' הח' הרר"י ז"ל פי' במה שאמר לשון תלם בזה נלמדך שרוחב השורה הוא כרוחב התלם דאי הוי פחות מתלם נראה כאילו נזרע בערבוביא ואינו מדבר בהפסק אלא בתלם הזרוע וא"צ הפסק כלל כך נ"ל עכ"ל ז"ל: מראש השדה ועד ראשו. פ"א ועד סופו והכל אחד דלכל שתי קצוות יתכן לקרות ראש וסוף ולקמן סי' ג' דפרק ה' נמי תנן מראש הכרם ועד סופו:

ר"י

תפארת ישראל

יכין

מימיו: יח) ורחבן ששה טפחים. ועמוקים לרבותא נקט. אף על גב דאותו שבאמצע נראה כחבוש דאיכא למ"ד בירושלמי דאסור. ואע"ג דלא קיי"ל כן. אפ"ה קמ"ל רבותא גם אליבי': יט) ובלבד שירחיק המינין שיעור יניקה זמ"ז: כ) קרן זוית מערוגה מחודדת של ירק. וקמ"ל דבירק שנזרע מעט מעט. שרי בראש תור אפי' בשדה גדולה ושדה קטנה ועי' לעיל פ"ב ס"ו: כא) וליכא ערבוב כפ"ב מ"ז: כב) והרחיקן כדינן כפ"ב סי' ע"ו: כג) פתוח מב' צדדיו: כד) צריך שיהי' התלם הזרוע אורך וכו'. ור' ישמעאל נמי מצריך הכי. רק לר"ע א"צ מפולש. וי"א דבהרחקה פליגי. דלר' ישמעאל צריך שיהיה התלם המפסיקן מפולש. ולרע"ק סגי בשיהיה המרחק במקום א' וע"ו טפחים. ולר"י סגי באורך ו' על רוחב טפח. ואע"ג דלעיל

פ"ב

משנה ראשונה

מפרשי זרעים אלימי וינקי טפי: ג לתוך שדה ירק אחר. וגבי תבואה בפ"ב מ"ז לא תני לתוך שדה אלא לתוך של שעורים. משום דהכא בראש תור הבא מן הערוגה מיירי כסתם ירק שאין דרך לזרוע מהן שדה וקמ"ל דמערוגה לשדה שרי ראש תור לאפוקי מערוגה לערוגה דלא שרו ראש תור כדאמר בשבת דף פ"ה אין ראש תור בערוגה דדבר מועט הוא וליכא היכר אבל מערוגה לשדה ש"ד כדפי' רש"י שם בסוף הסוגיא לר' יוחנן ועי' בתוי"ט פ"ב מ"ט. וניחא השתא דצריך למיתני דין ראש תור בירק אע"ג דתני לה גבי תבואה. ומדוקדק בזה ג"כ לשון כסוף בכ"ף שדקדק תוי"ט בפ"ב. דגבי ירק א"ש דקאמר מערוגה מותר ראש תור כמו משדה לשדה ואיידי דהכא תני נמי האי לישנא בתבואה. וניחא נמי דנקט הכא ירק אע"ג דלענין ראש תור זרעים נמי דינא הכי אלא משום דירק דרכה בערוגות כדלעיל. ומיהו סיפא היתה שדהו זרועה ירק ומבקש ליטע בתוכה ירק אחר כו' השם ודאי לאו דוקא ירק דה"ה לזרעים ואיידי דרישא תני לה: שורה של ירק אחר. כתב הר"ב דוקא שורה אבל בין שדה לשדה תנן לעיל ירק בירק ששה טפחים ע"כ ול"ע שורה של תבואה בתוך שדה תבואה של מין

אחר

ורוחב מלואו (כה). רבי יהודה אומר רוחב כמלא רוחב הפרסה (כו): ד הנוטע שתי שורות של קישואין. שתי שורות של דלועים. שתי שורות של פול המצרי (כג). מותר. שורה של קשואים. שורה של דלועים. שורה של פול המצרי. אסור (כז). שורה של קשואים. שורה של דלועים. שורה של פול המצרי. ושורה של קשואים. רבי אליעזר מתיר (כח). וחכמים

ח"ג. כמלא נ"י במלא.

ששה טפחים אע"פ שזרע אחר מקיפו משלש רוחותיו שרי: ורוחב מלואו. היינו ששה טפחים שהוא שיעור רוחב תלם ור' ישמעאל נמי בעי רוחב התלם במלואו אע"ג דלא פירש למלתיה דכיון דרבי עקיבא דמיקל ולא בעי מפולש בעי רוחב מלאו כ"ש ר' ישמעאל דמחמיר. ורמב"ם פי' רוחב מלואו שיהיה רחבו [כעמקו]: רוחב פרסה. והיינו טפח והא דקאמר רוחב פרסה ולא קאמר רוחב טפח משום דמפיק לה מקרא דכתיב (דברים יא) והשקית ברגלך כגן הירק שצריך להיות בין ירק לירק מקום להנחת הרגל דהיינו רוחב פרסה והלכה כרבי עקיבא ובפרקין דלעיל דתנן ירק בירק ו' טפחים התם מיירי בין שדה ירק לשדה ירק אחר שצריך להרחיק זה מזה ששה טפחים והכא מיירי בבא ליטע שורה אחת של ירק בתוך שדה כדתנן בהדיא והוא מבקש ליטע בתוכו שורה של ירק אחר הלכך *)מפסיק בתלם רחב למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה: ד שתי שורות של קשואין שתי שורות של דלועין שתי שורות של פול המצרי מותר. דכל שתי שורות נראית כשדה בפני עצמה ואיכא היכרא ואין כאן ערבוב והוא דאיכא תלם מפסיק בין מין למין אבל שורה אחת של קשואין ושורה אחת של דלועין ושורה אחת של פול המצרי אסור אע"ג דתלם מפסיק בין כל מין ומין לפי שבשלשה מינים הללו עלים שלהם מתפשטים ומתערבבים זו עם זו וכשאין שם אלא שורה אחת מכל מין ומין נראין כאילו נזרעו כולן יחד במפולת יד ומיחזי ככלאים ואין הפסקת התלם ניכרת בהן: ושורה של קשואים ר"א מתיר. קסבר הואיל ואיכא שתי שורות של קשואין אע"פ שאינן סמוכות זו לזו חשבינן להו כאילו הן סמוכות ויש כאן שדה של קשואין ושורה של דלועין ושורה של פול המצרי הוו כאילו נטועות בשדה של קשואין וסגי

*) בד"ו מספיק.

בלבד ירחה ההפרש ולא יצטרך למשוך החפירה ההיא כפי אורך הזריעה: ורוחב מלואו. פירש הר"ב היינו ששה טפחים שהוא שיעור רוחב תלם. וצריך לחלק בין תלם סתם דהכא לתלם של פתיח דבמשנה ו פ"ב: ד [*הנוטע שתי שורות של קישואין שתי שורות של דלועין וכו'. עיין מ"ש בסמוך בד"ה וחכמים אוסרים וכו']: שורה של קישואים וכו'. אסור. כתב הר"ב שנראין כאילו נזרעו כולן יחד במפולת יד. עיין מ"ש בשם כסף משנה בסוף פ"ק בס"ד: וחכמים

ר"א רוחב. שבת פה:
ד הנוטע שתי שורות.
שבת פה: מיי' שם פ"ד ה"ט
טור וש"ע שם סעיף ט:

מלאכת שלמה

ר"י אומר רוחב כו'. בירוש' פריך תנינן הכא דר' יהודה ותנינן תמן. ופי' הר"ש סירילי"ו ז"ל ותנינן תמן בריש פירקין ר"י אומר ששה באמצע והיינו דס"ל שדה ירק ספח ומכאן אני למד דר"י למתני' דבעי רוחב טפח לא קפיד אגובה כלל ומש"ה בעי לאצרוכינהו. ומשני תלמודא אלו תניתה הכא ולא תניתה תמן הוינן אמרין ומה אין ר' יהודה דהוא מחמיר הכא דבעי רוחב טפח מקיל תמן דשרי ששה מינין בערוגה צלע אל צלע רבנן דאינון מקילין הכא דלא בעי רוחב טפח אלא כמלואו ותו לא כ"ש דיקילון תמן דלא בעינן גובה בגובל הוי צריכא מיתני תמן לאשמועי' מילתייהו. ואילו תניתה תמן ולא תניתה הכא הוינן אמרין ומה אין רבנן דאינון מחמרי תמן אינון מקילין הכא ר"י דהוא מקל תמן לא כ"ש דיקיל הכא דהוי שורה אבל שדה מרובע קמ"ל. הוי צורכא מיתני הכא וצורכא מיתני תמן: ד הנוטע שתי שורות כו'. כתבו התוס' ז"ל שם בשבת. מותר. דשתי שורות של דלועין מפסיקין בין קשואין לפול המצרי. דקשואין ודלועין לא הוו כלאים דמנכרי כדתנן בסיפא נוטע אדם קישות ודלעת בתוך גומא א' ובלבד וכו'. וכן דלועין ופול המצרי לא הוי כלאים דמנכרי. אבל קשואים ופול המצרי הוו כלאים. אבל שורה של קשואים כו' אסור. דשורה א' של דלועין לא מפסקא בין קשואין לפול המצרי ע"כ. ותימה דבקצת דוכתי קתני לשון נטיעה גבי זרעים וירק: שתי שורות של פול המצרי מותר. ירושלמי אמר חזקיה במחלוקת שנויה. דלר' ישמעאל דאמר לק' בסמוך בעינן שתים עשרה אף הכא בעינן שתים עשרה. ולר"ע דאמר שמונה הני אוף הכי שמונה. ור"ע היא. ור' יוחנן אמר דברי הכל היא. והא דמודו רבנן ור' ישמעאל הכא משום דשאני הני מינין מדלעין ובצלים דהני כולהו קשואין ודלועין ופול המצרי העלין שלהן מתפשטין ונכנסין קלתן בקלתן ומתערבין. הלכך כחד מינא חשיבא והשיבא שדה דכל חד בשמונה אמות אבל שדה דבצלים דלית בהו שרכא לא חשיב ובעי י"ב: אסור. אע"ג דלעיל אמרינן דשורה מותרת שאני הכא גבי דלועין שצריכין הרחקה כדתנן לעיל. ע"כ מה"ר יהוסף ז"ל: ר"א מתיר כו'. ירושלמי ר' ינאי אמר בבא מציעתא דמתני' נמי במחלוקת שנויה. דר"א פליג בה נמי. וסבר ר"א דשני מינין מצטרפין להקל ואין שני מינים מצטרפין לאסור. הלכך הכא נמי לא מצטרפא שורה של פול המצרי בהדי שורה של קשואים לאסור הדלועין. הלכך שרי לר"א. ומתני' כרבנן דסברי אין שני מינים מצטרפים להקל ולהציל אבל מצטרפין להחמיר ולאסור. ולהכי נמי מחמרי רבנן אפי' כשחזר וזרע שורה של קשואים אחרת מאותו הצד האחר משום דכיון דכבר נאסרו היכי אתיא תו רביעית ושריא להו. ומתני' מסייע ליה לר' ינאי דקתני סתמא ר"א מתיר משמע דאכולה מתני' קאי דאל"כ ליתני בזו ר"א מתיר וחכמים אוסרין. ורב אמר דברי הכל היא דס"ל לר"א דכשם ששני מינים מצטרפין להציל כך שני מינין מצטרפין לאסור ואפי' ר"א מודה דכיון דלית לה לההוא גיסא שורה אחרת בהדי מאן ליצטרף להתיר הלכך אסור ורב יפרש סיפא דמתני' דפליג בה ר"א ארבנן וקסברי כשנטע ארבעתן כאחת דלא חיילא בהו עדיין איסורא מעולם. פי' דלא הוי כבבא מציעתא דהוי זה אחר זה דא"כ הרי כבר נאסרו: בפי' ר"ע ז"ל. הוי כאילו נטועות בשדה של קשואים. כתב עליו הח' הר"ר יהוסף ז"ל ומה שאמר לעיל שלא יזרעם חרדל מפני שנראה כשדה חרדל ש"מ שכשהוא נראה כשדה שהוא אסור יותר מאלו לא היה נראה שדה. היינו דוקא בקרחות הוי הדין כן אבל בשורה מותר כשהוא שדה. כן נ"ל

לפרש

תפארת ישראל

יכין

[פ"ב מ"י] כבר תני לה כרע"ק. באמת הו"ל סתם ואח"כ מחלוקת. א"נ התם בשדה גדולה והכא רק בשורה א' שבאמצע שדה ירק פליגי: כה) רחבו כארכו: כו) ר"ל טפח: כז) אף דהרחיק כדינן. דמדעליה' רחבים נראה כאילו נזרעו במפולת יד. משא"כ ב' שורות וכו' נראה כל א' כשדה שלימה: כח) דס"ל דהב' שורות קשואין אע"ג שאינן סמוכות מצטרפות ומחשבו כשדה קשואין. והרי בכה"ג מותר ליטע באמצע השדה שורה דלועין ושורה פול

משנה ראשונה

אחר מה דינו לענין הרחקה דגבי שדות בעי בתבואה בית רובע. ומשמע דכי היכי דחמיר תבואה מירק בין שתי שדות. ה"נ חמיר בשורה. או דלמא בשורה לא אחמרו בה טפי מירק. והלשון משמע דדוקא ירק מדנקט לה בירק ולא תני סתם היתה שדהו זרועה מין אחד ומבקש לזרוע בתוכה שורה של מין אחר דהא שאר מיני זרעים משמע שדינם בזה כירק ואמאי נקט ירק אי לאו לאפוקי תבואה וצ"ע ושמא נקט ירק משום ר"י דדריש קרא כגן הירק: ד הנוטע שתי שורות. כולה מתני' דנקטא שלשה מינים לאו דוקא דה"ה בשני מינים דינא הכי אם יש של שתי שורות מותר ושל שורה אחת אסור והא דנקט שלשה מינים לרבותא דרישא דשל שתי שורות אפילו ג' מינים כהדדי שרי ועי' בפי' הרא"ש. ומדברי התוס' בשבת דף פ"ה ע"ב משמע דדוקא שלשה מינים ודוקא דלועין באמצע שהם מפסיקין בין קשואין לפול המצרי דהוו כלאים בהדדי אבל עם דלועין אינם כלאים כדתנן בסמוך נוטע אדם קישות ודלעת לתוך גומא אחת וכו' עכ"ם ולא ידעתי לסוף דעתם דמתני' דבסמוך בנוטה עלים של זו לכאן ושל זו לכאן הלכך לא הוו כלאים כשהפסיק שיעור יניקה דהטיית עלים מהני ולעולם י"ל דקישואין ודילועין הוו כלאים והדרבה מדבעו הטיית עלין בהו ע"כ דהוו כלאים. ומיהו נכלה אע"ג דשלשה מינים דמתני' לאו דוקא דה"ה בשני מינים. מ"מ דוקא כשהדלועין אחד מהם וה"ק שתי שורות של קשואין ושתים דלועין או שתים של דלועין ושתים של פול דכה"ג בשל שורה אחת אסור אבל שורה של קשואין ושורה של פול המצרי בלא דלועין לא אסרי אהדדי והפסק תלם מהני להו דהא הלכתא כחכמים דלעיל ספ"ב דהכל מותר חוץ מדלעת: ר"א מתיר. וא"ת כיון דבמציעתא לא פליג ר"א הכא נמי כבר נאסרו כשנטע שלש שורות הראשונות ואיך הותרו אח"כ כשנטע רביעית. בירושלמי פריך לה ומשני כגון שנטען כבת אחת:

קישות

וחכמים אוסרין כט) : ה נוטע אדם קישות ודלעת ל) לתוך גומא אחת לא). ובלבד שתהא זו נוטה לצד זה וזו נוטה לצד זה ונוטה שער לב) של זו לכאן. ושער של זו לכאן. שכל מה שאסרו חכמים לא גזרו אלא מפני מראית העין לג) : ו היתה שדהו זרוע בצלים לד). ומבקש ליטע בתוכה שורות של דלועים לה). רבי ישמעאל אומר עוקר שתי שורות לו) ונוטע שורה אחת לז). ומניח קמת בצלים

במקום

חי"ג. ה ונוטה שער וכו' כד"ס ל"ג מכאן ועד סוף המשנה וגם בנ"ט ובנ"ש ובנ"ק כי דנ"ח ל"ג ליה. ו זרוע. בנ"נ זרועה ומבקש בנ"נ וביקש וכ"ה בנ"ם.

וסגי להו בהרחקת תלם כדתנן לעיל היתה שדהו זרועה ירק והוא מבקש ליטע בתוכו ירק אחר וכו': והחכמים אוסרים. לפי שאין שתי שורות של קשואין סמוכות זו לזו לא חשיבי כשדה של קשואין ומיחזו ככלאים ויש כאן ערבוב ואין הפסקת התלם מועלת בכן והלכה כחכמים: ה קישות ודלעת. שהעלים שלהן מתפשטים ומתערבים זו עם זו וכ"ש שאר מינים: זו נוטה לצד זה. דאע"ג דאין הפסק של תלם מועיל להן הטיית העלים זו לצד זה וזו לצד זה מועיל להן הואיל ומה שאסרו חכמים בכלאים לא אסרו אלא מפני מראית העין: ו עוקר שתי שורות ונוטע שורה אחת. שיעור השורה אין פחות

מד'

והחכמים אוסרים. כתב הר"ב לפי שאין שתי שורות של קשואים סמוכות וכו'. וכ"כ הרמב"ם וחכמים גוזרין כאן מאחר שאינן וכו'. ומשמע דכי נסמכו מיהו שתי השורות של קשואין קא שרי וא"כ הא דתנן ברישא שתי שורות של דלועים שתי שורות של פול המצרי לאו דוקא אלא כי הוו שתי שורות של קשואין תו שרי אפילו שורה אחת של דלועים ושורה אחת של פול המצרי דהא איכא שדה ושאני לסמוך ירק אחר בהפסקת תלם. וכי תימא דלא שריכן אלא שורה אחת של ירק אחר כדמשמע פשטא דמתני' דלעיל. איכא למימר דהא על כרחינו ר' אליעזר מתיר שתי שורות של שני מינין ומדר"א נשמע לרבנן היכא דשריא אינהו דשריין אף שתי שורות. והרמב"ם בחבורו העתיק המשנה כצורתה: ה שער. עיין בפ"ב דפאה משנה ג: שכל מה שאסרו חכמים וכו'. עיין מה שכתבתי בספ"ק ובפירוש הר"ב במשנה דלעיל: ו זרועה בצלים. לשון הרמב"ם ויחד הבצלים מפני שאפשר שכן היה המנהג אצלם. ע"כ. וזהו שכתב בחיבורו פ"ד זרועה מין ממיני ירקות וכו': ומבקש ליטע בתוכה שורות של דלועים וכו'. לשון הר"ש

ולא

ה נוטע אדם. תוס' כמנה דף פה ודס"פ החליל ודל"פ סוטה. עיי' שם ה"ס. שול' וטו"פ שם סעיף לא:

תוס' אנשי שם

ו כמשנה שורות של דלועים. נראה דוקא כשבא לזרוע דלועים. אבל קשואין ופול המצרי אע"ג דמשנה הקודמת משמע דכולהו אית להו ענפים ארוכות היינו לענין שורה א' דלא ערבוב ובטל את השורה. אבל לענין אם צריך להניח י"ב אמה בין כל שורה ושורה שאני דלועין דרבו ספי ומיחזי ערבוביא. (רדב"ז בביאורו שם): ונוטע שורה א'. ומכ"ש עוקר ג' שורות ונוטע ב' שורות דשרי אלא דקמ"ל דאפילו שורה א' שרי בהפסק ב' בורות אבל בדר"ע נ"פ אם דוקא קאמר ונוטע ב' שורות אבל עוקר שורה א' ונוטע שורה א' לא והחכמים נמי מודו דעוקר ב' שורות ונוטע ב' שורות אלא דס"ל דמניח קמת בצלים במקום ג' שורות. או דלמא ה"ה עוקר שורה א' ונוטע שורה א' ואיידי דאמר ר"מ נוטע שורה א' קאמרי אינהו נוטע ב' שורות ומצאתי שכ"כ הר"מ בחבורו לדעת חכמים דעוקר שורה א' ונוטע שורה א' ע"ש וכ"ם כב"ש.

מלאכת שלמה

נפ' ע"כ: עוד כתב ר"ע ז"ל וסגי בהרחקת תלם. כתב עליו הח' הרד"י ז"ל פי' זה אינו נראה דלשון עד שיהא התלם אינו משמע דאיירי בהפסקה דאי בהפסקה מיירי הי"ל לומר עד שיהא ביניהם תלם וכו' ותו שהרי לעיל פירש דר"ע לא דבר אלא בתלם הזרוע וא"כ היאך שייך לומר שזה דבר מדבר אחד וזה דבר מדבר אחר עכ"ל ז"ל: ה נוטע אדם כו'. הרמב"ם בחבורו כתב וכן אם נטע ד' מינין בתוך הגומא והפכן לד' רוחותיה ה"ז מותר והוא מן הירושלמי שאכתוב בסמוך: ונוטה שער של זו וכו'. תימה למה חזר ושנאו ואית דלא גרסי' ליה גם הח' הר' יהוסף ז"ל כתב דבכל הספרים ליתיה: שער. ענפים ושריגים קרויין שער: לא אסרו אלא מפני מראית העין. דאע"ג דעבודת דלעת יחידית ששה טפחים כדתנן בפרקין במקום של מראית העין ואינו מעורבב אין חוששין ליניקה כלומ' אין חוששין לומר שמא יונקים זמ"ז שאפי' שינקו אין בכך כלום שאין ל' כלאים אלא לשון חבישה כדכתיב ובבתי כלאים החבאו. ירוש' תני מותר הוא אדם לעשות בתוך שדהו גומא קטנה עמוקה טפח ולזרוע בתוכה ד' זרעונים ולהפך אותן לארבע רוחותיה. וכתב הרא"ש ז"ל בתי כלאים החבאו ממני ונסכרו מעיני ונעלמו ממני עיקר יסודותיה היאך מותר מיני זרעונים שהם כלאים בגומא א' והתנן בספ"ק הזורע חטה ושעורה כאחת ה"ז כלאים. ואי משום שהגומא עמוקה טפח כ"ש שנראה כחבוש וצריך לי עיון ע"כ. ואיני מבין אותו. ואולי עלה על דעתו דשריותא דמתני' היינו תוך חלל הגומא למטה ונקט לשון המשנה כפשטה ולא היה לו לטעות בזה דהא תני נמי לעיל גבי אמת המים זורעים לתוכה ונפ' בר קפרא דאין זורעים בתוכם אלא אחד ושנים בשפתות וה"נ הך דהכא וא"ל שיהא רוחב הגומא טפח אלא בעמוקה טפח בלבד כני דמשעם הרוס מליל וכך למעלה כמו למטה. ועוד דאי משום סמיכה שסומכן זו לכאן וזו לכאן הא אסיקנא בירושלמי דאין סומכין הלכך פשיטא דבשפה מיירי וכן דעת הרמב"ם ז"ל עכ"ל הח' הרש"ס ז"ל. ועי' במ"ש מהרי"ק ז"ל ספ"ד דה' כלאים: ו היתה שדהו זרועה בצלים כו'. מה שפי' הר"ע ז"ל הוא פי' הרמב"ם ז"ל אבל הר"ש ז"ל פי' פי' אחר וזה תורף לשונו כאשר כתבו הרא"ש ז"ל עוקר שתי שורות מן הבצלים ומניחן בורות ונוטע שורה א' של דלועין לצד חוץ ויהיה הפסק שמנה אמות בין דלועין לקמת הבצלים. ד' אמות כדי עבודה לקמת הבצלים. וד' אמות כדי עבודה לשורת דלעין ומניח קמת בצלים יכול להשותן למקום שתי שורות שעקר. ועוד עוקר מצד א' של בצלים שתי שורות וחוזר

ונוטע

תפארת ישראל

יכין

פול המצרי. וכלעיל [מ"ג] במרחיקן כדינן [כלעיל פ"ב ע"ז]: כט) מדאין ב' השורות סמוכים. מיהו בסמוכות שרי לזרוע בלבן. א' של קשואין וא' של דלעין בהרחיקן כדינן לעיל אע"ג דסתר בהא דיוקי דרישא וסיפא אהדדי. דברישא מדויק דבכה"ג אסור. ובסיפא מדויק איפכא והו"ל נעשה דיוק דרישא כמפורש בסיפא ואסור. וכדאמרינן בכל דוכתא. הכא בדרבנן אמרי' דיוקא דרישא לאו דוקא ודיוקא דסיפא דוקא: ל) דעליהן מתפשטי'. וקישות ודלעת לא זו אף זו קתני ועי' ספ"ב. ומכ"ש שאר מינין: לא) וא"צ הרחק: לב) ענפים: לג) שיחשוב הרואה שזרען יחד במפולת יד. דהא"ל איסור דאורייתא. אבל בשהטה שער זו לכאן ושער חבירתה לצד אחר. הרי נראה שהקפיד שלא יתערבו בסופן. ודאי כן הקפיד שלא יתערבו בזריעה. ולכאורה היה נ"ל דוקא בגומא קטנה שזורע בה ב' מינים מועטים. אבל גומא ארוכה כתלם ואמת המים [לעיל מ"ג] כיון שהגדולים שם הרבה לא מהני בה הפיכת שער. דמדרבו חיישינן לעירוב. אולם בש"ע [רצ"ז סל"א] לא חילק בכך. מיהו בירושלמי משמע כדברינו: לד) ה"ה שאר מיני: לה) ומדצריך לעקור הבצלי' לנטוע במקומן דלועין. חמיר טפי ממתני' דלעיל. ולא סגי בהיתר של ב' שורו': לו) כל שורה הוא ד' אמו': לז) נשתיירו

ב'

משנה ראשונה

ה קישות ודלעת לתוך גומא אחת. כדתנן לעיל מ"ב בתלם ואמת המים וכאן מוסיף דאפילו קישות ודלעת שמתערבין ביותר והרחק שיעור יניקה לא מהני להו בערוגה כמו שאר זרעונים דל"פ. וכן הפסק תלם לא מהני להו במתני' דלעיל. אבל הטיית העלין מהני דכיון שמוהר בהן שלא יתערבו ויסתבכו ה"ל כשאר זרעונים ושרי כשמרחיק זה מזה שיעור יניקה כמו בערוגה דר"פ וכדפי' הר"ב מ"ב. ובהכי מיירי נמי ירושלמי שהביא הר"ש מותר לעשות גומא קטנה עמוקה טפח בתוך שדהו ולזרוע בתוכה ארבע זרעונים ולהופכם לד' רוחותיה פ"כ היינו נמי כשיש בין כל אחד הפרש היכא שיעור יניקה ואפילו זרעונים שהם מסתבכים שרי כשהפכן. ומשום דמתני' לא תני אלא שני מינים קישות ודלעת קמ"ל בירושלמי דאפילו ארבע נמי ואיכא מ"ד התם דמתיר עד שמונה. והרא"ש בפירושו תמה וכתב שנעלם ממנו פי' דבר זה שהרי הוא זורע כלאים כדתנן בפ"ק הזורע חטה ושעורה כאחד הרי זה כלאים ומשום גומא כ"ש דאסור שנראה כחבוש וצ"ע עכ"ל. ובעניותי איני רואה דבר קשה והכי זו דין ערוגה דשרינן בתוכה ה' זרעונים כשמרחיק שיעור יניקה ע"ד. ואע"ג דגבי ערוגה דוקא במרובעת שרי ולא מרובה בין המרובעות והכא דקתני בתוך שדהו משמע דבין המרובעות היא. הא אפילו בין המרובעות מהני הטיית העלין כמ"ש הרמב"ם בהדיא פ"ד דין יו"ד: קישות ודלעת. וה"ה פול המצרי ודלעת. אבל קישות ופול המצרי בלא דלעת אפילו הטיית העלין לא צריך כחכמים דספ"ב וכדפי' במתני' דלעיל: ו היתה שדהו זרוע בצלים ומבקש ליטע בתוכה שורות של דלועין. לפי' הר"ב והוא פי' הרמב"ם עיקר הקפידא הכא שיש דלועין מצד זה ומצד זה והבצלים באמצען לפי שהדלועין מתערבין ומסתבכין עם הבצלים ובהא פליגי כמה מרחיק ביניהן דלר"י בין דלועין לדלועין צריך י"ב אמה ובין דלועין לבצלים שתי אמות דאע"ג דירק בירק דעלמא סגי בששה טפחים הכא בדלועין שמסתבכין בעי טפי ביניהם ובין הבצלים. ור"ע פליג בתרווייהו דבין דלועין לבצלים סגי הפסק תלם כמו בעלמא ובין דלועין לדלועין שהבצלים באמצען סגי שיעור שתי שורות של הבצלים עצמן והיינו שמונה אמות מלבד התלם שמכאן ומכאן. וחכמים בחדא ס"ל כר"ע שבין דלועין לבצלים סגי הפסק תלם לבד. ובין דלועין לדלועין ס"ל כר"י שצריך י"ב אמה. ולפי פי' זה אין מקום

לעקירת

במקום שתי שורות (לז). ועוקר שתי שורות (לז) ונוטע שורה אחת (לז). רבי עקיבא אומר עוקר שתי שורות (לז) ונוטע שתי שורות (לח) ומניח קמת בצלים במקום שתי שורות (לז). ועוקר שתי שורות (לז) ונוטע שתי שורות (לח). וחכמים אומרים אם אין בין שורה (לט) לחברתה (לט) שתים עשרה אמה לא יקיים את הזרע של בינתיים (מ): ז דלעת בירק כירק (מא). ובתבואה נותנין לה (מב) בית רובע (מג). היתה שדהו זרועה תבואה. ובקש ליטע לתוכה שורה של דלועין.

נותנין

מד' אמות רוחב וכשעוקר שתי שורות של בצלים שהן ח' אמות ונוטע באמצען שורה אחת של דלועים שהיא ד' אמות נשתיירו ב' אמות בורות מכאן וב' אמות בורות מכאן ומניח קמת בצלים ב' שורות שהן שמונה אמות רוחב ועוקר שתי שורות שהן כמו כן ח' אמות וזורע באמצען שורה א' של דלועין שהיא ד' אמות נמצא בין שורה ראשונה של דלועין לקמת הבצלים שתי אמות בורות וקמת הבצלים ח' אמות. ושתי אמות בורות בין קמת הבצלים לשורה שניה של דלועים. הרי בין שורה של דלועים לשורה של דלועים י"ב אמה וכן לעולם: רבי עקיבא אומר עוקר ב' שורות ונוטע שתי שורות. קסבר שאין צריך להפסיק בין שתי שורות של דלועים לקמת הבצלים אלא התלם כדתנן לעיל בפרקין בשאר ירקות ובין שורות של דלועים לשורות של דלועים מפסיקים שמנה אמות של קמת הבצלים בלבד: וחכמים אומרים אם אין בין שורה לחברתה י"ב אמה וכו'. חכמים כר' ישמעאל סבירא להו שצריך שיהיה בין שורה של דלועים לחברתה י"ב אמה מיהו רבי ישמעאל מצריך הפסק שתי אמות בורות בין שורה של דלועים לקמה של בצלים וחכמים מתירים לסמוך שורה של דלועים אצל קמה של בצלים ולא מצרכי אלא תלם אחד בלבד כשאר ירקות אבל י"ב אמה בין שורה של דלועים לחברתה בעו חכמים לפי שהדלועים עלין שלהן רחבות ומתפשטות הרבה כדי שלא תראה כל השדה מעורבבת בבצלים ודלועים והלכה כחכמים: ז דלעת בירק. הבא ליטע דלעת אצל ירק עבודתה כירק דהיינו ששה טפחים. אבל אם בא ליטע דלעת בתבואה צריך להרחיב לו בית רובע כשיעור עבודת התבואה שהוא עשר אמות ושני טפחים ומחלה על עשר אמות והוא מקום זריעת רובע הקב: שורה של דלועים

נוטנים

ולא דמי למתני' דלעיל שיכול ליטע ב' שורות של קשואין וב' שורות של דלועים וב' שורות של פול המצרי דשאני שדה מב' שורות ועוד דכיון שבא לעקור חמיר טפי כדאשכחן בירושלמי פ"ד גבי כרם דב"ש מחמיר בחורבנן יותר ממטעתן. ע"כ. ואף לב"ה מליע הכי אליבא דר"מ ור"ש בסוף פ' דלקמן: ונוטע שורה אחת. כתב הר"ב נמצא בין שורה ראשונה של דלועים לקמת הבצלים שתי אמות בורות. כלומר ותנן לעיל בפ"ב משנה ח דבור הוי הפסק ועיין מ"ש שם במשנה ו בס"ד. ומסתבר דאע"ג דהר"ב לא פי' בדרבי ישמעאל דבעי נמי תלם נשמעיני' ממה שפי' בדר"ע וחכמים [*ואינו מוכרח]: ז בית רובע. מפורש בפ"ב משנה ט:

התחמיר

ו אם אין בין שורה. מיי' שם ה"ג טור וש"ע שם סעיף טו: ז דלעת. מיי' שם פ"ג ה"י טור וש"ע שם סעיף יז: ובתבואה. מיי' שם ה"ט ובפ"ד כ"א טור וש"ע שם סעיף יח ופכ"א: היתה שדהו. מיי' שם פ"ג ה"ג טור וש"ע שם סעיף כ:

חי"ג. לא יקיים כו' נ"ס לא יקיים זרע שבינתים. ז בירק בירושלמי ירק. ובתבואה שם בתבואה. זורעה שם זרוע. לתוכה שם בתוכה.

מלאכת שלמה

ונוטע תוכה להן שורה של דלועין. ונוטע שתי שורות קסבר ר"ע דאין נותנין עבודה לשורה יחידית ואם לא נטע אלא שורה א' לא היה צריך לעקור אלא שורה א' כדי עבודת הבצלים אבל לשתי שורות של דלועין נותן לזה עבודתו ולזה עבודתו וצריך לעקור שתי שורות ול"ד למתני' דלעיל שיכול ליטע שתי שורות של קשואים וכו' דשאני שדה משתי שורות ועוד דהיכא דבא לעקור חמיר טפי כדאי' לק' בפ' כרם שחרב דב"ש מחמירין בחרבנו טפי מבישובו. אם אין בין שורה לחבירתה פי' בין שורת לדלועין שמצד זה לשורת דלועין שמצד אחר י"ב אמה מלבד שורת הבצלים לא יקיים הבצלים שבינתיים. ובירושל' פליגי אמוראי בדברי ר' ישמעאל רב כהנא אמר הא דאמר ר' ישמעאל שצריך לעקור שתי שורות מכאן ושתי שורות מכאן דהיינו ח' אמות מכאן וח' אמות מכאן היינו כשהופך שער של דלועין שמכאן ומכאן לצד הבצלים אז צריך ליתן כדי עבודה גם לדלועין אבל אם הפך שער של דלועין שמכאן ומכאן לצד חוץ אז א"צ לעקור אלא שורה א' מכאן ושורה א' מכאן כי א"צ ליתן כדי עבודה לדלועין ואם הפך שורה א' לפנים ושורה א' לחוץ אותו שנוטה לצד פנים יעקור שתי שורות שורה א' מכאן ושורה א' מכאן ואותו שנוטה לצד חוץ לא בעי אלא שורה א' הפסק ושמואל אמר דלר' ישמעאל אפי' הפך שתי שורות של דלועין שמשני צדדין לצד חוץ צריך י"ב אמות בין שתי שורות של דלועין. ופריך א"כ היינו רבנן דהא דאמרי רבנן אם אין בין שורה לחברתה י"ב אמה היינו נמי בנוטה שער של דלועין לצד חוץ ומשני איכא בינייהו סמיכה. דר' ישמעאל אסר לסמוך שורת דלועין לעבודת בצלים ואפי' נוטה שער של שתי שורות של דלועין לצד חוץ צריך להרחיק הדלועין מן הבצלים מכל צד ששה אמות כדי שיהא הפסק שתי אמות בין שורת דלועין לעבודת הבצלים. ורבנן שרו לסמוך דלועין לעבודת הבצלים רק שיהא י"ב בין שורת דלועין שמצד זה לשורת דלועין שמצד אחר ואף אם יש מצד זה ד' אמות ומצד זה ח' אמות שרי. ע"כ. והקשה הר"ש שירילי"ו ז"ל סוגיא על פי' זה והעלה גם הוא כפי' הרמב"ם ז"ל וז"ל ותימה על פירושם דהא כיון שהשדה שלה זרועה בצלים ובא לעקור מהם כדי ליטע במקומם היכי נימא מניחן בורות ונוטע לצד חוץ והא במקום שנוטע זרוע בצלים ואי הכי ליתני עוקר שלש שורות ונוטע שורה א'. ומה שכתב קסבר ר"ע דאין נותנין עבודה לשורה יחידית תימה דשורה שרחבה ד' אמות רוחב לכרם יש לה ובודאי דזרועה דלעת כנגד דלעת היא ואין זו שורה יחידית דגמ' ירושלמית. ומה שכתב דהיכא דבא לעקור חמיר טפי גדול כחו דמוקי ר' ישמעאל כב"ש. ומה שפירש בפי' עבודה דבירושל' דהיינו הפיכת שער תימה גדול הוא דלא מצינו עבודה אלא בקרקע שחורשו ומזבלו לצורך הכרם או לצורך הדלעת וראיה לעבודת הכרם שאמרו ד' אמות הוא משום אורך המחרישה כדאי' בפ' הספינה בהדיא. ומה שפי' נמי אם אין בין שורה לחברתה י"ב מלבד שורת הבצלים קאמר העיקר חסר מן הספר והא ה"ל למיתני. ומאי דפריך בירושלמי מאי בינייהו לדעתו מאי קושיא נימא דרבנן שרו בי"ב אפי' בנוטה שער לפנים. ומה שאמר דרבנן נמי וכו' מי הגיד לו זה. אלא עקרן של דברים כמו שפי' הרמב"ם ז"ל ע"כ: ז דלעת בירק כו'. פי' הר"י אשכנזי ז"ל

יכין תפארת ישראל יכין

ב' אמות בורות לכל צד: לח) ואין צריך רק הפסק תלם כפ"ב סי' ע"ו: לט) של דלועין: מ) זהו ממש דעת ר' ישמעאל. דב' אמות בורות מכאן ומכאן. וח' אמות בצלים באמצע הן י"ב אמות. רק דלחכמים לא בעו בורות רק תלם א' כשאר ירקות. ואעפ"כ מצרכי להרחיק שורה מחברתה י"ב אמה. מדעליהן מתפשטות ביותר ויהיה ערבובי': מא) וסגי לי' בו' טפחים לכל צד: מב) לדלעת לכל צד: מג) הוא י' אמות וב' טפחים

ומחלה

משנה ראשונה

להקשות כאן ממתני' ד' דשתי שורות של קשואין ושתים של דלועין ושתים של פול המצרי מותר. דאין זה ענין לכך דהכא. דהא אליבא דר"ע פשיטא דאדרבה דמי תמה דשתי שורות דלועין מותר לסמוך אצל שתי שורות של בצלים בהפסקת תלם כי התם. ואליבא דר"י וחכמים נמי אין קושיא כלל דאינהו הא מיירי בשורה אחת של דלועין אצל הבצלים ומה זו קושיא משורה אחת דבהדיא תני התם נמי דשורה אחת אסור ודקארי לה מאי קארי לה. ותוי"ט שהעתיק דברי הר"ש כאן בשם למירמי מדלעיל לא טוב יפה. דודאי לפי פי' הר"ב אין כאן מקום קושיא כלל. אבל הר"ש מפרש מתני' בע"א דעוקר שתי שורות ומניחן בורות וסמוך למקום הבור נוטע לר"י שורה אחת של דלועין ולר"ע שתים. והשתא קשיא ליה לר"ע למה לי הפסק כלל דהא שתי שורות סמוך לשתי שורות של בצלים נמי מותר כדלעיל ומ"ה משני דשדה שאני משתי שורות. כלומר דהכא כל השדה של בצלים חמיר טפי ולא כתוי"ט שכתב שמגיה בדברי הר"ש דשאני שורה ובמקום שדה מגיה שורה וליתא דלר"ע נמי הא שתי שורות נינהו אלא שדה שאני וכן העתיק הרא"ש. ובעיקר פי' המשנה פי' הר"ב והרמב"ם עיקר כי

פר"ש

נותנין לה לעבודתה ששה טפחים (מד). ואם הגדילה (מה) יעקר מלפניה. רבי יוסי אומר נותנין לה (מו) עבודתה ארבע אמות. אמרו לו התחמיר זו מן הגפן (מז). אמר להן מצינו שזו חמורה מן הגפן שלגפן יחידית נותנין לה עבודתה ששה טפחים. ולדלעת יחידית נותנין לה בית רובע (מח). °רבי מאיר אומר משום רבי ישמעאל. כל שלשה דלועין לבית סאה לא יביא זרע לתוך בית סאה (מט). רבי יוסי בן החוטף אפרתי אמר משום רבי ישמעאל כל שלשה דלועים לבית כור לא יביא זרע לתוך בית כור (נ):

ח"ג. לה לעבודתה בירושלמי ל"ג מלת לה ובד"ס ג' לה עבודתה וכ"ה ג' הר"ב. לה עבודתה בירושלמי לעבודתה. ולדלעת יחידית נותנין לה בירושלמי ל"ג מלת נותנין לה. ר"מ אומר משום ר' ישמעאל בד"ס משום ר' שמעון וכ' שם בהגהות שהוא טעות דר"מ קאי אר"ש ולא היה אומר משמו.

נותנים לה עבודתה ששה טפחים. וקילא שורה מדלעת יחידית דדלעת יחידית בתבואה צריכה בית רובע לפי שהשורה מוכרת בפני עצמה וליכא ערבוב כמו בדלעת יחידית וששה טפחים דתנן הכא הוי שיעור רוחב אבל שיעור אורך לא אתפרש במתניתין ובתוספתא פירשו דצריך שיהיה שיעור האורך עשר אמות ומחצה: ואם הגדילה. השורה ונכנסו הענפים בתוך ששה טפחים יעקור מלפניה כל הענפים שנתפשטו ונכנסו בתוך שיעור זה: נותנין לה עבודתה. של שורת הדלועים ארבע אמות שצריך להרחיק ארבע אמות מן התבואה: התחמיר זו מן הגפן. דתנן לקמן בפ"ד הנוטע שורה של חמש גפנים בית הלל אומרים הינו כרם והינו נותן לה עבודת הכרם ארבע אמות אלא ששה טפחים והכי נמי בשורה של דלועים אין להחמיר וליתן להן ד' אמות דאין להחמיר בכלאי זרעים יותר מבכלאי הכרם: מצינו שזו חמורה מן הגפן. אע"ג דאיסור כלאי זרעים קיל מאיסור כלאי הכרם מ"מ הא אשכחן דלגפן יחידית כשבא ליטע אותה בתבואה נותנין לה עבודתה ששה טפחים ולדלעת יחידית נותנים לה בית רובע שהן עשר אמות ושני טפחים ומחצה על עשר אמות מפני שהיא מתפשטת והולכת מרחוק הכי נמי אין לתמוה אם לשורה אחת של גפנים נותנים לה עבודתה ששה טפחים ולשורה של דלועין נותנין לה ארבע אמות: כל שלשה דלועין לבית סאה. ר"מ פליג אתנא קמא דאמר שדלעת יחידית בתבואה נותנים לה בית רובע וסבר איהו דנותנים לה שלישית בית סאה ורבי יוסי בן החוטף אפרתי סבר שלישית בית כור. ואין הלכה כדברי כולם אלא כתנא קמא בלבד. ודלעת השנויה במתניתין היא דלעת יונית בלבד שעלים שלה רחבים ומסככים ומסתבכים טפי אבל דלעת מצרית עם שאר דלועין דינן כשאר ירקות:

תוספות יום טוב

התחמיר זו מן הגפן. כתב הר"ב דאין להחמיר בכלאי זרעים יותר מבכלאי הכרם. וטעמא דכלאי כרם אסורים בהנאה וכלאי זרעים מותרים אפילו באכילה כדתנן ברפ"ח: **שלגפן** יחידית וכו'. עיין ריש פ"ו:

מלאכת שלמה

ז"ל דלעת בירק. פי' דלעת יחידית. ומבקש ליטע בתוכה שורה של דלועין וכו' פי' שורה קלה יותר מדלעת יחידית כי שורה נכרת שלא נזרעה בערבוב ע"כ: ר' יוסי בן החוטף אפרתי כו'. בירושלמי מפרש דבתחלת ימיו של ר' ישמעאל שנה לר"מ ג' דלועין לבית סאה ובסוף ימיו שנה לר"י בן החוטף אפרתי ג' דלועין לבית כור*. הגה"ה. אכן בירושלמי שלפנינו הגי' בהפך תחלתו בבית כור וסופו בבית סאה: ושמא כי קראוהו החוטף על שם שהיה חוטף המצות וכן נראה דאי לא תימא הכי למיעוט יקראוהו חוטף בלא ה"א הר"ם ז"ל. ויש ספרים העוטף בעי"ן. וכן דקדק רד"ק ז"ל בשרש לחש על שלום בן הלוחש דבספר נחמיה סי' ג' וז"ל ויתכן כי היה לוחש אל הנחשים לפיכך נקרא כן או היה יועץ נבון לחש ואילו היה שם העולם ולא שם תואר לא היתה נכנסת עליו ה"א הידיעה ע"כ:

תפארת ישראל

יכין

ומחצה אורך על רוחב י' אמות: מד) דשורה דלא מערבא. קילא מדלעת יחידית. מיהו אורך ההפסק צריך י' אמות ומחצה: מה) עלי השורה ונכנסו לתוך הו' טפחים: מו) לשורה דלעת בתבואה: מז) דכל שאינו כרם. סגי לה בו' טפחים. והרי כלאי כרם חמור מכלאי זרעים לענין אכילה והנאה: מח) ר"ל הרי מודים אתם לי שכשכבר היה גפן נטוע ובא לזרוע בצדה תבואה סגי במרחיק ו"ט. וכשהיה דלעת יחידית נטוע. צריך להרחיק בית רובע. א"כ ה"ה כשהיתה התבואה כבר זרוע. ובא ליטע בצדה גפן או דלעת. חמורה דלעת מגפן: מט) דס"ל דדלעת יחידית צריך שליש בית סאה בתבואה. ולא סגי ברובע: נ) דס"ל דדלעת יחידי' צריך שליש בית כור (ב):

בועז

(ב) כך פירשתי ע"ד הר"מ והר"ב. אבל יש לדקדק דא"כ למה הזכירה המשנה ג' דלועין. אלא הול"ל דלדלעת יחידית צריך שליש בית סאה למר ושליש בית כור למר. ואי משום דבעי למנקט מניין שלם. הו"ל למנקט דלדלעת א' נותנין ג' קבין למר וי' סאין למר. ותו ק' ל"ל דנקט כל ג' דלועין לבית סאה צריך בית סאה. הול"ל כל ג' דלועין צריך להתרחק מהן בית סאה. וכל זה הכריעני לומר ל"מ דר"מ ור' יוסי רק בשיש ג' דלועין יחד אמרו למלתייהו. ופליגי בהא את"ק דס"ל דבשורה של דלועין מרחיק רק ו"ט מהן ובדלעת יחידית צריך להרחיק רובע. ואינהו ס"ל דאדרבה כיון דעלי דלועין מתפשטין מאד. אם כן כ"ש בשיש שורה של ג' דלועין מתפשטין טפי וטפי ולא סגי במרחיק רובע. אלא צריך למר בית סאה ולמר בית כור. ומה"ט צריך נמי תנא למנקט כל ג' דלועין לבית סאה למר. וכל ג' דלועין לבית כור למר. לומר לך דדוקא כשכל הג' דלועין נטועים בתוך הרווח ההוא. אמנם בית רובע ובית סאה ובית כור שבמשנתינו. היינו דלת"ק משערין כאילו הדלעת יחידית עומדת באמצע הבית רובע (כפ"ב סי' ס"ב). א"כ צריך הרחקה ממנה לכל צד ה' אמות ועשירית אמה. וכ"כ לר"מ משערין כאילו הג' דלועין עומדים סמוכים באמצע בית סאה. שהוא נ' על נ' אמה. ויהיה א"כ צריך להתרחק מהם לכל צד כ"ה אמה. ולרבי יוסי בן החוטף משערין כאילו הג' דלועין עומדים סמוכים באמצע בית כור. שהוא רע"ד אמה על רע"ד אמה (כמ"ש הרמב"ם בפ"ד מערכין ה"ד) א"כ צריך להרחיק מהם לכל צד קל"ז אמה. והוא קצת תימה שיתפשטו גידולי דלועין כל כך הרבה. ואפשר שזהו שדחק לרבותינו לפרש דגם ר"מ ור' יוסי בן החוטף בדלעת יחידית אמרו למלתיי'. ולהכי לת"ק צריך להתרחק. ממנה $5\frac{1}{10}$ אמה לכל צד. וכמש"ל. ולר"מ צריך להתרחק ממנה $\frac{1}{6}$ סאה לכל צד. דחשבינן כאילו הדלעת עומדת בתוך שליש סאה. וכיון דסאה הוא נ' על נ' אמה. יהיה שלישית סאה כ"ט על כ"ט בקירוב. ומדחשבינן כאילו הדלעת עומד באמצען נמצא שצריך להתרחק ממנה י"ד אמות וחצי על י"ד בקירוב. ולרבי יוסי בן החוטף חשבינן כאילו עומדת באמצע שליש כור. וכיון דכור הוא ע"ה אלף אמה. א"כ יהיה שליש בית כור כ"ה אלף אמה מרובעים. ואם נעשה מהם רבוע. יהיה קנ"ט אמה על קנ"ט אמה בקירוב דאם נכפיל 159 פעם 159 יצא 25281. והיינו הקירוב לסך כ"ה אלף שאמרנו. נמצא שלרבי יוסי צריך להתרחק ממנה $79\frac{1}{2}$ אמה לכל צד:

משנה ראשונה

הר"ם ז"ל הפליג פי' המשנה ונדחק בה: **ז ואם** הגדילה יעקר מלפניה. ולא דמי להא דאמרי' לעיל מ"ב גבול שהיה גבוה טפח ונתמעט כשר שהיה כשר מתחלתו. דהתם בשאר ירקות והאי דלועין מסתבכין כדאמרי' ספ"ב כל הנוטע מותר תוך מדלעת. ודין זה שאם הגדילה יעקור קאי נמי אדלעת יחידית כדמשמע מההיא דספ"ב ופשוט הוא דהא דלעת חמיר משורה ואפשר דדוקא לתוך ששה טפחים יעקור דמדאורייתא כך שיעורו כמ"ש הרמב"ם פ"ג דין ט'. ומיהו

ציונים

שלגפן יחידית. נק' פ"ע פ"א. עיי' בה פ"ע ס"ב ופ"ז ס"א ג. טור וש"ע שם סימן רנו סעיף כא וסעיף נא:

תוספות רע"ק

משנה ז [אות יד] **ר"מ** אומר וכו') כתב הרא"ש בירושל' מפרש דלא פליגי ר"מ ור"י בן החוטף אפרתי אלא בתחלת ימיו שנה לר"מ בית סאה ושוב חזר בו ושנה לר' יוסי בית כור:

תוס' אנשי שם

ז בר"ב ד"ה שורה כו' וקילא שורה כו'. אבל דעת הר"מ דאין חלוק בין שורה לדלעת יחידית דלעולם בשדה אפילו היה התבואה זרוע תחלה צריך בית רובע אבל בשורה של תבואה שהיתה זרועה ובא לזרוע בצדה דלעת או שורה של דלועין סגי בו"ט וכשהיה הדלעת זרוע תחלה ואח"כ בא להסמיך להם תבואה צריך בית רובע. ודוקא דלעת יונית אבל בשאר ירק סגי בהרחקת ו"ט אפילו בא לזרוע תבואה בצדם. (רדב"ז שם):

כללא דפרק ג משנה א ירקות שאין דרך לזרען רק מעט מעט. מותר לזרוע מהן אפילו ח' מינים בערוגה שהיא ו' על ו' טפחים. דהיינו שורה א' של ד' טפחים על טפח ממין א' בכל רוח מד' רוחות הערוגה.ומין א' שמחזיק ח' טפחים באמצע.שיגע בד' השורות החיצונות בראש תור.או שירחיק בין מין למין טפח ומחצה שיעור יניקה.אבל ביותר מה' מינים.אף שמרחיקן כנ"ל אסור. מדנראין מעורבין בערוגה קטנה כזו. **ואם** היה לערוגה הנ"ל סביב גבול גבוה טפח ורחב טפח. דהשתא ערוגה זו ח' על ח' טפחים. מותר לזרוע בה גם י"ח מינין. דהיינו ג' על כל גבול וגבול שמרוחק כל א' מחבירו טפח ומחצה כנ"ל וו' באמצע. ולא יטע לפת [וכ"ש דלעת] על הגבול. מדיש בהגבול הרבה מינין והמקום צר מתערבב בכולו [ונ"ל דהא בשטח שוה ח' על ח' טפחים אסור לזרוע טפי מה' מינין]: **משנה ב** ורוקא בירקות הדין כך. ואפילו באפונים גדולים. אבל מיני זרעים כגון חרדל ואפונים קטנים, אורז ודוחן וכדומה. אין זורעין בערוגה כזו רק בהרחק ו"ט זה מזה וכלעיל. **גבול** שאמרנו שצריך שיהיה גבוה טפח ורחב טפח אם כשזרע היה כך ואחר שזרע נתמעט גבהו או רחבו; מותר. **גומא** ארוכה עמוקה טפח ורחבה ו"ט. אף שלפעמים מתמלאת מים ונראת בקרקע שוה. אפ"ה זורעין בתוכה ג' מיני זרעונים [וכ"ש ירקות] א' על הדופן מבפנים מכאן; וא' מכאן. וא' באמצע. ובלבד שירחיק זה מזה טפח וחצי שיעור יניקה: **משנה ג** כל נגיעת ראש תור מותר בירק וזרעונים כמו בתבואה [כפ"ב מ"ו] ומותר לזרוע שורה א' ירק באמצע שדה ירק ממין אחר כשירחיק ביניהן ו' על ו' טפחים. אע"ג שבשאר מקום סמוכין זה לזה: **משנה ד** מותר לזרוע קשואין ודלועין ופול המצרי. כל א' מב' שורות [דהיינו ח' אמות] כשירחיקן ו' על ו' טפחים מהדדי. אע"ג שכל הג' מינין עליהן מתפשטין מאד. אבל כשכל א' מהג' מינין הוא רק שורה א' [דהיינו ד' אמות] אפילו מרחיקן מהדדי ו' על ו' טפחים. אסור מדעליהן רחבין ומתפשטין בערבוביא. ורק כשיש ב' שורות ממין א' יחד מותר לזרוע בכל צד שורה א' ממין אחר: **משנה ה** נוטע אדם בגומא אחת ב' או אפילו ד' מינין. ואפילו מקישות ודלעת שעליהן מתפשטין ובלבד שיטה ענפים של כל א' על שפת הגומא לצד אחר [ונ"ל דלעיל במ"ב מיירי בלא הטת הענפים של כל א' לצד אחר]: **משנה ו** שדה זורע מין ירק ובא לזרוע באמצעו דלועין שעליהן מתפשטים. הרי זה עוקר באמצע כשיעור ד' אמות וזורע דלועין בב' (שורות) [צ"ל אמות] אמצעיות; ומניח בצדן מן הירק כשיעור י"ב אמות; וחוזר ועוקר ירק כשיעור ד' אמות. וזורע בהן ב' אמות האמצעיות. וחוזר ומניח כשיעור י"ב אמות ירק וכו' כלעיל וכן עד סוף שדהו. באופן שיהיה בין שורה של דלועים זו לשורה של דלועים האחר (י"ח) [צ"ל י"ב] אמות [חוץ מב' התלמים של אמה אמה שמכאן ומכאן] דאל"כ הדלועים שמכאן ומכאן יבליעו הירק שבינתיים [ונ"ל דהא בשיש ב' שורות דלועין באמצע שדה ירק. ותו לא. מותר כשירחיקם זה מזה ו' על ו' טפחים; וכמשנה ד']: **משנה ז** מותר לזרוע ב' שורות מב' מיני ירק סמוכים. ואפילו א' מהן שדה דלעת. מיהו בכל גוונא ירחיקן זה מזה ו' על ו' טפחים. אבל שדה תבואה ובצדה שדה ירק או דלועין צריך שירחיק זה מזה י' אמות וחומש על י' אמות וחומש. כד"א בב' שדות. אבל שדה תבואה שמסמיך לה שורה [הוא ד' אמות] ירק או אפילו שורה דלועין. א"צ להרחיקן זה מזה רק ד' על ו' טפחים. וכ"כ בב' שורות א' של תבואה וא' של ירק או דלועין. או א' של מין ירק זה וא' מין ירק אחר. או שדה של ירק ובצדה שורה של מין ירק אחר. בכולן סגי בהרחקת ו' על ו' טפחים. ובאחת מהן דלעת ונסתבכו יעקר מלפניה עד שיראו מרוחקים מהדדי:

ומיהו מ"ש הר"ב יעקור הענפים משמע דהדלועין קאמר ולשון מלפניה משמע דאתבואה קאי. וכן פי' הרא"ש וכ"ל הרמב"ם. וא"ת וכי תחמיר ע מן הגפן דאמרינן בפ"ז תבואה נוטה תחת הגפן מחזיר ואינו מקדש. וי"ל דהתם נמי יש חילוק דדוקא תבואה נוטה אבל גפן נוטה על התבואה מקדש כמ"ש תוי"ע שם והכא סדלועין טפין. ויותר נראה דשאני דלועין דמתפשטין ומסתבכין והיינו דמסיק במתניתין מצינו שזו חמורה מן הגפן:

ר' עובדיה כלאים קרחת פרק ד מברטנורה

פרק ד א קרחת הכרם ומחול הכרם מפרש להו ואזיל: בית שמאי אומרים כ"ד אמות. אם קרחתה כ"ד אמות מותר לזרוע לשם פחות מכאן לא יביא זרע לשם: שחרב מאמצעו. ויש גפנים כל סביבות הקרחה שהיא שש עשרה אמה על שש עשרה אמה וכן אם הלכה הקרחת על פני רוחב הכרם שאין גפנים אלא משני צדי הקרחת: אם אין שם שש עשרה אמה. כדברי בית הלל לא יביא זרע לשם אפילו באמה האמצעית דארבע אמות שבצד הכרם מזה וארבע אמות שבצד הכרם מזה הוו עבודת הכרם לעבודת הכרם ארבע אמות כדתנן לקמן לפי שהיו בוצרים בשוורים ובעגלות ובעת החרישה חורשים אותה בשוורים הלכך אותן ארבע אמות ככרם דמו ואם נשארו בינתים שמונה אמות חוץ מאותן ארבע לכל צד לא בטלי לגבי כרם ומותר לזרען בציר משמונה אמות שדי פלגא להכא ופלגא להכא בטלי לגבי כרם וככרם דמו ואסור לזרוע בהן משום כלאים. ולבית שמאי לא חשיב שדה פחות משמונה אמות הלכך ארבעה ועשרים אמות בעינן ארבע לעבודת הכרם מכאן וכנגדן מכאן פשו להו שש עשרה שדי ח' להכא וח' להכא איכא שדה ולא בטלי:

מחול

פרק ד א קרחת הכרם א) בית שמאי אומרים עשרים וארבע אמות ובית הלל אומרים שש עשרה אמה. מחול הכרם בית שמאי אומרים שש עשרה אמה. ובית הלל אומרים שתים עשרה אמה. ואיזו היא קרחת הכרם כרם שחרב ב) מאמצעו ג). אם אין שם שש עשרה אמה ד). לא יביא זרע לשם ה); היו שם שש עשרה אמה נותנין לה עבודתה ו). וזורע את המותר:

איזו

תוספות יום טוב

פרק ד א קרחת הכרם. כרם שחרב. ל' הרמב"ם והוא גזור ממלת קרח הוא (ויקרא יג):

מחול

הג. א מאמצעו בפירושו שם אמצעיתו. היו כל"ס היה וכן הוא בירושלמי. לא עבודתה פ"א לו עבודתו ונותנין שם לו כדי עבודתו.

ציונים

א קרחת הכרם. עירובין ג: נג. מיי' פ"ז מהל' כלאים ה"א. טור ושו"ע יו"ד סימן רצו סעיף מג:

תוס' אנשי שם

פ"ד א במשנה **שחרב** מאמצעו. ומיירי כשיש בנשאר שיעור כרם ונטועות כהלכתן וכן מוכח בירושלמי. (לה"מ). ולפ"ז ודאי לאו דוקא שחרב אלא אפילו לא נטע מתחלתו באמצע יש להם דין קרחת וכ"כ הר"ב להדיא לק' במ"ג וע"ע מ"ש הר"ש בשם הירושלמי דב"ש מחמרי בחורבנן יותר ממטעתן ע"ש:

מלאכת שלמה

פרק ד א קרחת הכרם כו'. בירושלמי א"ר יוחנן ב"ש מחמרי בחורבנן יותר ממטעתן. תחלת מטעתן תנן בסוף פרקין הנוטע את כרמו על שש עשרה שש עשרה אמה מותר להביא זרע לשם ובחורבנן קאמרי הכא כ"ד. אית דגרסי הכא במתני' איזו היא קרחת הכרם כרם שחרב מאמצעו ונשתיירו בו חמש גפנים מכאן וחמש גפנים מכאן אם אין שם וכו'. ונראה שהיא גרסת שבוש ומפסקי ערים הגיהוה התלמידים. וגם הה' הר"י ז"ל כתב דיש ספרים דלא גרסי לה: בפי' ר"ע ז"ל. לעבודת הכרם ד' אמות כדתנן לק' לפי שהיו בוצרין בשוורים ובעגלות. אמר המלקט אולי שלכך היו בוצרים בשוורים ובעגלות כדי שלא יצטרך לטרוח בבצירתו לקבץ הענבים אל אחד ללכת ולבא אלא מיד כל אשר יבצור ישימנו בתוך העגלה הנמשכת ע"י השור. וכן משמע בפי' רש"י ז"ל בב"מ דף ל'. וע"ב. ונ"א: עוד בפי' ר"ע ז"ל. ולב"ש לא חשיב שדה בפחות משמונה אמות וכו'. אמר המלקט אי נמי ס"ל לב"ש עבודת הכרם שמונה

אמות

תפארת ישראל

יכין

פ"ד א) מפרש ואזיל: ב) ונקרחו גפניו: ג) ואפי' אין גפנים רק מב' לצדי הקרחה: ד) כבית הלל דד' אמות שסמוך לגפנים מכאן ומכאן ככרם דמו. דהוה ליה עבודת הכרם. מדצריך כשיעור הזה לעגלות ושוורים לחרישה ובאמצע צריך ד' אמות שיעור שדה מצד זה. וד' אמות שיעור שדה מצד האחר ואם נשאר פחות מח' אמות בינתיים. שדינן פלגא להכי ופלגא להכי ובטלי לגבי כרם. ולבית שמאי צריך טז"א באמצע. ח"א לשיעור שדה להכא ולהכא: ה) אפי' מעט באמצע לכתחילה אסור. ובדיעבד אינו מקדש כפ"ז מ"ז: ו) ד' אמות לכל צד:

מקום

משנה ראשונה

פרק ד א וזורע את המותר. היינו כל שמונה אמות שבאמצע וכ"כ הרמב"ם בפירושו בהדיא וכפשט לשון המשנה. ובחבורו פ"ז כתב מרחיק ד"א וזורע באמצע הקרחת ע"כ. כוונתו ג"כ כל השמונה אמות שבאמצע. ותימה על הכ"מ בי"ד סי' רצ"ו סמ"ג שהבין מלת באמצע שצריך להרחיק מן הארבע אמות שבצד הכרם עוד ארבע אמות ואין מותר אלא באמצע ממש נעלם ממנו לשון המשנה וגם הרמב"ם עצמו כ"כ במפורש בחבורו פ"ז דין כ"א גבי שביל שבין שני כרמים הרי הוא ככרם שחרב באמצעו ואם יש ביניהם ט"ז אמה מרחיק ד"א וזורע את המותר ע"כ ואם באנו לדקדק מלת באמצע נראה דלדיוקא כתבו שאם אין שם ט"ז אמה אפילו אמה אמצעית אסורה כדברי הר"ב כאן: אם אין שם שש עשרה אמה. פי' הר"ב ולב"ש דבעו כ"ד דס"ל אין שדה פחות משמונה אמות וכ"כ רש"י ריש עירובין וכתב עוד א"נ ס"ל לב"ש עבודת הכרם שמונה אמות ע"כ קשה דבהדיא אמרי ב"ש לקמן מ"ה הזורע ארבע

אמות

ב איזו היא מחול הכרם בין כרם לגדר ז) . אם אין שם שתים עשרה אמה לא יביא זרע לשם ה) . היו שם שתים עשרה אמה ח) נותנין לו עבודתו ט) וזורע את המותר : **ג** רבי יהודה אומר אין זה י) אלא גדר הכרם יא) . ואיזה הוא מחול הכרם יב) . בין שני הכרמים יג) . איזה הוא גדר יד) שהוא גבוה עשרה טפחים . וחריץ שהוא עמוק עשרה ורחב ארבעה טו) : **ד** מחיצת הקנים אם אין בין קנה לחבירו שלשה טפחים טז) כדי שיכנס הגדי , הרי זו כמחיצה יז) . וגדר שנפרץ יח) עד עשרה אמות הרי היא כפתח יט) . יתר מיכן כנגד הפרצה אסור . נפרצו בו פרצות הרבה כ) .

אם

ח"ג , ב איזו גד"ם ואיזו וכ"ה בירושלמי . היו בירושלמי היה . לו עבודתו שם לה עבודתה : ג ואיזה הוא גד"ב ואיזו היא וגלו"ג ואיזה היא . איזה בכהד"י ואיזה והמי"ס כד"פ שחק טוי"ו וכתב גלזו נ"ל : ד הרי זו גד"ם הרי הוא וכ"ה גר"ב . הרי היא בכהד"י הרי הוא וכ"ה גד"ם :

ב מחול הכרם . מקום פנוי בין כרם לגדר סביב כמו מחולת הנשים כשמרקדות בסבוב לשון אז תשמח בתולה במחול (ירמיה לא) : אם יש שם י"ב אמה . כדברי בית הלל נותן ד' אמות לעבודת כרם וזורע השאר אבל אם אין שם י"ב אמה לא יביא זרע לשם . דארבע אמות דלהדי כרם עבודת הכרם וארבע אמות דלהדי כותל כיון דלא מזדרעי מפני תקון הכותל כדי שיהלך אדם על גבי קרקע סמוך לכותל ויהיה העפר כדוש ויתחזקו יסודותיו אפקורי מפקר להו ואמצעיות אי איכא ד' אמות חשיבי ואי לא בטלי לגבי כרם והכא לא בעינן שש עשרה שאין האסור אלא מצד אחד . וכל הנך אמות באמה בת ששה טפחים : **ג** אין זה אלא גדר הכרם . מקום שבין גדר לכרם גדר הכרם הוא קרוי ואפי' אין שם אלא שש אמות מרחיק ארבע אמות וזורע את המותר : ואיזהו מחול הכרם . שצריך י"ב אמות . מקום שבין ב' כרמים . ות"ק סבר מקום שבין ב' כרמים ככרם שחרב באמצעו הוא נדון . ובירושלמי מוכיח דלא אמר ר' יהודה איזהו מחול הכרם בין שני הכרמים אלא כגון שאין שורות הכרמים שוות של זו לזו כגון דכרם של צד זה של מחול שורותיה מן המזרח למערב ושבצד אחר מן הצפון לדרום דאם היו מכוונים מודה רבי יהודה דנראה כקרחת הכרם ובעי ט"ז אמה ואין הלכה כר' יהודה : איזהו גדר . המפריש בין הכרם שיכול להניח כרם מצד זה ולזרוע מצד אחר וכן חריץ : **ד** ג' טפחים . דכל פחות מג' כלבוד דמי והוא שיעור כדי שיכנס הגדי : הרי הוא כמחיצה . ומותר לסמוך גפנים מצד זה וזרעים מצד זה : נדון כפתח . ואפי' כנגדו מותר לסמוך אבל יותר מעשר לא חשיב כפתח וצריך הרחקה כנגד המקום הפרוץ :

ואם

ב מחול הכרם . לשון הר"ב מקום פנוי בין כרם לגדר סביב כמו מחולות הנשים . וכ"כ הר"ש סביב כמו מחולות . וכן ל' רש"י בריש עירובין . דעתם דמסתמא המקום הפנוי הוא סביב כל הכרם בין הגדר לד' רוחותיו . והה"נ אם אינו אלא מצד אחד . ולשון הרמב"ם מקום הפנוי כו' והוא מדבריהם מענין מחילה ר"ל עזיבת הדבר . ומה שכתב הר"ב וד' אמות דלהדי כותל לא מזדרעי מפני תקון הכותל כדתנן במתני' ד' פרק שני דב"ב : **ג** גדר הכרם . כתב הר"ב ואפי' אין שם אלא שש אמות וכ"כ הר"ש . ולשון הרמב"ם בפ"ז ארבע אמות ומחצה : איזהו גדר וכו' . לשון הר"ש אגב שהזכירו מפרש ליה . ואגב גדר מפרש חריץ : ורחב ארבעה . עיין מ"ש פ"ב משנה ח ולהרמב"ם בפ"ז מהלכות כלאים ורחב ארבעה קאי נמי אגדר וכן בדברי הר"ב במשנה דלקמן : **ד** שלשה טפחים . לשון הר"ב דכל פחות מג' כלבוד דמי . ודבר זה הלכה למשה מסיני . הרמב"ם : נפרצו בו פרצות הרבה . לשון הר"ש

שנפרץ

מלאכת שלמה

ב איזהו מחול הכרם כו' . בירושלמי פי' לדוקא בכרם גדול י"ל מחול אבל הקטן א"ל מחול . אלא מרחיק מן הגפנים ד"א וזורע עד הגדר . איזהו כרם קטן שלש כנגד שלש . הא שלש כנגד שלש כנגד שלש יש לו מחול ע"כ . וכן כרם גדול שהיה בין כל שורה ושורה שמונה אמות אין לו דין מחול . ג"ז בירושלמי והובא ברמב"ם בחבורו פ"ז : **ג** איזהו גדר כו' . פשוט דלאו מילתיה דר"י היא אלא סתמא היא : ורוחב ד' . פי' ד' טפחים . ומשמע דרוחב ד' קאי נמי אגדר אע"ג דגם בהרמב"ם ז"ל שם אינו אלא כלשון משנתינו . ופי' הר"מ ז"ל בפי' המשנה ואמר איזהו גדר ר"ל הגדר המפריש בין הכרם לזולתו עד שיוכל להניח הזרע לצד גדר זה מכאן והכרם מצד אחר שהגדרות יפרישו ביניהם אבל אמרו בתלמוד ר"ג ובית דינו התקינו שיהו מרחיקים ד"א מן הגפנים לגדר ע"כ : **ד** מחיצת הקנים . נ"ל לפרש האי מחילת הקנים הוי פירושו מקום שגדלין בו קנים וזה נקרא מחילת הקנים במס' ב"ב פ"ב דתנן ומחילת הקנים שהיא פחותה מבית רובע וכו' . ה"ר יהוסף ז"ל : כדי שיכנס הגדי . כ"א כדי שיזדקר הגדי . והיא היא דפירוש שיזדקר שיכנס :

אם

יכין תפארת ישראל יכין

ז) מקום פנוי שבין כרם וכו' עשוי למחולות הנשים כשלהי מסכת תענית : ח) כבית הלל . ד' אמות סמוך לכרם הו"ל עבודת הכרם . וד' אמות שסמוך לכותל עשוי לדושא . לחזק יסודות הכותל . וצריך שישאר ד"א שיעור שדה . ואל"ג ע"ז אמות מדרך בצד א' יש שם איסור וכל הנך אמות בת ו' טפחים : ט) שיהו מרחק ד' אמות : י) מחול הכרם שאמרת : יא) וביש יותר מד"א . זורע המותר : יב) שצריך יב"א : יג) שכרם א' במזרח וכרם א' בדרום . ולת"ק זה נמי כקרחת כרם . אבל מקום שבין ב' כרמים . א' למזרח וא' למערב כעל"פ דהיינו קרחת : יד) מלתא אחריתא קאמרה סתמא דמתני' . איזה גדר שמפסיק . שיוכל לסמוך כרם מצד זה וזרעים מצד זה : ול"מ היה נ"ל דה"ק איזהו גדר הכרם דפליגי בה דלת"ק צריך ביני לכרם י"ב אמה . ולר"י סגי בד' אמות . זהו דוקא כשגבוה י"ט אבל בנמוך מזה לכ"ע הו"ל כליתא וסגי בד"א : טו) טפחי' דמדלין ההפסק בולט . צריך שיהיה הרוחב טפי . משא"כ עובי גדר סגי בדק כ"ש [וכמ"ד] ובין בחריץ או בגדר כשיש בכל א' שיעור הראוי לו . מותר ליטע כרם סמוך לו מכאן ולזרוע סמוך להפסק מצד האחר : טז) דהו"ל כלבוד מהלמ"מ : יז) אף בפרוץ מרובה על עומד . יח) והעומד ד"ט או יותר . משא"כ בקנים מיירי דאין בעומד ג"ט : יט) ואפילו נגד הפתח מותר : כ) פחותות

מי'

משנה ראשונה

אמות שבכרם ב"ש אומרים קידש שורה אחת . ובלפ"ו ב"ש אומרים מודדין ארבע אמות מעיקר הגפנים : **ב** בין כרם לגדר . אע"ג דבכל דוכתא חריץ עמוק עשרה הוי מחילה כמו גדר . הכא גדר דוקא דמשום תקון הכותל נתנו לו ד' אמות ובחריץ לא שייך : **ג** ר"י אומר אין זה אלא גדר הכרם . ס"ל למתני' אין זה מחול הכרם ואיזהו מחול וכו' ולמאי קרי ליה גדר הכרם . אפשר דודאי מודה ר"י דכותל צריך ד' אמות כדתנן בב"ב . אלא דס"ל דהיינו דוקא בכותל בית בתוך העיר אבל כותל שבמקום כרמים ושדות לא מפקר איניש דניחא ליה בזריעה טפי מתיקון הגדר . והיינו דאמר דזה גדר הכרם שהוא טפל לכרם : **ד** יתר מיכן כנגד הפרצה אסור . ונ"ע אי אמרינן הכי נמי לענין מחול הכרם להקל שלא יצטרך להרחיק כנגד הפרצה רק ד' אמות מן הכרם כיון שאין הפרוץ נידון כמחילה . או דלמא להחמיר נידון כמחילה . ומן הסברא נראה דכיון דבין כך ובין כך אינו נידון כמחילה ולדינא צ"ע : כנגד הפרצה אסור . ולענין שבת תנן בפ"ק דעירובין ת"ח יתר מכן אסור סתם ופי' שם רש"י והר"ב דאף נגד העומד אסור דפרצה יותר מעשר אוסרת כל ההיקף . נראה משום דלענין שבת ההיקף עושה אותו רה"י ופרצה יותר מעשר מבטל ההיקף . אבל לענין כלאים לא בעינן היקף רק מחילה והכי יש בהעומד כדי מחילה לעצמו . ומיהו בלא"ה אמרינן בגמ' שם דף י"א לענין צורת הפתח נמי דאמרו בשבת ולא בכלאים אלא שלשון רש"י במשנה שם דקתני יתר מכן אסור כתב פרצה יותר

מעשר

ציונים

ב איזהו מחול . עירובין שם . מיי' שם הי"ג יג . טור וש"ע שם סעיף מג : ג ואיזה הוא גדר . מיי' שם הי"ד טו . טור וש"ע שם סעיף מד מה : ד מחיצת הקנים . מיי' שם הט"ז . טור וש"ע שם סעיף מה : וגדר שנפרץ . מיי' שם הי"ז . טור וש"ע שם סעיף מו :

חדושי מהרי"ח

פ"ד משנה ג [תוי"ט ד"ה] ורחב ארבעה כו' עיין עד סוף וגם עיין מ"ש בפ"ב מ"ח הנה מלבד הדוחק הגדול לומר שצריך בגדר ד' אמות חדא הול"ל ורחבם ד' ועוד דדוחק גדול שיהיה הקנין עובין ד'

תוס' אנשי שם

ב ד"ה מחול כו' מחולות הנשים כו' ול"נ ששם היו מרקדות הנשים וראיה מבנות שילה במעשה פלגש בגבעה וגם בספ"ד דתעניות תנן יוצאות וחולות בכרמים . (רש"ז) : תוי"ט ד"ה מחול כו' . מענין מחילה כו' לפירושו נראה שצריך לקרות מחול בשורק הוא"ו . (ס"ל) : בר"ב ד"ה ואיזהו כו' מן המזרח למערב כו' . והטעם כי הרא"ש דאותן הנטועין ממזרח למערב א"צ ד"א לעבודת הכרם כי הוא מוליך המחרישה והשוורים לצור בין שורות הכרם אבל הנטועות לצפון ודרום צריכות ד"א להפוך המחרישה ע"כ . ובאמת הוא תמוה מאד דא"כ יש חלוק בכל כרם לענין הרחקת ד"א שאם זורע בצד זה א"צ להרחיק ד"א ובצד זה צריך להרחיק ד"א ואמנם לא שמענו הפרש כ"א מגפן יחידית לכרם אבל בכרם עצמו לא אשתמיט תנא בשום דוכתא להשמיענו בו כחא דהיתרא בלי הרחקת ד"א . ומצאתי להפ"מ שהעיר בכעין זה אבל לא הרגיש שדברי הרא"ש מוכרחין בפירושא דמתני' דאל"כ אין שום טעם למה כקרחת הכרם מודה ר"י דבעינן ט"ז דאם נשאר פתוח מח' אמות לצד מעבודת הכרם שבשני הצדדי' מבטיל פלגא להכא ופלגא להכא ומ"ש דבמחול הכרם סגי ליה בד' אמות כיון שגם כאן האיסור הוא בשני הצדדין . ובשלמא לסברת הרא"ש לא תקשי בהיפך דכיון דלא בעינן עבוה"כ להכרם שבצד זה לאו כגדר הכרם ולסגי בח' אמות דאיכא למימר כיון דמ"מ יש איסור בצד זה לזרוע בין הגפנים אם לא ישאר ח' אמות מלבד ד' דעבוה"כ שבצד האחר מבטיל פלגא להכא ופלגא להכא . אבל להפ"מ תקשה כנ"ל וצ"ע : ד"ה איזהו גדר המפריש כו' . וכ"ס הר"מ . אף דבחבורו כ' דין זה גם לענין מחול היינו משום שכ"ה בתוספתא אבל במשנתינו דמשום גדר נקרין ע"כ דלענין המפסק בין כרם לזרע קאי דהרין א"ל דין מחול

ושעמא דסמוך לגדר כדי שיהיה חזק ע"י דישת הרגל ד"א אפקורי מפקר להו אבל גבי חריץ לא שייך לפיכך א"צ יצטרך ע' ב"מ . (רדב"ז שם) : תוי"ט ד"ה גדר כו' ד"א ומחצה . לאו אהא אאמר הא דהרמב"ם

לאוג

אם העומד מרובה על הפרוץ (כא) מותר. ואם הפרוץ מרובה על העומד כנגד הפרצה (כב) אסור: ה הנוטע שורה של חמש גפנים. בש"א כרם (כג). ובה"א אינו כרם (כד) עד שיהו שם שתי שורות (כה). לפיכך הזורע ארבע אמות שבכרם (כו) בית שמאי אומרים קידש שורה אחת (כז). ובית הלל אומרים קידש שתי שורות (כח):

חי"ג. ה שיהו שם שתי נוסח' שיהו שתי.

הנוטע

ואם הפרוץ מרובה על העומד אסור כנגד הפרוץ. אבל כנגד העומד מותר אם הוא רחב ארבעה אבל פחות מארבעה אף כנגד העומד אסור: ה בית שמאי אומרים כרם. וצריך להרחיק ממנה ארבע אמות כדי עבודת הכרם: אינו כרם עד שיהיו שתי שורות. ואין צריך להרחיק אלא ששה טפחים כגפן יחידית: הזורע ארבע אמות. כלומר בתוך ארבע אמות של עבודת הכרם: בית שמאי אומרים קדש שורה אחת. דכי אמרה תורה (דברים כב) פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם שורה אחת מקריא כרם: ובית הלל אומרים קדש שתי שורות. דאין נקרא כרם פחות משתי שורות הלכך ותבואת הכרם דאמרה תורה

תורה

שנפרץ במקומות הרבה פרצות פחותות מעשר יתירות משלש: אם העומד מרובה וכו'. ל' הרמב"ם שתהיה מדת העומד מן הקיר יותר ממדת כל המקומות הפרוצות בו כשיהיו נכללות: כנגד הפרצה אסור. מ"ש הר"ב כנגד העומד מותר אם הוא רחב ארבעה. פירוש טפחים. *וכ"כ הר"ש וטעמא ממתני' דלעיל. וכתב הרמב"ם ואם יהיה פרוץ כעומד יהיה מותר לזרוע כנגד הפרצה. הכי מסיק בסוף פ"ק דעירובין [דף טז] כרב פפא דאמר הכי אברייתא דמתנייא ברישא פרוץ מרובה על העומד אסור ובסיפא עומד מרובה על הפרוץ מותר וקאמר דעומד כפרוץ נמי מותר וסיפא תנא מרובה איידי דרישא ולפי גירסת משנתנו צריך לומר איפכא כדמשני התם אליבא דרב הונא בריה דרב יהושע: ה עד שיהיו שם שתי שורות. וכתב הרמב"ם בפ"ז וכמה יהיה בכל שורה שלשה גפנים או יותר. ובכ"מ כתב הרבה ראיות לדבריו. והשתא הא דתנן לקמן דשתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב דהוי כרם. היינו כי הוו חמשה ונטועים בכה"ג הוא דהוה כרם. אבל כי לא נטוע כה"ג צריך ששה ג' לכל שורה: לפיכך הזורע כו'. קידש לב"ה שתי שורות וכגון דזרע חוץ לכרם שהוא נטוע ה' על ה' דהיינו ה' שורות בכל שורה ה'. ולב"ש מקדש אותה שורה הסמוכה של צד הזרע כשזרע בעבודת הכרם שהוא ארבע אמות. ולב"ה קידש ג' בשורה הסמוכה ושלשה שכנגדן בשורה שניה. כדמפרש בירושלמי הביאו הר"ש ואיתא תו התם גווני אחריני ולכולהו גווני לב"ש קידש ה' הסמוכים. ולב"ה ששה. וזה שכתב הר"ש שיש בדבר להקל ולהחמיר. להחמיר כדכתבינן. ולהקל שאם אין ב' שורות שבכל שורה ג' גפנים לא הוי כרם להרחיק ארבע אמות. וכי אתשיל בבי מדרשא לענין כמה הוא כרם אתשיל אלא למינה שמעינן הזורע וכו' כמה קידש והיינו דתנן לפיכך וכו'. ולהכי לא מתנייה בעדיות גבי קולי ב"ש וחומרי ב"ה [*בפרק ד אבל רבי [יוסי] שנאה בפ"ה משנה ב דלאו איהו שונה כאן בלשון לפיכך]. ועיין מה שכתבתי פרק ח דברכות משנה ד. ומשנתנו בזורע חוץ לכרם דאילו בתוך הכרם החמירו לאסור.

כדתנן

מלאכת שלמה

אם העומד מרובה על הפרוץ מותר. פי' אף כנגד שפרוץ הר"ש ז"ל: בסוף פי' ר"ע ז"ל. צריך להגיה הלשון כך אבל פחות מד' טפחים אף כנגד העומד אסור: ה הנוטע שורה של חמש גפנים וכו'. ז"ל ה"ר יהוסף ז"ל בש"א קידש שורה א' וכו' פי' כגון שי"ע שתי שורות של גפנים שיש בכ"א ה' גפנים והוא זרע כנגד שגפן האמצעית לדעת ב"ש אוסר כל אותה השורה ולא יותר. ולדעת ב"ה אינו אוסר באותה שורה אלא ג' גפנים. וכן בשורה הסמוכה לה ג"כ ג' גפנים כזה כן פי' הירושל' וע"ש עכ"ל ז"ל. ופי' ר"ש ז"ל דוקא בד"א שבכרם שהוא חוץ לכרם אבל בזורע בכרם עצמו דהיינו

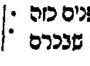

כין

יכין תפארת ישראל

מי' אמות ויתירות מג"ע : כא) כשנצרף כל העומדים ופרוצים יחד. וה"ה בפרוץ כעומד (א) : כב) ובעומד פחות מד"ע ויתר מג"ע. והפרוץ מרובה. אף נגד עומד אסור (ב) : כג) ואסור לזרוע תוך ד"א : כד) וא"צ להרחיק רק ו"ט : כה) ובכל שורה ג' גפנים או יותר דדוקא באחת יוצאת זנב סגי בה' [כמ"ז]. דאל"כ צריך ב' שורות של ג' ג' (ג) : כו) ר"ל תוך לד"א של עבודת הכרם שחוץ לכרם : כז) ואע"ג דהוה ב"ש לקולא וב"ה להומרא. כבר נשנה בעדיות [פ"ה מ"ב] : כח) דמה שאסרה תורה הזרע

בועז

פ"ד (א) ואילה"ק מדאמרי' (עירובין פ"ז ב') דדייקי מתני' כותיה דר"פ דפרוץ כעומד מותר. והיינו מתני' דהתם וקשה והרי דיוקא דמשנתינו הוא לאיסור. מדסתרי דיוקא דרישא וסיפא אהדדי. וכלל בידינו דבכה"ג אמרי' נעשה דיוקא דרישא כמפורש בסיפא (כקידושין ד' ה' ב' ועי' תוס' ב"מ ל"ד א'). וא"כ ה"נ נימא דפרוץ כעומד הו"ל כפרוץ יותר מעומד דאסור. יש לומר דמלינו נ"כ סיפא דוקא ורישא לאו דוקא כי הכא (ובפסחים י"ט ב'). [אב"י ועי' מ"ש ע"ד וטק"ל הכ"מ לעיל פ"ג ס' כ"ט] : (ב) כ"ב הר"ב וכתב עלה רבינו הגאון מהו' עקיבא שליט"א. [באות טו] וז"ל וכן כתב הר"ש. והוכיח כן מעירובין דף ע"ז גבי ג' מדות בחצר. ונפלאתי מאוד דאדרבה כו' לדידן דקיימא לן כרבנן גם בג"ט מותר לזרוע נגד העומד. עכלה"ש. ולולא מסתפינא הי' נ"ל דסברת הר"ש. דבלא"ו ק'. למה הפסיק התם בהך שמעתתא אי ברייתא כרבנן או כרבן שמעון בן גמליאל בין מה דשקיל וטרי מקמי הכא ולבתר הכי לאכוחי אי פרוץ כעומד מותר או אסור אע"כ דהך נמי בהא איירי'. דהא דנייד רבא מלאוקמי ברייתא כרבנן. היינו טעמא. דמסתבר ליה ספי למימר מדסיפא ר' שמעון בן גמליאל רישא נמי ר' שמעון בן גמליאל. אליבא דרב הונא דאוקמא לעיל לברייתא דרישא אגב סיפא נקטיה. מה שאין כן לדידן דקיימא לן דפרוץ כעומד מותר. וע"כ סיפא אגב רישא נקטיה וודאי מסתבר נמי ספי מדרישא רבנן סיפא נמי רבנן ולחלק בשיעור מקום. ולאוקמא כולה כרבנן דהלכתא כוותייהו : (ג) ואין להוכיח מכאן דזנב היינו

כזה

משנה ראשונה

מעשר אוסרת כל ההיקף אפילו כולו עומד כדמפרש בברייתא לקמן ע"כ. ואדרבה בברייתא לענין כלאים היא וע"כ הא דתני נפרצה ביותר מעשר אסור היינו כנגד הפרוץ לבד כדקתני במתני' דהכא בהדיא וא"כ מתני' דעירובין נמי י"ל יתר מכן אסור כנגד הפרוץ לבד : ואם הפרוץ מרובה על העומד כנגד הפרצה אסור. ובריישא אם אין בין קנה לחבירו שלשה מותר אפילו פרוץ מרובה. דאמרי' לבוד וכוליה עומד הוא והכי איתא בפ"ק דעירובין דף ט"ז : ה ב"ש אומרים כרם. דוקא בחמש גפנים שיש בהן כדי שתי שורות שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב אבל בפחות מכן אפילו לב"ש לא הוי כרם. ומיהו עיקר הך מילתא דשתי שורות בעינן והיינו שתים נגד שתים ואחת יוצאה זנב נ"ל דהלכה היתה בידם כן מפי הקבלה. והכא דפליגי בסיפא דלב"ש קידש שורה אחת. דפי' הר"ב דלב"ש שורה אחת מיקרי כרם ולב"ה שתי שורות וכ"כ הרמב"ם. ומשמע דבלשון התורה פליגי מה נקרא כרם וצריך טעם מסיבא פליגא להו למר הכי ולמר הכי. ובשלמא בר"פ גבי קרחת הכרם דלב"ש לא חשיב עדה פחות משמונה אמות ולב"ה בארבע. התם עיקר איסור קרחת מדרבנן הוא ובסברא בעלמא פליגי דלמר חשיב בארבע ולא בטיל ולמר בשמונה. אבל הכא לא אפשר במאי קמפלגי אם לא שנאמר ג"כ דמר קיבל הכי מרביה ומר קיבל הכי. ותדע דגבי כרם למר קידש שורה אחת ולמר שתי שורות. ובשדה שנטועה בין הגפנים משמע דאפילו היא בית כמה סאין קידשה עד ד' אמות בין בתוך הגפנים בין

בתוך

ציונים

ה איט כרם. טיי' שם פ"א. טור וש"ע שם סעיף נ"ג: הזורע ד"א. עדיות פ"ה מ"ב: קדש שתי שורות. טיי' שם פ"ו ה"ג. טור וש"ע שם סעי' כ"ה:

חדושי מהרי"ח

ד' אבל בלא זה מנ"ל לעשות פלוגתא בין הר"ש שהביא הרב תוי"ט בפ"ב ס"ה כפירוש שהובי כל שהו ובין הרמב"ם והיכן ראה ברמב"ם שצריך בגדר רחב ד' אי משום מ"ש בספ"ו בחי"ד דאם אינו רחב ד' אינו דין מחול הכרם התם היינו טעמא דכותל פחות מרוחב ד' אין צריך דווקא כמו שהוא בגמרא ושכחתי מקומו ואפשר שהגמ' קאמר שאינו ארוך ד' אבל זיל בתר טעמא כל שאינו דבר קיום וחזק אין צריך דווקא ואי משום שכתב בחל' כ"ה גבי גפן יחידי שסוקף גדר ד' דהתם אם בא לזרוע בפנים וכמו שהביא הכ"מ מתוספתא ולדידי נלמוד זה מן אין רחב ד' אין לו דין מחול דלעיל ודוק ומה שהביא מן הר"ב משנה ד' אגב חורפיה הסיב דעת הר"ב לדעת אחרת. כי הר"ב הביא זה מהר"ש ושם

מוכח

תוספות רע"ק

משנה ד [אות טו] בתוי"ט ד"ה כנגד הפרצה. וכ"כ הר"ש) כדמוכח בשלהי פ"ק דעירובין גבי ג' מדות במחיצות שכ"ל הר"ש. ותמהני מאד הא אדרבא בסוגיא דעירובין שם מבואר דהיפך דלפי שינויא דרבא דקאמר דסיפא רשב"ג וכו' מבואר למה דקי"ל כרבנן דגם למעלה שיעור לבוד ג"ט ה"נ היה מקום חשוב להתיר לזרוע בצדו נגד העומד אם הוא רחב ג"ט וצלע"ג. אח"כ מצאתי הה"ל בחידושי הריטב"א עירובין שכ"כ להדיא בשם הר"י הראב"ד וצלע"ע על הר"ש והתוי"ט:

תוס' אנשי שם

דאנן קי"ל כת"ק שזהו מחול הכרם וצריך י"ב אמה אלא הר"ש כ' זה על כשהגדר פחות מי"ט גבוה או פחות מד' רוחב שאז א"צ דין מחול אלא מרחיק ד"א וזורע עד המחילה ואפילו אין שם אלא ד"א וממלא זורע את תוי האמה וכוונת התוי"ט דמדרבנן נשמע לר"י דלדידיה דקרי ליה גדר הכרם לכך אי נמי דינו כן אפילו בד"א ומחלה. (ש"ל). אבל קשה דמסכ"מ אין ראיה דכיון שא"צ דין גדר א"ש שמרחיק ד"א וזורע אבל בכך דר"י ד"ל דין גדר אלא שאין לו דין מחול היינו דפליג אסברת ד"א דלהוי גדר אבל בסברת פחות מד"א חוץ לעבה"כ בטיל לגבי הכרם. לא פליג וא"כ משמע דבעי ה' אמות דבשאר ד"א חוץ לעבה"כ ולא בטלי ומרחיק ד"א וזורע המותר וכן משמע הלשון אין זה אלא גדר הכרם משמע דעכ"פ חלוק הוא משאר גדרי הכרם ולענין מה ע"כ לענין ביטול לכרם בנאר מד"א ולדידיה איכא ג'. קרחת מחול וגדר. שוב ראיתי בפי' הרא"ש דברים מסכימים לדעתי. (רש"ש): ה במשנה חמשה גפנים. אלו נפקא מה' דתבואת הכרם. (רמ"ז): כרם. פי' בין לדין כלאים בין להוזר עליו מעורכי מלחמה. תוס' ב"ב ל"ז (וה"ה לענין כרם רבעי כמ"ש בש"ע סי' רנ"ד) ומש"ה לא תני אוסר ולית אוסר. (רמ"ז): תוי"ט ד"ה לפיכך כו' ולכולהו גווני כו'. אגב מוספיה לא קרא כל דברי הר"ש. (ס"ל). ועי' בפ"א שהביא הירושלמי ופרשו ולהרא"ש שיטה אחרת בזה ע"ש ועי' בפ"מ שכתב שמהירושלמי הזה מוכח דלא כהר"מ בפי' דה' יוצא זנב

פלידים

ו הנוטע שתים כנגד שתים. ואחת יוצאה זנב (כט). הרי זה כרם. שתים כנגד שתים ואחת בינתים (ל). או שתים כנגד שתים. ואחת באמצע (לא). אינו כרם. עד שיהו שתים נגד שתים ואחת יוצאה זנב (לב): ז הנוטע שורה אחת בתוך שלו. ושורה אחת בתוך של חבירו (לג). ודרך היחיד ודרך הרבים באמצע (לד). וגדר שהוא נמוך

מעשרה

חי"ג. ו יוצאה בכהג"י יוצא וכן בסמוך וכ"ה במשנ"ג ובירושל'. שתים כנגד שתים ואחת בינתיים כד"ס ל"ג בנא זו. נגד נל"ל כנגד וכ"ס בירושל'. ואחת נל"ל ג' ואחד בכל המשנה לבד מהלאון שכ' גם שם ואחת ונדו"ב רק באחרון ג' ואחד והנכון כאשר לפנינו:

תורה דקדשה שתי שורות משמע: ו ואחת יוצאה זנב. כגון ג' גפנים נטועות בשורה אחת ושתים בשורה שנייה כנגד שתים מן השלש: ואחת בינתים. שהשתים כנגד שתים והחמישית כנגד אוירן: ואחת באמצע. כגון גפן הנטועה וארבע גפנים לארבע רוחותיה: ז שורה אחת בתוך שלו ושורה אחת בתוך של חבירו. ומיירי כגון ששורה אחת של שתי גפנים ושורה של שלש ואפילו רבי שמעון דאמר לקמן גבי המסכך גפנו על תבואתו של חבירו לא קדש דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו הכא מודה דמצטרפין לאסור הזרעים כיון דאיכא שלו ושל חבירו: ודרך היחיד ודרך הרבים. שאין אחד מהם רחב שמנה אמות דברוחב שמנה אמות אמרינן בשלהי פרקין דאין מצטרפות:

הרי

כדתנן במ"ש בפרק דלקמן: ו ואחת יוצאה זנב. פי' הר"ב שתים בשורה שניה כנגד שתים מן השלש כזה * * * ואחת בינתים. והא' כנגד אוירן כצורה זו * * * * וכ"ה בפי' רש"י פ"ח דסוטה דף מג. ואחת * * * באמצע. ארבעה גפנים לארבע רוחותיה ויהיה על זאת הצורה * * * * * ולהרמב"ם אחת יוצאת זנב כצורה זו * * ואחת בינתים כזה * * * * * ואחת באמצע כזו * * ואני שמעתי מפי * * זקן אחד מלפת הוב"ב שעל פי צורה של הרמב"ם באחת יוצאת זנב כן הם כל הכרמים שראה הוא בארץ ישראל: עד שיהיו שתים וכו'. הא תו למה לי. ואפשר לי לומר דשתי צורות הייני אותה של הרמב"ם ואותה של הר"ב שתיהן ראוים להקרא בשם יוצאת זנב. ואחת מהן היא יותר ראויה. ואתא תנא בסיפא לאשמעינן דדוקא אותה היותר ראויה היא בכלל כרם ולא האחרת. ואילו לא חזר ושנה עליו עד שיהו וכו' הוה אמינא דשתי הצורות הוו כרם. והתנא סמך על שבימיו היה ידוע ומפורסם איזו היא הצורה היותר ראויה: ז ודרך הרבים. לשון הר"ב שאין אחד מהם ח' אמות. וגם הרמב"ם בחיבורו פ"ז כתב כן ולא כמ"ש בפירושו ע"ז אמה. וז"ל הראב"ד לא ע"ז אמה כדרך הרבים [דתנן בפ"ב דפאה] אלא שהוא שביל הדרכים לרבים

מלאכת שלמה

בין גפן לחבירו בתוך השורה או אצל הגפן ע"ז תנן לק' הנוטע ירק בכרם או מקיים ה"ז מקדש ט"ו אמה לכל רוח ע"כ: ו ואחת יוצאה זנב. כפי' הרמב"ם ז"ל הסכים ג"כ הרש"ש ז"ל וכ' עוד על שיהיו שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב הדר תני לה למעוטי הך צורה דאחת יוצאה זנב איכא ושתים כנגד שתים ליכא כגון הך צורה*)

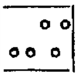

ע"כ. וגם בפירש"י ז"ל בפ' משוח מלחמה ד' מ"ג מצוייר אפי' בתלמוד המוגה ע"י רב"א ז"ל ואחת יוצאה זנב כדעת הרמב"ם ז"ל ולא דק בנא ס' תי"ע במ"ש. או שמא מצורה לצורה נתחלף בס"ס או בטעות הדפוס וקאי אפי' הרמב"ם ז"ל. וכתב הח' הר"י ז"ל נ"ל דמתני' ככ"ע אתיא דאפי' ב"ש מודים בשתי שורות שצריך להיות וא' יוצאה זנב ע"כ. ובירושל' ארץ כנען לגבולותיה גבולים שגבלו להם הכנענים וכן שהיו בקיאין בטבעה של עבודת הארץ כדאיתא בשבת פ' ר"ע לא נקרא שמן חוי כו' כך היה דרכן לעשות הכרמים: ו ודרך היחיד ודרך הרבים. פי' ר"ע ז"ל שאין א' מהם רחב שמנה אמות. אמר המלקט הרמב"ם ז"ל פי' ודרך הרבים שש עשרה אמה וקשה לזה דא"כ הך מתני' כמאן לא כראב"י ולא כת"ק דאי כראב"י הא מודה בתחלת מטעתן דאי איכא שמנה בין שורה לשורה דלא מצטרפי ואפי' גבי רבנן מודה דאי איכא ט"ו אמה דלא

מצטרפי

*) אמר המו"ל בגוף הכת"י הוגה הצורה עם הג' מלות שלפניה בצדו. ובפנים היה כתוב אחר מלת ע"כ כזה"ל: ונלע"ד דאי הוה קאמר ז"ל דשתים כנגד שתים איכא ואחת יוצאה זנב ליכא הוי שפיר טפי דהא זנב דעלמא בין שתי ירכים קאי והכא נמי אי הגפן האחת קיימא בין אויר שכנגד שתים דומה כאלו היא זנב. אלא שנמחקו בהעברת הקולמוס:

יכין תפארת ישראל בועז

והכרם. שורה א' מקרי כרם: כט) ג' גפנים נטועים בשורה וב' כנגדן כזה * * * * * וי"א כזה * * * * *: ל) כזה * * * * * וי"א כזה * * * * *: לא) כזה * * * * * וי"א כזה * * * * *. ונ"ל דטעמיה דהי כפרושא קמא שאין האלכסוני שוין. לא שייך לשון בינתיים. אבל לדינא לא פליגי: לב) הא תו ל"ל. וי"ל דקמ"ל דאפי' יש ג"כ א' בינתיים או באמצע. עכ"פ מדים נלקט בה ב' כנגד ב' וא' יוצאה זנב הרי זה כרם. כלקמן ריש פ"ה [וכ"מ אח"כ בתוס' חדשים]: לג) אע"פ שדרך וכו': לד) דרך הרבים זה הייט

שביל

כזה * * * * * . דאי כזה * * * * * . נ"ל הגפן האמצעי שבשורה התחתונה. דס"ל דב' שורות של ג' ג' א"ל שיהיה גפן כנגד גפן מכוונים אלא אפי' עומד בינתיים כזה * * * * * * ורק באחת יוצא זנב צריך שיהיו מכוונים (כ"ד רנ"ו ס"מ). [אב"י ועי' רמב"ם ור"ב. דהביאו קרא דפן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם. דרק כרם נאסר מהזרע תוך עבודה שלו דהייט ד"א. ובזה תרצתי קושית הרמב"ן על השאלתות. הובא בר"ן פ"ק דר"ה בשיטה ולמיעה מנ"ל. דפסק דאין רבעי נוהג למ"ד כרם רבעי (דקיי"ל כוותיה בח"ל. דכל המיקל בארץ וכו') אלא בכרם. אבל בגפן יחידית לא. והקשה הרמב"ן. הרי בכלאים נמי לא בעינן כרם שלם. דכל שזרע חטה ושעורה וחרצן חייב. אלא וודאי אפי' בגפן יחידית נוהג כרם רבעי. והנה מלבד דהקושיא היא קושיא עצומה מרפסן איגרי ועוקם לרבינו בעל שאלתות כטועה ח"ו בהלכה פשוטה דהזורע חטה ושעורה חרצן חייב. תגדל עוד יותר מדורת התמיה. דגם רבינו בעל המאור

והרשב"א

משנה ראשונה

בתוך עבודתן ומנ"ל לחלק בזה בין שדה לכרם. וע"כ דהלכה קיבלו כן: ו ואחת באמצע אינו כרם. וסתמא כב"ה דלעיל דלב"ש בכל גווני הוי כרם כיון דאיכא חמשה גפנים: עד שיהיו שתים כנגד שתים. כפל לשון הוא כמ"ש תוי"ט. ולענ"ד נראה משום דהכא אתי תנא לאשמעינן דפחות שבכרמים הוא חמשה גפנים והוא שיהיו בשתי שורות וא' יוצא זנב. אבל אי איכא יותר מחמשה גפנים פשיטא דהוי כרם אפילו בלא יוצא זנב אם הם בשתי שורות שלש כנגד שלש או ארבע כנגד ארבע וכ"ש יותר וכ"כ תוי"ט במתני' דלעיל. והכא דתני שתים כנגד שתים ואחת באמצע או אחת בינתים אינו כרם. יש מקום לומר דדוקא אחת באמצע או בינתים אינו כרם הא שתים באמצע או שתים בינתים שפיר הוי כרם אפילו אינו יוצא זנב דהאיכא ששה גפנים וגבי ששה לא בעי יוצא זנב קמ"ל עד שיהו שתים כנגד שתים כו' דאפילו איכא ששה גפנים כיון שאינם שלש נגד שלש לא דעדיין הם שתים נגד שתים לא מהני בלא יוצא זנב. ונראה הא דיוצא זנב מחייב טפי לפי צורת הרמב"ם שהיוצא אינו עומד בשורה אלא כנגד אוירן. המצרפן ליוצא לכאן ולכאן שמצטרף לשתי השורות ונדון ליה כאן וכאן להחמיר דהוי כאילו הם שלש כנגד שלש. אבל לפי צורת הר"ב אין לומר כן. ועוד י"ל לכך כפל הלשון דסד"א דרישא דקתני שתים כנגד שתים ואחד יוצא זנב לאו דבעינן סרווייהו דוקא אלא אחד יוצא זנב דוקא ושתים נגד שתים לאו דוקא. דה"ה אם שורה שניה כנגד אוירן של השתים שבשורה הראשונה קמ"ל עד שיהיו שתים דתרווייהו דוקא: ו ושורה א' בתוך של חבירו. מ"ש הר"ב דהכא אפי' ר"ש מודה כו' כ"ה בירושלמי ומשום דלקמן במילתיה דר"ש איכא מ"ד בירושלמי

כיון

ציונים

ו הנוטע. מיי' שם פ"ו ה"ו טור ושו"ע שם סעיף נז: עד שיהיו. תוספ' מנחות לא: ו הנוטע. מיי' שם ה"ז. טור ושו"ע שם סעיף נח:

תוספות חדשים

משנה ו [תוי"ט ד"ה] עד שיהיו כו' השורה היותר ראויה עכ"ל. ולי נראה דאתי לאשמעינן אפילו יהיה אחת

ראשון לציון

משנה ו [תוי"ט ד"ה] ואחת יוצאת זנב כו' כנגד שתים מן השלש כזה כו'. וכ"כ תוס' מנחות לא: ד"ה שלא יעשנה כו':

חדושי מהרי"ח

מוכח בפירוש שהעומדים היו רחבים ד' במשכו כמו שהוא מביא מערובין דף פ"ו מדין ג' מדות וכו'. וגם מה שהביא הרב תוי"ט בפ"ב משנת ח' בשם פי' שהזכרתי גבי על הסלע ג"כ אין כוונת הר"ב כן רק שצריך בסלע במשכו ד' רחק שם סוף דבר בשבי אין צריך כלל ד' אבל חריץ פחות מד' נוח לפסוע לצד השני צריך ד' רחוק כי הייתי צריך להאריך רק קצרה היריעה: משנה ו [תוי"ט ד"ה] עד שיהא שתים כו' הא תו למה לי כו' עכ"ל; אפשר לומר

תוס' אנשי שם

דלדידיה לעולם הי"ל לאסור לא פחות מג' גפנים בכל שורה מכב' חלוקות. וכן משמע מסוגיא ו דאין הזרע אוסר אלא כנגדם ממש. אבל הר"מ כ' בפ"ו ה"ג ה"ז מקדש כ' שורות של גפנים הסמוכות לזרע לאורך כל הזרע ויתר ד"א חוץ לזרע וצ"ע ע"כ. ועי"ש בר"מ שכתב שמהזרע מתקדש רוחב ד"א לאורך כל השורה של כרם ואם זרע נגד גפן יחידית אינו מקדש מן הזרע אלא ו' על ו' אמה ע"כ. וכ' שם הרדב"ז וא"ת בשלמא כשסמך הזרע לכרם ממש ראוי לאסור ד"א כו זרע אבל אם הרחיק ב' אמות מן הכרם ליסגי ליה בשתי אמות האחרות שהם השלום שיעור עבה"כ. וי"ל כיון שזרע באיסור לא תלקו חכמים ואמרו דבכל גוונא מתקדש מן הזרע רוחב ד"א באורך כל השורה של כרם וא"ת למה לא נאסור מן הזרע ד"א חוץ לשורת הגפנים כמו שאסרנו ד"א מן הגפנים חוץ לזרע דהא חד טעמא הוא וי"ל דהא"כ אלא משום שדרך הגפנים להיות שורות ארוכות יוצאות חוץ לזרע נקטו הכי אבל הא"כ באם היה הזרע ארוך יותר משורות הגפן שנאסרו הזרעים יותר ד"א חוץ לשורות הגפנים ע"כ. אבל צ"ע כי לא העיר שום מקור ושרש לזה מדברי חז"ל ומדברי התפא"י בבתי כלאים משמע דמפ' כונת הר"מ שר"ל ד"א מעקרי הגפנים ואם הרחיק ג' אמות אין מתקדש מהזרע רק אמה א' ע"ש וצ"ע: ו תוי"ט ד"ה ואחת כו' והרמב"ם כו'. ע' בהרמ"ש שהכריע פי' הר"ב מן התוספתא וכו' שגם דברי הרמב"ם יש לפרש כך ומ"ש שלש בשורה זו ושנים כנגדן בשורה שניה אינו כרם ר"ל כזו הצורה ○ ○ ○ ○ ○ וכ"כ בספר ש"ל: ו במשנה ושורה א' בתוך של חבירו. לאו אנוטע קאי אלא ר"ל ושורה א' היתה נטועה בשל חבירו ול' הר"מ היתה בשדה זו שורה א' של גפנים ובשדה חבירו שורה א' כנגדה קרובה לה כו'. (רמ"ז): בר"ב ד"ה שורה כו' של ג' כו' ר"ל שאז מצטרפות לענין שיהיה אסור לזרוע בתוכן דאסור בב' כנגד ג' ואין א' יוצא זנב כמ"ש הר"ב במשנה דלקמן ס"ס בשלו ושל חבירו כה"ג

שני

מעשרה טפחים (לה): **הרי אלו מצטרפות**(לו). **גבוה מעשרה טפחים**(לז) **אינן מצטרפות. רבי יהודה אומר אם ערסן מלמעלה** (לח) **הרי אלו מצטרפות** (לט): **ח הנוטע שתי שורות** (מ) **אם אין ביניהן שמונה אמות. לא יביא זרע לשם** (מא). **היו שלש** (מב) **אם אין בין שורה לחברתה** (מג) **שש עשרה אמה. לא יביא**

זרע

הרי אלו מצטרפות. להיות קרויין כרם וצריך להרחיק ארבע אמות: **אם ערסן מלמעלה**. שהעלה ראשי הגפנים על גבי הגדר ומערבין אותם שבצד הגדר מזה עם אותם שבצד הגדר מזה. ועירסן הוא לשון אזה עריס דתנן לקמן בריש פרק ו כלומר שעשה להן ערס: **ח הנוטע שתי שורות**. של שתי שתי גפנים ואין בהן אחת יוצאה זנב: **אם אין ביניהם ח' אמות לא יביא זרע לשם**. דמצטרפין להיות כרם אבל רחוקים שמנה חוץ ממקום הגפנים אין מצטרפים והרי הן כגפן יחידית ומרחיק ששה טפחים משורה זו וששה טפחים משורה זו וזורע ששה אמות שבאמצע: **בין שורה לחברתה** ט"ז אמה. דכיון דאיכא שלש שורות הוו ככרם גדול °והמקום שבין כל שתי שורות מהן נדון כדין קרחת הכרם שהוא שש עשרה אמה. אבל חרבה השורה האמצעית. לדברי

תנא

לרבים. ע"כ: **הרי אלו מצטרפות**. כתב הר"ב ואפילו ר"ש דאמר לקמן[פ"ו מ"ד] וכו'. מודה [דמצטרפין] לאסור הזרעים. והיינו כשהזרעים שם שלו. [*ומ"ש הר"ב שלו ושל חבירו כן לשון הר"ש אבל היה ראוי יותר לכתוב שלו עם של חבירו]: **גבוה מעשרה טפחים**. הרמב"ם בחבורו כתב גדר נמוך מעשרה מצטרפות ותו לא. דתידוק מיניה דאי גבוה עשרה אינן מצטרפות והדין עמו ממתניתין ג. והא דתנן גבוה מעשרה לרבותא דרבי יהודה אם ערסן וכו'. והרבה נמצאים כיוצא בזה וכתבתי קצתם במשנה ו פרק ד דבילה: **רבי יהודה אומר אם ערסן** וכו'. עיין מ"ש בפרק דלקמן משנה ג: **ח אם אין ביניהם שמנה אמות לא יביא זרע לשם**. כתב הר"ב דמצטרפין להיות כרם. דלעיל לענין חולה לה והכא לענין תוכה. וזהו שאמרו בירושלמי אמר רבי אליעזר החמירו תוכה יותר מחולה לה. וטעמא דריחוק שמנה אמות. דאין שדה פחות מארבעה אמות וכו'. כדלעיל בריש פרקין. והרמב"ם אע"ג דבפירושו כתב כפירוש הר"ב. בחבורו פרק ז' נראה מדבריו שמפרש שתי שורות של

שלש

מלאכת שלמה

מצטרפי ואי כת"ק למדמה להו אהדדי הא מודה נמי דאי איכא ט"ז דלא מצטרפי ושמא כי הוא ר"ע ז"ל פי' מתני' דהכא אליבא דר"מ ור"ש דהלכתא כוותייהו כמו שפסק הוא ז"ל בשלהי פרקין. וברמב"ם פ"ז סי' ה' כתוב והוא שיהי' ביניהם פחות משמנה וכן ג"כ בהשגות. אח"כ מצאתי שכ' הרש"ש ז"ל פי' ר"ש ז"ל דרך היחיד ודה"ר תנן במס' פאה ואינן וה"ה לגבי כלאים דלגבי אינן לא חשיב הפסק ע"כ ומשמע מדברי הרב ז"ל דדה"ר דהכא הייט ט"ז אמה כדאמרי' התם וקשה וכו' לכך הנכון כדברי הראב"ד ז"ל והרמב"ם ז"ל דמפרשי לא שם עשרה אמה כדה"ר אלא שהוא שביל הדרכים לרבים ע"כ ואם אין טעות בפי' המשנה להר"מ ז"ל מ"מ חזר בו בחבורו: **הרי אלו מצטרפות**. פי' והוו להו כרם: **ח אם אין ביניהם ח' אמות** כו'. פי' אבל כשיש ביניהם ח' אינם מצטרפות והוו כגפן יחידית ה"ר יהוסף ז"ל: בפי' ר"ע ז"ל. של שתי שתי גפנים ואין בהם א' יוצא זנב. אמר המלקט ל' הרמב"ם ז"ל שתי שורות אינו כרם עד שיהיה שם א' יוצאה זנב כמו שהקדמנו. וכתב הה' הר' שלימאן ז"ל וז"ל מה שפי' ר"ע ז"ל של שתי גפנים קשה דאם אין בכל שורה כ"א שתי גפנים אפי' אין ביניהם ח' אמות אמאי לא יביא זרע לשם ומה צרוף כרם שייך בהו כיון דלית בהו שיעור כרם לכן נראה דמיירי ביש בהם שיעור כרם ע"כ. וגם הה' הר"ר יהוסף ז"ל כתב פי' זה אינו נראה דאם אין כאן אלא ד' גפנים אפי' הם קרובים הם כגפן יחידית ע"כ: **היו שלש אם אין בין שורה לחבירתה**. פי' בין כל

אחת

תפארת ישראל

יכין

שביל הרבים שצריך שלא יהיו השורות מרוחקים ח"א. דאל"כ אינן מצטרפי'. וכ"ל דנקט דרך היחיד לרבותא דסד"א דדוקא דרך הרבים אינו מפסיק משו' דלשניהן רשות להלוך בו. אבל דרך היחיד שאין לו חלק בא' מהשורות הא"א דמפסיק קמ"ל: לה) וזרע תוך ד"א של שורה שלו: לו) דאף דאין אדם אוסר מה שאינו שלו. הכא הזרע וגם קצת מהכרם משלו הוא: לז) ה"ה גבוה רק י"ע ונקט גבוה מי' לרבותא דר"י בעירסן וכו': לח) שהסכיב ועירב ראשי הגפנים ממעל לגדר. ועירס לשון עריסה: לט) אפי' גבוה יותר מי"ע. וה"ה בחריץ לעיל [מ"ג] והכי קיי"ל: מ) של ב' ב' גפנים אפי' אין א' יוצא זנב: מא) דחמור תוכן מחולה להן. דסגי במרחיק ו"ע. וביש ביניהן ח"א חוץ ממקום הגפנים. מרחיק אמה בת ו"ע מכאן ומכאן וזורע את המותר: מב) ג' שורות של ב' ב': מג) ר"ל בין השורה של ב' זו לשורה

של

בועז

והרשב"א ר"פ כיצד מברכין כ' כשאלתות. זאת לא זאת אלא שגם רב"י בשו"ד סי' רנ"ד העלה כשאלתות. אף שלפני זה כ' וז"ל. והרמב"ן הקשה עליו וכו' דאפי' בגפן יחידית נוהג רבעי. ולא הזכיר שום תירוץ על קושיא העצומה דרמב"ן (ובש"ע הזכיר סתם כרם ולא התעורר רבינו הרמ"א לחלק עליו בשם הרמב"ן. ש"מ דאודויי אודי ליה. והוא תימה. ורבותינו המפרשים שתקו שם). לכן נ"ל להצדיק דברי צדיק מעיקרא רבינו בעל השאלתות. דוודאי הזורע חטה ושעורה וחרצן חייב על כלאי כרם. אבל לענין עבודת

כרם

משנה ראשונה

כיון שאין אוסר של חבירו גם גפן שלו לא נאסר וה"ה הכא דלא נאסרו זרעים שלו קמ"ל כיון דהכא איכא שלו ג"כ נאסר. ומ"מ אינו מובן כיון דבשלו אין בו כדי לאסור ושל חבירו אין אוסר אמאי מצטרפי הא ה"ל כמו זה וזה גורם דקי"ל דמותר בפ"ב דערלה מי"א. ועוד מי דחקו לזה דמתני' איכא לאוקמי שחבירו נתן לו רשות ליטע בשכר או בחנם והרי הכל שלו והא דתני של חבירו משום דקתני ודרך או גדר באמצע דבשדה של אחד אין רגילות להיות דרך וגדר באמצע: **גבוה** מעשרה טפחים אינן מצטרפות. וא"ת למה לי צירוף הא הייט עריס דכפ"ו דהוי כרם בשורה אחת. וי"ל דהתם בשורה של חמשה גפנים והכא בשלשה גפנים א"נ התם שעירבן מלמעלה והכא בלא עירס. וא"ת דר"י אומר אם ערסן כו' מכלל דת"ק פליג בעירס נמי. וי"ל דלענין קידוש פליג הכא דאי משום עריס קי"ל דאוסר ואינו מקדש כמ"ש הר"ב פ"ו מ"ג והכא מצטרפין ומקדשין ולת"ק אין מקדשין. והא דבפ"ב דפאה מ"ג סתם לן דשער כותש מצרף. יש לחלק דבכלאים הקפידא משום מראית עין ובמיש גדר מפסיק ליכא מראית עין. והא דלקמן פ"ה מ"ג אסור בשער כותש. התם שזורע למעלה על השומרה במקום שירובן וכ"כ הרמב"ם בחבורו פ"ז: **ח הנוטע** שתי שורות. פי' הר"ב של שתים שתים ואין בהן יוצא זנב וכ"כ מפי' הרמב"ם. ונראה דלא ניחא להו לפרש בשל שלש שלש ואפ"ה סגי בשמונה אמות ביניהם דלא דמי לקרחת הכרם כיון דשורה אחת לא תיקרי כרם אין זו קרחת הכרם דליכא שם כרם מן הצדדים. דמשמע להו דלא מקילינן משום דליכא שם כרם בנשאר אלא בתר מעיקרא אזלינן ואי והיה שם כרם עליו בתחלה בעי בקרחתו ט"ז אמה ותדע דגבי קרחת הכרם לא שמענו שיש חילוק בחרב באמצע אם נשאר מן הצדדים כמה שורות או לא נשאר אלא שורה אחת מן הצדדים וע"כ דבתר מעיקרא אזלי' וא"כ אמאי סגי הכא בשמונה ואי משום דס"ל דנוטע מתחלה קיל מקרחת א"כ בשלש שורות אמאי מחמרי בט"ז אמה דוקא. אלא ע"כ בשל שתים שתים איירי דמדינא אינו כרם אלא שהחמירו לענין תוכו ובשלש שורות החמירו יותר שנראה ככרם גדול. ולפ"ז א"ש נמי דפליגי ת"ק וראב"י בחרבה האמצעית כיון דעיקר האיסור בשלשה הוא משום דנראה ככרם ס"ל לת"ק דמסתיין לאסור כל זמן שקיימת שנראה ככרם. ובחרבה לא מחמרינן וראב"י ס"ל כיון דבתר מעיקרא אזלי' מחמרי' כדמעיקרא. אבל אי מיירי מתני' בשורות של שלשה שלשה אין טעם לפלוג ת"ק בחרבה והא זו קרחת הכרם ממש היא ופשיטא דבעי ט"ז אמה ואפילו ליכא בצדדים שיעור כרם אסור כדפי'. והרמב"ם בחבורו פסק אפילו בשורות של שלשה שלשה סגי בשמונה אמות ביניהם. משום דלהלכה קיי"ל כר"מ ור"ש דס"פ דנוטע מעיקרא לעולם סגי בשמונה. והלכך לא הביא כלל דין חרבה אמצעית דבשל שלשה שלשה לא פליגי בחרבה אמצעית וכ"ע מודו דהיינו קרחת הכרם ממש ולא הוצרך לכותבו דהא זהו דין קרחת הכרם. ומ"מ צ"ע דהכך סברא דשלש שורות של שתים שתים החמירו שנראה ככרם לא אשכחן דפליגי ר"מ ור"ש עלה. וא"כ היה לו להרמב"ם להביא דין זה דבשלש שורות בפי' הרחקה ככרם גמור ולענין חרבה האמצעית מה דינו אי כת"ק אי כראב"י: **היו שלש**. פי' הר"ב שנראה ככרם גדול ובין השורות נידון כקרחת הכרם וכו'. כלומר לענין זה נידון כקרחת דפחות

מט"ז

ציונים

ח הנוטע. פיי' שם ס"ל כ'. טור וש"ע שם סעיף לג:

תוספות חדשים

אחת ביניהם או באמצע וגם אחד יוצא זנב דהוי כרם ועל דרך ריש פרק דלקמן כרם שנטוע ערבוביא וכו' וק"ל: אמר המגיה ולפענ"ד דאתא לאשמועינן כמה

שכתב

חדושי מהרי"ת

לומר דלא תימא דוקא בנוטע תחילה צריך שתים כנגד שתים וכו' ואם נטע מתחילה שלא על זו התמונה אינו כרם אבל אם בתחלה נטע כל הכרם

שתים

תוספות רע"ק

משנה ח [אות טז] בר"ב ד"ה **בין שורה**. והמקום שבין כל שתי וכו') לשון הר"ש ט"ז

אמות

תוס' אנשי שם

נמי דינא הכי. (לס"מ): תוי"ט ד"ה **הרי** אלו כו' והיינו כשהזרעים כו'. ר"ל דוקא הזרעים של זה שנטע באחרונה השורה בתוך שלו אחר שכבר היה נטוע בשל חבירו נאסרים כיון שעל ידו נגמר הכרם והזרעים שלו. אבל אם הזרעים של חבירו לא כיון דהעיקר עשה זה שגמר הכרם והזרעים אינם שלו אינו אוסר דשא"ש כ"ה סברת התוי"ט והרמ"ז פליג ע"ז וס"ל דמ"ל שלו ומ"ל של חבירו הואיל והצירוף נעשה בין שניהם. ויש פנים לכאן ולכאן. (ש"ל): בר"ב ד"ה **אם** ערסן כו' דתנן לק' כו'. וז"ל הרמב"ם ערסן נגזר ממלת עריס והוא הגפן הסורחת שיסככו ענפיה כמו סוכה ורצה לומר אם אסף ענפי זאת עם זאת ועשה מהם עריס א' כו' וכוונתו דאינו דומה ממש לעריס דלק' רפ"ו דשם הוא גפן אחרת והיא מתפשטת מעצמה על הקיר העשויה לה כמ"ש שם. ולפ"ז מתוקמא מתני' דהכא אפילו ביש ה' גפנים בשורה שלו וה' בשל חבירו כפשטא דמתני' ואפ"ה לא הקשי לר"י צירוף למה ומ"ט דרבנן דפליגי כיון דעריס דכאן אינו עריס דשם. (לה"מ). ולכאורה היה נ"ל גם לפי' זה דרבנן ל"פ כלל אר"י אע"ג דקתני רי"א וכמ"ש התוי"ט בסוף מס' בכורים. דמ"ש מפאה דתנן בפ"ב מ"ג דאם היה שער כותש אינו מפסיק. אבל הר"מ בפי' כ' דאין הלכה כר"י. וצ"ע דהר"ב שתק ולא כתב בזה כלום: ח תוי"ט ד"ה **אם** אין כו' דלעיל כו'. פי' דלעיל דמיירי דוקא א' יוצאה זנב הא לא"ה אין כרם וזהו לענין חולה לה אבל לתוכה חשוב ככרם אף בלא זנב. (נ"ד): באר בחבורו פ"ז כו'. לא דק דהר"מ בחבורו פסק כר"מ ור"ש

דלק'

זרע לשם (מד). רבי אליעזר בן יעקב אומר משום חנינא בן חבינאי. אפילו חרבה האמצעית (מה) ואין בין שורה לחברתה שש עשרה אמה. לא יביא זרע לשם. שאילו מתחלה נטען (מו) הרי זה מותר בשמונה אמות: [ט] הנוטע את כרמו על שש עשרה אמה שש עשרה אמה (מז). מותר להביא זרע לשם (מח). אמר ר' יהודה מעשה בצלמון באחד שנטע את כרמו על שש עשרה שש עשרה אמה והיה הופך שער (מט) שתי שורות לצד אחת (נ) וזורע את הניר (נא). ובשנה אחרת היה הופך את השער למקום אחר וזורע את הבור (נב). ובא מעשה לפני חכמים והתירו׃

רבי

ח"ג. [ח] חנינא גי' הם חנניה וכ"ה בירושל' וס' יוחסין וסה"ג. הרי זה מותר גי' הם היה מותר וכ"ה בירושל'. [ט] על שש עשרה אמה שש עשרה אמה גי' הם על שש עשרה שש עשרה אמה ונכה"י שש עשרה אמה על שש עשרה אמה וכ"ה בנ"ג. ובירושל' שש עשרה על שש עשרה אמה. בצלמון נכה"י בצלמין. על שש עשרה שש עשרה גי' הם שש עשרה על שש עשרה וכ"ה בירוש' ובנ"ג שם. לצד אחת בירוש' לצד אחד וכ"ה בנ"ג שם. למקום אחר גי' הם למקום הזרע וכ"ה בירושל' ובנ"ג שם.

שלש שלש: רבי אליעזר בן יעקב אומר וכו'. וכתבו הר"ב והרמב"ם דאין הלכה כמותו. וכתב בכ"מ ואע"ג דמשנתו קב ונקי איכא למימר דשאני הכא דמשום חנינא בן חכינאי קאמר לה ואפשר דליה לא ס"ל ועוד דקאמר בירושל' דרבי אליעזר בן יעקב ס"ל כב"ש °דשורה אחת הוי כרם ע"כ. ובפרק ג מ"ע נמי אין הלכה כראב"י. והכא כת"ק נמי אין הלכה כמו שתראה בסוף פרקין: [ט] שער. עיין בפרק ב דפאה משנה ג מ"ש שם: וזורע את הניר. כ' הר"ב שכך היה דרכם וכו'. כלומר ולא משום איסור וכ"כ הר"ש. ורבי יהודה אתא לסיועי לת"ק. וכ"כ הרשב"ם

בפ'

תנא קמא לא בעינן ביניהם שיעור קרחה כיון דלא נשתייר כרם ולא דמי לכרם בן ארבע וחמש שורות דכי חרבה האמצעית אכתי נשאר כרם הלכך בעי המקום המוקרח ט"ז אמה: רבי אליעזר בן יעקב אומר אפילו חרבה השורה האמצעית. מאחר שהיה כבר כרם אף עתה דין כרם יש לו וצריך ט"ז אמה: שאילו מתחלה נטען. כלומר שאם לא הגיעו לעולם לכלל כרם ולא היה נטען מתחלה אלא שתי שורות לא היה צריך להיות ביניהן אלא שמנה אמות כדאמרינן לעיל עכשיו שנטען שלש והגיעו לכלל כרם אע"פ שחרבה אמצעית ולא נשארו אלא שתים הרי הן ככרם שחרב באמצעיתו וצריך ט"ז אמה ואין הלכה כרבי אליעזר בן יעקב: [ט] הנוטע את כרמו ט"ז אמה. שכל שורה של גפנים רחוקה מחברתה ט"ז אמה: מותר להביא זרע לשם. ואין צריך להרחיק אלא ששה טפחים מן השורה כעבודת גפן יחידית: צלמון. שם מקום: הופך שער שתי שורות. כרם גדול היה שכל שורה רחוקה מחברתה ט"ז אמה ולא היה רוצה לסכך גפנו ע"ג תבואתו והיה מלקט השורות שתים שתים וראשי הגפנים דהיינו השער של כל שתים ושתים הופך לצד אחד אלו כלפי אלו ונשאר המקום פנוי מצד זה ומצד זה וזורע אלא שמניח ששה טפחים ולשנה אחרת עושה להפך שכך היה דרכם מקום שזורעים בו שנה אחת

לשנה

מלאכת שלמה

אחת לחברתה. ה"ר יהוסף ז"ל: ר' אליעזר בן יעקב אומר משום חנניה כו'. פי' ה"ר יהוסף ז"ל ות"ק סובר שאין לזה דין קרחת הכרם כיון שלא היו שם יותר משלש ע"כ. ובירו' מפרש דאתיא דראב"י כב"ש כמה דב"ש אומרים שורה א' כרם כן ראב"י אומר שורה א' כרם ומש"ה בעי ט"ז ובקרחת ס"ל כב"ה דאמרי ט"ז אמה ולא כב"ש דאמרי כ"ד אמה והשתא קשה היכי קתני שאלו מתחלה נטען היה מותר בשמנה אמות הא בעי ד"א לכל שורה כיון דחשיב כרם ובירושלמי פריך לה ומשני כמה שנויי. ועוד בירושלמי ראב"י אתי כב"ש כמה דב"ש מחמרי בחרבנו יותר ממטעתו כן ראב"י מקל במטעתו דשמנה ומשהו מותר לזרוע אותו משהו. ועי' בנ"י פ' הספינה ד' ר"ב: שאילו מתחלה נטען היה מותר בשמנה אמות. פי' היה די בח' אמות והיה המותר שעד ח' אמות מותר לזרוע וה"ק ראב"י שאילו מתחלה נטעו היה מותר בהנחת ח' אמות לשתי השורות ירושלמי וע"ש ה"ר יהוסף ז"ל: [ט] הנוטע את כרמו על שש עשרה שש עשרה אמה כו'. הרש"ש ז"ל גריס שש עשרה אמה על שש עשרה אמה וגם בסיפא דקתני ר"מ ור"ש אומרים אף הנוטע את כרמו שמנה אמות על שמנה אמות מותר. ופי' כי היכי דמרוחקין השורות שש עשרה מצפון לדרום כך מרוחקין ממזרח למערב ועד ט"ז אמה מצטרפין להיות כרם ולא ט"ז בכלל והיינו כתנא דלעיל דבשלש שורות דאית ליה תבנית כרם כשאר כרמים שיעורה שש עשרה וכי תנינן שמנה אמות* היינו בשתי שורות כדלעי' ומש"ה תני הכא כרמו והרא"ש ז"ל כתב דתנא דלעי' כר"ש וכי נייס ושכיב אמרה:

הגה"ה. פי' מפ' ג"כ שמנה אמות דר"מ ור"ש דסיפא דמתני':

אמר ר' יהודה. קא מפ' ר' יהודה דהיינו בהיפך שער. בצלמון שם מקום ובס' שופטים כתוב הר צלמון גבי אבימלך. והיה הופך שער שתי שורות. שער היינו הענפים הנוטים והפכן לצד אחד כגון שאורך השורות מן המזרח למערב ושורות זו כנגד זו מצפון לדרום והפך זמורות של שורה דרומית לצד צפון ושל צפונית לצד דרום נמצא אויר שבין שתי השורות מלא ושחוצה להם ריקם וכן עשה לכל הכרם ט"ז מלא ט"ז ריקם. וזרע את הניר. החרישה הריקנית דהוי ט"ז ריקנית אבל אם לא היה מהפך נמצא שכל שורה תופסין זמורותיה מאויר השש עשרה ואמרי' לקמן פ' איזהו ערים דתחת נוף הגפן אוסר להביא זרע לשם. הופך את השער למקום הזרע: שזרע בו אשתקד. וזורע את הבור. שהיה בור אשתקד מחרישה וזריעה. והתירוהו. משום דהיפך אבל אם לא היפך דנציר

לא

תפארת ישראל

יכין

של ב' שבצדה. א"נ דר"ל בין שורות החיצונית [כל זה מהר"ש]: מד) קמ"ל הכא אף דע"י מרחק השורות זמ"ז. לפי' בהרא"ה הנ"ל קמ"ל הך בבא לאשמעינן דדוקא באיתנהו לכל הג' שורות צריך מרחק בין ב' החיצונות ט"ז אמה. הא בחרבה האמצעית סגי בשמרחיק מכל שורה ו' טפחים. ודלא

בועז

כרם אינו מקדש בגפן יחידית. דא"ל הרחק אלא ו' טפחים ורק כרם שלם בעינן. הדילפינן מקרא לתבואת הכרם. וכיון דמאן דתנא כרם רבעי יליף לה בגז"ש דתבואת הכרם. א"כ שפיר כ' המאלות דאינו נוהג כרם רבעי אלא בכרם שלם ודו"ק]:

כראב"י דפליג וס"ל דבעי שיהיה שמונה אמות בין ב' השורות הנשארים. ולפי' קמא קמ"ל בהך בבא. אף דלא גרע מב' שורות של ג' ג' [לעיל מ"ה] סד"א התם יש בין כל גפן לגפן שבצדו מרחק שוה. אבל הכא ע"י גודל המרחק שיש בין כל שורה של ב' לשורה ב' שבצדה. ניכר שהן ג' שורות של ב' ב'. ולא ב' שורות של ג' ג' [דבכה"ג היה פשוט דהו"ל כרם כסי' כ"ה. ורווח שביניהן כקרחת] אפ"ה גם בג' שורות. רווח שביניהן כקרחת. מיהו באין שם רק ב' שורות של ב' ב' אז אם יש מרחק בין שורה לחברתה ח' אמות אפילו מתחילה היו ג' (כתנייה) דינן רק כגפן יחידית דסגי בששה טפחים: מה) ומכל שכן בחרבה א' מחיצונות. שנשתיירו ב' שורות ביחד: מו) ר"ל רק ב' שורות: מז) ר"ל כל שורה רחוקה מחברתה ט"ז א': מח) בריחוק ששה טפחים משורה. מיהו דוקא בנטען מתחילה ב' שורות של ג'. לכולי עלמא סגי במרחק כל שורה מחברתה ט"ז אמות. הא קרחת שבכרם. שיש כרם מכאן ומכאן. וגם מתחלה הי' במקום הקרחת גפני כרם. צריך לבית שמאי מרחק ארבעה ועשרים אמות. כריש סרקן: מט) ר"ל ראשי הענפים: נ) אלו כלפי אלו: נא) המקום הפנוי שמצד זה וזה. זרע בריחוק ו"ט מהשורה: נב) ר"ל הקרקע שלא

היתה

משנה ראשונה

מט"ז אמה לא יביא זרע לשם אבל אם יש שם ט"ז אמה אינו כקרחת הכרם דשם מרחיק ארבע אמות מכל צד והכא אינו מרחיק אלא ששה טפחים כדאמרי' במתני' דלקמן דנוטע מעיקרא קיל מחרב: [ט] והיה הופך שער שתי שורות. מ"ק לא איירי בהפיכת השער אלא ר"י אתי לסיועיה לת"ק דמתוך הפיכת

השער

ציונים

[ט] הנוטע. ב"ב פג: תוס' נשנה דף פה:

תוספות חדשים

שכתב בירושלמי הביאו הר"ש רפ"ה שאם היו דקים ולא היו זה כנגד זה ואחד יוצא זנב ואח"כ נטעו והם זה כנגד זה ואחד יוצא זנב הוי כרם וכן פסק הרמב"ם פ"ז מהלכות כלאים ה"י ע"ש וזה שתנא הכא הנוטע ב' כנגד ב' ואחד ביניהם או באמצע אינו כרם עד שיהיו ב' כנגד ב' כו' פי' עד שיהיו אותם הגפנים עצמם כגון ביתפנו אח"כ דין כרם להם דה"א כיון דבשעת נטיעה לא היו מכוונים לא מהני אח"כ קמ"ל כהירושלמי:

חדושי מהרי"ח

שתים כו' ואח"כ נעקרו כמה גפנים אף שלא נשאר ע"ז התמונה הוי כרם לכן תני תו עד שיהא כו' וכמו שהוא באמת בפרק ה' מ"א וזהו סדרו של התנא לאשמעינן אגב בקיצור וק"ל:

תוספות רע"ק

אמות היינו בין ב' החיצונות אי נמי יש לפרש בין חיצונה לאמצעי' דכיון דאיכא ג' שורות גלי אדעתיה שבא לנטע כרם כבנין זה ומצטרפין בפחות מט"ז ולא דמי לב' שורות דאין מצטרפין אפילו בשמונה דג' שורות הוי ככרם גדול דקרחת שלה ט"ז אמה: [אות יז] בתוי"ט ד"ה ראב"י. (דשורה אחת הוי כרם) והוי כמו קרחת הכרם ולענין זה כב"ה דקרחת הכרם הוי ט"ז אמה. והא דקאמר שאילו מתחלה נטען הר"ז מותר בח' אמות הא כיון דסבר כב"ש צריך לכל שורה הרחקה ד' אמות. בירושלמי פריך לה ומשני דמותר בח' אמות היינו בח' ומשהו הובא בהר"ש:

תוס' אנשי שם

דוק' דאיכא בג' שורות של ג' ג' לא בעי' יותר מח' אמות אבל בפי' מפני' דהכא נעולם ס"ל כמ"ש בפירושו. (תמ"ח): ראב"י כו' ראב"י היה בזה"ב כנראה פ"ק דמדות ובגמרא. וחנניה בן חכינאי היה חברו של רשב"י כנראה פ' אע"פ ופ' בא סימן ובכ"מ. והם היו תלמידי ר"ע והוא כשלמד עם תלמידים היה זמן רב אחר שחרב הבית כי ק"ך שנה היו ימי חייו כדאיתא בספרי בשנת מ' התחיל ללמוד מ' שנים ס"ה מ' לימד לאחרים וריב"ז לא נהג נשיאותו אלא בארבעים מחרב הבית אחר שנהרג רשב"ג הזקן ואחריו ר"ג דיבנה שבא ור"א בהורקנוס ור"י בן חנניה היו תלמידיו

של

רבי מאיר ורבי שמעון אומרים אף הנוטע את כרמו על שמונה שמונה אמות מותר נג) :

לשנה אחרת מניחים אותו בור בלא חרישה ובלא זריעה: **אף הנוטע את כרמו על שמנה שמנה אמות מותר**. קסברי כיון דרחוקות השורות שמנה אמות האי ליה כגפן יחידית ומניח סמוך לשורה ששה ספחים וזורע את השאר ולא בעינן שש עשרה אמה אלא בכרם חרב אבל בנוטע מעיקרא כי מרחקי שמנה אמות דיו וכן הלכה :

ח"ג. ר' מאיר ור' שמעון בירוש' ר' שמעון ור' מאיר . אף נב"ג ל"ג . על שמונה שמונה אמות בכה"י על שמונה אמות ובנ"י שמונה אמות על שמונה מותר להביא זרע לשם .

בפרק הספינה דפ"ב ע"ב: **רבי מאיר ורבי שמעון וכו'**. וכתב הר"ב וכן הרמב"ם שכך הלכה. דהכי אמר רב בירושלמי. ועיין מ"ש בר"פ דלקמן. ובסוף מ"ה. ומ"ש במשנה ד דפרק הספינה. והרמב"ם בחבורו פרק ז' כתב תוכו מותר להביא זרע בהרחקת ששה טפחים לכל שורה אבל אם זרע חולה לו צריך להרחיק מהשורה החיצונה ארבע אמות כשאר הכרמים ע"כ. והשיג עליו הראב"ד ואמר שלא מצא לו עיקר בירוש' ואם מפני מראית העין כ"ש בתוכו. והכ"מ אע"פ שהלך בעדו ואמר שמבחוץ איט ניכר כמו בתוכו מ"מ כתב שנ"ע מנין לו לחלק. ולעניית דעתי נראה שמן הירושלמי למד כן דאמר רבי זעירא תוכו שמנה חולה לו שש עשרה. ומאי שש עשרה דקאמר. אלא כלומר דין שש עשרה. דדוקא תוכו יש לו דין שמנה ואינו מרחיק אלא ששה טפחים אבל חולה לו יש לו דין שש עשרה דקרחת הכרם שמרחיק ד"א וזורע :

מלאכת שלמה

ליה אויר שש עשרה אסור דהוי כרם כלרב נחמן כך פי' רבינו שמואל המשנה הזאת בפרק הספינה*. ובעל הערוך ג"כ לדעתו כדעת רשב"ם ז"ל בערך סער אבל ר"ש ז"ל פי' דלאו משום איסור עשה כן דלעולם אפי' לא היפך היה יכול לזרוע כל שנה ושנה בין השורות רק שירחיק ששה ספחים מכל שורה ושורה אלא שהיה דרכן להניח השדה שורה אחת בורה שמתוך כך טוענת פירות יותר עכ"ל ז"ל. וכתב הה' ה"ר יהוסף ז"ל. א"ר יהודה וכו'. נראה דר"י בא לחלוק על ת"ק שאמר מותר לכתחלה להביא זרע לשם ובא ר"י למימר שאסור הוא לזרוע אלא שכך היה המעשה שהתירו חכמים את הזרע אבל לא אמרו שמותר לזרוע. ור"מ ור"ש באו לומר שאפי' שמנה אמות מותר אפי' לזרוע כנ"ל ואם לא תאמר כן א"כ קשה מה בא ר"י לומר הרי אין חולק ע"ז שט"ז אמות מותר ע"כ: **ר"מ ור"ש אומרים כו'**. פי' הרמב"ם ז"ל דס"ל לר"מ ור"ש שאם יהפך הענפים אפי' אם אין בין שורה לשורה על ענין זה לבד משמנה אמות מותר על זו הדרך ע"כ. וכתב הר"ש ז"ל דמסקנת הירושלמי דאפילו לכתחלה מותר לזרוע ולא תימא הזרע מותר אבל אסור לזרוע. ונלע"ד דשדה ניר נקראת שדה החרושה כלומר שכבר עבר עליה עול הפרות. עול מתרגמינן ניר. עולו ניריה :

הגה"ה. וגם כתב שם א"ר יהודה סייעתא לת"ק ע"כ:

תפארת ישראל

יכין

היתה זרועה אשתקד: נג) ולא בעינן ט"ז אמות רק בהיה מתחלה כרם וחרב ולא בהיה מתחלה כך ·

משנה ראשונה

הפסד מוכח שעשה כן כדי לזרוע במקום שהפך וע"כ דלא בעי הרחק ד' אמות דעכ"פ הגפן אין בכן ד' אמות ומה הועיל בהפיכה כיון דמ"מ צריך הרחקה ד' אמות. אלא ודאי דסגי בהרחק אמה והפך כדי לזרוע באותה האמה וס"ל דהפיכה מועיל שא"צ להרחיק כלל כדלעיל פ"ג מ"ה וכ"כ הרמב"ם בפירושו. וגם הר"ש אפשר שסובר כן ומ"ש הר"ש שלא משום איסור עשה כן לאו אעיקר הפיכתו אמרה דהא ודאי איסור הוא לסכך גפנו על התבואה. אלא מה שבשנה אחרת היה הופך למקום הטור ע"ז כתב לא משום איסור כו' וכן משמע מדברי הר"ב כדפי'. ומ"מ הרמב"ם בחבורו לא הביא דין הפיכת השער לענין כלאי הכרם וגם התוס' בב"ב דף פ"ב פירשו דאף לאחר שהפך צריך הרחק ששה טפחים מדרבנן דאותן שתי שורות שנתהפכו מצטרפין להיות כרם ומשמע מדבריהם דאילו לא הפכן נגד אחד אלא זו לכאן וזו לכאן כהאיה דכלאי זרעים לעיל בפ"ג בכה"ג א"צ הרחק כלל: **ר' מאיר ור"ש אומרים אף הנוטע כרמו על שמונה שמונה מותר**. כתב הר"ב דנוטע מעיקרא קיל טפי וכן כתב הר"ש. ונראה דדוקא בשורה א' רחוקה מחברתה כיון שאין מצטרפות אין כאן כרם. אבל הנוטע כרם כנגד כרם ובא לזרוע ביניהם דינו כמו קרחת הכרם כמו שהוכחנו פ"ו מ"ו :

הלכתא גבירתא כללא דפרק ד

פרק ד משנה א כרם גדול שנעקרו גפניו באמצע. אם רווח זה הוא טז"א. מותר לזרוע באמצע. כשירחיק מהגפנים ד"א לכל רוח. וכשהרווח הוא פחות מטז"א אסור לזרוע כלל באמצע. רק שאינו מקדש מה שהוא חוץ מד"א מעקרי הגפנים :

משנה ב והרווח שבין גדר לכרם אם הוא י"ב אמות מותר לזרוע הח"א שסמוכים לגדר. ובפחות מזה אסור לזרוע שם כלל. רק שאינו מקדש מה שחוץ מעקרי גפנים. וכנ"ל:

משנה ג ודוקא בגדר שגבוה י"ט ורחב ד"ט בהמשך [דאי"ל בעובי. דהרי גם מחיצת קנים מפסיק (וכמ"ד)]. אבל בפחות מזה בגובה או ברוחב. באינו דמי. ומרחיק ד"א מהגפנים וזורע. וגדר הנ"ל או חריץ שעמוק י"ט ורחב ד"ט משפתו לשפתו. הו"ל הפסק בין כרם לזרע. ומותר להסמיך גפנים מזה וזרע מזה:

משנה ד גדר סגי אפילו כשהוא מקנים. ורק כשאין הקנים מרוחקים זה מזה ג"ט. ואפילו כשכל הרווחים שבין הקנים יחד מרובה על הקנים. אפ"ה מפסיק. **מיהו** אפילו גדר אבנים שנפרץ במקום א'. אם עד י' אמות מחשב כפתח. ומותר להסמיך הגפנים להזרע אפילו נגד הפתח. ואם יתר מי' אמות אסור להסמיכן נגד הפתח. רק מרחיק שם ד"א מזה לזה. וביש פרצות הרבה בהגדר. וכל א' יתר מפחות מג"ט. ופחות מי' אמות. אז אם הפרוץ מרובה על העומד צריך להרחיק נגד כל פרצה ד"א. ואם פרוץ כעומד. אפילו כנגד הפרצה מותר להסמיך. ואם פרוץ מרובה על העומד. ויש עוד ריעותא שהעומד פחות מד"ט. אז גם נגד העומד אסור להסמיך :

משנה ה שורה אפילו של ק' גפנים. א"צ להרחיקן מזרע רק ו"ט מכל צד. כמגפן יחידית. אבל מכרם צריך להרחיק הזרע ד"א לכל צד. וכרם היינו ב' שורות של ג' ג' גפנים נטועים מכוונים זה כנגד זה. ולפיכך כרם שעשוי שורות רבות. וזרע תוך ד"א משורה נאסרו ב' שורות גפנים אף שהשורה החצונה היא חוץ מהד"א מהזרע. וכ"כ הזרע שהוא תוך הד"א מהכרם אוסר כל הזרע שתוך ד"א שלו אף שהוא חוץ מד"א מהכרם :

משנה ו ב' גפנים נגד ב' וא' יוצא זנב כזה °°° ° נ"כ דינו ככרם משא"כ כתואר אחר דינם כגפן שא"צ להרחיק מהזרע רק ו' טפחים [אב"י רבינו הכ"מ זצוק"ל החליט כפי' הרמב"ם וכ"כ הרמ"ו בי"ד רצ"ו סקי"א] ורק כשבתואר יש ללקוט ב' נגד ב' וא' יוצא זנב כזה °°° וכדומה דינו ככרם [אב"י זה הכרעת רבינו מצד דעתו הגדולה. ואולי דייק °° לה מיתורא דמתני' בסוף מ"ו; עד שיהיו ב' נגד ב' וא"ז. דל"ל. אע"כ °° דאשמעינן. דהיכא דאיכא חרתי א' באמצע וא"ז דהוי כרם. וכתוס' חדשים] :

משנה ז שורה א' בשדה שלו ושורת הב' בשל חבירו מצטרפות להחשב כרם ואסור כל א' לזרוע תוך ד"א משורה שלו ואפילו מפסיק ביניהן גדר שאינו גבוה י"ט או שמפסיק ביניהן שביל הרבים שאינו ח' אמות; או אפילו דרך יחיד שאין לשניהן רשות לילך שם. אפ"ה מצטרפים [ונ"ל דאעפ"כ לא נאסרו גפני חבירו]. [אב"י וכ"כ התוי"ט להדיא כאן דצריך שיהיו הזרעים שלו באם יהיו הזרעים נאסרים. והוא מוכח מעצמו. דאי"ל דכוונת הר"ש והר"ב בהא דכתבו דבאם הוא שלו ושל חבירו. אדם אוסר של חבירו. דהכונה באם רק שורה א' דגפנים הוא שלו. אע"פ שאין הזרעים עצמם שלו; דא"כ אמאי אמר ר"ש לקמן פ"ז מ"ד במסכך גפנו על גבי תבואתו של חבירו דאין מקדש דבר שאינו שלו; הרי התם נמי הוא שלו ושל חבירו. אע"כ דכונת הר"ש והר"ב שהזרעים הנאסרים צריכים שיהיו שלו. ועי' לקמן בפ"ז שם. דקי"ל כר"ש. ועי"כ קבע ע"ר זצוק"ל הלכה כאן אליבא דר"ש] אבל במפסיק ביניהן גדר שנגבוה י"ט: אמ"צ רק בשערם ב' השורות יחד על ראש הגדר [אב"י לא זכיתי להבין מפני מה פסק ע"ר זצוק"ל כר"י נגד הת"ק. והרמב"ם בפירושו כ' דלא קי"ל כן ובחיבורו פ"ז דכלאים ה"ה נ"כ לא הביאו. ואולי סמך ע"ר זצוק"ל על סתם משנה דפ"ה מ"ג. ועי"ש מ"ש ע"ר שם בענין שער כותש ומ"ש בהגהות שלי; ועי' ברתוי"ט ספ"ב דשבת וסוף בכורים; ולפ"ז יוכל לומר דר"י לא פליג את"ק] :

משנה ח ב' השורות שאמרנו צריך שלא יפסיק ביניהן ח"א. ואז אע"ג שחוצה להן סגי במרחיקן מהזרע ד"א. אפ"ה ביניהן לא יזרע כלל. אבל במרוחקין זה מזה ח"א או יותר. אינו מצטרף להחשב כרם. ומרחיקין מהזרע ו' טפחים מכל צד וזורע בין בפנים ובין בחוץ. היו ב' שורות של ג' ג' [אב"י וזהו דעת הרמב"ם בחיבורו על פי הירושלמי ע' רתוי"ט כאן. אמנם בהפירוש כ' ע"ר. דסגי בשורה של ב' ב'] הרי זה כרם גדול להכי כשאין הפסק בין שורה לחברתה ט"ז אמות אסור לזרוע ביניהן כלל [וכרפ"ד]. כל שיש ג' שורות. אפילו אין שורה מרוחקת מחברתה ד"א. רואים האמצעית כאינה. והו"ל כרם [ונ"ל דוקא באין ב' החצונית מרוחקין זה מזה ח"א] :

משנה ט היו כל שורות הכרם מרוחק זה מזה ח"א. הרי זה מרחיק מכל שורה ו' טפחים וזורע. מדינן כגפן יחידית ולא ככרם. ודוקא בין השורות; אבל חוצה להן צריך להרחיק הזרע ד"א. מפני מראית עין שיחשבו שגפני הכרם מקורבין תוך ח"א. כמורגל בכרמים :

ר"מ ור"ש . נ"כ פג : פיי' שם ה"ג ד'. סמג לאוין רפ. טור וש"ע שם סעיף לג :

תום' אנשי שם

של ריב"ז ור"ע היה תלמידם של אלו השלשה כמפורסם בתלמוד בהרבה מקומות ורשב"י וחנניה בן חכינאי המה תלמידיו כנזכר שלפי הנראה היו בכמו מאה שנה או יותר אחר החורבן. והוא דבר חדוש שרשב"י יאמר דבר שמועה משום בחור ממנו ק' שנה מלבד אריכות ימיו של רשב"י כ"כ.(מל"ת):

מ תוי"ט ד"ה ר"מ ור"ש כו' ולעד"נ כו'. ע' ברמ"ז וב"ד ומפרשי הירושלמי שהאריכו ופירשו הירושלמי בפנים אחרים. והא דהרמב"ם כתב הרמ"ז שי"ל כמך מדאמר ר"ז כרם גדול שנטעו על ח' ח' אין לו מחול ואי א"ל דין ד"א מאי קמ"ל השתא ד"א אין לו י"ב דמחול מבעי ואין לחלק בין שורות לג' דאפילו טובא נמי דיים בח' אמות לתוכם :

פרק ה א כרם שחרב. אם יש בו ללקט עשר גפנים לבית סאה[א]. ונטועות כהלכתן[ב]. הרי זה נקרא כרם דל[ג]. כרם שהוא נטוע ערבוביא[ד]. אם יש בו לכוין שתים נגד שלש[ה]. הרי זה כרם[ו]. ואם לאו אינו כרם[ז]. רבי מאיר אומר הואיל והוא נראה כתבנית הכרמים[ח] הרי זה כרם: **ב** כרם שהוא נטוע[ט] על פחות פחות מארבע אמות[י]. רבי שמעון אומר

ח"נ. א כרם דל כרם שהוא כ"ה נד"מ. ונוס"א כרם כרם דל שהוא ונד"ג כרם כרם שהוא. נגד נד"ג כנגד. הכרמים נד"ס כרמים וכ"ה בירושלמי ונד"ג: ב על פחות פחות מארבע נד"ס על פחות מארבע וכן הוא בירושלמי ובשינויין ונכ"ג:

פרק ה א כרם שחרב. עשר גפנים לבית סאה. שיש בקרקע של בית סאה עשר גפנים לא פחות מכן: ונטועות כהלכתן. דהיינו שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב ואין רחוקות זו מזו ט"ז אמות ולא פחות מארבע אמות: כרם דל. שגפניו מועטים ואעפ"כ דין כרם יש לו ואין זה קרחת הכרם דאותו חרב מאמצעו וזה נחרב מכל צד: ערבוביא. שאין הגפנים מכוונים כשורה: אם יכול לכוין. בכל הכרם שתים כנגד שלש כגון שיביא חוט ומותח ומוצא הגזע מכוון שתים כנגד שתים ואחד יוצא זנב אע"פ שהגוף אינו מכוון הרי זה כרם אבל אם מוצא הגוף מכוון והגזע אינו מכוון אין זה כרם: כתבנית כרמים הרי זה כרם. ובעי הרחקה ט"ז אמות ואין הלכה כרבי מאיר: **ב** כרם שהוא נטוע על פחות מארבע אמות. שאין בין שורה לשורה ארבע

ארבע

פרק ה א ונטועות כהלכתן. כתב הר"ב ולא פחות מארבע אמות. וכ"כ הר"ש ואליבא דר"ש דמתניתין דלקמן דהא לרבנן הוי כרם אפי' בנטועות בפחות מד' אמות. ולכאורה הלכה כרבנן. ולא הוה ליה לפרושיה אליביה דר"ש. והרמב"ם בפירושו כתב דאין הלכה כר"ש. אבל מצאתי בחיבורו פ"ז שכתב דשתי שורות הנטועות בפחות מארבע אמות הן כגפן יחידית ובשלש שורות הוו כרם ורואין וכו'. וכתב עליו בכ"מ שפוסק כר' שמעון ודוחק עצמו למה פסק כן משום דבירושלמי מפרש אמורא למלתיה גם מפני כן אמר שגירסא אחרת יש להרמב"ם בירושלמי. וזה מפני מה שמפרש הרמב"ם בכאן בפירושו ורואין את האמצעית וכו'. ענין בפני עצמו. לומר שרשאי להדלותן ולהטותן על הזרעים. כדאיתא בירושל'. והשתא איהו ענין לטעמא דרבנן כמו שפירשו הר"ב והר"ש וכן פירש הרשב"ם בפרק חזקת הבתים דף לז ובפ"ק הספינה דף פג דרואין וכו' טעמייהו דרבנן הוא. והרמב"ם מפרש דפלוגתייהו באי נטעי היכי בכה"ג דר"ש סבר דלא נטעי ואי נטע לא הוי כרם. ורבנן סברי דנטעי נמי בכי האי גוונא. והכי מפרשינן בגמרא דסוף המוכר פירות. אבל לענין רואין וכו'. ליתא התם ולא מידי. ויכול לפרש דהכתי קאי אטעמא דרבנן דאע"ג דסברי נטעי בכה"ג צריכין עדיין לטעמא דרואין וכו'.

וע"פ

מלאכת שלמה

פרק ה א ונטועות כהלכתן. דהיינו שתים כנגד שתים וכוליה לשון ר"ע ז"ל עד סוף. אמר המלקט כן פי' הר"ש ז"ל ואפשר שטעמו ז"ל דאע"ג דנימא דהלכה כחכמים דאמרי בסמוך כרם שהוא נטוע על פחות פחות מד' אמות דנקרא כרם מצינן למימר דמתמרי רבנן בחרבנו יותר ממטעתו ובעינן הכא ד' אמות אלא דק"ק דאתו כשיטת ב"ש דבפירקין דלעי' סי' ח'. וכתב ה"ר יהוסף ז"ל פי' בירושלמי כזה* * * ע"כ. ה"ג הרי זה נקרא כרם דל כרם שהוא נטוע כו': **ב** כרם * * * * שהוא נטוע על פחות פחות מד' אמות. בשלהי פ' המוכר * * פירות רמי דר"ש אדר"ש ודרבנן אדרבנן דהכא קאמרי רבנן רואין * את האמצעיות כאילו אינם ור"ש ל"ל רואין והתם תניא אפכא לגבי מת דתניא מלאן רצופין ואין ביניהם מד"א ועד ח' יש להם תפוסה ואין להם שכונת קברות ר"ש בן יהודה אומר משום ר"ש רואין את האמצעיים כאילו אינם והשאר מצטרפין מד"א ועד ח' קשיא דרבנן אדרבנן קשיא דר"ש אדר"ש ומשני דר"ש אדר"ש לא קשיא הכא לא נטעי אינשי אדעתא למיעקר ביניהם הלכך לשם כרם נטע הכל וכיון דלא נטע כהלכתו לא חשיב כרם. הכא זימנין דמתרמי ליה בין השמשות ומקרי ומנח לי' בין המתים אדעתא למהדר ולפנוייה משם ושמא כהנים או שכח. דרבנן אדרבנן נמי לא קשיא הכא כיון דמינוול לחזור ולפנותו משם לא מקרי קבר הלכך לגמרי נקבר לשם. אבל הכא גבי כרם מימר אמר דהי מינייהו דשפיר שפיר. ודלא שפיר ליהוי לציבי הלכך רואין את האמצעיות כאילו אינם. וכ' הר"ש ז"ל דבירוש' פליג אסוגיא דסוף המוכר פירות דאר"ש ב"ר בא בשם ר"י כשם

בחלוקין

תפארת ישראל

יכין

פ"ה א) ר' על ר' אמה: ב) ב' נגד ב' וא' יוצאת זנב. ואין זמ"ז טז"א ולא פחות מד"א לר"ש במ"ב [כך כ' הר"ש והר"ב. ותמהני שלא הוזכר תנאי זה במשנה. והכי אפשר שלא יהיה כך וגם הרמב"ם [פ"ז מכלאים ה"ח] ובש"ע [רנ"ו סל"ח] לא הזכירו שצריך שיהיה ביניהן מרחק כזה]: ג) ודינו ככרם דדוקא כשנטען מתחילה בכוונה ב' כנגד ב' וא' יוצא זנב סגי בה' גפנים שיחשב כרם. אבל הכא שמתחילה לא היו נטועים ב' נגד ב' וא' יוצא זנב. רק היו נטועים בערבוביא אע"ג דגם בכה"ג לאו סגי בתחילה במכוונים בו ה' גפנים ב' נגד ב' וכו' וכדמסיק. עכ"פ השתא שחרב צריך שישאר כשיעור ב' כרמים. דהיינו ב' פעמים. ב' נגד ב' וא' יוצא זנב. וכולן יהיו רק תוך בית סאה ולא יותר דאל"כ נתן לכל א' מגפניו כדי עבודתו ו"ט וזורע את המותר [כך משמע מלשון המשנה וגם מפי' הר"ש והר"ב דהי' גפנים צריך שיהיו כמוזכר ב"פ ב' נגד ב' וכו'. אולם מרמב"ם [פ"ז מכלאים ה"ה]. וגם מש"ע [רנ"ו סל"ח] מדהזכירו כמי דסגי בב' שורות של ג' ג' משמע דסגי בשנשארו בחד כרם דהיינו פ"א ב' נגד ב' וא' יוצא זנב מתוך הי' גפנים]: ד) שאין הגפנים מכוונים כשורה: ה) ר"ל שהגזעין מכוונים אף שאין הענפים מכוונים: ו) ובעי טז"א ביניהן כקרחת רפ"ד: ז) וסגי במרחיק ששה טפחים: ח) דהיינו שורות שורות אפי' בערבוביא: ט) בעל שלש שורות או יותר משל ג' ג': י) בין שורה לשורה:

וחיצוניות

משנה ראשונה

פרק ה א ונטועות כהלכתן. לכאורה משמע דאכולהו עשר גפנים קאמר שנטועות כהלכתן והיינו שאחד מהם נטועות שתים כנגד שתים ואחד יוצא זנב וכן חמשה האחרים. והוי הם כשני כרמים. אבל אין לזה טעם דלמה לי שני כרמים. אלא כל עיקר מתניתין הכא אתי למימר דכרם זה שנחרב כולו. אמיר מקרחת הכרם דהתם מותר להביא זרע אם יש שם ט"ז אמה והכא אוסר כל שיעור בית סאה ואמר שזה הוא ע"פ שני תנאים. האחד שיהיו בתוך הבית סאה עשר גפנים מפוזרים דבזה נחשב כל הבית סאה כרם אלא שנחרב מכל צד. ופחות מעשר גפנים אין שם כרם עליו כדאשכחן רפ"ג דפיאה בפי' הר"ב. ובפ"ק דשביעית ת"ו עשר נטיעות מפוזרות בתוך בית סאה וכן במשנה ד' שם היו עשרה בין שופין ש' חורשין כל בית סאה בשבילן. והנאי השני שיהו נטועות כהלכתן ולא כל העשר אלא שימצא בכולם שתי שורות מכוונות שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב ואז נמשך כל בית סאה אחריו ואוסר כל הבית סאה וזהו שכתב הר"ב ואין ע קרחת הכרם וכו' וכ"כ הר"ש והרא"ש. כוונתם הא דמתמרינן הכא לאסור כל הבית סאה ובקרחת אינו אוסר אלא עד ט"ז אמה שזה חמור יותר שנחרב מכל צד ויש כאן כמו הרבה קרחות והלכך אוסר את כולו. ואע"ג דבירושלמי משמע דמפרש שכל העשר גפנים הם שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב כמו שהתבאר פירושו בהר"ש והרא"ש. נראה דלאו בדוקא אתרה דבהכי מיירי מתני' אלא חובבנא בעלמא קמ"ל דמשכחת שכל הבית סאה הוא כתבנית כרם והמעיין שם יראה שמוכרח לומר כן אלא שאין להאריך. ורא"ה לדברי שהרמב"ם פ"ז כתב שיהו נטועות כהלכתן דמתני' דהיינו שתים כנגד שתים ואחת י"ז. או יש בו לכוון שלש נגד שלש ע"כ. ובירושלמי מצריך שיהו באמצע הכרם שלשה נגד שלשה ובכל רוח אחד יוצא זנב. ואמאי כתב הרמב"ם דבחד מינייהו סגי אלא ודאי כדפי'. ומ"ש הר"ב עוד דנטועות כהלכתן שלא יהו רחוקים זה מזה ט"ז אמה. וכ"כ הר"ש והרא"ש נראה דהיינו כסברת ת"ק דס"פ

דלעיל

ציונים

א כרם שחרב. מיי' פ"ז מהלכות כלאים ה"ח. טור ושו"ע יו"ד סימן רצו סעיף לח: כרם שהוא נטוע. מיי' שם ה"ט טור ושו"ע שם סעיף לט: ב כרם שהוא נטוע. עירובין ג: ב"ב לז: פג. קב: ירושלמי פ"ק דשביעית ופ' בתרא דנזיר:

חידושי מהרי"ח

פ"ה משנה א [תי"ט ד"ה] ונטועות כהלכתן כתב הר"ב ולא פחות מארבע אמות כו' ואליבא דר"ש דמתני' לקמן כו' עכ"ל. ולי נראה לפי פי' הרב תוי"ט בסוף הדיבור הזה בעצמו וז"ל השתא פלוגתייהו דוקא בב' שורות אבל בג' שורות אפי' לרבנן לא הוה כרם הכי רואין וכו' לא נשאר רק שורה א' וכו' עכ"ל נמצא להר"ב הוא ג"כ אליבא דרבנן ולאו דווקא אליבא דר"ש דכאן צריך עשרה גפנים לבית סאה וגם נטועין כהלכתן דהיינו שתים כנגד שתים וכו' נמצא אם היו נטועין פחות מד' אמות אזי אפילו לרבנן אי אפשר לומר רואין את האמצעים כאילו אינם נמצא לא יהיו עשר גפנים וגם לא יהיו נטועים כהלכתן שתים כנגד שתים לכן צריך דוקא לא פחות מד' אמות כך נראה לי ופשיטא שהרב בעצמו מפרש כן במשנה ב' על דברי חכמים:

תוס' אנשי שם

פ"ה א בר"ב ד"ה ונטועות כהלכתן כו' ט"ז אמות כו'. כ"כ גם הר"ש וע"ש מ"ש בשם הירושלמי והובא בס' ש"א ולפ"ז לא קמ"ל מתניתין אלא שהגפנים הנשארים מצטרפים בשם עשרה אע"ג דבתחלת נטיעתן אין אוסרין אלא כשמונה וזה דוקא לענין זורע בין הגפנים אבל הקרחה שנשאר לגד חוץ נשאר כהתירו וא"צ להרחיק רק כדי עבודה מעלם הגפנים. וכ"ז הוא לדעת ר"י בירושל'. אבל להמסקנא נדחו דברי ר"י ומתני' כפשטא דאם יש בו ללקט עשר גפנים לכ"ס ואפילו אין בהם רק פ"א ב' כנגד ב' וא' יוצא זנב או ג' כנגד ג' נשאר כל הכ"ס כאסורו ואף אם רחוקים זמ"ז יותר מט"ז ואף מקום הקרחה שחוץ להגפנים הכל אסור וצריך להרחיק ד"א ממקום הגפנים שחרבו. (פ"מ וס' ניר): במשנה כרם דל. כלומר דמתחלה היה כרם עשיר וה"א דין מחול הכרם והשתא הוא כרם דל דאין אסור רק ד"א כל סביביו וא"ל דין מחול דאין מחול לכרם קטן כמ"ש הר"מ פ"ז. (ש"ל): **שתים** כנגד שלש. כל היכא דתני שתים כנגד שלש הייני ואי מן השלש יוצאה זנב להעת רביע וזקט ליסנא דהנא ואין סברא לחלק בין כרם שחרב לכרם שנטוע בערבוביא. (רדב"ז בביאורו להר"מ): בר ב ד"ה **כתבנית** הכרמים ט' ובעי הרחקה ט'. ר"ל כשחרב ולא ידעתי למה לא מפ' לה כפשוטו דה"ז כרם דבעי הרחקת ד"א כדי עבודתו כמו שפי' במשנה דלקמן. (לה"מ):

אומר אינו כרם. וחכמים אומרים כרם ורואין את האמצעית כאילו אינן (יא): ג חריץ שהוא עובר בכרם עמוק עשרה ורחב ארבעה. רבי אליעזר בן יעקב אומר אם היה מפולש מראש הכרם ועד סופו הרי זה נראה כבין שני כרמים (יב). וזורעים בתוכו. ואם לאו (יג) הרי הוא כגת. והגת שבכרם עמוקה עשרה ורחב ארבעה. רבי אליעזר אומר זורעים בתוכה. וחכמים אוסרים. שומרה שבכרם (יד). גבוהה עשרה. ורחבה ארבע. זורעין בתוכה (טו). ואם היה שער כותש (טז) אסור (יז):

גפן

ח"ג. וחכ"א כרם ורואין. כצ"ל ו"נ וחכ"א רואין. האמצעית גירו' האמצעיות. ג עמוקה עשרה ורחב כ"ה בכה"י אבל בד"ס ורחבה וכ"ה בד"מ וגירוס'. ארבע בד"מ ארבעה וכ"ה גירוס'. בתוכה בד"ם בראשה:

ארבע אמות: אינו כרם. ומרחיק ששה טפחים וזורע את השאר דכיון שאין יכול לחרוש בשוורים ביניהם אין שם כרם עליו: וחכ"א כרם. דרואים את האמצעיים כאילו אינם ומצטרפין החיצונים אם יש ביניהם ריוח הראוי להם לפי שדרך בני אדם ליטע שורות רצופות הרבה ביחד ואותן שראויין להתקיים ולהעשות כרם ישארו כרם והשאר יהיו לעצים הלכך אלו האמצעיים הנטועים בתוך הריוח הראוי להיות בין שורה לשורה רואים אותם כאילו הם עצים בעלמא והחיצונים מצטרפים להיות כרם: ג וזורעים לתוכו. דחשיב הפסק ורשות אחרת כיון דעמוק עשרה ורחב ארבעה ומפולש. אבל פחות מעשרה או מד' או אפי' עמוק עשרה ורחב ארבעה ואינו מפולש אלא שהכרם מקיפו משלש רוחות אין זורעים בתוכו שהרי היא כגת שנחלקו בה רבי אליעזר ורבנן לקמן ורבי אליעזר בן יעקב סבר כרבנן דאסרי לזרוע בגת: שומרה שבכרם. תל גבוה שהשומר עומד עליו לשמור הכרם ורואה למרחוק: זורעים בתוכה. ובהא לא פליגי רבנן על רבי אליעזר לפי שהיא גבוהה ואין אויר הכרם מקיפה אבל בגת שאויר הכרם מקיפה אסרי רבנן וכן הלכה: ואם היה שער כותש. שהשריגים של הגפנים שהן קרויין שער היו מתערבים ומסתבכים למעלה ע"ג השומרה וצג"ו כעלי במכתש:

וע"פ דברי הרמב"ם בפירושו נ"ל שכתב הכ"מ דהרמב"ם פוסק בחבורו כר"ש. דהא פלוגתייהו בשתי שורות. וחזר ממה שפוסק בפירושו כחכמים. אבל אם נאמר דלא חזר בו מזה אלא חזר בו ממה שפירש בירושלמי בורואין וכו'. שזה נראה יותר שחזר בו משום דהו"ל לפרש מאי ורואין וכו' דהיינו להדלותן דכל כה"ג שאינו מובן מעצמו הוא מפרשו בחבורו. ומדלא פירש ש"מ דסבר דכמשמען הם הדברים ודברי רבנן הן. והשתא פלוגתייהו דוקא בג' שורות. אבל בב' שורות אפילו לרבנן לא הוי כרם דכי רואין שורה [שאינה] לא נשארה רק שורה יחידה שאינה כרם לבית הלל. ועכשיו דברי הרמב"ם בחבורו כמי כרבנן וכמו שפוסק ג"כ בפירושו אלא שחזר מפירושו דורואין להדלותן וכו'. ולענין קושיתנו בדברי הר"ב והר"ש י"ל שפוסקים כש"ס דידן פרק הספינה לענין מקח וממכר בפחות מד' אמות וכמ"ש הר"ב שם: ב אינו כרם. כתב הר"ב דכיון שאינו יכול לחרוש בשוורים. דצריך לחרישת שוורים ארבע אמות כדפרישית ברים פ"ג: ג שער כותש. כתב הר"ב

מלאכת שלמה

שחלוקין כאן כך הם חלוקים בשכונת קברות ואדרבא התם איפכא ע"כ. וחכ"א כרם דרואים את האמצעיים כאילו אינם דכל העומד ליעקר כעקור דמי וחומרא היא גבי כלאים רשב"ם ז"ל. והלכה כחכמים. והרמב"ם פ"ז דה' כלאים סי' ב' פסק כר"ש הפך ממה שפסק כאן בפי' המשנה. וגם שם בכ"מ אני רואה שדלג מלת כרם מדברי חכמים ולא כתב אלא וחכ"א רואין וכו' ומ"מ ממילא משתמע דהאי רואין היינו משום דהוי כרם. ופירש"י ז"ל בריש עירובין טעמא דר"ש דאמר אינו כרם הואיל וא"א כל צרכו בין שורה לשורה להילוך העגלה והוי כיער ומותר בכלאים. ובירוש' תני אמר להן ר"ש לחכמים. אותם שאתם אומרים רואין את האמצעיות כאילו אינם הרי הן עיקרו של כרם דאלו הן היותר חשובות הלכך כולהו חשבינן כאילו אינם. וע' ירוש' דפ"ק דשביעית ד' ל"ג. וע' בנמוקי יוסף פ' הספינה ד' ר"ב. ופי' הרמב"ם ז"ל ענין רואין את האמצעיות כאילו אינם פירשו בתלמוד שהוא מותר להדלותן ע"ג אילנים מפני שהן כשאר העצים וזה ענין מה שאמר כאילו אינם ופי' להמשיכן ולהטעותן ע"ג הזרעים ע"כ. משמע דגרים מלת כרם בדברי חכמים ודקתני בתר הכי רואין את האמצעיות וכו' מלתא באפי נפשה היא: ג מראש הכרם ועד סופו. אית דגרסי ועד ראשו וכן הגיה ה"ר יהוסף ז"ל: זורעין בתוכה. כלומר בראשה למעלה וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ז וז"ל שומרה שבכרם אם גבוהה עשרה ורחבה ד' מותר לזרוע בראשה ירק ובלבד שלא יהו השריגים נוגעים בה כדי שלא יראה ירק בתוך הכרם מלמעלה ע"כ. ונראה דנקט בתוכה משום דאית לי' לתנא דכל דבר דרחב ד' וגבוה עשרה אמרי' בי' גוד אסיק ומוקף מחיצות הוא כדאיתא בפ"ק דשבת ולהכי שייך למיתני תוכה. וה"ר יהוסף ז"ל הגיה בראשה. וכתב הרמב"ם ז"ל שם בפרק ז' בד"א במרובעת אבל אם היתה השומרה עגולה צריכה שיהיה בתוכה חלל ד' טפחים כדי שתהי' מופלגת מן הארץ וצריכה עפר על ראשה מלמעלה שלשה טפחים ע"כ והוא מן הירושלמי: בפי' ר"ע ז"ל. ואם הי' שער כותש רבנן וכו'. אמר המלקט צריך למחוק מלת רבנן. ותמה הר"ש ז"ל ששינה התנא לשונו דהכא וגם בפ"ב דפאה קתני שער כותש ובפרקין דלעי' קתני אם ערסן מלמעלה ושמא ערסן בידי אדם וכותש מאיליו. וי"מ כאן ובפאה שער כותש שהשומירה עפר הנפרד אסור לפי שפעמים תבוא הרוח ותטלנו ונמצא שומירה פחותה מד' ומעשרה ולכך אסור ע"כ. ונלע"ד דאפשר דערסן דקאמר ר"י היינו

אע"פ

תפארת ישראל

יכין

יא) והחיצונות מצטרפות להיות כרם: יב) של ב' בני אדם. והיינו כרע"ק לעיל [פ"ב מ"ג] ואע"ג דלעיל [פ"ד מ"ג] א"צ מפולש התם רק להחשיבו הפסק ולא שיהא הוא עצמו כמופסק כי הכא: יג) דחסר שיעור עמקו או רחבו או שאינו מפולש: יד) תל גבוה לשומר הכרם: טו) אפי' לרבנן. דמדאין אויר כרם מקיפו. לא דמי לגת: טז) שנסתבכו הענפים יחד ממעל לשומירה: יז) ק' פשיטא והרי אפילו בזרע כבר קידש [כפ"ז מ"ג] מכ"ש

שאסור

משנה ראשונה

דלעיל דאילו לר"מ ולר"ש צריך שלא יהו לתיקון שמונה אמות. ומיהו אפשר דהכא אפילו ר"מ ור"ש מודו דשתי שורות אלו אינם כנטועין מתחלה אלא כאילו נחרב באמצען שאנו רואין אותו כנחרב מכל צד. אלא אי קשיא הא קשיא דבסיפא בנטוע ערטבילא דא"ר מאיר הואיל ונראה כתבנית הכרמים ה"ז כרם. ופי' הר"ב דבעי הרחקה ט"ז אמה והתם הא נטוע מעיקרא הוא ולא נחרב ובהא ס"ל לר"מ לעיל דבעי בהרחק שמונה: ב וחכ"א כרם ורואין. פי' הר"ב משום דרואין ולפ"ז אם אין שם אלא שתי שורות בפחות מד"א מודים חכמים שאינו כרם וכ"כ הרמב"ם בחבורו ותוי"ט לעיל: באילו אינם. כלומר כאילו אינם מן הכרם והם כגפן יחידי ובתוך ששה טפחים מקדשין וחוץ לששה אין מקדשין אבל מקדשין הזרעים שאר הכרם כל שהם בתוך ד' כדאיתא בירושלמי וכ"כ הרא"ש: ג אם היה מפולש. לאפוקי אם הכרם מקיפו משלש רוחות אסור כדפי' הר"ב ובכלאי זרעים אפילו מוקף משלש רוחות מותר כשרוח רביעי פתוח כמ"ש הר"ב פ"ב מ"י. ותנא דס"ס נגת דשרי ר"א פני בכה"ג שפתוח מצד אחד אבל מוקף מכל הרוחות לא דאפילו בכלאי זרעים אסור ולא שמעינן דליפלוג בה ר"א והרי הגת בא ללמד על החריץ ונמצא למד. ויש לדקדק אם זרעים מקיפין את הכרם משלש רוחות אוסרים ג"כ כמו כרם המקיף או אפשר אין אוסרים דהא קרחת הכרם אוסר עד ט"ז אמה וכה"ג קרחת בזרעים לא אשכחן. ולקמן פ"ז מ"ז כתב תוי"ט דמשמע דסיכוך הגפנים אוסר טפי מתבואה תחת הגפנים וצ"ע: וחכמים אוסרין. עד שיהא בקרחת ט"ז אמה. הרמב"ם בחבורו פ"ז: שומירה שבכרם גבוה עשרה ורחבה ארבעה. הך רחבה לא דמי לרוחב דחריץ וגת דהתם בשפתה והכא במשכה כדמפרש הר"ש לעיל פ"ב מ"ח וזהו החלוק בין שומרה לחריץ דשומרה לא בעינן מראש הכרם לסופו אלא רוחב ד"א וה"ה גדר דינו כשומרה בזה אלא שאין דרך לזרוע על ראש הגדר והכא בשומירה אע"ג דתני זורעין בתוכה לאו דוקא אלא בזורע בראשה איירי וכ"כ הרמב"ם בחבורו בהדיא וכדפי' בפ"ד מ"ז וכ"מ מפי' הר"ש והר"ב דכאן פירשו שומרה תל ובפ"ק דעירובין פי' שהיא סוכת השומרים משום דהכא לא מיירי מתוכה:

וזורע

ציונים

וחכ"א. מיי' שם ה"ג טור ושו"ע שם סעיף נג: ג חריץ. מיי' שם ה"כ. טור ושו"ע שם סעיף נ: אוסרים. שם ובכס"מ: שומרה. מיי' שם הכ"ב. טור ושו"ע שם סעיף נב:

תוספות חדשים

משנה א [תוי"ט ד"ה] ונטועות כהלכתן כו' ולענין קושיתנו בדברי הר"ב והר"ש י"ל כו' לענין מקח וממכר עכ"ל. ולפענ"ד דלק"מ דהא דרבנן סברי דבנטוע פחות מארבע אמות הוי כרם היינו משום דרואין אמצעיות כאילו אינן כמו שפירשו הר"ש והר"ב שם וגם הרמב"ם בחיבורו פירש כן

תוס' אנשי שם

תוי"ט ד"ה ונטועות כו' שחזר מפירושו דורואין כו'. חזרתי על חזרה זו ולא ירדתי לסוף דעת התוי"ט בה שהרי הא בהא תליא דכיון דלדעתיה דאינשי למיעקר כמ"ש הרמב"ם רואין את האמצעיות כאילו אינן ומינה דמותר להדלותן על הזרעים דלעקורין למיין וכ"כ הר"מ מותר להדלותן כו' מפני שהם כשאר עצים. ומשום דהא תליא בהא לא הוצרך הר"מ לפרשו בחבורו. (רמ"ז): בתו"ח ד"ה תוי"ט ד"ה ונטועות כו' ולפענ"ד דלק"מ כו'. א"ה כ"כ גם הרמ"ז וקיים דאי יש חלוק בין רואין דהכא להאי יקשה להר"מ פסק דר"ב וכ"ש לדברי הר"י בחס דכתב דמכלאים ילפינן לשיעור קייה ע"ש: ב במשנה שהוא נטוע לא תני הנוטע ככל הנהו דלעיל. משום דאפילו לרבנן אין דעתו לנטיעה קיימת דאי לא שפיר ליהוי לציבי וכ"ש לר"ש דסבר דלא נטעי אינשי בכה"ג וכן לעיל בערכוביא אין דרך לנטוע כן אלא דאיקרי ונטע.(רמ"ז): בר"ב ד"ה אינו כרם כו' לחרוש בשוורים. כ"כ רש"י בעירובין ג. ולע"ד ק' דלא משמע הכי בשלהי המוכר פירות דאמרינן דטעמייהו דרבנן דנטעי אינשי בכה"ג ודשפר שפר ודלא שפר ליהוי לציבי ומדבריו נשמע דטעמא דר"ש משום שופרא הוא והר"מ כ' וז"ל פחות מד"א דוחקות זא"ז ומפסידות אלו לאלו ע"כ ועוד גם בגפן יחידית לבעי ר"ש ד"א לחרישה וזה לא שמענו. (רמ"ז): ד"ה וחכ"א כו' הלכך כו'. ומשום דמסתמא לא יוכלו להתקיים האמצעיות שדחוקות בין ב' השורות מש"ה המשך ליפא דהלכך א"ש. (רמ"ז): ג במשנה ראב"י אומר כו'. הר"מ בפי' כ' דאין הלכה כראב"י ונ"ל שהוא ט"ס דבחבורו פסק כראב"י ולא מצא חולק עליו. (ע"ת): שומרה כו'. ע' כס' מ"ש שדחק לפרש מלת בתוכה שיהיה כמו בראשה. וע"ש

מ"ש

ד גפן שהיא נטועה בגת או בנקע (יח) **נותנין לה עבודתה** (יט) **וזורע את המותר** (כ). **רבי יוסי אומר אם אין שם ארבע אמות** (כא) **לא יביא זרע לשם** (כב). **והבית שבכרם זורעין בתוכו** (כג):

הנוטע

ד נקע. בקעים שבשדות כעין גומות: **נותנים לה עבודתה.** ששה טפחים שזו היא עבודת גפן יחידית: **וזורע את המותר.** ולא אמרינן דמיחזי ככלאים כיון שהגפן והזרעים בתוך הגת או בתוך הנקע: **אם אין שם ד"א אסור.** כדין מחול הכרם דפרקין דלעיל דנותן ארבע אמות לעבודת הכרם ואין הלכה כר' יוסי: **והבית שבכרם.** שסביבות הבית יש גפנים: **זורעים בתוכו.** ולא אמרינן אוהל והגפנים מקיפים אותו מארבע רוחותיו אין המחיצות מועילות:

הטעם

פ"ב שהשריגים של הגפנים שהם קרויים שער [כמ"ש בפ"ב דפאה משנה ג] הן מתערבים וכו'. וכ"כ הר"ש. וכ' דהיינו דאמר ר"י בפרק דלעיל משנה ז אם עירסן. ודבר תימה הוא ששינה לשונו. ושמא עירסן בידי אדם °וכותש ממילא ע"כ: **ד רבי יוסי** אומר אם אין שם ד' אמות לא יביא זרע לשם. כתב הר"ב כדין מחול הכרם דפירקין דלעיל דנותן ארבע אמות לעבודת הכרם. ותימה דא"כ צריך שיהיה יותר מארבע אמות דצריך שיהיה רחוק ארבע אמות. וכי תימא דאין הכי נמי. אין זה במשמע לשון הר"ב ועוד דהוה ליה לכתוב שהם כדין עבודת הכרם דמרחיק ארבע אמות. אבל לשון הרמב"ם כך הוא ור"י אוסר עד שיהא בגת ארבע אמות ואז ירחיק מן הגפן ששה טפחים וזורע את המותר על הדרך המחוייב במחול הכרם וקרחת הכרם ע"כ. מדמה להו למחול וקרחת דכי היכי דמצריך התם ששה עשר אמה או י"ב וכי הוו הכי סגי מיהא להרחיק רק ארבע אמות ושיזרע המותר. והכא נמי דכוותה שצריך שיעור ארבע אמות אבל כי הוו הכי אינו חייב להרחיק רק ששה טפחים וזורע המותר. ולשון הר"ש אבל בשיש ארבע אמות סגי בהרחקת ששה. כמו עריס דבלא גדר לר"י בן נורי כמו שמפרש בפ"ו ע"כ: **והבית** שבכרם זורעין בתוכו. כתב הר"ב ולא אמרינן אוהל והגפנים וכו' אין המחיצות מועילות. וכאילו אויר הכרם מקיף הזרע שבבית וגזרה משומירה. וכתב הר"ש בירושלמי דריש לה מקרא ר' שמואל בשם רבי אבין ובבתי כלאים החבאו (ישעיה מב) בית שמחביאין בו את הכלאים ע"כ. ולהרמב"ם פירש אחר בחבורו:

אמר

מלאכת שלמה

אע"פ שאינם מעורבין יותר מדאי כמו שער כותש כדרך כל עושי ערים. ובירוש' דפאה מיבעיא לן אי בעינן כותש ע"ג הגדר פי' שיהיו נטויין ע"ג הגדר וכותשין אותו שמאלידין הכותל ומעלה אבק או כותשין הענפים למעלה וע"ז וכותש לשון מריב וחולק כמו מתכתשא דא בדא דבראשית רבה ואסיקנא התם דאפי' השער כותש אסור וכ"ש הגדר כותש והכא מפני שהן גפנים ואין לענפיהם כח לעמוד בפ"ע פשיטא דנוטין ע"ג השומרה ממש קאמר ומש"ה לא מיבעיא ליה הכא כן פי' הר"ש סירילי"ו ז"ל וע' בהר"ש ז"ל. ובירוש' תני א"ל ר"א אי אתם מודים לי שעמק כגבוה. א"ל כן אלא שאויר הכרם מקיף. פירוש דאיכא כרם מהאי גיסא וכרם מהאי גיסא. מסתברא ר"א יודה לראב"י. ראב"י לא יודה לר"א. פי' ר"א דגת יודה לראב"י גבי חרין. דהא אית לי' לר"א סתם דהוא ר"א בן הורקנוס שעמוק כגבוה. וה"ש לגת אע"ג דאינו מפולש וכ"ש גבי חרין דאיכא תרתי. ראב"י לא יודה לר"א דגבי גת מקיף לו הכרם מארבע רוחותיו: **ד גפן שהיא נטועה בגת או בנקע** וכו'. מצאתי שפי' רש"י ז"ל בסוכה פ' הישן ד' כ"ה גבי שבת בתל שהוא גבוה וכו' וכן בנקע שהוא עמוק עשרה וכו' מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה. פי' וכן בנקע גומא העשויה מששת ימי בראשית וכיוצא בה ע"כ. ואי' בפ' מי שהוציאוהו ד' כ' אלא ששם כתוב וכן בבקעה וטעות הוא שם ושם לא פי' רש"י ז"ל דבר. וברמב"ם שם פ"ז סי' כ"ג כ"ד כתב ואם הי' עמוק עשרה והי' רוחב שפת החריץ למעלה ד' אסור לזרוע בתוכו אע"פ שהרחיק ששה ע"כ. ופי' הר"ש והרא"ש ז"ל ע"פ הירוש' דמתני' מיירי בגת ונקע רחבין ג"ט וארוכין ב' וג' אמות ונותנין לה עבודתה היינו ו"ט לאורך וזורע את המותר ולרוחב משלים ארבעה (ס"א ששה) טפחים וזורע מיד בחוץ אבל אם אינם רחבין שלשה הו"ל כסתום וצריך ליתן לכל רוח ו"ט כדי עבודת גפן יחידית ע"כ. וכ' הר"ש ז"ל דיש ספרים שכתוב כאן נותנין לה עבודתה ד' אמות ושבוש הוא ע"כ ובמקום אחר מצאתי תורף לשונם של הר"ש והרא"ש ז"ל כך נותנין לה עבודתה דהיינו ששה טפחים. ומשמע דמצטרפין המקום הפנוי למטה ועליו מוסיפין התשלום למעלה עד ו"ט. ומפ' בירוש' וכגון דאיכא משלשה עד ארבעה למטה או משלים הד' מלמעלה להשלים ששה ולא פחות דלא חשיב מקום פחות מד' אבל אי שפח שלמטה פחות משלשה לאו כלום הוא ונותנין כל הששה למעלה ע"כ. אבל הרמב"ם ז"ל ס"ל דהאי ירוש' לא קאי ארישא רק אסיפא דהבית שבכרם וכמו שפסק שם פ"ז וז"ל הבית שבכרם אם הי' יותר משלש על שלש טפחים. זרעין בתוכו ירק ואם היה פחות משלשה ה"ה כסתום ע"כ:

כתב

תפארת ישראל

יכין

שאסור לכתחילה לזרוע תחת הענפים המסובכים. ול"מ היה נ"ל דכותש אינו כערים. דלא כהר"ש ודתוי"ט. דערים היינו שמונחים הענפים כסכך ממעל לשום דבר. אבל כותש היינו שמסובך הירק עם הענפי גפנים. ואסור משום דכל עיקר ההיתר ברישא היינו רק מדאין אויר הכרם מקיפו. משא"כ במסובכים יחד. אח"כ מצאתי שכ"ה הרמב"ם [פ"ז מכלאים הכ"ב] פי' כותש שנגעים הענפים בירק. וכן העתיק בש"ע [רצ"ז סכ"ב]. וכן כדברינו יש לפרש נמי בפאה [פ"ב מ"ג] (א): יח) גומא: יט) ו' טפחים: כ) בהגומא. ונ"א דגומא מצרף לגפן ולהזרע: כא) ר"ל כל רוח הגת: כב) וביש ד"א סגי במרחיק ששה טפחים [אב"י ועי' כ"מ פ"ז דכלאים הל"ה דפירש דצריך הרחקה ד"א]: כג) אף דגפנים סביב מבחוץ. דכיון דמקורה אין כאן הערובות כלל. ואפילו סוככים הגפנים על גג הבית שרי מה"ט:

בועז

פ"ה (א) אב"י וכן פירש הרמב"ם בפירוש המשנה כאן. אמנם מה שהקשה ע"ר וצוק"ע הכ"מ מן פ"ז מ"ג. נ"מ י"ל דשאני כאן כיון דהשומרה מקום גבוה ומובדל מקרקעית שאר הכרם להכי אצטריך לאשמעי' כאן דלכתחילה עכ"פ אסור. תדע דהרי לעיל פ"ד מ"ג באמת לא קיי"ל כר"י דבהיה הגדר גבוה מי' ועירסן למעלה דמצטרפות. כרמב"ם בפירושו ובחיבורו פ"ז ה"ה. וכמו דלא קיי"ל לעיל דמצטרפות. ה"ה כאן לא מחשיב ככרם אחד לענין שבאם זרע מתחתיו שיהיה מקודש. ואי"ל דשם דבצל חבירו מיירי שאני. דהרי גם שם הצירוף לענין שלו. שיהיה נאסרים רק הזרעים שלו. גם אין נחלק בין תוך עבודה דכרם לבין תחת העירוס חוץ לעבודה. דזה אינו. דמ"ש זה מזה. הרי שניהם מקדשים. וכלקמן פרק ז' מ"ג:

או

משנה ראשונה

ד וזורע את המותר. וכתב הרמב"ם בחבורו פ"ז ואם היה הנקע עמוק עשרה ורחב בשפתו למעלה ארבעה אסור לזרוע בתוכו אע"פ שהרחיק ששה ע"כ. וכ"ל שיצא לו זה ממאי דאיתא בתוספתא העושה מחילה לגפן גבוה עשרה ורחב ארבעה ביטל ששה טפחים שבגפן ע"כ וכתבו הרמב"ם שם בסיפא דהך דנקע. ומהכא אנו למדין לנקע שבפאת עמוק עשרה ורחב ד' הרי הדפנות של הנקע שגבוהין עשרה לא גריעי ממחילה ואוסרין. ודלא כמ"ש הכ"מ דהך דנקע למדה מגת דלעיל כשעמוקה עשרה ורחבה ד' חכמים אוסרין עכ"ד. ודברי תימה הם דהתם משום אויר הכרם המקיף למעלה ואינו ענין לכאן ואדרבה התם אע"פ שעמוקה עשרה אתר דאסור וכ"ש בפחות. והכא דוקא עמוקה. ולפ"ז מ"ש הר"ב אין הלכה כר' יוסי היינו במאי דאוסר בגת ונקע סתם אפילו פחותין מעשרה. אבל בעשרה הלכתא כוותיה ואפילו הרחיק ששה לא מהני אלא צריך להרחיק ארבע אמות כדאיתא בתוספתא. והכ"מ כתב דנלמד מדר' יוסי דאמר אם אין שם ד' אמות לא יביא. וה"ה לחכמים בעמוק עשרה ע"כ אבל שינפי' כ"כ ארבע אמות דר' יוסי אינם להרחקה אלא במשך הגת ונקע והרחקה אינה אלא ו' טפחים: **והבית** שבכרם זורעין בתוכו. כתב הרא"ש בפירושו תמיה לי מאי קמ"ל אפילו אצל גדר סומכין זרעים מכאן וגפן מכאן כ"ש בבית מוקף מחיצות. ואי אמרינן דגדר המקיף למקום מארבע רוחות ועומד באמצע הכרם והכרם מקיפו דהוי כבית ואסור ולא דמי לשומרה דהתם הזרעים גבוהים

קן

ציונים

ד גפן. מיי' שם הכ"ד. טור וש"ע שם סעיף כד: לא יביא. שם סעיף כה: והבית. מיי' שם הכ"ג טור וש"ע שם סעיף כג:

תוספות חדשים

קנוחזר ממה שפירש בפירושו כמ"ש התוי"ע ואח"כ לפ"ז בכרם שחרב גם אליבא דרבנן צ"ל שאין נטועות בפחות מד' אמות דהא בעינן עשר גפנים לבית סאה והי בנטועות פחות מד' אמות וגימא דיאין האמצעיות כאילו אינן אזי יותסר מעשר ולפע"ד פשוט הוא. (הר"ז):

תוספות רע"ק

פ"ה משנה ג [אות יח] בתוי"ט ד"ה **שער** כותש. וכותש ממילא ע"כ) וכתב עוד

תוס' אנשי שם

מ"ש בשם הרמב"ם בד"א ס' אלא ד' טפחים כו' נ"ל דאלא ד"ט ר"ל בגובה. ודברי הרמב"ם אלו המה מהירושלמי ועמ"ש במשנה דלק' לענין בית. אבל לענ"ד לכאורה ברור שאם לא היה בגרסת רבותינו בראשה ודאי לא היו דוחקים את עצמם להוציא מלא בתוכה ממשמעותה ושיו מפ' מכניתו לענין לזרוע בתוכה כמו בבית במשנה דלקמן וגם הירושלמי היה מתישב יותר אם יתפרש לענין בתוכה וה"ק דאע"ג דסגי בשרוחב השומרה ד"ט היינו דוקא במרובעת אבל בעגולה צ"ל שיהא אלא בפנים ד"ט על ד"ט ובלא"ה אסור לזרוע בתוכה. ורק משום שהיתה גרסתם במשניתו בראשה הוכרחו לפרש דגם הירושל' לענין לזרוע בראשה קאמר. ועיין: **ד** תוי"ט ד"ה **רבי יוסי** כו' ותימה כו'. אין זה מן המתמיהים דמ"ש הר"ב דנותן ד"א לא קאי הכא אלא למחול ורצה הר"ב להסביר קצת דברי ר"י במה שמצריך שיהיה מקום הגת ד"א משום דכיון שהגפן נטועה בתוכה נמצאו כותלי הגת כעין גדר לגפן ודומה למחול ומשום דפשיטא ליה דא"צ כ"א הרחקת ו"ט מש"ה לא פי' אבל מעולם לא עלה על דעתו שיצטרך רחוק ד"א מן הגפן דהא בהדיא קתני אם אין שם ד"א ושם ר"ל בכל המקום. (רמ"ז): בר"ב ד"ה **זורעים** כו' אין המחיצות מועילות. ז"ל הרא"ש ותמוה לי מאי קמ"ל אפילו אצל גדר סומכין זרעים מכאן וגפן מכאן כ"ש בבית מוקף מחיצות ואי אמרינן דמקיפם שהוא מוקף גדר מד' רוחות ועומד באמצע הכרם והקיפו הכרם דהוי כבית ואסור ולא דמי לשומרה דהתם הזרעים גבוהים מן הגפן ואין אויר הכרם מקיפו א"ש דאע"ג דבגדר אסור בבית מותר. ע"כ: תוי"ט ד"ה **והבית** כו' להרמב"ם פי' אחר כו'.

אמר יום טוב ראיתי כי טוב. שבתחלה אפרש המשנה בלשון קצרה כדי שתהא מפורשת לכל במעט עיון. ואח"כ אעתיק לשון הרמב"ם בפירושו ואשים ציורו בתוכו ולא כאשר באו בדפוס הכסף משנה כי שם בלבלו המדפיסים ולא עלו בידם כהוגן. ואח"כ אבאר אותם אחת לאחת בבאור מספיק מאד וממילא רווחא שמעתתא שדברי הר"ש מנוחתו כבוד ובמקומו מונח הם בטלים במקום הזה לא שרירין ולא קיימין. ואחרי כלות הכל. הנני יוסיף להפליא על דברי הרמב"ם מה שגם בעיני כל משכיל יפלא הפלא ופלא. ואזכיר גם דברי הראב"ד ופירושו ומה שיש להשיב גם עליו. ותדע אף תשכיל מן מולא ותכלית הדברים. מה ראיתי על ככה ומה הגיע אלי שפירשתי המשנה במעט אחר מפירושיהם. ואתה תבחר ותקרב:

ה הנוטע ירק בכרם. או מקיים (כד). הרי זה מקדש (כה) ארבעים וחמשה גפנים (כו).

אימתי

ח"ג. ה מקיים בירושלמי המקיים. וחמשה בירושלמי וחמש.

ר"ע מברטנורה

ה הנוטע ירק בכרם. פירוש משנה זו פירשתי למטה בסוף זה הקונטרס:

א"ה בכל הדפוסים לא נמצא הפי' הזה בסוף הקונט' ועתה כאשר זכינו לאור הס' מלאכת שלמה מצאנו בו העתק הפי' הזה של הרע"ב עם הגהותיו. ולמען תהיה תורת ה' תמימה הדפסנוהו פה על המקום הראוי לו:

הנוטע ירק בכרם או מקיים. שראהו שצומח ויניחהו: הרי זה מקדש וכו'. כלל משנתינו הוא שלעולם מקדש ט"ז אמה לכל רוח עגולות ואע"ג דתנן לעיל הזורע ארבע אמות של עבודת הכרם אינו מקדש אלא שתי שורות היכא דזורע בין הגפנים מקדש ט"ז כשיעור כרם גדול דמצטרף עד שש עשרה. אמנם איזה כרם שיהיה מרובע ל"ב אמות על ל"ב אמות והירק נטוע בנקודת אמצעיתו כשנעגל בתוכו עגול יהיה הקיפו בצלעות המרובע ויהיה אלכסונו ל"ב אמות יתקדש העיגול כולו שהוא שש עשרה אמה לכל רוח מן הירק. והנה אם הגפנים נטועות על ארבע פירש

שיש

ה הנוטע. או מקיים. עד שהוסיף במאתים כדלקמן וכ"כ הרמב"ם בחבורו פ"ו: **מקדש**. וישרפו. לשון פן תקדש: **ארבעים וחמשה גפנים**. סתם כרם נטוע על ארבע ארבע שכל שורה של גפנים רחוקה מחברתה ד"א ותנן בסיפא דמקדש ט"ז אמה לכל רוח עגולות ולא מרובעות ומפרש בירוש' והוא שתהא האמצעי עגולה ירק כלומר שסביב הגפן האמצעי נטוע הירק בעגול ונמצא שכשמקדש ט"ז אמות לכל רוח ובעגול שהעגול ההוא המקודש יהיה מחזיק ל"ב אמה על ל"ב אמה. ובמרחק כזה נטועים גפנים ט' שורות על ט' שורות וביניהם ח' מרחקים שכל אחד ד' אמות. אבל מפני שהקדוש בעגול ולא במרובע על כן כל ד' שורות החצונות לא יהיו בתוך הקדוש וישארו א"כ בתוך העיגול רק ז' שורות

על

מלאכת שלמה

ה כתב ר"ע ז"ל. הנוטע ירק בכרם פי' משנה זו פירשתי למטה בסוף זה הקונט' ע"כ והא לך כל לשון פירושו ז"ל הנוטע ירק כו' א). ל' הא' ה"ר יהוסף ז"ל במשנה זו. אימתי בזמן שהן נטועות על ד' ד' כו'. פי' משנה זו לפי דברי הירו' כך הוא פי' אם יש בכאן כרם של כמה שורות וכל גפן רחוקה מחבירתה ד' אמות או ה'. והנה כשהוא נותן ירק באמצע הכרם סביב גפן א' הוא מקדש סביב אותו [הירק] ט"ז אמה לכל רוח ולא יותר והנה כשהן נטועים על (ה' ה')[ד' ד'] אמות דהיינו שהאויר שבין שורה לחבירתה הוא ד"א וכן בין כל גפן לחבירו הרי אינו יכול לקדש אלא ג' שורות בכל צד והרי הן שלש מכאן וג' מכאן וא' באמצע הרי ז' שורות אבל יותר אינו מקדש כי מגפן האמצעית עד הסמוכה לה יש אויר ד' אמות ומזו לשניה כ"כ ד"א וכן מזו לשלישית הרי יש ביניהן י"ב אמות בלעדי מקום הגפנים שהן חצי אמה או פחות והרי אינו אוסר לו שום שורה אחרת כי היא רחוקה יותר מט"ז אמה. וכן על ה' ה' כשהן נטועים על ה' ה' א"א לקדש אלא שלש שורות לכל צד שהן ז' גפנים על ז' גפנים שהן מ"ט גפנים. והנה אותם הגפנים שהן בקרן זוית ג"כ אינם מתקדשות כי הן רחוקים יותר מט"ז אמות בעבור האלכסון שלהם הרי נשארו שם מ"ה גפנים. ונ"ל שאף על פי שאמרה המשנה שכשהן נטועות על ד' ד' או על ה' ה' שמקדש מ"ה גפנים מ"מ אינו שוה הנוטע על ד' ד' להנוטע על ה' ה'. כי הנוטע על ד' ד' פעמים שהוא מקדש יותר ממ"ה גפנים כגון שנטע ירק סביב הגפן האמצעית ברוחב אמה או שתי אמות או יותר שאז הוא מקדש ט' שורות וכן כשהן נטועות על ה' ה' פעמים שהוא מקדש פחות ממ"ה גפנים כגון כשיש ירק מעט סביב הגפן האמצעית שאז אינו מקדש אלא ל"ז גפנים כי השתי גפנים שהן משני צדי כל קרן זוית הם ג"כ רחוקים מהירק יותר מט"ז אמה כי הם רחוקים מהגפן האמצעית ט"ו בלעדי האלכסון ויש להם אלכסון של עשר על עשר שהוא ד' אמות הרי הם רחוקים י"ט אמה ב) א"כ אינו דיהא הנטוע על ד' לנטוע על ה'. אבל הבנת המשנה כך היא כי הנטוע על ד' א"א שיקדש פחות ממ"ה והנטוע על ה' א"א יותר ג) אלא א"כ הי' נטוע כו'. ע"כ. ועי' ברמב"ם רפ"ו כי הפירוש שהביא מהרי"ק ז"ל בשם ה"ר ישראל שהוא בעל יסוד עולם שהשיב להרא"ש ז"ל הוא הפי' שתפסו ג"כ ר"ע ז"ל לעיקר. אבן החכם הר"ש סירליי"ו ז"ל הקשה שתי קושיות גם על פי' זה ובסוף דבריו ז"ל כ' וראיתי שהרמב"ם ז"ל פסק דכל גפן שתפול תוך מ' אמה ה"ה מתקדשת וא"כ קשה מאד כשנטועות ד' על ד' אמאי תני מ"ה טובא הוו לכך נראה לי דברים כפשטן* דברישא לא תני ט"ז אמה לכל רוח ואינו אוסר אלא י"ב לכל רוח מלבד מקום הכרתין. ובה' על ה' אוסר ט"ז לכל רוח מלבד מקום

הגהה. כל המכוון של הרב ז"ל בקצור כי לד' על ד' יש שם כרם קטן ועבודת הכרם ד' אמות בתוך שלש שורות דהיינו י"ב אמה גם בה' על ה' אע"פ שאין שם עבודה יש שם כרם גדול

הגהה. נ"ל שצ"ל והדר קתני הכרתין והדר אוסר* דבשם ובבא אוסר:

שש עשרה. וטעמא דמלתא דנקטינן לעיל לשיעור עבודה של חוץ לכרם ד"א ותו לא דתנן הזורע ד"א שבכרם בש"א קידש שורה א' ובה"א קידש שתי שורות ושיעור כרם פעמים ח' אמות פעמים מושך עד ט"ז ולא ט"ז של אויר אלא עם הגפנים ומפי לא כדתניא* בתוספתא שתים כנגד שתים מד' אמות ועד ח'. וזנב מד"א ועד ח'. ותניא לעיל בירוש' דשיעור כרם ג' כנגד ג' והא דאמרי' אחת יוצאה זנב הא אמרי' לעיל דהעבודה מודלין בקו ישר ורואין כאלו יש אחרת כנגדה* וא"כ כשזרע סביב הגפן האמצעית ירק ויש בין גפן לגפן ד' חוץ מהעיקר האהו ד' שתופס מהן הירק משום הייתו ד' של עבודת הכרם ואסרינן ג' שורות סביבה שהוא שיעור כרם של ג' ג' וכיון דבשיעור י"ב מן הירק* יש שיעור עבודה וכרם סביבה אין לאסור עוד. וה"ט דלא אסרי' אלא מ"ה גפנים דיהבי' לי' כרם למזרח וכרם למערב [אולי צ"ל ג"כ וכרם לצפון] וכרם לדרום וכגפן הזוית שטליא דמו לעגולות. דכי היכי דכי זרע חוץ לכרם תופס העבודה ועוד שיעור כרם לכל מקום שיוכל להגיע הכי נמי הכא. ומש"ה בעינן שתהא האמצעית עגולה ירק שיהו שוות כל הרוחות של הקידוש* ופעמא דה' על ה' היינו דאכתי חוץ למקום הירק נכנסות ג' שורות דהוו שיעור כרם* בט"ז אמה ואע"ג דאין הירק תוך עבודה אלא תוך הכרם וממקום נטיעת הירק מתחיל הכרם* אפ"ה כיון דנכנסות ג' שורות בט"ז אמה* ולא מיעט אלא גפן הזוית יתו: לא מטעמא דלעי' כל שלש שורות מתקדשין אבל כי נטועות שם על שם אין נכנסות ג' שורות באורך כרם אפי' שנמנה ממקום כרם* דהא הוו י"ח אמות ממקום הירק* ואין לך כרם בעולם דהיינו ג' כנגד ג' שיותר ארוך אלא ארכו י"ז אמה ועבודתו ד"א ואילו הכא מן הגפן שסביבה ירק עד הגפנים ז'(כ' דצ"ל ו')אמות ומשום עבודה ליכא למימר דלא אשכחן עבודה אלא ד"א ומפי לא ומטעם כרם נמי ליכא דספי

הגהה. כפ"ג דתוספתא בכורים:

הגהה. פי' כלומר ולא פליגן ברייתות אהדדי:

הגהה. פי' לי"ב אע"פ שמצד הזוית אין שם כדרך אלכסון כ"א שתי שורות מ"מ הרי יש שם י"ב אמה:

הגהה. ר"ל כרם גדול עם מקום הגפנים:

הגהה. פי' לפי שהכרם הגדול הוא ט"ז אמה עם מקום הגפנים והכא שהוא ט"ז אמה שהן ג' אוירין של ה' ה' אין כאן עבודת הכרם:

הגהה. פי' כל ג' שורות מתקדשין כדמפרש ואזיל:

הגהה. נראה ירק או שמא ר"ל ממקום שרצונו לומר שהוא כרם משני שאין כאן עבודה:

הגהה. פי' דבאלכסה אוירין של שם שם תן י"ח אמות:

בג' שורות דהיינו ט"ו אמות שהוא כל מקום המ"ה גפנים המתקדשות בין כשהם ד' על ד' בין כשהן ה' על ה' ולזה לא נקט תנא ברישא ט"ז אמה לכל רוח כיון שי"ל כרם ועבודתו בג' שורות או כרם בשורות אבל בסיפא דלא מצי למנקט שיעור כרם בג' שורות לא כרם קטן ולא כרם גדול לא עם עבודה ולא בלתי עבודה שאין נכנסות ג' שורות באורך כרם ר"ל בשיעור כרם דהיינו ט"ז אלא בו' על ו' יש יותר כ' אמות ובז' על ז' יש שם אמה א' (נ' דצ"ל ה' אמות) יתירה מכרם ועבודתו להכי נקט לשון ט"ז אמה שהוא שיעור כרם היותר גדול:

ציונים

ה הנוטע. מיי' שם פ"ו ה"ח. ופ"ו ה"א ג'. טור וש"ע שם סעיף ד' יט:

תוספות רע"ק

עוד וי"מ כאן ובפאת שער כותש עפר הנפרד ונכתש ולפעמים הרוח מפזרו והוי כפחות מארבעה ועשרה ובירושלמי מפרש וכו':

תוס' אנשי שם

א"ה לא זכיתי להבין כי לא מצאתי בדבריו בחבורו שום סמך לפי' אחר. וע"פ שכ' אם היה יותר מג' על ג' טפחים עד ד' זורעין בתוכו כו'. והוא מהירושל' ותמוה מאי עד ד' דקאמר דהא כ"ש אם היה ד' או יותר מד' דמותר דרק פחות מג' אסור ולכאורה כוונת הירושל' הוא כן שאם החלל הוא פחות מג' על ג' אסור אף שמבחוץ בצירוף עובי הכתלים הוא יותר מד' על ד' ואם החלל הוא ג' או יותר מג' עד פחות מד' או צריך ששני הכתלים יצלימו לד' ואם החלל ד' זורע מיד. וצ"ע:

משנה ראשונה

מן הגפן ואין אויר הכרם מקיפו. אתי שפיר דאף על גב דבנגדל אסור בבית מותר ע"כ. ומדברי הרמב"ם נמי משמע כך שכתב בחבורו פ"ז שאם הבית שבכרם אין בו שלשה טפחים הוי כסתום ואסור לזרוע בו ע"כ. משמע דבמקום שהכרם מקיף לא מהני גדר להפסיק דהא אי אשכח לבית כסתום בליר מגדל לא הוי ואפילו הכי אסור: **ה הנוטע** ירק בכרם. בשני מיני ירק מיירי דהא בעינן כלאים בכרמן כדפי' הר"ב בספ"ק ואע"ג דשם כתב דבעינן נמי שזורען כאחת במפולת יד. היינו לחיוב מלקות אבל לקידוש סגי במפולת יד נמי מקדש. כ"כ בכ"מ בשם הר"ן:

א) א"ה והנחנו שכנוהו על מקומו הראוי לו בפי' הר"ב. ב) א"ה אין החשבון מדוקדק כי האלכסון הוא מעשר על ע"ו שהוא י"ת בקרוב כמו שביאר התי"ט: ג) א"ה דאפי' זרע הרבה סביב הגפן האמצעי אם אך העגולה של הירק אינה מקפת את ד' הגפנים שמארבעה צדי הגפן האמצעי שאז אין אלכסון העגולה ארוך מה' אמות ממרכז הגפן האמצעי והאלכסון שמן הגפן האמצעי עד הגפן שבזוית הוא אלכסון מרובע ט"ו על ט"ו שעולה כ"א כמ"ש התי"ט ועם מקום הגפנים עצמן יותר מכ"א ויצא מזה שבגרעון ה' אמות הירק ישאר מקו עגולת הירק עד הגפן שבזוית יותר מט"ז:

יכי **תפארת ישראל** יכין

(כד) או אפילו נטע הירק ואח"כ הגפן. והוסיף הירק חלק ר' ממה שגדל בהיתר והענבים כבר היו גדולים כפול הלבן: (כה) כאשר בהגהה: (כו) ר"ל

אפשר

אימתי. בזמן שהיו נטועות על ארבע ארבע. או על חמש חמש (כז).

חצ. בזמן נכה"י ל"ג. שהיו בירושלמי שהן. על ארבע ארבע או כו' בנ"ס ארבע על ארבע או חמש על חמש היו נטועות שש על שש או שבע על שבע.

נגל ז' שורות שבין כולם מ"ט גפנים ולפי שריבוע שורות הגפנים באלו ז' שורות על ז' שורות שביניהם ו' מרחקים לד' אמות עולים כ"ד על כ"ד ואלכסונו עודף תרי חומשי לאמה דכל אמתא בריבוע אמתא ותרי חומשי באלכסונא יהיה האלכסון מזה המרובע ל"ג אמות ושלשה חומשים נמצא שכל גפני הזוית הארבעה הם חוץ לעיגול של ל"ב על ל"ב וישארו מקודשים מ"ה גפנים: **אימתי** בזמן שהיו נטועות על ד' ד' או על ה' ה'. כמו שפירשתי שאם כרם נטוע על ארבע ארבע ויכנסו בתוך העיגול של ל"ב על ל"ב מ"ה גפנים לא פחות ולא יותר. אבל כשהם נטועים על ה' ה' שנמצא מטע ז' שורות על ז' שורו' וביניהן ו' מרחקים של ה' ה' אמות מחזיק בשטח שלשים אמה על שלשים אמה. ונמצא שבתוך עיגול של ל"ב על ל"ב שמרכזו הגפן האמצעי לא יפלו מכל המ"ט גפנים בתוך העיגול כי אם ל"ז גפנים. אפ"ה הואיל ומטע הכרמים סתמן נטועין על ד' ד' ולמראית העין לא ישפטו בין מטע על ד' ד' למטע על ה' ה' הלכך גזרו חכמים ואמרו שבין הנטוע על ד' ד' או על ה' ה' לעולם יקדשו מ"ה גפנים שאם ירחו בכרם הנטוע על ה' ה' שלא יאסרו כי אם ל"ז גפנים יאמרו הרואים שאינו נאסר בכרם סתם כי אם ל"ז גפנים כי ההבדל שבין על ד' ד' לבין על ה' ה' לא ניכר ונודע לכל לפיכך אמרו שאף בנטוע על ה' ה':

שיש בין כל שורה ושורה ד"א והפרשנו מזה הכרם מרובע ל"ב על ל"ב יהיה המרובע ט' שורות אורך על ט' שורות רוחב ובכל שורה ז' גפנים ויפול מהן בתוך העיגול שבעה שורות אורך על שבעה שורות רוחב שהם מ"ט גפנים יצאו מהן ד' בזווית חוץ לעיגול וישארו בתוך העיגול ארבעים וחמש גפנים וזו טרתה*. וכתב הרא"ש ז"ל ק"ל אמאי אין נאסרין עוד

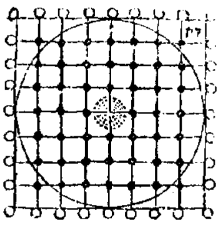

[הגהה. זוהי השור' האמצעי' שעליה הקשה הרא"ש ז"ל למה לא תאסר עוד גפן אחת כאן וכן אחת כנגדה וכן בשני הצדדין האחרי']:

בכל שורה סביב אלו השבע שורו' האמצעיות [הגהה. פי' גפן שבשורה מד' רוחות* אחד לכל רוח] כי עומדין בתוך שש עשרה אמה של גפן האמצעי נמצא אוסר מ"ט גפנים. וי"ל שד' רוחות (כ"ל אמות) שבין גפן לגפן היינו בלא עיקר הגפנים נמצא שעם הגפנים יש יותר משש עשרה ע"כ. וכשיהיה נטועה על חמשה חמשה ותקקנו מרובע מל"ב על ל"ב יפול בתוך המרובע שבע

שורות

מלאכת שלמה

הגהה. פי' אם היה שש על שש יש לך יותר ב' אמות משיעור כרם גדול ואם היה ז' על ז' יש לך יתר ה' אמות:

מסיעורא הוא* הלכך לא יכנסו ג' שורות חוץ ממקום הירק אלא ממקום הירק מודדין י"ו אמה דהוא כרם שיותר ארוך שבעולם שסיינו בו למקדש* ויתגלה טעמה של משנתינו

ברוך ה' אשר גלה אזן יריאיו יצפון לישרים תושיה. וראיתי לצייר פה צורת ז' שורות של ז' גפנים לכל שורה כדי שיתברר מתוך הצורה כי מגפן האמצעית לכל

לכל צד תופס כלאים שבה ג' שורות לכל צד סביבה כמין גאם והילך הצורה*

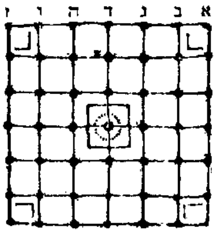

כנראה דצ"ל הציור כך

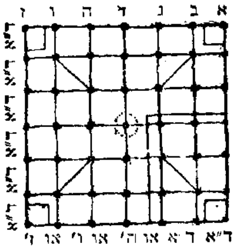

זהו פי' כמין גם ג' שורות לצד מזרח וג' לדרום וכן לד' הפאות:

כדי שיתברר למראית העין ואינה תוספת גפני הזוית עכ"ל ז"ל. ונלע"ד לתרץ על הקושיא שהעתקתי על פי' הרמב"ם ז"ל דלא תני תנא מ"ה גפנים אלא לאחם על חמש דאילו ד' על ד' טובא ניניהו או על דרך שתירץ הרא"ש ז"ל לעיל:

הגהה. כבר נכתב כל המכוון של הרב ז"ל בקיצור כי בד' על ד' יש שם כרם קטן ועבודה ד"א בג' שורות דהיינו י"ב אמה ובה' על ה' אין שם עבודה אלא כרם גדול דהיינו ט"ו אמה בג' שורות שהוא כל מקום המ"ה גפנים המתקדשות בין שהן ד' על ד' בין שהן ה' על ה' ולהכי לא נקט תנא ברישא ט"ז אמה לכל רוח כיון שי"ל כרם ושורות ועבודת הכרם או כרם ושורות אבל בסיפא דלא מצי למנקט שיעור כרם לא גדול ולא קטן לא עם עבודה ולא בלתי עבודה שאין נכנסות ג' שורות באורך הכרם ר"ל בשיעור כרם דהיינו ט"ז אלא בשש על שש יש יותר שתים ובשבע על שבע יש שם אחד (נ' דצ"ל חמש אמות) יתר מכרם ועבודתו נקט לשון שש עשרה אמה שהוא שיעור כרם היותר גדול **א)**:

תפארת ישראל

יכין

אפשר שיאסרו מ"ה גפנים ולא יותר. דבנטועים ט' על ט' שורות. וכל גפן רחוק מחבירו ד"א לכל צד כזה* והירק נטוע אצל הגפן האמצעי. הנה ירק זה אוסר כל גפן שבט"ז אמה שלו סביב. ואם תעשה עיגול סביב להמרכז מקום הירק. שיהיה ממקום הירק ט"ז אמה לכל רוח. לא יהיה תוך העיגול כ"א מ"ה גפנים. דהרי ד' שורות החיצונות היו חוץ להעיגול. נשארו ז' על ז' שורות האמצעיות. שהן מ"ט גפנים. ומהן לא יאסרו רק מ"ה גפנים. וד' גפנים שבזוית חוץ לט"ז אמה מהירק. דהרי כלל בידינו. כל אמה בריבוע. אמה וב' חומשין באלכסון. ומדים מגפן לחבירו ד' אמות. נמצא אלכסון שמגפן לחבירו. ה' אמות וג' חומשין וא"כ מהירק שבמרכז עד הגפן שבזוית. שיש ג' אלכסונים. והוא ג' פעמים. ה' אמות וג' חומשין שהן יחד ט"ז אמות וד' חומשין. לכן באמת נראה בהציור הזה. שד' גפנים שבזוית נפלו חוץ לעגול. מדהן ממקום הירק יותר מט"ז אמה. ולא יאסרו. נשארו מ"ה גפנים שבתוך העגול שנאסרו. ואילה"ק עכ"פ הו"ל למיסר עוד ד' גפנים בשורה ט' במקום שנוגע שם העיגול האמצע בהגפן המסומן בהציור כתמונה זו ⊙. דהרי ד' גפנים הללו עומדים בקלה הט"ז אמה מהכרם. י"ל כיון שגזע הגפן עומד חוץ להט"ז אמות. אע"ג שנוגע בקלה הט"ז אמה אינו נאסר. ואילה"ק עוד הרי כבר תנינן [פ"ד מ"ה]. דאינו אוסר [אב"י מקדש] הירק בכרם רק ב' שורות. דהיינו ח' אמות והכא אמרי' דאוסר עד ט"ז אמות. י"ל התם היינו בנטע הירק חוץ מהשורות. משא"כ הכא דהירק מוקף מהשורות לכל צד. הו"ל כקרחת הכרם לעיל רפ"ד דצריך שיהיה ט"ז אמות רוח בין הירק לכרם: כז) אף דכשנטועין על ה' ה' אמות. לא יאסרו מן ז' שורות הפנימיות רק ל"ז גפנים. דהרי לא נאסרו רק אותן גפנים שתוך ט"ז אמה מהירק. והרי כשנטועין על ה' ה' אמות יפול מהז' שורות הפנימיות. ג' לכל קרן חוץ לעיגול. כאשר תראה בציור ב' כזה דמדהשתא כל גפן רחוק מחבירו ה' אמות. א"כ לפי הכלל שאמרנו לעיל. יהיה כאן אלכסון שמגפן לחבירו ה' אמות וי' חומשין. נמצא ב' האלכסונים שמהירק עד הגפן שעל נקודת ג. הוא ב"פ ה' אמות וי' חומשין. שהם יחד י"ד אמות. ומפני שהירק אוסר עד ט"ז אמות סביב. לפיכך אוסר עוד ב"א מאלכסון שבין הגפן שעל נקודת ג להגפן שעל נקודה א. ולפ"ז אמצעית האלכסון שבין גפן ג לגפן א. הוא חוץ לט"ז אמות שנאסרו. דהרי אמצעית האלכסון הזה הוא יותר מב' אמות

ומחצה

צורה א

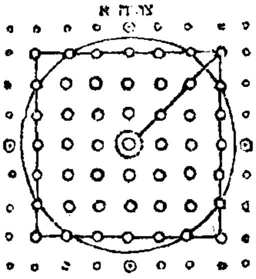

צורה ב

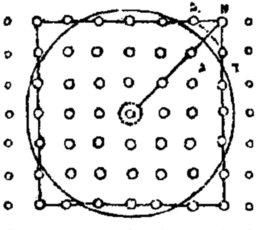

ה בר"ב ד"ה הרי זה כו' וכ' הרא"ש ז"ל ק"ל כו'. ר"ל שהרי הט"ז אמה מתחילין ממרכז הגפן האמצעי שבשורה האמצעית וכלין במרכז הגפן האמצעי שבשורה החיצונה ונמצא חצי הגפן בתוך העיגול: בא"ד **בלא** עיקר הגפנים. ולפ"ז צ"ל שעובי כל גפן לא יגיע לחצי אמה שאם היה עוביו חצי האמה לא היו נכנסות בתוך העגול גם הגפנים הסמוכים אל הזוית כי הקו היוצא מן המרכז אליהם יהיה לפ"ז אלכסון מרובע י"ג ומחצה על ט'. ולירוף ב' המרובעים הנעשים על ב' צלעותיו הוא רכ"ג ורביע וגדרו הוא יותר מט"ז שמרובע ט"ז הוא רנ"ו. ומ"ש בסמוך שבנטוע ה' על ה' יהיו הגפנים הנכנסות בתוך העגולה ל"ז. זה דוקא אם

נחשוב

א) א"ה לא זכיתי להבין דברי הרא"ש ז"ל גם אחרי שהמגיה ביאר דבריו ותכן כוונתו בקצרה בשני הגהות כפולות. כי לפי היסוד שהביא מהא דב"ה דקידש שתי שורו' לא שמענו אלא שמקדש שלש כנגד שלש שהוא ב' שורות של שלש שלש או ג' שורות של ב' ב'. וא"כ אע"ג דנימא דבבבל דלא ידעינן מהיכן נמנה לו הגפנים לתשלום הכרם עם זה שנאסר בשביל הירק הלכך אסרי' בכל צד כל גפן שיוכל להצטרף עם הגפן הנאסר מחמת הירק על תואר כרם כמ"ש הרא"ש שם. מ"מ הגפנים הסמוכים אל הזוית לא יוכלו בשום אופן להצטרף עם הגפן הנאסר מחמת הירק לתשלום שיעור כרם כמבואר למעיין. ומדוע איפה יאסרו בנטועים על ה' ה' שרחוקים מהגפן האמצעי יותר מט"ז יותר מהגפן שבזוית עצמו. ואולי ס"ל דבזורע תוך הכרם החמירו לאסור רבוע של ג' על ג' בכל צד ועיין. גם התירוץ שכ' המחבר ז"ל על הקושיא שעל הרמב"ם ז"ל נשגבה ממני לא אוכל לה ואולי יש בה ט"ס:

היו נטועות על שש שש (כח) **. או על שבע שבע** (כט) **. הרי זה מקדש ט"ז אמה לכל רוח. עגולות ולא מרובעות:**

הרואה

ה' יקדש מ"ה. כך נראה בעיני: **היו נטועות על שש שש כו'.** דכולי האי ליכא למגזר אטו על ד' ד' שזה ההבדל ניכר וידוע לכל וליכא למטעי. לפיכך העמידו על הדין דמקדש ט"ז אמה לכל רוח וכל גפנים הנמצאים בתוך העיגול הם מקודשים ולא יותר: **או על שבע שבע.** וכשהן נטועות על ח' ח' אינו מקדש כלל ולא מיבעיא לר' מאיר ור' שמעון דס"פ דלעיל דסברי דמותר להביא זרע לשם אלא אפילו לתנא קמא דאוסר מכל מקום אינו מקדש: **הרי זה מקדש ט"ז אמה לכל רוח.** כדאשכחן בקרחת הכרם ריש פ' דלעיל דכל פחות מט"ז מתבטל לגבי כרם ולפיכך כשזורע הירק באמצע כרם מקדש סביבו כל שיעור המתבטל עם הכרם ונחשב כמוהו:

שורות אורך על שבע שורות רוחב ויקח אמה משורה שמינית מכאן ואמה משורה תשיעית מכאן וכן קו העגול שאלכסונה שלשים ושתים יוצא חוץ מן השבע שורות אמה לכל רוח מפני שהשבע שורות יש ביניהם ששה מרחקים בכל מרחק חמש אמות והנו צריכין ל"ב ויהיה מרחק בין קו העגולה ובין קו השורה הסמוכה לו חוץ למרובע ארבע אמות וזה צורתו*. והנה הגפנים הנכנסים

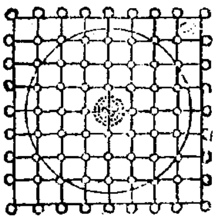

בעגולה ל"ז גפנים בלבד והנה כיון שלא נשאר בין אלכסון העגולה ובין השורה הסמוכה לו מבחוץ אלא ארבע אמות והוא שיעור עבודת הכרם לפי שהשיעור מגומלם ראינו כאילו העגולה נמשכה עד שהגיעה לשורות החיצונות שהיה ביניהם ובין קצה האלכסון ד' אמות וניתוסף באלכסונו ד' אמות לכל רוח עד שיהיה בעגול אלכסון של ארבעים על ארבעים דכיון שאנו רואין העגול של שלשים ושתים כאילו מלא ירק בכל מקום מגיע לעבודת הכרם הוא ונמצאו הגפנים כולם שהם בשבע שורות על ז' שורות נכנסות בתוך העיגול חוץ מד' שבארבע הזויות והנה עתה* בתוך העיגול ארבעים וחמש גפנים. [הגהה פי' אמר שראינו כאילו העגולה נמשכה]. ויהיה צורתה כצורת הכתובה* אלא שבמקום ארבע הוא חמש נמצא עתה מקדש ארבעים אמה בכל רוח. וזהו מה שהצריכו לתנא לומר הרי זה מקדש ארבעים וחמש (גפנים) כי מאחר שהשורש הקדוש הוא שש עשרה אמה לכל רוח היה לו לקצר ולומר הרי זה מקדש שש עשרה אמה לכל רוח וכו' ובמה שכתבנו מתורץ שאי אפשר לו לומר בעל ה' ה' מקדש ט"ז אמה לכל רוח כיון שהוא מקדש עשרים לכל רוח ולפיכך אמר מקדש מ"ה גפנים וזה אי אפשר אלא לאחר שנוסיף* בעגולה כמו שבארנו. והטעם שלא אמר בזמן שהן נטועות על חמש חמש מקדש עשרים אמה לכל רוח מפני שעיקר הקידוש הוא שש עשרה אמה לכל רוח וד' אמות הוא תוספה הוכרח לקרב האלכסון לשורות מטעם שכתבנו*. ואם תאמר כיון שכשהם ד' על ד' מקדש שש עשרה אמה בלבד למה הפרישו התנא מכלל שש עשרה אמה לכל רוח דבחלוקה דסיפא דנימא היו נטועות על ארבע וארבע או על שש שש וליכרך אותו עם כשהן נטועות על חמש חמש. וי"ל דעל ארבע וחמש צורותיהן דומות זו לזו כי יפול בתוך העגול בכל אחת מהן שבע שורות על שבע שורות חוץ מארבע זויות וגם כן הן שוין במנין הגפנים*. ויותר טוב הוא להודיענו מנין הגפנים שמקדש. אבל כשהן נטועות על שש שש או על שבע שבע אין מנין הגפנים שמקדש כשיהיה על ששה ששה כפי מנינם כשיהיה על שבע שבע כמו שנבאר ולפיכך לקח בהן עיקר שכולל הכל ואמר מקדש שש עשרה אמה: **היו נטועות על שש וכו'.** והפרשנו מן הכרם עגולה שאלכסונה שלשים ושתים אמות יוצא קו העגולה מכל שורה החיצונה אמה אחת ומנין הגפנים שבתוך העגולה ארבעה ועשרים וזה צורתו*. ולא משכנו האלכסון* עד שיגיע בד' שורות החיצונות שאצל העיגול כמו שעשינו בחמש על חמש מפני שנשאר בין קצה האלכסון ובין שורה הסמוכה לו חמש אמות ואפי' נראה כאילו העגולה מלאה ירק ישאר בינה ובין השורות החיצוניות יותר ממה שצריך לעבודת הכרם בתוספת אמה וע"כ לא הוספנו ברוחב העגולה כלום. ואם יהיה נטוע על שבע שבע ונפריש מן הכרם עגולה שאלכסונה שלשים ושתים אמות יפלו בתוך העגולה חמש שורות אורך* על חמש רוחב חוץ מד' זויותיו ויוצא האלכסון מגלעות המרובע שיש בו חמש על חמש שתי אמות לכל רוח נשאר בין קצה האלכסון ובין שורה החיצונה הסמוכה לה חמש אמות ומפני זה לא משכנו* האלכסון לשורות החיצונות. ומנין הגפנים הנמצאים כ"א וצורתה כמו הצורה הקודמת בשינוי ז' במקום ו' וכו'. זהו מה שפי' הרמב"ם ז"ל על משנה זו בקיצור דבריו כל האפשרי. ולפי שראיתי אחד מהחכמים הקדמונים שכ' על זה הפי' הן הן הדברים שנאמרו למשה וג"כ הרא"ש ז"ל הסכים לזה הפירוש ודחה פי' ה"ר שמשון ז"ל לא הוזקקתי לכתוב פירוש ה"ר שמשון ז"ל על משנה זו:

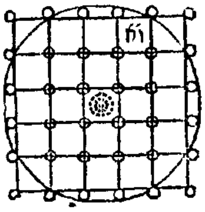

[הגהה מתוך הדברים משמע קצת שצריך היה לעשות עגול בתוך עגול הפנימי כאשר אתה רואה והאלכסון מגיע עד הגלגלות חוץ לד' אמות הרמוזות בארבע לדדי הצורה ובזה יהיה העגול החיצון דומה ממש לצורה הכתובה של ארבע ארבע ע"כ]:

[הגהה פירוש היינו כאילו העגולה נמשכה כאמר בראש דבריו]:

[הגהה לפי שהן ארבע מגומלמות]:

[הגהה פירוש אותן שמתקדשות אין הפרש אלא שבד' על ארבע הם בדקדוק ובחמש על חמש הם בתוספת]:

[הגהה פי' לא ראינו כאילו נמשכו כאשר אמרנו בעל חמש חמש]:

[הגהה בצורה של שבע שבע במקום האל"ף תעשה בי"ת ובמקום האמה אוירין שלימים שאתה רואה תצייר ד' אוירין]:

[הגהה פירוש החמש שורות יש לכן ד' אוירין של ז' על ז' שהם כ"ח אמות וב' מכאן וב' מכאן הם ל"ב אמות]:

[הגהה פירוש רוצה לומר לא ראינו כאילו נמשכה]:

נחשב ה' עם עקר הגפנים דבלא"ה אף אם נחשוב את עיקר הגפן רק טפח א' לא יכנסו בתוך העגולה הגפנים הסמוכים אל האמצעי. וצ"ע: ד"ה היו נטועות כו' זהו מה שכתב הרמב"ם כו'. ועי' בס' תי"ט מה שהאריך לתמוה גם על שיטה זו. אבל גם פירושו אשר סי' בכלו הרחב לא נתיישב בלבי כי גזרה זו שגזר בה' ה' אטו ד' ד' לא מצאנו לה שרש במכלתין כי כמה ענייני מצאנו בדינים אלו שהיו ראויים לגזרה כזו ולא גזרו כלל. והנלע"ד דבירושלמי בפרקין דלעיל מצינו דלב"ה כשזורע אצל הכרם אשר השורות שלהם שוות נאסרו כל הגפנים שיכולים להיות עם הגפן הנזרע בשתים כנגד ב' וא' יוצא זנב. ועפ"ז כ"ל דרישא דמשנתינו אשמעינן דכל שהוא בתוך הט"ז אמה אינו נאסר אא"כ יכול להיות עם הגפן הנאסר מחמת הירק בשתים כנגד ב' וא' יוצא זנב ובסדר השורות ובסיפא אשמעינן דכל שהוא חוץ לט"ז אמה אע"פ שיכול להיות עם הגפן הנאסר מחמת הירק בשתים כנגד ב' וא' יוצא זנב אפ"ה אינו נאסר. ודע שאין מקום הגפנים הנאסרין מחמת הירק ולא מקום הירק הנאסר מחמת הגפן בכלל שיעור הט"ז אמות. ודע עוד שאם זרע בין ב' גפנים בתוך ד"א של שניהם דתרווייהו נתקדשו מחמת הירק כאלו מקדשים כל הגפנים הנמצאים בט"ז אמות מן אלו הגפנים ולתוך וכן מן הירק ולחוץ אנו מתחילין למנותם. והוא שאנו מעגלים האיסור ואף אם האיסור ד"א כזה*

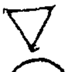

אנו מסבבים אותו עגול כזה* אשר יכלול בתוכו כל האיסור כמו שהוא וסביב לו

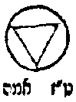

כרחוק ממנו ט"ז אמה אנו עושים עגול אחר כזה☞ וכל מה שהוא בתוך

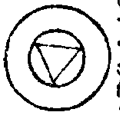

העגול הגדול הוא מה שנתקדש. ומשנתינו איירי כשזורע סביב לגפן האמצעי בעיגול באופן שהוא בתוך ד"א לכל השמונה גפנים הסובבים אותו מכל צדדין כזה

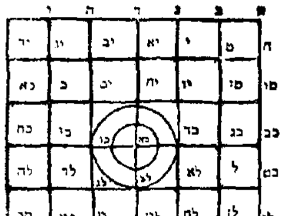

ונהיות כלל הגפנים שבשדה א יהיו שתים כנגד שתים וא' יוצא זנב עם א' מאלה

תפארת ישראל

יכין

ומחצה לגפן א וכ"כ יותר מב' אמות ומחצה לגפן ג. והרי לא נאסר מאותו אלכסון רק ב' אמות. נמצא אמצעית האלכסון הזה. הוא חוץ לט"ז שנאסרו. ומכ"ש שב' הגפנים ב ד עומדים חוץ לט"ז שנאסרו. שהרי ב' גפנים אלו עומדים ממש מכוונים מול אמצעית האלכסון שבין גפן ג וא ורחוקים יותר מהירק שבאמצע. לפיכך יפול חוץ לעיגול הנאסר ג' לכל קרן וקרן. ולא היה ראוי לאסור רק ל"ז גפנים. עכ"פ בין ד' אמות לה' אמות טעו אינשי. ויחשוב הרואה שבכרם הנטוע על ד' ד' אינו אוסר רק ל"ז גפנים. מש"ה משום לא פלוג. אסרו גם בכה"ג מ"ה גפנים. ומה"ט צריך תנא למנקט ברישא מנין הגפנים שנאסרו. ולא אפשר ליה למימר על כל אופני נטיעות שנזכרו במשנה דמקדש ט"ז אמה לכל רוח. וכמו דקאמר באמת בסיפא. אלא רק משום נטיעה על ה' ה' צריך למינקט ברישא שנאסרו מנין מ"ה גפנים. להודיענו דגם בנטועים על ה' ה' נאסרו מ"ה גפנים. אף שח' גפנים מהן חוץ להט"ז אמה. והיינו משום גזירה ה' אטו ד'. שאין ניכר ההבדל שבין זה לזה: כח) דבין ו' לד' לא טעו אינשי. כדתניא (ר"ה דכ"ד) ע"א אומר גבוה ב' וא' אומר ג' אמרינן חד מנייהו טעי. א' אומר גבוה ג' וא' אומר ה' עדותן בטילה. כך נ"ל: כט) ובנטועות על ח' ח' אמות אף לחכמים ספ"ד דאסרו לזרוע. עכ"פ אינו מקדש:

משנה ראשונה

עגולות ולא מרובעות. הלשון משמע דלעולם אין הקידוש מקדש בריבוע ולא שתגמר מנ"ל סא עי' פרק ד' דעירובין משנה ח'. ובירושלמי דאמר והוא שתהא האמצעית עגולה ירק. משמע דמשום דהירק נטוע בעיגול מקדש בעיגול. והדבר צ"ע גם הרמב"ם נתבוכו לא ספקיק הך דירושלמי:

לשון הרמב"ם בפירושו למשנת הנוטע ירק בכרם:

הנוטע ירק הוא הזורע אותם והמקיים הוא שיראהו צומח ויניחהו. ומה שאמר הרי זה מקדש ארבעים וחמש גפנים כפי מה שאומר והוא שהוא מקדש לעולם שש עשרה אמה לכל רוח עגולות כדי שתהיה העגולה שיתקדש כל מה שבתוכה עגולה שיש באלכסונה שנים ושלשים אמות ומה שהצריכם לקצוב שיעור מה שנתקדש בדמיון הראשון במנין הגפנים הוא מה שאמר ארבעים וחמש גפנים ולקצוב בדמיון השני במדת העגולה והוא מה שאמר שש עשרה אמה לכל רוח עגולות. מפני שהכרם כשיהיה נטוע על ד' ד' והוא שיהיה בין כל שורה ושורה ארבע אמות בשורות האורך ובשורות הרוחב יהיה בין כל גפן וגפן ארבע אמות או אם יהיה נטוע על חמש חמש שיהיה בין כל גפן וגפן חמש אמות יהיו כל הגפנים שיש בתוך העגולה ארבעים וחמשה גפנים כאשר אבאר אחר שיהיה על ארבע ארבע או על חמש חמש אבל אם יהיה על שש שש או על שבע שבע ותעגל עגולה שיהיה באלכסונה שתים ושלשים אמות לא יהא מנין הגפנים המצויין בתוך העגולה כשיהיה על שש שש כפי מנינם כשיהיה על שבע שבע אלא ישתנה מנינם. ומפני זה לקח העיקר שיכלול הכל ואמר שש עשרה אמה לכל רוח. ויש לך לשאול ולומר מאחר שעיקר הקדוש ט"ז אמה לכל רוח היה לו לקצר ולומר הנוטע ירק בכרם או מקיים הרי זה מקדש ט"ז אמה לכל רוח עגולות ולא מרובעות וכמו כן שלא הודיענו מנין הגפנים הנמצאים בתוך העגולה כשיהיה נטוע על שש ועל שבע או יותר ממנו כך לא היה צריך להודיענו מנין הגפנים הנמצאים בתוך העגולה כשיהיה נטוע על ד' ועל חמש. התשובה על זה. אמת שכך היה לו לעשות לולא התועלת שהודיענו באמרו שהוא מקדש ארבעים וחמשה גפנים אם יהיה נטוע על חמש שאילו עשינו אלכסון העגולה שתים ושלשים אמות כשיהיה נטוע על חמש חמש יהיה מנין הגפנים פחות ממ"ה ואשר יהיה נטוע על חמש חמש יצטרך להיות אלכסון העגולה ארבעים אמה ועשה זה לטעם שאבאר לך כשנצייר הצורות שאנו צריכים בזו ההלכה ואומר כשיהיה הכרם נטוע על ארבע ארבע והפרשנו מזה הכרם מרובע ארכו [כולו] שתים ושלשים יהיה מרובע תשע שורות מן הגפנים רוחב ותשע באורך וכשנעגל עגולה בתוך אותו המרובע שיהיה הקפה נוגע בשורות החצונות כדי שתהיה חצי אלכסון העגולה שש עשרה אמות ימצא בתוך העגולה חמש וארבעים גפן וזהו צורתה* וכשתסתכל בצורה הזאת תמצא שמה שבתוך עגולה מ"ה גפנים וזהו צורתה וכשתסתכל השורות תמצאם ז' על ז' והם מ"ט גפן ויצאו מהם ד' גפנים חוץ מן העיגול והם הגפנים הארבעה שבארבעה הזויות אבל כשיהיה נטוע על חמש וחקקנו מרובע מל"ב על ל"ב יהיה המרובע ההוא כולל בתוכו מן הגפנים שבע על שבע שורות ויקח אמה מן השורה השמינית מכאן ואמה מן השורה התשיעית מכאן מפני שהשבע שורות יש ביניהן ששה מרחקים בכל מרחק חמש אמות והכל שלשים אמה ואנו צריכין ל"ב אמות לפיכך יוצא צלע המרובע מן השורות השבע ויקח אמה מכל שורה ונמצא קו העגולה שיש באלכסונה ל"ב אמה יוצא מכל שורה מן השורות החצונות אמה אחת ונכנס במרחק שיש בין שתי השורות ויהי מרחק קו העגולה מכל שורה מהשורות היוצאות מן העגול ארבע אמות על זו הצורה* צוה להוסיף על אלכסונה עד שיהיה נוגע הקו שלה בשורות הגפנים וכשיעשה זה נמצאו הגפנים כולם שהם בז' שורות*) נכנסו בתוך העיגול לבד מד' הגפנים שבד' הזויות ויהיה אז אלכסון העיגול כשנרחיב אותו כמו שאמר עד שיהיה נוגע בשורות החצונות מ' אמה ואז יהיה זה הירק מקדש כ' אמה לכל רוח עגולות ואז יהיה נכנס בתוך העיגול מ"ה גפנים וזו צורתה* וכשתסתכל בצורה הזאת כמו כן תמצאנה כמו הצורה הראשונה ותמצא שיש בתוך העגולה מרובע משבע שורות על שבע שורות ואין מהם חוץ לעגולה לבד מד' גפנים בד' זויותיו וזה הוא שאמר בגמרא על מה שאמר מקדש מ"ה גפנים אמר היאך עבידא. שבע שורין של שבע על שבע צא מהם ד' גפנים לארבע זוית הכרם נשתיירו שם מ"ה גפנים. ונתבאר לך זה הדבר ממה שהקדמנו בצורות באר היטב. וכן נתבאר לך שהעגולה הכולל מ"ה גפנים כשיהיה נטוע על חמש חמש שאלכסונה מ' אמות שהיא א"כ כ' אמה לכל רוח ולזה הענין הצריכו לומר מ"ה גפנים בנטוע על ארבע ועל חמש חמש ולא אמר שש עשרה אמה לכל רוח שאם יהיה על חמש חמש נמצא הנכנס בתוך העגולה שבע ושלשים גפן בלבד כמו שנתבאר בצורה השנית מן הצורות שהקדמנו אבל כשיהיה נטוע על שש שש יהי' מיני הגפנים שבתוך העגולה כ"ד גפן וזו צורתה* ויש לך לשאול לאיזה טעם כשיהיה נטוע על חמש חמש **)כשימלאו העגולה באלכסונה ל"ב שיצא אלכסונה מן המרובע שיש בו ז' שורות על ז' שורות אמה אחת לכל צד מפני מה משכנו האלכסון עד שיגע בארבע האחרות הסמוכות לשבע השורות החצונות ובכאן כשהוא נטוע על שש שש לא עשינו כך ומפני מה לא נוסיף באלכסון העגולה עד שיגיע בשורות האחרות לאחר שיצא מן השורה השנית אמה כמו שהתבאר מצורה הרביעית שהקדמנו. התשובה שהכרם כשיהיה חמש על חמש ועשינו עגולה וראינו אותה כאילו היא

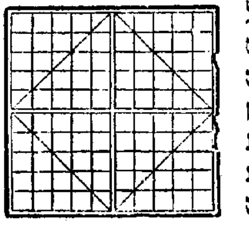

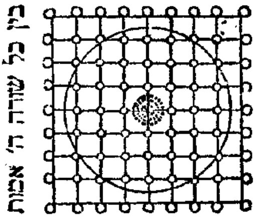

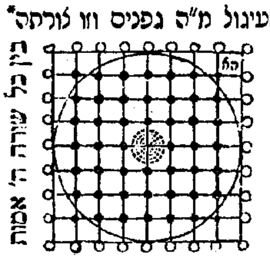

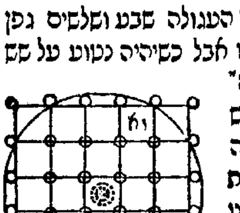

---

*) נ"ל על ז' שורות. **) נ"ל כשמלאנו.

תוספות אנשי שם

ואלה הגפנים הנאסרים חוץ מאותם שבזוית מרובע הגדול והם א' ז' מ"ג מ"ט. ונתחיל מהגפן הי"ז ויצא צורה זו. או זו ומהגפן הי"ט יצא צורה זו. או זו

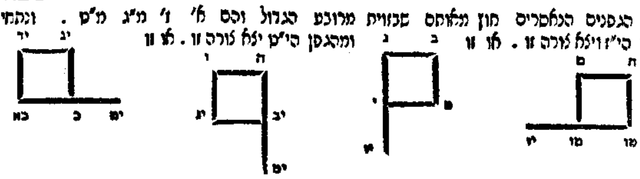

ומהגפן הל"ג יצא צורה זו. או זו ומהגפן הל"ח. יצא צורה זו. או זו

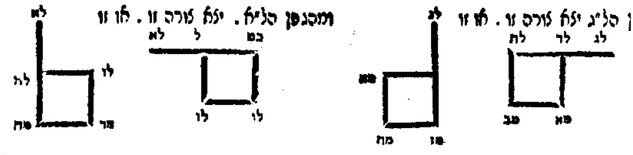

ומהגפן הי"ח יצא ומהכ"ז יצא ומהל"ב יצא ומהכ"ד יצא

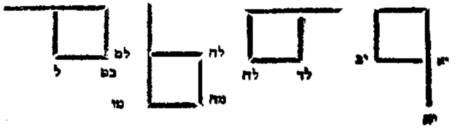

ודוק ותשכח בכל הצורות האלה ותוציא הגפנים הכפולים ותמצאם מ"ד גפנים. ועם האמצעית אשר הינה צריכה להמנות עמהם כי פשוט הוא שהיא נאסרה הם מ"ה. ונחסרו מהמ"ט הא' והז' והמ"ג והמ"ט שהם הד' זוית של המרובע הגדול שהרי אין להם שום יחס עם שום א' מהגפנים הסובבים המרובע האמצעי שנאסרו מחמת הירק שבד' אמותיהם כ"א באלכסון המרובע כזה שהם בתוך ט"ז אמות של הסמוכים לזוית האלו אמות של הגפנים העומדים כרם עמהם מש"ה נאסרו. כמ' למעלה ט"ז אמה לכל המרובע האמצעי לא נתקדשו הירק רחוק מהם שני אמות

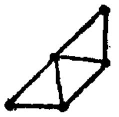

ומש"ה אין להם בתים כנגד שתים לכן לא נאסרו אע"פ הגפנים העומדים בזוית הרבוע האמצעי אבל הגפנים החצונות אף בהיות הכרם על ה' ה' הם בתוך הט"ז בזוית הרבוע האמצעי וכבר אמרנו שהן ראויין להיות וכהיו נטועות על ו' ו' או על ז' ז' או מקדש עגול הירק רוח עגולות וכאן לא יגיע למ"ה גפנים שהרי גפני זוית מהירק מהזרע סביב לגפן האמצעי בתוך ד' אמותיו כי ועוד כל האלכסון של ו' על ו' שהם ב' אמות וב' חומשין בין כולם ד"א וב' חומשין ונמצא שלא נתקדשו גפני הזוית מגלל שאין הקדוש של ט"ז אמה מתחיל מהם כ"א מהסמוכים להם ומטעם זה לא יהיו הגפנים הסמוכים לזוית החיצונות נכנסים בתוך הט"ז וגם אינם יכולים להיות עם שום א' מהגפנים המתקדשים מחמת הירק בצורת כרם על כי אין להם יחס בצורה זו אלא עם אותם שבזוית המרובע האמצעי שלא נתקדשו מחמת הירק. ומ"מ יש לדייק ממתניתין החלוקה השנייה שאמרנו דכל שהוא חוץ לט"ז אמות אע"פ שיכול להיות עם א' מהגפנים המתקדשים בצורת כרם מ"מ אינו מתקדש דהא דייקינן בירושלמי מדלא הזכיר שמנה ש"מ דבשמנה אינו מקדש כלל. דמשמע מזה דוקא שמנה אבל פחות משמנה הוא בכלל שבעה וגם בו אינו מקדש רק ט"ז אמה לכל רוח וא"כ בנטוע למשל ז' ומחצה על ז' ומחצה לא נתקדשו ג"כ שני גפנים שבשני צדי הגפן האמצעי בכל צד מצידי המרובע החיצון מפני שרחוקים יותר מט"ז אמה מהעגולה המתקדשת מחמת הירק שהרי מהם עד הגפן האמצעי הוא מרחק אלכסון של כ"ב ומחצה על ז' ומחצה שאלכסונם הוא גדר תקס"ב ומחצה שהוא יותר מכ"ג ומחצה שמרובע כ"ג ומחצה הוא תקנ"ב ורביע וכשתסיר ממנה מקום עגולת האיסור שהוא ז' ומחצה ישאר יותר מט"ז. אע"פ שיכולין להיות בצורת כרם עם הגפן האמצעי שבנגד מרובע הפנימי שנתקדשה מחמת הירק. וש"מ דשני התנאים בעינן לענין קדוש שיהיו בתוך ט"ז ושיוכלו להיות בצורת כרם עם א' מהגפנים שנאסרו מחמת הירק. ע"כ המלית דברי בה"ע בקצרה ובשינוי לשון:

שלא מלאה ירק ואלכסונה ל"ב ויצא האלכסון מן השורות אמה לכל צד נשאר מן אלכסון העגולה ובין השורה הסמוכה לו מבחוץ ארבע אמות כמו שהתבאר בצורה השנית שהקדמנו וארבע אמות הוא שיעור עבודת הכרם כמו שנשנה פעמים רבות בעבור שהשיעור מצומצם ראינו כאילו העגולה רחבה ונמשכה וגדלה עד שהגיעה לשורות החיצונות שהיה ביניהן ובין קצה האלכסון ארבע אמות ומזה הטעם הצריכו לומר מקדש מ"ה גפנים כשיהיה נטוע על חמש שא"א להיותו אלא לאחר שנוסיף בעגולה כמו שביארנו אבל בכאן כשיהיה נטוע על שש ויצא האלכסון אמה כמו שהתבאר בצורה הרביעית נשאר בין קצה האלכסון ובין שורה הסמוכה לו חמש אמות ואפילו שנראה כאילו העגולה מלאה ירק ישאר בינה ובין השורות החיצונות חמש אמות והוא יותר ממה שצריך לעבודת הכרם בתוספת אמה ועל כן הספיק לנו מה שנמצא בתוך העגולה והוא שנתקדש ולא הוספנו ברוחב העגולה כלום מפני שאין צריך לזה הדבר. ואם יהיה נטוע על שבעה שבעה יהיה מנין הגפנים הנמצאות בתוך העגולה שיש באלכסונה ל"ב אמה עשרים וא' אילנות וזה צורתה ☞. וכשתסתכל צורה זו תמצא אלכסון עגולה יוצא מצלעות המרובע שיש בו חמש גפנים על חמש גפנים ב' אמות לכל רוח ונשאר המרחק בין קצה האלכסון ובין השורה החצונה הסמוכה לה חמש אמות מפני שהוא נטוע על שבע ומפני זה לא משכנו האלכסון עד שיהיה מגיע לשורות החיצונות א"כ כבר נתבאר שמנין הגפנים הנכנסות בעגולה שיש באלכסונה ל"ב אמות. כשיהיה נטוע א)שש על שש משנה ממנינם כשיהיה נטוע (שבע) על שבע. ואולם אנו ב)שומרים שש עשרה אמה לכל רוח עגולות לבד כשיהיה נטוע על ה' שנצטרך אז לקדש מ"ה גפנים כמו אילו יהיה נטוע על ד' ד' וביארנו טעם ג) הענינים ההם והתבארו סודות כל ההלכה הזאת על כן שים לבך אליה להתבונן בה היטב מפני ששאלו בהם לגאון מגאוני התלמוד והיתה תשובתו אחר רוב דברים יש ד)בדבר דקדוקים הרבה ואחרי כן יסייעו מן השמים וגלוה לפרשהו לכם. ויש לך לדעת שמקום שירק אין חוששין עליו אם קטן ואם גדול:

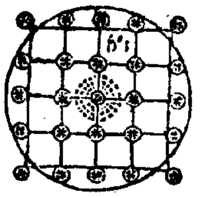

עד כאן לשון הרמב"ם

מה שכתב כשיהיה הכרם נטוע על ד' ד' והפרשנו מזה הכרם מרובע וכו' יהיה מרובע ט' שורות וכו'. זה מבואר מאד שבין כל הט' שורות הם ח' מרחקים. וכל מרחק ד' אמות. ונמצאו ח' פעמים ד' שהם ל"ב. ואתה מוצא שגפן האמצעי שבשורה האמצעית הוא על הנקודה האמצעית של המרובע עצמו ושם הוא נטיעת הירק והיינו דקאמר בירושלמי רבי יוסי בר חנינא והוא שזרע כנגד האמצעית. ונעשה כשתעגל עגולה בתוך זה המרובע ותהיה המרכז זאת הנקודה שאמרנו שממנו לכל צד עד הצלע שורה החיצונה הם ט"ז אמה. העמד רגל המחוגה על זאת הנקודה וסבבה בעיגול יקיף העגול כל שבע שורות הפנימיות מלבד ארבע גפנים שבארבע זויות השורות השבעה. ויהיו א"כ בתוך היקף העיגול מ"ה גפנים כי ז' שורות שבכל שורה ז' גפנים עולים מ"ט. וכבר יצאו הארבע שבזויות חוץ להיקף העיגול כאשר תראה בצורה. וכן מבואר מה שאמר בנטוע על חמש חמש. ומה שאמר בנטוע על שש שש שיהיו מנין הגפנים שבתוך העגולה כ"ד גפן. זה גם כן מבואר שכשאתה מוצא כרם הנטוע בשש על שש ותפריש ממנו מרובע מטע ו' שורות על ו' שורות שיש בכל שורה שש גפנים ובין כל גפן וגפן ו' אמות. והרי המרחקים ה) שבכל שורה הם ה'. הרי השטח כולו ל' אמות [על ל' אמות] ונמצא שכשאתה מעמיד רגל המחוגה באמצע המרובע הזה ותחוג במחוגה לעשות עגולה רחבה ל"ב אמות עד שיהיה חצי אלכסונה ט"ז אמה מבואר הדבר שיצא אמה מזה ואמה מזה לארבע רוחות המרובע ושכל ארבע גפני הזויות עם שני גפנים שיש לכל גפן שבזוית סמוך לו אל העבר מזה ואל העבר מזה נשארו חוץ מן העגולה וכשאתה מונה שש שורות של שש גפנים העולים ל"ו גפנים ותחסר מהם ג' גפנים בכל זוית שהן חוץ לעגולה לא תמצא בתוכה יותר מכ"ד גפן. וכן אם יהיו נטועים על ז' ז' שיהיה מנין הגפנים הנמצאים בתוך העגולה כ"א אילנות. זה ג"כ מבואר שכשיש כאן כרם הנטוע בשבעה על שבעה ונפריש ממנו מרובע חמש שורות על חמש שורות ובכל שורה חמש גפנים ובין כל גפן וגפן ז' אמות והמרחקים ו) שבכל שורה הם ד' עולים כ"ח שנמצא מדת השטח כולו כ"ח על כ"ח. וכשנעמיד רגל המחוגה באמצע השטח והוא בגפן האמצעי מהשורה האמצעית ונחוג לעשות עגולה רחבה ל"ב אמות עד שיהיה חצי אלכסונה ט"ז אמה. מבואר הדבר שהוא יוצא שתים אמות לכל אחת מארבע רוחות הרבוע ושגפני הזויות אינם בתוך העגולה. והרי כל אלו חמש שורות שברבוע הם כ"ה גפנים וכשתחסר ד' גפני הזויות נשארו רק כ"א שהם בתוך העגולה: **והנה** יצאתי להשכילך בינה ולהבינך במראה עד שתראה גם בעין שכלך. לא בלבד במושג כאשר עיניך הרואות מתוך הציורים וחשבונם ועשיית העגולות במחוגת החוג. אבל רצוני לחשוב חשבונות ולהוכיח במופת על כל ציור וציור כי אי אפשר שיפלו יותר אילנות בכל העגולה מן העגולות כי אם כפי מספר מפקד האמור בכל אחת ואחת: **ואקדים** שתי הקדמות אשר כבר ידעת אותם מתוך מה שכתבתי בפירושי לפירושו של הרמב"ם במשנת ערוגה דריש פ"ג והן אלו. האחת שמכל שטח מרובע שוה הצלעות שנוציא הימנו גדרו נדע מזה מדת אורך כל צלע מצלעיו כאשר ידענו שם משטח ג' ורביע שנגדרו אחד וארבעה חומשין והוא אורך כל צלע מצלעי שטח ג' ורביע. והשנית שכל משולש נצב הזויות יהיה המרובע שנעשה על המיתר כמדת שני המרובעים אשר נעשה בשתי צלעי מקיפי הזוית כאשר הראיתיך גם שמה מקום הלמוד ההוא:

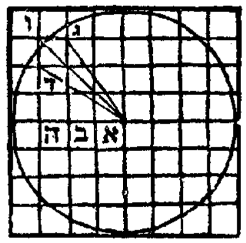

ונביט אל הצורה הראשונה והיא שנעשה מטע ט' שורות ונטוע על ד' ד' ונוציא מן המרכז שהוא נקודת א' קו ישר עד נקודת ו' אשר שם הוא הגפן שבזויות ונעשה מזה משולש אה"ו שזוית אה"ו ממנו נצבת שכן קו א"ה וקו ה"ו קוים ישרים שנפלו זה על זה ביושר ונרבע שני קוי א"ה ה"ו שכל קו מהם ג' מרחקים שהן י"ב אמה. נרבע י"ב פעמים י"ב עולים קמ"ד. אמור ב' פעם ב'. ד'. ב' פעם עשרה. ך'. אמור י' פעם ב'. ך'. י' פעם י'. ק'. צרפם ד' וך' וך' וק'. עולים קמ"ד. נחבר מספר רבוע שני הקוים והם רפ"ח. נוציא שורש המרובע והוא י"ז בקירוב. שכשתרבע י"ז עולה רפ"ט. אמור ז' פעם ז'. מ"ט. ז' פעם י'. ע'. אמור י' פעם ז'. ע'. י' פעם י'. ק'. צרפם מ"ט. ע'. ע'. ק'. עולים רפ"ט. הנה קו א"ו שהוא מיתר זוית הנצבת הוא גדר מרובע רפ"ט שהוא י"ז. הרי שאין היקף מגיע אל הגפן הזה שבזוית אחרי שכל קוי יוצאי מרכז העגולה אל המקיף לא יהיו כי אם חצי אלכסון העגולה שהוא ט"ז. אבל הגפנים סמוכי הזויות יהיו בתוך העגולה וזה מבואר היטב כי נוציא קו ישר מנקודת א' לנקודת ג' ששם גפן הסמוך אצל שבזויות ונעשה משולש אב"ג שזוית אב"ג ממנו נצבת ומרובע קו ב"ג שהוא קו לג' מרחקים עולה קמ"ד. וקו א"ב שהוא קו לשני מרחקים יהיה רבועו ס"ד. שכן ח' פעם ח' ס"ד ומספר כל שני הרבועים קמ"ד ס"ד הוא ר"ח. נוציא שרשו והוא י"ד וחצי בקירוב. שכן י"ד וחצי פעם י"ד וחצי. ר"י ורביע. אמור [*כדרך רבוע מספר שאין בו חלקים. ודרך אחר עי' משנה ב' פ"ה דעירובין] חצי פעם חצי. רביע. חצי פעם ד'. ב'. חצי פעם י'. ה'. אמור ד' פעם חצי. ב'. ד' פעם ד'. ט"ז. ד' פעם י'. מ'. אמור י' פעם חצי. ה'. י' פעם ד'. מ'. י' פעם י'. ק'. צרפם רביע ב' ה' ב' ט"ז מ' ה' מ' ק'. הם ר"י ורביע הנה קו א"ג שהוא מיתר זוית הנצבת הוא גדר מרובע ר"ח שהוא י"ד וחצי. וכל קוי יוצאי מרכז העגולה אל המקיף הם ט"ז. ויעברו אמה וחצי חוץ מהגפן הזה. עוד נוציא קו ישר מנקודת א' לנקודת ד' ששם גפן הסמוך אצל שבזוית מזה ונעשה משולש אה"ד שזוית אה"ד ממנו נצבת. וקו א"ה ממשולש אה"ד דומה לקו ב"ג ממשולש אב"ג. ששניהם קוים כל אחד לג' מרחקים. וקו ה"ד ממשולש אה"ד דומה לקו א"ב ממשולש אב"ג ונמצא שתושבת א"ד ממשולש אה"ד שוה לתושבת א"ג ממשולש אב"ג כיון ששני קוי מקיפי זוית אה"ד דומים לשני קוי מקיפי זוית אב"ג הנה תושבת א"ד גם הוא גדר מרובע ר"ח שהוא י"ד וחצי: והגענו למה שבקשנו שאין עגולה ל"ב על ל"ב בתוך מרובע ל"ב על ל"ב מגיע לגפן שבזוית אבל מגיע לכל גפן הסמוכה לו. והקש אל השאר:

ונביט

א) נד"נ על שש שש. ב) נד"א אומרים. ג) נד"ע כל סמוכים. ד) נד"א בהם. ה) נד"א שבין כל השורות. ו) נד"ה שבין כל השורות.

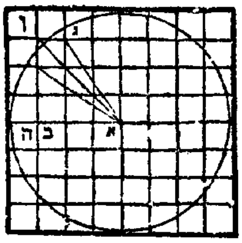

ונביט אל הצורה השלישית והיא שנעשה מן ט' שורות על ט' שורות ונטוע על ה' ה'. ונוציא קו א"ו ונעשה משולש אה"ו שזוית אה"ו ממנה נצבת ונרבע קו א"ה שהוא קו לשלש מרחקים וכל מרחק ה' יהיו ט"ו פעם ט"ו עולה רכ"ה. אמור ה' פעם ה'. כ"ה. ה' פעם י'. נ'. אמור י' פעם ה'. נ'. י' פעם י'. ק': נרפס כ"ה. נ'. נ'. ק'. עולים רכ"ה וקו ה"ו דומה לקו א"ה נחבר שני הרבועים ב' פעם רכ"ה הם ת"ן. נוציא שרש המרובע יעלה על כל פנים כ"א שכשתרבע כ"א פעם כ"א עולה תמ"א. אמור א' פעם א'. א' פעם ך' ך'. אמור ך' פעם א' ך'. ך' פעם ך' ת'. נרפס א' ך' ך' ת' עולים תמ"א. הנה קו א"ו שהוא מיתר זוית אה"ו הנצבת הוא גדר למרובע ת"ן והוא כ"א ויותר. וכל קוי יוצאי מרכז ומגיעים אל המקיף אינם כי אם ך' אמות. ונוציא קו א"ג ונעשה משולש אב"ג וקו ב"ג רבועו עולה רכ"ה שהוא קו לג' מרחקים. וקו א"ב שהוא קו לב' מרחקים שכל מרחק ה' אמה. רבועו י' פעם י' ק'. נחבר שני הרבועים רכ"ה ק'. יהיו שכ"ה. ושורש מרובע שכ"ה י"ח בקירוב שכשתרבע י"ח פעם י"ח עולה שכ"ד. אמור ח' פעם ח' ס"ד. ח' פעם י'. פ'. אמור י' פעם ח'. פ'. י' פעם י'. ק'. נרפס ס"ד פ' פ' ק' עולים שכ"ד. הנה קו א"ג שהוא מיתר זוית אב"ג הנצבת הוא גדר למרובע שכ"ה והוא י"ח בקירוב. ואנחנו הרחבנו העגולה עד עשרים אמה. ונוציא קו א"ד ונעשה משולש אה"ד. וקו א"ה ממשולש אה"ד דומה לקו ב"ג ממשולש אב"ג. וקו ה"ד ממשולש אה"ד דומה לקו א"ב ממשולש אב"ג ונמצא שתושבת א"ד ממשולש אה"ד שוה לתושבת א"ג ממשולש אב"ג כיון ששני קוי א"ה ה"ד שוים לשני קוי א"ב ב"ג. הרי תושבת א"ד גם הוא גדר מרובע שכ"ה שהוא שמנה עשר בקירוב. והגענו למה שבקשנו שאין עגולה מ' על מ' במרובע מ' על מ' מגיע לגפן שבזויות אבל מגיע לכל גפן הסמוכה לו. והקש אל השאר:

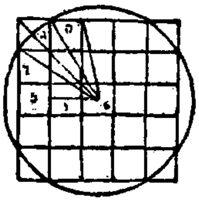

ונביט אל הצורה הרביעית והוא שנעשה משש שש שורות ונטוע על שש שש שנעשה זוית נצבת בנקודת ב' ונוציא קו ישר מנקודת א' שהוא המרכז אל נקודת ב'. עוד נוציא קו ישר מנקודת א' אל נקודת ג' שהיא גפן הסמוכה אל הגפן שבזוית ונעשה משולש אב"ג שזוית אב"ג ממנו נצבת וקו א"ב שהוא קו למרחק א' וחצי שהן ט' אמות. נרבעהו ט' פעם ט' פ"א. וקו ב"ג הוא קו לשני מרחקים וחצי הם ט"ו. נרבע ט"ו פעם ט"ו. הם רכ"ה כאשר ידענו כבר. נחבר שני הרבועים פ"א רכ"ה. ויהיו ש"ו. נוציא שרשו והוא י"ז וחצי בקירוב דק שכשתרבע י"ז וחצי פעם י"ז וחצי עולה ש"ו ורביע. אמור חצי פעם חצי. רביע. חצי פעם ז'. ג' וחצי. חצי פעם י' ה'. אמור ז' פעם חצי. ג' וחצי. ז' פעם ז'. מ"ט. ז' פעם י' ע'. אמור י' פעם חצי ה'. י' פעם ז' ע'. י' פעם י'. ק'. נרפס רביע. ג' וחצי. ה'. ג' וחצי. מ"ט. ע' ה' ע' ק' עולים ש"ו ורביע. הנה קו א"ג שהוא מיתר זוית אב"ג הנצבת הוא גדר מרובע ש"ו שהוא י"ז וחצי. וכל קוי יוצאי מרכז העגולה שהיא ל"ב על ל"ב ומגיעים אל המקיף הם ט"ז אמה בלבד ואם ידענו שזה הגפן אינו מקודש כמו כן ידענו שהגפן שאל העבר מזה מן גפן הזוית כמו כן אינו מתקדש. כי כערך זה כן ערך זה ויחס אחד לשניהם. וכבר כפלנו הדבור בזה למעלה. ומפני זה עצמו יהיה לך למותר לברר שהגפן שבזוית עצמה אינה מתקדשת. כי התבאר פעמים רבות שקו אלכסון מן המרכז אל הזוית עודף על קו אלכסון מן המרכז אל הגפנים שבצדי גפן הזוית מזה ומזה. אבל הגפן הסמוך לזה הגפן שבנקודת ג' והוא הגפן שבנקודת ה' היא בהכרח בתוך העגולה ומתקדשת. נעשה זוית נצבת בנקודת ו' ונוציא קו ישר מנקודת א' אל נקודת ו'. ועוד נוציא קו ישר מנקודת א' אל נקודת ה' ונעשה משולש או"ה שזוית או"ה ממנה נצבת. ונרבע קו א"ו וקו ו' ה'. הנה קו א"ו שהוא קו לחצי מרחק הוא ג' פעם ג' עולה ט'. וקו ו' ה' הוא קו לשני מרחקים וחצי שהוא ט"ו פעם ט"ו שהן רכ"ה נחבר שני הרבועים ט' רכ"ה. עולים רל"ד. נוציא שרש מרובע רל"ד ויהיה ט"ו וחצי בקירוב שכשתרבע ט"ו וחצי פעם. ט"ו וחצי. עולה ר"מ ורביע. אמור חצי פעם חצי. רביע. חצי פעם ה'. ב' וחצי. חצי פעם י'. ה'. אמור ה' פעם חצי. ב' וחצי. ה' פעם ה' כ"ה. ה' פעם י'. נ'. אמור י' פעם חצי. ה'. י' פעם ה'. נ'. י' פעם י'. ק'. נרפס רביע. ב' וחצי. ה'. ב' וחצי. כ"ה. נ' ה' נ' ק'. עולים ר"מ ורביע. הנה קו א"ה שהוא מיתר לזוית או"ה הנצבת הוא גדר מרובע רל"ד שהוא ט"ו וחצי בקירוב. וכל קוי יוצאי מרכז העגולה אל המקיף ט"ז אמה. נמצא שמרחב העגולה עוד חצי אמה חוצה לגפן זה. וממנו תקיש אל השאר.

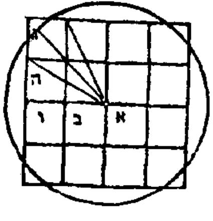

ונביט אל הצורה החמישית והיא שנעשה מה' שורות על ה' שורות ונטוע על ז' ז'. ונוציא קו ישר מנקודת א' שהוא המרכז אל נקודת ג' שהוא גפן שבזוית ונעשה מזה משולש או"ג שזוית או"ג ממנה נצבת וקו א"ו שהוא קו לב' מרחקים שהם י"ד אמות. נרבעהו י"ד פעם י"ד עולה קצ"ו. אמור ד' פעם ד'. ט"ז. ד' פעם י'. מ'. אמור י' פעם ד'. מ'. י' פעם י'. ק'. נרפס ט"ז. מ'. מ'. ק'. עולים קצ"ו. וכן רבוע קו ו"ג שהוא ג"כ קו לשני מרחקים נחבר שני הרבועים. קצ"ו קצ"ו עולים שצ"ב. נוציא שורש המרובע ויהיה ך' בקירוב. כי ך' פעם ך'. ת'. הנה קו א"ג שהוא מיתר זוית או"ג הנצבת הוא גדר מרובע*) קצ"ו שהוא ך' וכל קוי יוצאי מרכז העגולה אל המקיף רק ט"ז. אבל כל גפן שסמוך אל זה שבזוית יפול בתוך העגולה ומתקדש. וזה מבואר כי נוציא קו מנקודה א' אל נקודה ד' ונעשה משולש אב"ד שזוית אב"ד ממנה נצבת. וקו ב"ד שהוא קו לשני מרחקים רבועו קצ"ו. וקו א"ב שהוא קו למרחק א'. נרבעהו ז' פעם ז' מ"ט. נחבר שני הרבועים קצ"ו מ"ט. יהיה רמ"ה. נוציא שורש מרובע רמ"ה והוא ט"ו **)וחצי בקירוב. שכבר נזכר למעלה כי ט"ו וחצי שורש לרבוע ר"מ ורביע. הנה קו א"ד שהוא מיתר לזוית אב"ד הנצבת הוא גדר מרובע רמ"ה. והוא ט"ו וחצי וכל קוי יוצאי המרכז אל המקיף הם ט"ז. אבל ט"ז הוא גדר למרובע רנ"ו. אמור ו' פעם ו'. ל"ו. ו' פעם י'. ס'. אמור י' פעם ו'. ס'. י' פעם י'. ק'. נרפס ל"ו ס' ס'. ק'. עולים רנ"ו וכמו כן נוציא קו ישר מנקודת א' לנקודת ה' נעשה משולש או"ה וזוית או"ה ממנה נצבת וקו א"ו דומה לקו ב"ד שגם הוא קו לב' מרחקים וקו ו"ה דומה לקו א"ב שגם הוא קו למרחק אחד ויהיו שני רבועי קוי א"ו ו"ה כמו שני רבועי שני קוי א"ב ב"ד א"כ גם קו א"ה שוה לקו א"ד וכבר נכפלו הדברים פעמים. ויהיה הגפן הסמוך אל גפן שבזוית גם אל העבר מזה בתוך העגולה ומקודש:

ומעתה כבר יצאנו ידי חובת באור חמש הצורות בדרך המופת. כי מה שאמר בצורה השניה והוא נטוע על ה' ה' ויהיו ז' שורות על ז' שורות וביניהם ו' מרחקים כל מרחק ה' והכל שלשים מבואר הוא מתוך מה שבארנו בצורה השלישית שקו אלכסון היוצא מן המרכז ששם נטיעת הירק כשנגיעהו אל הגפן שסמוך אצל הזוית יהיה י"ח ונמצא שהעגולה שקו אלכסונה מן המרכז אל המקיף רק ט"ז אינה מגעת אל הגפן ולפיכך אינה מתקדשת. מטרף למה שחוש ראות הצורה תעיד שא"א שיפלו מ"ה גפנים בתוך העגולה של ל"ב על ל"ב:

ולמה לא עשה לו הר"ש צורה מוחשת לראות ולהבין בה כאשר לא האמין לדברי חכמי המדות ואמר וז"ל וכן כשיש נמי ה' אמות בין גפן לגפן אוסר כמו כן מ"ה גפנים שהרי אורך השורה ט' אוירים ל' אמה וכשתסיר שבזוית אין אחת מהן רחוקה מן האמצעית יותר מט"ז אמה שהרי לכל זוית וזוית ה' על ה' ותמצא שאין מגפן הזוית עד גפן הרחוקה אלא כשיעור חצי אלכסון של שלשים על עשרים. וקל הדבר לעשות ציור ולהבין ואלכסון של שלשים על עשרים אינו מעדיף על הרבוע אפילו בעודף האלכסון של ך' על ך' [ויותר י' על י'] תדע דאם תקשור חוט שבקרן זוית ותוליכנו באלכסון לסוף עשרים ואח"כ ביושר עד למטה עשר אמות נמצא אורך החוט ל"ח אמות שהעדיף ח' אמות משום אלכסון של ך' על ך' ואם באת למותחן באלכסון מקרן לקרן דבר הנראה לעינים שמתקצר הרבה וכו' ואין אדם יכול לעשות כלל וקצבה לאלכסון של ריבוע שאורך יותר על רחבו ומתוך משנתינו יש לדקדק דאלכסון של ל' על ך' אינו מעדיף כי אם ב' אמות דהוה ליה ט"ז לאמצעית. ובני אדם חכמי המדות אמרו דכל מרובע ב' קוים כמרובע האלכסון שמודדין מדת רחבו ועושין מרובע כמדתו ומודדין מדת ארכו ועושין רבוע כמדתו ומודדין מדת אלכסון ועושין רבוע כמדתו יעלה אלכסונו כשיעור אותן ב' רבועים אחד שעשו למדת ארכו ואחד שעשו למדת רחבו. תדע

---

*) נ"ל שצ"ב. **) לענ"ד נ"ל ט"ו וב' שלישים.

עשה לך רבוע של ק' על ק' וכו'. ואע"פ שהוכחתי הדבר לרבוע שארכו כרחבו אין לנו הוכחה לרבוע שארכו יותר על רחבו ועל כרחין ליתא להאי כללא דהא אלכסון של ל' על כ' אין עולה כי אם ל"ב כדמוכח מתניתין כדפרישית ואם תעשה ריבוע של ל"ב על ל"ב חסר טובא שאינו עולה ב' רבועין אחד של ל' על ל' ואחד של ך' על ך' עכ"ל. ותימה האם לא היה לו מחוגה לחוגג עגולה ל"ב על ל"ב ולסמן בה שורות גפנים נטועים על ה' ה' ועין בעין היה רואה שאי אפשר שיפלו מ"ה גפנים בעגולה הזאת. ואם הוקשה לו משנתינו לא מפני כן יכחיש מה שנראה לעינים ואפי' דברי חכמי המדות לא הוה ליה להכחיש כי כל דבריהם בנוים על מופתים חזקים אשר א"א לסותרם בשום פנים [שאין מופתיהם כמופתי הפילוסופים הטבעיים] הלא תראה בעלי התוספות פ"ק דעירובין דף יד ע"א כתבו על הא דאיתא התם דכל שיש בהקיפו ג' טפחים יש בו רוחב טפח. כתבו וקשיא דאין החשבון מדוקדק לפי חכמי המדות ע"כ. ומאי קשיא מחכמי המדות לחכמי הש"ס והיה להם לדחות דברי חכמי המדות מפני דברי חכמי הש"ס כמו שעשה הר"ש שאמר ליתא להאי כללא. אבל הם ראו שדברי חכמי המדות אמתיים שא"א לדחותם בשום פנים והנה זהו כמו בשאר מקומות שהקשו התוס' ותמהו בדברים מן הדברים והניחו בקושיא או בתימה ולא מפני כן נזוז מדברי הש"ס אבל נתלה זה בחסרון ידיעתנו מלתרץ. וכמו כן במשנתינו הוה ליה לר"ש להקשות אבל לא לדחות ולקבל מה שהחוש מכחישו וכל רואיו יאמרו אינו. אבל אין ספק שלא עשה לו צורה מוחשת לראות בה. שאילו היה רואה אין ספק שהיה חוזר מדבריו כי לא היה מכחיש גם החוש. כי לא אאמין שהיה החכם ז"ל משתבש בטעות המדברים מענין חטא החוש. אבל חכמי המשנה ז"ל כבר נשמרו מן הטעות הזה ודקדקו במשנתם לעשות שתי חלוקות ואילו היה במטע על ה' ה' כמו כן מ"ה גפנים בתוך ט"ז עגולות הוי ליה למסתם ולתניי דמקדש ט"ז אמה עגולות כשנטוע ד' על ד' עד ז' על ז' אבל במה שאמרו דין הקדוש ברישא למנין הגפנים ובסיפא במדות האמות הורו באצבע שאין ענייני שניהם שוין במדה ובמנין שאילו היו אומרין ט"ז אמה לא היו בנטוע על ה' ה' מ"ה גפנים כמבואר במופת והוא בלמוד מ"ג מאמר א' לאקלידוס שהזכרתי בפירושי לפירוש הרמב"ם לערוגה. קום משכהו כי הוא זה אשר יאמרו שמיתר משולש נצב הזוית עולה רבועו כמספר שני רבועי קוי מקיפי זוית הנצבת. והוא בעצמו אלכסון מרובע ארוך ר"ל שארכו יותר מרחבו. כי כן כל מרובע ארוך כשתעשה בו אלכסון נמצאת בו שני משולשים נצבי הזוית. והם שוי הצלעות כל אחד לדומה לו. ומפני כן הלמוד ההוא בעצמו מלמדנו על האלכסון מרובע שארכו יותר מרחבו שיהיה רבוע כמספר שני קוי האורך ורוחב כאשר אמר הר"ש בשם חכמי המדות. והנה כאשר נרבע האורך שהוא ל'. יהיה ל' פעם ל'. ט' מאות. ונרבע הרוחב שהוא ך'. יהיה ך' פעם ך'. ת'. נחבר שני הרבועים ויהיו אלף ש' ונוציא שורש מרובע אלף ש'. ויהיו ל"ו בקירוב. שכשתרבע ל"ו פעמים ל"ו יעלה אלף רצ"ו. אמור ו' פעם ו'. ל"ו. ו' פעם ל'. ק"פ. ל' פעם ו'. ק"פ. ל' פעם ל'. תת"ק. נצרף ל"ו ק"פ ק"פ תת"ק. עולים אלף רצ"ו. והוא הדבר אשר אמרנו בצורה השלישית שקו היוצא מן המרכז כשנגיעהו אל הגפן שסמוך אל הזוית והוא הגפן בעצמו שבזוית מרובע ארוך ל' על ך' ואמרנו שהוא אמנם קו ארוך י"ח והנה הוא בעצמו חצי אלכסון מרובע ארוך הזה שכן הוא יוצא מן המרכז. אבל העגולה שבתוך המרובע היא ל"ב על ל"ב וכל קוי אלכסוניה והם העוברים על המרכז אין מחציתם כי אם ט"ז. ולפיכך א"א שתהיה עגולה מגעת עד אותו הגפן שהוא י"ח מן המרכז. ולפי שזה אמת שקו אלכסון מרובע ארוך ל' על ך' הוא ל"ו מפני כן מתקלקל החוש שזכר הר"ש בדבריו ואינו מגיע לל"ח אמות כי אינו רק ל"ו. אבל עד ל"ו הוא מעדיף. ולא כאשר סובר הר"ש כי אינו רק ל"ב מטעם משנתינו. דליתא כלל וכלל. ואדרבה משנתינו מוכחת בידים מוכיחות שנשמור עצמנו מהשבוש והטעות הזה ולפיכך לא כללה לכל הנטועים בבא אחת ולמיתני אכולהו דמקדשים ט"ז אמה וכמו שכתבנו: **אשובה** אראה אעבור בדברי הרמב"ם האם יתכנו גם דבריו אם לא. ואולם עין בעין נראה מה שלא יעלם מעין כל משכיל מן הקושי והדוחק הגדול שנצטרך לסבול ע"פ פירושו. שבכל הנטיעות בעל ד' ד' ועל ה' ה' ועל ז' ז' הירק הוא נטוע בסמוך וסביב לגפן אחד מן הגפנים ובעל ו' ו' נצטרך לומר שהירק הנטוע הוא באמצע הרוחק שבין שתי הגפנים ומה נשתנה נטיעת ירק זו מכל הנטיעות. ועוד שאין נראה כן מן הירושלמי דאיתא עלה דמתניתין רבי יוסי בר חנינא אמר והוא שזרע כנגד האמצעית. משמע שהתנה תנאי זה שתהא הזריעה כנגד גפן האמצעית. אבל מה שהכריחו להרמב"ם לפרש כן הוא לפי שאם נאמר בנטוע על ו' ו' שנטיעת ירק הוא ג"כ סביב לגפן אחד מן הגפנים ונפרים מן הכרם מרובע שיהיה ז' שורות על ז' שורות ותהיה הצורה כולה ל"ו על ל"ו שכן שש מרחקים שבין ז' שורות וכל מרחק ו' עולים ל"ו. ונעמיד רגל המחוגה על הגפן האמצעי שבשורה האמצעית שבה הוא נטיעת הירק ונחוג עגולה ל"ב על ל"ב. ונמצא קו העגולה אינה מגעת לכל שורה החיצונה אבל נכנסת במרחק שיש בין הב' שורות ויהיה מרחק קו העגולה מכל שורה מהשורות היוצאות מן העגול שתי אמות ולפי היסוד מוסד שהנית כיון שאין בינה לשורה החוצה לה שיעור עבודת הכרם שהוא ד' אמות נצטרך לראות כאילו העגולה מלאה ירק ושנרחיבה עוד ד' אמות כמו שאמר בנטועות על ה' ה' ויקדש כמו כן ארבעים אמה כמו במטע על ה' ה' אבל לא יפול בעגולות ארבעים על ארבעים כי אם ל"ז גפנים כמו שנראה בצורה זו* והיא נטועה ז' שורות על ז' שורות ובין כל גפן וגפן ו' אמות והעגולה הפנימית היא ל"ב על ל"ב והעגולה החיצונה הרחבה היא מ' על מ' ותראה כי כל גפן הזוית עם שנים הסמוכים לו אל העבר מזה ואל העבר מזה לא יפלו בעגולה ויחסרו א"כ י"ב גפנים מכל הז' על ז' שהם בכללן מ"ט וישארו א"כ ל"ז. אבל שכן הוא נוציא קו א"ג והוא היוצא מהמרכז אל גפן הסמוך לגפן שבזוית הנה נעשה משולש אב"ג וזוית אב"ג ממנו נצבת ואולם קו א"ב ממנו הוא קו לשני מרחקים שהם י"ב אמה. נרבעהו עולה קמ"ד כמו שכבר אמרנו בהביטנו אל הצורה הראשונה. וקו ב"ג שהוא קו לג' מרחקים שהם י"ח. נרבעהו עולה שכ"ד כמו שכבר אמרנו בהביטנו אל הצורה השלישית. ונחבר שני הרבועים קמ"ד שכ"ד ויהיו תס"ח: ונוציא שורש מרובע תס"ח ונמצאהו כ"א וחצי בקירוב. שכשתרבע כ"א וחצי יעלה תס"ב ורביע. אמור חצי פעם חצי. רביע. חצי פעם א'. חצי. חצי פעם ך'. י'. אמור א' פעם חצי. חצי. א' פעם א'. א'. א' פעם ך'. ך'. אמור ך' פעם חצי. י'. ך' פעם א'. ך'. ך' פעם ך'. ת'. נצרף רביע חצי י' חצי א' ך' י' ך' ת'. יעלה תס"ב ורביע. הנה קו א"ג שהוא מיתר לזוית אב"ג הנצבת הוא גדר למרובע תס"ח והוא כ"א ומחצה וכל קוי יוצאי מרכז העגולה ומגיעים אל המקיף הם ך' אמה בלבד. אבל הגפן הסמוך לזה הגפן שבנקודה ג' כבר נפל בתוך העגולה כי תוציא קו א"ה ונעשה משולש אד"ה שזוית אד"ה ממנה נצבת וקו ד"ה הוא קו לג' מרחקים שהם י"ח. נרבעהו ויהיה שכ"ד כאמור. וקו א"ד הוא קו למרחק אחד שהוא ו' אמה. ונרבעהו ו' פעם ו'. ל"ו. נחבר שני הרבועים שכ"ד ל"ו יהיו ש"ס. נוציא שורש המרובע ונמצאהו י"ט בקירוב דק. שכשתרבע י"ט תמצא שס"א. אמור ט' פעם ט'. פ"א. ט' פעם י'. צ'. אמור י' פעם ט'. צ'. י' פעם י'. ק'. נצרף פ"א צ' צ' ק'. עולים שס"א. הנה קו א"ה שהוא מיתר לזוית אד"ה הנצבת הוא גדר מרובע ש"ס והוא י"ט. וכל קוי יוצאי מרכז עגולות מ' ומגיעים אל המקיף הם ך' הנה שזה הגפן שמרחקו מן המרכז רק י"ט כבר נפל לו בתוך העגולה ונתקדש. ומאלו תקיש אל האחר כי כבר נכפלו הדברים פעמים רבות. ואחרי שכן הוא שאם נעמיד נטיעת הירק בנטוע על ו' ו' שיהיה ג"כ סביב גפן אחד מהגפנים נמצא שיתקדש ג"כ ארבעים אמה עגולות אבל לא יהיו בתוך העגולה כי אם ל"ז גפן ובהכי לא איירינן במשנתנו. אלא או ט"ז אמה. ואם יותר שיהיו הגפנים מ"ה. אבל שיהיה הקידוש יותר מט"ז ולא יגיעו הגפנים למספר מ"ה לא איירי תנא דידן. ולפיכך הוצרך הרמב"ם להעמיד בנטוע ו' על ו'. בכגון שהירק הוא נטוע באמצע מרחק שבין ב' גפנים וכמו שראית בצורה הרביעית. והוא מן התימה להעמיד המשנה בשני ענינים דלא ראי זה כראי זה. ועוד למאי נפקא מינה תני הכי וכי אפשר לומר שליפות הלשון לשנות שתי עניני נטיעות ברישא וכן שתי עניני נטיעות בסיפא מפני כן עיקר הענינים ותני כל הנטיעות בכגון שהירק סביבות גפן ובעל ו' ו' שהירק באמצע מרחק שבין גפן לגפן אתמהה לא זו הדרך מדרכי המשנה כלל שאין דרך המשנה לדך שדי והלכה דגמרא גמור זמורתא תהא. ולפי שזה בעצמו לא ישר בעיניו לפיכך בחבורו פ"ו מהלכות כלאים בחר לשון אחרת וכתב

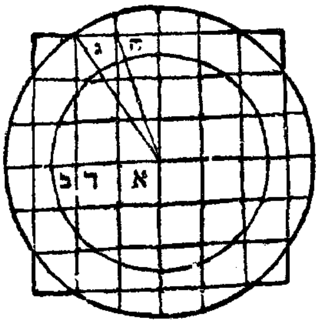

הזורע

הזורע ירק וכו' הרי זה מקדש מן הגפנים שסביבותיו ט"ז אמה לכל רוח וכו' במה דברים אמורים כשיהיה בין שפתי העגול הזה ובין שורות הגפנים שחוצה לו יותר על ארבע אמות אבל אם ביניהם ארבע אמות מצומצמות או פחות רואין את העגול כאילו הגיע לשורה הסמוכה לו וכאילו רוחב העגול ארבעים אמה ורואין כל גפן שתפול בתוך עגול זה של ארבעים אמה הרי היא מתקדשת עכ"ל. ובכלל דברים הללו בין שיהיה הנטוע על ה' ה' או על ו' ו' אם שפתי העגול מגיע בד' אמות מצומצמות וכ"ש פחות מזה לשורה הסמוכה לו שמרחיבין העגול עד שיהא מ' אמה ותהיה זריעת הירק על איזה דרך שיהיה לעולם מקדש או ט"ז אמה או כ' אמה. אבל נשאלהו שאם זו היא דעת המשנה האם יבצר מן התנא לשנות בלשון ההוא שהוא שונה בחבורו. ולא הוה ליה לחלק לשתי בבות. ובבבא אחת מהן והיא הסיפא יהיו הנטועות על שני דרכים דלא ראי זה כראי זה. וכבר נתמרמר בזה הראב"ד בהשגותיו על שנוי הלשון והמליצה וסבב פני השמועה לפנים אחרים. וגם בזה שחוץ לעגול ל"ב אסור אמר הראב"ד אין לו שורש בש"ס ולא בתוספתא ולא השכל מורה ולמה יאסר כלל חוץ לעגול ל"ב עכ"ד. ועוד אני אומר לדבריו דכיון דעיקר דין קידוש ירק בכרם הוא שמקדש ט"ז אמות ואילו מה שמקדש בנטוע על ה' ה' עד מ' אמה אינו אלא תוספת. וכן נמי מספר מנין מ"ה גפנים שבה' ה' אינם מטעם הקידוש אלא שכן יקרה מקרה הכרם שבט"ז אמה או ך' אמה יפלו מ"ה גפנים. קשיא למאי נפקא מינה מחבר התנא ד' ד' וה' ה' להדדי. והרי אלו מ"ה גפנים שבד' ד' אינם עיקר וטעם לענין הקידוש. וה"ל למיתני ד' ד' גבי ו' ו' וז' ז' דגבייהו תני עיקר דין הקידוש שהוא בט"ז. ולמיתני דין ה' ה' בפני עצמו והכי הוה ליה למימר הנוטע ירק בכרם או מקיים בזמן שהן נטועות על ד' ד' או על ו' ו' או על ז' ז' מקדש ט"ז אמה לכל רוח עגולות ולא מרובעות ובזמן שהן נטועות על ה' ה' מקדש מ"ה גפנים ואע"ג דבד' ד' איכא נמי מ"ה גפנים המתקדשים אפילו הכי כיון דלא נפקא מינה מידי במה שמנאו גבי ה' ה' טפי עדיפא איכא למיתני לד' ד' גבי עיקר דין קידוש. ותו איכא למידק בענין זה שהמציא מעצמו לומר שכשמגיע בד' מצומצמות ובפחות שמרחיב העגולה כדי לקדש יותר. הנה יש בו מן הדחוקים מה שלא יהיו מעטים. וזה שנצטרך לומר שזה דוקא כשנכנסה העגולה בתוך מרחק אבל בנטוע על ד' ד' שהעגולה נוגעת בכל שורה תשיעית וגם אין בינה לשורה עשירית כי אם ד' אמות מצומצמות לא נאמר להרחיב העגולה עוד ד' אמות ושיקדש כל מה שיפול בעגולה מ' על מ'. וזה לפי שלא נכנסה במרחק כלל לפיכך אינה מקדשת יותר מט"ז לכל רוח. ואע"פ שגם בכאן אין בין העגולה לשורה העשירית כי אם ארבע אמות מצומצמות ומה טעם יש בכניסת העגולה לתוך המרחק שיקדש עוד ד' אמות לכל רוח ולא כן כשלא נכנסת בתוך מרחק. והרי הכניסה ההיא אינה בעצם ולראיית הרואה אלא לפי שפיטת השכל. ואין כאן מראית עין שנאמר שמפני כן אסרו כדרך כל איסור כלאים. ולא עוד אלא שבנטוע על ד' ד' שהעגולה נוגעת ממש בכל גפן שבאמצע כל שורה תשיעית ואינה מקדשת אותה כלל. וזה מפני שאנו אומרים שכן כל מדת חכמים אדם טובל במ' סאה הוא טהור במ' סאה חסר קורטוב אינו טהור. וכשנכנס לתוך מרחק ואינו נוגע כלל ועדיין הוא רחוק ארבע אמות מצומצמות וכל הכניסה אינה למראית העין אלא לשפיטת השכל בלבד אנו מרחיבין העגולה עוד ארבע אמות ומתקדשים יותר. וכן בגפני הזוית או שאצלם בסמוך להם אשר במקצת הצורות אינן מקדשים בתוך עגולת ל"ב על ל"ב ואע"פ שאין בין העגולה לבינם ארבע אמות. הרי אלו דוחקים ולא מעטים. ולפיכך מ"ש בכ"מ בשם החכם הר"ר ישראל בתשובתו להרא"ם על דברי הרמב"ם בפירוש המשנה וז"ל הן הן הדברים שנאמרו למשה בסיני עכ"ל לא נאבה לו ולא נשמע אליו בזה כלל וכלל: **ונדעה** נרדפה לדעת דעת הראב"ד מה היא בפירוש המשנה. ומצאתהו שאחר שהתלונן על הרמב"ם בשנותו את טעמו ולשונו מלשון המשנה. ושאין שורש במה שהניח לאסור חוץ לעגול ל"ב על ל"ב. כתב וז"ל אלא שקשה לו איך ישארו מ"ה גפנים בתוך העגול [ר"ל בנטוע על ה' ה'] והלא מרובע יותר על העגול רביע [כדאי' פ"ק דסוכה דף ח] ועל כן הוצרך המאסף הזה להוסיף על שפת העגול ולחוץ ד' אמות מצומצמות לאסור וכל זה מדעתו שלא מהגמרא כלל וכלל. ואולי תירוץ הקושיא זהו שאמרו בגמ' רבי אבין בשם שמואל והוא שתהא האמצעית עגולה ירק כלומר הרבה ירק סביבותיה ואפשר שיהא העגול רוחב שתי אמות מרווחת מכל צדדיה שיגיעו ט"ז אמה לסוף שתי השורות שבצד האמצעית ולא יגיעו לקרעות אבל חוץ לט"ז אמות לא תאסר כלום עכ"ל. ואומר שגם לפי דבריו ופירושו יש להקשות הקושיא בעצמה אותה שהקשיתי לדברי הרמב"ם שהמשנה מתפרשת בשני ענינים דלא ראי זה כראי זה שבכל הנטיעות הנה הירק סביב גפן הוא זרוע מלבד בנטוע על ו' ו' ומה נשתנה וכמו שהקשיתי לשאול. הנה קושיא זו בעצמה ובעינה קשיא לפירוש הראב"ד שכן גם לפי פירושו אתה מוצא שנצטרך להעמיד המשנה בשני ענינים דלא ראי זה כראי זה שבכל הנטיעות אין הירק סביב הגפן כי אם מעט נטיעות גרעין סביב ולא יותר. ובנטועות על ה' ה' נתרבה נטיעת הירק עד ב' אמות לכל רוח. ומה נשתנה נטיעה דעל ה' ה' משאר הנטיעות. אלא שאותה הקושיא שקשה על הרמב"ם היא בנטועות על ו' ו'. ולהראב"ד היא בנטועות על ה' ה' ולא עוד אלא שלדברי הראב"ד נתן דבריך לשיעורין שאם נתרבה הירק יותר מב' אמות לכל רוח שיתקדשו בהכרח יותר גפנים ממ"ה. וכן אם נתמעט מכך שלא יתקדש מ"ה גפנים. וכל זה ממה שאין הדעת סובלת ולא השכל מורה שדברי המשנה יהיו מפורשים בזה האופן כלל. ועוד דקושית הרמב"ם בפירושו לא מתרצה והיא מפני מה הצריכה המשנה לקצוב בדמיון אחד מ"ה גפנים ולקצוב בדמיון השני במדת העגולה והוא מה שאמר ט"ז וכו'. ומה שתלה עצמו באילן גדול והוא הירושלמי שאמר והוא שתהא האמצעית עגולה ירק. אינו נראה כלל שזה יהיה כוונת הירושלמי שא"כ לא קאי אלא אנטועות על ה' ה' אבל ניחא טפי למימר דקאי אכולה מתניתין ואתא למימר טעמא למה הקידוש מתקדש עגולות ולא מרובעות וזהו בכל הבבות וקאמר והוא שתהא האמצעית עגולה ירק. כלומר שהירק יהא בעגול ולא ברבוע. והכסף משנה כתב על פי דרכו של הרמב"ם שבא לומר שאין העגולה כאילו היא מלאה ירק ע"כ אבל גם זה אינו במשמע הלשון דהוא שתהא משמע שבא להטיל תנאי בענין: **ואנחנו** לא נדע מה נעשה. ואל מי מקודשים נפנה בפירוש משנתינו אחרי שדברי כל המפרשים זכר כלם לחיי העולם הבא אין באחד מהם מה שמספיק שתנוח דעת כל משכיל עליו. כי דברי הר"ש דחוין מעיקרן. ודברי הרמב"ם גם המה לא יתכנו בפירוש המשנה כאשר הוכחנו. וכאשר נראה מדברי חבורו שהוצרך לשנות הלשון והמליצה מפני הקושי אשר הרגיש בעצמו מה שיפול במשנתו לפי דרכו. וגם דברי הראב"ד אינם מתיישבים כלל ואינם עולים בפי' המשנה ובעל כסף משנה לא הטריח עצמו בענין משנתנו לא מינה ולא מקצתה: **אולם** לפי מה שכתבתי אני בפירוש הקצר שהקדמתי בו לפרש המשנה. ונתתי טוב טעם לקידוש מ"ה גפנים בנטוע על ה' ה' שהוא מגזרת החכמים גזירה משום סתם כרם שהן נטועות מן הסתם בעל ד' ד' והרואין כרם שהוא נטוע על ה' ה' ויהיה ירק נטוע באמצעו ולא יקדש מ"ה גפנים רק ל"ז ולא ירגישו במה שהוא אינו נטוע כסתם כרם כי לא יבדל במעט הבדל כזה שבין ד' ד' לה' ה'. אבל יהיו סוברים שהוא סתם כרם ולא יקדישו בכל סתם כרם כי אם במספר גפנים הללו שהיו ל"ז. ולפיכך אמרו בנטוע על ה' ה' שיהא דינו כסתם כרם שהוא נטוע על ד' ד'. אבל בנטוע על ו' ו' שיש כאן הבדל רב שהרי מרחק כל שורה משורה הוא יותר במחצית הרחקת כל שורה משורה בסתם הכרמים ובזה אין לטעות דכולי עלמא ידעי שאין זה כסתם כרם ושמפני הרחקת שורותיו אינו מקדש כל כך וליכא למגזר. וכל הדוחקים שיהיו בין לפירוש הרמב"ם בין לפירוש הראב"ד ליתנהו והיו כלא היו לפי פירוש זה וגם טעם מספיק למה חלקה המשנה בשני דמיונין וקצב בדמיון הראשון מ"ה גפנים ובדמיון השני מדת המקודש ט"ז אמה. וכן ניחא ששונה ד' ד' עם ה' ה' לומר לנו שזהו טעם דמחמירים בה' ה' ומקדשים עד מ"ה גפנים משום גזירה דנטוע על ד' ד' הוא: **וניחא** נמי הירושלמי דאמר והוא שזרע כנגד האמצעית. שכן לפי דרכי כל הזורעים בכל הנטועות בין דרישא בין דסיפא צריכין שיהיה סביב הגפן האמצעי שבשורה האמצעית וגם הא דאמר בירושלמי והוא שתהא האמצעי עגולה ירק אתיא כפשטא שבא להשמיענו דהא דתנן מקדש ט"ז עגולות שהוא בתנאי שתהא הגפן האמצעי שבשם הירק זרוע שתהא אותו הירק עגולה. ומתיישב נמי לפי דרכי מה שאמרו עוד בירושלמי וז"ל אימתי בזמן שהן נטועות על ד' ד' או על ה' ה' הדא מסייע לרבי זעירא דרבי זעירא אמר שמנה חוץ ממקום כרתין. וכתב הר"ש פירוש מקום כרתין הוא מקום הגזע של גפן קרחת הכרם ט"ז אמה ונותנין ד' אמות לכרם זה וד' אמות לכרם זה וזורע שמנה אמות ואם היה זורע ד' אמות של עבודה היה מקדש שתי שורות וכן אם היה זורע לצד אחד ועכשיו שזורע בין הגפנים מקדש לכל רוח ט"ז אמה כשיעור כרם שמצטרף ט"ז אמה ומדמקדש מ"ה גפנים בנטועות על חמש דייקינן סייעתא לרבי זעירא דאין מקום הגפנים בכלל דשמא אלכסון של ל' על ך' עולה לל"ב [וזה לפי דרכו] חוץ ממקום גפנים

אלמא

ך הרואה ירק בכרם ואמר כשאגיע לו אלקטנו מותר (ל). כשאחזור אלקטנו. אם הוסיף במאתים אסור (לא): ך היה עובר בכרם ונפלו ממנו זרעים או שיצאו (לב) עם הזבלים. או עם המים (לג).

ך כשאגיע לו. אע"פ שהוסיף מאתים עד שלא הגיע לו מותר מאחר שאינו מתעצל בלקטו אבל כשאחזור אסור משום דמתעצל ונתייאש ודכוותה גבי מחילת הכרם שנפרצה דכשנתייאש ולא גדרה קדש אבל לא נתייאש שמתעסק כל שעה לגדור ולא הספיק עד שהוסיף מאתים לא קדש וכיצד משערין אם הוסיף מאתים רואים כשאוכלים ירק זה או מין של תבואה זו מן המחובר בכמה זמן יבש שלא תאכל בו ליחה הגע עצמך שיבש במאה שעה אם נשהה בארץ חצי שעה משהגיע לו ולא לקטו הרי הוסיף מאתים ואסור שכשם שהוא יבש מלחותו בכל חצי שעה חלק ממאתי' כשהוא בתלוש כך מוסיף בחצי שעה חלק ממאתים כשהוא במחובר: ך עם הזבלים או עם המים. כשמזבל כרמו או כשפותח אמת המים להשקות הכרם פעמים יש עמהם זרעים וכל הני שלא בכוונה נזרעו שרי דלא תזרע כרמך בכוונה

אלמא מקדש ע"ז אמה הוא חוץ ממקום גפנים עכ"ל. וכמה חולשת זה הפי' לומר דאלכסון של ל' על ך' הוא חוץ ממקום כרתין שזה מבואר שהאלכסונים אינם מוסיפים ולא גורעים ברוחק או בקירוב מקום הכרתין אבל צריך שנניח תחלה מקום הכרתין ואחר כך נדע האלכסון ומבואר שמקום הכרתין בהנחתנו הוא שומר היחס בכל הצורות שאם לא כן נתת דבריך לשיעורין ואי אתה יודע איזה מקום הכרתין באחת אחת מן הצורות. ועוד שנשאל ונאמר והאלכסון אחרים היאך הם. א"ת ג"כ חוץ ממקום כרתין א"כ למה דייק דוקא מזו הצורה. ואם תאמר שהאלכסונים האחרים הם עם מקום כרתין. נשאל ונאמר ולמה בנטוע על ה' ה' מקדש יותר מן האלכסון ולא כן בשאר הנטועות. ועוד דרבי זעירא לא קאי כלל אהא דקרחת הכרם. אלא קאי אמתניתין ח וט דפרק דלעיל בנוטע כרמו על שמנה שמנה והאמת אתמר בירושלמי. והכי מייתי ראיה מדבנטוע על ה' ה' מחמירין לגזור משום הנטוע על ד' ד'. וטעמא דבעינן היכר טובא שיהא נראה לעינים כמו נטוע על ו' ו' דלא גזרינן תו. והכא נמי הני ח' יהיו מרווחין ולא יהיו מקום הגפנים בכלל השמנה. והיינו דאתמר עלה דרבי זעירא ודכוותה ד' חוץ ממקום כרתין. לומר דד' דעבודת כרם צריך נמי שיהא מרווח ד' אמות וחוץ ממקום כרתין: ועל ו' ו'. אבל על ח' ח' אינו מקדש והכי איתא בירושלמי אהך בבא הדא מסייע לר' לעזר דר' לעזר אמר מד' אמות ועד ח' אסור ומקדש. משמנה ועד ט"ז אסור ואינו מקדש. ואע"ג דהשתא סתמא כת"ק דר"מ ור"ש דסוף פרק דלעיל והוי מחלוקת ואח"כ סתם לא תקשה אפסק הרמב"ם והר"ב שפסקו התם כר"מ ור"ש. דליתא לכללא במקום דאיפסקא הלכתא בהדיא והתם בירושלמי רב חייא בר אשי בשם רב הלכה כר"מ ור"ש. ועוד אפשר דרב פליג אהך סתמא דגמ' דמוקי מתניתין כת"ק. אלא אתיא כר"מ ור' שמעון ולהכי לא תנן על ח' ח' משום דמותר להביא זרע לשם. והא לא קשיא אמתניתין דלא תנן מה דינו בנטועות בפחות מעל ד' ד'. לפי שאין כרם נטוע בפחות מכן שצריך ד' לחרישה בין השורות. ואף לרבנן דר' שמעון דלעיל דסברי דנטעי איכא בפחות מד' ד'. היינו דמקרי לפעמים ולעתים רחוקות. אבל ודאי דלא שכיח כלל. ותדע דאי מלתא דשכיחא היאך פליג ר' שמעון במציאות ושכיח. ועוד שאין צריך לשנות כלל לפי שכל שש עשרה אמות מקודשות ואפילו יפלו בעגולה כמה גפנים שלא אמרו מ"ה גפנים להקל אלא להחמיר: ך כשאחזור אלקטנו וכו' אסור. כתב הר"ב משום דנתעצל ונתייאש ודכוותה גבי מחילת הכרם וכו'. בריש מסכת בבא בתרא. וכתבו שם התוספות והטעם יש לפרש משום דכתיב (דברים כב) לא תזרע כרמך כלאים דומיא דזריעה דניחא ליה ע"כ. ועיין בפירש משנה דלקמן: ["אם הוסיף במאתים. פירוש אחד ממאתים כדמפרש הר"ב בסוף משנתנו והטעם נ"ל שכן זה שיעורו לענין בטול כדתנן במשנה

מלאבת שלמה

ך כשאחזור אלקטנו. פי' שאחר שהגיע לו עבר מעליו ואמר כשאחזור וכו'. ובירוש' מוקי לה ריב"ת בפועל שהי' מנכש בשדה שהוא עסוק במלאכתו ולא אסרוהו רבנן להתבטל ממלאכתו ולעקרו אבל אדם אחר שהי' שם ורואהו לא פלוג אלא בין כשאגיע בין כשאחזור אסור לו דמקיים כלאים הוא ובעל

יכין

ל) אפילו הוסיף ר' קודם שהגיע לשם מדלא התעצל ללקטו והורה הקפידה רק בדניחא ליה. דכתיב שדך לא תזרע. דומיא דזריעה: לא) מדהתעצל ללקטו. ושיעור לידע אם הוסיף חלק ר'. משערין בכמה זמן יתייבש כל ליחות שבו משנתלש. ואם למשל יתייבש בק' שעה לגמרי. יתייבש בחצי שעה חלק ר' מלחותו. וכ"כ מוסיף בחצי שעה חלק ר'. ואסור (ב): לב) הזרעים: לג) כשמזבל או משקה השדה:

תפארת ישראל

בועז

(ב) ומה שהקשה בעץ חיים הרי קשואים ודלועים לא יתיבשו עד ימים רבים. ובמחכ"ר לא דק דאין רק בעלים שסביב להפרי משערין להרמב"ם והרא"ש וכשנתיבשו חלק ר' באותו זמן שגדלו יחד בהכרם נאסר הפירות עם העלין. ואפי' נופי הגפנים נאסרו. [אב"י אלוף בינה וחכם להבין דברי חכמים וחדותם. דקושית רבינו ע"ח הוא. דהרי אלו קשואים אבטחים ודלועים ושאר פירות כדומה להם. שיש להם ליחות רב הנסיון מעיד לאמורה כנגד קבלת חז"ל. לפי פי' הרמב"ם והרא"ש כאן. דהרי אלו פירות כשנעקרים בעודם קטנים אפי' בכמה ימים לא יתיבשו ונשאר להם כמותם ואיכותם בלי גרעון ופחת. ואילו היו בארץ היו גדלים כנודע שאין לשער תוספת הגידול כנגד מה שאנו רואין שיעור היבוש באותו הזמן. ואין להם יחוס זה עם זה. ועל זה תירץ רבינו ע"ר זצוק"ל הכ"מ. דבפירות כאלו יש עדיין לשער בעלין שלהם. דבעלין יש יחוס שוה בזמן בין תוספת הגידול כשהוא מחובר בארץ להפיחות ע"י היבוש כשהוא נעקר ונתלש. ואע"פ דכ' הרמב"ם רואין אם נחתך ירק זה או מין תבואה זה מן הארץ בכמה זמן ייבש. והרי מלשון זה משמע. דבדבר שאינו ירק משערינן בהפרי עצמו. דאי בעלין משערינן. מה לי ירק מה לי תבואה. הרי תמיד בירק. דהיינו בעלין משערינן. י"ל דכונת ע"ר. דעכ"פ באבטיחים ושאר פירות רב הליחות. דא"א לשער בהפרי עצמו משערינן בהעלין. או י"ל דכונת ע"ר. דבכל הפירות משערינן בעלין. והא דחילק הרמב"ם בין ירק לתבואה. לא חילק רק כדי לאשמועינן שבכל מיני הצמחין הדין כן. לא נומר שבירק משערינן בעלין ובהתבואה בהפרי עצמו דלא פלוג. ובתוך מחלצות שש ורקמת דבריו העמוקים הוסיף רבינו בסוף דבריו עוד ראיה לזה. דע"י שאנו משערינן בהעלין מכל לדון על הפרי. דהרי קי"ל דאפי' נופי הגפנים נאסרים. וא"כ קשה או אנוף אותה קושי' של רע"ח אאבטיח. דאיך תאסר הנוף לפי מה שמשערינן בהפרי. דהרי נוף אפילו לימים רבים אינו מתיבש. מאחר שהוא עץ קשה ויבש. אע"כ דהשיעור דחלק ר' הוא יוצא לדון על כל הצמח. ומשערינן תמיד מצד תורת היס

משנה ראשונה

ך הרואה ירק. פשטא דמתני' משמע שרואה ירק ברחוק מכדי פשיטת ידו ולכך לא נאסר כיון שאין יכול ללקטו עד שמגיע אליו. אבל משהגיע לו ולא לקטו ואמר כשאחזור אלקטנו אסור. אבל בירושלמי פירשו דאפילו יכול ללקטו אלא משום שעוסק במלאכה אמר כשאגיע לו כלומר כשאפנה ממלאכתי אלקטנו נ"כ מותר והביאו הר"ש והרא"ש. אפשר דלא ניחא להו לפרש כשאין יכול ליטלו עד שמגיע לו מותר. דהא מילתא דפשיטא הוא דהיינו מתני' דלקמן היה עובר בכרם ונפלו ממנו זרעים כו' ומה לי לא ראה או ראה ואינו יכול להציל מ"מ שלא בכוונה הוא. ועוד אי כשאין יכול ליטלו אמאי תלי לה באומר כשאגיע כו' ה"ל למיתני הלך מיד ולקטו מותר לא הלך מיד והוסיף אסור. והרמב"ם העתיק המשנה כלשונה והשמיט הך דירושלמי עי' בכ"מ פ"ה דין ט': אם הוסיף במאתים אסור. והא דתנן ספ"ז משמשרים מיד אסור. הא אמרינן בפ' כל שעה דף כ"ה זרוע מעיקרו בהשרשה זרוע ובא הוסיף אין לא הוסיף לא. והטעם דהוספה

ציונים

ך הרואה ירק. תוס' בפירו' דף לב. ובס"פ הערל ובנ"ק דף פא. ודף ק. ובפ"ק דב"ב. ובחבור דינא דגרמי להרמב"ן ז"ל. מיי' שם פ"ה הל"א. טור ושו"ע שם ספיף מז: ך הי' עובר. מיי' שם הי"ז. טור ושו"ע שם ספיף יג:

תוס' אנשי שם

ך בר"ב ד"ה כשאגיע ט' וכיצד משערין כו'. כן פי' הר"מ והרא"ש כ' ואומר אני אפילו בחצי שעה יוכל לדעת כיצד עוקר שתי שבלים או כמה שירצה ושוקל אותם בשעת עקירה ולחצי שעה ישקול אותם ואם היו עשרים אוקיות ועכשיו פחתו אוקיה הרי שבחצי שעה ג"כ הוסיפו א' על עשרים וכן למאה אוקיות וכן למאתים ע"כ ומה שיש להקשות על פירושים אלו הוא ממה שהנסיון מוכיח אם תקח מן הקשואין ומן האבטיחים שיש בהם לחות רב ותעקור אותם כשהם קטנים לא יחסר כלום כמעט מכמותם בכמה ימים ואילו היו בארץ היו גדלים הרבה מאד. ועוד אם תקח מין מהירקות כגון חסא תתייבש ביום א' כולה לפעמים או בשנים ותתפרך או התעפש עד שלא ישאר כלום וכפי זה היה ראוי שהחסא תצמיח ותגדל כולה ביום או יומים ואין הדבר כן ועוד קשה בלשון הירושלמי דאמר כיצד בודקין רב ביבי בר הונא אמר עוקר א' ומניח א' כל מה שזה פוחת זה מוסיף. דל"ל שטל א' ומניח א' הכי הול"ל עוקר אותם וכל מה שיפחתו כשיעור אותו זמן הוא מה שהוסיפו. ואפשר לומר בפי' הירושלמי עוקר שבלת א' ושוקלה והרי היא מאתים חסר א' ומניח א' נטועה כשיעור הזמן שנשתהו בכרם ואח"כ שוקלה והנה היא מאתיים הרי שהוסיפו באותו זמן א' ממאתים שמה שזה פוחת זה מוסיף ודוק. מיהו לא קשה כ"כ על פי' הר"מ והרא"ש דבירושלמי גרסינן דבי ר' ינאי משערין בהדין ירבוזא וירבוזא פי' העגול אישפרגו ואפשר שזה שהוא כ"כ ליבש כמו לגדל. (ע"ח): תוי"ט ד"ה אם הוסיף כו' והטעם נ"ל כו'. טעם זה כ' רש"י ז"ל בהדיא בפסחים דף כה וחולין ד' קטו (לה"מ):

ז הזורע וסיערתו הרוח לד).לאחריו לה) מותר לו). סיערתו הרוח לפניו לז). ר' עקיבא אומר אם עשבים לח) יופך לט). ואם אביב מ) ינפץ מא). ואם הביאה דגן מב) תדלק מג): **ח** המקיים קוצים בכרם רבי אליעזר אומר קדש מד). וחכ"א לא קדש אלא דבר שכמוהו מקיימין מה).האירוס מו). והקיסום מז).

ושושנת

ת"נ. ז סיערתו נ"א סיעתו. תדלק בירושלמי ידלק. ח והקיסום נ"א וי"נ הקיסים וכ"ה בירושלמי ובר"ש ז"ל.

ר' עובדיה מברטנורה

בכוונה משמע: סיערתו הרוח. שהיה עומד בשדה וזרע והוליכה רוח סערה את הזרע בכרם: לאחריו מותר. דשלא בכוונה היה ולא ראה שהוליך הרוח את הזרע לתוך הכרם: *)ולפניו אסור. אם סיערתו הרוח לפניו וראה אסור: כיצד יעשה אם עשבים יופך. יחרוש ויהפך שרשי העשבים ושוב לא יצמחו: אם אביב. שכבר צמח הזרע אלא שלא הביא שליש: ינפץ. הזרע מן השיבולת והקשין מותרין והדגן אסור: ואם הביאה דגן תדלק. והכל אסור: **ח** רבי אליעזר אומר קדש. שכן בערביא מקיימין קוצים בכרם כדי שירעו גמליהם ומאחר שמקצת בני אדם מקיימים אותם בשדותיהם הוו כלאים בכל מקום דספיר קרינן **)בו אשר תזרע דמשמע מה שב"א נוהגים לזרוע ורוצים בקיומן: לא קדש אלא דבר שכמוהו מקיימים. באותו מקום כגון קוצים בערביא לפי שלשם מקיימים אותם אבל בשאר מקומות שאין מקיימין אותן מותר והלכה כחכמים: האירוס. מין ירק שעליו רחבים ועושין אותו בתבשיל וקורין לו בערב"י סוסנב"ר: והקיסום. הדר"א (א) בלע"ז שמדלין אותו על החניות ועל החלונות:

ושושנת

*) נד"ו לפניו. **) נד"ו בהו.

(א) עפעע. הקיסוס עשב שמתפשט מאד ומרבין כאילן ומתפשט ועולה על החומות כן הוא לשון רש"י בסוכה דף י' ע"ב וכן דרך השרים שנוטעין אותן לפני החלונות ומושכין עד סמוך לגג לנוי והוא הנקרא בלשון אשכנז (עפעע).

תוספות יום טוב

במשנה א פרק ב דערלה ועיין שם בפירוש הר"ב]: **ז** [*לאחריו מותר. פירש הר"ב דשלא בכונה היה וכו'. וכתב הרמב"ם בפרק ה' מהלכות כלאים וחייב לעקור כשיראה ואם קיימן הרי זה קדש ע"כ]: ינפץ. כתב הר"ב והקשין מותרים וכן כתב הרמב"ם בפירושו ואתיא כר' אושעיא בירושלמי. אבל בחיבורו פ"ה פסק כר' יוחנן דהכל אסור בהנאה. ודתנן ינפץ תירץ בירוש' משום דיותר ראוי לקבורה כשהוא אביב ולא כשהוא ראוי לשרפה ותנן בפרק קמא דתמורה כלאי הכרם שדרכו לישרף ישרף שדרכו ליקבר יקבר: ואם הביאה דגן. לשון הר"ש דהיינו שהביאה שליש. *ועיין פ"ז משנה ז ובסופו: תדלק. לשון הרמב"ם הוא שאמר הכתוב (דברים כב) פן תקדש המלאה. ותרגומו דלמא תתוקד ע"כ. [*וכתב הרמב"ם בפ"ה מהלכות כלאים ואם ראה אותן וקיימן הרי אלו ישרפו עם הגפנים הסמוכים להם ע"כ]. ועיין מ"ש רפ"ח: **ח** [*רבי אליעזר וכו'. ולגירסת התוס' שכתבתי בפ"ט דב"ב משנה ז גרסי' ר' אלעזר בלא יו"ד וע"ש בד"ה ר"א אומר וכו' ובד"ה תקברם וכו' ובד"ה ותכ"א וכו']:

וכל

מלאכת שלמה

ובעל הבית נמי שהוא עסוק במלאכתו עשוהו כפועל והקלו נמי באגיע שם: **ז** הזורע וסיערתו הרוח לאחריו מותר. לשון הרמב"ם ז"ל פ"ה סי' י"ז או שהי' זורע או זורה בשדה לבן וסיערתו הרוח לאחריו ונפלו הזרעים בכרם וצמחו ה"ז לא נתקדש שנא' וכו'. וכ' שם בכ"מ או שהי' זורע או זורה בשדה לבן כלומר שאילו היה עושה כן בכרם אפי' סיערתו לאחריו אסור מאחר שהי' עושה בעבירה. ע"כ: סיערתו הרוח לפניו ר"ע אומר וכו'. משמע מפי' ר"ע ז"ל שהי' גורס לפניו אסור. וגם לא הי' גורס מלות סיערתו הרוח בסיפא. וגם משמע שלא הי' גורס רע"א וכו' רק כיצד יעשה אם עשבים וכו' וכ"ה שם ברמב"ם. ולא ראיתי בשום מקום גירסא זו גם לא ראיתי מי ששונה כן. אכן הה' ה"ר יהוסף ז"ל כ' שיש ספרים דגרסי סייעתו הרוח לפניו ונראה לו שהיא גירסא יפה דלפניו שייך לשון סייעתו שהרי מסייעו למה שהוא רוצה שהרי הוא רוצה להוליכו לפניו עד כאן: ר' עקיבא אומר וכו'. נראה שיש טעות בפי' הרמב"ם ז"ל שכתוב בדפוס והלכה כר' מאיר: **ח** האירוס כו'. הראב"ד ז"ל בפ"ה סי"ט לא גריס וכל מיני זרעים אלא ה"ג האירוס והקיסום ושושנת המלך מין זרעים ואינם כלאים בכרם וכ"ה בתוספתא פ"ג דכלאים וכ"ה ג"כ בפי' הר"ן ז"ל פ' ראשית הגז וע"ש בה' כלאים במ"ש מהרי"ק ז"ל בענין קינגוס גם ע' במש"ל פ"ב סי' ה' ובשבת פ' תולין ד' קל"ט אשכחן נמי פלוגתא דר' טרפון וחכמים בכמון דר' טרפון אומר אינו כלאים וחכ"א כלאים. והתוספתא היא שם ספ"ג. ופי' ר"י בעל התוס' ז"ל שושנה אין זו שאנו קורין רוזא דהא חזינן דכי שקלא לפירא הדר מפיק גווזא וקרי ליה מין זרעים. ובפ' כיצד מברכין קרי כה"ג מין אילן ומברכין בפה"ע ע"כ. וגם מפירושו ז"ל משמע דלא גרסי' מלא וכל:

תפארת ישראל

יכין

לד) להזרעי' לתוך הכרם: לה) ועי"ז לא נודע לו עד שהוסיף ר': לו) ועכ"פ חייב לעקרו כשיראה. דאל"כ יאסר: לז) שנודע לו: לח) אם המתין מלעקרו עד שצמח: לט) יחרוש להפוך השרשים: מ) שכבר גדל הזרע קצת: מא) הזרע מהשבלים. והקשין לא חשיבי אז שיאסרו. כך כ' הרמב"ם בפירושו. אבל בחיבורו [פ"ה מכלאים] פסק דגם הכא הקשין אסורים. רק התנא נקט הכא ינפץ. מדעדיין רכין ולחין. אין טוחן לשרפן רק נוח טפי לנפצן ולקברן (ג): מב) שהביא שליש: מג) ונאסר הכל. ונקט בכל חד השחתה כי אורחיה. ועלי הגפנים עם הענבים. אם כבר נעשו כפול הלבן בין כך וכך ישרפו כל שהן תוך טז"א רק נקט הנך חלוקים בהתבואה משום דרק בהתבואה יש חילוק זה (ועי' ספ"ז). [אב"י כלומר שכבר מפסה שמכיר אותם הזרעים באיזו מקום הם מונחים כגון שעשו עשבים. והוא מקיימן עד שיעשה הגפן כפול הלבן אזי מיד תקדש. וא"צ להיות הזרעים אביב או דגן. אלא משום דלפנינו אופן איבוד וביעור הזרעים יש חילוק בין עשבים לאביב ולדגן. להכי נקטה המשנה חילוקים אלו]: מד) מדמקיימין אותן בערביא למאכל גמלים: מה) באותו מקום. ובאמת בערביא מודו: מו) אינגווער וי"א קרויזעמינצע: מז) עפאקרויט:

בועז

דכלאים באותו החלק מהצמח שמתיבש יותר מהר. ובפרט שיש עוד טעם לזה. מאחר שידעינן שבהטבע הצמחים והבע"ח. שהם בעלי התקשרות והתאחדות פנימי בכל חלקיהם. הרגאניזמע וועזען בנ"א. החלקים של כל דבר הנויס ומאוחדים אנו באנו. וא"כ ה"ה שנוכל לומר שדנין על הפרי ע"י מה שמשערינן בעלין כנ"ל. ועי' מה שפי' הראב"ד לשער ע"י משקן]: (ג) ואילה"ק לרמב"ם הרי כל הנשרפין לא יקברו (כסוף תמורה). י"ל כיון דרק מד"ס אסור כן. דלמא חפר להו ויהנה מהן. הכא דלא אפשר ל"ג. ובפרט דמדקן רכין ירקב מיד. [אב"י דברי רבינו מאורן של ישראל זצוק"ל צריכים לימוד. א) מ"ש שלרמב"ם מנפץ וקוברן. ברמב"ם לא כתב רק ינפץ אותו אביב כדי להשחיתו. ואפשר דלקברן דכ' ע"ר לאו דוקא. אלא הכונה דממילא ע"י הנפילה על הארץ הם נכנסין תוך חרולי אדמה ומתקברין שם ונרקבין. או י"ל שע"ר פי' הא כדי להשחית שכ' הרמב"ם. שר"ל שקובר אותם אחר הנפילה. ועי' הר"ש שכתב על שיטת רבי יוחנן בירושלמי שהוא שיטת הרמב"ם בחיבורו. שדרכו לקבר יקבר ושדרכו לנפץ ינפץ. דמזה משמע דא"צ רק לנפץ ובזה די. ב) מה שהקשה ע"ר מתמורה. טענתו הקדושה. דאע"ג דאמרינן שם להדיא אתרומה טמאה וערלה וכלאי כרם דהן מהנשרפין את שדרכן לשרף ישרף ואת שדרכן לקבור יקבר ומטעם זה עצמו אמר רבי יוחנן להדיא בהירוש' דהכל אסור וינפץ הוא במקום קבורה. והרי זהו בעצמו הוא שיטת הרמב"ם. י"ל דעכ"פ קשה. כיון דכונת המשנה במה שאמרה ואת שדרכה להקבר יקבר. היינו משקין שא"א בשריפה וכפרש"י שם. א"כ אמאי כאן באביב שהוא דבר גוש יקבר. יותר ראוי לשרפו]:

משנה ראשונה

דהוספה בעי אחד ממאתים כדין ביטולו כמ"ש תוי"ט וכ"כ רש"י שם: **ז** ואם אביב ינפץ. פי' הר"ב הקשין מותרין. ולקמן פ"ז מ"ז דתנן התבואה מתקדשת משתשריש וה"נ אמרינן בפ' כל שעה זרוע מעיקרו בהשרשה ואמאי הקשין מותרין. לקמן פ"ז תירץ הר"ש דמ"ד הכא הקשין מותרין ס"ל זרוע מעיקרו דוקא שנזרעו שניהם יחד הכרם והתבואה: **ח** המקיים קוצים בכרם. הכא משמע דקוצים הוי כלאים באותו המקום שמקיימין אותם אפילו לחכמים. וקשה פ"ז מ"ש הרמב"ם פ"א מה"כ אין אסור משום כלאי זרעים אלא הזרעים הראוי למאכל אדם וכו' והרי קוצים אין ראוין לאדם שגם בערביא מקיימין אותם לגמלים. ואין לומר שיש חילוק בזה בין כלאי זרעים לכלאי כרם שמנין לו זה. ועוד שכתב הכ"מ פ"ה דין ג' בשם הר"ן דבכלאי הכרם אין אסור אלא קנבוס ולוף אבל שאר זרעים שאין נאכלים מותרין. ומדברי הרמב"ם שם משמע נמי כן דזרעים שנאכלין אסורין מדבריהם ושאין נאכלין מותרין לגמרי כמ"ש הכ"מ שם ונלאתי בכ"מ פ"א דין ד' שהקשה ממתני' דהכא קושיא זו וגם הקשה עוד מכלאי זרעים גופייהו דאמרי' בפ"ק דזונין הוו כלאים שמוליכין אותם למאכל

יונים

ציונים

ח המקיים קוצים. שבת קמד: ב"ב קנו: לא קדש. מיי' שם ה"ח. טור וש"ע שם סעיף יט: האירוס. מיי' שם הי"ט. טור וש"ע שם סעיף כ:

ראשון לציון

משנה ז [תוי"ט ד"ה] ינפץ כתב הר"ב כו' ותנן (בפ"ק דתמורה) כלאי הכרם כו'. נ"ל בפ' בתרא דתמורה כו' דף ל"ג:

תוספות רע"ק

משנה ז [אות יט] תוי"ט ד"ה ואם הביאה. ועי' וכו') ולר' אושעיא הני' לקמן משתשליש ולר"י משתשריש כ"ה בירושלמי לקמן פ"ז ועי' מ"ש בס"ד:

תוס' אנשי שם

ז תוי"ט ד"ה ינפץ כו' משהוא ראוי לשריפה כו'. וא"ת אכתי הקשין דליתני יקבר וי"ל דכונת התנא להשחית כל דבר לפי מה שהוא שעשבים השחתתם בהפיכה ואביב בנפוץ הזרע דקשים לא חשיבי והיינו מה דמסיים הרא"ש וז"ל כמו כן הכא את שדרכו להפוך יופך ואת שדרכו לנפץ ינפץ והתי"ט החסיר העיקר. (רמ"ז): ד"ה תדלק כו' עם הגפנים כו'. ע' תוי"ט לק' בפ"ז וזה דלא כמ"ש התפא"י שגם כאן הגפנים נאסרים: ח בר"ב ד"ה ר"א כו' בכרם. ע"ש ונ"ל בשדות וכ"כ בגמ' שם: בא"ד שמקצת בנ"א כו' פי' דלגבי עלמא איקרי מקצת אבל מ"מ בעי ר"א שיהיה מקום או מחוז נוהגין כן אבל מקצת בנ"א בעיר א' בטלה דעתן אצל כולות העולם הכי מוכח בפרק חבית קמד ע"ש. (רמ"ז):

ושושנת המלך (מח). וכל מיני זרעים (מט). אינן כלאים בכרם (נ). הקנבס (נא). רבי טרפון אומר אינו כלאים; וחכמים אומרים כלאים (נב). והקינרס (נג) כלאים בכרם:

ח״ג. והקינרס נ״א והקינדס .

ושושנת המלך. *)רוזי"ן (א) בלע"ז: וכל מיני זרעים אינן כלאים בכרם. מן התורה אבל מדרבנן הוו כלאים דהכי מוכח במנחות [דף סו]: קנבוס. קנאפ"ו (ב) בלע"ז ובערבי קינ"ב: וחכ"א כלאים. והלכה כחכמים: הקנרס. בערבי כרפו"ס ובלע"ז (ג) קרד"ז והוא דרדר האמור בתורה (בראשית ג) וקוץ ודרדר תצמיח לך:

*) נ"ו רוזיל"א .

וכל מיני זרעים. פירש"י במנחות דע"ו. דכתיב כרמך כלאים זרעים הדומים לכרם וקנבוס ולוף הולין אשכולות כעין ענבים. להכי הוו כלאים. והרמב"ם בפ"ה נתן טעם שנגמרים עם תבואת הכרם. ופי' הכ"מ שכמו שהכרם אינו ניתר עד ג' שנים [מטעם ערלה] וקנבוס ולוף עושין לג' שנים כדתנן לעיל בפ"ב מ"ה ע"כ. [*וע"ש שכתבתי מהו קנבוס] ובמנחות קנבוס ולוף *)אמרה תורה דתנן היתה שדהו זרוע קנבוס ולוף וכו' דלעיל [פ"ב מ"ה] והיינו כהרמב"ם דמייתי ראיה מששים לג' שנים דאינו לענין כלאי כרם לא מתנייה כלל אלא לענין כלאי זרעים. וזהו מן התימה על פרש"י דהתם. ומ"ש הר"ב דמדרבנן הוו כלאים להרמב"ם בפ"ה כפירוש הכ"מ הני דהכא וכדומה להם שאינם נאכלים אפי' מדרבנן לא. שלא אסרו חכמים אלא הגרעינים הנאכלי' ולדידיה ניחא דנקט התנא להני לומר דדוקא אלו מותרים אפי' מדרבנן: [*והקינרס. עי' במ"ב פ"ג דעוקצין]:

(א)ראזע.(ב) האנף.(ג) וועבער קרויט (ארטישאקען דישטעל וועבער קרויט).

*) נ"ל אסרה .

מלאכת שלמה

קנרס. כרי"ם גרים לי' בעל הערוך ז"ל וגרסי' בבראשית רבה דרדר זו קנרס שהיא עשויה דרים דרים וחכן נמי במס' עוקצין פ"ג עוקץ קנרס ספח ונראה שהיא אותה שקורין וירינגיגה בלע"ז והיא מרה וצריך למתקה באור ברותחין כדאי' ס"פ המביא כדי יין ועלה נמי עשוי דרים דרים ונראה שבשביל שצורתה כקורנס של נורפי והכי קראוה כן. הרש"ש ז"ל. וגם הרר"י ז"ל הגיה בריש אלא שכתב שבס"א בדלי"ת קונדס. אבל הרב מהרי"ק ז"ל נראה קצת שגורס קונדס בדלי"ת שכך הגיה על הרמב"ם ז"ל שכתוב שם קונבוס כתב שהוא טעות ושצריך להיות קונדס קארדו בלע"ז ע"כ. והורה מקום שהוא ספ"ס דכלאים :

יכין תפארת ישראל יכין

מח) אינה ראזע שלנו הגדילה באילן. וזאת מין זרעים היא וכ"ל שהיא הנקראת אללעט פיסטראזע. ואין לה ריח: מט) כקטניות ופולין וכדומה מיני זרעים: נ) מדאורייתא. דדוקא תבואה וירקות אסור מדאורייתא בכרם. וכ"כ קנבוס ולוף מדכתיב כרמך כלאים. זרעים הדומים לכרם. ואלו יש להן אשכולות כגפנים [במנחות דס"ו ב'] אבל שאר ירקות רק מדרבנן אסור. ועמ"ש בספרי בתי כלאים סי' ל"ח ול"ט. אבל כל מיני זרעים. דהיינו שרק הפרי נאכל ולא העלין. מותר לכתחילה לזרעו בכרם [י"ד רנ"ז ס"כ]: נא) האנף: נב) מדדומה לענבים: נג) דיסטעלן. והוא דרדר שנזכר בתורה:

הלכתא גבירתא כללא דפרק ה

פרק ה משנה א אע"ג דכל ב' נגד ב' נקרא כרם. זהו בנטועים בתחלה כך. או שנטועים כל הגפנים בערבוביא ויש בין כולן לכוון ב' נגד ב' וט'. אבל בנעקרו כמה גפנים מהכרם כאן וכאן. והנשארים נטועים רחוקים זה מזה. צריך שישאר ב"פ ב' נגד ב' ואחד יוצא זנב. וכולן יהיו תוך ג' על ג' אמה. ובפחות מכשפ"ה זה. או ביותר מחמרה זו א"צ להרחיק הזרע מכל גפן רק ו"ט ולא ד"א כבכרם: משנה ב כרם שגפניו עשוים שורות רבות וכל גפניו מקורבים זל"ז תוך ד"א. אם יש בו ב' שורו'. שבכל שורה יש ג' גפנים שרחוקים זמ"ז ד"א. רואין האמצעיים כאינן והינו כרם.וה"ה ביש בו ב' נגד ב' וכו' במרחק כזה. רואים האמצעיים כאינן: משנה ג חריץ שמפולש באמצע הכרם ועמוק י"ט ורחב ד"ט. מותר לזרוע בתוכו סמוך לגפנים. ורק שלא יסככו הגפנים על הירק שבתוך החריץ. ואם אינו מפולש. אפילו עמוק י"ט ורחב ד"ט אסור לזרוע בתוכו. אא"כ יש בין ב' שורות הגפנים שבב' שפתי החריץ ס"ז אמה. ואז דינו כקרחת [רפ"ד]. וכן תל או בימה שבכרם שגבוה י"ט ורחב בראשו ד"ט מותר לזרוע על גגו. רק שענפי הגפנים שעומדים לספח תוך הד"א מהירק לא יגעו בהירק שבתל. [אב"י ודברי הרמב"ם בפ"ז דכלאים הכ"ב. הם כמעט כחידה סתומה ופותר אין אותה וז"ל שומרת שבכרם אם גבוה עשרה ורחבה ארבעה מותר לזרוע בראשה ירק. ובלבד שלא יהיו השריגין נוגעין בה כדי שלא יראה הירק בתוך הכרם מלמעלה. בר"א במרובעת. אבל אם היתה השומרה עגולה צריכה שיהיה בתוכה חלל ד"ט. כדי שתהיה מופלגת מן הארץ וצריכה עפר על ראשה מלמעלה ג"ט. ואם נפריש. ששומרה הוא תל בעלמא וכמו שפירש הר"ב וכמו שנראה מהר"ש שפי' שומרה כעין סלע גבוה וכו' וכמו דמשמע קצת מל' הרמב"ם בפירוש המשנה וז"ל מקום גבוה יעמוד שם הצופה. אין לדברי הרמב"ם האלו המיתקים בקצת מהירושלמי. פירוש. דקשה. א) למה מחלקינן בין מרובע לעיגול. ב) מהו מכוון במה שאמר שיהיה בתוכה חלל ד"ט. הרי הוא תל סתום. ג) ואיך תלוי עם החלל הזה מה שאמר עליו כדי שתהיה מופלגת מן הארץ. דאם החלל. ר"ל רוחב החלל על גג השומרה, היינו דין דרישא במרובע. דנ"כ צריך רוחב ד"ט. ועוד דאין לרוחב שום תלית עם התפלגה מן הארץ. שהיא נפלגת ע"י הגובה. לא ע"י הרוחב. ואם נאמר דהחלל היינו חלל מנוקב פנימי תוך השומרה א"כ מה אמר כדי שתהיה מופלגת מן הארץ. הרי בלא זה מופלגת ע"י גובה י"ט. ד) הג"ט עפר שעל ראשה שלא הוזכר על זה שום טעם ל"ל. ה) ועוד דמאחר דכנראה צריך ג"ט עוד על השומרה של י"ט דהו"ל ביחד גובה י"ג טפחים. וא"כ הול"ל בקיצור. שצריכה שתהיה גבוה י"ג טפחים. ולמה הגביל שיעור הגובה בדרך המשה זר כזה. שיהיו על השומרה ג"ט עפר. מה לי עפר או שאר דבר. דכל קפידא הוא רק שתהיה גבוה י"ג טפחים. יהיה באיזהו אופן שיהיה. מלבד דשיעור י"ג טפחים בעצמו הוא דבר שאין לו שחר. ואני בחפשי אמתחת דברי רבותינו ז"ל. לבלי להיות תורת דין זה תתומה נתנה. ראיתי להג"ה בי"ד סי' רצ"ז סנ"ב. שפירש מלת שומרת שר"ל בית דירת שעושים לשומר השדה. ולפ"ז קימרי התמיהות מיתריין. דבאמת שומירה הוא תל וסלע שעליו עומד השומר וצופה למרחוק גם יש בתוכו לפעמים חלל. שיכול לכנס בתוכו כבנקיקי סלעים מפני גשמים ורוחות. וכשהיא מרובעת. דאז הוא מקום ניכר ומובדל בפני עצמו. ואינו מתערב בערבוביא עם שאר הכרם [עי' לעיל פ"ב מ"ז] אזי בגבוה י"ט ורחבה ד"ט סגי. משא"כ באם היא עגולה דאינה מוכרתה ומובדלה כ"כ בהיכר מראית עין משאר הכרם. אזי צריכנן שאר היכרים דהיינו שתהיה בתוכה חלל ד"ט. וע"י החלל הזה הגג שלמעלה, שהוא זורע עליו כאילו הוא מוכרת ומובדל לגמרי מארץ הכרם. וזה שאמר הרמב"ם כדי שתהיה מופלגת מן הארץ. משא"כ כאם השומירה סתומה ואטומה. או ביש לה חלל פחות מד"ט גם הגג נחשב כארץ הכרם עצמו ואסור לזרוע עליו. ומה שאמר שצריך עפר על ראשה ג' טפחים. הכוונה או שיהיה לה להגנה וכסוי סביב על הגג כעין מעקה גובה ג"ט עפר [עי' פי' רב"א שכתב לשון כיסוי] והוא ג"כ להבדיל הירק למראית עין מענפי הגפן. או שיהיה המקום בהגג שעליו זורעין מכוסה בכיסוי עפר של ג"ט. והזריעה הוא על הכסוי הזה למען שיהיה נראה שהזרעים אינם יונקים מהשומירה העולה מארץ הכרם אלא מעפר אחר וכן הוא שיעור פילוש שרשי הזרעים לקמן רפ"ז. ורבותינו מפרשי המשנה ובתוכם ע"ר זצוק"ל לא הוצרכו להזכיר מכל זה, שהם מיירים משומירה דמתני' שהיא מרובעת. שאינה צריכה לתנאי דחלל ד"ט ושיהיה עפר בראשה ג"ט. ועי' בפי' רב"א שכתב שבשומירה עגולה צריך להיות חלל ד' אמות והוא כנגד הרמב"ם והשו"ע. ונראה שהאיש האלהי הזה לא רצה לפרש מספר ארבע דמתני' ארבע טפחים. דא"כ ארבעה צריכינן לומר [וכדאשכחן לרבותינו ז"ל שדקדקו תמיד מאד בלשון המספר. אם הוא לזכר או לנקיבה. עי' רי"ף פ"ב דשבת גבי פתילת הבגד שקפלה. ובברכות פ' ג' שאכלו גבי עד היכן ברכת הזימון. וגמרא קידושין רפ"א גבי האשה נקנית בג' דרכים]; ולהכי מפרש דמתני' מיירי בשומירה עגולה ומפרש דרחבה ארבע. ר"ל ד' אמות]: משנה ד גפן שנטוע בגומא שבכרם. או שמוקף גדר גבוה י"ט ורחב בהמשך ד"ט. צריך שיהיה רוחב המקום דע"ד אמות *). ואז מרחיק הזרע מהגפן ו"ט [ובש"ע סי' רצ"ז סנ"ח כ' דלכתחילה ירחיק מהגפן ד"א. ולא הבנתי אמאי. והרי כיון שהרוחה הוא דע"ד אמות מ"ש משאר גפן יחידי דסגי בהרחק ו"ט.[אב"י ל"מ הייתי אומר דדברי הש"ע מיוסדים על אדני פז דברי הרמב"ם פ"ז הכ"ה.והוא סובב הולך על קוטב דברי התוספתא פ"ד דכלאים דאמרינן שם ר"ג ובית דינו התקינו שיהיו מרחיקים ד"א מעיקר גפנים לגדר. דנחמיר ביה כאילו הוא כרם. ע' רכ"ם שם]: [משנה ה הזורע כלאים באמצע הכרם או המקיימו עד שהוסיף במאתים ה"ז מקדש מן הגפנים שסביבותיו ט"ז אמה לכל רוח עגולות ולא מרובעות.ואם היו הגפנים רחוקים זמ"ז לא יותר מח' אמות וזרע הירק סביב גפן א' ה"ז אוסר מ"ה גפנים היינו ז' על ז' שורות שהגפן הזה באמצען מלבד ד' גפנים שבזוית שלא נתקדשו אע"פ שגם הגפנים הסמוכים אל הגפן שבזוית רחוקים מן הגפן האמצעי יותר מט"ז.גזרו חכמים שמא יטעו להתיר אלו הגפנים גם בנטוע על ד' ד' כיון שאין נכר התבדל שבין זל"ז]: משנה ו ראה ירק בכרמו ומיד הלך לעקרו אף שהית הדרך רחוק מאד עד שביני ביני הוסיף הירק חלק ר' ממה שהיה תחלה. כיון שלא התעצל מותר הירק והכרם. אבל כשהתעצל אפילו ע"י שהיה לו לעשות דבר נחוץ קודם שיעקר הירק. אם הוסיף הירק חלק ר' משעה שראהו נאסר: משנה ז כל שנזרע ירק או תבואה בכרם שלא ברצון בעה"ב. בין שנעשה ממילא או מאדם אחר כל שכשנודע לבעה"ב מיהר לעקרו. אפילו הוסיף חלק ר' משעת שראהו הכל מותר: משנה ח כל הירקות כלאים בכרם. אבל רק כשרוב תושבי אותו המקום רגילין לקיימן. אפילו מקיימין אותן למאכל בהמה או למלבוש. אירוס וקיסום ושושנת המלך אינן כלאים בכרם [לרמב"ם מדהוא מין זרעים. ואין כלאים בכרם רק ירק. ולראב"ד זרעים וירק שניהן אסורים והנך שרו מדאין מקיימין אותן]: אבל קונרס וצמר גפן וקנבוס כלאים בכרם:

---

*) דברים אלו תמוהים דהא הלכה כחכמים דפליגי אר"י וכ"ש הר"מ אלא דס"ל דמתני' באין עמוק י"ט אבל בעמוק י"ט יש לגפן יחידית דין כרם וצריך הרחקה ד"א ע"ש בכ"מ ובביאור הגר"א בש"ע שם. אבל להצריך ד"א ברוחב המקום וההרחקה יהיה רק ו"ט זו לא שמענו אלא כדר"י דאין הלכה כמותו .

ציונים

וכל מיני זרעים. מיי' שם ה"ג: וחכ"א. שם ה"ט: והקינרס. מיי' שם. טור וש"ע שם:

ראשון לציון

משנה ח [תוי"ט ד"ה] וכל מיני זרעים כו' וע"ש שכתבתי מהו קנבוס ובמנחות קנבוס ולוף (אסרה) תורה כו'. נדפס ס"פ דמיין שלפני במנחות ק"ו: אבך דתנן היתה שדהו כו' נדפס על צדו ספרים אחדים אינו. ומעתה ניצול רב"י מן התימה שתמה עליו התוי"ט כנמוך:

תוס' אנשי שם

תוי"ט ד"ה וכל מיני זרעים כו' ובמנחות קנבוס ט'. ואתיא כרבנן דאי ר"ט אין קנבוס כלאים בכרם. הר"ש. וגם' עט"ל כ' דהתם במנחות וכן לעיל פ"ב מ"ב גרסינן קנבוס במ"ש אבל קנבוס בכמ"ך אינו עושה לג' שנים ולפ"ז אתיא הא דמנחות גם לר"ט דלא פליג אלא בקנבוס ועי' בכ"מ שכתב לדעת הר"מ דהא דאמרינן דקנבוס ולוף הוי מה"ת לא למעוטי תבואה וירקות קאתי אלא למעוטי שאר מיני זרעים דדוקא קנבוס ולוף דאע"ג דהוו מין זרעים מ"מ הוו כלאים מה"ת אבל שאר מיני זרעים. אינן כלאים מה"ת אבל תבואה וירקות ודאי הוו כלאים מה"ת ועי' בפ"א כלן ובפ"ז מ"ח:

משנה ראשונה

יונים. אלמא דאפילו אינו מאכל אדם הוו כלאים. ותירץ דאין ה"נ וה"ט הרמב"ם הראוי למאכל אדם לאו דוקא וה"ה למאכל בהמה ולא אתי לאפוקי אלא עשבי' המדברים שאין ראוין לגמרי ע"ש. ולפ"ז צ"ע מה שחילק בפ"ה בין זרעים הנאכלים ובין אין נאכלים היינו למאכל בהמה וצ"ע:וכל מיני זרעים אינם כלאים. שאין כלאים בכרם מן התורה אלא תבואה וירק וממין זרעים לא. חוץ מקנבוס ולוף. כך היא שיטת הרמב"ם בפ"ה. ומדברי התו' והר"ן משמע דירק נמי אינו מן התורה אלא תבואה לבד. ומדברי הראב"ד נראה דאפילו מין זרעים הוו כלאים כירק ובלבד אותם שדרכן לקיימן ואותם שאין מקיימין בין ירק בין זרע אינםכלאיםוכתב שגירסת המשנה שלפנינו כל מין זרעים אינו כלאים הוא טעות אלא ה"ג מין זרעים ואינו כלאים. דתרתי מילי קאמר שאלו הם מין זרעים. והן מאותן שאין מקיימין ואינם כלאים. ולכל אחם מסברות אלו לא כתלא להם לאים בתורה.ותלד הסברא נראין דברי הראב"ד דהתורה דברה במיוחד למאכל אדם. דוקא דכתיב כרמך לא תזרע כלאים בדבר שדרך לזרוע ומה"ט בחמשת מיני תבואה כ"ע מודו דהוו כלאים. והלכך אין לחלק בין ירק לזרע אלא זה וזה כל הנאכל אסור מן התורה ושאינו נאכל מותר חוץ מקנבוס ולוף אלא מדבריהם אסרו במאכל בהמה נמי כדפי' לעיל:

פרק ו א איזהו ערים א). הנוטע שורה של חמש גפנים בצד הגדר שהוא גבוה עשרה טפחים. או בצד חריץ שהוא עמוק עשרה טפחים ורחב ארבעה. נותנין לו עבודתו ד' אמות ב). בית שמאי אומרים מודדין ארבע אמות מעיקר הגפנים לשדה. ובית הלל אומרים מן הגדר לשדה ג). אמר רבי יוחנן בן נורי טועים כל האומרים כן ד) אלא

ח"נ. א הגדר גי"ס גדר. חריץ בירושלמי החריץ. הגפנים לשדה גי"ס גפנים ולשדה וכ"ה בירושלמי. לשדה שם ולשדה.

תוספות יום טוב

פרק ו א ורחב ארבעה. עיין מ"ש בפרק ב משנה ח: ובית הלל אומרים מן הגדר לשדה. פי' הר"ב אם היו הגפנים למזרחה וכו' ובא לזרוע למערבה וכו'. וכן פי' הר"ש וגם הרמב"ם בחיבורו פ"ח. והקשה הראב"ד דאמאי צריך הרחקה מאחורי הכותל שהרי הכותל בין הגפנים והזרע. ותירץ בכ"מ די"ל דשאני הכא שהגפנים ערוסים על הכותל אחר הגדר להיות כאילו הוא עיקר הגפנים. והקשה על הראב"ד שפירש כמו שמפרש הרמב"ם בפירושו דמן הגדר לשדה דהייתו למעט ההרחקה כפי ריחוק הגפנים מן הגדר דעיקר המדידה של ארבע אמות יהיו מן הגדר. הקשה אם כן אם היה בין עיקר גפנים ולגדר שלש אמות מרחיק מעיקר הגפנים רק אמה אחת בלבד ונמצא רחוק מן הגדר ארבע אמות והיאך אפשר שנחמיר להרחיק מהענפי' שהם על הגדר יותר ממה שאנו צריכים להרחיק מעיקר הגפנים. הלכך פירוש הרמב"ם בחבורו עיקר. [*ועיין בפירוש הר"ב במשנה ד פרק ב דעדיות. ומ"ש שם בס"ד]. ומה שהקשה הר"ש דאמאי לא תני לה בעדיות גבי קולי בית שמאי וחומרי בית הלל תירץ הכ"מ די"ל דשאני הכא דפליג ריב"ן ואמר טועים

ר' עובדיה מברטנורה

פרק ו א איזהו ערים. שנותנים לו עבודתו ד' אמות כעבודת הכרם אע"פ שאינו אלא שורה אחת וערים הוא שמשריגים קנים כמו ערס כדרך שמשריגים את המטות ומדלין עליה שריגי הגפנים והלכה דבית הלל קבעי דאמרי לעיל בפ"ד אינו כרם עד שיהיו שם שתי שורות ובערים מודו דבשורה אחת נמי הוי כרם: מן הגדר ולשדה. כגון אם היו הגפנים נטועים למזרחה של גדר והזמורות עולים על הגדר אם בא לזרוע למערבה של גדר אין מונין ארבע אמות מעיקרן של גפנים שהן להלאה מן הגדר אלא צריך להרחיק ארבע אמות מן הגדר ששריגי הגפנים מודלות עליו וזו מקולי בית שמאי וחומרי בית הלל: טועים כל האומרים כן. דלעולם לא אמרו בית הלל דערים של שורה אחת של גפנים כרם להצריכה שירחיקו ממנה לשדה

מלאכת שלמה

פרק ו א איזהו ערים. קשיא לי דלא הוזכר ערים בשום מקום במכלתין דקתני עליה איזהו ערים ונראה לפי דקאי אסיפא דתנן בס"א מודדין ד"א מעיקר הגפנים וה"ק ערים מחלוקת ב"ש וב"ה ואיזהו ערים שנחלקו כו' הר"ש שירילי"ו ז"ל: בפי' ר"ע ז"ל וזו מקולי ב"ש וחומרי ב"ה ע"כ. אמר המלקט הוא פי' הר"ש והרא"ש ז"ל והדבר תלוי בגרסת הירושלמי וקשה דליתנייה בעדיות גבי קולי ב"ש וחומרי ב"ה והרמב"ם ז"ל משמע מתוך פירושו דב"ה לקולא וז"ל ואמר שב"ש דנין עליו כדין הכרם ואמרו שירחיק ד"א מעיקר הגפנים ואז יזרע מה שירצה מפני שעבודת הכרם ד"א. ובה"א שמדידת הד"א הוא מעיקר הגדר או החריץ אחר ששריגי אותם הגפנים מתפשטין עליו וכאילו הגדרות הם עיקרי אותם הגפנים ואם יהי' בין שרשי אותם גפנים ובין הגדרות אמה א' ימדוד ג' אמות מעיקר הגפנים ויזרע תבואה. ע"כ. ונראה שאפשר שיש טעות קצת בלשון הזה. ובחבורו חזר בו ממה שפי' כאן. ופי' כפי' הר"ש ז"ל. והראב"ד ז"ל השיגו. ופי' כפי' אשר פי' כאן הרמב"ם ז"ל. והכריח בכ"מ כפי' הר"ש ז"ל: טועין כל האומרים כן. בירוש' מפ' דלא פליג עליה דת"ק אלא במעוקם דאי בשורה מכוונת הא אפי' לגבי כרם מחשבי לה ב"ש כפ' קרחת לכרם גמור וכ"ש הכא דאיכא ערים דמשום ערים מודו ב"ה דבעי עבודת כרם. אלא במעוקם הוא דפליג עלייהו דס"ל כיון דמעוקם אין הגדר מחשיבו כ"כ לעשות שורה א' ככרם גמור אלא אם יש מן הגפנים ולגדר ד"א מקום פנוי מרחיק הזרע מן הגפנים ששה טפחים וזורע ג' אמות מפני שהוא חשוב מקום בפ"ע. אבל אם אין שם ד"א הכל אסור שהכל נקרא ע"ש הערים ובטל לגביה אע"פ שהגפנים רחוקים מן הכותל ג' אמות הכותל מחשיבו לאסור בינתיים משא"כ בגפן יחידית דבין כך ובין כך אין מתנין לה אלא עבודתה והשאר מותר אע"פ שהיא סמוכה לכותל. וערים נמי אינו לא הוי' שם גדר גבוה עשרה טפחים אע"פ שהי' שם גדר פחות מעשרה טפחים בין שהי' שם ד"א או פחות מד"א נותן לו כדי עבודתו ו"ט והשאר מותר מפני שהערים והגדר גורמין את האיסור ואי קשיא א"כ מצינו גדר לאיסור ובעירובין פ' כל גגות מתמהינן עלה ולא מוכחי' מהכא תי' הראב"ד ז"ל במס' עדויות דהאיסור הזה אינו אלא גרמא שהגדר מחשיב הגפנים וחזיק לכל חדא מינייהו כאילו הוו שתים אבל המחיצה אינה אוסרת כלל. מתנין לו עבודתו ו"ט. כדין גפן יחידית כדקתני סיפא ולית לי' לריב"ן חשיבותא דכרם בערים משום אלא דבעי' מקום פנוי עד ד"א בין גפנים ולגדר כדי לזרוע בו דבציר מהכי בטיל

תפארת ישראל

יכין

פ"ו א) ערים. הן גפנים מודלין ושוכבים ע"ג גדר או ע"ג כותל וחריץ. כע"ג מטה ועריסה. ופליגי ב"ש וב"ה לקמן בהרחקתו. ולהכי בעי איזהו ערים דפליגי בה: ב) אפילו לב"ה פ"ד מ"ה. דצריך ב' שורות. ההם דוקא באינן מודלין: ג) דצריך להרחיק ד"א גם מהגדר שמודלות עליו. ואפילו לאחורי הגדר (א): ד) ר"ל טעו בשמועתן

בועז

פ"ו (א) כך הוכרחנו לפרש דבין באותו צד שהגדר שהגפנים שם. ובין באחורי הגדר. ס"ל לב"ה דמודדין הד"א מהגדר. דאי נימא כהרמב"ם

משנה ראשונה

פרק ו א איזהו ערים. הלשון אינו מתוקן דהיכא קאי דקתני איזהו וה"ל למיתני הערים נותנין לו עבודתו ד' אמות איזהו ערים וכו'. וי"ל דאדלעיל קאי דתנן פ"ד מ"ז דפליגי ת"ק ור"י אם עירסן מלמעלה דלת"ק עירסן לא מהני לבטל הגדר ועלה קאי הכא ואמר איזהו ערים דמודה ת"ק דבטל הגדר כשהם חמשה גפנים בצד הגדר ולפיל בשלשה גפנים פליג ת"ק. וא"ש לפי שיטת הרמב"ם דמיירי מתני' כשבא לזרוע מעבר השני לגדר דהגדר אינו מפסיק וכפי' הר"ב כאן. אבל לשיטת הראב"ד דס"ל גם כאן הגדר מפסיק לא א"ש: **הנוטע** חמש גפנים. פי' הר"ב אליבא דב"ה קבעי דשורה אחת אינו כרם ובערים מודו ע"כ וכ"ה בירושלמי. ויש לתמוה למאי דמפרש הר"ב מתני' כשבא לזרוע מעבר השני של הגדר וכפי' הרמב"ם ובירושלמי נמי מפרש הכי וא"כ אתיא שפיר אליבא דב"ש נמי דהכי דס"ל לב"ש חמשה גפנים הוי כרם אפילו בלא ערים מ"מ כשמפסיק גדר מותר לזרוע מעבר לגדר והכא אסור וצ"ל דאליבא דב"ש כיון דעיקר חידוש בערים הוא דלא תהני הפסק הגדר והא לא שמעינן בהדיא ממתני' דאיכא לפרושי דמיירי כשבא לזרוע מהגפנים בצד הגפנים וכדמפרש הראב"ד וכיון דמתני' לא מכרעת עיקר החידוש לב"ש חסר מן המשנה ולהכי מוקי לה אליבא דב"ה. ובזה נ"ל ליישב מה שהקשה הר"ש לפי פי' זה של הרמב"ם והר"ב הוו ב"ש לקולא ואמאי לא תני לה בעדיות. ולמאי דפי' ניחא דהא מתני' לא מכרעא ויש לפרשה דבכל גווני פליגי בין כשבא לזרוע מעבר לגדר דהוו ב"ש לקולא ובין כשבא לזרוע בצד הגפנים בהתחייהו לב"ש מודדין מעיקר הגפנים ולב"ה מן הגדר ולהכי לא תני לה בעדיות כיון דבחד צד הוי חומרא לב"ש. ובאמת צ"ע אמאי פליגי הרמב"ם והראב"ד כיון דאיכא לפרושי מתני' דבכל גווני אוסר ד' אמות בין בצד הגפנים ובין מעבר לגדר. ונ"ל דהראב"ד ס"ל כיון דגדר בעלמא מפסיק והכא לא תנן בהדיא דגבי ערים אינו מפסיק משמע דלענין הפסקה לא מיירי והרמב"ם ס"ל דע"כ לענין הפסקה מיירי דאי מיתא דס"ל מפסיק כמו בכל דוכתא ולא איירי הכא אלא כשזורע בצד הגפנים בהא לא משכחת לב"ה דמן הגדר מודדין כיון שהגדר נידון עם הגפנים ככרם ואיך ירחיק מן עיקר הגפנים פחות מד' אמות כמו שהקשה הכ"מ: **שהוא** גבוה עשרה טפחים. לכאורה היה נראה דכ"ש כשנמוך מעשרה ועירס עליו דבטל לגבי הגפנים אבל מתני' משמע דדוקא קתני ומשום דכשאין גבוה עשרה חשיב כקרקע וכאילו הגפנים נגררין ע"ג קרקע ואין כאן ערים אלא כשהם על דבר המסוים. ונ"ל דחריץ נמי מיירי שהשפיל הגפנים והשריגים לתוך החריץ: **א"ר** יוחנן בן נורי טועים כל האומרים כן. פי' הר"ב דריב"ן וכו'

ציונים

א איזהו ערים. פי' פ"ח מהלכות כלאים ה"ב ג. טוש"ע שם סימן רצו סעיף נז: ובה"א. שם:

תוספות חדשים

משנה א [תוי"ט ד"ה] ובה"א כו' ריב"ן כו' האומרים כן עכ"ל. וקשה א"כ ליפסק כריב"ן דהא תנא שם בעדיות מה שאנו יחידים מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה וזה לא תניא ש"מ דלית הלכתא כת"ק. ומה שהקשה על הראב"ד למה נחמיר בענפים יותר מהעיקר י"ל דהעיקר הוי כמו כרם דעלמא דשורה אחת סגי בששה טפחים מה שאין כן בענפים ניכר שהוא ערים וה"ט שמא לא יהיו אפילו ששה טפחים מהעיקר וי"ל דאין דרך לנטוע ערים כן להרחיק מגדר כ"כ ואם נעשה כודאי צריך להיות ששה טפחים מהעיקר וזה לא צריכותא לאשמועינן דאיירי רק מה שאמור ערים מגפן יחידית גם מדברי ריב"ן נראה דברי ת"ק בפירוש הראב"ד וק"ל. (מהוהרש"ח ז"ל):

חידושי מהרי"ח

פ"ו משנה א [תוי"ט ד"ה] בה"א מן הגדר לשדה פי' הרע"ב אם היו הגפנים נטועין למזרחה כו' ובא לזרוע למערבה כו' ועיין בפי' הרע"ב במשנה ד' פ"ב דעדיות ומש"ש בס"ד כו' עכ"ל. שם נשאר הרב תוי"ט בקושיא על הר"ב ששם תפס דרך אחרת ע"ש ונראה שדעת הר"ב לדינא לא כהראב"ד ולא כהרמב"ם דאל"כ קשה למה כתב שם הר"ב דמרחיק רק ששה טפחים. הלא צריך בערים להרחיק ד"א כמו שהוא בכאן ובאמת צריך לי עיון למה לא הקשה עליו הרב תוי"ט שם זה. ואמת שגם דעת הראב"ד כך כמו שהביא שם הרב תוי"ט בשמו ע"ש ובאמת לפי פירושם של הר"ב והראב"ד שהגפנים מבפנים לגינה א"כ הוא מוכרח דהלא כמלא בוצר וסלו לכל היותר הוא שני אמות כמו שאסבר שם הראב"ד וא"כ אין בגינה אלא ד' אמות א"כ מה יזרע אלא ע"כ אינו צריך להרחיק רק ו' טפחים אבל עכ"פ קשה הלא באמת בעינן כאן ד"א ואין אני מבאר לדעת הראב"ד למה הוא שצ"ע רק דעת הרע"ב הוא סברתו דבאמת בערים ג"כ אינו נקרא כרם בשורה אחת לב"ה אלא כגון שזורע מצד הגדר דהואיל והכרם על גביו אז נעשה הגדר ככרם הואיל ונעשה שילכו עליו הענפים וכסבר' הר"ם אבל אם בא לזרוע מצד הגפנים ולחוץ אז באמת אין צריך להרחיק רק

לשדה ד' אמות ולא הוזכר דין ד' אמות בעריס אלא לענין זה שאם יש ד' אמות מעיקר גפנים לגדר שהן מודלות עליה נותנין לו את עבודתו ששה טפחים כמו שנותנים לגפן יחידית וזורע את המותר עד הגדר ואם אין ד' אמות מעיקר הגפנים עד הגדר לא יביא זרע לשם מידי דהוה אגפן שהיא נטועה בגת או בנקע דאמר ר' יוסי בפרקין דלעיל אם אין שם ד' אמות לא יביא זרע לשם ור' יוחנן בן נורי ור' יוסי אמרו דבר אחד והכי מפורש בהדיא בירושלמי: רבי עקיבא אומר שלשה טפחים. היא עבודת גפן יחידית ואין הלכה כר' עקיבא:

ב מן המדרגה. תל גבוה עשוי כמין מדרגה: אם כשהוא עומד למטה בארץ. יכול ללקט הענבים התלוין בעריס רואים את כל העריס כאילו הוא מקום עיקר הגפנים ושרשן ואוסר ארבע אמות בשדה לכל רוח משפת העריס ולחוץ ודוקא לכתחלה הוא דאוסר

אלא אם יש שם ד' אמות מעיקר גפנים ולגדר ה) נותנין לו את עבודתו וזורע את המותר ו). וכמה היא עבודת הגפן ששה טפחים לכל רוח ז). רבי עקיבא אומר שלשה: **ב** עריס שהוא יוצא מן המדרגה ח). רבי אליעזר בן יעקב אומר אם עומד בארץ

ובוצר

תוספות יום טוב

נוטים כל האומרים כן: וזורע את המותר. כתב הר"ב ור' יוחנן בן נורי ורבי יוסי אמרו דבר אחד. ולעיל מ"ד כתב דאין הלכה כרבי יוסי וכ"כ במ"ז לקמן: **ב** עריס שהוא יוצא מן המדרגה. וזהו לשון הרמב"ם בחבורו

פ"ח

מלאכת שלמה

בטיל ולא חשיב כל המקום אלא כששה טפחים דאפקורי מפקר לי'. הר"ש סירילי"ו ז"ל: בפי' ר"ע ז"ל. שאם יש ד"א מעיקר הגפנים לגדר שהן מודלות עליה וכו'. כתב ה"ר יהוסף ז"ל פי' זה אין נראה דהא הוי תחת הגפן או תחת העריס ואסור לזרוע שם אפי' בגפן יחידית אלא נראה דר' יוחנן לא דבר בעריס שהוא מודלה על הגדר וה"ק לא מבר דין ד"א אלא לענין זה שאינם מודלות על הגדר וכ"ע בירוש' ע"כ: עוד בפי' ר"ע ז"ל וריב"ן ור' יוסי אמרו דבר אחד. אמר המלקט וגם ר' ישמעאל דאמר בעדויות פ"ב גנה קטנה שהיא מוקפת עריס אם יש בה כמלא בוצר וסלו מכאן וכמלא בוצר וסלו מכאן פי' דהיינו ד"א מקום פנוי דאמה בוצר ואמה סלו אמה בוצר ואמה סלו תזרע ואם לאו לא תזרע ויש נוסחא בירוש' שכתוב בהדיא ר' יוסי דתנינן עריס שהוא יוצא מן הכותל מתוך הקרן וכלה נותנין לו עבודתו וזורע את המותר ר' יוסי אומר אם אין שם ד"א לא יביא זרע לשם והכין הוא מפורש בפי' הח' הר"ש סירילי"ו ז"ל והיא היא. ועוד בירוש' מסתברא ר' יוסי ור' ישמעאל יודון לריב"ן וריב"ן לא יודה לר' יוסי ור' ישמעאל. ר' יוסי יודה לר' ישמעאל ור' ישמעאל לא יודה לר' יוסי. ופי' הרש"ש ז"ל ר' יוסי ור' ישמעאל יודון לריב"ן דהא ר' ישמעאל מיירי שמפוזרים ה' גפנים לד' גדרים כדתנן גנה שהיא מוקפת ואפ"ה מצרף לי' לעריס כ"ש היכא שכל החמש גפנים נוטה כופן לגדר א' דבעינן ד"א מקום פנוי. ור' יוסי נמי הא לא הוי שיעור הגדר אלא ד' טפחים (ע' לק' בפרקין מ"ז בפירושו של הרש"ש ז"ל) והשאר אינם באותה הקרן ומצרף לי' לעריס וכ"ש במשנתינו אבל ריב"ן לא יודה לר' יוסי ור' ישמעאל מטעמא דאמרן. ר' יוסי יודה לר' ישמעאל דהא היכא דליכא צירוף גדר חשיב עריס. כ"ש היכא דאיכא. ור' ישמעאל לא יודה לר' יוסי מטעמא דאמרן. וכתבו הגאונים ז"ל דכל היכא דאמרי' ר' פלוני ור' פלוני כולהו סבירא להו לית הלכתא כחד מינייהו מפני שאע"פ שהולכים בשיטה א' אין כל דבריהם שוין ואין מודין זל"ז ולפי שאין מודין זל"ז ובכל חד מינייהו פליגי רבנן עליה הוי כל חד מינייהו יחיד ובטל במיעוטו. ובנין אב שבכולם שממנו למדו הגאונים ז"ל שאין הלכה כשיטה הוא בפ' איזהו נשך דאמרי' ודלמא רב עיליש טובל בליר הוא ואמר רב נחמן הלכה כר' יהודה והלכה כר' יוסי והלכה כרשב"ג א"ל שיטה איתמר דאי לא תימא הכי הלכה הלכה ל"ל לימא הלכה כר' יהודה דמקיל מכולהו אלא ש"מ שיטה איתמר. והתם נמי לא מודו אהדדי וכל כה"ג לית הלכתא כחד מינייהו. ואיכא מ"ד דכל היכא דאמרי' ר' פלוני ופלוני אמרו דבר אחד הן שוין בדבריהם לגמרי וכ"א מודה לדברי חברו וכה"ג לא חשיבא שיטה ואפשר דהוי הלכתא כוותייהו. ונראה בעיני דהך דהכא אליבא דכ"ע שיטה היא דהא בהדיא קא' דריב"נ לא יודה לכולהו ור' ישמעאל ל"ל דר' יוסי. וא"כ אע"ג דגרסי' בהך גמ' אמרו דבר אחד ר"ל כולהו ס"ל דבמתוקם מקום פנוי הוא דבעינן ותו לו אבל אין כל דבריהם שוין ואין מודים זל"ז הלכך הוי' לה שיטה עכ"ל ז"ל: רע"א שלשה. כ' הח' ה"ר משה פיזנטי ז"ל דאית דגרסי שלש בלא ה"א וקאי אמעיקר הגפנים ולגדר דאם יש ג' אמות נותנין לו עבודתו וזורע את המותר. וליתא כדמוכח בירוש' בפ' שאחר זה דבעבודת גפן פליגי דלר"ע ג' טפחים ע"כ. והם דברי הר"ש ז"ל וכתבתי לההוא ירושל' לק' ר"פ המבריך ע"ש: **ב** עריס כו'. ור' אלעזר בני יו"ד גרסי'. והרש"ש ז"ל כ' וז"ל עריס שהוא יוצא מן המדרגה כשעושין חריץ

סביב

יכין

בשמעתן. שמעו דב"ה מצרכי ד"א בין גדר לשדה וסברו משום דלב"ה עריס חמור וסגי בשורה א'. ולא היא. אלא ה"ק ב"ה אם יש וכו' (ב): ה) ר"ל סגי בשמרחיק מהגפנים ו"ט. מדאין דינן כעריס. והר"ב פי' שבמרוחקת השורה ד"א מהכותל מותר לזרוע בין השורה להגדר. ע"כ נ"ל דכוונת רבינו שמותר לזרוע שם נגד הרווח שבין גפן לגפן. במקום שאין הגפן מסכך על הזרע שתחתיו. דאל"כ הרי נאסר [כפ"ז מ"ד]. א"נ נ"ל דהר"ב ס"ל דלריב"נ לא מיירי שמודלין הגפנים על הגדר. דא"כ אף ביש ד"א בין גפנים לגדר אסור לזרוע ביניהם תחת הגפנים כפ"ז מ"ג: ו) דבאין ד"א בין גדר לגפנים אסור לזרוע שם. דהמקום צר ה"ל כגת ונקע פ"ה מ"ג. [כ"כ הר"ב ולשיטתיה אזיל דס"ל דריב"נ לא ס"ל חומרא בעריס טפי מבשאר שורה של גפנים. מיהו לדברינו לעיל דריב"נ נמי מודה בחומרא בעריס. י"ל פשוט דבמקורבין תוך ד"א לכותל אז מחשבו לעריס דהו"ל ככרם דצריך להרחיק ממנו הזרע ד"א]: ז) לאו דברי ריב"נ היא. דא"כ הרי קיי"ל כרע"ק מחבירו. אלא ד"ה היא. ולהכי הכי קיי"ל: ח) מדריגה הוא תל גבוה שגפנים נטועים עליו ומונחים על עריס של קנים שבולט מראש התל ומסכך ע"ג שדה שלמטה. ונ"ל דה"ה בהיו הגפנים עומדים בארץ במישור וראשן מונח על עריס. אם יכול ללקט הענבים כשעומד בארץ צריך להרחיק מקצה העריס ד"א. רק נקט שעומדין במדריגה משום סיפא שאינו יכול ללוקטן כשעומד בארץ. וזה שייך רק בעומדים במדריגה דרק בכה"ג טכל לומר שגובה התל מצטרף להרחק (ג):

דבכה"ג

תפארת ישראל בועז

כהרמב"ם (פ"ח מכלאים ה"ג וש"ע רל"ו) דב"ה רק באחורי הגדר ס"ל דמודדים הד"א מהגדר. א"כ יהיה ב"ה לחומרא נגד ב"ש ולא נשנה בעדיות. אע"כ כדברינו דגם באותו צד שבגדר שהגפנים שם ס"ל לב"ה דמודדין הד"א מהגדר. והו"ל בכה"ג ב"ה לקולא (וכהראב"ד). ולפיכך י"ל כך אתאיל בי מדרשא אמקום הגפנים הוא דאתאיל (וכחולין נ"ב ב) ועי' הר"ש כאן. ויש לכוון דברינו יפה בהירושלמי וע"ש: (ב) ולפ"ז ריב"נ לית ליה חומרא בעריס. ואל תתמה שהרי גם לפי' הרע"ב נ"ל כן. ודו"ק. וכן משמע נמי מלשונו. ואפשר עוד דריב"נ ודאי מודה בחומרא דעריס. ורק במדידה מגדר פליג. וה"ק דשמע השומע וטעה (כרפי"ז דאהלות) דשמע דב"ה ס"ל שכשהשורה רחוקה מהכותל ד"א מותר לזרוע סמוך לגפנים (דהיינו במרחק ו"ט). וחשב דה"ט מדמודדין מהכותל הד"א של הרחקה. והיינו משום דהכותל מחשב קצה הכרם. וא"כ גם באחורי הכותל שאין שם גפנים ג"כ צריך להרחיק ד"א מהכותל. אמנם טעה. דלא היא. דלאו משום דמודדין הד"א מהכותל. אלא דמה"ט כשהגפנים רחוקים מהכותל ד"א מותר לזרוע סמוך להן (דהיינו במרחק ו"ט). משום דאז אין דין שורת הגפנים כעריס וא"צ להרחיק מהם רק כמגפן יחידי. אבל לעולם גם ב"ש מודו דהד"א שבעריס מודדין מעקרי הגפנים: (ג) ומכאן נ"ל לכאורה ראיה להראב"ד

כלאים

משנה ראשונה

ור' יוסי אמרו דבר א' ומ"מ איכא בינייהו דלר"י אפילו גפן אחת אוסרת ולריב"נ דוקא חמשה גפנים ועוד לר' יוסי אסר בגת ונקע שאם אפילו אין מתוקן מערס ברוחב ארבעה וריב"נ משמע דאמילתיה דת"ק קאי דדוקא בגדר נטה מערס ומכין פתוק מערה. ואפשר דאי נטה מערה לא מצריך ריב"נ דוקא חמשה גפנים דאפילו בגפן אחת אוסרת ובהא הלכתא כוותיה דאע"ג דלעיל אין הלכה כר"י. היינו במאי דאסר אפילו בפחות מגובה עשר אבל בגבוה כברם הלכתא כוותיה וכ"כ הרמב"ם בהדיא בחבורו ספ"ז. ומיהו מדברי הרמב"ם אין הכרע דאיהו לא אמר אלא כשהגדר מקיפו ולא עומדת כל הגדר: ששה טפחים לכל רוח.

וכיי

ציונים

ששה טפחים. מיי' שם פ"ז ה"ג ופ"ז ה"א. טור וש"ע שם סעיף כא נא: **ב** עריס. מיי' שם פ"ח ה"ח טור וש"ע שם סעיף כב:

חדושי מהרי"ט

רק ו"ט דהא אין שם רק שורה אחת ומש"ה לא כתב הרע"ב כאן דאם זורע מצד הגפנים שצריך להרחיק ג"כ ד"א כמו שכ' הרמב"ם בחיבורו פ"ח מהל' כלאים ע"ש דלהר"ב אין צריך רק ו' טפחים כנ"ל. מש"ה שם גבי גינה קטנה שהיא מוקפת עריס פי' שהגפנים מבפנים לגינה והגדר מבחוץ כשיטת הראב"ד א"כ גם שם אם בא לזרוע מחוץ לגדר צריך להרחיק ד"א מהגדר כדין עריס אבל אם בא לזרוע מבפנים הואיל ואין שם רק שורה אחת מרובעת סביב הגינה לכן א"צ להרחיק רק ו"ט רק שצריך שיהא הגינה מלא בוצר כו' כדי שלא יהא ערבוביא ע"ש אבל לא היה יכול לפרש שם שעירים מחוץ כמו שיטת הרמב"ם א"כ היה הגדר ככרם כנ"ל דהרי עירים עליו וא"כ הוא צריך ד"א מבפנים הרחקה וכל הגינה הוא רק מלא בוצר כו' א"כ מה יזרע כנ"ל. כך אפשר לפרש סברת הר"ב וחיה צריך לפי זה לבאר דעת הרמב"ם גם דעת הראב"ד רק קצרה היריעה ומי שלבו שלם יפרש כיד ה' הטובה עליו והש"י יאיר עיני בתורתו א"ס. ואל תשיבני ממשנת ז' עריס שהוא יוצא כו' וגם מבפנים הוא זורע ופשיטא שא"צ רק ו"ט לסברת הר"ב ז"א משום פלוגתא דר' יוסי דסבר כסתום דמי דוק כי קצרתי: תוי"ט ד"ה וזורע את המותר כתב הר"ב וריב"נ ור' יוסי אמרו ד"א ולעיל כתב שאין הלכה כר"י כו' עכ"ל. לכאורה מה כיון הרב תוי"ט בזה אם לומר דגם בזה אין הלכה כר"י בן נורי אלא כחכמים דר"י דפ"ה פ"ד דאף שאין ד"א אין צריך להרחיק רק ו"ט הלא זה דלא כתנא קמא דהכא דלדידיה צריך הרחקה ד"א כדין כרם שלם ודלא כריב"נ דלדידיה צריך עכ"פ שיהיה שם ד"א מגפנים לגדר וי"ל כוונת הרב תוי"ט דהא אין הלכה כר"י וא"כ אין לומר דהוזכר דין ד"א בעריס לכריב"נ דא"כ אין צריך ד"א כחכמים דר"י כנ"ל אלא ע"כ הוזכר ד"א בעריס לומר דין זה דדין עריס ככרם שלם וכת"ק דלא כר' יב"נ כך נראה לי דעת הרב תוי"ט אבל היה לו לבאר זה:

תוס' אנשי שם

פ"ו **א** בר"ב ד"ה ר"ע כו' ואין הלכה כר"ע.

אף הנוטע . מיי' שם פ"ח ה"ו . טור וש"ע שם סעיף לו : ג המדלה . מיי' שם פ"ח הי"ב. טור וש"ע שם סעיף כז : ואם הלך . מיי' שם הי"ג . טור וש"ע שם סעיף כח :

ובוצר את כולו הרי זה אוסר ארבע אמות בשדה ט) . ואם לאו אינו אוסר אלא כנגדו י) . רבי אליעזר אומר אף הנוטע אחת יא) בארץ ואחת יא) במדרגה . אם גבוה יב) מן הארץ עשרה טפחים אינה מצטרפת עמה ואם לאו הרי זו מצטרפת עמה יג) : ג המדלה את הגפן על מקצת אפיפירות יד) לא יביא זרע אל תחת המותר טו) . אם הביא לא קדש . ואם הלך החדש טז) אסור יז) .

וכן

דאוסר לזרוע אבל אינו מקדש אלא ששה טפחים מידי דהוה אפסקי ערים דלקמן בפרק [ז] : ואם לאו . שאינו יכול ללקוט כל הענבים עד שיעלה במדרגה או בסולם אין אסור לזרוע אלא תחת הערים בלבד וחוצה לו מותר ואפילו בתוך ד' אמות של עיקר הגפנים של ערים הואיל ועומדים על המדרגה וכן הלכה : אף הנוטע שורה אחת בארץ ושורה אחת במדרגה . משתי שורות שצריך כדי שיחשבו כרם והשתא לא מיירי בערים אלא בב' שורות של גפנים שתים כנגד שתים ואחת יוצאת זנב אם המדרגה גבוה עשרה . אין שתי שורות מצטרפות להיות כרם אלא דין גפן יחידית יש לכל שורה ושורה ואין הלכה כרבי אליעזר : ג אפיפירות . עלים או קנים ארוגים שתי וערב ומדלים עליהם שריגי הגפנים ומשכיבים אותן בהן כשהן ארוכות הרבה ואם הדלה הגפן על מקצת האריג אסור לזרוע תחת המותר ואע"פ שאין עליו זמורות ואם זרע לא קדש : ואם הלך החדש . שגדל הגפן והוליך שריגים ומלא כל האפיפירות : אסור . הזרע שנזרע תחת

המותר

פ"ח . גפנים שהיו [נטועים] במדרגה גבוהה והערים שלהן יוצא ומסכך על השדה : [*רבי אליעזר אומר אף הנוטע . וכתב הר"ב שאין הלכה כמותו . וכ"כ הרמב"ם בפירושו . וצ"ל דטעמו מדתנן רבי אליעזר אומר משמע שבא לחלוק וא"כ ר' אליעזר בן יעקב לא ס"ל הכי ומשנת ר' אליעזר בן יעקב קב ונקי אבל בחיבורו פרק ח' פסק כמותו ופירש הכ"מ לפי שאין חולק עליו ע"כ . ולענין לישנא דר' אליעזר אומר עיין פ"ג דבכורים משנה ו] : ג אפיפירות . ל' הר"ב עלים או קנים וכו' . והיינו ערים אלא שהעלים והקנים עצמן הם נקראים אפיפרות . כך כ' הרמב"ם בחבורו פ"ח :

ואם

חי"ג . ב מן הארץ בירושלמי ל"ג ב' מלות אלו וכ"ה בד"ב . ואם לאו כו' בד"ס ל"ג בגמ' ז : ג אפיפירות בד"ס אפיפורות ובירו' אפיפיירות . אל תחת בד"ס ל"ג אל . ואם הלך בירושלמי הולך .

מלאכת שלמה

סביב המגדלים וזורקין העפר על שפת החריץ כדי להגביה התל עושין מדרגות מעלות מעלות זו למעלה מזו ונ"ל דה"פ כגון שהיו ד' או ה' גפנים במדרגה וגפן א' היתה יוצאה מן המדרגה ומסוכה מכן כגון שנטועה למטה וקאמר ראב"י דאם אינה מופרשת מחברותיה כ"כ שמן הארץ במקום שנטועה זו יכול לבצור כולן בלי עליית המדרגה אלא מן הגוף של זו כולן מצטרפין לערים ואוסרין ד"א בשדה אף כנגד זו שלמטה ופשיטא דמודדין מן המדרגה שסמוכות עליה דהא הוי גדר דידהו ואם אינו יכול לבצור כולן משם אינו אוסר אלא כנגדו ונפקא מינה דאם יש בו שיעור ערים אוסר ד"א בשדה כערים דעלמא אבל נגד גפן זו שלמטה אין אוסר אלא ו"ט כגפן יחידית דאין לה דין ערים . וכ"ש דאם אין בו שיעור ערים דזו שלמטה אינה מצטרפת והשתא אתי ר' אלעזר למשויי דאפילו גבי כרם דמקדש מה שאין כן בערים* אם נטע שורה א' בארץ ושורה א' במדרגה ב' למעלה וג' למטה או להפך אם גבוהין עיקרין של מדרגה מעיקרין של הארץ י' טפחים אין מצטרפות לכרם ואם פחות מכאן מצטרפים עכ"ל ז"ל : ג אפפיירות . פי' בערוך שמדלה הגפן ע"ג אילן שהוא עושה פארות הרבה כמו מסעף פארה ע"כ . וי"ס אפפיורות . וי"ס דגרסי אילן אפיפורו' ונראה שאפיפיורות ל' רבים מדאשכחן בירוש' דתני ר"ש בן אלעזר אומר אם הי' דרכן לפסע בין פיפור לפיפור כפיפור אחד הוא ע"כ : ואם הלך החדש . כתב הרש"ש ז"ל ה"ג ואם הילך החורש כמו כעזובת החורש דישעי' וקאמר דאם נמשכו השריגים על הזרוע אסור לקיימו ולא סגי להחזירו לאחור אלא יעקור הזרע ע"כ : בפי' ר"ע ז"ל . אסור הזרע שנזרע תחת המותר אם הוסיף וכו' . כ' עליו

הכ"י

הגהה פי' ערים א' של חמש גפנים או פסקי ערים דהא איכא המותח זמורה דבסוף פרקין דמקדם כמו שכתבנו שם :

תוס' אנשי שם

כ"כ הר"מ ובירושלמי ר"י בשם רב הלכה כר"ע . ריב"ל הלכה כדברי מי שהוא מקיל בתו"ל . ובתוס' פ' חזקת דל"ו כ' דעבודת הגפן ג"ע . ואפשר דהאי דתנן וכמה היא עבודת הגפן הם דברי ריב"ן והלכה כר"ע מחבירו . (ע"ח) : ב תוי"ט ד"ה ערים כו' יוצא ומסכך כו' . פ' בביאור הרדב"ז שם שכ' ולאו דוקא במדרגה אלא אפילו רחוקים מן המדרגה כיון שהם נוטין על המדרגה הרי המדרגה ערים להם הלכך אם בא לזרוע מגד הגפנים מרחיק ד"א ואם בא לזרוע כנגד המדרגה אם עומד בארץ ובוצר חשבינן כאילו הגפנים נטועות תחת הערים ומרחיק מסוף הערים ד"א לכל רוח אבל אם אינו יכול לבצור עד שיעלה במדרגה אין אסור לזרוע אלא תחת הערים בלבד . ומדקתני ובוצר את כולו משמע שאפילו יכול לבצור מקצת הענפים מן הארץ כיון שצריך לעלות ולבצור את השאר אינו אוסר אלא כנגדו עכ"ל . ומשמע דמתני' תרתי קמ"ל . א' דכשהערים יוצא חוץ לגדר לא סגי בהרחקת ד"א מן הגדר אלא צריך להרחיק ד"א משפת הערים . ב' שאם המדרגה גבוה ואין יכול לבצור את כולו או א"צ להרחיק כלל דלא נחשב הערים כאילו הוא רשות בפ"ע . אלא דא"כ תקשי קושית התפא"י דהו"ל למתני הך מלתא בגדר שאם אינו יכול לבצור את כולו אינו אוסר . ומוכח מזה דלא כהרדב"ז בזה . ודוקא בנטועים במדרגה אם א"י לבצור נחשב כנטוע ברשות בפ"ע אבל בנטועין בארץ בין שערוסין על הגדר או על המדרגה אפילו גבוה הרבה ל"ל בה כיון דחזר הגדר או המדרגה להיות עקרי הגפנים . וכ"ז לדעת הר"ב והר"מ והר"ש במשנה הקודמת אבל לדעת הראב"ד שם דאין הערים אוסר רק מגד הגפנים צ"ל דנטוע במדרגה דוקא וערים יוצא לאו דוקא דאין נ"מ ביציאת הערים מגד זה של הגדר כלל ומתני' מיירי ג"כ בזורע מגד הגפנים ורק חדא קמ"ל דאם אינו יכול לבצור ה"ה כרשות בפ"ע וא"צ להרחיק כלל אפילו מגד הגפנים . אבל צ"ע מ"ש דלענין צירוף ד' שורות נתן בסמוך שיעור י"ט והכא שיעור דיכול לבצר . אבל מדברי הגר"א בש"א כאן משמע דמס' דמשנתינו כאינו גבוה י"ט וביכול לבצור בעל הגל לגבי הערים וצריך להרחיק ד"א מספת התל ובאינו יכול לבצור א"צ להרחיק ד"א רק מעקרי הגפנים וע' במ"ש כאן . ומה שתמה בתפא"י על שיטת הרמב"ם מהך דגנה מיושב במ"ש סמ"ש במשנה הקודמת גבס כרמ"ש וכ"כ הרדב"ז שם ע"ש : ג תוי"ט ד"ה אפיפירות כו' שהענים כו' . אבל ערים נקרא בסות כבר הסריגים עליהם ולכן לא יצדק בכאן לשטת המדלה על מקצת הערים . ובעל מוסף הערוך כ' שבל'

יוני

יכין תפארת ישראל בועז

יכין

ט) דבכה"ג רואין כאילו הערים הסוכך . נטוע למטה ומרחיק מכנגדו ד"א . מיהו בדיעבד אינו אוסר רק ו"ט . כך כ' הר"ב אבל לרמב"ם אסור בדיעבד : י) למטה . אבל חוצה לה מותר אפילו תוך ד"א מעיקר הגפנים . דגובה התל מצטרף להרחק : יא) שורה א' גפנים : יב) המדריגה : יג) וצריך ד"א ככרם . ואילה"ק הרי בכה"ג אפילו נדון ב' השורות כאילו עומד על קרקע שוה . הרי אין מרוחקים זה מזה רק י"ע והרי כל שאין בין גפן לגפן ד"א לא מיחשבה השורה ככרם [כפ"ה מ"ב] . י"ל ה"ק דהי"ע של גובה הגדר מצטרפין להד' אמות שצריך להמרחק שבין ב' השורות : יד) קנים ארוגים שתי וערב קודם שהשכיב הגפנים עליהן נקרא אפיפירות ואח"כ נקרא ערים : טו) אף שאין שם הזמורות : טז) שגדלו השריגים ומלאו האפיפירות : יז) מה שנזרע תחת המותר . אף שלא הוסיף חלק ר' אחר שהלך שחדש קנסוהו . והר"ב כתב דדוקא כשהוסיף

חלק

בועז

(כלאים פ"ח ה"ג) דחולק על הרמב"ם שאוסר גם אחורי הכותל (כלעיל סי' ג') . דאי נימא דגם אחורי הכותל אסור א"כ למה נקט תנא שהשורה נטועה על תל . שפי הו"ל למנקט כערים שבמשנה שערוסים על הגדר . דנמי דינא הכי שאחורי הגדר . אם עומד בארץ ובוצר וכו' אע"כ דבכה"ג אפי' בעומד בארץ ובוצר . אפ"ה שרי לזרוע סמוך לכותל . והיינו משום דכותל מפסיק . וגם תמוה בזה דברי הרמב"ם פ"ח מכלאים דשם (ה"ג) פסק רבינו דצריך להרחיק ד"א מאחורי הכותל אף שהגפנים עומדים רק בעבר השני . ושם (ה' ז') פסק בגינה קטנה שגפנים ערוסים על כותליה סביב מבחוץ דאם יש בתוך הגינה כמלא בוצר וסלו מכאן ומכאן מותר לזרוע בתוכה ירק . וק' וכי גרע גינה שגפנים מסבבים אותה מבחוץ . מאחורי הכותל יחידית הנ"ל דצריך להתרחק ממנה ד"א . כ"ש הכא שהגפנים מקיפין סביב . וודאי צריך בתוך הגינה יותר מח' אמות . ואז לא יהא רשאי לזרוע רק הנותר מהח' אמות . וגם על הראב"ד שם ק' שכ' שם (ה"ז) וז"ל מטעתו הראשון הוא זה . ור"ע כמו שטעה הרמב"ם שם (ה"ג) . כ"כ טעה הכא . ושפי הו"ל להקשות הרמב"ם לידיה אלידיה וכמש"ל . וע"ב נ"ל דכותל יחידי שיוכל לבוא מהגפנים להכותל בלי שום הפסק . וכגון שיקיף בהלוכו מהגפנים לעבר השני . ודאי מיגרע גרע מגינה שכותלה סביב . מפסיק סביב בין הגפנים לרווח הגינה :

משנה ראשונה

והכי סתם לן לעיל סוף פרק ג' . ולא הוי סתם ואח"כ מחלוקת . דהכא מילתיה דת"ק נמי סתם משנה היא : ב ה"ז אוסר ארבע אמות בשדה . וכתב הר"ב ומ"מ אינו מקדש אלא ששה טפחים וכ"כ הר"ש . ולא ידעתי למה כתבו זה בכאן דבכל ערים הדין כן אפילו אינו על המדריגה כמ"ש הר"ש והר"ב בהדיא פ"ז מ"ג . וה"ל לכתוב כן במתני' דלעיל ואפשר דהכא משום דקתני לישנא דאוסר ארבע אמות ויש מקום לפרש דאוסר הזרע הנזרע לכך פירשו שאינו כן : ואם לאו אינו אוסר . משמע דוקא בערים אבל בכרם ממש של שתי שורות העומדין במדרגה אוסרין לעולם ארבע אמות בשדה אפילו המדרגה גבוה עשרה והיינו דאתי ר"א למימר אף הנוטע כו' כלומר לא בלבד בערים אמרו אלא גם בכרם ממש משכחת לה במדרגה הוי רשות לעצמה לענין שאין מצטרפת עם שורה שבארץ ולפ"ז משמע דראב"י פליג אדר"א מדקדק מילתיה בערים דוקא וזהו שכתבו הר"ב והרמב"ם דאין הלכה כר"א . ומ"ש תוי"ט דבחבורו פסק הרמב"ם כר"א והכ"מ נתן לו טעם . כ"ז לא נמצא כלל בספר הרמב"ם שלפנינו : ג המדלה את הגפן . זה אינו כענין ערים דלעיל דהתם אוסר ד' אמות חוץ לאפיפירות והכא אינו אסור אלא תחתיהן . ומשום דהתם חמשה גפנים הן ואין ערים פחות מחמשה גפנים והכא בגפן יחידית טעם אחר הוא שהאפיפירות בטלים לגבי הגפן ודמי למסכך גפנו ע"ג התבואה שהאפיפירות הם כגפן עצמה : אם הביא לא קידש . דוקא תחת המותר . אבל תחת המקום

שהדלה

המותר אם הוסיף מאתים לאחר שהלך החדש עליהן: וכן המדלה גפן על אילן סרק. דינו כדין אפיפירות לפי שאדם מבטלו על גבי גפנו והוי כאילו כולו גפן אבל אילן מאכל שאין אדם מבטלו על גבי גפנו אותו מותר שאין הגפן מודלית עליו חשוב בפני עצמו ולא הוי כגפן ומותר להביא זרע לשם:

ד יחזירנו. למקום שהיה תחלה ויזרע המותר: עזיז. שם מקום: אמר לו מותר. שאין אדם מבטל תאנתו מפני גפנו: בית המגנייה. שם מקום: סדן של שקמה. שרש של אילן שקמה והוא אילן תאנה הגדל ביערים וחותכין ממנו קורות לבנין: תחת קורה זו אסור והשאר מותר. שאני רואה כל קורה וקורה כאילן בפני עצמו:

ה הכל אילן סרק. דסבר ר' מאיר כל שאר אילנות אדם מבטל אצל גפנו ור' יוסי סבר דכל מין שרגילין ליטע ממנו שדות שלימות חשובים הן ואין אדם מבטלן מפני גפנו והלכה כת"ק דאילן שאינו עושה פירו' הוא דבטיל לגבי גפן:

פסקי

וכן המדלה על מקצת אילן סרק יח):

ד המדלה את הגפן על מקצת אילן מאכל מותר להביא זרע אל תחת המותר יט). ואם הלך החדש יחזירנו כ). מעשה שהלך רבי יהושע אצל רבי ישמעאל לכפר עזיז והראהו גפן מודלה על מקצת תאנה אמר לו מה אני להביא זרע אל תחת המותר אמר לו מותר. והעלהו משם לבית המגנייה והראהו גפן שהוא מודלה על מקצת הקורה וסדן של שקמה כא) ובו קורות הרבה כב). אמר לו תחת הקורה זו אסור כג) והשאר מותר כד):

ה איזהו אילן סרק כל שאינו עושה פירות. רבי מאיר אומר הכל אילן סרק חוץ מן הזית והתאנה כה). רבי יוסי אומר כל שאין כמוהו נוטעין שדות שלמות הרי

זה

ח"ג. ד הלך בירושלמי הולך. מעשה בירושלמי נחלקה משנה זו לשתים ורשום כאן סימן ה'. וכנגד זה נתחלף שם מ"ו ומ"ח למשנה ח'. וגם שם אין בפי' זה לק פ' מכניס וכ"ה בד"ס. לכפר בירושלמי מכפר. והראהו גפן מודלה בירושלמי הראהו גפן שהוא מודלה. זרע אל תחת בירושלמי זרע תחת. המגנייה בירושלמי מגניא. וסדן בד"ס בתוך סדן. הקורה בד"ס קורה. ה והתאנה בירושלמי ומן התאנה.

ד ואם הלך החדש יחזירנו: כתב הר"ב ויזרע המותר וכן לשון הר"ש. והלך החדש דהכא לא הוי כמו הלך החדש דמתניתין דלעיל דהתם פירש הר"ב שהלך על מה שנזרע כבר. והר"ם לא פירש לעיל כלום. וי"ל דלעיל אסור משהלך החדש ואפילו שיחזירנו אינו מועיל שכבר נתבטל האילן סרק ונעשה אפיפרות בכל מקום שהלך בו החדש אבל באילן מאכל כשמחזירו מוכיח שלא נתבטל. והרמב"ם מפרש הך דהכא כמי שהלך על הזרע שכבר נזרע יחזירנו והזרעים מותרים ובאילן סרק כתב בחיבורו פ"ו אסור לקיימו או להחזיר השריגים אלא כיצד עושה עוקר הזרע. ומעתה דברי הר"ב דהכא דברי הר"ש. ודלעיל דברי הרמב"ם: וסדן של שקמה. כלומר וזה הקורה משל סדן של שקמה היה. [*וכס"א בתוך סדן]. ופירוש שקמה עיין מה שכתבתי במ"ח פ"ק בס"ד: והשאר מותר. כתב הר"ב שאני רואה כל קורה וקורה כאילן בפני עצמו. כן הוא בתוספתא והביאה הר"ש. ואני תמיהה שהרי אילן מאכל הוא ומאי צריך להאי טעמא והכי יהיב טעמא הרמב"ם בפירושו. ואולי שכיון שהוא מין תאנה מדברית כמ"ש הר"ב הכא וריש מכילתין לא חשיב כאילן מאכל ותדע דאי הוה כאילן מאכל למה אסר לו כל הקורה והגפן לא היה מודלה אלא על מקצת הקורה אלא דאילן מאכל פירות מדברית יש לו דין אילן סרק לקורה ההיא שבו מודלה הגפן. ולהרמב"ם שמחשבו כאילן מאכל ה"ה בכל אילן מאכל שאותו ענף שבו הגפן כולו אסור ולא הותר בו אלא שאר הענפים.

וכן

מלאכת שלמה

הר"י ז"ל פי' זה אין נראה דא"כ מה הפרש יש בין אילן סרק לשאר אילנות כי בשאר אילנות אסור אלא נראה לפרש שאסור משום דכיון שמתחלה זרע באיסור נאסר מיד. אבל באילן מאכל כיון שזרע בהיתר אינו נאסר מיד עכ"ל ז"ל: ד ואם הילך החורש יחזירנו. לאחור: והראהו. לר' יהושע. גפן שהיא מודלית וכו'. לבית מגנייא. שדה של משפחה אחת ששמה כן. על מקצת הקורה. בסדן של שקמה דכבר הי' מיוחד לקורות כדאי' בפסחים ובב"ב ודמי לאילן סרק ובו היו קורות הרבה והוה מספקא לי' אי מדמינן לי' למקצת אפיירות עכ"ל הרש"ס ז"ל: להביא זרע אל תחת המותר. אית דל"ג מלת אל: תחת הקורה זו אסור. כולה ואע"פ שהענפים על מקצתה מפני שהן אפיירות: ה שאינו עושה פירות. אנשים ריקים תרגומו

גברין

ציונים

וכן המדלה. מיי' שם ה"ג יב טור וש"ע שם סעיף כז כח: ד המדלה. מיי' שם ה"כ טור וש"ע שם סעיף כט: ה שאינו עושה פירות. שם:

תוס' אנשי שם

יוני הוא אילן שאינו עושה עוד פירות מפני הזקנה ולאיזה סבה ולפ"ז אשמעינן רבותא דאפילו אילן כזה אסור להביא תחתיו דלא תימא דמנסה שמא יחזור לעשות פירות ולא מבטל ליה.(רמ"ז): ד תוי"ט ד"ה ואם הלך כו' ואפילו שיחזירם אינו מועיל כו'. ר"ל לא מיבעי דאסור לכתחלה לזרוע אחר שהחזיר דזה ודאי אסור גם קודם שהלך החדש אלא דאסור אפילו בדיעבד. אבל באילן מאכל אפילו לכתחלה מותר לזרוע אחר שהחזיר החדש אולם מה שנזרע קודם ההחזרה כאן וכאן אסור. אלא דלא אבין לשון שכתב שכבר נתבטל האילן סרק ונעשה אפיפירות וכו'. ואולי יש כאן השמטה וכצ"ל ואפילו שיחזירנו אינו מועיל שכבר נתבטלו האפיפירות ע"ג גפנו והוי כאילו כולו גפן וכן אילן סרק דינו כדין אפיפירות דבטל ע"ג גפנו והאילו כולו גפן אבל באילן מאכל וכו'. ועי' בר"ב ולע"ד כוונת הר"ב ממש כן הוא המ"ש במשנה דלעיל אסור הזרע שנזרע תחת המותר ר"ל הנזרע שם לאחר שהחזיר החדש וראיה מדכתב אם הוסיף ר' ואי ס"ד דמיירי בהזרע שהיתה זרוע קודם שהחזיר החדש מאי קמ"ל פשיטא. אבל לפמ"ש דאיירי בזרע אחר ההחזרה ניחא דטובא קמ"ל ומ"ש לאחר שהלך החדש ר"ל שהלך החדש והחזירו. (נה"מ):

תפארת ישראל

יכין

חלק ר' נאסר. וק' א"כ פשיטא. ותו א"כ תחת עץ מאכל בסיפא נמי: יח) דינו כאפיפירות לאסור תחת המותר: יט) דלא בטל לגבי גפן: כ) יחזיר הענפים לצד אחר קודם שיוסיף חלק ר' והזרע מותר. אבל באילן סרק אף שלא הוסיף חלק ר' אסור ואינו מועיל שיחזיר: כא) שתאנים מדבריות גדלין בו. ולא חשיב כאילן מאכל. וסדן של שקמה הייט קודם שנכרת ממחובר. אבל אחר שנכרת ממחובר נקרא קורה. וכאן מיירי שהיו כמה קורות כרותות מונחות על הסדן שהוא מחובר עדיין. והגפן מודלה על מקצת הסדן ועל מקצת א' מהקורות [כך פי' רבא"ו]: כב) שנגעו באלה. אבל אין גפן מודלה עליהן: כג) אף שהגפן מודלה רק על מקצתה. אפ"ה גם תחת המותר אסור: כד) ר"ל תחת הקורות שאין הגפן מודלה עליהן מותר אף שנגעו כולן אהדדי דעכ"פ כל ענף הו"ל כאילן בפ"ע: כה) דחשובים ולא בטלי:

משנה ראשונה

מפרש

שהדלה קידם דאותן האפיפירות שהדלה עליהן חשובות כגפן כדפי' וה"ז כמסכך גפנו ע"ג התבואה. ונראה דהתם אפילו לא הוסיף מאתים קידם. ולא דמי נהלך החדש דבעי הוסיף כמ"ש הר"ב. דהתם איהו לא עביד מידי דממילא הלך החדש אבל הכא כשזרע קידש מיד דקי"ל זרוע מפיקתו בהשרשה זרוע ובא כשהוסיף. ויש לדקדק בהלך החדש ממילא אפילו הוסיף אמאי אסור הא דמי לאמר כשאגיע לו אלקטע דמותר בפ"ה מ"ז. ונראה דהכא משום קנסא הוא דזרע באיסור. והייט דשני בלישנא דרישא תני אם הביא לא קידש וסיפא תני הלך החדש אסור ולא תני קידש. משום דלא אסרו בקנס אלא הזרע דאשעביד ביה איסור ולא נאסרו הגפנים כמ"ש תוי"ט ספ"ז: ד מותר להביא זרע אל תחת המותר. אבל תחת מקום המודלה עליו אם הביא קידש דבזה אין חילוק בין מאכל לסרק דדוקא תחת המותר יש חילוק שבזה מבטלו ע"ג הגפן וזה אינו מבטלו. אבל מה שהדלה כבר בטל אגב הגפן אף באילן מאכל: יחזירנו. פי' הר"ב ויזרע המותר. ולא מפרש כלעיל שאם הלך ע"ג הזרע יחזיר ומותר הזרע. דהא מילתא דפשיטא הוא דבאילן סרק נמי מן הדין אינו אסור דממילא הלך ואיהו לא עביד מידי ודמי לכשאגיע לו אלקטע. אלא דמשום קנס הקנס בזרע באיסור והכא הא זרע בהיתר. וניחא ליה לפרש רבותא טפי דצריך ליה לכתחלה לזרוע ולא חיישינן שמא יחזור וילך החדש כמו שהלך כבר. ונראה דאם לאם שהלך החדש ולא החזיר והוסיף מאתים אח"כ אסור: והעלהו משם לבית המגנייה. קצת קשה כיון שכבר אמר לו דין אילן מאכל שתחת המותר מותר למה חזר והעלהו לשאול על השקמה כיון שגם הוא אילן מאכל הוא כמ"ש הרמב"ם. ונראה דהיא גופה מספקא ליה אם שקמה שהוא מין מדברי חשוב כאילן מאכל ואמר לו דחשוב. וכתב תוי"ט דמוכח הכא דאפילו באילן מאכל אותו הצד שנמשך שריגי הגפן על מקצתו הכל כולו אסור ודמוכח נמי מדברי הרמב"ם. ואיכא למידק דמהכא אין ראיה דשמא מה שאמר לו אותו הקורה כולה משום דאיהו נמי מספקא ליה שמא שקמה לא חשוב כאילן מאכל. אבל באילן מאכל ודאי גם אותו הצד מקצתו האחר מותר. וי"ל דאי מספקא ליה ה"ל למיזל לקולא דבדרבנן ולחשבו אילן מאכל להתיר לגמרי וגם אי הוה בעי להחמיר מספק ה"ל לאסור תחת כל הקורות. ומה דאה להכריע בספק להתיר השאר ולאסור אותה הקורה. א"ו דעיקר הדין הוא כן דאילן מאכל נמי אותו הצד אסור והכל בזה להקל בספק. אבל לפי' פי' מקום שנהגו דף כ"ג שקמה אינו עושה פרי: ה איזהו אילן סרק. בכל דוכתא פשיטא לן לכ"ע דכל שאינו עושה פירות הוי אילן סרק וכן משמע מפי' הר"ב בפ"ק מ"ו וכמה דוכתי. אלא

הכא

וכן לבוש בחבורו הלכה על מקצת אילן מאכל הרי זה מותר לזרוע תחת בדי האילן שלא נמשכו עליהן שריגי הגפן. משמע ודאי דאותו בד מיהו כולו אסור. ובלי ספק שיצא לו ממשנתינו זאת. וראיה לדברי שלא העתיק זה המעשה אלא שסתמו בכלל דבריו אלו: ו ועוד. פירש הר״ב טפח. לשון הרמב״ם ושיעור טפח הנזכר בכל המשנה בכל הש״ס ובו יהיה השיעור תמיד. הוא ארבע אצבעות בגודל או שש באצבע אשר תחת הגודל ושני השיעורים שוים. ודין מותר פסקי ערים שזכר הר״ב כלדקמן

זה אילן סרק: ו פסקי ערים כו) שמונה אמות ועוד כז). וכל מדות שאמרו חכמים כח) בכרם כט) אין בהם ועוד חוץ מפסקי ערים. אלו הן פסקי ערים. ערים שחרב מאמצעו ונשתיירו בו חמש גפנים מכאן וה' גפנים מכאן ל). אם יש שם לא) ח' אמות לא יביא זרע לשם לב). שמונה אמות ועוד. נותנין לו כדי עבודתו לג) וזורע את המותר: ז ערים שהוא יוצא מן הכותל מתוך הקרן וכלה לד). נותנין לו עבודתו לה) וזורע את המותר לו).

ח״ג. ז הקרן נ״א קרן וכ״ה בירושלמי.

ר'

ו פסקי ערים. מפרש לה ואזיל: שמונה אמות ועוד. כלומר מוסיף עוד על שמונה אמות דבר מועט והיא ששית אמה דהיינו טפח: שחרב מאמצעו. כגון שנטע י״א גפנים בצד הגדר וחרב גפן האמצעי ונעשו שתי עריסין שאין ערים פחות מחמש גפנים: שמונה אמות ועוד נותנין לו עבודתו. לר' יוחנן בן נורי דלא חשיב עריס כרם נותן ששה טפחים לזה וששה טפחים לזה וזורע את המותר ולמאן דחשיב ליה כרם צריך שיתן ארבע אמות לזה וארבע אמות לזה ואינו יכול לזרוע אלא אותו ועוד. מיהו אפילו מאן דחשיב עריס כרם לאו לכל מילי מדלא בעי בפסקי ערים ט״ז אמה כמו בקרחת הכרם ועוד דהזורע ד' אמות בכרם מקדש והזורע מותר פסקי ערים מששה טפחים ואילך לא מקדש כדלקמן: ז ערים שהוא יוצא מן הכותל מתוך הקרן וכלה. כגון חמש גפנים הנטועות בצד גדר ואין מחזיקות את כל הגדר אלא שלש בראש הקרן מזה ושתים בראש הקרן השני מזה ובאמצע הכותל אין שם גפנים אלא בשני זויות הכותל עומדות: נותנים לו עבודתו. ששה טפחים מכאן וששה טפחים מכאן וזורע שאר הכותל ואע״פ שאין אורך הכותל

ד'

מלאכת שלמה

גברין סריקין: ו פסקי ערים וכו'. ברמב״ם שם פי' דועוד הייט א' מששים באמה ונראה שכך היתה גרסתו בתוספתא וכן פי' ג״כ במשנה. וגם בפי' הר״ש ז״ל הגיה הרב בצלאל אשכנזי ז״ל וכמה ועוד אחד מששים באמה ומפי' בירו' עשירית טפח ע״כ: וכל מדות שאמרו חכמים בכרם אין בהם ועוד חוץ מפסקי ערים. ובירוש' פריך אמאי תנא בכרם ולא תנא כל מדות שאמרו חכמים אין בהם ועוד. דאי משום דתנינן פ״ד דתרומות ר' יהושע אומר במאה ועוד. ועוד זה אין לו שיעור. ר' יוסי בן משולם אומר ועוד קב למאה סאה שתות למדמע. יש לדחות דתמן למדות וכאן לאמות. ואי משום דתנינן במנחות פ' התודה עשרה קבין ירושלמיות שהן ששה עשרוניות ועדיין התם נמי למדות וכאן לאמות ולעולם איבעיא לן למה תני בכרם. ומשני משום דתנינן בעירובין פ״ב הגנה והקרפף שהן ע' אמה ושיריים על ע' אמה ושיריים ותני יש כאן דבר מועט ולא יכלו חכמים לעמוד עליו שאין ממנו לעשות רצועה להקיף ממנו ד' רוחות אלמא דאיכא ועוד באמות. ומש״ה תני במתני' בכרם למעוטי האי דעירובין: אלו הן פסקי ערים ערים שחרב מאמצעו. ירושלמי לא שנא בין שבנה גדר ואח״כ נטע אחת עשרה גפנים בין שנטע אחת עשרה גפנים ואח״כ בנה גדר ואח״כ נפסקה האמצעית יש כאן ערים ויש כאן פסקי ערים. ואם חרב הגדר ואין בו עשרה אין כאן ערים ולא פסקי ערים חזר ובנאו חזר ערים למקומו ודכוותה חזרו פסקי ערים למקומן: בפי' ר״ע ז״ל. אינו יכול לזרוע אלא אותו ועוד. כ' עליו ה״ר יהוסף ז״ל פי' זה אינו נראה אלא א״צ להרחיק אלא ששה טפחים בלבד כיון שיש כאן ח' אמות ועוד ע״כ: ז ערים שהוא יוצא מן הכותל וכו'. אית דגרסי עם הכותל. והילך ל' הרמב״ם ז״ל בחבורו שני כותלים הסמוכים זל״ז והגפנים נטועים בזוית ביניהם והערים יוצא עם הכותלים מתוך הקרן וכלה מרחיק מעיקרי הגפנים כשיעור וזורע במקום הכלה שאין עליו ערים ואע״פ שהזרע מכוון בין שני הכותלים שביניהן

הערים

תפארת ישראל

יכין

כו) מפרש ואזיל: כז) ר״ל ועוד מעט. והוא טפח של ד' גודלים: כח) באמות. אבל במדות אשכחינן ועוד. בפ״ז דמנחות מ״ב ופ״ד דתרומות מ״ז וכירושלמי הכא [וצ״ע לפע״ד תוס' פסחים דף מ״ח ב' דמדלא מקשי ירושלמי נמי מהא ש״מ דל״ג התם ועוד]: כט) ל״ג ליה לפי ירושלמי הנ״ל: ל) שהיה תחילה שורה של י״א גפנים. וניטל הגפן האמצעי. ונעשו ב' עריסין דאין ערים פחות מה' גפנים: לא) בין ב' העריסין: לב) כלעיל פ״ד מ״ח: לג) לר״י בן נורי במ״א. סגי להרחיק ו״ט. ולת״ק שם רשאי לזרוע רק הועוד. דאף דלדידי' ערים ככרם. לאו לגמרי ככרם הוא. דקרחת הכרם צריך טז״א. ופסקי ערים סגי בח״א. וכמו כן הזורע ד״א בכרם מקדש. ובמותר פסקי ערים מו' טפחים ואילך לא מקדש: לד) ר״ל ב' כתלים סמוכין זל״ז כמין גא״ם. וה' גפנים נטועים בזוית כזה

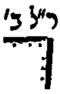

ור״ש פי' שהכותל ישר. וג' גפנים עומדים בקצה זה של כותל וב' בקצה השני. מיהו לשון „וכלה". משמע טפי כרמב״ם. דהיינו שבזוית מתאחדים וכלים ב' השורות. ואפשר עוד דמלת וכלה לא קאי אקצה כל שורה שכנגד הזוית. אלא אב' קצוות האחרות. שכל א' מהן כלה באמצע הכותל. וקמ״ל כרמב״ם [עי' ס' נ״ו] שאעפ״כ מותר לזרוע רווח הנשאר סמוך לכותל דהיינו בין ב' הכתלים: לה) ו״ט: לו) לרמב״ם אפי' בין ב' הכתלים. ולהר״ש אפילו אין אורך הכותל המפסיק בין הגפנים ד״א:

לטעמיה

משנה ראשונה

הכא משום שמבטלו מ״מ הגפן אסרינן ליה. וכיון דהגפן חשיב טובא משמע לאו דאפילו אילן מאכל מבטלו לצורך הגפן ולכך פליגי הכא: ו ערים שחרב מאמצעו. פי' הר״ב שהיו י״א גפנים בצד הגדר וחרב האמצעי ונעשו שני עריסין וכ״כ הר״ש והראב״ד. וצריך באור למה נעשו שני עריסין וכי משום שחרב גפן אחד מהם בטל שם ערים ועדיין יש בו גפנים הרבה ולמה לא יחשב ערים אחד כבתחלה. ואי משום שיש הפסק מרובה בין אלו החמש לאלו אכתי לא שמעינן בגפני העריס שיש להן שיעור כמה יהא מרוחקין. וצ״ל דפשיטא ליה דשיעור שבין כל גפן לחבירו אין פחות מארבע אמות ולא יותר משמונה דומיא דשורות הכרם לר״ש וכ״ש דספ״ד דהלכתא כוותיה והשתא דחרב גפן אמצעי יש כאן הפסק שמונה אמות בין חמש לחמש ואין זה עריס אחד אלא שני עריסין וצריך הרחק לכל אחד ד' אמות. והיינו דקתני עד שמונה אמות לא יביא זרע לשם. ומיהו הא דקתני כל מדות שבכרם אין בהן ועוד קשה דהא הנוטע שני עריסין מתחלה זה כנגד זה נמי נותן לזה ד' אמות ולזה ד״א ואם יש בו ועוד זורע את המותר ואין זה בחרב דוקא. וצ״ל דאין ה״נ ולרבותא אמר שחרב דבכרם שחרב החמירו יותר מנטיעתו בתחלה כמ״ש הר״ב ספ״ד והכא בערים אפילו חרב הוי כנטוע מתחלה. אבל הרמב״ם מפרש נותנין לו כדי עבודתו היינו ששה טפחים צריך טעם דשני עריסין שהם זה כנגד זה מי לא צריכי הרחק ד' אמות לכל אחד ואין סברא דחרב קיל טפי דהא אדרבה חמיר ונ״ל דהכא מיירי שחרב גם הגדר שבין שני עריסין אלו ולא אמרו ד' אמות בערים אלא כנגד הגדר ולא מן הצדדין. ומ״מ ל״ע הא דאמר חוץ מפסקי ערים והא בשני כרמים שהם זה כנגד זה נמי איכא האי דינא דאם יש ביניהם שמונה אמות לא יביא זרע לשם ואם יש בו ועוד זורע את המותר למאי דאמרי' לעיל סוף פ״ד דדוקא בקרחת בעי ט״ז אמה אבל בנוטע מעיקרא כי מרחקי שמונה אמות סגי והיינו כן דהכא דיותר משמונה אמות כל שהוא זורע. וי״ל דהא דנוטע מעיקרא סגי התם בשמונה אמות היינו אם שורה אחת רחוקה מחברתה דהואיל ורחוקות אין מצטרפות ואין כאן כרם ולאפוקי קרחת הכרם שכבר נקרא עליו שם כרם. אבל בנוטע שתי שורות וביניהם ד' אמות. ועוד נטע כנגדו שתי שורות וביניהם ד' אמות הרי כל אחד נקרא כרם ואם בא לזרוע ביניהם צריך ט״ז אמות כמו קרחת הכרם: ז ערים שהוא יוצא מן הכותל. לפי פי' הר״ב לא אפרש טעמא דמתני' למה לא יהא לזה דין שאר ערים ומשום שהגפנים מרוחקים זה מזה מאי הוי. וכ״ש דמיירי שאין באורך הכותל ד' אמות אדרבה דרך הגפנים להיות בין זה לזה ד' אמות כדמוכח בפרקין דלעיל. ועוד אמאי נקט מתוך הקרן דבאמצע הכותל נמי שייך זה. והרמב״ם מפרש מתני' בענין אחר קשה יותר שאין לדבר טעם כלל וגם לשון המשנה אינו סובלו וגם הראב״ד כתב עליו שאינו מסכים עמו

בפי'

ציונים

ו ערים שחרב. מיי' שם פ״ח ה' ה״ו טוש״ע שם סעיף מ: ז ערים שהוא יוצא. מיי' שם ה״ט. טוש״ע שם סכ״ג:

חדושי מהרי״ח

מ״ו [בר״ב ד״ה] ח' אמות וכו' מיהו אפי' מאן כו'. זהו הכל דברי הר״ש ע״ש דק שלשון הר״ש מדוקדק יותר שכתב דשמעינן מינה אפילו מאן דחשיב לעריס כרם דוק:

תוס' אנשי שם

ו הוי״ט ד״ה ועוד כו' שש באצבע. נראה דר״ל אצבע קטנה שהיא תחת הגודל שזה בראש היד וזה בסוף היד דבהדיא אמרינן בש״ס דמנחות דמ״ה דטפח ד' בגודל ו' בקטנה ה' בבינונית ע״ש. (ש״ל): בר״ב ד״ה שמונה כו' לריב״ן ט״ו. כ״כ הר״ש ולפ״ז לדידן דקי״ל בערים דר״פ דלא כריב״ן ה״נ אינו יכול לזרוע אלא אותו ועוד אבל הרמב״ם אע״ג דבר״פ כ' דאין הלכה כריב״ן כאן פי' דא״צ להרחיק אלא ו״ט וצ״ל דס״ל דע״כ ל״פ רבנן עליה דריב״ן אלא בערים אבל בפסקי ערים מודו דסגי בו״ט. ומיהו בעיקר פי' פסקי ערים כ' הר״מ בחבורו שחרב באמצעו ונשתיירו בו ה' גפנים מצד הגדר מכאן וה' גפנים בצד הגדר האחר מכנגדן ועי' באור דבריו ברדב״ז שם וצ״ע. ועי' כפ״מ. ונש״ח: ז בר״ב ד״ה ערים כו' אין שם גפנים כו'. כן פי' הר״ש ולכאורה משום שההפרש שבין גפן לגפן באמצע הכותל גדול מההפרש שבין הגפנים העומדים משני עבריהם מזל״ת מש״ה הקלו דא״ל דין ערים ואף דבכרם משמע דא״צ שיהא המרחק שבין הגפנים שבכל שורה שוין ולא שיהא המרחק שבין שורה לחבירתה שוה להמרחק שבין גפן לגפן בשורה עצמה וא״צ אלא שיהא המרחק שבין הגפנים שבשורה זו שוה להמרחק שבין הגפנים העומדין כנגדן בשורה הב' מ״מ בערים הקלו דא״צ הרחקה עד שיהא כל הה' מרחקים שבין הה' גפנים שוין זל״ז. אבל תמוה דאם צריך שיהיו מכוונים בל״ס צריך נמי שיהיו נטועים כהלכתן ומרוחקין זמ״ז לא פחות מד״א. וא״כ איך יצוייר שהמרחק שבאמצע הגדול ממרחק הגפנים בין זל״ז יהיה פחות מד״א. וצ״ע. אבל מל' הרמב״ם כפי מה שביאר הרדב״ז שם משמע דאין בזה קולא לערים אלא הא קמ״ל דאע״ג שהזרע מכוון בין שתי הכותלים שבכן העריס הואיל והרחיק כשיעור שרי ואף העריס לא כלה עד רחוק ד״א מעיקר הגפנים זורע במקום שכלה העריס וכ״ה ס״ל דאע״פ שכלה העריס אם אין שם ד״א לא יביא

ר' יוסי אומר אם אין שם ארבע אמות לא יביא זרע לשם (לז): ח הקנים היוצאים מן העריס וחס עליהם לפסקן (לח). כנגדן (לט) מותר (מ). עשאן כדי שיהלך עליהן החדש אסור: ט הפרח היוצא מן העריס (מא). רואין אותו כאילו מטוטלת (מב) תלויה בו. כנגדו (לט) אסור (מג). וכן בדלית (מד). °המותח זמורה מאילן לאילן תחתיה אסור (מה). ספקה בחבל (מו) או בגמי (מז) תחת הספוק מותר. עשאה כדי שיהלך עליו החדש אסור (מח):

חנ. ח וחס בירושלמי חס וכ"ה בר"ס. ט מטוטלת בר"ס מטולטלת.

תוספות יום טוב

כדלקמן הוא בפרק ז משנה ג: ט תחתיה אסור. כתב הר"ב מכאן ומכאן מותר. ובלבד שלא יהיה בתוך עבודת עיקר הגפן. וכן כתב הר"ש:

ארבע אמות: ר' יוסי אומר אם אין שם ארבע אמות וכו'. ר' יוסי לטעמיה דאמר בפרקין דלעיל גבי גת ונקע אם אין שם ד' אמות והכא קמ"ל דלא תימא דוקא בגת ונקע שסתומים מארבע רוחות הוא דמצריך רבי יוסי ארבע אמות אבל אלא כותל שאינו מוקף מארבע רוחות אימא לא. ואי אשמעינן בהא. [ס"א] בהא מצריך ר' יוסי ארבע אמות משום דיש כאן [ה'] גפנים בין שני קרנות של כותל אבל גבי גת ונקע שאין שם אלא גפן יחידית אימא לא צריכא. ולעיל כתבנו דאין הלכה כרבי יוסי: ח הקנים היוצאים מן העריס. שבולטין חוץ לסדר העריס: וחס עליהן לפסקן. שלא הניחן שם מחמת שדעתו להדלות עליהן הגפן אלא מפני שחס עליהן בלבד: כנגדן מותר. לפי שאינן חשובים מן האפיפירות הלכך מותר לזרוע תחתיהן: כדי שיהלך עליהן החדש. שידלה על גבן שריגי הגפן כשילמחו ויגדילו: ט הפרח היוצא. מלשון הפרחה הגפן (שיר ו) כלומר מה שגדל מן הגפן יוצא ובולט חוץ לעריס: מטוטלת. הוא הברזל שהבונים מורידים בחבל למטה על פני החומה לראות בו את הבנין [אם] החומה ישרה וכו משערים אם הזרעים מכוונים תחת הפרח והכא מיירי כגון שגדלו זמורות העריס יותר מעבודתו ופרח לחוץ דבתוך עבודתו אפי' אין שם פרח אסור: וכן בדלית. וכן משערין בגפן יחידית המודלית על גבי כלונסות שאינה עריס אם פרחה חוץ לששה טפחים שהם עבודתה: תחתיה אסור. תחת הזמורה אבל מן הצדדים מכאן ומכאן מותר: ספקה בחבל. שלא היתה הזמורה ארוכה שתגיע מאילן לאילן וקשר בראשה חבל או גמי להאריך אותה כדי שתספיק עד האילן. תחת הזמורה אסור תחת הספוק מותר. אבל אם עשה הספוק כדי שיהלך עליו החדש. אסור לזרוע תחתיו:

מלאכת שלמה

העריס הואיל והרחיק כשיעור ה"ז זורע בין הכותלים ע"כ: ר' יוסי אומר אם אין שם ד"א. כ' הר"י ז"ל ברוב הספרים גרסי' אם יש שם ד"א וכו'. וכ' עוד פי' זה שפי' ר"ע ז"ל בעריס שהוא יוצא מן הכותל אינו נראה דבמשנה לא נזכר שני קרנות ולא קרחת באמצע ונ"ל דה"פ עריס שהוא יוצא וכו' כלומ' שהעריס נטוע בצד כל הכותל ויציאת העריס הוא עם יציאת הכותל דהיינו הקרן כל שסוף העריס הוא בסוף הכותל בתוך הקרן ושם הוא כלה ואינו ממלא את כל הקרן אלא שנשארו ו"ט וכ"ש כשהוא יותר נותנין לו עבודתו ג"ט כדברי ר"ע וזורע את המותר. ור' יוסי אומר אם אין שם ד"א אסור לזרוע שם כן נ"ל לפרש לפי דברי התלמוד ונ"ע לפ"ז דעריס אע"פ שי"ל דין כרם אינו אוסר ד' אמות ע"כ. וכ' הח' הרש"ש ז"ל מתוך הקרן. כגון שהי' הכותל משך שלו ד' טפחים כדי שיעור מקום כדאי' בירוש' והיתה א' מן הגפנים נטועה שם והד' גפנים יוצאות חוץ לקרן נותנין לו עבודתו ו"ט. וזורע את המותר. דלא חשיב עריס כיון דאין הגדר מושך כל החמש גפנים. אם אין שם ד"א. מקום פנוי הואיל והתחיל העריס עם הכותל אע"ג דלית בי' אלא ד"ט שם גדר עליו ונחשבות כולן כעריס מעוקם ומשכים בהדה ועריס הוא. ור' יוסי ס"ל כריב"ן גבי עריס מעוקם דשיעורא דד"א דעריס מעוקם היינו מקום פנוי כך פי' הראב"ד ז"ל המשנה הזו במס' עדיות ודברים נכונים הם וסוגיא דגמרא ירושלמית אזלא כותיה ור"ש והרא"ש ז"ל פירשוה כך כגון שני כותלים סמוכין זל"ז וחמש גפנים נטועין ביניהן ויוצא מקרן כותל זה ג' גפנים ומקרן כותל זה ב' גפנים. וכלה שהעריס כלה באמצע הכותל ואינו מחזיק כל הכותל וזה צורתו* ואינו נכון דאמרי' לעיל דר' ישמעאל לא יודה לר' יוסי ולדבריהם אמאי לא יודה. ועוד לשון הגמ' ירושלמית והוא שיהא בזוית ד' טפחים משמע דלא משיך כותל אלא ד' טפחים עכ"ל ז"ל אמנם בפי' הר"ש ז"ל שבידינו אין כתוב שני כותלים רק כלשון שהעתיק ר"ש ז"ל: ח וחס עליהן מלפוסקן. שלא הניחן כדי להוליך החורש עליהן אלא שחס עליהן מלקוצצן. כדי שיהלך בהן החורש אסור לזרוע תחתיהן ונראה דאפי' משוכין יותר משיעור המותר דהיינו לר' יעקב בר אידי בשם ר"ש בן לקיש עד ד' אמות. ולר' אחא ור' חיננא בשם ר"ל עד שש אמות. הרש"ש ז"ל: ט תחתיה אסור. בירושלמי פליגי אמוראי איכא מ"ד תחת האשכולות אסור ומקדש תחת העלין לא ואיכא מ"ד אפי' תחת העלין אסור ומקדש וכן פסק הרמב"ם ז"ל:

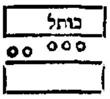

תפארת ישראל יכין

לז) לטעמיה פ"ה מ"ד דאף שנדונים כגפן יחידית הכותל מצרפן להחשב ככרם. כמו דהתם הגומא מצרפן עם הירק: לח) ולא כדי שיהלך עליהן החדש: לט) מתחת: מ) דלא דמי לאפיפירות. דהתם עשאן שיהלך עליהן החדש. ואפ"ה קמ"ל הכא. דאף שאין העריס גדל מהקרקע כאילן התאנה וסדן שקמ' [במ"ד] אפ"ה בעשאו שיהלך עליו החדש אסור לכתחילה: מא) שגדל הגפן ופרח מהלאה לעריס: מב) זענקבלייא של הבונים שמורידים בחבל לראות אם החומה ישרה: מג) ואפי' בילא הפרח חוץ לעבודת הגזע. דחוץ ד"א מן הגזע. הרי אפי' אין שם פרח אסור: מד) גפן יחידית המודלית ע"ג כותל. ופרחה חוץ לעבודתה. אף שפרח רק מיחידי ולא מעריס שהוא ככרם: מה) ובהוסיף ר' גם בדיעבד אסור [כפ"ז מ"ז]: מו) שלא היה הזמורה מגיע לאילן וקשר זמורה בחבל: מז) באגם: מח) דהו"ל כאפיפירות [לעיל מ"ג]:

משנה ראשונה

בפי' המשנה. וכדי שלא יהיו דברי משנתינו כדברי ספר התום אולי נוכל לפרשה בענין אחר ונאמר שזה שאמרו דעריס של שורה אחת נידון ככרם היינו כיון שעירס הגפנים ע"ג הגדר בטל הגדר וכאילו הגדר גם הוא כשורת גפנים. והשתא קמ"ל מתני' דהכא דהיינו דוקא בגדר בעלמא אבל כותל של חצר או של בית אין אדם מבטל אותו מפני הגפנים. ואפילו עשה החצר מנסרים ארוכין והם בולטין כמו זיזין מן הקרנות ולתן שהנסרים ארוכין יותר מחלל החצר ואין משמשין לחצר גם הם אין נעשין עריס **הואיל** והחצר אין בטלה גם הם אין בטלין. והיינו דקתני עריס שהוא יוצא מן הכותל מתוך הקרן כלומר אם זה שעירס הגפנים עליו אינו גדר אלא כותל בנין ויוצא מתוך הקרן כדפי' שהם זיזין הבולטין כדרך הבונים שאצל הקרנות וזויות הבית מניחין נסרים יוצאין חוץ לבנין. ואמר עוד וכלה. בא לומר שכילה כל העריס על זיזין אלו ולא צירף להם גדר אחר שעשאו בשביל הגפנים שאילו חבר להם גדר אחר ועירס על שניהם יכול להיות שיבטלם כמו שיבטל הגדר האחר אבל אם אין העריס אלא על כותל זה אין לו דין עריס: ח הקנים היוצאין מן העריס. השתא מיירי מעריס של גפן אחת והם אפיפירות דלעיל מ"ג וקאמר דאע"ג דאמר התם הדלה על מקצתן לא יביא זרע אל תחת המותר. היינו כשעשאן כולן אפיפירות אבל אותן שלא חשבן לשם אפיפירות כנגדן מותר. ונראה שאם היו זרעים תחתיהן והלך החדש עליהן והוסיף מאתים נמי מותר כיון דשלא בכוונה הוא והיכא לא עביד איסורא כדפי' לעיל: ט כנגדו אסור. ומן הצדדין מותר אפילו בתוך ששה טפחים שלא אמרו להרחיק ששה אלא מעיקר הגפן אבל השריגין והעלין אין אסור אלא תחתיהן. והיינו דקתני וכן בדלית. דיש חילוק בין עריס לדלית שהעריס היא כמחיצה וגדר תלויה באויר ע"פ כל הכרם ויש לה רגלים בראשה מזה ומזה. והדלית הוא כלונס שנועצו בארץ סמוך לגפן ומדלה עליו. וקמ"ל דגם בדלית מותר מן הצדדים דהו"א נגזור דלמא אתי למימר דהדלית הוא עיקר הגפן שעומד ממטה למעלה קמ"ל: תחתיה אסור. אע"ג דתני לעיל כנגדו אסור הכא איידי דבעי למיתני ספקה בחבל תחת הספוק מותר תני לה. א"נ משום

ציונים

ח הקנים. מיי' שם פ"ז ה"כ טור ושו"ע שם סעיף כג: ט הפרח. מיי' שם הכ"א כב טור ושו"ע שם סעיף ל:

תוספות רע"ק

פ"ו משנה ט [אות כ] המותח (זמורה) כו' הכתוב וימתחם כאהל (ישעיה מ):

תוס' אנשי שם

יביא זרע לשם הואיל והזרע מכוון בין שני הכותלים אבל כעריס עליהם ודומה לגת ונקע ע"כ. וע' בש"א כאן:

משנה ראשונה

כפלה היינו סלין והכא בזמורה . א"נ קמ"ל דמוטה אזלה בידים לא חשיב כנוטע להרחיק כמו מעיקר הגפן :

הלכתא כלאים איזהו ערים פרק ו גבורתא

כללא דפרק ו משנה א אף דלא נקרא כרם רק בשיהיו ב' שורות של ג' ג'. או ב' נגד ב' וא' יוצא זנב. אפ"ה שורה א' של ה' גפנים שערוסים ע"ג גדר שגבוה י"ט ורחב ד"ט . דינו ככרם . ואוסר זרעים שתוך ד"א מהם ואפילו הזרוע תוך ד"א מאחורי הגדר . אבל ההרחקה מגפנים שאינן כרם הוי בו' טפחים :

משנה ב גפנים שבראש התל וערוסים על עריס שבולט מהתל על אויר שתחתיו . אם אדם שעומד למטה יכול ללקט מהענבים שע"ג העריס הו"ל כאילו הגפנים נטועים למטה . וצריך להרחיק מהזרע ד' אמות מכנגד שפת העריס סביב . ובא"א להעומד מלמטה ללקט הענבים שבעריס . אסור רק לזרוע תחת העריס : אם ג' גפנים עומדים בשורה למטה . וכנגדן ג' גפנים בשורה עומדים למעלה על תל . אם אין התל גבוה י' טפחים מצטרף הגובה של תל זה לד"א שצריך בין שורות שיחשבו יחד כרם להרחיק מהן הזרע ד"א וכשהוא גבוה י"ט אמ"צ השורות :

משנה ג גפן השטוח על עריס של גבעולין או של אילן סרק . ואין השריגים ממלאין כל שטח העריס . לא יזרע תחת המותר . רק בדיעבד שכבר זרע שרי . ואם אחר שזרע התפשטו הגדולים ממעל להזרע . או אפילו לא הוסיף חלק ר' אסור מדקנסוהו :

משנה ד אבל במודלה הגפן על אילן מאכל מותר לזרוע תחת המותר . ואם התפשטו אח"כ שריגי הגפן ממעל להזרע . יחזיר השריג ממעל להזרע קודם שיוסיף חלק ר' ומותר :

משנה ה אילן סרק היינו שאין מינו עושה פירות כלל :

משנה ו שורות גפנים שעל עריס . שחרב באמצעו : ונשארו ה' גפנים בקצה א' מהכותל מכאן וה' גפנים בקצהו האחר . אם נשאר באמצע ריוח ח"א ושפה . ה"ז מרחיק ו' טפחים מזה ומזה וזורע באמצע . ואם נשארו רק ח"א אסור לזרוע באמצע . ורק בהרחיק ו' טפחים מזה ומזה מותר בדיעבד :

משנה ז עריס שיוצא בזוית ב' כותלים כזה 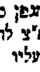 . אין דינו כעריס ומותר לזרוע שם בכל מקום אפילו בין הגפנים . רק שירחיק מכל גפן ו' טפחים :

משנה ח עריס שבולט ממנו גבעולין שאין הגפן מתפשט עליהן ובעל העריס חס על הגבעולין לבלי לקצוץ מה שא"צ להגפן . מותר לזרוע תחת מותר הגבעולין . ורק אם לא פסקן כדי שיתפשט עליו השריג כשיגדל : אסור לזרוע תחתיו אף שעדיין המותר הוא רק :

משנה ט ענף שמגפן שבולט להלן מהעריס . אפילו רק גפן יחידי מונח בעריס . אסור לזרוע תחת הענף . אפילו התפשט הענף להלן מעבודת הגזע . וכן במתח הזמורה מאילן לאילן אסור לזרוע תחתיו : ואם לא היה הזמורה ארוכה . וסיפקה ע"י שקשר בה חבל כדי לקשרו באילן אחר . מותר לזרוע תחת החבל . ורק בשספק החבל כדי שילך עליו החדש אסור :

כלאים המבריך פרק ז

פרק ז א המבריך את הגפן בארץ א) . אם אין עפר על גבה ב) שלשה טפחים לא יביא זרע עליה ג) . אפילו הבריכה ד) בדלעת ה) או בסילון ו) .

הבריכה

ר' עובדיה מברטנורה

פרק ז א המבריך את הגפן בארץ . ועוברת ההברכה חוץ לששה טפחים דבתוך ששה טפחים אפילו יש עפר על גבה שלשה טפחים אסור משום עבודת גפן יחידית : **לא יביא זרע עליה** . אבל מן הצד מותר דזרעים לצדדים לא משתרשי אלא שעושין העפר תיחוח ומלקין יסודות הכותל כשמזרעים אצלו אבל אין השרשים שלהן מהלכין מן הצד . וטעמא דלא יביא זרע על הגפן המוברכת אפילו חוץ לעבודתה לפי שהגפן רך ונכנסים שרשי הזרעים בגפן והוי הרכבת ירק באילן אבל שאר אילנות שאינן רכין שרי : **אפילו הבריכה בדלעת או בסלון** . שתחב הגפן בתוך הדלעת או בתוך הסלון אסור משום דשרשי הזרעים נוקבים ומפלשין עד הגפן כשאין על גבה שלשה טפחים עפר . ומשום זרעים בדלעת לא מתסר כגון שהדלעת יבשה : **סלון** . ליטר ומרזב וסלון אחד הוא . ובסלון של חרס דוקא מיירי דבסלון של מתכת אין צריך עפר שלשה טפחים :

הבריכה

תוספות יום טוב

פרק ז א המבריך את הגפן . ל' הרמב"ם והוא שיטמיננה בארץ . ובמשנה ו פרק ב דשביעית כתבו הר"ב . ושם כתב הרמב"ם שעל ידי כן ילמחו בו אילנות רבות . ולשון רש"י בפרק לא יחפור כמו ויברך את הגמלים (בראשית כד) כופף זמורות גפן וכו' : **לא יביא זרע עליה** . כתב הר"ב אבל מן הצד מותר וכו' ומלקין יסודות הכותל . ירושלמי . ומשום הא דתנן בפ' לא יחפור מרחיקין את הזרעים מן הכותל וכו' הוצרך לפרש כן והכי נמי איתא התם בבבלי : [**"אפילו הבריכה בדלעת** . שיבשה הרמב"ם פרק ז מהלכות כלאים והר"ב שכתב משום זרעים בדלעת וכו' . שהדלעת יבשה וכן כתב הר"ש והוי ליה לפרש כן משום הברכת הגפן עצמו] :

הרי

ציונים

א המבריך . ב"ב יט: מיי' פ"ז מהל' כלאים ה"ו . טוש"ע י"ד סי' רצ"ו ס"ל :

תוספות חדשים

פ"א [במשנה] **המבריך** את הגפן בארץ כו' . וכ"פ בש"ע בסי' רצ"ו כהאי מתני' ודוקא גפן אבל המבריך ענף מאילן אחר מותר לזרוע על גבה אפילו אין עליו עפר ע"ש : [תוי"ט ד"ה] **אפילו הבריכה בדלעת** כו' והו"ל לפרש כן משום הברכת הגפן עצמו עכ"ל וכ"מ בכ"מ שם ע"ש . ולפענ"ד דמשום הגפן עצמו שרי אפילו בלחה דהא בכלאי הכרם קי"ל דאינו כלאים עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד כמ"ש הרע"ב ספ"ה וכל הפוסקים ולפ"ז גפן עם מין א' מותר אפילו לכתחלה כמ"ש כתי"ט בפירושו למשנה ערוגה בשם מו"ה וואלף וואלקלים דבאמצע רשאי לזרוע ב' מינים לכתחלה לר' יהודה ע"ש ומדר"י מרעים נשמע לדידן בכלאי הכרם דקי"ל דאינו כלאים עד שיהו ב' מינים בהדי כרם אבל מין אחד שרי לכתחלה ולפ"ז נסתלק קו' התוי"ט . והר"ש והר"ב הוצרכו לפרש דמשום זרעים בדלעת צ"ל שיבשה אבל משום הגפן י"ל אפילו בדלעת לחה כיון דהבריכה בדלעת א' שרי . (הר"ז) : [בר"ב ד"ה] **סלון** . ומש שכתב הר"ב דסילון של חרס דוקא משמע אבל של עץ שרי והח"כ סיים אבל של מתכת משמע אבל של עץ אסור צ"ל דלאו דוקא נקט מתכת :

מלאכת שלמה

פרק ז א המבריך כו' . בירוש' דייק לא יביא זרע עליה הא מן הצד מותר מה אנן קיימין אי משום זרעים באילן ל"ל גפן אפילו שאר כל האילן אי משום עבודה ניתני ששה אלא כר"ע דר"ע אמר ר"פ דלעיל שלשה אי ר"ע אפי' מן הצד ניתני שלשה ומשני משום זרעים ע"ג הגפן פי' שהוא רך וכלפי' ר"ע ז"ל אבל מן הצד מותר והא דתנין בפ"ב דבתרא מרחיקין את הזרעים ואת המחרישה ואת מי רגלים מן הכותל שלשה טפחים לאו משום דשרשין מהלכין מן הצד אלא שהן עושין עפר תיחוח והן מלקין ארעיתו של כותל תדע לך שהוא כן דתנינן תמן מי רגלים ומי רגלים מהלכין מן הצד וכן נמי תנינן מחרישה אית לך מימר בהני מהלכין מן הצד אלא משום שמזדעזע העפר לצדדין מחמת הגומא של כאן וכן נמי לזרעים והא דמשני התם בגמ' דזרעים לא משתרשי לצדדין הקשה הר"ן ז"ל וכי תימא נהי דשרשי ירק לא משתרשי לצדדין ניחוש לשרשי הגפן דלצדדין משתרשי ובאין שרשי הירק ונכנסין בהן וי"ל דשרשי הגפן נ"כ אין מתפשטין לצדדים עד שהן יורדין כנגדן ג"ט ושוב אין שרשי הזורעים נכנסים בהם עכ"ל ז"ל . וז"ל הרשב"א ז"ל בחדושיו פ' לא יחפור ד: י"ט שכיון שהבריך הגפן הוא רך יותר משאר אילנות שהוברכו ושרשי הירק נכנסין בתוכו והויא לה הרכבה ואסור להרכיב ירק באילן ולפיכך לא תנא שאר אילנות ומן הצדדין הואיל ולא משתרשי לצדדין ואע"ג דינקי נ"ל בה הואיל וליכא ערבוב ואי קשיא לך נהי

דזרעים

תפארת ישראל — יכין

פ"ז א) השכיב ראש ענף הגפן בארץ ועברה הענף תחת הארץ חוץ לו"ט מהגזע . דתוך ו' טפחים הרי נאסר מה שנזרע ע"ג . מהגפן : ב) ע"ג הענף : ג) שלא יכנסו שרשי הזרעים בגפן . והו"ל כמרכיבה . אבל מהצד לא משתרשי ומותר לזרוע . מיהו דוקא גפן שעצו רך ושפיר איכא למיחש להרכבה מירק שע"ג . אבל בהבריך ענף של שאר אילן . דאע"ג דאין דין כלאים בירק סמוך לאילן אפ"ה הרי אסור להרכיבו (כפ"א מ"ח) אפ"ה מותר לזרוע ירק ממעל להשרשים . דמדעצו קשה לא ינקבוהו שרשי הירק : ד) תחב ראש הגפן כלעיל : ה) בהדלעת שמונחת תוך הקרקע והדלעת יבשה . דבלחה בל"ז נאסר גפן מדלעת : ו) רעגנע של חרס . אפילו הכי אסור לזרוע ע"ג :

קשה

משנה ראשונה

פרק ז א שלשה טפחים . דשיעור המחרשת הזורעים שלשה טפחים והוא נ"כ שיעור המחרישה בעומק שלשה טפחים כפ"ב דב"ב מי"ב : **המבריך** את הגפן . פי' הר"ב ושעברה ההברכה חוץ לששה טפחים כו' וכ"כ הר"ש . והרמב"ם פ"ו דין ח' מוקי לה אפילו בתוך ששה וכשאין עיקר הגפן נראה א"צ להרחיק ומסקנת הר"ש נראה נ"כ כסברא זו : **או בסילון** . פי' הר"ב של חרס אבל של מתכת א"צ ג' טפחים וכ"כ הר"ש בשם ירושלמי . ומשמע דס"ל דשורשים עוקבין ומפלשין את החרס ומשמע נמי דשל עץ דינו כחרס דלא תפיק אלא של מתכת . ונ"ט דבפ"ב דחלה מ"ב כתב הר"ש בשם ירושלמי דשל חרס אינו עומד בפני שרשי אילן אבל בפני זרעים עומד ובפני נקוב דוקא ומשמע נמי התם דשל עץ אפילו בפני שרשי אילן עומד ובפני נקיבה דוקא וכ"ש לזרעים וכ"כ הרב משנה למלך בהדיא פ"ב מהל' בכורים דין ט' . וכל זה סותר לכך דהכא . ומיהו בפ"ק דערלה מ"ב חזר בו הר"ש וכתב שמסקנת הירושלמי דס"ה לזרעים חשיב של חרס כנקוב וכתב שם הרא"ש אבל של עץ בעי נקיבה . עוד כתב הר"ש שם דגמרא שלנו אינו סובר כן כדפי' בפ"ב דחלה ע"כ כלומר דלגמ' שלנו של חרס בעי נקיבה ושל עץ לא בעי ולפ"ז א"ש דהירושלמי הכא דמוקי למתני' בשל חרס לטעמיה דשל חרס לא בעי נקוב . ולגמרא שלנו נ"ל איפכא

דמיירי

חדושי מהרי"ח

פ"ז משנה א [תוי"ט ד"ה] **אפילו הבריכה** בדלעת שיבשה הרמב"ם כו'

תוס' אנשי שם

פ"ז א בר"ב ד"ה המבריך כו' לששה טפחי' כו' . לכאורה היה צ"ל י"ב טפחים כדי שיהיה הזרע

רחוק

הבריכה ו) בסלע ז) אף על פי שאין עפר על גבה אלא שלש אצבעות מותר להביא זרע עליה. הארכובה שבגפן ח) אין מודדין לה ט) אלא מן העיקר השני י): **ב** המבריך שלש גפנים ועיקריהם נראים יא). רבי אליעזר בר צדוק אומר אם יש ביניהם יב) מארבע אמות ועד שמונה יג) הרי אלו מצטרפות יד) °ואם לאו אינן מצטרפות טו). גפן שיבשה אסורה טז) ואינה מקדשת יז).

רבי

חי"נ. א מודדין לה אלא גירסת' מודדין אלא: ב אליעזר נ"א וי"נ אלעזר וכ"ה כל"פ. בר גכתי"י ברי וכן נשמות.

ר עובדיה מברטנורה

הבריכה בסלע. קשה. דסלע רך [מתפלש] ונפתח מן השרשים: הארכובה שבגפן. גפן עקומה וכפופה על גבי קרקע וחוזרת וזוקפת כמין ארכובה עקומה כשבאים למדוד ששה טפחים שהן עבודת גפן יחידית מודדין מן העיקר השני ממקום שהוא חוזר וזוקף והני מילי כשאין העיקר הראשון נראה אלא דומה כאילו היא נטועה במקום כפיפתה אבל אם העיקר הראשון נראה וניכר שהוא שרש הגפן שעקומה אין מודדין אלא מן העיקר הראשון: **ב** המבריך שלש גפנים. דרך המבריך כשעושין שתי זמורות מגפן אחת חופר בארץ ומשכיב הזמורה תחת הקרקע באותה גומא ומוציא ראשה מצד אחד ונעשית גפן נמצא משלש גפנים עושים ששה וה"ה דהוי מצי למתני (המרכיב) [נ"ל המבריך] שתי גפנים משלש דבהכי הוו כרם דהא איכא שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב: ועקריהן נראין. שלא השכיב כל הגפן בקרקע (דא"כ) [נ"ל דאל"כ] לא היו שלש עושים שש גפנים אלא שהניח העיקר ועשה מגפן אחת שתי גפנים: אם יש. בין גפן לגפן. לא פחות מארבע ולא יותר משמנה מצטרפים ואע"פ ששתים יונקות משרש אחד חשבינן כשתי גפנים: גפן שיבשה אסורה. אסור לזרוע בתוך עבודתה משום מראית העין ואם

זרע

תוספות יום טוב

ב [*הרי אלו מצטרפות. להיות כרם ואם לאו אינן מצטרפות ודינן כגפן יחידית שעבודתה ו' טפחים. הר"ש]: גפן שיבשה וכו'. כתב הר"ב ולא מיבעיא בחורף וכו' שכל הגפנים נראים

כיבשים

מלאכת שלמה

דזרעים לאו נגדלין מסתרשי ותיפוק לי' משום גפן עצמה דמסתרשא ונגדלין היכא נימר דלא מיקריא הרכבה אלא בכגון ששרשי הזרעים נטעין בגוף הגפן אבל שרשים בשרשים אע"פ שמסתבכין אלו באלו רכיכין הן ואין זו הרכבה שכל א' וא' יונק לעצמו ועושה פרי הראוי לו ואינו בטל בשל חברו וזה הטעם נ"ע ולא כן פי' רש"י ז"ל ע"כ בקיצור. וע' בהלק"ט דהרא"ש ז"ל להלכות כלאים סי' ד': הארכובה שבגפן אין מודדין לה. מלת לה לא גרסי' ברוב ספרי כתיבת יד ובנ"ב שם גרים רשב"ס ז"ל הרטבה ופי' גפן בחור מרכיבין בגפן זקן כשהוא מודד ד"א בינתיים כדי שיהיו שתים כנגד שתים וא' יוצאה זנב. אינו אלא מן העיקר השני פי' פקק השני כדתניא בקנים ובגפנים מן הפקק ולמעלה אבל לא מן העיקר הראשון שרחב יותר ולא מן השלישי שקצר הרבה אלא מן הבינוני ע"כ והקשו שם הוס' ז"ל לפירושו ז"ל דמפ' לי' הרכבה קשה חדא דבמשנת כלאים גרסי' הארכובה ועוד דלא איירי הכא משנה בהרכבה כלל ועוד דמאי נפקא מינה בהך הרכבה לענין כלאים ונראה דארכובה הייט הברכה כאדם הכורע על ברכיו כן כורעין הגפן בארץ כשהוא זקן הרבה ומכסין אותו בקרקע באמצע כדי שתתשרש וקאמר דאין מודדין לענין כלאים אלא מעיקר השני ומדנקט לשון עיקר מוכח שמודדין ממקום רחב עכ"ל ז"ל. והרשב"א ז"ל בחדושיו כ' כפי' הרשב"ס ז"ל: בפי' ר"ע ז"ל. אלא דומה כאילו היא נטועה במקום כפיפתה. פי' הייט במקום זקיפתה: עוד בסוף פי' ז"ל. אין מודדין אלא מן העיקר *)השני. אמר המלקט לשון הר"ש ז"ל ואמרי' בירוש' דה"מ בשאין הראשון נראה אבל אם הי' הראשון נראה נותן ג' טפחים מעיקרן. הלע וכו' ע"ש. ולשון הרמב"ם ז"ל יש למדוד מן העיקר הראשון ע"כ ותימה שלא הביא זה הירוש' בחבורו פ"ח: **ב** המבריך שלש גפנים כו'. בנ"ב שם פי' רשב"ס ז"ל ועיקריהן נראין כלומ' שהשרישו. מד' אמות ועד ח' כר"מ ור"ש דלעי' בספ"ד וע"ש בחדושי הרשב"א ז"ל: בפי' ר"ע ז"ל נראה שצריך להגיה ומשכיב אחד מן הזמורות תחת הקרקע כו': מצטרפות. ברמב"ם סי' ס' הלשון כך הרי אלו מצטרפין לשאר גפנים העומדות וכאילו לא הבריכן ע"כ. וכ' עוד שם סי' י' היו פחות משלש אינם מצטרפים אלא מרחיק מהם ו"ט לכל רוח וזורע ע"כ והוא דיוק ממתני' דקתני המבריך ג' גפנים דמשמע הא שתים כלל אינן מצטרפות: גפן שיבשה כו'. פי' שיבשה ומ"מ ראויה לעשות פירות אבל אם יבשה לגמרי שניכר בה

שאינה

*) ע"ב ונ"ל הראשון.

תפארת ישראל

יכין

ו) קשה. דאם רך שרשי הזרעים מנקבים ויורדים: ח) גפן שנקמות וכפופה לתוך הקרקע. וחוזרת ויוצאת: ט) ו' טפחים: י) וה"מ כשלא ניכר איה מקום השורש של גפן וכגון שכפף כל גזע הגפן וטמנו בקרקע. ורואה הגזע בלבן ויצא במקום אחר. אבל בניכר גם הגזע. צריך להרחיק הזרע גם מהגזע ו' טפחים: יא) שהיה ג' גפנים בשורה א'. וכפף שלשתן. וכסה אמצען של הגפנים בעפר. והניח עקריהן מגולה ונראה. ועי"ז ג' הגפנים נראים כב' שורות של ג' ג' גפנים. דדינן ככרם כפ"ד משנה ה': יב) בין גפן לגפן ומכל גפן להזמורה שעלה ממנה: יג) לא פחות מד' אמות ולא יותר על ח' אמות: יד) להיות ככרם להרחיק ד"א: טו) וסגי בו"ט: טז) לזרוע תוך ו"ט ואפי' בקיץ דכל הגפנים רטובים וניכר עי"ז שזו יבשה היא אפ"ה אסור מפני מראית עין מדים גפנים שנשרו עליהן גם בקיץ: יז) בדיעבד מותר הזורע:

אינן

משנה ראשונה

דמיירי מהני' בשל עץ. ומ"מ הא דמסיק ירושלמי דשל מתכת מותר ומשמע דשל עץ לא בעי נקוב כמו של חרס. ולא אשכחן מאן דסבר הכי. ובמשנה למלך פ"ב מהלכות בכורים העלה שיש ארבעה מחלוקת הפוסקים בזה ע"ש. ומן הירושלמי דהכא נראה כשברת רש"י דשל חרס לא בעי נקיבה ושל עץ בעי והרמב"ם פ"ו מה"כ דין ז' כתב ג"כ דסילון דהכא בשל חרס כהירושלמי ומן התימה על הרב משנה למלך שלא זכר דברי הירושלמי כאן ולא עוד אלא שכתב שנ"ל מתוך דברי הרמב"ם שסובר של חרס בעי נקיבה ושל עץ לא בעי ע"ש והרי כאן מבואר דקאי בשיטת ירושלמי דשל חרס לא בעי. ודע דהא דתנינן בס"פ עציץ נקוב וכן בפ"ס דדמאי ת"י עציץ נקוב ה"ז כארץ. אינו ענין לחלוקים אלו. דבהא כ"ע מודו. דאותו כלי שצריך נקיבה כל זמן שאינו נקוב אינו כארץ אלא לענין לאסור לזרוע דבר שסופו לנקוב שיבא לידי איסור כשינקוב בהא פליגי מה הוא סופו לנקוב וזה פשוט ולפי מ"ש התי"ט דכל סתם עציץ בתלמוד הוא של חרס זו ראיה דשל חרס בעי נקיבה מדתני בכל דוכתא עציץ נקוב הוי כארץ ואי לא בעי נקוב אפילו אין נקוב הוי כארץ וזה דלא כדברי הירושלמי כאן: אלא שלש אצבעות. כלומר אפילו פחות מטפח שהטפח ארבע אצבעות ודבוקה פי"ד דאהלות מ"ד ולפ"ז שלש אצבעות לאו דוקא דאפילו משהו מהני וה"ה אם אין שם עפר כלל אלא שאין דרך לזרוע על הסלע: **אלא** מן העיקר השני. כתב הר"ב והני מילי כשאין העיקר הראשון נראה וכו'. והרמב"ם בחבורו פ"ח דין יו"ד לא חילק בזה וסתם וכתב שאין מודדין אלא מן העיקר השני אבל הר"ש הביא חילוק זה מן הירושלמי אלא שהוא מפרש פירוש אחר בארכובה: **ב** אם יש ביניהם מארבע אמות ועד שמונה. שכן השיעור בשורות הכרם לא פחות מארבע ולא יותר משמונה כדלעיל פ"ה מ"ב ופ"ד מ"ח. ול"ע דלמה ליה למיתני האי שיעור הכא כיון דכל עצמו לא בא אלא לאשמועינן דשתים היונקות משורש אחד חשיב כשני גפנים לא ה"ל למיתני אלא הרי אלו כשתי שורות של הכרם. ושיעורם ממילא ידעינן דפשיטא דלא עדיפי מכרם דעלמא וכן הקשה הכה"מ. ונראה שמתוך זה נטה הרמב"ם מפי' זה ונפרש בחבורו פ"ו דין ט' בענין אחר: גפן שיבשה אסורה. כתב הר"ב אפילו בקיץ דניכר שהיא יבשה אסור וכו'. משמע דס"ל אפילו ידוע שהיא יבשה לגמרי ואין עושה פרי אסור.

אבל

ציונים

הבריכה בסלע. מיי' שם פ"ה. טוש"ע שם: הארכובה. נ"ב פג. מיי' שם פ"ח ה"י. טוש"ע שם סי' רצ"ו ספ"ד: **ב** המבריך. נ"ב שם. מיי' שם פ"ז ה"ט י. טוש"ע שם סנ"ע:

חדושי מהרי"ח

ט' והר"ל לפרש כן משום הברכת הגפן עצמו ט' עכ"ל. ודאי הדין כך אבל המשנה לא איירי מדין הגפן ויכול להיות שהבריך כלה' ועשה איסור אבל המשנה איירי מדין הזרע וא"כ מה צריך שיהא האיסור משום הגפן הלא משום הדלעת גופיה אסור לכן פירש שהיתה יבשה ובאמת אז הגפן נ"כ מותר

תוספות רע"ק

פ"ז משנה ב [אות כא] ואם לאו אינן מצטרפות) וכתב הרא"ש ולא ידענא למה הוצרך לשנות ואם לאו אינן מצטרפות פשיטא וכי עדיף מנוטע ה' גפנים בתחלה:

תוס' אנשי שם

רחוק ו' טפחים מהעיקר ומהשכבה אלא משום דכשאין עקריהן נראין מודדין רק מהשני כמ"ש לק' כתבו כן והפ"ע כ' כשאין עקריהן נראין וגם השכבה עמוקה כולה בארץ ולא יצאה עדיין חוץ לקרקע הלכך א"צ להרחיק כלל ע"ש: ד"ה הארכובה ט' ע"ג קרקע ט'. וכ"כ הר"מ. ומשמע מלי זה דארכובה לאו היינו הברכה דהברכה הייט כדי שתקלוט ותגלה שרשים במקום שמוברכת אבל ארכובה היא כשהגפן נתעקם מעצמו מע"ג קרקע ואינו עושה שרשים כלל במקום כפיפתה ואפ"ה כשאין עיקר הראשון נראה ודומה כאילו היא נטועה במקום כפיפתה אין מודדין אלא מעיקר השני. ומיושב לפ"ז ל' הר"ב בסיים אבל אם העיקר הראשון נראה ט' אין מודדין אלא מן העיקר הראשון. ופשיטא דבהברכה מודדין לשניהם כמבואר במ"ב דנחשבין לב' גפנים וע' מש"ש. אבל התוס' מפ' דארכובה היינו בהברכה ואין עקריהם נראים היינו שהבריך כל הגפן ועקריהם נראין היינו כשהבריך זמורה א' והניח א' בעיקר ונעשה מגפן א' ב' גפנים וצריך להרחיק משניהם. והר"מ בחבורו מפ' ארכובה כמו בפירושו והר"ב כנ"ל אלא שהשמיט המחלוקה דעקריהן נראין וכ' הש"ל וז"ל כ' הרמ"ז נ"ע למה השמיט הרמב"ם חלוק זה ט' ושמא י"ל שהבליעו בנעימות לשונו ואמר גפן שעלה העץ שלה מן הארץ מעט ואח"כ נעקם כו' שבאמרו מעט הראה דמיירי בשאין העיקר נראה עכ"ל ואחר המחילה לי אני עבדו נראה דאפשר איכא למידק בנעימות לשונו דמדלא העתיק ל' המשנה אלא נחית לפרש גפן שעלה העץ וכו' ש"מ שבא לומר דאע"ג דכבר עלה העץ מן הארץ והרי העיקר נראה בין רב למעט. אפ"ה צריך למדוד לתומרא מן סוף הארכובה. ומ"ש מעט לפי שאם עלה העץ הרבה ואח"כ נעקם ההם ודאי אין מודדין אלא מן העיקר שה"ז כגוף המתפשט וחזר בו רבינו מפירושו. ואע"פ שבירושל' אתמר הכי כמ"ש הר"ב הוא ז"ל נמ' דהירושלמי קאי אריבא דמתני' והעתיקו בפ"ז וז"ל שם ה"ת הבריכה בסלע אע"פ שאין עפר ע"ג אלא ג' אצבעות מותר להביא זרע עליה כד"א כשאין עיקר הגפן נראה אבל אם נראה צריך להרחיק ו"ט לכל רוח וא"כ יזרע כמו שמרחיק מכל גפן יחידית בלא הוברכה ע"כ. וכ' שם מרן דהכי איתא בירושלמי. והיינו ודאי הירושלמי הזה דהר"ש מפ' אותו אסיפא והנה [illegible] לא יצאה עדיין חוץ לקרקע: **ב** במשנה אינן מצטרפות. ע' תוי"ט. ודעת הר"מ [illegible] על העיקר וגם לא כולה הבריכה חוץ לקרקע ולכך כשאין עיקרו נראין

רבי מאיר אומר אף צמר גפן (יח) **אסור ואינו מקדש** (יט). **רבי אלעזר בר צדוק אומר משמו אף על גבי הגפן** (כ) **אסור ואינו מקדש: ג אלו אוסרין ולא מקדשין. מותר חרבן הכרם** (כא) **מותר מחול הכרם** (כב). **מותר פסקי ערים** (כג) **מותר אפיפירות** (כד). **אבל תחת הגפן** (כה). **ועבודת הגפן** (כו). **וארבע אמות שבכרם הרי אלו מתקדשות:**

המסכך

הג. ג אוסרין נ"א אסורין וכ"ה בירושלמי. אפיפירות נ"א אפיפיירות. מתקדשות בכת"י מקדשות וכ"ה נ"א.

זרע אינה מקדשת. ולא מבעיא בחורף שאסור לזרוע תחתיה דאיכא למיחש למראית העין שכל הגפנים נראים כיבשים. אלא אפילו בקיץ דניכר שהיא יבשה אסור משום דגם בקיץ איכא גפנים שנושרין עליהן ונראין כיבשים והן אינן יבשים: צמר גפן. מין שקורין קוטו"ן ואילן שלו דומה לגפן אסור ואינו מקדש לפי שאינו מין זרעים: אף על גבי הגפן. אם זרעו על גבי גפן המוברכת בקרקע ואין על גבה עפר ג"ט אסור ואינו מקדש ואין הלכה כר"מ ולא כר' אלעזר בר' צדוק שאמר משמו: ג אלו אוסרים. המקום לזרוע בו: ולא מקדשים. שאם זרע אין הזרע טעון שריפה: מותר חרבן הכרם. כגון הא דתנן לעיל קרחת הכרם ט"ז אמה אם לא היו שם אלא ט"ז אמה וזרע שבע אמות לא קידש וכן מותר מחול הכרם י"ב אמה אם לא היו שם אלא י"א אמה והרחיק ד"א מן הכרם וזרע את המותר לא קדש: מותר פסקי ערים. דתנן בפרקין דלעיל אם יש שם [ח'] אמות לא יביא זרע לשם ואם הרחיק ו' טפחים מכאן וו' טפחים מכאן וזרע את המותר לא קדש. ופסקי ערים דנקט לרבותא ואע"פ שיש ערים מכאן וערים מכאן. וכ"ש בערים א': מותר אפיפירות. דתנן בפרקין דלעיל לא יביא זרע אל תחת המותר אם הביא לא קדש: אבל תחת הגפן. כגון זמורה שנמשכה °חוץ לעבודת הגפן וזרע תחתיה: ועבודת הגפן. ו"ט שהם עבודת הגפן יחידית: ועבודת הכרם. ד"א:

וחייב

כיבשים. כלומר ובאמת יש בהן עדיין לחות שהרי בימי הקיץ יחזרו לכמות שהיו. אלא אפילו בקיץ דניכר שהיא יבשה שהרי כל שאר הגפנים לחים הם ואילו היה בזה הגפן ליחה היתה נראית לחה כשאר הגפנים אפילו הכי גזרינן משום דגם בקיץ איכא גפנים וכו'. וגזרינן בכל גפן יבשה משום מראית עין. כך נראין דברי הר"ב. וכן הבין הראב"ד לדברי הרמב"ם בפ"ה והשיג עליו מן הירושלמי דקאמר בשהוא ליחה כלומר ושמא עדיין נשאר בו ליחה אע"פ שנשרו עליו. אבל בקיץ וודאי לגמרי יבשה ואמאי נאסור ומשני אית אתרין שנושרים עליו אפילו בקיץ וכלומר ועדיין יש בה ליחה ואותה אסורה ובה קיימינן ואמר בכ"מ שגם דברי הרמב"ם יש לפרש בזה הדרך וכן הם דבריו בפירושו ע"כ. והר"ש מפרש הירושל' דמקשה למה נגזור וכו' ולא למה נאסור. וא"כ אפשר שהרמב"ם בחבורו חזר מפירושו ומפרש לירושלמי כהר"ש והר"ב ואין כאן השגה: **צמר** גפן אסור ואינו מקדש. כתב הר"ב לפי שאינו מין זרעים כלומר כשיזרע צמר גפן בכרם אינו מקדש לפי וכו'. וכך כתב הרמב"ם בהדיא. ול"ע דבסוף פרק ה שנינו דכל מיני זרעים אינן כלאים בכרם. וכן פסק בחיבורו פרק ה בתחלתו ובסופו. ושם בסופו כתב וצמר גפן כשאר מיני ירקות ומקדשין בכרם והיינו דלא כרבי מאיר דהכא כמו שפוסק גם בפירושו ולפי זה היה ראוי להגיה שאינו ממין ירקות:

המסכך

מלאכת שלמה

שאינה עושה עוד פרי מותר לזרוע לכתחלה בלדה. ובירוש' א"ר אלעזר דר' מאיר היא ויחידאה היא מתני' ורבנן פליגי עליה ואינה הלכה וכולה ר"מ קתני לה והכי קתני גפן שיבשה אסורה ואינה מקדשת דברי ר"מ שהי' ר"מ אומר אף צמר גפן אסור ואינו מקדש: אף צמר גפן כו'. והגיה ה"ר יהוסף ז"ל אף גפן צמר וכתב ובספר אחר צמר גפן וכ"ל דטעות הוא כי כשמדברים מן הצמר אומרים צמר גפן כלומ' הצמר של הגפן אבל כשמדברים מן הגפן של צמר אומרים גפן צמר כלומר הגפן שעושה הצמר ע"כ. עוד כ' על מה שפי' ר"ע ז"ל לפי שאינו מין זרעים כתב כמה דבריו אנו מגומגמין דהא תנן לעיל ספ"ה וכל מין זרעים אינם כלאים ותו דה"ל למתנייה שם ונראה לפ' דה"ק גפן צמר אסור לזרוע ירקות תחתיו מפני שנקרא גפן אבל אינו מקדש מפני שהתורה לא אסרה אלא גפן סתם עכ"ל ז"ל. ומצאתי מוגה בפי' הרמב"ם ז"ל אינו מקדש את הכרם שאינו אלא מין זרעים וכן ראוי להיות בפי' ר"ע ז"ל שגגם נראה שהעתיק וקרוב לזה בתוי"ט: ר' אלעזר ב"ר צדוק אומר משמו. ס"א ר' אלעזר ב"ר שמעון אומר משמו. והכי מסתברא דהא ראב"ר"צ קדמון יותר מר"מ וכדמשמע ממ"ש בפ' בתרא דתעניות סי' ה'. ולשון ה"ר יהוסף ז"ל. משמו נראה לי דטעות הוא דהא ראב"ר"צ הי' לפני ר"מ זמן רב שהרי ר' צדוק הי' בזמן החורבן ור"מ הי' בזמן רשב"ג אביו של רבינו הקדוש שהי' סוף התנאים והטעות בא מתמ' פאה פ"ב. דגרסי' התם ר' אלעזר ב"ר צדוק אומר משמו אף נחרובין וכו' עכ"ל ז"ל*): אף ע"ג הגפן כו'. מפ' ר' בון בירוש' דעל גבה ממש מקדש אלא תוך אויר עשרה של גפן יחידית קאמר ר"א דאסור ואינו מקדש וכגון שתי שדות זו למעלה מזו ולמטה אצל קרקעית העליונה שהיא גדר של התחתונה נטועה גפן וקמ"ל דאסור לזרוע בעליון בשפע כשמגיע לאויר עשרה של אויר הגפן: ג אבל תחת הגפן. פי' כגון המתח וזמורה דתנן בס"פ דלעי' ואיכא מ"ד דאפי' תחת העלין מקדש אם הוסיפו מאתים: וד"א שבכרם.

נראה

*) א"ס וכ"כ שהיתה גי' הרמב"ם ז"ל שכ' ואין הלכה כר"מ ולא כר"א בר"צ כדברו האחרון ואם היתה בגירסתו משמו הי' כותב ולא כר"א בר"צ שאמר משמו כלשונו של הר"ב ז"ל:

יכין תפארת ישראל בועז

יכין

יח) אילן שגדל בו בוימוואללע אם זרעו בכרם. ואינו אילן ממש. רק קלח עבה גבוה כאילן: יט) דאינו מין ירק כך פי' הרמב"ס. ול"ם היה נראה דה"ק דכמו בגפן שיבשה חיישי' למראה עין ואסור ואינו מקדש. כ"כ אסור לזרוע ירק אצל קלח צמר גפן דמדדמי לגפן חיישי' למראית עין. ואסור ואינו מקדש (**א**): כ) בזרע ע"ג גפן המוברכת בקרקע. ואין ע"ג ג"ט: כא) קרחת הכרם שצריך ט"ז א' [כפ"ד מ"א]. ולא היה כ"כ. והרחיק ד"א מהגפנים לכל צד. וזרע באמצע: כב) דצריך יב"א [כפ"ד מ"ב] ולא היה כ"כ. וזרע בריחוק ד"א מהכרם: כג) דצריך ח"א וטפח [כפ"ו מ"ו] ולא היה כ"כ. וזרע בריחוק ו"ט מכל צד: כד) דאסור לזרוע תחתיו [כפ"ו מ"ג]: כה) כזמורה שנמשכה חוץ לעבודת הגפן וזרע תחתיו: כו) תוך ו"ט:

בועז

פ"ז (א) ולכאורה עוד נ"ל דהא דקאמר ראב"ץ משמו בסיפא אף ע"ג גפן וס' נמי מיירי אפילו יש ע"ג ג"ט. אפ"ה אסור משום מראית עין שיחשבו שאין ע"ג ג"ט עפר. וקצת משמע כן בירושלמי וכן מפי' הגאון רב"א זצוק"ל. [ותמהני על הר"ב שפי' דברי ראב"צ דהיינו בשאין ע"ג עפר ג"ט. וודאי פשיטא דהלכה כסתם משנה שבריש' דאסור לעשות כן ואפ"ה אינו מקדש מדרק חשש בעלמא הוא]. [אב"י דברי הר"ב הם מועתקים מפי' המשנה לרמב"ם. ול"מ נ"ל דלרבותינו בזרע ע"ג הברכה בפחות מג"ט עפר ע"ג. לא גרע מתחת הגפן חוץ לעבודתה. דג"כ מקדש כמ"ג].

כמו

משנה ראשונה

אבל הראב"ד כתב שנראה מירושלמי דבידוע שיבשה לגמרי מותרת. אלא שאנו חוששין לה שנראית כיבשה שיא אסורה וכ"כ הרמב"ם בפירושו: **ראב"צ** אומר משמו אף ע"ג הגפן. צריך טעם אמאי סבר ע"ג הגפן אינו מקדש הא נכנסים שרשי הירק בגפן והרכבת ירק בגפן הוי כלאי הכרם דאורייתא. ונראה דאחר שהגיעו שרשי הירק לתוך הגפן כ"ע מודו דמקדש וכי פליגי עד שלא הגיעו דת"ק ס"ל שסופן ודאי לנקוב וליכנס והוי מיד כזורע כלאים. וראב"צ סבר דאיהו לא מיכוון להכי וכל שלא בכוונה מותר אע"ג דפסיק רישא הוא הכא גלי רחמנא דדווקא בכוונה אסור כדאמרינן פ"ה מ"ו: ג **מותר** מחול הכרם. פי' הר"ב אם היו שם י"א אמות והרחיק ד' אמות לא קידש ע"כ אבל הר"ש כתב דבשלש אמות אמצעיות לא קידש ואינו מוגן וצ"ע: **מותר** פסקי ערים. פי' הר"ב

לרבותא

ציונים

גפן שיבשה. ירושל' כ"פ מפילין. מיי' שם פ"ה הפ"ז טוש"ע שם סי"ב: צמר גפן. מיי' שם ה"ט. טוש"ע שם כי"ד: ג חרבן. מיי' שם פ"ו ה"א. טוש"ע שם סס"ב: מחול. מיי' שם ה"ב טוש"ע שם כמ"ג: פסקי ערים. מיי' שם פ"ח ה"ו. טוש"ע שם ס"ס: אפיפירות. מיי' שם פ"ז ה"ג. טוש"ע שם סכ"ז: תחת הגפן. מיי' שם ה"א. טוש"ע שם:

תוספות רע"ק

משנה ג [אות כב] בר"ב ד"ה **אבל** כו' חוץ לעבודת הגפן) ומשם ואילך תחתיו אסור מן הצד מותר עי' בהר"ש:

תוס' אנשי שם

נראין א"ל גם דין גפן יחידית וא"צ להרחיק כלל אבל כשעקריהם נראים שלא נתבטל מהם דין גפן מ"מ אפילו גפנים הרבה כאלו ונטועין כהלכתן אינן מצטרפין להיות כרם ומ"מ מצטרפין ג' גפנים כאלו אם יש ביניהם כו' לגפנים שבכרם שביניהם להיות גם הם ככרם להרחיק ד"א גם מהם ודוקא ג' מצטרפות שהוא מקפיד עליהם שלא להפריחם מן הכרם אבל לא ב'. וכמ"ש המתיק ד' הר"מ וצ"ע איך יתפרנס לפ"ז הסוגיא דכ"ב שם: תוי"ט ד"ה **גפן** כו' חזר מפירושו כו'. על דברי הר"מ שחלוקים בפי' ובחבורו אנו מצטערים אלא שבא לחלוק עלינו את הבויס. שהרי הר"מ הצריך בלשונו וז"ל גפן שיבשו העלין שלה ונפלו כדרך שתיבש הכרם בימי הקור כו' ודקדק הכ"מ דדוקא קאמר שיבשה כדרך היבשות בימי הקור כו' דאלת"ה הו"ל גפן שיבשה אעפ"כ אסור לזרוע כו'. (רמ"ז): בר"ב ד"ה **אף** ע"ג הגפן כו' ואין הלכה כו'. הקשה בסו"ע דבירוש' א"ר"א הלכה דר"מ היא פי' שהלכה כמותו ע"כ וראיתי למוהר"א במפרש שם שהגיה דה"ג אר"א דר"מ היא ופי' דהא דאסר בגפן יבשה ר"מ היא דס"ל בסיפא דאף צ"ג אסור לזרוע משום מראית העין וה"ל משום מ"ע אסור ביבשה אבל רבנן דשרו בצ"ג שרו נמי בגפן יבשה. ומיהו לא יתכנו דבריו לפי פי' המפ' בסיפא דר"ל אף צ"ג בכרם אסור ואינו מקדש ורבנן אסור ומקדש. אברא דהמפ' הנז' הביאו ראיה מירושלמי דפ"ב ובודאי צ"ע להרמב"ם ושאר מפ' דפי' דלא כירושלמי והו קש' על מ"ש עוד הר"מ והר"ב שאין הלכה כרא"ב דהרי לפי מה שפי' לעיל דהטעם שלא יביא זרע על הגפן המוברכת היא משום הרכבת ירק באילן ולא משום כלאי הכרם דמיירי חוץ לו"ע א"כ פשיטא דלא שייך קדוש והיינו ממש כת"ק דלכ"ע הכא אסור ואינו מקדש וא"כ מאי קאמר דאין הלכה כרא"ב וכעת צ"ע. (ש"ל): ג במשנה **חרבן** הכרם. וכ' הרמ"ז הא דלא תני קרחת הכרם משום דאיירי דאין שם אלא ט"ז אמה כדפי' הר"ב וסתם קרחת יש בה ט"ז אמה כו' ונעד"ע דה"ע דתנא **חרבן** לכלול ג"כ ההיא דפ"ה כרם שחרב כו' ואסור לזרוע בכולו והשתא קמ"ל בכך ליתא דהיה נמי אף על גב דאסור אם זרע שם אוחיל והרחיק כשיעור אינו מקדש (ש"ל): **ועבודת** הגפן. לא תני אמה שבגפן משום דאליגי לעיל כפ"ד בכמה היא עבודת הגפן אבל בכרם הא ד"א לכ"ע. (רמ"ז)

ד ה המסכך את גפנו על גבי תבואתו של חבירו הרי זה קדש כז). *וחייב באחריותו כח). רבי יוסי ורבי שמעון אומרים אין אדם מקדש דבר שאינו שלו כט).

ד ה וחייב באחריותו. לשלם לו את תבואתו ואפי' למאן דלא דאין דינא דגרמי שאני הכא דקא עביד מעשה בידים: אין אדם מקדש דבר שאינו שלו. *ול"ד לשאר איסורים שבתורה כגון הנותן חלב ודם בקדירת חבירו או בשל בשר בחלב של חבירו דאוסרן דשאני כלאים דכתיב בהו (דברים כב) לא תזרע כרמך כלאים דמשמע כרמך ולא כרם אחר ורבנן אמרי לא תזרע כרמך אין לי אלא כרמך כרם אחר מנין ת"ל כלאים מ"מ ואין הלכה כר' יוסי ולא

ד ה המסכך את גפנו וכו'. כתבו התוס' בסוף פרק הערל הוא הדין הזורע כההוא עובדא דמייתי בסיפא אלא נקט מסכך משום רבותא דתנא קמא דאף במסכך אסור ע"כ. [*ועיין במ"ש במ"ז בסוף דבור המתחיל יגדור וכו']: הרי זה קדש. כתב הר"ב דדריש כלאים מכ"מ. ירושלמי. ונראה טעמא מדלא כתב כלאים בכרמך וכתב כרמך כלאים שלא סמך כלאים לכרמך ש"מ דמ"מ אסור כלאים:[*וחייב באחריותו. כתב הר"ב ואפילו למאן דלא דאין וכו'. עיין במ"ד פ"ד דבכורות]: רבי יוסי ורבי שמעון וכו'. פסק הר"ב וכן הרמב"ם דאין הלכה כמותם ולא כרבי עקיבא ועיין מ"ש לקמן בזה בס"ד ומ"ש בסוף הפרק :

קולרו

ציונים

ד המסכך. יבמות פג. ב"ק ק. תוס' בשבת פה. ובב"ב ב. ובקדושין לט. ובמנחות טו אין אדם מקדש. מיי' שם פ"ה ה"ח טור וש"ע שם ס"ד:

תוספות חדשים

משנה ד ה [בר"ב ד"ה] וחייב באחריותו כו' מעשה בידים עכ"ל. וכ"ה בר"ש והוא בגמ' ב"ק דק' דרוצה להוכיח מכאן דר"מ דאין דינא דגרמי ותי' ש"ה דעביד מעשה בידים ע"ש והרא"ש כתב שם וכן בב"ב דכ"ו וז"ל והלכה כר"מ דמחייב בגרמי כגון ההיא דמסכך גפנו וממחילת הכרם כו' ע"ש ותמה ביש של שלמה דהא מסכך מסקינן בגמ' דהוי מעשה בידים ע"ש וי"ל דהרא"ש סובר דדחויי קמדחי לה בגמ' דאין להוכיח ממסכך די"ל דהוי מעשה בידים אבל אחר כך כשמביא ממחילת הכרם דמוכח דר"מ מחייב בגרמי י"ל דגם מסכך מטעם גרמי מחייב דמסתבר דאינו כמו בידים ממש כמ"ש התוס' ד"ה ש"ה: [בר"ב ד"ה] אין אדם כו' ולא כרם אחר עכ"ל. וכ"כ הר"ש אבל תוס' בס"פ הערל תירצו בענין אחר. (ממהורש"א ז"ל):

תוספות רע"ק

משנה ה

[אות כד] בר"ב ד"ה אין אדם כו' ולא דמי לשאר איסורים שבתורה כגון הנותן חלב ודם) ובתוס' יבמות דף פ"ג כתבו לחלק דבדבר התלוי במחשבה כגון משתחוה לבהמת חבירו בזה אמרינן אין אדם אוסר דבר שאינו שלו. וה"נ איסור כלאים תלוי במחשבה כדתניא דלעיל פ"ה מ"ו וע' בר"ש כאן: [אות כה] וחייב באחריותו) בריש ב"ב איתא ברייתא מחיצת הכרם שנפרצה אומרים לו גדור וכו' וחייב באחריותה. וכתבו התוס' שם נראה לר"י דהאי חשיב היזק ניכר וכו' אבל אין לומר דהוי אינו ניכר וקנסוהו כמו במטמא וכו' ועוד אי קנס הוא במזיד דוקא היה לו להתחייב עכ"ל תמוה לי דהא בסוגיא דבב"ק דף ק' מביא ראיה מהך ברייתי' דר"מ דאין דינא דגרמי הרי דמוקי להברייתא

מלאכת שלמה

נראה שר"ע ז"ל הוה גריס ועבודת הכרם אכן אינו בהר"ש ז"ל: ד אמר המלקט אני רואה בפי' משנה להרמב"ם ז"ל ולהר"ש ז"ל דבין משנה בין בפירושן ז"ל סי' ד' ה' ביחד. גם בדפוס לפירוש ר"ע ז"ל גם בתוי"ט. והמה סי' ד' הוי עד א"ר יוסי מעשה: המסכך כו'. כ' התוס' ז"ל שם ביבמות המסכך ה"ה הזורע כו' אלא נקט המסכך משום רבותא דר"מ דאף במסכך אסור ע"כ. משמע קצת דגרסי דברי ר"מ אכן בחדושי הרשב"א ז"ל פ"ק דב"ב ד' ב' מוכח דל"ג ר"מ בהדיא אלא ר"מ היא כדקיי"ל סתם מתני' ר"מ. גם בחבור דינא דגרמי להרמב"ן ז"ל כ' דמש"ה אמרי' דר"מ קתני להיא תוספתא דבכלאים דקתני מחיצת הכרם שנפרצה אומרים לו גדור נפרצה אומרי' לו גדור נתייאש הימנה ולא גדרה ה"ז קידש וחייב באחריותו אמרי' בפ' הגוזל עצים דר"מ קתני לה משום דאיפלגו בה במתני' במסכך גפנו ע"ג תבואתו של חבירו ה"ז קדש וחייב באחריותו. ר' יוסי ור"ש אומרי' אין אדם אוסר דבר שאינו שלו וסתם מתני' ודאי ר"מ השתא קאמ' ריש לקיש התם מאן שמעת לי' דאמר גבי כלאים אדם אוסר דבר שאינו שלו ר"מ וקתני חייב באחריותו דס"ל דדיינינן דינא דגרמי. ואיכא דקשיא לי' ר"י ור"ש נמי דייני דינא דגרמי דהא אמרי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו הא אי אדם אוסר מחייב באחריותו והא גרמא הוא. וכ"ת שאני הכא דהא מסכך בידים הא מעיקרא ס"ד דר"מ דמסכך הוא דדאין דינא דגרמי. ולאו קושיא היא הדא כיון דאמרי ר"י ור"ש דלא מיתסר כלל תו לא איצטריכו לאפלוגי אי מחייב או לאו ולאו אורחא דתנאי למימר את"ל אוסר פטור ואדרבא אי דייני דינא דגרמי הוה"ל פטור לפי שאין אדם אוסר דשא"ש ולא קתני הכי ועוד וכו' ע"ש. ובמנחות ד' ט"ו גבי הא דגרסי' התם בגמ' תניא מעשה באחד שזרע כרמו של חבירו בעודו סמדר ובא מעשה לפני חכמים ואסרו את הזרעים והתירו את הגפנים ע"כ. כתבו שם תוס' ז"ל והתירו הגפנים היינו כר"י ור"ש דמסכך גפנו ע"ג תבואתו של חבירו דאמרי בסוף הערל אין אדם אוסר דשא"ש ונ"ל דהתבואה דהתם לאו בסתם תבואה של חמשת המינין דא"כ האי לאוריי' כמו קונבוס ולוף דמסקי' הכא דאסיר והכא מסקי' כר' יוסי דשרי אלא דרב פוסק התם כרבנן עכ"ל ז"ל*) וע' במש"ל פ"ב סי' ה': בפי' ר"ע ז"ל. כרם אחר מנין ת"ל כלאים ע"כ אמר המלקט ואני מצאתי גירסא אחרת בירוש' ת"ל כרם והיינו דכתיב בסיפא דקרא ותבואת הכרם. ואיכא בירוש' מאן דאוקי להאי ברייי' דוקא כר"מ. ומצאתי שכ' הח' הר"ש ז"ל וז"ל אין לי אלא כרמך כרם אחר מנין ת"ל כלאים מ"מ. נ"ע בשלמא אי כתיב לא תזרע כלאים כרמך היינו יכולים לדרוש כלאים מ"מ כמו אשר בנה בית אשר נטע כרם כמו שפי' רש"י ז"ל שם. וי"ל דשאני הכא דפסיק טעמא במלת

כרמך

*) א"ה ע' בתוס' יבמות פ"צ ד"ה ר' יוסי.

תפארת ישראל

יכין

כז) כמו בשלו כסי' כ"ה. וה"ה בזורע תחת הגפן וכבסיפא: כח) לשלם לו הזיקו. ואפי' למ"ד דפטור בגרמי. הכא קעביד מעשה: כט) ולא דמי לנותן חלב ודם בקדירת חבירו שאני כלאים. דכרמך כתיב. ולא של חבירך: ולתוס' [יבמות דפ"ג ב] כלאים שאני דאסורו תלוי במחשבה.

כלעיל

משנה ראשונה

לרבותא נקט פסקי ערים וכ"ש ערים אחד וכ"כ הר"ש ולמאי דפי' בספ"ו דפסקי ערים היינו שחרב גם הנדל באמצעו י"ל דפסקי ערים דוקא אינו מקדש דלעולם אינו מקדש אלא כנגד הנדל ועריס גופיה כיון שכנגד הנדל הוא מקדש וגם הרמב"ם לא כתב בעריס שאינו מקדש: ד ה המסכך את גפנו. דמסכך הוי כזורע. וכ"ל דמסכך אינו אוסר עד שיוסיף במאתים דהא לעולם אינו אוסר אלא או בהשרשה או כשהוסיף כדדרשינן זרוע מעיקרו כהשרשה זרוע ובא כשהוסיף כמ"ש תוי"ע בס"פ ובמסכך דלא שייך השרשה בעינן הוסיף. ויש חילוק בין זורע למסכך דבזורע אף הקשין והזמורות אסורין ובמסכך אין אסור אלא הדגן כמ"ש הרמב"ם פ"ה דין י"א וכ"כ הר"ש לקמן מ"ז: דבר שאינו שלו. כתב הר"ב ולא דמי לנותן חלב ודם בקדירה של חבירו וכו'. נ"ע דלא דמי דהתם לא יהא אלא כנפל ממילא אסור לאכול חלב ודם. אבל הכא דממילא שרי דהא כפלו מתנו זרעים או שערתו הרוח לאחריו מותר כדלעיל פ"ה ה"נ מותר כיון דלא ניחא ליה לבעלים. והר"ש ג"כ רצה לחלק בכה"ג אלא שהקשה ע"ז מהא דאמר בהניזקין דף נ"ג שהעושה מלאכה במי חטאת ובפרת חטאת חייב בדיני אדם והתם נמי לא ניחא ליה לבעלים. ולענ"ד לאו קושיא היא דדלמא ההיא אתיא כת"ק וכמ"ד אדם אוסר את שאינו שלו. ועוד דהאיכא לאוקמי לההיא דאית ליה שותפות בגוה כדמוקמינן כמה משניות וברייתות הכי בחולין דף מ"א. ומה שתירץ הר"ש דהתם בנימותא דעושה מלאכה תליא דאמרינן עובד דומיא דעבד. אינו מובן לענ"ד מנ"ל דבעושה מלאכה תליא. גם מה שהקשה הר"ש מכלאי בגדים ורובע ונרבע ונגוח דאוסרין מה שאינו שלו. י"ל דכלאי בגדים כתיב בגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך משמע מכל מקום ורובע ונרבע ונגוח דמאיסי. ומה שתירצו הר"ש והר"ב דשאני הכא דכתיב כרמך ולא כרם אחר. לפ"ז משמע דאפילו האחר עושה ברצון הבעלים אינו אוסר דמ"מ אינו שלו. ובחולין דף מ"א אמר בהדיא עובד כוכבים שניסך יינו של ישראל מותר שאינו אוסר מה שאינו שלו דזה אומר לו לאו כל כמינך שמתסר ייני לאונסי. וברפ"ז דפרה כתבנו עוד מזה. ומדברי התוס' דפ' הניזקין משמע דיש לחלק באחר בין מחשבה למעשה ובפכ"ו דכלים מ"א הארכנו בזה: שאינו שלו. ומשמע דהגפן שלו מיהא אסור ומייתי הר"ש דבירושלמי פליגי בה. ומזה נמי נ"ע לטעם הר"ש והר"ב דהכא דוקא אינו אוסר את שאינו שלו דכתיב כרמך. וכיון דמדאורייתא ליכא איסור כלאים בכרם של אחר מ"ע דמ"ד הגפנים נאסרו הא אין כאן כלאים. ומיהו לפי טעם שכתבנו נמי דדמי לנפל ממילא מותר הוא מן התורה ואפילו הגפנים לא נאסרו וכ"כ התוס' בהדיא ביבמות דף פ"ג אבל הרמב"ם פסק בחבורו שהגפן שלו נאסר ול"ע ואמאי משום קנסא אע"ג דלא עביד איסורא קנסוהו דלא ניתי למעבד נמי בדידיה אבל לא משמע הכי דמסיק התם בירושלמי במסכך גפן חבירו ע"ג תבואתו לכ"ע נאסר הגפן. פי' הר"ש משום דעביד ביה מעשה. ואי מדאורייתא ממעט של חבירו כי עביד מעשה מאי הוי מ"מ לא עבד איסור ולא שייך קנס בשל חבירו. ומיהו זה קשה נמי לכל הטעמים אמאי אוסר גפן של חבירו אפילו עבד ביה מעשה יאמר לו כל כמינך שמתסור גפני לאונסי בתמיה. ובאמת

הרמב"ם

תוס' אנשי שם

ד ה הנה בכל הנוסחאות בין במשנה בין במפ' שעליה נרשם כאן ד' ה' דמשמע שהם ב' משניות כלולות יחד ולא נמצא כזה בכל הש"ס בודאי הלא דבר הוא וראיתי להרב הו"ע ז"ל שהעיר גם הוא בזה וכ' דאין ספק שיש סוד כמוס בדבר ולא גילה את אזנינו ואני בעניי אי ניחא קמי שמיא אימא מילתא דיהא רעוא דתתקבל לפי מה שראיתי להרב הגדול מוהר"א מקראקא ז"ל בספרו מעשה רוקח שכ' דמס' זו דכלאים מיירי כשהשכינה בגלות ולכן נקרא כלאים כמו ב' תיבות כלא ים. דמדת מל' הנקרא ים היא כמו בבית הכלא וגם זה סוד כרם דל צמ"ב. ועפ"ז אני אומר דידוע דמדת מל' כשהיא בסוד עשירות נק' ה' וכשהיא בסוד דלת היא ד' ולפיכך הכים רבי ורצה לעשות סעד לשכינה לאוקמא יתה מעפרא ולרמוז זה בפ"ז מזו המס' דמל' היא מדה השביעית מז' ספירות הבנין כלל משנה ד' וה' במשנה א' לומר אל תשמחי אויבתי לי כי נפלתי קמתי ומהרה תצמח מלכות בית דוד כי כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר ובדרך זה נלע"ד גם להסביר טעם לשבת אמאי לא נקרא כרם אלא בה' גפנים וא' מאלו יוצאה זנב ולפי האמור הוא מובן מעצמו שה"ס מל' המק' כרם והוא ה' גפנים בסוד ה' אמנם א' מהנה יוצאה זנב כי בגלות יצאה א' ונשארה בסוד דלת אך שמורה לקץ הימין כי אז תקום בתולת ישראל סיהרא באשלמותא בב"א. ואם ת"ו שגיתי ה' הטוב יכפר בעד. (ש"ל): במשנה ה"ז קידש. כ"ל פשוט דמ"מ בעי מיהא דהוסיף מאתים אבל כל כמה דלא הוסיף ודאי לא איתסר דהא הו"ל זרוע ובא וקי"ל אפילו בשנו אוסיף אין לא הוסיף לא. (לא"ם): וחייב באחריותו. ע' בתוי"ע. אבל המהר"ם מלובלין יישב קושיתו במתק לשונו שכ' על דברי תוס' אלו ר"ל אם פרץ שלא כמצאו שגדר במזיד אבל כשנפרץ מאליו לא שייך לקונסו עכ"ל ודאי ר"ל דר"מ קניס בשוגג אטו מזיד דוקא כגון שהפיל טומאה על טהרות חבירו בידיו אף דשוגג היה קנסינן ליה אטו מזיד אבל הכא שנפרץ שגדר מאליו לא שייך לקנסו וכאונס דמי. (רל"מ). וכ"ל הרש"ש וכ' עוד דגם מה שהקשה על משנתינו ממתני' דגיטין לק"מ די"ל דמשנתינו איירי במזיד ע"ש :

אמר רבי יוסי מעשה באחד שזורע את כרמו בשביעית ל) . ובא מעשה לפני ר' עקיבא. ואמר אין אדם מקדש דבר שאינו שלו לא): ן **האנס** שזורע את הכרם לב) ויצא מלפניו לג) . קוצרו אפילו במועד לד) . עד כמה הוא נותן לפועלים עד

תוספות יום טוב

ן קוצרו ואפילו במועד . כתב הר"ב ואע"פ שאינו דבר האבד שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו . וכ"כ ג"כ בפירוש השני . וא"כ משנתנו כר"י ורבי שמעון לעיל והוה מחלוקת ואחר כך סתם דהלכה כסתם . ולעיל פסקו הר"ב והרמב"ם דלא כוותייהו ובפרק הערל דף פג פליגי אמוראי בפסק הלכה . והרמב"ם בחבורו פ"ה חזר מפסק דהכא ופוסק כר"י ור' שמעון

ר' עובדיה מברטנורה

*)[ולא כרבי שמעון] ולא כרבי עקיבא: בשמיטה . אין לו בהם קנין גמור °שהכל הפקר ואינו חשוב כשלו: ן האנס . שגזל כרם וזרעו: ויצא מלפניו . שחזר הכרם לבעליו כשהוא זרוע: קוצרו אפילו במועד . ואע"פ שאינו דבר האבד שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו אעפ"כ מפני מראית העין התירו לקצור במועד שלא יהא נראה כמקיים כלאים בכרם °א"נ אם הוא ירא שמא יוסיף מאתים במועד אז הוי דבר האבוד דאף ע"ג דהאנס לא אסרן דאין אדם אוסר

*) כ"ה בד"ו .

חי' . ד"ה אמר ר"י בירושלמי רשום כאן סי' ל': ן האנס נ"ב רשום כאן סי' כ' וכן ע"ז המלך כב סוף הפרק ויש ט"ז ד' סעיפים: אפילו במועד עד נל"מ ואפילו במועד וכו' .

מלאכת שלמה

כרמך ואינו מחובר עם כלאים כמו שדורש בזוהר בלא תענה ברעך עד שקר ע"ש עכ"ל ז"ל: **מעשה באחד שזרע כו'** . מצאתי בחדושי הרשב"א ז"ל שם פ"ק דב"ב ד' ב' הגירסא א"ר יוסי מעשה בצלמון באחד שזרע כרמו וכו' ובא מעשה לפני ר"ע ואמר אין אדם מקדש דשא"ש . פי' הר"ש ז"ל שזרע כרמו בשביעית שהכל הפקר ואינו חשוב כשלו ודוקא ענבים לא נאסרו אבל גפנים אם הוסיפו מאתים אסורין שאין הזמורות הפקר ע"כ . ירושלמי א"ר יוחנן הכל מודים בגפנים שהן אסורות א"ל ר' אלעזר האוסר אינו נאסר ושאינו אוסר נאסר מה פליגין במסכך גפנו ע"ג תבואתו של חבירו אבל המסכך גפנו של חבירו ע"ג תבואתו כל עמא מודו שהאוסר נאסר . ופי' הר"ש ז"ל שהאוסר נאסר משום דעביד מעשה בגפן חברו . ע"כ . והילך פי' הרש"ס ז"ל בגפנים שהן אסורות . ענבים של זה המסכך אסירי לגבי דידיה אהנו מעשיו . האוסר אינו נאסר זרעים שי"ל כח לאסור גפנים אתה מודה שאינם נאסרין כדתנן במתני' . גפנים דא"ל כח לאסור זרעים לא כ"ש שלא יאסרו הן עצמן והכי אית' בפ' הקומץ זוטא והתם מייתי ברייתא דמסייעא לי' לר' יוחנן מעשה בא' שזרע כרמו של חברו סמדר שלא הגיעו ענביו לפול הלבן ובא מעשה לפני חכמים והתירו הגפנים ואסרו הזרעים . וכתב ר"ש ז"ל ותימה דמשמע התם דלר' אלעזר קנסי' הוא דעבד איסורא אפי' בשאר זרעים דרבנן וכ"ש בתבואה דמדברי תורה ושמא הכא דמדאורייתא פליגי ר"י ור"א ע"כ . ועוד כ"ל לתרץ דההיא ברייתא מיתנייא כר"מ דסבר דמקדש גפנו ע"ג תבואתו של חברו וכשהוא סמדר שלא הגיעו ענביו לפול הלבן איסורא דרבנן הוא ומש"ה הקלו שהיו זרעים דרבנן וכרם דרבנן אבל לר"י ור"ש דסברי דאין אדם אוסר דשא"ש בין מדרבנן בין מדאורייתא כדאמרי' ס"פ השוחט לא כל הימך שתאסור ייני לאונסי אפי' בתבואה דאורייתא ופול הלבן דהוי כרם דאורייתא אינו אסור לר"א ולר"י אמרי' דמודה בענבים דלדידיה מיהת אהנו מעשיו . במסכך גפנו ע"ג תבואתו של חברו בההוא פליגי ר"י ור"א דר"א סבר כיון דהאוסר דהיינו התבואה לא עביד מעשה בה אפי' גפנו אינה נאסרת . אבל כשבעל התבואה סכך גפן חברו על גבה כולהו מודו דנאסרה התבואה דהא עביד מעשה בדבר האוסר תבואתו דהיינו הגפן דתבואה שלו הויא עכ"ל ז"ל . ומשמע מן הירוש' דפליגי נמי תנאי דמתני' במסכך גפנו של חברו ע"ג תבואתו של חברו דה"נ התם המסכך גפנו של חברו ע"ג תבואתו של חברו שמעינה מן הדא אר"י מעשה באחד שזרע את כרמו בשביעית ובא מעשה לפני ר"ע ואמר אין אדם מקדש דשא"ש הרי אין הגפן שלו ואין התבואה שלו ואיתתבת ע"כ . ופי' הרש"ס ז"ל שזרע כרמו בשביעית . שהכל הפקר ולאו דידיה תניב . ודוקא ענבים לא נאסרו אבל גפנים אם הוסיפו מאתים אסורים שאין הזמורות הפקר והשתא קאמר דמשמע מן הדא דפליגי תנאי דמתני' במסכך גפנו של חברו בתבואה של חברו דאפי' בהא פליג ר"מ דתבואה וענבים דשנה שביעית הכל הפקר . ואיתתבת . וקא מותיב מינה ר' יוסי תיובתא לת"ק ש"מ דפליגי בה עכ"ל ז"ל : וברמב"ם פ"ה סי' ח' פסק כר"י ור"ש דר"ע ס"ל כוותייהו ועוד דמעשה רב וא"כ יש תימה על ר"ע ז"ל שכ' ואין הלכה לא כר"י ולא כר"ש ולא כר"ע . ועוד שהוא כ' בסמוך דאע"ג דהאנס לא אסרן דאין אדם אוסר דשא"ש וכו' ובסמוך העתיק מהר"ש ז"ל כמו שכתוב ולהרמב"ם ז"ל ניחא שסתם דבריו במתני' דבסמוך : בסוף פי' ר"ע ז"ל . כ"ל שצריך להגיה וידוע שכל הארצות בשמטה א"ל כם וכו': **אין אדם אוסר דבר שאינו שלו** . וא"ת ומ"ש מנותן נבלה או חלב בתבשיל של חברו שנאסר ואומר ר"י דבדבר התלוי במחשבה הוא דאמרי' הכי כגון משתחוה לבהמת חברו דספ"ב דחולין דאפי' עשה בה מעשה כגון ששחטה איכא למ"ד דלא אסרה ואיסור כלאים נמי תלוי במחשבה כדתנן לעי' ספ"ה הרואה ירק בכרם ואמר כשאגיע לו אלקטנו אפי' הוסיף מאתים מותר לכשאחזור אלקטנו אם הוסיף מאתים אסור . תוס' ס"פ הערל ואיתא למילתייהו בדינא דגרמי להרמב"ן ז"ל אבל הר"ש ז"ל דחה תי' זה ותירץ בגוונא אחרינא ע"ש : **ן האנס כו'** . קוצר אותו מיד דאין אדם אוסר דשא"ש וסתמא כר"י כדכתיבנא דהלכתא כותיה והוי מחלוקת וא"כ סתם : **ואפי' במועד** . פי' הרא"ש ז"ל אע"ג דאינו דבר האבד דאין אדם אוסר דשא"ש מפני מראית העין התירו לו לקוצרו שלא יהא נראה כמקיים כלאים בכרם

והעתיק

תפארת ישראל

יכין

כלעיל פ"ה סי' ל"א (ב): ל) שהכל הפקר: לא) ודוקא הפירות אבל זמורות גופייהו שאין הפקר נאסרו . וכ"כ בגפן שסככו דרישא . נאסר הגפן . וכירושלמי: לב) שגזל כרם וזרעו: לג) שהוחזר לבעליו: לד) אע"ג דחה"מ אסור כל מלאכה שאינו דבר האבד . והרי האנס א"א שיאסרו שאינו שלו . ואף שיוסיף ר' אצל בעה"ב . לא יהא נאסר . דהרי לא ניחא לי' כפ"ה סי' ל"ח . ולא דמי לכשאחזור אלקטנו פ"ה מ"ו . דהתם מחמת עצלותו ניחא ליה שיתקיים עד שיחזור . משא"כ הכא מחמת איסור מלאכת מועד הוכרח להניחו ואינו נאסר . וכמוצא חמץ בביתו ביו"ט שאינו עובר בב"י

כפסחים

בועז

(ב) ואינה"ק מעשה מלאכה במי חטאת . אפי' לא נגע בהן . רק ששקל כנגדן . נאסרו אפי' רק ע"י היסח דעתו (גיטין דנ"ג ב) . ונלפע"ד דהתם ע"כ במסר לו לשמרן מיירי . דאל"כ היכי ס"ד דלחייב בדיני שמים בהיסח הדעת . ובכה"ג הו"ל כשלו :

משנה ראשונה

הרמב"ם פ"ה דין ח' פסק גם בזה אין אוסר הגפן: **שזרע** את כרמו בשביעית . קשה למאי דאמרינן בפ"ב דחולין דף מ"א אפילו למ"ד אין אדם אוסר דבר שאינו שלו . היש לו בה שותפות אוסר . א"כ בשביעית אמאי אינו אוסר הא פירות שביעית מותרין לבעלים ולכל אדם והוי כיש לו בה שותפות . וי"ל דשביעית אפקעתא דמלכא הוא וכל הארץ של הקב"ה דכתיב שבת לה' והתיר לכל אדם לאכול פירותיה אבל להפסידן אסור כדדרשינן לאכלה ולא להפסד וזה שזרע את כרמו אינו יכול לאסור שאינו שלו אלא של גבוה ולא יהיב ליה רשותא להפסד וכמאן דלהפסיד אינו שלו . ומיהו בכלאים לא דמי לשותפות דהתם אית ליה זכייה בגווה אבל בשביעית עדיין לא זכה בו והוי כדבר הפקר המונח בארץ שבעוד שלא זכה בו אין יכול להקדישו : ן **קוצרו** . למאי דפי' לעיל במסכך גפנו ע"ג תבואתו של חבירו דלא קידש התבואה שאינה שלו אבל הגפן נאסר וא"כ הכא דמשמע דהאנס זרע תבואה שלו וכבר נאסרה ואין לה תקנה א"כ למה לו לקצור ולשכור פועלים הא שריפה בעי והבערה אפילו ביו"ט הותרה וישרוף התבואה במקומה . ודוחק לומר דגם התבואה שזרע היתה גזולה ביד האנס עם הכרם שלא נאסרה גם התבואה . אבל לסברת התוס' שכתבנו ניחא דכיון שאין אוסר דבר שאינו שלו אין כאן איסור כלאים ושלו נמי מותר ולכך קוצרו: **אפי'** במועד . מ"ש הר"ב שאינו דבר האבד שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו . ה"ה אפילו אם אוסר אינו אבד שכבר נאסר הכל אלא קושטא דמילתא אומר . ומ"ש עוד מפני מראית עין אבל באמת אין זה מקיים כלאים כיון שמשום איסור מועד הוא נמנע לא גרע מכשאגיע לו אלקטנו אלא מראית עין לחוד הוי . ואע"ג דבקצירתו איכא נמי משום מראית העין שנראה כעושה מלאכה במועד דאסור מדאורייתא מ"מ איסור כלאי הכרם חמיר טפי שלא הותר מכללו אבל מועד הותר בדבר האבד . ומשמע דמשום האי טעמא שלא יהא נראה כמקיים כלאים חובה נמי מחייבינן ליה לקצור במועד וכן משמע מדקתני אפילו במועד דינו כמו בחול ומחייבינן ליה . והיינו נמי דקתני עד כמה נותן לפועלים עד שליש דבשליש מחייבינן ליה ויותר לא מחייב . **וקשה** על הר"ב שכתב אי נמי אם הוא ירא שמא יוסיף מאתים דהוי דבר האבד וכו' דלפי פי' זה ליכא חובא לקוצרו אלא שמותר לו בדבר האבד והיכי תני עד כמה הוא נותן לפועלים כיון דרשות הוא אם ירצה כמה דבעי ליתן ודוחק לומר דעד כמה הוא נותן מיירי בחול . ועוד דאי משום דבר האבד קאמר דמותר מאי קמ"ל פשיטא ומה שייך במס' כלאים .

ועוד

ציונים

בשביעית . שם : ן האנס . פוס' נקודה ל. עיי' שם הי"ג סו"ל ושו"ע שם סעיף ח :

ראשון לציון

משנה ו [תוי"ט ד"ה] קוצרו ואפילו במועד ט' וא"כ משנתנו כר"י ור"ש דלעיל והוה מחלוקת ואח"כ סתם דהלכה כסתם כו' .

חדושי מהרי"ח

[משנה ו] עד כמה הוא נותן עד שליש ; לכאורה לפי' השני שפי' הר"ב שירא שיוסיף מאתים א"כ כמה דבעי ליתן דהא אם תוסיף מאתים קידש . אבל צ"ל דהוי כמו שאגיע לו אלקטנו דפ"ה משנה ו' דפי' שם הר"ב דאפילו הוסיף ר' מותר וכמ"ש שם הרב תוי"ט בשם התוס' דלא ניחא ליה ע"ש רק עד שליש חייבוהו ליתן כדי לעקור מיד : תוי"ט ד"ה קוצרו אפילו

תוספות רע"ק

להברייתא כר"מ ור"מ הא סבר במטמא וכו' דגם בשוגג חייב דקנסו שוגג אטו מזיד . ואע"ג דאיתא בגיטין דף נ"ג דרק בדרבנן קנים ר"מ שוגג אטו מזיד אבל לא במבשל בשבת כיון דהוא דאורייתא הא י"ל דר"מ ס"ל דמקיים כלאים לא הוי דאורייתא דלא כרע"ק עיין בב"ק דף פ"א בתוס' שם או דמיירי בכלאים בח"ל דרבנן ובדרבנן קנים ר"מ שוגג אטו מזיד . ואדרבא בזה היה מיושב קושיית התוס' בב"ק דף ק' דמנ"ל להגמ' דהך ברייתא כר"מ והיינו ממה דחייב אף בשוגג ע"כ דהוא ר"מ דקנים שוגג אטו מזיד בדרבנן . ואולם עדיין אינו מספיק כל הצורך . דלמא הברייתא כר"י ס"ל דבדאורייתא קנסו שוגג אטו מזיד וס"ל דמקיים הוי דאורייתא ומיירי בכלאים בא"י . ועכ"פ קושית התוס' לק"מ כיון דמוקמינן לה כר"מ ממילא ניחא דס"ל דבדרבנן קנסו שוגג אטו מזיד . ועל משנתינו דהכא דלכאורה קשה מסתמא דמתני' דגיטין דהמטמא בשוגג פטור י"ל דמיירי בכלאים בא"י דהוא דאורייתא דקנסו שוגג אטו מזיד וק"ל : [אות כה] בר"ב ד"ה בשמיטה כו' . שהכל הפקר) ודוקא ענבים לא נאסרו אבל הגפנים נאסרו אם הוסיפו מאתים שאין הזמורות הפקר . הר"ש . וראיתי להגאון ר' פנחס ז"ל בספר כתובה לכתובות דף פ' ע"א ד"ה אכלה ערלה כתב בפשיטות דאף העצים מותרים עי"ש . ובמחכ"ת אשתמיטתיה דברי הר"ש שכ' בהיפוך : משנה ו [אות כו] בר"ב ד"ה קוצרו מ' א"נ כו' שמא יוסיף מאתים) וכן כתב הרא"ש . ויש

לציין

עד שליש (לה) . יתר מכאן . קוצר כדרכו והולך אפילו לאחר המועד (לו) . מאימתי הוא נקרא אנס (לז) . משישקע (לח) : ז הרוח שעלעלה את הגפנים על גבי תבואה (לט) יגדור מיד (מ) . אם ארעו אונס מותר (מא) . תבואתו שהיא נוטה תחת הגפן . וכן בירק (מב) . מחזיר °ואינו מקדש (מג) . מאימתי תבואה מתקדשת (מד) משתשריש

חי"ג . מאימתי הוא נקרא גד"ם ומאימתי נקרא . משישקע גירוס' משישתקע . ז יגדור נד"א יגרוד . תבואתו גירוס' תבואה .

אוסר דבר שאינו שלו מכל מקום אם הוסיפו מאתיים לאחר שחזרה לבעלים קדש דלא גרע מלכשאחזור אלקטנו או סערתו הרוח לפניו דתנן לעיל שקדש: עד שליש . אית דמפרשי עד שליש בשכר הפועלים שאם לא מצא פועלים אלא בשליש יותר על שכרן הראוי יתן כדי שיעקור הכלאים מיד . יותר על זה לא יתן אלא קוצר כדרכו אע"פ שהכלאי' משתהין בכרם . ואית דמפרשי עד שליש ממה ששוין פירות הכרם ותבואת השדה יתן לפועלים כדי לעקור הכלאים מיד יותר משליש שווי פירות הכרם ותבואת הזרע לא יתן אלא ימתין עד שיקצור כדרכו : מאימתי נקרא אנס . כלומר מאימתי נקרא הכרם על שם האנס להחשב כשלו לאסרו בזריעה : משישקעו . שם הבעלים מן הכרם ויקרא ע"ש הגזלן מאותה שעה תהיה הכרם חשובה כשלו ויקדש כל מה שיזרע בה : ז הרוח שעלעלה . שסערה . רוח סערה מתרגמינן רוח עלעלא : יגדור . כמו גודר בתמרים כלומר יחתוך וילקוט : וכן בירק . [הנוטה] תחת הגפן : יחזיר . התבואה והירק למקומן : ואינו מקדש . אם לא החזיר אינו מקדש דהא דתנן לעיל תחת הגפן אוסר ומקדש היינו כשעיקר התבואה תחת הגפן אבל כשעיקר התבואה עומדת חוץ לגפן ונוטה תחת הגפן אינו מקדש:

משתשריש

וכשובלא דר"ע : ז יגדור מיד . פי' הר"ב כמו גודר בתמרים כלומר יחתוך וילקט . וכן פי' הר"ש לגירסא דיגרור בשני ריש"ין וכ"כ בכ"מ לגירסת הרמב"ם יגדוד בשני דלתי"ן מלשון גודו אילנא . [*וכ"ל לדייק כן מל' רש"י פט"ו דיבמות דף קיז ע"ב שפי' גודר תמרים עודר מלקט תאנים ע"כ דאם גירסתו בשני דלתי"ן ה"ט דבעודר הוסיף תיבת מלקט וק"ל] . וקשה דהכא תנא יחתוך ובסיפא יחזור . ונראה דה"ט כמ"ש הרמב"ם בפירושו ובחבורו שהענפים נשברו ונעקרו . וכלומר דלא נעקרו משרשיהן מן האילן דא"כ אין כאן עוד קיום כלל . אלא שלא נשברו ולא נעקרו לגמרי אבל אין להם תקנה להעמידם בנטייה שיטה אותם מעל גבי התבואה . גם אינו מעמידם בקנים לפי שאין תועלת עוד בהן וחותכין אותן ממקום שנשברו ונעקרו . והיינו שכתב הר"ב וילקט דשייך בגפנים המונחים על התבואה ולא שייך זה בתבואה . גם יחתוך לא שייך למימר בתבואה . וגם ל' הרמב"ם בחבורו יגדור אותן והיינו הגפנים . [*ובפירוש שהזכרתי כמה פעמים שם כתב להדיא כלומר יחתוך הגפנים שעל התבואה] אבל בסיפא בחזרה בעלמא סגי . ולהכי נמי לא הוצרך הרמב"ם להביא הסיפא בחבורו משום דממילא משתמע . ובתוספתא זמורה של גפן שהיתה מודלה על גבי התבואה אפילו היא מאה אמה כל הגפן טלה אסורה היא ופירותיה תבואה שנוטה תחת הגפן מחזיר ואינו מקדש הגפנים . והירקות שנוטין לתוך הגפן . אבל שאול אומר ר"ע אומר יחזיר ובן עזאי אומר יספר . משמע דסיכוך גפנים על התבואה חמיר ומקדש מפי מכסיית התבואה תחת הגפנים וצ"ע:

משתשריש

מלאכת שלמה

והעתיק כל פירושו הר"ע ז"ל : עד שליש . פי' הרמב"ם ז"ל ר"ל שיוסיף להם שלישית השכר כדי למהר בעקירתו כגון אם יהי' שכרן שלש פשיטין בכל יום יתן להם ד' פשיטין ע"כ : משישתקע . פי' הרמב"ם ז"ל משיתיאש בעל הכרם מפחד האנס שאנס אותו דדמי לסקריקון דגיטין . וכ' הר' יהוסף ז"ל משישקע פי' אבל קודם שישקע הוא נקרא יורד לתוך שדה חבירו שלא ברשות וצ"ע ע"כ : ז יגדור. בדלי"ת גרסי' מלשון גודו אילנא הרש"ש ז"ל וכן נ"כ פי' מהרי"ק ז"ל בכ"מ אכן ה"ר יהוסף ז"ל כ' על פי' ר"ע ז"ל פי' זה אינו נראה כי אין הלשון משמע כן אך נ"ל לפרש שהוא לשון תקון ע"כ אבל הרמב"ם ז"ל נראה דגרים בפי' המשנה יגרור ברי"ש מלשון גורר אדם מטה ופי' דהוא ל' יסירם מהרה . והר"ש כ' ואי גרסי' בדלי"ת הוי לשון גדר שעושה בין תבואה לגפנים : אם ארעו אונס . ולא סלקן לא נתקדשו ואפי' הוסיף מאתים דומיא דלשאגיע שם אלקטנו : מחזיר ואינו מקדש . מתני' ר"ע אבל בן עזאי פליג עליה בבריי' וס"ל דצריך לגזוז את הירק . ופי' ר"ע ז"ל דהא דתנן לעי' תחת הגפן אוסר ומקדש היינו כשעיקר התבואה תחת הגפן וכו'. אמר המלקט כן פי' הרא"ש ז"ל וגם הרש"ש ז"ל אבל הרמב"ם ז"ל לא פסק זה . והקשה הח' הר' אפרים אשכנזי ז"ל וז"ל וצ"ע דהא תנן לעיל ועבודת הגפן וד"א שבכרם הרי אלו מקדשין ואפשר שכל מה שהוא תוך עבודת גפן או כרם נקרא תחת גפן ע"כ : מאימתי תבואה מתקדשת וכו'

תפארת ישראל

יכין

[כפסחים ד"ו א] מדלא ניחא ליה בעכובו [כתוס' שם דכ"ע ב] . י"ל דעכ"פ מראית עין איכא דיסברו דניחא ליה : לה) י"א שליש יותר מהראוי ליתן . וי"א שליש שווי כרמו : לו) ואע"ג דביני ביני יוסיף ר' אפ"ה כיון דאנוס הוא מותר וכלעיל פ"ה מ"ו וז' : לז) ר"ל אימתי יהיה חשוב כאילו השדה שלו שיאסרו : לח) שנשכח שם בעליה . אז נאסר מדאורייתא . אבל ביאוש לחוד . אסור רק מד"ס : לט) ר"ל שהרוח כפף הגפנים ע"ג תבואה . כצלע שהיא כפופה בטבע . דתרגום של צלע עלעא . וי"א דר"ל שהרוח סיער קומת הגפנים ע"ג תבואה . דתרגום של רוח סערה . הוא רוח עלעלה : מ) נ"ל דר"ל יסירם . ויחזקם בגדר . דמדכבר נכפפו ע"י הרוח . לא יועיל הסרה עד שיחזיקם בגדר . ולרמב"ם שפי' שעלעלה ששברה . ר"ל לא שנשתברו לגמרי . דא"כ לא מקדשי . רק ר"ל שנכפפו ועודן תלויין באילן . ומדאין בהן עוד תועלת משנכפפו . ואעפ"כ יאסרו התבואה . קאמר מתני' שיגדד [וגרס בדלי"ת] ר"ל יחתוך הגפנים משרשם : מא) כפ"ה סי' ל"א : מב) שנטה תחת גפן : מג) אם לא החזירו . ואילה"ק ממסכך גפנו במ"ד דנאסר . התם מיירי כששורש התבואה תחת הגפן . משא"כ הכא מיירי בנטו רק ראשי השבולת . אבל אי"ל דהתם בידים והכא ממילא דעכ"פ כיון דלא החזירו לא גרע מסערו הרוח פ"ה מ"ז דמקדש.כך נראה לפענ"ד : מד) בתוספת ר':

משנה ראשונה

ועוד כשלא נטיר לו אין כאן דבר האבד כיון דמשום איסור מועד נמנע.ועוד דשלוחי ב"ד עוקרים במועד כלאי זרעים בפ"ק דמ"ק ת"ב והתם אינו דבר האבד דכלאי זרעים אין אסורין . אלא עיקר מתני' כשידוע שלא יוסיף מאתים ואינו דבר האבד ואפ"ה התירוהו במועד והיינו דקתני אפילו במועד דלא הותר בדבר שאינו אבד הכא התירו וכן משמע בירושלמי דאמר כיני מתני' מותר לקוצרו . כלומר דבאינו אבד בעלמא אסור וכאן התירו והוי כמו בחול ומיחייב לקוצרו . אבל אי הוי דבר האבד לא צריך למיתני אפילו במועד דמאי אפילו הא בדבר האבד מועד וחול שוין וכ"כ הרא"ש דנראה דמיירי כשאינו דבר האבד וכו' : קוצר כדרכו והולך. פי' הר"ב אע"פ שהכלאים משתהי בכרם ע"כ ואם נשתהא הזרע עד שהגיעו לעונת שיקדש הרי זה קידש ונאסרו שניהם הרמב"ם : משישקע . אע"פ שלא נתייאשו הבעלים דלא אמרו וי לחסרון כיס אך סתמי דמייאשי ואפילו עומד וצווח הוי כצווח על ספינתו שטבעה בים ומיתסרא מדאורייתא בזריעת האנס . אבל לא נשתקע שם הבעלים אע"פ שנתייאשו אין ייאוש לקרקע דקרקע אינה נגזלת ומיהו מדרבנן מיתסרא אבל נשתקע מיתסרא מדאורייתא . כך העלה הר"ש והרא"ש וכ"כ הרמב"ם בחבורו פ"ה וכתב הכ"מ דמשמע אם לא נשתקעו ולא נתייאשו אינו אוסר כלל : ז הרוח שעלעלה. אין זה סיכוך בעלמא דסיכוך יש לו תקנה בחזרה וה"ל למיתני יחזיר מיד . אבל עלעלה היינו שעקרה אותם ואין להם תקנה אלא לחותכם מיד והיינו יגדור כמ"ש תוי"ט . ומיד היינו כשראה שעלעלה ואם לא חתכן כשראה אסורין כשהוסיפו מאתים וקידשו הגפנים והתבואה . וכן גבי סיכוך אם לא החזירן מיד ובסיפא כשתבואתו

ציונים

מאימתי . מיי' שם ה"י . טור ושו"ע שם סעיף ו' : ז הרוח . מיי' שם ה"א טור ושו"ע שם סעיף ז' : מאימתי מיי' שם ה"ג טור ושו"ע שם סעיף ט' :

תוספות חדשים

מ"ז [תוי"ט ד"ה] יגדור כו' וצ"ל לדייק כן מל' רש"י כו'. וכוונתו דבשלמא אם גירסתו כהרמב"ם בב' דלתי"ן א"ש דהיינו טעמא שלא הוצרך להוסיף תיבת מלקט אלא בעודר ולא בגודד דמעצמו מובן שהוא לשון כריתה כמו גודו אילנא משא"כ אילו הוה גרס כגי' הר"ב ה"ל להוסיף ג"כ ביגדור כי היכי דלא נפרש מלשון גדר ודע שיש ט"ס בתוי"ט במקום ה"ט מ"ט . (ש"ל) : [בא"ד] ובסיפא יחזור עכ"ל ולא ניחא ליה במה שמחלק הר"ב בין עיקר התבואה תחת הגפן לרק נוטה השיבלים דחילוק זה שייך לענין אם שהה כדי לקדש אבל בלא שהה שעדיין כ"א מותר לא שייך לחלק כן ויהא מותר להחזיר כנ"ל.וזה דלא כרמ"ז:

ראשון לציון

לא זכיתי להבין דהכא מאי רבותא איכא דשרי לדעת הת"ק דאוסר שאינו שלו ניחא טפי כמובן מעצמו וכן מטין דברי הרב מברטנורה שכתב ואע"פ שאינו דבר האבד שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו כו' משמע להדיא דלמ"ד אדם

חדושי מהרי"ט

במועד כו' כתב הרע"ב ואע"פ שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו כו' ולעיל פסקו כו' דלא כוותיה כו' ונראה דעת הרמב"ם בפי' שפסק דלא כר"י היינו משום דבפ' הערל פליגי

תוספות רע"ק

לעיין הא אם לא נתיר לו לקצור הרי אנוס ולא מקרי ניחא ליה ולא ליתסר : וא"כ לא הוי דבר האבד : משנה ז [אות כז] ואינו מקדש) אם לא יחזור . והא דאמרי' לעיל משנה ג' דתחת הגפן מקדש. היינו כשעיקר התבואה תחת הגפן

תוס' אנשי שם

ז בתוי"ט ד"ה בא"ד ובסיפא כו' ולא ניחא ליה כו'. א"ה ישובו זה אינו עולה למה שסיים בתוי"ט בסה"ד ובתוספתא כו' משמע דסיכוך גפנים על התבואה חמיר דהתם והאי בשהה מיירי דמשמע דלא היה ס"ל זה החלוק אפילו בשהה.וצ"ע: במשנה וכן בירק . אע"ג דסד"א דלא סגי להו בחזרה דלרוב דקותן וקטנותן אפשר דהדרי ונפלי והוה לא ידע ואסר דמה"ט נמי נראה דפליג ב"ע בהתוספתא' שהביא התוי"ט וס"ל דבירק יספר אפ"ה תנא דידן לא חייש ומ"מ שפיר השמיענו רבותא כפי משמעותה . (ש"ל)

משתשריש. משעה שיתפשטו שרשים בקרקע. ואית דגרסי משתשליש כלומר משתביא שליש דרחמנא אמר (דברים כב) ותבואת הכרם ופחות משליש לא מקרי תבואה: וענבים משיעשו כפול הלבן. שאם זרע תבואה או ירק בכרם שלא הגיעו ענביו להיות כפול הלבן ועקר הזרע קודם שיגיעו הענבים להיות כפול הלבן ה"ז לא קדש וכן ענבים שנעשו כפול הלבן וזרע בלדן תבואה או ירק ולקט הזרע קודם שישריש או קודם שיביא שליש °למאן דגרים משתשליש ה"ז לא קדש: תבואה שיבשה כל צרכה וענבים שבשלו כל צרכן. ונטע גפן בלד התבואה שיבשה כל צרכה או זרע בלד [הענבי' שבשלו] כל צרכן אינן מקדשות. דאמר קרא (דברים כב) פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם אינו מקדש עד שיהיה שם מלאת זרע ותבואת כרם ותבואה וירק שלא השרישו או שלא הביאו שליש לא הגיעו לכלל מלאת זרע וכן לאחר שיבשו שוב אינן קרוין מלאת זרע וענבים קודם שיגיעו להיות כפול הלבן או לאחר שבשלו

כל

משתשריש מה) . **וענבים משיעשו כפול הלבן** מו) . **תבואה שיבשה כל צרכה . וענבים שבשלו כל צרכן אין מתקדשות** מז) :

ח״ג . משתשריש נ״א משתשליש . אין מתקדשות נ״א אינן מתקדשות :

תוספות יום טוב

משתשריש . כתב הר"ב אית דגרסי משתשליש כלומר משהביא שליש . עיין במ"ג פ"ק דמעשרות . ומ"ש שם בס"ד : **תבואה** שיבשה וכו' . פי' הר"ב דשוב אינן

אינן

מלאכת שלמה

וכו' . כ' הח' הר"ש ז"ל צ"ע אם נאמר שאין התבואה מתקדשת אא"כ היו הענבים כפול הלבן או נאמר שמתקדשת אע"פ שאין הענבים כפול הלבן ממ"ש הרמב"ם ז"ל פ"ה דה' כלאים משמע שאינם מתקדשות אא"כ היו כפול הלבן וז"ל שם כרם שלא הגיעו ענביו להיות כפול הלבן אלא עדיין הם בוסר וזרע בתוכו ירק או תבואה והשרישו ה"ז לא קידש ואעפ"כ קונסין אותו ואוסרין הזרע אבל הבוסר מותר עכ"ל . אבל מן התוספתא שבפ"ג משמע שמתקדשת אע"פ שאין הענבים כפול הלבן וז"ל התוספתא גפנים שהשרישו הרי אלו אסורין ומקדשין אבל אין מתקדשין עד שיעשו כפול הלבן ע"כ : משתשליש כו' . פי' הר"ש ז"ל מכח סוגיא דפ' כל שעה דמתני' דהכא בזרוע ובא כגון מעביר עציץ נקוב בכרם דכתיב המלאה ושליש בתבואה חשיב מלאה וכתיב ותבואת הכרם ופחות מפול הלבן לא מיקרי תבואת הכרם והא דתניא בספרי בפ' כי תצא המלאה הזרע אימתי המלאה מתקדשת משתשריש וענבים משיעשו כפול הלבן התם בזורע בין הגפנים שהכרם נטוע כבר ולפיכך התבואה נאסרת בהשרשה ודריש לי' מהזרע וענבי הכרם לא מיתסרי עד שיהיו כפול הלבן דאז חשיבי פרי ותבואת הכרם איקרי ויתכן שהזמורות מיתסרי בתוספת מאתים דדוקא בפרי הוא דכתב קרא דהא קתני התם בספרי אין לי אלא כרם שעושה פירות שאינו עושה פירות מנין ת"ל כרם מ"מ ומיהו איכא לאוקומיה לאסור את הזרעים א"נ בזרוע מעיקרו חטה ושעורה וחרצן ע"כ וגם בב"י טו"מ סי' קמ"א כתוב דהא דמשמע בפרק כל שעה דזמורות ועלי כלאים אסירי התם מיירי שנזרעו הזרעים עם נטיעות הכרם שגדלו באיסור אותם זמורות אבל מימרא דרב יהודה דאמר אכלה ערלה ושביעית וכלאים הויא חזקה למשמע דזמורות שרו דמשום דנהגה לכה"פ בזמורות הויא חזקה מיירי בזמורות שהיו כבר גדולים קודם שנזרעו כלאים שאותם אינם נאסרים אלא כשהוסיפו מאתים ע"כ . ואם זרע ירק או תבואה וצמחה ואח"כ סכך עליה את הגפן הקטן מותרין והדגן ידלק כ"כ שם הרמב"ם ז"ל בפ"ח מן הירוש' . והא דאמרי' בפ' כל שעה דתמר שהסיכו בקטן של כלאי הכרם יותן התם בשזרע הכלאים תחת הגפן . וכ' הרמב"ן ז"ל בפי' התורה בפ' כי תצא בפסוק לא תזרע כרמך כלאים פן תקדש וז"ל וטעם פן תקדש כמו כי תקדש וכן ומפתח אהל מועד לא תצאו פן תמותו וכן ולא תגעו בו פן תמותון . ויתכן שפי' כמו פן ינכרו צרימו פן יאמרו כענין שאם נומר לא תזרע אותו כלאים פן יצמח ויאסר עליך הכל כי אינם נאסרין אלא כמו ששנינו תבואה מתקדשת משתשריש וענבים משיעשו כפול הלבן עכ"ל ז"ל . וכתב ה"ר יהוסף ז"ל וענבים משיעשו כפול הלבן מכאן יש ראי' שהגפן עצמו אינו נאסר אלא הפרי שהוא ראוי לאכילה נאסר ודו"ק ע"כ : וענבים שבשלו כל צרכן אינם מתקדשות . גרסי' ול"ג מתקדשות והיינו דאמרי' בירוש' כיני מתני' אינם מתקדשות כלו' כיון דגמרו כל צרכן שוב לא יוסיפו מאתים אבל מקדשות את אחרים כגון סיכך ע"ג תבואה . א' נגמר וא' לא נגמר הנגמר אוסר את שלא נגמר אם הוסיף מאתים וכן פי' הרא"ש ז"ל . הר"ש ז"ל . ולולי הרי עולם ה"א דה"פ הירוש' אינם מתקדשות גרסי' ול"ג אינם מקדשות . וטעמא דאינם מתקדשות דכתיב המלאה הזרע ולאחר שיבשו שוב אינם קרויין מלאת זרע אלא חשיב

וענבים

תפארת ישראל

יכין

מה) כשהושרשה . וי"ג משתשליש . ור"ל דבלקטה קודם שהביאה שליש . לא נאסר . דעדיין אינה תבואת הכרם : מו) ווייסע בלאהע . ובעקר התבואה והירק מקודם . הכל מותר דאין זה וזה נאסרים מדאורייתא עד שיהיה תרתי לריעותא . שהתבואה כבר הושרשה . והגפנים כבר עשו ענבים כפול הלבן . ובכזרעו סמוכים ועמדו יחד עד שיעורן הנ"ל . אז נאסרו כרגע . וא"ל שיוסיף חלק ר' רק בשיה בא' או בשניהן תחלה גידול היתר . אז אין הגידול היתר נאסר רק בשהוסיף גידול איסור חלק ר' דאם לא כן בטל בר"א . אבל מדרבנן בהשריש התבואה סמוך לסמדר . התבואה אסורה והסמדר מותר . ובהיו בהגפן ענבים כפול . והתבואה לא השריש . שניהן מותרים : מז) דשוב אינו נקרא מלאת זרע ותבואת הכרם . רק ענבים ודגן מקרו . מיהו לכתחלה אם בישל אחד מהן כל צרכו אסור ליטע או לזרוע בלדו המין השני

רמב"ם

משנה ראשונה

כשתבואתו נוטה אפילו לא החזיר קתני שאינו מקדש דיש חילוק בין גפן הנוטה על התבואה ובין תבואה הנוטה תחת הגפן דקיל טפי וכ"כ הרמב"ם בהדיא בחבורו פ"ח דין י"א היו שרשי הגפן יוצאין לתוך ארבע אמות שבין הכרם והתבואה יעקר . היו שרשי התבואה יוצאין לתוך ארבע אמות מותר ע"כ וצ"ע מנין לחלק בזה וכן הקשה תוי"ט . ואפשר דהיינו טעמא דגבי כרם כתיב תבואת הכרם ובתבואה כתיב הזרע אשר תזרע . ועיקר תבואת הכרם הם ענבים והם באשכולות וענפי הגפן ולא בעיקר הגפן . ובתבואה דהזרע שהוא זרע הם הם שרשי התבואה . אלמא דנופו של הגפן מקדש והלכך אפי' עיקר הגפן חוץ לד' אמות שבין הכרם ובין התבואה ונופו לפנים מקדש ולא אמרי' שדי נופו בתר עיקרו דהכא גלי קרא דנופו גופיה מקדש והיינו נמי טעמא דמסכך גפנו ע"ג התבואה מקדש ובקרא לא כתיב אלא זריעה אלא משום דנופו לחודיה נמי מקדש דהיינו תבואת הכרם . אבל גבי תבואה הנוטה לא מיתסרא דאמרי' שדי טפו בתר עיקרו כדאמרי' בכל דוכתא וכ"ש הכא דקרא קאמר הזרע אשר תזרע ובשעה שזורע אין שם אלא העיקר . והכי מתישב מתני' . אבל דברי הרמב"ם שהם בשרשי הגפן ושרשי התבואה אין ליישב כן אם לא שנאמר דאפי' שרשים הנוספים אח"כ ומתפשטין מן העיקר חשיבי כנופו וגבי תבואה שדי בתר עיקר וגבי גפן לא : **משתשריש** . כתב הר"ב אית דגרסי משתשליש ופחות משליש לא מיקרי תבואת כרם ע"כ . ואגב שיטפיה כ"כ דה"ל לכתוב דפחות מכן לא איקרי מלאת זרע כנזכר לקמן בסוף מתני' . וא"ת למ"ד משתשליש היכי מתרץ הא דרמי רבא בפ' כל שעה כתיב הזרע וכתיב המלאה זרוע מעיקרו בהשרשה זרוע ובא הוסיף מאתים . אלמא השרשה אוסרת . איהו מוקי לה זרוע מעיקרו . שנזרעו שניהם באיסור נאסרה מיד בהשרשה ומתני' דהכא שאחד קדם לחבירו דלאשון בהיתר ושני באיסור דאין אסורין עד כפול ועד שתשליש וה"ה שניהן בהיתר כמו מעביר עציץ נקוב בכרם . והא דאמרי' בכל דוכתי הוסיף מאתים אסור והיכי משכחת לה אי בזרוע מעיקרו נאסר בהשרשה מיד ואי בזרוע ובא הא בעי עד שתשליש וכפול . משכחת לה שהביאו שליש וכפול בהיתר כמו עציץ נקוב ואח"כ נתחברו והוסיפו . כל זה מדברי הר"ש : **משיעשו** כפול הלבן . והא דאמרי' בהקומץ זוטא דף ע"ז מעשה באחד שזרע כרמו של חברו סמדר ואסרו את הזרעים והתירו את הגפנים ואמר התם בזרעים דרבנן ולהאי דעבד איסורא קנסוה . ותיפוק ליה אפילו בזרעים דאורייתא לא נאסר כיון דהוו סמדר ולא הגיעו לפול הלבן . התם זרוע מעיקרו הוי אפי' גפנים כיון שהיו עדיין סמדר וזרוע מעיקרו לכ"ע בהשרשה . אבל מדברי הרמב"ם פ"ה דין י"ד נראה שזה אפי' בזרעים דאורייתא לא קידש אלא הזרעים משום קנס ודוקא כשקיימן ואינו רוצה לעוקרן אבל אם עוקר הזרעים קודם שהגיעו ענבים לכפול לא קנסי' ליה דמדמי ליה לכשהגיע לי' אלקטו . והכ"מ נדחק וכתדומה שנעלם ממנו סוגיא דמנחות : **אין מתקדשות** . כשנתחברו שניהם אחר גמרן כגון בעציץ נקוב או במסכך אבל אם סיכך גפן שהגיעו ענביו לכפול על תבואה שנגמרה כל צרכה הגפן אסור אם הוסיף

מאתים

ציונים

בואה שיבשה . מיי׳ שם :

ראשון לציון

אדם אוסר דבר שאינו שלו דאי מוקמא מתני' בפשיטות וניחא טפי וכל עיקרן של דברי הר"ב לאוקמי מתני' דהכא כדברי הכל כלומר אפילו למ"ד שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו נמי מליא לאוקמי אבל ברור למ"ד אדם אוסר דבר שאינו שלו דהוא דבר אגד (דוק בלשון הר"ב שכתב ואע"פ שאינו דבר האגד שאין אדם אוסר כו'. משמע דאי אדם אוסר הוי דבר האגד וכגון שלא הוסיף ביד האגם

עדיין

חדושי מהרי"ט

פליגי רב ושמואל ורב סבר אין הלכה כר"י והלכתא כרב באיסורי שכל הכללים האמורים בגמ' היינו כשאין אמוראים חולקים אבל יש כח לאמורא לחלוק אבל אח"כ בחבורו חזר ופסק כר"י כשמואל משום דלר"י אם זרע אינו חייב באחריותו דהא אינו אוסר ולת"ק שאוסר אזי חייב באחריותו לשלם לחבירו ואם כן פלוגתייהו נ"כ לענין דינא ובדיני הלכה כשמואל ואף שאין הכרע דהא פלוגתייהו הן בדיני הן באיסורא אזי סמך הרמב"ם על הכלל מחלוקת ואח"כ סתם הלכה כסתם . כך אפשר לומר :

תוספות רע"ק

הגפן כמו המסכך גפנים ע"ג תבואה . אבל הכא עיקר התבואה עומד חוץ לגפן ונוטה תחת הגפן הרא"ש : [אות כח] בר"ב ד"ה וענבים משיעשו וכו' למאן דגרים משתשליש) בהר"ש מבואר דהגירסות לא פליגי לדינא דכללא הוא דזרוע מעיקרא בהשרשה כדאי' פ"ב דפסחים ומשנתנו דהכא דקתני בענבים עד שיעשו כפול הלבן היינו ע"כ בזרוע ובא . כגון שהכרם היה נטוע כבר מקודם שהביא הזורע . וא"כ להך גירסא התבואה משתשריש מיירי שזרע התבואה לתוך הכרם . והוי לגבי התבואה זרוע מעיקרא . ולהגירסא משתשליש מיירי שהעביר עציץ נקוב הזורע בכרם והוי לגבי שניהם זרוע ובא . אבן בירושל' משמע דלב' הגירסות מיירי בזרע התבואה בתוך הכרם . ופליגי לדינא . דלהגירסא

משתשריש

תוס' אנשי שם

כפול הלבן . ע' בל' הר"ש בהועתק בס' מ"ש . וע' בר"ש בם שסיים וה"ל ויתכן דזמורות וקצין לא מתסרי אלא בזורע מעיקרו אבל זרוע ובא לא אסר הכתוב אלא מלאה ותבואת כרם וכ"ש דניחא טפי הסיא דכתובות וכו' והא דאסרינן בכל דוכתי הוסיף מאתים אי זרוע מעיקרו דיש בהשרשה ואי בזורע ובא הוא עד שתשליש וכפול הלבן נמצא דלא משכח"ל אלא בשהביא שליש ופול הלבן בהיתר ואחר שנעשה כלאי הכרם הוסיף מאתים עכ"ל :

ח עציץ נקוב (מח) **מקדש בכרם** (מט)**. ושאינו נקוב אינו מקדש . ור"ש אומר זה וזה אוסרין** (נ) **. ולא מקדשין** (נא) **. המעביר עציץ נקוב** (מח) **בכרם** (נב) **. אם הוסיף במאתים** (נג) **אסור** (נד) **:**

ח"ג . ח ור"ש גירסת' ר"ש . אוסרין בירושלמי אסורין וכ"ה בר"ב :

עובדיה מברטנורה

כל צרכן אינן קרויין תבואת כרם : **ח עציץ נקוב** . שיש בו נקב כדי שרש קטן וזרע בתוכו : **מקדש בכרם** . אם הניחו בכרם או בארבע אמות של עבודת הכרם מקדש כאילו נזרע בארץ : **אסורין ולא מקדשין** . לא יביא זרע לתוכו לכתחלה ואם הביא לא קדש דלא הוי כזורע בארץ ואין הלכה כר' שמעון : **המעביר עציץ נקוב בכרם** . עציץ נקוב שיש בו תבואה שהביאה שליש והעבירו בכרם שיש בו ענבים כפול הלבן ולא הניחו בארץ אלא העבירו תחת הגפנים בלבד אם הוסיפו הזרעים בדרך העברתו חלק ממאתים על מה שהיו תחלה אסור הזרע שבעציץ אבל הגפנים לא קדשו כיון שלא הניחו בקרקע . ולעיל בפרק כרם שחרב פירשנו כיצד רואין אם הוסיף אחד ממאתים :

תוספות יום טוב

אינן קרוין מלאת זרע ותבואת כרם . וסיים הרמב"ם אלא ענבים וחטים : **ח** [*ורבי שמעון אומר זה וזה אוסרין וכו' . וה"כ שיטתו בספ"י דשבת ועיין מ"ש בזה במ"ט פ"ב דעוקצין] : **המעביר עציץ נקוב** . כתב הר"ב שיש בו תבואה שהביאה שליש . היינו לאית דגרסי לעיל משתשליש . ולאית דגרסי משתשריש . ה"נ דכוותה שיש בו תבואה שהשרישה : **אם הוסיף במאתים אסור** . בפרק כל שעה דף כה אמר רבא תרי קראי כתיבי כתיב הזרע וכתיב המלאה הא כיצד זרוע מעיקרו בהשרשה זרוע ובא הוסיף אין לא הוסיף לא : **אסור** . פי' הר"ב הזרע אבל הגפנים לא קדשי כיון שלא הניחו בקרקע . הכי משמע בירושלמי דמעביר עציץ באויר הכרם לכ"ע בין לר' יוחנן בין לר' אלעזר הזרעים נאסרים אע"ג דגפנים לא נאסרו ולישנא דמתני' נמי מוכחא דלא קדשו הגפנים דהא תני אסור ולא תנן קידש . ועי' בפירוש [הר"ב] מ"ו פ"ק דערלה ומ"ש שם . אבל הרמב"ם מפרש דבגמ' התנה באיסור דהכא ובלבד שיניחהו תחת הגפן . וא"כ לענין קידוש הגפנים תנינן וכן נראין דבריו בחבורו סוף פ"ה. וקשיא דלתני קידש. גם נראה מדבריו שם דכשלא הניחו בארץ וכו' דלא נאסרו גם הזרעים ומן הירושלמי לא נראה כן . והגמ' שהזכיר לא הראנו מקומו איה . ובתוספתא אסור אבל אין מתקדש עד שיניחנו תחת הגפן הרי כמו הירושלמי . ואמנם בטעמו של הירושלמי והתוספתא נראה דאוסר זרע העציץ לפי שבו נעשה לך איסור ואע"ג שלפי האמת אינו כלאים שהרי לא קידש אפ"ה בדרך קנס אסרוהו ואשכחן כה"ג בבבלי פ"ב דמנחות דף טו אלא דאותה סוגיא כרב דפסק כרבנן דר"י ור"ש כמו שהעלו שם בתוספות ולא כמו שהעלו בס"פ הערל . ובירושלמי לעיל אמתני' ד במסכך גפנו איכא פלוגתא בכהאי גוונא ופוסק הרמב"ם בפ"ה דקידש גפנו אע"פ שלא קידש התבואה שאינה שלו וזה לא תקשה על מה שפסק בכאן דשאני התם שעשה קידש אלא שמה שאינו שלו אינו יכול לקדש . משא"כ הכא דלא עשה אלא העברה בעלמא. וגדולה מזו דבסערתו הרוח דלעיל מ"ז פ"ה פוסק הרמב"ם כפי מ"ש בכפ"ה [מה"כ] דדגן ידלק כשימלאהו דגן ואז לא ישרף הגפנים . דאינו כשראה וקיים ישרף גם הגפנים והתם בכולו שלו איירינן דהא כשקיים ישרף הכל ואפ"ה ל"ק דהתם נשרשו הזרעים בארץ . ואע"פ שהיה באונס הרוח . מ"מ ע"י זריעתו בשדה הלבן בא לו זה שסערתו הרוח . והנה נשרשו בארץ ולפיכך מחמירין לדלוק הדגן אע"פ שלא קיימם והגפנים מותרים משא"כ הכא דאע"ג דהוא עצמו מבלי אונס או מכריח העביר העציץ. מ"מ בהעברת אויר הכרם לא אכפת לן כלל זו היא סברת הרמב"ם ועוד משמע בדברי הרמב"ם בפ"ה [מה"כ] סי' י"ד דזרעים שזרע נאסרו משום קנס אע"פ שהבוסר לא נאסר . והטעם מבואר ממה שכתבתי :

מלאכת שלמה

ועגבים נמי לאחר שבשלו כ"ל שוב אינם קרויין תבואת כרם אלא ענבים : **ח עציץ נקוב** . כ' הר"ש ז"ל הסכימו התוס' בפ"ק דגיטין דסתם עציץ הוא מחרס ובטהרות תנן דבעי נקיבה אבל של עץ לא בעי נקיבה ושאינו נקוב אע"פ שהוא מונח בכרם אינו מקדש אבל אסור מדרבנן ע"כ : **רש"א זה וזה כו'** . ר"ש לטעמיה דפטר נמי התולש מעציץ נקוב בשבת ולכל מילי משוי לי' ר"ש כתלוש לשבת ולקנות במשיכה ולא בכסף ולפרוזבול שאינו נכתב אלא על הקרקע ושלא לתרום מעציץ נקוב על הארץ ולענין פאה דלא חשיב שדה חוץ מהכשר זרעים דעציץ נקוב חשיב מחובר משום דגלי קרא על כל זרע זרוע אשר יזרע כדרך שאדם מוציא לזריעה למעוטי מחובר כל דהו . ומיהו שאינו נקוב תלוש גמור הוא . ושם שלהי פ' המצניע אמרי' מודה ר"ש שאם ניקב למטה מרביעית פי' שאינו מחזיק רביעית מן הנקב ולמטה דחשיבי מחובר כל הזרעים דתו לא הוי כלי ובטל אגב קרקע : **המעביר עציץ כו'** . עי' במ"ש הר"ן ז"ל ספ"ק דקדושין גם בפ' ראשית הגז היכי מיתוקמא מתני' כר' יאשיה הביאו כסף משנה פ"ה דה' כלאים ועי' ג"כ במ"ש עליו מהרי"ק ז"ל גם במ"ש ס"פ ח' : **בפי' ר"ע ז"ל** . כיון שלא הניחו בקרקע. פי' שלא נשאר תחת שום גפן שיעור שהוסיף במאתים ע"כ. מה"ר יהוסף ז"ל :

תפארת ישראל

יכין

[רמב"ם פ"ה מכלאים הי"ג. ונשמע בי"ד סכל"ו . וממשנתינו משמע דאפי' בבשלו בכל צרכן . אסור לקיימן לכתחילה . רק דאין מקדשין א"ז] : מח) שניקב כדי שילא שורש קטן . ותבואה או ירק מושרשים בו : מט) בהניחו תוך עבודת הכרם והוסיף העציץ ר' : נ) לכתחילה : נא) בדיעבד :

נב) שנשאו תחת הגפנים : נג) בשעה שהעבירו הוסיף חלק ר' : נד) העציץ : אבל הגפנים לא נאסרו מדלא הניחו בארץ . ולרמב"ם [ספ"ה מכלאים] בלא הושיבו בארץ לא נאסר כלל רק אסור להעבירו :

ג'

משנה ראשונה

מאתים והתבואה מותרת כ"כ הר"ש . ומדברי הרמב"ם בחבורו נראה שהכל מותר : **ח המעביר** עציץ נקוב בכרם אם הוסיף במאתים אסור. הלשון משמע דבהעברתו נאסר והרמב"ם בחבורו מפרש אם הוסיף מאתים כשהניחו בכרם ולא משמע מתני' הכי דא"כ ה"ל למיתני כהניח . ולפי' הר"ב בהעברה נאסרו הזרעים לבד ולא הגפנים ובמניח נאסרו שניהם והטעם פשוט דבהנחה יונק מן הקרקע ביותר וכמחובר דמי . והא דבפ' בתרא דשביעית מ"ז גבי כוורת פי' הר"ב דמונחת ע"ג יתדות לכ"ע אינה כקרקע ומעביר דהכא כמונחת ע"ג יתדות דמי ואמאי נאסרו הזרעים . הכא משום דנקוב יונק אפי' אינה מונחת . ומ"מ צריך טעם דלגבי זרעים חשוב כמחובר ולגבי גפנים לא . ותוי"ט נדחק בזה ואפשר דדמי להא דאמרי' בפ' כל גגות דף צ"ב חצר קטנה שנפרצה לגדולה גפנים בגדולה אסור לזרוע בקטנה ואם זרע הזרעים אסורין והגפנים מותרים גפנים בקטנה מותר לזרוע בגדולה וכו' וכתבו התוס' שם הטעם דקטנה נפלה לגדולה ואם גפנים בגדולה הוי שם כרם גם על הקטנה והזרעים שבה כנזרעו בכרם אבל איפכא לא ע"ש . וה"נ י"ל הכא דאם מונח העציץ האי כמשעבד ותרווייהו נפלי אהדדי . אבל אינו מונח העציץ טפל לכרם ושם כרם על העציץ והזרעים שבה כאילו הם בכרם . אבל אין הכרם טפל לעציץ לומר דזרעים שבעציץ כאילו הם בכרם והלכך הגפנים מותרים . ומ"ש תוי"ט בשם הרמב"ם דגבי סערתו הרוח כתב הדגן ידלק כשימלאהו דגן ואז לא ישרוף הגפנים ואם ראה וקיימן ישרוף גם הגפנים עכ"ד הנה ז"ל הרמב"ם בפ"ה דין י"ז סערתו הרוח לפניו וראה הזרעים שנפלו לכרם ה"ז כזורע כיצד יעשה אם צמחו העשבים יהפך וכו' ואם מצאן שנעשו אביב ינפץ להשמיתו . ואם מצא שנעשה דגן ה"ז תשרף ואם ראה אותן וקיימן הרי אלו ישרפו עם הגפנים ע"כ . ופשט לשון משמע מדכתב בסיפא ואם ראה אותן וקיימן מכלל דרישא בלא ראה וקיימן כמו שהבין תוי"ט . אבל זה דבר שא"א דהא בהדיא אמר ברישא וראה אותם שנפלו . ואי עוקרן מיד כשראה ואינו מקיים פשיטא דהכל מותר דהיינו כשהגיע לו ללקטנו ובין עשבים או אביב או דגן כל שגדלו שלא בכוונת זריעה הכל מותר . וע"כ צ"ל דזה שכתב בתחלה כיצד יעשה אם צמחו כו' לאו אסערתו הרוח קאי אלא בזורע ממש לפי שאמר ה"ז כזורע ועלה אמר הזורע כיצד יעשה כו' והיינו דמסיק ואם ראה אותן וקיימן כלומר דה"ה ראה אותן וקיימן נמי כך דינם דה"ז כזורע כלעיל :

ציונים

ח עציץ נקוב . ירושלמי ספ"ה דדמאי וספ"י דשבת . מיי' שם פ"א ה"ג ופ"ה הט"ו . טור וש"ע שם סעיף יג וסימן רלא א' סעיף א' : המעביר . פסחים כה: חולין קטז: תוס' בקדושין לט. ובמנחות טו: מיי' שם פ"ה הכ"ג . טור וש"ע שם סימן לט סעיף יז :

ראשון לציון

עדיין מאתים) או מטעם שכבר נאסר ע"י האדם מחויב לקוצרו שלא יהיה מקיים כלאים ואצטריך למתני דה"א דאסור לקצור במועד ולא הוי כמקיים כלאים שהרי אסור לקצור לכך תני שלא יתקיים כלאים דצריך לקוצרו במועד. עכ"פ אין ראיה ברורה מזה דאתיא רק כמ"ד אין אדם אוסר כו' אלא מצינו נמי לאוקמיה כמאן דאמר אדם אוסר . ולכאורה מסיפא דמתני' דתנן מאימתי הוא נקרא אנס משישקע ופירש הרע"ב מאותה שעה שנשקעה שם הבעלים ויקרא על שם הגזלן חשובה כשל האנס ויקדש כל מה שיזרע באותו שדה . הרי התם כמ"ד אין אדם אוסר דלמ"ד אדם אוסר לא נפקא מידי דאימתי מיקרי של האנס שהרי גם קודם שישקע שם הבעלים אוסר האנס וא"כ הוי סתמא כר"י ור"ש . מיהו גם על ראיה זו יש לפקפק דמצינו בכמה דוכתי שפי' המכוון אפילו בדברי ר"ש נתקשה כמו כן מצינו למימר הכא דמפרש התנא אליבא דר"י ור"ש מאימתי נקרא אנס ועדיין צריך להתיישב בדבר ודע עוד דלמש"ש התי"ט בשם ספר הכריתות במשנה ט' פ"ק דע"ז דאם יש סתם אבל מחלוקת עמו כלומר כשיש שני תנאים חלוקין בדבר אחד ואיכא סתם כאחד מהם לא מיקרי מחלוקת וא"כ סתם ע"ש. א"כ יתיישב הכא על דרך זה בלתי שום פקפוק . וגם יש לייסב בזה קו' התוי"ט בעירובין פ"ג מ"ב דפסק הרמב"ם והר"ב דלא כסומכוס וגם הפסק שכתב התי"ט פ"ג דערלה מ"ח ד"ה נתפרש כו' והמשכיל יבין :

תוספות רע"ק

משתשריש ס"ל דלענין התבואה מקרי זרוע מעיקרא ולהגי' משתשליש ס"ל דלא מקרי זרוע מעיקרא אלא היכא דזרעו שניהם באיסור התבואה והכרם יחדיו אבל אם קדם זה את זה דהוי ראשון בהיתר מקרי לגבי שניהם זרוע ובא . עיי"ש :

תוס' אנשי שם

ח תוי"ט ד"ה **אסור** ס' דגפנים לא נאסרו כו' . הר"ב והתי"ט מפ' דבהעברה אין כאן כלאים ורק הזרעים נאסרו משום קנסא . אבל בס' הו"ע מפ' דגם בהעברה יש כלאים לפי שטת הירושל' וזה דלא נאסרו הגפנים הוא משום

משום דקודם שהספיק הגפן להוסיף מאתים נעקר העציץ מאליו והלך לו אל גפן אחר וכן מגפן לגפן ואף שבכלל הוסיף הכרם במאתים בעוד שהיה כלאים בתוכו מ"מ לא נתגדל שיעור האוסר תחת גפן א' לבד ולגבי הגפן אחר יצאה ממנה ה"ה כאילו נעקר ממנו והלך לו. אבל אם הלך וחזר תחת גפן א' לבד עד שהוסיף במאתים ה"ה כאילו מונח שם שהרי שם עמד עד שגמר לאסור ומקדש אותו הגפן אם היה יחידית ואם היה בכלל הכרם מתקדש כל הכרם על ידה. ור"י שם בירושל' איכא דין אחר דלא דוקא נאמר זה בהתת הגפן אלא אפילו העבירו למעלה בתוך עשרה טפחים נ"כ דינו הכי ע"ש. והרמ"ז רוצה להסב דעת הר"מ דמודה ג"כ דהזרעים נאסרין בהעברה ע"ש. ומצאתי בס' אומן יוסף שכ' שדבר זה אם אוסר העציץ בהעברה תלוי במחלוקת הרמב"ם וש"פ בהגביה עציץ נקוב בשבת מהקרקע והניח ע"ג יתידות אם חייב מדאורייתא משום תולש דמאן דס"ל דאינו חייב מדאורייתא משום תולש משום דאויר לא חשוב הפסק וחשוב עדיין כמחובר לקרקע אם אין דבר אחר מפסיק ביניהם כמבואר בת' רשב"א סי' אלף ק"ע לשיטתם זו גם כאן הוי מחובר בהעברה והוי כלאים (והא דהגפנים לא נתקדשו צ"ל כמ"ש בהו"ע. אבל מ"ש באומן יוסף שם דטעם יניקה שייך רק בעליון מתחתון אבל לא בתחתון מעליון במה"כ ליתא דאיסור קידוש בכלאים לא ביניקה תליא. וכיון דחשיב מחובר וכזרוע בקרקע שהגפנים נטועים בתוכה לענין איסור סירק ה"נ הו"ל לאסור גם הגפנים אע"כ כנ"ל ופשוט) אבל לדעת הר"מ דחייב משום תולש א"כ הוי הלוש גם לענין כלאים ואינן נאסרין אא"כ הניחו ע"ג קרקע. ועפ"ז הק' לדעת המ"א בדעת המחבר בא"ח סי' ש"ב ס"ג דלא ס"ל כהרמב"ם א"כ יסתור המחבר דברי עצמו שביו"ד כאן פסק כהרמב"ם וצ"ע. אבל מה שהקשה שם עוד על דעת הר"מ פ"ג הט"ו מה' מכירה דמשיכה אינה קונה בעציץ נקוב לק"מ דהתם מיירי במושך אותה ע"ג קרקע ואינו מגביה אותה מהקרקע דבענין כזה גם לענין כלאים כיון שאין אויר מפסיק בינה לבין הארץ מחשב כמחובר. ועיין :

כללא דפרק ז **משנה א** כפף זמורת מהגפן לתוך הארץ אם אין עפר ע"ג בגבוה ג"ט אסור לכתחילה לזרוע ע"ג אפילו רחוק הרבה מהגזע [ובדיעבד מותר (ודלא כר"ב במ"ג)] ואפילו הניח הזמורה שתחת הקרקע תוך סילון חרס וכדומה אסור. ורק בשהניח הזמורה תוך סלע. סגי בשיש עפר ע"ג גובה ג' אצבעות: אם הבריך כל גזע הגפן תוך הקרקע. וראש הגזע חזר וצמח ויצא במקום אחר. א"צ להרחיק הזרע ו"ט. רק ממקום שחזר ויצא ראש הגזע. מיהא בנשאר קצת מהגזע מגולה במקומה הראשון. צריך להרחיק גם ממנה ו"ט להזרע :

משנה ב הבריך ג' גפנים שבשורה א'. וחזרו ויצאו ג' הראשין כנגד ג' הגזעין המגולים. נחשבים כב' שורות של ג' ג'. ולהכי אם יש בין כל א' וא' לחבירו לא פחות מד"א ולא יותר מח"א. הרי דינן ככרם. ואם לאו דינן כגפן יחידי. וא"צ להרחיק הזרע מכל א' רק ו"ט. **גפן** שיבש אפילו בקיץ שכל שאר הגפנים רטובים. וניכר שזה יבש: אפ"ה צריך להרחיק זרע ממנו ו"ט. ובדיעבד מותר: **צמר** גפן אע"ג שיש מדינה שהוא גבוה שם כאילן. וגם שמו נקרא בשם אילן. אפ"ה מין ירק הוא שמקיימין אותו. ומקדש כשנזרע סמוך לגפן :

משנה ג אלו אסור לעשות ומותרים באכילה. הזורע בקרחת שאינו רחב ט"ז אמה. או במחול שאינו רחב י"ב אמה [רפ"ד] ובזה ובזה הרחיק הזרע ד"א מהגפנים מכל צד. וכ"כ עריס שנפסק באמצע. ואין בריוח שביניהם ח"א וטפח. והרחיק הזרע ו"ט מכל צד [כפ"ו מ"ו]. וכ"כ מותר אפיפירות [פ"ו מ"ג]. כולן בדיעבד מותרים. אבל בזרע תחת שריגי הגפן. או תוך ו' טפחים מהגפן. או תוך ד"א מהכרם. אפילו בדיעבד אסור בהנאה :

משנה ד המסכך גפנו ע"ג תבואת חבירו או של חבירו על שלו. וכ"ש בששניהן של חבירו. אין אדם אוסר רק שלו ולא של חבירו ודלא כהר"ב [אב"י ורמב"ם בפירושו. דחזר בו בחיבורו] :

משנה ה וכ"כ בזרע כלאים בכרמו בשביעית. לא נאסרו הפירות מדמופקרים: ואע"ג דגם הוא יכול לזכות בהן. אפ"ה בשעת גידולן עדיין לא זכה בהן. אבל גוף הגפנים נאסר. [אב"י שאין הזמורות הפקר. כ"כ הר"ש. מיהא כפי מה דמוכח מרמב"ם כלאים פ"ח ה"א ותוס' פסחים דכ"ה א' ד"ה עיקר אינם נאסרים רק העצים שגדלו אחר שנתהוות. לא שהיו כבר מקודם. ובזה מתורץ לדעתי תמיהת הגאון מהרע"ק זצוק"ל בתוס' רע"ק על רבינו פנחס בספר כתובה שכתב דאף העצים מותרים. והוי יודע דגם מ"ש הרמב"ם פ"ה דכלאים ה"ז דקשין ועצים אסור. כוונתו על אלו שנתהוו באיסור] :

משנה ו גזל כרם וזרעו כלאים והוחזר לבעליו. קוצרו אפילו בחוה"מ. דאע"ג דגם כשיוסיף ר' אחר שהוחזר. לא נאסר. דאנוס הוא מחמת איסור קצירה במועד אפ"ה יש חשש מראית עין מכלאים. ובקצירה במועד ליכא מראית עין. מדהותר מכללו. ועוד דהרי רואין הכלאים שמחמתו הוכרח לקצור במועד. מיהא א"צ כן רק כשירצו הקוצרים רק עד שליש יותר מהראוי. אבל כשירצו טפי. מניחן עד לאחר המועד. ומדאנוס הוא מותרת התבואה והכרם. אמנם משנשקע ממנו שם בעל הכרם. גם אנס אסרו :

משנה ז רוח שסיער הגפנים על זרע שרחוק מהם כדינו. יסיר מיד הגפנים מעל הזרע ויקשרם בגדר שלא ישובו להכפף על הזרע. וכל עוד שמעוכב מלהסירן לא נאסרו וכן תבואה או ירק שנכפף תחת הגפן כך דינו. **כלאי כרם** דאורייתא אינו רק בב' לריעותא שענבי הגפן הגיעו לגודל פול והזרע כבר הושרש. ונמשך האיסור עד שעה שנגמרו שניהן. **אבל** מה שגדל יחד קודם לכן או אח"כ בזה ובזה אין בו כלאים מדאורייתא. אבל מד"ס גם בחדא לריעותא אסור. [תי' מה שהארכנו בזה בס"ד בקונטרס **בתי כלאים**]. מיהו תבואה שיבשה כל צרכה או ענבים שנגמרו כל צרכן רק לכתחילה אסור לזרען יחד. ובדיעבד מותרים באכילה :

משנה ח עציץ נקוב ובו זרע שהושרש שהעבירו תחת גפנים שבו ענבים מגודל פול והוסיף גידול הזרע חלק ר'. אף שאסור לעשות כן. בדיעבד אם לא הושיב העציץ. שניהן מותרים. ולר"ב גם בלא הושיבו בארץ. נאסרו הזרעים ולא הענבים. אבל עציץ שאינו נקוב אפילו הושיבו בארץ והוסיף חלק ר' שניהן מותרים :

ציונים

א כלאי הכרם. מיי' פ"ה מהלכות כלאים ה"ז טור וש"ע יו"ד סימן רצו סעיף ז: כלאי זרעים. מיי' שם פ"א ה"ג. טור וש"ע שם סימן רצז סעיף ג': ומותרין באכילה. מיי' שם ה"ז :

ראשון לציון

משנה א [תוי"ט ד"ה ומלקיים] ע' במ"ז כו' וע' בסוף המורה. ועמ"ש בתוי"ט סוף פי"א דנגעים. וכן נשאלתי מש"ב הגאון מהר"מ שיף ני' וצ"ע :

תוס' אנשי שם

פ"ח א במשנה כלאי הכרם: משום דסליק מינייהו פתח בהו. א"נ משום דנפישי מאחריני באיסורים ופותח והולך כסדר. (רמ"ז). וכלאי בגדים מותר לעשותו לכתחלה אלא שאסור להשתמש בו כדרכו דהיינו לבישה. וכלאי בהמה מותר להשתמש בו כדרכו דהיינו לרכוב עליו כמ"ש הר"ב ואסור לעשותו דהיינו להרביע ומ"מ משום דכלאי בהמה הוא דבר שיש בו רוח חיים לא רצה להזכירו בין אותם שאין בהם רוח חיים. (הו"ע): במשנה מותרין בכל דבר. בב' בבי בתרייתי דנפיש היתירא סקדים בהו התירא לאיסורא משא"כ בדרישא. (רמ"ז):

כלאים כלאי הכרם פרק ח

פרק ח א כלאי הכרם א) אסורין מלזרוע ומלקיים ב). ואסורין בהנאה ג). כלאי זרעים ד) אסורים מלזרוע ה) ומלקיים. ומותרין באכילה. וכל שכן בהנאה ו). כלאי בגדים מותרין בכל

דבר

ח"ג. א ומלקיים. נד"נ וי"נ ולקיים. וכל שכן בהנאה נד"ס ל"ג מלות אלו.

ר' עובדיה מברטנורה

פרק ח **א כלאי** הכרם אסורים מלזרוע. אבל אינו לוקה משום כלאי הכרם עד שיזרע שני מיני זרע שהן כלאים זה בזה ויזרעם בכרם דהכי משמע קרא (דברים כב) לא תזרע כרמך כלאים לא תזרע שני מיני זרעים שהן כלאים בתוך כרמך ואם זרעו בכרם לוקה שתים משום כלאי זרעים וכלאי הכרם: ומלקיים. אם רואה אותם ומתייאש מלעקרם אסור אלא שאינו לוקה אלא אם כן עושה מעשה: ואסורים בהנאה. דכתיב

פן

תוספות יום טוב

פרק ח **א כלאי** הכרם וכו'. פירש הר"ב שני מינים שהן כלאים ויזרעם בכרם. כלומר עם החרצן יזרעם במפולת יד כדפרישית לעיל סוף פרק קמא ועיין מ"ש שם בסייעתא דשמיא: ומלקיים. עיין במשנה ו פרק ה. ומ"ש הר"ב מדרשא דתוקד אש. הכי איתא בפ"ב דקדושין דף נ. וצריך לומר דסברא הוא כיון דלשריפה קיימא היינו כדי שלא יהנה

ממנו

מלאכת שלמה

פרק ח **א** ואסורין בהנאה. דכתיב פן תקדש ודרשי' פן תוקד אש. ובירוש' איכא נמי דיליף לי' הכי נאמר כאן פן תקדש ונאמר להלן גבי ע"ז פן תוקש בו מה פן האמור להלן אסור בהנאה אף פן שנאמר כאן אסור בהנאה ואית דבעו מימר נאמר כאן פן תקדש ונאמר להלן ולא יהי' קדש מבני ישראל מה קדש שנאמר להלן אסור בהנאה אף כאן אסור בהנאה ופריך וקדש אסור בהנאה ומשני א"ר חונא ביאתו אסורה בהנאה. ומתני' דקתני אסור לקיים אם קיים ע"י מעשה לוקה כהדא דתנינן המחפה בכלאים לוקה דמחפה כזורע חשיב: וכל שכן בהנאה. אית דל"ג לי' וכן ה"ר יהוסף ז"ל מחקו. ובחולין פ' כל הבשר ילפי' דמותרין באכילה דאתקוש לכלאי בהמה דכתיב בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים מה בהמתך היוצא ממנה מותר אף שדך היוצא ממנה מותר וכלאי בהמה גופייהו מנלן דשרו מדאסר רחמנא כלאים לגבוה מכלל דלהדיוט שרי וכלאים לגבוה אסורין מדתניא שור או כשב פרט לכלאים:

אסורין

תפארת ישראל

יכין

פ"ח א) ר"ל אפי' גרעין אחד של מין אחר בכרם. אפי' בח"ל: ונ"ל דבח"ל אפי' ב' מינים של ירק או תבואה עם גפן. מותר לקיים. דהרי אפי' לכתחילה מותר לזרען ע"י נכרי קטן [כס"ס רצ"ז] מכ"ש דמותר לקיימן כשאינו יודע איך ומי זרען. וכ"ב גרעין א' של תבואה או ירק בכרם או עם חרצן אפי' במפולת יד אף על גב דאסור בא"י לזרען. אפ"ה כיון דבא"י אינו לוקה. רק על ב' גרעיני תבואה או ירק עם חרצן במפולת יד. להכי כל שאין ג' גרעיני כאלו במפולת יד. מותר בעצמו לזרען בח"ל. וכן משמע מהרמב"ם ומש"ע [י"ד ס"ס רצ"ז] : ב) ברואה אותם ונתייאש מלעקרם נאסרו : ג) אבל אינו לוקה. עד שיזרע חרצן במפולת יד עם ב' מיני תבואה שהן כלאים זב"ז. או עם ב' מיני ירק שהן כלאים זב"ז. או עם קנבוס ולוף. וכ"ש גרעין תבואה וירק וחרצן במפולת יד וזה דוקא בא"י ולוקה ב' משום כלאי זרעים ומשום כלאי כרם : ד) כל ב' מיני זרעים שרוצה בקיומן אפי' אינו מאכל אדם : ה) דוקא בא"י : ו) וה"ה במרכיב אילן באילן וכ"ש ירק באילן או אילן בירק מותרים

ספירות

משנה ראשונה

פרק ח **א** מלזרוע ומלקיים. זריעה בהדיא כתיב ולקיים ילפי' נמי דזורע ובא אסור מדכתיב הזרע וכתיב המלאה כדאמרי' בפירקין דלעיל וכלאי זרעים נמי ילפי' מכלאי הכרם דאסור לקיים וליכא למפרך דהתם איסורי הנאה דגילוי מלתא בעלמא הוא דמקיים כזורע : **ואסורין** בהנאה. מדכתיב תקדש תוקד אש כמ"ש הר"ב ומדהצריך למורפו ש"מ דאין בו לד היתר כמ"ש תוי"ט כאן ודלא כמ"ש בפי"א דנגעים : **ומותרין** באכילה. בפ' כל הבשר ד'

קט"ו

דבר ז). ואינן אסורין אלא מללבוש ח). כלאי בהמה ט) מותרים לגדל י) ולקיים יא). ואינם אסורים אלא מלהרביע יב). כלאי בהמה יג) אסורים יד) זה בזה טו): **ב** בהמה עם בהמה. וחיה עם חיה טז). בהמה עם חיה. וחיה עם בהמה. טמאה עם טמאה. וטהורה

ח"ג. זה בזה בנ"נ זה עם זה וכ"ה בירושלמי ובר"ב.

עם

(דברים כב) פן תקדש תוקד אש מלמד שהן טעונים שריפה ואסורים בהנאה: **אלא ללבוש.** והוא הדין להעלות עליו דכתיב (ויקרא יט) לא יעלה עליך: **אלא להרביע.** להכניס כמכחול בשפופרת אבל מותר להכניס לדיר ולהעמיד זה אצל זה שני מינים זכר ממין זה ונקבה ממין אחר: **כלאי בהמה אסורים זה עם זה.** כגון הנולדים מן הסוס שאביהן חמור עם הנולדים מן החמור שאביהן סוס. ומתני' אתי' כמ"ד אין חוששין לזרע האב דלמ"ד חוששין כל מיני פרדות א' הן ומותרים זה בזה. ובירוש' רצו להוכיח שאסור לרכוב על פרדה מק"ו ומה אם בבגדים שאתה מותר ללבוש זה ע"ג זה אתה אסור בתערובתן בהמה שאתה אסור להנהיג זו עם זו לא כ"ש שאתה אסור בתערובתה ומקשינן והכתיב (שמואל ב יג) וירכבו איש על פרדו וינוסו אבל בני דוד כשנהרג אמנון ומשנינן אין למדין מן המלכות. תו מקשינן והא כתיב (מלכים א א) והרכבתם את שלמה בני על הפרדה אשר לי ומשנינן ההיא בריה מששת ימי בראשית הואי. ומיהו חזינא להו לרבנן קשישי קמאי דקמן שרוכבין לפניהם על פרדות ואין מוחה בדבר אלא שמזהירים שלא להנהיג יחד שתי פרדות דשמא אחת מהן נולדה מחמור ואביה סוס והאחרת מסוס ואביה חמור: **ב בהמה עם בהמה וחיה עם חיה וכו'.** אע"ג דלא תחרוש בשור וחמור (דברים כב) אמר רחמנא. ילפינן שור שור משבת דהוא הדין לכל בהמה חיה ועוף:

ולמשוך

ממנו. ועיין בסוף תמורה: **כלאי בהמה מותרין לגדל ולקיים.** כלומר לגדלן ולקיימן לעצמו שיהנה בהם. אבל בגדל לחוד הוה משמע דטורח הגידול הותר לו ולא שיהנה בהם ואי תנא לקיים הוה אמינא לאחר שגדלו על ידי נכרי אבל לגדלם הוה דומיא דזריעת כלאים וליתסר הלכך צריכי תרווייהו: **אסורים זה עם זה.** פירש הר"ב הנולדים מן הסוס וכו'. עיין במשנה ד. ומ"ש דלמאן דאמר חוששין כל מיני פרדות אחד הן שבשניהן יש שני לדדים. הכי מסיים רש"י בחולין ד' עט. ומ"ש הר"ב בשם הירושלמי בהמה שאתה אסור להנהיגה היינו כדתנן בסמוך מ"ב. ואהתם אתמר בירושלמי. אלא שהר"ש העתיקו פה °ונמשך אחריו הר"ב. והא דמשנינן אין למדין מן המלכות פירוש שהם תוקעין עצמן לדבר הלכה. כמו שהשיב בתוספתא אדמקשה מוהרכבתם וגו' ושאל השואל והכתיב (מלכים א טו) אשר עשה דוד את הישר בעיני ה' ולא סר מכל אשר צוהו. ולא נמלא בתוספתא כלום על זה. אבל הר"ש כתב דתשובת הירושלמי עלה קאי דהיינו בריה וכו'. ועיין מ"ש לקמן בס"ד. [*ומ"ש הר"ב ומיהו חזינן כו' וטעמא כתב הרא"ש בסוף מס' נדה משום °דקל וחומר מעיקרא פריכא דאף בכלאי בהמה דוקא יחדו כתיב ואי מונח דף על ב' בהמות שהם שני מינים מותר ליישב עליו ע"ש. ולפי זה מ"ש הר"ב שמזהירים שלא לנהיג וכו' דוקא על ידי קשירה כ"ל]: **ב בהמה וכו'.** פירש הר"ב ילפינן שור שור משבת וכו'. בסוף פ"ה דמסכת בבא קמא. ושם פסק דטמאה עם טמאה וטהורה עם טהורה אינם אסורים לחרוש ולמשוך וכו' אלא מדרבנן. וזה דעת הרמב"ם בפירושו ובחיבורו דסובר שור וחמור מיהו דוקא מן התורה היינו טהור וטמא והרא"ש חולק עליו. וכ"ל ראיה לדבריו מן הירושלמי ותוספתא

דלעיל

מלאכת שלמה

אסורין זה עם זה: מתני' אתי' כר' יהודה דבסמוך הלכה ד'. וכ' בס' האגודה כלאי בהמה אסורין זע"ז פי' אסורין להרביע אבל מותר להעמיד ב' מינים זכרים אבל נקבות דאמר שמואל במנאפים עד שיראו כדרך המנאפים ובכלאים עד שיכנים כמכחול בשפופרת ע"כ והנה בהר"ש ז"ל: **ב בהמה.** זכר עם נקבה חיה או חיה זכר עם בהמה נקבה והכל אחד מה לי זה ומה לי זה וכן טמאה עם טהורה טהורה עם טמאה הכל א' ומשנה יתירה היא. הר"ש ז"ל. והרמב"ם ז"ל פי' וז"ל כשאמר כלאי בהמה אינם אסורין אלא מלהרביע אמר שאינו זה אלא לבהמה עם בהמה או חיה עם חיה ושאר מה שנזכר אבל בהמה טמאה עם טהורה וטהורה עם טמאה יש בה תוספת על איסור ההרבעה והוא שהן אסורין לחרוש ולמשוך ולהנהיג ע"כ. וכ' הא' הר"ם ז"ל י"ס דגרסי בהדיא בל"א בהמה עם בהמה וכו' אבל טמאה עם טהורה וכו' והיא סברת הרמב"ם ז"ל שאינו אסור מה"ת אלא דומיא דשור וחמור דהיינו טמאה עם

טהורה

תפארת ישראל

יכין

הפירות [י"ד רצ"ה]: ז) ר"ל לארגם ולקיימם: ח) ה"ה העלאה דרך מלבוש: ט) בהמה הנולד מב' מינים: י) לגדלם בביתו: יא) למלאכתו: יב) אבל מותר להכניס לדיר א' זכר ונקבה מב' מינים וא"ל להפרישם כשירבעו זע"ז: יג) ר"ל שא' אביו סוס ואמו חמור. וא' איפכא. וניכר ע"י אזנים וזנב וקול. באין דומין זה לזה באלו ג'. וכ"ש סוס עם חמור: יד) להרבעה או למלאכה יחד: טו) ולוקה: טז) ה"ה עוף:

מיהו

משנה ראשונה

קמ"ו פריך מינה למ"ד כל שהטעבתי לך הרי הוא בבל תאכל ותמני לה וע"ש: **כלאי** בהמה מותרין לגדל ולקיים. הך כלאי בהמה אינו כההיא דבסמוך כלאי בהמה אסורים זה בזה. דהתם בבהמה הנולדה מכלאים. והכא בשני מינים שהם כלאים זה עם. ולהכי תני זימני כלאי בהמה ולא ערבינהו ותננהו. והיינו דתני הכא מותרין לגדל ולקיים ולא תני מותרין בכל דבר אלא מלהרביע כדתני בכלאי בגדים דהכא אין מותרין בכל דבר דאסורין לחרוש ולמשוך כדלקמן אלא דהכא לא איירי רק מאיסור הרבעה וה"ק מותרין לגדלן יחד היינו ליתן להם מזונות באבוס אחד ולקיים אפי' שלא בשעת אכילה בדיר אחד ולא זו אף זו אמר דבמזונות לא הצריכוהו לתת לכ"א בפני עצמו ואפי' לקיים שלא בשעת מזונות דליכא טירחא מותר שאין אסורין אלא להרביע בידים ולא חששו אם ירביעו זה"ז מעצמן והלכך מותרין לגדל ולקיים. ותוי"ט דחק בחנם: **כלאי** בהמה אסורים. בהמה שנולד מכלאים איירי הכא כמ"ש הר"ב וכדפי' לעיל. וצ"ב אמאי לא תני שמותרין באכילה ובהנאה כדתני לעיל בכלאי זרעים. וכ"ל דלא צריכא לי' דהא תנינן בסדר קדשים בכמה דוכתי דאסירי לגבוה ודריש לה מקרא ומכלל להדיוט שרי והכי איתא בפ' כל הבשר ד' קט"ו. ואני תמה על הכ"מ פ"ט מהל' כלאים דין ג' שכתב הרמב"ם מי שעבר והרכיב בהמתו כלאים הנולד מהם מותר באכילה. וכתב הכ"מ שמשנה היא כלאי בהמה מותרין לגדל ולקיים ואין אסורין אלא מלהרביע פכ"ד ולא נהירא דהוא לא איירי בנולד מכלאים אלא משני מינים שהם כלאים כדפי' לעיל אבל דין הנולד לענין אכילה לא הוזכר כאן: **אסורים** זה בזה. לענין הרבעה איירי הכא ולענין מלאכה תני לקמן והלשון משמע כן דהכא תני זה בזה ולקמן תני זה עם זה. וא"ת כיון דתני בשני מינים שאסורין מלהרביע אמאי צריך למיתני הנולד מזה ומזה שאסורין זה בזה פשיטא היינו שני מינים. וי"ל דקמ"ל אע"פ שדומין זה לזה שביניהם הם כסוס גמור אפ"ה אם נולד זה מחמור וזה מסוס שני מינים הן וה"נ תנן בפ"ק מ"ו. מ"ש הר"ב כאן דבירושלמי רצו להוכיח שאסור לרכוב על פרדה מק"ו כו' וכתב הרא"ש דק"ו פריכא הוא דאף כלאי בהמה אין אסורים אלא א"כ קשרם יחד וכו' ע"ש ובס' אבן העוזר השיג בזה על הרא"ש מהא דאמרי' בפ"ט מ"ט לא יקשור חבל של נמר בשל פשתן לחגור בו אע"פ שהרצועה באמצע וכתב שם הרא"ש והפוסקי' דדוקא אם קשר שני הראשים נמר ופשתן יחד אסור דאל"כ נזהר ללבשן אע"פ שמחוברין יחד ע"י הרצועה באמצע והשתא שפיר יליף בק"ו דבכלאי בהמה הקשורים ברצועה יחד אסורין בכה"ג כ"ש שאסור בתערובות עכ"ד: **ב** בהמה עם חיה וחיה עם בהמה. כפל לשון הוא וכן טמאה עם טהורה

וטהורה

ציונים

כלאי בגדים. מיי' שם פ"י ה"ג. סמג לאוין רפג. טור וש"ע שם סימן רצ"ח: כלאי בהמה. מיי' שם פ"ט ה"ג. טור וש"ע שם סימן רצ"ז ב' סעיף ה: ב בהמה. ת"כ פ"ד דפ' קדושים. ועי' בהלק"ש דהרא"ש ז"ל בני כלאים סי' ה'. מיי' שם פ"ט ה"ז. סמג לאוין רפב. טור וש"ע שם סימן יא:

תוספות חדשים

משנה א [בר"ב ד"ה **כלאי** בהמה כו' כמ"ד אין חוששין כו' עכ"ל ולענין הל' מספקא לן אי חוששין לזרע אב אי לא ועיין במשנה ד' מ"ש התוי"ט: בא"ד **רבנן** קשישי כו' שרוכבין כו' עכ"ל וכ"פ בש"ע שמותר: תוי"ט ד"ה **אסורים** וע"ז כו' שהם תוקעים עצמן כו'. פי' שאומרים אין לנו עסק אלא בתורה אבל לא במצות כ"פ הערוך וכ"כ רש"י ביבמות ד' ק"ט גבי התוקע עצמו לדבר הלכה ע"ש: בא"ד **מותר** ליישב עליו כו' עכ"ל. ועדיין קשה דאיך

ק"פ

תוספות רע"ק

משנה א [אות כט] תוי"ט ד"ה **אסורים**. ונמשך אחריו הר"ב) עי' תשובת הרשב"א סימן תצ"א: [אות ל] בא"ד **דק"ו** מעיקרא פריכא) ובבאר היטיב

תוס' אנשי שם

אלא מללבוש. וקשה הכי כל' שלילה דאע"ג דאיכא בהו נמי איסורא אחריתי דהיינו להעלות מ"מ ליכא בהו איסורא פסיקתא אלא כלבישה דאילו העלאה אינה אסורה רק דרך לבישה. וה"נ בסיפא ואינן אסורין אלא מלהרביע נומר אע"ג דאיכא נמי איסור אחר שהוא חרישה והנהגה מיהו לאו מלתא פסיקתא דאין אסור מה"ת רק טהורה עם טמאה כדלקמן משא"כ הרבעה דכל ב' מינין אסורין. (ס"ל): תוי"ט ד"ה **כלאי** בהמה כו' ולא שיהנה כו'. פי' דטורח הגדול לגדלם ולמוכרם לעובד כוכבים הותר לו ולא שיהנה בהם בגופן למשוך לחרוש ולהנהיג ולרכוב. (כ"ד): **בא"ד** **לאחר** שגדלו ע"י נכרי כו'. לא ידענא מאי קאמר דאי סברא הוא דליתסר גידול דומיא דזריעת כלאים לעולם ליתסר דקמפטם להו וקרבי איסורא ואיזה גבול יש לדבר דקתני מותרין לקיים ואיזה חלוק יש בין גדול לקיום הא תרווייהו איתנהו בעולם ואי שרית להו לקיימן והאי דבכל גוונא שרי בין זמן מועט או זמן מרובה בין גידלו כ"ש או לא. והנלע"ד נכון דמש"ה אצטריך דאי הוה תני לגדל הו"א לגדל לצרכו ולהשתמש בו קמ"ל דשרי ולא מתסר משום משתמש בכלאים ומ"מ לא יקיים הרבה ביחד דלא ליתי לידי רביעת כלאים. דס"א אפילו גרמא ממילא נמי אסירא בהרבעת כלאים דלא הותרה אלא הנאתן אחר שבאו לעולם. אבל לגרום ביאתן לעולם דהויא ודאי דומיא דזריעה ומביא פסול לעולם כד"א דאסור. מש"ה תני נמי ולקיים דממשנה יתירה שמעינן דשרי לקיימן אפילו הרבה ואע"ג דאין זע"ז וקמ"ל כדשמואל דאמר בכלאים עד שיכנים כמכחול בשפופרת וקי"ל כותיה ואי תני לקיים בלחוד ה"א מאי לקיים דקאמר היינו לגדל והנאה לחוד אבל משמעינן דשרי ולגרום הרבעה אסור מש"ה תני תרתי כנ"ל. (ק"ש): תוי"ט ד"ה **אסורים** כו' פי' שהם תוקעים עצמן כו'. אגב חדא הכי קמ"ל מאי דקתני בתוספתא במקום אין משיבין מן המלך תני כתם אין משיבין מן התוקע ופי' הר"ש תוקע עצמו לדבר הלכה ור"ל שונה בתורה ואינו מקיים כדפרש"י ביבמות קט: (מ"ז): **באר** **מעיקרא** פריכא כו'. לא נסירא דאין זה טעם מספיק לחלוק על פירוש' ואי איכא לספוקי דלא כפירוש' היינו משום דהבבלי חולק עליו בפי' שהרי בחולין עט. שקיל וטרי על היתר הנהגת שני פרדות יחד מכלל דפרדס בפ"ע שרי

ושו

עם טהורה יז). טמאה עם טהורה. וטהורה עם טמאה יח). אסורין לחרוש ולמשוך יט) ולהנהיג כ): **ג** המנהיג סופג את הארבעי' כא). והיושב בקרון סופג את הארבעים כב). רבי מאיר פוטר כג). והשלישית שהיא קשורה לרצועות כד) אסורה כה): **ד** אין קושרין את הסוס לא לצדדי הקרון כו) ולא לאחר

הקרון

ולמשוך ולהנהיג: למשוך את שדרכו למשוך ולהנהיג את שדרכו להנהיג. גמל אורחיה במשיכה וחמור אורחיה בהנהגה ומיהו בין בגמל בין בחמור חייב בין מושך בין מנהיג: **ג** והיושב בקרון. חייב הואיל ואזלי מחמתיה חשיב כאילו מנהיגן: רבי מאיר פוטר. היושב בקרון דלאו מידי קעביד ואין הלכה כר"מ: והג' שהיא קשורה לרצועות. אם שני סוסים קשורים בקרון וקשר שם חמור אע"ג דבלא חמור קאזלי אסור ולא חזינן לחמור כמאן דליתיה: **ד** אין קושרין סוס בצדי הקרון. כשהבקר מושכות בקרון אין קושרין סוס בצדו או אחריו של קרון כדי שילמוד למשוך לפי שפעמים הבקר שאחר הקרון דוחף את

הקרון

דלעיל שהקשו מקרא דדוד ובניו בפרד שהוא משני מינים שהניחם טמאים שמע מינה דמדאורייתא אסורין כי לא מצאנו גזירה זו באחד מספרי הנביאים [*ומיהו מצאתי ראיתי בתוס' פרק קמא דקדושין ריש דף לח בד"ה להקריב עומר וכו' דהאמרינן התם בגמרא שלא אכלו ישראל מצות מחדש בבואם לארץ עד שהביאו העומר כתבו התוספות דמקשה בירושלמי למה לא אכלו דהא איתי עשה דבערב תאכלו מצות וידחה לא תעשה דחדש ומתרץ דאין עשה דקודם הדבור דוחה ל"ת דלאחר הדבור א"כ י"ל דגזירה כזית ראשון אטו כזית שני עכ"ל *א"כ הכא נמי נוכל לומר שגזרו אף שלא מצינו כן]: ולמשוך ולהנהיג. [*פי' הר"ב למשוך את שדרכו וכו'. עד אורחיה בהנהגה. וכ"פ הר"ש ומסיים כדאי' בפ' שנים אוחזין ע"כ לא אמתני' דהכא אלא אברייתא דהתם סוף ד' ח שנים שהיו מושכין בגמל ומנהיגים בחמור וכו' אבל הכא נראה יותר מ"ש] הרמב"ם וז"ל למשוך בהם העגלה או האבן וכדומה לו. ולהנהיג שיקשרם ביחד ויוליכם וזה ענין שאמר הכתוב לא תחרוש בשור ובחמור יחדו ואמרו שענין יחדו ר"ל לחבר ביניהם וליחדם על איזה דרך שיהיה או לחרישה או לזולתה ע"כ: **ג** סופג. במשנה ה פ"ו דמס' זבחים כתב הר"ב

שני

ח"נ. ג פוטר נ"מ שם פוטר את היושב בקרון וכ"ה כל"ס. לרצועות בירושלמי לרצועותיהן. ד לצדדי בירושלמי בצדדי וכל"ס בצידי.

מלאכת שלמה

טהורה אבל טמאה עם טמאה או טהורה עם טהורה אינו אסור אלא להרביע ולא לחרוש ולמשוך זהו דין תורה ומד"ס אסור אפי' לחרוש ולמשוך ולהנהיג ע"כ. וכ' ה"ר יהוסף ז"ל י"ס דגרסי בד"א בהמה וכו' וכ"ל דשבוש הוא דזה הוא משנה בפ"ע שלמעלה דבר בהרבעה וכאן בא לומר בהמה עם בהמה וכו' אסורין לחרוש וכו' ע"כ: **ג** ר"מ פוטר כו'. בב"מ שם איתא דשמואל מפיך ותני וחכמים פוטרין את היושב בקרון: והשלישית שהיא קשורה וכו'. ירוש' תני בראשונה לא היו אלא שתים דכתיב וירכב אותו במרכבת המשנה אשר לו עמד פרעה ועשה שלש דכתיב ושלישים על כולו וה"ט דשלישית דמתני' עמדה רומי מלכות הרשעה ועשתה אותה ד'. ופי' הרמב"ם ז"ל שלישית שהיא קשורה לרצועות ר"ל העגלה השלישית הקשורה עם הקרון אסור לשבת בה כשימשכו העגלות ההם בהמות כלאים ע"כ ובבא זו לא הביאה הרמב"ם בחבורו וכבר נתן טעם לזה מהרי"ק ז"ל: **ד** אין קושרין וכו'. ירוש' תני ור"מ פוטר את שלצדדין או שלאחריו דלא מנהיג הוא ואם הי' מסייעו בין במעלה בין בירידה הכל מודים שהוא אסור ופי' הראב"ד ז"ל בפירושו למס' תמיד בשם

רבינו

תפארת ישראל

יכין

יז) מיהו כל שניהם טהורין או טמאים א"ל לרמב"ם מד"ס. וחלק עליו רא"ש: יח) ר"ל שאפי' שהטהורה אסורה בהקרון והטמאה טפילה במשיכת המשא או שהוא איפכא. וכן צריך לפרש כל הנך עם שבמשנתינו: יט) משא ועגלה: כ) מלקשרם יחד ולהנהיגם כשקשורים יחד אפי' בלי משא: כא) אפילו אינו יושב בקרון: כב) דישיבתו גורמת שתלך: כג) להיושב דלאו מידי עביד. והלכה כחכמים: כד) בב' סוסים קשורים בקרון. וקשר חמור ברצועות הסוסים ולא בקרון: כה) אילו"ק דכבר תנא לה רישא אחד המנהיג נראה לי דקמשמע לן דאחת מושכת ואחת מונהגת מצטרף למלקות. ומשום הכי נקט נמי שלישית ולא שנייה דקמשמע לן דאפי' עם אותו שקשר ברצועה ולא בקרון. הי' השלישית. דאז אינו קשור נגד המשא כלל. אפילו הכי מצטרף ולוקה. ואע"ג דבמשנה לא קאמר רק אסור ע"כ אסור ולוקה קאמר. דארישא קאי והאי גרע מאילו שניהן קשורים יחד בחבל ומנהיגם דלוקה [כרמב"ם פ"ט מכלאים ה"ז וכן מוכח נמי מסוף משנה ס' והו"ק]: כו) שקשורים בו בקר. מפני

שהסוס

משנה ראשונה

וטהורה עם טמאה הכל אחד בין שזה זכר וזה נקבה או איפכא אין בזה חידוש ומשנה יתירא הוא הכ"מ: אסורין לחרוש ולמשוך. ולא קתני להרביע. דלא צריכא ליה דפשיטא דגבי הרבעה לא הוזכר בהמה או חיה בשם אלא בהמתך. אבל בחרישה הוזכר שור וחמור קמ"ל דלאו דוקא דה"ה חיה וה"ה טהורה עם טהורה. והרמב"ם שכתב דמן התורה אינו אסור אלא הטמא עם הטהור. מפרש דכולהו דחשיב עד טמאה עם טהורה קאי אמתני' דלעיל ובהרבעה מיירי דכולהו אסירי מדאורייתא וטמאה עם טהורה לחוד קאמר דאסורין לחרוש כלומר מדאורייתא: ולמשוך ולהנהיג. פי' בין שמושכין יחד העגלה או המשאוי או חורשין יחד בלא סיוע האדם להנהיגם. או שעושין יחד המלאכה ע"י הנהגת האדם והיינו דאמרי' גמל אורחי' במשיכה וחמור בהנהגה. אבל בהנהגה לחודה שלא לצורך מלאכה אפי' קשורין בחבל משמע דליכא איסורא כדאמרי' בב"מ ד' צ' המזווג בכלאים פטור ואינו לוקה אלא דש ומנהיג בלבד. פי' רש"י מזווג שור וחמור לקרון ובא אחר והנהיגם פטור הראשון דלא תחרוש כתיב ואינו לוקה אלא זה המנהיגו ע"כ ומשמע משום דמנהיגם כשמושכים בקרון הא בלא קרון אינו חייב אע"פ שקשורין יחד. וכ"כ הרא"ש בסוף הל' כלאים בתשובה שהשיב לאבי"ה לרבינו אפרים דתרתי בעי' קשירה ושעת מלאכה. אלא שדעת ר' אפרים היא דהנהגה לחודה יחד אפי' בלא קשירה כלל אסור. אבל רוב הפוסקים לא ס"ל הכי דהא יחדו כתיב ובלא קשירה אינם יחדו. ונ"ל דמתני' נמי דיקא דמאי איריא דחשיב הכא בהמה עם בהמה וחיה עם חיה ולא תני עוף עם עוף דהא שור שור משבת ילפי' ועופות בכלל. וגם הרמב"ם בחבורו לא הזכיר כאן עוף כמו שהזכיר גבי איסור הרכבה. משום דעופות לאו בני מלאכה ניהו למשוך ולחרוש ואינו אסור אלא בשעת מלאכה דלא תחרוש כתיב. אלא שראיתי בעו"ז שאוסר לקשור גם עופות כלאים יחד בשואין החבל ע"ש ולע"ד זה מותר כיון דלאו למלאכה בעי להו. ואם בא לחוש לסברת רבינו אפרים בלא החבל נמי אסור הנהגה בעלמא אלא דרבינו אפרים יחיד הוא בזה נגד כל הפוסקים. ובכ"מ פ"ט מה"כ כתב שסברא זו א"א להעלותה על הדעת וע"ש: **ג** והיושב בקרון סופג. פי' הר"ב דאזלי מחמתי'. ובפירוש הרמב"ם שישיבתו עוזר ותיקון למלאכה ע"כ ובחבורו כתב שישיבתו גורמת לבהמה שתמשוך העגלה ע"כ ואינו מובן היאך ישיבתו גורמת או עוזרת. ואין לומר שצועק אל הבהמות והולכין דהא פלוגתא דאמוראי היא בב"מ ד' צ' אי חשיב מעשה. ולכך אין לומר נמי שרודן במקל ובזמורה דמשמע דהא פשיטא דהוי מעשה גמור ומאי קמ"ל ובפ"ק דב"מ אמרי' יושב לא תפיס במוסרה. ושמא משום דלא תפיס במוסרה סד"א דלדייה במקל לא חשיב מעשה קמ"ל אלא שהרמב"ם כתב טעמא דר"מ מאחר שהיושב אין עוזר בשום תנועה להוליך העגלה או בהמה ע"כ וצ"ע: והשלישית שהיא קשורה. פי' הר"ב אע"ג דבלא השלישית אזלי לא אמרי' כמאן דליתא ומסיים הרא"ש בהל' כלאים דלא אמרי' כיון דזה יכול וזה אינו יכול הוי מסייע שאין בו ממש ע"כ וקצת קשה דהמתני' נקט שלישית בשנים נמי משכחת לה כשאחד גדול ועריץ והשני קטן. והרמב"ם מפרש בענין אחר

השלישית

ציונים

ג המנהיג. ב"מ צ: מיי' שם ה"ט. סמג שם טוש"ע שם סעיף יג: **ד** אין קושרין. טור וש"ע שם סעיף טו:

תוספות חדשים

ק' הכי גבי בגדים אם מפסיק ביניהם דבר כמו רצועה של עור בין צמר ופשתים שרי לדעת הרא"ש וסייעתיה וכ"ד הר"ב בפ"ט מ"ט ובכלאי בהמה אחד מצד זה של הקרון ואידך בצד ב' אסור. וצ"ע ליישב מדכתיב בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים ובגד כלאים וגו' מדסמך בהמה לשדה ש"מ דיליף מהדדי דשרי סוגה ממנה ולא מבגדים ועי"ל מדאיצטריך לאסרי כלאים לגבוה מכלל דלהדיוט שרי דהכ"ג דרשינן גבי רובע ונרבע. אח"כ מצאתי כן מפורש בגמ' חולין דקט"ו ע"א.

(ממהורש"ח ז"ל):

משנה ב [תוי"ט ד"ה] בהמהכו' ש"מ דמדאורייתא' אסורין

תוספות רע"ק

היטיב ש"ע י"ד סימן רצ"ז הובא בשם הגאון מו"ה עזר ז"ל שתמה על דברי הרא"ש אלו. דהא הרא"ש לשיטתיה דפסק בהלכות כלאים דלא הוי כלאים אלא היכא דהצמר ופשתים מתחברים יחד ממש. משא"כ היכא דהגורת שני ראשי' צמר ופשתים ובאמצע משיחה של עור שמחברן לא הוי חיבור וליכא כלאים. א"כ שפיר יליף הירושלמי בק"ו מה כלאי בגדים דמותר ללבוש זע"ז אף אם חברן זע"ז ע"י רצועה של עור אפ"ה אסורים בתערובתן כלאי בהמה שאסורים אם קשרן זה לזה ברצועה לכ"ש דאסור בתערובתן ע"ש. וראיתי שכן הקשה בתוס' חדשים ומה שכתב שם בסה"ד אח"כ מצאתי כן מפורש בגמ'. במחכ"ת התם דנין רק דמותר להדיוט באכילה אבל עדיין י"ל דאסור לעבוד בו. דהבהמה עצמה כלאים דיש בו צד המור וצד סוס:

משנה ב [אות לא] בתוי"ט ד"ה בהמה. א"כ ה"נ וכו') לענ"ד אינו מספיק דאף

שאפשר

תוס' אנשי שם

ועוד דלישנא דהש"ס במכות כג. דקאמר דבהמת פסולי המוקדשין גוף א' הוא ועשאו הכ' ב' גופין ולא קאמר מין א' הוא ועשאו הכ' ב' מינין אע"ג דאיסור כלאים ברבוי המינין תליא ולא ברבוי הגופים כל שהם ממין א'. ואין זה אלא להודיע שלא היה אסור משום כלאים אם לא היה חשוב אף לשני גופים אע"פ שהוא חשוב לב' מינים דומיא דפרד א' שהוא משני מינים ממש ואינו אסור לבדו משום כלאים להיותו גוף א'. (הו"ע). ובס' ש"ל כ' שגם בירושלמי הוא דעת יחיד שהוא איסי בן עקביא אבל לק' בסך פרקא שקיל וטרי הירושל' גופיה להתיר הנהגת ב' פרידות ע"י בדיקת האזנים וקאמר דהכי מספקא ר' מונא לאילין דר' יודא נשיאה ע"ש. ש"מ דלא ס"ל כאיסי דרבנן פליגי עליה ולא חשיבא להו הך ק"ו: **ב** תוי"ט ד"ה בהמה כו' ש"מ דמדאורייתא אסורין כו'. נעד"ל ליישב קושית התי"ט ע"פ דברי הפנ"י דאם התורה התירה בפירוש א"א לחז"ל לאסור ובזה א"ש מ"ש בירושלמי אין למדין מן התוקע וחלילה לאדונינו דוד שיעבור על איסור תורה ולמ"ש א"ש דבאמת מה"ת אין כאן אסור רק אם לא ילפינן מינים ויוכלו חכמים לאסור. (כ"ם): **ג** בר"ב ד"ה והשלישית וקשר שם חמור כו'. ובלת"מ פי' שקשר החמור לפני הב' סוסים ברצועות. וע' בע"ת

שהקשה

הקרון (כו). ולא את הלובדקים (כז) לגמלים. רבי יהודה אומר כל הנולדים מן הסוס אע"פ שאביהן חמור מותרין זע"ז (כח). וכן הנולדים מן החמור אע"פ שאביהםי סוס מותרין זה עם זה. אבל הנולדים מן הסוס עם הנולדים מחמור אסורים זה עם זה: ה הפרוטיות (כט) אסורות (ל). והרמך (לא) מותר.

ואדני

ח"נ. הלובדקים כל"ע הלובדקס ובכה"י הלובדקס וכ"ה בל"נ. וכן בל"ם וכל ונל"ע אבל ובנ"ם שבמשנה כגי' שם מן וכל והמדפיסים שאחריו שלא שאין לגי' אבל מקום הגיהו וכן. מחמור כל"ס מן החמור.

הקרון ומנהיגו בגופו: לובדקס. חמור של לוד והוא גדול ועריך משאר חמורים ודומה לגמל: אע"פ שאביהן חמור מותרין זה עם זה. שאביו של זה חמור ואביו של זה חמור וקמ"ל דלא אמרינן אתי לד סוס ומשתמש בלד חמור ולד חמור משתמש בלד סוס דכיון דאמותיהן שוות אין חוששין לזרע האב: אבל הנולדים מן החמור עם הנולדים מן הסוס אסורים זה עם זה. כיון שאמו של זה ממין החמורים ואמו של זה ממין הסוסים דבתר זרע האם אזלינן והרי הן שני מינים והלכה כר' יהודה: ה פרוטיות. מין פרדות שאין אדם יכול לעמוד [עליהן] ולברר ע"י סימנים איזה מהם אמו חמור ואיזה מהם אמו סוס הלכך אסורין זה עם זה: והרמך מותר. שכולם מין אחד ואמם סוס

ובלשון

שני פירושים: ד אף על פי שאביהן חמור. כתב הר"ב וקמ"ל דלא אמרינן אתי לד סוס ומשתמש בלד חמור וכו' דכיון דאמותיהן שוות אין חוששין לזרע האב וכו'. ולעיל במשנה ב מפרש דלמ"ד חוששין דכל מיני פרדות מותרים. ודברי הר"ב כדברי הרמב"ם. וצריך לומר דודאי למ"ד חוששין כולן מין א' שסובר כיון שבשניהם יש שני לדדין חשובין כמין אחד. כי מה שיש בזה יש כמו כן בזה. אבל לרבי יהודה שסובר דפרדות שאמותיהן בלתי שוות אסורים והוי אמינא דכמו שחושש לזרע האם כמו כן חושש לזרע האב וכי נמי יש שני לדדין בכל אחד הואיל וכשאין אמותיהן שוות אוסר הוי אמינא דכי אמותיהן שוות ואביהם שוים נחוש לכל לד ולד שישתמש בלד אחר שאינו מינו. קמ"ל דסברת רבי יהודה דאין חוששין כלל לזרע האב וכמאן דליתיה הלכך הנולדים מן הסוסים אזלינן בתר אמותיהן ששוות ואף ע"פ שאביהן של שניהם מין אחר אין חוששין לזרע אביהם כלל. אבל קשה דאי סבירא ליה לר' יהודה דאין חוששין לזרע האב. א"כ רבותא הוה ליה לאשמועינן במתניתין דהנולדים מן הסוס אע"פ שאבי האחד חמור ואבי האחד סוס אפילו הכי מותרין דזרע החמור אביו של האחד אין חוששין לו. והר"ב דייק ומפרש שאביהן באבי שניהן. וכן הם דברי הרמב"ם לפי שכל אחד מהן יש בו חלק כו' ובגמ' פרק אותו ואת בנו דף עט בעו לפרושי הא דאע"פ שאביהן חמור היינו דאבוה דחד סוס ואבוה דחד חמור וקאמר רבי יהודה דמרכיבין סוס גמור על פרד בן סוסיא ומאי שאביהן חמור אביו של פרד קאמר ומסיק דאבוה דהאי חמור ואבוה דהאי חמור בהו קאמר דוקא רבי יהודה דשרי משום דמספקא ליה אי חוששין לזרע האב. וממ"נ מותרין דאי חוששין הרי יש בשניהן שני לדדין ומין אחד הם. ואי אין חוששין כ"ש דשרי. ופריך צריכא למימרא ומשני דמהו דתימא אתי לד כו' קמ"ל דהא לא אמרינן. שאין כאן לד סוס מיוחד ולד חמור מיוחד הלכך אין מזכירין כאן לדדים. דהא מבלבל זרעיה ומינא באפי נפשיה הוא דמקרי והוי מין בפני עצמו מעין סוס וחמור. וכתבו התוס' ולא דמי לחציו עבד וחציו בן חורין דאסור בחציה שפחה וחציה בת חורין דאתי לד עבדות ומשתמש בלד חירות [כמו שמוכח ממשנה ה פרק השולח בגיטין וכן במשנה יג פ"ק דעדיות] דהכא כלאים אמר רחמנא דוקא תרי מיני

וכל

מלאכת שלמה

רביעו מלכי לדק דבהמה בבא דלעיל השליטית שהיא קשורה לא פליג ר"מ אע"ג דהתם נמי לאהרגילו עביד דל"ד משום דהתם כיון דשלשתם קשורין ביחד מודה ר"מ דאסור מדרבנן דאיכא למיגזר אטו מנהיג אבל הכא שהוא בלדי הקרון או לאחריו כיון דמפסיק הקרון בין הבהמות אין דרך ההנהגה כ"כ ולא מנכרא מילתא וליכא למיגזר מנהיג אבל במקום שמסייעין זה את זה אע"פ שהקרון מפסיק ביניהם חשיבה הנהגה בכלאים ובשביל כך מסיים לשם בתוספתא בירוש' שאם היו מסייעין זה את זה בירידה ובעליה הכל מודים שהוא אסור וטעמא מפ' ר' יוחנן בירוש' מפני שזה נושא עלוותו של זה וזה נושא עלוותו של זה ורב אמר שנושאין האבל של ביניהם ע"כ: ולא את הלובדקס. ירוש' אית תנאי תני ניבדקוס מ"ד לובדקס ע"ש לובים וכושים דהיינו מצרים ומ"ד ניבדקים אבהנום תרגום ירוש' כהן מדין אונס למדין ופי' בערוך חמור של מדין ל' גמלי וכאן ר"ל חמור גדול אב החמורים תרגום ירוש' ועיירים עשרה ולובדקין עשרה: אבל הנולדים כו'. בחולין שם אי' דחנניא פליג עליה דאפי' הכא בסיפא כולן מותרים שבשניהם יש שני לדדים והאי בר סוס וחמורה

והאי

תפארת ישראל

יכין

שהסוס דוחף לפעמים העגלה: כז) חמור לוד הוא עריך וחזק ודוחף גם הוא לעגלה. וגמלים לרבותא נקט. אע"ג דגמלים חזקים טפי מלובדקים אפ"ה חיישינן שיסייעו וכ"ש לסוס ובקר: כח) ולא אמרי' דאתי לד סוס ומשתמש בלד חמור. דאין חוששין לזרע אב. דאף דלמ"ד חוששי' אף לזרע אב. אפ"ה כל פרידות שאבותיהן שוות. וגם אמותיהן שוות מותרות זב"ז מדים ב' לדדים שוין בכ"א. ועכ"פ בא' אביו ואמו סוס. וא' אביו חמור ואמו סוס אסור. מדאין בכ"א ב' לדדים. והלכה כר"י: כט) הן פרדות בעודן בילדותן. דג' סימנים יש בפרדות שאמן סוס. אזניו קלרות. וגם זנבו קלר. וקולו דק. ובשאמו חמור כולן להיפך. אולם בעודן בילדותן א"א לעמוד על סימניה אם אמה סוס או חמור: ל) זה עם זה: לא) הן מין

סוסים

משנה ראשונה

השליטית היינו עגלה שליטית שקשורה אחר השתים שלפניה והיושב בשליטית חייב נמי כיושב בקרון בחייב ולהכי נקט שליטית משום דאיכו מפרש הקרון איכה העגלה שהעגלה עשויה למשא וקרון היא עגלה אחרת שקשורה לעגלה ובקרון יושבין האנשים וכן משמע בר"פ כילד הרגל דתני עגלה המושכת בקרון. והשתא הקרון היא עגלה שניה ועלה תני שאם יש עוד שליטית גם היא אסורה: ד ולא את הלובדקים לגמלים. פי' כשגמלים מושכין בקרון אין קושרין לובדקים בלדי הקרון או אחריו וקמ"ל דלובדקים אינו מין גמל. אבל בלא קרון ליכא איסורא לקושרן כיון שאין עושין מלאכה כדפי' לעיל: כל הנולדים מן הסום כו'. דסבירא ליה אין חוששין לזרע אב. ולכאורה משמע דמתני' פ"ק דבכורות טהורה שילדה מין טמא מותר באכילה ולא חיישי' שמא אביו טמא משום דאין חוששין לזרע האב וכר"י. אבל איכה לאיה דהתם משום דקי"ל אין טהורה מתעברת מטמא לעולם ולא טמאה מטהור כדאמר התם בגמ'. ויש לדקדק דהך מילתא דר"י ה"ל לשנותה לעיל אהא דאמרינן כלאי בהמה אסורים זה בזה והיינו הנולד מכלאים ולא פירש ת"ק איזו הוי כלאי בהמה והתם שייך מילתיה דר"י הנולדים מן הסוס וכו' ואמאי נעץ תד הכא. ונראה משום דתנא דלעיל לענין הרבעה איירי כדפי' לעיל להכי סמיך ותני אבתרה בהמה עם בהמה ועם חיה כו' לאשמועי' דבהרבעה נמי חיה בכלל בהמה ואע"ג דמפסיק התם לענין מלאכה שאסורין לחרוש היינו לרבותא דאפי' במלאכה שפרש קרא שור וחמור אפ"ה החיה בכלל ומיהו כ"ש לענין הרבעה. ואיידי דתני התם למשוך ולהנהיג תני אבתרה המנהיג סופג וכל השייך לזה והדר תני להך דר"י ועיקר מילתיה דר"י משמע בפ' אותו ואת בנו דלענין הרבעה אתרה וכ"ת מהא דכתב הר"ב אתי לד סוס ומשתמש כו': ה והרמך מותר. פי' הר"ב שכולם מין אחד כו' ומשמע דמותרין זה עם זה קאמר. אבל לפ"ז ה"ל למיתני הרמכים כדתני הפרוטיות. והרמב"ם בחבורו נראה שמפרש הרמך

הוא

ציונים

ר' יהודה אומר. חולין עט. פיי' שם ה"ו. סמג שם. טור וש"ע שם סעיף ט: ה והרמך. פיי' שם ה"ה. סמג שם. טור וש"ע שם סעיף ז:

תוספות חדשים

אסורין כו' עכ"ל ® אגב ריהטא כתב זה דבהרבעה גם הרמב"ם מודה דקרא שהמא כתיב בהמתך לא תרביע כלאים משא"כ בחרישה. (מהג"ל):

אמר המגיה ולפענ"ד דבעל התי"ט שפיר דק דהא בירושלמי על שרצו לאסור לרכוב על פרדה מקשה מדוד ובניו שרכבו אפרדא ואם כן ארכיבה קאי ולא אהרבעה ורכיבה יליף שם מק"ו מהנהגה וא"כ שפיר מוכח דמדאורייתא אסור אפילו להנהיג דאל"כ אין ק"ו ארכיבה ודו"ק.

תוספות רע"ק

שאפשר שגזרו ע"ז מ"מ מהיכא פסיקא להירושלמי להקשות דלמא בימי דוד ובניו עדיין לא גזרו ובי"ד של אחריהם גזרו. וכעין זה כתב המשנה למלך פ"ז ה"ו מהלכות בית הבחירה. אמנם ראיתי בטורי אבן חגיגה ד' ו' ע"א ד"ה והא שמואל וכו' וצ"ל דקים ליה לר' שכבר גזרו רבנן על חינוך קטן: [אות לב] בתו"ח ד"ה בהמה. אגב ריהטא וכו') במחב"ת הוא כתב כן אגב ריהטא דהא מכה קושית הירושל' מדוד ובניו מוכח דגם זה הוא דאורייתא:

תום' אנשי שם

שהקשה לפי' הר"ש והר"ב דהשליפי אינו עושה כלום אמאי אסור הא קי"ל דזה יכול וזה אינו יכול הו"ל מסייע שאין בו ממש. ואפשר משום גזירה אסרו רבנן ע"כ. אבל הר"מ מפ' דקרון הוא מין מהעגלות והם ב' עגלות הא' קשורה בשניה ועגלה שליפית קשורה באותם הרלועות שבה ויושב בקרון שהוא בתוך העגלות הראשונות מחלוקת ר"מ וחכמים לענין מלקות אבל יושב בעגלה השליפית ודאי לכ"ע ליכא לחייבו מלקות אלא דיש מקום לפוטרו לגמרי לכך נקט והשליפית כו' אסורה ר"ל העגלה השליפית הקשורה עם הקרון אסור לשבת בה כשימשכו העגלות הללו בהמות כלאים. ע"כ: ד בר"ב ד"ה לובדקים חמור של לוד. וכ"ה ג"כ בפי' רפ"ה דשבת וכ"ה בפי' הרמב"ם כאן והוא תמוה דבגמ' שבת איתא לובדקים אר"ה חמרא לובא ופירש"י חמור הבא ממדינת לוב וכ"ה בירושל' כאן ובשבת והובא בתוס' שם ודוחק לומר שטעות נפל בהר"ב בב' מקומות וגם בפי' הר"מ וצ"ל לוב. (לה"מ): תוי"ט ד"ה אע"פ כו' וי"מ"ג מותרין כו'. והא דקאמר ר"י אבל הנולדים כו' ולא אשמעינן רבותא טפי דהנולדים מן הסוס אע"פ שאבי הא' חמור ואבי הא' סוס אפ"ה אסורין דמספקא ליה ושמא חוששין י"ל דאי אמר הכי ה"א דודאי חוששין לזרע האב לכן אמר הנולדים מן הסוס ומן החמור ואביהן להיפך דאסורין זע"ז ש"מ ספוקי מספקא ליה. (אלם יוסף): ה במשנה והרמך מותר. להרכיבו עם הסוס. כ"כ הר"מ בפ"ט מה' כלאים. (רמ"ז). ובזה מדוקדק לישנא דמתני' דבפרוטיות נקט בל' רבים משום דר"ל אסורות זב"ז וברמך נקט ל' יחיד דחד רמך מותר עם הסוס. אבל לפ"ז הו"ל למתנייה בפ"ק ואפשר דהתם נקט האסורין זב"ז והכא המותרין:

ואדני השדה (לב) חיה (לג). רבי יוסי אומר מטמאות באהל כאדם. הקופד (לד) וחולדת הסניים (לה) חיה. חולדת הסניים. רבי יוסי אומר בית שמאי אומרים מטמא כזית במשא ובעדשה במגע (לו): ן שור בר (לז) מין בהמה. ורבי יוסי אומר מין חיה (לח).

כלב

ח"ג. ה ואדני נ"א אבני. חולדת גד"ס וחולדת. אומר ב"ש אומרים מטמא גד"נ ל"צ מלת אומרים וגד"ס נ' אומר שמי מטמא. ן בר בירושלמי הבר וכ"ה גד"נ. ורבי יוסי גד"ס ר' יוסי.

ובלשון ערבי קורין לסוסיא נקבה רמ"ך ודומה לו בני הרמכים: אדני השדה. חיה הגדלה בשדות וכמין חבל גדול יוצא מן הארץ שגדלה בו אותה חיה ושמה ידוע והוא ידעוני הכתוב בתורה ומחובר בטבורו באותו חבל היוצא מן הארץ וצורתו צורת אדם בפרצוף וידים ורגלים ואין כל בריה רשאה לקרב אליו כי הוא הורג וטורף כל הקרב אליו וכשרוצים לצוד אותו מורים בחצים בחבל עד שנפסק וצועק בקול מר ומת מיד ואליו רמוז באיוב (ה) כי עם אבני השדה בריתך: מטמא באהל כאדם. דכתיב (במדבר יט) וכל אשר יגע על פני השדה באדם שגדל בשדה: הקופד. שרץ שגופו מלא קוצים וכשאדם נוגע בו כופל עצמו ומכניס ידיו ורגליו בבטנו ונעשה ככדור וקורין לו בלע"ז (א) אריצ"ו: חולדת הסניים. חולדה הגדלה בסנה: כזית במשא. דמספקא להו אם מין חיה ומטמאה נבלתו בכזית ומטמאה נמי טומאה חמורה במשא לטמא אדם לטמא בגדים כנבלת בהמה טמאה או מין שרץ הוא ומטמא בכעדשה אבל אינו מטמא במשא כנבלת בהמה אלא במגע כשרץ ואין הלכה כר' יוסי לא באדני השדה ולא בחולדת הסנאים: ן שור הבר. שור הגדל במדבר: מין בהמה. וחלבו אסור ואינו טעון כסוי דסברי רבנן עקרו מן הישוב היה אלא שברח למדבר ונעשה שור בר: מין חיה. וטעון כסוי וחלבו מותר קסבר עקרו מן המדבר היה וסימנים שמנו חכמי' להכיר בין בהמה לחיה בשאר חיות נאמרו חוץ משור הבר ואין הלכה כרבי יוסי.

כלב

(א) שטאכעלשוויין

וכל פרדות הבאים מסוס וחמור מין אחד הוא ע"כ: ה ואדני השדה חיה. פי' במשנה דלקמן. וכתב הר"ב ואין כל בריה רשאה לקרב אליו. לשון הר"ש כמלא החבל. [*ועיין בפירוש הר"ב במשנה ז פרק ז דסנהדרין]: כזית במשא. פירש הר"ב כנבלת בהמה דחיה בכלל בהמה כדאיתא בפרק בהמה המקשה: ן מין בהמה. כתב הר"ב וחלבו אסור כו'. וכ"פ הרמב"ם. וטעמם דאילו לענין כלאים לא נפקא מינה דכל שני מינים אפילו שניהם מין בהמה או מין חיה אסורים זה עם זה כדתנן במשנה ב לענין לחרוש כו' וכ"ש לענין הרבעה וכדתנן במשנה ו פ"ק [*ומיהו למה שכתבתי לעיל [מ"ב] בשם הרמב"ם דטמאה עם טמאה וטהורה עם טהורה מדרבנן איכא למימר דנפקא מינה לענין מלקות ולכן נראה לי דתרי מתלת נקט אבל לקמן בלשונו שאכתוב בד"ה כלב כו' לא משמע כן וצריך עיון]: מין חיה. וכתב הר"ב וסימנים שמנו חכמים. בפרק אלו טרפות בגמרא דף נט:

כלב

מלאכת שלמה

והאי בר חמור וסוסיא וכולהו חדא מינא נינהו: ה הקופד וחולדת הסנאים. פי' הה' הרש"ש ז"ל דהסנאים קאי אתרוייהו דכי היכי דחולדה סתם הוא שרץ האמור בתורה והגדלה בסנה היא חיה ה"נ בקופד ומפני שהיא דומה לאנקה הוצרך לומר כי הוא מין חיה ואינו מין שרצים. ירושלמי תני הירודות והנעמיות ה"ה כעוף לכל דבר והכתם ה"ה כחיה ואי כלאים בהנהגה עם מין אחר ועוד גרסי' התם ר' חייא בש"ר יוחנן ששה ספיקות הן תלתא אגיגא דב"ש ותלתא לכ"ע. הגלף מספקא להו לב"ש אי מין אילן אי מין ירק והוי כלאים בכרם מספק. כלי נתר לב"ש מספק מטמאין מתוכן ומאחוריהן ככלי חרס ומאחוריהן ככלי שטף. ולב"ה ה"ה ככלי חרס לכל דבר. וחולדה הסניים דמתני' לב"ש. ותלתא לכ"ע פול המצרי בזרעים וכדתניא ר"ש שזורי אומר שש מדות מנו חכמים בפול המצרי זרעו לירק מתעשר להבא. נזרע מתעשר לשעבר. נזרע וירק או נזרע וחישב עליו לירק מעשר מזרעו אירקו ומירקו אזרעו. ואנדרוגינוס באדם. וכוי בחיה. וב"ה הוא דלא פליגי בהני תלתא אב"ש אבל שאר תנאי פליגי כגון באנדרוגינוס בס"פ הערל ובכוי ר"פ אותו ואת בנו. ר' חמא בר עוקבא אמר ואמה טרקסין נמי ספק לב"ה אי קדושתה כלפנים או כלחוץ. ובב"ק דף פ' בגמרא מפ' שחולדת הסניים רגליה גבוהין ודקין וכ' שם תוס' ז"ל דמש"ה מספקא לן במתני' שמא נאו היינו חולדה דקרא וי"ל תורת נבלה או שמא היינו היא וי"ל תורת שרץ וחולדה דקרא שאין בה ספק כלל שודאי היא שרץ כ' שם ז"ל למפ' התם בגמ' דהיינו שרגליה קצרות ושורצת על הארץ ע"כ: מַשָּׂא. גרסי' בפתח המ"ם או מטמאה: בפי' ר"ע ז"ל. לטמא בגדים כנבלת בהמה טמאה. צריך למחוק מלת טמאה: ן שור בר מין בהמה. ולא הוי כלאים עם שור סתם ופירש ר"ח ז"ל שהוא בופאלו

תפארת ישראל

יכין

סוסים קטנים קלי מרוץ. וקמ"ל דאף שדומין לחמור אפ"ה מותרים עם סוסים אחרים ולא חיישינן לאחלופי: לב) בר נש דטור. נ"ל דר"ל וואלדמענש הנקרא אוראנגאוטאנג והוא מין קוף גדול בקומה וצורת אדם ממש. רק שזרועותיו ארוכים ומגיעין עד ברכיו ומלמדין אותו לחטוב עצים ולשאוב מים וגם ללבוש בגדים ככן אדם ממש. ולהסב על השולחן ולאכול בכף ובסכין ובמזלג ובזמנינו אינו מצוי רק ביערות גדולות שבאמצעי' אפריקא. אולם כפי הנראה היה מצוי גם בסביבות א"י בהרי לבנון ששם גם בזמנינו יש שם יערות גדולות מהרי לבנון המפורסמים להכי נקרא בר נש דטור (א). מיהו ת"ק ס"ל דאע"ג דדומה לאדם בפרצופו ואבריו. אפ"ה כבהמה דינו רק כשאר נבילות. ואמ"ט באהל. והא דנקט' הכא היינו מדאיירי הכא בכולה פרקין מב' מינים שדומין זל"ז לענין כלאים נקט נמי הא נ"מ לענין טומאה: לג) ואינו מטמא באוהל: לד) שטאכעלשוויין: לה) אילטיז שגדילה בסנה. ולי נראה שהוא אייכהערנכען שדומה לעכבר גדול: לו) מספקא ליה אם מין חי' הוא. ומטמאה במשא בכזית או שרץ הוא ויהיה נכלל בשם חולד שאמרה תורה ומטמא רק במגע אבל אפי' בכעדשה: לז) ווילדער אקס: לח) וחלבו מותר. וטעון כסוי דם. ואע"ל

כלאים

בועז

פ"ח (א) ורבותי פירשו שהוא חיה בצורת אדם ומחובר לארץ בחבל שיוצא מטיבורו. ומסוכן מאד (ועי' במעשה טוביה) וכשנפסק החבל מיד מת. ואולם הגם שאין לתמוה שאינו בנמצא בספרי הטבע. כי

כמו

משנה ראשונה

הוא שור הבר ומותר עם הסוס: ואדני השדה חיה. כאן לא כתב הר"ב דנ"מ לענין חלבו וכיסוי כמ"ש לקמן גבי שור הבר דהתם טהור הוא והכא מין טמא הוא דאין לך חיה טהור אלא שבעה המפורשים בתורה איל וצבי ויחמור וגו'. אלא ה"ל לכתוב כאן דנ"מ לטומאה כל חיה שנכרשותו כדכתב בס"פ. ומיהו כאן לא צריך לזה דבלא"ה נ"מ טובא כיון דר' יוסי חשיב ליה מין אדם הוצרך ת"ק לומר דמין חיה הוא. וכן בקופד דנראה כשרץ אצטריך לאשמועי' דמין חיה הוא וכ"ש בחולדת הסניים דב"ש מספקא להו וקמ"ל דלת"ק פשיטא ליה דמין חיה הוא: ר' יוסי אומר מטמאות באהל. פי' הר"ב מאשר יגע ע"פ השדה. ובפ"ב דאהלות פי' דמהאי קרא אתי גולל ודופק ואין מטמאין באהל דאשר יגע כתיב. נראה דכאן ה"ק דע"פ השדה משמע אדם הגדל בשדה ואמר קרא דהנוגע בו טמא שבעה אלמא אדם הוא ותמילא אהדרי לאהל ככל טומאת מת. אבל התם גולל ודופק אין עליהם שם קבר ולא מת ומגע גזרת הכתוב: מטמא כזית במשא. פי' הר"ב כנבלת בהמה. ה"ל למימר כנבלת חיה דהא בחיה מספקינן לה ותרוייהו כתיבי או בנבלת חיה טמאה או בנבלת בהמה וכן בפ' שמיני וכל הולך על כפיו בכל החיה הנוגע בנבלתם יטמא והנושא וגו'. ותוי"ט שכתב עליו דחיה בכלל בהמה דברי שגגה הם דתרוייהו כתיבי ובפרק בהמה המקשה הוצרכו לומר כן לענין נבלת חיה טהורה דלא כתיב. והכא חיה טמאה היא דאין לך אלא שבעה טהורים: ן שור הבר מין בהמה. פי' הר"ב דעיקרו מן הישוב. ולפ"ז מותר עם השור ולר' יוסי מן חיה ואסור עם השור. ומה שהוצרך הר"ב לומר דנ"מ לענין חלבו. משום דלאו לחוד שמותר עם השור לא שייך ליפגא מין בהמה או מין חיה אלא ה"ל למיתני שור הבר עם השור אינם כלאים זה בזה. ומדהזכיר חיה ובהמה ש"מ דנ"מ למילי שבין חיה ובהמה. ומ"ש תוי"ט דלהרמב"ם איכא נ"מ לענין מלקות דטהורה עם טהורה ליכא מלקות כו'. לא ידענא מאי קאמר דבין חיה ובין בהמה כששניהם טהורים אפי' חיה עם בהמה אין מלקות להרמב"ם ובמאי קמפליגי כיון דבין כך ובין כך טהור הוא כדמפרשי לענין חלבו וכיסוי: ור' יוסי אומר מין חיה.

ומשיים

ציונים

חולדת הסניים. תוס' ב"ק פ.: ן שור בר. סנהדרין כה: חולין פ: מיי' שם פ"ט וטו"ב שם:

תוספות חדשים

משנה ו [תוי"ט ד"ה] מין בהמה כו' לא כ"מ כו' עכ"ל. והש"ך בסימן רצ"ז ס"ק ו' השיג על הרע"ב בזה דנ"מ דלרבנן מותר שור הבר עם השור כדפסק שם בש"ע ס"ז ולר"י אסור וע"ש עוד. (מתהורש"ח זצ"ל): ועי' בסנהדרין כה: ברש"י ד"ה שור בר: בא"ד דנ"מ לענין מלקות כו' עכ"ל זה אינו דאין נ"מ אם הוא בהמה או חיה °רק בטמאה וטהורה ודו"ק. (מהנ"ל):

ראשון לציון

משנה ו [תוי"ט ד"ה] מין בהמה כתב הר"ב כו' וכ"כ הרמב"ם וטעמם דאילו לענין כלאים לא נפקא מינה כו'.

נעלם

חדושי מהרי"ח

פ"ח [משנה ה] **ואדני השדה חיה.** נ"ל דהא דקאמר תנא קמא חיה הוא לאפוקי מר' יוסי דאמר דמטמא באהל כאדם דהא לענין כלאים בלא זה אין נ"מ דהא א"א לקרב אליו חי רק מת כפי' הרע"ב ואין צריך לומר נ"מ לענין כותב כל חיות כמו שכתב הרע"ב לקמן גבי כלב אי מין חיה אי מין בהמה ושם אין נ"מ אחרת רק זה כמ"ש הרב תוי"ט שם בשם התוספתא וא"צ למה שכתב הרב תוי"ט שם דהתוספתא שנאה כלב בראשונה אבל להרע"ב הוה ליה לפרש כאן גבי אדני השדה כן. כי כאן א"צ לזה כמ"ש ומאי דכלל הרמב"ם וכתב הכלב ואדני השדה חיה לענין מקח וממכר הרמב"ם אומר האמת דלדינא דהלכה כת"ק דאדני השדה חיה נמצא דאם כתב לו כל חיה שיש לו גם אדני השדה בכלל חיה אבל לעולם מה ששנה פלוגתא דלעיל הוא כפשוטו דלת"ק אינו מטמא באהל ולר' יוסי מטמא באהל: משנה ו [תוי"ט ד"ה] מין בהמה. כתב הרע"ב כו' ומיהו למה שכתבתי כו'

תוספות רע"ק

מ"ו [בתו"ח ד"ה] בא"ד דנ"מ לענין מלקות כו' רק בטמאה וטהורה) ועיין בזה בספר גינת וורדים כלל כ"ט באורך:

תוס' אנשי שם

הקופד. נמצא במקרא (ישעיה ל"ד) קאת וקפוד. ועי' בשבת פ"ס מ"ד בטור הקופר ובפי' הר"ב שם ומשמע דקופד וקופר אחד הוא. (לה"מ): **חולדת** הסניים ר"א כו'. קשה דהל"ל ר"א חולדת הסניים בש"א כו'. (לה"מ):

כלב מין חיה (לט). ר"מ אומר מין בהמה. חזיר מין בהמה. ערוד (מ) מין חיה (מא). הפיל (מב) והקוף (מג) מין חיה (מד). ואדם מותר עם כולם. למשוך. ולחרוש ולהנהיג (מה):

כלב מין חיה. נפקא מינה לכותב כל חיה שברשותו לאחר או למקדיש כל חיה שברשותו: ר' מאיר אומר מין בהמה. ואין הלכה כר"מ: ערוד. חמור הבר: ואדם מותר עם כולם. דכתיב (דברים כב) לא תחרוש בשור ובחמור אבל אתה חורש באדם ושור באדם וחמור:

כלב מין חיה. כתב הר"ב נפקא מינה לכותב כל חיה כו'. בתוספתא פ' בתרא והביאה הר"ש איתא הכי אהך פלוגתא ואולי דהתוספתא שנאה כלב בראשונה ולאו דמתניתין שנאה לעיל ואדני השדה חיה הוי ליה לפרש לעיל וכן כללם הרמב"ם במשנה זו וכתב והכלב ואדני השדה חיה וכו' לענין מקח וממכר כו'. [*ועיין מ"ש לעיל בסוף דבור המתחיל מין בהמה כו'. גם עיין בפירוש הר"ב ריש פ"ב דפסחים לחתול מין חיה]: [*למשוך ולחרוש ולהנהיג. צריך לי עיון דלא תנן כדלעיל במשנה ב לחרוש ולמשוך ולהנהיג והכי עדיף טפי דתני משיכה והנהגה בהדדי ובפרק במה בהמה דף נד מייתי לה לחרוש ולמשוך. וכן במשנה שבסדר ירושלמי לא גרסי ולנהוג וכן במשניות כתובים בקלף. ולא ידעתי אמאי לא גרסי ולנהוג אמנם בפרק במה בהמה כתוב ברי"ף כי הכא]:

ח"ג. חזיר כו' ערוד נ"ס החזיר כו' הערוד וכ"ס בירושלמי. למשוך ולחרוש ולהנהיג בירושלמי ג' לחרוש ולמשוך ול"ג להנהיג וכ"ה בשנס ובנ"ק וכ"ה כד"ם.

מלאכת שלמה

בלע"ז: הפיל והקוף מין חיה. קשה לי דמאי אתא לאשמעי'. ושמעתי מפי חכם חסיד מקובל ר' משולם ז"ל על הסיא דתניא בברכות בפ' הרואה. הרואה פיל וקוף וקיפוף אומר ברוך משנה הבריות דקשיא מאי שנוי שייך התם דהא כל בע"ח נמי משונה צורתם זו מזו ותירץ דבזמן דור המבול נפרע הקב"ה מן האנשים שהפכן לקופים ופילים והייט שהקוף דומה לאדם ופיל נמי מבין לשון בנ"א והשתא נפקא דמתני' בין לענין טומאה בין לענין הנהגה מתנייא אלא שלענין טומאה לר' יוסי איצטריך דס"ל דאדני השדה מטמא באהל כאדם בהני מודה דחיה הן ואין בהם טומאת אהל וכן לענין הנהגה דאית בהו משום כלאים דחיה הוא לדברי הכל ולא תימא דאדם הוא ואם הנהיגו עם מין אחר לא לקי וברייי' דהרואה בין לרבנן בין לר' יוסי מפרשא ומצאתי סמך לדבריו מבראשית רבה דגרסי' התם ד' דברים נשתנו בימי אנוש ההרים נעשו טרשים והתחיל המת מרחים ונעשו פניהם כקופים ונעשו חולין אבל מזיקין ע"כ ונראה דהכי תנאי ס"ל דעובד כוכבים מטמא באהל ומש"ה אצטריכו למתני גבי אדני השדה ופיל וקוף אבל אנן קי"ל כמ"ד דא"ל טומאת אהל שהוא כבהמה ומש"ה ממעט בחלון בפ' לא יחפור כבהמה דאינה מקבלת טומאה מחיים עכ"ל הרש"ע ז"ל: ואדם מותר כו'. בב"ק דף נד ע"ב פריך אי הכי דילפת כלאי' משבת אפי' אדם נמי ליתסר למשוך בקרון עם הבהמה דהא גבי שבת מוזהר כבהמה דכתי' ועבדך ואמתך ובהמתך ומשני אמר רב פפא פפונאי ידעי טעמא דהא מילתא ומנו רב אחא בר יעקב אמר קרא למען ינוח עבדך ואמתך כמוך להנחה הקשתי עבד ואמה לבהמה אבל לא לענין איסור אחר והטעם שהביא ר"ע ז"ל מועתק מהר"ש ז"ל מספרי: לחרוש ולמשוך. גרסי' ול"ג ולהנהיג שכך מצאתי במשניות דווקניות כתיבת יד ונראה הטעם לפי שאין בכל אלו השנויין כאן דרכו להנהיג אבל אה"נ דאף על פי כן אסורין נמ כן בהנהגה וכן הוא גם כן שם בשבת. וז"ל הה' ה"ר יהוסף ז"ל יש ס"א דגרסי ולהנהיג ונראה לי דטעות הוא דהא להנהיג לא שייך אלא על האדם האחר שמנהיג האדם והבהמה יחד. ולחרוש ולמשוך קאי על האדם עצמו שמותר לו לחרוש עם הבהמה או למשוך את הבהמה אחריו אף על פי שהוא קשור בה וצ"ע ע"כ:

תפארת ישראל

יכין

כלאים עם שור בייתי: לט) כ"מ למוכר כל חיה שברשותו. והלכתא כת"ק: מ) ווילדער עזעל: מא) לפיכך אסור עם חמור בייתי. דאע"ג דממין א' הן ורק מב' סוגין. אפ"ה מדזה בהמה וזה חיה אסור כלעיל משנה ב': מב) עלעפאנט: מג) אפפע: מד) ול"מ היה נ"ל דכל המינים דנקט הכא במשנה וקאמר גבייהו אי שהן מין חי' או בהמה. היינו מדיש בהן בייתות ומדבריות ודאי חיה הן. ופליגי בהבייתות אם הן מין בהמה והו"ל כלאים עם המדבריות: מה) למשוך היינו שהאדם הולך לפני הבהמה ומושכה אחריו במתג. ולחרוש היינו שהולך בצד הבהמה ומדריכה במרדע. ומנהיג היינו שהולך אחרי הבהמה. וקמ"ל דבכל ענין מותר [תפ"ד]. והיינו מדכתיב לא תחרוש בשור וחמור לאפוקי עם אחד מהן:

בועז

כמו כן נמצא בתחתית ארץ עצמות מכמה ברואים שאבד זכרם כעת כמאמוט וכדומה ואולי לרוב השתנותם. ביערים הקדמונים מהארץ. וגם אין לתמוה היאך דבר חי יגדל מהקרקע. י"ל דהרי מצינו דוגמתו (חולין פ"ט מ"ו) בעכבר שגדל מארץ. ועי' מ"ש בס"ד בפירושינו שם. אבל יש לתמוה מאין לוקחת פרנסתה באכילה ושתייה. והרי אין לנו שום בע"ח בת קיום שא"צ אכילה. והוא כדי להשלים ע"י האכילה מה שנשחק מהיסודות שהגוף מורכב מהם. שישחקו את עצמן כל רגע. ורק עי"ז ישלם החסרון. ודוחק לומר שלוקחת פרנסתה מיניקת טבורה מהארץ. דהרי לא ברא הקב"ה שום דבר בעולם לבטלה. וא"כ נ"ל פה ועינים ובמ"ע. ואף שהשמעטטערלינג חי ואינו אוכל. כי נברא בלי פה. אבל באמת הרי אינו בן קיום ורק יום א' הוא חי ואחר שהזדווג והניחה הנקיבה ביצה ימותו שניהן. ואם סמיכתן על הירושלמי שאמר שחיותו בטבורו. אולי באמת כך הוא. אבל הבל הדבק בארץ מאן דכר שמיה:

משנה ראשונה

מסיים בתוספתא וזהו תאו האמור בתורה ע"כ. וא"כ לר' יוסי אסור עם השור ולת"ק מותר וכ"כ הפוסקים והא דבפ"ק מ"ו אמרי' חמור וערוד כלאים זה בזה וערוד הוא חמור הבר. נ"ל דבערוד קים להו דעיקרו מן המדבר ות"ק נמי מודה וכ"ע באר הגולה. ובגמרא דחולין ד' פ' מפרש דקמפלגי בהא דמתרגמינן תאו דקרא תורבלא היינו שור שלבנון חכמים ס"ל מין בהמה הוא מדמיקרי שור ור"י סבר מדקחשיב ליה בהדי חיות חיה הוא ובזה מיושב נמי דכאן בהל' כלאים פסק בש"ע כת"ק ולא הביא רמ"א בסג"ה הולך כדבר יבמי' ב"ח לענין כיסוי כתב המחבר בש"ע הכופלי מין בהמה ורמ"א כתב עליו שיש מסתפקים בכופלי שהוא שור הבר לומר דחיה הוא כו'. והש"ך תמה בזה. ולפ"ד דוקא בכופלי נסתפקו שמא אין זה שור הבר שנחלקו בו במתני' שידעו בו שגדל במדבר כמו הערוד. והדע דפשיטא דלא נסתפקו בו לפסוק הלכה כר' יוסי לגבי ת"ק אלא כדפי':

תוספות אנשי שם

[תוי"ט ד"ה **כלב** כו' הו"ל לפרש כו'. ול"נ דהרמב"ם שפיר כללם כיון שהוא מפ' אדני השדה הוא מין חיה דומה לבן אדם וכו' ודבורו דומה לדבור אדם כו' אבל לפי' הר"ש והר"ב ל"ש לומר גביה ענין מו"מ או מתנה דבחייו אין כל בריה רשאי לגשת אליו דהורג וטורף וכשמת מה צורך יהיה בו הא מטמא במגע ובמשא לכ"ע אלא הוא חיה לענין דלא מטמא באהל כר' יוסי.(נה"מ) וכ"כ הלח"מ: במשנה **חזיר** כו'. אי הוי חזיר הבר קשה אמאי לא פרשו כשור הבר ואי לא קשה למאי אצטריך כי מקרא מלא הוא וכ"ת משום דכתיב זאת החיה אשר תאכלו מכל הבהמה דמשם אנו למדים דחיה בכלל בהמה ואיכא למטעי ולמימר דכולהו מין חיה הם. מש"ה תני חזיר ושייר לאחריני כדרכו דתנא ושייר. קשה אמאי לא נקט גמל דכתיב ברישא. ואי לית בשאר מינים יערי כ"א בחזיר וכדכתיב יכרסמנה חזיר מיער א"ש ובדידיה אית למטעי ולומר דאף הגדל בבית והוא הנזכר בתורה סתם יהיה חיה כמוהו שצריך להשמיענו דמין בהמה מש"ה באחריני דאין שום גילוי במקרא שיהיה במינם יערי ולפיכך ליכא למיטעי ולהוציא קרא מפשטיה ולמימר דהוי היה ומש"ה לא אצטריכו כ"ז י"ל בדוחק. (הו"ע): **ערוד**. לא ערביה עם הפיל והקוף משום דלעיל סליגי בשור בר וקמ"ל דבערוד כ"ע מודו אבל בפיל וקוף לא יש ס"ד דלא ליהוו חיה ומשום דמשונים שנאם יחדיו. (רמ"ה): א"ס פ' במ"ש ולפי דבריו כפשוטו ניחא דבערוד ר"ל דלא הוי מין בהמה ובפיל וקוף ר"ל דלא הוו מין אדם:

ציונים

כלב מין חיה. מיי' שם ה"ח: ואדם. שבת נד. ב"ק נד: מיי' שם ה"ו טור וש"ע שם סעיף ס"ו:

תוספות חדשים

[תוי"ט ד"ה] למשוך כו' צריך לי עיון כו' ולהנהיג כו' עכ"ל. ונ"ל למשוך פירושו שהאדם הולך לפני הבהמה כמ"ש הר"ב במשנה ב' ולחרוש הולכין בשוה ולנהוג הולכת הבהמה לפניו לכן נקט בזה הסדר לומר בכל ענין מותר וק"ל. (מהנ"ל):

חדושי מהרי"ח

כו' איכא למימר דנ"מ לענין מלקות כו' עכ"ל. נשגבה ממני דעת הר"ב דהלא בין אם היא מין חיה או מין בהמה הכל הוא טהור ואיזה נ"מ למלקות דאם ימשכנו עם חיה או בהמה טהורה הכל הוא טהורה בטהורה. ואם ימשכנו עם בהמה או חיה טמאה הכל הוא טהורה בטמאה. והייתי סבור למימר דמה שכתב לדעת הרמב"ם טהורה בטהורה או טמאה בטמאה דרבנן היינו דוקא חיה עם חיה או בהמה עם בהמה אבל חיה עם בהמה אפילו שניהם טהורים או שניהם טמאין אינו מדרבנן אלא מדאורייתא. אבל א"א לומר כן שהרי כתב הרב תוי"ט במשנה ב' ד"ה בהמה דעיקר טעם הרמב"ם תלוי דוקא טמאה עם טהורה דומיא דשור וחמור ע"ש וצ"ע:

ראשון לציון

נעלם ממני דהא כמו הוא לת"ק דס"ל שור הבר מין בהמה (דעיקרו מן הישוב כו' כמ"ש הר"ב) מותר שור הבר למשוך ולהנהיג ולחרוש עם שור בייתי דשניהם מין אחד ממש (וכ"כ ש"ע י"ד סי' רצ"ז סעיף ו' מין שיש בו מדברי וישוב כגון שור הבר עם השור מותרים זה עם זה) מפא"כ לר' יוסי דס"ל מין חיה הוא שור הבר עם שור בייתי אסור. שוב ראיתי שכוונתי לדעת הש"ך ס"ק ו' אשר השיג על התי"ט בזה ולכן ביאר הש"ך כוונת הרמב"ם והר"ב דליכא דמתני' דשור הבר מין בהמה משמע דנ"מ נמי לענין מידי אחריכא דאל"כ הל"ל שור הבר מותר עם השור וכדתנן לעיל מיניה בהאי לישנא עכ"ל. ועל דבריו של גדול הש"ך איכא למידק נהי דאתיות לן חדא לבאר דעת הרמב"ם והר"ב אבל אקשיא לן חדא אי דייקינן כולי האי בל' המשנה דלא תני כדתנן לעיל מיני' כו' כבאר הקושיא במקומה דלא תנא שור הבר מותר עם השור. ובמעט ממילא דחלבו אסור ושאין טעון כסוי דהא בהמה מעליא היא ע"כ מדשרי עם השור. ואפשר לומר דאי הוי תנא הכי היה מוכרח לומר כדברי רבי יוסי אוסר. וכ"א דאוסר ר' יוסי רק מספיקא דדלמא חיה היא אבל להתיר חלבו כחיה ודאי לא ידענא. לפיכך איידי דת"ק תנא שור בר מין בהמה שייך למתני עליו ר' יוסי אומר מין חיה להתיר חלבו וטעון כסוי. ועל הדרך הזה אפשר לכוון קצת מיהת דעת הש"ך לכאורה. ויראה גם בזה לא נתקרר דעתי שהרי גם אם לא פירשו הרמב"ם והר"ב דנ"מ לענין חלב וכסוי נמי ניחא הא דלא קתני שור הבר מותר עם השור כדאמרי איידי דרבי יוסי דאמר מין חיה האמר נמי הת"ק מין בהמה. ואי תימא נתני רבי יוסי אוסר וכה"ל שפיר י"ל דנ"מ לענין כלאים דאי הוה תני ר' יוסי אוסר ה"א דאסר מספק וא"כ גם עם החיה אסור

אסור לכך הוכרח לומר מין חיה הוא בבירור כדי שנדע דשור הבר מותר עם החיה. והיותר נ"ע על מ"ש התי"ט. ומיהו למה שכתבתי לעיל בשם הרמב"ם כו'. דנ"מ לענין מלקות כו' והיא פליאה דהא הרמב"ם פ"ט מהל' כלאים דין ה' מבאר להדיא דגם בהמה עם חיה ליכא איסור דאורייתא אלא כשאחד טהור ואחד טמא וכשאחד טהור והשני טמא אסורין אפילו כששניהם מין אחד דהיינו בהמה או חיה.

כללא דפרק ח משנה א אפילו גרעין א' ירק או תבואה בכרם אסור לזרוע ומלקיים. ואסור בהנאה רק בא"י [אב"י ולר"ן פ' ראשית הגז אפי' איסורא ליכא. והובא בש"ך י"ד רצ"ז סק"ב. וטעות מ"ש שם פ' כל נגות]. כלאי זרעים אסור מלזרוע ומלקיים רק בא"י. ומותר אפילו באכילה. כלאי בגדים מותרים לעשות ולהנות מהן. ואסור רק ללבוש [אב"י עי' לקמן פ"ט סי' י"ד] : הנולד מב' מיני בע"ח מותר לקיימן בביתו ולהשתמש בהן. ואסור רק להרביע ב' מינים. ב' נולדים כאלו שא' אביו סוס וא' אביו חמור אסור להרביען או לעשות בהן מלאכה יחד :

משנה ב כל ב' מינים מבהמות חיות עופות ודגים טמא או טהור. אסור לחרוש או למשוך או להנהיגן קשורים יחד. אפילו א' עיקר במלאכה והשני רק קשור וטפל לחבירו :

משנה ג המנהיגן או יושב בקרון חייב מלקות ואפילו א' מושכת בקרון וא' קשורה ברצועות חברתה לוקה :

משנה ד קרון שנמשך מבקר אסור לקשור סוס או כלב באחוריו ואפילו בצדדי הקרון. פרידות רק כשאבותיהן שוות ואמותיהן שוות מותרות זע"ז. אבל כשאין אמותיהן שוות אע"ג שאבותיהן שוות לוקה בשמשן או בהרביען יחד. ובשאמותיהן שוות ולא אבותיהן. אסור ואין לוקה. דלזרע אם ודאי חוששין. ולחשש זרע אב יש ספק :

משנה ה פרידות בילדותן שאין ניכר איזה אמו סוס ואביו חמור. ואיזה להיפך. אסורים זע"ז. מין סוס קטנים אע"ג שדומין לחמור. מותרים עם סוס ולא חיישינן לאחלופי : בר נש דטור. אע"ג שדומה לאדם. אעפ"כ רק חיה הוא. ואסור במלאכה עם כל מין. והמרביעו חייב סקילה. ובמת אינו מטמא באהל. שטאבעלשוויין או אייכהארן. וי"א אילטיז מיני שרצים הם. ומטמא רק במגע ולא במשא :

משנה ו שור הבר אינו כלאים עם שור בייתי : וכ"כ כלב בייתי עם מדברי שניהן מין חיה ואינן כלאים. אבל חזיר בייתי עם מדברי. זה בהמה וזה חיה והו"ל כלאים : ערוד עם חמור בייתי זה חיה וזה בהמה. וכ"כ פיל וקוף שיש בכל א' בייתי ומדברי. הבייתי בהמה והמדברי חיה ולפיכך הם כלאים זה בזה. מיהו אדם מותר למשוך משא עם כל מין :

וא"כ אתרי דלכ"ע שור הבר טהור הוא אפילו כשהוא חיה אינו אסור עם בהמה טהורה אלא מדרבנן וכן בכל האדדים אין בזה שום נפקותא (דוק ותשכח) בכל אופנים. ודברי מורי [דודי] זקני הגאון התי"ט צריכים לפני ולפנים. והואיל ואתא לידן יצאתי לדון ליתן תודע מ"ש בחדושי תוספתא שחברתי בס"ד ומשם באתי להסיר תלונות הרא"ש אשר הוכיח לסתור דעת הרמב"ם מכמה סוגיות הש"ס דמוכח דאפילו כששניהם טהורים או שניהם טמאים רק שחלוקים במינים כגון ב' מיני בהמה או שני מיני חיות וכ"ש בהמה עם חיה מן התורה אסור ע"ש. ומלבד הקושיא שהזכיר הרא"ש יש עוד להוכיח מסוגיא דחולין עט: דקאמר ש"מ סימנים דאורייתא ע"ש והתם בכודנייתא דשניהם טמאים אין האיסור לדעת הרמב"ם אלא מדרבנן ולכך שפיר קמיך אסימנים וא"כ מנ"ל להש"ס להוכיח דסימנים דאורייתא אלא ודאי כל היכא דחלוקין במינים לבד אף שוין בענין טומאה או טהרה אסורין מדאורייתא וכדעת הרא"ש נגד הרמב"ם. ברם לפי מאי שנתבאר בהתלת חבורי הנ"ל דהרמב"ם פוסק בכל מקום כנזכר בתוספתא אף היכא דלא הזכירו לאותו תוספתא בגמ' דילן וכ"כ הרשב"ם ב"ב ס"צ. ד"ה תנו כו' ואע"ג דתניא בתוספתא כו' איכא למימר דלא הוי שמיע להו הך ברייתא דאי הוה שמיע להו הוה מייתי לה בבית המדרש (וע"ע מזה ברא"ש פ"ב דחולין סי' ו') והנה בתוספתא פ"ד דכלאים תניא לא יקשור אדם סוס לפרד ופרד לחמור וחמור לערוד. עשה כן ר' מאיר מחייב וחכמים פוטרין ע"כ. מעתה אין שום ראיה מגמ' דילן דלא שמיע להו להך תוספתא ולכן הרמב"ם פוסק כדעת חכמים בתוספת' דפוטרין בשני מינים הואיל ששניהם שוים לענין שהם טמאים וק"ל :

תוספות אנשי שם. בר"ל"צ ד"ה תוי"ט ד"ה **מין** בהמה כו' לכך הוכרח לומר מין חיה הוא בבירור כדי שנדע כו'. א"ה דברים הללו נפלאים בעיני מאד דלענ"ד פשוט דאף לר"י דשור הבר מין חיה מ"מ אסור הוא עם מין חיה זולתו דדוקא לרבנן דאמרי מין בהמה אמרינן דהוא מין השור עצמו משא"כ לר"י דאף דס"ל דהוא מין חיה. היינו שאינו מין שור של בהמה אלא שור שבחיות אבל פשוט דהוא בחיות מין לעצמו. וא"כ דברי הש"ך מיושבים היטיב. ולע"ג : בא"ד **אפילו** כשהוא חיה אינו אסור עם בהמה טהורה כו'. א"ה ע' בשעה"מ שהוכיח בדעת הרמב"ם דחיה עם בהמה אפילו טהור בטהור לוקה ע"ש : בא"ד **ישו** עוד להוכיח מסוגיא דחולין כו'. תימה גדולה על הבקי הלז שנעלם ממנו שבתשובת הרא"ש הקשה כן על הרמב"ם. (כ"ס) :

כלאים אין אסור פרק ט

תוספות יום טוב · ר' עובדיה מברטנורה · ציונים

פ"ט א אין אסור משום כלאים אלא צמר א) ופשתים ב) ואינו מטמא בנגעים

ח"ג. א אין ירושלמי אינו.

פרק ט א אין אסור משום כלאים אלא צמר ופשתים. דכתיב (דברים כב) לא תלבש שעטנז צמר ופשתים. שעטנז כלל צמר ופשתים פרט. כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט. צמר ופשתים אין מידי אחרינא לא. וצמר הוא צמר רחלים ואילים בלבד דכתיב (מלכים ב ג) ומישע מלך מואב היה נוקד והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף אילים צמר אין לך קרוי צמר סתם אלא צמר אילי' אבל שאר צמר צריך ליתן שם לווי צמר גמלים צמר ארנבים צמר עזים: ואינו מטמא בנגעים.

פרק ט א אלא צמר. כתב הר"ב דכתיב מאה אלף כרים מאה אלף אילים צמר אין לך קרוי צמר סתם אלא צמר אילים כן הוא בירושלמי · וכלומר אילים וכרים וצמר מוסב על שניהם. ושניהם מין אחד אלא שאילים זכרים וכרים נקבות ולפיכך לא הוצרך הירושלמי לפרש שניהם. ומ"מ נראה דאסמכתא בעלמא ולאו דרשה גמורה הוא דהא הוצרך לומר צמר לומר ששלחם עם צמרם. ולא תימא גזוזים שלחם לו. ואילו אמר צמר אילים הייתי אומר שהצמר של אילים שלח ולא אילים עם צמרם. ומיהו י"ל דדייק דרשה גמורה מדלא כ' בצמרם דהא איכא למטעי בצמר ולומר שצמר גפן או צמר אחר שלח לו אלא ודאי דליכא למטעי דאין לך צמר סתם אלא של אלו : **ואינו מטמא בנגעים**

מלאכת שלמה

פרק ט א אין אסור כו'. ואינו מטמא כו'. ירושל' תנינן תרין כללין ולא דמיין דין לדין תנינן אין אסור משום כלאים אלא צמר ופשתים בין צבועים בין לבנים. תנינן אין מטמא בנגעים אלא צ"פ ובלבד לבנים. ר' יונה בורקאה בעא קומי ר' מונא תמן את אמר בין צבועין בין לבנים והכא את אמר ובלבד לבנים א"ל שנייה היא ששנה עליו הכ' צמר צמר ב' פעמים מה פשתן כברייתה אף צמר כברייתו. ובבריי' מוסיף אוליא הצבוע בידי אדם ולא אוליא הצבוע בידי שמים תלמוד לומר לפשתים ולצמר מה פשתים לבנה אף צמר לבן ע"כ. ושל כהנים נ"כ הנה ידעת שיש בהם נ"כ צבועין ולבנים :

ואין

יכין תפארת ישראל יכין

פ"ט א) הוא צמר רחלים ואילים לבד : ב) הוא הצומח מארץ מכל גרעין בד א' :

משנה ראשונה

פרק ט א אלא צמר ופשתים. אע"ג דמפורש בקרא וזיל קרי בי רב הוא וכן גבי נגעים ובגדי כהונה. אורחי' דתנא למיתני כה"ג כמ"ש התוס' ספ"ד דיבמות. ועוד י"ל דהכא קמ"ל בכלאים ובנגעים דאפילו איסור דרבנן ליכא בשאר מינים. וניחא השתא לסברת רוב הפוסקים שפסקו כרב נחמן דאין חייב בציצית אלא בגדי צמר ופשתים ואתאי שיירי' תנא דמתני'. אלא דבציצית איכא חיוב מדרבנן מיהא בשאר מינים. ותנא דמתני' לא חשיב אלא מה שאינו נוהג בשאר מינים אפי' מדרבנן. והיינו דלא תני אין חייב משום כלאים אלא אין אסור. ובבי בגדי כהונה אין לתרץ כן. ומיהו התם בלא"ה ניחא דפשתים אין מפורש בהן אלא שש ובד. וקמ"ל דהיינו פשתן וקמ"ל נמי דדוקא לשמש במקדש אסורין בשאר מינים. הא שלא בשעת עבודה מותרין במקדש בשאר מינים. וכרפ"ז דיומא דאמר בקריאת הפרשה ביוה"כ אם רצה קורא בבגדי בוץ ואם לאו קורא באצטלית לבן משלו. משמע אע"פ שאינו של בוץ. ומ"ש הר"ב דבבגדי כהונה כתיב שש ובד ובאבנט כתיב תכלת ושש. אע"ג דאבנט מיירי בשל כ"ג ואינך בהדיוט מ"מ כולהו הוו בגדי כהונה ואינם אלא צמר ופשתים וה"ה בכ"ג איכא נמי חשן ואפוד אלא חדא נקט דלא כמוי"ט שהבין דאבנט של הדיוט מייתי וליתא דאבנט תכלה ושש דקרא בכ"ג איירי פ' ביומא ריש ד' ו' וד' י"ב : **אלא** צמר ופשתים. פי' הר"ב שעטנז כלל צמר ופשתים פרט וכו'. ואינו מובן דשעטנז יכול להיות מין אחד שוע טוי ונוז ומאי כלל איכא ועוד הא י"ל יחדו אזל וכלל. ומיהו התוס' פ"ק דיבמות דף ד' כתבו שעטנז משמע נמי תערובת ומ"מ כאן אין צורך לדרשת כלל ופרט כיון דכתיב בהדיא צמר ופשתים : **ופשתים.** בטלה מלמודא אורחי' דתנא למיתני פשתן בנו"ן כדפי' בפ"ב מ"ז. והכא משום דמיירי כהנך המפורש בקרא

נקט

ציונים

א אין אסור. מיי' פ"י מהלכות כלאים ה"א סמג לאוין רפ"ג. טור וש"ע י"ד סימן רצ"ח ס"א :

תום' אנשי שם

פ"ט א תוי"ט ד"ה **אלא** צמר כו' וכרים נקבות כו'. השיגו הרמ"ז ז"ל כי לא נמצא כן במפרשים ולא בתרגום כי שם כרים תרגם תורין פטימין ועוד שכרים משל לנגידים כמ"ש הרד"ק בשרשיו ולפי התי"ט תשש כחם כנקבה ע"כ. ואני מצאתי דהך מלתא תליא באשלי רברבי דבפ"ק דר"ה ד' ה' דמייתי לקרא דלבשו כרים הצאן וכו' ופירש"י לבשו כרים מתלבשות הכבשים שמתעברות ע"כ הרי דלדידיה כרים שם לנקבה אבל התוס' כת' דמתרגמי' יעלון דכריא עלוי ענא ע"ש. והיה נ"ל דשם כרים הוא שם כולל בין לזכרים ובין לנקבות ומש"ה התם בלבשו כרים דמצינן לפרושי הכי והכי מש"ה נחלקו רש"י והתוס'. ובזה יש מקום לדברי התי"ט ולא תקשי נמי מההיא דנגידים דלפי הענין כך יש לפרש תיבת כרים. הא מיהא מאי דתרגם יב"ע תורין פטימין הא ודאי צריכא רבא ולא ידענא אמאי לא העיר בו הרמ"ז. דקרא דלבשו כרים וכו' משמע בהדיא דמין צאן הוא וכן תרגם יונתן בעצמו יעלון דוכריא ועוד דכתוב הדר ביחזקאל ל"ט אילים כרים ועתודים פרים וכו' הרי דכרים אינם פרים וצ"ע ושוב מצאתי ביחזקאל כ"ז על פ' בכרים ואלים ועתודים דהתם נמי ת"י בתורין וכ' הרד"ק שם בכרים בכבשים וי"ת בתורין נראה שהוא היה קורא אותו בפרים במקום בכרים ע"כ. (ש"ל) : בא"ד **גזוזים** שלחם כו'. ול"כ דודאי אם היה שולחם למנחה לא ישלחם גזוזים וערומים דגנות גדול היה. (רמ"ז) : במשנה ואינו מטמא. כדין הו"ל למתני בבא דכהנים לדרישא דתרווייהו בלבישה ונראה דמש"ה שנאו בינהים לאשמועי' דגם בבגד כלאים יש דין נגעים כדילפינן בת"כ וכתבו

הר"ש

בנגעים אלא צמר ופשתים. אין הכהנים לובשין לשמש בבית המקדש אלא צמר ופשתים ג). צמר גמלים וצמר רחלים שטרפן ד) זה בזה. אם רוב מן הגמלים מותר ה). ואם רוב מן הרחלים אסור. מחצה למחצה אסור. וכן הפשתן °והקנבוס ו) שטרפן זה בזה ז): ב השיריים ח) והכלך ט). אין בהם משום כלאים י). אבל אסורים מפני מראית העין יא)

הכרים

חי"ג. בבית המקדש נל"נ וי"נ בית המקדש וירושלמי במקדש וכ"ה נל"נ. זה בזה נל"ס זה עם זה וכן נסמוך. למחצה במשנ"נ על מחצה. הפשתן והקנבוס נל"נ וי"נ הפשתן והקנבס וירושלמי הקנבוס והפשתן.

ר' עובדיה מברטנורה

בנגעים אלא צמר ופשתים. דכתיב (ויקרא יג) והבגד כי יהיה בו נגע צרעת בבגד צמר או בבגד פשתים: אין הכהנים לובשים לשמש במקדש אלא צמר ופשתים. דבבגדי כהנים כתיב שש ובד והוא פשתן שעולה בד בבד כלומר קנה יחידי מכל גרעין ואין שני קנים עולים מגרעין אחד ובאבנט כתיב תכלת וארגמן ותולעת שני. ותכלת. צמר צבוע בדם חלזון. וארגמן צמר צבוע בצבע אדום שמו ארגמן והוא לאכ"א(א) בלע"ז. ותולעת שני. הוא צמר צבוע בצבע אדום שקורין (ב) כרמז"י: שטרפן. שערבן: מותר. °לערב עמהן פשתן לפי שצמר רחלים נתבטל ברוב של גמלים: וכן פשתן וקנבוס. שנתערבו והרוב מן הקנבוס מותר להביא צמר ולערב עמהם: ב השיריים והכלך. מינים של משי הן והכלך גדל בכרכי הים ותבניתו כתבנית הזהב והוא רך ביותר ודומה לצמר: אבל אסורים. לאתי לאחלופי מינים של משי הם. וסיים הרמב"ם וידמו כאילו הם צמר ופשתים מפני שהאחד מהמינים ההם חלק כמו הפשתן והשני יש בו יבשות והוא

שעיר

(א) פורפור. (ב) קארמוזין.

תוספות יום טוב

בנגעים אלא צמר ופשתן. במשנה ג פרק יא דמס' נגעים תנן דבגדים צבועים אינם מטמאי' בנגעי'. והני תרי כללי לא דמיין להדדי כדאי' בירושלמי דכלאים בין לבנים בין צבועים והכי נמי בגדי כהנים לבנים וצבועים: אין הכהנים לובשים וכו'. כ' הר"ב דבבגדי כהנים וכו'. ור"ל כהנים הדיוטים ולהכי נקט בתר הכי אבנט דאילו בבגדי כ"ג איכא נמי מעיל אפוד וחשן. [*ומ"ש הר"ב בענין תולעת שני עיין מ"ש בריש פרק י"ד דנגעים בס"ד]: [*אם רוב מן הגמלים מותר. פירש הר"ב שהצמר נתבטל ברוב. וילפינן בפ"ק דחולין דף יא מאחרי רבים להטות דכל האסורים בטלים ברובא דאית' קמן. °ובמידי דיבש ביבש. מין במינו אפילו מדרבנן אין צריך יותר. כדתנן במשנה ה ריש פרק ז דחולין. °ובתר שמא אזלינן במין במינו. ואפילו אית לחד שם לווי. כדאיתא בפרק בתרא דע"ז]: ב השיריים והכלך. כתב הר"ב

מלאכת שלמה

ואין הכהנים לובשין לשמש בביהמ"ק אלא צו"פ. כלומ' הבגדים שאין בהם כלאים אלא של פשתים דוקא כגון כתנת ומכנסיים ומצנפת ואבנט שיש בו כלאים של צו"פ.והני בהדיוטים. וחשן ואפוד ומעיל דכהן גדול של כלאים של צו"פ היו: ב השיריים והכלך וכו'. בגמ' ר"פ במה מדליקין מייתי בריי' דתניא

השיריים

תפארת ישראל

יכין

ג) יש מבגדיהן שהוא צמר לבד. ויש פשתן לבד. ויש שניהן יחד: ד) שערבן דבלא ערבן אפי' כל הבגד מצמר גמלים וחוט צמר מצד א' וחוט פשתן מצד א'. אסור ללובשו: ה) לערבן בפשתן. דנתבטל צמר רחלים ברוב. דהרי יבש ביבש היכא דליכא חשש שכשיבשלם יתן טעם כמין במינו. אפי' מד"ס סגי ברוב. א"כ הכא דלא שייך בישול וטעם. נמי סגי ברוב. מיהו צמר בפשתן. מדתערובתן עושה האיסור. לא מבטלי זל"ז [כי"ד רצ"ט]. ולא דמי לבו"ח דמבטלי זל"ז. דהתם ע"י טעם לבד נאסר ומדנתבטל ליכא טעם משא"כ כלאים ממשתן נאסר ולא שייך ביטול כ"כ ע"ר רבינו הגאון אאמ"ו זצוק"ל (א) [וכ"כ תוס' ע"ז דס"ה ב ד"ה נגד וכ"כ פסקי תוס' סוף תמורה]: ו) האנף פלאכס בל"א: ז) אזלינן בתר רובא (ב): ח) משי שדומה לפשתן: ט) משי שדומה לצמר: י) עם צמו"פ: יא) היינו שיריים עם צמר וכלך עם פשתן. או אפשר דגם שיריים עם כלך נמי אסור. אבל שיריים עם פשתן. כלך עם צמר. הרי ליכא למיחש מידי. ורב"א פי' דשיריים הוא מין שדומה לפשתן. וכלך הוא מין דומה לצמר ואסור משום מראית עין לתפרס יחד וכן משמע מהרמב"ם [רפ"י מכלאים] ולדידן שמשי מלוי מותרים [י"ד רצ"ח]. ואולה"ק מחלב של נכרי וסתם יינם. דאף דבזה"ז נתבטל הטעם דבשבילו נאסרו. ואפילו הכי אסורים גם

השתא

בועז

פ"ט (א) וכתב עוד ע"ר רבינו הגאון אאמ"ו זצוק"ל. ומה שהקשה ש"ך סי' רצ"ט מ"ש למו"פ דאין מבטלין זל"ז מבו"ח שנתערב יבש ביבש דבטל. ובמח"כ ליתא דהרי לא משכח"ל יבש ביבש בבו"ח. כ"א חתיכה בשר שבלעה חלב שנתערבה בשאר החתיכות. ובכה"ג לא ק' אכלאים. דהותרו מעיקרא כ"א בפ"ע. והווית האיסור מכח התערובות. משא"כ בבו"ח בגוונא דלעיל. עכלה"ט. ומה שהקשה רבינו בשם מהו' שמואל טאסט ז"ל בנתבטל צמר בצמר גמלים דמותר לערבו בפשתן. מ"ש מפת שאפה עם צלי שכתב הר"ן בשם הרי"ף נדרים דף נ"ב דלא בטיל. דמדים תקנה מיד. בכה"ג דשיל"מ לא בטל אפי' באינו מינו. וכ"כ ק"ל מי"ד סי' צ"ט ס"ו חלב שנתבטל במים מותר ליתנו לבשר. ומ"ש מפת שאפאו עם צלי עכל"ה ולפענ"ד מדהקשה הר"ן גופיה כדומה לזה. אסברא ליליה. בחולין דרנ"א. דמ"ש פת הנ"ל מדגים שעלו בקערה. דמותרות בכותח. ותירץ דפת הנ"ל שאני. דאף דריחא לאו מלתא. עכ"פ מלכרגש. יסברו דממשות מעורב בו: (ב) ותמוה

דהכא

משנה ראשונה

נקט ליטנא דקנא פשתים כלומר שאינו אסור אלא תיש שמפורש וכקיפא הפשתן והקנבוס תני פשתן בנו"ן: שטרפן. היינו שעירבן יפה יפה בענין שאינו ניכרין דניכר לא מהני ביטול: אם רוב מן הגמלים מותר. ולענין נגעים תני נה כמי הכי פי"א דנגעים. ובבגדי כהונה צ"ע אם עשה רוב מן הרחלים ומיעוט מן הגמלים אי כשר בדיעבד. ונ"ל דנבי מעיל כיון דכתיב כליל תכלת כולו נמי לא מהני אפי' דיעבד: מותר. ודוקא צמר בצמר או קנבוס בפשתן בטל ברוב. אבל חוט אחד של פשתן בבגד שכולו צמר אוסר כל הבגד אע"פ שאינו ניכר לא בטל דכל תרי מיני דכל חד לחודיה שרי וע"י תערובתן נאסרו לא שייך בהו ביטול תוך מבשר בחלב דתלי כמפמא כ"כ התוס' נדה ד' ס"א וכ"כ הר"ב ריש מס' שקלים והיינו נמי דפי' הר"ב בת"ד בגד שאבד בו כלאים אסור: ב מפני מראית עין. כתב הר"ב והאידנא בשמשי מלוי מותר. ונ"ל דשאלת

הגזרה

תוספות אנשי שם

הר"מ בפי"א מה' טומאת צרעת. (רמ"ז): בנגעים. ודוקא בנגעים אבל בגדים מטמא גם שאר מינים ואפילו לתנא דר"י בשבת דף כ"ז דממעט גם בנגעים שאר בגדים מ"מ לא ממעטינן אלא השיראים והכלך וצמר גמלים או אפילו נוצה של עזים הדקים שעושים ממנה בגדים חשובים. אבל הגסים שעושים ממנה קלקלי ותנן ה"ה בכלל שק כמבואר בשבת ד' ס"ד והוא טמא בשאר טומאות לכ"ע. אבל בנגעים לא כתיב אלא בגד לבד וטוה של עזים טהור בנגעים כמבואר בשבת ד' כ"ח. (ש"י): הכהנים. הדיוטים דאלו כ"ג משמש גם בבגדי זהב. (ש"י): צמר ופשתים. עמ"ש הרמ"ז דאלו חיוב ציצית לא תני דפלוגתא היא אי מ"ש דוקא חייבין אי כל מיני ולא איירי בפלוגתא ע"כ. ועי"ל דלא דמי להך דהתם רבנן מיהת תקנו בשאר מינין לכ"ע משא"כ בהני דלא שייכי בשאר מינין כלל. (ש"ל): תוי"ט ד"ה אם רוב כו' בטלים ברובא כו'. לא סגי לן בהכי דהא תניא בגד שאבד בו כלאים לא ימכרנו כו' ואי משום כללא דאתרי רבים לשתרו. אבל טעם הבטול בצמר הטרוף הוא משום דאינו חשוב ובטל וכדכתב הר"מ בפי' מהלכות כלאים ח"ל ואין חוששין לנימות של צמר המעורבין בהן מפני שאינם חוטי צמר ע"כ. פי' דחוטים חשיבי ולא בטלי משא"כ נימות. (רמ"ז): במשנה מחצה למחצה אסור. נראה דקמ"ל דמחצה למחצה הוא משום תומרא דמספקא ליה אי הוי כרוב אי לא. וכ"מ שאם נסתפק אי הוי האוסר מחצה או פחות ואינו יכול לעמוד עליו דמותר משום ס"ס המתהפך ס' אם האוסר הוא מחצה ואת"ל שהוא מחצה ס' אי הוי כרוב או לא. או כלך לדרך זו ס' אם מחצה כרוב ואת"ל הוי כרוב ס' אם הוא מחצה או פחות. משום זה שנה התנא דין רוב ודין מחצה. וכה"ג י"ל במ"ד פי"א דכלים ומ"ב פי"א דנגעים ומ"ד פ"ד דמקוואות וע"ש פ"א וכן י"ל בכולה פ"ב דמכשירין. (הו"ע): והקנבוס. רבותא אשמעינן אע"ג דמשונים בשמם לגמרי אפ"ה בטיל חד בחבריה ברוב כיון דהקנבוס נקרא ג"כ פשתן כדאי' בירושלמי הביאו הר"ש ז"ל. (ש"ל). וכ"ז לדעת התוי"ט אבל למ"ש בתור"ע דלא בעינן כלל מין במינו בזה אי הוה מתניתין נחתא להכי טפי הו"ל לאשמעי' בפשתן בצמר גמלים אלא נ"ל כמ"ש הרמ"ז דאלו הב' מינין דומין יותר זל"ז מב' מיני צמר דגמלים ורחלים וכדי"א שכיון דדמו אהדדי לא יצטרפו לרוב להתיר ערוב צמר עמהם (משום דה"א דאפילו כולו קנבוס אסור לצרף צמר עמו משום מ"ע שהקנבוס דומה לפשתן וכמשי במ"ב) קמ"ל. ע"כ. וע' במר"כ שכ' דהעיקר כגי' הירושלמי הקנבוס והפשתן לפי סדר מתניתין דמין המרובה מקדים דומיא דרישא צמר גמלים ורחלים. וע' בתור"ע ולמש"ל ספ"ה כשם הטע"ד דנפ"ב ג' קנבוס נמ"ס אין ראיה ע"ש: ב השירים והכלך אין בהם כו'. בבא זו נראית מיותרת שכבר אמר אסור משום כלאים אלא נו"פ והכי הו"ל השיריים והכלך

אסורים

ציונים

בנגעים. שבת כו: מיי' פי"ג מהלכות טומאת צרעת ה"א. סמג עשין רלח: אין הכהנים. מיי' פ"ח מהלכות כלי המקדש ה"ג: צמר גמלים. כה"ג פי"א דנגעים מ"ב. מיי' פ"י מהלכות כלאים ה"ו סמג לאוין רפג. טור ושו"ע שם סימן רצח סעיף א': וכן הפשתן. מיי' שם ה"ח: ב השיריים. מיי' שם ה"א טור ושו"ע שם סימן רצח סעיף א':

חדושי מהרי"ח

פ"ט [משנה א] תוי"ט ד"ה אם רוב מן הגמלים מותר. פי' הר"ב כו' ובמידי דיבש ביבש מין במינו כו' עכ"ל. נראה דבא ליתן טעם דלמה אינו אסור מדרבנן ונתן טעם דדמי ליבש ביבש. אבל קשה הדא דהלא אין מבטלין איסור לכתחילה אמת אם נתערב יבש ביבש אזי בטל ברוב אפילו מדרבנן אבל לא לבטלו לכתחילה וכאן במשנה מתיר לכתחילה לערב מין שני. ועוד דיבש ביבש אסור לאכול כולן כאחד אפילו לפי יש

פוסקין

תוספות רע"ק

פ"ט משנה א [אות לד] (והקנבוס) בתוס' ישנים ביומא פרק בא לו הביא ראיה דאין הכוונה למה שאנו קורין קנבוס דהרי לעיל פ"ב מ"ה מבואר דקנבוס אינו עושה אלא לג' שנים וזהו אינו בקנבוס שלנו: [אות לה] בר"ב ד"ה מותר לערב עמהן פשתן וכו' נתבטל ברוב כו') ואף שיש היתר עכשיו שיוכל ללבשו בלא פשתן ועי' בתשובת הר"ן סימן נ"ט. ותימה על הר"ן נדרים דנ"ב ע"א שכתב ליישב דברי הרי"ף שכתב בפת שצלאו עם בשר בתנור א' דאסור לאכלו בחלב דדיעבד הוי כמו משהו. ולא בטל דהוי דבר שיל"מ דאפשר לאוכלו עם בשר אף דבמין בשא"מ אינו בו דין דשיל"מ. היינו דוקא בדבר שאסור עכשיו ולמחר יהיה לו היתר. אבל בדבר שיש לו עכשיו היתר לא בטל אף במבשא"מ ע"ש וצע"ג ועי' בהגהות ש"ע יו"ד סי' צ"ט במ"ש הש"ך שם ס"ק כ"ב בשם הת"ח דמים שנתערבו בחלב דמותר ליתנם לבשר. ועי' בתשובה שלי סי' ר"ז וסי' ר"ט ושם הארכתי בזה בעזה"י: [אות לו] בתוי"ט ד"ה אם רוב. ובמידי דיבש ביבש מין במינו) ול"נ דהכא לא תלי בזה. דאף אם הוי אינו מינו הא גם במין בשא"מ מדאורייתא בטל ברוב רק מדרבנן בעי' ס' דחיישינן שמא יבשלם ויתן טעם וזהו ל"ש הכא: [אות לז] בא"ד ובתר שמא אזלינן) כ"כ הרמ"א בהגהת ש"ע סימן צ"ח וכבר תמה שם הש"ך ע"ז:

הכרים יב) **והכסתות** יג) **אין בהם משום כלאים** יד). **ובלבד שלא יהיה בשרו נוגע בהן. אין עראי לכלאים** טו). **ולא ילבש כלאים אפי' ע"ג עשרה אפי' לגנוב את המכס** טז):

מטפחות

חי"נ. ב שלא יהיה בירושלמי שלא יהא. ולא ילבש כלאים אפילו על בירושלמי לא ילבש כלאים על.

תוספות יום טוב

שעיר כמו הצמר ע"כ. ומ"ש הר"ב בפירוש כלך. הוא לשון הרמב"ם בחבורו ובר"פ במה מדליקין כתב לשון אחר. ומה שכתב וכן הקנבוס וכו' שהכל מכירין בו. אינו מוסב על והאידנא אלא בא לומר דהקנבוס שרי לעולם שהכל מכירין בו. ותדע דהא תנן לעיל הפשתן והקנבוס שטרפן זה עם זה. דרוב קנבוס מבטל למיעוט פשתן ש"מ שהיו מכירין בקנבוס. ואולי דלפי שכתב הרא"ש ז"ל סוף פ"ט דנדה הביאו בטור יורה דעה סי' רצ"ח שאסר לקנבוס עם פשתן באשכנז לפי שלא היה מצוי וכו'. כתב הר"ב דהאידנא ר"ל בימיו מצוי והכל מכירים בו ושרי והרי הר"ב ז"ל היה שנת ר"ן וזה זמן רב אחר הרא"ש ז"ל שממה שכתב הרא"ש בענין שנת השמטה בפ"ק דע"ז מבואר שעשה חיבורו בשנת ע"ג: **הכרים והכסתות**. כתב הר"ב למונחים על גבי מטה אפי' עשר מצעות וכו'. ירושלמי. ופירש הר"ש וז"ל מטה של חבלים [שנשקעו] תחתיו ולדי הכר עולים עליו אבל [נסרים] של עץ קשה ואינו נשקע ע"כ: [*ובלבד שלא יהא בשרו נוגע בהם. דלא חיישינן שמא תכרך וכו'. כמ"ש הר"ב בפירוש משנה ד]: **אין** עראי לכלאים. כתב הר"ב דלבישת עראי לבישה וסיים הר"ש וז"ל ובריש התכלת מייתי לה ומשמע דאיירי בטלית קטנה אע"פ שאין הגדול יוצא בה עראי: **את המכס**. וכ' הר"ש ובמוכס העומד מאליו מיירי דאי בסתם [מוכס] בלא כלאים אסור דדינא דמלכותא דינא ע"כ. וכמ"ש הר"ב בפי' לר"פ הגוזל בתרא וכן במ"ד פ"ג דנדרים. ומ"ש הר"ב ופליגא אאידך סתמא לקמן מתניתין ה. וכ"כ הר"ש. והרמב"ם לא פירש דפליגי. וכן בחבורו פסק לתרווייהו וכתב בכסף משנה שנראה שטעמו משום דהכא שאני דכיון שהוא לובש ממש הרי עבר על לא תלבש שעטנז אבל מוכרי כסות ותופרי כסות שאינם לובשים ממש אלא מעלים עליהם מותר אם אינו מתכוין. והאריך ליישב הגמ' דסוף הגוזל בתרא ואנו אין לנו

כפי

ר' עובדיה מברטנורה

לאחלופי בצמר ופשתים. ומפני שלא היו מצויין ביניהם לא היו מכירים בהן ואתי לאחלופי הלכך אסורים מפני מראית העין אבל האידנא שהמשי מצוי בינינו והכל יודעים ומכירים בו אין אסור שום מין של משי בצמר או בפשתים וכן הקנבוס שרי בין בצמר בין בפשתים שהכל מכירים בו: **הכרים והכסתות אין בהם משום כלאים**. לפי שהן עשויין לשכיבה והתורה אמרה (ויקרא יט) לא יעלה עליך אבל אתה °מותר להציעו תחתיך והני מילי כשהן קשים ורקים ונתונים על גבי אצטבא אז הן מותרין כשאין בשרו [נוגע] בהם אבל אם הם רכים או מלאים או אפי' רקים ומונחים על גבי מטה אפילו עשר מצעות זו על גבי זו וכלאים תחתיהם אסור לישן עליהן לפי שנכפפים תחתיו ונכרכים על בשרו: **אין עראי לכלאים**. דלבישת עראי לבישה היא: **אפי' על גבי עשרה**. ואע"פ שאינו נהנה מן הכלאים: **את המכס**. ראיתי לקצת מרבותי שפי' כגון במקום שהיהודים פורעים מכס למוכס העומד מאליו ולובש כלאים כדי שלא יכיר שהוא יהודי. ול"נ לגנוב את המכס לפי שאין אדם נותן

מכס

מלאכת שלמה

השיריים והכלך והסריקין חייבין בציצית ומפ' בגמ' במסקנא כפי מה שהגיה רש"ל ז"ל אב"א למתני' פרושי קא מפ' מאי שיריים כלך: **בפי' ר"ע ז"ל**. ומפני שלא היו מצויין ביניהם לא היו מכירין בהם וכו'. כ' ה"ר יהוסף ז"ל זה הדין הי' צריך ראי' דמאן יימר שלא הי' מצוי ביניהם ונ"ל לפ' דה"פ דמתני' העושה בגדים משיריים וכלך אין בהם משום כלאים אבל אסור משום מראית העין שזה נראה כצמר וזה נראה כפשתן ע"כ: **הכרים והכסתות** כו'. היינו מפני שאין דרכן בהעלאה וכן פי' ר"ש ז"ל בפי' המשנה. וריב"ל אתא לאשמעי' דאפי' עשר מצעות זו ע"ג זו שאין דרכן בהעלאה כל שכלאים תחתיהן שדרכן להעלות אסור לישן עליהם משום שנא' לא יעלה עליך כלו' משום לתא דהעלאה כיון שדרכן בכך הר"ן ז"ל בספ"ק דביצה ד' רפ"ה ופ' עוד שם ותוסיף לקח טוב: **אין עראי לכלאים**. בירוש' תני אין עראי לכלאים בביהמ"ק ופריך והתני כהן שיצא לדבר עם חברו אם הפליגו טעון טבילה דאיכא הסח הדעת ואם לשעה שני בקדוש ידים ורגלים ולא אמרו שיפשוט עצמו כשמדבר עמו אע"ג דאינו עובד עבודה. ומשני התם בבגדי לבן ביוה"כ שאין בהם כלאים והא דתני אין עראי לאסור היינו בבגדי זהב דחשן ואפוד של כלאים היו ובפ' בא לו אמרי' דאפי' דבגדי קדש ניתנו ליהנות בהן ואין כאן חשש מעילה משום כלאים אסור: **בפי' ר"ע ז"ל**. ול"נ לגנוב את המכס לפי שאין אדם נותן מכס מבגדים שהוא לובש: כן פי' הר"ש ז"ל וז"ל

אפי'

תפארת ישראל

יכין

השתא. מדנאסר במניין. ר"ל דכיון דבמשי מלתא דל"ש למטעי בה. ל"ג בה רבנן [כתי' רע"ו א"ח של"ט סק"ג] וה"ה כשטעם האיסור ידוע לא הוי כנאסר במניין [רמג"א ס"ט סק"ז]: יב) מאטראצן שמליע תחתיו: יג) שמניח תחת מראשותיו: יד) באריגים מכלאים מותרים. דלא אסרה תורה רק דרך לבישה. ואף מדרבנן אסור אפילו תחתיו. ה"מ ברכים. והכא מיירי בקשים וגם אין התחיהם דבר רך [דגם רך מגד ד"א אסור] וגם אין בשרו נוגע בהן. ובכה"ג אפילו לכתחילה מותר. מיהו דוקא באריג קשה. דברכים הא"ל דאורייתא. כשהן על הגוף. ולהכי תחתיו אסורים מדרבנן. ולפיכך כשהן אריג קשה מותר רק תחתיו ולא עליו. וגם צריך שלא יהא בשרו נוגע בהן. ודוקא בניכר בהן הכלאים דאל"כ אסור כלקמן סי' כ"ה. משא"כ לבדין דאפילו ברכין הו"ל רק מד"ס. בקשין מותר לגמרי ואפי' בשרו נוגע בהן. ואפי' בלבישה שרי [י"ד ש"א]: טו) בלובשו דרך ארעי: טז) ממוכס גזלן. ולטור [י"ד ש"א] לדידן שרי. דקיי"ל כר"ש דדבר שאינו מתכוון

שרי

בועז

דהכא. וכ"כ בנגעים (פי"א מ"ב) קאמר צמר גמלים וצמר רחלים. והרי אמרינן (חולין קל"ז ב) דבלשון חכמים נ"ל רחלות. ואת"ל דבמכוון נקט הכא לשון רחלים. לאשמעינן דרק בזכרים מיירי. שצמרן קשה ואפשר שיתערבו יפה עם צמר גמלים שג"כ שערותיהן קשין קצת. אבל שער נקיבות אם גם מעורב. עכ"פ כיון שהוא רך מנכר במקומו. ולא בטל. ומה"ט לא נקט הכא דצמר רחלים שנתערב עם שער עיזים. מדזה שערן קשה טפי. ואפשר לנקטן. ובכה"ג כל דמנכר במקומו לא בטל (כי"ד סי' ל"ט) עכ"פ קשה לי מדתנינן (שבת פ"ה מ"ד) אין הרחלים יוצאות חנונות. ואת"ל דדוקא בשאין כ"מ בין זכרים לנקבות. אזי בלשון חכמים נקרא רחלות. משא"כ התם

בפ"ה

משנה ראשונה

הגזרה לא היתה אלא על המקומות שאינו מצוי ובכה"ג לא צריך מנין אחר להתירו כמ"ש הר"ן והפוסקים לענין גילוי בי"ד סי' קפ"ז: **אפילו ע"ג עשרה**. כ' הר"ב דהך מתני' סברא דבר שאין מתכוון אסור ופליגא אאידך סתמא דלקמן מוכרי כסות וכו'. אבל הרמב"ם העתיק שתיהן להלכה וכתב הכ"מ דהך דהכא לובש בדרך

לבישה

ציונים

הכרים. תוס' ביומא כט. ובנדה סא. ובתשובת הרשב"א סימן פשק"ג. מיי' שם הי"ג. טור וש"ע שם סימן שא סעיף א': אין עראי. מנחות מא. מיי' שם הי"ח. טור וש"ע שם ס"ב: ולא ילבש. ב"ק קיג.:

תוספות חדשים

משנה ב [בר"ב ד"ה] **אבל** אסורים כו' מין של משי כו' עכ"ל וכ"פ בש"ע י"ד סימן רצ"ח:

ראשון לציון

[מ"ב] הכרים והכסתות. בתי"ט ספ"ד דשבת מבואר פירושו של כרים ושל כסתות וחידוש שלא פי' הכא. ויותר חידוש על הר"ב ועי' יסל"מ.

חדושי מהרי"ט

פוסקין אסור לאדם אחד לאכול כל שלשתן וכאן הלא אדם אחד לובש את כולן ועוד דלא אמרינן יבש ביבש בטל אלא כשכל החתיכה עומדת בפני עצמה אבל לא כשנבללו וכאן הלא נבלל אבל נראה לומר דלא דמי לשאר אסורין שנתערב איסור בהתר רוב אבל כאן נתערב תחלה התר בהתר וברוב ומן התורה נתבטל ברוב שיהא נקרא כלו על שם הרוב ואין כאן גזירת חכמים כיון שכולו התר

לכן

תוספות רע"ק

משנה ב [אות לח] בר"ב ד"ה **הכרים**. מותר להציעו תחתיך) ואף דמדרבנן אסור שמא תכרך נימא על בשרו מ"מ הכא דהוי קשין לא גזרו רבנן. ומ"מ לא הוי קשין לגמרי ע' בהרע"ב לקמן מ"ד:

תוס' אנשי שם

אסורים מפני מ"ע. ונ"ל דס"ק כשגזרו על השיריים והכלך לא גזרו משום גזירת כלאים של תורה וכמו שגזרו ביין וחלב של עובד כוכבים משום סייג ומשמרת לתורה אלא משום מ"ע בלבד ונ"מ לענין האידנא דליכא טעמא דמ"ע שאילו היה משום סייג היה אסור אע"פ שבטל הטעם דצריך מנין אחר להתירו. משא"כ כשהאיסור משום מ"ע עכשיו דליכא מ"ע מותר כמ"ש הר"ב. (רמ"ז): תוי"ט ד"ה **השיריים** כו' ואולי דלפי כו'. יותר נראה פי' כלשון דאי האידנא קאי לא הו"ל לתלות טעם ההיתר שהכל מכירין דאדרבי' נקושי ניכר השתא בין פשתן לקנבוס אלא דאפ"ה נוהגים היתר לפי שמצוי טוא וכמ"ש הש"ך סי' רצ"ח א"כ הכי הול"ל לפי שמצוי. (ס"ל): בר"ב ד"ה **הכרים** כו' ונכרכים על בשרו. לכאורה ל' זה לאו דוקא דהא כאן איירי באין בשרו נוגע בהן ובעשר מצעות זה ע"ג זה וכלאים תחתיהן. אלא הטעם כיון דרכין ודאי נכפפין ועולין עליו ובלבישה והעלאה ודאי אסור אפילו ע"ג עשרה ורק בקשין דליכא חשש רק שמא תכרך נימא על בשרו לא אסרו רק בבשרו נוגע בהן. אבל מל' הפוסקים משמע דגם ברכין האיסור רק משום גזירה שמא תכרך נימא על בשרו אלא דהתם חששו אף באין בשרו נוגע בהן ובקשין לא חשו להכי רק בבשרו נוגע. והא דהר"ב כולל הא דעשר מצעות זע"ג זה וכלאים תחתיהן עם הא דמלאין או רכין או מונחין ע"ג מטה דמשמע דבכולהו חד טעמא ניהו לא משמע כן מדברי הר"ן שהביא בס' מ"ש כאן וכ"כ בשנ"א ע"ש: תוי"ט ד"ה **אין** עראי כו' בטלית קטנה כו'. דאמרינן בפ' התכלת טלית שהקטן מתכסה בו ראשו ורובו אם הגדול יוצא בה דרך עראי חייבת בציצית ואם לאו פטורה וע"ז תנן אין עראי בכלאים כלו' אין דין עראי בכלאים דאפילו אין הגדול יוצא בה עראי יש בו משום כלאים ע"ש בפירש"י ובט"ז סי' ש"א סק"ח. (לס"מ): בר"ב ד"ה **את** המכס כו'. ול"נ כו' וכ"כ הר"ש וטעמא דנדו מפי' קמא נ"ל משום דאם עושה כן כדי שלא יכירוהו במלבושיו שהוא יהודי פשיטא דאסור ואפילו מפני הסכנה אסור כדאי' במדרש בב' תלמידי ר"י בשינו עטיפתן בשעת הגזירה ודוק. ומאי אריא כלאים אפילו בלא כלאים אסור להתלבש במלבושיהן שלא יוכר דאית ביה משום ובחוקותיהם לא תלכו וקי"ל. (לח"ש): תוי"ט ד"ה **את** המכס כו' שאינם לובשים ממש כו'. וזה דלא כהר"ב לק' במ"ה דמיירי בלובש ממש להראות מדתו להקשוט אלא מיירי התם בנשיאה אותם על כתפם. אבל בס' מרכבת המשנה

כלל

ג מטפחות הידים יז), מטפחות הספרים יח), מטפחות הספג יט), אין בהם משום כלאים. רבי אלעזר אוסר כ). ומטפחות הספרים כא), אסורות משום כלאים כב):

חי"ג. ג אלעזר גי"ם אליעזר.

תכריכי

מכם מבגדים שהוא לובש. וסתם משנה זו [סברה] דבר שאין מתכוין אסור ופליגא אאידך סתמא דתנן מוכרי כסות מוכרין כדרכן: ג מטפחות הידים. שמנגבים בהם כשנוטלים את הידים: מטפחות הספרים. שנותנים על גבי ספר תורה: ומטפחות ספג. שמנגב בהם כל גופו אחר שרחץ: ר' אלעזר אוסר. מטפחות ידים לפי שפעמים מחמם בה ידיו. ומטפחות ספרים פעמים שמשימה בחיקו ומתחמם ומטפחות הספג פעמים שרוחה את רבו ומתעטף בה והלכה כר"א: מטפחות ספרים. המגלחים בני אדם ופורסים עליהם מטפחת כדי שלא יתלכלכו בגדיהם: אסורים משום כלאים. ובהא מודה ת"ק °לפי שיש להן בית ראש ולובשים

אותן

כפי כוונת החבור אלא לישב המשניות ופירושם: ג [*מטפחות הספג. פירש הר"ב שמנגב וכו'. לשון ספוג שמקנחים בו דסוף פרק כל דשבת]: [*רבי אלעזר אוסר. כתב הר"ב והלכה כרבי אלעזר. וכ"כ הרמב"ם בפירושו ובחבורו פרק י' מהלכות כלאים. ומסיק הכ"מ שכן פסקו

בירושלמי

מלאכת שלמה

אפי' לגנוב את המכס כדי יציאת השער שנוטל בו המכס שאין נותנין מכס מבגדים שלובש אדם: ג מטפחות הידים כו'. ומתני' ר"מ אבל בתוספתא מפיך ר' יהודה דר"א לדרבנן ותני הכי מטפחות וכו' אין בהם משום כלאים דברי ר"א וחכמים אוסרין ומש"ה בירוש' פסק רב הלכה כדברי האוסר מאן דהוא ומן התוספתא הלזו משמע דר"א ביו"ד גרסי' ובמשנה שלא מטפחות הן של ידים שמאה מדרס דבפכ"ד דמס' כלים סתם לן תנא כותיה דר"א למתני'. ואיכא בירוש' מאן דמפ' דטעמא דאוסר ר"א במתני' מטפחות ספרים מפני שבימות החורף כשקורא בספר מחמם בה ידיו מפני הקור. וכ' הרש"ש ז"ל מטפחות הידים פי' הר"ש והרא"ש ז"ל הן אותן שרגילין לפרוש על השלחן ולקנח בהם הידים ואינו נכון חדא דמטפחות הידים קתני ולא מטפחות השלחן ועוד דאותם אינם קשין כלל והנכון שהן אותן שמנגבין בהם הידים שהם קשים קצת. מטפחות ספרים נמי הן בגד עב וקשה לשמור הספרים שלא יתלכלכו ויתקלקלו. מטפחות הספג נמי קשה קצת. ומטפחות הספרים רכה שמקנחין בה פניהם ומודו בה כו"ע ע"כ: בפי' ר"ע ז"ל. לפי שי"ל בית ראש ולובשין אותן וכו'. כ' עליו ה"ר יהוסף ז"ל פי' זה אינו נראה דהא אפי' במרדעת אסרו לק' אע"פ שאינה דרך מלבוש ובירוש' שלנו לא נזכר לשון זה דרך מלבוש אלא על מטפחות הספג אבל מטפחות הספרים שהיא עולה עליו אסורה מכל מקום וצ"ע בגרסא של הירוש' כי נראה שיש בו שבוש ע"כ:

תכריכי

יכין תפארת ישראל בועז

שרי. וה"ה בלובשו להראות מדתו להקונה כמ"ש דשרי: יז) לנגבן: יח) מענטלכער של ס"ת ומפות שלה [רמ"ו סקי"ח] וה"ה מפות לפרוס על השולחן שבבה"כ. או על שולחן שאוכל עליו [שם]: יט) לנגב כל הגוף אחר רחיצה. או לנגב הכלים: כ) מדנכרך על היד ומתחמם בה. והכי קיי"ל [י"ד ש"א ס"ט]: כא) בגד רך שמניח ע"ע המתגלח: כב) ודוקא ביש לו בית ראש דהו"ל בגד רך דרך מלבוש (ג). ובאין לו בית ראש מותר. מדאינו מתכוון להנאת הגוף כלל. רק להציל בגדיו מלכלוך [שם רמ"ו סק"י]:

בפ"ה דשבת. תני בריתא רחלות יוצאות שחוזות: מדמיירי רק בנקיבות. ובסיפא להכי תני רחלים יוצאות חנונות מדמיירי רק בזכרים שמאני תולעים בראשיהן. ליתא דאדרבה בש"ס התם (שבת נ"ד ב'). לפי כל האוקימתות אמרינן דמיירי רק בנקיבות. ואפ"ה קרי להו רחלים ולא סגי ליה לתנא למנקט הכי אפילו בלשון מסורס. רחלים יוצאות. וצ"ל דבל"ז קשה אמאי אסור הרי אית לה נערה מהתולעים וכל נערה שרי בבהמה (כשבת נ"ג א'). ואת"ל דשאני הכא דיש לחוש דלמא נפל ואתא לאתויי. ליתא. דא"כ פשיטא. אע"כ דמחוקו בחוטם שלא יפול וא"כ אמאי אסור משום פלטול שלא לצורך. הרי לצורך הוא שלא תצטער הבהמה. אע"כ צריך נומר דמיירי שאין לה צער כ"כ. והיינו דקאמר רחלים. דהיינו שחזקים כזכרים אינו רשאי להוציאן בו. אבל בהולש כחה שיש לה צער פוצא רשאי להוציאו בו: (ג) כ"כ הר"ב. וכתב עלה רבינו הגאון מהו' עקיבא שליט"א [באות לט] וז"ל ואיני מבין כראוי

דבלאו

משנה ראשונה

לבישה ממש ולקמן אין לובשין ממש אלא מפלין עליהם שכ"ד ואין נראה כן דא"כ גבי מוכרי כסות דקתני מוכרין כדרכן ואי שלא כדרך לבישה מאי כדרכן ואי כדרכן כדרך המכירה קאמר ודוקא קאמר משום שאינו לובש ממש. לא ידעינן מאי היא הא העלאה נמי מדאורייתא. ונראה דבירושלמי אמר כתיב לא תלבש הייתי אומר אין אסור אלא ללבוש ת"ל לא יעלה אי לא יעלה יכול לא יפשיל הקופה לאחוריו ת"ל לא תלבש מה מלבוש דבר המהנה לגוף אף כל שמהנה לגוף א"כ למה נאמר לא יעלה שאם היה בגד גדול מקצתו יש בו כלאים ומקצתו אין בו ואותו מקצת שיש בו מונח על הארץ לא יתכסה בצד השני ע"כ והביאו הר"ש בפי'. ולכאורה משמע שאין איסור אלא בלבישה המחמם ומהנה לגוף וא"א לומר כן דא"כ העלאה אמאי אסור דהתם העלאה אינו לחמם וכגון טלית שמתעטף בו ואפ"ה אסור דהא לא תמעט אלא להפשיל קופה לאחוריו שאינו דרך לבישה כלל. אלא צ"ל דלבישה שהיא דרך חימום אסרה תורה אע"פ שאינו מחמם ולאפוקי מפשיל קופה שאינו דרך לבישה. אבל קשה לפ"ז דא"כ למה ליה למימר דלא יעלה אילטריך לבגד שצד אחד יש בו כלאים ומונח על הארץ ותיפוק ליה דלגופיה אילטריך דהעלאה נמי אסור ולא תלבש אתי לגלויי דאין אסור אלא דרך מלבוש לאפוקי מפשיל קופה לאחוריו והעלאה דרך לבישה אסור אע"פ שאינו מחמם. ומתוך זה משמע דסברת ירושלמי דאין אסור אלא במחמם והיינו דקשיא ליה לא יעלה מה ת"ל כלומר אמאי העלאה אסורה הא אין בה חמום ומשני דודאי שלובשו מתעטף ומחמם והא דקרי לה העלאה שראשו אחד מונח על הארץ. ונראה דהא דאמרי' בפ' הגוזל בתרא ד' קי"ג דמתני' דאפי' לגנוב את המכס אסור דלא כר"ש דתניא ר"ש אומר משום כ"ע וכו' ואמר התם דלענין כלאים בהא פליגי ר"ש דבר שאין מתכוון מותר ות"ק אסור ולכאורה יש לתמוה אפי' למ"ד דבר שאינו מתכוון מותר הא פסיקא לן בכמה דוכתי במס' שבת דנפסיק רישיה מודה דאסור והכא הרי לובש כלאים ועובר על לא תלבש. אבל אם נאמר דר"ע ס"ל דוקא לבישה דאית בה חימום אסרה תורה וכיון שאין מתכוון לחימום מותר ר"ש. והיינו דבהא פליגי דתנא דמתני' סבר כל לבישה אסרה תורה אע"פ שאינה מחממת ובלבד שהוא לבישה כדרך חמום והלכך לגנוב את המכס אסור אע"פ שאין מתכוון פסיק רישא הוא דהא לביש. ור"ש סבר דבחימום תלי ולאו פסיק רישא הוא. ומשמע דודאי קי"ל כסתם מתני' דכל לבישה אסורה וכ"כ הרמב"ם בחבורו פ"י אין אסור משום כלאים אלא בגדים שהן דרך חמום כגון הכתונת וכו' ובתי ידים וכיוצא בהם אבל צלצולים קטנים וכו' ושמלטפים שמניחין עליו רטי' ומלוגמא מותרים אע"פ שבשרו נוגע בהם אין דרך חמום בכך ע"כ והעתיק כן בש"ע סי' ש"א סעי' ד'. אלמא דבדרך חימום תליא וחימום ממש לא בעינן והלכך כתב הרמב"ם בחבורו דלגנוב את המכס אסור ולוקה ע"כ והיינו דמשום דהוי פסיק רישא כדפי' ולפ"ז ודאי קשה הך סתמא דלגנוב המכס אסור אאידך סתמא דמוכרי כסות מותרין הא פסיק רישא הוא ומתוך כך כתבו הר"ש והר"ב דפליגי אהדדי. ולהרמב"ם נ"ל דס"ל דמוכרי כסות שאני דניכר לכל שדרך מוכרי כסות לעשות כן ודמי לבגד שאינו דרך חימום. שגם זה מוכיח עליו. ותדע דגבי רטיה ומלוגמא מתיר שאינו דרך חימום וגבי מנהיג בהמות בחבלים של צמר ופשתן וקשרן יחד וכורכן על ידו כתב שאסור וכדתנן במתני' פ' במה בהמה. והא בחבלים נמי אינו דרך חימום. אלא רטיה שאני שמוכחת עליו דמשום מכה עביד אבל בהמות אפשר לנהיגם בלא כריכה. אלמא בהוכחה תליא. והלכך במוכרי כסות נמי הוכחה איכא דמכירתו מוכחת לו להראות בלא לבישה כיון שדרך כל המוכרים בכך הוי שפיר הוכחה והיינו דקתני מוכרין כדרכן: ג ר"א אוסר. פי' הר"ב שלפעמים מתחמם בהם. וצ"ל דפלוגתייהו דת"ק סבר בתר עשייתן אזלי ואין עשויין לחמם ואע"פ דלפעמים מתחממין בהם אין דרך חימום בכך ור"א סבר דבאותה שעה שמתכוון לחימום בהם הוי כעשוי לכך ודרך חימום הוי. ומתני' דפ' במה בהמה מכניס חבלים

לתוך

ציונים

ג אוסר. פיי' שם הכ"ע. סמג שם טור ושו"ע שם סעיף א': ומטפחות הספרים. שם סעיף י':

תוספות חדשים

[בר"ב ד"ה] אפילו כו' מוכרים כדרכן כו' עכ"ל ובש"ע סימן ש"א פסק כשניהם וצ"ל דלא פליגי אבל רמ"א שם לא פסק כהאי סתמא וס"ל דפליגי:

ראשון לציון

[משנה ג] רבי אלעזר אוסר כמשנ"ג וכפי' הר"ס וכן כפי' הר"ב ותי"ט איתא אלעזר אבל בכ"מ דפס אליעזר ביו"ד וע"ש בפי' מהל' כלאים דין כ"ב וכן בפי' הרא"ש:

חדושי מהרי"ח

לכן מותר לערב אח"כ מין השני אפילו לכתחלה ואם לכך כיון הרב סתם סאר כך נראה לי וק"ל:

תוספות רע"ק

משנה ג [אות לט] בר"ב ד"ה אסורים משום כלאים. לפי שיש להן בית ראש) וכן הוא בש"ע. ותמיה לי דאף באין לו בית ראש ואינו דרך מלבוש מ"מ כיון דהוא על גופו והוי העלאה ומכוין שלא יתלכלכו בגדיהם ליתסר כמו מרדעת על כתיפו דאינו דרך מלבוש ואסור אפילו להוציא הזבל דאינו דרך חימום רק להצילה מטינופות. ועיין בפרישה וט"ז. וצ"ע:

תוס' אנשי שם

באר שטעם האיסור כאן הוא משום פסיק רישיה דאסור אפילו למאן דסבר דשא"מ ולק' כמ"ה באמת אסור בלבישה להראות לקונה מדתו דהוי פ"ר ולא שרי אלא להעלות על כתפו לנשא כדרכו ואף דגם העלאה אסור והרי מעלהו עליו והוי פ"ר אף שאינו מתכוין. מ"מ אין אסור בפ"ר אא"כ א"א לו בשום אופן לעשות לו כדבר היתר שמתכוין לו אא"כ יעשה האיסור כמו בכ"ד שמתכוין ללבוש כדי להבריח המכס ולא להנאת לבישה אבל א"א ללבוש מבלי שיהיה בזה הנאת לבישה ג"כ. משא"כ במ"ה שמתכוין רק לשאת ולהוליך וה"ז יכול לעשות בהיתר בידו ובמקל הלכך אפילו עושה האיסור ממש שרי וכמו כנתפזרו מעותיו לפני ע"ז שאין אסור לשחות ללקוט אלא משום מ"ע אף שמשתחוה בפועל אלא משום דאפשר לנקוט בלא שחיים לכך לא הוי פ"ר אפילו כשבותה אלא דהתם אסור משום מ"ע משא"כ במ"ש דליכא מ"ע שהכל יודעים שעסוק במלאכתו ואינו מתכוון ע"כ: במשנה מטפחות הידים. מלשון הרמב"ם מוכח דגרס ספג ברישא והדר ספרים וכוותיה דייקא דאל"כ אמאי הפסיק בין הידים והספג בשל ספרים שאינו לצורך הגוף כמותם. (ש"ל): ג בר"ב ד"ה ר"א לפי שפעמים כו'. הך תלתא טעמי איתמר בירושלמי משמא דתלתא. וס"ל להר"ב דל"פ וכ"א מפ' טעם מטפחת א' מהג', שנזכרו במשנה. ולפ"ז לכאורה אין ללמוד מאלו לשאר מטפחות שפורסין על השולחן ושמנגבין בהן את הכלים אבל הרמב"ם כתב מטפחות הספג שמנגבין בהן את הכלים ובאר הטעם בכולהו מפני שהידים נוגעות בהן והן נכרכין על היד תמיד וס"ל דר' בא שאמר בירושל' מפני שמתחמם בה את ידיו אכולהו מטפחות קאי ומש' דלא כהר"ב שלפעמים מתחמם אלא שתמיד ואולי והידים נוגעות בהן והם נכרכין עליהן מחממין אותן ואע"ג שאינו מתכוין להתחמם צ"ל דהוי פ"ר וגם לפ"ז לכאורה אין ללמוד בלתי אם למטפחות שמנגבין בהן בבית המרחץ שגם הם הידים נוגעות בהן והן נכרכין עליהן ומחממין אותן אבל מטפחות שפורסין על השולחן אין ללמוד מכאן אבל הרא"ש בתשובה הביאו הרמ"א בש"ע כ' דגם הם אסורות וס"ל דאין נחלק ביניהם ובין אלו דמתני' ע"כ:

ד תכריכי המת כג). ומרדעת של חמור כד). אין בהם משום כלאים כה). °לא יתן המרדעת על כתיפו אפי' להוציא עליה זבל כו): ה מוכרי כסות מוכרין כדרכן כז). ובלבד היינו °שלא יתכונו בחמה. מפני החמה. ובגשמים. מפני הגשמים כח). והצנועים. מפשילין במקל כט): ו תופרי כסות תופרין כדרכן ל). ובלבד שלא יתכונו בחמה. מפני החמה לא). ובגשמים. מפני הגשמים. והצנועים. תופרים בארץ לב): ז הברסין והברדסין לג) והדלמטיקיון לד).

ומנעלות

ח"ג. ד של חמור נ"ס החמור. המרדעת בירושלמי את המרדעת וכ"ה נ"ס. זבל שם את הזבל. ה במקל בירוש' לאחוריהם במקל ובמגא ובפסחים שם במקל לאחוריהם: ז הברסין נ"ס הבדסין.

תוספות יום טוב

בירושלמי]: ד תכריכי המת. כתב הר"ב כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות. ומסיים הרמב"ם ואינם חייבים החיים לנהוג בהם איסור ולא שום מצוה ממצות הכתוב כגון ציצית ותפילין ומזוזות ודומה לאלו: לא יתן המרדעת על כתפו. כתב בכ"מ וטעמא משום דלא פריכן מפני שהוא קשה אלא בהצעה שהוא מדרבנן אבל לא בהעלאה שהוא מדאורייתא: ה [*ובלבד שלא יתכוונו. פירש הר"ב ואע"ג כו' מסיים הר"ש ופליגא אסתמא דלעיל. ע"כ.

ר' עובדיה מברטנורה

אותן דרך מלבוש והכי מוכח בירושלמי: ד תכריכי המת. שהמת נקבר בהם אין בהן משום כלאים דכתיב (תהלים פח) במתים חפשי כיון שמת אדם נעשה °חפשי מן המצות: ומרדעת חמור. היא קשה יותר מכרים וכסתות הלכך אפי' בשרו נוגע לא חיישי' שמא הכרך נימא על בשרו ודוקא כשהכלאים נכרי' ונראי' בה אבל בגד שאבד בו כלאים לא יעשנו מרדעת לחמור דחיישינן שמא יקח ממנו טלאי לבגדו הואיל ואין הכלאים ניכרים: ה מוכרי כסות מוכרים כדרכן. לובשים בגדי כלאים להראות לקונה מדת ארכו ורחבו ובלבד שלא יתכוונו להנאתן ואע"ג דאם מתכוון איכא איסורא דאורייתא כי לא מתכוון שרי לכתחילה וכן הלכה: והצנועים. המחמירים על עצמן: מפשילין במקל. נותנים המקל על כתפיהם והכלאים מונחים בקליהו ואין כתפיהם נוגעות בכלאים: ו תופרין כדרכן. מניחין הכלאים על הברכים ועל השוקים כשהן תופרים: ז הברסין והברדסין. שניהם עשויין מצמר ומכסים בה את המטות אלא שאלו דקין ואלו עבין: דולמטיקיון. בתי שוקים: קאלצי"ש (א) בלע"ז:

(א) האזען ביינקליידער.

מנעל

מלאכת שלמה

ד תכריבי המת וכו'. ואפי' לכתחלה נמי יכול לעשותם כלאים דהכי אמרי' בתוספתא בגד שאבד בו כלאים ה"ז לא ימכרנו לעובד כוכבים ולא יעשנו מרדעת לחמור אבל עושה ממנו תכריכין למת. הכי מייתי לה בנדה ד' ס"א וקא' עלה התם זאת אומרת מצות בטלות לע"ל. ופי' הרש"ש ז"ל דהיינו כשיעמדו המתים בלבושיהן אין כאן איסור כלאים דמתן שכרן דמקמי הכי הוא דאכלי ע"כ. וכ' עוד הרש"ש ז"ל ותימה דליתסר משום לועג לרש דאפי' ציצית אמרי' בפ' התכלת דרמינן לי' בההיא שעתא משום לועג לרש כ"ש שאין להלבישו כלאים ותי' הרא"ש ז"ל דבציצית איכא לועג לרש טפי שםקולה כנגד כל המצות כדאמרי' וראיתם וזכרתם. ע"כ. ואפי' להוציא עליה את הזבל פי' שהזבל יכבד עליו ומלבד שהמרדעת מצלת בגדיו שלא יטנפו מצלת נמי גופו שלא יכבד לו וגם חוצצת בפני הריח כך נ"ל עכ"ל ז"ל: ה מוכרי כסות. כ' הר"ן ז"ל בפ' גיד הנשה דף הש"ט ע"א ואע"ג דקי"ל דר"ש מודה בפסיק רישיה ולא ימות לענין הנאה ודאי אע"ג דהוי פסיק רישיה שריא דהא תנן הכא מוכרי כסות מוכרין כדרכן ובלבד שלא יתכוונו וכו' ואע"ג דודאי מטי לי' הנאה אלא דכיון דלא מיכוין לה לא חשבינן לה מידי ע"כ בשינוי לשון קצת. וכ' רש"י ז"ל שם בפ' כל שעה יש שטועין שמקשין על משנה זו אותה ששנינו בתוספתא בגד שאבד בו כלאים לא ימכרנו לעובד כוכבים אלמא כלאים אסור למכור. וטעות הוא בידם דהתם אבל דוקא שמא יחזור עובד כוכבים וימכרנו לישראל ולא יכיר שיש בו כלאים וילבשנו אבל כלאים הניכר מותר בכל הנאות מכירה ע"כ: ובגשמים וכו'. פי' הרש"ש ז"ל שלא יפלו גשמים במלבושיו כדי שלא יזיק לגופו. אית ספרים דגרסי והצנועין מפשילין לאחוריהן במקל: ו תופרי כסות וכו'. נראה דהני תרי באבי דמוכרי כסות ותופרי כסות לא זו אף זו קתני וקל להבין: ז הברסין. בערוך גרס הבלסין בלמ"ד וכ' הרש"ש ז"ל ונראה כמאן דגרים לה ברי"ש שפירוש' מפ' הברסין בריי'. והענין הוא כדאי' במד' ר' תנחומא פטשיטון אלו ברקים והן מכנסים. וברסים וברקים ובראיי הכל אחד. שמשתנה הלעז לפי המקומות. והברדסין מפ' בירוש' דולמא. והכסות שקורין בלע"ז שאנו קורין בל' יון דולמא ע"כ. וראיתי שנקד הר"ר יהוסף ז"ל הבירסין הבי"ת בציר"י וגם הוסיף יו"ד אחר הבי"ת: והדלמטיקיון. פי' בערוך י"א בלע"ז

קאפא

תפארת ישראל

יכין

כג) וא"ת הרי הוי ליה לועג לרש דאסור [כברכות י"ח א'] וא"י דזה דוקא במצות ציצית ששקולה כנגד כל המצות. ליתא דהרי גם ללמוד או להתפלל אצלו. כל שלא לצורך זיכוי נשמתו אסור [י"ד שד"ס סט"ז וי"ז]. גם א"ל דהכא בכלאים גם בחי דומיא דמת שאינו נהנה מהלבוש. כגון מוכרי כסות שלבשו להראות מדתו להקונה שרי [כסי' ע"ז]. א"כ הכא נמי במת שאינו נהנה מהלבוש שרי [ועי' תוס' נדה ס"א ב']. ליתא. דהכא שמלבשים המת לכבודו. הרי בחי כה"ג אסור. אלא נ"ל דכל לועג לרש אינו בדבר שאין המת מחוייב דא"כ כ"ש דא"ל לחוש לכבוד חי בכה"ג שלא לעשות מצוה בפניו כשהוא פטור בהא. וכגון ללבוש תפילין וציצית בפני אשה. והרי כבוד חי עדיף מכבוד מת. דהרי מעבירין מת מפני הכלה [כתובות י"ז א']. אע"כ דרק בשאין החי או המת יכול לעשות המעשה שעושה החי איכא לועג לרש. ומה"ט גם מעשה חול שאינו לצורך המת. כגון לאכול או לשתות בפניו אסור [י"ד שד"ס סקע"ז]. א"כ במלבישו כלאים דליכא ה"ט. וגם עוד אין הוכחה מזה שהחי אסור בו. שרי. וכן בכל נ"ת. משא"כ עשה אסור: כד) זאטטעל. והוא קשה: כה) מותר ליסב עליהן כשאין בשרו נוגע בהן [כלעיל סי' י"ד]. ואין צריך תנא לפרש כן מדאין רגיל ליסב ערום על החמור. משא"כ בכרים הנ"ל שיכן עליהם צריך להתנות כן. ודוקא בניכר הכלאים בהן. דאל"כ גם לחמור לחוד אסור. שמא יקח ממנו טלאי לבגד [שם ס"ח]: כו) דלא פריכן בקשין רק בהצעה. דהו"ל תרי דרבנן. ולא בהעלאה דאסור ברכים מדאורייתא: כז) ולובש להראות מדתו להקונה: כח) ואף דגם דבר שאינו מתכוון אם הוא פסיק רישא אסור [שבת ק"ג א'] זהו במלאכה ולא בהנאה [כר"ן חולין דרנ"ח א'] מיהו כל שלבשו דרך מלבוש אפי' אינו להתחמם רק לשאר הנאת הגוף אסור כלעיל סי' כ"ב [ט"ז שם סק"ח]: ומה"ט במוכס [לעיל מ"ב] אסור שיש לו הנאה מהלבישה בשעה שלבשו שיחשבו המוכס שהוא בגד שעל גופו. שלא יתן מכס בעדו. משא"כ הכא אין לו הנאה מהלבישה עצמה בשעת לבושו: כט) מחמירין ע"ע להתרחק מכלאים ונותנין הכלאים במקל שבכתף רחוק מהגוף: ל) אף שמונח על ברכיהם: לא) מכאן מוכח כרבי אבינא בירושלמי דאסור ליקח ביצה או קדרה רותחת במפה כלאים אפילו לא דרך מלבוש. דמ"ש חמימות חמה מחמימות אש: לב) שמניחים הכלאים על הארץ ותופרים. והיינו כשיושב החייט על הארץ ותופר. וה"ה במניחו על השולחן ותופר. ולא דמי למטפחות לעיל דקיימא לן דאסור מדים שם משום ידים מכלאים. התם סוחין ידיו במקום אחד בהכלאים. אבל הכא בכל התיבה ותחיבה ידיו זזין משם ולהלן ואין סוחין במקום א': לג) שניהן מצמר לכסות בהן המטה. אלא שאלו דקים ואלו עבים: לד) ביינקליידער של צמר

מנטליר

בועז

דבלאו בית רחם נמי ליתסר כו'. וצ"ע עכלה"ט. והקטע יוצא בקב שלו דלפעד"נ ממ"ד (יבמות דף ד' ב) דבעינן העלאה דומיא דלבישה דאית בה הנאת הגוף דדוקא בלבישה אפי' בלא הנאת הגוף אסור. משא"כ בהעלאה דוקא במתכוון להנאת הגוף. ומה"ט מוכרי כסות כשאין לובשין רק מעלין על גופן. שרי באין מתכוונין להצלה מחמה וגשמים. א"כ דוקא במרדעת דמתכוון בהעלאה להנאת הגוף שלא יתלכלכו בגדיו ויתלכלך גופו עי"ז [והיינו דקאמר מתני' אפי' להוציא עליה זבל ר"ל אפי' הנאה שאינה דרך חמום אסור] או שמתכוון שלא ידחק המשא

ציונים

ד תכריכי המת: תוס' ביומא סט. ובנדה סא. ובפ' הר"ן פרק כל שעה דף לט. מיי' שם הכ"ה סמג שם. טור וש"ע שם סעיף ז'. וסימן שנא סעיף א': ומרדעת. מיי' שם טור וש"ע שם סימן שא סעיף ח: ה מוכרי כסות. פסחים כו. שבת כט. מו. ובתוס' בשבת דף עח. ובכתובות דף ה. ובב"ק דף קיג: מיי' שם הט"ז. סמג שם טוש"ע שם סעיף ו': ו תופרי כסות. מיי' שם. סמג שם. טור וש"ע שם: ז הברסין. מיי' שם הכ"ח. טור וש"ע שם סימן שב סעיף ג:

תוספות חדשים

מ"ה [בר"ב ד"ה] מוכרי כסות כו'. וכן הלכה עכ"ל. וכן פסק בשו"ע סי' שא.

תוספות רע"ק

משנה ד

[אות מ]לא יתן המרדעת) והא דלא הוי דבר שאינו מתכוון כמו במוכרי כסות היינו דמכוין הוא ליטול המרדעת כדי שלא ילכלך בגדיו וגם זה מקרי נהנה מכלאים כדאיתא בירושל' דאסור ליקח ביצה חמה בבגד כלאים דכיון דניצל מלכוות בחום הביצה הוי כניצל במניעת הקור ש"ך ביו"ד סי' ש"א ס"ק ח': [אות מא] בר"ב ד"ה תכריכי המת. חפשי מן המצות) והא דלא הוי לועג לרש רוצו רק בציצית ששקול כנגד כל התורה א"נ בכה"ג דלגבי המת לא הוי דרך חימום בכה"ג גם בחי ליכא איסור תוס' נדה דף ס"א: משנה ה [אות מב]שלא יתכוונו)

ומ"ש

משנה ראשונה

לתוך ידו ובלבד שלא יכוון משמע דכר"א אתיא דהא מבלים אין עשויין לחמם והיינו דאמרי' הלכה כר"א: ד אפי' להוציא עליה זבל. פי' לא מיבעיא להתמו דאסור אע"פ שאין עשוי ללבישה ולחימום השתא מיהא דאיהו לובשו הוי כעביד ללבישה אלא אפי' להוציא עליה זבל אסור דהא נמי כעבדיה לשם מלבוש דמי להציל בגדיו וגופו מטינוף הזבל וכמו דגשמים מפני הגשמים דלקמן אבל נתנו על כתפו להראותו לקונים פשיטא דשרי כ"ש ממוכרי כסות: ה ובלבד שלא יתכוונו בחמה מפני החמה. קצת קשה מאי קמ"ל פשיטא דהיינו עיקר כלאים דאורייתא. ולמאי דפי' בת"ב דהכא שהמכירה מוכחת עליהן דמיא לבגדים שאינם דרך לבישה והתם אפי' מתכוון שרי שאין דרך חמום בכך כמו רפיה שעל מכתו קמ"ל דהכא במתכוון אסור דלא דמי לרפיה

שהיא

ומנעלות הפינון (לה) לא ילבש בהן עד שיבדוק (לו). רבי יוסי אומר הבאים מחוף הים וממדינת הים. אינן צריכין בדיקה. מפני שחזקתן בקנבוס (לז). ומנעל של זרד (לח). אין בו משום כלאים (לט): ח אין אסור משום כלאים (מ). אלא טווי וארוג שנאמר (דברים כב) לא תלבש שעטנז. דבר שהוא שוע (מא) טווי ונוז (מב).

מנעל הפינון. מנעל שעושין מפסולת הצמר: עד שיבדוק. שמא יש פשתן מעורב בהן: הבאים מחוף הים וממדינת הים. מחוף הים שהוא במדינת הים: שחזקתו מן הקנבוס. משנה זו נשנית בראשונה בזמן שלא היה הפשתן מצוי בכל מקום אבל בזמן הזה שהפשתן מצוי בכ"מ כולם צריכים בדיקה הלכך הלוקח בגדים תפורים מן הנכרי בזמן הזה לא ילבש עד שיבדוק יפה: *)ומנעל של זרב. מנעלים של עור ומחופים בפנים בלבדים או בצמר עב ומגיעין עד הירך כעין אותן שקורין בורזקיש (א) בלע"ז ובערבי ספ"ש ולפי שעשוין לחמם הרגל קרויין של זרב לשון יזורבו נצמתו (איוב ו): אין בו משום כלאים. אין חוששין שמא פשתים מעורב בהם: ח שוע טווי ונוז. שוע סרוק במסרק **)ושוע חלק. איש חלק מתרגמינן גבר שעיע: נוז. שזור דהיינו ב' חוטין שזורין יחד ועיקר כלאים מן התורה שיהיה הצמר

*) נ"א סנדל ומנעל וכזה יובן דברי המ"ש. **) נד"ו ונעשה.

(א) האלב שטיפעל.

הייט משנה ב]: ז ומנעל של זרב. פירש הר"ב מחופים מבפנים בלבדים וכו' ואין חוששין שמא פשתן מעורב בהם. ולא ידעתי טעמא מאי דאין חוששין ולמה נאמר שעושי המנעל ההוא יהיו נזהרים למנוע אפי' חוט של פשתן אחד. והר"ש מפרש בהפך שמבפנים עושים פשתן ואין חוששין שמא יש ביניהם צמר. וגם לזה צריך טעם. והרמב"ם בחבורו כתב מנעל שהוא כלאים ואין לו עקב ומותר לפי שעור הרגל קשה הוא ואינו נהנה כשאר עור הגוף ומפרש כ"מ דזרב כלומר בימות החמה לובשים אותו ויש בו פשתן ולפעמים משימים בו ג"כ צמר כדי ללובשו בימות הקור וכתב דמ"ש אין לו עקב לאו דוקא דהא עור העקב הוא הקשה שבעור הרגל אלא דצורתו של המנעל ההוא כך הוא. אבל בספרו ב"י לטור יו"ד סי' ש"א כתב ושמא י"ל דכל שיש לו עקב כיון דמיחזי כמלבוש אע"פ שאין הגוף נהנה ממנו אסור. ומ"ש הר"ב מחופים בלבדים. עיין במשנה דלקמן [*ואי לא מסתפינא אמינא אנא שיש דילוג תיבה אחת בלשון הרמב"ם ושכצ"ל ואין לו אלא עקב ולפ"ז יהיה מסכים עם מ"ש בפירושו שהוא דמות מנעל שנותנים תחת כף הרגל להלוך בה על היציעות והכסתות ע"כ. וכן הוא בארצות ישמעאל כאשר שמעתי. גם בימי חרפי ראיתי בארצנו ארץ מולדתי שהזקנים בימות החמה הלכו כך במנעל שאין לו אלא עור מתחת ולמעלה על האצבעות וכן קצת מצדדיו ומאחוריו ושאר כל כף הרגל אין עליו כלום ולפ"ז מ"ש [לפי] שעור הרגל ס' [פי'] כל תחתית הרגל]: ח אלא טווי וארוג שנאמר לא תלבש שעטנז דבר שהוא שוע טווי ונוז. תימה דפתח בטווי וארוג וסיים בשוע

רשב"א

ח"ג. ילבש בהן עד בירושלמי ילבשם עד. הבאים נכה"י אף הבאים וכ"ה בירוש'. בקנבוס נד"ג בקנבס. זרד בירוש' ובגמ' זרב.

מלאכת שלמה

קאפא: ומנעלות הפינון. פי' בערוך ע"ש מקומן כדכתיב ויחנו בפונון: לא ילבש בהן. אית ספרים לא ילבשם: ר' יוסי אומר אף וכו'. צריך למחוק מלת האף: ומנעל של זרב. בערוך בערך זרד גריס של זרד בדל"ת וכן נראה שגורס הרמב"ם ז"ל אבל בערך מנעל אע"פ שגם שם כתוב זרד בשם הירושלמי כתוב שם זרב ובכ"מ שם משמע שגם הרמב"ם ז"ל גורס בבי"ת וע' בטור י"ד סי' ש"א. בפי' ר"ע ז"ל. נראה שנפל טעות במ"ש שם סנדל ומנעל דלא ראינו ולא שמענו גרסת סנדל במשנה וגם לא הוזכרה בשום מפרש: ח אין אסור משום כלאים כו'. שוע ל' חלק שיהו פניהם חלוקים יחד במסרק. וע' בתוי"ט ובכ"מ שם תמצא מה שדקדק בראש דבריו. וכתב הר"ש ז"ל הכא משמע בהדיא דנוז פי' ארוג ולא כפי' ר"ת דפ"ק דיבמות דף ה' ובפרק האשה במס' נדה ד' ס"א והתם פליגי אמוראי אי פירוש שעטנז או שוע או טווי או נוז כל חד לחודיה ומר זוטרא פליג דכולהו בעינן לחובה וכתוב בספרים והלכתא כמר זוטרא מדאפקינהו רחמנא בחד לישנא וכ' הרמב"ם ז"ל בפי' המשנה דאינו מלשון הגמרא אלא פסק משם גאון וכן מצינו במס' ברכות כמה והלכתא בפ' כיצד מברכין ואינו מעיקר הנוסחאות אבל כל המפרשים הראשונים והאחרונים גרסי לי' ולפי סברת מר זוטרא צ"ל לפרש מתני' הכי אין אסור משום כלאים ללקות עליו אלא טווי ע"ג שוע כל מין לעצמו. שוע קרדאדו בלע"ז ע"ש שבגפון מחליקן תרגום חלק שעיע וטווי כ"א לעצמו וארוגין שניהם ביחד והיינו בזמן שאין החוט של כ"א שזור אלא יחידי הוא דבעינן ארוג והיינו טעמא דכי אין לחוט קיום דאינו שזור בעינן אריגה אבל כשהחוט של צמר וכן של פשתים שזור בקשורין יחד סגי דכך שזורין כ"א לעצמו וקשורין יחד כמו כל חד יחידי וארוגין והיינו דאמרי' דכלאים מידחי מקמי ציצית

ואמרו

תפארת ישראל

יכין

לה) מנעלים מפסולת הצמר: לו) שמא פשתן מעורב בהן. וה"ה כל בגדים שקונה מעובד כוכבים. וה"ה בחייט עובד כוכבים. מיהו בנתן להחייט חוטי קנבוס. לא חיישינן לאחלופי. דאומן לא מרע אומנתיה. מדאפשר לעמוד על הדבר. דפשתן כבה מהר. משא"כ חוט קנבוס הולך ושורף. ועוד דחוט קנבוס כשנתתק. שערותיו ארוכין משל פשתן [י"ד סי' ש"ב] מיהו באינו נותן לו קנבוס אסור. דלא מרע אומנתו כשימלא אח"כ שהוא פשתן. דמצ"ל הייתי סבור שהוא קנבוס [ט"ז שם]: לז) דהפשתן שם ביוקר יותר מקנבוס והכי קיי"ל [שם ס"ב]: לח) פאנטאפפעל. שמניח על זההלע שלו בגד צמר שיהא נוח לדרוס עלי': לט) דעור שתחת הרגל קשה ואינו נהנה כשאר עור הגוף. והכי קיי"ל [שם ש"א ס"ג]: מ) מדאורייתא: מא) סרוק במסרק. ולא נקטיה ברישא. מדאין עושין אפילו לבדין עד שיסרקו הפשתן. ורק בסיפא נקטיה. כדי לפרש הנוטריקן דקרא: מב) רבו הפירושים והדעות במשנה ז. לרמ"י [מה ד"ס א'] אינו כלאים דאורייתא עד שיהא

בועז

נכתיש מש"כ מטפחת הספרים כשאין לו בית ראש אינו מלבוש. וכשמעלהו עליו אינו להנאת הגוף כלל רק להציל בגדיו מעפרורית השערות. להכי שרי. ומה"ט אוסר בירושלמי לאחוז בילה חמה (וכ"כ קדירה חמה) בשעטנז. מדמתכוון שלא יכוה. אף שאינו דרך מלבוש. אסור. מדהוה העלאה להנאת הגוף. הו"ל כהנאה דומיא דלבישה:

משנה ראשונה

שהיא עצמה אינה עשויה ללבישה אבל זה עשוי ללבישה ומצד אחר אנו מתירין נראה לפי והיינו נמי טעמא דהכא הגנופין מתתירין ובכל איסורים קיי"ל דדבר שאינו מתכוון מותר ולא מחמירי לגונין. משום דהכא פסיק רישא הוי דהא לביש כלאים אלא משום דהמכירה מוכחת אמרי' דהוי כאינו עשוי ללבישה ומ"מ כיון דלא דמי לגמרי מחמרי: ז מפני שחזקתן בקנבוס. נראה משום דרוב המדינה היה עושין בקנבוס ומיעוט בפשתן שאינו מצוי. וס"ל לר"י דסומכין על החזקה במקום שאפשר לברר ע"י בדיקה ות"ק ס"ל דאין סומכין והכי קיי"ל כמ"ש הפוסקים ריש הל' שחיטה: ומנעל של זרב. הרמב"ם בחבורו כתב שאין לו עקב ונדחק בתוי"ט. ובתנם דחק דעקב שכתב הרמב"ם היא מקום הפרסה ותחתית הרגל אלא העולה מאחוריו מכוון נגד שוקו וכן מפרש הר"ב בהדיא פ' כ"ו דכלים מ"ד וע' בתוי"ט ר"פ י"ב דיבמות. וכן מפרש בפ"ז ובכנה"ג דברי רמב"ם אלו. ובפ"ו דבכורות מ"ו עקבו יוצא לאחוריו התם מפרש [illegible] הרגל: ח אין אסור משום כלאים כו'. הכא דבעי כל שלשתן שוע טווי ונוז ה"ל למיתני אין חייב משום כלאים. דלענין איסור בחד מינייהו נמי אסור מדרבנן כמ"ש הר"ב במתני' דלקמן. אלא איידי דתני בר"פ אין אסור תני נמי הכי ואין אסור מן התורה קאמר: שנאמר לא תלבש. ולא מייתי מדכתיב ובגד כלאים שעטנז לא יעלה אלמא דאין אסור אלא בגד וסתם בגד הוא שוע טווי ונוז. דאיכא למימר דשוע לחוד נקרא בגד והיינו לבדין דבסמוך. או טווי לחוד בלא נוז והיינו שארג חוטין טוויין ולא שזרן מתחלה שניהם יחד. וה"נ פריך בגמרא דנדה ד' ס"א למאי דדרשי' משעטנז שוע טווי ונוז מנ"ל דשלשתן דוקא דלמא או שוע או טווי או נוז. ונראה דלאו נוז לאו דוקא הוא דנוז בלא טווי לא משכחת לה אלא ה"ק דלמא שוע לחוד או טווי לחוד. או טווי ונוז בלא שוע. ולפום ההיא סברא צ"ל דשוע לחוד נמי מיקרי בגד בקרא. ומסיק התם מדאפקינהו בחד לישנא מ"מ כולהו בעי': שהוא שוע טווי ונוז. פי' הר"ב עיקר כלאים מן התורה

שיהא

ציונים

ומנעל. מיי' שם פ"י הל' וטוש"ע שם סימן ש"א סעיף יג: ח אין אסור. נדה סא. פיה"מ שם ה"ב. סמג שם. טור וש"ע שם סימן ש סעיף א:

ראשון לציון

משנה ז [בר"ב ד"ה] ומנעל של זרב מנעלים של עור כו'. ע' מ"ש בתי"ט בשם מהר"ש ריש פ"י דמקואות:

תוספות רע"ק

ומ"ש בעינן בענין דלא הוי פסיק רישא תוס' בשבת דף כ"ט אבל הר"ן פ"ד דחולין דף רצ"א כתב להתיר אף בפ"ר וע' מ"ש בגליון בשבת פ"ח מ"ג: משנה ז [אות מג] בר"ב ד"ה ומנעל. קרויים של זרב) מלשון שרב דזיי"ן ושי"ן מתחלפין ע' תוי"ט רפ"י דמקואות:

תוס' אנשי שם

ז בר"ב ד"ה עד שיבדוק כו' מעורב כו'. משמע דהחשש הוא מגוף הבגד שמא נתערב באריגתו פשתן וגורס כדר"י שחזקתן מן הקנבוס דמשמע שהחשש תערובת בגוף הבגדים מיירי והבדיקה היא ע"י נגיעה כמ"ש בנדה דס"א ומה שפרטה משנתינו בגדים אלו משמע דדוקא בהני חיישינן שמוחזקים בתערובת אבל בשאר בגדים סתמא ל"ח לתערובת באריגה ודוקא בתפירה חששו בכל הבגדים כמ"ש הר"ב לק' בד"ה שחזקתן כו'. אבל הר"מ מפ' דהחשש הוא מהתפירה וגורס כדר"י שחזקתן בקנבוס כמו שהיא לפנינו וקאי אתפירה והבדיקה היא כאור או בגהוק. ומה שמנה בגדים אלו היינו משום דהלגו היה דרכן לקנותן תפורין.(ד"נ).וע"ש שהאריך: ד"ה הבאים כו' שהוא במדה"י. והא דלא תני מחוף מדה"י משום דלא ה"א דוקא בהים מן החוף לבד דהיינו מקום שבחוף קמ"ל וממדה"י שר"ל כל המדינה אף שרחוקה מהחוף ולו תני ממדה"י ה"א דהבאים מחוף שלה נחוש שמא ממקומות אחרים באו לשם לכך תני מחוף הים דל"א. (רמ"ץ):

רשב"א אומר נלוז ומליז (מג) הוא את אביו שבשמים עליו: **ט** לבדים (מד) אסורים (מה) מפני

ח"ג. ט לבדים נ"א הלבדים וכ"ה בירושלמי.

הצמר סרוק וטווי ושזור לבדו. וכן הפשתן סרוק וטווי ושזור לבדו. ואח"כ יהיו ארוגים יחדו או מחוברים יחד °בשתי תכיפות דהוו כארוג. ומש"ה איצטריך קרא למשרי כלאים בציצית לפי שחוטי תכלת שזורים הם דכתיב פתיל תכלת טווי ושזור וכן חוט לבן וכשמחברין יחד בשתי תכיפות הוו כלאים גמורים דאורייתא. והא דתנן הכא אין אסור משום כלאים אלא טווי וארוג שנאמר (דברים כב) לא תלבש שעטנז לאו למדרש ארוג משעטנז דארוג מיחדו נפקא דדרשינן מינה דאף שתי תכיפות הוי חבור ולא מייתי שעטנז אלא משום טווי. וראיתי לאחד מרבותינו שפי' שוע טווי הצמר לבד והפשתים לבד ונוז כלומר ואח"כ נז דהיינו שניהם ארוגים יחד והכי מתישב לישנא דמתני' שפיר טפי והכי משמע בירושלמי ופירושים הרבה מצאתי לרבותי בפירוש שוע טוי ונז וכולהו אית להו פרכא לבד מהאי דלית ליה פרכא: נלוז ומליז. עקום ומעקם דרכי אביו שבשמים עליו לשון אל יליזו מעיניך (משלי ג): **ט** הלבדים. צמר טרוף בלא טוויה וארוגה ועושין ממנו בגד ואם טרף צמר ופשתים יחד ועשה מהן בגד אסורים מדרבנן דדוקא מן התורה הוא מצריך שלשתן שוע טווי ונוז אבל מדרבנן בחד מנייהו סגי או שוע או טווי או נז והנך כיון שהם

שועין

בשוע טווי ונוז ובתוס' דפ"ק דיבמות ד' ה הקשה הר"י הלבן לר"ת שפירש כפי' הראשון שכתב הר"ב דלישנא דמתני' משמע דארוג היינו נז כדתנן שנאמר וכו' ואר"ת דע"כ לאו למדרש כל שעטנז קאתי מדלא קאמר אלא על שוע וטווי וארוג ולא מייתי שעטנז אלא וכו' ע"כ וא"ת אמאי תני ארוג י"ל דכמו דתני טווי משום דמנוטריקון נפקא ה"נ תני ארוג דמדרשא דיחדו נפקא. ושע ונז דכתיב בהדיא לא הוצרך להתנות בהם ברישא. ולפירוש השני נמי י"ל דשוע שהוא לשון ארמי השגור בפי כל בימי התנאים וגם אחריהם הלכך לא איצטריך למתני דהא שע כתיב בהדיא ותרגומו ידוע אבל טווי דבנוטריקון וכן נמי ארוג דנפקא לן מנז שהיא מלה בלתי מפורסם פירושה שהוא ארוג ותדע דהא לפי' הראשון של הר"ב פירושה שזור הלכך איצטריך למתני. ומ"ש הר"ב דלפי' השני לית ליה פרכא איכא למיפרך דלמה לי קרא דנז לאריגה מיחדו נפקא דדרשינן מיניה שתי תכיפות דהכי משמע כמו שכתב בפירוש הראשון וכל שכן אריג. [*והתוס' דיבמות הקשו ג"כ דמ"ש שוע וטווי דהוי כל אחד לבדו ונז קאי אצמר ופשתן יחד ועוד הקשו מכח הסוגיא דפרק האשה (נדה דף סא ע"ב)] ולפירוש הרמב"ם קשה דפי' שוע מחליק פני הבגד הוו הני מלאכות שלא כסדרן. ובחבורו פסק בספ"ק בהפך ממ"ש בפירושו. ועיין שם בכ"מ: ר"ש בן אלעזר אומר נלוז. לפי' הראשון של הר"ב שהוא פירוש רבינו תם בתוס' דפ' האשה במס' נדה ד' סא ע"ב מביאים שם בתוס' ראיה דנז שזור כדקאמר הכא נז נלוז ומליז הוא לאביו שבשמים אנטור"ש הוא בלע"ז לשון עקש ופתלתול. ע"כ. [*ונלוז ל' עקום כמו אל יליזו מעיניך הרא"ש]: ומליז הוא את אביו שבשמים. לשון הרמב"ם נטה מן האמת ומרחיק רחמי הקדוש ברוך הוא ממנו לעברו מצות שצוה הקדוש ברוך הוא בדבר שאין בו תאוה שתכריחהו וזה עון גדול:

משיחות

מלאכת שלמה

ואמרו דמשום קשר העליון שמקושר הצמר אצל הפשתן מידחי. וטעמא משום דחוטי ציצית שזורין הן כדאי' בספרי. נז לשון עיקום ובאריגה איכא עיקום שהחוטין של השתי אציין יורדין למטה ואציין עולין למעלה ואח"כ חוזרין והעליונים למטה והתחתונים למעלה וכן לעולם. והראב"ד ז"ל כ' בפי' ת"כ וז"ל מיהו היכא דהוו שוע טווי חד חד לחודיה וקשר לאו בהדי הדדי ההוא קשרא עביד להו כאילו שוע טווי ונז בהדי הדדי והא מלתא גמרי' לה מדאצטריך רחמנא למישרי כלאים בציצית והתם ליכא חבור לא בשועם ולא בטווייתם אלא בנוזם בלבד דהיינו הקשר וטעמא משום דציצית עשה ודחי ל"ת שרי הא בעלמא הוה אסור מה"ת ש"מ שהקשר חבור יותר מן הארוג ע"כ דבריו ואינם מאוזרין גם דברי הרמב"ן ז"ל בפ' קדושים נוטין לומר דלא בעינן אריגה גבי כלאים והאיסור הוא מטעם יחדיו דשתי תכיפות הן חבור ומתני' לא משמעה הכי ובמה שפירשתי א"ש. רשב"א אומר נלוז. מפרש דנז דתנן היינו נלוז והלמ"ד חסרה כמו בטווי שאין כאן אלא הטי"ת מלשון תועבת ה' נלוז מטה ומעקם דרכיו. ונלוזים במעגלותם בתלתולים ומעקשים כי הדבר הארוג מעוקם השתי כקשת בכל חוט של ערב והקשר ג"כ יש בו עיקום. ומליז הוא אביו שבשמים. מטה השי"ת מדרכי רחמיו עליו כענין שנא' ועם עקש תתפתל עכ"ל ז"ל. וע' בהר"ן ז"ל ספ"ק דבילה. וי"מ ומליז פי' מרחיק. וראיתי מי שנקד ומליז המ"ם בצירי. ובירוש' ניתני שע ולא ניתני טנ ומשני אילו תנינן שע ולא תנינן טנ הוינן אמרין דוקא שוע דהיינו כגון לבדים אסורים הא טווי זה בפ"ע וזה בפ"ע וארוג אינו חייב דאינו חבור כ"כ ומש"ה אצטריך טנז אין אסור משום כלאים אלא טווי וארוג. ניתני שעט ולא ניתני נז. ומשני הוינן אמרין הא נז מותר ומתני' לא אמרה כן אלא פיף של צמר בשל פשתן אסור ואפי' אינו טווי ומטעם נז דהיינו עיקום וחבור. ניתני טנז ולא ניתני שע. ומשני הוינן אמרין הא שע מותר ומתני' לא אמרה כן אלא הלבדין אסורין מפני שהן שועים. ובס' יראים סי' ס"א כתוב רשב"א אומר נז נלוז מליז הוא לאביו שבשמים אע"פ שפי' משזר נמי נז הני תרווייהו נפקי מיניה שקולין הן ויבואו שניהם ע"כ וע' בס' הלבוש יו"ד סי' ש' וע' בס' קרבן אהרן ספ"ד דפ' קדושים ותוסיף לקח טוב בכוונה מתני': **ט** הלבדים אסורים כו'. רש"י והרמב"ם ז"ל סברי שהלבדים אסורין מה"ת ומפרשים דבר שהוא שוע או טווי או נז אבל הרשב"א והרמב"ן ז"ל סוברים שהלבדים אינם אסורים מה"ת אלא מדרבנן מפני שהם שועים לבד והם מפרשים דבר ששוע וטווי ונוז שצריך שלשה אלו להיות כלאים ע"כ בקיצור מספר לקח טוב פ' קדושים. וכתב הר"ן ז"ל פרק במה אשה בשם ר"י ב"ר אשר דלא גזרו רבנן אלא בלבדין הרכין אבל בקשין אפי' מדרבנן מותרין והיינו אילסמא דתניא התם בברייי' דאין בה משום כלאים

ע"כ

ציונים

ט לבדים. מיי' שם סמג שם טור וש"ע שם:

תוספות רע"ק

מ"ח [אות מד] בר"ב ד"ה **נז.** בשתי תכיפות) דעת הרמב"ם באף בלא קשר חייב. ובקשר חייב אף בתכיפה א' וקשר ב' ראשי חוטים אהדדי. ודעת הטור דבעינן תרתי ב' תכיפות וקשר ב' ראשי חוטין להדדי. ודעת הפרישה והט"ז דהטור מיירי דוקא בחוט משי שמחבר צמר ופשתים יחד וקושר רק ב' ראשי החוטי המשי בזה הוא דלא מהני קשר לחוד. אבל בתוכף חוט פשתים דרך חוט צמר אף בתכיפה א' וקושר ב' ראשי חוטי פשתים להדדי הוו כלאים. והמג"א בהלכות ציצית לא ס"ל כן:

תוס' אנשי שם

ח תוי"ט ד"ה **אלא טוי** כו' ובחבורו פסק ט'. ע' פ"מ שכתב לדעת הר"מ דבכל חדא מינייהו הוי דאורייתא וטוי לבד נמי הוי דאורייתא והיינו כשטוה חוטים מצו"פ יחד וארג מהן בגד או שארג אותן בתוך בגד של קנבוס. ואריג לבד היינו כשארג חוטין של צמר עם חוטין של פשתן שנטוו כ"א בפ"ע. והיינו דאי היינו אומרים דחבור של טוויה לא הוי חבור לענין כלאים היו מותרין חוטין הטוויין מצו"פ יחדיו אף כשארגו אח"כ ביחד. וכן להיפך אלו היינו אומרין דדווקא ע"י טוויה הוי חבור היה מותר בגד שנארג מחוטין של צמר עם חוטין של פשתן שנטוו כ"א בפ"ע ע"כ וע' בשנ"א:

משנה ראשונה

ט יהא הצמר סרוק וטווי ושזור לבדו וכן הפשתן כו'. כלומר אפי' שנעשה כן כל אחד לבדו ואח"כ אגדן. וכ"ש כשנעשו מתחלתן בחבור:

יכין תפארת ישראל יכין

הצו"פ מעורב. וסרק וטוה וארג. הכל ביחד. ולדידי' נז ר"ל ארוג. [ובויקרא יט יט] כ' רש"י נז שזור. ולר"ת שם אפילו סרק וטוה ושזר [ר"ל כ' חוטין ממין א' צווערנען בל"א] כ"א לבדו. ואח"כ חברם יחד ע"י אריגה או קשירה או תפירה. הוה דאורייתא. ולדידי' נז היינו שזור. ויחדיו דקרא ר"ל החיבור שע"י אריגה קשירה תפירה שאח"כ. ומסתבר כר"ת מדאיצטרך רחמנא להתיר תכלת בציצית. שהוא צמר. בבגד של פשתן. ולרמב"ם אפילו לבדין שאין בהם רק שוע לחוד הוה דאורייתא כשמעורב שם פשתן. וגם ברמב"ם יש גרסות הפוכות. והר"ב בשם רבותיו הביא פי' דסרק וטוה צריך להיות כ"א לבדו. ונז היינו שארגן אח"כ יחד. ויחדיו דקרא איצטריך לקשירה ותפירה דנמי אסור. והיינו דלא כר"ת הנ"ל דס"ל עכ"פ דגם בשוע וטוה יחד אסו מדאורייתא. ומה שהקשה התוי"ט לר"ב א"כ נז לארוג ל"ל. מיחדיו נפקא. נ"ל דאצטריך נמי למסמך נז ליחדיו. דרק האריג צריך שיהיה מב' המינים יחדיו. משא"כ השוע והטוה וכנ"ל ולישנא דמתניתין משמע כר"ב מדפתח בטוי ואריג. וסיים גם בשוע אע"כ דברישא נקט טוה דעד הטוויה צריך שיהיה כ"א לבדו. ואריג נקט. דאריג צריך שיהיה מב' המינין יחד. ונקט אריג וה"ה שאר חבורים ואגב סיפא מפרש המקרא. כל מה שצריך אצל שעטנז. שיהיה שוע טוה ונז כך נ"ל. ואנן קיי"ל [סי' ש'] כיון שנתחברו צו"פ יחד בין ע"י טוויה או אריגה. או גדלם או הפרס יחד. ואפילו בנתפרו יחד ע"י משי וקנבוס הו"ל שעטנז דאורייתא. מיהו בנתחברו יחד ע"י שוע לבד. הו"ל לבדין וס"ל לרוב פוסקים דלאו דאורייתא [ש"ך רס"י ש']. ומותר למלאות צמר בכר פשתן [שם ס"ב] וכן מותר לכרוך חוט פשתן סביב בגד צמר או הפכא. ולקשור ראשי החוט יחד מדאפשר להוציא הבגד בלא התרת הקשר [שם]: מג) ר"ל עקום הוא ומעקם הוא וכו'. ור"ל ר"ש דורש ג"כ נוטריקון במלת שעטנז. שעט [ולובש] נז ועקום. שחוטא בלי שום הנאה. ועל ידי זה חטאו גדול שמעקם רחמי הקב"ה מעליו ח"ו: מד) פלים: מה) מדברי סופרים:

ר"ל

שוען אסורים מדבריהם: פיו של צמר בשל פשתן. האורגים אחר שמשלימים הבגד רגילים לעשות על שפתו [ג'] וד' חוטין עב כדי שיתקיים הבגד והוא קרוי פיו ואם הבגד של פשתן אסור לעשות פיו של צמר: מפני שחוזרין לאריג. מסבבין את האריג פ"א דומין לאריג: משיחות של ארגמן. יתירים וחבלים של צמר צבוע ארגמן: אסורות. לחגור על גבי חלוק של פשתן: מפני שהוא מולל עד שלא קושר. שדרכן לחבר במלילה החגור של צמר עם החלוק של פשתן קודם שיקשר בה מתניו: לא יקשור סרט של צמר בשל פשתן. שלא יעשה אדם חגורות של צמר וחגורות של פשתן ויקשרם זה בזה: אע"פ שהרצועה באמצע. כגון רצועה של עור שמשיחות של פשתן בראשה א' ומשיחות של צמר בראשה האחר וכשהוא חוגר בה קושר שני ראשיה של צמר ושל פשתן זה בזה דאי לא"ה פשיטא דשרי שהרי מעשים בכל יום דבגדים של צמר משימים תחתיהם עורות טלאים שהם תפורים בפשתן: י אותות הגרדיים. דרך האורגים והכובסי' לרשום שם הבעלים על הבגד במעשה רוקם כדי שלא יתחלפו של א' בשל חבירו ואם הבגד של צמר ואותות של פשתן או איפכא אסור משום כלאים: תכיפה א'. תחיבה אחת שתחב המחט בבגד פעם אחת בלבד: אינו חבור. לטומאה ולטהרה ואם נטמא אחד מהם לא נטמא חבירו ואם הזה על א' מהם לא הזה על חבירו: ואין בה משום כלאים. אם א' של צמר וא' פשתים וחברם בתכיפה אחת: והשומטה בשבת.

מפני שהם שועים. פיו של צמר בשל פשתן מו) אסור. מפני שהם חוזרין באריג מז). רבי יוסי אומר משיחות מח) של ארגמן אסורות מט). מפני שהוא מולל עד שלא קושר ג). לא יקשור סרט נא) של צמר בשל פשתן לחגור בו את מתניו. אע"פ שהרצועה נב) באמצע נג): י אותות הגרדין נד). ואותות הכובסים נד). אסורות משום כלאים. התוכף תכיפה אחת נה). אינה חבור נו). ואין בה משום כלאים נז). והשומטה בשבת פטור נח):

עשה

חי"ג. פיו בכתה"י פיף וכ"ה בירושלמי וכ"ה בר"נ ד"ו ופרש ממנו תלונת הרל"ג. באריג נר"ע באריג ובר"ם לאריג וכ"ה בירושלמי ונר"ג. ארגמן בירושלמי אריג. סרט בר"ם סרק. י אותות בר"ם בנא זו מחובר למשנה ט' וסימן י' רשום אצל התוכף כו'.

ט [*משיחות. פירש הר"ב יתירים וחבלים עיין מ"ש במשנה ח פ"ג דסוכה]: [*אף על פי שהרצועה באמצע. כ' הר"ב שהרי מעשי' בכל יום והרא"ש כתב דהך שרי טפי ע"ש במס' נדה פרק האשה]:

י [*והשומטה בשבת פטור. כתב הר"ב ולא הוי כקורע על מנת לתפור דחייב כדתנן במשנה ב פ"ז דשבת]:

הסק

מלאכת שלמה

ע"כ. ולשון נבד לשון אחיזה ודבוק זה בזה מענין לטד ותרגום ירושלמי מחזיק באחני כלב דנביד באודנוי דכלבא: פיף של צמר. אוריל"ו בלע"ז וקרוי פיף בחלוף פ"א בכ"ף תרגום שפת היאור כיף נהרא. ולשון הר' יהוסף ז"ל פיף פי' בערוך גדיל פי' תגורה קטנה. משיחות פי' בערוך לשונות של ארגמן. ופי' רש"י ז"ל בפ' המוצא תפילין לשונות של צמר שאינו שווי ע"כ והביא ראי' מפ' המוצא תפי' שאין פי' משיחות הוי חבלים כדפי' ר"ע ז"ל: משיחות של ארגמן אסורות. ירוש' אית תנאי תנו מותרות. מאן דתני אסורות דהוא מכפת ליה שתפורין המשיחות בחלוק ומאן דתני מותרות היינו שאינם תפורים אלא חוגרו על חגור של פשתן וכל איהו שנץ גרמיה היא נותא לה: לא יקשור סרט כו'. כתב הראב"ד ז"ל בפירושו למס' תמיד שמעתי שיש דוחקים לומר דהאי מתני' יחידאה היא משום דר' חנניה בן גמליאל קתני לה בתוספתא דכלאים ולאו מילתא היא דהשתא מיהא סתם לן תנא כוותיה ע"כ. ובס' יראים סי' ש"א כתוב ואין לומר הלכה כר' חנניה בן גמליאל דסתם מתני' כוותיה דמשם אין ראיה דההיא יחידאה היא דר' יוסי קתני לה לכולה מילתא וי"ל אחר שר' יוסי ור' חנניה קמו בחדא שיטתא רבים נינהו והוו רבים כנגד רבים דתוספתא דס"ל לחבור ע"י ד"א לאו שמיה חבור ובשל סופרים הלך אחר המיקל ע"כ וע' עוד שם: בפי' ר"ע ז"ל. וכשהוא חוגר בה קושר שני ראשיה וכו'. כ' עליו הרר"י ז"ל פי' זה אינו נראה כלל דא"כ מאי רבותא היא זו שאמר אע"פ שהרצועה באמצע כיון דמשום הקשירה נאסר ע"כ נראה דמיירי בלא קשירה כמו שרוב העולם רגילין לחגור בלא קשירה ואין ראי' מן המנהג דמהא אסור מה"ת דאמרי' בספרי מנין שלא יקשור סרט וכו' ת"ל יחדו מ"מ. ומשמע שאע"פ שאינם מחוברים יחד אלא ע"י דבר אחר אסורין כן שגם זה קרוי יחד. וגם מה ששנינו בסוף פרקין והסק והקופה מצטרפין לכלאים אינו ר"ל דדוקא כשחבר החתיכות יחד אלא אפי' כשחתיכת בגד צמר עשוי טלאי לסק וחתיכת בגד פשתן עשוי טלאי לקופה וחבר הסק והקופה יחד אסור משום כלאים עכ"ל ז"ל(*): י אותות הגרדין כו'. ברמב"ם שם וז"ל אם היתה אות של צמר בפשתן או פשתן בצמר ה"ז אסור אע"פ שאינו חשוב אלא ע"כ בקיצור: התוכף תכיפה אחת וכו'. בירוש' פריך מה ר' יודה כר"א דתנינן רפי"ג דמס' שבת ר"א האורג שלשה חוטין בתחלה חייב. וקשה דדוחק הוא דהא ר"א שמותי הוא. ומשני א"ר עולא טעמא דר"א תמן ע"י שליפי

*) א"ה עמ"ש המחבר במשנה הסמוכה בשם תשובת הרשב"א.

מלאכתו

תפארת ישראל יכין

מו) ר"ל שפה של צמר בבגד של פשתן. אע"ג שאינן ארוגים או מחוברים. רק מדובקים יחד ע"י דבק כדונג. ובירושלמי גרסי' פיף של צמר. ול"ם הי' כ"ל פי' דמהגיהין דר"ל בגד פשתן שעשה נקבים סביב כמו שעושין לכיסן. ומכניס בהנקבים חבל של צמר. כדי שיוכל למתחו ולסגרו סביב גופו. והרי אח"כ קושר ב' ראשי החבל יחד. לפיכך לא גרעי נקבים הכא מב' תחיבות מחט דבקשר ראשי החוט יחד לכ"ע אסור כלקמן סי' ס' [ועי' י"ד סי' ש' ס"ד]: מז) ר"ל דומים כארוגים יחד: מח) חבלים: מט) לחגור בהם בחוזק על חלוק פשתן: נ) ר"ל קודם שקושרו במתניו. רגיל לתפור החבל בחלוק בתפירת ארעי [כמו קורע מתוך המלבן] שלא ינתק החבל מהחלוק: נא) חגור: נב) של עור: נג) מדשוגשי' ב' הראשים יחד כשיקשרם לפניו. מיהו בא"א שיגעו יחדיו בקשר. מותר. ומה"ט מותר לתפור עורות התפורים בפשתן תחת בגד צמר [שם סי' ש' ס"ס]: נד) אורגי' שרושמין בתפירת חוט בצמר שם הבעלים בבגד פשתן: נה) תחיבה א' במחט עם חוט: נו) לטומאה ולהזי': נז) בא' צמר וא' פשתן: נח) אפי' ע"מ להפור. והא דלא נקט והעושה אותה בשבת פטור. רבותא קמ"ל דלא מבעיא בעושה בשבת דפטור דהרי לא עשה מלאכה שלימה בת קיום. אלא אפי' השומטה. שהבטול היה ביטול שלם. דהרי נתפרדו החלקים זמ"ז לגמרי. אפ"ה פטור. א"נ עושה

אותה

ניחא : פיו כן הגירסא בספרים וגירסת הגמ' והפוסקים פיף : מפני שהוא מולל. ונראה דלדוקא תני לה וה"ק דעיקר האיסור בהם מפני שמולל שאם אינו מולל אע"פ שקושר המשיחות בראשן וחוגר על בגד פשתן שרי. ומפי' הרמב"ם נראה דמשיחות הללו אינם שזורין וכפולין אלא טווין לחוד וקמ"ל דטווי לבד נמי אסור מדרבנן ומולל היינו שמשפשף החוט בידיו כדרך הטווין. וא"ש נפ"ז דתני נמי טווי לחוד כמו דתני שוע וטוו כדפי' לעיל : י אותות הגרדין כו'. קמ"ל דאפי' משהו כלאים לא בטל בבגד גדול : והשומטה בשבת פטור. תימה דשבק תופר ונקט קורע וה"ל לאיתויי דפטור משום תופר בשבת. ואי משום סיפא דהשומטה חייב דהוי רבותא מאי רבותא היא בשומטה טפי מתופר זה וזה מאבות מלאכות הן. ואפשר דמאי דתני תכיפה אחת אינה חבור משמע נמי לענין שבת שאין בו משום תופר וכדר תני דהשומטה נמי פטור. ועוד י"ל דהא דשתי תכיפות הוי חבור לענין שבת מוקי לה במס' שבת ואוקי שקשרן וכ"כ הר"ב במס' שבת וגם הר"ש כאן. ולפ"ז בתכיפה אחת אפי' קשר פטור משום תופר אבל מחייב משום קושר דאילו בשתי תכיפות מחייב תרתי כמ"ש הר"ב במס' שבת. והלכך לא ניחא ליה דפטור גבי תופר דהיינו פטור לגמרי דמשום קושר מיהא חייב אבל שומטה משכחת דפטור לגמרי שעשה ע"מ לתפור כולו דלא צריך קשירה והשתא לא מיחייב משום מתיר דהא שלא ע"מ לקשור הוא. ויש לתרץ עוד דשומטה הוי רבותא לענין תפור דקי"ל כל פטורי דשבת פטור אבל אסור ולענין איסור איכא רבותא דלא תבעיא לתפור תכיפה אחת ודאי אסור דלמא אתי למיעבד אחריתא כדאמרי' גבי עקירה בלא הנחה. אבל שומטה סד"א מותר לכתחלה דלאו מידי עביד קמ"ל דגזור אטו שתי תכיפות. ומכאן ראיה דתפירה שאינה של קיימא אסור בשבת ולא כמו מתירין בהגהת טו"ש סי' ש"ז ס"ג. וכ' הרא"ש בפירושו דמספקא ליה בתכיפה אחת וקשרן על שפת הבגדים אמאי לא הוי חבור ע"כ. עוד כתב לר"י דאמר עד שיקשור וע"כ בלא קשירה קאמר שהרי לאחר החוט אינם בגד אחד. והיאך שלשה בלא קשירה מתקיימי' טפי משתים בקשירה ע"כ. והוא יש ליישב אע"פ שראשי החוטין אינם בגד אחד וא"א לקשור זה עם זה מ"מ כשקושר כל חוט בעצמו בקשר סמוך לבגד וקשר זה מעכב שאינו יכול למשוך החוט מן הבגד כדרך התופרים שפיר הוי קשר ובשלשה לר"י מיירי כה"ג. וכ"כ רמ"א בלא"ה פי'

ציונים

פיף. טור שם : משיחות. טור שם : לא יקשור. מיי' שם ה"ג טור וש"ע שם סעיף ס' : י אותות. מיי' שם הכ"ג וסמג וטור שם. וש"ע סימן ש"א סעיף טו : התוכף. שבת כז. יבמות ה: מנחות לט. : משום כלאים. מיי' שם הכ"ז. סמג שם טור וש"ע שם סימן ש סעיף ג : בשבת. מיי' פ"י מהלכות שבת ה"ט סמג לאוין סה טור וש"ע או"ח סימן שמ סעיף ו :

תוספות חדשים

מ"י במשנה] והשומטה בשבת פטור כו' והשומטה בשבת

ראשון לציון

[מ"ט]במשנה פיו של צמר. במשנה שבגמ' וכן בירושלמי איתא פיף וכתב הר"ש אחר שמשלימין האורגין הבגד עושין בשפת הבגד ונקרא פיף ובערוך פי' פיף גלגול של צמר ועיין במוסף שכן הוא

משנה ראשונה

ט מפני שהן שועים. לפי' הראשון שכתב הר"ב במתני' דלעיל דשוע אינו אריג אלא שזור כמו בעינן במוטין. קשה אמאי לא תני נמי טווי לבד ואינו שזור אסור מדבריהם ואין לומר דהיינו הא דתני במתני' דלעיל שוע והאריג ולא תני טוו דהא סתם ע"כ דהוי טוו נמי קאמר דהא מדאורייתא איירי התם דמייתי שלא קרא ועוד דאמר התם אין אסור אלא טוו ואריג והכא אמר דשוע נמי אסור אלא התם מדאורייתא קאמר. ונראה דהכא לא צריך למיתני טוו לחוד אסור דע"כ טוו אינו בגד אא"כ ארגו אח"כ. ושמעי' לה מקיפה פיו של צמר. דפיו היינו לחוד שמוטין שזורין ולא נארגו וכיון דנגז אסור בלא אריג כ"ש דטווי ואריג אסור. ומיהו לא מתיישב דאריג לא עדיף מחיבור שתי תכיפות ופיו של צמר המחובר הוי כמו ארוגין יחד וא"כ כמו דתני שוע לחוד וטוו לחוד ליתני נמי טווי לחוד. ולשון הירושלמי שהביא הר"ב כאן נ"ע. ולפי פי' הרמב"ם בסמוך גבי משיחות דהיינו טווי

עשה שני ראשיה לצד אחד נט) חבור נו) . ויש בה משום כלאים ס) . והשומטה בשבת חייב סא) . רבי יהודה אומר עד שישלש סב) השק והקופה סג) מצטרפין לכלאים סד) :

חג. שני גר"ס שתי . לצד כירושלמי בצד : השק גר"א הסק.

נשלמה מסכת כלאים

על מנת לחזור ולתפור פטור ולא הוי כקורע ע"מ לתפור שתי תפירות דחייב : עשה שני ראשיה לצד א'. כגון שהעביר המחט פעם א' ולא העביר כל החוט והעביר המחט פעם שנית ונמלאו שני ראשיה לצד א' וקשרן דאם לא קשר שני ראשי החוט יחד אינו מתקיים : עד שישלש. שיכניס ויוציא*) ויחזור ויכניס שלשה פעמים ואין הלכה כר"י: השק והקופה מצטרפין לכלאים. אם חתיכת בגד צמר מחוברת לשק ותיכת בגד פשתים מחוברת לקופה וחברן יחד בשתי תכיפות מצטרפות אע"פ שהן מחוברות לשני כלים ולא אמרינן האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי ואינן חבור וה"ה אם מחוברים לשאר כלים דהוי דינן כמו שק וקופה:

סליק מסכת כלאים

תוספות יו"ט

השק והקופה. מ"ש הר"ב וחברן יחד בשתי תכיפות. ז"ל הר"ש ותכף התתיכות זו בזו בב' תכיפות: [*והקופה. שהוא ג"כ דרך ללבשו עיין בס"פ כ"ד דכלי' ודלא כההיא דמ"ס פ"ו דמקואות]:

סליק מסכת כלאים

*) בד"ש ויכניס ויחזור ויכניס.

מלאכת שלמה

מלאכתו מתקיימת ספי אבל אה"נ דבשנים שני גרס הכא פחות מג' מיסתר הוא ולא קאי : השק והקופה מצטרפין לכלאים . ירוש' ר' סימון בשם ריב"ל לא שנו אלא שק דהרבה פעמים אדוקים שק וקופה ואין שומדין ליחלק אבל של קנים שאין דרך לחברו אפי' אם חברו לא הוי חבור . הדר אשכח תני השק והשק והקופה מצטרפין לכלאים. אחר זמן רב בא לידי ס' תשו' הרשב"א ז"ל וכ' שם בסי' רפ"ח וז"ל השק והקופה מצטרפי' פי' ר"ש ז"ל אם חיבר כו' מצטרפין אע"פ שהם שני כלים ולא אמרי' האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי ואינם חבור וסל וקופה הוא בעי למימר בירוש' דשרי לפי שרגילין להתחלק זמ"ז יותר משק וקופה ואפ"ה מסיק דאסיר ומשנה זו כעין משנה שלמעלה ממנה דקתני לא יקשור סרק של צמר ושל פשתן לחגור בו את מתניו אע"פ שהרצועה באמצע ופי' ר"ש ז"ל לא יקשור סרק של צמר בשל פשתן שלא יעשה אדם תגורות של צמר ותגורות של פשתן ויקשרם זו בזו ואפי' ישים ביניהם רצועה של עור אסור כגון שהמשיחה של צמר מחוברת בראש האחד של הרצועה והמשיחה של פשתן בראש השני של הרצועה וחוגר את מתניו ברצועה וקושר שני ראשי המשיחות א בזו דאי לא"ה פשיטא דשרי ופוק חזי מאי עמא דבר דסרבלין שלנו של צמר ויש בהן עורות של שפנים תפורים בפשתן וא"ת אי בשקשורין בשתי תכיפות שתי המשיחות או ב' התתיכות פשיטא ומה לי צרוף החגורה או צרוף השק והקופה לא היא דודאי אי לא החגורה של עור וכן השק והקופה שתי המשיחות ושתי התתיכות לא היו עומדות עליו ולא תוגרות אותו אלא טפלות לארץ ונמצא שצרוף החגורה והשק והקופה מעמידין אותן וכן המצרפין לכלאים ע"כ. וע' עוד שם בתשובה סימן ש' וגם שם כ' שני פעמים סרק בקוף ע' עליו :

סליק פירקא וסליקא לה מסכת כלאים . ברוך הנוטה כדוק שמים וכונה ירושלים . ובעזרת האל המבליג שוד על עז ומבעית . נתחיל מסכת שביעית .

יכין תפארת ישראל יכין

אותה פטור . כבר נשמע מרישא דקאמר אינה חיבור : נט) שהעביר המחט פ"א וחזר ותחבו . ונמלאו ב' ראשי החוט לצ"א : ס) אפי' אין ב' הראשים קשורים יחד ובקשר ב' הראשים יחד אפי' בתחב פ"א אסור . וי"א אפי' ב' תכיפות צריך שיקשור . אבל בתכיפה א' אפי' קשר ב' ראשי החוט מותר . ואילה"ק א"כ למה הצריכה תורה להתיר כלאים בציצית . שנ"כ אינו רק תכיפה א' דהתם מדקן חוטין הרבה לא במהרה ינתק [ע"ז שם סק"ד] ולפענ"ד דבל"ז ל"ק דהא דהתירה תורה כלאים בציצית . לא משום הבגד רק משום החוטין . דהתכלת עמרא ושאר החוטין פשתן . וקשרן יחד בב' קשרים דוודאי הוו חיבור והארכתי בזה בס"ד בקונטרס בתי כלאים שלנו : סא) מיהו דוקא בקשר הראשים. דמלאכה תשובה בעי' [ע"ז שם] : סב) שיכניס ויוציא המחט עם החוט ג"פ : סג) סל של גלרים : סד) דאם התיכת בגד צמר מחובר לשק . ובגד פשתן לקופה . והפרן יחד בב' תפירות . ל"א דכ"א בטל לגבי כלי . וה"ה שאר כלים ואפילו בג"א שתפורים במלבושיהם יחד אסור [כססי' ש'] : סליק מסכת כלאים

הלכתא גבירתא כללא דפרק ט

פרק ט משנה א רק צמר כבשים ופשתן שנתחברו אסורים בכלאי בגדים . ורק בזה או בזה שייך טומאת נגעים . ורק מזה או מזה או משניהן יחד נעשו בגדי כהונה : מוכי צמר שנטרף עם רוב מוכי צמר גמלים . אם נעשה מהן בגד מותר לתפרו בחוטי פשתן . וכ"כ מוכי פשתן שנטרף ברוב מוכי קנבוס . אין בו כלאים עם צמר . ואע"ג דבזה ובזה יש לו מתירין לתפרו במינו אפ"ה שרי . וכ"ש באין לו תיקון . כגון שנתערב מוכי צמר במוכי פשתן . אע"ג דב' אלו אינן בטילים זב"ז . דלא דמי לבו"ח שבטלין זב"ז . דהתם רק משום טעם נאסר . וכשנתבטל אין כאן טעם . משא"כ צו"פ משתן המחובר נאסר ומה יועיל שיוסיף מין א' או כשימעט מין אחר . הרי עכ"פ נשאר צו"פ יחדיו . אפ"ה רשאי לבטל א' מהן ברוב צמר גפן או גמלים . ומותר אח"כ לתפרו בהמין שלא נתבטל . מיהו חוטי צמר וחוטי פשתן אין בטלין בשום אופן :

משנה ב מין משי שדומה לפשתן . וכן מין צמר שגדל מארץ . אסורים מד"ס . זה עם צמר וזה עם פשתן מפני מ"ע . וה"ה דאסורים זב"ז מה"ט . כרים וכסתות שמכלאים כל שאינן רכין שיכפפו תחתיו מותר לישב עליהן כשאין בשרו נוגע בהן . דרק רכים ועליו . אסורים מדאורייתא . אבל קשים עליו . או רכים אפילו תחתיו אסורים רק מד"ס . ולפיכך קשים תחתיו דהות ב' דרבנן שרי לכתחילה . שלש מדריגות יש בלובש כלאים . א) כמתכוון להגן . אפילו מוכח שלובשו ארעי . כגון גדול שלובש בגד של קטן . לכ"ע אסור . ב) ובמתכוון להטעות שיחשב המוכס שהוא מלבושו . לרמב"ם אסור ולטור שרי : ג) אבל באין מתכוון כלל להגן רק להראות מדתו להקונה . או חייט שתופר כלאים שמונח על ברכיו . לכ"ע שרי :

משנה ג האנדטוך או מענטעלכען של ס"ת או מטפחת לנגב כלים ; אע"ג שאין מתכוון בהן כלל להגן ; אפ"ה מדידיו הערומים שוהין עליהן ; הרי בשרו נוגע בהן אסורים מד"ס . מטפחת עם בית ראש שלובשו המספר . אע"ג דאינו לובשו להגן על בשרו . רק להגן משערות הנושרות . והרי כל להציל לא מחשב בגד [בכלים פט"ו מ"ז] אפ"ה מדיש לו בית ראש ולובשו כבגד והוא רק אסור מד"ס :

משנה ד הכריכי מת מותרים מכלאים . דבכל ל"ת ליכא לועג לרש . ואטפעל שאינו רק להכפף תחת היושב . הרי הרוכב אין בשרו נוגע בו בשהוי . מותר . ודוקא בניכר בו הכלאים . דאל"כ חיישינן שיקח ממנו טלאי לבגדו כשישכח שהוא כלאים . מיהו אע"ג שהוא קשה אסור מד"ס להעלותו על גופו כלעיל :

משנה ה אע"ג דמוכרי כסות מותר ללבוש הכלאים כדי להראות מדתו להקונה . כלעיל . אפ"ה אם מתכוון כשעה שלבשו גם להגן מחמה וגשמים . אסור ולא מחשב כזו"ז גורם . והצנועין חוששין שמא ישכח כרגע ויתכוין להנאתו ולהכי מפשיל הבגד במקל לאחוריו :

משנה ו וכ"כ חייט אף שאינו לובשו בשעת שתופר . רק מניחו על ברכיו . אי מתכוון גם להגן ע"ע אסור . ומה"ט הצנוע מניח הכלאים על דבר אחר בשעה שתופרו :

משנה ז מינים שנמכרים בחנויות מתוקנים . כגון מכסאות המטה בין דקין בין עבים . ומיני מכנסים . ומנעלים . כל אלו מצטר הן . כשיקנום צריך לבדקן אחר חוט פשתן . שלא התערב בם . **אע"ג** דגם כלאים שאינו רך דשו תחתיו . היינו רק כשאין בשרו נוגע בהן . עכ"פ כשעור האדם קשה במקום הנגיע בהכלאים שתחתיו . אז אפילו נוגע הבשר בכלאים שרי . להכי מותר להניח זאת רכה מכלאים תחת עור העקב שהוא קשה :

משנה ח מדאורייתא אין איסור כלאים רק בשיהיה כל א' מהב' מינין שוע דהיינו סרוק . טווה . ונוז דהיינו ב' חוטים שזורים לחוט א' . וכשנתחבו כך יחד אסור . אבל מדרבנן אסור אפילו שיהיה בכל א' מהב' רק שוע :

משנה ט ולפיכך חוט . הוא קפלוש שהוא רק שוע . ונקרא לבד . אם תפרו בחוט פשתן שהוא שוע טווה ונוז . עכ"פ כיון שבהלבד אינו רק שוע . אינו רק מדרבנן . אבל כשא' מהן אינו אפילו שוע ; כגון שתופר עורות כבשים עם צמר שעליהן בחוט פשתן שהוא שוע טווה ונוז . אע"ג שנתפס שער הצמר בין תחיבת הפשתן . אפ"ה שרי אפילו לכתחילה . כיס צמר שיש בשפת פיו נקבים שמכניס בהן חבל פשתן לסגרו . או איפכא . אם קושר ב' קצות החבל יחד . הו"ל כב' תחיבות ואסור : **אסור** לחגור חבל פשתן על בגד צמר או איפכא . מדרבנן לתפור החגור בהבגד . חגורה שקצהו א' מצמר . וקצהו השני מפשתן . ורצועה של עור מחברן באמצע . אסור לחגור בו . מדפגשין ב' הראשון יחד כשיחגור

משנה י אותות פשתן בבגד צמר או איפכא שעושה הגרדי . או שעושה הכובס אע"ג שאינו כ"כ לקיום כמעשה הגרדי . שכשיחזירו הכובס לבעליו יסיר האות . אע"ג שאין כוונתן להגן . לא הו"ל כאינו מתכוון ואסור . חיבר בגדי צמר ופשתן בחוט קנבוס . או בגד צמר בחוט פשתן או איפכא . בתחיבה א' אינו חיבור לטומאה ולהזיה ולכלאים . והעושה או שמטו בשבת פטור . ורק במחוברין בב' תחיבות או בתחיבה א' וקשורים ב' קצוות החוט יחד . הו"ל חיבור לכל הנ"ל . והעושה ושומטו בשבת . חייב . שק וקופה שתפר בא' מהן מטלית פשתן ; ובחבירו מטלית צמר לא אסרינן דבטל המטלית לגבי הכלי . וכאינו דמי ; אלא אפ"ה אסור לחברן יחד :

סליק מסכת כלאים

ציונים

השק . מיי' פ"י מהלכות כלאים ה"ג . טור וש"ע יו"ד סימן ש סעיף ז :

ראשון לציון

כוא בלשון יופי . ותימה על הר"ב שפירש פיו וחדוש מן הגאון תוי"ט שלא פסח פיו :

תוספות חדשים

בשבת חייב. ק"ל אמאי לא תנא בפשיטות ובשבת פטור ואם עשה ב' ראשיה כו' ובשבת חייב והוי קאי על עשיה ולמה תנא לענין קריעה וצריכין לפרש בקורע ע"מ לתפור וצ"ע ועיין מ"ש בשבת פי"ג מ"ב בס"ד : [תוי"ט ד"ה] והקופה כו' ודלא כההיא דמ"ס פ"ו דמקואות עכ"ל . נ"ל דכונתו על פי' הר"ב שם דפי' קופה היינו סל של גלרים. וכן השיג עליו התי"ט שם ע"ש ואולי דמסתפינא הגהתי בדברי התי"ט וכצ"ל דלא כההיא דפי' הר"ב בפ"ו כו' :

תוס' אנשי שם

י בתור"ח ד"ה והשומטה כו' קשיא לי כו'. נראה לפרש דמתני' מיירי דוקא בשומטה שלא ע"מ לתפור . דלא כהר"ש והרע"ב . ואפ"ה חייב בסיפא . דמיירי . בשומטה . לאותו החוט של כלאים מן הבגד . והרי תיקן בזה את הבגד . שמעיקרא היה אסור ללובשו משום כלאים . ועכשיו מותר ללובשו . ומש"ה חייב משא"כ ברישא דאין בו משום כלאים ממילא אם שמטה לאותו החוט בשבת שלא ע"מ לתפור פטור . דהא לא תיקן מידי . והיינו דאשמעינן מתני' מה . [הרה"ג מהר"ח ברלין אבד"ק מאסקווא] :

משנה ראשונה

פי' ש"י סס"א דקשר בראש אחד כל חוט דיש כשני קשרים והוי של קיימא : השק והקופה . בתוי"ט הבין שעשויין ללבישה ושכ"מ ס"פ כ"ד דכלים . ובאמת לא מצינו לבישה גבי קופה ובכלים לא משמע מידי ואדרבה בפ' כ"ח דכלים מ"ז אמר בהדיא דקופה לא חזיא למדרס והאונגתי לא מיירי שלובש השק והקופה אלא מתכסה בהן וכ"כ השור בהדי' ובתוספתא אמרו דסל וקופה נמי מצטרפי ופשיטא דסל אינו ללבישה :

סליק מסכת כלאים

מסכת שביעית

פרק א א עד אימתי חורשין בשדה האילן ערב שביעית א). בית שמאי אומרים כל זמן שהוא יפה לפרי ב). ובית הלל אומרים עד העצרת ג). וקרובין דברי אלו להיות כדברי אלו ד):

ח"ג. א בשדה נ"מ שדה.

איזהו

כתב הרמב"ם וסידר אחר כלאים שביעית והיה נכון להיות מסכת ערלה אחר כלאים שכך סידורם בתורה לולא שראה שהערלה אינה מן המצוה שאדם מוכרח לעשותה שכל זמן שלא נטע לא יתחייב בערלה והשביעית היא מן המצוה שאדם מוכרח לעשותה ועוד שהשמטה יש בה סדר מיוחד מן התורה ולפיכך הקדים לדבר בשמטה. ע"כ:

פרק א א עד אימתי חורשים בשדה האילן. לקמן מפרש איזהו שדה אילן: ערב שביעית. שצריך להוסיף מששה ששית על השביעית באיסור עבודת הארץ. ולקמן ילפינן לה מקראי: כל זמן שהוא יפה לפרי. כלומר שהחרישה יפה לפרי הוי מתקן הקרקע לצורך פרי של ששית ולא לצורך שביעית: עד העצרת. דעד העצרת יפה לפרי ותו לא. ומן העצרת ואילך נראה כמתקן לצורך שביעית. ובשדה לבן שאין בו אילן עד הפסח. ומשנה זו היא משנה ראשונה ואינה הלכה. דרבן גמליאל ובית דינו נמנו על שני פרקים הללו שהם פסח בשדה לבן ועצרת בשדה אילן והתירום ומותר לחרוש

פרק א א ערב שביעית. כמ"ש הר"ב ולקמן ילפינן: במשנה ד: **עד** העצרת. כתב הר"ב ובשדה לבן כו' עד הפסח. כדברי ר"ש רפ"ב. וכתבו התוס' בפ"ק למועד קטן [ג] דעצרת יותר מדברי בית שמאי דלעולם בית שמאי לחומרא לבד אותן דבעדיות. ומ"ש הר"ב דרבן גמליאל וב"ד נמנו וכו'. ומותר לחרוש עד ר"ה משום דסברי כרבי ישמעאל דלקמן דמפיק לקראי לדרשא אחריתא וס"ל דאיסור ערב שביעית הלכתא גמירי לה וכי גמירי הלכתא בזמן שבית המקדש קיים הרמב"ם והר"ש. גמ' דמועד קטן פ"ק. ועיין פ"ב משנה ב מ"ש שם בס"ד: וקרובין דברי אלו וכו'.

כיון

מלאכת שלמה

פרק א א עד אימתי חורשין שדה האילן. כלא בי"ת גרסינן וכן שניה הר"ר יהוסף ז"ל. והחכם הר"ש סירליי"ו ז"ל פי' אע"ג כל זמן שהוא יפה לפרי כל זמן שהחרישה יפה לפרי של ששית דהיינו אחר עבור ערלה קנה ומכאן ואילך לא דלצורך שביעית הוא חורש דמתני' סברא כר"ע דפ"ק דמ"ק ודפ"ק דר"ה דדרים קרא דבחריש ובקציר תשבות להוספת שביעית דהיינו שלשים יום לפני ר"ה של שביעית ולית לי' לר' עקיבא הלכתא דעשר נטיעות דלהוי הלכה למשה מסיני למפרינהו עד ר"ה אלא ממילא הוא דקא שרי ר"ע ילדס עד ר"ה דס"ל דאוקמי אילנא הוא וערבה וניסוך המים בלחוד הוא דגמיר הלכתא ולא הוי איסורא דמפסח לשדה הלבן ומעצרת לשדה האילן עד לפני ר"ה אלא מתקנת ב"ש וב"ה הכי מסקי' לה במ"ק פ"ק: עד העצרת. דהיינו מעט קודם שיעורייהו דב"ש ומשו"ה תנן וקרובים דברי אלו להיות כדברי אלו לפרש טעמן דב"ה. ובירושלמי פריך דאי הכי מקולי ב"ש וחומרי ב"ה היא ואמאי לא תני לה בעדיות שכולם נשנו לשם ואפי' הנהו דאליבא דיחיד ומשני דלא תני אלא מידי דלעולם הוי קולא לב"ש והכא פעמים שאין גשמים מצויין ואין הליחה מצויה והוא עתיד לחרוש קודם עצרת דאי ממהין לאחר עצרת יבשי ונתיס הן וב"ה מקילין עד עצרת והוו ב"ה לקולא ע"כ ורש"י והתוס' ז"ל לא כך פירשו בפ"ק למועד קטן ולא דקדקו יפה עכ"ל ז"ל. ובירוש' ר' קרוספדאי בשם ר' יוחנן רבן גמליאל הנשיא ובית דינו התירו איסור שני פרקים הראשונים ר' יוחנן בעי לא כן תנינן אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו עד שיהי' גדול ממנו בחכמה ובמנין. ומסיק רב אחא בשם ר' יונתן בשעה שאסרו למקרא סמכו ובשעה שהתירו למקרא סמכו בשעה שאסרו למקרא סמכו בחריש ובקציר תשבות בחריש שקצירו אסור ואיזה זה חריש של ערב שביעית הנכנס לשביעית ובקציר שחריש אסור ואיזה זה קציר של שביעית שהוא יוצא למוצאי שביעית ובשעה שהתירו למקרא סמכו ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך וכתיב ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות מה ערב שבת בראשית את מותר לעשות מלאכה עד שתשקע החמה אף ערב שבתות שנים את מותר לעשות מלאכה עד שתשקע. פי' ר"ג זה שהתיר איסור שני פרקים הללו עם בית דינו הוא רבן גמליאל בנו של ר' יהודה הנשיא: ובמועד קטן פ"ק דף ד' מסיק רב אשי דר"ג ובית דינו שבטלו הני שני פרקים אע"ג דאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד אא"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין היינו משום דס"ל כר' ישמעאל דאמר הלכתא גמירי לה ולא מקרא. דקרא דבחריש ובקציר תשבות מפיק לי' לינא קציר העומר שהוא מצוה וכי גמירי הלכתא בזמן שבית המקדש קיים דומיא דניסוך המים אבל בזמן שאין בהמ"ק קיים לא וכתבו התוס' ז"ל וקא דייק ר"ג מאי שייכא תוספת שביעית גבי ניסוך המים שניתנו למשה גבי הדדי דבכל מקום שונה הני שלשה ביחד עשר נטיעות ערבה וניסוך המים הלכה למשה מסיני אלא ודאי למילף סמכינהו רחמנא ע"כ:

שלשה

תפארת ישראל

יכין

פ"א א) ר"ל בשנה ששית: ב) של ששית: ג) בשדה אילן. ובשדה לבן עד הפסח. ואף דמהלמ"ם מותר בעבודת קרקע ואילן עד ל"י קודם ר"ה השביעית. וגם רק בזמן שבהמק"ק אסור אח"כ. חכמים גזרו אפילו באין בהמק"ק על ב' זמנים הללו. משום דאח"כ נראה כחורש לשביעית. מיהו ב"ד שלאחריהן כשראו שיש הפסד גדול עי"ז. שהקרקעות מתקלקלים נמנו והתירו הכל עד ר"ה באין בהמק"ק. ואף דדבר נאסר במנין ואין יכול לבטל דברי ב"ד הראשונים. הכא שאני דמעיקרא כך תקנו שכל ב"ד שירצו לורך לבטל יבטלו התקנה [וכמ"ק ד"ג ב'] ואף דלהוסיף מחול על הקודש דאו' [גרוז סוסקים. וכרכ"מ ס"א משביתת עשו' ודלא כרמב"ם שם] עכ"פ במוסיף מעט סגי [וכתוס' מו"ק ד"ד א']: ד) וב"ש

מחמרי

משנה ראשונה

פרק א א ערב שביעית. כתב הר"ב לקמן ילפי' תוספת שביעית מקרא ומשמע דס"ל דב"ש וב"ה אתי לפרושי קרא דאמר חריש שקצירו אסור אימתי הוי חרישה לצורך פירות שביעית ואמרי ב"ש שאין שיעור לדבר אלא משעה שאינו יפה לפירות של ששית. ולב"ה מן העצרת ואילך אינו יפה כמ"ש הר"ב. אבל מה דמסיים דמן העצרת ואילך נראה כמתקן לצורך שביעית אינו מדוקדק דמאי נראה הא מדאורייתא אסור דמתקן ממש לצורך שביעית. ויש לפרש דב"ש וב"ה נמי לא דרשי קרא להוספת שביעית וכר' ישמעאל ס"ל ותוספת שביעית הלכה היא לשלשים יום בלבד קודם שביעית ובדלקמן פ"ב מ"ו דלכ"ע תוספת שביעית שלשים יום וב"ש וב"ה אתו להוסיף מדרבנן מפסח ומעצרת שנראה כמתקן לשביעית ור"ג פליג עלייהו דאינהו ס"ל דהלכה אף בזמן הזה ור"ג סבר דהלכה אינה אלא בזמן המקדש וכ"כ מדברי הרמב"ם בפ"ג מהל' שמטה. והשתא משמע הכא דלכ"ע בשביעית עצמה אסור עבודת קרקע מן התורה אפי' בזמן הזה דהא לא פליגי אלא בתוספת שביעית והא דאמרי' בגמ' ריש מ"ק חרישה וזריעה בשביעית מי שרי אמר אביי בשביעית בזמן הזה ורבי היא דתני' רבי אומר וזה דבר השמטה שמוט בשתי שמטות הכתוב מדבר אחת שמטת קרקע ואחת שמטת כספים בזמן שאתה משמט קרקע כו'. הני תנאי לית להו הך דרשא אע"ג דלענין פרוזבול איתא להך דרשא כמ"ש הר"ב פ"י מ"ג לענין עבודת הארץ לא דרשי' אלא ה"ק בזמן שאתה משמט קרקע ביובל וחוזרת שדות לבעליהן אתה משמט כספים בשמטה וכ"כ בכ"מ רפ"ט מהל' שמטה. ופ' בתוס' גיטין ד' ל"ו ד"ה בזמן ובמהרש"א וא"ת כיון דקרא לעבודת קרקע אתי מה טעם יש בזה לחלק בין זמן המקדש לזמן הזה לענין תוספת לר"ג. וי"ל דכך קבלו חז"ל דאמרי' עשר נטיעות וערבה וניסוך המים הל"מ ומדמשיב להו בהדדי ש"מ דדומיא דניסוך

המים

בר"מ שם שנים לדעת א' אסרו חכמים בשדה אילן מעצרת ובשדה לבן מן הפסח ואילך. וכן הא דמשמע מדברי דלמאן דס"ל תוס' שביעית מה"ת. אסור מה"ת בשדה אילן מן העצרת ובשדה לבן מן הפסח ואילך ליתא. דבפירוש מבואר שם במ"ק דשני פרקים הללו רק מתקנתא דב"ש וב"ה הם. ומצאתי שהעיר בזה הכה"ם. ועמ"ש בשם יין הרקח: במשנה העצרת. טעם קראה ז"ל שם זה גם לשבועות שלא נמצא בתורה נראה דרמיזי למ"ש במדרש הובא בילקוט בפנחס. דשמיני חג בעצרת היה ראוי להיות גם הוא נ' יום אחר החג כבשבועות אלא מפני שהוא זמן גשמים לא רצה ה' להטריחם. ולפ"ז אין שם שבועות טעם לאת זה. דהא שמ"ע לא יקראהו [illegible]

ציונים

א עד אימתי. מו"ק ג.: עד העצרת. פ"י פ"ג מהלכות שמטה ויובל הל"א. סמג לאוין רכו:

תוספות חדשים

משנה א [בר"ב ד"ה] ערב כו' ולקמן ילפינן לה מקראי עכ"ל. אין להקשות דמשמע דס"ל דתוס' שביעית מן התורה ולא כן פירש הרמב"ם ברפ"ג מהלכות שמיטה. וגם הר"ב בר"פ קמא דר"ה כ' דהוי רק הלכה. די"ל דהתם פי' הר"ב לפי ההל' דקי"ל כר"ג דתוס' שביעית אינו מ"ה אבל כאן לא כתב הר"ב לפסוק אלא לפרש המשנה דע"כ הך מתני' סבירא ליה דלא כר"ג דאל"כ דאינו אלא הלכה אין איסור רק ל' יום לפני ר"ה ובזמן המקדש דוקא. (ש"ל): [תוי"ט ד"ה] עד העצרת כו' לבד אותן דבעדיות עכ"ל. וכ"ה בירושלמי כגון דפעמים עצרת יותר מכת קושיא זו דלא תני לה בעדיות ועיין כלאים פ"ב מ"ז ומ"ש בתי"ט שם ומדברי הירושלמי והתוס' כאן לא משמע כן:

תוספות רע"ק

פ"א משנה א [אות א] וקרובין) וכן בי"פ"ב מ"ז דכלאים:

תוס' אנשי שם

בפתיחת ד"ה כ' הרמב"ם וסידר כו' ולענ"ד משום דנפישי מילתיה ויש ב' שמיטות דקרקעות וכספים. ועוד דטובא בין באילנות בין בזרעים ומש"ה כמך בתרה תרומות ומעשרות. ועוד דאיסור כלאים ושביעית שוים שאיסורם בשעת זריעה ונטיעה אבל דערלה אח"ז. (רמ"ז): בא"ד שאדם מוכרח כו'. דאף אם א"ל קרקע מ"מ הוא מוזהר מלעבוד שום קרקע אפילו אינו שלו. וכן בפירות שלוקח מן ההפקר לאכול צריך לאכלם בקדושת שביעית. (ש"ל): במשנה עד אימתי כו'. לכאורה ק' תנא היכא קאי דקתני עד אימתי כמו שמקשה הש"ס ריש ברכות ותענית וז"ל דתנא אקרא קאי דכתיב בחריש ובקציר כו' דאתא לאתרויי דחריש של ערב שביעית אסור כמו שמפורש במ"ד ולכך קאמר עד אימתי כו'. (יין הרקח). ובזה מיושב הא דהכריח הר"ב דמתני' ס"ל דתוס' שביעית מה"ת דאל"ה תקשה הקושיא תנא היכא קאי. ועי"ש בתוי"ט: בתוי"ט ד"ה בר"ב ד"ה ערב כו' רק ל' יום כו'. א"ה משמע מדבריו דלמ"ד הלכה גם בזמן המקדש לא היה אסור רק ל' יום לפני ר"ה. ובפירוש מבואר

בערכין

כיון דמלתייהו דבית הלל מפורש על כרחך לפרושי מלתייהו דבית שמאי [*פי' הכי] וכ"כ התוספות [*פ"ק] דמועד קטן [*דף ג]. ועיין מ"ש רפ"ג דפאה: ב שלשה אילנות לבית סאה. עיין במשנה ה: אם ראויין לעשות כו'. אע"פ שאינן עושין כדמוכח לקמן דמשער בתאנים לשון הר"ש ועי' לקמן בפי' הר"ב מ"ג [*ומ"ש במ"ד בס"ד]: האורה. ומצאתי במקרא גבי גפנים (תהלים פ) וארוה כל עוברי דרך: ג אילן סרק. בירושלמי פריך כיון דאין פרי הרי נראה כמתקן שדהו לצורך שביעית. ומשני דעד זמן זה מעבה הקורות והביאו הר"ש בר"פ: [*רואין אותן כאילו הם תאנים. פי' הר"ב ולמה שערו בתאנים על שפירותי' גסים ועושה הרבה. פירוש לפירושו דאית ביה תרתי נטיבותא שפירותיה גסים וגם עושה הרבה פירות וכן מפור' בירושלמי דאילו אתרוג גס ואינו עושה הרבה זיתים עושים הרבה ואין פירותיהן גסים

ב איזהו שדה האילן. כל שלשה אילנות לבית סאה ה). אם ראויין לעשות ו) ככר דבילה ז). °של ששים מנה באיטלקי ח). חורשים כל בית סאה בשבילן ט). פחות מכאן אין חורשין להן אלא מלא האורה י) וסלו יא) חוצה לו יב): ג אחד אילן סרק ואחד אילן מאכל. רואין אותן כאילו הם תאנים יג). אם ראויים לעשות ככר דבלה של ששים מנה באיטלקי יד). חורשים כל בית סאה בשבילן. פחות מכאן אין חורשים להם אלא

ח"ג, ב מלא נד"פ ל"ג מלא וכ"ה בירושלמי שעם מהרא"ף וכד"ו אבל הוא ט"ס.

לחרוש עד ר"ה של שביעית: ב לבית סאה. קרקע שהיא נ' אמה על נ' אמה: ככר דבלה. התאנים היבשים עשויין במעגלה כעין ככר לחם קרוים ככר דבלה: באיטלקי. במנה של איטליא של יון ולפי שהיה כך בימי משה משערים בו והמנה מאה דינרים והדינר שש מעות ומשקל כל מעה ט"ז שעורות בינוניות: פחות מכאן. מככר של ששים מנה אין חורשים כל בית סאה אלא תחת האילן לבד ותולה לו כמלא אורה וסלו. המלקט תאנים קרוי אורה כמו גודר בתמרים ובוצר בענבים. וסלו. הסל שנותן בו מה שהוא לוקט ושאר השדה חשוב שדה הלבן ואין חורשין אותו אלא עד הפסח: ג אחד אילן סרק. שאינה עושה פירות ונטועין שלשה לבית סאה: אם ראויין לעשות. רואין כל אילן ואילן בפני עצמו אם אילן של תאנה כיוצא בו היה עושה ככר דבלה ולמה שיערו בתאנה על שפירותיה גסין ועושה הרבה

מלאכת שלמה

ב שלשה אילנות לבית סאה. בית סאה נ' על נ' דהוו להו תרי אלפי ות"ק גרמידי ושלשה אילנות גדולים וזקנים מפוזרים בבית סאה ובתנאי שלא יהיו מקורבין יתר מכשיעור דהיינו כשאין ביניהם כדי שיהא הבקר עובר בכליו כדתנן לקמן דאז מקורבין הן וצריכין נמי שלא יהו רחוקין יותר מכשיעור וכגון שאינם תוך בית סאה תוך עגולה של נ' על נ' דבכל חד מהני גווני לא מצטרפי ואין חורשין להם אלא צרכן ועוד בעי' שיהו עושין בין כולם פירות משקל ככר של חול דהיינו ששים מנה ומשקל כל מנה ליטרא וחצי וכל ליטרא ק' דרהם. באיטלקי. מפרש בפ"ק דקידושין גבי פרוטה דלפי שקבעה מטבע ומשקל בימי משה משערי' בה. פחות מכאן. שאינו עושה כל כך: אין חורשין*. כל הבית סאה אלא תחת האילן וחולה לו מלא אורה וסלו ושאר השדה הוי שדה הלבן ואין חורשין אותו אלא עד הפסח כדינו. מלא האורה וסלו. חולה להן סביב האילנות למקום שכלים נופותיהם ולחוץ חורשין מן הקרקע כמלא המלקט וכמלא הסל ללקט פירות שנופות החיצונות ומפ' בירוש' דכלאים פ' איזהו ערים גבי מלא בוצר וסלו דשיעוריה שתי אמות ונראה דהה"נ הכא דהיינו שיעוריה אלא התם גבי גפנים תני בוצר והכא גבי תאנים תני אורה ומשום דכולהו אילנות משער להו אגב דמתני' בתאנים כדתנן לקמן תני בכולהו לישנא דאורה עכ"ל הר"ש שירילי"ו ז"ל. אבל בפי' הרמב"ם ז"ל ככר ר"ל גוף מחובר כדמות ככר לחם: אם ראויים. ר"ל כל אחד מן השלשה אילנות: אורה. ברוב הוא מלקט התאנים דככר נאמר על הגפן וארוה כל עוברי דרך [תהלים פ'] ואשכחן נמי דקרוי עודר

הגה"ה פי' ה"ר יהוסף ז"ל פי' השגרת כדין שדה אילן אלא שאין חורשין את כל השדה:

כמו שכתבתי בפס"ו דמס' יבמות וכן נמי במציעא פ' הפועלים דף פ"ט. תניא בהדיא הפועלים שהיו עודרים בתאנים עודרין* בתמרים בוצרים בענבים מוסקין בזתים וכו' אלא שבספר אחא מועד אות הלמ"ד מלת לקט משמע דגרים התם במציעא אורין בתאנים וכו': ג אחד אילן סרק. מפ' בירושלמי טעמא מפני שהוא מעבה את הקורות שבו דאי לאו משום הכי כיון דאין פירות נראה כמתקן שדהו לצורך שביעית ודוקא עד הפרקים הנזכרים אבל מכאן ואילך הוא מתיש את כחו בחרישה שכבר כלתה הליחה ואם נתיר לו אחרי כן אף הוא יתכוון לחרוש הקרקע ולעובדה לצורך שביעית: ככר דבלה של ס' מנה. כשתדקדק בחשבון תמצא שהן חמשה עשר ליטרין דמשקלות של זמננו זה שהרי י"ב אוקיות בכל ליטרא וכל אוקיא היא המשים דרה"ם וזה אחר שתבין מה שכתבתי לעיל בסמוך בשם הר"ש שירילי"ו ז"ל או בפי' הרמב"ם ז"ל שהביאו ר"ע ז"ל. וז"ל הרמב"ם ז"ל במנה ככר של ששים מנה שערנו באבני משקליש ס"ב [ליטרין] ושמונה אוקיות לא פחות ולא יותר שבכל ליטרא ששה עשר אוקיות והאוקיא פ"ו דרכמונים והדרכמון ל"ו גרגרי שעורים ע"כ. ירושלמי ולמה אמרו תאנים על ידי שפירותיהן גסים כו'. א"ר חייא בר אבא כל אילניית עבדין שתא ומדלגין שתא והדא תאנה עבדה כל שתא. וכתב שהכם הר"ם ז"ל אם ראויים לעשות ככר דבלה וכו'. מדברי הרא"ש ז"ל מפורש שצריך כל א' שיהא ראוי לעשות ככר דבלה וזה הדין הוא מנ' ועד ס'. ואם

הגה"ה מצאתי בכת"י ז"ל בפ' במה טומנין דף נ' שהגיה בשני דלתי"ן כל קציצת תמרים קרוי גדידה ע"ש ואין הכרח גמור לו מן הערוך שלא הביאו אלא בערך גד הרביעי אלא דס"ל מסתבר לע"ד:

תפארת ישראל יכין

מחמרי:ה) קרקע שהיא נ' על נ' אמה ופשוט דבית סאה דהכא ובמשנה ה'. אין ר"ל שקצת אילנות עומדים על גבול הג' אמה. והשאר באמצע במרחק שוה. אלא אפי' עומדים כולם סמוכים רק בריחוק ד"א. אפ"ה משערים כאילו עומדים כולם באמצע רבוע של בית סאה וחורשים כל הרבוע בשבילן סביב. ולאפוקי כשקצת מהם עומדין חוץ להרבוע של הבית סאה אז אין מצטרפין. אבל אין רשאי לשער כאילו כל האילנות עומדים בגבול הבית סאה וליתן כל הרווח מנ"א. אלא משערי' כאילו הן באמצע הבית סאה: ו) כל אחד אע"ג שבאמת אינן עושין. רק שגזען עבין וחזקים וענפיהן רבי' שראויין לעשות כן. כ"כ הר"ש. ולר"מ פ"ג משמיטה סגי בכולן יחד ראויין לעשות ככר. וגם רבינו אלי' ווילנא פי' שיהיו כולן ראויין לעשות ככר: ז) תאנים יבשים דרוסים בעיגול ככר לחם: ח) משקל ס' מנה באטליא דמנה ק' דינרים. ודינר ו' מעין. ומעה ט"ז שעורות בינונית: ולפמ"ש בס"ד [שבועות פ"ו סי' ב'] בשם רבינו מעדני מלך. דל"ו שעורות הם קווינט שלם. אם כן יהיה משקל ככר דבילה של ס' מנה. כמשקל מ"ח פפונד וכ"ד לאטה: ט) עד עצרת: י) המלקט הפירות: יא) סל שמאסף לתוכו הפירות: יב) ר"ל כשמעמיד הסל נגד חוץ. דאז צריך רווח טפי. משאם מעמיד הסל בינו לאילן. וכל שחוץ מרווח זה דינו כשדה לבן. ואינו חורשו רק עד הפסח: יג) דגם בסרק על כל פנים מתעב' הגזע על ידי חרים. ושיערו בתאנה. לקולא. מדפירותיה גסין ורבין: יד) ומשערין לפי גודל האילן

משנה ראשונה

המים בזמן המקדש דוקא. כ"כ התוס' בריש מ"ק: ב פחות מכן אין חורשין. פי' הר"ב פחות מככר. וה"ה פחות משלשה אילנות אפי' עושין. ולקמן מ"ה אמרי' דאפי' הם שלשה ועושין אם אין ביניהם כמלא בקר נמי אין חורשין: ג אחד אילן סרק ואחד אילן מאכל. כאן אין לדקדק מה שמזכיר שאינו פשוט קודם

ב איזהו. מיי' שם ה"ג:
פחות מכאן. שם ה"ג:
ג אחד אילן. שם ה"ב:

תוספות חדשים

[משנה ב] פחות מכאן אין חורשין להן אלא מלא האורה וסלו כו'. קשיא לי מכאן לפירש"י סוכה ל"ד ע"א דאם אין ג' חורשין לכל א' לפי חשבון ע"ש והוא נגד משנתנו דמפורש דאין חורשין אלא מלא אורה ודוחק לומר דכאן קאי

תוספות רע"ק

מ"ב [אות ב] של ששים מנה] היינו דשלשתן יחד עושים כך וכל אחד עושה שליש ככר. וכדאי' בירוש' שיהא משולשים והיינו מתני' דבסמוך היה אחד עושה וב' אינן עושים. היינו אף שאחד עושה ככר וכן או ב' עושים ואחד אינו עושה היינו ג"כ אף דהוי ככר ע"י שנים מ"מ אם השלישי אינו עושה שליש ככר אין חורשין. ומזה תמוהין לי דברי הר"ש במתני' ג' רואים אותם כאילו הם תאנים אם ראוים לעשות ככר שכל אחד עושה ככר וכ"כ תוי"ט. ולא ידעתי מנ"ל הא לומר כיון דרק רואים כאילו תאנים בעינן שאם היה של תאנים היה כל אחד ראוי לעשות ככר ולא ע"י צירוף שלשתן והא בפשוטו דאם ראוין היינו בין שלשתן כמו דאם ראוין במתני' דהכא וצע"ג:

תוס' אנשי שם

בעלרכון אבל גם לתרגום צריך טעם. וע' בס' מנוה"מ נר ג' פ"א כלל ד' (רמ"ז). וע' רמב"ן פ' אמור: הוי"ט ד"ה וקרובין כו' מלתייהו דב"ש. ואין להקשות טעמא דב"ש אתא לאשמעינן דאין זה טעמא דב"ש אלא פירוש דבריהם. וזה ודאי שייך שפיר לפרש מה שאין אנו מבינים. וכי מקשינן טעמא דב"ש אתא לאשמעינן הוא כשמשמיענו דין או פליגי אליבא דב"ש כמו בפ"ק דעירובין מ"ב. ומיהו כה"ג נמי אשכחן טובא. (כ"ד): ב במשנה אם ראויין. עי' בתור"ע אות ב' וד' ודבריו תמוהין שפשוט שדעת הר"ש והר"ב גם כאן לפרש אם ראויין כ"א מהם לעשות ככר וע' בס' מ"ש: אלא מלא כו'. פי' אפילו קודם עצרת אבל זה השיעור דצרכו מותר עד ר"ה וכן מוכח מדברי הר"ב לק' פ"ב מ"ב. (רמ"ז). א"ה לכאורה זו היא גם כוונת הרי"א בהג"ה בס' מ"ש כאן. אבל לק' בסוף מ"ו כ' בשמו להיפך וצ"ע. וע' הוי"ט לק' פ"ב מ"ב: חוצה לו. הכי רוח ליה טפי תמה שיהיה כלו בגד פנימי. (רמ"ז). א"ה מל' הר"ב שכתב וחולה לו כמלא כו' משמע דמס' דלו קאי אאילן ור"ל שחורשין תחת האילן וחולה לאילן כמלא כו'. ומ"מ לא תקשי דלא תני חולה להן בלא"ה כמו שהתחיל לומר אין חורשין להן. משום דאי הוי תני הכי ה"א דגם בין האילנות מותר כמו שנמצא כן במס' ב"ב דף פ"ב. תחתיהן וביניהן וחולה להן כמלא אורה וסלו. מש"ה נקט בל' יחיד לומר דכל אילן אינו מותר אלא חולה לו מסביב כמלא ארה וסלו: הוי"ט ד"ה האורה כו' גפנים כו'. וכ"ל דל' אורה שיא לקיטה א' א' וכמש"ה אריתי מורי עם בשמי שבן המור נלקט קרטין קרטין. וגם לכן כתיב בתהלים וארוה לפי שהיא לקיטה מעט מעט ומפני שכך דרך

אלא לצרכן (יא) : **ד** היה אחד עושה ככר דבלה וב' אין עושין (טו). או ב' עושין ואחד אינו עושה. אין חורשין להם אלא לצרכן. עד שיהיו מג' ועד ט' (טז). היו עשרה מעשרה ולמעלה בין עושין בין שאינן עושין (יז). חורשין כל בית סאה בשבילן שנאמר (יח) (שמות לד) בחריש ובקציר תשבות. אין צריך לומר חריש וקציר של שביעית (יט). אלא חריש של ערב שביעית שהוא נכנס בשביעית (כ). וקציר של שביעית שהוא יוצא

הרבה : לצרכן. מלא אורה וסלו תולה לו : **ד** עד שיהיו מג' ועד ט'. כלומר דין זה שאמרנו היינו מג' ועד ט' אבל אם היו עשרה או יותר אע"פ שאינן עושין חורשין : שנאמר בחריש ובקציר תשבות. ארישא קאי דתנן אין חורשין להן אלא לצרכן. ומנין שאין חורשין כל הבית סאה שנאמר בחריש ובקציר תשבות. ואם אינו ענין לשבת בראשית °שכבר נאמר (שמות כ) ששת ימי' תעבוד ועשית כל מלאכתך. ולא לשמטה שכבר נאמר (ויקרא כה) שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמור כרמך. תנהו ענין לאסור ב' פרקים של ערב שביעית מפסח לשדה לבן ומעצרת לשדה אילן והכי קאמר קרא בחריש שקצירו אסור ואיזה זה חריש של ערב שביעית [שנכנס לשביעית] תשבות ובקציר שחרישו אסור ואיזה זה קציר של שביעית שיוצא

נסים] : **ד** עד שיהיו משלשה ועד תשעה. כתב הר"ב כלומר דין זה שאמרנו היינו מג' וכו'. דאי איכא ט' ולא יותר ויש בהן א' שאינו עושה ככר אין חורשין לכל אחד אלא צרכו וכ"כ הר"ש בהדיא. ותימה אם נשארו שמנה °ואי נמי שלשה שכל אחד עושה ככר למה לא יחרוש כל הבית סאה בשבילם כמו אם אין בבית סאה אלא שלשה בלבד. והרמב"ם מפרש אלא א"כ כולן עושות פרי ויתקבץ מפירותיהן ככר של ששים מנה וזה לשונו בחבורו פ"ג מהלכות שמטה היו משלשה עד תשעה. וראוין לעשות ששים מנה חורשין כל בית סאה בשבילן. ואע"פ שיש בהם מי שאינו ראוי לעשות ע"כ. והשיג עליו הראב"ד מן הירושלמי שהביאו הר"ש ואמר שמוכח דכל אחד צריך שיעשה פרי לפי חשבון. ונ"ל שזה היה דעת הרמב"ם בפירושו בכאן

הג. ג לצרכן בירושלמי צרכן וכ"ה בכ"י וכן בכל הפרק. ד דבלה וב' אין עושין כו' בכ"י דבלה או ב' עושין אין חורשין כו'. שיהיו משלשה בירו' שיהיו שלשה ומשלשה כו'. מעשרה בירושלמי ומעשרה. ולמעלה כו' בכ"י ולמעלן בין עושין ובין כו'. אין צ"ל בירוש' נחלקה משנה א לב' וכאן מתחיל פ"ב ויש בפרק זה ט' משניות וכ"ה בכ"י אלא שם נשתנו ב' המשניות באחרונות יחד ואין בפרק זה רק ח' משניות. שהוא נכנס בשביעית בירושלמי שנכנס לשביעית.

מלאכת שלמה

ואם הם עשרה או יותר, אע"פ שאינם עושים חורשין כל בית סאה בשבילן. ועל עשרה קאי מ"ש רב ביבי בירוש' דבלבד שיהיו משולשין פי' שכל שלשה יעשו ככר. אבל דעת הרמב"ם ז"ל יראה שאין צריך אלא שכל השלש ראויין לעשות ככר דבלה וכן דעת הראב"ד ז"ל ופי' הוא ז"ל דהא דאמר רב ביבי שיהיו משולשין קאי אשלש אילנות וזעירא בר חיננא דאמר מתושעים קאי אתשעה וה"ה אחמשה וששה ושבעה דהוי מחומשים ומשותים ומשובעים וכן לכולן ולדעת הרא"ש ז"ל זעירא בר חיננא קאי אעשרה ופליג על רב ביבי עכ"ל ז"ל : **ד** היה וכו'. כתב ה"ר יהוסף ז"ל היה אחד עושה ככר דבלה או שנים עושין אין חורשין להן אלא לצרכן כך מצאתי הגירסא וגירסת הדפוס נ"ל דשבוש הוא דהא אין צריך אלא שיהא שלשתם יחד עושים ככר אחד של דבלה ואין צריך שיעשה כל אחד ככר וא"כ למה אין חורשין אע"ג שהשנים אין עושים והו דהא אפילו אילן סרק שאינו עושה מאומה חורשין בשבילו אלא נראה דפי' המשנה שא כן שאם אין בשדה אלא אילן א' והוא עושה כשלשה אילנות או שנים שעושים כשלשה אין חורשין להם כל השדה עכ"ל ז"ל : או שנים עושין ואחד אינו עושה. בעבור אותו האחד אין חורשין לכל אחד אלא צרכו דהיינו מלא אורה וסלו תולה לו אבל אם היו עשרה או יותר אע"פ שאינם עושים חורשין. ואמרי' עלה בירוש' רבי ביבי בשם ר' חנינא ובלבד שלא יפחות מחשבון משולשין כלומר שכל שלש מהם יעשו ככר דהיינו שליש ככר לכל אחד וזעירא בשם ר' חנינא ובלבד שלא יפחתו מחשבון מתושעים כלומר שכל תשעה מהן יעשו ככר דהיינו תשיעית ככר לכל אחד. הר"ש ז"ל. אבל לשון הרמב"ם ז"ל שם בפ"ג היו משלשה וכו' [ע' תי"ט] : שנאמר בחריש ובקציר תשבות. ת"ק דר' ישמעאל הוא ר"ע כדמוכח התם במכות ובמנחות ובמ"ק ובר"ה : בפי' ר"ע ז"ל. (ד"ה שנאמר) ארישא קאי דתנן אין חורשין להן אלא לצרכן וכו' כתב עליו ה"ר יהוסף ז"ל פי' זה אינו נראה דהא לא מייתי ראיה אלא על מה שאמרו שאסור לחרוש אפי' לפני שביעית וא"כ לא קאי אלא ארישא דפרקין דאמר שאין חורשין עד ר"ה אלא עד העצרת ועלה קאמר שנאמר בחריש וכו' ומשום שהפסיק לפרש איזהו שדה האילן גמר עד כאן אבל לפי דברי המפ' קשה שהקשה מעט ותירץ לו הרבה ועוד שהקשה קושיא קטנה והניח את הגדולה כי הקשה מנין שאין חורשין כל הבית סאה עד העצרת והיה לו להקשות מנין שאין חורשין עד ר"ה ע"כ נראה לפ' דקאי ארישא פירקין כמו שפירשתי עכ"ל ז"ל : אין צריך לומר. י"ס דגרסי' אין צרך לומר וכו'. וכתוב בס' לקח טוב סוף פרשת כי תשא וז"ל ות"ק מדבר בתוספת שביעית שמוסיפי' מחול על הקדש וכך משמעו ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות ועבודת ששת ימים שהתרתי לך יש שנה שהחריש והקציר אסור ואצ"ל חריש וקציר

תפארת ישראל

יכין

האילן : טו) ר"ל שאין כ"א ראוי לעשות ככר. ולר"ת הנ"ל סי' ו' ר"ל ב' אינן ראויין לעשות כ"א שליש ככר (א) : טז) יש להן דין א'. דט' נמי אם ה' אין ראוי לעשות חלק הט' מהככר. אף שחסר רק מעט [כך הוכיח הראב"ד מירושלמי פ"ג משמיטה] אין חורש רק לצורכן. ולר"ש הנ"ל דככר לכ"א בעינן. א"כ וודאי בג' עושין סגי. רק ר"ל דאף בט' בעי ג' עושין : יז) אף שאין ראויין לעשות. שהן דקין או שעומדין בין החולות : יח) ארישא קאי דמש"ה אין חורשין : יט) דכבר נכתב. ומה"ט נמי א"א דקאי אשבת בראשית : כ) וה"ק קרא בחריש דששית. שחרישתו בזמן היתר רק שקצירתו בזמן איסור. ובקציר. ר"ל אם הקציר בזמן היתר. רק שהחרישה בשביעית

בועז

פ"א (א) כ' רבינו הגאון אאמ"ו זצוק"ל. וז"ל תמוה דב' עושין מיותר דמק"ו דא' עושה שמעי' לה. ואת"ל א' עושה קמ"ל לרבותא דהיתר דכדי צרכה. וב' עושין נקט לרבותא דאיסור יותר מצרכן. עכ"פ הול"ל בקצור א' או ב' עושין. ונ"ל דקמ"ל אפי' א' עושה כשיעור כל השלשה. אפי' כצרכן אסור. [אבות תמהני וכי אפשר לומר כן. הרי בפי' אמרינן סוף מ"ג פחות מכאן. ר"ל שאין כאן ג'. אלא ב' או א' שעשה או שתוק כל

משנה ראשונה

קודם כמ"ש התוס' בכתובות דף כ' ובכמה דוכתי. ועוד דלקמן פחות מכן אין חורשין הוי אילן סרק פשוט יותר : **ד** עד שיהו משלשה ועד תשעה. פשטא דמתני' משמע דתשעה דינם כשלשה שאם יש בכל התשעה שלשה שעושין אפי' השאר אין עושין חורשין כל בית סאה אבל כשהם עשרה אפי' אין עושין כלל חורשין שכן עשר אילנות הוא שיעור לב"ס. ככל דוכתא בפ"ב דפאה ובפ"ט דכלאים : אין צ"ל חריש וקציר של שביעית. שכבר נאמר וכן לשבת בראשית כבר נאמר אלא ע"כ תנהו ענין לתוספת שביעית כדפי' הר"ב. וליכא למימר תנהו ענין לתוספת שבת מדאפיק לה בלשון חריש וקציר ולא אמר מכל מלאכה סתם. אלא למדרש חריש שקצירו אסור וקציר שחרישו אסור ובשבת בראשית לא משכחת לה דתוספת דילי' אפי' יהא יום שלם א"א שיהא בשני ימים חריש וקציר אלא בתוספת שביעית שפיר משכחת לה דלכל הפחות הוי תוספת שלשים יום ויש תאנה גדלה בשלשים יום כדאמרי' בריש חזקת הבתים. וע' ביומא ד' פ"א דתוספת לשבת נמי דרשי' לה התם מקראי דאינו אלא דבר מועט קודם בין השמשות

תוספות אנשי שם

דכך לקיטת התאנים לכך נשתמשו במלה זו בכאן. (רמ"ז) : **ד** בר"ב ד"ה שנאמר כו' שכבר נאמר כו'. ואם תאמר ודלמא אצטריך לאסור חרישה בשביעית דבכלל סיני לא כתיב אלא לא תזרע ויש לומר דעיקר דיוקיה מובקציר דכבר נאמר לא תקצור ומדקציר לתוס' חריש נמי לתוס'. (תוס' במכות ובראש השנה) :

ציונים

ד ד"ה אחד עושה כו'. מ"י' כב : עד שיהיו. שם ה"ל : היו עשרה. שם ה"ה: שנאמר. ר"ה ט. מו"ק ג: מכות ח:

תוספות חדשים

קאי אזה שאינו עושה ככר אבל כעושה חורשין לו לפי חשבון דלשון להם לא משמע כן ואפשר דלהם קאי אם ב' אין עושין ומ"מ רש"י ז"ל בעצמו פי' בב"ב כ"ו ע"ב דאם אין ג' אין חורשין אלא מלא אורה כמתני' דהכא ע"ש : משנה ד [תוי"ט ד"ה] עד כו' ותימה כו'. והרמ"ז תירץ דרבנן ל"פ עד ט' דכל היכא דאיכא אחד דאינו עושה אין חורשין וה"ל הוצא אחד מחבר טובה הרבה וע"ז צדק המשל טוב העדר הטוב ממציאות הרע ע"כ והכ"ד חולק עליו וכס' שושנים לדוד מסכים עם הרמ"ז והביא ראיה לדבריו ע"ש :

חידושי מהרי"ח

פ"א משנה ד [תוי"ט ד"ה] עד שיהיו משלשה ועד ט' כתב הר"ב כו' ותימה דאם נשארו ח' ואי נמי שלשה כו' עכ"ל. ונ"ל לתרץ התימה רבתי דסברת הר"ש והר"ב דהחכמים שיערו שכל אדם מבטל קרקע בית סאה בשביל ג' אילנות של תאנים טובים שעושין כ"א ככר זהו לסתם בני אדם אבל אם אנו רואים שנטע יותר בשדהו נמצא לא ביטל כל הבית סאה לשלשה אילנות רק למה שנטע ושיערו חכמים שעד ט' ג"כ לא מבטל אא"כ כ"א

תוספות רע"ק

משנה ד [אות ג] בר"ב ד"ה שנאמר. שכבר נאמר ששת ימים) משמע דסבת יתורא הוא דלא מוקמינן על שבת אבל קשה לי דמנ"ל למדרש דקאי על תוספת שביעית. דלמא קאי על תוספת שבת בראשית : וברש"י ר"ה דף ט' ע"א כתב דע"כ אי"נ דרישא דקרא בשבת קאי דכתיב ששת ימים תעבוד סיפיה אשביעית קאי דאי אשבת חריש וקציר הוא דאסור שאר מלאכות מי שרי עכ"ל ומ"מ עדיין קשה לי קצת דדלמא קאי על תוס' שבת ולא רצתה התורה לאסור בתוס' שבת רק מלאכת חרישה וקצירה ולא בשאר מלאכות :[אות ד] בתוי"ט ד"ה עד. ואי נמי שלשה שכל אחד עושה כו') לא ידעתי למה נקט שכל אחד עושה ככר אף אם ג' עושים יחד ככר יהא רשאי לחרוש כל בית סאה בשבילם :

יוצא למוצאי שביעית כא) ר' ישמעאל אומר מה חריש רשות אף קציר רשות יצא קציר העומר כב): **ה** שלשה אילנות של שלשה אנשים הרי אלו מצטרפין וחורשין כל בית סאה בשבילן כג). וכמה יהא ביניהם כד) רבן גמליאל אומר ^{עד} כדי שיהא הבקר עובר בכליו כה): **ו** עשר נטיעות כו) מפוזרות בתוך בית סאה כז) חורשין כל בית סאה בשבילן

עד

שיוצא למוצאי שביעית נמי השבות שספיחים שגדלו בשביעית או שעבר וזרע בשביעית אסור לקצרם בשמינית: ר' ישמעאל אומר. לעולם בשבת משתעי קרא כפשטיה ואתא לאשמעי' מה חריש רשות שאין לך חריש של מצוה אף קציר דאמר רחמנא *)שבות בקציר של רשות יצא קציר העומר שהוא מצוה דבעינן קצירה לשמה שזה דוחה את השבת: **ה** הרי אלו מצטרפין. ונחשבין כאילו הן של איש אחד וחורשין כל בית סאה בשבילן: וכמה יהא ביניהן. בין אילן לאילן: כמלא בקר וכליו. צמד בקר עם העול והיינו ד' אמות אבל פחות מכאן למיעקר קיימי ואין חורשין בשבילן: **ו** נטיעות. ילדות ולזקנות קרי אילן והכא קמ"ל דאע"ג דשלש אילנות לבית סאה קרוי

*) כד"ה תשבות. שדה

בכאן והכ"מ מיישב דעת הרמב"ם בחיבורו לפי הירושלמי: **ה** וחורשין כל בית סאה בשבילן. לשון הר"ש י"מ עד הערלה אבל בירושלמי קאמר בהדיא °עד ר"ה עכ"ל. ומצאתי בפרק לא יחפור [דף כו ע"ב] דרש"י פירש כהאי י"מ. ולפיכך אני אומר דאף הירוש' מפרש למתני' הכי שהיא משנה ראשונה.

והא דקאמר בירושלמי בהדיא עד ר"ה °היינו לאחר תקנת ר"ג וב"ד: וכמה יהא ביניהם. קאי נמי אדלעיל מתניתין ב וכן כתוב בהדיא בפ"ג מהל' שמטה להרמב"ם: **ו** נטיעות. עיין במ"ח:

תי"ג. למוצאי גי"ס עם מוצאי. העומר נמו"ק וגי"ס ותוספ' העומר שהוא מצוה. **ה** ר"ג בירושלמי רשב"ג וכ"ה גי"ס. **ו** בתוך בירושלמי לתוך. בשבילן גי"ס לג"ב.

מלאכת שלמה

וקציר של שביעית שהרי כבר נאמר שדך לא תזרע וגומר אלא חריש של ערב שביעית עכ"ל ז"ל: רבי ישמעאל אומר מה חריש וכו'. ירושלמי. ר' ישמעאל כדעתי' ר' ישמעאל אומר אין העומר בא מסוריא וכ"ש מחו"ל פי' הר"ש שירילי"ו ז"ל הכא וגם בשקלים פ' התרומה דה"ס דבפ' ר' ישמעאל במנחות מוכחינן מהך מתני' דלר' ישמעאל כיון דדחי שבת ודאי ס"ל דכל שלא נקצר כמצותו פסול דאי ס"ד נקצר שלא כמצותו כשר אמאי דחי שבת נקצריה מע"ש אלא מדדחי שבת ש"מ נקצר שלא כמצותו פסול ופי' רש"י ז"ל דגבי לילה נמי מצותו בלילה ולא ביום ומפסיל וכ"ש כשמביאין אותו מסוריא דבודאי לא יקצר בלילה של ששה עשר בניסן ויביאוהו לירושלים ביום ששה עשר אא"כ יקצרוהו קודם זמנו. ואפילו אם תמצא לומר בגמלא פרחא או ע"י שם אפ"ה פסול דהא אינו כמצותו דכתיב וקצרתם את קצירה והבאתם את עומר קצירה ולא של ח"ל ואין העומר בא מסוריא היינו לאפי' בדיעבד פסול ומתני' דכל קרבנות הצבור בירוש' דשקלים מוקי לה כר' ישמעאל וכר פלוגתיה דר' ישמעאל היינו ר' יוסי בר יהודה ולית להו להא דר' יוסי בר יהודה דמכשר בח"ל: ה"ג במשנה יצא קציר העומר ול"ג יצא קציר העומר שהוא מצוה דבירוש' הוא דמפרש טעמא שהוא מצות ופי' הר"ש שירילי"ו ז"ל שהיא מצות עשה שאע"פ שמצא קצור שלא לשם העומר צריך לקצור לשם העומר דכתיב וקצרתם את קצירה כדאי' במס' שבת פ' ר"א דמילה אבל בחרישה לא שייך מצוה דאי מצא חרוש אינו חורש ע"כ והכי מפ' לה רבא נ"כ בפ' שני דמכות. וכתב ה"ר יהוסף ז"ל ונ"ל דר' ישמעאל אינו אוסר תוספת שביעית ועל כן דריש הכי ע"כ: **ה** וחורשין כל בית סאה בשבילן. יש מפרשים עד ערלה אבל בירושלמי קאמר בהדיא עד ר"ה ה"ר שמשון ז"ל ורש"י ז"ל נ"כ פי' שם עד ערלה אבל הר"ש שירילי"ו ז"ל פי' דלתנא דמתני' דסבר כר' עקיבא לא שרי אלא עד ערלה וברייתא דמייתי בירוש' דקתני שלשה אילנות של שלשה אנשים וקרקע של אדם אחר הרי אלו מצטרפין וחורשין כל בית סאה עד ר"ה אע"פ שבעל השדה חורשן מפני צורך שדהו ה"ז מותר ההיא סברת כר"ע וביח דינו דבטילו איסור שני פרקים דס"ל כר' ישמעאל דעשר נטיעות הלכתא הוא והיינו בזמן המקדש ומכי בטילו אפי' בזקנים חורשים עד ר"ה: הגה"ה כמו חמר לייד. ע"כ: בפי' ר"ע ז"ל. (ד"ה כמלא) אבל פחות מכאן למיעקר קיימי וכו' כתב עליו ה"ר יהוסף ז"ל פי' זה אינו נראה דודאי חורשין בשבילן אך לא כל השדה כיון שאינם מתפשטים בכל השדה ע"כ: **ו** עשר נטיעות וכו'. כתב רשב"ם ז"ל בפ' חזקת ד' נ"ז דגבי נטיעות אשכחן עשרה לבית סאה ובאילנות אמרו שלשה לבית סאה ועל כרחך נטיעות היו מתחילה והיו עשרה לבית סאה אלא שכן דרך אילנות לנטוע הרבה ביחד בתחלה ואחר שגדלו מפזרין אותם ומיעטום לשלש לבית סאה כמו שעושים לירקות ע"כ. ירוש' ר' חייא בר אבא בעא קומי ר' יוחנן עכשיו למה חורשין בזקנות א"ל בשעה שניתנה הלכה לכך ניתנה שאם בקשו לחרוש יחרוש. פי' עשר נטיעות הל"מ דחסה תורה על ממונם של ישראל שאם לא יחרוש להן מתייבשות דאין כאן יפה כזקנות וניתנה הלכה בנטיעות ע"מ שגם בזקנות אם מבקש לחרוש יחרוש ותימה דלא קאמר משום דבטלו על שני פרקים הללו והתירום. ה"ר שמשון ז"ל:

תפארת ישראל

יכין

בשביעית היה. השבות: כא) וה"ה ספיחי שביעית דאסירי: כב) ס"ל אשבת קאי קרא. וקמ"ל קרא. מה חריש רשות. דהרי ליכא שום חרישה דמצוה. דאפי' לעומר. במצא חרוש אינו חורש. אף וכו'. יצא קציר העומר דצריך לשמה. דוחה שבת: כג) עד ערלה וככל הנך דלעיל. ומה דקאמר בירושל' הכא עד ר"ה. היינו למשנה אחרונה וכסי' ג' לעיל: כד) בין אילן לאילן. וקאי אכולהו בבי: כה) ר"ל ד"א. דבפחות מזה למיעקר קיימי [ועי' עירובין פ"ג מ"א] אבל בטפי מד"א וודאי שרי: כו) ילדות (ב): כז) ר"ל שנחלק הב"ם לי' חלקים שוים. ובכל חלק נטע אילן

בועז

כל כך עד שראוי לעשות כפי השיעור הקצוב לו. חורשין כפי צרכו. א"כ כ"ש כשעושה כפי השיעור הקצוב לו ולחבירו. דרשאי עכ"פ לחרוש לו כפי צרכו. וכ"ל דש"ס הוא. וכ"ל אפ"ה ספי מצרכן אסור: (ב) כתב הר"ב דנקט ילדות לאשמעינן דאע"ג דבזקינות בג' לב"ס סגי. בילדות צריך י'. וכתב על זה רבינו הגאון מהו' עקיבא שליט"א [באות ז] וז"ל ולא ידעתי אמאי נקט לאשמעי' חומרא ולא לאשמעי' קולא. דמותר לחרוש עד ר"ה. והכי ריהטא כולה סוגיא דמ"ק. עכלה"ק. ולפע"ד כאזוב אשר בקיר. היה נראה דאם באמת תרתי איתנהו. קולא וחומרא לגבי ילדות וכ"כ איפכא בזקנות. וכדמוכח בתוספתא. עכ"פ הוכיח הר"ב למתני' רק חומר' קמ"ל. דהרי הך מתני' הלכה קדומה והלמת"ם הוא. כמ"ש רש"י (תענית ד"ג א') א"כ קשיא (קי' תוס' מ"ק ד"ג ב). דהרי לאשמעי' קולא לא אצטריך הלמת"ם. למה"ת נתסר. אע"כ נדיוקא דזקנות אסור מקודם וכמ"ש הש"ס. ואי להך דיוקא נחוד. ספי הו"ל לאשמעי' דזקנות אסור וממילא משמע דילדות מותרות עד ר"ה. אע"כ משום דבילדות נמי איכא חומרא. והיינו דקמשמע לן:

משנה ראשונה

השמטות: **ה** וחורשין כל בית סאה בשבילן. כלומר כמו אם היו של איש אחד שמצטרפין עד ערלה. ומ"ש הר"ש דבירושלמי אמר עד ר"ה ע"כ אין לזה באור כלל וכי עדיפי משל אדם אחד גם הרא"ש כ' שלא ידע טעם בזה. ומ"ש תוי"ט דירושלמי אמרה לאחר תקנת ר"ג וב"ד. דברים תמוהים הם ולאחר תקנה למאי מצטרפין הא אפי' אם אין שם אילן כלל חורשין עד ר"ה כיון שביטל הפרקים בין שדה אילן ובין שדה לבן חורשין עד ר"ה: ר"ג אומר כדי כו'. אע"ג דר"ג גופי' ביטל שני פרקים ולדידי' לא שייך צירוף כדפי'. אבל ר"ג סתם הנזכר ברוב המקומות במשנה הוא ר"ג אחרון ור"ש בנו הי' אביו של רבינו הקדוש והוא בן בנו של ר"ג הזקן. ואותו שנתנה על הפרקים ובטלום הוא ר"ג הזקן. וזה האחרון יכול להיות דס"ל להלכה כשמאי והלל. ותדע שגם רבינו הקדוש שסידר המשנה גם הוא לא הזכיר תקנת ר"ג וב"ד שבטלום. ור"ג הזקן מטעם אשר הוזכר במשנה בסוף מס' יבמות נזכר שנים ר"ג הזקן ור"ג האחרון. ובפ"ב דפאה מ"ו מעשה שזרע ר"ש איש המצפה ובא לפני ר"ג וכו' הוא ר"ג הזקן שקודם האחרון: כדי שיהא הבקר עובר בכליו. ולאו דוקא בשל שלשה אנשים דה"ה של אחד דבפחות משיעור זה לא מיקרי שדה אילן דלמעקר קיימי כמ"ש תוי"ט. ונ"ל דה"ה אם הם עשר אילנות לבית סאה דאמרן לעיל בין עושין ובין שאין עושין חורשין כו' נמי דוקא שיש ביניהם כשיעור זה: **ו** עשר נטיעות. פי' הר"ב אע"ג דזקנות בשלשה הוי שדה אילן בילדות אין חורשין עד שיהיו עשרה ע"כ. וכן ג"כ לשון הרמב"ם בס"פ. ונ"ע דא"כ ילדות הורע כחן והדרבה הא יפה כחן שחורשין עד ר"ה אם לא שנאמר דאע"ג דבזה יפה כחן לענין שלשה הורע כחן ובחנם דחק דתנ"ל הא. אלא ודאי ילדות יפה כחן לכל דבר אבל סתם ילדות אין ראוי אחד מהן לעשות ככר דבלה ובזקנות נמי כשאין ראוין הא אמרן אין

חורשין

ציונים

ר' ישמעאל. מנחות עג.: יצא קציר. מיי' פ"ז מהלכות תמידין ומוספין הל"ד. סמג עשין קמ"ע: **ה** שלשה אלנות ב"ב כו: מיי' פ"ג מהל' שמטה ויובל ה"ט. סמג לאוין רכו: וכמה יהא. שם: **ו** עשר נטיעות. ב"ב כו: מנחות ג. סוכה לד. מד. מו"ק ג. זבחים קי: מיי' שם ה"ט:

תוספות חדשים

משנה ה [תוי"ט ד"ה] וחורשין כו' היינו לאחר תקנת ר"ג וב"ד עכ"ל לא הבנתי

חידושי מהרי"ח

כ"א עושה ככר כמו לסתם בני אדם שנטעו רק שלש וביטל לג' אבל אם נטע עשר אילנות לבית סאה אז שערו חכמים שכל אדם משכל כל הבית סאה להן הן עושין הן אינם עושין כנ"ל: מ"ה [תוי"ט ד"ה] וחורשין כל בית סאה בשבילן לשון תר"ש כו' והא דקאמר בירושלמי בהדיא

תוספות רע"ק

מ"ה [אות **ה**] תוי"ט ד"ה וחורשין. עד ר"ה) וכתב הרא"ש ע"ז ולא ידענא טעמא מאי וכי עדיפא ליה משאם היה לאיש אחד: [אות ו] בא"ד היינו לאחר תקנת ר"ג) קשה לי דלמה לי

תוס' אנשי שם

בר"ב ד"ה ר"א כו' כפשטיה. ומש"ה ניח"ל לאוקמי בשבת דליהו פשוטו ולא"ש לה"ק מלאוקמי בשביעית דלא איירי בה ולהתיר. ות"ק ס"ל אסכא דעדיף לאוקמי לחומרא (תוס' במ"ק). אבל הריטב"א כ' בשנת שביעית הכתוב מדבר והולך לומר לך דקצירת העומר דוחה שביעית וכו' וגרסינן בירושלמי ר' ישמעאל כדעתיה דאמר אין העומר בא מסוריא ע"כ וע' במ"ש כאן: בא"ד קצירה לשמה. דכתיב ביה וקצרתם את קצירה. ומש"ה לא מוקמינן קרא במכשירי שתי הלחם שתהיה קצירת החטים להם דוחה שבת משום דלא כתיב בהו קציר. (תוס' שבת קל"ה): **ה** במשנה של שלשה אנשים. ואפילו השדה של אדם אחר ואע"פ שבעל השדה חורש מפני צורך שדהו. (תוספתא פ"א): תוי"ט ד"ה וכמה כו' אדלעיל כו'. והא דלא הקדימו סתם ל"ל שבוא שלא תסיק אדעתין לומר דדוקא בכהל הג' של אדם א'. או אם הם מחוסים מד' אמות אמרינן דקיימא למיעקר דעפ"י פסידה דכ"א מכחיש את חבירו ומפסיד כולם. אבל בג' אנשים דליכא כ"כ פסידה אימא לא(קמ"ל). (רמ"ז): במשנה שיהא הבקר כו'. א"ה בכ"ב מכ מביא מכאן שיהא לשלה דאילן יונק שלש ב"ם. ומשמע דס"ל בכ"ם דעמשה דחורשין כל

בכ"ם

עד ר"ה (כח) היו עשויות שורה (כט) ומוקפות עטרה (ל) אין חורשין להם אלא לצרכן (לא): ז הנטיעות והדלועים (לב) מצטרפין לתוך בית סאה (לג) רשב"ג אומר כל עשרה דלועים (לד) לבית סאה חורשין כל בית סאה עד ר"ה:

עד

חי"נ . שורה כ"ה נכהג"י גם בד"פ וד"ק ובד"ח הגי' שורות והוא ט"ס . ז כל בירושלמי נ"ג וכ"ה בד"ם . לבית בירושלמי לתוך בית .

שדה אילן וחורשין כל בית סאה בשבילן . בנטיעות ילדות °אין חורשין °עד שיהיו עשרה:*) שורות. שנטועות במקום א' כחומה ואינן מפוזרות: אין חורשין אלא צרכן. משום דכשמפוזרות נראה כחורש לצורך האילן . אבל היכא דקיימן במקום אחד נראה כמתקן את הארץ לצורך שביעית ולא לצורך האילנות : שורה. תרגום חומה שורה : עטרה. גדר סביב: ז הנטיעות והדלועים מצטרפין לבית סאה. בדלעת יונית דוקא קא איירי במתניתין שהיא גדולה כאילן ולא בשאר דלועין . וצריך שיהיו הנטיעות רבות על הדלועים כגון שהיו הנטיעות שש והדלועי' ארבעה מצטרפין לעשרה וחורשין כל בית סאה בשבילן : רשב"ג אומר. אפי' היו כל העשרה דלועין חורשין כל בית סאה בשבילן לפי

שהן

*) בד"ו שורה .

עד ר"ה. לשון הר"ש הלכה למשה מסיני דחסה התורה על ממונן שלא [לא] יחרוש להם מתיבשות דאין כאן יפה כזקנות : ומוקפות עטרה. או מוקפות קתני וכ"כ בכסף משנה לפירוש הר"ש שהוא פירוש הר"ב וגם הרמב"ם והראב"ד כתבו או כו' אלא שמפרשי' עטרה בענין אחר : ז [*והדלועים. כתב הר"ב בדלעת יונית דוקא קמיירי כו'. עי' מ"ש בזה לקמן]: [*ר"ש בן גמליאל אומר כו'. כ' הר"ב והלכה כרבן שמעון בן גמליאל. וכן כתב הרמב"ם בפירושו אבל כתב דרבן שמעון בן גמליאל דוקא בדלעת יונית קאמר ואם כן אפשר דת"ק לא פליג וכן ראיתי בירושלמי מי שרצה לפרש דת"ק מיירי בדלעת יונית ומסיק דדוקא ר' שמעון בן גמליאל כך מיירי ומכל מקום הרמב"ם בחיבורו פ"ג מה"ש העתיק דברי ת"ק בלבד וכפי' הר"ש משמע דמכח רשב"ג מוקי לכולה מתני' בדלעת יונית ואין נראה לי כן מן הירוש' ע"ש ועיין במ"ז פ"ח דעירובין]:

רבי

מלאכת שלמה

וז"ל החכם הר"ם ז"ל בסוכה פ' לולב הגזול פירש"י ז"ל וז"ל אבל אם אינם עשר או שאינם מפוזרות כהלכתן חורש תחת כל א' וא' כשיעור יניקתה לפי חשבון עשר לבית סאה ע"כ . וכן בשלש אילנות זקנות שאמרו בהן שחורשין כל בית סאה בשבילם עד העצרת פי' שם ז"ל וז"ל ואם אינם שלשה חורש לכל אחד תחתיו לפי חשבון ע"כ וזה דבר תימה דבזקנות תנן פחות מכאן אין חורשין להם אלא מלא אורה וסלו חוצה לו וכן בנטיעות תנן היו עשויות שורה וכו' אין חורשים להם אלא צרכן דהיינו מלא אורה וסלו ולא כפי החשבון עשר לבית סאה ועוד אם כדברי רש"י ז"ל שבשיסי' פחות נותנין להן כפי חשבון א"כ מאי רבותייהו דעשר המפוזרות הרי אפי' לפחות מכאן כך נותנים ואפי' לאחד וא"כ הי' ראוי להלכה למשה להודיענו סתם שלכל נטיעה נותנין כפי החשבון עשירית בית סאה וצ"ע. עכ"ל ז"ל: היו עשויות שורה ומוקפות. אית דגרסי' או מוקפות וכן גרסת הראב"ד ז"ל בהשגות ומ"מ הפירוש אפי' הרמב"ם ז"ל מודה שהוא כמו או . אלא שפירש הרמב"ם ז"ל שורה שיהיו בשורה אחת על קו אחד ומוקפות עטרה שהוא דומה לקשת . ולפירוש שהביא ר"ע ז"ל ק"ק דאי שורה לשון חומה ה"ל להיות באל"ף : בפי' ר"ע ז"ל. עטרה גדר סביב. וכתב עליו ה"ר יהוסף ז"ל פי' זה מגומגם הרבה שהי' לו לומר גדר מה ראה לומר עטרה ונראה דהכי פירושא היו עשויות שורה וכו' כלומר אם אינם מפוזרות בכל השדה אלא שהן עשויות בשורה זה אחר זה או שהם נטועים בעיגול כעטרה אין חורשין וכו' והאי עשויות דרישא קאי גם אסיפא וה"ק היו עשויות כשורה או שהיו עשויות מוקפות כעטרה ע"כ . עוד כתב אין חורשין להם אלא צרכן פי' אבל צרכן חורשין אפי' עד ר"ה. ע"כ : ז רשב"ג עשרה דלועין וכו'. אית דלא גרסי מלת כל במשנה וכ"ה בירוש' וכתב הר"ש ז"ל והא דתניא

ג'

תפארת ישראל

יכין

אילן א' : כח) מהלמ"ס . ואפי' אינן ראויים לעשות ככר . רק שאין מרוחקין זמ"ז פחות מד' אמות . ולא גזרו בהו כבשאר אילנות כסי' ג' וכמ"ד . דמהן רכים . נפסדים כשלא יחרישום . [כך נ"ל . ותמהים דברי רבינו רש"י זצוק"ל בסוכה ד"ג ע"א דיהיב טעמא להלמ"ס] מיהו בפחות מי' . אינן צריכים לכל הב"ס . וביותר מי' למיעקר קיימו . ולרמב"ם אפי' ביתר מי' שרי : כט) שאינן מפוזרות רק עומדים סמוכים זא"ז כשורה או מוקפות וכו' : ל) גדר . ותוך הגדר פחות מב"ס . וי"א דפי' עטרה שעומדות בעיגול : לא) כמלא אורה וסלו לכל א' . והשאר דינו כשדה לבן : לב) אפי' דלעת מצרית שאינו גדולה כאילן : לג) והו"ל כי' נטיעות . ודוקא אם הנטיעות הן הרוב : לד) ודווקא בדלעת יוונית שהן גדולות כאילן

משנה ראשונה

חורשין אלא לצרכן . אבל בשהן עשר אמרי' לעיל בזקנות בין עושין ובין שאין עושין חורשין עד עצרת ואתי הכא למימר דבילדות כה"ג חורשין עד ר"ה . ומיהו בירושלמי מוכח כדברי הרמב"ם והר"ב שבנטיעות בלא אחד יש בהן חומרא יותר מזקנים שאפי' עושין ככר אין חורשין להן כלל עד שיהו עשרה וכמש"ע בס"פ : היו עשויות שורה וכו' . משמע דהאי דינא איתא נמי בזקנות וכ"ש הוא דאם בילדות החמירו כ"ש בזקנות . ויש לתמוה שהמפרשים לא באו דין זה בהדיא . ובירושלמי ר' חייא בר אבא בעי קומי ר' יוחנן עכשיו למה חורשין בזקנות . א"ל בשעה שניתנה הלכה לכך ניתנה שאם בקשו לחרוש יחרוש . וכ"ל דהוקשה לר"ח בר אבא מה שהקשינו ועכשיו דקאמר פירושו השתא כלומר לפ"ז דהחמירו בילדות בשורה למה התירו זה בזקנות . ומשני ליה שכך הלכה שאם בקשו כו' כלומר דעיקר איסור הכא משום גזרה שיאמרו שמתקן הקרקע לצורך שביעית ולא גזרו אלא בדבר המצוי שהילדות א"א להם בלא חרישה שהרי אין כאן יפה והתירו משום זה עד ר"ה שצריכין לחרישה תמיד ובדבר המצוי גזרו אבל זקנות אין רגילין כ"כ לחרוש אותן אלא אם בקשו כשנמצאו קצת אנשים המקפידין ובקשו לחרוש כיון דלא שכיח לא גזרו בהו . ולא ירדתי לסוף דעת הר"ש שכתב בפירוש ירושלמי זה שכך ניתנה הלכה בנטיעות פ"מ בגם בזקנות אם יבקש לחרוש יחרוש ותימה דלא קאמר משום שנמנו על שני פרקים והתירום שכ"ל הר"ש ז"ל נראה שמפרש שר"ח בר אבא הוקשה לו עכשיו בזמן הזה למה חורשין גם בזקנות עד ר"ה והשיב לו שכך ההלכה ולכך תמה הר"ש דתיפוק ליה שבטלום והתירום . וזה לא יתכן כלל מה תשובה השיב לו שכך ניתנה הלכה וא"כ אין חילוק לעולם בין ילדות לזקנות ובתלווייהו אם בקשו לחרוש עד ר"ה יחרוש וא"א לומר זה הא אדרבה הלכה היא בילדות דוקא ולא בזקנות אלא עד עצרת כדאמרי' בכולי' פרקין והכי אמר בגמ' ריש מ"ק בהדיא דהלכה היא בנטיעות ומשני' דזקנות אסור וצ"ע : ז הנטיעות והדלועין מצטרפין . פי' הר"ב בדלעת יונית שגדלה כאילן ע"כ

תוספות אנשי שם

הב"ס משום דכולו שיעור יניקת הג' אילנות . ותרישת כל הב"ס צריכה בשביל האילנות . ולפ"ז לכאורה היה צריך שיהיה כל אילן מהם עומד באמצע שליש ב"ס דאם הם סמוכין זל"ז במרחק ד"א יהיה שיעור יניקתם רק אורך שליש ב"ס וד' אמות על רוחב שליש ב"ס . אם לא שנדחוק לומר דאע"ג דשיעור יניקת אילן כשהוא לבדו הוא בכדי שליש ב"ס והוא באמצעו . מ"מ כשסמוך לו אילן א' או ב' שנוטלין זה מזה קרקע יניקתן או מתפשטת יניקתן להלאה בכדי שיעלה שליש ב"ס לכ"א מהן . כמ"ש הרש"ש בהגהותיו לב"ב שם . אבל הוא דחוק מאד . ועי' ברש"י שם ובסוכה שביאר באמת שהג' אילנות יהיו מפוזרין בכל הב"ס כמוש . וע"כ צ"ל שיפרש מ"ש במשנתינו וכמה יהא ביניהן חוזר על מ"ש במ"ב ובמ"ג דפחות מכאן אין חורשין להן אלא לצרכן . הא לצרכן מיהא חורשין . וע"ז התנה כאן דכ"ז כשיש ביניהם ד"א לכה"פ אבל במקורבין בפחות מד"א גם לצרכן אין חורשין דלמעקר קיימי . וכן משמע גם מלשון הר"ב ד"ה כמלא בקר וכו' שכתב ואין חורשין בשבילן דמשמע כלל לא מדלא שייס אלא לצרכן . ועי' בס' מ"ש . ועפ"ז יהיה מיושב הא דשיירה משנתינו לבאר שיעורא דמפוזרין . וכ"ל עוד דגם הר"מ והר"ב מודים דלעולא הכי פירושא דמשנתינו . אלא דס"ל דלמאי דלא קי"ל כעולא אין הטעם משום יניקה אלא משום שיעור שדה דלשדה אילן נותנין ב"ס . ולפי טעם זה אדרבא צריך שיהיו נטועין כדרך מטעתן היינו שלא יהיו מקורבין בפחות מד"א ולא יהיו מרוחקין מכפי החשבון עשר לב"ס וכן מבואר בתוספתא רפ"א . ונראה עוד דמ"ש רש"י שם בסוכה דלאילן א' נותנין שליש ב"ס היינו נמי דוקא לעולא . אבל למאי דאמרי' דהטעם משום שיעור שדה בפחות מג' אין חורשין להן אלא לצרכן וכ"ל דזהו כוונת התוספתא שז"ל אילן העומד בבית קביים ושנים העומדין בבית ד' קבין אין חורשין להם אלא כדי צרכן ע"כ . ופירושה דלאילן א' אין חורשין קביים ולא לב' אילנות ד' קבין ולא או קתני דלא כעולא . והתוספתא דלא כמפרש שם . וצ"ע בכ"ז בירושלמי : ז בר"ב ד"ה שורות כו' ואינן מפוזרות . א"ה משמע דטעמא דבעינן שיהיו העשר נטיעות מפוזרות בכל הב"ס בהז מגיע עשירית ב"ס לכ"א . אבל כשאינן מפוזרות אין חורשין אלא צרכן . אף דבגדולות במרוחקין ד"א סגי ואפילו יותר מעשרה לב"ס . כתב הרדב"ז בחדושיו להרמב"ם כאן דשאני גדולות שעושין פירות ואין עומדין ליעקר אבל נטיעות אם הם יותר מעשר לב"ס עומדין ליעקר . אבל בתוספתא כאן מפורש דגם בנטיעות שיעורא דרצופין הוא בד"א . ולפ"ז ע"כ כגי' הר"מ דגרס שורה בלשון יחיד . וטעמא דבכה"ג בנטועים בשורה א' או בעיגול אין נחשבין לשדה אילן : ז תוי"ט ד"ה רשב"ג כו' אפשר דת"ק כו' . ליתא דה"ה הו"ל להר"מ למימר ודברי רשב"ג אמת וכן הלכה שלשונו בכגון זה בפרקין מ"ס . [illegible] דע שאין חולק על רשב"ג וממילא כן הלכה . דוק ותשכח בכל ש"ס משנה כפירושו בכ"מ שאין חולק על אותו תנא המנא לשון כזה או כיו"ג ומוקמא שם הלכה מכלל

דפליגי

ציונים

היו עשויות . שם פ"א
ז הנטיעות שם :

תוספות חדשים

הבנתי דברים אלו דלאחר התקנה בכל מקום מותר לחרוש עד ר"ה ולמה הוצרך בירושלמי לומר דג' אילנות מצטרפין דל"ע אליות כלל וצ"ע וגם בפי' הרא"ש הביא דברי הירושלמי בצ"ע ע"ש

חדושי מהרי"ח

בהר"א עד ר"ה היינו לאחר תקנת כו' עכ"ל וא"א לומר כן דאי לאחר תקנה מאי איריא שיש עכ"פ ג' אילנות אע"פ שלא היה שום אילן רק שדה לבן מותר לאחר תקנה עד ר"ה כמ"ש הר"ב בפירש מ"א:

תוספות רע"ק

לי ג' אילנות עושים ככר הא אף בפחות לשתרי דהא גם בשדה לבן שרי עד ר"ה אחר תקנת ר"ג וב"ד וצ"ע : משנה ו [אות ז] בר"ב ד"ה נטיעות . אין חורשין וכו') קשה לי דמנ"ל דדין נטיעות הוא לחומרא הא בפשוטו דדינא לקולא . דבעשר אילנות בין עושין בין אין עושין הוי שדה אילן וחורשין רק עד עצרת . ובנטיעות חורשין עד ר"ה . דחסה התורה כמ"ש הר"ש . אבל אח"ג דבג' נטיעות חורשים עכ"פ עד עצרת ולא חמירי מאילנות . וכן משמע להדיא ברמב"ם פ"ג ה"ה היו יו"ד אילנות וכו' עשר נטיעות וכו' משמע דבנטיעות חלוקים מדין עשר אילנות דחורשים עד ר"ה . ולא מצאתי מי שיאמר דנטיעות חמירי מאילנות לענין אם הם פחות מעשרה וצ"ע . ואולם מלשון הרמב"ם בפי' בסוף פרקין שכתב וז"ל וכבר נתבאר לך והפרש בין הנטיעה והאילן שהאילנות ג' לבית סאה והנטיעות עשר לבית סאה . ואז נקרא שדה אילן עכ"ל משמע להדיא כהרע"ב דיש בזה חומרא בנטיעות דלא נקר' שדה אילן לחרוש כל בית סאה עד שיהו יו"ד . ומ"מ צ"ע דמנ"ל זה . וגם עכ"פ אמאי לא כתב הרמב"ם גם הפרש זה דבאילנות חורשים רק עד עצרת ובנטיעות עד ר"ה וצ"ע . [אות ח] בא"ד עד שיהיו עשרה) אבל פ' אין כל סאה צריכה לחם . ובי"א עומדים ליעקר . הרא"ש :

ח עד אימתי נקראו נטיעות לה). **רבי אלעזר בן עזריה אומר עד שיחולו** לו). **רבי יהושע אומר בת שבע שנים. רבי עקיבא אומר °נטיעה כשמה** לז)**, אילן שנגמם** לח) **והוציא חליפין** לט)**. מטפח ולמטה** מ) **כנטיעה** מא)**. מטפח ולמעלה כאילן. דברי ר"ש:**

ר' עובדיה מברטנורה

שהן כנטיעות והלכה כרבן שמעון בן גמליאל: **ח עד שיחולו.** פי' שיצאו לחולין בשנה הרביעית ע"י פדיון ואם לא פדאן בשנה הרביעית עד שיעשו חולין מאליהן בשנה החמישית: **נטיעה כשמה.** בת שנה קרויה נטיעה ותו לא. פ"א כשמה כל זמן שבני אדם קוראין לה נטיעה ואין קוראין לה אילן. והלכה כרבי עקיבא: **שנגמם.** שנחתך: **חליפין.** גידולים לשון גזעו מחליף: **כנטיעה.** בין לענין חרישה °בין לענין ערלה. והלכה כרבי שמעון:

תוספות יום טוב

ח [*רבי עקיבא אומר כו' אילן שנגמם כו' דברי רבי שמעון. ופסק הר"ב כתרווייהו. וכן כתב הרמב"ם ונתן טעם מפני שיש בתוספתא דברים מסכימים עם דבריהם. ובכסף משנה תמה על מה שפסק כרבי שמעון. וסבר דהתוספתא שזכר היינו מאי דאמר בירושלמי רבי שמעון ורבי מאיר אמרו דבר אחד וכו' עיין שם. ולא זכר הכסף משנה טעם במה שכתוב הלכה כרבי עקיבא אולי משום דהלכה כרבי עקיבא מחבירו]: **מטפח ולמטה כנטיעה** כו'. לשון הרמב"ם אם כרתו אותו עד שלא נשתייר ממנו על פני הארץ אלא פחות מטפח יהיה הצומח בו כנטיעות ואם הוא יותר מטפח יהיה הצומח בו כאילן ע"כ. [*ומ"ש הר"ב דהלכה כרבי שמעון כתבתי לעיל]:

מלאכת שלמה

ג' דלועין ג' קשואין וד' נטיעות מצטרפות מוקי לה בירוש' כרשב"ג דאמר כולן דלועין חורשין ובדלעת יונית היא מתני' ע"כ. ומשמע קצת מן הירוש' הוה דגרסי' מלת כל: חורשין כל בית סאה בשבילן עד ר"ה. כצ"ל: **ח עד אימתי** נקראו וכו'. ר' יהושע אומר בת שבע שנים. ס"א עד שבע שנים. ובתוספתא מוכח דלא א"ר יהושע עד שבע שנים אלא בזיתים. ובתאנים בני שש ובגפנים בני חמש: **בנטיעה.** בין לענין חרישה בין לענין ערלה ור"ש ור"א בן יעקב אמרו דבר אחד דא"ר אלעזר בן יעקב הגומם כרמו פחות מטפח חייב בערלה מפני מראית העין. דברי חכמים עד שיגום מעם הארץ. ואיכא מאן דפסק ,לא כר"ש משום דשיטה הוא ואיכא מאן דפסק כותיה משום דראב"י משנתו קב ונקי ס"ל כותיה:

תפארת ישראל

יכין

כאילן: **לה)** דאף שאין עושין כלל חורשין כל הב"ס בשבילן עד ר"ה: **לו)** שיחללו ויפדום הפירות בשנת ד'. ואם לא נפדו. עד שיעשו חולין בלא פדיון בשנת ה': **לז)** בת שנה: **לח)** שנכרת גזעו: **לט)** שיצאו ענפים משרשיו: **מ)** בלא נשאר מהגזע טפח ממעל לארץ אז כנכרת כולו דמי [ככלאים פ"ב מ"ד]. ולהכי שפיר פסק הרמב"ם כר"ש מדסתם משנה כוותיה [ועתוי"ט. ובתוס' חדשים רצה להכיח דאיה מכ"ב (ד"פ ע"ב). ואינו מוכרח]: **מא)** לחרישה בשביעית ולערלה (ג):

בועז

(ג) כ"כ הר"ב וכתב עלה רבינו הכ"ל [באות י] וז"ל והרמב"ם פ"י מהל' נ"ר וכו'. ובירושלמי משוה להדדי. וצ"ע. עכלה"ס. אמר קטין חריך שקא. לפע"ד לא לגמרי השוו שם בירושלמי. דהרי לר"ש הו"ל מדאורייתא ולראב"י רק מדרבנן אסור משום מראית עין. וכמ"ש מהר"א מפורקאן. רק דיש למיון לב' הדינין אהדדי. וכיון שכן. דלאו הא בהא תליא כ"ל דרמב"ם ס"ל דמדלא פליגי הכא רבנן אר"ש. ש"מ דאף רבנן דפליגי אראב"י. מודו הכא. דאף באינו שוה לקרקע. כל שאינו גבוה טפח לא מחשב אילן. ככלל דוכתא. וכדאשכחן (כלאים פ"ב מ"ד. וגם סוטה דמ"ד ב) בגפן שאינו גבוה טפח דאינו מקדש לזרעים. כ"כ הכא בשביעית כארעא סמיכתא דמיא. משא"כ בערלה ה"ט משום דגם אילן שאינו גבוה טפח חייב בערלה. וא"כ כל שנגמם ונשתייר מוקינה פחות מטפח. הכתי לא נתבטל שם אילן שמקודם ממנו. ולהכי דוקא בנגמם שוה לארץ. חייב בערלה בהדר נביס:

תוספות אנשי שם

דפליגי. (ש"ל): בר"ב ד"ה **רשב"ג** כו' והלכה כרשב"ג. **ק"ל** לענין מה פסק הלכה כרשב"ג אחר שכבר כתב דקי"ל כר"ג וב"ד שלעולם מותר עד ר"ה. ודוחק לומר שפוסק ההלכה לענין קודם החורבן. ועמ"ש הר"ב ר"ס דלקמן וברמ"ז שם: **ח** בר"ב ד"ה **עד שיחולו** כו' ואם לא פדאן כו'. וה"ט דלא תני בהדיא עד ד' שנים משום דלא פסיקא ליה. שאם לא פדאן עד שנה ה'. ונ"ל דס"ל לראב"ע כמאן דתני נטע רבעי דאילו למ"ד כרם לא שייך בשאר אילנות עד שיחולו. וקשה למה מותר לחרוש בשני ערלה הא מהני כמתקן בהו לצורך שביעית. דל"ל שעושה ליפות הפירות דהא הפרי אסור בהנאה. וי"ל דאע"ג דהפרי עצמו אסור מ"מ י"ל שעושה כן לצורך העצים או העלים שהן מותרין בערלה שהחרישה מועלת לגדלן. (ש"ל): בתו"ח ד"ה תוי"ט ד"ה **ר"ע** כו' משום דבכלאים פ"ב ט'. נ"ע דאי משום הא הוי סתם ואח"כ מחלוקת דאין הלכה כסתם:

משנה ראשונה

ולפ"ז משמע דכ"ש דאילנות זקנים מצטרפין לנטיעות שאם הנטיעות שמה והזקנים ארבעה חורשין הכל עד ר"ה דאילו משום זקנים לבדם לא היו חורשין אלא עד עצרת. ומתני' נקטה דלועין לרבותא דאע"פ שאינם מין אילן מצטרפין וכ"ש אילן גמור. ומיהו י"ל דוקא דלועין דאין כחן יפה וצריכין טפי לחרישה וכיון דדמו לנטיעות כדתנן שגדולות וגם אין כחן יפה חורשין להם עד ר"ה אבל אילנות זקנים שכחן יפה לא מצטרפי וכן נראה דלא אישתמש אחד מן המחברים לפרש דאילנות מצטרפי. אך לפ"ז צריך טעם כיון דהדלועין דמו לגמרי לנטיעות שפיר קא"ל שמעון דדלועין עצמן נמי חורשין להם עד ר"ה ומ"ע דת"ק. ונ"ל דס"ל טעם ההלכה שהתורה חסה על ממון ישראל כמ"ש הר"ש וסבר ת"ק דנטיעות דהפסד מרובה חסה התורה ולא על דלועין דהפסד מועט וכשב"ג סבר להפסד מועט נמי חסה. וכה"ג אמרי' ספ"ק דפסחים דפליגי תנאי בהפסד מועט אי חשבו כמו למרובה. אלא שצ"ע אי מדמינן מלתא למלתא גבי הלכה דקי"ל אין למדין מהלכה: **ח עד שיחולו.** וצריך באור מה ענין זה לזה. ובשלמא ר"י דתלי לה בשנים אפשר קים ליה עד שבעה שנים הולכת ומוספת כח ומוסיפה פירות ומשם ואילך עומדת בכחה ואינה מוסיפה. ור"ע נמי דתלי לה בשמה שפיר הוא דההלכה היתה בנטיעות דוקא ומן הסתם הוא כל זמן שנקראת נטיעה. אבל עד שיחולו מה טעם יש בזה. ואפשר דיליף לה מדכתיב ונטעתם כל עץ מאכל אלמא דנטיעה נקראת נמי משראוי למאכל והיינו עד שיחולו משראוי למאכל עדיין הוי נטיעה. והשתא אתינן למימר דטעמא דר"י עד שבעה שנים נמי מהכא דכתיב ובשנה החמישית תאכלו את פריו להוסיף לכם תבואתו דלא הו"ל למכתב אלא בשנה החמישית תאכלו ומה ת"ל את פריו להוסיף לכם אלא את פריו בשנה שניה להוסיף בשנה השביעית אלמא דעד שביעית מוסיפה: **ר"ע אומר נטיעה כשמה.** וכתב הר"ב הלכה כר"ע. ונראה הטעם כדאמר בגמ' פ"ק דר"ה ד' י' פירות נטיעה זו אסורין עד ט"ו בשבט אע"פ שחנטו ר"ה לנטיעה זו כבר נעשת אילן כו' וכן פי' רש"י והר"ב שם אלמא דלא קי"ל כר"ע ולא כר' יהושע ומשמע נמי מהתם דנטיעה כשמה היינו בת שנתה כפי' האחרון שכ' הר"ב והרמב"ם נמטרו כתב כפי' האחרון: **מטפח ולמטה כנטיעה.** מפרש בירושלמי שחייב בערלה מפני מראית עין ולדברי חכמים עד שיגום מעם הארץ. ותמה הכ"מ שפסק הרמב"ם כר"ש לגבי חכמים. ולענ"ד דהתם מתני' פ"ב דכלאים מ"ד אם רצה גומם עד פחות מטפח זורע משמע כר"ש דפחות מטפח כמאן דליתי'. ומ"מ הירושלמי גופיה קשה דקאמר ר"ש וראב"י אמרו דבר אחד שאמרו משום ראב"י הגומם כרמו פחות מטפח חייב בערלה מפני מראית עין דברי חכמים עד שיגום מעם הארץ ע"כ וכיון דהא נמי לא אמר אלא משום מראית עין היינו לענין ערלה דוקא להחמיר לחייבו בערלה והיכי מייתי עלה לנטיעות לענין שביעית להקל הוא שמותר לחרוש עד ר"ה. ומתוך זה היה נראה דגבי נטיעות בשביעית יש בהם גם להחמיר דאפי' עושין ככר דבלה דבאילנות זקנים סגי בשלשה וחורשין עד עצרת ובנטיעות לעולם אין חורשין פחות מעשר והיינו להחמיר. ומיהו כשהן עשר חורשין עד ר"ה והיינו להקל וזהו כדברי הר"ב לעיל מ"ו. וכן נראה מדברי הרמב"ם כאן במילתא דר"ש מסיים בה ובכבר נתבאר ההפרש בין הנטיעה והאילן שהאילנות שלשה לבית סאה והנטיעות עשר לסאה ואז יקרא שדה אילן ע"כ הרי שלא הזכיר הקולא שבהן אלא החומרא. ולפ"ז מטפח ולמטה כנטיעה דא"ר שמעון היינו לענין החומרא שבהן אבל לא לקולא שבהן. והשתא ליכא קושיא ממתני' דכלאים להכא דהכא לא אמרי' אלא להחמיר והתם להקל הוא וה"ל דהתם לפי שעה הוא מלכה וליכא משום מראית עין ועוד דהתם דרבנן דמדאורייתא אין אסור אלא במתולת יד. והשתא קשה טפי על הרמב"ם דלענין נטיעה העתיק דברי ר"ש בסתם ולא בא"ר להחמיר דוקא ועוד דלענין ערלה פסק בפ"י מהל' מעשר שני דין י"ב כחכמים להקל. ושוב מצאתי להש"ך סוף הל' ערלה הרגיש בזו קושיא המתורגה:

ציונים

ח עד אימתי. תוס' פו"ק נ: כשמה. מיי' שם ה"ו: אילן שנגמם. שם ה"ח. ועי' נפ"ו מהלכות מע"ש וג"ל פי"א. ובטור שו"ע יו"ד סימן רצד סעיף יח:

חלופי גרסאות

ח רבי אלעזר כ"ה נכל ד"י וגי' אליעזר הוא ט"ס: נטיעה בירושלמי באילן נטיעה: ולמטה כו' ולמעלה כו' בירושלמי ולמטן כו' ולמעלן כו' וכ"ה נד"מ:

תוספות חדשים

משנה ח [תוי"ט ד"ח] ר"ע אומר כו' תמה על מש"פ כר"ש עכ"ל ונראה לתרץ דסוגיא כוותיה דר"ש דאיתא בכ"ב ד"פ ע"ב הגוקת אילן מחבירו לקון ט' טפת וכ"פ כל הפוסקים ש"מ דעד טפח אינו שייך לאילן וק"ל: (ממהורס"ח ז"ל)

אמר המגיה ולפענ"ד דפסק כר"ש משום דבכלאים פ"ב משנה ד' תנא אם רצה גומם עד פחות מטפח זורע ואחר כך מסרש ש"מ דפחות מטפח לא חשיב כאילן:

ראשון לציון

משנה ח [תוי"ט ד"ה] ר"ע אומר כו' ולא זכר הכ"מ כו' אולי משום דהלכה כר"ע מחבירו. צריך קצת יישב. דהא ידוע דר"ע תלמידו של ר' יהושע הוה כמבואר בסנהדרין סח. ובשאר דוכתי. וק"ל דהלכה כר' עקיבא מחבירו ולא מרבו. לחד אוקימתא בכתובות סד: וכ"כ בתוי"ט ריש מ"ט פ"ג דכריתות דהלכה כרבי יהושע נגד ר"ע תלמידו:

תוספות רע"ק

משנה ח [אות ט]**נטיעה** כשמה) מבואר דרע"ק ס"ל דנטיעות קיל מזקינה לענין תוספת שביעית. ועיין בפורי אבן ר"ה דף ט' ע"א שתמה דמה דאמרינן במ"ק דף ד' הלכתא לר"י קראי לר"ע. משמע דרע"ק **לית** ליה הלכה די' נטיעות. ועיין בכפות תמרים בחי' לסוכה בדף ל"ד בתוס' ד"ה ואחת למקדש: [אות י] בר"ב ד"ה **כנטיעה**. בין לענין ערלה) והרמב"ם פ"י מהלכות נט"ר פסק לענין ערלה כחכמים דאינו חייב עד שיגמום מן הארץ ובפ"ג מהלכות שמיטה פסק כר"ש ובירושל' משוי להדדי וצ"ע. גם קשה הא הרמב"ם שם פ"י מהלכות נטע רבעי פסק כראב"י דס"פ משוה **מלחמה** דילדה פחות מטפח חייב בערלה לעולם. דלעולם **מחזי** כנטיעה בת שנתה **א"כ** בגומם עד

כללא דפרק א משנה א הלמ"ס הוא שבזמן שביהמ"ק קיים אסור בעבודת קרקע ואילן תוך ל' יום לפני ר"ה של שביעית. ומד"ס אסרו בשדה תבואה מפסח של שנת ששית ואילך. ובשדה אילן מעצרת הנ"ל ואילך. מיהו באין מקדש מותר הכל עד ר"ה:

משנה ב שדה אילן שאמרנו. היינו שיש ג' אילנות עבים ומרובה בענפים כל כך עד שיכול כל אחד לעשות שליש ככר דבילה במשקל ט"ו פפונד וח' לאטה. אז משערין כאילו עומדין באמצע הבית סאה שהוא נ' על נ' אמה. וחורשין סביבם כל הבית סאה ההוא שעומדין בתוכו. אבל באין כל א' עושה או לא יכול לעשות כשיעור הנ"ל. אין חורשין לכל א' מהן רק סביב כל א' כמלוא המלקט הפירות שבו וסלו שעומד חוצה להמלקט. ושאר הרווח דינו כשדה לבן שנחרש רק עד הפסח:

משנה ג אפילו בג' אילני סרק משערינן בגדלם וחזקתן כבאילני תאנה כנ"ל. דביש בהן כשיעור הנ"ל. מותר לחרוש הב"ס שעומדין בתוכו:

משנה ד ואפילו א' או ב' מהג' יש בהן כשיעור ואפילו א' מהג' עושה בעצמו ככר. והב' עושה ג"כ ככר. ובהשלישי אין בו כשיעור לעשות שליש ככר. אסור לחרוש לכל א' מהן רק סביבו כנ"ל. ואם הם ד'. סגי בשיכול כל אחד לעשות רביעית ככר. וכן בה' חמישית ככר. וכן בו' וכן בז' עד ט' אילנות. סגי בשיכול כל א' לעשות תשיעית ככר. אבל כשהן י' או יותר. ומרוחקים כנ"ל. אז אפילו כל א' מהן אינו עושה כלל וגם אינו ראוי לעשות. מותר לחרוש כל הבית סאה שעומדים בתוכו עד ל' יום לפני ר"ה. וכמו חריש של ששית שנכנס לשביעית אסור. כ"כ [קציר] של שביעית שנכנס לשמינית אסור. חוץ (מחריש) [מקציר] העומר שמותר:

משנה ה ג' אילנות. היינו אפילו הן של ג' בנ"א. מיהו בכל גוונא צריך שלא יהיה ביניהן פחות מד"א. דאז מדאינו יכול לחרוש ביניהן. למעקר קיימו:

משנה ו וכל זה באילנות זקנים. אבל באילנות רכות כשהן עשרה בב"ס. הלמ"ס שמותר לחרוש כל הב"ס עד ר"ה. אפילו אינן ראויין לעשות כנ"ל. ולא גזרו בהו רבנן כבזקנים. דמדהם רכים וא"י קרקע אבניי'. יהיו נפסדים אם לא יחרשום יותר משנה תמימה. מיהו דוקא במפוזרות תוך הב"ס א' הנה וא' הנה. אבל אם עומדים בשורה או עומדות בעיגול. וכ"ש כשיש גדר סביבם ברווח שהוא פחות מב"ס. אין חורשין לכל א' מהן רק כפי הצריך להמלקט ולסלו שעומד חוצה לו:

משנה ז אם יש ו' נטיעות וד' דלועין אפילו מצריות שאינם גדולים כיונית. מצטרפים וה"ל כי' נטיעות. אבל שוה בשוה וכ"ש בהרוב דלועים אין מצטרפין:

משנה ח ורק תוך שנה ראשונה משנשרש נקרא נטיעה. **אילן** שנכרת גזעו והנשאר ממנו בקרקע הוציא ענף. אם נשאר מהגזע ממעל לקרקע גובה טפח דינו כאילן. ובפחות מטפח. הרי הדין הענף כנטיעה:

תוספות רע"ק

עד פחות מטפח אמאי פטור. הא בפחות מטפח מיחזי כנטיעה בת שנתה. ובפרט שראב"י הוא מרא דשני דינים דבס"פ משוח מלחמה אמר כן לענין ילדה פחות מטפח. ובירושלמי כאן אמר כן לענין גומם עד פחות מטפח. ומה"ת לן לדיינא לחלק ביניהם רע"ק:

ר' עובדיה מברטנורה שביעית עד אימתי פרק ב תוספות יום טוב

פרק ב א עד אימתי חורשין בשדה הלבן א) ערב שביעית. עד שתכלה הליחה ב). כל זמן שבני אדם חורשים ליטע במקשאות ובמדלעות ג). אמר ר' שמעון נתת תורת כל אחד ואחד בידו ד) אלא בשדה הלבן עד הפסח ה) ובשדה האילן ו) עד עצרת ז):

מזבלין

פרק ב א עד אימתי. שדה הלבן. שדה של תבואה וקטנית שאין בו אילן: הליחה. לחלוחית הקרקע מחמת הגשמים: מקשאות ומדלעות. קשואים ודלועים אבל משם ואילך מיחזי כמתקן שדהו לצורך שביעית: נתת תורת כל אחד בידו. זה אומר כלתה ליחה בתוך שלי וזה אומר לא כלתה ליחה בתוך שלי: אלא בשדה לבן. שעתיד לזרעה אחר החרישה וצריך שתהא רוב ליחה קיימת אין חורשים אלא עד הפסח: ושדה אילן. שהיא נטועה כבר אין צריך שתהא רוב ליחה קיימת שאין חורשין אותה אלא כדי שירדו הגשמים בעומק הקרקע הלכך חורשים בה עד העצרת וכל המשניות הללו דחויות הן כדאמרינן לעיל בפ"ק שר"ג ובית דינו נמנו על שני פרקים הללו

שהם

פרק ב א בשדה הלבן. פירש הר"ב שדה של תבואה וקטנית שאין בו אילן כלומר ואין כאן כל. וכן כתב הר"ש. וברפ"ג דפאה כתב עוד טעם אחר לפי שהתבואה כשמתבשלת מתלבנת: **כל** זמן שבני אדם וכו'. ירושלמי לא סוף דבר בשיש לו מקשה ומדלעת אלא אפי' מאחר שבני אדם עתידין ליטע במקשאו' ובמדלעות מותר: **במקשאות** ובמדלעות. לשון הר"ב קשואים ודלועים לא נתכוין לפירוש המלות. אלא מוסב על ליטע דתנן לומר שבני אדם נוטעים במקשאות וכו' קשואים כו' אבל פי' מקשאות מקום זריעת הקשואים. ומדלעות מקום זריעת

הדלועים

חי"ג. **א** בשדה בירושלמי שדה. עד שתכלה בירושלמי משתכלה. כל זמן במו"ק שם וכל זמן. במקשאות ובמדלעות בירושלמי מקשאות ומדלעות וכ"ה בר"ם וכ"ה במו"ק שם ובר"ג. **בידו** בר"ם לעצמו.

ציונים

א עד אימתי מו"ק ג: פ"ש: אלא בשדה. מיי' פ"ג מהלכות שמטה ויובל ה"א סמג לאוין רסו:

תוספות חדשים

משנה א **בשדה** הלבן הא דתנא שדה אילן ברישא שלא כסדר הכתוב מתרץ הר"ב איידי דזוטרן מליה פסיק ותני להו ברישא עכ"ל וזה דוחק דכמה מלין איכא בהדין פירקא דלא שייכי רק בשדה אילן ורוב של פרק זה הכי הוי וגם בפ"ד רובו הוי בשדה אילן לכן כתב הרמ"ז טעם אחר דהיינו בשדה אילן זמנו מרובה עד העצרת וכת דהיתירא עדיף. ובספר ש"נ כתב עוד טעם דב"ש וב"ה דפליגי בשדה אילן קדמו לר"ש והחכמים שנחלקו כאן בשדה הלבן: [תוי"ט ד"ה] **במקשאות** כו' אבל פי' מקשאות כו' ועי' פסחים דף ו' ע"ב ברש"י ד"ה ומשמר שדהו שפירש בענין אחר ע"ש:

מלאכת שלמה

פרק ב א עד אימתי וכו'. וגם הכא גרסי' שדה הלבן בלא בי"ת וכן הגיה ה"ר יהוסף ז"ל: עד שתכלה הליחה. היינו כל זמן שבני אדם חורשין ליטע במקשאות ובמדלעות שלהן. ופי' הרמב"ם ז"ל מקשאות מקום זריעת הקשואין ומדלעות מקום זריעת הדלועין ע"כ ופשוט הוא שהוא מלשון כמלונה במקשה (ישעיה א'). ובירוש' מפרש דלאו דוקא דאית לי' מקשאות ומדלעות אלא אפילו לית לי' כיון דמאן דאית לי' עתיד ליטע שרי שהרואה אומר חורש כדי ליטע ומפרש תו דת"ק דר"ש היינו ר"מ דפריך מאן תנא ליחה ר"מ הוא דסתם מתני' ר"מ ור"מ דאמר עד שתכלה הליחה כב"ש. דמשמע דתכלה הליחה היינו מעט אחר הפסח והיינו כב"ש דכי היכי דבאילן נקטי ב"ש כל זמן שהוא יפה לפרי וב"ה נקטי רגל ה"נ ר"ש נקיט רגל דפסח ור"מ נקיט כלתה ליחה. והאי דוחק גדול הוא דאכפל תנא לאשמועי' דעתייהו דב"ש דסתם לן דעתי' דר"מ ושנאה בלשון חכמים. ותו אמאי נקט ר"ש שדה האילן דהא לא פליגי ביה הכא. ומסיק אלא היינו לאשמועי' תנא דמתני' דתנא לעיל פ"ק דתנא פלוגתא דב"ש וב"ה גבי אילן היינו ר"מ וה"ק ר"מ בהסיא ב"ה מתמרי דעד עצרת ותו לא אבל גבי לבן כולהו מודי אהדדי דבתר ליחה אזלי' ולאו בתר רגל וכלתה ליחה היינו בתר פסח מעט. ור"ש סבר דמעולם לא הוזכר מחלוקת בין בזו ובין בזו והכא בפסח תליא מילתא והתם בעצרת תליא מילתא ולא נחלקו ב"ש וב"ה בחרישת תוספת שביעית לא באילן ולא בלבן והיינו דנקיט ר"ש בלישני' ובאילן דעד עצרת הוא משום דפליג אדר"מ בין הלבן בין האילן: אר"ש נתת תורת כל אחד ואחד בידו. ס"א נתנה

תורה

יכין תפארת ישראל בועז

פ"ב א) שאין בו אילנות וצילם. ומראה השדה ע"י זה לבן (א):

ב) שנתיבשה הקרקע מלחלוח יומות הגשמים. והוא כ"ז וכו':

ג) בערוגות הקשואים ודלועים שצריכים רטיבות יתירה. שעוד יתבשלו קודם שביעית. אף שהוא רוצה לזרוע דבר אחר: ד) דמדאין כל הקרקעות שוין. יטעה באומדנתו: ה) דמדזורעה אחר חרישה. צריך לחלוח רב. מש"ה אחר פסח תו לא נראה כרוצה לזרעה מיד. רק יחשבו הרואים שחרש' לשביעית: ו) מדכבר נטוע א"ל קרקע לחה כ"כ: ז) נ"ל משום

דבערלת

פ"ב (א) והגר"א כ' דמיירי שכבר זרועה וחורש בין הערוגות. ולא ידענא מה הכריח לרבינו לומר כן דהרי פשוט שאפילו אין כאן

זרוע

משנה ראשונה

פרק ב א כל זמן שבני אדם חורשין ליטע במקשאות. פי' הא דאמרי' כל זמן שהליחה קיימת חורשין ואם הליחה קיימת בעצרת ג"כ מותר והא כיון שעיקר החרישה לצורך זריעה היא ובעצרת אין זורעין שהוא זמן קציר ואמר שאע"פ שאינו זמן זריעה לתבואות אבל חורשין ליטע קשואין

שהירקות

תוס' אנשי שם

פ"ב א במשנה **כל** זמן כו'. במו"ק שם ג' וכל זמן כו"ז וכ' הלח"מ שר"ל שבכל שדה הלבן השיעור עד שתכלה הליחה ובשדה קשואין ודילועין השיעור כ"ז שבנ"א כו' ור"ש חולק בתרווייהו וס"ל שבשדה הלבן עד הפסח ובשדה האילן ר"ל אילני קשואין ודילועין עד עצרת ככל שדה אילן ובזה מיושב שהזכיר ר"ש שדה אילן. ועי' במ"ש בשם הירושלמי: תוי"ט ד"ה **כ"ז** כו' לא סוף דבר כו'. בזה מובן יותר דמתני' כ"ז שבנ"א חורשין דהוה סגי למימר כ"ז שחורשין פי' אלא ס"ק כ"ז שבנ"א דעלמא חורשין אפי' אין לו לזה. (ש"ל): ד"ה **במקשאות** כו' לא נתכוין כו'. לכאורה גי' הר"ב מקשאות ומדלעות בלא בי"ת כמ"ש במו"ק שם וכ"ה בר"ם. וא"כ ע"כ נתכוין לפי' המלות: בא"ד **מקום** זריעת. והוא ל' מקרא כמלונה במקשה ואף שלפ"ז הול"ל מקשיות ביו"ד אחר השי"ן כמ"ש הר"מ. מ"מ מתחלפין בל' חכמים כמו הזיות הזאות וזולתם. וגם מל' המשנה מוכרח שהוא מקום שהרי שנינו במקשאות עם בית [illegible] וכן בסמוך מזבלין ומעדרין במקשאות שהוא בעבודת השדה. (רמ"ז): בר"ב ד"ה **נתת** כו' כלתה ליחה כו'. ורע"ב כמו"ק שם ב' וז"ל שעמים שזה חורש קודם הגירו ליטע מקשאות ע"כ: ד"ה **ושדה** אילן כו' דחויה

בו

ב מזבלין. מיי' שם פ"א ה"ה ופ"ג ה"ט:

הדלועים כמ"ש הרמב"ם: ב מזבלין. כתב הרמב"ם בגנות וכ"כ בחבורו מותר לזבל השדות. וא"ת נכללינהו בסיפא בהדי מזבלין ואיך. וי"ל דזיבול הוא בשדה על פני הארץ משא"כ הני דסיפא שהם באילן עצמו ולא דמיין להדדי. ועי' משנה ג. וטעמא דזיבול שרי יותר מעידור עי' לקמן: מעדרין. לשון הר"ב חופרין בעקרי האילנו' וכן כתב הרמב"ם בפירושו ולכאורה בכל אילנות קאמרי דקשואים ודלועים אינם ראוים להקרא אילנות אבל כד דייקינן שפיר קא חזינן דעל כרחין צריכין לפרושי דמתניתין דוקא קישואין ודלועין תני לה דבירושלמי והביאו הר"ש איתא בהדיא דה"ה חורשין ואין בין עידור לחרישה כלל לענין זה ואי בכל אילנות מעדרין א"כ ה"ה חורשין והא תנן בריש פרקין וברפ"ק דאין חורשין בשדה אילן אלא עד העצרת ואין נראה כלל לחלק דהכא בעיקרי אילנות שרי טפי דמכיון שבא העצרת א"כ לאו לצורך האילן עושה ועוד דלמאי לא תנן ועודרין באילן וכך כתב הרמב"ם בחיבורו מקשאות ומדלעות. ואין לומר שהעתיק המשנה כדרכו. אבל סובר ה"ה לכל אילנו' ומחלק בין עידור לחרישה חדא דלא הוה כירוש'. ועוד דהכי כתב התם מותר לסקל ולזבל השדות ולעדור המקשאות והמדלעות ובית השלחין עד ר"ה וכמו שמבאר הא דזיבול בכל השדות ה"נ הוה ליה לפרש הא דעידור דבכל האילנות. הלכך נראה דאילנות דכתב בפירושו לאו דוקא אלא נקט חפירה כדרך שרגילה להיות בעקרי האילנות אבל הכא היא בעקרי הקשואים והדלועים. וא"ת ואמאי לא שרינן עידור בכל האילנות כמו זיבול בכל השדות והרי תרוייהו בשביעי' עצמה דברי סופרים כמו שפסק הרמב"ם בריש הלכות שמטה °לחרישה מדברי סופרים י"ל דהחמירו בעידור וחרישה שהיא עבודה בגוף הקרקע. אבל להר"ב שכתב שמה שהוא מדברי סופרים בתוספת שביעית לא גזור צריך לומר דסבירא ליה כמ"ש הר"ש דחרישה מדאו' ודוקא בקישואים ודלועים דהוה עידור וחרישה עד ר"ה לצורך פירות הוא דהתירו. וכ"כ הר"ב דלצורך פירות התירו ומה"ט נמי צריכין לפרש דברי הר"ב במאי דכתב לשון הרמב"ם בעיקרי האילנות דהיינו כפי דרך החפירה ולעולם אכן בקשואין ודלועים דוקא התירו שהרי הוא עצמו כתב דמשום פירות התירו וברפ"ק מפרש דבאילן אין צריך חרישה לפירות אלא עד העצרת. וכתב עוד הר"ש למעדרין לשון וכל ההרים אשר במעדר יעדרון (ישעיה ז) ועיין משנה ב פרק ג דפאה: והוי יודע דבגפנים שרי עידור אפי' בשביעית כמ"ש הרמב"ם בחיבורו פ"א. וכתב שם הכ"מ דרש"י לא גרס ליה אבל בפירש"י שבידינו פ"ק דמ"ק דף ג ע"א כתוב

דבעתיקי

ב מזבלין ח) ומעדרין במקשאות ובמדלעות ט) עד ראש השנה י). וכן בבית

ר"ע מברטנורה

שהם פסח ועצרת וביטלום ומותר לחרוש עד ר"ה של שביעית: ב מזבלין. מכניסין להם זבל: מעדרים. חופרים בעיקרי האילנות שכל דבר שהוא לצורך פירות של ששית מותר °בתוספת שביעית ודבר שאינו אלא לצורך תקון האילן אסור אא"כ הוא דבר שאפי' בשביעית עצמה אין איסורו אלא מד"ס ובתוספת שביעית

לא

מלאכת שלמה

תורה שיעור לכל אחד ואחד בידו וכו': ב מזבלין ומעדרין וכו'. ובירוש' מפרש בברייי' דה"ה דחורשין בשוורים ונקט תנא הכי דדרך הגננים לעדור. וכתב הר"ש שירילי"ו ז"ל והא דתנן הכא דחורשין עד ר"ה במקשאות ובמדלעות ובפירקין דלעיל סי' ז' פליגי רבנן ארשב"ג בהא וליכא למימר דמתני' כר"ג ובית דינו דהא תקנתא דר"ג בתר רבי הוה וצריכין לאוקומי דה"ק לת"ק בשלשה דלועין ושלשה קשואים וד' נטיעות וכ"ש לרשב"ג. ולרשב"ג אי כולהו דלועין נמי חורשין ובדלעת יונית. והרא"ש ז"ל כתב וקשיא לי דדוקא לרשב"ג לדלועין כנטיעות ורשב"ג לא קאמר אלא בדלועין אבל בקשואין לא קאמר אלא בשלש מקשאות ושלש מדלעות וד' נטיעות וצ"ע ע"כ ואלו דברים למדן מה"ר שמשון ז"ל מפ"ק וכי נייס ושכיב אמרן או אחר תלאן ביני שיטי דחוץ מכבודו

אין

תפארת ישראל

יכין

דבעצרת כבר נגזר על פירות האילן היאך יהיו. ולא תועיל לו בין יחריש או לא יחריש. ולפיכך נראה כוונתו שחורש לשביעית: ח) מיסטען: ט) חופר סביב קלחי הקשואין שכבר נטען (ב). וה"ה חורשין: י) דכל דלצורך פירא מותר עד ר"ה. משא"כ לצורך קרקע או לצורך האילן. דוקא מה שבשביעית גופא מד"ס. מותר בתוס' שביעית. ומדאורייתא לא נאסר בשביעית. רק חוק זב. ר"ל "חרישה. "זריעה. "קצירה.

יכין

זרוע מותר לחרוש עד זמן הקבוע. וכן מוכח דהרי ר"ג וב"ד נמנו והתירו לחרוש בין בשדה לבן או אילן עד ר"ה אף שאין כאן זריעה כלל. וכוונת החורש כדי שתרטב השדה בגשמי'. או כדי שיגדלו עשבי שדה הנאכלים וגדלים בלי זריעה. וכן מוכח נמי מדקאמר במשנה כל זמן שחורשי' ליטע וכו'. אלמא בשאינו זרוע עדיין מיירי: (ב) כתב רתוי"ט ד"ה מעדרין. וא"ת למה לא התירו עידור גם באילנות כמו זיבול. הרי לר"מ גם חרישה מד"ס וכו' והקשה רבינו הגאון מהו' עקיבא שליט"א [באות י"ב] וז"ל ק"ל איך אפשר לומר כן בטעמא דמתני' ט'. ולע"ג עלה"ם: קרא עניא אבבא. הרי [במ"ק ד"ד א'] מסקינן דר"ג וב"ד ס"ל דתוס' שביעית הלכה היא. ומכ"ש לרבינו דמתני' דהכא דהיא של כת הקודמין הוה ס"ל דמדאו' אסור. ואדרבה א"כ הדרא תו קו' הש"ס לדוכתא וכי ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו דהוה ס"ל דאו'. וליכא לתרוצי כתי' הש"ס. דהרי הם אמרו דאו'. ומעיקרא כך התנו כל הרוצה לבטל יבוא ויבטל. ותו אחר שהחליטו ע"פ רוב הדור הקודם דלא כר"ע דס"ל הלכה. איך יבא דור האחרון ויחדשו לעקור הלכה למ"מ שלא קבלוה מב"ד הקודמין. ובאיזה ענין היו מכריעין דבר זה אמנם לפעד"ל כמ"ש פ"א ג'. דכת הקודמין נמי הוה ס"ל דתו' שביעית הלכה. וגם הא נ"ל דגם לכת הקודמין רק בזמן המקדש אסור מהלמ"מ. דאל"כ הדרא תו קו' הש"ס לדוכתא. אם הדור הראשון קבלו הלמ"מ דאסור אף שאין בהמק"ק. האיך יבא ב"ד שלאחריהן ויאמר שלא קבלו כך. אלא שהדור הראשון גזרו ב' גזירות. הא' שיהי' אסור אף באין בהמק"ק. ועוד גזרו על פסח ועצרת. וכפשטא דשמעתתא [דמ"ק ד"ד א'] וקרא דבחריש וקציר דנקטה מתני' הקדומה פ"א מ"ד

אסמכתא

משנה ראשונה

שפירות גדלין בשלשים יום כדאמר בריש חזקת הבתים. ומה"ט אף בשדה תבואה שרי שהרואה אומר לצורך קישואין הוא עושה ואין מתקן הקרקע לשביעית ונראה דס"ל חרישה בשביעית אינה אסורה מדאורייתא כמ"ש הרמב"ם ריש הל' שמטה אלא מד"ס ובתוספת שביעית חומרא בעלמא הוא כיון שהיא עבודה בגוף הקרקע כמ"ש תוי"ט במתני' דלקמן. והלכך הכא שרי לגמרי כיון דאיכא למיתלי דלצורך פירות ששית הוא עושה אבל להר"ש דס"ל חרישה דאורייתא (במתני' דלקמן) צריך ישוב. ועי' בפ"ג דמכות מ"ט שיש חרישה דלכ"ע מדאורייתא: ב מזבלין ומעדרין. כל הני דמתני' אפי' בזמן המקדש דתוספת שביעית אסור מדאורייתא לכ"ע הני שרי כיון דלצורך פירות עושה. ואפי' יש מהן שאינם לצורך פירות שרי משום דעיקר איסורייהו בשביעית עצמה מד"ס ובתוספת שביעית לא גזור. כ"כ הר"ש ומשום דאיהו ס"ל חרישה מדאורייתא בשביעית הוצרך לפרש כן אבל להרמב"ם כל הני דמתני' אינם אלא מד"ס: במקשאות ובמדלעות. פשטא דמתני' דאזיבול נמי קאי שאין מותר אלא במקשאות ומדלעות. אבל הרמב"ם כתב מזבלין השדות סתם והדין עמו דזיבול בשביעית מד"ס ובתוספת לא גזור. וקצת קשה אמאי עריב לה תנא דמתני' בהדי עידור: עד ר"ה. ובמתני' דלעיל משמע דאין חורשין ליטע במקשאות עד ר"ה התם ליטע דוקא שעדיין לא נטע. אבל הכא כבר נטועים וניכר שלצורך הפרי הוא והיינו נמי דקתני וכן בבית השלחין שאין די לה במי גשמים ומתוך זה מאחרת להוציא פירותיה ומשתהין במחובר וניכר שלצורך הפירות עושה ובבית הבעל לעולם אין הפירות מתאחרין כ"כ במחובר. והא דלעיל בפ"ק לא שרי לחרוש בדלועין עד

ר"ה

תוספות רע"ק

פ"ב משנה ב [אות יא] בר"ב ד"ה מעדרין (בתוספת שביעית) אבל דבר שאינו לצורך פירות אלא לצורך אילן אף קודם תוספת שביעית כדתנן בפ"ק דלא שרינן אלא עד העצרת. וליטע אילן בתחלה בתוס' שביעית אסור. קודם לכן מותר. הר"ן. וטעמא דמלתא דקיל ליטע אילן בתחלה מחרישה לאילן נטוע. ע' בתוי"ט בפרקין מ"ו: [אות יב] בתוי"ט ד"ה מעדרין. וא"ת ואמאי לא שרינן וכו' דחרישה מד"ס) קשה לי איך אפשר לומר כן בטעמא דמתני' הא מתני' זו דס"ל תוס' שביעית אסור אף שלא בזמן המקדש ע"כ דס"ל דתוס' נפקא מקרא בחריש ובקציר תשבות דקאי אשביעית לומר חריש של ערב שביעית שנכנס לשביעית וכפ"א מ"ד וא"כ הרי מפורש דחריש וששית לשביעית אסור מה"ת. וכן הרמב"ם ריש הלכות שמיטה כתב מ"ע לשבות מעבודת הארץ ואילן בשביעית שנאמר ושבתה ונאמר בחריש ובקציר תשבות. וא"כ הרי מפורש דאסור מה"ת. ואח"כ מצאתי שתמה כך הפר"ח בס' מ"ח. ולי קשה עוד על הרמב"ם הנ"ל וכן הרא"ה בחינוך הביא עשה דשביעית מקרא דבחריש והרמב"ם בפ"ב פסק דתוס' שביעית הלכה ורק בזמן המקדש. וזהו כר"י

דבחריש

תוס' אנשי שם

כן. לא דק דדיתוי זה יהיה חוזר ונראה בביאת הגואל ב"ב דנוהגות הן בזמן שבהמ"ק קיים כמ"ש בר"פ דלעיל. (רמ"ז): ב בר"ב ד"ה מזבלין מכניסין להם כו'. וכ"כ הר"ש ומשמע דאמקשאות ומדלעות דוקא הוא דמפרשי. והיינו להם דקאמרי. ולפיכך אני תמה על התוי"ט שהביא פי' הרמב"ם ולא השגית שאינו כפי' הר"ב אלא חלוק ממנו הרבה וגם לא זכרו לפי' הר"ב כאילו לא היה לפניו. (כ"ד): תוי"ט ד"ה ומעדרין כו' ועוד דלמאי לא תנן כו'. דבשלמא מזבלין תני לה בתמא אבל מעדרין דמפרש ביה במקשאות ובמדלעות בסיפא דהוי באילן נמי שרי הו"ל למתנייה דאל"ה משמע דבמקשאות ובמדלעות אין באילנות לא. (כ"ד). אבל הרמ"ז כתב שהעיקר דעידור וחרישה דעסקי' ביה הכא תרווייהו כי הדדי נינהו דהיינו דוקא בעקרי האילנות שהוא פתות הרבה ממלא אוכה וסלו תולה לו דכיון שאינו חורש רק בעקרי האילנות מוכח בהדיא שאינו עושה אלא לצורך האילן עצמו ושרי ודאי עד ר"ה. ואין זה ענין לחרישה דלעיל שאסרו אחר העצרת דהתם היינו חרישה בקרקע חוץ ממקום האילן ולרבותא נקט הנא מקשאות ומדלעות דהא חזינן לעיל פ"ק מ"ז דדילועין חמירי מנטיעות דבעשר נטיעות חורשין כל הבית סאה בשבילן עד ר"ה ובדילועין בעי' לת"ק רובן נטיעות ואפי' לרשב"ג דוקא דלעת יונית מקילין בה כמו בנטיעה וקמ"ל מתני' הכא דבעקריהם ולא חולה לכן שרי אפילו בדילועין וקישואין גרידא ומכ"ש באילנות. (ע"ל). ועי' פ"ק מ"ב: בא"ד זבול בכל השדות. הרמ"ז הקשה מהא דאיתא בירוש' כ"ז שאתה מותר לחרוש אתה מותר לזבל ולעדר אין אתה מותר לחרוש אין אתה מותר לזבל ולעדר ומשמע דלהרמ"ז לשיטתיה ניחא דנוקים הירוש' ג"כ בחרישה בעקרי האילנות וזבול בכל השדה שוה לחרישה בעקרי האילנות. זהנ"ל כ' דאי משום הא ל"ק להתוי"ט דגם לדידיה נוכל לפרש

הירושלמי

בבית השלחין (יא) . מיבלין (יב) מפרקין (יג) מאבקין (יד) מעשנין (טו) עד ראש השנה, רבי שמעון אומר אף נוטל הוא את העלה (טז) מן האשכול בשביעית (יז) : ג מסקלין (יח) עד ראש השנה . מקרסמין (יט)

מזרדין

חי. ב מיבלין ט' ירושלמי מזבלין ומפרקין ומאבקין ומעשנין .

לא גזור : בית השלחין . שאין די לה במי גשמים וצריך להשקותה תרגום והוא עיף (בראשית כה) והוא משלהי : מיבלין . חותכין היבלת מומין הנולדין באילן : מפרקין . העלין מעל האילן להקל מעליו : מאבקין . שרשים המגולים מכסים אותן באבק : מעשנין . תחת האילן להמית התולעים הגדלים בו : אף נוטל את העלין . בשביעית עצמה ות"ק לא אמר אלא מפרקין את העלין בתוספת שביעית לבד ואין הלכה כר' שמעון : ג מסקלין . מסירין את האבנים : מקרסמין . כמו מכרסמין בכ"ף לשון יכרסמנה חזיר מיער (תהלים פ) כלומר כורתים וחותכין הענפים היבשים מן האילן

דבעתיקי שרי : בבית השלחין . כתב הר"ב לישנא דוהוא משלהי . עיין בריש מסכת מועד קטן : נוטל אדם את העלה וכו' . עיין מ"ש בסוף פירקין בס"ד : ג מסקלין . מכאן סייעתא למ"ש לעיל לדעת הרמב"ם דמזבלין אכל השדות קאי ולא כללינהו בסיפא משום דלא דמיין. דהא הכא דודאי בכל שדה אילנות איירינן . ואפילו הכי לא כייל מסקלין בהדי אינך אלא משום דסיקול בשדה ואינך באילן עצמו . ומכל מקום קשה קצת דמסקלין הוה ליה למתני בהדי מזבלין וכן כתבם הרמב"ם כמו שהעתקתי לעיל [*ועיין בפרק דלקמן משנה ז] : [*מקרסמין . פירש הר"ב

כמו

מלאכת שלמה

אין הירושלמי מתפרש כך וכו' . ובסוף דבריו כתב שגם הרמב"ם ז"ל מפרש הירוש' שם בפ"ג כמו שפירשו הוא ז"ל : בפי' ר"ע ז"ל . (ד"ה אף נוטל) ות"ק לא אמר אלא מפרקין את העלין וכו'. כתב עליו ה"ר יוסף ז"ל אין דמיון לדברי ר"ש. עם מפרקין כי ר"ש לא התיר לפרק בשביעי' אלא שהתיר ליטול את העלה מן האשכול לבד מפני שהיא מקלקלת את האשכול ע"כ : ג מסקלין וכו' . בירושלמי מוקי לה ר' יונה באבנים המחוברות ותחובות בקרקע דכיון דבנטילתם מזיז עפר איכא משום חורש בשביעית ולהכי לא שרינן אלא עד ר"ה . ומתני' דלקמן פ"ג דקתני המסקל את שדהו נוטל את העליונות ומניח את הנוגעות בארץ דהתם מתיר אפי' בשביעית עצמה דכל ההוא פירקא בשביעית מיירי . התם מיירי באבנים תלושות ואפילו הכי לא שרינן התחתונות הנוגעות בארץ מפני מראית העין וכתב בתי"ט ומ"מ קשה קצת דמסקלין הו"ל למתני בהדי מזבלין ע"כ ואפשר שיתורץ האי ק"ק עם מה שכתבתי בשם הירושלמי משום דזבול הוי בתלוש לעולם ומסקלין דהכא מוקמינן ליה במחובר כדכתיבנא אמטו להכי חלקן זה מזה : מקרסמין . פי' ה"ר שמשון ז"ל מקרסמין היינו זימור אלא שלשון קרסום באילן וזימור בכרם מלשון זמורות שמכרתין ענפים של גפן ע"כ . וכתב החכם ה"ר משה פיזנטי ז"ל ויש מי שהקשה דהא בשדה איכא לשון קרסום דתנן בפ' שני דפאה שדה שקצרוה נכרים קצרוה לסטים קרסמוה נמלים והאי פירכא ליתא דכי אמרי' לשון קרסום באילן לאו למעוטי שדה אלא למעוטי כרם דבכרם לשון קרסום שלו קרוי זימור ועוד י"ל דכשמזכירין בעבודות שאדם עושה בידו הוא דקאמר לשון קרסום באילן

ולשון

תפארת ישראל

יכין

״זימור . ״בצירה [ולרמב"ם חרישה מד"ס] : יא) ר"ל קרקע עיפה וצמאה שאין די לה בגשמים . ולא חזי לקשואים . וזרועה ממין אחר אפ"ה כיון שהותר במקשאות הותר לכל [וכלעיל סי' ג] דכיון דגם בשביעית עצמו מדרבנן הוא הקילו : יב) חותכים יבלת שבאילן : יג) להקל העלים מעל האילן : יד) לכסות באבק שרשים המגולים : טו) להמית בעשן . התולעים שבאילן : טז) היינו מפרקין דת"ק : יז) אפילו בשביעית . משום דאין האילן משביח עי"ז . רק ששומרו שלא יתקלקל . והגאון רב"א זצוק"ל כ' דר"ש לא פליג את"ק . אלא ס"ל דדוקא עלה שסמוכה לאשכול ומזקת ע"י להאשכול מותר לתלשה . מדמוכח שאין כוונתו רק להאשכול ולא להשביח האילן . ותורת אמת היתה אתו . דכן מוכח בהירושל' . ע"ש : יח) מסירין האבנים מעל השדות . ומיירי במחוברות האבנים דמחזי כמתקן השדה . אבל בתלושים אפי' בשביעית שרי . ועי' בזה לקמן פ"ג מ"ז [ירושלמי] : יט) כורת הענפים היבשים . והיינו כזימור בגפן . מל'

זמורות

בועז

אסמכתא בעלמא הוא . וכמפורש בירושלמי להדיא ריש שביעית א"כ מתורץ קו' רבינו . דהרי איסור חרישה דנקטה מתני' הכל מד"ס . ומש"ה נ"ק נמי ארמב"ם שהזכיר רפ"א שנאמ' בחריש . שידוע שכן דרך רבינו לכתוב לרוב שנאמר . אע"ג שאינו רק אסמכתא כפ"ד מאיסורי ביאה הי"ב שנאמר וזרתם ושם לעיל ה"ט כ' ה"ה דר"מ ס"ל ושת מד"ס . וכ"כ פ"ה ממ"א ה"ט ושם פי"א ה"ה וכ"כ שם פט"ו כמה פעמים לענין בטולי ק"א ור' וש' . וכ"כ שם ספי"ו ועוד הרבה . אמנם מ"ש התוי"ט דלרמב"ם חריש' בשביעית מד"ס אף דבאמת הלממ"ס הוא* וכר"י י' נטיעות וכו' הלממ"ס . וגם הרמב"ם לא כ"כ רק שלא נקי עלה . רק כוונתו לפ"ד הר"מ כל שאינו מפורש בתורה הו"ל ד"ס ככ"מ ריש אישות . ואף שיש לחלק בין זיבול שהוא ד"ס גמור לחרישה שהוא הלממ"ס . עכ"פ מדהשתא שאבהמק"ק כולן מד"ס לא הו"ל לחלק כ"כ . כנ"ל כוונת התוי"ט . השבני רבינו וז"ל מ"ש ידידי הרב נ"י דכת הקודמין נמי ס"ל הלכה וכפשטא דשמעתא דמ"ק . במחכ"ת פשטא דשמעתא שם בהיפוך . דאמרי' התם ר"ג וב"ד מדאו' בטיל וכו' אלא אר"א ר"ג וב"ד סברי כר"י וכתבו תוס' שם וז"ל וודאי מדאו' בטיל וכו' הרי דפליגי בדינא אי הוה דאו' [לא זכיתי להבין דברי קדשו . כמדומה דרבינו הבין דתו' ה"ק דר"ג וב"ד בטלי דלא להוי דאורייתא . ולפענ"ד כוונת תו' לתרץ . דעכ"פ אמאי סמך לבטל גזירת הקודמין . והא כ' תו' דמתוך ההלכה גופא סמכו לבטל . דמש"ה קבלוה ביחד עם נסוך מים וכדמסקו תו' להדיא . אבל וודאי הכל רק אסמכתא וכמ"ש שם רש"י אדר' יוחנן דאסמכת' דאו' מלא] וכ"מ מרמב"ם רפ"ג משמיטה . דלא הי' גזירה מעולם רק לאסור כשבהמק"ק מפסח ועצרת ואילך [ולא הבנתי א"כ איך מקשה הש"ס היאך ר"ג וב"ד בטלו דברי ב"ד חבירו . הרי קמאי נ"ג כלל בכה"ג . ולא מחשב ביטול דברי ב"ד חבירו . וכדאמרי' (גיטין דל"ו ב') דאי לדרי' תיקון מבטלינן] וכ"מ לשון הר"ב ריש שביעית וז"ל ולקמן יליף לה והיינו במ"ד מקרא דבחריש וקציר . ומתני' למוד גמור ולא אסמכתא [תמהני הרי בירוש' קאמר בפירוש דאסמכתא לחוד היא] וכן ממ"ש הר"ב דמשנה זו אינה הלכה . ואי נימא דמשנה ראשונה תקנתא הי' והתנו שיהא כח ביד ב"ד לבטל . ור"ג וב"ד בטלוהו . לא שייך לומר ואינה הלכה . דהא ההלכה לא הי' איסור בשאין בהמק"ק [ולא הבנתי כלל ד"ק . וכי אתקנה לא שייך לומר ואינה הלכה ואדרבה מכאן ראי' לדברי . שב"ד הקודם גזרו אף אזמן שאין בהמק"ק] גם אף לפי ההלכה אין מזור לקושייתי . דהא מ"מ מהך די' נטיעות חורשים מבואר דחרישה אסור בשביעית אלא דאו' שביעית בזקינות הוא רק באין בהמק"ק . אבל בשביעית עצמה לא משמע שיש חילוק בין זמן לזמן . לומר דבבהמק"ק אסור חרישה בשביעית ובאין בהמק"ק מותר . א"כ אף אם ננקט כמעכ"ת הרב נ"י מ"מ ק' דהרי מההלכה נ"כ נשמע דחרישה אסור בשביעית [כבר נתיישב לפע"ד לפמ"ש לעיל . רק דקראתי דברי כשלנתי לפני רבינו] ומ"ש ידידי הרב נ"י דרמב"ם נקט הקרא דרך אסמכתא . לענ"ד לא מצאנו דננקוט הרמב"ם כמו יהודא ועוד לקרא . דתחלה נקט העשה דושבתה ואח"כ האסמכתא [לפע"ד גם זה מצאנו לרוב היכא דבקרא העיקרי אינו מפורש להדיא . מביא אח"כ האסמכתא כרפ"ב מאיסורי ביא' וכפ"א מבית הבחירה ה"ג ועוד הרבה] ומ"ש מעכ"ת דאל"כ הדרא קו' הש"ס לדוכתא וכי ב"ד יכול. לבטל וכו'. ליתא דאי פליגי בדינא ליכא קו' כלל . דתורה נתנה רשות לחלק בדינא כפי הנראה לכל א' . ורק בענין תקנה אין לבטל [ותמהני דעכ"פ אחר שכבר הסכימו הקודמין דלא כר"ע . היאך יחדשו האחרונים לומר הלממ"ס אתמהה] :

משנה ראשונה

ר"ה אלא בצירוף הנטיעות התם לחרוש כל בית סאה ובפני שיהו עשר דוקא והכא בעיקרן לבד : ר"ש אומר אף נוטל את העלה וכו' . קצת קשה למה האריך בלשונו וה"ל למימר מפרקין אף בשביעית כלישנ' דת"ק . ונראה כפי' רש"י בריש מ"ק דף ג' דמפרקין אינו בעלין אלא אבנים שבעיקרי אילנות . ואתי ר"ש למימר לא תיבעיא אבנים דמותר שאינה עבודה בגוף אילן אלא אף נוטל את העלה והכי דייק לישנא אף נוטל ולא אמר אף בשביעית נוטל. אלא דלפי' רש"י צריך ליישב דהא היינו מסקלין דלקמן.ובמתני' דלקמן כתבנו למאי תני מן האשכול ולא תני נוטל את העלה סתם . ומ"מ צריך טעם למאי דאמר בירושלמי דר"ש

משום

ג מסקלין . פי' פה ותם : עד ר"ה . פ"ג ר"פ כהנ (נעמן אימורס אחר ר"ס) :

תוספות רע"ק

דבחריש ובקציר לא קא אתוספת שביעית אלא לאורויי מה חריש רשות כו' יצא קציר העומר בשבת דמותר . וכדפי' הרמב"ם פ"ו דתמידין וא"כ קרא דבחריש קאי אשבת. ואיך הביא הרמב"ם אשביעית וצ"ע :

תוס' אנשי שם

פירוש' בחרישה דקשואין ודילועין . אך קשה דמנ"ל להרמב"ם הא דלמא הזבול קאי נמי אקשואין ודלועין דוקא וצ"ע: במשנה בבית השלחין . משום האי מלתא לא כייל זבול ועידור בהדי יבול ופרוק משום דדוקא תרי קמאי שייכי בבית השלחין ולא בן סאה. (רמ"ז) : מיבלין . בירוש' גרסי' מזבלין . וכ"ה בברייי' בפ"ק דמו"ק . ובמתני' איכא למימר דמזבלין דתנא ברישא קאי בין אשדה בין אאילן. (רמ"ז) : ג במשנה מסקלין . עי"ל פ"ג מ"ז בר"ב. והו"ל להקדים דבריו כאן . (לה"מ) : תוי"ט ד"ה מסקלין מכאן סייעתא כו'. ונ"ל דבסקול מודה ר"ש משום דלא דמי כלל לעבודה דגם לשנות נט פירות צריך לסקלו ומפני כך לא ערבו עם האחרים שהם דומים לעבודה והא דלא תנייי' לעיל בהדי מזבלין היינו משום דזבול הוא הקרבת התועלת וסקול הרחקת הנזק דומיא דאינך דבהדיה. (רמ"ז) : במשנה מקרסמין. עי' במ"ש בשם הר"ש . ותמה הרש"ש בהגהותיו דא"כ אסור בשביעית מה"ת דהא כתיב וכרמך לא תזמור והא כתב לעיל מ"כ דכל הני דשרינן עד ר"ה הוא מטעם דאפי' בשביעית עצמה אסור מדרבנן ע"כ . וביותר תמוה דברי ר' יהושע דאפילו בשביעית עצמה מתיר ולפמ"ש במ"ש גם בקרסום פליגי . וצ"ע :

מזרדין כ) מפסלין כא) עד ראש השנה כב). רבי יהושע אומר כזירודה וכפיסולה של חמישית. כך של ששית כג). רבי שמעון אומר כל זמן שאני רשאי בעבודת האילן כד). רשאי אני בפיסולו כה) : **ד** מזהמין את הנטיעות כו). וכורכין אותן כז). וקוטמין אותן כח). ועושין להם בתים כט). ומשקין אותן ל) עד ראש השנה.

רבי

האילן : מזרדין. הענפים הלחים כשהם מרובין רגילים לקצץ ומניחין מקצת מהן וזהו זירוד : מפסלין. שנוטל את הפסולת. וי"מ מפסגין לשון פסל לך (שמות לד) שחותכים כל הענפים שבאילן כדי שיתעבה : כזירודה וכפיסולה של חמישית וכו'. ת"ק לא שרי אלא עד ר"ה של שביעית ור' יהושע סבר כשנת חמישית כן ששית מה חמישית נכנסת לששית כך ששית נכנסת לשביעית וכמו שמזרדין של חמישי' בששית °כך מזרדין של ששית בשביעית · ור' שמעון אומר מערלת ואילך שהוא נאסר בעבודת (הארץ) [האילן] נאסר נמי בזירוד ופיסול ושלש מחלוקות בדבר והלכה כת"ק : **ד** מזהמין את הנטיעות. כשקליפת האילן נשברת מדביקים שם זבל להבריאו כדי שלא ימות האילן. וי"מ מוזהמין שמוזהמים האילנו' בדבר שריחו רע כדי שיברחו התולעים מן הריח או שימותו : וכורכים. י"מ שכורכים דבר סביב האילן בקיץ מפני החמה ובחורף מפני הצנה. וי"מ כורכים הענפים זו עם זו וקושרין אותם למעלה בראשיהם שלא יהיו נטושים על הארץ : וקוטמין אותן. י"מ לשים בשרשיהם אפר תרגום אפר קטמא. וי"מ שובר הראשים כמו נקטם ראשו [סוכה כט:] : ועושים להם בתים. רגילים לעשות

לאילן

כמו מכרסמין בכ"ף פו'. ועיין מה שכתבתי בסוף פרק ב דפאה] : **ד** מוזהמין. פי' השני שכתב הר"ב שמושחין וכו' כדי שיברחו התולעים. הוא פירוש הרמב"ם ואע"ג דנשמעינה ממתניתין ב' מעשנים וכו' י"ל דה"א דדוקא עישון שאינה עבודה בגוף האילן הוא דשרינן בתוספת שביעית קמ"ל דאף זיהום שהוא בגוף האילן נמי שרי ובחיבורו פרק א' כתב שסכין הנטיעות בדבר שיש לו זוהמא כדי שלא יאכל אותו העוף כשהוא רך : [*וקוטמין אותן. פי' הר"ב י"מ לשום בשרשיהם אפר כו' ובפי' שהזכרתי הקשה על פירוש ראשון דאינו דהרי הוא מאבקין דלעיל. ע"כ. ושני הפירושי' ראיתי בערוך ערך זבל] : [*ומשקין אותן.

לשון

מלאכת שלמה

ולשון זמור בכרם אבל במה שעושה בבהמה שייך לשון קרסום בכל דבר כדכתיב יכרסמנה חזיר מיער עכ"ל ז"ל : מפסלין. ה"ג בכל הספרים אבל רש"י ז"ל במועד קטן גריס מפסגין ופירש אילן שנופו נוטה לכאן ולכאן קושרין אותו כדי שיעלו ענפיו למעלה ע"כ פירשו הרב ז"ל מלשון הירוש' דמתרגמי' ונתח אותו לנתחיו ויפסיג יתי' לפסיגוהי ונתחי האילן היינו ענפיו ומקשר ענפיו כדי שלא יתפזרו ויסברו הר"ש סירילי"ו ז"ל : ר' יהושע אומר כזורודה וכפסולה וכו'. לאו דוקא נקט זרוד ופסול דה"ה קרסום וכן ר"ש דקאמר רשאי אני בפסולו לאו דוקא נקט פסול דה"ה קרסום וזרוד : **ד** מוזהמין וכו'. בירוש' מוקי מתני' כרבי לאסר זיהום בשביעית ומשו"ה קתני מתני' דוקא עד ר"ה ברם כרבנן תניא בברייתא מוזהמין ומתלעין בשביעית עצמה. וכתב הר"ש סירילי"ו ז"ל וכתלמודא דידן נקטינן למתרץ מתני' אפי' כרבנן וקמפליג בין זיהום לזיהום דזיהום דברייתא דשרי רבנן אפי' בשביעית עצמה היינו כדי שלא ימות וזיהום דמתני' היינו לחזק את האילן ולהשביחו ומשו"ה עד ר"ה אין בשביעית לא. וכן פי' ה"ר שמשון ז"ל : וקוטמין אותם. פי' בערוך תרגום אפר קטמא והקשה הרא"ש ז"ל דהיינו מאבקין דלעיל והרמב"ם ז"ל מפ' דהאי דלעיל בגמרת האילן ושל כאן בשרשים ורש"י ז"ל פי' בהיפך : בפי' ר"ע ז"ל. (ד"ה וקוטמין) וי"מ שובר הראשים כמו נקטם ראשו וכתב ה"ר יהוסף ז"ל לאו היינו מזרדין דלעיל דהכא מיירי דוקא בקטימת הראש של האילן ע"כ : ומשקין אותן עד ר"ה. פי' הר"ש סירילי"ו ז"ל אבל לא בשביעית דתולדה דחורש הוי ולר' ישמעאל כי היכי דגמירי הלכתא גבי נטיעות הלכה למשה מסיני דחורשין בעשר נטיעות כל בית סאה עד ר"ה והכא נמי כיון דנטיעות הוו משקין דאוקומי אילנא הוי ולר' עקיבא דמקרא יליף תוספת דשביעית הא קא מודה דכל אוקומי אילנא שרי ולאו בבית השלחין עסיקינן דאילו בבית השלחין אפי' בשביעית עצמה שרי כדתנן ברים מועד קטן

וכתב

יכין תפארת ישראל יכין

זמורות: כ) ממעיט ענפים שרבו : כא) מסיר הפסולת מהאילן : כב) דכל אלו בשביעית גופא מד"ס הן : כג) שנכנס לשביעית. דאפי' בשביעית מותר : כד) דהיינו עד ערלת : כה) מיהו במסקלין מודה ר"ש. מדלא מוכח דלעבודת קרקע הוא. דלמא לשעותי פירא. ולהכי פלגינהו למסקלין לבבא בפ"ע ברישא : כו) אילן רך שנקלף ועי"ז הוחלש. מדביק שם זבל. וחוזר ומתחזק ומשביח [ולפי הר"ת וכ"ב שמושחין האילן. להרחיק עי"ז את התולעים. ק"ל הכי זיהום כי הך אוקמי אילני הוא. ואפי' בשביעית שרי כע"ז ד"נ ע"ב] : כז) כורכו במטלית להגינו מחמה וצנה ויפסיד. ואי"ל א"כ הו"ל אוקמי אילנא דשרי [וכע"ז הנ"ל]. י"ל כל שמעכב היזק שבכללות הטבע כצנה וחמה ורוח הו"ל כאברויי אילנא ודו"ק : כח) אבשפילען. שובר ראשי השרביטים. א"נ מטיל אפר כירה בין שרשיו להשביחו : כט) סוכה ע"ג לשמור האילן מצינה. מגשמים יתירים. או מסערה שלא ישיר הפירות. א"נ גדר סביבו גבוה אמה ממולא עפר. להשביח האילן : ל) שופך מים בראש האילן ויורד על הגזע. וכולן

מדרבנן

משנה ראשונה

משום הפסד אילן שרי ואי כמציל מן הדליקה א"כ מ"ט דת"ק הא במקום הפסד אילן לכ"ע שרי אף בשביעית כמו משקין בית השלחין ברים מ"ק ובגמ' שם גבי קשקוש דקתני פילי שרי ופי' רש"י משום הפסד. וצריך לחלק : **ג** ר' יהושע אומר כזירודה כו'. צריך לדקדק במאי קמיפלגי תנאי דמתני'. ועוד למה ליה לר"י למימר כזירודה של חמישית וכו' אמאי תלי לה בחמישית וה"ל למיתני ר"י מתיר אף בשביעית ותו לא. ולישנא דר"ש נמי קשה כיון שבא להתיר ה"ל למימר מטעם שנאסר בעבודת אילן אסור בפיסולו ואמאי נקט כל זמן שאני רשאי וכו' דהא ר"ע מודו. ובאמת מצינו לר' שמעון בכמה דוכתי דמשמעי הכי כההיא דפ"ד דבכורות מ"ט ובפ' בתרא דכלים מ"ג ובפי"א דנגעים מ"ע ובפ"ב דפרה מ"ב ובכל חד איכא טעמא וכתבנו במקומו וה"נ טעמא בעי. ונראה דפלוגתייהו דתנאי דמתני' לפי שמצינו בתוספת שביעית מקילינן מתרי טעמי דהיכא דמוכח דלצורך פירות שנה עושה מותר. וכן במלאכה שאינה בשביעית עצמה אלא מד"ס בתוספת לא גזור כמ"ש הר"ב במתני' דלעיל. וס"ל לת"ק דדוקא בתוספת שביעית מקילינן מהני טעמא ולא בשביעית עצמה. ור' יהושע סבר בשביעית עצמה נמי מקילינן ומיהו יש חילוק דבתוספת חד מהני טעמי סגי. ובשביעית דוקא כי איכא תרווייהו כהדדי. והלכך תלי לה ר' יהושע בחמישית כמו שחמישית נכנסת לששית כו' ונכנסת לששית היינו שיש בו פירות שגדלו בחמישית ועדיין הם באילן גם בששית דבאילן שאין בו פירות אין נקרא נכנס לששית. וס"ל לר"י דבאילן שיש בו פירות ששית נכנס לשביעית בכה"ג שרי אף בשביעית דאיכא תרתי למעליותא דעיקר איסורו של זירוד ופיסול הוא מד"ס וגם שיש בו פירות של ששית ומוכח דלצורך פירות עביד. ור"ש ס"ל כת"ק בחדא ופליג עליה בחדא דלת"ק בין יש בו פירות ובין אין בו אסור בשביעית ומותר בתוספת עד ר"ה. ואתי ר"ש למימר אם יש בו פירות מודינא דמותר עד ר"ה אבל אם אין בו פירות אינו מותר אלא עד עצרת. והלכך לא נקט ר"ש מטעם שנאסר בעבודת האילן כו' דהוה משמע דלעולם אינו מתיר אלא עד עצרת אפי' יש בו פירות דהא אמילתי' דר"י קאי דאיירי ביש בו פירות וקאמר עלה כל זמן שאני רשאי כו' והיינו עד ר"ה כדאמרי' במתני' דלעיל. ונ"ל דפיסול וזירוד היינו שמסלק ענפים ובדים מן האילן אינו מיקל בזה לאילן כמו מפרקין דלעיל שנוטל העלין דהא התם ר"ש מתיר אף בשביעית. ולפ"ז נראה דר"י דמתיר הכא פיסול וזירוד כ"ש דמתיר בעלין וס"ל כר"ש דלעיל. ונראה דר"ש דמתיר גבי עלין בשביעית היינו כשיש פירות באילן דוקא והיינו דנקט לעיל נוטל העלה מן האשכול ולמאי אמר מן האשכול אלא כשיש בו פירות נקרא אשכול כדכתיב אין אשכול לאכול ובלא פירות אינו אלא ענף בעלמא : בזירודה ופיסולה. ונראה דה"ה קירסום וכן ר"ש תזכיר פיסול לחוד וה"ה לאינך : **ד** את הנטיעות. לאו דוקא נקט הכא נטיעות לומר דבזקנים לא כההיא דפ"ק מ"ו. דהכא אין חילוק אלא דבנטיעות שאין כאן יפה דרך לעשות להן כל המתירות האלו : ומשקין אותן. ובס"פ דהני מרבילין אף בשביעית. התם במפר לבן כלומר בתבואה ולא באילנות. ולהרמב"ם שם משמע דאדרבה אילנות פסדי טפי אלא דהתם הרבצה בעלמא השקאה מועטת. ובחבורו פ"א דין ח' פסק דכשהן עשר לבית סאה משקין כל השדה בשביעית וכשהן מרוחקין יותר אין משקין אבל מושכי:

מאילן

ד מוזהמין. עי' נ. מי' שם:

חלופי גרסאות

ג. מורדין מפסלין ירושלמי ומורדין ומפסלין. כך גירס' כן. רשאי אני גירס' אני רשאי.

תוספות חדשים

[משנה ג] כל זמן שאני רשאי כו'. הא דאמר בלשון זה כמדבר בעדו שאני רשאי משום דר"ש אמר לעיל בעלמא עד עצרת ופליג את"ק דאמר כל זמן וכו' מ"ש קאמר הכי שאני וכו' כלומר כשיעור שלי. (ש"ל) :

ראשון לציון

משנה ד [תוי"ט ד"ה] וקוטמין אותן כו' ובפי' שהזכרתי הקשה על פירוש ראשון כו' ושני הפירושים ראיתי. וכן הקשה הרא"ש ימצא תוך פירוש הר"ש בין שני אלו הרימים גם הר"ש עמו הביא שני הפירושים בשם הערוך עיין ישל"מ.

חדושי מהרי"ח

משנה ד [תוי"ט ד"ה] מוזהמין פירוש השני כו' קמ"ל דאף זיהום שהוא בגוף האילן נמי שרי כו' עכ"ל ואי הכי זיהום ה"א דמשנין שאינו בגוף האילן אפילו בשביעית עצמה שרי :

תוספות רע"ק

[אות ינ] בר"ב ד"ה בזירודה. כך מורדין וכו') והרמב"ם פי' דר' יהושע קאמר שלא יאמר אותה עד ר"ה הוא עושה עד זמן שדרך בני אדם לעשות בכל השנים שלא יאמר אחריו עכ"ל

תום' אנשי שם

ד בר"ב ד"ה מוזהמין כו' וי"מ כו'. ע' בס' מ"ש שהביא דע"ו. וע' בס' מ"ח שתמה מזה על הר"מ שמפ' כפי' הי"מ ופוסק כן להלכה ואמאי לא בכה"ג הו"ל אוקמי אילנא ושרי ע"ש : תי"ט ד"ה מוזהמין כו' דה"א דדוקא כו'. אבל מ"מ יקשה דליתני הא דמוזהמין במה בהדי מעשנין וכה"ג. קשה בעצמו לעיל במשקלין. אמנם במתכ"ם לא דק כל' המשנה שאמרה את הנטיעות דמשמע דזקנים לא. והחלוק נ"ל דעישון הוא להולעים בפירות וזיהום הוא להולעים שבאילנות וכמ"ש בפי' הרמב"ם וכמ"ש מוזהב נמי מה שהקשו על פי' הר"ש בהא דקוטמין דהיינו מאבקין דע"כ יש חלוק בזיהום מדלא קדין קטימה אלא לנטיעות. (רש"ש). ועי' בל' הרא"ד שכתב בס' מ"ש.

לאילן גדר אגה סביבותיו וממלאים אותו עפר. וי"מ שעושים לו סוכה מלמעלה להגן עליו מן החמה או מן הצנה: **על הנוף.** של האילן אבל לא על העיקר שלא יעשה בשביעית כדרך שעושה בשאר השנים ואין הלכה כרבי אליעזר בר' צדוק אלא אסור להשקות האילן בשביעית בין על הנוף בין על העיקר: **ה סכין את הפגים.** פירות שלא נגמר בשולן סכין אותן בשמן כשהן מחוברים לאילן למהר בשולן ופעמים שמנקבים אותן ומשימים שמן בתוך הנקב אי נמי מנקבים הפגים כדי שיכנסו בהם גשמים ויתבשלו מהרה: **פגי ערב שביעית.** פירות שאין מתבשלים עד תשרי של שביעית אין סכין ואין מנקבי' אותן בששית מאחר שאין נגמר בשולן עד שתכנס שביעית ואפילו במקום שנהגו שלא לסוך אסר תנא קמא. ור'

יהודה

רבי אלעזר בר צדוק אומר אף משקה הוא את הנוף בשביעית. אבל לא את העיקר (לא): ה סכין את הפגים (לב). ומנקבים אותם (לג) עד ראש השנה (לד). פגי ערב שביעית שנכנסו לשביעית (לה) ושל שביעית שיצאו למוצאי שביעית. לא סכין ולא מנקבין אותן (לו). רבי יהודה אומר

מקום

ח"ג. ד ר' אלעזר נמשנ"ג ר' אליעזר. את הנוף מ"א על הנוף. את העיקר מ"א על העיקר וכ"ה נד"ס. ה ומנקבים נע"ז שם ומנקבין ומפטמין.

לשון הרמב"ם שופכים מים על ראש האילן וירד על גוף האילן כולו וישקהו. ע"כ. ועיין לקמן בסמוך]: [***את הנוף** כו'. את העיקר. והר"ב העתיק בשניהם על וכן הוא במשניות כתובים ונראה שכן הוא גי' הרמב"ם ממה שכתבתי בשמו בדבור דלעיל]: **ה הפגים.** עיין בפי' הר"ב משנה ז פ"ד: **פגי ערב שביעית.** כתב הר"ב פירות שאין מתבשלים עד תשרי כו'. כלומר שאין דרכן להתבשל עד תשרי וכן כתב הר"ש בהדיא:

מלאכת שלמה

וכתב הראב"ד ז"ל בע"ז פ' ר' ישמעאל דכולה מתני' דתנא גבי נטיעות משנה שאינה צריכה היא דהא אפילו חרישה שהוא אב מלאכה בשביעית שרי לצורך נטיעות עד ר"ה אלא הא קמ"ל דעד ר"ה אין בשביעית לא אי נמי לאשמעי' דגבי נטיעות הוא דשרי דכיון דבחרישה לא גזרו דהל"מ היא כל שכן דבתולדות דידיה לא גזרו אע"ג דלאברויי אילנא הוא ובשאר אילנות אסור אלא עד העצרת דוקא הוא דשרי א"נ בין בנטיעות בין בשאר אילנות לא גזרו על תוספת שביעית אלא בחרישה שהיא אב מלאכה ואפי' למ"ד שאין לוקין על חרישה בשביעית מ"מ מדאורייתא אסירא כדכתיב בחריש ובקציר תשבות אבל בשאר עבודות אילן דשביעית גופיה אינה אלא מדרבנן כדאיתא בריש מועד קטן לא גזרו עליהן ערב שביעית ע"כ: **ר' אלעזר ב"ר צדוק אומר אף משקה הוא את הנוף וכו'.** כ"א על הנוף. ירושלמי תני ר' יוסי בן כיפר משום ר"א בן שמוע בש"א משקה על הנוף ויורד על העיקר ובה"א משקה בין על הנוף בין על העיקר: **ה סכין את הפגים ומנקבין ומפטמין אותן.** כצ"ל הגירסא. וכתב הר"ש סירילי"ו ז"ל ומנקבין ומפטמין חדא היא ופי' רמ"י ז"ל ממלאים את הנקבים שמן והאי נמי פטומי פירא הוא ע"כ. ובירוש' פליגי אמוראי אי האי דקתני פגי ערב שביעית שנכנסו לשביעית הוי פירושא דרישא דתנן סכין את הפגין ור' יהודה אפגי שביעית שיצאו למוצאי שביעית קאי או רישא דמתני' בשל ששית שאין נכנסין לשביעית עסיקי' והשתא מפרש דינא דנכנסין לשביעית. ותנאי דבי רבי הוו גרסי במתני' גופה ואלו הן פגי ערב שביעית שנכנסו לשביעית וכ"ש באין נכנסין דשרי לסוך ולנקב אותם והא דקתני מתני' לא סכין ולא מנקבין לאו אשל ערב שביעית שנכנסו לשביעית קאי אלא אשל שביעית שיצאו למוצאי שביעית לחודייהו קאי. אית דגרסי ר' שמעון מתיר באילן מפני שהוא רשאי בעבודת האילן ופירשו דר"ש מתיר לסוך ולנקב האילן עצמו דקא סבר דאדם רשאי בעבודת האילן. דלא אסר רחמנא אלא עבודת קרקע בתולה. וליתא דהא לעיל קאסר ר"ש בפסולו של אילן מעצרת ואילך ונראה דגרסי' ר"ש מתיר באלו בוי"ו וכך מצאתי בספר ישן ואפגין יוצאין קאי וה"ק דאילן מלא פגין של שביעית ויוצאין למוצאי שביעית מותרין כל העבודות הצריכות להן כדתניא בתורת כהנים שנת שבתון יהיה לארץ כיון שיצאת שביעית אע"פ שפירותיה שמטה פירות שפירותיו אסורין עד ט"ו בשבט מותר אתה לעשות מלאכה בגופו של אילן דשנת שבתון כתיב וכן פי' ה"ר שמשון ז"ל קצת מזה. ה"ר שלמה סירילי"ו ז"ל. אמר המלקט כמעט שהכל מבואר בפי' ה"ר שמשון ז"ל זולת הגירסא עצמה שמצא הרב ז"ל בספר ישן. וז"ל הר"ש ז"ל בקיצור דלא יתכן לפרש דקאי אסיכה דלעיל ר"ש אסר בפסולו של אילן ועוד וכו' ועוד וכו' אלא אתא לאשמועי' דאילן מלא פירות שביעית מותר לעשות במוצאי שביעית כל מלאכות ועבודות הצריכות כדתניא בת"כ שנת שבתון כיון שיצאת שביעית אע"פ שפירותיה שמטה מותר אתה לעשות מלאכה בגופו של אילן אפי' שפירותיו אסורין עד ט"ו בשבט ע"כ ומשמע ממה שכתב ז"ל עוד שם דלר' יוחנן דתני כתנאי דבי רבי ר' יהודה להחמיר אתא ואריסא קאי דשרי ת"ק בכל ענין וכדכתבינן ור' יהודה מפליג בפגי ערב שביעית שנכנסו לשביעית בין מקום שנהגו לסוך למקום שנהגו שלא לסוך ע"כ ועוד כתב שם תניא בתוספתא פגי ערב שביעית שנכנסו לשביעית ר' יהודה אומר מקום שנהגו לסוך אין סכין מפני שהיא עבודה מקום שנהגו שלא לסוך סכין ושל שביעית שיצאו למוצאי שביעית הכל שוין שאין סכין ואין מנקבין אותם פי' הכל שוין ר' יהודה ות"ק אבל ר"ש פליג כדפרישית במתני' עכ"ל

תפארת ישראל

יכין

מדרבנן בשביעית. ומדהאילן רך ועלול להפסד. לא גזרו בתוס' שביעית: לא) דמצריך עכ"פ שנוי: לב) יונגע פייגען סכין בשמן במחובר. שיגמר בשולן מהר: לג) כדי שירדו הגשמים לטובי הפרי. והתבשל מהר. לד) כר"א בירושלמי. דוקא ברוצה לתלשן קודם ר"ה של שביעית שרי. דאל"כ אסור לסוכן. וכדמסיק בסיפא דמתני'. ולר' יוחנן ה"ק מתני'. הא דאמרי' ברישא סכין. דוקא בפגין של ערב שביעית וכו' אבל של שביעית שיצאו וכו'. והרמב"ם פ"ג משמיטה פ' כר"א: לה) ר"ל אותן שאף שיסוכן לא יתבשלו עד שביעית: לו) לא אלו בששית. ולא אלו

בשמינית

משנה ראשונה

מאילן לאילן דהיינו נמי השקאה מועטת. ולפ"ז מתני' דהכא במרוחקין ובהשקאה מרובה: **על הנוף** אבל לא על העיקר. בירושלמי הביאו הר"ש משמע דה"ה לת"ק בתוספת שביעית לא שרי אלא על הנוף דוקא: כ"כ הרמב"ם בפירושו. אבל בחבורו סתם כלשון המשנה. ומ"ש הר"ב אין הלכה כראב"צ אלא אסור להשקות כו' לא ידענא למאי הצריך לכתוב אלא אסור וכו': **ה ומנקבין** אותן עד ר"ה. ובשביעית עצמה לא אפי' לר' יהושע דמתיר זיבול ופיסול לעיל מ"ג משום היכר הפירות כדפי' שם. התם משום פסידא שרי דאי לא עביד איכא פסידא והכא להרווחה בעלמא. ויש מקומות שלא נהגו לסוך כדא"ר יהודה: **שנכנסו** לשביעית. פי' הר"ב דבששית אין סכין וכ"כ הר"ש דאי בשביעית הא תני לה רישא עד ר"ה ובשביעית לא ע"כ. ומ"מ צריך טעם כיון דאי לא נכנסו לשביעית מותר לסוך עד ר"ה כי נכנסו נמי אמאי אסור הא בפירות אילן אזלי' בתר חנטה או בתר עונת המעשר כדלקמן בפ"ה. והני שבאו לעונת המעשר בששית כל דינם כפירות ששית אע"פ שאוסף אותם בשביעית כמ"ש הרמב"ם בחבורו פ"ד ואמאי אין סכין בששית הא כל צורך פירות ששית מותר בתוספת שביעית כמ"ש הר"ב במ"ג. וצ"ל דתוספת חכמים היא מפני מראית העין שנראה דלפירות שביעית עושה כיון שנתנן בשביעית והיינו נמי דמפליג ר"י הכא בין מקום שנהגו לסוך דס"ל דמקום שלא נהגו ליכא מראית העין דהא לא מחזי עבודה ולפ"ז היה נראה דמתני' אתיא כת"ה דריש מכלתין דמלאכה בתוספת שביעית מן התורה אסור מבחריש ובקציר תשבות והלכך החמירו בה נמי הכא מפני מראית עין שנראה כעושה לצורך שביעית אבל לאחר תקנת ר"ג וב"ד דתוספת שביעית אינה מן התורה אלא הלמ"מ בזמן המקדש. הך דאין סכין ואין מנקבין נמי דוקא בזמן המקדש ובזמן הזה מותר כי היכי דביטלו זמן של פסח ועצרת אע"פ דמשם ואילך מיחזי דלצורך שביעית עושה כדאמרי' רפ"ק אפ"ה לא חיישי וה"ה הכא. אלא שהרמב"ם העתיק משנתנו בפ"ג כלשונה ולא פי' דאיסור זה בזמן המקדש דוקא וקצת משמע מלשונו שם דאף בזמן הזה אסור. ושאני הכא דמוכחא טפי החמירו יותר כההיא דמתני' דלקמן אין טוענין ואין מבריכין כו' שכתב הרמב"ם דאף בזמן הזה אסור מפני מראית עין: **שיצאו** למוצאי שביעית לא סכין. למאי דיליף תוספת שביעית ברפ"ק מבחריש ובקציר תשבות ניחא דמהתם ילפי' נמי תוספת במוצאי שביעית כדאמרי' קציר שמריחו אסור. ומיהו אפי' לר' ישמעאל דלא דרוש קרא להכי וס"ל תוספת הלכה היא ומשמע דלא נאמרה ההלכה אלא בערב שביעית ולא במוצאי שביעית דלא מצינו בשום מקום למיתני איסור במוצאי שביעית וכ"כ הרמב"ם רפ"ג דההלכה היא בששית סמוך לשביעית שלשים יום אסור שהוא מתקנה לשביעית ע"כ מ"מ היינו דוקא בעבודת קרקע אבל בפירות שביעית עצמן כי היכי דאסור בשביעית עצמה לעשות בהן מלאכה אסורין לעולם דלא פקע איסורייהו. והתוס' בפ"ק דר"ה ד' י"ב סוף ע"ב כתבו דמקרא ילפי' לה. ולפ"ז איסור סכין ומנקבין היינו דוקא שעושה כן בכל השדה אבל במקצתן

שרנו

ציונים

ה סכין. ע"ז שם ע"ש. מיי' שם פ"ג ה"ט סמג לאוין רפו: פגי ערב שביעית. מיי' שם ה"י:

תוס' אנשי שם

תוי"ט ד"ה ומשקין כו' שופכים כו'. ע' בר"מ שסיים בזה"ל ואמר ראב"צ שבשנה שביעית עצמה מותר זה ע"כ. משמע בפי' דס"ל להר"מ דמשקין דת"ק היינו משקה על הנוף דראב"צ. ולפ"ז אין מקום למ"ש הרמ"ז כאן ע"ב אבל צ"ע למה פי' הר"מ כן ולא פי' כדעת ב"ש שבירושלמי שהביא הר"ש ולשון משנתינו נמי דיקא כוותייהו. דאי כב"ש הו"ל לשנות הא דלא על העיקר ברישא לענין ע"ש וראב"צ יחלוק ויסבור דמה שמותר לחכמים בע"ש מותר אף בשביעית: בר"ב ד"ה על הנוף כו' אסור להשקות. א"ה. צ"ע דהא גם לראב"י במו"ק שם אינו אסור רק להשקות כל השדה אבל האילנות עצמן מותר להשקות דאפי' לעשות דרך מאילן לאילן להמשיך מים מזל"ז מותר ול"ח לזה שהשדה שותה במקום דרך הלוך המים. אם לא שנדחוק לומר דהשקאה בשפיכת מים על הקרקע סביב האילנות שרי טפי מע"י שפיכת מים על האילן עצמו על הנוף או על העיקר וכל כה"ג הו"ל לפרושי בהדיא. וגם בהר"מ בחבורו לא מצאתי בירור ההלכה בזה. וצ"ע. ה בר"ב ד"ה פגי כו' בששית כו'. לאפוקי פי' אחר שי"מ דאם לא נתבשלו ונכנסו לשביעית דאין סכין בשביעית. דהא מרישא ש"מ דעד ר"ה אין בשביעית לא כ"כ הר"ש. והכי דייקינן בהדיא בע"ז. ואלו נהי"מ צ"ל לדיוקי מרישא אי תני לה בהדיא בסיפא. ותו דל"ל למסדר ולמיתני פגי ע"ש. הכי הו"ל ואם נכנסו לשביעית או של שביעית וכו' אלא ודאי דלא סכין דקתני היינו אפילו בששית ומינה דשל שביעית לא סכין אפילו בשמינית והוי תרוייהו כההיא דפ"ק חריש של ע"ש שנכנס לשביעית וקציר של שביעית היוצא למו"ש.(רמ"ז):

מקום שנהגו לסוך אינן סכין. מפני שהיא עבודה. מקום שנהגו שלא לסוך סכין (לז). רבי שמעון מתיר באילן (לח). מפני שהוא רשאי בעבודת האילן (לט): ך אין נוטעין ואין מבריכין (מ) ואין מרכיבין (מא) ערב שביעית (מב) פחות משלשים יום לפני ר"ה. ואם נטע. או הבריך. או הרכיב יעקור. רבי

ח"נ. אינן בירושלמי אין. שנהגו שלא לסוך בירוש' שלא נהגו לסוך. באילן נ"ל באילו.

יהודה *) פליג בין מקום שנהגו לסוך למקום שלא נהגו לסוך דבמקום שלא נהגו לסוך לא מחזיא סיכה עבודה ושרי: ר' שמעון מתיר באילן. °שהוא מלא פירות שביעית לעשות בו מלאכה במוצאי שביעית מפני שהוא רשאי בעבודת האילן אע"פ שהפירות קדושים בקדושת שביעית והלכה כתנא קמא: ך מבריכין. כופפים זמורת הגפן בארץ ומכסים אותה בעפר: מרכיבים. מביאים ענף של אילן ומרכיבין אותו על גב אילן אחר שהוא ממינו: פחות מל' יום. בגמ' במס' ר"ה מוכיח דהנך ל' יום דקליטה לת"ק וג' ימים דרבי יהודה ושתי שבתות דר' יוסי ור"ש צריכין קודם ל' יום דתוס' שביעית דבעינן שתקלוט הנטיעה קודם תוספת שביעית וכולהו ס"ל תוספת שביעית ל' יום הלכך לת"ק דאמר אין קליטה פחותה מל' יום צריך ל' דקליטה ול' דתוספת לר' יהודה דאמר בשלשה ימים הוי קליטה צריך ג' דקליטה ול' דתוספת לדברי רבי יוסי ור"ש דאמרי שתי שבתות צריך שתי שבתות לקליטה ול' לתוספת. ופירוש קליטה שתהא הנטיעה נקלטת ונאחזת בשרשיה בארץ והלכה כרבי

*) כד"ה מפליג.

רבי שמעון מתיר באילן וכו'. כתב הר"ב לעשות בו מלאכה במוצאי שביעית. ל' הר"ש כל עבודות הצריכות לאילן כדתניא בת"כ *) שבת שבתון [יהיה לארץ] (ויקרא כה) כיון שיצאת שביעית אע"פ שפירותיה שמיטה מותר אתה לעשות מלאכה בגופו של אילן [אבל] פירותיו אסורין עד ט"ו בשבט: ך ואין מבריכין. עיין רפ"ז דמס' כלאים מ"ש שם בס"ד. ודקדק הר"ב זמורת גפן הייט כמו שכתב הר"ש דהברכה שייך דוקא בגפן אבל הרמב"ם נקט אילן סתם: [*פחות משלשים יום. ודבר זה אסור לעולם אפי' בזמן הזה מפני מראית העין שמא יאמר הרואה בשביעית נטעו. הרמב"ם פרק ג' מה' שמיטה. וא"ת בזמן הבית דמתניתין ביה איירי אמאי שרי עד שלשים יום טפי מתרישה. °ומצאתי בפירוש שהזכרתי שכתב שלא החמירו בנטיעה כבחרישה לפי שאין תוס' שביעי' כתוב בפירות כי אם בחרישה כדדרשינן מבחריש ובקציר. א"נ החמירו בחרישה לפי שאינה נראית שהיא לצורך האילן ונראה כמתקן שדהו. עוד יש ליתן טעם דכל חורש ערב שביעית הוי (להו עול) [נ"ל שצ"ל להועיל] בשביעית אבל אין לאסור ליטע ערב שביעית משום שהאילן גדל בשביעית דכל אילנות נמי מגדל גדלי בשביעית ואם כן לא יטע לעולם עכ"ל]:

*) המ"ש העתיק שנת שבתון וכ"ה בפי' הראב"ד על הת"כ.

מלאכת שלמה

ז"ל: מקום שנהגו שלא לסוך. ה"ר יהוסף הגיה מקום שלא נהגו לסוך. וכתב עוד ר"ש מתיר באילן וכו' פי' לסוך ולנקב את האילן שיש בו מפני שביעית שנכנסו למוצאי שביעית מפני שהוא מותר בעבודת האילן במוצאי שביעית כן נ"ל וצ"ע ע"כ: ך אין נוטעין ואין מבריכין וכו'. ואיתא בר"ה פ"ק והתם קתני ואם נטע או הבריך או הרכיב יעקור דברי ר' אלעזר. ר' יהודה וכו' וכתבו שם תוס' ז"ל דמשנה היא בפ' שני דשביעית אבל ביבמות פרק הערל סתמא גרסי' לה. ונראה כי טעות היא שנפל שם בפ"ק דר"ה אלא סתמא גרסי' לה ור"מ היא דס"ל התם בגמרא בברייתא יום אחד בשנה חשוב שנה ובהכי אוקי פלוגתייהו דתנאי דמתני' הרמב"ם ז"ל דת"ק ס"ל יום אחד בשנה חשוב שנה א"כ מסברא שהוא צריך שלשים ואחד יום שלשים לקליטה ויום אחד אחר קליטה כדי שתעלה לו שנה אבל הוא סובר יום שלשים עולה לכאן ולכאן ר"ל שהוא נמנה מימי הקליטה ונמנה עם מה שאחריו ותעלה בו שנה ולא יהבינן לי' אלא יום אחד לתוספת שביעית דבכך חשובים שנה אחר זמן קליטה ור' יהודה ור' יוסי ור"ש ס"ל דשלשים יום בשנה שלימים הוא דחשובים שנה ולכך בעי' ל' אחר זמן קליטה ע"כ ועי' עליו שם בגמ'. ושם כתבו תוס' ז"ל שר"ת ז"ל יש לו דרך אחרת בפי' הסוגי' אשר שם שהוא מפרש לדברי האומר ל' לקליטה צריך שלשים ושלשים לענין ערלה אבל לענין שביעית לא חיישי' אלא שלא תקלוט בשביעית והוכחו דבריו באורך בפי' הר"ש ז"ל: בפי' ר"ע ז"ל. (ד"ה פחות) ל' דקליטה ול' דתוספת. כ' ה"ר יהוסף ז"ל דוחק דל' המשנה אינו משמע כן דהא תנן פחות מל' יום לפני ר"ה ע"כ: יעקור. ואם לא עקר הפירות מותרין ומתני' דקתני יעקור היינו בסתם שלא נתברר לנו אי קלט אי לא קלט אבל אי ברי לנו שהשריש אפי' לכתחלה לא יעקור דהא קלט קודם וליכא נטיעה בשביעית:

יכין תפארת ישראל יכין

בשמינית: לז) ר"י פליג רק אאותן שיצאו מו' לז' [וכדמוכח בתוספתא] מיהו לר"א הנ"ל סי' ל"ד דת"ק אוסר לגמרי אותן שמן ו' לז'. א"כ ר"י מיקל במקום שלא נהגו לסוך. ולרבי יוחנן דאותו שמן ו' לז' מתיר ת"ק לגמרי. א"כ ר"י מחמיר בנהגו לסוכן: לח) ר"ל אילן מלא פירות שיצאו מז' לח'. מותר בעבודות האילן גופיה. אף שפירותיו עדיין קדושים עד ט"ו בשבט של ח': לט) דילפינן מקרא דמשיצאה שביעית. אף שהפירות קדשי כשביעית אפ"ה עבודת אותו אילן מותר: מ) כופף ראש הזמורה וטומנה בארץ: מא) מרכיב ענף מאילן לאילן אחר שהוא מינו: מב) אפי' באין בהמ"ק.

משנה ראשונה

לצורכו מותר אף בשביעית עצמה שלא אסרה התורה אלא לקצר כדרך הקוצרים להעמיד כרי. ולדוש בבקר אבל קוצר מעט מעט וחובט וכו' כמ"ש הרמב"ם רפ"ד. ומיהו הא דא"ל שמעון שמותר בעבודת האילן ומשמע דת"ק פליג וצ"ע כיון דמשום איסור מלאכה לא שייך במוצאי שביעית ואין המלאכה ג"כ בפירות שביעית אמאי אסור. ושמא חומרא בעלמא הוא כיון שהפירות מחוברין שמא יאמרו לצורך הפירות הוא. וצ"ע שהרמב"ם בחבורו לא באר דין זה דלאסור אף בעבודת אילן במוצאי שביעית. אפשר דס"ל דת"ק נמי מודה בהא לר"ש אלא דבפירושו כתב בהדיא דאין הלכה כר"ש: ר"ש מתיר באילן. פי' הר"ב לעשות בו מלאכה במוצאי שביעית ומסיים הר"ש כדתניא בת"כ שבת שבתון יהיה לארץ כיון שיצאה שביעית אע"פ שהפירות שמטה מותר אתה לעשות מלאכה בגופו של אילן אבל פירותיו אסורין עד ט"ו בשבט ע"כ. מה שאוסר הפירות עד ט"ו בשבט לאו בפירות אלו שהן של שביעית ויצאו למוצאי שביעית קאמר. דהא אי חשיבי פירות שביעית אסורין לעולם וטעונים ביעור ואי לא חשיבי כפירות שביעית מותרין מיד. וכמו שבאר הרמב"ם בחבורו פ"ד דין ס' וי"ג. אלא ה"ק הפירות שיוציא אף במוצאי שביעית עד ט"ו בשבט נידונין כמו פירות שביעית דלאילן מונין השנה מט"ו בשבט שהוא ר"ה לאילנות וכה"ג כ' הר"ב בריש פ"ק דר"ה שאע"פ שתשרי ר"ה לנטיעה זה כבר נעשה אילן ור"ה שלו שבט לפיכך אין שנתו מתחדשת לצאת מידי ערלה עד ט"ו בשבט ע"כ וכ"ה בגמ' שם. אבל אני תמה בדין זה דעד כאן לא אמרו התם לענין ערלה דאסור עד ט"ו בשבט אלא באילן שלא שלמו לו שני ערלה שלמות כגון שנטעו מ"ה יום קודם תשרי דאותן ימים נחשבין לו כשנה ומתוך שהקלנו בו בתחלתו החמרנו בו בסופו. אבל בסתם אילן שכלו לו שלש שנים מיום ליום מותר מיד והכי מוכח התם בגמ' דנטיעה זו דוקא אמרו שאסורה עד ט"ו בשבט שאין שנותיה שלמות וכ"כ הרמב"ם והראב"ד בהדיא ספ"ט מהל' מעשר שני. וא"כ גבי שביעית לא משכחת האי דינא כלל: ך לפני ר"ה. פי' הר"ב קודם למ"ד יום של תוספת כו'. אבל ר"ת הקשה ע"ז ומפרש כפשטה דדוקא כשנקלטת בשביעית עצמה אסור ובתוספת מותר כמ"ש הר"ש ודעת הרמב"ם כפי' הר"ב: יעקור. ואם מת קודם שיעקור מחייבין את היורש לעקור. הרמב"ם ספ"ג וכתב הכ"מ שכ"ה בירוש'. וצ"ע דגבי שדה שנטייבה

דתנן

ציונים

ך אין נוטעין. ר"ה י: יבמות פג. ירושלמי דמע"ש פ"א. ודערלה פ"א. מי' שם פ"א:

תוספות חדשים

משנה ו [בר"ב ד"ה] פחות כו' ול' דתוס' כו' עכ"ל. אבל הרמב"ם פי' דפליגי בדבר אחר ג"כ דת"ק ס"ל יום אחד בשנה חשוב שנה וס"ל נמי יום ל' עולה לכאן ולכאן וכל' יום לפני ר"ה סגי אבל ר' יהודה בא להוסיף ג' ימים אחרים על הל' דלת"ק ור"י ור"ש מוסיפין ב' שבתות על הל' יום ע"ש. (שם): משנה ו [תוי"ט ד"ה] פחות כו' מהלכות שמטה עכ"ל. והכ"מ לא הראה מקומו מנ"ל ונ"ל שהוציא כן מירושלמי

ראשון לציון

משנה ו [תוי"ט סד"ה] פחות משלשים יום כו' ומצאתי בפירוש שהזכרתי שכתב כו' דכל אילנות נמי מגדל גדלי בשביעית וא"כ לא יטע לעולם עכ"ל. ענין ג רוצו ככולו כתבו תוס' בר"ה

תוספות רע"ק

משנה ה [אות יד] בר"ב ד"ה ר"ש מתיר באילן שהוא מלא פירות) אבל ליכא למימר דמיירי מסיכה וקאי ארישא. דאפילו רבנן מודו דשרי לסוך אילן אפי' בשביעית כדאי' במסכת ע"ז ד' נ' ומטעם דאוקמי אילנא ולא אסור אלא לסוך הפירות דהוי פטומא פירא וגם ל"ל דר"ש מיירי בשאר עבודת האילן ומתיר אף בשביעית עצמה דהא לעיל אסר ר"ש בפסולו של אילן וגם הא כתיב כרמך לא תזמור אע"כ דמיירי בשאר עבודת אילן ומיירי במוצאי שביעית וז"ש: משנה ו [אות טו] בתוי"ט ד"ה פחות משלשים יום. ומצאתי בפירוש) והוא

תום' אנשי שם

ד"ה ר"ש כו' לעשות בו מלאכה כו'. לכאורה מדנקט ר"ש מתיר באילן ולא סתם ר"ש מתיר משמע דדוקא בעבודת האילן מתיר אבל לא סכין ולא מנקבין את הפגין עצמן. והת"ק ס"ל דאסור בכל עבודת האילן כשיש עליו פירות שביעית וזה ידענו מדנקט ר"ש מתיר מכלל דרבנן פליגי עליה. וברייתא דת"כ שהביא התי"ט היא כר"ש. ועי' בס' מ"ש בשם הכס"מ דג' באלו. ולפ"ז ר"ש מתיר גם סיכת הפגין עצמן. ובעבודת האילן אפשר דשרי לכ"ע. וברייתא דת"כ ד"ה היא. וצ"ע: בא"ד והלכה כת"ק. וכ"ס הר"מ בחבורו וחזר בו ממה שפסק בפירושו כר"י: תוי"ט סד"ה ר"ש כו' ט"ו בשבט. עי' בבאור על הת"כ להר"ש ונחלקן שכ' פי' שכל מה שחנט לאחר שנה שביעית עד ט"ו בשבט הכל הוא כדין פירות שביעית ונפיק לן בערלה ורבעי כו' וה"ה נמי בשביעית. ומיהו מה שחנט בשביעית מתשרי עד ט"ו בשבט ה"ה ודאי כדין שביעית ולא כדין ששית דלא אמרינן לקולא אלא לחומרא ע"כ. וכ"כ הראב"ד בבאורו לת"כ שם. וה שלא כמ"ש השל"ה בשער האותיות דגם לקולא אמרי' בשביעית דט"ו בשבט ר"ה לאילן ע"ש. וכתימת ל' הרמב"ם בחבורו כאן ישמע דבשביעית גם באילן ר"ה א' בתשרי בין לקולא בין לחומרא. ועי' בהרדב"ז בביאור להרמב"ם כאן. ובס' פ"י ר"ה י"ד ובס' טו"א שם. ובתוס' רים מס' ר"ה. ולכאורה לדעת הר"מ שגם בערלה ורבעי אין מוסיפין לאסור עד ט"ו בשבט אלא בנטיעה שהקלו בתחלתה שחשבו לה ל' יום לשנה. אבל בנטיעת התחלת שנתה היה בתשרי גם בסופה אינה אסורה אלא עד תשרי א"כ פשיטא דאין מקום לומר גם בשביעית דנחמיר עד ט"ו בשבט וצ"ע: ך תוי"ט ד"ה פחות מל' כו' שמא יאמר הרואה כו'. היינו טעמא דמוכח פי' בירושלמי פ"ב דתרומות ה"ג. והובא בט"א כאן דס"ל להר"ש דלא כהר"ב דטעם האיסור הוא משום תוס' שביעית אלא ס"ל כזה כר"ת דלא אסרו נטיעה כלל בתוס' שביעית. ואין האיסור אלא משום שישלמו שני ערלה

ורבעי

כר' יוסי ור"ש: ז האורז. בלע"ז (א) רי"ש: ודוחן. (ב) מיל"ו: והפרגין. כעין רמון מלא זרע והזרע שלו מקשקש בתוכו וקורין לו בערבי כשכ"ש ובלע"ז (ג) פפאוור"ו: והשומשמין. כמין זרע ארוך ובא"י ממנו הרבה וקורין לו בערבי סומס"ם: מתעשרים לשעבר. *)במעשר שנה שעברה אם היתה שנה ראשונה ושניה של שמיטה מעשר שני ואם ג' מעשר עני: ומותרין בשביעית. כיון שהשרישו בשנה ששית לפני ראש השנה של שביעית אין בהם קדושת שביעית: מתעשרין לשנה הבאה. **)בשנת לקיטתן כיון דבאותה שנה השרישו ואם היא שנה שביעית אין מתעשרין כלל ויש להן קדושת שביעית אע"ג דבאילן אזלינן בתר חנטה וכירק בתר לקיטה ובתבואה וזיתים בתר שליש כלומר כשיביאו שליש בשולן או נתחייבו במעשרות מ"מ באורז ודוחן ופרגין ושומשמין דאין לוקטים אותם כא' ואין מביאים שליש בשולם כאחד אין הולכים בהם אלא אחר השרשה דבשנה אחת משרשת כל

השדה

*) כד"א כמעשר. **) כד"א כשנת.

רבי יהודה אומר. כל הרכבה שאינה קולטת לשלשה ימים. שוב אינה קולטת (מג). רבי יוסי ורבי שמעון אומרים. לשתי שבתות (מד): ז האורז (מה). והדוחן (מו). והפרגין (מז). והשומשמין (מח) שהשרישו לפני ראש השנה (מט). מתעשרין לשעבר(נ). ומותרין בשביעית (נא). ואם לאו אסורין בשביעית ומתעשרין לשנה הבאה (נב):

רבי

לשתי שבתות. עיין בפירוש הר"ב ברפ"ק דמס' ר"ה: ז מתעשרין לשעבר. כ' הר"ב אם היתה שנה ראשונה וכו'. ל' הרמב"ם ואמר ר"ה אין הכונה על ר"ה של שנה בשנה שביעית °אבל הוא ר"ל וכו'. ע"כ. וכתב הר"ב דבהנך אזלינן בתר השרשה דאין לוקטים כו' כאחד. אלא היום לוקטין מעט ולמחר מעט ונמצאו חדש וישן מעורבי' יחד. וה"ל מעשר מן החדש על הישן ומן הישן על החדש אזול בהו בתר השרשה וכו' ומעשרות של אלו מדרבנן ויכולת בידם לקבוע זמן לפי דעתם לכל א' וא'. כ"כ רש"י בפ"ק דר"ה דף יג ע"ב ושאר הזמנים של מעשרות שזכר הר"ב יתבארו במקומן. ולענין אילן בתר חנטה לשביעית כ' הר"ש דילפינן מערלה. וירק דבתר לקיטה כדדרשי תנאי בפ"ק דר"ה [דף יד] דקאמר ריה"ג מה גורן ויקב שגדילין על מי שנה שעברה ור' עקיבא קאמר שגדילין על רוב מים יצאו ירקות ותבואה וזיתים דרשינן התם מועשת את התבואה לשלש שנים [שם] אל תקרי לשלש אלא לשליש ואורז וחביריו דבתר השרשה נפקא לן מקרא בת"כ בפ' בהר והביאוה התוס' במס' ר"ה והר"ש במשנה דלקמן מנין לאורז ודוחן ופרגין ושומשמין שהשרישו לפני ר"ה כונסים אותם בשביעית תלמוד לומר (ויקרא כה) ואספת את תבואתה בשביעית יכול אעפ"י שלא השרישו ת"ל (שם) שש שנים תזרע ואספת ששה זורעים וששה אוספים ולא ששה זורעים

ושבעה

(א) רייז. א"כ ע' בא"ת סי' ר"ח סעיף ז' שהביא המ"א מחלוקת בין הפוסקים מהו האורז ומהו דוחן והעתקה הנ"ל מוכח כדעת הרב"י ול"ת שהב' שהביא הר"ב מורה כן. (ב) הירז. (ג) מאהן.

יכין תפארת ישראל בועז

מדנראה כנוטע בשביעית (ג): מג) ונקט הרכבה לרבותא. דאפילו הרכבה שאינו נוח להשתרש ולהתאחות יחד שני בדי ומכ"ש בנטיעה והברכה: מד) וכל שיעורי' דמתני' חוץ מל' יום דתוס' שביעית: מה) רייז: מו) הארזע: מז) מאהן: מח) מין לייזאמען: מט) מיירי בכל השנים: נ) ר"ל כסדר מעשרות של שנה שעברה שהשרים בו. דבשנת אבד"ה בשמיט' נוהגים מעשר ראשון ומעשר שני ובשנת ג'. מע"ר ומע"ע: נא) מדהשרים בששית. אין בהם קדושת שביעית וכל הנך יליף להו מקרא בת"כ: נב) מדהשרישו אז. דאף דלעניין מעשרות אילן אזלינן בתר חנטה. וירק בתר לקיטה. ובתבואה וזיתים בתר שליש בשולן. מ"מ באלו המינין. דאינן מביאין שליש כאחת. גם אין נלקטים כאחת. אזלינן בתר השרשה. מדנשרשים כולן כא' כנזרעים יחד. ומדמעשרות אלו המינין מד"ס. יש כח לחכמים לקבוע זמן כמו שירצו: [ונ"ל דהא דצריך להכפיל ולומר ואם לאו. והרי כבר מדיוקא דרישא שמעינן כן. היינו כדי דנידק לומר דווקא בוודאי השרישו אבל בספיקא אמרינן נעשה כסיפא כדאמרינן בכל דוכתא דקשה דיוקא דרישא וסיפא אהדדי [כקידושין ד"ס ב']. וכן יש לומר בכל מקום דאכפיל

תנא

(ג) הקשה הקשה כברזל ה"ה אאמ"ו רבינו הגאון זצוק"ל למה בנטע יעקר. מ"ש מחרישה פ"ד מ"ב. דבחרש אפי' בשביעית גופא. מותר לנ"ה. ול"ג נה רבנן כי הכא. וצ"ל דבנטע שאני דמתקיים טובו ספי [כרש"י גיטין דנ"ג סע"ב]. אמנם ק"ל. דהכא החמירו בנטע ספי מחרישה. וכתו' שביעית איפכא. דנטיעה מותר לנטוע עד ל' יום קודם ר"ה. וחרישה אסור מפסח ועצרת. וצ"ל דדוקא בהדא לרעותא החמירו. לחרוש וליטע בזמן איסור לאכול בשעת היתר. או לחרוש בזמן היתר לאכול בשעת איסור. משא"כ ליטע בשעת היתר לאכול בשעת היתר. כנטע בתוספת שביעית. דנוטע לזמן מרובה. ואין הפירות לשביעית מותר ע"כ הד"ק:

משנה ראשונה

דתנן בפ"ד לא תזרע במוצאי שביעית וקיי"ל בפרק השולח הטיבה ומת לא קנסו בנו אחריו וכן פסק הרמב"ם בפ"א דין י"ג ואיך נחמיר בתוספת שביעית עפי משביעית עצמה ואין לחלק בין נטיעה לחרישה דתרווייהו אינם אלא מד"ס להרמב"ם. ולהר"ש הוויייהו מדאורייתא. ושמא גבי תוספת חששו טפי דאתי לזלזולי ביה. כל הרכבה. חדא נקט וה"ה נטיעה והברכה: ז לפני ר"ה. הכא אין לפרש לפני ל' יום של תוספת כמו במתני' דלעיל דהא לענין מעשר לא שייך תוספת אלא ודאי דהשרשה בתוספת שביעית נמי שרי וזו אחת מן הראיות שהביא ר"ת במתני' דלעיל דלא כפי' הר"ב: מתעשרין לשעבר ומותרין בשביעית. משמע דשביעית ומעשר שוין לשיעור השרשה באלו וה"ה לשאר מילי כגון באילן דאזלי' בתר חנטה וירק בתר לקיטה דכולהו שביעית ומעשר דין אחד להם ופירות אילן שחנטו בששית מותרין בשביעית ואם חנטו בשביעית אסורין וכן פי' הר"ב לקמן רפ"ה ובפ"ב דביכורים מ"ו וכ"כ התוס' בפ"ק דר"ה ד' ט"ו דמלתא דפשיטא בכל דוכתי בין למעשר ובין לשביעית אילן בתר חנטה וכ"נ מסקנת הר"ש כאן. אבל הרמב"ם משוה תבואה ופירות האילן וסובר דשיעור שלהן אחר שנה שהגיעו לעונת המעשרות בין לענין מעשר ובין לענין שביעית כמו שמבואר דבריו בריש הל' מעשר שני לענין מעשר ובפ"ד מהל' שמטה דין ט' לענין שביעית וכן בשנות שום דלקמן רפ"ה דאמרי' שביעית שלהן שני' ופי' שם הר"ש והר"ב דבתר חנטה אזלי' שחנטו בשביעית. והרמב"ם שם בפ"ד דין ט"ז הולך לשטתו שהגיעו לעונת המעשר בשביעית וגם דבריו ריש הל' מעשר שני שהעתיק הברייתא דפ"ק ד' ט"ו ע"ב במקום חנטו הבנוי בברייתא כתב הוא הגיעו לעונת המעשרות וגם דבריו בעלמא נראין כסותרין זא"ז שלאחר שכתב דפירות האילן הולכין בהן אחר עונת המעשרות חזר וכתב והחרובין אע"פ שחנטו קודם ט"ו בשבט וכו' ולפי שטתו ה"ל למימר בחרובין ג"כ אע"פ שהגיעו לעונת המעשר קודם ט"ו בשבט. ובפ"ב מהל' ביכורים דין ז' לענין חדש וישן של ביכורים כתב שהולכין אחר החנטה. ואין לפרש שסובר דשיעור עונת המעשרות בכולם היינו חנטה א"א לומר כן כדמוכח פ"ק דמעשרות. ועוד אי דא ודא אחת היא למה שינה לשון הברייתא וגם דברי רבה דאמר אמור רבנן אילן בתר חנטה כו' בפ"ק דר"ה ד' י"ג ע"ב ולענין מעשר הוא כדפי' רש"י שם. ופ' בסוכה ד' ל"ט ע"ב דאמר לולב בר שית הנכנס לשביעית הוא מוכח נמי דלענין שביעית אזלי' בתר חנטה. וכ"ז צל"ע. ולקמן רפ"ה כתבנו ליישב דעת הרמב"ם באורך. עוד יש לי עיון בדברי רבינו אלו לענין ר"ה לאילן דקי"ל שהוא ט"ו בשבט ותבואה וקטנית ר"ה שלהן תשרי. ושם בריש הל' מעשר שני כתב בין בתבואה ובין בפירות האילן אם הגיעו לעונת מעשרות קודם ר"ה שלהם. וה"ל לכתוב גבי פירות אילן קודם ט"ו בשבט כמו שפירש אח"כ גבי חרובין וגבי אתרוג וגם בפ"ד מהל' שמטה כתב ר"ה שלהם בתבואה ובאילנות ובפ"ב מהל' ביכורים כ' ט"ו בשבט. ובסוכה דף ל"ט ע"ב דאמר אתרוג נמי בת שית הנכנסת לשביעית היא ומשני אתרוג בתר לקיטה אזלי' והרי נלקט בשביעית. אמאי מיקרי נלקט בשביעית הא קודם ט"ו בשבט נלקט למלאות השנה והוי נלקט בששית: ואם לאו אסורין בשביעית. מפי' הר"ב משמע דהך איסור אינו איסור אכילה לגמרי אלא שצריך לנהוג בהם קדושת שביעית שלא לאבדן ושלא לעשות בהן סחורה ולבערן בזמן הביעור. ומיהו למאי דאיתא בת"כ דמדברי סופרים גזרו על הספיחין ופסקה הרמב"ם פ"ד שכל מה שתוציא הארץ בשביעית בין מן הזרע שנפל בה מקודם שביעית בין מן העיקרים שנקצרו ותהו ועשו בין מן העשבים והירקות שעלו מאליהן כולם אסורין באכילה לגמרי בשאר מקומות איכא טעמא דמונין. ועי' בכ' פהמ"ש ובש"ק בכירה וצ"ע: ז במשנה שהשרישו. ואין כן הלכה אלא כשמואל דאמר דבקטניות הולכין אחר גמר פירי וכ"כ הר"נ בחבורו. והתי"ע לא העיר בזה. וכתבו התוס' בר"ה דגמר פירי היינו אחר לקיטה דזימנין דנגמר לפני ר"ה ונלקט אחר ר"ה כו' ע"ש. (רמ"י): בר"ב ד"ה ומתעשרין כו' בתר חנטה. והר"נ פוסק דבאילן אזלי' בתר עונת המעשרות שמבואר

בפרק

ציונים

ר' יהודה אומר. פסחים נה.: לשתי שבתות. מיי' שם ופ"ס מהלכות מע"ש וכ"ל ה"ח: ז האורז. ר"ה יב: מיי' שם פ"ל ה"א. ופ"א מהלכות ת"ס וכ"ל ה"ח סמג לאוין לסח:

ראשון לציון

בר"ה ט: בד"ה ומותר לקיימן כו' ותמוה גדול על מד"ז הגאון תוי"ט שלא כתב דברים הללו משמיה דתוס' וטרח להעתיק מה שמצא בפירוש שהזכרתי·

תוספות חדשים

מירושל' דאיתא שם שבא מעשה לפני אמוראים ופסקו שיעקור מה שנטעו ש"מ שנוהג אף בזמן הזה. (ממהורש"א זצ"ל):

תוספות רע"ק

מדברי תוס' פ"ק דר"ה דף ס' ע"ב ד"ה ומותר לקיימן וכו'. והר"ש בריש מסכתין דחה תירוצם הא' דודאי גם בנטיעה תוספת שביעית דאורייתא והעלה לעיקר כאידך תירוצא דבחרישה כיון דלא מהני לאילן נראה כמתקן שדהו לצורך שביעית: משנה ו [אות טז] בתוי"ט ד"ה מתעשרין. אבל הוא וכו') היינו דמתעשרין לשעבר מיירי בשאר שנים דמהני שהשרישו לפני ר"ה מתעשרין כדין שנה שעברה ואח"כ אמר דאם היה כן קודם ר"ה של שביעית מותרים בשביעית ואח"כ ואם לאו היינו ג"כ בשאר שנים שלא השרישו עד אחר ר"ה מתעשרין כדין השנה הבאה. ואם כן בשביעית אסורין:

תוס' אנשי שם

ורבעי בשביעית ויחשבו שבשביעית עצמו נטעו. וכן מבואר בירושלמי דלטעמא דחשדא א"צ לעקור בנוטע פחות מל' לפני ר"ה וא"א דאיכא איסורא מדרבנן ליטע בתוך תוס' שביעית למה א"צ לעקור אפילו בשוגג בלא טעמא דמונין דהא בדרבנן קנים ר"מ שוגג אטו מזיד. וי"ל התם לטעמא דמונין או חשד אלא במידי דאורייתא דלא קנים ביה ר"מ שוגג אטו מזיד. אע"כ דבלא טעמא אין טעם לאסור כלל קודם שביעית. ולפ"ז ר"י דס"ל התם דהנוטע בשביעית בשוגג יקיים ול"ל לא טעמא דמונין ולא טעמא דחשד הכא בפחות מל' יום לפני שביעית אף במזיד יקיים דמותר לכתחלה ליטע לפני שביעית. והא דאמר הכא כל הרכבה כו' לאו אדהכא לענין שביעית קאי אלא אשיעור קליטה פליג וי"מ לענין ערלה. או דמיירי בשאר מקומות. דדוקא באתרי' דר"י המירא להו שביעית אבל

ח רבי שמעון שזורי אומר פול המצרי שזרעו לזרע בתחלה נג) כיוצא בהן נד). רבי שמעון אומר אפונין הגמלונין נה) כיוצא בהן נד). רבי אליעזר אומר אפונין הגמלונין משתרמלו לפני ראש השנה נו): **ט** הבצלים הסריסים נז) ופול המצרי נח) שמנע מהם מים שלשים יום לפני ר"ה נט). מתעשרין לשעבר ס) ומותרים בשביעית. ואם לאו אסורים בשביעית ומתעשרין לשנה הבאה סא). ושל בעל סב) שמנע מהם מים שתי

עונות

חי"ג. ח משתרמלו בירושלמי שתרמלו וכ"ה נ"ס. ט הבצלים בירושלמי בצלים. הסריסים נ"י וי"ג והסריסים והא פ"ס. ושל בעל נ"י ושל בעל הבית והא פ"ס.

השדה שהרי בבת אחת זורעים אותן : **ח** פול המצרי. פאשול"י (א) בלע"ז : שזרעו לזרע. כדי להוציא ממנו זרע לזרוע ולא לאכילה : כיוצא בהם. בתר השרשה כאורז ודוחן בין לענין מעשרות בין לענין שביעית ודוקא שזרעו לזרע אבל זרעו לירק אזלינן בתר לקיטה כירק: הגמלונין. הגסים: משתרמלו. שהוקשו ונעשו כמין כיס ודוגמתו בתרמילו [שבת נא.] שהוא כיס של רועים: **ט** הבצלים הסריסים. שאין עושים זרע כשאר בצלים: ופול המצרי. שזרעו לירק דאי זרעו לזרע הא תנן לעיל דאזלינן ביה בתר השרשה אפילו לא מנע מהן מים: שמנע מהם מים שלשים יום. יצאו מתורת ירקות הגדלות על כל מים ונעשו כשדה בית הבעל שמספקת במי גשמים הלכך מתעשרין לשעבר: ושל בעל. שדה שהיא בעמק ומלוחלחת ואין צריך להשקותה ומכל מקום לירק צריכה השקאה משום הכי קתני שמנע מהם מים שתי עונות זמן השקאתה שרגילין להשקותה קרי עונה והלכה כחכמים :

(א) טירקישע באהנע.

שוקשו

ושבעה אוספים. ס[ואינה אלא אסמכתא דהא מעשרותיהם של אלו מדרבנן כמ"ש כלשונו של רש"י ז"ל]: **ח** האפונין הגמלונים כיוצא בהם. ושכתב הר"ב במשנה דלעיל דשנה אחת משרשת כל השדה. ר"ל כל מה שזורעים אחד שיהיה שדה או ערוגה דהא במשנה ב פרק ג דכלאים מפרש דאפונים הגמלונים מין ירק ואין זורעים ממנה שדה ועיין מ"ש שם: משתרמלו. ל' הר"ש כלומר אימתי הם כיוצא בהם בזמן שתרמלו לפני ר"ה: **ט** ושל בעל. בגמ' ריש מסכת מ"ק [אמרי' מאי משמע דהאי בעל] לישנא דמייתבותא דכתיב (ישעיה סב) כי יבעל בחור בתולה ומתרגמינן ארי כמה דמיתותב עלם

עם

מלאכת שלמה

ט הבצלים הסריסים וכו'. פי' בערוך בצלים שנחתך ראשן כמו הסריס ולא יעשו זרע פי' אחר שמיעך זרען קודם שהוקשו כדי להתגדל ראשן ע"כ. ואיתה בר"ה פ"ק די"ד. ופי' שם רש"י ז"ל בצלים הסריסים שאין נעשים גדולים כשאר בצלים ע"כ ופי' עוד שם בלשון ראשון דמתני' מוקי לה התם בגמ' כר' יוסי הגלילי דהתם בברייתא אבל בלשון שני פי' דגמ' מוקי הא מתני' כר' עקיבא דס"ל דטעמא דירקות היינו משום שגדלין על כל מים ומפ' טעמא בתלמוד ירושלמי א"ר מנא מכיון שמנע מהם מים שלשים יום לפני ר"ה נעשו כבעל כלומר זמן חיובן למעשר לשעבר דהא לא נסתפקו מכל מים שהן מים שאובין זה שלשים יום כי אם מימי גשמים הלכך יצאו מתורת ירקות הגדלות על כל מים ונכנסו בתורת שדה הבעל דמסתפקא במי גשמים ומתעשרין לשעבר. דרכן של בצלים הסריסים למנוע מהם מים שאובין פרק אחד לפני לקיטתם כדי להקשות לפיכך חלקום חכמים משאר ירקות אבל שאר ירקות שאין דרכן בכך אפי' מנע מהם לא יצאו מדין ירק ובטלה דעתו. ע"כ. והתוס' פי' שם כלשון אחרון דרש"י ז"ל דכן נראה בירוש'. גם ה"ר שמשון ז"ל כתב דמן הירוש' הזה משמע קצת דמתני' ר' עקיבא היא ולא ר' יוסי הגלילי. אע"ג דלכאורה משמע דאתיא כר' יוסי דאיהו דריש התם בר"ה פ"ק בברייתא הכי באספך מגרנך ומיקבך מה גורן ויקב מיוחדים שגדלים על מי שנה שעברה ומתעשרין לשעבר יצאו ירקות שגדלים על מי שנה הבאה ע"כ: ופול המצרי. לת"ק דפליג אדר"ש שזורי בין שזרעו לזרע בין שזרעו לירק ולר"ש שזורי דוקא שזרעו לירק דאי זרעו לזרע קטנית הוא ולא הלכו בו אלא אחר השרשה: פול המצרי. פאשולי בלע"ז. וכ"כ רש"י ז"ל במנחות דף ל' ובר"ה דף י"ג ב' ובירוש' דשבת דף ו' פול המצרי כשהוא רטוב קורין לו לוביא וכן נקראים בערבי עכ"ל הר"מ דלונזאנו ז"ל: בפי' ר"ע ז"ל. ופול המצרי שזרעו לירק דאי זרעו לזרע וכו'. כתב ה"ר יהוסף ז"ל קושיא זו אינה קושיא דלעיל אליבא דר"ש שזורי

נאמר

תפארת ישראל

יכין

שנא לומר ואם לאו. היינו שלא נעשה לומר דספיקו כודאי דמי] : נג) ר"ל לא שנמלך. רק תיכף כשזרען לא היה דעתו לאכלן ירק. רק שיתנהו בארץ להרבות זרע. דאז ג"כ אין נלקטים כאחד : נד) ואזלינן בתר השרשה. ובזרען לירק אזלינן בתר לקיטה: נה) גראסע באהנען : נו) שנתקשו ונעשו כמונחים בכיס לפני ר"ה. אזלינן בתר שעת תורמל : נז) שאלאטטען בל"א מין בצלים שאין עושין זרע. כשאר בצלים שכשירצה שיהיו לזרע. יניחם בארץ זמן הרבה. עד שיוציא קלחים אשר בראשן זרע. אבל אלו הבצלים הן מין פירות שהן עצמן הן הזרע כקטניה ופולין וכדומה. שזורע הפרי עצמו. והיא מתרבת מתחת לארץ או שמצמחת ירק ממעל לארץ שבו פירות הרבה : נח) שזרען לאכלן ירק ולא להמתין להן עד שיגדלו זרע וכלעיל מ"ח ולרכ"מ [פ"ד משמיטה ס"ו] בפול המצרי בעי תרתי שזרעו לזרע ושמנע מהם מים : נט) שלא השקה אותן ל' יום קודם ר"ה. וגם לא השקן אח"כ : ס) מדכתיב באספך מגרנך ומיקבך. מה גרן ויקב שמסתפק במי גשמים ומתעשר לשעבר אף כל מין כה"ג מתעשר לשעבר. יצאו ירקות שאין מסתפקים וצריך להשקותן. אבל הכא במנע מהן מי השקאה ל' יום קודם ר"ה. הו"ל כמסתפק בגשמים ודינו כגורן ויקב : סא) דמדהשקן תוך ל'. כשהגיע ר"ה עדיין לחלוחית ההשקאה קיימת. והו"ל כהשקן בשביעית. מיהו דוקא הכא דדרכן למנוע מהן מים קודם לקיטתן. אבל בשאר ירקות אפילו מנע מהן מים בטלה דעתו ודינו כירקות למיזל בתר לקיטה : סב) לישנא דמיתבותא ויישוב. ור"ל שדה לחה בטבעה. שנוחה

לצמוח

משנה ראשונה

תד"ס מגזרת ספיחין שגזרו בכל אלו מפני עוברי עבירה שיזרעו בשביעית ויאמרו ספיחין הן ואין לך דבר המותר בשביעית אלא פירות האילן וספיחין שאין דרכן לזרוע. ובספ"ט דפליגי התם ר"ש וחכמים בספיחין מפרשה הרמב"ם בחבורו ג"כ דבהך גזרת ספיחים איירי גם הר"ב שם והתוס' בפסחים ד' נ"א האריכו בזה. ולפ"ז כל אסורין דקתני הכא ולקמן היינו אסורין לגמרי מגזרת ספיחין וכ"כ הרמב"ם בחבורו כיון שלא השרישו עד אחר ר"ה. אבל השרישו קודם ר"ה פירות שביעית הן : **ח** ר"ש שזורי אומר כו'. אתי לאיפלוגי אמתני' דלעיל דחשיב אורז ודוחן ופרגין והשומשמין לחוד ומיהו סבר אף פול המצרי בתר השרשה ומשמע דהתנא דלעיל סבר פול המצרי בתר לקיטה כשאר ירק אפי' זרעו לזרע ירקו עיקר. וכן משמע מדברי הר"ש. ונראה דהלכה כת"ק דהיינו סתמא דלעיל ולא כחד מכולהו תנאי דמתני' והרמב"ם כ' אין הלכה כר"ש שזורי וה"ל לכתוב כן אכולהו. ומיהו לדינא פסק בחבורו דמתני' דלעיל נמי נדחית מהלכה וע"ש : שזרעו לזרע. וכאורז ודוחן דמתני' דלעיל לא חילק התם בין זרעו לזרע או לירק. ומדברי הרמב"ם בחבורו נראה דהתם נמי בזרען לזרע היא. ומ"ש הר"ב לזרע שדעתן לזרוע ולא לאכילה כ"כ הרמב"ם. ורש"י בפ"ק דר"ה כתב לאכול הזרע ולא הירק : **ט** הבצלים הסריסים ופול המצרי. אלו המינים צריכין השקאה ביותר ולכך חילקו בהן בין מנע מהם מים או לא. ומ"ש הר"ב בפול המצרי שזרעו לירק דאי זרעו לזרע הא תנן לעיל דאזלינן בתר השרשה אפי' וכו' וכ"כ הר"ש. ואינו מובן דהא דתנן לעיל דאזלי' בתר השרשה ר"ש שזורי אמרה אבל לת"ק לעולם בתר לקיטה אזיל בי' אלא באו לומר דאתיא מתני' דהכא אפי' כר"ש שזורי וכגון שזרעו לירק ולת"ק בין לזרע ובין לירק דכי אמרי' לעיל דפול המצרי דינו כירק דאזלי' בתר לקיטה בשלא מנע מהן מים. אבל מנע מהן מים יצאו מתורת ירקות. וא"ת כשמנע מהן מים אחר איזה שיעור הלכו דהא אינו לא בתר השרשה ולא בתר לקיטה. י"ל כמ"ש הכ"מ דבתר גמר פירי הוא

שדרך

ציונים

ח ר"ש שזורי. ר"ה יג. מנחות ל. (ובנדרי' ר"י בן כיפר משום ר"ש שזורי). פיי' פ"א מהלכות מ"ש ונ"ל ה"י ופ"ד מהלכות שמיטה ויובל ה"ך : ספר לאוין רסה : **ט** הבצלים. ר"ה יד. פיי' פ"א מהלכות מ"ש ונ"ל שם ופ"ד מהלכות שמיטה ויובל ט"ו :

תוספות רע"ק

[אות ס] בא"ד ואינה אלא אסמכתא) זה תמוה דהא השתא קיימינן לענין שביעית דמינית מיירי דרשא דת"כ ואינו ענין למעשרות :

תוס' אנשי שם

בפרק קמא דמסכת מעשרות ע"ש : תוי"ט ד"ה מתעשרין כו' אלא אסמכתא כו'. עי' תרי"ע ופשוט דיש כאן השמטת דברים וכצ"ל ואינה אלא אסמכתא דהא ע"כ בשביעית בזה"ז איירי' שהוא דרבנן כמ"ש התוס' שם וכמו במעשרותיהם של אלו יש יכולת בידם לקבוע זמן לפי דעתם כיון שהוא דרבנן כמש"ל לרש"י ה"ה בשביעית בזה"ז דרבנן ע"כ. וכ"ה להדיא בר"ש. (לה"מ) : **ח** במשנה בתחלה. נראה דתני בתחלה לאפוקי זרעו לירק ונמלך עליו לזרע יטעמיה דכיון דאזלי' בתר השרשה. בעי' הכוונה דזמן השרשה אבל לפי פסק הדין דאזלינן בתר גמר פרי נראה דל"ש בין נמלך ללא נמלך וכ"כ הר"מ התם שזרעו לזרע. (רמ"ז): בר"ב ד"ה שזרעו כו' לאכילה. צ"ע למצא טעם לזה דמ"ש פול המצרי משאר הקטניות דלעיל דקיימי לאכילה וכ"ש דעיקר טעמא דאזלא מתני' בתר השרשה היא משום דאין נלקטין כא' והיינו לאכול דהיום לוקחין מעט ולמחר מעט אבל אם להוציא מהם הזרע מסתמא מניחים הכל עד שיבש שיעור ולקט כא'. ונראה דמאי דתנן לזרע לאכול הזרע שלו דהיינו הקטניות לאפוקי זרעו לירק וכ"פ רש"י בר"ה וה"נ מסתבר דהיינו לאוכל הזרע והיינו לאכול הזרע תורה א' להם דהלת"ה זרעו לאכול הקטניות אמאן תרמייה. (רמ"ז): ד"ה כיוצא בהם. בתר השרשה. ולמאי דפסקי' דאזלינן בתר גמר פרי ה"נ כן וכ"כ הר"מ בפ"ד ופסק כר"ש שזורי ולא כמ"ש בפי' דלא כוותיה. (רמ"ז): תוי"ט ד"ה משתרמלו ל' הר"ש כו'. פי' נפלא ממני ופשוטו דפליג אר"ש דס"ל כיו"ב דהיינו בתר השרשה והוא ס"ל דאזלינן בתר הבאת התורמל. (רש"ש): **ט** בר"ב ד"ה שמנע כו' כל מים כו'. הר"ב לרוחב שכלו קצר בענין הזה לקצרי שכל כערכי וחייב אני להציע עיקר הדבר. בפ"ק דר"ה פליגי ריה"ג ור"ע בדרשת פסוק מגרנך ומיקבך. ריה"ג אומר מה גרן ויקב' מיוחדים שגדלים על מי השנה שעברה אף כל כו' יצאו ירקות שגדלים על מי שנה הבאה ומתעשרים לשנה הבאה. ורע"א מה גרן ויקב שגדלים על רוב מים (פי' מי גשמים) ומתעשרים לשנה שעברה אף כל כו' יצאו ירקות שגדלים על כל מים (פי' בין מי גשמים בין מים שאובין) מתעשרים לשנה הבאה. ואמרינן מאי בינייהו. בצלים הסריסים ופול המצרי איכא בינייהו דהני פי'. (רמ"ז) : תוי"ט ד"ה ושל בעל כו' לישנא דמייתבותא כו'. פי' שמתיישב עם מי גשמים לבדו. (כ"ד) :

עונות (סג). דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים שלש: י הדלועין שקיימן לזרע. אם הקשו לפני ראש השנה (סד) ונפסלו מאוכל אדם מותר לקיימן בשביעית (סה). ואם לאו אסור לקיימן בשביעית (סו). התמרות שלהם (סז). אסורות בשביעית (סח). ומרביצין בעפר לבן (סט) דברי רבי שמעון. רבי אליעזר בן יעקב אוסר. ממרסין באורז (ע) בשביעית. ר"ש אומר אבל אין מכסחין (עא):

הג' : י מותר לקיימן כו' אסור לקיימן כו' נ"ס מותרין לקיימן כו' אסורין לקיימן כו' ובירושלמי מותר לקיימו כו' אסור לקיימו כו'. ומרביצין בירושלמי מרביצין . דברי ר"ש נ"ס דברי ר' ישמעאל . ר"ש אומר אבל אין מכסחין . בירוש' דברי ר"ש אבל לא מכסחין .

י הוקשו . נתיבשו ונעשו קשין : אסור לקיימן בשביעית . שפירות שביעית אסור להניחן לזרע : התמרות . הגין קודם שיפתח דומה לתמרה וכמוהו נקטם ראשו ועלתה בו *)כתמרה בפ' לולב הגזול [נג.] פירוש אחר תמרות כעין לולבי גפנים : מרביצין בעפר לבן . כלומר משקים שדה לבן וכן הלכה שמשקים שדה לבן ערב שביעית כדי שיצאו ירקות בשביעית ולא עוד אלא שמשקים אותו בשביעית כדי שיצאו ירקות למוצאי שביעית : ממרסין באורז . משקין עפר האורז ומערבין אותו במים כמו נתנו לממרס ביומא [מג:]: אבל לא מכסחין . שאין חותכים העלין של האורז תרגום לא תזמור לא תכסח והלכה כרבי שמעון :

*) נ"ל תמרה .

עם בתולתא יתייתבון בגוויך בניך : י [*אם הוקשו. פי' הר"ב נתיבשו כו'. ומפרש בירושלמי כיצד הוא בודק ר"י בר חנינא אומר עוקצו אם מתאחה אסור ואם לאו מותר פירוש עוקץ בדלעת במחט אם מתאחה הנקב עדיין לח הוא ואסור ואם אין מתאחה מותר . הר"ש]: **התמרות שלהם אסורות בשביעית .** כלומר אסורות כספיחי שביעית דפ"ט . כ"ל. [*ועכשיו מצאתי בפירוש שהזכרתי שכתב וז"ל התמרות הנץ כו' ולאותו כן נראה תורת אוכל עליו אף לאחר שהוקשה ואסורות מפני מראית העין עכ"ל. ונ"ל דכ"ש לפירוש הב' שכתב הר"ב שהם [כעין] לולבי גפנים דנראה תורת אוכל עליו וכו'] : **ומרביצין בעפר לבן.** כ' הר"ב כלומר משקין ברפ"ק דמ"ק כ' הר"ב דשרי אפי' בבית הבעל ולאותו הפי' כ' התוס' ד"ו ע"ב דבבית השלחים שצריך השקאה נקט במשנה דריש מ"ק משקין וגבי בית הבעל קרוי הרבצה אע"ג דמיירי נמי בהשקאה גמורה. אבל להרמב"ם הכא בשדה שיש בה אילנות ומרבצין פירוש מזין רסיסי מים וכו' כלומר השקאה מועטת דומיא דמושכין מאילן לאילן דבמ"ק פ"ק משנה ג . ומ"ש הר"ב שכן הלכה משום דאיתא בירושלמי דר"ש בשיטתייהו דרבנן דראב"י דמשנה ג פ"ק דמ"ק וע"ש : **ממרסין .** כתב הר"ב כמו נתנו לממרס ביומא פ"ד משנה ג וע"ש : **רבי שמעון אומר אבל אין מכסחין .** לשון הר"ב שאין חותכין העלין וכו' . ובירו' פריך אדר"ש דמשנה ב שאמר אף נוטל הוא את העלה מן האשכול . ומשני לה דנטילת עלין של אשכול אינו אברויי אילנא אלא אוקמי אילנא כאדם המציל מן הדליקה דאוקמי בעלמא הוא [*אבל] גבי אורז אברויי אילנא הוא ואסור כך פירש הר"ש לעיל :

מלאכת שלמה

נאמר אבל חכמים חולקים עליו וכן נראה דאפי' בזרעו לזרע מיירי מדלא קאמר כאן ופול המצרי שזרעו לירק אך צ"ע ע"כ : י **התמרות שלהם אסורות בשביעית .** הרמב"ם ז"ל בחבורו השמיט זו הבבא ולא ידעתי למה . מתוס' י"ט*):[ומרביצין כו']. ובפי' המשנה פי' דנקרא עפר לבן המקום שיש בו אילנות מרוחקות עד יהיו עשרה מהן ביותר מב"ס. ורמב"ם ז"ל פי' עפר לבן לאו היינו שדה לבן אלא קרקע תיחוח ולא ויש בו אילנות ודי לו בהשקאה מועטת וכן דעת רש"י ז"ל שכ' בספר שופטים עפר חיור מין קרקע לא ומוכרין אותו ליוצרי כלי חרס. ור"ש מתיר להרויח קרקע אסור אבל להצילו מהפסד לא ואע"ג דטרחא טובא ודמיא לקילון דריש מועד קטן : **דברי ר"ש ראב"י אוסר .** ירוש' אתיא דר"ש כרבנן ודראב"י כשיטתיה דתנן בפ"ק דמ"ק ראב"י אומר מושכין את המים מאילן לאילן ובלבד שלא ישקה את כל השדה . זרעים שלא שתו לא ישקם וחכמים מתירין בזה ובזה ובמסקנא אשכח תני מרביצין בעפר לבן בשביעית אבל לא במועד לדברי ר"ש . וראב"י אוסר . ולשון הרמב"ם ז"ל בפ"א מה' שמיטה וכן עפר הלבן מרביצין אותו במים בשביעית בשביל האילנות שלא יפסלו . ע"כ : **ממרסין באורז בשביעית דברי ר"ש אבל לא מכסחין .** כן כתוב בספרים מדוייקים וכן הוא ג"כ בירוש' . ותימה למה שינה לשנות הלשון כך ולא שנה ר"ש אומר כולהו דוכתי ושמא משום דכולא מילתא דר"ש ואין חולק עליו. והתם בירוש' פריך דר"ש אדר"ש. וקשיא לי לפי' הרמב"ם ז"ל דפי' אבל לא מכסחין ר"ל שאין מנכשין מאי קפריך בירוש' ולע"ד צ"ע אי דמי הניכוש לנטילת עלין מן האשכול אי לא : בפי' ר"ע ז"ל . ממרסין באורז . משקין עפר האורז וכו' . כתב ה"ר יהוסף ז"ל נ"ל דדוקא כשיש שם אורז אלא שהשרים לפני ר"ה דהאי לא עבודת הקרקע אלא עבודת האורז ועל כן שרי אבל כשעושה זה לצורך הקרקע אסור ע"כ :

*) כ"ה בתוי"ט ד"פ בד"ה התמרות אחר מלות כ"ל .

יכין תפארת ישראל יכין

לצמוח וא"צ להשקותה כ"כ הרבה השקאות: סג) ב' זמנים שרגיל להשקות'. והוא זמן ארוך יותר מל"י : סד) שנעשו כעץ עד שאם יעקצן במחט לא יתאחה עוד הנקב : סה) לזרע . אע"ג שפירות שביעית צריכין ביעור . ואסור לקיימן לזרע . הנהו לא היו פירות שביעית מעולם . מדהוקשו לפני ר"ה : סו) שפירות שביעית שחייבים בביעור אסורים להניחן לזרע : סז)פרחים מדלעין שהוקשו : סח) כספיחי שביעית ולא דר"ל דאסור לגמרי . אלא דדינן כשאר ספיחי שביעית שהן קדושים בקדוש' שביעית וכלקמן רפ"ט: סט) משקין שדה לבן בששית ובשביעית כדי שיצאו ירקות לשנה שלאחריהן : ע) משקין שדה אורז . ומדצריך מי' רבים מש"ה נקרא ממרס . ומשום דאם לא ישקהו יפסד לגמרי . להכי התירו השקאה שהוא מד"ס . דבמקום פסידא ל"ג רבנן . ואילה"ק שדה אורז בשביעית היכא משכח"ל . הן לא נזרע ולא נאסוף תבואתינו . וי"ל דמיירי בגדלו הרבה ספיחים בשדה אורז שקצרוה בששית : עא) לקטוס העלין מהשבולת להשביחה . דהו"ל כאברויי אילנא . משא"כ במ"ב אוקמי אילנא הוא כסי' י"ז :

ציונים

שלש . שם ושם: י הדלועין . מיי' פ"ד מהלכות שמיטה ויובל הלכה י"ח סמג לאוין רסח : ומרביצין . מיי' שם פ"א ה"ט סמג לאוין רסו : ממרסין . מיי' שם הס"ו :

תוס' אנשי שם

י בר"ב ד"ה **אסור כו'** שפירות שביעית כו'. דדלועין הוא מין ירק דאזלי' בתר לקיטה והוי פירות שביעית אע"פ שנגמר קודם ר"ה. ודלועין ל"ד וה"ה לכל הירקות וכ"ה בתוספתא וכ"פ הר"מ. וע"ש שפסק דגם לאוכלן אסור כשלא הוקשו משום ספיחין כלק' פ"ט : תוי"ט ד"ה **ומרביצין כו'** כלומר השקאה מועטת כו'. עי' גם' פאה"ש שמפ' לשיטת הר"מ

משנה ראשונה

שדרך לתגוע מהן מים סמוך לגמרן שלשים יום או שלש עונות. והחילוק בין לקיטה לגמר פרי פי' בתוס' פ"ק דר"ה סוף דף י"ג: י **הדלועין שקיימן** לזרע . דלועין מין ירק הוא ואפילו נגמרו בששית ונכנסו לשביעית דין פירות שביעית להן שבירק אזלינן אחר לקיטה אבל אם נפסלו מאוכל אדם קודם ר"ה אפילו פירות שביעית מותר לזורען דהא לא קרינן בהו לאכלה ותנן ברפ"ח כל שאינו מיוחד למאכל אדם מותר במלוגמא וה"ה בזריעה . ואילו היו ראוין לאכילה שעה אחת משנכנס ר"ה אפי' נפסלו אח"כ משמע שאסורין למלוגמא ולזריעה וצ"ע למה אסורין הא כל שאינו ראוי לאכילה מותר במלוגמא. וצ"ל כיון שהיו ראוין שעה אחת חל עליהן גזרת ספיחין וכ"כ הרמב"ם בהדיא בחבורו פ"ד דין י"ח . ולפ"ז משמע שגזרת ספיחין לא לאכילה בלבד היתה אלא אף לסחורה ולמלוגמא אסורין כפירו' שביעית עצמן והלכך אלו הואיל ונאסרו שעה אחת אין להם היתר . ועדיין צ"ע : **שקיימן לזרע .** לענין עיקר הדין אין חילוק בין קיימן לזרע או לירק אלא אורחא דמלתא כשמקיים לזרע אינו חושש על הירק שבו לעוקרו בזמן שהוא ראוי ומתוך זה מתקשה ונפסל והרמב"ם בחבורו אחר שהעתיק דין דלועין כתב וכן הירקות כולן שהוקשו לפני ר"ה מותר לקיימן ואם לאו אסור ע"כ ולא הזכיר כאן לזרע . והיינו כדפי' : **התמרות** שלהם אסורות . מ"ש תוי"ט בשם מ"כ דאפי' אחר שהוקשו נראה תורת אוכל עליו . א"א לומר כן דבספ"ד דמעשרות מוכח איפכא דאפי' לא הוקשו אין בתמרות תורת אוכל . והרמב"ם פ"ב מהל' תרומות דין ד' כתב בכמה מינים שם כשזרען לזרע פטורין ולירק חייבין במעשר ואם נאמר דס"ה בדלועין בענין שביעית נ"ל דהכא שזרען לירק ומתני' לא משמע הכי דהא ליתא בשקיימן לזרע . ואפשר דבתחלה זרען לירק אלא שנמלך וקיימן לזרע וכן משמע דלא תני זרען לזרע אלא קיימן . וכאן בהל' שביעית לא העתיק הרמב"ם דין זה כלל : **ומרביצין** בעפר לבן . פי' הר"ב כלומר משקין שדה לבן . ולטעמי' אזיל דבריש מ"ק מפרש דבשביעית משקין אפי' שדה בית הבעל . וה"נ שדה לבן משמע בין בית השלחין בין של בעל . אבל הרמב"ם מפרש שם דבשביעית נמי דוקא שלחין מותר הולכך לפרש כאן משום אילנות ולא-מפרש דהכא נמי בבית השלחין דוקא לטעמיה אזיל במוכר דבית השלחין גופה נמי עיקר שריותא משום אילנות הוא כמ"ש תוי"ט פ"ק דמ"ק מ"ג . והא דנקטה מתני' עפר לבן דבכל דוכתא היינו של תבואה ולא של אילן משום דקי"ל דאפי' שלא במקום אילנות מותר אפי' ברחוק מהם ונקט לשון הרבצה דדרך השקאת האילנות בכך . ותוי"ט כ' דהיינו השקאה שפעת דומיא דמושכין מים מאילן לאילן וכו' והוא שלא בדקדוק דההיא דמושכין כראב"י אתיא התם והיכי פליג הכא. ומ"ש הר"ב משקין שדה לבן ע"ש כדי שיצאו ירקות בשביעית ולא עוד אלא משקין בשביעית כדי שיצאו למוצאי שביעית ע"כ אבל אין משקין בשביעית כדי שיצאו בשביעית . כך פי' רע"ב בפ"ק דמ"ק ד' ו' ע"ב . וקצת קשה דמאי כ"ת בירקות היוצאים בשביעית לא אסורים משום ספיחין . ושמא במקום הפקר שדרך הירקות שלין תמלמן בלא זריעה איירי דבהנא לא גזרו כההיא דלקמן רפ"ט . והרמב"ם לא הביא הך ברייתא בחבורו שהוא סובר שלא התירו אלא משום אילנות כדלעיל : **ר"ש אומר אבל אין מכסחין .** לא בא לחלוק אלא לפרש ולכך פסקה הרמב"ם כ"כ בכ"מ :

כללא דפרק ב משנה א בזמן המקדש חורשין שדה תבואה רק עד פסח של ששית :

משנה ב אף בזמן המקדש. מותר לזבל ולחפור סביב קשואין ודלועין ובשדה יפישה שאין מסתפקת בגשם. עד ר"ה של שביעית. וכ"כ מותר עד אז להתוך יבלת מאילן, ולהסיר עליו שרבו ביותר ; ולכסות שרשיו באבק. ולעשן תחתיו להמית תולעיו. דכל הנך אסירי גם בשביעית רק מד"ס. ולהכי בששית במקום פסידא ל"צ :

משנה ג וכ"כ מותר מת"ם עד אז להסיר האבנים הקבועים על שרשי אילן. וכורתין ענפיו היבשים ולהמעיט ענפיו שרבו ביותר. ולהסיר הפסולת מגזעו:

משנה ד וכ"כ מותר לטוח זבל על הגזע במקום שנקלף. ומותר לכרכו במטלית להגינו מצנה וחמה ולקטום ראשי שרביטיו. ולעשות גדר קטן ונמוך סמוך לשרשיו ולמלאותו עפר להשביח האילן עי"ז. ומשקין גם לעיקרו. הכל עד ר"ה שביעית :

משנה ה וכ"כ סכין בשמן פני תאנים שלא נתבשלו עדיין. ומנקבין אותן. כדי שימהרו להתבשל הכל עד ר"ה חנ"ל : אבל פגי ששית שנכנסו לשביעית. ושל שביעית שיצאו לשמינית. אסור לסוך או לנקבן :

משנה ו אפילו בזמה"ז אסור ליטע ולהבריך ולהרכיב. תוך מ"ד יום קודם ר"ה שביעית. דהיינו י"ד יום לקליטה ול"י לתוס' שביעיה. ואם עשה כן. יעקר האילן. ובלא עקר. הפירות מותרים :

משנה ז אורז ודוחן ופרגין וכן כל מיני קטניות.כשנשרשו לפני ר"ה והניחן במחובר. הרי דינן כפירות שנה שעברה בין לאופן מעשרות ובין לענין שביעית :

משנה ח וכן פול המצרי. וכולן דוקא כשזרען לזרע. אבל בשזרען לאכלן ירק. אזלינן במעשר ובשביעית : בתר שנת לקיטתו :

משנה ט בצלים הסריסים שאינן עושין זרע. אלא זורעין הפרי והוא מתרבה וה"ה פול המצרי אע"ג שזרעו לירק. אם מנע מהן מלהשקותן ל' יום לפני ר"ה. הרי דינן כשנה שעברה למעשר ולשביעית. מיהו בשגדלו בשדה שמסתפקת בגשמים ואעפ"כ ישקוהו להרבות ירק. צריך שימנע מהם מים זמן יותר מל"י. דהיינו ב' זמנים שרגיל להשקותן. אז דינן כפירות שנה שעברה :

משנה י כל הירקות שהניחן מששית בהקרקע לזרע. ונתקשו קודם ר"ה שביעית עד שאינן ראויין למאכל אדם. אין בהם דין שביעית. ואפ"ה דלועין שנתקשו כנ"ל שאין בהן דין שביעית. אם הוציאו פרח בשביעית. יש בהפרחים דין שביעית : מותר לייבץ שדה תבואה בששית ובשביעית ספיחי אורז מותר להשקותן בשביעית. אבל אסור ללקט מעליו המרובים ביותר. מדהו"ל אשבוחי גרולי דאסור [כע"ז דף נ' ע"ב] :

הר"מ דמרכינין היינו משקין ור"ש מתיר אפי' במרווחין עשרה ביותר מכ"ס השקאה גמורה. ורלב"י אוסר. אבל בעשר לכ"ס גם רלב"י מודה דמותר השקאה גמורה.והיינו דוקא בשביעית אבל במועד גם ת"ק דרלב"י אוסר השקאה גמורה במרווחין. ואינו מתיר אלא בעשר לכ"ס. ורלב"י אוסר התם השקאה גמורה אפי' בעשר לכ"ס.והיינו כמסקנת הירוש' דמתני' במרווחין ויש חלוק בין שביעית למועד. ע"ש :

ציונים תוספות יום טוב

שביעית מאימתי פרק ג

ר' עובדיה מברטנורה

פרק ג א מאימתי מוציאין זבלים לאשפות א) **משיפסקו עובדי עבודה** ב) **דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר משייבש המתוק** ג). **רבי יוסי אומר משיקשור** ד) **:**

עד

ח"ג. א לאשפתות מזבלי הר"ב כהאי דגי' לאשפות וכן בכל הפרק. משיפסקו נכא"י משיפסיקו. עובדי עבודה נד"כ עוברי עבירה וכ"ה בד"ס. משייבש נמשנ"ג משיבש וכ"ה בירושלמי וכ"ה בד"ק ונפי' הר"ב. משיקשור בכהל"י משיקשר וכ"ה בר"ב.

פרק ג **א מאימתי** מוציאים זבלים לאשפות. דרך עובדי אדמה לכנוס הזבל למקום אחד בשדה ועושה שם אשפה גדולה עד שהוא מפזרו בשדה לזבלה: **משיפסקו** עוברי עבירה. לעבוד את הארץ בשנה השביעי' וקודם שיפסקו עוברי עבירה אסור שלא יאמרו מעוברי עבירה הוא ולזבל שדהו הוא מוציא ויש ספרים שכתוב בהם עובדי עבודה והיא היא: **משיבש המתוק.** משיהיה יבש הזבל שנותן מתיקה לפירות: **משיקשר.** כשמתחיל להתיבש מתעבה ונעשה קשרים וקרובים דבריהם להיות שוים. ובירו' מפרש משיבש המתוק סדקין שבבקעה כשהמטר יורד מתמלאי' מים ואינם מתיבשים אלא לאחר זמן

וקראים

פרק ג **א משיפסקו** עוברי עבירה. כתב הר"ב שלא יאמרו מעוברי עבירה הוא וכו'. ירושלמי מעתה אפי' משפסקו עובדי עבודה יהא אסור מפני מראית העין שלא יהו אומרים לתוך שדה בית השלחין שלו הוא מוציא. [*שאף משפסקו עובדי עבודה בשדה הבעל רגילין להוציאם לבית השלחין. כך מצאתי בפירוש שהזכרתי] יודעים הם בני עירו אם יש לו בית השלחין אם אין לו. א"ר יוסי הדא אמרה לא חשו לעוברין ושבין מפני מראית העין : **משיבש המתוק.** לשון הר"ב משיהיה יבש הזבל שנותן מתיקה לפירות. כלומר הזבל נקרא מתוק ע"ש שנותן וכו' וכן יורה לשון הר"ש. ובין קודם שייבש ובין לאחר שייבש לעולם נקרא מתוק.וטעמא דפריטא משום דמשייבש אין מזבלים הארץ לעבודה וניכר שהוא נוכרו לאוצר ולא לזבל. ועיין בפירוש [הר"ב] משנה ו פ"ט שמפרש

בענין

א משיקשור. פיי" שם פ"ג ה"א :

תוספות חדשים

משנה א [תוי"ט ד"ה] **משיפסקו** כו' מפני מראית עין עכ"ל. אע"ג דבשבת חשו למראית עין לאורחים הבאים (בא"ח סי' רמ"ד) וי"ל דבשביעית הקילו (המ"א שם). ואין להקשות דמ"מ הא שביעית נמי הוא איסור דאורייתא כמו שבת די"ל כיון דזיבול השדות הוא רק דרבנן כמו שפירש הרמב"ם ויש ה"ם הקילו ועוד בשביעית איסורו מוסף כל השנה בל שמטה לא רצו להחמיר כ"כ משא"כ שבת הוא רק יום אחד וסברא זו

מפורש

חדושי מהרי"ח

משנה א [תוי"ט ד"ה] **משיפסקו** עוברי עבירה כתב הר"ב כו' א"ר יוסי הדא אמר לא חשו לעברין ושבין מפני מראית העין עכ"ל נראה לפ"ז לא צריך להגיה

מלאכת שלמה

פרק ג **א** מאימתי מוציאין וכו'. פי' הר"ש ז"ל לאחר שהוציא אשפתו נרה"ר כדי שיהא נישוף ברגלי אדם וברגלי בהמה כונסו למקום אחד בשדה ועושה שם אשפה גדולה עד שהוא מפזרו בשדה לזבלה. ופלוגתא בירוש' אם מותר לעשות אשפה על פתח חצרו עד שלא פסקו עובדי עבודה ע"כ. משיפסיקו עובדי עבודה. בירוש' פריך כיון דאיכא בית השלחין דתמיד עובדין אותה ואין לה זמן מוגבל להוי אסור לעולם. ומשני בני עירו יודעין אם יש לו בית השלחין אי לאו אבל אה"נ דאותו שיש לו בית השלחין אסור: משיפסקו.גרסי' הפ"א בשב"א והסמ"ך בשב"א: **משיבש המתוק.** פי' הרמב"ם ז"ל מתוק הוא הנקרא בערבי חנטל שבזמן ההוא מזבלין הארץ לעבודה ונקרא מתוק מפני שהוא נור כמו שיקראו לעור סגי נהור. ולשון הירושלמי פקועא

דבקעתא

תוס' אנשי שם

פ"ג **א** בר"ב ד"ה **משיפסקו** עוברי עבירה. הק' הרמ"ז ז"ל על גי' זו שלא נמצא בש"ס ולא ברמב"ם ולא בר"ש ועוד איך יתנו סימן לדין כולל מעבירה רשעים וכי בכ"מ היו פושעים בישראל להרשיע כ"כ בפרהסיא כו' וא"כ מאי האי דקתני לק' משרבו עוברי עבירה התקינו וכו' ומה הועילו בתקנתם אם היו עזי פנים כ"כ. ופשוט דגי' עובדי עבודה הפי' מבואר משיפסקו מי שדרכם לעבוד עבודה אף בשביעית והם גויי נכר הארץ. (ש"ל): בתו"ח ד"ה תוי"ט ד"ה **משיפסקו** כו' הוא רק דרבנן כו'. זה אינו דהתם נמי ע"י עובדי כוכבים אפי' שכרו לימים אינו אלא מדרבנן אלא החלוק הוא דשבת איסור סקילה לפיכך החמירו בה אפילו במידי דרבנן וכדמחלק הש"ס בסוכה ע"ז.(רס"ש): תוי"ט ד"ה **משיבש** כו' וטעמא כו'. טעם זה לא יתכן לר' יוסי דבהתחיל להתייבש ודאי דעדיין ראוי לזבל.ונ"ל דטעם שלפתן מפני שהוא זמן עבודה שסרי אמנו בירושלמי דקרובים דבריהם להיות שוין אלא שר"י ור"י נתנו סי' נראה לעין שכשיהא יבש המתוק או נקשר ידע שאז הוא זמן שעוסקים עובדי עבודה וכ"כ הר"ת בחבורו ולא יעשה אשפה בתוך שדהו עד שיעבור זמן שמזבלין ט לעבודת הארץ והוא משיקשור המתוק. (רמ"ז): במשנה ר' יוסי כו'. הרמב"ם כתב דהלכה כר' יוסי וכ"פ בחבורו.ויש לתמוה על הר"ב שלא פסק הלכה כמאן וא"ל שסמך על הכלל דהלכה כר"י מחבריו דהא בכ"מ רגיל לפסוק ולא סמיך אכללא (כ"ד): בר"ב ד"ה **משיקשור** כו' ובירושלמי. לא הקדים לכתוב פי' הירושלמי במתייבש המתוק. משום דלפי' הירוש' ישתנה גם הפי' דמשיקשור דלפי'

פל'

יכין תפארת ישראל בועז

פ"ג א) לנברו במקום א' בשדה בשביעית. שנושם חוזר ומפזרו אח"כ בשמינית:ב)ה"ג.והיינו העובדי כוכבים שעובדין שדותיהן.אבל קודם לכן לא. שלא יחשדוהו שמזבלה לשביעית (א): ג) ר"ל שיתיבש כל הליחלוח שיש בבקועי השדה. שנותן מיהוק לשדה. דאז לא יועיל הזיבול עד לשנה זו. וי"א דר"ל משיתיבש הזבל וכן מסתבר לענ"ד. מיהו לקמן [פ"ט מ"ו] ודאי בליחות הגשמים שבקרקע לא שבהעשבים מיירי:ד) משיתיבש הזבל ויתקשר יפה. דלא חזי לזיבול השתא. עד שיחזור ויתלחלח ביה"ג: ה) בזמן

המותר

פ"ג (א) מיהו אם שלו הוא שדה בעל שפוסקים לעבוד מקודם אף שהעובדי כוכבים מזבלין עדיין בית השלחים. אפ"ה מותר להוציא זבלו לשדה בעל. מדיודעין בני עירו שאין לו שלחין. ואע"ג דבשבת אסור עובד כוכבים לעשות מלאכת מחובר לישראל אע"ג שקבלן ואין ישראל דר שם. דחיישי לאורחין. א"כ ה"נ ניחוש לאורחין [בא"ח סי' רמ"ד] י"ל התם המלאכה גופה דאורייתא. משא"כ הכא זבול בשביעית מד"ס. ולי נראה דהכא חברא חברא אית ליה. ומדבני עירו יודעין שאין לו שלחין יודיעו לאורחין. משא"כ התם מאן ידע קני' דבגנעא :

משנה ראשונה

פרק ג א מאימתי מוציאים זבלים. נראה דוקא כשמוציא ישראל בעצמו הזבל אסור קודם הזמן שנתנו כאן. אבל אם הנכרי מוציאו בשליחות ישראל. שרי כיון דאינו אלא משום מראית עין ובנכרי ליכא למיחש שיאמרו לשדה שלו הוא מוציא ואין לאסור כאן משום בני ביתו שרואין שמוציא את הנכרי ויחשדוהו דלזבל שלו והומר שלאשפות הוא כמו שמבשו בכס"ג לענין שבת בש"ע או"ח ר"ס רמ"ד בהגהה. דהכא רואין הם שאינו מפזרו בשדה אלא עושה אשפה. ובלא"ה שביעית קיל טפי דהכא לא חשו לעוברים ושבים מפני מראית עין והתם חשו כמו שחילק המגן אברהם דשביעית קיל. ונ"ל משום דזיבול בשביעית אינו אלא מד"ס. ובד"ם לא החמירו במראית עין כ"כ דבשל תורה אסרו אפי' בחדרי חדרים ובד"ם לא חשו כמ"ש ב"י או"ח סי' שנ"ו

בשם

ב עד כמה מזבלין ה) עד שלש שלש אשפתות לבית סאה ו) של עשר עשר משפלות ז) של לתך לתך ח). מוסיפין על המשפלות ט) ואין מוסיפין על האשפתות י). רבי שמעון אומר אף על האשפתות יא): **ג** עושה אדם את שדהו שלש שלש אשפתות לבית סאה יב). יתר מכאן יג) מחציב יד) דברי רבי שמעון. וחכמים אוסרין

עד

חי"ג. ב עד כמה בירושלמי כל משנה א' עם הקודמת וכ"ה נד"ס. עד שלש שלש אשפתות בירושלמי עד שלש אשפתות. של לתך בירושלמי ושל לתך. ג לבית סאה בכה"י וכן נד"פ בית סאה. יתר מבאן מחציב בד"מ שנ"ל ל"ג מלא מחציב וכ"ה בד"ם ובירושלמי ג' יתר מכאן אסור וכתב הפ"מ שהוא ט"ס וצ"ל מותר וכ"א שבנ"מ שהובא במ"ש. וחכמים אוסרין בירושלמי וחכמים אומרים.

ונקראים מתוק על שם מתקו לו רגבי נחל (איוב כא): **ב** משפלות. קופות שמוליכין בהם זבלים שכל משפל מחזיק לתך שהוא משאוי של חמור והלתך חצי כור ט"ו סאין: **מוסיפין על המשפלות.** נותן באשפה אחת משפלים כמו שהוא רוצה: **ואין מוסיפין על האשפות.** לעשות יותר משלש אשפות בבית סאה שלא יראה כמזבל את השדה: **רבי שמעון אומר אף על האשפות.** מוסיפין כיון שיש צבור גדול במקום אחד לא מיחזי כמזבל ואין הלכה כר' שמעון: **ג** יתר מכאן. מג' *)[אשפות] מותר והייטו לרבי שמעון דרישא והשתא אתא לאשמעינן דשרי ר' שמעון אפי' אין י' משפלות ובלבד שלא יהיה בה פחות משלש דאף על פי שיש מעט

*) כר"ו קופות.

זבל

בענין אחר: **ב** עד כמה מזבלים. אמתני' דלעיל קאי למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה. וכ"כ הר"ש: [*עד שלש כו'. ועיין במשנה דלקמן]: **ג** יתר מכאן מחציב. כך היא גרסת המשנה ונוסחא אחרת יתר מכן מותר. וזו גירסא נכונה. וגם גירסת מחציב יש לפרש כן דמחציב הוא מלשון חצובה שהם רגלי הקנקן ויש קנקנים שיש להם הרבה רגלים. עכ"ל כ"מ רפ"ב. ויתכן שכשתבשה הגירסא מליטנא דמתניתין ו' פחות מכאן מחצב. [*וגירסת הר"ב

מלאכת שלמה

דבקעתא והרמב"ם ז"ל נראה לו שהוא מלשון פקועות שדה שהן לעוים מרים וכן פי' בערוך: **ב** ואין מוסיפין על האשפתות. מסיק בירושלמי דאפי' בכשיעור אסרי רבנן ועלה הוא דקשרי ר"ש: **ג** עושה אדם את שדהו וכו'. נ"ל שפירוש של זו המשנה הוא על זה הדרך כי למעלה אמר לך עד כמה מזבלין וכו' וכאן הוא שחזר לומר אותו הדין עצמו משום דבר א' שנתחדש בו דהיינו שתיקון שמלמדין חכמים את הצריך להוסיף על האשפתות דהיינו שיעמיק שלשה וכו' ואע"פ שהיה אפשר לקצר הדבר ולומר הכא להוסיף יעמיק שלשה וכו' ולא הי' צריך את המחלוקת של ר"ש ורבנן וכ"ש ברישא אלא משום שרבינו הקדוש לא הי' רשאי לשנות לשון רבותיו והוא למד בברייתא א' לשון המשנה הראשונה ובברייתא אחרת למד לשון המשנה הזו ולא היה רשאי לשנות הלשון והוצרך לשתיהן ועל כן כתב את שתיהן כלשונם ממש. ודו"ק. ובא לומר גם בזו שבכל אופן מתיר ר"ש כמו שפי' המפ' וכן הוא בירוש'. עכ"ל ה"ר יהוסף ז"ל: ויותר מכאן דברי ר"ש. גרסי'. ולית דגרסי ויותר מכאן מותר דברי ר"ש ומלת מחצב מוחקין אותה ומהר"י קארו ז"ל כתב בכסף משנה בפ' שני דה' שמיטה ויובל סי' ב' ויותר מכאן מותר כו'. ופירוש יותר מכאן כלומר אפי' יותר משלש אשפתות לבית סאה מותר לעשות ע"כ. ומתוך מה שכתבתי תדע כי יש טעות בדפוס בראש פי' ר"ע ז"ל וכך צ"ל יותר מכאן משלש אשפות לבית סאה וכו'. וכ' ה"ר שלמה סירילי"ו ז"ל וא"ת בשלמא למאן דפירש לעיל בירוש' דר"ש דרישא שרי בפוחת מן המשפלות משיעורא שמנו חכמים בשלש אשפות וכ"ש כי אשלים שיעורא בהו דכ"ש דשרי להוסיף אשפה הכא אשמעי' הך מתני' בעושה בכשיעור דבעי' שלש משפלות לכל אשפה ואשפה מהשלש דבציר משלש משפלות בהו לא שרי ר' שמעון דלא תימא דשרי בפוחת ואפי' משלש משפלות לכל אשפה ואשפה בקמייתא ואשמועי' מתני' דדוקא בעושה כשיעור דמקרי אשפה הוא דשרי ופוחת דשרי היינו פוחת מעשר משפלות לאשפה והיינו דתני תנא עושה אדם את שדהו שלש אשפתות ויותר מכאן דברי ר"ש דבעינן דלהוי בהו בשלש שמא לאשפתות ובהכי הוא דשרי ר"ש להוסיף יותר מכאן אלא למאן דאסיק לעיל ברישא בעושה יותר מכשיעור במאי מצריך להו. וי"ל דמשום דבעי לאשמועי' תקנתא דרבנן תני לדר"ש בהדייהו וכן כתב הרא"ש ז"ל והאי דתני לה זימנא אחריתי משום דבעי למתני עלה מילתייהו דחכמים ע"כ. עכ"ל ה"ר שלמה סירילי"ו ז"ל. ותירוץ

הרא"ש

יכין תפארת ישראל יכין

המותר כמ"א לכל מר כדאית ליה: ו) שכל אשפה של עשר וכו': ז) קופו' של זבל. טרא"ג בל"א. משא"כ בפחות מזה נראה כמזבל שדהו: ח) שכל משפל מחזיק לתך והוא ט"ו סאין והוא ל' שיעורי חלה: ט) ליתן באשפה יותר מי' משפלות: י) יותר מג'. דמחזי כמזבל: יא) דמדלבורין לא מחזי כמזבל: יב) סיום מלתיה דר"ש היא דלר"ש שרי ג"כ ג' אשפתות לב"ס מ"מ. מיהו לא יפחות מג' משפלות לאשפה: יג) אם הוסיף על ג' אשפות קטנים: יד) ר"ל מניחן סמוכין בעיגול כרגלי חצובה. והוא כלי בת הרבה רגלים אבל לא יניחם בשורה. דאז טפי נראה כמזבל שדהו:

שיעמיק

משנה ראשונה

בשם התוס': **ב** מוסיפין על המשפלות. ולא אמרו עשר אלא שלא יפחות ואין מוסיפין אשפתות אבל לפחות כ"ש דשרי. ומה שהאריך ותני ואין מוסיפין על אשפתות דה"ל למיתני אבל לא על האשפתות דקמ"ל דאפי' מוסיף על המשפלות לא יוסיף על האשפתות וה"ק כשמוסיפין על המשפלות אין מוסיפין על האשפתות. והשתא ר"ש דפליג היכא למימר דבמוסיף על המשפלות הוא דשרי להוסיף גם באשפתות אבל כשאינו מוסיף על המשפלות לא להכי הדר תני לה במתני' דלקמן כמ"ש הר"ב שם ולפ"ז מ"ש הר"ב לקמן דר"ש מתיר אפי' בפחות מעשר משפלות אינו מוכרח מהמשנה יתירא די"ל דרישא במוסיף על האשפתות פליגי וסיפא בכשיעור אבל בפחות מכשיעור לא שרי ר"ש דא"כ ה"ל פלוגתא רחוקה. אלא בירושלמי אמר התם דתני כן עלה דר"ש. וצ"ל דהכי קים להו: **ג** יתר מכן מחציב. כך היא גרסת הספרים ותוי"ט כתב דשבשתא היא. ולמד"נ לקיים הגירסא למאי דכתב הר"ב דר"ש מתיר להוסיף אשפתות אפי' הם פחותות מעשר כיון שאינו מפוזר. וצריך טעם כיון שמותר לו לעשות אשפות כמו שירצה נהי דבראשן ניכרות כל אחת לעצמה אבל בתחתיתן האשפתות נוגעות זו בזו כדרך דבר הנצבר כתל עשוי רחב מלמטה וצר מלמעלה שאל"כ אינו עומד וכיון שבתחתיתן סמוכות זו לזו הרי מזבל ממש כל השדה והיינו דקתני יתר מכן מחציב והוא מלשון חצובה שהוא עשב שבו תיחם יהושע את הארץ שהולך ביושר ואין נוטה לצדדין כמ"ש הר"ב פ"ק דכלאים מ"ח. אף כאן מחציב ונותן האשפות מלמטה להפרידן שיהו עומדות ביושר ולא יהיו רחבות מלמטה יותר דהשתא היכר מעליא הוי ובזה א"ש טפי לישנא דחכמים אוסרים עד שיעמיק כו' כלומר דמחציב נמי לא מהני עד שיעמיק:

עד

ציונים

ב עד כמה. שם: מוסיפין. שם ה"ג: ג עושה אדם. שם ה"ג:

תוספות חדשים

מפורש בירושלמי הביאו תי"ט בפ"ק דמ"ק מ"א (כך נראה לסמגיה):משנה ג **וחכמים** אוסרים. אין להקשות דהיינו ת"ק דלעיל דהכא קמ"ל בריותא דמעמיק ג' או מגביה ג' ונטר למתנייא הכא לרבותא דאפי' באשפתות קטנות שרי במעמיק ג', (ש"ל):

חדושי מהרי"ח

להגיה בד"ה עד שיעמיק כו' על תיבת לא הא דהתוספות כתבו על פי הירושלמי הוא דלא חשו למראית העין אבל לפי הגהת הרב תוי"ט קשה דהא יכול להיות שהאחד יראה החפירה ולא יראה שאח"כ יתן הזבל וצ"ע שדברי התוס' מתחלין וכלו מוכיח עליו דליכא למיחש להא כו' ולפי הגהת הרב הוה להו להתוס' לקצר וכלו מוכיח דמאן דחזא החפירה הא חזי ליה כו' חז"ק:

תוס' אנשי שם

כא' משיקשור קאי אמתוק. ור"ל משיקשור המתוק. מש"כ לפי' הירוש' משיקשור ע"כ אזבל קאי ולא אמתוק. ולפי' הר"מ (שהובא בס' מ"ש) שפיר קאי משיקשור אמתוק וכ"כ הר"מ בחבורו בהדיא: **ב** במשנה עד כמה מזבלין. הוצאת הזבל לאשפה קרי זבול וכן לק' סוף מ"ד. ול' הר"מ בחבורו פ"ב ולא יעשה אשפה פחותה ממאה וחמשים סאה של זבל כדי שתהא ניכרת שהיא אשפה ואם רצה להוסיף מוסיף. וא"כ הא דתנן של עשר עשר ה"ק וכל אשפה לא תהא פחותה מעשר והא דבעי עד כמה אמניינא דהאשפתות לחוד קאי דאי אשיעורא דידהו א"כ אפילו בציר מעשר הוה משמע דשרי. א"נ אכולהו קאי ואפי' אשיעורא דידהו וה"ק עד כמה יהא לו זבל ויהיה מותר להוציא עד כדי לעשות אשפה של עשר והוי כמו עד כמה מזמנין עד כזית דברכות ריש פרק ז' ועד כמה הם חוזרין דפסחים ספ"ג. אלא דא"כ גבי אשפתות מפרש כחד גוונא וגבי משפלות כחד גוונא. (כ"ד). א"ה. ואפי' לדעת הר"ב במשנה דלק' דמותר להוציא מעט מעט מ"מ הייט דוקא באשפה א' אבל אסור לעשות אשפה שנייה עד שבאשפה הראשונה יש כבר עשר משפלות. ונלא"ה לא שייך שיעורא דעד כמה המנין משפלות באשפה א'. כיון דאין להם גבול ואפי' הרבה שרי אם לא שנפרש בהיפך דהגבול הוא למטה דבפחות מעשר אסור כמ"ש הב"". ובזה סרה השגת הש"ל ע"ש: **ואין** מוסיפים על האשפתות.בירוש' א"ר ירמיה בפוחת מן המשפלות הא שתים מותר. ר' יוסי בעי אם בפוחת מן המשפלות הא שתים אסור. אלא כי קן קיימין בעושה ביותר מן כשיעור כהדא דתני אין מוסיפין לא על המשפלות ולא על האשפתות דר"מ. וחכ"א מוסיפין על המשפלות ואין מוסיפין על האשפתות. ומוסיפין על המשפלות לא בכשיעור ודכוותה אין מוסיפין על האשפתות אפי' בכשיעור. ע"כ. ופי' בס' ניר דה"פ דר' ירמיה מפ' דהך אין מוסיפין על האשפתות דאמר ת"ק ר"ל שאם רוצה לחלק הני שלשים לתכים זבל ליותר משלש אשפתות אסור. ור"ש מתיר גם בכה"ג. ור' יוסי בעי עלה דאם איתא דמיירי בפוחת מן המשפלות מ"ש דאמרת אין מוסיפין הא אפי' באינו מוסיף ואפי' רק בשתי אשפתות שאין בכ"א עשר לתכים אסור אלא הא דתני אין מוסיפין בעושה יותר מכשיעור שבארבעה אשפות שעושה יש ארבעים לתכים ואפ"ה אסור. ומביא ראיה מהברייתא דתני דר"מ אוסר להוסיף גם על המשפלות וזה פשוט דהא דאוסר להרבות במשפלות מיירי שמרבה יותר מל' לתכים. דאי במחלק ל' לתכים לב' אשפות באופן שיש בכ"א יותר מעשר לתכים פשיטא דשרי דהשתא בג' מקומות שרי בפחות לא כ"ש כמ"ש הר"ב לק' בד"ה ר"מ. אלא ודאי מיירי במוסיף על שיעור הל' לתכים והיינו במוסיף על המשפלות ואינו פוחת מהאשפות ודומיא דהכי מיירי הא דאין מוסיפין על האשפתות שמוסיף במנין האשפות אבל בשיעור המשפלות סגיא כשיעור חכמים. וה"ה לרבנן דפליגי אר"מ נמי אסור בכה"ג. ע"כ: **ג** בר"ב ד"ה יתר מכאן כו' אתא לאשמעינן כו'. ז"ל הר"ש ובירוש' פריך ולמה תניתא הרי זימנין א"ר ירמיה כאן בפוחת מן המשפלות ברס הכא בעושה כשיעור ותני כן על דר"ש ובלבד שלא יפחות לאשפה מג' משפלות. ולא נראה דגרס ברס התם בקמייתא בכשיעור עשר משפלות לאשפה אבל הכא בפחות מי' כדהני עלה ובלבד שלא יפחות מג' אשפלות ע"כ. א"ה. עי' בס' מ"ש בשם הרש"ש שמבאר הגי' ברס הכא. ועי' בס' לח"מ שמפ' לפי גי' שלפנינו שג' מחלב דר"ל דלא שרי להוסיף על האשפתות כשבכל אשפה פחות מעשר משפלות אא"כ הולב מעט בקרקע אבל לא שיעמיק ג' כחכמים. ובאינו מוסיף על האשפתות מתיר ר"ש בפחות מעשר משפלות אף בלא חניכה וז"ש ברישא עושה אדם וכו'. וכן כשאינו פוחת מעשר משפלות מתיר להוסיף על האשפתות אף בלא חניכה וז"ש בסוף מ"א אף על האשפתות. ועי' בס"א כאן: ותו"א ד"ה **וחכמים** כו' דהיינו ת"ק כו'. ולפי מ"ש הר"ב דר"ש מיירי באשפתות פחותות מי' משפלות. וחכמים מבמע דל"פ אלא על יתר מכאן אבל בג' מודו דשרי. וא"כ פליגי גם על הת"ק דמשנה דלעיל. וגם יש לדייק דלא אסרי ביתר מכאן אלא בפחותות מי' משפלות. אבל אם הם מי' [illegible] וא"כ פליגי גם בזה על ת"ק דלעיל. (רש"ש):

עד שיעמיק שלשה (טו). או עד שיגביה שלשה. עושה אדם את זבלו אוצר (טז). רבי מאיר אוסר עד שיעמיק שלשה או עד שיגביה שלשה (יז). היה לו דבר מועט (יח) מוסיף עליו והולך (יט). רבי אלעזר בן עזריה אוסר (כ) עד שיעמיק שלשה או עד שיגביה שלשה או עד שיתן על הסלע (כא): **ד** המדייר את שדהו (כב) עושה סהר (כג) לבית סאתים (כד) עוקר שלש רוחות (כה) ומניח את האמצעית. נמצא

חצ. ר"מ אוסר בירושלמי ר"מ אומר. ר"א בן עזריה אוסר בירושלמי ר"א בן עזריה אומר. שיעמיק שלשה או בירושלמי שיעמיקו או. ד המדייר נ"א המדיר. סהר נ"א סחר.

זבל באשפה וסד"א דמודה רבי שמעון דאם מוסיף האשפות נראה כמזבל קמ"ל דלא מיחזי כמזבל הואיל ואינו מפוזר: **עד שיעמיק שלשה.** שיעמיק מקום האשפה או יגביה משאר הקרקע ג' טפחים שיהיה ניכר דלכנוס הזבל למקום א' הוא עושה ולא לזבל את השדה: **עושה אדם את זבלו אוצר.** אותם ג' אשפות של שלשים משפלות יכול לעשות אותם אשפה אחת ולהוסיף עליהם כמו שירצה דלא תימא כי היכי דאסו' יותר מג' אשפות לבית סאה הכי נמי אסור יותר משיעור ג' אשפות במקום א': **ר"מ אוסר.** בירושלמי מוכח דביותר מכשיעור בלבד אסר ר"מ אבל בכשיעור השתא בג' מקומות מותר במקום א' לא כ"ש ואין הלכה כר"מ: **היה לו דבר מועט.** שאין לו להוציא בפעם א' כשיעו' המפורש לעיל מוציא אותו מעט ומוסיף עליו והולך: **ר"א בן עזריה אוסר.** שמא לא יהיה לו זבל יותר ונראה כמזבל שדהו עד שיוציא עשר משפלות כאחת או עד שיעמיק ג' או יגביה ג'. שכיון שאותו מקום משונה משאר השדה לא מיחזי כמזבל וכן אם נתנו על הסלע שאינו ראוי לזריעה: **ד המדייר שדהו.** לשון דיר של בהמות שאין לו מקום פנוי להעמיד בהמותיו אלא שם ואינו מתכוין לזבל שדהו בענין זה ודעתו *)להכניס הזבל לאשפות אח"כ: **סהר.** כמו סחר היקף של מחילה סביב הצאן: **עוקר ג' רוחות.** כשנתמלאת הסהר זבל עוקר

מן

*) בד"ו לכנוס.

נראה ג"כ שהיא מותר]: **עד שיעמיק שלשה.** בפ"ק דמ"ק דף ד ע"ב פריך והלא כשמעמיק נראה כעודר ומשני ר' זירא ור' אבא בר ממל חד אמר כגון שהעמיק קודם לכן וחד אמר זבלו מוכיח עליו. וכתבו התוספות דליכא למיחש להא דמאן דחזי החפירה לא [נ"ל שצ"ל הא] חזי ליה לזבל שבחפירה: [***או עד שיגביה** כו'. עיין לקמן בד"ה או עד שיתן כו']: **היה לו דבר מועט.** לשון הר"ב שאין לו להוציא בפעם א' כשיעור. והוא פתרון שני דבירושלמי כשהיה לו דבר מועט בתוך ביתו ערב שביעית והוא מבקש להוציאו בתוך שדהו בשביעית הרי זה מוסיף עליו והולך משפסקו עובדי עבודה וטעמא דסבר דהא דקתני עד כמה מזבלין וכו' היינו דבעי לאשמעינן שיעור כמה אשפות לבית סאה וכמה משפלות לאשפה. אבל בתחלה כשמוציא הוא ודאי דאינו מוציא י' משפלות בפעם אחת אלא בזה אחר זה דהא כל משפל [יש] בו משאוי חמור וקאמר השתא ת"ק דאפילו אין לו בביתו שיעור כזה אפילו הכי רשאי להוציא אותו מעט שיש לו ויוסיף עליו כשיהיה לו מעט מעט עד שיהיו י' משפלות לאשפה לג' אשפות לבית סאה. ולא אכפת לן במה שאין לו כל כך בביתו להוציא מיד בזה אחר זה דהא אפי' כי יש לו בביתו אינו מוציאו כאחת אלא כשרוצה לעשות כשיעור המפורש אפילו אין לו עכשיו כשיעור רשאי להוציא מעט מעט. ובירושלמי פריך וליחוש מפני מראית העין ומשני שלו ומגריפו מוכיחין עליו שהוא עושה אשפה: **או עד שיתן על הסלע.** רבי אלעזר בן עזריה אמרה. והוא הדין לחכמים דלעיל וכן פסק הרמב"ם בפ"ב ובדברי כסף משנה שם דבעותן על הסלע בעי שיגביה שלשה ונראה שהוא טעות סופר: **ד סהר.** לשון הר"ב כמו סחר. וחי"ת בה"א

מתחלף

מלאכת שלמה

הרא"ש ז"ל הוא תירוץ הר"ש ז"ל ע"כ: **עד שיעמיק שלשה.** בפ"ק דמ"ק דף ד' פריך והלא כשמעמיק נראה כעודר ומשני כו' עד זבלו מוכיח עליו. וכ' תוס' ז"ל דליכא למיחש שמא מאן דחזי לחפירה לא חזי ליה לזבל שבחפירה ע"כ: **עושה אדם את זבלו אוצר.** שם במ"ק מקשה דראב"ע אדראב"ע דתנינן התם פ"ק. ראב"ע אומר אין עושין את האמה בתחלה במועד ובשביעית וטעמא דשביעית הוי משום דמחזי כעודר והכא שרי מדקאמר עד שיעמיק ושם במקומו הארכנו ע"ש. והשתא שינויא דהתם מהני נמי לרבנן ולר"מ דשרי הכא להעמיק אע"ג דמחזי כעודר כדכתיבנא אלא דהתם נקט ראב"ע אע"ג דאיהו בסיפא דמתני' משום דאשכח דידי' אדידי' ובירוש' נמי משני הכא שלו ומגרפו מוכיחין עליו שכוונתו לעשות אשפה ע"כ מה"ר שמשון ז"ל: **היה לו דבר מועט.** הרמב"ם ז"ל נראה שפי' הפתרון שני דבירוש' דר"ל כשיהי' לו בתוך שדהו בשביעית זבל מועט מותר לו להוסיף עליו מעט מעט עד שיעשה אשפה בזמן שיהא מותר להוציא הזבלים לאשפות: **ראב"ע אומר וכו'.** ירוש' תני הכל מודים שאם היה לו שם סיד או צרורות או אבנים או גפסס מותר לשפוך שם הזבל דכל הני אינם ראויים לזריעה: **או עד שיתן על הסלע.** צ"ע במילתייהו דרבנן אי ס"ל דלא מהני נתינה על הסלע וגם צ"ע אי רבנן ור"מ וראב"ע כולהו ס"ל דבר אחד בכל הני בבות או דילמא יש לחלק וכן נמי צ"ע אי ר"ש ות"ק דר"מ ות"ק דראב"ע שוו לגמרי. ומצאתי בתי"ט שכתב או עד שיתן וכו' יע"ש: **ד סהר של בית סאתים.** היקף ששיעורו ע' אמה ושירים על ע' אמה ושירים. ואיני יודע למה צריך לומר סהר כמו סחר בחי"ת דהא אפי' בה"א הוי כמו בית הסהר לחנום אותם שלא יצאו אנה ואנה: **עוקר שלש רוחות.** פי' כי כשמקום זה מלא אי אפשר

לבריות

תפארת ישראל יכין

טו) שיעמיק או יגביה מקום הנחת האשפה ג"ט. כדי שיהא ניכר שאין כוונתו לזבל השדה: טז) להניח כל הזבל באשפה א'. ואפי' ק' משפלות: יז) מיהו באין שם רק ל' משפלות דהיינו כשיעור ג' אשפות הנ"ל. כ"ע מודו. דהשתא בג' מקומות מותר. במק"א לא כ"ש: יח) שאין לו זבל בביתו. להוציא בפ"א כשיעורים הנ"ל: יט) מעט מעט כשיזדמן לו לאחר שפסקו עובדי עבודה: כ) דשמא לא יזדמן לו אח"כ ומחזי כמזבל שדהו: כא) שאינו ראוי לזריעה: כב) שמעמיד דיר לצאנו בשדהו. ועי"ז היא מזדבלת. ואף דבפ"ד מ"ב אוסר לדייר בשביעית. הכא מיירי באינו מתכוון לזבלה. רק שאין לו מקום אחר לצאנו: כג) ר"ל גדר סביב הצאן: כד) ק' על נ' אמה: כה) כשנתמלא זבל עוקר ג' דפנות ומעמידן מצד אחר לאמצעית:

סאתים

באחת או בדבר מועט דלקמן שכיח סלע אחד או שנים בשדה והיינו טעמא נמי במילתיה דר"ת בסמוך שלא הזכיר סלע משום דבאוצר מיירי: **ר"מ אוסר.** פי' הר"ב ביותר מכשיעור דוקא אבל כשיעור השתא בשלשה מקומות כו' ואע"ג דיותר מכשיעור נמי מותר בשלשה מקומות כדאמרי' מוסיפין על המשפלות ואמאי אוסר במקום אחד השתא בג' מקומות מותר כו'. מ"מ יותר מכשיעור אין לו קצבה וממלא כל השדה והוי מזבל ממש וליכא היכרא כיון שהוא במקום אחד. ולחכמים נ"ל דמ"מ שאינו מפוזר אלא עומד צבור היינו היכרא: **ד עושה סהר לבית סאתים.** בשדה גדולה מיירי שיש בה כמה סאתים לא התירו לו להקיף בתחלה יותר מסאתים מפני מראית עין שלא יהא נראה כמזבל כולה. ולאחר שנתמלא סהר זה מותר לעשות עוד בית סאתים ולא כולה. ואם אין שם יותר מארבע סאין משייר ממנה מקצת כדתני סיפא וה"ה בתחלה כשעושה סהר הראשון אם אין שם יותר מבית סאתים משייר מקצת אלא דרבותא תני דאפי' כולה ארבע ואף שכבר היה היכר כשעשה סהר הראשון ששייר מתחלה אפ"ה גם בשני צריך לשייר. והא דפריך בירו' דהכא משמע שמותר לדייר ובפ"ד תנן שדה שנדיירה לא תזרע. ואמאי לא משני דהתם בשלא שייר. דמשמע ליה דמשום שיור לא קנסו כולי האי דלא תזרע כיון שאינו אלא משום מראית עין. ולכך משני בירושלמי א"כ יוכה כיני מתני' הרוצה להעמיד צאן בתוך שדהו. ופי' הר"ש כלומר דמדייר לאו שיעשה כך להניח השדה מזובלת דלא נקט מדייר אלא בלשון העמדה בעלמא שאחר כך מאסף כל הזבל ועושה ממנו שלש אשפות לבית סאה עכ"ד. ולפ"ז הכא שעושה אשפות לאחר שנתמלא והתם אינו עושה וכן פי' הר"ב שם. אבל לשון הירושלמי לא משמע כן דמאי קאמר הרוצה להעמיד צאן כו' וה"ל למימר הכא עושה אשפות. ולכן נראה דמשמע שהחילוק הוא דהתם אינו מדייר ע"י העמדת צאן אלא מזבל ממש קרי לה מדייר והכא שמעמיד צאן צאנו מוכיח עליו שאינו מתכוון לזבל אלא לתת מקום לצאן. ולפ"ז אפי' אינו עושה אשפות מותר וכ"נ מדברי הרמב"ם כמ"ש תוי"ט. והרא"ש בפירושו לקמן פ"ד כתב נדיירה שהוליך לה זבל יותר מן השיעור המפורש לעיל או שעשה סהר יותר ממה שהתירו חכמים ע"כ. פירושו הראשון משמע כהרמב"ם. אבל פי' השני דלא כמאן וגם מן הירושלמי לא משמע כן כדפי' לעיל: **לבית סאתים.** שיעור בית סאתים הוא השטח

שבמשנתינו

ציונים

עד שיעמיק. שם: עושה אדם. מו"ק ד: מיי' שם ה"א: הי"ל דבר מועט. ירושלמי פרק אחרון נסך. מיי' שם: ראב"ע. ירושלמי פ"ק דמו"ק ה"ב: ד המדייר. מיי' שם ה"ג:

תוספות חדשים

[תי"ט ד"ה] **עד שיעמיק ג'** כו'. נראה כעודר עכ"ל. בתוס' העתיק אותו כאן דזה הקשו אהר"א ב"ע דס"ל אין עושין אמת המים בתחלה בשביעית משום דנראה כעודר אבל חכמים ס"ל עושין ולא חיישי' לנראה כעודר ע"ש א"כ לדידהו א"צ לזה וע"ש בר"ש:

חדושי מהרי"ח

מ"ג [תוי"ט ד"ה] **היה לו** דבר מועט לשון הר"ב כו' ובירושלמי פריך וליחוש מפני מראית העין עכ"ל. והא דהביא במשנה א' מירוש' דלא חשו למראית העין היינו מפני עוברין ושבין אבל כאן אפילו בני עירו יחשדו אותו ובהא **ניחא** מה שכתבתי שם **דזבלו** מוכיח עליו דג"כ היינו לעוברין ושבין אבל **בני** עירו הלא ראו שיתן שם תיכף זבל וק"ל: [בר"ב ד"ה] **ר"מ** אוסר בירושלמי מוכח דביותר מכשיעור בלבד אוסר ר' מאיר כו' עכ"ל. ונ"ל השינוי

דכשמזבל

תוס' אנשי שם

בר"ב ד"ה **ר"מ** כו' אבל בכשיעור כו' אבל ביותר מכשיעור ל"ק דהא ר"מ באמת ס"ל דאין מוסיפין על המשפלות כמש"ל במ"ב בשם ירוש': תוי"ט ד"ה **הי"ל** **ס'** וקאמר השתא ת"ק כו'.

ורלכ"צ

משנה ראשונה

עד שיעמיק ג'. ונראה דבמעמיק מותר אפי' בפחות מעשר משפלות ואפשר אפי' בפחות משלשה. ויש להסתפק אי סגי במעמיק התוספת לבד היינו היתרים של שלש. אבל שלש מותר כדרכן. או דלמא כיון שמוסיף צריך להעמיק כולם. וקצת יש לדקדק דצריך להעמיק כולם מדלא תני הכא או מניח על הסלע כדלקמן. משום דבכולם אין יניחם שאין לך שדה שראוי לזריעה שיהא מלא סלעים. אבל

נמצא מדייר בית ארבעת סאין(כו) ; רשב"ג אומר בית שמנת סאין (כז) . היתה כל שדהו בית ארבעת סאין משייר ממנה מקצת מפני מראית העין (כח) . ומוציא מן הסהר ונותן לתוך שדהו(כט) כדרך המזבלין(ל): ה לא יפתח אדם מחצב (לא) בתחלה (לב) לתוך שדהו (לג) . עד שיהיו בו שלש מורביות (לד) . שהם שלש על שלש . על

רום

ח"נ. מדייר נ"א מדיר . שמנת נכה"י שמונת . ה לתוך נ"א בתוך . שיהיו בירושלמי שיהא וכ"ה נכ"י .

מן הסהר שלש רוחות וזוקפן לצד [אחר] של אמצעית ומדייר שם כמו כן בית סאתים ועושה אשפות בתוך שדהו ג' אשפות לבית סאה כדאמרן : נמצא מדייר בית ארבעת סאים. סאתים מצד זה של מחילה אמצעית וסאתים מצד [אחר] ואשמעינן מתניתין דשרי לדייר בית ד' סאין קודם שיעשה ממנה אשפות אבל טפי לא שלא יאמרו לדייר שדהו מתכוין : מפני מראית העין . שלא יהא נראה כמתכוין לזבל שדהו אם עושה את כולה סהר : כדרך המזבלין. ג' אשפות לכל בית סאה ואין הלכה כרשב"ג : ה מחצב . מקום בתוך שדהו שחוצבין ממנו אבנים לבנין אם היה מכוסה עפר ולא היה נראה אין פותחין אותו בתחלה בשביעית שהרואה אומר לתקן שדהו הוא עושה כדי לזרוע בתוכו ולא להוציא האבנים לבנין : עד שיהא בו שלש מורביות . שיהיו נגלים ונראים מאותו מחצב קודם שביעית שלש שורות של אבנים . °שכל שורה מהם שלש אמות

מתחלף שנייהם ממולא הגרון דוגמא דבית השלחין דמתניתין ב פרק לעיל: נמצא מדייר בית ארבעת סאין . מ"ש הר"ב בדבור עוקר וכו' ועושה אשפות כו' . היינו לאחר שדייר בית ארבע סאין כדמסיק הכא ואשמעינן מתניתין וכו'. וטעמא דעושה אשפות מפורש בהר"ש מדמקשה בירושלמי *)אמתני' ב פרק ד' שדה שנדיירה לא תזרע במוצאי שביעית ש"מ דאסור לדייר. ומשני **)מתניתין הגולה להעמיד צאן בתוך שדהו . ופי' הר"ש דלהעמדה בעלמא עושה הסהר. ולאחר כך מאסף כל הזבל ועושה אשפות וכו'.ולפי' זה הייט סיפא דמתניתין ומוציא מן הסהר וכו' . דדוקא בכה"ג שרינן לעשות סהר וכן פירש הראב"ד בהשגתו פרק ב' . אבל הרמב"ם מפרש דסיפא דמוציא לא קאי ארישא אלא ענין בפני עצמו לאשמעינן דכמו שמוציא זבל מחצרו כדרך המזבלין הכי נמי רשאי להוציא מן הסהר ובעושה סהר בתוך שדהו רשאי להניח הזבל כן . ומפרש לנדיירה דלקמן דהיינו מזבלה ממש בלא העמדת הצאן אלא דנקט לישנא דדיר הצאן כן נראה מדבריו בחבורו פרק א' . ועל פי הדברים האלו תבין דבריו שבפירוש המשנה : רבן שמעון בן גמליאל אומר בית שמנת סאין . הר"ש הביא עלה ירושלמי תני רשב"א אומר אם רצה תוקע יתד בארץ ועושה ארבעה סהרות מד' רוחותיה של ח' סאין . ועל פי זה כתב ורבן שמעון בן גמליאל שרי עד ח' סאין שסובר דהא רשב"א היינו הא דרבן שמעון בן גמליאל . אבל הרמב"ם מפרש שרשב"ג מתיר לעשות סהר מכל צד מצדי הסהר הראשון . ויהיה בית ח' סאין חוץ מהסהר הראשון שסובר הא דרשב"א לאו היינו דרשב"ג ושלש מחלוקות בדבר : ומוציא מן הסהר . פירשתיו בדבור נמצא מדייר כו' : ה שלש מורביות שהם שלש על שלש

ברום

מלאכת שלמה

לבריות לעמוד שם . ה"ר יהוסף ז"ל . ירושל' תני בכל שאין סהרים במחצלאות ובקש ובאבנים ואפי' שלש חבלים זה למעלה מזה ובלבד שלא יהא בין סהר לסהר כמלא סהר אותו המקום חולב בו וגוזז בו ומוליך ומביא את הצאן דרך עליו : ומוציא מן הסהר . בירוש' בעי אי צריך להמתין עד שיפסיקו עובדי עבודה ולא איפשטא . ומוציא מן הסהר כתב ה"ר יהוסף ז"ל נ"ל דהא לא קאי אלא ארישא דהמדייר את שדהו ובא לומר שמותר להוציאו ולא אמרי' שהוא אסור להוציאו משום דאז תהיה השדה שדיירה מזובלת אלא מותר ע"כ : ה לא יפתח אדם מחצב בתחלה בתוך שדהו . כתב הר"ש שירילי"ו ז"ל הכוונה לפרש שהבור מכוסה בארץ ואין ניכר על פני השדה עד שחופרין ומגלין אותו ומסירין העפר מעל גביו וזהו לשון פתיחה וכשלא התחיל לפותחו מערב שביעית ובא לפותחו עתה בשביעית בתחלה אסור לפתוח המחצב אא"כ יהא שיעור המחצב כ"כ גדול שיהא בו שלש מורביות ופי' בערוך נדבכין דהיינו שורות כמו מורביעות והעי"ן נבלעת והשיעור דשלש מורביות הן שלש על שלש דהיינו ט' על רום שלש אמות דשיעור השלש מורביות כ"ז אבנים גבהן אמה ורחבן אמה על אמה דכשהמחצב יש בו כל כך אבנים מידע ידעי דלצורך אבנים לבנין קעביד ולא משום שדה ומה שפי' ר"ש ז"ל בשיעור האבנים אין נראה בעיני ע"כ . אמר המלקט והוא רבינו שמשון ז"ל פי' ג"כ בסוף דלכאורה לישנא דמתני' משמע כ"ז לשלש המורביות ושמא כל אבן ואבן שיהא של אמה על אמה ברום שלש אמות וניחא טפי דלפי שהאבנים ארוכות קרי להו מורביות כמו מורביות של ערבה דפ"ד דסוכה וכן מורביות של תאנה דבפ' שני דתמיד ע"כ אלא דבריש דמילתיה פי' מורביות לשון נדבכין שיש בכל אחת ואחת מן המורביות שלשה אמות אורך ורוחב על רום שלש דהיינו כ"ז אבנים של אמה על אמה לכל מורבית ומורבית ע"כ: עד שיהיו בו שלש מורביות . פי' ר"ע ז"ל שיהיו גלוין ונראין וכו' . וכתב עליו ה"ר יהוסף ז"ל קשה דהא לא נאמר במשנה עד שיראו בו אך לשון המשנה הוא שיהיו בו שמשמע שאינו מקפיד אלא שיהיו בו אבנים הרבה כי כשאין בו אלא מעט אבנים הרואה סובר שבודאי אינו עושה את הדבר אלא כדי לסקל את שדהו אבל כשיש בו אבנים הרבה שהוא סלע גדול בודאי שאינו חושש על הקרקע אלא על האבנים כיון שיש בו

כל

*) נ"ל ממתניתין . **) כיני מתניתין .

יכין תפארת ישראל יכין

כו) סאתים מכל צד למחילה אמצעית : כז) ר"ל סאה מכל צד לסהר הראשון : כח) שיחשדוהו כמזבל שדהו : כט) ר"ל אחר שנתמלאו הסהרים מוציא הזבל לאשפות : ל) ג' אשפות לב"ס וכמ"ב: לא) שטיינברוך בל"א.והוא סלע מחובר לא יחצוב משם אבנים לבנין אם היה המחצב מכוסה בעפר:לב) ר"ל בלא נטל משם קודם שביעית : לג) דסקול אסור כפ"ב מ"ג.דמחזי כמפנה השדה לזריעה: לד) ר"ל שיהיה קודם שביעית מגולה מאותה סלע כדי לעשות

ממנו

משנה ראשונה

שבמשמיפין כדאשכחן לענין מלמול במס' עירובין פ"ב : רשב"ג אומר בית ח' סאין . נראה דהלו בית ח' סאין אינו מדייר כאחת אלא בית סאתים בתחלה ובכתחלה עושה עוד בית סאתים וכן שלישי ורביעי כמו לת"ק בארבע . אבל ר"ש בן אלעזר בירושלמי שאמר תוקע יתד בארץ ועושה ארבע סהרות כו' משמע דבבת אחת נמי שרי כיון שאין שם מחילה אין גבול מתי נתמלא בית סאתים . וזה נראה טעם הרמב"ם שמפרש דרשב"ג שרי ח' סאין חוץ מן הסהר הראשון דכיון דאינו עושה כולם כא' אלא סאתים סאתים כמה דבעי עביד ובלבד שישייר מקצת וי"ל דר"ש בן אלעזר מודה בהא לרשב"ג ולא כתוי"ט שכ' להרמב"ם שלש מחלוקת בדבר זה . ומיהו לענין בת אחת משמע דפליג רשב"א את"ק ורשב"ג דמתני' וגם זה אינו מוכרח : היתה כל שדהו בית ארבעת סאין . וה"ה אם כולה בית סאתים תשייר כדפי' לעיל : ומוציא מן הסהר ונותן לתוך שדהו . הר"ב פי' דאדלעיל קאי וכ"כ הר"ש והראב"ד. והרמב"ם מפרש דמלתא אחריתא הוא ולא במדייר בתוך שדהו קאי אלא כל מקום שיש לו דיר מותר להוציא הזבל לעשות אשפות . ונראה משום דסד"א דוקא מחצירו התירו להוציא שיאמרו לנקר חצרו עושה ואינו נראה כמזבל אבל מן הדיר לא התירו קמ"ל . והא דלא ניחא לי' להרמב"ם לפרש דאדלעיל קאי כפי' הר"ב ז"ל דלשון נותן לתוך שדהו משמע שהדיר אינו בתוך שדהו : ה לתוך שדהו . שדהו דוקא דבשדה חבירו מותר הכל כמ"ש הר"ב במתני' דלקמן : שהם שלש על שלש . מפי' הר"ב משמע דמשמע אבנים של כל מורביא מוכחות זו בצד זו ולכך מצריך שתהא כל אבן רום שלש.אבל אם נפרש שמוכחות זו ע"ג זו אין בכל אבן רק אמה על אמה ברום אמה וכ"כ הרמב"ם בחבורו . ולכאורה נראה שפי' הרמב"ם מוכרח דאי רום אבן ג' פשיטא שיש בה משוי יותר משני בני אדם ותנן גבי גדר בתחלי' דלקמן אם יש בה משוי שנים יטלו כולן וכן אם התחיל מערב שביעית יטלו והכא למה לי כ"ז אבנים בעבר שני וכ"ש אם היו בה מערב שביעית. אבל אם האבן אינה אלא רום אמה אפשר

שאין

ציונים

היתה כל שדהו . שם ה"ט : ומוציא מן הסהר . שם פ"ד : ה לא יפתח . שם ה"ו :

ראשון לציון

פ"ד [תוי"ט סד"ה] סהר לשון הר"ב כו' דוגמא דבית השלחין דבמתני' ב' כו' ועי' עירובין פ"ב מ"ג בפי' הר"ב ובתי"ט :

חדושי מהרי"ח

דכשמזבל יותר מכשיעור אזי מתפשט הזבל ברחוק על פני כל הבית סאה ונראה כמזבל ופשיטא שחולק ר' מאיר על משנה ב' אף על ת"ק שאמר מוסיפין על האשפתות דהשתא במקום אחד אסור לר' מאיר ליתן יותר מכשיעור כ"ש בג' מקומות דיותר מתפשט אם לא שתאמר שהפי' מוסיפין על המשפלות היינו שיעשה אשפות פחות משלשה אבל דוחק אלא כמ"ש ור"ש נשר עד הבא :

תוספות רע"ק

משנה ה [אות יח] בהרע"ב ד"ה עד שיהא . (שכל שורה מהם וכו') והרמב"ם בחבורו כתב ופצל ממנה שבעה ועשרים אבנים ברבוע ג' ע"ג ברום ג' כל אבן מהם אמה על אמה ברום אמה . מבואר דמפרש למשנתינו דג' שורות יחד הם ג' אמות אורך על ג' אמות רוחב ועל רום ג' אמות . גם מלשון ופצל ממנה משמע דבעינן שפסל מהם האבנים האלו קודם שביעית וכמ"ש הרמב"ם בפירושו וכ"כ הר"ש והרא"ש בשמו :

תוס' אנשי שם

ורא"ב"ע נמי לא פליג אלא כשא"ל בביתו שיעור כזה אבל בי"ל בביתו . א"נ כשהתחיל להוציא מערב שביעית.מודה דרשאי להוציאו מעט מעט ובכרא דסלו ומגרפו ס"ל נמי כרא"ב"ע . ועפ"ז תמוה לי הר"ב דהל"ל בהא דרא"ב"ע עד שיהיו לו עשר משפלות כא' . ולהפתרון הראשון . בשא"ל בביתו לכו"ע אסור ול"פ אלא כשי"ל. בביתו דלרבנן מותר להוצי' מעט מעט דסלו ומגרפו מוכיחין עליו ולראב"ע אסור עד שיוציא כל השיעור בב"א דל"ל סלו ומגרפו מוכיחין.ועי' בש"ח : ד תוי"ט ד"ה נמצא כו' דדוקא בכה"ג כו'.עי' במה"פ כאן שהק' לפ"ז דל"ל למיתני ומוציא מן הסהר הא בי' איירי' ועוד מאי האי דקתני ונותן לתוך שדהו הא הסהר כבר הוא עומד בשדה . וכי שאשפות אחר עושה נ"ל במקום אחר בהשדה ולא באותו מקום שהעמיד הסהר. והכי הו"ל למיתני ויעשה מן הסהר כדרך המזבלין ע"ש : בא"ד ה"נ רשאי להוציא מן הסהר . דמאו דתינוח כשמוציא מן הסהר והוא מקום שאין מקפידין לפנות הזבל בכל פעם כדרך שמפנין מהחצר א"כ נראה כמו שמוציא לזבל שדהו קמ"ל דאפ"ה שרי . א"נ איפכא משום דאיכא צד קולא בסהר יותר מבחצר משום דדחיקא יש המקום שהבהמות עומדין שם ומתמלא זבל וה"א דאף קודם הזמן ששנינו לעיל מותר קמ"ל דדין הסהר כדין החצר . הג"ה : ה בר"ב ד"ה עד שיהא כו' ג' שורות כו' . ל' הר"ש כדי ג' שורות כו' ונ"ע שאם

רום שלש לה). שיעורן עשרים ושבעה אבנים לו): ן גדר לז) שיש בו עשרה אבנים של משאוי שנים שנים לח) הרי אלו ינטלו לט). שיעור גדר עשרה טפחים. פחות מיכן מ) מחצב וגוממו עד פחות מהארץ טפח מא). בד"א מב) מתוך שלו. אבל מתוך של חברו. °מה שהוא רוצה יטול מג). בד"א מד) בזמן שלא התחיל בו מערב שביעית. אבל אם התחיל בו מערב שביעית. מה שהוא

רוצה

אמות אורך ושלש אמות רוחב ברום שלש אמות שנמצאו שם ע' אבנים שכל אבן *)הוא אמה על אמה ברום ג' וכן בכל שורה ושורה הרי כ"ז אבנים לשלש שורות ובהכי ניכר שלצורך אבנים לבנין הוא מוציאם ולא לתקן שדהו: ן של משאוי שנים שנים. שיש בכל אחת מהן משאוי שני בני אדם: הרי אלו ינטלו. כלן ואפי' הקטנות שבהן ולא מתחזי כמפנה הגדר לעשות מקומו שדה: פחות מכאן מחצב. ואינו נוטל כולו אלא גוממו ומניח מן הסלע בארץ טפח כדי שלא יהא ראוי לזריעה: במה דברים אמורים. האי דלא יפתח מהגב והאי דגוממו: מה שהוא רוצה יטול. דלא מיחזי כמתקן שדה כיון דלאו דידיה הוא ואפי' בשלו נמי לא מיחזי כמתקן שדה אם התחיל ליטול °מערב שביעית:

שמעתן

*) נ"ז היא.

ברוס ג'. פי' הר"ב ע' אבנים שכל אבן היא אמה על אמה ברום ג' אמות. ומסיים הר"ש לפי שהאבנים ארוכות קורין להן מורביות מלשון מורביות של תאנה דפרק ב דתמיד. מורביות של ערבה דפרק לולב וערבה. ונראה ששרש השם רבה והיו"ד בא במקום הה"א והמ"ם נוספת כדרך השם הנגזר מן הפעל. ועי' ספ"ג דאהלות: ן הרי אלו ינטלו. ל' הר"ב ואפי' הקטנות שבהן. ומסיים הר"ש דאילו גדולות אפי' א' ואפי' מונחת בארץ ואפילו שלא נטלות על הכתף תנן לקמן דבאות מכל מקום במ"ט: פחות מכאן. זה לשון הרמב"ם בחבורו פ' ב' היה פחות מעשרה או שהיו פחות מעשר אבנים או שהיו אבניו קטנות ממשאוי שנים ע"כ. ומ"ש הר"ב ומניח מן הסלע וכן

כתב

ח"ג, ושבעה בנ"נ ושבע וכ"ה גירוש'. ן עשרה ניחוש' עשר וכן עיקר. וגוממו עד נ"מ וגוממו עם. בד"א גירו' נחלקה משנה זו לשתים וכאן מתחיל מ"ו וכ"ה בנ"מ. יטול בנ"מ נוטל.

מלאכת שלמה

כ"כ סורת רב ע"כ: ן של משאוי שנים שנים. שכל אבן ואבן מהעשר שתים מהן משאוי של חמור כנהוג בארץ ישראל באבנים שקורין זוויא"ש ואין לפרש דאדם נושא אותן שתים שתים דהיינו אבני כתף. ועוד דשתים שתים הוה לי' למתני דאבן לשון נקבה היא כדכתיב והאבן הזאת. פחות מכאן מחצב. היה הגדר פחות מעשרה טפח או שהיו בו פחות מעשר אבנים או שהיו אבניו קטנות ממשוי שנים נוטל עד טפח סמוך לארץ כ"כ הרמב"ם ז"ל ולי נראה לפ' פחות מכאן שלא היה גבוה כ"כ ואפשר שהוא רחב הרבה הרי הוא כמחצב וצריך כ"ז אבנים גבהן אמה ורחבן אמה על אמה וגומם הגדר עד טפח סמוך לארץ שלא יהא מתקן הקרקע וגוממו דקתני ארישא ור"ל גוממו עד שיעמיק בארץ טפח והיינו פחות מן הארץ שאין גוממה שוה לארץ בפחות טפח כן נראה לי דאי כפי' הרמב"ם ז"ל ה"ל למתני וגוממו גבוה מן הארץ טפח. בד"א. אגדר קאי. אבל אם התחיל בו בגדר מערב שביעית להורסו מה שהוא רוצה יטול ונוטל עד גלוי היסוד. הר"ש שירילי"ו ז"ל. ופי' ה"ר שמשון ז"ל הוא מה שהביא כבר ר"ע ז"ל והוא קרוב לפי' הרמב"ם ז"ל. ובערוך פי' מחצב כלומר גדר קטן שהוא פחות מעשרה טפחים קרוי מחצב וכן משמע מן הירושלמי. דגרסי' בירוש' ר' חייא בר אבא שאל הכא את אמר שיעור גדר עשרה טפחים במה אנן קיימין אם כשהיו שני נדבכין ניתני שמונה טפחים אם כשהיו שלשה ניתני י"ב טפחים כההן בריש פי"ד דמס' אהלות. ומשני א"ר יוסי הכא נמי שלשה נדבכין שהן י"ב טפח כדתנן התם מיהו כשבא לסתת האבן ולהושיבה בבנין מחסר הלי טפח מלמטה והאי טפח מלמעלה וכן בנדבך השני דנדבך הראשון הסמוך לארץ אינו מסתתו אלא השני והשלישי הרי עשרה טפחים בג' נדבכין. תני פחות מכאן אינו לא גדר ולא מחצב ופליגא אמתני'. עוד גרסי' בירוש' תני א"ר יהודה בד"א דגוממו עד פחות מן הארץ טפח בזמן*) שנתכוון לתקן שדהו אבל אם לא נתכוין לתקן שדהו אפי' יותר מכאן מותר. אמר רשב"ג בד"א שלא נתכוון לתקן שדהו אבל אם נתכוון לתקן שדהו אפי' פחות מכאן אסור פי' אע"פ שמשייר יותר מטפח אמר ר' ביבי הורי ר' ייסא לקולא כר' יהודה וע' בכ"מ פ' שני דה' שמטה ויובל שכ' דרבינו ז"ל גורס הורי ר' ייסא לחומרא וגם הגיה שם בדברי ר' יהודה בד"א שנתכוון לתקן שדהו אבל לא נתכוון אפי' יותר מכאן מותר ע"כ ותימה דברישא נקט לשון יטול ובסיפא נקט נוטל: בפי' ר"ע ז"ל. הרי אלו ינטלו כולן. כתב עליו ה"ר יהוסף ז"ל פי' זה קשה שהיה לו לומר הרי זה ינטל כיון דקאי אגדר ע"כ. עוד כתב על מה שפי' ר"ע ז"ל ומניח מן הסלע בארץ וכו'. כ' קשה שהרי לא מיירי בסלע אלא בגדר לפי פירושו ואפשר דט"ס הוא וגרסי' ומניח מן הגדר אך אם היינו מפרשים דהאי וגוממו לא קאי על מה שלפניו פחות מכאן מחצב אלא קאי ארישא דקאמר הרי אלו ינטלו ועלה קאמר וגוממו וכו' וקאי נמי על מחצב שאינו רשאי ליטלו כולו הוה מתיישב הלשון טפי וכן נראה עיקר וה"פ דמתני' גדר שיש בו עשרה אבנים וכו'. הרי אלו העשר אבנים ינטלו ועלה קאי וגוממו וכו' כלומר ולא אותם העשרה אבנים בלבד הוא נוטל אלא גומם את כל הגדר עד פחות וכו' אלא שהפסיק באמצע בדבר אחר לפ' מה נקרא גדר ושיעור גדר עשרה טפחים כדי לומר אח"כ על שניהם פחות מכאן מחצב כלומר אם היו האבנים הגדולים פחות ממשאוי שנים או שהי' גבהו פחות מעשרה טפחים דינו כמחצב שצריך שיהא בו שלש מורביות וכו' וצ"ע עכ"ל ז"ל. עוד כתב ז"ל וז"ל בס"א גרסי' כאן מתני' דהמוזב נפנים וכו' דלקמן בפ"ד משנה ו' וצ"ל דטעות הוא שם דאף

באותו

---

*) לפ"ז לא הי' להכ"מ מה להגיה כדברי ר"י אבל בכ"מ מבואר שהי' הגי' לפניו בד"א בזמן שלא נתכוין לתקן שדהו אבל אם נתכוין כו' וע"ז הגיה שצ"ל בזמן שנתכוין וכו' ודברי הכ"מ אלו אינן מובנים דהר"מ פוסק בחבור כהד"א לקולא אף שבפ' פוסק לחומרא:

יכין תפארת ישראל יכין

ממנו שלש שורות. שיכטען בל"א: לה) ר"ל כל שורה יהיה שלש אמות אורך על נ"א רוחב ברום שלש אמות: לו) לג' השורות. וכל אבן אמה על אמה ברום שלש אמות: לז) שעומד בשדה: לח) כ"א משוי ב' בנ"א דאז מוכח דלבניין נוטלן. והקילו בגדר טפי מבמחצב. משום דמחצב הוא מקרקע עולם ומחזי טפי כמתקן קרקע לזריעה. אבל גדר. שאבניו תלוש ולבסוף חבור הוא. ליכא למגזר כ"כ וסגי בהכי: לט) אפילו הקטנים. דמדהיו האבנים ככר בבנין סגי בהכי. וא"ל ג' שורות כלעיל: מ) שהיה הגדר פחות מגובה י"ט. או שהיה פחות מי' אבנים. או שהיה כל אבניו כל א' וא' פחות ממשא ב' בנ"א: מא) ר"ל מניח טפח מהגדר ממעל לארץ. שלא יהיה ראוי לזריעה וכ"ש במניח טפי דשרי: מב) שלא יפתח ושלא יגוס פחות מטפח לארץ: מג) דהרי לא יתכוון לתקן שדה חבירו:

אפי'

משנה ראשונה

שאין בה משוי שנים. ומיהו עדיין אינו מיושב דלקמן שרי בהתחיל ערב שביעית משמע השתא כל דהו והכא למה לי שלש מורביות ואפשר במחצב אינו התחלה בפחות משלש מורביות. ומיהא אפשר דאין לדמות מחצב לגדר דגדר שאני דמוכח טפי דלבנין בעי לה שאין דרך לפרוץ הגדר לעשות מקומו שדה שהוא דבר מועט. א"כ התם שנוטל משם האבנים כולם הגדולות מוכיחות על הקטנות דלבנין בעי להו. והכא פוחת הוא ואינו נוטלן אסור שמא יטול אח"כ הקטנות לבד. ועוד הכא איכא נמי חשדא דעודר כמ"ש הר"ש: ן שיעור גדר עשרה טפחים. ואם אינו גבוה עשרה לא יטול כולם אלא גומם עד טפח כדמסיק. והטעם כשגבוה עשרה הוי דבר חשוב ואין דרך לפנותו משום מקומו שאינו אלא דבר מועט ומוכח דלבנין בעי לה ופחות מכן לא מוכח: עד פחות מהארץ טפח. טפי ה"ל למיתני עד גובה טפח ולשון הרמב"ם נוטל עד שיניח טפח סמוך לארץ. וקצת קשה דבמתני' דלקמן תני מניח את הנוגעות בארץ ולא הזכיר טפח. ושמא סמיך אדהכא. א"נ יש לחלק דגדר שמקומו דבר מועט לא מינכר השיור בפחות מטפח ולקמן שהאבנים ע"פ כל השדה או של גל רחב בנוגעות סגי: אבל אם התחיל מערב שביעית כו'. לא ידעתי טעם ההיתר בהתחיל וכי משום שתיקן שדהו בערב שביעית יהא מותר גם בשביעית. אלא דבירושלמי איכא פלוגתא בהא דשרינן במתני' דהכא היכא דאיכא למימר דלבנין בעי להו דאיכא מאן דאמר התם דאפילו מתכוון לתקן שדהו כגון למוצאי שביעית שרי כיון דליכא חשדא דאמרינן דלבנין הוא צריך ואיכא מ"ד דדוקא שהוא עצמו מתכוון ג"כ לבנין שרי אבל מתכוון לתקן השדה לעולם אסור. והביאו הר"ש במתני' דלעיל.

וכשאת

ן גדר. שם ה"ו: בד"א. שם ה"ח:

תוספות חדשים

מ"ו [בר"ב ד"ה] פחות כו' בארץ טפח עכ"ל. וכן כתב הר"ש וכ"כ הרמב"ם פ"ב מה"ש ולישנא דעד פחות לא מתיישב לפ"ז והרמב"ם בפירושו כתב ומניח פחות מטפח ע"ש לפי דעת הר"ש והר"ב נ"ל שלשון משנה זו נמשך אחר לשון מ"ד פ"ב דכלאים ע"ש:

תוספות רע"ק

משנה ו [אות יט] מה שהוא רוצה יטול) אפילו הוא קבלן. הרמב"ם בחבורו. ע' במשנה ט' במ"ש הרע"ב בפי' א': [אות כ] שם בהרע"ב ד"ה מה שהוא רוצה וכו' מערב שביעית) וכתב הרא"ש דמזה נסתר פירוש הרמב"ם במתני' דלעיל שכתבתי שם בגליון:

תוס' אנשי שם

היה ג' בכם שלש על שלש כמו שהוא לפנינו. מבואר כדעת הר"מ שהובא בתוס' ר"ע. דאלו לפי' היה צ"ל של שלש על שלש. ועי"ל במ"ז: ן בר"ב סד"ה של משאוי כו' שני בנ"א. קן פי' גם הר"ש והרא"ש והר"מ והוא מדוקדק בל' המשנה דשנים ל' זכר ואבן ל' נקבה כמ"ש גם מ"ש וכן דקדק לק' במ"ו לכתוב שתים של משאוי שנים שנים. וצ"ל דכאן במשנתינו מלת עשרה ט"ס וצ"ל עשר וכן לק' במ"ז צ"ל אם יש בהן כעין ולא במ"ס וכ"ה בירוש'. ודברי הריבמ"ל שבש"ס החדשים דפי' דשנים קאי אאבנים. צ"ע: במשנה עשרה טפחים. דכשיש בו שיעור זה מוכח שהוא גדר ואין דרך לפנות גדר ולזרוע מקומו אלא לבנין. פחות מכאן נראה כתל שבשדה ומחזי כמפנהו לזרוע מקומו.(לה"מ): בר"ב ד"ה פחות מכאן מחצב ואינו נוטלו. כ"כ גם הר"ש ומשמע דמפ' מחצב שהוא פעל ונקודה בשו"א המ"ם. ונפתח החי"ת. וק' לכאורה דל"ל להא למתני ב' פעלים זאח"ז מחצב וגומם. ותו דיקשה עליהם מהירוש' שהובא בס' מ"ש כאן והביאו גם הר"ש. ומצאתי בהרא"ש שנדפס בס' פי' שנים שכתב פחות מכאן בגדר או במחצב אינו נוטל כולו אלא מניח כו' וכן מצאתי בהר"ש במשנה הקודמת שהביא ממשנתינו ל' היה במחצב אסור ליטול כולו ע"ש. ועפ"ז מיושב דבנה מחצב וגומם להשמעי' דפחות מכאן קאי גם אמ"ה. וה"ק פחות מכאן מחצב בכך דמחצב וגומם בכך הגדר עד פחות כו'. והירוש' לא לפלוגי על משנתינו קאתי אלא לפרושי דפחות מכאן קאי גם אמחצב וה"ם פחות מכאן אינו לא מחצב ולא גדר ר"ל אין בו דין מחצב

וגומם

רוצה נוטל מד): ז אבנים שזעזען המחרישה מה). או שהיו מכוסות ונתגלו. אם יש בהם שתים של משאוי שנים לח). הרי אלו ינטלו לט). המסקל את שדהו מו). נוטל את העליונות. ומניח את הנוגעות בארץ מז). וכן גרגר של צרורות מח). או גל של אבנים מט). נוטל את העליונות. ומניח את הנוגעות בארץ. אם יש תחתיהן סלע או קש. הרי אלו ינטלו נ):

אין

ז שזעזען המחרישה. ואפילו לא זעזעתן אלא שעתידה לזעזען הוי כאילו זעזעתן: הרי אלו ינטלו. כולן אגב אותם שתים: המסקל שדהו. שמסלק האבנים מן השדה לשון סקלו מאבן (ישעיה סב): ומניח את התחתונות הנוגעות בארץ. דבהכ"ג לא מחזי כמתקן שדה: גרגיר של צרורות. גל של אבנים קטנות: אם יש תחתיהן סלע או קש. לא מחזי כמתקן כיון דאין

המקום

כתב הר"ם והוי לאו למימר מן הגדל: ז המסקל את שדהו. מפני שהוא צריך להבנים. ל' הרמב"ם בחבורו פ"ב. [*ירושלמי פריך בפ' דלעיל אדתנן התם במשנה ג מסקלין עד ר"ה כו'. תמן תנינן המסקל נוטל את העליונות ומניח את הנוגעים בארץ וכא את אמר הכין אמר ר' יונה כאן בתלוש כאן במחובר. ומן התימה בעיני שהרמב"ם בפ"ב שהעתיק למשנתנו דהכא ובפ"ג העתיק למשנה דפרק דלעיל ולא פירש דזו בתלוש וזו במחובר]: גרגר. מלשון שנים שלשה גרגרים בראש אמיר (ישעיה יז) הר"ם:

לא

הג"ה. נוטל בירושלמי יטול. ז בהם בירושלמי בהן וכן עיקר. המסקל בירושלמי והמסקל. וכן גרגר כו' בד"ס ל"ג הל זו הגהה עד הנוגעות בארץ. גרגר בירושלמי גרגיר וכ"ה בר"ב.

מלאכת שלמה

באותו ספר גרסי' לה לקמן נ"כ ותרתי למה לי ע"כ: ז אם יש בהם שתים של משאוי וכו'. בברייתא בירושל' פליגא אמתני' ומוכרחא דבכל אחת ואחת בעי' משוי של שנים שנים: גרגר של צרורות. מפני קטנותן קרי להו הכי מלשון שנים שלשה גרגרים בראש אמיר: גל של אבנים. גדולות ואית דגרסי גרגר בסי"ן וכן הוא שם פרק שני*). ומחק הר"ר יהוסף ז"ל ממשנתו מלות או גל של אבנים וכתב וי"ס אחרים דגרסי לי' וקשה דהא היינו רישא המסקל את שדהו מגל של אבנים ע"כ. וכ' ה"ר שלמה סירילי"ו ז"ל דבירוש' מפרש דהאי בבא לאו משום שביעית נקטה אלא אפי' בשאר ימות השנה אמוטי' לאסור ללקט צרורות מתוך שדה חבירו שבבקעה משום דרוצה לקיימן דכי מנכש העשבים הרעים מן הזרוע יהיב להו עלייהו כדי שלא יצמחו כ"כ מהרה

אבל

*) א"ה לכאורה כוונתו שהרמב"ם פ"ב מה' שמטה שהלכה כי מקום לפני זה והנחנו הכנסנוהו בתוך הליונים. אבל לפנינו שם הגי' גרגר.

תפארת ישראל

יכין

מד) אפילו בשלו. שכשיחרוש יזעזעו ומדהו"ל כמטולטלות כבר דהא מוכח שהניחן שם שישתמשו עד שיצטרכם לבנין. משא"כ מחלב מחובר מתחלת הבריאה ונגלה חברם בבנין בקרקע. להכי קילא נמי מגדר. ושני בב': מו) אבנים מטולטלות לגמרי. ורוצה בהם לבניין: מז) דהו לא נחזי כמתקן לזריעה. ומיירי באין בהן ב' של משא ב' בנ"א: מח) גל אבנים קטנים: מט) גדולות: נ) כולן. דהמפסיק דבר הרי ניכר שאינו מפנה לזריעה. נמצא שיש בהיקול ה' חלוקי דינים. א) מחצב שמחובר מימי בראשית. מפורש דינו במשנה ה'. ב) גדר שהיה תלוש וחברו בבנין. מפורש במשנה ו'. ג) אבן תלוש שנתחבר ממילא. מפורש ברישא דמשנה ז'. ד) אבן מטולטל לגמרי מפורש בסיפא דמשנה ז'. ה) אבני כתף

מטולטלות

משנה ראשונה

והשתא י"ל דלמ"ד דדוקא מתכוון לבנין שרי. בהתחיל ערב שביעית היינו שהתחיל לא יתכנס בבנין דהשתא מידע ידיע גם עכשיו בשביעית לבנין מתכוון כיון שפוסק בבנין והלכך בכל ענין שרי. אבל למאן דשרי אפילו מתכוון לתקן השדה קשיא מאי מהני התחיל. והרמב"ם בפ"ב אחר שהעתיק משנתינו כתב בד"א כשנתכוון לתקן שדהו או שהתחיל ליטול בשביעית. אבל אם לא נתכוון לתקן שדהו או שהתחיל ליטול מערב שביעית נוטל בשביעית כל מה שירצה מכל מקום וגומם עד לארץ ע"כ. נראה שפוסק כמ"ד לקולא דכמתכוון לתקן שדהו נמי שרי כשניכר למראית עין שלצורך בנין נוטל והכי תניא בירושלמי הורה ר' יישא כדון תני לקולא. אלא שצ"ע דברישא כתב כשמתכוון לתקן שדהו או שהתחיל בשביעית. משמע דהתחיל בשביעית אפילו לא נתכוון לתקן שדהו אסור. ובסיפא כתב אבל לא נתכוון לתקן שדהו או שהתחיל מערב שביעית מותר בכל ענין משמע דבלא נתכוון אפילו התחיל בשביעית מותר. ונראה דמלת או ברישא ט"ס הוא וצ"ל שנתכוון לתקן והתחיל בשביעית דתרתי לריעותא איכא הלכך אסור עד שיהא שם עשר אבנים ובסיפא בחדא לריעותא בכל ענין מותר. אבל קשה דבמתני' דלקמן המסקל את שדהו נוטל את העליונות ומניח את הנוגעות בארץ. וגם העתיקה הרמב"ם וכתב בלשון זה המסקל שדהו בשביעית מפני שצריך לאבנים נוטל את העליונות וכו' וזה סותר לדבריו דלעיל שכשאינו מתכוון לתקן שדהו מותר ליקח מכל מקום וגומם עד לארץ וכאן למה צריך להניח הנוגעות בארץ. ולכן נ"ל שדבריו גבי מסקל הם עיקר ודעתו לפסוק הלכה כמ"ד לחומרא וכמ"ש הכ"מ שהיה גורס ר' יישא הורה כדון תני לחומרא. ודבריו במתני' דהכא הגירסא שלפנינו מוטעת שכן נראה בשינוי הדפוס שהגיהו בדבריו ואולי הגירסא האמיתית בדבריו היתה כמ"ד לחומרא כדמוכח מדבריו גבי מסקל בהדיא וגם לקמן הוכחנו שזו היא דעתו. ונחזור לפי' המשנה דלמ"ד לחומרא יש ליישב הטעם דהתחיל בערב שביעית מותר כדפי' לעיל ולמ"ד לקולא צ"ע. ובפ' דלקמן מ"ד נמי מוכח היתר התחיל הכא משום שנכנס בבנין כדפי': ז אבנים שזעזען המחרישה. שיש לך אבנים שאין המחרישה מזעזען כמו הר שכולו סלע שמגדל אבנים והיינו מחצב דלעיל מ"ה שנחצב בו שיעור אחר. אבל אלו אינם מגידולי המקום זה והמחרישה מזעזען והלכך לא מיחזי כמפנה לעשות מקומן שדה שהרי היה יכול להמתין עד שתזעזען המחרישה ויטלינם מיד בלא טרחא. וכן היו מכוסות ונתגלו. כלומר אפילו אין המחרישה מזעזען לגמרי אלא שע"י המחרישה נתגלו מן העפר שעליהם. ועכשיו הוא עצמו צריך לערות ולסלק העפר ואם דעתו לעשות מקומן שדה לא היה לו לערות אלא להמתין עד זמן המחרישה ומוכחא מילתא טפי דלבנין בעי להו והלכך סגי בשתים של משוי שנים אע"ג דבגדר בעי עשרה הכא מוכחא מילתא טפי אבל במסקל דבסמוך דליכא הוכחה כלל דלבנין בעי להו קא פסיק ותני מניח את הנוגעות בארץ אפילו יש בהן כמה של שנים שנים: המסקל את שדהו. בתוי"ט מייתי ירושלמי דרמי מתני' דהכא אמתני' דלעיל פ"ב תמן תנינן מסקלין עד ר"ה וכאן אמר נוטל את העליונות ומניח וכו' ומשני כאן בתלוש וכאן במחובר ע"כ. ולכאורה אין הדברים מובנים דמאי קושיא דהתם שאין מניח הנוגעות בארץ כדרך כל מסקל לזריעה ודאי דבשביעית אסור. והכא לא שרי אלא במניח כדמפרש בהדיא ודקאדי לה מאי קאדי לה. ומאי דפי' דלעיל מ"ה דאיכא פלוגתא בירוש' בגדר ומתגב דלעיל דלא שריך לפנות אלא אם יש שם אבנים של שנים שנים שניכר שלצורך בנין שקיל. ופליגי בה איכא מ"ד בדאיכא היכר אפי' הוא מתכוון לתקן שדהו מותר וכשאינו מתכוון לתקן לעולם מותר. ואיכא מ"ד דדוקא כשאינו מתכוון לתקן שריכן לי' ע"י היכר ובמתכוון לתקן לעולם אסור. ואמרינן נמי לעיל דבשהתחיל מערב שביעית נמי איכא היכר דלאו לתקן אתי דדמי כמאן דמפני מתוך של חברו. והשתא י"ל דכיון' דרמי הני משניות אהדדי קאי אליבא מאן דמתני לקולא דאפילו מתכוון לתקן שרי ע"י היכר ובאין מתכוון לעולם מותר וא"כ היכי תני בפ"ב מסקלין עד ר"ה דהתם בערב שביעית קאי ולא שרי ליה אלא עד ר"ה ומר"ה ואילך אסור ואמאי הא התחיל מערב שביעית לעולם שרי. והא דרמי לה אמתני' דהכא ולא כמי ממתני' דלעיל דתני בהדיא אם התחיל בערב שביעית מה שהוא רוצה נוטל דהתם מצינן למימר משום דתני רישא גומם עד טפח תני סיפא נמי שרוצה כלומר דבפחות מטפח נמי חשיב שיור ומ"מ בלא שיור לא סגי והיא דמסקלין עד ר"ה הא מר"ה ואילך לא היינו בלא שיור כלל. והלכך רמי לה מדהכא תני בשביעית עצמה מניח הנוגעות בארץ משמע שיור כל דהו ומכלל דהתחיל מערב שביעית לא צריך שיור כלל ואפילו מר"ה ואילך מותר ואמאי תני התם עד ר"ה ולריך לשנויי כאן בתלוש וכו' וכל זה לפי סברת מ"ד אפי' מתכוון לתקן השדה מותר ע"י היכר ומתילא בהתחיל מערב שביעית לא צריך היכר וקשיא ליה אמאי תני עד ר"ה התם ותו לא. אבל למאן דסבר לחומרא דדוקא באינו מתכוון לתקן מהני היכר אבל מתכוון לעולם אסור מעיקרא לא קשיא דהתחיל מערב שביעית נהי דלהוי מתכוון לתקן דמי מ"מ בלא היכר ודאי אסור ושפיר תני לעיל מסקלין עד ר"ה ומר"ה ואילך אסור דהתם בלא היכר ודאי אסור. ולפ"ז יפה עשה הרמב"ם שהשמיט שינויא דירוש' כאן בתלוש וכו' שהרי הוא סובר כמ"ד לחומרא שכתב כאן במסקל שהוא צריך לאבנים והיינו שאינו מתכוון לתקן השדה ואפ"ה אסור אא"כ מניח הנוגעות בארץ דאפי' אינו מתכוון בלא היכר אסור וה"ה בהתחיל מערב שביעית אסור בלא היכר ושפיר תני לעיל מסקלין עד ר"ה כיון דליכא היכר מר"ה ואילך אסור כשאינו מניח הנוגעות בארץ כדרך

סתם

ציונים

ז אבנים. שם ה"ס: המסקל תוס' מו"ק ו. מיי' שם ה"ו:

תוספות חדשים

משנה ז

[תוי"ט ד"ה] המסקל כו' וזו במחובר עכ"ל. ולפענ"ד דלק"מ דלכך דקדק הרמב"ם לכתוב מפני שצריך לאבנים וכוונתו דאי עושה באמת כדי לפנותו לזריעה אסור אף שיניח הנוגעות בארץ ולפ"ז לק"מ מפ"ב מ"ג דשם מיירי שמסקל לפנות שדהו לזריעה ועל כן אינו רשאי אלא עד ר"ה וגם שם מיירי שמסקל אפי' אותן הנוגעות בארץ ולכך אינו רשאי אלא עד ר"ה משא"כ כאן דמיירי בשביעית עצמה ע"כ אינו רשאי אלא לצורך אבנים ומ"מ מפני מראית עין צריך להניח הנוגעות בארץ וקושית הירו' איני יכול להבין כלל ואפשר שזה כוונת הירושלמי בתירוצו זו במחובר פי' שלוקט מהמחובר לארץ דהיינו הנוגעות בארץ קרי מחובר. (הר"ז). ועי' שם ברמב"ם: הר"ב ד"ה אם וכו' כיון דאין המקום וכו' עכ"ל. והר"ם כתב כיון דאין כל

המקום

ראשון לציון

[תוי"ט ד"ה] המסקל את שדהו כו' ירושלמי פריך בפ' דלעיל כו'. אע"ג דלעיל מיירי בערב שביעית והכא בשביעית עצמו ע' בפי' ר"א פעלקאן יישוב על זה: [בא"ד] ומן התימה בעיני שהרמב"ם בפ"ב כו'. לא על הרמב"ם בלחודיה תמיהתו אלא גם על הר"ש והר"ב שלא פירשו החלוק בין תלוש למחובר שזהו כוונת התי"ט אלא הדא מתלא נקט וסמך על המעיין:

חדושי מהרי"ט

משנה ז [תוי"ט ד"ה] המסקל ומן התימה כו' עד לבסוף. ונראה דהא מאי מקשה הירושלמי דהלא בפרק דלעיל מ"ג אינו מתיר אלא עד ר"ה לכן נוטל כולו וכאן שאיירי בשביעית כמ"ש הרמב"ם בחיבורו ע"ש לכן צריך להניח את הנוגע בארץ אלא דהרמב"ם סובר באמת ר' יונה בעצמו הקשה כן ודעתו שכאן נ"כ איירי עד ר"ה כמו לעיל ותירץ כאן במחובר כו' וכן מצינו בש"ס שלנו כמה פעמים שהוא מקשה בעצמו ומתרץ א' מהם כב"מ ובמה אר"י קב בד' אמות ע"ש בתוס' ולהרמב"ם נראה שכל הפרק מיירי בשביעית עצמו או שהרמב"ם מצא כך באיזה מקום.

תוס' אנשי שם

ניטול את כולו כשיש בו פחות מכ"ז אבנים ולא דין גדר ליטול את כולו כשיש בו פחות מעשר אבנים. אלא צריך להגיה ספח. ובזה יהיה מדוקדק ל' הר"ם והר"ב שכתבו ומניח מן הסלע ולא כתבו מן הגדל כמו שדקדק התי"ט: במשנה יטול. ובסיפא קתני נוטל ל' הוה משום דהתם אפי' בתוך שלו איירי והוא דבר ההווה שיטול האבנים מתוך שלו משא"כ בשל חבירו. ועוד דבשלו נוטל מיד אבל בשל חבירו צריך שיטול ממנו רשות כשיטלם מש"ה קתני יטול כשיתן לו רשות אבל לא מיד. (הו"ע):

משנה

ח אין בונין מדרגות נא) על פי הגאיות נב) ערב שביעית. משפסקו הגשמים. מפני שהוא מתקן לשביעית. אבל בונה הוא בשביעית משפסקו גשמים. מפני שהוא מתקן למוצאי שביעית. ולא יסמוך בעפר נג). אבל עושה הוא חייץ נד). כל אבן שהוא יכול לפשוט את ידו וליטלה נה). הרי זו תנטל נו) : **ט** אבני כתף נז) באות מכל מקום נח). והקבלן נט) מביא מכל מקום ס). ואלו הם אבני כתף. כל שאינה יכולה להנטל

ח"ג. ח הגאיות בירושלמי גאיות וכ"ה נד"ס . הגשמים שם גשמים . ולא יסמוך גד"ס לא יסבוך . עושה הוא בירושלמי עושהו . כל אבן בנמג"ג וכל אבן וכ"ה נד"ס . ט והקבלן גר"ש ד"ו וד"נ והקובלן ובירושלמי והקובלין מביאין ונכה"י והמקבלן מביא ונד"ס והמקבלין אבל נפ"ז ג"ל מביאין . ואלו הם בירושלמי ואלו הן וכן פיקי .

המקום ראוי לזריעה : **ח** אין בונין מדרגות . מעלות ע"פ הגאיות שלא יהליכו בירידתן לקחת המים שנתקבצו בעמק באותן הגומות דנראה כמתקן להשקות בהן שדותיו בשביעית : לא יסמוך בעפר. אם בא להיות סוכר מקום יציאת המים באבנים לא יתן עפר וטיט בין האבנים משום דמיחזי טפי שהוא מתכוין להשקות מהן שדותיו : אבל עושה הוא חייץ . אבנים סדורות זו על זו כעין גדר בלא עפר וטיט : כל אבן . שבשדהו אפילו קטנה אם כשהוא בונה הגדר או הבנין יכול לפשוט ידו וליטלה ולבנות בה : הרי זו תנטל . שהגדר מוכחת עליו לבנות גדרו הוא נוטלה ולא לתקן השדה לזריעה : **ט** באות מ"מ . אפילו מתוך שלו דמידע ידיע דלבנין קבעי להו ולא לתקן את השדה : והקבלן . שקבל שדה באריסות מביא מ"מ ואפילו מאותה שדה שהוא אריס בה אפילו אבנים קטנות *)שאין [שדה זו חשובה כשלו . וי"מ והקבלן שדרכו לבנות בניינים בקבולת

*) כד"ו שאין כונה' אלא לקבץ י' אבנים ואפי' מביא כשדה שלו וכס"ד ובזה יובן דברי המ"ב .

ח לא יסמוך בעפר. כ"א יסבוך . וכתב הר"ש אם בא להיות סוכר מקום יציאת המים וכו' מלשון נאחז בסבך בקרניו (בראשית כב): חייץ . ירושלמי כדכתיב (יחזקאל יג) והוא בונה חיץ : **ט** והקבלן . במה שכ' הר"ב וי"מ וכו' מביא מ"מ. כתב הר"ש ואפי' פחותות מאבני כתף ואפי' וכו' . והרמב"ם בחבורו כתב ואפי' אבנים גדולות . וכבר הביא עליו הראב"ד ל' הירושלמי אפי' פחות מאבני כתף והכ"מ לא הזכיר השגה זו :

מלאכת שלמה

אבל אם הזרע בהרים ובטרשים מותר דשינוי חשיב לי' שמשנה המקום ע"כ וכתבתיו אמתני' דבסמוך סי' ח' בשם הראב"ד ז"ל : **ח** אין בונין מדרגות וכו' . י"מ בונה גדר סביב המים שלא יקחו אדם כדי להשקות שדהו : ולא יסמוך . ה"ר שמשון ז"ל גרים לא יסבוך בגי"ת פי' לסתום האויר שבין אבן לאבן מלשון נאחז בסבך . והראב"ד ז"ל הביא שתי הנסחאות בהשגות . וכ' הר"ש שירילי"ו ז"ל . ולא יסבוך בעפר . מדברי הרמב"ם ז"ל נראה שפירושה לא ימלא הגאי עפר מפני שמתקן את הארץ . והראב"ד ז"ל פי' דעל המדרגה שעל שפת הגאי איירי דכשבונה אותה בשביעית לא יעשנה בעפר מפני שמכשירה לזריעה אלא עושה אותה חיץ אבן על אבן ע"כ . וכתוב שם בכסף משנה ונראה שהוא ז"ל מפרש דרישא וסיפא סמיך וה"ק כשבונים מדרגות על פי הגאיות לא יסמוך בעפר כלומר לא יחזור עפר לגאיות ההם כדי שישוו פניהם ומ"מ יש לתמוה למה לא חלק רבינו בין ערב שביעית משפסקו גשמים . לשביעית משפסקו גשמים כמו שחלקו במשנה וצ"ע ע"כ . ירוש' מהו חיץ חייץ לי' כמה דתימר והוא בונה חיץ : וכל אבן שהוא יכול וכו' . פי' הרמב"ם ז"ל אבל מה שאי אפשר לו לקחתם עד שירד בגאי אינו מותר לו לקחתם מפני שכשנראה הוהו יורד או משלשל עצמו לקחת אותה נאמר שהוא לתקן את שדהו נתכוון . והראב"ד ז"ל פי' ע"פ הירו' דמשום גזל נגעו בה וז"ל כל אבן שכשעומד ברה"ר יכול לפשוט את עצמו וליטול מתוך שדה חבירו תנטל ואין כאן משום גזל ובונה בה אבל מתוך שדה חבירו פי' מאמצעה לא מפני שהוא רוצה בקיומן דמנכש ויהיב עשבא עליהם עכ"ל ז"ל : בפי' ר"ע ז"ל . לא יסמוך בעפר אם בא להיות סוכר מקום יציאת המים וכו' . כתב עליו ה"ר יהוסף ז"ל פי' זה קשה דהא לא נזכר כלל למעלה מענין סכירת מקום יציאת המים והי' לו לומר הבונה סכירת מים לא יסמוך בעפר והיאך שייך לומר סתם לא יסמוך בעפר ויותר הי' נראה לפרש דקאי אדלעיל דקאמר אין בונין מדרגות ערב שביעית וכו' אבל בונין בשביעית ועלה קאמר לא יסמוך בעפר שהבונה אותן המדרגות לא יסככם בעפר ועלה קאמר עוד כל אבן שהוא יכול לפשוט את ידו וליטלה כשהוא בונה המדרגות וכן נראה מדברי קצת מן המפרשים ע"כ : **ט** אבני כתף באות מ"מ . פי' ה"ר יהוסף ז"ל דכיון שבורר ומחפש ואינו לוקח אלא האבנים הגדולות לבד מינכר מה שא"כ בגדר או במחיצות שנוטל גדולות וקטנות ע"כ : והקובלן . פי' הר"ש וגם הר"ש שירילי"ו ז"ל דהיינו שקבל לעשות בניינים

תפארת ישראל

יכין

מטולטלות . מפורש דינן במשנה ט' : נא) טרעפפע : נב) עמק כשואבים משם מים להשקות השדות : נג) כשבונה המדרגות או סוכר מקום יציאת המים . לא יתן עפר וטיט בין האבנים אפילו בשביעית . דנראה טפי כצריך להשקות מיד : נד) סותם באבנים בלא עפר : נה) בשעה שבונה החייץ : נו) אפי' קטן דגדרו מוכיח דלאו מפנן לזריעה . וגם משדה חבירו נוטלן ואין כאן משום גזל: נז) כבדות . דמוכח דלבניין מלטרכי : נח) אפילו משדה שלו : נט) המפורסם לקבל לבנות בניינים. וי"א שקבל שדה באריסות וצריך לאבנים לבנין : ס) ואפילו קטנות . דלא א"ל כשדה שלו . וזה

משנה ראשונה

שהם משקל ואם מניח ודאי מותר כדתני הכא ותוי"ט תמה על הרמב"ם ולמ"ש ניחא : **ח** אין בונין מדרגות . הכניס דין זה לכאן בין דיני סיקול אבנים משום דכי היכי דבסיקול לא סגינן לי' אלא דוקא ע"י היכר דלאבנים צריך ובלא היכר לא תלינן להקל שלצורך אבנים עושה ה"נ בבנין מדרגות אע"פ שיש לתלות לצורך השקאת היתר בונה לא תלינן כמו שנפרש : ע"פ הגאיות. פי' הר"ב לקחת מים להשקות השדות דנראה כמתקן להשקות שדותיו בשביעית . וצ"ע דהא השקאה עצמה מותרת בשביעית כמש"כ הר"ב בריש מ"ק בין בבית השלחין בין בבית הבעל וצ"ל הא דמותר בשביעית לצורך מוצאי שביעית דוקא וכ"כ הר"ב בהדיא לעיל ספ"ב מתקן בערב שביעית כדי שיצאו ירקות בשביעית ולא עוד אלא מתקן בשביעית כדי שיצאו למוצאי שביעית . ופי' רש"י במס' מ"ק דף ו' אבל אין מתקן בשביעית כדי שיצאו בשביעית . וקמ"ל מתני' דבנין המדרגות אע"ג דאיכא למיתלי שלצורך השקאה בערב שביעית כדי שיצאו בשביעית עושה וזה מותר . לא תלינן לקולא ושמא ישקה בשביעית כדי שיצאו בשביעית עושה ואסור . והיינו דקתני משפסקו הגשמים שהוא בכסלו אע"פ שלירקות יש זמן שיגמרו בערב שביעית ע"י השקאה מיד לא תלינן לקולא אלא חיישי' שיבא להשקות שדה תבואה שגמרה תהא בשביעית והיינו דקתני שהוא מתקן לשביעית . אבל בונין בשביעית שמתקן למוצאי שביעית דליכא למיחש שמא ישקה ירקות שיגמרו בשביעית דהא בשביעית אין זורעין ואין לו תבואה או ירקות במחובר אלא ירקות שדה שמעלין מאליהן ולא בביתי ולא טרח משום הכי . ומצינו למדין לפ"ז דעיקר האיסור בערב שביעית הכא משום מראית עין שיאמרו כדי להשקות בשביעית עושה . ובשביעית עצמה ליכא חששא שהרי אין שם בשדה תבואה וירקות כדפי' . והא דתלי להו משפסקו הגשמים לאו דוקא דבריתא אפי' קודם לכן אסור וכן בסיפא בכל גווני מותר אלא אורחא דמלתא שבונין המדרגות משפסקו הגשמים שאז יש רוב מים בעמקים . אלא שראיתי להרמב"ם בחבורו פ"ג דין יו"ד כתב ובזמן המקדש אין בונין מדרגות ע"פ הגאיות ערב שביעית משפסקו הגשמים מפני שהוא מתקן לשביעית ע"כ והשמיט הסיפא אבל בונין בשביעית כו'. וזה תימה דמדתלי איסורא בזמן המקדש משמע דלאו משום מראית עין אתינן עלה דכל שמשום מראית עין אין חילוק אף בזמן הזה חששא איכא . אלא משמע דאיסור מלאכה ממש מתוספת שביעית אתינן עלה ולא אסרו אלא בזמן המקדש ובזמן הזה בטלה כמ"ש הר"ב ריש פ"ק ולפ"ז כ"ש דבשביעית עצמה אסור דכל שאסור בתוספת משום עבודה כ"ש לאסור בשביעית ומתני' אמרה בהדיא שבשביעית עצמה בונין . ועיין בדבריו פ"ב דין י"א בזה ובכ"מ שם וצ"ע : ולא יסבוך בעפר. פי' הר"ב כשסוכר בעפר נראה טפי שמתכוין להשקות וכו'. וכ"כ הר"ש והוא מגומגם . אבל הרמב"ם והראב"ד מפרשים שלא יעשה המדרגות בעפר שמתקן השדה ומכשירה לזריעה : **ט** והקבלן מביא מכל מקום . אבל כל שאין דרכו לקבל בקבולת לבנות בניינים אפי' הוא בונה עכשיו אינו מביא מכל מקום אלא ממקום קרוב כדי פשיטת ידו כדאמר במתני' דלעיל : ואלו הם אבני כתף . משום דאתני' לעיל גבי גדר אם יש שם אבנים של משוי שנים מותר ליטול

ציונים

ח אין בונין . מיי' שם פ"ג ה"י : ולא יסמוך . שם פ"ג הי"א : ט אבני כתף . שם הי"ב :

תוספות חדשים

המקום וכו' ור"ל דלא בעינן שיהיה הסלע או הקש תחת כל רגל אלא כיון שהוא תחת מקומו שרי דמוכח דלאו לזריעה מכוין כיון שאין כל המקום שמסקל ראוי לזריעה ונ"ל שכן ראוי להגיה בלשון הר"ב (ש"ל) :

חדושי מהרי"ח

מקום ונראה לו שדברי ר' יונה דברי יחיד אבל לדידיה לא קשה כנ"ל שעד ר"ה מותר ליקח הכל ובשביעית מניח את הנוגע בארץ או י"ל שלהרמב"ם הפי' של הירושלמי תמן הנינן פי' שבכ"פ יש היתר אפילו בשביעית עצמה

תוס' אנשי שם

ח במשנה אין בונין . הר"מ בחבורו פסק שאין האיסור בזה נוהג אלא בזמן שבהמק"ק והיה אסורה בעבודה בתוס' שביעית. ומה שתמה הכ"מ מובא בס' מ"ש שלא חלק הר"מ בין ערב שביעית לשביעית . שאותו שלא הביא היתירא דבשביעית משפסקו הגשמים . ועי' בס' ש"ל שכ' שגם המשנה לא הוצרכה לכתוב היתירא דבונה בשביעית דכיון דאסרי' בע"ש מפני שמתקנה לשביעית ממילא משמע דמותר בשביעית דמתקנה למו"ש . ולא הוצרכה אלא לסמוך לה איסורא דולא יסמוך בעפר. ועי' בירושלמי ובס' פאה"ש . ודו"ק : בר"ב ד"ה אין בונין כו' להשקות . תמוה דהא הר"ב עצמו ס"ל דהשקאה מותר אפי' בבית הבעל כמש"ל פ"ב מ"י . ואפי' לדעת הר"מ שם קשה דהא המדרגות בשביל השקאות השדות הם א"כ מסתמא לבית השלחין הוא בשאין כן דצריכה השקאה תמיד ואיך שנה התנא סתם ויהיה הכוונה בבית הבעל דוקא שאין דרך לעשות לה תיקון זה.והעיקר כפי' הר"מ כאן שהמדרגות עשויין לירד לתוך השדה שבגיא לתקנה להרבה ולזרעה ומפני שאין דרך לתקן השדות עד אחר בעבור זמן גשמים לכך נקט משפסקו הגשמים. (מה"פ) : הר"ם ד"ה חייץ כו' חיץ. ומכאן שרש מלת מחיצה הנזכרת תמיד בדז"ל. אבל בכאן נקט ליצנא דקרא משום דהכא הוי ממש כהכיא דהיינו מחיצה גרועה' כדכתב בס הרד"ק ושאין בה טיט שהרי נאמר בתריה והנם טחים אותו תפל וזהו בלא עפר וטיט כדכתב הר"ב . (רמ"ז): בר"ב ד"ה כל כו' או הבנין . פי' הר"ב הועתק מפי' הר"ש אלא שהוסיף או הבנין בלא הזכיר הר"ם . וצ"ל שהוא תוספת מרובה על העיקר דהשתא קאי שפיר לדידיה על הדין של מעלה דהיינו החייץ והמדרגה וקרי ליה בנין דאילו גדר גמור לא הותר לעשות בשביעית . ולהר"ם י"ל דמסכת"ל כיון דגין הה"ר דשרי לך' במ"ז אלא שאין העניין נקשר עם מה שלמעלה . (ש"ל) : ט תי"ט ד"ה והקבלן כו' גדולות כו' . וע' בס' ש"ל שכ' שבבוש שהר"מ ט"ס וצ"ל קטנות . ואין כוונת הראב"ד להשיג ע"ז

אלא

להנטל באחת יד דברי ר"מ. רבי יוסי אומר אבני כתף כשמן. כל שהן נטלות שתים שלש על הכתף (סא): י הבונה גדר בינו ובין רשות הרבים. מותר להעמיק (סב) עד הסלע (סג). מה יעשה בעפר (סד) צוברו ברשות הרבים ומתקנו (סה). דברי רבי יהושע. רבי עקיבא אומר כדרך שאין מקלקלין ברשות הרבים כך לא יתקנו (סו). מה יעשה בעפר צוברו בתוך שדהו כדרך המזבלין (סז). וכן החופר בור, ושיח. ומערה (סח):

חנ. שתים שלש בירושלמי שלש או שתים: י ובין בנ"ס לבין. ומתקנו בנ"י ומתקינו וכ"ה בירושלמי. יתקנו בנ"ס יתקן וכ"ה בירושלמי ובר"ע.

ר' עובדיה מברטנורה

בקבולת שאין] כוונתו אלא לקבץ אבנים מביא [מ"מ ואפילו משדה] שלו: ר' יוסי אומר כו'. והלכה כר' יוסי: י להעמיק עד הסלע: ולא חיישינן דלמא ממלך וזרע ליה שאין דרך בני אדם לזרוע סמוך לרה"ר אבל בינו לבין חבירו חיישינן דילמא ממליך וזרע ליה ואסור: צוברו ברה"ר. ואח"כ נוטלו משם ומתקן את רה"ר כמו שהיה: כשם שאין מקלקלים רה"ר כך לא יתקן. כלומר לא מבעיא לצבור עפרו לרה"ר שהוא אסור אע"פ שיסירנו אח"כ שהרי מקלקל הוא לשעה אלא אפי' לתקן אסור כגון אם היו אבנים או עפר מפוזרים ברה"ר לא יצברם במקום אחד אלא יסלקם לגמרי מרה"ר והיינו דקאמר כשם שאין מקלקלין רה"ר לצבור עפרו לרה"ר אע"פ שדעתו לסלקו מיד כך לא יתקן לצבור אבנים או עפר המפוזרים ברה"ר ולשום אותם בצדי רה"ר לפי שעה אלא יסלקם מיד לגמרי מכל רה"ר ויוציאם ליס או לנהר: מה יעשה בעפר. אליבא דר"ע: צוברו בתוך שדהו כדרך המזבלים. ג' אשפות לבית סאה: וכן החופר בור שיח מערה. בשאר ימות השנה פליגי בה ר' יהושע ור"ע לר"י צוברו ברה"ר ובלבד שיסלקנו אחר כך ויתקן רה"ר כמו שהיה ולר"ע אע"פ שדעתו לתקן אסור אלא צוברו ברשותו והל' כר"ע:

תוספות יום טוב

י **מותר** להעמיק עד הסלע. כתב הר"ב ולא חיישינן דלמא מימלך וזרע ליה וכו'. וכ"כ הר"ש. וצריך לפרש דלמא מימלך ואינו מעמיק עד הסלע וזרע ליה דאילו על הסלע אין ראוי לזרוע ומיהו לישנא דמתני' משמע דרבותא דשריותא הוא להעמיק כל כך עד הסלע. והר"ש כתב עוד פי' אחר דלא גזרי' אטו עודר בשדה. ומלשון הרמב"ם בחבורו ספ"ב נראה פי' אחר שזה לשונו ומותר להעמיק עד הסלע ומוציא את העפר וצוברו בתוך שדהו וכו'. נראה דהא קמ"ל דאע"פ שמוציא עפר הרבה רשאי לצוברו וכו': [*מה יעשה בעפר צוברו ברה"ר כו'. עיין בפרק ג דב"ב משנה ח]:

ציונים

שתים שלש. שם: י הבונה גדר. שם ה"ל: בתוך שדהו. שם:

חדושי מהרי"ט

עצמת רק שיניח את הנוגע בארץ וכאן את אמר הכין עד ר"ח משמע שבשביעית אין היתר כלל ומשני א"ר יונה כאן בתלוש פי' שעושה לצורך תלוש דהיינו לצורך אבנים לכן מותר אפילו בשביעית רק שיניח את הנוגע לארץ בכדי שלא יראה כמתקן שדהו. וכאן במחובר פי' בפ' דלעיל סיירי שבאמת הוא מסקל לצורך מחובר דהיינו לתקן הקרקע או אין לו היתר רק עד ר"ח וזה נראה שרמז הרמב"ם המסקל את שדהו מפני שצריך לאבנים כמ"ש הרב תוי"ט בתחלת דיבור בשם הרמב"ם ומנין היה לו זה אלא כמו שבארתי שזה תירוצו של ר' יונה בירושלמי כך נראה לומר: משנה י [תוי"ט ד"ה] **מותר** להעמיק עד הסלע כתב הר"ב כו' דאילו על הסלע אין ראוי לזרוע כו' עכ"ל. ול"נ פשוט דעד הסלע היינו קרקע בתולה שהיא קשה כסלע וכן דרך בוני חומה וע"כ צריך לומר הכי דאל"כ מאי פסקא דחופר עד הסלע דיש שם סלע אלא ע"כ הוא קרקע בתולה:

תוס' אנשי שם

אלא כוונתו לפרש פי' אחר בהא דקבלן שאינו אריס כמו שמפ' הר"מ אלא שקבל לעשות היין ולפיכך לא נתעורר הכ"מ על השגתו: י בר"ב ד"ה להעמיק כו' לבין חבירו כו'. לכאורה דוקא להעמיק אסור. אבל בנין בלא חפירה אפי' בינו לשדה חבירו מותר. והר"מ פסק סתם דבינו לשדה חבירו אסור לבנות וכוה מירוש' שהביאו הר"ש: ד"ה וכן החופר כו' בשאר ימות כו'. כן נ' הר"ש וכלו' בשאר שני שבוע. והרבותא דבשלמא בשביעית י"ל דצוברו ברה"ר ולא בתוך שדהו שלא יחשדוהו דנותנו שם לזריעה אבל בשאר שנים שיוכל לצוברו בתוך שלו אימא לא ליפתרי בר"ה קמ"ל. ולפי' הרמב"ם בחבורו ספ"ב דמפ' בשביעית קמ"ל רבותא לר"ע דבשלמא בגדר שהוא גבוה וניכר לכל פשוט דשרי לצוברו תוך שדהו דגדרו מוכיח עליו דאסר זה הקרקע לבנות הגדר אבל בור דבעומק ולא נראה כ"כ אימא לא קמ"ל: (ש"ע)

מלאכת שלמה

בקבלנות. מביא מכל מקום אפי' פחותות מאבני כתף שאין כוונתו אלא לקבץ אבנים ואפי' משדותיו שרי ואין חוששין שהוא מתכוון לתקן שדהו דמידע ידעי דלבנין קבעי דאי משדות אחרים אפי' אינו קובלן כדתנן לעיל דמתוך של חבירו מה שהוא רוצה יטול ע"כ. ומתוך זה הבין להגיה הטעות שנפל בדפוס בסוף פי' ר"ע ז"ל שכ"ל ואפי' מביא משדה שלו אע"פ שבעיקר פי' קבלן פי' כפי' הראשון שהוא אריס סמך לו ז"ל על פי' שני דה"ר שמשון ז"ל שאכתיב בסמוך בס"ד ועל הרמב"ם ז"ל שכתב ג"כ שקבלן הוא ששוכר את הארץ לעבוד אותה דינו כדין מביא מתוך של חבירו שהוא מביא מכל מקום ואיזה שיעור שיזדמן לו מן האבנים יביא ע"כ. ושם בחבורו כתב אפי' אבנים גדולות ע"כ. ומ"ח לשון ר"ע ז"ל מבולבל. והילך כל לשונו של ה"ר שמשון ז"ל. באות מ"מ. אפי' מתוך שלו דמידע ידעי דלבנין בעי להו ולא לתקן את השדה. והקבלן. מלשון מקבלי קבולת שדרכו לעשות בניינים בקבולת. מביא מ"מ. ואפי' פחותות מאבני כתף דאין כוונתו אלא לקבץ אבנים ואפי' מביא משדות שלו שרי. דאי משדות אחרים אפי' אינו קבלן שרי כדתנן לעיל דמתוך של חבירו מה שהוא רוצה נוטל. וי"מ קבלן שקבל שדה באריסות דלא חשיב האי שדה כשלו ונוטל ממנו אפי' קטנות אע"פ שהוא אריס בה ע"כ. וז"ל ה"ר יהוסף ז"ל על פי' ר"ע ז"ל. פי' זה אינו נראה כלל דלא מצינו אריס שיקרא קבלן ותו דהיאך שייך לומר בו מביא מ"מ הו"ל למיתני מביא משדהו דבשאר שדות אין הפרש בינו לבין אחר על כן נראה דקבלן ר"ל שקבל עליו לבנות בנין שמביא מכל מקום כלומר ואפי' מתוך שדהו כן נראה מדברי ר"ש ז"ל ע"כ: באחת יד. אלא בשתי ידים ור' יוסי מיקל טפי: י צוברו ברה"ר. פי' ה"ר יהוסף ז"ל. אבל אינו צוברו ברשותו שלא יאמרו לזרוע עליו הוא טומנו שם ע"כ: כך לא יתקנו. כתב ה"ר יהוסף ז"ל על פי' ר"ע ז"ל. פי' זה אינו נראה כלל דבאיזה מקום מוכר זה אלא ה"פ כך לא יתקנו כי אי אפשר לתקן הוא העפר ברשות הרבים אם לא יקלקל תחלה ע"כ: צוברו בתוך שדהו כדרך המזבלין. הכא נמי בעי בירור' אי ממתין לכשיפסקו עובדי עבודה ולא אפשטא: וכן החופר בור ושיח ומערה. פי' ה"ר שלמה סירילי"ו ז"ל. דר"ל דגם החופר וכו' צובר העפר לתוך שדהו כדרך המזבלין ולא יפזר שמכשיר השדה לזריעה ע"כ:

תפארת ישראל

יכין

סא) והא דאמרן לעיל משנה ו' דצריך שיהיה כל א' משא ב' בנ"א. היינו דאז רשאי ללקט גם הקטנות כדמוכח דלבנין בעי להו: סב) לחפור: סג) ולא חיישינן שימלך לזרעה. דלאו אורחא לזרוע סמוך לר"ה. משא"כ בינו לחבירו אסור (ב): סד) דאם מפנהו מיד לשדה מחזי כמכשירו לזריעה. או כמזבלה: סה) לרה"ר. ר"ל מרה"ר מותר לפנותו לשדהו. דרה"ר נוכיח דרק לבלי יוזקו בנ"א מוציאו לשדהו: סו) ר"ל כ"כ לא יקלקל ע"מ לתקן: ולרב"א מלת מתקנו ר"ל מניח העפר ברה"ר במקום שיש גומא ברה"ר. דבזה יהיה תקון לרה"ר שיהיה המקום שוה. וע"ז פליג רע"ק. דאין מתקנין ברה"ר. דאיכא דניח"ל בגומא: סז) ג' אשפות לב"ס: סח) בשאר שנים לא יפנהו לרה"ר ע"מ לפנות אח"כ:

בועז

(ב) כ' רבינו הגאון אאמ"ו זוק"ל וז"ל ק"ל כיון דעד הסלע **דוקא**. דאז מוכר דאין כוונתו לזרוע שם כפ"א דערלה מ"ג [ערתוי"ט]. א"כ הול"ל דבפחות מזה אסור [או חייב להעמיק עד הסלע]. וצ"ל דמשום דנקט רה"ר. נקט לשון מותר לדיוקא. דדוקא ברה"ר מותר. אבל ברה"י אפי' מעמיק עד הסלע אפ"ה אסור. דעכ"פ בתחלת חפירה לא מוכר שיעמיק אח"כ [גם דלמא ממליך מקודם]:

משנה ראשונה

ליטול גם הקטנות ע"י אלו. ומשמע שאם הם פחותות ממשוי שנים אין מתירות הקטנות אבל מתירות את עצמן והשתא הא דאמרי' הכא אבני כתף מתירות את עצמן ס"ל לר"מ היינו אם הם פחותות ממשוי שנים אבל הם משוי אדם אחד שאינה יכולה להינטל באחת יד וצריך ליטלה בכל כחו בשתי ידיו או על כתפו אבל שתים אין יכול ליטול בשום לד. וזהו שנקרא אבני כתף שאחת מהן היא משוי אדם. ור' יוסי מתיר אפי' יכול ליטול שתים ושלש שלא אמרו אבן הכתף אלא אבני כשמן דמשמע שתים ושלש: י צוברו ברה"ל. וצריך טעם לר"י כיון שאיפשר לצוברו בתוך שדהו למה יקלקל רה"ל אפי' לשעה. ונראה דבשביעית אסור לצבור בשדהו שמתקן השדה לזריעה כדאמרי' לעיל מ"ח לא יסבוך בעפר ואע"פ שעושא כרי וצבור במקום מיוחד אפ"ה אותו המקום תכשיר לזריעה. ור"ע ס"ל דבצבור גדול כדרך המזבלין אין דרך לזרוע וכן נראה הכא דא"ל עקיבא כדרך המזבלין לענין זריעה קאמר דכי היכי דבצבור ליכא משום מזבל ה"ל ליכא משום מתקן לזריעה דאינו מזבל לא שייך בעפר. וכן משמע בירושלמי דבעי ר' אבינא עד שלא פסקו עובדי עבודה מהו לצבור בתוך שדהו כדרך המזבלין ע"כ משמע דזה נמי מזבל הוא ומיבעי' ליה אי דמי למזבל נמי בהא. ולפ"ז בשאר ימות השנה מודה ר' יהושע שלא יצבור ברה"ל אלא בתוך שדהו. אלא מדברי הר"ב בסוף מתני' שכתב וכן החופר בור ושיח פליגי בה ר"י ור"ע בשאר ימות השנה כו' וכ"כ הר"ש משמע דס"ל דבשאר ימות השנה נמי פליג ר"י. ואיני יודע מנ"ל לפרש כן והרמב"ם בחבורו ספ"ב כתב בשדיא וכן החופר בור ושיח בשביעית כו': **בדרך** המזבלין. לכאורה נראה אם הגדר קטן ואין לו עפר כשיעור אשפה אסור לו לחפור שא"א לצוברו בשדהו וברה"ל נמי אסור. ומיהו י"ל דבהא אמרי' גדרו מוכיח עליו ומותר לצוברו בשדהו כדאמרי' לעיל מ"מ

מ"ח נטנין מסקל אבניו כשנוטה חוץ כל אבן שיכול ליפשוט את ידו ליטלה יטול ולא נראה כמתקן שדהו שגדרו מוכיח עליו ה"נ גדרו מוכיח עליו כיון שאסור לגדור בבה"כ ע"כ שגדרו בשדהו :

הלכתא

כללא דפרק ג משנה א אסור להוציא זבל לשדהו בשביעית כדי לפזרו משם בשמינית. עד שיהא הזבל יבש ומקיטר כרגבין :

משנה ב וגם בכה"ג אסור רק כשיעשה מהזבל בשדהו ג' גלין. שיהיה כל גל וגל ק"ן סאה [והוא כגודל כ"א אלף ות"ר ביצים]. וגם בכה"נ אסור להוסיף על ג' גלין כאלה על נע"נ אמה. או לחפחית מדה של כל גל וגל. דבמוסיף בזה או פוחת מזה נראה כמזבל שדהו :

משנה ג רק אם מניח הזבל על סלע שאינה ראוי לזריעה. או שהגביה הקרקע שתחת הזבל ג"ט או העמיק ג"ט. רשאי להמעיט מדות הזבל שבכל גל. וגם להרבות גלי הזבל כמו שירצה. אין צריך להניח כל הק"ן סאה שבגל ביום א'. אלא רשאי להביאו לשם מעט מעט. בשדעתו להשלים עליו לכשיעור :

משנה ד מותר להעמיד עדרו בשדהו. ולעשות גדר קנים סביבם. עד ק' על ק' אמה. אם לא מתכוון לזבל השדה. וכשיתרבה הטנופ במקום זה. מותר לו לעקור ג' רוחות מהגדר ולהעמידן בצד האחר מגדר האמצעי שהניח. נמצא שעי"ז יהיה מזובל *)ר' על ר' אמה. ומשם מוציא הזבל. ועושה ממנו ג' גלין כלעיל משנה א. ורק אם כל שדהו הוא רק *)ר' על ר' אמה. אז ישייר קצת מלהעמיד שם עדרו. שלא יחשדוהו שעשה כן כדי לזבל שדהו :

משנה ה אסור להתחיל בשביעית לחצוב אבנים משדהו. שלא יחשדוהו שמפנה השדה לזריעה. ורק אם כבר קודם שביעית חצב שם אבנים ג' על ג' בגובה ג'. שהם יחד כ"ז אבנים. שיהיה כל א' אמה על אמה ברום אמה. או שכל אחד מהם גדול יותר מזה. אז מותר לחצוב משם אבנים כל כמה שירצה :

משנה ו היה בשדהו גדר אבנים ישן בגובה י"ט או יותר. והוא נצרך להאבנים לבניין. אז אם יש בהגדר י' אבנים או יותר. שכל אחד מהן הוא משא ב' בנ"א או יותר. אז מותר ליטול משם כל האבנים שבגדר. אבל בשאין בהגדר גובה י"ט: או שאין בו י' אבנים גדולים כשיעור הנ"ל. אז גוממו ומניח רק טפח שסמוך לקרקע. מיהו בהתחיל קודם שביעית. לא גרע ממחצב. וגומר ליקח כולן

*) ק' על ק'.

גבירתא

בשביעית. וכ"כ בהיה הגדר בשדה חבירו. דלא יחשדוהו כחוטא ולא לו לתקן שדה חבירו לזריעה. מותר להתחיל בשביעית ליטול משם כל האבנים :

משנה ז אבנים שבשדהו שנתקעו שם קצת מעצמן. וכשנשבר בצדן עגלות המחרישה. נזדעזעו ממקומן. או שהיו מכוסות בעפר ונתגלו. דאילו לא נתגלו היה אסור לחפור ולהוציאן. והרי אלו תנך גוונא לא דמו לגדר דלעיל. דהכא שלא בכוונה הונחו שם. וגם לאבנים מטולטלות לא דמי. דהרי מחוברין עדיין קצת בקרקע. לפיכך כשצריך להן לבנין מותר ליטול כולן. אם יש בהן ב' אבנים של משא ב' ב' בנ"א. אבל אבנים קטנים מטולטלות שמונחין בשדהו וצריך להם. וכן בגל של אבנים שמונח שם. נוטל העליונים ומניח הנוגעות בארץ. ואפילו במונחים שם גל צרורות שכולן מעפר ארץ הם וצריך להם. שרי במניח הצרורות התחתונות ונוטל העליונות. מיהו במונחים האבנים או הצרורות על הסלע או על הקש. מותר ליטול כולן :

משנה ח יש שחמור ששית משביעית. דבששית אסור לבנות מדרגות בכבש היורד לתוך העמק שנתכנסו שם מי גשמים. דמחזי כמתקן להשקות שדהו בשביעית. אבל בשביעית מותר. מדמתקן להשקות משם שדהו בשמינית. ואעפ"כ לא יתן עפר בין האבנים: מדנראה כרוצה להשקות מיד שדהו. רק יניח האבנים זה מצד זה כתמונת מדרינה. ומותר ליטול לזה אפילו אבנים קטנים. כל שמונחין סמוכים למקום המדרגה כדי פישוט ידו. דאז לא נראה כמסקל שדהו :

משנה ט ואם אינו רוצה ליטול משדהו אבנים לבניין רק הגדולות. אז כל שאינו יכול ליטול רק ב' או ג' ביחד: רשאי ליטלן אפילו משדהו: וכ"כ מי שמפורסם שהוא מקבל בתים לבנין מותר ליקח אפילו אבנים קטנים גם משדהו:

משנה י הבונה כותל ביתו. מותר לחפור שם עד הסלע ולא מחזי כחופר שם לזרוע. והעפר שמוציא משם צוברו בשדהו כדין המזבלין בריש פרק. וכן החופר בור שיח או מערה בחצרו לכינוס מים לשתייה או לכביסה. דמותר בשביעית. צובר העפר בשדהו כנ"ל :

שביעית בראשונה פרק ד

פרק ד א בראשונה היו אומרים מלקט אדם עצים. ואבנים. ועשבים. מתוך שלו. כדרך שהוא מלקט מתוך של חבירו. את הגס הגס א). משרבו עוברי עבירה ב) התקינו שיהא זה מלקט מתוך של זה וזה מלקט מתוך של זה שלא בטובה ג)

ואין

ח"נ. א ואבנים נד"ב ל"ג וכ"ה בד"ם. מתוך נמשנ"ג בתוך. את הגס בד"ם ל"ג מלת את. משרבו בירושלמי ומשרבו. וזה שלקט מתוך של זה בד"ם ל"ג כ"ז וכן השמיטוס בד"ח אבל בכל הד"ע גם בד"פ וד"ק איתא.

ר' עובדיה מברטנורה

פרק ד **א בראשונה.** כדרך שהוא מלקט מחברו את הגס הגס. הכי מפרשא מתניתין בירושלמי בראשונה היו אומרים מלקט אדם בתוך שלו את הגס הגס כדרך שמלקט בשל חבירו בין גסין בין דקין ואע"ג דעצי' ועשבי' כשמלקטי' אותן מתוך השדה מתקן השדה לזריעה כשמלקט הגס כלומר העצים והעשבים הגסים ומניח את הדקין תלינן דצריך לעצים הוא ולאו לתקן את הקרקע קעביד כדרך דתלינן במלקט בשדה חבירו בין דקין ובין גסין דלא עביד איניש לתקן שדה חבירו ומידע ידיע דלעצי' הוא צריך: **משרבו עוברי עבירה.** שהיו מלקטין בשדותיהן בין דקים בין גסין והן אומרים בגסים לקטנו: **שלא בטובה.** שאין חבירו מחזיק

מחזיק

תוספות יום טוב

פרק ד א בתוך של חבירו. כתב הר"ב דלא עביד איניש לתקן שדה חבירו ומסיים הר"ב כדתנן בפרקין דלעיל משנה ו: **שלא בטובה.** לשון הר"ב שאין חבירו מחזיק לו טובה. עיין בפרק ד דע"ז משנה ג. ומה שכתבתי שם בס"ד. ומ"ש עוד דהשתא ודאי לא אתי למלקט הדקים וכו'. כ"כ הר"ש משמע דמשרבו עוברי עבירה התקינו שיהא זה מלקט מתוך של זה כו' כלדך שהי' מלקט מתוך שלו דהיינו דוקא גסין וטעמא דתקנתא דאע"ג דמלקטין שלא בטובה אפ"ה הואיל וזה מלקט בשל זה וזה בשל זה אי מלקטין הדקין נראה כמתקן. ואולי דהייט דתנן במתני' כדרך שהוא מלקט מתוך של חבירו הגס הגס. משום לאחר התקנה תני. כן ומל' הרמב"ם בפירושו

ציונים

א בראשונה. עיי' פ"א מהל' שמטה ויובל הט"ז סמ"ג לאוין רפו :

תוספות חדשים

[משנה א] את הגס הגס. כו'. פי' ברש"י בנדה ד"נ פ"ב :

תוס' אנשי שם

פ"ד א תוי"ט ד"ה שלא בטובה כו'. נראה כמתקן כו'. א"ה. משמע לפ"ז דללקט בשל חבירו כשאין חבירו לוקט בשלו שרי באמת אף בדקין גם לאחר התקנה ולא נצרך הר"ב לזה אלא

משנה ראשונה

פ"ד א מלקט אדם עצים. כולה מתני' כשצריך לעצים ואבני' איירי ואין כוונתו לתקן השדה דומיא דשדה חבירו דודאי לא לתקן מיכוון והא דכתב הר"ב דתלינן דצריך לעצים הוא כלומר שלא חשבו כשהתירו בשלו למראית עין שיאמרו נותר לתקן השדה לא יאמרו כן דכנסין לבד יאמרו צריך לעצים הוא ובשל חבירו פשיטא דאין עשוי לתקן ומשרבו עוברי עבירה התקינו לאסור בשל חברו בטובה ולכך לא ילקטו רק הגסין. ומשמע דבשלו אסרו לגמרי וכ"כ הרמב"ם בחבורו בהדיא שאסרו ליטול משדהו אלא משדה חברו ולפ"ז הא דתנן בפרקין דלעיל מ"ז המסקל את שדהו נוטל את העליונות כו' ומשמע שאחר התקנה נמי מותר בשלו שהרי פסקה הרמב"ם בחבורו נ"ל דכשמניח כל הנוגעות בארץ שאני ומדיף שפי ממלקט הגסין כולם. ואפשר דהתקנה לא היתה לאסור לכולם אלא כשיראו החכמים שרבו עוברי עבירה. והשתא הא דתני שיהא זה מלקט מתוך של זה שלא בטובה תרי מילי נינהו חדא שלא ילקט משלו אלא מתוך של זה ומשל זה נמי דוקא שלא בטובה. והא דהוצרכו לתקן שלא בטובה אע"ג דמשום עוברי עבירה שני בתקנה זו לבד שאסור בשלו. נראה דכשהיה מותר בשלו לא הוי שכיח שילקט בשל חבירו בטובה ולא גזרו עליה. והשתא על כרחן נריכין לחברו ורגילין בטובה הלכך גזרו עלה. וטעם האיסור בטובה להר"ב משום דחיישי' שאם יחזיק לו טובה אתי ללקוט גם בדקין. ולהרמב"ם הטובה חשוב כמו שכר המלאכה וה"ז כשולחו לתקן לו שדהו בשביעית. ופירוש בטובה כ' הר"ב שאין חבירו מחזיק לו טובה והרמב"ם בחבורו כתב שלא יאמר כאה כמה טובה עשיתי עמך שנקיתי לך השדה. ונ"ל דזה ג"כ מיחזי כשלוחו : **התקינו** שיהא זה מלקט מתוך של זה שלא בטובה. כך הגירסא בספרים ונ"ג זה מתוך של זה וזה מתוך של זה וכן הגירסא במשנה שבגמ' דה"כ נותנין זה לזה זה מתקן של זה וזה מתקן של זה ואין לך בטובה גדולה מזו וכותן לו שכר הוא. וכ"ש להרמב"ם שמלקט בשל חברו אף הדקין אלא אם ליקט זה בשל חברו אסור לחברו ללקט בשל זה : **שלא בטובה.** ובירושלמי אמר נתחדו

נגיות

מלאכת שלמה

פרק ד א ואבנים. לא גרסי' במתני' וכן משמע קצת מן הירושלמי. וכן נמי משמע קצת מפי' הר"ש שירילי"ו ז"ל וה"ל וכשהוא מלקט את הגס לא תלינן לי' אלא לצורך עצים דלשריפה קעביד דומיא דאבנים דאמרי' דגסים שרי דמוכח דלבנין קבעי להו וקטנים אסור כדאמרי' בפרקין דלעיל דמיחזי כמסקל שדהו והכי בעצים ועשבים כיון דאיכא נמי הך טעמא דמייפה הקרקע לא שרי בשלו אלא הגס הגס אבל בשל חבירו כיון דלא חייש בתקון שדה חבירו וכדלעיל בין דקין ובין גסין שרי כדתנן לעיל גבי אבנים ומש"ה מפרש בירוש' דהגס הגס דקתני אשלו קאי ולא אשל חבירו ע"כ. ועיין ג"כ ברש"י ז"ל ברפ"ק דנדה. וברמב"ם בחבורו משמע דהוה גריס ואבנים וכן ג"כ משמע מפירושו ז"ל. וה"ר יהוסף ז"ל מחק מספרו מלת ואבנים וכתב וי"ס אחרים דגרסינן ואבנים ונ"ל דטעות הוא דהא לעיל אסר באבנים וכמה חילוקים יש בפרקין לעיל באבנים ע"כ: **שלא בטובה.** בירוש' מסיים

עלה

תפארת ישראל יכין

פ"ד א) ה"ק מלקט אדם משדהו הגס. כשצריך לדבר הנלקט כמו שמותר ללקט משדה חבירו גם הדק כפ"ג מ"ו. דבתרוייהו חד טעמא דלא מחזי כמתקן השדה: ב) שלקטו דקים ואמרו גסים לקטנו: ג) דאנק. או שאר הבטחת טובה כגון לקט בשלי ואלקט בשלך. דמדלא יחזיק לו בעל

השדה

ואין צריך לומר שיקצץ להם מזונות ד): ב שדה שנתקוצה ה). תזרע במוצאי שביעית. שנטייבה ו) או שנדיירה ז) לא תזרע במוצאי שביעית ח). שדה שנטייבה ו) בית שמאי אומרים אין אוכלין פירותיה בשביעית. ובית הלל אומרים אוכלין ט). בית שמאי אומרים אין אוכלין פירות שביעית בטובה י). ובית הלל אומרים אוכלין בטובה ושלא בטובה יא). רבי יהודה אומר חלוף הדברים. זו מקולי בית שמאי ומחומרי

בית

מחזיק לו טובה דהשתא ודאי לא אתי למלקט הדקין כיון שאין חבירו מחזיק לו טובה על זה: ואין צריך לומר שיקצץ להם מזונות. שיאמר לו לקוט משדי היום ואתן לך מזונותיך דפשיטא דאסור: ב שנקוצצה. שנטלו קוציה בשביעית: שנטייבה. °שנחרשה היטב שכל העולם חורשים פעם אחת והוא חרש שתי פעמים. ומתני' איירי בשעת הסכנה שהיתה המלכות אונסת על המס המוטל על הקרקעות והתירו לחרוש בשביעית כדי ליתן המס הקצוב מתבואתה למלך ואם חרש שתי פעמים קנסוהו רבנן דחרישה אחת התירו ולא שתי חרישות: או שנדיירה. שעשו ממנה דיר לבהמות שעשה בה *)סהר כדאמרינן בפרקין דלעיל ולא עשה ממנו אשפות אלא הניחו כדי לזבל בו השדה: לא תזרע למוצאי שביעית. דקנסינן ליה בהאי יותר מבנקוצה: בטובה. אסור דאין מחזיקין טובה לבעלים דרחמנא אפקרינהו: חלוף הדברים. דב"ש לקולא

*) נ"א סהר :

בחיבורו פ"א נראה דסובר דגם אחר התקנה מלקטין משל חבירו בין גסין בין דקין וטעמא שאסרו בטובה נראה כדי שלא יהא נראה שזה מתקן של חבירו וזה של חבירו: ב שנטייבה. אין אוכלין פירותיה. דחרישה וזריעה התירו כדאיתא בפ' זה בורר דף כו פוקו וזרעו וכ"כ הרמב"ם פ"א. וכתבו התוס' וא"ת ומשום ארנונא התירו לחרוש ולזרוע דהויא איסורא דאורייתא וי"ל דמיירי בשביעית בזמן הזה דרבנן. א"נ י"ל דפקוח נפש הוא שעושה להם המלך מס ואין להם מה יפרעו וממיתים בתפיסת המלך והכי איתמר בירושלמי משום חיי נפש ע"כ. ועיין מ"ש בפ"ב משנה ג: שנדיירה. עיין מ"ש בפ' דלעיל משנה ד': אין אוכלין פירות שביעית בטובה וכו'. עיין מה שכתבתי בפרק ה דעדיות בס"ד:

ושואלין

ח"ג. צריך בירושלמי ל"א צורך. ב שנתקוצה במו"ק ובגיטין ובכתובות שנתקווצה בשביעית. במוצאי בירוש' למוצאי וכן בסמוך. וכ"ה בכל המקומות הנ"ל וכ"ה בנ"ע. שדה שנטייבה בנ"ס ליתא לכל זו הבבא. אוכלין בטובה בירושלמי נ"ג שלא אוכלין וכ"ה בנ"ס. זו בירושלמי..זה.

מלאכת שלמה

שלא נחשדו להיות מלקטין בטובה והן אומרים שלא בטובה לקטנו התקינו שיהו מביאין מן הקרוב ומן המנוי דאית לי' קלא: ואין צורך לומר. כך הגיה ה"ר יוסף ז"ל: ב שדה שנתקווצה בשביעית תזרע וכו'. בירוש' פליגי אמוראי דבבל עם אמוראי דארץ ישראל תמן אמרין דמיירי בתלושין וכדפירשו רש"י ותוס' ז"ל בפ' כל פסולי. ורבנן דהכא אמרין שנחרש' כי חרישה ראשונה היא לצמית הקוצים שצמחו בתוך התבואה: תזרע למוצאי שביעית. לפי שלא הוכנה עדיין לזריעה לא קנסוהו: שנטייבה. מאן דמפרש נתקווצה שניטלו קוציה מפ' דנטייבה היינו שנחרשה ומאן דמפרש נתקווצה היינו נחרשה מפרש דנטייבה היינו שנחרשה פעם שנית. ואמרי' התם במ"ק ובפ' השולח ובפ' כל פסולי א"ר יוסי בר חנינא נקטין הטיבה ומת בנו זורעה לדידי' קנסו רבנן ולא לבריה: בפי' ר"ע ז"ל. והוא חרש שתי פעמים וכו'. כתב עליו ה"ר יוסף ז"ל פי' זה מגומגם הרבה כי למעלה פי' שנתקווצה שניטלו קוציה משמע שלא נחרשה אסור וכאן אומר דוקא שנחרשה ב"פ. והנה הוא תפס שתי דעות שנזכרו בירוש' דאיכא מאן דאמר שנתקווצה ר"ל שנחרשה ולדידי' מפ' נטייבה שנחרשה ב' פעמים ואיכא מ"ד שנתקווצה ר"ל שניטלו קוציה ולדידי' ר"ל שנטייבה שנחרשה פעם אחת עכ"ל ז"ל: נדיירה. כמה שכבר פי' ר"ע ז"ל כאן ולעיל פ"ג סי' ד' נסתלק דלא קשו מתנייתא אהדדי: שֶׁנִּטַיְּיבָה או שֶׁנִּדַיְּירָה. כך מצאתי שנקוד הכתב ר"מ די לונזאנו ז"ל שנטייבה הנו"ן בחירי"ק והטי"ת בפת"ח והיו"ד בשב"א ודגושה והבי"ת קמוצ"ה וכן מלת שֶׁנִּדַיְּירָה: אין אוכלין פירות שביעית בטובה. דאי מחזיק טובה נראה דמן המשומר הוא מלקט. ועיין במ"ש ברפ"ה דעדיות: ובירוש' מייתי עובדא דר' טרפון נהג בהא מלתא כב"ש ואסתכן כההיא

דק"ש

יכין תפארת ישראל יכין

השדה טובה למלקט. לא ילקט הדקים: ד) דוודאי אסור: ה) שניטל הקוצים התלושין שבשדה בשביעית[וכירושלמי].אבל מחוברים מדאסור מדאו'. לא תזרע במוצאי שביעית [תוס' גיטין דמ"ד ב']: ו) מלת נטייבה כולל חרישה וזריעה. וי"א דנטייבה היינו נחרשה ב"פ ובגזרת המלכות שנו. שגזרו מס אקרקעות ומשום שהעניים היו מסתכנים עי"ז למות בתפיסה. או משום דשביעית בזה"ז מד"ס. התירו חכמים לחרוש פ"א ולזרוע בשביעית כדי נתינת המס ולא יותר וקמ"ל מתניתין רבותא. אפילו בשעת היתר חרישה. דלא התירוהו רק לחרוש פ"א כדי שיהיה לעניים לשלם המס. אם חרש ב"פ. להשביח שדהו בתבואה הרבה עבד מס"ה קנסוהו. ומכ"ש בחרש פ"א בשעת איסור: ז) שעשה דיר לבהמות בכל שדהו והתכוון לזבלה ולא שייר מקצת [כפ"ג מ"ז]: ח) משום קנסא: ט) והמוה הרי אפילו ספיחי שביעית שגדלו בלי חרישה אסורים באכילה משום עוברי עבירה. שזרעו בצנעה ואמרו שספיחין הן [וכפ"ט מ"א]. ואי"ל דהכא מיירי בספיחי שדה שנכנסו לשביעית דמותרים לר"ש רפ"ט. דהרי נטייבה קתני. וכיון שכבר גדל בששית איך יחרוש ע"ג. וצ"ל דהכא בשדה אילן שנחרש מיירי. או בירקות שאינן מרעין. דלא גזרו על ספיחיה [כרמב"ם פ"ד משמיטה] [א"נ דמיירי במה שהחזיקו רק סולי מלכים דאף דאסור בעבודה אפ"ה הספיחים מותרים [כרמב"ם פ"ד משמיטה הכ"ו]: י) להחזיק טובה לבעל השדה. כשאוכל פירות האילן שבו דהא"ל כאוכל מהמשמר: יא) כתב ע"ר רבינו הגאון אאמ"ו זצוק"ל דלהכי הזכירו שלא בטובה. לאשמעינן דלא התירו בטובה. רק אם היה כשלא בטובה. שאין בעה"ב מקפיד על החזקת טובה באוכל שלב"ט: ולבו"ת היה נראה דמדמורגל דכל מי שיחזיקו לו טובה ישוב המטיב לומר לאשר היטב לו. שלא היה צריך להחזיק לו טובה. בעבור שחושב טובתו רק קטנה עד שאינה ראוי להחזיק טובה עליה. וזה מדרך הכבוד. וקאמר

ב"ה

משנה ראשונה

להיות מלקטין בטובה ואומרים שלא בטובה לקטנו התקינו שלא יהו מביאין אלא מן הקרוב ומן המנוי ע"כ והביאו הר"ש ור"ע שהשמיטו הרמב"ם. ומן הקרוב ומן המנוי היינו מבית ומן החצר ולא מן השדה: ב שנתקווצה. פי' הר"ב ניטלו קוצים. ונראה דה"ה מסקל אבנים ואבנים בכלל זה והטעם דנתקווצה קיל מנטייבה דבנתקווצה עדיין לא הוכנה לזריעה כל זמן שלא חרשה ובנטייבה ונדיירה שעשאה מוכנת לזריעה קנסוהו וכ"כ הלח"מ. ומ"מ מ"ש הר"ב נטייבה שחרש שתי פעמים לא הי' צריך לפרש כן דלמאי דמפרש נתקווצה נטילת קוצים נטייבה אפי' חרש פעם א' אלא למ"ד בירוש' היינו נתקווצה שחרש להתיש הקוצים צ"ל נטייבה שחרש אח"כ פעם שנית וכ"כ הלח"ם גם הרמב"ם בחבורו לא כתב אלא חרש סתם: אין אוכלין פירותיה בשביעית. בפירות שעלו מאליהן מיירי וקודם גזרת ספיחין איירי כ"כ מדברי הרמב"ם בחבורו כפ"ד. והלח"מ כתב דבפירות אילן מיירי: ובה"ה אומרים אוכלין בטובה ושלא בטובה. למאי דפי' במתני' דלעיל דמלקט בטובה אסור דמוכח הוי כשיכרו א"כ הכא אמאי מותר הא הוי כנוטל שכר הפירות ואסור וצ"ל דהטעם כמ"ש הראב"ד בתמ' עדיות דתקנת חכמים שלא יהא רגיל האדם בשאר השנים לילך לשדה וכרם של חברו לאכול ומקיים בזה גירסת הספרים דגרסי לב"ש אין אוכלין אלא

בטובה

שימנה קופצים לקוטה. (הרא"ש): ובה"א אוכלין. וא"ת מ"ש חרישה דלא תזרע במו"ש והכא אוכלין פירותיה. י"ל דהתם קנסא הוא אבל פירות שביעית הפקר נינהו ולא שייך קנסא. ורדב"ז בביאורו לפר"מ כאן וכ"כ הראב"ד בביאורו לת"כ. ועי' במהרי"ט פ"ה דבכורות שהביא בשם מהר"ש סירילי"ו בביאורו לירו' כאן שגם ב"ה אין מתירין אלא לכ"ע ולא לרשע העובר ע"ש. ועי"ל פ"ב מ"ז: תוי"ט ד"ה שנטייבה כו' חרישה וזריעה התירו כו'. ר"ל דמפו"ה נ"פ אלא בנטייבה אבל חרישה א' לכ"ע שריא אף לכתחלה. וליתא דזורע מפני האנס ודאי לא שרי אלא דבר הצריך לאנס בלבד אלא הכא בשדה האילן עסקי' ופירותיה מוהדרין ול"ג כאן משום ספיחין ואפ"ה אסרי ב"ש בנטייבה משום קנסא דעביד עבודה בשביעית: (לח"ם): במשנה בטובה ושלא בטובה. יל"ד למה נ"ל שלא בטובה דפשיטא הוא דשלא בטובה מותר. וי"ל פ"פ מ"ש

קקי"ע

ציונים

ב שדה שנתקוצה. מו"ק יג. גיטין מד: בכורות לד: מיי' שם הי"ל סמג שם: שנטייבה. מיי' שם הי"ג: אוכלין. שם פ"ד ה"א סמג לאוין רמח: אוכלין בטובה. ת"כ פ"א דפ' בהר. מיי' שם פ"ז הט"ו. סמג עשין קמח:

תוספות חדשים

[משנה ב] שנטייבה או שנדיירה כו'. עי' בתו' דגיטין דמ"ד ע"ב ע"ש. (פר"ח): [הר"ב ד"ה] שנתקוצה כו' בשביעית עכ"ל פי' שהיו תלושין

חדושי מהרי"ת

משנה ב [תוי"ט ד"ה] שנטייבה אין אוכלין פירותיה דחרישה וזריעה התירו כו' עכ"ל. לפ"ז צ"ל דכ"ש

תוספות רע"ק

משנה ב [אות כא] בהרע"ב ד"ה שנטייבה שנחרשה היטב) בירושל' שדה שנתקוצה תמן אמרי בשנטלו קוציה ורבנן דהכא אמרין משחרש על דעתיה' דרבנן דהכא איזהו היטב כל העם חורש פעם א' והוא חורש ב'

תום' אנשי שם

אלא משום דמשמע ליה דמתני' מיירי דחבירו חוזר ולוקט בשלו וקשה ליה למה מהני בזה שלא בטובה לכן מפ' דאמת אסור בכה"ג בדקין ולא מהני שלא בטובה בכה"ג אלא למשרי גסין. ולפ"ז אפשר דגם הר"מ לא פליג בזה כלל אלא דאיהו מיירי כשלוקט בשל חבירו ואין חבירו לוקט בשלו. וכ"כ הרדב"ז בפי' להרמב"ם כאן ע"ש: ב בתו"ח ד"ה בר"ב ד"ה שנתקוצה כו' דהוי איסור דאורייתא. ור"ל דלמאן דמפ' נתקוצה נטלו קוציה ס"ל דמתני' מיירי שלא בשעת הסכנה כמ"ש בס' מ"ב ע"ש ודנקט נטייבה ר"ל נחרשה דהוא' כולל לחרישה ולניכוש. ועי' בתוס' שם שכ' דבנדיירה אע"פ שהוא ג"כ מדרבנן התירו דמ"מ חשיב טפי מנתקצות ע"ש: בר"ב ד"ה שנטייבה כו' והתירו לחרוש. עי' בפ"מ שמפ' שאין כוונתו למה שהביא התי"ט מגמ' דילן בפ' זה בורר. דהתם התירו גם הזריעה אבל הכא לא התירו אלא לחרוש בשביל שיוכל לזרוע תיכף אחר שביעית ולכך מיושב הא דקאמר בנתקוצה תזרע למו"ש ולא בשביעית. ולהא"ש מפ' דבשעת הסכנה מותר גם לזרוע אבל אין מותר הזריעה אלא כדי המס או צורך האנס בלבד אבל במו"ש מותר לזרעה כולה ואם חרשה ב"פ אסור: במשנה לא תזרע. ובירוש' מוכח שאם הטיבה ומכרה לא יזרענה הלוקח שמא יעריס כדי

בית הלל: **ג** חוכרין נירין מן העובדי כוכבים בשביעית יב) אבל לא מישראל יג). ומחזיקין ידי עובדי כוכבים בשביעית יד) אבל לא ידי ישראל. ושואלין בשלומן טו) מפני דרכי שלום: **ד** המדל בזיתים טז). בית שמאי אומרים יגום יז). וב"ה אומרים ישרש יח). °ומודים במחליק יט) עד שיגום כ). איזה הוא המדל אחד או שנים. המחליק. שלשה זה בצד זה. במה דברים אמורים מתוך שלו. אבל מתוך של חבירו. אף המחליק ישרש כא): **ה** המבקיע בזית כב) לא יחפהו בעפר כג). אבל מכסה הוא באבנים או בקש כד). הקוצץ קורות שקמה כה) לא יחפהו בעפר. אבל מכסה הוא באבנים או בקש. אין קוצצין בתולת שקמה כו) בשביעית

מפני

לקולא ואין הלכה כר' יהודה: **ג** חוכרין נירין. יכול ישראל לקבל עליו בכך וכך כורים לשנה שדה הנכרי שחרשה בשביעית לזרעה למוצאי שביעית ואע"פ שגורם לנכרי לחרוש בשביעית. נירין ל' נירו לכם ניר (ירמיה ד): ומחזיקים ידי נכרי'. אם מצאו חורש יכול לומר לו יישר כחך וכיוצא בזה: ושואלי' בשלומן. ואפי' ביום חגו: **ד** המדל בזיתים. כשהזיתים מקורבים זה לזה יותר מדאי נוטל אחד ומניח ב' או נוטל ב' ומניח אחד כדי שיגדל ויתעבה. מדל לשון שליפה והסרה וי"מ לשון דלדול ודלות שמדלדל שדהו מן הזיתים: יגום. גומם ומקצץ האילן ומשאיר השרש בארץ ולא ישרש לגמרי שלא יראה כעובד את האדמה: ומודים במחליק. כגון אם נוטל שלשה זיתים זה בצד זה שמחליק פני הקרקע יותר מדאי אמרי לעבודת קרקע הוא מתכוין ואסור: מתוך של חבירו אף המחליק ישרש. דלא עביד אינש שיתקן קרקע חבירו וידוע דלעצים הוא מכוין: **ה** לא יחפה. הבקוע בעפר שהרי הוא מיתקן בכך שהעפר נעשה טיט ומשביח האילן: באבנים ובקש. דהוי כמושיב שומר שלא ייבש: בתולת שקמה. שלא נקצצה

מעולס

ח"נ. ג ומחזיקין בירושלמי ומחזקין ועי' במ"ש בק' ספ"ה. ידי ישראל בירושלמי על ידי ישראל וכ"ה בד"כ וי"נ. אבל נק' ספ"ה גם שם ל"ג מלת על. ד יגום בכתב"י יגום בסמ"ך וכן בסמון. המחליק בנ"מ והמחליק. ה מכסה הוא בירושלמי מכסהו וכ"ה בנ"מ. הקוצץ קורות כו'. בנא"ו ליתא בירושלמי שעם מהרא"ף אבל בנ"ו איתיה וגי' אבל מכסהו וכ"ה בנ"ם.

ג ושואלין בשלומן. עיין בפי' הר"ב ספ"ה דגיטין: **ד** המדל. פי' הר"ב כדי שיגדל ויתעבה וכן פי' הר"ש. וצריך לחלק בין מדל לזירוד ופיסול דפ"ב מ"ג דלא שרינן אלא עד ר"ה השנה. ואין טעם יפה לחלק כיון דזימור וכריתת האילן מדאורייתא בין בכרם בין בשאר אילנות כמ"ש הרמב"ם בריש ה' שמטה וכנראה מדברי הר"ב במשנה דלקמן. ומה לי שמזמר וכורת מקצת מהאילן כדי שיגדל הוא או שכורת אילן אחד כדי שיגדל השני. הלכך נראה כפירוש הרמב"ם שכתב המדל בזיתים הוא שיכרתם להיות עצים לאש וכ"כ בחבורו. ואולי שגם הר"ש והר"ב סוברים כן אלא דמדל דעלמא פירשו דהוא כך וכדלעיל משנה ה פ"ז דפאה. אבל אין הכי נמי דבכאן צריך שלא יעשה בשביל שיעבה ויגדל אלא שיכרות לעצים. וקצת יש לדקדק כן בדבריהם בסוף המשנה שכתבו מתוך של חבירו כו' דלא עביד אינש שיתקן קרקע חבירו וידוע דלעצים הוא מכוין שמע מינה דאי לאו דמכוין לעצים הוה אסור. ואם בשל חבירו כך בשל עצמו לא כ"ש ומ"מ היה להם לפרש כן ברישא. ועי' עוד במשניות דלקמן: **עד** שיגום. לישנא דעד לא ניחא. דהא יגום פחות ממשרש הוא. והרמב"ם נשמר מזה בחיבורו וכתב לא ישרש כו' אלא קוצץ מעל הארץ וכו': **ה** המבקיע בזית. פירש הרמב"ם לקחת מהם עצים. וכן כתב בחיבורו סוף פרק א' לענין ביקוע זיתים ולענין קלילת בתולת שקמה ועיין מ"ש לעיל בס"ד: **שקמה**. פירש הרמב"ם מין מן התאנים. ועיין מה שכתבתי בריש כלאים:

רבי

מלאכת שלמה

דק"ש דתנן בפ"ק דברכות: **ג** בשלומן. פי' בשלומן של עובדי כוכבים אע"פ שהם כולם עוברי עבירה שאינם משמרין ז' מצות שלהם. אפ"ה שואלין בשלומן משא"כ לישראל חוטא. ה"ר יהוסף ז"ל: **ד** המדל בזיתים וכו'. עי' בתי"ט וגם ה"ר יהוסף ז"ל הסכים לפי' שהמדל הוא שעוקרם לשרפם כמו המבקיע בזית דבסמוך ואפ"ה המחליק אסור. ירוש' תני דבית רבי נוטל אחד ומניח שניים זהו מדל ופריך והא תנן המחליק שלשה זה בצד זה הא מדל נוטל שנים ומניח אחד. ומשני א"ר יונה מתני' במדל בתחלה ומש"ה שרי מתני' אפי' ליטול שנים ולהניח אחד ורבי מיירי שהדל כבר ועכשיו חוזר לסלוף שעדיין מוכחשת יניקתן צריך ליטול אחד מבין שניים: **עד** שיגום. צריך לדחוק ולפרש דה"ק דאינו מותר שרוש אלא עד שיודה לגום בלבד אז מתירין לו הגימום: **ה** המבקיע בזית וכו'. פי' ה"ר יהוסף ז"ל הזית רגילין לחתוך ממנו בקעיות לשרוף ואינו מזיק לאילן ע"כ: **אין** קוצצין בתולת שקמה וכו'. בירוש' מפ' דהא דפליג ר' יהודה ארבנן בקצילת בתולת השקמה אינו בגומם מעט הארץ אלא משלש טפחים ולמעלה עד ס' הוא דפליגי דר'

יהודה

יכין תפארת ישראל יכין

ב"ה. דאפילו לא ישיב לו המטיב כך. ג"כ מותר: יב) לזרעה אחר שביעית. ואף שעובד כוכבים עי"ז חורשה בשביעית: יג) שחרשה בעבירה: יד) במצאו חורש מותר לומר לו יישר חילך: טו) אפילו ביום חגן: טז) שנוטל א' או ב' אילנות מבין השאר. מדצריך לעצים: יז) כורתן בשוה לקרקע ולא ישרשן. מדעי"ז יתעבו וישבחו הנשארים: יח) מדאינו עושה מעשה בגוף האילן שמשביח. ל"ג רבנן. ולהכי לא דמי לזירוד ופיסול דלא שרי רק עד ר"ה [כפ"ב מ"ג]: יט) שנוטל הרבה אילנות במקום א': כ) דהא"כ מחזי כמתקן קרקע גופה לזריעה: כא) ואין צריך לגום דא"א להשוו דל"ל לתקן קרקעו של חבירו: כב) מבקע עצים מהאילן. דלא דמי לזירוד ופיסול דאסור. דהתם מתכוון להשביח האילן משא"כ הכא אינו מתכוון רק ליטול עצים להסקה. ואי"ל לתסור משום מראית עין. י"ל דמיירי במבקע עצים מל"א שבאילן דבכה"ג מבורר שלא להשביח האילן קאזלו [כמ"ק ד"י ע"ב] במפלא דיקלא: כג) במקום הבקוע. מדמשביח האילן: כד) דבזה אינו אלא בומרו שלא ייבש: כה) שקוצץ כל גזעו והוא חוזר וגדל: כו) בתולה

שלא

משנה ראשונה

בטובה. ולישנא דב"ה דאמרי אוכלין בטובה ושלא בטובה דלישנא יתירה דלא ה"ל למיתני אלא וב"ה אומרים אוכלין ותו לא. ולגרסא השית ניחא: **ג** חוכרין נירין מן העכו"ם בשביעית. פי' הר"ב אע"פ שגורם לעכו"ם לחרוש כו'. ולא מתיישב כיון דנכרי אין מצווה על השביעית אין כאן לפני עור. וי"ל דלדיוקא תני לה חוכרין הוא דשרי אבל לעבוד עמו אסור כדאמר ס"פ הניזקין. א"נ קמ"ל דמותר לומר לנכרי שיחרוש בשביעית וישכרנה וכן משמע בירושלמי וניחא השתא דקתני בשביעית דלענין סיפא דבישראל אסור אף לשוכרה ממנו במוצאי שביעית אסור כדאמרי' לעיל שנטייבה לא תזרע. אלא משום נכרי תני לה דמותר לומר לו לחורשה בשביעית ולא אמרי' מיחזי כשלוחו: **ד** המדל בזיתים. כתב תוי"ט דלעצים הוא צריך אבל מדל לתיקון הנשארים אסור ע"ש ועדיין צ"ע הגבי מסקל וצריך לאבנים לא שרינן בפ' דלעיל הא"כ נוטל את העליונות ומניח התחתונות בארץ שנראה כמתקן הקרקע. והכא אמאי שרי ב"ה לשרש הא נראה כמדל לתקן הנשארים. וי"ל כיון דמשום מראית עין בעלמא הוא לא גזרו אלא במסקל ודכוותי' דשכיח בכל עובדי האדמה שא"א בלא סיקול וזיבול. אבל מדל דלא שכיח לא גזרו ביה. ובמחליק דאסור נמי משום שמתקן הקרקע לזריעה דשכיח. וניחא דנקטא מתני' המדל בזיתים ולא תני המדל באילנות סתם ובפ"ז דפאה תני מדל בגפנים אלא הכא זיתים דחשיבא עפי כמ"ש הר"ב בס"פ ולא שכיח עקירתן לעצים: **אבל** מתוך של חבירו אף המחליק ישרש. בפ' דלעיל מ"ו אמרי' שאם התחיל מערב שביעית אף בשלו מותר כמו בשל חבירו וכאן לא הזכיר היתר בהתחיל ומכאן ראי' למאי דפי' שם דהיתר דהתחיל אינו אלא שהתחיל מערב שביעית ונתכס בבנין דהכל יודעין דצריך לאבנים ולא לתקן הקרקע וזה לא שייך הכא: **ה** המבקיע בזית. נקט זית משום דבמתני' דלעיל שרי

מדל

ציונים

ג חוכרין. מיי' שם פ"ח ה"ח. סמג עשין קסח: לא מישראל. מיי' שם פ"ח ה"ג: ומחזיקין. לק' פ"ה מ"ט. גיטין סא. מיי' שם פ"ח ה"ח: ושואלין. שם פ"י מה' פ"ו ה"ה: **ד** ישרש. שם פ"א מה' שמטה ויובל ה"ח: **ה** המקביע. ירושלמי פ"ג דמכלתין. מיי' שם ה"ט: אין קוצצין. כ"ע פ. כלה ח.:

תוספות חדשים

תלושין ומחוברין כה רש"י בבכורות דף ל"ד ובתוס' שם ובגיטין דף מ"ד. דאי אפשר לומר במחוברין דהוי איסור דאורייתא ע"ש (כ"י ממהורש"ח ז"ל): [מ"ג] **אבל** לא ידי ישראל. נראה דקמ"ל דאפי' בזמן הסכנה שהתירו לעבוד מ"מ אסור לומר זה לזה יישר כחך או עשה ולא שזה נראה כשמח בביטול המצות ובוטע בה אלא צריך להראות שאנוסים הם ובעל כרחם עושים (ס"ל): משנה ד [תי"ט ד"ה] **המדל** כו' אלא שיכרות לעצים עכ"ל. וצ"ע דאף אם מכוין לעצים יהא אסור מפני שנראה שעושה כדי שיתעבה כמו שאסור במחליק מפני שנראה כעבודת הארץ וכן קשה להרמב"ם

קמן

חדושי מהרי"ח

דכ"ש בשביעית עצמה שלא תזרע אלא אפילו למוצאי שביעית קנסו ג"כ שלא תזרע: משנה ד [תוי"ט ד"ה] **המדל** פי' הר"ב כו' אלא דמדל בעלמא פי' כך כו' עכ"ל. ומה יענה הרב במשנה ו המזנב בגפנים שפי' ג"כ הר"ב כדי שיעבה ודוחק

גדול

תוספות רע"ק

ב' פעמים הובא בהר"ש. לפ"ז מבואר דאם מפרשים שנתקוצה שנטלו קוציו י"ל שנטייבה היינו חרש פ"א ואם מפרשים שנתקוצה שחרש צריך לפרש שנטייבה שנחרש ב' פעמים. וא"כ הרע"ב מוכח שסרי לבי תרי: משנה ד [אות **כב**] **ומודים** במחליק) עי' תי"ט פ"ג מ"ג דפאה ד"ה המחליק:

תוס' אנשי שם

התוי"ט בפ"ה דעדיות בשם הראב"ד דג' אין אוכלין אלא בטובה ופ"ש טעמייהו דאכרי שלא בטובה. מעתה י"ל דאפילו לפי גרסתו כאן איצטריך ב"ה שפיר לאשמעי' יתירא בתרווייהו. (שס"מ): **ג** בר"ב ד"ה **חוכרין**-כו' שחרשה בשביעית כו'. אבל מישראל אין חוכרין שדה שחרשה בשביעית להיות קנס להם מפני שעבדוה והפכוה. (הר"מ). והרא"ש פי' שאין חוכרין בשביעית בשביל מו"ש מישראל החשוד על השביעית אפי' שדה שאינה חרושה אע"פ שיש שאות לחרשה

מש"ם

מפני שהיא עבודה כז). רבי יהודה אומר כדרכה כח) אסור. אלא או מגביה עשרה טפחים או גומם מעל הארץ כט): ך המזנב בגפנים ל) והקוצץ קנים. ר' יוסי הגלילי אומר ירחיק טפח לא). ר"ע אומר קוצץ כדרכו בקרדום או במגל ובמגירה לב) ובכל מה שירצה. אילן שנפשח לג) קושרין אותו בשביעית לא שיעלה לד) אלא שלא יוסיף:

מאימתי

מעולם : מפני שהיא עבודה . שהיא משובחת בכך : כדרכה אסור . שהיא מתגדלת ומתעבה בכך והוי כעין זמור לגפנים : אלא מגביה עשרה. שאין דרך לעולם לכרתה אלא למטה מעשרה : או גומם מעל הארץ . שאין דרך לכרות אותה כך והלכה כר' יהודה : ך המזנב בגפנים . מקטע זנבות הגפני' כדי שיעבה הגזע ויגדל ויגביר כחו וכן הקוצץ קנים כדי שיתעבו ויוסיף כחן : ירחיק טפח . מן הקרקע ושוב לא מיחזי כעבודה: שנפשח. נסדק כמו (איכה ג) ויפשחני : לא שיעלה . שיתחברו סדקיו : אלא שלא יוסיף .

ליסדק

רבי יהודה אומר כדרכה אסור כו' . וכתב הרשב"ם בפ"ס דב"ב דף פ ע"ב ולת"ק איכא למימר דלית ליה האי שיעורא אלא שיעורא אחרינא כגון משלשה ולמעלה אסור דאיתא התם בגמרא דבג' מעלי לה מעט הארץ ודאי קשה לה מכאן ואילך לא מיקשי קשה לה ולא עלויי מעלי לה. [*ולפ"ז נראה דהלכתא כת"ק כיון שחולק . והר"ב כ' והלכה כר' יהודה וכ"כ הרמב"ם . וכתב הכ"מ בפרק א' מה"ש שאפשר שסובר דר' יהודה לא לחלוק בא אלא לפרש ע"כ. ולי נראה דמשום דסתמא דסוגיא פריך מיניה התם בב"ב]: ך המזנב בגפנים וכו'. פירש הרמב"ם בדברי רבי עקיבא כשלא נתכוין לזמר ופשוט דכ"ש לת"ק ועיין לעיל משנה ד: [*ירחיק טפח . פירש הר"ב מן הקרקע ושוב לא מיחזי כעבודה. וכתוב בפירוש שהזכרתי וז"ל אף כי בזיתים [במשנה ד] איכא לכולהו שרי לגום נראה דשורש הזיתים מעכבים יותר החרישה משורש גפנים עכ"ל] : קרדום ומגל .

כתבתי

ח"ג . כדרכה בירושלמי כדרכו . טפחים נ"א שם טפחים וקוצץ . מעל בירושלמי מעט וכ"ה נ"א שם ונד"ס מן . ך קנים בירושלמי בקנים וכ"ה כל"ם . ר"ע בירושלמי ור"ע ובד"ג נ"ב עקיבה כה"א . או במגל בירושלמי נ"א מלת או .

מלאכת שלמה

יהודה שרי עד עשרה ועשרה אסר דדרך לקוץ הבתולה בעשרה טפחים ורבנן סברי דמשלשה עד ט' כעשרה דמי אבל פחות משלשה לכ"ע שרי ושם בברייתא פ' הספינה גרסי' הלוקח בתולת השקמה מחברו מגביה מן הקרקע ג' טפחים וקוצץ דבג' טפחים נוטו יכול להחליף לצרך המוכר כמו שכתבתי שם בפ' הספינה סי' ד' . ופרכינן ובתולת השקמה שלשה טפחים בעי' ורמינהו אין קוצצין בתולת השקמה בשביעית מפני שהיא עבודה שיגדל יותר וכתיב וכרמך לא תזמור ר' יהודה אומר כדרכו אסור אלא או מגביה עשרה טפחים או גומם מעט הארץ הוא דקשה הא אידך מעלי לה אמר אביי שלשה טפחים ודאי מעלי לה מעט הארץ ודאי קשה לה מכאן ואילך לא מיקשה קשה לה ולא עלויי מעלי לה גבי שביעית עבדינן מידי דודאי קשה לה גבי מקח וממכר עבדי' מידי דודאי מעלי לה ופי' רשב"ם ז"ל או מגביה עשרה טפחים ולת"ק איכא למימר דלית לי' האי שיעורא אלא שיעור אחרינא כגון משלשה ולמעלה אסור . קוצץ מלמעלה מעשרה היזק הוא לאילן ומכחישו הא אידך טפח או שני טפחים מעלי לה ואמאי קתני לעיל בברייתא שלשה טפחים במשהו סגיא . מכאן ואילך מן הקרקע עד שלשה ומשלשה עד עשרה לא מיקשה קשה כ"כ ולא עלויי מעלי לה כ"כ . אלא מספקא לן משום דזימנין קשה וזימנין מעלי הלכך גבי שביעית שאסור לזמור אילן כדי שיגדיל עבדינן מידי דודאי קשה דפשיטא לן בי' דלא ישביח בזמור זה משום דספק אסור דאורייתא לחומרא אבל גבי מקח וממכר דעת המוכר לשייר לעצמו כדי מחיית האילן ודאי עכ"ל ז"ל : ך בפי' ר"ע ז"ל. מקטע זנבות כדי שיתעבה וכו'. כתב עליו ה"ר יהוסף ז"ל פי' זה אינו נראה דזה ודאי אסור אלא ה"פ שמזנב הגפנים כדי לשרפם או לדבר אחר ע"כ : ר' יוסי הגלילי אומר ירחיק טפח . בברייתא ר' יהודה ס"ל כר' יוסי הגלילי: בפי' ר"ע ז"ל. ירחיק טפח מן הקרקע . וכתב עליו ה"ר יהוסף ז"ל פי' זה קשה טובא דאי הכי הול"ל יגביה טפח כמו שאמר לעיל גבי בתולת שקמה ויותר נראה לפ' ירחיק טפח מן המקום שרגילין לזנב או לקוץ ושייך בזה שפיר לשון ירחיק עכ"ל ז"ל : ר' עקיבא אומר קוצץ כדרכו . בלא הרחקת טפח ובקורדום ובמגל ובמגרה ובכל מה שירצה ואקנים קאי דדמו לאילן סרק : ובירוש' תני הקוצץ בקורות לא יהא מחליק ומדריג מדריג ומחליק כדרך שעשה בשאר השנים שמחליקין ומנסרין הקורות במקום העבה שבאילן באופן אחד ובמקום הדק שבאילן באופן אחר ודומה כמו מדרגות אלא מתכוין שתהא קציצתן שוה תני רשב"ג אומר מקום שנהגו להחליק ידריג להדריג יחליק וגומם מעט הארץ ובלבד שלא יקוץ בקורדוס וכתב הר"ש ז"ל וגומם מעט הארץ מילתא באפי נפשה היא ופליג אדר' עקיבא דגומם מעט הארץ אם ירצה כדקאמרי' במתני' גבי בתולת השקמה אלא שלא יקוץ בקורדוס ותלתא תנאי נינהו תנא דמתני' בקציצת קורות לית לי' שינוי ותנא דברייתא אית לי' שנוי ואית לי' לא מחליק ולא מדריג אלא קציצתן שוה ורשב"ג שרי או מדריג או מחליק ואסור בגומם בקורדוס . ופריך בירוש' איכפל תנא דמתני' להכא לאשמועי' דר' יוסי הגלילי כבית שמאי דאמרי לעיל בפרקין יגום ולא ישרש משום דתישי' לעבודה ור"ע כב"ה דמשרש ולא בעי הרחקה ומשני שאני מילתא דר' יוסי הגלילי דאיכא עבודה באילן ומש"ה בעי' שנוי אבל המדל דמשרש אין עבודה באותו האילן דהא עוקרו משרשו ובשביל עודר ליכא נמי דלוקח עלים לדליקה הוא ודוקא גבי מחליק דאיכא קרקע מחזי כחורש

אבל

תפארת ישראל

יכין

שלא נכרת עדיין . משא"כ רישא קורות שקמה היינו שנקללה כבר כמה פעמים וחזר וגדל: כו) שמתעבה עי"ז : כח) למטה מי"ט: כט) עי' ספ"א : ל) נ"ל דמזנב אינו כמו מזמר . דאלת"ה היכא שרי ר"ע . אף שכוונתו לעלים . עכ"פ איכא משום מראית עין . ועוד הרי דבר שאין מתכוון אם הוא פסיק רישא אסור לכ"ע [כשבת דק"ג א'] והרי ע"כ ישביח הגפן ע"י מלאכה דאורייתא ולא דמי למסקל שהוא מד"ס . אלא זומר הוא שחותך ראש הגזע . ומזנב קוצץ הענפים מהצד . לעלים שצריך : לא) לא יקוץ הענפים שסמוך לקרקע טפח . דמחזי כקוצץ הגזע והוה ליה כזומר . ואע"ג דלעיל [מ"ד] בזיתים לכ"ע שרי לגום סמוך לארץ . יש לומר התם שורש הזיתים שמניחו בארץ מעכב המחרישה ולא מחזי כמתקן קרקע לזריעה . מה שאין כן הכא הגפנים ושרשיהן דקין ואין מעכבין המחרישה להכי כשגוממן סמוך לארץ מחזי כמתקן הקרקע לחרישה : לב) נ"ל דהך בקורדס וכו' ד"ה היא . דלר' יוסי הגלילי נמי שרי בהנך : לג) שנסדק : לד) שיתדבקו הסדקים :

דלאכלה

משנה ראשונה

מדל בזיתים משום דחשיבי ולא שכיח נהו שיעקרם לעלים כדפי' לעיל תני הכא דאפי' בזית אסור לחפותו בעפר דזה מתקן ממש הוא ולא דמי לדלעיל דאינו אלא משום מראית עין : מפני שהיא עבודה . וגבי לא יחפה בעפר דרישא לא תני הכי דהתם תיקון עפר אינו אלא מדרבנן והכא מפני שהיא עבודה מדאורייתא קאמר דהוי כמו זמור בגפנים כמ"ש הרמב"ם : ך המזנב בגפנים . פי' הר"ב כדי שיעבה הגזע ויגדל כו'. וכ"כ הרא"ש . ול"ע דהיינו זומר דאסור מדאורייתא והיכי שרי ר"ע והכי אסור לקוץ בתולת שקמה אפי' מתכוון לעלים דת"מ מתקן הוא כדלעיל.ולולי דבריהם נראה דמזנב לאו היינו זומר דזומר היינו שקוצץ כל הזמורות והכא אינו אלא מזנב שחותך קצה הזמורות וכ"כ הערוך והרמב"ם ובזה אינו מתקן האילן אלא מיקל עליו שלא יתיבש מתוך כובד ריבוי הזמורות והוי דומיא דסיפא אילן שנפשח כו' לא שיעלה אלא שלא יוסיף והיינו דתני לה בהדי קוצץ קנים דקנים לאו אילן נינהו ולא שייך בהו זמירה אלא דר"י הגלילי מחמיר דדמי לזמירה ואיכא משום מראית עין ומצריך הרחקה טפח להיכרא ור"ע לא חייש דמזנב לא דמי כלל לזומר . זה נ"ל ברור ודברי הרא"ש והר"ב צ"ע . ומ"ש תוי"ט בשם ת"כ דקשיא ליה מזיתים דשרי לכ"ע לגום וכו' ע"ש שנדחק לתרץ . ואיני יודע מאי קושיא מה ענין מדל לכאן דמדל שקוצץ

האילן

ציונים

כדרכה . מיי' שם הנ"א ב"ג :
ך קוצץ כדרכו . שם ה"ב :
אילן שנפשח . שם הכ"ג :
לא שיעלה . כה"ג פכ"ג לשבת מ"ב :

תוספות חדשים

לקמן מ"ו גבי המזנב בגפנים פ"ש בתי"ט וצ"ע. ומ"ש עוד בתי"ט וקצת יש לדקדק כו' לפענ"ד לאו דקדוק הוא דהתם במחליק צריך לכוין לעצים דאי לא לעצים בודאי כוונתו לתקן הקרקע דכדי שיתעבה לא שייך במחליק יותר מדאי מה שאין כן במדל א' או ב'. (הר"ש) : משנה ו [תוי"ט ד"ה] ירחיק טפח כו' כפי' שהזכרתי כו'. ז"ל ש"ל נראה מזה שהוא ז"ל הבין דמ"ש הר"ש והר"ב מיחזי כעבודה דר"ל עבודת קרקע ויותר נראה מ"ש הרמ"ז דעבודת האילן קאמר וכ"כ הרא"ש בהדיא כו' ע"ש :

חדושי מהרי"ח

גדול דאיכפל ג"כ לומר דמזנב בעלמא אבל לי נראה כפשוטו ולא איירי כאן בשביעית רק בששית ודמי לזירוד ולפיסול דמותר עד ר"ה אבל חרישה הוא רק עד עצרת כמו שנשנה במשנה ו שמביא הרב פ"ב מ"ג וקאמר כאן במדל או במשנה ו' בגפנים שמחמת תיקון האילן מותר עד ר"ה רק לשרש מחזי כחרישה אז פליגי ב"ש וב"ה ובמחליק מודה ב"ה

תוס' אנשי שם

במו"ש קודם זמן הזרע כיון שהיבולא חבוד הוא חיישי' שמא יחרשנה בשביעית : ך תוי"ט ד"ה המזנב כו' דכ"ש כו' . נ"ל דאי ר"ע דמיקל בדין זה ושרי בלא שינוי ואפ"ה פי' הרמב"ם בשלא נתכוין.ריה"ג דמחמיר לא כ"ש דמחמיר נמי שלא יתכוין . (ש"ל): בתו"ח ד"ה תוי"ט ד"ה ירחיק כו' דר"ל עבודת קרקע כו' . ומיירי במזנב ג' זה כנגד זה דהל"ה אפי' לשרש מותר לב"ה דמ"ד . ואף דבבתולת שקמה אסור בשיור טפח משום עבודת האילן . קנים וגפנים לא דמו להו . וה"נ איתא בב"ב פ' ע"ב דבקנים וגפנים צריך לשייר מן הספק ולמעלה דבפחות מזה אין מתקנים אע"ג דבתולת השקמה מתקנת בג' טפחים . ומזה ק"ל על הרא"ש שמשמע דמפי' דטעמא משום עבודה האילן ומשום שדרכן לגוממן מעט הארץ לכך לא מחזי עבודה כשמרחיק טפח. והא איכא נמי בב"ב התם.אם לא שנפרש דרי"ע התירה קמ"ל דמותר להרחיק טפח דהא"ג דלענין מו"מ בפחות מן הספק ולמעלה לא הוי תיקון מ"מ לענין שביעית אסור מטפח ולמעלה דהוה

הבתולת השקמה נמי במו"מ בפחות מג"ע לא הוי תיקון ובשביעית צריך לגום מעט הארץ. ול"ע . ועי' בס' מ"ש בשם הירוש' ועי' בפ"מ שם : תוי"ט ד"ה ירחיק טפח וכו' מעכבים יותר כו'.אבל קצת מיהא מעכב ג"כ שרש הגפנים אלא כיון שאינו מעכב כ"כ מיחזי פעבודה . ובזה מיושב מה שהקשה הרמ"ז דתנן בב"ב פ"ב מי"ב א' גפנים וא' כל אילן כו' ותני בסיפא מעמיק ג' טפחים כדי שלא יעכב המחרישה. דהתם במ"ש

צריך

ז מאימתי אוכלין פירות האילן
בשביעית (לה) . הפגים (לו) משיזריחו (לז)
אוכל בהם פתו בשדה (לח) . ביחלו (לט)
כונס לתוך ביתו . וכן כיוצא בהם
בשאר שני שבוע חייב במעשרות (מ) :
ח °הבוסר (מא) משהביא מים (מב) אוכל בו
פתו

כתבתי במשנה ד פרק ד דפאה . ומגירה הוא מקור . רמב"ס :
ז וכן כיוצא בהם בשאר שני שבוע וכו'. אסיפא קאי ביחלו כונס
כו'. כדתנן בפ"ק דמעשרות התאנים משיבחילו וכן כתב הר"ש.
ותימה על פירוש הרמב"ם שפירש כשיזריחו הפגים או יהיו באים
לעונת המעשרות . וגירסתו ושאר
בוי"ו וכן הגי' בת"כ פ' בהר [*ומפרש
וכן כיוצא בהם ר"ל שאחר כל מה
שילמיח באילנות שהזריחו פגיהם]
ובחיבורו פרק ה' מהלכות שמיטה
כתב ולא יכנים לאכול בתוך ביתו
עד שיגיעו לעונת המעשרות :
הבאים

ליסדק : ז מאימתי אוכלים פירות האילן בשביעית . משום
דדרשי' לאכלה ולא להפסד ואם אוכלן קודם בישולן היינו הפסד :
הפגים . פגי תאנה כדכתיב (ש"ה ב) התאנה חנטה פגיה :
משהזריחו . האדימו וזהו התחלת בשולן : אוכל בהם פתו בשדה .
אבל ללקט ולהכניס לבית אינו רשאי
עד שיגמרו : בחלו . שגדל הרבה ודומה
לו וגם נפשם בחלה בי (זכריה יא) .
ובירושלמי יליף לה מדכתיב (ויקרא
כה) תהיה כל תבואתה לאכול וכתיב
(שם) מן השדה תאכלו את
תבואתה בשתי תבואות הכתוב מדבר
אחת מן הבית ואחת מן השדה :
ח משהביא מים . שסוחטו ויוצא
ממנו

ח"ג, ז משיזריחו נד"א משהזריחו וכ"ה בד"ם ובירושלמי ונכ"נ. ביחלו נד"א ביחילו וכ"ה בירושלמי . וכן כיוצא בהם בד"ם ל"צ אלום כיו"צ . בשאר כ"א ושאר . חייב בירושלמי חייבין . ח הבוסר בד"ם חסר כל המשנה ובירושלמי הכל משנה א' עם שלפניה ואין בפרק זה רק ט' משניות .

מלאכת שלמה

אבל במדל לא מחזי ולעולם ר' יוסי הגלילי כצ"ה : ז מאימתי אוכלין פירות האילן וכו' . כתב הר"ש שירילי"ו ז"ל דבירוש' דייק מדקתני הכא הפגים משהזריחו וכן בסמוך גבי בוסר קתני משהביא מים ולא קתני הפגים שהזריחו וגבי בוסר שהביא מים כלקתני גבי זיתים משמע דאתא לפרושי אגב אורחא פגין ובוסר דקתני בדוכתא אחריתי והיינו מתני' דעוקצין פ"ג דתנן התם הפגין והבוסר ר' עקיבא אומר מטמאי' טומאת אוכלין ר' יוחנן בן נורי אומר משיבאו לעונת המעשרות דקשה דה"ל למתני ר' עקיבא מטמא מיד ומטעמא דתנן בסוף פרקין ואחר כל אילן משיוציא עלין אסור לקוצצו בשביעית דבההוא שיעורא אסורין משום ערלה ואית בהו דינא דשומר לפרי אלא משום דההיא מתני' דעוקצין בפגי תאנים לחוד איירי ושיעור פגי תאנים מפורש במתני' דהיינו משהזריחו דהכי לא תני מיד הא פגין אחרים דשאר פירות כ"ע מודו דלא חשיב פרי לטומאה עד שיבאו לעונת המעשרות ואע"ג דחשיבי לגבי לאסור לקוצצן בשביעית מ"מ לא הוו פירא . ולהכי שינה תנא הכא ודק בלישני' ואשמעי' אגב אורחא פירושא דההיא דעוקצין ע"כ. ועוד גרסי' בירוש' ר' פדת בשם ר' יוחנן מודה ריב"ל בשנה השביעית דכיון דחשיב תבואה שאוכל בהן פתו בשדה חשוב נמי לענין טומאה ור' עקיבא יליף משביעית לשאר שני שבוע . וכתב בספר קרבן אהרן וכן כיוצא בהן בשאר שני שבוע אם בחלו חייבין במעשרות וכדתנן בפ"ק דמעשרות והרמב"ם ז"ל נראה דגריס וכן כיוצא בהן ושאר שני שבוע וכו' ופי' וכן כיוצא בהם ר"ל מאחר כל מה שילמח באילנות שהזריחו פגיהם וזו היא הוראה שנתבשלו מעט יאכל מהם מעט בדרך ארעי וכשיגיעו לתכלית בישולם כונס אותם לתוך ביתו ושאר שני שבוע כשיזריחו הפגין או באים לעונת המעשרות ע"כ. אלא דקשה דהא תנן בפ"ק דמעשרות מאימתי הפירות חייבות במעשרות התאנים משיבחילו משמע דהכא נמי ושאר שני שבוע קאי אבחלו דסיפא . והחכם ה"ר יהוסף ז"ל הגיה ובשאר וכתב כן מצאתי בכל הספרים וצ"ל דה"פ וכן שאר פירות כיוצא בפגים גם כן דינן כן וגם בשאר שני שבוע שחייבין במעשרות משעה שבחלו חייבין במעשרות וכן נ"ל הגירסא הנכונה דלגי' הדפוס לא הי' לו לומר וכן כיוצא בהן כלל אלא הל"ל ובשאר שני שבוע וכו' ע"כ : ח הבוסר משהביא מים . מפרש
בירושלמי

יכין תפארת ישראל יכין

לה) דלאכלה כתיב ולא להפסד . ולאכלן קודם שנתבשלו . היינו הפסד : לו) התאנים רכים : לז) משיאדימו בקטנותן : לח) אבל להכניס לביתו לא . דדוקא מעט שרי דלהפסד מועט לא חששו [כצ"ל ל"ו א]. אבל כשיאכל הרבה מהן בביתו לא. דהרי כשיניחן עוד מעט באילן יהיו גדולים ומוטעמין טפי נמצא יש כאן הפסד גדול . וצ"ל דבשדה דנקט אורחא דמלתא קאמר דכל שהוא מועט אינה מטריח בו לכנסן לביתו : לט) שהתחילו להתבשל : מ) כשביחלו וכפ"ק דמעשרות : מא) ענבים רכים שגדלו כבר כפול לבן : מב) שסוחטן ויוצא
משקה

תוספות אנשי שם

צריך לסלק הזיק לגמרי ובשביעית כאן שקנה מיתקן השדה בכך אסור . (ב"ד) : ז בר"ב ד"ה משהזריחו האדימו. הר"ש מפ' שהתחילו להתבשל מל' ויזרח לו השמש. והר"מ מפ' שיכסיקו ויעוב גופס אלק שכן דרך התאנים שגים כשיתחיל להכנס המים כתוכס ועל פי' הר"ב ק' דבירו' מפ' ביחלו משיאדימו . וצ"ל דהר"ב סמך אתלמודא דידן דמפ' ביחלו משילבינו ראשיהן . וס"ל דהוא זמן מאוחר למשיאדימו . לכן מפ' משיזריחו משיאדימו . אבל הראב"ד בפי' לת"כ כתב דהזריחו ודאי לשון נוגה הוא כלו' שיצאו מעט מידי ירקות וביכוב הלמודא דידן עם בירוש' בפי' ביחלו שבשניהם אתמר משמיה דר"י כתב להרך או דלענין פירות השיעור משיאדימו והא דקאמר משילבינו לא קאי אבחלו דפירות אלא אנותל של הדדים שבאשה שהוא כנגד הכותל שבתאנים שהן תחלת הבשול וכן סימני נערות ולענין הנערות פי' הלבין מפני שהדדין בראשיהן מלבין בתחלת הנערות . או ששני הסימנים בתאנים הם ובתחלת בשולם פיהם התחתון מאדים והראשיהן העליון מלבין ע"כ : ד"ה בחלו וכו' כתנה בי . גדלה עלי כאדם הקץ בדבר ונראה לו כגדול . (רש"י נדה מ"ז) : בתוי"ח ד"ה תוי"ט ד"ה וכן כו' ול"נ ליישב כו'. ועם כי המלאה נכונה היא ליישב פי' הרמב"ם . מ"מ תקשי דנ"ל דחזר בו בחבורו דהא מל' שכבית התוי"ט נראה בהדיא דס"ל דסיפא דמתני' קאי אבחלו ולא אהזריחו מדכתב שלא יכנים לתוך ביתו עד שיגיעו לעוה"מ ומתני' קתני בחלו כונס כו' . ועי"ק דא"כ דס"ל להרמב"ם דעוה"מ של תאנים משיזריחו א"כ בענבים ס"ל משהביא מים טרם שיבאישו דשיעור הבאת מים בבוסר כשיעור הזרחה בפגים וכדאיתא במשנה דלק' והתם במעשרות תנן הענבים משהבאישו א"כ יגיד עליו רעו דעונת התאנים נמי בזמן שכונס לתוך ביתו דהיינו בחלו ולא הזרחה. (ש"ל) : תוי"ט ד"ה וכן כו'. ר"ל שאחר כל מה שילמח כו' . פי' שגם בשאר אילנות מה שימצא בזה סימן של הזרחת פגים יהיה דינו כמו בתאנים בכל מכל. ואפשר שהיה כן בנוה שקמה . ובענין זה מפורש ג"כ וכן כיו"צ דגבי בוסר ואפשר שיהיה בכלל זה האבנים השוים במעשרות עם הענבים . וגבי זיתים דקתני נמי וכן כיו"צ איכא למימר דאתא לרבות התבואה דהיינו הספיחים שדינה בהבאת שליש למעשר [illegible] זיתים. וה"נ עונתה לשביעית מה"ת דשרי לאכול הספיחים או אפי' מדרבנן לר"ש דשרי לק' רפ"ט. והשתא מה נמלא להכי מדבם לפי דברי הרמב"ם בחבורו פ"ה שגם העתיק לאלו גבי דמתני' וגב' גבי ,מאי דתאנים וענבים העתיק ג"כ וכן כל כיו"צ מסא"כ בגבא דזיתים שהשמיטו והוא פלא ומכן בכ"מ לא העיר בזה . ולפי מאי דאמרן א"ש דכיון דלא אתא בצ"כ לרבות אלא ספיחי תבואה בדין השמיטו לדידן דקי"ל כרבנן דפ"ט דכל הספיחין אסורין מדרבנן כמו שפסק שם רפ"ד . (ש"ל) :

משנה ראשונה

האילן לגמרי ואינו מתקן בזה את הבנע ולא דמי כלל לזומר ואפי' מראית עין ליכא שתם דאין זה דרך זמירה ועיקר התששא שם משום שמתקן בזה שאר אילנות או דמיחזי כמתקן הקרקע ובכל הני שרי בנוטם : ז מאימתי אוכלין פירות האילן . ובפירות הארץ לא תני משמע דכל פירות הארץ אפי' ספיחין אסורים באכילה מגזרת חכמים חוץ מפירות אילן כמ"ש הרמב"ם כפ"ד ועי' רפ"ט : הפגים משיזריחו . מפי' הר"ב נראה שיזריחו הוא התחלת בישולם וביחלו הוא משנגמרו וכ"כ הר"ש והרמב"ם ובפ"ק דמעשרות לא פירשו כן אלא בוחל הוא התחלת בישול וכן מוכח התם במשנה דביחלו הוא עונת מעשר ולאחר שנגמרו הוא נורך למעשר וכן פי' הר"ב והר"ב עלמם במתני' דלקמן שבהתחלת הבישול כונס לתוך ביתו . ולפ"ז משמע שיזריחו היינו אף קודם התחלת בשולן ואוכלין ע"י הדחק בשדה שאינו מונא אכילה אחרת . ואפשר דלהכי קתני אוכל בהם פתו דאגב הפת חזי ובאפי נפשייהו לא וכן גבי בוסר בסמוך אבל הרמב"ם בחבורו אע"פ שכאן בפגים כתב אוכל בהן פתו גבי בוסר כתב סתם אוכל מהן בשדה . משמע דס"ל בפתו לאו דוקא ומהכי' נמי גבי זיתים לא קתני פת : בשאר שני שבוע חייב במעשרות. דאילו בשביעית אין מעשר נוהג כלל כמ"ש הר"ב פ"ב מ"ז . ונפקא לן דאין מעשר בשביעית מדכתיב בפרשת משפטים ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השדה מקיש אביון לחיה מה חיה אוכלת בלא מעשר אף אביון כו' וכן פי' רש"י שם . ול"ע דתיפוק ליה דפירות שביעית הם הפקר והפקר פטור מובא הלוי כמ"ש הר"ב פ"ק דפאה מ"ו ובכמה דוכתי וכן מוכח בפ"ק דחלה מ"ג דחשיב אלו חייבין בחלה ופטורין מן המעשר ולא חשיב פירות שביעית דפטירי ממעשר וחייבין בחלה כדלקמן ספ"ע ש"מ דכיון דחשיב התם הפקר פירות שביעית בכלל : חייב במעשרות. אביחלו קאי. ומיהו דוקא באכילת קבע אבל עראי יש לסם שיעור אחר והוא נקרא גורנן כדתנן פ"ק דמעשרות :

ציונים

ז מאימתי . פ"ב כפ"א דפ' שהר . מיי' שם פ"ה הט"ו ס"ז :
ח הבוסר . פ"ב שם . תוס' פ"פ כל כגע ופ' אין מעמידין ד' כט: מיי' שם :

תוספות חדשים

משנה ז [תוי"ט ד"ה וכן כו' ותימה כו' ולי נראה ליישב שהרי יש לדקדק נמי על פירוש הרע"ב שפירש כאן
שהזריחו

ראשון לציון

משנה ז [בר"ב ד"ה מאימתי אוכלים פירות האילן כו' משום דדרשינן לאכלה ולא להפסד כו'. הרמב"ס בפירושו לא כ' מדרשה לאכלה ולא להפסד כלום אלא כתב בזה הלשון אמר הכתוב מן השדה תאכלו את תבואתה ואמרו אינה נאכלת עד שתהיה תבואה ואסור לאכלה עד שתהיה ראויה לאכילה כו'. ועיין תוי"ט לקמן משנה יו"ד: [תי"ט ד"ה] וכן כיוצא בהם כו' ותימה על פירש הרמב"ס שפירש כשיזריחו הפגים כו'. בהא"ה מוטעות לומר דה"ל כשיבחילו הפגים כו' יתיישב התימה :

חדושי מהרי"ח

ב"ה שאם ישרש מחוי בחרישה וזה אסור מעצרת רק שנראה שהרב תוי"ט מיאנבזה שכל הפרק לרעתו איירי דוקא בשביעית אבל נ"ל דהלא כמה פעמים בזה הפרק כשרוצה לומר שביעית מזכיר בפירוש שביעית כמו במשנה ה' אין קוצצין בתולת שקמה בשביעית ובמשנה ו' אילן שנפשח קושרין אותו בשביעית אלמא היכי דתני סתם היינו אימת שהדין נוהג וגם תקצת ראיה שהביא הרב דלעצים איירי מדכ'הר"ב דלא עביד אינש שיתקן קרקע חברו וידוע דלעצים מכוון ש"מ דאי לא מכוין כו' ג"כ איני מבין איזה ראיה מביא דודאי אם לא היה מכוון לעצים הו"ל לאסור משום חרישה אבל לא משום הקון האילן וכמו שכתבתי אדרבה אי כסברת הרב היאך אמר דלא עביד אינש דיתקן קרקע חברו אילן חברו הול"ל אלא ודאי לפי' הרע"ב והר"ש איירי בששית לאחר עצרת קודם ר"ה ומשום אילן מותר ומשום חרישה אסור וזהו דוקא לעצמו אבל חברו ודאי לעצים מכוון דלא עביד אינש וכו' וק"ל :

תוספות רע"ק

משנה ח [אות כג] הבוסר וכו') מדנקט לשון משהביא מים מזה דקדק רבינו משולם בהתוספות ע"ז דף כ"ט ע"ב דמשקה שבבוסר לא נקרא יין רק מים ומותר במגע עובד כוכבים עי"ש :

פתו בשדה (מב) . הבאיש (מג) כונס לתוך ביתו . וכן כיוצא בו בשאר שני שבוע חייב במעשרות (מד): ט זיתים משיכניסו רביעית לסאה (מה) . פוצע (מו) ואוכל (מז) בשדה . הכניסו חצי לוג (מח) כותש וסך בשדה . הכניסו שליש (מט) כותש בשדה וכונס לתוך ביתו . וכן כיוצא בהם בשאר שני שבוע חייבים במעשרות . ושאר כל פירות האילן כעונתן למעשרות (נ) כן עונתן לשביעית (נא):

מאימתי

ממנו משקה : משהבאישו . משיקראו באשה והיינו כשיתחילו להתבשל ונתבשלו עד שהחרצנים שבפנים נראים מבחוץ מתוך הקליפה : ט רביעית לסאה. שמסאה זיתים יכול להוציא רביעית הלוג שמן : פוצע . דרך הזיתים לפצען כדי למתק מרירותן : ואוכל בשדה. דדבר שדרכו לאכול הוא אבל לסוך לא חזו ואין סכין אלא בדבר שדרכו לסוך : הכניסו חצי לוג . שנתבשלו עד שהוא יכול להוציא חצי לוג מסאה : הכניסו שליש . שנתגדלו שליש ממה שעתידים להתגדל א"כ שמוציא מהן עכשיו שליש ממה שמוציא לסאה °כשנתבשלו יפה: כך עונתן לשביעית. אין אוכלין מהן בשביעית עד שיגיעו לעונת מעשרו' המפורש בפ"ק דמעשרו' דדוקא תאנים וענבים וזיתים רגילים לאכול קודם בשולן לפיכך התירו לאכול מהם

ח הבאיש . פי' הר"ב משיקראו באשה והיינו וכו'. ולישנא דקרא ישעיה ה ויקו לעשות ענבים ויעש באושים משמע דבאושים ענבים רעים הם וכן פרש"י שם . ולפיכך כתב הרמב"ם והביא על זה הענין שם באשה מפני שהוא קרוב להתעפש ולהשחת כשיניחוהו ע"כ. כלומר דענבים טובים יקראו בשם באשה כשהגיעו לכלל הזה מהטעם שאמר. אבל עיקר שם באשה הונח על ענבי' רעים ככתוב בישעיה וכדתנן בפרק קמא דמעשרו' הענבים והאבשים משהבאישו. כמ"ש שם הרמב"ם והר"ב ואבשים ובאושים כמו כבש כשב ודומיהם : ט רביעית ולוג וסאה. תמצאם מפורשי' בסוף פאה : כותש בשדה וכונס כו' . אורחא דמילתא נקט שכן דרך לכותשם בשדה. וז"ל הרמב"ם בחיבורו הכניס שליש מותר להכני' לביתו שהרי

מלאכת שלמה

בירוש' שכן דרך נשים מעוברות שמריחים קהות אוכלות אותו : הבאיש . פי' הרמב"ם ז"ל והביא על זה הענין שם באשה מפני שהוא קרוב להתעפש ולהשחת כשיניחוהו ע"כ ומצאתי כתוב דנקראו בלע"ז אוכא"ם ונהפכו האותיות בלשון : וכן כיוצא בו ובשאר שני שבוע חייבין במעשרות . כתב ה"ר יהוסף ז"ל גירסת חייבין לפום ריהטא נראה דטעות הוא דבשלמא לעיל בפגין דהוו לשון רבים שייך שפיר לומר חייבין אבל בוסר שהוא לשון יחיד אין שייך למר בו אלא חייב אכן נראה להרך לשון חייבין דקאי על הבוסר ועל כיוצא בו וכן עיקר עכ"ל ז"ל : ט זיתים שהכניסו . היא גי' הירוש' כדכתבינן : הכניסו שליש . מפרש בירוש' דשליש היינו לוג שמן וה"נ תניא בת"כ הכניסו לוג כותש בשדה וכונס לתוך ביתו ע"כ . והפירוש דבמקומות הרעים הן עושין שלש לוגין שמן מסאה של זיתים ובהנהו קא משער תנא ומש"ה קרי ללוג שליש דהסאה ראוי' לעשות שלשה לוגין שמן והכתי לא עבדא רק חד : וכן כיוצא בהן בשאר שני שבוע וכו' . וכן תנן נמי בפ"ק דמעשרות התבואה והזיתים משיכניסו שליש . והסכים הראב"ד ז"ל בהשגות דשליש היינו לוג ודלא כהרמב"ם ז"ל דמפרש דשליש שלוג היינו שליש דמתני' וז"ל שם הזיתים שמיעשו שמן אחד מתשעה ממה שהן ראוין לעשות כשיגמרו וזה שליש שלהן ע"כ והוא ז"ל גורס בירוש' מהו שליש שליש לוג . וז"ל החכם הר"ס ז"ל הכניסו שליש וכו' . בת"כ פ' בהר סיני יש נוסחאות שגורסין הכניסו לוג כותש בשדה וכונס לתוך ביתו ומדברי הראב"ד ז"ל נראה שגורס שם שליש ומ"מ נראה מפירושו ששליש האמור שם היינו לוג כפי מה שאמר בירושלמי למתני' בזיתים העושים ג' לוגין לסאה היא . ומדברי הרמב"ם ז"ל שפי' תשיעית ממה שיוציאו נראה שמפרש שליש היינו שליש לוג ועל פי מה שפירשו בירוש' מתני' בזיתים העושים ג' לוגים לסאה היינו תשיעית ומ"מ פירוש הראב"ד ז"ל הוא יותר נכון לפי שהוא הולך על הסדר תחלה רביעית ואח"כ חצי לוג ואח"כ שליש דהיינו לוג כ"ש כפי הנוסחא דבת"כ הכתוב בה לוג בפירוש . ועוד נראה לדעת הרמב"ם ז"ל למה שאמר בירוש' דמתני' בזיתים העושים ג' לוגין לסאה לא קאי אלא אסיפא דהיינו הכניסו שליש אבל ברישא דהכניסו חצי לוג צריך לומר דמיירי בזיתים העושים הרבה לסאה שנמצא שחצי לוג בערכם הוא מעט בערך שליש לוג שאלו העושין ג' לוגין לסאה ובת"כ משמע דקאי אכולה מתני' דקתני התם זיתים כל זמן שהן עושין ג' לוגין לסאה הכניסו

רביעית

תפארת ישראל

יכין

משקה : מג) שהתחילו להתבשל . וסימנו כשנראה החרצנים מתוך הקליפה : מד) כשהבאים : מה) שמסאה זיתים יוכל לסחוט רביעית הלוג שמן : מו) לשון פלע ר"ל שמכה אותן עד שיתפלעו ויתרככו ויתמתקו עי"ז : מז) אבל לסיכה לא חזו עדיין : מח) שנתבשלו כ"כ שכשסוחט סאה זיתים. יצא חצי לוג : מט) שגדלו שליש גדולן . א"כ שכשסוחטן יצא שליש ממה שראויין להוציא כשיתבשלו יפה : נ) כמפורש בפ"ק דמעשרות : נא) לאכלן אז אע"ג שהכנים הרבה מהן לביתו . ומקמי הכי כלל וכלל לא . דרק תאנים ענבים וזיתים דרך לאכול מהן מעט בשדה גם קודם שנתבשלה יפה משא"כ

שאר

משנה ראשונה

ט הכניסו חצי לוג כותש וסך בשדה . כלומר מדוחק שאין לו בשדה שמן אחר כדפי' לעיל . והא דאמרי' במס' שבת ד' פ' אנפיקנון שמן זית שלא הביא שליש שכן שמתיר את השער ומעדן הבשר התם נמי מדוחק הוא שצריך לרפואה כדאמר התם שהגיעו לפרקן ולא הגיע להן האורח . וראיתי בתו' פ"ק דר"ה ד' י"ב ע"ב אדמייתי התם מתני' דפ"ק דמעשרות דעונת מעשר תבואה וזיתים משיכניסו שליש וקאמר התם מנא הני מילי ויליף לה מקרא כתבו התוס' הא דבעי אתבואה וזיתים מנה"מ מפי תאמר כל הפירות וענבים נמי דאורייתא ויש להם שיעור אחר דבכולהו איכא למימר דבאותו הזמן חזו אבל זיתים חזו קודם הבאת שליש כדאמר בשבת אנפיקנון מתיר השער ומעדן וכן תבואה וכו' ע"ש וכ"כ הר"ש פ"ב מ"ז . וזה לא יתכן דהיאך ישערו למעשר באכילה שאינה ראוי' אלא מדוחק כדתוכת הכא. ויותר מזה תמיה לי אי ס"ד דהש"ס דתבואה וזיתים ראוין לעשר אף בפחות משליש מאי משני מדכתיב וחג האסיף בצאת השנה מאי אסיף קציר וקים להו לרבנן דתבואה שנקצרת בחג בידוע שהביאה שליש לפני ר"ה ואכתי מנ"ל דשליש הוא השיעור הא כל שהביאה שליש כבר הביאה קודם לכן פחות משליש והלכך אזיל בתר שנה שעברה בשעה שהי' לה פחות משליש והכא לא שייך קולא וחומרא דהכל הוא לפי השנים וזה ודאי צ"ע. ואולי דבריהם נראה איפכא דהיינו דשאר פירות דרך לאוכלן קודם בישולן בר מתבואה שהיא עיקר חיי האדם דמסברא אין לעשר בהן בהבאת שליש דאין לך אדם אוכל תבואה קודם גמרה או סמוך לגמרה אלא זמן האסיף הוא השיעור שכולם אין אוכלין אלא באותו זמן ומה לאו לעשר בשליש שאין דרך שום אדם לאכלה בשליש והיינו נמי דכולהו שיעורי דהתם לא מדכר זיתים אלא תבואה דפשיטא לן דתבואה בשליש אין דרך כלל לאוכלה אי לאו דגלי קרא , ועוד כתבנו מזה באורך ר"פ דלקמן :

מאימתי

ציונים

ט זיתים. ת"כ שם . מיי' שם הס"ז. סמג עשין קמח : במעשרות . מיי' פ"ב מה' מעשר הלכה ס' : כעונתן למעשרות . מיי' פ"ה מה' שמטה ויובל הס"ו :

חלופי גרסאות

בשאר נ"א ושאר . חייב בכה"י חייבין וכ"ה במשנ"ג . ט משיכניסו בירושלמי שהכניסו וכ"ה בד"ס. הכניסו שליש כותש בשדה בירושל' ל"ג ד' תיבות אלו . בשאר גד"ג ובשאר וכ"ה בד"ס וגד"ו ושאר וכ"ה במשנ"ג . כן בירושלמי כך .

תוספות חדשים

שהזריתו הוי התחלת בישולן ובמעשרות פירש דמשיבחילו הוי התחלת בישולן וזה כשיטת הרמב"ם ולכן כ"ל דס"ל דהכא דקתני כתלו על שנגמר בשולם אבל גבי מעשרות דקתני משיבחילו משמע התחלת גומל דהיינו כתחלת בשולן ורא"ה ממליצת דף ס"ח ע"ב ע"ש ולפ"ז סיפא דמתניתין ע"כ קאי אהזריתו ולא אבחלו כנ"ל ונכון הוא . פר"מ : [משנה ט] הכניסו שליש. פירש הר"מ היינו שליש לוג והקשה במ"ל פ"ב מהל' מעשר ה"ה דהא תני לוג הוא יותר משליש ע"ש וכן

הקשו

ראשון לציון

משנת ח [בר"ב ד"ה] משהבאישו כו' . נראה קצת דכך היה גירסתו במשנה :

תוספות רע"ק

משנה ט [אות כד] בהרע"ב ד"ה הכניסו שליש כו' כשנתבשלו יפה) והרא"ש כתב ופי' הראשון עיקר : דעתכן למעשרות הוא הביאו שליש כדאיתא פ"א דמעשרות התבואה והזיתים משהביאו שליש עכ"ל . ותמיה לי דלאידך פי' שמוציא מהן עכשיו ממה שמוציא לסאה כשנתבשלו גם התם פירושו כך והרע"ב שם מביא ג"כ ב' פירושים אלו :

תוס' אנשי שם

משנה ח בר"ב ד"ה משהבאישו. כפי הנראה יש להגיה הנאים . בפ"ק דמעשרות מס' הירושלמי הענבים משהבאישו משיקראו באשה כו' וכ"ה בר"ש . (לה"מ): ט במשנה פוצע ואוכל. מכאן הוכחתי כרי"ף בשבת נ: דפי' מאי דבעו מיניה דרב ששת מהו לפצוע ולממלי ידיה דלא כרש"י לאכילה דא"כ איך השיב ובאול מי התירו דקסבר משום הפסד אוכלין והרי לאכילה חזינן כאן דמותר . ואפשר דלרש"י באמת רק עד שיכניסו רביעית לסאה מותר לאכול כן דהוי קטנים ומרורים ביותר אלא דק"ק א"כ למה נקט דוקא שביעית . וצ"ע. (מ"ז): הכניסו שליש. עי' תו"ח ועי' במל"מ שם שתירץ דתני לוג מיירי בזיתים יפים (וכ"כ בס' מ"ש) וכ"כ בס' הו"ע וכתב ע"ז שהוא דוחק. ועוד דא"כ לא מצאנו ידינו ורגלינו בזיתים הרעים האלו המוציאים ג' לוגין לסאה באיזה שיעור צריכים הם להיות בעת שאנו רוצים לאכול או לסוך מהם בשדה. שא"א להעריכם בערך היפים שהרי ערכם סתום שאין אנו יודעים האי רביעית לוג וחצי לוג איזה חלק הוא מכל מה שרגילים להוציא אחר שנתבשלו . ואין זה דרך למוד התנא האלהי כלל . (ובהס"ג ק' על תירוץ התו"ח שלא נתבאר באיזה שיעור יהיה הזיתים בשעה שגדלה לסוך מהם בבית) ועוד ק' על דעת הרמב"ם דהא בפ"א דמעשרות כלל התבואה והזיתים כאחדא מתחא משיכניסו שליש ובתבואה כו"ע מודו דשליש בישולה וא"כ איך כללם עם הזיתים . ומכח הקושיות האלו מוכרחים אנו לומר שהדין עם הראב"ד דשליש הוא לוג בזיתים שעושים ג' לוגין. ומ"מ אין דעתי נוטה שיהיה שיעור זה של לוג בכל מיני זיתים כהראב"ד. אלא שהכל לפי הזיתים . והירוש' הא קמ"ל שלא תטעה לומר דשיעורא דרביעית וחצי לוג הנזכר בפירוש במתני' בכל מיני זיתים איירי קמ"ל דלא הזכיר התנא שיעורים אלו אלא משום דקאי בזיתים העושים ג' לוגין לסאה . אבל אם יהיו יותר יפים מעריכים על ערך זה דהיינו שלא תוכל לאכול מהם אפי' בשדה אא"כ מוציאים א' מי"ב ממה שרגילים להוציא אחר גמר בישולם שהוא כערך רביעית הלוג לגבי ג' הלוגין . ונקט הדין בזיתים אלו משום דשיעור רביעית וחצי לוג ולוג הם שיעורים ההווים בין בנ"א ומי יודע אם לא היו רוב זיתים שבאותו זמן מוציאים כשיעור זה. עכ"ל בקיצור : בר"ב ד"ה כך עונתן כו' דדוקא תאנים כו' . אבל בל' הרמב"ם בחבורו פ"ה הט"ו כתב וז"ל אין אוספין פירות שביעית כשהן בוסר כו' אבל אוכל מהן מעט בשדה כשהן פגים כדרך שאוכל בשאר שני שבוע ולא יכנס לאכול בתוך ביתו עד שיגיעו לעוה"מ. ומאימתי יהיה מותר לאכול פירות האילן בשדה שביעית הפגין של תאנים וכו' ע"כ:

י מאימתי אין קוצצין האילן בשביעית נב). ב"ש אומרים כל האילן משיוציא נג). ב"ה אומרים החרובין משישלשלו נד). והגפנים משיגרעו נה). והזיתים משינצו נו). ושאר כל אילן משיוציא נג). וכל האילן כיון שבא לעונת המעשרות מותר לקוצצו נז). כמה יהא בזית ולא יקוצנו נח). רובע נט). רבן שמעון בן גמליאל אומר הכל לפי הזית ס):

ח"ג. י האילן בכהנ"י את האילן וכ"ה במשנ"ג. ובברכות ובפסחים שם את האילנות. האילן משיוציא בברכות שם האילנות משיוציאו. ב"ה כד"נ וב"ה וכ"ה בירושלמי. משישלשלו בברכות שם משישרשרו. משינצו כד"נ משניצו. אילן בירושלמי האילן. ובברכות ובפסחים שם האילנות משיוציאו וכ"ה כד"ס. כמה בירושלמי וכמה וכ"ה כד"ס. יקוצנו כגו"ג יקוצצו וכד"ס יקצצנו.

מהם בשדה בשביעית קודם שיגיעו לעונת המעשרות אבל לא בשאר פירות: י אין קוצצין את האילן בשביעית. משום דלאכלה אמר רחמנא ולא להפסד. ואני שמעתי כיון דאפקרינהו רחמנא לפירות אם יקצצם הוי גוזל את הרבים: משיוציא. תחלת העלין בימי ניסן: משישלשלו. משיתחילו להכביד ולתלות כעין שלשלת: משיגרעו. משיעשו גרעינים. פ"א הבוסר כשיגדילו [הענבים] ונעשו כפול הלבן נקרא גרוע: משינצו. משיגדל עליהן הנץ כמו הנצני' נראו בארץ (ש"ה ב) כשיגיעו לשיעורי' הללו אסור לקצץ בשביעית: מותר לקוצצו. ואין כאן משום הפסד הפרי או משום גזל לאחרים דהשתא שכבר הפרי ראוי לאכילה ומשום קוצץ אילנות טובים ליכא אם הוא מעולה בדמים שדמיו יקרים לעצים יותר מלאילן: וכמה יהא בזית. לאו אשביעית קאי אלא שיהא אסור לקוצצו משום קוצץ אילנות טובים כדכתיב (דברים כ) כי ממנו תאכל ואותו לא תכרות: רובע. הקב. משום דחשיב יותר משאר אילנות דאילו בדקל מותר לקוצצו עד דטעין קבא:

שהרי הגיע לעונת המעשרות. ודתנן כותש עיין במשנה ו פ"ח: י אין קוצצין וכו'. כתב הר"ב ואני שמעתי כיון דאפקרינהו וכו'. זהו פירוש הרמב"ם בפירושו ותמהני למה הכניס עצמו לפרש טעם אחר ממה שאמרו בגמרא פרק מקום שנהגו דף נב ע"ב לאכלה ולא להפסד. ואעפ"י שהתורה ניתנה להדרש בפנים מפנים שונים. ה"מ למדרש בעלמא אבל בפסקי דינין אין לנו אלא מה שאמרו חכמי הגמ' כי בלי ספק שעל פי הטעם משתנה הדין מאי דמדמינן ליה. ובחיבורו פ"ה כתב ונאמר לכם לאכלה ולא להפסד. לכך נראה בעיני שהרמב"ם בפירושו לא נתכוין אלא לתת טעם על דרשה דלאכלה ולא להפסד ואמר שהוא מפני גזל הרבים ואין בין פירוש ראשון לפירוש שני כלום כמו שכתב הר"ב ששני טעמים הם. ומ"מ לכאורה א"ל לטעמו אלא כך היתה מצות השביעית שלא להפסיד פירותיה אבל יהיו הפירות חשובים ולא נפסדים: משיגרעו. כתב הר"ב משיעשו גרעינין פ"א הבוסר וכו'. הך פירושא בתרא תלמוד ערוך היא בפרק כילד מברכין דף לו ובפרק מקום שנהגו דף נג ולפיכך לא ה"ל להר"ב לכתוב פירוש אחר אלא דהיינו הך. וכך הם דברי הר"ש ועיין מה שאכתוב בס"ד פ"ה דמעשר שני מ"ה: מותר לקוצצו. פי' לעצים. וכ"כ הרמב"ם בחיבורו. ומ"ש הר"ב ומשום קוצץ אילנות וכו'. אם הוא מעולה בדמים. כ"כ הרמב"ם והר"ש. ובדקל יש עוד לומר כגון דלא טעין קבא. והתוספות בברכות דף לו כתבו זה התירוץ לכל אילנות חוץ מן הזיתים:

מלאכת שלמה

רביעית נסתה פולע ואוכל בשדה הכניסו חצי לוג כותש וסך בשדה הכניסו לוג כותש בשדה וכו' עכ"ל ז"ל: י מאימתי אין קוצצין וכו'. והקשו תוס' ז"ל וא"ת בלאו שביעית נמי תיפוק לי להסור משום לא תשחית את עצה וי"ע דמיירי היכא דלא טעין קבא דלא שייך בי' לא תשחית כדאי' בפ' החובל א"נ מיירי במעולה בדמים לעשות ממנו קורות דאז לא שייך לא תשחית את עצה ומיהו משום איסורא דשביעית איכא לאכלה ולא להפסד. ור"י בן מלכי צדק ז"ל פי' דמיירי באילן הסמוך לעיר דקוצץ ועתה בשנה השביעית אם ימצא אילן סמוך לעיר יקצץ בד"א עד שלא ירד לפרי אבל משירד לפרי אין קוצצין ע"כ: משיוציאו. י"מ ר"ל את הפרי וכן פי' רש"י ז"ל שם בברכות אבל בפסחים פי' הוצאת עלין בימי ניסן וכן עיקר דהוצאת פרי קרוי' חנטה בלשון רבותינו ומ"מ ממה שאכתוב בסמוך מוכח בהדיא דקאי אפרי: משישרשרו. כמו משישלשלו. ואית דגרסי משישלשלו כעין שלשלת וכל הורדה למטה קרוי' כן ותורידם בחבל תרגומו ושלשלתון: משיגרעו. ירוש' א"ר יונה משיזחילו מים כמה דאת אמר כי יגרע נטפי מים ובפ' מקום שנהגו מפ' דשיעורן כפול הלבן הר"ש ז"ל. וה"ר יהוסף ז"ל בירוש' מפרש משיסחטו אותו ויצא ממנו מים מלשון כי יגרע נטפי מים ונ"ל שהוא ע"ד מה שנקרא המקיז דם מגרע בלשון הכמים כלומר שמסיף ממנו דם ע"כ. ור"ע ז"ל העתיק פי' ראשון מהרמב"ם ז"ל ובודאי שהרמב"ם ז"ל לא אתא לפרושי טעם אחר מדעתו ז"ל דהא שם בגמ' דברכות גרסי' אמר ר' אסי הוא בוסר הוא גרוע ושיעורו כפול הלבן וא"כ משמע דהכי ס"ל להרמב"ם ז"ל דמשיגדלו בו גרעינין הוי כפול הלבן ודייקי' עלה התם בגמ' מאן שמעת לי' דאמר גבי ענבים בוסר אין דאסור דהוי פרי אבל סמדר לא רבנן הוא דפליגי עלי' דר' יוסי בפ"ק דערלה סי' ז' וקאמר דבשאר אילנות דמשויציאו הוי פרי הראוי דקתני ושאר כל האילנות משיוציאו ש"מ דבשאר אילנות מודו רבנן לר' יוסי. ועיין בטור א"ח ריש סימן ר"ב בבית יוסף אי הלכה כב"ה גם בהא לענין שמברך ב"פ העץ על כל פירות האילן משיוציא חוץ מחרובין וגפנים וזיתים: רובע. הקב זיתים:

תפארת ישראל

יכין

שאר פירות גם מעט מהן אסור קודם שנתבשלו יפה: נב) דלאכלה כ' ולא ולא להפסד. ובדלא טעין קבא מיירי או דדמי עציו שוין יותר מפריו או בצריך למקומו. או שיש לו שאר הפסד בקיומו [כנ"ק ד"ל א] דאז לא עדיף משחיתת בהמה עוברה דכל שיש בו צורך אדם. אין בו משום צער בע"ח. ובלא הכהו גוונא גם בלא שביעית אסור לקצצו. עכ"ל ע"ר הגאון אאמ"ו זצוק"ל: נג) עלים: נד) שיגדלו עליו כעין שלשלות: נה) גרוע גדול כפול הלבן: נו) משיגדל הנץ. בליטהע בל"א: נז) דכיון שכבר נתבשל הפרי. אינן להפסד: נח) בשאר שנים מיירי ומשום בל תשחית [כנ"ק דנ"א א] כך פירשו רבותינו. אולם מירושלמי מוכח דאלעיל קאי וה"ק דהא דקאמרינן לעיל משינצו בזיתים. היינו שיהיה באילן הזית רובע קב זיתים ובכל א' יהיה כן ברא"ש וכן פי' רב"א. ולפי זה צ"ל דהא דמקשה בב"ק הנ"ל ממשנתינו היינו מדמדמי איסור קצית אילן דאסור רק במקום שיש הפסד. לאיסור קצית אילן [בשביעית] דאסור נמי רק בים הפסד: נט) הקב. ובשאר אילן צריך קב. מדלא חשיב כ"כ: ס) אם הוא אילן חשוב. כזית הנטופי כפ"ז דפאה או בפחות מרובע סגי. כך נ"ל:

משנה ראשונה

י מאימתי אין קוצצין האילן בשביעית. אפי' בדרך שמותר בשאר שני שבוע כשדמיו יקרים לבנין אסור בשביעית משניכרים הפירות דהאילן עצמו אין בו קדושת שביעית וכל זמן שלא ניכרים הפירות מותר לקוצצו. אבל כשניכרין הפירות חלה עליהם קדושת שביעית ואם מפסידן ה"ז מפסיד קדשים והתורה אמרה לאכלה ולא להפסד. והטעם שכתב הרמב"ם דהוי כגוזל הרבים. נראה שהכריחו לזה דקשיא לי' דע"כ מיירי כשדמיו יקרים לבנין דבכה"ג בשאר השנים מותר אפ"ה בשביעית אסור ונתן טעם לזה דהא בשאר השנים נמי כתיב ממנו תאכל ואותו לא תכרות והיינו נמי לאכלה ולא לספסד ולמה נחמיר בשביעית יותר ואמר דהוי כגוזל ובאמת לא יתכן זה דא"כ אם רוצה להפקיר דמי שיווי הפירות לרבים מותר וזה א"א דשביעית תופס דמיו והפירות עצמן לעולם קדושים אלא הטעם דמפסיד קדשים לאסור בכל ענין: כל האילן משיוציא. פי' הר"ב תחלת העלין וכן פי' רש"י בפסחים ואינו מיושב דמה היכר פרי הוא בעלין. והרמב"ם

ציונים

י אין קוצצין. פסחים נב: ברכות לו: החרובין. מיי' שם ה"ח. וכל האילן. שם ה"ז: בכמה יהא. ב"ק צא: מיי' פ"ו מה' מלכים ה"ט:

תוספות חדשים

הקשו כל המפרשים ולענ"ד דהרמב"ם יפרש דהכניסו שלוש רק לענין אכילה מתחילה וכן סיים בפירוש ולהכניס שמנן לביתו ויאכל אבל לסיכה אינו ראוי עד שיכניס חצי לוג. והא דהפסיק בחצי לוג בין רביעית לשליש הוא כדי לסמוך לו כיוצא בהם בשאר כו' ודו"ק:

תוס' אנשי שם

הא קמן דכל הפירות מתחילתו הרמב"ם בהדא מתחלת דמשבאו לעוה"מ מותר לכונסן בבית וקודם לכן זמן מועט אוכל מהן עראי בשדה. וצ"ל שלהר"מ ה"פ דמתני' ושאר כל הפירות איך צריך להאריך ולבאר זמנן דממילא משתמעי מהנך תלת בכלל זה שאני אומר לך דבשם דבהנך עונת מעשרותיהן זהו עונתן לשביעית לאכלן בבית אכילת קבע ה"ג כל האילנות כעונתן למעשרות כך עונתן לשביעית לאכלן בבית ומעתה הדת נכונה לכאו"א. שעוה"מ של כאו"א מפורש במסכת מעשרות. והא דאצטריך ליה להנא למיתני בפירוש הך ושאר כל האילן וכו' לומר דאע"ג דלענין קציצת האילן אמרינן במתני' דלק' דשאר כל אילן תוך מגפנים וזיתים ורמונים אסור לקוץ משויאתו הפרי. וא"כ ה"ג נימא דשרי לאוכלן פגים קמ"ל דלא דמ"מ לא הוי דרך אכילתו והפסד קרינן ליה ומאי דבאר התנא הך תרתי תאנים וענבים יותר משאר כל הפירות היינו לפי שהם בשווין ראשונים במשנה דמעשרות ובאר כב' בראשונים. וממילא איכא למשמע הדין בכולהו הנך. וזיתים אצטריך למתני לאשמעינן חילוקא דרביעית וחצי לוג. ולעולם דאין שום חלוק לדינא בין אלו שנשנו במשנתינו ובין שאר כל הפירות אלא בכולהו הדר דינא דכשמגיעים לעוה"מ הותרה אכילתן בבית וקודם לכן זמן מועט שרי בשדה. (ס"ל): י במשנה ושאר כל אילן משויאה. הא משויאה לאו כדרישא אלא שיוצא בוסר וכ"כ הר"מ בפ"א והכי מוכח במתני' דדוקא הני תלת בעי שיעור לפירותיהן אבל בשאר משויאה פרי ועוד דאי האי משויאה הוא כדרישא ליתקנו ב"ש מיניה ולא לימרו אלא הני תלת. (רמ"ז). והוא מבואר מסוגיא דברכות (שהובא בס' מ"ש) והא דלא מס' גם משויאה דב"ש משויאה פרי הוא ג"כ מטעם בפ' הרמב"ם דהלא"ס ל"פ ב"ה בשאר כל אילן וגישתקו מיניה. ועוד דהי משויאתו דב"ש נמי פרי הוא א"כ ל"פ ב"ש וב"ה רק בפלוגתא דר"י ורבנן במ"ז פ"א דערלה אם סמדר נקרא פרי ור"י כב"ש. אלא והאי דסך פלוגתא הוא מלתא אחריתי דב"ש ס"ל דהא"ל כלל פרי לענין זה. וב"ה ס"ל דאין אסור עד שיהיה פרי. ומה נקרא פרי בזה פליגי ר"י ורבנן שם. והא דידן שבשאר בדעת ב"ה שהבוסר נקרא פרי סובר כרבנן דר"י שם ומה הוכיח בגמ' ברכות ופסחים שם דבשאר כל האילנות ל"פ רבנן אר"י ומודו דסמדר הוי פרי. והא דכ' הר"מ שם משויאתו בוסר. ובגמ' איתא סמדר. מלינו כיו"ב להר"מ בפ"ט ס"ב ממעש. כמו שהעיר הכ"מ שם. ועמ"ש פ"ה מ"ה דמע"ש: בר"ב ד"ה ובכמה כו' לאו אשביעית כו'. דס"ל דבשביעית אין שיעור ואפילו טעין כ"ש בין בזית בין בדקל אסור לקצצו. וע' בק"א ·

כללא דפרק ד **משנה א** בראשונה התירו חכמים ללקט משדהו בשביעית רק אבנים הגדולים כשצריך להם לבנין. ומשדה חבירו אפילו אבנים קטנים. ורק כשראו חכמים שלקטו משדותיהן גם קטנים והתנצלו שחושבים לגדולים אסרו מללקט משדותיהם גם גדולים. ורק התירו שילקט כ"א משדה חבירו. אע"ג שעי"ז גם חבירו שוב ילקט בשדה של זה. רק לא יחזיקו טובה זה לזה: וכ"ש שלא יתן מזונות להמלקט:

משנה ב הסיר הקוצים התלושים משדהו בשביעית או סיקל אבנים באיסור משום בשביעית. מותר לזרעה בשמינית. אבל בנחרשה או נזבלת בשביעית. אסור לזרעה בשמינית. שדה שנזרעה בשביעית או שנחרשה והוציאה ספיחים. אם הוא מקום שספיחיו מותרים [כפ"ו מ"א] גם הנך פירות מותרים. המלקט מפירות אילנות של חבירו בשביעית מותר להחזיק טובה לבעל השדה אע"ג דהפקר הם:

משנה ג עובד כוכבים שחרש שדהו בשביעית: מותר לישראל לחכרו או ממנו לזרע בח'. אבל מישראל שחרשה אסור לחכרו לזרעה בח'. וכ"כ ישראל שרואה עבד כוכבים שחורש או זורע שדהו בשביעית מותר לברכו בהצלחה. ומותר גם לברכו ביום חגו. וכל זה אסור בישראל עבריין:

משנה ד הקוצץ אילן א' או ב'. מותר גם לשרשן. אבל בקצץ ג' או יותר. צריך לקצץ רק סמוך לקרקע. ורק בקצצן משדה חבירו אפילו הרבה מותר לשרשן. דאין לחשדו שחופא לתקן שדה חבירו באיסור:

משנה ה הכורת גזעי אילני פרי להסקה לא יחפה מקום הקציצה בעפר. דנראה כמתכוון שיחזור ויצמח. רק באבנים או בקש. ואפילו באילן סרק שאין הפסד כ"כ כשישאר מקום קציצתו מגולה. אפ"ה מותר לכסותו באבנים וקש. שקמה שלא נכרת עדיין. אם רצה לכרתה בתחלה בשביעית. צריך לשנות. לכרתו סמוך לקרקע. או להניח מגזע י"ט ממעל להארץ:

משנה ו הקוצץ זנבות גפנים. או קוצץ קנים. קוצץ בכל כלי שירצה; דלא מחזי כמתקן שדה. אילן שנסדק. לא ידביק החלקים זל"ז. אבל מותר לקשרן שלא יוסיף להתבקע:

משנה ז פירות שגדלו בשביעית שמותרים באכילה; זהו רק בשלא יפסיד הרבה שבח הפרי ע"י אכילתו. ולכן תאנים רשאי לאכול מהן רק מעט כדרכו בעודן במחובר. כשכבר התחילו להתאדם קצת. ואע"ג דכשישארו באילן ישביחו יותר. הפסד מועט הוא. ואין רגילין לחוש לו גם בשאר שנים אבל הרבה לא יאכל מהם. רק עד שכבר התחילו להתבשל. דהרי אז חשיבו גמור גם לענין מעשר בשאר שנים:

משנה ח וכ"כ ענבים מה"ט מותר לאכול מהן רק קצת כשיש בהן קצת שרף. אבל לא הרבה. עד שיהיה הגרעינין נראין מתוך הקליפה. מדאז הוא עונתן למעשר:

משנה ט וכ"כ זיתים אסור לאכול מהן גם מעט. עד שיהיו גדולים כ"כ שאפשר לכבוש מסאה מהן רביעית הלוג. ואם התבשלו קצת יותר עד כדי לכבוש מסאה חצי לוג מותר גם לסוך מהן מעט. כדרכו בשדה. ורק כשהגיעו לשליש גידולן כעונתן למעשרות [מעשרות פ"א מ"ג]. אז מותר לאכול ולסוך מהם הרבה כמו שירצה. וכן כל הפירות לא יאכל מהן אפילו מעט. רק עד שיגיעו לעונת המעשר אז אוכלן כמה שירצה:

משנה י וכן אילן פירות. החרובין משישלשלו. וגפנים משיגרעו. וזיתים משיניצו. ושאר אילנות משיוציאו תחלת הפרי. אסור לקצצן. מדמפסיד פירות שביעית. ורק קודם לכן. או אחר שהגיעו הפירות שבהאילן לעונת המעשר מותר לקצצו. וזיתים שאמרנו משיניצו; היינו רק בשיהיה באילן פירות שכשיתבשלו יהיה בהן רובע הקב. דאל"כ מותר לקצצו:

משנה ראשונה

והרמב"ם בחבורו כתב משיוציא בוסר הכל בגמ' משמע סמדר וכן פי' רש"י בברכות ד' ל"ו משיוציאו פרי וכ"כ כל הפוסקים בא"ח סי' ר"ב:

ר' עובדיה מברטנורה שביעית בנות שוח פרק ה תוספות יום טוב

פרק ה א בנות שוח א). שביעית שלהם שניה שהן עושות לשלש שנים ב). רבי יהודה אומר הפרסאות ג) שביעית שלהן מוצאי שביעית שהן עושות לשתי שנים. אמרו לו לא אמרו אלא בנות שוח ד):

הטומן

ר' עובדיה מברטנורה

פרק ה א בנות שוח. תאנים לבנות המגדלות משלש שנים לשלש שנים: שביעית שלהם שנה שניה. של שמטה דפירות החונטים בשביעית אין נגמר בשולן עד שנה שנייה של שמטה שהיא ג' לחנטה ואז נוהג בהן דין שביעית דבתר חנטה אזלינן: פרסיות. מין תאנים שעושים משתי שנים לשתי שנים ואין הלכה כר' יהודה:

הטומן

תוספות יום טוב

פרק ה א אמרו לו לא אמרו אלא בנות שוח. ולא נתפרש הטעם למה לא אמרו כמו כן בפרסאות דכיון שנחנטו בשביעית שיהיה לפירותיהן דין שביעית כשנגמרו במוצאי שביעית ולמה יהיה להם דין ירק דבתר לקיטה כדלעיל בפי' מ"ז פ"ב:

הלוף

מלאכת שלמה

פרק ה א בנות שוח. מצאתי כתוב בס' אגודה בנות שוע ס"א בנות שוח ע"כ. ופי' הראב"ד ז"ל בתו"כ דמדכתב רחמנא שבת שבתון יהי' לארץ ריבה איסור שביעית אפי' למוצאי שביעית שאם חנטו פירותיו בשביעית אסירין למוצאי שביעית הלכך בנות שוח שחנטו פירותיו בשביעית אסורי' בשנה שנייה של שמטה שאין פירותיהן נגמרין עד שנה שלישית ע"כ: **שהן עושות לשלש שנים.** מפ' בירוש' דבכל שנה ושנה הן עושות אלא שאין נגמרין הפירות להתבשל אלא לאחר שלש שנים ונמצא באילן בכל שנה שלש מיני פירות של שנה זו ושל שתי שנים ושל שלש ואע"פ שאלו נגמרו ואלו לא נגמרו זימנין דלא מנכרי כולי האי שנגמרין אלא בטעימה ומפ' ר' יונה דקושרן בחוט פי' הני בחוט לבן והני בחוט שחור והני בחוט אדום ותני שמואל תוחב בהן קסמין לסימן. ופי' ה"ר יהוסף ז"ל שהן עושות לשלש שנים לא הזכיר כאן הקנבוס והלוף שגם הן עשים לשלש שנים כי הן ירק ובירק לא אזלינן בתר חנטה ע"כ: **ר' יהודה אומר הפרסיות וכו'.** ירוש' תני אמרו לו והרי עמך בטבריא והן עושות לשנה אחת אמר להן והרי עמכם בצפורין והן עושות לשתי שנים ע"כ. והקשה הרא"ש ז"ל תימה במאי פליגי בדבר שיש לעמוד עליו אם לא נאמר דבהא פליגי ר' יהודה סבר חנטתם בשנה זו וגמרם בשנה שנייה ורבנן סברי עיקר גידולן בשנה ראשונה אלא שנמשכין לתוך שנה שנייה ע"כ. ואין אנו צריכין לפלפול אלא דבהך ברייתא מפ' במאי פליגי דמר יליף מצפורי ומר יליף מטבריא הר"ש סירילי"ו ז"ל: **אמרו לו לא אמרו אלא בנות שוח.** אבל הפרסיות דין ירק יש להן דבתר לקיטה אזלינן. ותמה על זה בתוספות יום טוב דמאי טעמא לא יהא להן דין שביעית כשנגמרו במוצאי שביעית. ונלע"ד דמשום דהוי כמילתא בלא טעמא ליכא לאקשויי הכא אמרו לו היינו ת"ק כדמקשה בריש פרק בתרא דר"ה ובפ' המוכר פירות דף צ"ג:

יכין תפארת ישראל יכין

פ"ה א) בירושלמי קאמר שהוא מין אילן תאנה שבכל שנה גדלין עליו תאנים חדשים. אבל אין נגמר גידולן עד שנה שלישית מחנטה. ועכ"פ גם כבר בשנה ראשונה ושנייה לגידולן כבר ראויין לאכילה [כן מוכח לע"ד מהירושלמי שם. מדבעי כילד יודע שהפרי הוא משנה שלישית. והוכרך לתרך בקושר על התאנים כל שנה חוט. ול"ל כולי האי. לטעמיה. אלא ודאי כדאמרן]: ב) דמדאזלינן באילן לעניין מעשר ושביעית בתר חנטה. א"כ התאנים שנגמר גידולן בשנייה כבר חנטו בשביעית [ולפע"ד דמדקאמר במתניתין סתמא משמע דכל הבנות שוח שבהאילן נוהג בהן קדושת שביעית. והיינו משום שרוב הבנות שוח שבהאילן הם מאותן שחנטו בשביעית. דמהכ"ת יקלים בעל האילן. קודם שיגמר כל גידולן. להכי גזרו בהמיעוט של שנה א' וב' אטו הרוב שהן מאותן שחנטו בשביעית. וכן משמע מהירושלמי הנ"ל ודו"ק. ובהא יתורץ נמי מה דקשה אמאי נקט תנא כאופן איסור. דהיינו בחנטה בשביעית דאסורים בב'. ולא נקט אופן דהיתירא דהיינו בחנטו בחמישית מותרים בשביעית. כאשר באמת פ' הרמב"ם [שמיטה פ"ד] והכי כמו דהיתירא עדיף. וכן נקט באמת אופן שהיתר תחלה לקמן בבצלים [פ"ו מ"ג]. אע"כ מדבעי לאשמעי' דכל חדש. שכל הבנות שוח שבהאילן אף משנה א' וב' כולן דנין בהן קדושת שביעית]: ג) מין תאנים שעיקר גדולן בפרס. אבל נוטעין אותן גם בארץ ישראל: ד) תמוה כיון דבאילן אזלינן בתר חנטה. מ"ש מבנות שוח. ותו במה פליגי ר"י ורבנן. ולפמ"ש לעיל ל"ק כלל. דוודאי כמו בבנות שוח לעיל כ"כ בפרסיות. דבשניהן בעוד שגדלין בהאילן הפירות שחנטו בשביעית. כבר גדלו באותו האילן גם הפירות שחנטו אחר שביעית. ולפיכך ר"י גזר גם בפרסיות לאסור בהאילן בשנה ב' כל הפירות שבו. אף אותן שחנטו אחר שביעית. דגזר הנך אטו הנך. כמו בבנות שוח לעיל. ולרבנן דוקא בנות שוח שמצויין בא"י גזרינן אבל פרסיות שעיקר גידולן בפרס. ואינן מצויין בא"י. הו"ל מלתא דל"ש דלא גזרו בה רבנן [כביצה י"ט א']. אבל הנך

פרסיות

משנה ראשונה

פרק ה א שביעית שלהן שניה. פירש הר"ב דבתר חנטה אזלינן וכן כתב הר"ש. ועיקר דין זה דאזלינן בתר חנטה הכי איתא בפ"ק דר"ה השנה אמר רבה

אמור

ציונים

א בנות שוח. כ"ה פה: ובתוס' שם פ"א ד"ה שאין לך דבל. ובשבועות יב: ובב"ב לז. ובת"כ רפ"א דפ' בהר. מיי' פ"ד מה' שמטה ויובל הט"ו:

חלופי גרסאות

א לשלש בנ"נ בשלש. הפרסאות בנ"מ הפרסיות. בנות שם בבנות.

תוספות חדשים

משנה א [תוי"ט ד"ה] **אמרו** לו כו' כמו כן בפרסאות עכ"ל. ובירושלמי

משמע

חדושי מהרי"ת

משנה א [תוי"ט ד"ה] **אמרו לו** לא אמרו אלא בנות שוח ולא נתפרש הטעם למה כו' עכ"ל. יל"נ

דפליגתייהו

תוס' אנשי שם

פ"ה א בר"ב ד"ה **בנות** שוח כו' המגדלות כו'. מסתימת לשונו משמע דעושות פ"א לג' שנים וכן משמע מל' הר"מ שכ' ר"ל שאפשר להיות דינם דין פירות שביעית בשנייה וזה כשיזדמן שיתחילו להנץ בשביעית וכו'. משום דלפ"ז רק פ"א לג' שמיטות יהיה לבנות שוח שביעית שיבא החנטה בשביעית ויהיה להם דין פירות שביעית בשנייה. אבל מלשון הר"ב שסיים דפירות החונטים כו' ולא כ' שאפשר כדכ' הר"מ משמע דבכל שמטה ושמטה יהיה השביעית של בנות שוח בשנה שניה כמ"ש בירושלמי שהן עושין בכל שנה ושנה אלא שאין נגמרין עד ג' שנים. וע' בל' הר"מ בחבורו. ול"ע: ד"ה **שביעית** כו' דפירות החונטים כו'. ולהר"מ דאזלינן בתר עוה"מ נ"ל דפירות שבאו לעוה"מ בשביעית אין נגמרין עד שנה שנייה: תוי"ט ד"ה **אמרו** לו כו' ולא נתפרש כו'. ואחכוני מילואים ר"ה

בזמנו

תוספות חדשים

משמע הטעם דרק במקצת מקומות עושות לשתי שנים וכו'. (כ"י ממהורש"ח זצ"ל) ועיין בפי' הרא"ש :

חדושי מהרי"ח

דפלוגתייהו ע"פ תוספתא ז"ל רי"א אמר הפרסאות כו' אמרו לו הרי הן אצלך בטבריא ואינן עושות אלא בנות שנתן עכ"ל נמצא יש ג"כ פרסאות שנגמרים לשנה אחת ואין סברא שיפלגו במציאות אלא ע"כ באתרי' דר"י היו עושות לשתי שנים ואמר ששם הדין ששביעית שלהן שניה ולחכמים הואיל ויש ג"כ שנגמרים לשנה אחת לא פלוג ועשו לעולם דין אחד כמו רוב דרוב האילנות שביעית שלהן הוא שביעית ממש :

תוס' אנשי שם

מצאתי שמס' דפליגי לענין עבד כוכבים או ישראל חשוד המוכר פרסאות במוצאי שביעית דר"י ס"ל דרובן מהנהגין בשביעית הם ורבנן סברי דרובן מהנהגין כמ"ש כן וע"ש :

אמור רבנן אילן בתר חנטה. ופי' רש"י דהכי תניא בברייתא ד' ט"ו שם אילן שחנטו פירותיו קודם ט"ו בשבט מתעשר לשנה שעברה וכו' ע"כ ואע"ג דלא הוזכר כאן שביעית אלא לענין מעשר משמע דה"ה לשביעית כדאמרי' לעיל פ"ב מ"ז גבי אורז ודוחן דמעשר ושביעית דין אחד להם וכ"כ התוס' בפ"ק דר"ה ד' י"ב בפשיטות דאילן בשביעית בתר חנטה גם בדף ט"ו כתבו דמלתא דפשיטא בכל דוכתי בין למעשר בין לשביעית אילן בתר חנטה כו' וכ"כ רש"י שם בפשיטות בכמה דוכתי כל אילנות הולכין אחר חנטה. אבל הרמב"ם כתב בהדיא בפ"ד מהל' שמטה דין ט' דפירות האילן הולכין בהן אחר שעה שהגיעו לעונת המעשרות לענין שביעית וגם בדין זה דבנות שוח כתב שם דין ט"ו הואיל והן נגמרות לאחר שלשה שנים אם באו לעונת המעשרות קודם ר"ה של שמינית הרי הן נאכלות בשנה שניה מן השבוע בתורת שביעית וכו'. וגם אותה ברייתא דר"ה דתני בה אילן שחנטו פירותיו קודם ט"ו בשבט וכו' דמינה דייק רש"י דאילן אזלינן בתר חנטה כמש"ל. הרמב"ם העתיק אותה בברייתא בפ"א מהל' מעשר שני דין ב' ובמקום שחנטו כתב שהגיעו לעונת המעשרות קודם ט"ו בשבט כו'. וצריך טעם מי הכיחו לזה ומהיכן הוציא דבר זה עד ששינה לשון הברייתא לדרך אחרת. ונ"ל שהוציא זה מסוגיא דפ"ק דר"ה ד' י"ב ע"ב דהתם מייתי הש"ס מתני' דפ"ק דמעשרות דתנן בה אימתי הגיע עונת הפירות להתחייב במעשר דקודם שראוין לאכילה אין בהן דין מעשר וחשיב התם בכל פירי אימתי היא עונתו ותני התלתן משתצמח שבולה וזיתים משהכניסו שליש ובפי' הש"ס שם מנא ה"מ דתבואה וזיתים בתר שליש ויליף מקרא דגבי שביעית דכתיב שנת השמטה בחג הסוכות והא שמינית היא אלא לומר לך כל תבואה שהביאה שליש בשביעית לפני ר"ה אתה נוהג בו מנהג שביעית בשמינית וע"ש המסקנא דמוכח דבעינן שליש קאמר דקים להו לרבנן כו' והקשו התוס' דהא מתני' דמעשרות לענין חיוב מעשר תניא דבשליש מתחייב במעשר ומאי מייתי משביעית דמיירי לענין מנהג השנים שנוהג מנהג שביעית בשמינית. הא ע"כ מנהג השנים לעולם הולכין אחר חנטה באילן וכן לענין שביעית ואלו לענין להתחייב במעשר אין הולכין בו אחר חנטה אלא הזמן המאוחר בו שראוי לאכילה כדתני במתני' דמעשרות השנויים משהבאישו וכן הרבה פירות האילן דחשיב במתני' ולא הזכיר באחד מהם חנטה אלא משהגיעו להיות ראוין לאכילה אלמא דמנהג השנים הולכין לעולם אחר הזמן הקודם אפילו שאין ראויין לאכילה ולהתחייב במעשר אחר הזמן המאוחר שהגיעו למאכל וא"כ מאי מייתי ראיה ממנהג השנים לענין החיוב. זהו קושיתם בתוספת בקצור. ומיהו דתבואה וזיתים חזו מקמי הבאת שליש כמו אנפיקנון ובתבואה עמילן של שבחים והכי בעי הש"ס אמאי צריך בהן שליש דמקודם יש להם להתחייב ומייתי שפיר דקרא אמר דוקא בשליש אפי' לענין מנהג השנים שהלכו בזמן הקודם וכ"ש לענין חיוב מעשר. זהו תורף תירוצם. וגם הר"ש כתב כ"ז לעיל פ"ב מ"ז. ובספ"ב דלעיל כתבנו שאין תירוצם מתיישב שמלבד שדוחק הוא לומר משום דחזו קודם הבאת שליש לרפואה כגון אנפיקנון שמביא האורח לנפים מתוך זה יתחייבו במעשר וכן עמילן של שבחים לשאוב זוהמת הקדרות והאיך מתחייב בשביל זה במעשר ועיקר חיוב מעשר בראוי לאכילה תלי. ומלבד זה אין תירוץ הש"ס מתיישב לדרך זה כמ"ש בס"פ דלעיל שדבריהם צ"ע. ונראה שמכאן הוציא הרמב"ם דפירות האילן הולכין אחר עונת המעשרות בין לשביעית בין למנהג השנים לענין מעשר ותופס הסוגיא כפשטה דפשיטא ליה להש"ס דעונת המעשר כמו שמביא לעיקר חיוב המעשר ה"נ גורם לנהוג מנהג שנה זו שהגיע בה לעונת המעשר אם היא שלישית וששית נוהג מעשר עני ואם היא שביעית נוהג בה דין שביעית מדמייתי הש"ס מתני' דעונת המעשרות השנוי' לענין חיוב ומדמי לה למנהג השנים ש"מ דא ודא אחת היא וסברא היא הואיל שבא לו החיוב מעשר בזמן ההוא יש לנהוג כמנהג השנה ההיא וכן פי' רש"י שם התלתן משתצמח אחר שנת צמיחתו הוא מתעשר ולא אחר שנת לקיטתו וכן משיביאו שליש דתבואה וזיתים מפרש אחר שנה שמגיעין בו לשליש מתעשרין ע"כ ומי הביאו לפרש כן הא מתני' דמעשרות לא מיירי בהא אלא לענין עיקר חיוב מעשר. אלא דפשטא דגמ' דמדמי להו אהדדי מוכח דאידי ואידי חד שיעורא הוא. ולענין קושית התוס' דע"כ לאו חד שיעורא להו דבאילן הא אזלי' לעולם בתר חנטה לשביעית ולמנהג השנים. ולענין חיוב מעשר תני בהו שיעור אחר בפ"ק דמעשרות. סובר הרמב"ם שאינו כן דהא דאמר רבה אילן אמור רבנן בתר חנטה. ע"כ לאו בכל אילן קאמר דאילנות השנוין במס' מעשרות אימתי הגיע עונתן למעשר ודאי איתא לאו בתר חנטה אזלי בהו אלא בתר עונתן למעשר אלא באותן אילנות שלא אוזכר בהן עונת מעשר קאמר כגון אתרוגים דתנן התם חייבין גדולים וקטנים וכן שקדים המרים דתני התם קטנים חייבין וכיוצא באלו כיון שלא נאמר בהם זמן עונה החיוב שלהן מיד בחנטתן וכ"כ הרמב"ם פ"ב מהל' מעשר דין ד' הפירות שהן ראוין לאכילה בקטנן כגון הקישואין הרי הן חייבין במעשר בקוטנן שמתחלת יציאתן באו לעונת המעשרות. ובזה מיושב לי דברי הרמב"ם ריש הל' מעשר שני לאחר שכתב פירות אילן שבאו לעונת המעשרות קודם ט"ו בשבט מתעשרין לשעבר ואם באו לעונת המעשרות אחר ט"ו בשבט מתעשרין להבא. אח"ז כתב והחרובין אע"פ שחנטו פירותיהן קודם ט"ו בשבט מתעשרין להבא וכו' עכ"ל ולכאורה דבריו סותרין זא"ז דבתחלה אמר פירות אילן אזלי' בהו בתר עונת המעשרות וגבי חרובין אמר אע"פ שחנטו וה"ל לכתוב אע"פ שהגיעו לעונת המעשר. ולמאי דפי' ניחא דלא כל הפירות הולכין בהן אחר עונת המעשרות אלא דוקא אלו שהוזכר בהן עונה בפ"ק דמעשרות והחרובין שהזכיר הרמב"ם כאן אינם אותם חרובין שהוזכרו שם במשנה. אלא הכא בחרובי' צלמונים דוקא כדמפרש הרמב"ם התם יראה לי שאין הדברים אמורים אלא בחרובי' צלמונים וכו' והחרוב צלמונים שלא הוזכרו במשנה אין להם עונת המעשר והולכין בהן אחר החנטה ומיהו בנות שוח דמתני' אע"פ שלא הוזכרו שם לענין עונת המעשר כיון שבנות שוח מין תאנים הם סובר הרמב"ם שהם בכלל תאנים דתני להו התם ולא דמו לחרובי צלמונים שהם פסולת מינן כמ"ש הראב"ד הלכך אינם בכלל חרובין כדפי'. והא דאמר בפ' לולב הגזול דף ל"ט לולב בר שית הנכנס לשביעית הוא ואין בו דין שביעית ומשמע משום דבתר חנטה אזלינן כדפי' רש"י. התם משום דלולב עץ בעלמא הוא וראוי בקטנו כמו בגדלו ולא שייך ביה עונה. ולענין בכורים שהזכיר הרמב"ם בפ"ב מהלכות בכורים דין ז' שהולכין אחר חנטה בפירות האילן. בכורים שאני דחיובא משעת הבכור מיד והיינו חנטה. ובזה מדוקדק לשון הש"ס בפ"ק דר"ה דף ט"ו דאמר רבה אתרוג בת שית הנכנס לשביעית אע"ג דבתר חנטה אזלינן ופטורה מן הביעור. מ"מ פטורה גם ממעשר כיון שנכנס לשביעית יד הכל ממשמשין בו וממילא הוי הפקר ופטור ממעשר. ורב המנונא אמר חייבת במעשר דששית הוא ומשמוש ידים שלא כדין גזל הוא ואינו הפקר. ויש לדקדק אמאי נקטי לענין זה אתרוג דוקא וה"ל למימר פירות האילן סתם דבהלכה איתא פלוגתייהו. ולמאי דפי' ניחא דבאתרוג פסיקא להו מיד שחנט בששית ערב ר"ה ומיד נכנס לשביעית קרינן ביה פירות ששית ואילו שאר פירות בעונת המעשרות תליא ולא פסיקא להו אבל אתרוג אין לו עונה שחייב גדול וקטן כדפי'. ומיהו במסכת מעשרות משמע דאפילו אותם שחייבין בקוטנן דוקא כשראוין לאכילה ובשעת חנטה משמע שאין ראוין ועוד כתבנו שם בזה:

שהן עושות לשלש שנים. סתמא דמילתא משמע שבשנה השביעית מביאין שליש וכן בשנה שאחריה היינו ראשונה של שמטה. וכן בשנה האחרת דהיינו שנה שניה של שמטה. ולפ"ז הא דקאמר שביעית שלהן שניה. לאו דוקא דה"ה בשנה שביעית עצמה או בשנה ראשונה שאחריה אם בא לאכול הפירות כשהביאו שליש או שני שלישים דבאותו הזמן ראוין לאכילה כדאמרינן ס"פ דלעיל מ"ז. צריך ג"כ לאכלן בקדושת שביעית. ולרבותא נקט שניה אפי' שיש זמן הרבה לאחר שביעית נוהג דין שביעית וכ"ש בשביעית עצמה ובראשונה. ומ"מ צ"ע דאי אזלינן בתר חנטה הוו כאלו נחנטו ונגמרו בשביעית וא"כ שנה שניה של שמטה כבר הוא אחר זמן הביעור דהא זמן הביעור הוא בשנה השמינית כדלקמן פ"ט מ"ח והיאך רשאי לאכול בשנה שניה שהרי צריך לבערן מן העולם. ואפשר דאין ה"נ דשביעית שלהן שניה וצריך לבערן מיד ולא להשהותן לאכילה. ומיהו מדסתמו המפרשים לשונם ולא כתבו שצריכין ביעור נשמע דמותר להשהותן אלא שיאכלם בקדושת שביעית. ובגמ' פ"ק דר"ה דף ט"ו ר"ש בן יהודה אומר משום ר"ש אתרוג בת שביעית שנכנסה לשמינית פטורה מן המעשר ופטורה מן הביעור שאין לך דבר שחייב בביעור אא"כ גדל בשביעית ונלקט בשביעית וכתבו התוס' שם דאפי' דר"ש סברי דאזלי' בתר חנטה לשביעית אפ"ה לענין ביעור מודו דלא מיחייב בביעור אא"כ גדל בשביעית ונלקט בשביעית. ולפ"ז י"ל הא דנקט הכא שביעית שלהן שניה כפשטה היא שמותר להשהותן לאכלן בקדושת שביעית וביעור אין בהן וכן יש לדקדק מלשון הרמב"ם בפירושו שכתב שביעית שלהן שניה ומותרים לאכלן בקדושת שביעית מאחר שחנטו בשביעית ע"כ ולשון מותרים אינו מדויק דה"ל למימר חייבין ולמאי דפי' ניחא דמותרין כלומר שא"צ ביעור. וה"נ מצינו בפ"ח יש להן שביעית ולדמיהן שביעית יש להן ביעור ולדמיהן ביעור. אלמא דשביעית לחוד וביעור לחוד וה"נ שניה שלהן שביעית דוקא שביעית אבל ביעור אין בהן:

א"ל לא אמרו אלא בנות שוח. כתב תוי"ט שלא נתפרש הטעם למה לא אמרו וכו' והרא"ש כתב דבהא פליגי ר"י סבר חנטתן בשנה זו וגמרן בשנה וחכמים סברי עיקר גדילתן בשנה ראשונה אלא שמתעכבין בתוך שנה שניה ותימה דא"כ לחכמים נמי שביעית שלהן שניה כיון שחנטו ונגמרו בשביעית פירות שביעית הן ואפי' שהו כמה שנים על האילן לעולם קדושת שביעית בהן ומאי פליגי. ואפשר דס"ל להרא"ש כדפי' לעיל דכל שביעית שלהן דתנינן הכא דוקא לאכלן בקדושת שביעית ולא לענין ביעור דאין ביעור נוהג אא"כ גדל בשביעית ונלקט בשביעית והיינו דפליגי דלר"י שביעית שלהן שניה וביעור אין להן דהא גמרו בשמינית. ולחכמים פירות שביעית הן לגמרי אף לביעור כיון שראוין לאכילה בשביעית כשנגמרו אע"פ ששהו ולא לקטן אלא בשניה הוי כנלקטו בשביעית וכה"ג כתבו התוס' פ"ק דר"ה דף י"ד דירק בתר לקיטה היינו בתר גמר פרי וקרי לה לקיטה שדרך ללקטו בגמר פירי. ומיהו נראה דוחק לפרש פלוגתייהו לענין ביעור שלא הוזכר במשנה. ועיקר פי' הרא"ש ג"כ דוחק דפליגי בדבר שאפשר לעמוד עליו אם נגמרו בשביעית. ואפשר לפרש דהא דקתני בנות שוח שביעית להן שניה כלומר דוקא שניה נוהג בהן קדושת שביעית לא בראשונה אם תלשן קודם גמרן או נפלו מעצמן אין בהן קדושת שביעית משום דבנות שוח גרועין הן ביותר כדמוכח בריש דמאי וכמ"ש התוס' פ"ק דר"ה דף ט"ו. וכיון דפרי גרוע הוא אחר שנגמרו כ"ש דקודם גמרן לא חזו ולא אכלי להו. והיינו דקתני שביעית שלהן שניה דוקא ולא קודם גמרן דאין שביעית אלא בעומד לאכילה ואם בא לתלשן קודם גמרן לא שבקינן ליה דלאכלה ולא להפסד כתיב ולא דמי להנהו דפ' דלעיל מ"ז ומ"ח דקודם גמרן נמי חזו קצת אבל הכא לא חזו ואסור להפסידן. וגבי פרסיים נראה דפרסיות הם תמרי פרסייתא שהוזכרו בס"פ נוטל בשבת דף קמ"ג שהם טובות ומשובחות והן עושות לשתי שנים וכ"כ הר"ש בשם הערוך והאי מתוך חשיבותן אין דרך לתולשן כלל בשום ענין קודם גמרן עד שיגיע לחשיבותן וס"ל לר"י נמי שביעית שלהן שניה שאז היא עיקר אכילתן ואסור לתולשן מקודם אע"פ שראויין לאכילה מ"מ הפסד הוא דעומדין להיות חשובין ביותר וגם אין אדם שתולשן קודם גמרן והוי כמו דבר שאינו ניתן לאכילה. וחכמים ס"ל כל שראוין לאכילה כו' דהוא אין זה הפסד ודמו לתאנים ופגים דפ' דלעיל:

ב הטומן את הלוף ה) בשביעית. רבי מאיר אומר לא יפחות מסאתים. עד גובה ג' טפחים ו). וטפח עפר על גביו. וחכמים אומרים לא יפחות מארבעת קבים עד גובה טפח וטפח עפר על גביו. וטומנו במקום דריסת אדם ז): ג לוף שעברה עליו שביעית ח). רבי אליעזר אומר. אם לקטו העניים את עליו ט) לקטו י). ואם לאו יעשה חשבון עם העניים יא). ר' יהושע אומר אם לקטו העניים את עליו לקטו. ואם לאו אין לעניים עליו החשבון יב):

לוף

ב הטומן את הלוף. מין ממיני הבצלים שרגילים לטמון בארץ: לא יפחות מסאתים. משום דמיחזי כזורע עד שיטמון מהם סאתים בחפירה אחת על גובה ג' טפחים שלא יהיו מפוזרים אלא יהיה גובה הכרי והצבור שלשה טפחים וטפח עפר על גבי הכרי: וטומנו במקום דריסת האדם. כדי שלא יצמח. והלכה כחכמים: ג לוף שעברה עליו שביעית. ונכנסה עליו שמינית שהוא מתקיים זמן מרובה בארץ כמפורש: אם לקטו עניים את עליו לקטו. דעלי הלוף יש להן ביעור ועיקרו אין לו ביעור כדתנן לקמן בפ"ז הלכך אם לקטו עניים את עליו בשביעית לקטו ואם לאו ונכנסו לשמינית וגדלו העלין נמצאו גדולי שביעית ושמינית מעורבין יחד: יעשה חשבון. וישער כמה גדל מהן בשביעית ויתן לעניים דר' אליעזר סבר כר' יהודה דאמר לקמן עניים אוכלים אחר ביעור ולא עשירים: *)רבי יהושע אומר אין לעניים עמו חשבון. דסבר כרבי יוסי דאמר לקמן

אחד

ב הלוף: פי' הר"ב מין ממיני הבצלים. עיין עוד פי' אחר בר"פ יח דשבת: ג לוף שעברה עליו שביעית כו'. וא"ת בירק אזלינן בתר לקיטה כדלעיל בפ"ב בפי' משנה ז וא"כ האי לוף דלקט בשמינית אין עליו תורת שביעית. ותירץ הר"ש דמתניתין איירי דעקרוהו עם עליו סוף שביעית ועקרוהו במארופות כדינו [במשנה דלקמן] והניחוהו במקומו וחזר ונשרש והוסיף גידוליו בשמינית ולפיכך צריך לעשות חשבון עם העניים. וכתב עוד בירושלמי פריך מהא דגזרו על הספיחים דרים פ"ט וכלומר כל לוף שביעית אסור בין לעניים בין לעשירים ומשני דלא גדלו בשביעית כי אם העלים וכבר גדל העיקר משנה ששית וכי אסרינן ספיחים הייט בהנך דתחלת גידולן בשביעית או כגון בתבואה שלא הביאה שליש בששית אבל לוף שגדל בששית אלא שגדלו עליו בשביעית לית ליה דין ספיחים ליאסר באכילה. ויש עוד שינויי אחריני ע"ש. ועיין מה

שכתבתי

חי"נ. ב מסאתים עד גובה נ"ל מסאתים על גובה. אדם נ"ל האדם וכ"ה בירושלמי ד"ו ונר"ב. אבל בירושלמי שעם פי' מהרא"ש וכן נ"ל בני אדם. ג עליו חשבון נ"ל עמו חשבון וכ"ה בירושלמי.

*) כר"ו וכ' והד"א ויתישב שלא נצטרך לומר שהיה לו גי' אחרת במשנתינו.

מלאכת שלמה

ב עד גובה ג' טפחים. מלמעלה למטה הוא דמשערינן לי' דרך משל אם הגובה שמנה טפחים וגם ז' וגם ו' וגם ה' וגם ד' עד גובה שלשה ולא שלשה דשלשה אסור ולרבנן כי הוי יותר מטפח שרי עד טפח ולא טפח. ורבנן פליגי עליה בשיעורא ובגובה הכרי ומודו ליה בגובה עפר. וה"ר יהוסף ז"ל הגיה על גובה ג' טפחים וכו' על גובה טפח. בלמ"ד. ובירושלמי פליגי ר' יונה אמר לוף דקתני מתני' לאו דוקא דה"ה בצלים שכן דרך לטומנם נ"כ כדתנן בפ' ששי דפאה ור' יוסי אמר מסתברא בבצלים אפי' פחות מכאן מותר שהן חלקים ואינם צומחין כ"כ ומש"ה לא בעי כולי האי: ג לוף שעברה עליו שביעית. ונכנסה שמינית ועדיין נטוע בקרקע והגיע שעת הביעור והיינו ביעור דהיתרא כגון שכלו פירות שבשדה דאז צריך כל אדם להוציא פירות מביתו שיאכלו העניים ובההיא קיימא לן דשביעית אוסרת במינה בכל שהוא ואפי' רבו גדולין של היתר דשמינית על העיקר כיון דלאכילה בקדושת שביעית חזו. דבר שיש לו מתירין מיקרי. ומש"ה פליגי תנאי בעלין. ובירוש' פריך דלאחר גזירת ספיחין דאיתא לקמן רפ"ט הוא לי' עיקר איסור וגדולי היתר מעלין ומוקי לה למתניתין מקמי גזירה כשנית דלאחר גזירה ודאי דגדולין מעלין את העיקר כדאסיקנא בפ' הנודר מן הירק הר"ש שירילי"ו ז"ל: בפי' ר"ע ז"ל. דר"א סבר כר' יהודה וכו'. כ' עליו ה"ר יהוסף ז"ל פי' ומטעם זה לא נחלקו בשרש הלוף מפני שכ"ע מודים שהוא מותר אפי' לעשירים ע"כ. ירוש' ר' אבהו בשם ר' יוחנן אתיא דר' יהודה כר' אליעזר ודר' יוסי כר' יהושע. אמר המלקט מה שפי' הרמב"ם ז"ל במשנה זו דר' יוסי אומר שאחר הביעור אינו מותר לאכלם לא לעניים ולא לעשירים הוא לפי גרסתו שגורס לקמן פ"ט סי' ח' ר' יוסי אומר אחד עניים ואחד עשירים אין אוכלין אחר הביעור וכמו שכתבתי שם בס"ד. וכתב ה"ר שלמה שירילי"ו ז"ל. הקשה רבינו שמשון ז"ל לר' אליעזר אמאי צריך לעשות חשבון והא בירק אזלי' בתר לקיטה כו' וי"ל דמתני' מיירי כגון דעקרוהו כו' עד כאן. וי"ל דלא אזלי' גבי ירק בתר לקיטה אלא לענין שנות מעשר אבל כשהעיקר הוא חתיכה דאיסורא לאו בתר לקיטה אזלי' דאיסור שבו היכן הלך אא"כ רבו גדולין על העיקר ומשמע בפ' הנודר מן הירק דבעינן כ"כ רבו דבטל בששים העיקר תדע דהא בצל שנטעו בכרם ונעקר הכרם קיימא לן בפ' הנודר מן הירק דאפי' רבו גדולין על עיקרו אסור ואמאי נימא ניזיל בתר לקיטה וכשנלקט הבצל הא נעקר הכרם אלא ודאי כדאמרן. עכ"ל ז"ל: אין לעניים עמו חשבון. תני לוף שעברה עליו שביעית ר' אליעזר אומר אם עשה בארץ שלש שנים נותן לעניים רובע שתי שנים נותן לעניים שליש שנה אחת נותן לעניים מחצה וכו' רבינו שמשון ז"ל וא"ת והיכי משכחת לה שיחלקו עניים עם בעל הבית למחצה לשליש ולרביע הא אין עלי הלוף מתקיימין ויש להן ביעור כדתנן לקמן בפ' כלל גדול זוטא וי"ל דמשכחת לה כגון שעקר הלוף בחורף עם העלין וטמנו בארץ כדתנן לעיל ואחר שעבר זמן הקרת חזר ונטעו והוסיף גדולין על גדולין וכן בכל שנה ושנה ע"כ. ולא נמצא לי דין זה

בחבור

תפארת ישראל

יכין

פרסות שוודאי חנטו בשביעית וודאי לכ"ע שביעית שלהן בשנייה. מדאזלינן בכל אילן בתר חנטה: ה) מין בצלים שאחר שנגמרו והולשו רגילין לטמון בקרקע כדי לקיימן לזמן מרובה: ו) שיהיה סאתים לוף לצבורים וגובה הכרי ג"ט. דאל"כ מחזי כזורע בשביעית: ז) שלא יצמח: ח) שהיה גדל משביעית לשמינית. ואף דבירק אזלינן בתר לקיטה. הכא מיירי שעקרוהו עם עליו סוף שביעית והניחוהו במקומו וחזר ונשרש שם והוסיף גדולים בשמינית. והרי עלי השביעית חייבים בביעור. ומיירי שכבר כלו לחיה בשמינית: ט) בשביעית אחר הביעור. דס"ל להאי תנא עניים אוכלים אחר הביעור ולא עשירים. ואף דספיחי שביעית אסורים כפ"ט מ"א. י"ל דההם הייט רק בשהיה תחלת גדולן בשביעית אבל הכא מיירי שהלוף הזה כבר יצא הקלח מששית לשביעית. דאז העלין שגדלו בשביעית בקלח הזה נותרים לכל קודם ביעור כפ"ד סי' ט' ולאחר הבעור מותרים רק לעניים [ועי' פ"ז מ"ג]: י) ואין לעניים עתה חלק בעלים שגדלו בח': יא) למשל לוף הזה שהה בארץ ו' ז' ח'. מגיע לעניים שליש העלין וכ"כ תמיד מחשב לפי זמן שהיתר נגד שנת האיסור: יב) דס"ל אף לאחר זמן הביעור גם עשירים יאכלו. והרי זכה בעה"ב בהן. [כך כ' הר"ש. וא"כ אין כן הלכה. דהכי

קיי"ל

משנה ראשונה

ב לא יפחות מסאתים. הכא בין לר"מ ובין לחכמים בעי שיעורא ובספ"ק דכלאים בטומן לפת וצנונות לא בעי שיעור רק שתהא אגודה יחד אינו חושש משום זרע בכלאים. וצריך לחלק בין לוף לצנון ולפת. ונראה דלוף מצמח בארץ ודרכו להוסיף צמחים לכך חשיב יותר כזורע: ג לוף שעברה עליו שביעית. ולא תני לוף של שביעית שנכנס לשמינית כדתני במתניתין דלקמן משום דהכא מיירי שכבר גדל העיקר בששית כמ"ש הר"ש: אין לעניים עליו חשבון. פי' הר"ב דקסבר אחד עניים ואחד עשירים אוכלין כו'. וא"ת מ"מ כיון שיש לעניים ג"כ זכות יכולין לתבוע חלקם ואמאי אין להם עליו חשבון. וי"ל דבשעת הביעור הוא דאמרינן שכולם יש להם זכות שהביעור הוא בהוצאת הפירות מביתו ומפקירם ואומר כל שירצה יטול ומאן דקסבר עניים אוכלין ולא עשירים הייט שהעשירים אין להם זכות ליטול מן זה ההפקר. ומ"ד אחד עניים ואחד עשירים יכולין

לעשירים

ציונים

ב הטומן. תוס' מנחות פה. תוספתא: לא יפחות. מיי' שם פ"א הכ"ע:

תוספות חדשים

[משנה ב]הטומן את הלוף כו'. ירושלמי הביאו הר"ש א"ר יונה הוא הלוף הוא בצלים א"ר יוסי מסתברא בבצלים בפחות מכן מותר דאינון ספיין ע"כ והרמב"ם פ"א מה"ש כתב הטומן את הלוף וכיוצא בהן לא יפחות מד' קבין וכו' ע"כ ונראה משום דלא ידעינן כמאן הלכתא מתרווייהו פסק לחומרא הואיל ועיקרו מן התורה (ש"ל):

תוס' אנשי שם

ב גובה טפח. משום דד' קבין שליש סאתים לכך גם שיעור הגובה שליש משל ר"מ. (לח"מ): ג תוי"ט ד"ה לוף כו' בתר לקיטה כו'. וכתב הר"ש ויש ענין דלא אזלינן בירק בתר לקיטה כגון אם נגמר כל גידוליו בששית אבל בלוף א"א לפי כן דלוף של שנה זו גדל בשניה כבראשונה וכן בשלישית וכן ברביעית כדמוכח בתוספתא. ע"כ: בא"ד ועקרוהו במארופות כדינו כו'. לא אבין איך יקרא לזה כדינו הא אפי' הוסיף רק קצת נמחים בשביעית אסור לעקרו משום הפסד פרי כמ"ש הר"ב לקמן במ"ד וכ"ש כאן שגדל הרבה. ותו מה לי עקרוהו כדינו או שלא כדינו אם רק נעקר בשביעית צריך לעשות חשבון. ואפשר לומר דאורחא דמילתא נקט דאם עוקרין במארופות דרך להניחן במקומן והן חוזרין ונשרשים. וכדינו דקאמר כדין לוף של ערב שביעית שלא הוסיף ומ"מ ועקרוהו במארופות קיצר בלשונו וכל"ל במארופות לב"ש ובקרדומות לב"ה וכדברי הר"ב לקמן מ"ה. (לס"מ): בא"ד ובבר גדל העיקר כו' ונזה א"ש דנקט לוף שעברה ולא נקט לוף שילא למו"ש דס"ה לוף שעברה עליו כל כשנה בשביעית שקודם לזה כבר היה גדל. (רמ"ז): בר"ב ד"ה אם לקטו כו' מעורבין יחד. ולא אמרינן דרבו גידולין על עקרו ומבטלין אותו לר"א דס"ל כר"ש דממונא לא בטיל. ואפילו אם יש באותו ממון איסור האיסור בטל והממון לא בטל. (גליון ש"ס ירושלמי) ד"ה רבי יהושע כו' כר' כו'. ולגי' הר"מ ההם אין אוכלים נ"ל דה"ק דלא שייך כאן עשיית חשבון כיון דלכ"ע אסור וכיון דאין כאן שום ממון לעניים הגידולין רבין על העיקר ומבטלין אותו. (שם).

ד לוף של ערב שביעית יג) . שנכנס לשביעית יד) . וכן בצלים הקיצונים טו) וכן פואה טז) של עדית יז) . ב"ש אומרים עוקרין אותן במארופות יח) של עץ יט). וב"ה אומרים בקרדומות של מתכות כ).ומודים בפואה של צלעות כא) . שעוקרין אותה בקרדומות של מתכות: ה מאימתי מותר אדם ליקח לוף כב) במוצאי שביעית כג). ר' יהודה אומר מיד כד).

וחכמים

חי׳, ד פואה נ"ס פאת. בפואה נ"ס בפיאה. אותה ירושלמי אותן.

אחד עניים ואחד עשירים אוכלים אחר הביעור. והלכה כר' יהושע: ד לוף של ערב שביעית. שנשלם מערב שביעית ולא הוסיף למחים בשביעית שאם אוסיף למחים בשביעית אסור לעקרו משום הפסד פרי: הקיצונים. י"מ שנזרעו בקיץ וי"מ מיוחדות לקיץ שהן יבשות מאד: פואה של עדית. הגדילה בשדה שמינה. פואה. צבע אדום שקורין רויי"א(א)בלע"ז:*)כמארופות של עץ. במר שחופרים בו את הקרקע. של עץ. ולא של ברזל שלא יראה כעובד את הארץ: בקרדומות של מתכת. ולא חיישינן דלמא מיחזי כעבודה: בפואה של צלעות. כמו סלעות בסמ"ך פואה הגדילה בין הסלעי' כיון דאין דרך לזרוע שם לא מיחזי כעובד את הארץ. פ"א צלעות כמו ולצלע המשכן (שמות כו) כלומר צדי השדה שאין דרך לזרוע שם: ה רבי יהודה אומר מיד. ואע"ג דבשאר ירקות מודה רבי יהודה לאסור עד שיעשה כיוצא בו בלוף הואיל וצריך לעקרו לב"ש במרופו' של עץ ולבית הלל בקרדומות של מתכות ואין דרך לעקרו בשביעית אלא ע"י שנוי הלכך במוצאי שביעית לא שכיח דאיסורא ומש"ה מותר

מיד

(א) ראטטע קראפ. *) נד"ו במרופות:

שכתבתי בריש פ"ט בס"ד: ד לוף של ערב שביעית. פירש הר"ב ולא הוסיף למחים בשביעית שאם הוסיף כו' אסור לעקרו משום הפסד פרי. דכשעוקר בשינוי לא ימלט שיפסיד מקצת הפרי. ולפי מה שכתבתי לקמן משנה ו בשם הרמב"ם דכל הספיחים אסורי' באכילה. יש לפרש כשעוקרם ואינו רשאי לאוכלן הוי כאילו הפסידן בידי' ורחמנא אמר לאכלה ולא להפסד: [*עידית. פי' הר"ב שדה שמינה. ושם עידית מפורש בריש פ"ה דגיטין]. בקרדומות של מתכות. ואפ"ה הוי שינוי כדבעינן למימר במתניתין דלקמן: ומודים בית שמאי לבית הלל. וכהאי גוונא בריש פ"ג דפאה ועיין מה שכתבתי שם: ה רבי יהודה אומר מיד. פי' הר"ב הואיל וצריך לעקרו בשינוי לא שכיח במוצאי שביעית דאיסורא ומש"ה מותר מיד כדמסיק בירושלמי דבטמון אנן קיימין ואמרינן דאין דרך לעקור בשינוי של איסור כדי לטומנו עד מוצאי שביעית אבל בשביעית עצמו חיישינן שמא יביא מן האיסור הואיל ועכשיו קונים ממנו שעוקר האיסור בשינוי ומוכרו מיד ויאמר מן הטמון הבאתי. הר"ם עם קצת תוס' באור:

וחכמים

מלאכת שלמה

בחבור הרמב"ם במשנה תורה: ד בפי' ר"ע ז"ל.שאם הוסיף למחים בשביעית אסור לעקרו וכו'. כ' עליו ה"ר יהוסף ז"ל פי' זה איני יודע מנין לו דהלוף אינו אינן אלא נראה שאם הוסיף יש לו דין שביעית כבצלים שירדו עליהם גשמים דלקמן ע"כ: פואה של עדית. פי' בערוך עדית שם מקום והרמב"ם ז"ל פי' הפואה הטובה: פואה של צלעות. פירש הרמב"ם ז"ל שיש לה צלעות והיא בעומק הארץ ואי אפשר לעקור אותה בכלי עץ אלא בברזל: ומודים בפואה. תנא ומודים לפרושי דבכל פואה שרו ב"ה בקרדומות של מתכת ולא תימא דעדית דוקא קמ"ל דמודו ב"ש היכא דליכא עבודת הארץ ומינה דלב"ה לא חיישי לעבודת הארץ ובכל פואה שרינן. ובתוספתא קתני דפואה של צלעות דמקום שנהגו לחרוש יחרוש דכיון דהיא במקום סלעים ופרשין אין בו משום עבודת קרקע: בפי' ר"ע ז"ל. כלומר צדי השדה שאין דרך לזרוע שם. כתב עליו ה"ר יהוסף ז"ל פי' זה אין נראה דא"כ למה צריך קרדומות יקחו מארופות ותו דהל"ל ומודים בפואה וכו' שעוקרים אותה אפי' בקרדומות ע"כ: ה ר' יהודה אומר מיד. ואע"ג דבשאר ירקות

מודה

תפארת ישראל

יכין

קיי"ל דכל מין אחר שכלה מהשדה צריך לבערו מהבית ולשורפו ואסור גם לעניים [עי' רמב"ם וראב"ד פ"ז משמיטה. ה"ג] ובצ"ז ק' דמ"ש הך דהכא מבצלים: שנכנסו לז' שאסורים [כפ"ו מ"ג] אע"כ הכא שעברה עליו שביעית. הו"ל תחלתו וסופו בהיתר ובכה"ג יש ביטול בגידולין [כפ"ז סי' כו]: יג) שכבר נגמר כל בישולו בערב שביעית: יד) והוא מותר לכל באכילה קודם ביעור דדוקא ספיחים שתחילת שתילתן בשביעית היו אסרו חז"ל אבל הך כבר נגמר בשולן קודם שביעית (א): טו) המיוחדו' לקיץ א"נ הנזרעי' בקיץ. וכבר נגמרו בהקיץ שקודם שביעית וכולן נוח לעקרן ע"י שינוי: טז) מין צבע. פערבער רעטהע בל"א: יז) הגדילה בשדה שמינה. שנ"כ נוח לעקרה: יח) שפאטען: יט) ולא של ברזל. דמחזי כעובד הקרקע: כ) ס"ל דבכל דוכתא לא חיישי ב"ה לרואים בשביעית. מדהותר דבר זה בזמן שביעית לכל. כולם יודעים דבהיתר עושה מיהו במרא של ברזל גם ב"ה מודה דאסור. דעכ"פ בעי שינוי קצת. כדמוכח מ"ה: כא) הגדל בצדדי השדה. א"נ בין הסלעים שאין דרך לזרוע שם דבר אחר. מקומו מוכח דאינו עובד השדה: כב) עלי לוף. דעיקר הלוף א"צ ביעור: כג) מהחשוד על השביעית ולא יהיה העלים צריכים ביעור כשיכלה לחיה מהשדה: כד) דלאותן שנזרעו בשביעית ליכא למיחש. דהרבה מעניש' ב"ד לזורע בפרהסיא. גם לאותן שהיו בארץ משעת לשביעית ליכא למיחש. דבמביא מהטמון בארץ מיירי. ומדא"א לעקרו בשביעית בפרהסיא כ"א בשנוי אפי' לב"ה כסי' כ' הלכך לא שכיח שיעקר בשנוי כדי לטמנם עד מוצאי שביעית. אבל בלא היו טמונים בשביעית. וקנה בשביעית גופה

מהחשוד

בועז

פ"ה (א) מ"ש הר"ב דבלא הוסיף הלוף למחים בשביעית מיירי. דאי בהוסיף למחים. אסור לעקרו בשנוי. מדא"א לעקרו בשנוי אם לא שיפסיד הפרי. וכ"כ התוי"ט והר"ש ותמך יתדותיו אירושלמי. ותמהני דא"כ קשה דידיה אדידיה. במ"ש הר"ש ותוי"ט ור"ב במ"ה דמה"ט לר"י מותר מיד מדא"א לעקרו בשביעית כ"א בשנוי. הלכך לא שכיח דאיסורא. והוא ג"כ מהירושלמי. וקשה דעכ"פ שמא האי לוף הוא מאותן שהוסיפו למחים בשביעית. דאסור לעקרן בשנוי. ופ' תוי"ט ודו"ק. והנה מלבד שאר מה שיש לדקדק במשנה זאת אמר ת"ל שלם מבוארים באות כ"ד ל"מ מרבותי היה נ"ל. דכל עיקר דבר זה שתמך הר"ש עליו יתדותיו דבהוסיף למחים אסור לעקרו בשנוי הוא ממ"ש בירושלמי ח"ל ר"י בשם רבי לא תפתר שעקרן עד שלא למחו. וע"ז פי' הר"ש כנ"ל. ועכ"פ היה צריך הר"ש לשבש הגי' שלפנינו בירושלמי. וכמ"ש מהר"א מפורקאן בד"ה ר' בון וכו' דמ"ש קודם דברי ר' בון. הפסקא „לוף של ע"ש". אין זה מקומו. והעמידו הר"ש להפסקא זאת קודם ר"י בשם רבי. גם מ"ש ר"י בשם ר' לא תפתר. מלת לא אין לו פי'. אם לא שנאמר דשם חכם הוא. אמנם לפע"ד נ"מ הכל נכון. דר' חזקיה פתר עד"ה (ופי'הירו' דברי ר"ח) לוף של ע"ש שעברה עליו שביעית וכו'. והקשה ר' בון ע"ז.דא"כ נקם פלוגתייהו לעניןמע"ע.דהכי תניא וכו'(אלמא דגם התם תני דליכנו הו"ל כנעקר) ומשני ר"י בשם רבי. לא. תפתר שעקרן וכו' ור"ל דהרי דכנו דברייתא גבי עני ר"ל שעקרן לגמרי קודם שלמחו. כך נלפע"ד:

ד בקרדומות. מיי' שם פ"ג ה"ס סמג לאוין רפח:

תוספות חדשים

משנה ד [תוי"ט ד"ה] ומודים ב"ש. ולפענ"ד ה"פ ומודים תרווייהו דגם ב"ה איצטריך דאפילו של צלעות צריך שינוי:

חדושי מהרי"ח

משנה ה[תוי"ט ד"ה]רי"א מיד. פי' הר"ב כו' כדי לטומנו עד למוצאי שביעית כו' עכ"ל. אלא ודאי טמנו בשנה ששית:

תוס' אנשי שם

ד בר"ב ד"ה לוף כו' שאם הוסיף כו'. ומהר"מ משמע דעל ידי שינוי מותר לעולם. אלא דבפירות שביעית בעי שינוי לכ"ע. ורק בזה דכבר נגמר הפרי וה"ל פירות ששית ס"ל לב"ה דא"צ שינוי. ועמ"ש בסמוך: ה בר"ב ד"ה רי"א כו' וצריך לעקרו כו'. ר"ל דכיון דאף לוף של ששית אסור לעקור כ"א ע"י שינוי לכך ליכא למיחש שמא הלוף הזה של שביעית הוא והחשוד הזה עקרו בהערת לוף של ששית כיון שגם אם היה כן היה צריך לעקרו בשינוי. דבהוסיף למחים בשביעית אסור לעוקרו לגמרי אפילו ע"י שינוי. ולא שכיח שיעקור בשינוי כדי לטמנן למו"ש. ודלמא עבר ועקר בלא שינוי ליכא למיחש. משא"כ בירקות. דירק של ששית נותר לעקרו שלא ע"י שינוי. לכך חיישינן שמא העריס

ועקר

משנה ראשונה

העשירים נ"כ ניקח. ואף בעלים יכולים לחזור ולזכות בהן וכל מי שזוכה בהן הרי הם שלו ושוב אין אחר יכול ליטול מידו אפילו עניים אין להם עליו כלום דהאי מהפקר זכי לה וכבר קיים מצות ביעור. והיינו דדייק הכא והני אם לקטו העניים לקטו ואם לאו אין להן כו' כלומר בשעה שהפקירם זה היה להם זכות ואם לקטו אז שפיר לקטו ואם לאו כיון שזכה בהן אחר אין לעניים עליו. ומיהו הרמב"ם יש לו גירסא אחרת דאחד עניים ואחד עשירים אין אוכלין אחר הביעור כמ"ש בפירושו כאן ולקמן ועי' בתוי"ט פ"ט מ"ח: ד לוף של ערב שביעית וכו' וכן בצלים הקיצונים וכן פואה כו'. נ"ל דלהכי חשיב ואזיל מינים אלו ולא תני סתם ירקות של ערב שביעית שנכנסו לשביעית. משום דמינים אלו דרכן לשהותן בארץ זמן מרובה עד שיגמרו כמ"ש הר"ב בלוף בהדיא ממתני' דלעיל וכיון שכל שמשהין בארץ יפה להן לכך לא עקרן קודם שביעית והלכך שרו ב"ה בקרדומות שעקירתן מוכחת דצריך לפירות הוא ולא מתכוון לעבודת הארץ אבל שאר ירקות דה"ע לעקרן קודם שביעית מודו ב"ה. ומיהו הר"ש במתני' דלקמן פי' בהיפך דבשאר ירקות לא גזרו לעקור בשינוי אבל לע"ד אין דבריו מוכרחים כמו שנפרש לקמן. וגם הא דאמרי ב"ה בקרדומות של מתכת משמע מדברי הר"ש לקמן דהוא נמי הוי שינוי. ולא פי' מהו השינוי. ופשטא דמתני' משמע דלב"ה לא צריך שינוי כלל ושם נפרש: ה ר"י אומר מיד. ולקמן פ"ו מ"ד תנן גבי ירק משיעשה כיוצא בו ולא פליג ר"י משני בירושלמי גזרו על הלוף ולא גזרו על הירק מעתה אפילו בשביעית יהא מותר. בטמון אנן קיימין שלא ילך ויביא מן האיסור ויאמר מן הטמון הבאתי ע"כ. והעולה מדברי הר"ש בפירוש הירושלמי הוא. דאילו עוקר הלוף בפנינו במוצאי שביעית מודה ר"י דאסור דשמא של שביעית היא אלא הכא שאינו עוקרו עכשיו אלא מביא מן שעקור בידו וטמינו בארץ דהשתא ליכא למיחש שמא של שביעית הן שהרי גזרו על הלוף לעוקרו בשינוי

דוקא

מיד אבל ירק שלא גזרו שלא לתלשו כי אורחיה שכיח נמי דאיסורא בשמינית לפיכך אסור עד שיעשה כיוצא בו. משירבה בו החדש. בירו' מפרש דהיינו מן הפסח ואילך והלכה כחכמים: ן שאין האומן רשאי למכרן בשביעית. למי שהוא חשוד על השביעית אבל למי שאינו חשוד שרי. דאינו קונה אלא להצניע עד [אחר] שביעית: מזרה. שזורין בו התבואה בגורן: דקר. כמין יתד של ברזל שקורין קולטרו (א) בלע"ז והוא עשוי לחפור בו את הקרקע לשון וידקור את שניהם (במדבר כה): מגל יד ומגל קציר ועגלה. מותרין שמא הוא [רוצה] לקצור מן ההפקר ולהביא בעגלה למאכל ביתו ואין אסור אלא להביא הרבה לעשות

אוצר

(א) פפלוג מעססער.

וחכמים אומרים משירבה החדש (כה): ן אלו כלים שאין האומן רשאי למכרם בשביעית (כו). מחרישה וכל כליה. העול והמזרה (כז) והדקר (כח). אבל מוכר הוא מגל יד (כט) ומגל קציר (ל) ועגלה (לא) וכל כליה. זה הכלל כל שמלאכתו מיוחדת לעבירה אסור. לאסור ולהתר מותר (לב):

חי"ג. ן ועגלה וכל כליה נ"ס לא כ"ז. לעבירה בירוש' לעבודתו וגד"ס לעבודה.

[*וחכמים אומרים משירבה החדש. כתב הר"ב בירושלמי מפרש כו'. וז"ל הפירוש שהזכרתי עד שירבה החדש שיוכל למצא לוף הרבה כזה גדלים בהיתר והיינו מפסח ואילך ע"כ]: ן שאין האומן רשאי למוכרם. לשון הרמב"ם אמר הכתוב (ויקרא יט) לפני עור לא תתן מכשול ר"ל מי שסגרה עיניו התאוה ויצר הרע לא תעזור אותו להוסיף בעורונו ותוסיף להרחיקו מן היושר ומפני זה אסור לעזור עוברי עבירה ולא יתקנו להם כלים אבל ראוי לקלקל להם: והמזרה. כתב הר"ב שזורין בו התבואה בגורן כלומר דוקא בגורן דהיינו הרבה אבל כשיורה מעט לא יזרהו במזרה כלל: אבל מוכר כו'. וטעמא כתב הר"ב שאין אסור אלא להביא הרבה דהא לאכלה כתיב. וכתב הרמב"ם בפ"ד מה' שמיטה ע"פ ת"כ וזה שנאמר (שם כה) את ספיח קצירך לא תקצור שלא יקצור כדרך שקוצר בכל שנה ואם קצר כדרך הקוצרים לוקה כגון שקצר כל השדה והעמיד כרי ודש בבקר או שקצר לעבודת הארץ כמו שבארנו אלא קוצר מעט מעט וחובט ואוכל. ועיין במ"ו פ"ח ומסיק עוד שם דכל הספיחים אסורים באכילה מדרבנן ובכללן תבואה וקטנית וכן ירקות שדרך רוב האדם לזורעם בגנות. וא"כ הך מגל יד וכו' דקצירה לאו לענין תבואה וקטנית דדרך לקוצרם דהנהו אסור לקוצרן כדלעיל מ"ד אלא דתלינן שיקצור העשבים שאין זורעים אותם רוב האדם כגון הפיגם וכו' דרפ"ט והיינו לפי הר"מ בחיבורו אבל בפירושו יש פי' אחר ע"ש וגם הר"ב מפרש בענין אחר. ובכולהו משניות דתנן אסור בשביעית שכתב בהם הרמב"ם בחיבורו אסור משום ספיחי שביעית בכולהו פי' הר"ב אסורות בשביעית שיש להן קדושת שביעית ולא אשמיט בשום דוכתא לאשמעינן דספיחים אסורים לאכול. מ"מ דינו של הרמב"ם דין נדק. כדמשמע בפסחים פ"ד דף נא ע"ב וע"ש בתוס': מגל יד וכו'. פי' הרמב"ם חרמש קטן שיקטוף כמלא היד ומפני זה נקרא מגל

יד

מלאכת שלמה

מלה דלאסור וכו' לשון ר"ע ז"ל. אמר המלקט פי' מדלא פליג לקמן ס' ששי משנה ד': משירבה החדש. ירושלמי תני א"ר יהודה מעשה שהיינו בעין כושים ואכלנו לוף על פי ר' טרפון במוצאי החג של מוצאי שביעית א"ל ר' יוסי עמך הייתי ולא הי' אלא מוצאי הפסח וכ' הר"ש שירילי"ו ז"ל ולא משום דירבה החדש דמתני' הוי פסח דהא גדלו ירקות בימות הגשמים ואין צריך להמתין עד הפסח אלא מעשה שהיה כך היה ולא כדברי הרא"ש ורבינו שמשון ז"ל שפירשו שירבה החדש היינו מן הפסח ואילך כדפי' בירוש' דלא קאמר לה ר' יוסי הכי אלא לדעת ר' יהודה בין רגל לרגל ע"כ: ן והדקר. י"ס והדקל.בלמ"ד. וכתב ה"ר יהוסף ז"ל ונ"ל דהכל א' שכן מצינו שהרי"ש מתחלפת בלמ"ד כגון גרעינים גלעינים: דקר. פי' ה"ר שמשון ז"ל שהוא את בלשון מקרא כדכתיב וכתתו חרבותם לאתים. והרמב"ם ז"ל פי' מחרישה הוא האת: מגל יד.מגל א' סכין ומגל א' מגל והכי מס' בהכל שוחטין:זה הכלל כל שמלאכתו

מיוחדת

תפארת ישראל

יכין

מהחשוד. ודאי חיישינן שמא משביעית הם ואמר שהמטמונים משמית הביא. כך נראה לי פירוש המשנה החמורה הזאת: כה) ר"ל מפסח של ח' ואילך. שכבר מצוי אותו שגדל בח' והיינו ככל ירק [כפרק ו' משנה ד'] : כו) למי שחשוד לעבוד האדמה בשביעית: כז) וואורפשויפעל לזרות בגורן: כח) פפלוגאייזען לחרוש: כט) האקקמעססער לקטוף כמלא יד: ל) האנדזענזע: לא) וואגען. דבכל אלו נוכל להלות שרוצה לקצור מעט מספיחים המותרים. שהן בהפקר. ולהביא לביתו: לב) וה"ל דה"ע דתלינן בהיתר. מדאזלינן בתר רובא

דהתירא

משנה ראשונה

דוקא ודאי של שביעית הן לא טרח כולי האי לעוקרו בשינוי משום מכירתו במוצאי שביעית דבשלמא בשביעית עצמה אסור ליקח ממנו דלמוכרו מיד טרח אבל למוכרו לאחר זמן לא טרח. ומדחזינן דעקריה ודאי של שמית הן ועקרן בשמית כי אורחיה בלא טרחא כדי למוכרן למוצאי שביעית. וא"ת א"כ במוצאי שביעית מיד אמאי שרי שמא עקרן היום בשביעית שעה אחת קודם לצאת השביעית כדי למוכרן מיד במוצאי שביעית. אין ה"נ דהיינו טעמייהו דחכמים דאסרי. ור"י ס"ל דבשמון אנן קיימין כלומר שהטמינו בארץ ואי למכרו מיד בעי לה אין דרך להטמינו. ובדין הוא דאפילו בשביעית עצמה שרי ליקח כשהטמינו כיון דלא למכור מיד בעי ודאי לא טרח לעקרו בשביעית בשינוי אלא של שמית הן. ומיהו בשביעית עצמה גזרינן שמון אטו אינו שמון והיינו דקאמר שלא ילך ויביא מן האיסור ויאמר משמון הבאתי. כך נ"ל לפרש לפי שיטת הר"ש שהוא קיצר ביותר וגם תוי"ט קיצר בזה. ומיהו קשיא לי שיטת הר"ש דתפרש דקרדומות של מתכות דשרו ב"ה נמי שינוי איכא מנ"ל הא דלא מצינו דאסרי ב"ש אחר כלים חוץ מקרדומות ופשטא משמע דכאורחיה נמי שרו ב"ש. ועוד שכתב דבאחר ירק לא בעי שינוי בעקירתו לא פי' טעמא דהא כיון דמחזי כעובדת הארץ הוא באחר ירק נמי שייך זה. ובאמת בפירוש הירושלמי אין צורך לפרש דגזרו של הלוף היינו לעקרו בשינוי דודאי לב"ש בקרדומות לאו שינוי הוא. אלא אמתני' ג' דלעיל קאי דהתם בשמון איירי דקתני הטומן את הלוף בשביעית לא יפחות משלשה קבין וטומנו במקום דריסת אדם ובאחר ירק לא צריכא לזה כדפי' שם הטעם ומשום דגזרה זו לא שכיח שיטמין בשביעית סך מרובה במקום דריסה ומסתמא בשמית מטמין כדרכו שלא במקום דריסה וכשהביא מן הטמון מותר מיד לר"י דודאי של שמית הוא. ובדין הוא דבשביעית עצמה נמי מותר מן הטמון אלא דגזרינן בשביעית אטו אינו טמון כולה כדפי' לעיל לשיטת הר"ש. ולפ"ז י"ל דקרדומות דב"ה לאו שינוי הוי ואפ"ה שרי ודוקא בלוף שרי דאינו באחר ירק מודו ב"ה דבעי שינוי כדפי' במתני' דלעיל מילתא בטעמא: ן ומגל קציר ועגלה. פי' הר"ב שמא רוצה לקצור מן הפקר ולהביא בעגלה למאכל ביתו וכן לשון הרא"ש ולא היו צריכין לפרש כן דודאי משדה שלו נמי מותר להביא צורך מאכל ביתו. ונראה משום שראו במשנה דלקמן שכן דרכו להביא מן ההפקר משמע להו דדוקא מן ההפקר שרי. ובאמת התם נמי משלו מביא כדרך שמביאין מן ההפקר וכן פירשה הרמב"ם שם וכמו שנפרש לקמן: לאיסור ולהיתר מותר. ק"ע אמאי מותר כיון דספק דאורייתא הוא שמא לאיסור קונה ולפני עור דאורייתא הוא. וכן קשה במתני' דלקמן ב"ה מתירין בפרה חורשת מפני שיכול לשוחטה דכל דמצי למיתלי תלינן והיכי תלינן להיתר בדאורייתא וליכא למימר אוקי גברא אחזקת כשרות דהא בחשוד מיירי כמ"ש הר"ב. ואם נאמר דלפני עור לאו דאורייתא הוא להך מילתא דפשטיה דקרא מיירי בסומא בעיניו ממש וטמן מכשול בדרך שהוא הולך אבל במושיט לו דבר איסור לא מיירי אלא אסמכתא מדרבנן הוא לענין איסורים הוא ניחא. אלא דפשטא דמילתא בכל דוכתי משמע דלענין איסור הוא מדאורייתא והכי משמע בתוס' פ"ק דשבת דף ג' שכתבו דאפילו היכא דבלאו דידיה עבד איסורא מ"מ אסור מדרבנן שחייב להפרישו מאיסור ע"ש ולפ"ז אי קאי בתרי עברי דנהרא דפ"ק דע"ז דף ו' אסור מדאורייתא וכן משמע בפ"ק דע"ז דף י"ד דאמר אביי אלפני מפקדינן אלפני דלפני לא מפקדינן. לשון מפקדינן מדאורייתא משמע. ומיהו לסברת הרמב"ם דכל ספקות של תורה אין אסורין אלא מדרבנן י"ל דהכא משום חיי נפש לא גזרו שא"כ לא יוכל לקצור למאכל ביתו. אבל לסברת הרשב"א שספקות אסירי לן מדאורייתא קשה. ונ"ל דהכא במאי עסקינן דאיכא נמי אומן אחד עובד כוכבים ונמצא דאין הישראל עובר מדאורייתא דבלאו דידיה מצי למיזבן מעובד כוכבים אלא מדרבנן אסור כמ"ש בשם התוס' ובספקא שרי. אבל פשטא דמתני' דקא פסיק ותני דמותר משמע בכל ענין נראה שהיא ראיה לסברת הרמב"ם. ואפשר ליישב דנתינת מכשול לא מיקרי אלא כשהמכשול ידוע בשעה שזה נותן לו אבל בספק אם יעשה בו

מכשול

ציונים

ה משירבה. פיי' שם ה"ו:
ו אלו כלים. ע"ז טו: תוס' גיטין סא. פיי' שם פ"ח ה"ב:
אבל מוכר. פיי' שם ה"ג:
זה הכלל. שם ה"ג:

תוס' אנשי שם

ועקר ירק של שביעית ואמר עליו שהוא של ששית ועקרו בלא שינוי יפומנו למו"ש. (הרש"ש): ן בר"ב ד"ה שאין האומן כו' שהוא חשוד כו'. וא"ת והא אמרינן בהמקין ל"ד דחשדו ישראל על השביעית וא"כ למה לא אסרו למכור אפילו לסתם בנ"א. וי"ל דלא אמרו כן אלא גבי הנוטע בשביעית דקנסינן ליה לעקור אפילו בדיעבד משום דעשה כבר מעשה. אבל בכאן כל שלא נעשה בהדיא דיינינן ליה לכף זכות. ולכן כל שהוא לאיסור ולהיתר מותר אפילו לחשודים. (רמ"ז): בא"ד להצניע כו'. אבל בחשוד לא תלינן דלהצניע קנה אף דתלינן להיתר בדבר שמלאכתו לאיסור ולהיתר. משום דאין דרך לקנות להצניע דכלים אלו מצויין בכל שעה לקנות. (רש"י בע"ז שם): תוי"ט ד"ה שאין כו' אמר הכתוב כו'. פשוט דלפני עור דאורייתא אינו אלא כשא"א להחשוד לעבור בל"ז כגון שא"א לו להשיג במק"א ומדרבנן אסרו להחזיק ידי עוברי עבירה אף כשמוצא להשיג דמק"א. וזה דוקא בישראל חשוד אבל מומר לעבודת כוכבים או עובד כוכבי' בדבר האסור לו ומוצא להשיג במק"א יש מחלוקת בין הפוסקים אם מותר למכור לו. ולכאורה היה נ"ל דדינא דמשנתינו הוא דוקא במוצא להשיג במק"א אבל באינו מוצא להשיג במק"א אסור אפילו במקום שייך דרכי שלום ויש לתלות להיתר. אם לא כשמוכחא מלתא להיתר יותר מלאיסור. ויתיישב בזה גם קושית התפא"י במ"ז דלא חשו אלפני דלפני כיון דקיימינן באיסור החזקת ידי עוברי עבירה דרבנן. ועי' מ"א סי' שמ"ז סק"ד: בר"ב ד"ה במזרה שזורין כו'. בתוס' בע"ז שם הקשו ע"ז דהא כתיב ברחת ובמזרה אלמא תרי מילי נינהו לכך פי' ר"י שהיא כלי א' של מחרישה. ע"כ: תוי"ט ד"ה אבל מוכר כו' כדלעיל מ"ד. תמוה שעירב ב' דברים שא"ל ענין זה עם זה דהיכן נזכר לעיל מ"ד מתבואה וקטנית שדרך לקוצרן והלא בלוף איירינן שהוא ממיני ירקות דאין דרכו בקצירה. ומשום דאורחיה בעקירת הארץ מש"ה בעי שינוי בעקירה דוקא. וקצירה אפילו בכדרכה איכא למימר דמשתרית ותבואה וקטנית דאסורין בקצירה. לאו היינו טעמא משום דדרכן בכך ובעו שינוי. דהא אפילו ע"י שינוי לא אמתרו ספיחי שביעית

וא"ש

ז היוצר (לג) מוכר חמש כדי שמן (לד) וחמשה עשר כדי יין (לה). שכן דרכו להביא מן ההפקר. ואם הביא (לו) יותר מכאן מותר (לז). ומוכר לעובדי כוכבים בארץ (לח). ולישראל (לט) בחוצה לארץ (מ): **ח** בית שמאי אומרים לא ימכור לו פרה חורשת בשביעית (מ) וב"ה מתירין מפני שהוא יכול לשחטה (מא).

מוכר

אולר : ז היוצר. אומן העושה כלי חרס מוכר אפי' לחשוד על השביעית ה' כדי שמן וט"ו כדי יין וליכא למיחש שמא רוצה מלא לשמן או כולם ליין שניכרים הן אותם של יין מאותם של שמן שהעפר שעושים ממנו כדי יין אינו דומה לעפר שעושים ממנו כדי שמן : ואם הביא יותר מכאן מותר. ולא חיישינן שמא מן המשומר דשביעית הביא : ומוכר לנכרים בארץ. ולא חיישינן שמא יחזור הנכרי וימכרם לישראל החשוד : ולישראל בחוצה לארץ. ולא חיישינן שמא יוליכם בארץ א"כ שמא יכנים לתוכן יין ושמן של שביעית שהביא מארץ ישראל דלא החמירו חכמים כ"כ : ח שהוא יכול לשחטה. ובכל דהוא

דמלינן

יד ומגל קציר ידוע ע"כ. ורוצה לומר שהוא מגל סתם והיינו חרמש כמ"ש במ"ד פ"ד דפאה ובמ"ו בפ' דלעיל : ז [*ואם הביא יותר מכאן מותר. לשון הפי' שהזכרתי. מותר למכור לו כלים לפי מה שהביא ולא נחשדוהו שמא הביא מן המשומר באוצר עכ"ל. ואני תמה על הרמב"ם שהשמיט לבבא זו בפ"ח מהלכות שמטה] : ומוכר לנכרים וכו'. לשון הרמב"ם תיקון דברי זאת המשנה מוכר לנכרים בארץ יתר מכן ולישראל בח"ל : ח שהוא יכול לשוחטה. כתב הר"ב ובכל דהוא דמלינן למתלי תלינן. וסיים הר"ש ולא דמי לכלים דלעיל שאין אדם מוכר דהתם ליכא למתלי כדפרשינן בפ"ק דע"ז [סו]:

מוכר

מלאכת שלמה

מיוחדת לעבירה. יש ספרים דגרסי לעבודתו והיא היא : ז ואם הביא יותר מכאן מותר. פי' ה"ר יהוסף ז"ל אין נראה לי דקאי על המביא כי מה ענינו לכאן אלא נראה לי דה"ק לא ימכור לו בתחלה אלא זה השיעור מפני שאין דרך להביא אלא כזה השיעור ומכל מקום אם עבר הבעל הבית והביא יותר אין אנו אומרים לא ימכור כלים יותר ויאבדו אלא מותר למכור לו כלים יותר כדי שלא יפסיד פירות שביעית וצ"ע ע"כ : ומוכר לעובדי כוכבים בארץ. ואפילו יותר מזה ולישראל בחו"ל ואפילו מן הקטי בארץ. כך הוא בירושלמי וכתב הר"ש סירילי"ו ז"ל דהכי פירושא ואפי' שהכדים שמוכר לו בח"ל הן קטין בארץ וה"א דכיון דמארץ ישראל הן שמא יכנס ישראל החשוד בארץ ויראו הכלים של הארץ בידו ויחשדוהו שבארץ

ישראל

תפארת ישראל

יכין

דהיתירא שבעולם : לג) טעפפער : לד) כדים לשמן : לה) המיוחדים ליין. דרך שיעור מועט כזה הכי אורח' להביא מהפקר משום דיד כל אדם שוה לזכות בפירות אלו של הפקר לא יגיע לכל א' רק מעט ולא חיישינן שיקח כולם לשמן. דאינן ראויים לכך. דמעפר אחר נעשים : לו) החשוד : לז) למכור לו כלים ותלינן שמהפקר הביאם [כך פי' הר"ש והר"ב. ותמה דתוי"ט שלא הביא הרמב"ם דין זה [שמיטה פ"ח. ה"ה] ואני תמה יותר על פי' זה. דכיון שאם הביא החשוד יותר מזה תלינן שמההפקר הביא ומותר למכור לו כלים יותר מהשיעור. א"כ כ"ש כשקונה סתם נתלה שלהפקר קונה או לשנה הבאה כמו באינו חשוד. **אמנם** הרמב"ם [פ"ד משמיטה הכ"ד] הביא דגם חבר שזכה מהפקר. לא יביא מההפקר לביתו רק ה' כדי שמן וט"ו כדי יין. משום מעלה. וסיים ואם הביא יותר מזה מותר. **וא"כ** י"ל דמשום קושיתו הנ"ל מיאן הרמב"ם לפרש דאם הביא יותר מזה וכו' דלהוי קאי אחשוד כבריתא. אלא אחבר שמביא מהפקר קאי. וה"ק תנא. אע"ג דחבר שהביא יותר מזה מותר. דתלינן שמהפקר מביא. אפ"ה בחשוד לא תלינן. ולפ"ז יפה הביא הרמב"ם הדין בהחבר [פ"ד] ולא בחשוד [פ"ח]]: לח) כלים האסורים למכור: לט) שאין שם דין שביעית. ול"ח שיחזור וימכרם לחשוד בארץ. דהו"ל לפני דלפני. ואף דלישראל אפי' לפני דלפני אסור [כתוס' ע"ז דס"ו] עכ"פ אין מחזיקין איסור ממקום למקום [נדה ד"ג] כ"כ ע"ר רבינו הגאון אאמ"ו זצוק"ל: מ) נקבה חורשת. דרוב בנ"א אין לוקחין לחרישה רק שוורים. אבל פרות מיחדין לגדל וולדות ולחלב. ומותר למוכרם. אבל פרה דמסתמא היינו במיוחדת לחרישה כגון שיודעין שהיא עקרה ושנמקו שדיה : מא) ולא אמרי' בכה"ג הדמים מודיעים. והרי דמי חורשת יותר הם מדמי שחוטה. דאפ"ה תלינן לקולא. דשביעית חמירא להו לאינשי [בכורות ד"ל ע"א] דאע"ג דזה חשוד הוא. אפ"ה כיון דלא ידעינן בודאי דלאיסור בעי להו. מהכ"ת נחזיקנהו לאסורא. והו"ל כמוכר בשר כשר למומר לעבודת כוכבים דלא חדינן שמא

יבשלו

משנה ראשונה

מכשול אין זה נותן מכשול והלוקח הוא מכשיל את עצמו. אלא דבפ"ק דע"ז דף י"ד גבי אין מוכרין לבנה לעובד כוכבים אמר דחבילה מותר דודאי לאו להקטרה הוא אלא לסחורה ופריך וניחוש דלמא מזבין לאחריני להקטרה ומשני אלפני דלפני לא מפקדינן. משמע דאי לאו ה"ט הוה אסור ואמאי הא ליכא מכשול ודאי בשעת המכירה. וראיתי בספר המצות להרמב"ם בלאוין ל"ת רצ"ט כתב הזהיר מהכשיל קצתנו והוא שאם ישאלך אדם עצה בדבר נפתה בו ובאה האזהרה מלרמותו ומהכשילו והוא אמרו לפני עור לא תתן מכשול ולשון ספרי למי שהוא סומא בדבר ונטל עצה ממך אל תתן לו עצה שאינה הוגנת. ולאו זה כולל ג"כ למי שמסבב לאיש לעבור עבירה או יכין לו סבת העבירה ומאלו הפנים אמרו במלוה ולוה ברבית שעוברים בלפני עור וכו' ופשטי' דקרא כמו שזכרנו תחלה ע"כ משמע דעיקר קרא במייעצו אזהיר ואפשר דלסבב עבירה אינו מדאורייתא אלא אסמכתא וגבי רבית דקאמר עוברים בלפני עור היינו מדרבנן אלא שלשונו משמע קצת מדכתב ולאו זה כולל כו' דהא נמי דאורייתא ובפירושו פ"ו דתרומות מ"ג כתב דלפני עור לענין שמכשיל חברו בדבר איסור אינו במלקות אלא נענש בידי שמים. ונראה הא דמוקי פשטי' דקרא במייעצו משום דכתיב ביה ויראת וכל מקום שנאמר ויראת אינו אלא בדבר המסור ללב וכ"כ בספר שפתי חכמים : ז חמש כדי שמן וט"ו כדי יין. נראה דכדין אלו היינו חביות כדאמרינן בפ' המניח דקרו לחביתא כדא. דאי כדין ממש ודבר מועט היכי שרי למכור עגלה במתני' דלעיל הרי יכול לטעון מאה כדים. אלא בחביות מיירי וכשיעור הזה א"א להביא בכתף ומביאין בעגלה : שכן דרכו להביא מן ההפקר. לאו מן ההפקר ממש קאמר דלא שייך בזה לומר שכך דרכו שהרי הזוכה מן ההפקר כל שיכול ליטול נוטל. אלא מפירות שביעית קאמר שהפקירן הכתוב שיטול כל הרוצה ואין רשאי לנהוג בהן כבעל הבית ונתנו לו ליטול כל הצריך לאכול ביתו ושיערו חכמים שכן דרכו ליטול ויותר מזה צריך להניח לאחר כל אדם. ומיהו אם אומר שצריך יותר והביא יותר לא מפקינן מיניה דאמרינן מסתמא קושטא קאמר והיינו דקתני אם הביא יותר מותר וכן פירש הרמב"ם בחבורו פ"ד דין כ"ד דמתני' במביא משלו התירו לו להביא במנין הזה שמן ויין כדרך שמביא מן ההפקר ותוי"ט לא ראה דבריו אלו. ופי' זה מחוור בלשון המשנה יותר ודלא כדמשמע מדברי המפרשים דמהפקר ממש התירו לו ולא משלו. שאין הדבר כן דמשלו נמי מותר כדפי' במתני' דלעיל : ומוכר לעובדי כוכבים בארץ. פי' הר"ב ולא חיישינן שמא ימכרם לישראל. וה"נ אמרי' בפ"ק דע"ז דף י"ד אלפני דלפני מפקדינן אלפני דלפני לא. ואע"ג דכ'הרא"ש דוקא בעובד כוכבים אמרינן אבל שלא להכשיל ישראל חיישינן כהיא ארבא דעבצא בחיפתא אסור לזבוני לעובד כוכבי' שמא ימכור לישראל ע"כ שאני הכא דהקילו טפי בשביעית משום חיי נפש כדפי' במ"ו. א"נ הכא איכא תרי ספיקי שמא לא ימכרם ושמא ימכרם לשאינו חשוד או שמא ימכרם אחר שביעית וגבי מתן החמירו יותר ועי' במגן אברהם סי' תס"ו דמשום דהוי ס"ס הנעשה בידים אסור : ח פרה חורשת. פי' הר"ב דב"ש סברי שאין דרך כלל לשחוט פרה החורשת. וקשה דאכתי איכא למיתלי דלהוליך בה משאוי צריך כגון עצים ואבנים וכיוצא בהם. ואפשר דלא היה דרכן לטעון משאות בפרה שאין כחה יפה כמו שור וחמור אלא לחרישה שצריך בהמות הרבה היו לוקחין פרות ג"כ והיינו דלא קתני לא ימכור שור וחמור העומדין לחרישה דבהכי מודו ב"ש דשרי דתלינן למשאוי

קבעי

ציונים

ז היוצר. שם ס"ה ופ"ג הכ"ד : ח כש"א. פ"י ה"ז: ירושל' פ"ו דדמאי. תוס' גיטין כא: ובה"ה מתירין. מי' שם פ"ח ה"ז :

חלופי גרסאות

ז וחמשה עשר בירושלמי וחמש עשרה. ההפקר בירושל' ההבקר. ח חורשת בנ"א החורשת.

תוספות חדשים

משנה ז [תוי"ט ד"ה] ואם הביא כו' ואני תמה כו'. ובמ"ל כתב ונ"ל דכבר כתבו רבינו פ"ד הכ"ד עכ"ל ע"ש ומ"מ לא מתורץ בזה לפי פירוש שהזכיר דבפ"ד כתב דהפירות עצמן מותרין ומ"מ הו"ל לכתוב בפ"ח דמותר למכור לו כלים יותר ולכך הקדים התי"ט זה הפי' אבל נראה נ"ל דהרמב"ם לית ליה זה הפי' וס"ל דבאמת אסור למכור לו יותר כלים ולכך השמיטו בפ"ח וגם מדברי הר"ש והרא"ש מוכח דאפילו הביא יותר אסור למכור לו כלים יותר מדכתבו גבי ולישראל בח"ל דמותר אע"פ שיכנס בו הרבה מיין ושמן שהביאו מארץ ישראל דלא החמירו כ"כ עיין שם משמע דבארץ ישראל אפילו הביא אסור וטעמא נ"ל דאף שהפירות מותרים מ"מ אסור למכור לו שמא יביא פעם אחרת והוי כלכתחלה שאסור למכור לו משא"כ בח"ל דלכתחלה מותר למכור לו ואפ"ה נותן לתוכן פירות שהביא מא"י הלא כבר הביא והפירות מותרין ולפעם אחרת לא חששו בח"ל דלא החמירו כ"כ (רע"ל הכ"ז). ועיין עוד בסמוך : [בר"ב ד"ה] ולישראל בח"ל כו' א"כ שמא יכניס כו' מא"י עכ"ל משמע דאם

יודע

חדושי מהרי"ח

משנה ז [תוי"ט ד"ה] ואם הביא יותר מכאן מותר ל' הפי' שהזכרתי כו' ואני תמה על הרמב"ם שהשמיט לבבא זו בפ' ח' מהלכות שמיטה כו'. כתב על זה הרב בעל משנה למלך שהביא זה בפ' ד' דין כ"ד ע"ש עכ"ל וא"כ צ"ל שהרמב"ם אינו מפרש כפי' שהביא הרב תוי"ט דא"כ היה לו להביא כאן בפ' ח' אלא דעת הרמב"ם שהיוצר לא ימכור יותר שחשדינן ליה שמא הביא מן השמור רק שבעה"ב יכול להביא יותר לביתו ע"ש :

תוס' אנשי שם

ולע"ד משכח"ל דבעי כלי קיירה לתבואה וקטנית דהיתר כגון שהביאו שלש לפני שביעית ש"ל כל דין פירות שבית אע"פ שקולטן ואוספן בשביעית ואפשר דבכה"ג אפילו עובדא נמי שרו כיון ש"ל כל דין פירות שבית. (לח"ש) : ז בר"ב ד"ה היוצר כו' וליכא למיחש כו'. הוא מירוש' : ול"ע דמה קושיא היא כיון דיש לתלות שיביא מן ההפקר מותר כמ"ש לאיסור ולהיתר מותר. ונ"ל דהא דתולין היינו דוקא היכא שההיתר והאיסור שקולים הם. משא"כ היכא שלאיסור יש צד יותר מלהיתר לא תלינן. וכמו מתרישה דמי. הגם די"ל דלוקח לשנה הבאה ובאינו חשוד תלינן בזה וכמ"ש הרמב"ם. ומ"מ בחשוד לא תלינן. וע' ירושלמי וגמ' פ"ק דע"ז. מש"ה כאן אף דידעינן דלוקח ה' כדים לשמן עדיין אינו בבירור שיביא מן ההפקר מ"מ תלינן כיון שהוא שוה בשוה משא"כ בלוקח כ' כדים הגם שנוכל לומר שיביא ה' כדים שמן וט"ו כדים יין מ"מ בזה יש ב' צדדים לאיסור וא' להיתר דשמא רוצה כולם לשמן או ליין ואף אם נימא דה' כדים לשמן וט"ז ליין עדיין אינו מוכרח שיביא מן ההיתר ולכן שפיר קא' הירושלמי ועיין. (רי"ב) :

מוכר לו פירות אפילו בשעת הזרע (מב) . ומשאיל לו סאתו אף על פי שהוא יודע שיש לו גורן (מג) ; ופורט (מד) לו מעות אע"פ שהוא יודע שיש לו פועלים (מה) . °וכולן בפירוש (מו) אסורין: ט משאלת אשה לחברתה החשודה על השביעית (מז) . נפה (מח) וכברה (מט) ורחיים (נ) ותנור (נא) אבל לא תבור (נב) ולא תטחן עמה . אשת חבר משאלת °לאשת עם הארץ (נג) נפה וכברה (נד) ובוררת וטוחנת ומרקדת עמה (נה) . אבל משתטיל המים (נו) לא תגע אצלה (נז) .

שאין

ח"ג . מוכר נ"א ומוכר . אפי' בשעת כו' כ"ה בירוש' ובד"ס אבל בכה"ל ל"ג אפי' . אסורין בירוש' אסורה . ט המים בירוש' את המים . אצלה בגיטין שם עמה .

ר' עובדיה מברטנורה

דתלינן למתלי תלינן ובית שמאי סברי דאין דרך כלל לשחוט פרה העומדת לחרישה : אפילו בשעת הזרע . ולא אמרינן ודאי לזריעה הוא לוקח דתלינן לאכילה הוא רוצה: שיש לו גורן . ולא חיישינן שמא מודד להכניס לאוצר דאיכא למתלי דלטחינה הוא מודד: ופורט לו מעות . מחליף לו מעות בפרוטות : אע"פ שהוא יודע שיש לו פועלים . וגמלא מסייע ידי עוברי עבירה דאמרינן שמא לשכר צרכיו הוא צריך : וכולם : אם פירש שלדבר אסור רוצה אותם אסור: ט החשודה על השביעית . לאכול פירות שביעית אחר הביעור בלא ביעור : נפה . שאני אומר לספור בה מעות היא לוקחת : כברה . שאני אומר לכבור בה את החול : רחיים . דשמא לטחון בהם סמנין : תנור . שמא ליבש בו אונין של פשתן : ולא תטחן עמה . שאסור לסייע ידי עוברי עבירה: ובוררת וטוחנת עמה . ולא אסרו הכא באשת עם הארץ החשודה על המעשרו' כדאסרו בחשודה על השביעי' משום דרוב עמי הארץ מעשרים הן : אבל משתטיל המים . בעיסה

לא

תוספות יום טוב

מוכר לו פירות וכו' . לשון הר"ש ובהא מודו בית שמאי דאין דומה לפרה דאין דרך לשחוט כמ"ש הר"ב : ט לחברתה . עי' מה שכתבתי במשנה ב פרק ד דדמאי ובמשנה יא פרק ג דסוכה : [*החשודה על השביעית . עיין מ"ש בזה בסוף מתניתין]: נפה וכברה . לשון הרמב"ם נפה היא אשר יניפו בה הקמח להוציא ממנה הסובין והיא כמו כברה . אבל כברה היא לתבואה ונפה לקמח ע"כ . ומ"ש הר"ב דתלינן לספור וכו'.עי' מ"ש בסוף המשנה : ובוררת וטוחנת וכו' . והא דלא תני במתני' תנור ורחיים גבי עם הארץ כדקא תני גבי שביעית משום דשמעינן לה מכללא דבוררת וטוחנת עמה . א"נ כיון דתני כולה ברישא והכא תני חדא או תרי יגיד עליו ריעו כדאמרינן בפ' לא יחפור [יט] . הר"ש. והתוס' בשלהי פ"ה דגיטין [סא.] כתבו עוד תירוץ אחר דתנור אין דרך להשאילו דמיטמא וטעון שבירה . ואיידי דלא תני תנור לא תני רחיים אבל החשודה אשביעית לא חשודה אטומאה . דהא דתנן בס"פ עד כמה במס' בכורות [ל] דהחשודה אשביעית חשודה אטומאה . היינו טומאות פירות אבל לא טומאת הגוף ע"כ . וכך פי' הרמב"ם שם בטומאת פירות : [*ומרקדת עמה . משום דבעי למיתני אבל משתטיל מים כו' קתני הכא מרקדת אע"ג דברישא לא קתני לדינא דריקוד]: אבל משתטיל המים כו' . פירש הר"ב לפי שמגלגלה הוטבלה לחלה

והחמירו

מלאכת שלמה

ישראל קאמר קמ"ל כיון שמוכרן לו בח"נ שרי ע"כ: ח ומוכר לו פירות ואפי' בשעת וכו' . כך נ"ל : ט כשאלת וכו' החשודה . בירושל' בעי אי חשודין לזרוע ולאכול או לזרוע לחודיה ואיכא נפקותא בדבר ולא משני מידי : וריחים ותנור . פי' ה"ר שמשון ז"ל ובתנור שמא איירי דאי בתנור טהור אין לו תקנה לטהרות דחשוד אשביעית חשוד אטהרות כדאמרי' בפ' עד כמה ע"כ . ותימה דלא תני כברה וריחים ונפה ותנור כסדר מלאכות הלחם או לכל הפחות ליתני כברה ונפה וריחים ותנור והוה נפרשי' דטעמא משום דמילי דמטלטלי נקט לחוד ומילי דמחברי תנא לחוד ושמא דנקט ברישא היותר שהוא מצוי להשאיל . ועיין במה שכתבתי בגיטין ס"פ הניזקין : ובוררת וטוחנת . וכל בבא זו הגיהא בפ' הניזקין והכא עיקר והתם גררא הר"ש ז"ל . ועיין עוד במ"ש בס"פ הניזקין בשם התוספות : וטוחנת . אי בריחים של מים . מטחנת פי' מכינה צרכי טחינה . ושם ס"פ הנזקין תניא אשת חבר טוחנת עם אשת ע"ה בזמן שהיא טמאה אבל לא בזמן שהיא טהורה ר"ש בן אלעזר אומר אף בזמן שהיא טמאה לא תטחון מפני שחברתה נותנת לה ואוכלת ע"כ . ופי' רש"י ז"ל בזמן שהיא טמאה לפי שבשעת טומאה אינה ראויה ליגע באוכלין ולא בדבר המקבל טומאה ע"כ וראיתי שרב אלפס ז"ל הבליע דברי ת"ק שבברייתא זו

בלשון

תפארת ישראל

יכין

יבשלו בחלב: מב) ותלינן לאכילה . ורק בחורשת פליגי ב"ש מדאין דרך לשחוט חורשת: מג) ול"ה דלמדוד בגורן רוצה : מד) מחליף : מה) דתלינן בהיתר: מו) דלאיסור בעי להו : מז) לאכלן אחר הביעור : מח) זיעב לקמח : מט) זיעב לנקות התבואה . ולא זו אף זו קתני . אף שכבר' אינו חיי נפש כ"כ מאד כנפה . כך נ"ל : נ) האנדמילעט : נא) דבכולן תלינן דלהתיר' צריכא להו : נב) לא תברור אם מסתבר טפי שהוא מאיסור . ורישא נמי הכי איירי . ואפ"ה תלינן בהיתירא משום דרכי שלום : נג) החשודה אמעשרות וטומאות : נד) ואף שעכ"פ יטמאן הע"ה . אפשר בטבילה . משא"כ תנור חרס א"א להכשיל . דהרי בטמאה צריך שבירה . וכ"כ רחיים מדהוא גדול טריחא מלהא למטבלה . גם א"א לנקותו יפה מקמח הטמא : נה) דרוב ע"ה מעשרין : נו) בעיסה : נז) לסייעה בגלגול . דהרי אז כבר הוכשר העיסה לקבל טומאה מכלי ע"ה . ואף דקיי"ל דחולין מתוקנים

שבארץ

משנה ראשונה

קבעי להו : ט לחברתה החשודה . פי' הר"ב לאכול בלא ביעור וכן פירש"י בגיטין וה"ל לפרש כפשטה שחשודה לעשות בשמור וכ"מ פ"ז מ"ב ושם פי' : אבל לא תבור כו' . מילתא דפשיטא הוא דהא אפילו להחזיק ידיהן אסור כדתני לקמיה ומשום סיפא תני לה דלענין דמאי אף בוררת וטוחנת עמה : ובוררת וטוחנת ומרקדת עמה . הא דלא חיישינן דלמא אתיא למיכל מינה כמו בשני אכסנאים דר"פ כל הבשר . ואי משום דתבואה וקמח לא חזו למיכל כמות שהן . הא במנחות פ"י מ"ה משמע דבקמח וקלי חששו . אפשר דה"נ משום רוב ע"ה מעשרין לא גזרו כולי האי . ויותר נראה דהיינו קתני סיפא שלא התירו אלא מפני דרכי שלום וקאי אאשת ע"ה לחוד והא דתני וכולן כלומר המלאכות כולן בוררת וטוחנת ומרקדת אבל ברישא לענין שביעית להשאיל בלאו דרכי שלום נמי שרי דכל היכא דאיכא למיתלי להיתר תלינן כדלעיל וה"נ איכא למיתלי נפה לספור מעות וכו' כמ"ש הר"ב והר"ש ז"ל נדחק בזה . ושוב ראיתי גבי פת של עובד כוכבים כתבו הפוסקים והביאו רמ"א בהגהה סי' קי"ב סע"ו מי שנזהר מפת של עובד כוכבים מותר לאכול עם אחרים שאין נזהרין משום איבה וקטטה וכו' ע"ש וא"כ כ"ש דלא גזרינן בכה"ג דלמא אתי למיכל דמשום איבה מותר והיינו דרכי שלום דמתני' : משתטיל המים לא תגע .

כלומר

ציונים

ט משאלת גיטין סא. תוספ' בכורות יא. ונדה ז: מיי' שם ה"ז : אשת חבר . ירושלמי פ"ד דע"ז . מיי' פ"ח מהל' מעשר ה"ב ופי"ב מהלכות תרומות :

תוספות חדשים

יודע שיכניס בהן פירות א"י יותר מט"ו כדין אסור למכור לו ונ"ע דמה שכבר הביא מותר אפילו בא"י וא"כ זה שהביא בחזקת היתר ומאי איכפת לן אם יכניס לכדין ולפעם אחרת ליכא למיחש כאן בח"ל כמ"ש לעיל ובדברי הר"ש והרא"ש שדברי הר"ב לקוחין משם מפורש להדיא שבחוץ לארץ מותר למכור יותר מט"ו אפי' יכניס לתוכן שמן הרבה שהביא מא"י והבאתי דבריהם לעיל פ"ב ודברי הר"ב לע"ג . (הר"ז) . ואפשר דלהר"ב שני ליה בין הביא בא"י דמותר ובין הביא מא"י לח"ל דכיון דהוציאם שלא כדין דהא אין מוציאין פירות שביעית מא"י לח"ל כדתנן פ"ו מ"ה ע"כ חשדינן ליה נמי שמא הביא מן השמור אלא דלפ"ז אפי' פחות מט"ו כדין יהא אסור בחוץ לארץ : [משנה ח] וכולן בפירוש אסורין . וקשה מאי קא משמע לן

ואפשר

תוספות רע"ק

משנה ח [אות כה] וכולן בפירוש אסורין) לשון הרמב"ם כגון שאמר לו מכור לי זו הפרה אחרוש בה או אזרע בה זרע פלוני ותן לי הסאה אמוד בה הזרע אשר דשתי ותן לי מעות בזהוב זה אתן ממנו שכירות הפועלין שנתעסקו לי בעבודת הארץ אסור לו לעזרו בדבר מכל הדברים אשר זכרנו: משנה ט [אות כו] לאשת ע"ה) מכאן

הוכיח

תוס' אנשי שם

ח בר"ב ד"ה שהוא כו' תלינן כו' . א"ה אף על גב דבבבא בתרא דצ"ב במוכר שור לחבירו ונמצא נגחן ס"ל לרב דהוי מקח טעות דרובא לרדיא ובזה ואפילו שמואל לא פליג אלא משום דבממונא לא אזלינן בתר רובא להוציא מיד המוחזק מ"מ הכא בכל דהו תלינן אפילו במיעוטא אבל י"ל לכאורה צריך לאוקמה מתניתין בגברא דזבין לרדיא ולשחיטה ואייקור בשרא וקם בדמי רדיא דאי בגברא דזבין לשחיטה לא הוו פליגי ב"ש ובגברא דזבין לרדיא או כשדמי רדיא יקרין מדמי שחיטה והוא יהיב דמי רדיא . דבהא"ג לכ"ע מוציאין מיד המוחזק ועדיף מרובא . ודאי גם כאן לא תלינן להקל בשחיטה אפילו לב"ה . אבל התפא"י כ' דאפילו הדמים מודיעים תלינן לקולא . אם סותר לבכורה למ"ש הרי"ב במשנה הקודמת . ובירוש' מפורש דאי הוה אזלינן בתר רובא בממונא אפילו להוציא מיד המוחזק . פשיטא דלא הוה תלינן כאן במיעוטא לקולא . אלא משום דרובא לא חשיב להוציא מיד המוחזק לכך תולין כאן במיעוטא לב"ה . וס"ל להירושל' דגם רב מודה דלא אזלינן בתר רובא בממונא ולכך ל"ק עליה דרב מהא דב"ה כאן . והתם טעמא אחרינא איכא דס"ל לרב דאפילו קנהו לשחיטה הוי מקח טעות ע"ש . ותלמודא דידן דמפ' טעמא דרב משום רובא ע"כ פליג אירושלמי וס"ל כנ"ל ולכאורה היה נ"ל לתלמודא דידן דאפילו כאין הולכין בממון אחר הרוב מ"מ לא תלינן במיעוטא לקולא ואסור למכור שור בשביעית אפילו לב"ה . ודוקא בפרה מחייבין דבה ליכא רובא דרדיא דרוב הקונים לרדיא קונים שוורים ולא פרות . ונ"ע: בתו"ח ד"ה וכולן כו' . וקשה מאי קמשמע לן כו' ובס' משנת דר"א הי' ע"פ מ"ש התוס' בע"ז דדבר המצוי לקנות אין תולין לומר לשנה הבאה זבנה . וגם פרה נמי אי לאו דאמרינן לשחיטה זבנה לא הוה שרי למכור ולפ"ז אם אומר שקונה הבהמה לחרישה לשנה הבאה אסור למכור וזהו דקמ"ל מתני' . ונ"ע מ"ט לא מהימן במגו דאי בעי שתק . ואולי הוי במגו במק"ע דלשנה הבאה לא היה קונה היום : ט תוי"ט ד"ה לחברתה . עמ"ש כו' . ונ"ל לחבירתה דוקא ומשום איבה כמש"ל בפ"ד דדמאי מ"ב . אבל באשת חבר סתם ותני דמשאלת לאשת ע"ה ולא תני לחבירתה משום דאפילו אינה חבירתה מותר להשאילה מטעמא דרוב ע"ה מעשרין הן כדכתב הר"ב . (רמ"ז) : בר"ב ד"ה החשודה כו' אחר הביעור . להר"מ שהביא התוי"ט מ"ו אף קודם הביעור שלא קצר כדרך הקוצרים וכו' וכל ספיחי השדה אסורין מדרבנן . מיהו גם לר"ש אסור קודם הביעור אם חשודה להביא מהמשומר ואסור כיון דאיכא ספיקא לא חיישינן כמ"ש הר"ב סוף מ"ו (מר"ע): ד"ה ובוררת ט' מעשרים הן . כאביי בפ' הנזקין ודלא כרבא ונ"ע וע"ש בתוס' . (לה"מ) :

תוספות חדשים

ואפשר דקמ"ל דאף בדבר שאין סתמו עומד לכך אם אומר לו שלקח לזה אסור ולא נימא הא ודאי משקר והרב ע"ח כתב דלא נימא הואיל ואין אדם משים עצמו רשע דבדרך היתול אמר לו קמ"ל (שע) :

תוספות רע"ק

הוכיח הרמב"ן דסתם ע"ה אינו חשוד על השביעית הובא כן בשמו בחידושי הרשב"א פ"ק דחולין דף ו' ע"א ועיין מ"ש בגליון פ"ג מ"ה דדמאי והוכחה זו כתבו ג"כ התוס' בכורות דף י"א ע"ב :

תוס' אנשי שם

תוי"ט ד"ה **אבל** כו' כיון שלא קרא לה שם כו' הלשון מגומגם אם לא קרא שם אינה חלה. והעיקר כ"ז שמוקפת לעיסה איננה חלה וכשקורא שם חלה מסלקה עם קריאת שם כמ"ש רש"י סוטה ל'. (מר"ן) :

משנה ראשונה

כלומר עד שתתגלגל בידי אשת ע"ה ואחר הגלגול מותרת זו לסייע בלישה ועריכה דהא עיקר איסור לסייע לגלגל והיינו לערב המים עם הקמח יפה כדתנן רפ"ג דחלה לפי שבגלגול הזה מביאתו לידי חיוב חלה והוי כאלו מביאה החלה למקום טומאה לטמאה. אבל אחר שנתגלגלה ביד אשת ע"ה לבדה מותרת לסייע שבזו אינה גורמת טומאה דכבר נטמאת ומ"ש הר"ב דמיטמאת מחמת כלים טמאים. ה"ה דבמגע אשת ע"ה מיטמאת. אלא דקמ"ל אפי' אשת חבר מתעסקת לבדה ואין חברתה נוגעת איכא טומאה:

שאין מחזקין ידי עוברי עבירה. וכולן (נח) **לא אמרו אלא מפני דרכי שלום** (נט) .

ח"ג. מחזקין נמצ"א מחזיקין . ומחזיקין

ר"ע מברטנורה

לא תנא עמה לפי שמשנגלגלה הוקבעה לחלה וקא מיטמאה מחמת כלים טמאים שהרי הוכשרה לקבל טומא' וזו מסייעת' לגלגל ואסור לגרום טומאה לחלה: **וכולן לא אמרו.** לא התירו להשאלן

תוספות יום טוב

והחמירו משתטיל המים שאז תתגלגל אע"ג דלא מחייבא בחלה עד שתתגלגל. תוספות דגיטין. ועיין מה שאכתוב בפרק ד' דע"ז משנה ט בס"ד. גם מה שכתבתי במסכת דמאי פ"ג מ"ז דזו היא משנה ראשונה כו' וכ"כ הרמב"ם גם בכאן אבל בגיטין פ"ה כתב דאף למשנה אחרונה אסור בכאן משום דגורם טומאה לתרומה שבו וכ"כ בע"ז פ"ד וע"ש. ובסוף הלכות טומאת אוכלין כתב מותר לגרום טומאה לחולין שבא"י ויש לו לטמא החולין המתוקני' לכתחלה וכתב עליו הכ"מ מותר לגרום וכו' משנה אחרונה וכו'. ומ"ש יש לו וכו'. כלומר הא דאמרי' דלגרום דוקא מותר אבל לטמא אותם להדיא לא. הני מילי כשאין מתוקנין עדיין ומשו' תרומה שבהם אבל אם הם מתוקנים להדיא נמי מותר לטמאם כ"ע דבפ"ק דנדה עלה ו ואמרי' איפכא ע"ש. ובסוף בפרק הניזקין [סא:] ובפרש"י פרק כשם [נ:] עכ"ל. ואני בעניי שמעתי ולא אבין מאי היפכא משמע דבנדה מייתי הא דמתניתין ב דפרק ג דחלה ושם תנא מפורש בס"ד דקודם שנתגלגלה עדיין לאו טבולה לחלה היא. ומשום דנולד לו ספק טומאה מותר לטמא אפי' בידים משום דבלאו הכי הויא החלה בספק טומאה ואין הפסד בטומאת החלה ולאו עבירה היא ומשנגלגלה אפי' נולד ספק טומאה אסור לטמא והיינו טעמא משום דטבולין לחלה. ופסקה הרמב"ם בפרק ח' מהלכות ביכורים ובסוף פרק י"א מהלכות שאר אבות הטומאות. ודקיקע בגמ' אסור לגרום אפרש לקמן בס"ד. והא דבסוף הנזקין היינו נמי מתניתין דהכא ופסקה הרמב"ם בספ"ח מהלכות בכורים. וטעמא יהיב שאין מחזיקין ידי עוברי עבירה וכמו שיתבאר מפירושו דמסכת ע"ז פרק ד. והתם חיישינן דמטמא לחלה שבו טומאה דשייכא בחלה. ודמותר לגרום טומאה כו' דכתב הרמב"ם היינו בענין שלא תטמא הקדש על ידי זו הטומאה וכמ"ש בפי' גיטין וע"ז וזה באחת משלשה פנים או שכבר ניטל כל הקדש שבו בין תרומה בין חלה או שכבר נולד ספק טומאה קודם שבא לכלל עירוב קודש שבו כההיא דפרק ג דחלה שכתבתי או שאע"פ שעדיין יש בו קדושה אבל זו הטומאה שיטמא אלו החולין לא יזיקו ולא יטמאו את הקודש שבו והיינו ההיא דפ' כשם [עיין מה שכתבתי שם על הגליון] ומשנה בסוף פ"ב דחלה היא דמייתי התם ופסק' הרמב"ם בספ"ז מהלכות ביכורים וז"ל עיסה הטבולה לחלה אינה כחלה והרי היא כחולין לענין הטומאה שאין השני עושה שלישי בחולין כמו שיתבאר במקומו. ומותר לגרום טומאה לחולין שבא"י לפיכך שתי עיסות אחת טמאה ואחת טהורה נוטל כדי חלה שתיהן מעיסה שלא הורמה חלתה ונותנו באמצע סמוך לעיסת הטהורה ומושך מן הטמאה לטהורה כדי בילה כדי לתרום מן המוקף עכ"ל. וכשעושה בזה הענין אע"פ שהעיסה שהיא ראשונה לטומאה כשנוגע כבילה ממנה מטמאה לעיסה הטהורה ועדיין לא נתקנה מן החלה מ"מ הואיל ונטל כדי חלתה דהשתא זו הטהורה תשאר חולין ולא איכפת לן בטומאתה וגם החלה הניטלת אינה מתטמאת כיון שלא קרא לה שם ועיסת הטהורה שנעשית שני אינה מטמאה לאותה חלה כל שעדיין לא קרא לה שם כדיהיב טעמא שאין שני עושה שלישי בחולין ועדיין חולין היא. וע"פ מה שנתבאר אבאר אני את דברי הרמב"ם שבסוף ה' טומאת אוכלין שסוף דבריו הם באור תחלת דבריו. ובתחלה העתיק ל' הגמ' כדרכו וזה שכת' מותר לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל ואח"כ מבאר והולך ואמר ויש לו לטמא החולין המתוקנים לכתחלה בא לומר שזה שאמר לגרום לאו דוקא לגרום אבל בידים לא אלא דיש לו אפילו לטמא כו'. ובאיזו חולין קיימינן אהא קאמר במתוקנים כלומר שאין בהם קדש שיתטמא הקדש על ידי זו הטומאה. שאילו תטמא הקדש הרי זה אסור דעבירה היא לטמא את הקדש. אבל כשהן מתוקנים שאין לחוש לקדש שבהן שיתטמא וזה ע"פ הדרך השלישי אי נמי שנולד ספק טומאה בעיסה קודם שנתגלגלה דאז בלאו הכי אין הפסד וכמו שכתבתי בדרך השני. וכ"ש אם הם מתוקנים ממש כדרך הראשון מותר לטמא אפי' בידים. ויש לי הכרח לזה הפי' מנדה פ"ק [דף ו] דאדתנן עד שלא נגלגלה תעשה בטומאה יהיב טעמא בגמ' דמותר לגרום טומאה והא מתניתין תעשה בטומאה קאמרה ואילו הכא לא קאמר אלא לגרום. אלא ש"מ דלגרום לאו דוקא. וכן בההיא דכשם דמניח הטמאה שתגע לטהורה ותטמאה וקאמר משום דמותר לגרום וכמו שתראה בל' הרמב"ם עצמו שהעתקתי. אלא דלגרום עצמו שאמרו בגמ' לאו בגרמא קאמר אלא בידים נמי הוא וזהו שרצה הרמב"ם לבאר. ודקאמר נמי בגמ' על תעשה בטהרה דאסור לגרום היינו נמי בין לגרום בין לטמא דכולה חדא הוא. וכמו כן הוצרך לבאר שהחולין שאמרו היינו דוקא כשהן מתוקנים כדי שאין חשש שיתטמא על ידו הקדש. מכח ההיא משנה אחרונה דפ"ד דמסכת ע"ז וכאשר נזכר שם בגמ' וכמו שכתב הרמב"ם בפירוש אותה משנה. ודע דהא דחולין סתם וחולין מתוקנים דהכא אינם ענין למה שכתב הרמב"ם בריש פ' ח' מהלכות מעשר. ובפירושו בפרק בתרא דדמאי דהכא לענין טומאה איירינן: **וכולן לא אמרו כו'.** בירושלמי מפרש דלא קאי רק טעמא דדרכי שלום אלא אמתניתין דמשאלת וכו' אבל לכולהו דלעיל מינה לא קאי דהא בגיטין [פ"ה] לא מתני להו בהדי הנהו דתני משום דרכי שלום ומשום הכי נמי מפרש בירושלמי וכמו שכתב הר"ב דנפה תלינן לספור וכו' ולא תלינן שיפה לטחינה וכן כולן ולדבר של היתר. וכהנהו דתלינן במתניתין דלעיל מהך. אלא דהכא מיירי בידוע שאין לה פירות של היתר למתלי בה. והלכך הני תליות לא הוו תליות גמורות כהנהו דלעיל ואי לאו משום דרכי שלום לא הוי שרינן להו ואי לא הוי לן למתלי כלל לא היה טעם דדרכי שלום כל כך להתיר לסייע ידי עוברי עבירה שהוא בכלל איסור דלפני עור כמו שכתבתי במשנה ו בסייעתא דשמיא ודוקא בהני דנפה וכברה ט' מועיל דרכי שלום עם תלייה דהו משום דבהו שייך טפי דרכי שלום כדאשכחן בפ' המדיר בכתובות

דף

מלאכת שלמה

בלשון משנתנו שם ס"פ הניזקין. אכן בתשובות הרשב"א ז"ל סימן ק"נ כתב שבדק בנוסחאות ישנות שבסדר המשניות וכתוב בהן ובוררת וטוחנת עמה אבל אין כתוב בהן בזמן שהיא טמאה אבל לא בזמן שהיא טהורה. ולספרים דגרסי' לה ואי נמי דגרסי בברייתא בוררת אי אפשר להולמה זולתי לפי מה שפי' רש"י ז"ל בזמן שהיא טמאה אשת חבר שאז נזהרת מליגע וליתן לתוך פיה אבל לא בזמן שהיא טהורה שמא תשול ותתן לפיה וזה אי אפשר שאשת חבר אינה חשודה לגזול ולא להחליף ובגמ' מייתי לה בפ"ק דחולין למידק מינה דע"ה חשודין להחליף ואפילו לגזול. אבל אי לא גרסי אלא בוררת וטוחנת עמה זה אפשר שהרי אין כאן עדיין סיוע בדבר האסור שהרי אין התבואה עדיין מקבלת טומאה ע"כ וע"ש עוד שפי' שם הברייתא. ובעי בירוש' דהכא תנינן דמפני דרכי שלום בוררת וטוחנת ומרקדת עם אשת ע"ה ובפ"ד דמס' ע"ז תנן נחתום שהוא עושה בטומאה לא לשין ולא עורכין עמו ותני עלה ולא בוררין ולא טוחנין ולא מרקדין עמו ומסיק דמתני' מיירי בשלא הוכשרו והתם מיירי בשהוכשרו החטים ולפי' אותם דיקא נמי דקתני הכא במתני' אבל משתטיל המים וכו' ולא קתני משנגלגלה אלמא משום מים הוא: **מחזקין.** בלא יו"ד. וכן ומחזקין. כן הגיה ה"ר יוסף ז"ל. והזי"ן בנקודת שב"א:

ומחזיקין

תפארת ישראל

יכין

שבארץ ישראל מותר לטמא בידים. **על כל פנים** לחולין הטבולין לתרומה ולחלה. דוקא לגרום טומאה מותר. ולא לטמא בידים. והרי משתגלגל מתחיל טבולה לחלה: **נח)** אמשאלת לאחד קאי: **נט)** ונפקא מינה שתזהר כל מה שתוכל:

[דף סג] גבי נדרים שלא תשאל ולא תשאיל נפה וכברה רחיים ותנור *)שמשיא אותה שם רע בשכנותיה כך כתב הר"ש עם קצת תוספת באור . והא דכתב הר"ב בדבור המתחיל ובוררת וכו' ולא אסרו הכא באשת ע"ה וכו' והוא גמרא בגטין [דף סא] ומאי קשיא לן הכא הא בשביעית איירי דבודאי אין לה אלא איסור כתב הר"ש וכן בתוס' דרוצה לחשוב דמאי כודאי לפי שחשודים עליו והעמידו בחזקת שאינו מתוקן דאוקמא התבואה אחזקתה ע"כ. וליכא לחשודה על השביעי' קשה קצת למאי דפי' דבודאי אין לה פירות של היתר מיירי א"כ מאי חשודה דקאמר ויש לדחות ולפרש משאלת אשה לחברתה החשודה על השביעית שחשודה שואלת אלו הכלי' לעשו' עמהן בפירות שביעי' ולא בדבר אחר.ואפ"ה משאלת אותן לה כל שלא פירשה בהדיא שלכך שואלתן כיון שיכולה לעש' בכל דהא ויש כאן משו' דרכי שלום:

*) נ"ל שמשיאתו שם .

ר"ע מברטנורה

להשאילן כלים ולסייען בלא שעת עבירה עצמה אלא משום דרכי שלום : מחזיקין ידי נכרים. אגב גררא דדרכי שלום תנא ליה הכא ומפורש לעיל בפרק ד :

ומחזיקין ידי נכרים בשביעית ס) . אבל לא ידי ישראל . ושואלין בשלומן סא) מפני דרכי שלום:

חי״ג . שלום בירושלמי השלום

מלאכת שלמה

ומחזיקין ידי גוים וכו'. ירושל' ר' חייא ור' אמי חד אמר חרוש בה שבות ואנא נסיב לה מינך בתר שמטתא ותריכא אמר אייסר מאן דאמר חרוש בה שבות מאי שואלין בשלומן אייסר. ומ"ד אייסר מאי שואלין בשלומן ומשני בשלום ישראל שלום עליכם . ופירשו תוס' ז"ל בס"פ הניזקין דלמ"ד חרוש בה שנות מחזיקין ידי גוים בשביעית ושואלין בשלומן חדא מילתא היא ע"כ :

תפארת ישראל יכין

ס) לברכו כשחורש : סא) אפילו לעוברי עבירה . בכל עת. אף דשלום שמו של הקב"ה. ואגב גררא נקט ליה הכא:

הלכתא גבירתא כללא דפרק ה

פרק ה משנה א בנות שוח . הן מין תאנים שאע"ג שנגמרו לאכילה , אפ"ה הן גדלין והולכין עד סוף שנה שלישית . כל הפירות שלהן בשנה ב' משמיטה יש בהן דין פירות שביעית :

משנה ב הטומן מין בצלים בשביעית . וכן כל כיוצא בהן . לא יפחות מלטמון פחות מד' קבין . ובגובה טפח . ויכסן בעפר גובה טפח ע"ג . וטומנן במקום דריסת אדם שלא יצמח . ושלא יחשדוהו שמתכוון שיצמחו :

משנה ג לוף ששית שנכנס לשביעית ועקרוהו בשביעית עם עליו . ושוב נשרש שם מעצמו . ונתוסף בהעלין בשמינית . אין בהן קדושת שביעית אף שכלו לחיה מהשדה בשמינית . דמדתחלתן וסופן בהיתר יש ביטול בגדולין :

משנה ד אפילו פירות שנות לעקרן בשנוי . כגון לוף ובצלים הקיצונים ופואה שהוא מין צבע . כשהיה א' מהן מששית שנכנס לשביעית . אפ"ה א"צ לשנות בהן מאד לעוקרן במארופות של עץ . רק בשינוי מעט סגי שיעקרן בקרדום. אבל במרא מתכות כדרכן אסור :

משנה ה אפילו עלי לוף שנזרו נבייהו לתלשן בשביעית בשינוי וכדאמרן . ותרי מה"ט אין מצויין כל כך בשמינית אחר שכלה לחיה פירות שביעית בשמינית . דמי יטריח בהן כל כך . אפ"ה אסור ללקחן מהחשוד בשמינית לבלי לבררן אחר שכלו כנ"ל. עד אחר הפסח של שמינית . דאז תלינן דשל שמינית הוא:

משנה ו החשוד בעבודת קרקעו בשביעית . אין מוכרין לו מחרישה וכל כלית והעול והמזרה והדקר . מדמיוחדין רק למלאכת איסור : אבל כל המיוחד גם להיתר . כגון מגל יד ומגל קציר ועגלה שמכניסין בה התבואה מהשדה . שאפשר שצריך להן להביא ספיחים המותרים . מותר למכור לו :

משנה ז מותר למכור להחשוד ה' כדים הנאותין לשמן . וט"ו כדים הנאותין ליין. שכשיעור זה מותר כל אדם ללקוט פירותיהן מהפקר בשביעית . מיהו אע"ג שלכתחילה לא יביא יותר מהפקר . אפ"ה אם הביא יותר מותרים באכילה . רק שאינו מצוי שיביא יותר : מיהו מותר למכור לעובד כוכבים אפילו בא"י כלי' הנ"ל כפי שצריך . וגם לחשוד מותר למוכרן עכ"פ בח"ל . ולא חיישינן שיחזור וימכרן לחשוד בא"י . מדהו"ל לפני דלפני דל"ח לה [י"ד סקנ"א] :

משנה ח מותר למכור להחשוד פרה הנאותה לחרישה . דתלינן דרוכן לשחיטה זבני . ומה"ט מותר למכור לו פירות בזמן הזריעה . ותלינן ברוב לאכילה קונים . וכ"כ מה"ט מותר למכור לו סאה למדידה אע"ג שיודע שיש להחשוד פירות שביעית . תלינן דנצרך לו להיתרא . וגם מלוה , ומחליף לו מעות סלעים על פרוטות . אע"ג דמסתבר דצריך מטבעות קטנות לשלם לפועליו שעבדו בשדהו. ותלינן בהיתרא : ורק בשברור לו שצריכים להחשוד לאיסור. אסור בכל הנך :

משנה ט ואפילו אשה החשודה לשביעית מותר להשאיל לה נפה וכברה ורחיים ותנור בשביעית . אע"ג שאשה אין לה עסקים רבים בהיתרא תלינן בהיתרא : אבל לא תבור ולא תטחן עמה [מדאפשר לה להשמט מזה ואפשר דמה"ט רק אשה מותרת להשאיל . מדהכי אורחא] . וכ"כ מותר להשאילן לאשת ע"ה החשודה על המעשרות ולטמא חלה . וגם בוררת וטוחנת עמה . מדאין כאן עוד עבירה . ורק כשטופכת מים לתוך הקמח ללוש . מפסקת מלסייע לה . מדנטבלת אז לחלה : שתטמא אותה אשת הע"ה . וכל המותר כאן הוא רק מדרכי שלום להרבותה בעולם . ולהכי באפשר ימנע א"ע גם מהמותר . עובד כוכבים החורש בשביעית מותר לפרוש בשלומו ולברכו בהצלחת מלאכתו . אבל לא לישראל עבריין :

ציונים

ומחזיקין . לעיל פ"ד מ"ג . גיטין סא: מיי' פ"ח מהל' שמטה ויובל ה"ח : ושואלין . שם פ"י מהל' ע"ז ה"ה :

תוס' אנשי שם

תוי"ט ד"ה וכולן כו' ויש לדחות כו'. נ"ב דאיך אפשר לפרש כן וליישב דברי הר"ש וא"כ הא הס מפ' להדיא החשודה לאכול פירות שביעית אחר הביעור בלא ביעור. (לה"מ):

משנה ראשונה

ומחזיקין ידי עובדי כוכבים . פי' הר"ב אגב גררא תני לה ואפשר דבעי למיתני הכא אבל לא ידי ישראל בשום איסור אפילו באיסור דרבנן כגון הך דהכא שאשת ע"ה מגלגלת עיסה וגרם הטומאה בחולין השמורין דרבנן בעלמא הוא אין מחזיקין:

ר' עובדיה מברטנורה שביעית שלש ארצות פרק ו תוספות יום טוב

פרק ו א שלש ארצות לשביעית א). כל שהחזיקו עולי בבל ב) מארץ ישראל ועד כזיב . לא נאכל ג) ולא נעבד ד) . וכל שהחזיקו עולי מצרים ה). מכזיב ועד הנהר . ועד

פרק ו א שלש ארצות לשביעית. חלוקות לענין דין שביעית : כל שהחזיקו עולי בבל. עזרא וסיעתו כשעלו מבבל: לא נאכל ולא נעבד. שעבודת הארץ היא אסורה בשביעית ואם נעבדה וגדלה אסור לאכול מאותן גדולים. פ"א ועיקר לא נאכל לאחר שביעית בלא ביעור ולא נעבד בשביעית : מכזיב ועד הנהר

פרק ו א מכזיב ועד הנהר ועד אמנה. פירש הר"ב כזיב משוך כלפי הצפון לצד מזרח ורצועה יוצאת מעכו וכו'.וקשה עכו מאן דכר שמה ולפי פירושו הוה לי' למיתני מעכו עד כזיב מעכו ועד הנהר ועוד שלא פי' ועד הנהר מהיכן מתחלת אותה רצועה אם מן עכו או מן כזיב. ובירושלמי כיני מתניתין מכזיב עד הנהר מכזיב עד אמנה. ובפ"ד דחלה מפרש ג"כ הר"ב מכזיב עד הנהר לצד מזרח ומכזיב ועד אמנה לצד מערב וכן פי' הר"ש ודברים הללו וכן מה שכתב בכאן דעכו יושבת ברבוע של ארץ ישראל במקצוע לפונית מזרחית קשה שמצאתי בספר

מלאכת שלמה

פרק ו א מכזיב ועד וכו'. ירוש' רב הונא אמר כיני מתני' מכזיב ועד הנהר ומכזיב ועד אמנה ומכזיב דקתני קאי אתרווייהו וכמין סגלא משולשת כמ"ש ע"כ :

תפארת ישראל יכין

פ"ו א) חלוקות בדין שביעית : ב) דהיינו מא"י וכו' : ג) מ"ש הר"ב לא נאכל בנעבד בעבירה. הקשה רבינו מאורן של ישראל אאמ"ו הגאון זצוק"ל מב"ה פ"ד מ"ב . ופי' הוא ז"ל לא נאכל אחר ביעור. ולפע"ד י"ל עוד דלא נאכל אספיחין הא דאסור לאוכלן אף קודם ביעור כפ"ד סי' ע' אולם הרמב"ם בפירושו כאן כ' כהר"ב . ובחיבורו [פ"ד משמיטה הל"ז] פי' כדברינו . דלענין ספיחים מיירי [ועמ"ש בס"ד לעיל פ"ד סי' ע'] ולפע"ד מוכח דאספיחין קאי . מדנקט לא נאכל ואח"כ לא נעבד : ד) משום דעד שם גם עולי בבל כבשו: ה) דהיינו מכזיב וכו' וכזיב נ"ל שהוא אכזיב הנזכר ביהושע

ציונים

א כל שהחזיקו . מיי' פ"א מה' תרומות ה"ח ופ"ד מה' שמטה ויובל הכ"ז :

חלופי גרסאות

א מא"י ועד כזיב בירושל' מא"י עד גזיב ובירושלמי ד"י מן גזיב ועד א"י . וכל בירוש' כל וכ"ה בנ"ס . מכזיב בירושלמי מגזיב .

תוס' אנשי שם

פ"ו א בר"ב ד"ה לא נאכל כו' ואם נעבדה כו'. משמע דר"ל דאסור אפילו לאכול בקדושת שביעית משום קנסא דנעבדה בעבירה דאי לאכול שלא בקדושת שביעית אסור גם במקום שאמרו נאכל אבל לא נעבד . ותמוה דא"כ אתיא כב"ש דפ"ד מ"ב ודוחק לחלק בין נעבדה למרעה . ובהדיא מבואר

משנה ראשונה

פ"ו א וכל שהחזיקו עולי מצרים כו'. פירש הר"ב דקדושה ראשונה

ועד אמנה י) **. נאכל אבל לא נעבד** ז)**. מן** הנהר

ח"ג . אמנה נ"א אמנם .

ועד אמנום . כזיב משוך כלפי הצפון לצד מזרח ורצועה יוצאה מעכו שיושב' ברצועה של א"י במקצוע צפונית מזרחית ואותה רצועה משוכה כלפי צפון והולכ' עד כזיב ורצועה אחרת משוכה מעכו כלפי מזרח ובה הנהר האמור כאן ואלו השתי רצועו' כבשו' עולי מצרי' ולא כבשום עולי בבל: ועד אמנום. הוא הר ההר הכתוב בגבולו' הארץ בפ' אלה מסעי תתאו לכם הר ההר מתרגמינן בירוש' טורי אמנוס והוא בצפונה של א"י לצד מערב אצל הים הגדול וגם זו לא כבשו עולי בבל הלכך נאכל לאחר הביעור ולאידך לישנא °אם נעבד בשביעית נאכל דקדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעת"ל ולא נעבד דלענין עבודה

בספר כפתור ופרח בפי"א שבלשתן על שפת הים המערבי הם והמחברו כאשר העיד על עצמו הוא עד ורצה. שאמר בזה הלשון הן הייתי כשני שנים בגליל דורש וחוקר ועוד חמש שנים בשאר ארצות השבטים לא מנעתי עצמי שעה אחת מרגל הארץ ברוך העוזר. וכתב דעכו וכזיב ואמנה שלשתן על הים המערבי של ארץ ישראל הם וקצה גבול מערבית דרומית הוא נחל מצרים וקצה גבול מערבית צפונית הוא אמנה והוא הר ההר ע"פ גבולי א"י הנזכרים בפרשת מסעי והם כבוש עולי מצרים. ואמר עוד שיש מן עכו לנחל מצרים כמו שמן עכו לאמנוס וגם אמר שכזיב הוא צפוני לעכו כמו יום אחד הן דבריו ז"ל. וא"א להכחיש המציאות וכל דבריו ז"ל בחקירה רבה כאשר אמר וכמבואר מספרו שבחיפוש רב בדק המקומות עד שידע אנה הם אחת לאחת. נמצא שדברי הר"ב והר"ש בזה אינם אלא באומד הדעת ולא כיונו אל האמת כפי המציאות. וכתב עוד והמשנה אמרה שהחזיקו מכזיב ולדרום עד נחל מצרים מכזיב ולצפון עד הר ההר ויהיה כזיב שבזאת המשנה לזכרון מה שהחזיקו עולי מצרים כמו נקודה שעליה תסוב החוג וזה שאותה של מסכת חלה שאומרת מכזיב ועד הנהר. ר"ל שאם יש מכזיב ועד הנהר מקום שהוא כמו המקומות שיש מכזיב ועד אמנוס כלומר שהם מכבוש עולי מצרים בלבד כמו בית שאן וחביריו שתי חלות מהנהר לדרום מאמנוס לצפון שתי חלות עכ"ל. וזה כמו שכתב עוד לקמן וזהו שמן הסתם כל מה שהוא לדרום כזיב. מוחזק שהחזיק בו עזרא אם לא שהם יאמרו בפירוש שהניחם כענין בית שאן וחולתו שהזכירו הם ז"ל ע"כ. ומה שלפי דבריו הנהר הנזכר במשנה הוא נחל מצרים כן כתב גם כן הרמב"ם בחבורו פ"א מהלכות תרומות. ואולם הר"ב שהזכיר עכו ושרצועה יוצאת ממנו ואע"פ שמשנתינו לא הזכירה מעכו ולא מרצועה יצא לו זה מגמרא פרק קמא דגיטין דף ז דאמתניתין מעכו ולצפון ועכו כלצפון גרסינן למימרא דעכו לציפונה דארץ ישראל קיימא ורמינהי היה מהלך מעכו לכזיב מימינו למזרח הדרך חוצה לארץ עד שיודע וכו' משמאלו למערב הדרך ארץ ישראל עד שיודע וכו' אמר אביי רצועה נפקא. פירש"י לעולם עכו במקצוע הצפון אלא רצועה יוצאה עוד מעכו לצפון והיא מא"י עכ"ל. גם בזה כתב בעל כפתור ופרח וז"ל וא"כ יהיו לדידיה א"ל. ולר"מ ז"ל מצאתי בפירושיו בכתב ידו במצרים שפי' הפוך זה שא"י הולך כולה עד כזיב אלא שמכזיב תצא רצועה אחת מארץ העמי' הולכת עד עכו וכלדידיה הם א"י והתוספתא במס' אהלות פרק בתרא א"מ' הפך גמרין ההולך מעכו לכזיב מימינו למזרח הדרך טהורה משום ארץ העמים וכו'. ויש לתרץ שאותה רצועה לה שני דרכים אחת אל השפה המזרחית ואחת אל השפה המערבית ע"כ . [*וגם הר"ש תירץ כן בסוף אהלות וכגי' התוספתא דהתם איתא נמי בירושלמי דפרקין] . ונמצאו דברי הר"ב בענין רצועה דנפקא מעכו ושהיא חוצה לארץ דהיינו שלא כבשו עולי בבל לקוחים הם מגמרא דגיטין ועל פי פירושו של הרמב"ם ז"ל בפי' רצועה נפקא: **ועד אמנוס**. פי' הר"ב הר ההר מתרגמינן בירושלמי טורי אמנוס. וז"ל הרמב"ם יש מי שקורא אמנה והוא אמנה ויש מי שקורא אמנוס ע"כ. ומ"ש והוא אמנה. רומז לפסוק תשורי מראש אמנה דשיר סימן ד' וכן פירש"י שם בפסוק . שאמנה הוא הר ההר: **אבל לא נעבד** . לשון הר"ש ודוקא במחובר אבל בתלוש עושין. [כמו] בסוריא דבסמוך דלאת"ה א"כ לתני ארבע ארצות לשביעית דיש לסוריא

מלאכת שלמה

אמנה. יש מי שקורא אמנס והוא אמנה ויש מי שקורא אמנוס. הרמב"ם ז"ל. ועיין במה שכתבתי לקמן פ"ט סי' ה'. והגיה ה"ר יהוסף ז"ל בכולה מתני' מגזיב בגימ"ל. וכתב עוד מן הנהר נ"ל דהיינו פרת והוא נקרא בכל מקום הנהר סתם והוא בצד ארץ ישראל לצפון ע"כ. וכתב עוד מן הנהר ומאמנס וכו' פי' דהיינו כל חוצה לארץ ע"כ. גם נקד מלת וּלְפָנִים הוי"ו בשור"ק והלמ"ד בשב"א והפ"א בקמ"ץ. וכתב הר"ש שירילי"ו ז"ל ודע דעכו מארץ ישראל היא דכתיב בשופטים אשר לא הוריש את יושבי עכו ומשמע בפ"ק דגיטין דעכו לצד מקצוע צפונה של ארץ ישראל קיימא וכזיב משוכה ממנה לצד צפון יותר וכולהו נגד חוט מזרח אלא שעומדין מחצי חוט מזרח ולצד צפון ובתורה כתיב לחצר עינן הוא בקרן צפונית מזרחית ואסיקנא בגיטין דרצועה נפקא מארץ ישראל ואזלא מעכו לכזיב ואיכא ארץ העמים במזרחה של הרצועה ולמעלה הימנה ואיכא נמי ארץ העמים ולמטה הימנה למערבה של הרצועה וההולך מעכו לכזיב למעלה לצד מזרחה ויש לו לצד ימינו ארץ העמים ולצד שמאלו שטח הרצועה וטהורה וההולך מעכו לכזיב לסוף הרצועה ששם כלתה לצד חלל הארץ ימינו למזרח הדרך שלו ששם שטח הרצועה וטהור ולצד שמאלו ארץ העמים. והר ההר הכתוב בפרשת מסעי דהיינו אמנוס דמתני' וטורי אמנה דגמרא דבני מערבא וטורי אמנוס דגיטין הן בקרן צפונית מערבית והים הגדול עולה ומגיע אליהם וכל שפוע ששופעין לצד ארץ ישראל דהיינו לצד דרום אמרי' בירוש' דהוא קדוש אם יכבשוהו ישראל והיינו דתנן מטורי אמנוס ולפנים ול"נ לחוץ וטעות ביד מי שגורס כן ונחל מצרים הוא קרן דרומית מערבית של ארץ ישראל ככתוב בתורה ונסב הגבול מעצמון נחלה מצרים והיו תוצאותיו הימה דהיינו מערב וסמיך לי' וגבול ים ומפרש חוט קו של מערב ומדבר צין הוא קרן דרומית מזרחית ומשמע ממתני' דלא כבשו עולי מצרים אלא מכזיב לצד דרום ומתני' מתפרשת כמין טבלא משולשת ועוד משמע ממתני' דלא כבשו כלל לא זה ולא זה כל רוחב טורי אמנוס וכל נגד שפוען וזהו צורת השמועה כדי שיתברר למראית העין* מכזיב

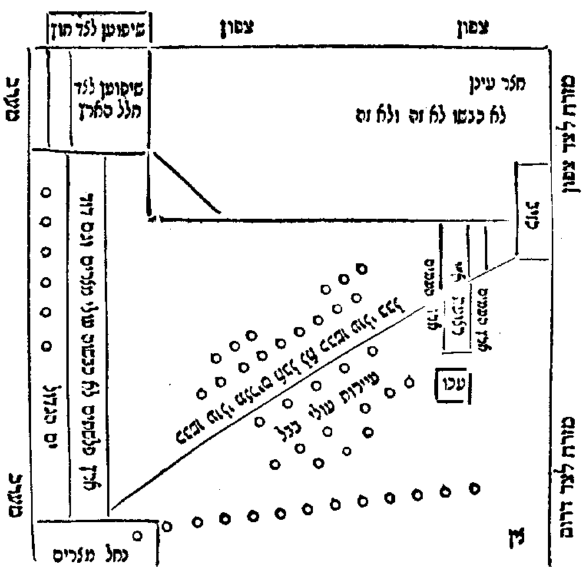

ועד הנהר וכזיב בכלל מה שכבשו עולי מצרים ועד הנהר משמע בגמ' דהוי נחל

יכין תפארת ישראל יכין

ביהושע [י"ט כ"ט] בערי אשר. וכ"כ נזכר עם עכו בשופטים [א' ל"א] : ו) ר"ל כזיב באמצע. ומכזיב ועד הנהר מצד א'. ומכזיב ועד אמנה. מצד ב': ז) דעד

שם

תוספות רע"ק

פ"ו משנה א [אות כז] בר"ב ד"ה **ועד** אמנום. אם נעבד בשביעית נאכל) היינו בקדושת שביעית והיכא דנאכל ונעבד אוכל בתורת חולין: ולאידך פירושא דנאכל היינו אחר הביעור מסתפק במ"ל אם גם קודם הביעור מותר לאכול בתורת חולין או דצריך לאכול בקדושת שביעית ורק בביעור הקילו. והרמב"ם בחבוריו מפרש דנאכל ולא נאכל דמשנתנו לענין ספיחים דאסרו חז"ל לאכלו (עיין לקמן פ"ט) בזה לא החמירו לענין כיבוש עולי מצרים אבל כל שאר דיני שביעית נוהג בו. ועיין לקמן פ"ט מ"ב מ"ש שם על הגליון :

תוס' אנשי שם

מבואר בר"מ ס"ד הט"ו דגם בנזרעה אין האיסור אלא משום ספיחים וע"ש בכ"מ. והר"מ בפיה"מ כ' ואם תעבד ע"י אחר אסור לאכול. וכאר הכ"מ שכוונתו משום קנסא דנעבדה בעבירה. ולכאורה מלבד דא"כ יקשה כנ"ל. גם מצות ע"י אחר שהוסיף הר"מ אין מורין כן. ולענ"ד היה נראה להשוות דבריו שבפי' לדבריו שבחבורו ומשום איסור ספיחין. ור"ל שכל מה שגדל בה בין הספיחים הגדלין מאליהן ובין מה שגדל ע"י זריעה שזרעה אחר בלא שליחותו בלא עבר כלל אסור משום ספיחין וצ"ע: תוי"ט ד"ה מכזיב כו' והמשנה אמרה כו'. ר"ל שמה שאמרה המשנה מכזיב ועד הנהר ועד אמנה הוא להודיענו מה שהחזיקו עולי מצרים אשר חלק ממנו שהוא מכזיב עד הנהר

משנה ראשונה

לא יגה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד. וכתב הרמב"ם ספ"ו מהל' בית הבחירה דזהו דוקא לענין קדושת הארץ לשביעית ולמעשרות וכיוצא בהן. אבל לענין קדושת המקדש וירושלים קדשו לעולם שקדושת השכינה אינה בטילה ע"ש שהאריך. והראב"ד השיג ע"ז וכתב בהפך וע' תוי"ט פ"ח דעדיות. ודעת הר"ש בסוף מתני' דהכא כהרמב"ם ונתן טעם דקדושת הארץ אינה תלוי' בתחילות דקדושת מחיצות מלתא אחריתא ויתכן דנפקא לו דקדושת הבית לא בטלה כדלכפי' אשר אין לו תומה אע"פ שאין לו עכשו והיה לו קודם לכן א"כ מדכתיב זאת מנוחתי עדי עד מוכח דקדושת ירושלים אין אחריה היתר ע"כ : **נאכל אבל לא נעבד** . הר"ב הופס

עבודה אחמירו לאסור מדרבנן: *)מנהר ומאמנום ולפנים. כך כתוב בכל הספרים וטפי הוה ניחא אי הוה גרסינן ולחוץ ואפשר לפרש בדוחק מהנהר ולפנים מתחלת הנהר ולפני' לצד הנהר חוצה לארץ. וכן מתחלת טורי אמנום ולפנים לצד ההר קרוי לפנים: ב סוריא. ארם נהרים וארם צובה שכבש דוד והיא כא"י לכל דבר מפני שכבשה קודם שכבש א"י כולה וקצת דינים עשאוה כא"י וקצתן כחוצה לארץ: עושים בתלוש. אפילו אצל החשודים ואילו בארץ ישראל תנן לא תבצור ולא תטחון עמה: אבל לא במחובר. כגון מסיקה קצירה ובצירה ודוקא בשמור אבל במופקר אפי' בארץ מותר דתניא בת"כ מן השמור אי אתה בוצר אבל אתה בוצר מן המופקר וטעמא לגזור בסוריא במחובר כדי שלא יהיו מניחים את ארץ ישראל והולכים ומשתקעים בסוריא ובתלוש התירו כדי שימצאו העניים שבארץ ישראל קצת ריוח בסוריא שהיא קרובה להם ולא יטרחו ללכת

*) בד"ו מהנהר .

הנהר ומאמנה ולפנים ח) . **נאכל ונעבד** ט) : **ב עושין בתלוש** י) **בסוריא** יא) . **אבל לא במחובר**

ח"נ . ומאמנה ולפנים נ"א ומאמנם לפנים .

תוספות יום טוב

לסוריא דין לעצמה ע"כ. וכן נראין דברי הרמב"ם בחבורו פ"ד: ב בסוריא. עיין

מלאכת שלמה

נחל מצרים דהוא מקצוע דרומי מערבי וכן נראה מלשון הרמב"ם ז"ל פ"א מה' תרומות. ועד אמנום לאו למימרא דאמנום למטה מנחל מצרים דזה במקצוע דרומית מערבית וזה במקצוע צפונית מערבית אלא ה"ק מכזיב ועד נחל מצרים דהיינו אלכסונה של כל ארץ ישראל ומכזיב ועד טורי אמנום דהיינו בקו ישר כמו שציירתי. והאי עד אמנה ולא אמנה בכלל אלא עד זוית מזרחית של ההרים אבל כל משך שפוען ששופעין לצד הנהר של מצרים דהיינו לפנים וכל נכחן לא כבשו עולי מצרים ולא נתקדש וכ"ש עולי בבל ומשמע ודאי דלא כבשו עולי מצרים חוץ מן הקו היורד מכזיב עד טורי אמנום וכל אותן עיירות לא נתקדשו ושם נאכל ונעבד ולא איצטריך ליה למיתני דכיון דתני מכזיב ועד אמנום וכו' מכלל דמכזיב ולהלן לצד צפון לא ופשיטא דנאכל ונעבד והא דתנן מן הנהר ומאמנום ולפנים נאכל ונעבד איצטריך דה"א כיון דתני מכזיב ועד הנהר ועד אמנום נאכל אבל לא נעבד משמע דכל עיירות שהן נגד משך של הנהר ושפוען של טורי אמנום הכל בכלל להכי תנא מן הנהר דהיינו נגד ארץ פלשתים ומאמנום ולפנים נאכל ונעבד דכיון דלא כבשום עולי מצרים לא נתקדשו כלל ולפנים קאי נמי אומן הנהר ולפנים ומאמנום ולפנים נאכל ונעבד עכ"ל ז"ל והוא מיוסד על פרשי פי' רש"י ז"ל שבפרשת מסעי. ועיין בפי' הרב רבינו אליה מזרחי ז"ל בצורה המצויירת שם. וכתב הר"ש ז"ל ואמנום דהכא הוא הר ההר האמור בגבולין בפרשת אלה מסעי ואין זה הר ההר שמת בו אהרן דההוא בגבול ארץ אדום בדרום ארץ ישראל במקצוע דרומית מזרחית של ארץ ישראל ששם היתה ארץ אדום וזה בגבול צפון של ארץ ישראל כדכתיב בקרא. והיינו אמנה דקרא דקאמר בירושלמי כשיגיעו גליות לטורי אמנום הם עתידות לומר שירה שנאמר תשורי מראש אמנה עד כאן. ירושלמי תני איזו היא הארץ ואיזו היא ח"ל כל ששופע מטורי אמנס ולפנים ארץ ישראל מטורי אמנה ולחוץ ח"ל הנסין שבים את רואה אותן כאילו חוט מתוח מטורי אמנה עד נחל מצרים מהחוט ולפנים ארץ ישראל מהחוט ולחוץ חוצה לארץ ר' יהודה אומר כל שהוא כנגד ארץ ישראל הרי הוא כארץ ישראל שנאמר וגבול ים והי' לכם הים הגדול וגבול והנסין שבצדדין מהן את רואה אותן כאילו חוט מתוח מקפלוריא עד אוקינוס ומנחל מצרים עד אוקינוס מן החוט ולפנים ארץ ישראל מן החוט ולחוץ חוצה לארץ ועיין על ברייתא זו בפ"ק דגיטין דף ח': ב עושין בתלוש. אפי' אצל החשודים. עכ"ל ר"ש ז"ל וכתב עליו ה"ר יהוסף ז"ל פי' זה אינו נראה כי אין נראה לומר שיתירו חכמים לסייע לעוברי עבירה כי אין אלו נקראים החשודין על השביעית אלא שעוברין על דברי חכמים בפרסום אלא נראה שפי' עושין בתלוש בסוריא אצל העובדי כוכבים אבל לא במחובר וכן משמע בירוש' ע"כ. עוד כתב על מה שפי' ר"ש ז"ל בסוף מתני' אבל במחובר אסור מדרבנן בארץ אפי' במופקר כתב פי' זה קשה עד מאוד דהלא אף בארץ מותר לקצור במופקר וגם פי' הראשון מגומגם וכ"ע דר' עקיבא פליג את"ק וקסבר דקצירה ובצירה ומסיקה שיש להן היתר בארץ דהיינו במופקר מותר לעשותם בסוריא אצל העובד כוכבים. אע"פ שהוא שמור וכן משמע דר' עקיבא פליג לפי שיטת התלמוד וכיוצא בזה יש במס' שבת פכ"ג כלל אמר אבא שאול וכו' עכ"ל ז"ל: אבל לא במחובר. הא בארץ אפי' בתלוש אסור וסבר האי תנא כבוש יחיד לא שמי' כבוש מדמיקל בסוריא טפי מבארץ ישראל וכתב הר"ש סירליאו ז"ל ומן הדין הוה לן למימר דנאכל ונעבד דומיא דמן הנהר ומאמנום ולפנים דכיון דלא כבשוהו עולי מצרים לא נתקדש אלא דרבנן גזור דלהוי שביעית נוהג בה כדי שלא יהיו הולכין ומשתקעין שם

כלומר

תפארת ישראל יכין

שם כבשו עולי מצרים אף שלא נכבשו מעולי בבל: ח) עיין בציור: ט) הנה רבינו תוספות יום טוב הפך לעיקר כבעל כפתור ופרח. דעכו וכזיב ואמנה שלשתן במערב ארץ ישראל. ועכו באמצעית מערב. ממוצע בין נחל מצרים. שהוא הנהר הנזכר במשנתנו שהוא דרומית מערבית לארץ ישראל. ובין אמנה הוא הר ההר שבאלה מסעי. שהוא צפונית מערבית לארץ ישראל וכן ראיתי במפת הארץ אשר לפנינו. דעכו הנקרא בלשונם אַקרא או פטאלמיום. וכזיב הוא אכזיב הנקרא זיב בלשונם. והר אמנה הנקרא בלשונם מאנט האר. שלשתן במערב ארץ ישראל. אמנם עכו סמוך לכרמל שהיא באמצעית ארץ ישראל ולשון ים מפסיק בין כרמל לעכו. ומעכו ולצפון בכמו שבעה פרסאות אכסנית הוא כזיב. אמנם רחוק להלן לצפון הם צור וצידון. והר ההר לצפוני יותר מכולן. ונהר מצרים. הוא שיחור. הנקרא בלשונם זיכאר הוא בקצה גבול מערבית דרומית מארץ ישראל. וכדי להצדיק ולהבין דברי חז"ל אשר מפיהם אנו חיים. ועל דבריהם בחיק תורת ד' הורגנו כל היום. ולהבין התעלומות דבריהם הקדושים ליגות עמל מניע לנו. והחלב שינקנו משדי אם תספק לארץ כמרירה כש"ס סוף ברכות. אשר אם לא יהיה אפשר ליישב דברי קדשם. אזי אלפי עדי עדיות אסטטית יתבטלו. ורבבות שערי תרוצים לא ננעלו. והרי חז"ל גיטין אמרו להדיא דעכו בצפון. כמבואר שם דף ז' ע"ב. גם בתוס' שם ד"ה א' כ' דעכו חציה ארץ ישראל וחציה ח"ל. וכן כתב בירושלמי כאן. וליישב הכל. נ"ל דהציור כזה*. וכפי הציור הזה. עכו במקצוע צפונית מערבית מא"י. ואעפ"כ היא ממוצע באמצע גבול מערב. מפני הרצועה היוצאה ממנה לכזיב. ואותה הרצועה כבשו גם עולי בבל. אבל מכזיב עד אמנה וכ"כ מה שהוא נגד כזיב מעכו ולדרום. עד הנהר. כבשו עולי מצרים ולא עולי בבל. אמנם על הרצועה שמעכו לכזיב. יהיו ב' שבילי' אחד לצד מזרח של הרצועה. הוא השביל שהזכירו חז"ל גיטין שם: שההולך מעכו לכזיב. לימינו הוא ח"ל. ושביל ב' היה למערב הרצועה. והוא השביל שהזכיר הירושלמי ותוספתא. שההולך מעכו לכזיב. לשמאלו הוא ח"ל. ולפ"ז יש ליישב נמי מלת „לפנים" שבמשנה הקדושה. שתמה הר"ש ור"ב דהול"ל „ולחוץ" ור"ל לצד ח"ל. ולפי דברינו ה"ל הכל מיושב. דהרי לפי התוספתא היה מצד שמאל לרצועה ח"ל. א"כ מה שאמרה המשנה מן הנהר ואמנה ולפנים. ר"ל לפנים מכזיב ושביל. דהיינו בין א"י לים הגדול. זהו לא כבשו גם עולי מצרים והוא ח"ל גמור. ולפ"ז גם דברי התוס' ריש גיטין שזכרנו שכ' שקצת מעכו היה ח"ל. נ"ל ג"כ שהוא קצת העיר שהיה לפנים מהשביל לצד הים הגדול. ונתיישב הכל על נכון ת"ל: י) לדוש ולזרות וט' אצל החשוד או עובד כוכבים למ"ד אין לעובד כוכבים קנין בארץ ישראל: יא) זיריען. ועפ"ו דדמאי סי' לב:

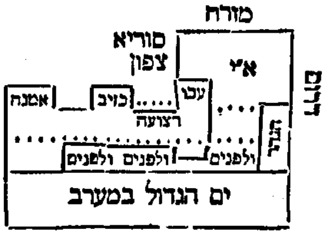

ב עושים בתלוש . עיין פ"ח מה' שמטה ויובל ה"ש ופ"ד הכ"ג:

תוס' אנשי שם

הנהר החזיקו גם עולי בבל וז"ש כל שהחזיקו עולי בבל מא"י עד כזיב שר"ל מתחלת א"י שהוא מהנהר עד כזיב. ומתילא נדע שמה שנאמר מכבוש עו"ב שהוא מכזיב ועד אמנה הוא כבוש עו"מ לבד וע"ז קאי מה שהיה נאכל אבל לא נעבד ר"ל על החלק שנאמר כבוש עו"מ שלא כבשוהו עו"ב. אבל במס' חלה הא"ל כן ששם לא הזכיר כל שהחזיקו עו"מ ולא כל שהחזיקו עו"ב. וע"כ כ' וזה שאותה של מס' חלה כו' ר"ל ששם ע"כ לדחוק ולפ' שר"ל שאם יש מכזיב כו':

משנה ראשונה

עיקר כפירוש הר"ש דנאכל היינו אחר הביעור בלא ביעור ולענין עבודה החמירו מדרבנן. ולסברא ע נ"ל דעבר הירדן כבשו עולי בבל דהא בפ"ט מ"ב אמר דביעור נוהג בה ועי' במשנה למלך בזה פ"ד הל' כ"ו . ולכאורה משמע מדהחמירו לענין עבודה ולא לענין ביעור משום דעיקר דין ביעור הוא מדרבנן כסברת הרמב"ן שהביא תוי"ט בפ"ט . והרמב"ם בחבורו שם מפרש נאכל ולא נאכל דמתני' לענין איסור ספיחין : ב עושין בתלוש בסוריא. החילוק בין תלוש למחובר דאיסור עבודה המפורשת בתורה לא מיירי בתלוש אלא במחובר לא תזרע ולא תזמור ולא תבצור . ואיסור עבודה בתלוש מדרבנן . והא וזה אינו אלא בשמור אבל במופקר הכל מותר אפי' מדרבנן ואפי' במחובר אבל צריך לשנות במחובר מן הדין כדאמרי' לא תבצור כדרך הבוצרים ובתלוש מדרבנן וכדתנן בפ"ח מ"ו וזהו שכתב הר"ב בכללא דר"ע כל שכוונה בו מותר בא"י מדאורייתא כגון תלוש ואפ"ה דמדרבנן אסור בלא שינוי עושין אותו בסוריא כתחילתו. אבל פי' אחר שכתב שם כל שכוונה בו מותר אפילו במופקר עושין בסורי' אפי' בשמור אבל מחובר אסור בארץ מדרבנן אפי' במופקר ע"כ. איני יודע מנין לו זה דמופקר אסור מדרבנן והרמב"ם בחבורו פ"ה דין ג' כתב מותר לקצור

בו מגל ומגלה וכל כליה שאם יקצור בו תפש ויניח על המגלה תפש ה"ז מותר ע"כ וכ"כ הר"ב עצמו בפ"ח מ"ו וגם מ"ש הר"ב כאן עושין בתלוש אפי' אצל החשודים ואלו בא"י אכן לא תבצור ולא תטחון עמה וכ"כ הר"ש משמע דמפרשי לכן דלא תבצור כמשמעו שאסור לעבוד בתלוש בשמור וכפשטא דמתני' דהכא . ולעיל במתני' דלא תבצור מפרשי לה משום עבודה לאכול אחר הביעור בלא ביעור וכפי' רש"י במס' גיטין . ונראה דמשמע להו מתני' דהכא דפסיק ותני לא תבצור ולא תטחון עמה וכיון דע"י שינוי מותר ה"ל למיתני שאם משנה ה"ז מותרת אלא אחר

הביעור

עיין בפי' הר"ב דמסכת דמאי פרק ו משנה יא: **דשים וזורין** ודורכין ומעמרין. שלא כסדר מלאכתן הם שנויים דעימור קודם הדישה והזירוי. ועוד דדריכה בענבים מכניס בין מלאכות שבתבואה. ולא ידענא טעמא מאי:

ג [*אם היו העלין שלהן. עיין בפרק ז דשבת משנה ד בפי' העלין]:

אסורין

במחובר יב). דשים וזורין יג) ודורכין יד) ומעמרין יג) אבל לא קוצרין יג). ולא בוצרין טו). ולא מוסקים טז). כלל אמר ר' עקיבא כל שביוצא בו מותר בארץ ישראל יז). עושין אותו בסוריא יח):

ג בצלים יט) שירדו עליהם גשמים וצמחו. אם היו העלין שלהם

שחורין

ח"ג. ב עקיבא גירס' ל"א עקיבה. בארץ ישראל גירס' ל"ז ל"א מלת ישראל וכ"ה גד"ס. וצמחו גירס' וצימחו.

לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ: **כל שביוצא בו מותר בא"י.** מדאורייתא כגון תלוש אף ע"ג דמדרבנן אסור בלא שינוי עושין אותו בסוריא כי אורחיה ואינו צריך לשנות א"נ הכי קאמר כל שביוצא בו מותר בארץ במופקר עושים אותו בסוריא אפי' בשמור אבל במחובר אסור מדרבנן בארץ אפילו במופקר: **ג בצלים שירדו עליהם גשמים:** בצלים של ששית שנכנסו לשביעית וירדו עליהם גשמים וצמחו אם השחירו העלין בידוע שגדלו והוסיפו ואתו גדולי

שביעית

מלאכת שלמה

כלומר משום דאתיר עלייהו שמשה לארץ ישראל ויניחו ארץ ישראל וישתקעו לשם. יש ספרים דגרסי כיצד דשין. דשין וזורין וכו'. דשין ודורכין הענבים דכולהו למו אהדדי דמפרק תולדה דדש הוא והא דתני* בתר זורין ומעמרין ולא תני כסדר המלאכות כדתני פ' כלל גדול המעמר והדש והזורה נראה דהיינו טעמא דלא זו אף זו קאמר דל"מ דזורה התבואה דאחר דישה הוא וחשיבא מלאכה בתלוש אלא אפי' מעמר לתבואה בקשיה היא ודמיא למחוברת מש"ה תני מעמרין לבסוף ומש"ה לא אצטריך למתני דבוררין וטוחנין דבהא ליכא למגזר אטו מחובר ופשיטא דשרי וכל מלאכה דתלוש שריא אבל לא במחובר כגון קצירה ובצירה משום דלא ליתו למשרי זריעה וחרישה וזמירה דעבודות קרקע היא וגזרו אכל מלאכה דמחובר לקרקע כן נראה לי ורבינו שמשון ז"ל כתב ודוקא בשמור אבל לא במופקר דהא אפילו בארץ שרי כדתניא בת"כ ואת ענבי נזירך לא תבצור מן השמור אי אתה בוצר אבל אתה בוצר מן המופקר והרא"ש ז"ל כתב דבעי תנא למסמך מעמרין לאבל לא קוצרין לאשמעי' אם כבר נקצרה התבואה ושכרו לעמר מותר אבל אם שכרו לעמר כשהוא קוצר אסור וה"פ ומעמרין אבל לא כשהוא קוצר וכן לא ידרוך כשהוא בוצר ע"כ. כלל אמר ר' עקיבא כל שביוצא בו מותר בארץ. ר' עקיבא פליג את"ק וקסבר דכבוש יחיד שמיה כבוש הילכך לא שרינן בסוריא אלא דבר שביוצא בו מותר בארץ כדתנן בפ' בנות שוח דלא תבצור ולא תפתן כן נראה לי עכ"ל ז"ל: בסוף פי' ר"ע ז"ל. אבל במחובר אסור מדרבנן בארץ אפי' במופקר. אמר המלקט מצאתי בארץ אפי' במופקר לא מצאתיו אפי' בפי' ה"ר שמשון ז"ל שהעתיק ה"ר שלמה סירילי"ו ז"ל משמו ונראה שהם תוספת באור מרבינו עובדי' ז"ל וא"כ צ"ע נמרץ לע"ד אם אין טעות ולא דבר עליהם תוי"ט: **ג בצלים שירדו** וכו'. וז"ל הרשב"א ז"ל בתשובה סי' רפ"ו ה"פ דמתני' בצלים של ששית שעקרן ושתלן בשביעית וירדו עליהם גשמים בשביעית וצמחו אם היו העלין שלהן שחורין ניכר מזה שמן הקרקע ינקו וגידולי איסור הן שגדלו בשביעית והרי הן אסורין ואף הבצל עצמו אסור שגידולי איסור מעלין את ההיתר והכי איתא בהדיא בירוש' דגרסי' התם בצל שעקרו ושתלו מכיון שהשחיר מתעשר לפי כולו אבל הוריקו לא רבו מארעא והבצל בעצמו הוא שהעלה הצמחין והעלין שכן דרך הבצלים ור"ח בן אנטיגנוס אומר אם העלין חזקין כל כך שיכולין הבצלים להתלש בעלין שלהן הן אסורין דהשתא ידעי' דמארעא קא רבו וכנגדן במוצאי שביעית אם עקר בצל של שביעית ושתלו בשמינית כיוצא בזה אם יכולין להתלש בעלין שלהן מותרין דגידולי היתר הן וקסבר דאפי' גידולי היתר מעלין את האיסור וכדאי' התם בנדרים בפ' הנודר מן הירק עכ"ל ז"ל. ופי' הר"ן ז"ל דלאו שחורין ממש אלא משום דירקות הבצל הוא לדרגא בתרא וטפה לשחרות קצת שזה מוכיח דודאי גדלי ממי שביעית וגדוליו מבטלין את העקר ולפיכך אסורין ע"כ. ושם דף נ"ט שקיל וטרי אי מתני' דקתני שחורין אסורין אע"ג דיש בכן היתר דהיינו מה שהי' כבר משנה ששית אי לא אתיא כרשב"ג דאמר הגדל בחיוב חייב הגדל בפיטור פטור או אי מתני' דקתני שחורין אסורין היינו דוקא התוספת שניתוסף בשביעית וכולה רשב"ג ע"ש. ובירוש' כיני מתני' שחורין אסורין וירוקין מותרין לפי' ירוקין הכסיפו פניהם וכמושין הם ולא תימא דירוקין לשון ירק ותפיך למתני' ולמימר ירוקין

אסורין

הגה"ה וזה לשון ה"ר יוסף ז"ל נ"ל לפרש דלא זו אלא אף זו קתני וה"ק לא זו שדשין וזורין שאפשר לומר שהוא מתבואה שנה שעברה אלא אפי' לדרוך מותר ולא זו דריכה בלבד שאפשר לומר שהענבים באו מח"ל אלא אפי' לעמר מותר אע"פ שהוא נראה לכל שהוא מאותה השדה ומשנה זו ע"כ:

תפארת ישראל יכין

יב) לקצור ולבצור וכו'. דמדסמוך לא"י גזרו במחובר שלא יעזבו א"י להשתקע בסורי' מדקשה שמירת השמטה. ואעפ"כ הקילו שם בתלוש כדי שיסמכו עליהן עניי א"י להתפרנס שם בשביעית. מיהו דוקא בשמור אסור אבל במופקר. אפי' בא"י מותר לקצור ולבצור כדרכו פירות אילן. אבל רק בשנוי [רמב"ם פ"ד משמיטה ה"א]. חוץ מספיחי תבואה וזרעים דאסור כפ"ט סי' י"ג. והא דאצטרך לפרש דשין וכו'. נ"ל דקמ"ל מדסד"א דתלוש היינו רק לישה ואפי' שנעשין בבית. אבל דישה ואינך שנעשין במקום גדולן במחובר אסור. קמ"ל: יג) בתבואה: יד) ענבים. והקשה רתוי"ט דתני מלאכת התבואה שלא כסדר. ועוד דהפסיק ביניהן דריכת הענבים. ולפעד"נ דלא זו אף זו תני. ל"מ לדוש ולזרות דבצנעה. אלא אפי' דריכת ענבים דהו"ל פרהסיא. דבין עגולין לזגין רה"ר. כסוף טהרות. ומכ"ש עימור בתבואה דהוה פרהסיא. אפ"ה שרו: טו) קוצר הענבים: טז) קוצר הזיתים: יז) מדאו'. כגון מלאכה בתלוש בא"י. דהם רק מד"ס צריך שנוי: יח) אפי' כדרכו. א"נ ה"פ כל שמותר בא"י במופקר. מותר בסוריא אפילו במשומר: יט) של

ששית

משנה ראשונה

השיעור מיירי דבכל גווני אסור: **ג בצלים שירדו עליהם גשמים.** פי' הר"ב בצלים של ששית שנכנסו לשביעית מיירי וכ"כ הר"ש. וקשה דא"כ הוריקו נמי אסורין דנהי דלא גדלו בשביעית הא לקיטתן בשביעית ובירק אזלי' בתר לקיטה. ואם הייגו מפרשים לאיסור דהכא משום גזרת ספיחין א"ש. אבל לפי פי' הר"ן בנדרים דף נ"ח דשביעית אוסרת במשהו קודם השיעור דוקא משום דהוי דבר שיש לו מתירין שיכול לאוכלן בקדושת שביעית ובין בתערובת דעלמא ובין בגידולין קאמר ע"ש. משמע דלא מיירי הכא מאיסור ספיחין דא"כ אין לו מתירין. וי"ל דשטת הר"ש והר"ב אינה כן אלא בהפך דדוקא אחר השיעור אוסרת במשהו ולא קודם השיעור כמ"ש לקמן ספ"ז בהדיא ולדידהו י"ל דאיסורא דהכא מדין ספיחין ולקמן ספ"ז דקודם השיעור אינו אוסר במשהו לא מיירי מגידולין אלא בתערובת דעלמא מדקתני התם שלא במינה ויש לפרש נ"כ דלאו מדין ספיחין מיירי הכא דלא שייך איסור ספיחין אלא בפרי עצמו דגדל בשביעית ולא בעלין כמ"ש הר"ש בפ"ה מ"נ. והא דהוריקו מותרין משום דמיירי שבצלים אלו עקרן בששית וחזר ונטען בשביעית כמ"ש הר"ש והר"ב בסיפא גבי מוצאי שביעית וה"ה לרישא דסיפא ארישא קאי וכ"כ הרא"ש בהדיא בפירושו בנדרים א"כ כשנגמרו לגמרי בששית אפי' לא עקרן אזלי' בתר גמר פרי ולא בתר לקיטה כמ"ש הר"ש כ"ז בפ"ה מ"ג ובפ"ט וכ"כ התוס' בפ"ק דר"ה ד' י"ד. ומיהו יש לדקדק לפי זה דנגמרו לא אזיל בתר לקיטה מאי דוחקייהו למפרשים ז"ל לפרש מתני' משום דשביעית אוסרת בכל שהו ובפשיטות י"ל דמתני' ה"ק אם העלין שחורין איגלי מילתא דלא נגמרו בששית ואזלי' בתר לקיטה ואסורין ואם הוריקו מוכח דלא גדלי בשביעית ובששית נגמרו ומותרין ובאמת דשטת הגמרא בנדרים נמי מוכח כפירושם דגידולין אוסרין את העיקר. ומ"מ אגמרא גופיה קשיא. וצ"ל דקים להו דעלין שחורים אינו הוכחה שלא נגמרו הבצלים שאפי' נגמרו מוסיפין עלין בשביעית וכ"ז לפי פי' הר"ש והר"ב. אבל הרמב"ם בחבורו פ"ד דין כ' מפרש מתני' בענין אחר דבצלים אלו לאו במחוברין בקרקע מיירי אלא של ששית הן ותלשן בששית והניחן בעלייה וירדו עליהן גשמים וצמחו בשביעית אם העלין שחורין הרי הן כנטועין בארץ ואסורין משום ספיחין ואם ירוקין מותרין העלין. והבצלין בין כך ובין כך בהיתרן עומדין ע"כ. ואע"ג דסוגיא דנדרים כולה אזלא דטעמא דמתני' דגידולין אוסרין את העיקר. סמך הר"ב ז"ל אהך סוגיא דמסקנא ד' נ"ט ע"כ דפריך עלה וכי היתר שבכן להיכן הלך וא"ל

מי

ציונים

ג בצלים. נדרים נח: נט. פיי' שם פ"ד ה"כ תשובת הרשב"א סי' רפ"ו:

חידושי מהרי"ח

פ"ו משנה ב [תוי"ט ד"ה] **דשין וזורין ודורכין** ומעמרין. שלא כסדר מלאכתן כו' ועוד דדריכה כו' ולא ידענו טעמא מאי עכ"ל. ול"נ טעמא דבכ"מ דרך המשנה לשנות לא זו אף זו וה"נ דכוותיה לא זו שדשין וזורין וה"ה דורכין ביין שהן נעשין בגורן ובגת רחוק ממקום הקצירה שזהו מותר אלא אף מעמרין שזה נעשה בשדה וגם אז בשעת הקצירה או תיכף לאחר הקצירה ונראה כמו שעושה במחובר אפי' יש לגזור שמא יעשה גם כן ויקצור הואיל ודומה לאחרים אפ"ה לא גזרינן ומותר בזה הוא הטעם על כל המשנה וק"ל:

תוס' אנשי שם

ב בר"ב ד"ה **כל** שביו"ב כו' כגון תלוש כו'. לפי' הא' במופקר מותר אפילו בא"י ובמחובר ובלא שינוי. ובשמור בא"י במחובר אסור בלא שינוי מדאורייתא. ובתלוש מדרבנן. ובסוריא נחית חד דרגא דבמחובר אסור מדרבנן ובתלוש מותר לגמרי. ולפי' הב' בא"י אף במופקר אסור במחובר בלא שינוי מדרבנן. ולשני הפירושים טעם היתר תלוש בסוריא מבואר במשנה דלפי' הא' לא התירו כיון שבא"י גופא אין אסור בתלוש בשמור אלא מדרבנן. ולפי' הב' כיון שבא"י מותר כה"ג במופקר לא התירו בסוריא אף בשמור וא"כ לא היה צריך הר"ב לעיל לתת טעם אחר להיתר תלוש. ובירושל' שממנו נובעין ד' הר"ב הנ"ל ע"כ לפרש דה"ק בתלוש למה הוא מותר ר"ל כיון דאסר במחובר מטעם שלא יהיו מניחים את א"י ומשתקעים בסוריא ואם בתלוש יהא מותר מה הועילו בתקנתן. וע"ז משני מן גו דו אמי רווחי נבחר וכגי' הגר"א בש"א וכפירושו שם ע"ש. ואף שגם הר"ש גריס בירושלמי רווחא קריב ומפ' כפי' הר"ב מ"מ כיון דאיהו אינו מפ' כלום על מ"ש במשנה כלל אמר ר"ע כו' אפשר לומר דאיהו מפ' הא דר"ע כפשוטו דפליג את"ק דמיקל בסוריא בתלוש אע"ג דבא"י אסור והוא סובר דסוריא שוה לא"י בכל מילי. וכמ"ש הפ"מ שכ"ה דעת הר"מ בחבורו שלא הזכיר כלום מחילוק בין תלוש למחובר וע"כ שמפ' כנ"ל ופסק כר"ע משום דסמך אברייתא דגיטין דף ח. בג' דרכים שוה סוריא לא"י כו' חייבת במעשרות ובשביעית כא"י דמשמע דלכל עניני שביעית עשו אותה כא"י וכר"ע אבל לדעת הר"ב צ"ע. ודע שכ"ז לדעת הר"ש לק' בפ"ח מ"ו דגם בשמור הפירות מותרים אלא שצריך להפקירם עתה ולקוצרם בשינוי אבל לדעת התוס' דבשמור הפירות אסורין לגמרי ע"כ דמשנתינו מיירי במופקר דבא"י במחובר אסור מדאורייתא בלא שינוי ובתלוש מדרבנן. ובסוריא במחובר אסור מדרבנן ובתלוש מותר לגמרי כמ"ש בש"א כאן ע"ש: **ג** בר"ב ד"ה **בצלים** כו' אם השחירו כו'. ל' הר"מ כ"ז שהעלין שלהם ירוקין הרי אלו מותרין ואם השחירו כו' ול' הרא"ש בנדרים שם הוריקו שעמדו במראיתם ולא השחירו. ומשום דהשחירו

הוא

שחורין כ) אסורין כא). הוריקו כב) הרי אלו מותרין כג). רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר. אם יכולין להיתלש בעלין שלהן כד) אסורין. וכנגד כן מוצאי שביעית כה) מותרין כו):

ד מאימתי מותר אדם ליקח ירק במוצאי שביעית כז): משיעשה כיוצא בו כח). עשה הבכיר כט) הותר האפיל ל). רבי התיר ליקח ירק במוצאי שביעית מיד לא):

אין

שביעית ומבטלים העיקר *אע"פ שהוא מרובה אבל אם הוריקו העלין אז הולכים וכמשין ולאו מארעא קא רבו: אם יכולין ליתלש בעלין. דרך בצלים כשנגמרים יוצאין מעצמן מן הארץ ונוחין ליתלש ואם העלין חזקים וכשאוחז בהן יכול ליתלש הבצלים מן הארץ אז ודאי גדלו בשביעית: כנגד כן למוצאי שביעית מותרים. לאו בבצלים של שביעית שיצאו למוצאי שביעית איירי דלא מקילינן בהו כולי האי שגדולי היתר כל שהו יעלו את האיסור אלא סיפא נמי איירי בבצלים של ששית שעקרן בששית וחזר ונטען בשביעית ולאחר שגדלו מעט בשביעית עקרן וחזר ונטען בשמינית ומתוך שכבר גדלו בששית לא הוסיפו כי אם מעט בשביעית ונאסרו וכשחזרו והוסיפו מעט בשמינית חזר אותו היתר ובטל איסור המועט שגם של ששית מסייע לבטלו אחר שסוף גדולו היתר. ואין הלכה כר' חנניה בן אנטיגנוס: ד משיעשה כיוצא בו. ממה שנזרע במוצאי שביעית יש גדול כיוצא בזה דתלינן ביה. אי נמי מפני שרבה ההיתר על האסור ונתבטל: הבכיר. מקום שממהר לבכר פירותיו יותר משאר מקומות: הותר האפל. דתלינן שממקום הבכיר הביאום: מוצאי שביעית מיד. לפי שהיו מביאים

ירק

אסורין משום גדולי שביעית. ויאכלם בקדושת שביעית. א"נ אסורים אפילו באכילה כדין ספיחים. ובריש פ"ט אכתוב מזה וכבר הזכרתיו: ד מאימתי מותר וכו'. עיין מ"ש במשנה דלעיל בסייעתא דשמיא: משיעשה כיוצא בו. בפירו' השני שכתב הר"ב מפני שרבה ההיתר על האיסור ונתבטל קיים הר"ש ואף על גב דבירק אזלינן בתר לקיטה מכל מקום חיישינן שלא יהא מן הנלקט *בשביעית: הותר האפיל. פירוש מקום האפיל דתלינן וכו'. כמו שכתב הר"ב: במוצאי שביעית מיד. פי' הר"ב לפי שהיו מביאין ירק מחוצה לארץ וכו'. עיין במשנה ט פרק ו דנדרים מה שכתבתי שם בס"ד:

אין

מלאכת שלמה

אסורין ושחורין מותרין דמתני' דוקא הוא: אם אינם יכולים. נראה דגרסת אינם הוא להרמב"ם ז"ל לבדו שכתב וז"ל ור' חנינא בן אנטיגנוס אומר שאם נתלשו העלין מהם ונשארו הם ולא נעקרו עם העלין יהי' דינם כדין הצומח בארץ והן כמו פירות שביעית ע"כ: ובנגדן למוצאי שביעית וכו'. פי' רש"י והרא"ש ז"ל שאם היו של שביעית ונמצאו בשמינית ויש להם כח בעלין מותרין דגדולי היתר חשיבי ומבטלין את העיקר של איסור ע"כ. וכן נראה שמפרש נ"כ הרמב"ם ז"ל קרוב לזה. עוד פי' הרא"ש ז"ל והאי כנגדן לאו בשוה לכן ממש דאילו גדולי איסור אוסרין בכל שהן וגידולי היתר אינם מתירין אלא ברוב אלא ה"ק כנגדו למוצאי שביעית היתר מבטל את האיסור האי כדיני' והאי כדיני' ע"כ. וכתב ה"ר יהוסף ז"ל כנגד כן וכו'. נ"ל שאין זה מדברי ר' חנינא בן אנטיגנוס ע"כ והגיה ר' חנניה. ועוד כתב על מה שפי' ר"ע ז"ל עקרן וחזר ונטען בשמינית וכו' כתב פי' זה רחוק הרבה ובירוש' משמע שפירושו כפשוטו וצ"ע שם ע"כ: ד בפי' ר"ע ז"ל. לשון ראשון צריך להגיה דתלינן בדהיתר אי נמי וכו': הותר האפיל. אע"פ שלא עשה כיוצא בו מכל מקום אי אפשר שלא רבה ההיתר על האיסור ועוד דרבי לטעמי' דסבר דשביעית בזמן הזה מדרבנן כדאי' בפ' השולח. רבי התיר ליקח ירק במוצאי שביעית מיד כגון ירק שאינו מתקיים חרדים וכיוצא בו אבל בצלים ודבר שאין זרעו כלה לא התיר כדאיתא בירושלמי. הר"ש שירילי"ו ז"ל: בפי' ר"ע ז"ל. לפי שהיו מביאין ירק מח"ל וכו'. בס"ס הנודר מן המבושל בברייתא פליגי בה דתניא אין מביאין ירק מח"ל לארץ חנינא בן גמליאל אומר מביאין מח"ל לארץ מ"ט דמ"ד אין מביאין א"ר ירמי' משום גוש שמא יש מעפר ח"ל בעיקרייהו ושמא משום ספק מת ע"כ. וטעמא דהתיר רבי מיד מפ' לה בירוש' דמס' פאה פ' כל זית דף כ'. ובב"ב פ' מי שמת דף י"ז גבי עובדא דהתם שהביאו לפני רבי תרין סוגלין מבין ריש שתא לגומא רבא והי' מוצאי שביעית והוה באן טעינא דגמלא אמר נון ולית אסור ולאו ספיחין אינון אמרו לו במוצאי ריש שתא אזדרעון. באותה שעה התיר רבי ליקח ירק במוצאי שביעית מיד ועוד גרסי' בירוש' דמאי פ' שני דף כ"ב רבי התיר בית שאן רבי התיר קסרין רבי התיר בית גוברין רבי התיר כפר צמח רבי התיר ליקח ירק במוצאי שביעית מיד והיו הכל מליזין עליו אמר להן בואו ונדיין כתיב וכתת נחש הנחשת וכי לא עמד צדיק ממשה ועד חזקיהו להעבירו אלא אותה עטרה הניח לו הקב"ה להתעטר בה ואנו העטרה הזאת הניח הקב"ה לנו להתעטר בה והכא בפירקין גרסי' דכל ירק התיר רבי בר מקפלוטא מה עבדון לי' לפורחי אלבשוניה שקא

וקטמא

תפארת ישראל

יכין

ששית שנכנסו לז' [ומהרמב"ם פ"ד משמיטה ה"כ משמע דאיירי במונחים שלופין על הקרקע. רק דמכ' חנינא דקאמר להתלש לא משמע כן]: כ) דונקעלגרין: כא) דבידוע שהוסיפו בז' ונאסרו לאחר ביעור: כב) בר"ה של ז' כבר הוריקו ונעשו געלבליך: כג) דהולכים וכמשי' וכתלושין דמי: כד) שהעלים חזקים כ"כ שכשיאחזן יוכל לעקור הבצלים: כה) ר"ל שנעקרו בששית ונטען בז' ולאחר שגדלו מעט חזר ועקרן ונטען בח': כו) דאע"ג דאין ביטול בגדולין כמו בריסא. הכא שאני. דתחלתן וסופן בהיתר: כז) ולא יחוש שמא משביעית הוא ונלקטו בשביעית. ואסורים לאחר ביעור. אבל ביודע שנלקטו בשמינית מותרים. דבירק אזלינן בתר לקיט'. ויש אומרים דירק שנלקט [נ"ל שנגמר] כולו בשביעית לא אזלינן גביה בתר לקיטה: כח) שכבר גדלו של ח' [עפ"ס מ"ה]. ועוד דכיון שיש כאן היתר לפניו אין מחזיקין איסור ממקום שהיה גדל בארץ למקום שקונה אותו: כט) מקום ששדותיו ממהרים לבשל פירות: ל) מקום שמאחרת להתבשל ואף על גב דבו שפיר יש לחוש שהוא של שביעית שעבר. דאי של ח' הרי עדיין לא נגמר. אפילו הכי הוא מותר. דתלינן שמבכיר הביאום: לא) שהרבה ירק הביאו לשם מבכיר. א"נ

מדממהר

משנה ראשונה

מי שבת אסורין אעיקר קאי אתוספת קאי דלישנא דמתני' משמע הכי דמי קתני אוסרין אסורין קתני וגם מדקתני ירדו עליהן גשמים משמע דבתלושין איירי: שחורין אסורין. פי' הר"ב דמבטלי גידולין לעיקר אע"פ שהוא מרובה וכ"כ הר"ש. ולקמן ספ"ז מפרשי דוקא לאחר הביעור אוסרת שביעית במינו וצ"ל דס"ל אם משהה אותן אחר הביעור קאמר. ומיהו הרא"ש בנדרים מפרש דגידולין חשיבי שגדלין והולכין תמיד לכך אוסרין בכ"ש וכ"כ התוס' שם. ומ"מ צ"ע נמי דדבר חשוב לא בטיל ואוסרין בתערובת בכל שהו כבהיא דלפ"ח דזבחים הייתו אם נתערב ואינו ניכר. אבל הכא הבצלים ניכרין מן העלין ואמאי אוסרין את הבצלים וצ"ל דאין ה"נ דהבצלים מותרין אלא שהעלין עלן אסורין אף מה שגדלו בששית בתערובין בשל שביעית ואין ניכרין ועלין של ששית מיקרי עיקר. וא"ת א"כ כנגדן למוצאי שביעית אמאי מותרין הא יש בתערובת עלין של שביעי' שאין ניכרין ואוסרין בכל שהו. וי"ל דהתם הו לא חשיבי גידולי שביעית כיון דעיילא שמיני' ומה שגדלין והולכין תמיד משל שמינית הם ולא משביעית ובטלו של שביעי' ברוב היתר: וכנגד כן למוצאי שביעית מותרין. הא לאו מדברי ר"ח בן אנטיגנוס הוא אלא סתמא הוא לד"ה לת"ק כדאית לי' דבשחורין וירוקין תליא ה"נ למוצאי שביעית שחורין מותרין ירוקין אסורין. ולר"ח ב"א אם יכולין ליתלש מותרין. ולדעת הרמב"ם שכתבנו דמוקי מתני' בתלושין שנתנו אתי נמי שפיר דכנגדן למוצאי שביעית כגון בצלים שעקרן בשביעית והניחן בעלייה ונמצא למוצאי שביעית העלין שחורין מותרין דלאו של שביעית הם. וצ"ע שלא העתיק בחבורו שם הך סיפא דכנגדן למוצאי שביעית מותרין. ונראה שסמך בזה על מה שכתב א"כ דגידולי שמינית אם רבו על העיקר מתירין אותו. ממילא משמע דגידולין חשיבי היתר: ד מאימתי מותר אדם ליקח ירק. הלשון משמע דמשום איסור קונה בפירות שביעית קאמר ובזה לא מתיישב הטעם שכתב הר"ב דמשעשה כיוצא בו תלינן ביה. ואמאי תלינן הא איסור סחורה מדאורייתא. אלא טעם זה משום איסור ספיחין דמדרבנן שפיר תלינן. ומטעם השני אתי נמי דאפי' סחורה שרי משום ביטול וכדלקמן ספ"ז דקודם הביעור אוסרת בנ"ט והיינו בלח וביבש סגי ברוב: במוצאי שביעית מיד. פי' הר"ב לפי שהיו מביאין ירק מח"ל וכו'. ונראה דשביעית עצמה לא התיר משום ירק של ח"ל שאין ידוע אי רובא הוא מח"ל. אבל במוצאי שביעית שנתמעט של

פ"י

ציונים

ד רבי התיר. עיי' גם פ"ז

חלופי גרסאות

ג חנינא נד"י חנינה ונד"פ חנניה. אם יכולין נכה"י אם אינם יכולין וכ"ה גירו'. וכנגד גירוס' כנגד וכ"ה נד"פ. ד הותר גירוס' התיר.

תוספות רע"ק

משנה ג [אות כח] בר"ב ד"ה בצלים שירדו עליהם גשמים. אע"פ שהוא מרובה) וכ"כ הר"ש והרא"ש. אבל הרמב"ם כתב מה שצמח מהן יהיה כאילו צמח בארץ ויחשבו כפירות שביעית עכ"ל. משמע דגדולים בלחוד הוא דאסורים. וכ"כ בחבורו פ"ד ה"כ ואותן העלים אסורים משום ספיחים. והבצלים עצמם מותרים ועומדים. ועיין בתוי"ט בס"פ שאח"ז: משנה ד [אות כט] בתוי"ט סד"ה משיעשה כיוצא בו. בשביעית) ועוד דבירק שנגמר גידולו בשביעית לא אזלינן בתר לקיטה עכ"ל.

תוס' אנשי שם

הוא סימן לתוספת גידולין כמ"ש הר"ב. אבל סוף דברי הר"ב שכ' דהולכין וכמשין שהעתיק מהרא"ש כאן וכ"ה ברש"י בנדרים שם משמע לכאורה כמ"ש התפא"י ע"ש וצ"ע: בא"ד אע"פ שהוא מרובה. נ"ל הטעם מפני שביעית אוסר במינו בכ"ש כדאי' בתי"ט ספ"ז. ולפ"ז צ"ע על טעם ב' של הר"ב במ"ד מפני שרבה ההיתר על האיסור ונתבטל. (שה"מ): ד בר"ב ד"ה משיעשה כו' דתלינן כו'. ומותר לאכול אחר הביעור ושלא בקדושת שביעית. אבל אם ידוע שהוא משל שביעית. ודאי דשומר בקדושת שביעית אלא כמ"מ בטל מטעם איסור ספיחין משיעשה כיו"ב. וכ"ז שלא עשה כיו"ב אסור משום ספיחין אפילו אחר מרובה כיון שידוע שהוא משל שביעית. ואפילו ידוע שהם משל שביעית אין בהם איסור ספיחין מתחלה ואילך אפילו לא עשו כיו"ב. (פאה"ש ע"פ דעת הר"ש נתנות):

ציונים

ה אין מוציאין. תוספ׳ פסחים נג: שמן שרפה. מיי׳ פ״ב מהל׳ תרומות הי״ז: ופירות שביעית. מיי׳ פ״ה מה׳ שמטה ויובל הי״ג סמג עשין קמ״ח: אר״ש. פ״נ פפ״ח דף נג: ו אין מביאין. מיי׳ פ״ב מהל׳ תרומות ה״ו:

תוס׳ אנשי שם

בר״ב ד״ה מוצאי שביעית מיד כו׳ או ג׳ ימים כו׳. וק״ק ולמה יתירו מיד ולא עד ב׳ וג׳ ימים. (ע״ח):

ירק מחולה לארץ והיה רבה על ירק שבארץ ישראל. ואני שמעתי הטעם לפי שבשנים או שלשה ימים עושה כיוצא בו: **ה** שמן שרפה. שמן של תרומה טמאה מתוך שלשריפה עומד קרי ליה שמן שריפה ומעלה עשו לשרפה בארץ כדאשכחן בקדשים פסולים שהן נשרפים במקומן וכן פירות שביעית צריכים ביעור בארץ דכתיב (ויקרא כה) בארצך תהיה כל תבואתה. ואין הלכה כרבי שמעון: **ו** אין מביאין תרומה מחוצה לארץ לארץ. לפי שהתרומה כהנים מחזרין אחריה לבית הגרנות חיישי רבנן שמא יהיו הכהנים מרדפים אחריה ויצאו חוצה לארץ להביא את התרומה. ואין הלכה כר׳ שמעון:

ה אין מוציאין שמן שרפה לב) ופירות שביעית לג) מהארץ לחו״ל. א״ר שמעון שמעתי בפירוש שמוציאין לסוריא לד). ואין מוציאין לחוץ לארץ: **ו** אין מביאין תרומה מחוצה לארץ לארץ לה). אר״ש שמעתי בפירוש שמביאין מסוריא לו) ואין מביאין מחוצה לארץ:

תוספות יום טוב

ו אין מביאין כו׳. [*פי׳ הר״ב לפי שהתרומה וכו׳ חיישי רבנן וכו׳. ויצאו חוצה לארץ כו׳ ויטמאו. כך כתוב בפירוש שהזכרתי] ועיין מה שכתבתי בסייעתא דשמיא בסוף מסכת חלה:

ח״ג. ה אמר רבי שמעון בירוש׳ אמר רבי. בפירוש בד״ס ל״ג. לחוצה לארץ בירושלמי חוצה לארץ. ו לארץ בד״ו ו״ג ל״ג מלה ע. אמר רבי שמעון בירושלמי אמר רבי.

מלאכת שלמה

וקשתא ואייתוניה קומי רבי ואמרו לי׳ מה חסא דן מכל ירקא ושרא לי׳ כן: **ה** אין מוציאין וכו׳. בתוס׳ פסחים שם פי׳ מכח קושיא דמתני׳ מיירי לאכילה אבל להוציא לסחורה יש סחורה שמותרת ולזה אפיק רב ספרא גרבא דחמרא מארץ ישראל לח״ל אבל הר״ש ז״ל תירץ דשוגג הי׳ כדמשמע בגרסת רוב הספרים דגרסי׳ נפק מארץ ישראל לח״ל הוה בהדי׳ גרבא דחמרא דשביעית משמע דלאו אדעתי׳ ע״כ: בסוף פי׳ ר״ע ז״ל. וכן פירות שביעית צריכין ביעור דכתיב בארצך תהי׳ כל תבואתה לאכול ע״כ. אמר המלקט מלת לאכול היא עיקר ראית הביעור ודע כי זה הוא סתמא אליבא דר״ש בן אלעזר דאמר בברייתא שאם יצאו מביאין לארץ ומבערן. ועיי׳ בפי׳ ה״ר שמשון ז״ל עם ההגה״ה שהעתקתי עליו בספר שקראתיו בנין שלמה לחכמת בצלאל. ודלא כרבי דאמר מתבערין בכל מקום שהן: שמוציאין לסוריא. כיון דנהיגי בה קצת מצות. ירוש׳ הוא בעין מימר דלהוציא לארץ שלא כבשוה עולי בבל דלכ״ע מוציאין דהא לא פליגי אלא בסוריא אשכח תני ר׳ יהודה אומר עד כזיב מוציאין ולא כזיב בכלל דלא כבשוה עולי בבל ור״ש אומר עד אמנה מוציאין דהיינו כל מה שכבשו עולי מצרים ומשמע דת״ק דמתני׳ ר׳ יהודה היא. ומצאתי שהגיה ה״ר יהוסף ז״ל בכולה מתני׳ חוץ לארץ בלא ה״א. גם במתני׳ דבסמוך: **ו** אין מביאין וכו׳. חשו רבנן שמא יהיו הכהנים מרדפים אחריה ויצאו חוץ לארץ להביא את התרומה שאין על הבעלים להביאה אלא מחלקים אותה לכהנים שבחוצה לארץ אבל בכורים דעל כרחן מביאין אותם הבעלים לירושלים תנן בשלהי מס׳ חלה אריסטון הביא בכוריו מאפמיא שהיא עיר מערי סוריא וקבלו ממנו וכו׳: שמביאין מסוריא. דיש מקום ליכנס בה בטהרה כדאמרינן בפרק קמא דגיטין:

יכין תפארת ישראל יכין

מדממהר לגדל: לב) תרומה שנטמא דלשריפה בא״י קיימי: לג) שצריך ביעור בא״י: לד) מדקילא טומאת׳ מח״ל שלא גזרו על אויר׳ [כגיטין ד״ח. א]: לה) דשמא ירד כהן אחריו להביאה לא״י. ויתטמא הכהן מח״ל. מיהו וודאי שהיא תרומה טמאה. מדנטמא מח״ל [כפ״ק דשבת ט״ו. ב׳]:

משנה ראשונה

א״י נגמרי שאכל הכל בכל השנה וירק של ח״ל ודאי רבה על של א״י לכך התירו. ות״ש בזה מ״ש הר״ב פ״ו דנדרים מ״ש דבשביעית אסור כל ירק ותוי״ט שם השיג עליו מדהכא אבל הדין עם הר״ב כדפי׳: **ה** שמן שרפה. תרומה טהורה פשיטא דאסור להוציא שמטמאה בטומאת ארץ העמי׳ וכ״כ הרמב״ם פ״ב מה״ת אין מוציאין אפי׳ תרומה טמאה. והכ״מ שם כתב דמהירושלמי סוף חלה הוא. וה״ל לכתוב דמשנתינו היא: ואין מוציאין לח״ל. לא היה צריך לומר איסור לח״ל דהא ת״ק נמי מודה ומשמע שבא לומר דמסוריא אין מוציאין לח״ל כשם שעשו סוריא כא״י שמוציאין מא״י לסוריא ה״נ להחמיר שאין מוציאין משם. וה״ע במתני׳ דלקמן שמביאין מסוריא ואין מביאין מח״ל כלומר אפי׳ לסוריא ונראה דדוקא בשמן שרפה ובשביעית ס״ל לר״ש דסוריא כא״י אבל לענין קדשים דמדאורייתא בעי במקום אכילתו שריפתו כמ״ש הר״ב ספ״ג דפסחים ודאי דאסור בסוריא: **ו** אין מביאין תרומה מח״ל. פי׳ הר״ב שמא יהיו הכהנים מרדפין אחריה וכו׳. ואמאי דתנן בפ״ד דחלה דטבול יום מותר בחלת ח״ל ומשמע שם דדוקא במקומה כשהיא בח״ל אבל אם הביאה לארץ אין לה תקנה כלל כדפי׳ הר״ב שם מ״י שאסור לאוכלה שהרי נטמאת בארץ העמים וכו׳ ומשמע דבא״י גזרו שמא יאמרו דחלה דאורייתא היא של א״י ונטמאת בארץ העמים. ולפ״ז לא היה צריך לטעם שהכהנים מרדפין דתיפוק ליה דאסור להביאה לארץ שהרי מאבדה שאין לה תקנה שם ונ״ל דלא חשו בתרומת ח״ל על האיבוד כיון שטמאה היא אע״פ שראויה לכהן. ובפ״ד דחלה מ״י פי׳ טעם אחר דלאכלה א״א ולשרפה א״א וטעם זה שמא יהיו הכהנים מרדפין איתמר בירושלמי לענין סוריא דתנן התם שהביאו ביכורים מאפמיא וקיבלו והכא משמע לת״ק דמסוריא נמי אין מביאין והא מתני דשאני תרומה שהכהנים מרדפין:

הלכתא גבירתא

פרק ו משנה א ג׳ ארצות חלוקות בדיני שביעית: א) כל א״י שהחזיקו עולי בבל. דהיינו מהירדן שבמזרח עד כזיב שבמערב א״י אסורים הספיחים וגם אסור בעבודת קרקע בשביעית. ב) וכל שהחזיקו עולי מצרים ולא עולי בבל. דהיינו מכזיב ועד הנהר לדרום. ומכזיב ועד אמנה לצפון [וה״ה גלעד וכל עבר הירדן]. שם ספיחים מותרים אבל אסור בעבודה. ג) אבל כל שלא החזיקו אלה ואלה. אבל כשיכבשם לעתיד לבא יהיה דינם כארץ ישראל. דהיינו מהנהר ואמנה לפנים לצד הים הגדול [וכ״ש כל חוץ לארץ שחוץ מד׳ גבולים שזכרנו]. אין שם דין שביעית בקרקע כלל:

משנה ב בסוריא יש דין שביעית רק מד״ס: ולהכי כל מלאכה שבתלוש של ספיחים או של פירות אילן שמותר בא״י עכ״פ מדאורייתא. כגון מדישה ובציר וסיסוק. ואילך. מותרים בפירות סוריא אפילו בד״ס. וכל מלאכה שבמחובר וספיחים ותרומת שאסור בא״י מדאורייתא. אז גם בסוריא אסור עכ״פ מד״ס [אע״ג דספיחים עצמן מותרים בח״ל ובסוריא]:

כללא דפרק ו

משנה ג בצלים של ששית שנשארו בארץ לתוך שביעית. אע״ג שירדו עליהן [גשמים וצמחו] בשביעית. אם עלין שבהן ירוקים כמראה אתרוג. מששית הן ומותרין ככל פירות ששית. אבל כשהעלין דונקעל גרין. מגדולי שביעית הן ואסורים כשאר ספיחי שביעית: אבל הבצלים עצמן נשארו בהיתירן:

משנה ד אם בשמינית כבר גדל ירק במקום שדרכו לבכר גדולו. מותר לאכול מן התוא שמוכר החשוד על השביעית. גם אם הוא ממקום שמתאחר להתבשל ותלינן לקולא. שאינו משביעית שאחר הביעור:

משנה ה אין מוציאין אפילו תרומה שכבר נטמאה. או פירות שביעית לאחר זמן הביעור מא״י לח״ל. דתרומה טמאה צריך שריפה רק בא״י. ושביעית אחר הביעור. צריך לבערו רק בא״י:

משנה ו וכ״כ תרומת ח״ל שנטמאה שם מאויר ח״ל ומספרה. אסור להכניסו לא״י להסקה שם לכהן. גזירה שמא ילך יכהן לח״ל להביאה משם ויתטמא גם הוא:

פרק ז א כלל גדול. ולדמיו שביעית. אם מכרן וקבל הדמים שלהם יש בדמיהן קדושת שביעית: יש לו ביעור. כשכלה לחיה חייב לבער: עלה לוף שוטה. אצטריך למתני לוף שוטה משום דתנן בפ' בתרא דעוקצים עלה לוף שוטה אין מטמא טומאת אוכלים סד"א ה"נ לא ניחול עלייהו קדושת שביעית קמשמע לן: הדנדנה. בערבי נענ"ע ובלע"ז (א) מינטו"א: העולשין (ב). תרי גווני עולשין הן עולשי גינה ועולשי שדה ובשאר שנים דשכיחי עולשי גינה עולשי שדה לא חשיבי אוכל ואין מטמא טומאת אוכלים והכא קמ"ל דבשביעית דאין עולשי גינה מצויין עולשי שדה חשיבי ומטמאין טומאת אוכלי' ושביעית נוהגת בהן: וכרישין (ג). כמו תרי גווני נינהו כרישי גינה וכרישי שדה וכרישי שדה

אצטריך

פרק ז א כלל גדול. לשון הרמב"ם כנגד הכלל האמור במעשרות ע"כ. והוא גמ' בר"פ כלל גדול דמסכת שבת דלהכי תני כלל גדול ולא כלל אמרו וכו' כדתנן במתני' ד מפ"ק דפאה וכן במעשרות פ"ק. משום דגדול עונשו של שביעית יותר משל מעשר דאילו שביעית איתיה בין במאכל אדם בין במאכל בהמה ואילו מעשר במאכל אדם איתא °במאכל בהמה ליתיה: *)קוצים ודרדרים. בפ"ה מה' שמטה כתב הרמב"ם הרכים ואע"פ שלשם לענין מלוגמא דרפ"ח כתבו נראה דאף לכאן מפרש כן. ולקמיה בפ"ז שכתב להך דהכא סמך על מה שכתב לעיל מיניה בפרק ה שהזכרתי: וממין הצובעין. מפרש בגמרא פ' הגוזל עצים ד' קא ע"ב אמר קרא לאכלה כמי שהנאתו וביעורו שוין. פרש"י שבשעת הנאתו כלה מן העולם ומיני צבעים כמי בשעת רתיחת היורה כלה השורש וקולט הצבע כמלא הנאתן וביעורן שוה ועיין בפירוש משנה ו: [* יש לו שביעית וכו'. עי' בפירוש הר"ב דסוף המשנה]: ולדמיהן. עיין במשנה ג ובפרק ח משנה ג: עלי הלוף וכו'. עיין במשנה ה מ"ש בס"ד:

פרק ז א כלל גדול אמרו בשביעית א). כל שהוא מאכל אדם. ב) ומאכל בהמה ג). וממין הצובעים ג). ואינו מתקיים ד) בארץ ה). יש לו שביעית ו). ולדמיו שביעית. יש לו ביעור ז) ולדמיו ביעור. ואיזה ח) זה עלה הלוף השוטה ט) ועלה הדנדנה י). העולשין יא) והכרישין יב)

והרגילה

ח"נ. א מאכל אדם ומאכל נל"ם מאוכל אדם ומאוכל: ואיזה זה בירוש' ל"ע נתלק משנה זו לשתים ורשום כאן סי' ב' וגלם ואיזה זה זה וכ"ה נל"ם: הדנדנה נל"ם הדרדנא ובירוש' ל"ו הרנדנא. וכן במ"ג: והכרישין נל"ם והכרשין:

*) ד' כתי"ע אלו מוסבים על מ"ש לק' במשנה החוחים והדרדרים. והתי"ט העתיק קוצים שכ"ה ג' הרמב"ם שם. ומפני שכ"ה בכהד"י. לכן לא שלחנו בו יד להגיה. והרגילה

מלאכת שלמה

פרק ז א כלל גדול וכו'. בשבת שם נותן טעם אמאי תני כלל גדול ובשבת ר"פ כלל גדול הארכתי ע"ש. ואעפ"כ אעתיק פה פי' הר"ש שירילי"ו ז"ל וז"ל בשבת פ' כלל גדול מפרש טעמא הא דתני הכא כלל גדול משום דגדול עונשו ממעשר דאילו קדושת שביעית דהיינו דאין עושין בפירותיה סחורה ואין מפסין דבר מדרך תשמישו ולא להפסד ולא למלוגמא איתי' בין גבי מאכל אדם בין גבי מאכל בהמה כדתנן הכא ובפרקין דלקמן למעוטי מעשר דלא נהיג אלא באוכלי אדם ומש"ה גבי מעשר תני כלל אמרו ולא תני כלל גדול. מאכל אדם ומאכל בהמה. או מאכל בהמה כדפרישית דאפי' באוכלי בהמה נהגא קדושת שביעית כדכתיב והיתה שבת הארץ לכם לאכלה וכתיב ולבהמתך וגו' הרי אוכלי אדם ואוכלי בהמה אמורי' כאן. וממין הצובעין*. או ממין הצובעין דגם במיני צביעה נהגא קדושת שביעית דילפי' לי' מלכם לכל צרכיכם דכל שצריכין אית להו קדושת שביעית. ואינו מתקיים בארץ*. אכולהו קאי אם אינו מתקיים בארץ. יש לו ביעור כשכלה לחיה מן השדה צריך לבער הפירות מן הבית ולשרפן וזמן ביעורן הוא עד שיכלה האחרון שבאותה מדינה לגליל כדיני' וליהודה כדיני' ולעבר הירדן כדיני' כדתנן לקמן בפ' הפינס ואפי' צבע בגד מקליפי כמון ואגוז שנוסרין מאכיהן כשיגיע זמן הביעור צריך לשורפו כדתנן בפ' הגוזל קמא בגד שצבעו בקליפי שביעית ידלק. ולדמיו ביעור. וזמן הדמים עד ר"ה של מוצאי שביעית כדתנן לקמן ר"מ אומר דמיהן מתבערין עד ר"ה וכן פירשו התוס' בפ"ק דנדה בשמעתא דר' אליעזר ומשום דאינו מתקיים יש לו ביעור כדמפ' טעמא בפ' בא סימן דכתיב ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהי' כל תבואתה לאכול כל זמן שחי' אוכלת מן השדה אתה מאכיל לבהמתך בבית כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך שבבית למעוטי הני דכלו להו עכ"ל ז"ל. פי' אבל בסיפא גבי עיקר הלוף וכו' דמתקיים בארץ דלא כלה לחיה מן השדה אתה מאכיל לבהמתך ממה שבבית. וכ' החכם ה"ר משה פיזנטי ז"ל כלל גדול משום דקבעי למתני עוד כלל אחר תני כלל גדול והא דתנן לקמן כלל גדול אמרו בשביעית ולא קבעי למתני עוד כלל אחר נראה משום דלא אשכחן דנקט כלל אחר משום דתנא כלל גדול אלא כלל אחד דהכי נמי אמרי' בשבת משום דקא בעי למיתני עוד כלל אחר תנא כלל גדול אבל למיתני תרי כללי אגב חד דתנא בי' גדול לא אשכחן מש"ה תני בהאיך גדול לאשמועי' דלאו אגב קמא נקטא ע"כ: עלי לוף שוטה. ולא תני לוף פקח משום דלוף

שוטה

הגה"ה ולע"ד דגרסי' הצובעין הנד"י בכב"א וכן הוא בקצת ספרים בלי וי"ו:

הגה"ה כ' ה"ר יהוסף ז"ל יש ס"א ומתקיים ונ"ל דטעות הוא דהא כל אלו שהוא מזכיר אינם מתקיימין כגון העלים ולקמן הכרשים בודאי מתקיימין ע"כ:

תפארת ישראל

יכין

פ"ז א) משום דגדול עונש שבת ושביעית להכי תנא גבייהו כלל גדול. דשבת גם בתלוש. ושביעית נוהג גם במאכל בהמה ובמין צבעים [שבת ס"ח א]. משא"כ פ"ק דפאה ופ"ק דמעשר דלא חמירי כ"כ לא נקט גדול: ב) או או: ג) דגם בצבעים נוהג שביעית. דכתיב לכם לכל צרכיכם: ד) אם אינו וכו': ה) ר"ל אם מניחו מחובר בחורף. ירקב ויכלה לחיה מהשדה ומשום חיוב ביעור נקט הכי: ו) ר"ל להיות לאכלה ולא לסחורה ולא להפסד. וכ"כ לדמיו. ר"ל במכרן באופן שרשאי למכור [כמשנה ג']. שביעית תופס דמיו. לקח בפירות בשר אלו ואלו מתבערים. לקח בבשר דגים יצא בשר ונכנסו דגים. בדגים יין. ביין שמן. אחרון אחרון נתפס. ופרי עצמו לעולם אסור: ז) לבערן אחר שכלה לחיה מהשדה: ח) במאכלי אדם: ט) אפי' שוטה שגדל בלי זריעה ולא חזי כ"כ לאכילה: י) קרויזעמינצע: יא) ענדיוויען. וי"א קירבעל וי"א וועלשע סלאטין: יב) שפאניסער לויך:

בארלעלקרויט

משנה ראשונה

פרק ז א כלל גדול. בגמ' שבת אמרי' להכי קרי ליה גדול שגדול משל מעשר. והא דאמרי' בגמ' כפ"ס דב"ק זה כלל גדול בדין המוע"ה. התם נמי גדול מיקרי כדמפרש התם אפי' ניזק אומר גדי ומזיק אומר טלה א"נ אפי' רוב מסייע לניזק. וכתבו התוס' בשבת דמתני' דלקמן דתני עוד כלל אחר ולא תני גדול דה"ק עוד כלל גדול אחר אמרו ואריכא קאי: **כל שהוא מאכל אדם**. הכא לא קתני כל המיוחד למאכל אדם כדקתני לקמן רפ"ה דהכא אתי לאתויי אפי' אינו מיוחד אלא שנאכל ע"י הדחק שביעית נוהגת בו. והיינו כל שהוא מאכל אדם אפי' אינו מיוחד דלא גרע ממאכל בהמה וכדמפרש ואזיל איזהו זה עלה הלוף השוטה וכו' דכל הני לא הוו אוכל גמור אלא ע"י הדחק כמ"ש הר"ש וקצת קשה דחשיב במיני צבעים ספים וקולה מאי איריא משום צבעים תיפוק ליה שהוא מאכל אדם ע"י הדחק כמ"ש הר"ב ריש מעשרות. וי"ל דנ"מ אם נתקלקל ונפסד עד שאינו ראוי כלל למאכל מ"מ כיון שראוי לצבע יש לו שביעית: **וממין הצובעין**. בגמ'

מייתי

(א) מינצע. אין קרויט. (ב) אנדיבי קרויט. (ג) לויך. עי' פ"א מ"ב דכלאים.

ציונים

א כלל גדול. שבת סח. מיי' פ"ז מהל' שמטה ויובל הי"ג: ולדמיו ביעור. שם ה"ו: עלה הלוף נדה נא:

תוספות חדשים

משנה א [בר"ב ד"ה] העולשין כו' ומטמאין טומאת אוכלין עכ"ל. צ"ע היאך מוכח מהכא דמטמא הא עלה לוף שוטה יש לה שביעית אף שאינו מטמא כמ"ש הר"ב לעיל וגם בירושל' והר"ש משמע דאחר הקנת רבי אינו מטמא ואין שביעית נוהגת אלא אם כן חשב עליהם לאכילה ע"ש: [תוי"ט ד"ה] קוצים כו' סמך על מה שכתב לעיל עכ"ל. ואינו מוכרח דשם

הולך

חידושי מהרי"ח

משנה א [בר"ב ד"ה] עלה לוף שוטה איצטריך למיתני כו' משום דתנן בפ"ג דעוקצין כו' אין מטמא טומאת אוכלין סד"א כו' קמ"ל עכ"ל. ומסיים שם עד שימתקו וכן הוא בר"ש וא"כ לא יקשה לך מן העולשין מה שכתב הרע"ב ועיין בהר"ש כי כאן קצרה היריעה:

תוספות רע"ק

פ"ז משנה א [אות ל] בתוי"ט ד"ה **כלל** גדול. במאכל בהמה ליתא) ובשבת רפ"ז תני נ"כ כלל גדול דגדול עונשו של שבת משל שביעית דשבת איתא בין בתלוש בין במחובר ושביעית במחובר איתא בתלוש ליתא:

תוס' אנשי שם

פ"ז א בר"ב ד"ה עלה כו' לוף שוטה כו'. א"ס לכאורה משמע דר"ל דלכך נקט לוף שוטה ולא נקט לוף פקח לרבותא. וכ"מ בהר"ש בהדיא והוא תמוה דלעיל פ"ה מ"ג משמע בהר"ש דלוף פקח אפילו העקר שלו אינו מתקיים בארץ ומסתמא י"ל ביעור ולפ"ז כפשוטו ניחא דנקט לוף שוטה משום דבמ"ב תנא דהעיקר שלו אין לו ביעור דהתם דוקא שוטה תנא הכא דהעלה שלו י"ל ביעור. וע' בס"א שם שכתב בהפך דבלוף פקח אפילו העלין שלו מתקיימין וא"ל ביעור וכן משמע לכאורה בר"ש כאן במ"ב. וצ"ע. מיהו דברי הר"ב יש לפרש שר"ל למה צריך התנא לפרוט כל המינים ואינו מסתפק בהכלל שנתן ואינו מתקיים בארץ וע"ז משני דלוף שוטה אצטריך ליה כו' כמו שמפרש גם בעולשין וכרישין. והר"ש סיים וכן רגילה וכן החלב כולם מאכל אדם ע"י הדחק הן דהתם תליר לבהמה כדכתיב מלמית תליר לבהמה ע"כ ומסתמא כנ"ל גם בעלה הדנדנה וכ"כ במאכל בהמה ובצובעין נקט הני דלא הוו כ"כ לבהמה ולצבע וכ"ש שאר מאכלי אדם ובהמה וצבע אם אינו מתקיים: בא"ד **אין** מטמא כו'. המעיין יראה שיש בטעות וחסרון בכיכר דשם במס' עוקצין איתא עלה לוף השוטה אין מטמא טומאת אוכלין עד שימתקו. דמשמע דכי נמתקו מטמאין טומאת אוכלין. ובירושל' במסכתינו איתא. הוון בעי מימר דהא דתנן עלה לוף השוטה היינו משימתקו כהאי דעוקצין הנ"ל ודחו מטעם דאין לך דבר שבסופו הוא נוהג בו קדושת שביעית ובתחלה לא יהא נוהג. והלכך הואיל ובסוף ודאי נוהג נוהג בה אף בתחלה. וזה דוקא בעלה לוף השוטה דבסוף מטמאה טו"א וא"כ בודאי נוהג בה שביעית ולכך אף בתחלה נוהג בה שביעית. אבל עולשי שדה שכתב הר"ב לק' דלעולם אינן מטמאין טו"א אי ס"ד אף בשביעית דלא שכיח עולשי גנה אפ"ה עולשי שדה אינן מטמאין טו"א אמאי נוהג בה שביעית ע"כ הכריח הר"ב התם שפיר דבשביעית גם עולשי שדה מטמאין טו"א. (מס"א): הו"ח ד"ה בר"ב ד"ה **העולשין** כו' וגם בירוש' כו'. א"ה ע' בהר"ש דמפ' הירושל' דס"ק דקודם שהתיר רבי להביא ירק מחו"ל פשיטא דבשביעית חשיבי עולשי שדה ומטמאין טו"א וי"ל שביעית אלא הא קמ"ל דאפילו לאחר שהתיר רבי דס"ת דאז אפילו בשביעית לא חשיבי עולשי שדה כיון שיש להם ירק הרבה קמ"ל דאפ"ה חשיבי. ומשמע דר"ל דחשיבי ומטמאין

טומ"א

והרגילה יג) ונץ החלב יד) . ומאכל בהמה החוחים טו) והדרדרים טז) . וממין הצובעים ספיחי איסטיס יז) וקוצה יח) . יש להם שביעית ולדמיהן שביעית . יש להם ביעור . ולדמיהן ביעור : **ב** ועוד כלל אחר אמרו . כל שאינו מאכל אדם ב) ומאכל בהמה . ב) וממין הצובעין . ומתקיים בארץ יט) . יש לו שביעית . ולדמיו שביעית כ) . אין לו ביעור . ואין לדמיו ביעור כה) . אי זהו עקר הלוף השוטה . ועקר הדנדנה . והערקבנין כא) . והחלבצין כב) . והבוכריה כג) .

וממין

אצטריך לאשמועינן: הרגילה. הם חלגלוגות ובלע"ז (א) בירדולגי"ש ונץ החלב. פרחים לבנים כחלב. פ"א עשב הוא כשחותך יוצא ממנו חלב: החוחים והדרדרים. מיני קוצים הן: אסטיס (ב). הוא שצובעין בו כמין תכלת וקורים לו בערבי ני"ל וקוצרים אותו והוא צומח ודומה לספיח לכך קורהו התנא ספיחי אסטיס: וקוצה. מין ממיני הצבעים וי"א שהוא אלענפו"ר בערבי: יש להן שביעית. קדושת שביעית נוהגת בהן שלא להפסידם ושלא לעשות בהם סחורה: ויש להם ביעור. כשיגיע זמן הביעור צריך לבערם ולקמן בפרק מפורשים דיני הביעור: **ב** עקר. שרש: ערקבלין. רבותי מפרשים עשב הגדל אצל הדקל ועולה ונכרך סביבות הדקל. ואני שמעתי שהוא עשב שעלין שלו דומות לעקרב: והחלבצין. השרשים של נץ חלב האמור למעלה: הבכריה.

קורין

[*והרגילה. כתב הר"ב הם חלגלוגות ועיין מה שכתבתי במשנה ב פ"ג דעוקצין]: ספיחי אסטיס. עיין מ"ש במשנה ד פ"ק דפאה ובמשנה ה פ"ב דכלאים: יש להם שביעית וכו'. במשנה ב דפ' כלל גדול דשבת דקתני רישא ארבעים אבות מלאכות חסר אחת וקא חשיב לכולהו והדר אמר אלו מ' כו'. מפרש בגמ' לאפוקי וכו'. ולפ"ז ה"נ לא לחנם נקט תו יש להם וכו' בסיפא. אבל לא אתפרש בגמרא. ועיין לקמן ובמשנה ו פ"ק דתרומות מ"ש בשם הרמב"ם: **ב** כל שאינו מאכל אדם וכו'. הואיל ואינו לעלים יש להן וכו' כ"כ הרמב"ם בחיבורו פ"ז ומפרש דומתקיים בארץ לא קאי אלא אמין הצובעים אבל שאינו מאכל אדם ובהמה אע"פ שאינו מתקיים בארץ אין להם ביעור כו' ומסתברא שהכריחו לכך שידע בטיב עיקר הלוף ודומיו השנויים במשנתנו

שאינם

ח"נ. והרגילה נד"ם והרגלא וניוס' הרגילא. אספים נל"א אספים. וקוצה נד"ם וקוצא. **ב** ועוד ניוס' עוד וכאן מתחיל מ"ב. שאינו מאכל אדם ומאכל ניוס' שהוא מאוכל אדם ומאוכל וכ"ה נד"ם: ואין לדמיו ניוס' ולא לדמיו. וכן בכל הפרק וכ"ה נד"ם. אי זהו ניוס' איזה זה וכאן מתחיל משנה ד' וכ"ה נד"ם. והערקבנין נד"ם הערקבנין וניוס' הערקבלין ונד"מ והעקרבנין. והבוכריה בכל הד' והבוכריא ונד"ם הבובריא.

(א) מארבעל קרוים. עי' בתוי"ט מ"ב פ"ג דעוקצין. (ב) אינדיג. עי' פ"ב מ"ה דכלאים

מלאכת שלמה

סוסה אינו מתקיים שנאכל בימות החורף ומשמע בעוקצין דמרים הם מאוד ולא מימשו טומאת אוכלין עד שיכבשום ביין או בחומץ כדתנן התם בפ' בתרא. עולשין מר הוא כך מצאתי כתוב וכתב הר"ש שירילי"ו ז"ל דבירוש' מפרש אי נחית עלייהו שביעית בלא מתיקה או לא: נץ חלב. הרמב"ם ז"ל פי' כאן מקדונס עשב ידוע אצל הרופאים ולקמן פ"ח פי' שהוא מחליב: וממין הצובעין. פי' רש"י ז"ל. יש להם שביעית שאין עושין סחורה בהם ואסור לנטוע בהן דהיינו סחורה אבל קודם זמן הביעור מותרין הן להסיקן קודם זמן הביעור דהיינו דומיא דלאכילה ע"כ והתם בגמ' מפ' טעמא דיש במיני צבעים קדושת שביעית משום דבשעת רתיחת היורה כלה השרש וקולט הצבע נמצא דהנאתן וביעורן שוה. פ"א צבע הנאתם וביעורם שוה דהנאתם כשצובעין ולא הוא כלה ומתבער הצבע מיום אל יום הילכך חיילא עלייהו קדושת שביעית אבל עצים עיקר הנאתם דהיינו כשנעשים גחלים להסיק בהן תנור לאפות אחר ביעורם הוא ואע"ג דאיכא עצים שמאירים כנר אבוקה והנאתן וביעורן שוה מ"מ סתם עצים להסקה קיימי ואף עצים דמשחן כך הכריחו התוס' לפי' רש"י ז"ל. וכתב בס' יראים סימן קפ"ו וממין הצובעין פי' ולא עפר שצובעין בו שעפר שצובעין בו אין בו קדושת שביעית כדאמרי' בע"ז כל שיש לו עיקר יש לו שביעית שאין לו עיקר אין לו שביעית ע"כ: ספיחי אסטים וקוצה. תני ספיחי לפי שאין דרך ללוקטן בשנה שמזרעין אלא לסוף ד' או ה' שנים שהשרשים מתפשטין בארץ ומשביחין ושרש שלהן עיקר ולכך אלו מלבד קדושת שביעי' יש להן ביעור ולדמיהם ביעור כן פי' רש"י ז"ל בפ' כלל גדול. ופי' התוס' ז"ל שם פ' הגוזל קמא ולדמיהן ביעור כגון שלקטן מתחילה לאכילה דיכול למוכרן ויש לשניהם ביעור להן ולדמיהן דפרי עצמו לעולם אסור כדנפקא לן מקדש תהי' לכם ע"כ. וצ"ע אמאי הדר תנא יש להם שביעית וכו' דבשלמא בסיפא שייך למימר דמשום מילתא דר"מ הדר תנא לה ושמא לחזוק הענין וכמו שכתבתי בכיוצא בזה פ"ק דתרומות סי' ו' בשם הרמב"ם ז"ל וע' תוי"ט: **ב** ועוד כלל אחר אמרו כל שהוא וכו'. גרסי' אבל מתוך פי' הרמב"ם ז"ל נראה שהוא גורס כל שאינו וכן ג"כ שם בחבורו פ"ז: ומתקיים בארץ. פי' מהרי"ק ז"ל שם בפ"ז דרבינו מפ' שמה ששנינו בבבא שנית ומתקיים לא קאי אלא למין הצובעין כגון הפואה והרכפא אבל שאר דברים שאינם מאכל אדם ולא מאכל בהמה כגון עיקר הלוף השוטה ועיקר הדנדנה והעקרבנין בין שהן מתקיימין בין שאינם מתקיימין אין להם ביעור ולא לדמיהן ביעור עוד כתב שם בשם הר"י קורקוס ז"ל שה"ר שמשון והתוס' והראב"ד והרא"ש ז"ל כולם גורסים ועוד כלל אחר אמרו כל שהוא מאכל אדם ומאכל בהמה וממין הצובעין ומתקיים בארץ וכו' ע"כ: עיקר לוף השוטה. כתב ה"ר שמשון ז"ל מדקתני לוף שוטה ברישא ובסיפא ולא קתני לוף סתם משמע דתלוש עיקרו (אם יש טעות. ק"ל) מלוף ובירוש' תני ביה תלת מילין עלין שלו יש להן שביעית ולדמיהן שביעית יש להם ביעור ולדמיהן ביעור עיקר שלו אין לו ולא לדמיו שביעית ואין לו ולא לדמיו ביעור. פקח שלו יש להם שביעית ולדמיהם שביעית אין להם ביעור ולא לדמיהם ביעור ולא נתברר אי בלוף פקח איירי אי בשאר דברים ולכאורה בהא דאיירי בהא שמעתתא ובכל ענין קשה אמאי לא תני פקח שלו בהדי הנך דאין להן ביעור ע"כ. אבל הר"ש שירילי"ו ז"ל נראה דגריס הורד תני בי' תלת מלין וכו' ובמקום פקח שלו הוה גריס פיקא שלו שכן פי' פיקא שלו יש לורד למטה מעליו כמין פיקה עגולה ע"כ אבל ה"ר שמשון ז"ל נראה דלא הוה גריס ברישא הורד תני בי' תלת וכו' כמו שהוא בירוש' בדפוס: והערקבנין.

תפארת ישראל

יכין

יג) בארנעלקרויט: יד) וואלפסמילכקרויט. ונקט הנך לרבותא. אף דלא חזו כ"כ לאכילה. וכ"כ במאכל בהמה. ובצובעין. נקט הנך דלא חזו כ"כ לבהמה ולצבע וכ"ש שאר מאכלי אדם או בהמה או צבע אם אינו מתקיים. וכולהו מיירי שגדלו במקום שאין דרך לזרוע. דאל"כ אפילו ספיחים אסורים כלקמן [פ"ט מ"א]: טו) דערנער: טז) דיסטעלן. דחזו רק לגמלים: יז) וויידעקרויט שנעשה ממנו אינדיג. וצ"ל דנקט ספיחים לרבותא אף שאין צובעין יפה [ועי' רש"י ב"ק דק"א ע"ב]: יח) מין צבע: יט) ר"ל או דחזי למאכל אדם וכו' רק שמתקיים ואינו כלה לחיה בחורף. מש"ה אין לו ביעור ויש גרסא אחרת כל שהוא מאכל אדם וכו'. ולפי הך גי'. אך מתקיים בארץ דקא מסיים תנא. אכולהו ג' קאי: כ) דמדלא חזו להסקה רק לשאר צורך אדם. כגון לרפואה ומלוגמא וכדומה אין דינן כעצים סי' כ"ו: כא) מין עשב: כב) האזענקאהל: כג) ווילדע קירבים וכולן מתקיימין בארץ. ואינן כלין בחורף לחיה בשדה. מיהו באינו מאכל אדם ומאכל וכו' וגם אינו מתקיים לא הביא דוגמא להן. משום דרבים הם. ואם אעפ"כ

יחדם

משנה ראשונה

מייתי להו דדומיא דאכילה נינהו שהנאתן בשעת ביעורו כמ"ש תוי"ט. ונראה הא דהנאתן אחר ביעורן קיל טפי כדאמרי' בעלמא דמיקלי קלי איסורא קיל טפי דבשעת הנאה אין האיסור בעולם וכ"מ בתוס' דב"ק. אבל אם הנאתן קודם ביעורן כ"ש דנוהג בהן שביעית כדפי' לקמן מ"ו. ופירות שביעית שראויין לאכילה מותר לצבוע בהן וכן להדליק בהן את הנר שהנאתן וביעורן שוה אבל אסור ליתן לדבר שהנאתן אחר ביעורן כמו מסרה וכבוסה כדאיתא בפ' לולב הגזול ד' מ'. והטעם כיון שאין הנאה בשעת הביעור הוי כמפסיד: **ב** כל שהוא ראוי. כך גירסת הראב"ד ולפי גירסא זו אין חילוק בין הני דרישא להני

דמתני'

ציונים

וממין הצובעין. ב"ק קא:

ב ועוד כלל. מיי' שם ה"ד:

עיקר הלוף נדה נא:

תוספות חדשים

הוצרך לפרש הרבים משום דקתני שאינו מיוחד למאכל אדם דמשמע אבל לפעמים מקרי שאדם אוכל אותם כ"כ הר"ש בפירושו שם דמה שאינו מיוחד לאדם לאכלה מותר למלוגמא וע"כ צ"ל קוצים הרבים אבל כאן מיירי שאינו מאכל אדם כלל אלא מאכל בהמה וא"צ ברבים דוקא. הר"ז. וע' כלאים סוף פרק ה': [תוי"ט ד"ה יש להן שביעית כו' לפ"ז כו' לא לחנם כו' עכ"ל וה"נ י"ל לאפוקי דאי' בגמ' בב"ק

דף

חדושי מהרי"ח

משנה ב [במשנה] ועוד כלל אחר אמרו כל שאינו מאכל אדם ומאכל בהמה וממין הצובעין ומתקיים בארץ כו'. לפי פי' הרמב"ם בפי' המשנה

שלו

תוס' אנשי שם

טו"ת וי"ל שביעית וצ"ע על התו"ח שהעיד ההפך: בר"ב ד"ה וי"ל ביעור כו'. ולק' בפנים צ"ל בפ' הפיגם: **ב** תוי"ט ד"ה כל כו' אלא אמין הצובעים כו'. משמע מפי' דלא שנה התנא חלוק דמתקיים בארץ א"ל ביעור אלא במין הצובעין דמאכל אדם ובהמה אף המתקיים י"ל ביעור. ומה דהתנה ברישא מתני' הקודמת ואינו מתקיים נ"ל דלא קאי אלא אמין הצובעין דסמיך ליה. וצ"ע דמנ"ל להנא הא. דאדרבה הא עיקר דבר זה ילפינן מקרא דולבהמתך ולחיה כו' כלה כו' משמע דבמאכל בהמה איירי. אבל מל' הר"מ שכ' ושאמר בזו ההלכה וממין הצובעין (כוונתו להבעי בסיפא) אינו מפרש כו' אבל הוא האמת הדבר כו'. וכן לק' והזר והאל כו' משמע שלא היה גורס ברישא ומתקיים בארץ כמ"ש הרש"ש בהגהותיו. ולפ"ז מתני' דנקט דין מתקיים במין הצובעים בחד מינייהו נקט וה"ה לאינך אם הוא מאכל אדם ובהמה ומתקיים בארץ דינו כפואה ורכפא די"ל שביעית וא"ל ביעור. אבל מה שאינו לא מאכל אדם ולא בהמה ולא צבע אע"פ שאינו מתקיים בארץ י"ל שביעית וא"ל ביעור. ולפ"ז א"ש שיש ב' כללים לביעור. אבל להגרסא האחרת שהיא גם גי' הר"ש אין במשנתינו אלא דין א' שאם אינו מתקיים בארץ י"ל בעור ואם מתקיים בארץ א"ל ביעור. ועיקר הלוף כו' עד הבוכריא הם מאכלי אדם ובהמה המתקיימין בארץ. וצ"ל לפ"ז שב' הכללים הם. א' בשביעית שאם אינו ראוי לא' מאלו כגון עצים גם שביעית א"ל. ב' בביעור שאם מתקיים בארץ א"ל ביעור. וצ"ע דהא בבאור הענין מה הוא הלוף והדנדנה אין מחלוקת בין הר"ש והר"מ ולדעת הר"מ המה דברים שאינם ראויים לא למאכל אדם ולא למאכל בהמה ואינן

מתקיימין

קורין לו בערבי כנג"ר: **הפואה**. בערבי פו"ה ובלע"ז (א) *)זרויי"א: **הרכפה**. שרשים שתחת הקרקע ושולקין אותן ושותין מימיהן ומי שיש לו תולעים בבטנו ימיתם: **אין להם ביעור**. לפי שמתקיימים בארץ ולא כלה לחיה מן השדה לפיכך א"צ לבערו מן הבית: **דמיהם מתבערים עד ר"ה**. ה"ק דמיהם צריך שיתבערו מן העולם קודם ר"ה של שמינית וה"ה דהוי מצי למתני מתבערים אחר ר"ה שאם ישנן לאותן דמים בעולם אחר ר"ה של שמינית חייב לבערם בקדושת שביעית: **ק"ו לדמיהן**. ור"מ סבר מחמיר אני בדמיהן יותר מבהן עצמן דפרי עצמו מינכר ולא אתי למיעבד ביה סחורה אבל דמים לא מנכרי ואתי למיעבד בהו סחורה ואין הלכה כר"מ: **ג והנץ שלו**. פרח שעל הפטמא: **וקליפי אגוזים**. כל

הני

(א) ראטהיג קראפ. *) כד"ו רויי"א.

וממין הצובעים. הפואה. והרכפא (כד). **יש להם שביעית. ולדמיהן שביעית. אין להם ביעור. ולא לדמיהן ביעור** (כה). **ר' מאיר אומר דמיהם מתבערין עד ראש השנה** (כו). **אמרו לו להן אין ביעור קל וחומר לדמיהן: ג קליפי רמון** (כז) **והנץ שלו. קליפי אגוזים** (כח)

והגלעינין

ח"נ. וממין הצובעים נכ"פ ובמין ובירושלמי וממין. והרכפא נכ"מ והארכפה. רמ"א ביעו' כפוס כאן פי' ה' ויש בפרק זה י' משניות.

שאינם מתקיימים בארץ. וכ"א כל שהוא מאכל אדם וכו'. וכן העתיקו התוס' בר"פ כלל גדול דשבת [דף סח]. ולגי' זו מתקיים בארץ אכולהו קאי וכן איתא במס' נדה בפרק בא סימן דף נא ע"ב. עיקר הלוף וכו' לא כלו להו. וכתב הכ"מ בשם הר"י קורקוס ז"ל דלהרמב"ם גרסינן התם הפואה והרכפה כו' לא כלו להו והשתא אין צורך לסברא שכתבתי: **יש להם שביעית כו' ר' מאיר אומר כו'**. הכא איכא למימר דמשום פלוגתא דרבי מאיר הדר תני יש להן וכו' ולדמיהן וכו'. דעלה קאי שפיר טפי רבי מאיר אומר דמיהן וכו'. ואי הכי איכא נמי למימר דלעיל איידי דסיפא תני נמי יש להן וכו': **ג קליפי רימון וכו'. יש להן שביעית וכו'**. ולענין ביעור כתב הרמב"ם בפ"ז דאין להם ביעור ולא לדמיהן והכ"מ יהיב טעמא

דלהסקה

מלאכת שלמה

פי' רבינו האי ז"ל צמח עבה מאוד ויש בו כמו ראשי סומין: **והרכפא**. פי' הרמב"ם ז"ל רכפא נקרא בקס ובלעז ברזיל. כתב הר"ש סירילי"ו ז"ל ובירוש' בעי גבי עקרבנין ובוכריא דלא תני בהו עיקר בעלין שלהן יש ביעור או אין ביעור והתם נפ' לה: **ר' מאיר אומר וכו'. אמרו לו להן אין ביעור ק"ו וכו'**. ירושלמי תני אמר להן ר"מ מחמיר אני בדמים מן העיקר שהשמן של שביעית מדליקין בו מכרו ולקח בו שמן אין מדליקין בו וטעמא משום דשמן או פרי עצמו מינכר ולא אתי לעשות בו סחורה אבל דמים דחליפין הן לא מנכרי ואתי למעבד בהן סחורה וס"ל לר"מ דכיון דמילתא חומרא בדמים נחמיר עלייהו נמי דאע"ג דדבר שמתקיים לית ליה ביעור דמיו אית להו ביעור: **ג קליפי רמון וכו'**. בירוש' בעי יש להן ביעור או אין להן

ביעור

יכין תפארת ישראל יכין

יחדם למאכל אדם. מחשבתו עשוה להן אוכל [כדלקמן פ"ח מ"א] ועי' ראב"ד [פ"ז משמיטה הי"ד]: כד) מיני עשבים לצבע שמתקיימין בארץ: כה) ר"ל אינו חייב לבער דמים שקבל. מדאינו כלה לחיה: כו) ר"ל חייב לבערן קודם ר"ה של ח'. דאז זמן ביעור של אלו. וכ"ש שחייב לבערן אחר ר"ה. וטעמיה משום דדמים לא מינכרי. ואתו לאחלופי בשאר דמי שביעית: כז) גראנאטאפפעל. והנץ הוא כעין פרח שבראשו: כח) כל

הנך

משנה ראשונה

דמתני' לעיל אלא דהכי דלעיל אין מתקיימין ויש להן ביעור. והכא משום שמתקיימין אין להן ביעור. אבל יש לתמוה לפ"ז דקתני ועוד כלל אחר אמרו ומאי קרי ליה כלל אחר הא הייט כללא קמא דקתני לעיל כשאינו מתקיים יש לו ביעור ומינה שמעינן שאם מתקיים אין לו ביעור ואדרבה לא הוה צריך למיתני הך סיפא דמרישא הוה שמעי' לה שדין הביעור תלוי במתקיים או אינו מתקיים אלא אורחי' דתנא בכל דוכתא למיתני דבר וחילופו ומ"מ אין זה כלל אחר. וכ"ל שמתוך זה הוכרח הרמב"ם גירסא אחרת כל שאינו מאכל אדם כו' וכן העתיקו התוס' דשבת ר"פ כלל גדול. ותוי"ט כתב בשם שגורסין כל שהוא וכ"כ הר"י קורקס וספרים שלפנינו אינו כן ולפי גירסא זו הכי פירושא כל שאינו מאכל אדם ולא מאכל בהמה ולא מין נצבע לעולם אין לו ביעור אפי' אינו מתקיים בארץ. והא דקתני ומתקיים בארץ או מתקיים קאמר. דבין שאינו מאכל אדם ובהמה ולא מין נצבע אין לו ביעור אפי' אינו מתקיים. ובין שהוא מתקיים אפי' הוא מאכל אדם נמי אין לו ביעור. והשתא ניחא דקרי ליה כלל אחר דמלתא אחריתא אתי למימר דיש נך שאין מתקיים ואעפ"כ אין לו ביעור והיינו כשאינו מאכל אדם ובהמה ולא מין נצבע ותני נמי המתקיים בארץ ג"כ אין לו ביעור כדשמעי' נמי מכללא דלעיל. אלא דלפ"ז הא דמסיק תנא דמתני' לפרש ואיזה זה עיקר הלוף וכו' לא ידעינן אהי קאי אי אתי לפרושי מה שאינו מאכל אדם ובהמה ולא מין נצבע או לפרושי שאלו המתקיימין בארץ. ופשטא דמלתא משמע דהמתקיים אתי לפרושי כדקתני ובמין הצובעין הפואה כו' דהא ודאי משום שמתקיים בארץ אין לו ביעור דאל"כ יש לו ביעור דהא מין נצבע הוא. וממילא דעיקר הלוף וחבריו נמי אתי למימר דמשום שמתקיימין אין להן ביעור. אבל הם ראוין למאכל. ומ"מ אינו מיושב שלא פירש לנו המתני' בעיקר הלוף וחבריו אי מאכל אדם הן ואי מאכל בהמה. ואמאי שבק אורחי' דמתני' דלעיל דהתם תני מאכל אדם לחוד ומאכל בהמה לחוד והכא לא תני ודוחק לומר דלא אשכח מתקיימין בארץ אלא אלו דפשיטא דאיכא טובא. ולכך נ"ל דתנא דמתני' תרווייהו אתי לפרושי ועיקר הלוף וחבריו הוא פי' לכלל שאמר מה שאינו ראוי כלל לא למאכל ולא לנצבע והיינו דלא תני בה מאכל אדם או מאכל בהמה שהכי אינו לא זה ולא זה. והדר אמר במין הצובעין הפואה הואיל וראוי לצבע הלכך פטור דידהו מן הביעור משום שמתקיימין בארץ ומינה שמעינן דכ"ש מה שהוא מין מאכל שאינו פטור מן הביעור אא"כ כשהוא מתקיים בארץ. ואין חילוק בדין זה בין מין מאכל למין נצבע ובין זה ובין זה כשמתקיימין בארץ אין להן ביעור ואם אין מתקיימין יש להן ביעור. אלא אם אינו לא מאכל ולא נצבע לעולם אין להם ביעור. זו היא שטת הרמב"ם וכן נראה מדברי הר"י קורקס ז"ל. ומה שהקשה הראב"ד שאם אינו מאכל אדם ולא מאכל בהמה הא תנן לקמן רפ"ח דתלי במחשבה לענין שביעית ולענין ביעור לא נתפרש שם ע"כ. כבר הוכחנו לקמן רפ"ח דאדרבה מתני' דהתם דייקא כהרמב"ם דקתני התם חשב עליו לעצים הרי הוא כעצים. הא כל שאינו לעצים יש לו שביעית וריפא דקתני חשב עליו למאכל לאו לענין שביעית אמר אלא לענין תומרי אדם וחומרי בהמה וזה מוכרח שם. וכן מיישב הכ"מ אלא שכ"כ בלא ראיה ולקמן רפ"ח כתבנו ראיה לזה: **דמיהן מתבערין** עד ר"ה. הלשון קשה מה ענין ר"ה לכאן וה"ל למימר דמיהן יש להן ביעור ותו לא כלישנא דת"ק. והר"ש כתב עפי הוי ניחא אי הוי תני מתבערין אחר ר"ה ע"כ והר"ב מפרש דה"ה אחר ר"ה. וכ"ז אינו מתיישב וה"ל למיתני יש להן ביעור. ולמאי דמפרש בסמוך טעמא דר"מ דמחמיר בדמיהן דלא מינכרי ואתי למיעבד בהו סחורה ע"כ. ולפ"ז ביעור דר"מ אינו עיקר ביעור של שביעית דהתם הביעור בזמן הביעור שהוא בשנה השמינית כדלקמן פ"ט מ"ח. וביעור זה מדרבנן הוא משום גזרה דלא ליתי לידי סחורה וצריך לבערן מיד והיינו דקתני עד ר"ה שאינו ממתין עד זמן הביעור שהוא אחר ר"ה אלא אפי' קודם ר"ה צריך לבער. ומ"מ עפי הוי ניחא אי הוי תני מתבערין מיד. ולכאורה משמע לפי הטעם דדמיהן לא מינכרי ואתי למיעבד בהו סחורה. דזה לא שייך אלא בדמים ממש אבל החליף יין בשמן מותר לקיים השמן וכן בשאר סחורה. אבל מתוספתא שהביא הר"ש אין נראה כן ומתני' גופה נמי משמע כמו בתוספתא מדקתני דמיהן מתבערין דלמה להו ביעור וה"ל למימר מחייבין אותו ליקח בהן מאכל לאוכלן בקדושת שביעית. אלא ש"מ דכל חילוף אסור: **ג קליפי רמון כו' קליפי אגוזים**. פי' הר"ב כל הני צובעין בהן ע"כ. והכי תנינן להו פ"ט דשבת שצובעין בהן. ולפ"ז ת"ש הרמב"ם שאין להן ביעור לא שייך טעם הכ"מ משום דלהסקה קיימי דדוקא בגרעינין להסקה קיימי אבל הני לצבעים ניהו ואפשר דס"ל להרמב"ם שמתקיימין בארץ. ויותר נראה דהרמב"ם לטעמיה דס"ל אפי' אינו מאכל אדם ובהמה יש בו קדושת שביעית הואיל ואינו לעצים כדפי' במתני' דלעיל. ולפ"ז מאי קמ"ל מתני' הכא דמיני לצבעים יש להן שביעית פשיטא. אלא לדיוקא אתי דשביעית יש להן ולא

ביעור

מיד מאכר חייב לבער דמיהן ולפ"ז יש שמבער היום ויש לאחר עד ר"ה. ואפשר דקמ"ל נמי שאם לא מכרם בשביעית שאינו חייב לבער דמיהן ואע"פ שהם של פירות שביעית כיון שאין עיקר חיוב בעורייהו לדידיה אלא משום גזירה כמ"ש הר"ב. ע"כ: במשנה **אמרו לו**. אין להקשות היינו ת"ק דלא אתי אלא לפרושי טעמא דמלתייהו דרישא ודומה למ"ש התוס' כפט"ו דיבמות ע"ש. (ש"ל): בר"ב סד"ה **ק"ו** כו' ואין הלכה כר"מ. כ"כ הר"מ בפי' אבל בחבורו כ' ואם היה מתקיים בארץ כו' אין להם ביעור ולא לדמיהן שהרי מתקיים בארץ אלא נהנין וזונין בו עד ר"ה. וע"ש בהשגה הראב"ד ובכ"מ. ונ"ל דחזר בו ופסק כר"מ משום דקי"ל הלכה כר"מ בגזרותיו ויש שם ע"ש קל וכנ"ל אין להם ביעור אלא לדמיהן שהרי מתקיים בארץ אלא נהנין וזונין בו או בדמיו עד ר"ה. ור"ל נהנין בו לעולם ובדמיו עד ר"ה.(ש"ל ופאה"ש): **ג** בר"ב ד"ה **והנץ** שלו. פרח כו'. אינרא שכ"כ הר"ש בשם י"מ אבל אח"כ דחה פי' זה דלא קאי בגמ' ע"ש. ומבואר הוא בברכות דנן ברמון כקפרס באביונות שהיא קליפה ע"ג הקליפה ע"ש בפרש"י. ועפי תמוה לי דהר"ב גופיה בפכ"ד דמכלתין גבי וכותים משיאים פי' כפי' הגמ' ומש"ה הבה: היה נ"ל דס"ל להר"ב דתרווייהו מקרי נץ ומש"ה פריך התם שפיר מהא דנן אהכיא דקפרס כיון דגם זה בכלל נץ אלא דגבי זיתים ע"כ לפרש בקליפה

ציונים

רמ"א. תוס' נדה נ:

ג קליפי רימון. תוי"ט שם הפ"ו:

תוספות חדשים

דף ק"א דמייתי התוי"ט בד"ה וממין הצובעין תנן ספיחי אסטים אלמא עלים יש בהן קדושת שביעית ומינהו עלי קנים ועלי כו' לעלים אין בהם קדושת שביעית פירש"י והני ספיחים ען בעלמא ומבני א"ק לאכלה מי שהנאתו כו' יצא עלים שאין הנאתו וביעורו שוה דהנאתו הוא לאחר הסקה שנעשה גחלים והיינו דתנן יש להם שביעית למעוטי עלים דלא נדמה הותן לספיחי אסטים דג"כ ען וק"ל. (ש"ל): משנה ב [תוי"ט ד"ה] כל כו' וכן העתיקו התוס' כו' עכ"ל. א"ה באמת כן הוא בשס"ן הישנים אבל בשס"ן המחודשים דפוס פ"ס דמיין וד"א הגירסא בתוס' שאינו מאכל אדם ע"ש:

חידושי מהרי"ח

שלו ע"ש צ"ל כך הפי' כל שאינו מאכל אדם ומאכל בהמה ועל זה פי' הן שהוא מתקיים בארץ הן שאינו מתקיים ואח"כ התחיל ענין בפני עצמו וממין הצובעין פי' שהוא מן שצובעין בו ומתקיים בארץ כו' ופשוט שהכריחו של הרמב"ם דאי אפשר לומר

תוס' אנשי שם

מתקיימין בארץ ולהר"ש הוא לספק שראויין למאכל אדם ובהמה ומתקיימין בארץ. וא"כ חולקים במציאות ואולי גם להר"ש אינן ראוין למאכל אדם ממש אלא לרפואה וכדומה. אלא שלדעתו ז"ל הם נכללין בכלל מאכל אדם ובהמה וחולקין בסברא אם קיומן בארץ מקרי קיום.ול"ע: בר"ב ד"ה **דמיהן** כו' שיתבערו מן העולם כו'. לשון זה תמוה מאד דאם מחוייב לבער קודם ר"ה מה זה שכתב שה"ה דה"מ למיתני שמתבערין אחר ר"ה וכן מה שהיה חייב לבערם בקדושת שביעית תמוה. ואין ספק שיש כאן טעות והגוף כלשון וכנ"ל צריך שיתבערו בקדושת שביעית קודם ר"ה כו' אחר ר"ה של שמינית חייב לבערם מן העולם. והוא סוף דבור. וכוונתו כמ"ש הר"ש דמתבערין ר"ל נאכלין עד ר"ה שאחר ר"ה מתבערין מן העולם. וז"ש דה"ה דה"מ למתני מתבערים אחר ר"ה ויהיה פי' מתבערין מן העולם. ובס' הו"ע כ' מדלא קאי בפירוש דמיהן מתבערין קודם ר"ה ש"מ דנ"ל לר"מ זמן קבוע לביעור דמיהן אלא

שאל

והגלעינין (כט). **יש להם שביעית** (ל). **ולדמיהן שביעית. הצבע צובע לעצמו** (לא). **ולא יצבע בשכר. שאין עושים סחורה בפירות שביעית. ולא בבכורות** (לב) **ולא בתרומות** (לב)

ח״ג. ג ולא יצבע גירוס׳ לא יצבע וכ״ה כל״ם.

הני לוטעים בהן: **והגלעינים**. גרעיני פירות כגון הגרעינים שבזיתים שמוציאים מהן שמן וגרעיני תמרים שראוין למאכל בהמה: **צובע לעצמו**. דכתיב לכם לכל צרכיכם: **שאין עושים סחורה בפירות שביעית**. וצביעה בשכר היינו סחורה: **לא בבכורות ולא בתרומות**. דלמא משהי להו לגביה ואתי בהו לידי תקלה ודוקא בבכור

ולא

דלהסקה קיימי ומפרש בכל גרעיני פירות וכיון שעיקר הפרי ראוי למאכל אדם חלה קדושת שביעית עליהם אבל לפי׳ הר״ב וכן פי׳ הר״ש דוקא בהני דראוים לבהמה או לעשות מהן שמן נראה דתנא נקט שביעית וה״ה ביעור. ועיין במשנה ו. והא ל״ק דלכללינהו בהדי חדא מהנך תרתי משניות דלעיל למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה דכיון דלא דמיין להו דלא עלין ולא עיקרין הן לא כללינהו וכדאשכחן טפי משניות לקמן בפירקין דלא כליל להו בהדייהו:

[*והגלעינין כתב הר״ב גרעיני פירות כגון גרעיני זיתים שמוציאין מהן שמן שאף שהם קשים מאד משברים אותן בסכין ונמצא בהן גרעין קטן רך וטוב למאכל וגם שבינו ליחות שמן]: **ולא** יצבע בשכר. עיין בפרק ח משנה ד:

ולא

מלאכת שלמה

ביעור ופי׳ הר״ש סירליי״ו ז״ל נראה בעיני דמבעיא לי׳ דהא הכא הרמונים נושרין מאביהן וכן האגוזים ולפום כללא דמתני׳ ה״ל לתנא למיתני נמי הכא יש להן ביעור ולדמיהן ביעור וכן לקמן גבי ורד וכופר וקטף לא גרסי׳ במתני׳ יש להן ביעור ולדמיהן ביעור ואילו גבי קטף דהיינו הנוטה בלע״ז אפשר הוא דאין דרכו להשיר עליו אבל ורד וכן פרי הלוטס נושר הוא ועוד דגבי ורד תני בתוספתא בהדיא דעלין שלו יש להן ביעור ולדמיהן ביעור והכי נמי איתא בגמ׳ ירוש׳ והיינו משום דנושר וא״כ במתני׳ אמאי לא תני יש להן ביעור ולדמיהן ביעור ותירץ ר׳ ינאי דכלל גדול דמתני׳ דוקא הוא והכי מהן שדרכן ליפור מאביהן ומהן שאין דרכן ליפור והתנא לא האריך: **והצבע צובע לעצמו ולא יצבע בשכר**. קשה לע״ד האי ברייתא דמייתי פ׳ הגוזל עצים דף ק״א למפשט מינה דחזותא מילתא הוא דתניא בגד שצבעו בקליפי שביעית ידלק. ודחי התם שאני דאמר קרא תהי׳ בהויתה תהא קשה חדא דלא אשכחן בשום דוכתא חומרא גבי שביעית לשריפה דמשמע דיש גבי שביעית איסור הנאה ואדרבה הכא תנן דמותר לצבוע ורק בשכר הוא דאסור משום דהוי כסחורה ומ״מ פשוט הוא שאם צבע בשכר דלא נאסר בהנאה לא הבגד ולא השכר ועוד מאי קא משני לי׳ שאני התם דאמר קרא תהי׳ בהויתה תהא דהא האי דרשא לא דרשי׳ לה בשום דוכתא רק לענין מאי דתנן לקמן פ״ח האחרון האחרון נתפס בשביעית והפרי עצמו אסור משום דכתיב תהי׳ בהויתה וגם בהדיא תניא בת״כ פרשת בהר סיני תהי׳ אף להדלקת הנר אף לצבוע פי׳ למה שיצטרך האדם למעוטי צביעת צורך בהמה כדאיתא הכא בהאי פירקא בירוש׳ ולא תיקשי לך היכי דרשי׳ ממלת תהי׳ תרתי דרשות דדרשא דת״כ הוא מיתורא דמלת תהי׳ וההיא דהפרי עצמו אסור היא משמעותא דמלת תהי׳ מכל מקום מוכח בהדיא דצביעה לצורך אדם אפי׳ במאכלי אדם מותר וכן פסק הרמב״ם ז״ל בפ״ה דה׳ שמיטה ויובל ותו קשה דאפי׳ את״ל דההיא דהגוזל לאו משבשתא הוא קשה דלימא לי׳ התרצן אדפשטת לי מהאי ברייתא דחזותא מלתא היא תיפשוט לי׳ ממתני׳ דהכא בשביעית ומברייתא דת״כ דחזותא לאו מילתא היא ושמא דאפי׳ אי מלתא היא התורה התירתה לצרך עצמו או שמא נפרש דההיא ברייתא מיירי אחר זמן הביעור וכמו שכתבתי ברים פירקין בשם הר״ש סירליי״ו ז״ל ומכל מקום יקשה להרמב״ם ז״ל שסובר שיש ביעור דשריפה בשביעית והסכים עמו בזה הראב״ד ז״ל למה השמיט האי ברייתא דהגוזל עצים בפ״ח מהלכות שמיטה ויובל. ומינה נ״כ יקשה יותר למפרשים ז״ל שסוברים שאין ביעור של שריפה כלל בשביעית:

לא

תפארת ישראל

יכין

הנך חזו לצביעה: כט) גרעיני שאר הפירות דחזו להסקה ואעפ״כ אין דינן כעלים דאין בהן קדושת שביעית [כסוכה ד״מ ע״א]. דהנך שאני. מדהן תוך הפרי שהוא מאכל וגם שומר להמאכל [כעוקצין פ״ב מ״ב] להכי החמירו בו [עכ״מ]. והר״ב כתב שהן מאכל בהמה. והר״ש כ׳ שיש בהן מעט שמן:

ל) ולא פי׳ התנא שא״צ ביעור. משום דפשיטא דהרי קליפין וגרעינין אינן כלין בחורף. והר״ש כ׳ מדאינן עיקר הפרי אין בהן חיוב ביעור: לא) באותן שא״צ ביעור כלעיל: לב) דלמא משהי להו ואתי לידי תקלה. להשתמש בבכור או להאכיל תרומה לזר. מיהו שחוט מותר למכרו. רק

לא

משנה ראשונה

ביעור. אבל מה שדייק הר״ב לקמן מ״ו מדלא תני אין להן ביעור ש״מ דיש להן. להרמב״ם אין זה דיוק דאדרבה אי ס״ד יש להן ה״ל לפרש דלא ניתי למיטעי לקולא: **ולא** יצבע בשכר. פי׳ הר״ב דהוי כסחורה וכ״כ הר״ש ומייתי דבירושלמי אוסר לצבע אפי׳ בטובת הנאה דדמי לסחורה ע״כ. ומשמע דמפרשי׳ דהצבע היה נותן הצבע שלו אלא בשכר ערמו נמי אסור. ובפ״ח מ״ד בלקט לי ירק מוכח דשכר ערמת מותר. וכתב תוי״ט שם דצבע רווח טפי. ולא משמע הכי דבטובת הנאה אמאי אסור. ונראה דבתידי דמאכל שרי טפי דעיקר שביעית לאכילה אבל לביעת בגדים דמי טפי לסחורה. ומיהו הרמב״ם מפרש למתני׳ לא יצבע בשכר שהצבע נותן צבעים שלו בשכר וכ״כ בחבורו רפ״ו ומתני׳ הכי משמע כדמסיק שאין עושין סחורה בפירות וכו׳. וראיתי במשנה למלך רפ״ו שהביא בשם הר״ן שאם מוכר בשביל טובת הנאה טורחא שרי דכה״ג לאו סחורה מיקרי ע״כ. וזה שלא כדברי הירושלמי: **שאין** עושין סחורה בפירות שביעית. כל עיקר איסור סחורה בפירות שביעית הוא כשקונה הרבה ביחד ומוליך ממקום הזול למקום היוקר והיינו אוספי שביעית דפרק זה בורר אבל אם קונה ומוכר כדי אכילה לבד מותר כדאמר בסמוך הוא לוקח ובנו מוכר על ידו כלומר על יד של לצורך אכילה והיינו דקתני בריפא לא יהא לוקח ומוכר בשוק. כלומר כדרך מכירה בשוק הרבה להרויח אסור. וכל זה מבואר בדברי התוס׳ בע״ז ד׳ ס״ב. וה״ה לכל הני דתנינן הכא שאסורין בסחורה היינו שמכוון לסחורה להרויח אבל נזדמן מותר כדקתני לקמן בלייד. והלכך הא דקתני ולא בבכורות ולא בתרומות נמי בכה״ג למכור הרבה להרויח אסור דלא ניתנו אלא לאכילה אבל כדי אכילה שרי דהא בכור מותר במכירה תמים ובעל מום חי כדתנן פ״ק דמעשר שני ונבלה נמי כתיב בהדיא או מכור לנכרי. אלא התם בנזדמן והכא בסחורה. והיינו נמי דלא חשיב הכא מעשר שני שאסור במכירה כדתנן התם. שזה אינו ענין לאיסור סחורה דהתם אפי׳ נזדמן אסור משום דממון גבוה הוא. והלכך לא חשיב נמי הכא מעשר בהמה דתנן רפ״ק דמעשר שני שאינו נמכר דהתם נמי אפילו נזדמן אסור דכתיב לא יגאל. ולכך אני תמה על הר״ש והר״ב שכתבו גבי בכורות ותרומות דאסור מדרבנן משום תקלה דאלו מדאורייתא בכור מותר למוכרו ע״כ ובחנם דחקו דהא פשטא דמתני׳ משמע דומיא דכולהו דחשיב הכא דסחורה אסור בהו מדאורייתא. אלא ודאי הכי נמי מדאורייתא אסירי בסחורה ולא במכירה בעלמא כדפי׳. ועוד דמשמע מדברי הפוסקים בי״ד סי׳ קי״ז בנזדמן שמותר למוכרו ובלבד שימכרנו מיד ולא ימתין עד שתהא שמנה אצלו ע״כ. וטעמא דזהו להרויח הוי לאסור אבל להשהותו למוכרו בכדי דמיו מותר וכ״כ האחרונים שם בהדיא אלמא דלא חיישינן לתקלה. ומיהו הכא י״ל דאינהו מאיסור סחורה דאורייתא מיירי דלכדי דמיו ליכא איסור סחורה ומ״מ אפשר דמדרבנן אסור משום תקלה. א״נ התם בדיעבד במקום הפסד לא גזרו ולכתחלה אסור בסחורה. ונראה שהוצרכו לפרש משום תקלה דמוכח במתני׳ דלקמן דבכור בעל מום נמי אסור בסחורה אע״פ שמותר באכילה ע״כ

משום

ציונים

• הצבע. שם פ״ט ה״ב: **שאין** עושין סחורה. תוספות בסוכה לט. ובפ״ב מרובה. מיי׳ שם. ופ״ה מ״ה בכורות ה״ס, ופי״ב מה׳ תרומות הכ״א. ופ״ח מהל׳ מאכלות אסורות הט״ו. ופ״ה מה׳ שותפין ה״י סמג לאוין קלט. וטוש״ע יו״ד סי׳ קיז וסי׳ ש״ו. וע״ש בפ׳ הלבוש סי׳ קיז:

תוספות חדשים

משנה ג [בר״ב ד״ה] **לא** בבכורות כו׳ ודוקא בבכור חי כו׳ עכ״ל לא ידענו מכ״ל לחלק דהא גם חי מותר למוכרו אפילו מדרבנן כדאי׳ בריש מעשר שני רק כאן איירי לענין סחורה וא״כ אין לחלק. וכ״כ הטור והש״ע בסימן ש״ו ולא מצאנו בהרמב״ם שהעתיק [illegible] °וצ״ע. (ממהורש״א זצ״ל):

חדושי מהרי״ח

לומר כמו שהוא הרישא כך הוא הסיפא דהיינו שאינו מאכל אדם ואינו מאכל בהמה ואינו ממין הצובעין א״כ מה זה שאמר בסוף ממין הצובעין הפואה וכו׳ הלא אין צובעין וא״ל שנפרש ג״כ ממין הצובעין הפואה וכו׳ היינו שאין צובעין חדא דכמה וכמה דברים שאין צובעין בהן ועוד דלמה לו להזכירו הול״ל איזהו עיקר הלוף וכו׳ והבוכריה והפואה כו׳ אלא ע״כ שהוא ענין בפני עצמו והוא שצובעין רק שמתקיים וא״כ א״צ לדוחק של הרב תוי״ט כי לפי גירסא זו פשוט ומוכרח לפרש כן ואפשר שלא השגיח הרב תוי״ט על פי׳ הר״מ של אותה המשנה באותה שנה ולא הביא רק מחבורו קצרה היריעה ורו״ק:

תוספות רע״ק

משנה ג [אות **לא**] בתו״ח סד״ה **לא** בבכורות. וצ״ע הרמב״ם כתבו פ״ח ה״ם מהלכות בכורות:

תוס׳ אנשי שם

בעל הפרי ולא הפרח דאל״כ לא דמי לאידך הגפנים משיגרעו כו׳ דמיירי שבכר יש הפרי עצמו. (ש״ל): תוי״ט ד״ה קליפי רמון כו׳ בכל גרעיני כו׳. איכרא שכ״כ מרן. אך ק״ל טובא דהרי בהדיא כ׳ בפ״ה הכ״א הקליפין והגלעינין אין קדושת שביעית חלה עליהם וה״ה כעלים אא״כ ראוין לצביעה ע״כ. הרי בהדיא דהרמב״ם נמי פוטר אלא קליפין וגרעינין. וע״כ לומר שגם הוא ז״ל מפ׳ הכא הגרעינין דוקא בראויים למאכל אדם או בהמה אלא שהעתיק ל׳ המשנה סתמא כדרכו וסמך על מה שכבר באר בפ״ה. ואע״פ ששם לא באר אלא אם ראויים לצביעה הדא מינייהו נקט ופשיטא דה״ה לאינך וכ״ש נמי הוי דהא הוי אכילה ממש. (ש״ל). והא דאין להם ביעור ע״כ משום דמתקיימין באילן: במשנה **ולא** יצבע בשכר. פי׳ במיני הצבעונין שלקטן הצבע לעצמו וזכה בהן מן ההפקר דאי בשל בע״ה שלקט לצורכו נ״ל פשוט שרשאי הצבע לצבוע לו בהן בשכר. ומיירי נמי דלקט הצבע יותר מכדי צורך עצמו ורוצה לצבוע לאחרים בשכר אסור (אבל כשלקטן הצבע לעצמו והותירו דמותר למכור הצבע כמו שמותר למכור הירקות לק׳ במשנה. מותר גם לצבוע בהן בשכר כמו שמותר לצבוע בשכר בצבע של בעה״ב דשכר מלאכתו שקיל. אלא כשצובע בצבע של בעה״ב דמי שכרו חולין וכשצובע בצבע שהותיר משלו שכרו שביעית דאע״ג שמתיר הצבע פחות ממחיר הצביעה מ״מ השבח לשביעית כמו במע״ש פ״א מ״ב) א״נ אפילו לקט לעצמו והותיר אסור לצבוע לאחרים דלא דמי ללוקט ולוקח דבסמוך דכי הותירו שרי דשאני צבע דאורחיה בהכי ואי שרית ליה כה״ג איכא למיחש שמא ירבה בשבילן. דמש״ה גזרו נמי בצבע שאפילו בטוה״נ שלא בשכר לא יצבע לאחרים כלל. ותו איכא לאפלוגי בינייהו דהכי דלק׳ ודאי שאני דכשהותירו לא מינכרא מלתא דלא עבדי מידי מכח״כ בצבע שעושה מלאכה בהן אחר שהותירן ומשתכר גם במלאכה שעשה בפירות שביעית והשביחן במתכוין למכרן מינכרא מלתא טובא ודמיא טפי לסחורה ממש ומש״ה החמירו הכי כדאמרן דאפילו במתנה אסור משום דאי לאו דהוה ליה הנאה מיניה לא הוה יהיב ליה הדר הויא ליה מתנה כמכר והוא בכלל מה ששנינו בשכר. ודוקא הכא מטעמא דאמרן אבל בהיתר אע״ג דבמכר אסור כבפ״ח אפ״ה מתנה שריא מטעם הנ״ל.(נה״מ): בר״ב ד״ה **לא** בבכורות כו׳ דלמא משהי כו׳. ותרומה היינו בישראל. אבל כהן מותר לעשות בה סחורה.ואי קשיא בישראל נ״ל הטעם משום תקלה תיפוק ליה דאסור מדאורייתא כמו נבלות וטרפות. י״ל דשאני תרומה דאסורה רק לישראלים.(נה״מ): באו״ד **ודוקא** בבכור חי כו׳. ע׳ תו״ח ועי׳ בס׳ ב״ה שהביא באור. ועיין זה שבש״ע מד׳ הר״ש שהם דברי הר״ב כאן דאסור סחורה

כוא

ולא בנבלות ולא בטרפות ולא בשקצים ולא ברמשים (לג). ולא יהיה לוקח (לד)

ח"ג. ולא יהיה כירושלמי ולא יהא וגד"ב לא יהא.

ירקות

בכור חי גזרו אבל שחוט שרי למכרו אפילו מדרבנן ובלבד שלא ימכרנו באטליז: **לא בנבלות ולא בטרפות**. דמאחר דכתב רחמנא טמאים הם מה צריך לומר תו וטמאים יהיו לכם אלא אחד לאיסור אכילה ואחד לאיסור הנאה. ואם תאמר הרי חמור הרי גמל וסוס ופרד שאני הני דלמלאכתן הן גדלים ולא אסרו לעשות סחורה אלא בדבר העומד לאכילה. וכל דבר שאסורו מן התורה אסור לעשות בו סחורה אבל דבר שאסורו מדבריהם אין אסור לעשות בו סחורה אלא סתם יינן דאף על גב דאסורו מדבריהם אסור לעשות בו סחורה: **ולא יהא לוקח**. כלומר לוקט ומוכר בשוק דנראה כסחורה אבל כשבא מוכר על ידו. פירוש בשבילו אע"פ שהוא לקטן למכרן לא מיחזי כסחורה:

לקח

ולא בנבלות ולא בטרפות וכו'. קצת קשה בדברי הר"ב בלשונו שכתב ולא אסרו לעשות כו' דמשמע דרבנן הוא דאסרי והרי ממקרא הוא נדרש כמו שכתב וטמאים יהיו לכם [*והוא מהירושלמי]. והיה באפשר לומר דקרא אסמכתא בעלמא אלא שהסוגיא דפסחים פרק ב' דף כג היא מוכחת כן דמקשינן אדרבי אבהו דאמר כל מקום שנאמ' לא יאכל לא תאכלו אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע עד שיפרוט לך הכתוב כדרך שפרט לך בנבלה ומקשה והרי שרצים דרחמנא אמר (ויקרא יד) שקץ הוא לא יאכל ותנן ליידי חיות ועופות וכו'. ומשני שאני התם דכתיב לכם שלכם יהא. אי הכי אפי' לכתחילה נמי שאני הכא דאמר קרא יהיו בהוייתן יהא. וחזקיה נמי דפליג אדרבי אבהו וסבר דהני לישני לא יאכל כו' לא משמע בהו איסור הנאה. קאמר דמהכא יליף לה מדכתיב הכא לא יאכל בגיד"י ואיצטריך למכתב לכם לשרייה בהנאה שמעת מינה דכל היכא דקרינן בהך לישנא הוי איסור הנאה בכלל. והשתא בין לרבי אבהו בין לחזקיה בשרצים איסור הנאה במשמע דלא יאכל ואצטריך קרא דלכם למשרייה בהנאה והיכא נמי קרא דיהיו דלכתחילה אסורים ומשמע דדרשה גמורה היא. וכן נראה מלשון התוספות דהתם דמקשינן אדאמר בפ' מרובה [פב:] ארור אדם שיגדל חזירים דתיפוק לה דמדאורייתא אסור וכך כתבו בנדרים ס"פ הנודר מן הירק דמכירת איסורים מדאורייתא אסור וגם הרא"ש כתב בפרק מרובה דמדאורייתא אסור למכור ומהך דרשא דפרק כל שעה. ונראה לי דאע"ג דמדאורייתא אסור לעשות בהן סחורה מדכתיב יהיו אי נמי מדרשא דירושלמי. אפי' הכי מדכתיב נמי לכם לומר שלכם יהיה. נשאר האיסור והיתר מסור לחכמים לפרש לנו באיזה דרך אסור ובאיזה דרך מותר וכדאשכחן בברייתא שהביא הרי"ף בריש מסכת מועד קטן דחש"מ אמרה התורה עצור ממלאכה ואמרה התורה שביעי עצור ולא השמה הרי שלא מסרן הכתוב אלא לחכמים לומר לך איזה מלאכה אסורה ואיזה מלאכה מותרת לדעת קצת פוסקים שסוברים דלאו אסמכתא הוא. ומעתה אע"פ שמן התורה אסורה המכירה יפה כתב הר"ב ואסרו כו'. ודברי הרמב"ם בספ"ח מה' מאכלות אסורות אין להן הכרע אי סבר דמדאורייתא אי מדרבנן וקרא דיהיו אסמכתא בעלמא. [*ומיהו קשיא לי סוגיא דפ"ק דבכורות דף ו דאחריצי חלב דדוד קאמרינן דלמא לסחור' וכלומר אבל חלב אסור משום אבר מן החי משמע דאפי' הכי °לסחורה שריא]: [***ולא** בשקצי' ולא ברמשים.

פי'

מלאכת שלמה

ולא בנבלות ולא בטרפות: דמאחר דכתב רחמנא טמאים מה צריך לומר תו וטמאים יהיו לכם עכ"ל ר"ע ז"ל. אמר המלקט כתב הר"ש סירילי"ו ז"ל ה"נ שקץ הם לכם ומה ת"ל ושקץ יהיו לכם וכו'. דהכי כתיבי בקראי. ובספרים של הירושלמי כתיב טמאים הם לכם ומה ת"ל וטמאים יהיו לכם וטעות הוא דההוא קרא בתנור וכירים כתיב ולא בשרצים ומהאי קרא דשקץ דריש לי' בת"כ ע"כ. ולענין נבלה לאסר במתני' לעשות סחורה והכתוב אומר או מכור לנכרי אלא לקנות ולהרויח אסור והיכא דנזדמן נבלה ה"ז כלוקח לעצמו והותיר וכליידין שנזדמנו להם דבסמוך ה"ר שמשון ז"ל ורמזו ר"ע ז"ל בסמוך. ולעשות סחורה בעור חזיר אע"ג דחזיר עומד לאכילה נלע"ד דמותר כיון דעור חזיר אין איסורו מן התורה אלא מדרבנן כדמשמע מדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ד דהלכות מ"א וז"ל האוכל מנבלה וטריפה או מבהמה וחיה הטמאים מן העור ומן העצמות ומן הגידין ומן הקרניים ומן הטלפים ומן הצפורנים של שף ממקומות שמבלבן משם הדם כשיחתכו ומן השליא שלהן אע"פ שהוא אסור ה"ז פטור מפני שאלו אינם ראויין לאכילה ואין מצטרפין עם הבשר לכזית עכ"ל ז"ל. וכ"ש בעור גמל וסוס ופרד וחמור דמותר הואיל ובחיים חייתן הותר לעשות בהן סחורה מטעם דלמלאכתן הן גדלין ודאי שאחר מיתתן בהיתרן נשארו. ועור חזיר דאמרן יובן דוקא בעור חזיר שאינו של ישוב אבל בעור חזיר של ישוב קיימא לן דעורו רך כבשרו בין לאיסור אכילה בין לטומאה כמו שכתב הרמב"ם ז"ל בפ' הנזכר אבל לא משמע כן בתוס' פ' כל שעה דף כ"ג ודס"פ מרובה וכתבתיו שם ע"ש. ועיין בשלטי הגבורים בפ' בתרא דע"ז דף ס"ף. ובתשובות הרשב"א ז"ל סי' ש"א כתוב דע כי בשר חזיר ושאר בהמה וחיה ועוף טמאים וכן שרצים מותרים בהנאה כדדרשי' בפ' כ"ש מדכתיב בהו לכם שלכם יהו אבל אסור לעשות בהן סחורה ולכוין בהן מלאכתו משום דכתי' וטמאים יהיו לכם בהויתן יהו ע"כ בקיצור. ועיין ג"כ שם סי' תפ"ט: **ולא יהא לוקח**

ירקות

יכין תפארת ישראל בועז

לא באטליז: לג) ה"ה כל האסור מן התורה. אפי' רק באכילה [חוץ מחלב טהורה] אם הוא דבר המיוחד למאכל. אסור מדאורייתא למוכרו לעובד כוכבים. לצורך אכילה דוקא [ש"ך י"ד סקי"ז סק"א. ולפ"ת אפי' שלא לצורך אכילה] וסתם יינם אף דמד"ס. אסור לסחורה. ויש מתירין. ויש להחמיר [י"ד סי' קי"ז ס"א] [**א**] [**ומה** שהקשה התוי"ט מדאמרינן בבכורות [ד"ו ב'] דלמא לעולם חלב אסור משום אמה"ח. ואפ"ה מחריצי חלב דדוד הביא להם לסחורה. ומאי קו' הכי מדאסור מהתורה אסור לעשות בו סחורה: **ובמהב"ד** דמי גלש חלב שבבית. מלייד שנזדמן לו דברים טמאים דשרי למוכרן [כמשנה ד']. דדוקא במתכוין להשתכר אסור [כמג"א קי"ז בי"ד]. אבל פשוט שרשאי למלחן כדי שיתקיימו. ולהוליכן אפי' למקום רחוק במקום שיש קונים. וה"נ חלב שאינו מתקיים כשהוא בעין מותר לעשות ממנו גבינה. ולהוליכן למקום שמצוי שם קונים] ועי' במ"ש בבועז כאן: **לד**) בשביעית

וה"ה

(**א**) תוי"ט ד"ה ולא בנבלות. הקשה אמאי דחה הש"ס לאוכיח (בכורות ד"ו) דחלב אסור מחריצי חלב לדוד. ומקשי ודלמא לסחורה. וק' הרי אסור לסחורה. וכ"ל ע"פ אשר כשאלתי מי"נ התו' המופלג מהו' **נטע רייכענהיים** שליט"א אם יש למחות ביד הישראלים הקונים ארנבים מתים. את עורם ואת בשרם. וחוזרים ומוכרים לפעמים הבשר לבד והרי הפ"ח אוסר בכה"ג.

משנה ראשונה

משום תקלה דגיזה ועבודה. ואפשר דס"ה בתרומות אפי' כהנים אסורין בסחורה דאע"פ שמותרים באכילה איכא תקלה שמא יאכלם בטומאה והרמב"ם בחבורו כ' תרומה אסור בסחורה אע"פ שלוקח מכהן ומוכר לכהן ע"כ משמע דס"ל דוקא לישראל אסור. ואפשר דעת הר"ש והר"ב דכל עיקר איסור סחורה מדבריהם הוא שמא יבא לאוכלן ודרשא דטמאים יהי' לכם אסמכתא בעלמא הוא וקצת פוסקים סוברים כן כמ"ש ט"ז ר"ס קי"ז. אבל רוב הפוסקים סוברים דמדאורייתא הוא. ובהכי ניחא מה שהקשה תוי"ט מחריצי חלב דקאמר ואימא לסחורה ע"ש דאין ה"נ דפריך כיון דאיסור סחורה אינו מפורש בקרא ניליף מהכא דסחורה מותר מדאורייתא וקרא דיהי' אסמכתא. ובלא"ה נמי ל"ק מחריצי חלב דמי שיש לו צאן הרבה לגיזות וולדות פשיטא דמותר למכור החלב דה"ל לדידי' כנזדמן כיון שאין מכוון לכך וכ"כ במשנה למלך ובפרי חדש ר"ס קי"ז: **ולא** בנבלות. מ"ש הר"ב וטמאים יהיו לכם לאיסור הנאה. איסור הנאה לאו דוקא דהא מותרין בהנאה אלא כלומר לסחורה. ומ"ש שכל איסורי אכילה מן התורה אסור בסחורה. ה"ל לכתוב חוץ מן החלב דכתיב יעשה לכל מלאכה וכ"כ הפוסקים. ומ"ש באיסורי דבריהם דמותרין חוץ מסתם יינם, אינו מדוקדק דסתם יינם לאו משום איסור סחורה הוא אלא דאסור בהנאה: **ולא** יהיה לוקח ירקות. כתב הר"ש היינו לוקח

היינו

ציונים

ולא יהיה לוקח. מיי' פ"ז מה' שמטה ויובל ה"ג תוספו' בסוכה לט :

תוספות חדשים

[תוי"ט ד"ה] **ולא** כו' אסמכתא בעלמא עכ"ל כ"כ בת"ה סי' ר' בשם גליון תו' וכו' וכ"כ ט"ז בי"ד סי' קי"ז. ופר"ת כתב דהוי דאורייתא וכ"כ בספר שי למורא ובט' סי' משם. (ממהרש"ח ז"ל): [שם בסה"ד] **לסחורה** שריא עכ"ל. ונראה דלק"מ דבפסחים דף כ"ב מפורש

דאבר

ראשון לציון

משנה ג [תוי"ט ד"ה] **ולא** בנבלות ולא בטרפות כו' וכדאשכחן בברייתא שהביא הרי"ף בריש מס' מ"ק כו' חגיגה יח. : בא"ד **ומיהו** קשיא ליה סוגיא דפ"ק דבכורות ד' ו: כו'. הרבה יש להשיב על טענה זו חדא

שהרי

חדושי מהרי"ח

משנה ג [תוי"ט ד"ה] **ולא** בנבלות כו'. ק"ק בדברי הר"ב בלשונו שכתב ולא אסרו לעשות כו' עכ"ל. ולי נראה דאי כדברי הר"ב

תוי"ט

תוספות רע"ק

[אות **לב**] בתוי"ט סד"ה **ולא** בנבלות. לסחורה שריא) וכך הקשה בכ"מ פ"ח מהל' מאכלות אסורות וניחא ליה לסחורה היינו באם נזדמנו לו ע"ש :

תוס' אנשי שם

הוא רק בבכור חי וכו'. (לה"מ) : בר"ב ד"ה **ולא** בנבלות כו' שאסורו מה"ת כו'. אפילו מותר בהנאה חוץ מחלב טהורה. ש"ע סי' קי"ז וע' בפ"ת שם שהביא להתיר גם בדם ואמה"ת. ע"ש : בא"ד **סתם** יינם. משמע דוקא סחורה אסור אבל כנזדמנו מותר בהנאה וזה דוקא בזה"ז וכהיא שברמ"א סי' קכ"ג ס"א ע"ש: תוי"ט ד"ה **ולא** בנבלות כו' קצת קשה כו'. ע' שו"ת באר יעקב בי"ד סי' קי"ז שמיישב קושיתו דאף דכתיב בקרא שקץ הוא לא יאכל דמשמע דאסור מדאורייתא היינו בשקצים ורמשים ובהמות ועופות טמאים דכתיבי לעיל מיניה בפרשה. אבל נבלה וטרפה לא ידעינן מהאי קרא אדרבא בהדיא כתיב בהו להתיר מקרא דלגר אשר בשעריך וגו' וא"כ הא דהתחיל הר"ב ואמר דאסור מדאורייתא היינו בשקצים ורמשים ומה שסיים ולא אסרו כו' אלא בדבר העומד לאכילה (משום גזירה דשמא יבא לאכלו כמ"ש הרשב"א) היינו בנבלות וטרפות ובזה מיושב ג"כ הקושיא מחריצי חלב דודאי גבי חלב אם אסור משום אמה"ח. אין אסור לעשות בהן סחורה אלא מדרבנן דשמא יבא לאכלו וגזרת חכמים לא היה בימי דוד כדמשמע בתוי"ט פ"ח דכלאים ע"ש. (לה"מ ולח"ש) : בא"ד **ומיהו** קשיא לי כו'. ע' בס' רל"ל שהניח בקושיא שלא הקשה התוי"ט מקרא דודי חלב

עזים

ירקות שדה לה). ומוכר בשוק. אבל הוא לוקט. ובנו מוכר על ידו לו). לקח לעצמו והותיר. מותר למכרן לז). **ד** לקח בכור לח) למשתה בנו או לרגל ולא צריך לו. מותר למכרו לט). צדי חיה עופות ודגים מ) שנזדמנו להם מיני טמאין. מותרים למכרן מא). רבי יהודה אומר אף מי שנתמנה לו לפי דרכו לוקח ומוכר. ובלבד שלא תהא אומנותו בכך.

וחכמים

ח״נ. למכרן נ״א למכרו וכ״ה נד״ס וכירושלמי. ד צדי במשנ״ג ציידי. שנזדמנו להם מיני טמאים ירוש׳ שנתמנו להם מינים. מותרים נ״א מותר וכ״ה בירושלמי. בכך נד״ס לכך.

פירשתי במשנה ב פ״ג דמכות]: **ירקות שדה.** לפי מה שכתבתי במשנה ד פ״ה דכל הספיחים אסורים הכא בירקות שאין דרך בני אדם לזרען דאין לחשוד שנזרעו בשביעית מותרין. ודייק בכסף משנה פרק ו׳ דלהכי תנן ירקות שדה משמע הגדלים מאליהם בשדה: **ובנו מוכר על ידו.** ופי׳ הרמב״ם והמעות הם דמי שביעית: **ד מותרין למכרן.** ל׳ הר״ב דהא כתיב גבי נבלה או מכור לנכרי. האי קרא נקטיה הר״ש במתני׳ דלעיל. והוה ליה למנקט קרא דלכם דמייתי בגמרא כדלעיל אלא דנקט פסוק מרווח דמפורש כתוב לאמר המכירה דמותרת ולמאי דאיכא למימר דקרא דיהיו אסמכתא בעלמא כדכתבינן לעיל אפילו הכי נקט קרא לראיה

דמותר

לקח לעצמו. לקט לעצמו לאכול והותיר מותר למכרן אפילו הוא עצמו: **ד לקח בכור.** בעל מום דמותר לזרים: **מותר למכרו.** ובלבד שלא ימכרנו אלא בדמים שקנה אותו שלא ישתכר בו: **מותרין למכרן.** דהא כתיב גבי נבלה (דברים יד) או מכור לנכרי הא לא אסרה תורה אלא לקיימן לעשות בהן סחורה אבל בנזדמן מותר: **ר״י אומר אף מי שנתמנה.** אעפ״י שאינו צייד אלא שמצא עופות טמאים כמו כי יקרא קן צפור (דברים כב) ופליג אתנא קמא דאמר ציידי דווקא: **נתמנה.** נזדמן ל׳

ויימן

ציונים

ד לקח, מיי׳ פ״ה מה׳ בכורות ה״י: צדי חיה. פסחים כג. מיי׳ שם ופ״ח מה׳ מאכלות אסורות הי״ז סמג לאוין קלז. ומוש״ע יו״ד סי׳ קיז. וסי׳ שז:

תספות חדשים

דאבר מן החי מותר בהנאה מדאורייתא מדאיתקש לדם א״כ ג״כ חלב כשם שהיה בכלל איסור אמ״ה ה״ה שהוא בכלל היתר הנאה וק״ל. ואין לומר דיש חילוק בין הנאה לסחורה דא״א לומר כן בפסחים שם בכל הסוגיא. גם ההיתר מדאיתקש לדם ושם איתא נמכר לגננין ע״ש. (שם): א״ה בחנם קבית ממרתק דאפילו אי אמ״ה אסור בהנאה מ״מ חלב מותר בהנאה כדאיתא שם בבכורות באותו ענין דילפינן מפסולי המוקדשין דחלב חולין מותר בהנאה ע״ש: משנה ד [בר״ב ד״ה] לקח בכור בעל מום דמותר לזרים עכ״ל. וכ״ה הר״ש וכ״ל דמפני דקתני למשתה בנו או לרגל פירשו כן אבל באמת דין זה שייך אפילו בתמים חי דמפורש ברייתא מ״ש דאפילו תמים חי מותר למוכרו משום דראוי לו כשיפול בו מום וכן כ׳ הר״מ בפירושו הכא ובמ״ש וכ״כ בטור ש״ע י״ד סי׳ ש״ו בהדיא דאפילו בהם מיירי דין דמשנתנו ע״ש:

ראשון לציון

בהרי כל הס״ד שיהיה חלב אסור משום יוצא מן החי והוי כאבר מן החי ובאבר מן החי כבר ילפינן בפסחים כב: דשרי בהנאה *). ותו דבחלב כבר נודע מבשר וחלב וכן מתזבת ולא גיזה בשר ולא חלב ידעינן דחלב ודאי שרי בהנאה כמבואר בסוגיא דבכורות שם ולפיכך שפיר פריך ודלמא לסחורה כלומר מנ״ל למילף מקרא ודי חלב עזים וכן מקרא ולא עשרת

*) אמר המעתיק תשובה ראשונה של הגאון המחבר ז״ל על קושית התי״ט מצאתי ג״כ בתוס׳ חדשים הנדפס אצל משניות שלט על ידו. רק שם בתוס׳ חדשים אינו מדחה תשובה זו. כי לפי סברתו אין חילוק בין הנאה לסחורה ע״ש אבל לפי סברת הגאון המחבר ז״ל יש חלוק כו׳. לכן העתקתי דברי הגאון המחבר ז״ל דברים ככתבן. ד״ס ליזר בר״ז שפיניץ.

מלאכת שלמה

ירקות שדה. האי לוקח לאו דוקא דאפי׳ שלקטן כדי למכרן אף על פי שלא לקחן אסור ולוקח ולוקט הכל אחד וכדקתני בסיפא אבל לוקט הוא ובהדיא קתני בתוספתא לא יהא לוקט אלא משום סיפא נקטיה דתנן לקח לעצמו וכו׳ הר״ש ז״ל. ותוס׳ ז״ל כתבו בר״פ בתרא דע״ז וא״ת תיקשי רישא לסיפא דרישא אסרה ליקח למכור בשוק משמע הא לוקט מותר ואפי׳ בשוק והדר תני לוקט ובנו מוכר על ידו הא למכור בשוק אסור ונראה דיש במשנה ברישא טעות סופר וגרסי׳ בשניהם לוקט מיהו יש ליישב הגרסא והשמועי׳ דדין לוקח ולוקט שוין דבשניהם אסור למכור בשוק ורישא תנא לוקח וה״ה לוקט וסיפא תנא לוקט וה״ה לוקח ויש ליתן טעם למה אסור יותר בשוק שכשמעמיד חנויות בשוק דומה יותר שמשתכר בפירות שביעית ואף על פי שאמרנו שאסור לפרוע חובו מפירות שביעית משום דלאו לאכילה הוא מכל מקום לקדש אשה מותר אף על גב דלאו לאכלה הוא וכדתנן בפרק האומר בקדושין מעשה באחד שקדש חמש נשים בכלכלה של שביעית ואמרו חכמים אין אחיות מקודשות הא אחרות מקודשות וטעמא דנמוס פרי׳ ורבי׳ אקילו בי׳ רבנן ומיהו יש לדחות דהתם דיעבד אבל לכתחלה אסור עכ״ל ז״ל: **לקח לעצמו וכו׳.** וכל שכן אם לקט לעצמו והותיר דודאי שרי למכור הוא בעצמו וכל שכן בנו או בן בתו הר״ש שירילי״ו ז״ל: וה״ר יהוסף ז״ל כתב על הפי׳ שהעתיק ר״ע ז״ל וז״ל פי׳ זה אינו נראה כלל דהתנא לא טעה בלשונו לומר פעם לוקט ופעם לוקח ויותר היה נראה לפ׳ הלשון כפשוטו ובא להשמיענו שלקנות ולמכור ודאי אסור אבל ללקוט ולמכור מותר ואפילו בנו מותר למכור במקומו ואין אנו אומרים שהוא נראה כאילו מכרן לבנו ובנו חוזר ומוכרן אלא מותר כך משמע לשון המשנה וצ״ע עכ״ל ז״ל: **ד ולא צרך לו.** בלא יו״ד גרסי׳ וכן הוא ברבינו דוד קמחי ז״ל בשרש צרך וכן בספר מדויק וכן הגיה ה״ר יהוסף ז״ל. וכ״ה ברמב״ם. וי״ס דגרסי כיוצא בו לקח בכור למשתה בנו או לרגל ולא צרך לו וכו׳: **מותר למכרו.** שם בתשובות הרשב״א ז״ל מסייע בה בתוספתא שסבירא ר׳ אומר אני שלא ימכרנו אלא בדמיו ופי׳ שלא יראה כעושה בו סחורה ע״כ והתוספתא תמצאנה בפ״ז דתוספתא דשביעית: **צדי חיה וכו׳ שנתמנו.** לשון וימן המלך:

וחכמים

תפארת ישראל

יכין

וה״ה לוקט: לה) שאינן נזרעים. דאל״כ כל הספיחין אסורין כפ״ט סי׳ י״ג: לו) דאז לא מחזי כלקטן לסחורה: לז) אפי׳ הוא עצמו. מיהו בכל אותן שרשתי למכרן. על כל פנים המעות דמי שביעית הן וצריך ביעור מה שיקנה מהן: לח) בעל מום דמותר לזרים: לט) אבל לא ביותר ממה שנתן כשלקחו: מ) ל״ד צייד. דה״ה כל אדם [ש״ך שם סק״ו] וה״ה לגבותם בחובו: מא) אבל לא יעכבם כדי להשמינם [שם ברמ״א]:

לחכמים

בועז

והשבתי כל דבר שאין מפורש בתורה אמרינן הנח לישראל מוטב וכו׳. (כר״ן ביצה ד״ל). וה״נ קרוב הדבר שלא ישמעו. דהאיך לא ירצה למכור העור בלי הבשר. מדנשביח הבשר כשהוא בעור. והישראלי׳ כל עיקר מסחרם הוא העורות. ויש בהם ג״כ חיי נפש. ולהכי בכל כה״ג וודאי כדאי רפ״ז לסמוך עליו דמתיר בעניין נחירת התיישי׳. אף דרבי׳ חולקים עליו. מיהו אם מזדמן לו לקנות כ״כ בזול. עד שבעד העור לבד יקבל יותר ממה שנתן. אז גם הרוצה לצאת יד״ש מותר לקנות ולמכור אח״כ הבשר לבד דהרי הקניי׳ בהבלע׳ הי׳ ושרי כדפרינן אפי׳ מכירת מע״ש בהבלע׳ (רמב״ם הל׳ בכורות פ״ו ס״ח). ואי משום מכירת הבשר לבד. הרי רפ״ח בקו״א סי׳ י״א מתיר למכור הדם לנכרי. ואע״ג דראית רפ״ח מאלו ואלו מתערבין באמה וכו׳ ונמכרין לגננין לזבל. אינה מכרעת לפע״ד. דהרי כשאינו מוכר לצורך אכילה מותר כש״ך סק״ב. עכ״פ לית דין צריך בשש. דדם הו״ל כנזדמן דמותר למכרו אפי׳ לצורך אכילה. ואי״ל דוקא דם שרי דבטל לגבי בשר. משא״כ הכא את בשרו את הטפל לבשרו זה עורו (כב״ק דמ״א ב׳) ואפי׳ שוה יותר מעורו הו״ל טפל (כמע״ש פ״א מ״ג) ליתא דעד כאן לא פליג רפ״ח ארפ״ז בעניין נחירת התיישי׳ רק מדמכוון גם להאיסור. דאל״כ לא היה נוחר מדילא שכרו בהפסדו. ואי בעניי הבאתי ראיה לדבריו מנ״ב (דע״ח ב׳) חמור מניקה למאי חזיא והרי חזי׳ לסחורה אע״כ מדקפיד ואמר מניקה מכוון לחלב ואסור.

מיהו

משנה ראשונה

היינו לוקט דסיפא וכ״כ התוס׳ ר״פ בתרא דע״ז. ולענ״ד שבדקדוק תני רישא לוקח דלכך לוקח ירקות שדה שלוקח הרבה ביחד שאינם חשובין כמו ירקות גנה. וכשלוקח הרבה היינו סחורה ולקיחתו באיסור וכן כשמוכר בשוק שדרך מוכרים בשוק שמביאים הרבה ואסור נמי משום סחורה. ובסיפא תני חילוף דרישא שהוא לוקט ולא לוקח ובהא אפי׳ הרבה שרי כדאמרי׳ פ״ה מ״ז אם הביא יותר מותר וכן בנו מוכר אפי׳ הרבה כלמשמע מדברי הר״ש שבנו לוקט עם אביו ביחד זה מעט וזה מעט ומותר בנו למכור שני החלקים שלו ושל אביו דהוי כמו שבלעה ע״ש. ודברי הרמב״ם בחבורו רפ״ז בפירושא דבנו מוכר אין מובנים לי: **ירקות שדה.** כתב תוי״ט בשם הכ״מ דוקא ירקות שדה אבל של גנה אסור משום ספיחים. ואיני יודע למה הוצרכו לזה דאכילה מאן דכר שמה הכא ולא מיירי אלא מסחורה ואי משום דקתני לקח לעצמו יש לפרש שלקחן לעצמו בשוגג שלא הי׳ יודע שאסורים או במזיד. ולא איירי הכא אלא מסחורה. והר״ב שכתב לקח לעצמו לאכול. דלטעמיה אזיל שלא הזכיר איסור ספיחים במקום כמ״ש תוי״ט פ״ה מ״ו. ובלא״ה מליע כמה משניות שכתבו עד שלא גזרו על הספיחין ע׳ בהל״ש פ״ה מ״ד. אלא הרמב״ם דפ״ז שהעתיק משנתנו זו וכתב לקח לעצמו לאכול שם יש מקום לדברי הכ״מ וגם שם אינו מוכרח כדפי׳ ואין להאריך בזה: **ד לוקח ומוכר.** וכ״ש שנזדמן לו לצוד לד ומוכר אלא לוקח הוי רבותא טפי דמיחזי טפי כסחורה. ואיכא למימר דהיינו דקתני וחכמים

אוסרין

חדושי מהרי״ח

תוי״ט דהאי ולא אסרו הוא מדרבנן האיך הר״ב סותר תיכף וסיד את עצמו דהרי כתב תיכף וכל דבר שאיסורו מן התורה אסור לעשות בה סחורה משמע מן התורה אסור דאל״כ אסרוהו רז״ל לבד הדוחק בתירוץ של הרב שהרי לא התירו רק בנזדמנו אבל בלא זה אסור מדאורייתא אבל לי נראה פשוט דה״פ של הר״ב ולא אסרו דהיינו בקמ״ץ תחת האל״ף בחולם על הוי״ו. וקאי אקרא ולא אסרו הכתוב לעשות סחורה אלא בדבר העומד לאכילה והיינו מדכתיב שקץ יהיו לא יאכל נמצא קאי איסור יהיו דהיינו הנאה אלא יאכל דהיינו דבר העומד לאכילה לאפוקי חמר גמל וסוס כו׳ ואח״כ חזר הר״ב לעיקר הדין כי דבר שאיסורו מן התורה אסור כו׳ דהיינו ג״כ מן התורה ולהרב תוי״ט צ״ל ואסרו בקמ״ץ תחת האל״ף ומלאופי״ם תחת הוי״ו וקשיא ליה וק״ל:

תוספות אנשי שם. עזים המוקדש. וע׳ בה׳ חת״ס חי״ד סי׳ ק״ח כ׳ בהיפך דבקרא דודי חלב עזים אף דהעזים לא בהזדמנות באו לו מקרי החלב בא בהזדמנות שמגדל העזים לגיזה ולאכילה וכ׳ עד חלב לסחורה אבל מחריזי חלב קשה שפיר. דאפילו אם נזדמנו ליבי אבל נוי התיר לשר האלף ללוקחם לבהור בהם. וע׳ בבועז אות א׳:

וחכמים אוסרין (מב): **ה** לולבי זרדים (מג) והחרובין (מד) יש להם שביעית. ולדמיהן שביעית (מה) יש להן ביעור ולדמיהן ביעור. לולבי האלה (מו) והבטנה (מז). והאטדין (מח). יש להם שביעית. ולדמיהן שביעית. אין להם ביעור. ולא לדמיהן ביעור (מט). אבל לעלין יש ביעור. מפני שנושרין מאביהן (נ).

הוורד

חי"ג. ה והבטנה בירוש' ד"ו והבוטנא ונד"ו והבוטנים. יש ביעור בירוש' יש להן ביעור. שנושרין בד"ס שהן נושרין וכ"ה בירוש':

וימן המלך (דניאל א): וחכמים אוסרים. למי שאינו צייד ואפילו אין אומנתו בכך וטעמייהו דרבנן לפי שהציידים שצריכים ליתן מס למלך מאומנותם התירו להם למכור חיה עופות ודגים טמאים כדי שיוכלו לפרוע למלך המס שעליהם אבל שאר כל אדם לא והלכה כרבי יהודה: **ה** לולבי זרדין. לולבי אילן ששמו זרדתא: לולבי האלה. ל' כאלה וכאלון (ישעיה ו) בערבי באלו"ט ובלע"ז (א) גלנד"י: בטנה. מל' בטני' ושקדי' בל' ערבי פאסת"ק: ואטדים. מין ממיני הקוצים שצומחים בו גרעינים שחורים קשים והן נאכלים: אבל לעלים. של כל אלו יש ביעור דאע"ג דלולבים אין נושרים ואין אני קורא בהם ולבהמתך ולחיה כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך מן הבית מ"מ העלים נושרים הן

ממקום

(א) איכבעל.

דמותר. דכמו שהסמיכו האיסור אקרא ה"נ צריכים להסמיך ההיתר גם הוא על המקרא: **וחכמים** אוסרים. פירש הר"ב שלא התירו לציידים אלא משום מס המלך בירושלמי ולמאי דכתבינן דמדאורייתא אסור אלא שמסור ביד חכמים איכא למימר דמשום מס המלך נמי כח בידם לומר שהתורה לא אסרה בכי הא א"נ משום חיי נפש כדכתבתי לעיל בשם הירושלמי בפרק ד משנה ב: **וחכמים** אוסרים. חכמים היינו תנא קמא וי"ל דצייד כשמכוין לצוד טמאים איכא בינייהו דלחכמים שרי הואיל ומחמת אומנתו נתחייב מס למלך רשאי לכוין לצוד הטמאים כדי שיוכל לפרוע המס. ולת"ק אע"פ דצייד הוא לא התירו לו אלא בנזדמן דנקיט בלישניה שנזדמנו להם. [*ומ"ש הר"ב והלכה כר' יהודה כ"כ הרמב"ם בפירושו ול"ע ובחבורו פ"ח מה' מ"א פסק כחכמים וכן בטור יו"ד סי' קי"ז]: **ה** מפני שנושרים מאביהן. משא"כ לולבים דאין נושרים ולפיכך אין להם ביעור. וכתב

הר"ש

מלאכת שלמה

וחכמים אוסרין. תימה לע"ד חכמים היינו ת"ק ודוחק לומר דר' יהודה וחכמים פליגי אליבא דת"ק כי ההיא דלא ירבה לו נשים וכההיא דחזקתן שלש שנים דר"פ חזקת הבתים וראיתי ג"כ דברי תי"ט וגם בהם לא נתיישבה דעתי. וכ' ה"ר שלמה סירילי"ו ז"ל שנתמנו דוקא שנזדמנו הוא דלא מצרכינן להו להפקירם אבל נחזר אחריהם ולצודן כדי למוכרן אסור דהיינו סחורה אי נמי אפי' לחזר אחריהם ללוקחן מאחרים כדי למכרן ולהשתכר אסור ואפי' שלא לחזר אחריהם ונזדמנו לו ללוקחן בזול אע"ג דלא הוי צייד אסור והא פליג ר' יהודה אף מי שנתמנה לו לפי דרכו לוקח ומוכר אע"פ שאינו צייד כיון דלא מחזר אחריהם אלא לפי דרכו באו לו לוקח ומוכרן דלא מחזי סחורה אפי' דלא צד אותן הלוקח ובלבד שלא תהא אומנתו בכך דהא מחזי כמחזר כיון דהרגיל פעמים לוקח ומוכר. אומנותו. רגילותו דהא באינו צייד עסקי' ובנתמנה לו עסקי'. וחכמים אוסרין ליקח כדי למכור אף אם נזדמנו לפי דרכו דסחורה הוי עכ"ל ז"ל. ועיין במה שכתב החכם השלם ה"ר מנחם עזריה נר"ו במשנה זו סימן כ"ט. ובירוש' משמע דר' יהודה קאי אפירות שביעית וכדפי' הר"ש ז"ל עיין שם ותמהתי שראיתי שהגיה ה"ר יהוסף ז"ל ובלבד שלא תהא אומנותו לכך בנו"ן. וכתב שכן מצא בכל הספרים ואי הוה מגיה לכך לא הוה תמהנא. עוד כתב על מה שפי' ר"ע ז"ל אלא שמצא עופות טמאים וכו' כתב קשה הלשון לוקח ומוכר אינו משמע כן. ויותר נראה נכון לפ' כפשוטו קונה מיד העובד כוכבים ומוכר ע"כ: **ה** לולבי זרדים והחרובין. לולבין קאי אתרווייהו: יש להן ביעור ולדמיהן ביעור. אית דלא גרסי לי' ולדידהו

קסה

יכין תפארת ישראל בועז

מב) לחכמים צייד מותר לכוין לטמאים משא"כ לת"ק והלכה כת"ק: מג) לולב הוא העלים קודם שנפתחו מקפליהן. וזרדין הוא שפייערלינגבוים: מד) באקסהארן: מה) מדחזו לאכילה: מו) אייכע: מז) פיסטאציען בוים: מח) ווייסדארן: מט) דאינן כלין לחיה בחורף: נ) ר"ל מהגזע.

וכיון

מיהו משמע דהיכא דלא מכוין. גם רפ"ה מודה דשרי אף דצוד טפל לבשר. וה"נ כיון דמרויח בעור לבד א"צ לכוון גם להאיסור הו"ל האיסור כנזדמן. ולפ"ז מתורץ קו' רתוי"ט דכמו דמותר למכור הדם. כ"כ אף א"נ דחלב אסור מה"ת. עכ"פ הי' ישי מותר למכרו לנכרי מדהו"ל כנזדמן. וכיון דישי הי' מותר למכרו היה מותר ג"כ לתתו במתנה לשר הצבא. ואף לבתר מ"ש הב"ח דדוקא אותו ישראל שנזדמן לו מותר למכור. אבל ישראל אחר אסור לקנותו ולחזור למכרו. ושרי מתנה הו"ל כמכיר' דאי לא דעביד וכו' (כב"מ דפ"ז א'). נ"ל דהכא שאני דעכ"פ מדאין מקבל המתנה יכול לתבעו בב"ד. הדר הו"ל כגבאו בחובו מנכרי דשרי מטעם דהו"ל כמציל מידם. וה"נ הכא. ובל"ז נמי נוכל לומר דקו' הש"ס ולדמא לסחורה. ר"ל למכרו שלא לצורך אכילת אדם רק לבהמה דשרי:

משנה ראשונה

אוסרין בהא דלוקח אבל לצוד שרי ות"ק אסר בין לוקח ובין צד אלא לצייד דוקא שרי: **ה** מפני שנושרין מאביהן. תוי"ט הביא הירושלמי עם פי' הר"ש. והדברים צריכין באור וז"ל הירושלמי בריש פרקא אתמר אין אוכלין על העיקר וכה אמר אוכלין על העיקר א"כ פתחם תמן אין סופן להקשות וכה סופן להקשות ונעשו כאביהן ע"כ וכתב הר"ש פי' מלולבין דהכא אעלין דר"פ פריך דהכא אמרי' בלולבין שאין להן ביעור לפי שאין נושרין מאביהן וברישא תנן גבי עלין דיש להן ביעור אע"פ שאין נושרין ומשני דלולבין דהכא סופן להקשות ונעשים כאביהן עכ"ל הר"ש. ולא אוכל לעמוד על זה. דלשון אין אוכלין על העיקר לא משמע שאין נושרין. ועוד בלאו מתני' דהכא תיקשי ליה אעלין דר"פ כיון שאין נושרין אמאי יש להן ביעור והלכה פסוקה היא כל המתקיים בארץ אין לו ביעור. ועוד דמתני לולבי' דהכא סופן להקשות ונעשין כאביהן אינו מובן כלל מאי סופן להקשות וכנראה דאדרבה אי סופן להקשות אינו ראוי עוד לחיה ולכיך ביעור. וגם נעשין כאביהן אין לו פירוש כלל. ועוד אמאי מעיקרא פשיטא ליה לירושלמי דעלין דר"פ אין נושרין. וצ"ל דקים ליה בהו דאין נושרין. ולולי דברי הר"ש ז"ל נלע"ד כוונת הירושלמי אינו כן אלא משום דמתני' הכא תני לעלין יש ביעור שנושרין מאביהן. וצריך באור כי נושרין מאי הוי מ"מ מצוי הוא לחיה במקום שנושר שם ואוכלת משם. אלא ודאי דהעלה אין דרכו ליפול מן האילן. אלא לאחר שנרקב ובלה ואינו ראוי לאכילה. והשתא מדקדק הירושלמי

אמאי

ציונים

וחכמים אוסרין. שם: ה לולבי. מיי' פ"ז מה' שמטה ויובל הל"ד:

ראשון לציון

חריני אלב להתיר אפילו לאכילה דהייט שיהיה מקובל להם מסיני דאף על גב דאמה"ת אסור אפ"ה חלב שרי לאכילה. דלמא לא היה מקובל להם מסיני אלא דשרי לסחורה דוקא. אבל להקל אפילו לאכילה מנ"ל. ואם אמנם השאלה ראשונה יש לדחות דאף על גב דילפינן מדאיתקש אמה"ת לדם כדאי' פסחים כב: ודם מצינו שמותר להכור לגננין לזבל שאני דם דאתקש למים כמבואר פסחים כב. אבל אכתי אמה"ת נימא דלא ילפינן

מדם

חדושי מהרי"ח

משנה ד [תוי"ט ד"ה] **וחכמים** אוסרים חכמים היינו ת"ק כו' ובחבורו כו' פסק כחכמים כו' עכ"ל. לפי סברת הרב תוי"ט דמחלק בין ת"ק לחכמים אינו פוסק הרמב"ם כת"ק ע"ש ואפ"ל דבפי' חישב שזה סתם במשנה ג' שאין עושין סחורה כו' ומחלוקת במשנה ד' ואין הלכה כסתם לכן פסק כר"י ומה שחזר בחבורו משום דבמשנת ג' איירי ליקח נבלות טריפות מאחד ולמכרו לאחר אבל אם נעשה נבלה וטריפה בביתו מותר למכרו אפילו לת"ק דהא בפי' כתיב או מכור כו' וכאן במשנת ד' פליגי בסברא לת"ק ולחכמים הלא לא נעשה בביתו רק שצד לכן אסור ולר"י הלא לא לקח מאחר רק נזדמנו לו לצוד לכן מתיר וא"כ אין ענין כלל לסתם של משנה ג' לכן פסק כת"ק כך אפשר לומר:

תוס' אנשי שם

ד בר"ב ד"ה **נתמנה** כו' וימן המלך. צ"ל ויתן להם המלך. (לה"מ): ד"ה **וחכמים** אוסרים למי שאינו צייד. וכ"ה בפי' הר"מ והר"ש. וסברי דפלוגתא דר"י וחכמים היא ג"כ בדרך צידה אלא שאינו צייד קבוע. אבל בשו"ת מ"ע סי' כ"ט הק' ע"ז דא"כ הו"ל לת"ק לפלוג בדידיה בד"א בצייד קבוע אבל אינו קבוע אסור. גם מה לוקח ומוכר דאמר ר"י צדן ומוכרן הו"ל ולכן מפ' הוא ז"ל דרישא דאיירי בצייד ל"ש קבוע ול"ש אינו קבוע שרי לכ"ע ור"י אמר כי גם בדרך מ"מ. מי שנתמנה לפי דרכו שנושא ונותן בדברים טהורים ודרך אקראי עלה בידו דבר טמא לוקח ומוכר ובלבד שלא תהא אומנתו בכך. וחכמים אוסרים וכטעמייהו בפ"ג דסנהדרין מ"ג ומסולקת בזה גם קושית התי"ט. (לה"מ): תוי"ט ד"ה **וחכמים** אוסרין כו' וי"ל דצייד כו'. וכ' תוס' בפרק במה מדליקין ד' כ"ד דכשכן ג' תנאים ל"ל תנא בתרא לטפויי אה"ק. (ע"ח): בא"ד **פסק** כחכמים. לפי הנסקותא שכ' לעיל בסמוך דאיכא בין ת"ק לחכמים לא הו"ל אלא דפסק כת"ק שהרי הרמב"ם שם לא התיר כשמתכוין לצוד טמאים כלל. ועי' בספ"א ובפר"ח סי' קי"ג. (ש"ל). ועי' בספר הו"ע שהאריך לפרש המשנה והירושלמי ודברי הר"מ באופן שיהא הפסק כדברי ר"י כמ"ש בפי' וכמ"ש בירושל'. והיינו דת"ק אמר דלדי היה כו' שפרש רשת לצוד הטהורים כדרכו ונזדמנו לו דברים טמאים בתוך רשתו דמותר למכרם וצייד דקתני לאו דוקא דה"ה לכל אדם שאינו צייד שפרש רשת פ"א לבנלהו ולטובתו דשרי למכור הדברי' טמאים שנתפסו ברשתו ולא דבר התנא אלא בהווה. ועוד אני אומר שלא נדקדק יפה בלשון התנא נמצא שלכל אדם כיון ולא לצייד דוקא דלא תנן לידי בשני יודין [illegible] אשר שם התואר שלהם הוא ציד. אלא צדי ביוד א' שהוא פעל ולא שם ופי' הצדים היה כו' הן שיהיו צידים בנ"א אחרים העוסקים במלאכת הצידה שנזדמנו וכו' מותר למכרם. ור"י [illegible] דאף מי שנתמנה לו ע"פ דרכו שהיה הולך לצוד ורצה עוף טמא לוקח ומוכר פי' יכול לפרוס רשת ליקח אותו ולמכרו. משא"כ לת"ק דלא התיר אלא בנזדמנו דהוא לשון מזדמן שכבר נתפסו [illegible] לפרוש רשת לכתחלה בשביל הטמא לא ור"י התיר אף זה. וה"ט דלא תנן בדר"י נזדמן כמו בת"ק אלא נתמנה דר"ל תוך לרשת אבל עדיין אינו מזומן לו עד שיתפסנו. ובלבד שלא תהא אומנתו [illegible] בין אינו ציד. ור"ל דעיקר כוונתו בצידה זו הוא לצוד טמאין ואלולי כן היה יושב ובטל. שאם יהיה כך אף אם יצוד עם הטמאים מן הטהורים היה אסור למוכרם. והלכה כר"י וזהו גם כוונת [illegible] צייד שנזדמנו לו חיה ועוף ודג טמאים ודוקא אם נצודו לו טמאים וטהורים מותר למכרן אבל לא יכוין מלאכתו לטמאים עכ"ל. ופי' דבריו הצייד שנזדמנו כו' היינו שעבר על [illegible] שפרש כרשת לכתחלה בשבילם וצד אותם מותר למכרם וזהו דברי ר"י דמתני' כפי מה שפירשתי. ומ"ש אבל לא יכוין מלאכתו לטמאים יהיה פירושו כמו שפירשתי ובלבד שלא תהא אומנתו [illegible] לדקדק תיבת ולכן דקאמר ברישא דהלכה בדיע' אם צדן יכול למוכרן אבל לצודם לכתחלה כשעבר עליהם יהיה אסור. דאין זה דקדוק אמיתי. שהרי היתר המכירה מצריך להשמיענו ולא היתר [illegible] כדי לשחק בהן בניהו שרי לכ"ע דאין אסור לגדל דבר טמא כ"א לעשות סחורה בו הוא דאסור. אבל הה"נ דיכול לכתחלה לצוד אותן ע"ד למכרם ובלבד שלא תהא אומנתו בכך והאי דקאמר [illegible] דאלולי כן לא היה שותק הר"מ מחלוק זה עכ"ל בקצור ע"ש: **ה** במשנה **לולבי** זרדים כו'. שהן רכים ונאכלין. וצ"ל שאינן מתקיימין במחובר ונובלין כמו העלין לפיכך י"ל ביעור. ואפשר אף על פי

שאחריינן

ך הוורד נא) והכפר נב), והקטף נג) והלוטם נד) יש להם שביעית ולדמיהן שביעית נה). רש"א אין לקטף שביעית מפני שאינו פרי נו):

ורד

ח"נ ך והכפר ניכו' והכופר וכ"ה נל"ם ונגלה שם. והלוטם נל"ם והלטם ונגלה שם והלטום וגירוע' ל"נ והלוטת. ולדמיהן כל"ל לדמיהן.

ממקום אבורן ולענפים שהם מחוברים בו קרי אביהן וכיון שהם נושרים יש להם ביעור : ך וורד. שושן : והכופר. י"א שקורים לו בערבי אלחנ"א. וי"א שהוא בושם שקורין (א) גרופול"י : והקטף. אילן אפרסמון : לוטם. תרגום לוט ולטום. י"א שהוא ניגוב"ר בערבי פניולי"ש (ב) בלע"ז : יש להם שביעית ולדמיהן שביעית. וה"ה דיש להן ביעור ולדמיהן ביעור ואע"פ שלא נזכר במשנה: מפני שאינו פרי. °ודינן כעצים דאין להם קדושת שביעית משום דהנאתן אחר ביעורן והתורה אמרה לאכלה

דומיא

הר"ש דבירושלמי פריך אדרים פרקין דתנן העלין יש להם ביעור. והרי העלין אין נושרין מאביהן ומשני דלולבים דהכא סופן להקשות נעשים כאביהן : ך והקטף. פי' הר"ב אילן אפרסמון. ועי' מ"ש לקמן בס"ד : יש להם שביעית וכו'. כתב הר"ב וה"ה לביעור וכו'. כ"כ הר"ש מדלא תנן דאין להם ש"מ דיש להן וא"כ ה"ה לעיל משנה ג ולהרמב"ם נראה דה"ה הכא דאין להם כדלעיל ובחבורו העתיק משנה זו כמות שהיא ומסתבר שסמך אדלעיל מיניה שפי' בדין דמשנה ג דאין להם ביעור : מפני שאינו פרי. ובפ"ק דנדה ד' ח ובפ"ב דע"ז דף לד מוכח דקטף דר"ש היינו שרף הנוטף מן העלין. או [*מן] הפרי. ומה שפירש הר"ב והרמב"ם קטף דת"ק אילן אפרסמון היינו שאינו עושה פרי וה"ה לכל אילן שאינו עושה פרי ושרף יוצא ממנו ובחבורו ספ"ד כתב הקטף והוא שרף היוצא מאילנות וכו' ולדבריו שם סבר הת"ק דקטפו זהו פריו והכא באילן שאינו עושה פירות. אבל באילן העושה פירות קטפא דפירי יש לו שביעית אבל קטפא דגווזא או דעלים אינו פרי אף לת"ק ואין לו שביעית. כך הם הדברים להרמב"ם בספ"ז מה' שמטה ושם פוסק כת"ק לא כמ"ש בפירושו דהלכה כר"ש ועיין מ"ש משנה ז פ"ק דערלה : מפני שאינו פרי. כתב הר"ב ודינן כעצים וכו'. דהנאתן אחר ביעורן. וכתב הר"ש וא"ת האי קטף היכי דמי אי הנאתו אחר ביעורו מ"ט דמאן דאסר. ואי הנאתן וביעורן שוה מ"ט דמאן דשרי. וי"ל דהנאתן וביעורן שוה ומצינו למימר דמאן

דשרי

(א) גווירץ נגעל. (ב) צירבעל עם בוים.

מלאכת שלמה

קשה דליערבינהו אבל ברמב"ם פסק דגם יש להם ביעור וגם בספרים מדוייקים גרסי' לה. ובירושלמי פריך מלולבים דהכא דאלה ובוטנה ואטדין. אעלין דריש פרקין דלוף שוטה דהכא אמרי' גבי לולבין דאין להן ביעור לפי שאין נושרין מאביהן ובריש' דפרקין גבי עלין דלוף שוטה דיש להן ביעור אע"פ שאין נושרין מאביהן ומשני התם אין סופו להקשות והוי עיקר בפני עצמו ועלין בפני עצמן והאי כדיני' והאי כדיני' אבל לולבין דהכא סופן להקשות ולכך נעשין כאביהן ואין להן ביעור כך פי' ה"ר שמשון ז"ל כפי מה שהעתיק ה"ר שלמה סירילי"ו ז"ל : ך הורד והכופר והקטף. נראה דה"ר שמשון ז"ל גריס והקטב שכתב קטב כמו קטף : והלוטם. תמהתי שבשלשת ספרי הדפוס שם פ"ז דה' שמטה ויובל כתיב ולטום בסמ"ך. וז"ל הרמב"ם ז"ל ובכל המשניות לא גרסי' יש להן ביעור אבל בפ"ק דנדה מייתי לה וגריס לה התם יש להם ביעור ולדמיהן ביעור ומתני' איברא דלא גרסי' לה וכבר מיבעיא לן לעיל בירושלמי בכל הני דלא תני בהון ביעור אי דייקא מתני' ותריץ דכללא היא כל שדרכו ליסור יש לו ביעור ושאין דרכו ליסור אין לו ביעור ואלו מהן שדרכן ליסור ומהן שאין דרכן ליסור ושרע תנא מיניה הלכך גבי ורד פשיטא דיש לו ביעור כדאמרי' לעיל בירוש' דשלשה דינים יש לו בעלין של הורד ובפיקא ובעיקר והדיא תניא בתוספתא דבעלי הורד יש להן ביעור והכופר האשכולות שתמן נובלות מאביהן אבל גבי קטף לא פסיקא לי' לתנא למתני דבשלמא קטף דעלין או דפרי פשיטא דנוטר אבל דגזע יש ממנו שאינו נוטר. ומש"ה לא תני לי' ושרע תנא מיניה ורש"י ז"ל גריס לי' בנדה ופי' יש להן ביעור כשכלה לחיה מן השדה ואע"ג דיש להן שביעית איצטריך למימר דיש להו ביעור דיש שיש לו שביעית ליאסר בסחורה ובלוגמ' ואין לו ביעור כגון דבר המתקיים בארץ כל ימי החורף שאינו כלה לחיה מן השדה אבל כל דבר שיש לו ביעור יש לו שביעית וגם תוס' ז"ל כתבו שם בנדה יש להן ביעור ולדמיהן ביעור אע"ג דשביעית תופסת דמיה יש חילוק בין ביעור דמיה לעצמה כדתנן בההוא פרקא בשביעית ר"מ אומר דמיהן מתבערין עד ר"ה אבל הן מתבערין עד הפסח ע"כ. והתם בנדה דף ח' מסיק דת"ק דמתני' ר"א היא דקסבר קטפא פירא הוי דשמעי' לי' דקאמר במס' ערלה המעמיד בשרף הערלה אסור וה"נ התם דתניא ר"ש אומר אין לקטף שביעית וחכמים אומרים יש לקטף שביעית מפני שקטפו זהו פריו וא"ר יוחנן מאן חכמים ר' אליעזר דאמר קטפו זהו פריו ופרכינן אי ר' אליעזר מאי אריא אילן שאינו עושה פרי כגון האי קטף שהוא מין אילן שאינו עושה פרי אלא שרף יוצא ממנו אפי' אילן שהוא עושה פירות ס"ל לר"א דקטפו זהו פריו התם בפ"ק דערלה ומשני לדבריהם דרבנן קאמר להו לדידי אפי' אילן העושה פירות קטפו זהו פריו לדידכו אודו לי מיהא באילן שאינו עושה פירות דקטפו זהו פריו ורבנן אמרי לא שנא וכן נמי בירוש' דפרקין ודפ"ק דערלה גרסי' א"ר פדת ר' יוסא בשם ר' יוחנן

דר'

תפארת ישראל

יכין

וכלין לחיה בחורף : נא) ראוש : נב) ליפרעססען. וי"א געווירץ נעלקען : יש להן ביעור ולדמיהן ולהרמב"ם אין להן ביעור וכלעיל סי' ל'. וע"כ דס"ל נג) באגזאס : נד) מירטען וי"א פייאלען וי"א לירקעלבויס : נה) וה"ה להרמב"ם דגם הנך אינן כלין לחיה מהשדה : נו) ודינן כעצים דאין להן

שביעית

משנה ראשונה

אמאי תלי לביעור מפני שנושרין הא"ע למימר עיקר הטעם מפני שנרקב על האילן ואינו מתקיים לאכול. אלא משמע דאי מחובר בלולבין אפי' אינו מתקיים חשיב כמתקיים כיון שהלולבין מתקיימין והולכין אחר העיקר והיינו דקשיא ליה מעלה לוף שוטה והדנדנה דר"פ דיש להן ביעור. אע"ג דעיקרן מתקיים כדתני התם בסיפא ומשמע התם דאפי' בעודן מחוברין העלין יש להן ביעור לאותן שבבית מדלא תני התם שנושרין כדתני הכא אלמא משמע התם אין אוכלין על העיקר ומשני תמן אין סופן להקשות וכו' כלומר לעולם אין אוכלין על העיקר אפי' כשמחוברין. והכא דתלי טעמא שנושרין היינו דאילו מחוברין סופן של העלין להקשות שלאחר שנרקבו ובלו אם אין נופלין לגמרי גזמן מחליף וחוזרין לאיתנם ונעשו ראויין למאכל כמו אביהן היינו הלולבין. והר"ש שלא פי' כן אזיל לטעמי' דמפרש בפ"ט מ"ז דכשנרקב מה שבשדה ונפסד ממאכל חיה פקעה קדושת שביעית מנה שבבית וכ"ה בירושלמי וכ"כ הר"ב שם. אבל שם הוכחנו שא"א לומר כן והארכנו בזה שם וגם מכאן ראי' לשיטתנו ודברי הירושלמי נראין כפותרין זא"ז וצ"ע : ך הורד והכפר. כל הני לריחא עבידי וכל העשוי לריח שייך ביה שביעית כמו מיני צבעים דהכי נמי אם מריח בהן כמו שמן הנאתם קודם ביעורם ואם נותנן לתבשיל הנאתן בשעת ביעורן בשעה שהתבשיל קולט ריח כלה העיקר כמו גבי צבעים בר"פ והלכך בכולהו מודה ר"ש ולא פליג אלא בקטף שהוא שרף הנוטף וקסבר שאינו פרי אבל כולהו אפי' אין עומדין לאכילה פירי מיקרי לענין שביעית. ואפשר דהוא דבשמים לתבשיל כתוכים ואוכלין ודמי למאכל. והיינו דמשמע להגמרא בפ"ק דנדה דקטף דהכא היינו שרף דספ"ק דערלה אע"ג דהכא לא תני שרף כי התם משום דאין לפרש דקטף היינו הענף עצמו וכדפי' רש"י ותוס' בנדה דקטף שם העץ דא"כ אמאי פליג ר"ש בקטף טפי מאינך וע"כ שרף הוא ונקרא על שם העץ : יש להן שביעית. וכתב הר"ש דה"ה דיש להן ביעור והכי גרס בהדיא בפ"ק דנדה ואע"ג דהכא במשנה אינו בספרים מ"מ אמת הוא מדלא תני אין להן ש"מ דיש להן ע"כ כמ"ג כתבנו דאין זה דיוק ומיהו הכא ודאי האמת כדברי הר"ש דבהדיא קתני

במתני'

הורד. נדה ח. מו"ק שם

ה"ש: רש"א. שם:

תוספות חדשים

[משנה ו] בר"ב ובתוי"ט ד"ה יש להם כו' וה"ה לביעור עכ"ל. ובנדה דף ח' ע"א גרים בהדיא במתני' יש להן ביעור ולדמיהן ביעור ועיין נכ"ש

ראשון לציון

מדם אלא לענין שיהיה מותר בהנאה אבל לסחורה אסור כמו בכל דברים שמותרים בהנאה ואסורים לסחורה אבל השאלה השנייה ליכא למדחי. והוי יודע דזה שכתב הת"ט דאחריני חלב דדוד קאמרינן כו' קל"ע שלא נכה מן המוקדם בסוגיא דבכורות דקאמר מקלא ודי חלב עזים דחלב מותר ופריך ודלמא לסחורה. ואדרבה מה שנכה מן המאוחר מחריני חלב יש לדחות דהתם מדמט הוי כגון שגבה בחובו או באופן אלא זה וקיי"ל לקמן מ"ד בכל דבר שנזדמן לו מותר למוכרן מכא"כ בק"א ודי חלב דפריך ודלמא לסחורה אי אפשר לומר שיהו בהזדמנות כמבואר שם :

משנה ו [תוי"ט ד"ה] יש להם שביעית כו' ולהרמב"ם נראה דה"ה הכא דאין להם כדלעיל כו' וגם בנדה ח. איתא בהדיא יש להם ביעור ולדמיהן ביעור וגם הר"ש הביא כן דנדה וצ"ע : בד"ה מפני שאינו פרי ובפ"ק דנדה ובפ"ב דע"ז דף ל"ד מוכח כו' נ"ל דף ל"ה: כי שם עוסק הש"ס

בענין

תוספות רע"ק

משנה ו [אות לג] בתר"ב ד"ה מפני. ודינן בעצים) אף

תוס' אנשי שם

שמתקיימין ג"כ זמן ארוך מ"מ כשוסן מתקלקלין כדבעינן למימר לק'. לפיכך אין להם דין המתקיים בארץ. ולכאורה נ"ל דכיון דהני לולבים לאו מתקיימין נינהו כ"ש עלין דידהו שנושרין וא"צ ביעור ומש"ה לא איצטריך למתניהו דלאו תמילא שמעת להו ותו דהיינו נמי דתני סיפא אבל לעלין יש ביעור דקאי אכולהו דתנן הכא ואריסא נמי אלא שמצאתי להר"מ בחבורו חדוש נפלא דלעלין של חרובין אין ביעור לפי שאינן נובלות וא"א לי לקרבו אל הדעת. (לח"ש). א"ה ע' נרדב"ז בביאורו להר"מ שם הע"ז וט"ז. ובפ"ת בירושלמי כאן : תוי"ט ד"ה מפני שנושרין ס' דבירוש' פריך כו'. ר"ל דבר"פ תנן עלי הלוף השוטה י"ל ביעור. והרי עליו אין נושרין כדאיתא רפ"ה וה"ל כלולבי האלה דהכא דא"ל ביעור מפני שאינן נושרין ומשני דלולבין דהכא שאני דסופן להקשות דענפי אילן הם וה"ה מתקיימין כמוהו שאין בלין ובלין באורך הזמן אלא מתקשין כאילן והיינו נעשין כאביהן דקאמר מש"ה א"ל דין ביעור כאילן עצמו. משא"כ בעלה כלוף דאע"ג דמתקיים בארץ עונה מ"מ אין סופו להקשות וסוף סוף בכלות לאותן הן נובלות וכלות לכן הם בכלל שאינו מתקיים בארץ וי"ל ביעור. (לח"ש). והגר"א מגיה בירושל' כראשה ומותק מלת דפרקא ומפ' דהקושיא היא על רישא דמשנתינו ור"ל מלולבי האלה והבטנה על לולבי זרדים וחרובין : ך תוי"ט ד"ה יש להם כו'. ע' בתו"ח וע' בס' הו"ע שכתב דלמ"ש הת"ע בדעת הרמב"ם היינו יכולין לומר בזה דמ"ז דהדים גדול השמיענו התנא דאע"ג דהורד עצמה אינה חייבת בביעור מ"מ השמן שקבל טעם ממנה ונתקדש בקדושת שביעית הוא"ל והוא עצמו בר ביעור הוא בעי ביעור דלא ליתו למטעי ולומר דשמן של שביעית א"ל ביעור אבל אין נכון לדחוק משנה זו כפי' זה לאסר הוא סברא בעלמא שאין לה שום סכרה כדברי רז"ל עכ"ל בקצור : ד"ה מפני שאינו פרי כו' מן העלין או מן הפרי. לא אבין דבריו שהרי ברש"י בש"ס הנ"ל ולא מצאתי הכרח למ"ש הקטף דר"ש היינו שרף הנוטף מן הפרי אלא אדרבא בנדה משמע דפלוגתא דר"ש באילן שאינו עושה פירות הוא. ועוד לא ידעתי לכוין דבריו

שכתב

ז ורד חדש שכבשו בשמן ישן נז). ילקט את הוורד נח). וישן בחדש נט). חייב בביעור ס).

חרובין

דומיא דאכילה שהנאתן וביעורן שוה יצאו עלים דהנאתן אחר ביעורן ות"ק סבר דקטפו זהו פריו והלכה כר"ש: ז ורד חדש שכבשו בשמן ישן. ורד של ששית שכבשו בשמן של שביעית ילקט את הורד קודם שיגיע זמן הביעור והכל מותר אבל ורד של שביעית שכבשו בשמן של שמינית וכבר הגיע זמן הביעור של הורד חייב לבער את הכל כדקתני סיפא דשביעית אוסרת מין בשאינו מינו

דהוי משום דבטל אגב העץ דבקטפא דפירי כתבתי דכ"ע מודו דהוי פירי: ז ורד חדש שכבשו בשמן ישן וכו'. פי' הר"ב דרישא ורד דשביעית בשמן דששית וקודם הביעור וסיפא בורד דשביעית בשמן דשמינית ולאחר הביעור. וכן פירש הר"ש משום דבירו' הכי איתא ורד חדש שכבשו בשמן של ששית. וישן בחדש ורד שביעית בשמן שמינית. ופי' בו הר"ש כדברי הר"ב וכתב ודבר תימה מאי קשיא ליה אפי' איירי בחד פתרונא כגון ורד של שביעית בשמן של ששית ובורד של ששית בשמן של שביעית מ"מ האי חייב בביעור והאי אינו חייב בביעור דשמן נותן טעם בורד ואין ורד נותן טעם בשמן עכ"ל. והנני יוסיף להפליא בדברי הר"ב דמפרש סיפא דמתני' דשביעית אוסרת כו'. דהיינו לאחר הביעור אבל קודם הביעור בנ"ט בין במינו בין שלא במינו וא"כ מ"ש רישא דהכא ורד חדש כו' הרי אף קודם הביעור בנ"ט. ובדברי הר"ש לא פירש בהדיא דס"ל דקודם ביעור שלא במינו נמי בנותן טעם אלא מדכתב אבל שלא במינו אפי' לאחר הביעור בנ"ט. משמע דה"ק ל"מ קודם הביעור דאינו אוסר אלא בנ"ט אלא אפי' לאחר הביעור נמי דוקא בנ"ט וקשיא נמי דידיה אדידיה. אבל יש לפרש דה"ק אבל שלא במינו ל"מ דקודם הביעור אינו אוסר כלל אלא אפילו לאחר הביעור דבמינו במשהו ואפילו הכי שלא במינו בנ"ט. ועוד דוחק בפירושם דכולה מלתא הא תליא בשעת הביעור ולמאי תנן חדש בישן ישן בחדש ליתני ורד שכבשו בשמן אם הגיע שעת הביעור חייב לבער ואם לאו ילקט. ומפני קושיא זו נראה שנתכוונו לכתוב וכבר הגיע וכו' ול' הר"ש שכבר הגיע כו' כלומר דמתניתין נקט ישן בחדש דמלתא דפסיקא שכבר הגיע כו'. ולא הועילו בזה כ"כ דאכתי רישא דחדש בישן לאו מלתא דפסיקא הוא. הלכך נראה כפירוש הרמב"ם שמפרש ורד חדש בשמן ישן ורד דשביעית שכבשו בשמן דששית ילקט מפני שלא יכנס כח הורדין וטעמם בשמן שהשמן ישן והורד חדש אלא אם יניחהו זמן רב. וישן בחדש ורד דשביעית בשמן דשמינית וזה יכנס בו כח הורד וטעמו מיד ומפני זה חייב לבער השמן. ע"כ. והוסיף כסף משנה וכתב פי' כי הורד הישן נותן כח וטעם יותר מהר

מן

מלאכת שלמה

דר' שמעון כר' יהושע דתנינן תמן בערלה פ"ק א"ר יהושע שמעתי שהמעמיד בשרף העלים ובשרף העיקרים מותר בשרף הפגים אסור מפני שהוא פרי א"ל ר' זעירא לר' פדת כמה דתימר תמן הלכה כר' יהושע וכא אמר הלכה כר' שמעון א"ר יונה ודמיא היא לכל שיש בה בתמיה והא לא דמי אהדי כלל דגבי ערלה אין אסור אלא בקטף של פרי והוא בטל אגב שרף הגוף והעיקרין ואין כ"כ מתיקות באותו שרף כיון שמפוזר גם הלחות בעיקר ובעלין דשרו גבי ערלה אבל גבי שביעית האילן עצמו כל מה שמוציא אית בי' קדושת שביעית כגון עלין ולולבין ושרף ופרי הכל אית בי' דין שביעית וא"כ כל האילן הוא קדוש דכיון דחזי למאכל בהמה יש כאן שביעית וביעור אם כלה לאוכלי בהמה קדושת שביעית חלה עליהן מה שאין כן בערלה א"ר אבין עוד יש לך טענה אחרת דר"ש ור' יהושע לאו חדא נינהו שהרי ר' יהושע אמר דבריו מפי השמועה ור"ש בשם גרמיה ואם איתא דחדא נינהו הו"ל לר"ש למימר נמי שמעתי ע"כ: ז ורד חדש וכו'. נלע"ד דמכאן וגם ממתני' דלעיל יש להוכיח דערלה נהגא בורדים ג"כ מדנהגא בהו שביעית ואע"ג שאינה ראויה לכל הפחות הוי בכלל מאי דתנן בסוף מס' ערלה ספק ערלה בארץ ישראל אסור וכן הבנתי ג"כ מס' בדק הבית דף כ"ד שהביא שם דברי הראב"ד והרשב"א ז"ל ע"ש: וכתב הב"י יו"ד סי' ק"ה בשם המרדכי בכ"מ פירש"י ז"ל כבוש כמבושל אבל בלא חומץ אינו כמבושל ואא"ל כן דהא תנן הכא ורד ישן שכבשו בשמן חדש חייב בביעור אלמא בלא חומץ הוא נו"ט כמבושל ע"כ: בפי' ר"ע ז"ל. אבל ורד של שביעית שכבשו בשמן של שמינית וכו'. אמר המלקט זהו פי' הירושלמי על בבא דוישן בחדש חייבין בבישור. אבל ה"ר שלמה סירלי"ו ז"ל כתב וזה העתק כל טופס לשונו ורד חדש של שביעית שכבשו בשמן ישן של ששית מלקט הורד בשביעית והשמן אין צריך לאכלו בקדושת שביעית מפני שלא יכנס בשמן כח הורדים וטעמן לאין השמן מקבל טעם הורד אא"כ יניחוהו זמן רב. חרובין חדשים של שביעית ביין ישן של ששית וישנים של ששית ביין חדש של שביעי' ס"ל לתנא דמתני' דמיד נכנס ביין טעם החרובין ומפני כך חייבין לבער היין והחרובין ולא דמו חרובין לורדים והיינו דתנן כל שהוא

בנותן

תפארת ישראל

יכין

שביעית מדהנאתן אחר ביעורן. לא דמו למאכל. ואף בעלים דמסחן [קין כל"א] דעשוי להאיר. עכ"פ עיקר עלים להסקה: נז) (ב) וורד שביעית בשמן ששית או וורד שמינית בשמן שביעית קודם זמן הביעור: נח) קודם זמן ביעור. ואז אין השמן צריך ביעור אף שהיה בוורד בכדי נ"ט בשמן. ואף להך תנאי דפליגי לקמן פ"ט מ"ה דאין הטעם כמבוער. עכ"פ הכא מדסלקו לוורד בשעת היתר דהיינו קודם זמן הביעור דהו"ל היתרא בלע [פע"ז דע"ו א] כ"ע מודו דהטעם כמבוער. ואינו תו"כ לחייב השמן בביעור [ומזה נ"ל ראיה לא"ח סתמ"ז ס"ב ודו"ק] וה"ה בוורד ח' בשמן ז' ילקט הוורד לאכילה קודם עצרת של שנת ח'. דאז הוא זמן ביעור של זיתי שמן של שביעית [כפסחים נ"ג א]: נט) וורד ז' בשמן ח' או וורד ו' בשמן ז': ס) דאע"ג דקיי"ל כר"נ פ"ט מ"ה. דגם בסילקו בשעת איסור. הטעם הו"ל כמבוער. עכ"פ הכא וורד ישן בשמן חדש. טעמו חזק ביותר כמ"ש הרמב"ם. וכדקיי"ל [בי"ד סנ"ה] דכל דבר חריף אינו כנ"ט בר נ"ט. ה"נ מה"ט הו"ל כממשות. ואף דגם בממשות קאמר בירושלמי פ"ט מ"ה. דבהתחיל לבער מקצת האוצר הו"ל הנשאר כמבוער. וכן פסק הרמב"ם (פ"ז משביעית ה"ז). נ"ל דזהו דוקא בשכבר מונח באוצר וביער מקצתו. משא"כ הכא שכבשו לאחר זמן ביעור. הו"ל כחולק אוצרו קודם שביערו. דאז וודאי כ"א ואחד חייב בביעור. מיהו וורד ישן בשמן ישן וא' מהן שביעית לאחר הביעור מדליכא

דק

בועז

(ב) אמר התינוק היונק משדי אמו. השוכב בחיק רבותינו ז"ל. אני בריה קלה נגלה סומיתא. גם במשנה חמורה הזאת מ"ז רבותינו ז"ל אשר מימיהם אנו שותים במלחמות תנופה נלחמים. וכל נוף דבריהם לא ימתק מרירתי. להוי כדין או כדין כדכד אור שמשותיהן רב ועצום מכח עיני הטרוטות. ולא מצאתי די הפק רצון נפשי האומללה. בכל בית נכאת וגרי של רבותינו ז"ל נותני לחמי ומימי צמרי ופשתי ושקויי. דהנה הר"ב ז"ל תפס פי' הר"ש. והר"ש ז"ל הניח פירושו בעצמו בצ"ע. ורתוי"ט תפס פי' הר"מ ז"ל וגם בזה לא נחה דעת עני ואביון כמוני. דקשיא דיוקא דרישא וסיפא אהדדי. דברישא משמע דוורד ישן בשמן ישן חייב בביעור. ובסיפא משמע איפכא מלבד שאר הדקדוקים והקושיות שאזכור מגיעות לגלגל הפירוש. והנה הקטע יוצא בקב ואינו נקי. וקליו וחמוריו על ראשו. ואע"פ שאני איני כדאי לנו עיני למרום. ועקימת שפתי הוה מעשה. רחומן מרחמין שפתי לפני מקור החכמה יתפו"י. ומנברא דהית לי' בעינא גליא לדרעי' והוה נהורא בהכרא ולי' הישועה נפרש כיד ד' הטובה עלי:

משנה ראשונה

במתני' דלקמן דורד יש לו ביעור. ולא כתוי"ט שכתב דלהרמב"ם אין להן ביעור ותימה שנעלם ממנו משנה דלקמן: ז ורד חדש. מה שהקשה הר"ש דמאי לאוקמי מתני' בחד פתרונא דרישא ורד של שביעית בשמן של ששית וסיפא ורד של ששית בשמן של שביעית אלא שהשמן נותן טעם בורד ואין הורד נותן טעם בשמן ע"כ ואפ"ג דאם בשלו לורד עם השמן משמע ודאי דשניהם נותנין טעם זה בזה וא"כ למאי דקי"ל כבוש כמבושל אין לומר דהורד אינו נ"ט. **נראה לשם הר"ש** דלענין שביעית אין הכבוש כמבושל כדאשכחן לענין תרומה פ"י דתרומות. וגם לפי פי' הרמב"ם במתני' דורד החדש אינו נ"ט בשמן ע"כ. נמי

ז"ל

תוספות אנשי שם

שכתב בסוף דבור האחר המתחיל מפני שאינו פרי וז"ל דבקטפא דפרי כתבתי דכ"ע מודו דהוי פרי עכ"ל. דלפי דבריו אלו שכ' כאן דקטף דר"ש הוא שרף הנוטף מן הפרי הלא מצינו לר"ש דס"ל דאינו פרי. (א"ע): ז בר"ב ד"ה וורד ט' והכל מותר כו'. לכאורה נ"ל והשמן מותר דהא הורד ודאי של שביעית וחייב בביעור וכ"ה בר"ש:

ציונים

ז ורד חדש. תוס' בכתובות כז: פיי' שם סכ"א. וב"י יו"ד סי' ק"ה:

תוספות חדשים

ברע"ב ותוס' שם בסוגיא וע' בר"ש ומה שסיים הר"ש והביאו בתוי"ט דמדלא קתני דאין להם ש"מ דיש להם עכ"ל. ולפעד"נ דמוכרח הוא ממשנה ז' דלקמן ורד חדש כו' וישן בחדש חייב בביעור וע"ש במפרשים הרי מבואר להדיא דוורד יש לו ביעור וה"ס לאיך ומזה תימה על בתוי"ט שכ' דלהרמב"ם הכא אין להם ביעור והרי הר"מ פירש במשנה ז' דמפני הוורד גם השמן חייב בביעור וכן פסק בהלכות שביעית פ"ז הכ"א וסיים בם שהרי אוכל יפה הוא וכבר נתחייב בביעור ע"ש הרי להדיא דס"ל דיש להן ביעור הכ"ז וע"ש בכ"מ: משנה ז [בתוי"ט ד"ה ורד חדש כו' והנני יוסיף להפליא כו' עכ"ל. ובס' שושנים לדוד מתרץ קושייתו על הר"ב דמה שפירש הר"ב בסיפא דשביעית אוסרת קודם הביעור בנ"ט אינו ר"ל אוסרת לענין דחייב לבער אלא ר"ל אוסרת שאסור להפסיד ולעשות סחורה.והכא ברישא ה"ק ילקט כו' ויאכלם בקדושת שביעית ואינו חייב לבער וזה ברור:

ראשון לציון

בענין שרף וקטף אבל דע כי מדברי רבי שמעון לא מצאתי ובשתי סוגיות נדה ח. וע"ז לה: ובדברי הרמב"ם האריכתי בחידושי ואין כאן מקום לקבל ארוך:

חדושי מהרי"ח

משנה ז [תוי"ט ד"ה] ורד חדש שכבשו בשמן ישן כו' פי' הרע"ב כו' וא"כ מ"ש רישא דהכא ורד חדש כו' הרי אף קודם הביעור בנותן טעם כו' עכ"ל פי' לפי פי' הירושלמי צ"ל שהן ורד בשמן הן שמן בורד נותן טעם כל אחד בחבירו כו' ודו"ק:

תוספות רע"ק

אף דבודאי הקטף בעצמו הנאתו וביעורו שוה דאל"כ אמאי לת"ק נוהג בו שביעית הא אפי' כפירי ממש בעי' ג"כ הנאתו וביעורו שוה. מ"מ בטל הוא לגבי העץ כיון דהוא רק לחלוחית העץ משה"ה דינו כהעץ. הר"ש כאן ותו' פ"ק דנדה: משנה ז [את לד] בתו"ח בסד"ה בתוי"ט ד"ה וורד חדיש. ויאכלום בקדושת שביעית) גם אנכי כוונתי לזה בעזה"י ובביאור יותר דהטעם דא"ח בביעור דבלוע בעלמא הוא כמבוער כדקי"ל לקמן פ"ט מ"ח כר"נ ועמ"ש שם בעזה"י:

חרובין חדשים שכבשן ביין ישן סא) וישנים בחדש סב). חייבין בביעור סג). זה הכלל כל שהוא בנותן טעם חייב לבער סד) מין בשאינו מינו. ומין במינו כל שהוא סה). שביעית אוסרת כל שהוא במינה

ח״ג. ז שביעית נד״ס השביעית.

מינו בנותן טעם: וחרובין חדשים וכו'. הכא מיירי בבא לשתות היין אחר זמן הביעור דבכל ענין חייב לבער ואם לא כבש: החרובים ביין עד זמן הביעור ילקט החרובין והיין מותר כמו בורד והכי תניא בהדיא בתוספתא: זה הכלל וכו'. בכל אסורים שבתורה מיירי דבטלן*) במינו במשהו ומין בשאינו מינו בנ״ט ואינה הלכה: השביעית אוסרת בכל שהוא במינה. לאחר הביעור. אבל קודם הביעור אין בהם קדושת שביעית שיהא אסור להפסידה ולעשות בהם סחורה עד שיהא בהם בנ״ט בין במינה

*) נד״ל מין במינו

מן החדש. והשמן החדש נוח לקלוט טעם יותר מהישן. [*ועיין בפרק י' דתרומות משנה י']: וחרובין חדשים וכו'. מ״ש הר״ב ע״פ התוספתא. כ״פ הר״ש. והדבר תמוה לפרש משנתנו על פיה דמשמע דבענין אחד שנאן לורד וחרובין אלא שדינם נשתנה. ועוד דלמאי כ״מ אשמעינן דין דחרובין בענין אחר מדין דורד אם שניהם שוים בדינם. ובתוספ' פ״ה שונה דין הורד כמו ששנויה במשנה. וכן שונה דין החרובין. לכך נראה דמשנתנו חולקת עם התוספתא ופי' המשנה כמ״ש הרמב״ם דחרובין ביין יכנוס בו טעם החרובין מיד ומפני זה על שני הדרכים חייב לבער ע״כ. ובדברי כסף משנה יש ט״ס וכצ״ל פי' שהחרובין נותנין טעמן מיד וכן היין קולט טעם החרובין מיד ולא דמו לורד בשמן: זה הכלל וכו'. כתב הר״ב בכל איסורים וכו'. ר״ל זה הכלל לאתויי כל איסורים. והא ודאי דעיקר הבבא בשביעית מיירי. כדתני חייב לבער. וכן לשון הרמב״ם. ולשאר האסורים כולן רמז באמרו זה הכלל כל שהוא בנותן טעם וכו'. ומה שכתב הר״ב ואינה הלכה. ר״ל אלא כדמסיק בפירושו למשנה ח פרק ה דמסכת ע״ז: שביעית אוסרת בכל שהוא וכו'. תימה למאי הדר תני ליה והרי זה

הכלל

מלאכת שלמה

בנותן טעם חייב לבער מין בשאינו מינו. ומין במינו כל שהוא מפרש בירושלמי פ' שלש ארצות דאין שביעית אוסרת במינה בכל שהוא אלא בביעור ופי' הר״ן ז״ל בנדרים דף נ״ח לענין שצריך לאכול התערובת קודם הביעור דכיון דאפשר לאכלו קודם הביעור הוי דבר שיש לו מתירין. והראב״ד ז״ל סובר דשני ביעורין הן חד כשכלין פירות העיר ותחומיה וחד כשכלה כל פירות הגליל או פירות יהודה מארץ יהודה דאחר שכלין פירות הארץ שאדם יושב בה מוציאין כל אדם מה שבבתיהם ומביאין אותם לאוצר ליד ב״ד והן מחלקין לכל אדם לשלש סעודות וכן בכל יום ויום עד שיכלו ואם אין שם אוצר ולא ב״ד מוציאן לשוק ומפקירן ואף הוא יכול לחזור ולזכות בהן ככל אדם ואוכל סוכה בהן עד שיכלו אותן הפירות מכל המדינה ובגליל וביהודה מכל ארץ יהודה ואחר שיכלו מכל המדינה משדותיה אז יתבערו לגמרי לשריפה או לאיבוד ומאותו הביעור ואילך אינו אוסר במשהו לפי שאין לו שום היתר אבל לביעור הראשון כיון שיש לו היתר אכילת שלש סעודות אוסר במשהו ע״כ ונכון הוא פירוש' לפירושו ז״ל: בפי' ר״ע ז״ל. וחרובין חדשים וכו' הכא מיירי בבא לשתות היין אחר זמן הביעור וכו'. כתב עליו ה״ר יהוסף נ״ל פי' זה אינו נזכר כלל לא במשנה ולא בשום מקום ונ״ל דחדש וישן שנזכר בבבא זו של חרובין הכל ר״ל שביעית ושמינית חרובין חדשים של שמינית ויין ישן של שביעית וישנים היינו של שביעית ביין חדש היינו של שמינית ומטעם זה הכל אסור שכבר הגיע זמן הביעור וצ״ע בירושלמי עכ״ל ז״ל: שביעית אוסרת. פי' רש״י ז״ל בפ' הנודר מן הירק על מילתי' דר״ש דקאמר התם אף אני לא אמרתי דשביעית אוסרת כל שהוא במינה אלא לביעור אבל לאכילה בנ״ט פי' אלא לביעור שאם נטל בצל של ששית ונטעו בשביעית והוסיפה כל שהוא אותו כל שהוא מבטל את העיקר ומחייב כולו בביעור דמוצאי שביעית· אבל לאכילה שאם נתערבו פירות שביעית בפירות שמינית לאחר שנתחייבו בביעור ולא ביערן דהשתא קיימי באיסור אכילה אינה אוסרת אלא בנ״ט ואם אין בה בנ״ט מתבטל ע״כ. וכתב הר״ש שירילי״ו ז״ל והא תנא לי' רישא ולא תני לה אלא לפרושי דלא תימא דכללא הוא בכל הדינים מין במינו במשהו אלא דוקא גבי שביעית וכדאוקימנא בזמן הביעור הראשון דהוי דבר שיש לו מתירין ואפ״ה

שלא

יכין תפארת ישראל יכין

רק טעם פשוט. תליא בפלוגתא דלקמן אי טעם כמבוער או לא: סא) חרובי שביעית ביין ו': סב) חרובי ז' ביין ח': סג) אף שכבשן בשעת היתר. עכ״פ כיון דטעם חרובין ביין נקלט בחוזק. יותר מוורד בשמן וכמ״ש הרמב״ם. להכי ס״ל טעם חרובים שביין כאוצר בפני עצמו. ולא סגי בשמבער החרובים עד שיבער גם היין: סד) היינו מין בשאינו וכו': סה) אף שאין טעמו חזק. דהו״ל כעין וורד חדש בישן אפ״ה דינו כשביעית.

מדהוא

משנה ראשונה

נ״ל כן דאין הכבוש כמבושל כאן דאם בשלו פשיטא דלעולם יהיב טעמא. אבל לפי הירושלמי לפי פי' הר״ש והר״ב משמע דה״נ כבוש כמבושל תמן: שביעית אוסר' כ״ש במינה כו'. יש לתמוה הא תו ל״ל הא היינו רישא כמו שתמה תוי״ט בזה. ומה שתירץ דמשנה יתירא לגידולין אתי כדאמר במס' נדרים. לא יתכן דבלאו משנה יתירא משמע נמי גידולין דמה לי תערובת גידולים או תערובת אחר וכ״כ הר״ן שם בהדיא. ואדרבא גידולין חשיבי לאסור יותר שגדלין תמיד ומוסיפין כמ״ש המפרשים בסוגיא. ועוד אי לגידולין לחוד אתי קשה קושית הר״ש דאיך יתיישב שלא במינה בגידולין אלא ודאי דמיירי בכולהו בין בגידולין ובין בפירות אחרים. וגם בעיקר פי' הר״ב דקודם הביעור הכל בנ״ט בין במינה ובין שלא במינה ולאחר הביעור במינה במשהו. וזהו הלכתא בלא טעמא למה החמירו במינה יותר משאינו מינו. ואי משום דתנא ס״ל הכי בכל האיסורין כמ״ש בפ״ה דע״ז. כ״ש דקשיא למאי תני לה והא שמעי' לה מהתם. ועוד לפי מאי דמסיק הר״ב שם דלדידן לית הלכתא הכי א״כ ה״ל לכתוב נמי הכא דלית הלכתא כמתני' וכמו שכתב ברישא לענין שאר איסורים. ולכן נ״ל דכולה מתני' דהכא לא מיירי כלל בשאר איסורים אלא באיסור שביעית לחוד ורישא דקתני חייב לבער מיירי כשהגיע זמן הביעור וסיפא דקתני שביעית אוסרת כו' היינו קודם זמן הביעור וקמ״ל דבין לענין חיוב הביעור ובין לענין חיוב לאכול בקדושת שביעית קודם זמן הביעור בתרוייהו הדין שוה דבמינו במשהו ושלא במינו בנ״ט וזה אפי' לדידן דלא קי״ל הכי בשאר איסורים משום דשביעית לא דמי לאיסורין דאין בה איסור אכילה לעולם אלא קודם זמן הביעור מותר לגמרי אלא שצריך לנהוג בהם קדושת שביעית. ואפי' בזמן הביעור אין בהם איסור אכילה והביעור הוא שצריך לחלקן ולהפקירן ולומר מי שצריך ליטול יטול והוא עצמו מותר בהם ג״כ כמ״ש הר״ב ותוי״ט פ״ט מ״ח. והלכך דין פירות שביעית כדין דבר שיש לו מתירין ניהו דאוסרין במינם במשהו. והיינו דתני רישא דמתני' חייב לבער שלא במינו בנ״ט ובמינו במשהו. כלומר אם נתערבו פירות שביעית אחר שהגיע זמן הביעור אוסרין במינם במשהו לענין זה שחייב לבער הכל שהרי הביעור אינו אוסרן באכילה וכיון שיכול לאוכלן בהיתר ע״י ביעור חייב לבער הכל ולא יאכלם באיסור בלא ביעור וזהו במינו דוקא כדין דבר שיל״מ והדר תני שביעית אוסרת כו' כלומר וכן קודם הביעור שהביעור הוא בשמינית וקודם לו היינו בשביעית נמי כך הדין דבמינו במשהו כיון שיכול לאכול כל התערובת בהיתר בקדושת שביעית אסור לאוכלן שלא בקדושה כדין דבר שיש לו מתירין. וצריך ליישב הא דאמר התם בנדרים ד' נ״ח והלא שביעית אין לה מתירין ולא נתנו בה חכמים שיעור דתנן שביעית אוסרת כ״ש במינה. א״ל לא אמרו אלא לביעור אבל לאכילה בנ״ט והשתא קשה מאי חילוק יש בזה בין אכילה וביעור בני שביעית יש לה מתירין. ובאמת שהר״ן והמפרשים נדחקו בזה. אבל לפע״ד אכילה דהתם אינה אכילה דמתני' אלא התם איירי שאם לא קיים מצות ביעור שלא חילק והפקיר בזמן הביעור אלא שהשהה אותן בביתו ואז אסורין הפירות באכילה לגמרי כמ״ש התוס' בפסחים ד' נ״ב וכ״כ תוי״ט פ״ט מ״ח בשם הרמב״ן וכיוצא בזה כתב הראב״ד בהשגות רפ״ז מה' שמטה ופט״ו מהמ״א. וכן אמרו התם בגמ' שאם נתערבו הפירות אחר שאסורין באכילה לגמרי כשלא הפקירן בזמן הביעור אז אין אוסר התערובות כלו אלא בנ״ט אפי' במינו שזה ודאי אין לו מתירין. ופי' זה נכון יותר מכל הפירושים שנדחקו שם וכן משמע להדיא בדברי הרמב״ן שהביאו הכ״מ רפ״ז מה' שמטה. והא דתנן פ״ג דדמאי מ״ד המפקיד פירותיו אצל ע״ה בחזקתן למעשר ולשביעית ועוד אמר התם בנותן לחמותו שאינה חשודה להחליף להאכיל את בתה שביעית כולהו לענין חשדא שמא לא הפקירם בזמן הביעור ואז הפירות אסורים. ונ״ל דהא דלא אשמועי' דין זה הכא במתני' שיש לך צד בשביעית שאין לו מתירין. דסמיך אהא דקתני חייב לבער דמשמע דלענין חיוב מצות ביעור אוסר התערובת במשהו. וממילא היכא דלא מהני ביעור פשיטא דהוי ככל האיסורים בנ״ט. ויש מכאן ראיה לסברת הרמב״ן וסייעתו שהביעור האמור בשביעית אינו איבוד

א

ציונים

חרובין חדשים. עיי' שם הכ״ג. ופט״ו מה' מאכלות אסורות ה״ה: שביעית אוסרת. נדרים נח. תוספ' זבחים עג. ובמנחות כב.:

תוס' אנשי שם

תוי״ט ד״ה וחרובין כו' והדבר תמוה כו'. והרש״ש בהגהותיו תי' דבורד אם רק כבשו קודם זמן הביעור אעפ״י שנשהה עד אחר זמן הביעור מותר דכל טעמו נפלט ממנו בשעה מועטת וכמו שכת' בפ״ג דעוקצין מ״ד ע״ש. ולפ״ז היה אפשר לקיים בר״ב הגי' והכל מותר דגם הורד כיון שפלט כל טעמו הרי כמו שפסק הר״מ בפ״ה הכ״ב אבל ל' המשנה משמע דהורד נשאר באיסורו מדקתני ילקט את הורד: ד״ה זה הכלל כו' לאתויי כו'. ע' בפ״ס מ״י דע״ז דתנן נמי כה״ג ומסקינן להלכה דבכל מילי מב״מ בנ״ט וזה הכלל לאתויי טבל ויי״נ. וצ״ע למה לא נפרש גם כאן הכי ולא נוציא משנתינו מהלכה ומצאתי שהעיר בזה הרש״ש בהגהותיו וע״ש שם. ועמ״ש בסמוך: בר״ב ד״ה השביעית אוסרת כו' לאחר הביעור כו'. ר״ל לדידן דבכל איסורים גם מב״מ בנ״ט דלא כרבוי דזה הכלל. וע' נדרים נח. תניא רש״א כל דשיל״מ כגון טבל ומע״ש והקדש וחדש לא נתנו בהן חכמים שיעור וכל דשאל״מ כגון תרומה ותמ״ע וחלה וערלה וכלאי הכרם נתנו בהם חכמים שיעור. אמרו לו והלא שביעית דאל״מ ולא נתנו בה חכמים שיעור דתנן השביעית אוסרת בכ״ש במינה. אמר להם אף אני לא אמרתי אלא לביעור אבל לאכילה בנ״ט. ופי' הר״ן דה״ק דאף הם לא אמרו שהשביעית בכ״ש אלא כשנתערב קודם הביעור שאפשר לאכלו קודם הביעור ויל״מ. ומשום יל״מ אינו אוסר בכ״ש אלא במב״מ אבל במין בשא״מ גם ביל״מ בנ״ט. אבל אם נתערב אחר הביעור דאז אל״מ בנ״ט ונראה מד' הר״ן דנתערב קודם הביעור שיעורן בכ״ש גם לענין קדושת שביעית כיון דיל״מ לאכלו בקדושה. ודברי הר״ב מראין בהיפך ובל״ס נובעין מדברי ר״ש הנ״ל וצ״ע איך יפרש הגמ' וגם מה טעם לא הוי בכ״ש לענין לאכלו בקדושה דהא באמת יל״מ וכן בהיפך למה יאסור בכ״ש לאחר הביעור כיון דאל״מ. ומצאתי בכ״ב מ״ש היו״ד סי' ל״ג דהר״ב ס״ל כדעת התה״ד מובא בש״ע יו״ד סי' ס״ט סי״ד דלא מיקרי דשיל״מ אא״כ יהיה ההיתר לדבר שנאסר לו מקודם דלפ״ז לא מקרי שביעית דשיל״מ גם קודם הביעור. כיון דלענין לאכל בקדושה לפני הביעור לא נאסר מעולם. ולכך ניחא מה שהתירו לפני הביעור בנ״ט. ומ״ש אסרו אחר

הביעור

הכלל ללמד על עצמו של שביעית בא כדתני חיב לבער. וכמו שכתבתי לעיל. ונראה בעיני דהיינו דבס"פ הנודר מן הירק דף נח מייתי לה לענין גדולין שאם לקח בלל של ששית ונטעה בשביעית והוסיפה כל שהוא אותו כל שהוא מבטל את העיקר ומחייב כולו בביעור וגידולין מאן דכר שמייהו אלא דממשנה יתירה שמעינן לענין גידולין שניה. ומה שתמה הר"ש וז"ל וזהו תימה דשלא במינה לא יתכן בגידולין עד כאן. אומר אני דודאי דשלא במינה לא שייך כלל בגידולין. ומיהו איידי דכתיב במינה לאשמעינן דין גדולין כתיב נמי דשלא במינה אע"ג דלא אצטריך ליה כלל. ומה שפירש הר"ב שאוסר בנ"ט קודם הביעור. עיין מה שכתבתי בזה במשנה ה מפ"ע בסייעתא דשמיא. ודין לאחר הביעור עיין מה שכתבתי במשנה ה וו דפ"ע בסייעתא דשמיא:

במינה ; ושלא במינה בנותן טעם (ט) :

הג. במינה ושלא במינה גירסת ד"ק במינו ושלא במינו .

ר"ע מברטנורה

במינה בין שלא במינה: ושלא במינה. אפילו לאחר הביעור בנותן טעם:

מלאכת שלמה

שלא במינו בנ"ט וכן הוא בכל ספרים דבר שיש לו מתירין במינו אפי' באלפא לא בטיל ויש לרבינו שמשון ז"ל דרך אחרת בבבא דחרובין ואינו נכון אלא דפליגא מתני' אתנא דברייתא וכאשר פירשתי הוא דעת הרמב"ם ז"ל בפ"ז פ"כ . ולשון הירוש' פירש דהכי פריך הכא את אמר ילקט את הורד והשמן מותר דהשמן אינו מקבל ולא תנא יבער את הורד אלא ילקט את הורד שאוכלו בקדושת שביעית משמע דאינו חייב לבערו אפי' לאחר הביעור וסיפא תני חייב בביעור הכל משמע דלאחר הביעור חייב ומשני ר' אבהו בשם ר' יוחנן פרין תנאין אינון דתנא דסיפא סבר דלאחר הביעור מבער את הכל דהורד נמי יש בה טעם ובליעה מהשמן ותנא דרישא סבר דמין בשאינו מינו הוא ובטיל לגבי השמן ואין חייבין לבערו דכל עיקר טעם הורד בשמן ואין בו ממש הלכך ילקט ולא יבער ומסיק לה ר' זעירא בתרי פתרי דאין חדש וישן דסיפא כמו חדש וישן דרישא דסיפא קרי ישן לשל שביעית לגבי מוצאי שביעית דהשמן של שמינית הוא חדש ורישא בשביעית מיירי ולא לאחר הביעור מש"ה תני ילקט וסיפא כיון דהשהה הורד עד שהגיע ובא השמן של שמינית כבר נתחייב בביעור ואם יש בו בנ"ט חייב לבער הכל ובמה שפירשתי תקנתי מה שהקשה רבינו שמשון ז"ל עכ"ל ז"ל. וכדומה לזה הפירוש כתוב בתי"ט :

סליק פרקא . הדרן עלך כלל גדול זוטא . ואית דקרו ליה כלל גדול דביעור :

תפארת ישראל

יכין

מדאוא מין במינו : סו) אע"ג דכבר תנא לה . נ"ל דקמ"ל דדוקא שביעית אוסרת וכו' . ר"ל דוקא ממשות או טעם חזק שהוא כממשות . אבל טעם פשוט לחוד של שביעית הו"ל כמבוער וכר"ג לקמן פ"ט מ"ה. ולע"ד רבינו הגאון אאמ"ו זצק"ל . קמ"ל דבמינו אפילו סילק הממשות קודם ביעור אפ"ה הו"ל במשהו . וכ' עוד דהיינו דוקא לאסור לאחר ביעור בלא ביעור . מדיש תקנה להפקיר . או מדאכילת איסור חמיר טפי . אבל לענין לאכלה ולא לסחורה ולא להפסד . נ"ל דסגי בס' אפי' במינו . עכלה"ע :

משנה ראשונה

מן העולם שאינו מן הנקברין ולא מן הנשרפין אלא אע"פ שעבר והשמן אינו חייב לבערן מן העולם אלא שאוסרין באכילה מד"ס והלכך שפיר תנא תנא הכא חייב לבער דלענין חיוב ביעור הוי דס"ל"מ דכל ביעור של שביעית היינו שמפקר לחלקן לכל אדם ואיגוד אין בו :

הלכתא גבירתא כללא דפרק ז

פרק ז משנה א כל גדולי שביעית שמיוחד למאכל אדם או למאכל בהמה . או לצבע. אפילו שנאכל לאדם או לבהמה או שנצבע רק ע"י דחק. כגון. במאכלי אדם . עלי לוף שוטה שגדל בלי זריעה . ועלי קרויזע מינצע . ועלי קירבעל . קרעססע . ובארצעל קרויט . או וואלפסמילך קרויט . דכלן נאכלים לאדם רק ע"י דחק . ובמאכל בהמה . חוחים ודרדרים . ג"כ רק ע"י דחק חזו רק לגמלים. ובמיני צבע . ספיחים של ווידע קרויט . או קוצה . ששניהן אין צובעין בהן רק בדוחק . דסתהן ספיחין אין צובעין יפה . אפ"ה יש בכלם ובדמיהן דיני שביעית . ואם כשישנן בקרקע בחורף יתרקבו ; צריך לבערן וגם דמיהן כשיכלה לחיה מהשדה :

משנה ב אבל כל שאינו מיוחד לחד מהנך ג' . אפילו כלה בחורף בקרקע . או שמיוחד לחד מהנך ג' אבל אינו כלה בחורף בקרקע . וכגון עיקר לוף השוטה . ועיקר קרויזע מינצע ; ועקרבנין . והאזענקחל . או ווילדער קירבים שכולן חזי לאדם או לבהמה אבל אינן כלין בחורף לחיה . וכ"כ במין הצובעין רכפא ותואה . נ"כ אינן כלין בשדה בחורף . כולן יש בהן ובדמיהן דין שביעית . אבל אין בהן ובדמיהן דין ביעור :

משנה ג קליפי רמונים ופרח שבראשן . וקליפי אגוזים . שכולן מין צבע . וכ"כ גרעיני כל הפירות אע"ג דלא חזו רק להסקה ; אפ"ה אין דינן כעצים שאין בהן דין שביעית . דגרעינין מדהן תוך הפרי או שומר לפרי חמירי טפי . בכל הנך יש בהן ובדמיהן דין שביעית . אבל אין בהן ובדמיהן דין ביעור . מדאין כלין בחורף . כל מין צבע שאין צריך לבערו . רשאי האדם שיש לו ממנו לצבוע לו לצורך עצמו . אבל לא לאחר בשכר . והיינו מדאסור לעשות סחור בגדולי שביעית . או בבכור חי אפילו הוא בעל מום . או בתרומה . או בכל דבר האסור באכילה ומיוחד לכך . ורק בהזדמן בביתו א' מהנך מותר למכרו . וכן הלוקט בשביעית ירקות שדה שגדלין בלי זריעה . שמותרין באכילה . אסור למכרן ; ורק באכל מהן והותיר . או שלקט . ובא א' מבני ביתו שאינו חייב לזונו ומכרו . תרמים מותרים . רק שצריכין ביעור בזמנו :

משנה ד וכן בכור בעל מום שלקחו מכהן לצורך סעודת עצמו . ונמצא שאין צריך לו . מותר שוב למכרו . וכן מי שצד בהמה חיה ועוף טמאים . או קבלם במתנה או שלמום לו בחובו . כיון שלא במתכון באו לידו מותר שוב למכרן :

משנה ה לולבי שפייערלינג בוים . והם העלין בעוד שגדלין באילן כפולים כעלי לולב . בעוד לא נתפשטו העלין . וכ"כ לולבי אילן חרובין . אלו ב' מיני לולבים מאכל בהמה הן . ולהכי יש בהן ובדמיהן דין שביעית וביעור . וכ"ש בעלין שלהן שכבר התפשטו . שהן מקדימין יותר להכלה בחורף . אבל לולבי איכע. ולולבי אילן פיסטאציען ולולבי ווייסדארן בוים . יש בהן ובדמיהן דין שביעית אבל לא ביעור מדאינן כלין בחורף . אבל לעלין שלהן יש להן ולדמיהן דין שביעית וביעור . מדנושרין מהאילן וכלין בחורף :

משנה ו הוורד והכפר והלוטם . שכולן מיני ריח . יש להן ולדמיהן דין שביעית [וביעור] . אבל קטף . והוא באלזאם . מה שיוצא ממנו מגזע ועלים ועיקרין . אין לו שביעית . ורק היוצא ממנו מהפרי . יש בו שביעית ;

משנה ז וורד שביעית שכבשו בשמן ששית . יוציא הוורד קודם זמן ביעור . והשמן א"צ ביעור . אבל וורד שביעית שכבשו בשמן שמינית ; אסור השמן מדכבר עבר עליו זמן הביעור . מיהו חרובין של שביעית שכבשן בין ביין ששית או ביין שמינית אסור היין לאחר הביעור . מדטעם חרובין חזק מאד . לא מחשב כמבוער . וכן כל שביעית שנתערב . במין בשאינו מינו בטל בס' . ובמין במינו אוסר אפילו באלף :

תוס' אנשי שם

הביעור בכ"ש דהחמירו כעין קנסא כיון שהיה יכול לבערו ולא ביערו . ור"ש כן השיב לחכמים דלא תקשי עלי קושייתכם שלא הוצאתי שביעית מכלל כל דבר שאל"מ כיון דלא פסיקא לי מלתא דלפני הביעור גם שביעית בנ"ט ככל דשאל"מ לכן לא אמרתי חוץ משביעית . אבל צ"ע דמ"ג פ"ב דבכורים כ' הר"ב דמע"ש ובכורים אוסרים בכ"ש אם נתערבו בירושלם דיל"מ לאוכלן במקומן בקדושה . ולדעת סתה"ד זה מקרי אל"מ כיון דלאכלן במקומן לא נאסר מעולם . ומצאתי בשעה"מ פ"ד מה' מאכלות אסורות ה"י שהעיר בזה אבל לא הרגיש שדברי הר"ב סותרים זא"ז וצ"ע . והנה הראב"ד פסק ג"כ כר"ש בשביעית . אלא שסובר כפי' הר"ן . והטעם שפוסקים כיחידאה משום שסוברים דחכמים דר"ש בהא פליגי אר"ש דס"ל דבכל מילי אסור במינו בכ"ש וכבר נדחה הדעה הזאת מהלכה לכן פסקו כר"ש . ובדעת הר"מ כ' השעה"מ שגם הוא פוסק כר"ש וכדעת הראב"ד והר"ן . אבל הגו"ב כ' דחכמים ל"פ אר"ש אלא בשביעית דס"ל דבין לפני הביעור ובין לאחריו בכ"ש . ושכן פוסק הר"מ כחכמים ולכך לא הזכיר בחבורו שום חלוק לענין זה . וכ"ז להלכה אבל למשנתינו דמרבה בזה הכלל כל איסורין דשל"מ בכ"ש פשיטא דאין כ"מ בשביעית בין לפני הביעור ובין לאחריו . ועפ"ז אפשר ליישב קושית התי"ט בהא דהדר ותני השביעית אוסרת כו' . היינו שהתנא דידן הביא גם הוא כאן משנה הקדומה דשביעית אוסרת בכ"ש לסיועי לדידיה דאף בדבר שאל"מ מב"מ בכ"ש כמו שהביאו החכמים דר"ש בברייתא הנ"ל לדעת השעה"מ . ואולי שמזה למדו לומר דזה הכלל לאתויי שאר איסורין כי סיפי דלא תקשי משנה יתירה . אבל מהר"מ בחבורו נראה דמפ' משנתינו להלכה וזה הכלל לא אתי לרבויי שאר איסורין ותני תחלה דין התערובת לענין ביעור והדר תני דין התערובת לענין אכילה שאוסר בכ"ש לענין שצריך לאכול כולו בקדושת שביעית וזה כדעת הגו"ב אליבא דהר"מ :

פרק ח א כלל גדול א) אמרו בשביעית. כל המיוחד למאכל אדם. אין עושין ממנו מלוגמא ב) לאדם. ואין צריך לומר לבהמה ג). וכל שאינו מיוחד למאכל אדם. עושין ממנו מלוגמא לאדם ד). אבל לא לבהמה ה). וכל שאינו מיוחד לא למאכל אדם. ולא למאכל בהמה. חשב עליו ו) למאכל אדם ולמאכל בהמה ז). נותנין עליו חומרי אדם ח). וחומרי בהמה ט). חשב עליו לעצים. הרי הוא כעצים. °כגון הסיאה י) והאזוב יא) והקורנית יב): **ב** שביעית ניתנה לאכילה. ולשתיה ולסיכה יג).

לאכול

ח"נ. א למאכל נ"ס לאכול וכן בכל המשנה וכן הוא בירוש'. הסיאה והאזוב נ"ס הסאה והאיזוב. הקורנית במשנ"ג והקורנים

ר' עובדיה מברטנורה

פרק ח א כלל גדול. מלוגמא. תחבושת ורטיה ופירוש מלוגמא מלא לוגמא שדרך אדם ללעוס מלא לוגמיו חטים או תאנים ונותן על גבי מכתו: **אין עושים ממנו מלוגמא.** דכתיב (ויקרא כה) והיתה שבת הארץ לכם לאכלה מה שהוא מיוחד לכם דהיינו למאכל אדם יהיה לאכלה ולא למלוגמא אבל מה שאינו מיוחד לכם יהיה בין לאכלה בין למלוגמא הלכך כל שאינו מאכל אדם עושין ממנו מלוגמא לאדם: **עושין ממנו מלוגמא לאדם אבל לא לבהמה**· דכתיב (שם) ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול דבר הראוי לחיה ולבהמה תהיה לאכול לבהמה ולא לעשות לה מלוגמא: **חומרי אדם**. שאין עושין מהן מלוגמא: **וחומרי בהמה**. שאסור לשלקן: **הסיאה**. עשב שקורין לו בערבי לידר"ג: **ואזוב**. לעת"ר בערבי ובלע"ז (א) איספ"ו: **וקורנית**. בערבי הס"א ובלע"ז (ב) סדריא"ע: **ב לאכילה ושתיה וסיכה**. בענבים וזיתים מיירי שיש בהם אכילה

ושתיה

(א) איזאפ. (ב) סטענדלווארץ.

תוספות יום טוב

פרק ח א כלל גדול. עיין מה שכתבתי בר"פ דלעיל: **חשב עליו וכו'**. בשעה שלקטן. הר"ש: **וחומרי בהמה**. פירש הר"ב שאסור לשלקן. וכך כתב הר"ש והטעם כתב הרמב"ם בחבורו רפ"ה וז"ל לא ישנה פירות מברייתן כדרך שאינו משנה בתרומה ומעשר שני דבר שדרכו לאכול חי לא יאכלנו מבושל וכו' לפי שאין שולקין אוכלי בהמה ע"כ. ועוד כתב בפרק הנזכר סי' י"א חומרי מאכל בהמ' שאין שולקין אותו. אע"ג דבפירושו מפ' בענין אחר: **ב ולסיכה**. עיין

במשנה

מלאכת שלמה

פרק ח א כלל גדול וכו'. כתבו תוס' ז"ל בשבת פ' כלל גדול דף ס"ח אע"ג דלא קתני בתריה כלל אחר כיון דקתני כלל קטן קמיה בפרקין דלעיל שייך למתני בתריה הכא כלל גדול. ועיין במה שכתבתי ריש פרק דלעיל בשם החכם ה"ר משה פיזנטי ז"ל: **חומרי בהמה**. פי' הרמב"ם ז"ל חומרי בהמה הוא שיהיה כמו מאכל בהמה שאין בהמה אוכלת אותו אלא כל זמן שהוא נמצא אותו המין בשדה לחיות השדה ע"כ. אבל בחבורו כתב חומרי מאכל בהמה שאין שולקין אותו ע"כ: **ב ולסיכה**. דוקא סיכה לאדם אבל סיכת כלים אסור כדתנן לקמן סי' ח' פ'

ס"א

תפארת ישראל

יכין

פ"ח א) ערפ"ז: ב) ערווייכענדעס פפלאסטער: ג) דכ' לאכלה ולא להפסד: ד) דכ' לכם לאכלה דוקא המיוחד לכם יהיה לאכלה ולא להפסד: ה) דכ' ולבהמתך וגו' תהיה תבואתה לאכל. הראוי לאכילתה לא יהיה למלוגמתה: ו) בשעת לקיטה: ז) ר"ל לשניהן: ח) לאסור למלוגמא: ט) דאסור לשנותן מברייתן ולשלקן. מדדרכו להאכל חי מבהמה: י) ווילדער ראסמארין: יא) איזאב וי"א מאיראן: יב) ליטווערקרויט. אלו ג' אינן מיוחדין לשום דבר ואזלינן בתר מחשבתו: יג) במיוחד לזה או לזה לא ישנה **(א)**:

אם

בועז

פ"ח (א) כ' ע"ר רבינו הגאון אאמ"ו זוק"ל וז"ל ק"ל מ"ש סיכה לכלים דאסור כמ"ש ומ"ש לצביע' דמותר בפ"ז מ"ג. ואת"ל שמן דחזי לאכילת אדם שאני. [והנה קול עלה נדף. לפלפה שמו כאוב מארץ קול בנו ותלמידו. ומה יענה הרמב"ם פ"ה משמיטה דפ' דלצביעה מותר אפי' במאכלי אדם ול"מ הי' נ"ל כיון דהיתר לצביעה ילפי' מלכם לכל צרכיכם כירושלמי רפ"ז דשביעית. א"כ לצבע יופי המלבוש הוי שפי הנאת הגוף ומחשב שפי לכם מסיכת המנעל שאינו אלא לצורך המנעל שלא יקרע מהר. וריכוך העור. אינו אלא שומר ומציל הרגל מצער. והצלה אינו הנאה] עכ"פ ק"ל כיון דבגד שנצבע בקליפי שביעית ידלק (כב"ק דק"א). א"כ למה יצבע והרי יהי' אסור. וצ"ל דבב"ק מיירי בנצבעו לאח"ז איסורו דדמי לקליפי ערלה. משא"כ בנצבע בשביעית קודם ביעור הו"ל בזמן היתר כקדם ביטול לאיסור לעיל פ"ז. [אמר בו"ת כלדברי ע"ר הגזוק"ל כתב ג"כ רכ"מ (הל' שמיטה פ"ז ה"ג) דבנצבעו

קודם

משנה ראשונה

פרק ח א אין עושין ממנו מלוגמא לאדם. פי' הר"ב דכתיב לאכלה. ויש להסתפק לאחר שגזרו חכמים על הספיחין לאוסרן בשביעית ואין מותר באכילה אלא פירות האילן וכל דבר שאין דרך לזורען כמבואר בדברי הרמב"ם בחבורו בפ"ד צ"ע אי שרי לעשות מלוגמא מן הספיחין האסורין מי נימא כיון שאין עומדין עוד לאכילה שרי. או דלמא כיון דמדאורייתא שרו באכילה וממילא חל עלייהו איסור מלוגמא מדאורייתא ולא מצו רבנן למישרי מה דאסור מדאורייתא. וממתני' דקתני סתם כל שאינו מיוחד למאכל עושין ממנו מלוגמא איכא למימר מה שאינו ראוי קאמר דמעולם לא חל עליו איסור מלוגמא. והרמב"ם בחבורו פ"ה כתב המיוחד למאכל אדם כגון חטים ותאנים וענבים אין עושין מלוגמא. והרי חטים אסורין עכשו מגזרת ספיחין ואפ"ה אסורין משמע כדפי' דלא מצי רבנן למשריינהו: **ואין** צ"ל לבהמה. דאפילו להאכילה מה שמיוחד לאדם אסור: **וחומרי** בהמה. פי' הר"ב שאסור לשלקן. ולא ניחא להו לפרש נמי שאין עושין לה מלוגמא דא"כ ה"ל למיתני סתמא הרי הוא כמאכל אדם ובהמה כדקתני גבי עצים הרי הוא כעצים אבל חומרי אדם וחומרי בהמה משמע שיש חומר בזה מה שאין בזה. ומ"מ צ"ע אמאי תני תנא האי דינא דחומרי בהמה גבי מחשבה וה"ל למיתניי' לעיל כשאינו מיוחד למאכל אדם נותנין עליו חומרי בהמה. ואפשר דחשב עליו לאדם ולבהמה לאו או קאמר אלא דחשב לתרווייהו להאכילו לאדם וגם לבהמה וקמ"ל דאם בא לעשות ממנו מלוגמא לאדם אינו רשאי דהא חשב עלה למאכל אדם ואם בא לשולקו כדרך אוכלי אדם אין מניחין לו דשמא אוכל בהמה הוא והיינו חומרי אדם וחומרי בהמה דאזלי' הכא והכא לחומרא כמו נותנין עליו חומרי כהנים וחומרי ישראל בפי"א דיבמות. וכן משמע לשון הרמב"ם בחבורו פ"ה שכתב חשב עליו לעצים הרי הוא כעצים. לאכילה הרי הוא כפירות. למאכל אדם ולמאכל בהמה נותנין עליו חומרי אדם וחומרי בהמה ע"כ וכיון שכבר כתב לאכילה הרי הוא כפירות למה הוצרך לכתוב עוד למאכל אדם ולמאכל בהמה הא היינו לאכילה. אלא לאשמועי' אם חשב לשניהם יחד כדפי': **חשב** עליו לעצים. צ"ע אם לא חשב לאכילה ולא לעצים כגון אזוב לטהר בו את המצורע או להזות בו מי חטאת מה דינו. דרישא משמע דוקא לאכילה הוי כמאכל הא לשאר כל דבר הוי כעצים וסיפא משמע איפכא דוקא לעצים. ובפי"א דפרה מ"ח תני נמי חילוק זה גבי אזוב שלקטו למאכל פסול ולקטו לעצים כשר והדר תני ליקטו לחטאת פלוגתא דתנאי אי דינו כליקטו למאכל או כליקטו לעצים והכא לא תני ולא מידי. וי"ל דהכא לא צריך למיתני דודאי סיפא דוקא ליקטו לעצים הוי כעצים הא לכל שאר דבר אי כמאכל דמדרישא ליכא למידק איפכא דאי הוי תני ברישא חשב למאכל הרי הוא כמאכל שפיר מצינן למידק איפכא. אבל כיון דתני נותנין עליו חומרי אדם כו' משמע דאי לא חשב למאכל אין נותנין עליו החומרות של המאכל ומותר לעשות ממנו מלוגמא או לשולקו אבל מ"מ שביעית נוהג בו. שאסור בסחורה ולאבדו. ומכאן ראיה להרמב"ם בחבורו שכתב בפ"ז דין י"ד כל שאינו מיוחד למאכל אדם ולא למאכל בהמה ואינו ממין הצובעין הואיל ואינו לעצים יש לו שביעית ולדמיו שביעית וכו' כדפי' לעיל פ"ז מ"ב. שכך היא גרסתו במשנה. והראב"ד השיג ממתני' דהכא שהוא תלוי במחשבה. ולמאי דפי' אינה קושיא דלענין חומרי אדם ובהמה תלי במחשבה אבל לענין שביעית כל שאינו לעצים יש לו שביעית כדדייקינן מסיפא חשב עליו לעצים וכו'. וכן מיישב הכ"מ בלא ראיה ויש לו ראיה ממתני' כדפי': **ב שביעית** נתנה לאכילה. אכילה בהדיא כתיב לאכלה ושתיה בכלל אכילה וסיכה כשתיה. ורש"י פי' בסוכה ד' מ' דכתיב שבת הארץ לכם לאכלה. ודרשי' כל הנאות שלכם דומיא דאכילה שהנאתו וביעורו שוה וזהו סיכה ושתיה והדלקה. והר"ב שכתב בענבים וזיתים מיירי וכו' לא ידעתי מי הכריחו לזה ולא כפשטה דמיירי בכל מידי דאכילה ניתן לאכילה ומידי דשתיה לשתיה. ושמא משמע ליה לאוקמי מתני' אחר שגזרו על הספיחין איסור אכילה דהשתא לא שייך דניתן לאכילה והכי מוקי לה בזיתים וענבים דבפירות אילן לא גזרו איסור ספיחין. ומ"מ כיון

דעד

ציונים

א כלל גדול. מיי' פ"ה מה' שמטה ויובל ה"א: מלוגמא. טעמא בב"ק ק"א: ובסוכה מ.: וכל שאינו. מיי' שם וה"ג: חשב עליו. תוס' נדה נא: הסיאה. בשבת קכח: **ב** שביעית. כס"מ בשמ"ט פ"ב מ"א. מיי' שם ה"א:

חדושי מהרי"ח

פ"ח משנה ב [בר"ב ד"ה] **לאכילה** ושתיה וסיכה בענבים וזיתים מיירי שיש בהם אכילה ושתיה וסיכה עכ"ל לאו הכל מיירי בזיתים וענבים דהא הני לא יסוך יין אלא ה"ק רע"ב דבענבים יש עכ"פ שתים דהיינו אכילה ושתית ובזיתים יש כל השלשה דהיינו אכילת ושתיה וסיכה:

תוספות רע"ק

פ"ח משנה א [אות לה] **כגון הסיאה**) אע"ג דבפ"ג מ"ט דמעשרות משמע דהוי מאכל אדם היינו דוקא כשהם בחצר סתמן למאכל אדם לפי שרואה ויודע מתי לוקטן עד שלא יתקשו כ"כ תוס' בנדה דף נ"א ע"א ד"ה אלא דזרעינהו וכו':

תוס' אנשי שם

פ"ח א בר"ב ד"ה אין עושים כו' לאכלה כו'. אע"ג דמלאכלה דרשי' נמי ולא לסחורה ולא להפסד בכה"ג אמרי' בעלמא שקולים הם ויבואו שניהם. ואפשר נמי מדלא כתיב לאוכל או לאכול. ושוב ראיתי בספרא דלא דריש הך דמלוגמא מהך קרא דלאכלה אלא מקרא דבתר הכי תהיה כל תבואתה לאכול דריש לאסור כל מלוגמא ע"ש. אבל המפרשים נמשכו אחר הירושלמי. (ש"ע): במשנה **הסיאה** כו'. עי' בתוי"ט. ועי' בתוס' בשבת שם שכתבו הא סתמא נעשה כמי שהכניסן לבהמה כי היכי דלא תקשי רישא לסיפא ע"כ וצ"ע. (לה"מ): **ב** בר"ב סד"ה לאכילה כו' שיש בהן כו'. אם כוונתו למצא כלן באחד יקשה דהא אין בהן יין. (רש"ש):

לאכול דבר שדרכו לאכול (יד) ולסוך דבר שדרכו לסוך. לא יסוך יין וחומץ (טו). °אבל סך הוא את השמן (טז). וכן בתרומה. ובמעשר שני (יז). קל מהם שביעית שנתנה להדלקת הנר (יח): ג אין מוכרין פירות שביעית. לא במדה. ולא במשקל. ולא במנין. ולא תאנים במנין (יט).

ולא

ח"ג. ב סך הוא את בירושלמי סך את. ובמע"ש בירושלמי ובמע"ש. ג ולא תאנים נ"ס לא תאנים:

ושתיה וסיכה: לאכול דבר שדרכו לאכול. אע"ג דאמרה תורה לאכלה ולא להפסד אין מחייבים אותו לאכול דבר שאין דרך בנ"א לאכלו כגון תבשיל שנתקלקל ולא חייבינן אם הולך לאבוד וכן דבר שאין דרך בנ"א לאכלו אלא ע"י תיקון ובא הוא לאכלו כמות שהוא בלא תיקון כגון לאכול תרדין חיין או לכוס חטין חיות אין שומעין לו: וכן בתרומה וכן במע"ש. לא נתנו אלא לאכילה ושתיה וסיכה: שנתנה להדלקת הנר. משא"כ בתרומה טהורה אבל תרומה טמאה מדליקין בה את הנר ובמע"ש כתי' (דברים כו) ולא בערתי ממנו בטמא °אבל בטהור מותר לבער ובשביעית בין בטמא בין בטהור מותר: ג לא במדה ולא במשקל ולא במנין. כדי שימכרו בזול א"נ מתוך שאין מוכרין אותן כדרך שמוכרים בשאר שנים יהגו בהם קדושת שביעית ולא

אתו

במשנה ח: ובמעשר שני. עיין במשנה שנייה בפ"ב דמס' מע"ש: שנתנה להדלקת הנר. דכתיב בשביעית (ויקרא כה) תהיה כל תבואתה לאכול ואמרו בספרא תהיה אף להדלקת הנר. ומ"ש הר"ב דתרומה טמאה מדליקין בנר. עיין בסוף מסכת תמורה: ג אין מוכרין וכו'. לא במדה כו'. כתב הרמב"ם מה שמותר למכור כדתנן בפ' דלעיל מ"ג וכדתניא תו לקמן רפ"ט וע"ש בפירושו וז"ל התוספות בפ"ק דר"ה דמלקט ע"מ לאכול והותיר מותר למכור ואפשר דלוקח ע"מ לאכול לא חשיב סחורה א"כ לוקח בזול ע"מ למכור ביוקר שקונה להרויח. וכתב עוד הרמב"ם שהדמים יש להם דין שביעית: ולא תאנים במנין ולא ירק במשקל. יצאו אלו מן הכלל לאשמועינן דאע"ג דרגילות התאנים לשקלן כד"א מנה דבילה וה"א דכשמשנה ומנאן שני וכן בירק דרך למטען אגודות אגודות כדתנן במ"ב פ"ג דדמאי הלוקח ירק כו' שאינו מחוסר אלא מנין וה"א כי משנה ושוקלן שרי קמ"ל דאין מותר למכור באלו הדרכים אפי' בשינוי מכדרכו אלא מוכר אכסרה כלומר באומד. [*ובמשניות הכתובים לא נכתב ולא תאנים במנין א"כ קתני ירק משום פלוגתא דבית שמאי ובית הלל]:

ב"ש

מלאכת שלמה

ה"ג לאכול דבר שדרכו לאכול ולשתות דבר שדרכו לשתו' ולסוך דבר שדרכו לסוך. וכ"ה בס' מדוייק והכי מוכח בירו' דמפ' נמי כיצד לשתות דבר שדרכו לשתות אין מחייבין אותו לשתות אניגרון ולא אכסיגרון ולא יין בשמריו. וכ' ה"ר משה פיזנטי ז"ל דתני עלה כגון אכילה ושתיה וסיכה וצביעה והא דלא תנא הכא ולצביעה איכא למימר דלא חשיב הכא אלא דבר דאיכא פלוגתא כדקתני לאכול דבר שדרכו לאכול ולסוך דבר שדרכו לסוך אבל לענין צביעה בכל ענין שהוא לאדם מותר ע"כ: לא יסוך יין וחומץ. פי' שהוא מפסידן בסיכה ואסור להפסיד פירות שביעית אבל השמן דרכו בכך ומותר. הר"ר יהוסף ז"ל: אבל סך הוא את השמן. כך הוא הל' ג"כ שם ברמב"ם וק"ק דשפיר טפי הול"ל אבל סך הוא בשמן ושמא נקט הכא שרכא דמתני' דריש פ' שני דמס' מעשר שני ועיין במ"ש שם: קל מהם שביעית. בירוש' בעי מהו לפטם יין של שביעית דבתרומה תנן בר"פ בתרא דמס' תרומות פלוגתא דת"ק ור' יהודה ומשני נישמעינה מן הדא קל מהן שביעית שניתנה וכו' וכ"ש דשרי מאי דשרי בתרומה ופריך והתני בתוספתא דאסור לפטם ומשני דמתני' ר' יהודה היא דשרי נמי גבי תרומה דתנן ר' יהודה מתיר מפני שהוא משביחו: שניתנה להדלקת הנר. דכתיב תהיה כל תבואתה אף לצביעה אף להדלקה ואף על גב דמשוי הכא שביעית למעשר שני תני בתוספתא מילי דאיתנהו במעשר שני וליתנהו בשביעית ומילי דאיתנהו בשביעית וליתנהו במעשר שני: ג אין מוכרין פירות שביעית לא במדה וכו' ולא תאנים במנין. קשיא לי דלמאי אצטריך למהדר ולמיתני תו ולא תאנים במנין דכיון דתנא אין מוכרין פירות שביעית וכו' הכל בכלל דבשלמא ירק אפשר דלא הוי בכלל פירות ואת"ל דהוי סדר תנייה לאשמועי' ביה פלוגתא דב"ש וב"ה אבל תאנים קשה ואי הוי דרכן של תאנים לימכר בשאר השנים במשקל או במדה הוה אמרי' דאתא לאשמועי' דאפי' ע"י שנוי אסור וגלי בתאנים וה"ה בשאר פירות דלא תימא דוקא כשמוכר במדה דבר שדרכו לימדד ובמשקל דבר שדרכו לשקול ובמנין דבר שדרכו למנות אבל אי אפיך ושינה לית לן בה קמ"ל כך נלע"ד וכן מצאתי אח"כ שכתב קרוב לזה בתוי"ט. וגם הר"ר יהוסף ז"ל מצאתי שכתב וז"ל ולא תאנים במנין פי' אע"פ שאין הדרך למכרן בכך וכן הירק אין הדרך למוכרו במשקל

אפ"ה

תפארת ישראל

יכין

יד) אם חי חי ואם מבושל מבושל. מיהו מאכל שנתקלקל מותר לזרקו: טו) אף דאינו להפסד דהרי זילוף עדיף משתייה [כב"ק דף קט"ו ב']. נ"ל דעכ"פ מדמיוחד טפי לשתייה אסור לשנותו דכיון דמיוחד לדבר אחר זהו הפסדו: טז) אף דעומד גם לאכילה: יז) ניתנו רק לאכילה וכו': יח) משא"כ תרומה רק בטמא מותר להדליקו. ובמע"ש רק בטהרה מותר להדליק (ב) ולרב"א מע"ש בין טהור בין טמא אסור להדליקו: יט) כדי שימכר בזול. להיכרא דשביעית. ואע"ג דבל"ז אסור

לסחורה

בועז

קודם זמן ביעור הו"ל כמבוער. אולם לפענ"ד באותו שא"ל בישר מותר לנבוע כפ"ז סי' ג'] : (ב) כ"כ הר"ב. וכ' עלה רבינו הגאון מהו' עקיבא שליט"א [באות לז] וז"ל ותמהני הרי במע"ש כ' ואכלת ושתיי' כו' לאורויי דלא נימא למשום סומכא הותר ההבערה. יע"ש עכלה"ט. ויען הסרים הן אני עץ יבש. דלפע"ד כוונת הר"ש ור"ב דעכ"פ אשכחנא מע"ש שהו' למותר בהדלקה בשעת בעורו. דהרי פשטא דקרא דלא בערתי ממנו אשעת בעורו קאי. ואע"ג דשלא בשעת בעורו אינו מותר כ"א באכילה שתיי' סיכה. עכ"פ בשעת בעורו דמותר לאבדו ולשרפו. והשבתתו בכל דבר. וכ"כ הרמב"ם (פי"א ממע"ש וכ"ר) וז"ל שורפו ומבערו וכו' ואז וודאי מותר נמי להדליק. ואדרבה הכי שפיר טפי דבהדי דשריף ליה מתהנה מיניה משא"כ כשהוא טמא אי אפשר בהדלקה. השבני רבינו הנ"ל אם כן למה נקט הר"ב קולת שביעית ממע"ש במע"ש טמא. הרי ממע"ש טהור נמי קיל. דהיינו שלא בשעת בעורו עכלה"ט. ולפעד"נ משום דבשביעית נמי איכא גוונא דאסור בהדלקה. במיוחד רק לאכילה כפת שביעית. דלאכלה אמר רחמנא ולא להפסד. אלא על כרחך ה"ק מתני'. בשביעית איכא גוונא דמותר בהדלקה. משא"כ מע"ש טמא ותרומה טהורה ליכא גוונא דשרי בהדלקה. אבל מע"ש טהור דומה לשביעית דאיכא נמי גוונא דשרי בהדלקה בשעת בעורו. להכי לא מני

הר"ב

משנה ראשונה

דעד השתא לא פירש לנו הר"ב איסור ספיחין בשום מקום לא היה לו מן הצורך לכתוב כן בכאן ועוד דבלא"ה משמע דמתני' מעיקר דין תורה איירי ואיסור ספיחין לא איירי: שנתנה להדלקת הנר. הייט אפי' בשמן שראוי לאכילה מותר להדליקו כיון שבהדלקה הנאתו וביעורו שוה מרבינן ליה מדכתיב לכם לכל צרכיכם כדמוכח בפ' לולב הגזול ד' מ' דדרשי' לכם דומיא דלאכלה כל שהנאתו וביעורו שוה אבל אין נותנין פירות שביעית למשרה וכבוסה שהנאתן אחר ביעורן. וא"כ הדלקת הנר שהנאתו וביעורו שוה אתיא מלכם. וגבי צביעה כתב הרמב"ם בחבורו פ"ה בהדיא כן דאפי' ראוי לאכילה צובעין בו ולא ידעתי למה הוצרך בספרא לרבות הדלקת הנר מדכתיב תהי' ותיפוק ליה מלכם. והטעם דהנאתן וביעורן שוה קיל טפי כתבנו רפ"ז. וי"ל דמלוגמא הוי הנאתו אחר ביעורו דבשעה שמניחו על המכה נמאס ונפסד ורפואתו היא אח"כ: להדלקת הנר. כתב הר"ב דבמעשר שני טהור מותר להדליק הנר וכ"כ הר"ש. ואני תמיה ע"ז דבהדיא תנן בפ"ק דמעשר שני כל שהוא חוץ לאכילה ולשתיה ולסיכה יאכל כנגדו וקרא דאמר לא בערתי בטמא ה"ק בטהור פשיטא דאסור דלאכילה קאי ואפי' בטמאה דלא חזי לאכילה אסור לבער וכן פי' רש"י בפ' הספל ד' פ"ג וכך הם דברי הרמב"ם רפ"ג מה' מעשר שני: ג ולא תאנים במנין. נ"ל דתאנים דרכן במנין כדתנן

פ"ב

ציונים

לאכול. שם ה"ג: ולסוך. שם ה"י: וכן בתרומה. תרומות פי"א מ"ג. מיי' פי"א מה' תרומות ה' א ג. טוי"ד סי' שנ"א: ובמע"ש. מיי' פ"ג מהלכות מע"ש ה"ג: להדלקת. שם פ"ה מה' שמטה ויובל ה"א: ג אין מוכרין. שם פ"ו ה"ג:

חדושי מהרי"ט

מ"ג[תוי"ט ד"ה]ולאתאנים במנין ולא ירק במשקל יצאו אלו מן הכלל כו' דאת אמר מנה דבילה כו' עכ"ל ודאי דבילה דהיינו תאנים דרוסות אין מוכרין אלא במשקל אבל תאנים שעדיין לא נדרסו אין מוכרין אלא במנין כמו שהוא במס' מעשרות פ"ב משנה ה ו ולכן יותר נכון כמו שהוא במשניות הכתובים:

תוספות רע"ק

משנה ב [אות לו] אבל סך הוא את השמן) ושמן שהגרדי סך באצבעותיו מותר ושהסורק נותן בצמר אסור בחיפוף מדינא דדמאי. כמתני' ספ"ב דדמאי הר"ש שם בשם התוספתא: [אות לז] בר"ב ד"ה שנתנה. אבל בטהור מותר) תמוה לי דהא במ"ש ואכלת כתיב: ושתיי' וסיכה ילפי' דמותר. דשתייה בכלל אכילה וסיכה

תוס' אנשי שם

במשנה להדלקת הנר. עי' תור"ע וכן דעת הגר"א בשנ"א דמע"ש אסור בין טהורה בין טמאה ע"ש. ותמוה לי דעת המהרש"א פסחים פ"ב: על תוס' ד"ה אבל נטמא כו' דהקשה נילף ממע"ש ע"ש. ונפלאתי במע"ש שנטמא שריפה מאן דכר שמיה. ומע"ש שנטמא נפדה אף בירושלים כמ"ש במס' מע"ש פ"ג ע"ש וכן הלוקח בכסף מע"ש שנטמא לר"י יקבר ולחכמים יפדה. והלכה כחכמים ואע"ג דאתאן עלה לפרש המשנה אשר ניתנה רשות לפרש כמ"ש בתוי"ט פ"ד מ"י ובספ"ה דנזיר ובלבד שלא יהיה סותר איזה דין מחכמי התלמוד. ואמינא אנא לפרש שחלוק יש גם בתרומה טמאה גם לענין הדלקת הנר והוא לענין אם חל יו"ט בע"ש שאין מדליקין שמן שריפה בי"ט כדאיתא בשבת פ"ב וכדמפ' ר"ח שם כ"ג: ולרבה אסור בכל יו"ט. ח"ש במשנה קל מהם שביעית שנתנה להדלקת הנר להורות על הלשון שאמרו חז"ל בפ"ב דשבת הדלקת הנר בשבת חובה ובכל שביעית מותר להדליק בכ"ע וזה נכון. (רי"ב): ג בר"ב ד"ה לא במדה כו' א"נ כו'. ז"ל הירושל' למה כדי שימכרו בזול וישקלו בליטרא וימכרו בזול אם

תאמר

ולא ירק במשקל כ) בש"א אף לא אגודות כא). ובה"א את שדרכו לאגוד בבית כב). אוגדין אותו בשוק כג). כגון הכרשין ונץ החלב כד):

ד האומר לפועל הא לך איסר זה ולקט לי ירק היום שכרו מותר כה). לקט לי בו ירק היום כו) שכרו אסור כז). לקח מן הנחתום ככר בפונדיון.

כשאלקוט

חי"נ. לאגוד בירושלמי לאגוד אותו ותל"ם לאגדו. הכרשין בירושלמי הכריישין. ד הא לך בירושלמי הילך וכ"ה נ"ס. ולקט נ"ס לקט. שכרו מותר כו' נ"ס נשמט מלות שכרו עד מלת שכרו. ככר בפונדיון נ"ס לא.

ר' עובדיה מברטנורה

אתו לזלזולי בהו: אף לא אגודות. שלא ימכור כדרך שמוכרים בשאר שנים: ונץ חלב. מפורש בפרקין דלעיל: ד שכרו מותר. ואין בו קדושת שביעית ואע"ג דשביעית תופסת דמיה האי לאו דמי שביעית הוא: לקוט לי בו ירק. לשון מכר הוא דמשמע לקוט לי בשווי ירק אבל לקוט לי לשון שכירות הוא ולא לשון מכר: ככר בפונדיון. לא שאמר לו אתן לך פונדיון רק ככר שוה

פונדיון

תוספות יום טוב

[*ב"ש אומרים אף לא אגודות. כלומר אע"פ שרוצה למכור שלא במנין אלא אכסרה ועיין לקמן]: וב"ה אומרים את שדרכו לאגוד בבית וכו'. פי' הר"ש את שדרכו לאגוד כשרוצה אותן לבית מותר להוליכן אגוד למכור. ע"כ. והטעם כתב הראב"ד דהשתא אין האגודה דרך סחורה. ויש להרמב"ם פי' אחר בחבורו פ"ו דאגודות בית משונין מאגודות שוק וסברי ב"ה דבדרך אגודות בית רשאי לאוגדן לשוק [*ולמכור אכסרה ולא כדרך שאוגדים לשוק כדי שלא יהיה כמוכר מנומנם]: [*הכרשין. מפורש בפ"ק מ"ב]: ד ולקוט לי ירק. עיין מ"ש בפרק דלעיל משנה ג: שכרו מותר. וא"ת ומ"ש מנשבע בשכר דמשנה ג פ"ז. וי"ל כדאיתא במס' ע"ז בר"פ השוכר את הפועל דמחלק בין לוקט ירק לחמרים דשכרן יש להם קדושת שביעית וקאמר רבא פועל דלא נפיש אגריה לא קנסוהו רבנן חמרין דנפיש אגרייהו קנסו רבנן בהו. ופי' התוס' חמרין דנפיש אגרייהו פירוש ורווחי טפי ודמו טפי לסחורה ע"כ. ונשבע נמי רווחי טפי: שכרו אסור. ר"ל שהוא דמי שביעית ואסור לנהוג בו אלא כמנהג דמי שביעית וכ"כ הרמב"ם: ככר בפונדיון. ל' הרמב"ם ואמר פונדיון ואיסר [כלומר ברישא] על המנהג הידוע אצלם שהככר בפונדיון והירקות פחות ממה שלוקחין באיסר:

לא

מלאכת שלמה

אפ"ה אסור כן נ"ל עכ"ל ז"ל: את שדרכו לאגוד אותו בבית. יש גורסין לבית והרמב"ם ז"ל פי' וז"ל שם פי' שני דברים שדרכן ליאגד בבית למכרן בשוק אגודים אוגד אותם כדרך שאוגדן להביאם לבית לא כדרך שאוגדן לשוק כדי שלא יהא כמוכר בצמצום אבל דברים שאין דרכן ליאגד אלא לשוק אין אוגדין אותן ואפי' אותן שדרכן ליאגד בבית כשמוכר אותן בשוק מוכרן אכסרה לא במשקל ולא במדה ולא במנין ע"כ בהרחבת לשון קצת. והראב"ד ז"ל פי' לאגוד אותו בבית לאכלו והואיל שדרכו לאגדו אפי' לאכלו בביתו כדי שידע בכמה אגודות הוא מסתפק בשבוע גם כשימכור אותן בשוק אוגד אותו שאין אגודתו דרך סחורה אא"כ אין דרכו של ירק זה ליאגד אלא לימכר בשוק ע"כ. וקרוב לזה פי' ה"ר שמשון ז"ל. הכרישין ונץ החלב דרכן לאגדן אפי' בבית. וכתב ה"ר יהוסף ז"ל יש ס"א דגרסי' ליאגד בבית אוגדין אותו בשוק ונ"ל דטעות הוא דמה מועיל זה שהוא אוגדו בשוק כיון שהטעם הוא שאסור למכרו כדרך שמוכרו בשאר השנים ותו דכל הדברים אין אוגדין אותם בבית אלא בגנה אלא נראה דגרסי' לבית לשוק בלמ"ד וה"פ כל דבר שדרכו לאוגדו לבית כלומר המוליכו לביתו אוגדו כדי שלא יתקלקל או מטעם אחר ולא מטעם שרוצה למוכרו במנין האגודות אלא אף המוליכו לביתו לצרכו אוגדו אותו המין אוגדין אותו אף בשביעית לשוק כלומר כדי למכור עכ"ל ז"ל: ד האומר לפועל וכו'. ראיתי במשניות כתיבת יד דלא גרסי ברישא דמתני' האומר לפועל רק הא לך איסר וכו' ובירוש' משמע דלא נהירא לי' טעמא דפי' שם בע"ז רש"י ז"ל וה"נ התם מה בין האומר לקט לי לאומר לקט לי בו ומשני ר' אבין דמהלכות של עמעום היא דראוי הי' לאסור אלא שעמעמו עליה והתירו הגהה משום כדי חייו לפועל" וכן נמי מתני' דרפ"ג דמס' מעשר שני יש לשאול עליה מה בין האומר לחלק לאומר הטלם שנאכלם אלא מה' של עמעום היא וכן נמי מתני' דרפכ"ג דשבת יש לשאול עליה מה בין האומר הטני לאומר השאילני וכן פתן של עובד כוכבים שהוא אחד מי"ח דבר מהלכות של עמעום היא שעמעמו עליה והתירוה משום חיי נפש כשאין פת של ישראל מצויה. ור"ש בן לקיש תירץ דמתני' דשרי כשאמר לו לקט לי ירק היינו דוקא במראה לו את הירק שאינו נותן לו רק שכר טורח רגלו שהרי הוא בעצמו יכול לילך וללקטו ור' יוחנן אמר אפי' לא הראה לו כמה שהראה לו דהקלו בשביעית שהיא מדרבנן: שכרו אסור. ואינו יכול להוציאו אלא באכילה ושתיה כפירות

פי' אבל אם הי' חמר שמרויח הרבה קנסו אותו שכל שכרו בקדושת שביעית כדאי' התם בר"פ בתרא דע"ז :

שביעית

יכין תפארת ישראל

לסחורה. עכ"פ בלקט לעצמו והותר מותר [כפ"ז מ"ג]: כ) קמ"ל אע"ג שזה שנוי. דתאנים אורחייהו למכור במשקל וירק במניין. אפ"ה אסור: כא) אף בלא מניין אסור למכור אגודות רק ימכר הירק שלא אגוד. כדי לשנות מדרך סחורה בשאר שנים (ג): כב) אם כשרוצה להביאן לאכילת ביתו כמי אוגדן: כג) ר"ל אז מותר לאגדן למכור בשוק. דהא אין האגוד דרך סחורה. א"כ ה"ק כדרך שאגדן לצורך ביתו. מותר לאגדן למכור בשוק. דקשר בית משונה הוא: כד) עפ"ז ס' יב. יד: כה) דמדאינו דמי שביעית רק דמי טרחה אינו נתפס בקדושת שביעית. ולא דמי לנשבע בשכר דאסור [כפ"ז מ"ג]. שאני הכא דהו"ל כשכרו ללקוט מציאות. ואפי' למ"ד המגביה מציאה לחבירו לא קנה חבירו. הכא לא נתכוון לזכות לעצמו כלום. ולא מכר לו כלום [תוס' ע"ז דס"ב א']. ומיירי הכא בספיחים המותרים כפ"ט י"ג: כו) דהו"ל כי מכר: כז) ר"ל נתפס

בקדושת

בועז

הר"ב למנקטיה: (ג) וכתב עלה רבינו הגאון אאמ"ו זצוק"ל וז"ל ק"ל אפי' שלא באגודים ליתסר לב"ש. דהרי לב"ש גם לאכול בטובה אסור מדלמי למכירה כפ"ד מ"ב. וצ"ל התם שהמלקט יחזיק טובה לבעל השדה. זה אסור. דרחמנא אפקריה. אבל מי שתלשו וזכה בו כבר. וודאי בלקט והותיר מותר למכרו. ומה"ט צריך להבליע דמי אתרוג בלולב דשמא לקטו הע"ה למכרו :

משנה ראשונה

פ"ב דמעשרות מ"ה ומ"ו ואמר דבשביעית כדלקמן אסור במנין ובמשקל מותר דשינוי הוא וכן ירק דרכו במנין כך וכך אגודות באיסר היינו כשמוכר בשוק אבל בבית דרכו במשקל כדאמר בנדרים ד' נ"ז ליטרא בצלים מזרפה וכן גבי חזקיה שהיה אוכל ליטרא ירק ועוסק בתורה. ובשביעית אין דרך למכור בשוק דהוי סחורה אלא בבית דבר מופס ודרך למוכרו במשקל. בשביעית לא ימכר במשקל אלא אכסרה. וב"ש מוסיפין אף לא במנין אגודת אע"ג דשינוי הוא אסור וב"ה מתירין בשינוי. ומ"ש תי"ט דתאנים דרכן במשקל ליטרא דבלס. אינו נכון דמה ענין דבלס לתאנים: ד שכרו מותר. מה שהקשה תי"ט מנשבע דפ"ז פי'

שם

ציונים

וב"ה אומרים. שם ה"ד :
ד האומר לפועל. ע"ז סב.
תוס' פסחים נא. ירושלמי
בפ"ג דמסכת מ"ט. מיי' שם
ה"ג : לקח מן הנחתום.
מיי' שם ה"ד :

ראשון לציון

משנה ג [תוי"ט ד"ה] הכרשין מפורש בפ"ק מ"ב. נ"ל בפ"ק דכלאים מ"ב: [משנה ד] האומר לפועל כו'. בע"ז ס"ב ע"א איתא כזה הלשון ותנן האומר לפועל הילך דינר זה ולקוט לי בו ירק היום שכרו אסור לקוט לי ירק היום שכרו מותר וכתבתי בתקוני כלי שרת דהנכון לגרוס שם כמו דאי' הכא במשנה ובזה יובן מאי דאמר בסוגיא דע"ז לקמן בסמוך ומי קרים והתניא האומר לפועל הילך דינר ולקוט לי ירק היום שכרו מותר לקוט לי בו ירק היום שכרו אסור ובלתי ספק דמלת והתניא ט"ס והתק (דלא שביק הש"ס משנה ומייתי ברייתא) והיינו המשנה דשביעית שזכר הש"ס לעיל בסמוך :

תוספות רע"ק

יסיכה כשתיה. אבל הבערה לאו בכלל אכילה הוא; ומהא דכתיב לא בערתי ממנו בטמא אין לדייק דבטהור מותר די"ל דאיצטריך דלא נימא דבטמא כיון דלא אפשר באכילה הותר בהבערה וכמו בתרומה דטהורה אסור בהבערה וטמאה מותר. ולא מצאתי גילוי לדין זה דמ"ש טהור מותר בהבערה בש"ס ופוסקים זולת בהר"ש והר"ב כאן וצ"ע. אח"כ מצאתי מפורש בפירש"י יבמות ד' ע"ב

תוס' אנשי שם

אומר אתה כן אף הוא אינו נוהג בהם קדושה. ע"כ. משמע מזה דתרי טעמי צריכי והא בלא הא לא סגיא. דאי מטעם ראשון לחוד ישקלו בליטרא וימכרו בזול. ואי מטעם שני לחוד הוי סגי באיזה שינוי אחר. וא"כ ק' דלא הו"ל להר"ב לכתוב א"נ כו' אלא ועוד מתוך כו'. והרמב"ם בפי' ובחבורו לא כתב אלא הטעם שלא יראה כסוחר. נראה שהבין הירושל' דהכל טעם א' והר"ב ודאי לא הבין כן. (ש"ל): תוי"ט ד"ה ובה"א כו' בדרך כו'. מבואר שם בדברי הרמב"ם דהגירסא כפי דידיה שהיה מהדברים שדרכן להאגד אף בבית יאגוד כדרך שאגדן לבית. (ש"ל): ד תוי"ט ד"ה שכרו מותר כו' משבע כו'. נ"ל דלק"מ דהכא טעמא מאי שכרו מותר משום דשוכר פועל ללקוט לו מציאות הוא ומגביה מציאה לחבירו קנה חבירו ולא מכר לו כלום רק שכר פעולתו בלבד הוא נוטל ואפילו למ"ד לא קנה חבירו אתי נמי שפיר דהכא לא נתכוין לזכות לעצמו כמ"ש התוס' בע"ז וא"כ לא דמי כלל לנשבע בשכר. דהתם ע"כ בנשבע מסלע מיירי. דאי נטל בעה"ב ודאי פרי כדכתיבנא התם דכה"ג ודאי נהכא דמיא. ולא אסרינן התם אלא משום דעושה המלאכה בפירות שביעית שלו דדמי ודאי לסחורה כיון דבדידיה קטרח ע"מ למוכרו לאחרים וכדכתיבנא התם. (לת"ש). א"ה ורק בתמרין דאסרו אפילו בשל בעה"ב טעמא דקנסוהו משום דנפיש אגרייהו ודמי טפי לסחורה כמ"ש התי"ט בשם התוס'. אבל הר"מ בחבורו כ' דהא דהחמירו בתמרין הוא כשעשו בפירות איסור דמשו"ה קנסו אבל בפירות היתר שכרן מותר. וא"כ לכאורה הא דהתירו בפועל הוא ג"כ אפילו בפירות איסור ומ"מ לא קנסוהו משום דרווחן מועט. ואולי להכי דקדק התנא למנקט כאן ירק סתם בסיפא נקט ירקות שדה דסתם ירק משמע ספיחין האסורין וירקות שדה משמע אותן שלא גזרו בהן משום ספיחין כמ"ש הר"מ כאן (וע"ש כי לא זכיתי לעמוד על דבריו) אבל מצאתי בס' פאה"ש שכ' דמ"ש תמרין נפיש אגרייהו ר"ל בשביל שמכתפין ומביאין הרבה יותר מדאי והוי מלאכה האסורה וא"כ החלוק בין פועל לתמרין לפ"ז הוא בזה עצמו שהפועל סתמו למלאכת היתר ותמרין סתמן למלאכת איסור אבל לא אבין איך סובב לפ"ז מיום דברי הר"מ שם שכתב ז"ל ומפני מה קנסו בשכר החמרים ולא קנסו בשכר הפועל מפני ששכרו מועט לא קנסו ט משום כדי חייו ע"כ. דמזה מבואר שגם הר"מ מפ' דנפיש אגרייהו

כששו

כשאלקוט ירקות שדה (כח) אביא לך (כט). מותר. לקח ממנו סתם (ל). לא ישלם לו מדמי שביעית שאין פורעין חוב מדמי שביעית (לא): **ה** אין נותנים לא לבייר (לב) ולא לבלן (לג) ולא לספר (לד) ולא לספן (לה). אבל נותן הוא לבייר לשתות. ולכולן הוא נותן מתנת חנם (לו): **ו** תאנים של שביעית אין קוצין (לז) אותן במוקצה (לח). *אבל קוצה אותם בחרבה (לט) אין דורכין ענבים בגת. אבל דורך הוא בעריבה (מ).

ואין

פונדיון : כשאלקט ירקות שדה אביא לך מותר. משום דמתנת חנם יהבי זה לזה לפי שירקות שדה מצויין: לקח ממנו בסתם. בהקפה כדרך מוכרים בחנות: לא ישלם לו מדמי שביעית. דהוי כסחורה: **ה** בייר. חופר בורות ומספיק מים לבני העיר לא יתן לו מדמי שביעית להספיק לו מים לכל תשמישו : ולא לבלן. מחמם מרחצאות : ולא לספר. שכר תספורת : ולא לספן. שכר הספינה : ולכולן. לכל הני דתנינן במתניתין יכול ליתן מתנת חנם שלא לשם שכרן ואע"פ*) שיודע שבשביל שנתן מתנה לא יתבע ממנו שכר: **ו** במוקצה. כלי המיוחד לקוץ בו תאנים קרוי מוקצה : בחרבה. סכין של חרב וטעמא משום דכתיב (ויקרא כה) ואת ענבי נזירך לא תבצור כדרך הבוצרים : עריבה. שלשים בה את העיסה :

*) נד"א שיודע

ובקוטב

ה לא לבייר. מ"ש הר"ב להספיק לו מים לכל תשמישו. סיים הר"ש אלא דוקא לשתות כדקתני סיפא [*דזהו לאכלה. כ"כ בפירוש שהזכרתי]: ולא לבלן כו'. מסיים הרמב"ם בחבורו פ"ו ולא לשאר אומנין ומסתברא דמשנתנו נקטה להני לרבותא דבלן וספר הנאת הגוף עושין לו וספן דבר שא"א שיעבור הנהר אלא ע"י ספינה וה"א דשרי: **ו** אין קוצין וכו'. פי' הר"ב דכתיב ואת ענבי נזירך לא תבצור כדרך הבוצרים. ספרא. וכתב הרמב"ם דידוע שאינו רוצה בפסוק הזה לאסור הבצירה כלל שהרי התיר אכילתן באמרו והיתה שבת הארץ לכם לאכלה אבל ר"ל כמו שפי' בספרא [לא תבצור] כדרך הבוצרים והכוונה כדי לשנות ושלא יתעסק בפירות שביעית כדרך שיתעסק בשאר השנים :

ואין

חנ. ה ולא לספר ירושלמי לא לספר . ולכולן כוו"נ ולבלן . ו קוצה אותם בחרבה גמ"נ"ג קוצץ אותם בחרבה וגו"ם קוצץ הוא בחרבה וירושלמי קוצה הוא בחרבה . בעריבה נכה"י בערבה וכ"ה גד"פ .

מלאכת שלמה

שביעית : כשאלקוט ירקות שדה אביא לך מותר. ירקות שדה הן כל הני דתנן בפרקין ודתנן לקמן בפ' הפיגם . ובירוש' תני ר' יהודה ור' נחמיה אוסרין שאין ירקות שדה מצויין : **ה** אבל נותן הוא לבייר לשתות . בברייתא אמרי רבנן דפירות שביעית אין לוקחין בהן מים ומלח ור' יוסי אומר דלוקחין אלא דהכא בברייתא פליגי בשל תשמיש לבהמה ולפיכך אסרי רבנן ואם הוא בייר הדולה מים לתשמיש אדם כגון לכביסה ר' יוסי מתיר בברייתא דסבר יש בהן חיי נפש וחכמים אוסרין אבל בייר הדולה מים לשתיית אדם לכ"ע מותר כפשטה דמתני'. ולא לבלן אפי' ר' יוסי מודה בהא דהא אדם יכול לגלגל בלא רחיצה ואינו יכול לגלגל בלתי כביסה : ולכולן הוא נותן מתנת חנם. ואע"פ שידוע שבשביל שנתן לו מתנה לא יתבע ממנו שכר הא תנן לעיל בפ"ד אוכלין פירות שביעית בטובה ושלא בטובה : **ו** תאנים של שביעית וכו'. הרמב"ם ז"ל בחבורו שם גם כאן בפי' המשנה גרים תורבה וז"ל מוקצה שם מקום שהן שוטחין עליו שמיחין התאנים והענבים הורבה ידועה ע"כ ולזו הגרסא הסכים הר"ש שירילי"ו ז"ל שכן הוא בספרים ישנים. ובערוך גרים אין קוצין ופי' מוקצה של ברזל וחרבה סכין מלשון חרב ואין מתיישב פירושו על סדר המשנה דלא איירי כולה מתני' בלקיטת הפירות אלא במלאכתן שלאחר לקיטה ועוד דאין דרך לקיטת התאנים אלא ביד ואפשר ליישב הגרסא לפי דרכו דכשמייבשין התאנים קוצעין אותן בכלי של ברזל הנקרא מקצוע והכא קרי לי' מוקצה וקוצעין את עוקציהן כדי לעשותם קציעות ודבלה וקתני דאין קוצעין אותן בכלי המיוחד אלא בסכין רחב וקרוי חרבה עכ"ל ז"ל. ונלע"ד שלפי זה הגרסא חַרְבָּה החי"ת בפתח והרי"ש בשב"א והבי"ת בקמ"ץ והוי כמו חרבא בא"ל"ף שתרגום חרב חרבא. וז"ל ה"ר יהוסף ז"ל חרבה סכין כן פי' בערוך אך קשה כי אין זו החלוקה דומה לענבים ולזיתים שנזכרו אח"כ ובירוש' משמע שכולם למדום מפסוק אחד דהיינו לא תבצור את כרמך פי' שלא תבצור

כדרך

תפארת ישראל יכין

בקדושת שביעית : כח) דירקות גינה הרי ספיחים הן ואסורים . ונקט רק הכא כן . משום דפועל רגיל לומר כך . כדי שלא יחשדו בעה"ב : כט) ר"ל תיכף כשלקח הככר אמר לו כן : ל) ר"ל לקח הככר בהקפה : לא) דהו"ל כסחורה: לב) ברוננען מאכער . חופר בארות לרחוץ ולכבס במימיו . אבל חופר באר מי' לשתייה שרי . דמ"ש מירקות לעיל . א"כ מיירי הכא בשככר חייב לו . וכלעיל : לג) מחמם מרחצאות : לד) למגלחו : לה) למוליכו בספינה . אף דהכך ג' הנאת הגוף הן אסור . ומכ"ש שאר אומנין: לו) שלא לשם שכר . אף שיודע שעי"ז לא יתבע ממנו שכר אף דבעלמא מתנה דינו כמכר [כמגילה כ"ז ב']. הכא שאני דהרי גם מכירה שרי [כפ"ז מ"ג] ורק סחורה אסור . וא"כ מתנה נמי לאו סחורה הוא. וכן מוכח מלקמן [פ"ט מ"ט]: לז) לא יחתכם: לח) שניידעמעססער. המיוחד לכך : לט) חרב . משום שנוי : מ) מולטער . דגם בתלוש צריך

שנוי

משנה ראשונה

מט: כשאלקוט ירקות שדה אביא לך מותר. פי' הר"ב דמתנת חנם הוא לפי שירקות שדה מצויין ע"כ וכ"כ הר"ש מירושלמי. פי' לפי שמצויין אינם נחשבין לחשוב תשלומין לככר והוי כאילו אינו משלם לו כלום והככר מתנה הוא וכן הירקות. אבל לקח ממנו סתם שלא אמר לו בשעת לקיחה מן הירקות הוי כהקפה שזה חייב לו דמים בעד הככר וכשנותן לו אח"כ ירקות שדה וזה מקבלם לא אמרי' למפרע מתנה הוי כיון שככר נזקף עליו חוב בדמים. והא דצריך הירושלמי לפרש טעמא משום מתנה. ולא ניחא ליה כפשטה שאם בשעת לקיחה קצץ עמו על ירקות מותר דהוי כמחליף פירות בפירות. ואם לא הזכיר לו הוי כפורע חוב. נראה דס"ל דחילוף פירות נמי סחורה הוי ואסור ולהכי דייק תנא הכא למיתני ירקות שדה ולא ירק סתם כמו בריתא. אלא משום דמצויין אי כמתנה. אבל מדברי הרמב"ם בחבורו פ"ו נראה דמפרש מתני' כפשטה דכשהזכיר לו ירקות הוי כמחליף ושרי וכ"כ בפירושו בהדיא דהמורה בפירות שביעית מותר. וכשלקח סתם הוי כפורע חוב ואסור. וצ"ע מנ"ל לחלוק על הירושלמי. ועוד איכא נפקותא אחרת לדינא שאם הככר הוא מתבואת שנה ששית. לשטת הירושלמי א"צ לנהוג באוכלה בקדושת שביעית דלאו חלופי שביעית הוא אלא מתנה. ולהרמב"ם צריך לנהוג באוכלה בקדושת שביעית וכ"כ בחבורו בהדיא. אלא שדקדקתי בדברי הרמב"ם כשהעתיק משנתנו שם הוסיף בה תיבה אחת. דבמשנה תנן כשאלקוט ירקות שדה אביא לך. והוא הוסיף תיבת בו וכתב אביא לך בו. דלשון בו משמע ודאי חילוף ולא מתנה. ולכך כתב שהככר צריך לאוכלו בקדושת שביעית. אבל אי לא אמר בו מודה דמתנה הוי ואין הככר בקדושת שביעית. וצ"ע נ"מ שלא כתב לנו חלוק זה בין אמר בו או לא אמר וכ"ש כיון דמתני' לא תני בו אין דרכו להשמיע דין המשנה. ואם נאמר דגרסתו במשנה אביא לך בו קשיא ליה מהירושלמי דאפי' כשאמר בו סובר ירושלמי דמתנה הוי ולהרמב"ם משמע דחילוף הוי. וחילוף גופיה דמשמע בירושלמי דאסור ולהרמב"ם מותר כדפי' וכ"ז צ"ע ועי' בפי' הרמב"ם ריש מס' מעשר שני כתב המחליפין כמוכר בלי ספק ע"כ: כשאלקוט. וה"ה אם נותן לו מיד ירקות שדה בעד הככר מותר דלהירושלמי מתנה הוי ולהרמב"ם חילוף מותר. אלא רבותא תני אפי' לא יהיב ליה מיד לא אמרי' דחוב הוא עליו והוי כפורע חוב משביעית קמ"ל כשאמר כן בשעת לקיחה לאו חוב הוא: לא ישלם לו מדמי שביעית. וכ"ש ירקות או פירות שביעית עצמן לא ישלם לו דמיחזי טפי כסחורה ונותן לו פירות בשביל הדמים שחייב. ורבותא קמ"ל דאפי' דמים של שביעית לא. ואע"ג שלקח הככר לאכילה וגם הדמים יהיו בקדושת שביעית ביד המוכר אפ"ה אסור דהכי דשביעית ניתן לאכילה היינו לאכול בהן עצמן אבל זה שמשלם מה שאכל כבר הוי כסחורה כיון שאין נהנה עכשו בהן : **ה** ולכולן הוא נותן מתנת חנם. פי' הר"ב ואע"פ שיודע שבשביל שנתן לו מתנה לא יתבע ממנו שכר ע"כ ואע"ג דאמרי' בעלמא אי לאו דהוי ליה הנאה ממנו לא הוי יהיב ליה מתנה וה"ל מתנה כמכר. והכא הא חזינן דמשום דה"ל הנאה יהיב ליה ואפ"ה שרי. נ"ל דהכא קיל טפי דאיסור סחורה מתם ליכא אא"כ קונה בזול למכור ביוקר ע"מ להרויח כמ"ש תוי"ט מ"ג בשם התוס' וכדפי' בפ"ז : **ו** תאנים של שביעית. משום דבקרא כתיב ענבי נזירך לא תבצור אשמועי' תנא דמתני' דענבים דקרא לאו דוקא דה"ה בשאר פירות כגון תאנים אין קוצין דהוי דומיא דבצירת ענבי. והדר תני דדריכה

בענבים

ציונים

ה אין נותנין . שם פ"א :
ו תאנים . פ"כ פ"א דפ' נזר . תוס' בסוכה לט. ונר"ה פ'. פיי' שם פ"ד הל"ג כ"ג :

תוספות רע"ק

ע"ב ע"א דכתב להדיא דקרא דלא בערתי ממנו בטמא אתי לאורויי דלא ניסא דמשום הטומאה הותרה ההבערה :

משנה ו [אות לה] אבל קוצה אותם בחרבה) הר"ש כתב בשם ת"כ דבשמור אסור כדרכו ובחרבה מותר ובהפקר בכל ענין מותר. וכ"כ תוס' סוכה דף ל"ט ע"ב אלא שתמהו דבודאי מתני' דהכא מיירי בסתם שביעית שדרך להפקיר. אולם בר"ה דף ט' ע"א ד"ה וקציר וכו' כתבו בהיפוך דבשמור בכל ענין אסור ובמופקר רק ע"י שינוי מותר עיי"ש :

תוס' אנשי שם

כפשוטו ותרווייהו חמירין ופועל מיירי במלאכת איסור כנ"ל. וצ"ע : בר"ב ד"ה כשאלקוט כו' מתנת חנם. וכ"כ הר"ש ולכאורה גם בלא טעם זה מותר כמו במשנה דלק' אבל נותן הוא לבייר לשתות ומה לי דמי שביעית ומה לי פירות שביעית עצמן רק דקמ"ל הכא דאף שעדיין אין הירקות בידו ומיחזי כמי שלוקח ממנו הככר בהמנה ואח"כ משלם לו החוב מפירות שביעית אפ"ה שרי משום דמצויין והו"ל כאילו ככר הן בידו . וכן נראה בפי' הרמב"ם . ואולי הר"ש רוצה לפרש מותר דהכא כמותר דרישא דפי' דהככר אין בו קדושת שביעית כלל והלא כהר"מ בחבורו שכתב ולותו הככר ה"ה כפירות שביעית.(רש"ש): ד"ה לא ישלם כו' כסחורה. כ"ה בגמ' שם דאיסור פריעת חוב מדמי שביעית ילפינן מלאכלה ולא לסחורה . ומ"מ אינו דומה לגמרי לאיסור סחורה משום דשם יתפסו הדמים בקדושת שביעית ויקח בהם מידי דאכילה ויאכל בקדושת שביעית הלכך שרי התם למכור כשלוקט לעצמו והותיר . אבל לפרוע חוב מדמי שביעית שאין כאן דבר שיתפסו תחתיהם בקדושה אסור אפילו כשהותיר : **ה** בר"ב ד"ה ולכולן כו' ואע"פ שיודע כו'. לא מצאתי זה לא בפי' הר"ש ולא בהר"מ ולא ידעתי מנין לו . ואי משום דק"ל פשיטא הא לאו דיוקא הוא דהא ודאי צריכא דהו"א מתנה כזביני והו"א בשביעית נמי אסירא משום לאו דמכר וכדאסרינן גבי נביעה ע' פ"ז מ"ג . קמ"ל דל"ל כה . אבל היכא דאית להו לבני חוב גמור עליה וניתן ליתפרע אי לאו דפייסינהו בפירות שביעית היכי מצי פטר נפשיה בפירות שביעית ואע"פ דלא פירש בהדיא לשם שכרן מאי

הוי

ואין עושין מא) זיתים בבד מב) ; ובקוטב מג) ; אבל כותש הוא ומכנים לבודידה מד). רבי שמעון אומר אף טוחן הוא בבית הבד, ומכנים לבודידה: ז אין מבשלין ירק של שביעית בשמן של תרומה, שלא יביאנו לידי פסול מה). רבי שמעון מתיר מו). ואחרון אחרון נתפס בשביעית, והפרי עצמו אסור מז). ח אין לוקחים עבדים וקרקעות ובהמה טמאה מדמי שביעית. ואם לקח יאכל כנגדן מח): אין מביאין קיני זבים מט). וקיני זבות. וקיני יולדות.

מדמי

ח"ג. ובקוטב בירושלמי ובקוטבי וכ"ה בר"ם. כותש הוא ומכנים בירושלמי כותש ומכנים. לבודידה בר"ם לבודידה וכן נסמוך ז ואחרון בירושלמי והאחרון ובר"ם האחרון. עצמו בירושלמי לעצמו.

ובקוטב. עץ גדול וכבד ובראשו אבן גדולה שטוחנים על הזיתים בבית הבד נקרא קוטב: בודידה. בית הבד קטן כעין עריבה: רבי שמעון אומר כו'. והלכה כרבי שמעון: ז שלא יביאנו לידי פסול. שאם נפסל °בשביל שמן של תרומה ישרף הכל ונמצא גורם לפירות שביעית שלא יאכלו: ורבי שמעון מתיר. להביא קדשים לבית הפסול ואין הלכה כר' שמעון: והאחרון אחרון נתפס בשביעית. כיצד לקח בפירות שביעית בשר הבשר והפירות מתבערין בשביעית לקח בבשר דגים יצא בשר ונתפס דגים לקח בדגים שמן יצאו דגים ונתפס השמן וחייב לבער הפירות והשמן נמצא אחרון אחרון נתפס והפרי של שביעית עצמו אסור לעולם ומפקינן לה מדכתיב (שם) כי יובל היא קדש מה קדש תופס את דמיו אף שביעית תופסת את דמיה אי מה קדש תופס את דמיו ויוצא לחולין אף שביעית תופסת דמיה ויוצאת לחולין ת"ל (שם) תהיה בהוייתה תהא: ח יאכל כנגדן. כנגד אותם דמים יקנה משלו דברים שהם לצורך אכילה ויאכל בקדושת שביעית: קני זבים וקני זבות. שתי תורים או שני בני יונה שחייבין להביא הזבים והזבות והיולדות

ואין עושין זיתים. מלשון ושם עשו דדי בתוליהן דיחזקאל כג והוא ענין מיעוך וסחיטה: [*ר"ש אומר וכו'. כתב הר"ב והלכה כר"ש. ירושלמי שכן הורה רבי יוחנן]: ז ואחרון אחרון נתפס וכו'. כתב הר"ב ומפקינן לה מדכתיב כי יובל היא וגו'. ודין היובל ודין השמיטה בפירותיהן שוין לכל דבר כמו שפסק הרמב"ם בחבורו ס"פ עשירי. מתורת כהנים וספרי: ח יאכל כנגדן. כתב הר"ב כנגד אותן דמים יקנה משלו דברי' שהם לצורך אכילה וסיים הרמב"ם מלבד פירות שביעית [*ועיין מ"ש במשנה דלקמן]: [*אין מביאין כו'. דכל דבר שבחובה אינה באה אלא מן החולין

בספ"ק

מלאכת שלמה

כדרך שבוצרים לגת ותו כי לשון מוקצה בכל התלמוד פירושו מקום שטיחת התאנים כדתנן ולא תאנים למוקצה ותו כי ברוב הספרים גרסי' בחורבה ויותר הי' נראה נכון לפ' כפשוטו וצ"ע ע"כ: ואין עושין זיתים. מלשון ושם עשו כו' תי"ט. ולפי זה צריך לגורסו בדגש: קוטב. פי' הרמב"ם ז"ל גת קטן לזיתים ובודידה גת קטנה על מאוד. ובספרים ישנים גרסי' ובקוטבי ביו"ד. ובערוך פי' בשרש קטב משימין עץ גדול וכבד על הזיתים שבבית הבד ונקרא קוטב ובראשו אבן גדולה וכן הביא בשמו ה"ר שמשון ז"ל וכן פי' ר"ע ז"ל אלא שנהפך שם הלשון קצת: טוחן. הוא בבית הבד ולא בקוטבי ובירוש' איכא מאן דגרי קוטבי: ומכנים לבודידה. נהא מודה לת"ק: ז אין מבשלין ירק וכו'. בזבחים מפ' רב יוסף דאפי' לכתחלה שרי ר' שמעון דאי דוקא דיעבד כגון שנתערב שמן בירק דעל כרחו יבשלם יחד מאי טעמייהו דרבנן דפליגי עליה דר"ש הא איכא מודי ליה התם בפ' התערובת גבי נתערבו חתיכות בחתיכות דכיון דלית להו תקנתא ברעייה ליאכלו כחמור שבהן אע"פ שמביא קדשים לידי פסול והכא נמי אי בדליערב מיירי לית לי' תקנתא דאי אפשר לסוחטו כולו מן הירק דאי נסחוט טובא קמפסיד לירק ורחמנא אמר לאכלה ולא להפסד ניסחוט פורתא סוף סוף איערובי מיערב אלא ודאי ר"ש אפי' לכתחילה שרי וכן מוכיח נמי התם בגמ' ממתני' דאין לוקחין תרומה בכסף מעשר דברפ"ג דמס' מעשר שני. ור"ש אזיל לטעמי' דס"ל מותר להביא קדשים לבית הפסול הכא גבי שביעית ובפ"ג דמס' מעשר שני כמו שכתבתי ובפ"ט דמס' פסחים ובפ"ח דמס' זבחים שהוא פ' התערובת גם שם בפ' עשירי והתם פליג עלי' ר"מ וסתם לן תנא הכא כר' מאיר. ופי' הר"ש ז"ל שלא יביאנו לידי פסול פי' שלא יביא שמן של תרומה לידי פסול דשביעית עד הביעור ותו לא ע"כ: והאחרון האחרון וכו'. ופרי שני לדרך מקח אסור לדרך הלוג לא: ח עבדים וקרקעות ובהמה טמאה. דאינם בני אכילה ולאכלה אמר רחמנא וכתוב בה"ר שמשון הנוסח ירושלמי א"ר ייסא זאת אומרת שאסור לאדם ליקח אשה מפירות שביעית דאשה ליקוחין כתיב בה דאם לא כן מה בין הקונה אשה לקונה שפחה. ויש לחלק דגבי אשה איכא מצות פריי' ורבי' וראוי להקל ע"כ. ולשון הרמב"ם ז"ל יוציא ממונו מה שהוא שוה הדבר ההוא ויקנה בו פירות מלבד פירות שביעית ויאכלם בקדושת שביעית ע"כ: יאכל כנגדן. כדי שלא יהא חוטא נשכר: אין מביאין קיני זבין וכו'. דהאחד

יכין תפארת ישראל יכין

שמי: מא) לשון מיעוך וסחיטה. כמו עשו דדי בתוליהן : מב) פרעססע : מג) עץ כבד שמשימין על זיתים הכתושים. קעלטערבויס : מד) פרעססע קטנה : מה) כשיטמא השמן. יצטרך לשרוף הירק ויפסידו [ונ"ל דס"ה איפכא. דהיינו ירק תרומה בשמן שביעית. דאע"ג דאין לאסור משום דמביא התרומה לידי הפסד כשיגיע שעת הביעור שיצטרך לבער התרומה המבולעת. ליתא. דהרי השמן המובלע בהירק מתבטל כתנוסר [כלעיל פ"ז מ"ז]. וא"כ אין צריך לבער הירק. מיהו אפ"ה אסור. דלענין לאכול ולא להפסד מחשב השמן המובלע כאיתי' בעינא : ושמא יטמא הירק ויצטרך לשרפו עם השמן המובלע] : מו) לטעמיה דס"ל דאפי' קדשים מותר להביא לידי פסול [כפסחים דנ"ח ב] : מז) לקח בפירות שביעית בשר. אלו ואלו מתבערים. לקח בבשר דגים יצא בשר ונתפס דגים וכו' כלעיל פ"ז סי' ו : מח) כפי דמים שנתן יאכל משאר פירות בקדושת שביעית. דדמי שביעית נתנו רק לאכילה : מט) קן הוא ב' תורים או ב' בני יונה. א' חטאת וא' עולה. ותמוה מ"ש דנקט

הנך

משנה ראשונה

בענבים נמי אסור ובגירה דקרא לאו דוקא. ותני נמי זיתים משום פלוגתא דר"ש: ז שלא יביאנו לידי פסול. פי' הר"ב שאם נפסל בשביל שמן של תרומה ישרף הכל. ועיין בזה פ"ג דטבול יום מ"ה. וקצת קשה דלמה ליה טעם שאם יפסל ותיפוק לי' דאפי' לא נפסל מתמעט אכילת שביעית דמותר לזרים ועכשו אוסרה לזרים כדקתני האי טעמא לענין מעשר שני בתרומה בפ"ג דמעשר שני מ"ב. אבל רש"י ותוס' פירשו במס' זבחים ד' פ"ה דהקפידא כאן הוא משום התרומה שמביאה לידי פסול שצריך לבערה בזמן הביעור וכתבו התוס' שם דאע"ג דאמרי' לקמן פ"ט מ"ח אחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור מ"מ ממעט באכילתה לאחר שחילק מזון שלש סעודות ואינו מוצא לחלק עכ"ל. וצ"ע דאם אינו מוצא מותר הוא בעצמו לזכות בהן ולאוכלם כולם עד שיכלו וכ"כ התוס' בפ' מקום שנהגו ד' נ"ב ומביאם תוי"ט בפ"ט. אלא נראה כיון דבזמן הביעור מוציאם ומפקירם אף לתאכל בהמה וחיה וה"ז ממעט אכילתו אבל בפ"ג דמעשר שני כתבנו דהעיקר גם כאן שבשעה שמבשל אוסרן לזרים כי התם: ור"ש מתיר. פי' הר"ב דמתיר להביא קדשים לבית הפסול. דהכי משמעינן לי' לר"ש לענין קדשים בפ"ח דזבחים מ"ג ובדוכתי טובא: ח אין לוקחין עבדים וקרקעות ובהמה טמאה. והקשו התוס' ספ"ק דבכורות ד' י"ב דבהמה למלאכה הוי שבחו וכחשו שוה ואפי' חכמים לא אסרי בהגזל קמא ד' ק"א אלא מברה ובוסה שהנאתן אחר ביעורן ע"כ. ואע"ג דבספ"ב אמרי' דעיסת שביעית הוי פטורה מחלה משום דאי נטמאת טעונה שרפה ואתי קרא לרבות לחייבה דכתיב לדורותיכם וגבי בהמה מאה ליכא ריבויא ואסור משום שמא תמות וטעונה קבורה אבל בהמה טהורה שוחטה מיד ואוכלה. אלא דהתם בבכורות משמע דכל מידי דלאו ודאי לשרפה גמרינן מחלה והתם נמי לאו ודאי הוא שתמות עכשו ואית לן למישדיי' : ואם לקח יאכל כנגדן. בספ"ק למעשר תני נמי הכי ושם פי' הר"ב כשברח המוכר ונראה דה"ה הכא. ומכאן נראה דהא דיאכל כנגדן קנסא הוא ללוקח והמעות שביד המוכר נשארים בקדושתן כמ"ש התוס' בשם ריב"א פ"ב דקידושין ד' נ"ז. ולא כפי' רש"י דהלוקח מחלל מעות שלו על מעות שביד המוכר. וכ"כ התוס' שם בשם הר"ת. דהכא גבי שביעית אין לפרש כן דאמרי' בפ' לולב הגזול שביעית אין מתחללת אלא דרך מקח והביאו הר"ש כאן. ומיהו י"ל כיון דאינו אלא קנס מותר לחלל וכ"כ התוס' בהדיא בסוכה ד' ל"ט סוף ע"א. ונראה דאפי' אינו אוכל כנגדן מותר לו להשתמש בעבדים ובהמה כשאר חולין דהא אלו לא נתפסו מעולם בקדושה והמעות שביד המוכר בקדושתן הם ואע"פ שע"י דמי שביעית באו לו שביעית אין בה איסור הנאה : קיני זבים וכו'. ובספ"ק דמעשר שני תני נמי חטאות ואשמות ומשמע דוקא הני שאין נאכלים אלא לכהנים ואנן בעינן אכילה ראוי לבעלים וכ"כ הרמב"ם.

ציונים

ז אין מבשלין. זבחים עו. מיי' שם פ"ה ה"ד : ואחרון. סוכה מ: קדושין נח. ע"ז נד: בכורות ט: פ"כ פ"ג דף כהר. מיי' שם פ"ו ה"ז : ח אין לוקחים. כה"ג במע"ש פ"א מ"ז. מיי' שם פ"י :

תוספות חדשים

משנה ז [בר"ב ד"ה] שלא יביאנו כו' ונמצא גורם לפירות שביעית כו' עכ"ל. א"ה זה הוא פי' הרמב"ם אבל כדר' שמעון לא כתב הרמב"ם טעם דכתב הר"ב כדר"ש דמתיר להביא קדשים לידי פסול דזה לא שייך אלא גבי תרומה רק הר"ש כתב כת"ק דאוסר שלא יביא התרומ' לידי פסול *שלא יוכל לאכלו אלא עד זמן הביעור וכזה שייך שפיר טעם דר"ש דכתב הר"ב וכן מוכח בגמ' זבחים דף ע"ז ע"א ע"ש וכן פרש"י שם ודברי הר"ב צ"ע ובכ"י של הגהות מהור"ר שמשון חסיד ז"ל הביא ראיה מן הירושלמי דהטעם הוא משום התרומה דליתא בירושלמי דמעט מותר לבשל א"כ ע"כ הטעם משום תרומה לכן מעט יוכל לאכול קודם ביעור אבל אם הטעם משום שביעית גם מעט אסור וק"ל.

תוספות רע"ק

משנה ז [אות לט] בר"ב ד"ה שלא יביאנו. בשביל שמן של תרומה) כן פי' הרמב"ם. והר"ש פי' שלא יביא שמן של תרומה לידי פסול דשביעית עד הביעור ותו לא ועיין בפ' שאח"ז במשנת ח' בתי"ט וצ"ע : [אות מ] בתו"ח ד"ה בר"ב ד"ה שלא וכו' שלא יוכל לאוכלו אלא כו') ובהיפוך לבשל ירק תרומה בשמן שביעית י"ל דמותר כיון דתרומת ירק דרבנן מותר להביא התרומה לידי פסול. גם י"ל כיון דהוי תיקון להתרומה שמשביח בזה מותר. עיין בזבחים דף צ"ו ע"א ובתוס' שם ד"ה שביעית :

תוס' אנשי שם

כוי הא סתמא תנן לעיל לא ישלם לו מדמי שביעית. ואי איתא הא מני לשלומי לנחום נמי בכה"ג והיכי קא פסיק ותני שלא ישלם לו מדמי שביעית אלא ודאי ל"ש ומהא דנקט ולכולן נמי ליכא למידק מידי דה"ה נמי דהמ"ל שאר כל אדם דהכל שוה לענין זה ולא נקטינהו אלא איידי דרישא. אבל לשלם כחוב גמור לא קמיירי דלא מצי מיפטר נפשיה בפירות שביעית אפילו בדיהיב ליה סתם. ואפילו במקדים המתנה ע"מ שיהנה ממנו במרחץ והיינו דמתני' נ"ל שאם כמעריס (דהיינו בנותן לו ומיד נהנה אפילו בסתם) אסור כמו רבית מוקדמת. אבל ודאי במקדים לו מתנה אף רב שעדיין לא הוצרך

[illegible]

מדמי שביעית. ואם הביא יאכל כנגדן: ט אין סכין כלים בשמן של שביעית נ). ואם סך יאכל כנגדו: ט עור שסכו בשמן של שביעית. רבי אליעזר אומר ידלק נא). וחכמים אומרים יאכל כנגדו. אמרו לפני רבי עקיבא. אומר היה רבי אליעזר. עור שסכו בשמן של שביעית ידלק. אמר להם שתוקו. לא אומר לכם מה שרבי אליעזר אומר בו נב): י ועוד אמרו לפניו. אומר היה רבי אליעזר. האוכל פת כותים נג) כאוכל בשר חזיר נד). אמר להם שתוקו. לא אומר לכם מה שרבי אליעזר אומר בו נה):

מרחץ

הג. ח כנגדו בירושלמי כנגדן וכ"ה נד"ס. ט כנגדו בירושלמי כנגדן וכ"פ נד"ס. מה שרבי נד"נ וי"ג מה דרבי וכ"ה נד"פ ובירושלמי. י מה שרבי נד"פ מה רבי וכ"ה בירושלמי.

והיולדת: ט שתוקו לא אומר לכם מה ר"א אומר בו. ר"ע קבל מר"א רבו למיקל טפי בסיכה וכשאמרו לו שהיה רא"א ידלק אמר להם שתוקו שאיני רשאי לפרש כמה היה ר"א מיקל בו והלכ' כחכמים: י כאוכל בשר חזיר. לאו דוקא שאין האוכל פת כותי לוקה מן התורה אלא מכת מרדות מדרבנן: מה ר"א אומר בו. דמיקל בו טפי:

בספ"ק דמעשר שני]: אין סכין כלים וכו'. דהא דתנן לעיל דשביעית נתנה לסיכה. ר"ל לסיכת אדם לא לסיכת עורות וכלים. הרמב"ם. [*ועיין במשנה דלקמן]: ט ר"א אומר ידלק. מסתברא דאף בכלים ס"ל דידלקו אלא דכי אמר למלתיה בעור אמרה: וחכ"א יאכל כנגדם. מסתבר דטעמא לא הוי אלא משום קנסא וכיוצא בזה שמצינו בסוף פרק קמא דמסכת מעשר שני ע"ש: י האוכל פת כותים כאוכל בשר חזיר. ופירש הר"ב לאו דוקא שאין האוכל פת כותי וכו' וכן פי' הרמב"ם. ומשמע דלאחר שגזרו על הכותים שיהיו כעובדי כוכבים לכל דבריהם איירינן. וקשה דליתני עובדי כוכבים. ועוד שאין מדרך המשנה לשנות דין לכותים לאחר שגזרו. לפי שאז הם בכלל עובדי כוכבים. והר"ש מפרש דמחמיר בפת כותים משום דלא מעשרי כשמוכרין לאחרים וכמו שמפורש במשנה ט פ"ה דדמאי. ולפירושו קשה דלהאי תנן פת ליתני האוכל פירות כותים [*אבל התוס' במס' חולין פ"ק דף ד כתבו שגזרו על פתן לפי שהיו מבטלין בנין בה"מ בימי עזרא כדאמר בפרקי ר"א וליכא למימר דהיינו בכותים ראשונים דכתיב בהם (מלכים ב יז) ואת אלהיהם היו עובדי' דהא קאמר התם מכאן אר"א כל האוכל פת כותים כאוכל בשר חזיר ותניא נמי לקמן שחיטת מין לעבודת כוכבים פתו פת כותי ושם דף יג כתבו פתו פת כותים בפרקי ר"א יש עזרא וזרובבל בן שאלתיאל ויהושע בן יהוצדק נידו אותן בג' מאות כהנים ובג' מאות תינוקות וג' מאות ס"ת והיו תוקעים והלוים משוררים ומסיימים בה מכאן אמרו כל האוכל פת כותי כאילו אוכל בשר חזיר ע"כ. הרי מוכח שאין גזרת פתן אותה הגזירה שגזרו עליהם להיותם כעובדי כוכבים לכל דבריהם. אבל מ"מ אין הענין כמו שנראה לכאורה מדברי התוס' שבימי עזרא גזרו על פתן שהרי מכאן אמרו כו' אלא ז"ש התוס' בדף ד שגזרו ר"ל החכמים שגזרו וסמכו על הנידוי דבימי עזרא שהיה לפי שבטלו כו'. ולישנא דבימי עזרא דנקטי התוס'. קאי אדסמיך לפי שהיו מבטלין יו' דלאת"ה הכי הל"ל שגזרו על פתן בימי עזרא לפי שהיו כו'. וצריכין לומר ג"כ דהך דמכאן אמרו כו' דבפרקי ר"א. מהך דאמרו לפני

ר"ע

מלאכת שלמה

שלה למזבח ולאכל' אמר רחמנא: אין סכין כלי' בשמן של שביעי'. דמיתקנים הכלים בכך ונבלע השמן בהם וכי מטי זמן הביעור קיימין: ט ידלק. כדין פירות שלאחר הביעור וסכי נמי אסכתן בגד שנבלעו בקליפי שביעית ידלק ורבנן פליגי עליה ושאני בגד דחותא מלתא היא וה"ל כקליפין בעין אבל הכא השמן מבוער הוא משעה ראשונה וליתיה בעולם כיון דנבלע בעור וכדי שלא יהא חוטא נשכר שרצה להרויח באותו שמן ולא לאכלו יאכל כנגדו הר"ש סירליי"ו ז"ל: ר' אליעזר אומר ידלק. פי' כי כיון שהוא שמן של שביעית שהוא הפרי של שביעית שאסורין לעולם ואינו יוצא לחולין אינו מועיל מה שיאכל כנגדו ולפיכך ידלק וחכמים סברי שכבר נתבטל בעור ועל כן הוא מותר כן נ"ל וקצת קשה אמאי לא פליג ר' אליעזר לעיל גבי כלים שהרי גם שם מדבר השמן שנגלל בשביעית וצ"ע עכ"ל ה"ר יהוסף ז"ל: לא אומר לכם מה ר"א אומר בו. אי אפשר לי לאמרו הרמב"ם ז"ל. ירושלמי מה אמר בו ר' אליעזר א"ר ייסא עצמותיו של אותו האיש ישרפו ר' חזקיה בשם ר' אחא אמר מותר לסוכו הוא דאמר ר' אליעזר ולאו ידלק: י כאוכל בשר חזיר. דקסבר גרי אריות הם ולא מעשרי כלל ומישראל מומרים לעבודת כוכבים קא אתו ופירותם טבל הן ובירוש' א"ר ייסא זאת אומרת שאסור ליקח פתו של ע"ה שחשודה על המעשרות ועל החלה ופתה דמי לפת כותי ר' חזקי' בשם ר' אחא מתיר הי' ר' אליעזר חמצן של כותים אחר הפסח מיד וא"כ מאי דקאמר ר' אליעזר גבי פת כותי מותר קאמר ור' חזקי' אזיל לטעמי'. הר"ש סירליי"ו ז"ל. וה"ר שמשון ז"ל פי' דשמא דמחמיר בפת כותי יותר מבשר חזיר משום דלא מעשרי וטבל במיתה ע"כ כלומר והיינו דקאמר לא אומר לכם מה שר"א אומר בו. וכתבו תוס' ז"ל בחולין פ"ק ד"ה בפרקי ר"א יש וכו'. ולפי פי' זה האחרון שכתבתי בשם תוס' משמע דמתני' זו נשנית לאחר שעשאום כעובדי כוכבים גמורים ואין זולתה בכל המשניות וכפי' זה מוכח מפי' הרמב"ם ז"ל שהעתיק ר"ע

ז"ל

תפארת ישראל

יכין

הך קרבנות ולא עולה חטאת ושלמים ואשם דשכיחי טפי. ואת"ל דקינים לרבותא נקט. אע"ג דאיכא בהו חטאת העוף שכולה נאכל לכהנים. אפ"ה כיון דמשולחן גבוה קזכו. לא אכל מדמי שביעית. או משום שכל דבר שבחובה אין בא רק מן החולין. ושביעית שיש בה קדושה. אינו חולין. עכ"פ ק' דהרי בל"ז אית בקינין נמי עולה שאינו נאכל. ולפיכך לא עדיף קינים משאר קדשים שאין אימוריהן נאכלים. טפי הו"ל למנקט דאין מביאין מדמי שביעית חטאת עוף. וצ"ל דרבותא קמ"ל בקנין. אף דאתו לתקן הגוף לאכילת קדשים וסד"א מדאתו לצורך אכילה. שרי להביאן קמ"ל: נ) דדוקא סיכת אדם מותר: נא) ה"ה בכלים שסכן במ"ח: נב) דמיקל בה טפי ולא רצה לגלות: נג) אף קודם שגזרו שיהיו כעובד כוכבים פתן אסור מדהחרים אותן עזרא בש' כהנים בשופרות וש' ס"ת וש' תינוקות. כשבטלו בנין בהמ"ק: נד) ל"ד אלא חייב מכות מרדות: נה) אבל

לכתחלה

משנה ראשונה

הרמב"ם שם וא"כ שלמי נדבה מותר מדמי שביעית ומדמי מעשר שני. אבל הר"ש כ' שם הטעם משום דדבר שבחובה הן ואין באין אלא מן החולין וכ"כ הר"ב שם וקיים שאין אדם פורע חובו ממעות מעשר ע"כ ובספ"ק דמעשר שני ביארנו באורך: ט ר"א אומר ידלק. נ"ל דפלוגתייהו דר"א וחכמים הוא נמה דפליגי המפרשים בעיקר מצות ביעור של שביעית מהו הביעור שהרמב"ם והראב"ד סוברים שלאחר שמחלק מזון שלש סעודות לכל הבא ליטול. מה שנשאר אח"כ ואינו מוצא לחלק צריך לבערו מן העולם לשורפו או להטיל לים. והרמב"ן והתו' והסמ"ג סוברים שא"צ לבערו מן העולם כל שהפקירו יצא ידי ביעור ויכול אח"כ לזכות בו מי שירצה ואף הוא עצמו זוכה בו ואוכל והולך עד שיכלה. והביא בתוי"ט כ"ז בפ"ט מ"ב. וגם הכ"מ הביא מחלוקת זה בפ"ז מה' שמטה. ויתכן דסברת ר"א כאן כסברת הרמב"ם והראב"ד והלכך עור שסכו בשמן כיון שבסיכה זו נתבטל השמן כמי שאינו בעולם וכשיהנה מן השמן ולא יוכל לקיים מצות ביעור בזמן הביעור לשורפו או לאבדו. והלכך ידלק העור כולו כדי לקיים בו מצות ביעור אע"פ שעדיין לא הגיע זמן הביעור הוי כאילו כבר הגיע שהרי כבר ביטל מצות ביעור בשמן הזה. וחכמים ס"ל כסברת הרמב"ן וסייעתו דמצות ביעור אינה לאבדו אלא להפקירו למאכל כל אדם ויוכל לקיים מצוה זו בדמי השמן שיאכל כנגדו. והיינו דלא פליג ר"א גבי שמן של מעשר שני שסך בו עורות דהתם ליכא מצות ביעור. וה"נ לא פליג גבי לוקח בהמה ממאה בדמי שביעית או כל דבר שאין ראוי לאכילה כשלקחו בדמי שביעית דהתם מודה ר"א שיאכל כנגדו כיון שישנו בעולם הדבר שנלקח וגם הדמים שלקח המוכר הם בקדושת שביעית כדמוכח בקדושין דף נ"ו והכי מתקיים ביה מצות ביעור ולא פליג אלא בסיכה שביטלו לגמרי: א"ל שתוקו. אפשר שטעמו של ר"ע שלא רצה לגלות מה שר"א מיקל

נע"ד

ציונים

ט יאכל כנגדו. תוי"ט שם

י פת כותי. תוס' גיטין ד' י: ובקדושין דף עו. ובחולי' דף ד. ודף יג.:

תוספות חדשים

משנה י [תוי"ט ד"ה האוכל וכו' כעובדי כוכבי' לכל דבריהם עכ"ל. ואין

צריך

תוס' אנשי שם

ליהנות ממנו ואם אינו נותן לו בשביל כך כדי שיהנה ממנו. בזה נראין הדברים שמותר הוא אע"פ שיודע שהמקבל יעשה אח"כ עמו בחנם כיון דאיהו לא קמכוין להכי ל"ל בה. (לח"ם): ח תוי"ט ד"ה אין מביאין כו' בספ"ק דמע"ש. כ"ה כפי' הר"ב שם ולכאורה לא הוצרך לטעם זה אלא אפידה של חטאת דנאכל לכהנים. אבל של עולה דכולה כליל בלא"ה הא אסור כיון דאינו בא לאכילה וכדאי' בספרי פ' ראה. אבל דאיתי בתוס' חולין דכ"א שכתבו דבעי טעם זה גם לעולה משום דכיון דכתיב בעולת עוף והקריבו ה"א דאתי לחלק ע"ש. אבל הרמב"ם בפיה"מ פ"א דמע"ש כ' קיני זבין כו' אלו אין אוכלין בעליהן עולה נשרפת וחטאת ואשם כהנים אוכלין וכבר נאמר שאין קונים במעות מע"ש אלא דבר הראוי לאכילה לבעלים עצמן וכו' וצ"ע בגמ' דחולין שם. (לח"ם): ט תוי"ט ד"ה ר"א כו' בכלים כו'. אפשר דבכלים הוה סגי ע"י הגעלה ואפילו כלי חרס אית להו תקנה ע"י הורה לכבשן. (ש"ל): י תוי"ט ד"ה האוכל כו' ומשמע דלאחר כו'. לא ידענא מהיכא משמע. ואף למ"ש לא אדע מה ק"ל ליתני עובד כוכבים. דפת עובד כוכבים לא אצטריכא ליה דמי"ח דבר הוא וליכא בה פלוגתא והא קמ"ל דכותים נמי עשאום אח"כ כעובדי כוכבים אע"פ שלא גזרו עליהן תלמידי שמאי והלל שגזרו י"ח דבר דקדמי טובא. וכי איכא למימר דפת כותים איצטריכא ליה דקמ"ל דכל פתן נאסר משא"כ פע"ג דלא נאסר פת פלטר. ואע"ג דאמרינן שעשאום כעובדי כוכבים לכ"ד. לא להקל אמרו אלא להחמיר. וטעמא דהני גריעי דהו"ל מומרים לעבודת כוכבים. (לח"ם): בא"ד ליתני האוכל פירות כו'. לק"מ דהא אמרינן במס' דמאי דכותים עשורי מעשרי ודאי אלא שחשודים למכור פירות טבל דאין מעשרים להכשיל אחרים א"כ פת דידהו דוקא צריכה ליה ולרבותא נקטיה דאע"ג שהוא פת שלו שעשאה למאכלו ולא למכור אעפ"כ אסורה משום דלא פלוג בגזרתייהו ואי לא הא לא קיימא הא. (לח"ם): במשנה בשר חזיר. כ' נה"ע דימה ר"א פת

טפים

יא מרחץ שהוסקה בתבן. או בקש של שביעית מותר לרחוץ בה (נה). ואם מתחשב הוא (נו) הרי זה לא ירחוץ:

ח"ג. יא או בקש ירושלמי ובקש וכ"ה נד"ס. מתחשב נד"ס כמתחשב.

ר"ע מברטנורה

יא ואם מתחשב הוא. אם אדם חשוב הוא שבני אדם למדי' ממנו צריך להחמיר על עצמו:

תוספות

ר"ע נתיסדו]: **יא** מרחץ שהוסקה בתבן וקש וכו'. מותר וכו'. ל' הר"ש אע"ג דתבן וקש של שביעית אסור כדתנן לקמן ע"כ. והוא במשנה ז פ"ט. וכתב בכ"מ בפ"ה דאם הוסק בדיעבד קאמר דמותר לרחוץ בה. ועי"ל דלכתחילה נמי מותר להסיק בהן מרחץ משום דצורך אדם הוא וכדתנן כל שאינו מיוחד למאכל אדם עושין ממנו מלוגמא לאדם עכ"ל. ולפי תירוץ השני קשיא. דלאשמועינן [*הא דואם מתחשב] במלוגמא ומאי איריא מרחץ ונראה דאותו תירוץ לא קאי אלא לפי' הרמב"ם דמפרש באדם המתחשב דאסור שמא יסיקו בה דברים אחרים בשבילו כדי שיהא ריחה נודף ויהיו דברים הנאכלים ועל פי' זה הקשה הראב"ד מאי איריא כשהוסק בתבן וקש של שביעית אפילו בשל שאר שנים לא ירחוץ בשנה השביעי' מפני זה החשש ותירץ הכסף משנה דה"ה ומשום רישא דמותר נקט של שביעית. א"נ לרבותא נקט שאע"פ שידוע שלא הוסקה אלא בתבן וקש לא ירחץ בה ע"כ. [*ופירוש תבן וקש ברפ"ע דב"מ]:

מלאכת שלמה

ז"ע: **יא** בתבן ובקש של שביעית מותר. י"מ דהיינו משירדה רביעה שנייה כדתנן בפרקין דלקמן. אבל הר"ש ז"ל פי' מותר לרחוץ אע"ג דתבן וקש של שביעית אסור כדתנן בפרקין דלקמן. ופי' ה"ר יהוסף ז"ל בתבן או בקש כל אלו מאכל בהמה ואסור לשרפן ע"כ: **ואם מתחשב הוא.** פי' הרמב"ם ז"ל כלומ' אם אדם חשוב הוא ונכבד בעיני עמו שמפני כבודו אפשר לשרוף בכלל העצים מה שאינו עצים כדי להטיב ריח המרחץ כגון דברים שי"ל ריח טוב והן עריבין לאכול ע"כ ובחבורו כ' וז"ל מרחץ שהוסקה בתבן ובקש של שביעית מותר לרחוץ בה בשכר ואם אדם חשוב הוא אסור שמא יסיקו בו דברים אחרים כדי שיהא ריחה נודף ונמצאו מפסידין פירות שביעית ע"כ והראב"ד ז"ל בהשגות כתב אמר אברהם המשנה לא אמרה אלא מותר לרחוץ בה ואם מתחשב הוא לא ירחוץ ופירשו בגמ' אם אדם חשוב הוא לא ירחוץ ונראה לי מותר לרחוץ דקתני ברישא בחנם קאמר אבל בשכר לא דהוי כסחורה ואם אדם חשוב הוא לא ירחוץ דחנם דידיה כשכר דמי ואם כדבריו אדם חשוב לא ירחוץ בשום מרחץ בשביעית ומאי אריא כשהוסק בתבן ובקש של שביעית ע"כ ובכ"מ תירץ בעד הרמב"ם ז"ל והביאו בתי"ט:

סליק פרקא. פרק כלל גדול רבא. ואית דקרו ליה כלל גדול דמלוגמא.

תפארת ישראל

יכין

לכתחלה אסור להסיקן כפ"ט מ"ז: נו) שהרוחץ אדם חשוב. וילמדו אחרים להקל עפי [ונ"ל דלהכי נקט בלשון שהפעל דקמ"ל דרשאי הוא לחשוב א"ע כחשוב להחמיר ע"ע ולא הו"ל כיוהרא כספ"ק דברכות. דהכא שאני דכמה שאין רוחצין איכא בשוקא [כפסחים דנ"א ב]:

הלכתא גבירתא כללא דפרק ח

פרק ח משנה א גדולי שביעית שמיוחד לאכילת אדם. אסור לעשותו מלוגמא או רטייה לישום בריה. מדכתיב לאכלה ולא להפסד. והמיוחד למאכל בהמה. מותר למלוגמא ורטייה לאדם ולא לבהמה. ובאינו מיוחד למאכל אפילו לבהמה אפ"ה אם חשבו למאכל אדם דינו כמאכל אדם. ואם לבהמה דינו כמאכל בהמה: ובחישב שיהיו להסקה דינו כעצים שאין בהם דיני שביעית:

משנה ב שביעית לא ישנה ממה שמיוחד. אם לאכלו חי או מבושל. לאדם או לבהמה. לשתות. או לולף. או לסוך בו. ולהכי לא יסוך יין וחומץ. מדמיוחדים רק לשתייה. וכן בתרומות ומע"ש לא ישנה אותן ממה שמיוחדים. ורק להדליק נר משמן מותר בשביעית ואסור בתרומה רק בטהור. ובמע"ש רק בטמא:

משנה ג לקט שביעית לצורך עצמו והותיר מותר למכרו. רק לא ימכור במדה משקל או מנין. ואפילו בנו שמוכר ליקוט אביו צריך לשנות שלא ימכרנו במדה וכו'. וכגון תאנים שדרך למכרן במשקל. וירקות שדרך למכרן במנין. ישנה. ורק בשדרך לאגדן לצורך ביתו. כגון כרישין ונץ החלב. מותר לאגדן גם כשימכרם:

משנה ד מותר ליתן לפועל שכר פרחה שילקט ירקות שדה שאינן נזרעים או פירות אילן. ואין בהדסים דין שביעית. דשכר פרחא הוא. אבל באמר לו לקט לי בו שביעית. הו"ל כקונה ממנו והו"ל דמי שביעית. ורחמנא אמר לאכלה ולא לסחורה. ואם קנה יש בו ובהמעות דין שביעית. וכ"כ בלקח מאדם לחם או מאכל. ואמר אלקט היום פירות ואביא לך בו. מותר. אבל בלקח סתם. אסור לשלם חובו מפירות שביעית מדהו"ל סחורת:

משנה ה אין משלמין מגדולי שביעית; לחופר בורות ובארות לרחיצה ולכביסה. ולא למחמם מרחץ. ולא למגלח. ולא לספן או לשאר אומן. אבל במתנה מותר גם לחם ולא מחזי כשכר. אע"ג דבלא היו אומניו לא היה נותן להם:

משנה ו פירות אילן אע"ג שמותרין לכל. לא יאספן כדרכן. כגון תאנה לא יחתכם מהאילן בסכין המיוחד לכך רק בחרב. וענבים לא ידרוך בגת רק בעריבה. וזיתים לא יכבש בבד גדול ובכלים המיוחדים לכך. רק בבד קטן. והכל כדי לשנות בהן:

משנה ז אין מבשלין ירקות שדה בשביעית בשמן תרומה. שמא ישאר לאחר הביעור ויפסיד התרומה שנבלע בהירק. ואם בישל יאכל מיד. **אם** לקח בפירות שביעית בשר. בשניהן יש כל דיני שביעית. לקח בבשר דגים. יצא בשר ונכנס דגים וכו'. אבל הפירות עצמן תמיד נשארו בקדושת שביעית:

משנה ח אין לוקחין בשביעית ודמיו דבר שאינו ראוי לאכילה. כגון עבדים קרקעות ובהמה טמאה; ואפילו קני זבים וזבות ויולדות. אע"ג שיש בהן חטאת שנאכל. ואם לקח בהן חד מהנהו יאכל כנגדן. וכ"כ לא יסוך בהן כלים כדי לחזקן. ואם סך יאכל כנגדו:

משנה ט ואפילו עור שסכה כדי לרכבו שלא יכאיב לגופו כשישתמש בו לשטיח או ללבוש. אפ"ה לא הוה כסיכת גופו ואסור. ואם סך יאכל כנגדו:

משנה י פת כותי; עכשיו אסור כפת עובד כוכבים:

משנה יא מרחץ שהוסק בתבן וקש של שביעית. אע"ג שאסור בהסקה [כפ"ט מ"ז] אפ"ה בהוסק מותר לרחוץ בו בחנם אבל לא בשכר. [**ולרמב"ם** אפילו בשכר מותר. ויפה הקשה על זה הראב"ד הרי הו"ל סחורה שאסור. ומה שתירץ רכ"מ [כפ"ה משמיטה] דלא אסרו סחורה רק במידי דאכילה. מדכתיב לאכלה ולא לסחורה. **תמוה** לי הרי משנה ערוכה בידינו [פ"ז מ"ג] חצובע צובע לעצמו ולא בשכר]. אבל אדם שמתחשב בו ויהיה לו כבוד כשירחץ במרחצו. לא ירחץ. דחנם דידיה כשכר דמי:

ציונים

יא מרחץ. פיי' שם פ"ה ה"ג:

תוספות חדשים

צריך לכל זה דהא שם בחולין דף ו' איתא שר' אמי ור' אסי גזרו זה ואפילו על שתיתן ויינן שגזרו ר"ג ורשב"א לא קבלו מהם עד שבאו ר' אמי ור' אסי ש"מ שבימי חכמי המשנה לא היה כלל מזה.(ממהורש"ת זצ"ל): משנה יא [תוי"ט ד"ה מרחץ כו' בשל שאר שנים לא ירחוץ כו'.נ"ל שצ"ל בשום מרחץ לא ירחוץ כו' וכן הוא בהדיא בהראב"ד וכ"מ שם בפ"ה הל' כ' ועפ"ז מתורץ קושית בעל ש"ל דמקשה לתירוץ אי מאי לרבותא וז"ל דאכתי לא מתורץ קושית הראב"ד ע"ש:

תוס' אנשי שם

כותים לבשר חזיר מפני שמעשיהם היו כחזיר הפורש טלפיו ואומר ראו שאני טהור והוא טמא שאף הם את ה' היו יראים ואת אלהיהם היו עובדין ע"כ. ולפ"ז הוא מדבר בכותים ראשונים וזה שלא כדברי התוס' שהביא התוי"ט אך לעד"נ ע"פ התוס' שגזרו עליהם לפי שבטלו בנין בהמ"ק ומש"ה המשילם לחזיר דידוע מ"ש רז"ל גבי ההוא עובדא דהורקנוס ואריסטובלוס שכשנעץ החזיר צפרניו בחומה נזדעזעה ס' שנעץ החזיר להשחית ירושלים. (ש"ל):

יא במשנה **מתחשב.** הא דלא קאמר אם אדם חשוב הוא י"ל שרצה לרמוז גם לישנא ג"כ שאם המרחץ של חשובים אסור דאיכא למיחש טפי. וכמ"ש בירושלמי הדא דתימא באלין דימוסייא אבל באילין פרוטטה אסור. (ש"ל):

משנה ראשונה

לנגד חכמים לפי שכבר בלעוהו בתנורו של עכנאי שסיקל בו. ואפי' אי אשכחן בכמה דוכתי דתני לן מה שר"א מיקל. ר"ע תלמידו לא רצה לגלותו ואמר להם שתוקו כלומר שלא יד.כו ויאמרו מתלמידי' אחרים מה אמר ר"א שמא יתגלה הדבר לחכמי' ושמא משמע דר"ע שמע מר"א דמיקל בסיכה עפי מהחכמים ולא מגליך אפי' לאכול כנגדו וצריך טעם וכי לית ליה לר"א דשביעית לא ניתנה אלא לאכילה ולשתיה ולסיכת אדם ולא לכלים. ושמא ס"ל כר"א כר' יוסי דפרק לולב הגזול ד' מ' דמתיר פירות שביעית אף למכרה. והיינו לפרוש פשתן ביין של שביעית וסיכה כמי לסה דמיא: **יא מותר** לרחוץ בה. וצ"ל דמ"מ צריך שיאכל כנגדו כי הני דלעיל אם לקח עבדים וקרקעות וכו' והא דלא תני' הכא משום דאמי במכ"ש מהכי דלעיל דמה התם שלא איבד לגמרי דמי שביעית והדמים עדיין בעין ביד המוכר ובקדושתייהו קיימי והמוכר יכול לנהוג בהן בקדושה כשיודע לו שהם דמי שביעית ואפ"ה קנסוהו ללוקח לאכול כנגדן הכא שאיבד השביעית לגמרי ואינו בעולם כ"ש דקנסינן. וניחא השתא דלריך לאשמועינן שמותר לרחוץ בה. דקס"ד דאסור משום קנס דלא ליהוי מפסיו דאע"ג דלעיל בלקח עבדים וקרקעות מותר להשתמש בהן ולא קנסינן. הכא שאיבדן לגמרי ס"ד דקנסינן עפי קמ"ל ומ"ש הכ"מ דהכא אפי' לכתחלה מותר להסיק בהן ולרחוץ דדמי למלוגמא ותוי"ט הקשה עליו דא"כ ליתני במלוגמא דמתחשב אסור. ולאו קושיא היא דמלוגמא ודאי אפילו מתחשב מותר דמשום רפואה לא גזרו כיון דא"א לו להתרפאות בדבר אחר אלא הא קשיא דלא דמי למלוגמא דהתם רפואתו היא בזה דוקא אבל הכא שאפשר לו להסיק בעצים איסורא קעביד שמבטל ומאבד מאכל בהמה. ולא הבינותי דברי הרמב"ם שכתב הטעם דמתחשב לא ירחוץ שמא יסיק במאכל אדם ע"כ ומאי אולמיה דמאכל אדם ממאכל בהמה אידי ואידי חד הוא ומוזהר על מאכל בהמה כמו על מאכל אדם דכתיב ולבהמתך ולחי' וגו'. והראב"ד בהשגות כתב טעם אחר דהא דמותר לרחוץ בה בחנם דוקא ולא בשכר דסחורה.היא ואדם חשוב אפי' בחנם דידי' כשכר דמי ע"כ. ולא יתכן לפ"ד דהא קי"ל בפ"ד אוכלין פירות שביעית בטובה ובפרקין נמי אמרי' לעיל לכונן הוא נותן מתנו' חנם ופי' שם דאפי' יודע שבשביל זה לא יתבע ממנו שכר שרי. דכל כה"ג לא מיחזי כסחורה ופשיטא דאפי' במתחשב שרי. ולולי דברי רבותינו נראה דדין זה דהסקה בתבן וקש יש בו חילוק במקום שאין עצים מצויין וכל העם מסיקין בתבן וקש ודאי מותר להסיק בהן לכתחילה בשביעית כדברי הכ"מ דדמי למלוגמא. אבל במקום שעצים מצויין והסיק בתבן וקש אפי' דיעבד אסור לרחוץ דקנסינן לי' דלא ליהוי מפסיו. והוא החילוק בעצמו הכונה במשנתינו ואין הפירוש אם מתחשב הוא היינו אדם חשוב דא"כ ה"ל למיתני והמתחשב לא ירחוץ. אלא אתבן וקש קאי שאם התבן או הקש הוא דבר חשוב שאין נותנין אותו להסקה והכל מסיקין בעצים הא ודאי איסורא קעביד שאיבד פירות שביעית ה"ז לא ירחוץ. ואין חילוק בזה בין מאכל אדם למאכל בהמה אלא נקט מאכל בהמה דשייך בה חילוק זה דאם מתחשב שיש מקומות שאינו חשוב להם התבן והקש ומסיקין בו והוא עיקר החילוק אבל מאכל אדם אין דרך כלל בשום מקום להסיק בו כך נ"ל. ובהכי מיושב הא דתני בתוספתא תנור שהסיקו בתבן וקש של שביעית יוצן ופסקה הרמב"ם ספ"ה ונדחק הכ"י קורקס ז"ל מה בין זה למרחץ דמותר לרחוץ. ולמאי דפי' ניחא דתוספתא מיירי שהוסק באיסור כשיכול להסיק בעצים ודין מרחץ ותנור חד הוא ושוב מלאתי ראי' לדברי דבפ"ע מ"ז תני מאימתי נהנין ושורפין בתבן ובקש משתרד רביעה שניה וכתב הר"ש דבמס' תענית גרס עד אימתי ודחה גירסא זו והרא"ש כתב דשתי הגירסאות אמת ומתוך דבריו נראה דהך דתענית מיירי בתבן וקש שמותר ליהנות מהן לשורפן ועד שתרד רביעה שניה אין לשורפן אלא לצורך הנאת אדם דדמי למלוגמא. אבל ברביעה שניה שעבר זמן הביעור מותר לשורפן שלא בהנאה כך נ"ל מתוך דבריו אלא שיש שם ע"ש. וזה מוכח כדפי'. אלא דבירושלמי איתא אם היה אדם של טורח לא ירחוץ ותמה הוציאו המפרשים ז"ל דמתחשב דמתני' היינו אדם חשוב ונ"ע.

פרק ט א הפיגם א) והירבוזין השוטים ב) והחלגלוגית ג). כוסבר שבהרים ד). והכרפס ה) שבנהרות. והגרגר ו) של אפר ז) פטורין מן המעשרות ח) ונלקחין מכל אדם בשביעית. שאין כיוצא בהם נשמר ט):

רבי

ח"ג. א הפיגם כ"ס נד"ו יצד"פ ול"ק הפינם ונד"נ הפנס. והירבוזין בירושלמי והריבוזין. השוטים נד"ם והשוטים ובסוכה שם והשיטים. והחלגלוגית נד"נ ו"נ והחלגלוגות. כוסבר בסוכה שם והכסבר.

פרק ט א הפיגם עשב שקורין רוט"א (א) בלע"ז: והירבוזין. אספרג"י (ב) בלע"ז. והשוטים הם אספרג"י של שדות אותן שאינן של גנה: והחלגלוגות. בערבי רגל"א ובלע"ז (ג) ווירדולאג"ש: וכוסבר. קוליאנד"ר (ד) בלע"ז. ודוקא של הרים אבל של גינה חשוב הוא. וכן כרפס של נהרות דוקא אבל לא של גינה: כרפס. אפיי"ו (ה) בלע"ז: גרגיר. אוריג"א (ו) בלע"ז: שבאפר. הגדל באחו אבל של גינה חשוב הוא: פטורים מן המעשר. בכל השנים כלמפרש טעמא שאין כיוצא בהן נשמר שאינן נחשבין בעיני בעליהן ומפקירין אותן והפקר פטור מן המעשר דכתיב (דברים יד) ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך בדבר שאין לו חלק ונחלה עמך יטול מעשרותיו יצא הפקר לקט שכחה ופאה שיש לו חלק עמך: ונלקחים מכל אדם בשביעית. לפי שאין דרך לשמרן דכל דבר שדרך לשמרו אסור לקנות אותו מעם הארץ בשביעית שהוא חשוד לשמור הפירות ושלא להפקירן והלוקח מן המשומר אפילו כאי איסר אסור וכל הנך דמתניתין שחזקתן שאין משמרין אותן מותר ליקח מהן מעם הארץ כדי מזון ג' סעודות בלבד ולא יותר שאין מוסרין דמי פירות שביעית לעם הארץ אף על פי שהפירות

הן

(א) איין קרויט. (ב) שפארגעל. (ג) ווארציל קרויט. (ד) קאריאנדער. (ה) פעטרזיל. (ו) ווילדער וואהלזמוט איין קרויט. (ז) זויער אמפער.

פרק ט א והירבוזין השוטים. כן גירסת המשנה. וכן נראה פירוש הר"ב שהוא לועז לשניהם אספרג"י וכ"כ הרמב"ם בהדיא. אבל גירסת רש"י בפרק לולב הגזול. והשוטים ומפרש הירבוזין (ז) אויידל"ש והשוטים (ב) אישפר"ש [*וראיתי במשניות כתובי' שהגירסא ג"כ והשוטי' בוא"ו]: פטורים מן המעשר. הא דכתב הר"ב מדכתיב ובא הלוי וגו' עיין מה שאכתוב בזה בארוכה בריש מעשרות: ונלקחים מכל אדם בשביעית. מ"ש הר"ב והלוקח מן המשומר אפי' כאי איסר הכי תניא בפ' לולב הגזול דף לט ע"ב ולא ידעתי טעם דנקטי בכאי איסר והרי פרוטה היא הפחותה שבמטבעות הנזכרות במשנה ה"מ למנקט. וטעם מזון ג' סעודות שכ' הר"ב כתב הר"ש שהתירו לו כדי מזונו כדאיתא בפ' הנזכר וג' סעודות הן מזון יום השבת:

שאין

מלאכת שלמה

פרק ט א הפיגם. אית דגרסי הפינס בסמ"ך: והירבוזין. בערוך פיגוני בלע"ז: השוטים. מפי' הרמב"ם ור"ע ז"ל משמע דהשוטים קאי אירבוזין וכן ממה שנקד ה"ר יהוסף ז"ל ולא כן משמע בפי' רש"י ז"ל בפ' לולב הגזול אלא שהם שני מינים. ירוש' א"ר חגי סרוגין וחלגלוגות ומי נכנס ראשונה המופלג בחכמה או המופלג בשנים אלו שלשה עניינים הוצרכו לשאול אותם החברים כי לא ידעו מה רוצה לומר סירוגין ומה רוצה לומר חלגלוגות אמרו נעלין ונשאל לאילן דבית רבי עלו ושאלו יצאת שפחה משל בית רבי ואמרה להן הכנסו המופלגין בשנים קודם יכנס פלוני קודם יכנס פלוני קודם ועמדו על שאלה אחת. וכיון שראו המופלגין בחכמה שהזקנים נכנסין תחלה לא רצו ליכנס מיד אחריהן דנראין טפלין אליהן אלא שהו מעט ואח"כ נכנסו ואמרה להם מפני מה אתם נכנסין סירוגין סירוגין ולמדו לסירוגין פירושו קטועין. חד דבי ר' ינאי הוה טעין פרפחנין בחגורו ונפלו ממנו אמרה לי' רבי רבי נתפזרו חלגלוגותיך ע"כ וכ"ה ג"כ בירוש' פ' שני דמגילה אבל בבבלי בראש השנה פ' שלישי דף כ"ו ובמגילה פ' שני דף י"ח גרסי' שמעוה לאמתא דבי רבי דאמרה לי' להוא גברא דהוה קא מבדר פרפחני עד מתי אתה מפזר חלגלוגות: כרפס שבנהרות. יש מפרשים פריגיל בלע"ז. דהיינו בקדונים בערבי והקשה הר"מ דילונזאנו ז"ל דיקשה לפי' זה כי הפריגיל נשמר הוא וכ' דנ"ל דכרפס שבנהרות בראגא בערבי ע"כ. וכ' בתי"ט לא ידעתי מ"ט נקטו בברייתא כאי איסר כו'. וגם אני הייתי תמה על זה ושמא דכל פחות מכאי איסר קים להו לרבנן דלא חשיב בעיניה דבן אדם כדי לשומרו ולהצניעו: בפי' ר"ע ז"ל. כדי מזון שלש סעודות. אמר המלקט היינו דאתמר בירוש' וגם התם פ' לולב הגזול בבבלי [illegible] שנו ומשום כדי חייו דשלש סעודות הן מזון עורך לשבת: ונלקחין מכל אדם בשביעית. מפ' בפ' בתרא דמעשרות דהאי מכל אדם היינו שאינו יודע אם חשוד הוא אם לאו דאינו בחשוד ודאי שתנן במס' בכורות פ' עד כמה החשוד על השביעית אין לוקחין הימנו פשתן ואפי' סרוק והאי אינו יודע אם חשוד הוא אם לאו היינו עם הארץ וקמ"ל דאע"ג דאין מוסרין דמי שביעית לעם הארץ דאינו יודע להזהר בדיניהם ה"מ כשמוכר לדברים שחזקתם יש בהם שימור אבל אלו אין כיוצא בהן נשמר והוי לוקח מן המופקר ודוקא מינים אלו שלעולם חזקתן הפקר הוא שמותר למכור לו כדי מזון שלש סעודות אבל דברים שדרכן להיות נשמרין כגון תאנים וענבים וכיוצא

בהן

תפארת ישראל

יכין

פ"ט א) רויטעקרויט: ב) ווילדער שפארגעל: ג) בארלעלקרויט וי"א ערדבעערען וי"א בייפוסקרויט: ד) קאריאנדער שגדל בהר. אבל של גינה חשוב: ה) פעטערזילען: ו) אוריגא: ז) הגדל באחו: ח) בכל השנים: ט) והרי שמור אסור לאכול ואלו בהפקר גדלים. והפקר פטור ממעשר. וגם ספיחי שביעית שגדלו בהפקר מותרים. מיהו קדושת שביעית יש בהן. ואסור ליקח מהן מע"ה יותר מג' סעודות. דהו"ל כדי חייו ליום א'. דביותר מג"ס. אף בדברים שא"ל ביעור. חשוד עכ"פ הע"ה לקנות בהן עבדים קרקעות ובהמה טמאה וכדומה [כתוס' סוכה דל"ט א']

משנה ראשונה

פרק ט א הפיגם והירבוזין. כל הני דחשיב עמייהו שחזקתן מן ההפקר כדקתני שאין כיוצא בהן נשמר. ובסוף מס' מעשרות תנן שום בעל בכי ובצל הרכפא ועוד כמה מינים שפטורים מתעשר ונלקחין מכל אדם בשביעית וטעמייהו נמי שחזקתן שהם מדבריות. ועוד בפ"ק דדמאי הקלין שבדמאי חשיב התם נמי כמה מינים שחזקתן מן ההפקר וא"ר יוחנן בירושלמי התם דאפי' וודאי פטורין. והשתא קשה אמאי תנינהו בתלתא משניות ואמאי לא תני להו כולהו כחדא. ונ"ל דכל הני לאו בחד ענינא מיתוקמי וכל חדא טעמא לחוד. דמתני' דדמאי כולה בפירות איירי שאין דרכן בזריעה שגדלין מאליהן והתם מותר לקנות ממנו אפי' רואה שלקטן עכשו מן הגנה ואע"פ שהגנה משתמרת לא אמרי' דנשמר קרינן בהו דמסתמא הפקר הן שהגנה משתמרת לצורך פירות החשובין ולא משום אלו. אא"כ ראינו שבעה"ב מקפיד עליהן ולא הפקירן חייבין במעשר וכהאי דתניא בפ"ק דפסחים ד' ו' סופי תאנים וענבים ומשתמרין מפני ענבים חשובים או מפני תאנים החשובים אם מקפיד עליהן חייבין במעשר ואסורין משום גזל ואם אינו מקפיד פטורין וכו'. ומתני' דהכא בירקות שדרכן לזרוע. ואם ראינו שהם זרועים בשדהו אמרינן בכוונה נזרעו אלא הכא איירי שגדלין מאליהן בידו ואמרי' מסתמא לא זרען אלא מן ההפקר נקטן שאין כיוצא בהן נשמר אע"ג דאמר שמן הזרועים משדהו הביא ואינם הפקר חייבין ומתני' איירי בירקות הידועים שאין זורעין אלא באין מן המדבריות וממקומות אחרים שנקראין כולם ע"ש מקומן בצל הרכפא וגריסין הקלקין ועדשים המצריות דתיגבכן שאין דוגמתן מצויין כאן ובהני אפי' אומר משדהו הביאם אינו נאמן ופטורים. וא"ת מתני' דהכא ודדמאי דמיירי שלוקח ממנו בדמים והרי כאינו מקפיד עליהן כיון שנוטל דמים ואמאי פטורין. וי"ל דאי מתחלה הי' מפקירן אע"פ שאח"כ זכה בהן פטורין ממעשר כדאמרי' בב"ק ד' כ"ח המפקיר כרמו ועמד ובצרו פטור מן המעשר והלכך בהני נמי אמרי' סתמייהו הפקירן ועכשו זכה בהן. ונראה שאם אומר שלא הפקירן מעולם חייבין. ובהכי ניחא דתני לה התם לענין קלין שבדמאי והא מודאי נמי פטורין אלא דקמ"ל דאפי' לענין דמאי דוקא דסתמא פטורין הא ידוע שלא הפקירן חייבין. ובזה מיושב הא דצריך תרי קראי למעוטי הפקר דכאן פי' הר"ב מובא הלוי וגו' וכן פי' רש"י בסוכה דף לט. ובריש מעשרות פי' מדכתיב זרעך וכן פי' רש"י בחולין דף קל"ד וכבר הרגיש תוי"ט בזה בריש מעשרות ולמאי דפי' ניחא דאי מובא הלוי סד"א שאם הביא זה הפקר ממקומות הרחוקים חייב להפריש מעשר דלא קרינן בהו שידך וידו שוין בשעה זו שא"א לו לילך למדבר ואין ידך וידו שוין להכי איצטריך זרעך דכל שאינו מזרע שלו פטור ואי תוכעך סד"א המפקיר קמה שלו וחזר וזכה בה חייב דהוי זרעך הוא קמ"ל ובא הלוי ולא זה שידך וידו שוין שיהיה מצוי בכאן ויוכל הלוי לזכות בו כמו זה: ונלקחין מכל אדם בשביעית. פי' הר"ב שכל דבר שדרכו לשמרו אסור לקנות

מע"ה

ציונים

א הפיגם. סוכה לט: תוס' מנחות פד. מיי' פ"ח מהלכות שמטה ה"ג:

תוספות חדשים

משנה א [בר"ב ד"ה] ונלקחין כו' מזון שלש סעודות כו' עכ"ל וא"ת תינח בע"ש דצריך לשבת ג' סעודות אבל בשאר ימים בב' סעודות סגי כבר הרגיש רש"י בזה בפרק לולב הגזול וכתב כיון שהותר בע"ש הותר בשאר ימים ע"כ. ואפשר שיערו כך כדי שידעו מקדושת שביעית שג"כ נקראת שבת שנאמר והיתה שבת הארץ וגו' ע"כ. (ש"ל): [תוי"ט ד"ה] ונלקחין כו' דנקטי בכאי איסר עכ"ל. עיין בספר כפות תמרים שהביא בשם הרמב"ן פ' בהר דפחות מכאי איסר מותר דלא חשיב ודרך ללקט כן בכ"ע ע"ש וכן מצאתי גם כן בחידושי הרשב"א ע"ש:

תוס' אנשי שם

פרק ט א בר"ב ד"ה והירבוזין כו' והשוטים כו'. פי' זה הוא מהערוך ע' ירבוזין. ומבואר מדבריו שם שאינו מפ' שהשוטים הוא תואר לירבוזין אלא שוטים הוא שם בפ"ע לאספרגי של שדות. וב' מיני האספרגי נזכרו כאן במשנה. וזה שלא כמו שהבין התי"ט מדברי הר"ב וע' בסוכה שם דג' והשיטים ביו"ד אחר השי"ן: ד"ה ונלקחים כו' מעם הארץ. לדעת ר"ת דסתם ע"ה אינו חשוד על השביעית א"כ הקשי' למה אנו חושדין אותו בפירות שביו"ב נשמר שהוא שמרן. ואי בודאי חזה מן המופקר נמי ליחוש. ואפשר דבחשוד נמי בדברים שאין דרכן לשמור לא מחזיקין ליסורא. אבל בכפות תמרים כ' דמיירי באינו חשוד אלא שאנו חושדין בנשמר שלקח פירות הללו מאיש אחר שמשמרן. אבל פירות שאין דרכן לשמרן לא חיישינן. (מר"ג): תוי"ט ד"ה ונלקחין כו' ולא ידעתי כו'. ע' בתו"ח אבל הרמב"ם בפ"ח ה"י כתב דאפילו כ"ש אסור ומה דנקט כאי איסר נ"ל משום דהירקות פחות מה שקונים הוא באיסר כמ"ש התי"ט פ' הקודם מ"ד בשם הרמב"ם ותפס כאן לומר דאפילו בכאי מזה השיעור אסור:

רבי יהודה אומר ספיחי חרדל מותרין. שלא נחשדו עליהן עוברי עבירה י). ר' שמעון אומר כל הספיחים מותרין יא). חוץ מספיחי כרוב. שאין כיוצא בהם בירקות שדה יב). וחכ"א °כל הספיחין אסורין יג): ב שלש ארצות לביעור יד).

יהודה

חי"ג. שלא נחשדו נ"ס שאין נחשדין. הספיחים מותרים נשבאים עם הספיחים אסורין.

הן מן ההפקר יותר ממזון ג' סעודות מפני שהוא חשוד לאצור הדמים ואינו נוהג בהם קדושת שביעית: **שלא נחשדו עליהם עוברי עבירה.** להביאם מן השמור ואין הלכה כר"י: **כל הספיחין מותרין.** לקחת מכל אדם דמחזקינן להו שאינם מן השמור: **חוץ מספיחי כרוב.** שחזקתן מן השמור לפי שאין כיוצא בהם בירקות שדה שאין גדלים כמותן במדבר ואין הלכה כר"ש: **ב שלש ארצות.** בא"י חלוקות זו מזו לענין ביעור וביעור האמור בכל מקום בשביעית הוא שכל זמן שאין נמצא בשדה מאותו המין שאסף אליו בבית חייב לבער אותו המין מן הבית מיד כגון אם לקט תאנים ועשה מהן גרוגרות אינו יכול לאכול מאותם גרוגרות אפילו בשנה השביעית אלא כל זמן שנמצאים תאנים מחוברות לאילן וכשכלו התאנים מן האילנות חייב לבער הגרוגרות שבביתו או לאכלן כולן מיד או להפקירן עד שלא ישאר מהם בביתו דכתיב (ויקרא כה) ולבהמתך ולחיה כל זמן שחיה אוכלת בשדה האכל לבהמתך מן הבית כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך מן הבית והשתא קאמר שארץ ישראל כולה נחלקת לשלשה חלקים לענין ביעור וכל חלק וחלק ממנה

נחלק

[*שאין כיוצא בהם בירקות שדה. פי' הר"ב שאין גדלין כמותן במדבר. וכן פי' הרמב"ם וכן פי' הרמב"ם ברישא דטעמא שגדילים במדברות וא"כ שדה דתנן במתניתין ודכתב הר"ב ברישא נ"ל דכל שאין בגינה מדבר קרינן ליה אבל הרמב"ם מעצמו בסיפא זו בחיבורו רפ"ד מה' שמיטה מפרש בע"א ועי' בפירוש הר"ש ובתוספות פ"ד דפסחים דף נא ע"ב]: **ב לביעור.** כ' הר"ב ז"ל וכשכלו התאנים מן האילנות. [*המיהני דלקמן משנה ד תנן אוכלין על המופקר אבל לשון הרמב"ם בפירושו כל זמן שימצא באילנות או בארץ ובחבורו רפ"ז כתב שמצוי בשדה ע"כ] חייב לבער הגרוגרו' שבביתו או לאכלן כולן מיד או להפקירן כו'. נראה לכאורה מדכתב או או לחלק תרי זמני שדעתו כדעת הרמב"ם שכתב בפירושו שאחת מלדדי הביעור שיבערם מן העולם שישרפם או יזרקם ליס המלח וכ"כ בחיבורו פרק ז' דין הביעור כשהגיע הזמן מחלק מזון ג' סעודות לכל אדם. ואם לא מצא אוכלין בשעת הביעור שורף באש או משליך ליס המלח. וזהו פירוש לבערם שכתב הר"ב בתחלה. אלא דבמ"ח מפרש הר"ב שהוא עצמו רשאי לזכות בו וכמ"ש שם בס"ד וא"כ אין כאן ביעור מן העולם הרי שלבערם שכתב כאן אין ר"ל שישרפם או יזרקם ליס המלח. וכמו כן א"א שיהא דעת הר"ב כדעת הראב"ד שסובר גם כן שמאבדן מן העולם כשכלה לחיה מן השדה בכל הארצות שביהודה וכן בגליל וכן בעבר הירדן אלא שחולק בדין חילוק מזון ג' סעודות שאמר שהוא כשיכלו פירות העיר ותחומי' אבל דעת הר"ב כדעת התוס' והר"ש וסמ"ג ורמב"ן כפי מה שכתוב בכ"מ דאין פירות שביעית לא בכלל הנשרפין ולא בכלל הנקברים אלא כשהגיע זמן

הביעור

מלאכת שלמה

בהן כלל כלל אינו יכול למכור לו וכן פסק הרמב"ם ז"ל פ"ח דה' שמיטה ויובל אע"ג דלא משמע כן מפי' רש"י ז"ל דבפ' לולב הגזול דף ל"ט. ולדעת הרמב"ם ז"ל נ"ל דברייתא דקתני התם פ' לולב הגזול אין מוסרין דמי פירות שביעית לע"ה יותר ממזון שלש סעודות במינים הללו דוקא איירי כך נלע"ד. ובירוש' פריך ולמה לא תנינן הסיאה והאזוב והקורנית ומשני דהני אצטרי' לי' לאשמועי' לענין היתר ספיחין דלא תימא הואיל ורוב המינין נזרעין והייתי יכול לומר דאסירי משום עוברי עבירה דהיינו טעמא דאיסור ספיחין לפום כן צריך לומר דמותרין אבל אותן שאין דרך בני אדם לזורעם כלל אלא הן מאליהן יוצאים בהרים ובגבעות ובנהרות פשיטא דאין בהם איסור כלל אע"פ שלנותו בשביעית והיינו דלא תנא הכא שום בעל בכי ובצל של רכפא וגריסין הקלקין והעדשים המצריות דתנן להו בפ' בתרא דמעשרות דניקחין מכל אדם בשביעית משום דלא תני במתני' אלא מידי דדרכן לזורען ואפ"ה שרי משום דניכרין או שרובן מצויין בכל מקום אי נמי משום דלא תני הכא אלא מיני ירקות השוין בכל מקום מה שאין כן בעדשים דאין ניקחין אלא המצריות וכן שום בעל בכי מה שא"כ בשאר שומין וכן בבצל וכן בגריסין והא דלא תני נמי זרע לוף העליון וזרע כרישין דתנן להו התם דניקחין מכל אדם בשביעית משום דלא תני הכא אלא מיני ירק והנהו דהתם זרעוני גנה שאין נאכלין הן הר"ש שירילי"ו ז"ל: **ר' יהודה אומר ספיחי חרדל מותרין.** שלא נחשדו עליהן עוברי עבירה פי' ה"ר יהוסף ז"ל מותרין באכילה כי לא גזרו עליהן חכמים כמו שגזרו על שאר הספיחים כי על שאר הספיחים גזרו שיהו אסורין באכילה כדי שלא יביאו מן השמור ויאמרו ספיחין הן אבל על ספיחי חרדל לא חששו כי לא נחשדו עליהן ור"ש סובר שכל הספיחי' לא גזרו עליהן כדי שלא יביאו משום כי כל הספיחים ניכרין כי יש הפרש בין מה שהוא ספיח שגדל מעצמו ובין מה שנחרש ונזרע וגדל ע"י עבודה חוץ מספיחי כרוב שאין כיוצא בהן ירק אחר שאינו ניכר אם הוא ספיח אם לאו כן משמע בירושלמי עכ"ל ז"ל. ובת"כ תניא הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתנו אם אין זורעין היכן הם אוספין א"ר עקיבא מכאן סמכו על הספיחין שיהיו אסורין בשביעית וחכמים אומרים אין ספיחין אסורין מן התורה אלא מד"ס והיינו משום עוברי עבירה ור' יהודה ס"ל כרבנן. ופי' הרמב"ם ז"ל בפ"ד דה' שמיטה ויובל למה גזרו על הספיחין מפני עוברי עבירה שלא ילך ויזרע תבואה וקטניות וזרעוני גנה בתוך שדהו בסתר וכשיצמח יאכל מהן ויאמר ספיחין הן לפיכך אסרו כל הספיחין הצומחין בשביעית ע"כ: **ר"ש אומר כל הספיחין מותרין חוץ מספיחי כרוב.** פי' ה"ר שמשון ז"ל רבנן סברי גזרינן *)ספיחי כרוב אטו שאר ספיחין ור' שמעון סבר לא גזרינן ע"כ ובפסחים פ"ד דף נ"א מייתי ברייתא דקתני אפכא ר' שמעון אומר כל הספיחין אסורין וכבר הקשו שם בתוס' ז"ל וז"ל הקשה רבינו נסים גאון ז"ל דאפכא שמעינן להו במסכת שביעית פ"ט דקתני התם ר"ש אומר כל הספיחין מותרין וליכא למגרס התם אסורין דבירוש' מוכח בהדיא דגרסי' התם מותרין ותירץ דהתם איירי בספיחים שגדלו בששית בהיתר ונכנסו בשביעית ונשתהו עד לאחר הביעור ולכך שאר ספיחין שרו דלא אתו לאחלופי בההוא בשביעית דשל ערב שביעית גדולים ושל שביעית קטנים אבל של כרוב שגדלין הרבה בזמן מועט אין היכר בין הגדל בערב שביעית לגדל בשביעית והכי איתא בירוש' א"ר שמואל בר רב יצחק כל ירק אתה יכול לעמוד עליו אם חדש הוא אם ישן הוא ברם הכא שלא ילך ויביא מן האיסור ויאמר מן האמהות הבאתי והך דשמעתין איירי בשביעית עצמה ע"כ וע"ש בתירוץ אחר לרבינו נסים גאון ז"ל. והר"ש ז"ל ג"כ האריך בפי' משנתינו. ובירוש' בפרקין ובפ"ק דברכות גרסי' ר"ש בן יוחי הוה עבד בשמיטה וחמא חד מלקט ספיחי שביעית ירקות שיצאו בששית ונכנסו לשביעית א"ל ולית אסור א"ל ולאו ספיחין אינון ולא הוא מתירן א"ל ואין חבירי חלוקין עלי דס"ל דירק בתר לקיטה אזלי' בין לקולא בין לחומרא קרי עלי' ופורץ גדר ישכנו נחש וכן הוות לי'. ובירוש' דס"פ שני דערלה אמרי' דר' אלעזר בריה ס"ל כאבוה: **ב שלש ארצות לבעור.** כן צריך להיות גרסת המשנה ונוסחה שלש ארצות לביעור

---

*) הר"ש כ' כן מגמ' דפסחים לפי הגי' דהתם בברייתא רש"א כל הספיחין אסורין חוץ מספיחי כרוב כמ"ש בסמוך אבל לפי הגי' שלפנינו במשנה אין לדברים אלו מקום כלל וצ"ע . יהודה

תפארת ישראל

יכין

א]: י) דאין חשודים כ"כ שלא יפקירן: יא) ליקח מחשוד. דמסתמא הוא מהפקר: יב) ר"ל אינו גדל בהפקר כשאר ירקות: יג) חוץ מספיחים שאין דרך לזרען. והכי קיי"ל. ואסרום משום רשעים שזרעו בסתר ואמרו שהם ספיחים [עי' רמב"ם שמיטה פ"ד ה"ב]: יד) ר"ל חלוקות זמ"ז לענין ביעור.

דכל

משנה ראשונה

תמ"ה שחשוד לשמור הפירות ושלא להפקירן כו'. ומשמע מדבריו דהפירו' עצמן אסורין כיון שלא הפקירן. וצ"ל דמיירי אחר זמן הביעור שאם לא הפקירן בזמן הביעור אסורין דבענין אחר אין איסור אכילה בפירות שביעית וכדפי' בפ"ז ומ"מ קשה שלא מצינו שנחשדו ע"ה על פירות שביעית וכ"כ התוס' בהדיא פ"ב דכתובות דף כ"ד דקתני פ"ה אין חשוד על השביעית. אלא הא דאין לוקחין מן המשומר לאו משום איסור הפירות נגעו בה אלא משום הדמים שאין מוסרין לע"ה דמי שביעית שחשוד להוציאם שלא בקדושה שלא לאכילה ושתיה וסיכה וכן פירש הר"י והתוס' שם: **ב שלש ארצות לביעור.** מ"ש הר"ב שאין יכול לאכול מאותן

גרוגרות

ציונים

רש"א . פסחים נא: סוכה שם ובפ"ק דקדושין . ובבכורות כג. ובר"ה טו. : וחכ"א . עיי' שם פ"ד ה"ב :

תוספות חדשים

[תוי"ט ד"ה] שאין כו' מדבר קרינן ליה עכ"ל. עי' תענית דף ד' ע"ב ברש"י שכתב על מדברא ז"ל מדבר כלומר שדות עכ"ל :

ראשון לציון

משנה ב שלש ארצות לביעור יהודה ועבר הירדן כו' בכתובות פי"ג משנה י. אדתנן התם כה"ג כתב התוי"ט קשה למה הפסיק בעבר הירדן בין יהודה והגליל שביניהם אח"י בעבר הירדן המערבי ע"כ. ולא ידעתי למה לא נחית התוי"ט להקשות הכא במוקדם וכן קשה בכ"כ פ"ג מ"ב (דף לח) :

תוספות רע"ק

משנה א [אות כא] כל הספיחין אסורים) ור"ש פי' דמיירי מספיחי ששית שנכנסו לשביעית דהיינו שנגמר גדולם בששית ונתלקטו בשביעית ומותרים ואסורים דקתני הכא במתני' היינו דמותר לאכלן בתורת חולין חוץ מספיחי כרוב דצריך לנהוג בהם קדושת שביעית שלא ילך ויביא מן האיסור דבכרוב אין ניכר בין אותם של ששית לאותם של שביעית . והא דשאר ספיחים מותרים אף שנלקטו בז' וקיי"ל שבירק אזלינן בתר לקיטה היינו דאזלינן בתר גמר פירי לא בתר לקיטה ממש (ועמ"ש בגליון תוי"ט לעיל פ"ז מ"ד) ובפסחים איתא בהיפך כל הספיחים אסורים חוץ מספיחי כרוב דר"ש וחכ"א כל הספיחים אסורים דהתם מיירי בספיחי שביעית דכל הספיחים אסורים לאכלם . (לרע"ק דאורייתא דיליף לה מקרא כדאיתא בפסחים ולרבנן אסורים מדרבנן כדאיתא בת"כ) חוץ מספיחי כרוב דכרוב יש לו קלח גדול וענפים כאילן ואינו בכלל לא נזרע . וחכמים גזרו ספיחי כרוב אטו שאר ספיחים דסברי כרע"ק דאסורים מדאורייתא . והא דמבואר במתני' דמסכתין כמה פעמים דירק נאכל בקדושת שביעית היינו דגדל מעט קודם שביעית וכיון דלא היה תחלת גדולו בז' לא מיקרי ספיחי שביעית . ומ"מ כיון דלא נגמר קודם שביעית יש בו קדושת שביעית ואם נגמר קודם

קודם

תוס' אנשי שם

ב בר"ב ד"ה שלש ארצות כו' בשנה השביעית כו'. ז"ל הר"ת בפי' כגון שאם אסף תאנים ושטחם ליבשם ואכל מהם א"ל המתיר באכילתן כל השנה [illegible]

יהודה °ועבר הירדן (טו) והגליל. ושלש שלש ארצות לכל אחת ואחת (טו). גליל העליון. וגליל התחתון. והעמק. מכפר חנניה ולמעלן. כל שאינו מגדל שקמין גליל העליון. ומכפר חנניה ולמטן. כל שהוא מגדל שקמין גליל התחתון. ותחום טבריא. העמק (יז). וביהודה (יח) ההר שפלה והעמק (יט). ושפלת לוד כשפלת הדרום (כ) וההר שלה כהר המלך (כ). מבית חורון ועד הים מדינה אחת (כא): ג ולמה אמרו שלש ארצות.

שיהיו

נחלק לשלשה חלקים: כל שאינו מגדל שקמים גליל העליון. שהשקמים אין גדלים אלא בשפלה וסימן לדבר כשקמים אשר בשפלה (מלכים א י): ותחום טבריה. הוא העמק אלו הג' הם מהגליל: ההר והשפלה והעמק. הם שלשה חלקים של ארץ יהודה: שפלת לוד והר: [*שלה] לוד ומבית חורון עד הים הם שלשה חלוקות של עבר הירדן ושפלת לוד כשפלת הדרום דכל זמן שאוכל בשפלת [הדרום] אוכל בשפלת [לוד] וההר של שפלת לוד אוכלים בו כל זמן שאוכלים בהר המלך: מבית חורון ועד הים מדינה אחת. וכל זמן שלא כלה לחיה מאחת מן המקומות שביניהם יכולים כל אנשי הגבול ההוא לאכול על ידי המקום האחד שלא כלה בו לחיה מן השדה: ג ולמה אמרו ג' ארצות. הואיל ושלש ארצות בכל אחת הרי כאן תשע ארצות למאי הלכתא אמרו שלש

ארצות

הביעור דהיינו כשכלה בכל ארץ וארץ לפי מה דתנינן מחלק מזון וכו' ומוליא על פתח ביתו וכו' ומפקיר וכמ"ש הר"ב במ"ח. ואף הוא עצמו רשאי לזכות מן ההפקר ואוכל והולך עד שיכלו. ופי' הרמב"ן שזה שאסור לאחר הביעור כמו שמפרש הר"ב ספ"ז היינו אם מעכב אותן בביתו אז אסורים הם באכילה לגמרי. ועיין מ"ש במשנה ח בשם התוס' וכתב עוד שאפשר שזה האיסור מדבריהם ואולי הביעור כולו אומר מד"ס והמקראות שהביאו בת"כ אסמכתות והשתא יפורשו דברי הר"ב דה"ק חייב לבער ומהו הביעור או לאכלן כולן מיד או להפקירן וכו'. והדרשא של' הר"ב כלה לחיה מן השדה כלה לבהמה קרי ביה כלה קמא כלו קמץ כלומר כלה האוכל לחיה כו' וכלה תניין בפת"ח וליר"י ל' ליווי כ"פ רש"י בפ"ק דתענית ד' ו ע"ב:

עד

*) א"ס כד"ו וכן בד"פ כתוב תחת מלת שלה המוסגרת ב' מלות „שפלה של" והיא גירסא ישרה ולא אוכל להבין מה היתה כונת התי"ט בד"ק שהגיה כמו שהוא לפנינו.

מלאכת שלמה

יהודה ועבר הירדן והגליל. ושלש שלש ארצות לכל אחת ואחת גליל העליון וגליל התחתון והעמק. מכפר חנניה ולמעלן כל שאינו מגדל שקמין גליל העליון: ומכפר חנניה ולמטן כל שהוא מגדל שקמין גליל התחתון ותחום טברי' הוא העמק. וביהודה ההר והשפלה והעמק. ובעבר הירדן שפלת לוד והר שלה של לוד ומבית הורון ועד הים. שפלת לוד כשפלת הדרום וההר שלה כהר המלך. ומבית חורון עד הים מדינה אחת. ונלע"ד דהר המלך הוא ההר שנזכר ברישא ביהודה וכמו שאכתוב בס"ד. וקשה לע"ד דהכא במתני' לא קא מפרש לא במאי דפתח בי' ולא במאי דסליק מיני' ואפשר לומר דהכא נמי בגליל דסליק מיני' קא מפ' ברישא אלא משום דבעי לאורוכי גבי עבר הירדן דשפלת לוד כשפלת הדרום וההר שלה כהר המלך וכו' שבקיה בסיפא אבל יהודה לזוטר מלתי' נקטי' ברישא כך נלע"ד. אבל בפירוש ה"ר שלמה סירילי"ו ז"ל מצאתי מוגה ותחום טברי' והעמק וביהודה ההר והשפלה והעמק שפלת לוד כשפלת הדרום וההר שלה כהר המלך ע"כ. ופי' ותחום טבריא הוא עמק הגליל. והעמק בירוש' מפ' איזהו עמק שבגליל זו בקעת גינוסר וחברותיה וביהודה ההר המוזכר בתורה דכתיב בהר ובשפלה ובנגב ותניא בספרי בהר זה הר המלך ובשפלה זו שפלת דרום. והעמק בירוש' מפ' מעין גדי ועד יריחו* ולא מפרש במתני' גבי עבר הירדן הר ושפלה ועמק ובירוש' מפרש ל' ולא תנא אלא דגליל משום דלא תימא כיון דקרוי גליל גליל חד הוא ומש"ה קפיד ויהיב סימנא דלא תטעי הגה"ה צ"ע לע"ד אם ועוד* משום דבעי אין עשוי: למתני' דיניין בהר

הגה"ה גם הר"ר יוסף ז"ל ראיתי שכתב וז"ל נראה לי מה שלא פירש השלש ארצות של עבר הירדן כי אינה נוהגת בה שביעית בדורות הללו כי לא נכבש ע"י עולי גולה ותנן לעיל כל שהחזיקו עולי בבל וכו' וכל שהחזיקו עולי מצרים וכו' נאכל אבל לא נעבד וצ"ע עכ"ל ז"ל:

ושפלה שבלוד ומדמי לי' לשפלה שביהודה והר דיהודה דתני ושפלת לוד כשפלת הדרום דהיינו שפלה דיהודה והר שלה כהר המלך דהיינו הררי יהודה ע"כ. ובירוש' איזהו הר שבעבר הירדן תני ר"ש בן אלעזר אומר כגון הרי מכוור וגדור וכן כיוצא בהן ושפלתה חשבון וכל עריה אשר במישור דיבון ובמות בעל ובית בעל מעון וכן כיוצא בהן כדכתיב בספר יהושע בנחלת ראובן בתר הני ויהצה וקדמות ומיפעת ועמק שלו בית הרם ובית נמרה וכן כיוצא בהן כדכ' בספר יהושע בנחלת בני גד ובעמק בית הרם ובית נמרה וסוכות וצפון יתר ממלכות סיחון מלך חשבון: ומבית חורון ועד הים מדינה אחת. ירוש' א"ר יוחנן עוד היא יש בה הר ושפלה ועמק מבית חורון ועד אמאוס הר. מאמאוס ועד לוד שפלה. מלוד ועד הים עמק. ופריך אי הכי לאית בי' הר ושפלה ועמק ליתני במתני' ד' ארצות ומשני מעורבות הן ונכנסין תוך גבולים המוזכרים במשנה. תני אין בסוריא שלש ארצות ואע"ג דהמירא מעבר הירדן דהא אינה נעבדת ועבר הירדן דהיינו עמון ומואב דמשה נאכל ונעבד בהא קילא סוריא מעבר הירדן לענין הר ושפלה ועמק דכולה חשיבא ארץ אחת ואוכלין בה כל זמן שמוצא באיזה מקום בכולה. ופי' הרמב"ם ז"ל וענין שאמר שפלת לוד כשפלת הדרום ר"ל שדין שפלת לוד כדין שפלת הדרום ואוכל מפירות של שפלת לוד כל זמן שהמין ההוא נמצא בשפלת הדרום ויאכל מפירות הר שפלת לוד כל זמן שימצא כמותם בהר המלך הוא הר הגדול רב הפירות מכל הרי ארץ ישראל ע"כ. ואפשר שכן ג"כ הוא פי' ר"ע ז"ל: ג ולמה אמרו שלש ארצות וכו'. הואיל וג' ארצות בכל אחת הרי כאן תשע ארצות וכו'. לשון ר"ע ז"ל וכתב עליו ה"ר יוסף ז"ל פי' זה מגומגם הרבה דהא נשארה קושיא גדולה מזו בידנו א"כ למה אמרו שלש לכל א' ותו מה ענין ר"ש לכאן ואם נאמר דה"ק מתני' ולמה אמרו שיש שלש ארצות לכל א' הוה אתי שפיר

אך

תפארת ישראל

יכין

דכל מין שכלה מארץ שלקטו. אף שמלוי אותו מין עדיין בארץ אחרת. חייב לבערו: טו) לא עבר הירדן שבגלעד. אלא העבר האחר שבא"י. [כך משמע מפי' הר"מ והר"ב כאן. שהרי פירשו דשפלת לוד והר שלה ומבית חורון עד הים. הם הג' שבעבר הירדן. והרי ידוע דלוד ובית חורון עד הים כולן במערב הירדן הן. והם א"י ממש [ופי' יהושע י"ח י"ד. ומע"ש פ"ה מ"ב ומגילה ד"ד א]. אמנם בירושלמי [שביעית פ"ו ד"י ע"ב] אמרינן למזרח עבר הירדן אע"ג דכתיב גביה התם רק שיהיה כאולין. וגם לא כבשוהו עולי בבל. אפ"ה יש בו דין שביעית מד"ס. רק שספיחיו מותרין. וכן פסק הרמב"ם [פ"ד משמיטה הכ"ח]. ולענין בכורים [עפ"א דבכורים מ"י]. א"כ עבר ירדן שנזכר כאן. הוא מזרח הירדן. ולפ"ז לוד ובית חורון שנזכר בהנא. אינו פי' של ג' שבעבר ירדן. וכן פי' הגר"א ז"ל. שלא פי' התנא הג' שבעבר ירדן מדמפורשים כבר ביהושע (ע"ו). רק הנך ג' שנזכר התנא לוד והר המלך ובית חורון. הן הג' שבנחלת בנימין. ומשום דחלק בנימין מובלע בתוך חלק יהודה להכי לא מני לה תנא לארץ בפ"ע. רק דשפלת לוד של בנימין נכלל בשפלת דרום של יהודה.

והר המלך של בנימין נכלל בהר של יהודה. ובית חורון של בנימין נכלל בעמק של יהודה. וגם רכ"מ [פ"ד משמיטה] ס"ל כן דעבר הירדן דקאמר תנא. היינו עבר מזרחי של ירדן. ומ"ל שכך מצאתי בתוספתא דמכילתן [פ"ז] דקאמר בפי' איזה הר שבעבר הירדן וכו' חשבון וכו' דיבון ובמות בעל. ובעל מעון וכו' והרי הנך כולן הן שכבשן משרע"ה במזרח ירדן. כמפורש בסוף מסעות [במדבר ל"ב ג']: טו) ר"ל דהכתא הוה ט' ארצות חלוקות לביעור. כ"כ הירושלמי. ולרש"י [פסחים דנ"ב ב'] רבותא קמ"ל אף שיש ג' לכל אחת ואחת. שכלים פירותיה קודם לחבירתה. אפ"ה כולן אחת הן. וכ"כ הר"מ הכא. וכ"מ בבבלי שם: יז) ר"ל תחום טבריא הוא העמק הנ"ל אלו ג' הם ג' של גליל: יח) ר"ל ג' ארצות שביהודה הן. ההר וכו' דיהודה לא היה נקרא עבר הירדן. מדלא היה הירדן במזרח יהודה. אלא ים המלח היה במזרח חלקו. כמבואר ביהושע בגבולי א"י: יט) והשתא מפרש ג' שבעבר הירדן. שפלה וכו': כ) דכ"ז שאוכל בזה אוכל בזה: כא) אלו ג' שבעבר הירדן.

ועי'

משנה ראשונה

גרוגרות אפילו בשנה השביעית וכו' פי' אע"פ שזמן הביעור הוא בשנה השמינית כדלקמן מ"ח. היינו נפסח שאין ידוע אם כלה. אבל בידוע יש ביעור אף

בשביעית

ציונים

ב ג' ארצות פסחים נג. פיי' שם פ"ז ה"ס. סמג עשין קמח:

חלופי גרסאות

ב העמק נ"נ ו"נ והעמק. שפלה. נ"נ ו"נ השפלה. והעמק שם והנגב. כשפלת נ"נ ושפלת. כהר נ"נ בהר.

תוספות חדשים

משנה ג [בר"ב ד"ה] ולמה אמרו כו' הרי כאן ט' ארצות כו' שבג' ארצותיה כו' עכ"ל אבל הר"ש הביא דעת בירושלמי שאין היה שבהר גדילה בעמק ולא של עמק בהר עכ"ל. לכאורה לדידיה קשה למה נקט

הפנא

תוספות רע"ק

קודם שביעית הוי ספיחי ששית דטיניה מיירי משנתנו. ואם היה תהלת נדולו בשביעית אסור לאכלו. ומיני' מיירי בסוגיא דפסחים. ועיין בהר"ש לעיל פ"ה מ"ג הובא בתוי"ט שם ועי' לעיל פ"ו מ"ג בתוי"ט ד"ה ירקות: משנה ב [אות מב] ועבר הירדן) בתוס' יבמות דף ט"ז ע"א ד"ה עמון כתבו בשם ר"ת להוכיח מהך מתני' דבעבר הירדן כבשו עולי בבל. ועיין בס"ל פ"ד הכ"ו מהלכות שמטה דע"כ ס"ל כפי' הר"ש שהוא פי' הב' שכתב הרע"ב לעיל רפ"ו דהא דקתני החזיקו עולי מצרים נאכל ולא נעבד היינו נאכל אחר הביעור. וכיון דהכא מצריך הביעור לעבר הירדן ע"כ שהוא מכיבוש עולי בבל דאילו לפי' הא' שכתב שם הרע"ב שהוא פי' הרמב"ם וכן פי' הרמב"ם בחבורו שהעתקתי שם בגליון דנאכל היינו דאין בו איסור ספיחים א"כ גם כיבוש עולי מצרים חייב בביעור ליכא לראיית תוספות. ובספר פתח עינים להרב אזולאי הביא כאן דברי כפתור ופרח המעיד דעבר הירדן אינו עבר הירדן דסיחון ועוג אלא האי עבר הירדן הוא מגוף א"י:

תוס' אנשי שם

השביעית כולה אבל יאכל כו'. ונל"ס שדברים אלו צריכין תיקון. וע"פ דברי הר"ב אלו משמע שכל"ל אין לו לאכול באכילתן כל השנה כו'. אבל תמוה דהא בפי' כ' הר"ב לק' במ"ח דשעת ביעור הגרוגרות הוא בשנה השמינית ועמש"ש: ד"ה שפלת לוד כו' דכ"ז שאוכל כו'. צ"ע לשיטת הר"ב דשפלת לוד והר שלה כו' הם ג' חלוקות של עבה"י. ויצא לפ"ז שאוכל בהר שבעבה"י כ"ז שאוכל בהר שביהודה. ובשפלה שבעבה"י כ"ז שאוכל בשפלה שביהודה. אבל אינו אוכל בהר שבעבה"י אם כלה בהר שביהודה אף שעדיין לא כלה בשפלה שבעבה"י עצמו

יאך

שיהיו אוכלין בכל אחת ואחת עד שיכלה האחרון שבה (כב). רבי שמעון אומר לא אמרו שלש ארצות אלא ביהודה. ושאר כל הארצות כהר המלך (כג). וכל הארצות כאחת לזיתים ולתמרים (כד): **ד** אוכלין על המופקר (כה). אבל לא על השמור (כו). רבי יוסי מתיר אף על השמור.

אוכלין

חי"ג. ג שיהיו נ"ם שיהו. הארצות כאחת נ"ם ארצות אחת. ד המופקר נ"ם המובקר. מתיר אף נ"ם אומר אף.

ארצות לביעור ותו לא: שיהיו אוכלים בכל אחת ואחת עד שיכלה האחרון שבה. אוכלים ביהודה עד שיכלה האחרון שבג' ארצותיה וכן בגליל וכן בעבר הירדן אבל אין אוכלים ביהודה על ידי אותן שבגליל ולא בגליל על ידי אותן שביהודה דגמירי דאין חיה שביהודה מתרחקת לצאת מיהודה לגליל ומגליל ליהודה אבל יוצאה היא מגליל לגליל ומיהודה ליהודה: ושאר כל הארצות כהר המלך. שאר כל הארצות שבא"י אוכלים ע"י הפירות הנמצאים בהר המלך והוא היה רב הפירות ואחרון מכל שאר ארצות שבארץ ישראל: וכל הארצות כאחת לזיתים ולתמרים. כל הארצות שבארץ ישראל אוכלים זיתים ותמרים על ידי ארץ אחת שלא כלו בה הזיתים והתמרים לחיה מן השדה בין שתהיה הארץ ההיא ביהודה או בעבר הירדן או בגליל. ואין הלכה כר"ש: **ד** אוכלים על המופקר. אוכלים ממה שבבית ע"י שמצוי מאותו המין בשדה במקום מופקר אבל אם פסק וכלה אותו המין ממקום המופקר אע"פ שנמצא ממנו במקום השמור בבתים או בגנות חייב לבער כדאמרן כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך מן הבית: ר' יוסי מתיר אף על השמור.

ואין

ג עד שיכלה האחרון שבה. פי' הר"ב שבג' ארצותיה. וכ"פ הרמב"ם ומסיים ואמר של שלש שלש אינו לענין תוספת דין מן הדינין אבל הוא מכלל ההגבלות שנתן להם ע"כ: רבי שמעון אומר לא אמרו ג' ארצות אלא ביהודה. ר"ש פליג את"ק דס"ל דדין ג' ארצות הן יהודה ועבר הירדן והגליל ובכל ארץ מהם ג' אלא דלענין שביעית כל ארץ אחת היא ואמר ר"ש דאדרבא לא אמרו ג' ארצות אלא בארץ אחת שהיא נחלקת בעצמה לג' אבל זאת הארץ היא יהודה בלבד אמנם שאר הארצות כו' ועם זה תתיישב קושית התוס' שהקשו מדאמר ר"ש ג' ארצות ביהודה כ"ש לת"ק דהא משמע דר"ש בא להודות להם בזה. ולפי מ"ש ניחא: וכל הארצות כאחת לזיתים ולתמרים. סובר ר"ש דלזיתים ותמרים מתרחקים. דהא אין מתרחקים טעמא משום דגמירי דאין חיה שביהודה גדילה על פירות שבגליל וכו' כדאי' בפ' מקום שנהגו דף נג ע"ב. וס"ל לר"ש דבהני פירות גדילים. ולפיכך מתרחקים. ומדברי הרמב"ם בפ"ז בחבורו שזאת הבבא דוכל הארצות כו' אינה דברי ר"ש וכן מוכחת הברייתא שהביא הר"ב במשנה ח: **ד** רבי יוסי מתיר אף על השמור. ותימה דלת"ק שמור היינו מה שבבתים ומה שבגנות ואי אמרת אף על השמור א"כ זמן הביעור אימתי. וא"א לומר שסובר דזמנים קבועים הם לכל פירי ופירי כדתניא בברייתא שהביא הר"ב **במ"ח**.

והתורה

מלאכת שלמה

אך כ"ל דקצת קשה להו"ל ולמה אמרו וכו' שלא יהו אוכלין וכו' אלא על האחרון שבה וצ"ע וכ"ל דה"ק למה אמרו שלש ארצות לביעור וה"ה שבא לשאול גם למה אמרו שיש שלש לכל א' אלא ששאל על הראשונה וה"ק והרי לשון הפסוק משמע שכל מקום שכלה מן השדה יבער מינו א"כ מה זה שאמר שיש שלש ארצות לביעור ומשני שיהו אוכלין בכל אחת וכו' כלומר בא להשמיענו שאין צריך לבער עד שיכלה האחרון שבה ועל כן אמר שיש שלש ארצות שיש בכל א' שלש ארצות חלוקות עכ"ל ז"ל. ורש"י ז"ל פי' שם עד שיכלה האחרון שבה עד שיכלה האחרון שבשלש ארצותיה וכמו שהביא ר"ע ז"ל וכן פי' גם הרמב"ם ז"ל אבל תוס' ז"ל כתבו על פי' רש"י ז"ל דאין נראה דאם אינם חלוקות למה שונה שלש ארצות בכל אחת ועוד קשה לר"י דמדקאמר ר"ש אומר לא אמרו שלש ארצות אלא ביהודה מכלל דלת"ק שלש ארצות חלוקות שכל אחת חלוקה לביעור ור"ש נמי מודה להו ביהודה לכך נראה לפרש לאחרון שבה היינו כגון פירות שבהר עד שיכלה אחרון שבהר ופירות שבעמקים עד שיכלה אחרון שבעמקים וכן שבשפלה עד שיכלה אחרון שבשפלה ע"כ*. וכתב הר"ש סירילי"ו ז"ל אבל הנכון הוא דלעולם בכולן הר בפני עצמו ושפלה בפני עצמו ועמק בפני עצמו ומתני' תרתי קמ"ל חדא דאין כל ההרים שוים ולא כל השפלות שוות ולא כל העמקים שוין אלא הרים דיהודה לעצמן והרים לעבר הירדן לעצמן והרים דגליל לעצמן וכן שפלה דיהודה לעצמה ושפלה דעבר הירדן לעצמה ושפל' דגליל לעצמה וכן עמק דיהודה לעצמו ועמק לעבר הירדן לעצמו ועמק דגליל לעצמו והיינו רישא דתנן שלש ארצות לביעור יהודה ועבר הירדן והגליל ובסיפא אשמועינן דכל הפרכיא והפרכיא מתחלקת לשלש הר לחוד ושפלה לחוד ועמק לחוד והאי דינא בכל הפרכיא והפרכיא והיינו דתנן ושלש ארצות לכל אחת ואחת להשמועי' דיהודה עצמה מתחלקת לשלש וכן עבר הירדן והשתא בעי ולמה אמרו שלש ארצות. שיהו אוכלין בכל אחת ואחת עד שיכלה האחרון דכל הר המלך אחת ונפקא מינה להא דאמרי' בפ' הניזקין ששים ריבוא עיירות היו לו לינאי המלך בהר המלך דכולן שיעורן אחד: **לא אמרו ג' ארצות אלא ביהודה**. שגבולו גדול ולכך יש חלוק בו בין הר ושפלה ועמק אבל כל שאר הארצות הן כהר המלך דהוא ליהודה. ואי גרסינן בהר המלך בבי"ת ה"פ שיעור זמן כל הארצות כל זמן שיש בהר המלך: **וכל הארצות כאחת לזיתים ולתמרים**. סתמא הוא וכולי עלמא ובירוש' מפרש זמן ביעור דידהו וה"נ התם תני אף לחרובין כל הארצות כאחת. תני אוכלין על התמרים עד שיכלו מיריחו שהיא עיר התמרים כדכתיב בקעת יריחו עיר התמרים עד צוער והם בפסחים קתני עד שיכלה האחרון שבצוער. ועל הזיתים אוכלין עד שיכלו ממרון ומגוש חלב. וכי קתני מתניתין שלש ארצות לביעור בשאר כל פירות האילן: **ד** אוכלין על המופקר וכו'. בירוש' מפ' דהאי ת"ק ר"ש הוא. ומאי טעמא דר"ש את הוא שגרמת לך שלא לאכול שמרתו ועברת אעשה דתשמטנה ונטשתה ושוב אין לסמוך על אותן פירות. וכתב הר"ש סירילי"ו ז"ל כיון דבירוש' פירש דמתני' יחידאה היא לא קיימא לן כסתם יחידאה והדרינן לכללין ר' יוסי ור"ש הלכה כר' יוסי ע"כ: **ר' יוסי אומר אף על השמור**. שאלמלא שהן שמורים החיה יכולה לאכול מהן:

אוכלין

הגה"ה לשון החכם הר"ם ז"ל פי' הרמב"ם ז"ל שאין נפקותא במה שכל ארץ מאלו הג' ארצות מחולקות לשלש ארצות שכל השלש ארצות שיש בכל אחד כולן נחשבות כאחת וכן כתב בחבורו הגדול וקשה הרבה למה חלקום כל א' לשלש ארצות כיון שאין נפקותא כלל. אמנם הרב ר"ש ז"ל פי' בשם ירושל' שאין חיה שבהר גדלה בעמק ולא שבעמק גדלה בהר ועל פי זה פי' שבכל א' משלש ארצות אלו יש הר ושפלה ועמק והיה של הר אינה הולכת לעמק ולא לשפלה וכן של העמק אינה הולכת להר ולא לשפלה וכן של שפלה אינה הולכת לא להר ולא לעמק אבל הולכת מהר להר ומעמק לעמק ומשפלה לשפלה. אבל חיה שביהודה אינה הולכת לעבר הירדן ולגליל אפי' מהר להר ומעמק לעמק ומשפלה לשפלה וכן של עבר הירדן אינה הולכת ליהודה ולא לגליל וכן של הגליל אינה הולכת ליהודה ולא לעבר הירדן ומעתה מבואר טעם חילוק ג' ארצות וכל א' מחולקת לשלש ואין להאריך. עכ"ל ז"ל:

תפארת ישראל

יכין

[ועי' לעיל סי' ע"ו]: כב) שבג' ארצותיה. ולירושל' הכ"ל אג' ארצות שבא"י קאי מתני': כג) דהם רבוי פירות: כד) דאע"ג דאין חי' שביהודה גדילה אפירות שבגליל. בשביל פירות אלו מתרחקי' החיות: כה) אוכלים מה שבבית. במצוי מין זה עדיין במקום הפקר בין במחובר בין בתלוש: כו) בכלה

במופקר

משנה ראשונה

בשביעית כמ"ש הר"ב שם: **ג** עד שיכלה האחרון שבה. וא"כ למה אמרו תשע ארצות כתב הרמב"ם שהוא ההגבלות שנתן להם ע"כ פי' דה"ק אע"פ שהם תשע ארצות כפי חלוקת גבולין שלהם אעפ"כ לענין הביעור אינם אלא שלש: **ד** ר' יוסי מתיר אף על השמור. ופי' תוי"ט בשמור שהוא מחובר. ואכתי טעמא בעי כיון

שאינו

ציונים

ג ולמה אמרו פסחים שם.
מ"י שם ה"י. סמג שם:
וכל הארצות מיי' שם ה"א:
ד אוכלין שם ה"ד:

תוספות חדשים

בתנא ג' ארצות ולא אמר ט' ארצות הן ואולי משום דבי שמעון דנחלק בין יהודה לשאר ארצות נקט בדברי ת"ק ג' ארצות הן. ומה שהקשו תוס' על פירש"י בפסחים והוא פירוש הר"ב דלמאי נ"מ דאמר ג' ארצות בכל אחת כבר תירצו המפרשים דלרבותא קאמר הכי אף דאמר בב"מ אוירא דהר קטלה או איפכא אפ"ה לענין ביעור הקילו: [תוי"ט ד"ה] וכל הארצות כו' ולפיכך מתרחקים כו' עכ"ל ובמחילת כבודו תלי תניא בדלא תניא שהרי הדין השנוי בגמרא הוא גמירי דאין חיה שביהודה גדילה על פירות שבגליל וע"ז פירש"י דהטעם שאין חיה מתרחקת כל כך כלומר דלאו למימרא שאינה יכולה לחיות על פירות שבגליל אלא הטעם שאינה מתרחקת לילך עד הגליל. א"כ מאי קאמר התוי"ט דס"ל לר"ש דבהני פירות גדילים ולפיכך מתרחקים ועוד דעיקר מלתא תמיה דאטו כשהחיה יושבת כאן נופה למרחוק אלא דקים להו לרבנן שהפירות הללו כלים מן השדה בכל המקומות כמעט בשוה(ש"ל):

ראשון לציון

[משנה ד] אוכלין על המופקר. גירסת הרמב"ן

תום' אנשי שם

ולק' במ"ג באר בהפך שכל יהודה מדינה א' וכל עבה"י מדינה א' שאוכל בהר כ"ז שיש בשפלה אבל אינו אוכל בעבה"י כשכלה שם בכל המדינה אף שעדיין לא כלה ביהודה. ומצאתי בס' מר"נ שכ' ואפשר ששתי מדינות שפלת לוד והר שלה נקראו יאחו אף שבכל מדינות עבה"י כלה לחיה. אוכלין בהם על סמך שפלת דרום והר המלך דסמוכה אליהם ואע"ג שהם מיהודה וצ"ל דמ"ג וכן מ"ש בפסחים אין חיה שביהודה גדלה על פירות שבגליל על הכלל נאמר ולא על הפרט.ע"כ:בתוי"ט ד"ה וכל כו'.בפ"ז בחבורו כתב שזאת וכו' כצ"ל. (כ"ד): במשנה **רבי** יוסי מתיר. בסדר המשנה שבירושלמי ל"ג להא דר"י כלל וכ"מ מתוך סוגיא ע"ש. (ש"ל): ועי' בפ"מ וכמ"ש בתוספות חדשים סד"ה תוי"ט ד"ה **וכל** הארצות כו' בכל המקומות כמעט בשוה. ולפי שיש זמן מועט בין מקום למקום לפיכך קבעו לכל המקומות מן ביעורם בשוה. ודע ירושלמי איתא להתרוכין

"כ דינם שוה לזתים ותמרים וכ"פ הרמב"ם בפ"ז ולא ידענא אמאי שייריה תנא ומאי שייר דהאי שייר. וא"ל דשייר נמי מאי דאיתא בפסחים בענבים עד הפסח כו' דכבר כ' הר"ש דלעולם אית בהו ג' ארצות כמו כל שאר פירות והתם במאוחרות קאמר ע"כ.אבל מל' הרמב"ם פ"ז נראה כדאמרן דכל אותם הפירות שנמנו שם נשתנה דינם משאר פירות שאין בהם חלוק ארצות. אלא בכ"מ ומקום שוים באותו זמן דהיינו כל הארצות אחד וכ"כ סמ"ג. אבל להר"ש ודאי קשיא. (ש"ל): **ד** בר"ב ד"ה **אוכלים** כו' בבתים כו'. כ"פ הרמב"ם בפי' ובחבורו, ובירושל' הכי איתא מתני' דר"ש כתיב מן השדה כו' אתה הוא שגרמת כו'

הרמב"ם

אוכלין על הטפיחין (כז) ועל הדופרא (כח). אבל לא על הסתווניות (כט). רבי יהודה מתיר כל זמן שבכרו (ל) עד שלא יכלה הקיץ: **ה** הכובש שלשה כבשים (לא) בחבית אחת (לב). רבי אליעזר אומר אוכלין על הראשון (לג). רבי יהושע אומר אף על האחרון (לד). רבן גמליאל אומר כל שכלה מינו מן השדה יבער מינו מן החבית (לה).

והלכה

ח"ג · הטפיחין ועל הדופרא נ"א הטפחים ועל הדיפרא. שלא יכלה נ"א שיכלה. ה החבית בירושלמי הבית וכ"ה בפסחים.

ואין הלכה כר"י: **אוכלים על הטפיחים.** על מה שמשימים העופות בטפיחים שהן כלי חרס הבנויים בכותל אשר שם צפרים יקננו ואוכלים ממה שבבית כל זמן שמצוי מאותו המין בטפיחים: **ועל הדופרא.** אילן שעושה פירות שני פעמים בשנה אוכלים בראשון עד שיכלה האחרון שבמינם: **אבל לא על הסתווניות.** אין אוכלין בענבים על ידי הענבים הגדלים בימות הסתיו: **רבי יהודה מתיר.** לאכול בענבים ע"י הסתווניות כל זמן שבכרו קודם שיכלה הקיץ. ואין הלכה כרבי יהודה: **ה הכובש ג' כבשים.** שלשה מיני ירק: **בחבית אחת.** של חומץ או של ציר כדי שיתקיימו שלשה מיני הירק יחד: **רבי אליעזר אומר אוכלים על הראשון.** וכיון דכלה מין אחד מהן מן השדה נאסרו כולם ואפילו אותן שלא כלו שאותו מין שכלה נתן טעם באותן שלא כלו ואסרן דתנן לעיל פרק ז שביעית אוסרת במינה במשהו שלא במינה בנ"ט: **רבי יהושע אומר אף על האחרון.** על סמך מין הכלה אחרון יאכל משלשתן אע"פ שכבר כלו השנים אחיו שבשדה וטעמא דרבי יהושע הואיל ואלו שכלו בלועים מטעם אותו שלא כלה דאמר קרא (ויקרא כה) מן השדה תאכלו את תבואתה כל זמן שאתה אוכל מן השדה אתה אוכל מן הבית והאי קרא יתירה הוא דהא

דרשינן

והתורה שאמרה ולבהמתך ולחיה אשר בארצך סמכה על רוב השנים והתירה לאכול בכל שביעית עד אותם הזמנים שברוב השני' אין לחיה עוד בשדה. דל' אף על השמור לא משמע שמתיר מזה הטעם אלא מטעם שסומכין אף על השמור וזה תימה אבל נ"ל שזה שאמר ר' יוסי אף על השמור ה"ק. לא כדברי הת"ק שאוסר על כל שמור. אלא מניעו שרשאי לאכול אף על השמור. ומיהו לא על כל שמור קאמר דודאי ליתא דא"כ זמן ביעור אימתי. אלא מיהת יש שמור שיאכל עליו. וממילא הפחות שבשמור קאמר דתפסת מועט תפסת. והיינו בכגון מחובר באילן והאילן במקום שמור הוא עומד. מ"מ הואיל והפירות עדיין במחובר אוכלין עליהם. ולמדתי פי' זה בדברי ר' יוסי מלשון הרמב"ם בחיבורו פ"ז שכ' היו לו נמוקים של שביעית וכלו הענבים מן השדה מן הגנות והפרדסים שהם הפקר אע"פ שעדיין יש ענבים בגפני' שבתוך החצירו' אינו אוכל מן הנמוקים מפני ענבים אלו שבחצר לפי שאינן מצויין לחיה עכ"ל. וסובר אני שלא הוצרך להוסיף גפנים שבחצירות אלא לאפוקי מדעת רבי יוסי. ונמצאת למד שזו היא דעת רבי יוסי דמחובר בגפנים שבחצירות אע"פ שבמקום שמור הם עומדים אפילו הכי אוכלים עליהן ועל השמור בכיוצא בזה הוא שאמר שאוכלים עליו ולא על כל שמור: **ה** [*הכובש שלשה כבשים וכו'. עיין פ"י דתרומות משנה י]: **ר' יהושע אומר אף על האחרון.** פירש הר"ב מקרא יתירא דאמר מן השדה תאכלו. וא"ת לרבי אליעזר הך קרא מה עביד ביה. והתוס' דפסחים דף נב הביאו ת"כ דפרשת בהר דר"א נמי דריש לסברתו מהך קרא ופירשו דסבר ר"א דאי לאו האי קרא [ה"א] דאותו המין דוקא יבער ולא יותר אע"פ שטעם האיסור מעורב בהן דלא דמי איסור דביעור לשאר איסורים דהא שרי לעניים [במשנה ח] וה"א דלא נחשביה כמבוער כיון שאין כאן אלא הטעם ור' יהושע סבר דודאי הטעם חשיב כמבוער והאי קרא אתי להתיר אף גוף אותו שכלה הואיל ומעורב בהן הטעם [מן] המותרין והכי קאמר וכו'. ועיין עוד בסמוך: **ר"ג אומר כל שכלה מינו מן השדה וכו'.** ל' התוס' ורבן גמליאל סבר ממשות של כ"א שכלה מן השדה אסור אבל הטעם הוא כמבוער ע"כ. ונ"ל דאתיא

ליה

מלאכת שלמה

אוכלין על הטפיחין. פי' הרמב"ם ז"ל שהוא לשון רבים מטופח הנזכר בריש כלאים הפורקדן והטופח נקרא בערבי קורטמן ורוצה לומר הגרגרים הקטן ממיני התבואה והקטניות שאינם נזרעין ושם בחבורו פ"ז נקט ג"כ הדמיון בענבים קשים. אבל בירוש' מפ' טפיחים שבעכו ור' יוסי קאמר לה ופי' בערוך שהן כלי חרס הבנוים בכותלים שמקננים בהן העופות. ולפי זה ר' יוסי אזיל לטעמי' דאוכלין אף על השמור דר' יוסי הוא דתני לה כדאמרן: **אבל לא על הסתוניות.** פי' ה"ר יהוסף ז"ל בין שהן ממין אילן שאינו טוען אלא פרי אחד ובין מאילן דופרא כולן אסורין ע"כ: **ור' יהודה מתיר וכו'.** פי' ה"ר שמשון ז"ל והכי נמי פליג ר' יהודה בדיופרא*) סתוניות דתניא בירוש' ר' יהודה מתיר בדיופרין והן שבכרו עד שלא יכלה הקיץ: **ה הכובש שלשה כבשים וכו'.** כתבו תוס' ז"ל בפ' מקום שנהגו במגילת סתרים דרבינו נסים ז"ל פי' דראשון היינו שניתן ראשון בכבש ואחרון היינו שניתן אחרון בכבש והכי אמרי' בירוש' מה טעם דר' אליעזר וכו' ע"ש. וע' בקרבן אהרן על הת"כ שם: **בפי' ר"ע ז"ל. ר' יהושע אומר וכו' דאמר קרא מן השדה תאכלו וכו'.** כ' ע"ז ה"ר יהוסף ז"ל וז"ל טעם זה אינו ברור כ"כ ובירוש' קאמר טעם מפני שכבר נתבטל קודם הביעור כיון שבלע טעמו של האחר עכ"ל ז"ל: **רבן גמליאל אומר וכו'.** כתב הרמב"ם ז"ל והלכה כר"ג ולא מטעם שנאמר בכאן והלכה כדבריו* אלא מטעם שהוא מחמיר ע"כ משמע שגורס במשנה והלכה כדבריו. אבל בירוש' מוכח דלא גרסי' לי' במשנה דה"ק התם תני והלכה

כדבריו

הגה"ה עיין במה שכתבתי בפ' כחולך סי' י"ג :

*) הגר"י נגלה מגיה כבסתוניות.

תפארת ישראל יכין

במופקר. אבל מצוי עדיין באילן שבחצר שאין חיה מצוי שם: כז) פאגעלקרוג קדירה שבכותל ששם צפרים יקננו. אוכלין בביתו במצוי מין זה עדיין בטפיחים ממה שהביאו הצפרים. אף שאינו בשדה: כח) אילן העושה ב"פ פירות בשנה. אף שאינו מצוי. אוכלין עליו: כט) ווינטערטרויבען. המתבשלין באילן בסתיו: ל) שהתחילו להתבשל קודם שכלה הקיץ של שביעית. אף שלא נגמר בשולן עד הסתיו של שמינית. רשאי בשמיני. לאכול עליהן אותן שנגמרו לגמרי בקיץ. כל זמן שאותו מין בסתווניות מצוי בשדה עדיין: **לא)** ג' מיני ירק: **לב)** בחומץ או בציר: **לג)** דבכלה מין א' נאסרו כולן. מדנתנו טעם זב"ז דהרי הוא מין בשא"מ. וא"כ הכא דליכא רק ב' מיני היתר וא' איסור. הרי לא נתבטל בס' [כלעיל ספ"ז]: **לד)** דדוקא בהוא בלי תערובות חייב בביעור. משא"כ הכא אותו שכלה מעורב בטעם מאותו שלא כלה: **לה)** וטעמו שבלוע בחבירו

כמבוער

משנה ראשונה

שאינו מצוי לחיה מאי רבותי' דמחובר ואמו מחובר כתיב ונראה דס"ל לר"י דהא דכתיב לבהמתך ולחיה. לאו דהקפידה תורה שיהא מצוי מאכל לחיה. אלא עיקר האזהרה היא שלא יאסוף כל תבואתו כאחד לביתו כדרך שנוהג בשאר השנים. וזו היא מצות עשה בשביעית כמ"ש הרמב"ם פ"ד דין כ"ד. ותלה הכתוב דבר זה במאכל חיה כלומר שיזהר וישאיר בשדה ולא יאסוף הכל. והלכך אם אסף כל מה שבשדה ושייר מן המחובר השמור שהיו עומדים ליבצר ולא בצרן הואיל ושייר שלא בצר הכל אין כאן חיוב ביעור ות"ק סבר דקרא כפשטי' שהקפיד על מאכל חיה וזה שלא השאיר לחיה חייב לבער: **על הטפיחין.** פי' הר"ב שמשימין העופות בטפיחין. וקצת קשה הא בקרא חיה כתיב וזה אינו מצוי לחיה ואי חיה לאו דוקא וה"ה לעוף אמאי אין אוכלין על השמור המחובר אע"פ שאינו מצוי לחיה הרי מצוי לעופות. והרמב"ם מפרש טפיחין גרעינין קשים שאין נגמרין אלא בסוף שנה: **אבל לא על הסתווניות.** משום דסתווניות רעים וגרועים ואין ראוין אלא לחומץ כמ"ש הר"ב פ"ו דנדרים מ"ח. ומשיבין כמין אחר. והרמב"ם בחבורו כתב שדומים לפירות של שנה אחרת ונראה דמפלוגתא דר"י שמע ליה הכי: **ה הכובש שלשה כבשים.** צ"ע אמאי נקט שלשה הא בשנים שייך פלוגתייהו נמי: **ר"ג אומר כל שכלה מינו וכו'.** מה שהקשה תוי"ט דאי הלכה כר"ג א"כ

משני'

ציונים

אוכלין. שם: ה הכובש פסחים נב. ת"כ פ"ג דפ' בהר: כל שכלה. מיי' שם ה"ו :

תוספות חדשים

משנה ח ר"ג אומר כל שכלה כו' נראה דר"ל קודם שכלה מינו מן השדה יבער מינו מן החבית דאל"כ תקשי הלכתא אהלכתא דקי"ל כר"ג ולעיל פ"ז א' דשביעית אוסר לאחר ביעור בנ"ט שלא במינה וא"כ מיד כשכלה מינו מן השדה או אוסר אחרים בנ"ט וכ"נ מדברי הר"ב פ"ז מ"ג שכתב ילקט הוורד קודם שיגיע זמן הביעור ע"ש וכ"מ מדברי תוי"ט שכתב הא דפי' הר"ב פ"ו דשביעית אוסרת בנ"ט קודם ביעור דלא כהלכתא עד כאן. א"כ ע"כ דר"ג איירי קודם ביעור מיהו י"ל דאף שכלה מינו מן השדה כיון דדעתו לבערו מיד אינו אוסר אחרים בנ"ט ודמיא לפ"ה דכלאים מ"ז כשאגיע אלקטנו דמותר אע"פ שהוסיף מאתים ע"ש וצ"ע. רמ"ז הכהן כלוך. וע"ש:

ראשון לציון

בפירוש התומת קדושים י"ט כ' המוכר ועי' תוי"ט ר"פ ו' דפאה :

תוס' אנשי שם

ע"כ. וא"כ קשה כיון דבירושלמי מפורש דת"ק ר"ש הוא דדריש טעמא דקרא אם כן לא הו"ל לפסוק כמותו דהא קי"ל כרבנן דלא דרשי כמ"ש התי"ט ספ"ט דב"מ וא"כ הכא הו"ל לפסוק כר"י כ"ש דמוקי עמו. וי"ל דהכא כיון דסתם לן תנא כר"ש נקטי' כותיה בהא דוקא ועמ"ש במ"ה פ"ב דיבמות ומ"מ ק"ל מהירושלמי הזה על מ"ש התי"ט לעיל מ"ב בשם הכ"מ דאולי הבעור כולו מד"ס דהא מדאלטריך הירושל' לאוקמי מתני' כר"ש דדריש טעמא דקרא ש"מ דהלכה גמורה היא וצ"ע. (ש"ל): **כל זמן.** בתבואות דף פ"ח מוכח דלא שייך ליישנא דכל זמן אלא היכא דבא להחמיר אבל דבא להקל לא שייך כל זמן אלא לי' אם ע"ש. וא"כ הכא דר"י בא להקל הו"ל ר"י מתיר אם בכרו. ונראה לי עם מה שראיתי בירושלמי דר"י פליג נמי על הדופרא דת"ק סרי אא"כ בכרו. והשתא כדי לרמוז זה נקט כל זמן דלגבי הא ר"י לחומרא (ש"ל):

המלקט . שם הלכה י"ז :

והלכה כדבריו לו) . רבי שמעון אומר כל ירק אחד לביעור לז) . אוכלין ברגילה לח) עד שיכלו סגריות לט) מבקעת בית נטופה מ) : ן המלקט עשבים לחים מא) עד שייבש המתוק מב) . והמגבב ביבש מג) עד שתרד רביעה

ח"ג . והלכה כדבריו נ"ס ל"ג : סגריות נ"י סגדיות וגה"ל סגריות :

ר' עובדיה מברטנורה

דרשינן לה מן ולבהמתך ולחיה אשר בארצך כל זמן שחיה אוכלת בשדה האכל לבהמתך מן הבית וכו' אלא קרא לכבושים הוא דאתא וה"ק מן השדה תאכלו את תבואתה אם יש בשדה מקצת מן הדבר הנכבש בבית שהטעם הבלוע בדבר הנכבש יש במינו עדיין בשדה שעדיין לא כלה אע"פ שעיקר הפרי כלה אעפ"כ תאכלו את תבואתה ואינו זקוק לבער: כל ירק אחד הוא · לא נתנו חכמים שיעור לכל ירק וירק בפני עצמו אלא אע"פ שנלקטו כלו מן השדה הואיל ואיכא שאר ירקות שלא כלו אוכל ע"י שאר ירקות ולא יבערם מן הבית עד שיכלו כל הירקות כולן מן השדה והלכה כר"ג: דכל שכלה מינו מן השדה יבער מינו מן הבי' ואוכל את השאר: ן המלקט עשבים לחים. אוכלן בלא ביעור עד שייבש לחלוחית הארץ הממתק את הפירות מהם ואילך חייב לבערן: המגבב ביבש. המלקט בעשבים יבשים אוכלן בלא ביעור: עד שתרד רביעה

תוספות יום טוב

ליה כמי מקרא דדריש רבי יהושע וסבירא ליה דאי לאו ההוא קרא ה"א דאף הטעם אוסר והכל יבער דדין ביעור ה"א דשוה לשאר איסורים לאסור בטעמו קמ"ל הך קרא מן השדה תאכלו שכל זמן שהמין בשדה אע"פ שיש בו בלוע טעם איסור לית לן בה ואתה אוכל מן הבית. ופסק הר"ב והלכה כרבן גמליאל אע"ג דתנן והלכה כדבריו כמו שכתבתי כבר בזה במשנה ו' פרק ג' דפאה ועוד בירושלמי משמע דל"ג במשנה והלכה כדבריו דאיתא התם תני והלכה כדבריו. וכן בסדר המשנה שבירושלמי ל"ג לה. אבל בפירוש הרמב"ם גרס וכתב דלא משום כך הלכה כמותו אלא שהוא על דעת רבי והגמרא פסק הלכה כרבי מחבירו ע"כ. אבל תימה דאי הלכה כרבן גמליאל אם כן הא דפירש הר"ב בכפ"ז שהשביעית אוסרת בנ"ט קודם הביעור °דלא כהלכתא: **אוכלין** ברגילה וכו'. רגילה מפורש בריש פרק ז' וז"ל הרמב"ם רגילה הוא עשב אנגלוגית ויש בו ליחות הרבה ובשביל זה תעמוד ימים רבים ואם פסקה ממקום אחד נמצאת באחר שיהיה יותר לח ממנו ואע"פ שאין אנו רואים אותה היא במקום נסתרת מן הארץ שכן דרך גדילתה וכשהם רואים שיבש בבקעת בית נטופה יודעין שכבר יבשה בכל מקום ולא נשאר ממנו כלום מפני שזו הארץ לחה מאוד ובשביל זה נקראת בית נטופה שהיא ארץ רבת הליחות ועשב ההוא עומד ימים רבים על הארץ והיא*) הסגריות והיו ידועות במקום ההוא אבל אנו אין אנחנו יודעין אותן ע"כ: **שייבש** המתוק. עיין ריש פ"ג בפירוש הר"ב שמפרש בענין אחר ממה שמפרש בכאן: **והמגבב** ביבש. פירוש הרמב"ם

*) נד"ס הסגריות .

מלאכת שלמה

כדבריו משמע שהיא תוספתא וכן במשניות מדוייקות אינו כתוב ועוד מצאתי שכתוב שם הנוסחא כך כל שכלה מינו מן השדה יבער מן הבית ר"ש אומר וכו' ופי' ה"ר שמשון ז"ל ואפשר דר' יהושע ורבן גמליאל מודו לר"ש מדאורייתא ולכן מקילין לענין נתינת טעם ע"כ. וז"ל ה"ר יאסף ז"ל נ"ל דר"ש לא פליג אכל הני דלעיל אלא קסבר דלא דברו בירק וצ"ע ע"כ: וכתב הרמב"ן ז"ל בפי' התורה בפרשת בהר סיני דכל זה מדרש מפני שלא אמר מן השדה תביאו ותאכלו וסמך האכילה לשדה שלא יאכלו אלא בו ויתכן שהוא סמך מדבריהם ולכך הי' ר' יהושע מקל בו ור"ג מקל בטעמו דאולי אפי' הביעור כולו חומר מד"ס והברייתות השנויות בת"כ בענין הביעור אסמכתא מדרבנן ועל דרך זו תתפרש יפה משנתינו זאת וכן משנת שלש ארצות לשביעית כל שהחזיקו וכו' דהקלו באכילה לאחר הביעור יותר מן העבודה ואפשר לדברי ר"ג שמצות הביעור מן התורה אבל הטעם כיון שנבלע מתחלה מבוער הוא ע"כ בקיצור ומעורב משני מקומות מפירושו שעל שני פסוקים עיין עליו. ועיין ג"כ במה שכתבתי לקמן סוף סי' ח': אוכלין ברגילה. משמע קצת דכ"ע תני לה וסתמא היא ולאו סיום מלתי' דר"ש: רגילה. היא אנגלוגות דריש פרקין וירדולאגאש בלע"ז: סגריות. פי' ה"ר שמשון ז"ל בשם הערוך קרדי דומשתקי בלע"ז. סגריות. בנו"ן: ן המלקט עשבים לחים וכו'. ופי' הר"ש שירילי"ו ז"ל המלקט לאכילת אדם. והמגבב לאכילת בהמה. עד שייבש המתוק. פי' הרמב"ם ז"ל מתוק הוא אנטל לשון נקייה כמו שקורין לעור סגיא נהור. וה"ר שמשון ז"ל כתב ובירושלמי א"ר מנא פקעא דבקעתא ופי' בערוך בשם רבינו דניאל כגון פקועות שדה וכן פי' רבינו האי ז"ל ודבר תימה הוא מי שני לי' להגא למתני פקועות כמו ששנה בבמה מדליקין שמן פקועות לכך נראה דהוא לחלוח הארץ לשון פקע כלא דכשהארץ מתייבשת היא נתבקעת עכ"ל ז"ל. ופי' ה"ר יהוסף ז"ל עד שייבש המתוק פי' כי כשייבש המתוק לא יש עוד לחים בשדה וא"כ כלה לחיה מאותו המין בשדה ואע"פ שיש עדיין יבשים חייב לבער ע"כ. וכתב הר"ש שירילי"ו ז"ל דהך ביעור הוא דאיסורא ודכוותא

תפארת ישראל

יכין

כמבוער הוא. כלעיל [פ"ז מ"ז] : **לו)** היינו כבית הלל מעשר שני [פ"ה מ"ו] דטעם כמבוער : **לז)** ואף שכלו שלשתן . אם מין ירק אחר לא כלה . אין צריך לבערן : **לח)** בארלעקרויט והוא אנגלוגות ועומד ימים רבים בשביל הליחות שבה : **לט)** הרגילה הגדילה מסוגר תחת הארץ : **מ)** ארץ לחה מאד ולכן מתקיים שם זמן רב : **מא)** אין צריך לבער עד וכו' : **מב)** שנתייבש לחלוחית שבקרקע מגשמי שביעית. דשוב אותן הנשארים בשדה בשמינית לא חזו לחיה : **מג)** לקט עשבים שדרכן לאכול יבשים אין צריך לבער עד וכו' :

משנה ראשונה

מתני' דספ"ז דלא כהלכתא דקתני התם שביעית אוסרת בנ"ע . לפי מ"ש הר"ש כאן דר"ג ור' יהושע סברי כר"ש דכל ירק חשיב מין אחד מדאורייתא ולכך מקילין בנ"ע . ולפ"ז ל"ק . ומיהו למאי דפי' בספ"ז דמתני' דהתם בין קודם הביעור ובין אחר הביעור אמרי' במינו במשהו משום דהוי דבר שיש לו מתירין . וא"כ הפי' סברי הכא כר"ש דמין אחד הוא אדרבה קשיא טפי דאפי' במשהו יש לאסור . ונראה טעמא דר"ג הכא דסבר דאין כח בכבוש להפליט ולהבליע מירק אחד לחברו ולעיל ספ"ז איירי לענין שבלוע מן המשקה עצמו שנכבש בתוכו כמו ורד של שביעית בשמן של שביעית בהא אמרי כבישה שבולע אבל להפליט ולהבליע לא . ותדע שרבינו נסים מפרש על הראשון דה"ר אליעזר היינו אותו שנכבש ראשון דאין נותן טעם באחרון ולא האחרון בראשון כמ"ש התוס' בפסחים ד' מ"ב וכ"נ שמפ' הראב"ד בהשגות רפ"ז. ואע"פ שהר"ש כאן דחה פי' זה אליבא דר"א ור"י. מ"מ איכא למימר הכי לר"ג דאיהו ס"ל שאין זה נ"ע בזה ולא זה בזה שאין בכבישה כח להפליט בירקות מזה לזה אלא לבלוע מן המשקה והלכך אפי' משהו ליכא הכא . ובהכי יש ליישב מתני' פ"י דתרומות מ"י כל הנכבשין זע"ז מותרין ותוי"ט האריך לתמוה שם ממשניות דהכא ומסוגיא דכל הבשר . ולמאי דפי' ל"ק דכבישה נמי דאוסר היינו שבולע מן המשקה או מן האיסור הבלוע בו אבל אינו מפליט מחתיכה לחתיכה . ואפי' לדידן דקי"ל דכבישה אוסר ומפליט מחתיכה לחתיכה י"ל דמדין המשנה ודאי אינו אוסר בירקות אלא עם החמיות ובשאר דברים אוסר מדין המשנה נמי : ר"ש אומר כל ירק אחד. פי' הר"ב אפי' שלשתן כלו מותר . והראב"ד בהשגות שם מפרש דלהחמיר פליג כיון שכולן מין אחד אוסרין במשהו לענין ביעור דדבר שיש לו מתירין הוא ואוסר במינו במשהו כדפי' ספ"ז : ן עד שייבש המתוק. הר"ב מפרש למתני' לענין זמן הביעור וכ"כ הר"ש . וא"ת למה לי הני שיעורי הא חזינן אימתי כלו לחיה בשדה. נ"ל כשאין ידוע מתי כלין אזלי' בתר הני שיעורי כמ"ש הר"ב כה"ג לקמן מ"ח. ויותר נראה דשיעורים אלו הם סימן שאז כלין ונלקט עשבים לחים ויבשים שדרך מקצת בהמות אוכלת רק הלחין ודרך מקצתן שאוכלת רק יבשין . וקאמר משייבש המתוק הוא סימן שכלה לחיה מן הלחין . ומשתרד הרביעה הוא סימן שכלו היבשין . וכן עלי קנים וגפנים כשנושרין מאביהן הוא סימן שנרקבו וכלו כדפי' בפ"ז מ"ה . וכ"כ הרמב"ם בהדיא בחבורו פ"ז דין ט"ו איזהו שעת ביעור העלין בעת שיבולו ונושרין מן אילנות ע"כ . הרי שנשירתן הוא בעת שכלו . אבל לפי שטת הר"ש במתני' דלקמן דכשנפסד ונרקב מאכל חיה בשדה פקעה קדושת שביעית ממה שבבית . לפ"ז הכא אין לפרש דשיעורי דמתני' הוא סימן שכלו דאדרבה משכלו מעכשיו אין עוד קדושת שביעית במה שבבית . וצ"ל כפי' הראשון שכתבנו . ומיהו במתני' דלקמן כתבנו שמשנה זו א"א להעמידה ושם הארכנו ומ"מ בעיקר פירוש משנה זו יש להרמב"ם בחבורו שטה אחרת דלאו לענין ביעור איירי שכתב בפ"ז דין י"ז ועד מתי יהא רשאי ללקט עשבים לחין בשביעית עד שייבש המתוק ויגבב עשבים יבשים עד שתרד

חדושי מהרי"ט

פ"ט משנה ה [תי"ט ד"ה] ר"ג כו' : אבל תימה כו' ונראה דעת הר"ב דנראין אין הלכה כר"א דשמותי הוא ובפ"ט דפליגי עליו ר"י ור"ג אבל אינו דומה דשם בסוף פרק ז' איירי דדבר של ששי או של שמיני נתערב בשל שביעי כמו שמדבר שם המשנה ודינו כדבר איסור והתיר שנתערבו משא"כ הכא דכל השלשה מינים הם של שביעית אז רק ר"א מדמי להו להא דלעיל כמו שפי' הרע"ב אבל לר"י ולר"ג אתי מקרא ודרשי כל אחד כפי סברתו ופסקו כר"ג ודו"ק כי קצרה היריעה לפרש כוונתו:[שם ד"ה] **אוכלין** ברגילה כו' והיא הסגריות כו' עכ"ל. ואפשר קורא אותה סגרית מפני שהיא סגורה בבטן הארץ כמ"ש הרמב"ם הוא במקום נסתרת כו' ואומר אף שבבקעת נטופה ג"כ אינה נראית מלמעלה על הקרקע אפ"ה אוכלין עד שיכלו הסגריות דהיינו בבטן הארץ וק"ל :

תוספות רע"ק

מ"ח [אות מג] בתוי"ט סד"ה ר"ג . דלא כהלכתא) לק"מ דהתם מיירי דאוסר בנ"ט לענין דצריך לאכלו בקדושת שביעית שלא לעשות בו סחורה וכדומה. אבל ט"מ אינו חייב בביעור ופשוט . ועי' במעשר שני פ"ה מ"ו בתי"ט ד"ה התבשיל : הרי דבג' מקומות נתת רבינו התי"ט לדמות קדושת שביעית לביעור . והברור דו"א וכמ"ש :

תוס' אנשי שם

ה תוי"ט ד"ה **אוכלין** כו' רואין שיבש עשב נבקעת וכו' כצ"ל וכ"ה בפי' הרמב"ם והעשב ההוא הוא הסגריות כדמסיים לקמיה . (נ"ד) : בא"ד **יודעים** שכבר יבשה כו' לפי שזו העשב של סגריות מתקיימת בארץ יותר מהרגילה ולפיכך כשהסגריות יבשו באותה הבקעה בידוע שהרגילה יבשה בכ"מ ולפי שהרגילה דרכה להיות במקום נסתר כאמור א"א לבער מהרגילה שבבקעת נטופה לרגילה של שאר המקומות . (נ"ד) : ן במשנה **המלקט** כו' לכאורה תמוה למה נזכר המלקט כאן הכי הו"ל אוכלין בעשבים לחים כו' וביבשים כו'. ומל' הר"מ בחבורו נראה דגרס מלקט בעשבים כו' ומגבב כו' וכון :

רביעה שניה מד). עלי קנים ועלי גפנים מה) עד שישרו מאביהן מו). והמגבב ביבש מז) עד שתרד רביעה שניה. רבי עקיבא אומר, בכולן מח) עד שתרד רביעה שניה: ז כיוצא בו המשכיר בית לחברו עד הגשמים. עד שתרד רביעה שניה. המודר הנאה מחברו עד הגשמים. עד שתרד רביעה שניה. עד אימתי עניים נכנסים לפרדסות מט). עד שתרד רביעה שניה נ). מאימתי נהנין ושורפין בתבן ובקש של שביעית נא). משתרד רביעה שניה:

חי״נ. ז עלי קנים כו׳ נד״ס נ״ג זו הנגה. שישרו נד״ג נ״ג שישורו וכ״ה כנ״ג. ז המודר הנאה כו׳ נד״ס נ״ג זו הנגה. מאימתי כו׳ משתרד כו׳ בירושלמי עד אימתי כו׳ עד שתרד כו׳ וכ״ה נתפנים שם.

רביעה שניה. שהיא בשנה בינונית בכ״ג במרחשון משם ואילך חייב לבער: מגבב. תרגום לקושש קש (שמות ה) לגבבא: רביעה. על שם שהמטר רובע את הארץ ומולידה כזכר זה שרובע את הנקבה. פ״א שמרבין העפר ומשכיבו תרגום רובץ (בראשית כט) רביע: ועלי גפנים. לחים אוכלים בהן כל זמן שנמלאים מאביהן כלומר במחובר לאילן: שישורו. שיפלו: והמגבב ביבש. בעלי קנים וגפנים יבשים אוכל עד שתרד רביעה שניה ואחר כך יבער: בכולן. בין עשבים בין קנים וגפנים בין לחים בין יבשים. ואין הלכה כר״ע: ז עניים נכנסים לפרדסאות. בשאר שני שבוע ליטול לקט שכחה ופאה וכן נכנסים לגנות במוצאי שביעית עד שתרד רביעה שניה. מפני מותרות פירות שביעית שנשארו בה: בתבן ובקש של שביעית. דסתם תבן וקש חזי למאכל בהמה ויש בו קדושת שביעית ואסור לשרפו וליהנות בו הנאה של [אבוד]

משום

הרמב״ם אוסף העשבים הלחים נקרא מלקט. ואוסף היבשים נקרא מגבב תרגום לקושש כו׳: רביעה שניה. כתב הר״ב בשנה בינונית בכ״ג במרחשון ועיין במשנה ג פ״ק דתענית מ״ש שם: עד שישרו מאביהן. ובמשנה ה פ״ז שנושרין מאביהן וכתב בכאן הרמב״ם נבלעת הנו״ן בשי״ן ועל כן נדגשה השי״ן ועקרו להיות עד שינשרו מאביהן ע״כ. ודבר זה ידוע במלאכת הדקדוק שחסרי הנו״ן באות דגושין באות השניה מן השרש: [*בכולן. פירש הר״ב בין עשבים בין קנים בין גפנים כלומר בין עלי קנים בין עלי גפנים ואולי שכן גם לשון הר״ש והפי׳ הנזכר הייתי מתקן הלשון שכל״ל]: ז המודר הנאה וכו׳. מפורש תמצא במשנה ה׳ פ״ח דנדרים: [*עד אימתי עניים נכנסים כו׳. ואין בעה״ב מוחה וטעמא דבארץ ישראל לא קשה דריסת הרגל לזורעים עד אותו זמן כדאיתא במרובה [פא:] הר״ש. ולא דמי לנדרים פרק ח דפאה דהתם לענין היתר כל אדם במתנות העניים]:

בתבן וקש של שביעית. כתב הר״ב שכשנתבטל מה שבשדה ממאכל חיה פקעה קדושת שביעית ממה שבבית. וכן פירש הר״ש מהירושלמי וטעמא מסתברא משום דליכא למימר כלה לבהמתך מן הבית אלא שאילו אם היה זה המין מבחוץ בשדה לחיה היה לה שתאכל ממנו אבל הואיל וזה המין נתבטל כבר ונסרח כל מה שהיה ממנו בשדה א״כ אילו היה זה שבבית ג״כ בשדה כבר היה עבר ובטל מן העולם ולא היה לה לחיה שתאכל ממנו. שוב אין לו לכלות מן הבית כיון שלא נחסר לחיה כלום במה שהכניס זה לביתו. [*ופירוש תבן וקש תמצא בריש פרק ט דב״מ]:

מלאכת שלמה

ודכולה מתני׳ נמי הכי הוא: עלי קנים ועלי גפנים. ירוש׳ ר׳ אבין בשם ר׳ יוחנן לית כאן עלי קנים אלא עלי גפנים דעלי קנים אין להן ביעור והכי תניא בתוספתא נמי עלי קנים ועלי זיתים ועלי האוג ועלי חרובין אין להן ביעור מפני שאין מינם כלה וכן פסק הרמב״ם ז״ל: ז עד הגשמים עד שתרד רביעה שנייה. דגשמים תרי משמע: המודר הנאה מחברו וכו׳. ולאפוקי מרשב״ג דאמר בפ׳ קונם יין דלא בעי׳ ירידה ממש אלא יגיע זמנה אע״פ שלא ירדה. ובירוש׳ מפ׳ כי נדר עד הגשם עד שירד גשם אחד וכן בנדרים בגמ׳ דילן וכמו שכתבתי שם: עד אימתי עניים נכנסין לפרדסות. ליטול לקט שכחה ופאה ופרט ועוללות ובשאר השנים איירי וקשה לי קצת דבזיתים לחוד תנן בפ׳ בתרא דפאה משתרד רביעה שנייה ופי׳ הר״ש שירילי״ו ז״ל דמשם ואילך אינם יכולין ליכנס דכבר גלה התבואה וקשה לה לזוטא ע״כ. מצאתי כתוב בנוסחת החכם הר״ר שלימאן אוחנא ז״ל וז״ל עד שתרד רביעה שנייה פי׳ הרמב״ם ז״ל שזמנה בשנה המבכרת בי״ז במרחשון ובשנה בינונית וכו׳ וקשה אם זמן רביעה שנייה בשנה המבכרת בי״ז במרחשון אימתי הוא זמן רביעה ראשונה ובפ״ק דתעניות פלוגתא דר״מ ור׳ יהודה ור׳ יוסי איזו היא רביעה וקאמר זמן הבכירה והבינונית והאפילה למר כדאית לי׳ ולמר כדאית לי׳ וקאמר בגמרא בשלמא רביעה ראשונה לשאול פי׳ לשאול תן טל ומטר שלישית להתענות פי׳ אם לא ירדו גשמים עד זמן רביעה שלישית היחידים מתענים ב׳ וה׳ וב׳ שנייה למאי וקאמר התם לנדרים דתנן הנודר עד הגשמים וכו׳ א״כ לזיתים דתנן מאימתי כל אדם מותרין וכו׳ כדאי׳ התם ולפי זה הבכירה והבינונית והאפילה דקתני היינו ראשונה ושנייה ושלישית וכל אלו נקראין יורה שיורה יש בו ג׳ זמנים אלו ולפי זה רביעה שנייה דתנן בכל מקום היינו בשלשה במרחשון לר׳ יוסי וי״ז לר׳ יהודה וז׳ לר״מ וזה לא ישתנה כלל ולא שייך לומר בו בשנה המבכרת כך ובשנה בינונית כך וצ״ע וכ״ל שטעות נפל בספרים וצריך להגיה בכל המקומות הכא ובפאה ובנדרים זמן הרביעה הבכירה בי״ז במרחשון והבינונית בכ״ג במרחשון והמאוחרת בר״ח כסליו וכו כדרך האמור בגמרא ובפ׳ שני מה׳ מתנות עניים כתב כמו שכתב בפי׳ המשנה וצ״ע עכ״ל ז״ל: בסוף פי׳ ר״ע ז״ל. אבל כשנתבטל ממה שבשדה ממאכל חיה פקעה קדושת שביעית ממה שבבית וכו׳ עליו ה״ר יהוסף ז״ל פי׳ זה קשה הרבה דהא אדרבה כשכלה מן השדה חייב לבער מן הבית ונראה דודאי חייב לבער כמו שאמר גבי עשבים ועלים לעיל עד שתרד רביעה שנייה אך אף אותו שמותר ליהנות בו אחר זמן הביעור הוא מותר אפי׳ להפסידו כיון שכבר יפסד מעצמו ע״י הגשמים כיון שכבר ירדה הרביעה וכ״ל דהיינו מה שכבר נתבער כבר כדינו כגון שהופקרו או מה שנתאלקו וצ״ע עכ״ל ז״ל: מאימתי נהנין וכו׳. כגון לשרותו בתוך הטיט או לתתו בתוך הכר דאמרי׳ בירוש׳ תבן של שביעית אין שורין אותו בטיט תבן של שביעית אין נותנין אותו בכר. משתרד רביעה שנייה. שאז נסרח ונפסל ממאכל חיה וכיון שכלה לחיה מן השדה פקעה קדושת שביעית ממה שבבית ומותר ליהנות ממנו תני ר׳ הושעיא אפי׳ שלש שנים

עד

תפארת ישראל

יכין

מד) ר״ל גשם השני והוא כ״ג במרחשון בשנה ח׳. דהו לא חזו יבשים שבשדה לחיה: מה) א״ל לבער עד וכו׳: מו) שיפלו מהגזע. דהו לא חזו לחיה: מז) מעלי קנים וגפנים. א״ל לבער עד וכו׳: מח) כל הנזכרים במשנה: מט) בשאר שנים ליטל לקט שכחה ופאה. ולא ניחש להיזק הצמחים בדריסת רגלם. ואפשר נמי דקאי אשנה שמינית נמי. ונכנסים ללקוט פירות שביעית שעדיין נשארו שם באילנות. והא דנקט עניים אורח׳ דמלתא נקט: נ) דאחר רביעה שנייה כבר נהרכך הארץ על הזרע. וכשידרוך שם מזיק לבע״ה בדריסת רגליו: נא) דמדראויין למאכל בהמה אסורים

בסחורה

וא״ת לומר כן דהיכא במאכלים אבל מיני צבעים דאמרי׳ נמי בפ״ז מ״ב דכשאינו מתקיים בארץ יש להן ביעור והיכי משכחת להו דכלו שאין חיה אוכלת מהן. וכ״ת כגון שכלו שקצרו הכל מן השדה לצורך צבעים א״כ היכי פסיקא ליה לתנא דמתני׳ ברפ״ז דספיחי סטים מין צבעים אינו מתקיים בארץ והפואה והרכפא הם מתקיימין וכדאמר נמי בגמ׳ נדה דף נ״א הכי לא כלו נהו. ומסיכא קים לן דהני כלו והני לא כלו כיון שאפשר לקצור מאלו כמו מאלו. אלא ודאי בהפסד ורקבון תליא שטבע אלו שאין נרקבין ואלו נרקבין. וכן משמע נמי בברייתא שהביא הר״ב במתני׳ דלקמן אוכלין בתמרים עד הפורים בענבים עד הפסח בזיתים עד עצרת וכתב הר״ב שם דזמנים אלו בקבע שאין ידוע אם כלה לחיה. ואי באכילה תליא תלתא מנא קים לנו דאלו נאכלין מהר יותר מאלו. וכן מוכח במתני׳ דלעיל דיהיב שיעורא לעשבים ולעלים עד שייבש המתוק ועד שתרד הרביעה. ואי באכילה תליא אינו תלוי על הדעת דמה ענין יובש המתוק לזה שעד אותו זמן נאכלין כולם. ויובש שמתוק גופיה אין לו זמן קבוע ויש מקום שמתייבש קודם לחבירו. אלא ודאי דבהפסד תליא דבאותו זמן נפסדין ונרקבין זה מפני היובש וזה מפני הלחות כדפי׳ לעיל. וגם הרמב״ם כתב שם בהדיא גבי עלין כשנושרין כבר בלו. וכתב ג״כ עלי זיתים ועלי קנים ועלי חרובין אין להן ביעור לפי שאינם נבלות ובלות עכ״ל בפ״ז דין ע״ז וכן מוכח בפירושו לעיל מ״ו אוכלין בנבילה עד שיכלו סגריות וכו׳ דהסגריות כלו מתחת יבשותן ע״ש. ותוי״ט כתב דטעמא מסתבר בהירושלמי שאין לו לבער מן הבהמה

כיון

ציונים

עלי קנים. שם תוס׳ שם הפ״ז: ז כיוצא בו. מיי׳ פ״ו מה׳ שכירות ה״ז. סמג עשין פט טור ושו״ע חו״מ סימן שי״ב סעיף ה ו: המודר הנאה תענית ו: נדרים סג; מיי׳ פ״י מהלכות נדרים ה״ח טור ושו״ע יו״ד סימן רכ סי״ח: עד אימתי. מיי׳ פ״ז מהלכות שמטה ה״ח; מאימתי. תענית ו: מיי׳ שם פ״ה ה״ב:

תוספות חדשים

משנה ז [תוי״ט ד״ה] בתבן וקש כו׳ שלא נחסר לחיה כלום עכ״ל. צ״ע דהאי טעמא לא מספיק אלא שלא יצריכו להם ביעור אבל מ״מ יהא להם דין שביעית ואמאי פקע קדושת שביעית מהן וע״כ בירושלמי מטעם אחר התיר דכיון דנתבטל מה שבשדה הו״ל כאילו נתבטל גם זה שבבית ונפסד דמותר לאכלו:

משנה ראשונה

שתרד כו׳ ע״כ מבואר דמפרש לה באיסור הלקיטה עצמה שעד הזמן מותר ומשם ואילך אסור. וכ״ל טעם האיסור שאז כלה הלחות מן הלחין והיבשות מן היבשים וכמלא שאין ראוין לו למאכל בהמתו וה״ז מפסיד פירות שביעית ומבטל מאכל חיה שאע״פ שאין ראוין לבהמתו יש חית השדה שראוין לה. ומה שהביאו לפרש כן דא״א לפרשה לענין ביעור משום דבירושלמי אמר עלי קנים אין להן ביעור ופסק כן הרמב״ם שם וכתב הכ״מ שכ״ה בירושלמי. ומתני׳ דחשיב נמי עלי קנים ע״כ לאו לענין ביעור היא. אלא באיסור לקיטה עצמה והכי משמע לישנא דמתני׳ המלקט והמגבב. וקשה על הר״ש דמפרש לענין ביעור הפך הירושלמי: ז עניים נכנסים לפרדסות עד שתרד כו׳. ומשם ואילך לא דקשי להו לזוטא כמ״ש הר״ש: מאימתי נהנין ושורפין בתבן ובקש. פי׳ הר״ב דכשנתבטל מה שבשדה ממאכל חיה פקעה קדושת שביעית ממה שבבית וכ״ל כר״ש מן הירוש׳ ומשמע לפ״ז דהא דאמרי׳ כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך היינו כשכלה לחיה דרך אכילתה דוקא שגמרו לאכול כל מה שבשדה

ח מי שהיו לו פירות שביעית. והגיע שעת הביעור (נג). **מחלק מזון שלש סעודות לכל אחד ואחד** (נד). **ועניים אוכלין אחר הביעור אבל לא עשירים** (נה). **דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר. אחד עניים. ואחד עשירים. אוכלין אחר הביעור**

שניה (נב):

משום דדרשינן לאכלה ולא להפסד אבל כשנתבטל מה שבשדה ממאכל חיה פקעה קדושת שביעית ממה שבבית: **ח והגיע שעת הביעור.** זמן ביעור הפירות לפי מקומן כדתנן לעיל ג' ארצות לביעור ובברייתא [פסחים נג.] שנינו אוכלים בענבים עד הפסח בזיתים עד העצרת בגרוגרות עד החנוכה בתמרים עד הפורים וכולן של שנה השמינית וזמנים הללו בסתם שאין ידוע אם כלה לחיה מן השדה אם לאו אבל בידוע הכל לפי מה שכלו: **מחלק מזון שלש סעודות לכל אחד ואחד.** מאנשי ביתו ואח"כ מחלק לשכניו ולקרוביו ומיודעיו ומוציא ומניח על פתח ביתו ואומר אחינו בית ישראל מי שצריך ליטול יטול: **ועניים אוכלים אחר הביעור אבל לא עשירים.** דכתיב (שמות כג) ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השד' אביוני עמך ולא עמך: **אחד עניים ואחד עשירים.** קרי ביה ואכלו אביוני וגם עמך והלכה כרבי יוסי:

רבי

ח רבי יוסי אומר אחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור. כך היא גרסת הר"ב והר"ש והתוס' בפרק מקום שנהגו דף נב ע"ב וכן הגירסא בת"כ פרשת בהר. וכתבו התוספות דהא דמשמע בכל מקום דאסור לאכול אחר הביעור היינו כשמחזיק בהם כשלו אבל אחר שהפקירם והוציאן מרשותו שיאכל מהם בין אדם בין חיה אם חזר וזכה בהם להכניס לתוך ביתו אוכל והולך עד שיכלו וכן מוכח בירושלמי הביאו הר"ש וכבר כתבתי כן במשנה ב בשם הרמב"ן וע"ש. וכתב עוד הכסף משנה בריש פרק ז' בשם הרמב"ן פי' עניים כל שלקטו הפירות משדות אחרים מן ההפקר. עשירים בעלי השדות עצמם שלקטו אותם מן השדות שלהם בהפקרם ע"כ. וגירסת הרמב"ם בדרבי יוסי דהכא אחד עניים ואחד עשירים אין אוכלים אחר הביעור וכ"כ בכסף משנה בריש פרק ז'. והיינו דפסק כרבי יוסי אף על גב

דבמשנה

מלאכת שלמה

על שיסרח ומשמע דברייתא דר' הושעיא פליגא אמתני' א"נ מתני' בסתם ארצות שממהר לירקב מלחות הארץ שמתלחלחת בגשמים אבל דר' הושעיא במקום הרים וסרשים שהקרקע קשה ואין התבן ממהר לירקב ה"ר שמשון ז"ל. ובפ"ק דתעניות דף ו' גרסי' הכי רב נחמן בר יצחק אמר לבער תבן וקש של שביעית דתניא עד אימתי נהנין ושורפין בתבן ובקש של שביעית עד שתרד רביעה שנייה דכתיב ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל זמן שחיה אוכלת בשדה האכל לבהמתך בבית כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך מן הבית משמע דמרביעה שנייה ואילך אסור וקשיא אמתני' ותירץ הרש"ש ז"ל וז"ל ונראה לי דהתם בהיתר אכילה לבהמה איירי וכיון דנסרח בשדה לא חזי לבהמה ובעי ביעור דאחד אוכלי אדם ואחד אוכלי בהמה שוין והיינו דקאמר מ"ש דכתיב ולבהמתך וגו' וה"נ תניא בתוספתא דמכלתין פ' בתרא מאימתי שורפין מן השבלין שבשדות משתרד רביעה שנייה ע"כ. דמשתרד רביעה שנייה שורפין משום שלא להאכילן לבהמה וכ"ש לאדם וה"פ עד אימתי נהנין בתבן וקש של שביעית להאכילו לבהמה דמשם ואילך אין נהנין אבל שורפין עד שתרד וכו' ומשירדה רביעה שנייה אסור ליהנות ובעי ביעור דהיינו שריפה ובזה תקנתי כל מה שקשה לרבינו שמשון ז"ל עכ"ל ז"ל. וכתב עוד וז"ל ואיכא למידק מ"ש הכא דתני תבן גבי קש ומ"ש דבפרק כירה לא תני ליה ומ"ש דלא קתני הכא גבבא גבי קש ומ"ש התם דתני גבבא גבי קש. וי"ל דהכא מעניינא דשביעית והתם מעניינא דהסקה דקש הוא מה שנשאר בארץ אחר הקצירה מחובר ויש לו כח להסיק תנור וחזי נמי למאכל בהמה תני ליה הכא והתם גבי הסקה ותבן דתני הכא שהוא קנות השבלים הנקצרים כמו שכתבו שם התוס' ז"ל וגבי שביעית חזי למאכל בהמה ואין בו כח להסיק תנור ולא הוי היסק מש"ה לא תני ליה התם ותני ליה הכא משום נהנין דהיינו ליתנו בכר וכלפריסית. וגבבא תני התם דהיינו מה שנשאר מן התבן באבוס מעורב עם הזבל דמסיקין בו המרחצאות וחזי להסקה ולא חזי למאכל בהמה ומש"ה לא תני ליה הכא והכי מוכח בפ"ז דכלים דתנן של בלנים בגבבא ע"כ: **ח מי שהיו לו פירות שביעית והגיע שעת הביעור.** מפרש הר"ש שירילי"ו ז"ל דפלוגתא דר' יהודה ור' יוסי בביעור דסיתרא דהיינו משעה שהעשירים מוציאין מה שבביתם והכל אוכלין כר' יוסי דקיימא לן כוותיה מפני שעדיין יש בהרים וביערים הרחוקים וזו היא שביעית שאוסרת במינה בכל שהוא מפני שיש לה היתר בביעור מביתו וכן נראה דעת בר נחמן ז"ל בפי' החומש ויש עוד ביעור אחר לאיסור דהיינו כשכלה פירות או ירק שביערים או במדברות כל חד וחד כמו ששיערו חכמים לירק ולזיתים ולתאנים והרב רבינו משה והרבה מן החכמים ז"ל סבורין שהביעור אוסרן לגמרי וטעונים שריפה או מפרר וזורה לרוח או מטיל לים ואינו כן אלא אם עכבן בביתו אחרי הביעור כדי לאכלן אסורין הן באכילה לגמרי וזו היא שביעית שאוסרת בכ"ש לאחר הביעור שאין לה מתירין. ואפשר שהאיסור זה מדבריהם הוא ע"כ: **ר' יוסי אומר אחד עניים ואחד עשירים אוכלין.** גרסינן ומפרש טעמיה בירושלמי מקרא דכתיב ואכלו אביוני עמך ויתרם פי' וגם יתרם דהיינו העשירים שהן בעלי היתר כלומר בעלי נכסים כמו ויתרם אכלה אם וכגון שעדיין יש פירות לחיה והיינו דכתיב תאכל חית השדה כלומר כל זמן שחיה אוכלת מן השדה. אבל הרמב"ם ז"ל בפ"ז מה' שמטה ויובל סי' ג' גריס ר' יוסי אומר אחד עניים ואחד עשירים אין אוכלין אחר הביעור ופסק שם כר' יוסי דאסור לאכול וכן כתב לעיל בפ"ה סי' ג' ורמזתיו גם אני שם וכן הוא בספר יראים סי' קפ"ז. אכן הירושלמי ורבינו שמשון והראב"ד והרמב"ן ז"ל גורסים כגירסא שכתבתי ראשונה דגרסי' אוכלין. ובירושלמי תני ר"ש אומר עשירים אוכלין מן האוצר ופי' הרש"ש ולדעת ר"ש אין יכולים העשירים לזכות במה שיפקירו אלא אוכלין מן המופקר והיינו כגון אוצר שבעיר דאוכלין מיד ב"ד. ועיין על ברייתא זו בפי' התורה להרמב"ן ז"ל בפסוק ולבהמתך ולחיה. וכתב עוד שם. והכלוי הזה לא פירש רש"י ז"ל מהו ועניינו שיכלה הפירות אחר זמן מביתו להפקירן והוא שביעית שהזכירו חכמים בכל מקום ואין טעון שיהיו הפירות

אחר

תפארת ישראל יכין

בסחורה ובהפסד: נב) דהו לא חזו אותן שבשדה לחיה. והא דקאמר נהנין ושורפין. והרי הוה סגי למימר שורפין. נ"ל דקמ"ל כראב"ד ורמב"ן [עי' לקמן סי' נ"ד] דאחר זמן הביעור א"צ לאבדו אלא רק מפקירו ויכול כל אדם וגם הוא עצמו לזכות בו וליהנות ממנו. והיינו דקאמר הכא נהנין ושורפין. דקודם זמן הביעור רק ליהנות ממנו שרי. אבל לא לשרפו. אבל משהגיע זמן הביעור יכול ורשאי ליהנות ממנו או לשרפו: נג) המבואר במ"ב. בכלה לחיה לפי הארצות. מיהו בסתם. אוכל בענבים עד הפסח. ובזיתים עד עצרת. ובגרוגרות עד חנוכה. ובתמרים עד פורים. וכולן של שנת ח'. ולהכי גם בסתם בהגיע א' מהזמנים הנ"ל מחלק וכו': נד) לבני ביתו וקרוביו ואוהביו. ולרמב"ן מוציא הנשאר ומפקירו. מיהו גם הוא יכול לחזור ולזכות בין הזוכי'. ולרמב"ם צריך לאבד הנשאר ולבערו מהעולם: נה) ר"ל עניים ועשירים לאו דוקא. רק ר"ל מי שאין הפירות משדה שלו. זהו עני ואוכל. אחר הביעור. אבל בעל השדה שזכה גם הוא בהפקר משדה שלו. זהו עשיר ואסור לאכלן אחר הביעור. מיהו בביעור כולן חייבים. רק דלר' יהודה רק אדם אחר רשאי לחזור ולזכות במה שביער והפקיר הבעל השדה כך נ"ל וכ"מ בתוספתא. ובפי' החומש

לרמב"ן

ציונים

ח מי שהיו לו. תוס' פסחים נג: מיי' שם פ"ז ה"ג סמג עשין קמח: עניים אוכלים. תו"כ פ"א דפ' בהר. תוס' ר"פ בפרא לע"ז בשם תוספתא. ובזבחים עה:

חלופי גרסאות

ח והגיע בירושלמי והגיעה. ועניים נד"ס עניים.

ראשון לציון

[משנה ח] **מחלק** מזון שלש סעודות. הנה דתניא בסוכה ל"ט. אין מוסרין דמי פירות שביעית לעם הארץ יותר ממזון שלש סעודות כתב רש"י אבל מזון שלש סעודות מוסרין כדי חייו דאיכא למימר לסעודות שבת הוא צריך וכיון שהותר בערב שבת הותר לכל ימות השבת עכ"ל:

תוס' אנשי שם

ח בר"ב ד"ה והגיע כו' בגרוגרות כו'. בפסחים נ"ג א' דר' יוחנן מחליף בגרוגרות עד הפורים ובתמרים עד חנוכה. וכ"כ נ"ע על הר"מ בחבורו פ"ז ה"א. (לס"מ): בא"ד וכולן של שנה השמינית. אף בשביעית מי איכא גרוגרות

משנה ראשונה

כיון שלא הפסיד לחיה בזה שאינו היה בשדה כבר היה נפסד ובטל ע"כ ואין טעם זה כלום דהתורה לא אמרה משום הפסד החיה. אלא שאם אין לחיה לאכול לא תאכל הבהמה יותר מן החיה וצריך להוציא מאכל של בהמה ולהפקירו שיהא לחיה ולבהמה בשוה וזהו מצות הביעור שיהא הפקר ושוה לכל ואין לאחד זכות יותר מחבירו. וכך לי אם כלה לחיה מחמת אכילה או מחמת הפסד. ודברי הרו' הללו אין לי לב להבין. ויותר קשה שמן הירושלמי גופי' לעיל פ"ז מ"ו גבי לעלין יש ביעור משנשרו מאביהן. ומשמע נמי כמשנתינו דמה שנפסד ונרקב מיקרי כלה לחיה וצריך לבער כדפי' שם. והר"ש ז"ל פי' הירושלמי התם בפ"א ואינו מובן כלל. ובעיקר פשט מתניתין דהכא מאימתי נהנין ושורפין כו' אין צורך לומר דמשנפסד בשדה פקעה קדושת שביעית ממה שבבית. אלא שהם תנן וקש עומד למאכל בהמה וקודם זמן הביעור אסור ליהנות מהם להסיק בהן מרחץ ותנור אע"פ שהוא צורך האדם דלא דמי למלוגמא שא"א בדבר אחר אבל היסק דאפשר בעצי' אסור להפסי' מאכל בהמה להיסק כדפי' בספ"ח אבל משהגיע זמן הביעו' שהתורה התירה לכלות מאכל בהמה מן הבית כדאמרי' כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך אין להקפיד ג"כ להשתמש בהיסק להנאת האד' אע"פ שמתמעט מאכל בהמה אין בכך כלום וכ"כ הרא"ש בהדיא כאן ויותר מזה נראה מדבריו שאחר זמן הביעור אפי' שלא לצורך הנאה מותר לשורפו. ומתני' לא משמע הכי דנהנין ושורפין תנן. ומיהו לפי הגירסא דגרס במתני' בגמרא דתענית והביאה הר"ש עד אימתי נהנין ושורפין כו' נ"ל דהתם מיירי במקום דלא שכיחי עצים והכל מסיקין בתבן וקש קודם הביעור נמי דהויא ודאי למלוגמא דמי כדפי' ספ"ח וקאמר דעד הביעור נהנין ושורפין ואחר הביעור שורפין אפי' בלא הנאה וכ"כ הרא"ש אלא שיש מ"ש בדבריו. והר"ש דחה גירסא דתענית ולמאי דפי' ניחא אע"פ דברי הרא"ש: **ח אבל** לא עשירים. לענין ההפקר כ"ע לא פליגי שהמפקיר צריך להפקיר לעניים ולעשירים כדתנן רפ"ו דפאה וכי פליגי בעשירים הבאין לזכות בהפקר דר' יהודה סבר אסור להם לזכות ור' יוסי מתיר. ואיכא למידק לר' יוסי למה לי למיכתב אביוני עמך ליכתוב בני עמך או עמך לחוד וכולם

בכלל

הביעור (נז): ט מי שהיו לו פירות שביעית. שנפלו לו בירושה או שנתנו לו במתנה (נו). רבי אליעזר אומר ינתנו לאוכליהן (נח): וחכמים אומרים אין החוטא נשכר (נט). אלא ימכרו לאוכליהן ודמיהם יתחלקו

לכל

ח"ג. ט בירושה נ' במתנה נ"ס ירושה נ' מתנה.

ט רבי אליעזר אומר ינתנו לאוכליהן. אע"פ שפירות הללו בהיתר נלקטו לאכלן בקדושת שביעית מ"מ סבר ר' אליעזר דאסור לזה שנתנו לו פירות הללו לאכלן לבדו אלא יתנם שיאכלם הוא עם אחרים דר' אליעזר לטעמיה דסבר כב"ש דאמרי [לעיל מ"ב פ"ד] אסור לאכול פירות שביעי' בטובה כלומר להחזיק טובה למי שנתן לו פירות שביעית דרחמנא אפקרינהו הלכך זה שנתנו לו פירות שביעית במתנה או נפל לו בירושה אסור שיאכלם לבדו. שלא יחזיק טובה למי שהורישם לו או שנתנם לו במתנה אלא יאכל אותם עם אחרים כדי שלא יהא אוכל פירות שביעית בטובה: וחכ"א אין החוטא נשכר. חכמים לדבריו דר"א קאמרי ליה לדידן מותר לאכול פירות שביעית בין בטובה בין שלא בטובה אלא לדידך דאמרת אסור לאכול פירות שביעית בטובה היכי קאמרת ינתנו לאוכליהן ושריית למי שנתנו לו פירות שביעית במתנה לאכלן עם אחרים והלא מצינו חוטא נשכר שאוכל אותן עם

כל

דבמשנה ב מפרש דביעור ששורף או ישליך לים המלח: ט ימכרו לאוכליהן. פירש הר"ב והרמב"ם שיפרע אותן מה שהן שוים וכו' והדמים יתחלקו. וקצת קשה דלישנא דהכא לא דמי לישנא דרישא ינתנו לאוכליהן שהם פירשו שאף הוא בכלל. והפירות ינתנו לכל מי שיאכלם והכא הכי קאמר ימכרו ט לצורך

האוכלים

מלאכת שלמה

אחר זמן הביעור אסורין בהנאה ובאכילה ויצא מחייב לאבדם שלא מנו חכמים במשנה פירות שביעית לא מן הנשרפין ולא מן הנקברין ואינו אלא שהוא צריך לבערן מרשותו ולהפקירן לעניים ולכל אדם כענין בערתי הקדש מן הבית וכן שנינו העניים אוכלין אחר הביעור אבל לא העשירים דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר אחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור ופי' עניים כל שלקטו הפירות משדות של אחרים מן ההפקר ועשירים בעלי השדות עצמן שלקטו אותן מן השדות שלהן בהפקרן ור' יהודה אסרן להן מדבריהם מפני חשד ור' יוסי מתיר והלכה כדבריו ומצאתי לרש"י ז"ל שכתב במס' פסחים וזהו ביערן שמפקירן במקום דריסת רגלי אדם ובהמה אולי חשב הרב ז"ל שצריך שיהא מפקירן גם לחיה ולבהמה לקיים בהם ואכלו אביוני עמך ולבהמתך ולחיה אשר בארצך והפליג ומ"מ אינם נאסרין באכילה כלל וכבר שנו בתוספתא שביעית כביעור מעשר שני ולא שיהא בהן חילוק באיסור אכילה והרב רבינו משה והרבה מן החכמים ז"ל סבורין שהביעור אסור לגמרי וטעונין שריפה או מפרר וזורה לרוח ומטיל לים ואינו כן כמו שנתבאר אבל אם עכבם בביתו אחר הביעור כדי לאכלן אסורין הן באכילה לגמרי וזו היא שביעית שאוסרה בנותן טעם לאחר הביעור שאין לה מתירין ואפשר שהאיסור הזה מדבריהם הוא ע"כ בקיצור מופלג: ט שנפלו לו בירושה. מפרש ריש לקיש בירושלמי דבפירות עבירה היא מתני' וכגון דמורישו נעל הכרם ולא הניח לעניים ליכנס לזכות בהן אע"ג שנהג בהן כדרך שאר הפקר בשאר שני שבוע וקאמר ר' אליעזר כגון שנפלו לזה היורש בירושה דזכה בהן על כרחו כלומר לא מפני השתדלותו אין ראוי לקונסו כלל אלא יזכו בהן היורשין דהיינו אוכליהן ואתי שפיר דאמרי ליה רבנן אין החוטא נשכר כלומר הראשון שחטא לא תתקיים מחשבתו אלא ימכרו אותם ב"ד ליורשים עד סוף פרוטה אחרונה ויתחלקו הדמים לכל ויתקיים מצות שביעית שיד הכל יהיו שוין בו. ור' יוחנן מפרש לה בפירות שביעית של היתר וכמו שהעתיק הר"ע ז"ל שהוא פירוש הרמב"ם ז"ל. אבל ה"ר שמשון והרא"ש ז"ל פירשו בגוונא אחרינא עיין עליו שהם ז"ל גורסין בירוש' דר' אליעזר שמותי הוא ותנינן ברפ"ה דמס' עדויות אוכלין פירות שביעית בטובה ושלא בטובה כדברי ב"ש דס"ל כר' יהודה דאמר התם וגם לעיל פ"ד דזו מקולי ב"ש וחומרי ב"ה. וה"ר שמשון ז"ל עצמו כתב ולא נתברר פירוש בירושלמי: ר' אליעזר. תלמיד מתלמידי ב"ה אלא אחר שמת רבן יוחנן בן זכאי הלך לו לישיבת בית שמאי ונטה אחרי דעתם כך מצאתי וכך הוא בפי' המשנה להרמב"ם ז"ל וכן בירושלמי ס"פ שני דבכורים דף ס"ה ע"ב גרסי' ורבן גמליאל ור' אליעזר לא מן בית הלל אינון הוו וז"ל הר"ן ז"ל בפ"ק דשבת דף ק"א דר' אליעזר שמותי הוא ופירוש מתלמידי שמאי כדמוכח בהדיא בירוש' בפ"ק דביצה דאע"ג דר' אליעזר תלמידו של ריב"ז היה וריב"ז תלמידו של הלל כדאיתא בפ' יש נוחלין שמא חזר ושימש את שמאי או לאחד מתלמידיו או שחזר ונמנה עמהן ע"כ. גם בספר הליכות עולם פ"א דשער החמישי כתוב דאע"פ שהוא תלמיד ריב"ז קים ליה אהלמודא דבכל דבריו קאי כב"ש ע"כ: אין החוטא נשכר. כתב ר"ש ז"ל לא נתברר פירושו בירוש' ולשון לאוכליהן משמע למי שדרכן לאכול בלא ביעור עכ"ל ז"ל: וחכמים אומרים אין החוטא נשכר. פי' ה"ר יהוסף ז"ל בתמיה פי' וכי לפי דבריך אין החוטא נשכר שאתה מניחם בידו ליתנם למי שירצה כאילו היו שלו והרי הוא נשכר בזה שיתנם לאוהביו אלא לפי סברתך נ"ל ימכרו והמעות יתחלקו

לכל

תפארת ישראל

יכין

לרמב"ן: נו) מדקיי"ל כר' יוסי דנמוקו עמו. להכי רמב"ם לשטתיה לעיל סי' כ"ד. גרס הכא אין אוכלין: נז) היינו שנאספו בהיתר. וירשם זה או נתנו לו במתנה. והגיע זמן הביעור: נח) ר"ל לכל מי שירצה לאכול מהן. ואף הוא ובני ביתו מותרין לאכול מהן אבל לא יאכלם הוא לבדו. דס"ל כב"ש פ"ד מ"ב דאין אוכלים פירות שביעית בטובה. ואם יאכלם הוא לבדו יחזיק טובה למוריש ולנותן. ואע"ג דגם ב"ש לא אסרו רק בשמחזיק לו טובה. אבל באינו מחזיק לו טובה מותר הוא בעצמו לאכלן. וכ"ש הכא במוריש. שכבר מת וא"א שיחזיק לו טובה. י"ל דגם ב"ש לא התירו רק כשהזוכה לקטן בעצמו משדה של חבירו. אז כשלא יחזיק לו טובה מותר הוא עצמו לאכלן. אבל הכא שמידי המזכה בעצמו קבלן האכה. דמי טפי למו"מ וסחורה. ולהכי אפי' כשלא יחזיק לו טובה אסור. ובאמת הוה מצי למנקט פלוגתייהו אם מותר ליתן במתנה פירות שביעית אפי' שלא בטובה אי לא. אלא איידי דבעי למנקט מה יעשה מי שנפלו לו בירושה. דהיינו אע"ג שלא חטא המוריש. דהרי ע"כ מת. אפ"ה מחמיר ר"א. נקט נמי מתנה. א"נ נקט מוריש לרבותא דר"א ומתנה לרבותא דרבנן: נט) ר"ל לדידן מותר לאכלן לבדו. דכב"ה ס"ל דאוכלין פירות שביעית אפי' בטובה. אלא לדידך דס"ל אסור לאכול בטובה. א"כ חוטא הוא המקבל מתנה הזו. דקבל מתנה שלא היה רשאי לקבלה. והרי עכ"פ ירוויח. שיאכל גם הוא עמהם. והן

יחזיקו

משנה ראשונה

בכלל. ויש לומר דסבר הא דמותר גם לעשירים היינו לאכול ממנו מיד ולא להכניס לאחר זמן והיינו דכתב אביוני עמך דומיא דאביונים שצריכין לאכול מיד. ומתני' נמי דיקא דקתני לאו בלשון אוכלין ולא קתני עניים אבל ועשירים זוכין משמע כדפי': ט מי שהיו לו פירות שביעית. פי' הר"ב במשנה דחוק דהיכי שרי ר"א שהמקבל יאכל עם אחרים והרי המקבל יחזיק טובה באכילתו ומה לי אכילה מרובה או מועטת כדא"ל חכמים ומ"ש דר"א. ועוד חכמים דאמרי ימכרו ודמיהם יתחלקו. וה"ל למימר ינתנו דלמה לי טלי האי מכירה וחילוק דמים ועוד דקרי ליה חוטא ואמאי הוי חוטא הא מתנה מותר לקבל פירות שביעית ואם אין רוצה להחזיק טובה מאי חוטא. וכ"ש בנפלו לו ירושה מאי קפיד. ועוד כיון דפלוגתא דר"א וחכמים אליבא דב"ש היא קשיא למאי תני לה וכי שמעא דב"ש קמ"ל. וכבר כתבו הר"ש והרא"ש שזה הפי' דחוק. ובירושלמי איתא ר' יוחנן אמר בפירות היתר היא מתני'. ור"ל אמר בפירות עבירה היא מתני'. ונ"ל דאליבא דר"ל סליק פירושא דמתני' שפיר דמיירי בפירות עבירה והיינו שבעליהן או המורישו לא קיים בהם מצות ביעור ולא הפקירם אלא החזיקם לעצמו. ואילו היו הפירות בידו עתה אסורין לכל אדם כמ"ש תוי"ט במתני' דלעיל. אבל כשהורישן או נתנם וזה היורש או המקבל לא עביד איסורא. לדידי' לא קנסוהו ויש לו לקיים בהן עכשו מצות ביעור והיינו דא"ר אליעזר ינתנו לאוכליהן פי' כדרך שנוהגין לכל אדם בשעת הביעור והוא עצמו יוכל ליטול מהם ג"כ ואין חוששין שיחזיק טובה שהרי אסור לאכול בטובה לב"ש. וחכמים דס"ל מותר לאכול בטובה וחששו שאם יתחלקו הפירות כדרך הביעור שהאוכלים יחזיקו טובה לנותן או למוריש וטובה זו הוי הנאה לו והוא חוטא הוא ואין ראוי להחזיק לו טובה אלא הפירות עצמן ימכרו ודמיהן יתחלקו דדמים

לא

ציונים

ט וחכ"א פיי' שם פ"ו הפ"ו:

תוס' אנשי שם

גרוגרת אלא משמשת. ותמרי הוי זמן שכליר כדמוכח בב"מ ע"ג: (ר"ש): ט בר"ב ד"ה רא"א ט' בהיתר כו'. א"ס כ"ה גם ל' הר"מ אבל תמוה שאם נלקטו בהיתר לגמרי דהיינו לאכלן הוא עצמו ושתירו בבה"ג אפילו נמכור רשאי אפילו לב"ש כמש"ל פ"ח מ"ג ואפילו את"ל דמתנה חמירא ממכר. אבל בירושה מאי איכא למימר. ולשון הירושל' בפירות היתר היא מתני'. ואפשר לפרש דמיירי בלקטן ע"מ למכרן או ליתן במתנה דבהה"ג כשיאכלם היורש או המקבל מתנה דאהני מעשיו הוי כמו סחורה שאסור לב"ש דאסרי כשמלקטו בטובה. אבל לב"ה דמתירין בטובה ה"ה דמתירין בבה"ג. והא דקאמר הירושלמי בפירות היתר היינו שאינם מן השמור או מן הנזרעין בשביעית ותרומה. ונ"ע

לכל אדם ס) . **האוכל מעיסת שביעית עד שלא הורמה חלתה. חייב מיתה** סא) :

ח"נ . מעיסת נ"ס עיסת :

ר' עובדיה מברטנורה

כל בני אדם והדין נותן לפי דצריך שימכרו לאוכליהן שיפרע אותם מה שהן שוין כדי שלא יהא חוטא נשכר והדמים יתחלקו לכל אדם ואין הל' כר"א : **האוכל מעסת שביעית עד שלא הורמה חלתה חייב מיתה.** דלא תימא אין חלה בשביעית משום דכתיב לאכלה ולא לשריפה וחלה אם נטמאת טעונה שריפה קמ"ל דראשית עריסותיכם אמרה תורה מאיזו עסה שתהיה חלה תרימו :

תוספות יום טוב

האוכלים : **חייב מיתה.** כדתנן בספ"ק דחלה. [*ופי' הר"ב דלא תימא וכו' קמ"ל דראשית עריסותיכם כו' מאיזה עיסה שתהיה כו'· כך פירש הרמב"ם בפירושו ותמהני למה ידחה המשמעות את הדיוק דלאכלה ולא לשרפה. והר"ש כתב משמה דגמרא סוף פרק קמא דבכורות מלדורותיכם דגבי חלה וכן הוא שם ופירש רש"י לדורותיכם כתי' בחלה משמע אפילו בשביעית וכתיב· מראשית עריסותיכם וגו' ע"כ וגם בזה קשה. וצ"ל דכיון דחלה לא ודאי לשרפה קיימא לפיכך (ממעטינן) [מרבינן] מן המשמעות ועל לשון רש"י יש לדקדק למה הוצרך לכתוב [לדורותיכם כו'] וכתיב מראשית עריסותיכם] :

מלאכת שלמה

לכל אדם ולא לאוהביו וכ"ה בירושלמי סכ"ע ז"ל : **האוכל מעיסת שביעית עד שלא הורמה חלתה חייב מיתה .** פי' הרמב"ם ז"ל דבשביל שפירות שביעית פטורות מן המעשרות שמא יעלה על דעתנו שהיא פטורה מן החלה בא ללמדנו שהיא חייבת בחלה ע"כ . והתוס ספ"ק דבכורות מפרש טעמא דגבי חלה כתיב לדורותיכם משמע אפילו בשביעית :

תפארת ישראל

יכין

יחזיקו לו טובה נ"ב על שנתן להן : ס) נ"ל נולא קאמר „והדמים" יתחלקו . אלא ר"ל דמיהן של האוכלין . דהן יחלקו המעות למי שירצו . כדי שלא יחזיקו מקבלי המעות טובה למקבל המתנה שחטא [וק' א"כ למה ימכרם יפקיר הפירות שלמן ככל פירות שביעית בשעת הביעור . ואין לומר דחיישי' שיחזיקו לו האוכים טובה על שהפקירן . דא"כ מ"ש משאר פירות שביעית דלא חיימינן כן . ודוחק לחלק דהכא דחטא קנסי' ליה גם בהא . במוריה מה אכ"ל . מיהו י"ל דהקשו לו לר"א רק במקבל מתנה . דהו"ל נומר כן] ובירושלמי פליגי אי מיירי בפירות שנלקטו בהיתר או באיסור : סא) דסד"א בשביעית כתב לאכלה ולא לשרפה . ואם יתן חלה גורם שתשרף אם תטמא . קמ"ל:

משנה ראשונה

לא מינכרי ולא יחזיקו טובה בהם. וא"ש דתני הך מתני' גבי דיני הביעור: **האוכל** מעיסת שביעית עד שלא הורמה חלתה . פי' הר"ב דל"ת אין חלה בשביעית שאם נטמאת טעונ' שרפה וכו' הא דלא קאמר שאין חל' בשביעי' כדרך שאין תרומה ומעשר בשביעית . דקאי מעשרות דהפקר פטור ממעשר ובחלה חייב כדתנן פ"ק דחלה מ"ג. ומיהו למאי דפי' רש"י בפ' משפטים דשביעית פטור ממעשר מדכתיב ויתרם תאכל חית השדה מה חיה אוכלת בלא מעשר אף אביון בלא מעשר א"כ לענין חלה נמי איכא למידרש הכי . ונראה דלענין חלה לא שייך דרשא זו דאין חיה אוכלת לעולם אחר גלגול אבל אוכלת אחר מירוח ועי' מ"ש כזה פ"ג דידים מ"ג :

הלכתא גבירתא כללא דפרק ט

פרק ט משנה א ספיחי שביעית שאינן מאילן . אסורים לכל אדם בשביעית מד"ס . ורק בירקות שגדלין במקום הפקר בלי זריעה מותרים ; וכגון רויטעקרוים . ווילדער שפארגעל . בארצעל קרויט . פעטרזיליען . שגדל מעצמו אצל הנהר . וכסבר שגדל בעצמו במקום הרים . ואוריגא שגדל באחו . כל אלו אין בהן קדושת שביעית . ופטורית מתרומה ומעשר :

משנה ב ג' ארצות חלוקות לענין ביעור . ואע"ג שיש ג' ארצות בכל א' . דהיינו שאין כלין לחית מהשדה לכל הג' שבכל א' בזמן א' בשוה . אפ"ה אוכלין בכל הג' עד שיכלה לחיה בכל הג' שבכל א' דכל הג' שייכים אהדדי . ונחשבים רק לא' . ואלו הן ככלל ג' שבגליל . גליל העליון [והוא מכפר חנניא ולמעלה ; כל שאינן מגדלין שקמה] . וגליל התחתון [והוא מכפר חנניא ולמטה כל שמגדל שקמין] : והעמק . הוא בתחום טבריא. ואלו הן הג' שביהודה . ההר . ובו נכלל הר המלך . והשפלה שבדרום יהודה . בו נכלל שפלת לוד . והעמק . היינו סבית חורון עד הים הגדול [מיהו ג' שבעבר הירדן לא חשב התנא . משום דלא נ"מ בזה מידי . דהרי כל הג' נחשבים רק א' . ובשלמא ביהודה וגליל שסמוכין ג' אלו לג' חברתה ; והרי חלוקין ג' אלו מג' שבחברתה. להכי צריך התנא לסמן יפה עד היכן גבול של כל א' . שלא יאכלו בג' שבזו על ג' שבחברתה . אבל ג' שבעבר הירדן שכולן נדונין כא' . והירדן מפסיק ביניהן ליהודה וגליל. ל"ל לתנא לסמנן [והיינו ראיה לרש"י בפנים סי' ט"ז] :

משנה ג מיהו לחרובין זיתים ותמרים כל א"י כמדינה א' . ואוכלין בכל א"י זיתים עד עצרת שבשנת ח' ותמרים עד פורים שבשנת ח' [ולחרובין אין זמן קבוע . אלא כל שנמצאים בשום מקום בא"י . אוכלים בכל מקום עליהן] :

משנה ד אוכלין על פירות שגדלין עדיין במקום הפקר ולא על פירות שגדלין עדיין בחצירו ' וכ"כ אוכלין בפירות שבביתו על מין כזה שעדיין מצוי בקני השפות שבכותל ביתו מבחוץ . וגם על המצוי עדיין באילן שבשדה . אע"ג שהפירות הללו הם שגדלו בזה האילן פעם שנייה בשנה ז . **אבל לא על פירות** שאינן מתבשלין באילן רק בסתיו :

משנה ה כבש ג' מיני ירק ביחד בכלי . כל מין מהן שכלה בשדה יבערנו . והאחרים אע"ג שיש בהן טעם מאותו שכלה מותרים [והא דנקט ג' ולא ב' . קמ"ל דאע"ג שכלו ב' מותר הג' ולא אזלינן בת"ר איסור] . מותר לאכול בארצעל קרויט עד שיכלה מבקעת הנטופי . דשם הקרקע לחה ומתקיים שם זמן מרובה . אע"ג שכלה בשאר מקומות כולם :

משנה ו מותר לאכול ירקות לחין עד שיתיבש לחלוחית הקרקע מגשמי שביעית . דאז מה שיש מהן בשדה . כבר נתיבש ולא חזי לחיה . וצריך ביעור . וירקות שדרך לאכלן יבשים מותר לאכלן עד שתרד רביעה שנייה בשנת ח' . דהיינו בכ"ג חשון ; דאז ע"י רבוי הגשמים כבר נתלחלחו ולא חזי לחיה בהשדה :

משנה ז ואלו שזמנן עד כ"ג חשון . דהיינו רביעה שנייה . המשכיר בית לחבירו עד הגשמים . והנודר הנאה משום דבר עד הגשמים . ועניים מותרים לכנס לפרדס בלי רשות הבעלים ליטול פירות שביעית בשנה ח' . עד כ"ג חשון . מדאח"כ מפסידין לזרע בדריסת רגלן . וכ"כ רק אחר כ"ג חשון של שנת ח' מותר להנות ולשרוף תבן וקש של שביעית . אבל קודם לכן רק נהני' מהן ולא שורפין . מדאסור להפסיד גדולי שביעית . ותבן וקש מיוחדין לבהמה ולשכיבה ע"ג :

משנה ח כשיגיע זמן ביעור . מחלק לעצמו ולב"ב ולאוהביו מזון ג' סעודות מפירות ושאר גדולי שביעית . והשאר מוציאו לחוץ ומפקירו שיטלו מי שירצה לאכלו עד שיכלה בשדה בכל א"י [ולרמב"ם צריך לבער הנשאר מהג' סעודות מהעולם] :

משנה ט אם קבל פירות שביעית במתנה או ירשן . מותר לאכלן ככל פירות שביעית שאספן מהפקר :

משנה י עיסת שביעית חייבת בחלה . אע"ג שכשתטמא יצטרך לשרפה :

ציונים

האוכל מעיסת . נגרום פ:

פי' פ"ו מה' בכורים ס"ז :

תוספות חדשים

משנה ט [תוי"ט ד"ה] חייב כו' דגבי חלה עכ"ל. וכן איתא בספרי פרשת שלח לך ותימה על הרמב"ם בפירושו דתחלת דבריו נראה דלקוחים מספרי ולבסוף כתב קרא דראשית כו' מה שלא אמר שם גם לא בגמרא דבכורות : (ממהרש"א ז"ל)

באו"ד ועל לשון רש"י כו' עכ"ל. ונכ"י הגאון סכ"ע מהרן דרש"י לא ניחא דהיאך מדייק מלדורותיכם שיהיה נוהג אפילו בשביעית בשלמא גבי עומר א"א לקיים אלא מפירות שביעית דבעינן כרמל אבל חלה מתקיים בפירות אחרים וסברא זו כתבו תוספות שם לכן פירש"י ג"כ מראשית כו' דעל כל עיסות קאי הריבוי של לדורותיכם ומראשית לחודא לא משמע שביעית לכן איצטריך שניהם ולכן הביא רש"י קרא דראשית דכתיב גבי לדורותיכם ולא הביא קרא דראשית דכתיב בתחילת הפרשה וחו"ק :

חדושי מהרי"ח

משנה ט [תוי"ט ד"ה] חייב מיתה. כדתנן בספ"ק דחלה. כו' וגם בזה קשה כו' ועל לשון רש"י י"ל עכ"ל. נ"ל דנעלם מעיני הרב גמ' דמנחות דף כ"ד דמקשת הגמ' היאך היו מקריבים עומר בשביעית והא צריך לשרוף הקומץ ומשני הגמ' לדורותיכם כתיב ואת אמרת לבטל א"כ לא שייך תירץ של הרב תוי"ט דחלה לאו ודאי לשריפה דהא עומר ודאי לשריפה ואפ"ה ממעט. אמת שהגמ' מקשה עם יביא משנת שעברה ומשני בעינן כרמל ע"ש אבל מחלה יכול להפריש מפירות של שנים אחרות וכמו שמפלפלים כל זה התוס' במנחות ובבכורות ע"ש ובאמת על זה משני הגמ' בבכורות דלמה לא גליף בכור מחלה ומשני חלה לאו ודאי לשרפה ואם לכל זה נתכוון הרב תוי"ט אז היה לו להביא כל המקומות הנזכרים אלא ודאי פשוט להגמרא לדרתיכם הוי ריבוי לכל השנים ומה שהקשה על רש"י דלמה לרש"י להביא וכתיב מראשית עריסותיכם נ"ל שהיה קשה לרש"י איך יליף הגמ' מן לדרתיכם לחייב עיסת שביעית בחלה הא קשה קושית הגמ' דמס' מנחות יביא עומר משנת שעברה רק שם אמרת הגמ' תקריב כרמל כנ"ל אבל כאן אפשר בפירות אחרים לכן סיים רש"י דעכשו שבאנו לדין לדרתיכם ששביעית ג"כ חייב בחלה וכתיב מראשית עריסותיכם משמע מאיזה עיסה שיהיה אף מפירות שביעית רק הגמ' מקשה דנילף מיניה מבכור ומשני הגמ' דחלה לאו ודאי לשריפה ולי נראה עוד דאי לדרתיכם קאי לשאר פירות א"כ פשיטא למה לא דהא שאר פירות מותר לשרפן אלא ע"כ קאי נ"כ לפירות שביעית והא דלא מתרץ הגמר' במנחות על עומר דאי בשאר פירות של שנה העבר א"כ למה לי להדתיכם דהתם האמת משני הגמ' משום דבעינן כרמל וחו"ק :

פרק י

א שביעית משמטת את המלוה א).בשטר ושלא בשטר ב). הקפת החנות ג) אינה משמטת ד). ואם עשאה מלוה ה) הרי זה משמט. רבי יהודה אומר. הראשון הראשון משמט ו). שכר שכיר אינו משמט. ואם עשאו מלוה ה) הרי זה משמט. רבי יוסי אומר כל מלאכה שפוסקת בשביעית ז)משמטת ח). ושאינה פוסקת

בשביעית

ח"נ. א שביעית. בירושלמי השביעית וכ"ה בגיטין. בשטר ושלא בגיטין בין בשטר בין שלא. זה משמט בד"ו זו משמטת וכ"ה בירושלמי ובנ"ם. הראשון משמט בירושלמי הראשון משמיט. זה משמט בירושלמי זו משמיט.

ר' עובדיה מברטנורה

פרק י **א שביעית** משמטת את המלוה. המלוה את חבירו ועברה עליו שביעית אחר ההלואה אינו יכול לתבוע הלואתו מחבירו כדכתיב (דברים טו) שמוט כל בעל משה ידו: בשטר. שכתב לו שטר באחריות נכסים ושעבד *) קרקעות על המלוה למיחזי כמי שמשכן *)קרקעות אצלו אעפ"כ שביעית משמטתו: הקפת החנות. שקנה ממנו באמנה: אינה משמטת. דאין זה חוב ואין זו דרך מלוה: ואם עשאה מלוה. שחשב עם הקונה וזקפן עליו במלוה: הראשון הראשון משמט. אם לקח באמנה פעם ראשונה מן החנות וחזר ולקח שנייה הראשונה נעשית מלוה ומשמטת ולא השניה חזר ולקח שלישית ראשונה ושניה נעשו מלוות ושביעית משמטתן ולא השלישית וכן לעולם האחרונה אין שביעית משמטתה וכל האחרות שביעית משמטתן הואיל והיה ראוי שיתן לו מעות הראשונה קודם שיקח השנית בהקפה ולא נתן נעשית הראשונה מלוה וכן לעולם ואין הלכה כרבי יהודה: כל מלאכה שפוסקת בשביעית. אם שכר שכיר זה ממלאכות הפוסקות בשביעית כלומר ממלאכות שאסור לעשותן בשביעית כגון חרישה וקצירה ועבודת קרקע

נעשה

*) בד"ו קרקעו

תוספות יום טוב

פ"י **א בשטר**. לשון הר"ב שכתב לו שטר באחריות וכו'. כלומר דאפילו שהאחריות מפורש בו. והשתא דשלא בשטר כלומר בשטר שכתוב סתם ולא פירש בו האחריות ורב ושמואל דאמרי תרווייהו הכי בפרק ד דגיטין דף לז ואף על גב דקי"ל כחכמים דמשנה ו פ"ק דב"מ דאחריות ט"ס ואפילו לא נכתב ככתוב דמי. מכל מקום לענין השמטת כספים. איצטריך לאשמועינן דאפילו כשפירש בהדיא לא מהני לומר דלכך פירש בהדיא כדי שיהיה כמו משכון. [*והשתא א"ש דלא הוה זו ואצ"ל זו דתנא ושלא בשטר לגלויי אבשטר דמיירי במפורש בו אחריות. והרמב"ם בפירושו פירש שלא בשטר קודם בשטר משמע שכך היתה גירסתו. ושם שטר מפורש במשנה ו פרק קמא דב"מ]. ופי' אחריות כתבתי במשנה ו פרק ג דפאה. ועוד במשנה ה פרק

קמא

מלאכת שלמה

פרק י **א השביעית משמטת**. בה"א גרסינן לה. וכתב הר"ש סירילי"ו ז"ל נראה לומר דתנא הכי השביעית ולא תנא שביעית משמטת דתנינן במתני' להא דת"ר בספרי וזה דבר השמטה שמטה משמטת מלוה ואין יובל משמט מלוה שהיה בדין ומה שמטה שאין מוציאה עבדים משמטת מלוה יובל שמשמט עבדים אינו דין שמשמט מלוה ת"ל וזה דבר השמטה שמטה משמטת מלוה ואין יובל משמט מלוה ע"כ. ובירושלמי בעי ר' יוחנן לתרצי מתני' דקתני דבשטר ג"כ השביעית משמטת בשטר שאין בו אחריות וכר"מ דאמר בפ' שנים אוחזין דאחריות לאו טעות סופר הוא וכן פירשה נ"כ שם בגיטין: ואם עשאו מלוה ה"ז משמט. אלמא דזקיפה מלוה כפרעון דמי כ"כ בתשובות הרשב"א ז"ל סימן תתקפ"ט: רבי יוסי אומר כל מלאכה שפוסקת. בירושלמי בעי מי נימא דכיון דר' יוסי נמי לא בעי זקיפה כדקתני כל מלאכה שפוסקת וכו' נימא נמי דגבי הקפת חנות ס"ל כר' יהודה ותנו

ר'

תפארת ישראל

יכין

פ"י א) דאינו רשאי לתבוע חובו לאחר שעבר עליו ערב ר"ה של שמינית. דשביעית אינה משמטת רק בסופה [כערכין דכ"ח ב']: ב) ר"ל אפי' בשטר שמשעבד נכסיו. ואפי' פיר' אחריות נכסים בפירוש בשטר. אפ"ה לא הו"ל כיש לו משכון דאינו משמט (א): ג) שלוקח פרוטה פרוטה ואינו קובע זמן לפרעון. רק כשילטרף סך מה. פורע הכל: ד) מדאין דרך המלוה לנגשו: ה) שחישב עמו וקבע זמן לפרעון: ו) פעם ראשון אינו משמט. וכשלקח פ"ב נשמט הראשון. ובפעם ג' נשמט ב' וכן לעולם: ז) ר"ל אם שכירתו מעבודת קרקע שאסור בשביעית: ח) דהו"ל כמלוה:

באחד

בועז

(א) כ' ע"ר רבינו הגאון אאמ"ו זצוק"ל וז"ל אף דשטר חשיב הילך [כח"מ ספ"ח] עכ"פ לענין שמטה צריך שיהיה כגבוי. משא"כ הילך אינו רק שעבוד ולא כגבוי. וסו"ל שפיר אשר יהיה לך את אחיך תשמט ידיך. דב"ח מכאן ולהבא גובה [כפסחים דל"ב]:

משנה ראשונה

פרק י **א שביעית** משמטת. פי' הר"ב שעברה עליו שביעית כו' שאין שביעית משמטת אלא בסופה שנאמר מקץ שבע שנים וגו' ואם מלוה את חבירו בשביעית עצמה גובה חובו כל השנה ומשתשקע החמה בליל ר"ה של מוצאי שביעית אבד החוב. הרמב"ם בפ"ט מה"ש: בשטר ושלא בשטר. פי' הר"ב בשטר אפי' יש בו אחריות והכי אמרי רב ושמואל בפרק השולח דף ל"ז ור' יוחנן ור"ל פליגי התם ואמרי דוקא בשטר שאין בו אחריות אבל יש בו אחריות אינו משמט ומסיק התם דאתא שובלא קמיה דרבי יוחנן שטר שיש בו אחריות ואמר משמט ואמר ליה רב אסי הא מר הוא דאמר אינו משמט אמר ליה וכי מפני שאני מדמין נעשה מעשה עד כאן. ומכאן קשה לי על הרא"ש בפרק קמא דמכות דף ג' בההיא דאמר רב יהודה אמר שמואל המלוה את חבירו לעשר שנים שביעית משמטת אע"ג דשמטה לא קרינן ביה לא יגוש לסוף אתי לידי לא יגוש. איכא דאמרי א"ר יהודה המלוה את חבירו לעשר שנים אין שביעית משמטת דהשתא מיהא לא קרינן ביה לא יגוש. וכתב הרא"ש דנ"ל דהלכתא כלישנא בתרא וכתב חד מעמא דשביעית דרבנן אזלינן לקולא ע"כ. והא חזינן דר' יוחנן אזיל לחומרא מספק. והב"י בח"מ סי' ס"ז כתב על דברי הרא"ש וא"ת הא בספקא דממונא נקטינן קולא לנתבע והכא הוי איפכא קולא לתובע וי"ל דטעמיה דשמטה איסורא הוא ותקילין דלא תנהוג שביעית כיון דהוי דרבנן ונהי דלענין ממונא הוי חומרא לנתבע מ"מ כיון דבעיקרא דדינא לא חיישינן לתיבעי אי מפקינן ממונא מהאי גברא או לא אלא לענין איסור אי נהגא שביעית אזלינן לקולא עכ"ל. וי"ע דהא לר' יוחנן אדרבה אמרי' דמספק משמט. והטעם מבואר דאע"ג דספיקא דאיסורא לקולא דלא תנהוג שביעית מ"מ להוציא ממון בידים מחמת ספק והיינו דאמר וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה. וכן פירש"י אנו כמדומין ולא שמענו מרבותינו נעשה מעשה להוציא ממון בידים ע"כ. וזה צ"ע: ואם עשאו מלוה. הרא"ש כתב בפ' השולח עשאו מלוה היינו שקבע לו זמן לפורעו והב"י כתב דמדברי הרמב"ם משמע דמלוה היינו משפט העמדה בדין. והמרדכי בפ' כל הנשבעין כתב אם כתב סכום מעות בפנקס הוי מלוה. ואם כתב סכום פירות לא הוי מלוה ע"כ וכ"ה בתוספתא הקפת חנות משמטת דברי ר"י וחכ"א אינה משמטת אמר רבי נראין דברי ר"י בכותב מעות ודברי חכמים בכותב פירות ע"כ. ומיהו בפ"ב דגיטין דף י"ח סתמא מייתי ברייתא משפט העמדה בדין אלא דרש"י פי' התם דה"ק דהעמדה הוי כזקיפה ומשמע דזקיפה אינה העמדה: הראשון הראשון משמט. פי' הר"ב הואיל והיה ראוי שיתן מעות הראשונה קודם שיקח השניה וכו'. וקשה דבשכר שכיר נמי ראוי שיתן הראשונה ואמאי לא פליג ר"י. ונראה דלאו בלוקח תני אלא במתני שאין דרך החנוני ליתן שנית עד שיקבל מעות הראשונה וזה שלא קיבל ממנו ודאי עשאו מלוה. אבל שכיר שהוא עני ובעל כרחו צריך לשכר עצמו א"א לו לסרב עד שיתן לו ונשכר לו אפילו לא עשאו מלוה. ונראה דמשמע כפי' המרדכי דמלוה היינו שכותב בפנקסו דאילו להרמב"ם והרא"ש לא שייך למימר מסתמא עשאו מלוה דהא מידע ידיע אי העמידו בדין או קבע זמן. ומיהו בירושלמי משמע דנעשית מלוה מעצמה לר"י אפילו לא עשאו כדפי' במתני' דלקמן: ואם עשאו מלוה ה"ז משמט. ונ"ל דבשכר שכיר אפילו לא גמר פעולתו ועשאו מלוה נמי משמט כגון שסכרו לנטות לו ביתו ובנה חציו ועשאו מלוה לחצי שכר ה"ז משמט אע"פ ששכירות אינה משתלמת אלא לבסוף ואינו חייב לו בדין אם נתרצה לו לעשותו מלוה הוי מלוה וכן משמע בירושלמי בהא דא"ר יוסי כל מלאכה הפוסקת בשביעית משמטת פליגי ר' יוחנן ור"ל ר' יוחנן אמר כגון חרישה ר"ל אמר כגון בנין על דעתיה דר"י כל מלאכה הפוסקת

בשביעית

ציונים

א שביעית. גיטין לז. מיי' פ"ט מה' שמטה ויובל ה"ו סמג עשין קמח. טוש"ע חו"מ סי' סז ס"כ: הקפת החנות. מיי' שם הי"א טוש"ע שם סי"ב: שכר שכיר. מיי' שם טוש"ע שם סט"ו:

תוס' אנשי שם

פ"י **א** במשנה אינה משמטת. לכאורה יכול לפרש שמוסב אשביעית שהיא אינה משמטת את הקפת החנות. כמו ברישא דקתני השביעית משמטת ובשניהם מלת משמטת מבנין הפעיל ונקודה כמ"ש בפתח והשי"ן בשו"א. אבל מדקתני שכר שכיר אינו משמט ובמ"ב האונס וכו' אין משמטין ש"מ דלאו אשביעית קאי דא"כ לא הי"ל לשנות ובכולהו הו"ל משמטת בל' נקבה יחידה. ובודאי שהבנין התפעל הם וכמ"ש בחירק והשי"ן בפת"ח. ומוסב על החוב ובשלימות היה נ"ל משתמטת משתמט ומשתמטין והוא על משקל מטמאין ומטמאין דרפ"ב דכלים. ומ"מ בהך דאם עשאה מלוה דגרסינן ה"ז משמט בל' זכר ע"כ לפרש שהוא מבנין הפעיל ומוסב אהעושה אותה מלוה וצריך להגיה משמיט ביו"ד אחר המ"ם. ובהך דר"י ע"כ שיש ט"ס וצ"ל הראשונה הראשונה בל' נקבה דהקפה ל' נקבה. וא"כ נגיה ג"כ משמטת בל' נקבה ויהיה מבנין התפעל כנ"ל. ובמ"ב בהך דשוחט את הפרה יותר נכון לפרש מבנין הפעיל וקאי אהשוחט הנזכר כאן וכן משמטין דהמלוה על המשכון כו' הוא מבנין הפעיל וקאי אהמלוה והמוסר שטרותיו. ומ"מ אינו מן הדוחק אם נפרש. מבנין התפעל ויהיה מוסב על החוב או השטרות. ועפ"ז תמוהין בעיני דברי הרי"א שהוגה בס' מ"ש שכתב להגיה בכ"מ שנאמר משמט ומשמטין משמיט ומשמיטין. והנך רואה כי בהרבה מקומות מתפרש מבנין התפעל שאין בו מקום ליו"ד אחר המ"ם השני וצ"ע: בר"ב ד"ה אינה משמטת דאין זה חוב. כן כתב גם הכ"מ בפי' וכ' ע"ז הב"י וז"ל ונראה מדבריו שאין שום חוב משמט בשביעית אלא המלוה את חבירו לבד אבל המוכר חפץ ונתחייב לתת לו דמים לא מקרי הלואה. ולא הקשי מהא דמ"ב דהא אוקמוה בירושלמי דאתיא כר"י דאמר הראשון משמט והתם נמי בשהקיף הפרה וחזר והקיף ד"א וכיון דלא קי"ל כר"י ממילא אידחיא ההיא מתני' מהלכה כו' אך קי"ל מדתנן האונס כו' שכר שכיר כו' וצ"ל לתנא למתני' כרוכלא הו"ל למסרס ולמיתני אין משמט אלא מלוה ולא אונס ומפתה וכו' אא"כ זקפן עליו במלוה. וגם הרמב"ם פסק להדיא דהשוחט את הפרה דמ"ב תם פסק להדיא דהקפת החנות אינה משמטת נראה מזה שמלא בשום דוכתא דהדיא דהשוחט את הפרה ככ"ע אתיא וא"כ כל חייב לחבירו בין דרך הלואה בין שמכר לו ס"ס משמט בשביעית והקפת החנות שלאי שדרך להקיף כו' (כמו שהעתיק הת"ע פמ"ג) ע"כ. אבל דעת הראב"ד ותוס' והר"ן כסברת הראשונה דזקפה מלוה וכ"ס הב"ש ע"ש ׳ ד"ה **כל** מלאכה כו' שאסור לעשותן כו'

יבר"ב

בשביעית אינה משמטת: ב השוחט את הפרה וחלקה בר"ה ט). אם היה החדש מעובר י). משמט יא). ואם לאו אינו משמט. האונס. והמפתה. והמוציא שם רע יב). וכל מעשה בית דין יג). אין משמטין.

הלוה

נעשה שכר זה בשביעית כמלוה ושביעית משמטת ואם לאו שכר זה שחייב לו היה משכר מלאכות שאין אסורות בשביעית לא נעשה כמלוה ואין שביעית משמטת. ואין הלכה כרבי יוסי: ב השוחט את הפרה. בשנה שביעית וחלקה ביום ראשון של שני ימים טובים של ראש השנה אם היה אלול מעובר נמצא דיום א' שנתחלקה היה חול והיה יום אחרון של אלול של שנה השביעית ושביעית משמטת בסופה דכתיב (דברים טו) מקץ שבע שנים תעשה שמיטה: האונס והמפתה. שנותנים חמשים שקל: והמוציא שם רע. שנותן מאה: וכל מעשה בית דין. ממון שכתבו עליו פסק דין חייב אתה ליתן לו: אין משמיטין.

שכיון

קמא דקדושין: ב [*השוחט את הפרה וכו' משמט. ול"ד להקפת חנות ושכר שכיר דבמשנה דלעיל דהקפת חנות דרך להקיף שנה ושנתים ובסוף נוטל חובו ואין דרך לנגשו. וכיון שכן אי ליה כהלוהו עד אחר שביעית דלרוב הפוסקים אין שביעית משמטתו. וכן השכיר דרכו לקבץ שכר שנה או שנתיים ביד שוכרו ואינו נוגשו לתתם לו אבל הם בידו כפקדון או כהלוהו עד אחר שביעית. אבל המוכר חפץ לחבירו ולא קבע לו זמן לפרעו אחר שביעית מיד כשמכר לו הוה ליה כאילו הלוהו ושביעית משמטתו והיינו טעמא דהשוחט את הפרה וחלקה בר"ה וכו'. בית יוסף חושן משפט סימן ס"ז סעיף י"ט]:

המלוה

מלאכת שלמה

ר' יוסי ור' יהודה בחדא שיטתא ומשני לא ר' יהודה כר' יוסי ויודה לו דאע"ג דר' יהודה לטעמיה אזיל דאמר בפ"ז דשביעית אין דרך השולחני להיות נותן איסר עד שהוא נוטל דינרו והה"נ גבי מתני' דדרכו של חנוני להיות בטוח ולהעמיד ממונו על הודאי ואע"ג דלא זקף כזוקף דמי מ"מ מודה הוא לר' יוסי בשכר שכיר דבעינן פוסקת ואי לא פסקה לא דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף ומש"ה בעינן דוקא פוסקת דכשפסקה בשביעית נתחייב בשכרו וקרינן ביה לא יגוש לפיכך משמטת דשביעית משמטת בסופה אבל בשלא פסקה בשביעית לא נתחייב עדיין ולא קרינן ביה לא יגוש לפיכך אינה משמטת אבל גבי חנוני אפשר דפליג ר' יוסי אדר' יהודה וס"ל כרבנן דשטועות דלפעמים טוהן הפרוטות תחלה ומאמין ואח"כ מקבל הדינר והכא נמי לא חשיב כזקיפה. ועיין על זה בפירוש הר"ש ז"ל. ותוס' ז"ל כתבו בר"פ אע"פ דלר' יוסי דאית ליה כל מלאכה שפוסקת בשביעית משמטת ה"ה דמשמט הקפת החנות וכל מילי אפילו דלאו הלואה אבל לרבנן אית להו דאין משמט אלא מלוה ע"כ: ב אם היה החדש מעובר משמט. בירושלמי מוקי לה כר' יהודה דאמר במתני' לעיל הקפת החנות ראשונה ראשונה משמט הלכך הכא נמי כשנתעבר אלול ונמצא אותו היום סוף שביעית דהוה משמט אף על גב דליכא זקיפה כר' יהודה וכגון שחזר והקיף ממנו בו ביום לדברים אחרים אבל לרבנן כל הקפת החנות אינה משמטת*: האונס והמפתה. ירושלמי אמר רב יהודה

אמר

הגה"ה נלע"ד שהמלוה לחבירו מיני פירות או מיני אוכלין מידי דלא הדר בעיניה דהוי דומיא דהלואת כסף דלא הדר בעיניה. בשביעית משמטת. לא מיבעיא אם זקפו עליו במלות מעות שאמר לו דמי כ"כ מדות חטה או דמי כ"כ מדות שמן או יין או דמי כ"כ בצים ואגוזים אתה חייב לי דהא ודאי הוי ממש זקפן במלוה ושביעית משמטתן אלא אפילו שא"ל הרי הלויתי לך בכתב פעמים כ"כ מדות חטה או כ"כ מדות שמן ויין או כ"כ ככרות לחם מיקרי נמי זקפן עליו במלוה ולא זו בלבד שזקפן עליו כדאמרינן שביעית משמטת אלא אפילו ככר לחם א' שהלוהו או ליטרא שמן או יין שהלוהו השביעית משמטת דל"ד לשוחט את הפרה והנך דמתני' דבעינן זקפן עליו במלוה משום דהנך מעיקרא לא באו לידו בתורת מלוה אבל המלוה לחבירו ככר לחם או מדה של שמן או יין או ביצים וכיוצא בהן דמעיקרא בתורת מלוה באו לידו. ודאי שהשביעית משמטתן אם לא עשה פרוזבול דלשון כספים בהשמטה לאו דוקא אלא ר"ל כסף או שוה כסף וכדמשמע מלישנא דקרא דכתיב כל בעל משה ידו

אשר

תפארת ישראל

יכין

ט) בא' דראש השנה דא': י) שהיה אלול מעובר. והוה ליה א' דראש השנה. ל' של אלול דשביעית: יא) דשביעית משמטת בסופה (ב): יב) אונס ומפתה נותן נ' שקל. ומש"ר נותן ק' וקודם שתבעו בדין אינן משמטין. מדאי מודה מפטר: יג) פסק דין משנכתב אינו משמט. דכגבוי דמי:

מירושלמי

בועז

(ב) ובירושלמי מוקי לבבא זו כר"י לעיל במשנה א' דהקפת חנות ג"כ ראשון ראשון משמט. ולפי זה הקשה הראב"ד להרמב"ם (שמיטה פ"ו וערכ"מ) שהביא דין זה להלכה והרי רק דברי ר"י היא ולא קי"ל כוותיה. וי"ל דרמב"ם ס"ל דמלמקשי ש"ס בבלי (שבת קמ"ח ב) מהך מתני' לר' יוסף. ש"מ דבבלי פליג אירושלמי בהא וס"ל דהך בבא ד"ה היא. דלא דמי להקפת חנות לעיל דהתם הדרך להלוות מעט מעט. ואין דרך לנגש' לפרעון. אבל ליקח בשר אלא שבח הדרך לשלם מיד (כיומא דפ"ו א) ולפיכך מלתא שילם הלואה הוה. וניתן לתבוע מיד. ואע"ג שהשתא י"ט וא"א שיפרע. הרי יכול ליתן משכן. ולפיכך יש בו משום לא יגוש ומשמט. והרי בכ"מ דפליגי ירושלמי ובבלי. קי"ל כבבלי. מדהוא בתראי:

כ"כ

משנה ראשונה

בשביעית. על דעתיה דר"ל כל מלאכה שפוסקת מאיליה ע"כ. ומשמע דלר"ל פליגי ת"ק ור"י בכל מיני שכירות דלת"ק אפילו פסקה מלאכתו וגמר פעולתו אינו משמט ולר"י משמט. וקשה דא"כ ליתני סתמא ר"י אומר שכר שכיר משמט ומאילא ידעי' דבפסקה קאמר דאי לא פסקה ליכא מ"ד דמשמט. אלא נראה דלר"ל ר"י אשמעו מלוה מהדר דקאמר ת"ק בכל ענין משמט ואתי ר"י למימר דאם לא פסקו אפי' עשאו מלוה אינו משמט. ומכלל דלת"ק עשאו מלוה בכל ענין משמט. ועוד נכתוב במתני' דלקמן אליבא דר' יוחנן במאי קמפלגי ת"ק ור"י: ב אם היה החדש מעובר משמט. קשה מאי קמ"ל פשיטא דאם עבר שביעית משמט ואם לאו אינו משמט. ואין לומר דקד"א דדמי להקפת החנות דאפי' עברה שביעית אינו משמט קמ"ל דלא דמי כמ"ש תוי"ט בשם הב"י. לא משמע מתני' הכי דמאי אריא דקתני וחלקה בר"ה ליתני המוכר חפץ לחבירו שביעית משמטת אותו דלפי שטת הב"י מוכר חפץ אינו כמו הקפת החנות. ועוד מ"ש הב"י דהקפת החנות דרך להקיף והוי כהלוהו עד לאחר שביעית. לא יתכן דהא הלוהו לעשר שנים פלוגתא היא בפ"ק דמכות ולמ"ד התם משמט תיקשי ליה מתני' דהקפת החנות. ועוד קשה למ"ד התם לעשר שנים אינו משמט הכא אם החודש מעובר למה משמט הא ביו"ט לא יתבענו והוי כהלוהו עד לאחר שביעית וכבר תמה הר"ש ע"ז. אבל הנלע"ד כל מה שנדחק הב"י לחלק בין מוכר חפץ להקפת החנות הוא ללא צורך דלעולם אין חילוק בין בזה ובין בזה אין שביעית משמט דלאו מלוה נינהו. אבל הכא עיקר טעמא דמתני' משום דהקפה זו נעשית ביו"ט והכי מוכח מתוך הירושלמי דאמר אמתני' א"ר אלעזר הא תני ר' יהודה היא דאמר ראשון ראשון משמט. והא אין ראוי לתובעו בר"ה א"ר בא בשם ר' זעירא כיון שראוי להאמינו כמו שראוי לתובעו ע"כ. והר"ש ז"ל נדחק בפירושו. וצ"ל דירושלמי קשיא ליה מה בין מוכר פרה להקפת החנות כקושיית הב"י. ואין לומר דפרה דהכא היינו כשעשאו מלוה דבהקפת החנות נמי משמט. א"א לומר כן דהא עשאו מלוה היינו או העמידו בדין או כתב בפנקס או קבע זמן כדפי' בר"פ וכולהו לא משכחת להו ביו"ט שאין דנין ואין כותבין ובקבע זמן נמי לא מיתוקמא דאי קבע לפרוע לו היום אין פורעין ביו"ט ואי קבע לפרוע לאחר יו"ט היינו הלוהו עד אחר שביעית ואינו משמט כלישנא בתרא דפ"ק דמכות. וכיון דלא משכחת הכא שעשאו מלוה אמאי משמט הא היינו הקפת החנות. ואתי ר' אלעזר לשנויי דמשכחת לה שעשאו מלוה לר"י דאמר הראשון הראשון משמט וס"ל דממילא נעשית הראשונה מלוה מעלמא. ופריך הא אין ראוי לתובעו בי"ט. כלומר אפילו ר"י לא אמר אלא משום שאין דרך ליתן לו השניה עד שישלם הראשון וזה אין יכול לתובעו שישלם לו ביו"ט שא"א שיפרענו בי"ט ומשני כיון שראוי להאמינו. ר"ל שיכול ליתן טליתו אצלו כדתנן פכ"ג דשבת אם אינו מאמינו מניח טליתו אצלו והיינו שראוי להאמינו על סמך משכון שמניח אצלו כמי שראוי לפרוע דמי וכיון דלר"י ראשון ראשון משמט שדרך שיפרע הראשונה ה"נ זה יכול לתובעו להניח טליתו קודם שיתן לו השניה וס"ל כדרך לפרוע ומאילא נעשית מלוה. וה"ה דהשתא דמשכח שעשאו מלוה ע"י משכון איכא לאוקמי נמי כחכמים ומיירי שקבע לו זמן קודם שנתן לו שיביא לו משכון לאחר שעה. אלא דהא לא שכיחא כיון שסופו להביא לו המשכון אין דרך ליתן לו מיד בלא משכון שאפשר לו להביאו מיד ולהכי מוקי לה כר"י. וזה נלע"ד בהיר בפירוש הירושלמי והשתא א"ש דמתני' דהכא נמי להקפת החנות דמיא אלא דהכא בעשאו מלוה מיירי והיא גופה קמ"ל דבי"ט נמי משכחת שעשאו מלוה וכגון שקבע לו זמן להביא משכון לאחר שעה. או לר"י בלא משכון דראשון ראשון משמט כיון שאפשר במשכון. ושוב מצאתי בהדיא במרדכי פ' כל הנשבעין שהקשה מה בין פרה להקפת החנות ומשני התם בכותב שטר מדות והכא בכותב שטר מעות ע"כ ולטעמיה אזיל דס"ל עשאו מלוה היינו כותב מעות. הרי לך בהדיא כדפי' דמתני' בעשאו מלוה אלא שצ"ע על המרדכי דבי"ט לא משכחת כותב. וצ"ל דעשה משכון עמו ע"מ לכתוב הוי כותב אלא דבירושלמי לא משמע כן מדדחיק לאוקמי כר"י משמט דכותב ממש בעינן: האונס והמפתה והמוציא ש"ר. נראה דאיצטריך ליה למיתני שני דחיוב מן התורה נינהו וקמ"ל דאפילו למ"ד בפ"ח דבכורות מ"ז

מנה

ציונים

ב השוחט. שבת קמח: ירושלמי פ"ק דמכות. ור"פ יפאו ב"ל. ופ' הנטלי מן המטלטל. ופ"ק דסנהדרין. מיי' שם ה"ה: האונס. מיי' שם הי"ג. טוש"ע שם ספ"ז: מעשה ב"ד. מיי' שם הט"ו. טוש"ע שם ס"ח:

חלופי גרסאות

ב וחלקה. בירושלמי וחילקה וכ"ה בשבת שם. משמט בירושלמי משמיט וכן בסמוך. אין משמטין בירושלמי אינן משמיטין.

תוס' אנשי שם

יהר"ם מפ' עוד דה"ק כל מלאכה שנגמרת בשביעית משמטת ושאינה נגמרת בשביעית אינה משמטת דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף ולא נתחייב עד לאחר שביעית ולא קרינן ביה לא יגוש ע"ש: ב מעובר משמט. למאי דס"ל דהמלוה את חבירו עד אחר שביעית אין שביעית משמטתו קשיא אמאי משמט נהי דאיגלאי מילתא דחול היה מ"מ איהו לא היה יכול לתובעו בו ביום מחמת ספק יו"ט דביו"ט גופיה לא ניתן ליתבע לכ"ע וא"כ הא לא קרינן ביה לא יגוש. וצ"ל דמתניתין מיירי דאתו עדים מן המנחה ולמעלה ועדיין שהות ביום לתובעו בשביעית עצמו מש"ה קרינן ביה לא יגוש. (לח"מ): ואם לאו כו' אפשר לומר ע"פ מה דאיתא במס' שבת הלואת יו"ט רבה אמר ניתנה לתבע ור"י אמר לא ניתנה לתבע ומקשה התם ממתניתין דקתני אינו משמט. אא"כ ניתנה לתבע היינו דקתני אינו משמט אא"א לא ניתנה לתבע מאי אינו משמט ומשני דאי יהיב ליה שקיל ולפ"ז י"ל דלר"י קמ"ל בהא דקתני אינו משמט לומר שמוטי הוא דלא משמט אבל לתבוע לא מצי תבע רק אי יהיב שקיל. לרבה נקט אינו משמט לאשמעינן דניתנה לתבע כסברת המקשן. (פה"מ): האונס כו'. הא לא עמד בדין עדיין אבל אם עמד בדין הוי כזוקף עליו במלוה ומשמט. גמ' גיטין יח. וצ"ל דלא כתבו לו פס"ד עדיין דאל"ה הו"ל מעשה ב"ד דאין משמטין. (סמ"ע). ולסברת הראב"ד טעמא דמתניתין משום דלא הוי הלואה. אבל לדעת הר"מ צ"ל דטעמא כיון דאי מודה בה מפטר לא קרינן בה לא יגוש

המלוה על המשכון (יד) . והמוסר שטרותיו לבית דין (טו) . אינן משמטין : ג פרוזבול (טז) אינו משמט. זה אחד מן הדברים

שכיון שפסקו בית דין על הממון כגבוי דמי וכאילו הגיע לידו : המלוה על המשכון. דכתיב (דברים טו) ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך פרט לזה שיש לאחיך בידך : והמוסר שטרותיו לב"ד. דכתיב ואשר יהיה לך את אחיך פרט למוסר שטרותיו לבית דין שבית דין יש להם זה החוב אצל אחיו :

ג פרוזבול . פרוז תקנה בול עשירים דכתיב (ויקרא כו) ושברתי את גאון עוזכם ואמר רב יוסף אלו בולאות שביהודה תקנה לעשירים שלא יעברו על השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל ותקנה לעניים שימצאו מי שילוה להם והשמטת כספים בזמן הזה

המלוה על המשכון. פירש הר"ב דכתיב ואשר יהי' לך פרט לזה וכו'. ושאני משעבוד קרקעות דקי"ל מלוה קונה משכון משום ולך תהיה צדקה. גמרא דגיטין דף לז. והיינו שלא בשעת הלואה דקרא שלא בשעת הלואה כתיב. ומכ"מ הואיל ושלא בשעת הלואה קונה אנים כמי שעבודיה דבשעת הלואה דלא משמע דהא הכא דתנן מלוה על המשכון משמע שההלואה על המשכון היה. תוספות שם : ג פרוזבול. פירש הר"ב פרוז תקנה [*בגמ' דגיטין פרוז פורסא דמלתא. ופירש רש"י תקנה אבל הרשב"ם פ"ד דבבא בתרא סוף דף סה כתב פרוז ריוח כמו הפריז על מדותיו דמסכת נדה [ז:] עד כאן. ומה שכתב הר"ב] בול עשירים וכו' ותקנה לעניים. בגמ' דגיטין אמר רב חסדא פרוזבולי ובוטי. וכתבה הר"ב בפ"ג דמ"ק ועיין שם. וכ' בכסף משנה בריש פ"ב מהלכות ממרים דהא דאמר בוטי ואנן פרוזבול קרינן משום דמשמע דלאו תקנה וסייג לתורה שלא יעברו על השמר וגו' אלא עיקר התקנה לעשירים

מלאכת שלמה

בהם והא דלא הזכירו רז"ל נגבונם שמטת מלוה במקום שמטת כספים משום דכוונתו למעט דוקא שמטת קרקע דשמטת קרקע אינה נוהגת אלא ביובל ושמטת כספים או שוה כסף ממידי דלא הדר בעיניה לא נהיג אלא בשביעית וכמו שיתבאר בסמוך בס"ד כך נלע"ד פשוט וברור :

אמר רב דר"מ היא דר"מ אמר במלוה הדבר תלוי פי' דאינו משמט אלא מלוה דמשה ידו כתיב*) (והני מלוה בשטר הם) ונפ' בפ' שני דגיטין דהיינו שלא עמד בדין דלאו ממונא הוא דאי מודי ביה מיפסר ולא קרינן ביה לא יגוש ומש"ה אינם משמטין אבל משעמד בדין ממונא הוא ומשמטין. ועי' בב"י שם בחשן המשפט דף פ"ד עמוד ד': המלוה על המשכון. ירו' אמר שמואל ואפילו על המחט : והמוסר שטרותיו לב"ד. מדאורייתא אינו משמט והדר בסמוך תני פרוזבול דמדרבנן וסמכוהו לדבר תורה וכן נ"כ כתב הר"ן ז"ל בפ' השולח דף תקע"ב. וראיתי שהחכם ה"ר יהוסף ז"ל בכ"מ שאינו משמט או משמטין הגיה משמיט או משמיטין ביו"ד : ג ד פרוזבול אינו משמט . כלומר מאחר שכתב

*) ד' מלות אלו כתובים בהכ"י בין השיטין ולא ידעתי לכונס . ועי' בהשגת הראב"ד ה"ז ובכ"מ שם ובהי"ב ובספר משנה כאן . וצ"ע :

יכין תפארת ישראל יכין

יד) מירושל' משמע אפי' קתא דמגלי על אלפי זוזי. וכ"ל כיון דשמואל קאמר הכי בירושלמי דאפי' היה המשכון מחט . ש"מ דשמואל לטעמו [ב"מ פ"ב א'] דבאבד הקתא אבד אלפי זוזי. אבל אנן דלא קיי"ל התם הכי. גם הכא לא קי"ל כוותיה : טו) שהם יגבו חובו בזמנו. ולא יצטרך הוא לנגוש ללוה : טז) אם נכתב

משנה ראשונה

מלוה הכתובה בתורה ככתובה בשטר דמיא אפ"ה לענין שמטה אין משמטין דכתיב כל בעל משה משמע שנתן מעות לידו בהלואה והיינו דאמר בירושלמי הא מני ר"מ היא דאמר במלוה הדבר תלוי ע"כ כלומר הלוואה ממש בעינן . ומיהו אם זקפן במלוה כהלוואה ממש חשיב כדאמר בפ"ב דגיטין דף י"ח . וסא דאמר עלה מאימתי נזקפין במלוה משעת העמדה בדין . לאו למימרא דבלא העמדה לא מהני זקיפה , אלא ה"ק משעמד בדין לא בעי זקיפה דחשוב העמדה בדין כמו זקפו וכן פי' רש"י בהדיא . ואני תמה על הב"י שכתב בסי' ס"ז דהא דאמר מאימתי נזקפין משעת העמדה בדין לא קאי אלא אאונס ומפתה ואחר קנסות וכן כתובה דהוי מעשה ב"ד והלכך לא מיקרי זקיפה אלא משעה שעמדה בדין אבל בשאר מילי שאינם קנס זקיפת מלוה דידהו הוי כשקבע לו זמן לפורען ע"כ וכ"כ הסמ"ע בפשיטות והכי מפי' רש"י מבואר דאין חילוק דקביעות זמן בכולהו הוי כמלוה ואדרבה בהני העמדה בדין הוי כמו זקיפה ובהדיא כתב הרמב"ם פ"י מהל' שמטה גבי כתובה דזקיפה מהני . ועיקר סברת הב"י דבמעשה ב"ד לא מהני זקיפה . לא נהירא וכי מעשה ב"ד מיגרע גרע אדרבה אלים טפי ופשיטא דזקיפה מהני . ונ"ל דה"ה בהקפת חנות ושכר שכיר וכל הני דאמרינן דשאין מלוה משמט . ה"ה העמדה בדין מהני בהו כמו זקיפה . והא דבגמרא אמרו אקנסות וכתובה רבותא קמ"ל משום דעיקר שמטה גבי מלוה כתיב כל בעל משה ידו ומשמע דאין משמט אלא מלוה וטעמא דמלתא דהתורה הקפידה שלא תהא נגישה לשום אדם בשביעית כדכתיב לא יגוש את רעהו כי קרא שמטה . ויורה התורה לסוף דעתו של אדם שמדרכי הלוואה שהלוה לו מעותיו מכיסו אין אדם מעמיד עצמו על ממונו ובודאי עשוי לנוגשו בכל יום ועי"ז באה האזהרה אבל מה שאין האדם נותן לחבירו מכיסו אין בהול עליו לנוגשו והקפת חנות אע"פ שנתן לו את שלו אפ"ה אין עשוי לנוגשו דמיעוטא הוא גם לחנוני שמרויח בו ואין דרכו לנוגשו כדי שיהא רגיל לקנות וכן השכיר בשכרו . כל הני אינם בכלל אזהרת השמטה . וכ"ש קנסות וכתובה דלא חסרי ממונא פשיטא דלא עבידי דנגשי ואינם בכלל האזהרה . ולהכי אמר בגמרא דאפילו הני בהעמדה לדין הוו כזקיפה וכ"ש הקפת חנות ודכוותייהו שקרובים למלוה . ונראה דהיינו נמי טעמא דר' יוסי דס"ל שכר שכיר משמט דחשיב ליה כמלוה ממש כיון שאליו הוא נושא את נפשו ודאי עשוי לנוגשו . אלא דאיכא למידק מתני' אמאי צריך למיתני אונס ומפתה ומוציא ש"ר דאין משמטין הא שמעינן להו מכ"ש מהקפת החנות . ועוד דס"ל למיתני סתמא כל שאינו מלוה אינו משמט וכן הקשה הב"י . ונראה דאונס ומפתה ומש"ר דמתני' איירי לאחר שעמדו בדין וכתבו להם פסק דין לשלם דאין משמטין משום דכגבוי דמי והיינו דתני להו בכלל מעשה ב"ד וה"ק אפילו קנסות כשנתחייבו בדין הוי כמו כל מעשה ב"ד שלאחר שכתבו להם חייב אתה ליתן אין משמטין והא דאמר בגמרא דהעמדה בדין משמט היינו כשלא כתבו פס"ד וכ"כ הכ"מ והפוסקים והלכך בגמרא דתני קנסות תני להו בהדי כתובה . והכא תני להו בהדי מעשה ב"ד כדפי' דגם אלו כשנעשה בהן מעשה ב"ד איירי והיינו דלא תני בהו אם כשאן מלוה משמטין כדתני בהקפת חנות ושכר שכיר דהכא איירי לאחר שנתחייבו בב"ד ולא שייך תו שמטאן מלוה . ובזה תיושב הא דאמרי בירושלמי אמתני' ר"מ היא דאמר אין משמט אלא מלוה . ולכאורה הוא תמוה מאי קמ"ל . ועוד מי פליגי חכמים בהא ואמאי קא"ל מתמה דר"מ . אלא דר"מ ה"ק אין משמט אלא מלוה ולא כשכתבו עליו פס"ד דאין עליה שם מלוה אלא מעשה ב"ד . **והשתא** ניחא הא דמפרש בירושלמי מעשה ב"ד דמתני' היינו גזרת הדיינים שכתבו פב"ד . ובכל דוכתא משמע מעשה ב"ד דבר שמחוייב מתנאי ב"ד וכן פי' רש"י ותוס' בהדיא בפ"ק דמציעא דף י"ז כל דבר שחייב אפילו לא כתב כגון כתובה ומזון אשה ובנות קרי מעשה ב"ד ע"כ . אלא דהכא אין לפרש כן דקנסות דהכא נמי כשנתחייבו במעשה ב"ד איירי . וע"כ דהיינו בפס"ד . ומכאן ראיה גדולה שאחר פס"ד אין יכול לטעון פרעתי וכדעת רוב הפוסקים דאי יכול לטעון פרעתי אין סברא לומר דכגבוי דמי ואין שביעית משמטת וצ"ע לרש"י וכמה רבותא דסברי דיכול לטעון פרעתי כמ"ש ש"ע ח"מ סי' ל"ע : **והמוסר** שטרותיו לב"ד . פי' הר"ב דכתיב ואשר יהיה לך את אחיך פרט למוסר כו' משמע דמוסר שטרותיו מדאורייתא אינו משמט וכ"כ התוס' בהדיא בפ"ק דמכות דף ג' . וכן משמע בגמרא פ' השולח דף ל"ו דפריך אמתני' דלקמן דהלל התקין פרוזבול ומי מדאורייתא משמט היכי תיקן הלל דלא לישמט . ולא פריך הכי אמוסר שטרותיו משמע דהא מדאורייתא אינו משמט . וצ"ל דשאני שביעית משאר כל איסורים כגון רבית ואונאה וגזל ומשקולות דלא הותרו לעשות ע"י ב"ד דהכא תלי קרא במלוה דוקא דכתיב שמוט כל בעל משה דקפיד דוקא על המלוה שלא יגוש וע"י אחרים שרי ומשמע לפ"ז דה"ה בנותנו לאחר ולא לב"ד שרי אלא אורחא דמלתא למוסרו לב"ד דמעייני במילי דמתא דאלו אדם אחר לא ישמע להתעבר על ריב לא לו אלא דלא משמע כן מסתימת המשנה והפוסקים דלא אשתמיט אחד מהמפרשים לפרש לנו דב"ד לאו דוקא ועוד קשה אי מוסר שטרותיו דאורייתא אפילו במלוה ע"פ נמי אם מוסרו לב"ד נמי ניחא דאינו משמט שהב"ד יש להם זה החוב ומשמעות המשנה והפוסקים כלהו דשטרותיו חקא ודוקא גבי תקנת פרוזבול כתבו דבמלוה ע"פ נמי מהני אבל גבי מוסר משמע דשטרותיו דוקא . וי"ל בזה דמדאורייתא אין מלוה ע"פ נמסרת לאחר אפילו בהרשאה כדאיתא בח"מ ר"ס קכ"ג . אבל מפירש"י בשולח דף ל"ו נראה דס"ל מוסר שטרות נמי מדרבנן דקאמר התם בשלמא מוסר שטרותיו אינו משמט דתפסי להו בי דינא ופי' רש"י שהפקרן היה הפקר וגבי מלוה לא קרינן ביה לא יגוש ע"כ משמע דלאו מקרא דאת אחיך אתי עלה דא"כ אינו משום הפקר ב"ד וכ"כ התוס' דף ל"ו דאי הוה טעמא משום הפקר קרא אסמכתא הוא ולפ"ז ניחא דמוסר לב"ד דוקא ולא לאחר והא דלא פריך התם אמוסר היכי עקרו שמטה דאורייתא . משום דמוסר אינה תקנה שלא תקנו תשלום לעשות כן אלא אם עמד ומסר אמרו שאינו

ציונים

המלוה . גיטין לז: מכות ג: תוס' בקדושין ח. ובב"מ פב. פא. מיי' שם הי"ד . טוש"ע שם סי"ב : והמוסר . מיי' שם הט"ו . טוש"ע שם סי"א : ג פרוזבול . גיטין לו. מיי' שם הט"ז . סמג לאוין רעא . טוש"ע שם סי"ח .

חלופי גרסאות

המלוה בגיטין המלוה את חבירו מעות. אינן משמטין בירושלמי אין משמיטין וכ"ה במכות שם ובגיטין שם אין משמטין. ג פרוזבול בגיטין שם ג' פרוסבול בכ"י בטלה:

תוס' אנשי שם

והמוסר שטרותיו . אין זה פרוזבול דתנן במשנה שלאח"ז כ"כ התוס' במכות ד' ג'. ודלא כרש"י שפי' פרוזבול הוא מוסר שטרותיו לב"ד ע"ש . ולק' במ"ה בר"ב ד"ה כותבין ט' . (לח"מ): ג תוי"ט ד"ה פרוזבול כו' פרוזבולי ובוטי . ע' במוסף הערוך שכתב שמלת פרוסבולי ובוטי הוא מלה א' בלשון יוני פרוסבוליבוטי ופירושה יועצים וב"ד ממונה שלא יקבל א' מן העם נזק וירד מנכסיו וגם נאמר כן על עלה נתונה בב"ד על ענין זה . ונראה שם מדבריו שחושב שנעלם זה מהאמוראי' ח"ו וחשבו שהן ב' מלות . והתימה פה קדוש יאמר דבר זה כי אף אם אמנם מצינו שהחכמים הודו בעצמם שלא ידעו פי' איזה מלות נכריות וכמאמרם לא הוו ידעי רבנן מאי תלגלוגית ודכוותה הרבה . אבל לפרש מלה שלא ידעוה כפי' בלתי אמתי הואודאי חסרון בחיקה ח"ו . אבל באמ"ת הקושיא מעיקרא ליתא והאמוראים ידעו היטיב פי' מלת פרוסבול שהיא קצור לשון מן המלה היונית פרוסבוליבוטי והדבר הזה הודיענו ר"ת בהביאו המלה בשלימות אלא שכן דרך האמוראים לדרוש הרבה לשונות טעמים שהשמשו בהם ולתת להם מושג עברי לפי הענין כמו שדרשו על הרבה מלות כאלה בשבת ד' ע"ו: דבא דרך שם וכו' סודרא וכו' וכן עשו כאן עם המלה פרוסבוליבוטי שדרשוה לענין תקנת הלל בקראוה בזה השם . וביותר יגדל הפליאה על הרב במוסף כי בערך פרס א' כתב בעצמו כזאת והביא ממלת אפותיקי ודומיהן ומדוע שכח כאן להסידותיה . שרי ליה מריה. וע' בערך פרסבטי שהביא ממגילה ע"ו ונהפלאה שבערכין שם . וצ"ע : בא"ד **אלא** עיקר כו' . כן משמע מפי' רשב"ם דלעיל דמפרש ריוח . וא"ת כיון שיש תקנה לעניים ולעשירים מ"ש דנקרא שמו פרוסבול ולא פרוסבוטי . י"ל דמש"כ נקרא פרוסבול להראות לעשירים שחששו לתקנתם ובזה יתרצו בלב שלם להלוות ונמצא שע"י קריאת שם פרוסבול איכא טפי תקנה לעניים.(ש"ל).והגרמ"ז אבד"ק

נבלין כ' וצ"ל ע"ס מה שהקשה בתומים סי' ס"ז סק"י בשם הריטב"א הא יכול לכתוב ע"מ שלא תשמט שביעית ויהיה ג"כ תקנה לעניים רק שהמלוה יעבור על השמר לך כו' שאינו רוצה לגוות אם תשמיטנו שביעית . וא"כ

הדברים שהתקין הלל הזקן. **כשראה** שנמנעו העם מלהלוות זה את זה ועוברין על מה שכתוב בתורה (דברים טו) השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו'. התקין הלל לפרוזבול יז): **ד** זהו גופו של פרוזבול יח). מוסר אני לכם איש פלוני ופלוני. הדיינים שבמקום פלוני יט). שכל חוב שיש לי. שאגבנו כ"ז שארצה. והדיינים חותמין

הזה דרבנן דכתיב (דברים טו) וזה דבר השמט' שמוט כל בעל משה ידו בשתי שמטות הכתוב מדבר אחת שמטת קרקעות ואחת שמטת כספים בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים ובזמן שאי אתה משמט קרקע אי אתה משמט כספים °ורבנן הוא דתקינו שמטת כספים בזמן הזה ומשום הכי היה כח ביד הלל לתקן פרוזבול להפקיע דין השמטה הואיל ואין שמטת כספים בזמן הזה אלא מדברי סופרים: **ד** זהו גופו של פרוזבול. עיקרו ושרשו: והדיינים חותמים

לעשירים שלא יפסידו ולעניים שלא תנעול דלת: **שהתקין הלל הזקן.** פירש הר"ב שהיה כח ביד הלל לתקן משום דהשמטת כספים בזמן הזה דרבנן דכתיב וזה דבר השמטה וכו'. בזמן שאתה משמט קרקע וכו'. גמ' דגיטין ד' לו. לשון הר"ב. ומפרש ר"ת דסך השמטת קרקע לאו בעבודת קרקע אלא בשדות שחוזרות לבעלים דומיא להשמטת כספים דבזמן שהיובל נוהג שמשמט קרקע שביעית נוהגת שמשמט כספים ובבית שני [דהלל נהג נשיאותו מאה שנה קודם החורבן] לא נהגו יובל לפי שלא היו כל יושביה [עליה] ובשם ר"ת פירשו דבבית שני נהגו יובל והלל להורות הבאים תקן דיודעים היו שהבית עתיד ליחרב. ע"כ. ודברים אלו בתוספות. ורש"י מפרש שם כפירוש הראשון: **ד איש פלוני** ופלוני הדיינים. בריש פרק ד' דגיטין דף ל"ב פליגי רב נחמן סבר דדוקא תני תרי לאשמועינן דסגי בבית דין של שנים דבשלמא גבי דינא דממונא בעינן שלשה אבל הכא אודועי בעלמא הוא ובתרי סגי. ורב ששת סבר דהכא נמי בעינן תלתא ותנא אטו כי רוכלא ליחשב וליזל. והרמב"ם העתיק המשנה כצורתה. והטור חושן משפט סימן ס"ז כתב פלוני ופלוני ופלוני. ויהיב בית יוסף טעמא דפסק כרב ששת דמסתבר טעמיה והכא איסורא ולא ממונא ואין זה בכלל הלכה כרב נחמן בדיני: **שכל חוב שיש לי שאגבנו.** ובגיטין גמרא דף ל"ו שיש לי

ח"ב כשראה שנמנעו העם שם שראה את העם שנמנעו. ועוברין שם ועברו. וגו' בירושלמי לאמר וגו' ונל"מ מסיים כ' כמקבלת על והיה בך חטא. התקין גיטין עמד והתקין. לפרוזבול שם פרוסבול ונל"מ פרוזבול. ד זהו בנ"ג זה וכ"ה במשנ"ג ובגיטין וזה הוא. מוסר אני בגיטין מוסרני. איש נ"ס נ"ג וכ"ה בל"מ. לי שם לי אצל פלוני.

מלאכת שלמה

שכתב פרוזבול. אינו משמט חובו בשביעית ואפי' השטרות ברוני: וגו' התקין הלל וכו'. בספר כתיבת יד מצאתי עמד והתקין פרוזבול וזהו גופו של וכו'. וכן הוא בהר"ן ז"ל שם פ' השולח: מוסרני לכם. שאתם תהיו נוגשים ואני לא אנוש דהשתא לא קרינן ביה לא יגוש שאינו נוגשו כלום אלא מב"ד נוגשו שהפקרן היה הפקר והן יורדין לנכסיו: שכל חוב שיש לי. כתב נמוקי יוסף ז"ל בר"ס ארבעה וחמשה ומדאמרינן כל חוב ולא אמרינן כל שטר חוב שמעינן דאפי'

תפארת ישראל

יכין

נכתב פרוזבול: יז) נוטריקון. פרוז ר"ל תקנה. ובול ר"ל לעשירים. שלא יפסידו ושלא יתעלו. ומדלא היו כל ישראל בא"י בזמן בית שני. והו"ל שמטת כספים מד"ס היה כח ביד הלל לבטלה: יח) כך כתוב בו. שאמר המלוה לדיינים מוסרני וכו'. וקיי"ל דהפי' שלא בפני דיינים יוכל לומר לב' עדים הוו עלי סהדי שמוסרני שטרותי לב"ד פלוני וכו' וא"צ למסור באמת השט"ח לב"ד. ואפי' חובות שבע"פ יכול למסור בכה"ג. גם א"צ לכתבו. אלא שאומר כך בפני ב"ד או עדים. וזמן כתיבת הפרוזבול עד סוף שנת ו' לרא"ש. ולרמב"ם מדאין שביעית משמט רק בסופו. כותבו גם בשביעית עצמו. מיהו י"א דאין שמיטה נוהגת בזה"ז וכן נוהגים [ח"מ סס"ז]: יט) ונקט תנא רק שם ב' דיינים להודיע שצריך להזכיר כל שמותם. אבל באמת נריך להזכיר שם

משנה ראשונה

שאינו משמט ועיקר קושית הש"ס התם שאין להקן לכתחלה לעבור על ד"ת כמ"ש התוס' שם ונראה שהם לא רצו לתקן לכתחלה לעבור על ד"ת' אלא שהם מסר אמרו שמועיל מה"ט גופיה דתקן הלל שלא ימנעו מלהלוות ולכך לא אמרו אלא במלוה בשטר דשכיח ולא במלוה ע"פ דלא שכיח. וניחא השתא הא דתיקן הלל לכתוב פרוזבול. ולמה הוצרך לזה ה"ל לתקן שמותר לכתחלה למסור שטרותיו לב"ד ולא יצטרכו שום כתיבה אלא דהלל רצה לתקן גם במלוה ע"פ שלא ימנעו מלהלוות בע"פ. וא"ת אכתי למה הצריך כתיבה יתקן שימסור לב"ד כל חובותיו אף שבע"פ מאי אמרת דמלוה ע"פ אינה נמסרת א"כ כתיבה נמי לא מהני דאפילו הכתיבה לא מהני בה מדינא אלא מפני התקנה א"כ יכול נמי לתקן למסור בע"פ. וי"ל דאין ה"נ דכתיבת פרוזבול לאו דוקא דה"ה בע"פ שאומר כן לב"ד מוסרני לכם מהני וכן מסקנת הפוסקים ואע"ג דמדברי הרא"ש בפ' השולח דף ל"ו משמע דהא דאמירה בע"פ נמי מהני לאו מתקנת הלל היא אלא מתקנת רב נחמן דאמר אי אישר חילי אקיימיניה דאע"ג דלא כתיב ככתוב דמי וע"ש. וכ"כ הסמ"ע בהדיא. אבל רש"י פי' שם אקיימיניה אע"ג דלא כתיב וכו' אתקן שיהא מלוין יהו כמוסרין שטרותיהן לב"ד דאע"ג דלא כתיבי ליהוי ככתיב ע"כ. הרי שלא חילק בין כתיבה לאמירה לומר דלר"נ סגי באמירה ולהלל כתיבה דוקא כמ"ש הרא"ש. אלא תקנת ר"נ שאפילו לא מסרו כלל לא בכתיבה ולא באמירה ליהוי כמאן דכתיב. ולפ"ז י"ל דס"ל דלהלל נמי כתיבה לאו דוקא אלא באמירה סגי ולהכי לא מני לפרושי דר"נ תיקן אמירה אלא דר"נ תיקן דסתמא כמאן דכתיב דמי וה"ה כמאן דאמר ובזה מיושב הא דאמר פ"ק דמכות דף ג' איכא דאמרי המלוה את חבירו לעשר שנים בשביעית משמטת ומותיב ליה מדתנן מעידין אנו באיש פלוני שחייב לחבירו מאתים זוז ע"מ ליתן לו מכאן ועד שלשים יום והוא אומר עד עשר שנים אומדין כמה אדם רוצה ליתן ויהיו בידו המעות בין נותנן מיד ובין נותנן לעשר שנים ואי אמרת שביעית משמטת כולהו דמי בפני מלומי ליה אמר רבא הכ"ע במוסר שטרותיו לב"ד. ופירש"י מוסר שטרותיו הוא פרוזבול שתיקן הלל והקשו התוס' דבתם' שביעית תוכא דמוסר שטרותיו ופרוזבול תרי מילי נינהו עכ"ל. ולמאי דפי' יש ליישב דברי רש"י דהא דמעידין אנו ע"כ במלוה ע"פ מיירי דאי בשטר ניתני זמן הכתוב בו ודוחק לומר דאין זמן בשטר כיון שהקפיד להתנות זמן הפרעון בפני עדים למה לא כתבו בשטר. אלא במלוה ע"פ מיירי והא דמוקי לה במוסר שטרותיו לאו במוסר ממש מיירי אלא פרוזבול דהלל קרי מוסר שמסירה בע"פ נמי מהני ביה. וצל"ע בזה לדברי התוס' בהשולח דף ל"ו אהא דפריך התם היכי אתי הלל ומתקן פרוזבול כיון דמדאורייתא משמט. וכתבו התוס' אע"ג דדרשינן בספרי ואשר יהיה לך את אחיך פרט למוסר שטרותיו מ"מ לא היה לו לעשות תקנה ללמד וכו' ע"ש. ומאי קושיא להו ממוסר שטרות לפרוזבול דהא תרי מילי נינהו כדבריהם במס' מכות. ונראה דהתוס' מפרשים דתקנת הלל היינו אלא שמותר לכתחלה למסור שטרותיו לב"ד דעד השתא לא היו מתירין לכתחלה וס"ל דלהלל נמי צריך למסור השטרות ממש אבל א"א לומר כן דא"כ כתיבת פרוזבול למה ואפילו אמירה בעלמא מוסרני לכם למה. אלא ע"כ דמסירה ממש לא בעי' או שתיקן לענין מלוה ע"פ כדפי' לעיל. וא"כ אפילו מוסר שטרות מדאורייתא אין זה ענין לתקנת הלל ודברי התוס' צ"ע. וראיתי בסמ"ע שכתב בשם התוס' דפ' השולח דגבי פרוזבול אינו מוסר השטר ביד הדיינים כמו במוסר שטרותיו ולא מצאתי זה בתוס' שם ומ"מ מוכרח הוא כדפי': **ג שהתקין** הלל. פי' הר"ב דשמטת כספים בזמן הזה מדבריהם ולכך יכול הלל לבטל כו'. ודעת רש"י דאפילו למ"ד שמטה דאורייתא יכול לבטל משום הפקר ב"ד וכ"ד הלא"ד: **כשראה** שנמנעו מלהלוות. וא"ת למה הוצרך לתקן ע"י פרוזבול הא איכא תקנה להתנות עמו ע"מ שלא ישמיטנו חוב זה בשביעית כדאמר בפ"ק דמכות דף ג' ובפוסקים וי"ל כיון דלהו כ"ע דינא במיירי שמא יטעו לומר ע"מ שלא תשמט שביעית דלשון זה אינו מועיל דאי מתנה עמ"ש בתורה כדאמר התם. ועוד י"ל כיון דתנאי זה בתורת מתנה או מחילה הוי ולכך אינו משמט אם לא ירצה המלוה להלוותו אלא עד שיתנה עמו הרי מתנה זו על כרחו הוא וזימנין דמסר מודעא הלוה ומבטל התנאי אפילו אין זה חשוב אונס במתנה ומחילה לא בעי' אונס רק גילוי דעתא כדאיתא בח"מ סי' ר"ה. ומיהו למ"ד דפרוזבול מועיל אף בזמן שהשמטה מדאורייתא משום הפקר ב"ד. בלא"ה ניחא דאין כח בתקנה לבטל שמטה דאורייתא אם לא ע"י הפקר ב"ד ולכך הצריך למסור לב"ד דוקא, ושוב מצאתי בספר בדק הבית להרב ב"י הביא קושיא זו בשם הריטב"א ותירץ כמה תרוצים אחרים: **ד מוסרני** לכם. ולא שמוסר להם השטרות דבפרוזבול א"צ למסור השטר אלא ה"ק מוסר אני לכם חובות שיש לי שיהו ברשותכם ואפילו חובות שבע"פ יכול למסור כדאיתא בפוסקים וכדפי' לעיל: **הדיינים** שבמקום פלוני. לא

ציונים

התקין הלל. סוט' ערכין לב. : ד זהו גופו. גיטין שם. מיי' שם הי"ח טוש"ע שם ס"ז: מוסר אני. גיטין לו. : והדיינים. ירושלמי פ"פ כיו טורקין :

תוספות חדשים

משנה ד [תוי"ט ד"ה] איש וכו' ויהב ב"י טעמא וכו' עכ"ל עיין להרב החביב מה שהאריך להקשות ע"ז מסוגית הגמרא אך מה שהעלה הוא ז"ל לחלק דלא איפסקא הלכתא בגמרא כר"נ אלא גבי ביטול הגט משום

תוספות רע"ק

פ"י משנה ג [אות מד] בר"ב ד"ה **פרוזבול.** דרבנן הוא דתקינו) ומשום דהפקר ב"ד הוי הפקר. ומ"מ בזמן דשמטה מדאורייתא לא היה מהראוי להלל לתקן לעקור מצוה דאורייתא, מש"ה מוכרחים לומר דמיירי בשביעית בזה"ז. תו':

תוס' אנשי שם

וא"כ עיקר התקנה של הלל לטובת העשירים שלא יעברו על השמר לך ותיקן פרוזבול והו' קבר"ב ד"ה **פרוסבול** כו' ורבנן הוא דתקינו כו'. ע' בתוי"ט בשם התוס' ודעת רש"י שם דאמת למסקנא דהפקר ב"ד היה הפקר א"צ לפרושי דשביעית בזה"ז דרבנן דאפילו הוה דאורייתא היה כח ביד הלל לתקן פרוסבול מה"ט: במשנה **שנמנעו.** נ"ל דטעם מניעתם היה בטענה שהיו אומרים כיון דמדאורייתא אין שמטת כספים בזמן שאין יובל כמ"ש הר"ב אם כן למה זה רוצים חכמים שנשמט משום זכר כי היכי דלא תקיע שיהיה יובל נוהג לפי שהוא דבר שאין רוב צבור יכולים לעמוד בו כמ"ש התוס' בגיטין. א"כ ה"נ הוא דבר שאין אנו יכולים לעמוד להפסיד מעותינו. ולכך היו נמנעים מלהלוות עד שיבטלו חכמים זכר זה ויעמדו על דין תורה. וראה הלל זה ותיקן פרוזבול. ובזה א"ש דלא הוי תקנתא לרביעי. (פ"ל) וא"ת למה הוצרכו לפרוסבול כדי יכולין להלוות ולהתנות ע"מ שלא תשמיטני בשביעית דאין שביעית משמטתו. וי"ל דבאמת אם היה הלוה מרוצה בכך לא היה צריך יותר אבל אם אינו מרוצה בכך ומתוך כך המלוה נמנע מלהלוות עובר מיד על השמר. אבל בתיקון פרוזבול אין שום איסור דלאו בלוה תליא מלתא. (בכור שור במכות): **ד** במשנה **מוסר** אני כו' אני מגיד אתכם על כך כך פי' הרמב"ם. אבל רש"י פי' מוסר אני לכם שטרותי. (נס"מ): **פלוני** ופלוני. משמע שצריך להזכיר שמות הדיינים בפירוש. וטעמא משום דאין כותבין פרוסבול אלא בב"ד חשוב לכן צריך לנכר הדיינים בשם ובמקומם. ובמבי"ט כ' אם כתב מוסרני לכם הדיינים כו' הדיינים חותמין בו והרי הם מפורשים אע"פ שלא פירשם תוך הפרוזבול. אבל כשכותב הפרוזבול בלי עדים צריך לכתוב הדיינים בפירוש. (פהא"ש): **שבמקום** פלוני. מככא

חותמין למטה . או העדים (כ) **: ה פרוזבול המוקדם** (כא) **כשר** (כב)**. והמאוחר פסול** (כג) **. שטרי חוב המוקדמים פסולים** (כד) **.**

והמאוחרים

ח"ג . למטה בירושלמי ד"א למטן וכ"ה נ"ס .

חותמים למטה או העדים. להכי קתני הדיינים או העדים ללמדך שיכול העד להיות דיין או הדיין עד דבדרבנן עד נעשה דיין ופרוזבול דרבנן הוא: ה פרוזבול המוקדם. שזמנו מוקדם שנכתב בכסליו וזמנו הכתוב בתוכו מתשרי קודם כשר מפני שהורע כחו של מלוה בכך דפרוזבול אינו מועיל אלא להלואות שלפניו דמשנמסרו לבית דין הרי הן כגבויות ושוב אין משמיטות הלכך הלואות הבאות אחריו שלא נמסרו משמיטות נמצא דמפסיד במה שהקדים זמנו אבל פרוזבול המאוחר פסול שאיחר זמנו והוא הלוה בינתים וכשמוציא פרוזבול זה ורואים ב"ד הזמן סבורים שאותן הלואות קדמו לפרוזבול ונמצא גובה שלא כדין: שטרי חוב המוקדמים פסולים. כגון דקאי בניסן וכתב בשטר זמן תשרי שלפניו פסולים

לי אצל פלוני. וכן כתב הר"ב שם משנה ג: **או העדים**. פירש הר"ב ללמדך שהעד נעשה דיין. וכך כתב הרמב"ם דבגמרא אמרינן עלה כתוב בלשון עדים וחתמי דיינים ופירש רש"י כגון דוכרן סהדותא דהוה באנפנא כו' וחתמו למטה אני פלוני דיין. ע"כ. ואשמועינן דאע"ג דטעמא דפרוזבול הוא משום דכל שביד בית דין כגבוי דמי. ושני להעיד בקש לפניהם אפילו הכי כי חתמי דיינים נעשו דיינים דעד נעשה דיין בדרבנן: ה **והמאוחר** פסול. מסתברא דטעמא נמי משום קנס כמו שפירש הר"ב לקמן בשטרי חוב המוקדמין [*וכן נמי סמך לו הר"ב אדלקמן ולא פירש בכאן דלא נפסל השטר מחמת שהעדים כו' כדכ"ל. ואמנם בירושלמי אשטרי חוב דלקמן גרסינן ר' יוחנן אמר פסולי' ממש דכב"ל אומר אינו מונה אלא משעת הכתב והתני פרוסבול בין מוקדם בין מאוחר כשר ואינו מונה אלא משעת הכתב אם אומר את כן בשטרות מה בין פרוסבול מה בין שטר ע"כ. והלכה כר"י לגבי רשב"ל וא"כ אה"נ דפרוסבול כשר משעת הכתב אבל תימה דהרמב"ם והטור לא כתבו להך ירושלמי והתוספות והרא"ש בפרק השולח הביאו לירושלמי דלעיל מהא בטעמא דמוקדם ומאוחר דכשר בפרוסבול והשמיטו להך ונראה לי דסביר' להו דסתם מתני' לא משמע כן דהא בחד לישנא קתני פסול דפרוסבול ופסול דש"ח ובבבלי לא מצינו שחילקו ביניהם בכך הלכך דחו הירושל' הזה מהלכה וגם הברייתא שהביא הירושל' מדבבלי לא הביא לברייתא זו וכן לא מצאתיה בתוספתא דשביעית ושוב ראיתי בתשובה האחרונה של הר"ן ז"ל שפוסל לגמרי הפרוזבול לפי שכיון שלא נכתב כהלכתו אין לו דין שטר ע"כ. הרי שאינו מחלק בינו לש"ח הפסול ודלא כהירושלמי] : [*שטרי חוב המוקדמין פסולים. פירש הר"ב דמאו העדים לומר שלא באו להעיד וכו'. ירושלמי. ומדברי הר"ן בשם הר"ז דבכגון זה

מנוי

מלאכת שלמה

דאפילו במלוה על פה כתבינן פרוזבול ע"כ וכן מוכח בפ' השולח כמו שכתבו תוס' ז"ל שם ברפ"ד וה'. וז"ל הר"ן ז"ל שם פרק השולח וכי תימא כיון דבמסירת שטרות סגי למה הוצרך לתקן פרוזבול וי"ל מפני שאין הכל רוצין למסור שטרותיהם ועוד שלפעמים אינם בידן ועוד דפרוזבול מהני אף למלוה על פה ואף על גב דבמתנה בשעת הלואה על מנת שלא תשמטנו* בשביעית סגי זימנין דלא דכירי עכ"ל ז"ל וראיתי שמה וגם שם בנמוקי יוסף הלשון כך מוסרני לכם פלוני ופלוני הדיינים שבמקום פלוני את כל חוב שיש לי שאגבנו וכו' ע"כ ויושר בעיני מאוד וכן הוא ג"כ שם בבית יוסף בדף פ"ה ע"א. ושם בטור עצמו הלשון כך מוסרני לכם כל חוב בלא שי"ן: בפי' ר"ע ז"ל [במשנה ג] והשמטת כספים בזה"ז דרבנן וכו' אמר המלקט רבי היא דדריש הכי בברייתא בגיטין שם. ומה שתקנו רבנן שמטת כספים בזה"ז מפ' התם אביי טעמא דיש להם כח משום דשב ואל תעשה הוא ורבא הוי טעמא משום דהפקר ב"ד היה הפקר ויליף לה מקרא דכתיב כל אשר לא יבא לשלשת הימים בעצת השרים והזקנים יחרם הוא וכל רכושו ואיכא דיליף לה מקרא* דאלה הנחלות וגו' ראשי האבות וכי מה ענין ראשים אצל אבות ה"ל למכתב ראשי המטות אלא לומר לך מה אבות מנחילין את בניהם כל מה שירצו אף ראשים מנחילין את בניהם כל מה שירצו. וכתוב בבית יוסף בחשן המשפט סי' ס"ז שכ' בעל התרומות בשם ה"ר יהודה אלברגלוני ז"ל זהו טופס השטר של הפרוזבול אנו ב"ד שחתומין כך היה שבא לפנינו פב"פ ואמר לפנינו רבותי הרי שיש לי חובות על פלוני ופלוני והריני מוסר לכם פרוזבול ויהבית לכון במתנה בקנין ד' גרמידי מן ארעא דאית לי ועל נכיסין ארשיתי יהכון למיגבא כל שטר חוב דאית לי על כל אינש ומעתה תהוו לי דייני ותגבוהו ותקבלוהו לי ואם לא תגבוהו אתם מעתה כיון שמסרתי לכם פרוזבול זה הריני גובה כל חוב שיש לי עד היום אצל כל אדם כל זמן שארצה ואנו ב"ד כיון שראינו דבריו נכונים והואיל ומסר קדמנא מילי דפרוזבול כד אמור רבנן כתבנא וחתמנא ביום פלוני בירח פלוני לשנה פלונית הא שטרא דפרוזבלא כד נהגנא מיומי דהלל הזקן וכתיקון רבנן מיומא דנן ולעלם ומדאתעבד הדין עובדא קדמנא ייפינו כחו דלא תשמט ליה להדין פלוני כל חוב ורשו שיש לו אצל כל אדם עד יומא דנן וכן החזקנו כחו כתקנתא דרבנן והכל שריר וקיים עכ"ל ז"ל וע"ש עוד אבל לא ראיתי מי שהקפיד בזמן הזה על נוסח ארוך כזה ולא על הזכרת הקנאת ד' אמות קרקע כנזכר אפילו לכתחילה: ה שטרי חוב המוקדמין וכו'. ושטרי מקח אפילו המאוחרין פסולין* כמו שכתוב בסמוך. ובתוספתא דחולין תניא כשר בגט פסול בפרוזבול

כשר

הגה"ה פי' שלא ישמטנו הוא חוב זה אפילו בשביעית דמהני משום שחייב עצמו בממון שהתורה לא חייבתו אבל אם אמר ע"מ שלא תשמטנו שביעית לאו כל כמיניה דהוי כמתנה על מה שכתוב בתורה ותנאו בטל:

הגה"ה תמהתי שמצאתי כתוב בספר הלבוש בחשן המשפט ריש סי' ס"ז וז"ל ולפ"ז אפילו מן התורה הפקר ב"ד הוי הפקר דקרא דאלה הנחלות בתורה כתיב ע"כ ושמא הוא ז"ל סובר דאע"ג דהאי קרא בספר יהושע כתיב כיון דיהושע תלמיד משה הוא ועוד דעל פיו עשה כדכתיב בפרשת מסעי אלה שמות האנשים אשר ינחלו לכם את הארץ אלעזר הכהן ויהושע בן נון ונשיא אחד נשיא אחד ממטה תקחו אלא שבכאן רמז הקש ראשים לאבות חשיב ליה כאילו הוא כתוב בתורה:

תפארת ישראל

יכין

שם כל אחד מהג'. וכן דרך התנא בכ"מ להזכיר ב' והם ג' [כמנחות פי"י מ"ג. ופרה פ"ג מ"י]: כ) לפני מי שאמר לפניהם כך: כא) שכתבו בכסלו. וכתב זמנו בתשרי שלפניו: כב) דהרי הורע כח מלוה עי"ז דאינו מועיל לשטרות שנעשו אחריו: כג) שכתבו בתשרי וכתב זמנו בכסלו. ואולי ילוה בינו ביני ויסברו ב"ד שלא ישמיטן שביעית מדפרוזבל מאוחר לסט"ח ויגבה שלא כדין. ומשום קנסא פסלוהו לגמרי: כד) דהרי יגבה שלא כדין מהלקוחות

שלקחו

משנה ראשונה

לא צריך לכתוב בכל פרוזבול מקום שעומד בו דלמאי נ"מ ילטרך לכתוב המקום. ועוד דזמן כתיבתו ודאי צורך הוא כדלקמן דהמאוחר פסול ולמה לא הזכיר התנא גם כתיבת הזמן. אלא מקום כתיבה ודאי לא צריך והא דתני הכא שבמקום פלוני אתי לאשמועינן דאפילו הדיינים אינם כאן במקום המלוה יוכל למסור ואמר הרי מוסר לדיינים שבמקום פלוני וכדאמר בירושלמי אפילו הדיינים נתונים ברומי וכ"כ נמ"א בש"ע סי' ס"ז ס"ק. אבל אם הדיינים והמלוה במקום אחד א"צ להזכיר המקום אלא אני מוסר לכם: **או העדים**. כלומר אם יכלו הדיינים לכתוב לו הפרוזבול יכתבו פלוני אתא קדמנא בי דינא ומסר לנא חובותיו וחתמי בי דינא. ואם לא יוכלו העדים לכתוב לו בפנינו עדים מסר פלוני חובותיו לב"ד פלוני וחותמין העדים וגם זה חשיב פרוזבול מעליא וכ"כ הפוסקים. והר"ב שכתב שבא לומר שהעד נעשה דיין בדרבנן וכ"כ הרמב"ם בפירושו אינו מוכרע ממתני' כלל. ומ"מ אמת הוא שיוכל העד להיות דיין בזה היינו כשבא המלוה לדין עם הלוה לתובעו מעותיו בכח הפרוזבול הזה יכול העד החתום להיות דיין בדבר. ולא כמ"ש תוי"ט שיכול העד לחתום עם דיין או דיין עד דמה איסור שייך בזה אפילו בדאורייתא. ונראה דז"ש הרמב"ם והר"ב דפרוזבול דרבנן ועד נעשה דיין למעתייהו אזלי שכתבו לעיל דפרוזבול לא ניתקן אלא משום דשביעית בזמן הזה מדרבנן אבל לרש"י ורא"ד אפילו בשביעית דאורייתא מהני. א"כ כיון שכח פרוזבול גם להפקיע איסור דאורייתא אין עד נעשה דיין: ה **והמאוחר** פסול. וכתב התוי"ט דבירושלמי איתא דפרוזבול כשר משעת הכתב ולא קנסו כמו בשט"ח

ציונים

ה פרוזבול. מיי' שם הכ"ג טוש"ע שם סנ"ב. ירושלמי פ' גט פשוט ופ"ק דסנהדרין. שטרי חוב. ר"ה ב. ח. ב"מ יז. עב. ב"ב קנז: קעא: סנהדרין לג. מיי' פכ"ג מהל' מלוה ולוה ה' א ג. סמג עשין צד. טוש"ע ח"מ סי' מג ס"ז:

תוספות חדשים

משום דב"ד מיקרי אפילו שנים אבל בפרוזבול לא משום דתנן דיינים ודיינים לא מיקרו אלא ג' ע"ש לע"ד אחר המחילה איפכא נראה דהא אפילו חד מיקרי דיין כל שכן תרי דאפשר מיקרי דיינים אבל ב"ד סתם הוא ב"ד של ג' דאין ב"ד שקול ואפילו לשמואל לא מיקרו אלא ב"ד חצוף א"כ כיון דקי"ל כר"נ גבי ביטול הגט דתנן בי' ב"ד כל שכן דמצינן לפרושי הכי בפרוזבול דתנן דיינים והעיקר נראה כמו דמסיק הר"ב הנזכר דאה"נ דגבי פרוזבול נמי סגי שנים. מיהו זה דוקא דיעבד והטור נקט לכתחלה דבעינן שלשה (ש"ל) :

תוס' אנשי שם

מהכא דייק מ"ש המרדכי דאפילו אין המלוה בעיר הדיינים יכול לומר בפני עדים הריני מוסר שטרותיי לב"ד פ' שבעיר פ' ע"ש. (מ"ל) : ה תי"ט סד"ה והמאוחר כו' ודלא כהירושלמי. ע' בס' בו"ע שהאריך לסתור דבריו ולהוכיח כהירושלמי דהא בגיטין ל"ו ע"א איתא רבנן דבי רב אשי מסרי מילייהו להדדי ופירש"י בלא כתיבת פרוסבול אלא כך אמר לחבירו הרי אתם ב"ד ותובי מסור לכם לגבותו כ"ז שארצה. ופסקו הר"מ בפ"ט. הרי מפורש דלא נתקן כתיבת הפרוסבול אלא לבנאי יודעים דלא"ת היודעים בדבר בעלמא סגי להו. א"כ איפכא בשלמא בשט"ח כאשר נאמר שאי"ל דין שטר לא יגבה אפילו משעת הכתב דאי כמלוה ע"פ שאינו גובה ממשועבדים אבל בפרוסבול אף אם נימא דא"ל דין שטר מ"מ דברים הין שם נעשה שכתבו אותו ולמה לא יועילו דבריו לגבות מאותו היום ולמעלה ממ"נ דאם הוא ע"ה ויודע שספר זה אינו שום כלום אם נגבה אותו בשביל הדברים לא אתי למטעי ואי הוא ת"ח ויודע שהדברים מועילים. ואם אינו ת"ח כ"כ לא ידע שספר זה הוא פסול מכל וכל ולעולם יהיה סבור שבשביל השטר אנו מגבים לו ולא בשביל הדברים ע"ש :

והמאוחרים כשרים (כה). **אחד לוה מחמשה**, כותב (כו) פרוזבול לכל אחד ואחד (כז). חמשה לוין מאחד אינו כותב (כח) אלא פרוזבול אחד לכולם: ך אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע (כט). אם אין לו מזכה הוא (ל)

בתוך

מפני דטעו העדי' והריב"ש כתב שסיים הר"ן וצריך ב"ד הגדול ולהתמין הדין. ע"כ בבית יוסף ועוד שם חילוקים אחרים]: **כותב פרוזבול.** לשון הר"ב כותבין אבל בסיפא נקט נמי כותב. וכלשון הר"ב כן הוא במשנה שבירושל' ויש ליישב דכותב ר"ל הסופר: **ך אלא על הקרקע.** פי' הר"ב שאז חשוב החוב כגבוי וכן פי' הר"ש. [*שכל מה שיוכלו חכמים לתקן כדי שלא יהיו נראין עוקרין דבר מהתורה התקינו. הרשב"ם בפ"ד דב"ב ריש ד' סו] וכלומר לאפוקי מטלטלין דאינן חשובין כל כך כגבוי' כמו קרקע דכל קרקע אינה נגזלת ובחזקת הבעלים עומדת והוא מסר החוב לבית דין והלכך הקרקע נעשית ביד ובחזקת הב"ד [*ובפירוש שהזכרתי כתב לפי שהקרקע אינו יכול להטמין ולהגניע. א"נ לפי שאין רגילות ללוות למי שאין לו קרקע ובמלתא דלא שכיח לא עבוד רבנן תקנתא עכ"ל. והטעם השני כתב גם כן הרשב"ם פ"ד דבבא בתרא שם בשם זקינו ז"ל כ"ל דהיינו רש"י ז"ל]: [*מזכה הוא. ומייתי למתני' פ"ד דגיטין [דף לז] בזה הלשון מזכהו וכן מצאתי במשניות כתובים:

כל

פסולים משום דגובה שלא כדין מן הלקוחות שבין תשרי לניסן וקנסינהו רבנן דלא ליגבו בשטר זה מן הלקוחות כלל ואפי' מניסן ולהלן גזירה שמא יגבה מאותן שבין תשרי לניסן שלא כדין ומיהו לא הוי השטר פסול מחמת שהעדים שחתמו בו הוו רשעים שחתמו על שטר מוקדם בשקר דמצו העדים למימר אנחנו על עיקר המלוה חתמנו ולא על הזמן שלא באנו להעיד שנכתב ונחתם ביומו: **והמאוחרים כשרים.** דהורע כחו של מלוה שאינו טורף לקוחות אלא מזמן שכתוב בשטר: **כותבין פרוזבול לכל אחד ואחד.** שכל מלוה ומלוה צריך שימסור שטרותיו לב"ד ויכתוב לו פרוזבול הלכך כשחמשה לוין מא' אינו כותב אלא פרוזבול א' שאין כאן אלא מלוה א' ואע"פ שהלוין מרובין כשיהיה למלוה פרוזבול אחד על כולן דיו: **ך אלא על הקרקע.** אלא אם כן יש לו קרקע ללוה שאז חשוב החוב כגבוי ביד ב"ד ולא קרינן ביה לא יגוש: **אם אין לו.** ללוה *)ומלוה יש לו מזכה לו מלוה ללוה בתוך שדהו קרקע כל דהו וכותבים עליו פרוזבול ואפילו החוב מאה מנה משום דקרקע כל שהוא ראוי לגבות בה כל

*) נ"ז ולמלוה

חובו

חי' ה מחמשה כותב בירושלמי כותבין וכ"ה נ"ש וג"נ. ך מזכה הוא נ"ש ך מזכהו וכ"ה נד"ם.

ציונים

אחד לוה. פיי' פ"ט מה' שמטה ויובל הל"א סמ"ג לאוין רע"ט. טוש"ע שם סי' סז סכ"ז: חמשה לוין. פיי' שם. טוש"ע שם סכ"ז: ואין כותבין. גיטין לז. פיי' שם הי"ט. טוש"ע שם סכ"ב. סמג שם:

חדושי מהרי"ת

פ"י משנת ו [תוי"ט ד"ה] **אלא** על הקרקע. ובמלתא דלא שכיח לא עביד רבנן תקנתא כו' עכ"ל. וצ"ע לפי טעם זה אמאי מהני מה שמזכה מתוך שלו אם לא היה לו קרקע נמצא לא שכיח שלוותו ולא עביד רבנן תקנתא וא"ל שלפי פי' זה ה"פ ואם אין לו קרקע דהיינו בשעת הלוואה הי' לו קרקע רק שמכרה אח"כ ובשעת כתיבת הפרוזבול אין לו קרקע א"כ למה צריך לזכותו משלו הלא לפי טעם זה תלוי במלתא הכל בשעת הלוואה ולא שכיח הלא שכיח שהרי היה לו קרקע ואין לומר שאף שמכר הלא הוא יכול לטרוף מהלקוחות הלא יכול להיות ששטפה נהר אלא צ"ל דלא פלוג רבנן ודו"ק:

מלאכת שלמה

כשר בפרוזבול פסול בגט פי' כשר בגט דהיינו מאוחר פסול בפרוזבול כשר בפרוזבול דהיינו מוקדם פסול בגט ופי' הר"ן ז"ל בפ' שני דגיטין דף תקס"א דלדעת הרמב"ם ז"ל דס"ל בפ"א מה' גירושין דגם מאוחר פסול האי גט דקתני בהאי ברייתא גט חוב קאמר דאף שטרות נקראות גט אבל לעולם גט אשה המאוחר פסול ומשמע דהוי דינא כגט שאין בו זמן דפסול ואם נשאת הולד כשר ע"כ בקיצור. ובפ' מי שמת מוקי לה כר"מ דאמר אדם מקנה דשלב"ל והלכך מאוחרין כשרין שאם כתב בתוך השטר שום אחריות כתב דקנאי ודעתיד אגב למקני שאין כותבין אחריות לתנאין דליכא למיחש למידי וגם אם לא נכתב בו אחריות ליכא למיחש כלל דהא לר"מ לא טריף ממשעבדי בשנים אותן ומיהו אם כתב דקנאי ולא כתב בהא דאקני בהא ודאי מודה ר"מ דמאוחרין פסולין דילמא אתי למטרף קרקעות שקנה בין זמן הלואה לזמן כתיבת השטר מיהו לא שכיחא מילתא לכתוב אחריות לתנאין ע"כ עם פי רשב"ס ז"ל. ובפ' גט פשוט מוכח דמאוחרין כשרין היינו דלא כר' יוסי דלא מכשר מאוחרין אלא כגון שטר שזמנו כתוב בשבת או בעשרה בתשרי משום דבשאר מאוחרין נפיק מיניה חורבה כדמפ' התם דכיון דס"ל לר' יוסי כותבין שובר ונותנין ללוה להודיעו שפרע כל חובו הלכך האי שטר מאוחר פסול דזמנין פרע כל חובו ואמר ליה הב לי שטראי ואמר אירכס לי וה"ה בלא אירכס היכא דפרע תלי חובו וכתבו שובר ללוה יכול המלוה להוציא אחרי כן שטר חובו שכתוב זמנו אחר זמן השובר ויאמר ממון אחר הוא זה שלוית ממני אחרי כן ויגבה כל חובו משלם שהרי אין ידוע שהוא מאוחר אבל שטר שכתוב זמנו בשבת ועשרה בתשרי לא מצי למימר השתא הוא דיזפת מינאי וגרסינן התם אמר רב המנונא לא שנו אלא שטרי הלואה אבל שטרי מקח וממכר אפי' מאוחרין נמי פסולין מ"ט דזימנין דמזבין ליה ארעא בניסן וכתיב ליה בתשרי ומתרמי ליה זוזי ביני ביני וזבין לה מיניה וכי מטי תשרי מפיק ליה לשטרא ואמר ליה הדרי זביניה מינך ואמרינן התם דר' המנונא ס"ל כר' יהודה דפליג התם אר' יוסי ואמר אין כותבין שובר דלא נפיק חורבה דמפ' התם דכיון דאין כותבין שובר לעולם אינו פרוע עד שיקח השטר ויקרענו וכיון שנקרע השטר תו ליכא למיחש למידי. וכתב הר"ן ז"ל בריפ"ק דר"ה המוקדמין פסולין ולא גבי ממשעבדי ומיהו מבני חרי מיגבא גבי והכי מוכח בפ' איזהו נשך וא"ת והיכי גבי אפילו מבני חרי והרי העדים פסולין הן כיון שהקדימו הזמן *איכא למימר כגון דהוי השטר מוקדם במידי דעבידי אינשי למיטעי ביה וכגון שכתבו שטר ללוה אע"פ שאין מלוה עמו בשטרי דלא אקנייתא שאע"פ שאין כותבין אלא בשטרי אקנייתא וכדרב אסי דבפ"ק דב"מ כל מאן דלא גמר לדרב אסי לאו רשע הוא עכ"ל ז"ל. ויותר מבואר ענין זה בנמוקי יוסף פ' איזהו נשך דף ק"ה. אבל דעת התוס' דשטר מוקדם פסול לגמרי ואפילו מבני חרי לא גבי והקדקו כן מלשון פסולין דקתני דמשמע לגמרי: והמאוחרין כשרין. פי' רשב"ס ז"ל בין שכתבו בשעת הלואה ואיחרו הזמן בין שלא כתבו עד לאחר הזמן כולן בכלל מאוחרין הן וכשרין ע"כ: **אחד לוה מחמשה.** כותבין פרוזבול לכל אחד ואחד דחמשה נוגשים אית ליה. חמשה לוין מן אחד אין צריך לכתוב אלא פרוזבול אחד כגון מוסרני לכם פלוני ופלוני הדיינים שבמקום פלוני שכל חוב שיש לי על פלוני ופלוני ופלוני וכו' שאגבנו כ"ז שארצה. הר"ש סירילי"ו ז"ל: ך אין כותבין פרוזבול וכו'. בגיטין שם פי' רש"י ז"ל טעמו דלא תקן הלל אלא בזמן שהחוב כשאר רוב שטרות שהן נגבין מן הקרקע דהוית מילתא דשכיחא כדאמרינן בכמה דוכתי דבמילתא דלא שכיחא לא עבוד רבנן תקנתא ע"כ פירושו. והפי' שהבית ר"ע ז"ל הוא פי' רבינו שמשון ז"ל וע' בהר"ן ז"ל שם בפ' השולח שכתב ומסתברא דמאי דאמרינן מזכהו בשדהו כל שהוא שאם היה שם וגוות לא מהני שאין אדם זוכה בעל כרחו ומיהו אם לא היה שם משמע דמהני ומכאן כ"ל דמאי דקיימא לן זכין לאדם

שלא

הגה"ה נראה דדעתו ז"ל טעה לדעת הא"י בר ששת שכתב הבית יוסף בחשן משפט סי' מ"ג דע"כ לא אמרו דגובה מבני חרי אלא כשלא הקדימו העדים בכוונה אבל אם הקדימו בכוונה ודאי דאפילו מבני חורין לא גבי שהרי העדים פסולין שחתמו שקר. ע"כ:

יכין תפארת ישראל יכין

שלקחו מלוה קודם להלואתו. ופסלום לגמרי משום קנסא. אבל לא משום שהעדים רשעים שחתמו שקר. די"ל לא העדו רק על ההלואה. והכי קיי"ל נמי דאין מעלין משטרות ליוחסין מה"ט [כתובות דכ"ד ב] דאמנה שבשטר הן מעידין: כה) מדהורע כחו של מלוה עי"ז: כו) הסופר: כז) לכל מלוה ומלוה: כח) כלומר אין צריך לכתוב: כט) שיהיה ללוה. דאז הוה כגבוי: ל) ר"ל מזכה מלוה ללוה:

ואפי'

משנה ראשונה

פ"ט. ונראה טעמו דס"ל כשטת הרמב"ם ורוב הפוסקים דפרוזבול לא ניתקן אלא בזמן הזה דשביעית דרבנן. וכיון דאיסור דרבנן הוא ומדאורייתא אין כאן שמטה לא קנסוהו. ובאמת תמיהת המשנה והפוסקים משמע דלגמרי פסול דומית דמע"ח כמ"ש תוי"ט. אבל דאיתי גבי שטר שיש בו רבית בח"מ סי' נ"ב כתב הש"ך בשם ספר ג"ה דשטר שיש בו רבית דרבנן אפי' כלל הקרן עם הרבית לכ"ע גובה הקרן דלא קנסו הקרן אלא ברבית דאורייתא ע"ש וכ"כ בס' כנה"ג. ולפ"ז נראה בפרוזבול נמי דינא הכי כדגני ירושלמי: כותב פרוזבול לכל אחד. ונ"ל שאם נתרצה הלוה שיכתוב הוא פרוזבול והיינו שיאמר זה לב"ד מוסרני לכם כל נכסי שתגבו ממני מה שאני חייב לאחרים כ"ז שתרצו דזה מהני כמו מסירת המלוה דהא אפי' אם לא אמר אלא שמוחל שלא ישמטיני חוב זה בשביעית מועיל. ובזה די פרוזבול אחד לכולם. אלא סתמא דמלתא אין דרך בני אדם להתרצות לחייב עצמו מה שלא חייבתו התור' ולואי שיפרע מה שהוא חייב הלכך סתמא המלו' כותב בעל כרחו של לוה כעיקר התקנה. ועוד אם יתרצה הלוה אפי' פרוזבול אין צריך שיכול לפרוע אחר שביעית מדעתו ויאמר למלוה אעפ"כ כדלקמן: ך מזכה הוא

נטון

בתוך שדהו כל שהוא (לא). היתה לו שדה
ממושכנת בעיר (לב) כותבין עליה פרוזבול.
רבי חוצפית אומר כותבין לאיש על נכסי
אשתו (לג). וליתומים על נכסי אפוטרופין (לד):
ז כוורת דבורים (לה). ר' אליעזר אומר הרי
היא כקרקע (לו). וכותבין עליה פרוזבול (לז).
ואינה

חובו כגון דגבי והדר גבי עד דמשלי' כל חובו: היתה לו. ללוה שדה ממושכנת בעיר בין שאחרים משכנו אותה לו בין שמשכן הוא לאחרים שכותבין פרוזבול: כותבין לאיש על נכסי אשתו. כגון קרקע של נכסי מלוג שהוא אוכל פירות: על נכסי אפוטרופין. שלוו לצורך היתומים והיתומים אין להם קרקע:
ז כוורת דבורים וכו'. *כשהיא מחוברת בטיט הכל מודים שהיא כקרקע לכל דבר ואם היתה מונחת על גבי יתדות הכל מודים שהיא ככלים ואינה כקרקע לא נחלקו אלא שמונחת על גבי קרקע ואינה מחוברת בטיט: ר"א אומר הרי היא כקרקע. ונקנית בכסף בשטר ובחזקה כקרקע: וכותבין עליה פרוזבול. אם יש ללוה כוורת כאילו היה לו קרקע:
ואינה

כל שהוא. פי' הר"ב דראוי לגבות בו חובו כגון דגבי והדר גבי. וכן פירש הר"ש וכן פירש רש"י בפ"ד דגיטין [שם] גם התוספות שם וסוף פ"ב דבבא בתרא ודחו פירוש רבינו שמואל דמפרש משום דאין אונאה לקרקעות ואותו טעם כ' הר"ב במשנה ו פ"ג דפאה וכן דעת הרי"ף בפרק הזהב. וכן פסק הרמב"ם בפ"ג מהל' מכירה. ור"ת והרא"ש ס"ל דבפלג איכא אונאה. ואי בפלג דוקא ואי ביתר מפלג. אבאר בס"ד במשנה ה' פ"ח דכתובות: [*על נכסי אשתו. פי' הר"ב נכסי מלוג כו' שהבעל אוכל פירות. וכ"כ הר"ש ותמהני מנ"ל והא סתמא תנן ואו דומיא דסיפא דליתומים על נכסי אפטרופסים ואו דבירושלמי פשיט לאבעי לאפטרופוס על נכסי יתומים מהא דעל נכסי אשתו]: וליתומים על נכסי אפוטרופוס. דתקנה זו לטובת עניים תקנוה כמו כן שימצאו מי שילוה להם כדלעיל. ולפיכך אמרו כשיש לאפוטרופוס שלוה לטובת היתומים קרקע שכותבין עליו פרוזבול הואיל והוא לוה אע"פ שלא לצורך עצמו לוה וזהו שכתבו הר"ב והר"ש הלוים לצורך היתומים. ע"כ. ואילו היה אביהם חייב ולא הניח קרקע *דמתקנת הגאונים גובים ממטלטלים כמ"ש בפ"ח דכתובות מסתברא דאע"פ שיש לאפוטרופא שלהם קרקע. כיון שהאפוטרופא לא לוה אין שייך לכתוב פרוזבול על סמך קרקע שלו: ז כוורת דבורים. משנה זו שנויה עוד בסוף מס' עוקצין והכא אגב שביעית תנייה והתם אגב טומאה. הר"ש [*ועיין מ"ש עוד שם]: הרי היא כקרקע. כתב הר"ב ונקנית בכסף ובשטר ובחזקה. וסיים הרמב"ם ושיקנה על גבה מטלטלים ושאר דיני הקרקעות: [*וכותבין עליה פרוזבול. אע"ג דתנן הרי היא כקרקע אצטריך לאשמועינן דכותבין כו' דסד"א
דלא

מלאכת שלמה

שלא בפניו כל שהדבר בעצמו זכות אע"פ שנמשך ממנו חוב שהוא יתר על על הזכות זכה וקנה דהא הכא כשמזכהו קרקע כל שהוא מתחייב הוא בכך שאין שביעית משמטת חובו ואפ"ה אמרינן דמהני אלא שאפשר לדחות ולומר שאף זה מקולי פרוזבול והיכא שלוה כששמע לדברי רש"י ז"ל שכתב דהאי דבעינן קרקע היינו משום דבעינן שיהא החוב כשאר רוב שטרות שהן נגבין מן הקרקע וקרוב הדבר לומר דכיון דבשעת כתיבת הפרוזבול היה הקרקע בחזקתו מהני אבל לדברי רבינו שמשון ז"ל שכתב דהיינו מטעמא מפני שאז החוב כגבוי ביד ב"ד משמע דלא מהני וכן הדין אם היה לו קרקע בשעת כתיבת פרוזבול ומכרו קודם שביעית שהדבר תלוי בסברת שני הפירושים וזהו דעתי עכ"ל ז"ל. וראיתי שם ברמב"ם פ"ח שכתב אין קרקע ללוה מוכר לו המלוה כל שהוא בתוך שדהו וכן הוא בכל הדפוסים: כל שהוא. מפ' התם בגמ' פ' השולח וכמה כל שהוא קלח של כרוב וכן פסק ברמב"ם וכן בסמ"ק סי' רכ"ח: היתה לו שדה ממושכנת. כתב הרמב"ם ז"ל ואע"פ שהיא משכנתא דסוריא שאוכל פירות עד זמן ידוע שיסכימו עליו ואז תחזור המשכונא לממשכן ולא יפרע כלום וכן היה כותב לו במשלם שנייא אילין תיפוק ארעא דא בלא כסף ואין לו בה רשות כלל עד ישלם הזמן. ומלת בעיר דקתני מתניתין לאו דוקא וכמו שכתב שם ברמב"ם פ"ט מהרי"ק ז"ל: ר' חוצפית אומר. הרא"ש ז"ל פ' השולח סי' ע"ו. והלכתא כר' חוצפית: כותבין לאיש וכו'. בירושלמי בעי מהו לכתוב לאפוטרופסין על נכסי יתומין נשמעינה מן הדא כותבין לאיש על נכסי אשתו מהו לכתוב לאשה על נכסי בעלה נשמעינה מן הדא וכן ליתומין על נכסי אפטרופים. וכתב בית יוסף שם בחשן המשפט דף פ"ה ריש עמוד ד' דמשמע ליה לרש"י ז"ל ממתני' שאם היתומין הן לוין כותבין על קרקע האפוטרופוס וכן אם הם מלוין יכולין לזכות קרקע האפטרופוס ללוה ולכתוב עליו פרוזבול דכדידהו דמי אלמא איכא נוגא דבעי יתומים לכתוב פרוזבול וכיון דתנן במתני' דברי ר' חוצפית בלא שום חולק הכי קיימא לן ומש"ה דחה רש"י ז"ל
ההיא

יכין תפארת ישראל בועז

לא) ואפי' החוב ק' מנה. עכ"פ אפשר דגבי והדר גבי כל שעה שיפדהו: לב) בין שמישכן הלוה לאחרים. או אחרים אצלו: לג) אפי' על נכסי מלוג שאין באחריותו רק שאוכל פירותיהן: לד) הואיל ואפוטרופס לוה. אף שלא לצורך עצמו לוה. אפ"ה כותב על נכסיו. והא דאמרינן [גיטין ל"ז א] דיתומי' א"צ פרוזבול. היינו בשהיה אפוטרופס שלהן מלוה: לה) במחוברת בטיט כעל"פ דהו"ל כקרקע. ובמונחת ע"ג יתדות כעל"פ דאינה כקרקע. כי פליגי במונחת ע"ג קרקע ואינה מחוברת ואעפ"י שאין מקום הכוורת שייך לבעל הכוורת (ג): לו) ונקנית בכסף שטר וחזקה: לז) אפי'
אין

(ג) כ"כ הר"ב וכ' עלה רבינו הגאון מו"ה עקיבא שליט"א [אות מ"ו] וז"ל המטה דזה לא כס"ד דש"ס ב"ב כו' וצ"ע עכלה"ס ואני האמנתי כי אדבר אני עניתי מאד. דלדברי הר"ב ז"ל ממקום קדוש יהלכו. דכ"כ ממש הירושלמי כאן. והירושלמי נקט הכי בתר הך דרשא דיער הדבש. שמע מינה דנס לפי הך למודא דיער הדבש. פליגי רק במונח על גב קרקע. ולא במונח על גב יתידות. ופליגי אם הכוורת מחשב כמחובר או לא. דקרא דיערת הדבש בדבש בכוורת מיירי. וכן כתב הרשב"ם [ב"ב דף ס"ו ב'] וז"ל מ"ש דר"א דחשיב לכוורת מחובר דכ' וכו' ובדבש במקום גדולו מיירי וכו' והו"ל מחובר אפילו אין הכוורת מחובר ממש בקרקע. עכ"ל. הרי דבבלי וירושלמי בחד שיטה אזלי ולא פליגי כלל. ומ"ש רבינו דמחובר בטיט במסקנא הו"ל לרבנן כתלוש. לא הבנתי דודאי דהדבש הו"ל כתלוש אבל הכוורת תלוש ולבסוף חברו בטפלו במקומו לקבלת טומאה ופרוזבל דינו כקרקע ככל דוכתי כתוס' [שבועות דמ"ב ב'] בשאל בית ונשרף פטור דהו"ל כקרקע. וכ"כ הרא"ש [חולין דפ"ו א'] וכ"כ בדוכתי טובא לענין קנין כסף שטר חזקה. תלוש
ולבסוף

משנה ראשונה

בתוך שדהו. ואפ"ה שמזכוי זה חוב הוא לו שקילו בשמפס. הרא"ש: שדה ממושכנת. פי' הר"ב בין שאחרים משכנו ללוה בין שהוא משכן לאחרים ע"כ ולא נכיא לפרש באחרים שמשכנו לו. דאפי' לא משכנו כותבין על קרקע על החייב ללוה מדרבי נתן כדאמרי' בהשולח אלא במשוכנת לאחרים מן הלוה ובמשכנתא דסורא שאין ללוה בה רשות עד שישלם הזמן שכותבין במשלם שניה אילין תיפוק כו' אפ"ה כותבין עלי' וכ"כ הרמב"ם. ולשון הר"ש שדה ממושכנת בין שממשכן לו בין שממשכן לאחרים ואפי' לחייב לו יש לו קרקע שכותבין עלי' מדר"נ ונראה שהר"ב סבור מ"ש בין משכן לו היינו שאחרים משכנו גבי הלוה. ואינו כן אלא ה"ק בין שהלוה משכן שדהו למלוה זה על חוב אחר ובין משכנה ביד אחרים. אבל אחרים שמשכנו ביד הלוה לא צריכא למימר דאפי' לא משכנו נמי וכדמסיק הר"ש ז"ל: ממושכנת בעיר. בעיר לאו דוקא דה"ה בעיר אחרת והרמב"ם בחבורו לא העתיק בעיר וכ"כ הב"י דבעיר לאו דוקא: וליתומים על נכסי אפוטרופין. פי' הר"ב שלוו לצורך היתומים כו' ונראה דה"ה כשלוו יתומים עצמם. וכ"ת בתוי"ט: ז הרי היא כקרקע. מ"ש הר"ב כשהיא מחוברת בטיט לד"ה היא כקרקע וכשמונחת ע"ג יתדות לד"ה אינה כקרקע ולא נחלקו אלא
במונחת

ציונים

היתה לו. גיטין שם. טוש"ע שם סכ"ע: כותבין. גיטין שם ה"כ סו"ל וש"ע שם סכ"ה: ז כוורת. עוקצין פ"ג מ"י. ב"ב סה: סו:

חלופי גרסאות

כל שהוא נ"א כל שהו וכ"ה בגיטין. חוצפית נ"א חצפית.

תוספות חדשים

משנה ו [בר"ב ד"ה] אם ט' כגון דגבי והדר גבי עכ"ל. אמר המגיה כמעשה דקטינא דאיי בכתובות דף נ"א:

תוספות רע"ק

משנה ו [אות מה] בהוי"ט ד"ה וליתומים דמתקנת הגאונים) בפשוט הוס"ל למנקט בשעבר לא אביהם גם מטלטלי בפירוש או מטלטלי אנ"ק ימכר אח"כ הקרקע דבהך פרינא דגמרא נגבה ממטלטלי דיתמי: משנה ז [אות מו] בר"ב ד"ה כוורת. כשהיא מחוברת בטיט) תמוה לי דזה לא כס"ד דהש"ס ב"ב דפליגי בתלוש ולבסוף חברו א"כ מיירי דוקא במחובר בטיט. ולמסקנא גם ר"א ס"ל דכתלוש דמי. וטעמא דר"א מקרא ויטבול ביערת הדבש וקאי הכל ארבש. ומיירי אפילו בתלוש לגמרי ולרבנן דלא דרשי כן אפילו במחובר בטיט הוי כתלוש. וצ"ע.

ציונים

הרודה. שבת ס"ט המצניע פלוגתא בברייתא. מיי' פכ"א מה' שבת הי"ז כמג לאוין סה. טוש"ע א"ח סי' שכ"א סי"ג. ח המחזיר. שבת קמח: גיטין לז: מיי' פ"ט מהל' שמטה ויובל הכ"ח. סמג לאוין רעא. טוש"ע חו"מ סי' סז סו:

דלא סמכה דעתא דמלוה עלוה מאחר שהיא מטלטלת. אי נמי אשמועינן אע"פ שאין הכוורת ללוה כי אם הדבש. בפירוש הנזכר. וכ' עוד דמיירי שאין מקום הכוורת ללוה ולא השאיל לו המלוה המקום: ופשוט הוא ממתניתין דלעיל]: פטור. פי' הרמב"ם ר"ל פטור ממיתה וחייב מלקות על כל פנים. ["ור"ל מכות מרדות ועיין מ"ש בריש שבת בס"ד]: ח המחזיר חוב בשביעית. ל' הר"ב בסוף שביעית. דהיינו בשמיטה כלומר ששמטה. ואכתי בסוף שביעית לא ניחא. ח"ל הר"ש בשביעית ביום אחרון של שביעית אי נמי בשמינית דשעה אחרונה של שביעית משמטת ע"כ. ורש"י בפ"ד דגיטין [דף לז.] כתב כלשון אחרון: [*אמר לו אעפ"כ כו'. פי' הר"ב א"ל ט' אני רוצה לפרוע לך. כ"כ הר"ש ודבר תימה הוא דאם יקבל בפרעון א"כ אינו משמט ומאי מהני שאמר משמט אני ואינו עושה כן ובגמרא ברייתא [שם] כשהוא נותן לו אל יאמר לו בחובי אני נותן לך אלא יאמר לו כן במתנה אני נותן לך ופסקוה הפוסקים עיין בח"מ סוף

סימן

ואינה מקבלת טומאה במקומה. והרודה ממנה בשבת לח) חייב. והכ"א אינה כקרקע. ואין כותבין עליה פרוזבול. ומקבלת טומאה במקומה. והרודה ממנה בשבת פטור לט): ח המחזיר חוב בשביעית מ) יאמר לו מא) משמט אני. אמר לו מב) אע"פ כן. יקבל

ממנו

ואינה מקבלת טומאה. כלדך שהקרקע המחובר אינו מקבל טומאה: והרודה. מחלות דבש שבתוכה בשבת חייב חטאת כתולש דבר ממקום חבורו דכתיב (ש"א יד) ויטבול אותה ביערת הדבש וכי מה ענין יער אצל דבש אלא מה יער התולש ממנו בשבת חייב חטאת אף דבש הרודה ממנו בשבת חייב חטאת ואין הל' כר"א: ח המחזיר חוב בשביעית. בסוף שביעית דהיינו בשמיטה שאין שביעית משמטת אלא בסופה שנא' (דברי' טו) מקץ שבע שנים: אמר לו אעפ"כ. א"ל הלוה אעפ"כ אני רוצה לפרוע לך: יקבל ממנו. ולא עוד אלא שמותר לו שתהא ידו פשוטה לקבל בשעה שאומר לו משמט אני:

שנאמר

ה"ג. ז חייב נ"נ חייב חטאת. בקרקע נ"נ קרקע. ח המחזיר בירושלמי בכל משנה א' פס בקודשם. חוב נ"נ החוב ובגיטין חוב לחבירו. יאמר בירושלמי אומר ובגיטין צריך שיאמר. אמר בירושלמי אם אמר ובשם ובגיטין ואם אמר.

מלאכת שלמה

שהיא דספרי פ"כ בקינור: ז ואינה מקבלת טומאה במקומה. וגם הדבש שבתוכה אינו מקבל טומאה דבטל לגבי כוורת ודוקא במקומה אבל אם נטלה משם או מקבל הדבש טומאה כמ"ד בפ' המוכר את הספינה דלא בעי מחשבה דאיכא מאן דמצריך התם מחשבה הלכך אהא לאשמועינן דכיון דנטלה ממקומה אין צריך מחשבה והלכך אצטריך הכא גבי טומאה למתני במקומה וה"ה לכל הנך מילי עכ"ל רשב"ם ז"ל בפרק המוכר את הבית: ומקבלת טומאה. וגם הדבש דלא בעי מחשבה כדתניא בפ' המוכר את הספינה. והתוס' ז"ל הקשו שם וא"ת מה טעם נקט גבי טומאה במקומה דאין חילוק בין במקומה בין שלא במקומה דהא לאו מחוברת היא ואומר ר"ת דשלא במקומה מקבלת טומאה כיון דמטלטלין אותה ממקום למקום ודמי לשאר כלים שבבית וגזרו בה רבנן טומאה דילמא אתי לאיחלופי ע"כ. ולנע"ד דבמה שכתבתי בשם תוס' ז"ל מתורץ קנת דלא מצי למתני וחכמים חולקין בכולן: ח המחזיר חוב בשביעית. פי' חוב שהיה חייב בשביעית מחזירו בשמינית דשעה אחרונה של שביעית משמטת. בגיטין שם אמרינן ותלי ליה עד דאמר הכי פי' רש"י ז"ל יתלהו על העץ אם נגרה ידו עליו עד שיאמר לו אעפ"כ במתנה אני נותן לך ויש שהקשה עליו וכו' ופירשו הם שרוצה לומר שיהא עיניו של מלוה תלויות כלומר יושב ומצפה ע"כ וכן הוא בסמ"ק סי' ר"מ דמה שאמר בתלמוד ותלי ליה עד דאמר הכי הוא מה שאומר בירושלמי דיכול לומר

בכפה

תפארת ישראל

יכין

אין לו קרקע כלל: לח) חלת דבש שבתוכה. ס"ל כהולש ממחובר: לט) אבל אסור מד"ס: מ) ר"ל אחר שביעית. דאין שביעית משמט רק בשעה אחרונה: מא) מלוה ללוה: מב) לוה למלוה:

ולא

בועז

ולבסוף חברו הו"ל כקרקע ורק בע"ז כגון בית שנעבד כתב הש"ך [י"ד קמ"ה סק"ג] דדוקא אילן. מדיש לו שורש בקרקע הו"ל כמחובר. אבל בית כתלוש דמי ונאסר. ובציור אף דקיי"ל דחקקו ולבסוף קבעו כתלוש דמי. התם ה"מ דאע"ג דכמחובר דמי. עכ"פ מדחקקו מעיקר' והי' עליו הורת כלי. לא מתבטל תו שם כלי מנה. וכ"כ רשב"ם ב"ב להדיא ומכ"ש לענין פרוזבול דבהשאיל לו מקום קלא כרוב סגי (כגיטין דל"ז) ובחברו בטינא ע"כ השאל לו המקום. השבני יפה כ' ידידי הרב נ"י מירוש' מוכח כדבריו. עכ"ז מדברי ראשונים כולם לא משמע כן תו' ב"ב (דס"ה ב') כ' דלטעמא דאתקים ליער קאי אדבש שבתוך הכוורת [ולא אובין זו הראי'. דלמא לא חיישי' בחיבור הכוורת ולא חיישי' שיהא מחובר ממש. אבל עכ"פ נריך שיהי' מונח ע"ג קרקע] וכ"כ מרמב"ם פכ"א משבת וכן בא"ח (שכ"א סי"ג) משמע דלרבנן אפי' במונח איתדו' אסור בשבת משום שבות. וכ"כ מתו' שבת (דמ"ג ב') ד"ס דחשיב מדלא תרצו דמיירי במונח איתדו' מוס ב' דס"ל דבמסקנא מיירי ר"א אפי' במונח איתדו'. וכן מוכח מפרוזבול דאילו במונח ע"ג קרקע לרבנן כותבין פרוזבול כדאיתא בפ' השולח דהס"א דעליך נקוב מיירי במונח אסיכי [לפע"ד אין מזה ראיה די"ל דהכא מיירי בלא השאיל לו מקום לכוורת כמ"ש רתוי"ט] וכ"כ בס' שנות אליהו. וא"כ אף דבירושלמי כ' דמיירי במונח עג"ק. הא ע"כ בבלי לא ס"ל כן. ומ"ש ידידי הרב נ"י דבכמה דוכתא מוכח דתלוש ולבסוף חברו הו"ל כמחובר. ימחול לי מה בכך דכוורת כמחובר מ"מ מדלא דרשי יערת דבש הו"ל הדבש כפת הדבוק לתנור (כתוספת ב"ב שם) [לפע"ד כבר יישב הירושלמי קו' זו דפת לאו רביתיה בתנור. משא"כ בדבש] ומ"ש מעכ"ת מכ"ש בפרוזבול דבהשאיל לו מקום סגי. זה מודינא דפרוזבול כותבין ואפילו בלאו טעמא דכוורת כמחובר. רק משום קרקע השאול לו. ומה"ט אפילו במונח אקרקע לאו חיבור וא"כ מאי ראיה שמביא ידידי הרב נ"י. אני אומר דפרוזבול מיירי ע"כ במונח אם כי ופלוגתייהו אם הכוורת כיער. ופלוגתא דתולש בשבת מיירי בכל גווני. ודברי הירושלמי קשין בסברא כיון דלאו דנין מקרא דיערת דבש. דה/בש הו"ל כ ער א"כ מה הפרש בין מונח ע"ג קרקע או ע"ג יתידות [לפע"ד מוכיח הירושלמי ממקרא מלא מדכתיב והנה דבש ע"פ השדה. משמע דמונח על מחובר נארץ] ואולי באמת סתמא דירושלמי מה אנן קיימינן לא אזלא אליבא סוגיא ,מקודם דיליף מיערת דבש:

משנה ראשונה

מונחת בקרקע וכו' וכן פי' בתוס' מוקלין. ובאמת עכך שטי בתוספתא הביאה הר"ש בסוף תוס' עוקלין אבל שם כתבנו שהיא דתוספתא יחידאה היא דתשמא דר' יהודה איתמר ומתני' ע"כ פליגא כמו שהוכחנו משאר מילי דאיתמר נמי התם דתנא דמתני' לא ס"ל ובהך נמי ודאי לא ס"ל נהגא דמתני' דמחוברת במים הוי כקרקע לחכמים דהא אדרבה בכמה משניות אשכחן בהדיא איפכא דאפי' מחובר לקרקע אינו כקרקע לחכמים כדתנן פט"ו דכלים מ"ב ופ"כ דכלים מ"ד ובפ"ד דמקואות ועוד בכמה דוכתי וכ"כ הטור ח"מ סי' ל"ה בהדיא. וגם בספי"ז דשבת פי' הר"ב דלחכמים כלים המחוברים לקרקעות כקרקעות דמו. ובגמרא שם אמר בכפך דהדרבה לכ"ע לאו כקרקע דמו. וגם מ"ש הר"ב כאן בתנאה אסיכי מודים ר"א גם זה לא יתכן כיון דמקרא יליף לה כמו שהארכנו בכ"ז בעוקלין. אלא מתורצתא דמלתא דמתני' כמשמעה דלר"א בכל ענין היא כקרקע מגזרת הכתוב. ולחכמים אפי' מחוברת אינה כקרקע כמו בכל דוכתא. גם הרמב"ם והר"ש לא פירשו לא בכאן ולא בתוס' עוקלין שום חילוק בפלוגתייהו עוד כתבנו שם דר"א דאמר הכי היא כקרקע קאי אתרווייהו אכוורת עצמה והדבש שבתוכה; ושם פי' ראיות לדבר: ח א"ל אעפ"כ יקבל ממנו. פי' הר"ב אעפ"כ אני רוצה לפרוע לך וכ"כ הר"ש. ותוי"ט תמה שצריך שיאמר במתנה אני נותן לך. ולנע"ד דאפילו אומר אני רוצה לפרוע מותר לקבל ממנו. אלא דלרווחא דמלתא הצריכו שיאמר לכתחלה דרך מתנה. ותדע דאם מתנה בשעת הלואה ואומר ע"מ שלא אשמיט חוב זה מהני ואינו משמט אע"פ שאינו מזכיר לשון מתנה וסתמא משמע פרעון שהרי אותר חוב זה. וה"ה בשעת פרעון דמאי שנא. ולשון אעפ"כ דמתני' נמי סתמא משמע בפרעון כמו לשון אעפ"כ דרוצה. ולכאורה נראה דמוכח דלשון פרעון נמי סגי דאי לשון מתנה דוקא למה לי קרא דזה דבר דמהיכי תיתי דאינו רשאי ליתן לו במתנה. ומיהו י"ל משום דגבי רבית אף מתנה אסור קמ"ל דשרא מותר. ומ"מ לדינא נראה כדפי'

שנאמר

ממנו (מג). שנא' (דברים טו) וזה דבר השמטה (מד). כיוצא בו רוצח שגלה לעיר מקלט ורצו אנשי העיר לכבדו. יאמר להם רוצח אני. אמרו לו אעפ"כ. יקבל מהם. שנאמר (שם יט) וזה דבר הרוצח: המחזיר חוב בשביעית (מה). רוח חכמים נוחה ממנו. הלוה מן הגר שנתגיירו בניו עמו. לא יחזיר לבניו (מו). ואם החזיר רוח חכמים נוחה ממנו (מז).

כל

ח"ג. ממנו בירושלמי הימנו. שנאמר בשנה שם משום שנאמר. כיו"ב בירושלמי מתחיל כאן מ"ח וכ"ה בל"כ ובש ג' וכיו"ב. מקלט במקום שם מקלטו: ממנו בירושלמי הימנו וכן בכל המשנה וכ"ה גל"ס.

שנאמר וזה דבר השמטה. כלומר דבור בעלמא שמוציא מפיו שהוא משמט דיו ובדבור ראשון שאמר משמט אני סגי ואין צריך שיאמר וישנה שנאמר וזה דבר אין לך אלא דבור ראשון וכן וזה דבר הרוצח: המחזיר חוב בשביעית. לוה שאומר למלוה אעפ"כ ומחזיר לו מעותיו רוח חכמים נוחה הימנו: לא יחזיר לבניו. אינו חייב להחזיר לבניו אם מת הגר: ואם החזיר רוח חכמים נוחה הימנו. ודוקא לבניו שנתגיירו עמו משום דעובד כוכבים יורש את אביו מן התורה דכתיב (דברים ב) כי ירושה לעשו נתתי את הר שעיר ואם לא יחזיר לבניו יש לחוש שמא יחזרו לסורם שיאמרו: אם היו עובדי כוכבים היו יורשים אביהם והוו צריכין להחזיר להם. אבל אם היתה הורתם שלא בקדושה ולידתם בקדושה דמעולם לא ירשו

סימן ס"ז]: שנאמר וזה דבר השמטה. פירש הר"ב אין לך אלא דבור ראשון. וז"ל הר"ש מדכתיב וזה דרש דא"ל אלא לדיבור אחד: רוצח וכו'. שנויה עוד בסוף פרק ב דמכות: לא יחזיר לבניו. דלאע"ג דמד"ס גר יורש אביו כמ"ש הר"ב במשנה י פרק ו דדמאי. דוקא אביו עובד כוכבים אבל באביו גר לא תקנו כדאיתא בפ"ק דקדושין דף יז וטעמא נראה בעיני משום דכשאביו כמו כן גר יכולין ישראל לזכות מן הדין בנכסיו כשמת ולפיכך לא תקנו להפקיע זכות ישראל. [*ועי"ל דאם אביו גר לא יועיל לו חזרתו לסורו דאכן לא נתן לו ירושתו מהגר ומיהא בכפופים תחת יד עובדי כוכבים צריכים לתירוץ הראשון]: ואם החזיר רוח חכמים נוחה הימנו. מה שכתב הר"ב דאם היה הורתם שלא בקדושה ולידתם בקדושה המחזיר להם אין רוח חכמים נוחה הימנו. אוקימתא דברייתא בקדושין דף יז. וכתב הר"ש וליכא איסורא אלא אין חכמים מחזיקים לו טובה שלא הצריכוהו לכך

מלאכת שלמה

בשפה רפה משמט אני והיד פשוטה לקבל ע"כ: שנאמר וזה דבר השמטה. ממלת וזה דרשינן דאין צריך אלא דבור ראשון וכן גבי וזה דבר הרוצח אבל רש"י ז"ל פי' שם פ' השולח שנאמר וזה דבר השמטה צריך לומר דבור של שמטה ע"כ ולפי זה אריסא מהדר כמו שכתב הר"ן ז"ל שם פרק השולח: ורצו אנשי העיר לכבדו וכו'. ירושלמי א"ר יוסי זאת אומרת מי שיודע מסכתא אחת ומכבדין אותו על שתיים צריך להודיעם במסכתא אחת אני חכם ולא יותר: המחזיר וכו'. ובריסא תני המחזיר חוב בשביעית דקאי אלוה שלא אמר למלוה אעפ"כ והשתא תנא המחזיר חוב בשביעית שאמר הלוה למלוה אעפ"כ: רוח חכמים נוחה הימנו. רוח חכמה וחסידות בקרבו דאיש רוצה ליהנות מממון אחרים אמגס בפ' כל כתבי דף קכ"א פי' רש"י ז"ל אין רוח חכמים נוחה פי' נוחה עריבה ומיושבת עמו כלומר אין מתרצין במעשיו: הלוה מן הגר שנתגיירו וכו'. יש מן הפוסקים שמפרשים דדין פקדון שביד ישראל מהגר כדין מלוה ויש מחלקין לומר דדוקא גבי הלואה שעשה לו טובה רוח חכמים נוחה הימנו שאינו משלם רעה תחת טובה אבל גבי פקדון שמסרה לשמרם אע"פ שלא יחזיר אפשר שרוח חכמים נוחה הימנו ובקדושין פ"ק מייתי ברייתא דקתני אין רוח חכמים נוחה הימנו ומשני להו דלא פליגי וכדמפ' ר"ע ז"ל אלא שרש"י ז"ל מפ' התם בספק דהיכא דלידתו בקדושה רוח חכמים נוחה הימנו משום דמיחלף בישראל גמור והקשו עליו מעובדא דאיסור גיורא דבפ' מי שמת וכו' ועוד דלשון מתני' דקתני נתגיירו בניו עמו משמע דלאו בלידתו בקדושה מיירי וכמו שהאריך רבינו שמשון ז"ל ע"ש וגם בהר"ן ז"ל בפ"ק דקדושין

יכין תפארת ישראל יכין

מג) ולא עוד אלא שמותר לפשוט ידו לקבל המעות בשעה שאומר משמט אני: מד) בדיבור א' סגי. מיהו אעפ"כ אינו רשאי לומר לו שרוצה לפרוע. רק צריך הלוה שיאמר לו אעפ"כ אני במתנה נותן לך המעות אלו [ח"מ סי' ס"ז]: מה) ר"ל שאומר אעפ"כ כנ"ל: מו) א"ל להחזיר להם כשמת הגר: מז) שלא יחזור לסורו. ואילה"ק מה יועיל שיחזור לסורו הרי עכ"פ יהיה דינו כישראל מומר לעבודת כוכבי'. ואי"ל שיטעה שנדינהו אז כעובד כוכבי'. כעין סברת תוס' [קדושין די"ז ב]. הרי גם עובד כוכבים אינו יורש לגר. ודוחק לומר שיטעה בהרתי. וי"ל דר"ל בעבור צערו על איבוד ממונו. ימאס בדת יהודה. ולא שיחשוב לירש השתא. או כ"ל דר"ל שירש אז בכח עובדי כוכבים. [ודברי התוי"ט כאן ד"ה לא יחזיר תמוהים. וע"ש] מיהו דוקא בהיתה הורתו ולידתו שלא בקדושה. חששו לזה. אבל בהורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה. אין רוח חכמים נוחה שיחזור. דאז טפי איכא למיחש. מדדמי לישראל. ואם יחזיר לו ידינוהו כישראל גמור ויפטר אשת אחיו בחליצה או ייבם במקום אח אחר שהורתו בקדושה. כמרדכי פ"ק דקדושין. ולרש"י בקדושין די"ז

משנה ראשונה

שנאמר וזה דבר. לשון דבר משמע דבור בעלמא וכן ברוצח. וכן בספ"ג דב"מ בגליונות יד. וכן פי' רש"י בפי' החומש פ' ראה גבי על דבר אשר לא קדמו על העלה שיאפנו וכו'. ועי' בסוף גיטין גבי דבר ערוה: המחזיר חוב בשביעית רוח חכמים נוחה הימנו. וצריך טעם נהי דלא עביד איסורא כדילפינן לעיל. מ"מ מאי מצוה איכא שרוח חכמים נוחה הימנו. ושמא כדי שלא ימנעו מלהלוות. א"נ כיון שהקילה התורה שאם אמר אעפ"כ מותר מוכח מזה דעיקר מצות השמטת כספים איכה אלא שלא יגוש המלוה וכ"כ הרמב"ם בחבורו שאם אמר אעפ"כ יקבל שנאמר לא יגוש והרי לא נגש ע"כ ובאין כאן נגישה הדל ה"ל מלוה כשאר פריעת חוב: הלוה מן הגר שנתגיירו בניו עמו. וה"ה מי שזכה בירושת הגר אינו חייב להחזיר לבנו ואם החזיר רוח חכמים נוחה כמו בהלוואה דהך טעמא הוא וכוונתא למיתני מלוה דאשתעבוד נכסיה לאביו הפ"ה אינו מחזיר. וא"ת מאי איריא לוה מן הגר שאין גר יורש את הגר אפי' מד"ס. אפי' לוה מן העובד כוכבים שיש לו בן גר אינו חייב להחזיר לבנו אפי' כמד"ס יורש אביו בהלוואה לא מיחייב דעובד כוכבים גופו לא מחייב דקי"ל הפקעת הלוואתו היא מותר כדאמרי' בב"ק דף קי"ג ואם החזיר נראה שרוח חכמים נוחה הימנו דה"ל שייך שמא יחזור לסורו. וי"ל דהא לא צריכא למיתני דפשיטא הוא כיון דלאביו גופיה לא מיחייב אין כאן ירושה ופשיטא דלא יחזיר לבניו ואי לאשמועינן דאם החזיר רוח חכמים נוחה שמעינן לה מהך דמה לי אביו גר או אביו עובד כוכבים. ועוד י"ל דבאביו עובד כוכבים לא פסיקא דהיכא דאיכא חילול השם אף בהפקעת הלוואתו חייב להחזיר כדפי' רש"י שם בב"ק וכדאיתא בח"מ סי' רפ"ג וסמ"ה: ואם החזיר רוח חכמים נוחה. פי' הר"ב ודוקא לבניו שנתגיירו עמו כו' ע"כ פי' כיון בקודם גירותן היו שניהם עובדי כוכבים ובאותה שעה היה ראוי לירש איכא למיחש שיחזור לסורו. אבל אם לידתו בקדושה שלא היתה לו שעה אחת ראויה לירושה בהא לא חיישינן. וא"ת כי נמי היתה לו שעה ראויה לירש עכשיו כשיחזור לסורו אינו יורשו שאין עובד כוכבים יורש את הגר ולא ירויח כלום. וכ"ת משום שבדיניהם יירש א"כ אמאי קאמר טעמא שעובד כוכבים יורש אביו ד"ת הא זה לאו מן התורה בא. ואפשר לאו שיחזור ממש קאמר אלא שמא יתהרס בלבו על שנתגייר והיינו שיחזור לסורו בלבו לע"ז. אלא שהתוס' יבמות בקדושין דף י"ז הקשו אם יחזור לסורו הוי ישראל מומר לעבודת כוכבי' דמיד שנתגייר הוי כקטן שנולד ותרצו דהוא יטעה לומר שיזכה בירושה ע"כ משמע דס"ל יחזור לסורו ממש חיישינן. ובזה נדחה מ"ש תוי"ט טעם שלא תקנו שיחזור לבניו לכתחלה משום ה"ש שלא יחזיר לסורו כדאמרינן שאם החזיר שפיר עביד. וכתב עד הרואה שאם יחזור לסורו לא ירויח שלא ניתן לו ירושה מן הגר ככ"ל ולא יתכן בין לפי טעם התוס' שמא יטעה שייך נמי הכא שמא יטעה. וכ"ש לטעמא דידן שלא יהא לבו לע"ז דשייך נמי בהא. ומ"ש עוד תירוץ דבגר שיכולין ישראל לזכות בנכסיו לא רצו להפקיע זכות ישראל. נ"ל דס"ק דדכוותיה בעובד כוכבים לא יוכל ישראל לזכות אע"ג דבהלוואה פסקינן והפקעת הלוואה היה שרי זימנין דאסור בידוע לעובדי כוכבים דאיכא חילול השם. ויש ליתן טעם אחר כיון דעובד כוכבים אינו יורש את אביו גר אי נימא דגר יורש אביו גר יאמרו בביטול מעותיו נתגייר זה כדאמר הך טעמא בפ' איזהו נשך דף ע"ב ופסקוהו הפוסקים שם. ומיהו יש לדחות דדוקא התם אלו לא נתגייר היה צריך לשלם רבית בין בדיניהם ובין בדינינו. אבל הכא בדיניהם הוי יורש את אביו אילו לא נתגייר

ולא

ציונים

כיוצא בו. מכות יג: פיי' פ"ו מה' רוצח ושמירת נפש ה"ו. המחזיר. תוס' ב"ב דף קמב. פיי' פ"ט מה' שמטה ויובל הכ"ח: הלוה מן הגר. קדושין יז: טוש"ע חו"מ סי' קנו ס"ג:

תוספות חדשים

משנה ט [תוי"ט ד"ה] ואם החזיר כו' בקדושין כו' עכ"ל. וכן פירשו תוס' שם אבל רש"י והרא"ש פירשו איפכא דאם היה לידתו בקדושה רוח חכמים נוחה הימנו וכן פסק בח"מ סי' קכ"ז וכן הסכימו האחרונים. (ממהרש"א ז"ל) כ"י: רוח חכמים נוחה הימנו עיין רש"י דב"ק דף ל"ח ע"ב ורש"י דמציעא דף מ"ח ע"א. (פר"ח):

ראשון לציון

משנה ט [תוי"ט ד"ה] ואם החזיר רוח חכמים נוחה הימנו. מה שכתב הר"ב כו'. הר"ב בפירושו דהכא נטה לפירוש הר"ש ודלא כפי' הרמב"ם שכתב ואם החזיר רוח חכמים נוחה הימנו ענינו שהחכמים אוהבים אותו על זה וישר בעיניהם מה שעשה אם היה לידת הבנים בקדושה והתולדה כשהיה עובד כוכבים אין רוח חכמים נוחה מכל מי שיחזיר אליהם ע"ש ודע דלפי' ר"י שכתבו תוס' בקדושין יז. ד"ה כאן הדין ג"כ כהר"ש והר"ב ונתן טעם לדבר דבלידתו בקדושה והורתו שלא בקדושה אין רוח חכמים נוחה לפי שהוא קרוב להיות כישראל ואתי לאיחלופי ולשוויה כישראל גמור לענין יבומ"ש. וא"כ הפירוש אין רוח חכמים נוחה הימנו ממש משום דיש לחוש דנפיק חורבה מיניה ברם לפירש"י וסברת ר"ת שם העיקר כפירוש הרמב"ם דביתא דלידתו בקדושה אז רוח חכמים נוחה אבל כשהיה לידתו שלא בקדושה אז אין רוח חכמים נוחה וכן קי"ל בטוש"ע ח"מ סי' קכ"ז סעיף ב' כפירש"י וסייעתו. והאמן תודע מ"ש בתיקוני כלי שרת בס"ד בסוגיא דקדושין יז: עובד כוכבים את הגר וגר את הגר אינו לא מד"ת ולא מד"ס דהגיה לוה מעות מן הגר שנתגיירו בניו עמו לא יחזיר לבניו ואם החזיר אין רוח חכמים נוחה הימנו (והגהה צ"ל) והתנן רוח חכמים נוחה הימנו (והיא משנה דשביעית שלפנינו) לא קשיא כאן בהורתו ולידתו שלא בקדושה וכאן שהורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה וכתב הר"ש אחר שהביא פירש"י ואכתי קשה היכי מתוקמא מתני' בלידתו בקדושה הא נתגיירו בניו עמו קתני ונראה דהיכא דהורתו ולידתו שלא בקדושה רוח חכמים נוחה שמא יחזור לסורו כו' אבל הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה כו' אין רוח חכמים נוחה היינו

ה"ל

ציונים

כל המטלטלין . עיי' פ"ג תה' מכירה ה"א סמג עשין פב. טוש"ע חו"מ סי' קצח ס"א : וכל המקיים . עיי' שם פ"ז ה"ח. סמג שם טוש"ע שם סי' רד ס"ז :

ראשון לציון

ע"כ. ולכאורה דבריו צע"ג כי מדויק ידיה משתלם דהא גם לפי מה שפירש הוא איפכא דהברייתא דקתני אין רוח חכמים נוחה מיתוקמא בלידתו בקדושה וקשה הך קושיא דהא תניא גם בברייתא (כמו דתנן במשנה) גר שנתגיירו בניו עמו ודבר זה נשאל ממני לכמה חכמים ולא פירשו את פי' הר"ש ואת דבר קדשו. (עוד לא ידעתי מ"ט לא נזכר ברמב"ם הגדרים שרוח חכמים נוחה והגר שאין רוח חכמים נוחה ולא נזכר מענין זה כלום. וטעמו של דבר ממני נעלם) ומה שכתב הר"ן בקידושין בענין זה בסוף דבריו ע"ש. אם רצונו לכוין מזה גם בכוונת הר"ש יהיה העיקר והסברה חסר עונה מן הספר:

כל המטלטלין נקנין במשיכה (מח). וכל המקיים את דברו (מט) רוח חכמים נוחה ממנו (נ) :

סליק מסכת שביעית

ירשו את אביהם מן התורה ולא היתה ירושה זו ראויה להם לשלם אין לחוש בזה שמא יחזרו לסורם והמחזיר להם אין רוח חכמים נוחה הימנו : כל המטלטלין נקנין במשיכה . וכל זמן שלא משך יכול כל אחד מהם לחזור בו ואע"פ שנתן המעות אין המעות קונות עד שימשוך החפץ הנקנה ואעפ"כ המקיים את דבריו ואינו חוזר בו ואפי' לא משך רוח חכמים נוחה הימנו דהכי תניא איפת צדק והין צדק (ויקרא יט) שיהא לאו שלך צדק והין שלך צדק :

סליק מסכת שביעית

לכך וכן נראה לשון רש"י [*ועי' בפ"ג דאבות משנה י בפי' רוח חכמים נוחה הימנו]: נקנין במשיכה. עי' מ"ש במשנה ב פ"ג דדמאי : וכל המקיים דבריו רוח חכמים נוחה הימנו . בלא נתינת דמים מיירי שאם נתן הדמים לא מצי דאם חוזר בו דאין רוח חכמים נוחה הימנו אלא שעומד במי שפרע כדתנן בפ"ד דבבא מציעא. והכי איתא התם בגמרא החוזר מדברים אין לנו אלא שאין רוח חכמים נוחה הימנו . דברים ואיכא בהדייהו מעות קאי באבל ר"ל באבל אמרו מי שפרע וכו' . וז"ש הרמב"ם וכל המטלטלים נקנין במשיכה וכל זמן שלא ימשוך יכול כל אחד מהם לחזור באותה סחורה ואפי' אחר נתינת המעות כלומר מן הדין ומיהו קאי באבל. ומ"ש הר"ב דהכי תניא איפת צדק והין צדק שיהא לאו שלך צדק והין שלך צדק. הכי תניא בפ' הזהב דף מט ר' יוסי בר יהודה אומר מה ת"ל הין צדק והלא הין בכלל איפה היה [דהין י"ב לוגין ואיפה ג' סאין שהן ע"ב לוגין] אלא לומר לך שיהא הין שלך צדק ולאו שלך צדק . ואע"ג דבקרא לא כתיב אלא הין מכלל הן אתה שומע לאו כי טעם אחד לשניהם [*והסמכתא בעלמא הוא דאלת"ה א"כ עובר בעשה ה"ל למתני]:

סליק מסכת שביעית

מלאכת שלמה

דקדושין דף סרכ"ז : כל המטלטלין נקנין במשיכה. לאו דוקא . עיין במה שכתבתי בפ' שלישי דדמאי סי' ב' : וכל המקיים את דברו. בלי נתינת דמים מיירי שאם נתן דמים החוזר בו קאי במי שפרע . וכתב בס' הלבוש חשן משפט סי' קכ"ז ואם החזיר אין רוח חכמים נוחה הימנו כשהורתן ולידתן שלא בקדושה דהוי זלזול גדול לבני ישראל שמקל כ"כ בכבודן שמשוה הגר ובניו לבני ישראל אבל אם היתה הורתן שלא בקדושה ולידתן בקדושה אע"ג דמדינא גם זה אינו יורש את אביו מ"מ אם עשה לפנים משורת הדין והחזיר לבניו רוח חכמים נוחה הימנו שעשה לפנים משורת הדין וגם לא הקל כ"כ בכבוד ישראל להשותו להן כיון שלידתו היתה בקדושה עכ"ל ז"ל :

סליק פירקא וסליקא לה מסכת שביעית ובעה"י שוכן עליות תחתיות ורומות נתחיל מס' תרומות :

יכין תפארת ישראל יכין

ד"ז ב' איה דינא איפכא. דבלידתו בקדושה מדדמי לישראל. רוח חכמים נוחה שיחזור והכי קיימא לן [ח"מ קכ"ז] : מח) ובלא משך ואפי' נתן מעות יכולים לחזור בהן : מט) אפי' בלא נתן מעות וגם לא משך. אבל בנתן מעות ולא משך צריך לקבל מי שפרע [כרפ"ג דב"מ] : נ) דתניא הין צדק יהיה לך שיהיה הן שלך צדק ולאו שלך צדק : סליק מסכת שביעית

משנה ראשונה

ולא שייך שמא יאמרו בכה"ג : כל המטלטלין. איכא למידק כיון דעיקר הך מלתא משום סיפא תני לה הכא לאשמעינן כל המקיים את דברו רוח חכמים נוחה הימנו והסיפא שייך בין בקרקע ובין במטלטלין דבדברים בעלמא אפילו בלא מעות איירי וא"כ אמאי נקט מטלטלין. ונראה דמיירי הכא בין במכירה בין במתנה שהנותן מתנה לחבירו צריך לקנות ג"כ באחד מדרכי הקנאה כמו המכירה ואתי שפיר לאשמעינן דגבי מתנה נמי המקיים את דברו רוח חכמים נוחה הימנו ואם אינו מקיים ה"ז ממחוסרי אמנה . ומשום מתנה צריך למיתני מטלטלין . דאילו קרקע כשאינו מקיים אינו מחוסר אמנה . דקי"ל דוקא מתנה מועטת הוי מחוסר אמנה ולא במתנה מרובה כדאיתא בב"מ ר"ס כת"א וקרקע אפילו כל שהו הוי מתנה מרובה : סליק

הלכתא גבירתא כללא דפרק י

פרק י משנה א תיכף כששקעה החמה בליל שקודם ר"ה של שנה שמינית נשמט כל מלוה בשטר או שבע"פ . בין שהלוה בשביעית או קודם שביעית . כל שכבר הגיע זמנו לפרוע . ואין המלוה רשאי לתבוע חובו . הקפת החנות שלא הוקבע זמן לפרעון אינו משמט . רק בקבע לו זמן פרעון קודם ר"ה של ח' נשמט . [וי"א דגם כשצירף החנווני כל מה שוה חייב לו . וכתב כן בפנקסיו נשמט [ח"מ ס"ז סי"ד] . אפילו שכר שכיר . שיש מצוה ביומו תתן שכרו . אפ"ה לא הוה כקביעת זמן פרעון ואינו נשמט . רק בקבע זמן פרעון בפירוש קודם ר"ה ח' נשמט :

משנה ב לקח ממנו מאכל ביום א' דר"ה . אם היה אלול מעובר נשמטת ההלואה כשתשקע החמה באותו יום . אע"ג שבר"ה אסור לשלם . עכ"פ הרי יכול לתבעו שיתן לו משכון . כבכל זמן פרעון שאירע בשבת [כח"מ ע"ג ס"ז] ותו"ל בלא ינש . נ' שקל שחייב כבר ב"ד לאונס או מפתה . או ק' של מש"ר . וכן כל חיוב שחייבו ב"ד . וכתבו פסק דין . הוה כגבוי ואינו נשמט . ואם לאו נשמטין . וכן המלוה על המשכן . ואם אינו שוה כדי חובו . משמט עכ"פ מה שהמלוה יתירה על המשכן : וי"א דאף מה שהמלוה יתר על המשכן אינו נשמט [ח"מ ס"ז סי"ג] :

וכן המוסר שטרותיו לב"ד קודם ר"ה ח' . שיגבום הם . אינו נשמט :

משנה ג כשראה הלל הזקן הנשיא . שנמנעו העם להלוות למאן דדחיקא ליה שעתא ובאין לידי חטא . תיקן פרוזבול שלא תשמט שביעית :

משנה ד וזה נוסחתו שהמלוה אומר בפני ב' [וי"א בפני ג'] קודם שקיעת החמה שקודם שנת ח' הנני מוסר כל חובותי שבשטרות ושבע"פ לפלוני ופלוני הדיינין שבמקום פלוני שאגבה אותן כל זמן שארצה . והן כותבין וחותמין לו שכך אמר . וי"א דאף בלי כתב מהני . כל שהעידין שכך אמר לפניהן [ח"מ ס"ז ס"כ] . וא"צ למסור השטרות לב"ד . רק באמירה לחוד סגי :

משנה ה פרוזבול המוקדם : דהיינו שכתבו בכסלו וכתב זמנו תשרי שלפניו . כשר . מדהורע כחו על חובותיו שבין תשרי לכסלו . אבל בכתבו בתשרי והזכיר זמן כסלו פסול . דהרי ימרוף שלא כדין מהחובות שבין תשרי לכסלו שלא עליהן . יש כח בפרוזבול . משא"כ בשט"ח הדין איפכא . מוקדם פסול דיטרוף מלקוחות שקודם ההלואה שלא כדין . והמאוחרין כשירין . אם א' לוה מחמשה . צריך לכל מלוה פרוזבול לב"ד . אבל ה' לוין מא' . סגי בפרוזבול א' לכל החובות :

משנה ו אין כותבין פרוזבול רק בשיש קצת קרקע ללוה . ואפילו אין גוף הקרקע שלו . רק שיש לו זכות להניח שם שום דבר באין מוחה . או שאין לו קרקע אבל מי שחייב לו יש לו קרקע . או להערב בהלואה זו יש לו קרקע . או שאין ללוה אבל המלוה זיכה לו קצת קרקע משלו . אפילו שלא בפניו . כל שלא מיחה הלוה . זוכה לו המלוה . וכותבין עליו פרוזבול . וכותבין על אשת הלוה . אפי' רק על סמך נכסי מלוג של אשתו : וכ"ש על נכסי צ"ב שלה . ועל יתומים על סמך נכסי האפוטרופס . אבל יתומים המלוין א"צ פרוזבול :

משנה ז אע"ג שאין גוף הקרקע של הלוה אלא שהשאילו או השכירו לו . כותבין עליו פרוזבול . ואם לא השאילו או השכירו לו . אבל חיבר שם שום כלי בטיט . או שתקע בקרקע יתידות והעמיד עליהן עציץ נקוב דדינו כמחובר . כותבין עליו פרוזבול . אבל עציץ שאינו נקוב או כוורת שהעמידו ע"ג יתידות תנ"ל אין דינן כקרקע . לקנות בכסף שטר וחזקה . ואינה כקרקע לפרוזבול . והרודה מכוורת כזה דבש בשבת . וכן התולש מעציץ [שאינו] נקוב כזה בשבת . פטור [ויש מחייבין רק] בשל עץ . ויש מחייבין רק בשל חרס] :

משנה ח לוה שהחזיר חוב אחר שנשמט משביעית . יאמר לו המלוה . כבר פטור אתה מדנשמט משביעית . ואם השיבו הלוה אעפ"כ אני רוצה ליתן לך מתנה . רשאי המלוה לקבל . ורשאי המלוה להעירו שחפץ שיתנהו הלוה כן . כגה שרק בשפה רפה יאמר שהחוב משומט . והמחזיר חוב אחר שנשמט . הוא אהוב לחכמים . וי"א שבזה"ז שאין יובל נוהג . אפילו מד"ס אין שמיטת כספים נוהג . וכן נוהגין . ונ"ל דכיון דיש מחלוקת מתי זמן השמטה . הו"ל ספק דרבנן ולקולא :

סליק מסכת שביעית

בתי כלאים

מיני כלאים המבוארים במסכת זו. מסתעפים לארבעה ראשים. א) כלאי זרעים. ב) כלאי כרם. ג) כלאי בהמה. ד) כלאי בגדים.
ואנחנו בשם ה' אתנו נבאר בס"ד כל כללים הנצרכים לכל א' וא' מאלו הד' חלקים :

א) כלאי זרעים

א כלאי זרעים אינו רק בב' מיני זרעים המשונים זמ"ז. בשם. או במראה. או בטעם. [כר"ג פ"א מ"ה] וסי' שמט. אולם דבר זה מסור לחכמים. דיש [illegible] דומין זל"ז כמין א'. ואפ"ה אסרום חכמים. ויש מהן דומין לב' מינין. ואפ"ה התירום. מטעם מה [ירושלמי פ"ק דכלאים. ורמב"ם רפ"ג דכלאים]. כל מיני כלאים שבמכילתן אסורים בכל מקום. ורק כלאי זרעים אסור רק בא"י :

ב אין כלאי זרעים נוהג רק בזרעים שגדוליהן ראויים למאכל אדם בריא. אבל לא כשהן ראויים רק לרפואה. וכ"ש במרים שאינן ראויין למאכל אדם כלל [רמב"ם מכלאים פ"א ה"ד]. מיהו כל זה לענין ללקות עליו. אבל לענין איסורא. כל שרוצה בקיומו אפילו למאכל בהמה או לשאר ענין אסור [כך נ"ל כוונת הרמב"ם. ומתורץ בזה קושית הכ"מ ע"ש. ומה שמדמה הכ"מ כלאי זרעים לכלאי כרם. שכ' רבינו בעצמו שבכל שכמוהו מקיימין הר"ז קידש [בכלאים פ"ה ה"ז]. י"ל הרי חלוקים זמ"ז בכמה דברים] :

ג כל כלאי זרעים אסור מדאורייתא רק בא"י. [ועי' לקמן סי' ל"ז]. ורק בזורען במפולת יד. דהיינו ביחד. או אפילו שלא במפולת יד. אבל היו מונחים ב' מיני גרעיני הזרע בארץ וחיפה אותן בעפר ביד או ברגל או בכלי. או שכבר נשרשו ב' המינים סמוכים שלא מדעתו. וניכש אותן מעשבים הרעים שביניהן. הר"ז לוקה [רמב"ם פ"א ה"ב ורכ"מ ספ"ד. וכן מוכח ממשנה (פ"ג מ"ה)]. אבל אם כבר היה זרוע מין א'. וזרע מין אחר אח"כ בצדו. אסור רק מדרבנן. מיהו גם אם נזרעו באופן חיוב וכדאמרן. אינו לוקה עד שיהיה זריעתן תוך רווח טפח בין א' לחבירו. אבל לכתחילה צריך להרחיק זמ"ז ירק מירק ו"ט [רמב"ם פ"ג מכלאים ה"י]. ולהראב"ד שם לא נפטר ממלקות עד שיהיו רחוקים זמ"ז רובע. ודוקא בכל הנך דלעיל דעשה קצת מעשה. אבל בראה בשדהו כלאים. אע"ג שאסור לקיימו. וחייב לעקור מין א'. אפ"ה אם קיימו אינו לוקה [שם פ"א ה"ג] :

ד כל תערובות גרעיני זרעים שיש בו כ"ג חלקים ממין א' וחלק א' ממין אחר. אסור לזרען. ואם זרען או חיפה או ניכש התערובות הזה. הר"ז לוקה. אבל רשאי להוסיף על המבטל. או למעט המתבטל. עד שלא יהא המתבטל חלק כ"ד מהמבטל. ואז מותר לזרוע תערובות הגרעינין [י"ד רצ"ז ס"ט]. מיהו אם מצא בשדהו כלאים שלא נזרע בכוונה. אם יש בהמתבטל חלק כ"ד מהמבטל אינו מועיל רק בשימעט המתבטל. משום חשדא שיחשדוהו שזרען כך בכוונה. אבל לא מהני בשיוסיף על המבטל. דעל כל פנים איכא חשדא קודם שיצמח מה שהוסיף [עיין שם ס"ח]. ואע"ג דבכל מחובר הו"ל קבוע ולא שייך גביה ביטול [כרש"י גיטין כ"ד ב' ד"ה הר"ז]. הכא בכלאים שאני שלא אסרה תורה רק בשנראה התערובות [כלקמן סי' ל"ד]. ושיערו חכמים שכשנתערב חלק כ"ד. לא נראה התערובות :

ה כל שהוא כלאים עם המבטל. אפילו הן מינין הרבה. כולן מצטרפין להמבטל. שכשכולן יחד חלק כ"ד מהמבטל. חייב למעט המתבטל או להרבות המבטל [שם] :

ו בד"א כשהתערובות הוא מב' מיני תבואה. או מב' מיני קטניות. או מתבואה בקטניות או איפכא. שבכולן זורעין מהם סאה בבית סאה. שהוא נ' על נ' אמה [התבואה הן ה' מינין. חיטין. שעורים. כוסמין. שבולת שועל. שיפון. [וסי' חשך שש] וקטנית הן כל הזרעים שהגרעינים עצמן נאכלים. כאפונין. פולין. וקטניות. ועדשים. אורז. ודוחן. מאהן. וחרדל. הערש גריצן. וכדומה] :

ז אבל כשהתערובות הוא זרעוני גנה. והן אותן המינין שאין גרעיני הזרע עצמן נאכלים. רק העלין. או שרשן או הפרי הגדל בהקלח נאכלים. ככרוב. וכרשין. שומין. ובצלים. לפת. ולטטת. ואפילו זרע פשתן וקנבוס ולמר גפן בוימוואללע. אע"ג דאלו הג' מינים לא חזו למאכל אדם [עי' רפ"ו דכ"ב. ובכורות פ"ד מ"ח. דמשמע דזרע פשתן חזי קצת לאכילה]. אפ"ה שרוצה בקיומן למלבושים או למאכל בהמה אסורים בכלאים עכ"פ מדרבנן [כלעיל סי' ב']. וכן כל זרעוני גנה כדומה להן. שאלו יש מהן שנזרע מהם בבית סאה יותר מסאה. ויש מהן שנזרע ממינן פחות מסאה בבית סאה. ולכן כל המינין הללו שנתערבו בסאה תבואה או קטניות. אין משערין שיהיה המתבטל חלק כ"ד מהסאה תבואה או קטניות. אלא בסאה תבואה או קטניות צריך שיהיה חלק כ"ד ממה שזורעין מאותו מין בבית סאה. בין שהוא רב או מעט. [ונ"ל דכ"ש בנתערב מין א' מאלו בחבירו. ואפילו נתערבו מהן יחד ב' מינין שא' מהן נזרע הרבה בב"ס. וא' מהן רק מועט. לעולם משערין שיהיה המבטל כשיעור שזורעים ממנו בב"ס והמתבטל יהיה חלק כ"ד ממה שנזרע ממנו בב"ס :

ח כיצד סאה תבואה או קטניות שנתערב בה חרדל. והרי חרדל אין זורעים ממנו רק קב בב"ס. לפיכך אפילו לא נתערב מהחרדל בסאה תבואה או קטניה. רק חלק כ"ד מקב. חייב למעט החרדל. או יוסיף על התבואה וקטניות. נמצא שחרדל שנתערב חמור מתבואה וקטניות שנתערב א' מהן מין בשא"מ. שאלו כשנתערב א' מהן בסאה של חבירו. אינו חייב למעט או להוסיף כנ"ל. עד שיהא המתבטל חלק ד' מקב. שהוא חלק כ"ד מסאה של המבטל. ואילו חרדל שנתערב בסאה תבואה או קטניות. סגי בנתערב חלק כ"ד מקב חרדל בסאה קטניות או תבואה :

ט וכן נמי לקולא. כגון סאה תבואה או קטניות שנתערב בה זרע פשתן וכדומה. שזורעין ממנה ג' סאין בבית סאה. לפיכך א"צ למעט או להרבות זו"ז. עד שיהיה מעורב בסאה תבואה או קטניות. חלק כ"ד מג' סאין. שהוא שמינית סאה זרע פשתן. ואם הוא פחות מזה. מותר לזרעו כמו שהוא. וא"צ להוסיף או למעט זה או זה. וכן בכל מין ומין בזרעוני גנה שנתערב בתבואה או בקטניות. הולכין תמיד לפי חלק כ"ד שזורעין מאותו מין בבית סאה :

י ונ"ל דסאה ובית סאה דנקטה משנתינו בזה. וכ"כ ברמב"ם ובש"ע י"ד. סאה לאו דוקא אלא ה"ה בפחות או יותר מזה. בין בתבואה וקטניות. ובין בזרעוני גנה. דלמשל אם רצה לזרוע חצי סאה תבואה או קטניות. שמעורב בו מין אחר מתבואה או קטניות. והרי ידוע שאלו המינין נזרע חצי סאה [illegible] על נ' אמה אורך על רוחב כ"ה אמה. סגי בשיהיה המתבטל חלק כ"ד מחצי סאה. ואז צריך להוסיף או למעט כלעיל. ואם נתערב בחצי סאה תבואה או קטניות זרעוני גנה. יש חילוק. דאם המתבטל הוא חרדל וכדומה צריך שיהיה המתבטל חלק נ"ח מקב. ואם המתבטל הוא זרע פשתן וכדומה. שזורעין ממנו הרבה בבית סאה. משערין נמי בחצי השיעור שכתבנו למעלה גבי פשתן. וה"ה נמי בשיהיה המבטל כפליים מסאה. א"צ למעט או להוסיף כלעיל עד שיהא המתבטל ג"כ כפליים מהשיעור שקבעו חכמים בכל א' וא' :

יא עוד נ"ל דבנתערבו זרעוני גנה בזרעוני גנה. או תבואה בזרעוני גנה. תמיד משערין בהמבטל כמה זורעין ממנו בב"ס. ובהמתבטל כמה הוא חלק כ"ד ממה שזורעין ממנו בב"ס. למשל אם בג' סאה זרע פשתן נתערב חלק כ"ד מסאה תבואה. או אם בקב חרדל נתערב קב פשתן. צריך למעט או להוסיף וכמבואר. וכן כל כדומה לזה :

יב בד"א בשלא היה ניח"ל בהתערובות. בין בשעה שנתערבו הגרעינים. בין בשעה שזרעו. אבל בדניח"ל בתערובתן בזה או בזה. אפי' חטה א' בכרי אסור [שם] :

יג מיהו במצא בשדהו גדולי כלאים. אף שנזרע שלא בכוונה. וגם בשעה לא ניח"ל בתערובתן. כל שהוא חלק כ"ד בבית סאה וכדאמרן. חייב לעקר המין הנתבטל. מפני מראית עין שיחשדוהו שבכוונה עירב הגרעינין או בכוונה זרע התערובות [שם] :

יד ולפיכך בנראים הדברים שהגדולין. שלא היה כאן כוונה. וכגון שגדל בתוך שדהו מין שמפסיד התבואה. כגון חרדל או חריע. א"צ לעקרן. דהרי א"א לחשדו שעשה כן בכוונה. ורק בעקר מקצתן. צריך לעקר כולן. דמדהניח השאר. ש"מ דאינו חושש להפסדן בהתבואה. ודניח"ל טפי בגידולן טפי מההפסד שיהיה. עי"ז בהתבואה. ולכן אכתי איכא חשדא [שם] :

טו כבר אמרנו שאין כלאי זרעים נוהג רק בא"י. אבל בחו"ל מותר לכתחילה לערב כל מין במין אחר. ולזרען כאחת [י"ד רצ"ז ס"ג] :

טז אין כלאי זרעים נוהג גם בא"י. רק בב' מיני זרעונים הנ"ל [סי' ו' וז']. אבל בנתערבו הנך עם זרע פירות האילן מותר לזרען. ואפילו לכתחילה מותר לערבן ולזרען יחד. וה"ה דמותר לזרען בתוך לאילן. ולנטוע אילן סמוך לזרע זרוע מהן [רמב"ם פ"א מכלאים] :

יז אבל להרכיב ירק באילן. או אילן בירק. או מין אילן במין אילן אחר. ואפי' באילן סרק. או ירק בירק כל הנך אפי' בחו"ל אסור מדאורייתא ולוקין עליו. ואפי' ע"י עובד כוכבים אסור להרכיב. ולא עוד אלא אפילו הרכיבן העובד כוכבים בשדה ישראל שלא מדעת ישראל אסור לקיימן. [משום חשדא]. ורק הפירות שמאילן המורכב. מותרים באכילה. וכ"כ כל כלאי זרעים שנזרעו מישראל באיסור מותרים באכילה. וכ"כ מותר ליקח ענף מאילן המורכב. ולנטעו ע"י ישראל בעצמו בשדהו [טור סס"י רצ"ה בשם ירושלמי. ונ"ל דאע"ג דמשונים פירות ענף המורכב. מאלו פירות בנטעו. אפ"ה לא חיישינן לחשד'. דדוקא באילן שהרכיבו בו. דניכר שהרכיבו בו. מדמשונה ענף שהרכיבו מאלו ענפי האילן שהם ממין אחר. שפיר איכא חשדא. שיאמרו שבעל השדה בעצמו הרכיב. אבל ענף זה שאין בענפיו שום שנוי. אע"ג שיש שנוי בפירותיו. אפ"ה א"א שיאמרו רק שהוא נטע הענף זה המורכב. והרי זה בלאו מותר] :

יח והא דאסור הרכבה. היינו במרכיב בתוך הגזע. ואפילו תחת הגזע של אילן. אסור לזרוע זרע. מחשש שיעלה גידול הזרע לתוך הגזע [כלאים פ"א מ"ט]. אבל במרכיב תוך הפרדס שהתפשטו לצדדי האילן. אין כאן חשש [טור וש"ע שם] :

יט אולם שיעור הרחקה לכתחילה בין ב' מיני זרעים שבכלאי זרעים. יש בזה ג' אופנים חלוקים. דהיינו לפי המין. ולפי גודל השדה. ולפי התפשטות העלין. ונפרש אחד לאחד :

כ לפי המין ר"ל אם הב' המינין שרוצה לזרען סמוכים יחד. היה מין א' מהן אינו שרגילין לזרוע ממנו שדה שלימה. וכגון שרוצה לזרוע תבואה וירק סמוכין זל"ז. והרי ידוע שרק מתבואה רגילין לזרוע שדה שלימה ולא מירק. וכ"ש כשהיו ב' המינין

אלו

הגלו. שניהן ממין שזורעים ממנה שדה שלימה. כגון שרוצה לזרוע ב' מיני תבואה סמוכין זל"ז. בכל כה"ג צריך להרחיק בין ב' המינין שיעור בית רובע. דהיינו י' אמות וחומש על י' אמות וחומש. ובמרחק כזה סגי. בין שיש הרחק זה בקצה השדה בתחלה או בסוף או אפילו רק באמצע. ובשאר גבולי ב' השדות סמוכים יחד מאד. שרי אף לכתחלה אבל אינו לוקה רק בשסמוכים יחד פחות מו' טפחים בכל גבולי ב' השדות [רנ"ז סע"ו]:

כא אבל אם ב' המינים שרוצה לזרען סמוכים. שניהן ממינים שאין רגילים לזרען שדות שלימות. וכגון ששניהן מיני ירקות. אז א"צ הרחקה רק ו' טפחים על ו' טפחים. בין בתחלה ובין באמצע ובין בסוף. אע"ג שבשאר הגבולים הם סמוכים ביותר. אפ"ה שרי. ואפי' בשהיה א' מהמינין שדה של דלעות שעליהן מסתבכין ביותר. אפ"ה סגי בהכי [רנ"ז ס"כ. והיינו כהר"ש פ"ג מ"ג]:

כב לפי נודל השדה. ר"ל הא דאמרינן לעיל דכשהאחד מהמינין הסמוכים הוא ממין המורגל לזרוע ממנו שדה שלימה. צריך להרחיק ב' המינין זמ"ז בית רובע. היינו רק בשזרע באמת ב' המינין שדות גדולות. דהיינו שהיה כל מין זרוע ב' שורות [כשבת דפ"ה ב']. וכל שורה הוא ד' אמות [ככלאים פ"ג מ"ו]. אבל אם רק א' מב' המינים זרוע ח' אמות והשני שרוצה לזרוע סמוך לו הוא פחות מח' אמות. או אפילו שניהן הן ממינים שרגילין לזרוע מהן שדה שלימה א"צ להרחיקן זמ"ז רק ששה טפחים על ששה טפחים. [כ"כ הר"ש פ"ג מ"ג]:

כג וכ"ש כשב' המינין שרוצה לזרען סמוכים אין בכל א' זרוע ב' שורות. דהיינו שאין בכל א' זרוע רק פחות מח' אמות. אזי ודאי די במרחק הנ"ל. אולם בשו"ע [י"ד רנ"ז סל"ג] פסקינן דבכה"ג ירחיק ב' ראשי קצות ב' המינים ב' על ב' אמות. ויתקצר המרחק הזה בין ב' הגבולין בכל אורך ב' השדות. עד שלא ישאר ביניהן בסוף רק כל שהוא. א"כ כ"ש דצריך מרחק זה אם רק זרע אחד מהן הוא פחות משמונה אמות [כסימן כ"ב]. מיהו גם כשהערוגות אינן מרובעות רק ארוכות. צריך ב' על ב' אמות מרחק ביניהן [פ"ו מ"ו]:

כד לפי התפשטות העלין. ר"ל דיש מינין שעליהן ארוכים בחוטין הרבה ונסבכין יחד. כגון דלועין. קשואין. ופולין וכדומה. בהן צריך הרחקה יתירה מבכל המינין [רנ"ז סכ"ו]:

כה ולפיכך כשיש כאן שדה של תבואה רחב ח' אמות ובא לזרוע בצדה שורה של דלועין וכדומה. אע"ג דבשאר ירק בכה"ג בהרחקה ו' על ו' טפחים סגי. [וכסי' כ"ג]. הכא שהירק הוא מין שעליו רחבים ומתפשטין טפי. צריך שירחיקם מהתבואה ברוחב ו"ט על אורך י' אמות וחומש. וכתב הר"ש [פ"ג מ"ו] וז"ל והא קיל שורה של דלועין מדלעת יחידית. דבדלעת יחידית שנטוע אצל תבואה צריך להרחיקה מהתבואה בית רובע. והכא הרי סגי בהכי. אבל בשו"ע [רנ"ז סכ"ח] פסק דבין בדלעת יחידית. או שורה של דלועין שרוצה לזרען אצל תבואה אם נזרע הדלעת תחלה. צריך שירחיק ממנה התבואה כשיעור בית רובע. ואם שדה התבואה נזרע תחלה. סגי בשירחיק ממנה הדלועין ו' על ו' טפחים [כן משמע בסי' רנ"ז ס"ב וסכ"ח]:

כו עוד יש ב' חומרות בגדולין שעליהן מתפשטין. (א) דאע"ג שאמרנו לעיל (סי' כ"א) שב' מיני ירק א"צ הרחק ביניהם רק ו"ט. אפ"ה כשב' המינים הן מאותן שעליהן מתפשטי' ביותר. כגון קשואים ודלועין ופול המצרי. אז דוקא כשבכל א' מהן זרוע ברוחב ח' אמות [דהיינו ב' שורות. כלעיל]. סגי במרחיק בין ב' המינים ו"ט. אבל בזרוע כל א' מב' המינים פחות משיעור זה. צריך רובע ביניהן. (ב) בשאר ב' מינים שנזרעו בהרחק ביניהן כדינו. אפילו אם אח"כ התפשטו הגדולין ונטו זה על זה. אינו חושש. מדכבר הרחקן כראוי. אבל בדלעת וכדומה. אפילו אם נזרעו בהרחק כראוי בין א' לחבירו. אפ"ה אם אח"כ שוב התפשטו עליו לתוך מין האחר. צריך לעקור לפניה. עד שלא יהיה נראים סמוכים [רנ"ז סכ"ז וסכ"ח]:

כז בבל מקום שאמרנו לעיל שצריך הרחק בין ב' המינים בית רובע. היינו בין שהבית רובע הוא בור או מקום חרוש [כלאים פ"ב מ"ח]:

כח וכיון שכל מה שאסרה תורה כלאים בזרעים. היינו רק כדי שלא יראה כאילו נזרעו בערבוביא. לפיכך גם אם יש היכר הבדל אחר בין ב' המינים הנזרעים. וכגון שיש ביניהן גדר גבוה י"ט ועב כ"ש. או אפילו מבדיל ביניהן אבנים שמונחים זע"ז בלי טוח טיט או סיד ביניהן. וזהו הנקרא בלשון המשנה גפה [ונ"ל דמדהוא מסתמא עב יותר מגדר. דאל"כ מדאין האבנים טוחים יחד וכ"ש בטיט. לא יהיה להן חוזק להשאר יחד זע"ז. לכן אפילו אינן גבוהים יחד בהגפה י"ט סגי. ולהכי נמי מפסיק תנא [פ"ב מ"ח] עם מלת דרך בין גפה לגדר. דלא תימא דבגבוה י"ט גם אגפה קאי]. וה"ה כשיש בין ב' מינים הנזרעים חריץ או סלע הבולט מהארץ. שזה עמוק י"ט וזה גבוה י"ט. וזה או זה רחב ד"ט. וכ"כ כשיש כאן אילן המיסך על הארץ. דהיינו שענפיו סביב תלויין ומשולשלין למטה. מותר לזרוע לפנים מהענפים המשולשלים מין אחד. ותולה להן בסמוך מין אחר. אף שאין מפסיק ביניהן רק הענפים הדקין. וב"ב מחשב הפסק דרך היחיד. שהוא רחב ד' אמות. אפי' בין ב' מיני זרע שצריך ביניהן הפסק רובע. [אמנם נ"ל דשיעור המשך כל האגף א"צ שיהיו מפולגין בין ב' השדות. אלא כל חד וחד שיעור המשכו כדינו. דהיינו אותן שצריך ביניהן הפסק רובע. גם הנך שיעור המשכן כך הוא. ואותן שבשיעור המשך הפסקתן ו"ט. גם הנך סגי בהמשכן בשיעור זה]:

כט וכ"כ בשיש היכר הבדל אחר בין ב' מיני הזרעים. ואפי' בתמונת הזרע עצמו. וכגון שראש השדה של מין אחד נוגע ברוחב או באורך של שדה שממין האחר בראש תור. והוא מין תכשיט שנושאות הנשים ממעל למצחן. ותמונתו משולש והיינו שזורעים ב' המינים בתמונה כזה ☜. וכ"ש כששני המינים נוגעין זב"ז בעוקציהן. ששניהן זרועין כל א' בתמונת משולש כזה ☜. שבתמונה זו או זו. נוגעים ב' מיני הזרעים בעוקץ ומתרחקין והולכין זמ"ז. כל הנך גוונא מחשבו הפסק ואין בהן איסור כלאים [פ"ב מ"ז]:

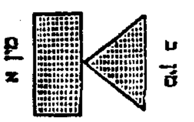

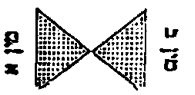

ל עוד יש הפרש היכר בתמונת הזרע עצמו. אע"ג שאין הרחק בין מין לחבירו. דהיינו בשיזרע מין אחד שתי. ומין אחר בלאו ערב [רנ"ז סל"ט]:

לא בד"א דצריך הרחקה והפסק. באדם א' שזורע ב' המינים בתוך שלו. אבל ב' בנ"א ששדותיהן סמוכים יחד. מותר כל א' מהן לזרוע מין אחר סמוך לו. ואין בו חשש כלאים [י"ד רנ"ז סכ"ב]:

לב ולא עוד אלא אפילו נראה המין האחר כאילו הוא של חבירו אע"פ שבאמת ב' המינים שנזרעו סמוכים שניהן הן שלו ונזרעו בתוך שלו. וכגון שחצי שדהו הצפוני זרוע חיטין ולחבירו בשדהו. בצד דרום משדה חיטין הנ"ל יש שדה זרוע שעורים. מותר אותו שחצי שדהו הצפוני זרוע חיטין. לזרוע חצי שדהו האחר הדרומי לזרעו שעורים סמוך להחיטין. בלי הרחק כלל. והיינו משום שהשעורים שבחצי שדהו הדרומי. נראים כאילו הם של חבירו מדהם בהמשך א' עם שעורים של חבירו. אע"ג שבאמת אינו כן [פ"ב מ"ז]:

לג עוד יש קולא בין שדהו לשדה חבירו. דאם שדהו ושדה חבירו שניהן ממין א'. נמצא שא"צ הרחקה כלל בין זל"ז. אבל [אם] אעפ"כ הניח א' מהן הרחק בין ב' הגבולים תלם א'. מותר לזרוע אותו תלם עם פשתן סמוך למין של זה ושל זה בלי שום הרחק. דהכל יודעין שתלם א' של פשתן לא חזי למידי. ולהכי לא זרעו רק לבדוק שדהו. לראות אם ראוי לזרוע עליו פשתן. ולפיכך הו"ל כזורע להשחתה. דאין בכה"ג איסור כלאים דלא אסרתו תורה רק בזרעו לצורך אדם. אבל באמצע שדהו אסור לזרוע אפי' פשתן תלם א'. דאע"ג דאין כאן זורע לצורך אדם. אפ"ה מדעולו בתוך שלו מב' הצדדים. חיישינן למראית עין שיחשבו אולי א"צ רק לתלם א'. ורק אם שדהו זרוע מין אחד ושדה חבירו מין אחר. מותר לזרוע ביניהן בין מין של שדה חבירו ובין מין של שדה שלו בלי שום הרחקה אבל לא מין שאינו כמין שלו ולא כמין של חבירו רק פשתן. וכדאמרן [רנ"ז סכ"ד]:

לד וכיון דסגי בשנראה שאין זרועין בערבוביא. לפיכך אם ד' מינין או פחות זרועים סמוכים תוך גומא אחת. והטה הענפים שגדלו מכל מין. לצד אחר חוץ לגומא. אין כאן כלאים [פ"ג מ"ג]. ונ"ל דדוקא תוך גומא מותר כה"ג. מדלא נזרע מהן רק תמיד מעט מעט. אבל על קרקע שוה. אע"ג שמטה הענפים של כל מין לצד אחר. אפ"ה אסור. משום דבשדה שלימה לא מהני כה"ג. לפיכך משום לא פלוג גם במעט מעט אסור. מיהו אפשר דגומא לרבותא נקט. דאפי' כנוסים תוך גומא אפ"ה שרי:

ב) כלאי כרם

לה יש לבאר בזה ד' ענינים. (א) איזה כלאי כרם אסור מדאורייתא. ולוקה על זריעתו ואסור באכילה ובהנאה. (ב) ואיזה שאסור מדאורייתא. ואפ"ה אינו לוקה על זריעתו. אבל אסור באכילה ובהנאה. (ג) ואיזה כלאי כרם אסור רק מדרבנן לזרוע. ואסור באכילה ובהנאה. (ד) ואיזה אסור מדרבנן לזרוע. אבל בדיעבד מותר באכילה ובהנאה. ונפרשם אחת לאחת:

לו אין לוקין על זריעת כלאי כרם מדאורייתא. עד שיהא בו ג' תנאים. (א) שיזרע כאחת ג' מינים. דהיינו ב' מיני תבואה. וחרצן והוא גרעין הזרע שבענב. או ב' מיני גרעיני ירק וחרצן. או גרעין תבואה. וגרעין זרע ירק. וחרצן. (ב) ושיזרע כל ג' הגרעינים במפולת יד. או שהיו שלשה הגרעינים מונחים על הארץ סמוכים. וחיפן בעפר [ונ"ל דבין כך או כך. דוקא כשכל ג' הגרעינים הפילם או נפלו תוך הרחק טפח. ועי' לעיל סימן נ"ג]. (ג) שיהיה הזריעה הזאת בא"י דוקא. וכשיהיו ג' תנאים הנ"ל בזריעתו. הר"ז לוקה ב'. א' משום כלאי כרם. וא' משום כלאי זרעים. ופשוט דאסור נמי בהנאה מדאורייתא [י"ד רנ"ז]. אולם לתוס' [יבמות דפ"א א' ד"ה מאי] לפי מה דקיי"ל [י"ד של"א ס"ג] דתרומה בזה"ז בא"י מדרבנן. מדבטלה קדושת הארץ. א"כ גם כלאי כרם שם בזה"ז מדרבנן. וספיקו שרי. ולרמ"ל [פ"י ממא"ס ס"א]. מה"ט גם ערלה וחדש שם רק מד"ס:

לז אין בכלל תבואה הנ"ל רק ה' מיני תבואה שנזכרו לעיל [סי' ו']. ואין בכלל ירקות שאמרנו. רק אותן ירקות שדומין לגפנים. כקנבוס ולוף וכדומה. דהיינו

שברשיהן מתקיימין בארץ בחורף . ובענפיהן גדלין כעין אשכולות [רש"י מנחות ט"ו ב'] . וגם נגמרים בזמן א' עם ענבים [רמב"ם כלאים פ"ה ה"ג . ורדב"ז כ' בשם רכ"מ דקנבוס אינו גדל רק עד ג' שנים [כס"ב דכלאים מ"ב] דוגמת הכרם שאסור משום ערלה . ולא חזי להנאת אדם עד אחר ג' שנים . וכן מצאתי באמת ברכ"מ [פ"ה ה"ג מכלאים] . ותמוה דהרי עיני ראו ולא זר . ולמראה עינינו כולנו כשפוט . שהקנבוס [הוא שם לאטיני למין הנקרא בל"א האנף] . הוא צומח מן הארץ אחר איזה ימים מועטים כשזרעוהו . והוא הולך וגדל עד כי נגמר תוך איזה חדשים מועטים . ואע"ג דבמשנה שם קאמר שאין עושין עד ג"ש . ע"כ הכי קאמר תנא . דיש מגרעיני זרע הקנבוס . שצומח רק אחר ג"ש . ולפיכך לא מהני ליה מה שיהפך מה שזרע ממש . ותדע שכך פי' המשנה . דאל"כ יהיה עכ"פ מותר לזרוע עליו השתא מין אחר . דהרי הקנבוס לא יצמח רק אחר עבור ג"ש . ואי"ל דהע"ג שאינו נגמר עכ"פ יך שרשי' מיד . דא"כ בכה"ג היה רשאי להמתין עד שיתליע ויוסף כמשנה ג' שם . אע"כ כדאמרן שיש בין גרעיני זרע הקנבוס גרעינים שאין מתליעין רק אחר ג"ש . וא"כ במה מין זה דומה בזה לכרם . והרי יש במין קנבוס רובא דרובא שגדל וצומח ונגמר מיד דלא ככרם . והא ואפילו היה כך שכל גרעיני הקנבוס לא היו נגמרים רק אחר ג"ש . מה ענין שייכות יש לגידול הקנבוס בטבע שנגמר אחר ג"ש . להיתר ערלת הכרם שאסרתו תורה עד אחר ג"ש . וכי בשביל זה הוקשו אהדדי . וצ"ע] . ולהר"ן [חולין דמ"ח א'] הא דאסרה תורה בכלאי כרם רק ירקות דקנבוס ולוף . הייני משום דענפיהן מתפשטין ביותר . ויש לחוש בהן טפי לערבוביא . [וצ"ל דהר"ן ס"ל כרש"י ורמב"ם הנ"ל דגדולי קנבוס דומין בתואר לגפנים . רק דהוה ק"ל א"כ נמר גפן שגידולו ג"כ דומה לגפן [כהרא"ש כלאים פ"ה מ"ב] נמי לתסר מדאורייתא . דגם נמר גפן אינו מין אילן רק מין ירק כידוע [וכן מוכח מגוף המשנה שזכרנו] . לפיכך הוסיף רבינו לומר דלהכי נאסר רק קנבוס מדאורייתא משום דענפיהן מתפשטין ביותר כענפי הגפנים . ומדדמין בתואר ג"כ איכא למיחש טפי לערבוביא . אבל א"ל דלהר"ן סגי ליה בטעם אסורן מדאורייתא משום דענפיהן מתפשטין ביותר דא"כ טפי הוה ליה למיסר נמי קשואין ודלועין וכדומה . דהנך מתפשטין טפי וטפי מקנבוס ולוף [כדלעיל סימן כ"ז]] :

לה **אבל** שאר מיני ירקות אסורים לזרען בכרם רק מדרבנן . הא כל מיני זרעים וקטניות [עי' לעיל סי' ז'] מותר לכתחילה לזרען בכרם . וא"צ לומר מיני פירות אילן . מותר לזרען או לנטען בכרם [רמב"ם פ"ה מכלאים ה"ו] . ולהראב"ד שם גם מיני זרעים וקטניות אסור בכרם מד"ס . אמנם לתוס' [מנחות ט"ו ב'] וגם להר"ן [חולין דמ"ח א'] גם שאר מיני ירקות וזרעים וקטניות אסורים מדאורייתא . ורק ירקות שאינן נאכלים לאדם . ואעפ"כ מקיימין אותן לבהמה או לשאר צורך . הם הן שאסורים בכרם רק מדרבנן . וכן החליט גם רכ"מ [פ"ה מכלאים ה"ג] :

לט **אולם** שאר מיני ירקות שאמרנו דלרמב"ם אסורים מדרבנן . ולשאר רבותינו אסורים מה"ת כבר כ' הרמב"ם [ספ"א מכלאים] דהיינו כל מין ירקות שאין נזרעים שדה שלימה רק ערוגות קטנות . כלפת . ולפתות . שומים ובצלים וכדומה . בין שאוכלין שרשיהן או עלין או פירות שבהן . ואפילו א"ל למאכל אדם כלל . עכ"פ כיון שרוב בני המדינה מקיימין אותן לבהמה או לצבע או לשאר צורך הר"ז ירק שמתקדש בכרם לכל מר כדאית ליה :

מ ימיני זרעים וקטניות שאמרנו . דלרמב"ם מותרים לכתחילה בכרם . ולראב"ד אסורים מד"ס ולשאר רבותינו אסורים מן התורה בכרם רק דאין לוקין עליהן . הייני אותן שנזכרו לעיל [סי' ו' וז'] . ע"ש :

מא **אמנם** החילוק בין מה שנקרא ירק דפליגי בה בכרם . ובין מה שנקרא אילן דלכ"ע מותר לכתחילה לזרוע או לנטוע בכרם . אמרינן בשו"ע [י"ד רצ"ז ספ"ז] דכל שעליו גדלין . מעיקרו הר"ז ירק . וכל שעליו גדלין מענפיו הר"ז אילן . [ואילה"ק הרי קנבוס [הוא האנף בל"א] עליו גדלין מענפיו . ואעפ"כ אסור בכרם . וי"ל דככר הקשה הירושלמי כדומה לזה אהך כללא [ספ"ה דכלאים] והרי כרוב שאין עליו גדלין משרשיו . ואפ"ה הוא ודאי מין ירק . ותירץ דהך כללא היינו רק במין שאנו מסופקין בו אם הוא מין ירק או אילן . ולא במה שהוא ודאי ירק . ולכאורה תמוה דעכ"פ במה אדע שהוא ודאי ירק עד שלא יהיה נכלל בכלל כל שעליו גדלין מעיקרו וכו' . וי"ל דבאמת הכוכחה האמיתית בין ירק לאילן היינו כמ"ש המרדכי בשם הגאונים [בפ"ו דברכות] והובא בא"ח [סי' ר"ג] דכל שהגזע מתיבש בחורף . והדר נביט נקין מהשורש . זהו ירק . ולהכי קאמר בירושלמי דכל שאינו יודע אם מתיבש הגזע בחורף . יהיה כלל זה בידך . כל שעליו גדלין מעיקרו וכו' . ואע"ג דמקמי הכי מחלק הירושלמי שם וקאמר כאן לברכה וכאן לכלאים . והכא מדמינן להו אהדדי . י"ל לאו בכל מידי מדמינן כלאים לברכה] :

מב **אע"ג** דאמרינן דכלאי כרם אינו אסור מדאורייתא רק בא"י . אפ"ה מדחמור איסורו דלוקין עליו וגם אסור בהנאה . להכי אסרוהו חכמים גם בח"ל וגם בהנאה . אבל זהו רק בשזרעם במפולת יד . או שחיפה הגרעינין שבארץ דבכה"ג בעשה בא"י לוקה . להכי גם בח"ל עכ"פ אסור בהנאה . אבל בשזרען סמוכין זא"ז . אע"ג שגם זה אסור אפילו בח"ל . עכ"פ כיון שכשעשה כן בא"י אינו לוקה לפיכך גם בח"ל אע"ג שאסור לעשות כן . אפ"ה אם עשה כן בח"ל מותר בהנאה : וי"א דגם בכה"ג אסור בח"ל בהנאה . מיהו כ"ע מודו דעכ"פ מותר לצוות לעובד כוכבים קטן לזרען זא"ז . ורק לעובד כוכבים גדול אסור לצוות כן מדמחלף בישראל גדול [רצ"ז סס"ט] [ואת"ל האיך רשאי לצוות לעובד כוכבים קטן לזרוע כלאים . הרי אמירה לעובד כוכבים שבות בכל מילי כב"מ ד"ל . וי"ד רצ"ז ס"ד . ואה"ע ססי' ה'] . ואע"ג דאיסור כלאים בכרם בח"ל אינו רק מדרבנן . והו"ל רק שבות דשבות . ליתא . דהרי קיי"ל דגם זה אסור [כרמג"א ש"ז סק"ז] . ותו דא"כ מ"ש עובד כוכבים גדול או קטן . דבגדול נמי תשתרי מה"ט . ואת"ל דבעובד כוכבים גדול ה"ט דלא משום די"א דיש שליחות לעובד כוכבים לחומרא [י"ד קס"ט ס"ה] להכי עדיף טפי לעשות ע"י עובד כוכבים קטן . דאפי' בישראל אין שליחות לקטן [ב"מ דע"א ב'] . ליתא דא"כ גם בשאר מילי נמי לימא כן . והיכא מצינו לחלק באמירה לעובד כוכבים בין עובד כוכבים גדול או קטן . דבכל דוכתא גדול וקטן שם הוא להחמיר בשניהן . וי"ל דהכא שאני מכל דוכתי . מדאיכא הכא כמה שבותין . דהרי מדאורייתא אין כלאי כרם אסור רק בא"י . ורק ב' מינים זהרען . ואה"כ ב' המינין הן ירקות . צריך שיהיו קנבוס ולוף . וגם צריך שיזרע כל הג' מינין במפולת יד . וא"כ הכא הרי בח"ל הוי' . ולא היה רק מין א' ירק סמוך לכרם . והירק לא היה קנבוס ולוף . רק כשואה האספסתן בל"א . וגם לא מרע במפולת יד . רק זרע שכשואה סמוך להכרם כנטוע כבר . נמצא שיש כאן ד' שבותין מלבד האמירה לעובד כוכבים שהיא ג"כ שבות . ובכה"ג אפי' שמה דקיי"ל דגם שבות דשבות אסור בדבר הרשות . עכ"פ הכא דאיכא כמה שבותין מסתבר היה דגם אמירה לעובד כוכבים גדול שרי . ורק משום דמחלף בישראל גדול . לפיכך אסור . אבל בעובד כוכבים קטן . דאין כאן רק גזירה לגזירה שרי . **ואי"ל** שהרי רכ"מ [סס"ה מכלאים] כ' בפירוש . דהך עובדא דרב משרשיא [שבת קל"ט א'] דמינה ילפינן הך דינא . מדיהיב פרוסה לעובד כוכבים וזרע בכרמו . על כרחך מיירי שזרע ב' מינים האסורים עם החרצן במפולת יד . דאל"כ הרי היה יכול הוא בעצמו לזרען בח"ל . וכמ"ש הרמב"ם שם בעצמו . **במחכ"ר** א"א לומר כן . דמלבד דקשה דא"כ אין כאן רק ב' שבותין מדהיה בח"ל . ובאמירה לעובד כוכבים . ולא והבא לך אף אתה היכן מצינו שבות דשבות שיהיה מותר לכתחילה בדבר הרשות ובקטן דוקא . קשיא נמי דכל הסוגיא שם משמע ברור שהיה כבר שם כרמי' . ובא לזרוע בתוכו כשותא . ובה רב עמרם נוגיד עלה . ורב משרשיא קעביד לה ע"י עובד כוכבים קטן . **ואי** משום קושית רכ"מ . דאי שלא במפולת יד . הרי גם ע"י ישראל עצמו מותר בח"ל . וכמ"ש הרמב"ם בעצמו שם . י"ל דהרי הרמב"ם כ' שם בסוף הפרק . דעכ"פ היה אסור לכתחילה . ורב משרשיא להכי עשה כן ע"י עובד כוכבים כדי שיהיה יכול ליהנות מהכשות' . **א"נ** י"ל משום דלוי שם אסיר לבני בבל לזרוע כשותא בכרמא מדאינן בני תורה . ואנן כולנו אין אנו בני תורה . להכי צריך והוא שרי עכ"פ לזרוע ע"י תינוק עובד כוכבים : **אחר** כתבי זה מצאתי לרבינו הרא"ש בהלכות קטנות שלו . בהלכות כלאים [ססי' ג'] דג"כ מוקי להך דרב משרשיא שזרע כשותא בכרמא . וכן מוקי לה הר"ן שם כדברינו הנ"ל . **ואת"ל** למה דאסרי' הכא לזרוע ע"י עובד כוכבים גדול . מדמחלף בישראל גדול . א"כ בכל דוכתא דשרינן שבות דשבות ע"י עובד כוכבים . כגון במקום מצוה או פסיד' וכדומה [וכמ"ש בס"ד **בקופת הרוכלין** בכללות שבת דיני אמירה לנכרי סי' ז'] . למה לא חיישינן בהו לאחלופי בישראל גדול . י"ל דהתם דיש מצוה או הפסד או ד"א שמכריחו לעשות הפעולה ההיא . להכי לא חיישינן בה לאחלופי . משא"כ הכא רשות גמור הוא . **עוד** היה נ"ל דלהכי הודיענו הש"ס דרב משרשיא יהיב פרוסה להינוקא . היינו כדי לדקדק טפי האיסור של אמיר' לעובד כוכבים . כדי דנוכל נמי לומר עובד כוכבים אדעתא דנפשיה קעביד ולא בשליחות ישראל . וכסברת המ"ר שהביא רמ"א [י"ד רצ"ז ס"ד] . **אבל** מה אעשה שהרמב"ם והטור והרב"י בשו"ע י"ד לא הקפידו בכך . **אמנם** ק"ל אע"ג דמרע ע"י קטן בהיתר . עכ"פ נתסור משום חשדא . [כלעיל סי' י"ג . ועוד בדוכתי טובא בקונטרס זה] . וה"נ כל הרואה כלאים בתוך שדהו יאמר שהוא בעצמו זרען . **ואת"ל** הכא שאני מדהוא בח"ל דאסור רק מדרבנן . ליתא דהרי כבר הוכחנו [**בקופת הרוכלין** שם בדיני רעגענשירס] . דגם בדרבנן חיישינן למראית עין . וצ"ל דמכאן נמי מוכח מה שהחלטנו שם בס"ד . דדוקא באיסור דאורייתא חיישינן לחשדא שיחשוב הרואה שהבעל דבר כבר עשה החטא . אבל באיסור דרבנן . לא חיישינן לחשדא רק בשיחשוב הרואה שהבעל דבר השתא עושה איסור . או שיחשדו שהבעל דבר עוד יעשה איסור להבא . אבל לא חיישינן שיחשדהו הרואה שכבר עשה איסור . דהדרכא אחזוקי אינשי ברשיעא לא מחזקינן . וטפי רמי עלן לדון אותו כלכל הדם לכף זכות . שלא עשה האיסור] :

מג **אע"ג** דכלאי כרם לא נאסר בהנאה רק בשגדלו יחד רגע . התבואה משתרשים . והגפן משיהיה בו ענבים כפול הלבן [לקמן סי' מ"ט] . אפ"ה קל"פ דכל הזורע כלאים בין כלאי זרעים או כלאי כרם . אף שקודם שנשתרשו הכלאים . חזר ולקט הגרעינים שזרע מתוך הקרקע . אפ"ה חייב מלקות מיד אחר שזרע [ודלא כמשמע לכאורה מפסחים [דף כ"ה א'] . דהתם רק לענין הנאתן קאמר] . וראיה ברורה לדברי . דהרי המרכיב ירק באילן . חייב משום מרכיב כלאים [כס"א דכלאים מ"ז ורמב"ם כלאים פ"א ה"ה] . הרי אע"ג דאין מתאחין . וכדקאמר התם בירושלמי . אפ"ה משהרכיב נתחייב מיד . ה"נ תיכף משזרע נתחייב . ואפילו לר' יהודה דפוטר בהרכבת ירק באילן . התם טעמיה דכיון דאין מתאחין א"כ אין כאן הרכבה כלל דכל חד וחד לחודיה קאי . אבל הכא טמינת הגרעינים בעפר . היא נקראת זריעה . ותיכף כשטמן הגרעינים . נתחייב מיד . וה"נ נ"ל לענין שבת כשזרע גרעינים וחפס בעפר . אע"ג שחזר וליקט הגרעינים . אפ"ה כבר נתחייב משום זורע משעה שטמן הגרעינים בעפר . ולא דמי להדביק פת בתנור . וחזר ורדה אותו קודם שנאפה דפטור [שבת ד"ד א'] . דהתם כיון שרדה אותו קודם שנאפה . אין כאן אפייה כלל . והנחת הבצק תוך התנור לא שמיה אפייה . כמו שהושבת הקדירה אצל האש וסלקה קודם בישול דלא ס"ד שיתחייב משום מבשל . אבל זורע . מיד שטמן הזרע בעפר . כבר עשה מעשה הזריעה :

[**אבל** אין לכאורה ראיה דהאי ס"ד שזורע כלאים יתחייב רק אחר שיושרש . א"כ הו"ל התראת ספק . דשמא לא יקלוט הזרע . **ואע"ג** דקיי"ל התראת ספק שמה התראה [כרמב"ם פט"ז מסנהדרין] עכ"פ הרי כבר כתבנו בפירושינו [בס"ד סנהדרין פ"ט סי' כ"ב בכלל ד'] . דכל ספק שתולה במקרה . כגון זורק אבן לגו . לכ"ע לא שמה התראה . א"כ ה"נ אף לשמא ילקוט לא חיישינן . עכ"פ לשמא לא יקלטו הגרעינים דתלוי במקרה ודאי ראוי שנחוש . ונמצא התראת ספק . י"ל דכבר כתבו תוס' [מכות דט"ז ב'] . דכל שצריך מעשה לפטורו אמרינן דמסתמא לא יעשה המעשה . ולא הו"ל התראת ספק . ובזה יתורץ נמי קושיתם [גיטין ל"ג א'] בהקשו האיך אפשר לחייב הכא על א"א . ניחוש שמא ישלח לה בעלה גט ויחזור ויבטלנו . ויפקעו קדושיה למפרע . וכ"ה הקשו . [שבת ד"ד א'] בשופת בשבת קדירה לבשל או הדביק פת בתנור היאך יתחייב . שמא יסלקו הוא או אחר קודם שיתבשל ושיאפה . **א"ב** ה"נ אין חוששין שהמעשה שיעשה לעקרו קודם שיגיע זמן חיובו . אלא אמרינן מסתמא ישאר כדהשתא . ואע"ג דהכא ליכא למיחש לשמא לא יקלוט הזרע בארץ . הרי יש רוב כנגדו . דרוב גרעינים כשזרעים קולטין הפיר . והרי כבר אמרנו . שם [בפ"ט דסנהדרין הנ"ל] דכל שיש רוב כנגדו לא מחשב התראת ספק . ושם הבאתי ראיה ברורה לדברי [מכות מ"ו ב' וסנהדרין ס"ס א'] בבא על קטנה שהיא א"א . דלא מספקי מטעם ספק שמא תמצא איילונית . מדאיכא רוב כנגדה . ולפיכך לא דמי כלל לזורק אבן לגו . דהתם ודאי במקרה . ואין רוב כנגדו] :

מד **הא** דמצרכינן שיזרע ב' גרעינין וגרעין חרצן במפולת יד . זהו דוקא לענין מלקות [כסי' ל"ז] . אבל לענין לאסור הגדולין . אפילו זרע גרעין א' מתבואה או מזרע ירק אצל גפן הנטוע כבר . או נטע גפן או זרע חרצן א' אצל תבואה . או זרע גרעין זה ואח"כ זרע החרצן בצדו . או איפכא . הרי בכל אופן שהגיעו לצורת חיוב כמבואר [בסי' מ"ג] והוסיף הזורע מקודם חלק ר' מבתחלה . משעה שהושרש חבירו . הרי נאסרו שניהן מדאורייתא בהנאה . וצריך לשרפן באופן שלא יהנה בשעת שריפתן מהן . ובין התבואה והירק . או גזעי הגפנים . והקשין של תבואה כולן אסור להנות מהן בשעה שישרפן [ס"ג] :

מה וכ"כ אפילו לא זרען בכונה. רק ראה כלאים בכרמו וקיימו. כיון שראה כן והניחו ולא עקרו. או שסכך גפנו על ירק או תבואה. כל שהשרשו שניהן והיה על הגפן ענבים כפול. אם הוסיף זה על זה חלק ר' על מה שהיה גדול בתחלה. הרי נאסרו שניהן בהנאה. וה"ה בסכך שבולת ע"ג גפן וכדומה :

מו ולא עוד אלא אפי' עציץ נקוב שזרוע בו ירק או תבואה והעמידו תחת הגפן ושהה שם עד שהוסיף בגדולו חלק ר' על מה שהיה בתחלה. הרי נאסרו שניהן בהנאה. ולהר"ן [בראשית הגז] לא נאסרו הגדולים בכל אופנים הנזכרים בג' סימנים אלו. רק בשהיה הכלאים ג' גרעינים. דהיינו ב' מתבואה או ירקות וא' חרצן. או ב' מתבואה או ירקות אצל או תחת ענפי גפן שטעון ענבים כפול. ורכ"מ [פ"ה מכלאים ה"ז] נסתפק דאפשר דגם הרמב"ם מצריך ב' מינים סמוך לגפן או לחרצן. ואני בעניי לא הבנתי ספיקתו של רבי' בזה. דהרי הרמב"ם [שם ה' כ"ג] שפתיו ברור מללו. דבהניח עציץ נקוב שבו ירק תחת הגפן. והוסיף חלק ר' נאסר. משמע דאפי' מין א'. ולהרא"ש הלכות כלאים [סי' ד'] ס"ל להראב"ד דגם מין א' בכרם אסור רק מדרבנן בהנאה. וכתב עוד דלהר"י מין א' בכרם גם מדרבנן מותר בהנאה :

מז בחו"ל מותר לזרוע ירקות או תבואה בצד הגפן או הכרם. אפילו ב' מינים. דלא נאסר בחו"ל מדרבנן רק לזרוע כל הג' במפולת יד. ואעפ"י שמותר לזרען. הגדולין אסורים לאכלן. ובמסופק בהן אם נזרעו כלאים מותרים [רמב"ם שם ספ"ח]. ובשו"ע [סוף סי' רצ"ז]. דבחו"ל בכל גוונא מותרים הגדולין. מדלא שכיח שיהיו נזרעים במפולת יד :

מח גם עובד כוכבים שזרע כלאי כרם בשדהו. אסור בהנאה וטעון שריפה כשאר כלאי כרם שזרעו ישראל [רמב"ם פ"י ממאכלות אסורות. ותמהני שלא הזכיר זה ביו"ד סי' רצ"ז]. אולם ישראל שזרע כלאים בשדה חבירו. ולא ידע לחבירו. הרי דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו [רצ"ו ס"ד] :

מט אין כלאי כרם אסורים רק בשיש תרתי לריעותא. דהיינו בהגפן. וגם בהתבואה שנזרע בצדה. בהגפן. משעה שטעון ענבים כפול עד שעה שנגמר כל גידול הענבים. ובהתבואה וירק משעה שהשרישו. עד שעה שנגמר כל צרכן. ואם בתוך זמן של זה וזה היו גדלים יחד אפילו רק רגע א' בלי הרחק כראוי. נאסרו שניהן מיד בהנאה. ואפילו הקש של התבואה והעלים של הגפנים כל מה שגדל מהן באיסור נאסר בהנאה [רצ"ו ס"ג]. ואם הגפן והתבואה היה א' מהן גדל תחלה בהיתר. ואח"כ גדל באיסור כלאים. וכגון שהגפן היה נטוע בהיתר ובו ענבים כפול הלבן. ובא א' וזרע בצדה תבואה והשרשה. הרי התבואה נאסרה כולה עם הקשין מיד מדגדל כולו באיסור. ובהגפן יש חילוק. דהענבים שבו שאין ניכר בהן מה שהוסיף בם באיסור. להכי אם ישוער שהוסיף חלק ר' באיסור עד קצ"ט חלקים שגדלו תחלה בהיתר. כולן אסורים בהנאה. ואם ישוער שהאיסור הוא פחות מזה. אז הגדל באיסור בטל בר' שגדל בהיתר. ומותרים כולן בהנאה. אבל עלי הגפנים שניכר בהן מה שגדל באיסור. הגדל באיסור אסור. ומה שגדל תחלה בהיתר נשאר בהיתרו. וה"ה בהיה איפכא. שהיה התבואה תחלה קצת ממנה גדל בהיתר. כגון שהיה כאן שבלים שהושרשו בהיתר. ולא היה בהן גרעינים עדיין. ובא א' וסיכך גפן שבו ענבים כפול. ע"ג שבלים הנ"ל. ונתהוו גרעינים בשבלים. הרי הגרעינים שגדלו באיסור אסורים. והקשין שכבר גדלו בתחלה בהיתר מותרים. וכ"כ עלי הגפן שסככו. מה שניכר שגדלן אחר שסככו על השבלים אסור. ומה שכבר גדל בהעלים בהיתר. נשאר בהיתרו [עיין רצ"ו סס"ז. והוא ע"פ הירושלמי פ"ה דכלאים וכ"כ תוס' פסחים דכ"ה א' ד"ה עיקרן] :

נ וכל זה בשיש ב' לריעותא. אבל בשיש רק חדא לריעותא דהיינו או בגפנים או בהתבואה יש חלוק. דאם הריעותא רק בהתבואה כגון שהושרשה. אבל ענבי הגפן לא הגיעו לפול הלבן. רק היו עדיין סמדר [ובשו"ע רצ"ו קאמר שהיו בוסר. וכן כ' ג"כ ברמב"ם פ"ה מכלאים. ותמוה הרי הוא גרוע הוא בוסר הוא פול לבן. ושיעור זה כזה (כפסחים נ"ג א')]. אז רק התבואה אסור בהנאה רק מדרבנן. מדעכ"פ שניהן השרשו קנסוה רבנן. וצריך לעקרם קודם שיגיעו הענבים לגודל פול הלבן. אבל הגפן וענביו נשארו בהיתרן. וב"ש אם לא היה בהגפן ענבים כלל שהדין כך. ואפ"ה עכ"פ התבואה אסורה ומטעם הנ"ל [שם ס"י]. אבל אם נשרו כל עלי הגפן כדרך האילנות בימי חורף בקור. אף שיש ריעותא בהתבואה כגון שהושרשה. אפ"ה הכל מותר [שם סי"ב]. אמנם אם הריעותא האחת היא רק בהגפן. כגון שיש בהגפן ענבים כפול. וזרע בצדו תבואה או ירק שלא הושרש עדיין. הכל מותר עד שיושרש. ואז נאסרו שניהן מדאיכא תרתי לריעותא וכלעיל [שם סי"א]. ואפי' יש הריעותא בהתבואה. כגון שהשרשה בצד הגפן שבשלו ענביו כל צרכן. אע"ג שלכתחילה אסור לזרוע ירק או תבואה אפ"ה בדיעבד מותרים אפילו השרשו. וכן תבואה או ירק שבשלו כל צרכן. אע"ג דלכתחילה אסור ליטע גפן בצדן. אפ"ה אם נטע. אע"ג שעשה בגדו ענבים כפול הלבן. הרי הן מותרים [כל זה הוא בהרמב"ם פ"ה הי"ג והי"ד ונפסק בי"ד רצ"ו] :

נא עציץ נקוב אסור לנשאו תחת גפנים או תוך ד' אמות מהגפנים. ודוקא אם יש בהעציץ תבואה או ירק שהושרש [ולהר"ן הנ"ל (סי' מ"ז) דוקא כשיש בהעציץ ב' מיני ירק או תבואה שהושרשו]. ואם העבירו אף שהוסיף בהעברתו חלק ר' מגידולו בתחלה. אפ"ה כל שלא הושיב העציץ בארץ תחת או סמוך להגפנים. מותרים. אולם להר"ב [ספ"ז דכלאים]. גם בלא הושיב העציץ בארץ. כל שהוסיף חלק ר' בשעת העברתו תחת הגפנים שבהן ענבים כפול. נאסרו הזרעים. אבל הגפנים שהוסיפו ר' לא נאסרו. וכן משמע מירושלמי ומפשטות לשון המשנה שם כדבריו מיהו עציץ שאינו נקוב. אפילו הושיבו תוך הכרם והוסיף חלק ר'. אפ"ה מותר הכל. אבל חייב מכות מרדות [שם סי"ז] :

נב שיעור הוספת חלק ר' מגידולו. כ' הרמב"ם שמשערין כך בכל מין ומין כמה שעות צריך לו משיעקרו עד שיתיבש כל כך עד שלא ישאר בו טפה ליחה. דאם למשל צריך לכך ק' שעות אז אם נשתהה הירק הזה בכרם חצי שעה הרי הוסיף חלק ר' ונאסר. ונ"ל דדייקינן מהירק על הפרי. דאל"כ קשואין ודלועין לא יתיבשו רק אחר זמן מרובה מאד. ולהראב"ד [ספ"ה מכלאים] כך משערין. שתיכף כשיעקור קלח התבואה או הירק ישקלנו. ואם למשל יהיה משקלו אז ק' קווינט. ולאחר שעה שוב ישקלנו וימצא שחסר ממשקלו חצי קווינט עי"ז ישער שכשם שתוך שעה חסר ממשקלו חלק ר'. כך כשישאר בקרקע בזמן גדולו הוסיף חלק ר' מגידולו בריטובתו :

נג גפן שיבש לגמרי. כי מת שרשו. אע"ג שעדיין עומד נטוע בארץ. מותר לזרוע בצדו תבואה וירק. אבל גפן בחורף אע"ג שעומד אז ערום מעלים ופירות. אפ"ה כיון שבקיץ הבא יוסיף את כחו. לפיכך אסור לזרוע בצדו. ורק אם זרע אע"ג שהושרשו תחתיו מותרים [שם] :

נד שיעור ההרחקה שבין הגפנים להירק או התבואה. יש בזה ג' חלוקים :

א) **נה** אם אין שם רק שורה א' של גפנים. אפילו יש בהשורה ק' גפנים. אפ"ה דינו רק כגפן יחידי. וא"צ להרחיק בין הגפנים להירק או התבואה רק ו' טפחים. ואם לא הרחיק כשיעור הזה ביניהן. והגיעו הגפן והצמחים לעונת החיוב שזכרנו. [לעיל סי' מ"ג וסי' מ"ט]. הרי כל מה שיש מהגפנים ומהזרעים תוך הו"ט נתקדש ואסור בהנאה :

ב) **נו** אולם אם יש שם כרם. דהיינו שיש שם כמה שורות של גפנים [כמבואר לקמן (סי' סג)]. ובא לזרוע בצדו תבואה או ירק. בזה יש חלוק. (א) דאם הוא כרם גדול שיש בו הרבה שורות של גפנים. וגם כל גפן רחוק מחבירו. לא פחות מד' אמות ולא מרוחקים זמ"ז ח' אמות. וגם כל השורות הללו מוקפות גדר שגבוה לכה"פ י"ט. ורחבו דהיינו המשט. הוא לכה"פ ד"ט [ועיין הר"ש ותיו"ט פ"ג דכלאים מ"ה וסימנך חד יד]. אז אם בא לזרוע בצד הכרם. דהיינו בין הגדר לכרם. צריך שיהיה הרווח שבין הכרם להגדר י"ב אמות. ואז מרחיק הזרע מהכרם ד' אמות. שהוא עבודת הכרם. וזורע את המותר. ואם אין שם רווח י"ב אמות. לא יביא זרע לשם. ורק בדיעבד. אם אעפ"כ זרע שם תבואה או ירק. כל שהוא תוך ד' אמות מהכרם נאסר משניהן. והשאר מותר בדיעבד [רצ"ו סמ"ג] : (ב) אבל אם חסר א' מהתנאים הנ"ל שהשורות רחוקים או קרובים זל"ל טפי מהשיעור שאמרנו. או שאין בהגדר התנאים שאמרנו בו. א"צ להרחיק מעקרי הגפנים רק ד' אמות וזורע המותר :

נז בכל מקום שצריך להרחיק מדינא ד' אמות מהגפנים. הרי אם לא הרחיק. וזרע ירק או תבואה תוך הד' אמות. הרי כל הזרע שגדל תוך הד' אמות שמעקרי הגפנים נאסר בהנאה. וגם מכל הגפנים שעומדים נגד הזרע נאסרו ב' שורות דהיינו אפילו השורה השנייה שרחוקה מהזרע טפי מד' אמות. אפ"ה גם היא נאסרה בהנאה [שם סכ"א] :

נח ואפילו היו שורות הגפנים רחוקים זמ"ז ח' אמות או פחות מד' אמות. דאז אין דינן ככרם. ולפיכך כשירצה לזרוע בין השורות. א"צ להרחיק הזרע מעקרי הגפנים רק ו"ט. אפ"ה זה דוקא בזורע תוך הכרם. דהיינו בין השורות. אבל בזורע חוץ מהכרם שמצויים שם עוברים ושבים שלא ידע מהן בעל הכרם. צריך להרחיק ד' אמות משורה החצונה של הגפנים משום מראית עין. שהעומד בחוץ אינו יודע שכרם זה גפניו נטועים פחות או יותר משיעור הראוי [שם סל"ד]. ונ"ל דכיון דרק משום מראית עין מרחיק א"כ אם אעפ"כ לא הרחיק כראוי. ואם רק הרחיק ו"ט מותר בדיעבד. [מיהו אילה"ק למה תוך ובין השורות מותר לזרוע חוץ מו"ט ותוך ד"א מדאין מצוי שם רואין. הרי כל מה שאסרו חכמים מפני מראית עין אפי' בחדרי חדרים אסור (ביצה ד"ט א'). י"ל זהו רק באיסור דאורייי' (כרפו"ז א"ה סל"ז סק"ט. ועי' מ"ש בזה בס"ד בקופת הרוכלין בכלכלה שבת בדיני רענגשירם)] :

ג) **נט** אולם ההרחקה שאמרנו שצריך מעקרי הגפנים אם הוא כרם גדול ויש לו גדר כראוי. היינו רק בזורע בצד הכרם חוץ מהכרם ותוך הגדר. אבל אם זרע תוך הכרם בין שורות הגפנים. אפי' הזרע הוא חוץ מד' אמות מעקרי הגפנים. אזי נאסרו כל הגפנים שעומדים תוך הט"ז אמה מהזרע בכל צד סביב. אבל אם עומד גפן א' או ב' חוץ מהט"ז אמה מהזרע. לא נאסר. ורק אם תוך הד' אמות סמוך להט"ז אמות הנ"ל. או בסוף גבול הד' אמות מלומלמות אלו עומד שוב שורה של גפנים הרי גם הם נאסרו בהנאה מדרבנן [והו"ק היטב ברמב"ם ס"ו מכלאים ובכ"מ שם ובי"ד רצ"ו בסעי' י"ט וכ'] :

ס וכן כרם שיש באמצעו מקום פנוי מגפנים. אם מתחלה היו כל שורות כרם זה מרוחקים זמ"ז ח' אמות. הרי אין זה כרם. ורשאי לזרוע סמוך להגפנים במרחק ו"ט. אבל אם היו השורות מרוחקות מתחלה זמ"ז ד"א או פחות מח'. ואח"כ נעקרו גפנים באמצען. אז דוקא אם מקום הפנוי הוא השתא ט"ז אמה על ט"ז אמה. רשאי לזרוע במקום הפנוי הזה במרחק מכל צד ד' אמות מעקרי הגפנים. אבל באין מקום הפנוי ט"ז אמה על טז"א. אסור לזרוע כלל במקום הפנוי. ובדיעבד אם זרע שם במרחק ד"א מעקרי הגפנים. הר"ז מותרים [שם סנ"ד ומ"ג] :

סא וכן שביל מפולש שבין ב' כרמים. כך דינו דאם הוא רחב טז"א. מרחיק רק ד"א מעקרי גפנים מב' הצדדים וזורע את המותר. אבל באין השביל רחב כנ"ל אסור לזרוע שם אפי' במרחק ד"א מהגפנים [שם סנ"א] :

סב כבר אמרנו לעיל דכל כרם צריך להרחיק הזרע ממנו ד"א. וכשאין דינו ככרם סגי בשמרחיק ו"ט. כמו בגפן יחידי דסגי ליה נמי בהרחקה כזו מהזרע. ולכן צריך שתדע שאין נקרא כרם רק כשיש שם ב' שורות גפנים או יותר. וכל שורה יהיה בה לכה"פ ג' גפנים. ואעפ"כ יש חילוק. דאם אין בהכרם רק ב' שורות. צריך שיהיה כל גפן שבהשורות מרוחק מחבירו לא פחות מד"א. ולא מרוחקים זמ"ז ח' אמות. וכל זה חוץ ממקום שתחת גזע הגפנים עצמן. **אבל** במקורבים תוך ד"א. או מרוחקים זמ"ז ח"א. אין דינן ככרם. ומרחיק מהם רק ו"ט וזורע [שם סנ"ב] : ונ"ל דעכ"פ חוצה להשורות צריך להרחיק מכל שורה החיצונה ד"א. משום מראית עין. דמ"ש ב' שורות המרוחקים או מקורבים יותר מהראוי. מאילו היה שם ג' שורות שמרוחקים או מקורבים יותר מהראוי וכמבואר בש"ע בסעיף ל"ד וכמוזכר באות הסמוך :

סג וה"ה כשיו שם ג' שורות המרוחקות זמ"ז ח' אמות. אם בא לזרוע בין השורות. מרחיק רק ו' טפחים מעיקר הגפנים וזורע המותר. ורק בשבא לזרוע חוץ מהשורות אע"ג שהשורות זמ"ז ח' אמות ואין דינו ככרם. אפ"ה צריך להרחיק ד"א מעקרי הגפנים. מפני מראית עין שהעומד חוץ להשורות אינו יודע שהשורות זמ"ז ח"א [שם סל"ד] :

סד ואם היו ג' שורות. אעפ"י שיש ביניהן פחות מד"א. הרי אלו כרם. ורואין את האמצעים כאילו אינם [שם סל"ג]. ונל"פ דזה דוקא כשב' שורות החיצונות מרוחקים זמ"ז לכה"פ ד"א :

סה הנוטע ה' גפנים. ב' כנגד ב' וא' יוצא זנב. כזה. ○ ○ ○ ○ ○ זה נקרא כרם קטן. שצריך נמי להרחיק מכל גפן שבו ד"א לכל צד. והוא שגפניו נטועין בהרחק הראוי כמו שאמרנו בסי' הקודם. **אבל** כשנטועים ב' נגד ב' וא' באמצע כזה ○ ○ ○ ○ ○ או ג' בשורה א' וב' כנגד ב' הסמוכין שבהג'. כזה ○ ○ ○ ○ ○. או ג' בשורה א'. וב' כנגד הב' הקצוות שבהג' כזה ○ ○ ○ ○ ○ כל הנך אין דינן ככרם **ומרחיק** מכל גפן רק ו"ט לכל צד וזורען [שם סל"ז] :

סו השורות הללו שאמרנו צריך שיהיו מכוונות כל גפן מול לחבירו [שם ס"מ]. אבל כרם שאינו נטוע שורות שורות. אלא מעורבב. הרי אנו רואים אם יש בכל הכרם ללקט בין הגפנים הנטועים בערבוב ב' כנגד ב' וא' יוצא זנב. הרי אנו רואים את האמצעים כאילו אינן. [וכלעיל בנטועים הגפנים בקירוב יותר מהראוי] ודינו ככל כרם [שם] :

סז שתי שורות שאמרנו שנקראים כרם. א"צ שיהיו עומדים ע"ג קרקע שוה. אבל צריך שלא יהיה עקרי גפנים שבשורה א' גבוה י"ט למעלה מעקרי הגפנים שעומדים בשורה השנייה שעומדת למטה מזו. דבכה"ג. אין ב' השורות מצטרפות. ולא נקרא כרם. וא"צ להרחיק מהן רק ו' טפחים לכל צד [שם סל"ח] :

סח וכ"כ א"צ שיהיו ב' השורות שייכים לאדם א'. אלא אפילו שייך כל שורה לאדם אחר ויש הפסק בין השורות שדה או דרך של אדם שלישי. או שדרך הרבים או גדר הנמוך מי"ט מפסיק ביניהן. אעפ"כ מצטרפין להיות דינן ככרם. כל שאין רווח ההפסק שבין ב' השורות רחב ח"א [שם סל"ט] :

סט והא שאמרנו שהרחק ד' אמות שצריך להרחיק מכרם. והרחק ו"ט שצריך להרחיק מגפן יחידי וכדומה. כולן נמדדין מעקרי הגפנים. הנ"מ באין שריגי הגפנים מתפשטין ממעל להזרע. אבל במתפשטין לשם. אפילו בשרחוק הזרע מעקרי הגפנים ק' אמה. הרי כל שהוסיף חלק ר' בהירק ובהענבים שבגוף הגפנים. נאסרו שניהן בהנאה [שם סכ"ו] :

ע ולא עוד אלא אפי' אם השכיב שריגי הגפנים על שבכה של קנים או על אילן סרק. אסור לזרוע תחת מותר הקנים או מותר ענפי האילן סרק. אף שלא השתרגו לשם ענפי הגפן אם רק ניח"ל שישתרגו הענפים על מותר ההוא. ורק אם זרע תחת המותר. כל שהרחיק מעקרי הגפנים כשיעור הראוי מותר בדיעבד. אבל מה שתחת הענפים. אפי' מורחק כשיעור מעקרי הגפנים נאסר :

עא אולם אם השכיב השריגים על ענפי עץ מאכל. מותר לזרוע תחת הענפים שלא עלו לשם השריגים. ואם אח"כ התפשטו גם לשם השריגים. כל שלא הוסיף חלק ר' משעה שטדע לו. הר"ז מחזיר הענפים לצד אחר ומסירם מעל הזרוע ומותר הכל. אבל בהשכיבם על שבכה של קנים או אילן סרק. אע"ג שאמרנו לעיל דבדיעבד כשזרע תחת המותר מותר. אעפ"כ כשחזרו והשתרגו השריגים על המותר ממעל להזרע. אע"ג שלא הוסיף חלק ר'. אינו מועיל להסב ולהחזיר השריגים מעל הזרע שתחתן. כמותר אילני מאכל לעיל. אלא צריך לעקור הזרעים משם ולשתלן במקום אחר [שם סימן כ"ז וכ"ח וכ"ט] :

עב הא שאמרנו שאין נקרא כרם רק כשיש בו ב' שורות גפנים. זהו דוקא במושכבים גזעי הגפנים על הקרקע. אז אם הם בשורה אחת אפי' ק' זה אצל זה בשורה. דינן כגפן יחידי. ומרחיק מהם הזרע רק ו"ט. **אבל** אם נטע ה' גפנים בשורה אחת. וערסן ע"ג כותל גבוה י"ט. או ע"ג קנים גבוהים י"ט. וכדומה. זהו שנקרא עריס. שאע"ג שהוא רק שורה א' דינו ככרם. וצריך להרחיק ממנו הזרע ד' אמות מכל הצדדים. ועריס חמור עוד מאלו כרם. דאלו כרם שמוקף גדר. מותר להסמיך גפנים בצד זה מהגדר. וזרעים בצדו השני. [ולקמן אות פ"ה]. אבל בעריס. שהגפנים ערוסים ע"ג ראש הכותל. כמו שבאותו צד שהגפנים שם צריך להרחיק הזרע מגזע הגפנים ד' אמות. כ"כ באותו צד של הכותל שאין שם הגפנים צריך להרחיק הזרע מגוף הכותל ד"א. וכן הדין כשערס שורה א' של ה' גפנים תוך חריץ שעמוק י"ט ורחב ד"ט. הרי דין החריץ כדין הכותל. וצריך להרחיק הזרע מב' שפתי החריץ ד"א. כמו שצריך להרחיק ד' אמות מהגפנים באותו צד שהגפנים שם :

עג ואם הה' גפנים או יותר הערוסים על הכותל. רחוקים מהכותל ד"א או יותר. אין המרחק ההוא שבין שורת הגפנים להכותל נחשב בכלל הד"א. אלא כשבא לזרוע באותו צד של הכותל שהגפנים נטועים שם צריך להרחיק ד"א מעקרי הגפנים אע"ג שהוא רחוק מהכותל יותר מד"א. וכשבא לזרוע באחורי הכותל שאין שם הגפנים. הר"ז מרחיק מהכותל ד"א אע"ג שרחוק מעקרי גפנים יותר מד"א [שם סנ"ו ונ"ז ונ"ח] :

עד כל זה הוא לדעת הרמב"ם וש"ע. אבל להראב"ד. וגם לרבינו רב"א זצוק"ל [פ"ו דכלאים מ"ו] דוקא באותו צד של הכותל ששם הגפנים. צריך להרחיק ד"א הזרע מהגפנים. אבל באחורי הכותל שאין שם גפנים. א"צ להרחיק כלל הזרע מהכותל. דהרי אפי' רק גדר מפסיק [כלקמן אות פ"ה]. ואע"ג דהכא הגפנים ערוסים בראש הכותל. והרי בכה"ג אין הגדר מפסיק [ככלאים פ"ד מ"ז]. י"ל התם הרי מיירי שעומדים גפנים בב' עברי הכותל. וערוכים יחד מב' הצדדים בראש הכותל. משא"כ הכא שאין גפנים רק בעבר א' מהכותל. [ומה שהקשה על זה רכ"מ (פ"ח מכלאים) דלפי דברי רבותינו אלה נ"ל דמה דקאמרו ב"ה (רפ"ו דכלאים) דמודדין הד"א מן הגדר לשדה. היינו באותו צד של הכותל שנטועים שם הגפנים. דאם השורה מרוחקת מהכותל למעלה ב' אמות. אז א"צ להרחיק הזרע ד"א מעקרי הגפנים. אלא מודד הד"א מהכותל. דהיינו ב' אמות מהגפנים. ועל זה ק' והיכא סגי בהכי. והכי עדיף הך גוונא מאילו היתה שורת הגפנים סמוכה להכותל. דהיה צריך להרחיק מהגפנים ד' אמות. והכא שמרוחקת השורה מהכותל. תסגי במרחיק הזרע מעיקרי הגפנים ב' אמות. **כבר** תירץ הג' רב"א זצוק"ל. דה"ט משום דבאמת הרי יש כאן רק שורה א' גפנים דדינה שא"צ להרחיק ממנה רק ו"ט (וכלעיל אות ס"ב) ורק הכא משום שהשורה ערוסה ע"ג הכותל. נידונת השורה זו ככרם. נמצא שרק הכותל היא שעשתה השורה ככרם. לפיכך רק מהכותל צריך להרחיק חיוב הרחקה מהכרם. **אמנם** לי אני קשה ק'. דהרי בשהשורה גפנים מרוחקות מהכותל למעלה ד' אמות. ודאי לא תיסק אדעתן דמכח הך סברא דחשבינן כטפל שהוא הכרם ולא להשורה. יהיה מותר לזרוע סמוך לשורת הגפנים מיד. וכן מסתבר דמה"ט נקט הראב"ד ונשא מאלו בשמרוחקת השורה מהכותל ב' אמות. היינו משום דאילו היתה מרוחקת השורה מהכותל ג' אמות. היה צריך להרחיק הזרע מהשורה ד"א. וכ"ש במרוחקת השורה מהכותל טפי. וא"כ איך סתמו וקאמרי ב"ה דמודדין הד"א מהכותל. והרי איכא גווני טובא שאין מודדין מהכותל. ואולם לדברי הרמב"ם הנ"ל הרי דרך כתובה לפנינו במשנה. דב"ה דקאמרי דמודדין הד"א מהכותל. היינו באותו עבר שני הכותל שאין שם השורה. גם שם צריך להרחיק הזרע ד"א מגוף הכותל : **וא"ת** א"כ יהיה ב"ה לחומרא. ולא נשנה בעדיות (פ"ו). י"ל כדאתשיל בבהמ"ד. היינו בצד שהגפנים שם. דהו"ל לקולא לביה (כחולין דמ"ב ב') :

עה ועוד נ"ל דאליבא דכ"ע גם בעריס צריך שיהיה כל גפן מרוחק מחבירו לכה"פ ד"א. ולא יהיה מרוחק מחבירו ח"א. דעריס לא עדיף מכרם. וכן משמע מהר"ש והר"ב [כלאים פ"ו מ"ז. ודו"ק] :

עו והא דצריך להרחיק הזרע מהעריס. היינו רק בזורע בפני הכותל. להרמב"ם בב' פניו. ולראב"ד והגר"א רק באותו פני הכותל שהגפנים תמוכים עליו. אבל לכ"ע. בזורע בקצה שורת הגפנים והכותל. א"צ להרחיק רק ו"ט כמגפן יחידי. כך כ' הגרא"ו זצוק"ל [פ"ו מ"ו]. ונ"ל דעל כרחך מוכח כדברי רבינו. דאל"כ הא דאמרי' לקמן [סימן ע"ז] בפסקי עריס. דכשיש בין ב' הפסקין ח"א וטפח. מרחיק ו"ט וזורע. וק' במאי עסקינן. אי דשרי לזרוע בפני השורה וגם שם שרי לזרוע בהרחק ו"ט. וכי ס"ד כן. דמי עדיף זו מב' עריסין. דאסור לזרוע בפני השורה רק בהרחק ד"א [וכן הקשה באמת הראב"ד בפ"ח מכלאים]. אע"כ דכשיש ביניהן ח"א וטפח. מותר לזרוע רק באמצע פסקי העריס ממש. דהיינו מכוון בין ב' הגפנים שבב' ראשי השורות של ב' העריסין בהרחק ו"ט. והא תינח אי נימא דבכל עריס דעלמא. א"צ להרחיק הזרע מצד ראש שורת העריס רק ו"ט. א"כ ה"נ אע"ג שיש כאן ב' עריסין סמוכין. ואף שכבר היה שם גפן בהמקום האמצע בין ב' העריסין. לא תימא דהו"ל ככרם שחרב באמצעו. דדינו כבתחלה [כלקמן סי' ע"ח] או כשביל שבאמצע כרם [לקמן סי' פ"ט]. אפ"ה בעריס שאינו רק שורה א' הקילו דדינו ככל צד ראש עריס דעלמא וסגי במרחיק ו"ט. ורק באין כאן ביניהן רווח ח"א וטפח אסור לזרוע ביניהן. מדיש עריס

בצד זה וערים מצד זה . אבל אי נימא דבכל צד ראש ערים דעלמא נמי צריך להרחיק שם הזרע מראש השורה ד"א . ק' איך נקל הכא בין ב' ראשי עריסין טפי מבכל צד ראש ערים . שצריך להרחיק משם הזרע ד"א . והכא שיש גם ערים אחר בצדו . תסגי בהרחק ו"ט . ודוחק לומר דגם בין ב' פסקין צריך להרחיק מכל צד ד"א . והא דקאמר במשנה [פ"ו מ"ו] וזורע את המותר . היינו אותו טפח שיש שם יותר מהח"א . ליתא דהכי ברמב"ם ובש"ע קאמר בפירוש שכשיש שם הרחק ח"א ועוד בין ב' הפסקין . סגי בשמרחיק מכל צד ו"ט . אע"כ כדאמרן . דמן הצד של ראש הערים א"צ להרחיק רק ו"ט :

עז אם נטע י"א גפנים בשורה א' וערסן ע"ג הכותל או על גבשושית ושבכה . ונעקר מביניהן הגפן האמצעי . ונמצא שנשארו ה' גפנים ערוסין מצד זה . וה' גפנים ערוסין מצד האחר והרווח באמצע . זהו הנקרא פסקי ערים דקיל טפי מכרם שחרב באמצעו דצריך טז"א [לקמן סי' ע"ח] . אבל הכא שאינו רק שורה א' סגי במרוחקים ראשי הפסקין מהדדי ח"א וטפח . [כך מפורש בירושלמי . שזהו שיעור הועוד שזכר התנא . ולפ"ז יהיו דברי הירושלמי אלו . כפי הגירסא שלפנינו בהתוספתא (פ"ד דכלאים) דגרס „ח"א וחלק עישור באמה" דהרי כל אמות דכלאים היינו בני ו' טפחים (כעירובין ד"ג ב') . אולם ברמב"ם (פ"ח דכלאים) ובש"ע (י"ד רצ"ו ס"ס) נראה שהיה הגרסא להם בהתוספתא וחלק ששים באמה . ולא זכיתי לידע ולהבין איך היה הגרסא להם בזה בהירושלמי . שהרי מפורש שם טפח . וכן העתיק הראב"ד . ועוד אני תמה כיון דאמות כלאים נמדדות שוחקות (כעירובין ד"ג ב') . דהיינו שלא בצמצום . וכל אמות כלאים הוא בת ו"ט . וכל טפח הוא ד' גודלין . נמצא חלק ששים באמה הוא $2/5$ אצבע . וא"כ היאך נוכל להוסיף על שיעור ח"א שנמדדו שלא בצמצום . עוד $2/5$ אצבע . דמי יכול לומר שיהיה בודאי $2/5$ אצבע יותר מח"א . הרי אם ירחיק קצת בין אצבע לאצבע שבו"ט של כל אמה . או יקרבן קצת כבר יהיה מובלע ביניהן $2/5$ אצבע שצריך] :

עח אולם אם יש בין ב' ראשי פסקי הערים ח"א וטפח שהזכרנו בסי' הקודם . אז א"צ להרחיק הזרע מראש כל פסוק רק ו"ט . ואם אין ביניהן מרחק כזה . אסור לזרוע שם . ורק בדיעבד אם זרע שם באמצע בהרחק ו"ט מכל ראש פסוק מותר בדיעבד . ונל"פ דדוקא באמצע הרווח ממש . או כל הרווח שכנגד הרווח שבאמצע בין ב' העריסין מותר לזרוע במרחיק ו"ט מהגפנים שבראש שורת הערים . הא בבא לזרוע מול פני רוחב שורת הערים . ודאי צריך להרחיק ד"א . בין שמקורבין או מרוחקין הב' ראשי פסקי הערים טפי מהראוי או פחות מהראוי . ואם זרע תוך ד"א מול פני הערים . הר"ז קידש הכל . דהרי גם פסקי ערים . רק ב' עריסין המה . בעלי ה' ה' גפנים . וכי נקל בפסקי ערים טפי מבכל ערים דעלמא . ואין כ"מ בין זל"ז רק ברווח המכוון בין ב' העריסין . שבכל ערים מותר לזרוע בצדו בהרחק ו"ט . אבל מדים להרווח שבאמצע ערים מכאן וערים מכאן . וגם כבר היה בהרווח גפן . רק שנעקר . החמירו דלכתחלה לא יזרע שם אם אין בהרווח ח"א וטפח :

עט כרם גדול שהיו כל שורותיו מרוחקות זמ"ז כדינו [כלעיל סי' ס"ג] ואח"כ נחרב . דהיינו שיבשו או נתעקרו כמה גפנים מכמה שורות . אז אם נשארו בהכרם י' גפנים שגדלין על רווח ג' על ג' אמה ויהיו מכוונים כפי פעמים ב' כנגד ב' וא' יוצאה זנב . או שנשאר י' גפנים על רווח ג' על ג' אמה . ויהיו ששה מהם ג' נגד ג' . הר"ז כרם דל שצריך להרחיק הזרע מכל גפן שבקצוות הכרם ד' אמה . אע"ג שכל גפן מרוחק מחבירו טפי מח' אמות [שם סל"ח] :

פ נ"ל דכל מכוונות שנזכרו בגפני כרם . א"צ שיהיו כל א' וא' מרוחק מחבירו במרחק שוה . אלא בשלשה נגד שלשה . סגי כששלשה שבשורה זו עומדים מכוונים בשורה א' נגד הג' שבשורה השנית אע"ג שבכל שורה ושורה אין הגפנים שלה עומדים במרחק שוה . וכגון שגפן א מרוחק מגפן ב ד' אמות . וגפן ב מרוחק מגפן ג ו' אמות . וגם שורה אחת מרוחקת מחבירתה ז' אמות . כזה אפ"ה כיון שיש כאן ב' שורות . וכל גפן שבשורה א' מכוון נגד הגפן שבשורה השנייה . הרי זה כרם . וצריך להרחיק ממנו ולחוץ ד' אמות . ובלבד שיהיו השורות כ"א מכון שוה בהמשך . וכ"כ ב' נגד ב' וא' יוצאת זנב . ג"כ א"צ רק שיהיה מרחק א מן ב כמרחק ג מן ד . ומרחק ב מן ה . כמרחק ד מן ה . וכ"כ הרחק א מן ג . כהרחק ב מן ד . אבל א"צ שיהיה ההרחק שבין ב' השורות כההרחק שבין כל גפן לחבירו שבאותה שורה :

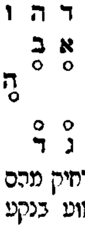

פא אע"ג שאמרנו [לעיל סי' ס"ה] שכל שאין דין הגפנים ככרם סגי בשמרחיק מהם הזרע רוחב ו"ט . זהו דוקא בנטועים במישור קרקע שוה . אבל בנטוע בנקע שהיא כעין גומא . והיא עמוקה עשרה טפחים ורחב ד"ט . אסור לזרוע תוך הגומא ההיא עד שירחיק ד"א לכל רוח . ואפי' נטוע שם רק גפן יחידי . וכ"כ גפן אפי' יחידי שמוקף גדר גבוה י"ט ורוחב הגדר בהמשך מצד לצד ד"ט . אסור לזרוע בתוכו עד שירחיק לכל צד ד"א . ובדיעבד אם זרע רק בהרחק ו"ט שרי [שם סנ"ד ונ"ה] :

פב ערים שהשבכה שהגפנים מושכבים עליו . מתפשט על השדה . אם עומד בשדה בארץ תחת השבכה . ויכול ללקט האשכולות מהתלוים שעל השבכה . הרי זה אסור לזרוע תוך ד' אמות מקצה השבכה ולחוץ סביב . אבל אם השבכה גבוה כל כך עד שאינו יכול ללקט האשכולות כשעומד למטה . וכגון שהשבכה עם גפנים שעליה עומדים על מדריגה גבוה . אז אינו אסור לזרוע רק תחת השבכה . או אפילו חוצה לה אבל הוא תוך ד' אמות מעיקרי הגפנים [שם סס"נ] :

פג אע"ג שאמרנו לעיל [סי' ע'] דתחת מותר השבכה שאין שריגי הגפן מונחים שם אסור לזרוע . עכ"פ בשעומד אדם תחת השבכה ואינו יכול לקטוף האשכולות מעל השבכה . אע"ג שתחת השבכה אסור לזרוע . עכ"פ מותר לזרוע סמוך לשבכה ולחוץ . אע"ג שהגפנים מעורסים על השבכה . ולא עוד אלא אפי' בשיש ב' כותלים סמוכים יחד כמין גאם וערוסים עליהן ה' גפנים כזה" או כזה ☞ שדין הגפנים הללו כדין כרם . מדמעורסין על ב' הכותלים האלו . אפ"ה א"צ להרחיק הזרע רק ו"ט מעקרי הגפנים שמונחים על הכתלים . וגם מותר לזרוע סמוך למותר הכותלים שהגפנים ערוסים עליהן אם רק הוא חוץ לו"ט מעקרי הגפנים [שם סס"ג] :

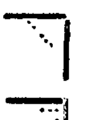

פד אע"ג שאמרנו לעיל דגפן שמוקף גדר צריך להרחיק ממנו הזרע ד"א [עי' סי' פ"א] . אפ"ה גנה קטנה שמוקפת גדר . וגפנים ערוסים על ראשה סביב להגנה מבחוץ . הרי אם יש בהגנה כדי רוחב בוצר וסלו מכל צד וצד סביב . דהיינו ב' אמות . ויהיה לפ"ז רוחב הגנה דע"ד אמות על פני כולה . מותר לזרוע כל הגנה . ואם לאו אסור לזרוע בתוכה [(סס"א) וקק"ל מזה לדעת הרמב"ם וש"ע שכתבנו לעיל סי' ע"ג . וי"ל] :

פה הפסק שצריך בין כרם לזרע . או שבין ב' שורות גפנים . בשלא יחשבו ב' השורות ככרם . היינו רק בשיהיה הגדר שמפסיק ביניהן גבוה י"ט . ורחב ד"ט בהמשכו . ואם מפסיק ביניהן חריץ . צריך שיהיה עמוק י"ט ורחב ד"ט משפתו לשפתו . ורק אז מחשב הפסק ומותר ליטע גפנים מצד זה ככרם . ולזרוע על שפה האחרת [סמ"ה] . ובלבד שלא יהיו הגפנים מסככים בראש הכותל או תוך החריץ [שם ס"נ] :

פו ולא עוד אלא אפי' מפסיק ביניהן רק מחיצת הקנים . שאין כל קנה מרוחקת מחברתה ג"ט . הר"ז הפסק . ומותר לזרוע בכל מקום המופסק מצד א' . וליטע גפנים בככרם סמוך למחיצה בצד האחר [שם סמ"ה] :

פז גדר שנפרץ . עד י' אמה . מחשב כפתח . ומותר להסמיך הירק אפי' במקום הפרוץ [ונ"ל דעכ"פ לא עדיף רוחב הפתח מהגדר עצמו . ולפיכך גם במקום הפתח צריך להרחיק הזרע מהגפנים כעובי הגדר] . אולם אם הפרוץ הוא יותר מי' אמות אז צריך להרחיק זמ"ז במקום הפרוץ כדינו . וכ"כ בכל פרוץ המרובה על העומד . אפי' אין כל פרוץ ופרוץ רחב י"א . רק שהוא רחב טפי מג"ט . אסור לזרוע נגד הפרוץ עד שירחק כדינו . אבל בפרוץ כעומד . אף נגד הפרוץ א"צ להרחיק [שם סמ"ז] :

פח חצר קטנה שנפרצה במלואה לגדולה כזה ☞ . אם הגפנים בגדולה נאסרו הזרעים שזרע בקטנה אף שהרחיק כדינו ד"א . ואפילו אין הפרצה רחב י' אמות [עי' רש"י עירובין דצ"ב סע"א] . אבל הגפנים מותרים . [ונ"ל דדוקא בשמרוחקים מהזרע ד"א . או בשהפרצה פחות מי"א] . אולם אם הגפנים בהקטנה מותר לזרוע בגדולה . דדוקא בתרתי לריעותא שהכרם יהיה בגדול . או נקראת הקטנה על שם הגדולה . והו"ל כזורע בכרם [שם סמ"ט . ועתוס' עירובין צ"ב ב'] :

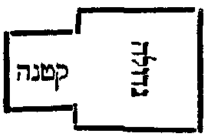

פט שביל שבין ב' כרמים . אע"ג שהוא מפולש ביניהן . הרי הוא ככרם שחרב באמצעו . דדוקא כשרוחב השביל טז"א . מותר לזרוע שם בהרחק ד"א מעקרי הגפנים בב' הצדדים . אבל חריץ שעמוק י"ט ורחב ד"ט שמפולש בין ב' הכרמים . מותר לזרוע תוך החריץ אפילו סמוך להגפנים שבחוץ . אבל אם אין החריץ מפולש . אסור לזרוע בתוכו עד שיהא רחב טז"א . ואז שרי לזרוע בתוכו בהרחק ד' אמות מכל צד מעקרי הגפנים [שם ס"נ וסנ"א] :

צ גפן ילדה שאינה גבוה טפח . אע"ג שיש בה ענבים כפול . אינה מקדשת הזרעים . בד"א בכרם קטן דהיינו ב' נגד ב' וא' יוצא זנב . וא' מהגפנים היא ילדה כזאת . אבל כרם גדול וכל גפניו כך . הר"ז מקדש בלא הרחיק כדינו [שם סנ"ב] :

צא אע"ג שהגפנים רחוקים מהזרע ד"א . אם נכנסו עיקרי הגפן לתוך הד"א . צריך לעקור השרשים ההם . אבל שרשי התבואה שנכנסו לתוך הד"א . מותר [שם סס"ז] :

צב ג' גפנים שהבריכן ראשן תחת הקרקע . אם ניכר היטב מקום הגזע ששם תחתיו שרשי הגפנים . ויש בין כל גפן לגפן שבאלו הג' לא פחות מד"א . ולא רחוק ח"א . הרי אלו מצטרפין לג' גפנים אחרים להחשב יחד כרם . אבל אם לא ניכר גזען . או שניכר אבל אין רק ב' גפנים שהבריכן . אז לא חשיבי כל כך להצטרף לגפנים אחרים שבצדן . ומרחיק מהן רק ו"ט וזורע [שם סנ"ו] :

צג בית שבכרם . חציו מקורה וחציו אינו מקורה . וגפנים בצד זה מותר לזרוע בצד האחר סמוך להן . אע"ג שהגפנים והזורע כולם תוך ד' כותלי הבית סביב . אפ"ה פי תקרה יורד וסותם בין מקום המקורה להמקום שאינו מקורה . אולם אם השווה את קרויו . אסור . [אולם פי' של דבר זה מהו שהשווה קרויו . הנה הט"ז [שם סקי"ח] פי' דר"ל שקירה גם חלק הבית שלא היה מקורה בתחלה . ואחמכ"ר זה אינו במשמעות המלות . דא"כ טפי הו"ל ואם קירה כולו אסור . ותו דא"כ פשיטא ומאי למימר' . דהרי אין כאן הפסק כלל . ובאמת דברי הט"ז אלו לקוחים הם מפי'

רש"י [עירובין נ"ג א] ולא זכיתי להולמן. אולם בסוכה [די"ט א] פירש"י באופן יותר מתקבל לאוזן במשמעות הלשון של השוה את קרויו. וז"ל שם. שהגמיך קרויו של בית וכו'. וכוונת רש"י ז"ל. ר"ל משום שהקורה שמניחין ממעל להפתח. רגילין לעשותו כמין דיומד. דהיינו שיהיה בשוליו כמין זוית. ומניחין על זוית זה קרויו של בית. שהם קנים ונסרים דקין. ועליהן טחין טיט למעזיבה כדי לאשווי גומות שעל פני הקנים והנסרים [בב"מ קי"ז א]. אמנם ע"י שהניחו הקרוי תוך הזוית של הקורה שממעל להפתח. ע"י כך כל העומד תוך הבית רואה בליעת פה הקורה שממעל להפתח. כמו שנראה בציור זה ☞ בנקודת א. ששם היא הבליעה הנראית תוך הבית. ובליעה זו נידונה כאילו היא קנה כותל שממעל להפתח. וזהו הקלה סתל שנעשה ע"י פה תקרה יורד וסותם. אמנם מה דקאמר בש"ס שהשוה את קרויו. היינו שהניח הקרוי של הבית נמוך ושוה עם תחתית פני הקורה שממעל לפתח כזה ☞ ועי"ז לא נראה שום רושם כותל ממעל לחלל הפתח. ולפיכך בכה"ג א"א לומר פה תקרה יורד וסותם. מדאין כאן שפה בולטת. דנימא דנהוי כהתחלת כותל דיורד וסותם. וזה מוכח מדברי רש"י למעיין שם. אולם ל"מ מרבותינו ז"ל. היה נראה גם הכא בכלאים ראוי לפרש כמו שפירש"י בסוכה. ויתישב לפ"ז שפי לשון שהשוה את קרויו. ר"ל שהניח התקרה נמוכה ועי"ז יהיה תחתית הקרוי שוה עם תחתית פני הקורה שממעל להפתח. [ועי' עוד (בא"ח ס"ס שס"ח) שם כ' רבי' דצריך שלא יהא שפת הקורה מבולט. ור"ל כזה מזה מוכח דס"ל לרבינו דגם במבולט שפת הקורה ממעל להפתח. אין כאן שפה לפה התקרה. דנימא שיורד וסותם. א"כ ה"נ הכא בכלאים כן. אבל רעו"ז (שם ס"ק ב') כתב דגם בקורה מבולט מהני. אבל צריך שיהיה פני הקורה רחב ד"ט. ועיי"ש]:

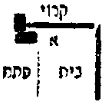

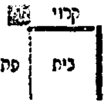

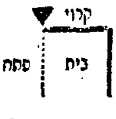

צד ירק שנטעו בסמוך לגפן. ונאסרו מדהוסיף חלק ר'. ואח"כ נעקר הגפן ונשאר הירק במקומו שבתחלה. והוסיף בגדולו עד שהרבה גדולו שאח"כ בהיתר מאתים יותר מבתחלה אעפ"כ כולו אסור. שאין גדולי היתר מבטלין את העיקר שכבר נאסר [שם ס"ח]:

צה כל מעשה האסור שאינו נאסר רק בהתכוון האדם לעשות כן. בזה אין אדם אוסר דבר שאינו שלו [תוס' יבמות דפ"ג ב']. לפיכך המסכך גפנו על גבי תבואה או ירק של חבירו. או סיכך גפן חבירו ע"ג ירק או תבואה של עצמו. או שניהן של חבירו. אע"ג שאחר שסיכך זע"ז הוסיף הגפן והתבואה או הירק חלק ר'. לא נאסר רק מה שהוסיף מהגפן או התבואה וירק של עצמו. ולא מה שהוסיף בהשייך לחבירו [שם ס"ד]. [ואגב דאתא לידן הך מלתא. ראינו לדקדק בה. כי היכא דלא תקשי לן שמעתא אהדדי. שלש מדריגות יש בזה: א) **כל** מעשה שאסור. שא"צ בה כוונה לעשותו. דהיינו שאפי' היה נעשה המעשה מעצמו. היה אסור. כגון בזרק חלב ודם וכדומה לתוך תבשיל של חבירו. והרי אם גם היו אלו נופלין מעצמן לתוך התבשיל. היה נאסר. בכל כה"ג אדם אוסר אף דבר שאינו שלו (כתוס' יבמות הנ"ל): ב) **אבל** כל דבר שאין המעשה אוסר שום דבר אם לא התכוון לכך. וכגון שסיכך גפנו ע"ג תבואת חבירו או איפכא. והרי אילו הניף הרוח את הגפן וסיככו ע"ג תבואה לא היה נאסר אם לא ידעו הבעלים. אפי' הוסיף חלק ר' תחתיו. אפ"ה היה מותר. מדכתיב אשר הזרע ולא שזרע מעצמו (כסי' רנ"ו סי"ג). בכל כה"ג אמרי' כיון שחשב כן שלא ברצון הבעלים. דל מחשבתו מהכא. והו"ל כנעשה בלא כוונה. והרי המעשה בלי כוונה אינה אוסרת. ולפיכך המסכך גפנו ע"ג תבואה וירק של חברו או איפכא לא נאסר של חברו. **ומהר"ם** גם כהן שפיגל קרבן חבירו אמרינן בנדרים (דל"ו א'). דאי נימא דכהני שלוחא דידן נינהו. לא נאסר הקרבן והיינו כדאמרן. דכיון דלפגול בעי מחשבה. אמרינן מחשבתיה כמאן דליתא דמי. ובכה"ג אין אדם אוסר דבר שאינו שלו. ורק אי כהני שלוחא דרחמנא נינהו א"כ אפקא רחמנא להקרבן מרשות בעלים לרשות כהן. וכדידיה דמי ושפיר מצי אסיר לה (ועי' רא"ש שם בנדרים). **ואת"ל** הרי קיי"ל דמומר לעבודת כוכבים ששחט בהמת חבירו לעבודת כוכבים נאסרה (כי"ד סי' ד' בעי' ד' וקמ"ה ס"ח). ואמאי. ומ"ש זו מפגול הנ"ל. דהרי ה"נ רק מחשבת המומר אסרה. וניתא גם הכא דל מחשבה מהכא דנהוי כליתא. אע"ג דעכ"פ שחיטת מומר נבילה (כי"ד סי' ב' ס"ה). עכ"פ תותר בהנאה. **י"ל** התם אע"ג דשחיטה גופה אם לא היה בה מחשבה לע"ז אין בה איסור. אפ"ה לא דמי כלל למפגל ולמסכך גפנו על תבואת חבירו. דבשניהן אין המחשבה קשורה בהמעשה להיות אדוקה בה. דלא מבעי' מפגל. דהיינו ששוחט הקרבן ע"מ לאכלו למחר. הרי היה מנוס לשחוט הקרבן. ורק במחשבתו לאכלו למחר קלקלו. אמרינן מחשבתו כמאן דליתא דמי. ואע"ג דא"כ לא היה כאן מחשבה כלל. י"ל דהרי קיי"ל כל שנשחטה סתם כשר (זבחים ד"ב ב'). אבל בשחט בהמת חבירו לכבוד ע"ז. כל עיקר המעשה באיסור הוא. והו"ל מעשה זו דאגידא במחשבתו כזורק חלב לתוך תבשיל חבירו דנאסר. **ואת"ל** עכ"פ מ"ש שחיטה לע"ז מכפיפת גפן על תבואת חבירו. דמשום שאין אדם אוסר דבר של חבירו. חשבינן לכל המעשה כאילו לא נעשה ומותר. אע"ג דנמי המחשבה אגידא בהמעשה שפיר. דהתכוון לסכך הגפן ע"ג התבואה. וה"נ גבי שחיטה לע"ז נימא דמדאינה שלו. וכאילו לא נשחטה כלל. ואע"ג דא"כ הו"ל כמתה מאליה ותאסר באכילה [וכמ"ש הר"ן ספ"ב דחולין. וכ"כ רעו"ז י"ד סי' ד' סק"ה]. עכ"פ תהיה מותרת בהנאה. **י"ל** דשאני מסכך דכיון דאפשר לאהדורי להגפן מעל התבואה. להכי חשבינן לכל המעשה עם המחשבה כאילו לא נעשה כלל. משא"כ שוחט לכבוד ע"ז. היכא נימא דהו"ל כאילו לא שחטה. והרי שור שחוט לפניך. והשחיטה שנראה הוא האיסור. כמו החלב שנראה בהקדירה שהשליך לתוכה. **ואע"ג** דמפגל ג"כ שור שחוט לפניך. י"ל הרי מה"ט באמת לא תכשלינן השחיטה וכשרה. דמדחשבינן ליה להכהן כשליח של הבעלים. מצי א"ל שפיר לשחיטה עשיתיך שליח ולא למחשבת פגול שלך. וכדאמרינן כה"ג (כתובות דנ"ט א'). וכדא"ל לשליח זבין לי ליתכא וזבן כורא. דודאי מוסיף על דבריו הוא וקנה ליתכא (כח"מ קפ"ב ס"ח). א"כ ה"נ השחיטה מהני ולא מחשבתו. ג) **אמנם** כל זה בשאסרה במחשבה שלא היה לו לחשוב. אמרינן דמדעתא שלא ברצון בעלים חשבינן לה כליתא. וכשר. **אבל** בשלא חשב המחשבה שהיה ראוי לו לחשוב. וכגון שעשה מלאכה במי חטאת של חבירו. דמוקמינן לה (גיטין דנ"ג) דשקל דבר אחר כנגדה. ואמרינן התם דפטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים. ומדחייב בידי"ש. ש"מ דנפסלו. אע"ג דאין כאן מעשה כלל בהמי חטאת עצמן. ורק ע"י מחשבתו להיות משקל נפסלו. לא אמרינן דכיון דמחשבה זו לשקול כנגדן שלא ברצון בעלים היה. ונהוי כמאן דלא חישב כן. דיהיו המים כשרים. **אדרבא** דכיון דכל פסול מלאכה במי חטאת הייתו מדכתיב למשמרת למי נדה. ומדעשה בהן מלאכה. הרי הסיח דעתו משמירתן (כספרי שהביאו הר"מ והר"ש ספ"ד דפרה). וא"כ מה מהני דנימא דמחשבתו לישקל כנגדן נהוי כמאן דליתא. הרי עכ"פ לא נשמרו כראוי. להכי בכל כה"ג אמרינן אדם אוסר דבר שאינו שלו מדלא חשב לבסוף כפי שהיה ראוי לחשוב. מיהו פשוט דמיירי שעשאו שומר להמי חטאת. דאל"כ היכא ס"ד שיתחייב בידי"ש. וכי מתחייב לשמור מי חטאת של חבירו. אע"כ שעשאו שומר. וחייב משום פשיעה. ורק מדהו"ל היזק שאינו ניכר פטור מדיני אדם. אבל חייב רק בידי"ש]:

צו אנס שגזל שדה מחבירו. וזרע בו כלאי כרם. אם נשתקע שם הבעלים מהשדה. אז אע"פ שלא נתיאשו ממנה. הר"ז אסור מן התורה. ואם לא נשתקע שם הבעלים ממנה. אע"ג שנתיאשו. אסור רק מד"ס. ובב' לטיבותא שלא נשתקע. ולא נתיאשו. מותר הנזרע [רנ"ז ס"ו]:

צז **הרואה** כלאים בכרם חבירו. והיה בכחו ובידו לעקרו. ולא עשה כן. אלא הניחו. והבעלים לא ידעו כלל שיש שם כלאים בכרמו. הרי כל שהוסיף ר' משעה שראה אותן האדם ההוא. הו"ל כלאים לאדם הנכרי שראהו והניחו ואסור לו בהנאה. אבל להבעלים ולשאר כל אדם מותרים אפי' באכילה. **אבל** בעל השדה שראה כלאים בכרמו והניחו עד שהוסיף ר'. נאסרו כל הגדולין בהנאה לכל אדם [שם ס"ה]:

ג) כלאי בהמה.

צח **איסור** כלאי בהמה יש בו ב' אופנים דהיינו (א) **איסור הרבעת ב' מינים.** (ב) **איסור מלאכה בב'** מיני אגודים יחד. ויש חילוק ביניהן בכמה דברים. ואנחנו נבאר בכל א' משניהן. בכל דבר שאינו תלוי. אולם נפרש תחלה איסור הרבעה:

צט **המרביע** זכר על נקיבה ב' מינין. אפי' דומין זל"ז. בין בבהמה. חיה. ועוף ואפי' באותן מיני חיות שבים שייך בהן הרבעה. בין טמאים ובין טהורים. בין שלו ובין של חבירו. בין בארץ ובין בח"ל. חייב מלקות מדאורייתא. וכל זה כשהכניס כמכחול בשפופרת. אבל כל שבאופן אחר. אפי' עוררם בקול. אסור רק מדרבנן ולוקה מרדות. [ורבינו הש"ך הכ"י רנ"ו כ' דלהרמב"ם גם הרבעה אינו אסור מדאורייתא רק באחד טהור ואחד טמא. **ובמחכ"ר** לא דק. דהרמב"ם (פ"ט מכלאים) לא חילק בהרבעה בין טמאה לטהורה. רק אסר שהמה כל ב' מינים. וכן שם (ה"ד) אסר הרבעה זאב עם כלב. וצבי עם עז. וכבש עם יעל. הרי גם בשניהן טהורים או שניהן טמאים. **ואי"ל** דהיינו מדרבנן. **ליתא** דהרי שם (ה"ז) גבי איסור מלאכה בב' מינין. שם שפתי הרמב"ם ברור מללו דדוקא באחד טהור ואחד טמא לוקה מדאורייתא. ושם (ה"ח) מסיק עלה וז"ל אבל מדברי סופרים אסורים כל ב' מינין שאסורים בהרבעה (דהיינו אפילו בשניהן טהורים או שניהן טמאים). אסורים נמי בחרישה וכו'. הרי מדתלה השוואת איסור מלאכה לאיסור הרבעה. דאסרו חכמים במלאכה משום הרבעה. ש"מ דבהרבעה אין חילוק להרמב"ם בין טהור לטמא מדאו'. **וגם** עיקר טעם הרמב"ם שמחלק בין הרבעה למלאכה. היינו משום דבהרבעה כ' בהמתך לא תרביע כלאים. משמע כל בהמתך בין טהור או טמא. אבל במלאכה כתיב לא תחרש בשור ובחמור יחדו. משמע דוגמת שור וחמור שאחד טהור ואחד טמא. וכבר הקשה עליו הרא"ש בהלכות קטנות. הרי ילפינן שור שור משבת: ונדחק לתרץ דס"ל להרמב"ם דלא יליף משבת אלא דהשגי בכל המינים אפי' אינן שור וחמור. אבל עכ"פ בעינן דומיא דשור וחמור. דהיינו אחד טהור ואחד טמא. ואפ"ה מסיק דלא כוותיה. **עכ"פ** הרי דגם הרא"ש ס"ל דלהרמב"ם אין חילוק בהרבעה בין טהור לטמא]:

ק **מותר** להכניס ב' מינין יחד לדירה ואם רואה שמזדווגין א"צ להפרישן זמ"ז. אבל אסור לומר לעובד כוכבים להרביען. ולא עוד אלא אפילו לומר בפני עובד כוכבים כל המרביען אינו מפסיד. אסור. דדוקא בשריפה בשבת שרי כה"ג [בא"ח של"ד] דמשום פסידא ל"ג בה רבנן [כתובות ד"ס ע"א]. אולם אם עובד כוכבים מרביען מעצמו. א"צ למחות. דעובד כוכבים אדעתיה דנפשיה קעביד. שיודע שישראל יחזיק לו טובה וייטיב לו הטיבא עבור זה [בא"ח של"ד ואה"ע סי' ה']. ולא חיישינן בכה"ג למראית עין. שיחשבו שישראל א"ל להרביען. די"ל דכיון דאמירה לעובד כוכבים אינו אלא שבות דרבנן. וכל דמדרבנן לא חיישינן בלאעבר למ"ע [וכמו שכת' בס"ד בקופת הרוכלין בכללות שבת בדיני רעגענשירם]:

קא **מין** שיש בו מדברי וישובי. אע"ג שמשוין קצת בתמונתן. בקוטן וגודל הגוף או באבריהן. או בצבע שערן וכדומה. אפ"ה כלן חשובים כמין א'. אבל במשונים זמ"ז שנוי גדול. כגון אווז ואווז הבר. שזה ביציו מבחוץ וזה מבפנים. הרי אלו ב' מינין:

קב **הנולדים** מכלאים. אם שניהן אמותיהן שוות [ועל כרחך שגם אבותיהן שוין] מותר להרביען יחד. אבל באין אמותיהן שוות אסור להרביען. אבל אינו לוקה. מדהוא ספק. וכ"כ אם אמותיהן שוות. אבל אין אבותיהן שוין. כגון פרידה שאביה סוס ואמה חמור. עם חמור. או פרידה שאביה חמור. ואמה סוס. עם סוס. אסור. וכ"ש באין אמותיהן שוות אפי' אבותיהן שוין דאסור:

קג **אולם** הולד מהרבעת ב' מינין שניהן טהורים. מותר באכילה. דאע"ג דאמר רחמנא לא תאכל כל תועבה. ודרשינן כל שתעבתי לך לא תאכל. הכא רחמנא אפקה. דמדאסר רחמנא כל כה"ג לגבוה. ש"מ דלהדיוט שרי [בחולין קט"ז א'. והתם גמר מינה גם כלאי זרעים דשרי להדיוט]:

קד **פרדה** שילדה כמין סוס. כל היוצא מטהור טהור [בכורות פ"א מ"ב]. ואפילו ראינו שנרבעת מסוס. והרי יש ספק אי חוששין לזרע האב [חולין דע"ט]. אפ"ה גמירי דאין טמאים וטהורים. ולא בהמות וחיות. ולא גסה ודקה. מתעברים זמ"ז [בכורות דף ז' א']. אלא ודאי רק דוגמא הוא. ומדיוצא מטהור טהור. [י"ד ע"ט ס"ב]. ונל"פ דמותר להרביעו עם מין אמו והמרביעו עם דוגמתו לוקה. ובזה שאלו להגהו

דלו דיילי . אחודה לכם חדה . דבשור עם שור יש כלאים ולוקה . ובשור וחמור מותר לכתחילה . ואפשר דעם אמו אסור מד"ס משום מראית עין [בסי' קי"ב] :

קה החלק הב' שבכלאי בהמה . היינו איסור מלאכה בב' מינין . דבין ב' מיני בהמות . או ב' מיני חיות . או ב' מיני עופות . או אפי' ב' מיני דגים וכ"ש בהמה עם חיה . עוף או דג . או חיה או עוף או דג עם א' מהן . בין ששניהן טהורים או שניהן טמאים או א' טהור וא' טמא . כל שקשרן יחד בחבל . ונשאו החבל . וכ"ש באסרם לפני עגלה וחרשו או זורע על ידן . או שנידש עי"ז כשהן אסורים יחד . או שעשה עי"ז שום מלאכה . הר"ז חייב מלקות מן התורה . וחמור הבא מכלאים דהרבעה . דהארביע כלאים בקול אסור רק מדרבנן [כלעיל סימן נ"ט] . והכא בהנהיג ב' מינין בקול לוקה מ' מדאוריתא [רנ"ז ס"ט] :

קו מיהו להרמב"ם אין איסור כלאים בהנהגה או מלאכה רק בב' מינין שא' מהן טהור וא' טמא . אז לוקה מ' מדאורייתא . והיינו מדכתיב לא תחרוש בשור וחמור . להכי בעינן דומיא דשור וחמור . שא' טהור וא' טמא . ואפ"ה גם בשניהן טהורים או שניהן טמאים אסור עכ"פ מדרבנן אטו כלאים דהרבעה . דלכ"ע כל ב' מינין אסור מדאורייתא :

קז וי"א דכל ב' מינין שהגרים שיעשו מלאכה בגוף א' או ישאו משא א' אפילו אינן קשורים יחד . חייב מלקות . ונ"ל דעכ"פ גם לפי דעה זו . צריך שינעו שניהן בהגוף הא' שישאוהו . וכגון שהניח דף א' על שור ועל חמור ונשאוהו יחד . אבל לא בהי' השור חורש לעצמו והחמור חורש לעצמו . והוא מחמרם בקול בשעה א' . או שהיו שניהן דשין בתבואה זה לעצמו וזה לעצמו והוא מחמרן בקולו . בזה אין כאן איסור כלאים כלל :

קח לפי דעה זו . הרוכב על הסוס . אסור להנהיג כלב בחבל שביד הרוכב . והכלב הולך בצד הרוכב . אבל כשהחבל שהכלב קשור בו . קשור גם באוכף שע"ג הסוס או שהחבל קשור בהעגלה שהסוס אסור לפניו גם לכ"ע אסור מדאורייתא . מיהו כל זה כשהכלב הולך ברגליו . אבל כשהכלב מונח על הסוס או על העגלה . אע"ג שקשורים יחד הכלב והסוס בחבל א' פשוט דלכ"ע מותר :

קט עגלה שנמשכה ממין א' . אסור לקשור מין אחר בצד העגלה . או אפילו אחורי העגלה . ואם עובד כוכבים מנהיג עגלה שכלאי בהמה מושכין אותה . אם המשא של ישראל אסור לישראל לילך בצד העגלה . מדחיישינן שיזרזם ישראל למהר להוליך המשא שלו . ויעשה איסור דאורייתא . ונ"ל דאם העובד כוכבים אסר הכלאים בהקרון מדעת עצמו . אז אפי' כשהב' בהמות והקרון והמשא של ישראל כל שאין הישראל הולך בצד הקרון . א"צ הישראל למחות . וראייתי מהרבעה לעיל [סי' ק'] . ואעפ"כ י"ל דאסור משום מ"ע . והתם שאני דהרבעה רק ברגע נעשה ול"ח באיסור דרבנן בשכבר נעשה . משא"כ שרואין שכלאים מושכין בעגלתו . שפיר יש לחוש שברצון ישראל עושה :

קי אחד המנהיג כלאים . או משכן קשורים יחד בחבל . או מנהיגן בקול . או אפי' רק יושב בעגלה שנמשכת מכלאים . חייב מ' מדאורייתא . והרא"ש הביא דעת רבי' יצחק דהיושב בעגלה כשלא הנהיג בקול אסור רק מדרבנן :

קיא ופשוט דבין כלאים דהרבעה או דמלאכה . אין חילוק בין שב' המינין הם שלו או של חבירו או של עובד כוכבים . או א' שלו וא' של אחר . בכל ענין חייב מן התורה . ואע"ג דבהרבעה כ' בהמתך . אפ"ה קאמרינן בת"כ דמדכתיב גבי הרבעה את חוקותי תשמורו . ריבה הכתוב [דאתין וגמין רבוי' . או מדכתיב חוקותי בל"ר] . וכן פסק נמי הרמב"ם [פ"ט מכלאים] . ואע"ג דלא אסרי' [סרנ"ז] לישראל לילך בצד העגלה שנמשך מכלאים . רק בשהמשא של ישראל . משמע דעכ"פ דבשהמשא ג"כ של עובד כוכבים מותר לילך בצד העגלה . היינו דבשהמשא של עובד כוכבים לא חיישינן שירים ישראל קולו לזרזה לילך . דמדאין המשא שלו . מהכ"ת יזרזה לילך . אבל בשבהמת ישראל מנהיגה . אז אפילו הבהמות והעגלה והמשא של עובד כוכבים . לוקה מ' :

ד) כלאי בגדים

קיב אין אסור משום כלאי בגדים . רק בצמר מעורב בפשתן . מיהו עז שילד כמין רחל . אין צמרה אסור בפשתן רק משום מראית עין . [וא"ת מ"ש מנגעים דג"כ אינו רק בצו"פ . ול"ג בכה"ג משום מ"ע [כרמב"ם מצרעת פי"ג ה"ג] . י"ל נגעי בגדים מלתא דל"ש היא ול"ג בה רבנן [כביצה דף י"ט א'] . עוי"ל התם משום פסידא ל"ג בה רבנן [ככתובות דף ס' ע"א] . אם נטרף יחד מוכי צמר רחלים ברוב צמר גמלים . מותר בגד שנעשה מתערובות זה לתופרו בפשתן . וכ"כ מוכי פשתן שנטרף ברוב מוכי קנבוס או ברוב מוכי שאר מינים . בגד הנעשה מתערובתן מותר לתפרו בצמר . ולא עוד אלא אפי' נתערב מוכי צמר במוכי פשתן . מבטל מין א' מהן ברוב מין שאינו צמר ופשתן . כגון צמר גפן או גמלים . ומותר בגד הנעשה מהן לתפרו בהמין שבתערובות זה שלא נתבטל . אבל צמר שנתערב ברוב פשתן או איפכא . אסור . דאע"ג דבו"ח בטל בכה"ג . התם בטעם תליא מילתא . מיהו כל זה בנתערבו מוכין . אבל חוטים שווין שנתערבו . לא שייך בהן בטול [רנ"ט ס"א] :

קיג בעוד שלא היה מצוי משי . אסרו חכמים לתפור בגד צמר במשי . מדדימו חוטי משי לחוטי פשתן . אבל אח"כ כשנתהווה משי מצוי . חזרו פרושים והתירוהו . [וא"ת הרי כבר נאסר במנין . והיאך היו רשאים פרושים להתירו אח"כ . י"ל מדלא אסרוה רק משום חשש חשד . והאידנא ליכא הך חשש חשד . בכל כה"ג אפילו ב"ד קטן יכול להתיר מה שאסרו ב"ד שלפניהן . ולא דמי לחלב עובד כוכבים. דגם כן האידנא אינו מצוי לחלוב בהמה טמאה . ואפ"ה באיסורא קמא קאי . התם לא משום חשש חשד אסרוה . רק מחשש אכילת איסור דאורייתא . ועיין מ"ש בס"ד בפירושינו לעדיות פרק א' סימן ל"ה . שהארכנו שם] :

קיד מלת שעטנז שאמרה תורה גבי כלאי בגדים . מקובל לנו שהוא נוטריקון שוע . טווי . נוז . והיינו משום דמדאורייתא אין איסור כלאים אלא בשיהא הצמר והפשתן . כל א' לבד שוע . דהיינו שרוק במסרק . ואח"כ כל א' טווה לבד . שיעשה מכל אחד חוט לבד . ואח"כ ישזור כל א' נוז לבד . דהיינו שזור . צווירנען בל"א . שיגלגל החוט ע"י פלך וכדומה כדי לחזקו . ולאחר שעשה בהצמר לחוד ובהפשתן לחוד כל אלו הג' מלאכות אם אח"כ חיבר ב' המינים יחד . באיזה מין חיבור שיהיה . דהיינו בין שארג מהן יחד בגד . או שתפר בחוט של מין א' בגד שנעשה ממין חוט חבירו . או שקשר או דבק ב' החוטין הללו יחד בדבק ליים בל"א או בדבר אחר המדבק בדרך קיום . או שארג מכל מין הנ"ל בגד לבד . ותפר ב' מיני הבגדים יחד במשי או בקנבוס או דבקן יחד בדבק או במחטין או ביתידות קטנות . עד שמדובקין היטב יחד בדרך קיום . כל זה הוא שעטנז דאורייתא . וכ"ש בהיו הצמר והפשתן שועים ומוסרקין יחד . ואח"כ טוון יחד ואח"כ שזרן יחד . ועשה מהן בגד . או כרך על גופו חוטין כאלה . הו"ל נמי שעטנז דאורייתא ולוקה עליו מ' . אבל בגד ששתיו צמר וערבו פשתן או איפכא . כיון דידוע שחוטי שתי וערב שאורגים ממנו בגד . אינן רק שוע וטווי אבל לא נוז . או אפילו כשא' מב' המינין הוא שוע טווי ונוז . אבל בחבירו חסר א' מג' המלאכות . וכ"כ לבדין פילץ בל"א . דהיינו כובעין שלנו הוט או קפלוש בל"א . כל הנך אינן אסורים רק מדרבנן . ואפי' כובעין שלנו או מנעלי פילץ שתפורים מבפנים בליינוואנד . או שתפור ללול בענדבען בשפת המנעל סביב עם חוט פשתן . אע"ג שהליינוואנד או חוט הפשתן . זה וזה היו שוע טווי ונוז . אפ"ה כיון שעכ"פ המנעל של צמר הוא פילץ . דהיינו רק שסרקו הצמר . להכי כל זה אינו אסור רק מדרבנן . כל זה הוא שיטת רוב הפוסקים :

קטו אבל דעת רש"י [נדה ס"א ב'] שאין שעטנז דאורייתא עד שיהיו ב' המינין שועין יחד . ואח"כ טווין יחד . ואח"כ גם נוזין יחד . פי' נוזין יחד . דהיינו שהן ארוגים יחד . והקשו עליו שם רבעתו"ס דא"כ למה הוצרכה תורה להתיר כלאים בציצית . הרי תערובות הצמר והפשתן שבציצית . אינו רק שכל מין חוט שבהן . כל א' הוא שוע לבד וטווי לבד . וגם נוז לבד . וגם אינו ארוג כלל . ולהכי מסקו כמש"ל סימן קי"ד . מיהו אפשר דרש"י מודה דגם בכה"ג אסור מדאורייתא . רק דאין לוקין רק בשהיו שועין טווין ונוזין יחד :

קטז והרמב"ם [פ"ט מכלאים] פסק דגם כשרק הצמר והפשתן שועין יחד לחוד . ועשה מהתערובות הזה לבדין פילץ בל"א ככובעין שלנו . או שלא שוען כלל . רק טרף ב' המינין וטוון יחד ואח"כ ארגן . הו"ל דאורייתא . והרא"ש ובנו הטור נתקשו בדברי רבינו הרבה . דהרי כפי הנראה פסק הרמב"ם כרב אשי בסוגיא הנ"ל בנדה . דס"ל דבחד מהנך ג' פעולות סגי . וק' והרי בש"ס שם קאמר בפירוש במסקנא . והלכתא כמר זוטרא דכולה תלת בעינן . והגם שבפי' משניות כ' רבינו . דמה דקאמר בש"ס והלכתא כמר זוטרא . אינו לשון התלמוד . אלא איזה מפורש הוסיף כן . ולא קימא לן כוותיה . אבל לא הודיענו רבינו טעמו מה הכריחו למאן בהוספה זו . [ורטו"ז (י"ד סי' ש' ס"ק א') כ' דה"ט דהרמב"ם . דאי נימא דבעינן כל הג' יחד . וכמר זוטרא . א"כ כלאים בציצית היכא משכח"ל . דהרי בציצית אין בהחוטין כל הג' יחד . ולמה הצריכה תורה להתירו . אע"כ דלמר זוטרא באמת לא דרשינן קרא להתיר כלאים בציצית . אבל לדידן דקיי"ל דדרשינן כן . אין לנו רק לומר דקיי"ל כרב אשי דבחד מהן סגי . ועוד האריך רבינו זה למעניתו ולדבריו נוטין נמי דברי רבינו באר הגולה . ואני אנה אני בא . דעדיין הטעי עומד בחוץ . ומקלו ותרמילו בידו . דלא זכיתי להבין כלל דברי רבותינו אלו . דהא תינח אי נימא דלמר זוטרא אינו חייב רק כשיהיו הצמר והפשתן בכל הג' מלאכות יחד . דהיינו שועין יחד . וטווין יחד . ואח"כ נוזין יחד . אבל הרי לר"ת ס"ל למר זוטרא דגם כשנעשה בכל א' מהב' מינין . ג' המלאכות בכל א' לבד . ושוב חברן יחד . ג"כ חייב מדאורייתא . א"כ שפיר שייך כלאים בחוטי הציצית כשעשה בחוט התכלת ג' המלאכות לבד . וגם בחוטי הפשתן שבציצית ג' המלאכות לבד . וכשיקשרן יחד בדין ציצית . שפיר הו"ל כלאים דאו' . ואפ"ה שריא רחמנא . וא"כ שפיר ק' מנ"ל להרמב"ם לומר דכשיהיה בכל מין שוע לבד . או טווי לבד . או נוז שזור לבד . שכשיחברם אח"כ ע"י לבד יחד או ע"י אריגה יחד . ג"כ יהיה כלאים דאו' . וצ"ע] :

קיז מיהו לכ"ע . אפילו בשיהיה בכל א' רק שוע . או שהיו ב' המינין רק שועין יחד ועשה מהן לבד . או שהיה כל מין טווה לבד וקשרן יחד . או שטווה ב' המינין יחד ועשה מהן חוט . וכל כדומה לזה אסור . והיינו לרמב"ם מדאורייתא וכדאמרן . ולהרא"ש הנ"ל אסור עכ"פ מדרבנן . [ונ"ל דהיינו מה דקאמר בש"ס (נדה הנ"ל) במעשה שהיה תוך הבגד צמר חוט א' של פשתן ארוג . ונתק החוט הסוא . והיה המנתק מסתפק אם נתק כל החוט . ועל זה קאמר מר זוטרא דספיקא דרבנן הוא ושרי . דמדאורייתא צריך שיהיה כל מין ומין עכ"פ שוע וגם טווה וגם נוז שזור . ואז אם יארגם או ידבקם יחדיו אח"כ אסור מדאורייתא . אבל הרי כן בגד . שמסופק בו אם נשאר בו מחוט הפשתן . חוטי השתי והערב שבאריג הבגד . אינן רק כל מין שבחוטיו שוע וטווה לבד . אבל אין כל חוט שבהן שזור . ולפיכך מדאין בכל מין ומין שבחוטיו כל הג' מלאכות אינו אסור רק מדרבנן . וכיון דמסופק אולי נתק כולו הו"ל ספק דרבנן ושרי] :

ודוקא

קיח **ודוקא** כשכל א' מב' המינין שוע . ועשה לבדין פילץ בל"א . או כשכל א' מב' המינין טווה . וקשר ב' החוטין הטווין . או שזרן אח"כ יחד . אז לתוס' אסור עכ"פ מדרבנן . ולרמב"ם אסור מדאורייתא . **אבל** כשא' מב' המינין אינו אפילו שוע . אע"ג שהמין האחר הוא שוע וגם טווה וגם נוז . ודבק ב' המינין יחד . וכגון עורות כבשים עם צמר שעליהן . שתפרן יחד עם חוטי פשתן . והרי חוטי הפשתן הן שוע טווה ונוז . וא"א שיתפור בהן העורות . אם לא יתפוס בתפירתו שערות הצמר שבעורות תחת התפר . אפ"ה כיון שהשערות שבהעורות אפילו שוע אינן . מותר ואין בהן חשש כלאים [רמ"א ס"א] . וכ"כ שק פשתן . שחוטי אריג שבו הן שוע טווה ונוז וגם ארוג . ומילא השק זה עם צמר הגזוז מכבשים · ותפר פיו סביב . והרי לא ימלט שבתפרו פה השק . יתפס בהתפר שערות הצמר . אפ"ה מותר לישב על השק . והיינו משום שהצמר שנתפס בהתפר . אפילו שוע אינו [ועי' סי' ש' ס"ג דמשם משמע מדברי רמ"א דגם בכה"ג אסור . נולא שיכול להוציא הצמר מתוך התפירות] . **אבל** במילא השק עם בלאי בגדי צמר והרי כשתופר פה השק תופס תוך התפר גם מבלאי בגדי צמר של המלוי . והרי השק והבלאוה של המלוי שניהן הן כ"א שוע טווי ונוז . להכי אסור לישב על שק זה [סי' ש'] . **ואפ"ה** נ"ל דנייר שקורין פאפיער שעשוי מבלאי בגדי צמר או מבלאי בגדי פשתן . או מבלאי של זה וזה ביחד שכותשין אותן ברחיים עם מים ביחד . עד שיהיה כמו דייסא . ומערבין בדייסא זו דבק שקורין ליים . ושופכין ומרדדין דייסא זו עד שיהיה עלין דקין . ומייבשין העלין . והוא נייר המורגל . מותר לשום נייר זה תוך הקראגען של בגדים בין של צמר או של פשתן . דאע"ג דהבלאות ההם שמהן נעשה הנייר היה בתחלה בגד שחוטיו שוע טווה ונוז וגם ארוג . אפ"ה מדכתשם אח"כ ועשאן דייסא נתבטל מהן כל מלאכות הללו . ואפי' שם צמר ופשתן אין עוד עליהן . ומדנשתנה שמם וצורתן לפיכך בין שהנייר עשוי מבגד צמר או מבגד פשתן . או משניהן יחד . אין בהן חשש כלאים כלל . ואפי' שם לבד אין בהן . ואע"ג דלפעמים מוצאין תוך הנייר איזה חוטין שלימין של צמר או של פשתן . א"צ לבדוק אחר זה מדים ס"ס . ספק אם יש בהנייר חוט כזה . ואם גם ישנו שם ספק שמא לא יתפסו עם התפר . **אבל** להניח וואטטען של פשתן תוך בגדי צמר בין עליונו ותחתונו של המלבוש . והרי הוואטטע זו של פשתן שוע הוא . יש לאסור ולכן אין להאמין חייט עובד כוכבים על זה . אם לא יתן לו וואטטע של צמר גפן . דאז לא חיישי' שהחליפו [כלקמן סי' קמ"א] :

קיט **בגד** או רצועה שיש בקצהו א' חתיכת בגד צמר . ובקצהו השני חתיכת בגד פשתן . ובאמצע שניהן יש חתיכת בגד צמר גפן או משי או קנבוס או עור . הרי כל שאין הצמר והפשתן נדבקין ממש יחד . ע"י תפירה או קשירה או שאר דיבוק . אין בזה איסור כלאים . ולכן בגד צמר שתפורין תחתיו עורות . והרי עורות ההם תפורים בחוטי פשתן לחבר העורות יחד . אפ"ה כיון שהעורות שתפורין בקציהן בהבגד צמר . הם מפסיקין בין הבגד צמר לחוטי הפשתן מותר ללבוש האדר ההוא . רק צריך לזהר שלא יתפור העורות לבגד הצמר במקום תפירת חוט הפשתן שתפורין בהן העורות [י"ד סי' ש' ס"ה] . **מיהו** להרמב"ם אע"ג שמפסיק העור וכדומה בין הבגד לצמר לחוט הפשתן שתפורים בהם העורות אפ"ה אסור מדאו' [שם] . אבל נוהגין כסברת הראשונה . [אולם הש"ך (סי' רצ"ט ס"ק כ') הקשה דברי רמ"א אהדדי . דפסק התם נעשה בגד שכולו צמר גמלים וכו' . וארג חוט של צמר בקצהו א' וחוט פשתן בקצהו השני . אסור ללבשו משום כלאים . והיינו כדעת הרמב"ם . ומ"ש הכא בעורות התפורים בחוט פשתן . ואדר העורות הם תפורים תחת בגד צמר . דפסק שאין בזה משום כלאים . והניח בצ"ע . **ותמהני** מאד . מ"ש דלעיל (רצ"ט) פסק כרמב"ם . כאילו יש חולק על דינא דנא . והרי מבואר כן בתוספתא סוף מסכת כלאים בלי שום חולק . ועל כרחך צריך לחלק בין הך דינא דתוספתא להך דינא דהכא דהתם כיון דחוט הצמר שבקצה זה וחוט הפשתן שבקצה שני . שניהן ארוגים בגוף א' ובשטח א' . אע"ג שמפסיק ביניהן מין שאינו כלאים דהיינו חוט צמר גמלים . הרי בתפר צמר ופשתן יחד בחוט צמר גמלים נמי הוה כלאים . וה"נ הרי הצמר ופשתן ארוגים יחד תחת חוט שתי אחד [ועי' סי' ש' ש"ך סק"ב] . משא"כ הכא כהאדר של צמר שמחופה תחתיו בעורות התפורים בפשתן . מדאין הבגד צמר וחוט הפשתן תחת שטח א' . לא מחשבו כגוף א' ולכ"ע נה רבנן . **ומזה** נ"ל דהעושין בגד צמר **ראק** לעצמן ורוצים שיהיה אותו חלק שסביב הצואר . דהיינו **הקראגען** קצת מוקשה **שטייף** בל"א . להכי מניחין בתוך **הקראגען** . דהיינו בין החופי הקרא **איבערצוג** . ובין שתחתיו שנקרא **אונטערפוטטער** בגד פשתן הנקרא **שטייפע לייגוואנד** . ומדחוששין משום כלאים . דהרי החפוי ותחתית המלבוש מצמר . לכן כורכין **השטייפע לייגוואנד** סביב עם מטלית משי או נייר . כדי שיפסיק עי"ז בין הבגד צמר להשטייפע לייגוואנד . דלכאורה היה נראה שזה מותר . דעד כאן לא נאסר לישב על שק בגד פשתן שממולא עם מטלניות של בגד צמר . אלא משום דנתפרו יחד הבגד צמר עם בגד פשתן כשתפר לפיות השק (כסי' ש' ס"ג) . אבל הכא שכרך השטייפע לייגוואנד במטלית משי או צמר גפן שנקרא **קאטון** . הרי מעתה אין בו חשש זה עוד . ושרי . אבל באמת לא הועילו בזה כלום . דהרי ידוע דהחייטים התופרים **הקראגען** . לאחר שהניחו החופי איבערצוג למעלה ותחתיות **הקראגען** מתחת . והשטייפע לייגוואנד באמצע . תופרים כל ג' החתיכות יחד בכמה תחיבות . כדי שיתקשו יחד בשוה . וא"כ מה יועיל שמטלית המשי או הצמר גפן מפסיק הרי עכ"פ חתיכת הבגד צמר וחתיכת **השטייפע לייגוואנד** תפורים יחד בכמה תחיבות בשטח א' . ואע"ג שמפסיק דבר אחר ביניהן לא מהני] :

קכ **הא** דאמרינן לעיל [סי' קי"ד] דכלאים על ידי תפירה מחשבו כמחוברין . זהו דוקא כשתפורין יחד ע"י ב' תחיבות או יותר . ור"ל שהניח הבגד צמר ובגד פשתן זה על זה . או זה אצל זה . ותחב ב' תחיבות מחט בזה וב' תחיבות מחט במין שבצדו או שתחתיו . ונמצא שחוט המשי או הקנבוס שמחבר הב"צ והב"פ . תחוב ב"פ בזה וב' פעמים בזה . בכה"ג לבד הו"ל חיבור ואסור . **אבל** כשהמחט שבו חוט המחבר . תחבו פ"א בבגד הצמר . ופ"א בבגד הפשתי שבצדו או שתחתיו . זהו הנקרא תחיבה אחת שאינו חיבור . ל"ש שתחב כל תחיבה ותחיבה בכ"א ממעלה למטה . או שתחב בבגד א' תחיבה א' מלמעלה למטה ותחיבה האחרת שבבגד האחר מלמטה למעלה או שתחב כל תחיבה שבכל א' ממטה למעלה . בכל גוונא שאין ב' תחיבות לכל בגד ובגד . לא מחשב רק כתחיבה א' ואינו חיבור . **אמנם** כשיש ב' תחיבות כדאמרן אע"ג שלא חזר וקשר ב' ראשי החוט יחד . או אפילו כשהיה מחוברין יחד רק בתחיבה א' . אבל קשר ב' ראשי החוט יחד . או שתחב המחט שבו החוט פשתן תחיבה א' בבגד צמר . וקשר ב' ראשי קצות החוט יחד . או שתחב המחט שבו החוט צמר תחיבה א' בבגד פשתן . וקשר ב' ראשי קצות אח"כ יחד . והיינו כתחיבת חוטי הציצית שתחבן תוך הנקב שבכנף הבגד פשתן . וקושר אח"כ ב' קצות חוטי צמר הציצית יחד כל זה הוא כלאים דאורייתא . **אבל** בב' לטיבותא שתחב המחט עם החוט רק פ"א . וגם לא קשר אח"כ ב' ראשי החוט יחד . אינו חיבור ושרי . **וי"א** דרק בב' לריעותא הוה חיבור . שהיה ב' תחיבות בכל מין . וגם קשר אח"כ ב' ראשי החוט יחד . ונל"פ דא"צ שיקשור דוקא ב' ראשי החוט . יחד אלא כל שעשה קשר בהחוט בקצה א' וקשר אחר בהחוט בקצה השני כיון שאינו יכול להוציא החוט אם לא ינתקו . מחשב חיבור לכל מר כדאית ליה . [ומה שהקשה רעק"א להטור . שפסק דדוקא שתחב ב' תחיבות וקשר אח"כ ב' ראשי החוט . הוה חיבור א"כ למה הוצרכה תורה להתיר כלאים בציצית . הרי שם אין רק תחיבה א' תוך הנקב שבכנף . וקשר אח"כ ב' ראשי החוט יחד . **ובבחב"ר** מה שהתירה תורה כלאים בציצית אינו משום הבגד רק משום החוטין בעצמן . שב' מהד' חוטין הוא תכלת עמרא . ושאר הב' חוטין הן פשתן שעושה וקושרן יחד בבגד . ומדקשר ב' מיני החוטין יחד בב' קשרים . אפי' לא היו מחוברין כלל בהבגד הוה כלאים דאו' גם להטור . ועל כרחך צ"ל כן לבעל האבעי' [מנחות דל"ט ב'] דבעי פשתן מהו שיפטור בצמר ומה קמבעי ליה . הרי ע"כ דגם פשתן בצמר פוטר . דאל"כ מה איצטריך רחמנא לומר גדילים תעשה לך מהם להתיר כלאים בציצית . אע"כ דהוה מוקמינן לה אחוטי ציצית גופייהו שהם כלאים . ודו"ק] :

קכא **הא** דאמרינן לעיל דבקשר חוטי צמר בחוטי פשתן הוה חיבור . זהו דוקא בקשר של קיימא . והיינו בב' אופנים : **אופן א'** . שיניח ב' מיני החוטין זה אצל זה . ויעשה עם שניהן עיגול קטן . ויחזור ויכניס ב' הראשים תוך העיגול הזה ממטה למעלה . ויהדק וימשוך ב' קצוות החוטים מצד זה . וב' קצות האחרות מצד האחר . עד שיסגיר העיגול ויתהווה עי"ז קשר . **אופן הב'** הוא שיכרוך חוט א' סביב לחבירו ויקשרו . ושוב סמוך לקשר הראשון . יעשה קשר גם עם החוט הנכרך בתחלה . **אבל** אם עשה ב' קשרים או אפילו ק' קשרים זע"ז בחוט א' סביב לחוט אחר . אינו חיבור . דהרי יכול שפיר למשוך ולהוציא החוט הנכרך מתוך הקשרים של חבירו . מיהו גם בקשור באופן כזה . אם הידק מאד הקשר סביב החוט הנכרך . עד שא"א להוציא החוט מתוך הקשר שסביבו מהחוט האחר . ודאי גם בכה"ג הוה חיבור לענין כלאים [ש' ס"ג] :

קכב **בגד** שיש בו קרסים שעשויין כמין ס . או שיש בהבגד עצמו נקבים . ובהבגד שממין האחר יש בו ווין להכניסן בהקרסים שבהבגד שממין האחר . או שיש בהבגד שממין זה כפתורים להכניס הכפתורים תוך הנקבים שבהבגד שממין האחר . כיון שבחיבור ב' מיני הבגדים שעי"ז הוא רפוי . עד שיכול לנתקן מהדדי מבלי שיצטרך להפשיט הווין או לקרוע הנקבים . אינן חיבור . ורק במהודקין מאד . עד שאין יכול לנתקן זה מזה רק בדוחק גדול . מחשבו חיבור [שם] :

קכג **ומה"ט** בגד פשתן שעשה בשפתו נקבים נקבים סביב . כמו שרגילין לעשות בכיסין . ומכניס תוך הנקבים ההם חבל של צמר . או איפכא שמכניס חבל של פשתן . בנקבים שבבגד צמר . כיון שהחבל רפוי תוך הנקבים . כדי שיהיה יכול למתחו ולסגרו סביב גופו כשילבש הבגד שבו הנקבים והחבל שבתוכן · אין בזה חשש כלאים . רק שיהיה נזהר לבלי לקשור ב' ראשי החבל בקשר של קיימא יחד . והרי בכה"ג לא גרע מאילו תחב תחיבה א' בחוט פשתן בבגד צמר . והרי בכה"ג בקשר ב' ראשי החוט יחד בקשר של קיימא הוה חיבור [כלעיל סי' ק"כ] :

קכד **ומה"ט** בתי שוקיים שקורין שארע ווארען . שהן רחבים ביותר . כמכנסיים של ישמעלים וקאזאקען . שיש בשפתו העליון במקום החגורה כמין פרגוד חפות . דהיינו שכופל שפת העליון של החגורה שבמכנסיים . ותופר שפת כפל הזה קצת רחוק משפת החגור כדי שישאר חלול תוך הכפל . ומכניס חבל תוך הכפל . כדי שכשיחגור המכנסיים וירצה להדקן סביב למתניו יפה . ימשוך ב' קצות החבל שהכניס בהחלול שבהחגור הרי כיון שהחבל ההוא רפוי תוך החלל . אף שהמכנסיים פשתן והחבל צמר או איפכא אין כאן כלאים ושרי . ובתנאי שלא יקשור ב' קצות החבל יחד בקשר של קיימא . אלא רק יעניבן יחד [שם ס"ד] :

קכה **מנהיג** בהמות . שכל בהמה ובהמה מהן קשור בה חבל . יש של פשתן . ויש של צמר . והמנהיג מכניס כל החבלים יחד תוך ידו מותר לכרוך כל החבלים סביב לפס ידו כשמוליכן . רק לא יקשרם יחד דאז הו"ל חיבור . וי"א דגם לקשרם מותר . מדאין מתכוון כלל להתלבש בהן . ואם כל החבלים כבר קשורים יחד בקשר של קיימא . אסור לכרכן סביב כפו לדיעה הראשונה [שם ס"ז] :

קכו **כלאים** דאורייתא אינו רק בישנו על האדם דרך מלבוש . דהיינו שהכלאים על גופו אפילו במופסק בבגד אחר . וכגון שלובש הבגד שבו הכלאים ע"ג בגד אחר שתחתיו . אבל כל שאין הכלאים על גופו . אע"ג שמחובר הכלאים בהבגד

בתי כלאים

שעל גופו. וכגון בגד שבקצהו האחד יש כלאים. והוא מתלבש בקצהו האחר שאין בו כלאים. והקצה הב' שהכלאים בו מרושל ע"ג קרקע. אינו אסור מדאורייתא. מדכתיב לא יעלה עליך. והרי אינו עולה עליו. אבל אסור עכ"פ מדרבנן [ש"א ס"ג]. וה"ה בגד שצדו א' צמר. וצדו השני פשתן. אסור עכ"פ מדרבנן להתעטף בקצה שבו המין הא' [כסס"ש]:

קכז וכ"כ ילפינן מדכתיב לא יעלה עליך דמותר להציע כלאים תחתיו מדאורייתא. ואפי' בשרו נוגע בו. דעכ"פ לא עלה עליו. אבל חכמים אסרו גם להציע כלאים תחתיו. אפילו מפסיקין בינו להאדם כמה מצעות רכות. שמא תכרך נימא מהכלאים על בשרו [סי' ש"א ס"א]:

קכח נ"ל דהא דממעטינן מעלה עליך. הצעה מתחת. ה"נ ממעטינן מזה לצדדים. דאע"ג דקיי"ל [מנחות דס"ב א] כר' דעל גם בסמוך משמע. וכדכתיב ועליו מטה מנשה. והיינו אצלו. עכ"פ הרי ק' על זה ממה דקיי"ל נמי כרבנן [סוכה ד"י ב] דעל רק על ממש משמע והא דכתיב וסכות על הארון את הפרוכת. דהיינו דניכף ביה פורתא. דמחזי כסכך. ע"כ צ"ל דדוקא היכא דכתיב על לחודא משמע הכי ומשמע הכי. וה"נ אילו הוה כ' ונתת על הארון את הפרוכת. היה אפשר לומר דהאי על ר"ל בסמוך. אבל מדכתיב הכא וסכות על הארון. הרי מלת וסכות ודאי על ממש משמע. להשמיענו בא דרק על ממש. וא"כ ה"נ הכא מדכתיב לא יעלה. ודאי גלה לן קרא דעליך דכתיב בתר הכי. עליך ממש משמע. והא דאסרינן לעשות ווילון שבפתח מכלאים מפני שהשמש מתחמם כנגדו [כסימן ש"א סי"א]. י"ל התם רק מדרבנן אסור. דכמו שאסרו תחתיו. כ"כ אסרו אצלו. ולא משום ספיקא שמא יתחמם כנגדו. דא"כ הו"ל ספיקא דרבנן. אלא משום ודאי נאסר דודאי יתחמם שם השמש בצלו. א"נ הא דקאמר התם שהשמש מתחמם כנגדו. לאו משום דעומד בצלו. אלא משום שהשמש מתעטף בו. וכן פי' רש"י [ביצה די"ג ב]. והרי כל עיטוף היינו כמלבוש ממש שמונח על גוף האדם. ואדרבא משם ראי' לדברינו. דמהוצרך רש"י לומר שמתעטף בו. דהיינו על ממש. ולא פי' שעומד בצלו. מוכח כדברינו. דאי משום הא לא הוה חיישינן לה. מדהו"ל ספיקא דרבנן. שמא יעמוד בצלו כדי להתחמם. ושמא תכרך משם נימא על בשרו. והו"ל ס"ס נגד איסור תורה. וחד ספק נגד איסור דרבנן. דשרי אבל מדחיישינן שמא יתעטף בה. דהו"ל עליו ממש. שפיר הו"ל ספק דאורייתא ולחומרא:

קכט ולפיכך מרכבת שקורין קוטשע שמוקפת מבפנים מבגד צמר וב"פ מכל הצדדים ולמעלה ולמטה. הנה בשעה שלמעלה שהוא כעין אהל על היושב תוך הקוטשע. ודאי אין לחוש. כיון דאין גופו נוגע בהאהל ההוא [כסי' ש"א ס"א]. אבל אכתי איכא למיחש להכלאים שתחתיו ושבצדו. ואע"ג ששמעתי שהשאפצירער העושים כלי הקוטשען תופרין בכל מלאכתן בחוטי קנבוס. מפני שחזק יותר מחוטי פשתן. עכ"פ הרי יש תחת הבגד צמר שבמושב ושבצדדי הקוטשע בפנים. בגד פשתן. והם תפורים בקצוות המושב יחד וגם נקבעים שם יחד ביתידות קטנות. ואע"ג שהוא יושב על ב' מיני הבגדים במקום שאינן תפורים יחד. וא"כ במקום מושבו אין כלאים. עכ"פ גם בכה"ג הו"ל עכ"פ כלאים דרבנן [כסס"ש. ולעיל סי' קכ"ז]. ואע"ג דיש פנים לומר דדוקא מצעות כלאים אסור לישב עליהן דמדמרושלין שפתות בגד הכלאים מכל צד. שפיר יש לחוש שקצת משפת המצע המרושל תכרך על גוף היושב. וכן נראה דעת רב"י שכ' [בריש סי' ש]. דדוקא יריעות ושמלות שהן שעטנז. אסור לישב עליהן. אבל כרים וכסתות שהן קשין. שרי. עכל"ר. והנה האי מלת קשים אין לפרש דר"ל הארט בל"א. שהן קשים כלוח עץ או כאבן. דא"כ למה צריך רב"י או להתנות שאין רשאי לישב על אותן כרים וכסתות. רק כשמונחים על אצטבא של עץ או אבן. ול"ל תלה האי. והרי הן עצמן קשין כאבן. אע"כ דמלת קשה שהזכיר רב"י. יתורגם במלת שטייף בל"א. דהיינו שהכר וכסת. רק אינו רך. אבל לא קשה כאבן. רק קשה קצת ועומד תמיד מרודד. ועי"ז א"א שיתקפל קצת ממנו על גוף היושב. וא"כ ה"ל בהכלאים שבקוטשע. מאחר שהבגד צמר וב"פ שתפורין בקצוותיהן יחד. הן מתוחין בכל קצות שפתותיהן סביב וקבועין שם ביתידות. וא"א שיקפל קצת מהכלאים על גוף היושב. לית לן בה. דכמו כרים וכסתות הקשין. שהן מדרבנן. שרינן לרב"י בא"א שיתקפלו על הגוף היושב. כמו כן בגד צמר שמחובר מן הצד עם ב"פ. והאדם אינו יושב על מקום חיבורן. דנ"כ אסור רק מדרבנן. ג"כ שרינן מה"ט כשא"א שיתקפל מקום חיבורן על האדם היושב. אלא דעדיין יש לעיין בזה. דכל מה שאמרנו לא היה מועיל רק אם הטוך של בגד הצמר והב"פ שתחתיו לא היו תפורין יחד רק מקצוות שפתותיהן. דהיינו שלא תחת מקום המושב. דאז מה"ט אינו אסור רק מדרבנן. להכי יש שפיר לומר דכשא"א שיתקפל שרי. אבל הלא עינינו רואות שכמה כרים וכסתות שמחפין בהן תוך הקוטשע ברוב הפעמים תפורין גם באמצע כ"פ במקום המושב. וא"כ הו"ל הכלאים שיושב עליו במקום חבורן כלאים דאורייתא ולפיכך אף בא"א שיתקפל על גוף היושב אסור. וכדאמרינן אפילו י' מצעות וכלאים תחתיהן. שרחוק שיתקפל אפ"ה אסור. ועוד הרי המושב והצדדים ממולאים ברוב פעמים במוכין רכין כל כך עד שכשיושב עליהן או כשימשוך בדפנות הקוטשע. הן נכפפין תחת ובצד היושב. והרי בכה"ג כבר כ' רב"י [ש"א ס"א] דאסור מה"ט. ואעפ"כ מצאתי היתר בדבר. ובפרט בשעת הדחק כנוסע על הפאסט וכדומה. די"ל דהרי רוב הפוסקים ס"ל דאין כלאים דאורייתא עד שיהא כל א' שוע טווי ונוז לבדו. ואח"כ ארגם או יחברם יחד. והרי ידוע שכל טוך בגד צמר וגם ב"פ שלנו. עשוי רק מחוטין שהן שוע וטוי. אבל כל חוט וחוט משתי וערב שלהן אינו נוז שזור. וכיון שכן א"א בטוך או לייוואנד שלנו. שעטנז דאורייתא. דאפי' אם יתפור זה או זה בחוט של מין חבירו. כגון ב"פ עם חוט צמר. או טוך עם חוט פשתן. והרי החוט ההוא שתפר עמו הוא ודאי שוע טווי ונוז שזור. עכ"פ גם חוטי הטוך והב"פ צריך שיהיו בו כל ג' המלאכות הללו. וכיון שכן. כל שכשיהיה בגד או כר זה עליו אינו רק מדרבנן. אז כשהוא תחתיו אפי' הוא רך שרי אף לכתחילה. וכ"ש כשיש כאן ספק אם יש בגד פשתן תחת הטוך. מהיכא תיתא נחזיק איסורא. הרי בגד קנבוס מצוי בינינו. אולי אין שם ב"פ תחת הטוך רק בגד קנבוס. והרי כל שתחתיו הו"ל ספק דרבנן. ומותר. דהרי מדיושבין בקוטשע מלובשין אין בשרו נוגע בהמושב. וממש א"א שיכפוף כל כך הכר שבמושב עד שיעלה קצה מהכר על גוף היושב. ואם גם יעלה. הרי לא מתכוון לכך וכתופרי כסות ומוכרי כסות דמותרים בכה"ג [כסי' ש"א ס"ו]:

קל הא דאמרינן לעיל דאפילו בשמציע כלאים תחתיו אסור מדרבנן. זהו דוקא ביריעות ושמלות רכין דבכה"ג יש שפיר לחוש שכשיהיו תחתיו אפשר שיתקפלו עד ממעל לגוף היושב. אבל כרים וכסתות שהן עבים ומרודדים. וקשין קצת כעין שקורין שטייף בל"א. והרי באלו אין לחוש שכשהן תחת האדם שיתקפל קצת מהן על הגוף היושב. גם מדרבנן רשאי להציען תחתיו. רק צריך ב' תנאים. (א) שלא יהא בשרו נוגע בהן דהיינו שישב עליהן והוא מלובש. (ב) שלא יהיו הכרים והכסתות מלאין מוכין או תבן. אלא שיהיו הן עצמן סגוס עבה. וגם לא יהיה הסגוס הזה פרוש ע"ג מוכין או תבן. דבכה"ג שפיר חיישינן שיתכפף מקום מושבו ויעלה השעטנז על גופו. ואע"ג דהוה ספק דרבנן. דהרי כיון דקשין הן שטייף בל"א. אפילו יעלה על הגוף. אינו רק איסור מדרבנן. אפ"ה כיון דמצוי כך שיכפוף מקום המושב הו"ל כודאי דרבנן ואסור [עי' סי' ש"א]. וה"ה גם בגד כלאים רך במקום שעור האדם קשה אם הוא תחתיו. אע"ג שעור הקשה של העקב נוגע בהכלאים. שרי. ומה"ט שרינן להניח זאהלע כלאים רכה במנעל תחת העקב. מדעור העקב קשה [ש"א ס"ג]:

קלא מיהו כל זה כשאפשר שיהיה בגד זה כלאים דאורייתא. אבל אם הוא כלאים דרבנן. דהיינו שאין חוטי שתי וערב שלו שוע טווי ונוז שזור. אז אם הוא בגד קשה מותר גם ללובשו על בשרו ממש. דהואיל אם היו רכים ג"כ אינו אסור רק מדרבנן. מדאינן שוע טווי ונוז. לפיכך בקשים מותר לכתחילה ללבשן ממש [ש"א ס"ב]:

קלב ולפיכך לבדין קשין פילץ בל"א קילו טפי מאריג קשה. דאריג עכ"פ הוא שוע טווה ונוז. אבל לבדין אינן רק שוע. ולפיכך מותר ללבוש הוט או קאפלוש הנעשה מלבד צמר. אף שבתוך בית ראש שלו תפור בגד פשתן. דאע"ג דהב"פ הוא רך. עכ"פ הלבד הוא קשה. ושניהן אין בכל א' מהן ג' המלאכות שוע טווה ונוז שזור. הרי אפי' בהיה חסר רק בא' הג' מלאכות היה מותר. מכ"ש שחסרים הן בשניהן. ורק להרמב"ם דלבדין אסורים מה"ת כל זה אסור. ואפילו תחתיו אסורים כל שבשרו נוגע בהלבד. אף שהוא קשה [ש"א ס"ב]:

קלג שני בגדים שא' צמר וא' פשתן אסור ללבשן זע"ז כשא"א לפשוט התחתון אם לא יפשיט תחלה העליון כולו. דבכה"ג מחשבו כמודבקין או קשורים יחד. ולפיכך ב' פוזמקאות שריטפפע בל"א. אסור ללבוש ב' מינין זע"ז. מדאין יכול להפשיט התחתון עד אחר שיפשיט העליון כולו. אבל ב' כתונות שא' מהן צמר וא' פשתן. רשאי ללבשן זע"ז. דהרי יכול להוציא ידו א' מב' בתי הזרועות שהן זע"ז ויכניס שוב ידו זה רק לבית יד של הכתונת העליון. ושוב יעשה כן בידו השנית לב' בתי הזרועות האחרות. ונמצא שהכתונת התחתון יפול כולו למטה מבלי שיצטרך להפשיט כל העליון. ומה"ט נ"ל דגם ב' מיני מכנסיים שרי ללבשן זע"ז. מדאפשר שיוציא רגל א' מחלק א' של ב' המכנסיים. ויסיר ויוציא החלק הזה של מכנסיים התחתונים מתוך החלק הזה של מכנסיים העליונים. ויחזור ויכניס רגלו תוך חלק זה של מכנסיים העליונים וכן יעשה לרגל השני. נמצא שיכול שפיר לפשוט מכנסיים התחתונים מבלי שיצטרך להפשיט המכנסיים העליונים כולו. וכן בב' יאקקען ובב' רעקקע בל"א [סי' ש' ס"ד]:

קלד אותות הכובסין שתפרו חוט צמר בבגד פשתן או איפכא. וכן ר"ת של שם בעלים שתופרים בבגדים וכתונות. שהבגד ממין א' והאותיות ממין אחר אסור ללבשן משום כלאים. דאף דאין הלובש מתכוון לאותו החוט. עכ"פ הרי מתכוון להבגד והרי הבגד כולו אסור משום כלאים [ססג"א]:

קלה עראי אסור בכלאים. ואפי' לא חזי כלל לאדם שלבשו. ויודעים הכל עי"ז שרק דרך ארעי לבשו. וכגון אדם גדול שהתכסה בבגד של קטן. ואפילו

ג"כ כוונתו רק להעביר המכס. נמצא שאין מתכוון כלל ללבישה אפ"ה אסור [ש"א ס"ס]:

קלו מיהו דוקא בכה"ג שעכ"פ מתכוון שיחשוב המוכס שהוא מלבושו. אבל במתכוון להראות להקונה מדת אורך ורוחב המלבוש. והיאך הבגד יושב נאות על גוף האדם. והרי בכה"ג גם הקונה יודע שלא התכוון כלל ללבוש הבגד ההוא. מותר. אמנם להטור גם בעושה להעביר המכס ממוכס גזלן. כיון שלא התכוון ללבשו באמת. שרי. מיהו לכ"ע מותר חייט לתפור בגד כלאים שמונח על ברכיהן. מדאין מתכוון כלל ללבישה. ובלבד שלא יתכוון להתחמם בו או להגן על עצמו [ש"א ס"ו]:

קלז וילון שלפני הפתח אסור לעשותו מכלאים. משום שהשמש שומר הפתח מתעטף בו לפעמים. אבל פרוכת שלפני ארון הקודש. או חפוי שבפנימית ארון הקודש מותר לעשותן מכלאים. ורק מענטעלכען ומפה שכורכין הס"ת. אסור לעשותן מכלאים. מדשוהין הרבה בידי אדם כשמלבישים וכשאוחז הס"ת בזרועו [רעו"א ש"א סק"ח]:

קלח מטפחת שמספגין בהן הידים. או שמקנחין בהן כלים. או כסויין שמכסין שולחנות. ואפי' כסוי של שלחן ביהכ"נ שקורין עליו בהס"ת. או מטפחת שכורכין בהן ספרים. כל הנך כיון דידים ממשמשות הן באלו במורגל. לכן אסורים משום כלאים [ש"א ס"ט]. ואפ"ה נ"ל דכסכן קטין מותר:

קלט אסור לאחוז דבר חם או קר מאד בבגד כלאים כדי להגן על עצמו [ש"א ס"ב]. ודוקא במגין על עצמו בכלאים שסמוך לגופו. אבל ביש הפסק אויר בין גופו להמגן כגון שפירס ע"ע אהל של כלאים מפני החמה או צינה. אע"ג שהמגן הוא כלאים. אפ"ה מותר לכנס תחתיו [ש"ד שם סק"א]:

קמ תכריכי מת מותר לעשותן מכלאים. וא"ת הרי יש משום לועג לרש [ברכות יח א]. ואת"ל דהתם רק בציצית אסור מדשקול כנגד כל המצות [תוס' ד"ה ס"א ב]. במת"כ ליתא דהרי להתפלל ג"כ אסור סמוך למת [י"ד סד"מ סי"ב]. אלא נ"ל דכל לועג אינו בדבר שאין המת מחוייב. דא"כ כ"ש דהיה לחוש לכבוד חי בכה"ג. שלא לעשות מצוה בפני אדם שאינו מחוייב בה. וכגון ללבוש תפילין וציצית בפני אשה. והרי מעבירין מת בפני כלה [כתובות יז א]. אע"כ דבמילי שאין מחויב אין בו משום לועג. רק בשאין החי או המת יכול לעשות המעשה שעושה החי איכא משום לועג. ומה"ט גם מעשה חול שא"ל להמת כגון לאכול או לשתות בפני המת אסור [סד"מ כ"ד]. א"כ במלבישו כלאים דליכא ה"ט. וגם אין הוכחה משמלבישו למת. שהוא אסור לחי. שרי:

קמא בגד שמוכר עובד כוכבים לישראל. אינו נאמן אפי' במסלפ"ת לומר שתפור בקנבוס. ואע"ג דקיי"ל דרק באתחזק איסורא אין עובד כוכבים נאמן במסלפ"ת. ורק בעדות אשה נאמן במסלפ"ת אף דאתחזק איסורא. משום דאיתתא דייקא ומנסבא. י"ל הכא אע"ג דלא אתחזק איסורא אפ"ה אינו נאמן. מדי"ל דמתכוון להשבית מקחו [ש"ב ועמ"ש בס"ד פ"ג דבכורות בפירושינו]. ורק כשהפשתן יותר ביוקר מקנבוס. ודאי נאמן מה"ט. אם לא שהעובד כוכבים המוכר בעצמו תפרו שהוא חייט. אז גם בכה"ג אינו נאמן. מדניחא ליה טפי לתפור בפשתן מקנבוס. מיהו בנותן בגד לחייט לתפרו. ונותן לו קנבוס או משי לתפרו אז לא חיישינן שהחליפו בחוטי פשתן. דאומן לא מרע אומנתי' בדבר שיכולין לעמוד עליו. אע"ג דלא דמי לקפילא שכל אומנתו הוא הרגשת הטעם. אבל אומנת החייט אינו תלוי בהכרה שבין פשתן לקנבוס. י"ל מה"ט באמת בהעיד על בגד של עצמו שתפרו בקנבוס. א"כ. מדאין אומנתו תולה בהכרת החילוק שבין קנבוס לחוט פשתן. אבל להחליף דבר שנתנו לו בדבר אחר. גם בזה תולה אומנתו. דדחיל שלא יתנו לו בגדים לתפרו [ועי' סי' ש"ב]:

קמב בגד שאבד בו כלאים אסור למכרו אפי' לעובד כוכבים מדאפשר שיחזור וימכרנו לישראל. דאע"ג דהישראל הקונה לא יהיה רשאי להאמין להעובד כוכבים המוכר. ויצטרך בל"ז לבדוק כל התפירות שבהבגד. עכ"פ חוט הפשתן שאבד בו. כמו שלא יכול למצאו ישראל המוכר להעובד כוכבים. כ"כ לא ימצאנו גמי הישראל הקונהו מהעובד כוכבים. והרי הוא לא ידע שנאבד בו החוט של כלאים [ש"א ס"ח]:

קמג אם רואה אדם כלאים בבגד חבירו בשוק. או בחדר שאין שם דירת הלובש לא יאמר לו בפירוש שהוא לובש כלאים. דאז יהיה מוכרח להפשיטו מיד. והרי גדול כבוד הבריות. אלא יאמר לו שילך משם לביתו. וכי שם יאמר לו דבר הצורך מאד. ולהרמב"ם אף שלבשו האדם בשוגג. קורעו מעליו אפי' בשוק. ואפי' הוא רבו. וכך כתב רבי' (ס' ש"ג). ואי"ת מ"ש מכהן שישן באהל המת. דפסקינן דכשיעירו א"צ לומר לו שהוא באהל עם מת. כדי שיהיה לו פנאי להלביש א"ע כראוי. ולא יצטרך לברוח ערום ממטתו לחוץ. [כ"ד פע"ב]. י"ל הכא פשע דהו"ל לדייק במלבושיו קודם שלבשו אם אין בו כלאים. משא"כ התם הרי לא היה לו לחוש שמא בשעה שישן ימות זה החולה. והו"ל כמי שישן. ובא חבירו וישן בצדו והזיק הראשון להשני. דמחשב אונס גמור (כת"מ הכ"א ס"ד).

קמד וכל זה בכלאים דאורייתא. אבל בכלאים דרבנן. אז לכ"ע אפי' מודיע להלובש שיש כלאים בבגדו א"צ להפשיטו מיד. רק ימהר הלובש לביתו להפשיטו [י"ד ש"ג]. ולא דמי לרואה חבירו שנפסל א' מציציות לבושו שא"צ לומר לו מיד להפשיטו [כא"ח סי' י"ג]. התם שב ואל תעשה:

קמה משנה דין כלאי בגדים מכל מיני כלאים. שכולן אסורים לעשותן. אבל כלאי בגדים מותר לעשותן. וגם מותר ליהנות מהן בכל מיני הנייה. ואין אסור רק להעלותן על גופו דרך מלבוש. ומדרבנן אסור גם דרך הצעה.

חסלת בעוהש"י ובהנלך

משנת רב יוסף להגאון ר' יוסף רייזין ז"ל אבד"ק סלאנים (בעהמ"ח ס' עדות ביהוסף וס' פורת יוסף).

ברכות פ"א א עד סוף האשמורה הראשונה דברי ר"א. לכאורה יש להקשות לפי המבואר בש"ס ובירושלמי דסוף פ"ט דשביעית ובפ"ב ה"א דסוכה ובפ"ד דבילה ובפ' י"ג דיבמות דר"א שמותי הוא מתלמידי ב"ש. וב"ש סוברים בברכות דף י"א דזמן ק"ש הוא כל הלילה. וע"כ לתרץ דרק לחומרא עביד ר"א כב"ש ולא לקולא. והא דבסוגיא דנדה דף ז' ע"ב מבואר דר"א שמותי הוא אף לסקל יע"ש בתוס'. נ"ל דרק במידי דרבנן עביד גם לקולא ובמקו"א בארתי בזה הפרש מסוגיית הש"ס באורך והכמ"ל: שם. **מעשה** שבאו בניו מבית המשתה ואמרו לא קרינו את שמע כו'. ושאלתם הי' אם החכמים פליגי על ר"ג בהדרש דבשכבך או רק משום סייג. דאם פליגי בהדרש דבשכבך א"כ הוא יחיד ורבים והלכה כרבים. משמע הא אם פליגי רק בהסייג. יקראו עתה ק"ש. ויש לדקדק לשיטת רבינו יונה ז"ל דלהחכמים אף בדיעבד אינם יוצאים לאחר חצות. ובמקו"א הארכתי בזה. וא"כ אם פליגי רק משום סייג ג"כ אין לקרות כעת. ונראה לאמר דכוונתם הי' דאם פליגי רק בהסייג. א"כ פלוגתתם אינו אלא בדרבנן. ובדרבנן לא אמרינן הך כללא דיחיד ורבים הלכה כרבים. כמ"ש התוס' בשבת. ובכ"מ הלכות ממרים. ובתשובות לחלק או"ח בת' דהתומין למעלה מעשרה הארכתי בזה. ואם כי בכאן לכאורה אדרבה לרבנן הוא קולא דאסור מלקרות אמנם זה אינו דהרי דעיקר פלוגתתם הוא אם צריך להחמיר על עצמו ולקרות קודם חצות. וא"כ הוא לי' ר"ג לקולא. [אף דלדעת רבינו יונה לר"ג צריך לקרות בלא"כ] ועוד דזה ג"כ הוא כח דהתירא שלא יופקע מחיוב מצוה דאורייתא. ועיין בחידושי על ש"ס בברכות דף כ"א. וא"כ להכי א"ש דאם הי' פלוגתתם משום סייג לא הי' הלכתא כוותייהו. או די"ל דבני ר"ג היו אנוסים קצת [דהאנוסים לגמרי גם לאחר ע"ה יוצאים ידי ק"ש] ובזה גם לחכמים יוצאים אם הי' כוונתם רק משום סייג. ואחר כל הנ"ל קשה כיון שעכ"פ הוצרכו להתפלל. ומסתמא גם הברכות של ק"ש דהא זמן ברכות דינם שוה עם זמן תפלה. וא"כ יש להם לקרות ק"ש אף בדעבר זמנו כדי לעמוד בתפלה מתוך ד"ת כמש"כ הראשונים ז"ל. וגם כיון שקורא הברכות יש לו לקרות גם ק"ש כמבואר בשו"ע. עוד יש להקשות אמאי לא איבעי להו גם על התפלה לפמ"ש בתשובותי לחלק או"ח הלכות ק"ש דהסייג דחצות הוא גם לענין תפלה. א"כ הוה להם לשאול גם על תפלה. אמנם נאמת ניחא דמבואר בשו"ע סי' רל"ו הטעם למה אין מחזירין התפלה של ערבית כמו של שחרית משום דת"ע רשות. וא"כ ניחא דר"ג סובר ת"ע חובה. וא"כ לדידיה היו מחזירים התפלה ש"ע ג"כ. ועוד סובר בסוף ר"ה דהש"ץ מוציא עם שבשדות משום דאניסי אף אם בקיאים הם [רק דאנן לא פסקינן כותי' רק בברכות ר"ה] וא"כ בשהם היו אנוסים שיה הש"ץ מוציאם לשיטת אביהם ולא הוצרכו להתפלל. וא"כ להכי א"ש דשאלו רק לענין ק"ש:

פ"ב א היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כיון לבו יצא. קשה להבין למאי הוצרך המתני' לאשמעינן דהגיע זמן המקרא. הלא זאת אינו נוגע להאי דינא דמתני' ובקצרה הו"ל למינקט הי' קורא בתורה פ' ק"ש אם כיון לבו יצא וממילא נבין דבזמן ק"ש קאי. אשר זמנה מפורש ג"כ במשנה. מאימתי קורין את שמע כו'. ובעזהשי"ת נראה להרבן עפ"י מ"ש הר"ן בר"ה גבי כפאוהו לאכול מצה דבעינן שיהיה יודע שהוא אוכל מצה וגם שהוא זמן חיוב לאכול מצה כעת, ובלא"ה לא יצא אף למאן דסובר מצות אינם צריכין כונה. דקרא מתעסק בעלמא. ועיין שם בטורי אבן. ולפי מה שמתרץ הגמ' בסוגיין דלמ"ד מצות א"צ כונה. מאי אם כוון לבו לאפוקי בקורא להגי'. וא"כ י"ל דהוצרך המשנה לנקוט והגיע זמן המקרא. דהיינו שהוא יודע דכעת הוא זמן ק"ש וגם כוון לבו להוציא מפיו תיבות ק"ש דהיו השני דברים שבהם יצא מגדר מתעסק. אז אף אם לא כיון לבו לצאת יצא:

פ"ב ג נשים ועבדים וקטנים פטורים מק"ש ומן התפילין. וטעמא דפטורים מן התפילין משום דתפילין הוה מ"ע שהזמן גרמא דלילה ושבת לאו זמן תפילין. וקשה דבעירובין ד' נ"ה מוקי הגמ' התם משנה דקאמר זוג אחד משום דסובר שבת זמן תפילין. וא"כ לכאורה יסתרו דברי המתני' אהדדי. אמנם יש ליישב עפ"י המבואר בירושלמי דעירובין דאף למ"ד שבת ויו"ט זמן תפילין אפ"ה נשים פטורות מתפילין מקרא דלמדתם את בניכם ולא בנותיכם יע"ש. וא"כ אין ראיה ממתני' דשבת ויו"ט לא זמן תפילין: שם ומן התפילין. בתוס' רע"א הוכיח דדעת רש"י דחוה"מ זמן תפילין ממ"ש בסוכה דף מ"ו ע"א ד"ה מצות שרבה ליטול לולב ליתב בסוכה להנית תפילין. ובמהכ"ת זה אינו אחרי דהסוגיא דשם הוא אליבא דר"י ור"מ. [דסתם בר פלוגתא דר"י הוא ר"מ] ור"מ ור"י סוברים בפרק בתרא דעירובין דשבת ויו"ט זמן תפילין. א"כ א"ש פירש"י. משא"כ לדידן אפשר דגם דעת רש"י ז"ל דחוה"מ שוה ליו"ט:

פ"ג ה אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא תנץ החמה יעלה ויתכסה ויקרא. הרבינו יונה מוכיח מקריאת ותיקין דהם סוברים דלכתחילה אסור לקרות ק"ש אחר נץ החמה. ולכך גמרו ק"ש עם הנץ החמה. ולא משום דמצוה להתפלל תיכף בהתחלת הנץ והביא ראי' ממתניתין דמשמע דמשו"ה הצריכוהו לקרות במים כדי שלא תעבור זמנה. ולא תקשו למה שאינו סומך גאולה לתפלה. מפני שהוי לחוש יותר שמא הנץ החמה בנתיים ויעבור זמן ק"ש דלכתחילה. ואע"פ שאינו סומך גל"ת שהרי אח"כ יש לו לעלות ולהתכסות. ואין לך הפסק גדול מזה. יע"ש בר"י. ולדעתי אפשר לומר דאין זה מוכרח כ"כ דאפשר דכונת המשנה שיתפלל ג"כ במים. ויש להוכיח מהגמ' כן. דקא פריך והרי לבו רואה את הערוה. ולכאורה קשה הלא כשלבו הוא חוץ למים לא נחשב ללבו רואה את הערוה. אפילו במים עכורים כדברי הפוסקים דמדייקים זה מהגמ' דקאמר ישב עד צוארו וע"ש. וע"כ נצרך לאמר דפירכת הגמ' הוא אתרי דמשני שם דהמשנה אתיא ותיקין. דע"כ מתפלל ג"כ שם. דטעמא דותיקין הוא כדי לסמוך גל"ת להתפלל בעונתה. ובתפלה צריך להיות הלב ג"כ במים. כמבואר בשו"ע דבתפלה צריך לכסות הלב. ולהכי פריך שם הגמ' והרי לבו רואה את הערוה. ועיין פי' זה בביאורי הגר"א סי' ע"ד. וא"כ מוכח להיפוך דעיקר הקפידה דמתניתין שיהא התפלה תיכף בשעת התחלת הנץ ולהכי אם אינו יכול לעלות ולקרות עד שלא הנץ החמה. וא"כ יקרא ק"ש לאחר הנץ. ואח"כ יתפלל. ועיקר מצוה תפלה בהתחלת הנץ תיכף ומיד. להכי יתכסה במים ויקרא ק"ש ויתפלל שם תיכף בהנץ החמה. ולהכי פריך הגמ' והרי לבו רואה את הערוה. וא"כ אין ממתניתין ראי' לר"י ובתשו' שלי לחלק או"ח בהלכות תפלה הרביתי להקשות על הר"י והבאתי ראי' מגמ' דלא כשיטתו. אכן אכמ"ל:

פ"ד ז ר"א אומר כל מקום שיש חבר עיר כו'. ועיין ברע"ב מ"ש ואיכא בין ת"ק לר"י כו' וכן מבואר להדיא בגמ'. ונפלאתי מת"ח להקשות על הרבינו יונה שכתב דלת"ק דהש"ץ יחיד שלא בחבר עיר

עיר

עיר חייב כתה"ע . ומסיים דהיינו ר"י משמיה דרלב"ע והוא נגד הגמ' והנראה דלפי שמדברי רב אלפס משמע דה"ע גורס כ"ן בגמ' לכן מפרש הרבינו יונה כן :

מסכת פאה פ"א ג סומך לו משום פאה כו'. וכתב הר"ש והאי דמעשר ונותן לו ואפילו מיפטר מדאורייתא מיחייב מדרבנן כיון דמירחו כדאשכחן בפרק כיצד מברכים דאמר ר"י כו' הלקט והשכחה והפאה שעשאן לגורן הוקבעו עכ"ל. וכן פירש"י בב"ק דף כ"ד ע"ב ותמוה מאד דדברי רש"י ז"ל סותרים אה"ע בזה דבסוטה דף מ"ג וכן בברכות שם פירש שהעני עשאן גורן. וכן מוכרח מדברי הגמ' דסוטה שם דלבעה"ב אין לחלק בין עיר לשדה : פ"ד ז קבה ופדה עומרין פטורה שבשעת הוצאה היתה פטורה. וע"ש ברע"ב שכתב דלענין שכחה פליגי ר"י ורבנן בהקדיש קמה ופדה עומרין כי היכי דפליגי בעובד כוכבים שקצר שדהו ואח"כ נתגייר ועיין בתוס' רע"א שכ"ל דבזה גם ר"י מודה. ואישתמיטתי' הא דמבואר בירושלמי וז"ל רבי בשם ר"ת במחלוקת עכ"ל ועיין שם במפרש [מהרא"פ] : ח ביוצא בו מפקיע פירותיו עד שלא באו לעונת המעשרות כו' ופי' הרע"ב דלא באו לעונת המעשר היינו מירוח. והוא תימה גדולה דבירושלמי מבואר דעונת המשנה הוא הבאת שליש. [ועיין בתוי"ט] ובמסכת הלה סבורה לענין מירוח. אמנם אפשר דלפי מסקנת הירושלמי דזה תלוי בפלוגתא ר"ע וחכמים ואנן פסקינן כחכמים להכי מוכרחין לפרש עונת המשנה על מירוח. אמנם בירושלמי מתרץ שם אף אליבא דרבנן בקוצר מיד : ט ר"א זכה לו. עיין בר"ש מה שהקשה על פירש"י דפ"ק דב"מ מדברי הירושלמי שהקשה על המתני' המן הוא אומר זכה לו כו' כמו שהביא הר"ש מסקנת הירושלמי ולענ"ד אינו קשה דאפשר דהמשנה דפ"ה ג"כ מיירי בשבולת לקט של אחרים שנתערבה והא דצריך לעשר הא משום דהוא יעשר הון משבולת לקט שנתערב ולזה צריך גם כן ליתן להעני ג"כ מעושר : שם הלקט והשכחה והפאה של עובד כוכבים חייב במעשרות. הנה המל"מ פ"ב מתרומות הוכיח דפיאה לא פטור במעשר אלא א"כ זכו בו עניים ומחלק בין פאה ללקט יע"ש. ובתוס' רע"א במשניות מתמה על המ"ל וכותב דאין חילוק בין פאה ללקט. וגם לקט לא מפטר עד שזכו בו עניים. ונפלאתי שאישתמיט לו דברי הירושלמי פ"ז ה"ג דפאה דאיתא שם דלא אמיה פרט בנשירתו קודש. וע"ש באורך. וגם להגאון ברעטורא במשנה שם שפירש בפשיטות הטעם משום דפרט. בנשירתו זכה. אישתמיטתי' דברי הירושלמי הנ"ל. ועיין בריטב"א גיטין : פ"ה ב אלא מזכה את העני בכל הגדיש. ופי' הרע"ב דמזכה לו במתנה ע"מ להחזיר. והקשה הגאון רע"א דלמאי צריך לזכותו בכל הגדיש. ולמאי לא פירש דכוונת המשנה דמזכה לו שבולת אחת בכל הגדיש. ובמהכ"ת אישתמיט ליה דברי הירושלמי דשם וז"ל תניא קומי' סברי מימר אינו מזכה את העני בכל הגדיש אלא שבולת אחת ותנא אחרייא סברי מימר מזכה את העני בכל הגדיש. והתנא קדמאה סברי מימר מזכה מיתינא לשמאלא ואינו זכי'. [היינו דכי מזכה שבולת אחת בכל הגדיש אינו כלום] והתנא אחרייא סברי מימר דאינו מזכה מיתינא לשמאלא. וא"כ מבואר מדברי הירושלמי דפלוגת ת"ק ור"א הוא בזה הברירא אם זה נחשב לזכי' [היינו שבולת אחת בכל הגדיש] אחר דהוא מעורב או לא ודע"ג : פ"ו א בש"א הבקר לעניים הבקר וב"ה אינו הבקר כו'. ועיין בירושלמי דפליגי ר"י ור"ל בהפקיר לאדם ולא לבהמה לישראל ולא לעובד כוכבים ובתוספתא דפ"ג דפאה מבואר דב"ש וב"ה מודים דבהפקיר לאדם ולא לבהמה לישראל ולא לעובד כוכבים דהוה הפקר. והוא דבר חדש. אח"כ באורך משך הזמן ראיתי בדרך אגב בת' נו"ב מה"ת סי' כ"ט דהאריך בזה הפרט יען דר"י ור"ל הלכה כר"י. רק דמדייק מדברי הגמ' דב"מ דף ל' ובמחכ"ת אישתמיט ליה דברי התוספתא הנ"ל אשר מבואר כר"י. ותירץ על ראיתו מגמ' דב"מ הובא בר"ש בפ"ז דפאה דהגמ' רוצה לתרץ גם לר"ל ולא כדברי הגאון שם שלא ניחא ליה בזה. ועיין בפ"מ בב"מ שם : יא אם אמר הרי אני קוצר ע"מ מה שאני שוכח אני אטול יש לו שכחה. ופי' הרע"ב משום דמתנה ע"מ שכתוב בתורה דהנהו בטל. ובתוס' רע"א האריך להקשות עליו. כאילו מעצמו פי' כן. ובאמת מפורש זאת בירושלמי. ומה דהפלפל אי שייך לאמר בכה מתנה ע"מ שכ"ב. נפלאתי מסוגיא דנזיר דף י"א ע"א באומר הריני נזיר ע"מ שאהי' שותה יין ומטמא למתים הרי זה נזיר ואסור בכולם. ומפרש הגמ' דגם ר"מ מודה בזה משום דהוה מתנה עמשכ"ב. והוא ממש כענינו. אלמא דגם בכזה שייך מתנה עמשכ"ב. ואמנם דדברי ריב"ל שם דאמר האי ע"מ כאומר דמי מכוון כדבריו. אבל נפלא איך לא הביא כלל דברי הגמ' בזה : פ"ז ז אמר לו ר"ע וכרמך לא תעולל אפילו כולו עוללות. ופי' הרע"ב ור"א אומר דלא אימתא הואיל ואין לעניים בעוללות קודם לבציר. יזכה בהם בעה"ב לכך נאמר וכרמך לא תעולל. והוא מבואר בירושלמי. וכתב בשנות אליהו בפי' הקצר. וז"ל דהו"א הואיל דאין לעניים עד אחר הקצירה ועד שיקצור הוה הפקר ויכול בעה"ב לזכות כתיב לא תעולל. עכ"ל. ולכאורה יש להקשות איך אפשר לאמר דהקרא דכרמך וגו' אתי לאורויי' דמאחר דאין לעניים מקודם כו' אחרי דהקרא הזה הוא מוקדם מהקרא דכי תבצור כרמך דמיני' ילפינן דאין לעניים עד אחר הבציר. דהקרא דוכרמך הוא בויקרא י"ט והקרא דכי תבצור הוא בדברים כ"ד. וא"כ איך אפשר לומר דכתב התורה וכרמך וגו' על סמך הקרא דכי תבצור. וי"ל עפ"י הא דמבואר דאין מוקדם ומאוחר בתורה עיין בפסחים ד' ו'. אכן אי קשה לי הא קשה לי. למה לן קרא לזה דבעה"ב לא יוכל לזכות בו. דהלא מגילה נדע דאין בידו לזכות קודם לבציר. דאל"כ בטל דין עוללות דהלכה דחצירו של אדם קונה לו שלא מדעתו. וא"כ לעולם יזכה בעה"ב בהעוללות ע"י שדהו. ואין לומר דיתכן דין עוללות באינו עומד בצד שדהו והיה חצר שאינה משתמרת דעדיין יקשה לר' אבא בב"מ ד' י"א דאוכחיה לעולא ממעשה דזקנים. ומוכיח מזה דחצר שאינה משתמרת ג"כ קונה. נראה לאמר דזה דחצירו של אדם הוא רק במטלטלין וכאן דהענבים מחוברים ואלן אין דינם כמטלטלים. ולפי"ז יהי' תלוי פלוגתם בפלוגת ר"מ וחכמים בענבים העומדים לבצור אם חשובים כקרקע. וניחא דר"א סובר כחכמים. דענבים העומדים לבצור חשובים כקרקע. להכי לא מצי חצירו לקנות. ור"ע סובר דחשובים כמטלטלים. ולהכי א"ש דר"מ ור"ש דהם תלמידי דר"ע סוברים דחשובים כמטלטלין. ועיין בסמ"ע ובש"ך סי' צ"ה ובב"י סי' קנ"ג. ואפשר שזה טעמו של ר"ע במ"ע פ"ג דמעשרות בגפן שהיא נטועה כו' דר"ע סובר דצריך לגרגר משום דסובר דעומדים לתלוש כתלוש דמי. ולהכי חצר קובעת ועיין בירושלמי שם על המתני'. וא"כ לפי"ז הרמב"ם בפ"ד מהלכות מתנות עניים דפסק כר"א. א"כ ע"כ בפלוגת ר"מ וחכמים סובר כחכמים דהענבים העומדים לבצור הוה כקרקע. ואפשט ספיקת הראשונים בסי' צ"ה הנ"ל שמסתפקים בדעת הרמב"ם במחלוקת ר"מ וחכמים הנ"ל. ולפי"ז יהיה נסתר חילוקו של ר"י הלוי. דדוקא לענין שומרים סוברי' חכמים דכקרקע דמי. ולפמ"ש ממתניתין מוכח דלכל דבר הוא כן כדברי הש"ך בסי' צ"ה הנ"ל ועיין מה שכתוב עוד אי"ה בזה בחידושינו בפ"ח מ"א ע"ש : פ"ח א מאימתי כל אדם מותרים בלקט משילכו הנמושות. והקשה בתוס' רע"א דלמאי לא יקנה השדה לבעה"ב את הלקט אחר שנתייאשו ממנו העניים ונעשה הפקר. ואי דהבעלים אינם עומדים שם. והוה חצר שאינה משתמרת מ"מ תיקשה לר"א דרצה להוכיח דגם חצר שאינה משתמרת קונה. וכמו כן קשה דברי הגמ' דנדרים ד' מ"ב ע"א תני הוקפלו רוב המקצועות מותרות משום גזל ע"ש ברש"י הטעם משום יאוש. וקשה כמו כן יקנה לו שדהו. אכן כ"ז יהי' א"ש עפ"י הא דהוכחתי בספרי פרת יוסף באורך דהא דחצירו של אדם קונה לו שלא מדעתו הוא דוקא שאינו יודע כלל מהדבר המונח שם. אבל כשיודע ואינו מתכוין שיזכה לו החצר אינו קונה ובזה יתורץ גם כן קושיתי מ"ש בפ"ה מ"ז. ועוד נ"ל ליישב קושית רע"א עפ"י דברי הירושלמי דאיתא תני מתנות עניים שבשדה שאין העניים מקפידים עליהם [היינו שהלכו הנמושות] הרי הן של בעה"ב. רבי בון בעי וכי יש אדם קונה פאה לעצמו ומתרץ תני רשב"י לעני ולגר תעזוב אותם ולא לעורבים ולא לכלבים עכ"ל הירושלמי. [אמר המעתיק בירושלמי דפוס ויטאמיר הגי' כך. רבי בון בר חייא בעי וכי יש אדם קורא שם פיאה לעצמו. תני רשב"י לעני ולגר תעזוב אותם ולא לעורבים ולא לעטלפים עכ"ל]. וא"כ אפשר דר' אבא סובר כקושית הירושלמי וכי יש אדם קונה פאה לעצמו. והדבר עוד יותר מבואר בירושלמי דשביעית פ"ט ה"ד. וז"ל רבי חזקיה הוה סליק לגבי ר' ירמיה אל וכיתי עמן כו' א"ל לא כן אפקרתי' חור חכה גפן עכ"ל אם כן מבואר דהפקר דאורייתא לא הוי הפקר לדידיה עד שיפקיר בפירוש ואז יוכל לחזור ולזכות א"כ ה"נ לענין פאה :

דמאי פ"א א הקלין שבדמאי. כתב התוי"ט דלהכי אין צריך להפריש מעשר ראשון אף לר"מ משום דבאיסור לאו לא גזרו. ועיין בתוס' חדשים. ונפלא עליו מסוגיא דיבמות דף ק"ט דקאמר רבא מכדי הא דאורייתא והא דאורייתא מה לי איסור לאו מה לי איסור כרת. ואמנם דמפירש"י שם משמע דלענין גזירה לא אמרינן כן. אכן באמת הלא ביבמות ד' פ"ב פריך ג"כ כן. והתם הוא גזירה בעלמא. וא"כ ראיתי דבת"ה סי' ר"ן הקשה זאת על פירש"י. וגם קשה לי מיבמות דף נ"ה ע"ב מתה אשתו מותר באמותה והיכא דתני כו' ומתרץ הגמ' הא כר"י והא כר"ע. והתם הוא אליבא דרבא ולא דאביי. [וע"ש בתוס' דלאביי ליתא לברייתא]. וא"כ קשה הא גם לרבא ליתא ועי' בשו"ת מהרי"ק סי' ע"ב דף ל' ע"ב שהביא דברי רש"י הנ"ל ונפלא שלא זכר כל זה וא"כ נ"ע דברי התוי"ט הנ"ל שכתב דאף לר"מ אין צריך להפריש מעשר ראשון משום דבלאו לא גזרו. מדברי רבא דמה לי איסור לאו מה לי איסור כרת. ועיין בת' נו"ב מ"ת חלק או"ח סי' כ"ד דמדחה דברי רבא מהלכה ואוחז לעיקר כר"י החולק עליו. ולדעתי דבריו לא נראו כלל בזה. ומ"ש לדחות דברי הרב השואל שכתב שאין לדמות בגזירות חכמים זו לזו וכתב הגאון הנ"ל שאינו יודע מה לענות לו. ומחשבהו לטועה. ובמחכ"ת הרמה אישתמיט לי' דברי הת"ה סי' ר"ן שכתב להדיא שעיקר כדברי רבא. ואף שמבואר בכמה סוגיות לחלק בין איסור לאו וכרת משום דאין לדמות גזירות חכמים זו לזו וא"כ מבואר כדברי השואל. וביותר שדברי הגמ' דב"מ דפ' השוכר את הפועלים הוא מדברי ר"פ והוא תלמידו דרבא. ועכ"ז מחלק שם בין איסור סקילה לאיסור לאו ולדעתי היא סוגיא מפורשת דפליגי אמוראים בב"מ ד' צ"ו וע"ש. דאביי מחלק בין מיתה דבידי שמים לבין מיתה שבידי אדם ובין מיתה ללאו. ושמואל ורב ששת אינם מחלקים. ורבא דקאמר שם שפיר משני שמואל אזיל לטעמי' דיבמות. והוא ברור. והנה לפ"ז ע"כ אינו הגירסא דגרסי בקדושין ד' י"ב ע"ב אם קילו בשבוי' דאיסור לאו כו' יע"ש בתוס'. דהא הגמ' קאמר זה בשם אביי ורבא. ולרבא זו ליתא וכמ"ש דלדידי' ל"ש בין לאו או כרת או מיתת ב"ד. כמו דמוכח מדברי הגמ' הנ"ל. ובחידושי לב"מ הארכתי בזה והערתי מדברי התוס' דמנחות. ומדברי הישועות יעקב אכן אין כאן מקומו להאריך : שם הקלין שבדמאי. וכתב הרע"ב בפירושו דהאוכל טבל שלא הורמו ממנו מתנות כהונה חייב מיתה. וכתב ע"ז בתוס' רע"א לשון זה אינו מובן דגם בטבל למעשר ראשון ולעני חייב מיתה כו' ונע"ק שלא הביא דדעת הרמב"ם דהוה רק איסור לאו. ועיין בתוס' דיבמות דף פ"ו ובב"י ביו"ד סי' של"א. אכן באמת דעת הרמב"ם צע"ג דהלא הוא ירושלמי מפורש בפ"ב דקדושין דר"ה בשם רבי האוכל טבל של מעשר עני חייב מיתה. וא"כ ע"כ כוונת רב בגמ' דידן דקאמר לוקין דחייב מיתה. כדברי הכ"מ שם דכתב דמגמרא דידן אין ראיה. אחר כתבי ראיתי שבירושלמי דדמאי מביא ג"כ הא דרב דטבל למעשר עני חייב מיתה. והובא בתוי"ט דדמאי פ"ד. וכן הובא במדרש היכא בשם רב : פ"ז ב מה שאני עתיד לשייר כו'. עיין בתוי"ט מה שהביא בשם הירושלמי. ועיין בתוס' רע"א מה שהקשה על הירושלמי מדברי השו"ע או"ח. ובאמת הוא ירושלמי מפורש בפ"ג דסוכה הניחו על הארץ [ר"ל הניחו להלולב ביו"ט הראשון של חג שחל להיות בשבת] אסור לטלטלו. ועיין בביאורי הגר"א יו"ד סי' רס"ו ס"ק ג'. ובחידושי לש"ס הארכתי להקשות על ראית הגר"א שם אכמ"ל :

כלאים פ"ז ח ושאינו נקוב אינו מקדש. הרמב"ם ז"ל בהל' כלאים פ"ה ה' ע"ז כ' וכן הזורע בעציץ שאינו נקוב המונח בכרם לא קידש. ומכין אותו מכות מרדות. וכ' הכ"מ דדין זה נלמד ממתניתין דקתני לא קידש ולא קתני מותר למד רבינו דהאיסורא מיהא איכא מדרבנן. ומכין אותו מכות מרדות. ונפלא גדול בעיני שאישתמיט לי' גמרא מפורשת במנחות ד' ע' ע"א דאיתא התם אמר רבי טיבומי בר קיסני אמר שמואל הזורע כלאים בעציץ שאינו נקוב אסור אמר אביי בשלמא אי אשמעינן לוקה מכות מרדות מדרבנן שפיר. אלא אסור מאי קמ"ל דמדרבנן הוית זריעה תניא תרם משאינו נקוב על הנקוב תרומה ויחזור ויתרום עכ"ל הגמ'. וזהו כמקור לדברי הרמב"ם וגם הגמ' לא הביא הדיוק ממתניתין : פ"ט ב אין ערהי לכלאים. וכתב הר"ש דמשנה זו פליגא על הא דמוכרי כסות כו' ותמהני דא"כ יוקשה הא דמבואר בסוגיא דערכין דף ג' דכלאים הותרה אצל כהנים. ובסוגיא דמנחות דף מ' דכלאים הוכיח דאסור להדיוט ומותרים לגבוה [בגדי כהונה] ולדבריו הלא לר"ש גם בהדיוט שרי בכה"ג דכלאים דכהנים. אחרי דהכהנים אינם לובשים להבגדים לשם מלבוש. רק עפ"י מצות השי"ת. והוה כמוכרי כסות. והוא קושיא גדולה. אכן לפי מה שכתבתי בחידושי לאו"ח שיטת הרי"ף והרמב"ם בפ"ך יהי' א"ש הכל ואכמ"ל : ג ומטפחות הספגים אסורות משום כלאים. פי' הרע"ב דבהא מודה ת"ק לפי שיש להם בית יד. ולובשים אותם דרך מלבוש. וכן הוא בשו"ע. והקשה בתוס' רע"א וז"ל תמוה לי דהא באין לו בית יד ואינו לובש דרך מלבוש מ"מ כיון דהוא על גופו והוה העלאה. ומגין שלא יתלכלכו בגדיהם ליתסר כמו מרדעת על כתפו דאינו דרך מלבוש ואסור אפילו להוציא בזבל דאינו דרך חימום רק להציל מטינופת. ובמחכ"ת דברי הרע"ב הוא מדברי הירושלמי יעו"ש. והא דכתב דהצלה מטינוף הוי הנאה גמורה ג"כ אישתמיט לי' דברי הירושלמי הנ"ל וז"ל. רבי יוחנן יהיב מפה על מנוי. ופריך והוא אוסר משום כלאים. ומשני דלא יגבלון מטוי. והא"כ מביא הירושלמי הא דרב אבימי לא רצה לקבל ביעתא במפה דאית בי' כלאים. וא"כ דמשום דהצלה שלא יטנפו הבגדים לא נחשב להנאה גמורה. והא דמרדעת אסור אפילו להוציא זבל עיין בפ"מ :

שביעית פ"א ו עשר נטיעות מפוזרות בתוך בית סאה חורשין כל בית סאה בשבילן עד ר"ה. ופי' הרע"ב שם דבשביל ג' נטיעות אין חורשין בית סאה. ומתמה בתוס' רע"א דמאין לקח לפרש כן כו' ובמחכ"ת דברי הרע"ב הוא תוספתא וירושלמי במתני' דמפורש שם דבשני דברים חלוק נטיעות מאילנות. ע"ש בפ"מ. ובזה יתורץ קושית הט"א המובא בתוס' רע"א בפירקין מ"ח. דהקשה דהלא משמע דר"ע אית ליה הלכה דעשר נטיעות. להתיר עד ר"ה. וסוגית הגמ' דפ"ק דמ"ק דקאמרינן הלכתא כר"י וקרא כר"ע. מוכח דר"ע אינו סובר הא דעשר נטיעות. ולפמ"ש אין כאן קושיא דאפשר דדברי ר"ע הם לענין זה דבשביל ג' נטיעות אין חורשין בית סאה והוא נכון וברור. ובאמת מבואר בתוס' דר"ה דאפשר דגם ר"ע אית לי' הלכה דעשר נטיעות יע"ש : ח אילן שנגמם והוציא חליפין מטפח ולמטה כנטיעה. מטפח ולמעלה כאילן כו'. והקשה שם בתוס' רע"א על הרמב"ם דבפ"י מהל' נטע רבעי לענין ערלה פסק כחכמים דאינו חייב עד שיגמום ובפ"ג מהלכות שמיטה פסק כר"ש. ובירושלמי מבוי להדדי. והניח בצ"ע. גם הקשה דהא הרמב"ם בפ"י מהלכות נטע רבעי פסק כר"א בן יעקב דילדה בפחות מטפח חייב בערלה לעולם. א"כ נגומם בפחות מטפח אמאי פטור. הא בפחות מטפח מיחזי כנטיעה בת שנתה. ולא זכיתי להבין דבריו הק' דלא דמי כלל זה לזה. דמתניתין מיירי דמתחלה נכרתה עד פחות מטפח ואח"כ נתגדלה הנטיעה. ובסוטה מיירי שהיא לעולם פחותה מטפח ודע"ג : פ"ח ב קל מהם שביעית שנתנה להדלקת הנר. כתב הרע"ב ובמעשר שני כתיב ולא בערתי ממנו בטמא אבל בטהור מותר לבער. ומתמה בתוס' רע"א ע"ז דמנ"ל לומר דבטהור יהיה מותר. וכותב דהא"כ מנא מפורש בפירש"י דיבמות ד' ע"ג ע"א דכותב דקרא דלא בערתי ממנו בטמא אתי לאורויי דלא נימא דמשום בטומאה הותרה ההבערה. ונפלא שלא גם עיינו ברש"י שם בעמוד ב' דכתב מפורש דכ"ש טהור אסור בביעור. ונפלא שבשנות אליהו לא העיר בזה כל מאומה : פ"י ז כוורת דבורים כו'. ועיין בפי' הרע"ב דמוקי מתניתין במונחת ע"ג קרקע. ואינה מחוברת בטיט. ובתוס' רע"א הקשה שזה לא כהס"ד של הגמ' דב"ב ולא כהמסקנא. ובמחכ"ת הרמה והגאונה אישתמיט לי' ירושלמי מפורש וז"ל מה אנן קיימין. אם במחוברת לקרקע כל עמא מודיי שהוא כקרקע. אם בנתונה ע"ג שתי יתדות כו"ע מודיי שאינה כקרקע אלא כי אנן קיימין במונחת ע"ג קרקע. ואתיא כדאמר ר' זעירא בשם ר' ירמי' כותבין פרוזבול על הגוד ועל מקומה של כירה כו'. והרשב"ם בב"ב ד' ס"ה פירש כוורת דבורים דמחוברת היא בקרקע וטיט וזהו שלא כדברי הירושלמי הנ"ל. ולא זכיתי להבין דברי השנות אליהו דפירש דמיירי במונחת ע"ג יתדות. וקשה דהלא בירושלמי מבואר דבמונחת ע"ג יתדות כו"ע מודו דאינה כקרקע. והוכחת השנות אליהו מהא דאפילו השאיל לו מקום כותבין עליו פרוזבול . [illegible] באורך בחידושי לש"ס במס' ב"ב דס"ה אכן אכמ"ל .

הקונטרס **מסגרת זהב** חברתי. פעמים כדי להוסיף ביאור באיזהו מקומן של שבחים על דברי קדשו של רבינו הגאון המחבר. ולפעמים כדי לחבר ולקשר בקשר מעדנות עמהם שאר חידושים והערות קצרות המועילות לבני גילי. הולכי על דרך שיחו. בעמק תהום העיון. ויפנו כה וכה לתרץ איזה קושיא סוגרת עליהם דרך הביאור והבנת הענין. אז יתפשו חפש באהלי קדר. דברי עני בתורה כמוני. אולי ימצאו שם את הדבר המבוקש כתוב בספר. או אולי מבין ערפלי מחשכי הספיקות יציץ עליהם ע"י דברי. זוהר חדש כמלא מחט סדקית. הולך ואור למבקשי דעת רודפי אמת עד נכון היום. וזה לדעת. כי אם המצא תמצא בין דברי איזה השגה על דברי גדול אחד לא יחשוב הקורא עלי מחשבת פיגול. שאני באתי ח"ו לידי מדת הגאוה. לדלג כאיל פסח על ההרים הרי ישראל. ולהעריך מלחמה את אלה הגבורים אשר מעולם אנשי השם, כי מה לתבן מוץ יסוער מגורן את הבר. ומה לננס שפל אנשים את בני ענק. המעניקים את החכמה ושמש התורה בקומתם. קומת איש איש במלאכתו מלאכת אלהים חיים אשר הם עושים. ואני ידעתי מך ערכי פחות שבערכים עלי. והנני כתלמיד יושב על הרצפה לרגל רבותיו אשר דבש והלב תחת לשונם. ונפשי צמאה לדבריהם. מעיר הקדש נקראו. וממקום קדוש יהלכו. בבוקר בבוקר יעירו לי אוזן לשמוע כלמודים. למורי ה'. ויאמר הסרים הן אני עץ יבש הייתי. ועתה שרשי פתוח אלי מים. מוריח מים יפריח. וטל ילין בקצירי, ועל גינתם יונקתי תצא. גינת ביתן אלו שרי הפרתמים. רואי פני המלך בראשונה. ואני מהפך מתוך אהבה רבה ותבה חבת הקדש בדבריהם וכסברותיהם הכנויות להלפיות · הפוך בה והפוך בה דכולא בה. ואצבעותי נוטפות מור עובר על כפות המנעול. פתח הלבנון דלתותיו לעני שוקד שומר על מזוזות פתחיו. והוא נגש ונענה בהפלתו ויבא בהיכל המלך וירא את בית נכותו. את הכסף ואת הזהב ואת הבשמים. וישמח עליהם וידבר בדברים האלה,קב לקב זעיר שם זעיר שם,והכל בקידה והשתחויה והכנעה ומורא יראת הכבוד נגד רבותיו הגאונים נ"ע. נצרה על דל שפתיו לבלי לנגוע בכבודם ח"ו כמלא נימא. זאת אמרתי להקדים ולהודיע לכל באי שער חבורי. והדן אותי לכף זכות כך המקום ידין אותו לכף זכות. שלום על ישראל:

ברוך יצחק ליפשיטץ.

מסכת ברכות

פרק א מ"א מאימתי. עי' מ"ש רבינו בהפלאה. מפני מה פתח רבינו הקדוש בדין ק"ש. וכ"ל דלטעם רבינו דק"ש הוא במקום ת"ת. וכל המצוה דת"ת נכלל בו. כדכתיב ובניתם. א"כ יש ליתן טעם לסמך וסמוכים לעד למה דאמרה הגמרא. מכדי כהנים אימת קא אכלי בתרומה משעת צאת הכוכבים ליתני משעת צה"כ ותרניק מלתא אגב אורחא קמ"ל כהנים אימת קא אכלי תרומה משעת צאת הכוכבים. דלכאורה קצת תמוה דמה ענין ק"ש לטהרת כהן עד דתנא הא אגב הא, והם מפני שיווי הזמן בשניהם בצה"כ. הרי זהו רק קישור ושיווי חיצוני לכאורה. אשר אינו עקרי ובלתי מונח בעצמות הדברים. אמנם לדברי רבינו בתפארת ניחא. שמרומז בכהן עוד בפתיחת התורה שבע"פ שהיא המשנה. ענין תלמוד תורה. שלימודה והוראת הדינים שלה הוא ע"י כהן. וכמ"ש ובאת אל הכהנים וכו' ע"פ התורה אשר יורוך (דברים פי"ז י"א) וכדאמרינן ביומא ד' כ"ו אמר רבה לא משכחת צורבא מרבנן דמורי אלא דאתי משבט לוי. וכדדרשינן בילקוט יורו משפטיך ליעקב תלמד שכל הוראות אינם יוצאות אלא מפיהם וכרמב"ם פ"א דה' ע"ז ה"ב דכבר מימות יעקב אבינו נבדל לוי לראש ישיבה ללמד דרך ה'. וא"כ מה טוב ומה נעים הכניסה שנתן רבינו הקדוש כאן לפרקלין חיבור המשנה. וזהו מפתח ג' צדדים. א') שמצות-ק"ש היא מצוה מיוחדת שמורכבת משני דברים. שבקריאתה נעשה מצוה במעשה וגם ישנה בה חובת לימוד התורה. הרי מונח בהשלמת מצוה זו מעשה וגם לימוד שהם ב' חלקים הראשים של כל התורה שיש בה צד המעשה וצד הלימוד וכקידושין דף מ' ע"ב שחלקו אבות העולם ר"ט ור"ע בקיבוץ ואסיפת החכמים בעלית בית נתזה בלוד. איזהו מהם קודם עד שנענו כולם כר"ע דלימוד גדול שמביא לידי מעשה כרמב"ם ה' ת"ת פ"ג ה"ג וי"ד סי' רמ"ו (וצ"ע מכתובות דפ"ד ב' דאמרינן לרבי יוחנן דר"ט רבו דר"ע ולית הלכה כר"ע נגד רבו ומה יתרץ ר"י כאן דפסקינן כר"ע נגד ר"ט וכדאמרינן נענו כולם. ואפשר דשאני הכא דמסתבר טעמיה דר"ע"ק). נמצא דמצוה מצות ק"ש משאר המצות שבתורה לא לבד בענין הזמן שעומדת ככוכב נוגה שמאיר שחר וערבית כאופק שמי התורה. במצותה בשכבך ובקומך. אלא גם מצד כללות התורה. שהמצוה דק"ש הוא פלא יועץ שר שלום לעשות שלום במרומיו. בין ב' חלקי הראשים שבתורה. הלק המעשה (פראקסיס) וחלק הלימוד (טהעאריא). ב') הלילה שבוא זמן ק"ש דערבית היא גם היא הזמן הנאות ביותר לתורה שבע"פ. וכדדרשינן בילקוט ע"פ ולילה ללילה יחוה דעת.שבשעה שהקב"ה היה מלמדו למשה בתוך מ' יום שהיה משה בהר מקרא היה יודע שהוא יום. ובשעה שהי' מלמדו משנה היה יודע שהוא לילה. ג') ועוד נה בפתיחה זו דמאימתי וכו' שלישית. דהיינו שהכהנים המקודשים והמזומנים להפצת זרע אמונה ולימודי התורה בתוך הלבבות. הם בעצמם ובגופם סימן נראה להודיע זמן ק"ש דערבית וזהו לעת עסקם בטהרה וכניסתם אחר הטבילה לאכול תרומה קודש. ואיך נפלא ונעלה הציור בשעת עלטת לילה באה והחושך יכסה ארץ. הנה זה הכהן נוסע ובא מן השדה. איש נושא התורה. לח ורטוב ממקות מים מי הטהרה שהם נהווה לבריה חדשה. ועומד ומאיר כעמוד אש לילה במחנה ישראל. וכמורה שעות האלקי עם פני להבים [גאטטליכע אוהר מיט איינעס פייריגען ציפפערבלאטט]:

עוד כתבתי בחיבורי דבר נכבד. לתת טעם מפני מה קבע רבינו הקדוש מלת מאימתי בראש התורה שבע"פ שהיא מלת השאלה המושכת עצמה בשאלה על מקום אחר בלתי נזכר. וכמו דמקשה הגמרא באמת תנא היכא קאי דקתני מאימתי ומרצינן תנא אקרא קאי. דלכאורה עדיין קשה. דמאחר דריש מסכת ברכות הוא התחלה לכל התחלות של התורה שבע"פ. לא הי' מן הראוי לקצר בכאן אלא להזכיר בפירוש יסוד המקרא שעליו קאי שיעור הזמן דק"ש. ולדעתי להורות בלבנו בא מלת השאלה הזאת של מאימתי שתורה שבכתב ותורה שבע"פ הם שני תאמי צביה לא ילכדו ולא יפרדו זה מזה. וע"כ היה פתחה בחכמה אם כל חי תורה שבע"פ במלה השאלה כשואלת אחר תורת שבכתב ומכרחת להביט אחור על נקודת היציאה הוא חלק תורה שבכתב המשלים לחלק שבע"פ. והרי המלה הזאת כעוגן זהב (אנקער בל"א) המחבר שני כפיות או שני חיי היים לעבותם אחד. וזה יש לומר ג"כ שהוא מכוון ומרומז בקושית ותירוץ הגמרא תנא היכא קאי וכו' תנא אקרא קאי. וע' מ"ש עוד אי"ה בדפ"ו:

עוד אמרתי כמה דמקשה הגמרא מ"ש דתני ערבית ברישא ליתני דשחרית ברישא ומרצינן תנא אקרא קאי בשכבך ובקומך ואבע"א יליף מברייתו של עולם דכתיב ויהי ערב ויהי בקר. דלהכי מערכה הגמרא לומר ואבע"א ולא היה די בתירוץ הא' דקשה אין נאמר דתנא נקט סידורא דקרא דכתיב בשכבך ברישא והדר ובקומך דמה ראיה יש מקרא. דבשלמא בקרא דלא כתיב לשון שחרית וערבית אלא לשון ובשכבך ובקומך. והרי אין קימה אלא אחר שכיבה שקדם לפניה. להכי שפיר הקדים בקרא בשכבך ברישא. משא"כ המשנה דנקטה להדיא לישנא דערבית ושחרית. א"כ אמאי לא נקטה המשנה דברים כסידור הטבע. דברישא יממא והדר לילה. ולהכי תירצה הגמ' אבע"א יליף מברייתו של עולם דכתיב ויהי ערב ויהי בקר. דבק"ש מקבל עליו עול מלכות שמים. שהוא האמנה במציאות ה' שהוא בורא. ולהכי סידר התנא למודו כסדר הבריאה. ודו"ק:

והנה כמו שיצא בק"ש ידי תורה כן יש דיעה בגמרא היפכא דבתורה יצא ידי ק"ש כרב יהודה אמר שמואל בברכות דף כ"א א' דקרא בשכבך ובקומך בדברי תורה כתיב. והקשה רבינו תפארת ישראל בגליון ש"ס שלו וז"ל שמהני הרי בהדא מתני מתחינסו קרא עם וקשרתם לאות על ידך וכי ס"ד דהאי נמי בכל ד"ת הוא דכתיב אלא ודאי באותה פרשה עצמה ה"נ ובשכבך ובקומך דוקא באותה פרשה עכ"ל. ול"נ נ"ל לתרץ דהרי אפילו אם נאמר דושכבך ובקומך היינו ק"ש אכתי לא דמי לוקשרתם. דשם הם ג"כ פרשיות דקדש והיה כי יביאך משא"כ בק"ש. אע"כ דעכ"פ דמי במקצת יביאם בענין שמע והיה אם שמוע. א"כ היה כאן כאם נאמר דושכבך ובקומך בד"ת עכ"פ דמי במקצת דושכבך ובקומך היינו בכל התורה. וקשרתם היינו חלק פרטי מהכלל דהיינו הד' פרשיות. והדר כתיב וכתבתם דהיינו עוד חלק יותר קטן שהם הב' פרשיות דשמע והיה אם שמוע. תדע דהכי גם בוהיה אם שמוע נמי כתיב וקשרתם וכו' לדבר בם וכו' ואפ"ה לדבר בם בדברי תורה כתיב בברכות דף י"ג ב':

והנה בענין המנהג שלנו דקורין הק"ש דערבית עם הקהל בבהכנ"ס בעוד יום. כבר צווחו גם קמאי רבינו רש"י בש"ס בפירושו על המשנה והתוס' בשם ר"ת והר"י והרא"ש. ואני לא באתי לכאן אלא לשני דברים. א) לתרץ דברי רבינו מהוד עינינו הר"ת מהתמיה שתמה עליו רבינו בעל שאגת אריה בספרו סי' ג' דלר"ת הקריאה דבהכנ"ס עיקר משום דקי"ל כרבי יהודה בברכות דכ"ז דזמן תפלת המנחה עד פלג המנחה ומיד כשכלה זמן מנחה מתחיל זמן ערבית. ומה שאנו מתפללין לפעמים מנחה אחר פלג המנחה כרבנן דפליגי על ר"י סמכינן אמה דאמרה הגמרא שם דעבד כמר עביד ודעבד כמר עביד. ותמה השאגת אריה דהכי הגמרא אמרה שם השתא דלא אתמר הלכתא דעבד כמר עביד וכו' אלמא דמשום ספיקא מקילינן לעשות כמו שנרצה וא"כ הא מינה בתפלה דרבנן ספיקא דרבנן לקולא משא"כ ק"ש דאורייתא והוי ספק דאורייתא לחומרא. וע"כ צריכין לשהאחר בקריאתה עד אחר צאת הכוכבים כדי שנצא אליבא דכל הדיעות. ומתוך ראיה מביא ר"ת מתפלה לק"ש. והנע"ק של רבינו ש"א הייתי אומר דראיית ר"ת הוא טוב ויפה. דהכי מביא ר"ת ראיה. דהיך אמרה הגמרא דנוכל להתפלל תפלת ערבית כר"י דהיינו אחר פלג המנחה הרי צריכין לסמוך גאולה לתפלה דערבית וכרבי יוחנן ברכות ד' ד' ב'. א"כ אם זמן ק"ש דערבית דווקא אחר צה"כ א"נ בוודאי ראוי לתקן זמן התפלה דערבית באופן שתוכל להיות מיד אחר ק"ש שאז נצא אליבא דכל הדיעות. דהרי גם לר"י יכול להתפלל אחר צה"כ. רק דלדידיה זמן ערבית מתחיל מיד אחר פלג המנחה. הכל מודה דיכול להתפלל אחר צה"כ וא"כ איך אמרה הגמרא השתא דלא אתמר הלכתא דעבד כמר עביד ודעבד כמר עביד. ועוד דכיון דתפלה דרבנן וק"ש דאורייתא וכל מה דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון בוודאי מן הראוי היה לתקן זמן התפלה דערבית באופן זה שתהיה מסכמת עם זמן ק"ש דערבית. אע"כ דהא פשיטא ליה להגמרא דק"ש דערבית יכול לקרות אליבא דכל הדיעות מיד אחר פלג המנחה. דהיכא איכפי דגני בההיא שעתא. אלא דמספקא ליה אם תפלת ערבית דהיא כנגד אברים ופדרים דתמיד של בין ערבים יכול להתפלל ג"כ אז. ע"ז אמר השתא דלא אתמר הלכתא דעבד כמר וכו' דגם תפלת ערבית יכול להתפלל מיד אחר פלג המנחה. ויסמוך גאולה לתפלה. או אם רצה יכול לעשות כרבנן ולהמתין עד אחר צאת הכוכבים. ב') אגב זה אודיע עוד בכאן לזכות הרבים מה שטעם רבינו הגדול ת"י בצוואה שלו לבניו בענין מצוה דק"ש. חדא שיכוונו באמירת פסוק שמע ישראל ג' דרשי אמונה. א') שמע ישראל מורה על האמונה במציאות ה' ובהתגלות התורה מה'. שבהתורה נשמע קול ה' וצוויו וצריכים אנחנו לשמוע בקולו. ב') בה"א מרומז האמונה בשכר ע"י ה' שהוא מדת הרחמים. ובעונש ע"י אלהים מדת הדין. ג') במלות ה' אחד. נרמז האמונה בהשארת הנפש. שכמו שה' אחד כן הנשמה שהיא בדמות דיוקנו של הקב"ה. אחת. ואין לה חלקים וכל דבר שאין לו חלקים לא שייך אצלו פירוד החלקים ולא כליון ומות. ואמר רבינו זצוק"ל בצואה שלו שהוא תמיד כשאמר שמע ישראל צייר בנפשו הקדושה כאילו הוא ילד קטן. ואמו (שבה נתבלת כגס"י) עומדת אצלו וקוראת עמו פסוק שמע ישראל מלה במלה. שנית הזכיר רבינו עוד בצואה שלו. מנהגו שכשעמד בביהכנ"ס בשעת תפלה ערבית. ולא היה לו מנין אח"כ להתפלל ת"ע בזמנה. היה מתפלל ת"ע בלי ק"ש וברכות עם הצבור ואחר צה"כ קרא ק"ש עם הברכות. והוזכר מנהג זה ברא"ש ברכות פ"א סי' א':

רבינו בחידושים בסוף הפרק הביא קושיא בשם הגאון מהרע"ק זצ"ל על המג"א סי' רל"ה דפ' דהא דכתבו כד"ד ב' דמשהגיע זמן ק"ש אסור לסעוד היינו דווקא לסעוד אבל טעימה מותר. והקשה הגאון הנ"ל א"כ ל"ל לתוס' לדייק כדין שלהם מברייתא. הרי משנה ערוכה היא בשבת פ"א מ"ב [כצ"ל לא כמו שנדפס פ"ב] מפסיקין לק"ש. ועי' מה שתירץ רבינו זצוק"ל דהתוס' מיירי בחצי שעה קודם. וזה לא מוכח משבת דשם מיירי בשהתחיל כבר זמנה לא תני שעה קודם דאי בחצי שעה קודם הרי סה דאמרה המשנה מפסיקין לק"ש אתאן לד"ת והרי לד"ת באמת מותר בחצי שעה קודם. והעלה רבינו דטעימה שרי כמג"א. ועי' במרדכי שהביא ג"כ לשון התוס' וסיים דמאה ישתה וישכר ומזה מוכח ג"כ בהדיא כדעת רבינו דטעימה מותר וכמ"ש רמג"א דשיטת התוס' והמרדכי אחד הם. ולע"נ נ"ל דקושיית הגאון מהרע"ק זצ"ל יש עוד לתרץ בדרך אחר ומרוח. דמה קשיא דהו"ל לתוס' להוכיח הדין שלהם ממשנה ערוכה דשבת. הרי בשבת מוקי לה הגמ' להאי סיפא בד"ת. ואפי' אם נאמר כר"ן דכי היכא דמד"ת מפסיקין לק"ש כ"ש לאכול ולאידך דמנה שם במשנה. עכ"פ הרי אין מפורש כ"כ להדיא כמו בגמרא כאן. ועוד הרי הסיפא בדליכא שעות מיירי וכר"ן בשם בעל המאור והתוס' שבת דף י"א א' ד"ה כגון אנו. וכאן בברייתא באיכא שעות מיירי דהרי בתחילת הלילה מיירי שאדם בא מן השדה ומכ"ל דאסור להתחיל בסעודה ולהכי שפיר הוכיחו התוס' להוכיח הדין שלהם מהברייתא לא מהמשנה. וראיתי להמוציא ספר המגיה לאור הדפוס הרב מוה' יעקב משה גאלדבערג שיחיה שכ' בהקדמה להספר שנ"ל לתרץ קושית הגאון מהרע"ק ז"ל. דמשנה ערוכה דשבת אין הוכחה לדין דתוס' דשם כפי המסקנא דגמ' בד"ת מיירי. ודילמא אכילה מותר לפני ק"ש כרמב"ם פ"ב מק"ש. והרב הנ"ל שמח כ"כ על תירוצו עד שכ' על קושית הגאון דאיננה קשה כלל. ובמחכ"ת דבריו אינם נכונים כלל. דהכי תוס' מיירי להתחיל באכילה בזמן איסור וכי זה עלה מעולם על דעת הרמב"ם להתיר. שהרי להרמב"ם דווקא בהתחיל כבר באכילה אינו פוסק וכמבואר להדיא ברמב"ם שם ס"ו וז"ל היה עוסק באכילה וכו' גומר ואח"כ קורא ק"ש. משא"כ להתחיל באכילה גם לרמב"ם אסור. וכמ"ש להדיא בפי'

אבי

מה' הפלה ה"ה דכיון שהגיע זמן מנחה גדולה אסור להתחיל אפי' באכילת עראי וברייתא דמתניתין דשבת דהוא כתם משנה. ואם בתפלה דרבנן אסור כ"ש ק"ש דאו'. וא"כ שפיר הו קשה קושית הגאון מהרצ"ק זצוק"ל דהו"ל לתוס' להוכיח ממשנה ערוכה דשבת מרישא דמתני' דאסור להתחיל באכילה בהגיע זמן תפלה וכ"ש בהגיע זמן ק"ש. והא דהגאון הזכיר בקושיתו רק מסיפא דמפסיקין לק"ש הוא משום דלשיטת המחבר ותוס' שבת וכל הפוסקים דמפסיקין בתורה וכ"ש לאכילה והיינו דמנה המשנה דשם. הקושיא היא יותר חזקה. אבל בוודאי לענין איסור להתחיל ולאכול קשה כבר מרישא. ובדין הזה אין שום פולה ומלפלף וגם הרמב"ם מודה בזה דהוא סתם משנה ואיזהו פוסק יכול לחלוק כנגדה. וא"ת הרי גם להתירוץ שכתבתי לעיל דסיפא דמשנה בדאיכא שהות מיירי והתוס' באיכא שהות מיירי. ולהכי לא היו יכולים התוס' להוכיח ממשנה ערוכה דשבת ג"כ קשה. דהרי עכ"פ הו' להתוס' להוכיח דין שלהם מרישא דמתניתין דאמרינן דאסור להתחיל באכילה בזמן תפלה א"כ כ"ש בזמן ק"ש. והרי הרישא שם אפילו באיכא שהות מיירי וכמו שהוכיח הר"ן שם בשם המאור. דאל"כ איך אמרה המשנה ברישא ואם התחילו אין מפסיקין הרי גם בתורה מפסיקין למי שאין תורתו אומנתו כרשב"י וחביריו. כמו דאמרה שם הגמרא להדיא. אע"כ הא דאמרינן בגמ' דמפסיקין בתורה באיכא שהות והא דאמרה המשנה ברישא אם התחילו אין מפסיקין באיכא שהות מיירי. ואפ"ה אמרינן ברישא דרישא דאסור להתחיל לאכול. וא"כ שפיר היו יכולים התוספת להוכיח מרישא דרישא דמתני' דאסור להתחיל ולאכול בזמן ק"ש אפי' באיכא שהות בק"ו מתפלה. עכ"פ על זה י"ל דאולי לא רצו תוס' להאריך בפלפול כ"כ וע"כ הוכיחו בקיצור מברייתא דברכות. ועוד דעדיין יש פתחון פה לבע"ד לחלק ולומר דהע"פ דסיפא דרישא באיכא שהות מיירי. מכ"מ רישא דרישא בליכא שהות איירי ולהכי אסור להתחיל משא"כ באיכא שהות מותר להתחיל ולהכי הוכיחו התוס' מברייתא דברכות דשם מוכח להדיא דאפי' באיכא שהות אסור להתחיל. וא"ל א"כ דרישא דרישא בליכא שהות מיירי הו"ל למשנה לאשמועינן חידוש יותר גדול דאפי' התחילו מפסיקין. די"ל דכח דהתירא עדיף ואשמעינן רבותא יותר להתיר דדוקא סעודה גדולה דאיכא למיגזר שמא ימשוך דומיא דישיבה לפני הספר וכניסה למרחץ ולבורסקי דמנה שם המשנה רק זה אסור סמוך למנחה. הא בסעודה קטנה אפי' להתחיל מותר ובהרא"ש בשם ר"ת או הר"ן בשם המאור דדוקא סמוך למנחה קטנה אסור להתחיל הא סמוך למנחה גדולה אפי' בסעודה גדולה מותר להתחיל:

והנה ראיתי גברא לעתיק בכאן מ"ש רבינו ת"י בגליון הש"ס שלו בגמ' הנ"ל בברכות ד' ד' ב' דאמרה הגמרא שם מ"ש בכל דוכתא דלא קתני חייב מיתה ומ"ש הכא דקתני חייב מיתה. אב"א משום דאיכא אונס שינה ואב"א וכו'. וז"ל רבינו ז"ל אע"ג דודאי חייב מיתה על כל דרבנן כעירובין דכ"א ב' אפ"ה לא הזכירו החיוב מיתה אלא כל דרבנן רק כאן וזהו צריך טעם. והטעם הוא כמו שאמרה הגמרא דהחיוב מיתה דהזכירה הברייתא כאן בפרט הוא כמזכיר ומזהיר האדם שלא ישכח בזה הזמן מצוה הוא עומד. שבקל יכול לעבור בכאן על דרבנן דאיכא אונס שינה ויהיה אז חייב מיתה. ועי' תוס' סוטה ד' ד' ב' ד"ה נעקר. עכ"ל. הנה רבינו רצה בדבריו הללו לתרץ דברי הגמ' דלכאורה הם תמוהים דמה תירצה הגמרא משום דאיכא אונס שינה להכי תנא כאן חייב מיתה. ואם נאמר דכוונת הגמרא במה דמקשה מ"ש בכל דוכתא דלא קתני חייב מיתה כלומר דמשום דלא הזכיר באמת אינו חייב מיתה. ומ"ש הכא דחייב. א"כ מה מועילה הגמ' תו בתירוץ דמשום דאיכא אונס שינה חייב מיתה. בתמיה וכי הא בהא תלוי. ובודאי אין כוונת הגמרא הקדושה לומר דמשום דאיכא אונס שינה תנא כאן בלשון גוזמא לאיים על הבריות. זהו אינו עולה על הדעת כלל. ולפי' רבינו זצוק"ל הכל ניחא דהגמרא לא הקשה כאן אלא שהזכירה יתירה דחיוב מיתה דשנה הברייתא כאן יותר מבשאר דרבנן. אמנם באמת בכל דרבנן איכא חיוב מיתה. ובדברי רבינו אלו הראתי ג"כ מקור התמוה בתר"י שכל העובר ישתומם עליו והוא ברי"ף ברכות ד' ד' א' וז"ל יש לתמוה למה אמרו בזה חיוב מיתה יותר מבשאר מקומות שאסרו חכמים כמה דברים. וי"ל מפני שבזה אפי' חכמים מודים דמן הדין זמנה כל הלילה אלא שעשו סייג כדי להרחיק האדם מן העבירה והולי יאמר בלבו כיון שאין זה אלא סייג בעלמא לא אחוש לדבר כי עדיין יש לי פנאי כל הלילה. משה"ה הוצרכו בכאן להזהיר יותר ולהודיע שהעובר על דבריהם אפי' בדבר שמותר מן הדין כיון שגדרו הם והוא פורץ גדר ישכנו נחש עכ"ל. והדברים תמוהים מאד דהקושיא דהזכיר הר"י היא קושית הגמרא והוא הזכירה כאילו הוא חידש הקושיא. ועוד יותר תמוה התירוץ שכתב תירץ אחר משירץ הגמרא. וכבר התעורר ע"ז רבינו מעי"ט בפירושו על הרא"ש וכו' שלהר"י לא היה הגירסא זו בגמרא. ולמ"ש ע"ר אאמ"ו זצוק"ל הכל ניחא. דתר"י בהדיא כ' כע"ר דכל העובר אדרבנן חייב מיתה וכדמוכח מעובדא דרע"ק בעירובין דכ"א ב'. רק שהוסיף דאפי' בדבר שלא אסרו רבנן מצד הדין רק מצד הסייג ג"כ חייב מיתה. ובזה תי' הר"י הלשון דברייתא דאמרה וכל העובר על דברי חכמים. דבמלת חכמים משמע אהכמים דחלקי על ר"ג דהרי באופן זה דייקא נמי בגמרא כברלהה להוכיח דחכמים דמתני' כר"ג ס"ל והא דקאמרי עד חצות משום כדי להרחיק את האדם מן העבירה. הוכיחה הגמ' מלשון הברייתא. חכמים עשו סייג לדבריהם וכו'. וא"כ במה שאמרה הברייתא בסוף וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה. ג"כ אחכמים דפליגי אר"ג קאי. וע"ז הקשה תר"י דלמה לה שנה הברייתא בקיצור והעמידה דין וכלל דקאי על כל מין האיסורים הנ"ל דהיינו איסורי דרבנן. והיה להברייתא לומר שכל העובר על דבריהם חייב מיתה וכן דרך הלשון תמיד בש"ס. משא"כ בלשון הזה דשנה בברייתא משמע דרק קאי על דברי חכמים דכאן דרק כאן חייב מיתה. וזה תימה. וע"ז תירץ תר"י דמלת חכמים לא אמרה הברייתא כאן לדיוקא ולמיעוט איסורים אחרים. רק לרבותא דאפי' בהסייג שהעמידו החכמים הללו שאינו מן הדין. דהרי בהדין מודים חכמים לר"ג אפ"ה העובר חייב מיתה. נמצא דקושית ותירוץ הגמרא וקושית ותירץ התר"י אינם אחד כמו שחשב רבינו מעי"ט. דהגמרא מקשה דלמה לה להברייתא להזכיר האזהרה זאת כאן כלל. מאחר דהדין כן בכל איסורי דבריהם וע"ז תירצה הגמ' דהוצרך כאן להזהיר אזהרה יתירה משום דאיכא אונס שינה. משא"כ תר"י הקשה על לשון הברייתא דמלשון זה משמע מיעוט דבשאר איסורים דרבנן אינו חייב מיתה. וזה בוודאי אינו עולה על הדעת כלל. ותירץ דאדרבה הברייתא לרבותא יתירה נקטה הלשון כן דאפי' בהאיסור דכאן דאינו מן הדין רק משום סייג נמי חייב מיתה. ולא קשה א"כ למה לא תירצה הגמרא כתירוץ תר"י ולא יהיה שכל מתורץ גם קושית תר"י. די"ל דהרי ישנם כאן ב' סייגים. סייג הא' שבו חלוקו חכמים ור"ג דלחכמים ק"ש דלילה רק עד חצות ולר"ג עד עלות השחר. וסייג השני הוא. דמיד בתחילת הלילה ואפי' סמוך לזמנה קודם שיגיע הזמן בעצמה אסור לאכול ולשתות ובזה הסייג מודה ג"כ ר"ג וכמבואר בתר"י ריש פרקין. וכן הוא כוונת הברייתא חכמים עשו סייג לדבריהם. כלומר סייג כפול הן בסוף הזמן הן בהתחלת הזמן. ואפי' עוד קודם שיגיע זמנה. והזכירה הברייתא רק הסייג הזה דבהתחלה. דהסייג דבסוף מפורש במשנה כבר. וזה שאמרה הברייתא. את"כ שלא יבא אדם וכו' וסיימה וכל העובר על דברי חכמים. נקטה הברייתא מלת וכל ולא אמרה והעובר על דברי חכמים. דלרבות אתא גם הסייג דבסוף הזמן [ועי' בתר"י ר"פ שהביא ב' דיעות דלי"א אחר חצות אליבא דחכמים אסור לקרות ק"ש בברכות רק בלא ברכות. ולרבנו דהר"י אפי' ק"ש אסור לקרות] מיהו עיקר הסייג הוא הסייג דהתחלה דבזה מודה ר"ג וכמ"ש תר"י בר"פ. ואמרו חכמים דמדחזינן דנעשה הסייג בזה אליבא דר"ג. לפיכך נעשה ג"כ אנחנו הסייג בסוף. דזמן ק"ש רק עד חצות. ובזה פליג ר"ג ואמר דזמנה עד שיעלה עמוד השחר. ולפי"ז אתיא שפיר דלא תירצה הגמרא על קושיתה התירוץ דתר"י. דהרי בהסייג דהתחלה דנזכר להדיא בברייתא אין כאן שום פלוגתא בין חכמים לר"ג. והסייג הזה מדינא הוא דהמצוה כן לר"ה לקרות בתחלת הלילה וכמ"ש תר"י שם. וע"כ תירצה הגמ' שאני כאן דאיכא אונס שינה ולהכי הוצרך חזקא כאן להזכיר אזהרה זאת אע"פ דבכל דרבנן חייב מיתה. מ"מ הזכיר כאן לאזהרה יתירה. משא"כ תר"י דדלה לתרץ הלשון דברייתא דאמרה וכל העובר על דברי חכמים דמה לשון חכמים דנקטה הברייתא ולא אמרה וכל העובר על דבריהם. דמלת חכמים לאהורה למעוטי אתא. וע"ז שפיר תירץ דמלת חכמים אדרבה לרבותא ותידוש קאתי. דלרבות אתא גם סייג דסוף הזמן. וזה הסייג הרי אמרו רק החכמים להותרה יתירה. שבענין הדין החכמים מודים לר"ג דזמנה כל הלילה. וזהו החידוש דאפ"ה חייב מיתה. ולא קשה הרי כל איסורי דרבנן הם כן דמצד הדין הוא מותר והחכמים אוסרים מצד הסייג. ואם בכל איסורי דדבריהם חייב מיתה א"כ ממילא בהסייג הזה דמ"ש. דודאי שאני ושאני. דבשאר איסורי דדבריהם ההיתר הוא רק מצד הדין תורה ותכמים עשו סייג ומשמרת ואסרו מדבריהם. משא"כ [כאן] דלחכמים גם מצד הדין דרבנן מותר לקרות אחר חצות כגון בדיעבד שהזיד ולא קרא עוד קודם עה"ש. וכמ"ש הרי"ף בדף ד' א'. דעלי' קאי התר"י [ובודאי זה חולק על סברת רבנו דתר"י בר"פ. וקצת צ"ע דלא הזכיר התר"י בר"פ מדעת הרי"ף בד' ד'] ורק לכתחלה אמרו חכמים עד חצות ואפ"ה העוברו חייב מיתה. ובדברינו אלה המנא מתורצות קושיות חזקות. א) איך הביאה הגמ' סיוע מהברייתא שחכמים סוברים כר"ג ושאמרו דבריהם רק משום שלא יבא אדם לידי עבירה. מה הוכחה היא מהברייתא הרי החכמים פליגי על ר"ג בסוף הזמן. והברייתא איירי רק בהתחלת הזמן. ב) ומפני מה אמרה הברייתא ונמצא ישן כל הלילה הרי הברייתא אליבא דחכמים הוא ולחכמים זמן ק"ש עד חצות. ואע"פ דזה יש לתרץ אליבא דדעת הרי"ף דבדיעבד אפי' במזיד קורא עד עה"ש. עכ"פ לדעת רבו דהר"י דאינו קורא עוד אחר חצות למה נקיט כל הלילה בברייתא. ג') מוקשים דברי תר"י עצמם במ"ש שהחידוש הוא שחייב מיתה על דבר שמודים חכמים שמצד הדין הוא מותר כר"ג ורק גדרו משום סייג. מה שייכות יש לפלוגתא דחכמים ור"ג דמיירי בסוף הזמן לסייג דהביאה הברייתא דהוא בהתחלת הזמן דבזה מודה ר"ג וכמ"ש התר"י עצמם במשנה בר"פ. ד') התוס' דברי הר"י שם בר"פ דכ' ז"ל ומיהו בין חכמים בין ר"ג כולהו מודו דלכתחלה צריך לקרותה מיד בצאת הכוכבים. תדע דהא אמרי' לקמן כדי שלא יבא אדם מן השדה בערב וכו' ומה ראיה מהברייתא הנ"ל לר"ג הרי הברייתא אתא לחכמים דפליגי על ר"ג אתא. וכמו שהביאה הגמרא ראיה מהברייתא זאת דחכמים דברו דבריהם משום סייג. מיהו לדברינו דלעיל הכל מתורץ דוק והשכה כי קצרתי:

פרק ב מ"א בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב. עי' בגמרא דמביאה הבעיא בהלל ומגילה מהו. ומסיק אמר רבה ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל בין פרק לפרק פוסק באמצע הפרק אינו פוסק. וימים שאין היחיד גומר בהן את ההלל אפי' באמצע הפרק פוסק ועי' בתר"י דהביא כמה פירושים מפני מה בימים שאין גומרין ההלל לא יפסיק רק מפני יראה או מפני הכבוד לא בשיחה. דלר"ת תמיד מברכין על ההלל ואפי' יחיד בר"ח ואיסור השיחה הוא משום שבירך. ולהר"י טעם איסור שיחה משום שהוא שבח והודיה לה' אבל ברכה לא יברך ביחיד. ואנן קיימא לן בא"ח כדעת ר"ת דאפילו יחיד מברך על הלל ואפילו בר"ח ומברכין תמיד לקרות ולא לגמור אפילו בימים שגומרין את ההלל:

ותמיה לי על הטור בא"ח תכ"ב דהביא כל הדיעות בענין הברכה על ההלל והשמיט דעת הרי"ף הובא בתר"י דהציבור יברך והיחיד יקרא בלא ברכה. עוד תמיה לי על רבי' בטור שם שכ' על הא שכ' הטור וז"ל ור"ת כ' דלא שנא יחיד ולא שנא ציבור אומרין אותו ומברכין עליו כל יחיד ויחיד. וכ' ע"ז רבי' וז"ל ומ"ש רבינו בשם ר"ת דל"ש יחיד ול"ש ציבור אומרים להו נראה שכפל לומר אפי' כל יחיד ויחיד לאפוקי מבה"ג שפי' דציבור נמי נקראים יחידים כל זמן שאין כל ישראל ביחד עכ"ל. ולא זכיתי להבין דבריו הקדושים דהמעיין בהר"י והרא"ש יראה דאין שייכות לדברי בה"ג לכאן דבה"ג פירש הא דאמרינן בתענית דר"ה יחיד לא יתחיל היינו בענין עיקר התקנה לקרות הלל על נס שלא הבוא על הציבור. בזה כתב בה"ג דציבור שנעשה להם נס נמי נקרא יחיד. כ"ז שאין כל ישראל בכנופיא יחד כשנעשה להם נס כמו בקריעת ים סוף וכדומה. וא"כ מה שייכות לדברי בה"ג כאן דכאן מיירי מקריאת הלל וברכתו עליו לא להקן מתחלה לקרות הלל על נס שנעשה. ואדרבה המעיין בתר"י ורא"ש יראה שדעת ר"ת מסכים עם דעת בה"ג בפירושו דיחיד לא יתחיל שאמרה הגמרא. דמפרש הגמרא במה דאמרה לא יתחיל היינו שלא יתחילו לתקן מחדש קריאה של הלל על נס שנעשה מחדש. לפיכך שפיר פסק ר"ת דאפי' יחיד יכול לקרות ולברך על ההלל בר"ח. ואינה קושיא מהא דיחיד לא יתחיל. משא"כ באם שהר"ת אין מפרש כבה"ג. ע"כ הלא לא יתחיל היינו לא יתחיל בברכה [דאי בלא ברכה אמאי לא יתחיל. וכי מונעין לו לומר הפסוקים דהלל. כ"כ תר"י. ועי' שם בסמוך דכ' בעצמו דלדעת הגאונים הפי' לא יתחיל א"נ להתחיל. לא שאין רשאי להתחיל וצ"ע] וא"כ קשה על ר"ת דקאמר דיחיד מברך. היוצא מכל זה דדעת ר"ת ודעת בה"ג יחד תאומות ותמימות תהיינה ועולות בקנה אחד. ורבי' הפריד בין הדבקים והמשיך דברי בה"ג לכאן במקום שאין להם שייכות כמ"ש. ואם נאמר דכוונת רבי' אינו ממש לאפוקי דבה"ג אלא שלא נטעה לפרש דברי ר"ת כעין דעת בה"ג. שמה שאמר בה"ג בענין עיקר התקנה להקן תקנה חדשה לענין קריאת הלל על נס חדש. כן נוכל לפרש דברי ר"ת בענין קריאת הלל בר"ח דמה דאמר ל"ש יחיד ול"ש צבור היינו בין צבור שלא בכנופיא של כל ישראל הנקרא יחיד. ובין בכנופיא של כל ישראל הנקרא צבור. מנ"ל לטעות ולפרש כן. דהרי כמה פעמים הזכיר הטור בסימן זה מלת צבור וכוונתו במלת צבור תמיד צבור בעלמא דהיינו מנין של עשרה כמו שהוא תמיד בכל הפוסקים הכוונה פשוטה במלת צבור. והיך נדחק לטעמים כאן כוונה רחוקה כ"כ במלת צבור שר"ל בכנופיא של כל ישראל. דבר הבלתי נמצא כלל וכלל בזמן הגלות בעוה"ר. עד שיבא משיח גואל צדקנו ב"ב. ול"מ מקודשת מרן רבי' הייתי מפרש דברי הטור כפשוטו דלהכי אמר ול"ש צבור אומרין אותו ומברכין עליו אפי' כל יחיד ויחיד. דלא תאמר שיברך הש"ץ ויוציא הרבים בברכה [דומיא דסברת רב יהודה בברכות ד' ל' א' דיחיד פטור מתפלת המוספין בהם עומד במקום עשרה שש"צ פוטרו] אלא כל יחיד ויחיד שעומד בצבור ג"כ מברך. ודו"ק:

מ"ג הקורא שמע ולא השמיע לאזנו יצא רבי יוסי אומר לא יצא. עי' מ"ש רבינו תי"ט ולא"ק ר"ל בכל לשון שאתה שומע. וכ"כ הרע"ב. ודבריהם הקדושים צריכים אצלי עיון דהרי לפי מסקנת הגמרא בברכות דט"ו ע"א ב' רבי יהודה נמי כרבי ס"ל דרק בדיעבד יצא לא לכתחלה ובפשטות לשון המשנה הקורא דיעבד אין לכתחלה לא. ושמע דריש רבי יהודה נמי כרבי יוסי. השמע לאזנך מה שאתה מוציא מפיך. וכהרע"ב רבי' דר"י דדריש כן בהדיא. אלא דלרבי יוסי אפי' בדיעבד לא יצא. ולרבי יהודה עכ"פ בדיעבד יצא [ולא קשה דהיך מצינו חילוק כזה בדאורייתא בין לכתחלה לדיעבד. דהרבה מצינו כן בש"ס וכתוס' פסחים ד' י"א א' ד"ה קולין. וכ"כ באיסורי הנאה דבוודאי אסור למכרן לכתחלה מן התורה ואפ"ה בדיעבד במכרן דמיהם לא נאסרו לשיטת רוב הפוסקים רק באילו דתופסין דמיהן. ועי' ביו"ד סי' ל"ט ס"ה בש"ך סק"ו לענין אין מבטלין איסור לכתחלה דלהרא"ד הוא מדאורייתא' ואפ"ה בדיעבד מותר]. ובחידושי אמרתי ליישב דברי רש"י תמוה שם בברכות ד"ה אלא ר"י לכתחלה קאמר. דהס"ד דלה הגמרא לפרש דרבי יהודה לכתחלה קאמר והא דתני הקורא להודיעך כחו דרבי יוסי דאפי' בדיעבד לא יצא [ולא קשה הא כחו דהתירא עדיף דהיכא דכח דאיסורא הוא חידוש יותר תנא חידוש לאיסור כתוספת ע"ז דמ"ח א' ד"ה אמר] וכ' רש"י דלשיטה זו הא דתנן בתרומה חרש המדבר ואינו שומע לא יתרום ואם תרם תרומתו תרומה. אתיא כרבי יוסי דרק בק"ש דאורייתא לא יצא אפי' דיעבד הא בברכות דרבנן דיעבד יצא. והא דתנינא לא יברך אדם בהמ"ז בלבו ואם בירך יצא אתיא כרבי יהודה משמיה דרביה כתנ"ע דאמר צריך שישמיע לאזנו לכתחלה הא דיעבד יצא. והוא תמוה דלמה לא כ' רש"י דגם הא דתרומה ג"כ אתיא כרבי יהודה משמיה דרביה וכבר עמד רבינו מהרש"א בזה ע"ש. ול"נ דודאי הסברא נותנת דדרבנן נחית חד דרגא מדאורייתא וא"כ לרבי' דר"י דסבר דאפי' בק"ש דאו' יצא דיעבד. א"כ בברכה דרבנן הו"ל דאפי' לכתחלה יצא. והא דרצה הגמרא בתחלה לאוקמי הא דתרומה כרבי יהודה. אף דהיה הגמרא רוצה לומר דבק"ש לר"י בדיעבד יצא וכדאמרינן שם דלמא הא דתרומה רבי יהודה היא ואמר גבי ק"ש נמי דיעבד אין לכתחלה לא.

זה אמרה הגמרא רק לרבי יהודה בלס״ד ס״ל שמע בכל לשון שאתה שומע. והאי דצריך לכתחלה להשמיע לאזנו אפי׳ גבי ק״ש הוא רק דרבנן א״כ השמעת אוזן דברכת תרומה ודק״ש [אע״פ שהיא עצמה דאורייתא עכ״פ השמעת אוזן דגבי ק״ש] היא דרבנן א״כ שפיר אין לאחד מעליותא על הבירו משא״כ לרבנן דר״י דדריש כהדיא הקרא דשמע השמע לאזניך והוי השמעת אזן דק״ש דאו׳ ואפ״ה אמר יצא בדיעבד א״כ שפיר הו קשה דהו״ל בברכת תרומה דרבנן דאפי׳ לכתחלה מותר לתרם לבסך. ולפיכך כ׳ רש״י דהאי דתרומה דרק דיעבד ולכתחלה לא אתיא רק כרבי יוסי. ודו״ק :

מ״ש ע״ר אאמ״ו זצוק״ל בענין דקדוק לשון המשנה. דבב׳ בבי קמאי נקיט הקורא ובג׳ בבי בתראי נקיט קרא. כיון בזה אל דברי קול רמ״ז. ול״מ י״ל לתרץ דבקורא שמע ולא השמיע לאזניו וכן בקורא למפרע שפיר נקיט לשון הקורא דמשתמא הוא מיד בתחלה ובכונה קרא באופן זה שלא להשמיע או שיהיה למפרע. ואף דהקורא דיעבד הוא. היינו לגבי דידן שהנתנו אין אומרים לו לכתחלה שיקרא בלא השמעת אוזן. אלא שבאם עשה כן מכבר ובא לישאל אותנו לאחר מעשה אם יצא או לא אומרים לו שיצא. וכן בלמפרע אפי׳ באם שואל אותנו לאחר מעשה אנחנו אומרים לו שלא יצא. אבל לגבי דידיה כל לשון הקורא אינו עבר רק בינוני. שהוא היה בהתחלת הק״ש מיד עומד ומזומן לכך לקרות בכיון באופן זה. משא״כ בקרא ולא דקדק באותיותיה או קרא וטעה. כל זה לא היה נעשה ממנו בכיון ולכתחלה. אלא ממילא ובדיעבד נעשה ממנו הנ״ל. ולהכי שפיר נקיט לשון דיעבד קרא :

ומ״ש ע״ר רבינו זצוק״ל בענין קרא ולא דקדק באותיותיה שיהיה זיי״ן דתזכרו ובל תזכרהם שלא להשמע כשמ״ך או שי״ן. אע״פ שבש״ע כת׳ כלשון הטור ״לא לשהמע תזכרו בשי״ן או תשכרו ל׳ שכר ואי כעבדים המשמשין כו׳. מ״מ רבינו שהיה אומן נפלא בלה״ק אזו דרך הרד״ק במכלול שהביא הרב״י בטור וכן הביא בכ״מ בשם רבינו מנוח. ולכאורה דרך הטעות והחילוף הוא יותר רגיל להיות כמ״ש הרד״ק:

ומה שהקשה רבינו מרבא בפ״ס דאמר ליזהר להפריד בין הכנף פתיל מחמת אותיות דומות תיפוק ליה משום שלא ירפה הדגוש או להיפך. לכאורה על רבא יש להרן דרבא לא רצה להאריך דכיון דרבא עני בתריה דרב עובדיה דאמר ולמדתם שיהא למודך תם שיתן ריוח בין הדבקים. ועני רבא בתריה כגון על לבבך על לבבכם. בכל לבבך בכל לבבכם. ואבדתם מהרה. אתכם מארץ. להכי כלל נמי עשב בשדך והכנף פתיל בהדייהו. אע״פ דיש אלו שנים אלו עוד טעם מצד הדגש והרפה. מ״מ בזה לא מיירי רב עובדיה ולא רצה רבא להאריך. ואני רואה שכונת ע״ר זצוק״ל בקושיתו הוא עמוקה. דר״ל דהו״ל לרבא לאשמועינן הרי גווני אזהרות בקריאת תם דהיינו שצריך שיהיה הקריאה תמה להפריד האותיות דומות זה מזה וגם בזה צריך שיהיה הקריאה תמה להבדיל יפה בין רפה לדגוש. דהרי וודאי כל זה נכלל בדרשה שדרש ר׳ עובדיה על פסוק ולמדתם שיהא למודך תם. דהרי רב עובדיה אמתני׳ קאי דאמרה שצריך שידקדק באותיותיה ומפרש טעם המשנה והרי גם זה דדגש ורפה נכלל ג״כ בדברי המשנה. תדע דאל״כ מנ״ל כלל איסור זה ״ וא״כ היה ליה לרבא להשמיענו דין זה. ול״מ דאפי׳ היכא דליכא אותיות דומות יש לחוש לבלי להחליף הדגוש ברפה ולהיפוך. ואולי י״ל דבאמת אם אינם אותיות דומות ואין חשש שע״י החילוף שבין דגש לרפה יהיה נבלע אות א׳ מהאותיות ויהיה שינוי גמור. אז אין לחוש כ״כ הרבה בדוקא שיבדיל ויפריד היטיב בין דגוש לרפה. ודוקא באופן דנקיט רבא שנפגשים שני אותיות דומות יחד וע״י החילוף שבין דגש לרפה יהיה או נבלע הבי״ת שבסוף מלת עשב או הבי״ת שבהתחלת מלת בשדך. וכן בהכנף פתיל שיהיה ג״כ נבלע הפ״א של סוף מלת הכנף או פ״א של התחלת מלת פתיל. וכל כדומה לזה אפילו באינם אותיות דומות. היכא דעכ״פ יהיה נבלע אות שלם בקריאה ע״י החילוף דהוי שינוי גמור בזה אמרינן דלא הוי לימוד תם. משא״כ בחילוף בעלמא בין דגש לרפה בזה לא אמרינן דלא הוי לימוד תם. ולהכי באמת הרמב״ם והש״ע אע״פ דהזכירו דין דלא ירפה הדגוש בהדיא אפ״ה כללו הא דעשב בשדך והכנף פתיל עם דין דאותיות דומות כמו שכללו רבא בש״ס יחד ודו״ק. ואף דלמצוה מן המובחר מי שיודע להזהר ע״י ידיעתו בדקדוק הלשון או אפי׳ מי שאינו בקי בהכמה הזאת ויש לו ספר תפלה מדו״ק בודאי צריך לקרוא הק״ש בכל אות ונקודה ותנועה כמו שמסור לנו בלי שום שינוי אפי׳ קטן שבקטנים. מ״מ הדין דדקדק באותיותיה דהזכירה המשנה דביה פליגי רבי יוסי ור׳ יהודה אם יצא או לא זה לא מיירי בחילוף דדגוש ורפה לבדו בלי הבלעת אות. דהיך ס״ד דבזה יאמר ר״י דלא יצא דרוב העולם בלתי יודעים זה. וה״ה דהרמב״ם והש״ע אינם מיירים בזה דכל עיקר דינם נבנה רק על דברי המשנה :

ואגב זה אזכיר בכאן ב׳ דברים תמוהים לכאורה בדברי רבותינו נ״ע. א׳) במ״ש הראב״ד בפ״ב מה׳ ק״ש ה״ט על מה שכתב הרמב״ם שיזהר שלא יניח הנד. והשיג הראב״ד ז״ל ולא ידעתי עד הנה מה הפסד יש בזה אם יאמר על לבבך בנוד הבי״ת השנית כדי להטעימה שלא הראה כוי״ו וכו׳. וגם רבינו הטור העתיק בספרו הלשון הזה דהראב״ד. והנה לכאורה תמוה דהדא הרי מפשטות לשון הרמב״ם נראה דקאי על שוא נע ושוא נח ואיך הזכיר הראב״ד מלת על לבבך ומלת ישראל ומלת נשבע שכולן הינן מנוקדות בשוא רק בתנועה ומלת על לבבך מנוקדת הבי״ת השנית בסגול בכל הספרים שהיה בס״פ. ועוד מה זה שכתב הראב״ד שאין הפסד בנוד הבי״ת השנית וכו׳. מה גריעותא וחסרון הוא באם מניד התנועה שבשמה כן הוא שצריכה אדרבה להיות מתנודדת ומתפשטת. ומהראב״ד משמע דמעיקרו ומצד דקדוק הלשון אינו ראוי להיות כן אלא שאפ״ה אינו מפסיד מטעם שעי״ז מטעים האות לבלי היה נשמע כאות אחר. ב׳) בתמיה ביותר גדולה היא ברב״י בטא״ח שכ׳ להרן השגת הראב״ד ז״ל ודברי הרמב״ם נראים כפשוטים בעיני שבי״ת שנית שבלבבך נקודה בשוא ומפשטה להיות נהעשה ואז היא נחה. ואם יקראנה כאילו היא נקודה בצירי או היא נדה ואין לבטת בקריאתה מכמו שקבלנו נקודה עכ״ל. ודבריו הקדושים לכאורה מוקשים מרישא לסיפא דהדא אי רב״י על מלת לבבך דהזכיר הראב״ד קאי ובפשוטו. דהכי רצה לתרץ השגת הראב״ד. א״כ איך אמר שהבי״ת השנית היא בשוא הרי היא בסגול. ועוד איך לכאורה הרכיב הרב ב״י יחד שוא נע עם נח ואמר שבוא הנתפשה היא נחה הרי הם שני דברים הפכיים בלתי מתאחדים. ואתה תחזה בכאן דברי רבותינו הקדושים ואיך כל דבריהם שקולים בפלס הזה ומאזני משפט החכמה. אין שגגה ושגיאה בהם כלל. ורק לנו ולחסרון ידיעתינו בושת הפנים להיות נבהל להשיב לפעמים על דבריהם האמתיים במיעוט החכמה שיש בנו מה להבין את שכר והנגע לגבי ענק. הנה הראב״ד לא רצה לפרש דברי הרמב״ם כפשוטן דמיירי שלא יעשה משוא נע נח או להיפך. דהכי מקור הדין הוא מהמשנה דקרא ולא דקדק באותיותיה ואיך יעלה על הדעת דבזה יהיה פלוגתא אם יצא או לא. ולהכי הבין הראב״ד דיניד הנח ויניח הנד הכוונה על התנועות לא על השוא. ור״ל דלא יטעים הרבה ביותר מן הראוי אות המנוקד בתנועה קטנה דאז מניד. כלומר שנותן נדידות ותנועה יותר מורגשת וגדולה לאות שעל פי הנקוד היתה ראויה להיות כמעט נח ונסתר במבטא ע״י קוצר התנועה שלה וכן להיפך שלא יעשה מת״ג ת״ק. ולפיכך השיג הראב״ד ואמר שאע״פ שלפי חוקי ודקדוק הלשון ראוי להיות כן מ״מ לפעמים יכול לשנות חוק דקדוק הלשון בענין אורך וקוצר מבטא התנועות לתכלית אחר יותר מועיל ונכבד. והביא ג׳ משלים ממלות על לבבך שמאריך ומטעים הרבה הבי״ת השנית המנוקדת בסגול אע״פ שהיא ת״ק. כדי להבדיל הבי״ת שלא ״ תשתמע כוי״ו ולא תאמר דוקא במלת על לבבך דהוא סוף פסוק ומאריך הסגול ע״י הנגינה להכי. אלא אפי׳ במלת ישראל יכול להטעים היו״ד ״׳ המנוקדת בחיריק קטן ולהניד אותה הרבה ע״י אריכות במבטא. אע״פ שמצד דקדוק וחוק הלשון תנועת החיריק כאן קטנה היא ונחה כלומר נסתרה כמעט במבטא ע״י קוצר הברה שלה. כדי שלא תראה אל״ף. והביא בסוף מלת נשבע לרבותא עוד יותר גדולה דאפי׳ העי״ן שבמלת נשבע שבאמת מנוקדת בשוא תנועה ואפי׳ לא ת״ק. אך צריכה אדרבה מצד דקדוק הלשון להיות מוסתרת ונעלם לגמרי במבטא ע״י הפת״ח שבגנית שלפניה ואפ״ה לתכלית ביאור הכוונה שלא להבליעה עם הא׳ של קריאת ה׳ בחדני אחריה מצוה להטעים העי״ן וכמ״ש הירושלמי בפ״ב דברכות להדיא. וזה ראיה גדולה שמותר לשנות במבטא חוק דקדוק הלשון לתכלית יותר נכבד ומועיל בענין הכוונה. [ודע שבהשגת הראב״ד בסיא הפסה ברמב״ם הנוסחא היא. מה הפסד יש בו אם יאמר לבבך בנוד הבי״ת. ולפי נוסחא הזאת יש לומר דכוונת הראב״ד על בי״ת שנית שבמלת בכל לבבך שהיא באמת מנוקדת בשוא. אמנם הרי׳ התמיה יותר חזקה. באמר שאין הפסד אם יניד הבי״ת מכמעט שמצד דין ודקדוק הלשון לא יניד הבי״ת ורק אינו מפסיד אם עושה כן. והרי אדרבה מפאת הדקדוק צריך להניד השוא הנ״ל שהיא באמת שוא נע ולא נח דהל״ל צריכה להיות הכ״ף שאחריה בדגש. גם אין חיבור למשל זה דמשלת על (צריך להיות בכל) לבבך עם המשלים שהביא הראב״ד את״ז ממלות ישראל ונשבע. ולכן ברור כמו שנוסחת הטור כפי מה שהעתיק השגת הראב״ד היא היותר נכונה וברורה דגרים בראב״ד על לבבך] :

והנה רב״י השיב על השגת הראב״ד וכוונתו דלשונו במ״ש הרמב״ם שלא יניח הנד ולא יניד הנח הוא כפשוטו שלא יחליף וימיר שוא נע בנח ולהיפך. ולא כמו שהבין הראב״ד ברמב״ם שכוונתו על התנועות קצרות והארוכות. וזה שכתב הרב״י שדברי הרמב״ם נראים כפשוטן. ולא קשה א״כ שזה נכלל במה שאמרה המשנה קרא ולא דקדק באותיותיה איך עולה על הדעת שבשינוי קטן כזה היה פלוגתא בין רבי יוסי לרבי יהודה אם יוצא או לא. דבאמת אין הכוונה ששוגה משוא נע שוא נח או להיפך. אלא הכוונה בקורא השוא נע שבלאו להיות נתפס במבטא ואז היה נחה כלו׳ נסתרה ונעלמה בדיבור ע״י קוצר הברה שלה. והוא מטעים אותו כאילו ההוא מנוקד בצירי ואז הוא מניד אותו. כלו׳ נותן לו נדידות ותנועה יותר ארוכה במבטא מאשר הוא ראוי לפי דקדוק הלשון. ונקט צירי דכן הוא דרך כמה וכמה אנשים המשבשים הקריאה לקרות שוא שוא. והאות המנוקד בשוא כאילו היה בצירי :

והנה רמג״א בסי׳ ס״ב ס״ק י״ג פירש דברי הב״י בש״ע במ״ש כרמב״ם שלא יניח הנד ולא יניד הנח כפשוטו שלא יעשה משוא נע שוא נח או להיפך ולא הטעירו האחרונים בזה שהיא כנגד מה שהבינו הראב״ד וכנגד מה שכתב רב״י בעצמו בטוא״ח. [ועי׳ בכ״מ שגם פירש דברי הרמב״ם בענין אחר ממ״ש בטור מ״מ פירושו אינו עולה בסגנון אחד עם דברי רמג״א] ואני תמה אטו כולי עלמא דינא דדקדוק גמירי להבין מבטא הקריאה של שוא נע ושוא נח ורובם אינם יודעים להבחין אם לומר בכל לבבך שוא של הבי״ת השנית כשוא נע כזה. לְבָבְ֗ךָ או כשוא נח. כזה לְבָבְךָ. ואפי׳ אם יש לפניהם ספרי תפלות מדוייקים א״א להבחין ולהבדיל בלי ידיעת חכמת הדקדוק. ול״מ מגדולת רמג״א הייתי אומר שעל זה וכיוצא בזה אמרו חז״ל בפסחים דס״ו א׳ הנח להם לישראל אם אינם נביאים. בני נביאים הן :

מ״ה מ״ש אאמ״ו רבינו הגדול זצוק״ל בשם הגאון מהרע״ק זצוק״ל דהקשה אתוס׳ דלא הוי מעשה לסתור עי׳ מה שתירץ רבינו במישור. ול״מ נ״ל עוד לתרץ דהמהרש״א הקשה על התוס׳ דמהם העתיק התוי״ט דבריו. דהרי במ״ה אמר הת״ק להדיא דאם רוצה החתן לקרות מותר וא״כ אין מעשה לסתור לדין דת״ק ממעשה דר״ג. וי״ל דנל״ז קשה למה לא תנה מ״ה ומ״ח בבבא אחת. דהרי הם מדברים מדין אחד. אע״כ דסת״ק דמ״ה באמת חולק את״ק דמ״ח וסובר כרשב״ג דאם רוצה לקרות אסור ולהכי לא ערבינהו ותנא לדברי ת״ק דמ״ה עם דברי ת״ק דמ״ח יחד. ולפיכך שפיר מקשי שו התוס׳ דהוי מעשה לסתור ותירצו דעכ״פ אפי׳ לדיעה זו אדם חשוב מותר להחמיר על עצמו. ולפי מה דמסקינן עתה נוכל לומר דכל מ״ה ר״ג היא ורשב״ג במ״ח סובר כאביו במ״ה. ועיין ברמב״ם ה׳ ק״ש פ״ד ה״ז [דפוסק] כת״ק דמ״ח דאם רצה להחמיר על עצמו יכול להחמיר. וכ׳ הב״י בטוא״ח סי׳ ע׳ דהרמב״ם ס״ל כהאי שיטה דמתלפת השטה וא״כ קמה ליה סברת ת״ק אליבא דרשב״ג וקי״ל כל מקום ששנה רשב״ג במשנתינו הלכה כמותו. ותמה הרמוי״ע בפ״ד דפסחים מ״ה דא״כ אמאי לא פסק ג״כ כרשב״ג שם דלעולם יעשה אדם עצמו תלמיד חכם לבלי לעשות מלאכה בט״ב. ולמה השמיט דברי רשב״ג בפ״ה מה׳ תענית דהרי דברי רשב״ג בכאן ודהם כחדא שיטתא קיימי. ול״מ נ״ל דלא צריך הרמב״ם להביא ההיתר בה׳ תענית דממילא שמעינן דהרי לתירוץ הגמרא דהינו מוחלפת השטה ורשב״ג סבר כאן דלא כל הרוצה ליטול את השם יטול אפ״ה אמרינן דבפסחים שפיר אמר רשב״ג לעולם יעשה אדם עצמו ת״ח. דליכא יוהרא דכמה בטלני איכא בשוקא. א״כ קיי לתירוץ דמוחלפת השטה ורשב״ג אפי׳ בק״ש דבעי כוונה אמר דרשאי להחמיר על עצמו. כ״ש במלאכה דנאמר כמה בטלני. ולפיכך א״צ הרמב״ם להביאו. תדע דהרמב״ם סובר האי טעמא דכמה בטלני. דהרי בה׳ יו״ט פ״ח ס׳ כ׳ פוסק דההולך ממקום שאין עושין למקום שעושין נותנים עליו חומרי מקום שיצא משם דאין בזה משום שנוי המחלוקת דהרואה אומר כמה בטלני הוה בשוקא כפסחים דנ״א ב׳. ודו״ק :

פרק ג מ״ג נשים ועבדים וקטנים וכו׳ וחייבין בתפלה וכו׳ ובבהמ״ז. כ׳ ע״ר רבינו הגדול שהוא ספק דאורייתא ספק דרבנן. ועי׳ בגמרא דבעא רבינא לרבא אי אשה חייבה בבהמ״ז דאו׳ או דרבנן ופרש״י דכתיב על הארץ הטובה והארץ לא נתנה לנקבות. והקשו תוס׳ דא״כ כהנים ולוים נמי תבעי שהרי לא נטלו חלק בארץ. ול״מ נ״ל דכהנים ולוים שאני דעכ״פ קבלו מתנות תחת חלקם בארץ. ולא זכיתי להבין דברי ריא״ז בש״ב בגליון הרי״ף שכתב דלרש״י כהנים ולוים אינם חייבים בבהמ״ז וזהו תמיה גדולה שנאמר כן אליבא דרש״י. דהדא הרי אפי׳ נשים מידי ספיקא לא נפקא וכ״ש כהנים ולוים. ועוד מאן יימר לן דרש״י לא סבר כרי״ף והראב״ד דמסקנת הגמרא דנשים חייבות בבהמ״ז דאורייתא וא״כ כ״ש כהנים ולוים. ועוד הרי סתמא דגמרא גיטין דנ״ט ב׳ וקדשתו לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ג״כ אינה משמע כן וכמו שהיא הלכה רווחת בישראל דאדרבה מצוה להקדים כהן ת״ח בבהמ״ז וכה״מ סי׳ ר״א. עוד תמוהים לי דברי הרשב״א ז״ל וא״ת לפירש״י א״כ אף בעבדים [וגרים כנ״ל לע״ד עי׳ בתירוץ] כן שאף כן לא נטלו חלק בארץ הנה מה שהקשה כן ולא הקשה בפשיטות בתוס׳ מכהנים ולוים מתורץ שפיר בתירוצו לעיל. אבל תמוה לכאורה הן מה שהקשה מעבדים והן התירוץ של רבינו. דמה הקשה למה לא איבעיא על עבדים. באמת כיון דבעי על נשים ה״ה עבדים דנקטה המשנה אחר נשים והרי כל מצוה שהאשה חייבת בה העבד חייב בה חוץ מהקפת ראש כ״ד סי׳ קפ״א ס״ז. וממילא תמוה התירוץ עוד יותר דלכאורה משמע מהתירוץ דעבדים חייבים בבהמ״ז דהם זכרים ושם זכרים נטלו חלק בארץ. גם דברי הי״מ שהביא הרשב״א א״כ ג״כ צ״ע. דמשמע דלי״מ ליתא הקושיא דהקשה לרש״י מעבדים. והרי לי״מ ג״כ קשה דהרי עבדים ליתנייהו בתורה. (ואולי דעבדים דהזכיר הרשב״א כוונתו על עבדים משוחררים דחייבים בכל המצות. המגיה) מ״ד יתכסה במים. עי׳ תפארה. וכן הוא בגמרא דדוקא במים עכורים ואם לנו למעלה מהמים אפי׳ בגלולין שרי. ר״ל דהייט שאינו מסתכל בערוה דהל״ל לא גרע מערוה בעששית דאסור לקרות ק״ש כנגדה משום לא יראה בך ערות דבר כגמרא. ובני כנחור המופלג הרב הבלם כמו״ה שמואל שי׳ אמר דעל הלימוד הזה אסמכתא דברי מלת בך מיעוט הוא ודו״ק :

פרק ד מ״א תפלת הערב אין לה קבע. עי׳ תר״י דהקשה על הגמרא דאמרה טעה ולא התפלל ערבית יתפלל שחרית שתים. אמאי צריך לתשלומין כיון דקי״ל דתפלת ערבית רשות ותירץ בשם ה״ג דאע״ג דה״ע רשות כיון שמתפלל אותה קבעה חובה. והקשה תר״י על זה מיומא דף פ״ז דאיבעיא להו תפלת נעילה פוטרת של ערבית וכו׳ ואם איתא כה״ג דקבעה עליו חובה היאך יפטור אותה תפלת נעילה. ודברי קדשו תמוהים מב׳ צדדים. הא׳ דמה קושיא דזה התרוץ בעצמו שתירוץ רבינו שם אליבא שיטת דר״י הזקן דאמר דעכ״פ מצוה איכא בתפלת ערבית ולהכי בעי בשלמא מיהא היינו מצוה רק היכא דליכא טרחא. וזה הסברה בעצמה נוכל לומר ועוד יותר בקל לדעת ולשיטת בה״ג דמאחר דבדידיה ובדעתיה תלה דהוא עצמו קבל עליו לחובה. אמרי׳ דלא קבל עליו אלא היכא דליכא טרחא. תדע דלמה לא הקשה תר״י לבה״ג מגמ׳ שבת שהזכיר שם דלמ״ד ת״ע רשות היכא דשרי המיינה לא מטרחינן ליה והרי קבע עליו חובה. אע״כ כדברינו לעיל דאמרינן דעתי׳ דהיכא דאיכא טרחא לא קבע עליו חובה. והתמיה השנית בדברי קדשו של תר״י היא דאמרינן ביומא לסיפוך ממש מדבריו דאדרבה דלרב דאמר תפלת נעילה פוטרת של ערבית נ״ל דתפלת ערבית חובה דאי רשות למה צריך לפוטרה כלל. ואולי טעות אחרת היה לרבינו. ועי׳ ברא״ש דהביא בשם ירושלמי דלרב תפלת ערבית רשות וע׳ ה״י ביומא :

פרק ו מ"א כיצד מברכין. פי' גמרא דמקשה מנה"מ. ופי' תוס' שהקשו למה לא הקשה הגמ' כמו ברפ"ח תנא היכא קאי. ועי' שם מה שתירצו. ואוסיף עוד דלפמ"ש שם במסגרת זהב ספי ניחא. דקושית תנא היכא קאי שייך ביותר להקשות בריש מכילתא ובפרט בריש כל התורה שבע"פ שם יש לתמוה על מלת השאלה של המשך עצמה שעומדת בראש ובהתחלה דאיך שייך מלה כזאת (רעלאטיוועס פראגעווארט) בעוד שלא הניח התנא שום יסוד וירה אבן פנה לכל הלימודים שעליו קאי מלת השאלה. משא"כ כאן דהוא באמצע המסכתא אין לתמוה רק על מלת השאלה עצמה. אלא יש לשאול לבד על מקור הדין :

והנה בענין סדור חלקי המשנה י"ל. דהשתא במה דחביב ליה פתח ברישא. דהיינו בברכה היותר פרטית דהיא חשובה והיינו בורא פרי העץ. ואח"כ תנא ברכה כללית דהיינו בורא פרי האדמה ולבסוף תנא פלוגתא חכמים ורבי יהודה בברכת בפה"א :

ונ"ל דלהכי נקט בתחלה לשון מברכים ברבים ואח"כ לשון יחיד דהיינו הוא אומר. דתחלה אמר לשון מברכין ברבים דקאי אכמה מיני והוא"י ברכות דמזכיר במשנה. משא"כ אח"כ אמר בלשון יחיד דהרי קיי"ל בברכת הנהנין דדוקא אם לא יצא מוציא דהיינו בצריך הוא לברך לעצמו. משא"כ באם יצא כבר דאינו מוציא. וזה מכוון בלשון המשנה במלות הוא אומר. ועי' בבועז אות ד' דהקשה הגאון מהרש"ק זצ"ל אהרי נהמיה דס"ל המוציא להבא משמע מה יעשה ר"נ בקרא דהמעלה אתכם מארץ מצרים [ויקרא י"א מ"ה] וכן המוציא אתכם מארץ מצרים [שם כ"ב ל"ג] דע"כ דאפיק משמע כעירובין ד' י"ט א'. והנה נ"ל דקראי הנ"ל אין מוכיחות כנגד ר"נ כלל והדרבה הן סייעתא ליה. דהרי לפי פשטות לישנא דקרא המעלה אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים. וכן המוציא אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים. ודאי הכוונה להבא כלו' שהקב"ה אומר לישראל בזמן שהייתי רוצה להעלה ולהוציא אתכם היה התכלית והכוונה שלי לעשות מעשה זאת כדי שאהיה לכם לאלהים. והרי אז עדיין היתה פעולת העלאה והוצאה בעתיד. והא דמקשה הגמרא שם בעירובין על הא דאמר ר"ל רשעים אפילו בפתחו של גיהנם אינם חוזרין בתשובה דכתיב ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי. שפשעו לא נאמר אלא הפושעים שפושעים והולכים ומקשה הגמ' אלא מעתה דכתיב המוציא והמעלה דמסיק ודמפיק הוא בתמיה אלא דאסיק ודאפיק הכא נמי דפשעי. פירוש הגמרא הוא כן. דע"כ יש לו להמקראות האלו שתי כוונות. כונה אחת בעתיד וכונה אחת בעבר. דלפי הזמן שבו הפסוק מדבר בסדר ויקרא מיציאת מצרים פעולת היציאה היתה אז כבר עבר ונעשה. ובבחינת ה' ומחשבתו ורצונו לעת שהעלה והוציא. נאמר לשון המעלה והמוציא בכוונת העתיד. שאז כאשר חשב ה' כן היה ההעלאה וההוצאה עדיין בעתיד. נמצא דיש למלות המעלה והמוציא שתי כוונות והכל לפי מעמד הבחינה שממנו אנו יוצאים בהבנת הדברים. שכאשר אנחנו מבינים אותו מצד ישראל שאליהם דברה התורה וצוה להם שיקבלו אלהותו של ה' ומצותיו עליהם. בבחינה זאת נאמר מלת המעלה והמוציא בעבר. שמאחר שכבר העלה והוציא ה' אותם. וזה היתה מיד ע"פ תנאי. להיות להם לאלהים וכמ"ש בשמות ו' פסוק ז' ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים ממילא הם מחויבים ועומדין לקבל אלהותו ומצותיו עליהם. אמנם אם אנחנו יוצאים בהבנתינו ממעמד בחינת כונת ומחשבת ה' מה היתה כונתו ומחשבתו. לעת שרצה להעלות ולהוציא ישראל ממצרים אז אנחנו צריכים להבין מלת המעלה והמוציא גם מצד העתיד. שלעת שרצה ה' לעשות זה היה תכלית כוונתו להיות להם לישראל לאלהים וכמו כל למ"ד שלפני פעל המורה לעתיד. והרי בזמן שהיה חושב להיות להם לאלהים ע"י הפעולה שיעשה אז היה עדיין מעשה ההעלאה וההוצאה בעתיד. אמנם בין שתהיה הכוונה מצד זה ובין שתהיה הכוונה מצד זה לשלם בלתי מסכים עם הפירוש שפירש ר"ל בפסוק הפושעים דפשעי ואזלי. והנה כוונת העתיד וודאי לא שייך אצל מלת הפושעים דהרי כאן מהאדם הנענש הכתוב מדבר. ואינו יענוש ה' אותם על מחשבה בעלמא דאין עונש על המחשבה רק בע"ז [בקדושין דל"ט ע"ב] ובפתחו של גיהנם מאי ע"ז איכא. ועוד דפושעי ישראל לאחד ומומר לעבודת כוכבים לאחד [בחולין דף ה' ע"א] וע"כ לא הוצרכה הגמ' להזכיר כלל הכוונה הזאת וע"כ אם נדמה כוונת מלת המעלה והמוציא עם כוונת מלת הפושעים צריך להיות הדמיון מצד כוונת העבר שיש במלת המעלה והמוציא וכפשטא דקרא דמדבר אל ישראל לאחר שהיתה כבר מעשה העלאה והיציאה שאחר שקבלו כבר ההטבה מחויבים ג"כ למלאות התנאי שהתחייבו עצמם אליו דהיינו לקבל עליהם אלהותו יתברך ומצותיו. וכן כאן בפסוק הפושעים שהם נדונים על פשעיהם שפשעו כבר וקשיא שפיר לר"ל דאמר דפשעי ואזלי. וכשנדקדק עוד נמצא תירוץ נכון על קושיא אחרת שיש בגמרא כאן דלמה הקדימה הגמרא מלת המוציא למלת המעלה דהרי פסוק של המעלה גבי שרצים סוף פ' שמיני הוא קודם לפסוק של המוציא גבי משקלות בפ' אמור. ולפמ"ש ניחא דאצל מלת המעלה יוכל לדחוק ולומר דכיון דעליה נאמר לגבי א"י שגבוה' מכל הארצות והרי עדיין לא היו בא"י. לפיכך הכוונה במלת המעלה שעדיין מעלה וכפירוש ר"ל מלת הפושעים משא"כ אחר שאנחנו רואים שמלת המוציא הוא בעבר א"כ ממילא מלת המעלה שנאמר באופן ותואר אחד עם מלת המוציא הוא ג"כ בעבר ודו"ק:

ועי' בבועז אות ג' לענין פת הבאה בכיסנין שאין נאכלין רק לתענוג לא להשביע בבאו בתוך הסעודה ע"ש. ועי' בטא"ח סימן קס"ח ס"ח שאוכל דברים שאין דרך לקבוע עליהם סעודה ללפת בהם פת כתאנים וענבים. דבאו בתוך הסעודה מברך ג"כ לפניהם ולא לאחריהם רק אם בתחלת אכילתו אכל הפירות עם פת וכן בסוף אז אפילו אכל באמצע בלא פת אינם טעונים ברכה אף לפניהם : ועי' בבאר הגולה שם אות ב' שציין עליו וז"ל הרא"ש לדעת הירושלמי שם עכ"ל. ודברי רבינו תמוהים דהרי דעת הרא"ש היא דאין צריך שיאכל בסוף הפירות עם הפת ורק באכל בתחלה עם הפת סגי. ודעת הש"ע היא דעת הר"י וצ"ע :

ועי' רע"א שם ס"ק ד' דגם דברי הקדושים תמוהים במ"ש וז"ל וכתב ב"י דראוי להוש כשמביאין פירות בתוך הסעודה שתחלת אכילתו יהיה פת עכ"ל והיינו שיחשוב לאכול גם אח"כ עם פת. דאל"כ חייב לברך כשאוכל אח"כ עם [צ"ל בלא] פת. והוא דבר שאינו מתקבל לפע"ד חדא שמא לא יחשוב בזה ויאכל אח"כ בלא פת ובלא ברכה שלא כדין וכו' ע"ש. ואני תמה חדא דהמעיין ברב"י יראה שמיירי רב"י בקבע סעודתו על פירות. והרי אז א"צ שיחשוב לאכול בסוף. ואם כונת רע"א על מה שאמר רב"י בסוף בלא היתה קביעת סעודתו על הפירות רק על דברים אחרים. א"כ תמוה תו מ"ש רע"א כהוסיף מעצמו על דברי רב"י. והיינו שיחשוב לאכול גם אח"כ עם פת. מה צורך להוספה זאת. הרי רב"י בעצמו כ' להדיא כן. ועוד ק"ל במה שהקשה רע"א דדלמא ישכח אח"כ לאכול בסוף עם פת. מה קושיא הרי רע"א בעצמו בסק"א ובסק"ב כ' דאם רק חושב אף שאינו אוכל תו א"צ ברכה ופירש דברי ש"ע בס"א כמ"ש ובסוף אכל ממהם פת דלאו דוקא וצ"ע :

ואגב זה אזכיר עוד איזהו תמיהות מחידושי בעניינים הנוגעים לפרק כיצד מברכין. מ"ש רמג"א בסי' קס"ז ס"ק כ"ב דבעי לומר מלכא דעלמא מרי' וכו' השמיט רבינו דכן הוא בש"ג סביב לרי"ף:

שם ס"ק ל"ב הביא רבינו ראיה דאע"פ דבעה"ב בוצע נהגו לחלוק כבוד לגדול מרבי אבוה דחלק כבוד לר"ז לבצוע. צ"ע מהרש"א בחידושיו דכתב דשאני ר"ז דכיון שעשה רבי אבוה הסעודה בשבילו הוי ר"ז בעה"ב: **שם** בס"ק ל"ד הקשה מירושלמי על מ"ש הרמ"א בשם תוס' ומרדכי דמותר לתת לכל אחד חלקו קודם שיאכל. הרי בירושלמי איתא דרב טעים בשמאלו ומחלק השאר בימינו. צ"ע דהכי זה לא היה מטעם הפסק. אלא מטעם שלא יהיו המסובין צריכין להמתין עי' ב"י:

תוס' בד' מ"ב א' ד"ה סלק כתבו דבימיהם שמא לא היו מסלקין השולחן מקמי מברך וכ"כ הרא"ש וטעא"ת כ"כ בסי' ק"פ בשמו של הרא"ש. והתימה מרבותינו אלו. דהרי אמרינן בד' מ"ו ב' להדיא לא מסלקי הכא מקמיה עד דגמרי מיא. אלמא דסלקו השלחן מקמי גדול המברך בשעת נטילת מים אחרונים ושם שיבח מנהג הפרסאי אלמא דראוי לעשות כן. ועי' רש"י שם ד"ה ובזמן שהם מאה. ובב"י לטור סימן קפ"ה שהעתיק דברי רש"י ולא השיב בסי' ק"פ על הטור :

מ"ג על התומן. פי' הר"י דקשה איך אנו מברכין על התומן דהא לאו בר אכילה הוא כלל כדאמרי' ביומא שאם שתה תומן ביוה"כ שהוא פטור וכל דבר שאינו ראוי לאכילה הרי קיי"ל דאין מברכין עליו כלל ותירץ דהתומן אע"פ שהוא פטור כשיעור רביעית כיון דקיי"ל דאם שתה ממנו הרבה ביוה"כ חייב מפני שנהנה ממנו בשתיה מרובה לענין ברכה נמי לא יצא מתורת אוכל ולפיכך מברך עליו. וכתב מיהו נראה דברביעית או בפחות מרביעית מברך עליו בתחלה מפני שלא יהנה מן העולם בלא ברכה. ואינו מברך לבסוף כיון שאינו חשוב שתי' ביוה"כ. אבל ביותר מזה שחשוב שתי' ביוה"כ מברך עליו תחלה וסוף עכ"ל ותמה על זה מהר"ם ז"ל בחידושי אנשי שם וז"ל ואיני יודע מי דחקו מעתה לחלק בברכה האחרונה בין שתיה מועטת לשתיה מרובה בלא קושיא עכ"ל ונ"ל לתרץ דהרי בלא זה קשה מנ"ל אם תומן מביא הנאה לאדם בשתייתו וכמו שאמר הר"י שמברך על רביעית ועל פחות ממנו א"כ יתחייב עליו ביוה"כ כעל שאר משקין. ואי אינו מגיע לאדם משתיית התומן שום הנאה אם כן אפי' בהרבה יפטור ויהיה כאוכל עפר. ואמאי קיי"ל דאם שתה ממנו הרבה חייב. אע"כ צ"ל דודאי מגיע לאדם הנאה משתייתו אך שאותה הנאה היא קטנה וחלושה מאד עד שאפילו ברביעית אינו מגיע לאדם הנאה כמו שמגיע לו משאר משקין במלא לוגמא ביוה"כ. ולהכי ברביעית פטור משא"כ בהרבה מצטרפים חלקי הנאה עד שיגיעו לשיעור הנאה המגיע לאדם בשאר משקין במלא לוגמיו ביוה"כ ולהכי בשתה יותר מרביעית ביוה"כ חייב. ומשום אותה הסברא בעצמה הכריח הר"י דמברך על מעט תומן ברכה שלפניה דאין לומר דאין מגיע לאדם שום הנאה משתייה תומן וכאוכל עפר דהרי בהרבה חייב. אע"כ יש חלק קטן מהנאה המגיע לו בשתייתו רק שאפילו ברביעית אינו כשיעור הנאה הראוי לחיוב ולפיכך לא הוה ביוה"כ דצריך לחיובו שיעור שפיר פטור. משא"כ בברכה שלפניה אין צריך שיעור ע"כ חייב בברכה שלפניה. משא"כ ביותר מרביעית דחייב גם כן ביוה"כ דמצטרפים אז כל החלקים קטנים של הנאה עד שמגיע לשיעור הנאה שיתחייב עליו. א"כ כ"ש לענין ברכה שלאחריה ועי' ברמג"א הרי"ב סק"ה ובב"י ובד"מ שם :

והנה מה שאמר בסוף המשנה ר"י אומר כל שהוא מין קללה אין מברכין עליו. משמע דלר"י על קצת הנאה אין מברכין. והקשה בני הבחור יניק וחכים כמהו' זכריהו שי' דאטו לית ליה לר"י דאסור ליהנות מן העוה"ז בלא ברכה. וי"ל דעכ"פ ההפסד שנפעל ע"י מין קללה אלו לכללות העולם הוא גדול מההנאה הפרטית שיש לו לאוכל. ות"ק סבר דאזלינן רק אחר הנאת האוכל עצמו :

פרק ז מ"א שלשה שאכלו. עי' גמרא דמ"ו א' עד היכן ברכת הזימון ובתוס' שם ד"ה ולמ"ד שנים וכו' ועי' מהרש"א שם וז"ל מתוך דהק זה אינו מוכרח כפי' רב אלפס וכו' דהוי ג' ברכות מברכת הארץ וכו' ע"ש והוא תמוה מאד לכאורה דא"כ ארבעה ובשלשה היכא משכחת לה דהא יחיד אינו אומר נברך. ונ"ל דכוונת רבינו למ"ש הרא"ש דמפרש שלשה להפסקה וד' לברכת הזימון :

שביעית

פרק ב מ"ו עי' בפירוש המשנה לרמב"ם שכ' דלדעת ת"ק צריך לנטוע ל' יום קודם ר"ה בלבד ולע"ג מר"ה דף י' ע"ב דמוכח שם דהאי ת"ק ר"א דפליג על ר"מ ולא ס"ל יום אחד בשנה חשוב שנה :

פרק ד מ"ט פוצע ואוכל בשדה. מכאן הוכחתי כרי"ף בשבת דף נ' ע"ב דפירש מאי דבעו מיניה דרב שבה מהו לפצוע לממלי ידיה ודלא כרש"י לאכילה דא"כ איך השיב וכי בחול מי התירו דקסבר משום הפסד אוכלין. והרי לאכילה הזינן כאן דמותר. ואפשר דלרש"י באמת רק עד שיכניסו רביעית לסאה מותר לאכול כן דהוי קטנים ומרורים ביותר. אלא דק"ק אם כן למה נקיט דווקא שביעית וצ"ע :

פרק י מ"א ביכין אות א' ד"ה דאינו וכו' ער"ה של שמינית ע"כ ועי' מ"ש ע"ר זצוק"ל לקמן אות י"א דבהלו מעובר עד סוף יום א' דר"ה: **בא"ד** רק בסופה ע"כ. ונ"ל דאע"פ דאין היקש למחצה וכבר הוקשה שמיטת כספים לשמיטת יובל דכתיב וזה דבר השמטה שמוט. בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים כגיטין דל"ו. ויובל הרי אדרבה משמט בתחלתו כרמב"ם ספ"י דהלכות שמטה ויובל. י"ל דכיון דלא כתיב בהדיא אלא אתיא מדרשא אמרינן יש היקש למחצה כר"ן נדרים ד"ו ב': **בא"ד** כעירובין ט"ס וצ"ל כערכין: **שם** אות ב' ד"ה ר"ל וכו' ואפילו פי' אחריות נכסים בשטר ע"כ. מיהא אם סיים לו שדה משמט כרמב"ם ה' שמטה ויובל פ"ט ה"ו: **שם** אות ד' מדאין דרך המלוה לנוגשו ע"כ. ובשביעית לא יגוש כתיב או דאי כפקדון או כאילו הלוה אחר שביעית: אות ו' ד"ה שהיה אגל מעובר ע"כ דהיינו שבאו עדים מבמנחה ולמעלה :

בבועז אות ב' דמדמקשי הש"ס וכו'. **אב"י** ובזה נמצא המגילה שחפש אחריה רב"י בסמ"ע סימן ס"ז בתי' שכ' שמצא הרמב"ם בשום דוכתא דהסיה דהשותף כר"ע אתיא: **בא"ד** הדרך לשלם מיד ע"כ. ואע"ג דרב ביומא שם אמר כגון אנא משמע דוקא גדול הדור כמוהו. וכרמב"ם ה' יסודי התורה פ"ה ה"א וז"ל והוא שיעשה אותם גדול בתורה וכו' והוא שיש לו ונמצא המוכרין תובעין והוא מקיפן. כונת רבינו ע"ר זצוק"ל. דאע"פ דאצל אדם פשוט אינו חילול השם. מ"מ מוכח שם דדרך כל אדם היה לפרוע מיד. אלא שאצל גדול הדור הוא גם כן חילול השם. והא דלא מוקמינן המשנה כרבנן דהקפת חנות אינה משמטת והכא בעשאה מלוה מיירי. דהרי אסור לחשוב סתום דמים כמלוה דכ"ע א' וכא"ס סי' שכ"ג ס"ד :

ביכין אות י"ב ד"ה אונס וכו' מדאי מודה מפטר ע"כ. **אב"י** הוא כרא"ש כאן. וצ"ע מ"ש רכ"מ ברמב"ם שם הל' י"א לפרש דברי הרמב"ם בפי' המשנה דלהכי באונס ומוציא ש"ר אינו משמט שכתובה בתורה והוי כמסורים ביד ב"ד. והמגיה שם הוסיף עוד סברא אחרת. דשאני במלוה דעוקר החוב שהלוה חייב. משא"כ באונס ומפתה ומש"ר שנתחייבו בחוב זה מה"ת ואין הב"ד יכולים למחול. וצ"ע דא"כ לאחר שתבעו בדין אמאי משמט אדרבה יותר הו"ל שלא לשמט. ואין לדחוק ולומר דכיון שעמדו בדין כבר נעקר חיוב התורה ונעשה המלוה והוי מלוה ולהכי רק ממון ביד הבועל כשאר חוב דשביעית משמטו. דבוודאי לא נגמרה המלוה עד שישלם עיין רמב"ם ריש הל' נערה בתולה. ובל"ז דברי המגיה צע"ג דמנ"ל הא. ומעולם לא שמענו דאין האדם יכול למחול על ממונו ואפילו בנדרים ושבועות יכול לומר הריני כאילו שהקבלתי כנדרים דכ"ד. תדע דהרמב"ם ביד החזקה שם פ"ב ה' י"ז לא הזכיר רק שלא יאמר האב וכו' אניח זה לבא אליה כתאם שיש לו לאדם למחול על ממונו לכל מי שירצה. אלמא זה דווקא אינו יכול: אות י"ד ד"ה מירושלמי וכו' לא קיי"ל כוותיה ע"כ. כוון ע"ר רבינו זצוק"ל לרכ"מ שם הלכה י"ד:

מ"ג אות ט"ז אם נכתב פרוזבול ע"כ. לכאורה מלת נכתב לאו דווקא. ורק משום דדרך הלשון הוא כן בתלמוד כותבין פרוזבול כתב רבינו ג"כ ל' כתיבה. דהרי רבינו פסק כטור ובי"א ברמ"א דא"צ כתב ודלא כרמב"ם וכבסמוך אות ת"י: אות י"ח ד"ה כן כתוב וכו'. **ונוסח** הפרוזבול הוא כמ"ש הסמ"ע שהדיינים כותבים במותב תלתא כחדא הוינא ואתא פלוני מלוה ואמר לפנינו מוסרני וכו' ובסוף דכתוב ע"פ לא יזכיר לשון מסירת שטר:

בה"ג מ"ד שהמלוה אומר בפני ב' וי"א בפני ג' ע"כ. לכאורה איפכא הו"ל לרבינו לומר בפני ג' וי"א בפני ב' דהטור בפי' אמר ג' וכמ"ש רבינו בסמוך לשון הטור לפלוני ופלוני ופלוני וכן קי"ל לכתחלה בג' ובדיעבד בב' סגי. ואע"פ דבש"ע ח"מ סס"י ס"ז סי"ט העתיק לשון המשנה פלוני ופלוני וכו משום דכן דרך הש"ע להעתיק לשון הרמב"ם והרי כבר כתב רב"י בעצמו בטור דמרמב"ם אין הכרע [וכן פי' רבינו בתפארת אות י"ט גם לשון המשנה] וכן מוכח מש"ע בסמ"י שם: **סליק**

חדושי הגאון רבינו אליהו מגריידיץ

מסכת ברכות

פרק א מ"א בר"ב ד"ה מאימתי כו' מלתא אגב אורחיה קמ"ל. נ"ב וכן הוא בגמ'. בכ"מ יש לחקור מה מקום לזה לכאן ובפרט למ"ש התוס' כאן ב' סוף ע"א דאיתא כן בהדיא במס' נגעים פי"ד ונראה דקמ"ל רבי בהתחלת סדר משנה תורה דמה דכתיב תהלים נ' ט"ז ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חוקי וגו' ועכ"פ מה דאיתא במגילה ו' לאוקמי גירסא סייעתא דשמיא וכל הני תפלות פתח לבי בתורתך ומה שמבקשים באהבה רבה הכל ליתא בבעלי חטא אך למען שלא יחשוב אדם באם חוזר בתשובה יצטרך תשובת המשקל וככל הני רבוותא שכתב המ"א סוף ס' ר"ה נדחה מכל הנזכר לזה נזכר רבי כאן בהתחלה לומר דוגמא דתרומה שהכהן שנטמא מיד שטבל והעריב שמש מותר בתרומה ככל כהן. וידוע דאיתא במדרש פ' תרומה דתרומה אות שם התורה שאמר הקב"ה ויקחו לי תרומה משל למלך שמשיא בתו שאומר שהיא יחידה הוא אצל בתו והיא התורה שניתנה במ' יום לכן נקראת תרומה אותיות תורה מ' שהוא תורה שבע"פ שמיד ששב וניקה עצמו מכל חטא והעריב שמשו שמש הוא היצה"ר כמשלו של שיר השירים ששזפתני השמש מיד הוא ככל צדיק ללמוד תורה ויש לו כל הזכיות בתורה ויש שפיר מקום אגב אורחיה לדין זה כאן : **תוי"ט** ד"ה מאימתי כו' תנא אקרא קאי. נ"ב כן הוא בגמ' וקשה והלא הרבה משניות קאי אקרא והל"ל איזהו יציאות השבת ובסוכה כמה שיעור סוכה וכן ברוב מקומות הש"ס אך פירכת הגמ' הוי למה לו כלל תיבת מאימתי אילו הכי קורין את שמע הוי כמו בכל דוכתא דהתנ"ך שנא' בתורה שוגג כתנא הדין בפירוש וצריך הגמ' דלא נכד שהיא צריך אלא להלשון מאימתי אין כאן מקום דליכא מק"ש זכר לפני זה ומשני אקרא קאי וזה עשה רבי רק כאן לבל יחשוב אדם שזה הוא חבור מיוחד ובאמת אינו רק פירוש על התורה שבכתב ולכן קשר רבי מהחלה וכן במשנה ב' עם התורה הקדושה כתלמיד הבא אחר רבו וכן עשה דוד דפתח באשרי כיון דסיום דברי משה רבינו היה אשריך ישראל כדאיתא במדרש תהלים ולא צריך לזה רבי רק הכא. אך יאמר אדם אילו כן היה לרבי להתחיל תורה שבע"פ במצוה הראשונה שבתורה או בסוף התורה מה סדר יש להתחיל בק"ש. וי"ל דרבא שכאן יש בשכמל"ו שהגיה משה בע"פ להדורות כמבואר בטור או"ח ס' ס"א וכיון שעשה משה כאן התחלה שפיר התחיל רבי בזה. וי"ל ומדוע התחיל משה כאן י"ל כיון דקבלת מלכות שמים הוא הקודם לכל. ואם יקשה עדיין ומדוע לא היה ק"ש המצוה הראשונה. נאמר כתיב דברים כ"ט ג' ולא נתן לכם לב לדעת וגו' במתן תורה כתיב דברים ד' ל"ה אתה הראת לדעת היה רק ראיה לדעת אבל בסוף הארבעים כאן שהיה לב ועינים ואזן שהיה הכל במלואו אז הי' מקום שיקבלו מלכות שמים שלימה ואז הי' גם התחלה לתורה שבע"פ לכן התחיל משה רבינו בבשכמל"ו וכן התחיל בזה רבי את התורה שבע"פ ובריש גמ' דתענית הוי נמי פירכת הגמ' כן למה לי תיבת מאימתי היה די מזכירין וכו' ר' אליעזר וכו' וגם למה נמשך ומשני דנמשך למשנה דסוכה ותועלת הנמשך הוא כמ"ש התוס' שם לידע דלהכי אין זה תמיד אלא הוא לראות לפני הבהלה למה דדין כתב וגם להתרץ הראשון הוי כאן פירוש לשם דהוי גבורה ועד"ז יש לפרש בכל מאימתי דמשניות: **תוס' רעק"א** [אות ב] הוא דאורייתא לרוב הפוסקים כו'. נ"ב גם אותן הפוסקים דסברי דק"ש דאורייתא מקרא דבשכבך ובקומך יכולין לסבור דמה דלמדין מזה הזמנים הוי רק אסמכתא וקרוב דזה הוא כוונת התוס' במנחות מ"ג ע"ב ד"ה ואיזה במה שכתבו דק"ש דרבנן דזה הוא כמואל בברכות כ"א והתוס' בסוטה ב' פסקו בבירור כר' אלעזר דהוי דאורייתא. אך התוס' במנחות דקאי על מה דאיתא בגמ' זמן ק"ש משיכיר ע"ז קאנו בלשונם וכתבו דק"ש כלומר בזמנה הוא הוי דרבנן ומן התורה קורין ק"ש ב' פעמים במעל"ע כל אחד לפי דרך שכיבתו וקימתו. אך החכמים קבעו הזמן לכולם מאסמכתא זו. דמ"ש בה"ס לקמן מ"ג מקרא כזה אינו אלא אסמכתא כמו דאיתא בברכות מ"ט ע"ב דר"מ ור"י בקראי פליגי ואפ"ה איתא בברכות כ' ע"ב דרק עיקר בהמ"ז הוי דאורייתא והשיעור רק אסמכתא בקראי אלו. כמו שכתבו שם התוס'. אך מן הרשב"א בחידושים כאן שכתב והביא כן מירושלמי דאם קרא בין השמשות ולא ידע אם היה זמנו או לא דחוזר וקורא כמו ספק קרא לקמן בגמ' כ"א דלמ"ד דק"ש דאורייתא חוזר וקורא ע"כ סובר דהזמן שאמרו ב"ה מן בשכבך ובקומך הוא דאורייתא. אבל אין ראיה דודאי אם קרא ביום לא יצא דנפשיטות שיהיה ק"ש אחת ביום ואחת בלילה. אבל מתי ביום ומתי בלילה אין סברה שיש קביעות מן התורה ועמ"ש בגליון שבת י"ג ע"א. אך משמעות הרשב"א שם הוא דבעלם הוי הלכה כר' יהודה ולהכי יוכל לקרא ק"ש אחר פלג המנחה. אך מה דאמרינן מאן דעביד גם כחכמים עביד הוא רק לענין להקל בתפלה ומ"ש הרשב"א בתחלה בספק בין השמשות כתב אליבא דרבנן דפליגי על ר' יהודה ואמנם קשה להעמיס כל זה בסוגית הגמ' לקמן כ"ז. ואכתוב מזה אי"ה לקמן רפ"ד בפלוגתא דר' יהודה בגליון וגם הרא"ש כתב דאפשר דבתפלה הקילו גם הוא אפשר דעתו כהנ"ל ועוד יש לעיין בעירובין ע"ז. ובמ"א שנ"ט :

מ"ב באדם הקורא בתורה. נ"ב וכן העתיק הרמב"ם. יש לעיין שהכ"מ ס"ס"א דק"ש כתב שלמו ובשכבך הוי לרינא כל הלילה מן התורה כן ובקומך כל היום והזמן עד ג' שעות אין רק אסמכתא בעלמא הוא ולפי זה מה שייך רק בקורא בתורה ותידוש שהמ"א בסי' נ"ה הקשה על הכ"מ ולא הקשה זאת. וקושיותיו נראה לתרץ דהכ"מ כתב תירוץ שלו רק לדעת הרמב"ם דמברכין כל היום ולדעתו בש"ע ולדעת הטור אפשר ג"כ תירוץ כמ"ש המ"א וקושיתו דהוי לפ"ז אין הזמן גרמא יישב שפיר במתלית הספק דשל יום אין בלילה אך הקושיא הוא מתפלה דנקרא אין זמן גרמא שאני שם שיש בשלמה א"כ הוי אין זמן גרמא והכ"מ סובר כיש חולקין בסעיף ז' דק"ש אין לה בשלמה. אבל מה נאמר ללשון המשנה דהוי בקורא בתורה. אך ניחא למ"ש התוס' סוכה ג' סוף ע"א היכא דרבנן פסלו גם מן התורה אינו יוצא ורק כיון דעיקרו מן התורה כל היום סובר הרמב"ם דמברכין ויש ראיה לזה ממה שאמרו לר' יוחנן שם אם כך נהגת לא קיימת מצות סוכה ולא אמרו וברכת. לבטלה דמשתמא הי' מברך אבל זה מותר וגם כרדב"ז בה"כ בחידושיו להרמב"ם סי' קנ"ז פסק כהרמב"ם דמברכין כל היום ומתורץ במה שכתבתי קושית רבינו יונה עי' תוס' דרע"ק כאן דשפיר הקשה על תירוצו וכן הוא בש"ע סי' מ"ט דברגיל בפיו מותר בשה א"כ נשאר קושיתו דהוי לתנא רק לומר מכאן ואילך לא הפסיד אך אכתי הו"א דיוצא עכ"פ מן התורה לכך אמר כיון שרבנן תקנו הוי רק כקורא בתורה ודי שלא הפסיד הברכות ומ"ש ראיה ממה שבירך ר' יוחנן הוי מכ"ש כאן דלא הוי הברכות קשורות לגמרי לק"ש שאין מברכין לקרא ק"ש אך כל זה הוא אם ובקומך הוא בכל היום ורק אסמכתא היא בעת קימה אבל למ"א שבקומך הוא פעל הקימה וחכמים אמרו עבר זמנו לא הפסיד הברכות דוקא זמנו היינו של ק"ש אבל גם זמן תפלה אין מברכין אין לנו ראיה להרמב"ם אבל ודאי לא יטעה אלילה הכ"מ כ"כ וכי לא יבין דבקומך הוי בעת הקימה. אבל סבר דעל פי דקדוק סובר הרמב"ם דאילו כתיב ובקומך בקמץ היה הכונה ודאי על עת הקימה אבל ובקומך הוא כמו שבתם וקימתם איכה ג' בביטוי ובלא גם ובשכבך הוא פעל וכן סבר ר' אליעזר כשהולכים לשכב וחכמים סברי שהוא בינוני וכאן מודים מטעם הסמכתא זו שמשמע קצת כר' אליעזר גבי ובשכבך אבל אין זה רק אסמכתא והאמת הוא כל עת קימה עכ"פ אין לנו להיות נגד הרמב"ם שידע הלשון והבין כן והפרש שלשון המשנה קשה הרבה לדעת הטור והש"ע עבר זמנו משמע מיד ורק דוחק לומר זמנו ולא זמן תפלה אלא הורה סתם. ועוד שיהיה כן הלכה יען שבעו"ה לרוב הוי להתון בעת ק"ש עבר שליש היום והוי לסמוך ברכה לבטלה ברבים ואסור לענות אמן כדאיתא בסי' רט"ו בא"ח אבל להרמב"ם ז"ל ניחא. ודאי כל מה שאפשר להקדים שלא יבא לכך נכון הרבה. אך כ"כ שיהיה אסור לענות אמן אם נתאחר לענ"ד אין לטורח גם כמו בשכבך בביתך הוי בקומך : **מ"ה בתוי"ט** ד"ה מזכירין כו' לא תני זוכרין כו'. נ"ב וכן כתב בריש תענית ותמוה זוכרין הוא רק במחשבה ומזכירין הוא בפועל מה שא"כ בתוקע וכן הוא בגמרא מגילה י"ח ע"א כאם אין לימוד מיוחד זולת זה : איתא **בהרא"ש** פ"ב סי' ט' דהכי אמוראי דלעיל (כונתו למ"ש אחרי ובגמ' הוא לפני זה בדף י"ד ע"ב) סברי דאין אומרים ויאמר בלילה וגם הרא"ש באותו האות בסוף פסק כן לדינא רק אומר משום אני כיון דמתחילין אינו אינו פוסק והטעם משום דאין ציצית בלילה. וקשה הא צריכין לומר משום יציאת מצרים וכ"כ הרמב"ם להדיא בפ"א מק"ש ה"ג דאע"ג דמטעם ציצית אין חיוב יש חיוב מחמת יציאת מצרים. אך ע"כ סברי דאין הברה יציאת מצרים בלילה וקשה הא ת"ק דראב"ע וכן בן זומא סברי דבעי וחכמים אפשר דחולקין רק מה שמוסיפין לימות המשיח וסברי דעל לילה אין צריך לימוד ומהיכי תיתי ניפיש פלוגתא באין הכרח. א"כ אמוראי סו"ל דלא כמאן. אך י"ל דהתוס' דרע"ק באות י"ג דקדק דתיבת להביא למה בחכמים ע"כ. ונראה דיש חילוק לפעמים למדין מן כל לא מחמת רבוי אלא מחמת דלשון כל כולל הכל ולפעמים לא כלל הכל רק מחמת שלא צריך לכתוב וחילוק בהם מחמה כל שכולל למדין גם מה דלא מסתבר אבל אם הוא רק להביא למדין מה דיותר מסתבר ויש דבר זה במ"ל פ"א מתמן ומלוה סוף ה' ו' לכן י"ל דבן זומא סבר דהקרא ודאי מיירי רק בעוה"ז ולא לימות המשיח שאין זה כלל כמשמעות כל ימי חייך אך כל כולל הכל בין יום ובין לילה כל ימי חייך היינו יום ולילה ולכן לא אמר להביא דמשמע שבא לרבות ואינו אלא הלשון עצמו משמע כן אבל החכמים כיון שאמרו להביא מוכח ע"כ דפטרי בלילה דאילו רק הוסיפו לא הוי לגס למימר להביא רק כבן זומא למות המשיח בלא להביא דכל כולל לדידהו יותר אלא ודאי דפטרי הלילה דלא ס"ד שיהיו חייבים בלילה דגאולה היה ביום ואינו רק ריבוי לכן אמרו לשון להביא ושפיר סברי כן הני אמוראי כמו החכמים וכן הוא בירושלמי כמו הני מערכה דבבלי שכתב על המשנה ד' דלעיל משום ר' שמואל בר' נחמן דכתיב והגית בו יומם ולילה שתהי' הגיית יום ולילה שוין ופירש המפרש דסבר כיון דבלילה אין ויאמר הוסיפו בלילה וקשה מנ"ל זה דילמא גם חכמים סברי דבעי בלילה אך נלמד מכח הלשון שאמרו להביא לפ"ז ניחא שהאלפסי והרא"ש לא הביאו משנה זו דאילו לומר ויאמר ביום מבואר פ"ב מ"ב שהביאו ולא היה להם להביא המשנה הזאת רק להזכיר בלילה והם פסקו כחכמים שאין מזכירים יציאת מצרים בלילה. אך היה להם להביא פטור ימות המשיח וזה הלכתא למשיחא אין מביאין כמו שאין מביאין בפסחים כל המשניות של קרבן פסח רק כתב בקיצור דיני קרבן פסח למען שיקרא בו :

פרק ב מ"א למה קדמה שמע לוהיה כו' והיה אם שמוע לויאמר כו'. נ"ב ע' רמב"ם פ"א מק"ש ה"ב שמביא הטעם דמשמע על קדימת שמע לוהיה ומשמיט טעם לקדימת והיה וגם לא טעם דברייתא בדף י"ד ע"ב וע' לח"מ שתירץ דלא בעי טעם. וקשה הרבה ומדוע אמר התנא דמשנה ודברייתא טעם ג"כ לקדימת והיה ואמנם יש לתרץ על הקושיא דקשה למה באמת צריך טעם בלא איתא במשנה דר' יהודה אמר בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק ואמר ר' יוחנן בגמ' דף י"ד מדכתי' ירמי' י' וה' אלהים אמת. ואיתא במ"ג הקורא למפרע לא יצא וכתב הרמב"ם ה' ק"ש פ"ב ה"ח שאם קרא הפרשות סירוגין יצא אע"פ שאין רשאי. וכתב ע"ז הטור בסי' ס"ד ואע"פ שבין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק זה הוא רק אם אמר הפרשיות כסדר תקנת חכמים. א"כ מבואר די"ל בתחלה שפיר היה טעם כדי שיאמר כפי דברי הנביא א"כ קשה ניחא טעם זה אך המשנה והברייתא אזלי נת"ק דר' יהודה דאמר דבין ויאמר לאמת ויציב רשאין להפסיק מעתה ניחא דהרמב"ם כתב פ"ב מק"ש הי"ז דבין ויאמר לאמת ויציב הוי כבאמצע פרק כר' יהודה לא צריך לתת טעם לקדימת והיה לויאמר רק להקדימת שמע לוהיה. וע' תוס' י"ד ד"ה למה דהיה להקדים ויאמר ולהרמב"ם הוי כפשוטו דודאי אין להקדים ויאמר מטעם הנ"ל והוי לנו להקדים והיה דמיירי בלשון רבים וכסיים דברי התוס' והתוס' כתבו דבריהם שפיר לת"ק דהוצרכו משום אין מוקדם אבל לר' יהודה הוי כפשוטו מחמת יחיד ורבים. ויובן בזה בפירוש המשנה להרמב"ם שציין על אלו הן בין הפרקים וכתב פירוש על דברי ר' יהושע בן קרחה והדר כתב הלכה כר' יהודה וזה היה להרמב"ם להקדים אך לפי הנ"ל ניחא שהעתיד כאן אף דהזינן דגם ריב"ק לית ליה דר' יהודה אפ"ה הלכה כר"י ומשום הכא אמר הלכה כר"י :

בתוס' רעק"א [אות י] שלא הביא דברי הרא"ש כו'. נ"ב והוא נמי בתוס' ברכות כ"ב. ד"ה בכוליה :

פרק ד מ"א בר"ב ד"ה תפלת השחר כו' שלא יתפלל ערבית בזמן זה כו'. נ"ב כ"כ התוס' אבל כתבתי לעיל בגליון פ"א דברי הרשב"א והרא"ש והבאתי טעמם אך י"ל יותר נכון למ"ש לעיל דזמן ק"ש הוי דרבנן הוי ספק דרבנן דאמרי' בעירובין ע"ז דמקילין תרי קולא דסתרי אהדדי הכ עדיף מספק דבין השמשות דשם שלא ניכר להדיא הסתירה ועיין מ"א שע"ט :

פרק ו מ"א המוציא לחם מן הארץ. נ"ב לשון זה איתא בתהלים ק"ד ויש בב"ח סי' כ' פ"א ב' טעמים מדוע לא מן האדמה שסובר במה שמשמע מלשון המשנה שמחמת חשיבות קבע ברכה לעצמו הוא רק למעט נבל נאמר בורא פרי האדמה אבל כפשוטו ודאי גם זה הוא בכלל נבל נאמר לחם מן האדמה כמו שאר פרי אדמה. אך בכל זאת להסביר כפשוטו גם על הקרא שנאמר לחם מן הארץ הוא דכל עניים כמו שגדלין במקומן כן נהנין מהם ורק בהקון מה אבל לחם נעשה לגמרי פנים חדשות להיות קמח ולצרף מים אין שייך שכן בא מן האדמה אלא לשון ארץ שוכל אדמה וגם המדינה שנעשה מחמת הפעולה שנעשה בארץ ג"כ לכן שוב הונח לשון ארץ. ואפשר לעתיד דאיתא כתובות קי"א שעתידה א"י שתוציא גלוסקאות יהיה שברכה לחם מן האדמה. והקשה חכם על דברי דאילו כן למה צריך רש"י והר"ב לתת טעם ביין ובפת על שינוי הברכות הלא אין יאמר על יין פרי עץ הא לא גדל כך אלא ע"י כמה פעולות וכן בפת לא שייך פרי אדמה מטעם שלא גדל כך. והנה באמת קשה הלא ליתא טעם רש"י והר"ב לא בבבלי ולא בירושלמי ע"כ סברי דליכא מילתא מחמת עצם הלשון. אבל רש"י והר"ב סברי ביין כיון שנשאר לומר פרי ודאי שייך פרי העץ דהע"ג דצריך תקון עד שיהי יין מ"מ הוי פריו מהעץ וגם שלא כך מתחלה. וגם בפת אם היה אפשר לומר פרי היה שייך נמי האדמה. דמ"מ פריו מהאדמה. אך מחמת חשיבתו כינוהו לקרוא לחם ולא פרי לכן שוב לא שייך על לחם לומר מן האדמה דכמו שהוא לחם לא יצא מהאדמה וביין ראוי נקרא פרי כיון שכן נוצר מתחילה כמ"ש לעיל אלא שיש עליו קליפה כמו כל פרי שיש עליו קליפה וצריך לסלק הקליפה : **מ"ג תוי"ט** ד"ה ר' יהודה כו' ומודה דמברכין עליו כו'. נ"ב קשה לפירוש זה למה נקיט התנא גובאי הא הוי אין גדולו מן הארץ דריבא וכמו שאין גורסין במשנה על החלב וכו' אך נקיט התנא משום ר' יהודה ואי לא קאי ר' יהודה על זה נשאר הקושיא. אך י"ל דר"מ אלו גרסי חלב וכו' ולכן אין קושיא על גובאי והלא גם בברייתא יש ב' חלוקות אלו אשר באמת צריך ביאור למה קתני אבל קשה דמשני הגמ' מ' ע"ב אשארי משמע דאיכא ב' תון נובלות נוביכי תיתי ימא דלאוקימתא האחרונה לא נפרש כן סא נבא דכוונת נקיטת התנא גובאי לא פליגי : **מ"ה בר"ב** ד"ה פרפרת כו'. נ"ב וכן הוא ברש"י ובשבת ריש פכ"ג פירשו מיני מעדנים ואמנם זה וזה איתא :

פרק ז מ"ג אומר ברכו. נ"ב מה שלא יאמר נברך כמו דאנחנו באמת נוהגים כמ"ש הר"ב הוא משום דסבר דמצוה בעי הזמנה מאחר כמו אישי כ"ג הגבה ידך. וכן במלאכים נותנים רשות זה לזה להקדים ליוצרם וסבר כר"ב דגם לכלול עצמו לא יהיה בלי נטילת רשות לכן אומר ברכו ואחר שהשיבו הם שוב זה עצמו הוי כנתנו לו רשות ואומר ברוך ואנן סוברין דלכלול עצמו בההזמנה לבד אין צריך רשות אבל בברכה עצמו בעי רשות לכן אומר רק נברך ואחר ששמע הברכה מהם אומר גם הוא ברוך. וסברינן דעדיף כך כדי שיהי ברכתו יותר נהזמנה שבזמין גם הוא עצמו מתחילה. ומקור מנהג שלנו שלא כהמשנה הוא מחמת שעשו כן למעשה כמבואר בירושלמי כאן. וע' קיצור כללי ש"ם מב"ב קל"ג ע"ב ביה רשות לאמוראים בכך :

פרק ח מ"ב נוטלין לידים כו'. נ"ב טעם שכתב הר"ב איתא בברייתא ויש נהברייתא עוד טעם לב"ה משום דהנוגיה יהיה הפסק בין הנטילה לסעודה וכן כתב הטור בסי' רע"א אבל הר"ב לא הביא זאת אפשר משום דלב"ש צריך לכתוב משום תבא עומאה כתב שוב כן גם לב"ה :

מ"ב הר"ב ד"ה ב"ש כו' **ומשתמש בו באיסור כו'. נ"ב** וקשה לרבוותא דסברי כסי' רע"א דמקדשין קודם נטילה איך יהי' לב"ה בשבת וי"ט דע"כ מקדשין קודם נטילה. ואיך ימזוג הכוס וכי ניחא דרק בחול איירי ובשבת וכי"ט מודים וגם לב"ה ליתא בברייתא לדחות כזה אז ב"ש איך טעמו בשבת וי"ט אלא ודאי לכ"ע נוטלים קודם קידוש. ולזה אין חילוק בין ימי חול לשבת וי"ט רק פליגי אימתי שיהיה המזיגה אי לפני הנטילה או אחרי הנטילה. והר"ב שכתב הלכך וכו' ושותים וכו' מיירי בחול וכמ"ש ר"ת בפסחים ק"ו ע"ב. ודברי התי"ט כאן לא הבנתי שכתב לפשיטות דלב"ה ברכת כוס קודם לנטילת ידים וכו' משמע דפשיטות לו דקדוש הוי קודם נטילה וקשה קודם כל מדוע לא מזכיר שיש בזה פלוגתא דרבוותא הראשונים בפסחים ק"ו ע"ב וגם מה זה ראיה הלא אינו תולה כלל זה בזה ודאי אפשר לומר דגם לב"ה נוטלין לפני קדוש ורק שימזוג הכוס קודם הנטילה ואח"כ יטול ידיו ויקדש ויברך המוציא ויאכל וכמ"ש המ"א סי' רע"א ס"ק כ"ו ע"ש ואודות הקושיא למה נסדר במשנה דיני קדוש קודם נטילה לענ"ד כפשוטו יען דקדוש הוא מן התורה ולו יהא דעל היין יש דעות דאין רק מדרבנן אבל גוף הקדוש הוי דאורייתא משא"כ נטילת ידים וגם טומאת שנסתפק בהכוס לכל אחד כפי שיהיה אין רק מדרבנן ואע"ג דאמרינן ביבמות ג' דאתיא מדרשא תבינא שייך רק בדרשה לדין תורה אבל לא תקנה דרבנן. וגם על הטור קשה שכתב בסי' רע"א בשם הרשב"ם דמקדש תחלה לכתחלה וזה לא נאמר בהרשב"ם אלא מוזגין הכוס תחלה כב"ה ושפיר יכול לסבור דמזיגה הוי הפסק ולא קידוש כיון דשייך לזה ואי משום דכתב הרשב"ם וכן הלכתא דמי שנטל דיו וכו' משמע דוקא דיעבד הדא הטור לא הביא לשון זה וגם אין ראיה מזה. שכוונתו רק שמי שנהג כן שפיר יעשה בכך ושגם כולהו יכולים לנהוג כן: **מ"ד ואח"כ מכבדין את הבית.** נ"ב הקשה מהרש"א לו יהיה דאסור לשמש בשמש ע"ה ואין חשש משום פרורי כזית מ"מ מאי איכפת אם מכבדין תחלה ובספר יהושע כתב דלא קשה מידי דכל"ז קשה תיפוק ליה משום דבעי היכף לנטילה ברכה כברכות מ"ז ע"ב ואיך מפסיקין בכיבוד הבית אלא נראה דאין הכבוד אלא לגמרי אחר בהמ"ז והכיבוד אין רק משום דקשה לעניותא כמ"ש התוס' ברכות נ"ב ע"ב ד"ה פורין כו' ע"כ. כוונת הס"י דקושיא דידיה מתורץ כפשוטו כיון שנעשה אחר בהמ"ז הכיבוד והא דלא חיישי' שיהיו שופי מים על הפירורין בזה אין כלום וכמ"ש המ"א ק"פ ס"ק ג' אבל כל זה דוחק דהאי ואח"כ דב"ה יהיה אחר בהמ"ז מה דאינו בכל הני בבא. וגם הכתי קשה וכי לא עדיף לכבד תחלה ולא יהיה גם ע"י מים איזה בזיון להפירורים הקטנים ומה שייך בתירוץ זה לומר דלא קשה מידי. אבל הוי כפשוטו דמהמת תיכף אין קושיא דהשמש עושה הכיבוד ולרוב אין מצרפין השמש לבהמ"ז כמ"ש בקצ"ע דרק אם אכל כזית. ופשיטא דבאין הכרח גו מברך לעצמו ויכול לכבד. ומצאתי במעון הברכות שתירץ כן על קושיא זו. ועל קושית המהרש"א נראה לענ"ד דבאמת אין התחלת קושיא דהא מבואר ברבינו יונה שאין מכבדין ונוטלין עד שנעקר התכא וכן הוא בש"ע ק"פ והיא בברכות מ"ז דמיד שנעקר מקפידין שלא ישבו בידים מזוהמות ולהכי מהתילין מן הגדול בהמשה ואע"ג שמפסיק מתירין כמ"ש המ"א קפ"ב ס"ק ה' ולא אמרינן דעדיף אם יהי המברך נוטל באחרונה ולא יהיה הפסק כלל אלא הקפדה דעיכוב בידים מזוהמות הוי יותר מעתה מה שייך דלא איכפת והלא ישבו כלם בידים מזוהמות עד אחר הכיבוד ומיד שאפשר להקדים הנטילה עדיף:

פרק ט מ"ג וקנה כלים חדשים. ה"ה ישנים ירושלמי ובש"ע קכ"ג בסעיף ג' ואפילו הם שחקים ב"י שם לאפוקי קנה ומכר וקנה אפילו לא השתמש בהם אז והם הדשים לגמרי נמי אינו מברך דומה קצת למ"ש המ"א סי' תקצ"ז ס"ק ג' בתוזר אבהו שגירש שאין שמחה כ"כ במה שהיה לו כבר. ופשיטא שאם הושאל אצלו וגם שימש בו זמן מרובה ואח"כ קנאו דנמי מברך ודומה קצת לגירש מן האירוסין וגם מדלא נקיט הירושלמי לאפוקי הא רק לאפוקי מכר וקנה. וה"ה מי שמכר בית וקנה אח"כ הע"ג שדר שם שנים רבים נמי מברך: **שם** הר"ז תפלת שוא כו'. נ"ב וקשה מה חידוש בזה אך הכונה אע"ג דתפלה אינו יוצא ריקם שגם אם לא נתמלא בזה ניתן לו טובה אחרת שצריך אבל בזה הוי שוא וגם אחרת לא ניתן לו אע"ג דלא ידע שהיא מעוברת משמע נמי דתפלתו שוא והולם אמר ישעי' ס"ה כ"ד והיה טרם יקראו ואני אענה כלומר שנתקיים התפלה והוא לא ידע זאת עוד הם מדברים שעדין עומד ומתפלל אין זה בכלל צועק על העבר ואינו דומה גם למתפלל שתתעבר אם כבר נתעברה שאפשר דגם בזה הוי תפלת שוא משא"כ במי שנענה ולא ידע ומתפלל עוד אז אינו תפלה שוא אלא פועל לטובה אחרת. ואפשר לומר מקרא זה ראיה להיפך ממה שכתבתי אלא מתניתין מיירי רק במי שידע שאשתו מעוברת ומתפלל שיהי זכר דהוי תפלה שלא כהוגן אבל אם לא ידע והתפלל שתתעבר אינו שוא אלא נשמע לטובה וכן הוא בהא דסיפא דמשנה דבזה קשיא יותר פשיטא דבריבא הכתי איכא מגילות ע"י נס לתירץ קמא בדף ס' ע"א עכ"פ וכן לתירוץ ב' תוך מ' וקמ"ל דהוי תפלת שוא דלא שכיח נס אבל בסיפא ליכא מגילות שינוי כלל אלא כדאמרן וניחא לומר כן גם ברישא והסברא לכל הענין הוא מדאיתא ביו"ד רמ"ט ס"ד לגבי ישוב דך נכלם שאם אי אפשר למלא רצונו יעשה לו מה דכתיב כן בהקב"ה תהלים ע"ד כ"א אל ישוב דך נכלם ויותן לו תמורת שאלתו מתנה אחרת וקמ"ל במשנה שאם תבע מהקב"ה דבר זר כזה שלא טוב עשה בתביעה כזו לא נפנה אליו כלל אם יצא נכלם ובחינה זו יש לי גם בבני אדם כשתובעים מה שרצו שבלתי אפשר ומפצירים שאלו אינם חסים כלל על הנדרש ומה לכם בצער הנדרש אם רק טובה שלהם הוא שאינם הגונים אלו ולא שייך בהם הדין דרמ"א הנ"ל כלל שהדבר בקשה שרואה המבקש שאין הנדרש יכול לעשות ובכל זאת מפציר הוא לגמרי לדחות:

מסכת פאה

פרק א בר"ב מ"א ד"ה והראיון כו' פירוש אחר עולת ראיה כו'. נ"ב לא מעצמו של הר"ב אמר כן אלא הוא פלוגתא דר"י ור"ל בחגיגה דף ו' וע"ש ב' פירושים אלו: **בא"ד** נתנו בה שיעור. נ"ב חגיגה פ"א מ"ב וע"ש מ"ב שם: **שם** ד"ה וגמילות חסדים כו' יותר מחומש. נ"ב הע"ג דאינו רק תקנת אושא אך ניחא דעד חומש חייב מן התורה כבתובות נ' ע"א מעשר העשרנו רק תקנו שיתאר על דאורייתא ולא יותר וגם בחובה אין רק מעשר אלא שהרוצה להחמיר יחמיר עד חומש ובאושא תקנו שאין להחמיר יותר: **תוס' רעק"א** [אות א] בכלל גמ"ח הוא כו'. נ"ב ובכיפה דפרע ההגא כיבוד או"א וגמ"ח והבאת שלום דכולהו הוי גמ"ח י"ל דכאן נגד זה שאין להם שיעור כולהו שוין לכן לא צריך רק לנקוט גמ"ח וכלל כולהו משא"כ לענין שיהא שכר בעוה"ז והקרן לעוה"ב ודאי משונים זה מזה לכן פרט אותם אמנם לפי מה דאיתא בשבת קכ"ז ע"א דאיפא עוד זולת ד' אלו מה שאוכלין פירותיהן בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב אלא כיון דמיסך שייכי בהני ד' לא חשיב להו תנא דמתני' ואם באלו ד' השכר משונה ודאי בכל אחד גם מהני דשבת השכר משונה והוי למחשבינהו. וגם קשה להיפך הא גם בהני ד' איכא מה דשייכי אהדדי אכן למדתי תירוץ משנות אליהו כיון דאיכא על הני ד' לימודים מקראי כדאיתא בקדושין מ' ע"א לכן נקט התנא אלו ואינך שבמה מסכתא דדמי נאלו לא חשיב להו כיון דמישך להדדי ואין להקשות למה כתיבי כולהו ד' בקרא זה אינו קושיא דלא כתיבי כולהו בהדדי רק כל קרא מיירי בענין דמיירי ביה כמאמר שם אך על הירושלמי שהביא כלהו מקרא דברים ל"ב מ"ז קשה אמנם ודאי צריך עיקר הקרא לענין אחר אך אפשר להסמיך אלו ד' דברים לכד באסמכתא גמור ואיך אין רק אסמכתא בעלמא: **שם** [אות ג] הס"ד וצלע"ג. נ"ב קרוב לומר דלפי מ"ש התוס' שם לפני זה הוי כונת המשנה שנותנים אותן שיש להם שיעור מדרבנן קמ"ל כמשנה דמן התורה אין להם שיעור וע"ז כתבו דלא חשיב תרומה כיון דגם מדרבנן אין לה שיעור קבוע ולא צריך התנא לומר דמן התורה אין לה שיעור: **מ"ב תי"ט** ד"ה לפי גודל כו' ותמצי לסה יוסף כו'. נ"ב ומלהה דמשנה זו ובחגיגה פ"א משנה ה' והוא כפירוש הב' דהר"ב כאן מ"א על כונה אחת דמן התורה הוא שצריך לתת לפי עשרו הנ"ס דרק בראיה כתיב כמתנת ידו גם כאן כן הוא מסברא שאם יש לו נכסים מרובים שזורע בכן שיתן הרבה אף שיש עניים מועטים למען יתעשרו גם הם וכמ"ש הירושלמי שאומר לו הביא גמלים ואם אינו עשיר ויש עניים מרובים צריך לרחם שיהי' מפרים כפי ערכם אך אם הוא עני שזורע רק מעט ויש עניים מועטים שיה די גם בכל שהוא וזה הוא כמו בתורה באין פאה די בתיבה אחד כמ"ש כאן שנות אליהו ובית פאה יהיה בתמידות וכן הוא בהראיה ולא באו החכמים להקל על התורה דודאי בבני האופנים דלעיל נאמר דין תורה רק התזירו שגם באופן הנ' לא יהי' פחות מחלק הששים וכן בהראיון כסף וב' כסף. ואם מקיים דין תורה באופן הא' והב' שמוסיף אין צריך לתת מזה מתנת כהונה ולוי אלא אם נתן ותזר ונתן ובזה האריך המ"ל בפ"א ממ"ע ולא קשה קושית התוי"ע על מה שמוסיף יותר מששים והמעין בפי' המשניות להרמב"ם ימצא שכונתו לזה ושוה לגמרי עם פסקו ביד החזקה ומדויק בזה לשון המשנה ואע"פ שאמרו אין לפאה שיעור מן התורה לא תטעי שדי בכל שהוא אלא גם מן התורה הכל לפי גודל וכו' והשיעור ששים שעשו חכמים הוא רק בבניהם שוין וכמ"ש לעיל דלכל הפחות לא יפחות מששים. עכ"ל: **מ"ג תי"ט** ד"ה ובלבד שיתן כו' שחזר בו מפירושו כו'. נ"ב התי"ט הבין שבירושלמי מבואר דלא כהרמב"ם שהביא הר"ב. ולענ"ד אינו וגם הר"ב אילו הי' דעתו דבירושלמי אינו כהרמב"ם היה לו להביא דעה הראשונה ואח"כ דעת הרמב"ם ולכתוב ע"ז דבירושלמי מבואר דלא כהרמב"ם ומדהביא הירושלמי אחר דעה הראשונה ואח"כ מביא דעת הרמב"ם כוונתו שלהרמב"ם יש פירוש אחר בירושלמי. וגם יש לעיין במרכבת המשנה שכתב הג"ה בהרמב"ם ביד החזקה בפ"ב ממתנות דמ"ש הר"ב בשם הרמב"ם אינו בפירוש המשנה. רק היה לו לגירסא כזו ביד החזקה דלא כגירסא שלפנו. ובזה סילק דברי התי"ט. ולענ"ד לא כיוונו כאן האמת בכונת הרמב"ם ולא במ"ש הר"ב בשם הרמב"ם. אלא כונת הרמב"ם הוא אם היה לו ס' ערוגות ונתן מתחלה ערוגה אחת פאה לא צריך לתת לבסוף ערוגה שלימה שיפריש פאה גם על הערוגה שנתן מתחלה. אלא ישאיר פאה על מה שנשאר בשדה. אחר ערוגה שנתן לפאה דהיינו רק על חמשים ותשעה ערוגות שיהיה מעתה פאה בסוף רק ערוגה אחת פחות מחלק הששים שבה. וזה הוא כונת הר"ב נמי שכתב בשם הרמב"ם ודעתו להיד החזקה ומה שסיים הר"ב הון ממה שנתן בתחלה ובאמצע כונתו דממה שנתן בתחלה ובאמצע לא צריך לתת בסוף פאה וזה מדויק מאד בירושלמי בשאל מה כשיעור כל שדהו היינו גם מהערוגה שהפריש לפאה או כשיעור המשתייר היינו רק מחמשים ותשעה הערוגות שנשתיירו מהפאה ופשט שכן הוא. רק הר"ב הביא מן הירושלמי לדעה הראשונה דאין הכונה במתני' שיאמר לבסוף שיעור פאה מכל השדה אלא מצטרפין גם הפאה שמתחלה שבכן יצא מירושלמי דבלא הירושלמי היה משמע שצריך להניח מכל השדה. אבל הת"ז מביא שדעת הרמב"ם נמי כירושלמי אולם פירוש כונתו של ירושלמי הוא שאין מצטרף הראשון לגמרי. רק שאין צריך לתת פאה ממה שנתן לפאה מתחלה והסברת הירושלמי קשה משום פאה ותימר כשיעור כל שדהו בהמי' כיון שנותנין על הערוגה הראשונה שם פאה מה"ת יצטרך לתת מכל השדה שיהיה גם על הערוגה זו. אך צ"ע על הדעה הראשונה איך סברי דהכונה שישלים בסוף מה שחסר. הא פשיטא הוא כיון שעדיין לא נתן השיעור מתחלה מכל השדה שישלים בסוף ומה צריך המתני' לומר ובלבד שיתן בסוף מה שמיעטו ר"ש בזה. וגם תיסר ר' שמעון לומר איך הוא אם הפריש מתחלה כשיעור אם צריך ליתן מה בסוף, וכמה יתן אם כבר היה כשיעור שנתנו החכמים אחד מששים. אבל לדעת הרמב"ם הכל ניחא. ואמנם להבין דעה הראשונה נראה בהר"ב. ואכתי מהוא דמה דאיתא בפ' זה משנה ו"ו שאם לא נתן במחובר יתן מן העמור ואין צריך להפריש תרומה ומעשר מפאה זו. הוא רק אם לא נתן כלום במחובר. אבל אם נתן מעט שיצא בזה מן התורה. הגם שלא יצא לפקודת החכמים וצריך עדיין להשלים אבל חייב במתנות מהשלמה זו. שאם נותן בפעם אחת מעט או הרבה או דוקא פטור ממתנות. מעתה סבר הת"ק דר"ש כיון שבתחלה התורה כמה דכתיב לקצור לתת פאה מתחלה או אח"ז. שאם נתן ופיחת משיעור פטור שוב מן התורה. וממה שמשלים אח"כ חייב במתנות וע"ז פליג ר"ש וסבר שכ"ז שלא נתן כל השיעור לא מפטר עדיין עד שהשלים בסוף. ופטור ההשלמה ממתנות. וה"ה אם השלים לפני הסוף או נתן מיד שוב לא צריך לתת לבסוף. ובזה"ל ר"ש רק שאם לא השלים נמי בסוף אלא אחר הקצירה בזה כבר נפטר וחייב במתנות על ההשלמה שלאחר קצירה אבל על ההשלמה בעוד שלא נגמר הקצירה אין צריך מתנות דאע"ג שהותר לו לתת פאה מיד מ"מ הוי עד בסוף הכל נהיגה אחת. ור' יהודה פליג וסובר דגם אם השלים מיד השיעור אחד מששים צריך להניח מה בסוף וגם קלא א"ד סגי אבל בלי שייר בסוף לא יצא ידי דאורייתא עדיין וגם אפשר דר"ש ור' יהודה בהא פליגי לפרש דברי הת"ק ויש בהר"ש פלפול בזה: **מ"ו תורע"ק** [אות ג] ושוב לא יפטור כו'. נ"ב בנ"ק נ"ד כתבתי בגליון להרץ לדעת רש"י והרא"ש: **בא"ד** אמרינן במסכת ברכות כו'. נ"ב גם בזה כתבתי בגליון שם:

פרק ב מ"א בר"ב ד"ה והדרך היחיד ד' אמות. נ"ב ובשנות אליהו איתא. בנ"ב איתא להדיא ב' ומחצה וגם דרך הרבים א"א לפרש ט"ז אמה מדאיתא פ"ד דכלאים מ"ו ג"כ שדרך הרבים אינו מפסיק וט"ז ע"כ מפסיק אלא ודאי רק מה שהולכין בו רבים. והנה הרב כאן פירש ד' וט"ז. ולקמן בכלאים פירש כמו השטה אליהו. ואמנם אין סתירה דהא מבואר להדיא במשנה ב"ב נ' ע"ב כמ"ש הרב כאן. אך שם איתא בברייתא דאחרים סברי שדי בב' אמות ומחצה והלכה כמותם ואמנם די לפסוק כך היכא דפליגי בהדיא כגון בשדה שקונה אדם דרך יחיד ידענו שאינו קונה רק לפי השכרת ואף דהנן פסקינן דבעין יפה מוכר מ"מ מי שאין לו דרך וקונה ואינו רוצה רק בשכרת ביותר ודי לו ב' ומחצה. אבל בשאר דוכתא לא פליגי האחרים וגם אי פליגי אין הלכה כמותם ולהכי פסק הרמב"ם בפ' כ"א ממכירה שדי ב' אמות והני ובפ"ג ממתנות עניים פ"ג פסק בהדיא כדברי הרב כאן. וביותר עוד לדברי הנ"י שם בב"ב שכתב בשם הר"ש והריטב"א וכן מסכים הוא דהגמ' מביא הברייתא דאחרים רק על שביל של כרמים דמיירי הגמ' שם לפני זה אבל בדרך היחיד דאיתא בהדיא במשנה ד' אמות לא פליגו. ואמנם גם לדברי הרמב"ם והש"ע בסי' רי"ז דגם בדרך יחיד אמרו ליתא הלא בס. וגם הרשב"ם ב"ב שלא נתעורר כלל בדף ק' נגד פסק הגמ' כאחרים ובדף נ"ה שמביא הגמ' משנה דכלאן פי' כהר"ב. וגם על דרך רבים מבואר במשנה ב"ב נ"ט הנ"ל שהוא ט"ז אמה ודאי היכא דליה לן הכרה אפשר לומר כן ואפשר לומר ברבים הולכים שם. ויש לראות תמיד לפי הענין וכאן כיון דעיקר דרך הרבים דאיתא כאן ברישא היא רק לאשמועי' דלא מהני כאילן וכמ"ש הר"ב וכן הביא שנות אליהו בשם הירושלמי ושם ע"כ גם ט"ז אמה לא מהני כיון דלא מפסיק רק גדר: **שם** ד"ה והקוצר לשחת כו' וקוצרים אותו להאכיל לבהמות. נ"ב לא קאמר הרב אם קוצרים דמסקנת הגמ' במנחות ע"א דר"מ סבר אף בקוצר לקליות מפסיק אך הר"ב מפרש מדוע נתנו שם זה שחת על התבואה שלא הביאה שליש. כיון שרוב קוצרין לבהמה וסבר ר"מ דלהכי גם אם קצר לאדם לא נקרא קציר ונסתלק קושית תוס' דרע"ק אות י"ח כאן ואילו היה דעת הר"ב כדעת הס"ד שם היה כותב אם קצר וגם בלשון יחיד כמו במשנה והקוצר או לפחות היה לו לכתוב וקוצר אלא נקיט וקוצרים שבא להודיענו טעם דר"מ דגם לאדם לא הוי קציר כיון דקוצרים העולם כן לבהמות לכן קציר כזה לא הוי קציר מעליא ועיין מ"ש בזה בגליון פאה פ"ז מ"י: **מ"ב תוס' רע"ק** [אות י"ט] הוא קצת דחוק וכו'. נ"ב ובפשטות קשה הרבה והר"ב לא פי' כהר"ש וגם לא כהרמב"ם אבל כונתו שפיר אם במעדר יעדרון אין הפסק כיון שנעשה ביד אפשר שיעשה בעת המוכשר לו יותר אך הוא דוקא אם עכ"פ אפשר כנותרם שדה שמצד זה של הבור יעבור הבקר עם המחרישה דרך הבור להרוש בוב בשדה של צד השני אז הוי שני השדות כשדה אחת אבל אם צריך לסבב כל הבור לא ע' בהרמב"ם פ"ג הס"ז וכן הוא כאן בירושלמי בבלע מפסיק

מה דהוי הפסק קמ"ל המשנה דכאן שאני כיון שאפשר לזרוע הסל ע"י מעדר לא דמי לסלע ומצאתי בשמת אליהו שפי' כן כתב פירוש במשנה אולם ברור לענ"ד שזה הוא נמי כוונת הרב והמעיין ימצא שכן הוא ודאי ועי' לשון הרב ד"ה וכל שכתב ואין הבקר יכולין לעבור ולא כתב לחרוש. אך קשה לי קצת הלא משנה מיירי שלא נזרע עדיין בעת הקציר כשבא להניח פאה ובזה מיירי כל הני דמשנה א' ואיך שייך שיחשבו שיזרע עוד לאחר פירושי דרבוותא מיירי שנזרע מבא"כ להרב וז"ל דהרב סבר דכל הני דמשנה א' נמי אם היה כן רק תחלת זריעה אע"פ שנתחדש אח"כ שנזרע שוב הוי הפסק וזה הדין לא מצאנו ועי' לזה לקמן פ"ג מ"ב: **שם תוי"ט** ד"ה שאינה יכולה כו' בסדר המשנה כו'. נ"ב עמ"ש ב"ב סוף פ"ד וכ"כ תוס' י"ט שבת פ"א מ"ג כאן כתב על רש"י בהרבה ושם ברוב המקומות וכ"כ בב"ק פ"א מ"ב ועי' מהרש"א בהגית בנ"ע מה שפי' רש"י יבמות כ' ע"א לפי הס"ד:

פרק ג מ"א תוי"ט ד"ה ומודים כו' ולא נ"מ בהודאתם. נ"ב אפשר יש בכמה פלוגתות דבין ב"ש לב"ה מה שב"ש מודים ולא נשנה במשנה כיון דליכא נ"מ אבל באותן שהשב כגון הכא ואותן שהביא בתוי"ט יען שידע רבי המסדר המשנה דגם ב"ה מודו דעכ"פ עדיף היה לעשות כן וכמו שהובא ברכות פ"א בתוס' דרע"ק אות י' בשם הרא"ש דבאופן זה טוב להחמיר כב"ש דאיכא גם לב"ה עדיפות כמו שמוזכר בית נמר בפ"ד מ"ה לקמן לשנת לכן טוב לידע דבזה גם ב"ש מודו ושוב אין כאן גם למהדר להחמיר כב"ש ולדעת הרמ"א בתשו' סי' נ"א שמתרץ שם בהר' טרפון שהם אין נרצון אם עושה כב"ש שאפשר תו להחמיר כב"ש לצאת לכל הדיעות ודאי בקל יש למצוא בכל הני דוכתי דקאמר ההנא ומודו ב"ש דהוי כבה"ג למען נדע דעתם ואפשר איכא נמי נפ"מ מזה במשנה ד' כאן דמי שרוצה להחמיר לעשות גם לצאת כדעת ר' יוסי ואפשר לומר כמו כאן גם שם דאם לאשי הבורות מעורבין דמודה ר' יוסי ולא צריך התנא לומר כן שם כיון שיש ללמוד זאת מכאן. ומה דאיתא בעדיות פ"א משנה ד' והלהם קאי על ענינים אשר אין לעשות כלל כדברי ב"ש או היחיד ההוא כפי רובי הפלוגתות שלהם. ויש לעיין מ"ש התוס' רע"ק בסוכה פ"א אות ד': **מ"ב תוי"ט** ד"ה מכל אחד כו' הלכך הגירסא הנכונה כו'. נ"ב וכמו דאיכא פלוגתא דתנאי בגירסא כדאיתא ברכות ל"ה ע"א בכרם רבעי כן יש מציאות באמוראי וכמ"ש התוס' שבת נ"ו ע"א בשם הירושלמי: **מ"ה בר"ב** ד"ה הסוכר קלחי אילן שרשי צמחים. נ"ב כן הוא בהרמב"ם בפירוש המשנה דלא כמ"ש ביד החזקה וקאמר דיתבאר בגמ' כן ולא מצאנו לא בחולין קל"א שמביא הגמרא משנה זו ולא בירושלמי כאן ורש"י שם וכן הר"ש כאן פירשו על אילנות וכתב רש"י דלהכי נקט לשון קלחי שאין שדה זו שדה אילן אלא שדה לבן וגדלו בה שנים או שלשה אילנות והמפרש בירושלמי כתב דלשון קלא נופל על גזע והם כתושים של קנה שהרבה קנים בגזע אחד. ולדברי הרב כאן אין הכרח ולהכי הרמב"ם עצמו חזר מזה הפירוש ביד החזקה ועיין תוס' דרע"ק כאן אות ל"ג: **מ"ו בר"ב** ד"ה ובבכורים כו' אא"כ יש לו קרקע כו'. נ"ב דמיירי בחטה ושעורה ניחא דכן איתא ב"ב כ"ז דיקא נמי הכל מ"ש הר"ב דבאילן בעי שם עשרה אמה זה אינו לפי המסקנא דגמ' שם והלכה בהרמב"ם בכורים פ"ב ה"א דמביא וקורא ולכתחלה שצריך להרחיק לא שייך לכאן ועיין תוס' ב"ב כ"ו ע"ב דאין הלכה כעולא דמצריך ט"ז אמה דוקא: **מ"ז בר"ב** ד"ה שייר קרקע כו' לאו דוקא כו'. נ"ב בכל הסוגיא ב"ב קמ"ט ע"ב וגם כל פאה הוא כדי פרנסתו: **מ"ח בתורע"ק** [אות לט]. נ"ב עתבן דרש"י בגיטין מ"ב פירש טעם דת"ק משום דלא פלגינן דבורא יען דרפרם ע"כ סבר כן וכיון שכן ע"כ גם הר"ב כאן פי' רק אליבא דרפרם. והלא הש"ס גמ' מסיק בגיטין כדברי רב אשי וכן ב"ב קנ"ב מה"ה נקיט הר"ב כרפרם ולא כרב אשי ובפרט שנאמר פירכת רב אדא בר מתנה לרבא בגיטין עהה לרפרם איך פסקינן כר"מ ופסקינן נמי כרבא הלא לרפרם טעמיה דר"מ הוא משום דלא פלגינן דבוריה. וגם מ"ש רבינו התוס' דרע"ק דלרב אשי לשיטתו לא קשה קושיא דרפרם יהיה קשה איך ידחה רפרם את רב אשי כמה דלדידיה לא קשה. וגם יש לראות בהרמב"ם בפי' משנה זו דמביא דטעם ת"ק הוא משום דלא פלגינן דבורא ומשום דבעי כרות גיטא וכתב זה לטעם אחד משום דלא פלגינן דבורא לא הוי כרות גיטא מבואר להדיא דלא כדברי תוס' דרע"ק. ואך האמת יורה דרכו דמ"ש רב אשי אלא משום כרות גיטא כוונתו במ"ש לא כמו שיש להבין לכאורה אלא אין הטעם כלל משום לא פלוג. אך כוונת רב אשי במ"ש אלא הוא לא כמו שאמר רב אדא דטעמא דרבא משום דסבר כר"ם אלא לעולם דסבר כר"מ דלא פלגינן דבורא אך טעמא דר"מ הוא משום דבעי כרות גיטא כלומר אם בכל דבר אמרינן פלגינן דיבורא אבל בגט אשה ובגט שחרור בעי דבר מבורר שיהיה הכריתות ניכר לגמרי. ודוקא בשכבה דברייתא שאמר להדיא עולמך ונכסיי ואף ברבא שאמר כל נכסיי קנויים לך כיון דלא שייר כלום הוי כמבואר להדיא וכמ"ש רש"י בגיטין סוף ד"ה כתם. אבל במשייר כל שהוא כיון דאיכא רק מציאות לומר ששייר גם אותו אע"ג דבעלמא הוי אמרינן פלגינן דיבוריה ושלא שייר אותו רק שאר נכסים לענין גם כריתות צריך לשון מבורר. וכמו שכתב הר"ן בסוגיא זו בסוף דלגבי עדות היכא שיש עדות גמור בשני דברים ובטל במקצת עדות לא אמרינן ביה פלגינן דיבוריה אע"ג דבעלמא אמרינן. כן הוא בגט כריתות דאשה ועבד דלא פלגינן דיבוריה לומר דהעבד שיחרר ושייר דבר אחר אלא דגם לעבד שייר. ויש לראות שסוגיא זו עצמה איתא ב"ב ק"נ דרצה ר"נ לומר כיון דאמר ר' אליעזר דמתני' מיירי גם היכא דשייר רק מטלטלין דע"כ גם מטלטלין שייך בעבד ודחה רב אשי אלא משום גיטא ופי' רשב"ם בפי' הכי שם שהוא כפי' רש"י בגיטין ט' וכפי' הר"ב כאן דודאי אמת כן הוא כמ"ש רב נחמן דבמה בשייר מטלטלין שייר נמי העבד אך כל זה אמרינן בכרות גיטא אף בדרך רחוק הגם דעבד אינו מטלטלין מ"מ בכרות גיטא בעי מבורר יותר הכל בעלמא אין עבד בשום אופן בכלל מטלטלין כן הוא כאן דרב אשי אמר דודאי כן הוא אמת דר"מ סבר דלא פלגינן דיבורא אך הטעם הוא משום דבעי כרות גיטא וכתב הרמב"ם בפירוש המשנה דלמא שייר גם אותו והוי נמי כעין דשייר אחר מן העבד דלא מהני כפי דאיתא בגיטין מ"ב לרבנן כיון שנשאר מקצת לעצמו. וגם לא פליגי רק בחצי עבד לימים אבל לא בהאר. ובחיבורו פ"ח מעבדים פי' כרות גיטא כדעת הרי"ף. עכ"פ לדעת רש"י והר"ב לא נחית רב אשי כלל מלומר דטעם דר"מ הוא משום דלא פלגינן דבורא. ואף שכתב הר"ב כאן ורש"י בגיטין מ"ב סתם כר"מ דלא פלגינן דבורא ולא כתבו דרק בגט כריתות כן הוא. אין קושיא דהא אין כאן המקום לברר דין דפלגינן דבורא. וסמכו במ"ש שאמר רב אשי בגיטין ט'. ובדברי רבינו תוס' דרע"ק מוכח כן כמו שדקדק מה צריך לומר דלאו כרות גיטא ניחא דילמא שייר להעבד וכו' ולדברי הנ"ל יותר ניחא דלולא בעי כרות גיטא לא הוי אמרינן דשייר אותו הנא הוי אמרינן פלגינן דבורא כמו בעלמא. אלא משום דבעינן כרות גיטא לא אמרינן פלגינן אלא שנים את העבד שייר. והודות קושית רבינו מה יענה רב אשי לדחית רפרם שערי תשובה לא ננעלו לרב אשי הוא מצי סבר דהגם דרבנן מודו במשחרר חצי עבד דנפק כולה כיון דעכ"פ איכא בזה ריעותא מגרע בזה לשון עבדי ובעלמא לא דהייני בשיחרור גמור. ויש הוצאה בפלפול בלי שיש לנו לפסוק כר"מ ואפ"ה יש לנו לפסוק דפלגינן דבורא בכל דוכתא חוץ מגיטין ולדברי תוס' דרע"ק צריכין אנו לפסוק בכל דוכתא לא פלגינן דבורא אף היכא דלא שייך כרות גיטא והמעיין ימצא בכמה דוכתא כדברי דרק בגט אשה ושחרור לבד סבר ר"מ לא פלגינן דבורא:

פרק ד מ"א לזה שומעין כו'. נ"ב דהרבה סקפדה יש בחשש גזל לעניים דכתיב תהלים ק"ט בסוף כי יעמוד לימין אביון להושיע משופטי נפשו ויש דרש חז"ל בזה דקאי על יוה"כ ויל"ע אבל אין המקרא יוצא מידי פשוטו. וכתיב תהלים י"ב ו' משוד עניים מאנקת אביונים עתה אקום יאמר ה' ואיתא בילקוט א"ר יודן גדול גזל של עניים מעון דור המבול דכתיב תהלים כ"ט ה' למבול ישב כביכול בישיבה נפרע מהם והכא כתיב עתה אקום יאמר ה' איני נפרע מהם אלא בקימה אשית בישע יפיח לו ר' אושעיא אמר כשאבים ישועה על אלו ארחים מדת הדין על אלו: **מ"ז** קמה ושדה עומרין כו'. נ"ב מ"ש התוס' דרע"ק דלא התנא ככרי"ג אלא התנא נקיט מה שהוא גם לר' יהודה לענ"ד אילו כן היה נראה כמחלוקה ואח"כ סתם שיהיה בשביל [illegible] כר' יהודה וגם דלא דמי לגמרי כיון דלא נקיט מה שהוא רק לר' יהודה אלא לכ"ע. בכל זאת לא מתגבר וגם אמנם שיתכן שהרב עצמו כתב לעיל כר' יהודה שתולה בשעת עימור וכאן יסתור דבריו. וגם שיהיה כאן נגד הרישא בלשון המשנה עצמו. אך נראה לפשיטות דדעת ר' יהודה הוא שמתחיל שכחת העומרים מן התחלת העימור ונמשך עד שילך מן השדה ויהיה כמו שאם הקדיש בתחלת הקציר בעוד שלא נגמר הקציר או נכרי שהתחיל לקצור ובעת ההוא נתגייר והיה ישראל בסוף הקציר דחייב בפאה ולקט דרק בקצר לגמרי ואח"כ נתגייר פטור ולא אמרינן כיון שהיה נכרי בתחלת הקציר שוב פטור כן הוא כאן בעימור אלא דקשה לו יהי כן הכתי יותר היה להתנא לנקוט בסיפא קמה וקצר הגזבר וכמו דאיתא בהרמב"ם ביד החזקה דבזה עכ"פ הוי רבותא טפי. וגם שפיר קשה על הרמב"ם בפי' המשנה מדוע לא נקט כמו ביד החזקה. אך נראה שיש ללמוד מכאן עד כמה שיש לדקדק בלשון התנא שנסתר בדבריו הקדושים ידיעות. דקשה נמי קושית התוי"ט מה זה דנקיט ברישא חייב ופטור בלשון זכר שמוסב על הבעלים. ובסיפא פטורה לשון נקבה שמוסב על העומרין ותיבת פטורה הוא כאלו היה אומר שהתבואה שבעומרין פטורה ממתנות עניים. אך המעיין ביד החזקה ימצא ג"כ בזה. שבפ"ב ממ"ע ה"א כתב פטורה דקאי על התבואה וכתב זה בה"ט כתב הר"ז פטור דשייך על בעל השדה. אמנם אם מוסב הפטור והחיוב רק על המתנה דשייך באותו נושא המאמר לבד כגון בעומרין אילו הייתי דנין רק על שכחת עומר שייך חייבת או פטורה אבל אם דנין גם על שאר המתנות מה דלא שייך בזה לבד כגון קמה דאיכא פאה ושכחת קמה ולקט ואח"כ שכחת עומרין לא שייך לומר על הקמה פטורה או חייבת דהו"א דלא קאי רק על מה דשייך בקמה לבד. לכן שייך בזה יותר לומר חיוב או פטור על הבעלים ולהכי בא התנא ברישא דרישא בנכרי שקצר לומר פטור על הבעלים ולא פטורה דאז הו"א דפטור רק מלקט דשייך בקציר. ולא משכחת עומר דבאמר זה לכן נקט פטור על הבעלים וחייב ואזיל כולהו. וכן במקדיש קמה ופדה קמה דחייב דלא אזיל רק על מה דשייך בקמה אלא גם על הקציר ואחר הקציר לא יכול לומר חייבת דהוי רק על מה דשייך בקמה נקיט נמי על הבעלים. וכן בעומרין ופדה עומרין דחייב גם מה שלא נתן עדיין לפני זה כדין אם לא נתן פאה עוד שעוד חייב ליתן להכי נקט בבעלים אבל בסיפא בהקדיש קמה ופדה עומרין. כאלו אילו היה אומר פטור על הבעלים משום דלא לבד מה דשייך בהעומרין דהיינו שכחת עומר פטור אלא פטור מכל המתנות שהיו עד עתה שאין צריך להשלימן כיון שקדש הקמה. ואח"כ היה צודק לכאורה יותר לומר לפי הכלל הנזכר לעיל הפטור על הבעלים. אמנם לא רצה התנא בזה יען דאילו היה אומר כן דפטור. היה בזה מתלה שהוא גם לר' יהודה. דהיינו פאה ולקט דפטור גם לר' יהודה ומהאי דהיינו שכחת עומר דפטור רק לחכמים ולא לר' יהודה וזה לא ניחא ליה לתנא אלא רצונו יותר להביא הדין עצמו כמה דפליגי הת"ק ור' יהודה ולהכי דן כעת רק על שכחת העומרין דבזה לבד פליגי ת"ק ור"י אבל על הקודמים לזה גם ר"י מודה דפטור ולהכי נקט התנא כאן פטורה ולא פטור להעמיד דבריו רק על דבר האחד שנוהג בעומרין ולאשמועינן דכאן הלכה כר' יהודה כבירוש'. וזה שכתב הרמב"ם בפי' המשנה שהיה קשה לו מדוע נקט כאן פטורה ע"ז אמר דאשמועי' שאם עימר הגזבר פטורה אפילו בשכחה כוונתו שכחת עומרין וזה דעת החכמים כיון דבזה לבד פליגי בא התנא לברר ההלכה כן וכל זה בפירוש על המשנה דנשנה בה פלוגתא דת"ק ור"י אבל ביד החזקה לא צריך לדקדק בכל זה ונקיט בכולהו פטורה דלא יהיה טעות בידעינן שאם פטורה התבואה מזה פטורה נמי מאידך וכן בפי' המשנה לא דקדק בלשון זה רק במה ששייך לפרש המשנה שהתנא דקדק בזה לברר ההלכה במה דפליגי ת"ק ור"י. אבל ביד החזקה בה"ט דמפורש להדיא כולהו מן הפאה ומן הלקט ומן השכחה שכולל בשכחה שכחת קמה ושכחת עומר לא שייך פטורה כיון דמיירי מהקציר ובזה כולל קמה וקציר ועומרין כל הדינים יהיה לשון שוה לכן נקט בזה הר"ז פטור על הבעלים. ומעתה יצא לנו להוסיף דהתנא סותם רק כת"ק בסיפא זו ולהכי לא יכול התנא לנקוט דין זה כמו שהוא ביד החזקה שקצר הגזבר כיון דבזה בין לת"ק בין לר"י פטור שלא נאמר כלל עדיין שכחת עומר אלא נקיט שעימר שיש כאן עומרין וע"ז לבד דנין שתולה בפלוגתא דת"ק ור"י והלכה כת"ק דפטורה התבואה במה דשייך בזה ולידע שיש פטור על הקודמים פשיטא הוא דאם בזה יש פטור מכ"ש בקודמים:

מ"א בר"ב ד"ה שספק לקט כו' לעני ולגר כו'. נ"ב בחולין קל"ד יש מזה דרש אחר שדרש ההוא גברא לר"ל דסוגיא מיירי בר"ל וגם עובדא דלוי מסבב לר"ל לשיטתו והרב מביא מן התוס' שכן איתא כאן בירושלמי בשם ר' יוחנן אך לעיל מ"א ולקמן פ"ו מ"ה יש בזה שאר לימודים ועתוי"ט פ"ו מ"א דלא כתב מכאן ועי' פ"ו מ"ה: **בתוס' רע"ק** [אות סב]. נ"ב תמה על המ"ע פ"ט ולענ"ד תלוה שיהיה נזדקר טעות בזה מיניה וביה לרבינו המ"ל. אמנם כוונתו כיון דבאה הולך לומר אח"כ הפקיר נקיט כן על כולם כמו בעבר ובישל בחולין קי"ט דאף לכתחילה רק משום בגא שנית וכן הוא למאות בב"ם ואף דאיתא קדושין כ' ע"ב דתרתי אמו חדא לא אמרינן בזה שאני כיון דבכל מקום מסדר התנא יחד לקט שכחה ופאה נקיט כן ביחד וכמ"ש התוס' ריש פ"ב דב"ב בכור שיה ומערה וכריש פ"ג דמכות בגרושה וחלוצה ויותר מכן איתא בכלאים פ"א מ"ט. בקומץ לפת שמתנה הסכל דבעי מקצת עליו מגולין ומיירי מן ד' מינים ואפ"ה כתב הרב דרק לבנה בעי ולא לאינך. וכתב התוי"ט דלענין כלאים היה עדיף אם לא היו מגולין וגם שם מורחק שבת מהתנאי וכאן היים בפאה ולקט סמוך לו התנאי יותר שייך לומר דקאי רק על פאה מ"מ אח"כ הפקיר ובפרט דעלם ההפקר בעי בכולהו ולהכי אמר התנא חייב במעשרות כלומר דמעלם הדין חייב במעשרות כיון שאין בזה דין לקט ורק מחמת שהופקר מעיקרא אלא דלא בעי שיפקיר עתה כיון שהופקר כבר עכ"פ שייך אח"כ הפקיר גם בכלהו דהא עכ"פ עיקר הפטור הוא משום דהפקיר מעיקרא אך הלשון מהא שיפקיר במיוחד ולשון זה נקיט משום פאה והוכחת המ"ל דאם גם בפאה היו מיד זוכים העניים אז גם בפאה לא היה צריך אח"כ הפקיר היה נשאר פרכת הגמ' אלא ודאי דעכ"פ בפאה כיון דתלה בדעת בעל הבית להניח איזה קלח שהוא רוצה אינו מוציא כ"כ להיות מיד ברשות עניים. ואין קושיא מזה על המ"ל. אך לענ"ד יש להקשות על מקור דבריו מגמ' ב"ק כ"ח דמסיק רבא שאם חזר בעל הבית ולקח מה שהניח מעיקרא לעניים לחזרה כיון שלקחו מצד אחר וכמ"ש התוס' ד"ה אי שמה שלקחו הם נשאר לכם ואפ"ה פטור ממעשר מבואר דזכו העניים מיד ולא לבד אם עשיר לקח אלא גם הוא עצמו שחזר וזוכה פטור ממעשר דלא כהמ"ל בזה ואין לומר כיון שלקחו ממקום אחר נגד זה הוי כאילו זה בא לידם זה אינו אדרבא אילו כן היה זה חייב ויותר קשה איך מביא הגמ' ראיה דבע"ב פטור מהמפקיר כרמו דפטור אם חזר וזכה לדברי המ"ל אמרי' הכא אח"כ הפקיר או פטור ממעשר ואמנם שהפקר שהפקיר לעניים לא פטרו. א"כ מה ראיה ממה שהפקיר להדיא דאמרי' שאם נטלו הנכרי אח"כ דאין בו חיוב מעשר ואם נטלו אחר שרק הפקיר לעניים דאז אם נטלו הנכרי או עשיר חייב במעשר וא"כ דילמא הכא נמי בהפקיר כרמו שחזר וזכה שפיר פטור ממעשר ובפאה בחזר וזכה חייב במעשר דמ"מ אם הוא זכה או אחר אדרבא אם הוא זכה הוי נראה יותר שלא היה מתחלה הפקר. ואמר ע"ז בני הכתור המופלג כ"ה שלמה בונם נ"י דיש לומר דלפי המסקנא דגמ' אין הכונה כפי מ"ש התוס' בס"ד אלא קאמר דאפשר זה וזה פאה להיות פטור אם יפעול שיתנו לו העניים לחזרה מה שלקחו וכיון שלקחו בפניו היה הפקר שזכו העניים וכשיחזירו לו פטור ממעשר והעניים נוטלין מה שהניח הוא מתחלה לפניהם והברייתא לא קאמר רק דאיכא בזה מציאות אם עושה באופן ההוא שהיו שניהם פטורין ממעשר: **בא"ד** בסוף תוס' רע"ק בשם הריטב"א דאין בכל השטה עניים לענ"ד בלתי אפשר לומר כן דהא איתא בחולין קל"ד ע"ב והוא ביו"ד סי' רל"ב דאין עניים לא יהיה כלל מתנות עניים והכל שלו. וא"כ ממה"ש אם ידע שאין עניים כאן לא הניח כלל ומה קאמר הגמ' בגיטין מ"ז נהי דמספקי אדעתא דישראל הא לא הפקיר כלל ואם לא ידע שאין כאן ישראל נמי הוי כלא הפקיר כלל דהפקר בטעות לא הוי הפקר כמו נדר

בטעות

בפאה. וכדאיתא בח"מ סי' רע"ג דהוי דין הפקר כדין גר וגם אם אפשר שיבאו עובדי כוכבים פרס שיבאו ישראל ליקח מבואר ברמ"א רל"ב דלא צריך להניח כלום ומתחלה לא הפקיר אלא ודאי שהיה שם ישראל אלא היה מקרה שקדמו עובד כוכבים ולקחו. אבל במ"ש במ"ל לא צריכין להירוץ הריטב"א ושפיר מדויק נמי לשון המשנה אא"כ הפקיר דליכא מציאות פטור מעשר בפאה אלא בהפקיר ועיין בח"מ רע"ג סעיף ז' שיש כאן עיון:

פרק ה מ"ד תוס' רע"ק [אות נג]. נ"ב חידוש שדרך רבינו בקושיא גדולה להבין ונע"ג וכאן הוי קושיא בלי ערך אמנם נראה דניחא ואין קושיא כלל דקשה הלא ידוע שאין הרמב"ם ממציא לעצמו כלום ורק מה שנמצא בגמ' ואיך כתב כאן דחייב ממידת חסידות ע"כ הוא מגמ' חולין קל"ד ע"ב והלא איתא להיפך ודאי מצוה ליטב דאיך ילמד הרמב"ם דין מגמ' אשר שם מבואר להיפך. אבל ניחא ע' תוס' ד"ה ואיבעית אימא דנפ"מ בין ב' הטעמים הוא אם חייב לצאת ידי שמים. והר"ן מביא דעת התוס' וחולק אלא סבר דלשני הלשונות פטור אפי' לצאת י"ש ואע"ג דאיתא ואיבעית אימא מ"מ לדינא אין חילוק וסיים הר"ן דודאי גם לשני הלשונות חייב ממידת חסידות לשלם ודייק כן מגמ' ופשיטא של התוס' דמאן דלמד מן וזה דפטור לצ"ש דחייב עכ"פ ממידת חסידות. וזה ודאי מוכח מגמ' דכן מבעי הגמ'. וכיון שכן קשה לשיטת התוס' מנ"ל להגמ' דבעני לפי שעה דפטור גם ממידת חסידות דלמא לעולם חייב ורק מהני הטעם דעני לפי שעה שיהיה פטור לצאת ידי שמים להלשון שני דמזיק חייב לצ"ש. אבל ניחא דודאי מצי לשנויי כן והיה זאת ידועה להמקשן מיד אך כיון שלא ידע המקשן שיש עוד מדריגה מידת חסידות לכן הקשה עיקר קושיתו מה יהיה למ"ד טעם הראשון איך מתרץ הוא המשנה ולכן משני הגמ' מטעם מידת החסידות. והכ"מ פ"ט מביכורים הי"ד הוכיח שפיר שגם הרמב"ם סבר כתוס' דלטעם ב' חייב לצ"ש מעתה מה"ת ניחא שיהיה מטעם עני לפי שעה פטור אפילו ממידת חסידות דהא הרמב"ם פסק רק טעם ב' ולא הביא כלל טעם א'. והנה הגם שאין צריך הרמב"ם ראיה לפסוק רק טעם ב' כיון שהוא לחומרא יש אולם עוד ראיה טובה דאיתא שם כדרכי אליעזר דסבר לומר מידת חסידות אמר רבא תנא תני ישלם ואת אמרת מידת חסידות וכיון שכן איך אפשר לנו להפליג פלוגתא דתנאי בג' מדרגות מסיפך להיפך דלר' אליעזר חייב ומוציאין ולחכמים לא לבד דאין מוציאין גם לא לצאת י"ש גם לא ממידת חסידות אבל לטעם ב' יש רק ב' מדרגות ובודאי עדיף לנו ויש עוד לדבר בענין זה שדייק הכ"מ שם מדכתב הרמב"ם אינו חייב לשלם משמע שלצ"ש חייב. והא בפ"ט ממתנות עניים ה"ט שמביא דברי החכמים דמשנה זו וכתב נמי אינו חייב לשלם ודייק נמי לצ"ש חייב וזה ודאי ליתא אך ניחא שמלשון זה אינו חייב לא היה דיוק גדול שחייב לצ"ש אבל מצורף לזה הטעם שכתב הרמב"ם בביכורים פ"ט משום דהוי ממון שאין לו תובעים ודאי מטעם זה סברא הוא דחייב לצ"ש דלא כהר"ן דאילו היה דעתו כהר"ן למה היה צריך לכתוב טעם כלל וכי בכל מקום כתב הטעמים אלא ודאי דבא לאשמועי' דלמדין מטעם זה דחייב לצ"ש ומשא"כ בפ"ט ממתנות עניים דלא כתב שום משמעות שיהיה חייב לצ"ש ומשום לשון זה לבד אינו חייב לשלם אין לימוד דאדרבא מדסיים דהוי כעני שנתעשר ורק לא כתב פטור דהוי כעני שנתעשר הוא דאילו כן הו"א דגם ממידת החסידות פטור כעני שנתעשר לזה כתב שאינו חייב לשלם היינו לא מדין ולא לצ"ש דלענין זה הוי כעני שנתעשר ורבינו תוס' רע"ק נמי דייק מזה דחייב ממידת חסידות אע"ג דסיים דהוי כעני שנתעשר: **בתוס' רע"ק** [אות נ]. נ"ב יש לעיין לזה מ"ש בגליון ב"מ י"ב ע"א: **מ"ב תוי"ט** ד"ה שקבלו כו' כדמסיק בירושלמי. נ"ב שממנו שמה דברי הרב פרק זה מ"ב והמעיין שם ימצא כוונת הירושלמי שקיצר בו התוי"ט:

פרק ו מ"ח תוי"ט ד"ה ואת הקמה כו' מ"ב פ"ה. נ"ב וכתבתי בגליון הרמב"ם בפ"ד ממ"ע ה"ב דהרמב"ם בפי' המשנה פ"ה מ"ב מיירי רק מלקט כגון שנשאר שבולת מחובר מונח בארץ תחת המגל והוי כנשמט מן המגל בזה בעי ראשו מגיע אבל כאן מיירי שסכה להכניס להמגל שבולת אחת אך מלדם יש שבולת ברחה והניחה עומדת מרלון בזה לא בעינן שראשו מגיע אלא בעי שעומד בסמוך וכמו עומר שניצל שאין בו תנאי הנ"ל. ואיני יודע מדוע לא נאמר כאן דמציל נמי לקט שנשאר בגד הקמה. אך ליתא דכל הדרשות בזה הם רק על שכחה וקמה דשייך בה שכחה מצלת גם על שכחת עומרין דמינה הוא משא"כ לקט מין אחר הוא. ולדעת הרמב"ם דפ"ב מ"ב ג"כ מיירי מלקט ואפ"ה מצלת בגדה סבר דלקט גמור שנקצר אינו ניצל אם נמצא בגד הקמה דבשלמא בלא נקצר והוא נקצר עמה זה הוי אכתי ממין הקמה משא"כ בנקצר לגמרי. ולהכי לא נשנה כאן לקט שניצל כיון שיש חילוק בלקט אם נקצר או לא. ולא לבד כפי' המשנה סבר דמ"ב פ"ה מיירי מלקט אלא גם ביד החזקה כן הוא שמעמיד המשנה דשם בין דיני לקט והוכחתי דלענין שכחה דכאן לא בעי ראשו מגיע כיון שהרמב"ם בפ"ה הכ"א מביא דין משנה זו ולא התנה שיהא דוקא ראשו מגיע הגם דבמשנה נמי ליתא ודרך הרמב"ם הוא רק להביא כהמשנה מ"מ בזה כיון דמשני לשון המשנה וכתב ואם שכח קמה בגד קמה היה לו לפרש דבעי ראשו מגיע כמו בפ"ד ה"ב לכן עדיף לומר דגם הגהה דמשנה סובר כן והלכך פירש התנאי זה לעיל ולא כאן. אבל בפי' המשנה כאן איתא נמי תנאי זה דראשו מגיע ואולם מלבד זה משונה כאן הפי' דהרמב"ם מיד החזקה דכאן איתא דבעי קמה סאתים והרמב"ם כתב להדיא דגם קלח אחד מציל ובאמת לשון המשנה הוא כמו בפי' דהא איתא להדיא איזה קמה שמצלת את העומר אפי' קלח אחד משמע רק עומר מציל קלח אחד והרמב"ם ביד החזקה הניח עומר ונקט שכחת קמה וכעת לא מצאתי מעורר על זה. והרב פירש גם משנה ב' פ"ה בשכחה וע"ש בתוי"ט ושפיר הקשה עליו התוספת חדשים שם. אח"ז ראיתי שנשמט מעיני דברי התי"ט ד"ה איזו אבל מה דאיתא להיפך בפירושו לא הביא מי לכן יש לומר דאין סתירה כי כלל בידי דאין סתירה בין הפירוש ליד החזקה רק שיש מקום בירושלמי כהפירוש דרבינו עשה הפירוש יותר אליבא דירושלמי וביד החזקה אזיל להלכה בבבלי וכאן שאין מבא לומר כן ודאי אין סתירה. והכוונה דפי' קודם כל המשנה כפשוטו מה דאיתא הקמה קאי על המשנה שלפני זה ולא מיירי כלל מקמה שאינה שכוחה אלא שמיסם בשכוחה אלא כיון דאזיל על לפני זה כלומר הקמה שהדיבור בו אע"ג דאין שכוח מציל כיון דדינו כאינו שכוח והדר מחדש התנא איזו קמה מציל כל שאינה שכוחה היינו שבעולם לא שכחה ע"ז אמר כדי בקלח אחד וע"ז לא פירש הרמב"ם כלום כיון שמפורש במשנה וכן הוא בתוי"ט דנקיט התנא רק עומר כיון שהוא הראשון וה"ה קמה. והרמב"ם כתב להדיא נמי קמה שאינו שכוח די בקלח אחד והגם שלכאורה אין כן משמעות המשנה אבל יש לראות שכן הוא שבתר משנה איתא שוב דין סאתיים של משנה ז' אילו לא היה במשנה ח' המשכה למשנה ז' היה לרבי לסדר הנאמר במשנה ט' בתר משנה ו' למה הפסיק נמצא דלא מיירי בדין סאתיים אבל לפי' הרמב"ם ניחא רק שחידש התנא שוב שיש שגם קלח אחד מהני היינו באינו שכוח: **מ"י ברע"ב** ד"ה שנתנה לשחת כו' להאכיל לבהמה. נ"ב צ"ע על רש"י מנחות ע"א ע"ב דהכא איתא סתם לשחת ואפ"ה רק לבהמה מיירי דהא הלכה כת"ק דמנחות שם במשנה וכן פסק הרמב"ם הכא. וכפי מה שכתבתי בגליון לעיל פ"ב על הר"ב אפשר לתרץ דנקצר לשחת סתם מיירי נמי לאדם אך הקצירה רובה לבהמה ולהכי גם אם נקצר לתת לפני אדם אין קציר חשוב אבל כאן דתנן שנתנה לשחת משמע שקצר מתחלה ליתן גם בסוף לשחת שהוא לפני בהמה י"ל דהוי כמפורש כאן בהדיא לבהמה וניחא ברש"י דשם איתא רק לשחת וכאן הוי כמו קוצר לבהמה דכתב רש"י כיון דתנן שנתנה לשחת דכלל הוא דשם שחת שייך רק שנותן מאכל אדם לבהמה וכאן ההיתר הוא רק כיון שעדיין לא נגמר התבואה להיות ראוי כפשוטה לאדם אם לא ע"י קליות אבל גולי זה אסור כדאיתא בתענית ב' והובא במ"א קע"א ס"ק א':

פרק ז מ"ה תוי"ט ד"ה כן הוא מדל כו' אלא עוללות. נ"ב וגבי עוללות לא קשה כנ"ל כיון דגם מתחלה ידוע באילנות בא"ז שהיה עוללות וכפי שפירש שמות אליהו שניכר. אך לפ"ז י"ל גם בפאה שפליגי אם יכול להיות מדל בביב הסוף שיש ביניהם ודאי פאה אע"ג שיכול להניח גם בתחלת מ"מ אם יקח הכל ויניח בסוף די וע"י שמדל יחסר מסס וגם שכיח שמניח בב' צדדין ואין סברא לפרש כמו שהבין התי"ט שהר"ב ורש"י מיירי שסבר היה פאה ועוללות אלא מיירי בתחלת הקוץ שמסקנין האילנות: **מ"ו ברע"ב** ד"ה וב"ה אוסרי' כו' דילפי ממעשר. נ"ב עיין מ"ש עדיות פ"ד מ"ב:

פרק ח מ"א בתוס' רע"ק [אות עח]. נ"ב עיין סמ"ע סי' ר"ס ס"ק ג' ועוד יותר תוס' ב"מ כ"ו ד"ה דשתיך ובסי' רס"ה ס"ג ובסי' ער"ס ברמ"א וכאן לא הסיק אדעתיה שיהיה עוד אחר העניים ודאמרינן קונין שלא מדעתו שאינו מחשב לקנות וגם לא ידע שיש כאן אך עכ"פ צריך שיהיה שום מציאות לאסוקי אדעתיה כמ"ש הרמ"א ז"ל. ויש כאן עוד לתרץ לפי תירוץ השני של הרא"ש ב"מ כ"ו סי' ט' ע"ש ואפי' למ"ש הש"ך בסי' רס"ח ס"ק ב' דזה שייך רק לאביי אבל בשאר הקושיא לרבא אך ליתא דכאן גם לרבא נקרא באיסורא בא לידו דאילו הוי ידעו העניים היו באים ליקח כמו ביש בו סימן בב"מ כ"א ע"ב דמודה רבא אך קשה על הרא"ש עצמו מ"ש ממשכון הגר ביד ישראל בב"ק מ"ט ע"ב ובח"מ רס"ח הנ"ל דג"כ באיסורא בא לידו ואפ"ה מהני אך עיין תוס' ב"ק ס"ו סוף ע"א דפקדון שאני: **מ"ב** ובן לוי נאמן כו'. נ"ב לי' משמע דקאי גם על מתנות עניים והטעם דאית ליה מגו דהוה מעשר במה שייך מעשר והן שלו רמב"ם פ"א ממעשר. דזה לא הוה נגד מנהג כמו בסיפא עש"ך כללי מגו אות ב' והרמב"ם במעשר פי"ב שהביא בדין ע"ז על מעשר ושינה סידור המשנה שהביא משנה ב' דכאן להפסיק בין דין רישא לסיפא דמשנה וצריך טעם למה לא יהיה נאמן דהם מתנות עניים במגו דהוי מעשר באו היה נאמן ואפשר דהרמב"ם סבר דמגו כזו לא מהני דעתה כאומר של לקט הם אמר שלא הפרים לכהן לא נאמן במגו דהוי מעשר והפרים לכהן שירא דלמא ישאלו לאיזה כהן נתן ויתפס בשקרו. ולכן שינה הרמב"ם הסדר לבאר דכן הוא כונת המשנה לחלק דלוי נאמן רק דהוי מעשר ובסיפא דלא אמרינן מגו מבואר במה שהביא הש"ך בכללי מגו סימן פ"ב באות ב': **מ"ד בתוס' רע"ק** [אות פג] נ"ב. ויש גם נפשטו להקשות מדוע לא כתב הרמב"ם שם בפי"ב ממעשר הי"ג זה שאם אמר שהוא עשה קמח ופת דמהימן הלא הרמב"ם מביא בהי"ב חילוק הירושלמי דבעי' קרוב ואפשר לבא בו ביום ודין זה דנאמן שהוא עשה קמח ופת איתא נמי בירושלמי על משנה ג' דכאן והרמב"ם לא כתבו ואין לומר דמשום שכתב בירושלמי פשיטא לן דמהימן לא צריך הרמב"ם להביא דידענו ממילא. זה ודאי אינו דלמה מביא הירושלמי זה ואין מדרך הרמב"ם להשמיט דין. ועוד קשה דבפירוש המשנה כתב כן דמהימן. וביד החזקה מדלא הביא דין זה ובפרט מדכתב בירק משום מגו וקושית התוס' רע"ק מבואר להיפך. ע"כ נראה דאיתא בש"ך בח"מ סי' פ"ב בכללי מגו אות ב' שמבאר את הנ"ע שבמרדכי שהוא על ר' יהודה בב"מ ק"י דסבר דמהימן במגו נגד המנהג והלא במשנה זו יש לו מגו שעשה הוא קמח דמהימן לדברי הירושלמי ותירץ הש"ך דגם לר' יהודה אין נאמן נגד המנהג ורק שם מהימן כיון שאפשר שהכריחו ליקח שלים דאם לא נתרצה ליקח אריס דעדיף מיניה תמורת שיתן לזה החצי וי"ל דלא נייח תירוץ זה להרמב"ם דגם זה אין מן המנהג שיהיה בעל הבית נוטל אריס גרוע עבור זולא מה ולהשחית נחלתו ואם גם זה טוב הוא מה זה שהיה לוקח אחר בשליש גם אחר לא ירצה אבל הרמב"ם סובר דר' יהודה לית ליה הא דירושלמי אלא כסתם משמעות המשנה שנאמן על החטים ולא על הקמח שהכוונה בעוד שהוא בידו כפי שלקט ואם היה נאמן שעשה היה מהני מגו אבל אנן פסקינן כר"כ דלא אמרינן מגו נגד המנהג. והנה כלל בידינו שאין להפליג פלוגתא במה שאין הכרח וכיון דלר' יהודה ע"כ ליתא הא דירושלמי גם לר' נחמן כן בפשט משנה זו וכמו שכתב הש"ך בח"מ סימן פ"ח ס"ק ט"ז וכן הוא כונת הנו"ב ח"ב אה"ע סי' ע"ח במה שתירץ על הלח"מ ביבמות י"ב מר' אסי והלא רבא חולק אך מדר' אסי נשמע לרבא וכן כאן מדר"י נשמע לר"נ ובפרט מדלא הביא ר"נ סיוע לדבריו ממשנה זו. מעתה י"ל דלהירושלמי לא היה יכול לומר שאינו מהימן שעשה פת אבל הבבלי שהיה להם דברי ר' יהודה ור"נ לא סבר כן. וכבר כתבתי שהרמב"ם בפי' המשנה אזיל רק לירושלמי ולכן מביא כאן דעתו אבל ביד החזקה פוסק תמיד כבבלי. ולכן השמיט את הירושלמי ורק בירק שדרך בעל בית לאת מבושל אז הא שאומר שהוא עצמו בישל מהימן במגו דכאן ליכא דבר נגד המגו דודאי אין לומר דהוי נגד המנהג במה שבישל הוא הפשיטא דגם בלא מבושל נמי מחלק רק שכן דרך הייט שיש גם בזה מציאות וכן איתא במשנה בדבר מועט שבזה נאמן בין חי ובין מבושל שכן נמשך לרישא וגם פשיטא ראה הרמב"ם דעת בבלי מדלא פריך על ר' יהודה מפאה וכי ס"ד דתירוץ הש"ך הוא כ"כ פשוט ובפרט א"כ יותן דברי ר' יהודה לשיעורין כדפריך הגמ' גיטין י' ע"א אם אין שם אריס אחר כלל או הא הוי היותר טוב: **מ"ט תוי"ט** ד"ה אינו מת כו' שברו שיזקין כו'. נ"ב מתרץ דרישא מת מהרה וגם יצטרך ליטול ובסיפא דרישא הוא בשניהם להיפך. וקשה דבשני בבות שעד סוף המשנה היה ג"כ צריך להיות בלשון הזה ובירושלמי בכל המשנה שוה דאין מת מן הזקנה וע' מ"ש ע"ז כ"ב דבירושלמי יש כפי שלמד רבי בילדותו כדאיתא בריש הזהב והבבלי קבעו על מה שלמד בזקנותו שחזר בכמה עניינים. מעתה נכון לידע כאן מ"ש רישא מב' בבות שאח"ז אך ניחא דאין מכלה יותר גדול מגזל כמו דאיתא כתובות ס"ז בא זה ואיבד את זה ושם לא היה גזל גמור רק מניעה מהחיוב לדקה לפי ערכו מכ"ש בגזל גמור וכאן גוזל הבעלים שנותנים רק מחמת שחשבו שצריך או גוזל עניים אחרים שמה שנותן לזה היה נותן לצריך באמת ולכן נענש בעוה"ז גם אם לא מת מחמת זקנה כי ממהר ה' לענשו שיופסד ממונו. משא"כ בכל הני דסיפא בצריך ליטול כפי' תהלים נ"ב עוד ינובון בשיבה גו' ואם מת מקודם ע"י רצון ה' מגיע שכרו שם ועדיף ליה מוטב שם שעה אחת קורת רוח מכל חיי עוה"ז. אבל יש שמזקיקים בצרות העוני שנגזר עליו ונעשה משפיע כדכתי' בהג"ע. והעושה עצמו חיגר וסומא הכוונה שבאמת צריך ליטול אך כדי שירחמו עליו יותר עושה עצמו כחיגר או סומא וזה אינו גזל אבל גם זה אסור לא בא העונש מהרה אלא אם נגזר עליו מיתה קודם זקנה נענש שם ואין בו הכרת שיכירו רבים הטעול שעשה כמו הא דרישא. אבל אם נעשה זקן מגיע ענשו. וכן דיין דאיתא בכתוב' ק"ה ורש"י בתורה והובא כאן בתי"ט דהאי בלא דן יפה נאמר ולא מטה משפט אך לדין אמת ולכן דינו כמו האי דעושה עצמו סומא דאינו גוזל ומטה דין כפי' התי"ט שם. והמגס בתוס' יו"ט על כרחנו לומר דרק ברישא כיון שיש לו ואת לזקוניו הוי העונש שלא יזקין מה דלא שייך באלו אך משמע דיזקין הוא סבר לדבריו וזה קשה בהני דסיפא: **שם** ד"ה וכן דיין כו' רש"י בפ' משפטים. נ"ב נ"ל שופטים וע' כתובות ק"ה ע"א:

מסכת דמאי

פרק א מ"א תוס' רע"ק [אות ג] ולעני חייב מיתה. נ"ב יש להבין הלא זה דפשיטא לרבינו דחייב מיתה יש בתוי"ט כאן ד"ה דמתאי להיפך ולמה לא כתב מזה כלום. והלא שפיר הביא התוי"ט שהרמב"ם כתב בפי' ממ"א ה"ב לאחר שהופרש תרומה גדולה ותרומת מעשר אפילו לא הפרים המעשרות היינו מעשר ראשון ומעשר שני והדר קאמר מעשר עני אינו אלא לאו רק אידש דגם בטבל למעשר עני דאיכא לאו והראב"ד שיגה זה. והר"ב שכתב בפ"ד מ"ג דלכ"ע איכא מיתה עיין תוי"ט שם. והר"ב כתב כיון דתשידי משום דלקמן קאי לשיטת הירושלמי דחייב מיתה אבל הכא ע"כ קאי לשיטת הבבלי דאינו חייב מיתה ואיך פשוט לרבינו וצוק"ע דבריו אלו על הרב כאן:

פרק ג מ"ד תוס' רע"ק [אות כט] שבוותי בזה לדעתו הגדולה. נ"ב המעיין ימצא דרבינו הרע"ק אמר דלכל צד היו פירות אלו מחויבים ובזה קשה שפיר קושיתו אולם לא כן שם דבעי מכל צד אלא דייק וכתב דוקא בפירות שהן מחויבין ודאי כו' משא"כ בההוא דהקלין בדמאי דהספק שם עיקר דמילתא אם חל עלייהו חיוב מעשר או לא. ולא בוקבע בהו חיוב מעשר

שלא כהא אלו חכמים להקל אכ"ע השמט"מ . שקשה לשון שעיקר דמילתא למה צריך וגם התוס' לשון ולא הוקבע . אך כלא קשה על קושית הראב"ד להרמב"ם מס"ס לפי הש"ך יו"ד כללי ס"ס אות י"ג דפי ס"ס מתהפך וזה ליתא כיון דמיד שנאמר על הקמת הזה דילמא שנחלף בשלו עשור או לא ואת"ל לא עשור ע"כ להיות שודאי נחלף וזה גרע עוד כהא דמנחם עוריה באות י"ד . אך ליתא דבאות ע"ז איתא בספק על לא נפי נתהפך וזה הוא כאן מתחלה דנין דילמא לא נתחלף זה הוי כמו ספק על בדרוסה וא"כ מתחיל הספק מיד על מה שהיה ודאי מחויב מתחלה וספק זה אסור כמו ודאי משא"כ בקלין שבדמאי שמתחיל העיקר הספק הראשון דילמא הפקר הוא ולא אתחזק כלל לחיוב בזה נשאר הספק ויארך עד ספק דילמא עשר הוי ס"ס וכן בקושית רבינו זצוק"ל דהוי ההתחלה דילמא לא נתחלף ועכ"פ דנין בזה במה שהיה פעם ודאי חייב זה אסור עתה . ושוב לא מהני ספק השני . וע' מ"ש בזה ביו"ד סי' פ"ו בש"ך ס"ק יו"ד לתרץ התימה של הבהירה שבש"ע . ועמ"ש פ"ד מ"ב תי"ט ד"ה לא :

פרק ד מ"ב תי"ט ד"ה ואע"פ שאינו מאמינו כו' מיושב קצת . נ"ב ניחא יותר גירסא דירושלמי והכונה דרישא מיירי דיש לו חזקת נאמן דמ"ב ס"כ אבל הוא מחמיר על עצמו ואינו מאמינו והדר אמר התנא ואע"פ שאינו נאמן שלא בא למדרגת נאמן בעה"ס נמי מותר . ואפשר לומר דלגי' שלנו ניחא ג"כ ויהיה ראיה לדעת תוס' רע"ק אות ל"ג דלא כפי' הרישא והוא אינו מאמינו הכונה מחמת שהוא ע"ה אבל לא מיירי בחשוד לט עפ"י מעשיו ואע"פ שאינו מאמינו כלומר שהוא חשוד עד שבעה"ס אינו מאמינו מותר ולכן לא נאמר כאן תיבת והוא והוא גם לגירסא דירושלמי אפשר ג"כ לומר כן דכאן מוסיף אפי' חשוד דאילו היה רק בע"ה כך היה נראה לומר אע"פ שהוא ממי שאינו נאמן כמו דאיתא במ"א ממי שאינו נאמן דקאי על כלל ע"ה אבל מדאמר אע"פ שאינו נאמן היינו הוא עצמו אינו נאמן ואע"פ כן מותר כאן משום איבה : **מ"ב תוי"ט** ד"ה לא יאכל כו' דלא דמי כו' . נ"ב חילוק זה צריך אינה סברא . ונראה דקשה על תחלת הקנה של דמאי בסוטה מ"ח הלא מן התורה יש ספק דלמא גמר הע"ה פירותיו למכרן דמבואר בב"מ פ"ח ע"ב וברמב"ם פ"ב ממעשר דפטור מן התורה מכל המתנות וכיון דחזינן דמכר יש תוספת לזה וספק תורה כזה נכון להתיר כיון דרוב ע"ה מעשרין או עכ"פ להסוברין מדאורייתא לחומרא הוי עכ"פ ס"ס ובפירות דלאו דגן ותירוש היה מתחלה ספק דרבנן ואיך גזרו דמאי אשר רוב מעשרין אך העמידו כהה"ג הדין על כל ספיקות ובזה מסולק הרבה קושיות . וע' מ"ש בפ' שלפני זה בתוס' רע"ק אות כ"ט . והוא קלין שבדמאי דרים פ"א שאני דלמא הפקר ולא היה מתחיל שום חיוב ועכ"פ ספק זה עצום דלמא היה למכור ולהראב"ד עוד יותר דלדידיה גם בגמר ביד לוקח פטור מן התורה . מעתה בשלמא בלוקח דהוי יותר מסתבר דאין רק מדרבנן הם אמרו והם אמרו להאמינו בשבת כמו פסחים ד' ע"ב אבל כשיאכל אצלו דאדרבה יש ראיה שנאמר לאכלו ויש חשש דאורייתא די להחמיר בשביל הגדתו במקום מצוה והכרח בשבת נשואי בתור ובתולה :

פרק ה מ"א מן הנחתום כו' . נ"ב נקיט התנא בזה דאילו בכל קונה מעם הארץ וכן בנחתום עצמו במוכר במדה דקה שצריך לתרום לא שייך הכרח לכל זה דודאי בעודו קודם שתיקה או מקמת מפרים מעשר ולוקח מזה תרומת מעשר לתת לכהן והשאר לעצמו והמעשר שני ואחר הליסה נוטל חלה משא"כ בנחתום שיודע שימכור במדה גסה ממתין ולא הפריש כלום וגם להלוקח הפת הכל יחד וקשה בפת לעשות חלוקות לגמר ב"כ ולפניו לפרוש כל אלו תרומה מעשר ומעשר שני וחלה ולהפריש גם על החלה תרומה מעשר ומעשר שני ובאמת גם בדמאי יכול לעשות כן כל הקונה ע' רמב"ם פ"ט ממעשר במגיה זה וזה : **שם תי"ט** ד"ה הרי זה כו' למה אומר כו' . נ"ב ואמנם ניחא דכלל הוא אם צריך לתת לכהן בהפרשה גמורה ודאי נכון שייחד זה מתחלה וזה הוא הטעם דרישא נוטל כדי תרומה זה הוא רק שעושה עתה החשבון ומציין לו כמה יש מה שיהא החלק המחה לת"מ וחלק החלה . דאע"ג דהלכה כהאי תלמוד בגיטין ל"א דניטל באומד הלא עכ"פ אומד בעי וכיון שלבסוף יצטרך ליתן טוב שיהא זה מיד מנומנם ולכן כתב הרמב"ם בפירוש וכן בדין דבמשנה כאן בפת שיהלים בתחלה וזה ההתלטה אינו רק להיות נודע כמה יפרים לבל יוסיף או יגרע אח"כ ממה שיקדיש בסוף . ואחר שעשה כן שוב אומר . זאת ועוד לעשרה כזה דהיינו עוד תשעה יהיו מעשר וגם מטעם זה היה צריך לנמנם מתחלה כיון שלכ"ע מעשר אינו באומד . אך כל זה הוא לענין תרומת מעשר דאי אפשר לחלל על מעות ויהי הכרח לבסוף לתת לכהן הצריכו עליו להתלים מיד בירור גמור . אבל במעשר שני אם רצה לחלל ולא יבא להפרשה כיון שיחד ואמר המעשר שבה די ובוב מחלל . ומבואר כדברי ביד החזקה פ"ט ה"ו שכתב מקודם ומפריש ואח"כ כתב ואם רצה וכו' ואפשר נמי במ"ש אם אינו רוצה לחלל אח"כ ויבא בסוף להפרשה שגם בם צריך להיות מייחד כמו באלו . ואם נאמר לו יהי דלא צריך . הוא רק כיון שאין חיוב בהפרשה אבל בזה דלא סגי בלא הפרשה בסוף ודאי דצריך לומר זה ביחוד גמור . ע"כ :

באו"ד אבל בחיבורו כו' . נ"ב יש לתמוה הלא גם בפי' המשנה כתב הרמב"ם יפריש ממנו ואיך כתב אח"כ ולא יפריש . ועוד שכתב ולא יפריש את שפירש . א"כ יהא סתירה מיניה וביה . אך בתיבת הפרשה יש ב' אופנים . הפרשה שהיא רק יחוד בעלמא והפרשה גמורה שלקח ממקומו ודרך שלשון הוא יפריש היינו שמיחד ולא יפריש ליקח לגמרי אלא לכיתה במקומו ולכן הרמב"ם כתב שם ה"ד בפירות ובפי' ו' בפת ויפריש ובה"ד בפירות כתב ומניחה כנגד הפירות אין הכונה שיטול בהפרשה גמורה ויניחם לחורה אלא שיפריש ביחוד וישאירם מונח . ובפת לא צריך לומר ומניחו כאן דיותר יובן מיד כיון שלא אמר ויתחון שהכונה רק על יחוד ובפי' משנה מפורש זאת עדיף להדיא : **שם תי"ט** ד"ה ושאר כו' הלכך קובע מקום כו' . נ"ב אין הכונה דלכן די בקביעת מקום ולולא זה היה צריך הפרשה גמורה דאילו היה הכונה כן היה צריך לכתוב הלכך די לקבוע מקום אבל לשון שכתב משמע לשון חיוב . אך הכונה שתיבת הלכך נמשך למ"ש בשעת הרמב"ם ביד החזקה שאינו רשאי להפריש וכפי שביאר יותר הסברא בפירושו דלא סגי בלאו הכי . הלכך קובע מקום . ומ"ש ולפי שההפרשה וכו' הכונה דלכאורה למה צריך הרמב"ם ביד החזקה ובפירושו להוסיף טעם תיפוק ליה דמחויב להפריש מעשר . ע"ז הוסיף התי"ט דלהכי צריך הרמב"ם למ"ש . כיון דכאן אין צריך לתת להלוי המעשר וא"כ למה לקבוע מקום . אך מטעם הנה צריך גם בדמאי לקבוע . ואמת שיש קוצר בלשון תי"ט לפי כונה זו אבל ודאי כן הוא דאינו רק מאמר מוסגר . כאילו היה כתוב הלכך קובע מקום מיד אחר היאך יפרש עשירתו . אלא שמפסיק במאמר מוסגר באמצע לומר דלא לבד שכתב הרמב"ם זאת לאשמועי' הדין בעה"ס יש נמי לפי הסברא לכתוב כן כיון שהיה קשה בשלמא בסיפא במשנה ג' דמיירי מודאי ודאי בעי לקבוע מקום למעשר כיון שיצטרך בסוף ליתן אבל בדמאי כאן למה לו ליחד מקום לכן הוצרך הרמב"ם כאן להוסיף דגם כאן יש הכרח העכ"פ שיחזיק לעצמו . ואפשר כו' מן ולפי ט"ס דיותר היה נכון לכתוב רק לפי אך גם בזה ניחא דכונת התי"ט דלא לבד שנתן הרמב"ם כאן הטעם מעצם הדין יש עוד הכרח והוי ולפי כמו ועוד ומתורץ מה שהקשה כאן התוס' רע"ק באות מ"ז . כלל הדבר בקיצור שתיבת ולפי אינו נמשך לתת טעם לקביעת מקום . אלא הוא לתת טעם למה שהוסיף הרמב"ם טעם . שלמה צריך לזה כאן . ויותר היה מקום לאשמועי' זה בגוף הדין דתרומת מעשר בתרומות פ"ג ה"י"ב . אבל לפי הנ"ל צריך לטעם זה יותר כאן . ולכאורה יקשה חכם ע"ז למה לא קדים הרמב"ם לכתוב טעם זה בפ"א ממעשר ה"ג דלוים וכהנים מפרישין מעשר ראשון כדי להפריש ממנו תרומת מעשר והא גם שם מחזיקין המעשר לעצמן אך זה אינו דגם מלבד מה שכתב שמפרים כדי להפריש ממנו תרומת מעשר יש גם בעה"ס נכון להפריש במקום שהוא טבל ודאי כמו הכהן שמפריש תרומה ומחזיק לעצמו דאיתא בהותה הלכה . וגם אם נאמר דלכלהו במכות י"ז והרמב"ם בפי' ממ"א הל"ב לא הוי טבל מחמת מעשר לוי עכ"פ כיון דכאן מדבר הרמב"ם ג"כ מדין הפרשת תרומה דכהן לא העמיד הטעם ההכרח להפריש מעשר כדי להפריש תרומת מעשר עד הפ' ס' שמדבר רק מזה לבד : **מ"ה תי"ט** ד"ה אבל בזמן כו' שיתבאר אח"כ . נ"ב יש לתמוה על הר"ב שכתב פירושו מתוך הירושלמי והמעיין לא ימצא מבא לזה בירושלמי וגם בעה"ס לחלק במתנה מרובה בשנים שלש שוים ובמתנה מועטת יחי' אינם שוים אבל להרמב"ם ידענו פסקו בירושלמי וצריך הירושלמי מתחלה על ר' יוחנן הא מתני' הוי פירות גדולים מוחים ויש בלילה ומשני דמעשרים אותם עד שתגדיל בנתחלק לתאינות קטנות . והדר יש בירושלמי ר' יוסי בשם ר' זעירא נראה דצ"ל ר' יוסי בשם ר' יונה וכן הביא הגאון בפי' הארוך והוא קושיא מה יענה ר' יוסי בשם ר' זעירא שאמר דאין בלילה רק ביין ושמן ולא מהני תירוץ הנ"ל ומשני דהוא סבר בדמאי הקילו וכר' יהודה דאמר במתנה מרובה משני דבזה הוא דמאי דרוב מעשרין כשבה דף כ"א אבל במתנה מועטת כילי כזה אינו מן הרוב לכן לא אמרינן יש בלילה . ואם ר' יהודה מפרש הת"ק כפשוטו ניחא אך גם אם חולק עכ"פ למדין ממנו שדין אם הוא דמאי וידעינן דהת"ק סבר דאין ראיה מכילי דמ"מ הוי דמאי . אכן כונת הר"ב מירושלמי הוא מהא דבי ר' ינאי אבל משמע דזה הוא תירוץ אחר : **מ"ו** עציץ נקוב . נ"ב ע' מ"ש בס"ז דכלאים וכאן אין תירוץ דשם מספיק מדוע אין מחלקין רבותא בפירושם באיזה ענין מיירי לכל השטות :

פרק ז מ"א בר"ב ד"ה המזמין כו' בשבת ראשונה כו' . נ"ב ולכאורה מה זו קושיא והא נמשם איתא שם דדוקא אם אמר מעושרין הן והיינו בשבת כבמשנה א' דודאי אין הכונה על ערב שבת וכדמוכח מקושית התוי"ט ד"ה לא יאכל וכן משמע במשנה וא"כ מערב שבת לא ידע דלמא לא יאמר מעושרין הן וכנס ודאי אם יאמר עם הארץ בשבת לא מעושרין לא מהני תנאי דיהיה ודאי דלא דמי לעובד כוכבים ביו"ד סי' ס"ו וכמבואר בירושלמי שהובא בהר"ב דמיירי רק בספק אבל הקושיא היא נאם יחזיק התבל למחוסר דרך ארץ לשאול והבע"ב לא יאמר כלום והע"ה יאמר בנדרו יען שאינו אוכל אצלו להכי עדיף ליה לתקן ולזה עוררני בני הרב מ' צבי נ"י אך ליתא דאילו כן היה לו להתנות בזה ולומר שאם יאמר כן אזי לא יהיה תרומה כי יש בהקדש בטעות פלוגתא דתנאי בנזיר ל"א וגם לו יהיה שיאמר וגם נאמן אין ברור שהיה הקדש בטעות דהא בשבת שני הסור הלמא אין ברור שכן הוא ע"כ ודאי יש לנו ללמדו שיתנה הלא מדתנן ככא שיתנה סתם מבואר דגם אם יאמר לא מהני הלכך הקשה הר"ב שפיר . אך עדיין קשה קצת דלמא לא רצו לתקן אריכות דברים לשון התנאי מה שאין יהיה אם יאמר הרי הוא מעשר וכו' כדי שאם לא יאמר העם הארץ כלום יהא תיקון בזה וגם אם יאמר העם הארץ מתוקן ונאמן יאכל את התרומה כמו השאר ואם הוי דין תרומה יאכל ואם לא ויהא קידוש טעות מכ"ש שיכול לאכל אך אפשר דהר"ב היכן עדיף : **מ"ב תי"ט** ד"ה שאני עתיד כו' **שלא שתה טבל** כו' . נ"ב עמ"ש מעשר שני סוף פ"ב : **שם תוס' רע"ק** [אות ע"א] בסה"ר וצ"ע . נ"ב קשה להבין מה צ"ע הלא שביה שאין לסחורה הזה מבא לשתות ולהניח קצת ולשפוך מיד וצריך לפי טעם להניח מידו על השלחן את הכוס ולהתחכם למלא מעון ליקח את הכוס ולשפוך את הנשאר ואז אסור ושפיר הקשה הירושלמי וגם לפי תירוץ הירושלמי הקשה הר"ש שפיר היכא שיצטרך להעמיד מידו וליקח היה מטלטל למפרע תרומה טמאה וכי יש לומר דמיירי המשנה באופן שרק שישפוך בעוד הכוס בידו דהא אינו עושה כן לכדיא בפני עם הארץ רק שלא ירגיש כדאיתא בירושלמי שהובא בהר"ש שלא יהא כחושדו . ואי הוי הקושיא דרע"ק מחמת שיכול לטלטל הכוס עם התרומה כדאיתא ביצה כ"א ע"ב ולטלטלא אגב כסא לזה לא היה צריך רבינו זצוק"ל לומר מחמת שכבר בידו ולכאורה באמת קשה על הירושלמי הא אפשר ע"י הכוס אבל ליתא דאם יתרץ כן יקשה קושיתו על הרישא בפת הא מה שטייר הוא מוקצה . ושניה הא משני בגמ' דבאיסורי הנאה לא מתירין זאת והלא גם תרומה מותר רק לבשל בשריפתו ועי' תוס' פסחים מ"ז ד"ה לא תקרא הוי מוקצה ממש :

מסכת כלאים

פרק א מ"ג בר"ב ד"ה פלוסלום כו' מין קטנית ידוע . נ"ב ברכות לח: גיטה כה: ושם ביאר רש"י היטב ולתי"ט שגה פי"ח מ"א הוי נמי תורמס סיגא טייט טך: **מ"ו** חוחים . נ"ב עיין מ"ש בגליון משניות בכורות פ"ט מ"א :

פרק ב מ"א ימעט כו' . נ"ב בתוס' נ"ב ל"ד ע"א איתא דמיירי נמי שכבר חרש ונשרש והרש"ש פי' כהר"ב כאן ויש נמי דוגמא לזה במקואות פ"ג מ"א ותכ"א וכו' ויש תקנה גם אחר שנאסר והוא בתוס' הנ"ל . ור' יהושע במקואות שם יהיה כת"ק דהכא . ויותר הלא יש דשא גם בב"ח ביו"ד ק"ס בש"ך ס"ק י"ז דאם לקח הכל מותר הכשר ומכ"ש הכא ולפ"ז גם בכלאי כרם יהא כן והתוס' נ"ב עכ"פ המליצו דבכלאי כרם אין תקנה : **מ"ג** בדי שלא ישייר רובע . נ"ב אבא שאול לתומרא פליג . ולת"ק כיון שגילה דעתו בחרישה מה שאין אדם עושה כשרוצה שיגדל הנזרע שאין רוצה בזריעה הראשונה די אף אם ישאר יותר משיעור דמ"א בפ' זה . והבא שאול סבר דצריך גם כאן למעט עד השיעור דרובע לבית סאה : **מ"ח תי"ט** ד"ה אין סומכין כו' וקשה דא"כ כו' . נ"ב לענ"ד נראה לפרש הג' נבות באופן א' . והוא הרישא שלו חטים וכו' שזרע שדה שלו חטים והניח מקום פנוי סמוך למיצר מותר לזרוע שם כמין שזרע חבירו בשדה שלו שיאמרו שהוא הרשה לחברו לזרוע עד החטים ויאמרו כן מפני שלא היה זרוע שם לא דקדק על חברו שהרחיב בזרע בשדהו . אח"ז חידש התנא דגם אם שלו ושל חברו הוא מין אחד אכתי יש היתר אם לא זרע רק ערוגה אחת של פשתן דכיון שאין דרך לזרוע תלם א' פשתן לבד ודאי כוון רק כדי לבחון הקרקע אם טובה לפשתן ובפ"א יזרע הכל פשתן . ואמנם אין היתר רק לפשתן ולא מין זולתו שדרכו לפעמים באין מקום זורע תלם א' ולא הוי כזורע לבחינה . ואח"ז חזר התנא לראשונה לומר הא דמתירין לסמוך הדומה למין שבשדה חבירו רק אם אותו המין אינו מזיק אל הנזרע בשדהו אז י"ל שנתן רשות לחברו אבל כשהוא דבר מזיק לשלו כגון חרדל וחריע סמוך לתפין שלו אסור דמה"ת יאמרו שנתן רשות לחבירו במה שמזיק לו . וקאמר התנא שזה הוא בכל המינים אבל אם זרע הוא בשדהו ירקות וחבירו חרדל וחריע . שוב מותר לזרוע במקום הפנוי חרדל וחריע שאין זה מזיק לירקות ודומה לחטים ושעורים . וסברת התנא דמה שהניח ערוגה אצוי משלו יש לו של סד שגם אחר פיסיה נזרע יאמרו שחברו זרע אח"ז ערוגה זאת :

פרק ג מ"ג תוי"ט ד"ה אורך ו' טפחים כו' לענין הפסק . נ"ב גם מבואר במשנה ד' בר"ב ד"ה ושורה דמפרש דכל התנאים כאן לענין הרחקה אמרו . וגם בזה שמביא התי"ט כאן דסיים הר"ב למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה מבואר דכולהו אמרו על ההרחקה . ולענ"ד אין כונת הר"ב מ"ש התלם הזרוע . השורה הזרוע דאילו כן הוי לכתוב כך ולא לנקוט תלם תמורת שורה . אלא כאילו היה אומר התלם מן הזרוע שמסבב המקום הזרוע . ובסמיכות יוכל לקצר ולומר רק התלם הזרוע . שיוכל להיות השורה כפי שהוא רק שלא יהיה כ"כ מעט שלא יהיה האורך של התלם פחות משטה טפחים והכוונה מצד ימין שטה ומצד שמאל שטה . ואם השורה אין ארוך כ"כ יוכל להאריך התלם עד שטה . וגם רוחב התלם מכל צד יהיה כמלואו כפי דעת הר"ב או דעת הרמב"ם מאי הוא מלואו כדברי רע"ק . וסיים הע"פ שזרע אחר מקיפו משלש רוחותיו . קאי על התלם שמפסיק בין הזרוע לזרוע . ונקיט לשון זכר דתלם הוא לשון זכר ושורה לשון נקבה . ובזה ניחא דהא אכתי חסר בהר"ב שצריך שירחיק בין הזרעים כדין הרחקה וכמ"ש תוי"ט לס"ד דהר"ש . ולשון זה עצמו הוא בהר"ש דמהרחקה לא מיירי הכא . אבל הר"ב היה לו לפרש זה עכ"פ דבעי נמי הרחקה . אך לדברי ניחא דגם הוא פירש כמסקנת הר"ש ושלהו אמרו לענין הרחקה דתלם הוא הארחקה ולא הזרוע רק הוא התלם של הזרוע ואין כאן סתירה ותמהון :

פרק ד מ"א . נ"ב דיני פרקי הכרם אין למלקות הלכה כר' אושעיא ברכות כ"ב ויו"ד רצ"ו ובחו"ל ליתא כלל ולרמ"א כל"ו סעיף ס"ט מותר הירק שמרע ומותר לזרוע ואין מלקות בח"ל ואיסור דרבנן בחו"ל אלא במפולת יד ב' מינים עם חרצן וע' סוף ערלה ובהר"ב שם : **מ"ב בר"ב** ד"ה אם יש שם כו' והזרע חשאר כו' . נ"ב הייט גם ד' שבצד הגדר אלא אם יש פתוח מי"ב אמה אמרינן כיון דהכדר עולם הוא לכניס ד' אמות מן הגדר מפני תקון הכותל לא שייך

לקרות של ד' אמות אלו שדה ואם נקח לעבודת הכרם ד' אמות צריך לשאר שדה ד' אמות ואם לאו בטל ושייך גם זה לעבודת הכרם דאין שמנהג לזרוע כה"ג שאין ראוי לערות על מקום צר כזה. ואע"ג שהרוך הכרם מ"מ כיון דצר ברוחב אינו זורע. אבל כשיש י"ב אמה ורוצה לזרוע סמוך לגדר ולא תם רשאי. ועי' מ"ש פ"ז מ"ג. וכל זה הוא אם הגדר גבוה י"ד ואורך ד' או אינו דוחק לזרוע בנתיים אבל בפחות מזה ודאי שופה ליקח סגדי משם והוי כאילו לוקח עמה ונשאר פנוי לגמרי ואין להרחיק רק ד' אמות מן הכרם כן הוא כוונת הט"ז בסי' רצ"ו ס"ק י"ד: **מ"ד** עד עשרה אמות. עי' מ"ש בגליון עירובין ג' ע"ב שיהיה כאן לרבא אמות בא ו' טפחים עולבות: **מ"ה תי"ט** ד"ה עד שיהיו כו' אבל כי לא נטוע. נ"ב אגנס אברר בס"ד דרישא יכול להיות בין יוצא זנב ובין אין יוצא זנב וסיפא דוקא ביוצא זנב ותילוק אחר יש דהנה קשה על הרמב"ם שם בפ"ז ה"ז הנוטע חמש גפנים שי' הר"ז כרם קטן למה לא כתב זאת בריש הפרק מיד וכמה יהיה וכו' ואז נקרא כרם קטן. והר"ב כתב בד"א בכרם גדול אבל בקטן אין לו מחול וכן אח"ז וכן כרם גדול שהיה כו' וקשה הא לא פי' מה נקרא כרם גדול. אלא ודאי כל שאמר קודם ה"ז כולהו הוי בכלל כרם גדול בין ב' שורות דהי"ב כיון שיש ששה גפנים ובין ג' שורות דהלכה ג'. ואמנם ניחא דהיה קשה לשון המשנה ברישא איתא אינו כרם עד שיהא שם שתי שורות והלא איתא בכלאים י"ד ע"ב וביומא פ"ז ע"א שהובא בכ"מ לראיה דאין שורה פחות מג' א"כ ב' שורות יש ששה ואיך נקט התנא בסיפא ה' ואי משום דיוצא זנב הלא ברישא משמע בכל אופן בעינן אך בסיפא דייק התנא ואמר הר"ז כרם למה לא אמר כרם כמו לשון ב"ש בחמש גפנים אבל יש חילוק ברישא הוי כרם גמור מדאי ששה גפנים וכן הביא הרמב"ם בה"ב. אולם בסיפא נאמר הר"ז כרם דגם זה נקרא כרם אבל רק כרם קטן. ויש לסבין בזה ממה למד הירושלמי לחלק בין ו' בכל גוונא ובין ה' ביוצא זנב שהוא מכח לשון המשנה. ומעתה יש לראות בירושלמי ריש פ"ד דאיתא אין זנב לכרם גדול ולא מחול לכרם קטן וכו' ואיזה כרם קטן שלש כנגד שלש הא כנגד שלש יש לו מחול ואינו מובן כלל והמפרש הביא דהכ"מ גריס הא ג' כנגד ג' וכ"ה בכ"מ הי"ג וגם זה לא ידענו וכתב המפרש דהכוונה שלש שורות שבכל א' ג' גפנים אשר לא אפשר להעמיד כלל בלשון זה. ונלע"ד להגיה כך ואיזה כרם קטן שלש כנגד שתים הא כנגד שלש יש לו מחול ע"כ וזהו לגמרי כמ"ש וכודאי היה גי' זו להרמב"ם בירושלמי. להכי כתב רק בה"ז דהוי כרם קטן. אבל כל שלפני זה הוי כרם גדול ורק מחלק בדינים בין ב' ובין ג' שורות. וגם הר"ב שכתב במ"ח כיון דאיכא שלשה אי ככרם גדול אינו ממעט ב' שורות שבכ"א ג' דה"נ גדול הוי ורק לאפוקי שתי שורות של ב' ב' שהביא לפני זה שם ומ"ש ברישא ב' שורות בלא זנב לאו דוקא אלא כוונתו דלשון המשנה אם אין ביניהם הכי משמע. ודברי הכ"מ בהי"ג קשה להבין ודאי יש כאן איזה השמטה ומתורץ מה דקשה ליה למה השמיט הרמב"ם דברי הירושלמי. ולדברי אדרבא הביאו לגמרי בלשונו כד"א בכרם גדול דקאי על מקום שכתוב כרם סתם אבל בה"ז הוי כרם קטן ואין לו מחול והתנא סתם הדבר שכבר אמר ריש הפ' מחול הכרם דהוי בכרם גמור אבל זה דאינו רק גם זה כרם אינו בכלל סתם הכרם והירושלמי מפרש הדין בהדיא ולמד זאת מלשון המשנה:

פרק ה מ"ד בר"ב ד"ה אם אין שם כו' מחול הכרם. נ"ב עי' מ"ש בכר"ב פ"ז מ"ג: **מ"ה** בפי' הר"מ צוה להוסיף על אלכסונה כו'. נ"ב מחלק הרמב"ם בין חמש לשש יען שבחמש נשאר רק ד' משא"כ בשש ובני הבחור כ"ה שלמה בונם נ"י הקשה מהאי טעמא גם בנטוע ד' ד' נימא שנאסרו אותם שבתוך ד' אמות מן העגול ולפ"ז יהיו אסורים ס"ט גפנים ד' שבזויות וחמשה בכל צד שנאמנו. והירלתי דגם לדעת הרמב"ם צריך לומר כמ"ש התי"ט כיון דהסדר ליטע ד' ד' דפחות מדי אינו כרם ולהניח יותר פנוי אין סדר ולהכי נשאר בכרם ד' ד' רק כפי הדין שיהיה עגול מן ס"ו ואין להוסיף משום עבודת הכרם שכבר נכלל בו. ורק בחמש חמש גזרו משום לא פלוג הואיל והספסק רק ד' אמות. והיה ראוי לומר בכל מרחקים לצרף שיהיו נאסרים מ"ה גפנים כחשבון הנאסרים בד' על ד' שכן שכיח לרוב אך לא ראו חכמים לדמות כולם לנטוע על ד' ד' אלא במה שיש מבוא עי' ד"א שבזה הדין שמצרפין לעבודת הכרם מצרפין גם הכא אבל לא יוסר. ואין לומר בקיצור דהרמב"ם מפרש ג"כ כמו התי"ט דבין ד' לה' לא מיבעי דא"כ תו לא צריך לחלק בין ה' לו' וגם בעל ה' ה' לא היה צריך לומר משום דאין מרחק אלא ד' אמות. אך מכח הסברא שכתב ובגרוף הגזירה אטו נטוע על ד' ניחא: **מ"ז בר"ב** ד"ה כשאגיע לו כו' שכשם שהוא יבש כו'. נ"ב אינו מובן שיהיה זה מוסיף בנגמל יפה הלא מה דהוי הוי ולא נוסף מידי אך נראה דבכל הנבראים בתיקנן והלומתין שנתלשו מה שיבש או כמתה בא מן האויר החיצון שממסס בו עד שנפרדו הד' יסודות וכ"א הולך ליסודות העולם אל מקומו שכן הוא גם בעת שהיים בחי ובלומות בשעה שמתעבר לקרקע. אלא שבכל רגע זה יוצא וזה בא שבא תמיד תמורת השונית מכח המאכל והמשקה אחרת וגלומת מכח יניקה מן האדמה. לכן שפיר כתב הרמב"ם והר"ב שכיון שנתיבש נחלי שעה חלק מאתים נהלוש על כרחך כן הוא נמי במחובר אלא שמחדש בא כא אחר תמורת הנאבד א"כ שפיר אוסר כיון דנתיבש שיעור מאתים בעת האיסור:

פרק ו מ"א בר"ב ד"ה שוקים כל האוסרים כו' המותר עד הג"ר. נ"ב ויש לידע מדוע יהיו מסיכות הזמורה עד הגדר פחות מכשור לזרוע תחתיו מאשר יש במ"ע פרק זה ולא פליגו כי תנאי שם מאילן לאילן או רק ספקה בחבל דאסור תחת הזמורה ובפ"ז מ"ג דתחת הגפן במקדש ואפשר לומר דהכונה על הגדרין שכתב הר"ב שם דמותר והמשנה מדויק כן תחתיו אסור וכן לקמן פ"ז מ"ג והגדרים מותר גם לכתחלה וקאמר ריב"נ. אם לא הוי ד' אמות גם מן הגדרין אסור ועי' מ"ש במשנה הנ"ל: **מ"ג בר"ב** ד"ה אסור הזרע שנזרע. נ"ב וכן הוא ברמב"ם וקשה למה נאסר רק הזרע ולא הגפן והא תנן סתמא פ"ה מ"ח דגם במקיים שניהן נאסרין וכמבואר בקרא ואפשר כיון דאיתא בתוספתא ופסק כן הרמב"ם פ"ה כלאים ובשו"ע סי' רצ"ו ס"י שאם הגפן לא הגיע לפול הלבן כשיעורו לקמן פ"ז מ"ה. והירק הגיע לשיעור שלו או מדינא שניהם מותרין אבל רבנן קנסו לאסור הזרע ולא הגפן שעדיין הוא בוסר וכודאי ממילא גם לא הענבים של הגפן א"כ י"ל דהרמב"ם והר"ב קמי רק הזרע. דמסתמא מיירי שלא הגיעו הענבים עדיין לשיעור פול הלבן. דיותר שכיח שלמת הזרע מהר לשיעור שלו קודם שיגמור הגפן כפול דבזה הגפן מותר והזרע אסור. לכן נקטו רק שהזרע נאסר כיון דכן שכיח יותר ותו ג"כ לקמן בפ"ז משנה ג' שכתב הר"ב ולא מקדשים שאין הזרע שעון כריסה ומן הגפן אינו מכיר. אלא שבפ"ז מ"ז יהיה דוחק בלשון הר"ב שכתב אם עקר הזרע קודם שהגיעו ענבים לכפול הר"ז לא קדש. הא בזה הזרע נאסר עכ"פ. ואם האי לא קדש שכתב קאי רק אגפן אכתי היסר לומר שהזרע נשאר אסור. גם דחוק להעמיד פי' זה בר"ב מדלא הביא כלל דברי התוספתא הנ"ל ויש בשגות אליהו ד"ה מאימתי חילוקים בדברי התוספתא כזאת:

פרק ז מ"א או בסילק. נ"ב עיין מ"ש סוף פ' זה: **מ"ב** רמ"א אף צמר גפן. נ"ב בפשטות משמע מדברי הר"ב שכתב ואילן שלו דומה לגפן שהכוונה דאין זורעין ירק וזרעים סמוך לצמר גפן משום מראית עין כיון דדמי לגפן ויהא נראה כזורע סמוך לגפן וגם בסדור המשנה משמע כן דהא קאי על גפן שיבשה וכו ודאי כן הוא. אך כאמת ליתא וכמו שסיים הר"ב וכדברי התוי"ט בכוונת הר"ב ובפי' הרמב"ם איתא כן להדיא. אך בתחלת דברי הר"ב דוחק והתי"ט לא העיר בזה דמאי בעי הר"ב במ"ש דצמר גפן דומה לגפן. ונראה דכוונתו ליישב למה נקרא צמר גפן וכתב שהוא מפני שדומה לגפן. והא דאסור לזרוע הוא רק מפני שיש בזה קצת דין זרעים ואסירי לזרוע בין הגפנים לכתחלה ולא בדיעבד דלא הוי זרע גמור. וזהו צמר גפן דבשבת פ"ב מ"ג בר"ב: **מ"ג בר"ב** ד"ה מותר הדבק הכרם שי' חרע את המותר. נ"ב עיין מ"ש פ"ד מ"ב מקור דין זה והנה משמע כאן דאם אין י"ב אמה להגדר אסור לכתחלה לזרוע סמוך לגדר ורק אם זרע אינו מקדש. ואמאי למשל אם יש י"א אמה די להניח ח' אמה ויהא ד' הסמוך לכרם מקדש ואיך ד' אסור וג' הסמוכין לגדר יהא

מותר לכתחלה אם אינו אם לקלקל הכותל שלו. והרמב"ם וגם ביו"ד רצ"ז סי' מ"ג בכולהו משמע דלכתחלה אסור: **שם** ד"ה אבל תחת הגפן וכו' וזרע תחתיה. נ"ב כוונתו דמן הגדרין מותר גם לכתחלה כמ"ש הר"ב פ"ו מ"ט. והתנא לא פירש כהא דר' יוסי פ"ה מ"ד נגא או בנקע וליכא ד' אמות וכן בפ"ז מ"א כריב"נ בליכא ד"א דאסור לזרוע גם בגדרי הזמורות אם מקדש נ"ע ומשמעות הר"ב בפ"ה מ"ד שכתב דד"א הם כמו במחול הכרם א"כ מקדש נמי והמשנה סתם כאן לת"ק: **מ"ח** עציץ נקוב. נ"ב לא פירשו לנו רבותינו אם נחרס או בעץ ולעיל ריש פ' זה בסילון כתב הר"ב של חרס ובאמת יש פלוגתא גדולה דלר"ת גיטין ז' ע"ב בעץ לא בעי נקיבה ולרש"י נחרס לא בעי נקוב. וברמב"ם ובש"ע סי' רצו סי"ז לא מביא איסור לכתחלה באינו נקוב אבל קשה מדוע ריש פ' ז' אסרינן לכתחלה בסומך בסילון. והנה בטור יו"ד איתא בסי' רצ"ה של עץ דוקא וכ"כ הש"ך בשמו אבל א"א דהא פסק בס"ס רצ"ד כרש"י ועי' מ"ש בגליון הש"ך שט"ס הוא וכן מבואר בנד"ה עכ"פ קשה מדוע לא יהיה כאן כמו ריש הפרק וכמו בערלה בש"ע וטור רצ"ד ובשבת של"ו ס"ח דדייקי' המשנה שבת נ"ה דפטור אבל אסור ועי' במ"א ס"ק פ' דתלוי גם בחיוב חטאת באינו נקוב כפי השיטות והרמ"א בח"מ סי' רפ"ב סעיף י"ב מביא ב' הדעות ואיתא בתוס' שבת נ"ה דכל אלו הדינים שוים הב, וגם לשון המשנה בת"ק ובאינו נקוב אינו מקדש משמע אבל אסור כמו שדייקו בשבת נ"ה דכולה שבת פטור אבל אסור בר מתלת וכאן משמע כן מלשון עצמו ואיך יפסקו רבותא דכאן מותר לכתחלה. גם קשה מריש פ' זה בכלאים עצמו חזיק במשנה שם דין סלע ומפרש בירושל' הובא בר"ב שם לחלק באיזה סלע מיירי דרק בסלע קשה. וכאן לא פירשו לנו. ויש רק לומר דבכל הני מיירי בעומד על הארץ אבל כאן איירי במעביר. ועדיין היה לסם להודיע דין מעמיד תוך הכרם. עכ"פ יצא מדברי דלהעמיד אסור לכ"ע באינו נקוב לר"ת בעץ ולרש"י בחרס שמקדש בהוסיף מאתים ועי' מ"ש בזה דמאי פ"ה מ"י ואין היתר רק כאן תוק או במהכה. אך גם זה ליתא מדתני מעביר בסיפא דרק הזרע אסור ואינו מקדש הכרם וכמ"ש הר"ב והרישא דמקדש מיירי בעומד:

פרק ח מ"ה ואדני השדה חיה. נ"ב בפשיטות מפרשינן דנקיט חיה לאו לאפוקי בהמה אלא לאפוקי אדם לכל דיני אדם לרבייה ולטומאה ועל זה פליג ר' יוסי ואומר מודינא דלשאר מילי אינו אדם אבל לטומאת מת דינו כאדם והרמב"ם שכתב בס"מ גם באדני השדה למקח וממכר הוא כיון שסבר דר"מ פליג נמי על אדני השדה כמו בכלב ואמר שהוא מין בהמה להכי צריך נפ"מ זו דהרמב"ם מביא בפי' המשנה כאן שהכלב ואדני השדה מין חיה ואחרים אומרין שהן בהמה. ואמנם יש לתמוה דכפי דאיתא לפנינו לא פליג ר"מ רק בכלב ובאדני השדה ליכא מאן דפליג. גם בירושלמי איתא כן דלא פליג ר"מ רק בכלב ולא באדני השדה וגם נ"מ באדני השדה וקופד אם הם חיה לטומאת משא בנבלתם או בטומאת שרץ וזה הוא משמעות כל המשך המשנה דשולל רק טומאת שרץ בנבלתם והכא א"ר יוסי דגם יותר יש דאיכא טומאת אדם: **מ"ו תו"ח** ד"ה חי"ם מין בהמה כו'. הביא קושית הש"ך והיא תמיה גדולה על התי"ט איך נעלם ממנו דין פשוט שמבואר ברבוותא דאילו שור בר היה חיה היה אסור עם שור משא"כ אם הוא בהמה דאמרי' רק דערק לאגמא מותר גם לכתחלה עם שור ולענ"ד אין קושיא כ"כ ודאי ידע התי"ט דין זה שפיר. וניחא דכמה שמתרץ הש"ך על הר"ב זה עצמו כוונת התי"ט המדלא אמר התנא מותר עם שור מבואר דרק לתומרא אמר מין בהמה ועי"ז אמר התי"ט דלתומרא ליכא רק לענין דין חלב דאילו לכלאים גם לר' יוסי אסור בכל מין. ואמת שהיה די לומר מין שור וידענו היתר וגם איסור חלב אך התנא בא רק להעמיד הפלוגתא מה שר' יוסי אוסר מתיר הת"ק. ויען דלר' יוסי שייך רק מין חיה נקט הת"ק מין בהמה ורק נגרר חומרה: **שם** ד"ה בא"ד דנ"ם כו'. נ"ב כפי הנראה היה דעת הסי"ם דרק במין א' בהמה בעי א' טמא וא' טהור או שניהם מין חיה דומיא דשור וחמור דשניהם מין בהמה אבל באחד חיה וא' בהמה לא התנה הרמב"ם זאת אבל המעיין במ"ש הרמב"ם בכלאים פ"ט ה"ח ימצא שגם בחיה ובהמה התנה כן כתבתי זאת רק לבטל שיטת הכס ויחלק כן כי שם בה"ז וכן בפי' המשנה כאן ובר"ב סוף פ"ה דב"ק יש מגילות לזה לכן הזכרתי כמ"ש בה"ח:

פרק ט מ"א תי"ט ד"ה אם רוב כו' חולין דף י"א וכו'. נ"ב בדף י"א ליתא לענין בטול אלא בדף צ"ח ע"ב וצ"ל כאן צ"ח ע"כ. אך מוסיף התוי"ט שצריך שיהיה רובא דאיתא קמן וזהו בחולין י"א ואע"ג דרבנן גם בליתא קמן אמרו כדאיתא התם מ"מ מה דלמדין מאחרי רבים ביטול בדף צ"ח כבאר שיטת הגמ' דדף י"א דילמא הא רק בליתא קמן וגם לרוב דעלמא יש שאר סוגיות אבל על ביטול דאין לו רק מקרא זה בעי דוקא איתא קמן. וי"ל בזה כל מה שפלפל הפלתי בסי' ק"ב בלפור שמסולא דלבטול ברוב נפורי דעלמא די"ל דגם זה לא דמי לאחרי רבים דהוי רובא דאיתא לגמרי קמן וידעינן ברוב ותו לא שייך בנפורי דעלמא. לו יהיה שיש בזה עדיפות מרובא דליתא קמן לגמרי מ"מ גרע מאחרי רבים דסנהדרין. ויצא מכלל זה לידע שכל מה שהיה בהלכה ברוב שייך נמי בביטול ברוב וכן בהיפך ובדשיל"ת שי"א כדעת הכ"מ שמפלפל בו הפלתי בסי' ק"ב דהוי מן התורה ע"כ אם היה רוב דיינים להיתר ומועט לאיסור והיה דבר שאין בו שום הפסד החמירו ג"כ. ולדידן אינו כן שרק רבנן החמירו בביטול בדשיל"ת ואפשר שיה כן נמי ברוב דיינים. ואודות שלא שייך ביטול בניכר האיסור ובסנהדרין הוא ניכר זה אינו דהא הקשה המרדכי ספ"ק דחולין על סנהדרין הא הוי קבוע ותירץ דהפסק הוי פריש ודנין על הפסק וכיון שכן נמי הוי לא ניכר שידענו רק שיש כאן רוב לצד זה ומיעוט לצד אחר אמרינן דבטלו דעת המועט. ובזה תירצתי בשו"ת סי' הרכ"ו בביטול הפק שניכר אך שדנין על הכל ולא ידעינו היכר בכל בין כשר לפסול. אך הקשתי שם על רש"י ריש סוכה דהבר דמועט חמה בטל ברוב צל דזה הוי ניכר אבל שם ג"כ קאי על פעולת הצל והחמה שנתערב החימום לבין הקרירות ובסי' נ"ד סעיף ד' ביו"ד ברמ"א בשומן שאי שיוכל להוציא האיסור מחמת עצמו ולא בהפך דרק הספק בפסול ובעצמן אין דנין רק על כל שלהם ויש עוד לפלפל בזה גם במ"ש הג"ם דרע"ק כאן בהות ל"ם אבל אין כאן המקום ותן לחכם ויוסיף עוד: **תורע"ק** [אות ל"ה] אף כשין בשא"ם עיי"ש וצע"ג. נ"ב עיין מ"ש בגליון הר"ן ז"ל נדרים נ"ב ע"א: **שם** [אות לו] ול"צ כו'. נ"ב אפשר שמוכחת התוי"ט לדבריו דהלא אותו החילוק מדלא שייך כאן לבא לידי טעם מקילינן הכא ע"כ לא סבר התי"ט עי' ש"ך יו"ד נ"ח ס"ק שמוסכם דבריו דרק בלמעלה מס' אזלינן בתר שמא אך דכאן מדלא יבא לטעם די ברוב א"כ נסתר התוי"ט מיניה וביה אך ודאי סבר כהאו"ה או חולה לומר שיהיה טעם גם לשיטה זו ע"ש בש"ך כמה שכתב בהגהת דבריו או לפשר שס"ל דנפ"מ לענין יבש ביבש וסי' ועיי"ש שמביא הש"ך אח"ז דברי האו"ה דלא סבר טעם מחמת שאם יבשלו וכיון דשוה נשמא שוב לא נראה כ"כ ניכר האיסור וכפי שתירץ הש"ך על כמה רבוותא בתי' זה דלהכי אזלי בתר שמא ביבש ברוב וזה הוא לגמרי כהתוי"ט והש"ך לא מני להביא ראיה דגם התי"ט סובר כהאו"ה אפשר לא סבר כן. אולם עדיף ליה טעם דההי לכ"ע דגם לטעם שמא יבשלו דמצריך הש"ך למעלה מס' לא שייך הכא כיון שלא בא לידי טעם.

מסכת שביעית

פרק א מ"ב תוס' רע"ק [אות ב]. נ"ב ברישא מבואר דגם הר"ש והר"ב סברי מכל השלשה יחד די לכל א' שליש דלהכי לא פי' לעיל כן אך במ"ג סברי דכיון שאילני מאכל ומכ"ש סרק אין שוין כל א' שליש ככר. ורק משום חשבון אילן התנא צריך שיהי' החשבון לכל אחד ככר אך ודאי קשה מנ"ל זה וזהו עיקר נ"ע של רבינו יש להת טעם דהרמב"ם בשביעית פ"ג כתב כל הני בבא נתד בהלכה ב' ועל כולם סיים השיעור א"כ מבואר דלא כהר"ש והר"ב אך לסו היה קשה מדוע הצריך התנא לפרש והיה לו ג"כ לסדר כולהו כמו ברמב"ם אלא ודאי דאין דינם שוה וכיון שצריך התנא להעמיד משנה ב' במיוחד ומשנה ג' במיוחד שוב מעמיד גם מ"ד ומ"ה במיוחד ויש לראות שגם הרא"ש מבואר דברי הר"ש לא כתב כלום על דבריו וגם המפרש בירושלמי כתב כהר"ש אבל שיטת הרמב"ם

לא סבר כן אלא כמ"ש התוס' דרע"ק. והר"ש והרא"ש והר"ב חולקין ויש להם על מה שיסמכו דלא לחנם קבע התנא דיבור מיוחד לשאר אילנות וסרק אם לא דבוק בעי שיעור אחר ובלשון שהוסיף תיבת אותן ולא אמר רואין כאילו הם תאנים הורה התנא דבעי לכל אחד שיעור מלא וע"ז קאמר בירושלמי שניתן שיעור זה לאילנות אלו כיון שאילן כזה היה אם היה תאנה היה שפיר מביא לככר והרמב"ם אע"ג שערבינהו אפ"ה סבר דעל התנא אין כאן לדייק מדלא ערבינהו : **מ"ו תוס' רע"ק** [אות ו] ולא מצאתי מי שיאמר. נ"ב ונעלם מרבינו זצוק"ל לפי שעה שכן מבואר להדיא ברש"י סוכה ל"ד ע"א כהר"ב וכתב רש"י גם הטעם דבזקנים אם יש ג' לבית סאה חורשים כל בית סאה בשבילן משום שיונקים הרבה וכל הבית סאה צריכה להן. אך רק התירו עד עצרת ובנטיעות בפחות מעשרה כיון שאין יונקים הרבה לא צריכה להם רק לפי חשבון ואמנם בכל אופן מותר עד ר"ה וכן הוא כונת הר"ב במ"ש בנטיעות ילדות אין חורשין עד שיהא עשרה דבפחות מעשרה חורשין כפי חשבון וכדי צורכה, וכלו הוי כפי החשבון ועכ"פ מותר עד ר"ה. אך מה שיש לדקדק על הר"ב הוא לכאורה מ"ש והכא קמ"ל וכו' משמע דלא בא המשנה כאן לחדש בנטיעות רק החומרא דבעי עשר והלא עיקר החידוש מבואר שהוא מותר עד ר"ה. אך זה אינו דהא דמותר עד ר"ה לא צריך הר"ב לומר דהא פשיטא דכן מבואר במשנה אך היה קשה להר"ב תוספות הלשון במשנה חורשים כל בית סאה. הלא מה מיירי התנא בכל הנאמר לפני זה ולא היה צריך לומר כאן רק עשר נטיעות מפוזרות בתוך בית סאה חורשין בשבילן עד ר"ה לכן כתב שיש כאן גם חידוש להחמיר דדוקא בעשר נטיעות חורשין כל בית סאה אבל בפחות מעשר אינם רק כיחידות ואין להם דין אילנות ומה שמביא רבינו ראיה מהרמב"ם ביד החזקה הלא כתב התוס' יו"ט פ"ב מ"ב ובכל מקום ידעו דהרמב"ם אין דרכו רק להביא הלשון כפי שהיה לפניו וכמו שיש לנו ביאור במשנה כן מבארים אותו דבריו וכיון שהביא לשון זה עשר נטיעות מפוזרות לתוך בית סאה. וחזר וכתב חורשין כל בית סאה הודיע לנו דבפחות לא כן הוא לחרוש כל הבית סאה אלא הוי כנטיעות יחידות ולכן כתב כן גם בפי' המשנה וכמו שמביא רבינו התוס' רע"ק בסוף אות זה וליכא מאן דפליג ע"ז וראיתי כרן למשנה שכתב שהר"ב דייק כן מדלא כלל התנא דין זה במשנה ד' חסר העיקר דלא כתב רק והכא קמ"ל משמע שיש כאן איזה הוספה וגם אי אפשר לכלול לעיל כיון שיש בנטיעות דינים מיוחדים כמבואר במשנה ז' ובזה דרך רבי לקבוע מקום מיוחד כיון שיש בזה אריכות בפרטי דינים :

מ"ח תוס' רע"ק [אות י]. נ"ב וכפי פשוטו יש מירושלמי זה ראיה להרמב"ם שמביא דראב"י אוסר בערלה בשאר פחות מטפח רק משום מראית העין א"כ מודה גם ראב"י דיש קולא נגד ערלה שבנטיעה וכמ"ש גם המפרש שם דלא לגמרי דבר אחד הוא דלר"ש עדיפא מדר' אבי"י דאפי' מדאורייתא הו"ל נטיעה ע"כ. ולא צריך המפרש לומר כן אלא דגם ראב"י אינו מחולק עם ר"ש וסבר גם הוא דלענין נטיעה שהטעם הוא שהיתר עד ר"ה שהתורה חסה וכמ"ש לעיל בשם הר"ש וכ"ה ברש"י סוכה ל"ד שהבאתי לעיל וכן להיפך בפחות מי' נטיעות שיש חומרא הוא משום דאינו יונק כמו זקנה לכן אין חורשין כל בית סאה. כל זה שייך רק לענין נטיעה אבל לענין ערלה ליכא כל אלה לכן אם נקצץ ונשאר פחות מטפח ונתגדל מזה הוי לענין שביעית כל דין נטיעה מן התורה בין להקל ובין להחמיר ובזה מודה גם ר' אליעזר בן יעקב דהוי מן התורה אבל לענין ערלה היה ראב"י מחדש דאף דמדין תורה אין במגדל מן פחות מטפח דין נטיעה חדשה דאסרינן עכ"פ משום מראית עין ואמר הירושלמי דגם זה יש בכלל אמרו דבר אחד ובכל זאת אין בירור שגם ר"ש אוסר שם משום מראית עין אפשר דהם מודה לחכמים כיון דבגוף הדין אין תולה דין נטיעה לשביעית שיש בו טעם הנ"ל לדין ערלה וראיה דגם ראב"י אוסר שם רק משום מראית עין ומעתה שאלת הכ"מ בפ"ג משמיטה ויובל מדוע פסק הר"מ כר"ש דהוי כיחידאי נגד רבים דרבנן פליגי עליה. ואם שיש לנו תירוץ מספיק לענין נטיעה בשביעית. כיון שהתנא במשנה לא הביא כלל דברי רבנן דפליגי עליה רק אמר דברי ר"ש הוי כאילו סתם התנא כר"ש ושפיר פסק כן להלכה. אבל לענין ערלה דגם ראב"י עצמו מודה שאין לאסור רק מכח מראית עין שפיר פוסק הרמב"ם שם כרבנן ולא כיחיד נגד רבים וכקושית הכ"מ שכתב דאף דמשנת ראב"י קב ונקי הא ברייתא פרק שם ג"כ לא פסק הרמב"ם כוותיה. ומכ"ש במה שאומר שהוא רק משום מראית עין. ומה שהקשה עוד בתוס' רע"ק מדוע יגרע בנקצץ עד פחות מטפח שיהיה מותר משום ערלה מנטיעה ילדה שכתב בפ"י ממעשר ונטע רבעי הי"ט אם היא פחותה מטפח דחייב בערלה כל שנותיו ובהי"ג שם כתב דין הנ"ל. ואיני יודע איך אפשר לנו לדמות מילתא למילתא בגזירת חכמים. דאיך יכול הרמב"ם להוסיף חומרא בדבר שלא נמצא לחכמים הראשונים. ודלמא נטיעה ילדה שנשארת תמיד קטנה פחות מטפח שפיר אמר ראב"י דיש מראית עין תמיד שלא נטעה כבר ושם ליכא מאן דפליג דכן א"ר יוחנן בשם ראב"י בסוטה מ"ג ע"ב דגם החכמים דפליגי על ראב"י בסוף פ"א דשביעית בירושלמי לא פליגי בהא. ודאי שאני כאן בנקצץ כיון שכבר מפורסם שהיה כאן אילן זקן כבר יש לדבר קול והלא בכרם כולה גם בילדה הנ"ל מתיר ראב"י משום הקול וכמו שפסק הרמב"ם גם בזה כן, להכי בדין י"ט דפליגי החכמים על גזירת ראב"י פסק כהחכמים ובדין י"ט דליכא מאן דפליג על ראב"י ולא עוד אלא דגם ר' יוחנן אמר כן בשמו ושפיר כונתו לפסוק כן פסק הרמב"ם כראב"י :

פרק ב מ"ב תוס' רע"ק [אות יב] בסה"ד ואיך הביא הרמב"ם אשביעית רצ"ע. נ"ב היה יכול להקשות על הרמב"ם במ"ש ריש הל' שמיטה דלמדין עשה בשביעית מלחרוש מקרא בחריש ובקציר תשבות דזהו דלא כמאן דלר' ישמעאל קאי על שבת ולת"ק קאי על ערב שביעית ואמנם גם זה בכלל בקושיתו. אבל תמה אני דלא אפשר לפרש כן דעת הרמב"ם דהו"ל לומר שיש ב' מ"ע ושבתה הארץ ובחריש ובקציר תשבות. אך כונת הרמב"ם הוא דהוי עשה לבד הלאו מן ושבתה הארץ שבת ובמה יהיה להארץ שבת ע"ז מביא הקרא בחריש ובקציר תשבות היינו שביתת הארץ ולמדין זה לשביעית ג"כ. ומ"ש הרמב"ם ונאמר בחריש גו' הוא נמשך לבאר מהו שבת לה' דכתיב שביתת הארץ בחריש ובקציר. א"כ קושיא האחרונה דתוס' רע"ק ודאי לא קשה ולענ"ד גם קושיא ראשונה י"ל דאיך נאמר שמביא התי"ט ראיה מדברי הרמב"ם דחרישה דרבנן והם באותו מקום מבואר בהדיא דהוא עשה דאורייתא. אמנם כך כונת התי"ט כיון שכתב הרמב"ם דבזולת זריעה ואיך דכתיבי בפרשה לוקין רק מכות מרדות ודאי דגם עשה שכתב הרמב"ם כך פירושו דמדכתיב בשביעית שבת לה' ובשבת כתיב בחריש ובקציר למדין דיש דוגמתן גם בשביעית אלא שסמך על מ"ש פ"א ה"ג שגילתה תורה דתמורה חריש וקציר דשבת יש כאן זמירה ובצירה דאמרינן על הולדות אלו חייב ועל אחרינא לא והוכחתי דלא גרסי' על תולדות אחרינא (ע' גליון מו"ק ג' ע"א) אלא אחרינא כמו בגמ' דריש הדף וא"צ לדברי מהרש"א שם וכן מבואר שכן פי' הרמב"ם וגם רש"י גרס כן ופי' לשון הרמב"ם שם ה"ג פ"א וכיון דממועט מלאו ודאי ממועט ג"כ מעשה דכן משמע לשון מכות מרדות דשייך במה שאין בו לא לאו ולא עשה כן כוונת התי"ט כאן. ובתוס' גיטין נ"ד ע"ב פשיטא להו דהוי דאורייתא בחרישה. ואמנם במ"ק ד' ע"א איתא דאינו דאורייתא אבל עכ"פ הראיה שהביא תי"ט מהרמב"ם נכונה היא: **מ"ג בר"ב** ד"ה כזירודה כו' ור' יהושע סבר כו'. נ"ב כונתו דכל פעולת חמשית נכנס לששית וכן של ששית נכנס לשביעית וכן הוא בכל השנים דפעולת סוף שנה זו נכנס לשנה שלאחריה להכי אין לנו לראות בסוף ששית רק כפי שנהג בשנה זו בחמשית שנכנס לששית דאם היה אז מסקל ומזרד גם אחר ר"ה מותר גם בסוף ששית לסקל ולזרד אף לאחר ר"ה עד הזמן שעשה כן אשתקד וגם אם בשאר שנים לא נהג כן אין לנו רק כפי שנהג אשתקד ופשיטא דסבר הר"ב דגם להיפך אם פסק בחמישית מסיקול וזירוד כבר קודם ר"ה דגם עתה בסוף הששית אסור לו אחר זמן כזאת ובזה החמיר ר' יהושע נגד הת"ק. והנה הרמב"ם בפי' המשנה נקיט חידוש זה בר' יהושע במה שהחמיר כנגד הת"ק בפסק כבר לפני ר"ה אבל מודה הרמב"ם דאם לא פסק עד אחר ר"ה מותר נמי בששית וכן מבואר להדיא בירושלמי שכתב ג' דיעות ת"ק סבר עד ר"ה ור' יהושע סבר כפיכולו של חמישית כן של ששית ואפי' יותר מכאן כונתו שאפי' אחר ר"ה מותר אם כן היה בסוף חמשית. והר"ב לא פליג על הרמב"ם כלל אלא דנקיט החידוש דמותר לר' יהושע אף לאחר ר"ה של שביעית ומודה לאסור לר"י בפסק אשתקד קודם ר"ה ולהרמב"ם נראה חידוש יותר במה שאסר ר' יהושע אף קודם ר"ה אם פסק כן אשתקד להכי כתב כן אבל מודה שאם לא פסק אשתקד עד אחר ר"ה דמותר ג"כ עכשיו ומעתה יש ג' פלוגתות. ת"ק סבר דתמיד הוגבל בזמן ר"ה. ור"ש סובר תמיד רק עד שבועות. ור' יהושע הוא כמכריע וכפי הנ"ל. ואיני יודע אם דעת רבינו תוס' רע"ק באות י"ג והרמב"ם יש לו שטה אחרת מהר"ב וסבר דר' יהושע רק החמיר על הת"ק ואם יהא כן כונתו איני יודע איך פירשו רבינו דברי הירוש' במ"ש ואפי' יותר מכאן לדעת הרמב"ם. ואפשר דגם התוס' רע"ק סובר כמ"ש דלא פליגי אלא שהביא דברי הרמב"ם להודיע שגם להחמיר יש בדברי ר' יהושע. ואפשר לומר עוד דר"ש פליג את"ק ואר' יהושע והחמיר רק עד שבועות דסבר בעלמא כר' יהושע דהולם כפי מה שנהג בשנים שעברו ולפחות בשנה חמישית כן הדין כשנכנס לשביעית וכיון דסבר ר"ש לעיל במ"א נתת תורה כל א' וא' בידו להכי א"א לומר כר"י ואמנם כיון שבאמת שכיח הרבה שמפסיקין בחמישית כבר קודם ר"ה דבזה לר"י אסור בששית לאחר זמן הזאת לכן קבע ר"ש לכולם בשוה עד שבועות דלפני זה ודאי לא פסק אדם בחמישית ואם פסק בטלה דעתו וכמו שדעתו בחרישה במ"א ואע"ג דהרמב"ם פסק לעיל כר"ש הוא רק בחרישה דמיירי ביה קרא משא"כ בהני מלאכות פסק כת"ק עד ר"ה ועכ"פ סובר כמניהם שאין נותנין תורה כל א' וא' בידו ודלא כר' יהושע :

פרק ג מ"ג תי"ט ד"ה יתר מכן כו' שנשתבשה הגי' כו'. נ"ב מ"ש הכ"מ קשה דמלשון דאיתא חצובה בב"מ כ"ה ע"א כחצובה מהו וכ"כ פ"ג ועירובין פ"ה ע"ב מדנתנו סימן כזה משמע דדוקא בת ג' רגלים נקרא חצובה ועכ"פ איך יאמר התנא מחזיק שנדע מזה על יותר מן ג'. ומ"ש התי"ט ג"כ קשה לקמן במ"ה איתא מחזיק כלא י' ולו יהיה דוקא הכא והלא גם במ"ו דהוי סל כמו הכא איתא נמי מחזיק ואילו בטעות ניקח משם היה כתוב כאן עכ"פ ג"כ מחזיק כלא י'. אולם יש לידע דגם לשון מותר קי"ק דמה שייך שמתחיל בהיתר לומר ע"ז ואם הוסיף אסור ומ"ש יש בהר"ש כלומר עיי"ש. אבל אין להאריך דנ"ל מותר. והקדים כלל גדול. איתא בב"מ מ"ד דבילדותיה הרבי שנה הכסף קונה ובזקנותו אמר הזהב קונה ואיתא נמי בע"ז כ"ב ע"ב דבילדותיה אמר ושל ישראל ובזקנותיה ובכל חבירו ובשני מקומות האלו יש בירושלמי כמו בילדותו ובגמ' דידן כמו בזקנותו. ומזה למדין שבכל מקום במשנה שנכתב בצדו גי' ירושלמי שאין ספי' שיש בזה ב' גיר' כפשוטו בכ"מ אלא שבילדותיה שנה כמו בירושלמי ומה דאיתא בגמ' שנה בזקנותו והוא העיקר. וכאן גי' הירוש' מותר ולהכי פריך למה תרתי וכמו שהביא הר"ב. אבל כאן הגי' מן זקנותו דנקט מחזיק והכוונה דמשנה זו באה לפרש הפלוגתא שלפני זה. חכמים אוסרים יותר ור"ש מתיר ואמרי' כאן דלכ"ע ג' בעי אך יותר דמתיר ר"ש הוא רק מחזיק להעמיד התוספת באויר של שתים כהלוך לא נגד א' מהם דבזה ניכר שעושה רק אשפות וכמה שירצה להוסיף מותר לו ורק תמיד מחזיק להעמיד עד האויר של שתים והדר מפרש התנא דהחכמים דאסרו יותר מתירין נמי אם מעמיק ג' או מגביה ג' דלכן כתב ביו"ד דבכל מקום נקרא הכלי של ג' רגלים חצוב ושייך שפיר בפעל מחזיק משא"כ במ"ה ו' דמיירי בפיסול אבנים וכן בב"מ ק"י ע"ב מחזק ובתוספתא פ"ב כלאים משמע כירושלמי ואפשר הוא כמו שלמד בילדותו אולם ב' המקומות הנ"ל יש בתוספתא ב"מ פ"ג וע"ז פ"ו כמשנה דידן. והעתיק לשון התוספתא אין מוסיפין על המשפלות וגו' על האשפתות דברי ר"מ ר"י אומר וכו' רש"א אף על האשפתות ובלבד שלא יעשות משלש אשפתות לבי"ג. בסה"ה ע"כ והאי ובלבד קאי על כל ג' תנאי ולכאורה כיון שלא התנה בר"ש שיהיה הטוסף דוקא משלש משמע דמותר סתם אבל ליתא דהא לא נאמר בהתוספתא ג"כ התקנה לתנאים הקודמים דמעמיק או מגביה דזה הוא הלכה אלמא דלא מיירי בתוספתא כלל מהעכבים רק על המספר :

פרק ד מ"ב וב"ה אומרים אוכלין. נ"ב קילרו רבותא כאן לפרש דגם שפשוט הוא מ"מ עדיף לכתוב זאת דלכאורה קשה הלא לפני זה בנטייבה אוסרים גם למוצאי שביעית וכאן מתירין בשביעית עצמו הגם דשם קאי על המעשה וכאן על הדיעבד אם כבר יש פירות א"כ י"ל דהכי קאמרינן לזרוע לכתחלה בנטייבה אסור גם אחר שביעית ואם כבר זרע באיסור ויש פירות מותר גם בשביעית חלילה לומר כן שאם טייבה וזרע בשביעית באיסור אם לא כמו דאיתא בסנהדרין כ"ו והובא כאן בתי"ט לפני זה והלא בזה מותר גם לכתחלה וגם לב"ש לא נאסר אך כאן מיירי שלא זרע כלל רק שצמח ספיח ורק ע"י מה שחרש לשפה דמפרש חרש ולרש"י בזבלה עכ"פ ע"ז גדל הספיח הרבה ויש סברא שיהיה כזרוע ואסור מן התורה וכן ס"ל לב"ש אבל ב"ה מתירין וסברי דגם בזה דין ספיח לו ומותר לאכלן מן התורה אך קשה מה שייך וב"ה אומרים אוכלין הא עכ"פ אסור מדרבנן וכ"כ הרמב"ם בהדיא בשמיטין פ"ד ה"א על נטייבה דאין רק דין ספיח ומותר כשאר ספיח והדר כתב ה"ב דכל אלה אסורין מדברי סופרים. והנה לשטת החולקים על הרמב"ם ניחא אך על הרמב"ם קשה ע"י תי"ט לקמן פ"ט מ"א ד"ה אבל אך ניחא דכ"מ במקומות דספיח מותר כמ"ש הרמב"ם בפ"ד הכ"ז וע"ש בכמה מקומות שכן הוציא מלשון המשנה ריש פ"ט ואילו לב"ש דינו כזרוע ממש ולא כספיח. וכ"מ נמי בזה שכתב התי"ט לקמן פ"ז מ"ג ד"ה ירקות : **תורע"ק** [אות כא] בסה"ד מזכי שטרא לבי תרי. נ"ב התוס' בכורות ל"ד ע"ב כתבו שנתקוולה כפירש"י והביאו ראיה מירושלמי זה דבבבלי פירשו כן ובנטייבה הביאו פי' שחרש ב' פעמים ג"כ מירושלמי וכ"ה בתוס' גיטין מ"ד נתקוולה כפירש"י ונטייבה חרישה יתירה וכן במ"ק י"ג ע"ב. וא"כ יהא בכולהו סתירה. אמנם סברי דרש"י לא פי' בנטייבה חרישה משום דלא שייך דמשמע דבר המטיב וסגי בלאו הכי ולכן פי' זבלה ומשום קושיתם כדו מזה ופירשו ב' חרישות וקושית הירושלמי לבני מערבא הכוונה דלפי' הבבלי הגם דנטייבה לא משמע חרישה בכ"ז י"ל כן וכדאיתא בסוגיא הש"ס בלשון בשלמא דהכוונה דגם זה לא ניחא שפיר ואיכא מלחמה ע"ז ע' מבוא התלמוד קיצור כללי גמ' ד"ה בכל בשלמא אך יש עכ"פ תי' אבל לחכמי א"י אין תירוץ ותי' בב' חרישות וכיון שיש מציאות ב' חרישות ודאי עדיף גם לחכמי בבל לפרש כן דהכי שפיר ספי לשון נטייבה ומש"ה פירשו דכוונה נתקוולה בקוצים תלושין ונטייבה ב' חרישות. אך לכאורה בכל קשה על התנא למה נקיט במשנה נטייבה דמשמע ב' חרישות והיה די לומר נחרשה ולבני מערבא ניחא דע"כ מיירי בשעת גזירה אבל לבני בבל דלא איירי בגזירה קשה אולם י"ל דאשמועי' ב' דברים שדייק לא תזרע רק הוא אבל בנו מותר כדדייק ר' יוסי בר חנינא ונקיט ב' קצות דאפי' בב' חרישות לא קנסו לבנו ואפי' רק נדיירה קנסינן אותו. וא"כ קושית התוס' דרע"ק לא קשה על רבותא הנ"ל. ועל הר"ב שפיר קשה כיון שכתב טעם משום סכנה מותר חרישה א' יכול לפרש נתקוולה בחרישה א' כבני מערבא. ונראה דאילו כתב כפירש"י בבכורות דמיירי בהטשין היה קשה אך הוא כתב סתם י"ל דכוונתו חרישה דעי"ז נעקרו הקוצים מהקרקע כן אפשר לדחוק בפי' הר"ב. אולם עדיף לומר משום דחכמי בבל דייקי יותר לשון נתקוולה דהכוונה בנטל הקוצים ואפ"ה נטייבה עדיף לפרש ב' חרישות. ומה שתירצתי לעיל על לשון המשנה לא ס"ל להר"ב כיון דלולא ר' יוסי בר"ח ר"ל לפרש דקונסין בנו. ונ"ל דבחרישה אחת לא קנסו הואיל ומיירי בשעת סכנה. ולר' יוסי בר"ח לא צריכי להכי ובירושלמי מסיק בסוף להא דר' יוסי בר"ח ואע"ג שדרכו של הר"ב לפרש כהמסקנא ע' מ"ש ב"ב סוף פ"ה:

פרק ה מ"ד בר"ב ד"ה לוף כו' משום הפסד פרי. נ"ב כמבואר פ"ד מ"ז כיון שיש בהם מה שגדל בשביעית :

פרק ו מ"ב תי"ט ד"ה בסוריא. נ"ב ויותר מבואר בהרמב"ם ה' תרומות פ"א ה"ו עיי"ש :

מ"ו תרומה מחו"ל. נ"ב מאותן דאיתא בידים פ"ד מ"ג דאילו בשאר חו"ל אין מפרישין כלל והוא ע"ד דאיתא ביו"ד של"א סעיף י"ד :

פרק ז מ"ב תי"ט ד"ה כל שאינו דלהרמב"ם גרסי' התם הפואה והרכפה כו'. נ"ב פי' רש"י שם ד"ה עלה הלוף דלפ"ז ישאר הקושיא למה לא נקיט בריש סתם. אך הרמב"ם לא דקדק בכך דסבר דהתנא בא לאשמועינן באלו עצמן דינם : **מ"ג בר"ב** ד"ה ולא יהא לוקח ס' כלומר לוקח ומוכר כו'. נ"ב ע' תוס' ע"ז ס"ב ע"א ד"ה נמצא שלא פירשו כן אלא סברי דללוקח וללוקח

דין אחד הם: **שם תוס' רע"ק** [אות לב] בהס"ד באם נזדמנו לו. נ"ב הכונה דהכל שם כדי חלב עזים ובחריצי החלב כיון שבא מבהמות שלהם נקרא נזדמן ופשיטא שלא נעלם זה מהתי"ט ואין ספק שלא יאסר למכור בכזה דאין לך נזדמן יותר מזה אך דקדוק התי"ט הוא מלשון לסחורה דגמ' דהל"ל למכור והיינו דגם התנא במשנה פתח בסחורה ובנזדמן במ"ד לא נאמר מותרים לסחורה או שהם מותר והוי ידעינן דקאי על סחורה דתנן דאסור וכאן מותר אך דייק התנא ומותרין למכרן וע' מ"ש בגליון במ"ד. וע' ביו"ד קי"ז בפ"ת ס"ק ה' ובש"ך ס"ק ח' שאין לקנות ממי שנזדמן אלו ומתנה ומכר שוין הם לפמ"ש הש"ך ס"ק ג' בשם הב"י וא"כ ודאי קשה מה. שייך בגמ' לומר לסחורה: **בתוס' חדשים** ד"ה שם בסח"ד כו' דלק"מ כו'. נ"ב ולא תירץ כלום דאמת דהן שהחלב הוא דאסור משום דם נעכר ונעשה חלב וכן משום אבר מה"ח יש בשניהם היתר מקרא תשפכנו כמים פסחים כ"ב. הגם שיש לומר דלמא כאן דיש דם ומן החי גרע זה אין לומר. אבל הלא הרגיש בעצמו דמה מגיע סחורה להנאה הלא שרצים דכתיב בהם לכם דמותרין בהנאה שם בפסחים ואסורין לסחורה כאן במשנה וכן כל איסורי אכילה ומ"ש ממה שנמכר לנכרים לא יובן כלל וכי זהו סחורה הלא אין נזדמן גדול מזה ומה זהו שכתב דכל הסוגיא דשם לענין סחורה הא לא מיירי כלל בסחורה רק בבאו לפרוך משרצים. וכל הסוגיא אזיל הדבור רק בהנאת מכירה ושאר הנאות: **מ"ד** מותרין למכרן. נ"ב כן הוא במשנה דגמ' וירושלמי אולם בפסחים כ"ג הועתק בגמ' מותרין למכרן לעובד כוכבים וזה ראיה למ"ש הש"ך ביו"ד קי"ז ס"ק ח' דבנזדמן לא יקנה ממנו ישראל למכור לעובד כוכבים להרויח ושכיח כזה בנטרף עוף שאין למכרן לעני שימכור לעובד כוכבים רק יהא כפשוטו שלוחו שלו למכור ויתן מזה מה שכר טרחה: **מ"ז תי"ט** ד"ה ורד חדש כו' ודבר תימה. נ"ב והנה להרמב"ם קשה יותר כיון דגם לפי' רבי זעירא צריך לומר דורד חדש אין נותן טעם בשמן אבל שמן בורד נותן טעם וע"כ בסיפא נמי כן הוא כמ"ש התי"ט בד"ה והרובין והר"ש פירש שם באופן אחר אבל להרמב"ם סובב כל המשנה על קוטב זה ונשארה התימה הר"ש במקומה. ולפי ההקדמה שהביא הר"ש לפרש המשנה לפי המקשן בירושלמי שפיר הקשה אבל אינו כן דודאי היה קל למצוא איזה חילוק ולא היה צריך לאוקי בתנאי אבל המקשן סבר כיון דאיתא במשנה ורד חדש בשמן ישן לא שייך תו למשנה לומר ורד ישן ושמן חדש דאילו כן היה התנא אומר כן בהדיא אך סבר ורד חדש שכבשו בשמן ישן או שמן ישן בורד חדש היינו שנתן השמן לורד או שנתן הורד בשמן ופריך הלא היינו הך מדוע בזה ילקט ובזה יבער והוצרך לומר תנאי ור' זירא אמר שאין הכרח לדייק כן במשנה אלא ברישא קאי חדש על הורד וסיפא על השמן שגם זה הוא דרך התנא דממילא ידענו דחדש וישן קאי על אופן זה בסיפא ואמנם זה ודאי לומר גם דברישא דיין על השמן ובסיפא על הורד לעשות עוד בזה חילוק בגי זה ודאי לא מסתבר לפרש ולהכי אין לאוקי כתימ' דר"ש ועדיף להניח כל המשנה שהשאלה הוא על העיקר וכאשר באמת הוא דכל הכבישה של ורד בשמן אין לתכלית הורד רק להשמן שיקלט מן הורד ריח וטעם כלל הדבר מהיכי תיתי נעשה שינוי בין רישא לסיפא בהלשון וגם בהמציאות. והנה לדברי יוחנן דר' אבהו בשם ר' יוחנן עדיף ליה לאוקי בתרי תנאי מבתרי טעמי והוי כמו שפירש הר"ב בחלה פ"א מ"ז מגמ' פסחים ל"ז ע"ב כן כאן דת"ק אמר חדש בישן וה"ה ישן בחדש ילקט והתנא בתרא אמר ישן בחדש ה"ה חדש בישן חייב בביעור. ולר' זירא עדיף בתרי טעמי מבתרי תנאי כר"ל בקידושין ס"ג ע"ב ור"פ במנחות כ"ה ע"א ואפשר עוד דלר' יוחנן הוי זה יותר עוד מבתרי טעמי רק ליבני הרבה והוי כמ"ש התוס' ב"ק מ"ח סוף ע"ב דעדיף בכה"ג לוקי בתרי תנאי ור' זעירא סבר דכאן אין רק בתרי טעמי. אבל עכ"פ כל מה דאפשר להשאיר בחד טעמא דבכל המשנה קאי השאלה העיקרי על השמן ודאי עדיף:

פרק ח מ"ז בתוס' חדשים ד"ה הר"ב ד"ה שלא כו'. נ"ב תמה על הר"ב דמתחיל כפי' הרמב"ם בת"ק ובר"ש כפי' הר"ש ומביא שגם הרמב"ם והר"ב המה נגד הגמ' זבחים ע"ו ולפענ"ד יש קצת לומר דמגמ' דשם יצא להרמב"ם והר"ב פי' זה. דקשה בגמ' מה ס"ד דאביי דמתיר ר"ש יען שתרומת ירק דרבנן הא איתא בהדיא ירק של שביעית וע"כ השמן היה של תרומה וכאשר נדחה מדבריו אבל מה ס"ד אך כתבתי שם דכוונת אביי דשמן היה מירק של תרומה כגון שמן נגועת שמן שומשמין והנה לפ"ז שוב מה הקשו עליו דילמא באמת כן הוא. אך הרמב"ם והר"ב פירשו תחלת הסוגיא מיד דלא כרש"י וסברי דכוונת המשנה ודאי הוא מחמת הפסד שביעית דלהכי סידר רבי דין זה בשביעית ואילו היה מחמת תרומה היה לסדר דין זה בתרומות. וכן מבואר ברמב"ם ביד החזקה שלא פי' הכוונה אם מחמת תרומה כהר"ש או מחמת שביעית כפירושו במשנה אולם מחמת שהביא דין זה בשביעית ולא בתרומה ידעינן דמחמת שביעית היא וסבר דלענין תרומה אין חשש וקושית התוס' זבחים ע"ה ע"א לאמת דתירוצם דחוק וגם לשון המשנה דייק דאיתא אין מבשלין ירק של שביעית משמע דהוי האיסור מחמת השביעית דלולי כן היה נומר אין מבשלין בשמן ירק של שביעית או יותר כפשוטו אין מבשלין ירק של תרומה בשמן של שביעית וכדפריך הגמ' על אביי אך קושית רב יוסף היה הלא גם שביעית נקרא קדשים לבית הפסול דמבטל קדושת שביעית בידים שישרף אם נטמא התרומה והזיק בחולין ק"ל ע"ב שיש לד חומרא בקדושת שביעית דהיוצא אסור אבל בתרומה אם אין יין ושמן אין היוצא מהפרי אסור לפסק הלכה כר' יהושע שם. והיה קושית רב יוסף מ"ש קדושת תרומה מקדושת שביעית ואביי דוחה שאין הכוונה מחמת שביעית אלא מחמת תרומה וכפירוש הר"ש ולא דקדק אביי מחמת הסידור שכתבתי לעיל דתנינן דגם התוספתא דריש הסוגיא דשם שביעית אין לוקחין בדמי' תרומה דמסתבר מלשון זה דהאיסור הוי מחמת הפסד התרומה ואפ"ה סידר זאת במס' שביעית וא"כ מדהוי עבור תרומה י"ל דמיירי בשמן של ירק. וע"ז דוחה הגמ' אילו כן היה להתנא להעמיד האיסור בפירוש על תרומה ולומר ירק של תרומה בשמן של שביעית אלא ודאי הוי האיסור רק מחמת שביעית והא שביעית דאורייתא הוא. א"כ אדרבה מוכח מהתם כהרמב"ם והר"ב. ומ"ש הר"ב בר"ש שר"ש מתיר להביא אין התחלת קושיא הלא ר"ש לא קבע דבריו על תרומה רק על קדשי מוכח במשנה זבחים ע"ה וז' ורק הואיל בגמ' זבחים ע"ה ועי"ז ג"כ על תרומה וה"ה גם על קדושת שביעית דלר"מ בשניהם אסור ולר"ש בשניהם מותר וע' בתוס' זבחים ריש ע"ו דסובב על מעשר שני ודינן דין חשש הפסד קדשים לענין מעשר שני וא"כ ה"ה בשביעית אע"ג דקיל באחד שמבואר פ"ח מ"ב הא בכולהו שוין ויש גם מה דחמיר בשביעית מבתרומה כמ"ש לעיל: **בתוס' רע"ק** אות מ' נ"ב כתב דאפשר דבירק מתיר הת"ק ולא שבתי שרבינו מביא זאת מגמ' דזבחים ע"ו. ולו יהיה שדברי אביי נדחה שרצה לאוקי בתרומה דרבנן הלא המשנה דזבחים ז' שמביא הגמ' שם מתחלה מיירי בתבלין שהוא דרבנן ואפ"ה אוסר ר' מאיר והסברא של תיקון ליתא אבל לא מה שהוא דרבנן אך ליתא שנמשך למה שהגיה באות ל"ט נל"ע והתוס' זבחים ע"ה ג"כ תמהו והם תירצו עכ"פ הביטול של טובת התרומה בשביעית רחוק. לכן בשלמא תבלין כקדשים דהוי מיד שיהיה נותר בזה גם בדרבנן אוסר ר' מאיר ואביי דפריך מר"ש דמתיר לכתחלה אפילו בהא מכ"ש בהאי דתני תנא. אבל ירק דרבנן בשביעית אפשר גם ר"מ מודה והנה קשה הא גם בשביעית מפסיד מיד שהתרומה יכול למכור וגם ליהנות כל הנאות משא"כ אחר שיהא בשביעית יהיה אסור בכל זה וזה קשה נמי על רש"י זבחים ע"ו שלא כתב רש"י בד"ה שביעית גם טעם זה וקרוב לזה כתב רש"י דף ע"ו ד"ה אין לוקחין ואין לומר שיכול למכור הפירות שביעית עם התרומה שבה ויצא מחומרת שביעית כי יחול על המעות וכמ"ש הרמב"ם בשמיטה פ"ו ה"א זה אינו דאילו כן הלא כשיקרב הזמן הביעור ימכור לקנות מאכל ואם מזה ישאר לבער לא יהיה הפסד לתרומה אלא ודאי כיון שצריך פעולה דייקינן כי השתא ואפשר לתרץ בזה גם הקושיא שיתנם לשלש סעודות א"כ נשאר הקושיא הלא הקיל טוב עשה להפסיד התרומה מהרבה הנאות שהיה מותר בתרומה ונ"ל דכל זה לא שייך ממעט באכילה וזהו העיקר דלאכילה הוא. **שם** בסח"ד ובתוס' שם ד"ה שביעית. כיון שהביא רבינו תוס' זה היה לו להביאו גם בנ"ע שלפני זה שכוונתו הלא אפשר למצוא תקנה וזהו פלפול התוס' בקושי' ותירוץ אך בתי"ט שהרא' רבינו יש שיכול אח"כ ליקח לעצמו וזה קשה נמי על תירוץ התוס' הנ"ל ודברי התוי"ט הלא הוא מתוספות זבחים וע"כ יהיה יותר להקשות על התוס' דזבחים ד"ה שביעית אבל באמת לא קשה דהא אינו יכול לחזור ליקח לעצמו אלא אחר שהניח במקום הפקר גם לחיות ובהמות והלא כיון דאפשר שיקחו החיות והבהמות זו עצמו הוי שמביא לידי פיסול וא"כ לא נשאר רק שיוכל לחלק לעניים או גם לעשירים לאו תנא זה כבר כתבו התוס' שפיר: **מ"ח** ובהמה טמאה. עי' תוס' בכורות י"ב ע"ב ד"ה ודאי ונ"ע מדוע לא הביאו מכאן במפורש במשנה:

פרק י מ"ה בר"ב ד"ה שטרי חוב כו' וקנסינהו רבנן. נ"ב עי' מ"ש בר"ס פ"א מ"ה:

בשנות אליהו מסכת ברכות פ"ט ד"ה בנה בית חדש כו' היינו שסבר הירושלמי. נ"ב זה הוא שלא כדעת הטור והש"ע בא"ח רפ"ג סעיף ה' וכיון שלא מצאנו בגמ' דילן דלא כהירושלמי אילו היה כן כונת ירושלמי אין לנו לחלוק עליו: **שם פאה פ"א מ"א** פי' הארוך ד"ה והבאת שלום כו' כי לא דבר ריק הוא ת"ת. נ"ב ויש סמך כאן למ"ש רבינו לעיל מזה בד"ה ות"ת שבכל היכא כלימוד תורה הוי מצוה ולכן כתי' כאן דבר להורות על כל דבר משא"כ בג"ח שנסמך על ובדבר הזה כיון דכתיב הזה אבל ובדבר הורה שיהיה הענין במלואו כפי אשר בידו לעשות:

גליון מהרא"י להגאון ר' אברהם יונה ז"ל יעוונין מהוראדנא (בעהמ"ח נמוקי מהרא"י וכו').

ברכות פ"א ב בתוי"ט ד"ה **שכן** דרך כו' ואע"ג כו' פסקו כו'. נ"ב עיין בחדושי על הרמב"ם הל' שבת (פי"ט הל"ב) בד"ה ומותר לצאת באבנט כו' כמו כו' עושין כו'. וכ' בהגהות מידי דהוי אאבנט של מלכים. נראה שמפרש כפירש"י ז"ל שם דכל ישראל ב"מ הם וצ"ע. דהא דכל ישראל ב"מ הם. אוקמוה במס' שבת (דף קכ"ח ע"א) כשיטה ולית הלכתא כוותיה. וכן פסק הרמב"ם ז"ל במקומו דלא כוותייהו ע"ש ודו"ק. וביותר קשה על הרי"ף ז"ל שכ' כן בהדיא דהלכה כליבא בתרא מטעם דכל ישראל ב"מ הם. והיא בעצמו סו"פ (ח' שרצים) כ' דהלכתא כר"ש ולא מטעמיה דקאמר כל ישראל ב"מ הם. וכן בפ' המקבל כ' הרי"ף דמסדרין לבע"ח וכ"כ הרמב"ם ז"ל בה' מלוה ולוה (פ"א הל"ז) דלא כר"י ור"ע דס"ל דכל ישראל ב"מ הם. וכ"כ הרא"ש ז"ל שם בהדיא דלית הלכתא כר"י ור"ע דס"ל כל ישראל ב"מ הם ע"ש ודו"ק: **ג** במשנה **בשעה** כו'. נ"ב עי' כ"מ הל' ק"ש (פ"א הל"ג) בד"ה יש שואלין כו' ע"ש. והנראה לתרץ עפ"י המבואר בילקוט (פ' ואתחנן) גלוי וידוע לפני שבהמ"ק עתיד ליחרב ומכאן ואילך אי אתם יכולין להקריב קרבנות אלא מבקש אני תמורתו של קרבנות שמע ישראל בבוקר ושמע ישראל בערב וכו' ע"ש. נמצא למדנו מדברי הילקוט דק"ש הוא נגד קרבנות. וא"כ קשה דלכתוב ק"ש של שחרית ברישא כמו בתמיד. אך ע"ז י"ל כיון דבקומך קימה ממש בשעה שהאדם עומד ממטתו. ע"כ צריך לכתוב בשכבך ברישא כי קימה ממטה בלא שכיבה לא יתכן להיות. וע"כ צריך לכתוב בשכבך ברישא כסדר של אדם דמתחלה הולך לשכב ואח"כ עומד ממטתו. אבל אם נאמר דבקומך כ"ז שהאדם הוא נעור דהיינו כל היום. הדרא קושיא לדוכתא דהו"ל למכתב ובקומך ברישא כמו בתמיד. ודו"ק: **ה** במשנה **מזכירין** יצ"מ בלילות כו'. נ"ב עי' רש"י בגמ'. ותמוה דהא אם אין חיוב הזכרת יצ"מ בלילות. עכ"ז משום איכא טעמי ניבעי בלילה. כמבואר לעיל שם בגמרא פרשת ציצית מפני מה קבעוה ע"ש. וצ"ל דאיך כיון דקבלינהו ביומא לא צריכין תו. אבל לכאורה זה דבר תימה. א"כ מאי פירשו גבי ציצית מפני שאינו זמן ציצית. עכ"ז תיפוק ליה דקאמר ביממא. וצ"ע: **פ"ג ד** במשנה **מהרהר** בלבו. נ"ב עי' עטרת ראש מה שהקשה דף כ"ב דברי ר"מ אהדדי ע"ש. והנראה דלפי מאי דאפשוט בעיין בגמ' (דף כ"ה ע"ב) דברי רשב"ג אבל מרחיק ארבע אמות. גם כאן נק"מ. וסוגיית הגמ' צע"ג ברשב"א ע"ש. ודו"ק: **פ"ד ב** בר"ב ד"ה **מה** מקום כלומר מה טיבה. נ"ב כן פירש"י ז"ל בגמ'. והכוונה יכול לומר עפ"י דמבואר בגמ' שם (דף ח') לעולם יכנס אדם שיעור שני פתחים ואח"כ יתפלל. ור"י בה"ק היה מתפלל תיכף בכניסתו. לזה א"ל מה מקום כו'. ופשוט: **פ"ה א** בר"ב ד"ה **אפילו** נחש דוקא נחש. נ"ב עי' פי' ר"מ ז"ל בד"ה וד"ז אינו אלא בנחש בלבד. שרוב פעמים אינו נושך. ולכאורה תמוה. דלמה בחבורו (פ"י הל"ט) אינו מחלק בזה וצ"ע. אמנם בדברי המשנה עצמה יש מקשים הא קיי"ל דאין הולכין בפקוח נפש אחר הרוב. והו"ל לחוש למיעוט דפעמים הוא נושך. ולפענ"ד אי משום הא לא קשיא דהא כללא גופא דאין הולכין בפ"נ אחר הרוב אין זה אלא במקום דשייך לומר כל קבוע כמחצה על מחצה דמי. עיין שו"ע או"ח (סימן שכ"ט סק"ב). אלא שיש לדייק ליפנא דסיימו הר"מ והר"ב ז"ל. אבל עקרב או אפעה מן הדברים שודאי משכים וממיתים פוסק עכ"ל. ולמה צריכים לדייק בל' דודאי ממית. דמשמע הא בספק אינו פוסק והא קיי"ל דפ"נ אפילו בכמה ספיקות. כגון ספק חי ספק מת. וספק אינו שם. וספק עכו"ם מפקחין עליו את הגל. עי' יומא (דף פ"ד). אמנם לפענ"ד בכל עניינים כאלה אין לנו לראות את הנולד. רק מה שבהווה שעה. כמו החולה שאין בו סכנה שאין אנו רשאין לחלל עליו את השבת. ויש לחוש בספק שהמחלה הזאת תפילהו במחלה אחרת שתגרום לו סכנה אח"כ. ואם נחלל עליו את השבת עתה. נשמרהו שלא יבוא לידי מחלה אחרת. לענ"ד הדין עמן דאין לנו לחלל. מאחר שעכשיו אין בו סכנה. ולא הותר אלא להצילו מספק סכנה שנפל בה. ולא להקדים ולהצילו מספק שמא יפול בה. והנה בענין העומד בתפלה ורואה שכבר בא נחש והזיק לאחד. ודאי שצריך להפסיק ולהציל חבירו מסכנת נפשות. אם ע"י שיחתוך הדבר. או שאר דברים שאפשר להמצא בעולם. אבל קודם שנשך הנחש אף הוא בעצמו לא יפסיק. מפני שאסור להפסיק מפני ספק סכנה עתידה. אבל עקרב שסכנתו ודאית מותר להפסיק אפילו מפני סכנה עתידה. ודקדק אגב למדנו בחולה שאין בו סכנה. דהיכא המחלה ודאי תגרום לו סכנה אח"כ. יש מקום להתיר לחלל עליו שבת להצילו אף מפני סכנה עתידה אם היא ודאית. אלא שד"ז צריך תלמוד. ולא להורות באתי. ודברי הרמב"ם ז"ל בחבורו שאינו מחלק בין נחש לעקרב. נ"ל לאחר שנעמוד על דקדוק לשונו ששינה מלשון המשנה דכאן. דתנן אפילו נחש כרוך על עקבו. והרמב"ם ז"ל כ' אם ראה נחשים ועקרבים באו כנגדו. ועלינו להבין מה דמקשה בגמ' כאן על רב ששת. מברייתא דנפל להפירה מלא' נחשים ועקרבים מעידין עליו. ולכאורה קושיא זו יש להקשות על המשנה גופא. עי' צל"ח מה שהעיר בזה. וכמה שרצה לתרץ דבמשנתינו איכא למימר דס"ל דאפילו במקום סכנה לא יפסיק. וזה תמוה דהא קיי"ל דאין לך דבר שעומד בפני פ"נ. אכן המתהוור בזה מה דמסיק הצל"ח בעצמו שם. דודאי אם בא כנגדו צריך להפסיק אפילו אינו רק ספק סכנה. דהא אפילו בספק נפשות מחללין את השבת. ולזה כוון הירושלמי (פ"ה הל"ו) דאמר אם היה הנחש מרתיע ובא כנגדו פוסק. אבל בכרוך על עקבו שאני. כיון שכבר הוא כרוך ולא הזיקו שוב לא חיישינן שיזיק. אבל רב ששת דאמר אבל עקרב פוסק. אלמא דלא ס"ל לחלק בהכי (דלפי הך סברא לא שייך לחלק בין נחש לעקרב כיון דהזיקו דאינו מזיק). ולכן שפיר מקשה עליו מברייתא ע"ש. ועפי"ז י"ל בפשיטות דמש"כ הרמב"ם ז"ל בחבורו. וכן אם ראה נחשים כו' כוון בזה להעתיק דברי הירושלמי. דאם מרתיע ובא כנגדו פוסק גם לנחש. וניחא לשון הרמב"ם ז"ל דמסיים. אבל אם לא היה דרכן להמית אינו פוסק. ר"ל כגוונא דמתניתין דכרוך על עקבו ואינו מזיקו. מזה ידענו דאין דרכו להמית. ולכן אינו פוסק אפילו לעקרבים. דהא הירושלמי ע"כ דפליג בזה על רב ששת. ואף דבירושלמי עצמו אמר מתחילה רב הונא בשם רבי יוסי ל"ש אלא נחש אבל עקרב פוסק. מ"מ ס"ל **להרמב"ם** ז"ל דר' אילא שם בירושלמי דאמר לא אמרו אלא בכרוך כו' חולק על רב הונא. ופוסק כוותיה **ע"ש ודו"ק**. אכן התוס' והרא"ש ז"ל יש להם שיטה אחרת בפירוש דברי הירושלמי וע"ע בבאורי הגר"א ז"ל (או"ח סי' ק"ד) מש"כ בפי' דברי הירוש'

פירוש הנ״ל. ומדברי הרמב״ם ז״ל נראה שפי׳ דברי הירושלמי כמו שפי׳ הגר״א. וכמו שכתבתי. ונכון הדבר: **פ״ו ג** במשנה **על** דבר שאין גדולו מן הארץ כו׳. נ״ב עיין רמב״ם הל׳ ברכות (פ״ח הל״ח) בד״ה דברים שאין גדולו מן הארץ כו׳ ע״ש. וק״ק דמסיק בגמ׳ תני על דבר שאין יונק מן הארץ. משמע דכמהין ופטריות ג״כ מברך שהכל כיון דאינו יונק מן הארץ אף דהוי גדולו מן הארץ. ולהרמב״ם ז״ל משמע דמברך בפה״א כיון דהוי גדולו מן הארץ כמסקנת הגמ׳. וה״כ הרמב״ם בפירוש בהל׳ נדרים (פ״ט הל׳ י״א) ע״ש. וכן יש לדקדק במש״כ הרמב״ם ז״ל בהל׳ מתנות עניים (ריש פ״ב) כל אוכל שגדוליו מן הארץ וכו׳. ולפי מש״כ התוס׳ בנדה (דף נ׳ ע״א) בד״ה וגדולו מן הארץ וכו׳. משמע דגם כאן היה לו לכתוב שיונק מן הארץ ע״ש. וכן בהל׳ תרומות פ״ב כתב הרמב״ם ז״ל ג״כ בההיא לישנא דמתניתין כל אוכל שגדוליו מן הארץ חייב בתרומה. ומבואר שם בפירושו. למעוטי כמהין ופטריות. וע״כ היה צריך ג״כ לכתוב שיונק מן הארץ. וכן משמע מלשון התוס׳ בנדה שם דמסיק א״כ נמי כו׳. צריך למפני יונק מן הארץ דקאי גם כו׳ עיי״ש ודו״ק:

פאה פ״ד ג במשנה **נטל** מקצת כו׳ וזרקה כו׳. נ״ב עיין בפי׳ הר״מ ז״ל דקונסין אותו ונוטלין ממנו את הכל כו׳. עי״ש. ודין זה נובע מתוספתא פ״ב. ומירוש׳ הל׳ ב׳ הובא בר״ש ע״ש. והנה ר׳ מאיר אזיל לשיטתיה שסובר בגמ׳ (ב״מ דף ע״ב ע״א) דקנסינן התירא אטו איסורא. וע״כ נ״ל זו בדעת הרמב״ם ז״ל. דמסברא זו הטעם שייך בשני המקומות. הן מצאתי בס׳ שנות אליהו שכ׳ ג״כ דר״מ לשיטתו. אכן איט טוסב זה בדעת הרמב״ם ז״ל. ואין להקשות דאמאי פסק כיחיד נגד רבים. וכדאיתא בברכות (דף ט׳). י״ל משום דהסוגיא דמוע״ק (דף ו׳ ע״ב) אזיל כוותיה. דאמרינן שם בראשונה היו שלוחין יוצאין והיו משליכין לפני בהמתן כו׳. אכן עכ״ז לא יתיישב. דהרמב״ם ז״ל בהל׳ מלוה ולוה (פ״ד הל״ו) פוסק כחכמים דב״מ הנ״ל ע״ש ודו״ק: **יא** במשנה **שספק** לקט לקט כו׳. נ״ב הראשונים ז״ל נחלקו בספק מתנות עניים אי חשוב ספיקא דאיסורא או דממונא. עי׳ נדרים (דף ז׳ ע״א) בר״ן ד״ה ולענין הלכה כו׳. דעתו דהוי ממונא שלא כדברי הרמב״ן והרשב״א ז״ל. ועי׳ בסוטה (דף מ״ה) סברוה דהכי תנאי כר״י כו׳ עד ה״כ ולהודיעך כחה דר״י דאמר אפילו מין במינו הוי ממון. ופי׳ והוי כחא דהתירא עדיף ליה ע״ש. ומסוגיא זו היה נראה הוכחה מכרעת כשיטת הרשב״א ז״ל. ולהכי הוי שפיר כחא דהיתרא דאף מין במינו הוי ממון ולא הוי שכחה. ואין מוציאין מיד בעה״ב. אע״ג דאי לא הוי ממון קאכל בעה״ב איסורא. דלשיטת הר״ן ז״ל קשה אדרבה הוה ליה להשמועינן כחא דחכמים דהוי רבותא טפי אפי׳ מין בשאינו מינו הוי ממון ומוציאין מיד בעה״ב המוחזק ונותנין לעניים. אע״ג דבכל ספק ממון קיי״ל קולא לנתבע. ועיין ש״ך ליו״ד (סי׳ רנ״ט ס״ק י״ד) תופס ג״כ שיטת הרשב״א ז״ל והיה לו להביא סעד מסוגיא דהכא כנ״ל. ודו״ק:

כלאים פ״ב ט בתוי״ט ד״ה **עשר** כו׳. אתפרש טעמיה כו׳. נ״ב עיין רמב״ם הל׳ ק״פ (פ״ה הל״ה) בהגה״ה. ועי׳ מגיני שלמה דף נ״ז ד״ה גרסי׳ פ״ק דר״ה כו׳ ע״ש ודו״ק:

פ״ח ב בתוי״ט ד״ה **בהמה** ס׳ וזה דעת הרמב״ם בפי׳ ובחבורו כו׳. נ״ב עי׳ רמב״ם הל׳ כלאים (פ״ט הל״ז) כל העושה מלאכה כו׳ ה״ז לוקה כו׳. ועי׳ בכ״מ הל׳ כלאים אשר הרבה להשיב עליו. ובסיום דבריו משיג על הרמב״ם ז״ל מסוגיא דספרי ע״ש. והא ודאי לאו קושיא דאי לאו מיעוטא הוה אסרינן לעשות מלאכה באדם כמו עם שור והן עם חמור דודאי מעלתו גדלה משניהן ועדיף יותר. ול״נ ראיה לשיטת הרמב״ם ז״ל מסוגיא דמכות (דף כ״א ע״ב) יש חורש תלם אחד כו׳. ועי׳ בפי׳ הריב״ן שם דשאך משכחת בחמור שהוא הקדש. ותירץ בתרי אנפי או דאזלא אליבא דר״י דס״ל פ״מ אסור בהנאה ומיירי מתני׳ בפ״מ. או אפילו לר״ש דפליג ע״ז משכחת מתניתין בשור ושה וחמור דנקיט לאו דוקא יעו״ש. ואני תמה על אופן השני. דהאיך שייך ל״ד ונקיט מילתא דליתא. ובודאי דוחק הוא. אע״כ כאופן הראשון ומתני׳ כר״י. ואס״ד דלא כהרמב״ם ז״ל מאי דוחקא דתנא למתני החורש בשור וחמור דלא משכחת לה רק לר״י. טפי הו״ל למתני החורש בשור ושה דמשכחת לה אליבא דר״ש. אלא ודאי דבשור ושה לא משכחת הלאו דלא תחרוש כיון דהוה שני מינים טהורים כדעת הרמב״ם ז״ל (ואין להקשות דמ״מ תיקשי דליתני החורש בשור ושה של פסולי המוקדשין דאיכא תרתי. לאו דעבודה בקדשים בכל או״א. וגם לאו דכלאים בכל או״א. (עיין מל״מ שם הל׳ כלאים. ובפ״א מהל׳ מעילה) דהא ליתא דבגמ׳ אוקימנא מתני׳ בבכור. ובבכור ליכא משום מנהיג בשור פסולי המוקדשין לשיטת הרמב״ם ז״ל בעצמו. וכמש״כ המל״מ שם בהל׳ כלאים ע״ש). גם מה שהקשה הגרא״ש ז״ל מהא דר׳ ירמיה דאמר דאם הרביע מין שביבשה עם מין שבים לוקה. ומבעי׳ ליה בהנהגה האיך הדין. ג״כ לק״מ. דהא דבעי ליה התם לאו לענין מלקות. אלא לענין איסורא. ואיסורא יש מד״ס אף בשני מינים טהורים כמ״ש לכלן שם בדברי הרמב״ם ז״ל. אי נמי י״ל דהך שיבוטא הוא טמא בהמת. וכן משמע קצת מדברי הרמב״ם ז״ל לקמן שם שכתב ואסור להנהיג בהמה מן היבשה עם חיה שבים כגון עז עם שיבוט עכ״ל. הרי דקרי לה הרמב״ם ז״ל חיה שבים. ולא דג שבים. א״כ י״ל דשני מיני שיבוט יש בים. אחד מין דג. והוא דג טהור. וכמו שמשמע בחולין (דף ק״ט) אסר לן כו׳. ועוד יש שיבוט דהוא מין חיה שבים. והותו חיה אפשר דהוא טמא בהמת. דאין לו סימני טהרה. ורמזיה לזה דלא בעי סתם המנהיג במין שביבשה עם מין שבים. עי״ש היטב. ולפי מה דנראה מדברי התוי״ט כאן (פ״ח מ״ו) דבהמה עם חיה מודה הרמב״ם ז״ל דאסור מה״ת אף דשניהם טהורים. בלא״ה לק״מ דהא הכא בהמה עם חיה הוא. וכתב ואסור להנהיג. וכן עם חיה שבים משום דבזה היה מלקות אם היה מנהיג בשני מיני דיבשה כה״ג. ועי׳ בתו״ת שהשיג עליו. ועיין היטב בשעה״מ שהאריך בזה. ואם נייחס סברא זו להראב״ד ז״ל היה נסתלק בזה תמיהת המל״מ עליו במ״ש בהשגה דבפסולי המוקדשין כו׳ יעו״ש ולהרב בעל עטור בכורים נעלם מעיניו כל דברי התוי״ט והתו״ת והשעה״מ ז״ל בזה. עיין בכל אלו ותמצא כדברי. ודו״ק: **פ״ח ה** במשנה **אדני** השדה. נ״ב עיין בפי׳ הר״מ והר״ש ז״ל ובדברי הירושלמי. ועיין מדרש קהלת (ע״ט) עה״פ כי יש דברים הרבה וגו׳ משמע כדעת הר״מ ז״ל ע״ש ודו״ק:

פירוש הראב״ד למסכת דמאי פרק ז משנה ז ח

למען היות במלואו ומובו אמרנו להעלות על הרפוס מה שנמצא במשניות שלנו דפוס ווילנא והוראדנא (תקע״ח) וז״ל: והנה אחרי שזיכני השם לגמור סדר זרעים בא אלי אחד מהמחברים ובקש ממני להפיק רצונו ולהדפיס עוד פי׳ מספיק על משנה ז׳ פ״ו דדמאי אשר הוא כמעט משולל הבנה לפי׳ הר״ב. והוא יגע ומצא זה הפירוש מהראב״ד ז״ל בפירוש של ר׳ אלי׳ במהורי״ל על הירושלמי מסדר זרעים. וגם פי׳ מספיק על מ״ח פרק הנ״ל. וכדי לזכות את הרבים שאין בידם ספר ירושלמי הנ״ל בשגם שם אינו מבואר כל כך הצגנו פה:

פרק ז משנה ז מאה טבל וכו׳. כאשר יתקדק כל תלמיד בכל הש״ס משניות בכל מקום שימצא שם כלכלה הוא של פירות וביותר מיוחדת לתאנים. כמו תינוקות שטמנו תאנים לשבת. כלכלת שבת. הנוקש כלכלה לשלוח לחבירו כוותם של תאנים וכמו כן נוכל לפרש בנדון דידן כי משנה ה׳ היה לו תאנים של טבל וכו׳ מ״ו היו לפניו שתי כלכלות וכו׳. ג״כ הם שתי הכלכלות של תאנים. ומשנה ז׳ מאה טבל הוא גם כן (עד״מ) מאה תאנים של טבל ומאה תאנים של חולין בכתפרנו ויש כאן מאתים תאנים שמחויב להפריש מהן עשרה למעשר ראשון ומהעשרה אחת לתרומת מעשר ויש לחוש שמא יפריש מהפטור על החיוב שמא יעלה בידו מהמאה של חולין א) ובודאי בעד מעשר ראשון אין לחוש שמותרת לזרים רק משום האחת שמחויב לתרומת מעשר שהוא במיתה אבל זרים אין בהתערובות תקנה רק שיטול מאה ואחת שבודאי יש בהם אחת של טבל וימכור הכל לכהן חוץ מאחת שיטול הכהן בחנם בשביל תרומת מעשר המגיע מהטבל ונשארו צ״ט מתוקנים ב): **מאה** טבל מאה מעשר נוטל מאה ואחד. שהרי יש כאן מאתים תאנים שמחויב להפריש מהן י״א תאנים לתרומת מעשר דהיינו עשרה תאנים מהמאה מעשר ואחד מהמאה טבל ואם היה המאה מעשר לבד ועשרה שמגיע ממאה של טבל גם כן מופרש מהטבל. נמצא שהיה לפניו מאה ועשר מעשר ראשון היה יכול ליקח י״א תאנים לתרומת מעשר מאיזה שיהיה או כל הי״א מהמאה מעשר או כל העשרה שהפריש מהטבל ועוד אחד מהמאה מעשר אבל עכשיו א״א ליקח י״א תאנים מהמאתים בשביל תרומת מעשר המגיע שמא יעלה בידו כל הי״א תאנים מהמאה של טבל ובמאה של טבל אינו ראוי לתרומת מעשר רק עשרה שמגיע למעשר ראשון ויכול לעשות כולם לתרומת מעשר על מעשר אחר והאחת ביוסיף הוא מהחולין ג). ואם יעלה בידו כל הי״א מהמעשר היה הכל מתוקן כדלעיל. אך שמא יעלה כל הי״א מהטבל לפיכך הוצרך על כרחך ליטול מאה ואחד שאז יש בהם י״א הראויין לתרומת מעשר. עשרה מהטבל ואחד מהמעשר. ולמכור הכל לכהן חוץ מי״א שנוטל הכהן בחנם בשביל תרומת מעשר המגיע מהמאה מעשר ומהמאה טבל:

מאה חולין מתוקנים מאה מעשר נוטל מאה ועשר ג״כ מוכר כולם לכהן חוץ מעשרה שנוטל הכהן בשביל תרומת מעשר: **מאה** טבל תשעים מעשר תשעים טבל שמונים מעשר לא הפסיד כלום. פי׳ שיש כאן מאה ותשעים תאנים שמחויב להפריש מהם עשרה לתרומת מעשר. היינו ט׳ בעד המעשר ואחת מהמאה טבל נוטל עשר תאנים ונותן לכהן כי כל העשר שיעלו בידו אם מהמעשר מתוקן הוא היינו ט׳ בשביל המעשר ואחת בשביל הטבל ואם מהטבל יעלה בידו כל העשר גם כן הם ראוים למעשר ראשון ויכול לעשותם תרומת מעשר ט׳ על התשעים מעשר ואחת על עצמם לפיכך לא הפסיד כלום: **זה** הכלל כל זמן שהטבל מרובה וכו׳. ובלבד שיהיה מרובה עשר. היינו עשירית חלק טבל. ואם נמצא מאה מעשר תשעים טבל נוטל צ״ב פחות עשירית וכר״ב מפורש הגירסא של הירושלמי וכך צריך להיות ואם המעשר מרובה הייט מאה מעשר תשעים טבל נוטל צ״ב פחות עשירית ק׳ מעשר פ׳ טבל נוטל פ״ג פחות שני עשירית וכן לפי החשבון: **משנה ח מי** שהיה לו וכו׳. ואמר שורה החיצונה אחת מעשר. פי׳ כל השורה שהיה מעשר על המאה: **נוטל** שתי חביות ונותן. פי׳ לתרומת מעשר וטוען שתיהן לכהן. אחת בשביל תרומת מעשר ואחת מוכר לו: **חצי** שורה וכו׳. פירוש שרוצה לתקן חמשים חביות: **נוטל** ד׳ חביות ומפריש מכל א׳ חצי חבית ומוכר לכהן חוץ מחצי חבית שמחויב ליתן לו בחנם בשביל תרומת מעשר המגיע לחמשים חביות: **שורה** אחת מעשר נוטל שורה אחת ונותן. גם כן בשביל תרומת מעשר ומוכר לכהן חוץ מאחת: **חצי** שורה וכו׳ גם כן כנ״ל. שמוכר כולם חוץ מחצי חבית: **חבית** אחת וכו׳. פי׳ שרוצה לתקן רק עשר: **נוטל** מכל חבית וחבית. פי׳ שצריך להפריש תרומת מעשר מכל חביות שכל אחת מסופקת במעשר. ומה שהקשה הר״ש על פי׳ זה אם אמר חצי שורה נוטל ד׳ חביות יחזור ויאמר חצי האחר של אותו שורה יהיה מעשר על האחר ותסגי ליה בשתי חביות. קושיא זו הקשה הירושלמי. ותירץ כשהפריש על חציין ממקום אחר. וכן בחבית אחת מעשר שרוצה לתקן רק עשר ועל תשעים הפריש ממקום אחר. לכן צריך ליטול מכל אחת שכל אחת מסופקת במעשר:

הערות על פי׳ הראב״ד ז״ל

א) ממקום אחר א״א להפריש דמיירי שקבע המעשר בתוכם וקאי אמתני׳ ו׳ ועיין בספר שנות אליהו: ב) ואין להקשות תעלה באחד ומאה תירץ בירושלמי בדברים שאינן עולין כגון באגוזים והקשה עוד ויפלע ותירץ נתפלעו תנן וכי הרי נבטל איסור לכתחלה (ולכאורה אפשר לומר ה״כ בשאר פירות דהא ע״כ צריך לקרוא שם למעשר ראשון תחלה דהאיך יפריש ת״מ אם לא קרא שם למעשר אלא על כרחך צריך לעשות כך יקח א׳ מהמאתים ויאמר אם זו טבל הרי מעשר וכו׳ בגלות אחרים זו תהיה ת״מ ואם זו מהחולין תהא כשניה וכן כולם עד מאה וא׳ וזאת כאי אינו רשאי לערב לכתחלה כשאם שלקח מתחלה. מע״נ אם בשאם שלקח מתחלה יש בהן א׳ של טבל הרי היא ת״מ א״כ נדמעו ואסור להוסיף עוד אחד כדי שיתבטלו כמבואר (תרומות פ״ה מ״ט) ואם כל המאה שנטל מתחלה הם חולין והא׳ שמוסיף הוא מהטבל והיה ת״מ ג״כ אסור לערב בהחולין כדי שיתבטלו: ג) ויש ראיה לזה שהמשנה מפורשת כך מתוספתא דדמאי פ״ח בין שהטבל מרובה על החולין ובין שהחולין מרובים על הטבל נוטל את כל החולין וכדי ת״מ שבטבל. בין שהמעשר טבל מרובה על החולין ובין שהחולין מרובה על המעשר טבל נוטל את כל החולין וכדי ת״מ שבמעשר טבל. (כן הגי׳ מכת״י הגאון ז״ל) מאה מעשר צ׳ טבל נוטל צ״ב פחות עישור אחד מאה מעשר שמונים טבל נוטל פ״ג פחות שני עשירית מכאן ואילך לפי חשבון (עד״מ שמונים מעשר חמשים טבל נוטל נ״ג ותלי) שכך עולה החשבון שמאה מעשר עשר׳ לת״מ ומהתשעים טבל ת״מ אחת חסר עשירית הרי י״א פחות עשירית. ובתשעים טבל אין ראוי להיות כ״א ט׳ שמגיע למעשר ראשון הרי חסר שתי׳ פחות עשירית הלכך צריך ליטול צ״ב פחות עשירית וכן מאה מעשר ופ׳ טבל נוטל פ״ג פחות ב׳ עשירית לא והשוב והמלא הרי מבואר שמטבל א״א להפריש תרומת מעשר על מעשר טבל כ״א לפי החשבון מ״ד פ״ש בו דאל״כ למה הוצרך ליטול צ״ב חסר עשירי׳ או פ״ג פחות ב׳ עישורין יטול י״א פחות עשירית י׳ המגיע לק׳ מעשר וא׳ פ׳ עשירית בעד הצ׳ טבל דממ״נ מה שיעלה בידו אם מהטבל או מהמעשר יכול לעשות ת״מ על הכל אלא ע״כ כמו שכתבתי דמטבל אינו רשאי לעשות ת״מ כ״א לפי החשבון מעשר ראשון שיש בטבל. והארכתי קצת להקל על התלמידים למען ירוץ כל מבי״ם:

יין הרקח

חדושים והגהות

מאת הרב הגאון החסיד האמיתי המפורסם בדורו כבוד קדוש"ת מוהר"ר **אלעזר** זלה"ה שהיה אב"ד בק"ק בראד ובק"ק אמשטרדם

(בעהמ"ח ספר מעשה רוקח על התורה וספר ארבעה טורי אבן) :

מסכת ברכות

פרק א מ"א בתוי"ט בד"ה א"כ למה אמרו וכו' כתב הרמב"ם פסק בהקטר חלבים ואברים עד חצות וכתב עליו הכ"מ דמשנה היא בברכות והא ליתא לדברי רש"י והר"ב ונדחק לומר שהרמב"ם הוציא כן מהתוספתא. ותמהני עליו דהרי בפירוש המשנה להרמב"ם מבואר בהדיא כמ"ש הכ"מ שהרי כתב ומה שאמרו באלו כולם עד חצות וכו' מדכתב באלו כולם משמע בהדיא שגם בהקטר חלבים אמרו עד חצות ולכאורה יש להביא ראי' לדבריו דאי כדברי רש"י והר"ב דהקטר חלבים כל הלילה ולא נקט ליה הכא אלא להודיע שכל דבר שמצותו בלילה כשר כל הלילה יקשה אמאי לא תני כאן קלית העומר ג"כ כשר כל הלילה כמו שמבוא' במתניתין דמגילה אלא ודאי הקטר חלבים שנה כאן משום דשתפינהו ר"ל לחכמים שגם בהם אמרו עד חצות. ובפירוש התוספתא באותו דיבור צריכין להגיה בדברי התוי"ט אלא הוא הדין צריך למחוק הוא הדין וצ"ל אלא ה"ק ומה שכתב הרמ"ז טעם לדברי רש"י משום דהקטרת חלבים הוא ע"י כהנים זכרים וגדולים והכהנים זריזין הם ולכך לא הוצרכו לעשות סייג בהם אבל אכילת קדשים דמסורה לכל אנשים ונשים ואף גזרו בהן קשי' לכאו' דהרי אכילת קדשי קדשים חטאות ואשמות ומנחות שאינן נאכלין אלא לזכרי כהונה ובעזרה דוקא ואפ"ה גזרו בהו שאינן נאכלין אלא עד חצות ודוחק לומר שלא לחלק בין אכילת קדשים אמרו כן :

פרק ב מ"ז וכשמת שני כו'. כתב הרמ"ז לא הקדים הפועל למקרא כמ"ש במשנה שקודמת משום דאין קבלת תנחומין אלא אחר מיתה וכו'. כבר נשאל על זה הלשון הרב ה"ה בעל לקט הקמח יעו"ש מה שכתב בזה ואיני יודע למה נטה מדרך הפשוט שכוונת הרמ"ז בפירושו הוא כך דבשלמא בק"ש שתמיד היה קורא ק"ש וכן ברחיצה שתמיד היה רוחץ מפני שהיה איסטניס ולכך שייך שפיר למתני והקדים הפועל למקרא שהיה עושה כמו שעשה תמיד משא"כ כאן שאין קבלת תנחומין אלא אחר המיתה ולכך הקדים המקרא לפועל. זה פשוט וברור בכוונת הרמ"ז ומ"ת דברי הלק"ק המה נכונים וראוים למי שאמרן :

מסכת פאה

פרק ב מ"א בר"ב ד"ה וזרע אחר כו' ושיעור רוחב הבור וניר וזרע אחר כדי ג' תלמים כו'. הנה ראיתי כאן בדברי מרן הכ"מ בפ"ג מהלכות מ"ע הלכה ד' דברים תמוהים שסיים הרמב"ם שם אבל זרע אחר כל שהוא מפסיק בה וכתב הכ"מ בירושלמי פלוגתת רב ור' יוחנן ופסק רבינו כרב דברייתא מסייעא ליה ולא כר"י יעו"ש בדבריו לכאורה הבין רבינו הכ"מ שהרמב"ם אינו מחלק בזרע אחר בין שדה קטנה לשדה בינונית ובשלם פסק בזרע אחר כ"ש ומכח זה צריך לדחוק דרבינו פוסק כרב ולא כר"י ואני תמה מאוד על המשגיח שהוא מאור עינינו ואיך העלים עיניו מתחילת דברי הרמב"ם שהתחיל בהלכה זו היה מפסיק בה ארץ בורה או ארץ נירה או שהפסיק בה זרע אחר כו'. הרי זו נפסקת לשתי שדות והוא שיהי' רוחב כל אחד מאלו ג' תלמים ע"פ בד"א בשדה קטנה כו' אבל בשדה שהיא יתירה על ע' אין הבור והניר מפסיק אלא בית רובע אבל זרע אחר כ"ש מפסיק הרי מבואר בהדיא שהרמב"ם פוסק כתרוייהו כרב וכר' יוחנן וכמסקנת הירושלמי דלא פליגי דרב מיירי בשדה בינונית ור' יוחנן בשדה קטנה זה האמת הברור בירושלמי ובדברי הרמב"ם ולא כהבנת רבינו בכ"מ שסובר דגם לפי המסקנא פליגי רב ור"י והרמב"ם פוסק כרב ולא כר"י זה אינו לכל מעיין בצדק גם מ"ש מרן דרבינו פוסק כרב משום דברייתא מסייעא ליה הבין לשון המקשה דקאמר והתני בור וניר חייבים בפאה הוא לשון ברייתא שמביא וכן הבין המפרש הרב מוהרי"א ומדחיק מאוד בפירושו. ולפע"ד נראה דזה אינו כלל לשון ברייתא אך מליצה דרב עצמו פריך על המתרץ דזרע אחר דרב מיירי בחיוב פאה ומ"ז מקשה והתני רב בור וניר חייבים בפאה הוא לשון מתני' וכי בור וניר חייבים בפאה הכי אין שם זרע כלל ודוחק לומר נקט זרע אחר ג"כ לא מיירי בחיוב פאה דוקא כנלפע"ד פשוט כוונת המקשן ודו"ק. וגם מ"ש אח"כ שהראב"ד בהשגה היה לו גירסא אחרת בירושלמי ושיש בה ט"ס ולא כן אנכי עמדי אלא שגם גירסת הראב"ד היא כגי' הרמב"ם ופירשה כדכתיבנא דלפי המסקנא לא פליגי רב ור"י אך בזה משיג על הרמב"ם שלהרמב"ם בשדה בינונית צריך ההפסקה עפי וכ"ש שג' תלמים הוא פחות הרבה מבית רובע אבל להראב"ד שפה אחרת דלשדה קטנה בעינן הפסק עפי וכמ"ש מלתא בטעמא וס"ל שג' תלמים ברוחב באורך כל השדה היא שוה לבית רובע והוכחתין מדקחזינן בזרע אחר בשדה קטנה צריך שיעור גדול יותר להפסקה. ובבור וניר יהיה איפכא דבשדה קטנה די בג' תלמים יותר משדה בינונית שבשדה קטנה בעי ג' תלמים כר"י ובשדה בינונית כ"ש מפסיק כרב מ"ת דבשדה קטנה צריך שיעור שהוא פחות הרבה מבית רובע ובשדה בינונית צריך שיעור יותר דוקא בית רובע אלא ודאי שיעור ג' תלמים ברוחב ובאורך כל השדה המה שוין לבית רובע ודו"ק ועפר אני תחת כפות רגלי אדוני הכ"מ וכאן הניח לי מקום להתגדר :

פרק ג מ"ג וכן בכרם המדל כו' וכתב הר"ב וכן המחליק בכרם דינו כמחליק בבצלים ועל המדל וכו' פי' בזמן שהבצלים זרועים רצופים כו' ובבא המחליק מאחת יד כתב הר"ב והרמב"ם פי' כו' כתב התוי"ט לדבריו אי הך סיפא פירושא דרישא כו' ולפע"ד שלא דקדקו אלו הגאונים בדברי הרמב"ם שפיר וכ"ל שיש להרמב"ם שטה אחרת בזאת המשנה דלדבריהם וכן בכרם קאי אדלעיל וכמו שמפרש הר"ב בהדיא ובבא המדל קאי גם כן אהך דלעיל כמו שמפרש הר"ב בהדיא דקאי אבבא דבצלים אבל בדברי הרמב"ם בחבורו אי אפשר לפרש כן שיהיה דין הכרם שוה לדין הבצלים ואפונין שהרי בפ"ב הלכה ו' העתיק דין הכרם ולא כתב בבא דרישא כלל שיתן לאלו לעצמן ולאלו לעצמן רק העתיק ב' בבות דהמדל והמחליק מאחת יד וכמ"ש הכ"מ מפירושו דהמשנה. ובפרק ג' הל' י"ג העתיק רישא דמתניתין ולא הזכיר כרם רק שדה שזרעה בצלים או פולים ולא הזכיר רק בבא דרישא ולא בבא דהמדל ולא בבא דהמחליק מאחת יד, ואין לומר שסמך על מה שכתב בפ"ב בדין הכרם דא"כ הי' לו לכתוב כל המשנה בחד דוכתא, אלא ודאי נראה פשוט שדרך אחרת הי' לו בכל המשנה דבבצלים ואפונין וכיוצא בהם שייך בהם שוק וגורן שקצתן מוכרין בשוק ומקצתן מתקיימין לגורן חייב להניח לאלו לעצמן ולאלו לעצמן ואין חלוק בהם אם אותן שלקח לשוק בין קצרן מיכן ומיכן או אם לקחן מרוח אחת. מ"מ חייב ליתן לאלו לעצמן ולאלו לעצמן מאחר שהשוק והגורן כמו ב' מינים הן כמבואר בירושלמי אבל בכרם לא שייך שוק וגורן. לכן בכרם יש דינים אחרים דאם אותן שלקטן נטל מכאן ומכאן פטור מפאה והינו מפריש רק על מה ששייר לגת וזה פירש המדל דמתניתין ולא כמו שפי' הר"ש והר"ב. ואם אותן שנטל לשוק נטל ממקום א' מחויב ליתן פאה על הכל ופירושא דמתניתין לדבריו כך היא וכן בכרם כמו שבבצלים ואפונים וכיוצא בהן יש חילוק בין לקטן לשוק ובין המתקיימין לגורן שצריך להפריש לאלו לעצמן ולאלו לעצמן כן יש חילוק בכרם אבל באופן אחר דבכרם יש חלוק בין המדל ובין המחליק מאחת יד ואין המדל פירושו כפי' הר"ש והר"ב רק המדל שנעשה כרם דל שלקט לשוק מכאן ומכאן כמ"ש בהדיא בפירושו ובחבורו ואף שהלשון בפי' המשנה קצת דחוק מ"מ אחר העיון הדק היטב בפי' ובחבורו יראה שדבריו כנים אמת לאמתו. ותמיהני על הגאונים הר"ב והתוי"ט והרמ"ז שלא הרגישו בכ"ז. וגם הכ"מ נראה שלא הרגיש בזה ודו"ק. וכעת נדפס ספר בית דוד וראיתי שכוון לדעתי בזה והוא זכה בזה תחילה בדפוס וכן כמה דברים כיון לדעתי. ודברי התוי"ט המה תמוהים שהביא טעם הרמב"ם על פי' הר"ב ואין להם שייכות להדדי כלל ועל איזה בבא קאי הטעם אי אבבא דרישא הא מיירי מחייב ואי אבבא דמדל דנותן רק מן המשייר על מה ששייר ולא על הראשונים הא ע"ז כתב הר"ב תלתא בטעמא לפוטריה מפני שהראשונים שעקר תקנת הכרמים היא ולכך המה פטורים אבל בדברי הרמב"ם גופא כמה דברים ברורים שהוא מפרש פירוש אחר לכל הא דהמדל וכדכתבתי :

פרק ד מ"ג בתוי"ט ד"ה נפל לו כו' והרמב"ם וכו'. משמע מדבריו דבכולי סוגיא מוקמין מתני' מה שנפל משום קנס ואין נראה כן מן המשנה וכו'. ונראה לענ"ד דראיתו של הרמב"ם היא מן הירושלמי דאחר המשנה הביאה ברייתא תני בשם ר"מ קונסין אותו ומוציאין ממנו התלוש ואת המחובר ואי ארישא דמתניתין קאי לענין מה הביא הברייתא דהא ליכא דמתניתין הכי משמע אין לו בה כלום ואי לאשמועינן דמתניתין ר"מ היא הא בלא זה סתם מתניתין ר"מ היא אלא ודאי הברייתא אתי לאשמועינן דגם בסיפא קנסינן ליה אם כבר לקט פאה נוטלין אותה ממנו והא דלא תנא ליה במתניתין משום דלאו מלתא פסיקא היא אם כבר לקט אותה פאה דיכול להיות שמיד כשבא לשדה עשה כך נפל עליה או פירש טליתו עליה משא"כ ברישא :

פרק ה מ"ג אין מגלגלין בטופח וכו'. הביא הר"ב ב' פירושים פ"א הוא מדברי הרמב"ם ופ"ב הוא מדברי הר"ש ואני תמה על הרמב"ם ב' תמיהות חדא על פירושו שבמתניתין דהא מדברי הירושלמי מוכח בהדיא כפירוש הר"ש דמייתי עלה דמתניתין ברייתא ותני המרבץ את שדהו וכו'. ומקשה עלה מתניתין מחלפין שיטתי' דחכמים מוכח בהדיא כפירוש הר"ש וזהו שסיים הר"ש כמו שפרשתי מוכח בירושלמי וגם על הרמב"ם בחיבורו יש לתמוה שבפ"ד מהל' מ"ע הל' ה' הביא האי דינא דברייתא ופסק כחכמים דאם הזיקו של בעל השדה מרובה על הלקט מותר לרבץ את שדהו במים ולמה לא כתב שבעה"ב צריך לשלם לעניים הלקט שלהם שכן מבואר בירושלמי וצ"ע רב בחבורו ובפירושו :

פרק ו מ"ב וב"ה אומרים שכחה, עיין מ"ש התוי"ט והרמ"ז משיג עליו ואני בעניי תמה עליהם איך לא הרגישו שהרמב"ם בחבורו חזר מפירושו בפירוש המשנה ותחילה אעתיק לשון הירושלמי שלפנינו א"ר אילעא שאלתי את ר' יהושע באיזה עומרים פליגי ב"ש וב"ה אמר לי בתורה הזאת עומר הסמוך לגפה ולגדיש וכו' וכשבאתי אצל ר"א אמר לי לא נחלקו ב"ש וב"ה על העומר שהוא סמוך לגפה וכו' שהוא שכחה על מה נחלקו על העומר שנטלו ונתנו בצד הגפה וכו' ונראה לענ"ד פשוט שפירושו כך הוא דר"י ס"ל דפלוגתתן הוא בעומר הסמוך לגפה ולגדיש היינו מתחילת הקצירה עם הי' מקומו של עומר זה ושכחו וטעמי' דב"ש מאחר שהוא מונח אצל מקום מסוים בודאי עתיד לזכרו ולכך אינו שכחה וב"ה ס"ל אפ"ה הוי שכחה ולכך אמר ר"י בלשונו בתורה הזאת (וראיתי בפירוש הירושלמי שכתב בתורה הזאת הוא שבועה ולענ"ד פירושו הנכון) כלומר בלשון המשנה ממש פליגי דהיינו עומר שהוא סמוך לגפה וכו' דמשמע שמתחילה הוא מונח שם היה מקומו בשעת הקצירה. אבל ר"א ס"ל לא נחלקו על עומר שהוא סמוך מתחילה מתחלת הקציר דלכ"ע הוי שכחה ועל מה נחלקו על העומר שנטלו ממקום אחר והניחו בצד הגפה וכו' וטעמייהו דב"ש הוא מפני שזכה בו בעה"ב כשנטלו ממקומו שהיה מונח שם תחילה והניחו כאן ומש"ה אינו שכחה וב"ה אפ"ה הוי שכחה ולא מיירי כאן כשנטלו תחלה להוליכו אל העיר רק שנטלו משם ממקום לדרך הקוצרין ומעמרין שפעמים צר להם המקום ונושאין קצת עומרין למקום אחר ומ"ה סבירא להו לב"ה מאחר שלא היתה כוונתו בנטילתו ממקום למקום לזכות בו ולכך הוי שכחה ולזה קאמר אידך מתניתין שפיר ומודים ב"ה בעומר שהחזיק בו להוליכו אל העיר ושכחו שאינו שכחה וזה הפירוש הוא כפתור ופרח לענ"ד ובאמת עפר אני תחת כפות רגלי רבותינו הר"ש והרמב"ם מי דוחקם לזה לפרש מתניתין דכאן והירושלמי הנזכר דמיירי בעומר שהחזיקו להוליכו אל העיר ומכח זה נכנסו לדוחקים אם לא שהיה לפניהם גירסא אחרת בירושלמי. אבל לפי הגרסא שלפנינו ברור ונכון כפירוש שהזכרתי. וגם הרמב"ם בחבורו פירש כן ולכך כתב שם בפ"ה הל' ג' או שהחזיק בו להוליכו לעיר והניחו בשדה ושכחו אינו שכחה וכוונתו אפילו לא הגיעו אצל שום דבר מסוים רק סתם בשדה אפ"ה אינו שכחה מאחר שהחזיק בו תחילה להוליכו אל העיר אבל אם נטלו ממקום למקום והיינו מתניתין דכאן וכל"ה דמוקי הכי וכפי הפירוש שפרשתי אע"פ שהניחו אצל דבר מסוים הא"ה הוי שכחה וכב"ה ומכ"ש אם העומר היה

מונח

שונה תחילה אלא דבר מסוים ממילא. והא דפסק כר"א לגבי ר' יהושע היינו משום דרמב"ם אמר עליו הן הן הדברים שנאמרו למשה בסיני ודוק היטב: **עוד** גם הביא התוי"ט את הירושלמי שמקשה מתניתין דריש פ"ז בתקומו שהוא עומד בצד הגת וכו' מתניתין כב"ש דאמרי אינו שכחה. וכתב עליו הרמ"ז קשה לי להרמב"ם מאי מקשה דשאני התם דהחזיק בו וזכה בו משא"כ בהאי דאצל הגת והניחו בנ"ע. כאן שגה שגיאה רבה דאדרבא הקושיא יותר חזקה דהשתא כאן שהחזיק בו וזכה בו ואפ"ה אמרי ב"ש דהוה שכחה ומכ"ש בההוא דעומד בצד הגת שלא החזיק בו אמאי אינו שכחה וזה פשוט: **שם** בירושלמי וקשיא לב"ש הגפה וגדיש שהיא מסוים ואיתון אמרין שאינו שכחה. וקשיא לב"ה בקר וכלים שאינו מסויים ואיתון אמרין שהוא שכחה. והר"ש רוצה להפך הגירסא' והתוי"ט מיישב הגירסא' לפי שיטתו ולענ"ד הגירסא' נכונה כפשוטו דגפה וגדיש שהוא דבר מסוים היינו שקבוע ועומד ואין כאן ודאי שבעל השדה ישוב למקום ההיא וא"כ אמאי לא הוי שכחה אבל בקר וכלים שהמה דבר שאינו מסויים וקבועים רק מוליכין אותם ממקום למקום לאיזה מקום שיצטרכו ובודאי בעל השדה או פועלים ישובו לשם ליקח הבקר והכלים ואז יראו גם את העומר וא"כ אמאי הוי שכחה לב"ה:

מסכת דמאי

פרק ג מ"ב בתוי"ט ד"ה עד עשר כו' כ' הר"ש בירושלמי ולא נמצא שונה תקלה לבאין אחריו וכו'. ומשני שונה אותן לצבור לפניו ויקבע אותן לתוך פירותיו ע"כ. משמע בהדיא שהלכה הך שניא הוא. ולענ"ד פירושו כמו שאיתא בגמרא דידן במס' ר"ה ד"ב ע"ב ויצבור גרנו לתוכו ונמצא תורם מן החדש שבו על החדש שבו ומן הישן שבו על הישן שבו ופרש"י ויצבור גרנו לתוכו כלומר באמצעיתו שיהא הכל נבלל יחד יפה כן הוא הפי' בירושלמי שונה אותן לצבור ויקבע אותן לתוך פירותיו כלומר שמערבן המוכר בתוך שאר הירק שלו יפה וצריך לעשות כן לפניו היינו לפני הלוקח זה ונמצא שא"כ תקלה לבאים אחריו מאחר שהוא מעורב יפה בתוך שאר הירק נמצא מי שיקח יפרישו מן החיוב בדמאי כל החיוב שבו ומן הפטור שבו על הפטור. ועיין לקמן פ"ה משנה ה'. ואע"ג שבודאי אין סומכין על היתר זה דיצבור גורנו לתוך ועיין בדברי רבותינו הרמב"ם והראב"ד והכ"מ בפ"א מה' מעשר שני הלכה ח' מ"מ בדמאי הקלו בזה כנלע"ד בזה פירוש הירושלמי. אך קשה על הרמב"ם בחיבורו בפי"א מה' מעשר הלכה ח' שכתב כסתם מתניתין דהכא ולא כתב הא דירושלמי. וא"כ יקשה הקושיא נמצא שונה תקלה לבאין אחריו וגם מה שסיים הירושלמי ולא כן תני וכו' אין מובן לי וראיתי בספר פרשת שכתב הא דשונה אותן לצבור לפניו הוא תירוץ וא"כ ויקבעו אותן לתוך פירותיו ולא כן תני וכו' הוא קושיא יעו"ש בדבריו הגם שלכאורה פירושו נכון בזה דהא דויקבע אותן תוך פירותיו הוא לשון קושיא דאי קאי אדלעיל היה לו לומר וקובע אותן תוך פירותיו כמו שהתחיל שונה אותן לצבור. אבל פירושו הוא תמוה שמפרש הקושיא כך למה אינו מחזיר עד שיעשר ויקבע המוכר אותן מעשרות שמגיע מזה הלוקח לתוך פירותיו ולא כן תני יעו"ש בדבריו והוא תמוה דהא מיירי כאן במוכר ע"ה ולוקח חבר וא"כ האיך יהיה רשאי לסמוך על המוכר והחבר אינו רשאי להוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן ומה שתני שהמוכר יכול לקבוע המעשר של הלוקח לתוך פירותיו מיירי במוכר חבר ותלבד שאחרי דוחקים שיש בפירושו ואין להאריך כאן וה' יאיר עינינו בתורתו הקדושה:

פרק ד מ"ג תוי"ט ד"ה א"ל כו' וקשה דבריש מכילתין מפרש דע"ה חשודין על מעשר עני אי משום הא לא הוי קשה מידי דבריש מכילתין מיירי שהתם חשודין מלהפריש וליתנם לעני אבל כאן מפרש שלא נחשדו מלהפריש וליקח לעצמן וכבר יצא מידי טבלו אלא עיקר הקושיא היא דהא בגמ' דמכות אמרינן אליבא דחכמים דגם על הפרשה נחשדו משום דעריקא להו מילתא ומשמעות הר"ב דגם לחכמים לא נחשדו על הפרשה ומה שהקשה על הרמב"ם שנתן טעם לזה דצריך לקרות שם למעשר עני משום שהוא במקום מעשר שני ולמה לא נתן טעם משום דנחשדו על מעשר עני כמבואר בגמ' דמכות לחכמים והשיב עליו הרמ"ז דקשה להרמב"ם דהרי מלינו שלא גזרו בדמאי במאי דאיסו לאו וכת"ב התי"ט בריש מכילתין וא"כ אמאי גזרו על טבל דמעשר עני הרי אינו אלא בלאו לע"ש דידן עכת"ד זה אינו כלום דהא דכתב התי"ט לעיל שלא גזרו בדמאי דאיסו רק לאו היינו שלא גזרו שיהא אסור באכילה משום איסור לאו כמבואר בדבריו בהדיא שם אבל להפריש וליקח לעצמו שלא יפסיד כלום למה לא יגזרו וגם מה שמוכיח הרמ"ז דהרמב"ם לא סבירא לי' כירושלמי דטבל דמעשר עני היא במיתה תמה אני עליו מאי אולמיה נמי דיוקא הא בהדיא כתב הרמב"ם בפ"י מהמ"א דלא כירושלמי בזה ואשר נראה לענ"ד ליישב מה שהקשה התי"ט על הרמב"ם דבאמת ס"ל לרבינו הרמב"ם כגמ' דידן שנחשדו על מעשר עני לחכמים אך קשה לו דהא על מעשר ראשון לכ"ע נחשדו וא"כ אבל למעשר ראשון הוא בלאו כמבואר בדבריו בפ"י מהמ"א ואפ"ה אינו צריך לקרות שם למעשר ראשון של דמאי רק משום תרומת מעשר שבו ועיין לקמן פ"ה בתי"ט בד"ה ואחר מעשר סמוך לו אלא ודאי שלא גזרו בדמאי גם לענין קריאת שם מה שהוא רק איסור לאו וא"כ למה צריך לחכמים לקרות שם למעשר עני ע"ז נתן טעם לשבח משום שהוא במקום מעשר שני ודו"ק:

מסכת אור גדול מהג"מ ירוחם יהודה ליב פערלמאן זצ"ל הגדול ממינסק ברכות

פרק א בתוס' ר"פ [אות ו'] ד"ה זה משום. לק"מ דהתוס' לא תני מקודם רק הקטר חלבים ואברים וא"כ חיוב נותר לענין אכילה ג"כ עלייהו קאי דגם על הפוגלין חייב משום נותר כמבואר זבחים פ"ד ורמב"ם פי"ח מפסולי המוקדשין ובהני דבני הקטר ופוגלין פשיטא דלא הוי נותר רק אחר זמן ההקטרה והעלייה וא"כ שפיר מוכח. זהו כוונת התוי"ט ועיין: **מ"ב** הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם הקורא בתורה. עיין ברע"ב וכן פירש"י. ולכאורה אינו מובן דמאי השמועינן דיש לו שכר כקורא בתורה דהוא פשיטא כיון דהיא גופה תורה. וגם הגמ' (י' ב') קאמר לא הפסיד ברכות והעיקר חסר במשני'. וגם בברייתא דמייתי (שם) להאי תני לא הפסיד כאדם שקורא בתורה אבל מברך כו' דמאי אבל כיון דלא הפסיד טובתו ג"כ להברכות א"כ לא שייך כלל לישנא דאבל. ע"כ נראה דכוונת המשנה כאדם הקורא בתורה. היינו בצבור דמברך לפניה ולאחריה. וזהו טעם על לא הפסיד הברכות דמ"מ אומר הברכות על הק"ש. אמנם בקורא בתורה בצבור אינו מברך רק א' לפניה וא' לאחריה אבל כאן בק"ש מברך ב' לפניה וא' לאחריה. וזהו לישנא דאבל דבזה אינו דומה לקורא בתורה. והיינו דרבנן תקנו הברכות לק"ש כעין שתקנו ברכות לקריאה בתורה בצבור. גם רב חסדא דקאמר ובלבד שלא יאמר יוצר אור י"ל ג"כ דדוקא יוצר אור ס"ל דאינו אומר אבל אהבה וברכה שלאחריה מודה דאומר וזהו לדידיה לא הפסיד כאדם הקורא בתורה ממש דמברך אחד לפניה ואחד לאחריה:

פרק ב מ"א אם כוון לבו יצא כו'. בגמ' (י"ג א') אמרו על זה ש"מ מצות צריכות כוונה. מכאן הקשו האחרונים על רבינו יונה (סוף פ"ק דברכות) גבי פתח אדעתא דחמרא וסיים בשכרא דהילך שם בענין מצות אין צריכות כוונה דהוא דוקא במידי דהמצוה היא במעשה אבל במצוה דאמירה לכ"ע בעי כוונה. א"כ מאי מקשה הכא ש"מ מצות צריכות כוונה הא מצות ק"ש הויא מידי דאמירה בלא מעשה. ולפענ"ד לק"מ דעיקר סברת רבינו יונה הוא דהיכא שהיא במעשה א"כ עיקר המצוה הוא המעשה וכיון דעביד המעשה הרי עבד המצוה אף שלא כוון. מצות אין צריכות כוונה. אבל במידי דאמירה כגון ברכות המצוה היא כונת הלב שיתן פירוש המלות שנותן הודאה להשי"ת על כל דבר בברכה ואם אמר המלות בלא כונת הפירוש לאו כלום הוא דאין עיקר המצוה המלות לבד אלא המלות וכוונת פירושם שיתן הודאה להשי"ת שברא זה ואם אמר המלות בלא כונת פירוש המלות לא נתן הודאה כלל. וא"כ פתח אדעתא דחמרא א"כ היתה כוונתו ליתן הודאה על חמרא ולא על שיכרא וא"כ לא יצא דהא לא נתן הודאה על שיכרא זהו עיקר כונת רבינו יונה לחלק בין מעשה ובין אמירה. אבל אם כוון פירוש המלות אך לא כיון לצאת בזה ידי חובת הברכה שוב מעשה ואמירה שוין ותליא בהם מצות צריכות כונה כיון דעבד המצוה. אך בלא כוון פירוש המלות לא עבד המצוה כלל. וא"כ שוב לק"מ מהכא גבי ק"ש דהא הכא כוון פירוש המלות אך לא כוון לצאת ושפיר קאמר בגמ' ש"מ מצות צריכות כונה: **מ"ג** ר' יוסי אומר לא יצא. בגמ' (ט"ו ב') איתא אמר רב יוסף מחלוקת בק"ש דכתיב שמע ישראל אבל בשאר מצות דברי הכל יצא והכתיב הסכת ושמע ישראל ההוא בדברי תורה כתיב. לכאורה לפי"ז בדברי תורה בעינן השמע לאזניך מה שאתה מוציא בפיך ובעירובין (נ"ד א') לענין דאין ללמוד בלחש לא הביא מזה רק מהא דכתיב ערוכה בכל ושמורה. ואפשר דסוגיא התם דלא סגי בהשמעה לאזנו לחוד רק בקול רם. אמנם ליתר הלימודים שם לא הוכיח רק להוציא בפה וא"כ צ"ע להביא משמע ישראל. ע"כ נראה דלמאי דאמרי' דהסכת ושמע ישראל קאי על דברי תורה אין ספי' דמשמע השמע לאזניך רק הכנה שיבין מה שהוא מוציא כן נראה מוכרח **טוב** ראיתי בפי' דברכות שלא כתב כן ולדעתי מוכרח כנ"ל:

פרק ג מ"א מי שמתו מוטל לפניו. עי' בתוס' (י"ח א') וברא"ש (סי' ג') דאם מת בתוך התפיסה ואין המוטל עליו לקברו דאין אנינות חל על הקרובים דלא קרינן ביה כי האי גוונא מי שמתו מוטל לפניו. ולכאורה נראה דבעיר אחרת דא"א לו לטפל לא גרע מתפוס דאין עליו אנינות ולכך במעשה דהר"ת שלא נהג אנינות על אחותו שמתה ואמר הטעם משום שיש לה בעל שחייב בקבורתה דקדק הרא"ש שם דלפי טעם זה אף אם הוא בעיר הכי הוא. אבל בעיר אחרת פטור מאנינות מטעם אחר ובטוש"ע אינו כן וצ"ע דמ"ש מתפוס. ואפשר דמיירי בהוא במקום אחר בקרוב שיכול לילך למקום המת ולהטפל אבל ברחוק והודיעו אותו ע"י ע"ג וכדומה דא"א לו לילך לכ"ע פטור כנ"ל: **שם** פטור מק"ש כו'. בירושלמי איתא תניא אם רצה להחמיר על עצמו אין שומעין לו מפני כבודו של מת או משום שאין לו מי שיטפל בו מאי נפיק מנ הייתה כגון שיש לו מי שיטפל מאי כו' והתניא פטור מתפילת לולב כו' והובא ברא"ש בפירקין (סי' א') ועיין במעדני יו"ט שם (אות ז' ח') שנתקשה בזה. ולדעתי נראה פשוט דהאיבעיא משום כבודו של מת או משום שאין לו מי שיטפל לא קאי על הברייתא דאינו רשאי להחמיר רק על גוף המשנה דפטור והברייתא דאינו רשאי להחמיר קאי על כל ענין שפטור והאיבעיא היא על הפטור גופה פטור. והאי דאינו עונה אמן דירושלמי איננו מדברי הברייתא רק דברי הירושלמי עצמו דתופס לאמת הטעם מפני כבודו ותו"ה איננו פושט האיבעיא מזה משום דאינו ברייתא. וא"ש דפוסק הרא"ש משום כבודו. ואפס"ע כל מה שנתקשה המעדני יו"ט שם: **מ"ב** אם יכולין להתחיל ולגמור. אפי' פרק אחד או אפי' פסוק אחד. גמ' (י"ט א'). מכאן כ"ל להכריע דיקראו מה שיוכלו ולא כולה. עי' בא"ח (סי' ע"ב) במג"א (ס"ק ג') דהא כיון דתני אפי' פסוק א"כ פרק פשיטא וצ"ל למהוי פרק דאינו שייך בכה"ג לא זו אף זו כמ"ש התוס' ב"מ ע"ע ב'. ד"ה השתא מניקה יעוי"ש. ע"כ נראה מוכרח דיקרא כל מה שיוכל א"כ שפיר תני דבפרק אחד צריכין לקרות הפרק ובפסוק צריכין לקרות רק הפסוק אחד ותו לא [אבל אם אינו יכול לקרות כל הפרק רק ב' פסוקים לחוד אפשר דא"צ לקרות רק פסוק אחד שהוא שמע. ואינו מוכרח]. וא"כ הם חלוקין בדינן. אבל אם נימא דגם בפסוק יקראו כולה א"כ פרק אחד מיותר לגמרי. וזה נראה דהיא כונה. ולפי"ז יש לתמוה על הרמב"ם (פ"ד מק"ש) שלא הזכיר פרק אחד רק פסוק אחד. אמנם בדקדוקי סופרים ראיתי שהביא מכת"י דלא גרים בגמ' שם פרק אחד רק פסוק אחד וזה נראה גם גי' הרמב"ם ולפי זה שפיר י"ל כהב"י בשם מהרי"א דיקראו כולה:

פרק ה מ"ד בתוי"ט ד"ה ואם כו' ואכן לא קי"ל הכי כו'. עי' ירושלמי מגילה פ"א ה"ד:

מסכת פאה

פרק א מ"א בתוס' רפ"ק [אות א] בשם הר"ש. וקשה לפי זה אמאי בסיפא תני כיבוד אב ואם הא הוי נמי בכלל גמילות חס' ועי'. ואפשר דבסיפא לענין שכר השכר דכיבוד אב ואם כפול דאית ביה תרתי ואין השכר שוה לגמ"ח לחוד ואתי שפיר: **מ"ג** בשנות אליהו בפי' הארוך דפי' דר' יוסי פליג אדר' יהודה דבאינו מתכוין לפטור את שדהו אפי' נתן בתחלה כשיעור יכול להוסיף. ודבריו תמוהין דא"כ ר' יוחנן דאמר כמאן ועיין בר"ש דגם הוא פי' דר' יוחנן פליג אך לפירושו יתיישב דר"ש פליג יעוש"ה משא"כ

לפי'

לפי' הגר"א דאיננו ענין לדר"ש ולא לת"ק וא"כ קשה ואפשר עפ"י מ"ש הירושלמי על המשנה ו' והובא בר"ש גם דמשמע ליה דמתני' איירי אף דכבר נתן יכול להוסיף יעו"ש רק דמוקי כב"ש. וא"כ אפשר דר' יוחנן יסבור דאתיא כב"ה רק דלא נתכוין לפטור ופליג אדר' יהודה. וא"כ יסבור כסתם מתני' דלקמן. ועדיין צ"ע. עוד לדבריו מבואר דבלא נתן מתחלה כשיעור יכול להוסיף במחובר כן מבואר לפירושו וא"כ יקשה מאי נחלקו בירושלמי במנין פאה אם יש שיעור למטה לענין בנתן פחות אם יכול להוסיף והובא בר"ש במשנה א'. והר"ש הרגיש בזה ג"כ ופי' דהתם בנתן בסוף כדינו והכא בנתן באמצע. משא"כ להגר"א דחוק לומר כן דא"כ מאי תליא באם נתן פחות מכשיעור. וגם דחוק לומר דהתם במתכוין לפטור דהא הכא מסיק דדוקא בלא נתכוין ויש ליישב בדוחק:

פרק ב מ"ח בתוס' רע"ק [אות כ"ז] ד"ה הפודה כו' בעודו במחובר קודם קצירה. אינו מוכרח דאפשר דכיון דהתחיל לקצור בעצמו כבר נתחייב בכל. עי' פ"ג מ"ה. אמנם מירושלמי דקאמר קצר גזבר מאי איכא משמע כדבריו יעוי"ש היטב:

פרק ג מ"א בשנות אליהו בפי' הארוך. נראה דט"ס וצ"ל גי' הרמב"ם כמ"ש בקצר מדסבירא ליה שם אילן כמו גדר אלמא דאילן הוי הפסק לכ"ע וכן מטעמא דפלוגתייהו אם דרך להכניס והן מכריעין לגי' הרמב"ם. ע"כ נראה דטעות סופר הוא בארוך: [אב"ה תימה הא בפי' הקצר ג"כ מבואר דלא כגי' הרמב"ם. ועי' בפי' הארוך במוסגר והדברים צריכין הבנה]: מ"ח בתוס' רע"ק [אות ל"ט] ד"ה תמוה לי טובא וכו' וטעמא דת"ק משום דלאו כרות גימא הוא כו'. לק"מ דהפי' דבגט לא פליגין כמ"ש התוס' שם וא"כ סוף סוף הטעם משום לא פליגין רק די"ל דוקא בגט אבל הטעם דל"פ אליבא דכ"ע יעוי"ש היטב:

פרק ד מ"ג נפל לו עליה ופירש טליתו עליה מעבירין אותו הימנה. יעוין בטו"ש חו"מ (סוף סי' קנ"ו) ברמ"א ולכ"ע אם בני העיר יכולין לסגור הדלת ולגרום עם המושלים שימחו בבאים לגור או ע"י מונע אחר האומות בידם. ויעו"ש בהגר"א (ס"ק מ"ח). דהביא ממשנה זו. והוא מתהרי"ק (סי' קנ"א) דהביא ראיה זו ויעו"ש היטב דהביא בב' אופנים. א') דמה הכא דכבר זכה במקצת וקדם לזכות אפ"ה יכולים להעבירו ממנו מאחר שהוא הפקר התם דרוצה לזכות בישוב והם קדמוהו לזכות בישוב מאחר לא כ"ש שיכולים להעביר מן הבא לזכות. ואח"כ כתב עוד באופן אחר דהכא אם אותו שפרש טליתו שיכולים להעבירו ממנה אם הוא יגבר בזרוע וביד חזקה על הבא להעבירו ויקדים ויטלנה בידו ממש פטור דהוא זריז ונשכר. והנה לפן הא' דימה לאותו שבא לזכות בישוב לפורס טליתו. ובני העיר יכולים להעבירו ממנו כמו הכא דיכולין להעבירו. ולפן הב' דימה בני העיר לפורסין טליתם ואותו שבא לזכות כולם להעבירו ויכולים לחזק עצמם בזרוע להקדים ולזכות. והנה לכאורה הראיה היא לנגדו דהנה הרמב"ם (פ"ב ממ"ע) כתב דקונסין אותו ומעבירים אותו ממנה דאפי' מה שנטל נוטלין ממנו. והוא מתוספתא בשם ר"מ ויעויין בתוי"ט ובתוס' הדפים הכא דקאי גם אפירס טליתו. ואפי' להגר"א בשנות אליהו דחכמים פליגי היינו דלא קנסי אבל מ"מ מוכח דאיסורא הוא לכ"ע. והיינו מה שכיסה וגרם לכסותן מן העניים שלא יזכו בהן בכדי שאח"כ יזכה הוא. א"כ מבואר דדבר הפקר אסור לגרום שלא יזכו בהן אחרים כל שלא זכה מדינא. וא"כ ה"נ כיון דהיישוב הפקר איך יכולים בני העיר למנוע ולסגור הדלת מן הבא לזכות. אמנם ז"א דהכא המניעות שמונע מהן הוא מניעה בעלמא שלא מדינא. אבל התם מה שמונעים עפ"י השר כיון דהשר יכול למנוע ע"פ דין דדינא דמלכותא דינא א"כ גורמים למנוע עפ"י דין הוי כמקדים לזכות דמותר כיון דזכייה מדינא ה"נ כל שגורמים למנוע עפ"י דין מותר ואינו דומה להכא דגורם למנוע שלא עפ"י דין. ותימה על מהרי"ק דפשיטא ליה דאותו שפירס טליתו יכול לגבר בזרוע ולזכות והוא נגד הרמב"ם. אך כבר נתבאר אף דהכא קנסינן מ"מ התם י"ל דמותר דכל דהמניעה תהיה אח"כ מדינא מותר לגרום למנוע משא"כ הכא. ויש לעיין קצת מ"ש בהא דב"מ (דף י') בנפל עליה ובא אחר והחזיק בה זכה בה דמבואר אם החזיק אותו שנפל בעצמו וקדם לזכות בה זכה בה מ"ש דלא קנסינן ליה כמו בפאה ולקט. ואפשר דפאה ולקט ממון עניים הוא הוי כיש להם קצת זכייה בזה ולכך כל שמונעם קנסינן ליה משא"כ בהפקר בעלמא דאין להם שום זכייה. וביותר נראה דהכא קנסינן ליה בכדי שלא יבואו לידי קטטה וכעין דתקנו שלא ילקטו במקלות ולא בקרדומות כדי שלא יכו זא"ז. וכ"ה בשמ"ק ב"מ (דף י') בשם הר"ן ולפ"ז שוב אפשר דבדבר הפקר מותר לגרום מניעת זכייה אף שלא עפ"י דינא רק הכא בפאה שאני מא' וב' טעמים. עכ"פ ראיה אין לו למהרי"ק מהכא רק מסברא נראה שמותר כל שהמניעה תהיה עפ"י דין מותר לגרום מניעת זכייה עפ"י דין ואפשר גם שלא מדינא מותר לגרום מניעת זכייה בדבר הפקר וכנ"ל. והנה המנ"ע (ח"ג סי' נ"א) השיג על מהרי"ק דביישוב כיון דיש לו רשות עפ"י ב"ד הוי כבר זכה דאסור ליטול ממנו אותו זכות יעוי"ש. ואיננו מוכרח. דמה דיש לו רשות עפ"י ב"ד היינו דיש לו רשות לזכות. וכמו בכל הפקר דיש לו רשות לזכות ואפ"ה יכול לגרום לו מניעת זכייה וה"נ כן. עכ"פ איך שיהיה בגוונא דהרמ"א ומהרי"ק הנ"ל דעדיין אין לו רשות לדור רק עפ"י בקשת השר ומשתדל וטורח אצל השר שירשהו לדור א"כ פשיטא דלא נקרא זכה דהא עדיין אין לו רשות לדור רק עפ"י רשות השר וא"כ אינו אלא כמו משתדל לזכות דבר הפקר דהדין עם מהרי"ק. וזה נראה נכון בדרך הכרעה מצד הסברא. ויש לעיין בזה הרבה מסי' קס"ג מעניני מסים: מ"ז בתורע"ק [אות מ"ד] ד"ה קשה לי כו'. לפענ"ד לק"מ דבריפא עומרים ופדה עומרים חייב היינו בשכחה כמ"ש הרמב"ם הביאו התוי"ט וע"כ בשכחה דלאחר הפדייה דאל"כ איך שייך חייב הא כבר שכחו ואף בלא פדה הוי של עניים דלא היה יכול להקדישו כמבואר פ"ז מ"ח וכיון דע"כ מיירי בהכי שפיר כתבו הרע"ב והרמב"ם ודו"ק:

פרק ו מ"ד בתוי"ט ד"ה שלפניו אינו שכחה וכו'. הא דעשה מחלוקת בין הר"ש להרמב"ם גם לענין סוף שורה איננו מובן דהא בסוף שורה היכא דעבר מתנה וליכא שכנגדו גם להר"ש הוי שכחה דהוי בבל תשוב וכדמוכח מיחיד שהתחיל לקצור דפירשה הר"ש לענין שכנגדו מוכיח ודוקא משום הכי איננו שכחה אבל כולא שכנגדו הוי שכחה אף דהוי בסוף והיכא דלא עבר מתנה עדיין גם להרמב"ם אינו שכחה דאינו בבל תשוב וכדפי' גבי דיחיד ועיין: מי"א בתוס' רע"ק [אות ס"ט] ד"ה קשה לי כו'. ודברי תוס' דלא נחתי לזה לע"ג. עי' תשובת הרשב"א (ח"ב סי' ק"ת):

מסכת כלאים

פרק א מ"א עיין בר"ש שהביא תוספתא דחלה פ"ב ומה שפירש פ"ז ולכאורה לפי' אחד אמאי מכל אחד ואחד מב' סגי:

פרק ב מ"ח בתורע"ק [אות י"ב] ד"ה ולסלע כו' שגנו מתני דברי רבינו התוי"ט בזה. הנה אף שצדקו דבריו נגד התוי"ט מ"מ גם דברי הפי' יש להם מקום דיעויין ברשב"א בעבודת הקודש שער ד' אות א' דהביא דעת הגאונים דס"ל בכל גדר דבעי עומד כחבין וא"כ דעת הפי' שהביא התוי"ט הוא כעין הכרעה בזה. ויעויין להלן על הגליון בפ"ד מ"ד מה שציינתי שם עה"ג ותמצא דלפמ"ש הריטב"א עירובין בשם הר"י והראב"ד יש להכריע דברי הפירוש הנזכר יעוש"ה ודו"ק:

פרק ד מ"ד בתורע"ק [אות ע"ז] ד"ה בתוי"ט כו' ותמיהני מאד כו' וצ"ע על הר"ש והתוי"ט. הנה נראה בפשוט דדעת הר"ש והרע"ב והתוי"ט דכוונת רבא מדקיפה רשב"ג היינו גם כרשב"ג אבל ל"פ על אביי דגם כרבנן אתיא ומצאתי שכ"כ בספר תפארת ירושלים וכ"ה דעת הרמב"ם. והכרחם להגיה ראיה לזה מעירובין כ"ה א' דרבא גופיה אית ליה כיון דלא הוי מקום ד' לא חשיב והוא ממש כסברת אביי פ"ק דעירובין וע"כ כנ"ל דל"פ על אביי רק דאם ניתא כמ"ש הריטב"א בשם הר"י והראב"ד דפליג א"כ לעיל פ"ב סוף מ"ח דאיתא שם דגם במחילה בעינן רוחב ארבעה יעוי"ש בתוס' רע"א ע"כ דאתיא כרשב"ג דפחות מד' אמרי' לבוד וא"כ קשיא סתמא אסתמא דבפ"ק דעירובין מ"ט איכא סת"מ כרבנן א"כ קשיא סת"מ אסת"מ והו"ל להגמ' למיפרך לרבא סתמא אסתמא והיא קושיא חזקה על פי' הר"י והראב"ד הנ"ל. אם לא דניתא כפי הפי' שהביא התוי"ט לעיל פ"ב סוף מ"ח יעוי"ש בתוס' רע"א דכל הפוסקים לא ס"ל הכי וא"כ קשיא כנ"ל ע"כ נראה מוכרח דרבא ל"פ על אביי דאתיא כרבנן נ"כ רק דמוקי לה גם כרשב"ג וכשיטת הרמב"ם והר"ש והמש"ע:

לקוטים מהג"מ הריעב"ץ בספרו לחם שמים

מסכת פאה

פרק א מ"ד ונשמר. כתב הרע"ב למעוטי הפקר שאין לו שומרים. ואיכא למידק קצת למאי צריך לאשמועינן הכא. דהא לאו דידיה הוא מכי אפקריה והיכי תיסק אדעתין לחייבים במאי דלאו דיליה: וי"ל דאיצטריך אפי' חזר הוא עצמו ולקט ממנו לא נתחייב בפאה. אע"ג דקי"ל המפקיר שדהו והשכים וקצרו חייב בפאה כדאיתא בהגוזל (דף צ"ד) דוקא כשזוכה בכל השדה שישנו בלא הכלה ובתעזוב יתירה. אבל אם אין לו בו אלא כשאר עניי עולם עדיין הפקר הוא ופטור אפי' מה שקצר מתוכו הוא עצמו: אי נמי אתא לאפוקי הפקר שהפקירו בעליו דוקא. אבל עומד במקום הפקר בידי הכל משמשין בו מחמת שאין לו גדר סביב שדהו ולא העמיד עליו שומרים. לא הוי הפקר כל כמה דלא אפקריה בידים. כיון שבמינו נשמר ומקפיד עליו: או דילמא לא איצטריך אלא משום הא דאמרן דכיון דקי"ל בחזר וזכה בשדהו וקצרו אחר שהפקירו הכי רמי עליה חיובא דפאה. מדכתיב תעזוב יתירה סד"א דלא מהני ביה (ר"ל בבעל השדה עצמו) הפקר כלל. שאפי' עדיין לא חזר וזכה בו יתחייב בפאה וקרא להכי הוא דאתא. דמאחר שיכול שוב לחזור בו ולזכות לעצמו. כדיליה דמי ולא נפיק מרשותיה. דרחמנא רמי חיוביה דעניים עליה אחר שכבר גדלה התבואה ברשותו. ולאו כל כמיניה למעט זכות העניים. דבהפקר זכו בו עניים כעשירים. וקמ"ל דאין בהפקרו כלום שכבר זכו בו עניים [illegible]. קמ"ל כיון דהשתא לאו נשמר הוא פטור מתורת פאה בקציר. וכל שלא התחיל בו הפקרו בהפקר אף להפקיע זכות העניים ודו"ק: **וצריך** שתדע דהפקר דתנן הכא. היינו שהפקיר הקציר ולא השדה. דאם הפקיר שדהו עם הקרקע. הזוכה בקרקע ודאי חייב בפאה דהוי כלוקח. וא"כ יש לתמוה למאי איצטריך למילף פטורא דהפקר מתעזוב. תיפוק ליה דלית ליה קרקע לזוכה. ופשיטא דמיפטר משום דבעינן שדך וליכא כבפרק ג' דמכילתין. אלא על כרחך כדפרישית דלא צריך תנא דידן לאשמעינן פטורא דהפקר אלא לגביה דהאיך דהשדה שלו היא. ומש"ה לא ניחא לי למימר דאתי לאשמועינן דאחר הזוכה בשדה המופקר פטור אע"ג דדיליה היא. דאי משום הא"ר לא צריך. דהאי נשמר הוא גביה דהזוכה. ולא מיפטר משום הפקר אלא מחמת שאין לו קרקע. ומתני' בדאית ליה קרקע מיירי ודו"ק היטב וייטב לך בעזה"י:

הגהות וחדושי הרש"ש
על סדר זרעים

מאת הרב הגאון הגדול וכו' מהור"ר **שמואל שטראשון** זצ"ל מווילנא.
ומבנו הגאון החכם מו"ה **מתתיהו שטראשון** ז"ל [בחצאי מרובע].

מסכת ברכות

פרק א א לאכול בתרומתן. עי' בשפ"א מש"כ בדקדוק לשון בתרומתן ולא אמר בתרומה. ויל"פ דנקיט בתרומתן לאפוקי ת"מ של דמאי לדעת הטוי"ד סס"י של"א דמוכרה לכהן. וא"כ אינה תרומתן כיון דצריכין ללוקחה בדמים. ומשום דהיא נאכלת אף בבהש"מ דהוה ספיקא דרבנן וכמ"ש הצ"א לקמן (ג' א') בתוד"ה קשיא דר"א דלמ"ד תרומה בזה"ז דרבנן נאכלת בבהש"מ ואף דשם דבריו אינן צ"ל שהרי לפי' הא' של ר"י ביבמות (פ"ב ב') בתד"ה יהושע ס"ל לריו"ח דתרומה אף בזמן בית שני דרבנן ואפ"ה פריך בשבת (ל"ה) עלה דפסיק כר' יוסי לענין תרומה. אלימא לטבילה ספיקא היא כו' דלא אכלי עד דשלים בהש"מ דר' יוסי. מ"מ דמאי קילא טפי דרוב ע"ה מעשרין וכמו שמותרת ת"מ שלו (אפילו נטמאה) לעניים לדעת הרמב"ן המובאה בר"ן בפ' לולב הגזול במסכת אתרוג הגזול. וכמו דמע"ש שלו נאכל לאונן ואחרי קולות המבוארות (בפ"א דדמאי) [ומ"ש בשפ"א דבא לאפוקי תרומת תודה. ק"ל דמה יענה לתירוץ קמא בנדרים (י"ב ב') תרומת לחמי תודה תרומתו היא ע"ש]: **שם** בתוי"ט ד"ה **עמוד השחר**. יש רגילין לפתרו כוכב השחר וכו' ואנכי ראיתי בירושלמי ריש מכילתין וביומא רפ"ג אריב"ב הדא איילתא דשחרא מ"ד כוכבתא היא טעיא. זימנין דהיא מקדמא כו': **ב** בתוי"ט ד"ה **ונגמרה** עד הנץ החמה כו' וכ"א ל"ג **ונגמרה** כו'. מזה נראה כי רק התיבה ונגמרה ל"ג. ומה שמסובב (בקצת דפוסים נגמ') בב' חצאי לבנה תיבות ונגמרה עד הנה"ח. ובגליון נדפס ע"ז כ"א ל"ג הוא טעות. כי „עד הנה"ח" ודאי גרסינן כדמוכח לקמן כ"ה ב' לימא תנא סתמא כר"א דאמר עד הנה"ח. אלא תיבת ונגמרה לחודא הוא דל"ג: **שם** בתוי"ט ד"ה **הנץ** החמה. מש"כ בשם הר"י דהנץ הוא מלשון הנצו הרמונים היה יכול להביא מה"ת עלתה נצה (בראשית מ' י'): **ג** בתוס' רע"א **אות** י'. בתשובת רמ"א סי' נ"א כתב כו' ובאמת נפלאתי על מאור עינינו הרמ"א שלא הביא דברי הרא"ש כו' א"כ ממילא לק"מ כו' עכ"ל. ואנכי אתפלא גם עליו שלא הביא מתר"י שכתבו שם להדיא כדברי הרא"ש על ישוב הסתירה הלזו בעצמה: **ה** בתוי"ט ד"ה **מזכירין**. איכא למידק אמאי לא תני זוכרין כו'. ונ"ל דאי תנא זוכרין ה"א דיצא בהרהור כדאמרינן (מגילה י"ח) זכור יכול בלב להכי תנא מזכירין דמשמע שיאמרו בפה וגזה יהא מזכיר גם את חבירו השומע שיאמר גם הוא (כה"ג כתב בעצמו ריש תענית) וכדאמר רא"ב"ע שתאמר יצ"מ. וכן מסיק הש"א בתשו' י"ג דאינו יוצא בהרהור ע"ש. ותנא ליטנא דקרא נקיט למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים. [עי' בתוי"ט רפ"ק דתענית שמ"ש מזכירין גבורות גשמים. ובאמת נראה פשוט שבורש זכר בבנין קל הוראתו שמירת הדבר בלבו ומחשבה. ואך בהפעיל הוא יוצא בדבור. וכן ראיתי בס' זרע יצחק שכ"כ והביא ראיה במדרש זכור את אשר עשה לך עמלק יכול בלב ת"ל לא תשכח כו'. ושכח במה"כ שזהו גמרא מפורשת במגילה (י"ח א') ומקורו מת"כ ומספרי. אח"ז [ראיתי] שגם הרמ"ז כ"כ ומביא ממגילה. ועי' בב"ד ובמ"ל וכ"כ בלח"מ. **מבנו הגרמ"ש ז"ל**]:

פרק ב א ברע"ב ד"ה **ובאמצע** כו' מפני היראה. אדם שהוא ירא מפניו שמא יהרגהו עכ"ל. כן פירש"י והרא"ש הקשה עליו פשיטא. ולענ"ד כוונת רש"י שהוא אדם שיש בידו כח להרגו. אבל לא שיראה שמפני שלא יתן לו שלום יהרגנו. דומיא דמפני הכבוד דפי' הראוי לכבדו שאינו דוקא בשאילת שלום: **ב** במשנה **בין** ויאמר לאמת ויציב. לכאורה יפלא מדוע נקיט ויציב דהיא ברכה דשחרית. ונ"ל משום דהזכיר ויאמר אמר אמת ויציב להורות שדבריו אינן אלא בשחרית. דויאמר אינו חוב בערבית כדלקמן (י"ד ב'). ולכן מה שדקדקו קצת מהאחרונים ממה שנזכר בדר"י תלת ויציב הוא לאשמעינן דגם בין אמת לויציב לא יפסיק ניחא: [בתוי"ט בד"ה **לאמת** ויציב לא יפסיק. וכ"כ בשולחן ערוך בסימן ס"ו. נ"ב עי' בפר"ח או"ח סי' ס"ו סעיף ה' שכ' וז"ל התוי"ט לא דק בכאן שכתב על המחבר מה שלא פסק כן. ע"ש עכ"ל. וכ' עליו הגאה"ש שם וז"ל ולא הבנתי ולדעתי דברי התוי"ט המה ברורים וכדבריו כ' ג"כ המ"א ע"ש עכ"ל. וכ"כ הפמ"ג שם על הפר"ח וז"ל ולא אבין מ"ש הפר"ח דהתוי"ט לא דק והא דק שפיר עכ"ל וכן בתורל"ל הביא את הפר"ח והשיג עליהם. ומצאתי בברכי יוסף שכ' על הפר"ח ז"ל ודבריו טובים ונכוחים לפי דפוס ראשון של תוי"ט אבל כבר תיקן הרב תוי"ט הלשון במהדורא בתרא וכו' כנראה ודאי דבין אמת ויציב ראוי להפסיק וכ"כ בשו"ע בסי' ס"ו עכ"ל והכל מתוקן עכ"ל. אבל באיזה מקומות בפר"ח נראה בהדיא שראה ג"כ את המהדורא בתרא של התוי"ט. עי' מה שציינתי בשביעית פ"ז מ"ג מפר"ח יו"ד סי' קי"ז שהביא שם את התוי"ט ממ"ש. מהגרמ"ש]: **ג** בתוי"ט ד"ה **לא** יצא כו' דכתיב שמע השמע לאזנך כו' כי שמע מבנין קל כו'. ונ"ל כיון שמצאנו שורש זה גם בפיעל הדגוש וישמע שאול (ש"א ט"ו ד') ס"ל דהכא הכונה קרי ביה שַׁמַּע וכן בסנהדרין פ"ט א' קרי ביה לא ישמיע ר"ל ג"כ דקרינן יְשַׁמַּע מבנין פיעל וקרי ביה ר"ל פעם בו (כה"ג מצינו הרבה) ובחידושי למכות פ"ב כתבתי ג"כ כעין זה:

פרק ג א בתוי"ט ד"ה **מק"ש** ומן התפלה כו' והתוס' לא גרסי מן התפלה כו' דהא אתיא במכש"כ כו'. ונ"ל דלפניהם היה הגירסא תפלה לבסוף (ולעיל בסד"ה פטור יש ע"ש בדבריהם כמש"כ התוי"ט) ואהכי קשיא להו דהא הוה זו ואין צ"ל זו ויותר הו"ל לשנות תפלה ברישא דליהוי לא זו אף זו (עי' שבת ר"ד ל"ו) ואהא תירצו דנקיט הנהו ברישא החילוק כו'. וכה"ג מצא בר"פ כ"ה דכלים ע"ש בתוי"ט בשם מהר"ש: בתורע"א **אות** כ"ג. ומן התפילין כו' דהא מן התפילין בלא"ה פטור כו' רשב"א כו'. ונראה דהרשב"א לטעמי' אזיל דהש"ת לאו זמן תפילין הוא כו' עכ"ל. הנה גם בירושלמי מקשה קושיא זו וכמו שהביא הרשב"א עצמו בסה"ד והירושלמי סובר דחוה"מ זמן תפילין כמו שהביאו התוס' בעירובין (צ"ו) בד"ה ימים. ודע שהרשב"א כתב דהירושלמי תירץ בדרך אחר ובירושלמי שלפנינו כאן ובמו"ק פ"ג ה"ה משני כתירוץ הרשב"א: **ד** בתוס' רע"א **אות** ג' ד"ה מהרהר בלבו. בסוגיין אמר רבינא זאת אומרת הרהור כדבור דמי כו' וקשיא לי בסוגיא דהכא דאמרינן א"ל רבינא לרבא כו' הא לרבינא ממילא יוצא השומע מדין הרהור עכ"ל. (לכאורה רבינא דהכא הוא הקדמון מדנזכר קודם רב חסדא) ולי י"ל עוד כמו דמצינו במגילה דקראה ע"פ לא יצא. אלמא חזינן דיש קפידא שתהי' הקריאה מכח הספר וא"כ ה"נ י"ל דבעינן שיהא ההרהור מכח בר חיובא. אבל יקשה דלפ"ז אפי' יענה אחריהם ל"י ותנן בסוכה פ"ג מי שהיה עבד כו' עונה אחריהן כו':

פרק ד א ברע"ב ד"ה **אין** לה קבע כו' דתפלת ערבית רשות לפי שהוא כנגד הקטרת איברים ופדרים כו'. והנך רשות ניהו כו'. ל"ד במחכ"ת כלל לקרוא להקרבת או"פ רשות. כי מ"ע דאורייתא היא והכי הו"ל דרבנן לא תקנו תפלה כנגדן כיון שאינן עיקר כפרה ואין מעכבין אותה. ועי' שבת (ס' ע"ב) תוד"ה למ"ד וביומא פ"ז ב' בד"ה והאמר: **ז** בתוי"ט ד"ה **אלא** בחבר עיר. דס"ל דכיון כו' שאין בה תחנונים כו'. הל"ל יונה. וקשה הא יש בה יה"ר [ועי' בב"י סי' ק"ז בד"ה והוי יודע]. ונ"ל הטעם מפני שמזכירין בה בפירוש הקרבנות עי' לעיל ברה"פ בתוד"ה איבעי' וברי"ף לעיל בפ' מ"ש על הא דאמר ריו"ח הלואי שיתפלל אדם כה"י כולו וברא"ש שם [ועי' מג"א שם סק"ב]:

פרק ה א ברע"ב ד"ה **אפילו** נחש כו' דוקא נחש שרוב פעמים אינו נושך כו'. זהו לשון הרמב"ם בפירושו. ואע"ג דקי"ל דאין הולכין בפקוח נפש אחר הרוב לאו כללא הוא עי' בשו"ע סי' שכ"ט ס"ג וסי' תרי"ח ס"ג: **ד** בתורע"א **אות** ל"ה ודקדק (התוי"ט) כן מדקתני ואם אין שם כהן כו' אע"כ דנקט כן משום סיפא כו'. ודוחק ולענ"ד הנל"פ דאם יש עמו אחר אין לו אימתא דליבורא כ"כ ואין כאן חששא דטירוף הדעת ומותר או מצוה אפי' בפתח אדם ליטא א"כ. אך בטלה דעתי נגד דעת הפוסקים. אבל יל"פ האי ואם בלשון אפילו כמו ואם יהיה היובל (בסוף מסעי) כדפירש"י שם, ובעלי הגיון השתמשו בו הרבה על כוונה זו וכיוצא בזה בתוי"ט פ"ב דכלאים מ"ג וכה"ג פרשתי בת"ס בפ"ה דמעשרות. [וז"ל הרמב"ם בפי' בפרה פי"ב מ"ג אם יש באזוב ישנה הפי' הנכון שאעפ"י שיש באזוב כו' ועי' מש"כ בפכ"ט דכלים מ"ג]:

פרק ו ג במשנה **רי"א** כ"ש מין קללה אין מברכין עליו. ערש"י [בפי' הומץ והנובלות והגובאי ע"י קללה הן באין] והרמב"ם פי' [וכן פי' גם הרע"ב] דלא קאי רק על הנובלות ועל הגובאי ותר"י בשם י"מ [הובא בתוי"ט] פי' דלא קאי רק אחומץ ונובלות. ונ"ל כן מסגנונא דקאמר לת"ד דנובלות הם תמרי דזיקא קאי ר"י אשארא ולדבריהם אינו אלא אחדא. [ובר מן דין קשה לפי הי"מ דלפי"ז הך דגובאי היא משנה שאינה צריכה לא לת"ק (ראה שנות אליהו) ולא לר"י. ועי' ירושלמי בפרק זה על המשנה א' דיש שהיו מברכין על בשר בולא מיני נפשות. ולפי"ז גובאי דהוא מין קללה לת"ק מברכין שהכל ול"ע שם. המעתיק]: **ז** [במשנה **הביאו** לפניו מליח בתחלה. ראה רע"ב ותוי"ט. ותר"י (מ"ד ע"א) ד"ה פירות גנוסר] נראה להדיא שמפרש דהמליח הוא מפירות גנוסר וכ"נ שפי' תר"י. עמ"א סי' רי"ב סק"ב ובזה שוב לא יקשה קושית התוס' ונדחו ג"כ דברי התוי"ט במש"כ ברבוי דזה הכלל ע"ש: **ח** בתוי"ט ד"ה **תאנים** וענבים כו' לא שנאן כסדרן בכתוב גפן ותאנה כו'. נעלם מכ"ת קרא מפורש ותאנה וגפן ורמון (במדבר כ'). [ראה מה שכתב בזה בנימוקי הגרי"ב. המעתיק]:

פרק ז ג במשנה **אחד** עשרה ואחד עשרה רבוא. בשנות אליהו פי' דר"ל דהוא לענין זה דמזמנין בשם רק החילוק הוא במאה כו'. לכאורה פי' נגד הגמרא דמוקי לה כריה"ג הא כ"ע ועי' פ"ה דנזיר מ"ה בתוי"ט: **שם** [בתוי"ט] ד"ה **נברך** כו' אבל גבי ברכה לא מצינו בלמ"ד כו'. המדקדקים כתבו ברך בפיעל נקשר לרוב עם את וגם עם למ"ד (דה"א כ"ט כ'. נחמיה י"א ב') ול"ע:

פרק ח ב [ברע"ב ד"ה **הים** הגדול. ים אוקינוס וכו'. וכן] המ"א סי' רכ"ח הקשה דר"ל ים אוקיאנוס ע"ש. ומזה ראיה למש"כ לעיל (מ) דהלכו בברכה אחר לשון בני אדם דבלשון תורה נקרא ים התיכון ים הגדול. ומעתה דר"י נראה דמשום חשיבותו קבעו ליה ברכה לעצמו כמו פת ויין ולא מטעם דבעי היכר ברכה לכל מין (שם)

דכא

דהא גם הוא מודה דבכל פרי שמן אינו פורש בברכתו מאיזה מין וזה דלא כהגר"א ז"ל שם. ועוד דהכא פסק בשו"ע כוותיה ובהיכל ברכה לכל מו"ת לא פסקינן כוותיה: ה ברע"ב ד"ה כל חותמי ברכות כו' ברוך ד' אלהי ישראל כו' ועד העולם חונן הדעת וברש"י הטעם בא"י כו' ברוך חונן הדעת. והנה בהרע"ב ליתא לברוך השני וכן ה"ל נכון. דמה לנו להזכיר ב' פעמים ברוך. אכן בגמ' תענית (ט"ז ב') איתא ג"כ לברוך הב' כ"פ. וכן ברמב"ם פ"ד מהל' תענית. ולכאורה ה"נ דבמקדש בכל הברכות עונין ובכל יום אף שלא בתענית היו חותמין בנוסח זה. ולא עמדתי על דעת רש"י שהתחיל בחונן הדעת. ובגמ' שם התחיל מברכת גואל ישראל שהיא הראשונה שמאריכין. ותוקעין בה בתענית ובהם אתי ושפיר שם. והרמב"ם לא הזכיר זה אלא בהל' תענית ובה ז' ברכות וצ"ע בזה: שם [ברע"ב שם התקינו עזרא כו' (רש"י)] כ"ה ביומא (ס"ט ע"ב) ויברך עזרא כו' נג"א ברוך כו' מן העולם ועה"ע ועי"ש בפירש"י:

מסכת פאה

פרק א ב ולפי רוב הענוה. לענ"ד נראה שהוא שם מקרה מעניות דעני ועניו משותפים והרבה המה מתחלפים במקרא (בקרי וכתיב) והכוונה דאף אם כמות העניים מעט אך אם איכות עניותם רב ירבה על השיעור כי אינו דומה מי שאין מאומה בידו למי שיש לו מאתים חסר דינר שג"כ נקרא עני לקמן פ"ח מ"ח: ד [בתוי"ט ד"ה **ומכניסו** לקיום כו' דכתיב פאת שדך בקצרך (ברמב"ם לקצור) כו' ופירושם דתוך כו']. ולי קשה מהא דאיתא בחולין (קל"ג) מודה ר"י במידי דאורחיה כו' עוקר מנין ת"ל לקצור כו' אף אנן כ"ת מלבנות בצלים כו' פאה תכאו"א ופירש"י ואע"ג דאין קוצרין במגל:

פרק ב ב במשנה **אע"פ** שאין הבקר כו'. ר"ל הגם שבבקר אינם יכולים להחרש מ"מ במעדר יכולים להעדר הוא נותן כו' כנ"ל לפרש לפירוש הרמב"ם בשם הקדמונים ופי' הרע"ב ולשון אע"פ על כוונה זו תמצא ברים בכורות בגמרא (ב' סע"א) והנותן כו' אע"פ שא"ר ע"ש בפירש"י. וכן בלשון התוס' ר"ה (סוף דף י"ד) ע"ש: שם בתוי"ט ד"ה **שאינה** יכולה כו' ומבואר שיש כאן ע"ש כו' ולכך צריך להיות בהחלת דבריו שאם אינו עומד בהמלע כו'. אבל ק"ל על פירושו דא"כ הכי הל"ל אם"ת שיכולה להקצר כאחת רי"א איכה מפסקת דבזה הוא דפליג על ת"ק ולא ליתקוע מאי דמודה ביה הת"ק. וכה"ג קאמר הש"ס בשבועות (נ"ח) ומוקל עד דהודי ליה אודיי ליפלוג עליה איפלוגי ע"ש [אמנם אשכחן כה"ג לר"י גופיה בב"ב (פ"ז) במשנה לפי מאי דמסיק הגמרא שם דאסיפא קאי ע"ש]: ז שם. **שדה** שקצרוה נכרים. נל"פ דהיינו נכרי שקצר שדהו ואח"כ מכר השבולה לישראל ולהכי בסיפא לא מצי למיתני קצר חציה וקצרו נכרים חציה והיינו שמכרה לנכרי חציה הב' דבזה היה חייב למה שנקצר: שם. **קצר** חציה וקצרו ליסטים חציה פטורה כו'. נראה דה"ה קרסמוה נמלים ושברה הרוח לחציה הב' דפטור אף מה שקצר. והתנא רישא מילתיה נקיט והוא כמו וכו' וכה"ג לקמן פ"ו מ"ח איזה היא קמה שמצלת אה"ע ע"ש וביבמות פ"א מ"ב כיצד פוטרות צרותיהן ומפרש ג"כ לצרות צרותיהן וכן בכ"מ דוק ותשכח [וגדולה מזו תמצא בא"ר פ"ב דזבחים מ"ג בד"ה כלב ע"ש] ולפעמים נקיט מה דביים ברישא ויכוין גם להקודמים כמו בפ"ה דדמאי מ"ט ובפ"א דכלאים מ"ז ע"ש בתוי"ט [וכה"ג כתבו התוס' בב"ב (י"ח) ד"ה ואם והתוי"ט בפ"א דזבחים מ"ז ד"ה שעונין] ועמש"כ בספ"ב דבכורים [וכה"ג בתוי"ט פ"ב דהוריות מ"ה ד"ה שהמלך]:

פרק ג ג המדל כו' והמחליק מאחת יד כו'. עי' פי' הרמב"ם [הובא ברע"ב] ונראה דהמחליק בצלים דרישא היינו נמי ממקום אחד דליבנא דמחליק הכי משמע שעושה המקום חלק כפי' הא' שבר"ש. והא דברישא נותן לאלו לעצמן כו' והכא מן המשייר על הכל הוא משום דברישא לחים ויבשים הוו כב' מיני הם (כמ"ש הר"ש) ושוק וגורן הוו כב' גרנות אבל הכא תרווייהו ענבים בשולות כ"ל ולכוונה זו הוסיף התנא כאן תנאי מאחת יד לומר שמכניס שוים באוצרם: ו **רע"א** קרקע כ"ש חייבת בפאה. בירוש' ר"מ בעי וליתנן אמר קמה כ"ש חייבת בפאה. נל"פ דפריך מאי איריא דתני קרקע כ"ש יאמר קמה כ"ש. דהא תנן לעיל מ"ה המוכר קלחי אילן כו' ע"ש בפי' הר"ש דמוכח דהפי' אין לו קרקע ללוקח מ"מ חייב בפאה. ומשני בגין דתני בכורים תני קרקע. והרא"פ שם ל"ד כלל. וכן ל' הר"ב לק' מ"ז דהשיב לפאה בדברים שקרקע בהם דוקא הוא שלא בדיוק וביותר תמוה לשון הרשב"ם בב"ב (ק"נ א') ד"ה ואיידי שכתב דבשלמא גבי פאה פאת שדך כתיב קרקע כ"ש כו' ע"ש:

פרק ד ג נטל מקלת פאה כו'. כ"ל מדתני מקלת פאה ול"ת נטל פאה. הוא להורות דאף באותה שנשארה ת"י קנסינן ליה וכ"ת מתלת כלום. וראיה לשטת הרמב"ם ולכן ע"כ ר"מ בהוספתא לא פליג על הת"ק וכמ"ש הכ"מ בשם הר"ן וכ"מ בירושלמי ודלא כמ"ש בשנ"א דפליגי. וטעמא דקנסינן ליה אפי' במה שבידו מעיקרא דגם בסיפא הכי הוא: ה **שלש** אבעיות כו'. רש"י בישעיה (א' ח') פי' דהוא לשון לקיטה: בתוי"ט ד"ה **עד** שלא באו כו' פי' הר"ב היינו מרוח כו' וכ"כ הר"ש כו' אבל למאי דתנינן במתני' פירותיו כו'. ובהדוסי לפסחים כראיתי כמה מקומות דנקיט פירות ויכוין לתבואה לחוד ואי' מהם בכפ"ב דחלה פירות א"ל כו' חייבים בחלה: שם ח בהו"ח ד"ה **משבאו** כו' נ"ל דה"ה לא פלאו דאינו מקדיש דשא"ע כו' ושמא יש להלק כו'. ול"כ דחל והאי' מקדושין (כ"ד ב') דמבואר שם דאף לר"מ דמע"ש ממון גבוה הוא זאי"י ליתנו במתנה מ"מ בשבלייהו יכול ליתנם דמתנות שלא הורמו לאו כמו שהורמו דמיין ועכ"מ בפ"ג מהלכות מע"ש ה"ז. ועמש"כ רפ"ג דתרומות בס"ד [טוב האיר ה' את עיני ומצאתי הדבר מפורש בירושלמי פ"א דתרומות הלכה א' שמביא שם הא דתנן גנב תרומת הקדש ואכלה משלם ב' חומשים וקרן אחד ולא לפרש כגון שהקדיש שבל תמורה ופרס הגזבר וכן שני הוציא אחד המקדיש עבלו כו' ע"ש הרי דהקדש חל על התרומה מדמשלם חומש מחמת הקדש וזה דוחק לומר מחמת טובת הנאה שיש להקדש בה וכה"ד שה"כ ממון ועוד דמשמע דב' החומשין שוין]: [ט תוס' רע"א **אות** מ"ג בד"ה לענ"ד תמוה דהיך פליג כו' כ"ב פי' במשנת חכמים באריכות קצת. מהגרמ"ש]: י **אחר** היד ואחר המגל. פי' הרע"ב מגדכד ידו כו' והתוי"ט מלא דבריו דזה נקרא אונס והוא דוחק. א' כדנוד אין דבר במיה. ב' ראש היד כו' דפליגי בי' טעמה מהו. אבל לפי מה שפי' הרמב"ם בפ' דלקמן מ"ב דגם במחובר איכא לקט אתיא כפשוטה דדרך הקוצרים לקצוץ מלא ידו א' קני השבולת ובידו הב' אוחז המגל וקוצרים לזה אמר תוך כו' ר"ל שכבר קלט לתוך היד ותוך המגל ואח"כ נשמט קנה א' או שתיים לעניים אחר כו' ר"ל כשרוצה לקלטם לתוך היד והמגל נשמטה קנה א' או ב' ונפלו אחורי היד ואחורי המגל דכיון שלא באו עדיין לתוכם לא נקרא שעת קצירה ולכן הקדים לומר איזהו לקט הנושר בשעת הקצירה ודע דהלקט דביד הוא כשמולש בידו והלקט דבמגל הוא בקצירה: יא **חורי** הכתלים כו'. בפי' הר"ש והרע"ב אחריו משמע דאחר שהתחילו לקצור מקצת השדה אז אף אם החורים בתוך הקמה העליונים לעניים. ול"י מה דחקם להוציא המשנה מפשטה דמשמע דמה שבתוך הקמה אף שכבר נקצר מקצת השדה ה"ה של בעה"ב. וכ"כ מפירש"י בחולין ובשנ"א ובהרמב"ם בחבורו ור"מ פליג ארישא נמי ומכוין לישנא דהכל שבדבריו וזה לכאורה נגד הרמב"ם שם: **והנה** הרמב"ם פסק כר"מ. ועי' תוי"ע ותו"ת ול"כ משום דסתם לן תנא בפ"ה דמעשרות מ"ז כוותיה דלא חלק שם בין עליונים ותחתונים (ובזה י"ל דגם הרמב"ם אינו מתנגד לדעתי בטוכת דר"מ שכתבתי אלא דבזה לא פסק כוותיה) ואע"ג דבתרי מסכתות א"ס למשנה מ"מ מידי ספק לא יצאנו וה"ל ספק לקט אמנם זה הוי כמו ספיקא דרבוותא או ספיקא דדינא דלנ"ד נאמר ספיקות עי' ש"א תשו' ל':

פרק ה א בתוי"ט ד"ה **ונותן** לעניים כו' ופטור מתמ"ע כו' וספק לקט לקט. טעמו לא מחוור כלל דהא איכא למימר שמלקט נאמר ת"י בעה"ב ולעני יגיע מן העומרים וטוב כמו שמחליף עם העניים דלקמן מ"ה ודומה לשבולת של לקט שנתערבה כו' מעשר כו' דלקמן (ולכאורה ר"א דהם יפלוג גם כאן) ודע דכמו כן ק"ל במה שלוה בועז וגם של תשולו לה מן הצבתים ע"ש פירש"י והלא היה לא תפריש מהם תו"מ שתדעה שהם לקט או שכחה ואם י"ל דע"כ כוונת בועז היתה להפקיר לכל דאל"ה היה גזל בידה למאי דקי"ל הפקר לעניים אה"פ: ב ברע"ב ד"ה **מעשר** שבולת אחת כו' ואע"פ שעדיין לא נתמרח חל שם מעשר עליו כו' [כ"כ הר"ש]. וק"ל דמ"מ לכתחלה תנן בפ"א דתרומות מ"י א"ת כו' ולא תדבר של"נ מלאכתו ע"ד בכ"מ ועיין ש"א תשובה נ"ז ולולא דברי הנל"פ דמתני' כדי שבולת קאמרה ואחר המרוח אך מהירושלמי שהביא משמע כדבריו: ג בתור"ע (אות נ"ב) **והרמב"ם** בחבורו לא הביא כלל דין זה וכבר תמה בזה ספר"ח כו'. אבל נ"פ שבחבורו חזר לפרש כפי' הר"ש דפל"א בירושלמי וזה הביא בפ"ד מהל' מת"ע ד"ח ועתו"ח: [ד בת ס' רע"א **אות** נ"ג בד"ה והרמב"ם. ותמיה לי טובא. כ"ב כן הקשה ג"כ בס' בש התערכת ועי' מה שתירץ ש"ז בדוחק וראיתי בלחם שמים ודבריו תמוהים מאד. מהגרמ"ש]: ז ברע"ב ד"ה **ולא** שכחו בעה"ב וכגון דבעל הבית בשדה כו' [כ"כ הר"ש וכן] איתא בס' שנ"א ואנכי תמה דע"ש בסוגיא ובפירש"י ותוס' ותכלה דהתם מיירי דגם בעה"ב שכח אח"כ אבל מתני' דבעה"ב לא שכח כלל לא בעינן עומד בצד עדהו וטעם מתניתין כדמייתי הר"ש מירושלמי ושמא תטעתא אחרינא איכא עלה:

פרק ו [א בתוי"ט ד"ה **הבקר** לעניים הבקר. ועוד י"ל כו' כ"ב ועוד י"ל דדריש זה מאידך תעזוב אותם דב' פעמים כתב קרא בפ' קדושים (י"ט י') ובפ' אמור (כ"ג. כ"ב). אח"ז ראיתי בספר זרע יצחק שהקדימני בזה. ואח"ז ראיתי בס' ערוך לנר נדה כ"א. ונדפס מחדש פי' הראב"ד על תו"כ וראיתי לו בפ' קדושים תניין שספק לקט כו' ת"ל לעני ולגר תעזוב אותם כתב וז"ל: ת"ל תעזוב אותם מפרש בירושלמי הנח לפניהם תעלך. נ"ל מדכתיב תעזוב יתירה א' כאן וא' בפ' אמור ע"כ: ב בתוס' רע"א **אות** ס' בד"ה בר"ש הביא קושית הירושלמי. ותמיהני הלא לפנינו כו'. כ"ב כבר העיר ע"ז בס' לחם שמים כאן. מהגרמ"ש]: ג **ראשי** שורות העומר שכנגדו מוכיח העומר שמחזיק כו' מודים שאינו שכחה. המפרשים נדחקו מאד ולענ"ד נ"פ שהם ג' דינים חלוקים כמו שהבדלתים ובמשנה שאחריה אינו מפרש רק דין דראשי שורות ובב' גווני א' אם שכח מראש השורה והוא שהתחיל לעמר מעומר השני והטעם כמו שהביא הר"ש מירושלמי כי תקצור ושכחת פי' שהתחיל לקצור ואח"כ תשכח וילפינן שכחת עומר מקציר ב' שכחה בסוף השורה והטעם מפורש במשנה שאינו בבל תשוב כיון שלא עבר ממנו והלאה וכ"ז מיירי שאין שם יותר מב' שורות דאין כאן עומר שכנגדו מוכיח דאין שורה בפחות משלשה עיין בר"ש סוף מ"ד מהירושלמי ודין הב' דעומר שכנגדו מוכיח המשנה אינה מפרשתו רק התוספתא כיצד מי שהיה לו עשר שורות כו' ודין הג' פשוט וא"צ פירוש: ה **ב'** הולכי פשמן שכחה כו'. המפרשים פירשוהו מלשון הולין ואח"כ העי"ן איננה שרשית (כי בנפרד הוא הולא) רק משמשת לרבוי וקשה א' דא"כ הל"ל הולי כמו בב"ק (נ"ו) ודולתי סוכא. ב' דמשמע דג' קנים אינם שכחה וכ"כ להדיא הר"א וזה תימה דר"ש מתבואה דדוקא ג' עומרים ולא ג' קנים. לכן הנלענ"ד שהוא מלשון הלן (יחזקאל כ"ג) והמפרשים פירשוהו לפי הענין כי לא נמצא [illegible] בתנ"ך ויש לפרשו שהוא לשון קבוצה וכן הכא. וכמו לגורי זיתים: ו [בתוס' חרשים בד"ה **בתוי"ט**. אבל באמת נעלם מהרב גמרא דב"מ כו' כ"ב כן העיר בס' משנת חכמים ע"ש. מהגרמ"ש]: ח **איזו** היא קמה שמצלת אה"ע (עמש"כ לעיל פ"ב מ"ז) כל שאינה שכחה. נראה דבא לומר בין שלא שכחה (כפי' הר"ש) בין שנשכחה אלא שיש בה סאתים (כמ"ב הרמב"ם) וכיוצא בה: ט **סאה** תבואה עקורה כו'. לכאורה ה"נ דר"ל דעדיין לא עמדה רק שעקרה ולכן אם היו שתיהן עקורות היו מצטרפות אפילו לרבנן דר"ג דלעיל וכמו קמה דמצטרפת [ובתוס' דב"מ (נ"א ב') ד"ה שור איתא דתלושים שמוטים כאגודה אחת ומחובר כל קלח וקלח חשוב בפ"ע ע"ש וא"כ בנידן שלפנינו הוה ק"ו מקמה] אולם הר"ש הביא מירושלמי דאתי כר"ג וא"כ הוי מחלוקת ואה"כ קשה והרמב"ם פסק כרבנן: יא **ואם** היה מתכוין ליטול את הגס הגס. ר"ל דעיקר כוונתו היה ללקט את הגסין מחמת חשיבותן וחס עלייהו שלא יגנבו וכיוצא ואגב מלקט גם את הדקין ובזה א"ש הירושלמי שהביא הר"ש וכוון בעז"ה:

פרק ז א כל זית שיש לו שם בשדה. נראה דשם פי' בכאן פירסום כמו ויעש דוד שם (שמואל ב' ח') ובזה א"ש מה שאמר בד"א כו' וא"ש נמי הרבותא דזית הנטופה בשעתו: שם. **שהיה** שפכוני או ביישני. לכאורה קשה מ"ל דהיינו במעשיו. ונ"ל דזה מתורץ בדקדוק לישנא דמתני' שהיה כו' שהוא כו' דהיה פי' שהיה בימים הקודמים שפכוני כו' ועכשיו אין בו יתרון מאומה על חביריו. רק שנשאר לו שם זה

בה:

גם כתה: ב עיין בפנ"א. ומה שכתב שם בהגהות הרי"ף דעוללות נוהגות ג"כ בשאר אילנות. נסתר מהברייתא בחולין (קל"א) דבכרם חשיב שם ד' מתנות עניים ובתוכם עוללות ובאילן לא חשיב אלא שכחה ולא חשיב עוללות (וכ"כ הגר"א ז"ל בפנים בפ"ה דתפ"ש מ"ד דפרט ועוללות אינם בשאר נטעים) ובתוס' שם ד"ה גמר מוכח דאף בזית אינה נוהגת. וכ"מ מדל"ח שם ג' מתנות בזית וכ"מ בר"פ כיצד מברכין ובהפועלים (פ"ז ב') ע"ש. ומש"כ עוד דכן מבואר ג"כ בר"מ וכו' בפאה והנה דזיתי ניקוף מתמ"ע ג"כ ניחא דנ"ל דכוונתו שמנקף העני זיתי שכחה או זיתי פאה כמו שפירש הרמב"ם בחבורו פ"ו מהל' גזילה הי"ג להא דעני המנקף בראש הזית דמשנה דגיטין (ס"א ב') וכ"פ אחריו גם השו"ע ח"מ סי' ש"ע ס"ט (וצ"ל דמשום דתנן לעיל פ"ד מ"ד פאה אין קוצרין אותה במגלות כו' לכן דרך לנוקפן) והש"ע דהגהות ר"ח ז"ל מע"ש דחולין כ"ל ליישב דהגר"א ז"ל לא אמר אלא חסידים הראשונים כו' משמע דאינו חיוב על כל אדם וצ"ל דהתורה נתנה רשות לכל נדיב לב לעזוב זיתי ניקוף לעניים כמו שנ"כ שיעור בפאה דאל"כ הא קיי"ל דהפקר לעניים אינו הפקר: ו בש"א יש לו פרט וי"ל עוללות כו'. ל"י מדוע שבקי לפאה ושכחה ואולי דב"ה דאמרי כולו לגת משמעו דאף פאה ושכחה אין לו ובב"ש לא הוה הסגא להאריך ולשון השו"ע יו"ד סי' רצ"ד ס"ו פירות רבעי פטורין מלקט ושכחה ופרט ועוללות ושמא לקט מאי עבידתיה באילן ונראה ברור שט"ס נפל בטור וצ"ל תחת לקט פאה וז"ל הרמב"ם בפ"ט מהל' מע"ש דין ד' כ"ר אין לו לא שכחה ולא פאה ולא פרט ולא עוללות וי"ל בדוחק בי' השו"ע ע"פ מש"כ התוי"ע ותור"ע בר"פ דלקמן:

פרק ה א ברע"ב ד"ה **רביעה** שנה השמיר נקרא רביעה מפני כו' [כ"כ הרמב"ם]. וזהו מהגמרא דתענית (ו' ב') ע"ש ולכן תמוה מש"כ הרע"ב פי' אחר מלבו ועמש"כ בברכות (ח"ע ב'): ברע"ב ד"ה **ולא** יהא כו' וכיון שאינו מגיה כו' וכ"ה לאשתו כו' [וכ"ה בר"ש]. וק"ל הא יש הרבה עניים בלא נשים ולהם כדאי לילך. ולשון הירושלמי שמביא אח"כ י"ל קלא: ב ברע"ב ד"ה **בבל** שנהו בשנה שלישית ובשנה ששית כו' [כ"כ הר"ש]. וק"ל דהא זמן האסיף שלהן אינו אלא בשנה שאחריהם בחדש שבט ועיקר מצות הפרשה היא אחר המרוח וראיית פני הבית ועמש"כ לקמן מ"ה: בתור"ע (אות ע"ח) **קשה** לי כו' ונעשה הפקר מיד יזכה בעל השדה כו' ע"ש ובמחכ"ת איעלמיתיה מש"כ הרא"ש בפ' אלו מציאות במשנה דמצא גבל (וכן הא"י שם) דלא עדיפא אליכו מידו (כה"ג אמרינן שם (ק"ב) כ"ה דאיהו זכי אלרו זכיא ליה כו' ע"ש) דאילו בא לידו קודם יאושו לא קני כו' ועי' בש"ך סי' רס"ח סק"ב ובסמ"ע סי' ר"ס סק"ב ובזה א"ש הא דאיתא בירושלמי מת"ע שבשדה שאין עניים מקפידין עליהן ה"ה של בעה"ב משום דכיון דלא קפדי עליהם מעיקרא מיד זכתה לו שדהו לבעה"ב ולי קשה דמאי מהני יאוש עניים דהרי יאוש מטעם הפקר הוא וכמו דאר"א לעיל פ"ה מ"ב וכי היאך העני הזה מחליף דבר שלא ברשותו ה"נ היאך יפקירו דבר כו' עי' פ' מרובה (ס"ע) ואולי כיון דלכל העניים מיאשי והתורה לא זכתה אלא להם שפיר מצו לאפקורי ור"א לא קאמר אלא דעני פרטי א"י להחליף ומדויק היטב ליתניה וכי היאך העני הזה כו' הזה דוקא: **ומה** שהקשה עוד (באות הקודם) מקשני עניים דגם להם חלק בזה ולדידהו הוה יאוש שלמ"ד ע"ש. נ"ל דלק"מ דהא אפי' אם כבר זכו בו אין בהם. משום גזל אלא מפני ד"ע היכא דאין דעת אחרת מקנה אותן כמו מציאה וכן מת"ע דהוה כמו הפקר ועפי' הרמב"ם משמע דאין הטעם משום יאוש רק כיון דעניים מי לא יבואו קרינן ביה לעני ולגר תעזוב ולא למורגים כו' דאיתא בחולין (קל"ד ב') וכן משמע בירושלמי: **שם** במשנה **נאמנים** על השמן לומר של מ"ע הוא. נראה דר"ל דהוצאותיו מזיתי מ"ע שניתן לו דומיא דשל זיתי ניקוף ומשכחת לה זיתי מעשר בזיתי אכילה עיין בפ"א דתרומות מ"ט והא הוא דאשמעינן ובפי' הרמב"ם לא משמע כן: ג **שם** ברע"ב ד"ה **נאמנין** על החטים. לומר מ"ע הם כו' [כ"כ הר"ש] וכ"ע התוי"ע דה"ה בלקט שו"פ ול"כ דדוקא נקיט מ"ע דלקט שו"פ דרכייהו בשבלים ואף על ההבה אינם נאמנים: ה אין פוחתין כו'. נ"ל מדלא יהיב שיעורא בש"ש ובשיפון ע"כ שיעורייהו כשעורין שהם ממינן וכוסמין נהכי תני מפני שהם מין חטים ואף מין שעורים ועוד דשיעורן חלוק מתרוויהון ומה שאמר בגורן הוא לאפוקי בית כמ"ש הר"ש בשם התוספתא ונשמע מכאן דמותר לכתחילה להפריש ערם ראיית פני הבית וכ"מ עוד ממש"כ הר"ש בפ"ד דדמאי מ"ד בשם הירושלמי דא"א לגורן שיעקר אא"כ נתרמה ממנו תרומה שיפתא להש"א תמו' ל"ז: **שם** רע"א פרס. נ"ל דקאי אתרוויהו אגרוגרות ואדבלה. כלומר חצי קב גרוגרת וחצי מנה דבלה כיון שהם מין אחד אלא שהדבלה היא אחר שנדרסות אין סברא לחלק בשיעורייהו וממילא קב גרוגרת הוה כמו מנה דבלה (לת"ק) וממילא לר"ע דדבלה שיעורו חצי מנה ה"ה לגרוגרת די בחצי קב וזה דלא כדמשמע קצת מהמפרשים [יותר מזה מצינו בסנהדרין (דף ע') מתוך שכפל רבי יוסי ביין נמצא כופל אף בבשר ולפ"ז יפלוג ג"כ על הא דמ"ב פ"ד דכלים לטעם שכתב הר"ש שם והנ"ל שם וכדברי ר"ע ברובע כמו בכתובות פי"א מ"ד ובב"ב פ"ו מ"ב ונפרה פ"א מ"ה]: [בתוי"ט בד"ה **אין** פוחתין לעניים. אבל במ"ע כתיב (דברים כ"ו) ונתת לגר וגו' נ"ב במה"כ אגב שטפיה כתב כן דהאי קרא דונתת בי' במ"ע המתחלק בתוך הבית כתיב. אבל בשמתחלק בגורן כתיב והנחתו כמ"ש בנדרים מ"ג פ"א והוא מספרי. **מהגרמ"ש**]: **בשנו"א** חצי לוג יין. שזהו שיעור לסעד ב' סעודות ותמוה דבעירובין (כ"ע א') מוכח להדיא דבכדי לאכול בהם הוא פחות מב' רביעות והוא שיעור ליין מבושל אבל חצי לוג הוא שיעור לשתות בב"ם והוא לאינו מבושל ודע דמש"כ בפי' הקצר היינו ד' איסרים וכן לקמן מ"ז כ' פונדיון הוא ד' איסרים ט"ס וצ"ל ב' איסרים: ו **מדה** ע' אמורה בכהנים כו'. בשנו"א פי' כלומר בין שנתן לכהן מת"כ כו' פי' זה נסתר מהתוספתא דז"ל ומאר מת"כ ולויה נותן כ"ש ואין חושש ועי' במל"מ (פ"ו מהל' מת"ע ד"ז) שגם שיטו לאתם הפי' הזה ודחוהו מפני התוספתא הנ"ז ועי' בהרא"ש שגם הוא פי' כן: ט **וכל** מי שצריך ליטול וא"נ כו'. עי' בר"ש וברע"ב ביאור המשנה שלא הסתור מה שאמרו בירוש' פ"ח דהוי שו"ד ולענ"ד דמתניתין קאי אז הא דתני לעיל מי שיש לו מזון ב"ס לא יטול כו' ידי"ם כו' מאתים וזו כו' וע"ז אמר כאן וכל מי שצריך ליטול דהיינו שיש לו ד"מ פחות ממאתים זוז (וכן נאינך) דצריך ליטול ורשאי ואעפ"כ אינו נוטל בחשבו עתה יש לי לאכול משלי. ואף שאינו מספיק לי לשנה יבטח על הש"י שיצלח לו ריוח במשך השנה (וכמאמרם ז"ל בסוטה בסוף (דף מ"ח) כל מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אוכל למחר אינו אלא מקטני אמנה) ולכן שפיר הוה סתמא ועליו הכ"א ברוך הגבר אשר יבטח בה' ועמ"ש בקדושין כ"ז א' בס"ד: [בתוי"ט בד"ה **שנאמר** כי השוחד וכו' פי' מה שכתבתי בסוף מס' ידים. נ"ב שם כתב דמשום אל תעמוד בדבר רע תני „וגומר" דבתר הך קרא סמיך צדק צדק תרדוף למען תחיה וכו' עכ"ל. והרמ"ז שם והש"ל כאן (ואודות שלא הזכיר את הרמ"ז) תמהו כי להפסוק הזה כי השוחד יעור פקחים שהוא בפ' משפטים לא סמיך כלל צדק צדק תרדוף. והך כתוב בפ' שופטים ע"ש מה שתירצו. ונפלא שלא הרגישו שבוודאי ט"ס הוא במשניות וצ"ל „שנאמר כי השוחד יעור עיני חכמים וגו'" כמו שהוא הגירסא במשנה שבגמרא בבלי וירושלמי. והוא הכתוב בפ' שופטים מקמי' דקרא „צדק צדק תרדוף" (כמ"ש התוי"ט) דמייתי המשנה מקודם. והגהות שבדקדוקי סופרים כתב דגי' פקחים עדיף דמייתי מקרא המוקדם. ואני אומר דגי' „חכמים" עדיף מתרי טעמי א' משום דאל תעמוד בדבר רע כדברי התוי"ט ועוד דאיידי דאיירי בהך קרא דצדק בוודאי מייתי סיפיה ושוחד כו' חכמים. ועוד דאצל „פקחים" לא כתיב „עיני". וניחא יותר ללמוד שעיניו כהות ממה שכתוב „עיני חכמים". **מהגרמ"ש**]:

מסכת דמאי

פרק א א תוי"ט ד"ה **והכסבר** כו' וכן הם דברי הרמב"ם כו' וק"ק שלא הקדים למתני כסבר. ולי לק"מ משום דלא רצה התנא להפסיק בין פרי אילן. דכל הני (לבד כסבר) הוה מיני אילן וכדמוכח פרק א' דכלאים. ולהירושלמי (כפי שהביא הר"ש) דהכסבר נמי אינו אלא ביהודה. נראה ליישב גם הגי' שלפנינו. דשביהודה בא לומר דדוקא אם הם ביהודה פטורים אבל באו לגליל חייבים. משא"כ הכסבר שפטור בכ"מ מפני שניכר שהוא של יהודה עיין לקמן רפ"ב: בתוס' ר"ע אות ח' בד"ה **ובחידושי** ליבמות הקשיתי כו' א"כ עדיין יקשה על כל דמאי כו' דסמוך מיעוטא לחזקת טבל. וצ"ל דאינה חזקת טבל ודאי כדאמרינן (פסחים ט' א) ואב"א כו' מעיקרא אימר לא טביל כו' ע"ש. והתוס' שכ' בר"פ בתרא דיבמות סד"ס מחולשא ועוד דאיכא חזקה דטבל. י"ל דהיינו לשנויא קמא דפסחים שם. אבל לפי האמת ל"פ אהדדי ותרווייהו שנויי איתנהו [מיהו לתירוצא דהוכ"א בב"ת (פ"ח ב') דחיטין ושעורין לא כמו ראיית פני הבית וע"ש בפירש"י לכאורה יפלר קושייתו]: ג בתוס' ר"ע (אות י"ד) **קשה** לי אמאי שייך תוספת בכורים דפטור מדמאי כדאיתא סוף מס' בכורים. ולענ"ד אולי דפסק כן הרמב"ם בפי"ג מהל' מעשר הי"ד. הייתי אומר שזהו דעת ר"ש שם לבד. וחכמים פליגי עליה וסתמא דהכא כוותייהו. שוב ראיתי בירושלמי שם תני ופטורה מן הודאי ומן הדמאי. והביאוהו שם הריבמ"ל והש"א. ואולי הרמב"ם לא פסקו דסובר דהברייתא פליגא על מתניתין דמשמעה דא"פ אלא מן הדמאי. אבל התימה על הגרע"א ז"ל איך לא הביאו. דבזה י"ל קושייתו דהכא בפלוגתא לא קיימי: ד **ומברכין** עליו. מהר"ש בפי' הראשון נראה דהכוונה דמברכין בהמ"ז על כוס יין של דמאי: **שם** אם הקדים מע"ש לראשון אין בכך כלום. לענ"ד נ"פ דר"ל שא"צ להוציא מע"ר מהמע"ש שהפריש תחלה. (משא"כ בודאי דחייב כמו מעשר ראשון שהקדים לתרומה בכרי) והטעם הוא כמו שנ"ג על החלה לריו"ח בירושלמי שהביא הר"ש במשנה דלעיל כן נ"ב על מעשר שני:

פרק ב ב ואת שהוא לוקח. עי' ברע"ב ובר"ש בשם הירושלמי. ול"י מדוע לא נפרש מה שהוא לוקח מע"ה מעשר דמאי: ד בתוי"ט ד"ה **הסיטונות** כו' ולשון הר"ש הסיטונות דרכן לקנות פירות מרובין כו' דא"כ הרתי ביבש ל"ל ע"ש. ול"נ דמו"ת דתני הכוונה לומר דגם בעה"ב שקנה מע"ה ומוכר במדה גסה רשאי למכור והחכמים דבב"ת (כ"ו) ויתכן דבעה"ב רגיל למכור במדה דקה עיין רש"י שם בד"ה בין כך. ולכן פליג שם ר"ת בבעה"ב. וזהו כוונתו ג"כ במשנה דלקמן וכמו שאכתוב שם בס"ד ופליג על מו"ת דתני הת"ק. וכן איתא בירושלמי להדיא דמו"ת לא אסיה כל"מ דאמר לא התירו אלא לסיטון בלבד: ה **את** שדרכו כו'. לענ"ד נ"פ את שדרכו (ר"ל אדם שדרכו) להמדד (מבנין הפעיל) בגסה. כגון הסיטון ומדדו בדקה ר"ל שמכר עתה בדקה עפלה דקה לגסה ופטור. וכן תפלא את שדרכו להמדד בדקה (דר"ל כגון מוכרי תבואה) כו' ופליג על הת"ק וכמש"כ לעיל:

פרק ג ב וראה טוען אחר יפה ממנו כו'. נראה דאשמעינן רבותא דאע"ג דלא נמלך לגמרי שלא לקנות ואילולי שראה טוען יפה ממנו היה קונה את הראשון אפ"ה כיון שלא זכה בו עדיין מותר להחזיר. וריבא רבותא קמ"ל דאע"פ דנמלך לגמרי שלא לקנות והוה כמו מקח טעות אפ"ה אסור להחזיר עד שיעשר: [בתוי"ט בד"ה **שאינו** מחוסר. כי העי"ן והחי"ת תמולא הנכון כו' נ"ב ועי' ביצה ל"ב א'. מאי חכיות אר"י ערליות. **מהגרמ"ש**]: ו בתוי"ט ד"ה **אר"י** כו' וכוותייהו סתם לנו התנא בספ"ד דבכורות. ובתור"ע כ"ע שאינו מובן. ובעיני פשוט דר"ל דלא מחלק שם בין מעשר לשביעית. ולא כר"י דס"ל שם וכאן דשביעית אמורה תתעשר:

פרק ד א בתור"ע (אות ל"ה) **הקשה** עמ"ש הרמב"ם דבה"ש דמו"ש יוכל לאכול ממנו. הא יכול להפריש עתה בבה"ש כדתנן ספ"ב דשבת. ועוד הקשה על מה שפסק בחבורו דאם שאלו ביו"ט ראשון אוכל ע"פ ביו"ט שני והוא מהירושלמי מפני שלא נראה לעשר בינתים. הרי יכול לעשר ביו"ט שני מטעם ס"ס לדעת המחבר ע"ש. ולי קשה אליבא דכ"ע דקיי"ל בעירובין (ל"ט ב') דבשני יו"ט ש"ג מתנה על הכלכלה ביו"ט א' ואוכלה בב' אפי' בטבל גמור. וגם לפי מה שהבין בשפ"א בפ"ד מהלכות תרומות הי"ו בדעת התוס' יש תקנה אפילו בשבת ליתן עיניו בצד זה ולאכול בצד אחר. וע"כ צ"ל דס"ל להירושלמי דאף דיכול לעשר האיסור מפני כבוד שבת ויו"ט. רק אם שאלו בחול לכ"ע אינו יכול לסמוך עליו אפי' בשבת. ומפני שהיה יכול לעשר בעוד שלא היה עליו כבוד שבת. ומה דאיתא בירושלמי וכן ברמב"ם שנ"כ לעשר בינתיים. הכוונה שלא נתחייב לעשר בינתיים מפני שלא הפסיק יום חול. ומהתימה על הרא"ש שכתב דלמ"ד מפני כבוד שבת אפילו שאלו בחול יאכל בשבת. דהא מסיק בירושלמי דזה לכ"ע לא תנני. ודע דמש"כ הרמב"ם דאפי' ה"ל פירות מאותו המין שרי. מסיים בירושלמי כילד מאוב. ונ"פ דל"ל הילך ברי"ש וצ"ל שילכו מאותו לאטל הרבה ובפרט אם

מעשר

תאמר עליו דמים גמורים ימתקו : **ב אוכל** עמו בשבת ראשונה כו' ובשבת שני' כו'. נראה דשבת דהכא היינו שבוע. כמו בהפ"מ דנדרים שבת זו אסור בכל השבת ע"ש ודכוותיה טובא. ובזה לא נצטרך למש"כ התוי"ט בד"ה לא יאכל : **ד** ברע"ב ד"ה **מי שקרא** שם לת"מ של דמאי כו' אבל מ"מ של ודאי אין כו' אלא הוא טעון מעשר ללוי כו'. כ"כ הר"ש וקשה דהא לקמן פ"ה מ"ב התם לן תנא כהא"ג שיש לבעה"ב רשות להפריש גם ת"מ כמ"ש הר"ש שם. והנ"ל לומר דאף שיש לו רשות להפרישו ולא הוי כתורם את שאינו שלו מ"מ הטוה"נ לא שייכא ליה. וחייב לתתה אח"כ ללוי והוא יתננה לכל מי שירצה. אבל כיון דילפי לה מדאיתקש לתרומה גדולה משמע דלגמרי אקשינהו. וכ"כ הרמב"ם בפ"ג מה"מ ה"ב ויש לישראל להפריש אותה וליתנה לכהן. ומ"ש בתוי"ט דמכאן סתירה לדעת הטור דת"מ של דמאי מותרה לכהן דא"כ אמאי צריך להודיעם. אין כאן סתירה. אלא די"ל דהטעם כמ"ש הר"ש שמא אינו טהור. אמת די"ל דהטעם משום גניבת דעת דהוא יסבור שהם חולין דדמיו יקרים משל תרומה. ולא גרע מכל הני דאיתא בחולין (צ"ד) דאסור משום גנ"ד. ולכאורה מיושב סתירה דאמאי אסור ליתנה לכהן כיון דאינה מת"כ. אבל גם זה לא תברא דמתנה בעלמא ג"כ אסור בשבת ויו"ט כמ"א סי' ש"ו סקט"ו. אמנם לצורך שבת מותר כמ"ש המ"א שם. והכא משמע דאפילו לצורך אכילה אסור : **ה** בתוי"ט ד"ה **קח** לי ממי שהוא נאמן. פירש הרמב"ם ז"ל איש נאמן על עו"ט כו' ותימה קשה דטומאה מאי שייכא הכא. ולעיל בסמוך כ' דמכילתין לענין מעשרות וטומאה איירי וכן לעיל פ"ב מ"ג ולקמן פ"ו מ"ו ות"ט : **ו** [בתוי"ט בד"ה **הרי** זה נאמן ועד אחד נאמן כו' כ"כ הגר"א בשנות אליהו הגיה של"ע בירושלמי ועם הארץ נאמן וצ"ע. **מהגרמ"ש**]:

פרק ה א ברע"ב ד"ה **והשאר** חלה א' ממ"ח. כן פי' הר"ש ופי' בתו"ח. והגרע"א תירץ כיון דהנחתום לוקח מע"ה דהכל בחזקת טומאה כו'. ולא מחוור דמשכחת לה שאמר שעדיין לא הוכשרו דנאמן. ונ"ל כיון דחיוב חלה חל בגלגול העסה ואז היתה ברשות הנחתום. א"כ לא נתחייבה רק א' ממ"ח. וכ"ש אם נאמר דמתנות שנ"ה כמו שיורתא דמו. עי' ספ"ב דקדושין : **שם** בתוי"ט ד"ה **בצפונו** או בדרומו נדחק בהא דמקדים צפון לדרום. והוא נ"ל כי גם במקרא מצינו צפונה ונגבה (בראשית י"ג) צפון וימין (תהלים פ"ט) : **ב ומאה** חולין שיש כאן ה"ז בצד זה מעשר. ק"ל הרי כבר קבע לו מקום באמרו שהלה אחד ממאה כו' ה"ז בצד זה חולין והיה די לו שהה שיאמר ומאה חולין ה"ז מעשר. ומש"כ הר"ש דיכול להיות בתורת עין יפה דשרי לאחב"ג. התוס' דבכורות (נ"ח ב') ד"ה כמה כ' דדוקא הלוי עצמו שרי או מותר לעשות בע"י אבל הבעה"ב אין לו לעשות כן. והכריחו זה מגמרא דגיטין : **ד** ברע"ב ד"ה **מנפול**. קונה מן הפלטרין הרבה כו' וכ"ה בר"ש. ותמוה כיון דמנפול קונה יותר בכמות מן הפלטר. מדוע לא יקנה מיד הראשון דהיינו מן הנחתום. ולכן נראה דט"ס נפל בר"ש וצ"ל קונה מן הנחתומין. ותמיה אני על המל"מ והגרע"א שפלפלו הרבה בדבריו ולא הרגישו בזה : **ו** בתוי"ט ד"ה **הסיטון** כו' ומ"ש הר"ב ומוכר לאחרים כו' מסיים הר"ש דשרי למכור כו'. לכאורה לא היה צריך לזה. דע"כ מתני' איירי בסיטון ע"ה מדאיצטריך לאשמעינן דנאמן לומר כו' : **ח ברו"ח** בסופו. וא"כ אפילו הסבל מועט מותר. משמע וכ"ש בשהסבל מרובה. ותמוה דהא הוה מהפטור על החיוב דלוקח פטור מה"ת. וא"ל דגם המעורב היה לוקח. א"כ כשהסבל מועט הוי תרי דרבנן. ואולי כוונתו דאם הסבל מרובה לוקח משלא נגמרו ויגמרו בידו דחייב מה"ת : **ט משל** ישראל על של נכרים. ע"כ מיירי שהישראל הודיע ללוקח (דליכא למימר דמתניתין משמע דבלוקח משני המקומות איירי וקאי אמשנה דלעיל. דאל"כ הל"ל משל עצמו) שהוא טבל. וא"כ אפשר דנכרים ג"כ בכה"ג איירי שהודיעוהו. אבל משל נכרים ע"כ איירי בסתמא. ובזה לא נצטרך למ"ש התוי"ט בד"ה כ"א : **בתוס'** ר"ש הניח בצע"ג פירש"י בגיטין (כ"ה) תא"כ וכותים גירי אמת הן. הא ר"מ ור"י ס"ל במנחות (ס"ו ב') דאפי' לעובדי כוכבים אין קנין בא"י. ור' יוסי ור"ש הא ס"ל דגירי אריות הן כו' ע"ש. ואנכי תמה על כ"ת דהא התוס' במנחות שם הביאו מגמרא דע"ז (כ"א) דר"מ ס"ל יש קנין (ואף דרש"י עצמו פי' שם דקסברי אין קנין. אשכחן בכ"ד דרש"י מחליף פירושו ממקום למקום) וכן לר"י אמרי' בב"מ (ק"א) דס"ל י"ק. ור' יוסי ור"ש א"ל דס"ל אין קנין. אולם ק"ק דבע"ז שם אמרינן גם לר' יוסי דשדות איש בהו תרתי. אך גם התוס' במנחות שם כ' דלר' יוסי אין קנין :

פרק ו ג ר"א אומר אף המעשרות שלהן. הן זה ודאי דכוונת ר"א מעשר ממש כהוכיח שבתוי"ט מדקאמר אף. ולישנא דשלהן משמע דקאי גם אכהן. והוא דאף דע"כ ר"א דהכא ס"ל כר"ע ביבמות (פ"ו) מדקתני הכא לוי עי' תוס' שם ד"ה מר מ"מ אף לדעתו בתר דקנסינהו עזרא ניתן אף לכהנים. ואף למ"ד שם קנסא לעניים הכא מקבל הוא עני. ובפרט לפסק הרמב"ם בפ"א מהל' מעשר הל"ד וכפי מה שהאריכו הכ"מ שם דמשמע דאף לכהנים עשירים נותנים. ופי' הרמב"ם (והרע"ב אחריו) דדוקא אם הוא לוי המעשר שלו. תמוה מאד. ועוד נ"ל דלר"א אף מע"ש שלהן. מדקאמר מעשרות בל"ר. עי' ר"ה (י"ב) מד"ה אחד [ובתוי"ט פ"ט דתרומות מ"ג]. והטעם דכהן ולוי רגילים יותר לעלות לירושלים במשמרתם. וכ"מ בשנ"א של' בפה"ק אפילו מעשר שהישראל יכול לאכלו כשפודהו. ולשון פדיון אינו נופל אלא במ"ש. אך יותר הנ"ל אף שהישראל יכול לעלות ולאכלו בירושלים כלישנא דחכמים בת"ד : **ד ר"י** אומר הקרסני כו'. מע"ש של ירושלמי. וכ' בשנ"א בפי' הקלר סבר כר"א. ותמוה דבבעלים אפילו רבנן מודו בליכא : **ח** ברע"ב ד"ה **טול** אתה כו' הכא מיירי שחלקו שדה בקמותיה כו' וכ"ה בר"ש ואפ"ה בקיפה אסור, דאפילו במחובר אסור למכור משבאו לעונת המעשרות כדאיתא בפ"ה דמעשרות מ"ג. ור"ש פליג שם בירושלמי :

פרק ז ב ברע"ב ד"ה **אומר** כו' בירושלמי פריך אם באומר מעכשיו כו' ואם באומר לכשאשתה הא לא הוי תרומה אלא לאחר שתיה ועיין בר"ש. ול"ד במחכ"ת דכיון דבשעת חלות התרומה אין הדבר (שעליו נעשה תרומה) בעולם לא יחול כלל שם תרומה עיין בפ"ד דטבו"י מ"ד ובפירושו שם : **שם** בתוי"ט ד"ה **ומע"ש** בפיו. בכוס לא שייך כו'. ובתוספתא איתא גם בכוס בצפון או בדרום : **ג ר'** יוסי א' כו' שהוא תנאי ב"ד. בלשון הזה אמר ר' יוסי בזבחים ספ"ד ובסוף מס' פגו"י : **ד** ברע"ב ד"ה **ומיחל** ושותה. שאם נאמר בשני הכוס הוי כאלו הופרש מתחלה (ובפירוש הרמב"ם). והדבר הנשאר כאלו הופרש מתחלה) ונ"ל דהכא מתקן כל הכוס כדפי' בעצמו לעיל : **בתו"ח** בד"ה הר"ב **הלוקח** יין כו' וכ"כ הר"ש וקשה במשנה ה' דאיירי מבעוד יום. ולענ"ד ה"נ דלא שני כן רק בדמאי משום דאין בו חומש לכן היה דרך לפדותו מפני משוי הדרך. אבל בודאי דצריך להוסיף חומש לא פסיקא ליה דשמא לא ירצה לפדותו אלא יעלהו לירושלים : **ו** בתוי"ט ד"ה **הראשונה** מעושרת. וכתב הר"ב דעל השניה הוי מפטור עה"ח כו'. אפ"ה ל"מ מספק דאי הפירות מפטור עה"ח תרומתו תרומה כו' במחכ"ת ל"ד בכאן. דע"כ ל"א שם מ"מ אלא מדמאי על הודאי או מעציץ שא"נ דעכ"פ מחוייבין מדרבנן ואיכא חששא דלא לזלזלי בתרומה. אבל מפטור גמור משמע בפ"א דתרומות דא"ת כלל. [ונ"ל דהא דמפריש מלתו קמח דאסורה לזרים (פ"ב דחלה מ"ה) משום דדמי קצת למפריש תרומה בשבלים דתרומתו תרומה מדאורייתא (ספ"א דתרומות) דהכ"ל מקרא כמ"ש הר"ש שם ונזכרו שם אלו שם. וגם שם אינו אלא חומרא בעלמא כיון שכבר באה ליד כהן כמש"כ הרע"ב שם]. וגם מצינו שם בפ"ב מ"ב ליכא דל"ע כלום. ואפ"ה ס"ל לרנב"א (דהלכה כוותיה) ביבמות דתרומה מיהא הוי כאשר הביא בעצמו שם : **ז** בתוי"ט ד"ה **חולין** מתוקנים פי' הרמב"ם שהטבל כשיוציאו ממנו ת"ג ומ"מ יהיה אז נקרא חולין וכו' ויש לאיש כו' מדלעיל מ"ב פ"ה. הן התם לא הוציא עדיין אפילו ת"ג אלא שעתה מפרישה. ומ"מ עתיד לאמר בכוף ועליו גופה. אלא כלפי מר"ע והשאר תרומה קורא לה חולין אף שעתה היא טבל גמור עדיין :

מסכת כלאים

פרק א א בתוי"ט ד"ה **כלאים** ירושלמי כתיב כו' פירש בבגדים לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו. נראה דגמרתינו לא ס"ל כן. דביבמות (דף ד' ב') אמרינן דע"פ מותר ע"ש ובתד"ה אבל : **ב** בתוי"ט ד"ה **והרמוצה** כו' ובבבלי לא קיימא הך מילתא דאמרי' בפ' הנודר מה"מ כו' איתיביה כו' רנ"א דלעת מגדית כלאים עם הכרוכה. ק"ל מדוע לא פריך ממתניתין דלפנינו : **ו העזים** והצבאים כו' אע"פ שדומין זה לזה כו'. מכאן נ"ל ראיה לפירש"י בחולין (כ"ע ב) דצבי שבדברי חז"ל הוא שטיינבו"ק ולא כתוס' שם שהוא מה שאנו קורין צבי היר"ש בל"א דהלא הוא חלוק הרבה מעז : **ח** ברע"ב ד"ה **קדה** כו' תרגום קדה קציעה [כ"ה בפי' הרמב"ם]. ולכאורה קשה למאי נצרך להביא מהתרגום ומקרא דתהלים הלא בפרשת שמן המשחה גופה כתיב בהדיא ואתה קח לך בשמים ראש וכתיב נ"כ קדה. ואולי משום די"ל דבשמים ראש לא קאי עלה אלא שאמר הכתוב דיקא ג"כ קדה בהדי הבשמים דומיא דשמן זית דכתיב בתרה : בתוי"ט ד"ה **חצוב** כתב הר"ב בו תחם יהושע את הארץ. גמ' פרק אין צדין במסכת ביצה כ"ה. לא דק כי הוא בב"ב (נ"ו) ול' הר"ש אטעיה במחכ"ת :

פרק ב א רש"א ל"א אלא ממין אחד כו'. נ"ל דר"ש לטעמיה בפרק ב' דערלה מ"י ע"ש : **שם** בתוי"ט ד"ה **ימעט**. ירושלמי כיצד ימעט או יוסיף על הסאה כו' לא כן כו' תמן כו' לבטל איסור תורה והכא כו' מפני מראית העין. ופי' הרא"ש והר"ש דמדאורייתא חד בתרי בטיל. וק"ל דהא תרומה ג"כ מה"ת בטלה ברובה ותנן ספ"ה דתרומות דאם נפלה לפחות ממאה ואח"כ נפלו שם חולין אם מזיד אסור. וצ"ל איסור תורה דנקיט ל"ד. ועיקר החילוק הוא דכאן יותר קיל דאינו אסור אלא מפני מ"ע. גם י"ל דכאן מה"ת אפי' רובא נ"ל כיון דלא ערב בכוונה לזורעם יחד כמ"ש הרא"ש : **ב** ברע"ב ד"ה **אחד** מעשרים והרבע כו' ושיעור המקום כו' אין זורעין בו מזרעוני גינה כו' לפי שהן דקין [כ"ה בר"ש]. ולענ"ד הנל"פ לפי שהן מתעבין ומתרחבין ומתפשטין תחת הקרקע כמו צנון ולפת. לכן דרך לזורען נפרדין זה מזה כדי ליתן מקום לכ"א שיתפשט : ברע"ב **שם** בסופו. הלכך אם נתערב בסאה תבואה כבילה כו' ימעט. ובד"ה כמה כגון ז"פ שנתערב בסאה חטין כו' [וכ"ה בר"ש]. ולענ"ד במחכ"ת דהל"ל בסאה פחות רובע דאינו אסור אלא מכ"ד מלבד כמו שהביא בריש הפרק בשם הירושלמי (ועי' בשנ"א שהביאו בשלימות והר"ש קצרו) וכן הרמב"ם בפה"מ כ' כערך א' אל כ"ג. וכאן וכן בחבורו לא דייק : **ג** ברע"ב ד"ה **עד** שתתליע. כו' ג' ימים [וכ"כ הר"ש בשם הירושלמי]. מכאן נראה דאף דפליגי תנאי בזמן קליטה אילן (שביעית פ"ב מ"ו) וכן בשתילת שבולת כדמוכח בפסחים (כ"ה) מ"מ בקליטת זרעים לכ"ע שיעורה בג' ימים (וסי' לדבר זרע אדם בשבת בפ' ר"ע) וכפסק התה"ד הביאו הש"ך יו"ד סי' רל"ג אף דלאיתו צ"ע כמש"כ הנקה"כ שם דינו אמת ונכון : **ה** [בתוי"ט בסוף ד"ה **אין** מחייבין אותו. ז"ש התוס' משמע שאין איסור בהנאתו. נ"ב עי' ברש"א שם. והשעה"מ הגיה של"ל „בהנחתו" וכבר קדמו בזה מוהר"א גאליפאפו בס' ידי אליהו תיקון קכ"א. וע"ש שכתב הלשון „ותמהתי על הרב בתוי"ט שהעתיק דברי התוס' במשנה דתלתן שהעלה מיני לתחים. ולא הרגיש במלת אסור הנאתו של' התוס' עכ"ל. ובמח"כ נעלם מנגד עיניו סוף הדבור כאן בתוי"ט שהרגיש והרגיש בזה. ועתה ראיתי בס"ס בנין אריאל שהגיה ג"כ של"ל בהנחתו. ולא ידע שקדמוהו בזה. **מהגרמ"ש**]: **ז רש"א** אחד ז"פ וא' כל המינין. רמב"ם פירש כוונתו לאיסור. ולפי הירושלמי שהביא הר"ש הוא להתיר. ועי' במפרש רא"ש : **ט שלש** ל"י חרדל תפני כו' כשדה חרדל. ועי' פירוש הר"ש. והר"ב כתב לקמן ברפ"ג. והא דתנן ירק בירק ו"ע הנ"מ בשדה גדולה כו' וכ"כ בפי' הרמב"ם שם במ"ג. וק"ל משם בת"ד ומ"ז דמשמע דכל שזורע שפי דמחזי כשדה בפ"ע עדיף וכ"מ בפירוש הר"ש שם מ"ג וכן בפירש"י בשבת שהביא התוי"ט בד"ה עמר : **שם** בתוי"ט ד"ה **קרחת** כו' ובתוספתא כו' וכמה רובע עשר אמות ומחצה על עשר אמות ומחצה מרובעת כו'. בר"ש תניא בתוספתא כו' יו"ד אמות ומחצה מרובעות ובתוי"ט הושמט בטעות : **יא** תוך מדלעת יונית. הירושלמי שהביאו הר"ש ובנ"א ה"ד נאמרו בדלעת יונית כו'. ביארתי בחדושי לס' נת"ע ע"ש :

פרק ג א בתוי"ט ד"ה **ר"י** אומר ששה. בירושלמי מפרש טעמא דר"י כו'. זרע זרעה זרעיה זרועיה [וכ"ה בר"ש]. והוסיף התוי"ט וכתיב תוציא למתה דתוליא חד ולמתה חד וקשה דכמו דדריש זרע זרעה לדרום נמי למה למתה. וכמו דדריש תוליא חד לדרום נמי תצמיח חד (ולפי דבריו התגלה באמת תצמיח מיותר. דהיה די בתיבת תוליא לשמש לשמתן ר"ל לארץ ולגנה) וכן בגמרתינו דבדיקן תצמיח לגינה דת"ק (בפ' ר"פ)

חבב

אשר פ"ב כנראה דלהירושלמי לא דריק לא סוליא ולא תלגית רק הכל מן למחה וזרועיה לת"ק דרשינן למח למחה תרי. זרע זרעה זרועיה ג'. ולר"י דרשינן ג"כ זרעיה זרועיה: **בפירוש** הרמב"ם [מובא בתוי"ע] בדברי ר"י. ותמלא המרחק כו' שהם מתנים מלמעות כו'. ר"ל דהמרחק בין המקומות אינו כפי אורך הצלע המעוין שהוא $1^4/_5$. אלא כפי אורך קו היושר אשר המשך ביניהם על זוית נצבת ואם תרצה לידע אותו תחלק השטח שביניהם שהוא ג' טפחים על צלע המעוין שהוא $^9/_5$. ויצא $1^2/_3$. והוא שיעור המרחק האמיתי. וכמבואר כ"ז ליודע בחכמת המשולשים. והוא משתנה בפחות משיעור צלע המעוין. והתוי"ע במשכ"ת שגה בזה. וכן בפי"ב דאהלות מ"ז כמש"כ שם. גם מה שהקשה לשטת הרמב"ם למה נ"פ ר"י בריתא לק"מ משום דאם יזרע שם לא יכיל מקום הזרוע רק ח"י טפחים. ובחמשה הוא. כ"ד: **ב אפונים** הגמלונים. לפי' הרמב"ם דהשופין היינו חלקים. צ"ל דאותן שאינן חלקים נקראים גמלונים. לפי דגמל א"ל מטוערת ואין גבו חלק: **ד** בתוי"ט ד"ה **וחכ"א** כתב הר"ב לפי שאין שתי שורות של קישואים סמוכות. כ"כ הרמב"ם. ולפ"ז רישא או או קתני ש"ש של קשואים או ש"ש של דלועים והתוי"ע נדחק בזה. ואולי לא ישר בעיניו לפרש כן דיהיה חסר במשנה מאי מותר: **ואם** הגדילה יעקר מלפניה. לפי הלשון משמע דקאי על התבואה שיעקרנה מלפני הדלעת. ולא כן פי' הרמב"ם:

פרק ד א היה שם ע"ז אמה טעונין לה עבודתה וזורע את המותר. מבואר שיוכל לזרוע כל הח' אמות וכ"ה להדיא בפי' הרמב"ם ולשון הטו"ז סי' רצ"ו סקי"ד מגומגם בזה שכתב ואח"כ צריך שירחיק ממקום שכלים ד"א כאלו כו' ע"ש: **ב אם** אין שם י"ב אמה לא יזרע לשם. ק"ל מדוע לא יוכל אם יחפוץ לזרוע סמוך לגדר בהרחקת ח"א מהכרם. ואפילו אם הגדר אינו שלו הלא סגי בהרחק ג"ט ממנו כדאיתא בר"פ לא יחפור: בתוי"ט ד"ה **מחול** הכרם כו' והס"ג אם אינו אלא מג"א מפורש בירושלמי הביאו בשנ"א: **ג** ברע"ב ד"ה **אין** זה כו' ואפי' אין שם אלא ששה אמות כו' [כ"ה בר"ש]. ק"ל דהא בקרחת לא פליג וא"כ גם הוא א"ל שנרת פחות מד"א חוץ לעה"כ בטיל ליה לגבי הכרם. וצ"פ אלא בסברת ד"א דלהדי גדר. וא"כ הכי הל"ל דאפילו אין שם אלא ח"א כו'. וכן לשון א"ז אלא גדר הכרם משמע דעכ"פ חלוק הוא מאמר לדדי הכרם ולענין מה. ע"כ לענין ביטול לכרם בנליל מד' אמות. ולדידיה איכא ג'. קרחת. מחול. וגדר. שוב ראיתי בפי' הרא"ש דברים מסכימים לדעתי. ומה שהביא התוי"ע בשם הרמב"ם בחבורו ד"א ומחצה. ע"כ דמיירי שיהא דאין לו דין גדר ושם א"ש: **ד עד** עשרה אמות ה"ס כפתח. הן בכאן הוי עשרה בכלל ועד בכלל לקולא. כמבואר בעירובין בכ"מ דעשר הוה כפתח. והר"ש כ"ד במש"כ בד"ה נפרצו. פחותות מעשרה. וכ"ע בחולין (כ"ה): **שם** בתורע"א אות ט"ו כדתוכח בשלהי פ"ק דערובין כו' הר"ש. ומתיהני מאד כו' וצ"ע"ג. וצ"ל דהר"ש מפי' דרבא לא בא לומר רק דאתיא נמי כרבנן אבל כרבנן ודאי אתיא וכסברת אביי דבכ"ד אמרי' דא"מ חשוב כפחות מד'. סוכה (יו"ד) ושם (י"ד) ת"ש כיון דליתנהו שיעור מקום צ"ג. וכן רבא גופיה אמר לליטנא דסתמא דגמרא בעירובין (כ"ה) בתרי דיכי כיון דלא הוי מקום ד' לא חשיב. וכן בר"פ הלון וכן סתמא דמתניתין לעיל פ"ב מ"ח. וכן בתוספתא רפ"ג. ועיין בר"ן סוכה פ"א על הא דאמרי' עושה טפח שוחק. וברש"י סוכה (ה"ד) ד"ה וכה"א. ונכון בס"ד: **ז גבוה** מעשרה טפחים. פתוי"ע נדחק. ונ"ל דהמ"ם איננו פה לשמוש יתרון אלא במקום מן ושיעורו דאם היה הגדר גבוה מן יו"ד ומעלה [ועי' משכ"ת בריש עירובין]:

פרק ה א עי' בשנ"א ביאור המשנה עפ"י הירושלמי. אולם ק"ל כיון דחשיב בסוף הבית סאה ד"א דעכ"כ מהיוצא זנב וגם מאותו שכנגד היוצא ז' שאנו רואין כאלו גפן נטוע שם. א"כ נחשוב נמי עכ"כ שצריך ליתן מהצדדים להשורות ולחוץ ויהיה לכל רוח הרוחב ד"א על י"ו ולכל רוח האורך ד"א על נ"ב: בתוי"ט ד"ה **ובטועות** כהלכתן. כתב הר"ב ולא פחות מד"א כו'. והלינא דר"ש במתניתין דלקמן כו' ונסה"ד ולענין קושייתו כו'. ודבריו תמוהים דהא לפי פירושו דהאי ורואין כו' הוא קיום דברי חכמים לתת טעם לדבריהם. א"כ אף לדבריהם בעינן הכא נלקט ב' כנגד ב' וא' יוצא זנב בהרחקת ד"א ביניהם וז"פ: **ב** בתוי"ט **שם** כמה שכתב הרמב"ם בפירושו וענין רואין כו' שהוא מותר להדלותן כו'. הבין בדבריו דפלוגתייהו הוא אפי' בב' שורות לבד ורבנן ס"ל דבעינן נמי בכה"ג והאי כרם והאי ורואין כו' הוא ענין בפ"ע לומר שמותר להדלותן כו' וכן הבינו הכ"מ. ואנכי תמה כיון שאנו רואין אותן כאלו אינן עד שמותר להדלותן כו' איך מצטרפין לרבנן להיות כרם להרחקת ד"א. אלא כראה דהאי ורואין לכ"ע סיומא דחכמים לטעם דבריהם (ופלוגתייהו דוקא תג' שורות ומעלה) רק שהירושלמי דייק ליטנא דכאלו אינן דמשמע נחשבין כשלופין ואפי' להקל דהיינו להדלותן. ולאפוקי מהרשב"ם בב"ב (פ"ג) דמותרא היא גבי כלאים: **ג בשנ"א** וצ"ד עד סופה אלא אף עד שלא נשאר ג' גפנים. צ"ע דהא מיירי שיש ב' שורות מכאן וב' שורות מכאן כדמייתי לקמן בשם הירושלמי וא"כ אפילו אם לא ישארו רק ב' גפנים נגד ב' גפנים יהיה ב' שורות של ד' ד' גפנים בלתי הפסקת החריץ. ואולי יכוון לשלול גם את זה באמרו עד שלא נשאר ב' כו' ואף דבכה"ג ישארו ד' כו' יש בכלל מאתים מנה: **שם** בתי"ז נדחק לאוקמי הא דתנור שהסיקו נקשין של כה"כ (נר' אוצעי') בקשין של תלתן. ולכאורה של תלתן עץ קרי להו בתרומות ומדוע לא מוקי לה בהביאה דנן דאף לר"א ידלק הכל:

פרק ו א בתוי"ט ד"ה **וב"ה** אומרים כו' ומה שהקשה הר"ש דאמאי לא תני לה בעדיות גבי קולי ב"ש כו' אירך הכ"מ כו'. והתוס' הקשו דא"כ ה"ל לפסוק כריב"נ דסתמא דעדיות כוותיה. וצ"ל דצ"א אלא הלכה כפלוני הואיל ותנן בבחירתא כוותיה. אבל מדלא תנן לא מצינו. והנה גם רא"ש דמשנתו ק"ו סובר כת"ק במשנה הסמוכה. גם לפי מש"כ בשנ"א דב"ש לשיטתייהו דבלא פרים הוה כרם בשורה א' (ואף שפי' כן אולי רק לשטתו בדברי ב"ה שהוא כפי' הראב"ד מ"מ אנן נאמר כן גם לפי' הרמב"ם) וא"ל כי אתשל למנין נטיעת שורה אחת בלא פרים אתשל. **ועיין בעדיות** פ"ה מ"ב ובתוי"ע שם בד"ה הזורע. אמנם ק"ל ע"ד השנ"א לפי מה שהביא מקודם מהירושלמי דמיירי גם בפרים עקום. דבזה אף לב"ש אינו כרם בלא **פרים**. והנה לשטתו דב"ש מחמרי בכאן ה"ל בכדי שלא סחלוק בין מכוון לעקום. וע"ד שפי' התוי"ע ושנ"א לעיל פ"ה מ"ה על הא דמקדש מ"ה גפנים בנטיעה ה' על ה' אבל לפי' הרמב"ם דב"ש לקולא מא"ל: **ג אם** הביא לא קדש. מלשון הרמב"ם בחבורו פ"ו הי"ג הביאו התוי"ע במשנה דלקמן שכתב גבי ואם הלך החדש שאסור לקיימו או להחזיר השריגים. משמע דלא הלך מותר לקיימו וצ"ע: **ו** בתוי"ט ד"ה **ועוד** כו' לשון הרמב"ם ושיעור טפח כו' או שש באצבע אשר תחת הגודל. ובמנחות (מ"א ב') אר"פ טפח דאורייתא ד' בגודל שית בקטנה חמש בשלתא. וע"כ ש"ס הוא כרמב"ם והתוי"ע לא הרגיש: **ט** ברע"ב ד"ה **מטולטלת** כו' והכא מיירי כגון שגדלו זמורות הערים יותר מעבודתו וכ"ה בר"ש. צ"ע דאפי' בתוך עבודתו דהיינו ד' אמות כ"ש לאסור בהנאה:

פרק ז א ברע"ב ד"ה **אפילו** הבריכה בדלעת. ומשום זרעים בדלעת לא מיתסר שהדלעת יבשה [כ"ה בר"ש]. וכ"ע התוי"ע והלל"פ כן משום הברכת הגפן עצמו. וצ"ל מהא דמתיר באם יש עפר על גבי שלשה טפחים וכן מן הצד ומשמע דאפילו אין שם טפחים מיוצא מהבריכה למעלה מן הארץ (וזה דלא כנראה מהתוספות בב"ב (י"ט) בד"ה המבריך וכפי מה שביאר מהר"ש שם דבריהם ע"ש) מוכח דלא חשיב השרשה במקום ההברכה כיון דלא נפסק מעקר הראשון ועקר יניקתה משם עיין בפ"ק דערלה מ"ה. ואין סתירה לזה מסוף מתניתין דהתם דוקא בשאין הראשון נראה כמ"ש הר"ש שם בשם הירושלמי וע"ש בלשון הרע"ב. וכן במשנה דלקמן מיירי שהבריך כל הזמורה ואינה נראית למעלה מהארץ בין עקר האילן למקום ההברכה והכא מיירי שכפיפתה מעקר האילן למקום ההברכה נראית למעלה מהארץ ונראה לכל שהוא אילן אחד ויונקים מעקר האילן. וממש"כ מרא"ה שלשון השו"ע רצ"ו סעיף ס"ד והוא מלשון הרמב"ם אינו מכוון לדעתי: **שם** ברע"ב ד"ה **בסלון** כו' ובסלון של חרס כו' [והוא מהירושלמי]. מזה ראיה לשטת רש"י בגיטין (ז' ב) ודלא כר"ת בתוס' שם. אבל סיום הירושלמי אבל בשל אבר א"צ, ק"ק דמאי איריא אבר אפילו של עץ לשרי' וכ"ת נמי מדלא אסרי' אלא גפן והאילן אחר מותר ש"מ דאין השרשים בוקעים בשל עץ. והש"ך בסי' רצ"ה ס"ק ד' הביא בשם הטור דגורס עץ תחת חרס. אבל בבד"ה שם משמע דהי' הגי' לפניו בטור ג"כ חרס. וצ"ל ממה שהביא הטור הא דבאבר אילנות מותר וכו"ל. ואין סברא לחלק בין אילן לתבואה: **ב רמ"א** אף צ"ג אסור כו'. הרמב"ם פי' לאסור בכרם. ומלשון הרא"ש שכתב והאילן דומה לגפן משמע דמפרש שאסור לזרוע אצלו דומיא דגפן שיבשה. והרע"ב במחכ"ת ערבב ב' הפירושים יחד: **שם** ראב"צ אומר משמו. ק"ל דהוא היה בדור ר"ג עיין פסחים (מ"ט) ואיך יאמר משמיה דר"מ שהיה תלמיד ר"ע תלמיד ר"א ור' יהושע שהיו בימי ר"ג: **ח** בתורע"א (אות כ"ג) **הקשה** על מש"כ התוס' ריש ב"ב ועוד אי קנס הוא במזיד דוקא ה"ל להתחייב (וכ"כ בב"ק ק' ב') דהא בב"ק שם אוקימנא לכן ברייתא כר"מ והוא קניס שוגג אטו מזיד בדרבנן כו'. וצ"ל דהתוס' לאו בדוקא נקטי מזיד אלא דר"ל דוקא דעביד בידים לאפוקי הכא תני נפרצה דמשמע מאליה. ובזה אפילו לר"מ מותר עי' זבחים (ע"ד) תד"ה ונפלה. ועל מה שלא גדר לאודיה ודאי אין לקנסו דלא שייך בזה שלא יהא כאו"א הולך כו'. ומה שהקשה מתניתין דהכא על מתניתין דהמטמא שוגג פטור ג"כ לק"מ די"ל דמתניתינו איירי במזיד: **ו** ברע"ב ד"ה קולרו אפי' במועד כו'. מפני מראית עין כו' שלא יהא נראה כמקיים כלאים כן פי' הרא"ש. הא דלא פי' דמקיים באמת. מפני דאסור הוא מחמת איסור מלאכה בחוה"מ. והמ"ע שכ' נראה דהרואים יסברו שחזרה לו קודם מועד או שלא נאנסה מידו מעולם. אבל לפ"ז הל"ל שיחשדוהו שזרע בעצמו הכלאים. אך מש"כ אע"פ שאינו דבר האבד שאין אוסר דבר שאינו שלו. תמוה דאף אם היה אדם אוסר דשא"ש לא הוה דבר האבד כיון שכבר נאסר. ודע שהיה נ"ל דאף לת"ק דמשנה דלעיל אנס אינו אוסר. דע"כ לא אמר אלא במסכך גפנו דהגפן מיהא שלו. וכן הזורע את כרמו בשביעית. דהפקרא לא יצאה מרשותו אפי' בשביעית עי' נדרים (מ"ב) אבל בזורע כרם של חבירו כיון שאין לו כלום בא"ח לכ"ע אינו אוסר. אבל בעלה דעתי נגד דעת התוס' ביבמות (פ"ג) ובמנחות (ע"ו ב') דמוכח להדיא דס"ל דלת"ק בכל גווני אוסר. וכן בירושלמי הביאו הר"ש דמסכך גפנו של חבירו ע"ג תבואתו ש"מ קידש לת"ק: **ז** בתוי"ט בסוה"ד **יגדור** מיד. ומשמע (ר"ל מהתוספתא) דסיכוך גפניה עה"ת מתיר כו' והניח בצ"ע. ולי דבריו תמוהים. כי גם במתניתין לעיל מ"ג איתא דתחת הגפן מקדש. וכאן מבואר דתבואה נוטה תחת הגפן אינו מקדש ולפ"ז כל מה שהאריך אך למותר. דלהכי ברוח שנענעה הגפנים ע"ג תבואה יגדור ולא סגי בחזרה דכיון דתחיר דמקדש חיישינן שמא ינענע עוד הפעם ויאסר אם לא יחזיר. משא"כ בשיפא דאינו מקדש לכן די בחזרה ולא נזרינן כיון דאינו אסור אף אם תהיה נטויה:

פרק ח א ברע"ב ד"ה **כלאי** בהמה כו' ובירושלמי רבו להוכיח שאסור לרכוב ע"ג פרדה מק"ו כו' [כ"ה בר"ש]. ועי' ברא"ש כן לשיטת הרמב"ם דטמאה בטמאס אינו אסור אלא מדרבנן ולפי מאי דקיי"ל כר"א בנדה (ז' ב') דרבנן מדאורייתא ל"ע ק"ו וכן דרבנן מדרבנן בפ"ג דידים מ"ב אין כאן ק"ו. וגם נ"פ דהק"ו אינו רק אליבא דת"ד הוספין לזרע הגר: **ו** בתוי"ט ד"ה **בלב**. כתב הר"ב כ"מ שכותב כל חיה כו'. בתוספתא פ' בתרא והביאה הר"ש כו' ואמאי דמתניתין שנאה לעיל ואדני השדה חיה ה"ל לפרש לעיל כו'. ונ"ד במחכ"ת דשם פשוט דאתי לאפוקי מדר"י שאחריו דאמר דמטמאים באהל כאדם:

פרק ט ג ברע"ב ד"ה **ר"א** אוסר. מטפחות ידים לפי שפעמים מחמם בה ידיו. ובפכ"ד מכלים מי"ג איתא דטמאה מדרס ופי' שם מפני שפעמים נותנה עה"כ ויושב עליה והוא מהירושלמי דהכא. ואולי כיון דלהציע תחתיו מותר מדאורייתא לא הוי ר"א אוסר מפני חשש זו: **שם** בתור"ע אות ל"ט [עי' ברע"ב ובר"ש בשם הירושלמי וברא"ש] ותמיה לי דאף כו' ואינו דרך מלבוש מ"מ כו' ליתסר כמו מרדעת על כתפו להוציא עליה זבל ע"ש. וצ"ל דלאצולי בגדיו מטינוף לא חשיבא הנאת כלאים וכ"ה בירו' ריו"ח יהיב מפה (פי' של כלאים) על מנוי ואינו אסור משום כלאים. ומשני דלא יכבלון מתניה דאינו אסור רק הנאת הגוף עצמו ומרדעת על כתפו הוה הנאת הגוף דמגנת על כתפו שלא יכנים קוצי הקופה או שלא יתלכלך כתפו מן הזבל ושלא דומיא דמפני החמה כו'. וכן הש"ך בסי' ש"א ס"ק א' ל"ד במחכ"ת שכ' במרדעת

שלא ילכל' בגדיו והטעמ"ז שהביא שם רק שפיר שכ' שלא ילכלך בזבל : **ז** בתוי"ט ד"ה **ומנעל** כו' זכר פי' הר"ב מהופים מבפנים בלבדים כו' ולא ידענו טעמא מאי דא"א כו' ול"נ פשוט משום דלבדין אינן אסורים משום כלאים אלא מדרבנן כדלקמן מ"ע בהרע"ב לכן א"א לספיקן וכ' עוד והר"ש מפרש בהפך כו' וגם לזה צריך טעם ול"נ משום דא"א רק בבגד גמר שמא שם בו פשתן אבל לא בהפך וגם מלשון הר"ש משמע דנותנין בו פשתן כמו שהוא בלתי טווי ואולי אף לא מנופץ וא"ש בפשיטות דלא הוי שוע ולא טווי דאין בו משום כלאים ובס"ד בבאור דברי הרמב"ם נראה במפרש דעקב הוא מתחת הרגל ות"א אלא הוא אחורי הרגל נגד מטה כדמוכח בכ"ד בש"ס:

מסכת שביעית

פרק א א משמע מדברי המפרשים דשני פרקים הללו שהם פסח ועצרת אסורין מקרא או מהלכה (בזמן המקדש) ובמו"ק (ג' ב' ד' א') ובתד"ה אלא מוכח דמקרא או מהלכה אינה אלא למ"ד יום. והשני פרקים מתקנתא דב"ש וב"ה הם וכ"כ הרמב"ם בפ"ג מהל' שמיטה אולם לשטייא דרב אשי שם א"ל דגם הב' פרקים מהלכה הם ע"ש. אמנם לפרש"י בר"ה (י' ב') מוכח דעקר תוספת אינו אלא למ"ד יום לר"א ויום א' לר"ת ועי' בפי' הרמב"ם לקמן פ"ב מ"ו ודברי התוי"ט בזה מגומגמין : **ה** בתורע"א אות ו' בד"ה **קשה** לי דלמה לי ב' אילנות כו' נ"ב קדמו הג' בנין אריאל גמ' מו"ק. מהרגרמ"ש] : **ו** בתור"ע אות ז' בהר"ב ד"ה **נטיעות** אין חורשין . קשה לי כו' אולם מלשון הרמב"ם בפי' בסוף פרקין כו' ומ"מ צ"ע דמכ"ל הא ע"ש. ומלבד שהקושיא אלושה דא"ת כל הב"ש נצרכה להאכם עד עצרת בשביל ב' הנטיעות ה"ל להתיר גם עד ר"ה כיון דהתורה חסה עליהן . עוד זאת דבירושלמי נמי מוכח כן והוא דאיתא התם ר"ש ורשב"י אמרו ד"א דאמר כו' הגומם את כרמו פחות מטפח חייב בערלה מפני תרחית הפין וא"כ ע"כ גם דברי ר"ש אינן אלא לתוספת ושפיר דק הרמב"ם בכאן שלא לבאר הל"ת דבין נטיעות לאילנות קולתן דנטיעות . ויתורץ בזה גם קושיות הרע"א בר"ה הביאו בתור"ע אות ט' דהא ר"ע ס"ל הלכה דעשר נטיעות וא"כ מנ"ל להקל בהן והרי מוכח דל"פ ע"ז נמי והדקאמר נטיעה כמה הבל לפמש"כ א"ש דר"ע לא קאי רק אהומרא דאית בהון ודברי הרא"ש בהא דאמרו ד"א מופרכים מהר"ן בפ"ק דסוכה דכ' דאמרו ד"א משמע שהם שוים בדבריהם לגמרי כ"ש . ונ"ל עוד דהרמב"ם בחבורו חזר מזה וס"ל דר"ש לגמרי דאין עלה כנטיעה אפי' לקולא והירושל' דאמר אמרו ד"א לשיטתיה בר"פ דהנ' פרקים אינן אלא מדרבנן לכן אף דלרשב"י אינה רק מפני מה"ע מ"מ לא התירו רבנן במילתייהו אבל הרמב"ם דפסק כש"ס דידן דבזמן המקדש אסור מהלכה א"כ ע"כ דברי ר"ש ורשב"י אינן שוין בקנה אחד וטעמא דר"ש ע"כ דלענין תוספת שביעית הלכתא נמ"ל ואין למדין מהלכה ומיושב שפיר מה שהניח בתור"ע (אות י') בצ"ע פסקי הרמב"ם מערלה לשביעית אהדדי גם מה שהקשה מנא דפסק דילדה פחותה מטפח חייבת בערלה לעולם אהא דגומם פחות מטפח לק"מ א' שהרי אמר ילדה כו' משמע דדוקא שנראית עדיין ילדה משא"כ הא דגומם דמיירי באילן שנראה זקן . ב' דהא כשיעלה בו המדה (אבל עליו אנו דנין) יהיה יותר מטפח . ג' דהא ניכר לכל שנגמם וא"כ ידעו שהיה תחלה גדול יותר : **ז** בתוי"ש ד"ה **ר' שמעון בן גמליאל** אומר כל עשרה דלועים כו' . מביא כי בירושלמי מוקי לה בדלעת יונית דוקא ור"ל דת"ק לא פליג ולכן פסק הרמב"ם בפי' כרשב"ג אבל בחיבורו לא העתיק דבריו מוכח דחזר בו וס"ל דת"ק פליג דיונית שוה לשאר דלועין ונ"ל דאיה לדעתו בחיבורו מהירושלמי דכלאים ספ"ב דחשיב שם דברים שהלוקה דלעת יונית משאר דלועין ולא חשיב לכך להכא בהדייהו : **ח** במשנה **עד** שיהולו . עי' פי' הרמב"ם ובשנ"א הקשה עליו וכי הפדיה גורמת להיות נקראים ע"י אילנות ול"נ דבאמת אינם נחשבים אילנות עד שנה הה' רק אם נפדו בשנת הד' ויהיו נאכלין חוץ לירושלים גזרו מפני הרואים שלא יסברו דשנת חמישית הן אולם לפי מה שאבאר לקמן דיש חומר בנטיעות מבזקנים ור"ע ור"ש מיירי דוקא בזה א"א לפרש כן :

פרק ב א בהוי"ט ד"ה **במקשאות** כו' אבל פי' מקשאות מקום זריעת הקשואים כו' כמ"ש הרמב"ם . אבל רש"י בפסחים (י' ב') פי' דהוא בם אילני סקשואים והדלועים ושם פירושו מוכרח וביותר מוכח כן בב"מ (ל"ג) המשמר ד' וה' מקשאות ומוקי לה שם בעקורין וע"ש בפירש"י : **ב** בתוי"ט ד"ה **ומעדרין** כו' ות"ת אמאי לא שרינן עדור בכל אילנות כו' כמו שפסק הרמב"ם בריש הל' שמיטה דחרישה בשביעית אינה אלא מד"ס . ותמוה דלא מיבעיא למאן דמוקי קרא דבחריש ובקציר תשבות לתוספת שביעית הרי מפורש איסור חרישה אלא אפי' לר' ישמעאל דתו"ש מהלכה הלא הוא ג"כ נמכין חרישה דהלכה שיתא לנטיעות דמותר לחרוש עד ר"ה והרמב"ם לא כתב שם רק שאין לוקין על החרישה אבל איסור איכא בה אי מקראי אי מהלכה שוב ראיתי שכן כתב גם הכפס"מ ז"ל בריש הל' שמיטה בדעת הרמב"ם שאסורה מה"ת רק שאין לוקין עליה : **ד** בהו"א ד"ה **מזהמין** כו' פי' השני שכתב הר"ב כו' הוא פי' הרמב"ם וא"נ דנפתעינהו מן מעשנין דמ"ב י"ל דה"א כו' אבל מ"מ יקשה דליתני הא דמזהמין שתה בהדי מעשנין . וכה"ג הקשה בעצמו לעיל במסקלין אמנם במחכ"ת נ"ד בלשון המשנה שאמרה את הנטיעות דמשמע דזקנים לא (עי' בפרק דלעיל) והחילוק נ"ל דעישון הוא למועיל שבפירות וזיהום הוא לתולעים שבאילנות וכמו שהם בפי' הרמב"ם . ובמש"כ מיושב נמי מה שהקשו הרא"ש והתוי"ט על פי' הר"ש בהא דוקומין אותן דהייט מתקנין דב"כ יש חילוק ביניהם מדלא שרינן קטימה אלא לנטיעות : **ו ר"א** כל הרכבה שא"ק לג"י כו' . ה"ה נטיעה והברכה כדמשמע בר"ה (י' ב') ובפסחים (נ"ה) אלא מאי דסיים פ"ק נקיט ועמש"כ פ"ב דפאה מ"ז : **ז ואם** לאו אסורין בשביעית . מפי' הרמב"ם והרע"ב משמע דהיינו שנוהג בהם קדושת שביעית אבל לעקרם א"ל וכמו אסורים בשביעית לקמן מ"ט ובאילן אחרי' לעיל דאפי' נקלט בהוספת שביעית יעקור לפירושם שם ובפירש"י בר"ה (י' ב') ול"ל דהכא מיירי שנזרו מאליהן ולפ"ז לא קשה ג"כ מה שהקשו התוס' שם והר"ש כאן על פירש"י הנ"ל ממתניתין דהכא ועיין בגיטין (נ"ג נ"ד) ולשון הרמב"ם בסוף פ"ג מהל' שמיטה : **ח** פול המצרי שזרעו לזרע כו' . עי' פי' הרמב"ם והרע"ב . ורש"י בר"ה (י"ב ב') פי' לאכול את זרעו ונראה כוונתו דהיינו לאכלו כשיתבשל אמינא כ"ל ולירק היינו לאכלו כשהוא עדיין לח כמו בזמנינו הפולין והקטניות : **שם** רא"א ט' משסכמתו כו' . פליג על ר"ש דאמר כיוצא בכן דהיינו בתר השרשה ואמר הוא דלא אלא אזלינן בתר הבאת התורמל ופי' הר"ש הביאו גם התוי"ט נפלא ממני :

פרק ג א בתוי"ט ד"ה **משיפסקו** כו' ירושלמי כו' א"כ יוסי הד"א לא אבו לעו"ש . ובתו"א אף ע"ג דבשבת אמשו לת"ע דאורחים בסי' רמ"ד כו' די"ל דזיבול הוא מדרבנן . זה אינו דהתם נמי ע"י עובדי כוכבים אפי' שכרו לימים אינו אלא מדרבנן . אלא החילוק הוא דשבת איסור סקילה לפיכך החמירו בה אפילו במידי דרבנן וכדמחלק הש"ס בסוכה (מ"ז ב') : **ג** ברע"ב ד"ה **ר"מ** אוסר . בירושל' מוכח דביותר מכשיעור כ"ה בר"ש כו' לכאורה תמוה דגם ביותר מכשיעור איכא הא ק"ו דהא לעיל שם מוסיפין על המשפלות . וראיתי בירושלמי שמביא ברייתא דר"מ פליג וס"ל דכן אין מוסיפין על המשפלות : בתוס' חדשים ד"ה **וחכמים** אוסרין . אין להקשות דהיינו ת"ק דלעיל כו' . הן לפי מה שהביא הר"ש מירושלמי דר"ש מיירי באשפות פחותות מי"ד משפלות . וחכמים משמע דל"פ אלא על יתר מכן אבל בג' אשפות מודו דשרי . א"כ פליגי ג"כ על הת"ק דמשנה לעיל דלא שרי אלא מעשר עשר משפלות ולא פחות . וגם יש לדייק דלא אסרי ביתר מכאן אלא בפחותות מי' משפלות אבל אם הם מעשר עשר שרי וא"כ פליגי גם בזה על ת"ק דלעיל : **ה** במשנה **לא** יפתח כו' . לולי פי' רבותי נ"ע הייתי מפרש עד שיהיה בו הייט שימלא בו כ"כ אבנים כדמפרש שאז יתלה הרואה שפושה לצורך האבנים ומותר לפתוח אפילו בתחלה היינו אף שלא היה מגולה כלל . אבל בפחות מזה אין דרך לפתוח מחצב עבורם ויאמרו דלתקן שדהו עושה . דומיא דגדר אבנים במשנה דלקמן . ופי' זה מכוון יפה בלשון המשנה : **ז** במשנה **אבנים** כו' אם יש בהן שתים כו' . תימה למה יקל כאן מגדר דלעיל דבעינן עשרה . ולכן היה נ"ל דבאמת כאן אסור כיון דהם במחובר . (עתוי"ט ד"ה המסקל) ואינו מוסר אלא אותן השתים בלבד . וכ"מ לשון הרמב"ם בחבורו פ"ב שבדין גדר כתב (בה"ז) ומולה נוטל כל אבניו . ובדין שלפנינו כ' בה"ע מותר ליטול אותן . ואולי גם רבי כוון לזה דשם אמר שיש בו וכאן אם יש . והוא ידע דרכי הלשון אף שמאתנו נעלמו (עמש"כ במהדורות בז' נת"ע ד' קי"א א') אולם מסתפינא מהר"ש שלא הבין כן : **שם** בתוי"ט ד"ה **המסקל** כו' בירושלמי פריך כו' א"כ יוסי כאן במגוש כו' ומן התימה בעיני כו' . ובאמת קושיית הירושל' נפלאה . דהא יש לנו הרבה מה שמותרין בתוספת שביעית ואסורין בשביעית עצמה . וכן הר"ש ושנ"א לא הביאוהו :

פרק ד ב במשנה **בש"א** אין אוכלין פ"ש בטובה כו' . הן לפי הגי' שלפנינו בעדיות פ"ה והיא גי' הרא"ב"ד שם צ"ל גם הכא בדברי ב"ש אלא בטובה . ובזה יתבאר המנהג שאומרים לבעלים אחר ירידתם מן הזוכן יישר כחכם . אבל רבים לפנו ע"ז כיון שהם מצווים בכך . ועוברים בג' עשין אם לא יבקרו . דהא ה"נ מצווים הבעלים להפקיר ואפ"ה מותר להחזיק להם טובה לכ"ע : **ד** במשנה **ומודים** במחליק עד שינוס . פי' לא שרי רק באופן שינוס . והרבה תמהו בלשון חז"ל משום מלת עד על כוונה זו והתוי"ט לא ירד כאן לזה : **ו לא** שיעלה אלא שלא יוסיף . כה"ג בפכ"ג דשבת מ"ה :

פרק ה ד בתוי"ט ד"ה **לוף** של ע"ש כו' ולא הוסיף כו' שאם הוסיף כו' כ"ה בר"ש ולפי מה שכתבתי כו' בשם הרמב"ם דכל הספיחין אסורים באכילה יל"פ כו' . ותמוה דהא במשנה דלעיל כ' הר"ב בפי' הירושל' דלא אסרו אלא בהני דהחלת גידולן בשביעית כו' והתוי"ט עצמו הביאהו שם וכל שכן הכא שנתלש בששית ולא הוסיף הוא לנחיש בזה : **ה** ברע"ב ד"ה **ר"א** מיד והע"ג כו' בלוף יואיל וצריך לעקרו בשביעית אלא בשנוי כו' הלכך כו' לא שביח דאיקורא כ"ה בר"ש בפי' הירושלמי . לכאורה תמוה דהא פי' שם דאינו אלא בלא הוסיף ספיחין והני דהתירא ניכהו ומה לן למיחש להו . ונ"ל דכוונתו דבאוסיפו ספיחין אסור לעקרן כלל בין ע"י שינוי בין שלא ע"י שינוי . וה"ל למיחש בחז עקר הני דהוסיפו . וע"י שינוי כדי לגנוב את העין לאמר דכן לא הוסיפו אבל בלא שינוי לא יעקור דזה אסור בין בהוסיפו ובין בלא הוסיפו : **ז** בתוי"ש ד"ה **ואם** הניח יותר כו' . תמה על הרמב"ם שהשמיט לבבא זו . ונעלם מכ"ת שהביאה בפ"ד הכ"ד לכוונה אחרת ע"ש :

פרק ו א בתוי"ט ד"ה **מכזיב** פי' הר"ב כזיב מתוך כו' ועוד שלא פי' ועד (הנהר) [אמנן] מהיכן כו' . ולכאורה יותר קשה לפירושו ריפא דמתניתין דקתני כל שהחזיקו עו"ב מא"י ועד כזיב והרע"ב כ' דהרצועה היוצאת מעכו (שהיא ברצועה דא"י) עד כזיב לא כבשוה עו"ב ול"ל לפירושו דה"ק כשהחזיקו עו"ב מא"י ועד כזיב פי' וכן עד כזיב דהיא תוספת לנועה ביוצאה מעכו אליה דאע"פ שלא כבשום ל"כ ול"נ וטעם שגזרו עליה אולי מפני שבקרבה היא שלא היתה ידועה לכל שלא כבשוה : **ב** עובין בתלוש בסוריא כו' . נל"פ עפ"י מש"כ הרמב"ם בחבורו רפ"ד שעם קצר כה"ש כדרך הקוצרים לוקה (והייט אפי' מן המופקר) מלאו דלא תקצור (ועיין לקמן בפירושו בפ"ח מ"ו) ומש"כ שם גם אם העמיד כרי ודש בבקר (דזהו מלאכת תלוש) צ"ע דאינו אלא דרבנן וכר"פ כ"ג בשבת אמריע דשביעית בתלוש ליתא וכפירוש התוס' שם וכלנא דר"ע כפי' הא' שבהרע"ב :

פרק ז ב עי' היטב פי' הרמב"ם . ומשמע לי ממש"כ ושאמר בזו הלכה וממין הצובעים (כוונתו להשטי בסיפא) אינו מפרש כו' אבל הוא תחלת הדבר כו' וכן לקמן ומזר והחל כו' . שלא היה גורס בריפא ומתקיים בארץ וזה דלא כהר"י קורקוס שבב"מ בפ"ז דהל' שמיטה הי"ד והתוי"ט . והאחרון שגה עוד במחכ"ת במש"כ אבל שאינו מאכל אדם ובהמה אע"פ כו' דהל"ל עוד ולא ממין הצובעים כמבואר בפי' הרמב"ם ובחבורו ובדברי הרי"ק ומאי דמשמע לפי פירושו דלא שנה המשנה חילוק דהמתקיים בארץ אין לו ביעור אלא במין הצובעים דבמאכל אדם ובהמה אף המתקיים יש לו ביעור ומאי דהתנה בריש מתניתין דלעיל ואינו מתקיים צ"ע דלא קאי אלא אאו ממין הצובעים דסמיך ליה נע"ג . דמנ"ע לתנא זה דאדרבה דהא עיקר ד"ז ילפינן מקרא דולבהמתך ולחיה כו' כלה כו' משמע דבמאכל בהמה איירי : **ג** במשנה **והגלעינין** . בשנ"א וגרעינין אנו להסקה . קשה הא עצי הסקה אין בהם קדושת שביעית כאשר הביא לעיל מ"א בשם הירושל' האיצ כו' שלקמן לענים אין קדושת שביעית חלה עליהן ועי' סוכה (מ') וב"ק (ק"א ב') ולשון הר"ש וחזו נמי לבהמה כו' ועי' ברכות (ל"ו ב') תוס' ד"ה קליפי ובמה שציינתי ע"ד ועי' כ"ת בפ"ז מהל' שמיטה הט"ו : **שם** ולא יהא לוקח כו' ומוכר בשוק כו' ועי' ר"ש . ובפשוטו נראה דללקוט ולמכור רשאי ודוקא ובע מוכר ע"י הוא נרגותא דאף דנט אינו

לוקח בפלגו ומאי כלוקח מאביו ומוכר קמ"ל וכ"כ שפי' הפנ"מ ועי' בפ"ב ר"פ השוכר בתוס' שנדחקו הרבה בפי' משנה ז: בהרע"ב ד"ה ולא בנבלות שהם יינם כו' אסור לעשות בו סחורה. תימה דתיפוק ליה שאסור בהנאה כמבואר בכ"ד במס' ע"ג ועי' פסחים (כ"ג) בתד"ה אמר רבא ובנ"ש שם ובמש"כ, עליו בעז"ה: [בתוס' חדשים על הס"ד בתוי"ט לסחורה שריא. ונראה דלק"מ דבפסחים ט'. ע"ב עי' שו"ת ח"ס חיו"ד סי' ק"ו ובסי' ק"ה ובנו"ב מ"ת חיו"ד סי' ס"ב שהעלו כך. מהגרמ"ש]: [בתוס' רע"א אות ל"ב בד"ה וכך הקשה במ"ל פ"ח מהל' מאכלות אסורות כו' כ"ב וכן בפר"ח יו"ד סי' קי"ז ותירץ כן ותמיהני על המג"א שלא הביא מהתוי"ט ועי' ע"ב תשו"ת חיו"ד סי' ק"ב שהביא ג"כ תירוץ זה משם הפרי תואר. והוא הקשה עליו הרי של האלף לא נזדמנו בביתו ואיך יקחם לכתחלה למוכרם ע"ש וכן הקשה הב"ד כאן. ועי' במראה הפנים בירושלמי כפ"ז דב"ק. ועי' בשו"ת ח"ס חיו"ד סי' ק"ח. מהכ"ל]: ד במשנה רי"א אף מי שנזדמנה לו לפ"ד לוקח ומוכר כו'. נל"פ דר"ל דמי שנזדמנה לקנות בדרך מקרה שרי ואינו אסור אלא למי שאומנתו בכך לקנות ולמכור ומה שפסק הרמב"ם כר"י התוי"ט הניחו בצ"ע ובירושלמי פסקו כר"י ואף דמשמע דעל ר"י דסנהדרין קאמר כי כן כל הסוגיא דהלכה איתא שם והתם לא הובאו דברי יהודה דהלכה וכן בבבלי שם פסק אותו אמולא כותיה והתם ודאי לא קאי רק אהא דסנהדרין מ"מ הא משמע מהירושלמי דר"י דהלכה אזיל לשיטתיה דשם ועי' בפנ"מ: ז בתוי"ט ד"ה וורד הדס כו' ופי' בו הר"ש כדברי הל"ב ודבר תימה מאי ק"ל אפי' כו' דשמן ו"ש בוורד כו'. ואנכי תמה על תמיהתו כיון דחזינן דהירושלמי ס"ל דגם וכד ו"ש בשמן אלא שאינו אוסר קודם הביעור לכן שפיר מקשה מסיפא דחייב בביעור ומאי דאיצטריך תנא לאשמועינן דין דאשתני במחוברין ולא נקטו בוורד בופא י"ל דוורד שהוא כך אין דרך לשהותו בשמן שנימוח שם וכיון שקלט השמן ליתו נוטלהו מתוכו. ועוי"ל דוורד אפי' איסתפי מותר דכל טעמו נפלט ממנו כשעה מועטת וכמו בשבת דתנן בפ"ב דעוקצין מ"ד מבשלן עמנו בקדירה אין בו משום תרומה:

פרק ח ב ברע"ב ד"ה **לאכילה** כו' במגביה כו' דיש בהן כו' וסיכה. תמוה דהא במשנה מבואר דלא יסוך יין: **בשנ"א** ומפ"ש אסור כו' ובין טהורה כ"מ בגמרא דילן עי' בדבריו לקמן בפ"ב דבכורים מ"ב ומ"ש שם וכ"כ ר"ש פשוט דט"ס הוא ול"ל רש"י כי כן כ' ביבמות שם ובמש"כ בסוכה (ל"ה) כאיה לדעתו ז"ל: **ד** ברע"ב ד"ה **בשאלקות** כו' משום דמת"ת יהבי זה לזה כפי' הר"ש לכאורה גם בלא טע"ז מותר כמו במשנה דלקמן אבל נותן הוא לבייר לשתות ומה לי דמי שביעית ומ"ל פירות שביעית עצמן רק דקמ"ל הכא דאף דעדיין אין בידו הירקות ומאי כמו שלוקח ממש הככר באמונה ואח"כ משלם לו התוב מפירות שביעית אפ"ה שרי משום דמטיין. וה"ל כאלו הן ככר בידו וכ"כ שפי' הרמב"ם. ואולי הר"ש רוצה לפרש מותר דהכא כמותר דרישא דפירש דהככר אין בו קדושת שביעית כלל ודלא כהרמב"ם בחבורו שכ' ואותו הככר ה"ה כפירות שביעית: **ח ואם** סך יאכל כנגדו וכן במ"ע ומכ"א יאכל כנגדו. ק"ל דמאי מהני בזה שיאכל כנגדו הלא הפרי עצמו לעולם אסור [אולם מצינו כה"ג בר"ה בע"ז ספ"ג ופ"ש בר"ן ובר"ש בפ"ג דערלה מ"ז ולכאורה שנחלקו ר"א וחכמים שיתן דמם בהא דלקמן מ"ט ואולי דזהו כוונת ר"ע במה שאמר שתוקו כו'] ועוד כיון שככר כלה ונפסד איך יתפוס פדיונו ועי' במרובה (ס"ט) תד"ה כל הנלקט ולהמש"כ התוי"ט דלא הוי אלא קנסא א"ש ועי' סוכה (נ"ט) תד"ה מצות (מ' ב') ד"ה אין שביעית ובמש"כ בתרומות פ"ו מ"א: **יא** בפי' הרמב"ם שמפני כבודו אסור כו' וכ"כ בחבורו פ"ה ה"כ. והראב"ד השיג א"כ לא יתן בשום מרחץ כו' ועיין בתוי"ט. ול"נ דל"ק דדוקא בזה יטעה לומר כמו דשרי בתבן של שביעית כמו כן שאר דברים אפי' הנאכלים משא"כ תאמר מרחץ מאין יבואו לטעות ודע שהרמב"ם שם כתב בריעא דאפי' בתבן מותר והראב"ד אוסר דהוי כסחורה והכ"מ כ' די"ל דלא נאסרה סחורה אלא בראוים לאכילה כו' ותמוה דהרי בפ"ו ה"ג כ' הרמב"ם דלא יצבע מקליפי שביעית בשכר מפני שזה עושה סחורה והרי הם ממין הטבעים ואפ"ה אסור הסחורה וה"נ לייתב קלח במש"כ הכ"מ לקמן פ"ז הט"ו כיון שעיקר הפרי ראוי למאכל אדם ע"ש ודוקא נקט הרמב"ם קליפים אבל המשנה לעיל (פ"ג מ"ג) סתמה ולא יצבע בשכר שאין שוין סחורה כו':

פרק ט ב וביהודה ההר והשפלה כו'. לענ"ד נל"פ דבגליל כ"א מחלקיו במקום אחד וכדמפרש מכפר כו' אבל ביהודה הריה ושפלותיה המה מפורדים ומפוזרים ואעפ"כ כל הריה דין אחד להם וכן שפלותיה (והוא לשיטת הר"ש ותוס' בפ' מע"כ) וזהו שאמר ושפלת לוד כשפלת הדרום ור"ל אעפ"י שרחוקות זו מזו וכן ההר שלה (ר"ל של שפלת לוד) כהר המלך ר"ל ג"כ אף שרחוקים זמ"ז מבי"ח ועד הים מד"א ר"ל שחלק זה והוא העמק נמשך במקום אחד מב"ח ועד הים גם יתכן דאשמעינן דאף שיש במשך הזה איזה הרים ושפלות קטנים עכ"ז נכללים בשם עמק ודין אחד לכל השטח ההוא: **ה** בפי' הרמב"ם והל' כר"ג כו' אלא תמעט שהוא פ"ד רבי (ר"ל דרבי שסדר המשנה הכריע כותיה) והנה' פסק הלכה כרבי מחבירו. ובתוי"ט העתיק מחבריו וז"א עי' בב"ב (קכ"ד ב') ובתד"ה מספקא אבל מ"מ ק"ל דהא ר"א ור"י רבותיו של ר"ע היו ורבי תלמיד תלמידיו הוה ודאי שאין הל' כרבי נגד רבו עי' מנחות (ל"ח ב') תד"ה אלא ונראה דהרמב"ם אזיל בשיטת הרי"ף כבי' דרבו עי' שבת פי"ט בהרא"ש סי' ה' ובק"נ שם אות י"ב: **ז** ברע"ב ד"ה **עד** היתמי עניים נכנסין לפרדסאות כו' ליטול לקט כו' ובפי' הרמב"ם לאסוף הלקט והפרט כו'. מאי שייטא דלקט בפרדס (ועמש"כ בפ"ז דפאה מ"ב ומ"ו) וכן לשון הר"ש אינו מדוק בזה: **ט רא"א** יכתב לאוכליהן כו'. עי' במפרשים ע"פ הירושל' ואנכי תמה דהא דאין אוכלין פ"ש בטובה היינו להחזיק טובה לבעל השדה מפני דהפקרא דמלכא הם אבל מי שזוכה בהן אפי' למכרן ראי כדמוכח בכ"מ במכילתין וכש"כ שמותר להחזיק טובה וי"ל דלמכרן עדיף טפי משום דהדמים נתפסין בקדושת שביעית ויוציאם לאכילה ושתיה וסיכה משא"כ בהחזקת טובה. עי' בר"ש לעיל פ"ח מ"ד והבאתי לשונו שם ובסוכה (ל"ט א') במשנה ונותן לו אתרוג במתנה ותוכח בגמרא שם דאפילו אינו מבליע לו דמיו בלולב שרי ותוזר וא"ל הרי הפירות הללו נתונים לך במתנה ע"ש:

פרק י א הקפת החנות א"ת. עי' לשון הרמב"ם והרע"ב. וק"ק מלעיל פ"ח מ"ד לקח ממנו סתם ל"י לו מד"ש שאין פורעין חוב מד"ש וע"ש לשונם: **ד מוסר** כו' שכל חוב כו' עי' סמ"ע סי' ס"ז סקל"ט והר"ן בפ' השולח העתיק את כל חוב כו' וזהו גי' נכונה: [**ה** בתוי"ט בסד"ה **והמאוחר** פסול. ודלא כהירושלמי. ג"ב עי' בתומים סי' ס"ז אות כ"ז. ועיין בקצה"ח אות פרוזבול בשם רבינו נסים בתשובה (והוא רבינו נסים גאון) **מהגרמ"ש**]: **ו** בהוי"ט בסד"ה **אלא** על הקרקע. וטעם השני כתב ג"כ הרשב"ם כו' ג"ב כ"כ רש"י בגיטין (ל"ז א') ובב"ב (כ"ז א') הטעם השני. וכן התוס' שם. **מהגרמ"ש**]: בתורע"א **אות** מ"ה הות"ל למינקט בשעבד לו אכיסם גם מטלטלי בפירוש או מטלטלי אג"ק כו'. אע"ג דללקוחות לא מהני אף משעבדם בפירוש (וזולת אג"ק) כדאיתא בב"ב (מ"ד ב') מכל מקום ליתומים מהני עי' תומים סי' ק"ז סק"ג אבל מ"מ דבריו תמוהים במש"כ אג"ק דכיון דיש לו קרקע אפי' תכרה א"כ תיפוק ליה דכותבין פרוזבול משום לגא דידה וכן במשל כלשון שכ' גם מטלטלי משמע נוסף על הקרקע א"כ איירי ביש לו ויקשה הא דאמרן:

* * *

חדושים מלוקטים מספר זרע יצחק

מאה הרב הגאון החסיד המפורסם המקובל כבוד שמו מהור"ר יצחק חיות זלה"ה

מסכת ברכות

פרק א ה הרי אני כבן שבעים שנה. פירש הרע"ב שהיה נראה זקן ולא זקן ממש רק על פי נס ויל"ד מאי זה רבותא שאמר ולא זכיתי דלמא משום שהיה עדיין רך בשנים ולפענ"ד ניחא ע"פ הרמב"ם דפי' שנעשה הפ כת ונזרקה בו שיבה מחמת רוב לימוד יום ולילה ולפ"ז הוא רבותא אע"פ שאני כבן ע' שנה מחמת רוב לימוד ואפ"ה לא זכיתי וק"ל:

פרק ד א תפלת המנחה ובתוי"ט כ' הקשה התוס' אמאי קרי ליה מנחה ע"ש ולק"מ דאיתא במדרש לפי שיצחק תיקן אותה במקום מנחה דהוי' עולה תמימה ואין עולה בלא מנחה לכך תקן תפלה זו במקום מנחה השייך לקרבן ולכך נקרא מנחה:

מ"ז אין תפלת כו' ר"ל לצבור עי' בתוי"ט הטעם. ול"נ פשוט דמאחר שהיא במקום קרבן מוסף שהוא קרבן ציבור ולכן אין להתפלל אלא בצבור אבל שחרית מנחה ערבית שתקנו האבות אף שהם בתקנה התמיד מכל מקום מצינו שהאבות התפללו אותה ויחיד התפללו אותם ע"כ גם אנו מתפללין גם ביחיד משא"כ מוסף לא מצינו מי שהתפלל אותה ביחיד וק"ל:

פרק ז א דמאי פירש הרע"ב דרוב ע"ה מעשרין ואיכא למידק דבמסכתא דמאי פ"א מ"ד הדמאי מערבין בו כתב הרע"ב הטעם דאי בעי מפקר לנכסיה והוי עני וחזי ליה ולמה כתב כאן טעם אחר ונ"ל דכאן שככר אכל דמאי ל"ל דאי בעי כו' דהא ככר אכל ולא הפקיר ועביד איסורא לכ"כ הטעם דרוב ע"ה כו' משא"כ גבי עירוב הטעם הוא כאילו דרים שם במקום השבת ואע"פ שאינם אוכלים העירוב רק דחזי למיכל די וא"כ גם דמאי חזי להיכל כשמפקיר והטעם דרוב ע"ה מעשרין לא שייך גבי עירוב כיון דלכתחלה אסור באכילה לא חזי לעירוב לכ"א הטעם דהפקר וא"כ חזי לאכילה וק"ל ובתוי"ט איכך בדוחק ע"ב:

פרק ח ב מזכירין גבורות גשמים והא דלא אמר זוכרין וי"ל דאתי לסורות דאפילו בדיעבד שככה לומר גבורות גשמים חייב להזכירו:

מ"ב עד כזית רבי יהודה אומר עד כביצה כתב הרע"ב דהלכה עד כזית והקשו בתוי"ט דהא פי' שם וא"כ מחלוקת כו' והלכה כביצה ע"ש ונ"ל דהכא קתני מזמנין עליהם כ"א דוקא לצרף אותו מותר כמו שנים אוכלים לחם ואחד אכל ירק דמותר לצירוף אבל לא לברך קמ"ל כאן עד כמה מזמנים עד כזית אפילו כולם אכלו כל אחד כזית מזמנים וק"ל:

מסכת פאה

פרק ד ג נפל לו עליה כו' כתב הרע"ב אע"ג דארבע אמות של אדם קונה לו כו' אי נמי כיון דנפל עליו גלי דעתיה דבנפילה ניחא ליה דליקני בד' אמות לא ניחא ליה דליקני ע"כ בזה יל"פ ברש"י ס"פ דב"מ ד' ב' ת"ל הגמרא אי תני אני מצאתיה ס"א מאי מצאתיה ראיתיה ואע"ג דלא אתי לידיה בראיה בעלמא קני פנא כולה שלי דברא' לא קני ע"כ ופרש"י ראיתי קודם שהגבהת אותה ע"כ והקשו כל מפרשי הלכה הכי ה"ל למימר אני ראיתי קודם שראית דהא בראיה קונה ונ"ל דהא קשה עוד האיך יכול לומר שהוא ראה קודם מאין ידע זאת דלמא חבירו ראה מקודם אלא כך אמר אני ראיתי קודם שהגבהת ואם כן אף דאתה ראית קודם מ"מ כיון שהגבהת גלית בדעתך שבהגבהה אתה רוצה לקנות ולא בראיה וראי' שלי הוי' קודם הגבהתך דקניתי בראי' ואע"פ שגם אני הגבהתי אחר ראיה שלי אפ"ה לא ביטל הגבהתי שלי את הראיה שלי באשר הוכרחתי להגביה אח"כ כדי שלא תהי' מוחזק יותר ממני אתה טוען להיפך וק"ל:

פרק ו א בש"א הפקר לעניים הפקר פי' הרע"ב וכתיב בלקט ופאה לעני ולגר תעזוב אותם מה תלמוד לומר תעזוב אותם ליתן על עזיבה אחרת דהיינו הפקר שיהא כזו לעניים ולא לעשירים והקשה בתוי"ט הא דרשינן תעזוב אותם עזוב לפניהם בריש פ"ד ע"כ ונ"ל דלק"מ דכתיב שני פעמים תעזוב אותם אחד בפרשת קדושים ואחד בפרשה אמור לכך שתי דרשות הן וק"ל:

פרק ח ט וכל מי שאינו לא חיגר כו' אינו מת עד שיהיה כאחד מהם שמעתי טעם דהאי אני אמית ואחי' מחצתי ואני ארפא דתחלה יחי' מטיה ואח"כ ירפא כדי שלא יאמרו אחרים ממית ואחרים מחי' וה"כ מי שעושה א"ע חיגר או סומא בפני הבריות ובאמת הוא שלם וא"ב ימות בהיותו שלם והבריות יסברו שהיה בעל מום ומת בע"מ וכשיעמוד שלם יאמרו אחרים ממית ואחרים מחי' לכן מוכרח שיהי' כמותו בע"מ וק"ל:

מסכת דמאי

פרק א ד ע' מ"ש הרע"ב אל ומזמנים כו' דאי בעי מפקר לנכסי' ולכאורה תמוה הא הנך אכל ולא הפקיר ונעשה איסור ולפי מ"ש הרע"ב במסכת ברכות פ"ז מ"א כטעם דרוב ע"ה מעשרין ניחא שפי דלא עביד איסורא ובגמרא דברכות ד' מ"ז פריך והא לא חזי ומשני דאי בעי מפקר וצ"ע ויש ליישב:

מסכת כלאים

פרק ג ב ואחד מכאן וכתב הרע"ב והולך וזורע מכל מין עד שיהי' מרוחקים זה מזה טפח ומחצה והקשה בתוי"ט דהא הרע"ב פסק לעיל שצריך להרחיק ג' טפחים. ונ"ל דמיירי שזורע לאורך מכל מין ומין רק שירחיב ג' טפחים ע"כ ונ"ל בהגיה בדברי הרע"ב שיהי' מרוחקים זה מזה טפח ומחצה ר"ל מכל מין יורחק מכל צד טפח ומחצה וא"כ לשני מינים יהיו מרוחקים ג' טפחים וק"ל:

פרק ח א כלאי בהמה כתב הרע"ב בירושלמי כו' ובתוי"ט כ' דק"ו מעיקרא פריכא הוא דאף בכלאי בהמה דוקא יחדיו ואי מונח דף על ב' בהמות כו' ול"נ דדוקא אם מונח דף מותר אבל אם הדף לשניהם אסור דהוי חיבור דהא אסור לקשור כלאים אף לגדדי הקרון ובכלאי בגדים בהכ"ג שרי אף בתפורים יחדיו הכלאים רק אם דבר אחר מפסיק ביניהם כמו עור או קנבוס מותר וא"כ הוי שפיר ק"ו וק"ל:

פרק ט י עשה שני ראשיו לצד אחד חיבור פי' הרע"ב כגון שהעביר המחט כו' ונ"ל דס"ש דדוקא כשקושר שני החוטין זה בזה או צריך שני תכיפות אבל כשלוקח שני החוטין ביחד וקושרין כאחד או כקשר אחד הוי קשר של קיימא וזה נראה נכון וק"ל:

מסכת שביעית

פרק א א שלש אילנות לבית סאה כתב הרע"ב שהוא חמשים של חמשים ע"כ וע"כ צ"ל דס"ל אמרינן שמשערים בית סאה כחמשים על חמשים שהם כ"ה מאות אמה כאלו הם בעגול דאל"כ קשה הא כיניקה הולכת בעיגול וכן מוכח בב"ב ד' כ"ז ע"ש:

שם ח עד שיקטלו כתב הרע"ב ואם לא פדאן כו' בשנה השמינית ויל"ד א"כ נתת תורת כל אחד בידו מי שיפדה תיכף בשנה ד' יקרא אילן זקן ומותר לחרוש ומי שלא יפדה עד סוף שנה יקרא נטיעה ואסור לחרוש וצ"ע:

פרק י א כבשר ושלא כבשר הקשה בתוי"ט דלמה לי שלא כבשר דהא ק"ו נגבשר ודוחק לומר זו ואצ"ל זו ע"כ. ולק"מ דמשום סיפא נקט דהקפת חנות אף שלא כבשר אינו משמט וק"ל:

הגהות וחדושים

מהרב הגאון החסיד האמיתי המפורסם בדורו בק"ש מהור"ר **אלעזר**
זלה"ה שהיה אב"ד בק"ק **בראד ואמשטרדם**.

מסכת ברכות

פרק א א משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן מדקדק המפרשים אמאי תני נכנסין ולא תני מותרין או זכאין. ונראה דהא עיקר כוונת התנא לאשמעינן דאין הכפרה מעכבתן מלאכול בתרומה ואי תנא מותרין. ה"א דמתני' איירי בטמא טומאה שאין צריך כפרה אבל בטומאה שצריך כפרה כגון זב ומצורע באמת הכפרה מעכבתן מלאכול בתרומה ולכך תני נכנסין להורות שקאי אמצורע שהי' משתלח חוץ לג' מחנות. וביום השביעי אחר הערב שמש הם נכנסין למחנה ישראל אפ"ה מותרין לאכול בתרומתן ואין הכפרה מעכבתן:

שם מ"ג ב"ש אומרים בערב כל אדם יטו ויקראו ובבקר יעמדו. הא דמשנה התנא בלשון כאן ותני בערב ובבקר ולא תני בערבית ובשחרית כדלעיל נראה לי משום דראיות ב"ש מדכתיב בשכבך ובקומך ולא כתיב בערב ובבוקר ובקראי לא מיינו בשום דוכתא בערבית ובשחרית רק בערב ובבוקר לכך נקט התנא כאן לישנא דקראי אבל לעיל נקט לשון חכמים דלשון תורה לחוד ולש"ח לחוד ובמ"ד דהני בשחר ובערב ולא קתני בשחרית ובערבית כדלעיל כבר כ' הרמ"ז דבר נכון בזה עי"ש:

שם מ"ה בתוי"ט בד"ה ולא זכיתי כתב ולפי דפשטיה דקרא משמע כבן זומא בזה נתתם כו' גם הרמ"ז כתב בזה ולפי מה שכתבתי לעיל דעיקר הלימוד הוא מלחם עוני וכתיב אחריו למען תזכור ודאי פשטיה דקרא מרבה לילות דומיא דלא פסח שעונין דברים הרבה על המצות לחם עוני וק"ל:

פרק ב ב לאמת ויציב. כתב התוי"ט דבין אמת לויציב רשאי להפסיק וכ"כ בש"ע סי' ס"ו וע"ש במג"א סק"ט שכתב ע"ד הקבלה אין להפסיק בין אמת לויציב והוא הנכון לענ"ד ואתי שפיר לשון המשנה וכן בלילה בין אמת ואמונה לא יפסיק כנלע"ד:

פרק ג ה היה עומד בתפלה ונזכר שהוא בעל קרי לא יפסיק אלא יקצר היינו טעמא דלא יפסיק משום שהתחיל בהיתר מזה הבאתי ראיה מי שעומד בתפלה ובאמצע התפילה נעשה אונן שמת עליו אחד מז' מתים ואונן אסור בתפלה כדאיתא בש"ע א"ח וי"ד אפ"ה לא יפסיק מאחר שהתחיל בהיתר וק"ו הוא מכאן שהי' בע"ק תחלה קודם התפלה וא"כ התחיל באיסור אפ"ה כיון שהי' שכוח ממנו והוא איסור דרבנן א"צ להפסיק ומכש"כ היכא שהתחיל בהיתר לגמרי ובאמצע התפלה בא עליו האיסור שאין צריך ואפי' לקצר אינו צריך בזה שהתחיל בהיתר לגמרי כנלע"ד פשוט ואם הוא אינו יודע שמת לו מת אינם צריכים להגיד לו עד אחר גמר תפלתו:

פרק ד ב רנב"ה הי' מתפלל בכניסתו לבה"מ וכו' מדקדק הרמ"ז מאי שייכות לאו מתניתין כאן יעו"ש מה שכתב בזה ואפשר שהתנא בא לרמוז דתיכף אחר תפלת השחר ילך מבה"כ לבהמ"ד ויקיים בו מה שאמרו חז"ל בפסוק ילכו מחיל אל חיל וכו':

פרק ז א אכל דמאי וכו' נראה דה"ה אם אכלו שלשתן מדברים אלו דהשיב בריש אפ"ה מזמנין והא דתני אכל נרבותא דסיפא א"נ לכי תנא אכל לאשמעינן דהיכא דא' או ב' אכלו מדברים אלו ושלישי אכל היתר גמור יברך הוא ויוציא אותן כדקתני מזמנין עליהן:

פרק ט ה והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חבירו בשם שנאמר והנה בועז וכו' ואומר וכו' וכתב הרע"ב מהגמרא מאי ואומר וכ"ת בועז מדעתיה דנפשיה קעביד וכו' ולענ"ד אפשר לומר עוד דאי מבועז ה"א דוקא לרבים מותר לשאול בשם ושהם היו קוצרים רבים והשבה מותר אף ליחיד אבל שאלה ה"א דאסור ליחיד לכך הביא והאומר המלאך אמר לגדעון לבדו ה' עמך והא דלא קאמר הגמ' הכי משום והאומר אל תבוז כי זקנה אמך לא סלקא לפי' זה אבל לפי' הרע"ב ואומר אל תבוז הפירוש שלי נכון מאד וק"ל:

מסכת פאה

פתיחה כתב התוי"ט בשם הרמב"ם שהתחיל במסכת פאה שהיא מתנת עניים ראשונה בשעת הקמה ולכאורה קשה מצות לקט ושכחה קדומה דלקט היא בשעת הקציר ויכול להיות אף בתחלת הקציר אבל פאה עיקר מצותה בסוף השדה ואף שמבואר במ"ג נותנין פאה מתחילה בשדה מ"מ לדעת הרמב"ם היינו בדיעבד אבל לכתחילה צריך להניח בסוף השדה וא"כ מצות לקט ושכחת קמה קודמת למצות פאה וא"כ היה ראוי לקרות המסכתא בשם לקט ושכחה ולהתחיל בדינם ע"ז נקט התנא מצוה שהיא הכללית דאי לא נשאר כלום או לא שכח כלום אין שייכות למצות הללו משא"כ נפאה שמחויב להניחה ועי' פ"ד מ"ו מ"ש התוי"ט:

פרק ב ב וכל ההרים אשר במעדר יעדרון הוא נותן פאה לכל וכתב הרע"ב כלומר נותן פאה אחת לכל השדה ולא פי' הפסק כו' וכן פי' הרא"ש ולכאורה קשה לפי' זה דא"כ

מספר לשון הזהב של הג"מ **דוד טעבלי כ"ץ שי"ף** זלה"ה אב"ד ור"מ
בק"ק **לונדן** עם הגהות ב"א הג"מ **גבריאל אדלר הכהן** אב"ד
דק"ק **מירינגן** והגליל.

מסכת ברכות

פרק א א וכל האוכלין וכו' עי' בס' קול הרמ"ז שכתב וכ"ש הנאכלים לשני ימים ולילה א' דגזרי בהו דאריך זמנייהו עכ"ל. ונעלם ממני כוונתו. ועיין במס' זבחים דף נ"ז ע"ב בתוס' ד"ה להרחיק דמוכח דהנאכלים לשני ימים ולילה א' לא גזרו וצ"ע:

שם בתוי"ט ד"ה וכל האוכלין. עיין בקול הרמ"ז ובבית דוד שמתמיהין על דבריו דבתוספתא מפרש לענין אכילת קדשים ועדיין הקטרה מנלן. ואפשר דהתוי"ט סמיך על דמסיים בתוספתא ואין מחשבה פוסלת בהן משום פיגול עד שיעלה עמוד השחר. וע"כ פירוש מן מחשבת פיגול היא במחשב להקטיר לאחר חצות. ואשמעינן אע"ג דלכתחילה אחר חצות לא יקטיר מ"מ אין מחשבה פוסלת אם חשב להקטיר אחר חצות דא"ל במחשב ע"מ לאכול אחר חצות. אינו פוסלת משום פיגול דזה כבר תני מדקאמר אינו חייב משום נותר. עד שיאכלנו אחר עמוד השחר. וממילא לא שייך ביה מחשבת קודם עלות השחר אע"כ דפי' התוספתא הוא במחשבת הקטרה. ומוכח דלכתחלה לא יקטיר אחר חצות:

וחוץ לדרכו של התוי"ט יש לומר ע"פ מ"ש הרשב"א בחידושיו ובתשובה סי' תפ"ה. דר"ל דברייתא דתני אכילת פסחים עד שיעלה ע"ש, דמוקי לה במכילתין ד' ט' כרע"ק. הייני מדאורייתא. דמדרבנן מודה ר"ע דעשו הרחקה כמו בקדשים קלים ע"ש דמלמד הסברות לכאן ולכאן. והנה הרמב"ם בפ"ח מה' קרבן פסח פסק כרע"ק מן התורה כל הלילה. ורבנן עשו הרחקה עד חצות ולפ"ז אפשר לומר ע"פ מה שכתב קול הרמ"ז טעם לפי' רש"י דבאכילת קדשים עשו הרחקה ולא בהקטר חלבים משום דכהנים זריזים הם. משא"כ אכילת קדשים דאסור לכל עכ"ל ולפ"ז הרמב"ם דפסק גם באכילת פסחים עשו הרחקה אע"ג דבני חבורה זריזים הם ובמסכתא שבת ד' כ' מדמי הש"ס להדדי היתר שלשול הפסח בתנור עם חשכה ולאחוז האור במדורת בית המוקד מטעם זריזות בני חבורה וזריזות כהנים. ולכן פסק הרמב"ם דבהקטר חלבים עשו חכמים הרחקה ולא סמכו על זריזות כהנים. כמו שלא סמכו על זריזות בני חבורה וק"ל:

שם מ"ד תוי"ט ד"ה בשחר הכא דמיירי בברכות עיין בספר בית דוד וא"ל לא דק דבגמרא ריש פרקין מסני תלמודא אדקאי בשחרית פריש מילי דשחרית והדר מפרש מילי דערבית עכ"ל ולפמ"ש התוס' במכילתין ד' ב' ע"א ד"ה אי הכי ע"ש י"ל דכוונת התוי"ט לפרש להי' הראשון של הגמרא דתנא אקרא קאי. ולתירוץ ראשון אין אנו צריכין למה דמשני הגמרא אדקאי בשחרית כמ"ש תוס' וק"ל:

שם מ"ה בהרע"ב ד"ה ולא זכיתי לא נצחתי לחכמים ע' בקול הרמ"ז ובית דוד שדקדקו. ממ"נ אם ראב"ע ידע דרשת בן זומא מאי אולמא דבן זומא דגלה. ואי לא ידע מאי קא מתמה דלא נצח ע"ש. ויש ליישב ע"פ דאמרינן במכילתין ד' ט' ע"א דמייתי שם פלוגתת ראב"ע ורע"ק באכילת פסחים אי אמרינן חפזון דישראל אי חפזון דמצרים. ראב"ע סבר חפזון דמצרים ורע"ק סבר חפזון דישראל ע"ש ומעתה יש לומר דראב"ע לא ידע דרשת דבן זומא ואעפ"כ היה בדעתו לנצח להזכיר יציאת מצרים בלילות מקרא דפרשת ראה ושם נאמר לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות וגו' למען תזכור וגו' וכיון דראב"ע מפרש קרא ואכלתם אותו בחפזון הוא בלילה חפזון דמצרים. עלה בדעתו כי בחפזון יצאת בעינינה למען תזכור נמי לזכרו בלילה בשעת חפזון. ומזה היה מלא לו רמז ודרש להזכיר יציאת מצרים בלילות ולא נצח עד שדרש בן זומא כל ימי חייך:

פרק ב ה בהרע"ב ד"ה הנושא לילות וכו' וכתב התוי"ט מינה למה לי אלא לומר דבלילות פטור אבל לא ביום עי' מ"ש מים חיים ובבית דוד סביאו. ועוד נראה לי בכוונת הרע"ב דנקט מינה להשמיענו דבמקום שאין ב"ד יושבים בב' וה' דקי"ל שאשה נשאת בכל יום דלא תימא משום לא פלוג לעולם עשו חכמים קצבה להיות פטור מק"ש עד מוצאי שבת קמ"ל דלא אלא לא תיקן לעולם כ"א ד' לילות מלילה ראשונה שנשאת ועיין בטור א"ח סי' ע' ומ"ש הב"י שם בשם מהרי"א ובס"ת סי' הכ"ל ס"ג ע"ש:

פרק ג א בתוי"ט ד"ה מק"ש ע"ש. ולעיל משנה ה' נחתן דלא קתני דפטור נמי מתפלה ותפילין משום דלהני פוסקים דסברי דבלילות פטור ולא בימים לא מצי למתני תפילין דלילה לאו זמן תפילין וגם תפלה בלילה אינו כ"א רשות כמו דאשמעינן ריש פ"ד תפלת ערב אין לה קבע ופשיטא דאתי מק"ו מק"ש ואפילו לדעת הסובר דחתן פטור מק"ש אפילו ביום. י"ל דלא תני תפילין ותפלה משום דהמשנה מתחיל מן לילה ועיין בב"י סי' ל"ח ובתשובות רמ"א סי' קל"ב:

ועוד

וא"כ ליתני התנא אינו מפסיק אלא נותן פאה לכל וכמ"ש במשנה האחרונה ולמה שנה התנא את לשון. אכן מדברי הרמב"ם פ"ג הל' ו' נראה שמפרש משנה זו לא לענין הפסק ב' שדות אלא שבהר עצמו יש מקומות גבוהים ומקומות עמוקים כו' ואפ"ה מניח פאה אחת על כל ההר וכן כוונתו בפי' המשנה ולא כמו שהבין הרמ"ז כוונתו ודו"ק. והמעיין יבחר:

פרק ג א מלבנות השבולה שבין הזיתים וכתב הרע"ב לאשמעינן דאפי' זיתים שחייבין בפאה כו' לכאורה קשה למה נקט זיתים ולא שאר אילנות שחייבין בפאה וצ"ל שחסר בדברי הרע"ב תיבת מדאורייתא דזית וגפן חייבה התורה בפירוש בפאה כמבואר בחולין קל"א ע"א גם בירושלמי דמכילתין ובין הגפנים אסור לזרוע תבואה לכך נקיט התנא זיתים דווקא ואע"ג דירושלמי מפיק לשאר אילנות שחייבין בפאה מהדין יתירא מ"מ לא הוי אלא אסמכתא בעלמא משא"כ בזית וגפן דמפרש בהו קראי וכעת בא לידי ספר הרמ"ז ומצאתי שקדמני במלות קצרות פירוש מן התורה:

שם ה המוכר קלחי אילן בתוך שדהו נותן פאה מכל א' וא' משמע בהדי' ואפילו לקח אדם אחד הרבה קלחים נותן פאה מכל א' והטעם מאחר שלא קנה הקרקע וכמ"ש הרע"ב ואיני יודע למה כ' הרמב"ם פ"ג הל' י"א בדין זה המוכר מקומות מקומות משדהו לאנשים הרבה וצ"ע:

פרק ה א בתוי"ט ד"ה בכדי נפילה כתב ומה"ט נמי לא פסק כהשנ"ג טעמא דידיה לא ידענא ואי משום דהם בהמקבל לית הלכתא כר' יהודה מה ענין זה לזה:

שם ג אין מגלגלין בטופח וכו' הביא הרע"ב ב' פירושים פ"א הוא מדברי הרמב"ם ופ"ב הוא מדברי הר"ש ואני תמה על הרמב"ם ב' תמיהות חדא על פירושו שבמשנה דהא מדברי בירושלמי מוכח בהדיא כפי' הר"ש דמייתי עלה דמתניתין ברייתא ותני המרבץ את שדהו וכו' ומקשה עלה ממתניתין מחלפין שיטתי' דחכמים מוכח בהדיא כפירוש הר"ש והוא בסיים הר"ש כמו שפרשתי מוכח בירושלמי וגם על הרמב"ם בחיבורו יש לתמוה שבפ"ד מהל' מ"ע הל' ב' הביא האי דינא דברייתא ופסק כחכמים דאם הזיקו של בעל השדה מרובה על הלקט מותר לרבץ את שדהו במים ולמה לא כתב שבעל הבית צריך לשלם לעניים הלקט שלהם שכן מבואר בירושלמי וצ"ע רב בחיבורו ובפירושו:

פרק ו א בתוי"ט בד"ה כשתהא וכו' אותה מיעוט וכו' וכ"ש ונעשתה מיעוט וכו' התיבני שמרכיב כאן דברי שני תנאים דהא לפי מ"ש הרע"ב דב"ש יליף מפאה מתעזב או מהיבת אותם כמו שכתוב למעלה א"כ יקשה למה לי גבי פאה אותם יתירה לרבות הפקר הא בלא"ה ידעינן מדכתוב בהמשה ונעשתה מיעוט לב"ש וכן קשה איפכא לב"ה למה לי ונעשתה יתירה לרבות הפקר כהמש' הא בלא"ה ידעינן מדכתיב אותם מיעוט גבי פאה לב"ה ובאמת פלוגתא דתנאי היא בירושלמי ר' יוחנן ס"ל דב"ש וב"ה יליפי מפאה ור"ל ס"ל דשניהן יליפי מהמשנה והוא הרכיב דברי שניהם וצ"ע:

מסכת דמאי

פרק א א בדברי הרע"ב ואית בהו הרי ספיקי וכו' כן הוא דברי הרמב"ם בפירושו אבל בחיבורו פי"ג מה' מעשר חזר בו ופסק כר' יוחנן בירושלמי שאפילו אמר לו ע"ה בפירוש שאינן מעושרין וא"כ אין כאן אלא ספק אחד מ"מ פטורין מלעשר שחזקתן מן ההפקר באו:

פרק ב ג כ' התוי"ט ועיניו הרואות דדברי הרב מעורבבים עפ"י שיטת הגמ' שהבי' ואני אומר שבודאי מעורבבים אבל אפשר ליישב דהרע"ב קאי על שתי משניות מ"ב ומ"ג ומפרש שאינן באחת ובמאי דסיים פתח דמ"ג מיירי לענין עסקות ע"ז כתב ואפילו ס"א אינו נאמן לענין טהרות־דוקא וכת"ק ומיהו שחרב בה"מ ואילך ומתמה כפירושו דמיירי בזה"ז ומה שסיים אלא א"כ הוי המקבל ה"א מיירי שיהי' נאמן לענין מעשרות דמזה מיירי במ"כ ולענין מעשר לכ"ע ס"א אינו צריך קבלה ולפ"ז עולים דברי הרע"ב כהוגן עפ"י פסק הרמב"ם פ"י מה' מעשר ופ"י מה' מטמאי משכב ואף שהוא קצת דוחק בדברי הרע"ב מ"מ שלא יסתרו דבריו בתכ"ד וגם לכאורה תמוה למה לא פיר' במשנה ב' כלום לזה דוחקים שפירושו הוא לב' המשניות ודוה הכל כוון בס"ד: **ודע** שבתוי"ט שכתב ומיהו לזקן עד אין צריך שום הרגל לזקן כ"ז צריך למחוק לענ"ד:

שם ד הנחתומים וכו' וכתבו הר"ש והרע"ב ודוקא כשמוכר לחבר אבל אם מוכר לע"ה וכו' ומקשה התוי"ט והא תנן לעיל דאין חבר רשאי למכור לע"ה לח ויבש וכו' וע"ש מה שתירץ בזה וגם הרמ"ז כתב בזה ולענ"ד אפשר לומר שאני נחתומין שמוכרין על יד לכל הנה מותרין למכור אף לע"ה משום איבה דומיא דכמה דברים שהתירו בדמאי משום איבה וביותר בלחם דעל הלחם יחיה האדם וראיה לזה מש"ע יו"ד סי' קי"ב:

פרק ג ו כתב התוי"ט ומזה אני תמה על הרע"ב שפסק כר' יהודה וכו' וכותייהו סתם לן תנא בסוף פ"ד דבכורות איני מבין דבריו בזה דלית בה שום רמז מפלוגתא זו וגם לכאורה מוכח בגמרא דידן במס' חולין ד' ו' כדברי הרמב"ם בפירושו מדקא פריך סתמא דהש"ס מדברי ר' יהודה ש"מ דהלכתא כותיה וכן הוא הסוגיא ברוב מקומות ועי' שם בספר תורת חיים שוב ראיתי בטוי"ד ובש"ע סי' קי"ט ס"ב דפסק כר' יהודה וע"ש בהס' פר"ח בק"א מ"ש בזה:

פרק ד א כתב התוי"ט אבל בהול לא האמינוהו על שאלה שבת משום כו' איסתמא מינייהו דברי בירושלמי כאן והובא ג"כ בתוס' חולין ד' ע"ב ע"כ אך הגירסא שלפנינו בירושלמי היא יותר נכונה:

פרק ה ב כתב התוי"ט וזה קל יותר מאשר יקח ג' חלקים ממאה שיצטרך לחלק הככור למאה חלקים וכו' מאד אני תמה דהא השתא איכא טרחה יותר דנחלק תחלה הככור לג' חלקים ואח"כ יצטרך לחלק כל חלק למאה חלקים וצ"ע:

שם ו נאמן הסיטון לומר משל אחד הם נלענ"ד דכ"ש בנחתום ופלטר דנאמנין לומר של אחד הם לא מיבעי בנחתום חבר שמוכר במדה גסה כדאוקמא הרב בר"פ פשיטא שנאמן אלא אפילו בנחתום ע"ה נאמן בזה לומר של אחד הם דמה לו לשקר בזה והא דלא תנא לעיל הכי דהפס הוא פשיטא דהא לר"מ סתמא הכי הוא דנחתום מחד גברא זבין א"כ אף לר"י ור"ש עכ"פ נאמן הוא לומר דמשל אחד הם אבל בסיטון דלכ"ע קונה מאנשים הרבה הוצרך התנא לאשמעינן כנלע"ד דלא כרמ"ז:

פרק ו א בד"ה מעשר כתב התוי"ט ומה"ט לא הוי כמוכר טבל לע"ה לכאורה קשה דהא גם לחבר אסור למכור טבל אלא לצורך כמבואר בפרק דלעיל מ"ח וא"כ למה כתב כאן לע"ה וצריך לומר דכאן הוי לצורך שלא יפסיד משלו המעשרות אם יצטרך ליתן לו תכירתו מתוקן ולכך מסיים לע"ה דאסור למכור אף לצורך קא משמע לן דאין זה מוכר ובתנם משיג התוי"ט לקמן במ"ח בד"ה טול על הכ"מ שכתב דהוי כמוכר טבל לע"ה דגם שם מיירי שיש איזה פסידא למעשר אם יצטרך ליקח שבמקום פלוני ועי' בפי' המשנה להרמב"ם שלוקח אותו שאינו מעושר וא"כ הוי לצורך משום פסידא דידיה והיא מותר לחבר לכך כתב הכ"מ דאסור אפילו לצורך:

שם ב בד"ה מעשר מסיים התוי"ט לא אסרי למכור דהא תק מוכרין נירין וכו' וכתב עליו הרמ"ז יותר מפורש במשנתינו דאין איסור למכור דקתני המוכר ע"כ. אגב ריהטא כתב כן דהאי ממשנתינו ה"א דוקא דיעבד מדקתני המוכר אבל לכתחלה באמת אסור למכור ודנקט גם בישראל המוכר משום סיפא לכך הוצרך התוי"ט להביא ממתניתין דשביעית דקתני מוכרין נירין דמשמע לכתחילה:

ועוד נ"ל דמשו"ה לא תני לעיל פטור מן התפלה ותפילין כיון דגם השושבינים פטורים מתפלה ותפילין כדאמרינן בסוכה כו' והובא בטור א"ח סי' ל"ח אבל בק"ש חייבין. לכן לא התנה לאשמעינן ק"ש דבזה פטור החתן אבל השושבינים חייבים וק"ל:

פרק ד א בתוי"ט ד"ה כל היום הגירסא ישנה דהתפלתם קודם שם ומחלה כדתנן כו' הלשון קודם מגומגם אכן י"ל דבריו כיון דלדינא הוי כזמן בדעבד בתחילת שעה שביעית ועי' בא"ח סי' רל"ג במג"א ס"ק א' ובכס"ע שם:

באה"ד ומ"מ משום דמנחה תדירא הקדימה מתני' גם בתפלת ערב שהיא בגולה נ"ל דהקדימה משום דתדירא:

פרק ז ב בתוי"ט ד"ה עד כזית ופסק הרע"ב וכן הלכה אע"ג דהוי סתם וכו' ועיין בתוי"ט פ"ו דנזיר מ"ט ובריש פ"י דכלאים דמה דאמרינן סתם ואח"כ מחלוקת אין הלכה כסתם שפירושו אין זה בכלל הלכה כסתם אבל לא נומר שהוכרעה ההלכה כהחולק על הסתם ע"ש ועי' בתוס' ריש מס' ביצה וב"ב ד' קכ"ב ועי' עוד בתוי"ט פ"ח דחולין מ"ח ד"ה וב"ש מ"ש בשם ס' רשב"א סי' קי"ד ובפ"ג דכתובות מ"ג פסק הרע"ב שם כרע"ק ואע"ג דהוי נמי סתם ואח"כ מחלוקת כמ"ש התוי"ט שם בד"ה אין לה. וע"כ נ"ל נמי כמ"ש התוי"ט בפ"ו דנזיר ובכלאים:

פרק ט ג בהרע"ב ד"ה בנה. בין יש לו וכו'. לאו דוקא אלא אפילו קנה וחזר וקנה דהכי קיי"ל כר' יוחנן כלישנא בתרא דמכילתין ד' ס' ע"א ועי' בטוש"ע א"ח סי' רכ"ג ס"ג:

מסכת פאה

פרק א ג בהרע"ב ד"ה מתחלת וכו' השלום שיעור א' מששים וכו' כן מוכח בירושלמי. עי' בתוי"ט שהביא בירושלמי דמשמע מני' דלא מהני שיעור א' מס' עם מה שנתן אלא א' מס' מן כל המשובח. ובלא"ה לא הבנתי לדעת הרע"ב פשיטא דצריך להשלים עם מה שנתן אתו כיון שהניח בתחלת השדה לא יצטרך ליתן שיעור א' מס' מן שדהו וא"ל דה"מ בלבד שלבסוף השלים שיעור ששים לאפוקי אם בכר נתן שיעור סמ"ך מלבד מה שבסופה לא מפטר אפילו הניח גם בסוף. דלפ"ז קשה הו"ל להר"ב לכתוב בסמוך אם הניח בתחלה שיעור ששים וגם בסוף קלא הא' א"ב בין ר' יהודה לר"ש וצ"ע:

ויש ליישב קצת מדוקדק ר"י אם שייר ולא נקט כקו' התוי"ט מוכח דגם ר"י ס"ל בזה כר"ש ועי' בפי' הר"ש שהעיר בכל זה והנלע"ד כתבתי:

שם ו בתוי"ט ד"ה עתן וכו' באמצע הדיבור כתב וכדדרשינן נמי וכו' לא הבנתי מה ענינו לכאן. **הג"ה** ולחומר הנוסח אפשר לומר דהתוי"ט רצה להוכיח שצריך להפריש פאה לאחר שהפריש תרומה ומעשר. ולא נאמר דהוא מצוה שאינו יכול לתקן לכן קאמר כשהקדיש מ"מ לראשון אע"פ דצריך להקדיש מ"ר לשני לכתחילה. אך כשעבר והקדיש לא יאכלנו עד שיפריש עליו מ"ר ה"נ בשלא הפריש פאה קודם המרוח הגם דעבר על המצוה צריך לתקן החסרון. ויטול הפאה לאחר שהפריש תרומה ומעשר עב"ח:

פרק ב א בהרע"ב ד"ה ב"ש וכו' ע' מ"ש הרמ"ז ז"ל ועי' מ"ש הרמב"ם בפ"ג מהל' מ"ע והכ"מ נתן טעם דבמרוחקין ב"ש מודו שנותן לכל א' וא' לפי ששיעור כל מלבן גדול הוא. וכדאי להיות נחשב שדה בפני עצמו ע"ש ולא כדברי הרע"ב שנתן טעם אחר. אפס מלשון הרמב"ם שם שכתב שהרי האילנות מרוחקין הרבה ולא מפני האילנות וזרע מלבנות עכ"ל מורים כדברי הרע"ב:

פרק ז ז בהרע"ב ד"ה ולא תימא וכו' יזכה בהם בעל הבית וכו' זה הוא בירושלמי. ופירש המפרש מהרא"ף יזכה בהן בעה"ב קודם לגזיר אי נוטע קודם לגזיר קמ"ל והרמך לא תעולל מ"מ ע"ש:

מסכת דמאי

פרק א א בהרע"ב ד"ה הקלין כו' ולענין חלה לא נחשדו ע"ה עליו ע' בפ"ד דחלה מ"ז ובתוי"ט שם ד"ה להיות ובפ"ג דמכילתין מ"א כתב הרמב"ם בפירושו בלוקח מן הנחתום ככר בארץ ואם יהי' לחם יתחייב בחלה. ובחבורו בפ"ט מהל' מעשר ה"ב כתב והנחתומים חייבים להפריש חלה ע"ש:

שם ב בתוי"ט ויאכל כנגדו כתב הר"ש כההוא דתנינן וכו'. הנה שם במס' מ"ש פ"ג מ"ג תני סתם ולא יאמר כן לע"ה אלא בדמאי. משמע דבדמאי לא מצריך נמי שיאכל כנגדו. ואפשר דמתני' דהכא סמיך על מאי דתנן הכא. ואפשר נמי לחלק דהכא מיירי בפירות שנתחללו על דמי מ"ש של דמאי. והרמב"ם בפ"ב מהל' מ"ש הל' ח' כתב במ"ש של דמאי שמחלל על פירות ע"ה לא כתב שיאכל כנגדו. והוי ליה להרמב"ם לפרש ושלא לסמוך בפ"ח על מה שכתב בפ"ב וא"כ משמע קצת דיש לחלק ביניהם וצ"ע:

שם פ"ד ד מי שקרא שם וכו' ב"ה אפילו לא קרא שם והפריש מע"ש נמי לא יטלם בשבת לאה לכהן. כיון דהך מתני' הוא דינא דמתני' דביצה ס"ק מ"ה ושם תני להדיא בין שכורמו אמש וכו' והא דתני הכא מי שקרא שם ולא הפריש משום דבעי למתני סיפא שריותא בלמודין והוי רבותא אף שלא הפריש מע"ש רק שקרא שם פרי. ועי' במס' ביצה ד' י"ב בתוס' ד"ה אין מוליכין ובחידושי מהרש"א ומהר"ם ומ"ש הר"ש בפי' המשני':

שם בהרע"ב ד"ה לא יטלם וכו' כ"כ הרמב"ם. והר"ש נתן טעם אחר דפעמים שאינו טהור וכו' והרמ"ז הביאו ע"ש ולפי טעם זה של הר"ש וגם לפי מה שכתב עוד שם דבלא הודיעו לא סליק אדעתיה לאכול אצל חבירו בשבת א"כ צריך להודיעו מע"ש. משא"כ לפי' הרמב"ם סגי בהודיעו בשבת. ובתוס' מס' ביצה ד' י"ב ע"ב בד"ה אין כתבו נמי דצריך להודיע מאתמול. וע"ש בתוס' באורך וחי' מהרש"ל שם:

שם פ"ז ג בתוי"ט ד"ה ומעשר שני באחרונה ע' בספר הרמ"ז שכתב שנקרא אחרון לבנין ידי אדם. כי השלישי יכוננהו ד' וכ"כ רש"י במס' סוכה ובזוהר פרשת פנחס דף רכ"א. ועי' בפי' האברבנאל בנבואת חגי ובמגלה עמוקות אופן קס"ג:

מסכת שביעית

פרק ח ב בהרע"ב כתב דמעשר שני טהור מותר בהדלקה. והוא מדברי הר"ש ועי' במסכת יבמות דע"ג ע"ב ע"ש ובמע"ש טהור כתב רש"י שם לא ניתן להדלקה אלא לאכילה ושתיה וסיכה. ועי' בהרמב"ם מהל' שביעית ובפ"ג מה' מ"ש. וצלע"ג להבין דעת הר"ש והרע"ב וגם בפי' הרא"ש שכ' כדבריהם. ולא ידעתי אנה מצאו דמ"ש טהור ניתן להדלקה ולא דמי לשביעית דכתיב תהי' ועיין מ"ש התוי"ט לגוד של הבי' בשם הספרי: סליק

מסכת כלאים

פרק א ט בד"ה אם הי' מקלת עלין מגולין כתב הרע"ב משום שבת נקטי אבל דעת הרמב"ם בחיבורו פ"ב מהלכות כלאים דגם לענין כלאים אם לא הי' מקלת עלין מגולין הי' אסור משום כלאים ועי' בתוס' שבת ד' נ' סוף ע"ב מ"ש בזה:

פרק ב ד בד"ה אין סומכין כתב באמצע הדיבור ואפילו להרמב"ם דמצריך ג' טפחים להרחיק הא לא סגי לענין כלאים בפחות מו' טפחים. איני מבין דבריו דמשמע דגם כאן צריך להרחיק החרדל וחריע מן התבואה ו' טפחים. וקשה דמ"מ אין סומכין משום דמינים אלו מזיקין לתבואה ואי לאו דבעל השדה זרען לא הי' מניח לאדם אחר לזרוע אותן סמוך לשדהו דעל המזיק להרחיק א"ע וכיון דהרמב"ם סובר דא"צ המזיק להרחיק רק ג' טפחים א"כ כשהחרדל הוא רחוק ג' טפחים מן התבואה יאמרו הרואים דאדם אחר זרען ולא בעל השדה דמאחר שהוא רחוק ג"ט כדין יותר מזה לא הי' יכול למחות א"כ להרמב"ם ודאי הא דקאמר אין סומכין היינו בתוך ג"ט דוקא:

פרק ג במשנת ערוגה כתב התוי"ט על דברי הרמב"ם ומ"ש ותמצא המרחק בין שתי צלעים שהם משתנים וכו' ר"ל המרחק שיש בין מסומן למסומן ויש לגרוס משתוים וכו' אבל נ"ל שלא להגיה וירצה במה שקורא אותם משתנים וכו'. ולענ"ד כל דבריו בזה המה דחוקים והנכון לפום רהיטא דהפירוש פשוט שהרמב"ם מיירי במסומן אחד ור"ל המרחק שיש מן הצלע הארוך לצלע הרוחב שהם אינם שוים דצלע הארוך הוא ג"ט וצלע הרוחב ב"ט ולכך כתב שהם משתנים ואינם שוים והמרחק זה שהוא מן הצי לחצי הרוחב הוא גדר ג"ט ורביע והוא פשוט:

עוד שם בסוף אותו משנה אחר המסומן האחרון כתבו ואם יעשה בהיקף שיעשה בקרנות מעוינים וביניהם מרובעים שיהיו כמו כן חמשה מינים ויחזיקו כ"ח טפחים צריך למחוק כ"ח צריך להיות כ"ו טפחים דודאי עכשיו שיש בכל קרן מרובעים וגם באמצע הרי יש חמשה מרובעים וביניהם ארבעה מעוינים עולה כ"ח טפחים אבל אם יעשה בקרנות מעוינים וביניהם מרובעים הרי צריך לעשות גם באמצע מעוין ולא מרובע א"כ הרי יהיה חמשה מעוינים וארבעה מרובעים עולה הכל כ"ו טפחים וק"ל:

שם ו בדברי הרע"ב ובין שורות של דלועים לשורת של דלועים שמונה אמות מפסיקין וכו' באמת שהרע"ב העתיק כן מדברי הרמב"ם בפירושו אבל איני מבין דבריו דהא היכא עשרה אמות הפסק דהא צריך להיות רוחב תלם בין הדלועים לקמת הכלאים מכל צד ורוחב התלם הוא אמה כמו שכתב הרע"ב לעיל מ"ג בד"ה ורוחב מילואו וא"כ הוי עשרה אמות הפסק דבשלמא להרמב"ם שמפרש ורוחב מילואו גבי תלם שיהיו רחבו כעומקו וא"כ אם עומקו הוי רק ב"ט או פחות מזה גם רחבו כך הוא וא"כ אפשר דשני התלמים אינם רחבים אמה וכל פחות מאמה לא קחשיב ולכך כתב מילתא פסיקא ח' אמות ובודאי כוונתו חוץ מרוחב התלמים אבל לשיטת הרע"ב דס"ל תלם הוא שכל רוחב אמה קשה וצ"ע:

פרק ה בנוסח הנוטע ירק משנה ה' אחר המסומן איתא שם שכן קו א"ס וקו א"ו קוים ישרים וכו' צריך למחוק א"ו וצריך להגיה וקו הו':

פרק ה ו בד"ה מין בהמה כ' התוי"ט ומיהו למאי שכתבתי לעיל בשם הרמב"ם וכו' היכא למימר דנ"מ לענין מלקות ודבריו תמוהין דהא שור הבר הוא טהור וא"כ עם מין טמא יכו' מה שיבי' הוא כלאים דאורייתא ועם מין טהור הוא כלאים דרבנן ומנ"מ אם הוא חי' או בהמה וצ"ע:

עוד שם בד"ה כלב כתב ולמאי דמתניתין תנאה לעיל ואדני השדה חי' הוי ליה לפרש לעיל וכו' בלאה פשוט דלעיל לא איצטריך לפרש הנ"מ דהיכא למימר דבאמת ההנה לא אתי לאורויי דאין דינו ככל האדם ולאפוקי מדר"י וכן בקפוד וחולדת הסניים אתי לאורויי דאין דינו כשרץ ג"כ לאפוקי מדר"י אבל כאן הוצרך לפרש הנ"מ אם הוא חיה או בהמה:

מסכת שביעית

פרק א א עד אימתי חורשין וכו' לכאורה קשה היכא קאי דקתני עד אימתי כמו שמקשה הש"ס ריש מס' ברכות ומס' תענית ונ"ל דהתנא אקרא קאי שנאמר בחריש ובקציר תשבות דאתי לאורויי דחריש של ערב שביעית אסור כמו שמפורש במ"ק ולכך קאמר עד אימתי חורשין כו' וכן משני הש"ס בריש ברכות:

פרק ד ד המדל בזיתים עד אבל מתוך של חבירו אף המחליק ישרים וכו' התוי"ט שהוא איסור דאורייתא אם כוונתו כדי שיתעבה האילנות הנשארים וכאן מיירי בכוונתו לעצים ולכאורה קשה לדבריו דהא אף דפסקינן הלכה כר' שמעון בכל האיסורין דדבר שאינו מתכוין מותר ועי' בתוס' שבת ד' ק"י ע"ב בד"ה ת"ל הא ר"ש מודה בפסיק רישיה א"כ כאן אף שאין כוונתו שיתעבה האילנות מ"מ מאליו המה מתעבים א"כ יש לאסור ועי' בשבת ד' כ"ג ע"א ובתוס' שם בד"ה לא צריכא וצ"ע:

פרק ט ג וכל הארצות כאחת לזיתים ולתמרים וכו' כ' התוי"ט שהוא דברי הת"ק ואפשר לומר שלכך חולקו הכתוב בשבעת המינים וכתב ארץ בפ"ע לזית שמן ודבש היינו דבש תמרים להורות זאת שכל הארצות היא אחת לזיתים ולתמרים:

בית שאול

הגהות וחדושים

מלא הרועים

מהרב הגאון המפורסם מהור"ר יוסף שאול הלוי
נאטהנזאהן זצללה"ה אב"ד דק"ק לבוב והגליל.

מסכת ברכות

פרק א א בפעם שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן עתוי"ט מ"ש בתרומתן ומצאתי בשו"ת רמ"ע מפאנו ס' א' שהפסי הנראה נתכוין ליישב זאת וכתב דדוקא בתרומה דגן תירוש ויצהר שצריך ליתן לכהן הוא דרשאי לאכול אף מחוסר כפורים אבל המורם מתודה וחזה ושוק אסור כל זמן שלא יביאו קרבן ע"ש. ולדבריו היה מיושב קושית התוס' שהקשו דהכא תני במשנה העריב שמשו מותר לאכול בתרומה. ולפמ"ש הרמ"ע א"ש דהאמעיק כאן דוקא תרומתן הוא דשרי ולא המורם מתודה אבל גוף דבריו חדשים הם וצריך סעד לתומכו:

שם במשנה ולא זו בלבד אלא כל מה שאמרו חכמים וכו'. מ"ש ולא זו בלבד ולא אמר סתם נראה עפ"י מה שהקשה השאגת אריה דאיך שייך בקריאת שמע עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה דשאני כל הני דגזרי שלא יבא לידי כרת אבל כאן כל החשש הוא שמא יתבטל מק"ש ומאי תקנו בזה שאמרו עד חצות א"כ לא יקרא ק"ש כלל. אמנם נראה דאם היה תקנת חכמים רק בק"ש בלבד שפיר קשה אבל כיון דחכמים תקנו בכל הדברים שזמנם עד עמוד השחר להיות עד חצות לכך כללו גם ק"ש שיהיה רק עד חצות ויש שאמר ולא זו בלבד אלא כל מה שאמרו חכמים ובא ליישב קושיא זו ודו"ק:

פרק ג א ואת שאין למטה צורך בהם עתוי"ט שהקשה דעכ"פ גמילות חסדים היא ולפענ"ד הכוונה עפ"י מה שכתבו המקובלים שאין נושא את המטה מי שלא טבל לקריו. א"כ זה שאמר שאין למטה צורך בהם שלהבורים ליגע והינו בכלל גמילות חסדים ודו"ק:

פרק ד א ר' יהודה אומר עד פלג המנחה. עיין ברטנורה שפירש דזמן מנחה קטנה מתשע שעות ומחצה עד הלילה. והתוי"ט הקשה דזה לרבנן ולר"י אינו רק עד פלג והנה גם הרמב"ם פירש כן כר"י והדברים פשוטים דהזמן שנקרא מנחה והוא מנוחת השמש זה הוא עת מן היום וכו' עד הלילה וגם ר"י מודה דהזמן הלז עד צאת הכוכבים מקרי מנחה לכל הדברים ולא נחשב לילה רק לענין תפלה דעת הר"י דמקרי לילה משום דמדמין לה לקטורת כמ"ש התוס' וזה פשוט:

פרק ה ד ואם הבטחתו שהוא נושא את כפיו. עתוי"ט שהביא דאין הלכה כמדרש ועשו"ת נב"י מהד"ת חיו"ד סימן קס"א מ"ש בזה אמנם מ"ש התוי"ט ראיה ממדרש רבה פ' בראשית דאמר הלכה כר"י ב"ב ואנן לא קיי"ל כן במחכ"ת מ"ש במדרש רבה היא מהירושלמי פ"ו מיבמות הלכה ו' ובירושלמי מסיק ג"כ דאין הלכה כריב"ב ודוקא בתוכעת להגיה ואדרבה מהמדרש רבה מוכח דאין למידין הלכה ממדרש דאל"כ לא היה לו להמדרש לקצר ולא הביא מה דמסיק שם דאין הלכה כריב"ב וע"כ משום דאין נ"מ דאין למדין מן המדרש:

פרק ו ו בא להם יין. ע' ברטנורה שכתב א"כ מיסינן שמא יחנק ז"ל אי נמי תיסינן וכן הוא במשניות הישנים שנדפסו שנת ש"ט כמ"ש ג"כ הגאון מהרא"ז בספר שערי אפרים:

פרק ז ג בשלשה והוא וכו'. עשו"ת רמ"ע מפאנו סימן ף מ"ש בזה בבאור המשנה ודבריו צריך עיון:

פרק ח ה ב"ש אומרים שברא מאור האש. ע' ברטנורה דפליגי אי בורא משמע לשעבר ותמהו עליו דבש"ס אמרו דבבורא ובורא לא פליגי דמשמע לשעבר רק במאור ומאורי פליגי. והנה לפמ"ש הגאון מהרא"ו ז"ל בשנות אליהו לגרס דזה תלוי בזה, אם אמרו

מאור

הגהות מהרב הגאון המפורסם מהור"ר יעקב צבי יאליש
זצללה"ה בעהמ"ס מלא הרועים

מסכת ברכות

פרק ו משנה ג' ברטנורה שנתבשלו כל צרכן עכ"ל הגה לכאורה זה תמוה דזיקא בש"ס והנה בש"ס דחו זה דא"כ בפה"ע מבעיא ליה לברוכי ובאמת הרב נמשך אחר הר"מ בפירוש המשנה וכ"כ בחיבורו פ"ח מה"ב ודבריו תמוהים ועי' בב"י סימן ר"ב מה שהשיג על הר"מ ועי' בב"ח שם מה שמיישב לדעת הר"מ ודבריו דחוקים. ועיין ס"ז סימן ר"ד ס"ק ג' ודבריו תמוהים מאד וסותרים סוגיות הש"ס ועיין בא"ח שהשיג עליו קצת בסימן ר"ב ובחיבורי הבנתי עליו עוד ועי' בפי' הר"ב פ"א דדמאי ומ"ש שם בגליון:

פרק ח ה ברטנורה שברא דמשמע לשעבר ולא בורא כו' עכ"ל בש"ס מסיק דבבורא לא פליגי דכ"ע לשעבר משמע וברא"ש שם גרים גם בדברי ב"ש בורא מאור האש דל"פ כ"א במאור ומאורי:

פרק ט ה ברטנורה כנגד שלובש על בשרו כו' עכ"ל ע' ברכות ס"ב ב' ובאפונדתו מופשלת לו לאחוריו. ואיך יתכן זה על כנגד שלובש לקבל הזיעה:

מסכת פאה

פרק ב א ברטנורה הנחל נהר עכ"ל. ע' בסמ"ע סימן ער"ס סק"ו שפי' נחל קרקע קשה מלאה צרורות שאינה ראויה לזריעה כמו נחל איתן ועיין בכ"מ פ"ג מהל' מתנות עניים שהשיג על פי' זה דא"כ היינו בור דתני בסיפא ובאמת פירוש זה דהסמ"ע הוא מהרשב"ם בב"ב דף נ"ה שמפרש כן וצריך ליישב קושית הכ"מ דלא זו אף זו קתני. לא מיבעיא נחל שאינה ראויה כלל לזריעה אלא אפילו בור דראוי לזריעה והוא כמו כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו קמ"ל. אך מדברי הירושלמי דפירקין מבואר דנחל הוא שאינו מושך ואמת המים הוא נהר שמושך. והר"ש והרמב"ם פי' דלא כרשב"ם גם הר"ש דחה פי' נחל מלשון נחל איתן דאם כן היינו בור וכבר כתבתי דלק"מ ולא מיבעיא נחל אלא אפילו שלולית כמ"ש הר"ש בעצמו הביאו התוס' יו"ט כאן אך לדברי הרשב"ם ק' דלא הו"ל להפסיק בין נחל לבור בדרך לא זו אף זו כיון דתרווייהו חדא נינהו. ומדסמכה לשלולית מוכח כפי' הר"מ והר"ש ז"ל:

שם ו ועלו ללשכת הגזית עכ"ל המשנה. וקשה דהא ר"ג היה קטן אחר החורבן שהתקין ריב"ז תקנות אחר החורבן לפי שר"ג היה קטן כמ"ש התוס' ואמרינן בס"ק דשבת ובע"ז דארבעים שנה קודם החורבן גלתה סנהדרין מלשכת הגזית וישבה לה בחנויות וא"כ איך יאמר שר"ג עלה ללשכת הגזית ושאל וי"ל כמ"ש התוס' בכתובות דף ל' ע"א דלצורך גדול היו סנהדרין חוזרין ללשכת הגזית וי"ל דאז נזדמן צורך גדול וחזרו ללשכת הגזית בזמן מועט קודם החורבן:

מסכת דמאי

פרק א א ברטנורה י"א זובלות תמרה תמרים שהשירתן הרוח קודם בישול עכ"ל ע' בא"ר באו"ח סימן ר"ב ס"ק י"ג מה שהשיג עליו ממה שהקשה בש"ס בפה"ע מיכפיש

בש

אלא מברך לומר ברא ולא אמרו מאורי מברכין לומר בורא א"ש דלמסקנא פליגי בתרוייהו. ולפענ"ד נראה ג"כ ליישב דברי התוס' הקשו דנהי דבורא משמע נמי לשעבר עכ"פ ברא עדיף לשעבר ממש ונימא ברא אמנם הרי אמרו שם דצריך להשמיע חדוש בברכותיו א"כ מברכין אמר בורא לאשמועינן חדוש דגם זה לשעבר ממש וב"ש ס"ל דטפי עדיף לומר לשון ברא ולא ישמיענו חדוש. ובזה י"ל דגם במאור ומאורי פליגי בזה דב"ש סברי דמאור עדיף דהוא לשון הברור דעכ"פ חד נהורא איכא בודאי וב"ה ס"ל דאשמועינן חדוש דכמה נהורא איכא. ולפ"ז מאור ומאורי וברא ובורא דפליגי ב"ש וב"ה תלוי הכל אי לשון ברור עדיף או חדוש בברכותיו עדיף ושפיר כתב הרב:

מסכת פאה

פרק ד ט מי שליקט את הפאה פי' ר"ש ותוי"ט שהקשו על רש"י ב"מ דגם בבעל השדה שייך ג"כ הפלוגתא. ועוד בירושלמי מקשה דר"א אדר"א אלמא דגם בשדה שלו אית ליה כן. ולפענ"ד נראה דלכאורה צריך בהאי מאי דאמרינן מגו דאי בעי מפקר לנכסיה וחזי ליה השתא נמי חזי ליה דמאי סברא הא כעת לא הפקיר עדיין וי"ל דהסברא היא דהאמת כיון שבעולם היה ראוי לזכות ובדידיה הדבר תלוי כשיפקיר יוכל לזכות והיינו מחוסר זכיה כיון דעיקר החסרון הוא מחמת שהוא עשיר וכל שבידו להיות עני ברגע אחת לא הוי מחוסר מעשה א"כ גם השתא יכול לזכות א"כ זה דוקא באדם אחר שאינו בעל השדה אבל בבעל השדה שהתורה אמרה שאפי' עני מוזהר על שלו א"כ אין החסרון מצד שהוא עשיר ורק שכל זמן שהשדה שלו אסור לזכות א"כ מאי מועיל שיכול להפקיר שדהו שאז לא יהיה שדהו ולא שייך השתא נמי חזי דהא כל שהוא שדהו אף שהוא עני אסור לזכות וזה ברור בסברת רש"י והנה הריטב"א ב"מ דף י' כתב דבזה מחולק הש"ס דילן עם הירושלמי דבש"ס דילן בעינן שיהיה יכול לזכות באותו דבר עצמו. ובירושלמי משמע דאף שאותו דבר אינו ראוי לו כל שיכול לזכות בדבר כזה יכול לזכות בשל עניים ע"ש ב"מ דף י' ולפ"ז לירושלמי שפיר יכול לאוקמי אף בבעל השדה דאף דאינו יכול לזכות באותו שדה אבל כיון שיכול לזכות בדבר כזה דהיינו שיפקיר נכסיו ויכול ליטול פאה אחרת שפיר יכול לזכות לעניים ושפיר פריך דר' אליעזר אדר' אליעזר אבל בש"ס דילן שפיר פירש רש"י דוקא באדם אחר אבל בשדהו לא. ודו"ק: **שם יא** שהסק לקט לקט עיין ש"ס חולין דף קל"ד מקשה ולאו עשה קאמר עני ורש הצדיקו אדם מולך ותן לו. ומשני הכי השתא קמה בחזקת חיובא קיימא. ויש בזה הרבה:

פרק ה ב שבולת של לקט עיין הר"ש ועי' בשו"ת מהרלנ"ח סימן קי"א קי"ב:

פרק ו **יא** הרי אני קולר ע"ש וכו' הטעם דהוי מתנה על מה שכתוב בתורה כמ"ש הברטנורה והוא מהירושלמי ושמעתי קושיא בשם הגאון מהרש"ק נ"י דהא לא ידע דקעקר דשמא לא ישכח כדאמרן לענין אונאה ולפענ"ד לא דמי דהם לא ידע שיש בו אונאה ואינו מתכוין לעקור דברי תורה והא דקמתנה כדי שלא יהיה לו דו"ד עמו שהוא יאמר דיש בו אונאה והוא יאמר דאין בו אונאה ולכך התנה בהדיא אבל לא מכוין לעקור דברי תורה אבל כאן היה על דברי תורה שאם לא ישכח ליכא מציאות כלל. ורק בשכחה וכל שהתנה על זה הרי התנה על דברי תורה ממש ונתכוין לעקור דברי תורה בתנאי זה. ותדע דהרי ירושלמי מיקרי מתנה על מה שכתוב בתורה אף דלא ידע דקעקר. ועיין כתובות פ"ד וע"כ כל שמתכוין לעקור דברי תורה וליכא מציאות שיתקיים דברי תורה אם יארע מתכוין לעקור דברי תורה מקרי: **שם** והנה הגאון מהרי"ע איגר ז"ל האריך בהגהותיו עם מי מתנה ומי מוחל הקלירה בזה ולפענ"ד נראה דהנה ב"ש וב"ה נחלקו בריש פרק אם הפקר לעניים הוי הפקר ולב"ה גם כן בלקט ופיאה עכ"פ הוי הפקר מדכתיב תעזוב אותם מיעט זה לעניים ולא לעשירים אבל במקום אחר אף לעשירים. ולפ"ז כיון שהטעם משום הפקר כל שמתנה שאינו רוצה להפקיר הא' דמועיל דעדיף מהפקר בלא מדעת דכאן אדרבה נתנה שלא יהיה הפקר ולכך קאמר דהוי מתנה על מה שכתוב בתורה והתורה הפקירה אף שאינו רוצה. ובזה מיושב מה ששמעתי קושיא דבממון קי"ל תנאו קיים ולפי מה שכתבתי א"ש דכל הטעם דבממון קיים דהוי כמוחל לו וכאן התורה זכתה לעני והפקירה לעניים ואלי מועיל תנאה בזה דעם מי הוא מתנה ומי המוחל דהא עניים אינן רוצים בזה והתורה הפקירה ודו"ק:

מסכת דמאי

פרק א **א** הלקין שבדמאי ביאר הטור דתרומת מעשר מפריש ומוכר לכהן אבל להרא"ש בפירושו למשנה כתב דצריך ליתן בחנם וכ"ה דעת כל הפוסקים והקשו על הטור דמבואר ריש פ"ג דערלה תרומה מעשר של דמאי צריך להרים וביאר הטעם בירושלמי משום גזל השבט ואיך שייך גזל השבט הא א"צ ליתן בחנם. והנה זה לא קשה כיון דמוקי לה כר"מ דאמר חכמים עשו חיזוק לדבריהם ועי' בר"ש שם אפשר לר"מ צריך ליתנו בחנם דחכמים עשו חיזוק לדבריהם ומה גם דרי"ת חיים למיעוטא ועיין בתוס' חדשים כאן מ"ש בזה. ובהגהת דו"ז הגאון מהור"ל אחול ז"ל אב"ד דק"ק אמשטרדם ואף שבתחילת כבודם לא זכרו דברי התוס' הנ"ל עכ"פ י"ל דלר"מ מודה הטור דצריך ליתנו בחנם. ומה שהקשו מהא דאמרו בחולין דף קל"א תבע מתנות לכהן והם נכסי כהן מאי לאו להוציאו בדיינין והרי גם תרומת מעשר מנו שם ובזה בוודאי אין הכהן יכול להוציא מידם ולפענ"ד דהאמת צריך להבין דברי הטור דא"צ ליתן לכהן דהוה ספק ממונא לקולא והרי נודע דברי מהר"י באלאן שהקשה על כל ספק ממון הא הוי ספק גזל וכתב דגם להיפך יש ספק גזל. ולפ"ז כאן דלהישראל אסור בוודאי ומוכרח למוכרו לכהנים א"כ ביד הכהן לא יהיה ספק גזל דמ"ש כהן זה מאחר כהנים א"כ טוב היה ביד הישראל ספק גזל באיסורא אך י"ל דעכ"פ טובת הנאה שלו דיכול ליתנו לכהן אחר. גם אם לא יתן כלל הוי ממון שאין לו תובעין ופטור. ולפי זה בחולין שם לכס"ד דמתנות כהנים לא מקרי ממון שאין לו תובעין והכהן כשתובעו לאחד יכול להוציא ממנו בדיינין טוב הוא ביד הישראל ספק גזל. ואם יקבל הכהן בדין קא שקיל ומוכרח ליתנו בחנם לכהן ושפיר מקשה. ועי"ז משני דהן נכסי כהן לקדש בהן אשה ולא יוכל הישראל לקדש דהוי ספק שמא תרומה הם ודו"ק:

שם וביהודה האוג ע' ברטנורה בשם הרמב"ם שפי' שהוא אילן שקורין סומק ולא היה חשוב ביהודה ובתוי"ט הקשה בפרק קמא דפאה אמרו דאוג חייב בפאה ושם אמרו נשמר למוצאי הפקר. ול"ק מידי דהם פירש הרב בשם הרמב"ם דאוג הוא צמח שמעבדין בו השרות ואינו זה שנזכר בכאן והפוי"ם הקשה שם על הר"ב דה"ל לפרושי כמו כאן ולפי מ"ש א"ש דבכיון פירש כן וכאן נקט אוג שביהודה ושם לא נקט ביהודה וה"נ אינו אותו המין ודו"ק:

שם החומץ שביהודה. עיין תוי"ט ותוס' חדשים מ"ש בזה ועשו"ת תשב"ץ ח"ג סי' נ"ו וקנ"ט וקל"ו וקל"ז ודו"ק:

פרק ב **ג** להיות חבר עתוי"ט שהאריך לתמוה בדברי הר"ב ולפענ"ד במה"כ העביר עליו את הדרך וגם הר"ב פסק כהלכה שאול רק דסובר דנהי דהלכה שאול לא מצריך עם"ח לקבל בפני שלשה חברים אבל קבלת דברי חברות בעי שיקבל כל דיני חבר לענין טומאה וטהרה וזה פשוט:

ליה לברוכי ע"מ דמיירי שנפלו אחר הביטול דאי קודם ביטול אינו מברך בפה"ע ולא דק דאף קודם ביטול מברך בפה"ע כמבואר בסימן ר"ב שם סעיף ב' ושאר כל האילנות משיוציאו פירי אף שלא נגמר עדיין מברך בפה"ע:

פרק ד **ד** נברטנורה או של מעשר עני שאם אינו מודיעם עכ"ל. הנה לפי טעם הר"ב אף בשבת מהני הודעה אך התוס' פ"ק דביצה דף י"ב כתבו ובלבד שיודיעם פי' מאתמול מבואר דבשבת אינו מועיל והטעם כמ"ש הר"ש דטעם הודעה משום דלא סליק אדעתיה דב"נ לאכול אצל חבירו בשבת אא"כ הודיעו מע"ש אבל בשלא הודיעו יסברו העולם שתרם אותן ביו"ט דהל"כ לא סליק אדעתיה דב"נ לאכול פסחא בביתא דחברים והנה לדעת הר"ש אין הלכה כאותה משנה ולפ"מ דפסקינן בביצה דף י"ב דמותר להוליך תרומה לכהן ביו"ט ה"ה דבשבת מותר אך דעת התוס' במס' ביצה שם דאף המתירין להוליך תרומה היינו דוקא בלמודין לאכול אצלו ועי' בתי' מהר"מ ומהרש"א ועי' בשעה"מ פ"ד מה' יו"ט דין כ"ז מה שתמה על הר"ש ועי' בתוי"ט פ"א דביצה משנה ו' ומ"ש שם:

מסכת כלאים

פרק ו **ו** ברע"ב ד"ה שמונה אמות. לר' יוחנן בן נורי עכ"ל וקשה לר"י ב"נ אפי' ח' אמות יהא מותר להביא זרע ומדברי הר"מ בפי' המשנה למדתי דמה"ט אסור פחות מח' כדין המבואר בפ"ד משנה ח' דב' שורות הוכה אסור בפחות מח' ואף דהם מיירי דב' שורות הן זה כנגד זה וכאן הם זה אצל זה מ"מ מחמרינן בערים ועוד מחמרינן דלא מהני ח' רק ח' ועוד כנ"ל אליבא דריב"נ ומיושב בזה דברי הר"מ בפי' המשנה שם דאליבא דריב"נ פי' כן ודוק ולפ"ז הא דתנן לקמן בפ"ז משנה ג' דמותר פסקי ערים לא מקדשי י"ל דהייט כיון דהם זה אצל זה ל"ד לב' שורות ואין ביניהם ח' אמות דמקדש דהתם זה כנגד זה רק לענין לכתחילה מדמינן לה לאסור ובג"נ ות"ש הר"ב דלמאן דחשיב ליה כרם אינו זורע אלא אותו ועוד כ"כ הר"ם אבל הר"מ בפ"ח מהלכות כלאים פסק דערים חשוב כרם כדין ב' ואף על פי כן כתב בדין ה' דמרחיק י"ב וזורע המותר וצ"ל דדוקא בזורע כנגד הערים ומ"ש בעינן ד' אמות ולא בזורע בצדו כי הכא דהני לה בי"ט ואע"ג דבכרם גמור אין חילוק ואף בצדו בעי ד' אמות שאני הכא דאינו אלא חומרא לכתחלה ובדיעבד אפילו כנגדו לא מקדש ועי' ביו"ד סי' רצ"ו בבאר היטב שם:

משנת רב

מהגאון האמיתי רשכבה"ג המפורסם מהור"ר ברוך תאומים פרענקיל זצלה"ה אב"ד דק"ק ליפניק.

מסכת ברכות

פרק א **א** תוי"ט ד"ה עמוד השחר. קודם עלות השמש. נ"ב יעויין סי' פ"ט מג"א ס"ק כ': **ב** רע"ב ד"ה עד שלש שעות וכן הא דהעו לקמן. נ"ב פרק כ' מ"א:

פרק ב **ב** רע"ב ד"ה ויאמר אינו נוהג אלא ביום. נ"ב בשנות אליהו איתא בזה"ל שבלילה א"צ לומר כלל ויאמר אע"פ שצריך להזכיר יציאת מצרים היינו יציאת מצרים בפ"ע:

פרק ג **ג** רע"ב ד"ה לא יצא. ומיהו אם הקדים פ' ויאמר. נ"ב ויאמר הוא מוקדם בתורה וא"כ למ"ש שהרי אין סדורות:

פרק ד **א** תוי"ט ד"ה תפלת. ותימא טו' נ"ב לק"מ לפמ"ש לקמן בשם הרמב"ם והרמב"ן דמאותו ב' שעות ומחצה קרויה מנחה בזה היא גם אליבא דר"י כיון דקריאתם שם מנחה הוא ע"ש מנחת השמש: **תוי"ט** הנ"ל. תימא אמאי קרי ליה מנחה. נ"ב יעוין בפל"ח [ח"ב פ' וירא ד"ה והנה כאן] שכתב טעם ע"ש מנחה למ"ד תפלות אבות תיקנו דאמר יצחק מה זה יש כאן עולה ואין כאן מנחה עמד ותיקן תפלת מנחה:

פרק ה **ג** רע"ב ד"ה משתקין. והן איך. נ"ב וכן איתא בירושלמי: **ד** רע"ב ד"ה מפני בסירוף ואם יענה אמן וכו' לא יוכל לכוון. נ"ב ולקמן כתב שמא לא יוכל לכוון. נראה שסובר הרע"ב דדוקא לקמן אינו אלא שמא לכך מועיל הבטחתו היינו כשיודע בעצמו שאין לו ביעתותא אבל זה א"א לענות אמן ולהחזיר לתפלתו מהר ולכך לא כתב בריבתא לאמן שמא. ומיושב בזה דקדוקים של התוי"ט. ויש להסביר יותר דבלאו בענית אמן שצריך בכל פעם להפסיק היכא אמרת מברכה ונקל יוכל לטעות אבל בהתחלת שים שלום אחר שישא את כפיו ליכא הבא חילוף בין ברכה לברכה: **תוי"ט** ד"ה ואם וכו' שבהי וראיתי שאין למדין כו'. נ"ב בספר קול הרמ"ז כתב היכא דלא מצינו סתירה בגמרא למדין ממדרש כמו שמצינו בתוספות פסחים דף ק"כ ד"ה א"מ:

פרק ו **ב** משנה רי"א כל שהוא מין קללה אין מברכין עליו. נ"ב נראה שכוונתו שיאכל דבר אחר ויברך עליו וא"כ יכול לאכול מין קללה דהרי אינו נהנה בלא ברכה אבל שיאכל מין קללה בלי ברכה כלל אין סברא ובזה מדויק לשון ר"י ואין מברכין עליו ר"ל רק הברכה תהיה על מאכל אחר: **ו** תוי"ט ד"ה והוא. עם הרר"י בשם הגאונים נ"ב שמפרשים שאני הריבא דתנן הסבו אחד מברך לכולן ע"ז תני בסיפא שגם הוא מברך על המוגמר: **שם** ד"ה המוגמר שמאחכלין מיד. נ"ב י"ל דהא הכבשים תוך המחתה ומדוייקים בזה דברי רש"י:

פרק ז **א** רע"ב ד"ה דמאי וכו' ולא הוי מכב"ע. נ"ב יעוין רש"י פסחים דף נ"ה ע"ב ד"ה דמאי: **תוי"ט** ד"ה והכותי. ומ"ש הרע"ב והיו שומרים התורה. נ"ב גם בזה דברי הרע"ב קשה מפסוק ואת אלהיהם דא"כ לא הוו גרים ואף אם מוחזקים לשומרי מצות התורה דינם כמו נכרים שומרים מצות התורה שאין מזמנין עליהם. ועוד דהא ישראל מומר אין מזמנין עליו. א"כ הכי כותים ממ"נ לא יהיו ראוין לזימון אם גירותם נחשב לגרים הרי הם בעבודתם לעבודת כוכבים כדין ישראל מומר ואם לא נחשבו לגרים כיון שנתגיירו מיראה והיינו בכלל מומרי ישראל א"כ הרי הם כשאר נכרים שאין מזמנין עליהם אף כשפירשו מעבודת כוכבים מכ"ש המה שעובדים עבודת כוכבים: **שם** בא"ד דהכתוב טוח כו' אלהיהם היו עובדים. נ"ב וכיון שעבדו עבודת כוכבים אין שייך לכותים בשם שומרי התורה הרי חלפו חוקת התורה באזהרת הכנעשת מעבודת כוכבים. וכמה נגרעו יותר כמה שמצאו להם דמות יונה דהא מתחלה עובדי עבודת כוכבים היו:

פרק ח **ה** רע"ב ד"ה בש"א שברא כו'. נ"ב בשנ"א מפרש דב"ש סוברים דיש לברך על יסוד האש שברא בששת ימי בראשית ולכך י"ל דברא לשון עבר גם לשון יחיד מאור דיסוד האש ליכא אלא גוון אחד. וב"ה סוברים דברכה על האור שמחדשים בכל יום שהו כמה גוונים ולכך אומרים בורא לשון הווה ומאורי לשון רבים:

פוי"ט

פרק ט ה תוי"ט ד"ה רכ"א. סו"ל למנקטיה בלשון אר"ג . נ"ב יעויין ב"ב דף קכ"ב ברשב"א הגי' אר"ת ובכה"ב ספ"ק דקידושין ובכללי לקט יוסף שבספר הכריתות סימן ד' שם מביא גם דברי השל"ה בזה יעוי"ש :

מסכת פאה

פרק א א תוי"ט ד"ה אלו. אמר ר' אמי מפני המחלוקת . נ"ב בשנ"א מפרש מפני הפלוגתא דר' ישמעאל אסור ליתן יותר מחומש כדאיתא בתרומות פרק ד' משנה ה' ומצאתי כן מפרשי התוס' בחגיגה דף ו' ע"ב ד"ה שאין : תוי"ט הכ"ל דפאה נמי דאורייתא . נ"ב במשנה ג' מביא בעצמו בשם הר"ש דמתחלה יכול להוסיף על פאה אף שכבר הפריש פאה כשיעור וגם על התוספת יש תורת פאה לפטור מן המעשר : תוי"ט ד"ה וגמילות . הוא בפרק נערה . נ"ב יעוי"ש באה"ז : **שם ב** במשנת הכל לפי גודל . נ"ב בשנ"א מפרש אם קצת השדה עשה תבואה הרבה ומקצת עשה מועט והשדה למשל ס' אמה כשנותן מהקלח שתבואה שם הרבה ויש שם התבואה מחצי אמה שיעור ס' מכמות התבואה שנעשית בכל השדה אינו יוצא בזה רק צריך ליתן התבואה מאמה שלימה ואם נותן מהקלח שלא עשתה תבואה כ"כ צריך ליתן לפי רוב התבואה שיהיה בכמות התבואה שנתן ששים מכמות התבואה אשר לו בכל השדה . כן תורף כוונת פירושו : **ג** תוי"ט ד"ה ובלבד . כ"כ בפירושו אבל כו' . נ"ב בהגהה שבמיימוני כתב שדברי תוי"ט בכאן צ"ע שבאמת ליכא סתירה כלל בדברי הרמב"ם שכוונתו בפירושו שישאר ממה שיש בשדה הנשאר אחר הפרשה הראשונה לשם פאה חוץ ממנו חלק ששים לפאה בסוף השדה ומה שהופרש כבר לפאה אינו בא להשלים לא לשיעור פאה ולא לשיעור כמות שיעור תבואת השדה וכן דבריו בחבורו הגדול כן תורף דברי הגה"ה אבל המעיין בדברי הרמב"ם בפי' המשניות יראה שמשמעותו כמו שכתב התוי"ט : **ו** תוי"ט ד"ה נותן . ה"נ פן לא יפרישו כו' . נ"ב יעויין ברש"י ב"ק דף נ"ד ע"א ד"ה מירחו כו' כדי שלא יפסיד עני כו' :

פרק ד יא תוי"ט ד"ה בספק . בחולין פ' הזרוע . נ"ב דף קל"ד ע"א . ולפי דברי רש"י שם בד"ה שספק כו' סתם מתני' ר"מ היא יעוי"ש ליכא למשמע מיניה דהלכה כר"מ לענין ספק לקט . אבל לכאורה בלא"ה אפשר כן הלכה כסתם מתני' לקמן פ"ה משנה ד' אם ספק לעניים דספק מתנות לעניים גם לפי דברי הרמב"ם בפ"ד מהל' מת"ע ד"ו גבי גדיש שלא ליקט ההתיו הטעם דספק מתנות לעניים . אבל אכתי קשה אמאי פסק בפלוגתא דהכא כר"מ דהא לפי פי' הרמב"ם במשנה זו הטעם של חכמים שהתחתון של בעה"ב משום שהוא שחור ואמרי' שהוא מזרע שנה שעברה ועל סברא זו פליג ר"מ אבל אין פלוגתתם בדין ספק לקט :

פרק ה א תוי"ט ד"ה ונותן כו' שמן הספק כו' . נ"ב צ"ע דז"א בכל ספק לקט שיודע שבעה"ב שנותן מתבואה שלו תמורת תבואת הלקט של עניים שנתערב ויעויין בירושלמי שמביא התוי"ט בעצמו בריש' דמתני' שהטעם דפטור מן המעשרות מה שנותן לעניים מדין הספק כ"כ י"ל כאן : **ב** תוי"ט ד"ה אמר . כך מסיק בירושלמי . נ"ב יעויין מהרי"ט חלק א' סי' פ"ט :

פרק ז ד תוי"ט ד"ה אם . כדתנן בספ"ד . נ"ב יעויין מה שציינתי שם . ולכאורה אין מכאן ראיה לדין ספק מתנות עניים די"ל דשאני הכא דהוי כמו ספק מחמת חסרון ידיעה או משום דהכא לא היה בשום פעם חזקה לבעה"ב משא"כ בספק לקט אף אם הזרע נעשה בעת הקצירה לקט מ"מ קודם שנפל מן הקצירה היה של בעה"ב . ומיושב בזה מה שלא הביא הגמרא בחולין דף קל"ד מדין ספק לקט לעניים על משנה גר שנתגייר כו' יעוי"ש ויעויין במשנה ח' המקדיש כרמו ובתוי"ט שם : **ח** תוי"ט ד"ה כעוללות . איכא למימר כו' נ"ב בהרמב"ם פ"ד מהלכות מת"ע דין כ"ב מדייק בדבריו אין העניים זוכים ליקח פרט כו' ור"ל שהוא שלהן רק שאין יכולין ליקח רק אחרי התחלת הבציר :

פרק ח א תוי"ט ד"ה הנמושות . ופירש"י כו' לא ימושו (ישעיה נ"ט) נ"ב גי' רש"ל ולא ימישון (תהלים קט"ו) : **ו** תוי"ט ד"ה מדה זו אמורה בכהנים לוים וישראלים כו' . נ"ב בתוס' רי"ד בספ"ב לקידושין מפרש כשמחלק בגורן לכהן דהיינו התרומה . וללוי דהיינו המעשר . ולישראל היינו מעשר עני , לא יפחות ממדה זו . ויעויין במל"מ פ"ו מהל' מת"ע דין ז' :

מסכת דמאי

פרק א א תוי"ט ד"ה הדמאי . ובתמ"ג פ"ג מפרש דלא . נ"ב נ"ע דשם הכוונה שאינם חשודים למנוע קריאת השם אבל חשודין שמה שלא יפרישו ויחזיקו המ"ע לעצמן ועכ"ז א"צ בלוקח מע"ה ליתן מ"ע לעני דהמוציא מחבירו כמ"ש כאן לענין נתינה ללוי ולישראל : **שם** בא"ד ולא פירש מה יעשה בה . נ"ב מפורש בדבריו פ"ד משנה ד' : **שם** בא"ד והתוס' פ"ק דיומא . נ"ב יעויין תוס' ב"ב דף פ"א ע"ב ד"ה אלא מעשר ובגיטין דף נ"ו ע"ב בתוס' סד"ה עגל ובמל"מ פ"ט מהל' מעשר דין י"ב : **שם** בא"ד והא דלא אמרי' כו' . נ"ב בפי' הר"ם כתב שהטעם שהצריכו ליתן לכהן כדי שלא יבוא לידי תקלה כשירצה להשהות עד שימצא קונה :

פרק ג א תוי"ט ד"ה והרוצה . כשאוכלין אכילה אחת אצל בעה"ב . נ"ב ליתא כן בלשון הרמב"ם וז"ל כי מה שהתרנו לעניים דמאי והוא כשיתן להם אכילה אחד בשביל הטעם שזכרנו אבל כשיחלקו כו' עכ"ל :

פרק ד ו תוי"ט ד"ה אמר לו אחד אני איני נאמן איש פלוני נאמן . כן העתיקו התוס' . נ"ב ז"א דבתוס' גם איתא א"ל אחד איני נאמן ולפי הגירסא שלפנינו י"ל דהכוונה שהנכנס שואל מי כאן נאמן משיב לו הישראלי אני ר"ל שהוא הנאמן . איני נאמן . וכן מבואר מדברי הרמב"ם גם בפי' ממסכת כתובות מפרש כנ"ל לפי הגי' שלפנינו :

פרק ה ב משנה הרוצה להפריש כו' נוטל כו' . נ"ב הכוונה שמן שלשים ושלש שלמים ושליש נוטל אחד שלם . וכן לשון הר"ם נוטל סאה אחד מל"ג פחות שליש דבין הכל יש מאה שלישים . ודברי התוי"ט ד"ה נוטל כו' אינו כן :

שם במשנה והשאר חלה . נ"ב אינו מובן וכתב בשנ"א שהוא טעות סופר . ונלענ"ד לפרש עפ"ד התוס' בסוכה (דף ל"ה) ד"ה אתיא לחם לחם שכתב שאם אין בעיסה רק חמשה רבעים עם תנקו של כהן א"צ להפריש חלה והיינו בעיסה של ישראל אבל אם כל העיסה של כהן שאף התרומה ות"מ שלו בוודאי חייב בחלה . והקדים עוד לשון הרמב"ם בפ"ה מבכורים שכתב בזה"ל וראשית זו אין להם שיעור מה"ת כו' ומד"ס שמפרישין אחד מכ"ד מן העיסה כדי שיהיה בה כדי מתנה לכהן דכתיב תתן . תן לו דבר הראוי ליתן מתנה כו' עכ"ל . וי"ל דכהן מעיסתו א"צ להפריש חלה רק כ"ש ואלא בהפרשת תרומה שבכאן ג"כ צריך להפריש ב' ממאה דשם לא היה תקנת חכמים מטעם שיהיה כדי מתנה דהא מבכחת שאף א' ממאתים לא יהיה שיעור מתנה גם מבכחה שאחד מאלף יהיה שיעור מתנה לכן לא כתב הרמב"ם בס"ב מתרומות הטעם הנ"ל על השיעור שנתנו חכמים בתרומה לעין יפה ובינוני ועין רעה וע"כ גם כהן כשמפריש ת"ג מתבואה שלו חייב להפריש וחד מנו"ן אף שמחזיק לעצמו הה"נ צריך להפריש השיעור של חז"ל כמו הישראל . אבל הפרשה לחלה * גכ"ש גבי כהן מעיסתו וכנ"ל . לפ"ז יש לומר דמתני' דהכא אמרו בכהן שמפריש ובשמפריש

פרק ג ד לנותן ככרי דמאי עי' מהרי"ט בתשובות סי' י"ב מה שהקשה בזה ועשו"ת אא"ז הח"צ ז"ל סי' ל"ט מ"ש בזה וגם בפירוש הרא"ש כאן מבואר כהח"צ ודו"ק : **שם ו** מודה ר' יהודה בנותן לחמותו שביעית . עי' ברטנורה שכתב דהלכה כר' יהודה וכן כתב הרמב"ם בפירוש המשנה והיא תימא גדולה לפענ"ד דכל הטעם דר"י משום דחמירא להו שביעית ור"י לשיטתיה דאתריה דר"י חמירא להו שביעית וכדאמרו בגיטין נ"ד והרי אנן קי"ל כר"מ דנחשדו ישראל על השביעית וכ"כ הרמב"ם פ"א משמיטה הי"ב וא"כ איך פסק כר"י בזה ולדעתי לא כיון התוי"ט שתמה על הב"ב דפסק כר"י וכתב וכוותיה פסק נן הכא פ"ד דבכורות ותמה הגאון מהר"ע איגר ז"ל דלא נמצא שם רק דאסור לקנות אבל לא שחשוד להחליף ובאמת כוונת התוי"ט על שני המאמרים דבריש פליגי חכמים בהדיא בירושלמי בה דהמותר כשכנתו ולפ"ז מה דמודה ר"י בשביעית ע"ז כתב דכוותיה פסק הכא סוף פ"ד דבכורות דחשוד על השביעית ע"ש בדף ל' ותמצא ועכ"מ פ"א משמיטה הי"ב שציין על הירושלמי ולמה לא ציין מגיטין בבלי הנ"ל ועי' משנה ה' כאן שאינו מבואר רק מעשרות ובחדושי רשב"א חולין דף ו' כתב דמיירי ברחוק משביעית . דאל"כ חשוד על השביעית והוא כדברי . ובהגהות הגאון מהר"ע איגר ז"ל הקשה על הרשב"א מהא דאמרו מודה ר"י בשביעית משמע דוקא בשנת שביעית עצמה . ולפענ"ד נ"ק מידי דר' יהודה לשיטתו דחמירא להו שביעית א"כ דוקא בשביעית עצמה ולא כשהוא רחוק משביעית דלא חמירא להו כ"כ ודו"ק . ועי' תוס' כתובות דף כ"ד ד"ה שלי חדש דכתבו דר"י מיקל בשביעית דחמירא להו . ואח"כ כתבו דע"ה אינו חשוד על השביעית והוא תימה לפענ"ד דהא מבואר דלר"י הוא כן אבל לר"מ אמרו בהדיא דנחשדו ישראל על השביעית . ועי' תוס' בכורות שם ובדף י"א שם . ורציתי לחלק מה דאמרו נחשדו על השביעית היינו לנקוט בשביעית אבל על פירות שביעית לא נחשדו אבל בגיטין שם משמע דכשם שנחשדו על הנטיעות כך נחשדו על פירות שביעית דהרי לא מייתי ראיה לר' יהודה רק ממה דלא אכלו פירות שביעית וע"כ שאין חילוק . ובפר"ח יו"ד סי' ל"ט ס"ק י"ב וע"כ לע"ג בכ"ז והשם יראנו נפלאות מתורתו :

פרק ד ו איש פלוני נאמן הרי זה נאמן בתוי"ט שהביא דהירושלמי מקשה וע"א נאמן . עי' פר"ח יו"ד סי' קי"ט שהקשה על הרמב"ם דפסק דהחשוד על הדבר מעיד עליו . והרי כאן פריך הירושלמי וע"א מי מהימן וכתב הפר"ח שם דבאמת חשוד נאמן לאחרים במעיד על המאכל שהוא מותר אבל במעיד על איש שהוא נאמן לא מהני עדות ע"א דלהחזיק לגברא שהוא נאמן בעי ב' עדים וכן כתב ש"ב הגאון בעל תפארת למשה ואחי מצאתי בחידושי ריטב"א בע"ז דף ל"ט שכתב בזה"ל ובמשניות זרעים מוכח דכל שהוא בחזקת חשוד צריך שני עדים להכשירו . או עד אחד על התקנה . שלא אמרו ע"א נאמן באיסורין אלא במעיד על התקנה וכיון להמשנה הנ"ל ולמה דאמרו בירושלמי אמנם לפענ"ד א"נ לכל זה דהרי מבואר בסימן קכ"ז ס"ג בהג"ה דבטבל דאתחזק איסור אין ע"א נאמן רק אם בידו לתקנו וכאן דאמר על של חבירו דאין בידו לתקנו כדין הוא שלא יהיה נאמן ושפיר מקשה הירושלמי ואולי כיון דרוב ע"ה מעשרים הם איתרע חזקת טבל ואינו אלא מדרבנן ודו"ק :

פרק ה ב השאר חלה עי' תוס' סוכה דף ל"ה ד"ה אתיא שהביאו דברי הירושלמי על המשנה הא ובשו"ת שאגת אריה סי' ל"ז כתב שהיה נוסח להביא מהמשנה הלז ובתשובה כשכתבתי ליישב ושהמשנה אין ראייה ומפני יראת האריכות לא העתקתי : **שם ז** אפי' מאותו הסוג אפי' מאותו המין . ולפענ"ד הכוונה כמו שנשתמשו בעלי חכמת ההגיון סוג ומין ודו"ק :

פרק ו ו ואם משכתו לרשות הגר אסור עי' תוס' פ"ק דקידושין דף י"ז ועיי' בהגהות הגאון מהר"ע איגר שהקשה דבריה ל"ש בב' מינים כדאמרו בבכורות וכבר קדמו בתוס' רי"ד קדושין שם ועי' ט"א חגיגה כ"ה :

פרק ז ג ומעשר שני באחרונה עי' תוי"ט מ"ש דאחרון הוא מצטרף אל ראשון אף שאינו אחרון כמ"ש את לאה וילדיה אחרונים וגם גדול יהיה כבוד הבית האחרון . ועי' בהסכמותי על הזכר שהבאתי דברי הזכר שכתב כן אבל בפי' פנחס לא כתב כן עי"ש ועשו"ת הרשב"א ח"ד סי' קפ"ז בשווכות שם ועי' גיטין דף כ"ט ע"ב מדקתני אין השלית האחרון ועי' רש"י שם ודו"ק :

מסכת כלאים

פרק ד ב סמאה עם טהורה עי' תוי"ט מ"ש ראיה מהירושלמי דמדאורייתא אסורין ועי' תוס' חדשים מה שתמה דבהרע"ב גם הרמב"ם מודה ודבריו תמוהים דשם לענין הרכבה קאי וזה אינו אסור מן התורה . אמנם לפענ"ד ליישב קושית התוי"ט עפ"י דברי הט"ז דאם התורה התירה בפירוש אי אפשר לחז"ל לאסור א"כ שפיר מקשה הירושלמי דהא כתיב וירכיבו על פרדה והיך אפשר לחז"ל לאסור . ובזה א"ש מה דאמרו בירושלמי אין למדין מן התוקע וחלילה לאדונינו דוד שיעבור על איסור תורה ולפמ"ש א"ש דבאמת מה"ת אין כאן איסור רק אנן לא ילפינן מיניה דהוא תקיע ויוכלו חכמים לאסור : **שם ג** והשלישי שהיה קשורה ברצועה . פי' רמב"ם בפי' המשנה ובכ"מ פ"ט מכלאים שכתב דכיון שמביא סך דמנהיג ממילא נשמע זאת ושאלתי מהרב המנוח מהור"ר יצחק הירש ז"ל מבוטשאטש מהיכן נשמע זאת שם לוקה וכאן אינו רק איסור והראיתיו דברי הב"י יו"ד סי' רל"ו שם ביאור הדברים . עיי"ש ודו"ק : **שם ה** ב"ש אומרים מסמא כזית במשא עי' תוס' ב"ק דף פ' ד"ה דקטינא שקיא שהביאו המשנה כזאת וכתבו דהכי איתא פ"א דאהלות והוא ט"ס בכל הספרים וצ"ל פ"ה מכלאים משנה ה' . ומזה הקשיתי על המהרש"א בתוספות עירובין דף י"ג ד"ה שיודע לטהר . והארכתי בזה הרבה והוא נדפס בהקדמת חידושי הגאון מוהר"ר חיים כהן זצ"ל : **שם ו** כלב מין חיה הוא . ע' תוס' בכורות דף ח' ד"ה ומה שכתבו ותימה למ"ד כלב מין חיה כדאיתא במסכת ביצה שלשה עזין הן כלב בחיות . והיא תימה גדולה למה לא הביאו ממשנה זו . וביותר תימה שבעה"כ ד"ה אחד ציינו שם כלאים פ"ו והוא ט"ס וצ"ל פ"ח . ועי' בראשון לציון מהגאון מוהר"ר ישעיה פיק זצ"ל במשנה זו שהביא ראיה להרא"ש מהך דאמרו בחולין ע"ס ב"מ סימנין דאורייתא והיא תימה גדולה על הבקי הלז שנעלם ממנו שבתשובות הרא"ש הקשה כן על הרמב"ם ע"ש :

מסכת שביעית

פרק א ד ר' יהודה אומר מה הריש רשות עי' בפי' המשניות להרמב"ם שכתב וזה יתבאר במנחות וכוונתו לדף ע"ב והתוס' הקשו שם כיון דלכתחלה מצוה לקצור בלילה לכך דחי והארכתי בזה בחבורי יד שאול הלכות מילה סי' רס"ד עי"ש ולפמ"ש הלח"מ פ"א מק"ש לענין הקטרת חלבים דכל שהוא מצוה מן המובחר חביבה מצוה בשעתה א"כ לפי המסקנא במנחות דס"ל דחביבה מצוה בשעתה אף דבדיעבד כשר מ"מ מצוה לקצור בלילה . ויש להאריך בזה בסוגיא . ואכ"מ : **ח** ר"ע אומר נטיעה כשמה . עי' ברטנורה שפי' כשמה היינו בת שנתה ופי' אחר כ"ז שבני אדם קורין לה נטיעה ואין קורין לה אילן . ולפענ"ד שני הפירושים אמת דנטיעה בת שנתה זה מקרי נטע ויותר מבת שנה כל דמתחזיא כבת שנה מקרי נטיעה וכעין דאמרו בסוטה דף מ"ג ע"ב ילדה פחותה מטפח חייבת בערלה כל שנותיה דמתחזיא כבר שנה . ואם

דהתם מיירי בפתוחה מטפח ולהומרא אמרו דחייבת בערלה דמתחזיא כבת שתא מ"מ לענין שביעית הקלו כ"ז שנקראה נטיעה לבני אדם ומכ"ש לפי' הר"ב במ"ו כאן דבנטיעות החמירו יותר ועי' בהגהת מוהר"ע איגר ז"ל א"ש טפי דכל שבני אדם קורין לו נטיעה הרי דין נטיעה יש לו ועי' ר"ש כאן שכתב דפתוחה מטפח נקרא נטיעה כדברי רהב"י בסוטה שם וזה א"ש הא דקי"ל כר"ע והתוי"ט כתב משום דהלכה כר"ע מחבירו . וזה צ"ע דהא ר' יהושע לא היה חבירו וכפי הנראה מר"ה סוף פ"ב משמע שאף שלא היה תלמידו של ר' יהושע מ"מ גם חבירו לא היה ועי' בכריתות דר"ע שאל כמה פעמים לר"ג ולר"י . אבל לפמ"ש א"ש . וכן נראה מהך דסוטה . גם דברי הר"ש תמוהים שלא הביא הך דש"ס דידן רק מהירושלמי ואף דהירושלמי קרוב למאי דאמרו בסוטה אבל למה לא הזכירו הך דסוטה . ושנתי וראיתי דיש לחלק דשם מיירי בילדה ממש ובירושלמי מיירי שהיתה גדולה רק שגממו וכן נראה מהרמב"ם פ"ו ממעשר שני הלכה י"ג שנגממו לא פסק כרהב"י רק כחכמים ובהלכות יו"ט לענין ילדה פתוחה מטפח פסק כרהב"י וע"כ דמחלק בין גממו לילדה ממש . והוא כדבר אשר דברתי ועיין מה שכתבתי בהגהותי להירושלמי שם :

פרק ז ב והערקבנין . עי' סוף פ"ב מעירובין ובתוי"ט שם ובפסחים דף ל"ז :

פרק ח ח ובהמה שמתה מדמי שביעית עי' תוס' בכורות י"ב ע"ב שכתבו כן מסברת נפשם והימה שלא הביאו משנה זו ונשאלתי בזה בשם הנועם מגדים ולענ"ד נראה דדבריהם נכונים . והנה יש שני איסורים בשביעית חד משום לאכלה ולא לסחורה ומבטל מ"ע לדעת הרמב"ן כמ"ש המל"מ בפ"ו משמיטה . והשנית אף אם אינו עושה סחורה אם אינו יכול לאכול בקדושת שביעית והתורה צותה לאכול בקדושת שביעית אמנם בשביל זה מהני דיאכל כנגדן ומעתה מהמשנה אין קושיא דהכי דליכא משום סחורה הא בעי לאכול בקדושת שביעית ובהמה שמתה אינה ראויה לאכילה . אבל בבכורות שם אמרו הטעם משום לאכלה ולא לסחורה שפיר הקשו התוס' הא הנאתו וביעורו שוה . וא"ש בכוונתם . אמנם בגוף קושית התוס' אני תמה מאין לקחו התוס' דבדבר שהנאתו וביעורו שוה מותר לסחור ומה שהביאו ראיה ממשרה וכביסה שם הטעם משום לאכלה ולא להפסד ואף לפירש"י בב"ק שם דהוא משום סחורה עי' כפות תמרים בסוכה דף ל"ט דכוונתם דזה דמי לסחורה ולכך אם הנאתו וביעורו שוה לא דמי לסחורה אבל בסחורה גמורה אסור אף אם הנאתו וביעורו שוה וכמו דאסרו כל הסחורות בפירות שביעית אף שהנאתם וביעורם שוה ודו"ק :

פרק י ה פרוזבול המוקדם עי' פי' המשנה להרמב"ם מ"ש בזה וכוונתו לפי הגירסא שכתב בהג"ה דרשב"ג פוסל פרוזבול המוקדם והמאוחר כשר וכן קי"ל וכן כתב בספר היד . ומה שדחקו לפרש במשנה כן ולא כפי' הר"ב הוא משום דהלא לדמותו לשטרי חוב המוקדמים וכפי פי' הרמב"ם שהכוונה שהוקדם קודם להלואה זאת ופירושו שם עי' ש"ך חו"מ סי' ס"ג ובאבני מלואים להבורי אבן ריש ר"ס : **ז** כוורת דבורים עי' בלעטרה שכתב במחובר בטיט ר"ע לא פליגי דהוי כמחובר ובהגהת הגאון מהר"ע איגר ז"ל תמה דזה היפך הס"ד בב"ב דס"ו וגם דלא כמסקנא דלמסקנא דר"א יליף מיערת דבש א"כ אף במחובר בטיט לרבנן הוי כתלוש . ותמה אני על עצמי דחשב דרבינו כתב כן מדנפשיה ואין זה דרכו של הברטנורה אבל באמת כן הוא בירושלמי במקומו כאן והירושלמי מפרש ג"כ דר"א יליף מיערת דבש . ואפ"ה מפרש פלוגתתם במונח על גבי קרקע ודברי התוס' ב"ב דף ס"ו ד"ה הרי אלו צ"ע במ"ש דלהס"ד דלא יליף מיער אלא משום חבור כוורת בטיט קשה מ"ש מהרודה פת מהתנור בשבת אף דהתנור מחובר עי"ש ותמיהני דלמה לא הקשה גם לפי המסקנא דיליף מיער ולמה חייב מ"ש מפת בתנור אבל באמת בירושלמי כאן פריך אף בפת מחלוקת ר"א ורבנן ומשני דבש גדולי כוורת פת אינו גדולי תנור . ולפ"ז הדברים ק"ו דלפי המסקנא דיליף ר"א מיערת דבש ולא הוי חבור לגמרי ואפ"ה מחלק דפת לאו גדולי תנור . מכש"כ למאי דס"ד דמחובר בטיט א"כ לא דמי ליערת דבש דהדבש והכוורת הוי ענין אחד לכך הוי מחובר . אבל הפת אינו מחובר לתנור מה בכך שהתנור מחובר אבל הפת ענין נפרד משא"כ כוורת דהדבש גדולי כוורת והכוורת מחובר בטיט ממילא הדבש שבו הרי הוא כמחובר . וצע"ג . וראיתי בשנות אליהו להגאון מהרא"ו ז"ל שכתב דמיירי שמונח ע"ג יתידות דהל"ל תיפוק ליה דהוה כמחובר דהרי בהאיל לו מקום לתנור והוי כקרקע וכותבין עליו פרוזבול כדאמרו גיטין ל"ז . ותמיהני דזה בדיא דלא כירושלמי דאמר במונח ע"ג יתידות לכ"ע הוי כתלוש וקושיתו מגיסין הרגים המפרש בירושלמי כאן עי"ש ד"ה על מקומו ודו"ק . וע"כ דברי התוס' צע"ג וגם הגאונים מוהרא"ו ז"ל ומוהר"ע איגר ז"ל לא הזכירו דברי הירושלמי הנ"ל . ועיין בש"ך חו"מ סי' ל"ס :

ג' ממאה יש ב' לתרומה גדולה ואחד פחות מעט לתרומת מעשר ומעט הנשאר הוא לחלה וא"י השיעור חלה והרי דחשבון מדוקדק וא"צ למ"ש התוס' בסוכה דמיירי שיש יותר מה' רבעים . אמנם בירושלמי איתא להדיא הרוצה להפריש תרומה ותרומת מעשר וחלה כאחד נוטל כו' אחד מכ' יעוי"ש והיינו כ' לחלה ע"ד שיעור חז"ל א' ממ"ח וא"כ ע"כ מיירי בישראל המפריש מעיסתו דאי כהן היה די לחלה כ"ש כנ"ל . וכיון שמיירי בישראל קשה קושית התוס' בסוכה למה לא פריך ליה מגד חלקו של כהן וצ"ל כהירושלמי שיש ה' רבעים בלא חלקו של כהן ובזה הרס תמיהת הפא"ר בסי' נ"ז שנדמה לו שנעלם מן התוס' משנה זו והשאר תלה מדלא הקשו רק מהירושלמי ולפמ"ש א"ש . והא דלא אמר בתחלה ב' ממאה תמה שיש בהן תרומה היינו ת"ג משום דת"ג דינו להפריש מאומד וכשיאמר כן הרי הוא במדה גם הת"מ שיפרוש אח"כ היינו הנשאר אחר הפרשת ת"ג יהיה מאומד ולא במדה דהא כל החלק אחד מנ"ג ושלים נוטל מאומד וה"מ דינו להפריש במדה לכך צ"ל בתחלה א' ממאה חולין כו' ואח"כ קורא שם ת"מ והרי הוא במדה כן מבואר בהנ"א . מזה מוכח דלא כדברי הרע"ב בד"ה זה שעשיתי כו' ואיהו נמי סרי . ודברי הבנ"א תמה מן הירושלמי : **ה** תוי"ט בסד"ה אבל . וצ"ל שהוא מפרש . נ"ב דאימתי הוא לפרש : **י** במשנה שיוציא עליה תרומות ומעשרות . נ"ב בקידושין (דף מ"ו ע"ב) הגיה ממקום אחר יעוי"ש ברש"י :

פרק ו ד תוי"ט ד"ה רבי ישמעאל דאין מע"ש נמכר בירושלים . נ"ב טעות הדפוס הוא : **ז** תוי"ט ד"ה וחלקו . שאין הדעת נותנת . נ"ב ה"ה כעין שכתבו התוס' תמורה דף ל' ע"א ד"ה ואידך ובסוטה דף י"ח ע"א בתוס' ד"ה הזר ומלק ויעויין בעירובין דף כ' ע"ב תוס' ד"ה ות"ש ובתוס' רי"ד לקידושין דף נ"א ובתוס' ישנים יומא דף נ"ה ד"ה ובכור ארבע זוזי . ובהג"א פרק ג"ה דין ל"ג והרי"ן הארכתי כתב טו' יעוי"ש בהדברים כפשטן להגיה וקי"ל יש ברירה כי כן דעת ר"י בעל התוס' והיינו לפ"ד התוס' בתמורה דהיכא שלא היה האיסור ניכר בס"ע אמרי' ברירה אף בתערובות איסור והיתר אף שאין האיסור תלוי במחשבם ויעויין יש"ש ב"ק פ"ט בדיני ברירה בדף מ"ח ע"ג . אמנם בהגהות ש"ד סי' נ"ט איתא בזה"ל והר"ר יודא הכהן כתב הצרפתי שסובר לא כוון כשורה דקי"ל אין ברירה :

פרק ז ב תוי"ט ד"ה שאני . דמוקי בירושלמי כו' ומסיים הר"ש וקשה ע"ז . נ"ב על האוקימתא בירושלמי ליכא שום קושיא רק הר"ש מקשה קושיא זו על מה שהקדים שמקשה בירושלמי ולא נמצא מטלטל תרומה טמאה בשבת ומתרץ רבי בון עם יציאתם מן הכוס הוא קדוש עי"ז מקשה הר"ש עכ"ז אחרי שע"כ מיירי במעכשיו הרי קדוש למפרע ואיגלאי שטלטל תרומה טמאה . ויעויין סוף פ"ב דמע"ש : **ג** תוי"ט ד"ה ומעשר . מכלל דאיכא אמצעי ואמאי כו' . נ"ב אף בלא דבריו הראשונים הי"ל להקשות איך מוכיח הגמ' שם שליש שני עושה שליש שלישי דלמא אינו עושה והשני נקרא אחרון כי אין עוד אחרון : תוי"ט הנ"ל . כלפי קמא הקרי' ליה אחרון . נ"ב יעוי"ש לשון רש"י בד"ה אחרון :

מסכת כלאים

פרק ב א תוי"ט ד"ה ימעט ותמיה לי . נ"ב אשתמוטי ליה דברי שו"ת הרשב"א סי' רנ"ט :

פרק ז ה בהרע"ב ד"ה א"א מקדש דבר שאינו שלו . ול"ד לשאר איסורים . נ"ב יעויין יבמות דף פ"ג ע"ב תוס' ד"ה אין אדם אוסר : **ו** משנה מאימתי נקרא אנס משישקע . נ"ב יעויין בתוס' סוכה דף ל"ד ד"ה קרקע מ"ש על פירוש משנה זו :

פרק ט א תוי"ט ד"ה אם רוב . דיבש ביבש מב"מ כו' ובתר שמא אזלינן . נ"ב אין מקום לחלק בגוונא דהכא בין אם הוא מב"מ או הוא מבשא"מ כיון דלא שייך כאן נתינת טעם ואין נד חילוק בין מב"מ למבשא"מ אלא באיסורי נ"ט שאינו בטל במבשא"מ משום דאם יבשלם יתן טעם ומכ"ש לא אזלינן בתר שמא אלא בתר טעמא . שוב מצאתי בפמ"ג בשער התערובות שהתעורר על זה והניח בצ"ע :

מסכת שביעית

פרק ז ד תוי"ט ד"ה וחכמים כו' היינו ת"ק כו' וצ"ע . נ"ב יעויין שו"ת מ"ע סי' כ"ט :

פרק ט א תוי"ט ד"ה ונלקחים . ולא ידעתי נ"ב יעויין מ"ש ע"ש הרמב"ן עה"ת פרשת בהר :

סדר תפארת יעקב זרעים

מאת הג"מ יעקב צבי בה"ר ישכר שפירא ז"ל אבד"ק אסטרין

מסכת ברכות

פרק א **במתני'** משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן. עי' בתוי"ט והרמ"ז שדקדקו על לשון בתרומתן דהו"ל בתרומה. ולענ"ד משום דעזרא קנס את הלוים ליתן המעשר לכהנים. וא"כ עכשיו גם המעשר נופל עליו שם תרומה. וכן מצינו כמה פעמים במשנה עתוי"ט פ"ד דדמאי. וכדי דלא ליתו למיטעי דהתנא איירי כאן במעשר. ובאמת הא גבי מעשר לא בעינן הערב שמש. לזה דייק התנא בלשונו בתרומתן. היינו מה שמגיע להם מצד חלקם ולא במה שבא מצד הקנס של הלוים. ועי' גמ' דפריך מ"ש דקתני ערבית ברישא כו'. ומשני תנא אקרא קאי. וה"ק זמן ק"ש דשכיבה אימת כו'. והוא פשט יתר. עלנ"ח. ונראה דקושיא הוא כמו דאמרי' ריש פסחים דמש"ה לא נקט ליל י"ד משום לישנא מעליא ע"ש במפרשים. ה"נ הו"ל בתחילה ברישא. ומשני תנא אקרא קאי. ומשום דקשה עדיין דהו"ל למיתני מאימתי קורין ק"ש דשכיבה ע"ז משני. וה"ק זמן ק"ש דשכיבה אימת. ואי הוה תני ק"ש דשכיבה. הו"א כפ"ש דשכיבה ממש. משו"ה נקט בערב לגלויי דהכוונה זמן שכיבה: **בר"ב** ד"ה עד שיעלה וכו'. אסור לסעוד ע"ש. משמע דרק לסעוד וליכן אסור. אבל בלא"ה רשאי להתחיל מלקרות עד עה"ש כשיטת הב"ח ס"ד ע"ש: **תפא"י** אות ו כ"ל דרק משום גרכס שאלו. ערש"י דף ס'. ד"ה כותי. והו"ק: אות ז מדלא היו אנוסים. ויהיה מוכח מזה דלא כשיטת הגר"י מובא בס"א ס"ד. דלהכמים בדיעבד אינו רשאי לקרות אחר חצות. דא"כ מה הועיל ר"ג בזה שהשיב להם רבנן כותי ס"ל. והא דאמרי ע"ח כדי להרחיק אדם כו'. הא מ"מ לדידהו אינם רשאים לקרות. והיינו הא קאמרי יחיד ורבים הלכה כרבים. ויש לדחות. וערש"י ס'. ד"ה אי. ולכאורה י"ל מזה להט"ז שכתב דבדבר שמפורש שיתירו בתורה לא היו יכולים חז"ל לאוסרו: אות יב בסה"ד מבא"כ בק"ש. ובזה נדוקדק היטב לשון רש"י במתני' ושרה מה שנמגם עליו הגנ"ת. ועי' ס"א שהאריך ג"כ מאד וזהו שיטת רש"י: אות יד י' מינוטין. כמדומה שהוא ס"ס. וצ"ל ו' מינוטין. עי' או"ח סנ"ח: אות כא לקרות שכוב אסור ע"ש. לא ידענא מנ"ל. ועי' גמ' י"א. בשעת שכיבה שכיבה ממש. וערש"י כאן: אות כד איך אמרו ב"ה לשון למה נאמר. לשונו מגומגם. דלמה נאמר קאי על ובשכבך ובקומך. ולכאורה י"ל מדוע לא כיאור ב"ה ראיה משבתך בביתך כמוקדם בפסוק. וי"ל עתוי"ט: אות כה תמוה הרי איכו נמי ה"ק. ר"ט הוכיח דלא עשה מצוה מדלא הגינה עליו מפני הליסטים. וע"ז השיבו לו לא די שלא עשית מצוה שתוכל להגין. אלא עבירה שחייבת בזה שעברת על דברי ב"ה. הו איפכא. דר"ט הוכיח דעשה מצוה מדהגינה עליו בשעת הסכנה. והשיבו לו כדי היית כו': אות לו ולא אחר אומרים. הא ליתא דקרא למען תזכור: **בחידושים** מ"א. ד"ה ולפע"ד כו' מ"ש הוס' דמשעה שמגיע כו'. לפנינו הגי' שהגיע ע"ש. [ובחידושי הבאתי ראיה לסמ"א מלשון הברייתא ואוכל פתו ומברך. ולכאורה הא' ומברך בפת יתר הוא [ואולי דקמ"ל דאסור ליתן קודם בהמ"ז כמו קודם ק"ש. מטעם שמא תוספתו שינה] אתבס להדבי המ"א א"ש. דקמ"ל הברייתא דדוקא כשאוכל סעודתו לגמרי דאז צריך לברך אחריה בכא הוא דגזרו חז"ל מלאכול קודם ק"ש. משא"כ היכא דאינו רוצה רק לטעום מעימה בעלמא. ועיקר סעודתו יגמור אחר ק"ש. דאז א"צ לברך בהמ"ז אחר הטעימה. דבא יברך אח"כ בעת גמר הסעודה. בהא לא גזרו. בעת מצאתי בספר מעין הברכות שהעיר קצת בזה. אבל אין דבריו דברי ע"ש]: **שם** זה א"א כלל. עט"ז סי' רל"ה סקכ"ג ע"ש: **בסה"ד** לידן דבהתחיל אינו מפסיק. נ"ע דהא בק"ש בהתחיל באיסור מפסיק: **הלכתא גבירתא** מ"ד. וברכה ראשונה וכו'. היינו אשר יצר. וערש"י כתובות ח'. ותבין. ובאמת הנה ושייר עוד ברכה כמו אשר יצר לאחר חביות נרכיו. וברכת גומל חסדים טובים. וברוך שאמר. וברכת הפטרה. וברכת מעין שלש וברכת אשר קדש ידיד. ועוד ברכה. ולא ידעתי מ"ט לא מנה את אלו :

פרק ב אות יט בסה"ד וצ"ע. לא ידע שברת כספרדים. עי' אבן שלמה להגר"א: אות כט שמא לא ימצאנה בתולה. ולפ"ז נ"ל במקומות שמיחדים את החתן והכלה קודם הנשואין כמו ביהודא כדי שיסא לבו גם בה. חייב בקריאת שמע כיון שלבו גס בה הוי כמו ממוצאי שבת ואילך. פי' ר"ב. ולפ"ז נ"ל טעם פשוט מה שהאידנא קורין ק"ש. משום דהאידנא כל החתן לבו גס עם הכלה קודם נשואין. ומשום הכי מדינא חייב. [ובגליון בשו"ע נסתפקתי לענין נפילת אפים. אם מספלים בבית הכלה. אם ג"כ אין ספלים כמו בבית החתן]: אות לג ואע"ג דאביעת יום ראשון דאורייתא כו'. ליתא כמו שכתבו הפוסקים: **בחידושים** ולפענ"ד כו' דהכי אבכתנא טובא כו'. לק"מ דעיקר קושית הגרע"א דהכא מהמעשה גופא מוכח שהוא פטור מן הדין. מדקאמר איני שומע לכם. וכמו שהעתיק המחבר לשון כאן: **הל"ג** מ"א. ולענות דיהא"ו. האחרונים כתבו דלא יאמר רק ברוך ה' המבורך: **שם** ולענות אמן כו' ובסוף יקדים שלם. לשונו מגומגם וכוונתו על החזן באמר דאמירן בעלמא :

פרק ג אות טז אפ"ה כולם יאמרו. בקטנים לא מצינו: **שם** כאו"ח ס"ע. שם איתא רק פסוק ראשון: אות כא ומה"ע כורת כו'. כן מבואר בט"ז שם: **שם** לא התירו הרהור. לא ידענא פלפולו בזה. דהא האידנא גם בע"ק מותר. ועתו"י ואג"ת מ"ש בזה אם אמרינן הרהור כדיד. ולענ"ד דע"כ לא אמר רבינא הרהור כד"ד. אלא במקום מצוה. ע"ד שאמרו. מחשבה טובה מצטרף למעשה. אבל לענין עבירה. ובשבועות. ונדרים. פשיטא דבעינן דיבור ממש. ובזה נ"ק משנה שהביא התוי"ט. וכן מ"ש הגלי"ת ע"ש: **בחידושים** מ"ה שלא זכיתי להבין הירושלמי. עלנ"ח: **שם** אמסס הרי הירושלמי כו'. באמת לק"מ דהא באמת לר"א נמי קשה רק להגדיל הקושיא משום אליבא דר"י. ועוד אפי' נימא דהקושיא קאי רק אליבא דר"י. מ"מ נוכל לומר כאן דהירושלמי אזיל כאן בשיטת ר"א בהא דיליף מימים ימימה: ולא מצינו שיחלוק עליו ר"י בזה. ובעיקר הקושיא הנה לפנינו הגי' בירושלמי ר"א בשם ר' אלעזר. ומשמע דהוא ר"א בן שמוע. ולא ר' אליעזר ב"פ דר"י :

פרק ד אות ב והוא שליש היום. לכאורה לר"י לשיטתיה דס"ל פסחים דף י"ב אדם טועה שלש שעות הסר מכהו. ה"נ ניחוש גבי ק"ש שיטעה ויקרא לאח"ז. וכן גבי שחיטת התמיד. וצ"ל דדוקא כמה שהוא דרך מקרה והזדמנות חיישינן לטעות. משא"כ הכא דהוי עת קבוע בכל יום ולכל ישראל לא חיישינן לטעות: אות ו צ"ל אינה חובה כו'. ועתוס' כאן ד"ה טעה שכתבו דלגבי מצוה אחרת והיא עוברת כו'. ועתוס' שבת ד"ע ע"ב ד"ה למ"ד. שכ' או אם יש מצוה שאינה עוברת כו'. והם דברים סותרים זא"ז. שוב ראיתי שכן הרגישו בזה המפרשים. עי' הגהות מלא הרועים. וספר מנחת שמואל: אות כה משא"כ לר"י. לכאורה הו"ל לבגמ' למימר דא"כ יחיד בחבר עיר דלת"ק במקום שיש חבר עיר גם היחיד חייב. ולר"י במקום שיש חבר עיר יחיד פטור. וי"ל דלפ"ז לר"י יחיד לעולם פטור. והו"ל בקיצור יחיד פטור ממס"מ :

הל"ג מ"א. גם מרש"י שפי' במשנה עד שעבר עד חשיכה כו'. בש"א בשוס"י י"ו דייק מלשון רש"י זה איפכא דס"ל עד לס"כ ע"ש. ומה שנרשם כ"י בשם את"מ והרשב"א. לא קאי על לכ"ג רק על עיקר סדין דלא הוי כתרתי דסתרי: **שם** תפלת המוספין יזכר כו' דאם אח"כ נקרא פושע ליתא דפושע לא הוי רק עד אחר שבע שעות :

פרק ה אות י וקי"ל באו"ח סי' קי"ד באמרו כו'. ע"ש וצ"ל קי"ו: **שם** ובנזכר נחורף שלא אמרה קודם ש"ת כוללה שם. ובנזכר קודם שהתחיל תקע אומרו שם. וכן בין ש"ת לרצה: אות יב אבל מטלטל הנר מותר. עמ"א סוס"י רל"ט לא משמע כן: **שם** והא דהזכיר תנא כו' בין כל הנך שהוספות כו'. לא יכולתי להלום דבריו אלו. ונפשוטו לק"מ דתנא שאלה והזכרה גבי הדדי: אות יח ומה שאומרים בליבור קדוש קדוש כו'. לא ידעתי קושיתו כיון דמקרא כתוב כך וכי אסור לומר מקרא שלם: אות כב כ' ע"ר הגאון. וב"כ הבאיר הגר"א סקכ"ה. וערש"מ מה שפי' כוס. וכבר קדמהו הגאון יעב"ץ בש"ת שלו: **הל"ג** מ"ב וכלא אמרו כוללו בש"ת כו'. היינו אם אין לו כוס :

פרק ו אות ד מיכו עולא מסתפינא כו' ונמאסת בעיניו כשקן כו'. כמדומה שלא ראה דברי התוס' סוכה דף ל. ד"ה משום. [ועי' אחרונים לענין אם בירך בפה"ע על יין אם יצא. ועי' תוספתא פ"ד ס"ס. לפי הגהת הגר"א. מבואר דלא יצא]: אות ו א) בכל פרי כו' ונמבושל שהכ"ב. וה"ס מלית. כדלי"ת פ"ב גבי זית מליח. וערש"י שם שפי' שהיה זה מליח כמה ימים. ולכאורה הא קי"ל דמליח כרותח הוי כשיעור צליה. ואולי דרש"י לשיטתיה בחולין דקי"ב ע"ש. ואולי צ"ל כרש"י לכמה ימים: **שם** ב) וראוי לאכילה. עי' הדחק: **שם** ואם הוא פה"א מברך שהכל. מג"א סר"ב. לא מצאתי שם: **שם** ולכן כ"ל כו' מברך שהכל כו'. עי' מנ"ל. ועשע"ת הר"ה סק"ב שכתב בפה"ע. ועי' סי' ר"ב סעיף ב'. ועא"ה כלל נ"א: **שם** ד) וראיתי מתק יעקב סי' תע"ס ס"ק מ"ו. צ"ל ס"ט וע"ש: **שם** ח) ומה שהקשה מג"א מורדין. צ"ל מוזרדין: אות יג וסמוכין דברי רמ"ז. וכן הקשה בפ"מ שם: אות כג וכהמבמע מהכ"ב. עי' מממעו: אות לז באכלו קודם סעודה. בהל"ג לא כ"כ: **הל"ג** מ"ה. ויש תוקין ועי' פ"מ נדרים מ"ט: מבואר להדיא בהמ"א דלא יצא בבהמ"ז על דייסא :

פרק ז אות ב ע"ש שהביא מחלוקת הרמב"ם והראב"ד. ועי' בו"ע סי' רי"ז בענין בשמים של ערלה. ועי' לח"מ פ"א מברכות שכ' דזה תלוי ג"כ במחלוקת הנ"ל וצ"ע. וה"ב עוד כאן דבמזיד לכ"ע לא יברך. ולענ"ד איכא סברא לחילוק. דבשוגג לכ"ע לא יברך. דאכילת איסור לאו שמה אכילה. כמ"ש התוס' בשם הירושלמי. דנפשו של אדם חוהה מאיסור משא"כ במזיד הרי אתאבי' לאכילתו: אות י רק אדם אחר הטא. גבי מע"ר שנטלה תרומתו אין כאן חטא. ובלא"ה אין דבריו מוכנים: אות יג רשות להם לזמן. רק שלא יברכו בשם: אות טו דוקא באכל פת. לכאורה לר"י דס"ל לענין חיוב בהמ"ז דבעינן כזית. ה"כ לענין צירוף הא דסגי באכל ירק מ"מ בעינן כזית. כמו לר"מ דבעי כזית: אות יז וא"להי"ק לירושלמי כו'. לא הבנתי דהמיבורך לא שייך הלא במזכיר את השם. ובפחות מעשרה הרי מזמנין בלא שם ונחלק בין היכא דמברך בעשרה או בפחות זה לא נכון: אות יח אלהינו גרסי'. צריך עיון. מ"ש בק"ש ובברכת התורה אומרים ברכו את ה'. ובברכת המזון אומרים אלהינו. ואולי עפ"י מאמרם קשין מזונותיו של אדם: אות כה דלהע"ג כו'. ועי' בליקוטי הגר"א ז"ל שכ' בזה דין חדש: אות כו לרבותא. לכאורה סותר מ"ש באות כ"ט: אות כט והוא התמוה. עתר"י. והרא"ש שיש לתמוה על תמיהתו. **הל"ג** מ"ה. אבל לבהמ"ז צריך שיהא לתוכו מים. היינו בכסים. אבל מהתחלה צריך שיהיה חי כמ"ש בגמ' דף נ"א. ובזה אמרינן בהא דאיתא בגמ' בס"פ גבי ילתא דשלחה לבי תמרא ותברה ד' מאה דני דחמרא. אשר הוא דבר תמוה וזר לשמוע על אשה ב"ג בתשבה כזה. ואמרתי דהכוונה כמו דאיתא לעיל דמ"ד ע"ב אין מברכין לה. ע"ש ברש"י דהכוונה להתיש ולשבר כחו. ס"ל הפי' דאזלה ותברה את היין במרתף. שמזגה את כל היין שנתהוה כמים. כדי שלא יהא ראוי לכוס של ברכה. וזה נכון. ועי' תוס' שבת ר"פ המוציא ד"ה כדי מ"ש בשם רש"י וכגי נכונה. ובני הפירושים מוכחים בזוהר פ' עקב דף רע"ג ע"ב בדפוס החדש בווילנא :

פרק ח **בר"ב** מ"ג. ולא יטמאו אוכלים כו'. לכאורה מוכח מכאן דאסור לטמא גופו בהפלים טמאים. עתוס' חולין ב': ד"ה טמא. ורמב"ם סוף הל' טומאת אוכלין. ובתנ"מ שם. וי"ל ואכמ"ל: **תפא"י** אות יד וצ"מ כ"ל כו'. כ"כ בהגר"א: אות כא יברך עליו כו'. ליתא. עי' סקע"ח ברמ"א וצ"ל דכוונתו כבסים דעתו: אות כו דהוא לאו גמור. עספ"ה דברכות הקורא לאברהם אברם עובר בל"ת וגם בס אינו ל"ת גמור. ועוד בכ"מ מצינו כי"ב: **שם** מכח ספק דאורייתא. ועי' ספיקה כוללת לספ"מ: **שם** נ"ע קנת. עי' תשובת רע"א סכ"ה: **שם** לרבות ה"ת. עי' סנהדרין נ"ו.: **שם** בסה"ד וצע"ג. וכן הניח בצ"ע בהגהות הגרצ"ח. ועי' ליקוטי שו"ה ח"ם ס"א בשם הברכ"י ע"ש: **הל"ג** מ"ו. אין מברכין על הנר עד שיהיה קרוב כ"כ כו'. זהו ברבא. ולא כרב ור"ח. וע"ש בגמ' דמפרש וכמה. עולא אמר כו'. חזקיה אמר כו'. וצ"ע שעולא וחזקיה יעשו פי' על דברי רבה שהיה מאוחר מהם. ואולי באמת רבה קאמר לה משמיה דעולא וחזקיה. ואולא פירש"י הייתי מפרש דהאי וכמה מאי קאי על דברי רב ור"ח. היינו דאם יהיה קרוב לאור יוכל להשתמש אותו שמשים כעולא. או כחזקיה. או גם ברחוק יכול לברך עליו. וקצת נ"ע מ"ט הפסיק בגמ' בין דברי רב ור"ח. לדברי רבה. בברייתא דגמלים :

פרק ט אות ז בדיעבד מוסר הכסל. אינו מבא :

מסכת פאה

פרק א אות ד דהסם בקרן מיירי. ע"ש בסוגיא דקדושין. והרואה בדבריו התוהים ופני יהושע שם: **שם** רק הסם מיירי. עיין תוי"ט פרק ה' משנה ס' מ"ש בזה ועי' בבגת כרמב"ד פ"ב מהלכות תרומות הלכה י"ג. ועיין ל"ב כאן סו"ם: **שם** היפוק ניס שאין השדה שלו. רש"י כתב כן באמת. עי' גמ'. ועכ"ד הרי המשנה לא תני הפקר. רק ונשמר. הכוונה כל דבר שאין הבעלים מקפידין עליו. ואין דרכו לשומרו. אף אם הוא קוצרו בעצמו פטור מפאה. ואולי הא דהמפקיר כרמו שאין דרך להפקירו. ועי' ירושלמי פ"ג מ"ד. ובפנ"א שם. ובירושלמי פ"א דקדושין הל' ס'. שוב מצאתי כן בספר אי' שפירש כן בשם הרמב"ד. אמנם מרש"י חולין דקל"א מבואר בביפוק ע"ש ד"ה נוהג. ומ"ש דמיירי דנקצרה כרבות הפקר. לא הבנתי. דא"כ מנקוצרכה נפקא. ויש לדחוק. והנה אי בעינן לגבי פאה שיהיה לו קרקע. עי' לקמן פ"ג מ"ז בהגהת הרש"ש שם שדעתו דלגבי פאה לא בעינן קרקע. ע"ש שמביא ראיה מפ"ג מ"ה. ולפמש"ש המחבר בשם הל"ש. וכן לפמ"ש המחבר בעצמו ע"ש אות כ"ד נדחה ראיתו. ע"ש. המש

סידוש

הידוע בעיני שלא הביא תוספתא דפאה פ"ב. עובד כוכבים שקצר קמתו לישראל חייב בפאה. וע"ש בהגהת הגר"א. ועי' בס' פאת השולחן. והנה מדברי הר"ש ב"ק הנ"ל. מבואר דבעינן קרקע וכן מבואר בדברי התוס' תמורה ד"ו ע"א ד"ה המפקיר וע"ש בב"ק בשיטה מקובצת ד"ה להגיה מש"ש בביאור התוספתא ע"ש שדבריו תמוהים. ועי"ש כאן שהביאה. וכתב שאין אדם יכול ליתנה. והביא דברי הירושלמי קדושין בגי' אחרת. ע"ש בסה"ד שכתב ולפי גי' זו ניחא דהחזיק בקרקע לא דמי למפקיר כרמו כו'. דבההיא לא זכה בקרקע מן ההפקר ודמי למחזיק בקמה. א"נ במחזיק בקמה קודם הבאת שליש עכ"ל הר"ש. מבואר מתי' הראשון דהא דמפקיר כרמו מיירי בהפקיר הקרקע והפירות. ולא זכה אח"כ רק בהפירות ולהכי חייב בפאה. הרי להדיא דלא בעינן שיהיה לו קרקע גבי פאה. ובתי' הב' שכ' א"נ במחזיק קודם הבאת שליש. כוונתו דבמפקיר כרמו נמי מיירי בהחזיק אח"כ נמי בהקרקע. והא דפטור ממעשר. ומ"ש נוסח דירושלמי הנ"ל. דבהחזיק בקרקע חייב בכל. ע"ז כתב להרן דהירושלמי מיירי בהחזיק קודם הבאת שליש דלא הגיע עדיין לעונת המעשרות. משא"כ בההיא דהמפקיר כרמו דמיירי לאחר הבאת שליש כדקתני ולמחר השכים ובצרו. הרי דמיירי מפירות גמורים. ומש"ה פטור ממעשרות. כמבואר בירושלמי ריש מעשרות. וברמב"ם פי"ב מתרומות הל' י"ב. וע"ש בהגהת הר"א. ובכ"מ. א"כ לתירוץ הב' הא דהחזיק בקמה חייב בפאה ופטור ממעשר. מצי מיירי בהחזיק נמי בקרקע ואפ"ה כיון שהחזיק אחר שהביאה שליש פטור ממעשר. ולפ"ז לא הבנתי מאי פריך שם לרב חסדא. ולא נמצא אויר מפסיק בין שיבולת לשיבולת. דלמא מיירי הא דהחזיק בקמה בהחזיק נמי בקרקע רק שהחזיק לאחר הבאת שליש. ויל"ע זאת. עכ"פ מבואר מדברי הירושלמי ומדברי הר"ש דגבי פאה לא בעינן קרקע. ודברי הגהת תוספתא שכתב בתוספתא דהא דהחזיק בקמה פטור ממעשר הוא משום דבעינן תבואת זרעך. הוא תמוה. והטעם פשוט משום דהפקר פטור ממעשר. וכמבואר בירושלמי הנ"ל וברמב"ם הנ"ל וכן המיוחס בזה דברי הפ"מ שכתב כדברי הגהת תוספתא הנ"ל. וע"ש בשירי קרבן שתמה על הירושלמי הנ"ל. מהירושלמי רפ"ק דאיתא התם בזוכה בשדה הפקר וגידולים חייב במעשרות ובאמת לק"מ לפמ"ש הר"ש הנ"ל. דלתי' הא' הרי הכא מיירי דזכה רק בקמה. והתם מיירי דזכה נמי בקרקע כמבואר שם. ולתי' הב' יש לומר בפשיטות דהכא מיירי בזכה אחר הבאת שליש. והתם מיירי בזכה קודם הבאת שליש. וצ"ע גבי מעשר אי בעינן שיהיה לו קרקע. דהרי הכתוב לא הקפיד רק על תבואת זרעך. ומשמע דלא בעינן רק שהתבואה שנזרעת בשדה יהיה שלו. אבל לא על הקרקע. וכן מוכח מלקמן פ"ה מ"ט. וכן משמע מתוס' ב"מ דפ"ח. ותוס' גיטין דף כ"ג ע"ב. ועי' חלה פ"ד מ"ז דמשמע להדיא דגבי מעשר לא בעינן שיהיה לו קרקע. ועי' דמאי רפ"ו. ועי"ש פ"ק מ"ו שכ' דהא דצריכין למעוטי לקט שכחה ופאה ממעשר מתעשר. ה"ל מטעם לקוח. ותי' דאי לאו קרא הו"א כיון דזכי ליה רחמנא בהאי שדה. תבואת זרעך קרינא ביה. משמע נמי כן. ומה שמצינו בכ"מ בש"ס דאי יש קנין לכותי פטור ממעשר היינו משום דהשדה של ישראל רמי עליה חיוב מעשר ואפי' זרע בה ישראל שאינו בעל השדה. וקצת ראיה מירושלמי הנ"ל דאיתא שם הזורע שדה הפקר חייב בכולם. וכתב הפ"מ משום דקנה השדה ע"י זריעה. והנה אף קי"ל בתו"מ סרע"ה סי' כ"ג דזריעה לא הוי קנין הא לא שכיחא אח"כ. ולפמ"ש א"ש. דכיון דזרעה אותה שפיר קרינן ביה תבואת זרעך. ועי' תוס' חולין ד"ה ע"ב. ד"ה וכתיב. ע"ש בסה"ד. ונידון קושיית הר"ש הנ"ל שהקשה למ"ל קרא דלשו"פ פטורים ממעשר. ה"ל מטעם לקוח. עי' ב"ק כ"ח ע"א. וז"ן פאה לפוטרן ממעשר. ועי' רש"י שם. ולק"מ גם יש לתרץ כמו שתירץ בעצמו לענין מירוח עובד כוכבים:

פרק ב אות כד שנבוטים הרבה. ערפ"ד: אות לח הבאירה בקמה. לכאורה דגם כאן אפי' כתזירו לו התבואה פטור. וצ"ע בזה: בחידושים מ"א דר"ע בשיטת ר"י אמרה. פי' בשיטת אליהו ר"ס דבשוון שהביא הירושלמי הזה. ומשמע מהם בהיפוך. דאין חילוק עש"ס:

פרק ג אות נ מודו ב"ש ובמרותקין. ועי' הג"א שכתב בהיפך ומש"ש בהג"ה שבפירוש הקצר הי' כהי' הכ"ב תמוה ע"ש: אות נג והכתיב פאת שדך. לדעתי שאני פאה מבכורים. דבבכורים כתיב הא פרי האדמה אשר נתת לי. ובכ"מ גבי בכורים כתיב בכורי אדמתך. וארצך. משא"כ גבי פאה כתיב קציר ארצכם. לשון רבים. חזינן דלא בעינן מיוחד לך. רק שיהיו הפירות מא"י. והאי שדך דרשינן בחולין למעוטי שותפות עובד כוכבים. ועוד דלשון שדה הונח על הזריעה שבתוכה. ולא על עיקר הארץ. דמקום שמה לא יפול עליה שם שדה. ובלא"ה הא פאת האילנות ילפינן בחולין מהכתוב כי תחבוט זיתך לא תפאר אחריך. א"כ הא לא נזכר כאן שדה. רק זיתך. ולא כהירושלמי דיליף שם מפאת שדך עי"ש. ועי' בסמוך ענבים ח'. ובר"ש שם מש"כ. ומיהו בפרק ה' משנה ו'. משמע קצת דלא כמש"כ לחלק בין שדה לאדמה. עי"ש. ועי' בספ"ק דכלאים משמע דזהו מחלוקת ר"י וחכמים. כעת מצאתי בע"ה להגאון מלבי"ם בס' קדושים שכ"כ דשם שדה הונח על מקום זרע. עי"ש בפ"ג. ובעיקר הקושיא. לכאורה אמאי לא נימא דמדרבנן. כמו במעשר דגם לקוח חייב מדרבנן: אות כד ודמי למכור לי וכו'. לכאורה סותר דברי עצמו למש"כ באות כ"ג. אמנם צריך לומר דהכא כיון שהתחיל המוכר בקצירה שאני כמש"כ באות כ"ו: ברע"ב מ"ו ד"ה שיעור קרקע כ"ש כל בני כו'. פי' כ"כ דק"ג: וצ"ע. ועי' פי' הרמב"ם. שוב מצאתי בהגהת הרש"ש שתמה ג"כ על זה:

פרק ד תפא"י אות לג דבשעת הקציר של הקדש היה וכו'. ומה שנסתפק כאן בתו"ח ובר"ש אם הקדש חל בתרומה מפורש ברמב"ם פ"י דתרומות ה"ד. ע"ש. ובכ"מ: אות לה והו"ל כגזול וכו'. ומשמע דגם אם עשה העני שליח שילקט עבורו: וצ"ע. ואילה"ק מכאן למ"ד כל מלתא דאמר רחמנא ל"ת אי עביד מהני. דהכא דכ"ז שלא נתן עדיין לאותו עני שליקט עבורו. לא עשה איסור עדיין. ולא קעביד מידי. ומיהו פשיטא אם כבר נתן לעני. דמ"מ זכה בתורת לקט. שוב ראיתי דאם עשהו שליח. תליא בפלוגתת רש"י ותוס'. לענין תופס לב"ח במקום שחב לאחרים. ועי' פני יהושע שכתב דתופס לב"ח הוא מטעם דאיסלו"ע. ומוכח דלא סבירא ליה כדעת הקצה"ח דהיכא דלהשליח לית עבירה במעשה השליחות לית ביה משום אין שלד"ע. שוב ראיתי בתוס' גיטין דף י"ב שהקשו כן למ"ד אי עביד מהני. ועי"ש בהגהת מהרלנ"ח בשם הנו"כ. ובתשובת ר"ע איגר ס"ס קל"ד: שם ואפ"ה סבירא ליה לר"א דזכה לו כו'. לכאורה הא לר"א אית ליה בב"ב קנ"ו דזכין לקטן. ואין זכין לגדול. ודוחק לומר דהכא בקטן קמיירי. ועוד דהטעם דזכין לקטן הוא משום דאין לו זכיה. אבל בלקט שכחה ופאה. גם לקטן יש לו זכיה. הו"ל כגדול. כעת מצאתי בספר שער הציונים שהעיר כן: אות לז דיש שליחות לעובד כוכבים לחומרא וכו'. לא מן השם הוא זה. עי' בשעה"מ פ"א מהל' תרומות. ודו"ק: שם מרוח עובד כוכבים בשדה שלו בא"י פוטר. משמע דבשל ישראל אינו פוטר. ועי' בתוס' מנחות ל"א ע"א ד"ה וסבר. ותוס' בכורות י"א ע"ב ד"ה דגנך. ורמב"ם פ"א מהל' תרומות הל' י"א: אות לח דבהפקיר וחזר וזכה קמה. התבואה חייב בתו"מ וכו'. ליתא. אלא דאם עבר והפריש תרומתו תרומה. עי"ש בכ"מ ובהשגות. ועי' בתוי"ט פ"ה מ"ה מש"כ שם. וצ"ע שלא זכר דברי רמב"ם אלו: אות נא ר"מ לטעמיה דחייש למיעוטא וכו'. ר"מ חייש רק מדרבנן א"כ אמאי פטור ממעשר: בחידושים מ"ז אמר הנכס וכו' ש"מ דקודם התחלת חיוב שכחה עמיר מיירי וכו'. קצת יש להוכיח ג"כ מדקתני. עומרים. ופדאן עומרים חייב. משמע דהאי לאפוקי דאם פדאן גדיש פטור. ולהגרע"א הא כבר נתחייב משעת עימור. ועי' לקמן פ"ו מ"ה ומ"ו. ומש"כ שם על הגליון: שם מכנס פי' עב"ש וכו'. ומשמע מהם דהוי דאורייתא וכו'. עי' תוס' רעק"א פ"ק אות י"ג. ועי' בספר פאת השולחן שהאריך בזה: שם וראיתי לסמ"ע וכו' דפאה לא מיפטר במעשר וכו' רק משעה שזכו בה עניים וכו'. עי' ב"ק כ"ח. ומצאתי אח"ז בספר פאת השולחן שהעיר בזה: שם משנה י"א. עכ"פ קשה לי כו' הו"ל למיזל בתר רובא דעלמא וכו'. כפי הנראה הנמלה אוגרת מהתבואה הסמוכה לחור שלה ואינה מתרחקת יותר. וכדמשני בב"ב לענין גוזלות. ע"ש היטב. ועי' מל"מ מש"כ בזה: שם ולמה צריך ההם הוכחה דירוקים וכו'. עי' תוס' רעק"א והכא הוי תרי רובא ולא מקרי ספק:

פרק ה בתפא"י אות ב דהפקר ב"ד הפקר וכו'. עי' ר"ש. ועי' תשובת חתם סופר חו"מ סי' ר"ה מה שכתב בזה ענין נחמד. ע"ש ד"ה והנ: אות ד ותמוהים דברי התוי"ט וכו'. עי' משנת חכמים ועי' תו"ח שתמהו ג"כ עליו: ברע"ב מ"ב. ד"ה מעשר עני. לפי שחייב ליתן וכו' דפטורה מן המעשרות. עכ"ל. לכאורה יש להעיר. דהרי העני יכול לומר להלוי אייתי ראיה. וא"כ לא יצטרך העני להפסיד מאומה. ועוד הרי יוכל ליתן השבולת לעני כהן. ועי' לעיל פ"ד מ"ט. ויש ליישב ואכמ"ל: בתפא"י אות ח דהפטור בטל ברוב החיוב וכו'. עי' פרי מגדים שער התערובות הקדמה ב' מה שכתב בזה: שם ורשאי להפריש עליו גם מניה וביה וכו'. לכאורה סותר א"ע למש"כ לקמן פ"ה דדמאי אות ו' בשם הר"ש ע"ש. ואולי כוונתו לאחר שיעשה ויעשה קצת דיש בילה בלח. ועי' פ"מ על הירושלמי סוף פ"א דחלה שהאריך בזה: שם ומש"כ רכ"מ כו' הוא תמוה כו'. ועוד דא"כ הרי העני מפסיד דצריך למכור לכהן בדמי תרומה. ועוד לדבריו שם יאמר על כל שבולת מאלו הב'. אם זו לקט מוטב ואם לאו יהיו מעשרותיהם בתוכו. ע"ש וצ"ע: שם ראשונה לעני ושניה לכהן כו'. אינו מובן. דעבור אחד יפסיד הכהן: שם וקשה ניחוש דלמא האחד שנתן לעני הוא לקט וכו'. גם אם אינו לקט מ"מ שמא אחת מהשבולים הוא טבל ואינו יודע איזה הוא: שם וי"ל שמתנה הבעה"ב וכו' יהיה תרומה ומעשר על שבולת א' או על ב' כו'. הא יכול להיות שכל הג' שבלים טבל. כמש"כ בסמוך. א"כ צריך להפריש מעשר על שניהם: שם והרי רשאי להוסיף על תו"מ כו'. למה הולך לזה. הרי יכול להתנות פיתול לפי חשבון. ועי' תוס' רעק"א ודו"ק. ולדבריו לא היו צריכין לכ"ז אלא לערב השתי שבלים בתוך הגדיש ולהפריש עליהם ממק"א. ועי' ר"ש ודו"ק. ומה שתירץ בשם רמ"ט. עי' מעשרות פ"ב מ"ד דלר"א תרומה קובעת ע"ש. ובעיקר הקושיא לענ"ד דהכהן יכול להפריש מכל שבולת גופא לפי חשבון. ויאמר אם זו לקט מוטב ואם לאו יהיו אלו הגרעינין מעשר עליה. ועל השבולת הא' שנתן לעני. וכן יעשה בשבולת הב' ואח"כ יכול לאוכלן. ומש"כ דהרי רשאי להוסיף על תו"מ וכו' תמוה. דרק בתרומה מותר להוסיף אבל לא במעשר. ועוד דבמעשר לכ"ע קובע גם בלא נגמר מלאכתן. כרמב"ם פ"א ממעשר הל"ט: שם מי יודע אם זו הג' היא טבל. לכאורה למה לן כל הטורח בזה יפקיר כל הגדיש. והפקר פטור ממעשר כדלעיל סופ"א: שם ותרומה גדולה ודאי ג"כ צריך להפריש וכו'. ועיין תשובת רדב"ז סי' אלף תקנ"ח: שם אות ט ע"כ צריך לזכות לו כו' ע"י אחר כו'. צ"ע הא לרבנן לא אפשר לזכות עבור עני רק העני בעצמו צריך לזכות. ועי' מש"כ בהר"ש בחידושים: בחידושים מ"ב. וכפן עניא ולא ידע וכו' הרי בירושלמי מפורש דלר"א בבה"ג לא קנה מדמשרבב השבולת וכו'. עי' פ"מ שם שביאר פלוגתתם באופן אחר. וע"ש באורך: שם וכבר מצינו דוגמתם בח"מ סי' ר' ס"א וכו'. ע"ש והראה שאין שם שום דוגמא. ועי' חולין דף פ"ב ועי' קדושין דף כ"א וכ"ב. ועי' יו"ד סי' ש"כ גבי בכור. וראיתי בפרישה סי' קע"ו בח"מ שנסתפק אם מועיל משיכה היכא שאין רוצה לקנות רק חצי המעורב ושל מוכר. וחידוש שנעלם ממנו המקומות שרמזתי עליהם. ומיהו בכך דינא דשבולת צ"ע אם יוכל להקנות כיון דאינה ניכרת. ולעולם לא יתברר איזה שבולת היא לקט. א"כ לא שייך קנין בזה. דהא לא קמקני ליה מידי. ועי' סי' רמ"א בחו"מ. ובנת"ז שם מש"כ נידון קנין אג"ק. מיהו לא הבנתי. כיון דהעני בעצמו לא יכול לזכות בהשבולת מחמת שמעורב. א"כ איך אתי שפיר לר"א מדסבירא ליה דבבעה"ב יכול לזכות עבור העני. הא גם העני בעצמו אי אפשר לו לזכות. וי"ל דגם לר"א הבעה"ב זוכה בכל הגדיש עבור העני. רק החילוק. דלר"א הבעה"ב בעצמו זוכה עבור העני. ולרבנן צריך שהעני בעצמו יזכה. דלא כמש"כ המחבר באות ט' ע"ש:

פרק ו אות ז אלא פלוגתייהו בעומר שהחזיקו להוליכו לעיר וכו'. אינו מובן. דהכניסו אצל הגדר לחוד. אינו שכחה. ובהחזיקו להוליכו לעיר לחוד. נמי אינו שכחה. ובאיתנהו לתרווייהו הוי שכחה. ועי' בר"ש ורע"ב משמע שפירשו בהיפוך: אות כד שנים. עיין שנות אליהו שכתב דשנים פטורים מן הלשו"פ. ותמוה מאד. עי' חולין קל"א. וברמב"ם: אות כה אפי' ג' (ע"ס וצ"ל ב') עד שיעשה עמרים וכו'. עי' רמב"ם פ"ד מהל' מת"ע הל"ד. ובתוספתא פ"ג: אות ם ואינן אגודים מצטרפין כו'. סותר למש"כ לעיל אות כ"ס. וצ"ל באותן תבואות שנגמר מלאכתן. כמו סולני פשתן: בחידושים מ"א כיון דדייקינן כו'. לא הבנתי דבריו כלל: שם לא מצטרף כו'. ליתא ע"ש. ועי' תורע"א אות מ"ב: שם מ"י ועי"ש שריבה כו'. וכ"כ בשנ"א פ"ח דשביעית מ"ה: שם מה צריך, ועי' שנ"א מ"ש בזה: שם לא יצא בקצירה קצירה כו'. אולי כפי' עפ"י מה דאיתא במכות י' דקוצר לבהמה ולאלומה אין לו שכחה. לזה כוון המשנה. דאם ביטול מה שיכח. תהא קצירתו קצירה לאחרים. ואם לאו, תהא זו לבהמה. או לאלומה. משום הכי הוצרך לטעם מעמב"ת:

פרק ז אות טו והפסד. ועי' ס' פאה"ש סי' י"ם סעיף ג' אות ס' מ"ש בזה. ועי' רמב"ם רפ"ה: אות כב כדלעיל פ"ה מ"ז. תמוה. דזה הוא בשכחת פועל. מש"ה כיון דקאי בעה"ב בשם לא הוי שכחה משא"כ בשכחת בעה"ב. מאי נ"מ אי קאי התם אם לא וכיון דאם לא שכח פועל לא הוי שכחה. לעולם לא הוי שכחה. אף אם קאי שם. ועוד דהתם נמי בעינן שיהא שכוח אח"כ. ע"ש בתורע"א משמא דגמ': אות כט ואינו נראה כנוסף. דבריו אינם מובנים: אות לא חסרון ידיעה כו'. עט"ז יו"ד סי' פ"א סוס"ק ד': אות מב ולא נקט לה כו'. לפנינו שנויה היא בפ"ד מ"ה ע"ש ופלא: אות מג דכחולין חשוב. ולב"ה פטור מכולם ואף מתרומה ומעשר. כמ"ש הרמב"ם. ועצ"ע רפ"ו דברכות מ"ש בזה לענין בכורים: בחידושים מ"ח והא קמי קתני דמעי בטל וכו'. ע' פסחים כ"ד ע"ב ועי' ביצה ל"ח ע"ב ועי' תוס' ב"ק ס"ט ע"א:

פרק ח אות י לגבי דידיה. לגבי דידיה אין צורך למינו. ועי': שם מיהו מהא דאמרי' כו'. כל הש"ס מלא מזה עצמו מסבר. ועי' דמאי פ"ו משנה י"א. והאריכות בזה רק למותר: אות כח הכא נמי נכבי כו'. וכי אכל שם שמחוייב ליתן לו ד' סעודות. רק העני אין דרכו לנאות לכם היא מולא עבור שניהם ומבקש לו מק"א. אבל על בעה"ב החיוב הוא רק ליתן לעני די שבעו ליום. ובלא"ה גם לדבריו למה הוצרך לדחוקי. דפאה אין רגילות לנאות. ובפשיטות ניחא, עיין והבן: אות מא מאתים זוז ועוד כלומר עוד מעה כו'. מילתא פדהא. והוא תמוה מאוד. וכ"ש בשם הרמב"ם כאן במכ"ת שגה בזה. כעת ראיתי במשניות החדשים שהגיהו כל זוז הוא מעה. ע"ש. ולי' מנ"ל הא. ובכ"מ בש"ס דמוזכר זוז הוא או זוז צורי דהוא דינר או זוז מדינה דהוא שמינית שבצורי. ועמ"ש כתובות פ"ה אות ס"א ופ"ו אות כ"ד: שם ומ"כ. בהרמ"ז: שם דלהכי תקנו ר' זוז לבתולה כו'. הא ר' זוז של כתובה הם של צורי ר' סלעים. וכאן הא הם זוזי מדינה. ובפרט לפי מה שהגיהו לעיל דהם מאתים מעים לא א"ש גם להפוסקים דס"ל דבכתובה הם כסף מדינה. ועי' אה"ע סי' ס"ו ובח"מ שם ס"ק פ"א: בחידושים מ"ח כסוגיא

פסה. לענ"ד הכוונה מה דקאמר מעיקרא מיאשי. היינו קודם שנעשה עדיין נקט לא היה בדעתם לזכות כלל וא"כ לא שייך בזה יתמי לאו בני מחילה נינהו. דלא זכו בו כלל:

מסכת דמאי

פרק א בתפא"י כרא"ש. ודלא כר"ב כאן. לקמן רפ"ד כ"כ הר"ב בעצמו. ועי' רא"ש רפ"ד דדמאי: **שם** מפרישן מדכל טבל במיתה. ודברי תוי"ט ד"ה דמאי לא גזרו ש' איסור לאו עכ"ל. לא זכיתי להבין. דהא מעשר ראשון ע"כ צריך להפריש משום תרומת מעשר ומעשר עני הא מבואר לקמן פ"ד דקורא שם. וא"כ נפקא איסור טבל. וא"כ מאי איסור לאו יש כאן ומש"כ הרע"ב דמעשר ראשון ומע"ע אין צריך לסוגיא. ע"כ כוונתו שאין צריך ליתנם ללוי ולעני. ועי' תוס' רעק"א כאן וצ"ע: **אות א** דגדאיכא ס"ס כו'. ע' שעה"מ פ"א מהל' יו"ט. ועי' בספר עין יצחק אהע"ז סכ"ב: **שם** די"א דגם בודאי פטור מלעשרן כברכות דף מ' ע"ב. אזיל בתר איסכא. ע' שנות אליהו ותוס' רעק"א. ואולי ט"ס הוא: **אות י** משא"כ בודאי חייבים. ולמ"ד דגם בודאי פטור מא"ל. ובאמת לק"מ. דהא רק ביהודה פטירי ולא בשאר ארצות. וכן הוא בתוי"ט כאן ע"ש: **אות טז** ומשכחת לה בקנה מע"ה פירות בשנת ד' ואמר דהן של ג'. דבריו אינם מובנים: **שם** דפשוט דכמו דחשוד ע"ה על המעשרות חשוד על הרבעי. לא ידעתי מנין לו. וכל הראשונים לא הזכירו זה. והחילוק בין מעשר לרבעי קל להבין: **שם** ולאוי (ט"ס וצ"ל ורבעי) כו' אבל לא שלא להעלותו וכו'. אולי מיירי גם במתנו ע"ס בעת שהוא בירושלים. וכן נראה: **אות כב** דחשוד לאכלו בטומאה. עי' משנה ראשונה שרוצה לומר שטעה. משום דמותר לגרום טומאה לחולין שבא"י. ותמוה דהא בתרומה ומעשר לכ"ע אסור. כמש"כ תוי"ט ספ"ה דשביעית. ועי' מש"כ לקמן פ"ד מ"ד בחידושים. ולכאורה צ"ע. דמשמע דתרומת מעשר ומע"ש של דמאי צריכים לאוכלם לכתחלה בטהרה. והא כל מה שביד ע"ה הוא בחזקת טומאה וא"כ איך יכול לאכול תרומה טמאה ומע"ש טמא דהוא במיתה ובלאו. ועי' מש"כ לקמן רפ"ז על הגליון. ודוחק לומר שצריך לפדותו. וגם בתרומה דליכא פדייה מא"ל. ועי' תוס' יומא דף פ' ד"ה מעשר שכתבו וז"ל. ועוד שצריך למוכרה בדמים מועטים שאין לה אוכלים מרובים כו'. משמע שמותרת באכילה וצ"ע: **אות לב** אפי' בסוריא חייב כשס"ו וכו'. עי"ש בר"ש: **שם** גם בארץ ישראל כו' פטור ממעשרות כו'. מ"מ חייב מדרבנן: **אות מח** אף שמפסיד כו'. עי' הר"ש כאן: **שם** לכתחלה אסור. ברמב"ם מבואר דגם לכתחלה נמי שרי. אולם מדברי התוס' תמורה מבואר דבדמאי נמי אסור. ועי"ש דלכאורה צ"ע. שוב ראיתי שהרגיש בזה בגליון ירושלמי פ"ז דדמאי: **בחידושים** משנה א'. ד"ה תוי"ט כו' כמו"כ הכא היינו הפסדו וכו'. אינו מובן. וכי אדם אינו רשאי לעשות בשלו מה שהוא רוצה. בשביל שיוגרם בזה הפסד לשום אדם כיון שבתרומה שלו: **שם** אף דודאי אין צריך ליתנו כו'. בתוס' כתבו כן על טבל ודאי. ע"ש בדבריהם ותראה שכן הוא: **שם** א"כ בזרע טבל לא חייבו ליתן כו'. עיין פאה ספ"א. ותראה שלק"מ: **שם** א"כ עכ"פ כהן שיש לו טבל יהא יוצא בו כו'. כ"כ בספר בכורות תמרים: **שם** א"כ כיון דכהן נפק ישראל נמי נפק. בתוס' סוכה דף ל"ה ד"ה דאי כו'. לק"מ דהתוס' לא כתבו סברא זו. רק היכא דהחסרון הוא משום דלא חזי. בזה שפיר אמרי' כיון דחזי לשום אדם קרינן ביה לכם. משא"כ היכא דהביעותא משום שאינו שלו וכי ניחא משום דמי שהוא שלו יוצא בו. יוצא בו נמי מי שאינו שלו. זה לא ניתן לאמר כלל. וזה פשוט: **שם** וקשה לי כו' אפילו בבכה"ג חייב. ובלעיל כו'. עי' ירושלמי מסכתין פ"ד הל"ב מה תוס' בכורים פטורים מן הדמאי ע"ש היטב. ועי' תוספתא סוף בכורים ותראה ביה ליישב קושית הגרע"א. ודברי המפרשים שם תמוהים. ועי' ירושלמי בכורים פ"ב הלכה ז': **שם** והרי גם זה פטור אפי' מודאי. לא הבנתי דבריו כלל:

פרק ב **אות ח** ושהתנהג בכל אלו ל' יום סגי. ע' במשנה ראשונה במשניות החדשים מה שהקשה בזה ותמוה ע"ש: **אות יד** משא"כ ישב נאמן וכו'. משמע דישב מקרי שלא הוכשר. ועי' לקמן פ"ו מ"ו. ועי' מש"ש באות כ"ב וצ"ע. וע"ש אות ל"א ודו"ק: **שם** ולא"ה מ"ו נאמן שלא הוכשר מס"ס כו'. א"כ באופן שהן בחזקת מוכשרים הא הוי ס"ס במקום חזקה. ע' רמב"ם פט"ז הל"ב. ויש ליישב לדעת אחרונים דס"ס במקום חזקה הוא דוקא היכא דהחזקה נגד שתי הספיקות ע"ש. ועיקר תירוצו אינו נוח לי. דמ"מ כיון דאם אומר דלא הוכשרו היו אסורים. הרי יש לו מיגו. ועי' חגיגה דף כ"ב ע"ב. נאמן לומר הוכשרו כו'. וע"ש נקו"ה מש"כ בזה. ועי' פ"ו דמכשירין משנה ג': **אות כב** עכ"פ צריך לקרות שם במע"ר כו'. בלא"ה ע"כ צריך לקרות שם במע"ר כדי שיוכל להרים תרומת מעשר:

פרק ג **אות א** אפי' לחברים כו'. עי' תוס' רעק"א אות כ"ג מש"כ בשם הרא"ש בפירושו. ואדרבה שלא מצאתי רמז כזה שם. ע"ש: **אות ה** דרק סעודה אחת שרינן בריבא. לא ידעתי הא לב"ב אין מאכילין את העניים דמאי. ולמה הולך לפרש שלא עפ"י אמת. ועי' שנות אליהו מירושלמי: **אות ט** דנתחייב במעשר. ומשמע דמשום איסור לגרום טומאה לחולין שבא"י לא חיישינן הם. כיון שאינו טמאו לו בידים. ודוחק לומר דמיירי בלא הוכשר או שכבר טומאה בידו: **אות יט** וצ"ל דוקא במתנה כו'. כן כתב הרא"ש כאן ועי' סוף פ"ב: **אות כב** וס"ל להראב"ד דמרות עובד כוכבים אינו פוטר. היינו מדרבנן: **שם** ותו למה שני בליסנא וכו'. תמוה. ע' תוס' ר' עקיבא איגר בשם הירושלמי: **שם** ותו דא"כ אמאי פליג ר"ש. ע' שנ"א ותוי"ט הנ"ל: **שם** ולפמש"כ תוס' כתובות דשם אונס חד לא הוי ס"ס ה"נ לא הוי ס"ס דשם מעשר חד וכו'. לא ירד לעומקן של דברים. עיין היטב ותבין. ועי' בשו"ת ח"ס חא"ח ו' סי' י"א: **שם** וקשה הגרע"א כו'. לא העתיק יפה. ע' בתוס' רעק"א ותבין: **שם** ואין תאמר תו שהוא של עובד כוכבים כו'. אין הדברים מובנים: **שם** משא"כ באם נאמר דהחליפה בשל עובד כוכבים. מ"ל אם נאמר שלא החליפה כו'. מ"ל אם נאמר דהוא של עובד כוכבים כו'. גם כאן נוכל לומר כן אף אם החליף. א"כ יוכל להיות כאן איסור אם החליף בשל ישראל. מ"מ שמא החליף בשלו. וכמעיין יראה שאין לחלק כלל: **אות כט** דא"כ ל"ל תו למיתני חמותה פכ"ל. הא רבנן פליגי עלה דחמותו. וא"כ צ"ל משום דר"י דגם בחמותו חשודה להחליף: **בחידושים** מ"ב. הקשה רבינו הגאון כו' רק כשימצא חבר אח"כ כו'. ניחא. דהא רוב ע"ה מעשרין הן. אולם בלא"ה לק"מ. דאך לא חיישינן רק שלא יגרום מכשול לאדם במעשיו. אבל מה שיבוא מכשול ע"י מעשה המוצא כקישיין לא איכפת לן:

פרק ד **אות ג** משמע כרמב"ם דגם על אכילתו בשבת חייב לעשר. זה דלא כההו"ח פ"ג דגיטין בסוף הפרק עי"ש מש"כ על דברי התוי"ט. ועי' רש"ש לקמן פ"ז מ"ב ד"ה נר"ש. משמע דס"ל כהתו"ח הנ"ל. ועי' בירושלמי בם הלכה ג'. ועי' פ"ד דתרומות מ"ב. בשנות אליהו שם בשם הירושלמי. ועי' רפ"ש נדרים נ"ט. ד"ה רא"ש. ודע דלכאורה י"ל נוכל למ"ש הפ"מ ביו"ד סנ"ד משבצות סק"ט. ע"ב דהיכא שאנו מתירין משום כבוד שבת שרי נמי לחול: **בחידושים** מ"א. משא"כ הכא מעיד לסלק הזקת טבל וכו'. לכאורה זה נסתר מדברי התוס' בכורות ט'. ד"ה ואיבעיא. ע"ש בשה"ד שכתבו דאין זה חזקה. עי"ש. ולכאורה יש להעיר על דבריהם מיבמות פ"ח. ואכמ"ל. ועי' תוס' רעק"א פ"ק אות ה'. ובעיקר הקושיא שלו כאן. כבר דברו בזה האחרונים ועי' יו"ד סי' ק"ט. ומ"ש על הש"ך. אינו מובן כלל. דלדבריו גם באינו חשוד אמאי בודק נאמן. אלא ע"כ כמש"כ המפרשים. דהוי בידו. ושלא פירוגים. א"כ גם בחשוד נאמן. לדידן דלא קי"ל כר"מ: **שם** ע"כ התם נמי חזקת זיקה כו' לא ידעתי בזה שום חילוק להא דקידושין הנ"ל: **שם** מ"ג. ואגא כו' דהרי תוס' שם לא הזכירו דאיירי במ"ע כו'. לא ידעתי מה כוונתו. דשם הרי טעם התוס' שייך נמי גבי מעשר עני וא"כ ע"כ צריך לומר כהגרע"א: **שם** דסבר כ"כ דלא מפריש מעשר אינו חייב בתרומת מעשר כו'. טפי הו"ל למימר דכ"כ דאינו מפריש אינו חייב עדיין במעשר. ורש"י אסברא לם הכא לענין מיתה: **שם** א"כ כמו דל"ס ליה לע"ה דלא תוכל לאכול בשעריך וכו'. לא ידעתי מנ"ל דע"ה לא סבירא ליה. אה"נ דס"ל. רק חשוד שלא להפריש. כמו שחשוד על מע"ר. ומע"ש. א"כ שפיר הקשה הגרע"א דהו"ל להגה' למימר בטעמא דרבנן. דס"ל דנתכוו. משום דלא מועיל הפקר: **שם** כנותן מתנה לחבירו ביו"ט דשרי. ע' מג"א סי' י"ג. סק"ח. וסי' ש"ו. סקט"ו. דגם מתנה אסור אם לא לצורך שבת: **שם** ומש"כ הרע"ב כו' כתב עלה רבינו הגר"ע. מכאן נסתר לכאורה שיטת הר"ם כו'. לפלא על הגרע"א. שלא ראה דברי הר"ם כאן עי"ש. ומיהו קלא צ"ע מלעיל פ"א מ"ב. וכותנו לע"ה. ועי"ש בר"ב ובהפא"י. ועי"ש במשנה ראשונה. ועי' בתוי"ט פ"ב מ"ד נראה דלא כמש"כ משנה ראשונה הנ"ל. ועי' לקמן רפ"ה מש"כ מהירושלמי ע"ש. ויש ליישב. ועי' לקמן פ"ו מ"ט. משמע ג"כ דלא כהמ"ר הנ"ל:

פרק ה **אות ז** דהרי מהמעשר אינו חייב חלה. לכאורה שיפור אי"ע למש"כ בסמוך אות ט'. ע"ש וצ"ע: **אות ט** ואם יפריש תרומת מעשר תחלה כו' נמצא חייב להפריש כו'. משמע דתרומת מעשר של דמאי חייב בחלה. וכ"כ בתוי"ט לקמן פ"ד דחלה מ"ו. ע"ש. ובמשניות החדשים ראיתי לאחד שמסתפק בזה. מיהו דבריו אינם מובנים. דהא"נ דהכהן יפריש ממנה חלה. ומהירושלמי שהביא בסמוך. מוכח דגם בלא הפריש נאחלה. מ"מ חייב להפריש חלה כן התרומה. ע' בר"ש. ובפירוש הרא"ש הטעם. ועי' פ"ד דחלה משנה ו'. ובתוי"ט בשם הר"ש ופ"א מ"ד: **שם** ונמצא מפריש מפטור על החיוב כו'. דבריו תמוהים. עיין ר"ש כאן. שהביא הירושלמי. העושה עיסה מן הטבל. בין שהקדים חלה לתרומה כו'. מה שעשה עשוי. חלה לא תאכל. עד שיוציא עליה תרומה כו' עי"ש. וטפי הו"ל למימר. דיצטרך להפריש תרומת מעשר מן החלה. כמש"כ מתחלה. אבל גם זה ניחא. כמש"כ שם. ועי' תוס' סוכה ל"ה. שהביאו ראיה דטבל חייב בחלה ע"ש. ולא ידעתי למה לא הביאו מהירושלמי שנזכר דהוא מהמוקדם. שוב מצאתי להר"ש פרק א' דחלה שהרגיש בזה ע"ש: **שם** לכן זה הקונה פירות שניהם כאחד כו'. תמוה הרי באמת מפריש מעשר קודם. וע' ירושלמי. חלה כי, ראשון לשני: **אות יד** משום דכל שאין נותנין גם בכ"א אינו כו'. אין בדבריו טעם. ואולם לענין דינא דבריו נכונים. ע' תוס' תמורה ד'. ד"ה ואיתמר עלה בשם הירושלמי ע"ש. ועי' ירושלמי תרומות פ"ג. סוף הלכה ג': **אות כו** דלא חיישינן לב' רפוסים. ולאחם והיום כו' ומה שהקשה במשנה ראשונה כאן על הרמב"ם. הא אין תורם מן הרעה על היפה. הרמב"ם לשיטתיה. שכתב ספ"ה. דבעיסה אין בה רע ויפה. והביאו בעצמו פ"ד דחלה מ"ו עי"ש. ועי' מש"כ כאן בשם הירושלמי: **אות כז** ודלא כרש"י כו'. המעיין יראה כי אדרבה משם קצת ראיה לרש"י. ובאמת אין ראיה משם. ועי' רמ"ז כאן. מש"כ על דברי רש"י. ועי' פ"ד דע"ז משנה ט'. מבואר דלא כרש"י. אמנם לפי דברי הרמ"ז הנ"ל ניחא. ע"ש ברש"י ד"ה לפטור. ובתוס' שם: **אות לד** רק תחלה. א' גדולה כו'. ולמה לא יסברנה לאחיכות: **אות מ** ס"ת דבע"ה מיירי. הפ"ת כתב דבחבר מיירי ע"ש: **שם** ואע"ג דאינו נאמן. התם כיון שהוא חשוד אינו נאמן לאותו דבר. משא"כ הכא להעיד דמשל אדם א' קנאה דהוא מלתא אחריתי מדוע לא יהיה נאמן. וז"פ: **שם** מדהוה ליה ס"ס. א"כ בגם לא אמר לשתרי. ושמ"ט. ועוד לעיל פ"ז מ"ה דאם אמר שלקח מנאמן. דאינו נאמן. הא הוי ס"ס. שמא הוא נאמן. וגם אם אינו נאמן. מ"מ שמא עישר. וי"ל: **ברע"ב** מ"ט. אם נמכרה למותה כיה. לכאורה הא אנן קי"ל כמ"ד כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני. ועתוי"ט לקמן פ"ו מ"ב בשם הרמב"ם. וזה העיקר וכו'. לא תתן להם חנייה בקרקע: **תפא"י** **אות מח** כך נ"ל. כ"כ תוי"ט: **אות נ** א"א לעשר מניה וביה. עמ"ש עה"ג פ"ה דחלה מ"ב: **שם** דאזלינן בתר מבטל. א"כ גם טבל בחולין הא אפשר לשאול על התרומה ויחזור החולין טבל. ועתוס' מנחות כ"ב: ולקמן פ"ז מ"ז. ומ"ש בשם הכ"מ בשם הרי"ק תמוה. ע"ש. וע"ש עוד: **שם** ועדיף טפי להפריש מניה וביה. תמוה. ועי' מנחות ל"א. רש"י ד"ה אין ועפ"ז הוא ל"א מ"ש: **אות נג** כ"ש דפליג ר"א בריבא. ועתוי"ח: **שם** שמא גם השני לא עשר. מעולם לא שמענו ס"ס כזה. וכמדומה שהוא ס"ס וכנ"ל. ואת"ל שמא א' מהם עישר. שמא גם השני עישר. ועי' מי"א. משמע דלא הוי ס"ס: **אות נח** נ"ל כ"כ התוי"ט: **אות נט** דרוב ע"ה מעשרין הן. טעם זה צריך בדמאי על דמאי. דבדמאי על ודאי מש"כ לא צריך להאי. וצ"ל ע"כ דמיירי דידעינן דלא נטמא אלא הע"ה. דאל"כ הוי מטמא על הטהור. דאין תרומתו תרומה. וי"ל: **ברע"ב** בסוף הפרק. שאם הדמאי מעושר נמצאת כו'. מיהו נלענ"ד אם רוצה יכול להפריש מודאי יותר מהשיעור כדאיתא לקמן פ"ד דתרומות מ"ה. ורק שישייר מקצת חולין. ויתנה אם הדמאי טבל יהיה המותר מהשיעור תרומה עליו. ואם הוא מעושר. תהיה התרומה על הודאי. דהא יכול להפריש כמה שירצה: **בחידושים** משנה א'. אמר המטלף כו' כמדומה הכין רבינו כו'. עי' תורע"א פ"ב מ"ד אות כ' שהטון קושיא ותראה שהמחבר לא דק יפה עש"ה: **שם** טפי הו"ל לאוקמא כו'. עי' ר"ש פ"ב. ופי' הרא"ש כאן: **שם** הע"ה אינו חשוד. עיין מהר"פ שם: **שם** וקשה דהרי ירושלמי כו'. ערמ"ז מה שכתב בזה: **שם** מוקי בנתארח חבר כו'. לא ראה בש"א כאן ע"ש ודו"ק: **שם** ש"מ בע"ה מיירי כו'. א"כ מה ראה ר"ש להזכיר חלה. ועש"א דלא גרים ר"ש כאן: **שם** השיבני כו' כמוכר טבל ודאי כו'. עי' תו"ח מ"ה. וי"ל קושית הגרע"א. ולו"מ סו"א. דשאני חלה מתרומה ומעשר. דהתם כתיב עשר תעשר תבואת זרעך. וא"כ החיוב על בעל התבואה. ועי' מ"ד פ"ח. משא"כ גבי חלה כתיב והיה באכלכם מלחם הארץ. החיוב הוא על האוכל. משא"כ קילו חז"ל גבי חלה. אולם מספיקא לחדש דבר כזה ודו"ק: **שם** מ"ס. ובזה מתורץ כו'. בתוי"ט שלפנינו ליתא ע"ש. וגם כל סגנון דבריו לא נמצא שם: **שם** מ"ע הביא קושית הגרע"א ע"ש. כ' לענ"ד לתרץ קושית הגרע"א הנ"ל. דא"כ מ"ש דר"א. דמת"כ. אם מיירי קודם מירוח. בודאי לא עשרן כיון דמותר לו לאכול גם אכילת קבע מדאורייתא. ואדרבנן לא חיישי הכותים ואם מיירי בשמרחן הכותי. ותיים שמא עישר. לענ"ד כיון דאין קנין לא"י. או דמיירי שגדלה ברשות ישראל. כמ"ש הר"ש. אף שמרס הכותי. מ"מ צריך אח"כ הישראל שקונה ממנו לעשר. דהכותי אינו יכול לפטור החיוב מהתבואה. אולם מהירושלמי ספ"ג דתרומות. מבואר דלא כמ"ש כאן. ע"ש הל' ה': **שם** כתוס' מנחות דל"א ע"א ד"ה קסבר. עתוס' שם דס"ו ע"ב ד"ה מירוח. ועי"ש כאן. דלא כדברי המחבר. ועתוס' גיטין מ"ז ע"א ד"ה מ"ס: **שם** אין ספק מוציא מידי ודאי. למה ליה להכותי לעשר קודם מירוח. כיון דמדאורייתא מותר לאכול גם אכילת קבע. ואדרבנן לא חיישי הכותי כידוע: **שם** דהרי אפי' בכה"ג פטור. עתוס' קדושין דנ"א ע"ב ד"ה הנכרי ע"ש ודו"ק: **שם** משנה י"א. וק"ל כסוגיא וכו'. בתוס' ר"ע איגר שלפנינו לא נמצא זאת. רק באופן אחר ע"ש. וכבר הרגיש בזה הירושלמי כמ"ש בשנות אליהו:

פרק ו **אות ד** בעצמו להפרישו. כשהבירו ע"ה מאי איכא למימר: **אות ו** בין במקבל. לא ידענא מנ"ל הא. כעת ראיתי במלאכת שלמה שפלפל בזה בארוך: **שם** פ"ו במשניות.

וכ"ש אף למעשר. וי"ל דמיירי שלא הגיע עדיין לעונת המעשר. ועי' בחדושים בהפלאה בסוף הפרק. אמנם עמ"ש עה"ג ס"ב דמעשרות מ"ה. והלאה שא"צ לזה ע"ש. ועוד דלמא מיירי לצורך. דאז מותר למכור טבל: **תפא"י** אות **טז** וזה מתורץ קושית הכ"מ לא ידעתי טנתו. ע"ש בכ"מ: אות **יח** ועכ"מ. עי"ב ותוי"ט: אות **כב** דהתם ביגע שהוכשר מיירי. לדבריו האיך קאמר שם ואינו לוקח ממנו לח. דמשמע יבש מותר. הא ע"ה אינו נאמן. ועמש"ש עה"ג: אות **כד** משא"כ כאיכן. לענ"ד לא משמע כן מברכות די"א: **שם** במשנה ח' במשניות. שנים שקבלו שדה באריסות. עי"ב ותוי"ט מ"ש בשם הרמב"ם ולמש"ש לעיל בסמוך א"ש. דהר"ב לשי'. דמפרש לה בחוכר. דעדיין לא נקבע למעשר רק הגיע לעונת המעשר. מש"ה צריך לפרש בע"ה. אבל הרמב"ם לשי' דמפרש בתלוש. יוכל לפרש אפי' בחכר: **תפא"י** אות **כו** ומיירי בשהכרו החלקים ואח"כ נתערבו כו'. לפמ"ש בתוי"ט דעישר ג"כ קודם שחלקו ואח"כ נתערבו. לא הבנתי. דא"כ היינו מאה תולין ומאה טבל דמ"ז פ"ז ע"ש. גם דברי הר"ב אינו מובן לי כל הצורך. ונראה לפרש דקודם חלוקה עישר לפי חשבון חלק משלו. כגון אם היה בגת מאה טבל. והפריש חמשה מעשר על חלקו שיש לו חמשים בתוכן. ואח"כ חלקו דאם יש ברירה שפיר. אבל אם אין ברירה. א"כ החמשה שהפריש בתחלה. עם החמשה והרבעים. יכול להיות שהם של חבירו. ושלו הם ביד חבירו. א"כ צריך כעת להפריש חמשה על שבידו בתורת דמאי. ועוד חמשה על מה שביד חבירו. כיון שהיו שלו מתחלה. רק אח"כ בעת החלוקה החליף עמו. א"כ צריך ג"כ לעשר על חבירו בתורת דמאי. א"כ יש לו חמשה בתורת דמאי מספק. וחמשה בתורת ספק ודאי ספק דמאי ודו"ק וצ"ע. מיהו מלשון הר"ב אינו נראה כן. עתוי"ט. ולדברי הר"ב ע"כ צריך להפריש על הצי חלק חבירו שבידו ממק"א. דאינו יכול להפריש מתוכו דלמא יקח מהמעושר היינו מחלקו: **ברע"ב** משנה ט'. ופירות שהניח הוי דמאי ובחזקת טמאים. ל"י למה הוצרך לזה. וגם היכא רמיזא במשנה דהם בחזקת טומאה. ואולי כוונתו למ"ש התוי"ט ד"ה טול אתה כלא ע"ש: **בבועז** משנה י' אות ג ובכה ליכא טעמא. ליתא. עי' חו"מ סי' רפ"ג. ובש"ך ס"ק ב'. ובסי' רפ"ה ס"ק ס"ב ע"ש ודו"ק: **שם** תדע דהא"כ כו'. אין דבריו מובנים. ובאמת הוא פשוט. דע"כ לא חיישינן אלא גבי חלק קבוע. כמו ירושה. דאם נימא דלעולם אינו יורש את אביו. ימאס בדת ישראל. משא"כ במה שיבא ע"י המקרה והזדמנות לא שייך זה. דא"כ בכל דיני התורה. נימוש גבי גר שמא יחזור לסורו. אע"כ כמ"ש:

פרק ז אות **א** דבשדירו מותר. ועי' בתוי"ט דיכול להיות בהדירו. ובתוספות אנשי שם שנדפס מחדש רפ"ד. כתב זאת בשם בו"פ. ולא זכר כי כ"כ בתוי"ט: אות **ה** יהיה למחר עשוי. לכאורה נפשט מזה ספיקו של הגאון רע"א בתשו' סי' קנ"ט. דרשאי להפריש קודם שבת שיחול הפרשה בשבת. ואין בזה משום מפריש בשבת. ועי' ירושלמי הלכה ד' מפורש להדיא דשרי בכה"ג. עש"ה. ובירושלמי בשבת שם ובק"ע. ועי' פ"ג דעירובין מ"ח. מתנה אדם על הכלכלה. וע"ש בר"ב ובתוספות"י. ולכאורה אם נימא דשרי להתנות בשבת. שיחול למחר הו"ל שם בפשיטות אם היום חול תהא היום תרומה. ואם היום קודש תהא למחר תרומה. ומשמע מזה דאסור להפריש בשבת שיחול למחר: **במ"ג** על תשעים שאני אוכל. וברמב"ם הגי' על מאה. ע"ש פ"ט מהל' מעשר. ועפמ"ש כאן: **תפא"י** אות **ז** מדעושה המ"ע שיורי כוסות. בכוס של קדוש דאמר שטעם המקדש מלא לוגמיו. מאיה שיטעמו המסובין מהכוס ודו"ק: **שם** כדי שלא לבייש הע"ה ליתא. אלא משום שלא יגרום מכשול לע"ה. וכ"כ בעצמו בחדושיו: **שם** הרי צריך לשלם לכהן כו'. לשי' הר"ם והטור דס"ל דרשאי למכור תרומ"ע של דמאי בודאי ליתא. אלא אפי' לאידך פוסקים דאינו רשאי למוכרה. ל"י מנ"ל. ועי' ר"ש פ"א מה שכתב בשם הירושלמי: **שם** הראוי לאכילה כו'. ממ"נ אם זה פסולת. הרי יכול לשלם לו ג"כ עבור זה כמו השוה לאכילה: **שם** דתרומת ע"ה טמאה היא כו'. תמוה דלדבריו כל תרומה של ע"ה ומע"ש שלו אסור לכהן לאוכלם ועי' לעיל פ"ב מ"ד. ולעיל פ"א אות כ"ב ומש"ש על הגליון. ועי' ב"ק קט"ו ע"ב מוכח להדיא דלא כדבריו. מיהו מהירושלמי שהובא בבועז אות א' משמע כדבריו. ועי' חו"מ רס"ה ובתוי"ט שם בשם הירושלמי: **שם** כב"ק קט"ו כו'. שם משום הפקר ע"ש. ומזה תמוה לי דברי השו"ע יו"ד סי' של"א סעיף כ"ה שכתב דבזה"ז יכול להפריש אף אם הם הולכים לאבוד ע"ש. ואמאי כיון דהטעם משום הפקר גם בזה"ז אסור. גם תירוצו אינו מובן: אות **יג** הרי גם רשב"ג אומר כו'. אינו מובן לכאורה ועי': **שם** היה חייב להפריש א' כו'. איני יודע מה קשה לו. דהיה יגול להפריש ממק"א. וה"ל כהו"מ שמחויב להפריש על כמה שלו. מפריש משל בעה"ב. וע"ז היה תנאי ב"ד. ודברי הג"י לא נראין כלל. ועי' היטב: **שם** המתוקנים דבעה"ב וכו'. ואיך יעשה עם המע"ש שלו. וע"כ יצטרך לחללו על מעות. וא"כ מאי התקנה היא לפועל. ועוד פן ימכור שבעה"ב לאחר ויהרוס הה"כ מהחיוב על הפטור לו איסכא: אות **יד** אם עשה לעצמו. עי' לעיל פ"ה מ"ט: **שם** ומה"ט נמי קאמר וכו'. דבר זה נסתר מגמ' עירובין דף ל"ח: כי לית ליה לר"ש ברירה בדאורייתא ע"ש. ודקדוקו על כלשון תבין הכותים. מצינו כה"ג בחולין דף ו' לאתויי תמרא מבי כותאי ע"ש. ועי' גיטין דף מ"ה ע"א: **שם** אבל הכא כו'. דבריו לא סיפא רישא. דבריפא קאמר משום דמה שמשייר בשאר אגל ע"ה. ואח"כ מסיק משום שחיללו כבר אתמול. ואח"כ כתב עוד אבל הכא שנשאר השיור הללו: **שם** לקרות שם כו'. קריאת שם הוא דשרי אבל הפרשה אסור. וחילול הוי כפרשה: **שם** וכ"ל כו'. תוי"ט: אות **יז** ולא יחללו עדיין כו'. וכ"כ הרע"ב. וצ"ע דכמו לענין היתר שתית היין. אף דעדיין לא הפריש הו"מ. וכ"ש שאינו קונה מקום להם אינו כלום. כמש"כ פ"ג דתרומות מ"ה. ובע"כ כיון דאמרי' יש ברירה. והוי כמו שהפריש מעכשיו. א"כ גם לענין חילול נמי תועיל לחללו מעכשיו. ואולי לענין חילול שאני דהוי כמו מו"מ וצריך להיות דבר מסוים כמש"כ הרמב"ם וצ"ע. ועי' תוס' ב"ק דף ס"ח:. וא"ל דהוי דשלבל"ע. יש לומר כיון דאם עבר והפריש בשבת מפני. הוי כמו שבא לעולם: אות **יח** ומשייר יותר וכו'. הרמ"ז: **בבועז** אות **א** דאמר עם יציאתו מהכוס יהיה קדוש כו'. עי' ר"ש שהקשה הא ע"כ קדוש למפרע. כדאמר בירושלמי מעיקרא. עי' תוס' ר"ע איגר ולא הבנתי. דכמו לענין שתייתו דלא ליהוי מדומע. מהני מה שאומר מעכשיו ולכשאשתה. אף דבאמת הא כששתה הוברר הדבר דהיה שם תרומה למפרע. א"כ ה"ה לענין טלטול כיון דנעשה תרומה עם יציאתו מהכוס א"כ קודם יציאתו לא נקרא עליו שם תרומה ומותר לטלטלו. ואיני יודע חלוק בין שתיה לטלטול. ואולי יש לחלק. דבשלמא לענין שתיה שלא יהיה מדומע. שפיר אמרי' כיון דאמר מעכשיו ולכשאשתה דלא קרא עליו שם תרומה עד לאחר גמר שתייתו. אף דבאמת נעשה תרומה למפרע מ"מ לא שייך לומר שנעשה מדומע. והוי כמו אותה מעט שבכוס לתרומה מונח בכוס בפ"ע ואינה מתערב עם החולין. משא"כ לענין טלטול כיון דבאמת נעשה תרומה למפרע א"כ הרי טלטל מוקצה תיכף לאחר גמר שתייתו קודם שנפך השיריים ודו"ק. ודע דלכאורה מהירושלמי הזה סתירה לדברי הריטב"א פ"ג דסוכה הובא שם בתורע"א אות כ"ד. ובחידושי לקמן פ"ד דחלה אות י"ז דגם ת"ט של דמאי חזי לעניים. א"כ אזדא לה קושית הירושלמי. דהא חזי לעניים ושרי בטלטול: **שם** אין להקשות על הירושלמי כו' הרי צריך לשפכו כו'. הה"כ דתיכף אחר שתייתו שופכו: **שם** שלא יכשל בו הע"ה ט'. עי' שם בירושלמי. לכאורה אינו מכשול גורם לע"ה. הא קודם שהפריש היה טבל דמאיתא ועכשיו נעשה ת"ס דמעשה. וצריך לומר דמ"מ כיון שהוא ביד החבר אינו רשאי להוציא מת"י דבר שאינו מתוקן כדלעיל פ"ג. וגם הא רק ספק טומאה היא. וגם שביד החבר לכוון שלא לגעת כלל בתרומה.

דהא בדמאי מתנה על דבר שא"ב. מ"מ כיון שע"ה נותנו לפניו לאכלו כולו והוא משייר מאכלו הרי גורם לו מכשול. ולא הבנתי קושית הירושלמי שם. משום איבוד אוכלין ע"ש. הא כיון שהיא ת"ט ואסורה באכילה מאי איסור יש כאן אדרבה מצוה לבערו: **שם** בד"ה וכשהלעתי דברי כו' תמהני הרבינו וכי כך אמרהי כו'. שכח דברי עצמו שכתב כן בהדיא עי' לעיל בסמוך. וגם לפמש"כ עיקר התירוץ חסר מן הספר: **שם** וכן פירש מהר"א מפרקאן בירושלמי כו'. כוונת הגאון להסתייע מדבריו למש"כ לעיל בסמוך דלשון יציאתו לא משמע אלא לאחר שתייתו או שפיכתו מהכוס. ע"ז הביא דברי מהר"א שפירש נמי יציאתו לאחר שפיכתו מהכוס. ובזה נסתלק מה שהתפלא עליו המחבר בזה: **שם** בד"ה אמר הגל כו' אף שלא היו עליו בה"ש כו'. עיין מג"א סי' רס"ו סקי"ד ובסי' ש"ח סק"ב וסבין דלק"מ. ועי' בתוס' ר' עקיבא שלפנינו ובחידושיו לאו"ח סי' רס"ו: **בועז** אות **ב** כיון דכותי משתמא כבר עישר כו'. בסמוך מ"ה דמיירי בטבל ודאי. וקתני נמי הכי עשרה כו'. וגם אינו מספיק תירוצו: **שם** ותמוה כו'. עי' תוס' ישנים יומא מש"כ בזה: **שם** הו"ל דמוע למפרע כו' ליתא. עי' ירושלמי הל"ב מובא בר"ש ותוי"ט לעיל. ועי' רמ"ש ולעיל אות ז': **שם** והתבטל פי"ז בתרומה כו'. י"ל לפוסקים דסבירא להו דתחלת ביאתו ע"י העמוכות לא בטלו עי"ש ודו"ק. ועי' מש"כ לתמוס ע"ז בסוף מעילה: **שם** דהכי כך תיקון שתייתו כו'. תיקון שתייתו לכל היותר על חד תלת. ולענין ביטול הא בעינן שיהא ששה חלקים מים כדי שלא יהא בו טעם יין. והיך הוא תיקון שתייתו. ועוד א"כ לא תתבטל התרומה. עי' מג"א סי' תנ"ב סק"א מש"כ בשם הרשב"א ורי"ו ע"ש: אות **יט** או בדמאי כו'. דין חדש ולא ידעתי מנ"ל. ועי' תוס' חולין דף ו' ד"ה והתיר מה שפירשו בשם הר"ת ע"ש. ועי"ש דף ז' דמשני לא נחשדו חברים להרום שלא מן המוקף. ועי' מש"כ לקמן פ"ג דתרומות אות ג'. ומה שכתבתי שם על הגליון: **שם** יש ברירה אף בדאורייתא כו'. היינו למאן דאית ליה ברירה. עי"ש בתוס'. ומעתה כל דבריו שבכאן תמוהים: **בועז** אות **ג** וא"כ בל"ו מתורץ וכו'. לא ידעתי מאי ענין ז"ל: אות **ב** והו"ל אוכל והולך כו'. עי' מש"כ לעיל על הגליון. ועי' מש"כ בסמוך אות כ"ז ועי' ר"ש פ"ד דחלה מ"ו: **שם** כיון דתרומות פירות מד"ס וכו'. לא הבנתי. הא גם בטבל דאורייתא מהני ק"ש בה"ש. ואולי כוונתו אף לקבוע לו מקום כמש"כ באות כ"ג. דזה לא מהני בטבל דאורייתא. ועי' מג"א סי' ר"ו ס"ק ל' שכתב בלא"ת דבטבל דאורייתא לא מהני קריאת שם וזה דלא כמש"כ לעיל אות י"ט ע"ש. מיהו שכא ע"כ מיירי בע"ש. מדקאמר והוא בבה"מ משמע דאם היה בביתו היה יכול להפריש. ואמ"כ נאות כ"ה בע"ש בה"ש לאו דוקא. וזה פשיטא דגם בטבל דאורייתא שרי. ועי' פ"ד מ"ד ודו"ק. שוב ראיתי שמש"כ בשם המג"א אינו נכון דרק משום ברירה מיירי שם: אות **כז** אף שלא הופרש עדיין כו'. וצ"ל שסיים מקומו בצפונו או בדרומו. ועי' פ"ג דתרומות מ"ג. ודברי היש איתא שהובא בתוס' א"ס תמוהים ע"ש: אות **כח** רשאי לאכול המתוקן כו'. מהכך מבניות דלעיל משמע דרק לצורך שבת התירו. עי' ר"ש ועי' לעיל פ"ד מ"ד ובתוי"ט ובמשנה ראשונה ובשנות אליהו שם: אות **ל** נ"ל דבהפכו כו'. עי' תוס' תמורה דף ד' ד"ה מעשרותיהם: אות **לא** הכא ביבש מיירי כו'. ועי' תורע"א סי' ע"ז שכתב להדיא דמיירי בדבר לח: אות **לב** ע"י אחד טבל שבק"א וכו'. דלמא הא' היה נ"כ מהחולין: **שם** שיהיה זה האחד מתוקן כו'. לא הבנתי. הא צריך שיהיה מקום התרומה מסוים. כמש"כ במ"ה פ"ג דתרומות. ובפרט לפמש"כ בסמוך דהכהן מפריש עליהן ממק"א. א"כ הרי לא הפריש כלל מאותן הק"א. ומש"כ בשם הרא"ד ע"ש ונראה בדבריו נוטים יותר לפירוש הר"ש: **שם** דהרי התרומה מעשר שהפריש מעורב שם כו'. לכאורה הא תרומה עולה בק"א ומאה. שוב ראיתי בש"ה הביא זאת בשם הירושלמי: **שם** מיהו פשוט כו' שיהיה מחולל כו'. כ"ז שלא קבע לו מקום איך יחללו. עיין מש"כ לעיל אות י"ז: **שם** מיהו כו' דאמא טבל כו' שהרו"מ עדיין כו'. לא ידעתי הא מש"ה נוטל ק"א ביהא א' הרו"מ על הטבל בב"מ שהוא: **שם** פליגי בירושלמי כו'. לא מצאתי דבר בזה בירושלמי וגם אם יפריש ממק"א איך יתוקן מה שנשאר ביד בעה"ב. וגם מש"כ דמדאין הפרשתו רק מספק כו'. הא מו"מ צריך להפריש אם על שלו או על מה שנשאר ביד בעה"ב. ועי' מש"כ לעיל בסמוך ויש לדחוק:

מסכת כלאים

פרק א אות **נה** ולא להנהגה. היינו מדאורייתא: אות **עא** גרעין זרע עם זרע גפן אסור לזרע יחד. ועי' כ"מ שכתב דהוי כעין הרכבה: אות **עו** דבא"י אסור באכילה כו'. ובהנאה: **בהלכתא גבירתא** מ"ז. כולן בבא"י אסור אף בחו"ל כו'. עי' רמב"ם פ"א הלכה ה' ובכ"מ: **שם** מ"ט. והפירות מותרים כו'. עי' רמב"ם סוף פרק ח' מהלכות כלאים ובכ"מ שם:

פרק ב אות **ב** דפרי רובע מדאורייתא ולוקין עליו. כרמב"ם פ"ב מכלאים כו'. לא הבנתי מדברי הרמב"ם אלו תמוהים. וכבר עמד ע"ז הגר"א ז"ל ביו"ד סי' רצ"ו בקי"ד ע"ש. ועי' פ"מ על הירושלמי מש"כ בזה. ובתוס' ר"ע כתב ג"כ בצ"ע: **שם** דברי נוחקן כו'. אין הנדון דומה לראיה. דשם בלא"ה הרי צריך לטוחנן משא"כ הכא להתיר לו להוסף בידים ולבטלן: **שם** אינו רק מד"ס כו'. זה דלא כמש"כ בסמוך דהוי דאורייתא: **שם** מיהו כניחא ליה שיזרע בתערובות כו'. לכאורה מזה סייעתא לשיטת הערוך דפסיק רישיה דלא ניחא ליה שרי. וגם בשארי איסורין. ועי' כ"מ פ"ב הל"ז: **בועז** אות **א** לא ידעתי לכוונו כו'. ולמה לא ידע. הרי שם מבואר דהיכא דהאיסור ניכר לא בטל. ועי' תוי"ט: אות **ד** ביו"ד סוף סי' נ"ה כו'. עי"ש בפ"ת בשם התו"ז: **שם** אבל לא לענין הסאה כו' עי' שנ"א כאן בשם הירושלמי. ובפי' הר"מ מ"ב על הא דר"ש: **בועז** אות **ג** אף בשמות מחולקים כו'. הכא שם אחד הוא והו"ל להביא מתניתא י' שם: אות **ח** א' מכ"ד מקב וחצי כו'. זהו מפי' הרמב"ם. ועי' ר"ש שפי' באופן אחר. וכן הוא ברמב"ם. ועי' פ"מ וכ"כ בעצמו בהתי כלאים סי' ח' ע"ש: אות **טו** נ"ל וכו' ועי' שנ"א: **שם** עד פחות מטפח כו'. שם משום דבפחות מטפח לא נקרא אילן רק שרשים. ועי' שנ"א דשביעית ובדברי המחבר שם אות מ': אות **טז** וי"א שקן כו'. ועי' פ"ג מ"ב משמע כפירושו: אות **כח** נ"ל כו'. עי' שנ"א ופי' הר"מ: אות **לב** להכי דינו כסי' ב'. לא ידעתי מאי קאמר. דהא בס"ב מצריכין שיהיה מרובע. ועי' תוי"ט מה שהקשה על התוס'. ונראה שהוא ט"ס קלת ונתחלף מאות ח' לאות א'. וצ"ל בתוס' כהנחתו במקום הנחתו. שוב ראיתי בקדמוני המפרשים: אות **לד** להכי לעקר דכל ממש צריך כו'. לא מצאתי טעם בזה. ומש"כ מהרמב"ם ע"ש שאין משם שום ראיה כלל: אות **לן** רצה לומר מניח ריוח וכו'. בשנ"א לא פי' כן ע"ש: **שם** א"נ כו'. כן כתב הרמב"ם פ"ד הל"ח: אות **לט** דכ"ש נפישי מב"ה כו'. ועי' רמ"ז שלא כ"כ ועי' תוי"ט כאן ובתו"מ ריש שביעית: **בועז** אות **ו** נ"ל דרמב"ם לטעמיה אזיל כו'. צ"ע דלפי טעם זה גם בכלאי הכרם יהא מותר לזרוע תבואה בשדה שלו סמוך לכרם ש"ח כמו הכא בכלאי זרעים. ועי' ב"ק ק' ע"א גבי מחיצת הכרם שנפרצה וברש"י. שוב ראיתי בתוס' שם שכתבו דהשביעית איתא כת"ק דר"י. ועי' רמב"ם ולצ"ע בזה: **בועז** אות **ט** והוכיח כן מרמב"ם פ"א הל"ב שם דלוקה במנכש ומחפה כו'. הנה בפ"ה הל"ב כתב הרמב"ם ואינו לוקה כו' עד כמפולת יד. וכן אם חיפה לוקה. א"כ לדבריו סותר א"ע מניה וביה. אלא ע"כ דלק"מ והכמ"ל. אולם מהא דמנכש ראייתו נכונה. ובזה מדוקדק לשון הרמב"ם שבשמיני

כאן המכה. כמש"כ בגליון הרמב"ם. [וגם יש לעיין מדוע השמיט המשנה מים נזרעים ודו"ק]. ומש"כ אבי' להביא ראיה מפ"ע הלכה ט"ז. אינו מבואר ראייתו. אבל תמיהני מדוע לא הביא מהלכה ס'. עי"ש דמבואר להדיא. ואולי ט"ס הוא וצ"ל הל"ט ועי' ג"כ שם הל"י מבואר ג"כ. שוב ראיתי בדברי חמודות הלכות כלאים אות ח'. דהרמב"ם סמך א"ע בהלכות הכ"כ על מש"כ בהלכות כלאי זרעים. והנלע"ד כתבתי. שוב ראיתי בספר מנחת חינוך שהעיר בקצת דברי: **בועז** אות י השיגני רבינו הכ"ל כו'. ועי' ירושלמי כאן סוף הל' ו' משמע כדברי המחבר כאן ועי' יו"ד סי' רצ"ו סעיף ד': אות כו הוא המוה כו'. שם יש סיכה גדול. שזו מרפת מזרח ומערב. וזו לצפון ודרום. כמש"כ הר"י שם וכן הוא ברע"ב שם רפ"ג: אות ען על ו' טפחים כו' ליתא. עי"ש וככ"מ: **בה"ג** מ"ז ואמאי לא נימא ג"כ כו'. אין הענינים דומין. דהכא מה שאסור כלאים משום מראית העין אין הפירוש שלא יחשדוהו. רק הכוונה שלא יהא נראה למראים שאין ככלאים · אבל היכא שלפי ראות העין אינו נראה ככלאים. אף שידוע האמת שזרעו ביחד נ"ל נס. ועי' כ"מ ספ"ד בשם הרמב"ם בפירוש המשנה:

פרק ג אות מד מיהו אורך ההפסק וכו'. לכאורה סותר א"ע למש"כ לעיל ספ"ב סי' ע"ו. ואין חילוק בין דלעת לשאר סירקות כמש"כ הרמב"ם פ"ג הל"י. ועי' רמ"ז שם. ועי' מש"כ בהל"ג: אות מח ההכבר היה גפן נטוע וכו'. לא ידעתי מה דייק בזה בהכבר. הא ב"ה איפכא כמש"כ הרע"ב כאן. ואם נתכוון למש"כ הפ"מ. ע"ש והוא הא לא כ"כ בסמוך סי' מ"ד: **בה"ג** מ"א ומין אחד שמחזיק ח' טפחים. ט"ס וצ"ל ה' טפחים: **שם** ומותר לזרוע גם וגם י"ח מינים כו'. פסק כר"י שכן פסק הרמב"ם: **שם** מ"ז רק ו' על ו"ט. עי' מש"כ בפנים סי' מ"ד: **שם** וכולן הוי בהרחקת ו' על ו' טפחים כו'. הכמים כאן מ"ש במשנה דלעת יחידית בתבואה בית רובע. ועי' רמב"ם פ"ד הל"ג ובכ"מ שם. ולא הבנתי דלפירושו מאי אפי' דכתב הרמב"ם. ולענ"ד דהרמב"ם מחלק דאם היתה זרועה תבואה ובא לזרוע אצלה דלעת. אין צריך רק ו' טפחים. אבל אם היה זרועה מתחלה דלעת. הו"ל וכבר נסתבכו ונמשכו עליה. צריך בית רובע. וזה מדוקדק בלשון הרמב"ם למעיין שם. וכך מצאתי אח"כ בפ"מ:

פרק ד אות ד ת"א לשיעור שדה כו' · ועי' משנה ראשונה בשם רש"י עירובין. ומה שהקשה עליו. ועי' רש"ש שם בעירובין מש"כ שם. ובאמת כן הקשה ג"כ בירושלמי כאן ע"ש. ובפירוש בעל כסף משנה באורך: אות יד איזה גדר שמפסיק כו'. הא דכבר תני לה בפ"ב מ"ח. התם נכ"ו. והכא בכס"ב: **שם** ואולי דמסתפינא הייתי אומר כו'. כן פירש הכ"מ בפרק ז' דכלאים. ובביאור הגר"א ביו"ד סי' רצ"ו סי' מ"ד: אות טו עובי גדר שגי נדק כ"ש כו'. ליתא עי' יו"ד שם. ואולי יפרש שם על הרוחב. ועי"ש בביאור הגר"א. ועי' פ"מ כאן שבעלה דלענין מחול הכרם. בענין שיהיה עוביה ד' ע"ש באורך: **בועז** אות ב. ונפלאתי מאד כו'. וכ"כ בפני משה כאן: **בועז** אות ג אבל בגפן יחידים לא כו'. וכ"ה דעת הר"י בספר אגרת התשובה עי"ש ביום רביעי: **ברע"ב** מ"ז ומיירי כגון כו'. והיה של שלש שלש. מיהו לפמש"כ הרע"ב בסמוך מ"ח לא הוצרך לכ"ז ע"ש: **במ"ח** ראב"י אומר משום חנניא בן חכינאי. במשניות החדשות הגיהו איך יתכן שראב"י יאמר דבר בשם חנניא בן חכינאי. ולא ראו בסדה"ד מש"כ בזה באורך: **בתפא"י** אות מד מב' שורות של ג' ג' לעיל מ"ס. היכא מוזכר שם דצריך ט"ז אמות. וא"ל מטעם קרחה. עי' מש"כ בסמוך אות מ"ח: **שם** כתנאית אינו מובן: **הלכתא גבירתא** מ"ח. אפי' הכי ביניהם לא יזרע כלל כו'. מאי אפי' אדרבא כיון שהוא מרחיק ד"א. ה"נ ביניהם צריך ד"א. ואם אין ח"א לא יזרע. ומש"כ אח"כ. אבל כו' ומרחיקין ו' טפחים כו'. בין נתוך. עי' בנתי כלאים סי' ס"ב שלא כתב כן. וכלא"ה במח"כ ארכביה אתרי ריכשי. דהא אנן פסקינן כמש"כ במ"ט דאין חילוק בין ב' שורות לג' שורות. ולעולם א"צ רק ביניהם ח"א. ומסתימא דלא לאו אליבא דהלכתא. וכמש"כ התוי"ט ד"ה ראב"י אומר ע"ש: **שם** וצ"ל דוקא כו' זה מזה ח"א. לפמש"כ דבעינן שלא יהא ביניהן ט"ז אמות. הו"ל כאן נמי שלא יהיה מרוחקין ט"ז אמות. אמנם לענין דינא הוא נכון. כמש"כ בסמוך משנה ט': **שם** מ"ט צריך להרחיק כו'. בסמוך מ"ח לא כתב כן:

פרק ה אות יז וכן העתיק בסו"ע. ביו"ד העתיק שלא יגע בה: **שם** יש לפרש נמי בפאה. לא ידעתי איך יפרש כן התם: אות כו בסה"ד הו"ל הקרחת הכרם לעיל רפ"ד. ע"ש מש"כ כאות ה': **בועז** אות ב יש לומר כיון דרק מד"ס אסור. כן כתב רש"י סוף המורה. ועי"ש בנה"ש ובגרס"ש:

פרק ו **בועז** אות ב דהכותל מהצד קאי הכרם. לא הבנתי וכי משום זה לא יצטרך להרחיק מקנה של הגפנים ג"כ ואולי כוונתו לדברי השל"א בריש המשנה וע"ש: **בועז** אות ג טפי כו"ל וכו' דנמי דינא הכי כו'. לפמש"כ בסמוך אות י' אינו ראיה. ובעיקר הדין לא ידעתי מנ"ל הא דגם בעומד על הרן מיבור אם אינו יכול לבוצרו אינו אוסר אלא כנגדו. וע' ירושלמי דכאן אינו אסיר אלא מפני מראית העין. עי"ש ודו"ק: **בא"ד** וקשה וכי גרע כו'. אה"נ דהכותלים כשהן לצורך הגינה ולא בשביל הגפנים מש"ה גרע. ועי' ביאור הגר"א ביו"ד שם רמז לקושיא זו עי"ש: **שם** הרי אין כו'. נ"י קושיא כאן: אות יז וקשה א"כ פשיטא כו'. כ"כ בפל"ה: אות כט נ"ג ליה לפירוש הירושלמי כו'. לא ראה בירושלמי ע"ש ובפני משה. מיהו בפל"א כתב כדבריו: אות לב כדלעיל פ"ד מ"ח. לא ידעתי מה מרמז לשם. הא שם בח"א שני ע"ש: אות מג דהוך ד"א מן הגנע כו'. נערים הא צריך ד"א מן הגדר כמש"כ לעיל:

פרק ז **בועז** אות א אפ"ה אסור כו'. לפי מה שפסק הרמב"ם דנ"ג מקדש בכרם. א"כ ר"ת הוא מיקל וא"כ מדאמר רבי"ל אף. משמע דמוסיף עוד לקולא. וא"כ מוכרח לפרש כפי' הרע"ב: אות כט דכרמך כתיב כו'. נ"ע דלפ"ז כלאי בהמה נמי לא ליתסר אלא בשלו. דהא כתיב בהמתך. ועי' יו"ד סי' רצ"ז ס"ד ודו"ק. שוב ראיתי בתוי"ט שדרש שם מפסוק להדיא דגם בשל אחרים אסור גבי בהמה. כעת ראיתי בנתי כלאים שהביאו ע"ש בסי' ק"ח: אות לא ודוקא הפירות כו'. לכאורה דמ"מ לדידיה נאסרו וכירושלמי מוכח בכסף משנה פ"ה הל"ע ע"ש. גם נ"ע דלפ"ז גם במסכך גפנו ע"ג תבואתו ש"ח יהא התבואה אסור להזורע דלא גרע ממקיים כלאים בש"ח. שוב ראיתי דמש"כ דבשביעית לדידיה נאסרו. אינו מוכרח דמשמע דהא דאמרי' דהמסכך גפנו ע"ג ש"ח דהגפן נאסר. אף דדרשינן כרמך. א"כ יהא מותר לכתחלה כדשריק לעיל פ"ב מ"ז לסמוך לשל חבירו מה"ט ע"ש. ופ"כ נ"ל דהטעם הוא משום דמכל מקום כיון דעכשיו איכא כלאים בשדה אחת הוי עירבוב ונראה ככלאים. מש"ה אסרו לדידיה. משא"כ בשביעית דכ"ע ידעי דהפקר הוא. לא שייך לגזור כלל. ואף דמקיים אסור גם בשל חבירו. היינו משום דגבי בעה"ב הוי כלאים. מש"ה המקיים הוי כזורע. משא"כ גבי שביעית לא שייך כלאים כלל. גם משום מקיים ליכא. ועי' רמב"ם פ"ד מהלכות שמיטה ה"ד ושדה כרם אינו אוסר כרמו ע"ש היטב. ולכאורה הא בשביעית אינו נאסר כרמו ויש ליישב: **הלכתא גבירתא** מ"א. ודלא כרע"ב במ"ג. (ט"ס וצ"ל מ"ב) עי' אות י"ט ותבין: **מ"ב** ולא יותר מה' אמות. לפמש"כ לעיל ספ"ד כר"מ ור"ש. גם בה' אמות אין מצטרפות: **מ"ה** ובזה מתורץ לדעתי המיסת כו' בספר כתובה כו'. אילו ראה בספר כתובה מש"כ שם לא היה כותב כן:

פרק ח אות א אפילו כמין לארץ כו'. לא ידעתי מאי קאמר ובסמוך לא כתב כן:

אות כה (ואלו) נגרע. ט"ס וצ"ל ולא: **בועז** אות א אבל יש לתמוה כו'. עיין לשון הר"ש כאן ורואה כל שניבותיה. ע"ש: אות מד ופליגי בהכייתם כו'. הא בשור הבר פליגי ואלו מדברי:

פרק ט אות ד אסור ללובשו. ועי' לקמן אות נ"ג: אות ה כ"כ כו'. ועי"ל ריב פ"ב בשם ש"ך: **בועז** אות א במה"כ ליתא כו' התיכה בשר שבלעה כו'. עי' ש"ך יו"ד סי' ק"ס סק"ח. ועי' בפמ"ג שער התערובות פ"ב ד"ה ומדי דברי בו עי"ש היטב. ועוד יש למעלה בחתיכה ירק שבלעה בשר. שנתערבה בין חתיכות ירקות שבלעו חלב: **שם** שכתב הר"ן כו' דלא בטיל. ועי' בחידושי רעק"א שם והתוי"ט כאן מש"כ בזה: **בועז** אות ב נ"ל כתלות כו'. שהאריך בזה ולענ"ד נראה דס"פ דלשון חכמים לחוד היינו דאין החכמים מדקדקים לתפוס בלשון המקרא רק כ"א אומר כמו שקיבל מרבו כמו שמצינו שחייב אדם לומר בלשון רבו ומש"ה הקפיד שם ר"י בבינם מלשון המשנה. ובזה סרה תלונתו. ועי' פא"ה פ"ו וברמ"ז שם ותבין. שוב את"ז מצאתי להמחבר בעצמו בס בחולין שכתב כדברי: אות כג אלא ע"כ דדק בנאין כתי או כמה יכול כו'. א"כ במי שאין לו זרוע דפטור מתפילין. יהיה אסור להניח בפניו משום לועג לרש. ולענ"ד דלועג לרש ליכא אלא גבי מת משום דכל חי סופו למות. כלשון הגמ' שם. למחר באין אצלנו ועכשיו מחרפין אותם. משא"כ לענין חי לא שייך זה. ועוד דבאיני מת דפטור מכל המצות. משא"כ בחי דהרבה מצות יש שאינם חייבים בכל א' וא' מישראל. ועי' שבת קמ"ט ע"ב גבי רוחו של גוה דקאמר לא ממתילתי משום דובר שקרים לא יכון לנגד עיני. ולכאורה כמתים חפשי ועמש"ב: אות לא מכאן מוכח כו'. עי' פירוש הרע"ב כאן. דבאמת מזה הוכיח ר"א את דינו ע"ש. ועי' שב"א: אות מב והיינו דלא כר"מ כו' בגוע ועווי יחד כו'. דבריו אינם מובנים כל הצורך. דהחילוק שבינו לפירוש ר"ה הוא נוו. דלר"ת בעינן שזור. ולרע"ב לא בעינן: אות מ מדכן חוטין הרבה כו'. ע"ש ונראה שלא כוון יפה: **שם** והארכנו בזה בס"ד בקונטרס כו'. עי' מש"כ שם על הגליון: **בועז** אות ג ומה"ט מוכרי כסות כשאין לובשין כו'. בפנים אות כ"ז לא כתב כן ע"ש והנלע"ג: **הלכתא גבירתא** מ"ג. אבל רכים תחתיו או קשים אפי' עליו כנ"ל:

מסכת שביעית

פרק א אות ג מיהו בית דין של אחריהם כו'. היינו ר"ג וב"ד. ומשמע דהיינו ר"ג דיבנה: שהיה בזמן החורבן עי' בפירוש המשנה כאן. ובספר מלאכת שלמה כתב דהוא ר"ג בנו של ר"י הנשיא. ולא ידעתי מנ"ל. ואולי מדקאמר ר"ג הנשיא. מיהו מדקאמר בר קפרא שהיה בדורו של ר"י הנשיא ר"ג וב"ד לא משמע שהיה כוונתו על בנו של רבי וכן משמע בירושלמי כאן: **שם** עכ"ם כו'. ועי"ש במו"ק בהגהת מלאכה אימן בשם תמ"ש. ועי' תוס' ר"ה ט' ד"ה ור"ע: אות ו כ"כ הר"ש. ועי' תוי"ט מה שהקשה על הר"ש ודבריו תמוהים. דהא הר"ש מפרש דבריתא נמי בענין שב"א ואתי יהא רהוי לעשות כבר. ועי' רמ"ז שהבין כן ברמב"ם. ועי' תוי"ט מ"ד ד"ה עד. ועי' פני משה בפירושו שסותר א"ע: אות ח כנוטל מ"ח פוגע וב"ד לאטם. תמוה. דלפי חשבון עולה מ"ו פוגע וכ"ח לאטם. דוק ותשכח: אות טו לעשות כבר כו'. לכאורה לפי' הר"ש הו"ל למימר רבותא טפי אף דאחד או ב' עושין ג' כבר לא נוהגי ודברי התוי"ט כאן על התוי"ט ד"ה עד. תמוהים כמש"כ למעלה עי"ש: אות יט אבנה בראשית. ומה שהקשה הגרע"א ע"ש. לענ"ד לק"מ דעל שבת בראשית לא יתכן הדרש חריש שקצירו אסור וקציר שחרישו אסור: **שם** אות כב ס"ל אבנת קאי כו'. בפירוש מלכי צדק שנדפס מחדש. פירש דר"י נמי מפרש לה אשביעית ע"ש והוא פלא. שוב מצאתי בירושלמי פ"ד דשקלים ע"ש בק"ע ועי' בס' פאת השלחן מש"כ בזה: אות כח פחות מד"א. ליתא אלא לפי חשבון עשרה לבית סאה. ועי' רש"י סוכה ל"ד. מיהו ברמ"ז כתב כדבריו ע"ש ונ"ע. ועי' בפ"ת שם: **שם** ותמוהים דברי רבינו רש"י כו'. וכן הוא בר"ש. וקושייתו לק"מ: **שם** מיהו כוי א"ל כו' · ואין חורשין אלא כדי יניקתם לפי החשבון עשרה לבית סאה. כ"כ רש"י סוכה ל"ד. והוא דלא כדברי התוי"ט כאן אות י"ח ודו"ק. מיהו מש"כ רש"י בתה"ד דתוספת שביעית יליף מקראי תמוה. דהא לר"י דס"ל עשר נטיעות הלמ"מ ליל תוספות שביעית מקראי כמו"ק ג' ד' · וכמש"כ המפרשים לעיל. ועי' רש"ש. שוב ראיתי בבפ"ת שהרגיש בזה: אות לא כמלא כו'. עי' רש"י סוכה ל"ד משמע דחורשין לפי החשבון יניקתן ממטע עשרה לבית סאה כמש"כ בסמוך: **בועז** אות א כל השלשה כו'. ל"י במה תירץ קושייהו: **שם** לנטוע כפי השיעור כו'. לכאורה·גם אם אינו עושה כשיעור חורשין כפי צרכו: **בועז** אות ב ולא ידעתי כו'. וכן הקשה עליו בספר פני ר"ה ס' ע"ש: **שם** וכמש"כ הפ"ם כו' לא פי' היטב. דהתוספות לא כ"כ רק בתחלת הסוגיא. אבל במסקנא שם ד' לר"ע וקיימא מתני' אליביה א"א לומר כן. ע"ש היטב והבין. ועי' רש"י סוכה כנ"ל. ועי' תוס' ר"ה ס' צ"א ד"ה לר"י. גם עיקר דבריו לא הבנתי. שכתב דמש"ה נאמר הלכה דנטיעות מותרת כדי לאשמועינן דבילדות איכא נמי תוספת. דהא מדאורייתא שדה הלבן ושדה אילן שרי לחרוש עד ל' יום לפני ר"ה. והחילוק שבין שדה לבן לשדה אילן וכן בין ג' אילנות וכו' הכל הוא מדרבנן. וא"כ אין מקום לדבריו ודו"ק: **הלכתא גבירתא** מ"ח אסור בעבודת קרקע כו'. ועי' רמב"ם פ"א מהל' שביעית הל"ג. וז"ל ולמה פרטן הכתוב לומר לך על אלו תולדות וכו'. ועי' פ"ז מהל' שבת הכנס לאבות: **שם** מ"ד עד ל"י לפני ר"ה. משום דס"ל למימר עד העצרת. ועי' תוי"ט אות י' שכ"כ והוא פשוט:

פרק ב **בועז** אות א ולא ידענא כו'. לענ"ד משום דתנא בא"י קאי. ואמרי' כ"מ ק"ו. תני ניסן אייר ותני סיון קאיר. הרי אז השדות זרועות ועומדות. מש"ה מפרש לה הגר"א כאורחא דמילתא. וגם הוי רבותא קצת אף דהשדות כבר זרועות ועומדות. וא"כ החריש היה מועלת כלום להתבואה של שנה ששית. ואי כאילו חורש לצורך שביעית. אפ"ה שרי לחרוש עד הזמנים המבוארים במשנה הכ"ל: אות ז ולא הועיל לו כו'. א"כ לא יחרוש לעולם: אות יא ולא תני לקשואים כו' מותר לכל כו'. דבריו תמוהים מאד: אות יח ירושלמי. וע"ש בפ"מ מש"כ בזה ובתוי"ט: אות יט כזימור בגפן כו'. א"כ לא אסור מדאורייתא. ומצאתי בר"ש שהקשה כן: אות כו קשה לי כו'. כבר הטירו המפרשים בזה. ועי' פאת השולחן שהאריך בזה הרבה: **שם** ואפי' בשביעית שרי כו'. ומ"ש ממעשנין דמ"כ. ועי' רש"י שם ודו"ק ועי"ש ברש"א ומהר"ס: אות ל וכולן מדרבנן כו'. וילה"ק לת"ד במו"ק דתולדות נמי אסר רחמנא. מ"ש דהקילו בכל הני. ובפרט משקה דקי"ל שם דחייב משום חורש או זורע. ובאמת כאן במשקה נוכל לומר הטעם כמש"כ לעיל דלצורך פירא התירו עי"ש. ויש להאריך בזה ועי' מש"כ במו"ק על הגליון דבר נכון על דברי רש"י שם: אות ע משכחת לה כוי תמוה. עי' לעיל מ"ז דאזליך בתר הברכה: **בועז** אות ב ולפ"ג כו'. וכן עמד בשעה"מ פ"א מהל' שמיטה ויובל עי"ש. ועי' תבואת הרדב"ז סימן אלף תק"ס שעמד בזה ועי"ש מה שהשיב ע"ז בטו"ט: **שם** דלא כר"ע [ט"ס דלא כר"ע וצ"ל כר"י]: **שם** נמי הוי ס"ל כו'. לא משמע כן בר"ה ט' ע"א ודו"ק: **שם** רק שלא נקה עלה כו' ע"ש הלכה י'. ודע דק"ל על הרמב"ם מגמ' ערוכה גיטין נ"ג: ע"ש ודו"ק והכמ"ל. ועי' גיטין נ"ג. ועי' נוב"י מהדו"ק חאו"ח סי' כ"ח. ועי' תוס' ר"ה ט' ע"א ד"ה שאני. ועי' תוס' מ"ק י"ג. ד"ה נסייבה. ועי' שעה"מ פ"א מהל' שו"י. שוב את"ז מצאתי פ"ל בספר פאת השולחן שהרגיש קצת בש"ס דגיטין כנ"ל. ועי' תוס' ע"ז נ' ע"ב:

שם ולא הבנתי כו'. דבריו אינם מובנים כלל ודו"ק: **שם** ותמיהני כו'. אין כאן תמיה כלל. דכמה פעמים אין מספר שלפנו זו משנה ראשונה ב"ד של אחריהם אמרו. ובעירובין מ"ג. מעיקרא אבוד כר"ג. והדר כר"י. ובכ"מ שהאחרונים חלקו על הראשונים: **בועז** אות ג מ"ש מתריסה כו'. הכא במה שעוקר מהבל האיסור שעשה. משא"כ בהם א"א לבטל התריסה. ואכילת הפירות הוא ענין אחר ודו"ק. והתם נמי אם לא עקר הפירות מותרים. כמש"כ בירושלמי שם. והיכא דזרע בשביעית נראה מדברי הרמ"ז לעיל במ"ז דהפירות אסורות. והיא מחלוקת הרמב"ם והראב"ד. עי' פ"ד הלט"ו. ועי' פ"מ מש"כ בזה ודו"ק. ועי' ר"ש כאן והר"ש מ"ז מש"כ בזה. ועי' לקמן רפ"ו. והרע"ב שם. ובדברי המחבר. ולקמן פ"ד מ"ב. ובדברי המחבר: **הלכתא גבירתא** מ"ב מותר לזבל כו'. זה מותר בכל השדות. עי' רמב"ם והובא בתוי"ט כאן: **שם** מ"ז קטניות כו'. ליתא. עי' רמב"ם פ"א ממעש"ש הל"ב. ופ"ד מהלכות שמיטה הל"ט ותבין. מיהו דעת התוס' כדבריו: **שם** מ"ח וכולן דוקא כו' תמוה. דהמשנה לא קאמרה אלא גבי פול המצרי. ע"ש וצ"ע: **שם** מ"י מותר לרבן כו'. הרמב"ם בחבורו לא פסק כן. ועי' בתוי"ט כאן:

פרק ג אות ח וכוא כ' כו'. לפי תשטן עוסק מדבר שהיא מ"ג ניליס ותומס. ועי' ברי"ף פ' ע"ס: **ברע"ב** מ"ח כמתקן להבקות כו'. לכאורה הרי באמת מותר להשקות שדהו בשביעית כדלעיל ספ"ב · וצ"ל מצאתי את"ז בפ"מ שעמד בזה: **בועז** אות ב בסלע דוקא כו'. לא ידעתי אנה מצא זאת: **שם** מ"ס הגב שם כו'. וכן כפי' הרמב"ם:

פרק ד אות ה מדאסור מדאורייתא כו' דהוי תולדה דחורש. ועי' תוס' מו"ק י"ג ע"א ד"ה נסייבה ובדבור כו'. ולכאורה דבריהם סותרים זא"ז. וכן כתבו בגיטין להדיא דהוי דאורייתא לפי' ר"ת ובבכורות נסתפקו בזה. [ובדרך פלפול יש ליישב. דטונתם דלהירושלמי לשיטתו דס"ל דלר"י אינו לוקה אתריסה בשביעית כדאיתא בס רפ"ח דכלאים. ולשיטת ר"י שם אפי' עשה אין בה כמבואר בס. והכא בירושלמי נראה דאזיל בשיטת ר' יוסי מדפריך וכא אמר כן. ומשני אמר ר' יוסי משמע דכל הבקלא וטריא הוא מר' יוסי. כמש"כ בס"ג בתוס' בב"מ דפ"ב. וא"כ לר"י שפיר כתבו בתוס' דאין נראה דאי דאורייתא היינו אפי' חרש בה ב' פעמים נ"כ הוי מדרבנן לר"י]. ועי' תוס' בס שכתבו דגבי שביעית לא בעינן מלאכת מחשבת ע"ש. וכ"כ בגיטין ד"ה שנתקוולם ועי' לעיל פ"ג מ"ד. וצ"ל דדוקא באיסור דרבנן ולא באיסור דאורייתא. ועי' שם בגיטין במהרש"א על דברי התוס' הנ"ל. ולא הבנתי דבלאו"ה דחבריה היך שייך לקנוס חבירו בבית זה. הא אפי' נבנו מסקינן דבנו זורעם. ואם עשה בשליחותו א"כ גם בנתקוולם לא א"ש ודו"ק. וצ"ל דבשעה שהטיבם היה דחבריה ואח"כ לקחה או שכרה ממנו: אות ט דהכא בשדה אינו כו'. כ"כ בפי' הרא"ש כאן: **שם** ברמב"ם וכו'. וע"ש עוד הל"ד ודו"ק: אות יח בגוף האילן כו'. ומ"ש ממשקל ומלקט עלים היה פירקין. ועי' רמב"ם פ"א הלי"ד. וגם סותר א"ע למ"ש באות ט"ז ודו"ק. ועי' מש"כ לקמן באות כ"ב: אות כב דלא דמי לזירוד כו' התם כורת הענפים. והכא מבקיע גוף האילן. ובזה גם נראית הענין ליתא: אות ל אסור לכ"ע. ועי' מש"כ בסמוך אות כ"ב. ועי' תוי"ט. ועי' תוס' גיטין מ"ד ומש"כ על הגליון. ובעת ראיתי בהגהת מצפה איתן שהעיר ג"כ מהא שהקשיתי דמבואר דבחבריה מותר:

פרק ה אות ד ותו במה פליגי. עי' תוספתא פ"ד ועי' טו"א בר"ה ט"ו ע"ב באחני מלוגים מ"ש בזה להרן ע"ש: אות ט ואף כו'. עבג"א בשם הירושלמי: אות כד אכל כו' וקנס. לכאורה נ"ל או קנס: אות לז ולפ"ז יסה כו'. עי' ס"ע: אות מא ולא אמרי' בכה"ג כו'. עי' בנ"א: אות מז לאכלן כו'. וה"ס לאכלן בקדושת שביעית: אות מא אפי' כו'. עי' מה שפי' לעיל פ"ד אות ס"ז וכ"כ כאן בהל"ג: **בועז** אות א דאסור לעקרן בביעור. ועמ"ש באות ח'. וכ"כ בתוי"ט בשם הר"ש. ולכאורה הוא סותר א"ע. ודוחק לחלק בין היכא דלא גדלו רק העלים בשביעית. ובין שוסיפו למחים בעיקר הספי'. ע"ש בתוי"ט מ"ג מ"ד ותבין. ולולא מסתפינא הוה אמינא דמ"ש הר"ב דבתוסיף אסור לעוקרו בשינוי שינוי לג"ש. אבל לג"ש דמחיצין בקרדומות מותר. ומצאתי סעד לדברי בספי מסה ע"ש סוף הל' כ' ד"ה גזרו. ודו"ק כי קצרתי. שוב אח"ז מצאתי סברא זו ברמ"ז:

פרק ו אות ג הקשה רבינו כו'. לפמש"ש אות ס' דמיירי במקום שהחזיקו שם עולי מצרים ע"ש לק"מ: אות יד וקשה דתוי"ט כו'. עי' מלאכ"ש מ"ז בפי' הרא"ש:

פרק ז אות ט אפי' שוטה. עי' שנ"א לעיל פ"ה מ"ג בשם הירושלמי: אות יט ולפי כן נירסא כו' ל"י חילוק בין הך ג' לגי' הראשונה לפי פי' בסמוך ודו"ק. ועי' בהל"ג. ועכ"מ בשם הרי"ק ברמב"ם: אות כו נפסי"ד דמי שביעית. אין לשוט מכוון יפה ער"ב: אות ל והר"ש כו'. אינו בהכ"ש והוא בר"מ: אות לא כאותן כו' ל"י מי הכריחו לזה. והכא מיירי קודם זמן ביעור. שוב ראיתי שהרגיש בזה לקמן פ"ח בבועז: אות לג ובמחל"ר כו' כבר דבר בזה המל"מ: אות לד וה"ה נקט. עי' שנ"א: אות נח ומזה נ"ל ראיה לאו"ח סי' תמ"ז (ס"ב) ע"ס וצ"ל ד'. ע"ש במ"א סק"ז: אות ס וכ' עוד. כ"כ הר"ב: **שם** נ"ל דהכי כו'. עי' שנ"א שלא כתב כן:

פרק ח אות לב דמ"ש כו'. לכאורה הרי מבואר להדיא במתני' אבל נותן הו' לשתות: אות מה ליתא כו'. ועתורעק"א אות ט' ועתוי"ט בשם הר"ש. ורש"י זבחים. ומבואר להדיא. דגם תרומה וחלה צריך לבערם מן העולם. ודלא כרמ"מ ס"ה מהל' בכורות הלכה ט' ע"ש. וכ"כ להדיא ברי"ש אלגזי דף ל"ד ע"ב ד"ה וסכה. דחלה אינו חייב בביעור. ובס דברים המוכים. ובלא"ה לא הבנתי דברי הכ"מ. דא"כ אם קנה מדמי שביעית שאינו נוהג בהן ביעור יהא חייב בבכורה. ולא הו"ל לסתום גם מש"ס עוד דיש לו טובת הנאה לא הבנתי. הא קי"ל דאוכלין פירות שביעית בעונה בריש פ"ד. ועוד דהכא שקנה בהמה מדמי שביעית יהא נוהג בה דין בכורה. דבו לא שייך טעם זה וצ"ע: **בועז** אות א וכ"מ כו' ולפי' מלכה כו'. הרמב"ם הביא זה מתמי'. ובאמת י"ל הא מסקינן ליה לפילי אחרינא. לענין הפיסת דמים ולענין חזותא. פכ"ק דק"א ע"א ובירושלמי תד מ"ד תפיק ליה מתמי': **שם** אוכם לפסנ"ד כו'. כ"כ הפ"י שם: **תוס' רעק"א** אות לז כו'. וכן הסיג בשנ"א על הר"ב והרע"ב ע"ש: **שם** ברש"י יבמות דע"ג ב' כו'. ושם ע"א ד"ס ואילו ע"ש: **בהלכתא גבירתא** מ"ה לאכלה ולא להפסד. מבואר דליכא בפ"ש רק עשה. וערש"י זבחים דק"ו ע"ב. ובתוי"ט תולין דק"כ ע"ב ד"ה היכא: **שם** מ"ב או לגלף. ע' בפנים אות ט"ו לא משמע כן. ועמ"ש בס"ב דמע"ש: **שם** מי"א המוס לי כו'. כוונת הכ"מ הוא רק לאפוקי אוכלי בהמה. משא"כ נגיעה. הרי נפקי מלכם כמ"ש לעיל, וא"כ הרי כתב לכם לאכלם ולא לסחורה. ועי' לעיל מ"א בדברי הר"ב ובדברי המחבר ותבין. ועיש"ע. ובעיקר קושית הראב"ד לו"מ הו"א. עפמ"ש הרמב"ם שם בהל' כ"ב. אין נותנין הבן כו' בעיש. ואם נתן כ"ז כמבוער ופ"ע בכ"מ. ועי' בפי' פאה"ש מ"ש בזה:

פרק ט אות נב נ"ל דקמ"ל כראב"ד. ערפ"ז שי' הראב"ד בזה: **שם** משהגיע זמן הביעור. מדבריו נראה שאינו מפרש כפי' המפרשים כאן ע"פ בירושלמי. ער"ב ותוי"ט והג"א והוא חידוש בעיני. ולפי' המפרשים לא הבנתי. הא דמ"ו עלי קנים כו' עד שישורו מאביהן. פ"ש בר"ב ותבין. ועי' בפי' פאה"ש באורך. בעת ראיתי במשניות החדשים שהתעוררו בזה: אות נז והגיע זמן הביעור. ל"י למה הוצרך לזה: אות סא אם תאמר קמ"ל. לכאורה בלא"ס הו"א דפטור מטעם הפקר. וצ"ל דהא חזינן דבשביעית לא פטרה מטעם הפקר מדאיצטריך להיקשא דמה חיה אוכלה ובטורח כו'. ומסיקם זה לא הוה מתפסיק חלה. דהאי דרך חיה לאכול שם. ועמ"ש לקמן עס"ג פ"א דחלה מ"ג. ובזה י"ל מה שהקשה בפו"א דלמה לי היקשא דמה חיה כו' תיפוק ליה מטעם הפקר [ובמק"א כתבתי דמחמת הפקר לא הוה מתפטרין אלא דה"ל ליתן לכהן כדכתיב ובא הלוי כו'. יצא זה שיש לו חלק כו'. אבל מ"מ צריך להפריש. כמו בכהנים ולוים דמריכים להפריש לזה צריך להיקשא דמה חיה אוכלה בלא הפרשה כו'. ושוב יצוף כל הפקר מכאן דבל היכא דא"ל ליתן מטעם הפקר ה"נ דא"צ להפריש. שוב מצאתי ענין זה בהגהת הרש"ש ריש פאה]. ולפ"ז א"ש דהא חזינן דחלה נוהג בשביעית. ושוב הוא ילפינן תרומ"ע מחלה. מש"ה צריך להיקשא. [מיהו יש לפקפק בזה דלכאורה גבי חלה א"א לפטור בשביעית מטעם הפקר. דהא בשעת גלגול כבר זכה בה ואי שלו וערש"ש כאן]. ועוד י"ל הקושיא של הפו"א כנ"ל דהא ההיקשא הוא ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השדה. וא"כ הפסו' דקרא מיירי בשעת הביעור. כמ"ש הר"ב לעיל סוף מ"ת לר"י. ולאחר הביעור רק עניים אוכלין. וא"כ לא הוי הפקר או כשמיסם. וא"כ משכח"ל בפירות שהיו מחוברין עדיין עד שהגיע שעת הביעור. וכ"ז שהם מחוברין לא נפטרו מטעם הפקר. כמ"ש לעיל פ"ד דפאה אות נ"ח. וא"כ ליכא למיפטריה מטעם הפקר. ונסיותי בזה ראיתי להעלות על הכתב מה שאמרתי מכבר בענין מה שנחלקו בענין שביעית אם הוא אפקעתא דמלכא. ואף אם גדר שדהו ולא הפקיר. מ"מ הוי הפקר. או אם הוא מצוה על האדם להפקיר או שדהו. ואם עבר ולא הפקיר לא הוי הפקר מאילא. [ואם נימא כפי' זו. מיושב קושית הפו"א הנ"ל בפשי' כמובן]. ואמרתי לבאר ראיה מירושלמי פ"ה דפאה הלכה א'. ע"ש שמביא ראיה דהפקר ב"ד פטור ממעשרות. מהא דתניא אין מעברין את השנה לא בערב שביעית ולא במו"ש. ואם עברוה ה"ז מעוברת וחודש אחד שמוסיף לא פטור מן המעשרות הוא ע"ש. ובשלמא אם נימא דשביעית אפקעתא דמלכא הוא אף אם לא הפקיר. א"ש בראיה דהא ע"י שמעברין את השנה נמשך שנת שביעית עוד חודש אחד ונפטר מן המעשרות. ש"מ דהפקר ב"ד פטור ממעשרות. אבל אם נימא דלאו אפקעתא דמלכא. אלא דהחיוב הוא על האדם להפקיר. וא"כ כשמוסיפין ב"ד עוד חודש. הם גוזרין על האדם להפקיר עוד חודש א'. וכיון שהוא מפקיר פשיטא דפטור ממעשרות. וא"כ מאי ראיה לענין הפקר ב"ד שפטור מן המעשרות. ועי' ר"ה ט"ו ע"א תוס' ד"ה בשלמא. וראיתי בענין זה בספר מנחת חנוך שפלפל מדוע נוהג מצות שביעית בנשים (שיטו אם נימא דלאו אפקעתא דמלכא) הא הוי מעשה"ג דהא פירות שביעית לא הוי רק איסור עשה. וכן חרישה לא הוי רק איסור עשה. ע"ש מה שכתב בזה. ולענ"ד הא כתיב והשביעית תשמטנה ונטשתה. ותשמטנה הוי עבודת קרקע. ונטשתה הוי מצות הפקר. וכשם שמצות עבודת קרקע נוהג בנשים. ה"נ מצות הפקר. דהא איתקוש להדדי. וכן הא כתיב בחריש ובקציר תשבות. איתקוש חרישה לקצירה:

פרק י אות יד וצ"ל כו' כ"כ בכ"מ פ"ט. ע' ביאור הגר"א: אות מז או יכנס במקום אח כו'. וכ"כ התוס' שם ד"ה כאן ע"ש בסס"ד. ומשמע דעיקר החשש הוא משום יבמה לשוק. ולכאורה עדיפא הו"ל למימר דיפגע באשת אח שלא במקום מצוה. עי' יבמות נ"ז נ"ח: **תוס' רעק"א** אות מה ומכר אח"כ כו'. ומה שהקשה עליו הרש"ש כאן לא הבנתי. הא כיון דמכר הקרקע. א"כ בעת כתיבת הפרוזבול אין לו קרקע. ואולי כוונתו ע"פ מש"כ הר"ן שם בגיטין. דלשיטת רש"י אם היה לו בעת הלואה קרקע אף אם בעת כתיבת הפרוזבול אין לו קרקע כותבין ע"ש. ועי' חו"מ סי' ס"ז. ועי' מלאכת שלמה כאן שהביאו. ולכאורה בלא"ה משכחת לה שלא היה לו כלל קרקע. דלענין אג"ק לא בעינן שיהיה לו קרקע ידוע. רק שכותב לו דקניתי לו ד"א קרקע. ולענין פרוזבול לכאורה לא מהני עד דידעינן שיש לו קרקע. ועי' ב"י סי' ס"ז. ובספר דו"פ שם:

בתי כלאים

הלכות כלאי זרעים

סי' ג אפי' שלא במפולת כו'. ע' פ"ב דכלאים אות כ"ד: **שם** כאותו סי' והראב"ד שם כו'. כהראב"ד. לאיסור כרוכא. וללקות כו' טפחים. ואין חילוק לדידיה בין תבואה לירק. ודברי המחבר כאן תמוהים: סי' ד הרי זה לוקה כו'. ועמש"כ פ"ב דכלאים על הג': סי' ז וצ"ע כו'. ע' תוספתא פ"א הלי"א: סי' יא נתערב קב כו'. תמוה דלפי חשבון אין צריך רק ג' רובע הקב · ובעיקר דבריו. א"כ באותו זרעים שאין זורעין מהן אלא חצי קב בבית סאה. אם נתערב בהן ז"פ חצי קב א"צ למעט. וזה דבר זר מאד: סי' טז עם זרע פירות האילן מותר. תוך עם הגפן דאסור כמש"כ סי' מ"ד: **שם** לכתחלה מותר כו'. מדוע השמיט דעת האוסר. דלזה הסכימו האחרונים ע"ש: סי' יז ולוקין עליו כו'. בחו"ל אינו פשוט כ"כ. ע' יו"ד שם ובביאור הגר"א מש"כ בזה: **שם** משום חשדא כו' ליתא, אלא משום מקיים כלאים: סי' יח אין כאן חשש כו' ע' ש"ך: **שם** סי' כא שני בשבי. ע' היטב ביו"ד שם: סי' לד לרבותא נקטה כו'. ע"ש ביו"ד ספי' ל"ב לא משמע הכי:

הלכות כלאי הכרם

סי' לו מדבטלה קדושת הארץ. עי' מש"כ ריש ערלה: סי' לז תמוה כו'. ע' תוס' רע"א רפ"ה דכלאים מש"כ בשם בתוי"ט יומא בזה: **שם** ותדע כו'. וע"ש בשנות אליהו: **שם** רק מין ירק כו'. ועי' תוס' שבת כ"ז ע"ב ד"ה כל. ומדברי הרא"ש שהביא נראה קלא דהוי מין אילן ע"ש וצ"ע: **שם** נאסר כוי קשואין ודלועין כו'. הא"כ דלר"ן אסירי כמש"כ בסמוך: סי' לח מיני ירקות כו'. תמוה דירקות אסירי מדאורייתא ע"ש בכ"מ בשיטת הרמב"ם. ואולי ס"ל דמש"כ הכ"מ אח"כ מ"מ נראה כו' חוזר מדבריו הראשונים ע"ש. וע"ש בכ"מ שכתב בתחלת דבריו דקטניות אסורין מדאורייתא ותמוה. הא קטניות מין זרעים הוא. כמש"כ הרמב"ם פ"א הל"ח. ועי' צל"ח ריש ביצה מ"ש על המהר"ם שי"ף: סי' מב אע"ג שגם זה אסור אפי' בחו"ל כו' דבריו תמוהים. גם סותר א"ע למש"כ לקמן סמ"ז ע"ש והרא"ה. ועי' בהלכתא גבירתא ספ"ח דכלאים: **שם** וי"א כו' ובסנאה כו'. בכל הפוסקים לא נזכר רק בהכילה עיין עליהם. מלבד דעת הרמ"ס דעת יחיד: **שם** י"ל כו' יכול ליכנס כו'. להכ"מ בשיטת הרמב"ם גם במזרע ע"י עובד כוכבים אסור ע"ש והנאה: סי' מג אפ"ה חייב מלקות כו'. מיהו אם זרע במקום שאינו ראוי לזריעה פטור מבואר בירושלמי פ"א הל"ט והובא ג"כ בשנות אליהו ספ"ק דכלאים: **שם** תיכף משזרע כו'. ע' ירושלמי שם מחלוקת דר"י ור"ל ואכמ"ל בזה: **שם** וכמו כן כ"ל לענין שבת כו' כבר נתחייב כו'. הרש"ש במס' שבת ע"ג לא כתב כן. ועי' פ"ב דתרומות משמע בשבת בשוגג יקיים. ואם נימא כרש"ש. הו"ל יעקר כי היכי דלא ליהוי לידי איסור סקילה כדאמרי' גבי כשהדביק פת בתנור ודו"ק. בעת ראיתי בספר מנחת חינוך מצוה רנ"ח שהאריך בזה: סי' מו דברי הרמב"ם שם הלכה כ"ג כו' שם אינו מפורש כ"כ. ולדבריו היה לו להביא מהלכה ז' כמש"כ באמת הכ"מ ע"ש. ובאמת מפורש יותר בהלכה כ"ד ע"ש ותראה: סי' מח מהני. הובא בכ"מ בספ"ח וע"ש בכסף

בין עלה מאליהן כו'. לא זכיתי להבין דהא סותר למש"כ בפ"ה הלכה י"ז ע"ש וצ"ע. ועי' ביאור הגר"א ס"ק ז' וס"ק ל"ב. ומה שהשה שלא נזכר בי"ד. לענ"ד זה נכלל במ"ש שם סעיף א'. ואין עודרין עם עובד כוכבים בכלאים. אבל עוקרין כדי למעט התפלה. שוב ראיתי שגם שם פ"ה הלי"ע כ"כ. דהא עלו מאליהן מקדשין בכרם. וצ"ל דכוונתו אם זרען אח"כ בכרם. אבל כך דהפ"ה קשיא. וצ"ל דכוונתו אם קיימן אח"כ וצ"ע: הי' ב שמוה כו' לא ראה דברי רבינו בגר"א שם: שם עכ"פ התבואה אסורה. ע' שנות אליהו ספ"ז דכלאים: הי' נו שיש בו הרבה כו' לא פחות כו'. סותר למש"כ לקמן הי' ס"ד ע"ש: שם וגם כל השורות כו'. עי' הגר"א בשם הירושלמי לבגד אחד הוי: שם רחוקים או קרובים כו'. או שהוא כרם קטן: הי' נח דרך משום מראית העין כו' אינו מוכרח. ועי' פרק ה' מ"ה בהטן נטועים תמהה על חנוכה מקדש אף על פי שאינן אלא משום מראית העין כמש"כ שם: שם אפי' בחדרי חדרים אסור כו'. לא מצאתי טעם בקושיא זו. דהא מי שעומד בתוכו רואה שהגפנים נטועים פחות או יותר. ואם כן מאי מראית העין שייך לגביה. ועי' יו"ד סי' ס"ז ס"ט. ובגליון רע"א שם מ"ש בשם הפ"ה: הי' נט אפי' הזרע חוץ מארבע אמות. לא ידעתי מנ"ל וע"ש בשם הירושלמי: הי' סב וצ"ל כו' צריך להרחיק כו'. מלשון המחבר שם שכתב ומרחיק ו' טפחים לכל רוח. לא משמע כן. ובאמת לשון הרמב"ם ומרחיק ו' טפחים מכל שורה: הי' סה הנוטע כו' כזה כו'. הנה דבריו כפירוש הרמב"ם. ולפירוש רש"י הוא בהיפך עיין פ"ד דכלאים מ"ו: הי' עד יהיה מותר לזרוע כו' הכ"ג. ועי' ביאור הגר"א שם ס"ק ע"פ מהירושלמי: שם י"ל דהו"ל לקולא דב"ה. ל"י מאי קולא יש כאן לב"ה מלב"ש עי' סי' ע"ג וצ"ע. ואם כוונתו למש"כ בפ"ה דכלאים הוא ג' ל"י בפה הירך לקושייתו לעיל בסמוך: הי' עו וצ"ל דע"כ מוכח כו'. הוכחה זו מבואר בהגר"א ע"ש וביו"ד בביאורו: הי' פא מגד לגד ד"ט כו' לכל גד ד"א. אין לשונו מדוקדק: הי' צה בזה אין אדם אוסר כו'. היינו למ"ד אין אדם אוסר דבל"ש. אבל אנן קי"ל דגם בכה"ג אדם אוסר דבל"ש. רק בישראל אמרי' לעשות קמכוין. ומה דפסקינן גבי כלאים כר"י. משום דכתיב כרמך. ובזה הדחו כל דבריו כאן ובמקום אחר הארכתי יותר: שם מה שהוסיף בשייך לחבירו כו'. כפי הנראה אינו לוקה ג"כ בשל חבירו. והפוסקים לא ביארו זאת. ועיין מכות כ"א ע"ב. דבעי לאוקמי מתני' דיש חורש תלם אחד כר"ע. וא"כ איך משכחת לר"ע ח' לאוין. הא בשביעית אינו לוקה משום כלאים לר"ע. ומשמע מזה דלוקה. וכמדומה שראיתי זאת באיזה ספר. כעת ראיתי במנחת חינוך מצוה רמ"ת שהאריך בזה. שוב ראיתי דלק"מ דהא התם איירי בזרע חטה ושעורה וחרצן ביחד. א"כ הגרעינין שלפני שביעית. ולא הוי הפקר ולא דמי להא דפ"ז דכלאים דהתם היה כבר כרם גמור. והוי הפקר בשביעית וז"ב: שם בורכא כו' כרי היתה דעתו כו'. ומה יענה מהא דפרק הפרה דמשני התם דהכניסה ע"מ שתטוף ותדוש: שם אלא על כרחך שעשאו שומר כו'. אם כן למה פטור מדיני אדם. עיין תוספות גיטין נ"ג ע"ב ד"ה גזלן. ועי' מש"כ פ"ד דנדרים מ"ג על דבריו. ועי' משנה למלך פ"ג מהלכות גזילה הל"ד. ובשעה"מ פ"ג מחובל ומזיק הלכה ג' וד' ע"ש: שם פטור מדיני אדם כו'. ועי' תוס' ב"מ ל' ע"א ד"ה לאו:

הלכות כלאי בהמה

הי' צט ובמחילת כבוד רבינו כו'. וכן הקשה עליו במל"מ וע"ש בהג"ה: הי' ק דמשום פסידא ל"ג כו'. בלא"ה אלא משום דעובד כוכבים נאמן על הרביעה. ע"ש באחרונים שהשיגו על הש"ך: שם לדעתא דנפשיה קעביד כו'. ע"ש בש"ך סק"ד:

הלכות כלאי בגדים

הי' קטו אינו אסור אלא מדאורייתא כו'. מרש"י שם ד"ה ושווי מבואר דמדרבנן הוא באינו אריג: הי' קטו בסס"ד וצ"ע. הרמב"ם מפרש דבות הייני אריג כפרש"י וע"ש בבאור הגר"א סק"א שכ"כ עיפה"ש: הי' קיז וצ"ל כו'. לא ידענא מה חידש בזה ועי' תוס' שם ד"ה ושוע: הי' קיח רנ"ע ס"א. ע"ש היטב דלכאורה משמע שם איסורא. וע"ש בט"ז ובבאור הגר"א: שם אבל כו' חוץ מהספר כו': בלא"ה נמי אסור ע"ש בש"ך וט"ז: הי' קיט רק צריך לתפור כו'. עשה"ש דאינו מצריך זה: שם ותמיהני מאד כו'. ע"ש היטב סי' ש' ס"ה ותראה שיש לתמוה על תמיהתו ע"ש: שם משום דנספרו יחד כו'. ויפה כמש"כ בסמוך: הי' קכ מה שהקשה רבינו טו"ז כו'. וכן הפמ"ג סי' קי"א פ"ק י"ג: שם נמח"כ רבינו כו' רק משום התופר כו'. מלבד דאין חילוקו מוכרח גם לא משמע כן מדברי הגמ' פ' התכלת ל"ט ע"א ע"ש. ועיין יבמות דף ד' ע"ב ותראה שא"א לפרש כפירושו בשום אופן. ודברי רבינו כע"ז אמתים ונכונים: שם דאם לא כן כו'. דבריו אלו בלתי מובנים וצ"ע: הי' קכט במקום מושבו אין בכלאים כו'. לא ידעתי מנ"ל: הי' קנג י"ל שמא בשעה שישן כו'. מי הגיד לו דמיירי שם שכתב פרס שמה. ופשוט דמילתא שהכל אחר שמת ע"ש היטב. וע"ש בהגהת יד אברהם. ועיקר קושייתו ע"ש בתוס' ד"ה ובראש דלק"מ:

הגהות וחדושים מאת הג"מ משולם זלמן אשכנזי ז"ל האב"ד דק"ק לובלין והגליל יצ"ו.

מסכת ברכות

מ"א ברע"ב שומרים אהא דר"י כו'. נ"מ א"כ מדוע סתם וקתני במתני' דזמן ק"ש הוא מצה"כ הא לר"י מתחיל בזמן המוקדם. ומוכח לכאורה כהרה"ש שמסתפק בזה ע"ש. וי"ל דהטעם שמתחיל התנא במצות ק"ש הוא משום דמי שנעשה בר מצוה בן י"ג שנה ויום א' מצוה שלאחרונה הבאה אליו בהכרח היא ק"ש של ערבית בליל השייך ליום שאחר שנת י"ג. ומשום הכי נקט הך שלא זכר התנא הכא דעת ר"י בזמן ק"ש היא מפלג המנחה. משום דודאי אפי' לר"י כי דלענין ק"ש יוצא מה"ת מפה"מ. מ"מ לאו לילה גמור הוא לענין שיוחשב בר חיובא מה"ת במצות עד צה"כ דאז הוי לילה לכל מילי. ולפ"ז נ"ל דין מחודש והוא פשוט מאד דמי שנעשה ב"מ בלילה צריך להמתין עם ק"ש עד צה"כ. דיותר מוטב שיקיים ק"ש דאורייתא. וקודם צה"כ אינו נעשה ב"מ מה"ת רק מצות חינוך בעלמא. ואפי' נימא דבדיעבד אם קרא אחר פה"מ א"צ לחזור ולקרות מ"מ לכתחלה ודאי ימתין. ולכן שפיר קתני הכא דהתחלת זמן ק"ש היא דוקא מצה"כ ולא מצי למיתני דעת ר"י כיון דמיירי נמי שנעשה ב"מ ודו"ק. ובזה י"ל קושיית הש"ס מאי שנא דפתח בערבית ברישא. ואולי דזהו כוונת הגמ' בתי' הכי יליף מבה"ע ויהי ערב כו'. ר"ל דמהאי קרא ילפינן דלילה שייך ליום לכל מילי וה"ה לענין בר חיובא. ואינו דומה לתמיד דהמיום ביום א' ושל שחר קודם לשל ב"ע דו"ק והבן כי חמד הוא למבין: **בתוי"ט** ד"ה עד שיעלה ע"ה דהסייג פליגי כו'. יעוין בתר"י דיש כח לחכמים בבוא"ה. ויש לעיין דעיקר סייג הוא דהחשש ריעותא שמא יעבור ע"י עשיה משא"כ בנ"ד דהחשש היא שמא יתעצלו שיהם ויעבור בבוא"ה ל"ש סייג. אך עי' תוס' מגילה פ"ב מ"א ד"ה לא יצא דעושין סייג משום זמנים הרבה ועי' פמ"ג בא"ח בא"א סי' רע"ג:

פרק ג מ"ג בתוי"ט ד"ה ועבדים. עי' תוס' ב"ק פ"ח מ"א וצ"ע. ועי' ספר שער המלך הל' מילה שמיישב קושיא זו ומיושב דברי התוי"ט ועי' ירושלמי שמביא הפסוק שמע ישראל ע"ש:

פרק ז מ"ב תוי"ט ד"ה עד כזית אע"ג דהוי סתם דלעיל כו'. וצ"ל לתרץ כיון דבמתני' נקט הת"ק עד כזית בסתמא ואינו מזכיר דברי ר"מ אי הלכה כת"ק אף נגד ר"י ומדויק לשון הרע"ב וכן הלכה ולא כר"י. ויעויין בהרא"ש בבה פס"ז סי' כ' ועי' תוי"ט חולין פ"ח מ"א דאף בסתם ואח"כ מחלוקת דאין הלכה כסתם עכ"ז במחלוקת עצמה אזלינן בתר כללא דעלמא וא"כ הכא הוי הלכה כת"ק וזה ברור:

מסכת פאה

פרק ב מ"א בתוי"ט והשלונים לא זו א"ז עי' תוס' ר"ש הא"ס מקדש וצ"ע: **בתוי"ט** ובגיל הרבים כו'. עי' מנחות ע"א ב' בתוס' דאף אי גרסי' בגיל היחיד אתיא נ"ל דאשמעי' דיוקא דקנוע:

פרק ג מ"ו תוי"ט ד"ה ובבכורים אף מסיימו כו'. עי' מהרש"א קידושין ורמב"ם בהל' מעשר שני אבל וידוי מעשר לא הזכיר שיהיה לו קרקע ומוכח דס"ל כרש"י ונקט סתמא דמתני' דידן דל"ח וידוי. ומסולק תמיהת המל"מ פ"ב מהל' חגיגה על מה שהשמיט הרמב"ם הא דאמר ר"א דכל שא"ל קרקע פטור מראיה שם וכו' שם המל"מ ואי משום וכו' (והידוע בעיני על הגאון ר"י ברלין ז"ל שהאל קושיא זו מהגאון בעל ל"ב במ"מ תא"ת והשיבם לא ראו שכבר תמה בזה המל"מ). דבמתני' דהכא הוכיח הרמב"ם ז"ל מדל"ת ראיה במתני' כמו בוידוי. והירושלמי מקשה גם מראיה אבל הרמב"ם אזיל בתר סתמא דמתני'. וא"ל נדייק מריש חגיגה שהביא המל"מ והוס' דפסחים ג' ב' וברייתא דחגיגה אולי לטעמייהו דפס' לא יחשוד אותו על רש"י ז"ל גם וידוי וק"ל:

פרק ד מ"ח בספק לקט לקט. עי' מל"מ ה' מ"ע פ"ד שמביא קושית המרדכי אמאי לא אזלי' בתר רובא והאריך שם המל"מ דאמאי לא נימא כל דפריש מרובא פריש. וצ"ל עפ"מ המבואר בש"מ ב"מ ו' ב' בשם הרא"ש גבי עשירי ודאי ולא ספק דלא אמרי' כל דפריש. דמ"מ לא נפיק מכלל עשירי ספק דממעט קרא להדיא. וה"נ ביו"ד סי' ק"י מביא דברי הש"מ הנ"ל אף כ"כ דהתורה ריבתה בפירוש לעני ולגר שמוב לרבויי ספק לקט וא"ש:

מסכת דמאי

פרק א מ"א בתוי"ט ה' בשם דודי הגאון מהור"ר שאול ז"ל אב"ד מאמסטרדם. ויש לדקדק אליבא דר"מ דחייש למיעוטא וכולם ממנו מ"ש תוס' ביבמות קי"ט ד"ה מתוורפא בסופו ע"ש. וצ"ל דלאדם נאמן על מה שבידו והכי אף אי חיישי' למיעוטא מ"מ כיון שמכר בחזקת מעושרים נאמן רק חכמים החמירו שראו הרבה חשודים ואינו אלא מדרבנן:

מסכת שביעית

פרק ז מ"ג תוי"ט ד"ה ולא נבילות ומיהו ק"ל סוגיא דבכורות. גם המל"מ השאר בקושיא זו. וצ"ל דלא אמרי' חלב אסור משום אמ"ה. ואף ב"נ מצווין על אמ"ה ואסור אכ"ע. א"כ לא הוי חלב דבר העומד לאכילה כלל. ולא אסרה תורה אלא בדבר העומד לאכילה ומותר לסחורה לסיכה ולב"נ ולישראל אסור לסיכה כדאיתא ביו"ד סי' קי"ז עי' ט"ז וש"ך שם ודו"ק. ובפל תו"ח לא דק שמביא ראיה מדם שנמכר לצבעין והתם איירי בנזדמנו. ואין לעקם על דבר הנ"ל דבעינן דוקא שהדבר בעצמותו לא יהיה ראוי לאכילה משא"כ חלב. דמנא ידעינן דבבר סוסים וחמורים לא טוב למאכל. והלא יש אנשים במקומות רחוקות שאוכלים אותם ומ"מ מותר למכור כיון שאצלינו אינו עומד לאכילה. וא"כ שפיר דחי הש"ס דאפשר היה חלב תלפנים כמו סוסים וחמורים בזמנינו:

פרק י מ"ג פרוזבול ברע"ב תקנה לעשירים עי' תוי"ט וכ' בכ"מ כו'. וצ"ל עפ"י מה שהקשה בתומים סי' ס"ז סק"י בשם הריטב"א הא יכול להתנות ע"מ שלא תשמט שביעית והיה ג"כ תקנה לעניים רק שהמלוה יעבור על השמר לך כו' שאינו רוצה ללות אם השמיטנו שביעית. וא"כ עיקר התקנה של הלל לטובת העשירים שלא יעברו על השמר לך ותיקן פרוזבול ודו"ק:

מסכת תרומות

פרק ה מ"ט סאה תרומה שנפלה לפחות ממ' כו'. הערה קטנה. לענין חיטים בגלמחים אף בפחות ממא מן ס' שמתן הכר יש להחמיר בדיעבד דמשערי' לפי הקמח. וידוע שהקמח מחטים באינם נלמחים יותר לפ"ע מהחטים הנלמחים:

פרק ו מ"א והם נעשים תרומה. עי' גמ' מנחות כ"ב דאזלינן בתר מבטל אם יכול להיות כמו המתבטל. א"כ צ"ע רב איך המדמע תרומה בכל בק"א הא המבטל חולין יכול להיות תרומה שמשלם עבור אכילת בזוגג תרומה והם נעשים תרומה. דו"ק והבן כי קושיא חמורה היא:

ספר שנות אליהו

על סדר זרעים

מהגאון החסיד רבינו אליהו זצ"ל מווילנא.

והוגה היטב מכל הקמשונים ושבושים הרבים שהיו בו ע"י המנוח הרב הגדול מו"ה **יהושע העשיל** כ"ץ זצ"ל מהוראדנא.

הקדמת הרה"ג החכם השלם החריף ובקי מהו' **משה** זצ"ל חתן להגאון האמיתי חסיד ה' המנוח מהו' **אליהו** זצלה"ה מווילנא:

ויאמר משה מה נכבד היום בהגלות נגלות אור ישראל וקדושו להאציל מאורו דרך נקב שביט המטנן עלי. סורתי דרך הקדש. דרכיו ראיתי ועלז לבי. ומתוק היה נראה לי. ע"י מעשיו הנפלאים נפשי יודעת מאד אחת מאלפי רבבות קצות מדותיו. כי מי יוכל לספר ולשער עצמות מהות דרכיו ונגודותיו. ועל אחד מהם לבדו כדאי העולם ומלואו להתקיים עולמי עד. היה סולם מוצב ארצה וראשו בשמים. סליק אתערותא מתתא לעילא ומעילא לתתא השפיע ארץ ומלואה. צדיק דלתתא וצדיק דלעילא. עלוי קיימין עלמין דאתכסיין ועלמין דאתגליין. הוא היה אבי כל תופשי התורה. אבי חיל מילו הגדול לאורייתא. אבי אבי רכב ישראל ופרשיו. הוא מורי ורבי חמי המאור הגדול אשר ייף נגלו על כל העולם הגאון המפורסם בכל קצוי ארץ החכם האלקי חסידא ופרישא כשבכבס"נ קדושה שם תפארתו מרנא ורבנא **אליהו** חסידא מווילנא. אשר מיום הולדו ממש כאשר בא לכלל חינך לא מש מן האהל של תורה ויראה וחסידות ופרישות. ולו דומיה תהלה. סלה אראלו מלא כבודו. והנה נטל מאתנו עטרת תפארתנו חמדת גורלנו. נתעלם מן העין. אך מוסת כנפיו סוכים עלינו. ספריו וחבוריו הקדושים והנעלאים המה לנו לזכרון. והנה כבוד הנהו תרי גיסיי המפולאים כפז הרב המופלג החכם השלם צדיק בדרכיו ותמים במעשיו מהו' אריה **ליבש** ואחיו הרב הגדול המופ"ג חריף ובקי החכם השלם מ' **אברהם** המה יושבים על הכלי קדש חבוריו הנ"ל מיגעים א"ע ביגיעה רבה לבררם כשמלה ולסדרם על סדר היותר נאה והנני מטפל א"ע במלתולא דגברא הקשה עד אשר באתי לפה ק"ק לבוב עיר הגדולה והבירה ומצאתי לי קצת סמיכה כאשר עשו רבים פ"ה אשר בבית מדרשו של ה"ה הרב החריף המפורסם מוהר"ר **אליעזר** הנ"ל לגדא מאד מאד המאמץ עם תלמידיו בהגהות חיבור הקדוש הזה עד אשר א' מהתלמידים מצא קצת מגירסות רבינו המופלאים מכוונים לדעת רבותינו הקדמונים:

גם ה"ה הרב המופלא והמופלג החריף המבין מהור"ר **יצחק** פרעגקיל הפליא לעשות ברוב התאמצות ויגיעות בלות העצות והשמטות על הספר הקדוש הלזה כאשר נדפסו בסוף הספר. ועד המשלשה לו בא כבוד ידידי הרב הגדול הנגיד המופלג המפורסם מהו' **יהודה ליב** בהרב הגדול מ' **שניאור** נכד הגאון מרישא. והוא אחד מנגידי יקירי הקהלה הנ"ל אשר היה בעוזרי כמבואר בדבריו ומליצותיו. והנני מנקה מכל מעיין בלדק. לבל יעיין במגולה כאשר ידמו לו דברים פשוטים. כי המה כתפוחי זהב במשכיות כסף. וקראתי שם הספר **שנות אליהו**. מלשון שנה רבינו משנתו. והנה שלשה שנות אליהו היו בידו מפתח של גשמים. כן ע"י אלו ג' סדרי משנה. פתח רבינו לנו מפתח גדול של גשמי ברכה בחבורו הגדול על הירושלמי אשר הפליא לעשות. והנה לראשונה זרע נברכה סדר זרעים. ואח"ז בני סדרי קדשים וטהרה. שני סדרים אינן מעכבין זא"ז. הלא המה מה הם תמימים כך שנותיהם תמימים. חי וקים לעולם. מעינותיו יפוצו חוצה והצדיקים אף שם הם עושין מעין מלאכתן שהיו עושין וקן עלמים. קדושים בקדושת הגוף והנפש. גם שם לא ינוחו ביגיעי כח. גם שם נקראו בונים מדרגות ע"ע הגאיות בגאות ה' משכילים ומזכירים זוכר צדיק נגולין לכל ספר. כן ברק יבריקו ניצוצי שלהביותם. זכות תורתו וחסידותו ופרישותו. יגן על נהנאיו ולפיעים ועל כל המתקדשים ומטהרים עם ה' אלה. ויזכו לגאולה לאורה. באמרי חבוריו הקדושים על ש"ס ופוסקים וספרי קבלה דרושים לכל חפציהם. ומדבריהם למדנו שיחותו הקונים באורו ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים:

דברי חתנו הטרוד בטירדא דמצוה הק' **משה** בא"א מ"ו חו"ב המאה"נ החסיד המפורסם מוה' **יהודה ליב** זצלה"ה מק"ק פינסק:

הקדמת הרב המופלג חו"ב וחכם ושלם מהו' **אברהם** זצ"ל בן להגאון האמיתי חסיד ה' המנוח מוה' **אליהו** זצלה"ה מווילנא:

ברוך היום אשר ילדתני. הייתי בן לאבי. אבי רכב ישראל ופרשיו. אור ישראל וקדושו רבים שמעו שמו. מי שלא ראה תורתו וקדושתו ופשטותו. לא ראה אור מימיו. היכול אוכל ספר מאומה איזה קצות דרכיו אשר אגידה ואדברה להראות כבודו וגדלו. שם נפשו בכפו להחזיר עטרת התורה על יושנה. למד מקרא ומשנה הלכות ואגדות ספרא וספרי תלמוד בבלי וירושלמי ותוספתות וכל הברייתות עד שהיה משנתו סדורה בפיו על כל קוץ וקוץ תלי תלים הלכות סדורות על סדר המקרא. ונתן נפשו על כל דקדוק ודקדוק ממאמרי רז"ל ללמוד וללמד ולקיים את כל דברי תלמוד תורתם כמעט נפשו יצא עליהם. זאת חזיתי ואספרה בעת אורות מאופל הגיה לסור טעות הדפוס והסופרים שנפלו בספרא וספרי ותוספתות פירקא דר' אליעזר וירוש' תלמוד בבלי וסדר עולם נעשו פניו שחורות כעורב. ונעשה אכזרי על בניו ובני ביתו. אם בניו לא ידע ואת אחיו לא הכיר. ובעזרו ה' להסיק שמעתתא אמת לאמיתו זהרו פניו מאור שבה. ולא אכל כמה ימים מרוב צהלתו. לא נהנה מעוה"ז כי אם מעבודת התורה והתפלה היא חייו ואורך ימיו כמעט שלא טעם טעם שינה ולא נעשה תורתו קבעים לא ביום ולא בלילה. מי ראה כזאת מי שמע כאלה. מימי רבנן סבוראי ואחרי הסיבות והגאונים מוסדי ארץ והאתנים. נמס כל לב. ורפו כל ידים. כי נתמעטו הלבבות ולקו המאורות. ונתבלבלו השמועות. ונעשה התורה כשתי תורות. מאת ה' היתה זאת נפלאת היא בעינינו. אך בימינו נבקעו כל מעיינות החכמה וארובות השמים נפתחו. לא מצאו כלי מחזיק ברכה עניו ושפל ברוח בעיניו כמהם. כמוהו. כלם נקבצו באו אליו ונעשים אגב כמעיין המתגבר. עד בשעה שפתח פיו נעשו הכל כחרשים ולא כל מוחא סביל להבין עמקות אמריו. וכל מה שאמר גלה טפח וכסה טפחיים. רק מגודל חסידותו **ודבר ה'** יקר בעיניו שלא ימנע בר מן הדור לא עזב את חסדו מאתו. שם בכתב רשום ואמת, **ולא חשך מאת** מטע מחכמתו. בנגלה על מקרא משנה הלכות ואגדות ספרא וספרי מכילתא והוכפתא **סדר עולם**. עשאם בכלי גדול מחזיק את המרובה. ע"י הגהותיו וביאוריו ותירוציו יבינו המשכילים איך חיי עולם נטע בתוכם אטומים להחיות. טפל יקימון מליו. אין בהם נפתל ועקש. לא נחן ודוחק. אך הן הדברים שנתנו למשה מסיני. תורת אמת בפיהו כי דומה למלאך ה' צבאות הוא בחסידותו ופרישותו יחיד בדורו ובכמה דורות שלפניו. זכה וזיכה את הרבים. כל המצות שבשבתו חזר ויסדן. כל ההלכות הקשות עשאם כמישור הדור הוא בפעתנותו. להקים נפילת התורה להכין אותה בילאתו ולהעמידה בגודל בקיאותו וחריפותו. מי יעריך נגדו. כל כלי יוצר לא יוצלח עליו. ויותר שהיה חכם בנגלה נפתחו אליו כל שערי בינה להבין ולהשכיל לכל בני ישראל דברי הזוהר והתיקונים וס"ד ור"מ וס"י והיכלות וסתרי תורה. מעשה בראשית ומעשה מרכבה. לא הניח דבר קטן ודבר גדול עד שלמד ולומד בדרך קצרה למען ידעו את ה' מגדולם ועד קטנם. לולא תורתו שעשועי איככה אוכל לחיות רגע באבדן מולדי. כי הוא יכאיב וידיו תרפינה. ומי יתן ואוכל להפיץ אורו בישראל ולתקנם ביעקב למען תשבעו מהטוב אשר חנן ה' אותו ותתענגו על רוב שלום:

הק' **אברהם** בן לאותו צדיק חסיד ה' המנוח מוהר"ר **אליהו** זצלה"ה מווילנא:

הקדמת

הרב הגאון האמיתי נר ישראל ע"ה פ"ה מו"ה **חיים** זצ"ל אב"ד ור"מ דק"ק וולאזין יצ"ו תלמיד רבינו הגר"א זצ"ל.

ברוך אלהינו שבראנו לכבודו ותורתו אמת נתן לנו כלי חמדה שבו נבראו עולמות נבראות ועלומות אין מספר ואין חקר וחיי העולמים נטע בתוכנו לעשות פרי למעלה למעלה להפליא קדושתם ע"י תורת פינו והגיון לבנו בתורתו ית"ש והיא חיינו בהתהלכנו תנחנו ובשכבנו תשמרנו והקיצונו תע רט לחיותינו חיי עד במעלי אורותיה ליעור ולאור באור החיים עד העולם. זאת בריתו אתנו כתוב אשר כרת בנו. ושייג התורה ועיקרה היא המסורת שנמסר לנו בע"פ ובפרט זאת התורה כרת הקב"ה בריתו אתנו כאמור כי על פי הדברים כתבי וגו' וכיון שגלו ישראל מלכה ושריה בגוים אין תורה ולא כהן מורה הן נוטע אבדנו תורה שבע"פ מ"ז לולי ה' צבאות הפליא חסדו עמנו גם בהיותינו בארץ לא נתן לא גמלנו מימי רבי שסדר לנו שיתא סדרי משנה וברוח ה' אשר דבר בו כלל בה כל הת"ל סדרי משנה שמה דורות הראשונים וכל הברייתות והתוספתות ליכא מידי מינייהו דלא רמיזי במתני' ולא מאסנו בימי האמוראים שעסקו ועמלו עד אשר דק דקדקו ועמדו על רמיזות המשנה עפ"י רומיא דמתני' אהדדי ואברייתות בשני התלמודים הירושלמי והבבלי ועוד נגה האור עוד הולך להתבונן עפ"י סברתם ולקבוע לנו הלכתא כמאן ולהוסיף לנו חיזוקים עד ר"א ורבינא סוף הוראה. ומיום שנסתם ונחתם התלמוד בבלי נסתם כל חזון מלאשמע להבין ולהורות מדעתינו. רק כעורים נגשש דבר מה כראה בתלמוד הקדושה בה נחזי אנן לאורה נסע ונלך כל דברי קדשם הם המה נר לרגלינו ואור לנתיבתנו. ומבלעדי אור תורתם כמתי עולם במחשכים

הושבנו

הקדמה

שמענו כי נגנז כל האור בתורה החתומה אשר בידינו עם גללו ונגנזו כל המאורות להתגלות לצדיקים הזוכים בכל דור ודור להנות מאורם. וגדולי המפרשים ז"ל עדיין היו מתמששים באור הגנוז הזה המה חפרוה כלוה חפשו מטמוניה יגעו מצאו גנזי מחמדיה המה אכלו מפריה ושבעו והותירו גם לדורות הבאים לחיות מפיהם ומפי כתבי קדשם אשר הניחו לנו ערוך השולחן. וגם אחרי כן חכמי הדורות האחרונים ז"ל. מהם זכו ללקט אורות לדלותם מים התלמוד ואיש כפי יכלו לקחו אבל זעיר שם זעיר שם. כי רוב דבריהם דלא דלו לנו עפ"י חבל בחבל ונימא בנימא להתגלות במשמעות דברי הראשונים ז"ל:

והנה בס' זרעים אשר העולם בעדנו מכל וכל. כי התלמוד בבלי לא זכינו בו והתלמוד ירושלמי עמוק עמוק מי ימצא רב פניניו בלישנא קלילא דנקט. וגם באפס ידי המתמשכין בו ובתוספתות. נשתבשו מאד ונלאינו למצא פתח לדבריהם להאיר לנו דרכם דרך הקודש. יצאו אכן דעלמא רבותינו הקדושים הרמב"ם ז"ל והר"ש ז"ל אשר עשו נתיבה בתוספתא וירושלמי למצוא דרך המשנה מס' זרעים. בפרט הר"ש ז"ל הפליא עצה להבין ולהורות מן התוספתא והירושלמי וקבעם במקומות בפירושו. ומאז עד עתה החיבורים שנתחברו על משניות וחיבורים על חיבורים וחיבורים עליהם. כולם נקבעו בהו עפ"י דקדוקיהם שדקדקו בדברי הר"ש והר"ש ז"ל ודאתו בתרייהו. ולפלא מעגלי המשנה עפ"י התוספתא והירושלמי לא מצאנו חזון בדבריהם: הן עתה עלינו לבא ברוב ההודאות לשמו הגדול יתברך על כי עד כה הראנו ה' לראות בעינינו חסדי ה' כי לא תמנו לספר בריתו יומם ולילה אתנו. אשר גם ישבנו בחושך בדור האחרון שבאחרונים הזה. ה' האיר לנו ושלח לנו עיר וקדיש מן שמיא הרב הדומה למלאך ה' צבאות רבינו הגדול אשר צדקתו ותורתו הכריזו עליו מסוף העולם עד סופו כבוד שם קדושתו ותפארתו הגאון רבינו **אליהו** החסיד נ"ע מק"ק ווילנא שנות נפשו בעדן אלהים. מי האמין לשמועתנו שבדור העקב ובזה הזה אשר אמרנו נגזרנו נתגלה לנו אור חדש בהיר הוא. אשר יחזו עיניכם בחבור הנפלא הזה על סדר זרעים אשר זכינו לשים עין עליו והנה רובו שיטות חדשות אשר לא שערום חכמי הדורות שלפנינו מימי חתימת התלמוד. כל מעיין האמתי יראה וישמח בעמקות מתיקות אמיתות דברי קדשו אמת אמת תפים:

עתה עתה הדור אתם ראו ותתענגו בדשן נפשכם זיו תורתו אמת אשר היתה בפיהו ממתקים וכלו מחמדים. ושאבו בששון ורוו למאויכם ממעיני החכמה אשר נבקעו ונתגלו לנו מים מתוקים שעלו על גב אים שהכל בו. כי יותר שהיה רבינו הגדול נ"ע השכל גדול שבגדולים יותר היה נמוך ושפל בדעתו מכל אדם אשר ע"פ האדמה ממש. על גביו ירדו מים עמוקים למקום עמוק עמוק ונמוך בדעתו גם הלא הרבה גודל ענותנותו שמעולם לא הזכיר שם שום חכם שהשיג עליו בתורת דרובא רק כפי שיטתו היה יושב ודורש טוב לעמו כתפי הגבורה. למען לא יתכבד בקלון החכם המושג או המחבר ולזאת גם בפלאם אשר קלם לא נמצא שמותם אבל תיעוצא דתיעוצא הוא ורובא דרובא תורה חדשה מאתו תצא עפ"י שיטתו בתלמוד בבלי וירושלמי. שימו נא לבבכם והביטו נא וראו מה נכבד היום בהגלות נגלות לנו כמה מאוצרות חמודות וגנוזות אחרי בלותנו בחשכת עינינו נפקחו עינים עורות ע"י מאור עינינו רבינו הגדול נ"ע המקום היה בעזרו שזכה לדברים הרבה על עסקו בתורה לשמה ובכל כוחו עבדה ושמרה. היינו עובד אלהים שנה בפרקו כמה פעמים מאה ואחד ונתן נפשו ממש על כל דבר ודקדוק מן התורה ולא זז עינו ולבו מלהגות ולעיין בתורה. חוץ לארבע אמותיו לא נסתכל מעולו. בלתי אל התורה נתן עיניו. ד"א בלא תורה ובלא שפלין לא הלך. טעם שינה כמעט לא טעם. באילנא דחיי אחז אחוז נאלה עד אשר ניתנה לו התורה במתנה ונחליאל ובמשה כמעיין המתגבר מיום ליום ומשעה לשעה עד שנתגלו לו רזי סדרי תורה ושביותיה וגנזי חמודיה אשר היו טמונים וגנוזים מימי קדם. ומשנתו היתה סדורה לו בפיו ובלבבו כל תלמוד בבלי וירושלמי ומכילתא וספרי ותוספתא וכל המדרשים והזוהר ור"מ ות"ח והתיקונים וס' יצירה ופרקי ר"א. וכללו של דבר כל דברי התנאים והאמוראים הנמצא אתנו בנגלה ובנסתר כולם נטע יחדיו על שפתיו ערוכה בכל ושמורה בלבבו והוסיף לקח לספור אותיותיהם ולשקול במאזני שכלו שכל הקודש. ולהכריע בשקול דעתו האמתי אינהו וכל אביזרייהו ותנא להו אבינייהו. וכל דבר גדול מעשה בראשית ומעשה מרכבה שלנן הוו נהירין ליה שבילי דרקיע. והעולה על כולם כי ליכא מידי בשיטות הש"ס ומדרשים ורזי דרזין דלא הוי רמיז לי' באורייתא על כל קוץ וקוץ תלי תלין כאשר בעינינו זכינו לראות הכל. זכינו לשיחתו נאה ללקט תחת שלחנו תלא דמן. פרפראותיו המשביעים ומדשנים נפש השוקקת מפיו הקדוש פלאי פלאות:

וקצת מן הקצת מקצת דרכי תורתו יעידו עליו חיבוריו הקדושים הרבה אין קץ. בנגלה על מקרא ומשנה ועל הלכות ארבע ש"ע ועל אגדות ועל מכלתא וספרא וספרי ותוספתא וירושלמי והגהות הש"ס ומסכתות הקטנות ופרקי ר"א וסדר עולם רבא וזוטא. את כולם הביא מאופל השיבושים אשר רבו. ובנסתר אשר אין אתנו יודע אם העת והשעה כדאי שיודפסו. על התיקונים ורעיא מהימנא והרבה מאמרי הזוהר ועל ספרא דצניעותא והיכלות וס' יצירה ועל אגדות שבש"ס פלאי פלאות ונוראות בלשון צדיק כסף נבחר מועט מחזיק מרובה וכל אחד נדמה לו בערך הכנתו והשגתו לאוקי כדמסיק העלא תני כרגא. זולת מאמרים סתומים וחתומים דלית לכון פתר אשר בעינינו ראינו לכל החיבורים הנזכרים ביד בניו הרבנים המופלגים זרע ברך ה' המפורסמים נ"י:

ואף גם אם יזכו הדור שיתפשטו כל חיבוריו הקדושים. אפס מקצה מן המקצת מקצה תורתו וחכמתו הראו וכלם לא תראו ולא תוכלו לשערו אך מעט והאמינו כי אין חקר לתבונתו וחכמתו ודעתו הרחבה מני ים. ובערך טפה נגד ים הגדול כן כערך חיבוריו נגד חכמתו המרובים. ואם אלף שנים יחיה אדם לא יספיק לכתוב כל חכמתו שנתגלה לו כמעיין הנובע ממש. וכל פה ילאה לספר כל דרכי חסידותו ופרישותו מעוה"ז והפלאת קדושתו ומעשיו המרובים. אמנם מי יתן והיה לנו פה לאכול וחיך לטעום תקלה דבשו אשר הניח לנו ויאורו עינינו: והנה גם החיבורים שעל המשניות והירושלמי מסדר זרעים אינם מכתב ולשון רבינו הגדול נ"ע ונתחברו ונסדרו עפ"י תלמידיו ששמעו מפיו. אמנם החיבור שעל הירושלמי היה ביד רבינו הגדול נ"ע זה חי' שנה ובאזנינו שמענו מפה קדוש רבינו הגדול נ"ע שהמסדר כוון יפה לדעתו וגם בעינינו ראינו כי טוב ויפה סדרו. והחיבור על המשניות ג"כ סדרו תלמידיו בחייו ועל פיו וכבר היה למראה עין הנבחר מני דינא רבה דק"ק ווילנא יע"א לשים עיניו עליו ולסדרו כראוי לו. וכל מעיין יראה כי דבריו טובים ונכוחים וישרים למוצאי דעת וראוים למי שאמרם. ואם באולי ימצא המעיין איזה מקומות שיהא איזה מקום לפקפק יתלה בחסרון ידיעה או בהשגרת דלישנא וכל אדם ישמור מאד לנפשו לשמור פיו ולשונו מלדבר ח"ו עתק על הצדיק יסוד עולם רבינו הגדול והקדוש נ"ע. וזכות תורתו וצדקתו יעמוד לנו ולכל ישראל וביחוד להנך דמני ומתני מחנייתי' דרבינו הגדול ויקוים בנו הבטחתו ית"ש גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם במהרה בימינו אמן:

ד"ה חד מן קמיא אשר מעט מן המעט זכיתי לעמוד ולשרת את רבינו הגדול ז"ל ועדיין יראת רוממות תורתו על פני מדי דברי בו מרתע כל גופאי וידי נוקפין מר מקדושת תורתו הנפלאה.

נאום **חיים** באמ"ו מוהררי"ץ זצלה"ה יום ה' כ"א מנחם אב תקנטית פה ק"ק וולאזין יצ"ו.

אלה דברי הרב המופלג החריף מהו' יצחק פרענקיל

ויען יצחק ויאמר אע"פ שאש יורד מן השמים. מצוה להביא מן ההדיוט. והיו המאורות הגדולים למתנותם. ואבוקת השפלים בצידם. להעלות נר חופש בכל חדרינו. העם היושבים באפילה. בחורים ובסדקים. ותקצר יד האוחז מהביע בהדרת שפעת יפעתם. המאור הקטן יהי להם למאורות. וכאשר ילכו לאורה ויראו כי טוב. יתמלא פגימתם. ויתחדש להם המאור הגדול כמו שהיתה קודם מעוטה. ואשרי עין ראתה כל אלה. אף הלום ראיתי אחרי רואי בהגלות נגלות לנו האור הגדול אור יקרות. וקפאון חידושים של כבוד אדונינו מורינו ורבינו רבן של כבה"ג החסיד האלקי מו"ה **אליהו** מווילנא זצוקלה"ה והיו הבאים לראות מראה הגדולה הזאת ופני להבים פניהם. ויראו לאחוריהם. ויפליא לאיתם. ולא יבינו לאחריתם. ופן ידמו בלבבם. כי כבו אש של עצי המערכה. ולא ידעו כי קנן אורה מהביע בה. ובקשן האל כי פקחתי את עיני. ונחלתו ורצפתו נגעת על פי. נכויתי ונחלאתי. ולאחורי חזרתי. אמנם אחרי שובי נחמתי. ואמרתי אך חלי הוא ואשאנו. ובו יגעתי. לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי. עד כי לראות אפס קצהו זכיתי. ועדיין לאמי אשו הגדולה לא הגעתי. כאשר מקום הראתי. בהשמטות. כי כה האיר לנו רבינו אור חדש אור נא ומבושלא. וזה אל זה שואלים איה מקום מוצאו ותקופתו. אל מול פני המנורה יאירו נרותי לחפש בהם בש"ס ספרי וכו' לראות כלאת השמש בגבורתו. וכמה דברים ערכתי לפני שולחן מלכים ה"ה כבוד אדמו"ר הגאון המפורסם מו' **סענדיר** האב"ד דק"ק שווערסק מדי עברו פה והשקיף בו במראות הצובאות והעיד כי הן הן הדברים העומדים ברומו של עולם. באומר מעוט רוב בינה סגור ובני עליה המה מועטים והרוצה להסתכל באספקלריא המאירה כך היא דרכה של תורה כו' יגעת ומצאת ובפרט בדברי רבינו אשר שנה לתלמידיו בלשון קצרה ותום לבו ונקיון כפיו פעלו זאת. ואוי נהירין ליה לרבינו שבילי דש"ס וספרי וכו'. ותשב כי גם לנו לבב כמוהו. מתון הרבה ומוציא קמפא. וכה הראני ידידי הרב המופלג החריף הבקי מהו' **אליעזר** היות מבואר בדברי רבינו במס' כלאים גירסא חדשה בירושלמי והוא נגד כל המפרשים וחפש לו הבר ופשפש ומצא כדבריו בערוך ערך תלפפין תנא דמסייע ליה בגירס' זו. אי לזאת היה בלבי כמו תנור בוערה. ובכליותי כאש עצורה. אם לא אשיחה ואדברה ולהכריז מי האיש החפץ חיים. ולהיות בכותו פי שנים. את פי המלך שמור ואוי זהיר בו' ולשנות בו פעמים. עד כי יראה לעינים. אורו רב כמו אורים ותומים. שמאירים ומתמיהים. ולצדקה יחשב לי לעולמים. כי הפלתי חבלו בנעימים. והנה אם אמרתי אספרה כמו ואומר אני מעשי למלך ומלין אכבירה למו שבחו ותארו של רבינו זצוקלה"ה כל היריעות כלים וכו' וכל מה דאת משבח ליה את מגנה ליה וטובה השתיקה: ועלם אקיים. כפי פרושות שמים. ה' הוא היודע כי לא לכבודי עשיתי. וח"ו להתגדל במלאכתי. להשמיע במרום קולי. וליתן מקום נגבהי שמים לזעקתי. ח"ו. יודע אנכי ומכיר חסרוני. ומך ערכי. אמנם כלכל לא אוכל. אשר אור לי בנפשי. לעורר בני עמי למען ילמדו ק"ו אם כמוני אשר ידי יד כהה. לא קרא ולא שנה. ועכ"ז ד' היה בעזרתי. כי לנראות השגתי. למען לא תהיה לריק יגיעתי. לאשר ידם רב להם מש"ס ופוסקים עאכ"ו ויתגלגל זכות ע"י והעם יתאוו תאוה. להרבות באורה. ומלאה הארץ דעה א"ס עד יכונן ירושלים. ויתקדש אור בשבעתים. כמים לים מכסים ב"ב א"ס: ויהי רצון שיתקיים בנו מאמרי חז"ל אשרי הדור שהגדולים נשמעים לקטנים. ולא יסורו מהם כי אם לשמור ולעשות כו' ובל תוסיף ולא תגרע מהם ויוסיפו לך חכמה נפ"ש:

היום יום ג' כ"ו תמוז לפרט הג"ל פה ק"ק לנוב:

הכ"ד המדבר ברתת וחיל הק' **יצחק פרענקיל**

פרק א א מאימתי קורין את שמע בערבין. משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן. עד סוף האשמורה הראשונה דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים עד חצות. רבן גמליאל אומר עד שיעלה עמוד השחר. מעשה שבאו בניו מבית המשתה א"ל לא קרינו את שמע אמר להם אם לא עלה עמוד השחר חייבין אתם לקרות. ולא זו בלבד אלא כל מה שאמרו חכמים עד חצות מצותן עד שיעלה עמוד השחר. הקטר חלבים ואיברים מצותן עד שיעלה עמוד השחר וכל הנאכלין ליום אחד מצותן עד שיעלה עמוד השחר א"כ למה אמרו חכמים עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה:

א מאימתי כו'. מה שמתחיל בברכות מפני שסדר זרעים הוא בצדיק כמ"ש פרי עץ אשר זרעו בו על הארץ ונאמר ברכות לראש צדיק ונאמר זרעו לכם לצדקה לכן מתחיל בברכות: **מאימתי.** הא דקתני מאימתי ולא אימתי. כי אימתי משמע שקאי על כל הזמן. וא"כ דר"א קאי נ"כ על משעה וכו' והכל מדר"א ולכן קתני מאימתי דהיינו מאימתי התחלת הזמן ק"ש ומפרש משעה כו' ועד סוף כו' הוא מלתא בפני עצמו. וא"כ ר"א לא קאי אלא עד סוף האשמורה ולא על משעה: **קורין.** אמר קורין בלשון רבים ולא קורא כמו שקתני בברכות בשחר מברך בלשון יחיד. והוא מפני שבברכות א' מברך ומוציא את כולן אבל ק"ש אינו יכול להוציא אלא כ"א צריך לקרות בפני עצמו לכן קתני קורין: **בערבין.** פי' בערב השני של בין הערבים שערב הראשון הוא מיד אחר חצות משינטו צללי ערב. וערב השני הוא אחר שקיעת החמה וז"ש בין הערבים בין אותן שני ערבין: **משעה שהכהנים כו' נכנסים כו'.** והיינו צאת הכוכבים והא דלא קתני צאת הכוכבים. משום דלא מצינו שיעור צאת הכוכבים בתורה כלל רק אצל תרומה כתיב ובא השמש וטהר שהוא זמן צה"כ ולכן תלה בזמן תרומה. והתוס' כתבו שמתחלת השקיעה עד צה"כ הוא ד' מילין ומסוף שקיעה הוא תלת רבעי מיל ולפ"ז יהיה שיעור השקיעה קרוב לשעה וימים הארוכים יהיה כמו ג' שעות. ועינינו רואות שאפי' בימים ארוכים אין השקיעה יותר מרבע שעה וכן בכמה מקומות בגמרא מוכח שהשקיעה אינה מתחלת כ"כ. וגם כאן בגמ' להדיא שצאת הכוכבים היא השקיעה אלא נראה דהכל איירי מתחלת השקיעה. ומה שהקשו תוס' בשבת דף ל"ה בד"ה תרי תלתא. לא קשה כלל דצאת הכוכבים דהתם הוא משיצאו כל הכוכבים ולכן שם בפסחים דאיירי מעלות השחר עד נץ החמה. דהיינו מעהאיר פני המזרח וכל הכוכבים עומדים עדיין אדם הולך ד' מילין. כן הוא משתשקע החמה עד צאת הכוכבים היינו עד שיצאו כל הכוכבים וצאת הכוכבים דאיירי בפרק במה מדליקין הוא לענין דינא למהוי לילה והוא אחר התחלת השקיעה תרי תלתי או תלתא רבעי מיל ואף שהאור רב עדיין הכי קיימא לן דלילה הוא. דודאי כל היכא דנקיט צאת הכוכבים לענין דינא למהוי לילה ודאי איירי בג' כוכבים דהכי קי"ל אבל בפסחים לא מיירי אלא בתדם עובי הרקיע וכי היכי דבשחרית מדת עובי הרקיע הוא משמתחיל להאיר עמוד הראשון עד הנץ. ודאי בערבית ג"כ מדת עובי הרקיע הוא מהתחלת השקיעה עד שנשקע עמוד האחרון וא"כ צאת הכוכבים דהתם לאו ג' כוכבים דהא עינינו רואות שביציאת ג' כוכבים עדיין האור גדול במערב אלא ע"כ צאת הכוכבים דהתם היינו שקיעת עמוד האחרון דאז כבר מתראים כל הכוכבים דקודם לכן הלא הכוכבים שבמקום העמוד האחרון אינם נראים וגם הכוכבים מאז אינם נראים עד שישקע כל האור שבמערב ועד צאת הכוכבים דהתם בודאי הוא ד' מילין. וא"כ לא קשה מידי. והטעם מפורש בירושלמי מדכתיב עד צאת הכוכבים ומיעוט כוכבים שנים וקדמייתא לא מתחשב אבל שם איירי שיצאו כל הכוכבים דומיא דעלות השחר ואינו קשה כלל: **בתרומתן.** כי בני תרומות הוא דהיינו תרומת גדולין ותרומת תודה לכן קתני תרומתן דהיינו תרומת גדולין שלהם הוא ולא תרומת תודה שאינה שלהם אלא משולחן גבוה קא זכו ותרומת גדולין אין כפרתן מעכבתן אבל תרומת תודה כפרתו מעכבתו: **עד סוף האשמורה הראשונה.** שהלילה נחלק לג' משמרות והא דקאמר דוד קדמו עיני אשמורות וכתיב חצות לילה כו' היינו שית דליליא ותרתי דיממא כי בשעה שלישית אז עומדין שאר מלכים דהיינו מתחלת שלישית עד סוף הן עומדין ולכן זמן ק"ש של שחרית עד סוף שעה שלישית כי עדיין לא קמו כל המלכים עד סוף השעה וקרינן זמן קימה. אבל דוד היה משכים א"ע בשעה קודם המלך הראשון שעמד תחלת שעה שלישית בשני אשמורות: **וחכ"א עד חצות כו'.** ופריך בגמ' חכמים כמאן סבירא להו אי סבירא להו כר"א לימרו כר"א אי סבירא להו כר"ג לימרו כר"ג ומשני לעולם כר"ג סבירא להו והאי דקאמרי עד חצות כדי להרחיק האדם מן העבירה כדתניא חכמים עשו סייג לדבריהם כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ואומר אלך לביתי ואוכל קימעא ואשתה קימעא ואישן קימעא ואח"כ אקרא ק"ש ואתפלל וחוטפתו שינה ונמצא ישן כל הלילה. אבל אדם בא מן השדה בערב נכנס לבית הכנסת אם רגיל לקרות קורא ואם רגיל לשנות שונה. וקורא ק"ש ומתפלל וכו' וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה מאי שנא בכל דוכתי דלא קתני חייב ומ"ש הכא דקתני חייב. איבעית אימא משום דאיכא אונס שינה ואב"א לאפוקי ממ"ד תפלת ערבית רשות קמ"ל דחובה. אמר מר קורא ק"ש ומתפלל מסייע ליה לר"י דאמר ר"י איזהו בן עוה"ב הסומך גאולה לתפלה של ערבית ורבי יהושע בן לוי אומר תפלות באמצע תקנום. יש לדקדק לענין מאי מסדר נפל הש"ס שלא כסדר בתחלה מקשה מ"ש בכל דוכתי דלא קתני חייב ואח"כ מפרש אמר מר קורא ובברייתא כתוב לכיאן קורא ק"ש כו' ואח"כ כל העובר כו'. עוד קשה לענין מאי קאמר הברייתא אבל אדם בא מן השדה אם רגיל לקרות קורא כו' הכי הוי להו למימר סייג עשו לדבריהם שלא יהא וכו' ולשתוק וי"ל דהא יש להקשות היכי מסייע ליה לר"י מהאי ברייתא דצריך לסמוך גאולה לתפלה דמהאי ברייתא לא מוכח אלא דלא כר' יהושע בן לוי דאמר באמצע תקנום ובברייתא אמר קורא ק"ש ומתפלל בתחלה ק"ש ואח"כ תפלה אבל לסמוך גאולה לתפלה לא מוכח כלל מהברייתא אבל יש לומר דהא עוד יש להקשות למה לא עשו חכמים סייג לתפלה עד חצות כמו בק"ש אבל יש לומר על זה ג' תירוצים אי אמרת דתפלת ערבית רשות לא צריך סייג ואי אמרת תפלות באמצע תקנום ג"כ לא צריך סייג דקודם ק"ש הוא תפלה וסגי בסייג של ק"ש. ואי אמרת צריך לסמוך גאולה לתפלה ג"כ לא צריך סייג לתפלה דק"ש ותפלה אחד הוא וסגי בסייג של ק"ש ולפ"ז מסייע ליה לר"י מברייתא שפיר. דתפלות באמצע תקנום לא יכול לומר דהא בברייתא אמר בתחלה ק"ש ואח"כ תפלה. ותפלת ערבית רשות לא יכול לומר. דהא אמר בברייתא חייב ופריך הש"ס מאי שנא כו' לאפוקי ממאן דאמר תפלת ערבית רשות ע"כ צ"ל כר"י דצריך לסמוך גאולה לתפלת ערבית דאל"כ למה לא עשו חכמים סייג בתפלה כמו בק"ש. ולפ"ז מתורץ מה שמסדר לקושיא בתחלה מאי שנא בכל דוכתי דלא קתני חייב כו' ואח"כ אמר מר כו' מסייע ליה לר"י דלא מוכח סיוע לר"י רק אי אמרת תפלה ערבית חובה אבל עדיין יש להקשות האיך מייתי סייעתא לר"י דלמא כר"י בן לוי תפלות באמצע תקנום והא דתני בברייתא קורא ק"ש ומתפלל דמשמע ק"ש קודם לתפלה יכול לומר כמו שכתבו תוס' ב' ע"א ד"ה מאימתי קורין וכו' אומר ר"ת שהיו רגילין לקרות ק"ש קודם תפלתן כמו שאנו רגילין לומר אשרי תחלה ואותה ק"ש אינו אלא כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה. נמצא לפי זה יכול לומר דתפלה ואח"כ ק"ש. ומה שאמר הברייתא ק"ש ואח"כ תפלה זהו כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה. אבל ק"ש דאורייתא הוא לאחר התפלה לכן אמר הברייתא אבל אדם בא מן השדה אם רגיל לקרות קורא ואם רגיל לשנות שונה כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה ואח"כ אמר וקורא ק"ש ומתפלל בודאי הוא ק"ש דאורייתא ובזה אתי לאוכויי דק"ש קודם לתפלה (זה שמעתי מפיו הקדוש וגם שמעתי מפיו הקדוש שזה התמיד אמר בילדותו כמדומה שאמר כשהיה בן שבעה שנים): **רשב"ג אומר עד שיעלה עמוד השחר.** הוא האיר פני המזרח ולא אילת השחר. ואמרו בירושלמי מן אילת השחר עד האיר המזרח הוא ד' מילין ופסק הרמב"ם דלכתחלה זמן ק"ש עד חצות ובדיעבד עד שיעלה השחר והרא"ש לא פסק כן ע"ש וסברת הרמב"ם נראה כמו שמפורש בירושלמי על הא מעשה שבאו כו' ור"ג פליג ועבד עובדא כותיה והא ר"מ פליג על רבנן ולא עבד עובדא כותיה. ור"ש פליג ולא עביד עובדא פי' אף שר"ג פליג האיך עביד עובדא כותיה הא אף שהיה ר"מ פליג על חכמים ז"ל ולא הוה עביד עובדא נגד חכמים וכן ר"ש והאיך פסק ר"ג כותיה נגד חכמים ומשני תמן מלינן לקיים דברי חכמים ברם הכא לא מלינו לקיים דברי חכמים. אמר לון עבדין עובדין כוותי משמע דלכתחלה מודה ר"ג שאין לקרות אלא עד חצות ולכן פסק לכתחלה עד חצות. ובדיעבד עד שיעלה עמוד השחר. ומה שאמרו הלכה כרשב"י שאמר משום ר"ע גליפנא נכרה הוא בשעה כדמן או בתוכם ולליפנא קמא הוסיף ק"ש של שחר שיכול לקרות משיעלה עמוד השחר. וכן פסק הרי"ף. והקשה הרז"ה הא תנן הקורא עם אנשי משמר לא יצא. וע"כ משיעלה עמוד השחר היו קורין. דהא הוא אחר שחיטת התמיד. ונראה דס"ל להרי"ף דרשב"י פליג על הך ברייתא דהקורא ק"ש עם אנשי משמר. וכיון דאמר ריב"ל הלכה כרשב"י. לכן פסק כוותיה. וכן הוא בהדיא בירושלמי. דרשב"י פליג על הא מתניתא דקאמר שם על הא דר"ג אתיא ר"ג כר"ש דתני בשם ר"ש פעמים שאדם קורא לפני עמוד השחר כו' הא ר"ג בערבית אף בשחרית כן או יהא בה. כי מה דאמר ר' זעירא תני אחוה דר"א ודרב אבא בר חנה הקורא עם אנשי משמר כו' הכי בהדיא דפליגי ופסק ריב"ל כרשב"י לכן פסק הרי"ף כוותיה. ושיעור עמוד השחר פסק הרמב"ם שהוא שעה וחומש שעה. והיינו מהא דאמרינן בפסחים דף צ"ד ע"א שמהלך אדם בינוני עשרה פרסאות והיום הוא י"ב שעות ומעלות השחר שהוא מהלך ד' מילין שהוא פרסה כמ"ש שם הוא שעה וחומש. והתוספות שם י"א ב' בד"ה אחד אומר כו' כתבו ומעלות השחר עד הנץ החמה הוא ה' מילין כדאמר במי שהיה טמא וזה עולה לשעה ותחלה. וקשה הא בהדיא אמרינן במי שהיה טמא דמעלות השחר עד הנץ החמה ד' מילין ודחו למי שאמרו ה' מילין ומסיק בתיובתא שם. ונראה שט"ס הוא בתוס' וצ"ל ד' מילין והגיהו ה' מילין מחמת שמפרשים שדברי התוס' הם כדברי הרמב"ם וא"כ ד' מילין הוא שעה וחומש. ובתוס' קתני שעה ותחלה לכן הגיהו ה' מילין. וה' מילין מיו"ד פרסאות הוא שמינית. והיום הוא י"ב שעות. הרי שעה ותחלה. ולכן הגיהו. וכן נמצא אחר זה בריש מסכת ברכות בד"ה ביאת אורו כו'. אבל אין הדבר כן שנמצא ערוכה בכל הוא שד' מילין הוא. וכן כתבו התוס' במסכת שבת דף ל"ה ע"א בד"ה תלתא רבעי מיל וכן בפסחים בד"ה ר"י אומר. וי"ל דה"ק פי' עד הלילה הוי ד' מילין. ונראה דזה כלל גדול מה שאמרו היום הוא י"ב שעות הוא מהנץ החמה עד שקיעת החמה. ולכן היום שבחורף הוא נראה גדול מהלילה שבקיץ. שבאמת שניהם שוין. והיינו מפני שעד הנץ החמה הוא מתחיל להאיר ועדיין הוא לילה עד הנץ החמה. וכן משקיעת החמה עד צאת הכוכבים וזה ידוע הוא. ואין צריך להביא ראיה על זה. וא"כ מה שאמרו בגמרא היום י"ב שעות הוא. הוא מהנץ החמה עד שקיעת החמה. וא"כ השמונה מיל שעד נץ החמה ואחר השקיעה אינן בחשבון ונשארו ל"ב מילין שהן שמונה פרסאות בי"ב שעות. וא"כ ד' מילין שהוא פרסה הוא שעה ותחלה. ועכשיו קשה מאד על דברי הרמב"ם שמפרש שהי"ב שעות הן מעלות השחר עד צאת הכוכבים. מה שא"א להיות כן. ונראה שהרמב"ם ג"כ סובר כך אך שהוא מפרש דברי הגמ' בדרך אחר דקשה שם בגמ' מאי דמשני ר"י אמר לך אנא בימא הוא דאמרי ורבנן הוא דקשפי דקחשבי מקדמי ומשוכא דלמה ליה למימר אנא כו' הוה ליה למימר אנא לא קאמינא אלא מהלך אדם ביום י' פרסאות (ביום) והם פרשו וטעו. ועוד מאי דקאמר דטעו דחשבו מקדמי ומשוכא הא בשעות מה דחשבו ה' מילין וגם הברייתא עצמה דר' יהודה אינו מובן כלל דהא על דברי רבי יוחנן אמרו בגמרא נמצא עוביו של רקיע אחד מששה ביום. והיינו דמעלות השחר עד צאת הכוכבים הוא עשרה פרסאות שהן ארבעים מילין. ומעלות השחר עד נץ החמה הוא ה' מילין. וכן משקיעת החמה עד צאת הכוכבים. נשארו מנץ החמה עד שקיעה שלשים מיל. וא"כ מה שמהלך מנץ החמה עד שקיעה הוא אחד מששה ביום הוא שפיר. אבל בברייתא קתני ר"י אומר עוביו של רקיע אחד מעשרה ביום. והיינו שמעלות השחר עד נץ החמה הוא ד' מילין. וכן משקיעה עד צאת הכוכבים ונשארו ל"ב מילין הרי אחד משמונה ביום. והאיך אמר שהוא אחד מעשרה. והאיך מוטב מה שהחמה מהלך בעוביו ג"כ והוא אומר שהוא א' מי'. ולכן מפרש הרמב"ם שר"י סבר שמה שאדם הולך ביום י' פרסאות היינו מהנץ החמה עד שקיעת החמה. וכן הי"ב שעות הוא מנץ החמה עד שקיעת החמה. והד' מילין הם לבד המ' מילין שהולך ביום וכן הד' מילין שאחר השקיעה והגמרא פריך שתי קושיות א' שהם אמרו שעד נץ החמה הוא ה' מילין. וכן אחר השקיעה. ור"י אמר שהוא ד' מילין. והב' שהם אמרו שהוא אחד מששה. והוספין מה שמהלך אדם קודם הנץ החמה ג"כ מהארבעים מילין. וכן מה שהולך אחר השקיעה. ור"י אינו חושב אותן ואמר שהוא אחד מעשרה ביום ואמרו תיובתא דרבא דאמר דעד הנץ החמה הוא ה' מילין. וכן לעולא ומסיק בתיובתא וכן לעולא. ומקשה לימא פסקי

כו'. ופירוש דר"י אמר שמהלך אדם ביום עשרה פרסאות הוא עם מה שהלך קודם הנץ החמה ואחר השקיעה. ור' יהודה לא חשב כן. ומשני אלא ביממא הוא דאמרי הוא מה שאמרתי באדם הולך ביום עשרה פרסאות היינו ביממא שהוא מהנץ החמה עד שקיעת החמה. ורבנן דטעו דחשבו מקדמי פי' שהן חושבין היו"ד פרסאות מעלות השחר ואמשכי הוא אחר השקיעה אבל אני לא אמרתי אלא מהנץ החמה עד השקיעה והיינו כר"י. וכ"ה מפורש בירושלמי דאמרו דעובי של רקיע הוא נ' שנה כמה שאדם מהלך י' פרסאות החמה מהלכת ת"ק שנה כנגד מעלות השחר עד הנץ החמה מהלך אדם ד' מילין ואז החמה בעוביו של רקיע. וד' מילין הוא עשירית של י' פרסאות הרי נ"ל מהלך אחד מעשירית ביום הרי בהדיא שמה שמהלך אדם י' פרסה הוא מהנץ החמה עד השקיעה. וא"כ כשמהלך בי"ב שעות י' פרסאות. הרי שעה וחומש הוא פרסה שהוא ד' מילין. לכך פסק הרמב"ם שמעלות השחר עד הנץ החמה הוא שעה וחומש: **ולא זו בלבד** כו'. ואמרו בגמרא ור"ג מי אמר עד חצות דקתני ולא זו בלבד אמרו ומשני הכי קאמר להו ר"ג לבני' כו'. הגמרא אינו מובן. ונראה דסבר המקשה דהאי ולא זו בלבד כו' רבי קתני ולא מדברי ר"ג הוא ועפ"ז קשה ליה הא ר"ג לא קאמר עד חצות. דאי הוי ר"ג אמר שמצותה עד חצות הוי שפיר קאמר רבי ולא זו בלבד אמרו חכמי ישראל כו' אלא כל מה כו' וכן ר"ג. אבל השתא דלא קאמר כלל עד חצות היכן אמר ולא זו בלבד וכו'. ולא יכול לומר דרבי קאי על רבנן דהא בדברי רבנן אינו נזכר שדבריהם בסייג הוא. ומשני הכי קאמר ר"ג לבני'. פירוש דלאו דברי רבי הוא. אלא דברי ר"ג הוא וכנגד דברי חכמים אמר זאת והכי קאמר כו': **הקטר חלבים** כו'. הם נמי מצותן לכתחלה עד חצות. וכן כתוב ברמב"ם וכן משמע בזבחים פ"ט איברים שפקעו מעל גבי מזבח קודם חצות יחזיר ומועלין בהן כו'. ומה שהביא הגמרא הת"כ שמעלין אף לאחר חצות היינו ע"פ דין תורה אבל מצותה עד חצות:

ב מאימתי קורין את שמע בשחרית משיכיר בין תכלת ללבן. רבי אליעזר אומר בין תכלת לכרתי. וגומרה עד הנץ החמה. רבי יהושע אומר עד ג' שעות שכן דרך בני מלכים לעמוד בג' שעות הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם הקורא בתורה:

ב מאימתי קורין כו' **משיכיר בין תכלת ללבן**. ובגמרא אמרו אחרים אומרים משיכיר את חבירו ברחוק ד"א ויכירנו ובירושלמי אמרי מאן דאמר משיכיר בין תכלת ללבן. כמאן דאמר משיכירא את חבירו כו': **וגומרה** כו'. פי' סוף זמנה הוא עד הנץ החמה. ושיעור נץ החמה הוא שיעור שעה. ומה שכתוב בש"ע סי' נ"ח ס"א בהג"ה שיעור שעה אחת. כתבו האחרונים שט"ס וצ"ל שיעור מיעוט שעה. (ונראה שגם זה טעות וצ"ל שליש שיעור שעה). ואמר לשון וגומרה פירוש שיגמור את הק"ש עם הנץ החמה ממש דהיינו סוף הק"ש יהיה בשעת נץ החמה: **עד ג' שעות**. ופסקו הלכה כר"י ומפרש בירושלמי דוקא בשוכח ופליגי שם אם מדאורייתא בשוכח או דרבנן אמרו בשוכח: **שכן דרך** כו'. כמ"ש לעיל: **כאדם הקורא בתורה**. אבל אם קרא בזמנה הוא גדול מהעוסק בתורה:

ג ב"ש אומרים בערב כל אדם יטו ויקראו ובבקר יעמדו שנאמר ובשכבך ובקומך. וב"ה אומרים כל אדם קורא כדרכו שנאמר ובלכתך בדרך א"כ למה נאמר ובשכבך ובקומך (אלא) בשעה שבני אדם שוכבים ובשעה שבני אדם עומדים. אמר ר' טרפון אני הייתי בא בדרך והטיתי לקרות כדברי בית שמאי וסכנתי בעצמי מפני הלסטים א"ל כדאי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי ב"ה:

ג ב"ה אומרים כל אדם כו'. פירוש ואין תועלת כלל במה שמטין ובגמרא אמרו העושה כדברי בית שמאי עושה כו' ר"י אומר העושה כדברי ב"ש לא עשה ולא כלום והנה הגמרא אינו מובן כלל כי למה יפסיד הק"ש בעד זה. ועיין בתוספו' שנדחקו בזה. ונראה שבודאי הק"ש אינו מפסיד אך האמוראי פליגי אם עשה מצוה מן המובחר בזה שהטה אם לאו. דבכמה מקומות אמרינן כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט ובכמה מקומות מוכח שאע"פ שפטור מן הדבר אם עושה הוא מצוה מן המובחר. ונראה כל שהוא מצוה בעצם אלא שלא הצריכוהו חכמים אם עושהו נותנין לו שכר שעשה מצוה מן המובחר. וכמו שאמרו ההוא דעבד כב"ש ואשכח ארנקא דדהבא ועי"ש בתוס' בד"ה בכולא פירקין כו' וי"ל דלא השיב לה כו' אלא שלא הצריכוהו וכן בעשרה דברים שצריך הכוס וכמ"ש תוס' דף נ"א א' בד"ה אין לנו אלא כו' שהיו מחמירין על עצמן כו' וכן אמרו בסוכה שהיו מחמירין על עצמן לשתות מים בסוכה וכמי שהיה בדרך ולא רצה לשתות עד שבא לסוכה. וכן אין צריך להפסיק לתפלה בתוך הסעודה ואם הפסיק תבא עליו ברכה. והא דקתני בירושלמי סוף פרק היה קורא במעשה דר"י ור"ט הוי אוכלין כו' אתא עונתא דצלותא וקם ר"ט ומצלי. א"ל ר"י לא כן אולפן כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט א"ל והא תנינן תמן פטור כו'. ותנן תמן אם רוצה לקרות כו' א"ל יכול אנא פתר לה כר"ג משמע דלדידן אין רשאי לעשות משום דכל הפטור כו' אינו ראיה משום דא"ל יכול אנא פתר לה כו' ודיחוי בעלמא הוא אבל לא באמת. וכן הוא בירושלמי הסוגיא בכמה מקומות כמ"ש הרי"ף. וכן הוא שם בירושלמי בסמוך לעיל מייתי מעשה בר"ג ור"י שהיו מהלכין כו' א"ל יהודה בן פפוס שכל מעשיו לשם שמים ולא תני כו' כל דבר שהוא משום לעשות עצמו מ"ח עושה עצמו יחיד. אמר רבי זירא ובלבד שלא יבזה חוריין פי' ולכן היה צריך לומר על יהודה בן פפוס שכל מעשיו לשם שמים ולא כיון לבזות חותנו אבל במקום שאין שייך לבזות אחרים מותר לעשות. וכן הוא כאן פליגי בזה שהעושה כדברי בית שמאי עשה פירוש עשה מצוה מן המובחר אף בית הלל סברי אין צריך להטות מ"מ עשה מצוה מן המובחר כמו בכל מקום שהוא. ור"י אמר שלא עשה ולא כלום. פי' אין בזה תועלת כלל כי ב"ה סברי שאין מצוה כלל להטות ואין בזה תועלת כלל. ומביא ראיה מסוכה שאע"פ שישב בסוכה אין בזה מצוה לב"ש. שאין מצוה כלל לישב בסוכה כזה כן הוא כאן לב"ה. ור"ל אמר שהוא חייב מיתה מפני שעבר על דברי ב"ה ועל דברי הכא קאי: **כדאי היית לחוב** כו'. אמרו בירושלמי בא וראה שאם לא יקרא כלל ק"ש עובר על עשה ואם קרא והטה חייב מיתה:

ד בשחר מברך ב' לפניה ואחת לאחריה ובערב מברך שתים לפניה וב' לאחריה א' ארוכה וא' קצרה. מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר לקצר אינו רשאי להאריך. לחתום אינו רשאי שלא לחתום ושלא לחתום אינו רשאי לחתום:

ד בשחר מברך שתים לפניה ואחת לאחריה ובערב כו'. ומפרש בירושלמי משום שבע ביום הללתיך ומה שתקנו שלש ביום וארבע בלילה מפרשו שם משום שנאמר והגית בו יומם ולילה שיהא היום והלילה שוין ומשום שבלילה אין צריך לומר ויאמר לכך תקנו ארבע ברכות בלילה: **אחת ארוכה ואחת** כו'. אהובה כמשמעו: **לחתום** כו'. ובתוספתא קתני גם לפתוח כו':

ה מזכירין יציאת מצרים בלילות א"ר אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך ימי חייך הימים כל ימי חייך הלילות וחכמים אומרים ימי חייך העולם הזה כל ימי חייך להביא לימות המשיח:

ה מזכירין. פי' בתוס' י"מ מה דקתני מזכירין ולא קתני זוכרין: **כל ימי חייך הלילות**. פי' דסבר כל ימי הוא כמו כל היום והיינו הלילה במשמע אבל לא לעולם ואין בכלל הזה ימות המשיח: **להביא לימות המשיח**. דסברי כל ימי הוא כמו כל הימים. והיינו לעולם. ובכלל זה הוא ימות המשיח. אבל אין בכלל זה (הוא) הלילות דאפשר ביום לבד וכל הימים כן. ובגמ' תניא אמר להם בן זומא כו' וכי מזכירין כו' אמרו לו לא שתיעקר יציאת מצרים ממקומה כו' וכן הוא אומר אל תזכרו כו' משל לאדם כו'. ובגמ' אינו מובן כלל ועיין בליקוטים שלי מ"ש על זה בדף כ' י"א ע"א: **מזכירין יציאת מצרים** כו'. פירוש מצוה לומר יציאת מצרים ולא ויאמר קאי שויאמר אין צריך לומר כלל בלילה כמ"ש לקמן:

פרק ב

א היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא. בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב. ובאמצע שואל מפני היראה ומשיב דר"מ. רבי יהודה אומר באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם:

א היה קורא כו' **כיון לבו יצא**. משום דמצות צריכות כוונה לכך לא יצא אם לא כיון לצאת. ומה שאמרו בקורא להגיה דהוי הוא קא מדמי. וכן פסק הרמב"ם. וכתב רב האי גאון שמעת מינה דברכות אינן מעכבות כ"כ בירושלמי וכתב רב האי גאון דגמרא דידן לא סברה כן. דאמרינן סדר ברכות אינן מעכבות. אבל ברכות מעכבות. ונראה שאין משם ראיה כלל דהתם קאמר דסדר ברכות אינן מעכבות זו את זו היינו ברכה לחברתה הסדר אינו מעכב אבל הברכה עצמה מעכבת אבל לק"ש הברכה ודאי אינו מעכב דלא מצינו בשום מקום שיהא הברכה מעכב וכ"ש בק"ש דהברכות לא שייכין כלל לק"ש: **ואם לאו לא יצא**. ל"ג דהא בכל מקום לא יצא אם לא כיון אלא דאשמעינן הכא דאף בקורא בתורה יצא אם כיון: **בפרקים**. פירוש בסוף הפרשה נקרא פרק כמו פרק היד שהוא סוף אבר ומתחיל אבר אחר כן בין פרשה לפרשה נקרא פרק: **שואל מפני הכבוד ומשיב**. בגמ' פריך משיב מחמת מאי אילימא מפני הכבוד השתא כו'. אהדורי מיבעיא אלא כו' היינו דר"י כו' ומשני חסורי מחסרא כו' וקאי שהוא משיב. וצריך להבין הא הקושיא היה שאין צריך לומר משיב כמ"ש אהדורי מיבעיא ומאי משני ונראה דקושיא של הגמרא בדרך אחר. דאי כפשטא מאי פריך מיבעיא הא ע"כ צריך לומר שהוא משיב דאל"כ הוי אמינא שמשיב הכל מפני הכבוד (ר"ל בין בפרקים בין באמצע משיב מפני הכבוד ורבי יהודה לא פליג על רבי מאיר רק בפרקים) וכן מחמת שהוא משמע מדברי רבי יהודה לא צריך ר' מאיר לומר כן אבל נראה שקושית הגמ' הוא השתא משאל שאיל אהדורי מיבעיא ולא אשמעינן אלא לדיוקא שמשיב אינו רשאי אלא מפני הכבוד והכי הוי צריך למתני שואל ומשיב מפני הכבוד. ועל זה משני שחסורי מחסרא וכו' ואין צריך לומר שהוא משיב ולכן צריך למתני כל הדין של שואל ועלה קאי שאין צריך לומר שהוא משיב ולהכי קתני מתחלה מפני הכבוד ואח"כ ומשיב: **שואל מפני היראה**. פי' אביו או רבו דכתיב איש אמו ואביו תיראו ומורא רבך כמורא שמים ומפני הכבוד הוא אדם גדול. וכן פי' הרא"ש וכן הוא מפורש בברייתא הקורא את שמע ופגע בו רבו או גדול ממנו. דהיינו רבו הוא באמצע הפרק ומפני היראה. וגדול הוא מפני הכבוד:

ב אלו הן בין הפרקים בין ברכה ראשונה לשניה בין שניה לשמע בין שמע לוהיה אם שמוע בין והיה אם שמוע לויאמר בין ויאמר לאמת ויציב ר' יהודה אומר בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק. א"ר יהושע בן קרחה למה קדמה שמע לוהיה אם שמוע (אלא) כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואח"כ יקבל עליו עול מצות. והיה אם שמוע לויאמר שוהיה אם שמוע נוהג ביום ובלילה ויאמר אינו נוהג אלא ביום בלבד:

ב אלו הן בין הפרקים כו'. הא דחשב אותן משום דס"א שנחשוב את ואהבת לפרק בפני עצמו כמ"ש ולא היה מפסיקין ומפרשי בין אחד לואהבת וכן ושמתם לפרק כמ"ש בזוהר לכך חשב אותן לאשמעינן דהני דוקא בין הפרקים: **בין ויאמר לאמת ויציב**. פי' בין ויאמר לאמת. ומאי דקתני אמת ויציב. כמו דקתני בין שמע לוהיה אם שמוע. דפירושו בין שמע לוהיה כן הוא כאן: **רבי יהודה אומר בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק**. כמו בין פרק לפרק אלא כמו באמצע הפרק שטעמו הוא מפני שהוא פסוק אחד. ומפני היראה יכול להפסיק אפילו באמצע הפסוק כמו שכתב הירושלמי אפי' באמצע הפסוק ובאמצע הדיבור וכמו שאמרו בהלל באמצע הפרקים אינו פוסק. והיינו דאינו פוסק כמו בין הפרק אלא שדין אמצע הפרק יש לו: **ויאמר אינו נוהג אלא ביום**. שבלילה אינו צריך לומר כלל ויאמר אע"פ שצריך להזכיר יציאת מצרים. היינו יציאת מצרים בפני עצמו. וכתב בגמרא מודים אנחנו לך ה' אבל ויאמר אין צריך לומר כלל. וכן מפורש בירושלמי על מתני'

דמזכירין

המזכירין יציאת מצרים כו' תנן אמרין (ברכות בבלי י"ד ב') לא יתחיל ויאמר ואם התחיל גומר. ורבנן דהכא אמרין מתחיל ואינו גומר מתניתא פליגי מזכירין יציאת מצרים בלילות פי' וא"כ ע"כ צ"ל ויאמר ומשני רבי בא בשם רב אמר מודים אנחנו לך כו' מהני' פליגא על רבנן דהכא פי' דאמרי שצריך להתחיל ויאמר אינו אלא ביום פירוש ובמשנה שנן שויאמר אינו נוהג אלא ביום. ומשמע כל הפרשה ויאמר אינו נוהג אלא ביום. ומה שאנו אומרים ויאמר כמ"ש בגמרא כמה מעלייתא הא שמעתתא כו' פירוש משום דבני מערבא סברי שצריך להתחיל ואין צריך לגמור וא"כ לא היו יכולין לומר אמת ואמונה. ואמרינן כל מי שלא אמר אמת ויציב שחרית ואמת ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו לכך היו אומרין דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אני ה' אלהיכם אמת כו' ולכך משנה אותן שהתחילו ולא גמרו ואעפ"כ אמרו אמת ואמונה ואמרו שם הלכך אנן אתמולי מתחלינן כדמתחלי במערבא פי' דבני מערבא סברי שצריך להתחיל כמ"ש בירושלמי דרבנן דהכא אמרין מתחיל ואינו גומר. ואמר שם מתניתין פליגא על רבנן דהכא אלמא סברי דצריך להתחיל וכיון דאתחלינן מגמר נמי גמרינן ואנו עושין כשתי התקנות. ואמרו בגמ' כל מי שלא אמר אמת ויציב שחרית ואמת כו' שנאמר להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות פי' לא יצא ידי הברכות של אמת ויציב ואמת ואמונה אבל ידי ק"ש ודאי יצא. דאין שייך כלל לק"ש. שנאמר להגיד בבוקר חסדך כו' פי' כי ויציב הוא על העבר. ואמונה הוא על להבא כמ"ש ויציב חלמא ומהימן פישריה. והמס פי' החלום שחלם לך כבר הוא יציב והפתרון שיהיה יתקיים עוד. וזה הוא שכתוב להגיד בבוקר חסדך על החסדים שעשה (לך) [לנו] הקב"ה כבר ואמונתך בלילות הוא על העתיד לבוא שעתיד הקב"ה לעשות לנו:

ג הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא רבי יוסי אומר לא יצא קרא ולא דקדק באותיותיה רבי יוסי אומר יצא רבי יהודה אומר לא יצא הקורא למפרע לא יצא קרא וטעה יחזור למקום שטעה:

ג הקורא כו' יצא ר"י אומר כו'. פי' דלא פליגי אלא בדיעבד אבל לכתחלה צריך להוציא בשפתיו ולהשמיע ולא כר"מ. ואמרו בירושלמי אמר רב הלכה כדברי שניהן להקל ופריך דלכן פי' דאי לא כן (ר"ל דאפילו אי לא אמר רב הלכה נמי הוי ידעינן דכן הלכה) מה אנן אמרינן סתמא ור"י הלכה כסתמא ר"י ור' יהודה הלכה כר' יוסי. ומה צריכא רב למימר כו' ומשמע מכאן דהה"ג חשיב סתמא ועיין בתוס' מסכת י"ט ב' בד"ה גבי שבת כו' ואמרינן בגמרא דירושלמי דרב מתנא סבר דר"י פליג אף בדרבנן וקסבר דלא יצא. ור"א סבר דוקא בדאורייתא אבל בדרבנן לא. ולא כיתני (במגילה פ"ב) חרש ורב יוסף סבר דדוקא בק"ש. אבל בשאר מצות לא ובירושלמי (עי' בפ"ק דתרומות מ"ב בדברי הגאון) הביא את הג' שיטות ונקט ר"י שם את דברי רב מתנא משום דבתרומה משמע כוותיה דתנינן חמש קדמייתא ולא חשב שמען ותנינן חמש אחרנייתא ולא תנינא שמען פי' דחשיב שם חרש שאין תרומתו תרומה ולא חשיב בין הנך דחשב שם. והיינו דבחרש פליגי ר"י ור"י ואפי' בדרבנן: **קרא ולא דקדק** כו'. נמי בדיעבד פליגי אבל לכתחלה צריך לדקדק כמ"ש כל המדקדק באותיותיה מצננין לו גיהנם:

ד האומנין קורין בראש האילן או בראש הנדבך מה שאינן רשאין לעשות כן בתפלה:

ד האומנין קורין כו'. בירושלמי תני ג"כ פועלין והיינו פועלים ע"ג אילן ואומנין ע"ג נדבך: **מה שאינן רשאין לעשות כן בתפלה.** היינו בראש האילן כו' אבל בראש הזית והתאנה מותר לפועלין להתפלל שם לפי שטרחתו מרובה ובעה"ב לעולם צריך לירד וכ"ש אף לק"ש: **קורין בראש האילן.** אמרו בירושלמי תני הכותף אע"פ שמשאו על כתפו הרי זה קורא את שמע אבל לא יתחיל בשעה שהוא טוען ופורק כו' תני לא יהא תרמו בפניו וקורא:

ה החתן פטור מק"ש בלילה הראשון עד מוצאי שבת אם לא עשה מעשה. מעשה ברבן גמליאל שנשא בלילה הראשון אמרו לו תלמידיו לא למדתנו רבינו שהחתן פטור מק"ש בלילה הראשון אמר להם איני שומע לכם לבטל ממני (עול) מלכות שמים אפילו שעה אחת:

ה חתן פטור כו' עד מוצאי שבת. אשמעינן בזה שני דברים. א' שגם ביום פטור מק"ש וגם בשבת שבעילת מצוה מותר בשבת ואמרינן בגמרא בשבתך בביתך פרט להעוסק במצוה ובלכתך בדרך פרט לחתן. והיינו שאינו פטור מק"ש אפילו עושה מצוה. אלא אם עוסק בה אי טרוד בה כדאמרינן בגמ' שם ואמרו שם בשבתך בביתך פי' בשבת דידך. אבל אם אין אתה יושב כך אלא אתה עוסק במצוה פטור. ובלכתך בדרך. אפי' אם אתה טרוד בדרך אם הוא לכת דידך שהוא אינו טרדא דמצוה חייב. אבל אם הוא טרוד במצוה אפילו אינו עוסק נמי פטור:

ו רחץ בלילה הראשון שמתה אשתו אמרו לו תלמידיו לא למדתני רביני שאבל אסור לרחוץ אמר להם איני כשאר כל אדם איסטניס אני:

ו רחץ כו' אמר להם כו'. ופסק רב אלפס שאנינות ביום הוא מן התורה אבל בלילה הוא מדרבנן לכך לא גזרו במקום אסטנים ותוס' מפרשי שגם ביום הוא מדרבנן לענין רחיצה רק לענין מעשר אך כיון שהוא דאורייתא לענין מעשר לא רצו להקל ברחיצה אפילו באסטנים. אבל בלילה שהוא דרבנן אף מעשר לא גזרו באסטנים לרחיצה:

ז וכשמת טבי עבדו קבל עליו תנחומין אמרו לו תלמידיו לא למדתנו רבינו שאין מקבלין תנחומין על העבדים אמר להם אין טבי עבדי כשאר כל העבדים כשר היה:

ז אין טבי עבדי כו' כשר היה. פי' שהקשו התלמידים לו שני קושיות א' הא הוא אינו קרובו ואפילו היה בן חורין לא היה צריך לקבל תנחומין עליו ועוד' הא אין מקבלין תנחומין על העבדים. וע"ז השיב להם אין טבי כשאר כל העבדים. פי' על מה שאמרו אין מקבלין תנחומין כו' ועל מה שהקשו שאינו קרובו עמו אמר להם כשר היה. וכל אדם חייב עליו לקבל תנחומין:

ח חתן אם רוצה לקרות ק"ש בלילה הראשון קורא. רבן שמעון בן גמליאל אומר לא כל הרוצה ליטול את השם יטול:

ח חתן פטור כו'. פירשתי לעיל בפרק א' משנה ג':

פרק ג

א מי שמתו מוטל לפניו פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין נושאי המטה וחלופיהן וחלופי חלופיהן את שלפני המטה ואת שלאחר המטה את שלמטה צורך בהן פטורין ואת שאין למטה צורך בהן חייבין אלו ואלו פטורים מן התפלה:

א מי שמתו מוטל לפניו. פי' כל שמוטל עליו לקברו כמוטל לפניו דמיא. ופריך בירושלמי מאי טעמא אית דאמרי משום כבודו של מת. ואית דאמרי מפני שאין לו מי שישא משאו מאי ביניהון הוה לו מי שישא משאו והתני פטור מנפילת לולב כו': **פטור מן קריאת שמע ומן התפילין.** ופריך בירושלמי תפילין הא כל היום הוא פטור. ומשני איידי דקתני ק"ש קתני נמי תפילין: **ושאין למטה וכו'.** היינו אותן שכבר נשאו חייבין:

ב קברו את המת וחזרו אם יכולין להתחיל ולגמור עד שלא יגיעו לשורה יתחילו ואם לאו לא יתחילו העומדים בשורה הפנימים פטורים והחצונים חייבים:

ב קברו את המת כו'. בירושלמי פריך עליה הא תני אין מוציאין את המת סמוך לק"ש א"כ הקדימו שעה אחת או אחרו שעה אחת ומשני תפתר דקברי דאית ליה שונה ולית ביה עונה:

ג נשים ועבדים וקטנים פטורין מק"ש ומן התפילין וחייבין בתפלה ובמזוזה ובברכת המזון:

ג נשים ועבדים וקטנים. לר"ת שלא הגיעו לחינוך ומביא ראיה דקתני קטן היודע לדבר אביו מלמדו תורה ופסוק ראשון של ק"ש. עיין בתוספות ברכות כ' ע"א בד"ה וקטנים אבל רש"י מפרש שהגיעו לחינוך. ומה שמביא ר"ת ראיה משם נראה דאינו ראיה דהתם משום תורה הוא צריך ללמדו ואמרו שילמדו אותן השני פסוקים אבל לא משום ק"ש. וכן הוא בהדיא בירושלמי שאכתוב לקטן והחיוב הוא על אביו. ולא בזמן ק"ש אלא כל היום אבל הוא פטור. ובירושלמי אמרו נשים מנין דכתיב ולמדתם את בניכם ולא בנותיכם. ופי' דסברי דעל ק"ש קאי. עבדים מנין שנאמר שמע ישראל כו' ה' אחד. מי שאין לו אלא אדון אחד. והיינו חצי עבד וחצי בן חורין. ולמשנה ראשונה (ועי' בחגיגה פרק א' משנה א' בתוי"ט) דאל"כ לא צריך קרא הא גמרינן לה לה מאשה. ובת"ש במסכת חגיגה: **קטנים.** דכתיב למען תהיה תורת ה' בפיך בשעה שהוא תדיר בה משמע אף שהוא הגיע לחינוך פטור מפני שאינו רגיל אצלו: **ומתפילין.** פי' דהוקש תפילין לקריאת שמע דכתיב וקשרתם ולמדתם. וגבי נשים ילפינן תפילין מדאתקש לקריאת שמע וגבי קטנים ילפינן קריאת שמע מתפילין ואמרינן שם תני כל מצות שאדם פטור אדם מוציא את הרבים ידי חובתן חוץ מברכת המזון ופריך הא תנינן כל שאינו חייב בדבר אינו מוציא כו' הא חייב מוציא אפי' כבר יצא. ומשני שאני בהמ"ז דכתיב ואכלת כו' מי שאכל הוא יברך. ר"י ורבי יהודה בן פזי הוו מתיבין לא מסתבר בק"ש שיהא כל אחד משנן בפיו לא מסתבר בתפלה שיהא כל אחד תובע על עצמו רחמים. מכאן משמע כרש"י שמפרש גבי פורס על שמע שאפילו בשביל אחד יכול לפרוס. ואפילו מי שכבר שמע בעצמו יכול לפרוס. דכאן לא אמר שלא מסתבר אלא בתפלה וקריאת שמע. אך נראה שלא דמיא ק"ש לתפלה. דק"ש אינו יכול להוציא אפילו לא קרא דק"ש צריך כל אחד ואחד לקרות. כמו שכתבתי בסוף תענית כל אחד ואחד קורין בקורא את שמע. וכן במס' סוטה פרק ה' משנה ד' ובתפלה משמע שאם לא יצא עדיין יכול להוציא וכן משמע לשון קורים כמ"ש לעיל ע"ש: **וחייבין** כו'. בבהמ"ז מספקא ליה אי מדאורייתא אי מדרבנן ונפקא מיניה אם יכול להוציא ורצו למפשט מהא דתני אבל אמרו תבא מארה לבעלה כו' ומשני שלא אכלו שיעור דאורייתא ובירושלמי משני תפתר שעונה אחריהן. פי' שיאמר כמהן מלה במלה. וכאן משמע דיכולין לברך לקטן אעפ"י שאינו צריך עם אזכרת השם:

ד בעל קרי מהרהר בלבו ואינו מברך לא לפניה ולא לאחריה ועל המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו רבי יהודה אומר מברך לפניהם ולאחריהם:

ד בעל קרי מהרהר בלבו ואינו כו'. פי' מהרהר את הברכה ואינו מברך אותן בפה לא לפניה ולא לאחריה ועל המזון מברך לאחריו בפה ר"י אומר מברך כו' בפה אבל בק"ש וודאי קורא בפה דבהדיא אמרינן בגמרא לקמן בעל קרי שאין לו מים קורא ק"ש ואינו מברך כו' אבל מהרהר כו' והם דברי ר"ת שהוא סתם מתני' דהכא ולהכי לא פריך הגמ' אלא מר"י אר"י ולא מר"ת אר"ת. והא דאמרינן שם בגמרא ור"ח אמר כו' למה מהרהר כו' וגרוס כו' הוא הכל בברכות וע"פ זה מתורץ מה שהקשו התוס' שם בד"ה והרי תפלה אמאי בעיא דק"ש וכו' וק"ש ודאי יכול לקרות אפי' בפה ומה שאמר בדבר שבציבור עסוקין היינו ברכות ומה שפריך שם והרי בהמ"ז כו' יש שם נוסחאות שונות והנוסחא האמיתית נראה הוא כך והרי בהמ"ז דאית ביה מ"ע ותנן על המזון כו' ומשני ק"ש ובהמ"ז דאורייתא ותפלה דרבנן ולא גרסינן אלא והרי פירושו מלכות שמים הוא מלך העולם כמ"ש רש"י ע"ש בד"ה דלית ביה כו' ופריך והרי ברכת המזון פירוש בין לפניה בין לאחריה דאית ביה מלכות שמים שבברכותיהם יש מלך העולם ואעפ"כ הכן שלאחריו מברך ולפניו אינו מברך ומשני ק"ש כו' פירוש דלא מיר מתיובתא קמא שיש חילוק בין דאית בו מלך העולם לשאין בו מלך העולם. ושלשה חלוקים בדבר. דבר שהוא מן התורה יכול לברך בפה כמו קריאת שמע ובהמ"ז ודבר שהוא מדרבנן אך שיש בו מלך העולם מהרהר ודבר שהוא מדרבנן ואין בו מלכות שמים כמו תפלה אינו רשאי לברך אפי' (בתפלה) בהרהור. וכן הוא בהדיא בירושלמי מדמפרש מאי מהרהר הברכה מתניתין במקום שאין בו מים וכרבי מאיר דתנא כו' אבל אם יש לו מים צריך לטבול דאינו רשאי אפילו להרהר ור"י דסבר מברך אם אין לו מים דווקא וכן הוא בירושלמי על מתניתין דהיה עומד כו' ברם ר"י אפילו בינו לבין עצמו אינו מפסיק כשאין לו מים אבל אם יש לו מים אף ר"י מודה שהוא מפסיק והא דאמרינן בגמרא שאין ר"י כהלכות דרך

ארץ ושם איירי שהיו לו מים ואמרו שם אע"פ שמיקל אני בו' היינו לא כהלכות דרך ארץ התם דבהלכות דרך ארץ אע"פ שיש לו מים א"ל אבל כאן דווקא שאין לו מים ואפי' ק"ש אינו יכול לקרות אם יש לו מים עד שיטבול וכן הוא מפרש בירושלמי עיר שמעיינה רחוק הרי זה קורא קריאת שמע ויורד וטובל ועולה ומתפלל הרי דוקא שמעיינה רחוק :

ה היה עומד בתפלה ונזכר שהוא בעל קרי לא יפסיק אלא יקצר ירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא תנץ החמה יעלה ויתכסה ויקרא ואם לאו יתכסה במים ויקרא אבל לא יתכסה לא במים הרעים ולא במי המשרה עד שיטיל לתוכן מים וכמה ירחיק מהם ומן הצואה ארבע אמות:

ה היה עומד בתפלה ונזכר. דווקא נזכר אבל להתחיל לא. ואמרי' בירושלמי מתניתין ברבים אבל ביחיד לבין עצמו מפסיק וכר"מ גרס כר"י אפי' ביחיד לבין עצמו כמ"ש לעיל: אבל לא יתכסה במים כו'. מתני' בעכורין אבל בצלולין לא ואם הוא יכול לעכרן ברגליו יעכור: לא במים הרעים כו'. בירושלמי נבילה שנסרחה מרחיקין ממנה ד' אמות אמר רבי אבינא מתניתין אמרה כן וכמה ירחיק מהן כו' פי' משמע שצריך מכל מה שיש בה ריח רע להתרחק שקאי גם על מי משרה ומשני שאין ראיה ממתני' דמתני' איירי במשרה של כובסין שיש בה צואה בבגדים של קטנים ופריך הא תנן מים הרעים כו' משמע מים סרוחין וש"מ שצריך להרחיק מכל מה שיש ריח רע. (וצריך לעיין בביאור רבינו על ש"ע) :

ו זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע והמשמשת שראתה נדה צריכין טבילה ורבי יהודה פוטר:

ו זב שראה. דווקא שראה קרי אבל זב וזבה ונדה ויולדת כולן לומדין תורה. והמשמשת שראתה נדה לרבותא דר"י קתני אבל בעל קרי גרידא מחייב אבל לרבנן אפי' נדה שפלטה ש"ז וכן זב שראה קרי צריכין טבילה כמ"ש בגמרא כ"ב ב' ע"ש :

פרק ד

א תפלת השחר עד חצות רבי יהודה אומר עד ד' שעות. תפלת המנחה עד הערב רבי יהודה אומר עד פלג המנחה. תפלת הערב אין לה קבע ושל מוספין כל היום רבי יהודה אומר עד ז' שעות:

א עד חצות. כנגד תמידין תקנום ותמיד של שחר היה קרב והולך עד חצות: עד ארבע שעות. דר' יהודה סבר דהתמיד של שחר היה קרב בד' שעות ועד בכלל: עד הערב. היינו עד שקיעת החמה אבל אחר שקיעת החמה הוא לא היה קרב ואז התחלת זמן איברים ופדרים וכמ"ש בתמורה ריש פרק ב' מנין לנסכים כו' ומה שקראו לאותה תפלה מנחה נראה שהוא שזמנה בשעת זמן מנחת תמיד של בין הערבים ולפי זה מתורץ מה שאמרו שזמנה בשעת שחיטת תמיד של מנחה קטנה (ב"ש) בט' ומחצה דהא לאו זמן הקרבת התמיד כי הקרבת התמיד היה מח' ומחצה עד ט' ומחצה וגם הא אמרו שזמן מנחה גדולה מו' ומחצה שאז הוא זמן שחיטת התמיד ומנחה קטנה שאמרו לזמן של סוף הקרבתו והיינו שלא אמרו תפלת המנחה בזמן הקרבת התמיד אלא הקרבת המנחה והקרבת המנחה היה אחר הקרבת התמיד דהיינו ט' ומחצה ומה שקבעו זמן תפלת השחר משהאיר היום כמ"ש הרא"ש שאז הוא זמן שחיטת התמיד ותפלת המנחה קבעו בשעת הקרבת המנחה ולא בשחיטת התמיד היינו מפני שכתוב ייראוך עם שמש וקאי על ב' תפלות אלו כמ"ש בגמרא ותפלות כנגד תמידין תקנו והתמיד היינו עם כל מה ששייך לו לכך בבוקר שהיו צריכים להקדים כל מה שיכול כדי שיהיה עם השמש קבעוה בזמן שחיטת התמיד שאז הוא התחלת התמיד אבל בלילה שהיו צריכין לאחר כל מה שיכול כדי שיהיה עם שמש קבעוה בזמן הקרבת המנחה שהוא סוף התמיד אבל בשעת הדחק יכולין להתפלל בזמן מנחה גדולה שהוא זמן שחיטה שאז הוא זמן התחלת התמיד ולכך תפלת המנחה צריכין ליזהר בה יותר משאר תפלות כי היא נקבעה בזמן המנחה והמנחה היא רצויה יותר מכל התפלות ומכל הקרבנות כמ"ש מנחת זכרון מזכרת תמיד לפני הקב"ה וכן באליהו כתיב ויהי בעלות המנחה פי' בזמן הקרבה המנחה שאז הוא עת רצון ולכך אמרו שלעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה כנ"ל: עד פלג המנחה. פי' דר"י סבר דהכי על כרחך לא היה קרב המנחה אלא עד פלג המנחה שהרי היו צריכין להקריב אחר כך המוספין וגם הנסכים ואמרו הלוים שירה ואח"כ הדלקת הנרות לכך תפלת המנחה נמי אינו אלא עד פלג המנחה: אין לה קבע. פירוש אין לה זמן בפני עצמו אלא זמנה בזמן שאין יכולין להתפלל שאר התפלות דהיינו בין מנחה לשחרית ולר"י מתפלל מנחה עד פלג המנחה ומתחיל זמן מעריב מפלג המנחה ואילך ולרבנן שזמן המנחה עד הערב מתחלת זמנה מערב של ערבית ולפ"ז אתי שפיר מה שאמרו רב צלי של שבת בערב שבת ש"מ דהלכה כר"י דלכאורה מאי תלוי זמן מנחה במעריב ובמעריב לא מצינו שפליגי ר"י ורבנן אבל לפי מ"ש הוא שפיר: ושל מוספין כל היום. מפני שקרבן מוסף היו יכולין להקריב כל היום משהאיר היום עד הערב ומ"ש להקריב תחילה התמיד של שחר וגם אח"כ התמיד של בין הערבים היינו למצוה ולא לעכב ומה שאמרו בתוספתא פסולין היינו מדרבנן וכן פירשו התוס' פסחים ס"ב פ' תמיד נשחט וזבחים פ"ע :

ב רבי נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש וביציאתו תפלה קצרה אמרו לו מה מקום לתפלה זו אמר להם בכניסתי אני מתפלל שלא תארע תקלה על ידי וביציאתי אני נותן הודיה על חלקי:

ב מה מקום. מה זמן יש לך פי' באיזה זמן נתפלל אותה. אמר להם כו'. פי' אין לה זמן כלל אלא בכניסתו כו': הודיה על חלקי. ירושלמי אמר רבי אבין אודיה לאל שחלק לי דעה ומשפט טוב :

ג רבן גמליאל אומר בכל יום מתפלל אדם שמונה עשרה רבי יהושע אומר מעין י"ח רבי עקיבה אומר אם שגורה תפלתו בפיו יתפלל י"ח ואם לאו מעין י"ח:

ג ר"ג אומר ס' שמונה עשרה. בגמ' אמרו הני י"ח הם נגד י"ח חוליות שבשדרה וכנגד י"ח אזכרות שבקריאת שמע וכנגד י"ח פסוקים שבשירה עד כי בא סוס כו' וכנגד י"ח אזכרות שמן ויושע עד כי בא כו'. ואנשי כנסת הגדולה רצו שיאמר כל אחד שם י"ח שמות מיוחדים לכן תקנו אח"כ לומר ג' פסוקים אחרים כי לה' כו'. ועלו כו'. ביום ההוא כו'. וגם הם פסוקי מלכות להשלים לפי שחתימתו בה' ימלוך וגם התחלתו ויושע דעם זה הוא י"ח שמות. וכנגד י"ח אזכרות שבמזמור לדוד כט. ועד י"ח ירחם שכתוב במשלי. ובירושלמי אמרו נגד י"ח מזמורים עד יענך ה' ביום צרה. ואמרו שם אמר ר' לוי כנגד י"ח אזכרות שבהבו לה' כו'. אמר ר"ה אם יאמר לך אדם תשע עשרה הן אמור לו של מינים ביבנה כבר תיקנו התיב ראב"י קומי כו' והא כתיב אל הכבוד אמר ליה והא תני כולל של מינים ושל פושעים במכניע זדים. ושל זקנים ושל גרים במבטח לצדיקים. ושל דוד בבונה ירושלים. אית לך מספקא לכל חדא וחדא מנהון. והנה הירושלמי אינו מובן כלל. ונראה שכצ"ל. והא שבע עשרה הן. א"ל של מינים כו' התיב כו'. א"ל סני ושל דוד בבונה ירושלים. א"ל והתני כולל של מינים ושל פושעים במכניע זדים. ושל גרים במבטח לצדיקים. אית לך לכל חדא וחדא מנהון. ופי' דפריך והא י"ז דבנוסח ירושלמי הוא צמח דוד בכלל בונה ירושלים כמ"ש לקמן. ולכן בפיוט של פורים עשה הפייטן של ברכת את צמח בכלל בונה ירושלים. וטעות הוא בסידורים מה שכלל בשומע תפלה. ומשני ברכת המינים ביבנה תקנוה. ועם ברכת המינים הוא י"ח ולא כהגמ'. שלא התיב ראב"י כו' והא כתיב אל הכבוד כו' פי' א"כ הרי הוא י"ט אזכרות והברכות אינן אלא י"ח. ומשני תני כולל של דוד בבונה ירושלים. והרי אותה אזכרה נגד של דוד שהוא בכלל בונה ירושלים. והקשה והא תני כולל של זדים כו'. פי' ואם אתה חושב גם מה שכללם א"כ אתה צריך להביא אזכרות גם נגד זדים ופושעים וגרים. וכי אית לך לכל חדא וחדא וחזר מזה ואמרו אזכרת דר' חנינא בשם ר' פנחס כנגד י"ח פעמים אבות הכתובים בתורה אברהם ויצחק ויעקב. אם יאמר לך אדם י"ט הן. אמור לו והנה ה' נצב עליו לית הוא מנהון. ואם יאמר לך אדם י"ז הן. אמור לו ויקרא בהם שמי ושם אבותי מנהון. וקשה דאם אתה רוצה לחשוב כמו ויקרא בהם שמי כו'. הלא תמצא הרבה וגם הרבה יש אבל כתיב אברהם ויצחק. ונראה שהירושלמי אינו חושב אלא מה שכתוב אברהם ויצחק ויעקב כסדר וכן י"ז פעמים בתורה. א' בפ' ויחי. וה' בפ' שמות. וב' בפ' וארא. וא' בפ' כי תשא. וא' בפ' מטות. וא' בפ' דברים. וא' בפ' ואתחנן. וב' בפרשת עקב. וב' בפ' נצבים. וא' בפ' וזאת הברכה. הרי י"ז. ויש עוד שני פעמים הג' אבות ביחד. וכן ב' פעמים והוא זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך. וא' בפ' בחקותי. וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם. ופ"ז פריך בירושלמי. ואם יאמר לך אדם י"ט. אמור. וזכרתי את בריתי כו' לית מנהון כנ"ל. והיינו מפני שאינו כסדר ופריך אם אינו חשיב אלא מ"ש אברהם יצחק ויעקב כסדר. א"כ אינן אלא י"ז. ומשני. זכור לאברהם ליצחק ולישראל מנהון כנ"ל. פי' אע"פ שכתוב ישראל מ"מ כיון דכתיב כסדר הוא מן המנין ישראל היינו יעקב. ועוד אמרו שם שהם כנגד צוים שבפ' שניה שבמשכן. פי' בפ' פקודי כתיב י"ח פעמים כאשר צוה ה'. אמר ר"ח בן אבא ובלבד מן ואתו אהליאב. פי' שבפ' פקודי כתיב י"ט פעמים. והת"ק אינו חושב מה שכתוב בפ' ויביאו את המשכן שני פעמים. א' ככל אשר צוה ה' את משה כו'. ב' וירא משה כו'. והנה עשו כאשר צוה ה'. ואינו חושב הא הציווי של וירא משה כי זה הוא כלל שראה שהם עשו הכל כאשר צוה ה' ואינו מן המנין. ור"ח סבר שהראשון הוא הכלל הכולל ואינו חושב אלא מן ואהליאב ולמטה. ועוד אמרו שם כנגד י"ח פעמים משה ואהרן שנאמר אליהם הדיבור שכתוב בתורה. דהיינו ב' בפ' וארא. ויצום אל בני ישראל כו'. כי ידבר אליכם כו' קחו לכם מלא חפניכם כו'. ב' בפ' בא. החודש הזה לכם כו'. זאת חוקת הפסח כו'. א' בפ' שמיני זאת החיה כו' א' בפ' תזריע. אדם כי יהיה כו'. ב' בפ' מצורע. כי תבואו כו'. איש איש כי יהיה זב כו'. ג' בפ' במדבר. איש על דגלו כו'. נשא את ראש בני קהת כו'. אל תכריתו כו'. א' בפ' בהעלותך. צאו שלשתכם כו'. א' בפ' שלח לך עד מתי לעדה כו'. א' בפ' קרח. הבדלו מתוך כו'. ג' בפ' חוקת. זאת חקת התורה כו'. יען לא האמנתם בי כו'. יאסף אהרן כו'. הרי י"ח פעמים כתיב הדיבור לשניהם. ובזוהר אמרו שהם נגד י"ח ימים טובים לישראל. וכן פסח ושבועות וסוכות ר"ה וי"כ. הרי י"ח ימים. וז' של שבת. אמרו בגמ' שהן כנגד ז' קולות שבהבו לה' כו'. ובירושלמי אמרו. שהן נגד ז' אזכרות שבמזמור שיר ליום השבת: ר"י אומר מעין שמונה עשרה. ואמרו בגמ' רב אמר מעין כל ברכה וברכה. ושמואל אמר הביננו. ובירושלמי אמרו. רב אומר לסוף ברכה דהיינו אחתימה לבד והוא שמונה עשרה מעין שמונה עשרה. ושמואל אמר תחלת כל ברכה שהוא שבעה מעין שבע והכל א' (פי' האמצעית אינו רק א' שהיא ברכה אחת מעין י"ב אמצעית ושלש ראשונות ושלש אחרונות והוי י"ה מעין שבעה ועיין בירושלמי) :

ד ר' אליעזר אומר העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים רבי יהושע אומר המהלך במקום סכנה מתפלל תפלה קצרה אומר הושע השם את עמך את שארית ישראל בכל פרשת העיבור יהיו צרכיהם לפניך ברוך אתה ה' שומע תפלה:

ד אין תפלתו תחנונים. פי' כי רחום וחנון הם שני דברים רחום מחמת שיש לו צרה רחם עליו. וחנון הוא מחמת רוב בקשתו וצעקתו נתן לו חנינה. וכמ"ש והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני. וז"ש כאן העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים שבודאי לא יתחנן עליו. כי חנון מחמת בקשתו וצעקתו וכיון כו' שמה שמתפלל דומה עליו כמשאוי ואיך יתן לו חנינה: בכל פרשת העיבור. אפי' שמתמלא עליהן עברה כאשה עוברה ונפרשין הן לפניך לעבירה. אעפ"כ יהיו צרכיהם ובגמ' אמר ואחרים אומרים צרכי עמך כו' ופסקו הלכה כאחרים :

ה היה רוכב על החמור ירד ואם אינו יכול לירד יחזיר את פניו ואם אינו יכול להחזיר את פניו יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים: ו היה יושב בספינה או בקרון או באסדא יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים: ז רבי אלעזר בן עזריה אומר אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר וחכמים אומרים בחבר עיר ושלא בחבר עיר. רבי יהודה

אומר

אומר משמו כל מקום שיש חבר עיר היחיד פטור מתפלת המוספין :

ז ראב"ע כו'. ירושלמי ר' ביבי בשם ר"ח אמר הלכה כר"י שאמר משום ראב"ע מילתא דשמואל אמרה כן דשמואל אמר אנא מיומא לא צלי צלותא דמוספין אלא חד זמן דמית בריה דריש גלותא ולא צלי צבורא וצלית. מלתא דרבנן פליגא דמר ריב"א בשם ר"ש חסידא ברמין ובקיילין. פירוש ברמין ובקיילין מניח דוקא הש"ץ אבל לשאר בני אדם לא ושמואל פליג עליו דהא אמר מימי לא צלית כו'. ובגמ' שלנו לא הביא כלל הדא דרבי יעקב בר אידי אלא דשמואל אך בגמ' שלנו אמרו אמר שמואל מימי לא צליתי צלותא דמוספין ביחיד בר חד יומא כו' והואי יחיד שלא בחבר :

פרק ה א אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש חסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת ומתפללים כדי שיכונו את לבם למקום · אפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבנו ואפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק :

א כובד ראש. היינו הכנעה ויראה ובגמרא אמרו ת"ר אין עומדין להתפלל לא מתוך דין ולא מתוך דבר הלכה אלא מתוך הלכה פסוקה כו' רבנן עבדי כמתני' רב עבד כברייתא. תנו רבנן אין עומדין להתפלל לא מתוך עצבות כו'. אלא מתוך שמחה של מצוה וקשה שמה שאמרו רבנן עבדי כמתני' כו' וההיא שאין מתפללין אלא מתוך שמחה לא עביד חד ומפני מה דחה אותה ונראה שמשום שופר וצ"ל האי רבנן עבדי כו' אמר האי ברייתא שאין מתפללין אלא מתוך שמחה וקאי על האי ברייתא. ומה שאמרו שאין מתפללין אלא מתוך הלכה פסוקה לאו מיובא הוא. דמאי טעמא להיות מיובא. אלא שאם לומד לא יתפלל לא מתוך דין ולא מתוך דבר הלכה שמוספין שמא יחשוב אותה בתפלה אלא מתוך הלכה פסוקה דאי להתפלל שבודאי לא יחשוב ומתניתין לא פליגי אהאי ברייתא דשמחה אלא מתניתין איירי בתפלה תשומת שצריך הכנעה. אבל הברייתא בתפלה מיושב שהוא ק"ש שצריך שמחה : **כדי שיכונו את לבם לאביהם שבשמים**. פי' שאסור לכוין בתפלה לצורך עצמו אך להתפלל שיהיו כל ישראל בתכלית השלימות ויהיה נשלם כנסת ישראל למעלה. אבל לא לצורך עצמו אלא יתפלל באלהי נצור על עצמו שתפלת אלהי נצור הוא ע"ע. וז"ש כאן כדי שיכונו לבם לאביהם שבשמים לא שיכונו בדבור :

ב מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים ושואלין הגשמים בברכת השנים והבדלה בחונן הדעת. רבי עקיבא אומר אומרה ברכה רביעית בפני עצמה רבי אליעזר אומר בהודאה :

ב מזכירין גבורות גשמים כו'. לפי שהוא שנה לפיכך קבעוה בשלש ראשונות שהן שבחים ואמרו בגמ' לפי שהן יורדין בגבורה לכך נקראו גבורה וצריך להבין מפני מה נקטו כאן גבורה יותר משאר לשונות שהכן נברא העולם כמ"ש בעשרה דברים נברא העולם (ועיין בתענית ב' תוס' ד"ה וכתיב מכין כו' יש להקשות אמאי נקט גבורות כו'). ונראה שחלוק בין גדולה ובין גבורה הוא שגדולה הוא בדבר התמידי בלי הפסק כמו הילוך השמש שאין בזה גבורה שאין ניכר בזה גבורת ה' אך הוא גדולת ה'. וגבורה הוא מה שנפסקים כמו גשמים שהן יורדין לפרקים שבזה ניכרין גבורת ה' שאם צדיק יתפלל ירדו גשמים ולפעמים אין יורדין ולכך נקראו גבורת גשמים וקבעוהו בתחיית המתים שזה ג"כ לפרקים והיינו רופא חולים וסומך נופלים. ובירושלמי מפרש דכתיב יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה ויבוא כגשם כו' ולכך גם זה שם : **ושואלין בברכת השנים**. שאלה הוא בקשה ודבר בקשה שייך בי"ב האמצעיות וקבעוה בברכת השנים לפי שהוא פרנסה קבעוה בברכת הפרנסה : **והבדלה בחונן הדעת**. ואמרו בגמרא לפי שהיא חכמה קבעוה בברכת חכמה. ורבנן אמרי מתוך שהוא חול קבעוה בברכת חול. אמר ר"א גדולה דעה שנתנה בתחלת ברכה של חול. ומה שאמר כאן דעה ותחלה לא אמר אלא חכמה. היינו שבאותה ברכה יש חכמה ובינה ודעת אבל מתחלה גבי הבדלה לא אמר אלא לפי שהיא חכמה מפני שגם הבדלה חכמה היא :

ג האומר על קן צפור יגיעו רחמיך ועל טוב יזכר שמך מודים מודים משתקין אותו העובר לפני התבה וטעה יעבור אחר תחתיו ולא יהא סרבן באותה שעה מנין הוא מתחיל מתחלת הברכה שטעה בה :

ג מודים מודים כו'. בגמרא אמר ר"ז כל האומר שמע שמע כאומר מודים מודים דמי. מיתיבי הקורא את שמע וכופלה הרי זה מגונה. מגונה הוא דהוי הא שתוקי לא משתקינן ליה. ל"ק הא דאמר מילתא מילתא ותני לה והא דאמר פסוקא פסוקא ותני ליה א"ל רב פפא לאביי ודלמא מעיקרא לא כיון דעתיה ולבסוף כיון דעתו תוס' ד"ה אמר פסוקא פסוקא וכפליה פי' בקונטרס משתקין אותו דמחזי כעושה שתי רשויות ובה"ג ובפר"ח מפרש אפכא פסוקא פסוקא אין משתקין אותו מיהו מגונה הוי אך לשון הגמ' לא משמע כפי' עכ"ל. וכתב המהרש"א ד"ה אמר פסוקא כו' אך לשון התלמוד לא משמע כפירושו כו' עכ"ל לא ידענא משמעו וק"ל עכ"ל המהרש"א. וי"ל דהא רב פפא מקשה לאביי ודלמא מעיקרא לא כיון דעתיה כו' על איזה מהן מקשה. אם על שתוקי מקשה אמאי משתקינן או על מגונה מקשה ע"כ צ"ל דמקשה על שתוקי דאי על מגונה לא היה מקשה מידי דלמא מעיקרא לא כיון דעתיה כו' דאפ"ה הוי מגונה ע"כ צ"ל דמקשה אמאי משתקינן דלמא כו' והשתא ע"כ צ"ל כפי' הקונטרס דפסוקא פסוקא משתקינן אותו ולכך פריך שפיר דלמא לא כיון דעתיה דאי כפי' בה"ג ור"ח דמילתא מלתא משתקינן לא היה מקשה כלל ודלמא מעיקרא לא כיון דעתיה דהיאך יכול לומר דאימר משום דלא כיון דהא אמר שמע שמע ישראל ישראל כל תיבה ותיבה כפלה האיך יכול לומר משום דלא כיון דהא בתיבה ראשונה אסיק אדעתיה לכוין ולכך אומרה עוד הפעם אך לא אסיק אדעתיה בתיבה שניה ושלישית לכוין ע"כ מחזי כשתי רשויות ומאי פריך הגמרא ע"כ צ"ל כפירוש הקונטרס : **ולא יהא סרבן באותה שעה**. פי' באותה שעה לא יהא סרבן אבל בשאר פעמים צריך שיהא סרבן ואמר לשון סרבן ולא אמר לא יהא מסרב שלשון סרבן משמע מוחזק לסרבן והיינו לומר שבשאר פעם צריך שיהא מוחזק לסרבן והיינו שצריך לסרב ג' פעמים : **מתחלת הברכה**. פי' מתחלת אותה ברכה וגומרה אח"כ כל הברכה משנה ואינך כמ"ש התוס' שם ל"ד א' ד"ה **אמצעיות** ס' וכן בהלל וכן במגילה :

ד העובר לפני התיבה לא יענה אחר הכהנים אמן מפני הטרוף ואם אין שם כהן אלא הוא לא ישא את כפיו ואם הבטחתו שהוא נושא את כפיו וחוזר לתפלתו רשאי :

ד ואם אין שם כו'. פירוש משום סיפא קתני ואם דהיינו אם יש שם כהנים אחרים אפילו הבטחתו שטעה כו' אעפ"כ אינו רשאי :

ה המתפלל וטעה סימן רע לו ואם שליח צבור הוא סימן רע לשולחיו מפני ששלוחו של אדם כמותו. אמרו עליו על ר' חנינא בן דוסא כשהיה מתפלל על החולים היה אומר זה חי וזה מת אמרו לו מנין אתה יודע אמר להם אם שגורה תפלתי בפי יודע אני שהוא מקובל ואם לאו יודע אני שהוא מטורף :

ה שהוא מטורף. אחולה ולא אתפלה שאי אתפלה קאי הוי ליה למימר מטורפת :

פרק ו א כיצד מברכין על הפירות על פירות האילן אומר בורא פרי העץ חוץ מן היין שעל היין אומר בורא פרי הגפן ועל פירות הארץ אומר בורא פרי האדמה חוץ מן הפת שעל הפת הוא אומר המוציא לחם מן הארץ ועל הירקות אומר בורא פרי האדמה רבי יהודה אומר בורא מיני דשאים :

א שעל היין אומר בפה"ג. אמרו בגמ' לפי שהוא זן ומשמח קבעוה ברכה בפני עצמה : **ועל פירות הארץ אומר בורא פרי האדמה**. מה דשינה הלשון ואמר בפה"א ולא אמר בורא פרי הארץ. מפני שהארץ הוא ג' דברים. אחד מדינה נקרא ארץ. וב' ארץ ישראל נקרא ארץ כמ"ש ארץ אשר לא תחסר כו' וכן בכמה מקומות נקראת ארץ סתם והאדמה נקרא ג"כ ארץ אבל שם האדמה מיוחד לאדמה בלבד ואינו כולל בו שאר שמות לכך אמר על פירות הארץ שנכלל בה ג' ענייני ארץ מברכין בורא פרי האדמה דעל הפרי אינו שייך לא מדינה ולא ארץ ישראל חוץ אותן הפירות שנשתבח בהן א"י לכך אומרים בורא פה"א שזה השם מיוחד לאדמה משא"כ ארץ שנכלל בו גם שאר שמות ועוד שבשבעה ארצות הן ובכולן אינו מיני דגן חוץ מאותו שאנחנו דרים בה ומפני שהיא ניזונית מתמצית א"י שמתנה לאמה לכך מיחסין כל ברכות של דגן על שם הארץ אבל שאר דברים ישנן ג"כ בשאר ארצות לכך מברכין בפה"א שגם שם נגדלין : **על פירות הארץ אומר בורא פרי האדמה**. גמ' אמר רב יהודה אמר רב צלף של ערלה זורק את האביונות ואוכל את הקפריסין למימרא דאביונות פרי וקפריסין לאו פרי. ורמינהו על מיני נצפה וכו' ועל האביונות וקפריסין אומר בורא פרי העץ הוא דאמר כר"ע דתנן ר"א אומר כו' ר"ע אומר אינו מתעשר אלא אביונות בלבד ולימא הלכה כר"ע אי אמר הלכה כר"ע הוה אמינא אפילו בארץ קמ"ל כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ. רבינא אשכחיה למר בר רב אשי דקא זריק אביונות וקאכיל קפריסין א"ל מה דעתך כר"ע דמיקל ולעביד מר כב"ש דמיקל טפי דהנן צלף ב"ש אומרים כלאים בכרם כו' אלו ואלו מודים שחייב בערלה הא גופא קשיא כו'. הא לא קשיא ב"ש ספוקי מספקא כו' מ"מ לב"ש הוי ליה ספק ערלה כו' ובחוץ לארץ יורד ולוקח כו' ר"ע במקום ר"א עבדינן כוותיה וב"ש במקום ב"ה אינו משנה והלכתא כמר בר רב אשי דזרק את האביונות ואכל את הקפריסין ומדלגבי ערלה לאו פרי נינהו לגבי ברכות נמי לאו פרי נינהו ולא מברכינן עליה בורא פרי העץ אלא בורא פרי האדמה וכ' תוס' ד"ה הלכתא כמר בר רב אשי וכו' והיה אומר הר"ש דלגבי ערלה לאו פרי הוא היינו משום דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוץ לארץ אבל בארץ הוה פרי ומברכינן עליו בורא פרי העץ ובברכות ליכא חילוק בין בארץ לח"ל ונראה לקיים הגירסא דהא יש להקשות אמאי קאמר והלכתא כמר בר רב אשי אמאי לא קאמר והלכתא כרב יהודה אמר רב שהוא מן הראשונים דאם היה מר בר רב אשי פליג על רב יהודה ניחא מאי דפסק כמר בר רב אשי שמאביי ורבא ואילך פסקינן כבתרא אבל אי לא פליגי יחד היה לו לפסוק כקמא ויש לומר דהא יש עוד להקשות דקאמר סס"ם ר"ע במקום ר"א עבדינן כוותיה לשון עבדינן משמע שפסק כר"ע לגמרי גם הלשון מה דעתך כר"ע דמיקל משמע שפסק לגמרי גם יש להקשות מאי פריך מה דעתך כר"ע דמיקל ולעביד כב"ש דמקילי טפי הא לא פסיק כר"ע רק משום דהמיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל אבל לב"ש הוא ספק ערלה א"כ הקולא הוא רק בח"ל וזה לא אמרינן כל המיקל בח"ל הלכה כמותו בח"ל ע"כ נראה דמר בר רב אשי סבר דהלכה כר"ע אפילו בארץ דפסק כר"ע לגמרי ע"כ פריך שפיר רבינא מאי דפסק כר"ע דמיקל ופסק לגמרי כר"ע ולעביד מר כב"ש דמקילי טפי ומשני ר"ע במקום ר"א עבדינן כו' פי' עבדינן לגמרי כוותי' א"כ לפ"ז מר בר רב אשי פליג על רב יהודה אמר רב דרב יהודה סבר רק בח"ל אוכל את הקפריסין ומר בר רב אשי סבר אפילו בארץ ישראל אוכל את הקפריסין ע"כ פסק כמר בר רב אשי שהוא בתרא שמאביי ורבא ואילך פסקינן כבתרא ופסק כר"ע לגמרי אפילו בארץ והשתא ניחא מה שאמר הגמרא ומדלגבי ערלה לאו פרי פי' אפילו בארץ לאו פרי לגבי ברכה נמי לאו פרי בין בארץ ובין בח"ל ולא מברכינן בורא פרי העץ אלא בורא פרי האדמה : **שעל הפת הוא אומר המוציא** כו'. ירושלמי אפלגון ר"נ ורבנן ר"נ אמר המוציא כו' ורבנן אמרי מוציא כו' ע"ד דר"נ אומר הבורא פה"ג ע"ד דרבנן אומר בורא כו'. ר"י בריך קומי ר' זירא המוציא לחם מן הארץ וקלסי' מה כרבי נחמיה שלא לערב האותיות מכאן שאין צריך לברך הגומל חסדים אלא גומל וכן בכל ברכה : **ועל הירקות אומר בורא פרי האדמה**. בגמרא אמרו זאת אומרת שלקות מברכין בפה"א ואני אומר כו' בשלמא כו' שמתחלתו שהכל כו' אלא שהכל שמתחלתו בפה"א שלקו שהכל היכי משכחת לה אר"נ ב"י בתומי וכרתי. וצריך להבין הלא הרבה דברים יש שמחמת בישולן יתקלקלו ואין לברך אלא שהכל. ונראה שהכי פריך היכי משכחת ליה פירוש כאשר יתקלקל מחמת בישול בודאי לא יבשל להתקלקל ואם מחמת בישול יתקלקל אך שנותן דבר אחר ומחמם אותו דבר ישביח מ"מ צריך לברך ברכה הראויה לה ומברכין בפה"א ומשני בתומי וכרתי שנותנין להשביח התבשיל והיא עצמה אינה נשבחת כלל וצריך לברך עליהם שהכל. ומכאן משמע באגוז המטוגן בדבש שאפי' השבח הוא מחמת הדבש צריך לברך בורא פרי העץ דאי שהכל מאי פריך היכי משכחת ליה הא משכחת בדברים שהם מתקלקלין מחמת בישולן ונותנים דבר אחר להשביח שמברכין שהכל אלא ע"כ שגם ע"ז צריך לברך בפה"א ואין מברכין שהכל אלא על אותן שאמרו בקלקולן א"כ למה יבשל להתקלקל ומשני בתומי וכרתי שעשוי להשביח את התבשילות הן בעצמם הקלקלו

יקפ:

והם נפלאו בקלקולן ופסק הרי"ף שמלקות מברכין בורא פרי האדמה. והפוסקים חולקין עליו הא ר"ח אמר והכי אומר כו' שתחלתו כו'. וסברת הרי"ף הוא דמאי דתנן ר"ח הוא אליבא דשלק דקנה שבשלה כרבי בנימין בר יפת ולמאי דאמר ר"ח בר אבא אמר ר"י שמלקות מברכין עליהן בורא פרי האדמה היינו אפי' מה שנתקלקלו אחר בישולן ופסק כרבי חייא בר אבא כפשטא דגמ' שפסק כוותיה: בירושלמי שתנן אומר שהכל נהיה כו'. אמר ר"י ומתניתין לא אמר כן אלא על הפת. שעל הפת אומר המוציא לחם מן הארץ ופת לא שחק כו'. משמע בפת קטניות מברכין עליהן בפה"א. והרי"ף פסק שעל פת של קטניות מברכין שהכל דהיינו שהגמרא שלנו חולק על הירושלמי דאמרינן ל"ח א' דאילו במעשה קדירה בתחלה מברך בורא מיני מזונות כו'. ואילו הכא בתחלה מברך שהכל כו'. הרי בהדיא שמברכין שהכל על פת דמיני קטניות:

ב ברך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא ועל פירות הארץ בורא פרי העץ לא יצא ועל כולם אם אמר שהכל נהיה יצא:

ב בירך על פירות האילן כו'. מאן תנא דעיקר אילן ארעא הוא ר"י הוא כו'. והיינו כת"ק בירושלמי דאמרי דר"י עביד לה כקנים:

ג על דבר שאין גדולו מן הארץ אומר שהכל. על החומץ ועל הנובלות ועל הגובאי אומר שהכל על החלב ועל הגבינה ועל הביצים אומר שהכל. רבי יהודה אומר כל שהוא מין קללה אין מברכין עליו:

ג על הגובאי כו'. איידי דתני חומץ ונובלות תני נמי גובאי דהא גובאי אין לה ברכה אחרת ומהיכי תיתי לברך ברכה אחרינא. אבל חומץ ונובלות הוי אמינא שיברך על החומץ בורא פרי הגפן. ונובלות יברך בורא פרי העץ. לכך תני שיברך שהכל:

ד היו לפניו מינים הרבה רבי יהודה אומר אם יש ביניהם ממין ז' מברך עליו וחכמים אומרים מברך על איזה מהם שירצה:

ד היו לפניו כו'. הרי"ף פסק כעולא כשברכותיהן שוות מחלוקת אבל כשאין ברכותיהן שוות דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על זה. ובשבעת המינין פסק שכל המוקדם בפסוק מוקדם לברכה. והיינו אמר רב יוסף כמו שכתבו התוספות בד"ה אמר רבי ירמיה:

ה ברך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון ברך על הפרפרת שלפני המזון פטר את הפרפרת שלאחר המזון ברך על הפת פטר את הפרפרת על הפרפרת לא פטר את הפת ב"ש אומרים אף לא מעשה קדרה:

ה בירך על היין שלפני המזון כו'. ואמרו דוקא בשבתות וימים טובים ובשעת הקזה ובשעה ביוצא מבית המרחץ. אבל בשאר ימות השנה מברך על כוס וכוס: ב"ש אומרים אף לא מעשה קדירה. בגמ' איבעי' הי ב"ש ארישא פליגא או אסיפא פליגא. אבל בירושלמי מפשיט ליה ואמרו ברך על הפת פטר את הפרפרת ואת מעשה הקדירה אליבא דבית הלל. אבל לב"ש לא פטר את מעשה קדירה וכל שכן דלא פטר פרפרת. אבל אם ברך על פרפרת תחלה כולי עלמא מודו דלא פטר את הפת ולא מעשה קדירה והיינו דמפרשי שבית שמאי קאי על רישא דבירך על הפת פטר את הפרפרת וב"ש מעשה קדירה דמעשה קדירה הוא קרוב יותר לפת מפרפרת. ואמר ב"ש המעשה קדירה לא פטר וכ"ש שאינו פוטר לפרפרת אבל אם בירך על הפרפרת דברי הכל אינו פוטר לא את הפת ולא מעשה קדירה כך מפרש הירושלמי אבל במתניתין משמע דקאי אסיפא:

ו היו יושבין לאכול כל אחד ואחד מברך לעצמו הסיבו אחד מברך לכלם. בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו לאחר המזון אחד מברך לכולם והוא אומר על המוגמר אע"פ שאין מביאין את המוגמר אלא לאחר הסעודה: ז הביאו לפנו מליח בתחלה ופת עמו מברך על המליח ופוטר את הפת שהפת טפלה לו זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה:

ז מליח בתחילה. דוקא שהם אוכל המליח תחלה אבל אם אוכל הפת תחלה אפילו שאינו אוכל אותו אלא בשביל מליח צריך לברך על הפת:

ח אכל תאנים וענבים ורמונים מברך אחריהן ג' ברכות דברי רבן גמליאל וחכמים אומרים ברכה אחת מעין שלש ר"ע אומר אפילו אכל שלק והוא מזונו מברך אחריו שלש ברכות. השותה מים לצמאו אומר שהכל נהיה בדברו רבי טרפון אומר בורא נפשות רבות:

ח אכל תאנים וענבים כו'. בגמרא אמרו מעשה בר"ג וזקנים כו' והביאו לפניהם כותבות כו' קפץ רבי עקיבא ובירך ברכה אחת מעין שלש אמר ליה ר"ג עקיבא עד מתי אתה מכניס ראשך בין המחלוקת כו' יחיד ורבים הלכה כרבים. וקשה דמאי א"ל עד מתי כו'. והא אי הוה עביד כר"ג נמי הוי כמחלוקת וא"כ מאי קשיא ליה עד מתי כו' דמאי הוה ליה למיעבד כו'. ונראה משום דהלכה היא אם לפניו פרי שספק לו בברכה אם בורא פרי העץ או בורא פרי האדמה. ומברך בורא פרי האדמה דממ"נ יצא. ואף שלכתחלה אינו רשאי לברך כי אם ברכה הראויה לה מכל מקום אם הוא בספק הוי כדיעבד ואמרינן שם י"ב א' לא צריכא כגון דאכל תמרי וסבר דכסמא ופתח בדכסמא וסיים בדתמרי יצא דאי נמי סיים בדכסמא נמי יצא דתמרי נמי מיזן זייני והשתא אתי שפיר דר"ג נתן רשות לרבי עקיבא לברך. מפני שסבר דר"ע סבר אפילו אכל שלק והוא מזונו מברך אחריו שלש ברכות ואם כן ר"ע היה לו שיברך כן ור"ע לא עשה כן אלא בירך ברכה אחת מעין שלש ואמר לו עד מתי כו'. דאי הוה עביד כר"ג לא הוה מכניס ראשו בין המחלוקת דאמינא שהוא ספק לו האיך יברך ובירך שלש ברכות דבזה לכולי עלמא יצא. ומחמת בספק לו בירך כן כדי שיהא יוצא אליבא דר"ע. אבל השתא שבירך ברכה אחת מעין שלש אליבא דר"ג לא יצא כלל והוה שפיר בין המחלוקת והשיב רבינו אף שאתה אומר כן כו' יחיד ורבים הלכה כרבים: השותה יין לצמאו כו'. פי' דוקא לצמאו אבל שלא לצמאו אין לברך כלל ומה דאמרו דחנקתיה אומצא לאו דוקא אלא כל שלא לצמאו: בורא נפשות רבות וחסרונם. פירוש שבורא נפשות רבות והיינו בהמות ועופות ושאר דברים וחסרונם פי' ומה שצריך לבהמות ולעופות. ועל כל מה שברא כו' כנ"ל ולא יאמר על כל מה שבראת דכל ברכה לשון נסתר הוא ולא נוכח וכן בגמרא שם ומה שאמרו בעירובין י"ד ב' על כל מה שבראת טעות סופר הוא. דהא הגמ' שם מביא דקאי על לשון המשנה שבכאן והוא אינו במשנה דמשנה אמר רק בורא נפשות רבות ותו לא וכן הוא בהדיא שלא יאמר על כל מה שבראת אלא שברא ופירוש להחיות בהם נפש כל חי היינו לאדם. וכן הוא הפירוש בהדיא בירושלמי כשאוכל בשר או ביצה היה אומר אשר ברא נפשות רבות כו' אמר רבי תני בורא מיני נפשות השיב ר"י כו' והדין גובאי לאו מין נפש הוא כו':

פרק ז

א שלשה שאכלו כאחד חייבין לזמן. אכל דמאי ומעשר ראשון שנטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שנפדו והשמש שאכל כזית והכותי מזמנין עליהם אבל אכל טבל ומעשר ראשון שלא נטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שלא נפדו והשמש שאכל פחות מכזית ועובד כוכבים אין מזמנין עליהם:

א שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן. ירושלמי תמן את אמר אין רשאין לחלק והכא את אמר חייבין לזמן. שמואל אמר כאן בתחלה כאן בסוף. פירוש שמקשה הכא תנן חייבין לזמן משמע שאם אינן מחלקין חייבין לזמן אבל אם רוצין לחלק רשאין. ותמן אמר אין רשאין לחלק ומשני כאן בתחלה פירוש קודם שרוצין לברך אלא בתוך האכילה אמר שאין רשאין לחלק ולגמור סעודתו ולברך ברכת המזון לבדו. כאן בסוף אחר המזון כשרוצין לברך חייבין לזמן ולא פליגי כלל הני מתניתין: אבל דמאי. אע"ג דלא חזי ליה דאי בעי מפקר ליה נכסיה והוה עני והוה חזי ליה ועיין בפרק ג' דדמאי מה שכתבתי שם: שנטלה תרומתו. ולא נטלה עדיין תרומה גדולה והיינו שהקדים ונטל בן לוי בשיבולים: והכותי. ואמר בגמרא אמאי לא יהא אלא עם הארץ כו'. רבא אמר אפילו תימא בכותי עם הארץ והכא בע"ה דרבנן כו'. דתניא איזהו עם הארץ כל שאינו אוכל חולין בטהרה. וחכמים אומרים כל שאינו מעשר פירותיו כראוי היכי דמי כמ"ש במסכת פאה. המקבל עליו להיות חבר כו' המקבל עליו להיות נאמן כו'. וכן ב' עם הארץ אחד שאינו אוכל חולין בטהרה וא' שאינו מעשר פירותיו כראוי והאי דאין מזמנין עליו היינו שאינו מעשר פירותיו כראוי וכל שכן שאינו אוכל חולין בטהרה אבל אם מעשר פירותיו כראוי אע"פ שאינו אוכל חולין בטהרה מזמנין: ומעשר שני והקדש שלא נפדו. דהיינו מעשר שני והקדש שנפדו ולא נפדו כהלכתן מעשר שני על גבי אסימון שאין בכן צורה והקדש על גבי קרקעות. ומה שאמר אבל הקדש קרקעות. וגבי מעשר שני אסימון. היינו מפני שמעשר שני אינו נפדה אלא בכסף שיש בו צורה. ולכן אמרו שלא בכסף כהלכתו דהיינו אסימון. והקדש נפדה בכל דבר חוץ משטר וקרקעות ועבדים. לכן אמר קרקעות:

ב נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהם עד כמה מזמנין עד כזית רבי יהודה אומר עד כביצה:

ב עד כמה מזמנין עד כזית. פי' שאינו מצטרף עמהם אלא כשאכל כזית אבל אם לא אכל כזית אינו מצטרף עמהן כלל. ובירושלמי מיבעיא אותו שאכל ירק מהו שיברך מחלפיה שיטתיה דרבי ירמיה דהני שלש מאות נזירים כו' ומביא שם המעשה לענין דינא ועובדא דא מביא בגמרא שלנו ואמרו שם בירושלמי אמר ר' יוחנן חולקין על ר' שמעון בן שטח. ר' אבא אמר על הראשונה. ור' ירמיה אמר על השניה. מחלפיה שיטתיה התם מיבעיא והכא פשיטא ליה. פירוש דהתם מיבעיא ליה מהו שיברך. והכא אמר שחולקין על השניה. ואמר שאינו מועיל הכא ואין לברך. ומשני הן דפשיטא ליה כרבנן והן דצריכא ליה כרשב"ג. תני עלה והסיב עמהן אע"פ שלא טבל כו' כנ"ל שם בירושלמי משמע דפליגי רשב"ג ורבנן אי מצטרפין דחכמים סברי שאין מצטרפין אלא א"כ אוכל כזית: (ועיין בהשמטות יש טעות לשבח מה שמהפך הגירסא בירושלמי הנ"ל). [א"ה בכל הדפוסים חסר השמטה זו ואנחנו מצאנו בדפוס ראשון והגהנוה על מקומה וז"ל דאי כגי' הירושלמי ר' ירמיה על הראשונה א"כ סבר ר' ירמיה דרבנן לא פליגי על רשב"ג ולפי זה לא שייך מה דצריכא לחכמים ומה דפשיטא לר"ג הא לא פליגי יחד לכך גרס ר' ירמיה על שניה וא"כ פליגי יחד ופסק כרבנן לפי זה ניחא מאי דצריכא לר"ג ומאי דפשיטא לרבנן דפליגי יחד ופסק כרבנן ועיין בירושלמי ותמצא מרגניתא בגירסא ע]:

ג כיצד מזמנין בשלשה אומר נברך בשלשה והוא אומר ברכו. בעשרה אומר נברך לאלהינו בעשרה והוא אומר ברכו. אחד עשרה ואחד עשרה רבוא. במאה אומר נברך לה' אלהינו במאה והוא אומר ברכו. באלף אומר נברך לה' אלהינו אלהי ישראל באלף והוא אומר ברכו. ברבוא אומר נברך לה' אלהינו אלהי ישראל אלהי הצבאות יושב הכרובים על המזון שאכלנו. ברבוא והוא אומר ברכו. כענין שהוא מברך כך עונין אחריו ברוך ה' אלהינו אלהי ישראל אלהי הצבאות יושב הכרובים על המזון שאכלנו. רבי יוסי הגלילי אומר לפי רוב הקהל הן מברכין שנאמר במקהלות ברכו אלהים ה' ממקור ישראל. אר"ע מה מצינו בבית הכנסת אחד מרובין ואחד מועטן אומר ברכו את ה' רבי ישמעאל אומר ברכו את ה' המבורך:

ג שלשה אומרים נברך כו'. בגמ' אמרו אל יוציא אדם את עצמו מן הכלל. ירושלמי התיבון הרי ברכת התורה הרי אומר ברכו אמר רבי אבין מכיון שאמר המבורך אינו מוציא את עצמו מן הכלל: אומר ברכו. פירוש אף ברכו. ואחד עשרה רבוא. היינו מפני שהוא מסיים בסיפא ברבוא אומר. אמר כאן בעשרה רבוא: אחד עשרה ואחד עשרה רבוא. פירוש אחד עשרה ואחד עשרה רבוא שוין בזה. אך החילוק הוא במאה אומר כו'

באלף

באלף אומר כו' ברבוא אומר כו' : ברכו את ה' המבורך. פירוש שלא להוציא את עצמו מן הכלל. וכמו שכתוב בירושלמי שהבאתי לעיל :

ד שלשה שאכלו כאחד אינן רשאין ליהלק וכן ארבעה וכן חמשה. ששה נחלקים עד עשרה ועשרה אינן נחלקין עד שיהיו עשרים :

ד ששה נחלקין. פירוש כיון שאין מצוה לומר ברכו לכך נחלקין אבל אם היה מצוה לומר ברכו לא היו רשאין לחלק אף שיש לו מזומן בפני עצמו כדי לזכות אותו המברך לומר ברכו אבל עכשיו שאין מצוה לומר נחלקין :

ה שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו הרי אלו מצטרפין לזמון ואם לאו אלו מזמנין לעצמן ואלו מזמנין לעצמן. אין מברכין על היין עד שיתן לתוכו מים דברי ר' אליעזר וחכמים אומרים מברכין :

ה שתי חבורות כו'. בירושלמי רבי יונה ור"א בר זימנא בשם ר"ז בשני בתים נצרכה. אמר ר"י והן שנכנסו מתחלה לאכול על מנת כן אילין בית נשיא מה את עבידת לון כבית אחד או כשני בתים נאמר אם דרכם לעבור לאילין ולאילין מזמנים כו'. והנה הירושלמי אינו מובן כלל הא אמר דמה שאמר במשנה שתי חבורות. היינו משני בתים. ומה חילוק בין בית אחד לשני בתים ומאי קמיבעיא ליה בבית אחד או בשני בתים. ונראה שטעות סופר הוא בירושלמי וכן צ"ל אמר ר' יוחנן והן שנכנסו פי' מה דקתני במשנה שתי חבורות כו' מזמנין. היינו כשנכנסו מתחלה לאכול על מנת כן ר"י ור' אבא בר זמנא כו' בשני בתים נצרכה פי' הא דקאמר ר' יוחנן שצריך שיכנסו מתחלה לאכול על מנת כן דוקא בשני בתים. אבל בבית אחד אפילו לא נכנסו מתחלה לאכול על מנת כן נמי מזמנין. ועל זה מיבעיא להו אילין בית נשיא כו' : אין מברכין על היין כו'. בגמרא תנו רבנן יין עד שלא נתן כו' אין מברכין כו' בפה"ג אלא בפה"ע ונוטלין כו' משנתן כו' מברכין כו' ואין נוטלין כו' דברי ר"א וחכ"א בין כך ובין כך מברכין בפה"ג ואין נוטלין כו' כמאן אזלא הא דאמר שמואל עושה אדם כל צרכיו בפת כמאן כר"א ואין להבין כלל הא לרבנן נמי אזלא הא דאמר שמואל כו' דהא דאין נוטלין לידים משום דרבנן סברי בין כך ובין כך מברכין בפה"ג. א"כ הוי לרבנן יין אף קודם שנתן לתוכו מים ולכך אמרי רבנן דאין נוטלין לידים והוי לרבנן כמו לר"א. דלר"א לא נקרא יין אלא אם נתן לתוכו מים ואין נוטלין לידים וקודם שנתן כו' לא נקרא יין אלא פירות ומברכין בפה"ע ולכך נוטלין לידים ומדאמרי רבנן בין כך כו' מברכין כו' ואין נוטלין כו' משמע דאין נוטלין תלוי ג"כ אם מברכין כמו לר"א מדסמכי אהדדי אין נוטלין כו' אבל מברכין. ועוד הא אמרינן בזבחים כ"ב א' דמי פירות אינן מעליתין אפי' לרביעית לנטילת ידים. הלכך נראה כגירסא שניה שמביא רש"י בל' אחר ואתי שפיר על הנכון הכל וכן הוא בהדיא בתוספתא ע"ש. ובפ"ע הוא ערבוב לשון ע"ש. (תמיה לי. שבתוספתא שלנו פרק ד' כתוב בהדיא כפירש"י וז"ל התוספתא אין הי (נראה שצ"ל יין חי) מברך עליו בפה"ע ונוטלין ממנו לידים. נתן לתוכו מים מברכין בפה"ג ואין נוטלין הימנו לידים דברי ר"א. וחכמים אומרים אחד זה ואחד זה מברכין עליו בורא פרי הגפן ואין נוטלין ממנו לידים. ע"כ. ואפשר שהגאון מצא גירסא אחרת בתוספתא דפוס ישן). [מהרב ר' העשיל כ"ץ זצ"ל] [א"ה פי' בהגהות הגר"א תוספתא ברכות פ"ד שהגיה שם כפי' הב' דרש"י] :

פרק ח

א אלו דברים שבין בית שמאי ובית הלל בסעודה בית שמאי אומרים מברך על היום ואחר כך מברך על היין ובית הלל אומרים מברך על היין ואחר כך מברך על היום

א מברך על היום ואח"כ כו'. שהיום גורם ליין שיבוא : וב"ה אומרים מברך על היין כו'. שהיין גורם לקדושה שתאמר. ד"א ברכת היין תדירא וברכת היום אינו תדירא. ותדיר ושאינו תדיר תדיר קודם :

ב בית שמאי אומרים נוטלין לידים ואחר כך מוזגין את הכוס ובית הלל אומרים מוזגין את הכוס ואחר כך נוטלין לידים :

ב נוטלין לידים כו' ובה"א כו'. דב"ש סברי אסור להשתמש בכוס שאחוריו טמאין. וב"ה סברי דמותר להשתמש בכוס שאחוריו טמאין. ד"א תיכף לנ"י סעודה. וכן אמרו לעיל שלש תכיפות הן כו' וקאי גם על מים ראשונים. ודלא כאותן שכתבו שלא קאי אלא על האחרונים דבירושלמי אמרו כל התוכף נ"י לסעודה אין השטן מקטרג בשעת הסעודה הרי בהדיא שקאי על הראשונים ובירושלמי אמרו ר"ב בשם ר"י ב"ש כר"י ודב"ה כר"מ. דתניא תמן ר"מ אומר לידים טמאים וטהורים אמר ר"י לא אמרו אלא לידים טהורים בלבד פסקו הרשב"א והגאונים שצריך נ"י למשקה כשאינו קובע ידו אחת וכשקובע שתי ידיו ולכך תני הכא לשון מוזגין ולא שותין דהיינו משום דלשתיה וודאי צריך נטילה אלא שב"ש וב"ה פליגי אי קודם שימזוג יטול ידיו או לאחר שימזוג. ועוד הביא ראיה מדאמרינן בגמרא מ"ג ע"א כיצד סדר הסיבה כו' בא להם מים כו' בא להם יין כו' עלו והסיבו כו' בא להם מים כו' בא להם יין כו' והנה הגמרא הזאת אינו מובן. לכך פירשו דמתחלה כשלא קבעו עדיין נוטל ידו אחת לשתיית יין כמ"ש בא להם יין כו' ואח"כ עלו והסיבו בא להם מים נוטל שתי ידיו שכבר קבעו לכך נוטל שתי ידיו. דאי לפי' רש"י הא לא הוזכר סעודה. אבל קשה הא אמרו בפסחים נטל ידיו בטיבול ראשון יטול ידיו בטיבול שני הא צריך ליטול ידיו לקידוש ולכוס שני וכן לכל הד' כוסות. ועוד דאמרו הטובל ידיו לא יקדש כו'. ונראה שאין צריך ליטול ידיו לשתייה. והא דאמרינן כיצד סדר הסיבה כו' היינו לא בשביל היין אלא בשביל הפרפרת שבא אח"כ ולא רצו להפסיק לכך נטלו תחלה קודם השתיה. וכן הוא בהדיא בירושלמי תני סדר הסיבה אורחין נכנסין ויושבין על הספסלין כו' הביאו להם יין כל אחד ואחד מברך לעצמו. הביאו להן לידים כל אחד ואחד נוטל לידו אחת. הביאו להן פרפרת כל אחד ואחד מברך לעצמו. עלו והסיבו הביאו להן יין אע"פ שבירך על הראשון צריך לברך על השני ואחד מברך ע"י כולן הביאו להן לידים אע"פ שנטל ידו אחת צריך ליטול שתי ידיו הביאו להן פרפרת א' מברך ע"י כולן. הרי בהדיא שהנטילת ידים היה בשביל הפרפרת אך בירושלמי גרס שהמים באים אחר השתיה. וכן מה שאמר כאן מוזגין היינו מפני שרצה לאכול אח"כ ולא רצה להפסיק בין השתיה ובין אכילה. ונוטלין קודם השתיה. פליגי ב"ש וב"ה אימתי יטול ידיו ומה שאין נוטלין למשקה לפי שאין דרך ליגע במשקה אלא בכוס וכן משמע בירושלמי :

ג בית שמאי אומרים מקנח ידיו במפה ומניחה על השלחן ובית הלל אומרים על הכסת :

ג ב"ש אומרים מקנח כו'. פירוש דב"ש סברי אסור להשתמש בשולחן שני. וב"ה סברי מותר להשתמש בשולחן שני. דס"ל אין לנטילת ידים עיקר מן התורה :

ד בית שמאי אומרים מכבדין את הבית ואחר כך נוטלין לידים ובית הלל אומרים נוטלין לידים ואחר כך מכבדין את הבית :

ד ב"ש אומרים מכבדים כו'. שאם אתה אומר נוטלין כו' נמצא אתה מפסיד את האוכלין. אבל ר"י לב"ש לא סבירא להו מ"ט משום פירורים. פי' לכך קתני הכא בגמ' אבל ר"י לב"ש לא סבירא להו משום דבכל הני משניות דלעיל מה שאמר ב"ש הוא דוקא משום חשש האיסור. וכן סברת ב"ה הוא לב"ה דוקא ג"כ משום חשש איסור אבל כאן לב"ה אם מכבדין תחלה אין איסור כלל אבל לב"ש לבד הוא דאין רשאי ליתן לידיו תחלה. לכך אמרו אבל ר"י לב"ש לא סבירא להו מ"ט משום פירורין. אבל לב"ה אין קפידא כלל :

ה בית שמאי אומרים נר ומזון ובשמים והבדלה ובה"א נר ובשמים ומזון והבדלה. בית שמאי אומרים שברא מאור האש ובית הלל אומרים בורא מאורי האש :

ה בש"א נר ומזון כו' ובה"א נר ובשמים. זו דברי ר"מ אבל ר"י סבר שב"ש אומרים מזון ומאור ובשמים והבדלה. וב"ה אומרים מזון ובשמים ומאור והבדלה : בש"א שברא מאור האש ובה"א בורא מאורי האש. ואמרינן בגמרא בברא ובורא כ"ע ל"פ. כי פליגי במאור ומאורי כו'. וקשה הא ב"ש אמרו ברא וב"ה אמרו בורא. והאיך אמרו שלא פליגי. ועוד היאך אפשר שיהיו פליגי אי טובא נהורא איכא בנורא אי חדא נהורא הא עינינו רואות שטובא נהורא איכא בנורא. ונראה דברא הוא לשון עבר ובורא לשון עבר והוה. אך שאמרינן כ"ע לא פליגי בברא ובורא. משום דבאש שייך הני תרי לישני משום שהקב"ה ברא יסוד האש וגם אנו מוציאין בכל יום אש מחדש והכל בא מיסוד האש. אך החילוק שביניהן דיסוד האש גוון אחד ובאש שלנו יש הרבה גוונים. וזה שאמרו כי פליגי במאור ומאורי. דהיינו בית שמאי ובית הלל פליגי אם מברכין על מאור אחד דהיינו על יסוד האש או על מאורי האש שלנו שיש בה הרבה גוונים. ובית שמאי סברי חדא נהורא איכא בנורא. פי' דיסוד האש הוא גוון אחד ועל כרחך צ"ל ברא מאור שביסוד האש שייך לשון עבר שכבר ברא. וב"ה סברי שאנו מברכין נמי על שלנו שאנו מוציאין תמיד והרבה גוונים יש בו וגם על יסוד האש שהוא גוון א' ע"כ צריך לומר בורא דשייך בו לשון הוה נמי שאנו מוציאין תמיד מחדש :

ו אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של עובדי כוכבים ולא על הנר ולא על הבשמים של מתים ולא על הנר ולא על הבשמים שלפני ע"ז. אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו :

ו לא על הנר ולא על הבשמים. נר משום שלא שבת ומכל נכרים אסור. ובשמים אינו אסור אלא ממסיבה של עובדי כוכבים שסתם מסיבתן לע"ז : ולא על כו' של מתים. נר משום דלכבוד עבידא. ובשמים משום דלעבורי ריחא הוא ופי' שכל דבר שאין נוטלין עכשיו להריח בה אלא להעביר הריח רע אין לברך. אבל אם נוטל להריח בו אפי' שאינו עומד להריח נמי צריך לברך על הריח. לפי שאסור ליהנות מהם : שיאותו לאורו. פליגי בגמרא רבא ועולא. רבא אמר יאותו ממש. ועולא אמר כדי שיכיר בין מלוזמא טבריא למלוזמא של ציפורי :

ז מי שאכל ושכח ולא בירך בית שמאי אומרים יחזור למקומו ויברך ובית הלל אומרים יברך במקום שנזכר עד אימתי הוא מברך עד כדי שיתעכל המזון שבמעיו :

ז מי שאכל כו' בש"א יחזור כו' ובה"א יברך כו'. והיינו בשוגג כמ"ש ושכח אבל במזיד ד"ה יחזור למקומו ויברך : עד כדי שיתעכל כו'. והיינו לר"י כל זמן שאינו רעב ולרים נקים לפי' רש"י לאכילה מרובה ד' מילין ולאכילה מועטת עד סילתא. ולפירוש התוספות לאכילה מרובה עד סילתא ולאכילה מועטת ד' מילין :

ח בא להם יין לאחר המזון ואין שם אלא אותו הכוס בית שמאי אומרים מברך על היין ואחר כך מברך על המזון ובית הלל אומרים מברך על המזון ואחר כך מברך על היין עונין אמן אחר ישראל המברך ואין עונין אמן אחר הכותי המברך עד שישמע כל הברכה :

ח בא להם כו' ואין שם אלא אותו כוס. דאם היה כוס אחר היה מברך ולא היה צריך לברך עוד על אותו הכוס וגם אם היה בא להם יין קודם המזון היה פוטר אותו היין לאותו הכוס. אבל כשלא בא היין אלא לאחר המזון וגם אינו אלא אותו הכוס בפ"א מברך על היין ואח"כ כו' בירושלמי מפרש כו' פירוש דגם בית שמאי סברי ברכת המזון טעונה כוס. אך ב"ש סברי כשמברכין על הכוס צריך לברך תחלה על היין ואח"כ בהמ"ז. וב"ה סברי שמברכין על המזון ואח"כ מברכין על היין. וכן הוא בהדיא בירושלמי. ופריך שם מ"ש מקידוש אמר רבי בא ע"י שהיא ברכה קטנה שמא ישכח וישתה. אבל הכא מכיון שהוא מתפללה על הכוס אינו משכח בגמ' מפרש ב"ש סברי שמברך על היין ושותהו מטעם בידים ומנח ליה אברכת המזון. ובהמ"ז טעונה כוס. ור"ת אמר דב"ש סברי דמברך ושותהו שברכת המזון אינה טעונה כוס : ירושלמי ואין עונין אמן אחר כותי אבל אחר נכרי מברך עונין :

פרק ט

א הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל אומר ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה מקום שנעקרה ממנו ע"ז אומר ברוך שעקר ע"ז מארצנו :

א הרואה כו' שנעשו בו נסים לישראל. פי' מה שנעשה לכל ישראל כ"ע חייבין לברכו. אבל מה שנעשה ליחיד הוא ויוצאי חלציו חייבין לברך. אבל לא לכ"ע: מקום שנעקרה ממנו

ממנו ע"ז כו'. פירוש אפילו ממקום אחד. ומה שמביא הפסוק י"ש בשם הירושלמי כשנעקרה ע"ז מכל ארץ ישראל טעות סופר הוא שכתוב בירושלמי ממקום אחד. וצ"ל ממקום אחר לא:

ב על הזיקין ועל הזועות ועל הברקים ועל הרעמים ועל הרוחות אומר ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם. על ההרים ועל הגבעות ועל הימים ועל הנהרות ועל המדברות אומר ברוך עושה מעשה בראשית. ר' יהודה אומר הרואה את הים הגדול אומר ברוך שעשה את הים הגדול בזמן שרואה אותו לפרקים. על הגשמים ועל בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב ועל שמועות רעות אומר ברוך דיין האמת:

ב על הזיקין ועל הזועות ועל הברקים ועל הרעמים ועל הרוחות. פירש שהעולם נחלק לד' יסודות ארמ"ע וחמישית הוא השמים. לכן אמר כאן אלו החמשה. הזיקין הוא כוכבא דשביט שהוא מן השמים. ועל הזועות הוא זועת הארץ שהוא מן הארץ. ברקים הוא אש. ורעמים הם ענני דשפכי מיא אהדדי והוא מים. ועל הרוחות הוא רוח: על ההרים כו'. פי' כי הארץ כוללת הכל ולכן חושב גם בארץ חמשה דברים: עושה מעשה בראשית. פי' דוקא עושה מעשה בראשית אבל בחמשה דלעיל מברך מה שירצה או שכחו או עושה כו': את הים הגדול. הוא ים אוקיינוס: על הגשמים ועל בשורות טובות. בירושלמי מפרש למה נקט בשורות אצל גשמים [על שם] מים קרים על נפש עיפה שמועה טובה מארץ מרחק: על שמועות רעות. מה שאמר אצל טובות בשורות ואצל רעות שמועות. מפני שמועה טובה מלוה לבשרו לכך אמר בשורות. אבל רעות ודאי לא יאמר לו איש כי מוציא דיבה הוא כסיל אלא ישמע. אבל אין מי שיבשר לו לכך אמר שמועות:

ג בנה בית חדש וקנה כלים חדשים אומר ברוך שהחיינו. מברך על הרעה מעין הטובה ועל הטובה מעין הרעה. הצועק לשעבר הרי זו תפלת שוא. כיצד היתה אשתו מעוברת ואמר יהי רצון שתלד אשתי זכר הרי זו תפלת שוא היה בא בדרך ושמע קול צוחה בעיר ואמר יהי רצון שלא יהיו אלו בני ביתי הרי זו תפלת שוא:

ג בנה בית חדש כו' אומר שהחיינו כו'. בירושלמי קנה אומר שהחיינו ניתן לו אומר הטוב והמטיב. והקשו תוספות והרא"ש דלא אשכחן הטוב והמטיב אלא בדאית ליה אחרינא בהדיה ודחק עצמו לתרץ ע"ש. ונראה דמה שמברכין על הגשמים כו' הטוב והמטיב ועל בנה בית חדש כו' שהחיינו היינו שסבר הירושלמי שאין שייך הטוב והמטיב אלא בדבר שנתחדש ולא נגרע ממנו כלום כמו גשמים ובשורה וגם צריך להיות שיהיה אחרינא בהדיה ובגשמים נמי אמר בחיה לאחרינא שמחה וכן בבשורה טובה. אבל בנה בית חדש כו' אינו יכול לברך הטוב והמטיב אפילו בדאית ליה אחריני. כי מה טוב לו שמתחלה היה לו מעות ועכשיו הוציא ע"ז ואינו שייך אלא שהחיינו. וע"ז אמרו בירושלמי קנה אומר שהחיינו מפני שהוציא מעות ע"ז ואינו שייך הטוב והמטיב אבל ניתן לו מתנה בלא הוציא ע"ז כלום מברך הטוב והמטיב. והיינו אם יש אחרינא בהדיה כמו בכל ברכות הטוב והמטיב ואשמעינן בירושלמי דאף בדאית ליה יש חילוק בין ניתן לו לקנה: הרי זה תפלת שוא. פי' אף על הדבר שיכול להיות אלא שלא ע"פ טבע רק על דרך נס הרי זה תפלת שוא: מברך על הטובה מעין הרעה. פי' אף על הטובה שיצא ממנו רעה ורעה שיצא ממנה טובה מברך והברכות הן הברכות הראויות להן שכתוב לעיל על הטובה הטוב והמטיב ועל הרעה דיין האמת אבל א"א לפרש מברך על הטובה ברכת הטוב והמטיב מעין הרעה אף שיצא מזה לפ"ז איפכא הוי ליה למתני ומברך על הרעה מעין הטובה כו'. (הלשון מגומגם כאן ואפשר הכותב שגג וטעה ואנחנו לא רצינו לשנות ממה שנמצא בכתבים ועיין בהשמטות):

ד הנכנס לכרך מתפלל שתים אחת בכניסתו ואחת ביציאתו בן עזאי אומר ארבע שתים בכניסתו ושתים ביציאתו ונותן הודאה לשעבר וצועק לעתיד לבא:

ד הנכנס לכרך מברך שתים. פי' תפלות דהיינו קודם שיכנס וקודם שיצא:

ה חייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה שנאמר ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך בכל לבבך בשני יצריך ביצר טוב וביצר רע ובכל נפשך אפילו הוא נוטל את נפשך ובכל מאדך בכל ממונך. דבר אחר בכל מאדך בכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודה לו במאד מאד. לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח שהוא מכוון כנגד בית קדשי הקדשים. לא יכנס להר הבית במקלו ובמנעלו ובאפונדתו ובאבק שעל רגליו ולא יעשנו קפנדריא ורקיקה מקל וחומר. כל חותמי ברכות שהיו במקדש היו אומרים מן העולם משקלקלו המינים ואמרו אין עולם אלא אחד התקינו שיהו אומרים מן העולם ועד העולם. והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חבירו בשם שנאמר והנה בועז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם ויאמרו לו יברכך ה' ואומר ה' עמך גבור החיל ואומר אל תבוז כי זקנה אמך ואומר עת לעשות לה' הפרו תורתך רבי נתן אומר הפרו תורתך משום עת לעשות לה':

ה חייב אדם לברך כו' כשם כו'. פי' בשמחה: בכל לבבך בשני יצריך ביצר טוב וביצר הרע. פי' הקב"ה ברא היצר הרע שאם לא היה היצר הרע לא היה אדם אוכל כלל ולא יהיו יכולין לעבוד ה'. וז"ב לדיקים יצ"ט שופטן. פי' כאשר הם אוכלין גם זה הוא אצלו עם יצ"ט שאין אוכלין אלא שיהיו יכולין לעבוד ה'. והרשעים הם להיפך אף בהם עומדים הוא עם היצה"ר. וזה יצה"ר שופטן. וז"ש כאן תעבוד ה' ביצה"ר. דהיינו הדברים שהן תלוי היצה"ר הוא גם כוונתו לה': בכל נפשך אפילו נוטל את נפשך. בגמ' דפסחים ויומא וסנהדרין שאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש חוץ מעבודת כוכבים וג"ע וש"ד. עבודת כוכבים מנ"ל דתניא ר"א אומר אם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאודך. ואם נאמר בכל מאודך למה נאמר בכל נפשך. אם יש לך אדם שגופו חביב עליו מממונו לכך נאמר בכל נפשך ואם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר בכל מאודך. ושמעתי שאמרו בשמו דגרס ר"א אומר כו' לכך נאמר בכל נפשך וכו' דלפום רהיטא קשה וכי יש אדם בעולם שבשביל ממון ימסור את עצמו למיתה כיון שמת מה תועלת לו בממונו ע"כ צ"ל דה"פ אם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו. פי' יסורים שיקבל יסורים על גופו בשביל ממונו. ויש אדם שגופו חביב עליו כו' ויתן ממונו בעד גופו פי' בשביל יסורים שלא יעשו לו יסורים על גופו. אבל ק' לפ"ז אינו מוכח כלל שצריך למסור נפשו למיתה. וי"ל דאי' במס' ברכות סיפא ר"א אומר אם נאמר בכל נפשך למה נאמר כו'. אלא אם יש לך אדם שגופו חביב עליו מממונו כו'. ר"ע אומר בכל נפשך אפי' נוטל את נפשך וגרסינן ביומא ובפסחים ובסנהדרין וכו' וקאי על ר"ע דר"ע סבר בכל נפשך שצריך למסור נפשו למיתה בשביל עבודת כוכבים. (וכמדומה לי שגם זה שמעתי דלפ"ז מתורץ דלפום רהיטא קשה מאי פליג ר"ע על ר"א. ולפ"ז מתורץ דר"א מיירי מה שאמר אם יש לך אדם שממונו חביב כו' מיסורין. ור"ע סבר שצריך למסור נפשו): לא יקל ולא יכנס כו'. חושב כאן חמשה דברים כמ"ש בגמ' איזהו כבוד ומושב שם חמשה דברים. לכך אמר ורקיקה מק"ו לומר שזה אינו מן המנין: והתקינו שיהא אדם שואל כו' עת לעשות לה' הפרו תורתך כו'. כ"ח עתים כאמרו בקהלת וחשיב כל העתים בלמ"ד עת ללדת ועת למות כו' רק חמשה עתים לא כתוב בהן למ"ד עת ספוד ועת רקוד עת כנוס אבנים עת מלחמה ועת שלום. אבל נראה שמעת ללדת עד תשלום העתים עת שלום הוא ז' פסוקים ובכל פסוק ד' בתים היינו שתים שהן ד' היינו שיש ז' כוכבי לכת (וכמדומה לי שאמר ויש ז' ימי שבוע) וכנגד זה הוא ז' פסוקים והשבעה כוכבי כו' משמשים כל ימי השבוע. ובכל יום יש יום ולילה. והיום נחלק לשני חלקים היינו חצות היום והלילה ג"כ נחלק לשני חלקים היינו חצות לילה. וכנגד זה בכל פסוק הוא ד' בתים. ויש ד' דברים היינו דומם צומח חי מדבר. שעת ללדת ועת למות הוא כנגד המדבר עת לטעת כו' הוא כנגד צומח עת להרוג ועת לרפוא הוא כנגד מדבר. עת לפרוץ ועת לבנות הוא כנגד דומם. עת לבכות ועת לשחוק עת ספוד ועת רקוד. שלפום רהיטא הוא דבר אחד. שבכיה והספד ענין אחד הוא ושחוק וריקוד הוא ג"כ ענין אחד. אבל נראה שבכיה נקרא שבוכה בינו לבין עצמו. והספד נקרא שמספיד ברבים ומודיע צערו לרבים. ושחוק הוא ג"כ בינו לבין עצמו שענין שחוק הוא שמחה. אבל רקוד הוא ברבים. והענין הוא עת לבכות הוא כנגד דומם שנאבד ממנו ממון או שהפסיד במו"מ ומצטער ע"ז ובוכה בפני עצמו וגם אם מרויח ממון הרבה ג"כ משמח בינו לבין עצמו. וזהו עת לשחוק ג"כ כנגד הדומם. עת ספוד הוא מי שמת לו מת אז נקרא הספד שמודיע צערו לרבים ורקוד נקרא בשעת נשואין ומרקדין לפני הכלה כמאמר כיצד מרקדין כו' לכך לא כתיב למ"ד בספוד ורקוד שאות למ"ד הוא לימוד. ואיתא במתני' מי שמתו מוטל לפניו פטור מק"ש ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה ואסור ג"כ בת"ת וחתן ג"כ פטור מק"ש (ואיתא במסכת סוכה ת"ר חתן כו' פטור מן התפלה ומן התפילין כו') לכך לא כתוב למ"ד בספוד ורקוד. עת להשליך כו' הוא דומם עת לחבוק הוא כנגד מדבר עת לבקש כו' הוא ג"כ כנגד מדבר וכנגד דומם. עת לקרוע כו' הוא כנגד דומם. עת לחשות כו' הוא כנגד מדבר. והענין שחושב בפסוק אחד שני דברים וחילופו והן ענין אחד רק שזהו בדומם וזהו במדבר או במדבר וצומח. אבל ענין אחד להם והפסיק עת לקרוע ועת לתפור. עת לחשות ועת לדבר אינו ענין אחד דמה ענין התפירה אצל דבור. אבל נראה שהדבור מחבר אנשים יחד שאם לא היה הדיבור בעולם לא היה התחברות כלל. והדבור הוא כמו תפירה שמחבר הבגד מכמה דברים ונעשה אחד אבל אם לא מדברים יחד הוא כמו קריעת בגדים שכל אחד בפני עצמו הוא. עת להשליך אבנים ועת כנוס אבנים כנגד דומם עת לחבוק כו' הוא כנגד מדבר. ואיתא שבתורה לא נמצא לא בתגרנים ולא בסחרנים ולא במי שעוסקים מעבר לים אחר אבנים טובות לכך לא כתיב למ"ד אצל כנוס אבנים. עת מלחמה לא נאמר בהן למ"ד שבשעת מלחמה אינו צריך ללמוד. דאיתא במגילה אמש בטלתם כו' רש"י שם בד"ה אמש בטלתם כו' ועכשיו שהוא לילה היה לכם לעסוק בתורה שהרי אינכם נלחמין בלילה אלמא בשעת מלחמה אינו צריך ללמוד עת שלום לא נאמר בהן למ"ד שאמר מנין שיהא שואלים בשם כו' עת לעשות לה' הפרו תורתך משום שלום מותר להפר את התורה היינו שיהא שואל בשם לכך לא כתיב למ"ד: עת לעשות כו' ר"נ אומר כו'. פי' מפני שיכול לפרש שעת לעשות לה' לנקום מרשע מה שהפסיד התורה לכך אמר שר"נ אינו מפרש כן אלא הפירוש כו' וא"כ שפיר אנו שואלין בשם:

בגמ' ועונין אמן יהא שמו הגדול מבורך. וכ' תוס' ד"ה ועונין יהא שמיה כו' מכאן יש לסתור מה שפירש במחזור ויטרי יהא שמיה רבא שזו תפלה שאנו מתפללים שימלא שמו כדכתיב כי יד על כס יה שלא יהא שמיה שלם וכסא שלם עד שימחה זרעו של עמלק. ופירושו כך יהא שמיה שם יה רבא כלומר שאנו מתפללין שיהא שמו גדול ושלם. ומבורך לעולם הוי תפלה אחרת כלומר ומבורך לעוה"ב. וזה לא נראה מדקאמר הכא יהא שמיה הגדול מבורך משמע דתפלה אחת היא כו'. וגם מה שאומרים העולם לכך אומרים קדיש בלשון ארמי. לפי שתפלה נאה ושבח גדול הוא ע"כ נתקן בלשון תרגום שלא יבינו המלאכים כו'. וזה אינו נראה שהרי כמה תפלות יפות שהם בלשון עברי. אלא נראה כדאמרינן בסוף סוטה אין העולם מתקיים אלא אסדרא דקדושתא ואיהא שמיה רבא דבתר אגדתא שהיו רגילין לומר קדיש אחר הדרשה כו' ושם היו עמי הארצות ולא היו מבינין כלום לשון הקודש לכך תקנוהו בלשון תרגום שהיו הכל מבינים שזה היה לשונם עכ"ל התוס'. ולפום רהיטא אינו מובן הסתירות של וגם מה שהעולם אומרים למחזור ויטרי שהביא תוס' לעיל. ויש לומר דלפום רהיטא הוא סתירה למחזור ויטרי שהקדיש הוא בלשון תרגום. ואי אמרת כמחזור ויטרי שם יה הלא שם הוא לשון הקודש. ע"כ צ"ל דתיבה אחת היא שמיה. ושמיה הוא לשון תרגום. אבל באמת אינו סתירה כלל. דהא שם אינו שבח שיתקנאו המלאכים בזה ע"כ לא אכפת לן אם התיבה הזאת הוא בלשון הקודש אבל אי אמרת שהקדיש נתקן בלשון תרגום כדי שיבינו ע"ה ע"כ סתירה למחזור ויטרי. דאי כמחזור ויטרי שם יה הוי שם לשון קודש ולא יבינו ע"ה וצריך לתקן להם כל הקדיש בלשון תרגום כדי שיבינו כל הקדיש.

והפסח

והשתא ה"פ בלשון טוב' וגם מה שאומרים העולם לכך אומרים כו' כדי שלא יביטו ולא היה סתירה למחזור ויטרי וזה אינו כו'. אלא נראה כדאמרינן בקופה כדי שיביט ע"ה א"כ יש עוד סתירה למחזור ויטרי :

גמרא אמר ר"א אמר ר' אבינא כל האומר תהלה לדוד בכל יום שלש פעמים מובטח לו שהוא בן עולם הבא. מ"ט אילימא משום דאתיא בא"ב נימא אשרי תמימי דרך דאתיא בתמניא אפי אלא משום דאית ביה פותח את ידך נימא הלל הגדול דכתיב נותן לחם לכל בשר אלא משום דאית ביה תרתי. ופירש"י ז"ל דאית ביה תרתי דאתיא בא"ב ויש בו שבח הכנת מזון לכל חי. ולפום רהיטא לכל חי מיותר אבל נראה דהא יש עוד א"ב בתהלים הללויה אודה ה' בכל לבב דאית ביה גם כן תרתי א"ב ומזונות היינו בפסוק טרף נתן כו' וטרף הוא מזונות לכך כתב רש"י לכל חי אבל בפרשה הללויה נאמר טרף כו' ליראיו דוקא ובאשרי נאמר פותח כו' לכל חי. וגם בהלל הגדול נאמר ג"כ לחם לכל בשר (זה החידוש שמעתי מפיו) :

גמרא ואמר ר' חייא בר אמי משמיה דעולא גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים. דאילו גבי ירא שמים כתיב אשרי איש ירא את ה'. ואילו גבי נהנה מיגיעו כתיב כו'. והקשו המפרשים תמ"נ אם נהנה מיגיעו הוא ג"כ ירא שמים פשיטא דעדיף מירא שמים לחוד. ואם דנהנה מיגיעו לא הוי ירא שמים אמאי עדיף מירא שמים. ותירץ הרב הגאון מ"ו ז"ל ואגב אמר פי' על פסוקי קהלת אין כל חדש תחת השמש. ונאמר כי לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת ושמחה. ואיתא במפרשים שאותיות טע"ם הוא טוב ערב מועיל. היינו שיש ג' חלקי מאכל. יש מאכל שהוא ערב. היינו בתחלה הוא ערב. אבל אח"כ רע הוא לו. ויש מאכל שהוא מועיל היינו בתחלה הוא רע ואח"כ טוב הוא לו כמו רפואת סממני' מרים. ויש מאכל שנקרא טוב היינו בתחלה וסוף טוב הוא לו היינו שהוא מתוק בתחלה ואח"כ ג"כ אינו מזיק לו. ואמר הרב הגאון מ"ו ז"ל שיש עוד ג' חלקי מאכל ערב היינו שאוכל למילוי הכרס. ומועיל. היינו שאוכל לש"ש אף שלע"ע רע הוא לו. שהנשמה אינה נהנה ממנו. ואם היה באפשרי בלא אכילה היה טוב לו יותר אך שכוונתו הוא באכילה הזאת שיבריא הגוף ויכול לעבוד השם יתברך בתורה ומצות. נמצא הפעולה באכילה הזאת הוא לאחר זמן כשילמד אח"כ. ויש עוד לש"ש ונקרא טוב. היינו שבאכילה הזאת עושה ג"כ פעולה גדולה לנשמתו וזה נקרא טוב. ואיתא שאברהם אכל כפ"ד אנשים ופירש הגאון ז"ל שתיקן במאכלו מה שתקנו ע' זקנים באכילתן (והארבעה שכתבתי מי הם כמדומה נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר אבל לא ידעתי בבירור) (ואני שמעתי משמו משה אהרן נדב ואביהוא ומפי אחרים שמעתי משה אהרן אלדד ומידד) ולמדריגת הטוב לא כל אדם זוכה לכך רק תמם אלהים היא. ואיתא כל אכילה ושתיה שבס' קהלת אינו אלא דברי תורה ויש בה ג"כ אותיות טע"ם טוב ערב מועיל. ערב. היינו שלומד שלא לש"ש רק מחמת שהוא ערב שנהנה מהתחכמה. ומועיל שלומד כדי שיהיה בקי בתורה שאשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו ולומד לש"ש שהש"י צוה אותו ללמוד ויהיה ג"כ בקי. אבל אינו נהנה עדיין כשלומד עד שיהיה בקי שהמבקש אינו בטוב לב עד שיבא מבוקשתו. וטוב נקרא ג"כ שנהנה תיכף בשעת לימודו אף שעדיין אינו תלמודו בידו וגם אח"כ כשתלמודו בידו. וזה ג"כ לא יכול לבא לידי מדה רק תמת אלהים (ודברים עמוקים הם). וזהו שאמר הכתוב כי לאדם שטוב לפניו היינו שיש לו מדריגת [טוב] אף בלימוד אף באכילה נתן חכמה ודעת ושמחה היינו שתיכף יש הנאה ושמחה אבל מדת מועיל הוא לאח"כ. וזהו שאמר הגמרא גדול הנהנה מיגיעו פי' שיהנה תיכף בשעת יגיעו אף בלימוד אף באכילה הוא יותר מירא שמים היינו מי שיש לו מדת מועיל שלומד ואוכל ג"כ לש"ש אבל אינו נהנה תיכף ואיתא אין כל חדש תחת השמש. אבל תורה למעלה מן השמש ואיתא בזוהר מי שלומד בעיני דבני נשא הוא ג"כ תחת השמש. וזהו שאמר הכתוב אין כל חדש תחת השמש תיבות חד"ש ר"ת חכמה דעת שמחה היינו מי שיש לו מדריגת טוב אינו נאמר תחת השמש אלא למעלה מעל השמש : סליק מסכת ברכות

מסכת פאה

פרק א א אלו דברים שאין להם שיעור הפאה והבכורים והראיון וגמילות חסדים ותלמוד תורה · אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא כבוד אב ואם וגמילות חסדים והבאת שלום בין אדם לחברו ותלמוד תורה כנגד כולם :

א אלו דברים שאין להם שיעור כו'. פי' שאפי' בכל שהוא יצא מן התורה ומותר לעשות פאה כל השדה. וכל שמרבה ליתן יש ברבוי מצוה יותר : והראיון. ראיית פנים ברגל יוצא בראיה רגע אחת. וכל שמרבה בראיה יש בו מצוה יותר. וכן לענין קרבן מן התורה יוצא בכל שהוא רק מדרבנן יש שיעור שתי כסף וכו': וגמילות חסדים. בגופו ובממונו בין לעניים ובין לעשירים. בין לחיים ובין למתים ובממון נתנו חכמים שיעור חומש : תלמוד תורה. יוצא אפילו בק"ש שחרית וערבית ומה שמרבה ללמוד וכו' : כיבוד אב ואם. דכתיב למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך. אחד בעוה"ז ואחד בעוה"ב : וגמילות חסדים. דכתיב רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד חיים בעוה"ב. צדקה וכבוד בעוה"ז. שיש שני מיני עוה"ז אחת בטוב העוה"ז ואחת לאישורו כמו שאמרו חז"ל יפה שעה אחת של קורת רוח בעוה"ב ויפה שעה אחת בתשובה כו'. ואמרו מי שהוא רודף צדקה ימצא צדקה אלא ממציאין לו ליתן צדקה. וזהו צדקה לאישורו וכבוד לטובו : והבאת שלום כו'. שנאמר בקש שלום ורדפהו. ויליף רדיפה מגמ"ח : ות"ת וכו'. שנאמר כי היא חייך ואורך ימיך בעוה"ז ובעוה"ב : כנגד כולם. שנאמר כל חפציך לא ישוו בה. וכתיב כל חפצים לא ישוו בה חפציך אלו אבנים טובות ומרגליות חפצים אלו כל המצות שבתורה :

פירוש הארוך

פרק א א אלו דברים שאין להם שיעור וכו'. פי' שאין להם שיעור מדאורייתא לא למעלה ולא למטה : הפאה. בירושלמי פריך למה לא תנינן אפר פרה עפר סוטה. ולמה לא תנינן רוק יבמה ולמה לא תנינן דם צפור של מצורע כו' משום שגם באלו אין שיעור לא למעלה ולא למטה ומשני לא תנינן מתני' אלא דברים שהוא מוסיף עליהם. ויש בתוספות מצוה. ואלו אף עש"י שהוא מוסיף אין בתוספתן מצוה כנ"ל. פי' לא חשיב במתני' אלא במה שכל המרבה ה"ז משובח ויש בזה מצוה אבל אפר פרה ועפר סוטה וכו' אף ברבוי שלהן מצוה. נמצא לא חשיב אלא מה שאין להן שיעור לא למעלה ולא למטה וכל המרבה הרי זה משובח. עוד פריך שם בירושלמי למה לא תנינן תרומה עמהן א"ר אמי מפני המחלוקת · א"ר יוסי ד"ה הוא אדם עושה כל שדהו בכורים ואין אדם עושה כל שדהו תרומה. כתיבון והרי אין אדם עושה כל שדהו פאה ותניתהו אר"י קצירת שבולת ראשונה דומה למירוח עד שלא קצר שבולת ראשונה לא נתחייב בפאה משקצר שבולת ראשונה נתחייב בפאה ביקש לעשות כל שדהו פאה עושה ברם הכא עד שלא נתמרח הכרי לא נתחייב כריו בתרומה. נתמרח ביקש לעשות כל כריו תרומה אינו עושה דתנינן תמן האומר כל גרני תרומה וכל עיסתי חלה לא אמר כלום עד שישייר מקצת עד כאן לשון הירושלמי. פי' שקשה להירושלמי למה לא תנינן תרומה. דהא תרומה נמי אין לו שיעור לא למעלה ולא למטה מן התורה. וגם יש בתוספתו וריבויו מצוה. אמר ר' אמי מפני המחלוקת להכי לא קחשיב תרומה דלא חשיב אלא מה שאין לו שיעור אליבא דכ"ע. אבל תרומה היא בפלוגתא וסבר ר"י מתפס חולין ומחלה תרומה (במסכת תרומות פ"ד משנה ה' ע"ש) ואם כן יש שיעור לתרומה אף שלדברי ר"ע ור"ט שם במסכת הנ"ל אין שיעור לתרומה דאותו מקצת שמשייר שם חולין לא חשיב שיעור. דהרי בפאה ג"כ אמרו שאין חייב בפאה עד שיקצור. ואותו השבולת שקצר אינו פאה אעפ"כ חשיב אין לו שיעור. וא"כ גם בתרומה כן. אך אעפ"כ כיון דאליבא דר"י יש לו שיעור לא חשיב לה. ולזה אמר ר"י וכו' פי' שר"י פליג על ר' אמי ואמר דלא מפני שהוא מחלוקת לא חשיב לה אלא משום דאליבא דכ"ע יש לתרומה שיעור דאותו מקצת שמשייר אליבא דר"ט ור"ע נמי חשיב שיעור. וע"ז אמר התיבון פאה ר"ל הרי פאה נמי אין אדם עושה כל שדהו פאה דהא אין חייב בפאה אלא משעת קצירה. והשבולת הראשונה אינו פאה אעפ"כ תניתא במתניתין ובשלמא לר"א ניחא דלא חשיב הך כל שהוא לשיעור אלא לר"י דחשיב ליה הך כ"ש שיעור קשה הך דפאה ומשני אמר ר"י וכו'. פי' דלא דמי לפאה (דאף דאינו) [דהא אינו]חיוב בפאה אלא משיקצר שבולת ראשונה מ"מ משקצר שבולת ראשונה יכול לעשות כל שדהו פאה. אבל תרומה חייבת משנתמרח ואעפ"כ עדיין צריך לשייר וא"כ יש לה שיעור ולהכי לא הני במתניתין (וזה פשוט בכוונת הירושלמי דלא כר"ב) : **והבכורים**. נמי אין לה שיעור מן התורה לא למעלה ולא למטה. איתא בירושלמי דמדרבנן יש לה שיעור עד ששים. ולכאורה קשה מאד דהא משנה מפורשת היא במסכת בכורים פרק שני משנה ג' יש בתרומה ובמעשר כו' שהתרומה וכו' יש להם שיעור מה שאין כן בבכורים. ואם כן משמע מהכא דאף מדרבנן אין לה שיעור דע"כ בתרומה השיעור שלה מדרבנן לבד. דאם לא כן מאי מקשה בירושלמי הנ"ל למה לא תנינן תרומה וכו'. אלא בודאי השיעור שבזה במתני' הוא מדרבנן ואין לה שום סמך כלל מדאורייתא דאל"כ הדרא קושיא לדוכתא מאי מקשה בירושלמי הנ"ל למה לא תנינן תרומה כו' דשאני תרומה דיש לה סמך. אבל הני דחשיב במתני' ליכא בהם שום רמז כלל (ועיין בתוי"ט במסכת בכורים פ"ב מ"ג). וא"כ מוכרח דבכורים אין לה שיעור כלל אפי' מדרבנן ולא כהירושלמי וי"ל דהא דאיתא בירושלמי השיעור בבכורים עד ששים הוי תוספת בכורים דתניא במ"י פ"ב דמסכת בכורים שלש מדות בבכורים וכו' פי' הבכורים הם עיקר הבכורים רואה תאנה שבכרה וכו' בפ"ג מ"א ע"ש ויש לה דין בכורים אף שלא נתן רק התאנה הנ"ל לבד. ומה שמוסיף עד ששים הוי תוספת בכורים. והכי פירושה שהתרומה יש לה שיעור מדרבנן ואם פיחת משיעור שתקנו חכמים עדיין התרומה בטלה וצריך להוסיף עוד עד השיעור. ומה שמוסיף יש לה דין תרומה. אבל בבכורים אף שלא נתן התוספת אינו מעכב. ומה שמוסיף אח"כ אין לה דין בכורים רק דין תוספת בכורים ובשבא מחוצה לארץ אינו כבכורים כדאיתא בפ"ג ממסכת בכורים : **והראיון**. פי' הא דכתיב ג' פעמים בשנה יראה כו' אין שיעור לראיה הזאת אלא כל זמן שרוצה לילך לראות ילך ואפילו בראיה א' יוצא וכל המרבה בזה הרי זה משובח. וכן קרבן ראיה אין לה שיעור מדאורייתא לא למעלה ולא למטה אליבא דר' אושעיא דאמר הא דתנן החגיגה שתי כסף והראיה מעה כסף הוא מדרבנן אבל מדאורייתא אין לה שיעור כלל. אבל לענין הבאת קרבן איכא פלוגתא לחד מ"ד גם בזה אין לו שיעור. בכל פעם שרוצה לילך לראות יכול להביא קרבן ולחד מ"ד אין רשאי להביא קרבן אלא בראיה ראשונה אבל בשאר הראיות הוי כמביא חולין בעזרה : **וגמילות חסדים**. ירושלמי הדא דתימא בגופו אבל לא בממונו דיש לה שיעור דתנן המבזבז אל יבזבז יותר מחומש. והוא מן התורה והא דאיתא בגמרא דילן באושא התקינו המבזבז וכו' הפי' שהיה מקודם הלכה למשה מסיני דאל יבזבז יותר וכו' ואח"כ שכחו וחזרו ויסדו כהלכה ראשונה וזה פי' באושא התקינו דהם חזרו להלכה למשה מסיני הקדומה וכן איתא בירושלמי בפרק הלז : **ותלמוד תורה**. נמי אין לה שיעור לא למטה ולא למעלה. דכתיב והגית בו יומם ולילה. וא"כ אין לה שיעור למעלה. ולמטה נמי דפעמים בתיבה אחת פוטר והא דאיתא בגמרא קרא קריאת שמע ערבית ושחרית כאילו קיים והגית בו יומם ולילה. לא בא לאפוקי שאינו יוצא בתיבה א' אלא ק"ש הוא חיוב על כל אחד לקרות שחרית וערבית וע"ז אמרו דאם קרא כו' או אפילו תיבה א' א"צ ללמוד ויוצא בק"ש והא דכתיב והגית כו' כיון שיוצא בתיבה אחת היינו דאילו לא הוי כתיב והגית ה"א שאינו צריך אלא תיבה א' ולא יותר אף שיש לו פנאי ללמוד לכך נאמר והגית גו' לומר שחייב אדם ללמוד תורה יום ולילה אך אם צריך לעסוק במצוה או בדרך ארץ שהוא ג"כ מצוה אזי הוא פוטר את עצמו בתיבה אחת ונקט התנא הא דאין לת"ת שיעור למטה להורות שצריך האדם מאד מאד לחבב את התורה דבכל תיבה ותיבה שלומד בה הוא מצוה כפ"ע והראיה שיוצא בתיבה אחת מצות לימוד התורה שהיא שקולה נגד כל המצות והכלל בזה שאין מבטלין ת"ת אפילו למצוה אם יכולה להעשות על ידי אחרים והשכל מחייב בזה מפני שבכל תיבה ותיבה כפ"ע הוא מצוה גדולה והיא שקולה נגד כולם. א"כ כשלומד אפילו דף א' מקיים כמה אלפים מצות. וא"כ בודאי יותר טוב לקיים אלפים מצות ממצוה אחת רק כשאי אפשר לקיים ע"י אחר אזי רשאי לבטל ולזה כוונה התנא הא דת"ת אין לה שיעור למטה להורות כנ"ל או כשצריך לאכול שהוא ג"כ מצוה ולולא זאת לא היה לנו פנאי לעשות איזה מצוה או לאכול דכתיב והגית בו יומם ולילה. לכך משמיענו דלפעמים אף בתיבה אחת יוצא : **אלו** דברים וכו'. כבוד אב וכו'. פי' דבכיבוד אב כתיב למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך. חד בעוה"ז וחד בעוה"ב. וגמילות חסדים כתיב רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד חיים בעוה"ב צדקה וכבוד בעוה"ז והא דכתיב בעוה"ב חיים לבד ובעוה"ז צדקה וכבוד. היינו דבעוה"ז יש ב' ענינים. א' דבעוה"ז יותר טוב מעוה"ב וא' דגרוע. כמאמר התנא יפה שעה אחת של קורת רוח בעוה"ב מכל חיי עוה"ז ויפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעוה"ז מכל חיי עוה"ב. וזהו למשל עשירות או מלוכה שאין עושה בה צדקה או מעשים טובים או העוה"ז הוא גרוע. ועשירות שעושה בה צדקה ומע"ט. העוה"ז יותר טוב מעוה"ב שבכל עת ורגע הוא קונה כמה עולמות. ולזה אמר צדקה וכבוד צדקה הוא עוה"ז המעולה וכבוד הוא עוה"ז

ב אין פוחתין לפאה מששים ואף על פי שאמרו אין לפאה שיעור הכל לפי גודל השדה ולפי רוב העניים ולפי רוב הענוה:

ב אין פוחתין. (לפני) מדרבנן וכו' אין לפאה שיעור. מדאורייתא: הכל לפי גודל השדה. פירוש אם השדה ארוכה ששים אמה. מניח אמה האחרונה לפאה. אפילו אם כל השדה עשתה מעט תבואה ואמה האחרונה עשה הרבה מחמירין עליו שיתן אמה האחרונה א' מששים והיינו לפי גודל השדה: ולפי רוב העניים. כשמחלק בעצמו אם יש עניים הרבה ואין מספיק להם א' מששים צריך להוסיף עד שיגיע לכל א' מזון שתי סעודות כשיעור המפורש בפ' ח' משנה ה': ולפי רוב הענוה. פירוש אם כל השדה עשתה הרבה והאמה אחרונה עשתה מעט ואין באמה א' מששים. מניח יותר מאמה להשלים אחד מששים:

ג נותנין פאה מתחלת השדה ומאמצעה רבי שמעון אומר ובלבד שיתן בסוף כשיעור רבי יהודה אומר אם שייר קלח אחד סומך לו משום פאה ואם לאו אינו נותן אלא משום הפקר:

ג נותנים פאה בין כו'. ובלבד שיתן בסוף כשיעור. פי' כשיעור מתבואה הנשארת והניחה פאה ופטורים ממעשרות: אם שייר קלח אחד סומך לו. הפאה הראשונה. מדאורייתא יוצא אפילו בקלח אחד. והתורה הקפידה דכתיב פאת שדך וחכמים לא קפדו על פאה שלהם שהוא אחד מששים שיהיה בפאת שדה אבל אם לא שייר לא יצא מן התורה משום פאה ומדרבנן נמי לא יצא אלא נותן משום הפקר ואף לעשירים וצריך ליתן פאה אחרת בתלוש כשיעור כל השדה:

ד כלל אמרו בפאה כל שהוא אוכל ונשמר וגדולו מן הארץ ולקיטתו כאחת ומכניסו לקיום חייב בפאה. והתבואה והקטניות בכלל הזה:

ה ובאילן האוג והחרובין ואגוזים והשקדים והגפנים והרמונים והזיתים והתמרים חייבין בפאה:

ד כלל אמרו כו' והתבואה והקטניות כו'. והם הן חלקי הכלל תבואה קטניות ושמונה מיני אילנות. תבואה הן ה' מיני תבואה. קטניות הן הזרעונים שאוכלים הזרעים. וגידולן הן המין שנזרע בעצמן. ד' אילנות בפסוק. גפן. רמון. זית. תמרים. חוץ מתאנה שאין לקיטתן כאחת והדברים הנזרעים וגידולן נאכלין ולא הזרעים נקראים ירקות:

ו לעולם הוא נותן משום פאה ופטור מן המעשרות עד שימרח ונותן משום הפקר ופטור מן המעשרות עד שימרח ומאכיל לבהמה לחיה ולעופות ופטור מן המעשרות עד שימרח ונוטל מן הגורן וזורע ופטור מן המעשרות עד שימרח דברי ר"ע. כהן ולוי שלקחו את הגורן המעשרות שלהם עד שימרחו. המקדיש ופודה חייב במעשרות עד שימרח הגזבר:

ו ומאכיל לבהמה כו'. אפילו קבע. והא דלא חשיב באדם מאכיל עראי משום דהכא חשיב דברים שאחר מירוח אין נאכלין אבל אדם מותר לאכלו עראי אם דעתו היה שיראה פני הבית אפילו אחר מירוח עד שיראה פני הבית. עשרה דברים בתבואה. בכורים. פאה. לקט. שכחה. תרומה גדולה. מעשר ראשון. תרומת מעשר. מעשר שני. מעשר עני. ואח"כ אם עשה עיסה חייב בחלה. הרי עשרה: דברי ר"ע. וחכמים פליגי עליו ואוסרים: כהן ולוי כו'. שגם הם חייבין להפריש מחלקם וקנסו אותם חכמים אם קנו לאחר מירוח: המקדיש כו'. החילוק בין הקדש להפקר קודם המירוח. עיין משנה א' פרק ד'. אבל הפקר אם זכה קודם מירוח פטורין מן המעשר:

פרק ב

א ואלו מפסיקין לפאה הנחל והשלולית ודרך היחיד ודרך הרבים ושביל הרבים ושביל היחיד הקבוע בימות החמה ובימות הגשמים והבור והניר וזרע אחר והקוצר לשחת מפסיק דברי רבי מאיר וחכמים אומרים אינו מפסיק אא"כ חרש:

א ואלו מפסיקין כו'. הנחל אע"פ שאין מושך: והשלולית. קטן ממנו והוא מושך דוקא לכן נקט שניהם: ודרך היחיד ודרך הרבים. לכך הרבים נקט משום סיפא הכל מפסיק

פירוש הארוך

הגרוע ולפ"ז מתורץ הגמרא במסכת ב"ב דף ט' ע"ב דאמרינן מאי דכתיב רודף צדקה וכו' הקב"ה ממציא לו ב"א מהוגנים ולכאורה מנ"ל הא אבל לפי מ"ש ניחא דק' לגמ' על הפסוק דכתיב ימצא חיים צדקה וכבוד חיים היינו עוה"ב וצדקה וכבוד היינו עוה"ז. וקשה קושיא הנ"ל מ"ש בעוה"ב חיים לחוד. ובעוה"ז צדקה וכבוד לכך דרשו הקב"ה ממציא לו ב"א מהוגנים וזה צדקה היינו עוה"ז היותר טוב מחמת דבעוה"ז ישיג כמה וכמה עולמות בעוה"ב והיינו שהקב"ה ממציא לו ב"א מהוגנים וישיג עבור מה שיתן להם צדקה עוה"ב: והבאת שלום. דכתיב בקש שלום ורדפהו וגמרינן רדיפה רדיפה מג"ש. ות"ת דכתיב כי הוא חייך ואורך ימיך חייך בעוה"ז ואורך ימים בעוה"ב ופריך בגמרא למה לא חשיב שלוח הקן דכתיב ביה נמי למען ייטב לך והארכת ימים ומשני דכתיב אמרו צדיק כי טוב כו' וכי יש צדיק שאינו טוב אלא טוב לשמים ולבריות זהו צדיק טוב. טוב לשמים ולא לבריות זהו צדיק שאינו טוב. ותנא לא חשיב אלא לשמים ולבריות ובירושלמי הביא כל הד' פסוקים הנ"ל וגם איתא (א"ר)[ר'] מנא שמע כולהון מן הדין קרא כי לא דבר רק הוא מכם זה תלמוד תורה כי הוא חייכם זה כיבוד אב ואם ובדבר הזה תאריכון ימים זה גמילות חסדים על האדמה זה הבאת שלום בין אדם לחבירו וכנגדן ד' דברים שנפרעין מן האדם בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב ואלו הן עבודת כוכבים גילוי עריות שפיכות דמים ולשון הרע כנגד כולם היוצא לנו דהגמ' דילן מביא הד' פסוקים על ד' דברים שחשיב במתניתין כדלעיל. וגם פסוק אמרו צדיק כי טוב כו' והירושלמי מביא ג"כ ד' פסוקים דלעיל וגם פסוק כי לא דבר רק הוא מכם וכו' וכולהו צריכא דבמס' שבת מביא הגמ' ברייתא דחשיב שם ו' דברים ומקשה הגמ' שם והא דמתני' אמאי לא חשיב השכמת בהמ"ד וכו' ומשני דהנך שייכן בהנך וצריך ליתן טעם כיון דכולהו שייכין הנך בהנך למה חשב מהני' דוקא אלו לכך מייתי הגמ' הד' פסוקים הנ"ל לומר שהד' דברים ששונה במשנה הם מוכרחים מן הפסוקים הנ"ל לכך לא חשיב רק הני ד' והשאר שייכים בהאי ד' הנ"ל אך עדיין קשה לחשוב במתני' שלוח הקן לכך מייתי גם פסוק אמרו צדיק כי טוב כו' ומה שהביא הירושלמי הפסוק כי לא דבר רק וכו' מביא ראיה על הא דשונה במתני' דת"ת כנגד כולם והיאך מוכרח זאת מן המקרא לכך מביא פסוק כי לא דבר רק וכו' ופסוק זה כתיב בשירת האזינו דכתיב מקודם לשמור וכו' דמיירי בד"ת ואח"כ כתיב הפסוק כי לא דבר רק וגו' שמורה על ד' דברים הנ"ל דהיינו כי לא דבר רק הוא ת"ת דאיירי מתחלה בפסוק הקודם כי הוא חייך זה כיבוד אב ואם דכתיב בכבוד אב ואם למען יאריכון וגו' ובדבר הזה וגו' זה גמילות חסדים משום שאמרו רז"ל והמפייסו בד"א ברכות וזה גרמו במלת ובדבר דמשמע אפי' בדיבור. על האדמה זה שלום דכתיב ונתתי שלום בארץ כי אין הארץ מתקיימת בלי שלום ואפ"ה כתיב לשמור ולעשות. זה לימוד התורה. נמצא מוכח מזה דת"ת כנגד כולם וזהו כוונת הירושלמי ר"מ שמע כולהון וכו' ר"ל גם הא דתנן במתני' ותלמוד תורה כנגד כולם מוכח מהדין קרא.

ב אין פוחתין לפאה מששים. פי' מדרבנן: הכל לפי גודל השדה. פי' אם היתה השדה גדולה נותן ס': ולפי רוב העניים. אם עניים מרובין נותן יותר מס': ולפי רוב הענוה. פי' אם קצת השדה עשה תבואה הרבה וקצת עשה מעט והשדה למשל ס' אמה וכשנותן מהמקום שהתבואה שם טובה אזי נותן לפי גודל השדה ואם רוצה ליתן ממקום האחר נותן לפי רוב הענוה ובירושלמי אמרינן ר"ש לומד כולהון להקל אבל מתניתא לא אמר כן דתנן לפי גודל השדה ולפי רוב העניים ופי' ר"ש לומד להיפך אם עניים מועטים נותן פחות מס' וכן אם השדה גדולה נותן פחות מס' ואם השדה קטנה אף שהעניים מרובין אעפ"כ אינו נותן אלא ס' ומתניתין לא אמר כן פי' מדתנן הכל לפי גודל כו' ולפי רוב כו' דאי לר"ש הנ"ל לפי [illegible] ולפי העניים כו': ג נותנין פאה מתחלת השדה ומאמצעה. בתוספתא אמרינן והביאו ר"ש תניא בתוספתא נותן כו' ואם נתן וכו' יצא. פי' דלא תימא שנותנין פאה מתחלת השדה אבל צריך לשייר בסוף. על זה אמר ואם נתן כו' יצא דלא צריך עוד לשייר כך דעת ת"ק. ור"ש ס"ל דנותן בתחלה ויש לו דין פאה אבל אינו יוצא בזה וצריך לשייר בסוף. בירושלמי והביאו הר"ש ראשונה מהו נשמיענו מן הדא כו'. פירוש קמבעיא ליה לר"ש שצריך לשייר בסוף כשיעור אם הראשונה פאה או לא. ופשיט ליה מהתוספתא דלעיל דתני בה הרי זה פאה. עוד בעי שם כשיעור וכו' ג"כ לר"ש קאי. ר"ח בשם ר"י הביאו הר"ש ג"כ זה בעי אליבא דר"י כמ"ש א"י"ה לקמן: רבי יהודה אומר אם שייר קלח אחד וכו'. פי' אם לא נתן מתחלה במלואה אחד מששים אלא נתן פחות מקלח אחד סומך לו משום פאה משום דמתחלה עדיין לא יצא משום פאה. ואם נתן בתחלה בשלימות אינו יכול להוסיף וליתן בתורת פאה. וגם לר"י בעינן שישייר קלח אחד במחובר. ובאם לאו אפילו לא נתן בשלימות אינו נותן אלא משום הפקר. והא דקתני סומך לו משום פאה פי' שרשאי לסמוך אפילו מתלוש ולהוסיף. כן הוא מסקנת הירושלמי. וז"ל הירושלמי ר"ח בשם ר"י במחובר. פירוש דפליגי אליבא דר"י דמ"ס שמה שמוסיף הוא במחובר ומ"ס ואם שייר קאי על שניהם על השדה ועל השיעור. וס"ס ואם שייר מן השיעור וגם שייר בשדה במחובר לא יכול להוסיף. ומ"ס אפי' בתלוש יכול להוסיף. ואם שייר קאי על השיעור לבד. אבל בשדה אפי' לא נשאר יכול להוסיף מן התלוש ובלבד שיהיה הקלח משלים השיעור ס' במחובר וכזה ל"ס. עוד שם במתכוין וכו' פי' דאליבא דר"י בעי מה שנתן מתחלה אחד מששים חסר קלח א' היה בדעתו שלא ליתן עוד ואפי' הכי יכול להוסיף או דוקא שהיה דעתו מתחלה להוסיף אבל אם היה בדעתו לפטור את שדהו אינו יכול להוסיף עוד אע"פ ששייר קלח. ושמיענו מן הדא דאמר ר"י בשם ר' יוחנן לעולם מוסיף פי' דפליג על ר"י ואמר אע"פ שלא שייר קלח אחד יכול להוסיף מה אנן קיימין אם במתכוין לפטור כבר נפטרה. אלא בשאין מתכוין לפטור פי' דר"י איירי בשאין מתכוין לפטור ושייר קלח אחד ואתי ר"י למימר לעולם הוא מוסיף פי' אע"פ שלא שייר כיון שלא היה בדעתו לפטור במה שנתן אלא שדעתו ליתן עוד יכול להוסיף כמה שירצה אפילו מתלוש אבל במתכוין לפטור בוודאי גם ר"י בשם רבי יוחנן לא היה סובר דנותן משום פאה כיון דנפטרה וגם לא שייר: תוספתא אר"י בד"א בזמן שנתן את הפאה ומבקש להוסיף אבל לא נתן מן הקמה כו' עיין בר"ש ופי' דהא דצריך לשייר קלח אחד מיירי דוקא בכה"ג אבל אם לא נתן כלל לכ"ע נותן מן התלוש כמו שחשיב לא נתן מן הקמה כו' ולפ"ז אתי שפיר מ"ש במשנה ו' לעולם הוא נותן כו': ד כלל אמרו בפאה כו' והתבואה בקטניות בכלל הזה. וגם ובאילן האוג בכלל הזה וכל הכולל בכלל הזה ר"ל דמתחלה שונה הכלל ואח"כ שונה הפרט דתבואה וקטניות ובאילן וכו' הם הפרטים דבהן שייכי הני כללים דלעיל ומה ששונה תבואה וקטניות דבכלל ששונה ומכניסו לקיום ממעט ירקות וא"כ לא נשאר אלא תבואה וקטניות דזה כלל שבארץ יש ג' מינים דהיינו ירקות וזרעים ואילנות וירקות נקרא דשא. והכל נרמז בתורה. תדשא הארץ דשא. הוא ירקות. עשב מזריע זרע. הוא זרעים. עץ פרי. הוא אילנות. והכלל ירקות נקרא מה שזורעין ואינו אוכל הזרע בעצמו רק הדבר שיוצא ממנו כמו לפת וצנונות ודומיהן. ותבואה הוא חמשת מינים. והשאר הוא נקרא קטניות. אבל תבואה אינו אוכל רק הזרע שזרע דהיינו התבואה בעצמה. והשאר מה שנתגדל דהיינו התבן אינו אוכל. אבל בירקות הוא להיפך הזרע אינו אוכל רק מה שנתגדל מהזרע. ובאילנות לא חשיב רק ד' אילנות משבעת המינים וד' משאר אילנות. הטעם כיון דשונה לקיטתן כאחד ממעט תאנה ולא נשאר מז' מינים אלא ד': ו לעולם הוא נותן משום פאה וכו' ומאכיל וכו'. והא דלא קתני אדם דאדם מותר נמי לאכול עראי עד שימרח הטעם משום דבאדם [לא] הוי מילתא דפסיקא דפעמים אף אחר מירוח כשדעתו להכניסו לביתו רשאי לאכול עראי כדאיתא במס' מעשרות פ"א מ"ה כד"א במוליך לשוק. אבל אם דעתו להכניסו לבית עד שיראה פני הבית. אבל בהמה אינה צריכה ראיית פני הבית אף אם דעתו להכניסו בבית. אלא הכל תלוי במירוח. והא דאמרינן מערים אדם ומכניס במוץ שלו ומאכיל לבהמתו משמע אף בהמתו רשאי לאכול קודם ראית פני הבית דאל"כ מאי הערמה שייך הכא דמהיכא תיתי לאסור. דממ"נ קודם שנתמרח רשאי ליתן לבהמתו. ולאחר שנתמרח אף שלא ראה פני הבית אסור. מ"מ מערים אדם לומר שאין כוונתו לפטור מן המעשר אלא שכונתו להאכיל לבהמתו. ולבהמה א"צ ראיית פני הבית ובאמת מערים שרצונו שיאכל בעצמו. ולעצמו אף שאח"כ יתמרח יהיה רשאי לאכול מחמת שעדיין לא ראה פני הבית שהיה במוץ והוא הערים לומר שכוונתו הוא להאכיל בהמתו: (שיטת רבינו בזה דלא כשיטת רש"י ותוס' במסכת פסחים ד' ט'. ובמנחות דף ס"ז ב'. וכן אמת בעיקר פירושיה מצאתי כי גם רבינו אפרים מפרש כן בדברי ר"א דר"ל דמערים ואומר שהוא לבהמתו כו'. יעויין במנחות. אך לענין דינא כל הפוסקים פליגי על רבינו. וצריך טעמא מדוע סתם וכתב נגד כל הפוסקים לכאורה. ועוד כיון דילפינן מקרא דאינו מתחייב עד שיראה פני הבית. מדכתיב בערתי הקדש מן הבית יעויין שם ברים פרק כ"ח א"כ מה לי לאכילת אדם ומה לי לאכילת בהמה אך י"ל דרבינו כיון בזה לבא דאיתא בפרק הפועלים דף פ"ח ע"ב דמסקי שם דלא אמרו אלא בזיתים וענבים יעויין שם. ובתוס' בד"ה לא משיפקתו. ודיבור הסמוך שם ד"ה כי קאמר כו' משם מוכח הא דלא נתחייב עד שיראה פני הבית דוקא מידי דראוי להכניסו לבית ר"ל דדרכו דוקא להכניסו לבית וכן הוכיח הר"ש כמסקנא ז' במסכת מעשרות משנה ה' מדמוליך לשוק לא בעי ראיית פני הבית יעויין שם. וזה כוונת רבינו דלאכילת בהמה לא בעינן ראיית פני הבית כיון דלא בעי דוקא להכניסו לבית מתחייב בלא ראיית פני הבית כמו במוליך לשוק. ובזה מיושב שם קושית רש"י בפרק הפועלים יעו"ש ודו"ק היטב). (מהרב ר' **יצחק** פרענקיל מלעמבערג): **המקדיש** ופודה חייב במעשרות כו'. והא דלא תני הכא כמו דהנא גבי הפקר משום דגבי הקדש הפודה חייב עד שימרח הגזבר ובהפקר אף אם זכה קודם המירוח אעפ"כ פטור:

פרק ב א ואלו מפסיקין לפאה כו'. בירושלמי תני אפילו בדיעבד לא קדשה שנאמר שדך שלא יוציא משדה לחברתה. פירוש מדכתיב בתחלה ארצכם שלשון ארץ כולל כמה שדות שכל המדינה נקרא ארץ ואח"כ כתיב שדך משמע שדה לחודיה. אבל לא משדה לחברתה אפילו שניהם

שלו

גופים ואינו מפסיק לאילן. ואי לא תני הכא דרך הרבים. הוה אמינא שמפסיק לאילן. ודרך הרבים ע"כ אינו יכול לפרש שש עשרה אמה. עיין בפירוש הארוך שדרך הרבים הוא שהולכים בה רבים : ושביל הרבים ושביל היחיד . שביל קטן מדרך ונקט שביל הרבים לאשמעינן שאפילו רבים צריך להיות קבוע. ונקט דרך יחיד שאין צריך להיות קבוע : והבור. שדה הבור. והניר שדה מנושה : והקוצר לשחת. לפי שקצר לצורך בהמות ולא לצורך אדם לכן מפסיק : וחכ"א כו' אא"כ חרש דהוי ניר והטעם דכתיב פאת שדך ולא כתיב פאת אילך. ש"מ שחייב אכל שדה ושדה. והשתא הוי הפסק :

ב אמת המים שאינה יכולה להקצר כאחת רבי יהודה אומר מפסקת וכל ההרים אשר במעדר יעדרון אע"פ שאין הבקר יכול לעבור בכליו הוא נותן פאה לכל :

ב אמת המים שאינה כו'. דרכה להיות רחבה. והעומד אפילו באמצע אין יכול לקצור כאחת לכל צד והוה קולא יתירא לרבי יהודה שאם עומד מצד אחד ואינו יכול לקצור לא מפסיק : וכל ההרים אשר כו'. אשמועינן שני רבותות א' שאע"פ שהוא הר מגודר אינו מפסיק ב' שרשאי ליתן פאה מתבואה שעל ההר לפטור כל השדה :

ג הכל מפסיק לזרעים ואינו מפסיק לאילן אלא גדר ואם היה שער כותש אינו מפסיק אלא נותן פאה לכל :

ג הכל מפסיק לזרעים וכו'. קאי על כל הנ"ל : אלא גדר. חוץ מגדר שמפסיק אף לאילן : ואם היה שער כותש. ר"ל אפילו תולים על הגדר מדנקט שער כותש ולא נקט גדר כותש ש"מ ג"כ אפילו שאין נוגעים בגדר רק תלוים מלמעלה לגדר. וגם צריך שיהיה פחות מד' טפחים בין הענפים שמצד זה לצד זה. גם למטה צריך שלא יהיו ד' אמות מעיקרי האילנות לגדר :

ד ולחרובין כל הרואין זה את זה אמר רבן גמליאל נוהגין היו בית אבא שהיו נותנין פאה אחת לזיתים שהיו להם בכל רוח ולחרובין כל הרואין זה את זה רבי אליעזר ברבי צדוק אומר משמו אף לחרובין שהיו להם בכל העיר :

ד ולחרובין כו'. אפילו גדר לא מפסיק. והטעם שיש להם ענפים רבים וגבוהים :

ה הזורע את שדהו מין אחד אע"פ שהוא עושהו שתי גרנות נותן פאה אחת זרעה שני מינין אע"פ שעשאן גורן אחת נותן שתי פאות הזורע את שדהו שני מיני חטין עשאן גורן אחת נותן פאה אחת שתי גרנות נותן שתי פאות :

ה שתי גרנות. ר"ל שקצר אחד מעט לח. ואחד ביבש : ב' מיני חטים. אחד שחורה ואחד לבנה :

ו מעשה שזרע ר"ש איש המצפה ובא לפני רבן גמליאל ועלו ללשכת הגזית ושאלו אמר נחום הלבלר מקובל אני מרבי מיאשא שקבל מאבא שקבל מזוגות שקבלו מן הנביאים הלכה למשה מסיני בזורע את שדהו ב מיני חטין אם עשאן גורן אחת נותן פאה אחת שתי גרנות נותן שתי פאות :

ו מזוגות. מן הזוגות דפרקי אבות :

ז שדה שקצרוה עובדי כוכבים קצרוה לסטים קרסמוה נמלים שברתה הרוח או בהמה פטורה קצר חציה וקצרו לסטים חציה פטורה שחובת הפאה בקמה : **ח** קצרו לסטים חציה וקצר הוא חציה נותן פאה ממה שקצר קצר חציה ומכר חציה הלוקח נותן פאה לכל. קצר חציה והקדיש חציה הפודה מיד הגזבר הוא נותן פאה לכל :

ז קצרוה לסטים. א"א לומר עובדי כוכבים כבר אמורים אלא ע"כ בלסטים ישראלים וא"ת נ"ל עובדי כוכבים שלא ק"ו הוא מלסטים ישראלים. והייתי יכול לומר דאשמעינן אפילו לצורך בעל השדה. אבל אי אפשר לומר כן דהא תניא בברייתא אין שוכרין פועלים נכרים לפי שאין בקיאין בלקט כו'. ש"מ שחייב אלא ע"כ נכרים דוקא לעצמן א"כ קשה כו'. וי"ל דלסטים לא קצרו לעצמן אלא לאבדן. ונכרים אפי' לעצמן. אבל לפי התוספתא דירושל' דלסטים אפי' שלא לאבדן. א"כ י"ל דנכרים מיירי שנתן להם רשות לקצור לעצמן. ולסטים דוקא שלא נתן להם רשות. וז"ש בספרי ובקוצרכם ב"פ ובקוצרכם פרט לשקצרוה לסטים קרסמוה נמלים וכו' ובקוצרכם פרט לקציר עובד כוכבים. מכאן אמרו עובד כוכבים שקצר שדה פטור. כי תיבת ובקצרכם מלה מורכבת. דהו"ל לכתוב ובקצירכם או הל"ל כי תקצרו אלא ש"מ תרתי בעי הקציר של ישראל ושיקצר ישראל לעצמו דוקא. ולסטים לא הוי קציר של ישראל. ועובד כוכבים לא הוי התבואה של ישראל :

פרק ג א מלבנות התבואה שבין הזיתים בית שמאי אומרים פאה מכל אחד ואחד בית הלל אומרים מאחד על הכל. ומודים שאם היו ראשי שורות מעורבין שהוא נותן פאה מאחד על הכל :

א מלבנות התבואה שבין הזיתים. רבותא אשמועינן שאף שהזיתים חייבין בפאה לא הוי הפסק. אך סבר דפלוגתייהו בזה שב"ש סברי שאין דרכו לזרוע בין הזיתים. וב"ה סברי שיש אנשים שזורעים וכו'. ירושלמי פלוגתייהו כגון שיש עשרה אילנות על בית סאה. אבל ביותר מעשרה על בית סאה מודה ב"ה וכו' ובפחות מודה ב"ש וכו' : ומודים שאם היה וכו'. ירושלמי אפילו רק בשתי שורות ובשני צדדין. דהיינו במזרח ובמערב או בצפון ובדרום :

פירוש הארוך

שלו שמה שכתוב ארץ להורות שבאילנות ובחרובין אינו מפסיק. ומ"ש ארצכם לשון רבים. לחייב השותפים שניהם פאה אחת. ושדך לשון יחיד למעט אחין שחלקו שעושים שתי פאות. ומ"ש גבי שדה לשון יחיד. וגבי ארץ לשון רבים ולא להיפוך כי כן דרך התורה לכתוב כלל אצל כלל ופרט אצל פרט : **הנחל**. הוא נהר : והשלולית. הוא מה שחופרין בתוך השדה להשקות ממנה השדות ובמסכת ב"ק איכא פלוגתא. עיין שם. ונקט שלולית ונחל משום דנחל מפסיק אע"פ שאינו מושך אלא קוו וקיימו. ושלולית אינו מפסקת אלא א"כ משוך וכדאיתא בירושלמי שלולית כל שהוא מושכת. נחל אע"פ שאינו מושכה וכו' מכאן ראיה דנחל הוא נהר. ולא כיש מפרשים דנחל הוא כלי מים : **דרך** היחיד ודרך הרבים. פי' דרך היחיד מה שאינו מהלך בו אלא יחיד ודרך הרבים הוא מה שהולכין בה רבים ואין לפרש בדרך היחיד ד' אמות ודרך הרבים ט"ז אמות דהא בבדיא אמרינן במסכת בבא בתרא דדרך היחיד הוא ב' אמות ומחצה ועוד דהא אמרינן במסכת כלאים פרק ד' משנה ז' דדרך הרבים אינו מפסיק לכלאים ואי כנ"ל דהיא ט"ז אמות קשה הא בכלאים דינו אפי' ח' אמות יביא זרע לשם. כדאיתא במסכת הנ"ל פרק ה' עיין שם. אלא ודאי כמו שפירשנו. בירושלמי בעי כיון דתנא דרך היחיד. דרך הרבים מבעי. אלא מימר לך אפי' דרך הרבים אינו מפסיק לאילן אלא גדר : **שביל** היחיד. שביל הוא מה שמהלך שביל קטן באמצעית השדה. ובירושלמי מקשה כיון דתני שביל היחיד. שביל הרבים מה צריכא. ומשני להוציא שאינו קבוע בימות הגשמים. והא דקתני דרך היחיד לאשמעינן אפילו דרך היחיד אינו צריך קבוע : **והבור** והניר וזרע אחר. בירושלמי אמרינן רב אמר בור וניר בית רובע וזרע אחר אפי' כל שהוא. ר"י אומר בור וניר וזרע אחר בשלשה תלמים של פתיח. מה פליג מה דאמר רב בחיוב פאה מה דאמר ר"י בפטור פאה. פי' הא דקתני כ"ש היינו אם הזרע אחר בחיוב פאה והא דאמר בשלשה תלמים היינו בפטור פאה והיינו כבני אמות. ופריך שם בור וניר חייבים פי' בתמיה. מאן דמר בשדה בינונית ומאן דמר בחמשים על שתים. פי' מאן דמר בית רובע והוא עשר אמות על עשר אמות יש בו מאה של אמה על אמה. ומאן דמר בשלשה תלמים איירי בשדה בית נ' על ב' אמות רוחב שהוא שיעור ג' תלמים והוא ג"כ מאה של אמה על אמה ולא פליגי רק בזרע אחר : **וקוצר** לשחת. רבי מאיר סבר שזה אינו התחלת קצירה. וחכמים ס"ל זה הוי התחלת קצירה ואינו מפסיק אא"כ חרש דזה הוי כניר : **ב אמת** המים וכו'. אמרינן בירושלמי הוין בעין למימר ולא פליגי אשכחת תנא דתני אמת המים הקבוע מפסקת ר"י אומר אם יכולה להקצר כאחת אינה מפסקת פי' דבעי למימר דר"י לא פליג על ת"ק אלא רישא נמי ר"י קאמר לה אלא דאשכחן תנא דתני בספרי אמת המים הקבוע פי' לת"ק בקבוע תליא מילתא אף כשיכולה להקצר כאחת מפסקת. עוד אמרינן שם הוין בעין למימר מה דאמר ר"י בעומד מצד אחד ואינו יכול לקצור מצד השני רצה לומר אף אם היה עומד באמצע יכול לקצור מכאן ומכאן מפסיק אשכחן תנא היה עומד באמצע ואינו קוצר מכאן ומכאן מפסיק מצד א' אינו מפסיק כנ"ל ע"ש. פי' דבעי למימר הא דאמר ר"י אם אינה יכולה להקצר כאחת מפסיק דמיירי שעומד מצד אחד אינו יכול לקצור מצד השני. אף שאם היה עומד באמצע היה יכול לקצור מכאן ומכאן מפסיק. אשכח והכי פי' שמצא שתנא היה עומד באמצע ואינו קוצר מכאן ומכאן אז מפסיק. אבל מצד אחד אינו מפסיק פי' אם היה עומד מצד אחד לא היה יכול לקצור מצד השני אך אם עומד באמצע אז יכול לקצור מכאן ומכאן אינו מפסיק : **וכל** ההרים אשר במעדר יעדרון וכו'. פי' שאינו יכול לחרוש רק לחפור במעדר אעפ"כ לא הוי הפסק. ולא עוד אלא אפילו שאין הבקר וכו' פי' שאינו יכול אפי' לעלות על ההר הבקר עם כליו לעבור לצד השני לחרוש שם אלא שצריך להקיף את ההר מחמת גובהו אעפ"כ לא הוי הפסק : **הוא** נותן פאה לכל. פירוש דוקא מאותו מקום על ב' השדות אבל לא משדה לחברתה. כי ההר הוי כמו גדר שמפסיק בין שדה לשדה. אבל משדה על ההר יכול ליתן דליכא הפסק בינתים כלל אבל משדה לחברתה. הוי ההר הפסק כמו גדר : **ג אם** היה שער כותש. פי' שהענפים מתערבים באותן הענפים שמצד השני מן הגדר : **ד כל** הרואים זה את זה. פירוש אם עומדין בחרוב א' ורואין בחרוב השני נותנין פאה א' ואם רואין הא' שסמוך לו והשני אין רואין כשעומד בראשון וכשעומד אצל הראשון שסמוך לו רואים גם השני עיין בר"ש שהביא הירושלמי : **לזיתים** שהיו להם בכל הרוח. בירושלמי מיבעי ליה אין מכוונין הרוחות ומפרש לרוח של עיר ואם העיר עומד במשולש אף הרוחות כן : **ה הזורע** את שדהו מין אחד אע"פ וכו' הזורע ב' מיני חטים. פי' כגון שחמתית ולבנה : עשאן גורן א'. ירושלמי קצר חצי אגורה וחצי שחמתית לעשותן גורן א' ונמלך ועשאן ב' גרנות פי' שחזר וקצר את החצי אגורה וחצי שחמתית שנשתיירו אינו מפריש מן האגורה על שחמתית לא בתחלה ולא בסוף לא מיבעי' בסוף שאינו מפריש שהוא עושה ב' גרנות. אלא אפילו בתחלה שנתכוין לעשותן גורן א'. אפ"ה אינו מפריש דאנו הולכין אחר סוף מעשה והוא עשה שתי גרנות. קצר חצי אגורה וחצי שחמתית לעשותן ב' גרנות ונמלך ועשאן גורן א' מפריש מן אגורה שבסוף על שחמתית שבסוף ומן אגורה שבתחלה על שחמתית שבתחלה לא מיבעי' בסוף יכול להפריש שעשאן גורן אחת. אלא אפילו בתחלה שנתכוין לעשות שני גרנות אפ"ה מפריש שאני הולך אחר סוף המעשה. והוא עשאן לבסוף גורן אחד : **ו הלכה** למשה מסיני בזורע שדהו כו'. בירושלמי אמרינן אמר ר"ז בשם ר"י אם נאמרה הלכה לידך ואין אתה יודע מה טיבה אל תפליגנה. פי' אל תדחה אותה. שהרי כמה הלכות נאמרו למשה מסיני. וכולן מאוקמות במשנה. א"ר אבין יאות הוא שהרי שני מיני חיטין אילולי בא נחום ופרשה יודעין היינו. פי' ויאות הוא. שלא ידחה אדם הלכה שנרמז במשנה דהלכה למשה מסיני הוא. שהרי שני מיני חטים שע"י מעשה בא ואילולי בא נחום ופרשה יודעין היינו בתמיה והא לא היינו יודעים. ואעפ"כ הלכה למשה מסיני הוא. לכך יאות שכל מה שנזכר במשנה הלכה למשה מסיני הוא : **ז שדה** שקצרוה עובדי כוכבים. היינו בנתן לו במתנה וקצרו מתחלה לעצמו ואח"כ נתנוהו לו במתנה דאי איירי בלסטים הא אמר אפי' לסטים ישראל פטור. ואי אפשר לפרש בפועלים עובדי כוכבים שפטור. דהא אמרינן בתוספתא שלא ישכור אדם פועלים עובדי כוכבים שאין יודעים דין לקט שכחה ופאה להניחם. משמע מכאן דחייב בפאה. אלא על כרחך כמ"ש דמעיקרא הוי בעי לאוקמה הא דקצרוה לסטים הייט דוקא לאבדה. ואי ניחא ליה דקצרוה עובדי כוכבים מיירי שלא לאבדה. ואפ"ה פטורה. ומסיק ר' הושעיא דלסטים פטור בכל גווני. וכדמפרש שהפאה ניתנת במחובר ואין קרקע נגזלת הלכך במחובר לא קנה משום דאין קרקע נגזלת. ומשום הכי לא נתחייבו הלסטים ישראל. והבעל הבית הרי לא קצרה. ולאחר שקצרו הלסטים אף שקנו הפירות הרי אין חיוב פאה בתלוש. וא"כ על כרחך קצרוה עובדי כוכבים מיירי במתנה דקנה במחובר ומשום הכי דוקא עובדי כוכבים הוא דפטור (והא דתניא בתוספתא לא נתן מן הקמה יתן מן העומרים כו' ועיין בתוי"ט פרק א' משנה ג' דמשמע לכאורה דיש פאה בתלוש נ"ל דהיינו דוקא היכא שנתחייב במחובר מחויב ליתן מתלוש אבל היכא שלא נתחייב כלל במחובר אין פאה בתלוש כמ"ש רבינו. ר"י) : **פרק ג א מלבנות** התבואה שבין הזיתים. פי' שהזיתים הם נטועים אחד וזורעים ביניהם תבואה. וכן נקראין מלבנות שהם מרובעין. בית שמאי אומרים פאה מכל אחד וא'. ובית הלל אומרים מאחד על כולן. ירושלמי אנן תנינן שבין הזיתים ואי דבית רבי שבין אילנות. מתני' צורכיה דבית רבי ודבית רבי צורכיה למתניתא אילו תנינן מתניתא ולא תני דבית ר'. ה"א לא אמרינן אלא שבין הזיתים דבר שהוא מתחייב בפאה. אבל דבר שהוא פטור אף בית שמאי מודים שהוא נותן פאה א' על הכל הוי צורכיה דבית רבי או אילו תני דבית רבי ולא תנינן מתניתא ה"א לא אמרי' אלא בפטור פאה. אבל בדבר שהוא חייב בפאה אף ב"ה מודים שנותן פאה מכל או"א. מה אנן קיימין אי במרווחין אף בית שמאי מודו שנותן פאה מא' על הכל. (והרע"ב שמפרש להיפך נמשך אחר גירסת הרמב"ם. עיין בפי"ג מה' מ"ע ובכ"מ שם הסכים לגי' הרמב"ם. ובקצר פי' ע"פ גירסת הרמב"ם שהוא פי' הרע"ב). ואי במרצופין אף בית הלל מודו שנותן מכל או"א אלא אנן קיימין בנטועים עשר לבית סאה. ב"ש עבדי להון כמרצופין. וב"ה עבדי להון כמרווחין. ר"י אמר מ"ט דב"ש שאין דרך ב"א להכניס זרעים לבין אילנות אתא דב"ש כר"י פי' ר"י דמשנה ד' מלבנות בצלים שבין הירק. ר"י אומר פאה מכל או"א. והטעם לפי שאין דרך ב"א להכניס בצלים בין הירק כמה דר"י אמר שאין דרך ב"א להכניס בצלים בין הירק כן ב"ש אומרים אין דרך ב"א להכניס זרעים בין אילנות. ומסתברא דב"ש מודו לר"י. פי' מה ב"ש אמר בכאן שנותן פאה מכל או"א. מכ"ש שאמר התם שנותן פאה מכל או"א שבבצלים לכ"ע אין מכניסין בין הירק ור"י לא יודה לב"ש שהוא סובר דרך בני אדם להכניס זרעים בין האילנות

ב המוכר את שדהו ושייר קלחים לחים רבי עקיבא אומר נותן פאה מכל אחד ואחד וחכמים אומרים מאחד על הכל ומודים חכמים לר"ע בזורע שבת או הרדל בשלשה מקומות שהוא נותן פאה לכאו"א:

ב המוכר את שדהו. שהוא קוצר את הכימור. דהיינו קוצר את היבשים ושייר לחים. ר"ע סבר וכו' שהוא שני מינים וחכ"א וכו' שהוא התחלת הקצירה ומין אחד הם: ומודים וכו'. בזורע שבת (עניס) או חרדל בשלש מקומות. וקאמר בג' זמנים שדרכן לזרען בכמה מקומות ולקצור בכמה זמנים דאל"ה הכי לא שייך ומודים:

ג המחליק בצלים לחים לשוק ומקיים יבשים לגורן נותן פאה לאלו לעצמן ולאלו לעצמן וכן באפונין וכן בכרם. המדל נותן מן המשואר על מה ששייר והמחליק מאחת יד נותן מן המשואר על הכל:

ג המחליק בצלים כו'. זהו קולתן: לחים לשוק וכו'. שדרכן לחים לאכול וכו'. ואפי' שניהם יבשים או שניהם לחים. נותן פאה לכל אחד שהוקבע גורן: המדל. פי' א' מבנים: נותן מן המשואר וכו'. ודוקא שזרע בתחלה ע"מ להדיל ושימכור לשוק. דאי לאכילה הוי התחלת קצירה: והמחליק. פי' משלשה ולהלן נקרא מחליק שנתן מן המשואר על הכל שהוא התחלת הקצירה וחובת הפאה בקמה:

ד האמהות של בצלים חייבות בפאה ורבי יוסי פוטר. מלבנות הבצלים שבין הירק רבי יוסי אומר פאה מכל אחת ואחת וחכ"א מאחת על הכל:

ד האמהות של בצלים וכו'. שדרכן להכניס רק מיעוט לקיום. וזהו פלוגתייהו שדבר שאינו מכניס לקיום פטור מפאה: מלבנות הבצלים שבין הירק וכו'. ע"כ לפי הראשון של משנה ראשונה פלוגתייהו אליבא דב"ה. וסבר ר' יוסי דמודה ב"ה בין הירק שנותן מכל אחד פאה שאין דרכן לזרוע כלל בין הירק. ולא דמי לזיתים שיש כמה אנשים שנוטעים בין הזיתים דאל"ה הכי סבר רבי יוסי כבית שמאי ולא אליבא דהלכתא:

ה האחין שחלקו נותנין שתי פיאות חזרו ונשתתפו נותנין פאה אחת. שנים שלקחו את האילן נותנין פאה אחת לקח זה צפונו וזה דרומו זה נותן פאה לעצמו וזה נותן פאה לעצמו המוכר קלחי אילן בתוך שדהו נותן פאה מכל אחד ואחד אמר רבי יהודה אימתי בזמן שלא שייר בעל השדה אבל אם שייר בעל השדה הוא נותן פאה לכל:

ה האחים וכו'. היינו שנשתתפו קודם קצירה: שנים שלקחו את האילן וכו'. שאינו ניכר איזה פאה שלו: אמר רבי יהודה וכו'. שאני אומר בודאי מכל מתוקנים:

ו רבי אליעזר אומר קרקע בית רובע חייבת בפאה רבי יהושע אומר העושה סאתים רבי טרפון אומר ו' על ו' טפחים רבי יהודה בן בתירא אומר כדי לקצור ולשנות והלכה כדבריו. רבי עקיבא אומר קרקע כל שהוא חייב בפאה ובבכורים ולכתוב עליו פרוזבול ולקנות עמו נכסים שאין להם אחריות בכסף ובשטר ובחזקה:

ו רבי יהושע אומר וכו'. שהתבואה מביאה סאתים: רבי יהודה בן בתירה אומר וכו'. פירוש שלא יוכל לקצור בקצירה אחת:

ז הכותב נכסיו (ס"א לאחד והוא) שכיב מרע שייר קרקע כל שהוא מתנתו מתנה לא שייר קרקע כל שהוא אין מתנתו מתנה. הכותב נכסיו לבניו וכתב לאשתו קרקע כל שהוא אבדה כתובתה ר' יוסי אומר אם קבלה עליה אע"פ שלא כתב לה אבדה כתובתה:

ז הכותב נכסיו והוא שכיב מרע וכו'. אין מתנתו מתנה. אפי' ע"י קנין דהוי מתנה בטעות כיון דלא שייר לעצמו: הכותב נכסיו לבניו וכתב לאשתו קרקע כל שהוא וכו' ודוקא שמתקה: רבי יוסי אומר וכו'. אפי' נכסי מלוג:

ח הכותב נכסיו לעבדו יצא בן חורין שייר קרקע כל שהוא לא יצא בן חורין רבי שמעון אומר לעולם הוא בן חורין עד שיאמר הרי כל נכסי נתונין לאיש פלוני עבדי חוץ מאחד מרבוא שבהן:

ח הכותב נכסיו לעבדו וכו'. משום שבשטר של עבדו נכתב זכות לנכסים איתרע שטרא: ר"ש אומר לעולם הוא בן חורין עד שיאמר וכו'. פי' שיהיה לו חלק אחד מרבוא מכל הקרקע. ובעבד יש לו נ"כ חלק והיינו חציו עבד וחציו בן חורין. משום הכי לא יצא לחירות:

פירוש הארוך

ולא פליגי אלא בבצלים. לפי שהירק נמוך מאד. ואין דרך להכניס בצלים בין הירק. ומה אפי' ב"ה מודו שאין דרך להכניס בצלים בין הירק: ירושלמי היה שם אילן כמין דהוא גדר. פי' דגדר הוי הפסק כן האילן הוי הפסק: ומודים שאם היו ראשי וכו'. ירושלמי עד כדון מעורבין מכאן ומכאן. פי' הוא דנותן פאה מא' על הכל. הרי מעורבין מצד א'. מי ניתן מא' או מכל או"א. וכמה יהיו מעורבים בג' תלמים של פתיח או אפילו כ"ש הוי מעורב ונותן פאה מא' על הכל: **ב המוכר** את שדהו וכו'. ירושלמי כהדין נמרא מקום הזבלין עולין תחלה נמרא קרו להו וקצר את היבש מכאן ומכאן ושייר הלח באמצע. ב"ש אומרים פאה מכל או"א. פי' מכל יבש ויבש שקצר. ואינו רשאי ליתן פאה מן היבש שקצר מצד זה על היבש שקצר מצד השני. וב"ה אומרים מא' על הכל. פי' שנותן פאה א' מן היבש שקצר מצד זה על מה שקצר מצד אחר. ירושלמי עד כדון כשהיה היבש מכאן ומכאן. והלח באמצע. ועל זה קמבעיא ליה לר"ע דס"ל דקלחין שבאמצע הוי הפסק בין היבשים ומשום הכי צריך ליתן מכל יבש ויבש בפני עצמו. היה לח מכאן ומכאן והיבש באמצע פי' שהיה קוצר את היבש באמצע ושייר לחים שמכאן ומכאן ואח"כ כשבא לקצור הלחים אי נותן פאה מן הלח שמצד זה על הלח שבצד אחר או נותן פאה מכל לח ולח. קמבעיא ליה אי קצירת היבש שבאמצע הוי הפסק בין לחין שבשני הצדדים או לאו דבי ר"ה בשם ר"י פי' שהוא כמו ת"ש. כשמיעטו מכאן דאמר ר"ע אתיא כשיטת ר"ע רבי' פי' דר"ע דלעיל ריש פרק ב' והקוצר לשחת מפסיק דברי ר"ע וקוצר לשחת הוי כמו יבש באמצע כמה דר"ע אמר לח ויבש ב' מינים כן ר"ע אומר לח ויבש ב' מינים כן. ולכך קוצר לשחת הוי הפסק אלמא יבש באמצע הוי הפסק אמרו חבריה קמיה ר"י ול"ל כר"ע אפי' כרבנן דתנינן תמן המחליק בצלים לחים לשוק ומקיים יבשים לגורן וכו' הוי ב' מינין והוי ס"ד דשוק וגורן דנקט לאו דוקא הוא אלא אורחא דמלתא נקט ועיקר החילוק הוא משום דמחליק לח בפני עצמו ויבש בפני עצמו משום הכי נותן לאלו לעצמן. אר"י שמעינן שוק וגורן ב' מינין הן. אבל לח ויבש שני מינין הן באתיה. פי' דשוק וגורן דוקא נקט. ושוק וגורן ודאי ב' מינין הן. אבל לח ויבש לחוד מי הוי ב' מינין. חצי לח וחצי יבש מי לא מודה ר"ע. פי' הרי אם קצר חצי השדה ויש בו לח ויבש אף ר"ע מודה שיכול להפריש מן הלח שיש כאן על היבש שיש כאן. ומן היבש שיש כאן על הלח שיש כאן. (והא דתנינן מודים חכמים לר"ע בזורע שבת או חרדל בשלשה מקומות וכו' פי' והא אמרת דשוק וגורן הוי ב' מינים ואפי' רבנן מודו דהוי ב' מינים. מאי רבותא קמ"ל דחכמים מודים לר"ע השתא במין א' דהיינו שוק וגורן אמרי דהוי ב' מינין. שבת וחרדל דהוי ב' מינין מבעי. כיון מתניתין שבת בשלשה מקומות וחרדל בשלשה מקומות דהוי מין אחד. אפילו חכמים מודים לר"ע שנותן פאה לכל או"א. והטעם אמרו בירושלמי שמואל אמר מפני שאין הראשון שבהם ממתין לאחרון שבהם ר"י בשם רבי יוחנן מפני שדרכן לזרוע ערוגות ערוגות. על דעתיה דשמואל מפריש מכל קלח וקלח. על דעתיה דר"י מפריש מכל ערוגה וערוגה). היוצא לנו מזה דלח ויבש לא הוי שני מינין אלא הלח או היבש מפסיק בין שהלח באמצע או היבש באמצע. ולכך במוכר ס"ל לר"י דנותן פאה מכל או"א. אבל במחליק במ"כ דאינו הפסק בין היבש והלח רק חצי לח וחצי יבש אף ר"ע מודה (דאי לאו שוק וגורן היה נותן פאה אחת ללח וליבש. אבל אי הוי לח ויבש ב' מינין הוי פליג ר"ע אף במחליק למימר דאף בלא שוק וגורן נותן לאלו לעצמן ולאלו לעצמן. המעיין יראה מה בין שיטת רבינו לשיטת הראב"ד. הר"ח): **ג המחליק** בצלים לחים לשוק וכו'. וכן באפונין. הוא מין זרעים: המדל נותן מן המשואר על מה ששייר. פי' אבל מה שמדל פטור מן הפאה. ירושלמי תני אמר ר"י בד"א במדל לשוק אבל במדל לבית נותן מן המשואר על הכל. אמר רבי זירא הדא דתימא כשעיבה על מנת שלא להדל לא סוף דבר לביתו אלא אפי' לשוק נותן מן המשואר על הכל. המחליק הוא שנוטל ג' מדל הוא שנוטל ב': מאחת יד נותן מן המשואר על הכל. פי' או כולה לשוק או כולה לגורן: **ד האמהות** של בצלים וכו'. ירושלמי האמהות רב אמר פרגדא. פי' מה שמשייר בקרקע. ושמואל אמר נומחתנא. בירושלמי ר' יעקב בשם ר"ה לא אמר ר"י אלא משום הפקר פי' לכך ר"י פוטר. רבי בון בר חייא בעי קומי ר' מנא והפקר חייב בפאה. פירוש מ"ט דרבנן דמחייבי בפאה אמר לכן נזכה אחת אחת. פי' טעמא משום הפקר דהכא פליגי דרבנן סברי דכיון דזוכה בכן חייב ולר"י לא נתחייב בשביל הזכיה דאזלי לשיטתי' דפליגי בנדרים והא הכיא אע"פ שאין מתקיימות לו במרובה מתקיימות לו במועט פי' אע"פ למי שיש לו מרובים לא מקיים לקיום מתקיימות לו במיעוטם. (מקיימין) פי' מי שיש לו מועטין מקיים לקיום והא תניא סיפא הוי דלית טעמך אלא משום מכניס לקיום דלרבנן הוי הא מכניס לקיום. ולר"י לא הוי הא מכניס לקיום: מלבנות הבצלים שבין הירק כו'. הטעם דר"י מפרש לעיל שאין דרך להכניס בצלים בין הירק והחכמים פליגי וס"ל שדרך בני אדם להכניס בצלים בין הירק כדרך שמכניסין זרעים בין אילנות:

ה האחין שחלקו נותנין שתי פאות חזרו ונשתתפו נותנים פאה אחת שנים שלקחו את האילן נותנין פאה אחת וכו'. קמ"ל דאפילו באילן א' נותנים ב' פאות. ובבא שניה משמיעט דכאן שאני מקלבון דהתם דינם כשחלקו פעם א' אף שחזרו ונשתתפו אפ"ה לא יהיה דינם חלוק מתחלתם ואין להם דין שותפין אף אחר שנשתתפו. אבל כאן כשנשתתפו אין נותנים אלא פאה א'. ירושלמי קצר חצי שדה בשותפות וחלקו בין מה שקצרו בין מה ששיירו במחובר אין מפריש משלו על חבירו לא בתחלה ולא בסוף פי' לא מיבעיא בסוף שהרי חלקו אלא אפי' בתחלה שקצרו בשותפות אפ"ה אינו מפריש משלו על של חבירו. חזרו ונשתתפו פי' שקצר חצי שדה שלא בשותפות ונשתתפו וקצרו מפריש משלו על חבירו שבסוף לא משלו שבתחלה על של חבירו שמתחלה אמר ר"י נשתתפו בחצי שדה וקצר חצי חצי ולא הספיק לקצור את השאר עד שנשתתפו כולו מפריש מן הראשין על האמצעות ומן האמצעות על הראשין. ראשין ראש לאחד הוא חצי חציו הראשון שכבר נקצר והראש השני הוא כל חצי השדה שנשתתפו בה אח"כ. והאמצע הוא החצי שנשאר מהחצי הראשונה דהיינו כזה* והדין מבואר דעל האמצעות מותר להפריש משני הראשין אבל אינו מפריש מן הראשין על הראשין. אמר ר' יהושע בן לוי היתה לו שדה אחת חציה הביאה שליש וחציה לא הביאה וקצר חצי חציה שהביאה ולא הספיק לקצור את השאר עד שהביאו כולם שליש מפריש מן הראשין על האמצעית ומן האמצעית על הראשין ואינו מפריש מן הראשין על הראשין. ירושלמי עד כדון כשהתחיל לקצור או אפילו בשלא התחיל פי' בשלא התחיל לקצור מה שמעטו מן הדא לקח גז נאלו של חבירו בין שלא התחיל לגוז נאלו ובין שהתחיל פי' וכי שאני התם בין שהתחיל בין שלא התחיל אף כאן לא שאני בין התחיל ובין לא התחיל לקצור מ"מ דר"י משום דחובת הפאה בקמה או משום דמוכר לו חוץ מחובתו. פי' שנתן לו ביותר שחיוב הפאה יהיה חל עליו. נשמעינה מן הדא. לקח גז נאלו של חבירו אם שייר המוכר חייב וכו'. אמר ר' ירמיה בשם ר' יוחנן דר' יהודה היא. אית לך למימר תמן שחובת הקציר בקמה. לא משום שמכרו לו חוץ מחובתו. וכאן נמי במכרו חוץ מחובתו. מאי נפיק מביניהון. עבר כלוקח והפריש. אין תימר שחובת הפאה בקמה. הפריש הפריש. ואין צריך לשלם לו דמיו. לפי שיכול לומר לו מי צוך. אין תימר משום דמוכר לו חוץ מחובתו. אם הפריש נוטל דמיו. ועוד נפקא מיניה היכא דנשרף חלקו של מוכר. אין תימר משום דחובת הפאה בקמה. נשרף נשרף. אין תימר משום כמוכר לו חוץ מחובתו. נשרף נוטל ממנו דמיו: **ו ר"א** אומר קרקע בית רובע חייבת בפאה ירושלמי מ"ט דר"א נאמר כאן שדך ונאמר בכלאים שדך. מה שדך האמור להלן בית רובע אף כאן בית רובע: ר"י העושה סאתים. פי' בזה השיעור הוא מועט משיעורא דר"א. דר"א אזיל בתר זריעה. ור"י אזיל בתר עשייה התבואה. מ"ט דר"י נאמר כאן שדך ונאמר לסלן ושכחת עומר בשדה. מה שדה האמור לסלן סאתים אף כאן סאתים. ר"ט אומר ששה טפחים. מ"ט דר"ט יליף מערוגה. ר"י בן בתירה אומר כדי לקצור ולשנות והלכה כדבריו. ירושלמי מה קצירה כדרך הקוצרים. או אפילו כל שהוא. פי' בעיא היא זו מן מאי דכתיב שלא מלא כפו קוצר וחצנו מעמר. הדא אמרת קצירה כדרך הקוצרים. פי' מן מאי כו'. זה פשוט ליה שהוא כדרך הקוצרים. ומפסוק זה מוכח כדברי ר"י בן בתירה. מדכתיב שלא מלא כפו קוצר. וכן פעם אחת. וחצנו מעמר פי' שכבר נתן עומר א' בחצנו. כדברי ר"י בן בתירה: קרקע כ"ש חייבת בפאה וכו'. ירושלמי ר"ה בשם ר"י נעי הגע עצמך שבולת אחת עד שלא קצר אין כאן חיוב פאה. משקצר אין כאן שיור פאה. פי' והיכי אמר ר"ע כ"ש חייבת תנא בשם ר' פנחס. תפתר שהיה בה קלח א' ובה ס' שבלין. בירושלמי חושב עוד ב' דברים שצריך קרקע כ"ש. וידוי והראיון: **ז הכותב** נכסיו לאחר והוא שכיב מרע. ירושלמי והוא שלא קפץ עליו החולי בדרך ארץ. הקרובים נכנסים לו מיד והרחוקים עד שלשה ימים. אם קפץ עליו החולי אלו ואלו נכנסים לו מיד. לאחר ג' ימים. אלו ואלו נכנסין לו מיד. משמע מהירושלמי דאם קפץ עליו החולי הוי כמו מצוה מחמת מיתה. ולא אין נפקותא בין שייר או לא שייר. דלעולם אם מת אין צריך קנין. ואם עמד אפילו היה קנין לא מהני. ובשכיב מרע אם שייר הוי מתנת בריא ומתנתו מתנה. ודוקא בקנין. ואף אם עמד מתנתו מתנה. ובלא קנין אפילו אם מת לא קנה. ואם לא שייר הוי מתנת שכיב מרע. ואם עמד אף בקנין אינו מתנה. ואם מת הוי מתנה אף בלא קנין: **ח הכותב** נכסיו לעבדו יצא בן חורין שייר קרקע כ"ש וכו'. הטעם משום דלכל דבר עבד שוה לאשה. וכמו באשה

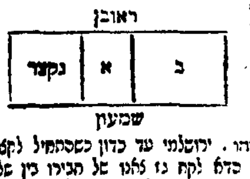

באשה

פרק ד

א הפאה ניתנת במחובר לקרקע. בדלית ובדקל בעל הבית מוריד ומחלק לעניים ר' שמעון אומר אף בחליקי אגוזים. אפי' צ"ט אומרים לחלק ואחד אומר לבוז לזה שומעין שאמר כהלכה:

א הפאה ניתנת במחובר. פי' שלא יקצור כל הקרקע ויתן בתלוש: בדלית ובדקל וכו'. משום שיש סכנה לעניים. וכיון דמוריד חייב לחלק שמא יראה עני קרוב מודעתו וישליך לפניו: רבי שמעון אומר וכו'. דסבר שיש סכנה: אפילו תשעה ותשעים אומרים לחלק ואחד אומר לבוז לזה שומעין שאומר כהלכה. מיירי בתבואות שהלכה לבוז ואפי' הוא בריא:

ב בדלית ובדקל אינו כן אפילו תשעים ותשעה אומרים לבוז ואחד אומר לחלק לזה שומעין שאמר כהלכה:

ב בדלית ובדקל. אינו כן אפילו תשעה ותשעים אומרים לבוז ואחד אומר לחלק וכו'. ואפילו חולה או זקן:

ג נטל מקצת פאה וזרקה על השאר אין לו בה כלום נפל לו עליה ופירש טליתו עליה מעבירין אותה הימנו וכן בלקט וכן בעומר השכחה:

ד פאה אין קוצרים אותה במגלות ואין עוקרין אותה בקרדומות כדי שלא יכו איש את רעהו:

ג נטל מקצת פאה וזרקה על השאר אין לו בה כלום. פי' לא אפילו לקטת אחרים, אבל מה שזרק שלו הוא שקנה:

ה שלש אבעיות ביום בשחר ובחצות ובמנחה רבן גמליאל אומר לא אמרו אלא כדי שלא יפחתו רבי עקיבא אומר לא אמרו אלא כדי שלא יוסיפו של בית נמר היו מלקטין על החבל ונותנים פאה מכל אומן ואומן:

ה שלש אבעיות ביום. פי' שלשה זמנים ביום מחויב להתגלות בתוך שדהו בשחר מפני מיניקות. בחצות מפני תינוקות. בערב מפני זקנים שהולכים על משענתם: רבן גמליאל אומר לא אמרו אלא כדי שלא שיפחתו. שיוכלו כולם לבא: רבי עקיבא אומר שלא יוסיפו. כדי שיהיו יודעים הזמנים לבא שלא יצטרכו לשמור עליו כל היום ולעמוד:

ו נכרי שקצר את שדהו ואח"כ נתגייר פטור מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה ר' יהודה מחייב בשכחה שאין השכחה אלא בשעת העמור:

ו נכרי שקצר את שדהו כו'. מלקט ומפאה פטור. שבשעת חיובא היה פטור שהיה נכרי. ומשכחה פטור. שיליף שכחה מלקט כל שישנו בלקט ישנו בשכחה וכו': רבי יהודה מחייב. דלא יליף מלקט:

ז הקדיש קמה ופדה קמה חייב. עומרין ופדה עומרין חייב. קמה ופדה עומרין פטורה שבשעת חובתה היתה פטורה:

ז הקדיש קמה ופדה קמה חייב. שבשעת קצירה חייב: עומרין וכו'. שהכל מחויב משעת קצירה: הקדיש קמה ופדה עומרין וכו'. שבשעת חיובה היה הקדש ופטורים:

ח כיוצא בו המקדיש פירותיו עד שלא באו לעונת המעשרות ופדאן חייבין משבאו לעונת המעשרות ופדאן חייבין הקדישן עד שלא נגמרו וגמרן הגזבר ואחר כך פדאן פטורין שבשעת חובתן היו פטורין:

ח כיוצא בו כו'. שתלוי בזמן חיובא דהיינו כשמקדיש וכו': וגמרם הגזבר פטורים. ר"ש פי' דגמרן היינו מירוח ור"מ פי' גמרן היינו שהביאה שליש. קשה לר"מ דתנינן לעיל פ"א מ"ו לעולם פטור מן המעשר עד שימרח. ועוד הקשה ירושלמי שהמשנה כיוצא בו שנינו ג"כ בחלה למה לשנות אותה ב' פעמים. ועוד אם שנית כיוצא בו. ליתני כל כיוצא בו בחלה ליתני משנה כיוצא בו בפאה והכא ליתני בחלה. וי"ל שהמשנה כיוצא בו שבחלה מיירי לענין זמן מירוח שהוא בחלה זמן דומיא דחלה דכשעושה עיסה הוי גמר חיוב חלה גם כן במעשר זמן מירוח גמר חיובו. ואסור אפילו באכילת עראי כמו בחלה. ובמשנתינו תנא לזמן הבאה שליש דומיא דפאה שקודם קצירה לא הוי שום חיוב ג"כ קודם הבאה שליש פטור ממעשר אפילו בקבע ושני הזמנים צריך שיהיו ביד הבעל הבית. אבל שהיה אחד ביד הגזבר דהיינו או מירוח או הבאה שליש ביד הגזבר פטור:

ט מי שלקט את הפאה ואמר הרי זו לאיש פלוני עני רבי אליעזר אומר זכה לו וחכמים אומרים יתננה לעני שנמצא ראשון. הלקט והשכחה והפאה של עובד כוכבים חייב במעשרות אא"כ הפקיר:

ט מי שליקט את הפאה וכו'. רבי אליעזר אומר וכו'. ומיירי אפילו בבעה"ב דאמרינן תרי מיגו. מיגו דאי בעי מפקיר לנכסיה והוי עני. ומיגו דזכי לנפשיה זכי לחבריה. וחכמים אומרים דלא אמרינן תרי מיגו: הלקט וכו' של עובד כוכבים חייב וכו'. בירושלמי כתב פלוגתא אם יש קנין לעובד כוכבים בא"י ורוצה אחד לאוקמי מתניתין לדברי האומר יש קנין ומדאורייתא פטור וחכמים חייבו. אבל כשהפקיר לא גזרו. ולדברי האומר אין קנין לעובד כוכבים בא"י מדאורייתא חייב אפילו הפקיר ואחד רוצה לאוקמי לדברי האומר אין קנין אפ"ה כשהפקיר פטור. אבל לדברי האומר יש קנין אין צריך להפקיר ואפילו לא הפקיר פטור:

י איזהו לקט הנושר בשעת הקצירה היה קוצר מלא ידו תלש מלא קמצו הכהו קוץ ונפל מידו לארץ הרי הוא של בעל הבית תוך היד ותוך המגל לעניים אחר היד ואחר המגל לבעל הבית ראש היד וראש המגל רבי ישמעאל אומר לעניים רבי עקיבא אומר לבעל הבית:

י היה קוצר קצר מלא ידו וכו'. גרסינן שפלוגתא ר' יוסי ורבנן ר' יוסי סבר דוקא כשקצר חייב בלקט. דכתיב כי תקצור אבל כשעוקר פטור. וחכמים מחייבין אף כשעוקר. ומסקנא דגמרא דידן שאף ר' יוסי לא פטר בעקירה אלא בדבר שדרכו לקצור. אבל בדבר שדרכו לעקור חייב. דהיינו קליתן. ומשנתינו סתם לן כרבנן. והכי פירושו היה קוצר דבר שדרכו לקצור אם קצר מלא ידו או תלש מלא קומצו חייב. ולא כר"י דסבר בדבר שדרכו לקצור אם תלש מלא קומצו פטור: הכהו קוץ ונפל מידו של בעל הבית. היינו מחמת אונס: תוך היד ותוך המגל. חד גורס דוקא שנפל מתוך שניהם. היינו של בעל הבית. אבל אם נפל אחר היד או אחר המגל של עניים וחד גורס להיפך נפל תוך היד או תוך המגל לעניים וכו':

פירוש הארוך

כאשה שנתן לה בעלה גט על תנאי או שנתלה בשליחות איש גט. משום דאגידה ביה קצת. כך בעבד כאשר שייר קרקע כ"ש הוי נמי קצת אגוד ביה. ור"ת לעולם הוא בן חורין וכו' הטעם. דס"ל דלא דמי לאשה כזה. משום דבאשה כתיב כריתות בעינן שיהיה כורת בינה לבינו. אבל לא בעבד. אלא הטעם משום דאמרינן המשחרר חצי עבדו. הרי זה אינו כלום. וכאן נמי כשאמר כל נכסי נתונין לפלוני עבדי חוץ מא' מרבוא שבהן. כיון שאמר כך אי יש לו א' מרבוא גם בעבד והוי כמו שמשחרר חצי עבדו ואינו כלום:

פרק ד א בדלית ובדקל בעה"ב מוריד ומחלק. פי' מוריד אתי לאשמועינן דבעה"ב בעצמו מחוייב להוריד על הוצאות שלו. ומחלק אתי לאשמועינן דאסור להשליך. משום שמא יראה עני מודעתו וישליך סמוך לו. וכן איתא בירושלמי. ר"ש אומר אף בחלוקי אגוזים. הטעם. דת"ק לא חשיב חלוקי אגוזים. משום דאיתא בירושלמי כתיב לא תכלה פאת שדך בקוצרך מכאן שהפאה נתנה במחובר לקרקע. יכול אף בדלית ובדקל כן ת"ל קצירך. מה קציר מיוחד שקטן וגדול מושל בו. יצא דלית ודקל שאין הקטן מושל בהם. א"כ י"ל זה הטעם ס"ל ת"ק דלא חשיב חלוקי אגוזים דבחלוקי אגוזים קטן מושל בהם כגדול שהם אינם גבוהים. אלא הם כשאר אילנות. עוד טעם אחר איתא בירושלמי ז"ל ותני דבעו משמיעה מן הדא תעזוב לפניהם הבואה בקשין תלקן בעמיר תמרות במכבדות יכול בדלית ובדקל כן. ת"ל אותם. ומאי ראיה לרבות אלו ולמעט את אלו. אחר שריבה הכתוב ומיעט. מרבה אני את אלו שאינם של סכנה. וממעט אני את אלו שהם של סכנה. ויכול להיות שזה הטעם של ר"ש ויליף מקרא דתעזוב וכו'. א"כ בחלוקי אגוזים דג"כ יש בהם סכנה מחמת שהם חלקים צריך ג"כ בעה"ב להוריד ולחלק. מותיב בירושלמי בדלית ובדקל היכא קורא שם פאה. אם למעלה או למטה. בתלוש. והוציא של מי. ורוצה לומר דאם קרא שם פאה למעלה הוצאה משל עניים. ואם קרא שם פאה למטה הוצאה משל בעל הבית. ומסיק שאפי' תאמר קורא שם פאה למעלה. הטריחוהו על בעל הבית. שהבואה תבא מאליו מפני הסכנה. תניא בת"כ פרשת קדושים תעזוב אתם לפניהם ושם יכוו אפילו זה שאמר לבוז הוא בריא א"כ יש לו פנים בדבר אעפ"כ שומעין לו מפני שאמר כהלכה. הכלל מי שעושה דבר או אומר דבר אף שיש לו איזה פנים במעשה או בדבר הזה רק אם המעשה או הדבר הוא כהלכה שומעין לו וזה מוכח מת"כ הנ"ל. ירושלמי בעל הבית שקרא שם פאה ובילה קורא אני עליו לא תכלה פאת בקוצרך לא קרא שם פאה ובילה קורא אני עליו לא תכלה שדך בקוצרך כתנו ביניהון אעפ"כ אין שומעין לו רבי שמואל בן אבודימי בעי בילה שדהו תאמר חזר פאה לעומרים פי' אם לא נתן במחובר צריך ליתנו בתלוש כשהוא נותן בתלוש צריך לחלק לעניים או ישליך לפניהם ומסיק אפ"ה בעה"ב מחלק לעניים שלא יראה עני מודעתו פי' קרובו וישליך לפניו. בדלית ובדקל אינו כן אפי' תשעה ותשעים אומרים לבוז וא' אומר לחלק אפילו האחד הוא חולה ויש לו פנים בדבר אעפ"כ שומעין לו מפני שאמר כהלכה. ובביאורו לירושלמי כתב וז"ל הירושלמי התנו ביניהון אפי' כן אין שומעין לו. בעל הבית יחלק בידו שלא יראה לעני מודעתו וישליך לפניו רבי שמעון בר אבודימי בעי בילה את שדהו את אמר חזרה פאה לעומרין אפי' כן בעל הבית מחלק בידו שלא יראה עני מודעתו וישליך לפניו. התנו ביניהם פי' שבעל הבית התנה עם העניים שיקח הוא שלהם והוא יתן להם אחרים תחתיו בתלוש אין שומעין לו פירוש שיהא שלו פאה ויהא פטור מן המעשרות אלא שלו חייב ושלהם פטור. בעל הבית יחלק בידו פי' דקאי על מתניתין דקתני מוריד ומחלק לעניים מפרש דהיינו מחלק בידו אבל לא ישליך לפניו כדמפרש שמא יראה עני מודעתו וישליך לפניו הא אמרת חזרה פאה לעומרין פי' מיבעיא ליה אם צריך ג"כ בעל הבית לחלק בידו או לא ומפרש אפי' כן בעל הבית

מחלק: ג נטל מקצת פאה וזרקה על השאר אין לו בה כלום. פי' אבל מה שלקט לא כעס"ד. ובתוספתא ובירושלמי תני בשם ר"מ קונסין אותו ומוציאין ממנו התלוש והמחובר. ר"מ לטעמיה דאמר שטר שיש בו רבית קונסין אותו ואינו גובה לא את הקרן ולא הרבית. וחכמים לטעמייהו דאמרי אינו גובה את הרבית ע"ש: ד פאה אין קוצרין אותה במגלות. קאי אתבואה: ואין עוקרין אותה בקרדומות. זה קאי על קטניות שדרך לעקרן. ועוקרין אותם בקרדומות: ה שלש אבעיות ביום בשחר ובחצות ובמנחה. בשחר מפני המניקות. ובחצות מפני התנוקות ובמנחה מפני הנמושות: של בית נמר כו'. אמרינן בירושלמי שבעל זה מזכירין אותן לשבח שאין העני צריך להמתין עד שיקצור כל השדה ויכול ליקח תיכף כשקוצר אומן אחד: ו נכרי שקצר וכו'. ירושלמי יתות אמר רבי יהודה מ"ט דרבנן. ר"י בשם שמואל כתיב ושכחת עומר בשדה. זו שכחת קמה. את שיש לו שכחת קמה יש לו שכחת עומר ושאין לו שכחת קמה אין לו שכחת עומר פי' האי בשדה מיותר דלמעלה כתיב כי תקצור קצירך בשדך למה לי בשדה אלא לרבות שכחת קמה. לכך מדמינן ליה אהדדי: ח כיוצא בו המקדיש פירותיו וכו'. הך מתניתין איתא במסכת חלה פרק ג' משנה ד'. כיוצא בו המקדיש פירותיו עד שלא באו לעונת המעשרות ופדאן חייבין. משבאו לעונת המעשרות ופדאן חייבין. והקשה בירושלמי למה תנינן תרי זימנין ר"י וריב"ל בשם בר פדא אחת למירוח. ואחת לשליש. פי' ששני זמנים להבואה בשנת המעשרות. דאיתא במסכת מעשרות פ"א משנה ג' התבואה משהביאה שליש. ובמשנה ו' איזהו גרנן התבואה משימרח דמשהביאו שליש הוי עונת המעשרות לענין אכילת קבע. אבל אכילת עראי שפיר דמי. ומשימרח אסור אפילו אכילת עראי. ומפורש שם דחלה למירוח ופאה לשליש. וקשה מלא לי דכאן איירי בפאה. ובפאה תיכף כשהתחיל לקצור אינו אסור רק אכילת קבע אבל אכילת עראי שפיר דמי. ושונה כאן המקדיש פירותיו וכו' איירי ג"כ בשליש שאינו אסור רק קבע אבל עראי שפיר דמי. והתניא במסכת חלה דתיכף משתגלגלה אסור אפילו אכילת עראי ושונה מתחלה המשנה שקודם לא הקדישה עיסתה וכו' דאיירי איסורא אף באכילת עראי ושונה ג"כ עונת המעשרות ג"כ לענין איסור אכילת עראי והיינו מירוח: ט מי שלקט את הפאה וכו' מסיק בגמרא בבא מציעא פ' שנים אוחזין. דבעשיר שלקט לצורך עני מתנוקת. אבל מעני לעני דברי הכל זכה: הלקט והשכחה וכו'. בירושלמי איתא פלוגתא חד מאן דאמר מוקי למתניתין כמאן דאמר אין קנין לנכרי. לכך חייב במעשרות מן התורה. לפי שאין קנין והוי כמו שאין השדה שלו דאי יש קנין קשה האי חייב במעשרות הלא השדה של נכרי ויש קנין. ונכרי פטור מן המעשרות. ואין להקשות כיון דאין קנין. ותחייב במעשרות מן התורה. וא"כ למאי נפקא מינה במה שהפקיר הא אין בידו כיון שאין שלו. מ"מ קנין נכסים יש לו וחד מ"ד מוקי למתניתין כמ"ד יש קנין ולכך יכול להפקיר דאי לאו הכי היאך יכול להפקיר כיון שאין קנין וכי תימא כיון שיש קנין למה חייב במעשר וחיוב הנ"ל הוא רק מדרבנן שאמרו לענין מעשר אין קנין והמ"ד דמוקי כמ"ד שאין קנין לא סבירא ליה הך סברא דתקינו רבנן בלקט לחייב עני במעשרות: י איזהו לקט הנושר בשעת קצירה. היה קוצר קצר מלא ידו וכו'. כ"ל ואשמועינן לאפוקי מרבי יוסי במס' חולין דף קל"ז דס"ל ולקט קצירך פרט לקיטוף. ומסיק שם דס"ל דכתבואה דרכו לקצור. לכך ס"ל דאם קטף דאינו חייב. אבל מידי דאורחא מודה דאף בקטוף חייב ורבנן פליגי עליו ואשמעינן בכאן היה קוצר קצירו וכו'. פי' אף אם הוא דבר שדרכו לקצור אעפ"כ בין שהיה תולש מלא קומצו נוהג בו דין פאה ולקט. שאינו פוטר כאן. אלא משום דהכהו קוץ. אבל בלאו הכי הוה חייב: תוך היד וכו'. ירושלמי רב כהנא בו' חד אמר תוך היד ותוך המגל. וחד אמר תוך היד ואפי' לאחר

המגל

יא חורי הנמלים שבתוך הקמה הרי הן של בעל הבית שלאחר הקוצרים העליונים לעניים והתחתונים של בעל הבית רבי מאיר אומר הכל לעניים שספק לקט לקט:

יא חורי הנמלים וכו'. היינו בשדה שלא קצר כל השדה והחור בתוך הקמה: הרי הם של בעל הבית. משום דאז לקטו מקמה ואינו מגיע לעניים קודם קצירה: שלאחר הקוצרים. שהוא במקום שכבר קצרו והיינו אחריהם: עליונים לעניים וכו'. עליונים לבנים. ותחתונים ירוקים:

פרק ה א גדיש שלא לוקט תחתיו כל הנוגע בארץ הרי הוא של עניים הרוח שפזרה את העמרים אומדין אותה כמה לקט היא ראויה לעשות ונותן לעניים רשב"ג אומר נותן לעניים בכדי נפילה:

א גדיש שלא לוקט תחתיו. פי' שעשה גדיש על מקום שלא לקטו עניים: כל הנוגע בארץ וכו'. פי' שקנסוהו חכמים ואפילו בשוגג ואפילו בדבר שיכול להכיר דהיינו בחטים ע"ג שעורים או כלי וכו' קנסוהו חכמים: הרוח שפיזר את העומרים וכו'. רבן שמעון בן גמליאל אומר וכו'. פי' ירושלמי בכדי נפילה. היינו ד' קבים לכור בעיא ליה ד' קבים לכור או לבית כור. ע"כ לפי פירושו אינו יכול לפרש בכדי נפילה כמה שנופל בזריעה שאיבעי לו לומר ד' קבים לבית כור היינו מזריעה שזרע כור אלא בכדי נפילה כמה לקט נופל. וקשה במאי אפליגו חכמים ורבי שמעון. ומיכוון דפלוגתייהו בזה ת"ק סבר אומדין אותה כמה היא וכו' שאומדין אותה שדה דוקא לפי התבואה של אותה השדה. ורשב"ג סבר שאין אומדים אותה אלא בכדי נפילה מרוב השדות דהיינו ד' קבים לכור:

ב שבולת שבקציר וראשה מגיע לקמה אם נקצרת עם הקמה הרי היא של בעל הבית ואם לאו הרי היא של עניים. שבולת של לקט שנתערבה בגדיש מעשר שבולת אחת ונותן לו אמר רבי אליעזר וכי היאך העני הזה מחליף דבר שלא בא ברשותו אלא מזכה את העני בכל הגדיש ומעשר שבולת אחת ונותן לו:

ב שבולת שבקציר וכו'. ר"מ מפרש האי מתני' איירי בלקט וכל הפרק איירי בלקט ועוד דשכחה ופאה שמעינן במחובר ולקט לא מצינו בשום דוכתא. ע"כ היינו לקט במחובר. ור"ש מפרש מתניתין איירי בשכחה והביא ראיה מספרי דתנא בספרי לא תשוב לקחתו מכאן אמר ר' ישמעאל שבולת שבקציר וראשה מגיע לקמה וכו'. והא ודאי דלא תשוב לקחתו משכחה איירי ופי' הגאון שבודאי מתניתין איירי בלקט כדברי הר"ם. ומה שהביא הר"ש ספרי עם שנא דבי ר' ישמעאל יש משנה אחרת בעדיות פ' ב' משנה ד' שלשה דברים וכו' עם שבלת שבקציר ושם קאי על שכחה וכו': **שבולת של לקט** וכו' מעשר וכו'. פי' יקח שלשה שבלים ויקח אחד מהם. ויאמר מעשר של זה קבוע באלו ומ"מ מעשר. שאינה מפטור על החיוב שאחד מהניהם בודאי אינה לקט ונותן לו את הראשונה: א"ר אליעזר וכי היאך וכו'. ות"ק דר"א היינו ר' יוסי דסבר שאינו צריך לזכות וכו' דסבר ר"י לענין בכור שנתערב. דהיינו שילדה ב' ואינו יודע איזהו בכור. נותן א' לכהן וא' לו. ופטור גם ממתנות כהונה. ואין הכהן יכול להוציא ממנו מ"כ. דאני אומר כל שחילופו ביד כהן פטור ממתנות כהונה במאי זכי כהן סבר משמאל לימין הוי זכיה שעשו אינו זוכה כזוכה ור"א סבר שלא עשו אינו זוכה כזוכה. והשתא לר"י יכול בעל הבית לזכות את העני השבולת במקום שהוא משמאל לימין הוי זכיה ירושלמי לר"א דסבר לעיל דאמרינן תרי מיגו. למה לזכות בכל הגדיש לימרו תרי מיגו כדלעיל ופי' שר"א אומר לדברי חכמים שסוברים לעיל דלא אמרינן תרי מיגו כ"ש לדידהו דאמרינן תרי מיגו אבל לדבריכם דלא אמרינן וכו' היאך העני וכו' אלא מזכה וכו':

ג אין מגלגלין בטופח דברי רבי מאיר וחכמים מתירין מפני שאפשר:

ד בעל הבית שהיה עובר ממקום למקום וצריך ליטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני יטול וכשיחזור לביתו ישלם דברי רבי אליעזר וחכמים אומרים עני היה באותה שעה:

ג אין מגלגלין בטופח. פי' שאינו רשאי לקצור טובים עם גרועים יחד. כי שמא הלקט הראוי ליפול מטובים יפול מגרועים: וחכ"א וכו'. שאינו ידוע איזה יפול:

ה המחליף עם העניים בשלו פטור ובשל עניים חייב שנים שקבלו את השדה באריסות זה נותן לזה חלקו מעשר עני וזה נותן לזה חלקו מעשר עני. המקבל שדה לקצור אסור בלקט שכחה ופאה ומעשר עני אמר רבי יהודה אימתי בזמן שקבל ממנו למחצה לשליש ולרביע אבל אם אמר לו שליש מה שאתה קוצר שלך מותר בלקט ובשכחה ובפאה ואסור במעשר עני:

ה שנים שקבלו את השדה באריסות וכו'. לקבל מחלק שלו אינו רשאי דקרינן קצירך: המקבל שדה לקצור אסור וכו'. שיש לו חלק בתבואה וקרינן קצירך: אמר רבי יהודה אימתי וכו'. מה שאתה קוצר. פי' שלא יהיה לך חלק קודם קצירה מותר וכו'. ואסור וכו'. שמעשר אינו אחר קצירה ואחר קצירה יש לו חלק:

פירוש הארוך

המגל. ובחיבורו על הירושלמי כתב וזה לשונו. תוך היד ותוך המגל פי' דסברי דרישא דוקא אז לעניים. וא"כ לפי"ז הא דקתני אחורי היד ואחורי המגל היינו או או. וחד אמר תוך היד ואפי' אחורי המגל. פי' היינו הא דקתני ברישא תוך היד ותוך המגל היינו או או: **יא חורי** הנמלים שבתוך הקמה וכו' שלאחר הקוצרים. פי' במה שכבר קצרו: העליונים לעניים ותחתונים לבעה"ב. ירושלמי ר"י בשם שמואל העליונים לעניים בלבנים. והתחתונים לבעה"ב בירוקים. פי' דהיה קשה להירושלמי וכי היכי ידעינן מה הן העליונים וכמה שיעורן. לכך אמרו דירוקין ודאי מן התחתונים. והלבנים מן העליונים הן. רבי מאיר אומר הכל לעניים שספק לקט לקט. בירושלמי איתא אמר ר"י דר"י בן אגרא היא דתניא גר שנתגייר והיה לו קמה לקצור עד שלא נתגייר פטור. ומשנתגייר חייב ואם ספק פטור ר"י בן אגרא מחייב ורשב"ל אמר דברי הכל הוא ישראל שעיקרו חייב ספיקו נמי חייב נכרי שעיקרו פטור ספיקו נמי פטור. א"ר יוחנן כך היה מלמד ר"מ את ר"י בן אגרא ספק לקט לקט אמר רשב"ל כך היה משיב ר"מ את החכמים אי אתם מודים לי בספק לקט לקט כו'. פי' דר"י סבר הא דאמר ר"מ ספק לקט לקט כך דעתו לאחד דסבר כר"י בן אגרא אבל חכמים אינם מודים לו בהא וס"ל דספק לקט פטור ורשב"ל ס"ל דחכמים מודים בזה שספק לקט לקט אלא דס"ל שכאן בגר כיון דנכרי עיקרו פטור ספקו נמי פטור ובמשנה שכאן ס"ל דלא הוי ספק דבלבנים הם בודאי מן העליונים וירוקים הם בודאי מן התחתונים ולפי"ז מתורץ הגמרא במסכת חולין דף קל"ד א' דאיתא התם גר שנתגייר וכו' ספק פטור שהמוציא מחבירו עליו הראיה וכו' גמרא כי אתא רב דימי אמר רמי ליה רשב"ל לר"י תנן ספק פטור אלמא ספיקא לקולא. ורמינהו חורי הנמלים שבתוך הקמה הרי אלו של בעל הבית ושלאחר הקוצרים העליונים לעניים והתחתונים לבעל הבית. רבי מאיר אומר הכל לעניים שספק לקט לקט א"ל אל תקניטני וכו' דתני ר"י בן אגרא אומר משום ר"מ ספק לקט לקט וכו' אמר לו אל תשנה אותה אלא בלשון בן דלי והא טעמא קאמר כו' אמר רבא הכא פרה בחזקת פטור קיימא קמה בחזקת חיובא קיימא עכ"ל הגמ' ע"ש. ובגמרא הלז כולה מוקשה א' מה הקשה מר"מ דאמר ספק לקט לקט הא חכמים פליגי עליה ורש"י ז"ל דחק את עצמו ע"ש סוגיא דסתם מתניתין ר"מ ע"ש גם קשה מאד מאי מקשה רשב"ל לר"י והא טעמא קאמר כו' הקשי ליה לדידיה הא בלא זה קשה ג"כ אדרבנן דס"ל דאין ספק לקט לקט מאי טעמא הא קרא כתיב עני ורש הצדיקו וכו' לכך אמר מורינו ורבינו הגאון. דלפי הירושלמי הנ"ל א"ש דכל אחד ואחד אזיל לשיטתיה דלפי הירושלמי הנ"ל ס"ל לרשב"ל דגם חכמים מודים בזה דספק לקט לקט. אלא דס"ל דלא הוי ספק אלא לבנים הוי ודאי העליונים והירוקים הוי ודאי מן התחתונים וא"כ לפי שיטתו מקשה שפיר לר"י ור"י לשיטתו דס"ל דר"מ היה מלמד אחר ר"י בן אגרא הא דספק לקט לקט. אבל חכמים אינם מודים לר"מ ולכך לא קשה מתניתין דאתי כרבנן והשיב לו רשב"ל הא טעמא קאמר דע"כ מוכרח לפרש כמו שהוא ס"ל דכ"ע מודים בזה שספק לקט לקט. אלא דפלוגתייהו כמ"ש לעיל דעת החכמים. (ור"י לשיטתו אזיל כמו דאיתא בירושלמי) אלא אמר רבא הרשב"ל הכא פרה וכו' כנ"ל ואזל לטעמיה כמו דאיתא לעיל בירושלמי רשב"ל אמר דברי הכל הוא ישראל שעיקרו חייב ספקו נמי חייב נכרי שעיקרו פטור ספקו נמי פטור. וא"כ מתורץ קושיתו הנ"ל שהקשה לר"י דהכא פרה בחזקת פטורה קיימא קמה בחזקת חיובא קיימא ודוק היטב כי מתוק הוא מאד:

פרק ה א גדיש שלא לוקט תחתיו וכו'. פי' שעשה גדיש ע"ג מקום שלא לקטו עניים: כ' הנוגע בארץ כו'. הטעם מפורש בירושלמי משום קנס ואפילו דבר שיוכל להכיר דהיינו חטים על שעורים ואפי' שוגג אעפ"כ כל הנוגע בארץ הוי של עניים וז"ל הירושלמי הכא את אמרת אומדין אותה כמה לקט היא ראויה לעשות ונותן לעניים פי' בסיפא דמתניתין גבי הרוח שפזרה והכא את אמרת כל הנוגע בארץ הרי הוא של עניים רבי אבהו בשם ר"י קנס קנסו בו שהגדיש על גבי לקטן של עניים עד כדון מזיד אפי' שוגג אפי' כריכות אפי' חטים ע"ג שעורים אפי' גדשו אחרים שלא מדעתו אפי' קרא לעניים וכו' בעו קומי ר"א בשם ר"ל דב"ש הוא. דב"ש אומרים הפקר לעניים הפקר. ופי' דאי ב"ה אין רשאי להוסיף ליתן כל הנוגע בארץ לעניים בתורת לקט ולפטור מן המעשרות א"ל ר"י שמענו שפטור מעשרות שהבקר ב"ד הבקר פי' אפי' ב"ה מודו שפטור מן המעשרות מחמת הפקר. כתיב וכל אשר לא יבא לשלשת ימים בעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו מכאן שהוא פטור מן המעשרות ר"י בר' דרבי יצחק בר אחי שמע ליה מן הדא אין מעברין את השנה לא בשביעית ולא במוצאי שביעית ואם עיברוה הרי זו מעוברת חודש א' שהוא מוסיף לא פטור הוא מן המעשרות פי' דשביעית פטור ממעשר עכ"ל הירושלמי עם תוספת ביאור: הרוח שפזרה את העומרים אומדין אותה. פי' אותו השדה כפי שהיא אם לא היה הלקט שנופל ממנה מעט היא. ואם יבש הרי הלקט שנופל ממנה היא הרבה: רשב"ג אומר נותן לעניים בכדי נפילה. ר"ל בכדי שיעור שרגיל ליפול לקט ברוב שדות ואין מעברין דוקא בהנחה שדה אלא אזלינן בתר רוב שדות ושיעורה אמרינן בגמ' בבא מציעא דף ק"ה ב' ד' קבין לכור: **ב שבולת** שבקציר וכו'. ר"מ מפרש האי מתניתין איירי בלקט. פי' דלפעמים כשנוטל התבואה בידו לקצור נופל מידו ונשמט ונשאר מחובר לארץ יש לו דין לקט ובאופן שהיה הקציר סובבה ואינה נקצרת עם הקמה והר"ש מפרש שמשנתינו איירי בשכחה והביא ראיה מספרי דתני בספרי לא תשוב לקחתו. מכאן אמר רבי ישמעאל שבולת שבקציר וראשה מגיע וכו' והא לא תשוב לקחתו משכחה איירי והדין עם הר"מ דמתחלת משנה א' עד משנה י' דפ"ד איירי בפאה וממשנה י' עד משנה ז' בזה הפרק איירי בלקט ואח"כ התחיל להשמיענו דין שכחה עומר ששכחו ועדיין לא שמענו מדין שכחה כלל והראיה שהביא הר"ש מספרי אינו ראיה משם כלל כדאיתא משנה ד' בפ"ב ממס' עדיות ג' דברים אר"י וכו' שבולת שבקציר כו' ושם קאי על שכחה והמשנה הנ"ל לא מצינו שאמר ר"י וע"ז נתכוין הספרי דלעיל: **שבולת** של לקט שנתערב וכו'. אין הפי' כמו שהביאו מהירושלמי שמביא ג' שבלים ומתנה עכ"ז היאך מתקן האי שבולת של לקט אח"כ שנותן השניה בתוך גרנו אלא הכלל שכך תקנו חז"ל שיעשר לפי אומד דעתו ככדי שהדעת טועה והזהירו שלא ירבה לעשר אומדות אעפ"כ בכדי שהדעת טועה לפי רוב כ"א יכול להפריש דאף שמפריש במדה היאך יכול לצמצם ולמחוד השיעור כראוי לא להוסיף שנים או שלשה גרגרים או לפחות אלא שזה תקנו שיכול לעשות כן וגם כאן אומר שהמעשר משבולת הלז שנותן לעני יהיה נקבע בגדיש תבואה שלו ואח"כ אף שיפחות משיעור מעשר בכדי השבולת הנ"ל לא אכפת לן משום דבר מועט כזה: (ולא זכינו לידע טעמו של רבינו הגדול מדוע אינו מפרש כפי' הירושלמי אולי מצא איזו סוגיא בבלי או בירושלמי דפליג על הך סוגיא דירושלמי דהכא. ר"ח) (ודבריו צ"ע הלא רבינו כתב מילתא בטעמא וכונתו כדי לייסב קו' הר"ת ודו"ק. ולפי דברי רבינו מיושב מה שדקדק התי"ט בשם הר"י שושן על הלשון דאל תרבה לעשר אומדות. ולפ"ז ניחא דבכדי שהדעת טועה מותר לכן צ"ל דוקא אל תרבה יעויין שם במסכת אבות פרק א' משנה ט"ז. וניחא נמי מ"ש רבינו פרק ד' דתרומות משנה ו' ודו"ק). (מהרב רבי יצחק פרענקיל): **אמר** ר"א וכי היאך עני זה וכו'. בירושלמי מחלפיה שיטתיה דר"א תמן הוא זכה לו פי' במשנה ט' פ"ד וכאן הוא אמר כן. ומשני בשיטתם השיבוהו · ואיתא בירושלמי דת"ק דר"א ר"י הוא דסבר עשו את שאינו זוכה כזוכה דס"ל במשנה ח' פרק ב' דבכורות: **ג אין** מגלגלין בטופח. פי' אינו רשאי לקצור טובים עם רעים ביחד כי מה שראוי ליפול לקט מן הטובים יפול מהגרועים. וחכ"א וכו' שאינו יודע איזה יפול ויכול ליפול מזה כמו מזה (פי' שעורים שדופות כמו שמפורש בירושלמי לקמן פ"ו משנה ז' וז"ל אמר רבי יוסי כו' שדופות רואין אותן כאילו הן מלאות. ר"ח): **ד בעה"ב** שהיה עובר וכו'. וכשיחזור לביתו משלם דר"א וכו'. פי' דחכמים פליגי על ר"א בשני דברים שר"א סובר דמחוייב לשלם מן הדין וחכמים ס"ל דמן הדין פטור לשלם דהוי ממון שאין לו תובעין אלא אם בא לצאת ידי שמים שמכל מקום גזל את העניים וזה דוקא באם שהיה עשיר היה צריך לשלם ממדת חסידות ועכשיו שהיה עני באותו שעה אין צריך לשלם אפילו מכח מדת חסידות. (סוף מוכח מחולין דף ק"ל ע"ב. ר"ח): **ה המחליף** עם עניים וכו' שלו פטור. פי' מה שלוקח מעניים ואין דינו כאן כמו במעשר שני שתופס דמיו אלא שאינו תופס והפאה נשאר פאה כמתחלתה: שנים שקבלו את השדה. ליקח מחלקו שלו אינו רשאי דקרינן קצירך אלא בזה נותן לזה כו'. וזה רשאי וכן הדין צדקה שזה העני נותן לזה והשני לו ומקיימים שניהם מצות צדקה: המקבל שדה לקצור אסור וכו'. שיש לו חלק במחובר לקרקע וקרינן קצירך מה שאתה קוצר פי' שלא יהיה לך חלק קודם קצירה: מותר וכו' ואסור וכו'. משום

מקרא

ו המוכר את שדהו המוכר מותר והלוקח אסור. לא ישכור אדם את הפועלים על מנת שילקט בנו אחריו. מי שאינו מניח את העניים ללקוט או שהוא מניח את אחד ואחד לא או שהוא מסייע את אחד מהן הרי זה גוזל את העניים על זה נאמר אל תסג גבול עוליב:

ו המוכר את שדהו וכו'. דוקא שמכר עם הקרקע דאם לא מכר רק הקמה אסור גם שהמוכר דקרינן שדך: **לא ישכור את הפועלים וכו'.** שפורע חובו בשל עניים: **אל תשיג גבול עולים.** פי' עניים בלשון ס"ל עולים ויולדים. ופ"א מעולי מצרים. ופ"א מטולטלים:

ז העומר ששכחוהו פועלים ולא שכחו בעל הבית ולא שכחוהו פועלים עמדו עניים בפניו או שחיפוהו בקש הרי זה אינו שכחה:

ז העומר ששכחו פועלים וכו'. דוקא כשבעל הבית בשדה אבל כשהוא בעיר הוי שכחה: **עמדו עניים בפניו וכו'.** אינה שכחה דהוי מחמת אונס:

ח המעמר לכובעות ולכומסאות לחררה ולעמרים אין לו שכחה ממנו ולגורן יש לו שכחה המעמר לגדיש יש לו שכחה ממנו ולגורן אין לו שכחה זה הכלל כל המעמר למקום שהוא גמר מלאכה יש לו שכחה ממנו ולגורן אין לו שכחה למקום שאינו גמר מלאכה אין לו שכחה ממנו ולגורן יש לו שכחה:

ח המעמר לכובעות. פי' לעשות מן העומרים כובעים: פי' לנורים: **ולכומסאות.** פי' לגגית בכור: **ולעמרים.** לעשות ממנו עומרים גדולים: **אין לו שכחה.** שאינו גמר מלאכה: **המעמר לגדיש יש לו שכחה.** שהוא גמר מלאכה: **ולגורן אין לו שכחה.** שפעם אחד היה שכחה ושוב אינו מתחייב בשכחה:

פרק ו

א בית שמאי אומרים הפקר לעניים הפקר ובית הלל אומרים אינו הפקר עד שיופקר אף לעשירים כשמיטה כל עומרי השדה של קב קב ואחד של ארבעת קבין ושכחו ב"ש אומרים אינו שכחה ובית הלל אומרים שכחה:

א ב"ש אומרים וכו'. וב"ה וכו'. ירושלמי כתב פליגי בה ריש לקיש ור' יוחנן. חד סבר שפלוגתייהו בזה. דכתיב לעני ולגר תעזוב אותם. ב"ש סבר מכאן שיש עזיבה אחרת כזו לעניים ולא לעשירים. וב"ה סברי אותם מיעוט הוא דזו עזיבה לעניים ולא לעשירים. אבל מה שנאמר במקום אחר צריך דוקא אף לעשירים. וחד סבר שפלוגתייהו בזה. דכתיב והשביעית תשמטנה ונטשתה. ב"ש סבר ונטשתה מיעוט דהכא לעניים ולעשירים. אבל מה שנאמר במקום אחר אפילו לא לעשירים. וב"ה דורש ונטשתה כשמיטה: **כל עומרי השדה וכו'**: לאו דוקא של ד' קבים. אלא שיהיה אחד של ד' עומרים כמה שפוסה: **ב"ש אומרים.** לקמן פלוגתייהו כמה עומרים אינו שכחה. וסברי ב"ש ד' עומרים וסבר רואין אותו כאילו ד' עומרים:

ב העומר שהוא סמוך לגפה ולגדיש לבקר ולכלים ושכחו בית שמאי אומרים אינו שכחה ובית הלל אומרים שכחה:

ב העומר שהוא סמוך לגפה או לגדיש וכו'. פלוגתייהו בזה: ב"ש סברי שכחה אצל דבר המסויים אינו שכחה שיזכור עליו. ורבותא אשמעינן שאף אצל בקר וכלים אינו שכחה. ואליבא דב"ה אפילו אצל גפה וגדיש שהם מחוברים שכחה שסבר אף אצל מסויים הוי שכחה:

ג ראשי שורות העומר שכנגדו מוכיח העומר שהחזיק בו להוליכו אל העיר ושכחו מודים שאינו שכחה:

ג ראשי שורות וכו'. גרסינן והפועל שהחזיק בו וכו'. וקאי ומודים על שתיהם. ובלא הכי אינו מיושב המשנה וגם משנה ואלו כראשי שורות שמפסיק וכו'. ולראשי שורות שייך משום שרוצה לעשות שורה לנוח שניה שדרכם לעשות כן:

ד ואלו הן ראשי שורות שנים שהתחילו מאמצע השורה זה פניו לצפון וזה פניו לדרום ושכחו לפניהם ולאחריהם את שלפניהם שכחה ואת שלאחריהם אינו שכחה יחיד שהתחיל מראש השורה ושכח לפניו ולאחריו שלפניו אינו שכחה ושלאחריו שכחה מפני שהוא בבל תשוב זה הכלל כל שהוא בבל תשוב שכחה ושאינו בבל תשוב אינו שכחה:

ד ואלו הן ראשי שורות וכו'. שלאחריהם אינו שכחה שדרכם לעשות כן כדי שידעו ש'. ושלפניהם שכחה. כגון דהיינו באמצע אין דרכו לעשות עוד שורה: **יחיד וכו'.** שאני אומר שרוצה לעשות עוד שורה לרחבה: **זה הכלל וכו'.** דהיינו שאין דרכו לעשות כן ונעשה הוי שכחה שהוא בבל תשוב:

ה שני עומרים שכחה וג' אינם שכחה שני צבורי זתים וחרובין שכחה וג' אינן שכחה שני הוצני פשתן שכחה וג' אינן שכחה שני גרגרים פרט וג' אינן פרט שני שבלים לקט וג' אינן לקט אלו כדברי בית הלל ועל כולן בית שמאי אומרים ג' לעניים וד' לבעל הבית:

ה שני גרגרים (ענבים) וכו'. פי' [ענבים] פטורים מלקט ושכחה ופאה: וחייב רק בפרט דהיינו שנפלין מהאילן ונעשה כפרועות. פלוגתייהו בזה. ב"ש סברי דכתיב לגר ליתום ולאלמנה הוו ג'. וב"ה סברי דכתיב לעני ולגר הרי שנים והאי לגר וכו' דורש דזה שנים דלגר חד ליתום ולאלמנה חד שהוי"ו מחבר אותם:

פירוש הארוך

שהמעמר חיובו אחר קצירה ואחר קצירה יש לו חלק: **ו המוכר את שדהו וכו'.** ירושלמי מתניתין כשמכר לו שדהו וקמתה אבל אם מכר לו קמתה ושייר לו שדה אבל זה אני קורא שדך ואבל זה אני קורא קצירך אם עשה כן הרי זה גוזל את העניים בפס"ב שעושה כן ה"ז גוזל עניים. פועל שעושה כן ה"ז גוזל לבעה"ב ולעניים עכ"ל. פי' שאם עשה כן וכו' קאי אסיפא דמתניתין לא ישכור אדם פועלים ע"מ שילקט בנו אחריו וע"ז קאמר שאם עשה כן הרי זה גוזל הבעה"ב את עניים שנשכרין לו בזול עבור זה ונמצא פורע חובו בשל עניים והפועל גוזל הבעל הבית שמתכוין עושה שיפול לקט הרבה בשביל בנו וגם גוזל עניים שאינו מניח ללקוט רק לבנו יותר משאר עניים. **מי שאינו מניח וכו'.** פי' מתחלה אמר שאינו מניח כלל. ואח"כ משמיענו אף שהוא מניח רק שהוא לאחד. ולא זו אלא אפילו הוא מסייע בעצמו לאחד מהם הרי זה גוזל וכו' על זה נאמר על תסיג גבול עולם (פי' עולים על פי פסוק עניים מרודים כו' כתרגומו תביא טיפול. ר"ת): ירושלמי רבי ירמיה ורבי יוסף חד אמר אלו עולי מצרים פי' שבפסח כתיב ה' אלהיך אשר הוציאך מארץ מצרים. ותורגמא אמר אלו שירדו מנכסיהון לסמיא נוותין ס"ג הר"י ועניים מרודים תביא בית. אמר ר' אבין אם עשית כן מעלה אני עליך כאילו הבאת בכורים לבית המקדש פי' דעל פסוק ועניים מרודים פי' בירושלמי מטולטלים. פי' שמטולטלים והולכים מבית לבית ופי' עולים לפי זה לשון עולים כמשמעו. שעניים הם עולים והולכים מבית לבית. על זה הביא אח"כ דרש של ר' אבין אם אתה נותן לעניים מרודים מעלה אני וכו': **ז העומר** ששכחוהו כו' ירושלמי דכתיב קצירך ושכחת שכחו בעל הבית וכו'. דכתיב תקצור ושכחת: **ח המעמר לכובעות וכו'.** ירושלמי ר' יונה אמר מן לעיל כמה דתימא וכובע נחושת על ראשו: **ולכומסאות.** ירושלמי רבי אבינא אמר מן לרע כמה דתימא הלוא הוא כמוס עמדי: **לחררה.** הוא כמו עיגול: **ולעמרים.** לעשות מכמה עומרים קטנים עומר אחד גדול אינו שכחה מפני שאינו גמר מלאכה:

פרק ו א בש"א הפקר לעניים הפקר. ובה"א אינו הפקר עד שיפקיר אף לעשירים כשמיטה ירושלמי ר' חייא בשם ר' יוחנן טעמייהו דב"ש לעני ולגר תעזוב אותם יש לך עזיבה אחרת כזו מה זו לעניים ולא לעשירים אף מה שנאמר במקום אחר לעניים ולא לעשירים. אמר רשב"ל טעמיה דב"ה תשמטנה ונטשתה ומה ת"ל ונטשתה יש לך נטישה אחרת כזו מה זו בין לעניים בין לעשירים אף מה שנאמר במקום אחר בין לעניים בין לעשירים. מה מקיימין ב"ה טעמייהו דב"ש. ומשני תעזוב אותם מיעוט הוא זה לעניים ולא לעשירים. אבל מה שנאמר במקום אחר בין לעניים בין לעשירים (כמלא) מה מקיימין ב"ש טעמייהו דב"ה תשמטנה ונטשתה מיעוט זה לעניים ולעשירים. אבל מה שנאמר במקום אחר לעניים ולא לעשירים (כמלא לרשב"ל טעמיה דב"ש ג"כ מנטשתה דס"ל דהוי מיעוט ולב"ה הוי רבוי). אמר רבי אבין לשון דמתניתין מסייע לרשב"ל עד שיפקיר לעשירים כשמיטה משמע הטעם כו'. הפקיר לבהמה ולא לאדם לעשירים ולא לעניים לכ"ע אין הפקרו הפקר. הפקיר לאדם ולא לבהמה וכו' לעניי אותו העיר ולא לעניי עיר אחרת פלוגתא דר"י ור"ל ע"ד דר"י הפקרו הפקר ע"ד דר"ל אין הפקרו הפקר עכ"ל הירושל' וכו': **כל עומרי וכו'.** בירושלמי מפרש טעמיה דב"ש שהוא יכול לחלקו עומרי' של קב קב ולעשות ממנו שורה. וב"ה לטעמייהו וב"ה לית להו רואין. ע' בר"ש (בר"ש מבואר יותר רק שהשמיע לישראל ולא לעובד כוכבים. ר"ת): **ב העומר** שהוא סמוך לגפה כו'. לבקר ולכלים אשמעינן רבותא לב"ה שאף שאינם מחוברים ס"ל דהוי שכחה וגפה וגדיש רבותא לב"ש דאף שהן מחוברים ס"ל דאינו שכחה ובכל הו"א רבותא לב"ש ולב"ה בגפה אשמעינן רבותא לב"ש אף שהוא מחובר יותר מגדיש אעפ"כ אינו שכחה וגדיש רבותא לב"ה אף שאינו קבוע כ"כ כגפה אעפ"כ הוי שכחה ובקר רבותא לב"ה אע"ג דניידי ואינם קבועים כלל אעפ"כ הוי שכחה וכלים רבותא לב"ש. דהם קבועים יותר מבקר: (צריך להיות ב"ש במקום ב"ה וב"ה במקום ב"ש ושכחה במקום אינו שכחה. ואינו שכחה במקום שכחה. ר"ש) (וצ"ל דבתוס' גרס כר"ת. והאמת כדברי רבינו כפי' הארוך כי כ"ה הגירסא שלפנינו בירושלמי וא"ל. וקשיא על דב"ה בגפה וגדיש דבר שהוא מסוים ואינון אמרין אינו שכחה. וקשיא על דב"ה בבקר ובכלים דבר שאינו מסוים ואינון אמרין שכחה. הרי לסדיא כדבריו דיותר י"ל בדבר המסוים דהיינו גפה וגדיש דהוא שכחה מבקר וכלים ואע"ג דר"ש מוחק גירסא זו. כבר ראינו כמה מפרשים כולם מקיימים גירסא זו. והסברא משום דדבר שאינו מסויים. היינו מה שאינו מחובר אל השדה ותשמישו תדיר ולעולם צריך אל השדה ודמי לגת או פרצה. והיינו בקר וכלים דלעולם צריך אצל השדה משום דאינן מחוברים. משא"כ בגפה וגדיש דאינו אלא לפי שעה ואין תשמישו תדיר שהן מחוברים ודו"ק. ואח"כ שפיר קאמר דרבותא דב"ש היא בגפה וגדיש. ורבותא דב"ה הוא בבקר וכלים ודו"ק. כן הוא דעת רבינו בפירוש הארוך. אבל בפירוש הקצר דעתו כדעת הר"ש. ואלו ואלו דברי אלהים חיים ואין בנו כח להכריע. [מהרב ר' יצחק פרענקיל: מכאן ואילך הגה"ה מהרב ר' העשיל כ"ץ זצ"ל להוק הגהת הר"ח דלא כהר"ב ר"ש הנ"ל]: **דע** דהמל"מ בפ"ה מהלכות מ"ע הכריע כדעת הר"ש והביא ראיה מן הירושלמי הסמוך לירושלמי זה שמשם מוכח שצריך לעיל בירושלמי למחוק ולגרוס כגי' הר"ש וכדעת רבינו בפירוש הקצר. קרוב הדבר להגיה כן גם כפי' הארוך וכהגהת הר"ח. גם מסוף דברי הגאון במשנה ג' שכתב דלר"א דוקא בהחזיק וגם נתנו בדבר המסוים. בהא ס"ל לר"א דפליגי ב"ש וב"ה. אבל כשהחזיק לבד ולא נתנו בדבר המסוים גם ב"ש ס"ל דהוי שכחה. מזה מבואר שדעת הגאון בפירוש הארוך דדבר המסוים גורם שלא יהיה שכחה וכהגהת הר"ח. ובאמת לפ"ז יהיה כוונת הגאון בסוף דברי ר"א דלא כהבנת המל"מ דמפרש דר"א ס"ל דפלוגתא ב"ש וב"ה כשהחזיק וגם נתן אצל דבר המסוים. אבל החזיק לבד ולא נתן אצל דבר המסוים בזה ס"ל לר"א דכ"ע בין ב"ש וב"ה ס"ל דלא הוי שכחה. ע"כ): **ג ראשי** שורות העומר שכנגדו מוכיח. העומר שהחזיק בו להוליכו אל העיר ושכחו מודים שאינו שכחה. פי' דמלת מודים קאי אתרוייהו על ראשי שורות ועל עומר שהחזיק וכו'. וכך בלשון המשנה ראשי שורות שהעומר שכנגדו מוכיח וגם עומר שהחזיק וכו'. בהני תרוייהו מודים שאינו שכחה ומתניתין אתא לאשמועינן לאפוקי מתוספתא דמייתי הר"ש ע"ש בשם ר"א דבעומר שהוא סמוך לגפה וכו' מודים דהוי שכחה על מה נחלקו על עומר שהחזיקו להוליכו לעיר וגם נתנו בצד הגפה או בצד הגדר שבש"א אינו שכחה ובה"א שכחה אבל בהחזיק לבד דכ"ע ס"ל דהוי שכחה נמצא פליג על מתניתין בתרתי דבסמוך לגפה ס"ל למתניתין דפליגי ותוספתא ס"ל דכ"ע מודים דהוי שכחה ובעומר שהחזיקו ס"ל מתני' דמודים שאינו שכחה והתוספתא ס"ל בזה מודים דהוי שכחה דאינם חולקים רק בהחזיקו וגם נתנו בדבר המסוים: (עיין פי' ירושלמי ומקיים הגירסא דלא כר"ש וסברתו מחמת שיבא אל הכלים ליקח יזכור על זה. ר"ת): **ד ואלו** הן ראשי השורות. השתא מפרש מתניתין דלעיל שנים שהתחילו לקצור באמצע השורה וכו' את שלפניהם שכחה ואת שלאחריהם אינה שכחה שכן דרך כששנים מתחילין לקצור עושין שורה א' לסימן בכדי שידעו מהיכן התחילו לקצור לכך לאחריהם פי' מה שנשאר ביניהם כשהפכו פניהם לקצור אינו שכחה דהעומר שכנגדו מוכיח שדעתו לעשות שורה דרך משל כשהתחיל לקצור מצפון לדרום אזי באותו מקום שהתחילו לקצור עושין שורה א' ממזרח למערב לסימן ושלפניהם שכחה דאין דרכם לעשות להם שורה אחרת. **יחיד וכו'.** פי' אבל יחיד שהתחיל כו' הוי להיפך דלאחריו שכחה ולפניו דדרכו כשמגיע א"ע ממלאכת הקצירה אזי הולך ומתחיל מתחלת השורה ובסוף השורה כשהגיע הניח שם ודעתו לעשות שם שורה אחרת ממזרח למערב: **זה הכלל** כל שהוא בבל תשוב. פי' שאין דרכו לעשות כן ועשה הרי הוא בבל תשוב והוי שכחה ואין עומר שכנגדו מוכיח אף שמשייר שם עוד ולא מהני עומר שכנגדו מוכיח אלא בדבר שדרכו לעשות כן: **ה שני** עומרים שכחה ושלשה אינו שכחה מתחלה אשמועינן אף עומרין דלפעמים קוצרין שלשה עומרים ביחד. אעפ"כ אינו שכחה ולא זו אלא אפי' ציבורי זית דבלא טורח יכול לגנוב כל השלשה במקום אחד ואעפ"כ ג' אינם שכחה ואח"כ משמיענו הוצני פשתן אף שאינן רק ב' קנים. ואעפ"כ ג' אינם שכחה ואח"כ שני גרגרים פרט דהיינו שנשלין מן האילן ועשה כפרועות. עיין מ"ש לקמן מ"ג פרק ז': ועל כולן ב"ש אומרים שלשה לעניים וכו' עיין בר"ש שמביא בירושלמי על זה. אמר ר' אבין טעמיה דב"ש לגר ליתום ולאלמנה יהיה פי' לגר חד ליתום

ו העומר שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה ב' עומרים ובהם סאתים ר"ג אומר לבעל הבית וחכמים אומרים לעניים אמר ר"ג וכי מרוב העמרים יופי כח של בעל הבית או הורע כחו אמרו לו יופי כחו אמר להם ומה אם בזמן שהוא עומר אחד ובו סאתים ושכחו אינו שכחה שני עמרים ובהם סאתים אינו דין שלא יהא שכחה אמרו לו לא אם אמרת בעומר אחד שהוא כגדיש תאמר בשני עמרים שהן כבריכות:

ו העומר שיש בו סאתים וכו'. דכתיב עומר דמשמע ולא גדיש וסאתים הוי גדיש: שני עומרים ובהם סאתים וכו' ר"ג וכו'. שמצטרפין:

ז קמה שיש בה סאתים ושכחה אינה שכחה אין בה סאתים אבל היא ראויה לעשות סאתים אפילו היא של טופח רואין אותה כאילו היא ענוה של שעורים:

ז קמה שיש בה וכו'. פי' דיליף שכחת קמה משכחת עומר: אין בה וכו'. שרואין וכו'. פי' קלחות רואין כאילו ארוכים שדופות כאילו וכו'. אבל בלא שבלים לא אמרינן רואין כאילו הוא עושה וכו':

ח הקמה מצלת את העומר ואת הקמה העומר אינו מציל לא את העומר ולא את הקמה אי זו היא קמה שהיא מצלת את העומר כל שאינה שכחה אפילו קלח אחד:

ח אפילו קלח אחד וכו'. שהיא מצלת את העומר הנקצר עמה והעומר שבצדה וכו':

ט סאה תבואה עקורה וסאה שאינה עקורה וכן באילן והשום והבצלים אינן מצטרפים לסאתים אלא של עניים הם רבי יוסי אומר אם באת רשות העני באמצע אינן מצטרפין ואם לאו הרי אלו מצטרפין:

ט והשום והבצלים. דהיינו סאה שום וסאה בצלים אפילו שניהם מחוברים וכו' אין מצטרפין: ר' יוסי אומר אם באת וכו' דהיינו שיהיה לקט וכו' אין מצטרפין ואם לאו מצטרפין:

י תבואה שנתנה לשחת או לאלומה וכן באגודי השום ואגודות השום והבצלים אין להן שכחה וכל הטמונים בארץ כגון הלוף והשום והבצלים רבי יהודה אומר אין להם שכחה וחכמים אומרים יש להם שכחה:

י תבואה שנתנה לשחת וכו'. שאינו חשוב: וכל הטמונים בארץ וכו' ר' יהודה אומר אין להם שכחה וכו'. דכתיב קצירך מיעוט הוא. שדוקא בגלוי: וחכ"א וכו'. דכתיב קצירך מיעוט וכתיב שדך מיעוט. שמשמע נמי גלוי ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות:

יא הקוצר בלילה והמעמר והסומא יש להם שכחה ואם היה מתכוין ליטול את הגס הגס אין לו שכחה אם אמר הרי אני קוצר על מנת מה שאני שוכח אני אטול יש לו שכחה:

יא ואם היה מתכוין וכו' אינה שכחה. אפילו הקטנים שאני אומר שהוא מחמת אותם שרוצה ליטול הגס והוא כמו שעמדו עניים בפניו כדלעיל וכו': אם אמר הרי אני וכו'. מפני שהתנה על מה שכתוב בתורה:

פרק ז א כל זית שיש לו שם בשדה אפילו כזית הנטופה בשעתו ושכחו אינו שכחה. במה דברים אמורים בשמו ובמעשיו ובמקומו בשמו שהיה שפכוני או בישני במעשיו שהוא עושה הרבה במקומו שהוא עומד בצד הגת או בצד הפרצה ושאר כל הזיתים שנים שכחה ושלשה אינן שכחה רבי יוסי אומר אין שכחה לזיתים:

א כל זית וכו': רק שיש לו שם שמחמת השם יזכור אח"ז. וכולם מודים אפילו בית הלל דסבר בעומר ששכחו אגב דבר מסויים הוי שכחה. אבל בזית כיון שהוא מחובר מודה. שפכוני. שנוטף שמן הרבה: בישני. שמבייש אילנות אחרות שעושה פירות טובים וכו' ושאר כל הזיתים וכו': רבי יוסי אומר אין וכו'. פי' דת"ק סבר שיליף אחריך דכתיב בזיתים לא תפאר אחריך. ובשכחה כתיב לא תשוב לקחתו. הוי כמו אחריך. ורבי יוסי לא יליף אחריך. ופי' אחר שר"י אמר על הלשונות כשנחרב ירושלים היה לשם זיתים מעט והיה כל שהוא חשוב כזית הנטופה אבל ג"ש יליף;

ב זית שנמצא עומד בין שלש שורות של שני מלבנים ושכחו אינו שכחה זית שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה. בד"א בזמן שלא התחיל בו אבל אם התחיל בו אפילו כזית הנטופה בשעתו ושכחו יש לו שכחה. כל זמן שיש לו תחתיו יש לו בראשו ר"מ אומר משתלך המחבא:

ב זית שנמצא עומד וכו'. דהוי כמו יש לו שם: זית שיש בו סאתים וכו'. דאמרינן כמו בתבואה: בד"א בשלא התחיל וכו'. ירושלמי שלא קאי אסאתים דאפילו שהתחיל בה רק שנשאר סאתים אינה שכחה כמו בתבואה: כל זמן שיש לו וכו'. פי' כל זמן שלא ליקט כל הזיתים שהפיל מהאילן: רבי מאיר אומר וכו'. פי' שהיה הולך עם מקל והכה באילן כדי שיפול ממנו זיתים ואפי' ליקט כל הזיתים תחתיו אינו שכחה עד שילך המחבא ופי' אחר יש בירושלמי כשתלך המחבא ואפילו יש לו תחתיו הוי שכחה:

פירוש הארוך

ליתום חד ולאלמנה חד טעמייהו דב"ש לעני ולגר העזוב אותם הרי עני חד לגר חד (אסבר דר"ל מדכתיב ליתום בלא ו' ולאלמנה בו'. ר"ח). (וע' בביאור שלו על הירושלמי שכתב כדבריו. אמר ר' אמי שניהם מקרא א' דרשו פי' דלב"ה קשה קרא דב"ש ומפרש דגם ב"ה סברי קרא דב"ש לג"ר וליתום ולאלמנה יהיה אלא דב"ש סברי ליתום ולאלמנה קרי ולב"ה יתום ואלמנה חד): **ו** העומר שיש בו סאתים ושכחו. חד דריש משום דכתב לא תשוב לקחתו. אם אתה חשוב אתה יכול ליקח. יצא עומר שיש בו סאתים אפי' אם תשוב לא יכלת לקחתו מחמת כובדו. וחד דריש משום דכתיב עומר ולא גדיש. עיין בר"ש שהביא ירושלמי והג"ת שביניהם עיין שם: אמרו לו אם אמרת בעומר אחד שהוא כגדיש. מזה אמרו בגמרא בבא בתרא דף ע"ב ב' עומר שיש בו סאתים תורת עומר עליו ותורת גדיש עליו. תורת עומר עליו דשנים והוא אינו שכחה. תורת גדיש עליו דאם שכחו בעצמו אינו שכחה. והכי דייק ליבנא שהוא כגדיש ר"ל שהוא בעד עצמו כגדיש ומכל מקום לענין עומדים בצדה הוי כעומר: **ז** קמה שיש בה סאתים ושכחה אינה שכחה. דיליף שכחת קמה משכחת עומר עיין בר"ש: אין בה סאתים וכו'. אפי' הוא של טופח. פירוש התבואה רעה שגדלה מאד בפיזור כאן מעט וכאן מעט. והוא אם יקצור לא יהיה סאתים ולא יהיה מלא כנגד כלל ועכ"ז אינו שכחה דרואין אותה וכו' (ובפירוש הירושלמי אינו כן. ר"ח). (וז"ל בירושלמי ובלבד שבלין היו דקות וכו' וכתב ז"ל בביאורו ובלבד שבלים פי' שצריך שיהא שבלין אז רואין אותו כדמסרב אם היו דקות אז רואין אותו כאילו הן מלאות. אבל אם היו מקום פנוי אין רואין אותן כאילו היה שבלין ובשכחת עומר לא שייך הא דמאי נפקא מינה כאם יש בה סאתים תבואה או לאו. דעכ"פ המשנה מתכן שוה אם יש בה תבואה או אם אין בה. אבל כאן אשמעינן אף שמשוי מתכן אינו כמו שאר תבואות מחמת שהן טופח): **ח** הקמה מצלת את העומר ואת הקמה. פי' הקמה שלא שכחה מצלת את הקמה שנשכחה ואת העומר שנשכחו ובענין שיהיה נקצר עם הקמה שלא שכחה כדלעיל שנוטלת שבקציר וכו': **ט** סאה תבואה עקורה. פי' שאין התבואה תלושה וסאה שאינה תלושה וכן באילן סאה פירות תלושין. וסאה שאינן תלושין. והשום והבצלים ג"כ כנ"ל. ר"י אומר אם באת רשות עני באמצע וכו' פי' שהוא לקט. וכן הוא בירושלמי והביאו הר"ש ע"ש וגם בענין ששכח הקמה תחלה דאי לא קימא הכי הוי הקמה מצלת דאפילו קלח אחד מציל: **י** תבואה שנתנה לשחת. פי' להאכיל לבהמתו או לאלומה פירוש לאסור בו שעורים. וכן באגודת השום. פי' שלקטן לאגוד בה שומין ואגודת השום והבצלים אין להם שכחה: וכל הטמונים בארץ. פי' שקובר אותם וטומן בארץ כגון הלוף. ר"י אומר אין להם שכחה ירושלמי והביאו הר"ש ופי' דלר"י דורשין שם רבוי דכתיב ונאכל גדיש או הקמה או השדה. קמה הוי מיעוט השדה הוי מיעוט אחר מיעוט ואינו אלא לרבות. וכאן דלא כתיב קמה הוי מיעוט ורבנן סברי קצירך בגלוי דוקא שדך ג"כ בגלוי והוי מיעוט אחר מיעוט ואינו אלא לרבות. **יא** הקוצר בלילה והמעמר. ג"כ בלילה והסומא בין ביום ובין בלילה וכו'. ואם היה מתכוין ליטול הגס. אין לו שכחה אפילו הגסין לא מבעיא על הדקין דאין לו שכחה כיון שכוונתו לא היתה רק על הגסין אלא אפילו הגסין אין לו שכחה. דסבר כשאלקוט הדקין אז אברור גם הגסין. אם התנה כו': פי' דהו"א כיון שאמר מתחלה הוי כאילו לא שכח כלל ואשמועינן הכא דהוה מתנה על מה שכתוב בתורה:

פרק ז א כל זית שיש לו שם בשדה. כמו שמפרש לקמן ואח"כ משמיענו רבותא אפילו שאין לו שם רק שהוא כזית הנטופה בשעתו ונטופה יש חסרון שבוטף זיתיו שזה הוא מן הזיתים הטובים מי שמטו אגור בתוכו. הרי זה חסרון. ומעלה שיש לו שמן מרובה. ומלא שהוא במעלה שהוא מזיתים שיש להם שם מ"מ אינו שכחה: במה דברים אמורים כו'. השתא מפרש מאי דאמרינן לעיל כל זית וכו' דזהו דוקא בהני ג' שמות דמפרש והז"ל בשמו שהיה שופכני פי' שעושה שמן הרבה ברוב זיתים אך שמה הבנה אינו עושה שמן הרבה ונטופה דוקא כשנוטף בשעתה ר"ל בשעה שנכח אף שאינו נוטף בשאר השנים. במעשיו שהוא עושה הרבה זיתים. בישני יש פלוגתא בירושלמי והביאו הר"ש וז"ל אית דבעי מימר דמביית לחבריה פי' שמבייש שאר אילנות מגודל זיתים שעושה כנ"ל וע"ש יש *) בירושלמי במקום רוב זיתים נ"ל גודל זיתים דאל"כ היינו במעשיו ע"ש בר"ש. אית דבעי מימר ביישני שמטים מזיקים אחרים מחמת שאינו עושה זיתים כמו שאר אילנות ויש לו ג"כ שם מחמת רעתו: במקומו וכו'. ירושלמי מתניתין דב"ש היא אמר ר"י ד"ה הוא תמן תלוש בצד המחובר הכא מחובר בצד מחובר: ושאר כל הזיתים ב' שכחה וכו'. כאילן עצמו קאמר שכח ב' אילני זיתים ובאמת כב"ה דפליגי דלעיל דאמרו שנים לעניים: ר' יוסי אומר אין שכחה לזיתים. עיין בר"ש שהביא הירושלמי דלא איירי אלא בראשונה ע"ש. ובירושלמי מביא ע"ש דר"י לא ס"ל כלל דנוהג שכחה בזיתים **) דת"ק סבר דיליף אחריך. וכתיב בזיתים לא תפאר אחריך ובעומר שכחה כתיב לא תשוב לקחתו הוי כמו אחריך ור"י לא יליף כלל אחריך: **ב** זית שנמצא עומד וכו'. דאילו זית אחד בין ג' שורות של ב' מלבנים כזה* 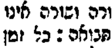 כל שורה ושורה אינו שכחה דהוי כמו שיש לו שם: זית שיש בו סאתים וכו'. דהוי כמו תבואה: כל זמן שיש לו תחתיו כו'. פי' כ"ז שלא לקט תחתיו כל הזיתים שהפיל מהאילן פי' דקאי על הזיתי נקוף. דכתיב לא תפאר אחריך. והחסידים הראשונים היו חובטין פעם אחת והשאר נקראים זיתי נקוף. דהזיתים מלוה לאחר שחבטו פעם אחת הוי הנשאר לעניים ונקרא זית נקוף. וזו המצוה לא שייך רק בזיתים ולא בשארי אילנות ולפי זה מתורץ הגמרא במסכת גיטין ד' ס"א ע"א עני המנקף בראש הזית מה שתחתיו גזל מפני דרכי שלום. תנא אם ליקט ונבא ונתן ביד הרי זה גזל גמור. רב כהנא אזיל וכו' וקא כתרין תמרי אזיל קא מנקט ואכל אמר ליה חזי מר דאי שדתינהו וכו' והקשו התוס' היכי קא מנקט ואכיל. הרי יש כאן גזל מפני דרכי שלום. ולפי זה מתורץ דליכא גזל אלא דוקא בזית נקוף וכאן הוה תמרי ולא הוי גזל אפילו מפני דרכי שלום כ"ז שלא לקח ביד אבל כשאמר לו שלקח ביד ונמלא שקנה והוי גזל גמור אפילו משארי אילנות (תירץ מהטת עניים שיש בזית. ועי' לפרש הגמ' דחולין דף קל"א ע"א. ר"ח) והבאה אשמועינן מתניתין דכל זמן שלא לקט התחתיו מה שהפיל מן האילן הרי הוא מותר: (מה שאמר הר"ח הנה לא עליו תלונתו כי כן מבואר בר"מ ובר"ש ובתוי"ט פ' ח' דפאה משנה ג' ובפרק ד' דחלה משנה ט' דזיתי נקוף הן לעניים ובאמת היא גופיה המצוה דעוללות דהוא ג"כ בשאר אילנות. ולא הודע לנו רבינו רק מה דהביא הא דהחסידים הראשונים היו חובטין פעם א' וכו' והוא מספרי פ' כי תצא דיש לומר דהיו מחמירין במצוה זו גבי זיתים דוקא. וטעמיה משום דכתיב כי תחבוט כו' דמשמע לאחר חבטה לעניים. אבל בשאר אילנות אף דגוף המצוה נוהג בהן. מכל מקום אינם צריכים לשער בהם לפי אומד דעתו כמו בזיתים דבזיתים לבד כתוב לא תחבוט דמשמע דהשאר עוללות אבל באילנות אין בו רק עוללות לבד וזו הטעם דתקינו דוקא בזיתים מפני דרכי שלום כיון דהאי בלומד מה שאין כן בכל המצוה לא תקנו מפני דרך שלום רק בזיתים מטעם הנ"ל וזו מיושב דרבינו ליישב בזה קושית התוס' והוא אמת ונכון בלי פקפוק ודו"ק היטב. (מהרב רבי יצחק פרענקיל): **רבי** מאיר אומר משתלך המחבא. בירושלמי פתר ליה תרין פתרין חד מ"ד סבר דר"מ קאי אדיוקא דכל שאין לו תחתיו אין לו בראשו וקאמר ר"מ דאף שאין לו תחתיו מכל מקום קודם שהלך המחבא יש לו וחד מ"ד מפרש דר"מ אתי לאשמועינן דאף שיש לו תחתיו מכל מקום משהלך המחבא אין לו בראשו וכלל כל היכא דהלשון קשה דחוק יש בו מחלוקת. כגון הכא. דאי קאי אדיוקא. קשה הוי ליה לר"מ למימר בזה הלשון. דעד שילך המחבא. ואי קאי אשיש לו תחתיו דאף שיש לו תחתיו מכל מקום כשהלך המחבא אין לו שכחה. הוי ליה למימר משהלך המחבא יש לו שכחה דת"ק קאמר דאין לו שכחה ורבי מאיר פליג ואמר דמשהלך יש לו שכחה לפיכך לא הכריע דעל ב' הפירושים קשה הלשון: בד"א בזמן שלא התחיל. זה קאי אזית הנטופה דמתניתין דלעיל ואזית שנמצא עומד. ואי אפשר לפרש דקאי גם אזית שיש בו סאתים דאם יש בו סאתים לא הוי שכחה אף אם התחיל ואם אין בו סאתים אפילו לא התחיל הוי שכחה;

*) נ"ע בר"ש. **) נ"ע דר"ע.

איזהו

ג איזהו פרט הנושר בשעת הבצירה היה בוצר עקץ את האשכול הוסבך בעלים נפל מידו לארץ ונפרט הרי הוא של בעל הבית. המניח את הכלכלה תחת הגפן בשעה שהוא בוצר הרי זה גוזל את העניים על זה נאמר אל תסג גבול עולים:

ג היה בוצר וכו'. אינו פרט שמחמת אונס נפל: המניח את הכלכלה. כשיפול מהאילן לא יפרט שהכלכלה כך ולא ישכור מה שנופל עליו הרי זה וכו':

ד איזהו עוללת כל שאין לה לא כתף ולא נטף אם יש לה כתף או נטף של בעל הבית אם ספק לעניים עוללת שבארכובה אם נקרצת עם האשכול הרי היא של בעל הבית ואם לאו הרי היא של עניים גרגר יחידי רבי יהודה אומר אשכול וחכמים אומרים עוללת:

ד איזהו עוללות. שהיה לעניים: כתף. שיהיה מונח זה על זה מחמת ריבוי פירות כמו משוי על כתיפו: נטף. פי' בראש ענף הנוטה ענבים: גרגר יחידי רבי יהודה אומר וכו'. דכתיב ונשאר בו עוללות כנוקף זית שנים או שלשה גרגרים הכא אבל אחד אשכול וכו':

ה המדל בגפנים כשם שהוא מדל בתוך שלו כן הוא מדל בשל עניים דברי ר' יהודה ר"מ אומר בשלו הוא רשאי ואינו רשאי בשל עניים:

ה המדל וכו'. בגפנים ניכר איזה יהיה עולל כשיפרח: ר"י וכו'. סבר דהוי כשותפים: ר"מ אומר. סבר דהוי כמו מוכר ואסור:

ו כרם רבעי ב"ש אומרים אין לו חומש ואין לו ביעור וב"ה אומרים יש לו. בש"א יש לו פרט ויש לו עוללות והעניים פודין לעצמם ובה"א כולו לגת:

ו כרם רבעי וכו' בש"א וכו'. כשפודה אין צריך ליתן חומש ואין צריך לבער שברביעית בשמיטה צריך לבער המעשרות: ובה"א וכו'. שהיא קודש כמעשר וכו':

ז כרם שכולו עוללות רבי אליעזר אומר לבעל הבית רבי עקיבא אומר לעניים אמר רבי אליעזר כי תבצור לא תעולל אם אין בציר מנין עוללות אמר לו ר"ע וכרמך לא תעולל אפי' כולו עוללות א"כ למה נאמר כי תבצור לא תעולל אין לעניים בעוללות קודם הבציר:

ז כרם שכולו וכו' ר' אליעזר אומר וכו'. כי תבצור (כתיב) וכו' וגר"א למה נאמר לא תעולל. דהוי אמינא דאין לעניים עד אחר קצירה ועד שיקצור הוי הפקר. ויכול ליזכה בעה"ב כתיב לא תעולל וכו':

ח המקדיש כרמו עד שלא נודעו בו העוללות אין העוללות לעניים משנודעו בו העוללות העוללות לעניים רבי יוסי אומר יתנו שכר גידוליו להקדש אי זה היא שכחה בערים כל שאינו יכול לפשוט את ידו וליטלה וברגליות משיעבור הימנה:

ח משנודעו העוללות וכו'. שזכו עניים בעוללות: איזו שכחה בערים וכו'. פירוש נותנים תחתיה כולמים. כדי שלא ישברו שהן דקות:

פרק ח א מאימתי כל אדם מותרין בלקט משילכו הנמושות בפרט ועוללות משילכו העניים בכרם ויבאו ובזיתים משתרד רביעה שניה אמר ר' יהודה והלא יש שאינם מוסקין את זיתיהם אלא לאחר רביעה שניה אלא כדי שיהא העני יוצא ולא יהא מביא בארבעה אסרות:

א מאימתי כל אדם וכו'. פי' אפילו לעשירים שהיה כמו הפקר: בזיתים משתרד רביעה שניה. אלא כדי שיהא וכו'. פירוש שלא יטול לסבב וללקוט ביום אחד נגד ד' איסרין:

ב נאמנים על הלקט ועל השכחה ועל הפאה בשעתן ועל מעשר עני בכל שנתו ובן לוי נאמן לעולם ואינן נאמנין אלא על דבר שבני אדם נוהגין כן:

ב נאמנים וכו'. פי' רק כפי שיכול ללקוט. אבל על יותר אינו נאמן: ואינן נאמנים אלא וכו'. דהיינו מה שתנא לקמן:

ג נאמנין על החטין ואין נאמנין על הקמח ולא על הפת נאמנין על השעורה של אורז ואין נאמנין עליו בין חי בין מבושל נאמנין על הפול ואין נאמנין על הגריסין לא חיין ולא מבושלין נאמנין על השמן לומר של מעשר עני הוא ואין נאמנין עליו לומר של זיתי ניקוף הוא:

ג ואין נאמנים על הקמח וכו'. אבל אם אמר אני עשיתי קמח נאמן. ולא נאמן על יותר מכדי שיכול ללקוט: על שעורה של אורז. שדרכם ליתן אורז בשעורה כמה שגדל: ואין נאמנים לומר של זיתי ניקוף הוא. פי' מחמת שמטיל דבר מועט לזיתי ניקף שאין עליו שיעור אפילו מדרבנן:

ד נאמנים על הירק חי ואין נאמנים על המבושל אלא אם כן היה לו דבר מועט שכן דרך בעל הבית להיות מוציא מלפסו:

ד שכן דרך בעל הבית וכו': פי' מקדירה:

ה אין פוחתין לעניים בגורן מחצי קב חטים וקב שעורים ר"מ אומר חצי קב. קב וחצי כוסמין וקב גרוגרות או מנה דבילה ר"ע אומר פרס. חצי לוג יין ר"ע אומר רביעית. רביעית שמן ר"ע אומר שמינית. ושאר כל הפירות אמר אבא שאול כדי שימכרם ויקח בהם מזון שתי סעודות:

ה שימכרם ויקח שתי סעודות. היינו ד' איסרים:

ו מדה זו אמורה בכהנים ובלוים ובישראלים היה מציל נוטל מחצה ונותן מחצה היה לו דבר מועט נותן לפניהם והן מחלקין ביניהן:

ו מדה זו אמרו וכו'. דהיינו שתי סעודות: בכהנים. וכו'. פי' במתנות כהונה ובמתנות לויה וכו': היה מציל. פי' שרוצה ליתן לקרובו מותר להציל מחצה: היה דבר מועט. פי' כשיציל מחצה יהיה דבר מועט. דהיינו שלא יגיע לכל עני ב' סעודות נותן לפניהם וכו':

ז אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום מככר בפונדיון מארבע סאין בסלע לן נותנין לו פרנסת לינה שבת נותנין לו מזון ג' סעודות. מי שיש לו מזון שתי סעודות לא יטול מן התמחוי מזון ארבע עשרה סעודות לא יטול מן הקופה והקופה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה:

ז פונדיון היינו ד' איסרין. ומזה לכנות האלפה שהיה על הלחם: מי שיש וכו'. שתמחוי מתחלק בכל יום וקופה מתחלק בכל שבוע:

פירוש הארוך

ג איזהו פרט הנושר כו' היה בוצר וכו'. אינו פרט שמחמת אונס נפרט ופרט הוא כשנפל לארץ ונפרט ונעשה כפרוטות מחמת שנתפרדו בשעה שנופל לארץ: המניח את הכלכלה הרי זה וכו'. קשה מאי אתי לאשמעינן פשיטא דזה הוי גזל גמור אבל לפי מה שאמרנו ניחא דפרט אינו עד שנופל לארץ ונפרט ספי' כך הוא פרטו שיפזר שם ולא יתפרד מניח את הכלכלה דכלכלה הוא נעשה מגמי שהוא דבר רך כדאיתא מסכת כלים פרק ט"ז כלכלה משיחסום ויקנב הטעם משום שנעשה מגמי דהוא דבר רך וא"כ גזל גמור אינו דעל פי דין תורה אינו פרט כשהוא שלם רק שהוא גורם לזה ודמי לכא דאיתא לעיל מי שאינו מניח את העניים וכו' על זה נאמר אל תסג גבול וכו': (בכאן יש מקום להמעיינים להרהר אחר דבריו דמנא ליה לרבינו דין חדש כזה בלי שום ראיה ואם קבלה נקבל ואם לדין יש תשובה דיש לפרש כפירוש הר"ש להיפך דהוא גזל גמור משום דפרט בגבירתו קדם קודם שהגיע לארץ ע"ש ולהראות את גבורתו כי דבריו נובעים ממקור חיים ועל אדני אמת הן בנוים כי מבואר להדיא כדבריו בירושלמי וז"ל בהלכה דתלפי שבל לקט בגבירתו מה שיקדם אמר שמואל ב"א שנייא הוא שהוא גרם לו שלא ירד לארץ והן הן דברי רבינו שאינו אלא מטעם גרם ודלא כר"ש דהוא גזל גמור והאמת יורה דרכו כנ"ל. (מהרב ר' יצחק פרענקיל): ד איזהו עוללות. דכתיב וכרמך לא תעולל: כתף ונטף. עיין בר"ש: גרגר יחידי. פי' שאין בכל האשכול רק גרגר יחידי: ר' יהודה אומר אשכול. ירושלמי אמר רבי סימון טעמיה דר"י דכתיב ונשאר בו עוללות כנוקף זית שנים שלשה גרגרים ב' ג' עוללות פחות מכאן אשכול כנ"ל דלא כהרע"ב והתוי"ט שהעתיקו יותר מכאן דזולה להביא ראיה על גרגר יחיד: ה המדל בגפנים כו'. בגפנים ניכר איזה יהיה עוללות כשיפרח: ר"י כו' דסבר דהוי כשותפים: רמ"א וכו'. דסבר דהוי כמוכר ואסור עיין בר"ש שהביא ירושלמי הכל מודים וכו' ע"ש: ז כרם שכולו עוללות וכו'. ירושלמי ומה ר"א. פי' מה עביד ר"א בקרא דכרמך. פי' שלא תאמר הואיל ואין לעניים בעוללות קודם הבציר יזכה בהן בעל הבית. עיין בתוי"ט: ח המקדיש כרמו כו' משנודעו וכו'. הטעם מפרש בירושלמי ובתוספתא והביאו הר"ש שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו: ר"א יתנו שכר גידוליו להקדש. מה שמשבחין בקרקע כל שעה ושעה דר"י ס"ל דיש מעילה בגידולין דהקדש: איזו היא שכחה בערים. פי' כרם המודלה ע"ג עצים מלשון אף ערשנו רעננה. ודרך לפעמים עושין מעצים כמין גג משופע ועליו הגפן כורכת כמו נכשות ונקשרין עושין עד היום כן הוי שכחה: כל זמן שלא יכול לפשוט את ידו וליטול. פי' כשהולך רחוק מן האילן עד שאינו יכול ליגע בענפים שכורכין על העצים אז הוי שכחה. אבל כל זמן שיכול להגיע בידו אף שהוא רחוק מעיקר הגפנים אזי אעפ"כ אינו שכחה. אבל ברגלות הוי תיכף שכחה משיעבור הימנה:

פרק ח א מאימתי כל אדם כו'. עיין בר"ש שהביא מהירושלמי פלוגתא על זה מאי נמושות ומסקנא בירושלמי זקנים שהולכים על משענתם: בפרט ובעוללות כו' משילכו. דרך העני ללקט בבואו לשדה ונהורם כמ"ש ותלך ותבא ותלקט. ירושלמי. אמאי לא קתני הכא נמושות. ומשני ע"י שהם מכינין כלים על אחר: ובזיתים וכו'. ירושלמי אמאי לא תני נמושות מפני שהוא לינה ואינם יוצאין כלל הזקנים: אלא וכו'. ירושלמי מתוך שהוא אינו מביא כדי פרנסתו אף הוא אינו יוצא: ב נאמנים על הלקט וכו'. הכלל שמתנות עניים אינם חייבים במעשרות וכן הלוי אינו חייב במעשרות ממה שניתן לו והאמר שיהא העני נאמן בכל עת על הלקט לבד דוקא: אלא על דבר שב"א נוהגים כו'. ומבאר אותם במשנה שלאחר זה: ג נאמנים על החטים וכו'. ר"ל ועשיתי מהם פת. אבל אין נאמנין לומר שניתן לי פת וכו'. ואין להאמינו במגו דהוי מגו במקום עדים: נאמנין על השעורה של אורז. פי' בקליפתו ואין נאמנין עליו בעצמו בלא קליפתו שבודאי הבעל הבית לא יטריח בעצמו ליתן לו אורז בעצמו. גריסין. שעושין ברחים של גרוסות: זיתי נקוף. מפני שדרך לישאר מעט ואין דרך לעשות מהם שמן. ירושלמי תני ר"י מקום שנהגו להיות דורכין עוללות נאמן לומר יין של עוללות הוא ודכוותה מקום שנהגו להיות מוסקין זיתי נקוף עני נאמן לומר שמן זה של זית נקוף הוא: ד נאמנים על הירק וכו'. זה קאי דוקא על מעשר דחייב מדרבנן ולא קאי אפאה: דבר מועט. דלפעמים שכח בעה"ב מלעשר מעשר אחר בישולו מלפסו: ה אין פוחתין לעניים וכו'. הטעם דכתיב ואכלו בשעריך ושבעו תן להם כדי שביעה. ירושלמי והביאו הר"ש ואיתא בתוספתא בד"א של גורן. אבל מתוך ביתו נותן כל שהן ואינו חושש: מחצי קב חטים. דהיינו מזון ב' סעודות. וקב שעורים היינו נמי ב' סעודות אלא לפי שבשעורים פסולת הרבה מוסיף על שעורים. ור"מ פליג דבמקומו של ר"מ היו שעורים יפים: או מנה דבילה. דמשקל שלהם היה אלף זוז. חצי לוג יין. שזהו שיעור לסבל בהם ב' סעודות: ושאר כל הפירות. פי' שאין דרכן לאכול בקביעות ולעשות מהן תבשיל אמר אבא שאול וכו': ו מדה זו וכו' כלומר בין שנותן לכהן מתנות כהונה דהיינו תרומה. ובין שנותן ללוי מעשרות. ובין שנותן לישראל מעשר עני. אזי כשנותן להם בגורן לא יפחות מזה השיעור: היה מציל נותן מחצה וכו' ירושלמי ר' יונה סבר מתניתין ביותר מכשיעור היה לו דבר מועט וכו'. פי' כשהוא קודם שהציל נותן לפניהם וכו' ר' חזקיה מתניתין בכשיעור פי' בכשיעור נמי יכול להציל. היה לו דבר מועט. פי' שעל ידי זה יהיה לו דבר מועט נותן לפניהם והן מחלקין ביניהן: ז אין פוחתין לעני וכו'. ירושלמי והביאו הר"ש הכא את אמרת אין פוחתין לעניים בגורן והכא את אמרת אין פוחתין וכו' פי' דקשה דהא הכא כשנותן לו ככר אזי מחויב ליתן ככר בפונדיון. דעולה לפי חשבון חצי קב. והתם כשנותן לעני בגורן נותן לו חטים וכו'. וג"כ השיעור התם רק חצי קב. ומשני לא מכן אלים לחנוני ע"ש. ולפי זה עולה שיטת התוספות דמסכת ערובין על נכון דאיתא במסכת ערובין פב ע"ג כמה הוא שיעורו. רבי יוחנן בן ברוקה אומר ככר בפונדיון מד' סאין בסלע. רש"א ב' ידות לככר משלש לקב. תני וקרובים דברי אלו להיות כדברי אלו כו'. קשיא דרב חסדא אדרב חסדא כו'. והחכמים אומרים כמוהו בלא קליפתן וכו'. מאן חכמים ר"י בן ברוקא. וכתבו התוספות הא דקאמר בכ"מ כביצה לטמא טומאת אוכלין כר"ש ולא כרבי יוחנן בן ברוקא דאי כר"י בן ברוקא אינו אלא ביצה פחות רבע והרמב"ם פסק כר"י בן ברוקא. ובאמת ראיות התוספות אינם דמאי דאיתא בכ"מ כביצה לטמא טומאת אוכלין. היינו בלא קליפתה דהיינו ג' רבעים ביצה. וכן פסק הרמב"ם כביצה פחות רביע מטמא טומאת אוכלין.

וגם

ח מי שיש לו מאתים זוז לא יטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני. היו לו מאתים חסר דינר אפילו אלף נותנין לו כאחת הרי זה יטול היו ממושכנין לבעל חובו או לכתובת אשתו הרי זה יטול אין מחייבין אותו למכור את ביתו ואת כלי תשמישו:

ח מי שיש לו מאתים זוז וכו'. דיש לו על מנה לאכול: אפילו אלף וכו'. אפילו אלף בני אדם נותנין כאחד:

ט מי שיש לו חמשים זוז והוא נושא ונותן בהם הרי זה לא יטול וכל מי שאינו צריך ליטול ונוטל אינו נפטר מן העולם עד שיצטרך לבריות וכל מי שצריך ליטול ואינו נוטל אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס אחרים משלו ועליו הכתוב אומר ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו וכן דיין שדן דין אמת לאמתו וכל מי שאינו לא חיגר ולא סומא ולא פסח ועושה עצמו כאחד מהם אינו מת מן הזקנה עד שיהיה כאחד מהם שנאמר ודורש רעה תבואנו ונאמר צדק צדק תרדוף וכל דיין שלוקח שחד ומטה את הדין אינו מת מן הזקנה עד שעיניו כהות שנאמר ושוחד לא תקח כי השוחד יעור פקחים וגו':

ט מי שיש לו חמשים זוז וכו'. שהחמשים זוז שנושא ונותן בהם כמאתים שלא נושא וכו': דין אמת לאמיתו. וכל דיין שלוקח שוחד כו' עד יעור עיני חכמים. ואח"כ צ"ל וכל מי שאינו לא חגר כו' כאחד מהם שנא' ודורש רעה תבואנו ונאמר צדק צדק כו' כנ"ל: **סליק מסכת פאה**

פירוש הארוך

וגם ראיית הרמב"ם שהביאו ממתניתין דילן אינו ראיה כלל. דאדרבא מכאן יהיה ראיה לפסק התוספות כר"ש. דכאן יש לדקדק דאמר ר"ת ברישא לא מכן שליש לחטי ואח"כ אמר מחצה לחנוני. וקשיא דר"ת אדר"ת. ומשני הא דיהיב ליה כו'. ולכאורה אינו מובן. מאי קמ"ל ר"ת היכא דיהיב ליה אינו מנכה לו אלא שליש ואם לאו מחצה. וכי עלה קמ"ל. ובודאי לא היו דבריו לבטלה ועוד מאי מקשה דר"ת אדר"ת. והא ר"ת רצה לתרץ הגמרא הנ"ל. ומתחלה היה רוצה לתרץ שליש וראה שאעפ"כ קשה ידיין. ותירץ מחצה וכו' אלא ר"ת תרתי מימרי אמר. ובתחלה רצה התנא לתרץ אליבא דהאי מימרא דאמר שליש ולא היה יכול ותירץ אליבא דהאי מימרא דאמר מחצה ולמה הוצרך הב' מימרות לתרץ ב' המשניות במסכת פאה שסותרות זו את זו כקושית הירושלמי הנ"ל. ותירץ לא מכן שליש וכו' כתירוץ הירושלמי. ואח"ז היה קשה לו האי והנא דמייתי גמרא במסכת עירובין. ותנא דקרובים דברי אלו כו' והוצרך לשנות לא מכן מחצה. ולזה מקשה קושיא דרב חסדא אדר"ת. ומשני כו'. כי כשנותן לעני א"צ לחשוב העצים לכך אינו מנכה רק שליש. הא דלא יהיב בעה"ב ליה לכך חושב מחצה. ולפי זה הא דמשני במסכת הנ"ל שליש. ולא משני גם הכא מחצה. על כרחך משמע כנ"ל שרוצה לפסוק כר"ש שכך הלכה כר"ש. ואח"כ קשה הא סתם מתניתין דפאה סתם כר"י. לכך משני התם לא מכן שליש וכו'. (עיין ביאורי הגר"א בא"ח סי' רפ"ז יותר באריכות). נמצא דבשני שלישים יש ב' ככרין וקב שלם יש ג' ככרות. ועולה החשבון ממש כר"ש. ומה שהביא הרמב"ם ראיה מהלשון שבגמ' דאמר מאן חכמים ר"י בן ברוקה משמע דהלכה כמותו לאו ראיה דהא סתם מתניתין סבר כר"ש והלכה כסתם משנה: נותן לו פרנסת לינה. ב"ב פ' א' איתא אמר רב פפא פוריא וכי סדיא ובתוספתא קתני שמן וקטניות. ולפ"ז צ"ל דהתוספתא מיירי קודם שאכל בא לשם: מי שיש לו מזון שתי סעודות כו' כי התמחוי נחלק בכל יום: מזון ארבע עשרה סעודות וכו'. כי הקופה נגבית מערב שבת לערב שבת: והקופה נגבית וכו'. הטעם שאין ממנין שררה על הצבור פחות משנים: ומתחלקת בשלשה. לפי שהיא כדיני ממונות. והתמחוי גבייה נמי בשלשה הטעם בגמרא כנ"ל מפני שגבויה וחילוקה שוין. ויש בה שני פירושים פי' א' שגבייה נמי דין כמו החלוקה. ופי' אחר מפני ששוין בזמן א' כי תיכף כשגובין בו ביום מחלקין לכך תקנו שגם הגבייה יהיה בשלשה כדי שלא יהא צריך לחפש אחר השליש כשירצו לחלק. עוד איתא התם חילוקים שבין קופה לתמחוי. עיי"ש: **ח** מי שיש לו מזון וכו' כיון שיש לו כדי פרנסתו שנה שלימה למה יקח בשנה זו דלקט שכחה ופאה מצוים בכל השנים: אפילו אלף כו'. פי' אפילו אלף ב"א. ירושלמי והביאו הר"ש היה משתמש בכלי זהב וכו' טעות סופר יש שם וצ"ל. אמר ר' מני כלי נחשת וכו' בגופיהן ומקום כסף נתחלף במקום נחושת: **ט** מי שיש לו חמשים זוז וכו' וכן דיין שדן דין אמת לאמיתו. וכאן צ"ל הבבא דלמטה וכל דיין שלוקח שוחד ומטה את הדין וכו'. ואח"כ צ"ל וכל מי שאינו לא חיגר ולא סומא וכו' עד שיהא כאחד מהם שנאמר ודורש רעה תבואנו ונאמר צדק צדק תרדוף. וזה קאי אדלעיל על דיין שדן דין אמת לאמיתו שעדיין לא הביא ראיה על זה. ולכך מייתי ראיה שלו לבסוף. כדי לסיים בדבר טוב וכן מצינו בכמה משניות שנתחלפו שכונות:

סליק מסכת פאה

מסכת דמאי

פרק א

א הקלין שבדמאי השיתין והרימין והעוזרדין ובנות שוח ובנות שקמה ונובלות התמרה והגופנין והנצפה וביהודה האוג והחומץ שביהודה והכסבר ר' יהודה אומר כל השיתין פטורים חוץ משל דופרה כל הרימין פטורין חוץ מרימי שקמונה כל בנות שקמה פטורות חוץ מן המוסטפות:

א הקלין. תבואה שלקח מעם הארץ חייבו חכמים ליתן תרומת מעשר ומעשר שני. אבל לא מעשר עני. לפי שיכול לומר הבא ראיה. ועל תרומה גדולה לא נחשדו ע"ה. ויש כמה תבואות שהקילו ואינו צריך לעשר. ירושלמי חד אמר משום שהמינים שהקילו אינם משובחין ובודאי עישר עם הארץ. וחד אמר מחמת שרובם באין מן ההפקר ופטורים ולא גזרו רבנן: השיתין, פי' שלקטן קודם זמנם: ר"י אומר וכו' חוץ משל דופרא. היינו שמגדלים שני פעמים בשנה והן חשובים:

ב הדמאי אין לו חומש ואין לו ביעור ונאכל לאונן ונכנס לירושלים ויוצא ומאבדין את מעוטו בדרכים ונותנו לעם הארץ ויאכל כנגדו ומחללים אותו כסף על כסף נחשת על נחשת כסף על נחשת ונחשת על הפירות ובלבד שיחזור ויפדה את הפירות דברי ר"מ וחכמים אומרים יעלו הפירות ויאכלו בירושלים:

ב הדמאי וכו' ונכנס לירושלים ויוצא. פי' מעשר ודאי אינו יוצא. וע"כ שמיירי שיצא במעשר של דמאי כיון דתנא קודם אין לו חומש וכו'. וקשה שבמסכתא מעשר שני פרק ג' פלוגתא בית שמאי ובית הלל וכו' ומוכח שם שהדמאי נכנס ויוצא ונפדה ומסיק בירושלמי במה דברים אמורים בדמאי שלא הופרשו ובתבואה מיירי. וקשה ממתניתין דתני נכנס ויוצא. וי"ל הירושלמי קאי על נפדה. כד"א בתבואה. אבל במעשרות אינו נפדה. אבל נכנס ויוצא. (תיבת ובלבד ואות ש' של שיחזור טעות סופר):

פירוש הארוך

פרק א א הקלין שבדמאי וכו'. ירושלמי רבי יוחנן ורשב"ל. דרשב"ל ס"ל דלא שנו אלא דמאי אבל ודאי חייב דס"ל דטעמא דמלתא משום דפירות כללו לא חשיבי ולא נחשדו ע"ז דודאי עשרום. ור"י ס"ל דהטעם משום הפקר. ואי"כ אפילו בודאי פטור. ומגמרא דילן פסחים מ"ב ב' משמע דלא הכריעו. ותפסו סברת שניהם דאיתא שם וסבר כר"י וכו' תי' א' לא נחשדו והיינו כסברת רשב"ל. ולי בעית אימא נחשדו. ולא קשיא הא בדרוקא וכו' וזה כסברת ר"י ובמסכת ברכות מ' ע"ב משמע בפשיטות כרשב"ל דפריך התם בשלמא למ"ד בושלי כמרי היינו דקתני הקלין שבדמאי ספקן הוא דפטור. אבל ודאי חייב וכו' ע"ש משמע כרשב"ל. וצ"ל הא דמשני בפסחים אליבא דר"י הוא לרווחא דמלתא. אבל האמת שסברה לומר דהגמרא דילן ס"ל כרשב"ל: השיתין. הוא תאנה חורתא דאיתא במסכת נדה בוחל איזהו בוחל משילבינו ראשיהם ואיתא בירושלמי אלו הן שיתין רשב"א אמר שהן יוצאין מתחת העלין. וזהו פי' הגמ' משילבינו ראשיהם. שהיא נעלמה כשתגמור אינה לבן. רק כשמתחיל לצאת מן העלין הוא לבן. וזהו הליגה חורתא. ומאי דאיתא במסכת ברכות מ' ב' שיתין וכו' אר"י מין תאנים טעות סופר וצ"ל תאנה חוורתא: והרימין. אינו מין רימון אלא הוא אילן מין אחר. ובנות שוח. הוא מין תאנה חורתא והן רעים. שתאנים השחורות הם יפים. והלבנים הם רעים. וצריך לסופיף במסכת ברכות מין תאנה כו'. דבפרק ד' דנדרים גבי נודר מן הכלכלה משמע דפרי טוב הוא אלא ודאי כמ"ש. ובנות שוח היינו השנה דולבת. וכ"ל להגיה במסכת ברכות שם כלומר תאנה שמשככת בערמון. דערמון כלבן תרגום הוא דלוב: ונובלות התמרה. במסכת ברכות מ' ב' פליגי. חד אמר בושלי כמרא ופי' הר"ם בכאן אין מתבשלין באילן. ובמסכת ערלה פ"א מ"ח דבושלי כמרא היינו תמרין שנין שאין ראוין לאכילה וכומרין אותן בעפר להתבשל. וזהו שיטת הטור שפסק ועל הנובלות וכן מין תמרים שאין מתבשלין על האילן וגם רבינו ירוחם כתב נובלות שהוא מין פירי ולא נגמר בישולו שהכל. עכ"ל. וכתב ב"י. ולא דק שהרי אמרו בגמרא דנובלות היינו בושלי כמרא ופי' רש"י שבושלי כומרא כמו שרופי תמה שבשא ונרפו התוס ויבשו כו'. ואי"כ אינו ענין לשלא נגמרו בישולם עדיין. אבל לפי"ז לא קשה כלל: והגופנין. הם שילהי גופנין. והנצפה. הוא צלף: וביהודה האוג והחומץ שביהודה. כך נקרא חומץ שביהודה. כמו בלשונה חומץ האדומי. עיין במס' פסחים מ"ב ב': והכוסבר. קאי נמי על וביהודה דקא מתחיל: ר"י אומר כו' חוץ משל דופרא. שעושה דו פירות בשנה: המוסטפות. היינו שנתבשלו באילן עד שנבקעו: **ב הדמאי** אין לו חומש. במעשר שני שלו אף שדין הפודה מעשר שני צריך להוסיף חומש ובדמאי הקילו. ובירושלמי מקשה הכא תני אין לו חומש. ובמסכת ב"מ נ"ה ב' תני בחמשה חומשין האוכל ת"מ של דמאי. ומשני ב' תירוצים א' דמתניתין דהתם אתיא כר"מ דאמר עשו חכמים חיזוק לדבריהם כשל תורה. ועוד תירץ דכאן במעשר שני איירי הקילו. דאי לאו הכי אתי לאכול בלא פדייה והתם באוכל ת"מ של דמאי דקנסו אותו בכדי שלא יבגיל את עצמו לאכול במזיד תרומה. נמצא דבפדייה הקילו ובאכילה החמירו והגמרא דילן במסכת ב"מ בדף הנ"ל כלל הני ב' תירוצים דמתחילה פריך ומי החמירו ומשני כר"מ. ואח"כ מקשה ומשני בפדייה הקילו ע"ש. דלפ"ז אתיא גם מתניתין דילן כר"מ. דכאן איירי בפדיונה הקילו והתם באכילה החמירו יותר: ואין לו ביעור. כי זה הכלל תרומה [ות"מ ומע"ר] ומ"ש וביכורים חייב לבער בשנה ג' אלא שהתרומה ומ"ע נותן כל אחד ואחד לבעליהן. ומעשר שני וביכורים מתבערין מכל מקום. והשמיענו כאן דבדמאי אין לו ביעור: ונאכל לאונן. ירושלמי לאונן ולא לטמא ואע"ג דכתיב בהדדי בקרא לא אכלתי באוני וכו'. מ"מ לא גזרו בדמאי שלא לאכול באנינות דדבר שאינו מצוי לא גזרו ע"ש: ונכנס לירושלים וכו'. פי' אף שנכנס לירושלים וכו' מוליא בתנורים שהיו חוץ לירושלים. ובודאי זה אסור. איתא בירושלמי במסכת מ"ש פ"ג מ"ו והדמאי נכנס ויוצא ונפדה. דזה מיירי דוקא בטבל של דמאי. אבל מעשר של דמאי לא. ולכאורה אינו מובן דהא ממתניתין הנ"ל משמע דאף במעשר של דמאי הדין כך דמשנתנו איירי בדמאי במעשר מדקתני אין לו חומש. אבל האמת יורה דרכו דלא קשה מידי דהא יש לדקדק מפני מה לא שנה כאן כמו התם מלת ונפדה אלא דכך פי' התם דמתחילה שונה התם במשנה ה' ופירות נכנסים ואינם יוצאים. ואח"כ שונה במ"ו פירות שלא נגמרו כו'. יחזור מעשר שני שלהם ויאכל בירושלים וזה קאי על ודאי דמתחלה משמיענו דמע"ש של וודאי נכנס ואינו יוצא ואח"כ שונה דטבל וודאי אינו נפדה. רק שיאכל בירושלים אבל יוצא ונכנס רשאי. ואח"כ שונה דבדמאי הוי ההיפך מוודאי. דמע"ש נכנס ויוצא. והטבל נפדה. על זה קאמר בירושלמי דוקא טבל. אבל מע"ש אינו נפדה. נמצא דבמתניתין דאיירי במע"ש דדמאי לא קתני נפדה. דאינו נפדה רק שנכנס ויוצא. פי' שרשאי לאפות בתנורים שהיו חוץ לירושלים. אבל פדייה גם במע"ש של דמאי אסור: ומאבדין מיעוטו בדרכים. פי' דבודאי הוי דינו דאם גזלן לקח ממנו מחוייב לפדות בממונו. ובדמאי אינו מחויב לעלות ממנו ודוקא מיעוטו. ושיעורו מפורש בירושלמי אם שלם עד כגרוגרת ובפרוס בכזית: ונותנו לעם הארץ ויאכל כנגדו. דוקא בכה"ג רשאי כיון דאל הקודש על ד"א. אבל ליתן במתנה לעם הארץ אסור. ובודאי. אפילו לאכול כנגדו אסור. דאין מוכרין פירות לע"ה לגרום להם טומאה: ומחללים כו'. הכלל דחוץ לירושלים מחללין כסף על פירות. ובירושלים מחללין פירות על כסף. וכסף על כסף או פירות על פירות כאן וכאן אסור. אבל בדמאי מחללין בכל ענין דהשיב כסף על כסף ונחושת על נחושת. דהיינו פירות על פירות. וכסף על נחושת דהיינו כסף על פירות דנחושת לגבי כסף הוי פירות. ונחושת על כסף הוי פירות על כסף: ויחזור ויפדה. גרסינן כן כתבו התוספות במסכת בבא מציעא נ"ה ב' ע"ש. ולפי אתי שפיר דר' מאיר מקיל בפדיונם יותר מחכמים ע"ש בתוספות:

בלוקח

ג הלוקח לזרע ולבהמה קמח לעורות שמן לנר שמן לסוך בו את הכלים פטור מן הדמאי מכזיב ולהלן פטור מן הדמאי. חלת עם הארץ והמדומע והלקוח בכסף מעשר שני ושירי המנחות פטורין מן הדמאי. שמן ערב בית שמאי מחייבין ובית הלל פוטרין:

ג מכזיב וכו'. שבח"ל פטורים לעשר ולא גזרו על דמאי: **חלת עם הארץ וכו'.** שאין חשודים על דבר שבא ליד כהן. ואימת דימוע עליו:

ד הדמאי מערבין בו ומשתתפין בו ומברכין עליו ומזמנין עליו ומפרישין אותו ערום בין השמשות הא אם הקדים מעשר שני לראשון אין בכך כלום שמן שהגרדי סך באצבעותיו חייב בדמאי ושהסורק נותן בצמר פטור מן הדמאי:

ד מפרישין וכו'. שאינו צריך ברכה: **בין השמשות.** של שבת: **אם הקדים וכו'.** ועלאי *) (מעשר צריך ליתן). דכתיב ככל מצותך אשר צויתני: **שמן שהגרדי כו'.** שהגוף נהנה ממנו: **ושהסורק וכו'.** שהוא כמו לסוך כלים:

פרק ב

א ואלו דברים מתעשרין דמאי בכ"מ הדבילה והתמרים והחרובין האורז והכמון. האורז שבחוצה לארץ כל המשתמש ממנו פטור:

א ואלו דברים וכו'. פי' אפילו בחוץ לארץ. מחמת שמינים הללו רובן מובאים מא"י רק מיעוט גדילין בח"ל ועשו חכמים לא פלוג: **האורז שבחוצה לארץ וכו'.** אפי' שהגוף נהנה. שהקילו חכמים באורז שיותר גידולן בח"ל מאשר מינים הנ"ל:

ב המקבל עליו להיות נאמן מעשר את שהוא אוכל ואת שהוא מוכר ואת שהוא לוקח ואינו מתארח אצל עם הארץ רבי יהודה אומר אף המתארח אצל עם הארץ נאמן אמרו לו על עצמו אינו נאמן כיצד יהא נאמן על של אחרים:

ב המקבל וכו' להיות נאמן. פי' על המעשרות יקבל עליו לעשר את שהוא אוכל וכו': **ואת שהוא לוקח.** על מנת למכור: **ואינו מתארח אצל ע"ה.** שהוא חשוד על המעשר: **רבי יהודה אומר וכו'.** פי' מתחילה אינו נאמן עד שיקבל עליו שלא יתארח אצל ע"ה. אבל אם עבר ואכל אינו נפסל בזה:

ג המקבל עליו להיות חבר אינו מוכר לעם הארץ לח ויבש ואינו לוקח ממנו לח ואינו מתארח אצל ע"ה ולא מארחו אצלו בכסותו רבי יהודה אומר אף לא יגדל בהמה דקה ולא יהא פרוץ בנדרים ובשחוק ולא יהיה מטמא למתים ומשמש בבית המדרש אמרו לו לא באו אלו לכלל:

ג להיות חבר. פי' לענין טומאה וטהרה יקבל עליו שלא ימכור לעם הארץ לח ויבש כדי שלא יכניס טומאה. ואינו לוקח מע"ה לח. אבל יבש מותר. שנאמן ע"ה לומר שאינו מוכשר. **ולא מתארח אצלו וכו'.** פי' שכסות ע"ה מדרס לפרושים:

ד הנחתומים לא חייבו אותם חכמים להפריש אלא כדי תרומת מעשר וחלה. החנונים אינן רשאין למכור את הדמאי כל המשפיעים במדה גסה רשאים למכור את הדמאי אלו הן המשפיעין במדה גסה כגון הסיטונות ומוכרי תבואה:

ד הנחתומים וכו'. פי' מעשר שני לא חייבום ליתן שמתחייבים ליתן מכיס למלך וכו': **החנוונים וכו'.** מפני שני טעמים. אחד מפני שמשתכרים הרבה שמוכרים במדה דקה. ופעם שני מפני התינוקות שרגילים לקנות. ונ"מ כגון שמוכר במדה גסה ומשתכר הרבה וכו' או שמוכר במדה דקה לצרך מדה גסה וכו':

ה ר"מ אומר את שדרכו להמדד בגסה ומדדו בדקה טפלה דקה לגסה את שדרכו להמדד בדקה ומדדו בגסה טפלה גסה לדקה אי זו היא מדה גסה ביבש שלשת קבין ובלח דינר ר' יוסי אומר סלי תאנים וסלי ענבים וקופות של ירק כל זמן שהוא מוכרן אכסרה פטור:

ה רבי מאיר אומר את שדרכו להמדד בדקה וכו'. גרסינן בכיפון: **רבי יוסי אומר וכו'** כל זמן שמוכר אכסרה. הייט בלא מדה ובלא משקל אלא לפי האומד:

פירוש הארוך

ג הלוקח לזרע וכו'. בין זרעו כלה ובין לא כלה. עיין בר"ש: **ולבהמה וכו'.** בכל הני מיירי דמתחילה לקח עבור זה. אבל אם נמלך חייב לעשר. עיין בר"ש: **שמן לנר.** דבודאי אסור דאין מדליקין בטבל דאסור ליהנות בדבר שכלה מן העולם כמו שדולק: **מכזיב וכו'.** דהחזיקו רק עולי מצרים לבד ולא קדשו לעתיד לבא פטור מן הדמאי אבל ודאי חייב מדרבנן. כן מסיק בגמ' דידן: **חלת עם הארץ וכו'.** טעם הדבר יש מחלוקת בירושלמי. חד אמר דלא גזרו חכמים על ד' דברים ששונה במתניתין. וחד אמר מפני שאימת קדשים עליהן ונפקא מינה בין מ"ד אלו בחבר שלקח עיסה מע"ה דלמ"ד דלא גזרו לא פלוג גם כאן פטור. ולמ"ד באימת קדשים דוקא בחלת ע"ה הוא מתני'. עיין בר"ש: **שמן ערב.** שעשוי להריח לבד ב"ש מחייבין וב"ה פוטרין ובירושלמי דב"ש פליג גם על הלוקח לזרע ס"ל לב"ש דחייב (כ"ה לקמן בפ"ה מ"א. אך צ"ע דהא הגאון בעצמו הגיה שם. דגם ב"ש ס"ל דהלוקח לזרע פטור): **ד ומברכין עליו.** פי' ברכת המוציא: **ומזמנין עליו.** פי' ברכת המזון: **ומפרישין אותו ערום.** דלא בעי ברכה לדמאי: **הא אם הקדים וכו'.** נמשך בלשונו אחר הלשון דאיתא במסכת מעשר שני בפרק בתרא ככל מצותך אשר צויתני וכו'. הא אם הקדים וכו': **שמן שהגרדי כו'.** מפרש בירושלמי דזה על גופו בטל וזה על גבי צמר והוי כשמן לסוך בו הכלים עיין בר"ש:

פרק ב א ואלו דברים וכו'. פי' שהמשנה דברים דחשיב יש מהן נמצין גם בחוץ לארץ. אלא דהמשנה הללו דקא חשיב ניכרים הם שאין דוגמתם אלא בא"י. וכן חשיב במתניתין במסכת מעשרות מ"ח פ' ה' שום בעל בכי כו'. ובתוספתא חושב שם עוד ג' דהיינו האלנרין והסיסקיון והאיצטרובלין הטעם דלא חשיב מפורש בירושלמי דהיינו דחשיב שם במשנה יש כיוצא בהן בארץ ישראל הוצרכו חכמים ליתן להם סימן בפסולים הבאים לעולם מחוץ לארץ. אבל הני דתוספתא אין גדילין בא"י לכן לא הוצרכו למנותם. וגם כאן הוא להיפך דאין כיוצא בהן בחו"ל. לכן הוצרכו במשנה לחשוב וליתן בהם סימן דהמשנה הללו ניכרין כן שאין דוגמתם בחוץ לארץ. עיין בר"ש במסכת מע"ש: **האורז שבחוצה לארץ.** פי' שקאי על האורז הנ"ל. בכל המשתמש ממנו פטור. דלכך לא גזרו שיהא אסור להשתמש בחוץ לארץ כיון דעיקרו לאכילה ולא לשימוש. כביאורו על הירושלמי כתב (וז"ל הירושלמי האורז שבח"ל כל המשתמש ממנו פטור. ע"כ). וז"ל אלו דברים וכו' כלומר כל מקום שהן נמצאין אמרינן שמארץ ישראל הן לפי שאין כמותן בח"ל ואזיל וחשיב הדבילה וכו'. אך באורז הקילו לפי שיש מעט דהמתן בח"ל אעפ"כ לענין אכילת אורז חייב לעשר דמאי אך כל המשתמש ממנו היינו השמים שלא כדרך אכילה דבשאר המינים שהן בודאי מארץ אף שמים אדם דמאי. אבל באורז פטרו מדמאי בהשמים אם בחוץ לארץ: **ב המקבל עליו להיות נאמן.** פי' על המעשרות: **ואינו מתארח אצל עם הארץ.** זה אליבא דכולי עלמא. ור"י מוסיף לבאר הדין שאף בדיעבד אם נתארח אצל ע"ה נאמן. דס"ל החשוד על דבר אחד אינו חשוד אלא לאותו דבר בלבד. אבל מתחלה גם ר"י מודה דצריך לקבל על עצמו כל דבר. דאם קבל עליו חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו. ולכך לכתחלה גם ר"י מודה וחכמים ס"ל דהחשוד לדבר אחד חשוד לכל דבר אלא דקאמרי ליה אף לדבריך שהחשוד על דבר אחד אינו חשוד לדבר אחר. מ"מ בזה גם אתה מודה דעל עצמו אינו נאמן וכו'. פי' דעל עצמו לא נשאר בנאמנות שלו היאך יהיה נשאר בנאמנות על אחרים. וא"כ לא הוי לדבר אחר. וכן משמע מהירושלמי והביאו הר"ש וט"ס יש בירושלמי וכצ"ל. ז"ל הירושלמי תני אמר רבי יודן מימיהם של בעלי בתים לא נמנעו מלהיות מתארחין אצל חביריהן אע"פ שהיו פירותיהן מתוקנים בבתיהם. אמר ר' יונה חבירין אינן נאמנין לא לאכול ולא להאכיל. רבי יוסי חבירין חשידין למיכל ולא להאכיל. פירוש הא דאמר רבי יודן אפילו הם רגילין לאכול אצל חביריהן אפ"ה נוהגין בפירותיהן מתוקנים לתוך בתיהן סובר ר' יונה אפילו אם אוכל אצל חבירין שחשודים לאכול ולהאכיל אינו מפסיד נאמנותו בכך. ורבי יוסי פליג וסובר דאיירי דהחבירין אינם חשודין כי אם לאכול אבל אם חשודין להאכיל ואוכל שם דבר איסור אף רבי יודה מודה דמפסיד בנאמנות בכך כנ"ל. מתניתין פליגא על רבי יוסי דאמרי על עצמן אינם נאמנים. מילהון דרבנן מסייע לרבי יוסי. דאמר רבי חנינא בשם ר' יוחנן לא אמר ר' יהודה אלא בסוף. אבל בתחלה אפילו ר"י מודה אין תומר חבירים אין נאמנים לא לאכול ולא להאכיל. מה בין בתחלה מה בין בסוף. פי' בשלמא לרבי יוסי אתי שפיר דס"ל לרבי יהודה דמתחלה צריך לקבל אף שלא לאכול אצל ע"ה משום גזירה. אבל בסוף פי' כשאכל אצל ע"ה לא נחשד בשביל כך. אבל לר' יונה דאין נאמנין לא לאכול ולא להאכיל. מה בין תחלה לסוף כיון דאף דאוכל דבר איסור אינו מפסיד הנאמנות ונאמן על אחרים למה צריך לקבל בתחלה שלא לאכול ולא להתארח אצל ע"ה. ומשני דלעולם כר' יונה דאין נאמנים לא לאכול ולא להאכיל ס"ל לר' חנינא. וכא דמפליג בין תחלה ובין סוף דתני המקבל עליו להיות נאמן חוץ מדבר א' אין מקבלין אותו החשוד על דבר א' חשוד על הכל ר"י אין חשוד אלא לאותו דבר בלבד. פי' דמשמע מהכא דלכתחלה צריך לקבל כל דבר אפילו לר"י אלא לבסוף כשנחשד של ד"א ס"ל דלא נחשד על דבר אחר. ולכך מפליג בין תחלה לסוף. ודעת חכמים דאף בחשוד לדבר אחד חשוד על הכל. וא"כ במתניתין ע"כ לדבריו קאמרי לר"י: **ג המקבל עליו להיות חבר.** פי' לענין טהרות לח ויבש דאין מאכילין לעם הארץ טהרות כדאיתא בתוספתא והביאו הר"ש ע"ש: **ואינו לוקח ממנו לח.** כיון דהוכשר חיישינן שמא נטמא. אבל יבש כיון שלא הוכשר לוקח ממנו. ותני בירושלמי נאמן עם הארץ לומר פירות הללו לא הוכשרו אבל אינו נאמן לומר הוכשרו אבל לא נטמאו: **ולא מארחו אצלו בכסותו.** דכסותו של עם הארץ חמור מעם הארץ עצמו. דכסותו הוי מדרס אב הטומאה ומטמא אדם. אבל עם הארץ עצמו הוי מגע מדרס ואינו אלא ראשון: **ד הנחתומין לא חייבו אותם חכמים כו'.** תני בתוספתא והביאו הר"ש וטעות סופר יש בהר"ש וכצ"ל במה דברים אמורים במוכר בחנותו או על פתח חנותו. אבל במוכר לפלטר או בחנות הסמוכה לפלטר הרי זה חייב במעשר שני. שם הוא מוכר בדקה: **החנונים אינן וכו'.** ירושלמי חד אמר מפני התינוקות. וחד אמר מפני שמוכרין במדה דקה משתכרין הרבה: **אלו הן וכו' הסיטונות.** הם סוחרים הגדולים. **ומוכרי תבואה.** הם המוכרים שלשה קבין כיבש כמו שמפורש לקמן. ומתניתין אתי לאפוקי מר"מ דאמר דוקא בסיטונות לבד קמ"ל דאף במוכרי התבואה כדין כן: **ה רבי מאיר אומר את שדרכו להמדד בגסה ומדד בדקה. טפלה דקה לגסה. את שדרכו להמדד בדקה ומדד בגסה. טפלה גסה לדקה.** כצ"ל. ופירוש כך הוא את שדרכו וכו'. פי' דבר הנמדד בגסה. כגון תבואה שדרכה למכור בגסה. ומדדו בדקה עכשיו. אעפ"כ דינו כגסה. וכן דבר שדרכו למכור במדה דקה דהיינו קטניות ועכשיו מכר אותה בגסה אע"פ כן דינו כדקה. ובתוספתא הביאו הר"ש יש דפליגי ארבעה. דהיינו רבי מאיר וחכמים ורבי נחמיה עם רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא. וז"ל התוספתא את שדרכו למדוד בגסה. ומדדו בין דקה ובין גסה טפלה דקה לגסה. את שדרכו למדוד בדקה. ומדדו בין דקה ובין גסה טפלה גסה לדקה. אלו דברים הנמכרים בגסה התבואה. וקטניות דרכן למדוד בדקה דר"מ וחכמים אומרים דברים שדרכן למדוד בדקה. ומדדו בגסה משפיעות ומוכרת דמאי. דברים שדרכן למדוד בגסה ומדדו בדקה. הרי זה חייב. רבי נחמיה אומר הנטפל לדקה. הרי הוא כדקה. לגסה הרי הוא כגסה. רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא אומר הנמכר בדקה הרי זה חייב. אפי' לא מכרו אלא כלה ורובע צריך לעשר את הרובע. פי' דס"ל דלא אמרינן דנטפל דקה לגסה. אלא הגסה יש לה דין שלה. ודקה ג"כ יש לה דינה. ואינו נטפל הדקה לגסה. ע"ש: ופירוש הירושלמי אינו כן. וז"ל הירושלמי דתני במה דברים אמורים בזמן שהוא מוכר בחנותו או על פתח חנותו אבל אם היה מוכר בפלטר או בחנות שסמוך לפלטר מעשר על הכל עליו. תנייא בשם ר' אליעזר. דרבי מאיר היא. דרבי מאיר אמר לא התירו למכור דמאי. אלא לבעין בלבד סייען רבי מאיר היא דתנינן לתמן. רבי מאיר אומר שדרכה למדוד בגסה. ומדדו בדקה. טפלה דקה לגסה. (לקמן מגיה גסה לדקה וכן גבי רבי חייא). תני רבי חייא כן. את שדרכו להמדד בגסה ומדדו בדקה. טפילה דקה לגסה. וכן פלטר מדה דקה. והנות מדה גסה. טפילה היא הגסה לדקה. תנייא בשם ר' יוחנן מפני התינוקות דלא יוכלון טבל. רבי לוי בשם רבי יוחנן מדה דקה הואיל והמוכר משתכר המוכר מפריש. מדה גסה הואיל והלוקח משתכר. הלוקח מפריש. מתניתין מסייעא לדין ומתניתין מסייעא לדין. מתני' מסייעא לתנייא. ר' נחמיה אמר את שהוא טפל לדקה כדקה. ואת שהוא טפל לגסה בגסה. מתני' מסייעא לר' לוי. תני ר' ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה אומר. מדד לו בדקה חייב. אפי' לא מדד לו אלא סאה ורובע צריך לעשר את הרובע. אמר ר' זעירא הכין: בכר כיהון מדד לו סאה לענין רבעין. הואיל והמוכר משתכר. המוכר מפריש. מכר לו רבעים לענין סאה. הואיל והלוקח משתכר. הלוקח מפריש. על דעתיה דהדין תנייא (ר"ל לתנא דמתניתין דידן) נתנו שיעור ליבש. לא נתנו שיעור ללח. נתנו דמים ללח. ולא נתנו דמים ליבש. תני רבי חייא הין מדה גסה. מן ההין ולמטן מדה דקה. סמן מדה דקה. מסמן ולמעלן מדה גסה. על דעתיה דהדין תנייא נתנו שיעור ללח. ולא נתנו שיעור ליבש. נתנו דמים ליבש. ולא נתנו דמים ללח. רבי יוחנן בשם רבי שמעון בן יוצדק תנאי בית דין הוא שתהא תרומת מעשר של מוכר. ומעשר שני משל לוקח. מה אנן קיימין אם במדה דקה. הואיל והמוכר משתכר. המוכר מפריש. אם במדה גסה. הואיל והלוקח משתכר. הלוקח מפריש. אמר רבי בון בר חייא. תיפתר כאומר לו מכנסו. אמר ר' יוסי אפי' תימר שלא מהכנסו כאומר בדעתו נתקן. אע"פ כן אמרו לו תנאי בית דין הוא שתהא תרומת מעשר משל מוכר. ומעשר שני משל לוקח. ר' לעזר בשם רבי הושעיה תנאי בית דין הוא שהלב משל שבח וגיד הנשה משל לוקח. שנהוג רבי אבא בקיסרין שיהיו שניהם משל

יוסף

---

*) אולי צ"ל מעשר שני.

פרק ג

א מאכילין את העניים דמאי ואת האכסניא דמאי רבן גמליאל היה מאכיל את פועליו דמאי גבאי צדקה ב"ש אומרים נותנין את המעושר לשאינו מעשר ואת שאינו מעושר למעשר נמצאו כל האדם אוכלין מתוקן וחכ"א גובין סתם ומחלקין סתם והרוצה לתקן יתקן :

א מאכילין וכו'. בתלמוד שלנו מסיק שמותר להאכיל דמאי ואינו צריך לעשר. וב"ש פליג וכו'. ובירושלמי פי' מאכילין דהיינו שמותר ליתן לו דמאי. אבל הוא מחויב לעשר : ר"ג וכו'. דהיינו סעודה שאינו מחויב להם : גבאי צדקה ב"ש אומרים וכו'. וקשה לפי' ירושלמי מפני מה צריך ליתן את המעשר וכו' שמותר להאכיל העניים וכו'. בשלמא לתלמוד שלנו פליג ב"ש אמתניתין. וי"ל מאכילין מיירי בעניים אורחים. ואינו יכול לשמור אותו שלא יאכל דמאי שמא כשילך מאצלו אל מקום אחר יאכל. אבל בגבאי צדקה יכול לשמור את העניים שלא יתן להם דמאי : וחכמים אומרים וכו'. שיראה ע"ה שיניחו תבואה שלו במקום אחר ויבין שחשדוהו ולא ירצה ליתן לצדקה :

ב הרוצה לחזום עלי ירק להקל ממשאו לא ישליך עד שיעשר. הלוקח ירק מן השוק ונמלך להחזיר לא יחזיר עד שיעשר שאינו מחוסר אלא מנין. היה עומד ולוקח וראה טוען אחר יפה ממנו מותר להחזיר מפני שלא משך :

ב הרוצה וכו'. פי' נזרוק מעליו וכו' : לא ישליך וכו'. לדברי הכל פלוגתא דרבי יהודה ור' מאיר. אימתי יהיה הפקר. חד סבר משיוצא מתחת ידו. וחד סבר עד שבא ליד חבירו. ומתניתין אתא לד"ה. אפי' למ"ד עד שבא ליד חבירו והוא מונחת במדה גסה. אפ"ה אסור לפי שנוקש מעט מעט. וכל מעט שבא לידו הוי משהוא הפקר. והוי מדה דקה ואסור משום כל שאסור למכור דמאי אסור להשליך לחבירו כו' : הלוקח ירק וכו' שאינו מחוסר אלא מנין. פי' ירושלמי בני עטרים. אחד שמעשר מכל כריכה ואינו גורם לו היזק מאמת קלח אחד. שהמנין מהכריכות לא נחסר. ופי' אחר שמעשר משלו שכלו הם. כיון שמשך קנה ואינו מחוסר אלא מנין כלומר למנות הכריכות : היה עומד ולוקח וכו'. אפי' במין אחר : [נ"ל שירושלמי עד כדון באותו מין אפי' מין אחר עכ"ל. ומפרש הגאון בכיותא. דלאו דוקא באותו מין אלא אפילו מין אחר. דלא כמפרש בירושלמי שכתב שהוא לשון איבעיא. כלומר דמיבעיא ליה אי דוקא מאותו מין כשקנה מטוען אחר הוא דמותר להחזיר. אבל אי פוסק ובירר ממין זה ואח"כ נוטל מין אחר. הואיל ולא קנה כלל ממין הראשון בודאי הראשון קנה ולא יחזיר מהראשון ולא איפשטא. עכ"ד : (מהרב ר' העשיל כ"ץ זצ"ל) : מפני שלא משך. שאינו קונה עד שימשוך :

ג המוצא פירות בדרך ונטלן לאוכלן ונמלך להצניע לא יצניע עד שיעשר ואם מתחלה נטלן בשביל שלא יאבדו פטור כל דבר שאין אדם רשאי למכרן דמאי לא ישלח לחבירו דמאי ר' יוסי מתיר בודאי ובלבד שיודיענו :

ג לא יצניע וכו'. מפני שכשנטלו לאכילה נתחייב במעשרות : ואם מתחילה וכו'. מפני שהוי להאכיל בהמה : כל דבר וכו'. ואף להפקר אינו רשאי ור"י מתיר ליתן במתנה וכו' :

ד המוליך חטים לטוחן כותי או לטוחן ע"ה בחזקתן למעשרות ולשביעית. לטוחן עובד כוכבים דמאי. המפקיד פירותיו אצל הכותי או אצל ע"ה בחזקתן למעשרות ולשביעית אצל העובד כוכבים כפירותיו רבי שמעון אומר דמאי : **ה** הנותן לפונדקית מעשר את שהוא נותן לה ואת שהוא נוטל ממנה מפני שחשודה לחלוף. א"ר יוסי אין אנו אחראין לרמאים אינו מעשר אלא מה שהוא נוטל ממנה בלבד : **ו** הנותן לחמותו מעשר את שהוא נותן לה ואת שהוא נוטל ממנה מפני שהיא חשודה לחלוף את המתקלקל אמר ר' יהודה רוצה היא בתקנת בתה ובושה מחתנה. מודה רבי יהודה בנותן לחמותו שביעית שאינה חשודה להחליף להאכיל את בתה שביעית :

ד המפקיד פירותיו אצל נכרי כפירותיו. והוי ודאי והקשה ירושלמי מפני מה המוליך לטוחן וכו' וי"ל הכי בקופות ואינו מחליף כ"כ שמא יכיר בשקו ודמאי הוי משום שמא אצל בפירות ודאי יחליף שהם כלא שם :

פירוש הארוך

לוקח. בגין דיסון מדכין טבאות. ובביאורו כתב על הירושלמי. ה"ג או בחנות שהוא סמוך לפלטר. פי' דהוי מדה דקה מפריש הכל פי' אפי' מ"ש עליה. הברייתא בשם ר"א דר"מ הוא היידן ר"מ כו' כנ"ל. ומה שביניהם מיותר ומפרש הדא דתנינן בהרה כו' טפילה גסה לדקה כנ"ל. ותני רבי חייא כן כו' טפילה גסה לדקה. פי' דאזלינן בתר המדה שמוכר עכשיו ולא על מה שדרכו למכור. וכן פי' דהכא נמי תני כן פלטר מדה דקה וחנות מדה גסה טפילה היא גסה לדקה. פי' דסתם נחתום דרכו למכור תמיד במדה גסה כמו בחנות. ואפ"ה אמר שצריך שיהיה מוכר אף עכשיו בחנות שהוא מדה גסה. אבל אם מוכר עכשיו בפלטר שהוא מדה דקה. צריך להפריש הכל ולא אזלינן בתר מה שדרכו למכור בגסה. מפני התינוקות כו'. פי' הא דמדה דקה צריך להפריש המוכר היינו מפני התינוקות שכשמוכר במדה דקה רגילין התינוקות ליקח ממנו. רבי לאי בשם רבי יוחנן וכו'. אמר ר' זעירא תשבון שכר ביניהן. פי' בין הברייתא לר' לאי בשם רבי יוחנן. מדד לו סאה לענין רבעין. פי' שאינו מוכר מעט מעט. אלא סאה ביחד על המקח של רבעין שהמוכר משתכר ולפיכך לרבי לאי צריך המוכר להפריש. אבל מפני התינוקות אינו צריך המוכר להפריש שהרי כשמוכר סאה ביחד לא חיישינן לתינוקות. וכן להיפך דהיינו כשמוכר רבעין. פי' מעט מעט על המקח שמוכרין סאה ביחד. שאין המוכר משתכר. וחיישינן מפני התינוקות כיון שהוא מוכר מעט מעט. את שהוא טפילה לדקה כדקה. פי' שהוא מוכר תמיד בדקה ומדד לו כמה רבעין בדקה. אלא שאותו שנשאר מכר לו הכל ביחד וזו היא מדה גסה שמוכר אותו מעט מעט הנשאר בלא שיעור ומדה. וזו היא אכסרה כמו שפי' הר"ב מ"ג ב'. אפ"ה היא טפלה לדקה. וצריך להפריש אף עליה הכל אלמא דטעמא מפני התינוקות דמסתמא באותו המעט אינו משתכר כמו המוכר במדה גסה כיון שמוכר באומד. אבל מפני התינוקות חיישינן כיון שהוא רגיל למכור תמיד לתינוקות חיישינן שמא אף אותו המעט ימכור לתינוקות. אפי' לא מכר לו אלא סאה ורובע. צריך לעשר כו'. פי' שאין דרכו למכור רבעין. אלא הוא מוכר הכל ביחד. אלא אחר שמדד לו כמה סאין נשאר מעט. ומדד לו אותו המעט ברבעין. צריך לעשר אותן הרבעין. אף דהכא ודאי לא חיישינן מפני התינוקות כיון שאינו מוכר מעט. אפ"ה צריך לעשר אותו הרובע אלמא דטעמא מפני שהמוכר משתכר. דמסתמא מוכר אותו הרובע כדרך שאר מוכרין רבעין ולא לענין הסאה. נהגו שיעור ליבש. פי' דהיינו ג' קבין. נהגו דמים גלא. פי' דהיינו דינר. הין מדה גסה. פי' הוא מדת הלח. לימון מדה דקה. מן הלימון ולמעלה מדה גסה כנ"ל. ולימון הוא מטבע. והיינו נהגו דמים ליבש דקאמר בסמוך. רבי יוחנן בשם ר"ש בן יוצדק כו'. פי' הוא מלתא באנפיה נפשה ולא קאי על מתני' ומפרש מה אנן קיימין כו'. הואיל והלוקח משתכר הלוקח מפריש כנ"ל. תפתר בתכנסו. פי' שמוכר לו פירות ואיירי במדה גסה. ולפיכך תנאי ב"ד שיהא מפריש תרומת מעשר. ואין צריך להפריש מע"ש. והא דאינו מזכיר כאן תרומה גדולה כיון שאיירי בודאי. היינו לפי שאי אפשר לגורן שתיעקר אלא א"כ נתרמה תרומה גדולה. אפילו תימר שלא מתכניסו פי' אלא בלקח ואיירי כיודע שלא נתקן דהוי ודאי ואיירי נ"כ מחבר לחבר ושניהם יודעין שהוא ודאי וצריך לתקן אלא דהנאי בית דין על מי מוטל לתקן ומפריש ת"מ מטל מוכר ומע"ש מטל לוקח. בגין דיסון מדכין טבאות כנ"ל :

פרק ג א מאכילין את העניים דמאי וכו'. היכא דמוקי בירושלמי דמיירי בעניים חברים דוקא פי' משום דהם חברים ובשיודעים (כדתנן דצריך להודיע) אי יעשרו אבל לעניים עם הארץ לא. דאין מאכילין עניים דמאי אם הם ג"כ לא יתנו מעשר ואכסניא ג"כ חברים ולא לנו אבל אם לנו חייבים. דאם לנו הוי כביתם וקובע למעשרות. כדאיתא במסכת מעשרות פ"ב מ"ג המעלה פירות כו' אוכל עד שמגיע למקום הלינה ע"ש כך דעת ר' יונה ור' יוסי מוקי בעני עם הארץ והאכסניא נכרי וז"ל הירושלמי. למי אמר ר' יונה בעניים חבירים ובאכסניא כר' יהושע. תני מעשה בר' יהושע שהלך אחר רבי יוחנן בן זכאי לברור חיל. והיו אותן בני עיירות מביאין להם פירות. אמר ליה רבי יוחנן אם לנו כאן חייבים אנו לעשר. ואם לאו אין חייבים. רבי יוסי אומר בעני ע"ה הוא מתניתין. אם אמרת בעניים חברים. נמצא אתה נועל דלת בפני עם הארץ. פי' דע"כ אף בעני עם הארץ מותר להאכילו דמאי דאי לא תימא הכי לא ירצה שום אדם ליתן לעני ע"ה כלל. דלעני חבר אין צריך לתקן ולעני עם הארץ צריך לתקן מאי מוקי ר"י באכסניא. ומשני כהדא דתנן שגרים שמכם לרבות את האכסניא והני עלה ר"א זו אכסניא נכרי. הכי נמי באכסניא נכרי. ומקשי תני צריך להודיע ע"ד דר"י דמיירי בעניי חברים ע"ד דר"י דאמר בעניי ע"ה אפי' מודיע מה מועיל ומשני מפני אחד פי' שאם ימצא אחד מהם שיתקן עכ"ל הירושלמי עם תוספת ביאור. ומאי דאיתא בירושלמי דאכסניא מיירי בנכרי אתא לאשמועינן דאע"ג דאסור לפרוע חובו מדמאי. אבל לנכרי ש"ד שאינו ש"ב ניתנו לנכרי רק מפני דרכי שלום. לכך לא גזרו אבל בודאי אינו רשאי דאסור להסית. תוס' עירובין ע"ש : גבאי צדקה וכו'. פי' ונותן למי שהוא מעשר יותר בכדי שמעשרת כדאי' בירושלמי וקשיא לב"ש בגין זו כשר יפסיד ומשני נותן לו כדי כולהו ואיתא בירושלמי דב"ש לא פליג ארישא בגבאי לכד משום דמה שיכולין לתקן בכדי שלא יאכלו עניי עירו מתוקנים. אבל ברישא גבי עניי עולם מה מועיל שבעיר זה יתנו להם מתוקנים כשילכו לעיר אחרת יאכלו שאינו מעשר. וז"ל הירושלמי מאי טעמא דב"ש מאי מה לא פליג ארישא. ומשני אפי' תגדרנו עכשיו יכול את לגדר לאחר מ"ס דרכנן פי' מפני מה לא סבירא להו הא דב"ש הא סברא גדולה היא ומשני אם מדקדק אחריו אף הוא ממעט בצדקה פירוש כי כשיגבה מבעל הבית על כרחך צריך לגבות בשני כלים דאל"כ לא יהיה להגבאי היכר מי הוא המעושר ושאינו מעושר לכך כשיראה עם הארץ שהוא חשוד בעיני הגבאי אזי לא ירצה ליתן כלום לגבאי ונמצא ממעט בצדקה וזה פי' המשנה והחכמים אומרים גובין סתם ומחלקים סתם משום דגובין סתם כדי שלא ימעט בצדקה לכך מחלקין גם כן סתם משום דאתא אינו באפשרי להכיר מי שהוא מעשר ושאינו מעשר כיון דנתונים בכלי אחד ויוצא לנו מזאת המשנה לשיטת הירושלמי דעניים עצמם אינם רשאים לאכול דמאי רק דהתירו לבעל הבית שרשאי לחלק להם דמאי והם יתקנו מעצמם ובגמרא דילן במס' עירובין על הא דמערבין בדמאי מפורש משום דאי בעי הוי מפקיר נכסיה וחזו ליה ע"ש משמע בפשיטות דעני רשאי לאכול דמאי. וגם במאי דאיתא בירושלמי דב"ש לא קמפלגי רק אסיפא כמ"ש לעיל פליג בגמרא דילן דאמר. תני בית שמאי אומרים אין מאכילים עניים דמאי וכו' משמע דגם ארישא פליגי ב"ש : **ב** הרוצה לחזום עלי ירק וכו'. פי' לכרות ומיירי בירק המגדל דסוף אינו מועיל מה שמפקיר דזה גרנן למעשרות ותנן בפ"ק דפאה ונותן משום הפקר עד שימרח וכו' ע"ש : שאינו מחוסר אלא מנין. פי' דנותן טעם ע"ז דלא יחזיר עד שיעשר והא איכא משום גזל דלמא מעשרין. על זה נותן טעם דאינו מפסיד לו כלום שאין חסרון רק מנין. כגון דאי עשר אגודות. ואם שהיה נותן אגודה א'. או היה מחסר לו. אבל עכשיו שנוטל מכל אחד ואחד על כלחד. בזה לא הוי חסרון דמנכר. וכדאיתא בירושלמי חזקיה אמר וכו' כיצד הוא עושה נוטל מן העלין ומתקן. ולפי זה אין צריך ליתן לו כלום. ור"א בשם ר"י כיון שמשך לא היה חסר אלא מנין פי' דהדין באם שפסק ולא מדד אעפ"כ קנה לכך צריך לעשר. כיצד הוא עושה נותן דמי אחד מהן ומתקן. והקשה בירושלמי לא נמצא עושה תקנה לבאים אחריו פי' שיסברו שהוא דמאי. ויפריש מזו על החיוב והוי מפטור על החיוב. ומשני עושה אותן נכור לפניו. פי' ויבקש ממנו שלא ימכור ביחד עם השאר ומי שיקנה אזי יעשר כל אחד בפ"ע : **ג** המוצא פירות וכו' ואם מתחלה כו'. פי' משום דאין מעבירין על האוכלין ולא נתכוין לזכות. ועיין בר"ש שהביא ירושלמי דפריך מהא דאיתא בפ"ק במניח גבי ההופך את הגלל דחייב אף אם לא נתכוין לזכות ע"ש. וקושיא זאת הוא למסקנא אליבא דר' יוחנן דף כ"ט ב' שכך הלכה ע"ש פלוגתא דר"י ור"א בב"ק פרק המניח דף כ"ט ע"ב : **ד** המוליך חטים כו' אצל הנכרי כפירותיו. בירושלמי הביאו הר"ש קשיא רישא לסיפא הכא אמר לטוחן הנכרי דמאי והכא אמר אצל הנכרי כפירותיו ומשני כאן קופה בקופות כאן פירות בפירות דרישא מיירי דמוליך אצל הטוחן קופה. ודרכן להחליף עם שאר קופות של שארי ישראל וגם יש עמי הארץ המביאין אצלו. וסיפא איירי שהפקיד אצלו פירות דלא יחליף פירות בקופה של ישראל רק בפירות שלו עיין בר"ש שמפרש להיפך : רש"א דמאי. פירוש כ"פ ס"ל דיש קנין לנכרי. אבל חייב מהלכה פי' מדרבנן. ותנא קמא סבר דודאי חלפינא וחייב מהלכה וחייב ליתן המעשרות מדרבנן. ור"ש סבר דמאי דספק אם מחלפה הו לאו לכך ס"ל דמפריש ונוטל דמים מן הכהן כן מסיק בגמרא במס' בכורות י"א ב' דלכ"ע חייב להפריש אלא דפליגי כנ"ל ופלוגתייהו בתרומה גדולה. אבל תרומת מעשר פטור שנאמר ואל הלוים תדבר וכו' ע"ש ודלא כפי' הרמב"ם שפי' הרי הן כפירותיו ר"ל כפירות הנכרי ואינו חייב כלום דהא בגמ' הנ"ל מפורש להדיא. דלכולי עלמא צריך להפריש. וכן איתא בירושלמי דאף דיש קנין לנכרי מ"מ חייב מהלכה. ולפ"ז מתורץ הגמרא בבכורות י"א ע"ב. אמר ר"א הלוקח טבלים מנכרי מתורמין מעשרן והן שלו דמרחינהו מאן אילימא דמרחינהו נכרי דגנך אמר רחמנא ולא דגן נכרים אלא וכו' והקשו בתוס' דלמא ס"ל כמ"ד דמירוח נכרי אינו פוטר ע"ש. ועוד דמ"מ חייב מדרבנן ע"ש בתוס' ד"ה דגנך אמר רחמנא וכו'. ומתחלה נקדים קושיא א' דאיתא פלוגתא במסכת גיטין מ"ז א' אמר רבה אע"פ שאין קנין וכו' ר' אלעזר אמר אע"פ שיש קנין וכו' במאי קמיפלגי דמר סבר דגנך ולא דגן נכרי ומר סבר דיגונך ולא דיגון נכרי ע"ש. וא"כ קשה הלשון הו"ל למימר דגנך אמר רחמנא למ"ד דגנך וכו' כ"ל דאף קודם המירוח פטור. אבל לפי הירושלמי הנ"ל דאף דיש קנין מ"מ חייב מדרבנן. א"כ הקושיא בגמרא כך היא דגנך אמר רחמנא וכו' נמצא דאינו אלא מדרבנן. וא"כ אף קודם המירוח נחייב רק מדרבנן ואין קושיא על הא דמעשרן דאף דיש קנין מ"מ אינו חייב רק מדרבנן. אלא הקושיא דמנ"מ אם ממרח או לאו אף

שלוח

פרק ד א הלוקח פירות ממי שאינו נאמן על המעשרות ושכח לעשרן ושואלו בשבת יאכל על פיו חשכה מוצאי שבת לא יאכל עד שיעשר לא מצאו אמר לו אחד שאינו נאמן על המעשרות מעושרין הן אוכל על פיו חשכה מוצאי שבת לא יאכל עד שיעשר. תרומת מעשר של דמאי שחזרה למקומה ר"ש שזורי אומר אף בחול שואלו ואוכלו על פיו:

א הלוקח פירות וכו' ושואלו וכו'. טעם א' מפני שבת הקילו. וטעם שני מפני שאימת שבת עליו ולא ישקר: חשכה מוצאי שבת וכו'. וקשה על טעם שאימת שבת עליו מפני מה אסור במוצ"ש. ותירץ מפני שיש אחד שאינו אומר אמת האמינו: ר"ש וכו'. שאימת דימוע עליו:

ב המדיר את חבירו שיאכל אצלו והוא אינו מאמינו על המעשרות אוכל עמו בשבת הראשונה ואע"פ שאינו מאמינו על המעשרות ובלבד שיאמר לו מעושרין הן ובשבת שנייה אע"פ שנדר ממנו הנייה לא יאכל עד שיעשר:

ב המדיר וכו'. איירי בחתנו. ומשום איבה הקילו בשבת ראשונה אפילו שלא נדר ממש הנאה רק אכילה ובשבת שניה וכו':

ג ר"א אומר אין אדם צריך לקרות שם למעשר עני של דמאי וחכמים אומרים קורא שם ואינו צריך להפריש:

ג ר"א אומר וכו'. שאני אומר מה שעם הארץ יכול לתקן בלא חסרון מתקן:

ד מי שקרא שם לתרומת מעשר של דמאי ולמעשר עני של ודאי לא יטלם בשבת ואם היה כהן או עני למודים לאכול אצלו יבאו ויאכלו ובלבד שיודיעם:

ד מי שקרא שם וכו'. לד"ה שהכל מודים שמתוקנים וכו': לא יטלם בשבת וכו'. בתלמוד שלנו פי' כשקרא שם מערב שבת לא יטלנו וכו' לא יפריש בשבת. ובירושלמי פי' אפי' הפריש מע"ש לא יתן לכהן בשבת: ובלבד שיודיעם וכו'. משום גונב דעת:

ה האומר למי שאינו נאמן על המעשרות קח לי ממי שהוא נאמן וממי שהוא מעשר אינו נאמן מאיש פלוני ה"ז נאמן הלך ליקח ממנו ואמר לו לא מצאתיו ולקחתי לך מאחר שהוא נאמן אינו נאמן: ו הנכנס לעיר ואינו מכיר אדם שם אמר מי כאן נאמן מי כאן מעשר אמר לו אחד אני אינו נאמן איש פלוני נאמן ה"ז נאמן. הלך ליקח ממנו אמר לו מי כאן מוכר ישן אמר לו מי ששלחך אצלי אע"פ שהן כגומלין זה את זה הרי אלו נאמנין:

ו אע"פ שהן כגומלין וכו'. משום חיי נפש הקילו:

ז החמרים שנכנסו לעיר אמר אחד שלי חדש ושל חבירי ישן שלי אינו מתוקן ושל חבירי מתוקן אינן נאמנין ר' יהודה אומר נאמנין:

ז החמרין וכו'. משום גומלין חיישינן ומצוין להתפרנס מחמרים אחרים:

פרק ה א הלוקח מן הנחתום כיצד הוא מעשר נוטל כדי תרומת מעשר וחלה ואומר א' ממאה ממה שיש כאן הרי בצד זה מעשר ושאר מעשר סמוך לו זה שעשיתי מעשר עשוי תרומת מעשר עליו והשאר חלה ומעשר שני בצפונו או בדרומו ומחולל על המעות:

א כיצד הוא מעשר וכו'. וקשה דבמשנה דלעיל שלא שהנחתום מחוייב לעשר וכו'. וי"ל דהכא איירי שמוכר במדה גסה. והתם איירי בדקה: כדי תרומת מעשר. אחד ממאה: וחלה. אחד ממ"ח. ודין תרומת מעשר מחוייב ליתן אחד ממאה לא פחות ולא יותר ותרומה גדולה וחלה אסור לדקדק רק שיתן לפי ראות עיניו: א' ממאה ממה שיש כאן וכו'. שמחוייב לקרות שם על אחד ממאה ושאר ט' סמוך לו זה שעשיתי האחד הראשונה עשוי וכו' על הט':

ב הרוצה להפריש תרומה ותרומת מעשר כאחת נוטל אחד משלשים ושלש ושליש ואומר אחד ממאה ממה שיש כאן הרי זה בצד זה חולין והשאר תרומה על הכל ומאה חולין שיש כאן ה"ז בצד זה מעשר ושאר מעשר סמוך לו זה שעשיתי מעשר עשוי תרומת מעשר עליו והשאר חלה ומעשר שני בצפונו או בדרומו ומחולל על המעות:

ב נוטל וכו'. היינו שלשה ממאה. ואסור להקדים תרומת מעשר לתרומה גדולה דכתיב

פירוש הארוך

שאינו ממורח מכל מקום חייב מדרבנן. דהא ע"כ מוכח אינו אלא מדרבנן מדקתני מעשרן והן שלו. דאי מדאורייתא אמאי הרי הן שלו. ומשני דלעולם מדאורייתא ומאי הרי הן שלו. דה"ל אתינא מכח גברא וכו'. וא"כ מתורץ כל הקושיות שהקשו התוספות. דאין הקושיא דלפטרו מחמת מירוח וכנ"ל. אלא דהקושיא דאף קודם המירוח ליחייב רק מדרבנן מחמת דגנך וכו'. מדסברי ליה די"ש קנין דאי לאו הכי אמאי הן שלו. ואם כן אף קודם המירוח לחייב רק מדרבנן וגם הקושיא שהקשינו מתורץ:

פרק ד א הלוקח פירות וכו'. בירושלמי איתא ב' טעמים על זה. חד אמר מפני כבוד השבת. פי' שיהיה לו מה יאכל השירותו והא דצריך לשאול דוקא בכדי שיהיה לו במה לתלות. ומאי דצריך לשאול בשבת דוקא דלא התירו מפני כבוד השבת אלא בשוגג. כדמשמע מלשון במתניתין ושכח לעשרן. אבל במזיד לא ואם היה שואלו בחול הרי מזיד דלמה אינו מפריש מעצמו. וגם שהדין דוקא באם לא התנו. אבל אם התנו מערב שבת אוכל למחר אפי' ע"י תנאי של חבירו כדאי' בירושלמי והביאו הר"ש בפרק ז' מ"א. וחד אמר מפני אימת שבת לכך נקט שואלו בשבת דוקא ומה שאינו אוכל למוצאי שבת מטעם זה דבודאי אומר אמת משום אימת שבת. תירץ בירושלמי משום חד דאינו נאמן. פי' משום דחיישינן שמא הוא אינו ירא משבת. ודוקא משום כבוד שבת התירו לו נמצא למאן דאמר מפני אימת שבת. ס"ל ג"כ הטעם משום כבוד שבת אלא דכבוד שבת לבד לא מהני לדידיה. ולפי זה מבואר הירושלמי. וז"ל תבריית בשם ר"י וכו'. והביאו הר"ש ע"ש. וע"ש יש שם בר"ש וכנ"ל. למה לי שואלו אלא ע"י עצמו. רב ביבא כו'. ופי' כמו שכתבתי בכדי שיהיה במה לתלות: תרומת מעשר של דמאי שחזרה וכו'. נקט למקומה דוקא דאז פשיט' אמרינן דמדמעת דלא יהיה חמור תחלתו שלא הפריש עדיין דאסור מדרבנן עד שיפריש ובסוף כשקרא עליה שם תרומה לא יהיה מדמעת התבואה האי בעצמה אבל שלא במקומה אמרינן דלא עשו חיזוק לדבריהם כמו בשל תורה ולא גזרו והיא אליבא דר"א דס"ל הכי בירושלמי והביאו הר"ש. ויש בזה ג' פלוגתות דר"א ס"ל כו'. וחכמים ס"ל דבין במקומו ובין שלא במקומו אינו מדמעת דעשו חיזוק לדבריהם ור"ש ס"ל דבין במקומו ובין שלא במקומו אינו מדמעת דלא עשו חיזוק לדבריהם כשל תורה והר"ש אינו מביא דעת ר"ש וע"ש. ובירושלמי פי' דהשאלה בכאן כך דהאומר לו את לא חשוד בעיני. אך ורק שהרבים סוחרים הרבה קונים מאתך אפשר מחמת טרדתך שכחת ורצוני היה לשאול מאתך אא"כ עכשיו נתערב למקומו ואז אמר ר"ש שזורי אף בחול שואלו ואוכלו על פיו מחמת דאז אימת דימוע על עם הארץ. וברישא שואל לו אם צריך ליתן או לאו דשמא מחמת טרדתך שכחת והיכי חשוד בעיני (בפי' הירושלמי אינו כן וז"ל ירושלמי ר' יונה בעי מהו שישאלנו דרך עקלתון. ר"י בעי. פי' כמו אמר. מהו שישאלנו פי' האי שישאלנו דקתני במתניתין היאך יהיה השאלה ומפרש דרך עקלתון פי' שלא ישאל לו בפירוש אם הן מעושרין דיהא ירא לומר שאינן מעושרין דיהא מוחזק כחשוד על המעשרות אלא דרך עקלתון. רבי יונה כדעתיה ר"י זבין חיטה מן דבר הקולא נפיק לגביה אמר ליה לא דאנא חשיד לך אלא בגין דזבנית מינך חטים דחמית אורכסא עלך והמרית דלמא אנשיתה כו': ונביאותו דבר הקולא פי' בן כפר מהו אנא חשיד לי פי' מה הנאה יהיה לי דיהוי חשוד על המעשרות בבילך נתכם והודה שאינן מעושרין אלא דדרך עקלתון יכול לידע. ר"ח): ב המדיר את חבירו וכו'. פי' שלא נדר מאתו הנייה רק אכילה לאכול עמו כו' הטעם משום איבה. עיין בר"ש שהביא ירושלמי: ואע"פ שאינו מאמינו וכו'. הא ואע"פ קאי אבלבד פירוש אע"פ שאינו מאמינו וא"כ מאי נ"מ באמירתו דהא חשוד על דבר לא מעידו אעפ"כ צריך שיאמר לו מעושרין הן כדלעיל. למ"ד מפני כבוד השבת ג"כ השאלה ע"י עצמו עיין מ"א מש"ש: ובשבת שנייה וכו'. פי' שיותר חמור נדר הנייה מנדר מאכל: ג רבי אליעזר אומר וכו'. עיין בר"ש מה שהביאו ורבנן בלא כך קורא שם. כך פי' דדי שיקרא שם מתקרינן שיקרא שם: ד מי שקרא שם וכו'. להכי נקט תרומת מעשר של דמאי דאי אפשר להיות איירי בודאי. דהא ביד ישראל איירי ודאי לא שייך תרומת מעשר ביד ישראל ומעשר עני של ודאי דאי דמאי הא אמרו שא"צ להפריש (דבדמאי מהני קריאת שם והיינו שההנה מהאמול אבל בודאי לא מהני קריאת שם והוא שיטת גמרא דילן. ולפי שיטת הירושלמי אין נ"מ בין דמאי לודאי כמו שאכתוב אי"ה לקמן בפרק ז'): לא יטלם בשבת. ליתנם לכהנים אבל להפריש שרי. וכן הוא בירושלמי כיני מתניתין לא יתנם בשבת. ר"ל דכך פי' שלא יטלם. דהיינו שלא יתנם לכהן אבל הפרשה שפיר דמי דהירושלמי סבר כפי' דאפילו ודאי רשאי להפריש אם קרא שם מאתמול. ועל כרחך הא דקתני לא יטלם היינו לא יתנם לכהן וכמ"ש בפרק א' דיו"ט דב"ש וב"ה מודים שאין מוליכין תרומה ובניהם צריכי מתניתין די"ט להורות שאפי' בי"ט אסור ומתניתין דהכא שאם היו למודים כו' מותר ולשיטת הגמרא שלנו לא יטלם כמשמעו. ואפי' דמאי אינו רשאי להפריש והא דקתני בפרק ז' בדמאי דמותר להפריש. היינו מה שצריך לאכול בלותו שבת דוקא ואם היו כו' דוקא למודים לאכול אצלו כדאיתא בירושלמי והביאו הר"ש דלא סליק בר נש למיכל פסתא ר"ל חתיכת פת ע"ש: ה ממי שהוא נאמן וכו'. פי' שקבל על עצמו בפני ג' להיות נאמן על המעשר. וממי שהוא מעשר ר"ל שנוהג בעצמו בלא קבלת בפני ג' רק שאחד יודע שנוהג בעצמו: מאיש פלוני הרי זה נאמן. הטעם דמילתא דעבידא לגלויי לא משקרא. ומאי דאיתא במסכת בכורות ל"ה ב' הטעם משום דמרתת התם דהוי הא מדחי דמשם אין ראיה למלתא דעבידא לגלויי די"ל הטעם משום מרתת. אבל לפי המסקנא הוא משום דמלתא דעבידא לגלויי וכו': ולקחתי לך מאחר. ר"ל שאינו מזכיר שם האיש: ו הנכנס לעיר. ר"ל דוקא הנכנס ואינו שוהה שם שלשים יום: ואינו מכיר שם אדם ה'. אבל אם מכיר לא התירו: אמר מי כאן נאמן וכו'. והפי' כמו שכתבתי במשנה ה' ומשמיענו דדוקא למעשרות אבל לא לטהרות וכן איתא בתוספתא והביאו הר"ש וע"ש יש שם וצ"ל אמר לי פלוני מעשר הוא א"ל הן בפניו כו'. ובירושלמי מקשה עם הארץ נאמן פי' הא חשוד על זה. והחשוד על דבר לא מעידו וע"ש דאיתא בירושלמי וע"א נאמן כו' והעתיקו הר"ש ונדחק ליישבו עיין שם וצ"ל במקום ע"א ע"ה: ז החמרים וכו' אין נאמנים וכו'. בירושלמי מפרש הטעם דר"י מפני חייהם של בני העיר. וטעמא דרבנן מצויין הן להתפרנס מעיר אחרת. ובגמרא דילן מס' כתובות דף כ"ד מסיק. דלת"ק כשכלי אומנתו בידו דאז בודאי הן גומלין. אבל כשאין כלי אומנתו בידו. גם ת"ק ס"ל דנאמנים ולפי טעם הירושלמי אין נאמנים אף כשאין כלי אומנתו בידו. משום דעם הארץ אינו נאמן משום שחשוד. ולר"י אין נ"מ בין גמרא דילן לירושלמי דאף לפי הגמרא דילן צריך ע"כ טעם הירושלמי דאף דר"י לא חייש לגומלים אף בשכלי אומנתו בידו מכל מקום הוא עם הארץ. ועם הארץ אינו נאמן ולא פליגי אלא אליבא דתנא קמא:

פרק ה א הלוקח כו' כדי תרומת מעשר וחלה. איתא בירושלמי אף על החלה פי' מדקתני אחד ממאה (ת"מ קודם חלה) משמע דצריך ליתן ת"מ אף על החלה וחלה חייבת בדמאי. ולא כן תנינן חלת עם הארץ והמדומע פטורין מן הדמאי. פי' הא תנינן חלת עם הארץ פטור מן הדמאי. ומאי תני בכאן דנותן תרומה אף על החלה. רבי אחאי בשם ריב"ח דב"ש היא. ותני כן רשב"י אומר משום ר"ש חלת עם הארץ ב"ש מחייבין וב"ה פוטרין. כלום אמרה ב"ש אלא דבר שהוא לאכילה. אילו הלוקח לזריעה ולבהמה. קמח לעורות. שמן לנר. שמא אינו פוטר. פי' דמקשה הא בכאן דאיירי בע"ה שאינו נאמן על המעשרות. וא"כ מפרש שאינו נאמן על הטהרות. וא"כ החלה היא טמאה ואסורה באכילה וקיימא לשריפה. והוי כמו שלקח שמן לנר דפטור מן הדמאי. וא"כ הדרא קושיה להוכחיה למאי נותן ת"מ על החלה דבזה אפילו ב"ש מודים אלא בלש עיסתו במי פירות. פי' דמשני כאן איירי במגבל במי פירות שאינו מכשיר והוי לאכילה. ואח"כ פריך לא כן כב"ש לא כן אמר ריב"ח דר"א היא כרתותא היא הא כרבנן לא פירות דאיתא במסכת חלה פרק ב' משנה ה' עיסה שנלושה במי פירות חייבת בחלה. והמרינן בירושלמי ריב"ח אמר דר"א היא כרתותא היא דתנן טבול יום פרק ג' מ"ד ר"א היא כרתותא בשם ר"י פוסל את כולם. ר"ע אומר ממנו אינו פוסל אלא מקום מגעו עיין בפ"ג דטבו"י. וס"ל דגיבול מי פירות הוי חיבור וחייבת ג"כ בחלה. ורבנן ס"ל בטבו"י דאינו חבור כ"ש ג"כ דפטור מחלה וא"כ היאך מצי לאוקמי בגיבול במי פירות הא אינו חייב בחלה לרבנן אלא לא כר"י דאמר כאן בעושה בטהרה וכאן בעושה בטומאה. אלא כר"א דאמר כאן וכאן בעושה בטהרה. פי' לא כר"י דהיה קשה לו מתניתין הנ"ל עם המשנה דבפרק ב' משנה ד' הנחתומים לא חייבו אותם וכו'. ומשני דכאן בעושה בטומאה והתם בעושה בטהרה. (ועיין בר"ש שם) אלא כר"א דמתרץ הירוץ אחר וכאן וכאן איירי בעושה בטהרה ונמצא דחלה ראוי לאכילה ולדוגמא בעלמא נקט כר"א. דבאמת סוגיא זו פליג על סוגיא דלעיל ומוקי הך דהכא בנחתום עם הארץ. ולא נצריכין כלל לשינויי דר"י ור"א לפום סוגיא זו. לא כן תני הנאמן על הטהרות נאמן על המעשרות ותניא פי' דמקשה כיון דאיירי בעושה בטהרה. א"כ נאמן על הטהרה וא"כ אמאי צריך להפריש הא כנאמן על הטהרות נאמן על המעשרות. ומשני הדא דתימא במתחרה אצלו אבל ברבים אינו נאמן פי' וכאן בנחתום ורבים קונים ממנו אף שהוא נאמן על הטהרות אינו נאמן על המעשרות. ר"א ר' שמאי שמע מן דבתרא. הרוצה להפריש תרומה ותרומת מעשר כאחד כמה דתימר תמן חוץ מהראוי לקודש לשם תרומה אף הכא חוץ מהראוי לקודש לשם חלה פי' ואתי לתרוצי קושיא דלעיל דלמה יפריש תרומה מחלה ומשני דבאמת אינו מפריש ומאי דקתני תרומת מעשר קודם והדר חלה לאו דוקא ופריך מנ"ל דהרוצה וכו' דגם שם פי' והשאר תרומה על הכל הוי ג"כ פי' חוץ מהתרומת מעשר ה"נ כן חוץ מחלה: נוטל כדי תרומת מעשר וחלה. פי' דירשום כנגד אחד ומעשר שיהיה שם כדי תרומה וחלה והא"כ אומר א' ממאה פי' מן הכל ממה שיש כאן פי' תקנת ממה שנרשם שם ד"ש שם ג"כ כדי חלה. והא דנקט חלה קודם מעשר שני איתא הטעם בירושלמי משום דכתיב בה ראשית ומכ"מ הקדים מעשר ראשון לחלה משום דגם במעשר ראשון יש בו ראשית דנותן תרומה ממעשר ראשון וקרוי ראשית וגם מפני שקדמה לגורן. אבל במעשר שני אף שקדמה לגורן. מכ"מ אין בו ראשית: ב הרוצה להפריש תרומה ותרומת

בכל מקום אבל לייתני דוקא ליתן כסדר. והותר אחד מתאה כדי לצרף מהם אחד למאה וכו'. נמצא יהיה תרומת מעשר אחד ממאה כדין. (תיבת והשאר חלה ע"ש) :

ג הלוקח מן הנחתום מעשר מן החמה על הצוננת ומן הצוננת על החמה אפילו מטפוסין הרבה דברי ר"מ רבי יהודה אוסר שאני אומר החטים של אמש היו משל אחד ושל היום היו משל אחר רבי שמעון אוסר בתרומת מעשר ומתיר בחלה:

ג הלוקח מן הנחתום כו'. במדה נפה איירי: (לפי מה שפי' הגאון במשנה א' בפי' הארוך דסוגיא ע' איירי מנחתום עם הארץ. א"כ אפילו מוכר במדה דקה אפ"ה צריך הלוקח מן הנחתום להפריש מעשר. מהרב ר' העשיל ב"ץ זצ"ל) : רבי יהודה אומר וכו'. אבל בחלה נותנים מאחד על הכל דחיוב חלה בידו של נחתום שעושה עיסה ואפי' החטים משני אנשים וכו'. ולא גרסינן הכא ר"ש דלא פליג על ר"י כנ"ל. אלא גרסינן במשנה דלקמן דעת ר"ש:

ד הלוקח מן הפלטר מעשר מכל טפוס וטפוס דברי ר"מ ר' יהודה אומר מאחת על הכל מודה ר' יהודה בלוקח מן המנפול שהוא מעשר מכאו"א:

ד הלוקח מן הפלטר וכו'. שהוא קונה אצל נחתומין ומוכר. שמא מכל משני נחתומין: ר' יהודה אומר וכו'. שבודאי יש לו נחתום אחד שקנה הכל אצלו. בכאן גרסינן ר"ש מתיר בחלה ואוסר במעשר. שבמעשר הוי ספיקי לגריעותא. ספק שמא קנה משני נחתומים. ואפילו קנה מאחד יש ספק שמא חטים של אמש וכו'. אבל בחלה יש ספק אחד כנ"ל. שחיוב חלה בידו של נחתום: מנפול. היינו שיש עשרה נחתומים וי' פלטרין נקרא מנפול. ומודה רבי יהודה כו' שפלטר אחד בודאי קונה אצל שני נחתומים:

ה הלוקח מן העני וכן העני שנתנו לו פרוסות פת או פלחי דבילה מעשר מכל אחד ואחד ובתמרים ובגרוגרות בולל ונוטל א"ר יהודה אימתי בזמן שמתנה מרובה אבל בזמן שמתנה מועטת מעשר מכאו"א:

ה הלוקח מן העני וכו'. מכל בעל הבית לבדו: בולל וכו'. פי' מערבן והכל בלא יש בלילה: אמר רבי יהודה וכו'. היינו שיש עשרה מכל אחד וכו'. אבל פחות מעשרה. דהיינו פי' ממאה מעשרה אנשים כשנוטל עשרה ממנו אינו נוטל לפי ערך ואיכא בלילה:

ו הלוקח מן הסיטון וחזר ולקח ממנו שניה לא יעשר מזה על זה אפילו מאותו הסוג אפי' מאותו המין נאמן הסיטון לומר משל אחד הם:

ז הלוקח מבעל הבית וחזר ולקח ממנו שניה מעשר מזה על זה אפילו משתי קופות אפי' משתי עיירות. בעל הבית שהיה מוכר ירק בשוק בזמן שמביאין לו מגנותיו מעשר מאחת על הכל ומגנות אחרות מעשר מכאו"א:

ז הלוקח מבעל הבית וכו' מעשר מזה על זה וכו'. דאני אומר שהוא מוכר משלו שאינה צריכה: מוכר בשוק וכו'. וכשאין לו קונה משל אחרים בזמן וכו':

ח הלוקח טבל משני מקומות מעשר מזה על זה אע"פ שאמרו אין אדם רשאי למכור טבל אלא לצורך:

ח אע"פ וכו'. אתא לאשמעינן שמותר ליתן מאחד וכו': אלא לצורך וכו'. דהיינו שיש אצל אחד תבואה מדומע וצריך להוציא ממקום אחר מותר למכור לו טבל :

ט מעשרין משל ישראל על של נכרים משל נכרים על של ישראל משל ישראל על של כותים משל כותים על של כותים ר' אליעזר אוסר משל כותים על של כותים:

ט ר"א אוסר וכו'. זימנין דמעשר לנפשו ונמלך ומוכרן ושמא אחד מעושר ואי מפטור על החיוב:

י עציץ נקוב ה"ז כארץ תרם מהארץ על עציץ נקוב מעציץ נקוב על הארץ תרומתו תרומה משאינו נקוב על הנקוב תרומה ויחזור ויתרום מן הנקוב על שאינו נקוב תרומה ולא תאכל עד שיוציא עליה תרומות ומעשרות:

י משאינו נקוב על הנקוב וכו'. שמפטור על החיוב הפריש ולאו תרומה מדאורייתא רק מדרבנן כדי שלא יזלזלו וכו': מן הנקוב על שאינו נקוב וכו'. שמחיוב על הפטור ומדאורייתא הוי טבל וכו':

יא תרם מן הדמאי על הדמאי מדמאי על הודאי תרומה ויחזור ויתרום מן הודאי על הדמאי תרומה ולא תאכל עד שיוציא עליה תרומות ומעשרות:

יא מן הדמאי על הדמאי וכו'. שמא מפטור על החיוב וכו' כנ"ל. וקשה אמאי פטור להוציא עליו תרומות ומעשרות משום שמא מחיוב על הפטור כמו לעיל. וי"ל דהכא לא צריך כיון שקרא שם תרומה עליו הוי מדומע ושואלו אצל עם הארץ ונאמן הוא כדלעיל:

פרק ו

א המקבל שדה מישראל מן הנכרי מן הכותי יחלק לפניהם החוכר שדה מישראל תורם ונותן לו אמר רבי יהודה אימתי בזמן שנתן לו מאותו השדה ומאותו המין אבל אם נתן לו משדה אחרת או ממין אחר מעשר ונותן לו:

א המקבל שדה מישראל וכו'. דהיינו לשליש ולרביע: יחלק לפניהם. ואינו מחוייב לעשרם שאין התבואה שלו: החוכר וכו'. היינו שקבל לו כמה כורים בעד הקרקע שלו: תורם ונותן לו. ואין צריך לעשר. פי' אחד משום דכל חוכר על מנת כן יורד לשדה שיתן לו מפירות הגדלים בשדה בטבלים ותרומה מחוייב ליתן דאי אפשר לגוזלו שמתפקר עד שיתרום: אמר רבי יהודה וכו'. דהוי כפורע חובו בשלו:

ב החוכר שדה מן הנכרי מעשר ונותן לו רבי יהודה אומר אף המקבל שדה אבותיו מן הנכרי מעשר ונותן לו:

ב החוכר מן הנכרי וכו'. משום דבעובדי כוכבים החמירו חכמים ופירוש אחר שמדין מחויב החוכר לעשר רק בישראל הקילו כדי שירצו לחכור: רבי יהודה אומר וכו'. שהיא של אבותיו מעשר ונותן. שחכמים גזרו כדי שלא יתן לעובד כוכבים יותר מאשר אנשים כדי להעמיד של אבותיו אצלו. וגם שירצה יותר לקנות השדה שהיא של אבותיו:

ג כהן ולוי שקבלו שדה מישראל כשם שחולקין בחולין כך חולקין בתרומה ר' אליעזר אומר אף המעשרות שלהן שעל מנת כן באו:

ג רבי אליעזר אומר אף המעשרות שלהם וכו'. אפילו מעשר שהישראל יכול ליטול מעשר כשפודה אפ"ה של כהנים וכו':

פירוש הארוך

מעשר כאחת נוטל כו'. פי' שנוטל מאומד ונמצא יש בכאן שלש ושלשים ושליש. והיינו נמי כמו דבעינן דשאם כופס. ואע"ג לומר וכו' הטעם דאומר מקודם הרי זה חולין דדין תרומה גדולה להפריש דוקא מאומד כדתנן אין תורמין לא במדה וכו'. ותרומת מעשר דינו דוקא במדה כדתנן ואל תרבה לעשר אומדות. ודין תרומה גדולה להפריש מקודם תרומת מעשר. וא"כ היכי ליעבד דיאמר ב' ממאה הרי זה תרומה נמצא דתורם במדה ואסור לתרום במדה וגם תרומת מעשר שנשאר לא יהיה במדה דלמא אחד ממאה מה שהפריש א"כ לא ישאר לתרומת מעשר כשיעור או פחות או יותר. דא"א בכאן ישאר בצמצום כדי תרומת מעשר דהא מתחלה נטל מאומד כאחד משלשים ושלש ושליש ואם יקדים מתחלה תרומת מעשר ויאמר הרי זה מעשר וכו' ונמצא דהמעשר הוא במדה והתרומה היא מאומד כדינו מכל מקום הא אסור להקדים וליתן תרומת מעשר קודם תרומה גדולה לכך אומר מתחלה ה"ז חולין נמצא מה שנשאר הרי זה באומד לכן אמר והשאר תרומה כדינו שניתן מאומד ואח"כ אומר ומהחולין שיש כאן ר"ל כל החולין הרי זה כנגד זה מעשר וזה הוי במדה כדינו והשאר מעשר וכו'. ומאי דתני הכא מהחולין שיש כאן ולעיל משנה א' תני ממה שיש כאן. דהתם עדיין נשאר כדי חלה ולכן קתני ממה ר"ל מקצת ולא כולו ואחד ממאה קאי מכל המאה אבל בכאן דקאי מהחולין האחד ממאה ה"ז חולין דאמר מקודם ועכשיו אינו שם רק המאה חולין לבד. ואיתא בירושלמי ומייתי הר"ש דאם רוצה להפריש תרומה ותרומת מעשר וחלה. נוטל אחד מכ' פי' דצריך עכשיו ה. א' לתרומת מעשר. וב' לתרומה. ואם כן הוי אחד מכ' דעשרים פעמים ה' הוי מאה. ואיתא עוד בירושלמי רבי במאה וכו' צריך לברך ה' ברכות בשעה שמפרישים כאחת דהיינו על תרומה גדולה ועל מעשר ראשון ועל מעשר שני ועל החלה ועל תרומת מעשר. ורבי מאיר פליג דסבירא ליה דכוללן בברכה אחת ע"ש: **ג הלוקח** מן הנחתום מעשר מן החמה וכו'. דר"מ ס"ל דנחתום מן חד גברא זבן התבואה. אע"ג שעושין מטפוסין הרבה ואפילו של אמש בשל היום: ר"י אוסר כו'. קאי אשל היום בשל אמש דס"ל דכל יומא מחד גברא זבן דהא"כ דקאי על עשוין דהא לקמן גבי פלטר אמר ר"י מאחת וכו'. נמצא דלא חייש לטפוסין: רש"א כו'. נמחק מכאן וצ"ל לקמן במשנה ד' כמו שאכתוב בעז"ה לקמן. דבכאן כולי עלמא מודים דבחלה לא נתחייב עד שתתגלגל בעיסה וקודם לכן לא נתחייב: **ד הלוקח** כו'. הטעם דס"ל לר"מ דיכול להיות שקונה מב' נחתומין וכל נחתום עושה דפוס שלו: ר"א וכו'. הטעם דס"ל לר"י דדרך פלטר לקנות מנחתום אחד ולטפוסין לא חיישינן. ובלבד שלא יקח בשל אמש על של היום כמו בנחתום עצמו אסור במשנה דלעיל: ומודה רבי יהודה בלוקח וכו'. בירושלמי אמרינן איזהו מנפול. דבי רבי ינאי אמרין ס' פלטרין וי' נחתומין תמניא מן תמניא וחד מן תרי. ועכשיו מי הוא הקונה מן תרי נמצא דכולם בספק זה וקוראין מנפול מפני שנופל ספק קורא אותן מנפול וא"כ הוא הדין בחלה דגם בחלה נוהג ספק זה דלמא הוא הלוקח מב' נחתומין ובאן צ"ל ור"ש אוסר בתרומת מעשר ומכשיר בחלה הטעם דבתרומת מעשר יש ב' ספקות ספק שמא לקח הפלטר מב' נחתומין וזה עישר וזה לא וספק שאף מנחתום א' לקח דלמא הנחתום לקח התבואה מב' בעלי בתים. אבל בחלה אין כאן אלא ספק אחד דחלה לא נתחייב רק בנחתום לכך מכשיר בחלה: **ה הלוקח** מן העני כו'. ירושלמי רבי יוסא בשם רבי חזקיה אין בלילה אלא ליין ושמן לבד פי' אינו נוהג אלא בדבר לח אבל בדבר יבש אין בלילה ר' יוחנן אמר עד כזיתים נבללים. פי' דס"ל דביבש נמי יש בלילה ואינו יש בלילה רק עד כזית אבל יותר מכזית אין בלילה ומתניתין פליגא על רבי יוחנן. דתנן בתמרים ובגרוגרות בולל ונוטל. משמע שאפילו יותר מכזית יש בלילה שהתמרים והגרוגרות הם יותר מכזית ופתר לן עד כזית. בתוך את התמרים כדי זית ובולל. מתני' פליגי על ר' יונה דמשמע ממתניתין דגם ביבש יש בלילה כדקתני ובתמרים וכו' דהן דבר יבש. ר"י בשם ר"ש דבדמאי הקילו פי' דבודאי אין בלילה אלא בדבר לח. ובדמאי הקילו דאף בדבר יבש יש בלילה: רי"א אימתי בזמן וכו'. פי' שהמתנה מרובה וגדולה שהיא יכולה לבלול בכל המעות. דרך משל כאלו היו עשרה בני אדם ונותן כל אחד ואחד עשרה גרוגרות דבלל בכל המתנות שיתנו השמש: **ז ומגינות** אחרות מעשר וכו'. קמ"ל בזה דלא אמרינן אע"פ שמביאין לו מגינות אחרים מבעל הבית אחד הם אלא אמרינן מכמה בעלי בתים הם: **ט מעשר** משל ישראל על של נכרי. הטעם דאין קנין לנכרי בא"י להפקיע מתרומות ומעשרות: **יא מן** הדמאי על הדמאי וכו'. בירושלמי מקשה. ויאמר מן הדמאי על הדמאי כן. פי' שמא זה הדמאי כבר הפרישו וזה עדיין לא הפרישו. וא"כ התרומה שהפרישו מזה הוי טבל גמור ולא תאכל עד שיוציא עליה תרומה ומעשרות. ומשני רבין בר חייא בשם שמואל דא אמרת בספק תרומת מעשר של דמאי כספק דימוע. דאמרינן בספק דימוע פטור מן הכל ה"נ פטור:

פרק ו א המקבל שדה מישראל. היינו לשליש ולרביע חוכר בפירות שוכר במעות. ויצא דמתניתין אתיא כרשב"ג אבל חכמים ס"ל דאף מקבל מנכרי תורם ונותן לו כדאיתא בירושלמי ר"א זו דברי רשב"ג. אבל דברי חכמים מישראל חולק. מן הנכרי תורם. ותני כן המקבל שדה מן הנכרי תורם ונותן לו. אמר רשב"ג מה אם ירצה הנכרי הזה שלא לתרום פירותיו אינו רשאי. פי' וכי אינו רשאי בתמיה וכו'. פי' אבל לא מעשר: החוכר שדה מישראל כו': אמר ר"י אימתי בזמן וכו'. הא דקתני בחוכר מישראל תורם ונותן לו אתיא כת"ק. כדאיתא בתוספתא והביאו הר"ש. וז"ל התוספתא החוכר שדה מישראל תורם ונותן לו. ר"ש אומר מעשר ונותן לו. פי' דצריך אף לעשר. ר"י אומר אם נתן לו מאותה השדה ומאותו המין תורם ונותן לו. פי' דצריך שיהא משניהם מאותה שדה ומאותו מין. אבל חכמים ס"ל דאם מאותה שדה נתן לו בין מאותו מין ובין ממין אחר. תורם ונותן לו. אבל משדה אחרת אף מאותו המין מעשר ונותן לו. נמצא במקבל יש ב' פלוגתות. ובחוכר מישראל יש ד' פלוגתות וע"ש יש בתוספתא שהביאו הר"ש. ונתחלף במקום החוכר המקבל. וצ"ל החוכר שדה וכו'. וכדאיתא בירושלמי: **ב החוכר** שדה מן הנכרי. בירושלמי מייתי דר"ש פליג וס"ל דתורם ונותן לו. בירושלמי הכא את אמרת תורם ונותן לו והכא את אמרת מעשר ונותן לו. פי' דלעיל גבי בחוכר מישראל קתני תורם ונותן לו. וגבי החוכר מנכרי תני מעשר ונותן לו. חבריא בשם ר"י קנסו חכמים בחוכר מן הנכרי ולא קנסו בחוכר מישראל. רבי לאי בשם ר"י תפשו מדת הדין בחוכר מן הנכרי ולא תפשו מדת הדין בחוכר מישראל פי' מן הדין הוא חייב לעשר אף בחוכר מישראל. אך לא תפשו מדת הדין. מתני' מסייע לדין. מתני' מסייע לרבי לאי החוכר שדה מן הישראל תורם ונותן לו. רמ"א מעשר ונותן לו. הא רבנן אמרי קנסו חכמים בחוכר מן העובד כוכבים ולא קנסו חכמים בחוכר מישראל. ור"מ אף בחוכר מישראל קנסו בתמיה וכי יש קנס בישראל. פי' אי אמרת דהטעם משום קנס אתי שפיר טעמא לרבנן. אלא לר"מ קשה מ"ש אלא כמו רבנן אמרי תפשו מדת הדין בחוכר מן הנכרי. ולא תפשו מדת הדין בחוכר מישראל. ור"מ ס"ל דתפשו מדת הדין אף בישראל מסייע לחבריא. החוכר שדה מן הנכרי מעשר ונותן לו. ר"ש אומר תורם ונותן לו. הא רבנן אמרין תפשו מדת הדין בחוכר מן הנכרי ולא תפשו מדת הדין בחוכר מישראל. רש"א לא תפשו מדת הדין בחוכר מן הנכרי אית

ד ישראל שקבל מכהן ומלוי המעשרות לבעלים רבי ישמעאל אומר הקרתני שקיבל שדה מירושלמי מעשר שני של ירושלמי וחכמים אומרים יכול הוא הקרתני לעלות ולאוכלו בירושלים:

ד רבי ישמעאל אומר הקרתני וכו'. הכל כרבי אליעזר:

ה המקבל זיתים לשמן כשם שחולקין בחולין כך חולקין בתרומה רבי יהודה אומר ישראל שקבל מכהן ומלוי זיתים לשמן למחצית שכר המעשרות לבעלים: ו ב"ש אומרים לא ימכור אדם את זיתיו אלא לחבר ב"ה אומרים אף למעשר וצנועי בית הלל היו נוהגין כדברי בית שמאי:

ו ב"ש אומרים לא ימכור אדם וכו'. משום שמא ידלוק בטומאה: בית הלל אומרים אף למעשר. היינו שאינו חבר רק מעשר. דסבר משום שמא יאכל קודם דליכה. ודוקא שלא הוכשרו דהיינו שלא הזיעו:

ז שנים שבצרו את כרמיהם לתוך גת אחת אחד מעשר ואחד שאינו מעשר המעשר מעשר את שלו וחלקו בכל מקום שהוא:

ז מעשר את שלו וחלקו בכ"מ שהוא. האריך בזה ירושלמי ומסיק דברי הכל הוא וזה פירושו מעשר חלקו שלו ודאי וחלק חבירו שבידו דמאי. דשלו מחוייב לתקן ודאי וכו':

ח שנים שקבלו שדה באריסות או שירשו או שנשתתפו יכול הוא לומר לו טול אתה חטים שבמקום פלוני ואני חטים שבמקום פלוני אתה יין שבמקום פלוני ואני יין שבמקום פלוני אבל לא יאמר לו טול אתה חטים ואני שעורים טול אתה יין ואני אטול שמן:

ח אבל לא יאמר טול אתה חטים וכו'. משום שהוא מחליף חלקי חטים של שעורים שלו שמחוייב לתקן השעורים דהשתא לידו דמי:

ט חבר ועם הארץ שירשו את אביהם עם הארץ יכול הוא לומר לו טול אתה חטים שבמקום פלוני ואני חטים שבמקום פלוני אתה יין שבמקום פלוני ואני יין שבמקום פלוני אבל לא יאמר לו טול אתה חטים ואני שעורים טול אתה הלח ואני אטול את היבש: י גר ועובד כוכבים שירשו את אביהם עובד כוכבים יכול הוא לומר טול אתה עבודת כוכבים ואני מעות אתה יין ואני פירות ואם משבאו לרשות הגר אסור:

יא המוכר פירות בסוריא ואמר משל ארץ ישראל הן חייב לעשר מעושרין הן נאמן שהפה שאסר הוא הפה שהתיר משלי הן חייב לעשר מעושרין הן נאמן שהפה שאסר הוא הפה שהתיר ואם ידוע שיש לו שדה אחד בסוריא חייב לעשר:

יא בסוריא וכו'. מקצת ארץ ישראל והיא ח"ל ויש כמה דינים שוה לא"י. משפירות הגדילים בה בשדה ישראל חייב לעשר כמו בא"י ויש קנין לנכרי בסוריא: מעושרים הן וכו'. של ישראל הם ומעושרים הם נאמן שהפה וכו' דסתמא אין צריך לעשר משום רובם נכרים:

יב עם הארץ שאמר לחבר קח לי אגודת ירק קח לי גלוסקן אחד לוקח סתם ופטור ואם אמר שלי זה וזה של חבירי ונתערבו חייב לעשר ואפילו הן מאה:

יב ע"ה שאמר לחבר וכו'. דהוי שליח ופטור: ואם אמר החבר זה שלי וכו'. כשאמר זה שלי התחייב לעשרו ואפילו אח"כ נתערב במאה מחייב לעשר כולם מספק:

פרק ז

א המזמין את חבירו שיאכל אצלו והוא אינו מאמינו על המעשרות אומר מערב שבת מה שאני עתיד להפריש מחר הרי הוא מעשר ושאר מעשר סמוך לו זה שעשיתי מעשר עשוי תרומת מעשר עליו ומעשר שני בצפונו או בדרומו ומחולל על המעות:

א אומר מה שאני עתיד וכו'. ואף שמעשר למחר משלו ואינו גזל. שניחא לבעל הבית שיעשה אכסניא רצונו. על כרחך איירי בדמאי דקתני אינו מאמינו:

ב מזגו לו את הכוס אומר מה שאני עתיד לשייר בשולי הכוס הרי הוא מעשר ושאר מעשר סמוך לו זה שעשיתי מעשר עשוי תרומת מעשר עליו ומעשר שני בפיו ומחולל על המעות:

ב מזגו לו את הכוס וכו'. ע"כ לא יכול לפרש שבא לפרש משנה דלעיל. דהיינו מהתנה מערב שבת ועכשיו אם מזגו לו כיצד אומר וכו'. א"כ ליתני לשון אכילה כדלעיל ועוד דאדרבה באסור לומר זה בשבת דהוי כמתקן רק שיזכור בדעתו. אלא אתא לאשמעינן דאפי' במזיגת הכוס יכול להתנות. דצריך לקיים מקום למעשר וגם לתרומה. ובכוס אין לו לצדדין ואינו יכול לקיים לצד א' אשמעינן שיש לו לקיים דהיינו תרומה ומעשר בשולי הכוס והמעשר שני בפיו של הכוס:

פירוש הארוך

בר גם די אמר כן הדא מילתא. אלא הכי קנסו חכמים בלוקח מן הנכרי ולא קנסו בלוקח מישראל. רש"א לא קנסו חכמים בלוקח מן הנכרי: ד ישראל שקיבל מכהן ומלוי וכו'. ירושלמי ע"ד דר"י אילו כהן טמא וכו'. והביאו הר"ש. וטעות סופר יש שם. וכצ"ל גרס הכא צריך הוא הקרתני וכו' ע"ש: ה המקבל זיתים לשמן וכו'. ירושלמי רבי יהודה עביד זיתים כקרקע. ורבנן לא עבדי זיתים כקרקע. ר"י כחכמים פי' ר"י דאמר ישראל שקבל מכהן ולוי דוקא סובר כחכמים דבכהן ולוי שקבלו שדה מישראל כשם שחולקין וכו'. דאי כר"א. א"כ בכ"מ המעשרות לכהן ולוי ולמה הוא שונה אצל ר"י ישראל שקבל וכו' והא אף כשקבל כהן ולוי המעשרות לכהן ולוי. ע"כ סובר כחכמים. פרתו של כהן שהיתה טמאה אצל ישראל וילדה בכור. הבכור לכהן דברי רבי יהודה. וחכ"א אין הבכור אלא לשניהם. א"ל ר"י אי אתם מודים לי במעשרות שזהו שלו. אמר לו מפני שהשדה וגופו של כהן. אבל הפרה גופה דשניהם אף הפרה אם היתה גופה של כהן הוי הבכור של כהן. ותני כן השם באחריות שניהן והשוכר באחריות הנותן ומלמדנו בזה דלאו דוקא בפירות עבד ר"י כקרקע אלא בכ"מ סבירא ליה דיש לכהן דין מתוכר: (הגאון מביא התוספתא ומה שאמרו עליו בירושלמי. וגבי פרה הטעם דגופה של שניהם משום דהיא באחריות שניהם כו'. והשוכר באחריות הנותן כו'. נראה מזה דגם רבנן עבדי זיתים כקרקע רק דטעמם מפני שממון השוב הוא כמ"ש הרמב"ם ועיין בתוי"ט והיינו דסיים ג"כ אלא כר"מ. ס"ל דיש לכהן דין מתוכר. ואמרינן שיורי שייר למקום תכירתו. ועיין בירושלמי ודו"ק. ובזה יש ליישב דברי הרמב"ם פ"ק ט' מהלכות בכורים דין י"א ובהלכות מעשר דין י"ט. ועיין בש"ך י"ד סימן ס"ב. ולפי הנ"ל ניחא ודו"ק וקצרתי. אמנם קשה לי לפי מה דמשמע דגבי המוכר הגוף הוא של המוכר יעויין שם. א"כ היכי פשיט הגמ' בספ"ק דעבודת כוכבים דשכירות לא קניא מהא דכהן ששכר פרה מישראל לא יאכילנה כרשיני תרומה יעויין שם. לפי הנ"ל לא מוכח מידי דנהי דשכירות קניא הא לא הוי אלא קנין פירות ומשנ' ערוכה דעבדי מלוג אינם אוכלים בתרומ' אף דהן קנין פירות שלו. ויש ליישב ולהאריך ואכ"מ רק להראות כי דבריו כפטיש יפוצץ וכו') : (מהרב רבי יצחק פרענקיל) : ו לא ימכור אדם את זיתיו כו' ירושלמי והביאו הר"ש מ"ט דב"ש שמא יאכל אטונין אמר ר"י דרך בני אדם לאכול אטונין וכי דרך בני אדם כן ומשני אלא על ידי עילה וכו' ע"ש. והרמב"ם מפרש הטעם דדעת ב"ה דמותר לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל. וזו משנה אחרונה וכוונתו למשנה הראשונה דבמס' ע"ז כ"ו א' אבל בוצרין עם הנכרי בגת דמותר לגרום טומאה וכו' ע"ש. אבל אין משם ראיה דשם אמרי' דאין בוצרין לישראל בגת אף דמותר בעובד כוכבים ע"ש הטעם. וכאן נמי איירי בישראל. ועוד דהתם הפירות אינו שלו רק שהוא גרם בעלמא אבל כאן שהפירות שלו בודאי אסור לגרום טומאה וכדאיתא לעיל דאין מוכרין לע"ה לח ויבש. וכן איתא במסכת שביעית סוף פרק ה' אבל משהטיל בה מים וכו'. דאין מחזיקין ידי עוברי עבירה וכו' ע"ש. משמע נמי דלישראל אסור משום דמסייע ידי עוברי עבירה: ז שנים שבצרו וכו'. וחלקו בכל מקום שהוא. וכו'. בכ"מ שהוא. קאי אשלו. ופי' דמעשר רק חצי חלקו שהוא אצל עם הארץ וחלקו ר"ל שהוא נוטל עכשיו ס"ה מעשר גם כן: ט חבר ועם הארץ וכו'. זה איירי לענין טהרות ולהכי תני כאן טול אתה הלח וכו' לפי שאסור למסור לעם הארץ לח לגרום טומאה ומזה ג"כ ראיה למה שכתבתי במשנה ו' ע"ש: י גר ועובד כוכבים וכו' מפני שירושת גר אינו אלא מדרבנן. וכיון שלא בא לידו לא זכה הילכך יכול לומר טול אתה כו'. אבל משבאו לרשות הגר אסור. כיון שבא לידו זכה: יא המוכר פירות בסוריא וכו'. הכלל דסוריא נחלק מא"י בשני דברים. כי בא"י אין קנין. ובסוריא יש קנין. ולמ"ד יש קנין בא"י סבר דחייב מדרבנן אבל בסוריא סבר שפטור אפי' מדרבנן. ובא"י רוב פירות מא"י ובסוריא רוב פירות מחו"ל. לכך אם אמר מעושרין הן נאמן שרוב הפירות מן העובדי כוכבים ויש קנין לעובד כוכבים: משלי הן וכו'. ירושלמי תנינן נאמנין על הלקט ועל השכחה וכו'. והא את אמרת הכין. פירוש למה לא יהא לו נאמנות אף שיש לו שדה בסוריא כמו דנאמנין על הלקט ומשני תמן שתקנתו פטור ברם הכא שתקנתו חייב. ותני כן את שתקנתו פטור נאמן אף להקל. שתקנתו חייב ופי' להקל. אינו נאמן להקל: יב עם הארץ שאמר לחבר. ירושלמי מתניתין רבי יוסה היא דקתני הלוקח סתם צריך לעשר דברי רבי יהודה ורבי יוסה אומר אין צריך לעשר. מה אנן קיימין אם כשאמר לו צא וקח לי שלוחו הוא. צא ולקח לך שלו הן. אלא כי אנן קיימין בסתם ר"י סבר דלא נתכוין המוכר אלא לזכות ללוקח. וא"כ שלו הוא. והוא מוכר לע"ה. וא"כ צריך לעשר שאסור למסור לע"ה דבר שאין מעושר.

ור' יוסה סבר לא נתכוין המוכר לזכות אלא לבעה"מ. וא"כ אינו צריך לעשר. דלאו שלו אלא של ע"ה. ואינו מוכר לו כלום לפיכך אם נתן לו אתה יותר: רי"א של לוקח. רבי יוסה אומר של בעלים. מחלפה שיטתיה דר"י תמן אמר לא נתכוין לזכות אלא לבעל הבית. והכא אמר של שניהן. ומשני כאן על ידי מעותיו של זה. (וכאן) על ידי רגליו של זה שניהן חולקין. ובמס' כתובות גם כן פריך דר"י אדר"י ומשני כאן בדבר שיש לו קצבה. וכאן בדבר שאין לו קצבה. דבדבר שיש לו קצבה חולקין. ובדבר שאין לו קצבה הכל לבעל המעות. ולא אמרינן דעל ידי רגליו של זה ועל ידי מעותיו של זה שניהן חולקין אלא הכל לבעל המעות ולא פליגי. דבירושלמי איירי בדבר שיש קצבה אך הגמרא שלנו מוקי פלוגתייהו בברירה. ודוקא אם לקח גם לעצמו פליגי דרבי יוסי סבר יש ברירה. ורבי יהודה סבר אין ברירה. אבל אם לקח לע"ה לבד דברי הכל אין צריך לעשר. ולפי הירושלמי דאם לקח לעם הארץ לבד פליגי. שמואל אמר במחלק בידיו. א"ר חונה וכוותה שנטל חלקו בסוף. אמר רבי יונה סברא לדין. וסברא לדין. חילק בידו ונטל חלקו בתחלה אינו צריך לעשר אלא על שלו לפי דלא הוי כמוכר לא חילק בידיו ונטל חלקו בסוף. אינו מעשר אלא על שלו דזה נמי לא הוי כמוכר. אבל חילק בידו ונטל בסוף הוי כמוכר: פרק ז א המזמין את חבירו וכו'. אמר ר' יוחנן מתניתין בדמאי. אבל בודאי לא מתניתין אפי' בודאי פירוש מתניתין דלקמן היו לו תאנים מיירי בודאי. דתנינן תמן היה לו טבל בתוך ביתו כו'. אין תאמר בדמאי אנן קיימין לית יכול דתנינן היה דמאי. פירוש מדקתני בסיפא דאם היה דמאי. אם כן על כרחך רישא איירי בודאי מה בין דמאי לבין ודאי. פירוש אם כן לענין מה אר"י דמתניתין איירי בדמאי. אבל בודאי לא. ומשני דמאי אדם מתנה כו' ומתניתין איירי שלא ברשותו. לכן אמר ר"י שאיירי בדמאי ולא משום הפרשה. וצ"ל לפי גירסת הירושלמי צריך לגרוס במתני' דלקמן גם ברישא למחר. דמאי. אדם מתנה על דבר שאין ברשותו כמו הכא דהוא מאכלת אצלו ואינו שלו. אפ"ה הוא מתנה. ודאי אין אדם מתנה אלא על דבר שהוא ברשותו. רבי ינאי הוה ליה תנאי ודאי. שאל לר"ח רובא מהו מתקנה בשבתא. (פי' מהו לתקן אפי' ודאי בשבת). א"ל (דברים י"ד) למען תלמד ליראה את ה' אלהיך כל הימים אפי' בשבת פירוש כי מקרא זה איירי במעשר. ומשמע אפי' בשבת. מה דתנינן מקל כלשון הלוי כו'. פי' דשאל אם נראה לו היתר בזו. והשיב לו שהוא סומך עליו כמו שבבלשין שמחפשין הסחורות במקל שלהם וסומכים עליו כן סמכתי בו. וסומך עליו על כל מה שאמר. א"ל עתיד אתה להנהיג שררה על ישראל. רבי יהושע היה לו תנאי (עיין בר"ש) ודאי חזא אתתא בשלא ירקא ואכשית מתקן. אתת לקמיה רבי יהושע. ושלח לזבדי בן לוי דיתקין ליה. אמר רבי ינאי וצריך שיהא זכור תנאי. פי' בשעה שאוכל צריך שיזכיר תנאי. שמעון בר ווא בשם ר' יוחנן. וצריך להוציא בשפתיו. פירש שצריך לחזור ולומר למחר. ר"י בעי קומיה ר' זעירא ולא נמצא מתקן בשבת. פי' כיון דאמרת דצריך לחזור ולומר בשבת. הרי הוא כמתקן בשבת א"ל אזהיתנה. פי' שמי מכאן ולא שתנייה. פי' שאין צריך להוציא בשפתיו. רבי ירמיה בעי קומי רבי זעירא ואינו אסור משום אובדן אוכלין. פי' וכלא כשמפרר הרי הוא מאבד אוכלין. א"ל מפרר כו' ופרורין פחות מכזית מותר לאבדן. רבי ירמיה בעי קומי רבי זעירא ואינו אסור משום גזל. פי' שמא בעל הבית ע"ה אינו רוצה וא"כ הוי גזל. א"ל רוצה שיהיה נותן רוח פי' לאורח. מילהון דרבנן פליגי. דאמר רב שמואל ברבי יצחק. רבי ור' יוסי בר יהודה נתארחו אצל בעל הבית אחד. אמר ליה לישנא בישא. פי' שאמר לשון הרע עליהם בפני בעל הבית. א"ל כך דעתיך דאינון מתעדך חשיב ליה ומעיינין לון והוון עבדין גשין מזרקין אילין לאילין ומתקנין. פי' כיון שראו שבעל הבית מעיין בהן. עבדין שהן מזרקין ומתקנין זה עם זה. ומתוך כך אי אפשר שלא יפול כלל בארץ ומתקנין. אלמא דבעל הבית אינו רוצה. ומשני רוצה אלא דלא בעי דיחשדוניה אבל היכא שהוא אינו יודע שחושדין אותו רוצה רק שיאכלו. אבל גמרא שלנו במסכת יבמות בפרק האשה רבה מביא האי מעשה דשאל ר"י לר"ח רבה בערב שבת אם רשאי לקרא שם. דבר שלא בא ברשותו. ועל זה השיב לו למען כו'. לומר שמותר לקרא שם אפי' בודאי בדבר שלא בא ברשותו ולהפריש. אבל להפריש בשבת אסור בודאי: ב מזגו לו את הכוס. כל המפרשים פירשו שצריך לחזור ולומר בשבת. דזה איירי בשבת. ואי אפשר לפרש כלל. חדא שהרי בירושלמי במסקנא דחי האי תנא דאמר צריך לחזור ולומר למחר. כדלעיל מחמת קושיות ולא נמצא מתקן בשבת. ועוד אי קאי אלעיל דכשהתנה מערב שבת. ועכשיו בשבת אם מזגו כו'. ליתני לשון אכילה כדלעיל אלא דאתי לאשמעינן דאפילו במזיגת הכוס יכול להתנות דאף דצריך לקיים מקום למעשר ולתרומה. ובכוס אין לו לצדדין ואינו יכול לקיים צד אחד;

אשמעינן

ג פועל שאינו מאמין לבעל הבית נוטל גרוגרת אחת ואומר זו ותשע הבאות אחריה עשויות מעשר על תשעים שאני אוכל זו עשויה תרומת מעשר עליהן ומעשר שני באחרונה ומחולל על המעות וחושך גרוגרת אחת רבן שמעון בן גמליאל אומר לא יחשוך מפני שהוא ממעט מלאכתו של בעל הבית ר' יוסי אומר לא יחשוך מפני שהוא תנאי ב"ד:

ג פועל שאינו מאמינו. על המעשרות: נוטל וכו'. וקשה דתני לעיל פרק ג' רבן גמליאל היה מאכיל את פועליו דמאי. ותירץ דהיה מאכיל להם מזון שאינו מחוייב ליתן להם כדלעיל דהוי כמו עניים: וחושך. פירוש מחסר גרוגרת מלאכול שלא יגזול את בעל הבית: רשב"ג אומר וכו'. אלא יקנה גרוגרת משלו ואוכל כדי שלא ימעט וכו': רבי יוסי אומר לא יחשוך. ולא יקנה ולא הוי גזל שהוא תנאי ב"ד שיתן הפועל תרומת מעשר משל בעה"ב:

ד הלוקח יין מבין הכותים אומר שני לוגין שאני עתיד להפריש הרי הן תרומה ועשרה מעשר ותשעה מעשר שני מיחל ושותה:

ד הלוקח יין מן הכותים וכו'. של כותי טבל גמור. שאינם חוששים על לפני עור: מיחל ושותה. פי' א' שמחלל מעשר שני על מעות ושותה. או יתחיל ושותה. או להתערב עם מים ושותה:

ה היו לו תאנים של טבל בתוך ביתו והוא בבית המדרש או בשדה אומר שתי תאנים שאני עתיד להפריש הרי הן תרומה ועשר מעשר ראשון ותשעה מעשר שני היו דמאי אומר מה שאני עתיד להפריש למחר הרי הוא מעשר ושאר מעשר סמוך לו זה שעשיתי מעשר עשוי תרומת מעשר עליו ומעשר שני בצפונו או בדרומו ומחולל על המעות:

ה היה לו תאנים של טבל בתוך ביתו וכו'. תלמוד שלנו אינו גורס למחר ובירושלמי גרסינן למחר. וקשה דלעיל תנא המזמין משמע דוקא בדמאי. אבל בטבל אינו כן ויש לתרץ דבשלו אפי' טבל מצי אמר למחר. אבל בשל אחרים דוקא בדמאי מצי לאתנויי: אומר שני תאנים שאני עתיד להפריש כו'. כצ"ל. ותיבת הם טעות סופר:

ו היו לפניו שתי כלכלות של טבל ואמר מעשרות זו בזו הראשונה מעושרת של זו בזו ושל זו בזו הראשונה מעושרת מעשרותיהן מעשרות כלכלה בחברתה קרא שם:

ו זו בזו וזו בזו כו'. כשאמר על הראשונה בזו נפטרה. ואע"ג אם אמר לאיפוך הוי מפטור על החיוב: מעשרותיהם וכו'. קרא שם והוי כמו שמערב הכלכלות והמעשרות ויכול לתרום מכל כלכלה שירצה או מעט מזה ומשלים משנייה. כי הם נעשים כמעורבים לפי דבריו. רק לענין זה קרא שם. שלא יכול לתקן ממקום אחר כי הוא קבע מעשרותיהם בהם. ירושלמי ונותן על כל כלכלה שתי פעמים מעשר ומעשרותיהם וב' תשיעית. וקשה מת"ל אם מחויב ליתן מעשר כדין ליתן רק תשעה עשר ממאה. ואם מחויב לתקן כל המאה לפי דבריו כשאמר כלכלה בחברתה רוצה לתקן כל הכלכלה נמצא לפי החשבון מחוייב ליתן שני פעמים עשר. ושלשה וארבע תשיעית. ותשיעית של תשיעי כי כשנותן תשעה עשר מתקן שמונים ואחד וי"ל דאינו צריך ליתן רק כפי ירושלמי משום שלפי חשבון שלנו כשנותן תשעה עשר מתקן פ"א. גם מתקן שמעשר שני שנותן עליה אבל הכא אינו צריך לתיקון מעשר שני שמתוקנים הם בפעם שניה שמתקן כל הכלכלה שניה במעשר ראשון נמצא לפי חשבון שאינו צריך לתיקון מעשר שני עליה. אינו צריך ליתן רק על כל כלכלה עשרים ושנים ושני תשיעית כפי ירושלמי:

ז מאה טבל מאה חולין נוטל מאה ואחד. מאה טבל מאה מעשר נוטל מאה ואחד. מאה חולין מתוקנין מאה מעשר נוטל מאה ועשר. מאה טבל תשעים מעשר תשעים טבל ושמונים מעשר לא הפסיד כלום זה הכלל כל זמן שהטבל מרובה לא הפסיד כלום:

ז מאה טבל ומאה חולין וכו'. מספק שמא יהיה מפטור על החיוב צריך ליטול מאה ואחד. וקשה לתקן ממקום אחר ויש לתרץ דכל המשניות איירי באומר כלכלה בחברתה כדלעיל ומ"ה לא תני הכא כלכלה בחברתה דסמיך על משנה דלעיל דתני כלכלה בחברתה וקשה יעלה בא' ומאה ויש לתרץ דהכא איירי בשבעת המינים שלא יעלו דהיינו אגוזים כן תירץ רבי בא בירושלמי: מאה טבל ומאה מעשר וכו'. וקשה והא מעשר חיוב לענין תרומת מעשר ולא הוי מפטור על החיוב ויש לתרץ כגון דמיירי באומר מעשרותיהם כלכלה בחברתה דהוי דעתו לקבוע ג"כ כל המעשר ביחד וע"כ לא יכול ליתן כל המעשרות מהמעשר דלענין שאר מעשרות הוי מפטור על החיוב ואין יכול לתקן ממקום אחר כדפי' לעיל: מאה טבל תשעים מעשר לא הפסיד כלום. מסך זה שהיה בידו מעשר כי אינו צריך ליטול (רק) אחד עודף על טבל ומ"מ מתוקנים וזה הכלל כל זמן שהטבל מרובה לא הפסיד כלום מסך זה שהיה לו טבל בידו:

ח מי שהיו לו עשר שורות של עשר עשר כדי יין ואמר שורה החיצונה אחת מעשר ואין ידוע איזו היא נוטל שתי חביות לוכסן חצי שורה החיצונה אחת מעשר ואין ידוע אי זו היא נוטל ארבע חביות מארבע זויות שורה אחת מעשר ואין ידוע אי זו היא נוטל שורה אחת לוכסן חצי שורה אחת מעשר ואין ידוע אי זו היא נוטל שתי שורות לוכסן חבית אחת מעשר ואין ידוע אי זו היא נוטל מכל חבית וחבית:

ח ואומר שורה החיצונה אחת מעשר וכו'. פי' שאמר חבית אחת משורה החיצונה מעשר וגם שאמר כלכלה בחברתה כדלעיל. וכך אמר שורה החיצונה אחת תהיה מעשר וכלכלה בחברתה שיוכל ליתן איזה חבית שירצה: נוטל שתי חביות לוכסן. מקצוע מזרחית צפונית. ומקצוע מערבית דרומית ומכל מקום מתוקן השורה ממנו ונוטל עוד שמונה מאמצע ששם בודאי עגולים ונותן על הכל עם הא' שיש בין השני' לצפ': אמר חצי שורה החיצונה אחת מעשר. כלכלה בחברתה כדלעיל נמצא מחויב ליתן מאחת דוקא ממנה דקרא שם כדלעיל ויטול ארבעה חביות לוכסן דהיינו אחד מכל זויות ומכ"מ מתוקן החצי שורה החיצונה שאמר כדלעיל. שורה אחת מעשר וכלכלה בחברתה כדלעיל ואינו יודע איזה שורה ואם מצפון לדרום או ממזרח למערב צריך ליטול שורה אחת לוכסן דהיינו מקצוע מזרחית צפונית עד מקצוע מערבית דרומית ומ"מ כדלעיל. ואם אמר חצי שורה אחת מהמחביות מעשר כלכלה בחברתה כדלעיל נוטל שתי שורות לוכסן דהיינו עשרים חביות. ואם אמר [חבית] אחת מעשר וכלכלה בחברתה ואינו יודע איזה הוא מחוייב ליתן מכל חביות מספק דצריך לתקן דוקא ממנה דקבע בה מעשרות ואינו יכול לתקן ממקום אחר כפי' לעיל: סליק מסכת דמאי

פירוש הארוך

השמעינן שיש לו לסיים מקום דהיינו תרומה ומעשר בשולי הכוס ומעשר שני בפיו של כוס. וזהו פי' הירושלמי זה כיני מתניתין לענין מזיגת הכוס דכוונתו לפרש המתניתין כמו שכתבנו והיה קשה לו הלשון מזגו. לכן אמר דכך צריך להיות בלשון לענין מזיגת כוס הוא. ירושלמי מה אנן קיימין אי באומר מכבר משקה מעורב. פי' שיהא ת"מ מכבר נמצא ת"מ מעורב בו. והיאך הוא שותה. ואם באומר לכשאשתה יהיה ת"מ למפרע טבל הוא שותה. אלא כי אנן קיימין באומר מכבר לכשאשתה פי' בשעה שהוא שותה כל טיפה שהיה יורד למעה יהיה תרומת מעשר מעכשיו: ג פועל שאינו מאמינו לבעל הבית. ירושלמי תני לא יתרום אדם וכו' עיין בר"ש הטעם מפני שתהיה הבהמה חלושה ביום מחמת מלאכה שעשה עמה בלילה וכן כולם ע"ש: ו היו לפניו שתי כלכלות. ואמר מעשרות של זו בזו הראשונה מעושרת. פי' דאי אפשר להפריש הראשונה ממקום אחר. רק מהכלכלה השנייה: של זו בזו כו' הראשונה מעושרת. פי' שקבע המעשרות של כלכלה א' בכלכלה הב'. ונמצא דהכלכלה א' מתוקן ואינו יכול להפריש מזו הראשונה על הב'. דהוי מפטור על החיוב. ירושלמי ותני עלה נוטל שני תאנים ושני עישורן. ועישורו של עישור. שמואל אמר לא מצרכת. אין יסב חדא לעשר. צריך למיסב חדא למאה. אין יסב חדא למאה צריך למיסב חדא לאלף. אין יסב חדא לאלף. צריך למיסב חדא לעשרה אלפין. פי' דכאן מיירי דכבר נפרשה תרומה גדולה. ואח"כ א"צ להפריש רק מעשר ותרומת מעשר. ומעשר יכול ליתן מעות ללוי. רק הת"מ היא במיתה. וצריך להפריש. וכשצריך להפריש שיהא מאה מעשר. צריך ליקח עשר ממקום אחר על תשעים שבכאן. וכאן היה מאה. נמצא כשתיירו כאן עשרה. וצריך ליטול אחת על תשעה שבכאן. ונמצאת נשתייר עוד אחת שאינו מעושר. וצריך לחלק את האחת לעשרה חלקים. ונוטל חלק עשירית. ובעד הכלכלה הב' צריך ליטול ג"כ. נמצא סך הכל נוטל ב' תאנים. דהיינו מעשרה מעשר. נוטל אחת לתרומת מעשר. וכן בעד הכלכלה הב' ג"כ אחת. ואח"כ הוי ב' תאנים ושני עשרונין. דהיינו מא' כנ"ל מעשר. נוטל עישור א'. וגם לשני כן כנ"ל. הוי ב' עישרונים. ומחלק עשירי. נוטל חלק עשירי לתרומת מעשר. והוי ס"ה ב' תאנים. וב' עשרונים וב' עשירית של עשירית. והא דקתני בירושלמי ב' תאנים וכנ"ל. הא ב' קאי גם על ועישורו של עשירית. ואף כיון שלוקח מתחלה התרומת מעשר בעד הראשונה. א"כ לא נשאר השיעור הנ"ל בעד הב' מ"מ לא פלוג ואח"כ היה קשה הא עדיין שיורי. פי' כשהוא מחלק התאנה א' על עשרה חלקים ונוטלין חלק העשירי ונמצא חלק עשירי אינו מעושר. וצריך ליטול ממנו ג"כ חלק עשירי ונמצא הרי הוא א' ממאה. וא"כ למאי אינו נוטל יותר. ומשני אין יסב חדא למאה כו'. פי' דא"כ אין לדבר סוף. אמר ר"י ב"ר על הראשונה עובר בעשה שקבע שני שמות כאחד. פי' כיון שקבע של אחד בשניה אף מעשר ראשון ומע"ש בפעם אחת. ומצוה להקדים מעשר ראשון קודם מעשר שני לכך עובר בעשה לפי שלא הקדים. ועל השני עובר בעשה ולא העשה. בעשה שקבע ב' שמות כאחת. וא"כ מעשר ראשון ומעשר שני בבת אחת. ומצוה להקדים. ולא העשה. שהקדים שני שבראשונה קודם לראשון שבשניה. פי' כיון שקבע מעשר של אחת בשניה. א"כ הפריש מעשר שני נמי. וכשחזר ואומר מעשרות שניה בראשונה. א"כ קובע מעשר ראשון ומעשר שני כאחד. א"כ הקדים מעשר שני שבראשון על מעשר ראשון שבשניה: מעשרותיהם כו'. קרא שם והוי כמו שמערב כלכלה ביחד. והמעשרות ביחד. ויכול ליתן מכלכלה שירצה מאחת על שניה. או חצי מזה וחצי מזה. כי הם נעשים כעירובין לפי דבריו רק לענין זה קרא שם דאסור להפריש ממקום אחר כיון שקבע המעשרות בהם: איתא בירושלמי מי שיש לו כלכלה והוא מבקש לעשר נוטל שני תשיעין. ותשיע של תשיע שכן עשר מעשר ראשון. ותשעה מעשר שני. ויאמר קבע עשרה. אמר זעירי דברי חכמים וחידותם. הרוצה להכניס מאה תאנים מתוקנים לתוך ביתו. הי' נוטל על כל המאה ותאנה שני תשיעין ותשיע של תאנה. שכן עשרים ושלש תאנה וארבעה תשיע (של תשיע) ותשיע של תשיע. פי' דבתחלה נותן כלל כשמפריש ממאה עשרה בעד מעשר ראשון. כשאר עוד תשעים מפריש ממנה רק תשעה מעשר שני. נמצא לא נשאר ממאה הנ"ל רק שמונים ואחד. נמצא דלשמונים ואחד צריך להפריש תשע עשרה. התשע הוי תשיע משמונים ואחד. נמצא דשמנה עשר הוי שני תשיעין. ונשאר עוד אחד עד תשעה עשר. וזהו תשיע של תשיע. ואח"כ אמר דברי חכמים ומידותם דהכלל אנו יכולין להפריש בפעם אחד מעשר ראשון ומעשר שני בנמטום גדול. ואמר הרוצה להכניס מאה תאנים מתוקנים. ר"ל מאה חוץ ממעשר כיצד הוא מפריש וכמה הוא נותן כאמר שע"כ לפי הכלל צריך ליטול לכל תאנה ב' תשיעין ותשיע של תשיע וא"כ הוי מכוון עשרים ושלש וארבע תשיעין פי' כי לתשעה ותשעים יש תשעה פעמים י"א סך הכל כ"ב. ומתשעה נוטל עוד אחד הרי כ"ג. ונשארו עוד ב' מי"א. בנוטל מהם ב' תשיעין של תאנה ועוד נשאר אחד שצריך ליטול מאותו ב' תשיעין. ותשיע של תשיע. נמצא סך הכל עולה לעשרים ושלש תאנים וארבעה תשיעין. ותשיע של תשיע: ז מאה טבל ומאה חולין נוטל מאה ואחד. זה קאי גם כן אדלעיל דאיירי שאמר מתחלה מעשרותיהן מעשר כלכלה בחברתה בהמאה של טבל. וא"כ אינו יכול להפריש עליהם ממקום אחר לכך נוטל מאה ואחד. דהתרומה גדולה אינו צריך להפרשה דדרך ת"ג להפריש מיד בשעת הגורן דאי אפשר לגורן בתיעקר וכו'. ובעד מעשר ראשון יכול ליתן מעות ללוי וא"כ א"צ להפריש רק תרומת מעשר דהוא אחד ממאה. לכך כשנוטל מאה ואחד בודאי יש כאן א' מטבל. ונותן הכל לכהן. והכהן משלם לו בעד מאה ואחד מעכב לעצמו בעד תרומת מעשר: מאה טבל ומאה מעשר. נמצא בכאן צריך להפריש אחד עשר. דהיינו אחד בעד מאה טבל. ועשרה בעד מאה מעשר. והכלל דמטבל יכול להפריש על מעשר. אבל לא ממעשר על טבל. דהיאך יפריש ממעשר בעד מעשר. לכך נוטל מאה ואחד ונותן לכהן דבודאי יש מטבל עכ"פ אחד בכדי ליתן תרומה מעשר על המאה טבל. ועל המאה מעשרות. יכול ליתן ממה נפשך. אם כל המאה הם מעשר שפיר. ואם המאה הם טבל גם כן שפיר דמי. דמטבל יכול להפריש על המאה מעשר. והכהן אין צריך לשלם לו רק בעד תשעים ואחד עשר מעכב לעצמו: מאה חולין ומאה מעשר כו'. הטעם הוא פשוט דכשנוטל מאה ועשר. בודאי יש גם עשר מן המעשר והכהן משלם לו רק בעד מאה כו' דמחולין אין רשאי להפריש על מעשר. לכך צריך לעשר כנ"ל: מאה טבל ותשעים מעשר כו' לא הפסיד כלום. פירוש שאין צריך ליתן לכהן רק המאה טבל. או התשעים טבל אם נתערבו בשמונים מעשר נמצא דאינו מפסיד מהתשעים מעשר. או מהשמונים מעשר כלום והכהן אינו צריך לשלם לו רק בעד תשעים ועשרה מעכב לעצמו דמתשעים מעשר עליו תשעה. וממאה טבל אחד. הטעם כמש"ל דמטבל על מעשר יכול להפריש: ח מי שהיה לו עשר שורות של עשר עשר כדי יין וכו'. קאי אדלעיל דמיירי דאמר כלכלה בחברתה לכך כשאמר שורה החיצונה אחת מעשר פי' חבית אחת משורה החיצונה וכלכלה בחברתה דקרא שם ואי אפשר להפריש עליהם ממקום אחר: נוטל שני חביות לוכסן. דכל חבית מהקרנות שייך לשתי שורות: חצי שורה הראשונה אחת מעשר. ג"כ כפי' כנ"ל. כלל כלכלה בחברתה דקרא שם. דאי אפשר לעשות לו פרנסה ממקום אחר נוטל ארבעה חביות לוכסן: שורה אחת מעשר ואינו יודע. ג"כ כנ"ל. דאמר שורה אחת מעשר כלכלה בחברתה: חצי שורה אחת מעשר ואינו יודע כו'. מיירי ג"כ כנ"ל. דאמר חצי שורה אחת מעשר כלכלה בחברתה: חבית אחת מעשר. ג"כ כנ"ל. נוטל מכל חבית וחבית: סליק מסכת דמאי

פרק א א החטים והזונין אינן כלאים זה בזה השעורים ושבולת שועל הכוסמים והשיפון הפול והספיר הפורקדן והטופח ופול הלבן והשעועים אינם כלאים זה בזה :

א החטים והזונין וכו'. דוקא זוגות קתני שאינן כלאים :

ב הקשות והמלפפון אינם כלאים זה בזה ר' יהודה אומר כלאים. חזרת וחזרת גלים עולשין ועולשי שדה כרישים וכרישי שדה כוסבר וכוסבר שדה חרדל וחרדל מצרי ודלעת המצרי והרמוצה ופול מצרי והחרוב אינם כלאים זה בזה :

ב הקשות והמלפפון וכו'. פי' דפלוגתייהו בזה. תנא קמא סבר מלפפון משני מינים. דהיינו מפיסתא של קישות ופיסתא של אבטיח וקישות עם אבטיח אינן כלאים זה בזה. ור' יהודה סבר שמלפפון עיקר כלאים היינו מקשות ופיסתא מתפוח ונעשה מלפפון ומותר לזרוע ביחידי. אבל עם הקשות או עם התפוחים הוי כלאים :

ג הלפת והנפוץ והכרוב והתרובתור התרדים והלעונים אינם כלאים זה בזה. הוסיף ר"ע השום והשומנית הבצל והבצלצול והתורמוס והפלסלוס אינן כלאים זה בזה: **ד** ובאילן האגסים והקרסתומלין והפרישים והעוזרדים אינן כלאים זה בזה. התפוח והחזרד האפרסקים והשקדין והשזפין והרימין אע"פ שדומין זה לזה כלאים זה בזה: **ה** הצנון והנפוץ החרדל והלפסן ודלעת יונית עם המצרית והרמוצה. אע"פ שדומין זה לזה כלאים זה בזה:

ה ודלעת יונית עם המצרית והרמוצה. פי' עם א' מהם כלאים. אבל מצרים והרמוצה אינו כלאים:

ו הזאב והכלב. כלב הכופרי והשועל. העזים והצבאים. היעלים והרחלים. הסוס והפרד. הפרד והחמור. החמור והערוד. אע"פ שדומין זה לזה כלאים זה בזה: **ז** אין מביאין אילן באילן. ירק בירק. ולא אילן בירק ולא ירק באילן. רבי יהודה מתיר ירק באילן: **ח** אין נוטעין ירקות בתוך סדן של שקמה. אין מרכיבין פוגם על גבי קדה לבנה. מפני שהוא ירק באילן. אין נוטעים יחור של תאנה לתוך החצוב שיהא מקירו. אין תוחבין זמורה של גפן לתוך האבטיח שתהא זורקת מימיה לתוכו. מפני שהוא אילן בירק. אין נותנין זרע דלעת לתוך החלמית שתהא משמרתו. מפני שהוא ירק בירק:

ח שיהא מקירו. לשון קור. פי' מקררו :

ט הטומן לפת וצנונות תחת הגפן. אם היו מקצת עליו מגולין אינו חושש לא משום כלאים ולא משום שביעית ולא משום מעשרות. וניטלין בשבת. הזורע חטה ושעורה כאחת הרי זה כלאים. ר' יהודה אומר אינו כלאים עד שיהו שתי חטים ושעורה. או חטה ושתי שעורים. או חטה ושעורה וכוסמת :

ט רבי יהודה אומר וכו'. דסבר שדה מעיקרא במינן דוקא שיהיה שדה ואח"כ לא :

פרק ב א כל סאה שיש בו רובע ממין אחר ימעט. ר' יוסי אומר יבור. בין ממין אחד בין משני מינין. ר"ש אומר לא אמרו אלא ממין אחד. וחכ"א כל שהוא כלאים בסאה מצטרף לרובע :

א כל סאה וכו'. שהם א' מכ"ד חלקים. שבסאה ו' קבין: ימעט. כדי שלא יהיה א' מכ"ד לבית סאה או שיוסיף על בית סאה ג"כ לא יהיה א' מכ"ד חלקים ויהיה בטל דפחות מחלק א' מכ"ד בטל לענין כלאים: רבי יוסי אומר יבור. פי' ירושלמי מ"ט דר' יוסי שכן כיון שהתחיל צריך להשלים הרובע. אבל אם היה מתחלה פחות מרובע לבית סאה בטל: בין ממין אחד וכו'. אפי' המין השני אינן כלאים עם הסאה מצטרפין עם המין האחד שהוא כלאים. ירושלמי אבל הכל טורד מין אחד ודיו אפי' נשאר המין שהוא כלאים: ר"ש אומר וכו'. דוקא שיהיה ממין אחד כלאים ברובע לבית סאה ואפי' השני מינים כלאים אין מצטרפין. אבל כשרובע משני מינים אוסר וסבר שיוסיף כדי שלא יהיה רוב משני מינים או ימעט חוזר להתירה הראשון: וחכ"א כל שהוא כלאים בסאה. אפי' משני מינים מצטרפין רק שיהיו שניהם כלאים עם הסאה:

פירוש הארוך

פרק א א החטים והזונין אינן וכו'. הא דמחלק בשני מינין מאחר מינין ששונה במשנה. להורות דמתני' זוגות זוגות קתני. ירושלמי רבי יוסא בשם ר' יוחנן כולהון זוגות זוגות. מה אתאמרת על כל פרקא אתאמרת או על הדא הלכתא. ומשני מן מאי דאמר רב חמשה ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח כולם מותרים לזרוע בערוגה. ואמר הדא דרב פליגא על רבי יוחנן. הדא אמרה על כל פרקא אתאמרה. פי' דאי אמרת על מתניתין קמייתא. אבל אינך אינן כלאים זה בזה אחד מזוג זה ואחד מזוג זה. הרי אינו חולק רב ארבי יוחנן דלרבי יוחנן נמי חזרת ועולשין אינן כלאים האתמרה. רבא משמיה דרב כולהון זוגות. מתלפים טעמיה דרב ומסיק דלא אמר רבא כולן מין אחד. אלא לענין זה דמיני ירקות הן. ומותרות לזרוע בערוגה אחת. (עיין מסכת פסחים דל"ט א'): עוד שם בירושלמי כתיב שדך לא תזרע כלאים. כייתי אומר אפי' שני מיני חיטים וכו'. פירש בבגדים לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו. מה כלאי בגדים לא זה מין זה ולא זה מין זה. אף כלאים שאמרתי לך בכל מקום לא זה ממין זה. כחיטים והזונים אינן כלאים זה בזה דבר שאינו אוכל הוינן מטעי ותהני כחיטים והזונין אינן כלאים זה בזה. הא עם שעורים הוי כלאים. א"ר אבא בר זבדא שכן מקיימין אותו ליונים. תמן תנינן המקיים קוצים בכרם. ר"א אומר קידש. וחכמים אומרים לא קידש. אמר רבי אבהו טעמיה דר"א שכן מקיימין אותן לגמלים בערבייא. מאי טעמא דרבנן סברין מינור אין מקיימין אותן לגמלים. ויבדקו. אלא רבנן אמרי מקום שמקיימין אותן לכורים. ומקום שאין מקיימין אותן מותרים. מ"ט דר"א מכיון שמקיימין אותן במקום אחד נאסר מינן בכ"מ שהן. ור"א בר זבדא כר"א תמן אין דרך אדם להביא קוצים ממקום למקום. ברם הכא דרך בני אדם להביא זונין ממקום למקום. מעתה יהיו כלאים עם החיטים אמר ר' יונה מין חטים הן אלא שהפירות מזונין. כהדא ולא תזנה הארץ מכאן שהארץ מזנה ע"כ וכצ"ל: ופול הלבן וכו'. ירושלמי כיני מתניתין פול הלבן והשעועה. אמר רבי יונה למה נקרא שמה שעועה. שהיא משעת את הלב ומשלשלת בני מעים. פירש דהוי גרס והשעועין משמע שזה הוי מין אחר. ולזה אומר דכן צריך לגרוס במתני' והשעועה כתי"ט דגם הוא מין פול אלא דהוא פול שמשעת את הלב ומלת פול קאי אתרוייהו אלבן והשעועה: **ב הקישות** והמלפפונות אינן כלאים וכו'. ירושלמי דברי חכמים אדם נוטל מעה. פי' גרעין אחת מפטמה של קישואים מעה אחת מפטמה של אבטיח והוא נעשה מלפפון. ר"א עיקרו כלאים נוטל מעה א' מפטמה של אבטיח. ומעה א' מפטמה של תפוח וכו'. כצ"ל. ונותן בתוך גומא אחד והן מתאחין ונעשין כלאים לשום כך קורין בלשון יוני מלפפת: הקשואים והאבטיח מה אמר בה ר"י. נשמעינן מן הדא קשואין והאבטיח והמלפפות אינן כלאים זה בזה. ר"א כלאים. נאמר הקשואין והמלפפין אינן כלאים זה בזה: ר"א כלאים. הקישות והאבטיח צריכה. פי' דמבעי הקשואים וכו' מה אמר בה ר"י. משום דיש פנים לכאן ולכאן. די"ל מדקאמר דעיקרו כלאים. משום דנוטל מעה אחד וכו' משמע דוקא עם תפוחים הוי כלאים. או י"ל דהאמת קאמר דכן דרך העולם לעשות כן. ובאמת אם הרכיב קשואין עם אבטיחים הוי גם כן כלאים ופשט מהא דתנן הקישואין וכו' ואח"כ דחה דנאמר וכו'. אבל הקישואים עם האבטיחים צריכה. פי' מבעיא ואינו נפשט: ודלעת המצרי והרמוצה. ירושלמי מתניתין דלא כרבי נחמיה. דתני בשם רבי נחמיה דלעת ארמית היא דלעת המצרית כלאים עם היונית עם הרמוצה. פי' דמשמע דהרמוצה הוי מין אחר. וכאן משמע דהרמוצה האי מין דלעת: והחרוב. ירושלמי. כמין פול מצרי וקיצוני דמי לחרובה. פי' השרביטים דומין לחרוב. לכן קורא אותה חרוב. ואינו באמת מין חרוב: **ג הלפת** והנפוץ אינן וכו'. הטעם משום דהעלין דומין זה לזה כדאיתא בירושלמי שאכתוב: **ה הצנון** והנפוץ וכו'. ירושלמי א"ר יוסי יש מהן שהלכו אחר הפרי. ויש מהם שהלכו אחר העלין. הלפת והצנון הלכו בהם אחר הפרי. פי' כיון שדומין הפירות אינן כלאים זה עם זה. הלפת והנפוץ הלכו בהן אחר העלין שדומין זה עם זה. לכך אינן כלאים. התיבון הרי לפון והנפוץ הרי פרי דומה ועלין דומין ותימר כלאים. א"ר בזה הלכו אחר הטעם פי' דוקא בלפון ונפוץ שטעמן רחוק זה מזה ביותר. דלפון מר ביותר. ונפוץ מתוק מאוד ולכך הוי כלאים: **ו הזאב** והכלב וכו'. ירושלמי הא כלב עם כלב כופרי אינן כלאים מתניתין דלא כר"מ. דר"מ אמר כלאים. אע"ג דר"מ אמר כלב מין בהמה. מודה בכלב כופרי שהוא מין חיה. הא כלב עם כלב כופרי ע"ד דר"מ כלאים. (פי' דבהמה עם חיה לכולי עלמא הוי כלאים. והתם כלב הוא מין בהמה לר"מ). עוף לא תנית. אמרי ר"י איתא מן דבר דלי. תרנגול (עם) פסיוני. והרנגול (עם) טוס. כלאים זה בזה. רשב"ל אומר משנה שלימה (פרק שור שנגח) שנה לן רבי וכן חיה ועוף כיוצא בהן. אמר רבי יוסי צריכא לה דר"י תמן תנן חיה ופרשתנה הכא תנינן תמן בהמה ופרשתנה הכא עוף תניתא תמן. אתא ופרשתנא הכא : פי' משנה שלימה שנה לנו רבי כו'. ולא צריכה לר' יוחנן. א"ר יוסי צריכה להדא דבר דיליה. פי' אע"ג דתנן במתני' דגבי עוף נמי כלאים הוצרך בר דילה לפרש באיזה עוף הוי כלאים זה עם זה. דהא גם חיה תניא התם ופרשינהו הכא כדי לידע איזו חיה הוי כלאים זו עם זו. וכן בבהמה תני תמן ופרשינהו הכא כדי לידע איזו בהמה הוי כלאים זה עם זה. ועוף תנינא ג"כ התם ולא פירש לידע איזהו להכי בעי בר דיליה לפרש תרנגול עם הפיסיון וכו': **ז אין** מביאין אילן באילן וכו' ר"י מתיר ירק באילן. פי' דוקא ירק באילן. ולא אילן בירק וכן מוכח מגמרא דמס' סוטה (מ"ג ב') המבריך אילן בירק רבן שמעון בן גמליאל מתיר משום ר"י בן גמדא משמע דוקא ר"י בן גמדא ס"ל הכי ולא ר"י דמתניתין. ומה שהביאו ראיה מתוספתא (עיין בתוי"ט) אינו ראיה דכן איתא התם ר"י מתיר ירק באילן אילן בירק רשב"ג מתיר משום ר"י בן גמדא ורצונו לפרש דאילן בירק קאי אדלעיל אר"י. ובאמת דקאי אמשנה ארשב"ג מתיר משום ר"י בן גמדא. אבל ר"י דמתני' אית סובר כך. ירושלמי מתלפים שיטתיה דר"י תמן הוא אומר נוטל הוא האדם מעה של אבטיח ומעה א' מפטמה של תפוח ונותן לתוך גומא א'. והן מתאחין ונעשין כלאים וכאן אמר הכין. ומשני תמן על ידי שהוא נותן זה כנגד זה הן מתאחין ונעשין כלאים ברם הכא ירק באילן הוא. תני מנין שאין מרכיבין עץ סרק ע"ג עץ מאכל ולא עץ מאכל על גבי עץ סרק ולא עץ מאכל ע"ג עץ מאכל מין בשאינו מינו. תלמוד לומר את חוקותי תשמורו וכו': **ח אין** נוטעין וכו' קידה לבנה וכו'. דוקא לבנה. אבל קידה שחורה הוי גם כן מין ירק ואסור משום ירק בירק. ולא משום ירק באילן: אין תוחבין זמורה של גפן וכו'. ירושלמי רבי זבדי חד"ר לוי בעי כלא כך אינו אסור משום עבודת הגפן. ומשני תפתר בזורע חוץ לששה. והינו אסור משום זרעים תחת הגפן. אמר רבי יוסא תפתר במעמיק שורש למטה מג' טפחים. כהדא דתנינן שורש סילה נתנין לתוך ארבע אמות שבכרם למטה משלשה טפחים הרי אלו מותרים: **ט הטומן** לפת וצנונות. מסיק בירושלמי דל"ש לפת וצנונות ול"ש ש"ד. אלא דנקט לפת וצנונות דמיירי כאן שטומן באגודה. דהיינו אגודה של לפת וצנונות והתם לפת וצנונות דרכן בכך: אם היו מקצת העלין מגולין וכו'. הר"ש מפרש משום שבת נקט מגולין דלענין כלאים הוי כו' להיפך והגאונים גרסי אם היו מקצתן מגולין וכו' וקאי האגודה עצמה: אינו חושש לא משום כלאים. פי' דלא הוי כזורע כלאים: ולא משום שביעית. דלא הוי כזורע בשביעית: ולא משום מעשרות. פי' דתנן בפ"ק דפאה ונוטל מן הגורן וזורע ופטור מן המעשרות עד שימרח. אבל לאחר מיכן אסור והשמיענו כאן דלא הוי זריעה ומותר: ונוטל בשבת. דלא הוי כעין זריעה והיה אסור לטלטל וליטלן בשבת משום דהוי מקצת האגודה מגולה: הזורע חטה ושעורה וכו' ירושלמי זרע שני מינים בבקעה. פי' שנטל שני מינים ביחד בידו וזרקן בבקעה או שני מינים וחלקן הרוח. רבי יוחנן אמר פטור. ורשב"ל אמר חייב. הטעם דרשב"ל כיון דנטל בידו שני מינים ביחד אע"פ שאח"כ נתפזרו זה מזה אעפ"כ חייב. מודה רשב"ל בזורע על מנת לחלק הרוח שהוא פטור. אמר ר' בא כך תנינן מודה רשב"ל לענין שבת עד שתנוח. פי' אע"פ שלענין כלאים ס"ל דכיון דנטלן מתחלה לזרוע ביחד אע"פ שאח"כ נתפזר אעפ"כ חייב. מ"מ לענין שבת מודה דאינו חייב עד שתנוח. מתניתין פליגא על ר"י הזורע חטה ושעורה כאחת הרי זה כלאים. דמשמע שהוא חייב פתר לה בנתונים בתוך ששה על ששה. דאמר ר"י אינו חייב עד שיהא ששה על ששה מקורחים בתוך שדה הבולא או גדר. ופריך כהדא ר"א אינן כלאים א"ר זעירא בדעתיה דר"י בשדה ירק טפח. א"ר יוסא מאן דבעי מקשה על הדא דר' זעירא יליף הא דר"י מן דרבנן כמה דרבנן אמרין באיסור בית רובע ללקות ששה טפחים על ששה טפחים כן ר"י אומר באיסור ו' על ו' ללקות טפח. פי' וא"כ מ"מ איסורא איכא אף לר"י ואמאי תני בברייתא ר"י מתיר משמע דמותר לגמרי וא"כ קשה על ר"י. ורשב"ל מ"ט מכיון שהוציא מתוך ידו לזרע חייב והא תנינן ר"י אומר אינו כלאים פי' מ"ט פתר לה עד שתנוח דסבירא ליה דאינו חייב עד שתנוח וכשתנוח אף ר"י מודה שהוא חייב ומקשה והתנא ר"י מתיר לא אפי' נחה ר"י מתיר. פי' דקתני בברייתא דר"י מתיר לכתחלה. וע"כ דס"ל דאף לאחר שתנוח פטור דאל"כ לכתחילה להוי אסור דלמא יפלו ביחד השני מינים. אלא בודאי ע"כ ס"ל דאף לאחר שתנוח פטור. ומשני פתר לה בשני גרעינין ר"י מדמה לה לראש תור וראש תור שהיא בחורבה מותר. ופריך מעתה אפילו שני חטים ושעורה והתנינן עד שיהא שני חיטין ושעורה או חטה א' וכו'. ומשני פתר לה חטה מכאן וחטה מכאן ושעורה מכאן וכוסמת בכאן ושעורה מכוסה באמצע דאסור משום חנב עכ"ל:

פרק ב א כל סאה וכו'. ירושלמי אבן תנינן שיש בה אית תנא דתני שנפל. אר"מ מ"ד שיש בה א' מכ"ד מ"ד דנפל לתוכה ה' מכ"ה אר"י כר"מ בין למ"ד שיש בה ובין למ"ד שנפל

ב בד"א תבואה בתבואה וקטנית בקטנית תבואה בקטנית וקטנית בתבואה. באמת אמרו זרעוני גנה שאינן נאכלין מצטרפין אחד מעשרים וארבע בנופל לבית סאה. ר"ש אומר בשם שאמרו להחמיר כך אמרו להקל. הפשתן בתבואה מצטרפת אחד מכ"ד בנופל לבית סאה:

ב בד"א וכו'. שהשיעור רובע הקב תבואה בתבואה וכו' שכולם שוים בשיעוריהם קרקע לבית סאה דהיינו נ' אמה על נ' אמה. אבל בזרעוני גינה וכו' שהם דקים מקטניות. ועל נ' אמה לא יכול לזרוע סאה. שיעורו א' מכ"ד חלקים שיכול לזרוע זרעוני גינה על בית סאה: ר"ש אומר כו'. שהפשתן יכול לזרען ג' סאין על בית סאה שיעורו ג"כ א' מכ"ד חלקים שיכול לזרען על בית סאה דהיינו חלק א' מח' לסאה שהם ג' רובע קב:

ג היתה שדהו זרועה חטים ונמלך לזרעה שעורים. ימתין לה עד שתתליע ויופך ואח"כ יזרע. אם צמחה לא יאמר אזרע ואח"כ אופך אלא הופך ואח"כ זורע. כמה יהא חורש כתלמי הרביעה. אבא שאול אומר כדי שלא ישייר רובע לבית סאה: **ד** זורעה ונמלך לנוטעה. לא יאמר אטע ואח"כ אופך אלא הופך ואח"כ נוטע. נטועה ונמלך לזורעה לא יאמר אזרע ואח"כ אשרש אלא משרש ואח"כ זורע. אם רצה גומם עד פחות מטפח זורע ואח"כ משרש:

ג אם צמחה וכו'. פי' דוקא צמחה וכו': כתלמי הרביעה. שהם עושים תלמים שילכו המים מהגשמים שבתבואה:

ה היתה שדהו זרועה קנבוס או לוף לא יהא זורע ובא על גביהם שאינן עושין אלא לשלשה שנים. תבואה שעלה בה ספיחי אסטיס. וכן מקום הגרנות שעלו בהן מינין הרבה. וכן תלתן שהעלה מיני צמחים אין מחייבין אותו לנכש אם נכש או כיסח אומרים לו עקור את הכל חוץ ממין אחד:

ה היתה שדהו זרוע קנבוס וכו'. שאינן עושין אלא לשלש שנים ויכולים להיות ג' שנים בקרקע ואינו יכול להתליע: אין מחייבין אותו לנכש. שכל הרואה יאמר שלא ניחא ליה ומשום מראית עין מותר. אבל אם וכו' שהרואה אומר חזי ליה שזה עקר וזה קיים:

ו הרוצה לעשות שדהו משר משר מכל מין. בית שמאי אומרים שלשה תלמים של פתיח. ובית הלל אומרים מלא העול השרוני. וקרובין דברי אלו להיות כדברי אלו:

ו הרוצה לעשות שדהו מישר מישר כו' ב"ש אומרים וכו'. שיהיה רחב כל מישר כשלשה תלמים של פתיח:

ז היה ראש תור חטים נכנס בתוך של שעורים מותר. מפני שהוא נראה כסוף שדהו. שלו חטים ושל חבירו מין אחר מותר לסמוך לו מאותו המין. שלו חטים ושל חבירו חטים מותר לסמוך לו תלם של פשתן ולא תלם של מין אחר. ר"ש אומר אחד זרע פשתן ואחד כל המינין. ר' יוסי אומר אף באמצע שדהו מותר לבדוק בתלם של פשתן:

ז שלו חטים ושל חבירו מין אחר. מותר לסמוך לשדה חבירו המין של חבירו משום ששני שדות של שני בע"ב מפסיק וכל הרואה יאמר שהם מבעה"ב של שדה הסמוכה לו: מותר לסמוך לו תלם של פשתן. שכל הרואה יאמר שזרע לבדוק השדה איך היא לפשתן: רבי שמעון אומר וכו'. ודוקא בצדה אבל לא באמצע. (תפרש כפי' הר"ש בשם הירושלמי לא כפירש הרע"ב שהוא פי' הרמב"ם): רבי יוסי אומר אף באמצע מותר. ודוקא שיהיה דעתו לבדוק הקרקע ודוקא תלם של פשתן אבל לא ממין אחר:

ח אין סומכין לשדה תבואה חרדל וחריע. אבל סומכים לשדה ירקות חרדל וחריע. וסומך לבור ולניר ולגפה ולדרך ולגדר גבוה עשרה טפחים. ולחריץ שהוא עמוק עשרה ורחב ארבעה. ולאילן שהוא מיסך על הארץ. ולסלע גבוה עשרה ורחב ארבעה:

ח אין סומכין לשדה של תבואה וכו'. שהוא כלאים: אבל סומכים כו'. שהם רעים לירקות וכל הרואה יאמר שלא ניחא לו: וסומך לניר ולבור וכו'. שהם הפסק בין כלאים: ולחריץ שהוא עמוק עשרה ורוחב ד'. לרחבה ממש. ואי לא רחב ד' בטל לגבי קרקע: ולסלע וכו'. שהוא רוחב ד' היינו משום שכל גדר שאין ב' ד' טפחים לארכו אינו גדר. ולפי גובהו נקרא רוחב שצד הקצר נקרא רוחב:

פירוש הארוך

לתוכה א' מכ"ד. מאי כדין. פי' מ"מ בין שניהם. ומשני מ"ד שיש בה בתלוש. פי' שהם עדיין בתלוש. ומ"ד שנפל לתוכה במחובר. פי' שנפל וזרע אותן בקרקע. (פי' שבתלוש יש חילוק בין תבואה ובין זרעוני גינה שאין נאכלים שהם אין צריך לרובע משום דיכול לזרוע משיעור קטן מהם כמו מתבואה. אבל אם השדה כבר נזרע ונפל שם במחובר. א"כ אין נ"מ בין תבואה לזרע גינה וכו'. וע"כ המשני' דמחלק בין תבואה לזרעוני גנה ע"כ איירי בתלוש): ימעט. ירושלמי באיזה צד הוא ממעט או פוחת מרובע או מוסיף על הסאה. ומקשה לא כן א"ר כל איסורין שבתורה שריבה עליהן בשוגג מותר ובמזיד אסור. ומשני תמן את מרבה לבטל איסור תורה ברם הכא את מרבה לבטל מפני מראית עין (פי' דמדאורייתא חד בתרי בטל. ואין צריך למעט רק משום מראית עין): (רמז בזה דמזה מוכח דלא כתוי"ט דתמה על הר"ע דהא כיון דליכא לא שייך ביטול יעו"ש. מדברי הירושלמי שם מוכח דמהני ומצינו ביטול כיוצא בזה במתני' גבי העושה סוכתו תחת האילן ברש"י ותוספות שם. ועיין בי"ד סי' רצ"ט וק"ל). (מהרב ר' יצחק פרענקיל): רי"א יבור. ירושלמי מ"ט דר"י. כיון שהתחיל ברובע צריך להשלים כל הרובע. מודה ר"י שאם היה פחות מן הרובע מעט ראשונה אינו זקוק לו. היה שם רובע א' מב' מינים בורר מין א' ודיו. או צריך לבור את כולו. פי' דמיבעיא לר"י דמודה שאם היה מתחלה פחות מרובע א"צ למעט וכאן דהרובע היה ב' מינין. ומין א' כבר בירר מהם ולא נשאר אלא מין א' פחות מרובע. א"כ מי נימא דהא מתחלתו ג"כ לא היה ממין זה אלא פחות מרובע. וא"צ למעט או לאו. ולא נפשט: ר"ש אומר לא אמרו אלא ממין אחד. ירושלמי מדייק הא שני מינין לא עד היכן עד רובה של סאה חזר והוסיף חזרה תבואה להתירה האיך עבידא. (פי' לבון כיצד הוא). היה שם עשרים ושנים רביעים ומחצה של חטים. ואתי רובע שעורין. ונפל לתוכה פחות מרובע עדשים. אין שני מינים מצטרפים להיתר כמה דר"ש אמר אין ב' מינים מצטרפים לאסור כן הוא אומר אין ב' מינין מצטרפים להיתר: **ב** בד"א תבואה בתבואה כו'. ירושלמי תני עלה כגון ג' קבין וד' קבין הא קביים אחד מכ"ד. ומקשה הא תני עלה כגון קב ותני הא קבים ברובע הכא את אמרת קבים ברובע. והכא את אמרת מח' ועשרים וארבעה. ולא תירץ על זה כלום. ובביאורו להירושלמי מבואר פירושא דהאי וז"ל. כגון שלשה קבין כ' פי' הא דקתני במתני' דתבואה בתבואה משערין ברובע היינו כגון שלשת קבין וארבעה קבין פי' אפי' תבואה דקה שאינו מרע מהם לבית סאה אלא שלשה קבין דהוי הרובע א' מי"ב אינו אוסר עד רובע הא קביים א' מעשרים וארבע. פי' אם כמה תבואה דקה כ"כ שאינו נזרע בתוך בית סאה אלא קביים אז אין משערין ברובע אלא א' מכ"ד. ותני כגון קב ותני כו'. פי' הא דקתני במתני' דבזרעוני גינה אין משערין ברובע אלא א' מכ"ד בנופל. ומפרש בברייתא דהיינו דוקא באותן דקים שאינו נופל מהם לתוך בית סאה אלא קב ותני הא קביים פי' אם היו גסים שנופל מהם לתוך בית סאה שני קבים אז משערין ברובע. הכא את אמרת כו'. פי' דאינו קושיא אלא הוא מסיק למילתיה. הכא את אמרת. פי' גבי תבואות אם היו דקים כ"כ שנופל מהם לתוך בית סאה שני קבים משערי' בטפל. וגבי זרעוני גנה אם נופל מהם שני קבין לתוך בית סאה משערין ברובע. עד תשעה קבין. פי' אם היו גסים כ"כ שנופל לתוך בית סאה ט' קבין משערין ברובע יתר מכאן משערין בא' מכ"ד ותורנא אמר עד שמנה. פי' דאף בתשעה משערין בא' מכ"ד: **הפשתן** בתבואה וכו'. ירושלמי ר"ז ר' אבינא בשם רב חד אמר עד תשעה קבין. ותורנא אמר עד שמונה. תשעה ועשרה מהו שיצטרפו. אית תמן ט' וג'. מצטרפין ט' ועשרה לא כל שכן. רבי אבין ר"ת תרוייהון אמרין סאה חולקת ביניהון רובע סאה אסור בשלשה קבין ורובע שלשת קבין אסור בסאה. רובע סאה אסור בתשעת קבין. ורובע תשעה קבין אסור בסאה. פי' אם נפל מין שנפל ממנו תשעה לתוך בית סאה לתוך מין שנופל ממנו י' לתוך בית סאה. דכס' משערין בא' מכ"ד ובהא מיבעי' לן אם אזלינן בתר המין הנופל או בתר מין הנזרע לשון מצטרפין היינו כמו אוסרין משום שנצטרפו ונעשו עירוב ופשיט מהא תשעה ושלשה מצטרפין ופי' אם נפל מין מאותו שנופל שלשה לתוך בית סאה למין שנופל תשעה לתוך בית סאה בודאי מצטרפין לאסור ברובע דהא בשניהם השיעור כן. ולענין מדידת הרובע לא מספקא ליה דודאי משערין באותו המין שנפל אם יש ממנו בית רובע אסור. תשעה ועשרה מיבעי דמצטרפין לרובע דהא קרובין זה מזה יותר מתשעה ושלשה. וכיון שהם נעשה עירוב באם נפל רובע מין תשעה לתוך מין שלשה כל שכן הכא שנעשה עירוב אם נפל רובע מין תשעה לתוך עשרה. סאה חולקת ביניהן כו' פי' דפליג על מאי דפשיטא לי' דתשעה ושלשה מצטרפין לאסור ברובע מפני שהשיעור שוה ברובע על זה פליג ואמר דזה לא מיבעי' ליה דתשעה ושלשה ודאי אין מצטרפין לאסור ברובע.

דאפי' אם נפל מין חמשה לתוך מין שבעה נמי אין מצטרפין דסאה חולקת ביניהן כדפי' אחר זה רובע סאה אסור בתשעה קבין. פירוש רובע ממין הנופל סאה אם נפל לתוך תשעה קבין אוסר. וכן להיפך. אבל אם נפל מין חמשה לתוך שבעה שהסאה באמצע אינו אוסר ברובע. אלא בא' מכ"ד. והשתא הא דאמרינן בגמרא לעיל כגון שלשה קבין וארבעה קבין. פירוש דמשערין ברובע היינו אם נפל לתוכו ממין הנופל סאה לתוך בית סאה או להיפך. וכן הא דאמר עד תשעה קבין. היינו אם נפל לתוכו ממין הנופל סאה לתוך בית סאה או להיפך. עכ"ל בביאורו להירושלמי: **ג** היתה שדהו זרוע חטים וכו'. עד שיתליע. ירושלמי עד כמה מתלעת עד שתהא בארץ שלשה ימים במקום הטינא. אבל במקום הגריד בעי יותר. אם צמחה דוקא צמחה. אבל אם לא צמחה מותר לזרוע קודם שהיפוך. וכן איתא בירושל' אם צמחה והוריד בהמה וקרטמה הרי זה מותרת (פי' שהבהמה כרתה הצמוח אז מותר לזרוע קודם): (והתוי"ט כתב להיפך דלהכי קתני צמחה לומר אע"פ שהצמחים ניכרים שבודאי יהפוך אפילו הכי יהפוך לכתחלה. והנה לשון המשנה מבואר כהדיא כדברי התוי"ט דהא גם ברישא נקט יופך ואח"כ יזרע אע"ג דאיירי בלא צמחה. ולכאורה תמוה מדוע נטה רבינו מפירושו ולפרש דלא כמשמעות המשנה. ולאחר העיון מצאתי את שהגהה נפשי כי כן מבואר בתוספתא שם. וז"ל היתה שדהו זרועה חטים ונמלך לזורעה שעורים לא יזרע עד שיופך. לא הפך ימתין עד שתתליע ולפי"ז צ"ל דהא דקתני במתני' ימתין עד שתתליע יופך ואח"כ יזרע צ"ל דלאו אז קתני כדי שלא תקשה מהתוספתא ומצינו כה"ג כמה פעמים והדר קתני ואם צמחה ר"ל דבצמחה אף עד שתתליע לא יאמר כו' וכן משמע בירושלמי וזה אמת וזו"ק). (מהרב ר' יצחק פרענקיל): כמה הוא חורש. ירושלמי מ"ט דרבנן כיון שנתן דעתו להרוס אפי' לא רנף. אבא שאול אומר וכו'. ירוש' כרבנן ולא כר' יוסה. פי' רבי יוסי דמתניתין דלעיל דאמר יבור משום דכיון שהתחיל הרובע צריך להשלים כל הרובע. ורבנן דהכא דסברי דכיון שנתן דעתו להרוס אפילו לא רנף: **ה** היתה שדהו זרוע קנבוס וכו'. שכן עושין לשלש שנים. כצ"ל. פי' דאי אפשר להתליע בפעם אחת דכשזורעין אותה פעם א' עושין לג' שנים ואין מתליעין בפעם אחת אלא בשנה א' ולאחר ימים הרבה אחרת. א"כ אינו מועיל ההריסה דקודם שהתליעו. פי' שלמתו מהגרעין כמו תולעת אף אם יחרוש אותן אעפ"כ יגדל ואי אפשר לפרש ולגרום שאין עושין וכו'. קשה א"כ קודם ג' שנים אמאי לא יהא זורע ובא על גביהן. וכן תלתן שהעלה מיני עשבים במסכתא בבא קמא סוף פרק מרובה. מקשה בגמרא מתניתין הכ"ע. על הא דאיתא שהם שתיקן יהושע שרשאין כל אדם להיות מלקטין עשבים מכל מקום. חוץ משדה תלתן לפי שהעשבים מעלין לה. וא"כ קשה אהדדי. ומשני כאן לאדם. וכאן לבהמה. והקשו בירושלמי אמר רבי יוסה וכי לא בא יהושע לשרש אלא לעובר עבירה. ומסיק כאן בתחלה וכאן בסוף: **ו** הרוצה לעשות שדהו וכו'. הכלל בזה שאין צריך שום הרחק כלל בזרעים. רק משום ערבוב צריך שיהא שיעור כעין שדה מכל מין. דהיינו בתבואה בית רובע ובירק ו' טפחים. וכל אחד לפי שיעורו הוא נחשב לשדה בפני עצמה. ואז לא הוי ערבוב וכדקתני בהדיא בפרק ג' משנה ד' דבתי שורות של קישואין וכו' מותר ושורה א' אסור אבל הרוצה לעשות מישור. פי' לא מביא תנא דבוא עשר ומתלה רק שרוצה לעשות תלמים ובכל תלם לזרוע מין אחר רשאי. ירושלמי ר"ז ר"א בשם ר"ת רוצה עושה שתי אמות על שתי אמות ומיצר והולך אפילו כל שהוא. ואמר רבי יונה כדא דתימר בעשוי משרין משרין. אבל בעשוי מישר אחד לא. והאיך כי הא דאמר ר' ינאי יכיל אנא לזרע חקלא תמנין מינין עשרין וחמשה מכא ועשרין וחמשה מכא. פירוש דכל מישר היא ב' אמות על ב' אמות. ולבסוף מיצר והולך עד לסוף השדה. כזה*

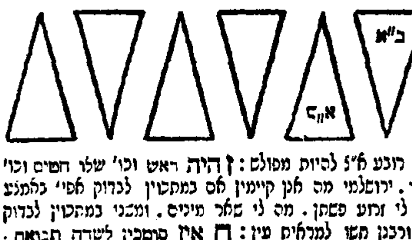

נמצא דמצד א' אינו רשאי לזרוע רק חמשה ועשרים. וכן לצד השני. אבל בעשוי מישר א' לא. דאז הוי ערבוב. וכן כשעושין קרחת מבית רובע הדין גם כן אלא דהחילוק שביניהן דבורה צ"ל מפולש לאורך השדה. אבל בבית רובע א"צ להיות מפולש: **ז** היה ראש וכו' שלו חטים וכו' מותר לסמוך וכו'. ולא תלם של מין אחר. ירושלמי מה אנן קיימין אם במתכוין לבדוק אפי' באמצע שדהו מותר. אם בשאינו מתכוין לבדוק מה לי שאר מינים. ומשני במתכוין לבדוק אנן קיימין ור"י לא חש למראית עין. ורבנן חשו למראית עין: **ח** אין סומכין לשדה תבואה. ירושלמי

ט הרוצה לעשות שדהו קרחת קרחת מכל מין. עושה כ"ד קרחות לבית סאה מקרחת לבית רובע וזורע בתוכה כל מין שירצה. היתה קרחת אחת או שתים זורעם חרדל. שלש לא יזרע חרדל. מפני שהיא נראית כשדה חרדל. דברי ר"מ. וחכ"א תשע קרחות מותרות. עשר אסורות. רבי אליעזר בן יעקב אומר אפילו כל שדהו בית כור לא יעשה בתוכה חוץ מקרחת אחת:

ט הרוצה לעשות שדהו קרחת וכו'. היינו חתיכות מרובעות: היתה קרחה א' או ב' זורעם חרדל. ג' לא יזרע חרדל. משום שאין הסדר לזרוע חרדל הרבה והם זורעים שלש קרחות נקרא שדה חרדל. והוי כמו שזרע כלאים בשדה חרדל: וחכ"א וכו'. אינו עושה בסאה רק תשעה קרחות. וכל קרחת לא יהיה פחות מרובע הקב שסובבים עשרה מינים על בית סאה כלאים ותשעה אינן כלאים ולאו דוקא שיהיה זרוע כל הרובע. אלא שיהיה לכל מין שיעור קרקע בית רובע:

י כל שהוא תוך בית רובע עולה במדת בית רובע. אכילת הגפן והקבר והסלע עולין במדת בית רובע. תבואה בתבואה בית רובע ירק בירק ו' טפחים. תבואה בירק ירק בתבואה בית רובע. ר' אליעזר אומר ירק בתבואה ששה טפחים:

י אכילת הגפן. היינו ו' טפחים שאסור לזורען סביב משום שרשים:

יא תבואה נוטה על גבי תבואה וירק על גבי ירק תבואה על גבי ירק ירק על גבי תבואה הכל מותר. חוץ מדלעת יונית. ר"מ אומר אף הקשות ופול המצרי. ורואה אני את דבריהם מדברי:

יא תבואה נוטה על גבי ירק וכו'. דהיינו שאינה מינה: חוץ מדלעת יונית. שעליו גדולים ונראה כמעורבים: ר"מ אומר וכו'. רואה אני וכו'. שכלל זה כשאומר שאר דלעת אסור יכול לומר גם הקשות ופול המצרי אסור. אבל כשאמר דלעת מותר פשיטא שהקישות ופול המצרי שמותר. ור"מ גופא מודה דבשאר דלעת מותר. דלא פליג אלא על הקשות ועל פול המצרי:

פרק ג

א ערוגה שהיא ששה טפחים על ששה טפחים. זורעים בתוכה חמשה זרעונים. ארבעה בארבע רוחות הערוגה ואחד באמצע. היה לה גבול גבוה טפח. זורעין בתוכה שלשה עשר. שלשה על כל גבול וגבול ואחד באמצע. לא יטע ראש הלפת בתוך הגבול מפני שהוא ממלאהו רבי יהודה אומר ששה באמצע:

א ערוגה שהיא ששה טפחים על ששה טפחים זורעים בתוכה חמשה זרעונים. פי' שיעור של ירקות דהיינו ששה טפחים. שצריך שיהיה לכל מין קרקע ו' טפחים כמו בתבואה בית רובע. וזה איתא בירושלמי. אמר רבי יוחנן אם ו' טפחים זרוע מין אחד. מותר לזרוע אפילו משהו ממין אחר סמוך לזה. כי כשיש ו' טפחים ממין א' אזי נראה שאינו עירבוב. והכי פירושו במתניתין כשיש ו' טפחים חוץ ממקום הזרע משהו. מותר לזרוע ה' מינים. דהיינו מין א' באמצע. היינו הששה טפחים. ולכל צד משהו ממין אחר. כ"ד רבי יוחנן: היה לה גבול גבוה טפח וכו'. זה א' מצד הגבול ואחד על הגבול ג"כ. ואחד מצד השני של גבול. ולכל רוח כן היינו י"ב. ואחד באמצע היינו הששה טפחים. אבל על משהו אסור לזרוע עוד שאר מינים כי אם הזרע של צדדים מגבול הוה עירבוב: לא יטע ראש הלפת בתוך הגבול. היינו מצד הגבול של צד ו' טפחים: שהוא ממלאהו. משום שעליו גדולים ונראין מעורבין. רבי יהודה אומר ששה באמצע. משום דסבר שהשיעור של ירקות היינו טפח אחד באורך ו' טפחים אינו עירבוב. נמצא יכול לזרוע על שדה ו' על ו' ששה מינין ופליג אמתניתין:

פירוש הארוך

ירושלמי רבי מהניתין אין מקיפין. (הטעם משום דהוי תבוס. ובתבואה לבד אסור תבוס). הא לסמוך סומך מתני' ר"י היא דתני אין מקיפין חרדל וחריע אלא לתבואות בלבד דר"מ רי"א לכל מקיפין חרדל וחריע חוץ מן התבואה. רס"א לכל מקיפין: **ט הרוצה** לעשות שדהו כו'. ירושלמי רבי הזקים בשם ר"י על ראשה פי' דבריו קאי ארישא הרוצה לעשות כו'. דאפי' הגומות אפי' סמוכות. ורבנן סברי ג"כ אפי' סמוכות אפי' תבואות אם יש בית רובע. אך שפליגי דסברי שאינו רשאי לעשות יותר מט' קרחים. דיותר מט' הוי עירבוב: **י כל** שהוא בתוך בית רובע כו'. פי' שהשיעור תבואה בתבואה בית רובע. פי' אם כור סמוך לשדה שיכול לזרוע בתוך הכור בית רובע אז נחשב הבית רובע כשדה בפני עצמה ואין כאן עירבוב והייתי אומר דוקא צריך לזרוע את הכל קמ"ל במתניתין הנ"ל דכל שהוא בתוך בית רובע אף שאינו יכול לזרוע המקום מ"מ עולה לבית רובע דהכלל אף שאינו זורע אלא גרעין א' בתוך בית רובע ש"ד: אכילת הגפן. דוקא אבל גפן עצמו אינו עולה כדאיתא בירושלמי. וז"ל ר' אבין בר חייא בשם רבי זעירא לא שנו אלא אכילת הגפן הא גפן עצמו לא. למה. מפני שהיא אסורה בהנייה. ועבודת הגפן אינה אסורה בהנאה אלא כרי"ש. דרי"ש אמר אין עבודה לגפן יחידית. ומקשה והרי הקבר אסור בהנייה. ומשני קבר אין איסורו ניכר: **יא חוץ** מדלעת יונית רמ"א אף הקישות כו'. ירושלמי מהו רואה אני את דבריהם מדברי אמר רבי חנינא אם דלעת שהוא מסוככת. אמר מותר קישות ופול המצרי לא כל שכן. פי' דכיון שאומר אף קישות ופול המצרי אסור. משמע הא דלעת מצרית שפיר דמי. וזה אינו דהא כ"ש הוא לכך אמר שרואה דבריהן יותר דדלעת אף מצרית הוא יותר מסוככת מקישות ופול המצרי ואם בדלעת המצרית מותר כ"ש בקישות. אמר רבי אבא לא כן הוי ר' מנא אמר כל הן דתנינן קישות ופול המצרי אף דלעת מצרית בכלל נמצא דאף שאינו שוה דלעת מצרית מ"מ הוא בכלל קישות ופול המצרי. ואי"כ ע"כ ליתא הטעם משום זה אלא כטעם כדמסיק. ת"ל מהו רואה אני שאין כולם מסוככין כדלעת יונית. פי' דלכך רואה יותר דבריהם משום דדלעת מסוככת יותר ולא המינין דקא חשיב. ירושלמי ז' דברים נאמר בדלעת יונית. א' שכלאים עם דלעת המצרית והרמוזה כלאים פרק א'. ב' במסככין בזרעים. ג' שנותנים עבודתה לקמן פרק ג'. ד' שמקדש בכרם ערלה פ"ג. ה' כשדר מן הדלועין אינו אסור אלא בדלעת יונית. ו' שאינו מביא את הטומאה ואינו חוצץ בפני הטומאה. ז' שעוקצה טפח עוקצין פ"ב:

פרק ג א ערוגה שהיא ששה טפחים על ששה טפחים. פי' בשיעור ירק בירק ו' טפחים כמ"ש לעיל בתבואה בית רובע. ואיתא בירושלמי חזקיה אמר מי שיש לו בית רובע וכ"ש אותו כ"ש זורע לתוכו כל מין שירצה וכן הדין בירק כשיש לו ו' טפחים וכ"ש אותו כ"ש יכול לזרוע כל מין שירצה. ואיתא בגמרא דמיירי בערוגה ו' על ו' חוץ מגבולות לכך יכול לזרוע חמשה זרעונין דהיינו ארבע בכל דופן על כ"ש שתוך מו' על ו' ואחד בתוך ערוגה דהיינו כל הששה ואין לחוש כלל ליניקת הזרע דאין חוששין ליניקת הזרע כלל: היה לה גבול גבוה טפח כו'. פי' דלקמן אמרינן התלם ואמת המים שהן עמוקים טפח זורעין בתוכם שלשה זרעונין ה"נ כאן דזורע בשני הצדדין של גבול ולמעלה וכן בכל הצדדים כו'. נמצא בד' רוחות זורע י"ב מינין וא' באמצע דהיינו כל הששה הרי י"ג מינין. ובירושלמי מקשי ניתני ה' באמצע. פי' כמו לעיל דזורע ד' מינין על הכ"ש שימלא מכל רוח ארבע מינין ובתוכה מין א'. ומשני הפתר שהגבולין ממעטין בששה. פי' שהגבולין הנזרעים הוי ערבוב עם הכ"ש. ומפרש המתני' דלא יטע ראש הלפת כו' משום ערבוב: רי"א ששה באמצע. דר"י אזיל לטעמיה דפסק דיש ששה טפחים אורך על טפח רוחב כדאיתא בירושלמי לכך יכול לזרוע ששה מינין כל מין בטפח על ו' טפחים:

באור על הערוגה מהגר"א זצללה"ה

מפני שבבאורו על סדר זרעים הנדפס בלבוב לא נדפס כל שיטתו בזה רק מיעוטא דמיעוטא. לכן הדפסנו כאן כל שיטותיו שמצאנו בתוך חבורו על הירושלמי מסדר זרעים ושארי מכתביו הקדושים. וגודל נפלאותיו בביאורו על כל סוגיא דירושלמי שעל מתני' זו. וגם באור סוגיא דבבלי שבת דף פ"ה. גם מה שבאר ד' פירושים מגדולי הראשונים ומה שהקשה עליהם. הכל ברור כשמש. יראו ישרים וישמחו:

פרק ג א ערוגה שהיא כו'. הר"מ והר"ש האריכו בה והרבה קושיות על דבריהם נ"ל גבול גבוה טפח אף שאינו גבוה כלל ולר"מ א"צ כלל לערוגה שבה אלא אפי' בערוגה טפח. ועוד מ"ש בערוגה בלא גבול דלא קחשיב ט' זרעונין משום דיותר עדיף לזרוע כל הרוח כמ"ש ובגבול אינו זורע כל הרוח ועוד קושיות הרבה ומבואר למעיין בדבריהם ואין להאריך בקושיות. בגמרא אמרו דתמכה בביתא לא ינקי מ"מ דוקא בשיתא. כל סוגיא דשבת קשה להולמו לדבריהם. ונלאה לי משום דתנן בפ"ב מ"י דירק בירק ו"ט לכך בערוגה זו מותר ה' זרעונין משום דמרוחקין זה מזה ו"ט ועל הא' שבאמצע אינו מקפיד דניכר שהוא גרעין אחד משא"כ בצדדין דזורע על כל הרוח ומותר כמו ראש תור דמשום ה"ט מותר רוח המזרחית עם הדרומי אע"פ שאין הרחקה ביניהם וא"ל ו"ט אלא משום הצדדין שבאורך או ברוחב זה עם זה: היה לה גבול כו'. דגבול דינו כמו בתלם. שמותר ג' זרעונין אחד מכאן כו' לפיכך זורע ג' זרעונין על כל גבול באורך כל הערוגה א' על הגבול למעלה וא' מחוץ לגבול וא' בתוך הערוגה אצל הגבול. ר"י אומר ששה באמצע. הואיל שהן בתוך הערוגה אצל הגבול קרי להו נ"כ באמצע וקאזיל לטעמיה דסוף פ"ק. ודווקא באמצע דאינו זורע רק גרעין א'. משא"כ בצדדין שזורע על כל הרוח באורך אסור מין אחר. ופליג נמי ארישא בלא גבול. ועכשיו אפרש גמרא דשבת פ"ה וקים להו כו' וצריך לקרא משום א' באמצע וכן הצדדין שנוגעין. תוכה ו' חוץ מגבולים. קאי אסיפא דמתני' דכלאים היה לה גבול. דאל"כ היה אסור באמצע ה' זרעונין. גבוליה בכמה כו' שיהא הפסק. ולמד מתלם דהוה תלם. ערוגה בחורבה כו'. שאינו רשאי לזרוע הד' שבצדדין ברוחב אפילו מאותו המין רק גרעין א' משום שלא יתערב אותו שבמזרח עם אותו שבדרום דבשלמא אם הם רק גרעין א' ניכרין הצדדין כנ"ל. והאיכא מקום כו'. שהן פנויין (כזה) וקס"ד שזורע בדרום עד נקודות ד"ה וכן במזרח עד נקודות ב"ג ונמצא מקום הפנוי שהוא ריבוע א"ב ד"ז נשאר ריות והוי היכר בין הצדדין וכן בכל רוח. בממלא את הקרנות. פירוש שזורע בדרום באלכסון מן רוח ז"ח עד א"ו וכן במזרח מן ז' י' עד א"ט ומתערבין. ולזרע כו'. פי' שישאר פנוי הקרנות. ולא יצטרך להניח הכל חורבה גזירה כו'. ולא יהא אלא ר"ת. פירוש אפילו בממלא באלכסון הא הוי כר"ת. אין ר"ת. דאין ניכר. וממלא כו'. אפילו בממלא הקרנות (וערוגה בין הערוגות כ"ל שיתערב בין שאר ערוגות דמלאות ולא חריבות). בנוטה. ע' תוס' ד"ה בנוטה. בעו במערבא כו'. עיין תוס' וקא מבעיא להו אי מהני כמו גבול דמתני'. איתיביה. וגם מיירי ע"י הרחקת תלם כמ"ש הרמב"ם כל מין זרעים. דלא אמרו אלא ירק בירק ו"ט (כ"ה פירו' הערוגה לפי סוגיא דבבלי. ודלא כהמפרשים). מל"י רבינו הגאון ז"ל:

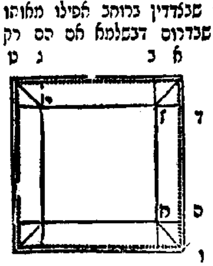

ערוגה שהיא (ארבעה פירושים מהראשונים ז"ל. רש"י ותוספות והרמב"ם והר"ש):

רש"י פירש דצריך הרחק בין כל מין ומין ג"ט דס"ל שכן הוא שיעור יניקת זרעים מהקרקע ואינו זורע אלא גרעין א' על פני כל האורך מכל צד ומניח ריוח קצת בהקרנות שיהיה כר"ת וגרעין א' באמצע שיהיה רחוק מכל צד ג"ט:

והתוס' פירשו. שהשיעור יניקת הקרקע הוא טפח ומחצה וזורע מכל צד ע"פ כל האורך ברוחב טפח ומניח בכל קרן טפח ע"פ אלכסון כדי שיהיו הצדדין כר"ת וכן באמצע זורע טפח ונמצא הוא רחוק מכל צד טפח ומחצה:

והרמב"ם פירש גם כן כתוספות אך שסובר שזורע באמצע שמונה טפחים אלו מן הריבוע של הערוגה שהיא ע"ז חוץ מהצדדין שזורע בכן טפח מכל צד (כזה*) מפני שהוא כראש תור לכל צד וא"צ הרחק כמו הקרנות שאינן צריכין הרחק לפי שהן כראש תור:

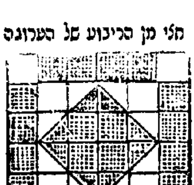

והר"ש מפרש ג"כ כהתוס' שהשיעור יניקה הוא טפח ומחצה אך שסובר דאין ר"ת בערוגה שאמרו בשבת הוא כפשטיה ולכך ס"ל דגם בין הקרנות צריך הרחק טפח וחצי שביעית כדי שיהיה האלכסונה טפח ומחצה וזורע בכל צד ד"ט פחות שביעית כי טפח וחצי שביעית צריך להניח ריוח בין הקרנות כי אלכסון מטפח הוא טפח וב' חומשי טפח ומחצי שביעית נעשה חצי חומש כי בטפח שלם שבע שביעיות ובאלכסון ניתוסף ב' חומשין הרי שבע חומשין נמצא מחצי שביעית נעשה חצי חומש. א"כ מטפח וחצי שביעית האלכסונה טפח וב' חומשין וחצי חומש הרי טפח ומחצה. ומ"ש בדברי הר"ש שצריך להיות ריוח בכל קרן טפח וחצי חומש אינו כן אלא כמ"ש וכמ"ש בפירוש הרמב"ם בס' שבת. וזורע ברוחב טפח ומחצה אך שהולך ומתקצר כדי שיהיה בכ"מ רחב טפח ומחצה שוה ובאמצע אינו זורע רק גרעין א' כדי שיהיה רחוק מכל צד טפח ומחצה (כזה*).

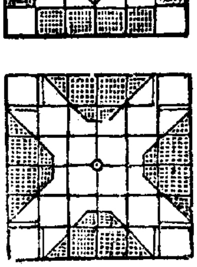

ולכל אלו הפירושים תמוה מאד. א' למה חלקו בין ירקות לזרעים שזרעים אין זורעים בערוגה. ועוד דא"כ לפירושם בסיפא פירש"י שזורעים ג' גרעינין בכל צד מפני שצריך להרחיק (טפח) בכל קרן טפח ולכן כשיש גבול טפח נשתייר ו' חוץ מהגבול לכך יכול לזרוע ג' גרעינין שכ"א רחוק מחבירו ג"ט ב' מב' הצדדים של אורך ואחד באמצע. ולדברי התוספות זורע ג"ט מכל צד כ"ש מב' הצדדין של הערוגה וא' באמצע וכן בכל צד וא' באמצע הערוגה וקשה מאד למה אמרו גבוה

ב כל מין זרעים אין זורעים בערוגה. וכל מין ירקות זורעין בערוגה. חרדל ואפונים השופין מין זרעים. אפונים הגמלנים מין ירק. גבול שהיה גבוה טפח ונתמעט כשר שהיה כשר מתחלתו. התלם ואמת המים שהם עמוקים טפח זורעין לתוכן שלשה זרעונין. אחד מכן ואחד מכן ואחד באמצע:

ב כל מין זרעים וכו'. כי שיעור של זרעים הוא בית רובע. וזרעים היינו שהגרעינים נאכלים וגדלים זה המין שזורע ומפרש מה הן זרעים וכו': גבול שהיה גבוה טפח. ונזרע עליו מין אחר. ואח"כ נתמעט כשר. משום שהיה כשר מתחילתו כשזרע. ירושלמי ואפי' היה זרוע ונתמעט וזרע עליו עוד גרעינים אף הם כשרים בזמן שהם נקלטים עם הגרעינים שנזרע [קודם] שנתמעט. אבל נקלטו השניים מקודם אזי אסור הגרעינים שנזרע אחר מיעוטן: התלם ואמת המים שעמוקים וכו'. והקשה הירושלמי אמאי לא יזרע ה' מינים דהיינו גם הצדדים של צד טפח. ותירץ משום שאינו רוחב רק טפח אזי יהיה עירבוב עם הגרעינים שנזרע באמצע:

ג היה ראש תור ירק נכנס לתוך שדה ירק אחר מותר. מפני שהוא נראה כסוף שדהו. היתה שדהו זרועה ירק והוא מבקש ליטע בתוכו שורה של ירק אחר. רבי ישמעאל אומר עד שיהא התלם מפולש מראש השדה ועד ראשו. רבי עקיבא אומר אורך ששה טפחים ורוחב מלואו. רבי יהודה אומר רוחב כמלא רוחב הפרסה:

ג רבי ישמעאל אומר עד שיהיה מפולש. אבל כשהוא משלשה הצדדים סבר שכונס את המין הזה ונראה כערבוביא. ר"ע אומר אורך ששה. דסבר אפילו מוקפת משלשה צדדין אינו כונס רק שיהיה כשיעור דהיינו ו' טפחים: ורוחב מילואו. פי' שמותר למלאות כל הגיות עם ירק ולא צריך להיות הפסק ביניהם: רבי יהודה אומר וכו'. באורך סבר כר"ע ופליג רק ברוחב דסבר כמלא פרסה דהיינו טפח והיינו ר' יהודה דלעיל:

ד הנוטע שתי שורות של קישואין שתי שורות של דלועים שתי שורות של פול המצרי מותר. שורה של קישואין שורה של דלועים שורה של פול המצרי אסור. שורה של קישואין שורה של דלועים שורה של פול המצרי ושורה של קישואין ר' אליעזר מתיר וחכמים אוסרין:

ד הנוטע שתי שורות של קישואין וכו'. פי' שהם שורה ד' אמות והיינו הפסק בין כל מין ח' אמות של ב' שורות ולא יכנוס את המין שביניהם ולהכי מותר. אבל שורה של קישואין שורה של דלועין שורה של פול המצרי אסור דברי הכל. שכונס את המין שביניהם: שורה של קישואין. שורה של דלועין. שורה של פול המצרי. ושורה של קישואין. ר"א מתיר. דסבר מצטרפין גם להתיר. דהיינו השני מינין שביניהם שהיה ח' אמות מפסיק. ולא יהיה כונסם: וחכמים אוסרים. דסוברים שאין מצטרפין רק לאיסור. ולא להיתר. ור"א סבר כמיטל נצרף להיתר מצטרפין:

פירוש הארוך

ב כל מיני זרעים אין זורעים כו'. שיעורן בית רובע כי זרעים נקראים הייני שהגרעינים נאכלים וגדלים זה המין שזורע כמו התבואה ומפרש מה הן הזרעים חרדל ואפונין השופין מין זרעונים כו'. ירושלמי חרדל ואפונין השופין מין זרעונים שזרען לירק אין נותנים ע"ג ערוגה אפונין הגמלונין ופול המצרי שזרען לזרע אין נותנין אותם ע"ג ערוגה אבל לירק נותנים ושאר זרעוני גנה שאין נאכלים אע"ג שזרען לזרע נותנים אותם ע"ג ערוגה: גבול שהיה גבוה טפח ונתמעט כשר כו'. ירושלמי אמר ר' אמי הדא אמרת לזרעים שבו. פי' שכבר זרע קודם שנתמעט. אבל לזרוע בו בתחלה אסור. הא עבר וזרע מאחר שאלו מותרין אף אלו מותרין. ר' ירמיה בעי נעקרו השניים הראשונים מותרים. פי' דזאת פשוט ליה אלא הא מיבעיא ליה נעקרו הראשונים השניים מה הן. ומשני נשמעינה מן הדא. המטה שנטלו ב' ארוכות שלה ועשה לה חדשות כו' שהכל הולך אחר הישנות הדא אמרת נעקרו השניים הראשונים מותרים נעקרו הראשונות השניים אסורות: **ג** היה ראש תור וכו' רי"א עד שיהא התלם מפולש כו'. אבל כשהוא מג' צדדין סבר שכונס את המין הזה ונעשה כערבוב: ר"ע אומר אורך ששה טפחים. דסבר אפי' מוקפת מג' צדדין לא הוי חבוש רק שיהיה כשיעור דהיינו ו' טפחים: ורוחב מילואו. פי' דיכול למלאות את כל התלם ירק ולא צריך להיות הפסק והתלם יכול להיות אפי' כ"ש. רי"א ו' טפחים באורך. כר"ע ס"ל. רק ארוחב פליג דסבר כמלא רוחב הפרסה דהיינו טפח והיינו ר"י דלעיל. ירושלמי מה אמר ר' ישמעאל ברוחב ופשטי' אין ר"ע חובש בשלש שורות אית ליה רוחב מילואו ר"י שהוא חובש בב' שורות לא כל שכן. פי' ר"ע ס"ל דא"צ מפולש וא"כ הוי חבוש ג' צדדין ס"ל שאף שרוחב כ"ש ש"ד מכש"כ ר"י שהוא אינו חובש רק מב' צדדיה לא כ"ש דא"צ שיהיה טפח. בירושלמי מקשה הניחן הכא רבי יודה ותנינן תמן פי' תנינן הכא דר"י צריך ליה טפח רוחב על אורך ששה. ותנינן תמן בריש פרקין רי"א ששה באמצע וכמו שכתבתי לעיל דאזיל לשיטתו דס"ל דירק הוי טפח על ו' טפחים א"כ מקשה למה ליתני תרי זימנין. ומשני אילו הויתה הכא ולא הויתה תמן הוינן אמרין מה אין רבנן דמקילין הכא. פי' רבנן היינו ר"ש ור"ע דמתני' דאמרי ורוחב במלואו מחמרינן תמן ר"י דמחמיר הכא וס"ל דבעינן טפח לא כ"ש דמחמיר תמן הוי צורכא דמתניתין תמן או אילו תניתא תמן ולא תניתא הכא הוינן אמרין מה רבנן דאינון מחמרי תמן וס"ל דאין זורעין בתוכה רק חמשה זרעונים מקילין הכא ר"י דמיקל תמן לא כ"ש דמיקל הכא. הוי צורכא מהני' הכא וצורכא מהני' תמן: **ד** הנוטע שתי שורות וכו'. הטעם דהעלין שלהם מתפשטין מאוד לכך צריך ליטע מהם ב' שורות דוקא ואז נראה כשדה בפני עצמה: שורה וכו' ר"א מתיר. הטעם

ביאור על הערוגה מהגר"א זצלה"ה

מכה אפי' אם היה הגבול שוה להערוגה היה הדין כן ויש עוד הרבה קושיות ויותר על פירוש הרמב"ם ואין להאריך בקושיות. והעיקר נראה דהכי פירושו שיעור ירק בירק הוא ו"ט כמש"ל (פ"ב מ"י) ירק בירק ו"ט ובתבואה ב"ר. וכמו שפירשתי שם דה"פ כשיש בירק שרוצה לזרוע בירק אחר. ו"ט. הוא שדה בפ"ע והכי דלא הוי עירבוב. ואמרו בירושלמי ז' ע"ב וז"ל חזקיה אמר מי שיש לו בית רובע וכל שהוא. אותו כ"ש זורע לתוכו כל מין שירצה. וכן בירק כשיש לו ששה טפחים זרוע ירק ועוד כ"ש. באותו כ"ש יכול לזרוע כל מין שירצה. ודרך לזרוע בגנות ערוגות מרובעות מלאות ירק. והכא מיירי בערוגה ו' על ו'. חוץ מגבולותיה. כמסקנא דבבלי וירושלמי. ולכך יכול לזרוע בזו הערוגה ה' זרעונין. ד' בד' רוחות הערוגה כלומר בכל דופן על הכ"ש שחוץ מששה על ששה ואחד בתוך הערוגה ר"ל כל הששה על ששה ואין נהוג כלל ליניקת הזרע רק משום ערבוב הוא דחיישינן ובכה"ג לא הוי ערבוב כדאמר חזקיה בהדיא. ולפ"ז ניחא מאד מ"ש במתני' ב'. כל מין זרעים כו' דלא אמרו אלא ירק בירק ו"ט. היה לה גבול. פירוש כמ"ש במשנה ג' התלם ואמת המים שהן עמוקים טפח זורעים בתוכה ג' זרעונין. ה"נ הכא זורע בשני צדדי הגבול ולמעלה וכן בכל גבול ג' זרעונים כנ"ל. וא"כ בד' רוחות זורע י"ב מינין וא' באמצע דהיינו כל הששה הרי י"ג מינים. לא יטע ראש הלפת משום דהוי ערבוב. ר"י אומר ששה באמצע. פירוש דר"י לטעמיה אזיל דס"ל לקמן משנה ג' רוחב כמלא רוחב הפרסה שהוא טפח. ובאורך ס"ל כר"ע דשם דהאורך ו"ט (וכדאמר שם וכ"ה בירושלמי בהדיא ע"ש) וא"כ לר"י שיעור ירק בירק ו"ט אורך על טפח רוחב לכן יכול לזרוע ששה מינין באמצע כל מין בו"ט על טפח וכשרוצה לזרוע גם בהגבולין יהיה זרוע י"ח מינין. וכן תני בתוספתא דלר"י הוי י"ח זרעונין בערוגה עם הגבולין. ועכשיו אפרש כל הסוגיא דירושלמי שם. וז"ל הירושלמי א"ר שמואל בר סיסרטא. משנים אתה למד ארבעה (פי' ממה דאמרי' לעיל שמותר לזרוע ב' מינין בב"ר דהיינו לעשות כמו משרין אתה למד הרבעה מינין דמהני' שמותר ג"כ לעשות כן. ומפרש). מה שנים את נותן בתחלה ששה ומיצר והולך אף הרבעה את נותן בתחלה ששה ומיצר והולך. אי אפשר שלא יהא שם נקב א' פנוי ליטע בו את האמצעית. (פי' כמו גבי משרין דצריך ב"א בכ"א א"צ אלא בתחלה אבל לבסוף הוא מיצר והולך אפי' כ"ש כן נמי ד' דמתני' ג"כ א"צ אלא בתחלה ו' ולבסוף מיצר והולך וא"כ אתה יכול לעשות כן מד' רוחות ובאמצע מין א' והיינו חמשה דמתני'. ודחי). א"ר יונה עבודה פוגע בעבודה ואין מין פוגע בחבירו להורשו. (פירוש דמהתם ליכא למילף דהתם שורה והכא מרובע וקל הוא בשורה מבמרובע והא דקתני ד' בד' רוחות כו' היינו היכא דאינו אלא עבודה פוגע בעבודה דמה שנזרע באמצע לא איכפת לן שהרי יש שם ו' על ו' כדין ערוגה והוא מהוויים שבצדדין אינם אלא עבודה שפוגע בעבודה דאפילו למאוין צריך ליתן עבודה ו"ט כמו שצ"ל לתבואה ב"ר וא"כ אותן ששה שצ"ל לזו פוגע באותם ו' שצריך ליתן לצד הב'. אבל אם הזרע כמו שאמר' הוי מין פוגע בחבירו לחורשו.) רבי יהושע ב"ל. זרעה זרוע חמשה (פי' דג' כתובין בקרא דהיינו תוציא חד. לצמחה חד. תצמיח חד. הא תלתא וזרועי' ב' דהכ"ל זרעה. הרי ה'). וכר"י דר"י אמר ששה. זרעה זרעיה זרועיה (פירוש דר"י דריש הכי מקרא דהכ"ל זרעה בלא יו"ד וכתיב ביו"ד הרי ב' וכתיב אף בוי"ו הא ג' וג' כתובין בקרא כמש"ל הרי ו'). רבי חגי אמר זרעיה חמשה כל הן דאנא משכח וי"ו אנא מחיק לה. (פי' דר"ח ס"ל דאין לדרוש מקרא רק חמשה דזרעיה בלא וי"ו כתיב וכל היכא דכתיב כו' ע"כ והוא מחק ליה) אשתאילת לרב טובא ספרא דסידרא ואמר זרועיה מליא: ר' יוחנן בשם רבי ינאי כולהן בתוך ששה. (פי' דגם הגבולין מקצתן בתוך ששה והא דקתני ד' בד' רוחות הערוגה היינו מצד הגבולין). כהנא בשם ר"ש ב"ל כולהון חוץ לששה. (פירוש דהגבולין הם חוץ לו'. ומקשה) אם כולהון חוץ לששה נתני ששה. (פי' דהא פשיטא ליה דא"צ הערוגה להיות ו' על ו' דוקא אלא אפי' פחות מעט וא"כ נזרע ג"כ המשהו שלמטה מהערוגה. והא נמי פשיטא ליה דמה שבצדדין עם המשהו שיזרע למטה לא הוי ערבוב אע"פ שאין הגבול גבוה טפח דא"צ גבוה טפח אלא כשרוצה לזרוע כצד השני או למעלה משא"כ מן הצד מותר לזרוע אפי' אינו גבוה טפח ומשני). א"ר תנחום בירבייא כיני בערוגי' שבערוגות היא מתניתא. (פי' ולכך אסור לזרוע ט' דהמשהו שלמטה עם הזרע כצד הב' חובש הזרע על הגבול. אבל כשאינו זורע אלא על הגבול צ"ל דהערוגה שכצד זו והערוגה שכצד זו חובש את האמצעי כיון דהערוגה רחבה ו' אינם חובשין). ר' ינאי ורבי אימי הוו יתבין מקשייא. תנינן היה לה גבול גבוה טפח זורעין בתוכה שלשה עשר שלשה על כל גבול וגבול וא' באמצע. ניתני חמשה באמצע. (פי' דס"ד דאיירי שהגבולין חוץ לו' ולא שמיע ליה שקלא וטריא דלעיל ולכך מקשה ניתני. ה' באמצע דהיינו משהו מכל צדדין למטה ומשני). תפתר שהגבולין ממעטין ששה. (פי' דהיינו שהם בתוך ששה. ומקשי). אם כשהגבולין ממעטין ששה כהדא תנינן ר"י אומר ששה באמצע (פי' דהא טעמיה דר"י דאזיל לשיטתיה דס"ל בשדה ירק א"צ אלא אורך ו' ורוחב טפח ואם הגבולין ממעטין ששה א"כ לא יהיה לכל מין רוחב טפח וע"ז לא הוי אר"י ו' באמצע ומשני). וקיימתה ולא ידעין אי חברייא קיימנוה. אי ר' אימי קיימה על ראשה. (פי' הא דאר"י ו' באמצע לא קאי על הי' לה גבול גבוה טפח דהתם הגבולין ממעטין ששה אלא קאי אראשה דאין לה גבול כלל דהתם הערוגה רחבה ששה ע"ז ס"ל לר"י ו' באמצע. והא ליכא לאקשויי אתי"ק כיון דאין הגבולין ממעטין ששה אמאי הכא זורעין בתוכה ה' זרעונין ניתני ט' דהיינו ד' על הגבולין וד' בד' רוחות הערוגה וא' באמצע. דאיכא למימר דס"ל להאי תנא כיון דאין הגבול גבוה טפח אותו משהו שעל הגבול ואותו שלמטה נעשה עירבוב או כדמתרץ לעיל בערוגה שבערוגות כו' וכמש"ל אבל אם הגבול גבוה טפח אינו חובש המשהו שבצד זה ושבצד הב' את שעל הגבול). ואין על ראשה כהדא תני רבי חייא ר"י אומר שמנה עשר. (פי' אי ר"י לא קאי אלא על רישא באין הגבול גבוה טפח א"כ היאך תני י"ח בברייתא. אע"כ ש"מ דקאי אסיפא ועכ"ל דאין הגבולין ממעטין ששה וא"כ קשה ניתני ה' באמצע). מהו לעשות בית רובע ולזרוע בתוכו ה' מיני תבואה (פירוש דתבואה בתבואה ב"ר ומיבעי' לי' אם יכול לעשות ב"ר כמו ערוגה לזרוע ה' מינים בה ופשיט). מה אם ששה שלוקין עליו דבר תורה (פי' בשום מקום דהיינו גבי תבואה כמש"ל באיסור ב"ר ללקות בו' על ו' וא"כ הוי והאי יותר עירבוב) את אמר מותר (פי' לזרוע בתוכה ה' מינין). כאן שאין לוקין עליו דבר תורה לא כ"ש. מהו לעקרית בתחלת ששה להיות מיצר והולך. (פירוש ולזרוע א' מכאן דממשר ליכא למילף דהתם שורה והכא מרובע וקל הוא בשורה מבמרובע ופשיט ליה ממתני'). מה בשעה שהעבודה פוגעת בעבודה את אמר מותר (פי' דהיינו מתני' דזורע בד' רוחות ולכל משהו צריך עבודה ו"ט וכאן אינו רחוק א' מחבירו רק ששה טפחים וא"כ עבודה של זה פוגע בעבודה של זה ואפ"ה מותר). כאן שאין עבודה פוגעת בעבודה לכ"ש (פי' כשאתה נותן בתחלה ששה הרי כל העבודה ומה שמיצר והולך אינו אלא כמו סוף שדה ואם כן אין עבודה פוגעת בעבודה וכ"ש שמותר). לא צורכה דלא (פי' זאת לא מבעיא דפשטו מכ"ש כנ"ל אלא הכי מיבעי' ליה). מהו לעקרית בתחלת ב"ר להיות מיצר והולך. (דאיכא למימר תבואה חמורה וליכא למילף מערוגה כנ"ל. ופשיט) מה אם ששה על ששה שלוקין עליו דבר תורה את אמר מותר כאן שאין לוקין עליו ד"ת לא כ"ש. ר' יסא שאל לא מסתברא בגגו של גוזל שני טפחים לזרוע בו שני מינין (פי' שאל על מסקנא דלעיל בערוגה שבערוגות א"כ הגבולין סמוכין זה לזה ורחבן ב"ט ויזרע בהן ב' מינין ואילו היה גובל א' ודאי אסור ואמאי שרי הא הוי עירוב וקושיא דבבלי פ"ה ב' והא קא כו' ע"ש כ"ל) ר' יסא שאל זרע בגו מוסין משכו בכמה (פי' הא דקתני במתני' וא' באמצע מיבעיא ליה משך של א' בכמה אם צריך שיזרע כל הששה או לא ולשון מסין לשון חלוקה. ופשיט ליה). מן מה דאמר רבי ינאי ור' אימי ספתר שהגבולין ממעטין ששה. הד"א אפי' סרא מכאן (פי' פחות מכן דהיינו שא"צ לזרוע כל הששה. ואחר זה מיבעי' לי'). עד היכן. (פי' כמה השיעור שלא יפחות מזה). נשמעינה מן הדא גוממיות שהי' עמוקין טפח זורעין לתוכה ג' זרעונין א' מכאן וא' מכאן וא' באמצע הד"א עד טפח (פי' עד טפח מותר לפחות דהוי דבר חשוב אבל טפי לא.) ר' בא בר כהנא שמעון בר גרשיה בשם ר"ש ב"ל. בנוטים לתרבה שנו (פירוש הא דקתני במתני' בסיפא אם היה לה גבול ג"ט כו'. היינו דוקא בנוטים לתרבה. אבל בין הערוגות חובשין אפילו כשהגבול גבוה טפח ופליגא אדלעיל דמסיק כשהגבול ג"ט אין חובשין). אמר ר"ז כל טפח וטפח של גבול עשו אותו מקום בפ"ע. (ומקשה). ויהיו עשרים וחמשה ו' על כל גבול וגבול וא' באמצע. (ופי' על כל צד ו' דטפח ע"ט ס"ל דהוי מקום חשוב בפ"ע ומקשה). וכיני הוא התיב ר' בון בר חייא בשם רבי שמואל בר ר' יצחק והתנינן התלם ואמת המים שהן עמוקים טפח זורעין לתוכה ג' זרעונין א' מכאן וא' מכאן וא' באמצע ויתני חמשה שנים מכאן ושנים מכאן וא' באמצע לית יכול לצד שכאן ולצד שכאן חובש את האמצעי (פי' כיון דאינו רחב רק טפח א"ת חובש ב' הצדדין הטפח וכן בגבול יהיה טפח נחבש מב"צ שסביבותיו). (ע"כ הוא סוגיא דערוגה ופי' רבינו הגאון זצ"ל דלא ככל המפרשים שמחקו מאוד ופרשו דלא כפשטי' דתלמודא):

ה נוטע אדם קישות ודלעת לתוך גומא אחת. ובלבד שתהא זו נוטה לצד זה וזו נוטה לצד זה. ונוטה שער של זו לכאן ושער של זו לכאן. שכל מה שאסרו חכמים לא גזרו אלא מפני מראית העין:

ו היתה שדהו זרועה בצלים ומבקש ליטע בתוכה שורות של דלועים. רבי ישמעאל אומר עוקר שתי שורות ונוטע שורה אחת ומניח קמת בצלים במקום שתי שורות ועוקר שתי שורות ונוטע שורה אחת. ר"ע אומר עוקר שתי שורות ונוטע שתי שורות ומניח קמת בצלים במקום שתי שורות ועוקר שתי שורות ונוטע שתי שורות. וחכ"א אם אין בין שורה לחברתה י"ב אמה לא יקיים את הזרע של בינתיים:

ו רבי ישמעאל אומר עוקר ב' שורות. דהיינו ח' אמה ונוטע שורה אחת במקום זה. נמצא נשאר כל צד ב' אמות ומניח קמה בצלים ב' שורות. דהיינו ח' אמה. ואח"כ עוקר ג"כ ב' שורות. וזורע שורה א'. וכן לעולם. נמצא הפסק בין שורה לשורה ב' אמות. אלא דסבר שצריך להיות ריוח בין שורה בצלים לחברתה ד' אמות חוץ מהשורה של דלועין. אבל אסור לסמוך השורה של דלועים. לשורה של בצלים: ר"ע אומר. שאינו צריך להיות ריוח. כלל אלא עוקר ב' שורות בצלים וזורע ב' שורות דלועים במקום זה וכן לעולם: אם אין בין שורה. דלועים לחבירתה י"ב אמה ואינו [צריך] שיהיה הפסק בין שורה לשורה ב' אמות אלא דסבר שצריך להיות הרחק בין דלועים לדלועים י"ב אמות:

ז דלעת בירק כירק ובתבואה נותנין לה בית רובע. היתה שדהו זרועה תבואה וביקש ליטע לתוכה שורה של דלועין. נותנין לה לעבודתה ששה טפחים. ואם הגדילה יעקר מלפניה. רבי יוסי אומר נותנין לה עבודתה ארבע אמות. אמרו לו התחמיר זו מן הגפן. אמר להן מצינו שזו חמורה מן הגפן. שלגפן יחידית נותנין לה עבודתה ששה טפחים ולדלעת יחידית נותנין לה בית רובע. רבי מאיר אומר משום ר' ישמעאל כל שלשה דלועין לבית סאה לא יביא זרע לתוך בית סאה. רבי יוסי בן החוטף אפרתי אמר משום ר' ישמעאל כל שלשה דלועין לבית כור לא יביא זרע לתוך בית כור:

ז דלעת בירק כירק: היינו שיעור ו' טפחים: ובתבואה נותנים לה בית רובע, דהיינו כשיעור תבואה. נותנים לה לעבודתה ששה טפחים. היינו סביב השורה: ואם הגדילה. פי' הששה טפחים אזי תעקר: התחמיר זו מהגפן. שלגפן אינו צריך רק ו' טפחים:

פרק ד א קרחת הכרם בית שמאי אומרים כ"ד אמות. ובית הלל אומרים שש עשרה אמה. מחול הכרם ב"ש אומרים שש עשרה אמה ובה"א שתים עשרה אמה. ואיזו היא קרחת הכרם כרם שחרב מאמצעו אם אין שם שש עשרה אמה לא יביא זרע לשם. היו שם שש עשרה אמה נותנין לה עבודתה וזורע את המותר:

א קרחת הכרם. היינו כרם שחרב אמצעו. ולקמן דתני כרם שחרב. היינו שחרב בכמה מקומות: בש"א כ"ד אמות. דסבר שצריך שיהיה ריוח בין הכרם ד' לכל צד. והיינו עבודת הכרם. והתבואה צריך שיהיה לכל צד ח' אמות. כי פחות מח' אמות לכל צד תוכם התבואה ואת כלאים. והיינו כ"ד אמה. ט"ז הזרעים. והפסק ד' אמות מכאן וד' אמות מכאן. ופי' אחד דסבר ב"ש שצריך לעבודתה ח' אמה לכל צד והתבואה ד"א לכל צד. וב"ה סבר ט"ז אמות דהיינו ד"א ריוח לעבודתה מכאן. וד' אמות מכאן. וד' אמות לכל צד צריך שיהיה זרעים כדי שלא יתבטל הזרע. מחול הכרם. היינו בין כרם לגדר: בש"א ט"ז אמות. דהיינו ד' אמות ריוח בין הכרם. וח' אמות התבואה כדי שלא יתבטל. וד' אמות צריך שיהיה ריוח בין גדר לזרעים. ולפי' שני של ב"ש צריך שיהיה ריוח בין כרם ח' אמות לעבודתה. וד' אמות זרעים. וד' אמות ריוח בין גדר. והכי מפרש איזה קרחת הכרם וכו': אם אין שם ט"ז אמה היינו לדעת ב"ה: היה שם ט"ז אמה נותן לה עבודתה. היינו ד' אמות מכל צד:

ב איזו היא מחול הכרם בין כרם לגדר. אם אין שם שתים עשרה אמה לא יביא זרע לשם. היו שם שתים עשרה אמה נותנין לו עבודתו וזורע את המותר:

ב איזה מחול הכרם וכו' אם אין שם י"ב אמה. היינו דעת ב"ה שצריך ד' אמות מכאן וד' אמות מכאן. ד' אמות זרעים וכו':

ג רבי יהודה אומר אין זה אלא גדר הכרם ואיזה הוא מחול הכרם בין שני הכרמים. ואיזה הוא גדר שהוא גבוה עשרה טפחים. וחריץ שהוא עמוק עשרה ורחב ארבעה:

ג רבי יהודה אומר אין זה גדר הכרם. פי' שאין הגדר בא להחמיר אלא להקל כגון שיש גדר לכרם. מותר לזרוע אצל כמון אפי' תיכף ואין צריך ריוח כלל. והיכי יש אפילו ו' אמות מותר אזי מניח ריוח בין כרם ד' אמות וזורע את המותר:

פירוש הארוך

דס"ל דרואין את האמצעים כאילו אינם ומצטרפין הני שורות של קישואין ביחד ואז הוי שיעור שדה והואיל שכן מותרין הוי גם מה שביניהן מותר אגבן: **ה נוטע** אדם כו'. דאינו כלאים רק במכולת יד פעם א'. וכאן שמתחלה נתן בתוך הגומא אחת מהן. ואח"כ נתן הב'. אינו אסור אלא משום מראית עין. וכשנוטה שער של זו לכאן וכו': **ו היה** שדהו זרוע בצלים כו'. ירושלמי כהנא אמר דברי ר"י פעמים שש עשרה. פעמים י"ב: פעמים משמנה. כשמה שהוא נותן כל העבודה לפניו ט"ז. פי' שנוטע בתחלת השורה שעקר. נמצא דנשתייר עוד שורה א' עד הבצלים. ובצלים ב' שורות. ומהבצלים עוד שורה עד הדלועין. שיטע גם כן בצד הרחק מהבצלים. נמצא בין ככל ארבע שורות. דכל שורה ד' אמות בין דלועין לדלועין. ועולה לט"ז אמות. מקצת מבחוץ י"ב אמה. פי' שנותן באמצע השורות. הוי ב' אמות עד הבצלים. והבצלים שמנה. הרי עשרה. ומהבצלים עד הדלועין ג"כ ב' אמות הרי י"ב. פעמים שמנה כלה מבחוץ. היינו שנתן בסוף להבצלים. שמואל אמר לעולם י"ב. ותני כן קולג על דברי שניהן. רי"א י"ב. רע"א שמנה. פי' דשמואל פליג וסבר דלעולם הם לר"י י"ב. כמו לר"ע שמנה בכל פעם כן לר"י: ומקשה בירושלמי לפ"ז הא רי"א י"ב ורבנן י"ב מאי ביניהון. ומשני כמיכה ע"ד דר"י אסור לסמוך. ורבנן אמרי מותר לסמוך. פי' להבצלים. דלר"י אסור לסמוך. ולכך ס"ל כו'. ולרבנן מותר רק שיהא הרחק בין דלועין לדלועין י"ב אמות. ואף שהי"ב אמה זרועים בצלים כשיר דמי: **ז דלעת** בירק כו'. דהיינו כשיעור התבואה דהוא בית רובע: לדלעת יחידי נותן בית רובע. פי' כשיש בית רובע שדה כור יכול לזרוע אצלה תבואה וא"צ לזרוע כל הבית רובע אלא אפי' גרעין א'. נמצא דהוי הגרעין רחוק מהתבואה בית רובע. ואם אין כאן בית רובע אסור לזרוע אף דהוי רחוק יותר מששה טפחים. נמצא מינו שזו חמורה מן גפן: רמ"א וכו' הטעם דמשום שהעלין רחבים מתפשטים מאד והוי ערבוב:

פרק ד א קרחת הכרם וכו'. ירושלמי אמר רבי יוחנן קרחת הכרם. הוא כרם שחרב. (פי' כרם שחרב דס"ה לקמן) קרחת הכרם מקריחין אותו מאמצעו כרם שחרב מקריחין אותו מכל הצדדים אמר ר' יוסה והוא שבא ממעט כרם גדול (פי' דכרם גדול הוי ג' שורות של ג' גפנים וב' שורות של ג' גפנים הוי כרם קטן. ואתי ר' יוסה לאשמעי' דהקרחת מיירי שנתקרח באמצעו ועדיין נשאר מן הצדדים כדי כרם דהיינו לכל הפחות ב' שורות מן הצדדין דנשתייר שיעור כרם. אבל אם בא ממעט כרם קטן לא הוי דין קרחה): ותני כן איזה קרחת הכרם. כרם שחרב באמצעו ונשתייר כדי כרם בין מד' רוחות בין מג' רוחות בין משתים זו כנגד זו. פי' דמייתי ראיה מברייתא דתני בהדיא דבעינן שישתיירו כדי כרם בין שיקרח מאמצעו ונשתייר כדי כרם לכל הצדדין בעינן כ"ד על כ"ד או שנשתייר כדי כרם מג' רוחות אזי בעינן כ"ד על י"ב. או דנשתייר כדי כרם מב' צדדין זו כנגד זו אז בעינן כ"ד הורך. דכשרוצה לזרוע בין השתים זו כנגד זו. צריך להרחיק ד' אמות. דהיינו ד' אמות לכל צד הכרם ושמונה אמות לכל צד לצד מאותן ד' דעבודת הכרם אז חשוב שדה ולא בטל לגבי הגפן. אבל מן הצדדין שלא נשתייר כדי כרם. א"צ להרחיק רק אמה אחת כשיעור גפן יחידים. ודוקא כשנשאר שיעור כרם מב' צדדין זו כנגד זו. אבל אם נשאר כדי כרם מב' צדדין כמין גא"ם. אף צריך להרחיק אף מן הצדדין שנשאר כדי כרם רק ד"א לבד. וכצדדיו שלא נשאר כדי כרם. אין צריך להרחיק רק אמה א'. וטעמיה דב"ש דס"ל דלא חשיב שדה פחות משמנה אמות. הלכך כ"ד אמות דהיינו ד' לעבודת הכרם. וכנגדן מכאן ונשתייר ט"ז. שדינן שמנה להכא. ושמנה להכא. איכא שדה ולא בטיל וב"ה ס"ל דד' אמות חשיב שדה הלכך ס"ל ט"ז אמה. דהיינו ד' לעבודת הכרם. וכנגדן מכאן. ונשתייר ח' שדינן ד' להכא וד' להכא. איכא שדה ולא בטיל: ואיזו היא קרחת הכרם כו'. סתמא כב"ה: **ב איזו** מחול הכרם כו'. סתמא כב"ה. ולכך לא בעינן רק י"ב. דהיינו ד' לעבודת הכרם. וד' לגדר משום דופא דכותל אפקורי מפקיר ליה. ונשתייר ד"א חשיב שדה ולא בטיל לגבי כרם והכא לא בעינן ט"ז. דאיסורו אינו אלא מצד א'. ירושלמי לא סוף דבר גדר. אלא אפי' עוגה הכין אם אין בין הם למבירו ג' טפחים נידונין כגדר. אפי' קמה ואפי' קשין. והיינו כהא דאמר ר' חנינא. אין האיסור נעשה מחיצה להקל. הכרי מימר האיסור נעשה מחיצה לאיסור. פי' דדין גדר אם מפסיק בין הכרם אז מותר לזרוע תיכף בצד אחר של גדר. וא"צ להרחיק כלל. וזה קולא. וגם יש בו חומרא דבכלל שהגפנים שם אז אין רשאי לזרוע בין הגפנים לגדר אף שמרחיק ד"א. וזה נקרא מחול וצריך להרחיק כשיעור שמונה במתני' כנ"ל. והכי פירושו דאפי' קמה עומדת הוי דין גדר. ואף שהיא בעצמה אסורה. מכל מקום נעשים מחיצה להחמיר דלא סגי בד"א בינה לגפן. אבל לא להקל דהיינו לזרוע בצד אחר של הקמה ולא להרחיק ד"א דהאיסור נעשה מחיצה לאיסור ולא להקל:

ג רבי יהודה אומר אין זה אלא גדר הכרם וכו'. פי' לענין קולא בלבד ולא להחמיר דבגדר יש קולא וחומרא כנ"ל. וקאמר ר"י דאין זה אלא גדר הכרם. ירושלמי ע"ד דר"י ויעשה כחוץ הכרם להסור כשם עשרה. פי' לר"י דס"ל דבין גדר לכרם לא הוי מחול אלא בין ב' כרמים הוי מחול. הא הכי הוי כמו קרחה. ומשני אמר ר' יונה הדא דתימא כשאין הכרמים מכוונים אבל אם היו הכרמים מכוונים אוסר כשם עשרה. פי' שהגפנים העומדים בכרם זה מכוונים נגד הגפנים מכרם זה השני. אבל אם הגפנים מכרם זה עומדים כנגד הריוח שבין גפן לגפן מכרם שני. הוי מחול ודלא כפי' המפרשים שזה נטוע ממזרח למערב וזה מצפון לדרום ע"ש: עוד איתא בירושלמי דמיבעי עד שיהא מוקף גדר מד' רוחותיו או לא. ופשיט ליה מן מאי דתני בין ב' הכרמים הדא אמרה אפי' מרוח א'. עוד בעי שם עד שיהא גדר מקיף כל אותו רוח כשמעין מן הדא דאמר ר"ז ר' יסא בשם ר' מתנה אין זוג לכרם גדול. ולא מחול לכרם קטן. אין זוג לכרם גדול שאי אתה זקוק לו. ואין מחול לקטן. ליסר חוצה לו יותר מתוכה. תוכה שמנה. וחוצה לו י"ב. ואיזה כרם קטן שלש כנגד שלש. הא כרם גדול ג' על שלש שלש יש לו מחול. אר"ז הדא אמרה עשה פסין כנגד ג' גפנים יש לו מחול. עוד איתא שם בירושלמי רבי יעקב בשם רשב"ל היה שם מקום י"ב על י"ב נוטל כמחול פי' מותר לזרוע שם. ועל זה אמר חזקיה ובלבד י"ב על י"ב. אמר ר' מני אפי' מיצר והולך. פי' כיון דבמקום אחד י"ב על י"ב אף שמשם ולהלן מיצר והולך אעפ"כ נוטל כמחול: ואיזה גדר וכו'. פי' דקאי על שניהם להנא קמא בין להקל ולהחמיר לר"י להקל לבד. ועי"ז שנה במתני' גדר וכו': ורוחב ארבעה. זה קאי אחריץ לבד. אבל בגדר אפי' כל

באור לפי' הארוך מהרב ר' העשיל

כ"ץ זצ"ל

ג ד"ה ר' יהודה אומר כו'. עוד איתא בירושלמי כו' ליסר חוצה לו יותר מתוכה כו' עכ"ל. פי' אם עשה גדר חוצה לו שיאסר י"ב אמה כמו שהוא הדין לת"ק שמחול הכרם הוא בין כרם לגדר: **בא"ד** הדא אמר עשה פסין כנגד ג' גפנים יש לו מחול עכ"ל. ז"ל מפרש הירושלמי עשה פסין בכרם גדול נגד ג' גפנים יש לו מחול פי' דלא בעינן כל הרוח רק נגד ג' גפנים דלא גרע מג' שורות של ג': **בא"ד** עוד איתא שם בירושלמי ר' יעקב בשם רשב"ל היה שם מקום י"ב על י"ב נוטל כמחול. פי' מותר לזרוע שם כו' עכ"ל: הגאון אינו מפרש כפירוש מפרש הירושלמי. דקאי על מ"ש הירושלמי מקודם זה. דז"ל הירושלמי מקודם זה. רבי יודן בעיא עשה גדר לפנים מגדר ואמר אם יש שלשה טפחים מותר להביא זרע לשם. ואם לאו אסור להביא זרע לשם. ופי' המפרש וז"ל עשה גדר לפנים מגדר והחיצון אינו י"ב אמות מן הכרם מהו שיהא מותר לזרוע בין הגדרים אי נימא כיון דנאסר המקום ההוא אי נימא שחזר והותר. אמר ר' יודן עצמו ופשיט לבעייתו אם יש שם ג' טפחים מותר שהגדר מפסיק. ואם לאו חשבינן הכל כאחד. דכל פחות מג' כלבוד ובטל הפנימי להיצון. עכ"ל המפרש. ופי' המפרש דמ"ש ר' יעקב בשם רשב"ל היה שם מקום כו' קאי על מ"ש מקודם לזה. וז"ל המפרש היה שם מקום שתים עשרה אמה והיינו בין הגדר נוטל המחול מצד הכרם ואפי' נשתייר מצד הגדר הפנימי לפרש י"ב אמות אסור שנוטל המחול ונותן בין גדר לגדר. עכ"ל. אבל הגאון אינו מפרש כן אלא דהוא ענין בפני עצמו והוא מפרש כך אם היה מקום י"ב על י"ב יש לו דין מחול וקמ"ל שצריך להיות הי"ב באורך וברוחב. ובזה פליגי ר' חזקיה ור' מני ודו"ק:

ד מחיצת הקנים אם אין בין קנה לחבירו שלשה טפחים כדי שיכנס הגדי הרי זו כמחיצה. וגדר שנפרץ עד עשרה אמות הרי הוא כפתח. יותר מכן כנגד הפרצה אסור. נפרצו בו פרצות הרבה. אם העומד מרובה על הפרוץ מותר. ואם הפרוץ מרובה על העומד כנגד הפרצה אסור:

ד מחיצת הקנים וכו'. דפחות משלשה לבוד: וגדר שנפרץ עד י' אמה וכו'. ומותר לזרוע אף כנגד הפתח. יותר מי' אמות כנגד הפרצה אסור. אבל כנגד העומד מותר: נפרצו בו פרצות הרבה. ופחות מי' אמות: אם העומד מרובה על הפרוץ מותר. אף כנגד הפרצה: ואם הפרוץ מרובה על העומד כנגד הפרצה אסור. אבל כנגד העומד מותר. ואם אין רוחב העומד ד' טפחים אסור אפילו כנגד העומד:

ה הנוטע שורה של חמש גפנים בית שמאי אומרים כרם וב"ה אומרים אינו כרם עד שיהו שם שתי שורות. לפיכך הזורע ארבע אמות שבכרם ב"ש אומרים קידש שורה אחת. וב"ה אומרים קידש שתי שורות:

ה הנוטע שורה של ה' גפנים כו' וב"ה אומרים שתי שורות. וזה מודה שאין צריך שיהיה רק ה' גפנים. אבל סבר שיהא ב' שורות כדמפרש לקמן. לפיכך הזורע ד' אמות שבכרם היינו בד' אמות של כרם ב"ש אומרים קידש שורה אחת דכתיב פן תוקדש כו'. לכשזורע. היינו אוסר הכרם. והיינו קידש. ב"ש סבר שאינו אוסר רק חמש גפנים שהם כרם. וב"ה סבר ב' שורות דסבר ב' שורות הוי כרם. ודוקא שזורע כנגד כל השורה:

ו הנוטע שתים כנגד שתים ואחת יוצא זנב הרי זה כרם. שתים כנגד שתים ואחת בינתים או שתים כנגד שתים ואחת באמצע אינו כרם עד שיהו שתים נגד שתים ואחת יוצא זנב:

ו והכי מפרש האיך הוי [ה'] כרם לב"ה דסבר ב' שורות היינו שתים כנגד ב' ואחת יוצא זנב כו':

ז הנוטע שורה אחת בתוך שלו ושורה אחת בתוך חבירו ודרך היחיד ודרך הרבים באמצע. וגדר שהוא נמוך מעשרה טפחים הרי אלו מצטרפות. גבוה מעשרה טפחים אינן מצטרפות. רבי יהודה אומר אם ערסן מלמעלה הרי אלו מצטרפות:

ז רבי יהודה אומר אם ערסן מלמעלה. היינו שהעלים נתפרסו רובו מהאילנות שאצל גדר אחת לאילנות של צד גדר השני: הרי אלו מצטרפות. ולא הוי הפסק:

ח הנוטע שתי שורות אם אין ביניהם שמונה אמות לא יביא זרע לשם. היו שלש אם אין בין שורה לחבירתה שש עשרה אמה לא יביא זרע לשם. רבי אליעזר בן יעקב אומר משום חנינא בן חכינאי אפילו חרבה האמצעית ואין בין שורה לחבירתה שש עשרה אמה לא יביא זרע לשם. שאילו מתחילה נטען ה"ז מותר בשמונה אמות:

ח הנוטע ב' שורות אם אין ביניהם ח' אמות וכו'. בכרם קטן מצטרפין בתוך שמונה והוי כרם. אבל כשיש שמונה אמות ביניהם אין מצטרפין השורות והוי כגפן יחידי ואין צריך ליתן אלא ששה טפחים ריוח לכל צד וזורע את המותר שלש שורות וכו': אם אין ביניהם ט"ז אמה וכו'. כי שלש שורות הוי כרם גדול ומצטרפין אפי' בפחות מט"ז אמה: ר"א [כו'] בן חכינאי אומר וכו'. דסבר כיון דהוי כרם גדול מצטרף בתוך ט"ז אמה. ואם מתחלה היה נטוע ב' שורות אם היה ביניהם אפי' ח' אמות היה מותר אבל (הפי') כיון שהיה כרם גדול מצטרף בתוך ט"ז אמה:

באור לפי' הארוך מהרב ר' העשיל כ"ץ זצ"ל

ה ד"ה הנוטע כו'. ע"ד דב"ה אוסר שלש כנגד שלש כו' עכ"ל. ר"ל דזה הכלל דלעולם אמרינן דמשורה הראשונה אסור ג' גפנים. וכנגדן ב'. כדי שיהיה שתים כנגד שתים. וא' יוצא זנב. ביותר סברא לאסור השלשה לסמוך לזרע. אלא דכאן על שלשה שבשורה שניה אסרינן מספק מטעם דלא ידעינן איזו שנים שבשורה שניה נחשב כנגד השנים שבשורה ראשונה אם נגד האמצעי ועוד א' שבצד ימינו של שורה ראשונה. ונמצא יהיה היוצא זנב בצד שמאל שבשורה ראשונה. או שיהיה השנים שבשורה שניה נגד האמצעי ועוד א' שבצד שמאל של שורה ראשונה וא"כ יהיה היוצא זנב בצד ימין של שורה ראשונה: **בא"ד** אם היו הזרעים קרובים לאחד מהם הרי זו אסורה עכ"ל. כלומר לצד שהזרע קרוב אסרינן שלשה ולצד השני מהזרע באותו שורה לא אסרינן רק שנים וא"ל שתיהן אסורות דלא ידעינן מאיזה צד מהזרע נחשב השלשה אם מצד זה או מצד זה ולכן אסרינן משני צדדי הזרע בכל צד שלשה אבל ע"ד דב"ה אוסר ד' כנגד שתים. והטעם דלא ידעינן אם נחשב השלשה אילנות שבשורה החיצונה. שתים בצד ימין מהזרע וא' בצד שמאל. או להיפך שתים בצד שמאל של הזרע. ועוד דמאי חזית שנאסר מצד הא' של יניקת הזרע שתים ומצד השני א'. לכן צריך לאסור ארבע בשורה החיצונה ב' מצד א' של הזרע. וב' מצד השני של הזרע ועוד ב' בשורה שניה נגד הב' האמצעים מהארבע שבשורה החיצונה וא"כ יהיה יוצא זנב מכל צד בין מצד ימין ובין מצד שמאל: **בא"ד** זרע כנגד קרן זוית כו'. ע"ד דב"ה אוסר ב' כנגד ב' כו'. שתים משורה ב' דהיינו ב' ג' משורה ב' כו' וב' כנגד ב' ואחד יוצא זנב מכאן. עכ"ל. לכאורה מלשון זה שכ' ב' מכאן ומכאן מב' שורות החיצוניות דמשמע חוץ מהקרן זוית. נראה שהציור הוא כזה **א**:

ולפ"ז יהיה אסור שמונה גפנים. ולפ"ז מדוקדק מ"ש אח"כ וב' ג' משורה ב' אך בר"ש ואחריו נמשך מפרש הירושלמי כתוב שלדעת ב"ה אינו אוסר רק ששה גפנים. ואין לפרש שגם הגאון מפרש שאינו אסור רק ששה גפנים. ובאמת יהיה הציור כזה **ב**: **וגם** בציור זה יש לפרש מה שכתב הגאון ב' מכאן ומכאן מב' שורות החיצונות. דהיינו שנחשב הקרן זוית בכלל שתים של כל שורה החיצונה. ומ"ש שתים משורה הב'. דהיינו ב' ג' משורה הב' יהיה הפירוש שנחשב גפן השני שבשורה ב' מצפון לדרום עם גפן השלישי שאצלו בשורה שניה מצפון לדרום וכן נמי נחשב גפן השני בשורה ב' כשתחשוב השורות ממזרח למערב עם הגפן הג' שאצלו ממזרח למערב דקשה ע"ז הציור דלמה לא נאסר בשורות החיצונות רק שתים בין מצפון לדרום ובין ממזרח למערב ובשורות השניות יהיה אסור בין ממזרח למערב ובין מצפון לדרום שלשה בכל שורה. כי לפי הכלל שכתבתי לעיל שלעולם יש לאסור בשורה החיצונה שלשה ובפנים שנים וכאן הוא להיפך. אבל לפי' הר"ש ומפרש הירושלמי נראה שהציור הוא כזה **ג** אך בלשון הגאון אי אפשר לכוין בציור זה כמ"ש דהיינו ב' ג' משורה ב' דוק ותשכח: **בא"ד** כנגד הבינים שבקרן זוית כו' שלישית איזה היא שלישית שבראשונה ראשונה שבשלישית כו' עכ"ל. הציור הוא כזה **ד**. ומ"ש שלישית שבראשונה הוא כשתחשוב השורות מצפון לדרום יהיה הציור כמו שציירתי. וכן כשתחשוב השורות ממזרח למערב יהיה להיפך דהיינו במקום שכתוב כאן ראשונה שבשלישית יהיה נקרא שלישית שבראשונה וכן במקום שכתוב כאן שלישית שבראשונה יהא נקרא ראשונה שבשלישית. וכן מה שכתב ראשונה שבשלישית הוא ג"כ כשתחשוב השורות מצפון לדרום חוץ מהשורה ראשונה שחסר ממנה גפן של קרן זוית. ומ"ש בשורה ג' ב' לבד. ר"ל של שורה ג' לבד והוי ט' גפנים: **ח** ד"ה הנוטע שתי שורות כו' כמה דהימר ח' חוץ כו' ודכוותיה ד' חוץ כו'. עכ"ל. ז"ל מפרש הירושלמי ה"ה נמי ד' אמות שאמרינן בכרם שלא יפחות מד' אמות גפן מגפן **נפ' שאמ"ן דלאו"ה** לא הוי כרם היינו נמי חוץ ממקום הגפן עכ"ל:

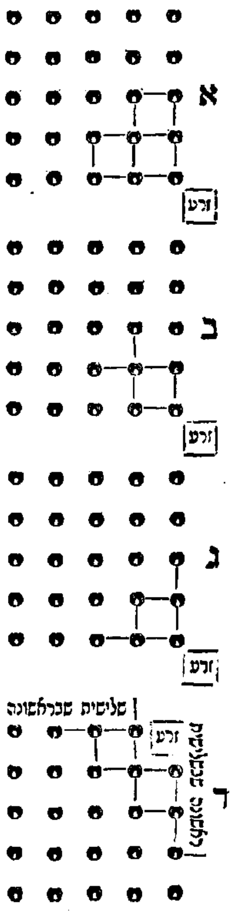

פירוש הארוך

שהוא עוביו שני אבל הארוך בעינן על כל רוחב הגפנים בין בגדר ובין בחרין. ובאם לאו אזי אין לו דין גדר רק מה שכנגד הגדר. וכן בחרין ג"כ הדין כן. ובאופן שיהיה הגדר על כל פנים ארוך ד' טפחים: **ד** מחיצת הקנים וכו'. דפחות מג' כלבוד דמי ומותר לסמוך גפנים מצד זה וזרעים מצד זה: וגדר שנפרץ כו'. אבל ביותר מעשר לא חשיב פתח. וצריך הרחקה כנגד הפרוץ. אבל כנגד העומד מותר: נפרצו בו פרצות הרבה. פחותות מעשר ויתרות מג' אז אם העומד מרובה מותר אפי' כנגד הפרוץ ואם הפרוץ מרובה כנגד הפרוץ אסור. אבל כנגד העומד מותר. ודוקא אם הוא רחב ד' טפחים. אבל בפחות מד' טפחים אפי' כנגד העומד אסור. ואם יש לו צורת הפתח אף כנגד הפרוץ שרי. ואף שהצורת הפתח נתון מן הצד. וזה דוקא בפחות מי'. אבל אם הפרצה יותר מי' אז לא מהני צורת הפתח מן הצד. אלא דוקא שהצורת הפתח נתון ע"ג מלמעלה. וזה דוקא לענין כלאים אבל לענין שבת הדין בין שהפרצה יותר מי' או כשהפרוץ מרובה מן העומד אף כנגד העומד אסור. וצורת הפתח לא מהני רק בעל גביו. אבל מן הצד לא מהני אף בפחות מי' זה דעת רבי יוחנן. ודעת רשב"ל דצורת הפתח מן הצד בכלאים מהני אף בפרצה יותר מי'. ובשבת החילוק בין יותר מי' לפחות מי'. דביותר מי' בעינן שיהא צורת הפתח ע"ג. ובפחות מי' סגי אף מן הצד: **ה** הנוטע שורה של חמשה וכו'. דב"ש ס"ל רואין כאילו היו שתים נגד שתים וכו' וב"ה ל"ל רואין: ב"ש אומרים קידש שורה אחת וב"ה אומרים וכו'. דב"ש ס"ל דשורה אחת הוי כרם. וב"ה ס"ל דאינו כרם רק ב' שורות. ויש בדבר להקל ולהחמיר. כמו שאכתוב אי"ה בס"ד: וז"ל הירושלמי והוא שזרע כנגד כולה פי' דכשזרע נגד כולה אז הוי ב"ש לקולא וב"ה להחמרא. אבל כשזרע נגד אמצעי ע"ד דבית שמאי אוסר שורה. דהיינו ב' גפנים מכאן ומכאן. והגפן האמצעי. וס"ה הוא חמשה. ע"ד דב"ה אוסר שלש כנגד שלש. דהיינו שורה אחת מג' של שורה ראשונה. ושורה ג"כ מג' משורה שניה. ס"ה ששה גפנים. זרע כנגד בינין שבאמצע. ע"ד דבית שמאי אוסר. ב' מכאן וב' מכאן חמישית איני יודע איזו הוא נאמר אם היו הזרעים קרובים לא' מהן ס"ז אסורה. ואם לאו שתיהן אסורות. ס"ה אוסר ששה גפנים לב"ש. ע"ד דב"ה אוסר ד' כנגד שתים. דהיינו משורה א' ארבעה. וב' משורה ב'. נגד הב' אמצעיים. מהארבעה שבשורה א'. ס"ה ג"כ ששה. דהוי שתים נגד שתים. ואחת יוצאה זנב מכאן ומכאן. זרע כנגד קרן זוית. ע"ד דב"ש אוסר. שורה א' מכאן. ושורה א' מכאן. ס"ה ט' גפנים. דהיינו ד' מכאן ומכאן. והקרן זוית נחשב לכאן ולכאן. ע"ד דב"ה אוסר. ב' כנגד ב'. וא' יוצא זנב מכאן. דהיינו ב' מכאן ומכאן מב' שורות החיצונות. והקרן זוית נחשב לכאן [ולכאן] ממה נפשך אם לצד זה או לצד זה. שתים משורה ב'. דהיינו ב' ג' משורה ב'. דאיכא ב' כנגד ב'. וא' יוצא זנב מכאן. וב' כנגד ב'. וא' יוצא זנב מכאן. כנגד הבינין שבקרן זוית. פי' דליכא בקרן זוית גפן וזרע בקרן זוית. ע"ד דב"ש אוסר. שורה א' מכאן. ושורה א' מכאן. ס"ה עשרה גפנים. ע"ד דב"ה אוסר. ב' כנגד ב'. וא' יוצא זנב מכאן. וב' כנגד ב' וא' יוצא זנב מכאן. שלישית. איזו היא שלישית שבראשונה. ראשונה שבשלישית. ס"ה ט' גפנים בב' שורות החיצונות. ג' גפנים בכל א' וא'. ובשורה הב' ב' ג'' ובשורה הג' ב' לבד. דהוי ב' כנגד ב'. ואחד יוצא זנב מכל צד וצד: **ו** הנוטע ב' כנגד ב' וא' יוצא זנב וכו'. פי' כגון ג' בשורה א'. וב' בשורה ב' שכנגדה. ירושלמי שמואל אמר במודד לוכסן פי' רואין כאילו חוט מהוה משורה שיש בה ג' גפנים מהגפן ג' עד סוף השורה שיש בה ב' גפנים ומשם ולהלן מודדים הרחקה רבי יוסי ברבי זימנא בשם ר' יוחנן אמר רואה כאילו אחרת נטוע כאן כאילו היה נגד הזנב נטוע גפן בשורה שיש ב' גפנים ומשם מודדים ההרחקה: **ז** הנוטע שורה כו'. מתחלה קמ"ל דאף דשתי שורות לא היה בתוך שלו לבד אלא שורה א' היה בשל חבירו אף על פי כן מצטרפין ולא זו אלא אפי' דהיה גם דרך הרבים וכו' הרי אלו מצטרפין: גבוה מעשרה אינן מצטרפין. ודינו כמו דתנן גבי פאה ואלין אינו מפסיק אלא גדר אף כאן לענין כלאים וכמו (כן) דתנן התם אם היה שער כותש אינו מפסיק אף כאן אר"י אם ערסן מלמעלה הרי אלו מצטרפין: בירושלמי מסיק דאתיא מתני' דקתני דשלו ושל חבירו מצטרפין אף אליבא דבית שמאי דאמר אין אוסר דבר שאינו שלו כרם הכא שלו ושל חבירו מצטרפין לעשותו כרם: **ח** הנוטע שתי שורות. דהוי כרם קטן: אם אין ביניהם ח' אמות לא יביא וכו'. היו שלש. דהוי כרם גדול: אם אין בין וכו'. ירושלמי אמר רבי זעירא שמנה חוץ ממקום הכרתים (פירוש הוא עיקר הגפן לא מלמעלה ששם הוא דק אלא מודדין השמנה מלמטה מעיקר הגפן) כמה דהימר ח' חוץ הכרתים ודכוותיה ד' חוץ ממקום הכרתים: רבי אליעזר בן יעקב אומר משום רבי חנינא בן חכינאי אפי' חרבה אמצעית. פי' דמתחלה היה כרם גדול ואע"ג חרבה האמצעי ולא נשאר רק ב' שורות אעפ"כ בעינן ט"ז אמה כיון דמתחלה היה כרם גדול: שאילו מתחלה כו'. ר"ל שאילו נטע ב' שורות מתחלה לא הוצרך להיות ביניהן רק ח' אמות:

ט הנוטע את כרמו על שש עשרה אמה שש עשרה אמה מותר להביא זרע לשם. אמר רבי יהודה מעשה בצלמון באחד שנטע את כרמו על שש עשרה שש עשרה אמה. והיה הופך שער שתי שורות לצד אחת וזורע את הניר. ובשנה האחרת היה הופך את השער למקום אחר וזורע את הבור. ובא מעשה לפני חכמים והתירו. ר"מ ור"ש אומרים אף הנוטע את כרמו על שמונה שמונה אמות מותר:

ט הנוטע את כרמו ט"ז אמה כו'. היינו בין שורה לשורה ט"ז אמה מותר וכו'. כי אין מצטרף השורות והוי כל שורה כגפן יחידית: וזורע את הבור. היינו שלא זרע בשנה העבר נקרא בור: ר"מ ור"ש אומרים וכו'. דסבר אפי' כרם גדול אין מצטרפין בח' אמות: סליק

*)**פרק ה א** כרם שחרב. אם יש בו ללקט עשר גפנים לבית סאה ונטועות כהלכתן. הרי זה נקרא כרם דל. כרם שהוא נטוע ערבוביא. אם יש בו לכוין שתים נגד שלש הרי זה כרם ואם לאו אינו כרם. ר"מ אומר הואיל והוא נראה כתבנית הכרמים הרי זה כרם: ב כרם שהוא נטוע על פחות פחות מארבע אמות. ר"ש אומר אינו כרם. וחכ"א כרם. ורואין את האמצעית כאילו אינן: ג חריץ שהוא עובר בכרם עמוק עשרה ורחב ארבעה. רבי אליעזר בן יעקב אומר אם היה מפולש מראש הכרם ועד סופו. הרי זה נראה כבין ב' כרמים וזורעים בתוכו. ואם לאו הרי הוא כגת. והגת שבכרם עמוקה עשרה ורחב ארבעה ר' אליעזר אומר זורעים בתוכה וחכמים אוסרים. שומרה שבכרם גבוה עשרה ורחבה ארבעה זורעין בתוכה. ואם היה שער כותש אסור:

פירוש הארוך

ט הנוטע את כרמו ט"ז וכו' א"ר יהודה כו'. הנה משום דמ"מ אף שמרחיק ו' טפחים מ"מ מהספיחים הענפי' יותר ואסור לזרוע תחת הגפן ועל זה הביא מעשה בצלמון וכו' והיה הופך וכו' והוא עשה כדאמרינן במסכת בבא בתרא באתרא דמובלי בהגי שמתוך כך שעונה פירות הרבה והתירו: ר"מ ור"ש אומרים וכו' אף הנוטע וכו'. ירושלמי מותר הזרע דיעבד אבל לכתחלה לא כך דעת ר' יונה בשם רב. ר' חייא בר אשי משום רב מותר הזרע ומותר לזרוע. הרמב"ם פסק כר"מ וכן משמע קצת מהירושלמי אבל בגמרא דידן פסק כת"ק דנוטע כרמו על שמונה אסור לזרוע:

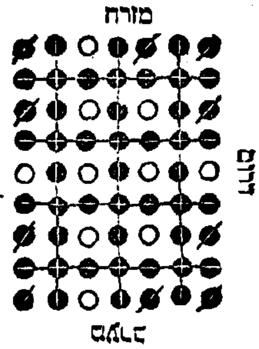

פרק ה א כרם שחרב וכו' פי' דבעינן שיהיה י' גפנים לבית סאה דוקא ויהיה נטוע ב' נגד ב' וא' יוצא זנב. ירושלמי ר' זעירא מחוי לחבריה תשע שורין מן שובע שובע נסיב שורה ופרא שורה שיהא שתי נסיב שורה ופרא שורה לערב נשתיירו שם כ' גפנים נסיב חדא חדא מכל הקרנות נסיב תרתי מכאן ותרתי מכאן חדא מכאן וחדא מכאן. נשתיירו י' גפנים. הדא דתנינן י' גפנים לבית סאה נמצאו ב' כנגד ב' וא' יוצאה זנב וב' כנגד ב' וא' יוצא זנב וב' כנגד ב' וא' יוצא זנב את רואה כילו אחרת נטוע כאן כילו אחרת נטוע כאן ליטע כאן אין את יכול שהוא זנב ואין זנב לזנב ליטע כאן אין את יכול שהוא זנב ואין זנב לזנב ליטע כאן אין את יכול שהוא זנב ואין זנב לזנב הדא אמרה שעושין זנב לכרם קטן לעשותו גדול. הדא פשיטא בשאלתא דרבי יונה נמצאו ששים וארבע על ארבעים ושמונה נסיב תרתיה מכה ויהיב לון הכא. נמצאו נ' על נ' חסר ב' קרנות ט"ז על ט"ז עבודתה בד' עקור מכאן וכב תמן עכ"ל הירושלמי וכנ"ל וזה פי' דר"ז הראה לחברייה כילד הוא כרם עני ט' שורין מן ז' ז' פי' שיש בכל שורה ז' גפנים וגפנים תשורה זו מכוונים כנגד גפנים של חבירתה שנראית השורה שתי וערב אורך השורה ממזרח למערב ט' גפנים מצפון לדרום זיין נסב שורה ופרא שורה פי' ממזרח למערב נשאר שורה א' ונחרב שורה ב' וכן שורה ג' נשתייר והשורה ד' נחרב וכן שורה ה' נשתייר והשורה ו' נחרב וכן שורה ז' נשתייר. נמצא נשתיירו ד' שורות לשתי וג' נחרב לשתי. נסיב שורה ופרא שורה לערב. פי' מצפון לדרום נשאר שורה א' ונחרב שורה ב' נשתייר שורה ג' ונחרב שורה ד' נשאר שורה ה' ונחרב שורה ו' נשאר שורה ז' ונחרב שורה ח' נשאר שורה ט'. נמצא נשאר ה' שורות מצפון לדרום כל שורה מד' גפנים בכל א' וא' סך הכל הגפנים כ' נסיב חדא חדא מכל הקרנות דהיינו שנחרב א' מכל ארבע זויות נמצא נשתייר ט"ז גפנים ואח"כ נחרב מן השתי ב' גפנים מהג' שנשתייר שם נחרב שתים האמצעות וכן לצד השני ג"כ כנ"ל. והיינו תרתי מכאן ותרתי מכאן ואח"כ נחרב מערב דהיינו מצפון לדרום א' מכאן וא' מכאן דהיינו (לצד הב' ג"כ אחת) אחת מהשתים שנשאר בכל צד נשתייר עשר גפנים והן נטועות שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב מכאן ושתים כנגד שתים וא' יוצא זנב מכאן וב' כנגד ב' וא' יוצא זנב מכאן ושתים כנגד שתים וא' יוצא זנב מכאן הדא דתנינן כ"מ עשר גפנים לבית סאה ונטועות כהלכתן דהיינו בכל צד הוא ב' כנגד ב' וא' יוצא זנב ובכל היוצא זנב אמרינן גפן נטוע כנגדה כמו שכתבתי לעיל וזהו שאמר את רואה כילו וכו'. ואח"כ היה קשה ליה כיון דרואין כאילו גפן נטוע כנגד הזנב אמאי לא אמרינן כאילו גפן נטועה כנגד זה הגפן שאנו אומרים רואים כיון דאנו אומרים רואין הוי ג"כ זנב על זה אמר ליטע כאן אי את יכול שהוא זנב. פי' אף שהוא זנב משום דאין זנב לזנב פי' דהגפן אינה נטועה גם רק דאמרינן רואין לכך לא מאמרינן כאילו היה נטוע באמת ליטע כאן וכו' הדא אמרה וכו' פי' דבעי ליה בפרקין דלעיל משנה ו' שלש כנגד שלש וא' מכוונת כנגד האמצע את רואה כאילו א' נטוע כאן וכאילו א' נטוע כאן לעשותה כרם גדול. ועכשיו נשמע ליה מכאן דאמרינן רואין דהא הכא ג"כ לא היתה רק ב' כנגד ב' וא' יוצאת זנב דהוא כרם קטן. ועכשיו דאמרינן רואין הוי כרם גדול. נמצא ס"ה ס"ד על מ"ח וכו' פי' דכיון שהיה ט' על ז' ממזרח למערב דיש שם ט' שורות ויש ביניהן ח' אוירים ושהם כרם נטוע ח' אמות ריוח בין גפן לגפן ולא יותר. נמצא סך הכל ח' פעמים ח' עולה ס"ד אורך. ומצפון לדרום דיש ז' שורות נטועות יש שם ו' אוירים נמצא ס"ה ו' פעמים ח' עולה מ"ח נמצא דהעשר גפנים הם נטועים על ידי אורך ס"ד על רוחב מ"ח. ואנו רוצים שיהיה בבית סאה שהיא נ' על נ'. וכשאנו חותכין מהאורך ב' אמות על רוחב בתחילה היה ב' אמות על מ"ח אורך. וכשנותנין רחבה של חתיכה הנ"ל לרחבה של החתיכה ס"ד על מ"ח נמצא אי רחבה נ' על נ' אורך פחות ב' אמות על ב' אמות. אחא צריך להמקום מהגפנים. נמצא דיש כאן נ' על נ' ועדיין נשאר מחמשים עד ס"ב ס"ה הוא י"ב מהאורך על מ"ח רוחב. וכשתחתוך אותה לד' חלקים אזי בכל חלק וחלק יש י"ב אמה על י"ב אמה ובכל קרן מהקרן מהגפן שאנו רואים כאילו נטוע נגד הזנב עד הגפן היוצא זנב מצד הב' הוא ט"ז על ט"ז וד' לכל עבודת הכרם בגפן היוצא זנב ובגפן שאנו אומרים רואין כאינו נטוע דאסור לזרוע שם. נמצא דלא נשתייר במקום הזוית רק י"ב על י"ב אמה. וכן בכל הד' זוית י"ב על י"ב דמותר לזרוע שם. נמצא דמכוון ממש דאינו אסור רק בית סאה שהוא נ' על נ' לבד. וזה פי' של הירושלמי הנ"ל נסיב תרתי מכא וכו' עד סופו: עוד איתא בירושלמי א"ר יונה דל בגפנים ועביד בעבודות. פי' שאין כאן רק י' גפנים נמצא שהוא דל ואעפ"כ אוסר עבודת הכרם נ' על נ'. ירושלמי הגא הכרמים מכוונים והנוף אינו מכוון הרי זה כרם פי' כיון דמכוון בעיקר הגפן שלמטה סמוך לארץ מכוון גפן נגד גפן הרי זה כרם אף שלמעלה הנוף אינו מכוון (הרי זה כרם) הנוף מכוון והכרמים אינם מכוונים אינו כרם. היו דקות ואינם מכוונים הענו והרי הן מכוונים הרי זה כרם כילד הוא יודע אם מכוונים הן מביא חוט ומותח. אית תני מנפנים ואית תני מבחון א"ר יונה מ"ד מנפנים בתוך טפח ומ"ד מבחון צריך שיהא נוגע בהן:

ב כרם שהוא נטוע וכו' רש"א וכו'. פי' שאין בין שורה לשורה ד' אמות רש"א אינו כרם ודינו כדין גפן יחידית שאין צריך להרחיק רק ו' טפחים. וחכמים אומרים כו' ואם יש ביניהן ריוח הראוי להם הרי זה כרם. ויש פלוגתא בירושלמי רבי חגיא ס"ל הדא אמרת בשהיו שש כנגד שש. אבל אם היו ה' כנגד ה' כל עמה שהן רואין וכו'. ור"מ אמר הדא דתימא כשהיו ה' כנגד ה'. אבל אם היו ו' כנגד ו' אינו את רואה את האמצעי כאילו אינן אילו אילו. או אילו אילו. פי' מנין נמר לך דוקא אילו דילמא אילו כמ"ש לעיל: ובפי' הירושלמי וז"ל הדא אמרת כשהיו שם וכו' פי' שאינו יודע איזו מהן נחשב כאילו אינו החיצונה שמכאן או שמכאן על זה קאמר ר"ח מה שאת רואה כאילו אינן. הרי הן עקרו אבל אם היה ה' כל עמה מודו אפילו ר"ש שאת רואה ור"מ פליג ואמר להיפוך כו' עד גמירא: עוד בה בירושלמי שאלו מהו הדא דתנינן רואין את האמצעים כאילו אינן. א"ר הונא שאינו נאסר בתוך ד' אמות שלהן. א"ר מנא הדא מסייע להדא דאמר ר' יוסי אם היו זורעים בתוך שש הכל אסור. חוץ לששה גפנים מותרים והכרם אסור פי' להדא דא"ר יוסי לעיל בכרם שחרב דאם היה שורה של גפנים בין ב' שורות של גפנים מכוונים זה כנגד זה והוא אינו מכוון דיש לו דין גפן יחידית ואם זרע בתוך שש טפחים להגפן הכל אסור חוץ לו' טפחים החיצונה שהיא הכרם אסור משום דהוי בתוך עבודתה והשורה הב' שאינו מכוון דינו כדין גפן יחידית ומותר כיון דרחוק מאתו ו' טפחים וגם כאן כיון דאנו אומרים דאמצעים כאילו אינן. ואף שישנו עדיין שם מ"מ יש להם דין גפן יחידית. א"כ אם זרע חוץ מהשורה א' בתוך ו' טפחים מהשורה ב' שניהן אסורין ואם חוץ לו' טפחים אזי השורה הא' אסור והב' מותר: **ג** חריץ שהוא עובר בכרם עמוק עשרה ורוחב ד'. ירושלמי פחות מכן אסור. ופריך דלכן מה אנן אמרין עשרה אסור. ט' לא כל שכן אלא זהו פחות מכן לרוחב כו': היה מפולש מראש הכרם וכו'. זו דעת ר"א. וחכמים פליגי עליה וס"ל דבעינן שיהיו מפולש ד' אמות מחוץ לכרם מצד זה וד' אמות מצד הב' ור"א ס"ל דסגי כשמפולש מראש הכרם עד סופה ולאו דוקא עד סופה אלא אף עד שלא נשאר ג' גפנים כנגד ג' גפנים שזהו שיעור כרם וכ"ז מבורש בירושלמי וז"ל. עד שיהא הוא מבריק כדי הוא ועבודתו פי' בעי אליבה דר"א ופשיט ליה מן דתנינן בברייתא מודים חכמים לראב"י גתרין מבריק כדי הוא ועבודתו הוי כן לראב"י סבר מימר אפי' אינו מבריק כדי הוא ועבודתו: עוד איתא בירושלמי מה פליגי כשהיה ב' שורות מכאן וב' שורות מכאן. אבל אם היה שורה א' מכאן ושורה א' מכאן מכיון שהוא מגיע עד ג' גפנים כשל הכרם ואם

באור לפי' הארוך מהרב ר' העשיל כ"ץ זצ"ל

פרק ה א ד"ה כרם שחרב כו' וזה פירושו מן שובע שובע כו'. עכ"ל: הציור הוא כזה

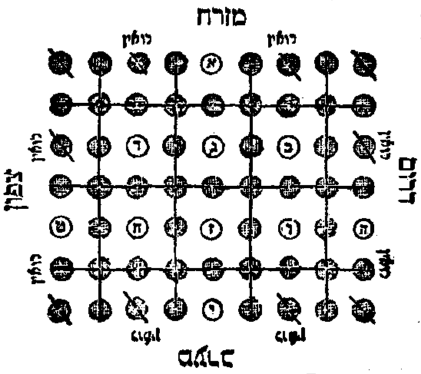

בא"ד פירוש אף שהוא זנב משום דאין זנב לזנב כו' עכ"ל. רצ"ל ליטע כאן אין את יכול שאין אומרים על הגפן שאינו נטוע רק דאמרי' עליו רואין שהוא נטוע לענין שיהא אסור לזרוע גם נגדו מחמת שהוא נגד הזנב שיהא כאילו הוא נטוע ממש ויהא נפקותא בזה שיהיה אסור לזרוע אף כנגד הקרנות. למשל אם נחשוב הרואין שכנגד הא שבצד מזרח לגפן נטוע ממש הרי שתים דהיינו הא' והשני הרואים וכנגדם שתים דהיינו ב ג הרי שתים כנגד שתים והרואין שבצד דרום יהיה יוצא זנב וא"כ יהיה הקרן שכנגד הרואין שהוא בדרומית מזרחית אסור לזרוע נגדו מחמת שהוא כנגד הרואין שבצד דרום. וכן נמי כשתחשוב *) ב ג ו ז הרי שתים כנגד שתים והרואין שבצד מזרח בצד ימין מהיוצא זנב יהיה יוצא זנב וא"כ יהיה אסור לזרוע כנגד הקרן שכנגדו שהוא קרן מזרחית דרומית. וכן כל הארבעה צדדים כשתחשוב הרואין לגפן נטוע ממש יהיה אסור כל הקרנות לזרוע כנגדם: בא"ד דהא הכא ג"כ היתה רק ב' כנגד ב' וא' יוצא זנב דהוא כרם קטן ועכשיו דאמרינן רואין הוי כרם גדול כו' עכ"ל. ר"ל לא בכל כרם שהוא שתים כנגד שתים וא' יוצא זנב אמרינן דמחמת רואין יהיה כרם גדול דאפי' היכא דאיכא ג' כנגד ג' הוי כרם קטן וכמ"ש הגאון בפ"ד מ"ה אלא דכאן הוא שתי פעמים שתים כנגד שתים וא' יוצא זנב דהיינו ב ג ד וכנגדו ו ז ח וא' יוצא זנב דהיינו א בצד מזרח או י בצד מערב בזה אמרינן דהוי כרם גדול דאמרינן רואין משני צדדי הזנב. דהיינו של צד מזרח אמרינן רואין דהיינו כנגד הב וכנגד הד בצד מזרח וכן להיפך בצד מערב ואם כן הוי שלש פעמים שלש עם הרואין והוי כרם גדול והוא ממש כהאי בעית בפרקין דלעיל משנה ו' שלש כנגד שלש וא' מכוונת כנגד האמצע דעל ידי רואין משני צדדי הזנב הוי שלש פעמים שלש דהוי כרם גדול ופשוט: בא"ד וככל קרן מהקרן מהגפן שאנו אומרים רואין כו' עד הגפן היוצא זנב מצד הב' כו' עכ"ל. לפי הציור שציירתי הוא מהרואין שבצד מערב עד היוצא זנב שבצד דרום או שבצד צפון. אבל מהרואין שבצד מזרח עד היוצא זנב שבצד דרום או שבצד צפון הוא יותר מט"ז על ט"ז. וע"כ צ"ל מהרואין שבצד מערב עד היוצא זנב שבצד דרום או שבצד צפון: בא"ד וד' לכל עבודת הכרם כו' עכ"ל. ר"ל שהד' שהוא לעבודת הכרם משלימין לנ' על נ' שהרי לפי החשבון לא נשאר רק ד' חתיכות מי"ב על י"ב וכאן יש ד' חתיכות מט"ז על ט"ז מהגפן היוצא זנב או מהגפן שאנו אומרים רואין עד קצה הקרן וא"כ חוץ מהקרנות הוא פחות מנ' על נ' אלא ע"כ שהד' שהוא לעבודת הכרם משלימין לנ' על נ': בא"ד עוד איתא בירושלמי כו' מהן דאמר נפנים בתוך טפח עכ"ל. ז"ל המפרש בירושלמי מ"ד נפנים לא אמרינן שכל מה שיוצא לחוץ אינו נחשב נגררו לכרם אלא כל מה שהוא בתוך טפח של מתיחת החוט הרי הוא נחשב לכרם וכשהוא מותח מבחוץ או כל מה שאינו נוגע ממש בחוט אינו נחשב לכרם אלא הולך לו ודינו כגפן יחידי. עכ"ל המפרש: **ג** ד"ה חריץ כו' דלכן מה אנן אומרין כו' עכ"ל. ז"ל המפרש דלכן דאל"כ מה אמרין פשיטא שהוא אסור דע"כ לרבנן צריכא. דהי לראב"י הרי בהדיא אומר עשרה ולא ט' אלא דלרבנן צריכה לאסור בט' הרי אפילו עשרה אוסרים (ר"ל כנת) כ"ש ט' עכ"ל:

*) צ"ע הרואין שבצד דרום עם הגפנים ב ה ו הרי שתים כו'. ד"ה

---

*) מכאן עד תחלת פר' מע"ש לא נמצא פי' הקצר . ולכן הדפסנו את הפי' הארוך במקומו.

שהשרישה ס"ח אסורה ומקדשת ומתקדשת גפנים שהשרישו הרי אלו אוסרין ומקדשין אבל אינן מתקדשים עד שיעשו כפול הלבן. ופי' גפנים שהשרישו שנטע גפן עם פירות ועדיין הם סמדר הרי כיון שהשריש היה אוסר ומקדש אחרים אבל איהו מתקדש עד שיעשה כפול הלבן. אבל כשעדיין לא הוציא כלל בודאי הוי כעץ בעלמא ואינו אוסר. ולפי מה שאמרנו אתי שפיר הגי' במנחות ד' ע"ו ע"א האודם מפגלת את הלחם והלחם אינו מפגל את התודה. בעי מיניה ר"א מרב השוחט את התודה לאכול כזית ממנה ומלחמה למחר מהו לפגולי תודה לא מבעיא ליה השתא כולה מלחמה לא מפגל ממנו ומלחמה מבעיא כי קא מבעיא ליה לפגולי לחם או לא א"ל הלחם מפוגל והתודה אינה מפוגלת. ואמאי לימא ק"ו ומה תודה שמפגל אינו מתפגל הכא לפגל ולא פיגל א"ד שלא יתפגל ומי אמרינן ק"ו כה"ג והא תניא מעשה באדם א' שזרע את כרמו של חברו סמדר ובא מעשה לפני חכמים ואסרו את הזרעים והתירו את הגפנים ואמאי לימא ק"ו הוא ומה האוסר אינו נאסר הכא לאסור ולא אסר א"ד שלא יתאסר הכי השתא התם קנבוס ולוף אסרה תורה דתנן היתה שדהו זרוע קנבוס ולוף לא יהא זורע ובא על גביהן שהן עושין לשלש שנים ש"מ מדרבנן אסירי הא דעביד איסורא קנסו רבנן הא דלא עביד איסורא לא קנסו רבנן אבל הכא לימא בקץ עכ"ל הגמרא ע"ש. והגמרא הנ"ל הוא תמוה מאד דש"מ הוא מדרבנן הא מלא בכל המשניות תבואה בירק כמ"ז הנ"ל תבואתו כו' וכן בירק ובמ"ח פ"ה האירוס והקיסוס כו' וכל מין זרעים כלאים בכרם הקנבוס כו' והקנבוס פלוגתא אי הוה כלאים וע"ז מאי מייתי ראיה מכלאי זרעים אכלאי כרם דקנבוס ולוף מיירי בכלאי זרעים ועוד מאי מקשה מה האוסר אינו נאסר אדרבה מוכח מן סירו' שכתבתי לעיל במשנה ד' דהתבואה הוא האוסר ובכאן הכל מודים שאסור האוסר דכיון שהוא שלו אבל האמת יורה דרכו לפי מה שאמרנו לעיל דהגפן אינו אסור בעצמו רק אחר שיגיע לפול הלבן אבל עודנו סמדר אינה מתקדשת בעצמה ולכך היה המקשה סובר דלכך אסרו את הזרעים והתירו את הגפנים משום דהגפנים היה עדיין סמדר וסמדר אינו נאסר והא דנקט חבירו משום מעשה שהיה כך היה ובאמת אפילו אם היו הזרעים ג"כ שלו אעפ"כ היו הגפנים מותרים משום דעדיין הם סמדר ולכך פריך שפיר האוסר וכו'. משום דבכאן הגפנים הם האוסרים ולא הזרעים משום דהזרעים אין אוסרים שסמדר והתרצן השיב לו דלא משום טעם זה התירו הגפנים משום דהיה סמדר דאי מטעם זה הוי הזרעים ג"כ מותרים אלא משום דהיה של חבירו והבירו דעבד איסורא קנסו כו'. ובאמת ס"ל דסמדר ג"כ אסור ומקדש אלא דמביא ראיה על דבריו דש"מ הוא מדרבנן לר' יאשיה דקי"ל כותיה דאין אסור אלא במפולת יד א"כ היכי משכחת לה נש"מ דהא תבואה משיכשה אינה מתקדשת וכודאי כשנטע אילן ותבואה במפולת יד בודאי התבואה נגמרת קודם שנעשה אילן סמדר והגפן קודם שנעשה סמדר בודאי אינו מקדש ולא אשכחן הלא בקנבוס ולוף שהן עושין לג' שנים דשנה הג' דאז נגמר הגפן והקנבוס הוי כלאים לכך לר' יאשיה לבד קנבוס ולוף לבד הוי מדאורייתא אבל כל המשניות שהוזכרו גם ש"ז כלאים הן אליבא דחכמים דפליגי עלה דר' יאשיה:

ח עציץ נקוב מקדש בכרם. ושאינו נקוב אינו מקדש. ור"ש אומר זה וזה אוסרין ולא מקדשין. המעביר עציץ נקוב בכרם אם הוסיף במאתים אסור:

ח עציץ נקוב וכו'. דהוי כאילו זורע בארץ: ושאינו נקוב וכו' זה וזה אוסרין. פי' דאסור להביא זרע בעציץ לכתחלה ואם הביא לא קידש דנקוב לר"ש כשאינו נקוב משוי ליה בכל מקום דהיינו כאן ובמסכת דמאי גבי תרומה ובשבת לענין תולש חוץ מלהכשיר זרעים כן איתא בהמצניע ל"ה ב': המעביר עציץ נקוב וכו'. ירושלמי במעביר תחת כל גפן וגפן אמר רבי יוחנן לאויר עשרה היא מהניסין אבל תחת הגפן מתקדשת. העביר תמשה עלין נקוצין תחת גפן א' פירוש בזה אחר זה דהגפן הוסיף מאתים ולא התבואה פלוגתא דר"א ורבי יוחנן האוסר אינו נאסר שאינו אוסר נאסר-פי' דהאוסר היינו התבואה אינו נאסר משום דלא הוסיף מאתים בכל עלין לכך לר"י דלעיל דאמר הכל מודים בענבים שאסור ג"כ אסור הגפן ולר"א אין הגפן נאסר אבל אם העביר עלין א' תחת ה' גפנים כל עמא מודים שהאוסר נאסר:

פרק ח

א כלאי הכרם אסורין מלזרוע ומלקיים. ואסורין בהנאה. כלאי זרעים אסורים מלזרוע ומלקיים ומותרין באכילה וכ"ש בהנאה. כלאי בגדים מותרין בכל דבר ואינן אסורין אלא מללבוש. כלאי בהמה מותרים לגדל ולקיים ואינן אסורים אלא מלהרביע. כלאי בהמה אסורים זה בזה: **ב** בהמה עם בהמה וחיה עם חיה בהמה עם חיה וחיה עם בהמה. טמאה עם טמאה וטהורה עם טהורה וטמאה עם טהורה וטהורה עם טמאה. אסורין להרוש ולמשוך ולהנהיג:

א כלאי כרם אסורין מלזרוע וכו'. ירושלמי מה כר"ע דר"ע אמר המקיים עובר בלא תעשה. פי' דהקשה דמתני' אתיא כרבי עקיבא ולא כחכמים. ומשני אמר רבי יוסי דברי הכל הוא. הכל מודים באסור שהוא אסור· עוד איתא בירושלמי כתיב שדך לא תזרע כלאים. אין לי אלא זורע מקיים מניין ת"ל כלאים שדך לא. כנ"ל. ירושלמי מניין שהוא אסור בהנייה. נאמר כאן פן תקדש. ונאמר להלן פן תוקש בו · מה פן האמור להלן אסור בהנייה. אף פן הנאמר כאן אסור בהנייה. אית דבעי מימר דיליף מכאן נאמר כאן פן תקדש ונאמר להלן ולא יהיה קדש מבני ישראל מה קדש האמור להלן אסור בהנייה אף כאן אסור בהנייה. וקדש אסור בהנייה א"ר חנינא ביאתו אסורה בהנייה. אית דבעי מימר נשמעיניה מן הדא דאמר ר"מ פן תוקדש תוקד אש: כלאי זרעים אסורים וכו'. כ"ש בהנייה מדלא כתיב תוקדש בכלאי זרעים כמו בכלאי הכרם: כלאי בגדים מותרין כו'. פי' מדכתיב ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך משמע דוקא העלאה אסורה. אבל אריג' וטוי או ב"ד מותרין לעשות בכלאים וכלאי בהמה הוא היפוך מכלאי זרעים. דבכלאי זרעים אסורי' לזרוע ומותר באכילה. ובכלאי בהמה הוי להיפוך: כלאי בהמה מותרין לגדל וכו'. פי' להרביע ב' מינין אסור. אבל אם כבר בא מין א' על שאינו מינו מותר לקיים או אם כבר נולד מותר לגדל: כלאי בהמה. לא כפירוש המפרשים עיין שם דכאן לא הוזכר מזה כלל רק במ"ד אין קושרין וכו' ר"י אומר כל הנולדים מסוס וכו'. אלא הפירוש הנכון כך דבתורה כתיב גבי הרבעה בהמתך לא תרביע כלאים. משמע כל הבהמות וחיה בכלל בהמה. וגבי מלאכה כתיב לא תחרוש בשור ובחמור יחדו. והוא דוקא בשור וחמור ודומיהן שאחד טמא ואחד טהור. וכן דעת הרמב"ם. לכך קמ"ל מתני' כלאי בהמה דאסורין גבי הרבעה. דהא כל הבהמות והחיות הכל בכלל הם אסורין זה עם זה. דהיינו בהמה עם בהמה וכו' ואסורין וכו' וקאי מילת כלאי בהמה על מהניתין ב'. והא דשונה לחרוש ולמשוך ולהנהיג דזה נלמד מפסוק לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו דנקט בפסוק הנ"ל שלשה דברים. שור. וחמור. ויחדיו. דסתם שור עומד לחרישה כדא"ת תורא לרדיא. חמור למשא דטעינן למשוך את המשוי. לכך קאמר לא תחרוש בשור עם חמור. וגם לא תמשוך חמור עם שור. וגם לא להנהיג שור וחמור יחדיו אף בלא משא. ומאי דהתחיל הפסוק בחריש לבד. זה כלל גדול כשרוצה לדבר בכמה ענינים שאינן דומים זו לזו אז מתחיל הלשון במי שרוצה לומר בראשונה כמו תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי דחשיב ג' דברים. דשא. וזרע. ואילנות. ואינו מזכיר בתחילת הפסוק רק [תדשא שהזכיר] בראשונה. וכמו ותדבר מרים ואהרן במשה אמר בלשון נקבה. משום דמזכיר מרים בראשונה:

ג המנהיג סופג את הארבעים והיושב בקרון סופג את הארבעים. ר"מ פוטר. והשלישית שהיא קשורה לרצועות אסורה:

ג (בהמה עם בהמה וכו'): המנהיג סופג וכו'. זה אליבא דכולי עלמא: והיושב בקרון. ס"ל לת"ק דג"כ סופג ארבעים ור"מ פוטר: והשלישית שהיא קשורה וכו'. פי' דאף בלא הג' יש שנים שמושכין הקרון אעפ"כ הן אסורה:

ד אין קושרין את הסוס לא לצדדי הקרון ולא לאחר הקרון. ולא את הלובדקים לגמלים. רבי יהודה אומר כל הנולדים מן הסוס אע"פ שאביהן חמור מותרין זה עם זה. וכן הנולדים מן החמור אע"פ שאביהם סוס מותרין זה עם זה. אבל הנולדים מן הסוס עם הנולדים מחמור אסורים זה עם זה:

ד אין קושרין וכו'. ירושלמי תני ר"מ מתיר אם היה מסייע בין במעלה ובין בירידה הכל מודים שהוא אסור. פי' אף ר"מ. אמר רבי יוחנן מפני שזה נושא עגלותו של זה וזה נושא עגלותו של זה. פי' דקאמר קפס על החכמים דס"ל דאסור אף כשאין מסייע כלל משום כשזה עייף אזי הוא נושא משא ולפעמים להיפוך. רב אמר מפני שנושאין החבל בינתיים. פי' כהבל שהוא קשור בין שניהן נושאין שניהן. ר"י בעי קשרן בשערן מהו מה אנן קיימין אם כשקשרו בשערו כך אנו אומרין אסור להרכיב בהמה ע"ג חברתה. פי' דזה פשיטא שמותר. אם כשקשרו החבל בשערו נאמר מפני שנושאין החבל בינתיים. פי' דזה ג"כ פשיטא דאסור. רבי יונה אמר אתפלגון רב ור' יוחנן. רבי יוחנן אמר מפני שזה נושא עגלותו של זה. ורב אמר מפני שנושאין החבל בינתיים. מה נפיק. ומבני קשרן בחבל ובשערן. אבל קשרן בשערן בין ע"ד דרב בין ע"ד דר"י פטור. פירוש דאם קשר חבל באחד. וקצה השני של חבל קשר בשערו של שני. לרב דאמר הטעם משום שנושאין החבל בינתיים בזה גם כן אסור דמ"מ הם נושאין החבל ואף מסייע. ולר"י דאמר הטעם מפני שזה נושא עגלותו של זה וכו'. אבל בכאן שקשר א' בשערו של זה לא נושא עגלותו של זה. משום דמעגרת עצמה כשירצה לנושא הכ': ולא את הלובדקים וכו'. הוא חמור אלא שגדול ודומה לגמל קא משמע לן מתני' דאסור: רבי יהודה אומר וכו'. פי' דר"י ס"ל דאין חוששין לזרע אב. אבל לזרע אם מדאי חוששין לכך ס"ל דהנולדים מן הסוס עם הנולדים מן החמור אסורין. אבל חכמים פליגי עליו. וס"ל דחוששין לזרע אב. לכך בין הנולדים מן הסוס עם הנולדים מן החמור ג"כ מותרין. ובמסכת חולין מסיק דלר"י ג"כ מבעיא ליה אם חוששין לזרע אב או לא. לכך אזיל לחומרא. וכ"מ דהנולדין מן הסוס ואביהן חמור ג"כ אסור להנהיג עם האם שלו. דדלמא חוששין לזרע האב. והוי כלאים עם אמו:

ה הפרוטיות אסורות והרמך מותר. ואדני השדה חיה. ר' יוסי אומר מטמאות באהל כאדם. הקופד וחולדת הסניים חיה. חולדת הסניים ר' יוסי אומר ב"ש אומרים מטמא כזית במשא וכעדשה במגע:

ה הפרוטיות אסורות. פי' הם פרדות בחורים. ולכך אסורין זה עם זה. משום דג' סימנין יש אם נולד מן הסוסיא או מן החמורה. דהנולדים מן הסוסיא אזניו קצרות וזנבו גם כן קצר וקולו דק. והנולדים מן החמורה כל הנ"ל להיפך. וכשהפרדים עדיין בחורים אין סימניהם ניכרים: והרמך. הוא בני הרמכים. וכני הוא לשון בחור שהיא לומר דבני הרמכים פי' דאחשתרנים הן בנים שלהם. דהא הרמך אינה יולדת אלא על כרחך דבני פי' לשון בחור והם בחורים הילדים. ואדני השדה. הוא אדם הגדל בשדה מטיבורו. וז"ל בירושלמי בר נש דטור הוא וחיי מטיבוריה אפסיק טיבוריה לא חיי: רבי יוסי אומר. מטמא באהל כאדם: הקופד. היא מה שאנו קורין (וואזעק) אלא שלנו הוא מין שרץ. אבל הקופד דשונה במשנה הוא קופד הגדל בין הסניים דהוא מין חיה. ומלת הסניים קאי גם אקופד: חולדת הסניים וכו'. דב"ש מספקא להו אם הוא חיה או שרץ. ולכך שונה חולדת הסניים הרי זימני להורות דלא פליג ר"י אלא בחולדת הסניים לבד. אבל בקופד הסניים גם ב"ש מודה דהוא מין חיה. וזאת אחת מן ג' ספיקות שהיו מסופקים ב"ש. דו' ספיקות יש בש"ס. ג' מהן אליבא דר"ע. וג' לב"ש. ג' דלר"ע. הייט כוי. ואנדרוגינוס. ופול המצרי. במס' שביעית פ' ב' ר"ש שזורי אומר פול המצרי שזרע וכו'. משום דמספקא ליה אי הוי ירק או זרעים ולכך אזלינן בתר מחשבתו. וג' דאליבא דב"ש. א' מהן חולדות הסניים וא' גבי צלף בברכות פרק כיצד מברכין מספקא ליה אי מין אילן או מין ירק. וא' גבי כלי נתר במס' כלים פרק ב' והביא הר"ש תוספתא פ"ב:

ו שור בר מין בהמה. ורבי יוסי אומר מין חיה. כלב מין חיה רבי מאיר אומר מין בהמה. חזיר מין בהמה. הערוד מין חיה. הפיל והקוף מין חיה. ואדם מותר עם כולם למשוך ולחרוש ולהנהיג:

ו שור הבר וכו' מין בהמה. דס"ל כיון דמתרגמינן על ותאו תורבלא הוי מין בהמה: רבי יוסי אומר מין חיה. דס"ל דכיון דקא חשיב מקודם איל וצבי ויחמור ותאו. מכלל דתאו גם כן הוי מין חיה. כן איתא בגמרא דילן. ובירושלמי אית' רבנן אמרי מכה הוי וערק. לתמן רי"א עיקרו מהמן כוי: כלב מין חיה וכו'. הכלל מה שגדל בישוב זהו מין בהמה ומה שגדל ביער הוא מין חיה. וכלב דרכו להיות בישוב. אבל כאמת יכול להיות שהוא גדל ביער ג"כ שדרכו להיות נע ונד: הפיל והקוף. פי' אף שהקוף תמיד בישוב והוי אמינא דהוא מין בהמה קמ"ל דאעפ"כ הוא מין חיה: ואדם מותר וכו'. דכתיב לא תחרוש בשור ובחמור לאפוקי עם א' מהן:

פרק ט

א אין אסור משום כלאים אלא צמר ופשתים. ואינו מטמא בנגעים אלא צמר ופשתים. אין הכהנים לובשין לשמש בבהמ"ק אלא צמר ופשתים. צמר גמלים וצמר רחלים שטרפן זה בזה. אם רוב מן הגמלים מותר. ואם רוב מן הרחלים אסור. מחצה למחצה אסור. וכן הפשתן והקנבוס שטרפן זה בזה:

א אין אסור וכו'. משום דכתיב בקרא צמר ופשתים: ואינו מטמא בנגעים כו' ואין הכהנים וכו'. ירושלמי תנא תני כללי דלא דמיין כהדי תנינא אין אסור משום כלאים אלא צמר ופשתים בין צבועין ובין אינן צבועין ותנינא אין מטמאין בנגעים אלא צמר ופשתים ובלבד בלבנים ובכהנים יש חילוק בצבועין דווקא היא בצמר ושאינן צבועין דוקא בשש: צמר גמלים וכו'. פירוש דצמר גמלים וצמר רחלים טווה חוט אחד מביניהן ועשה מהן בגד אז מותר אם היה הרוב מן גמלים אף אם היה שם גם מפשתן אבל אם היה ארוב מצמר גמלים וצמר רחלים אף שהגמלים הם הרוב אעפ"כ אסור אם יש שם חוט אחד מפשתן וכדאיתא בתוספתא והביאו הר"ש וז"ל התוספתא בזמן שהביאו פשתן וטרף עמהן וטרף זה בזה אבל המוכה חלוק מצמר גמלים וכו' והרג שם חוט אחד מצמר מגד זה וחוט אחד מפשתן מגד השני אסור דלא כפי' הר"ש והרא"ש מדחיק א"ע ג"כ כדי לקיים המנהג כדאיתא במ"ש ע"ש בהר"ש: (מבואר פירושו בתוספתא דלא כר"ש והטעם דמותר במשנה ט' משום דאינו קשר חזק. והכינו הכריע כדעת הטור בסימן רצ"ט ולחלק בין הערובות קודם האריגה לאחר אריגה דלא כרמ"א דהכריע שם כר"ש והרא"ש ובזה מיושב תמיהת הש"ך דנשאר בצ"ע על דברי הש"ע שם דהביא דעת הרמב"ם וטור בלי חולק ובסי' ש' לענין קשירה הביא דעת שניהם והב"י כתב דזה תלוי בזה יעוי"ש. ולפ"ז ניחא דע"כ לא קאמר הב"י אלא דהמתירין שם בקשירה מטעם שהוא מגד אחר מתירין גם בכאן אבל מ"מ יכול להיות להיפך דהאוסרים הכא התם מתירין מטעם דהקשר חזק כמ"ש רבינו ולכן שפיר הביא הב"י בסי' ש' דעת שניהם רק לענין קשירה אבל הכא סתם כהרמב"ם בלי חולק דאף מגד אחר אסור כדמוכח מהתוספתא ודו"ק: (מהרב רבי יצחק פרענקיל):

ב השיריים והכלך אין בהם משום כלאים. אבל אסורים מפני מראית העין. הכרים והכסתות אין בהם משום כלאים. ובלבד שלא יהיה בשרו

נגע

נוגע בהם. אין עראי לכלאים. ולא ילבש כלאים אפילו על גבי עשרה אפילו לגנוב את המכס:

ב השיריים והכלך וכו'. כלך כמו צמר וגדל על אבנים שבים המלח ודומה לצמר והשיריים ג"כ דומה לפשתן לכן אסורין מד"ס מפני מ"ע: הכרים והכסתות אין בהם משום כלאים וכו'. דהכלל בזה דמן התורה לא אסור אלא לבישה והעלאה בדרך לבישה כלומר שמכסה הגוף אבל חכמים אמרו אפי' עשר מצעות זו על גב זו וכלאים תחתיהן אסור משום שמא תכרך נימא על בשרו עוד איתא טעם דאסור לשכב ע"ג כלאים משום דגזרינן שמא יעלה עליו וילבש אותו וכ"מ בין הטעמים אלו דלטעם משום שמא תכרך נימא אין אסור אלא באופן זה דהיינו ששוכב ערום ואין ד"א מפסיק בינו ובין הכלאים אבל כשמפסיק ד"א שרי וזה קולא וגם יש חומרא דאסור לשכב אף על דבר שאין דרכו ללבוש. ולטעם שמא ילבוש ג"כ יש קולא וחומרא. קולא באם שאינו שוכב על דבר שדרכו ללבוש אזי לפי זה הטעם היה מותר וחומרא דאפי' ד"א מפסיק אעפ"כ אסור ואנו מחמירין כב' הטעמים עי' במס' ביצה דף י"ד ב' מפלחין כליה וכו' בשלמא תפורין וכו' והתניא וכו' אפילו עשר מצעות וכו' משום שנאמר לא יעלה פי' דגזרינן שמא ילבש. והגמ' הנז הוא תמוה למה מביא שני ברייתות וגם מה זה הלשון עשר מצעות וכו' וכלאים תחתיהן דוקא לבד מאלו העשר ואם היה א' מעשר הנ"ל היה מותר אבל לפי מ"ש אתי שפיר דמתחילה הביא הטעם משום שמא תכרוך וכו' ולפ"ז היה מותר כשמפסיק מידי לכך הביא ברייתא הב' דהטעם הוא משום שמא יעלה וא"כ אסור אף אם יש דבר המפסיק ולכך אתי שפיר דקתני עשר מצעות וכלאים תחתיהן. פי' בגד כלאים תחתיהן דאי לא הוי בגד כלאים תחתיהן אף אם היה בא' מהמצעות כלאים אעפ"כ היה מותר לטעם זה משום שאין דרך ללבוש המצעות ולא שייך לגזור לכך דוקא בכה"ג בבגד כלאים תחתיהן ולכך פירוש מתני' כן הוא הכרים וכו' פי' שאין דרכן ללבוש אותן לכך מותר מטעם הב' משום גזירה והא דקאמר ובלבד שלא יהא נוגע בהן משום דהמתני' סברה ג"כ כטעם הנ"ל שמא תכרך וכו' אבל לקמן במ"ד גבי מרדעת של חמור ה"ל למיתני ובלבד שלא יהא בשרו נוגע בהן שאין דרך ב"א לרכוב ערום וגם אין דרך ללובשן לכך שרי לב' הטעמים הנ"ל: אין עראי לכלאים. כלומר אפי' לבישת עראי אסור: ולא ילבש כלאים אפי' ע"ג עשרה כו'. כלומר גם בזה האופן ג"כ אסור והטעם איתא במס' ב"ק קי"ג א' משום דבר שאין מתכוין אסור והקשו כל המפרשים על הרמב"ם שהביא המשנה הזאת להלכה וגם פסק מוכרי כסות מוכרין כדרכן ובלבד שלא יתכוין כו' ועליהם הקושיא גדולה אמאי לא הקשו הני תרתי מתני' אהדדי דבמתני' הנ"ל משמע דשא"מ אסור ובמתני' ה' משמע דמותר ובאמת לק"מ דאיתא במס' ב"ק קי"ג א' רש"א משום ר"ע כו' הטעם משום דא"מ וקשה הא ר"ש ס"ל בכל הש"ס דשא"מ מותר ואמאי אמר בכאן בשם רבי עקיבא אבל האמת יורה דרכו דשאני בין דשא"מ ועושה האיסור ממש אלא שאינו מתכוין לכך בכאן גם רבי שמעון ס"ל דאסור כמו בהאי מתני' דבאמת לובש כדרכו אלא שא"מ לכך אלא דאמר משמיה דרבי עקיבא דגם בהא ס"ל ג"כ דמותר אבל ר"ש לא מודה ליה בזה אבל במשנה דמוכרי כסות דאיירי שנושא אותן על כתפיו ואינו לובש ס"ל לר"ש דמותר דהא אינו מתכוין לכך אף שנושא אותן על כתפיו והוי העלאה אעפ"כ כיון שא"א בע"א וצריך לשאת אותם על כתפיו בכדי שיראו הקונים לכך מותר ואת"ש גם הרמב"ם דפסק כר"ש דוקא לכך פוסק כאן דאסור משום דגם ר"ש מודה שאסור ומוכרי כסות מוכרין כדרכן דבזה ס"ל דשא"מ מותר כנ"ל: (מבואר מדברי רבינו דהא דמוכרי כסות איירי דוקא בהעלאה דאי בלבישה לא שייך להפטורי משום שאינו מתכוין. כדי להסביר סברא זו והחילוק שביניהם וגם לכאורה קשה דהא אמרי' בפסחים פ' כ"ש גבי אפשר ולא קמכוין דשרי מטעם שאינו מתכוין והוא דומי' ללבישה דכאן ואי דכוונת רבינו היה מטעם דהוי פסיק רישיה בלבישה א"כ ה"ל בקיצור דהוי פסיק רישיה מודה ר"ש בזה ועוד דכבר הרגישו בזה התו' והג"א בפ' במה מדליקין וכתבו דזה לא הוי פסיק רישיה דאפשר שלא יהנה כלום וכגון שהוא לבוש במלבושים אחרים. יעו"ש. ותמיה לי על הט"ז בסי' ש' סק"ו דכתב דזה הוי בודאי פסיק רישיה שלובשו ממש עיי"ש ולא כן מבואר בדברי התוס' להדיא כו' לזאת נ"ל דברי רבינו כך הם דדוקא היכי דהאיסור הוא מטעם הנאת הגוף דוקא שפיר י"ל כיון דלא קא מכוין להנאה אין כאן איסור כלל משא"כ היכי דהאיסור לאו מטעם הנאה היא דוקא כהי דלא קא מיכוין לגוף המעשה מ"מ גוף המעשה לחודיה אסור ולא מהני מחשבתו לבטולי ולכן באמת בלבישה דא"צ להנאת הגוף כלל. וא"כ אף דלא קא מכוין ללבישה מ"מ כיון דהוא לובש בו והאסורה לא מהני מחשבתו לבטולה. וא"ל כיון דגוף המעשה לחודיה אסור א"כ לימא הטעם משום פסיק רישיה ז"א דהכא הי מהני מחשבתו לבטולה לא הוי לבישה כלל ולזה כתב רבינו דבזה ודאי גם ר"ש מודה דא"א לבטל המעשה במחשבתו שאינו מכוין לו אבל בהעלאה שפיר י"ל כדברי התו' דלא הוי פסיק רישיה כיון דבעינן בהעלאה הנאת הגוף ודוק היטב. מהרב ר' יצחק פרענקיל):

ג מטפחות הידים. מטפחות הספרים. מטפחות הספג. אין בהם משום כלאים. רבי אליעזר אוסר. ומטפחות הספרים אסורות משום כלאים:

ג מטפחות הידים וכו'. שמנגבין בהם הידים: מטפחות הספרים. שכורכין בהן הספרים: מטפחות הספוג. שמסתפג בהן בבית המרחץ אין בהם משום כלאים: ר"א אוסר. פירוש בכולן. מטפחות הידים דלפעמים מחמם בהם ידיו ומטפחות הספרים דלפעמים נותנן בחיקו ומתחמם ומטפחות הספוג דלפעמים רואה את רבו ומתעטף בה כדאית' בירו' הביאו הר"ש ע"ש. מטפחות הספרים פי' מגלחין שמספרים בני אדם פורסין עליהם מטפחת שלא יתקלקלו בגדיהם אסור משום כלאים ובזה כ"ע מודו דאסור והטעם מפורש בירושלמי הדא דתימא דמתכוין לשם מלבוש אבל אם אינו מתכוין לשם מלבוש. לא בדא. כלומר הא דחכמים מודים איירי שעשה כמין מלבוש אבל בודאי ר"א סבירא ליה דאף בשאינו עשוי כמין מלבוש ג"כ אסור דהא מטפחות הידים ג"כ אינם מלבוש ואעפ"כ פליג ר"א עליהן. ויש מפרשים שטעו בזה וס"ל דטעם הירושלמי קאי גם אליבא דר"א ואינו נכון כנ"ל:

ד תכריכי המת ומרדעת של חמור אין בהם משום כלאים. לא יתן המרדעת על כתיפו אפילו להוציא עליה זבל:

ד תכריכי המת וכו'. הטעם משום במתים חפשי: מרדעת של חמור. הטעם כמ"ש לעיל דבכאן לא שייך הב' טעמים הנ"ל ולכך שונה תיכף לא יתן המרדעת על כתיפו. פי' דס"ד משום שאין בהם משום כלאים ש"מ דמותר ליתן על כתיפו דהא"ה אמאי לא גזרי' שמא יתן על כתיפו לכך קמ"ל דאסור ליתן אלא הטעם דלא גזרינן משום שאין דרך ליתן מרדעת על כתיפיו:

ה מוכרי כסות מוכרין כדרכן. ובלבד שלא יתכוונו בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים. והצנועים מפשילים במקל:

ה מוכרי כסות מוכרין כדרכן. ודוקא על כתיפיו ולא ללבוש דלא כתוספות ד"ה ומ"ס מותר ב"ק קי"ג א' ע"ש כמ"ש לעיל דאל"כ קשיין הני תרי משניות אהדדי: ובלבד שלא יתכוין בחמה כו'. ירושלמי א"ר זריקא יהבין לרבי אבינא ביעתא במפה דאית בה כלאים והוא לא מקבל דהכינן ובלבד שלא יתכוין בחמה מפני החמה וכו' כנ"ל פי' דהכינן במשנה הנ"ל דמניעת החמה חשיב הנאה כמו לבישה לכך לא רצה לקבל הביצה הנ"ל מפני שמונעתו מלכוות בביצה שהיא חמה:

ו תופרי כסות תופרין כדרכן. ובלבד שלא יתכוונו בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים. והצנועים תופרים בארץ:

ו תופרי כסות וכו'. כלומר דרשאים לתפור בגדים שתופרים על ארכובותיהם ובלבד שלא יתכוונו להתחמם: והצנועים תופרין בארץ. משמע דאף אפשר לתפור בארץ אעפ"כ אין צריכין להחמיר ורשאין לתפור כדרכן ואין לחוש:

ז הברסין והברדסים והדלמטיקין ומנעלות הפינין לא ילבש בהן עד שיבדוק. ר' יוסי אומר הבאים מחוף הים וממדינות הים אינן צריכים בדיקה. מפני שחזקתן בקנבוס. ומנעל של זרד אין בו משום כלאים:

ז הברדסין עד שיבדוק וכו'. ירושלמי הדא בראשונה שלא היה הפשתן מצוי בכ"מ אבל השתא שפשתן מצוי בכ"מ צריכין בדיקה: ומנעל של זרב. לשון חימום כלומר מנעל שנותנין בו פשתן או צמר אין חוששין משום כלאים משום דבקב קטן יכול להוציא משם הכלאים ועיין תוס' ד"ה אלא בקשין ביצה ט"ו א' בסופו דמתירין מה שאנו קורין היום (קאלדרע) באם שהוא בעצמו ד"מ מצמר גפן ובתוכו צמר מותר לתפור בחוטי פשתן דכיון דכשעושין בקב קטן מוציאין אותו וע"ש והוא מהירו' דס"ל הירושלמי מנעל של זרב אית אתרא דמזרבין עמרא מגואי כלומר דיש מקומות שנותנין צמר מבפנים כהדא רבי זעירא מפקיד לר' אבא בר זבינא ויאמר לבר רחשין דלא יחטי ליה מסאניה לא בכיתן אלא בעמרא פי' ר"ז צוה לרבי אבא דיאמר לאדם חייט ששמו בר רחשין דלא לתפור מנעלים שלו בפשתן. ומודה ר"ז בההן דאסר פיסקי דעימר על דכיתן דהאי שרי דהוא שוף גרמי' והיא נחתא לה. פי' דחגור של צמר מודה ר"ז ג"כ דשרי לחגור אף על פשתן משום דבקל יכול להוריד אותו למטה ויכול לפשוט החלוק של פשתן בלי התרת חגורה. בעון קומי רבי אילא מהו מיתע מסאנא דכיתן אמר לון למה לא כגין דר"ש דר"ש אמר אסור מודה ר' אילא בהן דילבש דרדיסין דעימר ע"ג דרדיסין דכיתן דהוא אסור דאי לא שלא עילאי לא שלא ארעי פי' דבזה מודה רבי אילא דאסור דהיינו ללבוש פוזמקאות של צמר על גבי פוזמקאות של פשתן דאסור משום שאינו יכול לפשוט התחתונים אם לא שיפשוט מקודם העליונים:

ח אין אסור משום כלאים אלא טווי וארוג. שנאמר לא תלבש שעטנז דבר שהוא שוע טווי ונוז. רשב"א אומר נלוז ומליז הוא את אביו שבשמים עליו:

ח אין אסור משום כלאים וכו'. משנה הזאת רבו בה הפירושים ולכל הפירושים יש כמה וכמה קושיות ולפי פירושם ר"ל דמה"ת בעינן שיהיה שוע וטווי ונוז ביחד דווקא אבל שוע או טווי או נוז אינו אסור אלא מדרבנן והקשו על הרמב"ם שפסק שוע או טווי או נוז אסור מדאורייתא אבל הדין עם הרמב"ם דכן משמע סתמא דמתניתין דלקמן הלבדים אסורין לפי שהם שועים. משמע דאפילו שועים לבד אסור וגם מזה מוכח ג"כ כפסק הרמב"ם דקשה מאוד דהתחיל בטוי וארוג לבד ומייתי ראיה מהתורה שוע טווי ונוז הג' ביחד ואמאי לא אמר בתחילה ג"כ שוע וגם מה בא רשב"א לומר מוסר להחמיר בגודל האיסור שעטנז אלא האמת יורה דרכו דבאחד לבד אסור לכך בבגדים שהם טוי וארוג אסורים וגם לבדים שהם שועים לבד ג"כ אסורים מדאורייתא לכך שונה מתחילה טוי וארוג לבד דקאי על בגדים ובמשנה ט' קתני לבדים שהם שועים לבד ג"כ אסור ועי"ז מייתי ראיה מהתורה ורשב"א פליג ע"ז וס"ל דבעינן כל הג' ביחד. ומקודם נקדים עוד הקדמה א' דאיתא אדם שמטמא א"ע מעט מטמאין אותו הרבה בעוה"ז מטמאין אותו בעוה"ב מלמטה מטמאין אותו מלמעלה וזה דלבש כלאים לרשב"א עבר ג' עבירות וטומאות ביחד וזהו נלוז ר"ל שמטמאין הרבה ומליז היינו עולם הבא אביו שבשמים עליו זהו מטמאין מלמעלה נגד שלשה טומאות שעשה ביחד נגד זה מטמאין אותו הרבה בעוה"ב ומלמעלה וזהו נרמז במלת שעטנז ולכך ס"ל לרשב"א דבעינן כל הג' ביחד דאי סגי בחדא מינייהו א"כ אין כאן רק טומאה אחת ולפי זה א"ש מאי דאיתא במסכתא נדה ס"א ע"ב פלוגתא דמר זוטרא עם רב אשי דמ"ז ס"ל דבעינן שיהיה שוע טוי ונוז ור"א ס"ל או שוע או טוי או נוז וקשה הא מתני' מפורשת דלבדים אסורים מפני שהם שועים אלמא דלא בעינן כל הג' ביחד אבל לפי מ"ש אתי שפיר דפלוגתייהו בהכי דמ"ס כת"ק ומ"ס כרשב"א ומה שהקשו על הרמב"ם הא גמ' מפורשת במסכת נדה דפסק הגמרא הלכתא כמר זוטרא לא קשה מידי דהא הרמב"ם בעצמו כתב דבנוסחאות המדויקות לא כתיבא האי והלכתא והדין עמו כמ"ש וגם מהירושלמי מוכח ג"כ דמן התורה אסור א' לבד וז"ל נתני שוע ולא נתני טוי הוינן אמרי' הא טוי שרי מתני' לא אמרה כן אלא אינו אסור משום כלאים אלא טוי וארוג נתני שוע ולא נתני נוז הוינן אמרינן הא נוז מותר מתני' לא אמרה כן אלא פיף של צמר בשל פשתן אסור מפני שהן חוזרין לארוג נתני נוז ולא נתני שוע הוינן אמרי' הא שוע מותר מתניתין לא אמרה כן אלא הלבדים אסורין מפני שהם שועים. פי' דהקשה אמאי תני במתני' עד שיהא טוי וארוג ושוע כל הצלבה להני חדא ולילפו כולהו מהדדי ומשני שהיינו טועים וס"ל דדוקא טוי אסור או שוע לבד אסור או נוז ובאמת ס"ל למתני' אף בכל חדא וחדא לבד אסירא לכך צריך למתני כולהו משמע ג"כ דשוע או טוי או נוז לבד אסור:

ט לבדים אסורים מפני שהם שועים. פיו של צמר בשל פשתן אסור. מפני שהם חוזרין כאריג. ר' יוסי אומר משיחות של ארגמן אסורות. מפני שהוא מולל עד שלא קושר. לא יקשור סרט של צמר בשל פשתן להגור בו את מתניו אעפ"י שהרצועה באמצע:

ט לבדים אסורים מפני שהם שועים. פי' שטרף ביחד: פיו של צמר וכו'. פי' שתוחבין בקצה הבגד בשתי חוט של צמר אסור והטעם שנראה כאריג ודומה לו והוי אריג ואריג לבד ג"כ אסור כמש"ל: רי"א וכו'. פי' חגורה של צמר צבוע ארגמן אסור לחגור על בגד פשתן. ירושלמי אית תני מותר מ"ד אסורות כגון אלו ערסין דהוא מכפה בי'. פי' בעלי מלאכות שקושרין בחגורתם בחוזק לכך אסור ומ"ד מותר דהוא שוף גרמיה והיא נחתא לה. פי' בשאר ב"א שאין קושרין בחוזק שרי: לא יקשור כו'. פי' כמ"ש לעיל בשם התוספתא ודלא כפי' הר"ש דדוקא בשקושר הצמר והפשתן דגם בלא קשר אותם ביחד ג"כ אסור ע"ש מ"ח:

י אותות הגרדין ואותות הכובסין אסורות משום כלאים. התוכף תכיפה אחת אינה חיבור ואין בה משום כלאים. והשומטה בשבת פטור. עשה שני ראשיה לצד אחד חיבור ויש בה משום כלאים והשומטה בשבת חייב. ר' יהודה אומר עד שישלש. השק והקופה מצטרפין לכלאים:

י אותות הגרדין וכו'. שעושין לסי' וכן הכובסין: התוכף תכיפה וכו'. פי' שתכף פעם א' ונשאר מצד זה אלי התוט וכן מצד הב': אינו חבור וכו'. עשה וכו'. פי' וגם קשרם: חיבור רי"א עד שישלש. כלומר ג' פעמים שיתחוב ג' פעמים: השק והקופה. ע' ברע"ב ירושלמי ר' מנימין בשם ר' יהושע בן לוי לא שנו אלא שק אבל של לא אסכתן. תנא הסל והקופה מצטרפין בכלאים. אוהלים אין בהם משום כלאים ר' ירמיה בעי הוא ובניו מהו שיצטרפו בכלאים האיך עביד הוא לביש מאנין דעימר ובנו לביש דכיתן ונסב פסקי ומגל על תרוויהון פי' דמבעי' ליה באם שהיה א' לבוש בגד צמר וא' לבוש בגד של פשתן ותגרו שניהם ביחד בחגורה א' ופשיט ליה א"ר יוסי והדין נשוך פי' בתמיה דקי"ל דנשוך הוי חיבור והיינו דלא מתפרקי מהדדי הא"כ קרע ממנו מעט כמו נשוך בבי' עיסות (לענין חלה) והכא הרי אינן תפורים זה על זה. ר' חגי בעי הוא עצמו מהו שיצטרף בכלאים האיך עבידא הוא לביש דרדסיק דעימר בחדא רגלא ודרדסיק דכיתן בחדא רגלא אמר ר"י והדין נשוך לא צרכי' דהיה ברגלו פטעות יהיב ספלינא דסמרטוט דעימר על הדא וספלינא דסמרטוט דכיתן על הדא אמר ר' יוסי והדין נשוך אין לך אסור אלא נשוך לבד:

סליק מסכת כלאים

פרק א

א עד אימתי חורשין בשדה האילן ערב שביעית. ב"ש אומרים כל זמן שהוא יפה לפרי. וב"ה אומרים עד העצרת. וקרובין דברי אלו להיות כדברי אלו:

א עד אימתי וכו'. ירושלמי כתיב בחריש ובקציר תשבות מה אנן קיימין אם לענין שבת בראשית והלא כבר נאמר ששת ימים תעבוד וכו' ואם לענין שבתות שנים כבר נאמר שש שנים תזרע שדך הלא אם אינו ענין לשבת בראשית ולא לענין שבתות שנים תניהו ענין לאיסור שני פרקים הראשונים בחריש ובקציר תשבות בחריש שקצירו אסור ואיזהו זה חריש של ערב שביעית שהוא נכנס לשביעית ובקציר שחרישו אסור ואיזהו זה קציר של שביעית שהוא יוצא למוצאי שביעית אם כן למה חורשים (כצ"ל) עד ר"ה ר' כרוספדאי בשם רבי יוחנן ר"ג ובית דינו התירו באיסור ב' פרקים הראשונים ע"כ והא דאין יכול ב"ד להתיר דבר שאסור מן התורה מסיק בגמרא מועד קטן דר"ג ובית דינו סברי כר"י במשנה ד' דס"ל דהלכתא גמירי דאסור ולא מקרא. דהקרא בעינן ליתורי קצירת העומר בשבת וכי גמירא לה הלכתא בזמן שבית המקדש קיים דומיא דניסוך המים. אבל בזמן שאין בהמ"ק קיים לא דהנהו ג' שנויים ביחד ניסוך המים וערבה ועשר נטיעות הלכה לכך דמיין אהדדי: בש"א כ"ז וכו'. ירושלמי למה לא תניתי' מקולי ב"ש וחומרי ב"ה. פעמים שאין גשמים ואין הליחה מצויה (עי' בר"ש ותבין הגה' הגאון) והוא אסור לחרוש קודם לעצרת כדברי ב"ש ובה"א עד לעצרת פי' דלכך לא תני במס' עדיות גבי קולי ב"ש וחומרי ב"ה משום דפעמים בכאן ב"ש לחומרא וב"ה לקולא:

ב איזהו שדה האילן כל שלשה אילנות לבית סאה אם ראוין לעשות ככר דבילה של ס' מנה באיטלקי חורשים כל בית סאה בשבילן. פחות מכאן אין חורשין להן אלא מלא האורה וסלו חוצה לו:

ב איזהו שדה אילן כל ג' אילנות וכו'. פי' כל א' וא' בעינן שיעשה שליש מהסך הנזכר. וס"ה יהיה ששים מנה דבילה והא דמעריכין בכ"מ במשנה במנה של איטלקי לפי ששם נשארו כל מדות ואמות של משה: פחות מכאן וכו'. וזהו ב' אמות לכל צד דשיעור אורה הוא אמה וסלו ג"כ אמה:

ג אחד אילן סרק ואחד אילן מאכל. רואין אותן כאלו הם תאנים אם ראויין לעשות ככר דבלה של ששים מנה באיטלקי. חורשים כל בית סאה בשבילן. פחות מכאן אין חורשים להם אלא לצרכן:

ג אחד אילן סרק וכו'. הטעם שהוא מענה הקורות כדאיתא בירושלמי: כאילו הן תאנים. ירושלמי ולמה אמרו תאנים על ידי שפירותיהן גסין והן עושין הרבה הרי אתרוג פירותיו גסין ואין עושה הרבה הרי זיתים עושין הרבה ואין פירותיו גסין ואלו עושות הרבה ופירותיו גסין:

ד היה אחד עושה ככר דבלה ושנים אין עושין או שנים עושין ואחד אינו עושה. אין חורשין להם אלא לצרכן. עד שיהיו משלשה ועד תשעה. היו עשרה ומעשרה ולמעלה בין עושין בין שאינן עושין חורשין כל בית סאה בשבילן. שנאמר בחריש ובקציר תשבות. אין צריך לומר חריש וקציר של שביעית אלא חריש של ערב שביעית שהוא נכנס בשביעית וקציר של שביעית שהוא יוצא למוצאי שביעית. ר' ישמעאל אומר מה חריש רשות. אף קציר רשות. יצא קציר העומר:

ד היה א' עושה וב' אינן עושין וכו' עד שיהיו מג' ועד ט'. ופליגי בירושלמי חד ס"ל דבעינן שלשה מהם יהיו עושין הככר של ששים מנה וחד ס"ל דסגי אף שיכול לעשות רק מהתשעה כולם דלכך שונה ט' דדין א' בט' כמו בג' מכל הג' כך בט' ג"כ כנ"ל. וגם בעינן שיהיה כ"א יכול לעשות לא פחות מחלק תשיעי כמו גבי ג' אף דאם מכולם יהיה הככר אך שאחד מהם אינו עושה החלק תשיעי של ככר אסור לחרוש כו' כל הבית סאה כו' כדי צורכן. וז"ל בירושלמי רבי ביני בשם ר"א ובלבד שלא יפחות מחשבון משולשים זעירא בר חנינא אמר ובלבד שלא יפחות מחשבון של מתושעין: ר' ישמעאל אומר מה כו'. ומ"מ מודה דאסור לחרוש מהלכה כמ"ש לעיל:

ה שלשה אילנות של שלשה אנשים הרי אלו מצטרפין. וחורשין כל בית סאה בשבילן. וכמה יהא ביניהם. רבן גמליאל אומר כדי שיהא הבקר עובר בכליו:

ה וכמה יהא וכו'. זה קאי על כל הפרק:

ו עשר נטיעות מפוזרות בתוך בית סאה. חורשין כל בית סאה בשבילן עד ר"ה היו עשויות שורה ומוקפות עטרה אין חורשין להם אלא לצרכן:

ו עשר נטיעות. פי' ילדות: שורה. פי' עומדות בשורה א' בארוך: עטרה היא בעיגול:

ז הנטיעות והדלועים מצטרפין לתוך בית סאה. רבן שמעון בן גמליאל אומר כל עשרה דלועים לבית סאה חורשין כל בית סאה עד ראש השנה:

ז הנטיעות וכו'. ירוש' והוא שיהיו כנטיעות רבות על הדלועין כתיב ר' מני והתניא ג' קשואין ג' דלועין וד' נטיעות מצטרפין וחורשין כל בית סאה בשבילן ר"ת בריה דרבי הלל בעי לא מסתברא אלא בדלעת יונית לא אתיא אלא על סיפא רשב"ג אומר עשרה דלועין לבית סאה חורשין כל בית סאה בשבילן עד ר"ה ר"ת בריה דרבי הלל לא מסתברא אלא בדלעת יונית כצ"ל פי' דמסיק הא דמוקי רבי הינא בדלעת יונית לא קאי רק אסיפא אדרשב"ג אבל לת"ק בודאי אף דלעת מצרית מצטרפת עם כנטיעות דהא תנא לעיל הקשואין והדלועין ונטיעות מצטרפין מכ"ש דלעת מצרית דבודאי יותר ראוי לצרף דלעת אף מצרית מקשואין:

ח עד אימתי נקראו נטיעות. ר' אלעזר בן עזריה אומר עד שיחולו. ר' יהושע אומר בת ז' שנים. ר"ע אומר נטיעה כשמה. אילן שנגמם והוציא חליפין. מטפח ולמטה כנטיעה. מטפח ולמעלה כאילן. דברי ר"ש:

ח עד אימתי וכו'. ירושלמי מיבעי מהו עד שיחולו עד שיפדו או עד שיעשו חולין מאליהן רבי אבא בר יעקב בשם רבי יוחנן כיני מתני' עד שיעשו חולין מאליהן ואתיא כדתנא רבי יהושע אומר בנות חמש בנות שש בנות שבע ראב"ע אומר (כן הגיה הגאון אבל בתוספתא שלפנינו הגירסא אמר רבי כו') מפני מה אמרו בנות ה' בנות ו' בנות שבע. אלא בגפנים בנות ה'. בתאנים בנות ו'. בזיתים בנות ז' וכצ"ל עכ"ל. ופי' דמבעי' מאי דעתו של ראב"ע אם ספי' משיחולו עד שיפדו והיא שנה ד' או פי' מעצמן והוא שנה ה' ופשיט ליה מתוספתא דקתני נהדיא דראב"ע ס"ל דעד ה' קראים נטיעה ש"מ דעד שיחולו פי' הן מעצמן ומה שפירשו המפרשים (הוא פי' הרע"ב והוא לקוח מפירוש הרמב"ם במשנה זו) דפי' עד שיחולו הוא עד שיפדו או עד שיעשו חולין מאליהן (הוא טעות גדול) קשה וכי מה חילוק יש כשיפדה אותו אז אינו נקרא נטיעה ואין החרישה מועיל לו ובאם לאו יהיה מועיל:

פרק ב

א עד אימתי חורשין בשדה הלבן ערב שביעית. עד שתכלה הליחה. כ"ז שבני אדם חורשין ליטע במקשאות ובמדלעות. אמר ר"ש נתת תורת כל אחד ואחד בידו. אלא בשדה הלבן עד הפסח ובשדה האילן עד עצרת:

א עד אימתי וכו'. פי' שדה שהוא זרוע כבר חורשין בין ערוגות בכדי שיהא הגשמים יורדין בה יותר: משתכלה הליחה. וע"ז מפרש המשנה אימתי משתכלה הליחה: כ"ז שבני אדם וכו'. כלומר שעד אותו זמן שבני אדם התחילו ליטע קישואין וכו' מסתמא יש בארץ קצת לחלוחית עדיין. ירושלמי לא סוף דבר כשיש מוקשה וכו' אלא אפי' לאחר שבני אדם עתידין ליטע במקשאות ודלועות מותר: אר"ש וכו' בשדה הלבן וכו'. ירושלמי מה בין שדה לבן לשדה אילן. שדה לבן ע"י שהיא זרוע מתחלה צריך שתהא הליחה קיימת אבל שדה האילן ע"י שהוא נטוע מכבר אין צריך שיהא רוב הליחה קיימת:

ב מזבלין ומעדרין במקשאות ובמדלעות עד ר"ה. וכן בבית השלחים. מיבלין מפרקין מאבקין מעשנין עד ר"ה. ר"ש אומר אף נוטל הוא את העלה מן האשכול בשביעית:

ב מזבלין וכו'. וה"ה דמותר לחרוש בקישואין ובדלועין: ר"ש אומר אף נוטל וכו'. פי' דוקא העלה מן האשכול עצמה אבל בשאר העלין מודה לת"ק דאסור בשביעית ירושלמי מחלפיה שיטתיה דר"ש תמן תנינן ממרסין באורז בשביעית רש"א אבל לא מכסחין וכאן הוא אומר הכין ש"מ הוא כבא שהוא כמציל מן הדליקה פי' שכאן אינו משביח בכביל זה האילן אלא שהוא פעולה שלא יתקלקל האילן:

ג מסקלין עד ר"ה. מקרסמין מזרדין מפסלין עד ר"ה. רבי יהושע אומר כזירודה וכפיסולה של חמישית כך של ששית. ר"ש אומר כ"ז שאני רשאי בעבודת האילן רשאי אני בפסולו:

ג מסקלין וכו' מכרסמין. פי' שחותכין והותכין הענפים היבשים מאמצע: מזרדים. הם הענפים הלחים כשהן מרובין: מפסלין. הוא ג"כ הענפים היבשים אלא דשובר אותם עד הקנה המחובר באילן: ר' יהושע אומר וכו' ירושלמי הלכה הגלוי אינון מסקלין וכו' כרבנן דר"א וכו' כך של ששית ואפי' יותר מכאן רש"א כל זמן וכו'. והוא עד העצרת:

ד מזהמין את הנטיעות וכורכין אותן וקוטמין אותן ועושין להם בתים ומשקין אותן עד ראש השנה. ר' אלעזר בר צדוק אומר אף משקה הוא את הנוף בשביעית אבל לא את העיקר:

ד מזהמין את וכו'. כשקליפת האילן נסרת מדביקין שם זבל להבריאו: וכורכין. למעלה בראשיהן שלא יהו נסוכין על הארץ: וקוטמין. שובר הראשים כמו נקטם ראשו (סוכה דף לג:): ועושין להם בתים. סביב האילן כדי למלאות שם עפר סביב והגשם ירד שם: את הנוף כו' את העיקר כו'. כצ"ל

ה סכין את הפגים ומנקבים אותם עד ראש השנה. פגי ערב שביעית שנכנסו לשביעית ושל שביעית שיצאו למוצאי שביעית לא סכין ולא מנקבין אותן. ר' יהודה אומר מקום שנהגו לסוך אינן סכין מפני שהיא עבודה. מקום שנהגו שלא לסוך סכין. ר"ש מתיר באילן מפני שהוא רשאי בעבודת האילן:

ה סכין וכו' פגי ערב שביעית וכו' רבי יהודה אומר מקום וכו'. פי' ר"י קאי אפגי ע"ש שנכנס לשביעית: ר"ש מתיר וכו'. וקאי על ושל שביעית שנכנס למוצאי שביעית והטעם כדאיתא בת"כ ובילקוט שנת שבתון יהיה לארץ כצ"ל כיון שיצא שביעית אע"פ שפירותיה במיעה מותר אתה לעבוד מלאכה בגופו של אילן:

ו אין נוטעין ואין מבריכין ואין מרכיבין ערב שביעית פחות מל' יום לפני ראש השנה. ואם נטע או הבריך או הרכיב יעקור. ר' יהודה אומר כל הרכבה שאינה קולטת לשלשה ימים שוב אינה קולטת. רבי יוסי ור"ש אומרים לשתי שבתות:

ו אין נוטעין וכו'. הטעם משום מונין לשביעית דצריכין למנות שנות נטיעה לערלה ולרבעי כדי להנצל מאיסור ערלה לרבעי ופחות משלשים יום שייך לשביעית ויאמרו דמותר לזרוע בשביעית לכך גזרו שיעקור בין שוגג ובין מזיד: רי"א וכו'. רש"י ז"ל פי' דבעינן ל' יום להוספת שביעית ול' יום לקליטה לת"ק כו' ע' ר"ה י' ע"ב והאמר ר"נ לדברי האומר ל' צריך ל' ולמ"ד וכו' ע"ש והקשו בתוספות עליו מדלא הזכיר במשנה הכ"ל כלל ב"פ שלשים ש"מ דלא בעינן להוספות שביעית שלשים וכו' ומאי דאיתא בגמרא הנ"ל ע' ב' ת"ר אחד שנטע וכו' מיירי לענין ערלה ע"ש אלא דלכאורה קשה לשיטתם אעפ"כ קשה דהא איתא בגיטין נ"ג ב' דמחלק ר"מ בין שוגג לשביעית מפני ב' טעמים א' משום מונין וא' משום חשד ואיתא בירושלמי תרומות פ"ב הכ"מ שבשכבן וז"ל בירושלמי האיך עבידא נטע פחות מל' לפני שביעית ונכנס לשביעית אין תימר חשד אין כאן חשד אין תימר מונין יש כאן נטע פחות מל' יום לפני מוצאי שביעית ונכנס בשמינית אין ת"ל חשד יש כאן אין תימר מונין אין כאן וע"כ כמתני' הנ"ל דקתני פחות מל' יום יעקור ס"ל בטעם משום מונין וא"כ קשה אף נוטע שלשים יום יעקור משום מונין דלערלה אף לשיטתם אינו פחות מל' יום לבד זה אבל באמת לא קשה כלל דמתני' אתי אליבא דר"מ. ולר"מ יום א' בשנה חשוב שנה וא"כ יום שלשים עולה לכאן ולכאן:

ז האורז והדוחן והפרגין והשומשמין שהשרישו לפני ר"ה. מתעשרין לשעבר ומותרין בשביעית. ואם לאו אסורין בשביעית ומתעשרים לשנה הבאה: **ח** ר"ש שזורי אומר פול המצרי שזרעו לזרע בתחלה כיוצא בהן. ר"ש אומר אפונין הגמלונין כיוצא בהן. ר' אליעזר אומר אפונין הגמלונין משתרמלו לפני ר"ה:

ח רבי שמעון שזורי אומר פול המצרי וכו'. עמ"ש לעיל כלאים פ"ג משנה ב' דאפונין הגמלוני ופול המצרי יש חילוק בין זרע לזרע הוי זרע ואם זרע לירק הוי ירק לכך מונה פול המצרי שזרע לזרע בתחלה דוקא בתחלה ואם נטע מתחלה לירק ואח"כ חשב לזרע הוי שיעוריה עד משתביא שליש דכמו ירק ליכא למימר דהא חשב לזרע וכזרע נמי ליכא למימר דהא כבר השרישו וכן איתא בירושלמי דחשיב שם ששה דברים בפול המצרי וזה אחת מהן דזרע מתחלה לירק ואח"כ חשב לזרע: רבי שמעון אומר אפונין הגמלונין וכו'. פי' כמו פול המצרי דגם בהן אם זרע לזרע הוי כמו זרע: רבי אליעזר אומר וכו'. פי' שנוקשו ונעשה כעין כיס ודוגמתו כתרמילין:

ט הבצלים הסריסים ופול המצרי שמנע מהם מים שלשים יום לפני ראש השנה. מתעשרין לשעבר ומותרים בשביעית. ואם לאו אסורי בשביעית

בשביעית ומתעשרין לשנה הבאה. ושל בעל שמנע מהם מים שתי עונות דברי ר"מ וחכ"א שלש :

ט בצלים הסריסים וכו'. ירושלמי מהו בצלים הסריסים אלו בצלים כופריים דלא עבדין זרע :

י הדלועין שקיימן לזרע. אם הקשו לפני ר"ה ונפסלו מאוכל אדם מותר לקיימן בשביעית. ואם לאו אסור לקיימן בשביעית. התמרות שלהם אסורות בשביעית. ומרביצין בעפר לבן דברי ר"ש. ר' אליעזר בן יעקב אוסר. ממרסין באורז בשביעית. ר"ש אומר אבל אין מכסחין :

י הדלועין וכו' ומרביצין בעפר לבן. ירושלמי אתיא ר"ש כרבנן ודראב"י כשיטתי' דתנינן תמן (מועד קטן פ"א מ"ג) ראב"י אומר מושכין את המים מאילן לאילן ובלבד שלא ישקו את כל השדה כולה וחכמים מתירים רבי מני אמר לה סתם רבי אבין בשם שמואל במה אנן קיימין אי במרווחים דברי הכל אסור אי ברצופין דברי הכל מותר אלא כי אנן קיימין בנטועין מעט עשר לבית סאה ראב"י עביד ליה כמרווחין ורבנן עבדין ליה כרצופין הא רבנן אמרין במרווחים אסור להשקות מהו להמשיך ניליף הדא דרבנן מן דראב"י כמה דראב"י אמר במרווחין אסור להשקות ומותר להמשיך כן רבנן אמרין מותר להמשיך ואסור להשקות לא כן סברין מימר במרווחין דברי הכל אסור והן עפר לא כמרווחין. פי' לא שפיר למימר הכי דמרווחין כ"ע מודים דאסור הרי עפר לבן היינו מתני' דכאן דודאי הוי כמרווחין ואעפ"כ סברי דשרי אלא כאן בשביעית כאן במועד. מה בין שביעית למועד. שביעית על ידי שמותר במלאכה בין דבר שהוא טורח בין דבר שאינו טורח. מועד על ידי שהוא אסור במלאכה לא התירו אלא בדבר שהוא אבוד ובלבד שאין בו טורח. תני מרבצין בעפר לבן בשביעית אבל לא במועד דברי ר"ש ראב"י אוסר ובגמרא דמ"ק ו' ב' ת"ר מרבצין בעפר לבן בשביעית אבל לא במועד והא תניא מרבצין בעפר לבן בין בשביעית בין במועד. אמר רב הונא ל"ק הא ראב"י הא רבנן. תמוה מאוד היאך אפשר לאוקמי אבל לא במועד כראב"י הא שם קתני ומרבצין בעפר לבן בשביעית וראב"י ס"ל דאסור בשביעית. וצ"ל להגיה דכצ"ל ת"ר אין מרבצין בעפר לבן בשביעית ובמועד והא תניא מרבצין בעפר לבן בשביעית ובמועד ועיין בר"ש שמגיה גם כן אבל לפי גירסתו קשה היאך מצי לאוקמי הא דקתני מרבצין כחכמים הא חכמים ס"ל דאף במועד שרי והתם קתני דמרבצין בשביעית אבל לא במועד אבל לפי מ"ש אתי שפיר וכן מסקנא בירושלמי דראב"י ס"ל בין בשביעית בין במועד אסור. ור"ש מחלק בין שביעית ובין מועד ולא אמרינן דר"ש כרבנן אלא ר"ש אף כראב"י ס"ל במועד אלא דכאן בשביעית שאני : רש"א כו'. עיין מה שכתבתי לעיל משנה ב' :

פרק ג א מאימתי מוציאין זבלים לאשפתות. משיפסקו עובדי עבודה. דברי ר"מ. רבי יהודה אומר משייבש המתוק. רבי יוסי אומר משיקשור :

פרק ג א מאימתי מוציאין וכו'. דדרך לכנס בשדה במקום א' ועושים שם אשפה גדולה ואח"כ מפזר אותו לזבלה : משיפסקו עובדי וכו'. כלומר משיפסקו עובדי עבודה בשדה וכבר עבר הזמן מלעבוד עוד בשאר ימות השנה ואז מותר אף בשביעית להוציא אשפה אבל קודם לכן אסור משום מ"ע שלא יאמרו לזבל השדה הוא מוציא. ירושלמי אפי' משפסקו עובדי עבודה יהא אסור מפני מ"ע שלא יהו אומרים לתוך שדה בית השלחין הוא מוציא ומשני יודעין הן בני עירו אם יש לו בית השלחין אם אין לו ולמי שיש לו באמת אסור אר"י הדא אמרה לא חשו לעוברים ושבים מפני מ"ע : רבי יהודה אומר משייבש המתוק. ירושלמי פקועה א"ר מנא ההן פקועתיה דקטא הוא עשב שקורא פקועת השדה : רבי יוסי אומר משיקשור. קאי נמי אפקיעה הנ"ל. ירושלמי משיעשו קשרים קשרים א"ר חנינא מכיון שנתקשר בקשר עליון מיד הוא יבש ותני עלה קרוכים דכריהם להיות שוין :

ב עד כמה מזבלין. עד שלש שלש אשפתות לבית סאה של עשר עשר משפלות של לתך לתך. מוסיפין על המשפלות ואין מוסיפין על האשפתות. ר"ש אומר אף על האשפתות :

ב עד כמה וכו'. המתוק לר"י ולר"י משיקשור עד שלש שלש אשפתות לבית סאה : משפלות. קופות שמוציאין בהם זבלים : לתך. הוא חצי כור נמצא כל אשפה ה' כורין :

ג עושה אדם את שדהו שלש שלש אשפתות לבית סאה. יתר מכאן מחציב דברי ר"ש. וחכמים אוסרין עד שיעמיק שלשה או עד שיגביה שלשה. עושה אדם את זבלו אוצר. ר"מ אוסר עד שיעמיק שלשה או עד שיגביה שלשה. היה לו דבר מועט מוסיף עליו והולך. ר' אלעזר בן עזריה אוסר. עד שיעמיק שלשה או עד שיגביה שלשה או עד שיתן על הסלע :

ג עושה אדם וכו' דברי ר"ש. ר"ש לשיטתו דס"ל דאף מוסיפין על אשפתות. ירושלמי ולמה תנינן תרי זמנין כאן כפותה מן משפלות תמן בעושה כשיעור ותנא כן על דעתיה דר"ש ובלבד שלא יפחות לאשפה מג' משפלות. פי' דקשה למה וכו' דאין לומר משום הא דס"ל דמחציב הא הוי יכול למתני ברישא רש"א אף על אשפתות ובלבד שיחציב. ומשני דאתי לאשמעינן דאף דעושה משלש אשפתות ה' או ו' שפיר דמי דהייתי אומר דוקא כשמאר בכל אשפה י' לתך או מותר קמ"ל דאף בעושה מהג' אשפתות כנ"ל שפיר דמי. ועל זה מביא ברייתא דתני ובלבד שלא וכו' דמ"מ בעינן שיהא בכל אשפה ג' משפלות : וחכמים וכו'. ג"כ לשיטתם : עושה אדם את זבלו אוצר וכו'. פי' הג' אשפות יכול להניחם במקום א' ואף שיוסיף עליהם כמה משפלות ש"ד : ר"מ אוסר עד כו'. ירושלמי בעושה יותר מכשיעור (יותר מל' כורין) אבל בכשיעור בג' מקומות מותר במקום אחד לא כ"ש : היה לו דבר מועט כו'. ז"ל הירושלמי פתר לו תרין פתרין היה לו דבר מועט בתוך ביתו ערב שביעית והוא מבקש להוציאו לתוך שדהו בשביעית ה"ז מוסיף עליו והולך משפסקו עובדי עבודה. ר' לעזר בן עזריה אוסר מ"ט דר' לעזר בן עזריה שמא לא ימצא לו זבל ונמצא מזבל את אותו המקום. פתר לה פתר חורין היה לו דבר מועט בתוך שדהו ערב שביעית הרי זה מוסיף עליו והולך משפסקו עובדי עבודה ר"א בן עזריה אוסר. מ"ט דראב"ע שמא לא ימצא לו זבל ונמצא מזבל את אותו המקום. והלא כבר הוא מזובל. עד שיוציא עשר משפלות כאחת פי' כשיוציא עשר כפ"א אז ש"ד. ופריך ולית לה לרבנן משום מראית העין א"ר אידי וסלו ומגריפו מוכיחים עליו כנ"ל :

ד המדייר את שדהו. עושה סהר לבית סאתים. עוקר שלש רוחות ומניח את האמצעית. נמצא מדייר בית ארבעת סאין. רבן שמעון בן גמליאל אומר בית שמונת סאין. היתה כל שדהו בית ד' סאין. משייר ממנה מקצת מפני מראית העין. ומוציא מן הסהר ונותן לתוך שדהו כדרך המזבלין :

ד המדייר את שדהו וכו'. בירושלמי פריך תמן (פרק ד' משנה ב') תנינן שדה שנתקוצה תזרע במוצאי שביעית נטייבה או נדיירה לא תזרע למוצאי שביעית ומשני אר"י כיני מתני' שרוצה להעמיד צאן בתוך שדהו עושה סהר בית סאתים פי' מתני' כאן שכיון לכך לעיכן אסור. עוד איתא שם בכל עושין סהר במתגלגלות ובקש ובאבנים אפילו זה על גבי זה. ובלבד שלא יהיה בין סהר לסהר כמלא סהר : עוקר ג' רוחות כו'. כשנתמלא הסהר זבל עוקר מן הסהר ג' רוחות וזוקפן לצד אחר של אמצעית ומדייר שם ג"כ בית סאתים. נמצא מדייר בית ד' סאין סאתים מצד זה וסאתים מצד זה של מחיצה אמצעית : רבן שמעון בן גמליאל אומר וכו'. ירושלמי תני רשב"ג אם רצה תוקע יתד בארץ ועושה סהרין כד' רוחותיה של שמונה סאין וקאי על רשב"ג ומפרש את דבריו : היה כל שדהו בית ד' סאין. זה כלל גדול בכ"מ דיש פלוגתא בבבא ראשונה כשמזכיר אח"כ עוד מזה מזכיר כמו דעת הת"ק ומשום זה הלכה כת"ק ולכך שונה כאן היה כל שדהו בית ד' סאין : משום מ"ע. שלא יאמר כולה כמזבל שדהו אם היה עושה כולה סהר כדרך המזבלין שלש אשפתות לבית סאה :

ה לא יפתח אדם מחצב בתחילה לתוך שדהו. עד שיהיו בו שלש מורביות שהם שלש על שלש על רום שלש. שיעורן עשרים ושבעה אבנים :

ה לא יפתח אדם וכו'. כשנוטלין משם אבנים לבנין אם היה מכוסה עפר ולא היה נראה אין פותחין אותו בתחלה בשביעית. שהרואה אומר לתקן שדהו הוא עושה כדי לזרוע ולא להוציא אבנים לבנין : עד שיהיו וכו'. פי' עד שיהא נגלה ממנו מערב שביעית ג' שורות ובכל שורה יש ג' אבנים באורך וברוחב וברום נמצא ס"ה משג' שורות ג' אבנים על ג' באורך ורוחב ורום ס"ה כ"ז. ירושלמי האיך עבידא תלתא זימנין מן תשע או תשע זמנין מן תלתא עשרין ושבע :

ו גדר שיש בו עשרה אבנים של משאוי שנים שנים הרי אלו ינטלו. שיעור גדר עשרה טפחים. פחות מכאן מחצב וגוממו עד פחות מהארץ טפח. במה דברים אמורים מתוך שלו. אבל מתוך של חבירו מה שהוא רוצה יטול. בד"א בזמן שלא התחיל בו מערב שביעית. אבל אם התחיל בו מערב שביעית מה שהוא רוצה נוטל :

ו גדר וכו' של משוי שנים שנים. שיש בו משוי ב' בני אדם : הרי אלו ינטלו כולם. ואפי' הקטנים ולא מיחזי כמתקן גדר לעבות מקומו שדה : שיעור גדר וכו'. בירושלמי מייתי על הא דתנן פרק י"א דאהלות במה אמרו הזיז מביא את הטומאה בכ"ש בזיז שהוא גבוה ג' נדבכין שהן י"ב טפחים דאילן שיעורייא כאילן שיעורייא. ופריך הכא את אמרת שיעור גדר י' טפחים פחות מכאן מחציב והא את אמרת הכן (ר"ל דכאן את אמרת י"ב טפחים ומתרץ במאי עסקינן) מה אנן קיימין אם כשהיו ב' נדבכין נתני שמנה טפחים אם כשהיו ג' נתני י"ב טפחים אמר רבי יוסי כ"א חצי טפח לסיתות מכאן וחצי טפח לסיתות מכאן וכן לחבריה נמצא ג' נדבכין של י' טפחים (פי' שאין האבן מתיישב שפיר על גבי חבירו עד שיתחבר יחדיו במסיתו ומחליקו לזה חצי טפח וכן חצי טפח לאבן הב' היושב עליו וכן בין שורה שנייה לראשונה מכל צד של פנים חצי טפח והוי ליה ב' טפחים לסיתות נשתייר י') : בד"א כו'. קאי אהא דלא יפתח אדם מחצב והאי דגוממו מה שהוא רוצה יטול דלא כמתקן שדה מחזי כיון דלאו דידיה הוא וכן כשמתחיל מערב שביעית אף בדידיה לא מיחזי כמתקן :

ז אבנים שזעזעתן המחרישה או שהיו מכוסות ונתגלו. אם יש בהם שתים של משאוי שנים הרי אלו ינטלו. המסקל את שדהו נוטל את העליונות ומניח את הנוגעות בארץ. וכן גרגר של צרורות או גל של אבנים נוטל את העליונות ומניח את הנוגעות בארץ. אם יש תחתיהן סלע או קש הרי אלו ינטלו :

ז אבנים וכו' הרי אלו ינטלו כולן. על ידי אותן השנים. ירושלמי לא סוף דבר בשזעזעתן המחרישה אלא אפילו המחרישה עתידה לזעזעתן :

ח אין בונין מדרגות ע"פ הגאיות ערב שביעית משפסקו הגשמים. מפני שהוא מתקנן לשביעית. אבל בונה הוא בשביעית משפסקו גשמים. מפני שהוא מתקנן למוצאי שביעית. ולא יסמוך בעפר. אבל עושה הוא חייץ. כל אבן שהוא יכול לפשוט את ידו וליטלה הרי זו תנטל :

ח אין בונין וכו'. מדריגות הן מעלות. הגיאיות הן גומות :

ט אבני כתף באות מכל מקום. והקבלן מביא מ"מ. ואלו הן אבני כתף כל שאינה יכולה להנטל באחת יד דברי ר"מ. ר' יוסי אומר אבני כתף כשמן כל שהן נטלות שתים שלש על הכתף :

ט אבני כתף וכו'. דמידע ידיע דלבנין קבעי להו : והקבלן וכו'. שדרכו לקבל לבנות בנינים בקבלנות שאין כוונתו אלא לקבל אבנים מביא מכל מקום אפי' משדה שלו. ירושלמי אבני כתף מ"מ ואפילו מן שלו והקבלן אפי' פחות מאבני כתף :

י הבונה גדר בינו ובין רשות הרבים. מותר להעמיק עד הסלע. מה יעשה בעפר צוברו ברשות הרבים ומתקנו דברי ר' יהושע. ר"ע אומר כדרך שאין מקלקלין ברה"ר כך לא יתקנו. מה יעשה בעפר צוברו בתוך שדהו כדרך המזבלים. וכן החופר בור ושיח ומערה :

י הבונה גדר וכו'. כלומר דמותר לחפור ולעשות להגדר יסוד ולא גזרינן אטו עודר בשדה. ירושלמי לא שנו אלא בינו ובין רה"ר פי' משום דאין דרך לזרוע שם סמוך לרה"ר דליכא למגזר שמא יזרע אבל בינו ובין חבירו אסור בשביעית משום דנשמע שמא יחשדו שרוצה לזרוע שם אבל במועד אפי' בינו ובין רה"ר אסור : מה יעשה בעפר כו'. דמתקן בזה הרה"ר שמשוה במקום שהיה גומא : רע"א כדרך וכו'. דס"ל דאסור לתקן את רה"ר דלמא צריך אדם באותו עת את המקום הנ"ל :

פרק ד א בראשונה היו אומרים. מלקט אדם עצים ואבנים ועשבים מתוך שלו כדרך שהוא מלקט מתוך של חבירו את הגס הגס. משרבו עוברי עבירה התקינו שיהא זה מלקט מתוך של זה וזה מלקט מתוך של זה שלא בטובה. ואין צריך לומר שיקצץ להם מזונות :

פרק ד א בראשונה היו אומרים וכו'. אמר רבי יונה הכן צריכה מתני'. פי' כן אנו צריכין לומר דתני מתני' בראשונה היו אומרים מלקט אדם עצים ועשבים מתוך שלו הגס הגס כדרך שהוא מלקט מתוך של חבירו בין דקים ובין גסים נחשדו להיות מלקטין דקין ואומרים גסים לקטנו התקינו שיהא זה מלקט מתוך של זה שלא בטובה נחשדו להיות מלקטין בטובה ואומרים שלא בטובה לקטנו התקינו שיהו מביאין מן הקרוב ומן המלוי ולא בשל חבירו כלל רק מן ההפקר :

ב שדה שנתקוצה. תזרע במוצאי שביעית. שנטייבה או שנדיירה לא תזרע במוצאי שביעית. שדה שנטייבה ב"ש אומרים אין אוכלין פירותיה בשביעית ובית הלל אומרים אוכלין. ב"ש אומרים אין אוכלין פירות שביעית בטובה ובית הלל אומרים אוכלין בטובה ושלא בטובה.

רבי

רבי יהודה אומר חלוף הדברים זו מקולי בית שמאי ומחומרי ב"ה :

ב שדה שנתקוצה וכו' ירושלמי תמן אמרינן בנטלו קוציה ורבנן דהכא אמרין בנחרש ע"ד דרבנן דהכא איזהו טייב כל שהם תולשין ס"ח והוא חורש ב"ש וזהו פי' של נתקוצה שעם א' שלא נחרש רק נכמית הקוצים ובטייבה הוא שנחרש ב"פ בכדי שיהיה השדה טובה: שדה שנטייבה. פי' בשביעית בטובה. אסור להחזיק טובה לבעליו דרחמנא אפקריה : חילוף הדברים. דב"ש לקולא :

ג חוכרין נירין מן העובדי כוכבים בשביעית אבל לא מישראל . ומחזיקים ידי עובדי כוכבים בשביעית אבל לא ידי ישראל . ושואלין בשלומן מפני דרכי שלום :

ג חוכרין נירין מן הנכרים. יכול ישראל לקבל מן הנכרי שדה בכך וכך כורין לשנה אע"ג שהנכרי חורשה בשביעית והוא זורעה במ"ש וגרם לנכרי לחורשה בשביעית. ניר חרישה. ומחזיקין וכו'. ירושלמי ר' חייא ור' אמי חד אמר תרוש בה עבדות והנה נסיב לה מינך בתר שמיטתא ותרנא אמר הייסר מאן דאמר תרוש בה עבדות וכו' מהו שואלין בשלומן אייסר מ"ד הייסר מהו שואלין בשלומן כשלום ישראל שלום עליכם דאי לנכרי הא כל שכן דשרי דאפי' הייסר שרי מכ"ש שלמא. ומסוגיא דהניזקין ס"ע כמ"ד הייסר ומהו שואלין בשלומן משני רבינא איום חגם קאי דמותר ליתן לו כשוק שלום בשפה רפה :

ד המדל בזיתים ב"ש אומרים יגום וב"ה אומרים ישרש . ומודים במחליק עד שיגום . אי זה הוא המדל אחד או שנים . המחליק שלשה זה בצד זה . במה דברים אמורים מתוך שלו אבל מתוך של חבירו אף המחליק ישרש : ה המבקיע בזית לא יחפהו בעפר . אבל מכסה הוא באבנים או בקש . הקוצץ קורות שקמה לא יחפהו בעפר אבל מכסה הוא באבנים או בקש . אין קוצצין בתולת שקמה בשביעית מפני שהיא עבודה . ר' יהודה אומר כדרכה אסור . אלא או מגביה י' טפחים או גומם מעל הארץ :

ה המבקיע וכו'. כלומר לעולם לא יחפהו בעפר שהיקוע שמתקן בכך ומבנית האילן אבל וכו' שאינו אלא כמוסיף שומר שלא ייבש : בתולת שקמה וכו'. היינו שלא נקצצה מעולם שהיא משבחת בכך ואחר שנתקצצה קרוי קורת השקמה ואז רגילות לקוצצה בכל שנה :

ו המזנב בגפנים והקוצץ קנים . ר' יוסי הגלילי אומר ירחיק טפח . ר"ע אומר קוצץ כדרכו בקרדום או במגל ובמגירה ובכל מה שירצה . אילן שנפשח קושרין אותו בשביעית . לא שיעלה אלא שלא יוסיף :

ו המזנב וכו'. היינו שמקצץ זנבות הגפנים כדי שיעלה הגזע ויגביה וכן הקנים כדי שיוסיפו דרכן לגמום מן הארץ וכשהוא מרחיק טפח לא מחזי כעבודה : אילן שנפשח. פי' שנסדק : לא שיעלה. שיתחבר מה שנפסק :

ז מאימתי אוכלין פירות האילן בשביעית . הפגים משיזריחו אוכל בהם פתו בשדה . ביחלו כונס לתוך ביתו . וכן כיוצא בהם בשאר שני שבוע חייב במעשרות :

ז מאימתי אוכלין כו'. משום דכתיב לאכלה ולא להפסד ואם אוכלן קודם בישולן הוי להפסד : הפגים. פי' תאנה : משיזריחו. אוכל בהן פתו בשדה דוקא אבל להכניס לבית עד גמר בישולן : ביחלו כו' וכן כיוצא. פי' דקאי על ביחלו וביחלו הן לאחר ג' יום מזריחת פגין כמ"ש בפרק שאחר זה. ירושלמי מהו ביחלו גבה כמה דאת אמר וגם נפשם בחלה : הבוסר כו'. והוא ענב שלא נתבשל משהביא מים שבתוכו ומוציא מתוך משקה. הבאים משקרוי באושה והיינו משמתחילין להתבשל ענבים. וכן כיוצא קאי על הבאים :

ח הבוסר משהביא מים אוכל בו פתו בשדה . הבאיש כונס לתוך ביתו . וכן כיוצא בו בשאר שני שבוע חייב במעשרות : ט זיתים משיכניסו רביעית לסאה פוצע ואוכל בשדה . הכניסו חצי לוג כותש וסך בשדה . הכניסו שליש כותש בשדה וכונס לתוך ביתו . וכן כיוצא בהן בשאר שני שבוע חייבים במעשרות . ושאר כל פירות האילן כעונתן למעשרות כך עונתן לשביעית :

ט זיתים כו' הכניסו שליש כו'. ירושלמי שואל מהו שליש ומייתי תוספתא דתני בה שליש לוג. פי' דשליש הוא לוג ומפרש בירושלמי התוספתא הנ"ל וז"ל מתני' שכן עושין ג' לוגין לסאה ולכך הוי השליש לוג והלא כיון מפרשין דטעו בפי' הירושלמי וז"ל הירושלמי מהו שליש לוג מתניתא שכן עושין שלשת לוגין לסאה ורצונם לומר דשליש הוי מלוג ומסאה הוי תשיעית ולא כן הוא דהא תנן גבי מעשרות התבואה והזיתים משיכניסו שליש ולא קתני כאם לוג ומאי שייך לוג גבי תבואה ע"כ מוכח כמ"ש : ושאר כל פירות האילן כו'. דהם אין חילוק בין מעשר לשביעית כמו נהנ"ל :

י מאימתי אין קוצצין האילן בשביעית . בית שמאי אומרים כל האילן משיוציא . ב"ה אומרים החרובין משישלשלו והגפנים משיגרעו והזיתים משינצו ושאר כל אילן משיוציא . וכל האילן כיון שבא לעונת המעשרות מותר לקוצצו . כמה יהא בזית ולא יקוצנו רובע . רבן שמעון בן גמליאל אומר הכל לפי הזית :

י מאימתי כו'. דלאכלה אמר רחמנא ולא להפסד ואף שהוא מעולה בדמיו לעצים יותר אעפ"כ אינו רשאי לקוצץ : בש"א כל אילן משיוציא. פרי : משישלשלו כו'. ירושלמי תני ר"ח בר פפא חרובין שלשלן הוא הנטן גפנים משיגרעו א"ר יונה משיזחילו מים כמד"א כי יגרע נטפי מים כו' : והזיתים משינצו. משיגדל הנץ עליהם : כמה יהא בזית כו'. קאי אדלעיל דאמר בזיתים השיעור משינצו ואמר רובע. ירושלמי מה רובע כן או רובע זיתים פי' אי בעינן שיהיה רובע הקב כן או רובע זיתים מהכן יהיה יכול לגדל רובע הקב זיתים אמר ר' יונה נראין כן בשאת עושה רובע זיתים פי' נראין כן אלא בשעושה רובע זיתים :

פרק ה

א בנות שוח שביעית שלהן שניה . שהן עושות לשלש שנים . ר' יהודה אומר הפרסאות שביעית שלהן מוצאי שביעית . שהן עושות לשתי שנים . אמרו לו לא אמרו אלא בנות שוח :

פרק ה א בנות שוח שביעית שלהן כו'. ירושלמי מה בכל שנה ושנה הן עושות (אלא משתיירו באילן עד גמר בישולן והן שגדלים בשנה הב' משתיירו ג"כ אחר אלו שנה וכן לעולם) או אתא לג' שנים ופשיט לי' בכל שנה ושנה כן עושות אלא שאין פירותיהן נגמרים אלא לאחר ג' שנים ושואל לפ"ז כיצד הוא ידע איזו הוא משנה א' או משנה הב' א"ר יונה אמר משיקשור עליו חוט תני שמואל כותב בהן קיסמין (דאילו חוט ירקב) ומהמשנה הנ"ל מוכח דאילן בתר חנטה אזלינן עוד א' שם תני רשב"ג אילן שחנטו קודם ט"ו בשבט מתעשר לשעבר לאחר ט"ו בשבט מתעשר להבא הוי רשב"ג אומר מן זאת עליו ועד שפגין חמשים יום מן הפגין עד שביתין המובלות ג' יום מן שיתין הגובלות עד כתאנים ג' יום לקט התאנה והיינו יודע אימתי חנטה א"ר יונה מונה מאה יום למפרע אם חל להוכן ט"ו בשבט וכוה יודע אימת חנטה (דהתחלת הפגין הוא חנטה לתאנים) : ר"א הפרסאות כו'. ירושלמי אמר להם והרי עמכם בצפורי והן עושות לשתי שנים אמרו לו והרי עמכם בטבריא והן עושות לשנה א' :

ב הטומן את הלוף בשביעית . ר"מ אומר לא יפחות מסאתים עד גובה שלשה טפחים וטפח עפר על גביו . וחכ"א לא יפחות מארבעה קבים עד גובה טפח וטפח עפר על גביו . וטומנו במקום דריסת אדם :

ב הטומן את הלוף בשביעית . והוא מין ממיני הבצלים שרגילין לטומנו בארץ רמ"א לא יפחות וכו'. משום דמיחזי כזורע עד שיטמון סאתים מהן בחפירה א' על גובה ג"ט וטפח עפר ע"ג : וחכמים וכו'. וס"ל דסגי בפחות ממה שאמר ר"מ : וטומנו וכו'. זה גם אליבא דר"מ :

ג לוף שעברה עליו שביעית . ר' אליעזר אומר אם לקטו העניים את עליו לקטו . ואם לאו יעשה חשבון עם העניים . ר' יהושע אומר אם לקטו העניים את עליו לקטו . ואם לאו אין לעניים עליו חשבון :

ג לוף שעברה וכו'. כלומר שעברה עליו שביעית ונכנס לשמינית ר"א אם כו' ירושלמי ר"ח בשם ר"י אמי' דר"י כר"א ודר' יוסא כרבי יהושע דתנינן תמן פרק ט' העניים אוכלין אחר הביעור אבל לא עשירים דברי ר' יהודה ר"י אחד עניים וא' עשירים אוכלין אחר הביעור ר' אימי בעי קומי' ר"י מתניתין עד שלא גזרו על הספיחים פי' מתני' דקתני יעשה חשבון כו' או אין כו' ע"כ צריך לאוקומה קודם שגזרו על ספיחים דלאחר שגזרו אסור הספיחין א"ל וכי בעליה הי"ת כלומר וכי גזרו על הלוף שתאמר דקודם גזרה הוי הרי לא גזרו על הלוף כלל סבר ר' אמי אין איסור ספיחין תורה מדאמר מתני' עד שלא גזרו א"ר ירמיה בעלי לוף שוטה היא מתני' דעלין שלהם אין מתקיים בארץ ואינו הולך אחר העיקר ע"כ יש לו ביעור דבעלי לוף פיקח אין ביעור כמו בדעיקר אייתי רב הושעיא מתניתי' כו' עלי לוף ועלי בצלים נהאי דינא דמהגיהין אם יעשה חשבון עם העניים אם לאו אית לך למימר בצלים הבוטים מה ענה ליה ר' ירמיה סהר ליה בשוקף בעלין פי' הא דמשמע בברייתא דעלי בצלים יש להם ביעור בשוקף בעלין כו' היינו היכא דדרך לשקוף העלין פי' לתלוש דאז אינו מתקיים בארץ ואינו הולך אחר העיקר מילתיה דר' ירמיה פי' מדמוקי ר' ירמיה בעלי לוף שוטה משמע אפי' בלא שקפן דאי בשקפן אף עלי בצלים ועלי לוף פיקחין יש ביעור וא"כ הוי העלין עם העיקר ועיקר אין לו ביעור ואעפ"כ יש לעלין ביעור משעיקן דבר שיש לו ביעור כו' ר' יוסי פתר לה מתניתא (פי' דמוקי פלוגתייהו דרבי אליעזר ורבי יהושע דמתני' בהכי) דהיינו שנטע לפני ר"ה שביעית דהיינו כמה שנים לפני ר"ה השביעית ועשה בילים לפני ר"ה השביעית פי' שדכן את העלין שלא יגדלו לפני ר"ה אין תימר אין דיכון כעוקר כולו לעניים דגידולו איסור ואוסרין אף את ההיתר ואין תימר דיכון כעוקר והוי כמו שנעקרו לפני ר"ה השביעית וא"כ אין נאסרין מחמת הגידולין שגדלו בשביעית ולא הוי כולו לעניים אלא יעשה חשבון עם העניים מה שגדלו לפני שביעית לבעה"ב ומה שגדלו בשביעית לעניים והשתא ר"א סבר דיכון כעוקר לפיכך יעשה חשבון ור' יהושע סבר אין דיכון כעוקר והוי כולו לעניים לפיכך אין לעניים עמו חשבון אלא יטלו את כולו וה"ג אין תימא אין דיכון כעוקר הוי כולו לעניים ואין תימא דיכון כעוקר אין כולו לעניים אלא יעשה חשבון עם העניים ומספק מותר ר' חזקיה פתר (פי' לפלוגתייהו דר"א ור"י דמתני') בשנטעו ער"ה שביעית ועשה בילים בשביעי' ודיכן בסוף שביעי'. ועקרו אחר שביעית. פי' אחר כמה שנים אין תימר אין דיכון כעוקר כולו לבעה"ב פי' דגידולי היתר מעלין את האיסור ואין תימר דיכון כעוקר א"כ הוי כאילו נעקרו בסוף שביעית ואין הגידולין של היתר מעלין אותם א"כ אין כולו לבעה"ב ועושה עם העניים חשבון וה"ש ר"א סבר דיכון כעיקר וא"כ מה שגדל בשביעית אסור ומה שגדלו אחר שביעית מותר לפיכך יעשה חשבון כו' ור' יהושע סבר אין דיכון כעוקר וא"כ הגידולין שגדלו אחר שביעית העלו את האיסור לפיכך אין לעניים עמו חשבון אלא כולו לבעה"ב וה"נ אין תימר אין דיכון כעוקר כולו לבעה"ב לפיכך אין לעניים עמו חשבון ואין תימר דיכון כעוקר אין כולו לבעה"ב לפיכך יעשה חשבון כו' והשתא מפרש האיך יהיה החשבון עשה כהדין כו' ר' יוסי פתר מתני' לפני ר"ה שביעית פי' כגון שזרע לפני ר"ה השביעית וא"כ אותן השלש שנים היו ג"כ לפני ר"ה ר' חזקיה פתר מתני' ערב ר"ה שביעית פי' שנטע ער"ה כו' וא"כ אותן השנים היו אחר ר"ה שביעית :

ד לוף של ערב שביעית שנכנס לשביעית . וכן בצלים הקיצונים . וכן פואה של עידית . בש"א עוקרין אותן במארופות של עץ . ובה"א בקרדומות של מתכת . ומודים בפואה של צלעות שעוקרין אותה בקרדומות של מתכת :

ד לוף של ערב שביעית כו'. איירי שגדלו כל הצורך קודם שביעית ולא נשאר רק לעקור : בצלים הקיצונות. שמרעו נקין : בש"א כו'. דהיינו לעבודת הארץ : ומודים כו'. צלעות כן לידי השדה דאין דרך לזרוע שם לא מיחזי כעבודה :

ה מאימתי מותר אדם ליקח לוף במוצאי שביעית . רבי יהודה אומר מיד . וחכמים אומרים משירבה החדש :

ה מאימתי כו' ר"א מיד וחכמים כו'. ירושלמי מ"ט דרבנן גזרו על הלוף ולא גזרו על הירק מ"ט דר"י מטמין אנן אמרין מעתה אפילו בשביעית יהא מותר שלא ילך ויביא מן האסור ויאמר מן הטמון שנאתי כנ"ל. פי' דמקשה דרבנן ס"ל בכאן דבעינן משירבה החדש ובמשנה ד' פרק ז' ס"ל דאם עשה הבכיר מותר האפל ולא בעינן שירבה דוקא ומתרץ דשאני לוף מירק דלוף דבר שדרכו להתקיים לכך גזרינן דילמא בשביעית אלאחר שביעית וירק שאין דרכו להתקיים לא גזרינן ואח"כ הקשה מ"ט דר"י ומשני דתלינן דמטמין מערב שביעית הם ואחר כך הקשה דלפי זה אפילו בשביעית יהא מותר :

ו אלו כלים שאין האומן רשאי למכרם בשביעית . מחרישה וכל כליה העול והמזרה והדקר . אבל מוכר הוא מגל יד ומגל קציר ועגלה וכל כליה . זה הכלל כל שמלאכתו מיוחדת לעבירה אסור . לאיסור ולהיתר מותר :

ו אלו כלים כו'. ירושלמי א"ר יונה כיני מתניתין אלו כלים שאין האומן רשאי למוכרם בשביעית למי שחשוד על השביעית סתמן מהו מן דקתני לאיסור ולהיתר מותר הדא אמרה סתמן מותר (דמאי שנא כלים המיוחדים לאיסור לבתם כני אדם או כלים העומדים לאיסור ולהיתר נ"ל ט"ס) :

ז היוצר מוכר חמש כדי שמן וחמשה עשר כדי יין . שכן דרכו להביא מן ההפקר . ואם הביא יותר מכאן מותר . ומוכר לעובדי כוכבים בארץ . ולישראל בחוצה לארץ :

ז היוצר מוכר כו' ומוכר לנכרים בא"י. ל"ד בארץ אלא אף בארץ ולישראל בח"ל דוקא. ירוש' ותם נומר שמא כחליף א"ר יונה מכרין כן אגן של יין ואגו של שמן. ומוכר לנכרי אף בארץ ולישראל בחו"ל דוקא :

ח בית שמאי אומרים לא ימכור לו פרה חורשת בשביעית. ובית הלל מתירין מפני שהוא יכול לשחטה. מוכר לו פירות אפילו בשעת הזרע. ומשאיל לו סאתו אע"פ שהוא יודע שיש לו גורן. ופורט לו מעות אע"פ שהוא יודע שיש לו פועלים. וכולן בפירוש אסורין:

ח בש"א לא ימכור כו'. ירושלמי תני המוכר שור לחבירו ונמצא נגחן רב אמר ה"ז מקח טעות ושמואל אמר יכול למימר לשחיטה מכרתי לך מה אנן קיימין אם בשמכרו לחרים ד"ה לחרישה מכר. ואי בשמכרו לטבח כ"ע מודים דלשחיטה מכר לו אלא כי אנן קיימין בשמכרו לסתם רב אמר מקח טעות הוא ושמואל אמר יכול הוא מימר לשחיטה מכרתי לך. ומקשה הם ליתא רב דאמר כב"ש ושמואל כב"ה ומשני רב כב"ש ואפי' יסבור כב"ה לית אורחיה דבר נש משחיט מיד אלא משהין תלתא יומין ואכן סלקין יומין לאו מקח טעות הוא ושמואל כב"ה ואפילו יסבור כב"ש לית אורחא דב"נ מיכס תורא דדידיה לפיכך בשביעית לא תלינן בחרישה אלא עבדן תלינן בשחיטה:

ט משאלת אשה לחברתה החשודה על השביעית נפה וכברה ורחיים ותנור אבל לא תבור ולא תטחן עמה. אשת חבר משאלת לאשת עם הארץ נפה וכברה. ובוררת וטוחנת ומרקדת עמה אבל משתטיל המים לא תגע אצלה. שאין מחזיקין ידי עוברי עבירה. וכולן לא אמרו אלא מפני דרכי שלום. ומחזיקים ידי עובדי כוכבים בשביעית אבל לא ידי ישראל. ושואלין בשלומן מפני דרכי שלום:

ט משאלת אשה לחברתה כו'. ירושלמי נפה לספור בה מעות כברה לכבור בה חול רחיים לטחון בה סמנים תנור לטמון בה אונין של פשתן: אשת חבר כו'. והא דלא תני גבי ע"ה תנור ורחיים משום שאין דרך להשאיל לע"ה תנור ורחיים התנור דהיא כו' וכיון שמטמא אותם אין לה טהרה במקוה ורחיים נ"כ טרחא גדולה מאד להטביל וגם דצריך לנקר הרחיים מכ"ש קמח שלא ישאר שם שבקמח הוא טמא מחמת נגיעת ע"ה ולכך אין דרך להשאיל הני שני דברים: אבל משתטיל כו' ובמס' גיטין דס"א א' פריך מ"ש רישא ומ"ש סיפא אמר אביי רוב ע"ה מעשרין הן רבא אמר הכא בע"ה דרבי מאיר וטומאה וטהרה דרבנן דתניא איזו ע"ה כל שאינו אוכל חולין בטהרה דברי רבי מאיר וחכמים אומרים כל שאינו מעשר פירותיו והא מדקתני סיפא משתטיל מים לא תגע עמה מכלל דרישא לאו בטומאה וטהרה עסקינן ומשני רישא וסיפא בטומאה וטהרה ורישא בטומאת חולין וסיפא בטומאת חלה ע"ש. ובירושלמי וז"ל תמן תנינן נחתום שהוא עושה בטומאה לא לשין ולא עורכין עמו והכא עלה לא בוררין ולא טוחנין ולא מרקדין עמו והכא את אמרת הכין א"ר לא כאן לחולין וכאן לתרומה וצריך אית לך למימר נחתום בתרומה חבריי' אמרין כאן בלותת וכאן כשאינו לותת מתניתי' מסייע לחבריי' אבל משתטיל המים לא תגע עמה שאין מחזיקין ידי עוברי עבירה עכ"ל. דמתחלה רצה לתרץ כאן בחולין וכאן בתרומה כסברת רבה ולבסוף מתרץ כאן בלותת כו' כסברת אביי דלא מיירי בטומאה וטהרה רק דאינו נאמן על המעשרות ומשום דרוב ע"ה מעשרין הן וסיפא דקתני אבל משתטיל מים מיירי בטומאה ורבה לא קשיא הא דנחתום דאיירי בחלה שנתחייבה בנחתום וכמו שמתרץ הגמרא כאן: וכולן לא אמרו כו'. ירושלמי על כל פרקא את אמרת או על הדא הלכתא את אמרת רבנן דקסרין בשם ר' יהודה בר טוטס מן מה דלא תנינן בגיטין אלא הדא הלכתא הדא אמרה על הדא הלכתא את אמרת פי' דבגיטין חשיב בפרק הניזקין כל מה שאמרו מפני דרכי שלום ואינו מפרש רק כמתני' הנ"ל מוכח דעל הדא הלכתא לבד קאי. ומחזיקין כו'. ר"ח ור"א ת"א תרום בה עכאות כו' עגו"ש בפ' ד':

פרק ו א שלש ארצות לשביעית. כל שהחזיקו עולי בבל מארץ ישראל ועד כזיב לא נאכל ולא נעבד. וכל שהחזיקו עולי מצרים מכזיב ועד הנהר ועד אמנה נאכל אבל לא נעבד. מן הנהר ומאמנה ולפנים נאכל ונעבד:

א שלש ארצות לשביעית. חלוקות לענין דין שביעית: כל שהחזיקו כו' לא נאכל ולא נעבד. דכתיב ושבתה הארץ שבת לה' זהו עבודת הארץ ואח"כ כתיב והיתה שבת הארץ לכם לאכלה זה לענין אכילת הפירות שיהו בקדושת שביעית: מא"י עד כזיב לא נאכל ולא נעבד כו'. פירוש מכזיב ועד הנהר ועד אמנה ובאלכסון על הים המערבי של א"י הם וקצה גבול מערבית דרומית הוא נחל מצרים וקצה גבול צפונית מערבית הוא אמנה והוא הר ההר וכזיב היה ג"כ לרוח מערבית אלא שמשך למעלה ביותר לצד צפון ולכן אמר כאן מכזיב ועד הנהר ר"ל לצד מערבית דרומית וכן מכזיב לצד צפונית מערבית עד אמנה נאכל ולא נעבד ר"ל דאין מחויב לאכול בקדושת שביעית אבל לא נעבד היא עבודת קרקע. וז"ל הירושלמי כיני מתני' מכזיב עד הנהר מכזיב עד אמנה תני איזו הוא ארץ איזהו הוא ח"ל כל שהוא שופע מטורי אמנה ולפנים א"י ומטורי אמנה ולחוץ ח"ל. ודלא כהר"ב וש"מ בפרשו דכזיב ועכו היה לרוח מזרחית של א"י. וכן רש"י ז"ל מפרש כן בגיטין ודחקו טובא משום דאיתא בגיטין דף ז' ב' ורמינהו כו' היה מהלך מעכו לכזיב מימינו למזרח הדרך טמאה משום ארץ העמים ע"ש. אבל באמת דע"ש הוא וכנ"ל מימינו למזרח הדרך טהורה משום כו' וכן איתא בירושלמי ובתוספתא והביאו הר"ב ג"כ התוספתא במסכת אהלות בסופו ע"ש אלא כמ"ש דהוא ברוח מערבית דרומית (וכמ"ש בשופטים א' ל"א) אשר כו' עכו ואת אכזיב וחלקו של אשר היה במערב והכלל בזה דקדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבוא ומ"מ לענין עבודה התירו דלא נעבד ודוקא במחובר אבל בתלוש עושין: מן הנהר ועד אמנה ולפנים. עיין בת"כ נאכל ונעבד במס' קדושין ל"ז א' יליף דמצות שבחובת קרקע אינו נוהג אלא בארץ דמדכתיב אלה החוקים כו' בארץ משמע דוקא בארץ ובאותו פסוק כתיב על האדמה משמע אף בח"ל יכול יהא נוהג בין בארץ בין בח"ל ת"ל בארץ אחר שריבה הכתוב ומיעט לא ולמד ממה שאמור בענין אבד תאבדון את כל המקומות כו' מה ע"ז שהיא חובת הגוף ונוהגת בין בארץ ובין בח"ל אף כל שהוא חובת הגוף נוהגת בין בארץ ובין בח"ל ובירושלמי לא ניחא ליה הלימוד הנ"ל דס"ל דגם בע"ז כתיב אשר אתם יורשים אותם את אלהיהם על ההרים הרמים וזה אינו נוהג רק בא"י לבד מחוייבין לאבד ע"ז ולא בח"ל לכך אינו מוכח מזה כלל ויליף לה מדרשא אחרינא מתפילין דכתיב וחרה אף ה' בכם ואבדתם מהרה מעל הארץ וכתיב את דברי משמע אפילו בח"ל וז"ל בירושלמי כתיב אלה החוקים והמשפטים אשר תשמרון לעשות בארץ בארץ אתם חייבים ואי אתם חייבים לעשות בח"ל יכול אפי' מצות שאין תלויות בארץ לא יהא נוהג אלא בארץ ת"ל השמרו לכם וגו' ושמתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם מה אית לך כגון תפילין ות"ת מה מצוה שאין תלוי' בארץ נוהגת בין בארץ ובין בח"ל אף כל דבר שאין תלוי בארץ נוהגת בין בארץ ובין בח"ל מעתה משגלו יהא חייבים כנ"ל. פי' במצות התלויות בארץ כמו מצות שאינו נוהג בארץ נוהג אף משגלו אף מצות התלויות בארץ יהיה נוהג בארץ אף משגלו ואמאי אמרינן דקדושה ראשונה לא קדשה ומשני כתיב ויעשו כל הקהל הבאים מהשבי סוכות וישבו בסוכות כי לא עשו מימות ישוע בן נון ולמה ישוע ר' הילל בר' דריש בר נתמן פגם הכתוב בצדיק בקבר מפני כבוד הצדיק בשעתו הקיש הכתוב ביאתן בימי עזרא לביאתן בימי יהושע מה ביאתן בימי יהושע פטורין היו ונתחייבו אף ביאתן בימי עזרא פטורין היו ונתחייבו ובמה נתחייבו ר' יוסי בר חנינה אמר מדברי תורה נתחייבו הדא דכתיב והביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה · מקיש ירושתך לירושת אבותיך מה ירושת אבותיך מח"ש אף ירושתך מח"ש מה ירושת אבותיך פטורים היו ונתחייבו אף אתם פטורים הייתם ונתחייבתם והיטבך והרבך מאבותיך אבותיכם לא היה עליהם עול מלכות ואתם אעפ"י שיש עליכם עול מלכות אבותיכם לא נתחייבו אלא לאחר י"ד שנים ז' שכבשו וז' שחלקו אבל אתם כיון שנכנסתם נתחייבתם אבותיכם לא נתחייבו עד שקנו כולה אבל אתם ראשון ראשון קונה ומתחייב ר' אלעזר אומר מאליהם קבלו עליהם את המעשרות כו'. פי' לפי שיהושע נצטוה לקדש כל מה שבתוך התחומין אבל בימי עזרא לא קדשו אלא מה שרצו כדאמרינן הרבה כרכים כבשו עולי מצרים ולא קדשו עולי בבל והכי קאמר ר"א דמאליהן קבלו אבל בוודאי מה שקדשו הוא מדאורייתא ור"י פליג עליה וס"ל דמדאורייתא נצטוו לקדש כמו גבי יהושע. וכ"מ דקדושה במלות הסם ב"ס קיימת אפי' בזמן הזה אבל לר"א בטלה עכשיו דמסתמא לא היה כלל שלהם אלא בזמן שבהמ"ק קיים הואיל והדבר תלוי בהם והא דמשמע בכמה מקומות דקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבוא היינו לענין קדושת הבית ומקדש אבל לענין קדושת הארץ בטלה:

ב עושין בתלוש בסוריא אבל לא במחובר. דשים וזורין ודורכין ומעמרין. אבל לא קוצרין ולא בוצרין ולא מוסקין. כלל אמר ר' עקיבא כל שביוצא בו מותר בארץ ישראל עושין אותו בסוריא:

ב עושין בתלוש בסוריא. סוריא הוא ארם צובה שכבש דוד קודם יבוסי וכתיב כל המקום אשר תדרוך כף רגליכם בו משמע אף בח"ל הדר כתיב מהמדבר והלבנון כו' משמע דוקא בא"י והדרשו דקודם כיבוש כל א"י אינו קדוש ח"ל רק אחר שיכבשו את כל א"י אזי אף בח"ל בכ"מ אשר תדרוך וגו' לכם נתתיו ולכך סוריא שהוא מח"ל שכבש דוד קודם יבוסי לכך עשה אותה בקצת כח"ל ובקצת כא"י והטעם דבתלוש מותר כיון דבארץ מותר תלוש ע"י שינוי התירו בסורי' אף בלי שינוי אבל במחובר שאין מותר בא"י אף בשינוי אסור בסורי' כמה ששנינו הכלל כל שביוצא בו מותר בארץ כו' וזה ע"י שינוי דבא"י אין היתר כלל לעשות אף בתלוש רק ע"י שינוי ובמחובר אין רשאי לעשות כלל אף בשינוי ומפרש והולך מהו בתלוש דשים וזורין ודורכין ומעמרין אבל לא קוצרין כו' דהא הוי במחובר ומתני' איירי במופקר דבמחובר אין היתר כלל בא"י אף בתלוש ע"י שינוי כמ"ש בפרק ח' משנה ו' בס"ד ודלא כהר"ב. ירושל' ומה אנן קיימין אם בפירות ששית שנכנסו לשביעית אפילו בא"י מותר אם בפירות שביעית שיצאו למוצאי שביעית לחרוש מותר ולקצור אסור בתמיה אלא כי אנן קיימין בפירות שביעית בשביעית. עוד שם אבל לא במחובר א"ר אליעזר שלא יהא הולכין ומשתקעין שם בתלוש למה הוא מותר מן גו דחמי רווחי נהר לא נפיק כנ"ל. פירוש בשביל ריוח מועט לא ישתקע לדור שם:

ג בצלים שירדו עליהם גשמים וצמחו. אם היו העלין שלהן שחורין אסורין. הוריקו הרי אלו מותרין. ר' חנינא בן אנטיגנוס אומר אם יכולין להתלש בעלין שלהן אסורין. וכנגד כן מוצאי שביעית מותרין:

ג בצלים שירדו כו' שחורין אסורין. דבידוע שהם נתגדלו בשביעית: הוריקו מותרין. אז הולכים וכמושים ולאו מהרעה קא רבו: וכנגדן למוצאי שביעית מותרין. בבצלים של שביעית מיירי וז"ל הירו' עקרן בשביעית ותנן במוצאי שביעית רבי זירה אמר מכיון שרבה עליו החדש מותר ר' לא ור' הושעיא תריון אמרין אסור מתניתא פליגא על ר' לא ועל ר' הושעיא זה הכלל שהיה רשב"א משום ר"י כל דבר שיש לו מתירין כגון טבל והקדש וחדש לא נתנו בהן חכמים שיעור אלא מין במינו בכ"ש ושאינו מינו בנותן טעם וכל דבר שאין לו מתירין כגון תרומה חלה וערלה וכלאים נתנו להם חכמים שיעור מין במינו ושלא במינו בנותן טעם התיבון והרי שביעית הרי אין לה מתירין והרי לא נתנו חכמים שיעור (שאוסרים במינו בכ"ש) אמר להן לא אמרו בשביעית שאוסרת בכ"ש אלא בביעור אבל באכילה בנ"ט (דביעור הוי דבר שיש לו מתירין לענין חומר איסור') מה עבדינן ליה ר' סילא ור' אמי אמרי אפילו כשתהגדל הרבה אסרין לה בעירובין אבל בגידולין חומר הוא בגידולין מדאמר ר' זירה בשם ר' בצל של כלאי הכרם שעקרו ושתלו אפילו הוסיף כמה אסור שאין גידולי היתר מעלין האסור מתניתא פליגא על ר' זירה דלעיל דתנן גידולי תרומה תרומה וגדולי גדוליהן חולין אבל טבל וספיחי שביעית ות"מ וכבורים גדוליהן חולין ותני עלה בד"א בדבר שזרעו כלה אבל בדבר שאין זרעו כלה אפילו גידולי גדוליהן אסורין מאי עביד ליה ר' זעירא פתר ליה בביעור אבל לאכילה כיון שרבה עליו החדש מותר כנ"ל עכ"ל הירושלמי:

ד מאימתי מותר אדם ליקח ירק במוצאי שביעית. משיעשה כיוצא בו. עשה הבכיר הותר האפל. רבי התיר ליקח ירק במוצאי שביעית מיד:

ד מאימתי כו' ר' התיר ליקח ירק במוצאי שביעית מיד. הטעם דכבר או ג' ימים עשה כיוצא בו. וז"ל הירושלמי במסכת עבודה זרה פ"ב כל זית חייתי קמיה תרתין פוגלין בין תרין (נ"ל ריש) שתא לגומא רבא והוי אפקי שמיטתא וסוי בעין טעני דגמלים אמר לון ולית אסור ולאו ספיחין אינון אמר לון בפוקי ריש שתא אזדרען כאותו שעה התיר רבי ליקח ירק במוצאי שביעית מיד דאמרינן דאחר ר"ה נזרעו ולא חיישינן שהם מחמת השמיטה עכ"ל. והר"ש מביא הטעם לפי שהיו מביאין ירק מח"ל והיה רבה על של א"י ואמר שכן משמע מסוגיא דירושלמי וז"ל בראשונה היה ירק אסור בספרי א"י התקינו שיהיה הירק מותר בספרי א"י. אעפ"כ היה אסור להביא ירק מח"ל לארץ התקין שיהיה מותר להביא ירק מח"ל ואעפ"כ היה אסור ליקח הירק במוצאי שביעית מיד התיר רבי ליקח ירק במוצאי שביעית מיד בר מן קפלוטא מה עבדין ליה לפורחי אלבסינס בקי וקטמא ואייתוניה קומי רבי אמרין ליה מה חטא דין מכל ירקא ושרא ליה לון עכ"ל והכי משמע זה התיר רבי אבל באמת הטעם כמו שכתבתי בשם הירושלמי:

ה אין מוציאין שמן שריפה ופירות שביעית מהארץ לח"ל. אר"ש שמעתי בפירוש שמוציאין לסוריא ואין מוציאין לח"ל:

ה אין מוציאין. דלכתחלה כ"ע מודים דאין מוציאין אף דרשב"א ס"ל דמוציאין לארץ ומבערין כנ"ע דיעבד אבל לכתחלה מודי:

ו אין מביאין תרומה מח"ל לארץ. אר"ש שמעתי בפירוש שמביאין מסוריא ואין מביאין מחוצה לארץ:

ו אין מביאין כו' אר"ש שמעתי כו'. ירושלמי תמן תנינא ארסטון הביא בכורים מאספמיא וקבל ממנו ויביא תרומה ומשני א"ר הובאי' בכורים באחריות בעלים אם אמר את כן אף הם מרדפין לשם אחריהן כלומר הבכורים צריכים הבעלים להביאן לירושלים וא"א להן בח"ל לכהנים של שם אבל התרומה אין אחריות עליהם להביאן לארץ ואם אתה אומר שיביאו לכהנים שבארץ ירדפו לח"ל אחר התרומה:

פרק ז א כלל גדול אמרו בשביעית. כל שהוא מאכל אדם ומאכל בהמה וממין הצובעים ואינו מתקיים בארץ. יש לו שביעית ולדמיו שביעית. יש לו ביעור ולדמיו ביעור. ואיזה זה עלה הלוף השוטה. ועלה הדנדנה. העולשין והכרישין והרגילה ונץ החלב. ומאכל בהמה החוחים והדרדרים. וממין הצובעין ספיחי אסטים וקוצה. יש להם שביעית ולדמיהן שביעית יש להם ביעור ולדמיהן ביעור:

א כלל גדול כו'. הא דקתני גדול מפורש במסכת שבת בפרק ז' כלל גדול דבשביעית אין חילוק בין מאכל אדם ובין מאכל בהמה וממין הצובעים ואינו נאמר במאכל אדם איתא במאכל בהמה ליתא

ליתא: ואינו מתקיים בארץ. משום כישור קתני כדמפרש ואזיל: ולדמיו שביעית. אם מכר וקבל דמיו יש בדמיהן שביעית: יש לו ביעור. כשכלה לחי' מן השדה: ואיזהו עלי הלוף כו'. זה מאכל אדם: והחוחים כו'. מאכל בהמה: וספיחי איסטים כו'. הוא מין צובעים: עלי לוף השוטה. בירושלמי מבעי תמן תנינן לולבי זרדים ושל ערל ועלי הלוף שוטה אין מטמאים טומאת אוכלין עד שימתיקו שמעינן שאין קדושת שביעית חלה עליהם עד שימתיקו (אי בעינן גם הכא עד שימתיקו) ואמר לא כן א"ר יוסי כר"א עולשין תשובות הן לטמא טומאת אוכלין בשביעית (אף שבכל השנים צריכין מחשבה אבל בשביעית א"צ מחשבה לפי שחשובין הן בשביעית אף כאן א"צ למתקן) ואמר הדא אמרה עד שלא התיר להביא ירק מחו"ל אבל משהתיר להביא ירק היא שביעית הוא שאר שני שבוע וכאן לא יהא חשובות עד שימתיקו והשיב מצינו דבר בתחלה אין קדושת שביעית חלה עליו ובסוף קדושת שביעית חלה עליו השיבון והרי האיזוב והסיאה והקורנים שלקטן לעצים אין קדושת שביעית חלה עליהם חישב עליהם לאוכלן חל עליהם א"כ תנינה שכן אם לקטן לכתחלה לאוכלן קדושת שביעית חלה עליהן מיד (אבל בכאן אם צריך למתקן אף כשקצר מתחלה אין קדושת שביעית חל ולבסוף חלה בתמיה) לכך אף קודם שימתיקו קדושת שביעת חלה עליו:

ב ועוד כלל אחר אמרו כל שאינו מאכל אדם ומאכל בהמה וממין הצובעין ומתקיים בארץ. יש לו שביעית ולדמיו שביעית. אין לו ביעור ואין לדמיו ביעור. איזהו עקר הלוף השוטה ועקר הדנדנה והערקבנין והחלבצין והבוכריה. ובמין הצובעין הפואה והרכפא יש להם שביעית ולדמיהן שביעית. אין להם ביעור ולא לדמיהן ביעור. רבי מאיר אומר דמיהן מתבערין עד ר"ה. אמרו לו להן אין ביעור קל וחומר לדמיהן:

ב ועוד כלל אחר אמרו כו' החלביצין. ירושלמי בילי נן חלב: רמ"א דמיהן כו' אמרו לו. כו' ירושלמי א"ל ר"מ מחמיר אני בדמים מן העיקר שהשמן של שביעית מדליקין בו מכרו ולקח בו שמן אין מדליקין בו (דדבר שדרכו לסוך סכין להדליק מדליקין ושאין דרכו אסור) ר' אימי בשם ר"י החליף שמן ביין ויין בשמן שניהם אסורין (דבכאן אזלינן כפי שהוא השתא יין ובכאן כיון שהיה מקודם יין אזלנו) כיצד הוא עושה ר' חזקיה בשם ר"י מחליף שניהן בשל חולין. פירוש דהכלל בשביעית דאחרון אחרון נתפס והפרי עצמו אסור א"כ בכאן מה שהיה מתחלה דמים אזל האיסור ונשאר כמקדם ומותר להדליק השמן החליף יין בשל שמן כמה דהא אמרת יין אין סכין בו ואין מדליקין אותו ודכוותי' שמן אין מדליקין בו ואין סכין בו החליף עלין בלולבין כמה דתימר עלין בלולבין יש להם ביעור ודכוותיה לולבין יש להן ביעור החליף אוכלי אדם באוכלי בהמה כמה דהימר אוכלי אדם אין עושין מהם מלוגמא ודכוותיה אוכלי בהמה אין עושין מהם מלוגמא והטעם דר"מ משום דפרי ודמן מוכר ולא אתי לעשות בהן סחורה אך דכתיב לו מ"מ היכן מצינו שיהא דמיו חמור מגופו עצמו ומפרש בירושלמי הנ"ל דמצינו וכך כתיב להם:

ג קליפי רימון והנץ שלו. קליפי אגוזים והגלעינין. יש להם שביעית ולדמיהן שביעית. הצבע צובע לעצמו ולא יצבע בשכר. שאין עושין סחורה בפירות שביעית ולא בבכורות ולא בתרומות ולא בנבלות ולא בטריפות ולא בשקצים ולא ברמשים. ולא יהיה לוקח ירקות שדה ומוכר בשוק. אבל הוא לוקט ובנו מוכר על ידו. לקח לעצמו והותיר מותר למכרן:

ג קליפי רימון וכו' והגלעינין. הם גרעינין: יש להם שביעית ולדמיהן שביעית. הטעם דקליפין ראוי לצבוע בהם וגרעינין חזי להסקה. ירושלמי ר' אילא בשם ר"ש בר ווא ר"י ותברותה הוון יתבין מקשין ואמרין יש להן ביעור או אין להם ביעור עבר ר' ינאי אמרי הא גברא מבלגא אתו שאלינו אמר לון כל דבר שדרכו ליבור. פי' שעלין נושרין. יש להם ביעור ושאין דרכו ליבור. פי' שמתקיימין בארץ. אין לו ביעור. והלא. פי' קליפי בגן והרימון. מהן שדרכו ליבור. פי' יש מהן שדרכו ליבור ויש מהן שאין דרכו ליבור והרי הוא מיניה פי' לכך לא פי' הכא כלום דאזלינן בתר כללא: הצבע וכו' אשמעינן אפי' צבע איש רשאי לאחר דהוי כסחורה: שאין עושין כו'. ירושלמי כל דבר שאיסורו דבר תורה אסור לעשות בו סחורה וכל דבר שאין איסורו רק מדבריהם מותר לעשות בהם סחורה ופריך והרי חמור והרי גמל ומשני למלאכתו הוא גדל ר' יהושע בשם כהן כהדין מורייס (הוא ציר דגים) ר' חיננא בשם יונתן כהדין חלתית (וכן מדרבנן אסורים וזה ראיה דהאיסורים מדבריהם מותר לעשות בהם סחורה ומה שהקשה הר"ש אינו קושיא דהא דאסור בהנאה אינו רק אליבא דר"ש אבל לחכמים מותר): ולא יהיה לוקח ירקות שדה. דספיחי עיר אסורות רק ספיחי יערות לכך תני ירקות שדה דשדה הוא יער כמו שמצינו בעשו איש שדה ויצא יצחק לשוח בשדה ושיח הוא לשון אילנות והולך ליקח מאחר ולמכור לאחר אסור: אבל הוא לוקט ובנו כו'. רבותא הוא דאפי' בנו יכול למכור וז"ל הירושלמי תני ולא יהיו חמשה מלקטין ירק ואחד מוכר אבל מוכר הוא שלו ושל חביריו חמשה אין מלקטין וא' מוכר על ידיהן. לקח לעצמו והותיר מותר למוכרן:

ד לקח בכור למשתה בנו או לרגל ולא צריך לו. מותר למכרו. צדי חיה עופות ודגים שנזדמנו להם מיני טמאין מותרים למכרן. רבי יהודה אומר אף מי שנתמנה לו לפי דרכו לוקח ומוכרו. ובלבד שלא תהא אומנתו בכך. וחכמים אוסרים:

ד לקח בכור למשתה. דאף דלא אצטריך לזה כלל אעפ"כ מותר למוכרו לא זו אלא אפי' צידי חיה ועוף שלא נתן בעדם מעות אעפ"כ מותר למוכרן: ר' יהודה אומר וכו' וחכמים אוסרים. ירושלמי תמן תנינן אמר ר"י אימתי בזמן שאין לו אומנות אלא הוא אבל יש לו אומנות שלא הוא ה"ז מותר היאך עבידא היה יושב בטל ממלאכתו כל שני שבוע כיון שהגיע שביעית התחיל מפשיט ידו ונושא ונותן בפירות עבירה אם יש עמו מלאכה אחרת כשר ואם לאו פסול אבל אם היה יושב ועוסק במלאכתו כל שני שבוע כיון שבא שביעית התחיל מפשיט ידו נושא ונותן בפירות עבירה אע"פ שאין עמו מלאכה אחרת מותר תני רבי חייא להומרא היאך עביד היה יושב ועוסק במלאכתו כל שני שבוע ובשביעית התחיל מפשיט ידו לישא וליתן בפירות עבירה אם יש עמה מלאכה אחרת מותר ואם לאו אסור אבל אם לא היה עוסק במלאכתו כל שני שבוע כיון שבא שביעית התחיל מפשיט ידו לישא וליתן בפירות עבירה אע"פ שיש עמו מלאכה אחרת אסור. רבי בא בר זבדי רבי אבוהו בשם ר"א הלכה כר"י ושאל שם אוף הכא כן אמר רבי יוסה בר בון תמן אין המלכות אונסת ברם הכא המלכות אונסת (כל הסוגי' הנ"ל איתא גם בסנהדרין והתם עיקר לכך אמר גם כאן תמן וכו' וכונתו דכאן *) המלכות אונסת) ולפי' ה"מ הנ"ל אזיל ר"י גם לשיטתיה וחכמים לשיטתם:

ה לולבי זרדים והחרובין יש להם שביעית ולדמיהן שביעית. יש להם ביעור ולדמיהן ביעור. לולבי האלה והבטנה והאטדין יש להם שביעית ולדמיהן שביעית. אין להם ביעור ולא לדמיהן ביעור אבל לעלין יש ביעור מפני שנושרין מאביהן: **ו** הורד והכפר והקטף והלוטם יש להם שביעית ולדמיהן שביעית ר"ש אומר אין לקטף שביעית מפני שאינו פרי:

ו ורד. הן שושנים: והכפר. הוא אשכול הכופר והוא (קאפר בלע"ז): והקטף וכו' רש"א אין לקטף שביעית מפני שאינו פרי. ויש במשנה זו ג' פירושים במסכת נדה דף ח' ב' איתא דר' פדת מוקי למתני' הנ"ל בקטפי הן דגזע הן דפרי לכך מוקי לה כר"א דוקא דתנן ר"א אומר המעמיד בשרף ערלה אסור ורי"א שמעתי שהמעמיד בשרף העלין בשרף העיקרין מותר בשרף הפגין אסור ור' זירא מוקי לה בקטפי דפירי והוי כב"ע שאף ר"י מודה בקטפי דפירי. ועוד איתא אוקימתיה שם דמיירי בין בקטפי דפירי ובין בקטפי דגזא ואתי ככ"ע דלא פליגי עליו רק באילן שעושה פירות. אבל באילן שאין עושה פירות כ"ע מודו דקטפיה זהו פריו ומייתי על הברייתא דתני בהדיא דחכ"א יש לקטף שביעית מפני שקטפו זהו פריו משמע דאיירי באילן שאין עושה פרי לכך הקטפים הוו גבי' פירי וכנ"ל לגרוס שם דתניא רש"א אין לקטף שביעית וחכ"א יש לקטף שביעית מפני שקטפו זהו פריו ולא דתנן דבמתני' לא קתני זה הטעם מפני שקטפו זהו פריו. ולפי זה אתיא הירושלמי על מכונו. א"ל ר' פדת ר' יוסה בשם ר' יוחנן אתיא דר"ש כר"י דתנינן תמן אמר ר"י שמעתי שהמעמיד בשרף האילן ובשרף העיקרין מותר ובשרף הפגין אסור מפני שהוא פרי אר"ז לרבי פדת כמה דתימר תמן הלכה כר"י וכה אמר הלכה כר"ש א"ר יונה ודמי הוא לכל דבר קטף בטל אילן אינו בטל ע"ג שרפו שכ"ל כלומר דרבי פדת ס"ל דבקטפי דגוזא איירי מתני' לכך מוקי לה דר"ש כר"י כנ"ל ור"י לא ס"ל הכי רק כאוקימתיה דמיירי באילן שאין עושה פירות ולכך קטפו זהו פריו אבל אילן העושה פרי לא בטל ע"ג שרפו וסוגיא דר"א עם ר"י הוא דוקא באילן העושה פרי אבל באינו עושה פרי כ"ע מודו דקטפו זהו פריו:

ז ורד חדש שכבשו בשמן ישן ילקט את הוורד. וישן בחדש חייב בביעור. חרובים חדשים שכבשן ביין ישן וישנים בחדש חייבין בביעור. זה הכלל כל שהוא בנותן טעם חייב לבער מין בשאינו מינו. ומין במינו כל שהוא. שביעית אוסרת כל שהוא במינה ושלא במינה בנותן טעם:

ז ורד חדש שכבשו בשמן ישן. פי' דהורד היה משביעית שכבשו בשמן ישן דהיינו של ששית לכך ילקט הורד והשמן מותר דככר שמן ישן אינו מפליט הוורד כלום ואם היה הוורד משביעית והשמן משמינית דזהו ישן בחדש חייב לבער השמן שבשמן חדש הוורד מפליט והוא משביעי'. ופי' אחר ורד חדש משל שביעית שכבשו בשמן ישן משל ששית ילקוט הורד והשמן מותר וישן בחדש שהוורד היה מששית והשמן משביעית חייב בביעור דהשמן נתן טעם בוורד לכך הוורד חייב בביעור וז"ל הירושלמי דפריך הכא את אמרת ילקוט את הוורד וכה את אמרת חייב בביעור ר"א בשם ר"י פרין הנינן אינון אמר זעירא יכול הוא פתר לה בתרין פתרין וורד חדש שכבשו בשמן ישן וורד של שביעית שכבשו בשמן של ששית וישן בחדש וורד שביעית שכבשו בשמן של שמינית שהר תורן וורד חדש שכבשו בשמן ישן וורד של שביעית שכבשו בשמן של ששית וישן בחדש וורד של ששית שכבשו בשמן של שביעית: חרובין כו'. בהם אין נ"מ דלעולם הן נותנין טעם ביין ישן או חדש: שביעית אוסרת כ"ש במינה וכו'. הא דתנינה שביעית בפ"ע עוד הא הוא נכלל בזה הכלל שאמר לבורות לאפוקי מר"ש דאמר דלא אמרי דשביעית אוסרת כ"ש רק לענין ביעור אבל לאכילה בעינן טעם קמ"ל דלא דאף באכילה הוא במינה בכ"ש כמ"ש לעיל פרק ו' הירושלמי דמייתי הא דר"ש דאמר דלא אמרו רק לענין ביעור אבל לאכילה לא צריך שיאכל בקדושת שביעית רק בנותן טעם ע"ש:

פרק ח

א כלל גדול אמרו בשביעית. כל המיוחד למאכל אדם אין עושין ממנו מלוגמא לאדם ואין צריך לומר לבהמה. וכל שאינו מיוחד למאכל אדם עושין ממנו מלוגמא לאדם אבל לא לבהמה. וכל שאינו מיוחד לא למאכל אדם ולא למאכל בהמה חשב עליו למאכל אדם ולמאכל בהמה נותנין עליו חומרי אדם וחומרי בהמה. חשב עליו לעצים הרי הוא כעצים כגון הסיאה והאזוב והקורנית:

א כלל גדול וכו'. המיוחד למאכל אדם אין עושין ממנו מלוגמא וכל שאינו מיוחד עושין וכל שאינו מיוחד לא למאכל אדם ולא למאכל בהמה אזלינן בתר מחשבתו אם חשב לאדם הוי חומרי אדם ואם חשב לבהמה הוי קולא שעושין מלוגמא וחומרא דאסור לשורפן: לעצים הרי הוא כעצים. וזהו בהני ג' הסיאה ואיזוב והקורנים דאינם מיוחדים כלל לא לזה ולא לזה לכך אזלינן בתר מחשבתו. ירושלמי רבין בר' חייא בעי קומי דר"ז אוכלי אדם ואוכלי בהמה היו בפרשה מה חמית מימר אוכלי אדם אין עושין מהן מלוגמא ואוכלי בהמה עושין מהן מלוגמא (דכתיב והיתה שבת הארץ לכם לאכלה וכתיב ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול) א"ל והיתה שבת הארץ לכם לאכלה מיעט. מה מיעט אוכלי אדם שאין עושין מהן מלוגמא ולא מיעט אוכלי בהמה רבי יוסי לא אמר כן אלא והיתה שבת הארץ לכם לאכלה מיעט לך לעבדך ולאמתך תהיה כל תבואתה לאכול מיעוט אחר מיעוט לרבות אוכלי בהמה שעושין מלוגמא ורבה אוכלי אדם אמר רבי מתנא דר' נון בר חייא כל מדרש שאתה דורש וסותר מדרש הראשון אין זה מדרש וזה כלל גדול בכל מקום שמביא מיעוט אחר מיעוט לרבות דזה הוא תמוה מאד למה כתב רחמנא ב' מיעוטים בכדי לרבות. ועוד מאי רבוי שייך במיעוט אלא דהענין כמו הכא דמתחלה מיעטתה התורה הכל משמע אף בהמה ולהכי כתב עוד למעט המיעוט הראשון דלא מיעט הכל רק אוכלי אדם אבל אוכלי בהמה לא נמצא דבאמת המיעוט השני ג"כ מיעוט אלא נגד הראשון הוי רבוי. חשב עליו למאכל אדם ולבהמה כו'. פי' למאכל אדם או למאכל בהמה אלא דבירושלמי דייק מהלשון דמתניתא דבונה אדם ולבהמה משמע שחשב על שניהם ביחד נותנים עליו חומרי שניהן ומפרש ניחא חומרי אדם חומרי בהמה מה היא ומשני שאסור לשלקן:

ב שביעית ניתנה לאכילה ולשתיה ולסיכה. לאכול דבר שדרכו לאכול ולשתות דבר שדרכו לשתות ולסוך דבר שדרכו לסוך. ולא יסוך יין וחומץ. אבל סך הוא את השמן. וכן בתרומה ובמעשר שני. קל מהם שביעית שנתנה להדלקת הנר:

ב שביעית ניתנה לאכילה כו' לאכול דבר שדרכו לאכול וכו'. ירושלמי כיצד לאכול דבר שדרכו לאכול אין מחייבים אותו לאכול לא פת שעפשה ולא קיבת ירק ולא תבשיל שנתקלקל צורתו וכן הוא מבקש לאכול תרדין חיין או לכוס חיטין חיין אין שומעין לו כיצד לשתות אין מחייבין אותו לשתות אניגרון ולא אכסגרין ולא יין במרים. החושש בשיניו לא יהא מגמע חומץ אבל מגמע ומבליע ומטבל כל צרכו. החושש בגרונו לא יערענו בשמן הרבה לתוך אניגרון וגומע לא יסוך יין וחומץ אבל סך הוא את השמן. החושש את ראשו או שעלו בו חטטין סך בשמן אבל לא יסוך יין וחומץ וכו'. ע"ש הטעם בכולן דאין שומעין לו משום דכתיב לאכלה ולא להפסד וכן בתרומה: קל מהם שביעית וכו'. ירושלמי ותרומה לא ניתנה להדלקת נר. ומשני תרומה טמאה ניתנה להדלקת הנר שביעית אפי' טהורה ניתנה להדלקת נר. נמצא דשביעית מותר בין טהורה בין טמאה ותרומה דוקא טמאה אבל לא טהורה ומעשר שני אסור בין טמאה ובין טהורה כן משמע מגמרא דילן דמעשר שני אסור בין טמאה ובין טהורה וכן מוכח מהירושלמי הנ"ל מדלא פריך רק אתרומה ולא פריך אמעשר ודלא כהר"ש והרע"ב שכתבו וה"ה למעשר שני דטהור מותר וכו' עיין שם ומה שמביאין הפסוק דרשו בגמרא לא נצרכה ממנו בטמא אבל לא בתרומה דתרומה טמאה שהר:

---

*) נדפו' אין.

ג אין מוכרין פירות שביעית לא במדה ולא במשקל ולא במנין. ולא תאנים במנין ולא ירק במשקל. בש"א אף לא אגודות. בה"א את שדרכו לאגוד בבית אוגדין אותו בשוק כגון הכרשין ונץ החלב:

ג אין מוכרין פירות שביעית לא במדה וכו'. ירושלמי למה כדי שימכרו בזול ופריך ויפקול בליטרא וימכור ביוקר. (פי' ומה בכך) ומשני אין את אמר כן אף הוא אינו נוהג בו קדושת שביעית. עוד גם זה שהוא מודד בכפיפה ונתקיימה לו שנים שלשה פעמים אסור למדוד (פי' דהוי כמדה) והטעם בכולן משום בזיון:

ד האומר לפועל הא לך איסר זה ולקט לי ירק היום שכרו מותר. לקט לי בו ירק היום שכרו אסור. לקח מן הנחתום ככר בפונדיון. כשאלקט ירקות שדה אביא לך מותר. לקח ממנו סתם לא ישלם לו מדמי שביעית. שאין פורעים חוב מדמי שביעית:

ד האומר לפועל כו'. ירושלמי מה בין האומר לקוט לי ובין האומר לקוט לי בו ומשני ר' אבין בשם ר' יוסי בר חנינא מהלכות של עמעום הוא כלומר מהראוי היה לאסור אלא בדוחק התירו. רשב"ל אומר כמראה לו הקולחין שאינו אלא כנותן לו שכר רגלו. רי"א אף לא כראה לו כמי שהראה לו וקאי ארישא כשאמר לקוט לי אבל כשאומר לקוט לי בו בכ"מ אסור ואין חילוק כלל בין שהראה לו או לאו: ירקות השדה. היא יער דמן גנה אסור ספיחי':

ה אין נותנין לא לבייר ולא לבלן ולא לספר ולא לספן. אבל נותן הוא לבייר לשתות ולכולן הוא נותן מתנת חנם: **ו** התאנים של שביעית אין קוצין אותן במוקצה אבל קוצה אותן בחרבה. אין דורכין ענבים בגת אבל דורך הוא בעריבה. ואין עושין זיתים בבד ובקוטב אבל כותש הוא ומכנים לבודידה. ר"ש אומר אף טוחן הוא בבית הבד ומכנים לבודידה:

ו התאנים של שביעית. דהכלל במשומר אסור בשום ענין אף בשינוי רק במופקר שרי בשינוי ודוקא בתלוש אבל במחובר אסור אף במופקר לקצור כ"א לתלוש בידים וכן תני בת"כ את ספיח קצירך לא תקצור מכאן סמכו חכמים על הספיחים שיהיו אסורים בשביעית ואת ענבי נזירך לא תבצור מן השמור בארץ אין אתה בוצר אבל אתה בוצר מן המופקר לא תבצור כדרך הבוצרים פי' אף בענבים שהם מופקרים לא התרתי לך רק לתלוש ולא לבציר כדרך הבוצרים (ומדייק האי מדקאמר בלשון לא תבצור הם בשמור איירי הוי ליה למיכתב לא יאכל וכן מצאתי בירושלמי של החסיד ז"ל) מכאן אמרו תאנים של שביעית אין קוצין במוקצה אבל קוצה בחרבה אין דורכין ענבים וכו'. ר"ל שעל זה סמכו לאסור ג"כ בתלוש רק ע"י שינוי כמו וידיו לא שטף במים מכאן אמרו נטילת ידים מן התורה דר"ל מדהוצרך לשטוף את ידיו יצא די בטבילה שטבל מפני שידים עסקניות וצריך לשפשף היטב על זה סמכו ואסרו לאכול בלי נט"י אף כאן פי' סמכו ואסרו אף בתלוש בלי שינוי ולכך חשיב הכא רק ממלאכת תלוש אבל במחובר אסור אף במופקר ואפי' ע"י שינוי רק לתלוש וכ"מ לשון אסור לקצוץ אותן במוקצה בשעה שעושה קציעות ליבשם אז אין לחתוך אותם כדבר שדרכו בכך כל השנה רק בחרבות דזה אין דרכו בכל שנה (שיטת רבינו הגאון ז"ל [תמוה] דלפי שיטתו דאף במופקר אסור לקצור אף בשינוי דהאי דרשה לא תבצור כדרך הבוצרין קאי אהפקר איך יתורץ האי מתניתין דפרק ה' משנה ו' אבל מוכרין להם מגל יד ומגל קציר. והטעם דבזה לא שייך לפני עור דהא אף להיתר יצטרך להם לקצור המופקר במעט מיניה דקצירה מותר במופקר. אך בכל זה גוף שיטת רבינו בהא מתניתין דתאנים אין קוצין קאי אמופקר ודאי ניחא ומוכרחת והלא כפירוש הר"ש ז"ל. דגם האי דרשה דאי אתה בוצר כדרך הבוצרין קאי אמופקר דהא מן השמור גוף האכילה אסור וכמו גוף פירות הנזרעים בשביעית. ואף מן המופקר אסור כדרך הקוצרים דהיינו שלא יקצור כל השדה כדרך שקוצר כל השנה רק יקצור מעט מעט כמה שצריך לו. וממילא הוי שינוי שלא כדרך הקוצרים אבל מעט מעט מותר לקצור אף במגל יד. והילכך מותר למכור להם מגל יד. ומזה סמכו כי היכי דאסור מן התורה לקצור מן המופקר כי אם ע"י שינוי דהיינו שלא יקצור בפעם אחד כל השנה. סמכו חכמים לאסור אף אותן המלאכות הנעשים בתלוש אבל מן המשומר בכל ענין אסור ואף ע"י שינוי כשיטת רבינו ז"ל):

ז אין מבשלין ירק של שביעית בשמן של תרומה שלא יביאנו לידי פסול. ר"ש מתיר. ואחרון אחרון נתפש בשביעית. והפרי עצמו אסור:

ז אין מבשלים וכו' שלא יביאנו לידי פסול. קאי אשביעית שאם יטמא את התרומה יהיה מהצורך לשרוף הכל ורחמנא אמר לאכלה ולא להפסד ומאי דאיתא במסכת זבחים דר"ש אית ליה מביאים קדשים לבית הפסול משמע דקאי אתרומה באמת שלא יביאנו קאי גם אתרומה אבל משמעות המשנה דאיירי כאן במסכת שביעית קאי אשביעית: ואחרון כו'. זה כלל על כל המסכת:

ח אין לוקחים עבדים וקרקעות ובהמה טמאה מדמי שביעית. ואם לקח יאכל כנגדן. אין מביאין קיני זבים וקיני זבות וקיני יולדות מדמי שביעית ואם הביא יאכל כנגדן. אין סכין כלים בשמן של שביעית ואם סך יאכל כנגדו:

ח אין לוקחין כו' אין מביאין כו'. הא דלא תני חטאות ואשמות כמו גבי מעשר שני משום דחטאת בהמה היה צריך לקרב הקרביים ואשמות ג"כ ואיתא [כר"ש] על הא דאיתא במשנה ט' פ"ע האוכל מעיסת כו' שלא הורמה חלתה היה חייב מיתה דאצטריך דהייתי אומר דא"צ להפריש חלה מעיסת שביעית משום דלאכלה אמר רחמנא ולא לשריפה ואם נטמאת החלה סופה לשרפה נמצא דזה פשיטא דאין רשאי אלא אפי' קינים וכו' דאף דהם ג"כ א' חטאת העולת עוף נאכל כולו:

ט עור שסכו בשמן של שביעית. ר' אליעזר אומר ידלק. וחכ"א יאכל כנגדו. אמרו לפני ר"ע. אומר היה ר' אליעזר עור שסכו בשמן של שביעית ידלק. אמר להם שתוקו. לא אומר לכם מה שר' אליעזר אומר בו:

ט עור שסכו וכו'. שתוקו וכו'. ירושלמי ר"א אומר אפי' עצמותיו של אותו האיש ישרפו. רבי חזקיה בשם רבי אחי מתיר:

י ועוד אמרו לפניו אומר היה רבי אליעזר האוכל פת כותים כאוכל בשר חזיר. אמר להם שתוקו לא אומר לכם מה שרבי אליעזר אומר בו:

י ועוד אמרו וכו'. ירושלמי אמר ר"י שאסור ליקח פתו של עם הארץ ר"י בשם רי"א מתיר כנ"ל:

יא מרחץ שהוסקה בתבן או בקש של שביעית מותר לרחוץ בה. ואם מתחשב הוא הרי זה לא ירחוץ:

יא מרחץ וכו' ואם מתחשב הוא. פי' שחושב עמו ואינו רודף (נ"ל רוחץ) בחנם אסור ירושלמי ואם היה אדם של תורה אסור (הא דין בפ"ע ואינו פי' על המשנה דלא כר"ש) כהדא ריב"ל אזל מן לוד לבית גרדין בגין מסחי פי' דהוא היה אדם חשוב מאוד ואף שאינו נותן כלל לבלן מ"מ היה רוחץ אגב לכך לא היה רוחץ בעירו דשם הסיקו בקש ובתבן והיה אדם חשוב ונודע ולגביה אף בחנם אסור ואזיל למקום אחר ששם היו מסיקין בעצים:

פרק ט

א הפיגם והירבוזין השוטים. והחלגלוגית. כוסבר שבהרים. והכרפס שבנהרות. והגרגר של אפר. פטורין מן המעשרות ונלקחין מכל אדם בשביעית. שאין כיוצא בהם נשמר. ר' יהודה אומר ספיחי חרדל מותרין שלא נחשדו עליהן עוברי עבירה. ר"ש אומר כל הספיחים מותרין חוץ מספיחי כרוב שאין כיוצא בהם בירקות שדה. וחכמים אומרים כל הספיחין אסורין:

א הפיגם וכו' והירבוזין השוטים. שוטה נקרא שהוא אינו כמו שראוי שיהיה מינו כמ"ש רמב"ם שיש לו עלים רחבים: פטורין מן המעשרות. כמ"ש במסכת מעשרות כלל אמרו בשביעית ט' כל שהוא נשמר וכו': ונלקחין מכל אדם בשביעית וכו'. דלא חיישינן שמא מן השמור הוא מפני שאין כיוצא וכו' כמ"ש במסכת סוכה ל"ט ב' כד"א בלוקח מן המופקר אבל בלוקח מן השמור אפי' כתני איסר אסור ופריך שם ומן המופקר ג' סעודות ותו לא ורמינהו וכו' הפיגם וכו' ונלקחין מכל אדם וכו' בכדי מן שנו. ומיירי דנזרעו בערב שביעית ונכנסו לשביעית ומכל מקום נוהג בהם דין שביעית דבירקות אזלינן גם בשביעית בתר לקיטה כמ"ש בגמרא הנ"ל א"כ אתרוג נמי בת ששית הנכנס לשביעית הוא אתרוג בתר לקיטה אזלינן: רי"א וכו'. ר"י ור"ש וחכמים חולקים בספיחים אם מותרים ליקח מעם הארץ או לאו ר"י ס"ל דספיחי חרדל מותרים דחרדל דרך לזרוע ערוגות לכך לא חיישינן דלמא עשה גדר בפניהם כדי להשמר. רש"א וכו' שאין וכו' דס"ל דמיעוט הם וביער בודאי הן אינם נשמרין חוץ מספיחי כרוב שאין כיוצא בהן ביער. וחכמים ס"ל דלמא מן השמור הן וכן פי' הרמב"ם ובירושלמי בעי מהו שיהו אסורין משום ספיחין נשמעינ' מן הדא רי"א ספיחי חרדל מותרין שלא נחשדו עליהן עוברי עבירה ואלו שלא נחשדו עוברי עבירה מותרין פי' דפיגם והירבוזים מיירי מששית הנכנס לשביעית כמ"ש ועכשיו שואל הספיחים מהו אם נלקחים מע"ה או לאו ופשיט ליה מר"י כמו לר"י דספיחי חרדל מותר מחמת שלא נחשדו בכך גם כאן מותרים שלא נחשדו וכל פלוגתא דר"ש וחכמים הוא לענין נלקחים אבל באכילה בודאי הם מותרים דאל"כ היאך אמרינן בפסחים דר"י בן לקוניא אכל ספיחי כרוב הא כרוב לכ"ע אסור אלא בודאי למתני' לא איירי רק לענין לקיחה וז"ל הגמרא אמר רבה בר בר חנא סח לי רבי יוחנן בן אלעזר פעם א' נכנסתי אחר רבי שמעון ב"ר יוסי בן לקוניא לגינה ונטל ספיחי כרוב ואכל ונתן לי ואמר לי בני בפני אכול שלא בפני לא תאכל אני שראיתי את ר"ש בן יוחאי שאכל כדאי הוא ר"ש בן יוחאי לסמוך עליו בפניו ושלא בפניו אתה בפני אכול שלא בפני לא תאכל. עוד שם תניא רש"א כל הספיחים אסורין חוץ מספיחי כרוב שאין כיוצא בהן בירקות השדה וחכ"א כל הספיחים אסורין ותרוויהון אליבא דר"ע דתני' הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואתינו אמר ר"ע וכי מאחר שאין זורעין מהיכן אוספים מכאן לספיחין שהן אסורין במאי קמפלגי רבנן סברין גזרינן ספיחי כרוב אטו ספיחין דעלמא עכ"ל הגמרא. קשה לפי זה משמע דאסור לאכול ספיחין מדאמר לו שלא בפני לא תאכל וממתני' מוכח דמותר לאכול רק דאסור ליקח וכן בירושלמי משמע דספיחין אסורין וז"ל הירושלמי כאן ובברכות פרק א' רשב"י עבר בשמיטתא חמי חד מלקט ספיחי שביעית א"ל ולאו ספיחין אינון. א"ל ולאו אתה מתיר א"ל ואין חברייא חולקין עלי קרא וכו' וכן איתא בכל הירושלמי בשביעית דאסור ספיחין בשביעית לאכול ואיתא בירושלמי מסכת דמאי פרק ב' מראש השנה עד חנוכה אסור ספיחין מהעצרת ועד ר"ה מותר מחנוכה עד העצרת צריכה וכן איתא בהרבה מקומות והענין כמ"ש בת"כ הן לא נזרע כו' דברי ר"ע ותכ"א אין אסור ספיחין מן התורה א"כ למה נאמר הן לא נזרע אלא כך אמרת לנו לא תזרעו ומה שאתם אוספין אין מכניסין לקיום אמרת לנו בערובו ומה אנו אוכלין מן הביעור ואילך וצויתי וכו'. עוד קשה דמייתי פלוגתא דר"ש וחכמים בהיפוך מהמתני' אבל הענין דהוא בפלוגתא דר"ע וחכמים כמ"ש בת"כ הנ"ל דהכמים ס"ל דספיחין מותרין לגמרי לאכול אפילו מד"ס אלא לענין ליקח מעם הארץ ס"ל דאסור מד"ס שמא מן השמור הוא וזהו פלוגתא דר"ש וחכמים במתני'. אבל הברייתא היא אליבא דר"ע דס"ל דספיחין אסורין מן התורה כמ"ש בגמ' בהדי' תרוויהו אליבא דר"ע ושם הפלוגת' להיפך דר"ש ס"ל דכל הספיחין אסורין חוץ מספיחי כרוב מפני שהוא דומה לאילן כמ"ש בתוס' וחכמים ס"ל דגזרו ספיחי כרוב אטו שאר ספיחי דעלמא ור"ש לא גזר וזה שאמר שאין כיוצא בה בירקות שדה לכך לא גזרינן דניכרין הם וכמ"ש במנחות ס' ב' מה למנחת עומר וכו' בשביעית שביעית נמי שכן מתרת ספיחין כר"ע דאמר ספיחין אסורין בשביעית משמע דלרבנן מותר וכן איתא בתענית י"ט ב' רשב"א אומר מתריעין על הספיחין בשביעית מפני שכן פרנסה לעניים כנ"ל ופלוגתא דת"ק ורשב"א אליבא דר"ע וחכמים כמ"ש התוס' וכן אמר בירושלמי בפרק הנ"ל לוף שעברה עליו שביעית רבי אימי בעי קומי ר' יוחנן מתני' עד שלא גזרו על הספיחין א"ל וכי בעלי' הייתה סבר ר' יוחנן איסור ספיחין תורה פי' דלר' אימי היא קשה דס"ל דעלין שהוסיפו בשביעית יש לכן דין שביעית והיאך יאכלו עניים הא הם ספיחין והיה סובר דמתני' עד שלא גזרו על הספיחין דספיחין לא אסור רק מדרבנן והשיב לו ר"י וכי בעלי' הייתה פי' דמה שאסור אינו מחמת גזירה אלא דאסור מן התורה דקי"ל כר"ע ומתני' אתיא כחכמים במתני' הנ"ל ואנן קי"ל כר"ע וכן הסוגיא בפסחים דאמר בפני אכול כו' משמע דאסור ספיחין כר"ע וכל המשניות שלנו אתיא כחכמים וכן דעת הרמב"ם שפי' במתני' לענין לקיחה כמ"ש ודעתו משום דספיחים מותר ובחבורו פסק דספיחין אסורין:

ב שלש ארצות לביעור. יהודה ועבר הירדן והגליל ושלש שלש ארצות לכל אחת ואחת. גליל העליון וגליל התחתון והעמק. מכפר חנניה ולמעלן. כל שאינו מגדל שקמין גליל העליון. ומכפר חנניה ולמטן כל שהוא מגדל שקמין גליל התחתון. ותחום טבריה העמק. וביהודה ההר השפלה והעמק. ושפלת לוד כשפלת הדרום. והר שלה כהר המלך. מבית חורון ועד הים מדינה אחת:

ב שלש ארצות לביעור וכו' ושלש שלש כו'. כלומר דג' ארצות בא"י חלוקות לענין ביעור וביעור בכל מקום הוא כל זמן שלא נמצא בשדה לחיה מאותו המין שאסף לביתו צריך לבער אותו המין מן הבית מיד דהיינו שהוא מפקיר לכל כדאיתא בגמ' דפסחים נ"ב ב' א"ר חמא בר עוקבא א"ר יוסי ב"ח אמר קרא ולבהמתך ולחיה אשר בארצך כ"ז שחיה אוכלת מן השדה האכיל לבהמה שבבית כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך מן הבית ומיירי דאין חיה שביהודה גדילה על פירות שבגליל ולא חיה שבגליל גדילה על פירות שביהודה. וזהו פי' המשנה שלש חלוקות לענין ביעור וכל חלק וחלק ג"כ נחלק לג' חלקים דהיינו יהודה ועבר הירדן והגליל זהו שלש ארצות ובכל אחת ואחת ג"כ ג' ארצות ומפרש מהן גליל העליון וכו' ותחום טבריה העמק זה ג' של גליל. וביהודה ההר והשפלה והעמק זה ג' של יהודה. ושפלת לוד כשפלת הדרום כו' פירשו המפרשים שהם הג' חלוקות של עבר הירדן וא"א לומר כן שהא ירושלים הוא מהלך יום א' מן הירדן ולוד היה מהלך יום מירושלים לצד מערב כמ"ש בפ"ה ובית חורון היה ג"כ במערב הגבול והיאך אפשר לומר שהם מן הירדן ונראה שהמשנה לא חשיב רק שביהודה וגליל אבל עבר הירדן לא חשיב במשנה מפני שהם מפורשים במקרא וכמ"ש (יהושע י"ג)

וגו'

וכל ערי המישור פי' זהו שפילה ויהי להם הגבול יעזר זה הר מכוור כי על פסוק עטרת שופן (במדבר ל"ב) תירגם יונתן ב"ע על יעזר מכוור ובעמק בית הרים זו עמק והביאו התוספתא והירושלמי הנ"ל וז"ל הירושלמי איזו הר שבעבר הירדן תני רשב"א אומר כגון הר מכוור וגדר וכן כיוצא בהן ושפלתו חשבון וכל עריה אשר במישור דיבון במות בעל ובית בעל מעון וכן כיוצא בהן ועמק שלו בית הרים (נראה לי בית הרם) ובית נמרה וכן כיוצא בהן שנאמר ובעמק בית הרים ובית נמרה סוכות וצפון יתר ממלכת סיחון מלך חשבון בית הרים רמתה בית נמרה בית נומרין סוכת תרעלה צפון עמתו . הרי מפורש שלא חשב אותן שבעבר הירדן ולא חשב אלא שביהודה והטעם משום דא"י נחלק לג' חלקים נגב וצפון כמ"ש יהודה יעמוד על גבולו מנגב ובית יוסף מצפון ויהודה היינו שבט יהודה וגליל היינו מיוסף ואילך כמ"ש יהודה וכו' ובנימין הוא ג"כ בכלל יהודה ושאר שם בכלל יוסף ולכן בכ"מ כתיב אפרים ויהודה ועבר הירדן הוא מה שנתחלק להם ע"י משה מעבר הירדן וזהו הג' ג' ארצות יהודה ועבר הירדן והגליל הוא מיוסף ואילך וקא חשיב גליל העליון וגליל התחתון והעמק דבכל א"י יש ג' הר ועמק ושפלה ולזה אמר מכפר חנניה ולמעלה כל שאין מגדל שקמין זהו הר ומכפר חנניה ולמטן וכו' זהו שפילה כדאיתא בגמ' הנ"ל ובירו' תני רשב"ג סימן להרים מילים לעמקים תמרים לנחלים קנים לשפלה שקמים ולכן בכאן נתן הסימן בשקמים דמשמע דאין ראיה אף שאין שם מ"מ יכול להיות הר אבל כשגדל שקמים בודאי הוא שפילה ותחום טבריה סוף העמק שטבריה בעמק זהו הג' שבגליל וביהודה ההר והשפלה והעמק . תני בירושלמי איזו הר שביהודה זה הר המלך ושפלתו זהו שפלת דרום ועמק שלו מעין גדי עד יריחו וזהו ביהודה לבד כתייר שבט בנימין שהם היו בין יהודה ובין יוסף וחשיב המשנה כאן הג' חלקים שבשבט בנימין שהם גם כן כשבט יהודה וזהו שפלת לוד שהיה משבט בנימין כמ"ש כשפלת דרום שביהודה והשר שלה הוא ג"כ כהר המלך שביהודה ומבית חורון ועד הים מדינה א' הוא עמק ולא דנקט מדינה אחת דמשום דיש בכאן הר ושפלה ועמק ס"א דנחשוב אותן לג' חלקים לו"א דמדינה א' הם דנהגו א' כל זמן שיש בו הכל הוא כמוהו כדאי' בתוספתא . ובירושלמי מבעי שפלת הר כהר והר שבשפלה כשפלה ופשיט ליה מן מאי דתני בתוספתא הר והרו ועמק ועמקו שפלה ושפלתו הדא אמרה שפלה שבהר כהר והר שבשפלה כשפלה אמר ר' יוסי מתניתין אמרה כן דתני מבית חורון ועד ים מדינה א' א"ר יוחנן עוד יש בה הר ושפלה ועמק מבית חורון ועד אמאוס הר מאמאוס ועד לוד שפלה . מלוד ועד הירדן עמק . ותני ארבעה פי' לפ"ז ניתני ד' בעבר הירדן א' . ובארץ ג' . ומשני מעורבות הן כמאן דהני ג' דחשיב במתניתין הם בבנימין כנ"ל בכלל יהודה :

ג ולמה אמרו שלש ארצות . שיהיו אוכלין בכל אחת ואחת עד שיכלה האחרון שבה . ר"ש אומר לא אמרו שלש ארצות אלא ביהודה . ושאר כל הארצות כהר המלך וכל הארצות כאחת לזיתים ולתמרים :

ג ולמה אמרו שלשה . קאי אשלש ארצות דכל אחת דלענין זה שיהיו אוכלין בכל אחת ואחת עד שיכלה האחרון שבה : רש"א לא אמרו ג' ארצות אלא ביהודה ושאר כל הארצות שבא"י הוא כהר המלך שביהודה . דאם אינו כלה אחי' בהר שביהודה אוכלין בכל מקום ובפרי יהודה ובנימין בכלל יש חילוק בין הר ושפלה ועמק והכל כמו ביהודה ההר והשפלה והעמק שלה כמו ההר והשפלה והעמק שביהודה : וכל הארצות כאחת לזיתים ולתמרים . ירושלמי תני אף לחרובים. תני אוכלין על התמרים עד שיכלו מיריחו ועל הזיתים עד שיכלו ממרון ומגוש חלב שיריחו היא עיר התמרים מפני שהיה בקעה כמ"ש בקעת יריחו עיר התמרים עד צוער וגוש חלב היה בחלקו של אשר ושם היה שמן הרבה כמ"ש וטובל בשמן רגלו זה חלקו של אשר שמושכת שמן כמעין אמרו פ"א נצטרכו כו' הלך לגוש חלב וכו' ע"ש במנחות פ"ה ב' ולפי מה שאמרנו אתי שפיר מה שפירש"י (דברים א') בערבה זו מישור של יער בהר זה הר המלך ובשפלה זו שפלת דרום . והוא בספרי ואינו מובן וכי בכל א"י לא היה רק זה ההר והענין שזה ידוע כי סתם ספרי הוא ר"ש ור"ש ס"ל דלא אמרו שלש ארצות אלא ביהודה ושאר הארצות הם כהר המלך לכן אמר בערבה זהו עמק של יער ומ"ש רש"י ז"ל מישור ע"ס הוא וכן הוא בירושלמי אלא שקשה לרש"י מ"ש בערבה ובמשנה קורא אותו עמק לזה אמר עמק של יער דלכך קראו אותו כאן ערבה ע"ש היער ובמשנה קורא אותו עמק על שם העמק . וההר זה הר כמלך שביהודה . ובשפלה הוא שפלת דרום שביהודה והו"ק :

ד אוכלין על המופקר אבל לא על השמור . רבי יוסי מתיר אף על השמור . אוכלין על הטפיחין ועל הדופרא אבל לא על הסתווניות . רבי יהודה מתיר כל זמן שבכרו עד שלא יכלה הקיץ :

ד אוכלין על המופקר אבל לא על השמור . לפי שהי' אינה יכולה לאכול משם ירושלמי מתניתין כר"ש דתני רש"א מן השדה תאכלו את תבואתה כל זמן שאתה אוכל מן השדה את אוכל מה שבבית כלה מן השדה כלה מן הבית מ"ט דר"ש את הוא שגרמת לה שלא תאכל פי' דמה שנשאר בשמור הוא גרם ואם לא היה שמור היה החיה אוכלתו : אוכלין על הטפיחין . הם מה שגדל בכ"מ ואם עדיין נשאר שם מותר לאכלו בבית : ועל הדיופרא . הוא אילן כשעושה פירות ב' פעמים בשנה : ר"י מתיר וכו'. פי' אף דרוב הפירות הם נגמרין בסתווניות אם המעט פירות שמתבכרים קודם שיכלה הקיץ אוכלים גם על הסתווניות וזה קולא והס"ד דפליג אדיופרא כדאי' בירושלמי הוינן סברין מימר מה פליגין ר"י ורבנן בסתווניות אבל בדיופרא לא אשכח תני ר' יודה מתיר בדיופרא שבכרו עד שלא יכלה הקיץ . פירוש שמתיר ר"י בדיופרא שאין אוכלין עליהם אלא א"כ שבכרו קודם שיכלה הקיץ כנ"ל :

ה הכובש שלשה כבשים בחבית אחת . רבי אליעזר אומר אוכלין על הראשון . ר' יהושע אומר אף על האחרון . רבן גמליאל אומר כל שכלה מינו מן השדה יבער מינו מן החבית . והלכה כדבריו . ר"ש אומר כל ירק אחד לביעור . אוכלין ברגילה עד שיכלו סגריות מבקעת בית נטופה :

ה הכובש שלשה כבשים כו' ר"א אוכלין על הראשון . פי' כיון דכלה מין א' נאסרו כולם אפי' אותן שלא כלו : רי"א אף על האחרון . ירושלמי מ"ט דר"א הראשון נותן טעם באחרון מ"ט דר' יהושע האחרון נ"ט בראשון . ואין הראשון נותן טעם באחרון . פי' בתמיה ויש ליתן טעם דס"ל להתנאי' דכיון שכבשו אותם ביחד הוי כמו גוף א' וכמין א' אף בקצת מאותו המין אינו כלה מותר עדיין לאכלו אף כאן כיון שנעשה גוף א' נשאר עדיין שלא כלו לכך ס"ל לר"י דמותר : רג"א כל שכלה מינו וכו'. ירושלמי הני והלכה כדבריו : רש"א כל ירק וכו' . דלא נתנו חכמים שיעור בכל ירק וירק בפ"ע אלא אוכלין כל הירקות עד שיכלה האחרון מן השדה :

ו המלקט עשבים לחים עד שייבש המתוק . והמגבב ביבש עד שתרד רביעה שניה עלי קנים ועלי גפנים עד שישרו מאביהן והמגבב ביבש עד שתרד רביעה שניה . ר"ע אומר בכולן עד שתרד רביעה שניה :

ו המלקט עשבים לחים משייבש המתוק . היא פקועת השדה כשמתחיל ליבש אז אין לוקטין עשבים לחים : המגבב ביבשים וכו' . פי' ביבשים השיעור שתרד רביעה שניה ורביעה שניה היא לר"מ ז' מרחשון ולר"י י"ז ולר"י כ"ג דיורה הוא ההלא מרחשון ומלקוש הוא סוף החורף וביורה יש ג' זמנים ר"מ סבר ג' ז' י"ז ור"י סבר ז' י"ז כ"ג ור"י סבר י"ז כ"ג ר"ח כסליו והאשונה הוא לשאול והשניה הוא להתענות יחידים שלא ירדו גשמים והשלישית הוא לענין זה :

ז כיוצא בו המשכיר בית לחברו עד הגשמים עד שתרד רביעה שניה . המודר הנאה מחבירו עד הגשמים עד שתרד רביעה שניה . עד אימתי עניים נכנסין לפרדסות עד שתרד רביעה שניה . מאימתי נהנין ושורפין בתבן ובקש של שביעית משתרד רביעה שניה :

ז כיוצא וכו' . סכלל בכ"מ שמביא דבר אחר שאינו מענין שמונה אבל הוא דומה לזה אומר כיוצא בו : המשכיר בית להבירו עד הגשמים עד רביעה שניה . דגשמים תלי גשמים משמע : עד אימתי עניים וכו' . וקאי על לקט שכחה ופאה : מאימתי נהנין ושורפין וכו' . הטעם איתא בירושלמי הר"ה מכיון שנסרח מה שבשדה הותר מה שבבית תני ר' הושעיא אפי' לאחר ג' שנים אסור עד שיסרח. פי' דפליג על רבי חנינא וס"ל דבעינן שתסרח ולא מהני משתרד רביעה שניה . ות"ק ס"ל דמותר תיכף מכיון שהתחיל לגשום עליהם דאז מבטל . ירושלמי תבן של שביעית אין נותנין אותו בכר טחנו בכר בטלו והוא שישן עליו . תבן של שביעית אין שורין אותו בטיט שרוין בטיט בטלו והוא שגבלו . מהירושלמי הנ"ל ראיה לגי' שלנו מאימתי דלגי' עד אימתי לא יתכן הא דר' הושעיא דאמר אפי' לאחר ג' שנים אסור עד שיסרח :

ח מי שהיו לו פירות שביעית והגיע שעת הביעור מחלק מזון שלש סעודות לכל אחד ואחד ועניים אוכלין אחר הבעור אבל לא עשירים דברי ר' יהודה . ר' יוסי אומר אחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור :

ח מי שהיה לו פירות שביעית כו' מחלק מזון ג' סעודות לכל א' . מאנשי ביתו ואח"כ יבער כדתניא בתוספתא מי שיש לו פירות שביעית והגיע זמן הביעור מחלק מהן לשכניו ולמיודעיו ומוציא ומניח על פתח ביתו ואומר אחינו בית ישראל מי שצריך ליטול יטול וחוזר ומכניס ואוכל והולך עד שיכלו . מכאן מוכח דלא כהרמב"ם דמצריך שריפה : ועניים וכו' . דכתיב ואכלו אביוני עמך משמע דוקא אביוני ולא עמך ור"י ס"ל דהאביונים וגם עמך דהם הכל עשירים ועניים :

ט מי שהיו לו פירות שביעית שנפלו לו בירושה או שניתנו לו במתנה . ר"א אומר ינתנו לאוכליהן . וחכ"א אין החוטא נשכר . אלא ימכרו לאוכליהן ודמיהם יתחלקו לכל אדם . האוכל מעיסת שביעית עד שלא הורמה חלתה היה חייב מיתה :

ט מי שהיה לו פירות שביעית וכו' . ירושלמי רשב"ל אומר בפירות עבירה היא מתני' ותתני' המוצא פירות עבירה אסור ליגע בהן שניא היא מגילה שני' היא שנפלו לו ע"כ ר"י אמר בפירות היתר היא מתני' בהדא תנינן ר"א אומר ינתנו לאוכליהן ר"א שמותי הוא דתנינן אוכלין פירות שלא בטובה כדברי ב"ש בהדא רבנן מתיבין ליה שאין חוטא נשכר בביעתו השיבוהו בביעתן שאתה אומר יתנו לאוכליהן שאין חוטא נשכר . פי' פירות עבירה הם אם זרעם בשביעית ופירות היתר הם סתם פירות שביעית ר"י מוקי לה בפירות היתר דינתנו לאוכליהן והקשה אמאי כיון דהפירות היתר הן אמאי אינו אוכל בעצמו . וע"ז משני ר"א שמותי וב"ש ס"ל דפירות שביעית אוכלין שלא בטובה דהיינו שאסור לומר לו שיבא לאכול בשבילו והוא יחזיק לו טובה רק שהולך בעצמו שלא בקשתו ולהשל וא"כ בכאן שנפלו לו בירושה או שנתנו לו במתנה יחזיק לו טובה לכך אסור בעצמו וצריך ליתן לאחרים והקשה בהדא רבנן מתיבין וכו' דהא חכמים ס"ל כב"ה דאוכלין פירות שביעית אף בטובה ואמאי קרי ליה חוטא וע"ז משני לשיטתיה השיבוהו דס"ל דאין אוכלין בטובה שלא יהא חוטא נשכר כיון שמותר ליתן לאחרים אזי הם יחזיקו לו טובה אלא צריך למכור והדמים מתחלקים ע"פ ב"ד ואז הם לא יחזיקו לו טובה במעות שביעית :

פרק י

א שביעית משמטת את המלוה בשטר ושלא בשטר הקפת החנות אינה משמטת . ואם עשאה מלוה הרי זו משמט . רבי יהודה אומר הראשון הראשון משמטת . שכר שכיר אינו משמט . ואם עשאו מלוה הרי זו משמט . רבי יוסי אומר כל מלאכה שפוסקת בשביעית משמטת ושאינה פוסקת בשביעית אינה משמטת :

א שביעית משמטת וכו' . וז"ל הגמרא גיטין ל"ז א' תנן התם שביעית משמטת את המלוה בין בשטר בין שלא בשטר רב ושמואל דאמרי תרוייהו בשטר שיש בו אחריות נכסים שלא בשטר שאין בו אחריות נכסים כ"ש מלוה על פה ר"י ורשב"ל דאמרי תרוייהו בשטר שטר שאין בו אחריות נכסים שלא בשטר מלוה ע"פ אבל שטר שיש בו אחריות נכסים אינו משמט . תני כוותיה דר"י ורשב"ל . ש"ח משמט ואם יש בו אחריות נכסים אינו משמט . תניא אידך שייס לו שדה אחת בהלואתו אינו משמט . ולא עוד אלא אפילו כתב לו כל נכסי אחראין וערבאין אינו משמט . קריבי' דר"א הוי לה ההוא שטרא דהוי כתיב אחריות אתא לקמיה דר"א אמרה ליה משמט או אינו משמט אמר לה אינו משמט שבקי' ואתי' לקמי' דר"י והורה לי' משמט או אינו משמט א"ל משמט אתא רב אשי לקמי' דר' יוחנן א"ל משמט או אינו משמט א"ל משמט א"ל הא מר הוא דאמר אינו משמט א"ל וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה א"ל והתני' כוותיה דמר א"ל דילמא ההוא דב"ש ע"כ לשון הגמ' וכ"פ הרמב"ם דאף ביש בו אחריות אעפ"כ משמט ובאם יחד לו שדה פסק דאינו משמט והקשו על הרמב"ם הא האי דשייס לו שדה תני בההיא ברייתא וברייתא כנ"ל היא אליבא דב"ש כדמשיק ומנין לחלק ולפסוק בזה כב"ש אבל הלמה אתו וז"ל הירושלמי על המתני' ניחא שלא בשטר . בשטר ועשה כמלוה על המשכון ולא יהיה משמט הר"י תפתר בשטר שאין בו אחריות נכסים וכר"מ דר"מ סבר אין אחריות ע"ס אתא עובדא קמי רבי יוחנן בשטר שאין בו אחריות נכסים והורה משמט אמר מפני שלא למדין הלכה אנו שפין מעשה א"ר ירמיה כשאין לו קרקע הא יש לו קרקע אינו משמט א"ר יוסא אפי' יש לו קרקע משמט אתיא דרבי יוסא כרב דאמר בשם רב יחד לו קרקע אינו משמט לא אמרו אלא יחד לו הא לא יחד לו משמט עכ"ל אלמא הא דקתני בברייתא שייס לו שדה א' בהלואתו אינו משמט אתיא אליבא דכ"ע אפילו לרב אינו משמט וכן פסקו של הרמב"ם : הקפת הנות אינו משמט . דכתיב כל בעל משה ידו וכו' משמע דוקא הלואה : אם עשאו מלוה ה"ז משמט ר"י"א הראשון ראשון משמט . כלומר הקפה האחרונה אינה משמטת . ופריך בירושלמי מפני שמקיף לו פעם שניה נעשה הראשונה כמלוה ומשיק דהואיל ירחוי ליתן לו מעות ולא נתן נעשה הראשונה מלוה מדכתיב כל בעל רבוי הוא אף לענין זה הוי מלוה ומשמט : רי"א כל מלאכה שהיא פוסקת וכו' . ירושלמי רבי יוחנן אמר כגון חריבה רשב"ל אמר כגון בנין ע"ד דר"י כל מלאכה שפוסקת מאליה ע"ד דרשב"ל כל מלאכה שפוסקת בשביעית כנ"ל :

ב השוחט את הפרה וחלקה בראש השנה . אם היה החדש מעובר משמט ואם לאו אינו משמט . האונס והמפתה והמוציא שם רע וכל מעשה ב"ד אין משמטין . המלוה על המשכון והמוסר שטרותיו לב"ד אינן משמטין :

ב השוחט את הפ"ת וחלקה בר"ה. שבשחטה וגם חלקה בר"ה של שמינית : אם היה החדש מעובר וכו' . דהיינו שהחודש אלול היה מעובר נמצא דר"ה היה ב' ימים ויום א' שייך להודש העבר ושביעית משמט בסופו ואם לאו אינו משמט : האונס וכו' מעשה ב"ד . הוא פסק דין מב"ד : המלוה על המשכון וכו'. ירושלמי שמואל אמר אפילו על מחט ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך פרט למה שיש לאחיך תחת ידך . תשמט ולא המוסר שטרותיו לב"ד :

ג פרוזבול אינו משמט. זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן. כשראה שנמנעו העם מלהלוות זה את זה ועוברין על מה שכתוב בתורה השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו'. התקין הלל פרוזבול:

ג פרוזבול וכו'. גמ' גיטין פרוז בולי ובוטי כלומר תקנה לעניים ולעשירים והא דתני פרוזבול משום שעיקר התקנה לא היה רק בשביל עשירים כדתנן כשראה שנמנעו העם כו' ועוברים וכו' וזה תוכחה לעשירים ובפרק השולח פריך ומי איכא מידי דמדאורייתא משמט שביעית ותקן הלל דלא משמט ומשני בשביעית בזמן הזה ורבי היא דתניא וזה דבר השמטה וכו' בשתי שמיטות הכתוב מדבר א' שמיטת קרקע וא' שמיטת כספים ומפרש ר"ת דהך שמיטת קרקע לאו בעבודת קרקע אלא בשדה שחוזרת לבעליה דומיא דשמיטת כספים דבזמן שהיובל נוהג שמשמט קרקעות שמיטת כספים נוהגת וכו' ועיין שם:

ד זהו גופו של פרוזבול. מוסר אני לכם איש פלוני ופלוני הדיינים שבמקום פלוני שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה. והדיינים חותמין למטה או העדים:

ד זהו גופו של פרוזבול וכו' מוסרני. וכו' הדיינים שבמקום פלוני. ירושלמי רבי חוקיה בשם ר"י אפי' כתובין כרומי: והדיינים חותמין כו'. לאשמעינן דשפי בשניהם וגם בין כתבו בג' דיינים או לבין עדים ג"כ כשר:

ה פרוזבול המוקדם כשר והמאוחר פסול. שטרי חוב המוקדמין פסולין והמאוחרין כשרים. אחד לוה מחמשה כותב פרוזבול לכל אחד ואחד. חמשה לוין מאחד אינו כותב אלא פרוזבול אחד לכלם:

ה פרוזבול המוקדם וכו'. מפרש בירושלמי שהורע כחו בכך דאין מועיל אלא במלוה שלפניו דמשמסרו לב"ד הרי הן כגבויין ואין משמטין הלכך מלוות הבאות אחריו שלא נמסרו לב"ד משמטות נמצא דמפסיד במה שהקדים זמנו אבל פרוזבול המאוחר פסול. וז"ל בירושלמי פרוזבול המוקדם כשר מפני שהורע כחו פרוזבול המאוחר פסול מפני שיפה כחו. שט"ח המוקדמין פסולין שיפה כחו והמאוחרים כשרים מפני שהורע כחו. מי מודיע. שמעון בר בא בשם ר' יוחנן החתומים בשטר. לא כן אריב"ל עשו דברי החתומים בשטר כמו שנחקרו עדותן בב"ד. ומשני תמן אינון שאמרו לא חתמנו כל עיקר ברם הכא אמרי ע"ז חתמנו וע"ז לא התמנו. פי' על מעות חתמנו ועל הזמן לא חתמנו:

ו אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע. אם אין לו מזכה הוא בתוך שדהו כל שהוא. היתה לו שדה ממושכנת בעיר כותבין עליה פרוזבול. רבי חוצפית אומר כותבין לאיש על נכסי אשתו וליתומים על נכסי אפוטרופין:

ו אין כותבין וכו'. ואפי' מלוה עומד ומוחה שאינו רוצה מכל מקום כותבין פרוזבול: ר' חוצפית אומר כותבין לאיש על נכסי אשתו וליתומים על נכסי אפטרופסין. ירושלמי מהו לכתוב לאפוטרופס על נכסי יתומים. נשמעינה מהדא כותבין לאיש על נכסי אשתו. פי' דאיש על נכסי אשתו הוי כמו אפוטרופס על נכסי יתומים. מהו לכתוב לאשה על נכסי בעלה. נשמעינה מן הדא וכן ליתומים על נכסי אפטרופס. דאשה בנכסי בעלה הוי כמו יתומים בנכסי אפוטרופס שהנכסים אינם שלהם:

ז כוורת דבורים רא"א הרי היא כקרקע וכותבין עליה פרוזבול ואינה מקבלת טומאה במקומה והרודה ממנה בשבת חייב. וחכמים אומרים אינה כקרקע ואין כותבין עליה פרוזבול ומקבלת טומאה במקומה והרודה ממנה בשבת פטור:

ז כוורת דבורים וכו'. לענין ניקנית בכסף ובשטר ובחזקה ומיירי דמונח ע"ג יתידות דאל"כ פשיטא דהוא כקרקע דאפי' כשאיל לו מקום לתנור וכיריים כותבין עליו פרוזבול גיטין ל"ז ע"ב: כיוצא בו כו'. עיין מה שכתבתי במשנה ז' פרק ט':

ח המחזיר חוב בשביעית יאמר לו משמט אני. אמר לו אעפ"כ. יקבל ממנו. שנאמר וזה דבר השמיטה. כיוצא בו רוצח שגלה לעיר מקלט. ורצו אנשי העיר לכבדו. יאמר להם רוצח אני. אמרו לו אעפ"כ. יקבל מהם. שנאמר וזה דבר הרוצח:

ח המחזיר חוב בשביעית. ר"ל בשנה שמינית דשנה שמינית הוא עיקר השמיטה דכתיב מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה בחג הסוכות אלמא דחג הסוכות דהוא שנה שמינית קרא שמיטה:

ט המחזיר חוב בשביעית רוח חכמים נוחה ממנו. הלוה מן הגר שנתגיירו בניו עמו לא יחזיר לבניו. ואם החזיר רוח חכמים נוחה ממנו. כל המטלטלים נקנין במשיכה. וכל המקיים את דברו רוח חכמים נוחה ממנו:

ט הלוה מן הגר וכו' ואם החזיר וכו'. בפרק קמא דקדושין פריך מהא דתני' אין רוח חכמים נוחה הימנו ומשני כאן שהורתו ולידתו שלא בקדושה כאן שהורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה. דבהורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה אין רוח חכמים נוחה הימנו לפי שהוא קרוב להיות כישראל ואתי לאחלופי ולמיוייה כישראל גמור ובהורתו ולידתו שלא בקדושה רוח חכמים נוחה הימנו: וכל המקיים את דבריו רוח חכמים נוחה הימנו'. זה לשון הירושלמי רב אמר כד הוא אמר לבני ביתי ליתן מתנה לגבר לא מהדר בי. עוד שם חד בר נש אפקיד ערבון על מילתא ויקריה אתא לקמיה דרב א"ל או יתן כנגד ערבונו או ימסור לו מי שפרע. מתלפא ביתי' דרב תמן אמר כד הוא אמר לב"ב ליתן מתנה לגבר לא ליה הדר בי וכאן אמר הכין. תמן למידת הדין ומה דרב נהוג למידת חסידות. ובירושלמי דמס' בבא מציעא פרק רביעי מביא שם רב מפקיד לשמשי' אימת דניימור לך תתן מתנה לגבר אם הוי מסכן הב ליה מיד ואין עתיר אמליך תיניות. ולכאורה הם סותרים זה את זה אבל באמת לא קשה ולא מידי דאיתא במסכת ב"מ רבי חייא בר יוסף יהבו ליה זוזי אמילחא לסוף אייקר מילחא אתא לקמיה דרבי יוחנן א"ל זיל הב להון ואי לא קבל עלך מי שפרע וכו' ומסיק דרבי חייא בר יוסף ערבון הוא דיהב ליה הוא סבר כנגדו הוא קונה ורבי יוחנן אמר כנגד כולו הוא קונה איתמר רב אמר כנגדו הוא קונה ורבי יוחנן אמר כנגד כולו הוא קונה. עוד שם דף מ"ט א' דאתמר דברים רב אמר אין בהם משום מחוסרי אמנה ור"י אמר יש בהם משום מחוסרי אמנה. ופריך שם ומי אמר ר"י הכי והא אמר ר"א בר"ח בשם ר"י האומר לחבירו מתנה אני נותן לך יכול לחזור. ומשני שאני התם דאיהו לא סמכה דעתיה. ולפ"ז אתיא הכל על נכון דרב ס"ל הדין דדברים אין בהם משום מחוסרי אמנה והא דאמר לב"ב ליתן מתנה לגבר לא ליה הדר בו מידת חסידות נהג בעצמו כרבי יוחנן ומדהוינן דר' יוחנן בעצמו לא אמר דיש בהם משום חסרון אמנה אלא במתנה מועטת אבל במתנה מרובה אין בהן משום חסרון אמנה לכך אמר רב אי הוי מסכן הב ליה דהוא מתנה מועטת דנהג בעצמו כרב יוחנן. אבל לעתיר דהיא מתנה מרובה לא נהג מדת חסידות דאפי' ר"י ס"ל בכהן דאין בהם משום חסרון אמנה. אבל אנן קיי"ל לדינא כר"י א"כ לפי הדין במתנה מועטת יש בהם משום חסרון אמנה. וג' דינים יש בכאן באם שנתן מעות יש לו מי שפרע. בדברים הוי חסרון אמנה. ואם משך קנה וחייב יתן לו: **סליק מסכת שביעית**

לקוטים מהגר"א

אמר חתנו של הרב הגאון וחסיד אמיתי ז"ל **משה** בהרב החסיד מוהר"ר **יהודה ליב** זצלה"ה. מפני שלא זכינו עדיין שיבואו על מכבש הדפוס חדושיו על מסכת ברכות בשלימות. ואם ירצה השם כשנזכה יבא על הדפוס בשלימות כחידושיו כמה וכמה בויגין מסכת ברכות. אך שלא להניח הנייר חלק, אכתוב משבו דברים מתוקים מדבש. יש מהם מה ששמעתי מפיו הקדוש. ויש מהם מה ששמעתי בשמו. וזה החלי:

הרמב"ם פסק אם נשבע שבועת היסת ואח"כ נתחייב על זה כענין שבועה דאורייתא. כגון שבא אח"כ עד אחד וצריך לישבע להכחיש את העד אע"פ שנשבע כבר צריך לישבע עוד. ועוד פסק הרמב"ם אם נשבע ואח"כ באו עדים ואמרו שחשוד הוא. צריך לישבע שכנגדו אע"פ שכבר נשבע קודם שבאו העדים אעפ"כ כו'. וכן הובא בש"ע בני הדיינים כנ"ל:

ואמר הרב הגאון המנוח הנ"ל. שהרמב"ם מוכיח בני הדיינים מהגמרא דמסכת בבא מציעא דף כ' עמוד א' והכי איתא ההוא רעיא דהוו מסרי ליה כל יומא תורא בסהדי. יומא חד מסרו ליה בלא סהדי לסוף אמר להו לא היו דברים מעולם אתו סהדי אסהידו ביה דאכל תרתי מינייהו. אמר ר' זירא אם איתא לדרבי חייא קמייתא משתבע אאחרנא. אמר ליה אביי אם איתא משתבע והא גזלן הוא א"ל שכנגדו קאמינא. הכא נמי דליתא לדרבי חייא נחייביה מדרב נחמן. דהכן מנה לי בידך אין לך בידי פטור ואמר רב נחמן ומגלגלין אותו שבועת היסת דרב נחמן תקנתא ותקנתא להקנתא לא עבדינן ותיפוק ליה דהוה ליה רועה ואמר ר' יהודה סתם רועה פסול. ופירש"י ז"ל דהאכי קא מהמנה. והקשו המפרשים דהא רועה הוא מדרבנן. דהא איתא בסנהדרין תנא הוסיפו עליהם רועה. ועוד קשה דהא פריך על אביי ועוד קשה כעולם מאי פריך ותיפוק ליה דס"ל רועה וכי חמור קושיה כרועה מקושית אביי והא גזלן הוא (ואין אני יודע בבירור אם הקשה כל הג' קושיות אבל עכ"פ לפי תירוצו מתורצים כל הקושיות) גם הקשה לפרוך הגמרא והשתא דליתא לדרבי חייא נחייביה מדר"נ קודם דפריך אביי והא גזלן וכ"מ דאין יכול לתרץ כדלעיל הקנתא להקנתא לא עבדינן דהא עדיין ס"ד דנשבע הנתבע. אבל נראה לתרץ דהא יש להקשות כשאמרו ההוא רעיא כו' לסוף אמר לא היו דברים מעולם. מלת לסוף לא שייך כאן אבל נראה כגרסת הרי"ף שהרב"ש כך אמר להו לסד"מ לסוף אתו סהדי. והשתא אתי שפיר אמר להו לסד"מ ופסקו ליה ב"ד שבועת היסת מדרב נחמן לסוף אתו סהדי פירוש אחר שנשבע אתו סהדי. אמר ר"ז אם איתא לדרבי חייא קמייתא צריך לישבע אף שנשבע כבר אף על פי כן צריך לישבע שזו השבועה היא שבועה דאורייתא. ע"כ אתי שפיר מה שפסק הרמב"ם אם נשבע שבועת היסת ואח"כ כו' אמר ליה אביי אם איתא משתבע והא גזלן כו' א"ל שכנגדו קאמינא. ופריך הגמרא והשתא דליתא לדר' חייא נחייביה מדר"נ. דקודם קושית אביי לא היה יכול להקשות נחייביה מדר"נ הא נשבע כבר שבועת היסת קודם שבאו העדים לענין מאי ישבע עוד שבועת היסת. אבל השתא דפריך אביי והא גזלן הוא. ומשני שכנגדו כו'. פריך שפיר נחייביה מדרב נחמן. אף שנשבע כבר זה אינו. דהא באו עדים ואמרו שגזלן הוא וחשוד הוא והשתא ישבע שכנגדו כפסק הרמב"ם. ומשני דר"נ תקנתא כו' ותקנתא לתקנתא פי'. ושמא שפיר פסק הרמב"ם כשבועה דאורייתא אם נשבע כבר ואח"כ באו עדים ואמרו שחשוד הוא צריך לישבע שכנגדו. ועל זה פריך שפיר ותיפוק ליה דהוה רועה פי' דנעשה גזלן אח"כ כשבאו עדים. ורועה היה מעיקרא קודם שבאו העדים. ואם כן היאך פסקו ליה שבועה ראשונה. והשתא ניחא ומתורץ כל הקושיות בלא זה לא היה יכול להקשות על אביי ותיפוק כו' היה קשה מאי נ"מ גזלן או רועה. ועוד היה קשה אדרבה גזלן חמור מרועה. אבל השתא דפריך והשתא דליתא כו' נחייביה כו' וקשה למה לא הקשה לעיל קודם קושיית אביי והא גזלן הוא על כרחך צריך לומר כמו שאמרם לעיל דהא נשבע כבר שבועת היסת. על זה פריך שפיר תיפוק ליה דהוה רועה א"כ האיך פסקו ליה ב"ד בהתחלה שבועה כלל *):

איתא בקדושין. אמר שמואל קדשה בתמרה אפילו עומד כור תמרים בדינר מקודשת חיישינן שמא שוה פרוטה במדי. וכתב רש"י כלומר במקום שאין תמרים מצוים. ורבינו הגאון ז"ל אמר פי' אחר דהיינו במשנה דבבא קמא הגוזל את חבירו שוה פרוטה ונשבע יוליכנו אחריו אפי' למדי. יש לדקדק בלשון אפילו למדי מפני מה אמרו דוקא מדי ואם ברחוק הוא הוי ליה למימר אפילו לסוף העולם מחויב הגזלן לילך כדי שיחזיר את הגזילה. אבל נראה דאיתא בישעיה בבני מעיר עליהם את מדי אשר כסף לא יחשבו וזהב לא יחפצו בו. ופירש הרב הגאון ז"ל דפירושו מחמת שיש להם כסף וזהב הרבה. לכך אמר יוליכנו אחריו אפילו למדי. אף שבמדי לא חשוב פרוטה אעפ"כ צריך. לכך אמר חיישינן שמא שוה פרוטה במדי. פי' מחמת שהמקבל לא חשיב כלל יכול להיות שבמדיים שוה פרוטה במדי:

בירושלמי דכתובות נגחיה דמר שמואל איבתכיין ס' אמרון לשמעון בר בא איפשל בקדושתך נסיב לקדמייתא ומיתת. לתניינא ומיתת. ומה נגין דבקרון מ"ז לא מבקרין. אלא מן הטלא דתנינא בן אחי ר' יהושע שעיבר שנה בחוץ לארץ. וכתבו המפרשים משום שקרובים היו לחנינא בן כו'. אבל רבינו הגאון ז"ל דרך בה דרך אחר דהיינו בירושלמי. קודם הירושלמי הנז. הקרא לאל עליון גומר עלי שבת ג' שנים ויום א' בתולים אינם חוזרים. ושחות מבת ג' שנים ויום אחד בתולים חוזרים ואם היתה בת ג' ויום אחד ואח"כ עיברו ב"ד השנה בתולים חוזרים. והקב"ה מסכים כשבע. ולפי זה הכי פירושו דבנתיה דמר שמואל היו בת ג' שנים ויום אחד ובתולים אינם חוזרים רק שהם לא בחנניה בן אחי כו' עיבר שנה בחוץ לארץ והם סברו שבדין עיבר את השנה וא"כ בתולים חוזרים לכך אמרו טהורים אנו. אף שנבעלו הן. אעפ"כ טהורים הם. מחמת שחשבו שבתולים חוזרים. אבל לפי האמת שעיבר שלא כדין. והיו בנות ג' שנים ויום אחד ובתוליהם אינם חוזרים. והו שאמרו מ"ז דלא מבקרין אלא מן הטלא דחנינא בן כו' והם סמכו בזה שסברו שעיבר כדין:

הבל הבלים אמר קהלת הבל הבלים הכל הבל. וקשה דנאמר כאן שבעה הבלים. וכולם אמר קהלת הוי ליה למימר אמר קהלת או קודם שבעה הבלים או לאחר שבעה הבלים. לענין מאי אמר קהלת אחר שלשה הבלים. אבל נראה דאיתא בגמ' שבעה מעמדות כנגד שבעה הבלים שבספר קהלת. יש להקשות לענין מאי תקנו חכמים שבעה מעמדות כנגד שבעה הבלים. אבל נראה דשנותיו של אדם נחלק לשלשה חלקים. ימי עליה. ימי עמידה. ימי ירידה. עד עשרים ימי עליה ומעשרים עד תשעים ימי עמידה. ומתשעים ולמעלה ימי ירידה. דאיתא במשנה בן תשעים לשוח והוא ירידה. ומפני מה נקרא עד עשרים עליה. ומעשרים ולמעלה עמידה. שעד עשרים יש בכן דברים עילוים דאיתא במסכת אבות בן חמש למקרא. בן עשר למשנה. בן שלש עשרה למצות. בן חמש עשרה לגמרא. בן שמונה עשרה לחופה. נמצא יש בכן דברים חשובים ועילוים עד בן עשרים. ומעשרים ולמעלה הוא

דברים

---

*) עם שנדפס כאן נדפסים מקודמים על הא דהפי' עדות פ"ע מ"ג כדפים פ"ה נמצאו נגזות שם.

דברים של הבלים: לרדוף. לכח. לזקנה. לשיבה. לגבורה. ונקרא עמידה. (ואף שיש בהן בן ארבעים לבינה. ולכאורה הוא דברים מילויים אעפ"כ נקרא הבל ונחשב לעמידה. דבינה הוא דבר הצומח כמו כח ועצה אם משתמש בכחו בתורה ובמצות יפה הוא כמו שאמר ר"י לריש לקיש חילך לאורייתא ואם משתמש בכחו לעבירה הוא רע. וכן בבינה אם משתמש בבינה ולומד תורה יפה הוא. ואם חס ושלום להפוך. כמו שאמר הכתוב חכמים הם להרע. לא ידעתי אם שמעתי זה בבירור מפיו או הבנתי מדבריו שכך הוא שמעתי כבר מפיו לערך שלשים שנה). לכך ניחא מה שתקנו חכמים שבעה מעמדות כנגד שבעה הבלים שהוא כנגד ימי העמידה. שבשבעה עדנים הן מעשרים עד תשעים שכתוב במתניתין בן עשרים כו' בן שלשים כו' עד בן תשעים. לכך מעמידין את המת כנגד ז' ימי עמידה. ואיתא דשמואל ושלמה שנותיהם היו נ"ב שנה. שבן י"ב מלך וארבעים שנה היה מלך. וא"כ ראה בחייו מימי עמידה שנקרא הבלים שלשה. מעשרים עד שלשים הבל אחד. ומשלשים עד ארבעים הבל שני. ומארבעים עד חמשים הבל שלישי. לכך אמר הבל הבלים שלשה הבלים אמר קהלת. פי' בעצמי בחנתי אבל ידעתי שאר ימי עמידה ג"כ הבלים הוא:

כתיב בסדר עולם דלוי היה מ"ד שנים כשירד למצרים. ויוסף היה בן ל"ט שנים. וכשיעקב ירד למצרים היה נולד איוב וכשישראל יצאו ממצרים מת איוב. ונאמר ויחי איוב כו' ק"מ שנה. ואומר לאיוב למשנה. לא האריך ימים יותר מלוי. ולא קצר ימים יותר מיוסף. וכל זמן שאחד היה קיים לא היה השעבוד שנאמר וימת יוסף וכל אחיו כו'. מכאן אמרו אחד מן האחים שמת ידאגו כל האחין. אחד מן החבורה כו'. וקשה דהא השעבוד לא היה כי אם אחר מיתת לוי וכשמת לוי כבר מתו כל האחין. א"כ מאי קאמר אחד מן האחין שמת ידאגו כו'. אבל נראה דהא יש להקשות דהא השעבוד היה אחר מיתה לוי. ולוי היה בן מ"ד שנה כשירד למצרים. ולוי היה חי קל"ז שנים. ואיתא בגמרא שלשה היו בההיא עצה. בלעם. איוב. יתרו. בלעם שיעץ נהרג. איוב ששתק נידון ביסורים. והעצה היה כשמת לוי. ואיוב היה נולד כשירדו למצרים. וא"כ היה איוב לפי חשבון בשעת יסורים שבאו על ששתק צ"ג שנים. ובפסוק נאמר ויחי איוב אחרי זאת ק"מ שנה. ובסדר עולם כתב דאיוב חי ר"י שנים משום שנאמר ויחי איוב אחרי זאת כו'. ובאיוב היו כל הדברים למשנה. על כרחך היה בשעת יסורין ע' שנים. ולפי החשבון היה בן צ"ג שנים. ויש לומר דהשעבוד היה אחר מיתת לוי. אבל העצה היה תיכף אחר מיתת יוסף. ויוסף מת קודם כל אחיו. ויוסף היה כשירדו למצרים ל"ט שנים. והיה חי ק"י שנים. נמצא משעת ירידה למצרים עד שמת יוסף ע' שנים והשתא הכי פירושו איוב נולד כשירדו למצרים ומת כשיצאו כו'. נמצא חי ר"י שנים. ומוכח מקרא שנאמר ויחי איוב כו' ק"מ שנה. ואומר לאיוב למשנה. נמצא היה איוב בשעת יסורין ע' שנה. ולא האריך ימים יותר מלוי. ולא קצר ימים יותר מיוסף. וא"כ לפי החשבון היה בן ע' שנים על כרחך צ"ל דחשבינן מיוסף הוה החשבון מכוון. ולא קצר ימים יותר מיוסף. שיוסף מת קודם כל האחין. מכאן אמרו אחד מן האחין שמת ידאגו כל האחין:

תוספות ברכות דף מ"א מיתיבי היה לפניו כו' לכן צריך להגיה כדפרישית לעיל באין ברכותיהן שוות כמו תפוחין וקליות. ועיין במהרש"א שמקשה בדברי תוספות. ואמר הגאון ז"ל לא דקדקו תוספות כדפרישית הוא הפסק הענין ומה שכתב לעיל כתב הסופר הוא ולא מדברי התוספות והכי פירושו. לעיל. שהתוספות ד"ה באין ברכותיהן כו' תפוחים כו' שייך לעיל ומקומו קודם מיתיבי כו':

אמר אחנו של הרב הגאון והחסיד אמיתי ז"ל משה בן אדוני אבי מ"ו הרב החסיד המפורסם מהור"ר **יהודא ליב** ז"ל שמעתי ממנו בפירוש והראהו לי אותי הגאון ז"ל בספר הרמב"ם כמדומה לי בשני מקומות לענין עדים והתראה בעיר הנדחת ושכחתי המקומות אח"כ חפשתי בעצמי בספר הרמב"ם ומצאתי בהלכות עבודת כוכבים בפרק רביעי משנה ה' בד"ה אין עושין עיר הנדחת כו' עיר הנדחת שלא נתקיימו בה ובמדיחיה כל התנאים האלו האיך עושין להם מתרין ומעידין בכל אחד ואחד משמע אם יש בהן כל התנאים והוא עיר הנדחת אינו צריך להתראה לכל אחד וגם במשנה ו' כתב הרמב"ם בד"ה והיאך דין עיר הנדחת כו' אח"כ שולחים להם שני ת"ח להזהירם ולהחזירם אם עשו תשובה כו' ע"ש בארוכות ומהכא ג"כ משמע דסבר הרמב"ם דעיר הנדחת אין צריך התראה לכל א' וא' והשיג הראב"ד עליו אחר כך שולחים להן כו' א"א טוב הדבר שתועיל להם התשובה אבל לא מצאתי תשובה מועלת אחר התראה ומעשה וכתב הכסף משנה שמה שכתב רבינו ששולחים להם שני ת"ח אינה התראה גמורה מאחר שאינה לכל אחד בפרט עיין שם בארוכות וגם הלחם משנה כתב וז"ל דוקא הנדחים יחידים צריך התראה לכל אחד ואחד אבל כשהודחו רובה כששלחו השני ת"ח אינו צריך אלא להתרות לכולם יחד דמש"ה לא כתב רבינו שם ומתרין לכל א' וא' (כמדומה לי שזהו מקומות הרמב"ם שהראה לי אבל איני יודע בבירור) ותמוה הוא דהא איתא במתניתין דסנהדרין וצריכין שני עדים והתראה לכל א"א ונראה שהרמב"ם מוכיח ממתניתין דסנהדרין ואין נהרגין עד שיהא מדיחיה מאותה עיר כו' הדיחוה נשים כו' הרי אלו כיחידים וצריכין שני עדים והתראה לכל א"א זה חומר ביחידים ממרובים שהיחידים בסקילה לפיכך ממונם פלט ומרובים בסייף לפיכך ממונם אבד. יש להקשות בתחלה אמר חומר ביחידים כו' ואח"כ אמר לפיכך ממונם פלט ומרובים בסייף לפיכך ממונם אבד בחד צד חמור במרובים מיחידים כו' וא"כ מאי קאמר חומר ביחידים ממרובים הלא יש בחד צד בממון קל יחידים ממרובים ועוד הל' לפיכך אינו מדוקדק דמשמע דנותן טעם בדבר בכדי שיהיו שניהם שוים וזה אינו סברא כלל ועוד קשה לשון זה אינו מדוקדק הכי הוה ליה למימר חומר ביחידים ממרובין וכו' ועוד קשה דמתניתין תני וצריכין שני עדים והתראה כו' אחר הדיחוה נשים וקטנים כו' הרי הלו כיחידים. קודם זה הוי ליה למתני צריכין שני עדים כו' אבל לפי הרמב"ם מתורץ הכל וה"פ הדיחוה נשים וקטנים כו' הרי אלו כיחידים וצריכין שני עדים כו' משום דהוו כיחידים לכך צריכין שני עדים אבל הדיחוה אנשים ורוב' כו' דהוה עיר הנדחת אינן צריכין התראה וא"כ חמור מרובים דהיינו עיר הנדחת חמור מיחידים דמרובין אינן צריכין התראה ויחידים צריכין התראה לכך נאמר לשון זה חומר ביחידים ממרובים. פי' לעיל אמר שמרובים חמור כו' אבל בדין זה חמור יחידים ממרובים שהיחידים בסקילה גם צריך ליתן טעם מפני מה מרובים בסייף ויחיד בסקילה וגם מרובים אינן צריכין התראה ויחיד צריך התראה וגם במרובין ממונם אבד וביחידים ממונם פלט צ"ל דעיר הנדחת בכמעט כל העיר [illegible] עזבו התורה כעובד כוכבים בחטא ובעובד כוכבים לכל העבירות שעשה מיתתו בסייף וגם בעובד כוכבים אינו צריך התראה שאזהרתו זו התראתו וגם ממונו של עובד כוכבים הוי הפקר אבל יחידים שעבדו עבודת כוכבים דינם כישראל ובישראל היו מיתות חלוקות לפי העבירות שעשה לכך יחידים צריכין התראה וגם מיתת' בסקילה וגם ממונם פלט כדין הרוגי ב"ד נכסיהם ליורשים והשתא ה"פ שהיחידים בסקילה ודינם כמו ישראל יחיד שעבד ע"ז דדינו בסקילה לכך ממונם פלט כדין הרוגי ב"ד שנכסיהם ליורשים והמרובים בסייף דדינם כעובדי כוכבים שעבדו ע"ז ומיתתם בסייף לפיכך ממונם אבד שממונם הוי הפקר:

בגמרא דמגילה ביום ההוא יגדל המספד בירושלים כמספד הדדרימון בבקעת מגידו ואמר רב יוסף אלמלא תרגומא דהאי קרא לא ידענא מאי קאמר ביומא ההוא יסגי המספדא בירושלים כמספדא דאחאב בר עמרי דקטל יתי' הדדרימון כו' ברמות גלעד וכמספדא דיאשי' בר אמון דקטל יתי' פרעה חגירא בבקעת מגידו. יש להקשות לענין מאי קאמר ביום כו' יגדל המספד כשני הספדים לענין מאי הוי המספד של ירושלים כשני הספדים הללו והוא תמוה. ונראה דהא איתא במסכת סוכה פ' החליל (נ"ב ע"א) האי הספידא מאי עבידתי' כו' חד אמר על משיח כו' וחד אמר על יצר הרע שנהרג עי' כדדרי' ר"י לעתיד לבא מביא הקב"ה היצה"ר ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים צדיקים נדמה להם כהר ורשעים נדמה להם כו' הללו בוכין והללו כו' ואיתא בסנהדרין פ"ד ל"ט ותעבור הרנה במחנה אמר רב אחא בר חנינא באבוד רשעים רנה ולא בכו על אחאב בן עמרי רק הרשעים ויאשי' המלך שהיה צדיק לא בכו עליו רק הצדיקים לכך אמר הכתוב ביום ההוא יגדל המספד שלעתיד לבא יבכו שניהם הצדיקים והרשעים כשני הספדים הללו ביחד שביאשי' בכו הצדיקים ובאחאב בכו הרשעים ולעתיד לבא יבכו שניהם הצדיקים והרשעים:

בפסוק לא על המלך לבדו עותה ושתי המלכה כי על כל השרים. ותמוה הא באומרו לא על המלך לבדו המשמעו' שזה החטא הוא קל לכך הגדיל החטא ואמר כי על כל השרים שזהו חמור מן הראשונה ואדרבה חטא הראשון שדברה על המלך הוא חמור ממה שדברה על השרים ונראה שהלשון ממוכן שהמלך ישב על המשפט ויכתב בדתי פרס ומדי ולא יעבור (וכמדומה לי שאמר הגאון ז"ל) שכשהמלך אחשורוש ישב על המשפט לא יכלו לחזור את המשפט ויקום דבר וחתימתו היה בדתי פרס ומדי לכך אמר אם על כו' יצא דבר מלכות מלפניו ויכתב בדתי פרס ומדי ולא יעבור. פי' בודאי לא יעבור אך שהמלך אינו יכול לישב על כסא דין על מה שמרדה עליו ושתי דהוא בעצמו בעל דבר בדין זה לכך אמר ממוכן לא על המלך לבדו עותה ושתי המלכה כי על כל השרים והשתא יכול לישב המלך בעצמו על כסא דין על משפט השרים:

בגמרא מגילה פ"א דף י"ב ע"א והשתיה כדת אין אונס מאי כדת אמר ר' חנן משום ר' מאיר כדת של תורה מה דת של תורה אכילה מרובה משתיה אף סעודה של אותו רשע אכילה מרובה משתיה ופי' רש"י ז"ל כדת של תורה אכילת מזבח מרובה משתיה פר ושלשה עשרונים סולת לאכילה ונסך חצי ההין. והקשה הגאון ז"ל מאי דת של תורה הוא הוה ליה למימר כדת של קרבנות מאי דת של תורה דדת של תורה משמע התורה גופה ואמר הגאון ז"ל דה"פ דאיתא באבות כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה נמצא על אכילה לא אמר כמה יאכל רק שאמר פת במלח שלא יתענג במיני תענוגים אבל פת חריבה יכול לאכול כמו שירצה ובמים הוא לשתי' אמר במשורה תשתה ולא יותר א"כ דרך של תורה הוא אכילה מרובה משתיה שעל השתיה קפיד יותר מאכילה והשתא ה"פ בגמרא מה דת תורה אכילה מרובה כו' כמו שאמר כך היא דרכה של תורה כו' אף סעודתו כו' אכילה מרובה משתיה:

במסכת בבא בתרא פ"א דף ט"ז ע"ב ר"ש ברבי אהילידא ליה ברתא הוה קא חלש דעתיה א"ל אבוה רביה בא לעולם א"ל בר קפרא תנחומין של הבל ניחמך אביך א"א לעולם בלא זכרים כו'. ותמוה הוא מאי נחמה שנחמו אביו במה נחמו ומאי א"ל בר קפרא שהניחום הוא של הבל ונראה להסביר את הדבר שיותר טובה לעולם כשנולדה נקבה יותר משנולד זכר שלמשל אם יש עשרה זכרים ומאה נקבות יכול ליקח כל זכר עשרה עשרה נקבות ואם יולד עוד זכר לא נולד רבוי' בעולם רק מה שהוא נולד דהא הזכרים שהיו כבר בעולם יכלו ליקח כל הנקבות ואין העולם צריכים להזכר שנולד מעכשיו אבל אם נולדה נקבה עוד בא רביה לעולם מה שלא היה בתחלה אבל למי הוא הטובה להעולם יש יותר טוב כשנולדה נקבה אבל למי שנולד לו זכר יותר טובה כשנולד לו זכר משום דזכר אחד יכול לישא כמה נקבות ויהיה לו זרע מכל אחת ואחת לאפוקי כשנולדה לו נקבה אין לו זרע רק מהנקבה אחת ותו לא וזהו הניחום שנחמו אביו רבי' בא לעולם פי' שלעולם יותר טוב כשבא לעולם נקבה דרבי' בא מחודש מה שלא היה בתחלה ובר קפרא אמר ליה תנחומים של הבל ניחמך אביך שהטובה הוא לעולם אבל לך היה הטוב יותר כשהיה נולד זכר והזכר ישא נקבות הרבה ויהי' לו בנים מרובים*):

אלף באל"ף יש ג' אותיות א' ל' פ' שהכלל שהאלף כולל כ"ב אותיות והכ"ב אותיות הוא בה' מוצאות אחה"ע גיכ"ק דטלנ"ת זסשר"ץ בומ"ף וא"כ האלף תופס הה' מוצאות בשני ראשים ובאמצע א' הוא אות ראשון מהמוצא ראשון הלמ"ד באמצע דטלנ"ת הפ"א הוא אות אחרון ממוצא בומ"ף שהוא אחרון במוצאות וזה אל"ף: **בגמרא** דשבת פ"א ג' ב' ואב"א אידי למטה מי' ולאו ככרמלית דמי ול"ק כאן מבעוד יום כאן משחשיכה מבעוד יום לא קנסוהו רבנן משחשיכה קנסוהו רבנן אדרבה איפכא מסתברא מבעוד יום דאי שדי ליה לא אתי לידי חיוב חטאת לקנסוהו רבנן משחשיכה דאי שדי ליה אתי לידי חיוב חטאת לא לקנסוהו רבנן ומדלא קא משנינן הכי תפשוט דרב ביבי בר אביי דבעי רב ביבי בר אביי הדביק פת בתנור התירו לו לרדותה קודם שיבא לידי חיוב חטאת או לא התירו תפשוט דלא התירו כו' ואיבעית אימא לעולם לא תפשוט ולא קשיא כאן בשוגג כאן במזיד בשוגג לא קנסוהו רבנן במזיד קנסוהו רבנן ופירש"י בד"ה בשוגג לא קנסו כו' ודרב ביבי לא תפשוט מהכא לא לאיסור לא להיתר דהאי דלא קנסוהו בשוגג משום דלא איסורא כו' והמוציא ידו אינו אפילו שבות כו' ולאיסור נמי לא תפשוט מדקנסו במזיד דהתם ליכא למיחש דלמא לישדיניה שיתחייב מיתת ב"ד אבל הכא אי קנסינן מלרדות ע"כ יתחייב מיתת ב"ד והתוספות כתבו בד"ה בשוגג לא קנסוהו ומיירי מבעוד יום דהשתא ליכא למפשט דרב ביבי ולפום רהיטא יש לדקדק לענין מאי כתבו תוס' דמיירי מבעוד יום בכדי שלא נפשוט דרב ביבי בר אביי הלא רש"י ז"ל כ' דמהכא לא יכול לפשוט לא לאיסור ולא להיתר אבל יכול לומר דלכך דרך תוס' בדרך אחר משום דלפי פי' רש"י קשה דאמר מהכא לא תפשוט לאיסור דהתם ליכא למיחש דלישדיניה שיתחייב מיתת ב"ד א"כ לפי"ז מאי קאמר הגמרא ומדלא משנינן הכי תפשוט דרב ביבי כו' דלא התירו היאך יכול לפשוט מהכא דמשחשיכה קנסו רבנן דליכא למיחש שישדיניה שיתחייב מיתת ב"ד אבל הכא אי קנסינן מלרדות ע"כ יתחייב מיתה ע"כ צ"ל דאינו סברא כלל לכך כתבו תוספות דמיירי מבעוד יום אבל קשה על פי' רש"י וצריך לומר דלפי' רש"י ג"כ עולה יפה דהא יש להקשות בלשון הגמרא דאמר אדרבה איפכא מסתברא ומדלא משני הכי תפשוט דרב ביבי בר אביי למה ליה להגמ' להאריך אדרבה כו' הכי ה"ל להקשות תיכף על הירוץ דמשני כאן מבעוד יום כאן משחשיכה קנסוהו רבנן תפשוט דרב ביבי כו' וצ"ל על תירוצ' כאן משחשיכה כו' לא היה יכול לפשוט דרב ביבי משום דיכול לדחות כסברת רש"י דהתם ליכא למיחש דלישדינהו שיתחייב מיתת ב"ד אבל הכא כו' לכך אמר הגמרא איפכא מסתברא מבעוד יום מסתבר טפי לאסור ממה שאתה אוסר משחשיכה דבחשיכה יכול לבא לידי איסור דאורייתא אעפ"י דיש לחלק בין הכא ובין רב ביבי אעפ"כ כנגד מבע"י יותר סברא להתיר משחשיכה מלהתיר מבע"י דהא בברייתא חדא קתני להתירא וחדא קתני לאיסורא ומוכרח לחלק בין מבע"י ובין משחשיכה יותר סברא לאוקמי מבעוד יום לאיסורא ומשחשיכה להתירא לפי סברתך דאין לך הירוץ אחר רק לחלק בין משחשיכה ובין מבעוד יום יותר סברא לאיסורא מבעוד יום אבל לפי האיבעית אימא לעולם לא תפשוט ולא קשיא כאן בשוגג וכאן במזיד ולא מחלק כאן כלל בין מבעוד יום ובין משחשיכה כתב רש"י שפיר דמהכא לא יכול לפשוט לאיסור דהתם ליכא למיחש דילמא לישדינהו:

במסכת סופרים פרק ו' הלכה ה' שלשה לא כותבים בלמ"ד אל"ף וקורים בלמ"ד וי"ו ואלו הן אשר לא כרעים ממעל לרגליו אשר לא הומה אשר לא יגיד. הלכה ו' ואלו הן של נביאים של כתובים תרכו חושי אמר לו הרבית נרתם יקטלני אהרים כנפור מרע זרובבל יצרו דעו יאסיף שם ודברו. הלכה ז' עגלל יגאל ובגירעון אלישמע הסופר והוא תמוה ואמר הרב הגאון ז"ל ה"ג יאסיף שם דברו צ"ל דברי ול"ג כאן הלכה ז' עגלל יגאל שהיו שני סופרים ושמו של אחד עגלל ושם השני יגאל ובגירעון צ"ל וכי גרעון אלישמע הסופר פי' שאלישמע הסופר מגרע שני דברים שלא חשב במסורה כ"כ כמו עגלל ויגאל:

במשלי זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב. ואיתא בזוהר שמי עם י"ה שס"ה הוא כנגד ל"ת זכרי עם ו"ה הוא רמ"ח כנגד מצות עשה הכלל אם משבחין הצדיק במעשיו משבחין שקיים כל המצות עשה ואם מגנין הרשע מגנין אותו שעבר על ל"ת לכך אמר הכתוב זכר צדיק לברכה בצדיק כשמברכין ומשבחין אותו הוא זכר פי' במצות עשה ושם רשעים וכשמגנין הרשע הוא ושם הוא בל"ת שעבר על ל"ת:

דין וחשבון. דין שדנין אותו על שעבר עבירה וחשבון הוא בשעה שעשה העבירה באותו שעה היה יכול לעשות מצוה או ללמוד וזה חשבון שמחשבים העיתים ורגעים שהיו לריק ומענישין אותו על זה מלבד שעונשין אותו על העבירה גופה שעשה:

---

*) מה שנדפס כאן בדפוסים הקודמים על הא דע"ש פ"ע מ"ה יודפס שמה במקומו א"ה.

ספר יש סדר למשנה

מאת הרב הגאון הגדול ומפורסם וכו' מהור"ר ישעיה (פיק) ברלין (נמצא בכ"י באוצר הספרים באקספארד).

נאם ישעי' בן אמץ בתורה וגבור כארי. א"א רבי ומורי. הגאון אמיתי יחיד בדורו המפורסם **ליבש** זצ"ל בן הרב הגדול המוכיח המפורסם מהר"ר **מרדכי** מוכיח זצ"ל. בכניסתי אני מתפלל שלא יארע דבר תקלה על ידי. והחונן לאדם דעת יהיה בסעדי. שלא יצא מדיעותי וגופי. שום פגם ודופי. ויהיו לרצון אמרי פי. ה' היה עמדי בדרך. לברר וללבן ספר הערוך. אין אליו ערוך. וקראתיו בשם **הפלאה שבערכין**. גם **בביאורי תוספה'**. ע"פ סוגיא דשמעתא. לחברם בחדא מחתא. לא זו ידי בע"ה וכס"ד ממסכת למסכת. עוד מן השמים על ידי הסכימה. בחבור **מיני תרגימא**. על אונקלוס. כל רואיו יאמר קילוס. גם על הלוח חרות. **תקוני כלי שר"ת**. שתקנתי בחסד השם. על ש"ס רש"י תוס'. ובעת אמרתי כל הנשמה אותיות משנה תהלל. ונודע מאמר רב הונא אשר שפתיו ברור מלל. אין הגליות מתקבצין אלא בזכות משניות שנאמר גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם. [הביאו הרוקח הלכות פרשת החדש. והתוי"ט העתיק קצת בנוסחא אחרת בשם המ"ר פ' צו]. וגודל האזהרה דאמר ר' נתן [סנהדרין צ"ט] כי דבר ה' בזה זהו כל מי שאינו משגיח על המשנה. ופרשינן זה שעשה כמי שאינה עיקר. והנה כדי שלא יהיה הקורא נלאה. הקיצור יפה ונאוה. אמרתי איסד ואחזור. רק העיקר. אשר אמרתי להיות לשמי ולי. וכן לבני גילי. הצבתי לך ציונים. כל דף ודף וגם העמודים ע"א או עמוד ב' [והיה נקודים זכרך. כאשר מפורסם כבר בשמי בחומש עם ת"א מנחה והתולדות אהרן. קחנו משם. נקודה אחת יורה עמוד א' ונקודים שתים יורה עמוד ב']. על כל משנה ומשנה יראה אצלו ציון. לעורר לב ורעיון. ואוהב ה' שערי ציון. שערים המצויינים בהלכה. ואשר ראיתי על ככה. כי מציון תצא תורה לתועלת גדול בלב כל חכם לב. בשומו על הלב. תניתק לעשות וללמוד לשמה. הענינים מתוכן יעלו לו לזכרון. וצופה ומביט סוגיות התלמוד המביא לידי מעשה. מקשה ומתרץ ואשר ערכו עלי'. ועל שם אור חדש בציון תאיר. בהרבה מאד מורה מקומות ישנים גם חדשים ואשר לא נזכרו כזה עדיין. קראתיו כשם הנאות לו **ראשון לציון**. העולה עם הכולל כשם ארונתי אמי הצנועה והחסודה **יודית** זכרונה לעולם הבא והיא בת גדולים נכבדי ארץ מהו' **איצק** בן הרב תקצין המפורסם מהו' **יודא ברלין** אחיו של הגאון בעל נחלת בנימין ולה"ה. ורצתה רצויה יוצא' מחלקה של יהודים ה"ה אחי הגאון החסיד מהו' **דוד** זצ"ל שהיה אב"ד דשלש ק"ק א"ה. ואחי הצדיק הרב מה' **הירש דיין** דק"ק ליסא יאיר נרו. ואחותי המפורסמת בכל קצוי ארץ מ' **קרינדיל** זלה"ה עזרתו של הגאון המפורסם **מהר"י** אב"ד דק"ק **פירדא**. ואחותי הצדיקת למאד ומושכלת מ' **מערלא** תחי' לנצח מחוברת לקודש הגאון מהו' **הירש** אב"ד דמדינ' **פפאלץ** נר"ו. ואחי החכם ונבון. ומהספידו כאשר נאמר כד דמך רבי בון. ישר תאמן מהו' **ליפמאן** זצ"ל. ולעומת מחברת הגהות רבות ופלפולא כחכמה בסדור המשנה בפי' הר"ב ובפי' מארא דודי זקיני הגאון **התוי"ט** קראתיו בשם **יש סדר למשנה** מכוון לגימטריא שמי ושם אבותי **ישעיה בן הגאון מהר"ר ליב**. גם מלת **משנה** עולה כשמי **ישעיה**. ושמא גרם כי תקנתי בס"ד במקום שיש הפרש בין נוסחת המשנה שלפנינו ובין נוסחת המשנה שבגמרא אשר לא זכרם התוי"ט כי אם במקומות מועטים. הניח לי מקום וכתבתי אותם על הלוח. ליהנות בהם בני אדם בנפש ורוח. ובהיות שלימות הפעולה נכונת בהקדמת ידיעת אופני הפעולה. אמרתי יהיה רוח חכמים נוחה. ואפתח מהכא להא פיתח'. ע' בסוף ספר הסמ"ג והבאור למהר"א שמיין כתב בזה"ל סימן לשית סדרי משנה **זמ"ן נק"ט** "זרעים "מועד "נשים "נזיקין "קדשים "טהרות. וחלקם לס"ג מסכתות וסימנך כללא נקוט בידך ולכך יהא **גם** בהן והמסכתות חלק **לתקכ"ד** פרקים וסימנך **על קדשך** ותפארתך עכ"ל. בכן עלה על לבי. אציגה לפניך ויאירו עיניך. כפי שנדפסו במשניות שלפנינו. תמצא כנרשם בזה ואלו הן :

זרעים		מועד		נשים		נזיקין		קדשים		טהרות	
מס'	פרקים	מס'	פרקים	מס'	פרקים	מס'	פרקים	מס'	פרקים	מס'	פרקים
ברכות	ט	שבת	כד	יבמות	טז	ב"ק	י	זבחים	יד	כלים	ל
פאה	ח	עירובין	י	כתובות	יג	ב"מ	י	מנחות	יג	אהלות	יח
דמאי	ז	פסחים	י	נדרים	יא	ב"ב	י	חולין	יב	נגעים	יד
כלאים	ט	שקלים	ח	נזיר	ט	סנהדרין	יא	בכורות	ט	פרה	יב
שביעית	י	יומא	ח	סוטה	ט	מכות	ג	ערכין	ט	טהרות	י
תרומות	יא	סוכה	ה	קדושין	ד	שבועות	ח	תמורה	ז	מקואות	י
מעשרות	ה	ביצה	ה	גיטין	ד	עדיות	ח	כריתות	ו	נדה	י
מע"ש	ה	ר"ה	ד			ע"ז	ה	מעילה	ו	מכשירין	ו
חלה	ד	תענית	ד			אבות	ה	תמיד	ז	זבין	ה
ערלה	ג	מגילה	ד			הוריות	ג	מדות	ה	טבול יום	ד
בכורים	ג	מועד קטן	ג					קנים	ג	ידים	ד
		חגיגה	ג							עוקצין	ג
מס' יא פ' עד		מס' יב פ' פח		מס' ז פ' עא		מס' י פ' עג		מס' יא פ' צא		מס' יב פ' קכו	

אמר מעתה כשתצרפם יחד תמצא **תקכג** פרקים **וס"ג** מסכתות. והנה שם בסמ"ג מונה בכורים ד' פרקים וכתב פרק רביעי מתחיל אנדרוגינוס ומונה נ"כ מסכת אבות לששה פרקים וכתב פרק הששי מתחיל שנו חכמים ע"ש. א"כ כשתספור ותמנה פרטן תמצא **תקכ"ה** פרקים וע"כ טעות הדפוס באחת מהנה או בבכורים או באבות. והוי יודע דבמשנה שבמשניות ליתא לתרוייהו. אכן בבכורים הנדפסים בכרך גמרא ברכות איתא פרק רביעי אנדרוגינוס שוה וכו' ונחלק לחמש פסקי משניות. אמנם לא נמצא עליו שום פירוש הן ר"ם והן ר"ש [ובהכורי על התוספתא קראתיו בשם **תנא תוספאה** כתבתי פירוש תוספתא זו על נכון בס"ד]. וכן לא נמצא במשניות פרק שנו חכמים. אמנם באבות הנדפס בכרך סנהדרין נמצא וגם יפריש על הסדר כמו בשארי פרקים מהאבות מפירוש הרמב"ם. לבד ראה נאמנים הרמב"ם סוף פרק ו' והמדרש שמואל המפרש לפרקי אבות וגם רש"י. הנדפס שם העידו כולם דהפרק שנו חכמים היא ברייתא ולא משנה. וז"ל הרמב"ם בהקדמתו לסדר זרעים שילהי ד"ה והחלק הששי וכו' והיו מספר כל מסכתות המשנה ששים ואחת ופרקים חמש מאות ושלשה ועשרים עכ"ל הרי הסכמת הרמב"ם נ"כ דלא נחשב פרק אנדרוגינוס וגם פרק שנו חכמים. ואז יעלה המספר מכוון **תקכ"ג** פרקים וכמו שסדרתי בפרטן. שם הוא גדול וקטן. מיהו מה שכתב הרמב"ם ס"א מסכתות היינו דקחשיב תלתא בבא לחדא מסכתא כמ"ש שם ריש דבריו בזה חלשון והחלק המסכת ראשונה לשלשה חלקים והתחיל ב"ק וכו' ע"ש דמלשונו נראה דס"ל דכולה נזיקין חדא מסכתא. והנה בב"ק ק"ב. ובע"ז ז'. היה זה דעת רב יוסף. אבל לדעת רב הונא שם תלתא מסכתות נינהו. וכל בבא נחשבת למסכת. וגם לתירוץ אי בעית אימא משום דקתני לה וכו' ע"ש בפרש"י מוכח דגם רב יוסף סו"ה דתלתא מסכתות נינהו ע"ש וקצת צ"ע. שוב ראיתי בפתיחת מד"ז הגאון התוי"ט לסדר נזיקין כתב דהרמב"ם פסק כרב יוסף דמסתבר כוותיה ע"ש. ולא הער' דלתירוץ אב"א גם רב יוסף ס"ל דתלתא מסכתות נינהו הצריך באור קצת. ולפיכך שפיר מונה וסופר בסוף הסמ"ג ס"ג מסכתות הן ונתן בהם סימנים ולכך יהיה **גם** [ובסידור רב עמרם כתב בברכת כהנים יש בהם ס' אותיות כנגד ס' מסכתות שיש בששה סדרים לומר שכל העוסק בששים מסכתות מתברך בברכת כהנים הביאו בפי' המחזור וכתבתי על הגליון רצא"ל *) דפרשי לא קא חשיב והארכתי שם קצת]. גם בתשבי שרש נאון כתב ששמע שנקראו כן בעבור שהיו בקיאים בכל התלמוד שהם ס' מסכתות נאון בגימטריא ס' ע"כ :

אלה החוקים. במנין המסכתות והפרקים. אולם דרכי ציון בפסקי המשניות נסתמה. ומקוצר דעתי נעלמה. הנה בלתי ספק עשה רבינו הקדוש ריוח בין משנה להברתה כמלא נעימה. ולא היה שונה פרקו בנשימה. וכן מוכח ממאי דאיתמר משנה לא זזה ממקומה. אבל מי יתן ואדע אם היה ההפסקים משמשות כדרך השנויין במשניות או על דרך ששנויין לפנינו בגמרא. ואנחנו בעינינו ראים ההבדל גדול שביניהם. פעמים שהמשנה אחת שבסדר המשניות נחלקה לכמה וכמה משניות בסדר הגמ' וכן להיפך. וגם נמצא בגמרא שמסדר המשנה בסוף הפרק ואין עליו שום שקלא וטריא [בראש השנה פ"א מ"ט ובסדר הגמ' כ"ב. סוף הפרק. וכן בנדרים פ"ח מהמשנה ה' ו' ז' המה מסודרים בסדר הגמ' בסוף הפרק. וכן בכורות פ"ב מ"ו מסודר בגמ' י"ג. בסוף הפרק ואין עליו שוב גמר']. וצריך לב לדעת למה לא מסודר לעיל בצירוף משנה הקודמת. וכן נמצא יותר דבר חידוש בפרק ז' דכלאים נסמן ד' ה' על משנה אחת והסימן זו של ד' ה' נסמן גם בפי' הר"ש. ובפי' הרמב"ם והר"ב והתוי"ט ומי יתן הבינני טעמו. כי כל הרואה יראה כי משנה הדא היא וכן איתא בסדר הירושלמי גם בפרקים נמצא בכמה מקומות סדורן של זה לא כסדורן של זה. כגון בסנהדרין פרק י' י"א. ובמנחות פ"ו ופרק יו"ד נמצא המאוחר בזה מוקדם לזה. ואחר העלות ארון תדע בענין שהעתקתי למעלה בריש הדברים הא דאמר ר' נתן כל שאינו משגיח וכו' ולא אמר כל שאינו לומד. ברמיזה הורה על זה וצוה לנו שלא להסיר ההשגחה לסקל סיג וקמשונים. ושבח לה' כי טעיות הרבה שעלו בדפוסים העמדתי על מכונם ורוב פעמים נשתנה הענין מהיפך להיפך. גם בפי' הר"ב והתוי"ט במקום אשר לא יזכרו ולא יפקדו מוצא דבריהם. כתבתי איה איפה הם רואים וראויים לאומרן. ולפקדם ולזכרן. ופעמים הרבה. ימצא הקורא המלאכה מרובה. אשר באתי לברר הדברים בסוגיא ערוכה. להעלות ארוכה. ובמקום שיש בדק. דרשתי במו צדק. עד מקום שידי מגעת. בעזר החונן לאדם דעת :

ובזה אסיים. ותהלה לשוכן השמים. אשר עד כה זכני. וחלקי בתורתו חנני. ולאהבתי הקיצור שלא לבנות ההקדמה. על בלי מה. שאין לעולם בה צורך. אמרתי שלא להאריך. רק בדברים שיש בהן תועלת. ובגוף הענין פועלת. זה שמי וזה זכרי למטה. אשר נזכר למעלה בראש השיטה. נשלם ונסתיים. בשנת 'מ'צ'ו'ת ה' ברה מאירת עינים :

סימני ראשי תיבות ונטריקון מן התורה

מד"ז מארי דודי זקני. במשב"ג במשנה שבגמרא. רל"צ ראשון לציון. תכ"ש תיקוני כלי שרת. קמ"י קבות מיושב. יסל"מ יש סדר למשנה. כח"י כנסת חכמי ישראל. קש"ל קטן שהגיע לחינוך. מת"ר מיני תרגימא. הש"ב הפלאה שבערכין. קש"ה קונטרס שערי המאוחרין. [וכן קונט' שה"ם]. ש"ש שאילת שלום שחברתי בשנת תקמו"ל על פיסקא שדר"א ר"ת 'שאלתות 'דרב 'אחאי. ת"ת תנא תוספאה :

*) א"ה ע' נס' שם הגדולים ערך רב אחאי פ"ב וחזה טוים שכ' על דברי המחבר הנ"ל בזה"ל ומה שסביר על מנין המסכתות הנה בר"ע והתקונים כמה זמני אמרו שתין מסכתות ונראה דמעשרות ומעשר שני נחשבות לאחת ע"ש :

וזה החלי. בסיועת צורי וגואלי. בשום עיני השגחה. על הקריאה ועל הפתיחה. אשר פתח בו מאר' דודי זקיני הגאון התוס' יום טוב. רב טוב לעמים מטיב. במה שכתב **בהקדמה** בזה"ל. **מלמד** שאלהו ולא אמר שמסר לו או שלמדו. מדברים האחרים האלו מובן היטב סוגיא זו דמגלה י"ט. עם הסוגי' האמורה ברכות ה' (כמ"ש בר"ל). ועי' נדרים לח. לא ניתנה תורה אלא למשה ולזרעו וכו' מתיב רב חסדא וכו' אלא פילפולא בעלמא פרש"י להבין דבר מתוך דבר הוא דניתן למשה ונהג בו טובת עין ונתנה לישראל וכן פי' הר"ן. וז"ל הרא"ש פילפולא בעלמא הבנה וחריפות וכו' כי כל החכמה והשכל רמוזים בכתב התורה בצורת האותיות ע"כ: עוד שם **שמצינו** שסמך בשתי ידיו אע"פ שאפשר שלא נצטווה וכו'. אלא שאפשר טעות סופר (כמ"ש בר"ל). ועי' עירובין נ"ג: רגלו אחת וכו' דכתיב אם תשיב משבת רגלך רגלך כתיב: עוד שם **בפתיחה** בד"ה וגם **סדר** המסכתות וכו' ואולי כי חשבו שזה שאמרו בפרק החולץ אין סדר למשנה וכו'. לא מצאתי מזה כלום ואדרבה בפ' החולץ דף מב: דאיתמר סתם ואח"כ מחלוקת אין הלכה כסתם מחלוקת ואח"כ סתם הלכה כסתם ע"ש. משמע דיש סדר למשנה ברם עיינא דאין סדר למשנה בב"ק ק"ב. ע"ז ז' ע"ש: עוד שם **כמו** שהוכיחו תוס' בריש מסכת שבועות וכו'. והוא בשבועות ב': ד"ה מכדי תנא ממכות סליק אע"פ דקי"ל דבתרי מסכתות אין סדר למשנה ה"מ לענין מחלוקת ואח"כ סתם שרבי לא שנה תלמידיו המסכתות על הסדר אבל לאחר שסגאן סדרן על מכוון בהויתן זו אחר זו ע"כ. ברם מהמוקדם הוי מאי התי"ט לאתויי תוס' ב"ק ק"ב ד"ה אין סל"מ דפעמים היה שונה שלא על הסדר וכו' אבל ודאי אח"כ סדרן רבי על הסדר וכו'. ויותר מבואר בתוס' ב"מ ב' ד"ה שנים וכו' והע"ג דבתרי מסכת' אסל"מ וכו' ה"מ לענין מחלוקת ואח"כ סתם לפי שרבי לא הי' לומד כסדר אלא כמו שהיו תפנים התלמידים אבל כשחברם על הסדר חברם וצריך בכל מסכת' טעם למה נשנית אחר שלפניה כדדייק בריש מסכת שבועות וכו' וכן בסוטה ע"כ :

פרק א מאימתי וכו'. איתא בערוך בזה"ל ממתי קורין שמע בערבין פי' רבי מצלי"ח הראשון אינו עיקר והאת כמו מתי אבא ואראה פני אלקים. מתי אעשה גם אנכי לביתי. ויש שאומרין מאימתי והאל"ף תוספת כמו אל"ף דאזרוע זרוע. ותרגום מתי אימתי. והשונה מאמתי אינו משובש שהוא כמו וכהמתים על פני הארץ עכ"ל. וז"ל הסמיכת חכמים כתב בספר שדה יהושע בשם מהר"ש כתב גאון מ"ס דהשונה אינה עיקר כמו מתי אבא ואראה פני אלקים. פי' לפירושו כי הלשון מאימתי אינגו נופל רק אהתחלה כמו מאימתי מתחילין לקרות ק"ש. ובאמת מתניתן קא מהדרי' לפרש התחלה וסוף מאימתי מתחילין ועד מתי קורין. ושפיר נופל לשון מתי שכולל כל זמן ההתחלה והגמר וכו' וע"ש כי האריך בזה. ובהפלאה שבערכין נתתי טעם לשבח בס"ד. תוספת האל"ף שהא האות שבו פתח תהלה לדברות. והמ"ס עיין תענית ח' ר"ל שזה מסדר מתניתן ארבעין זימנין כנגד ארבעים יום שניתנה תורה ע"ש. וע"ע מ"ר פ' נשא פרשה י"ג דף ר"ך ע"ג דמונה מספר ראשי התיבות של הששה סדרים לאותיות המתחילים עולים לשמונים כשתדקדק שם תמצא נחת ועי' תוס' יו"ט סוף עוקצים:

במשנה **מאימתי** וכו' משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן עד סוף האשמורה הראשונה וכו' ע"ש. דע דבסוגיא כ: אמר מר משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן ורמינהו מאימתי קורין את שמע בערבין משעה שהעני נכנס לאכול פתו במלח [שאין לו כר דלוק בסעודתו. רש"י] עד שעה שעומד ליפטר מתוך סעודתו וכו' וכתבו תוס' ד"ה משעה שהעני נכנס לאכול פתו במלח תימ' עני גופי' מתי יתפלל דהא אמרת זמן אכילתו הייתו זמן ק"ש. וכיון שבא זמן ק"ש אסור להתחיל בסעודה עד שיתפלל ערבית וכו'. הנה לכאורה קושיית התוס' איכא להקשות נמי אמתני' דידן כהנים גופי' מתי יתפללו. שוב ראיתי במהרש"א עמד ע"ז ע"ש. שתרוצו קצת דחוק. ולולא דבריו של גדול ה"א לפי מ"ש הרמ"א סי' רל"ב סעי' ב' אם קורין לבהכ"נ לא חיישינן שמא יפשע וכ"מ במג"א סי' רל"ה סק"ד גבי ערבית וכ"כ המג"א סי' תס"ט סקי"א א"כ במשנתינו נוכל לומר דהכהנים אוכלין בתרומתן באופן זה שקוראין לביהכ"נ או בכה"ג שחבירו מזכירו שלא יפשע להתפלל א"כ אבל בברייתא דתני משעני נכנס וכו' עד שעה שעומד לפטור מתוך סעודתו הרי מבואר דזמנו של זה כזמנו של זה וזמן ק"ש מכוון כזמן אכילתו ממש ולא יפטר. מקשו תוס' שפיר. עוד י"ל בפשיט' דמשנתינו שפיר אמרינן דהכהנים אוכלין פירות תרומה והיא כטעימה בעלמא נהיגת ושרי כמ"ש המג"א סי' רל"ה וכן כתב הט"ז סק"ג משא"כ בברייתא דתני לאכול פתו מקשו התוס' שפיר והוכרחו לצאתו ותשובה זו השיב ג"כ אחי הגאון מהרי"ל נר"ו: תוי"ט ד"ה א"ב כו'. והא ליתא לדברי רש"י וכו' ע"ש. לכאורה י"ל דהוכחת הרמב"ם מהמשנה דהכא כמ"ש הכ"מ הייט מדלא קתני הכא ג"כ קצירת העומר כלא הש"ס דף ט' נחית לדקדק דלא תני אכילת פסחים ע"ש כמו דתני במ"ז פ"ב דמגילה דף כ' ט' (כמ"ש בגל"נ). ואם כן כפשה דמשנתינו מבואר מעצמו כדעת הרמב"ם וכ"כ תוס' פסחים ק"כ ד"ה אמר רבא וכו' הא דאמרי' הקטר חלבים ואימורים עד חצות כדאמרי' ריש ברכות וכו'. ושוב אין הכרח להביא ממרחק לחמו מן התוספתא אלא כמ"ש הכ"מ ממשנה דהכא. וכן בזה שכתב התי"ט והא לית' לדברי רש"י צריכין ביאור במקומו:

ב הר"ב ד"ה **בין** תכלת ללבן בין חוטי תכלת לחוטי לבן שבציצית פי' אחר גזה צמר שצבעה וכו' ע"ש. הנה הפי' אחר שכתב הר"ב הוא פירש"י בסוגי' ט' דקאמר הש"ס עלי' דמתני' מאי בין תכלת ללבן אילימא בין גבבא דעמרא חיורא לגבבא דעמרא דתכלתא הא בליליא נמי מידע ידעי אלא בין תכלת שבה ללבן שבה ע"כ. וכתב רש"י ד"ה בין תכלת שבה ללבן שבה גיזת צמר שצבעה תכלת ויש בה מקומות שלא עלה שם הצבע יפה ע"כ. מיהו תוס' כתבו על פירש"י וקשה דאמרי' במנחות מ"ג ראה מצוה זו שבה תלוי מצוה אחרת ואיזו זו ק"ש כדתנן עד שיכיר בין תכלת ללבן ואי קאי אגיזת צמר אינה תלוי' בציצית ועוד בלילה נמי פעמים יכולין לראות צמר שאינו צבוע כדרכו ע"כ יש לפרש בין תכלת שבה בציצית שהי' קבוע בו תכלת וגם שני חוטי לבן ועושין בו חוליא של תכלת וחוליא של לבן ע"כ. וכפי' התוס' כתבו נמי הרמב"ם והרא"ש ובכן נע"ג שהר"ב כתב פי' אחר גיזת צמר וכו'. גם דאפשר על קושי' השני' של תוס' לא חש וס"ל כמו לרש"י דאין יכולין לראות בלילה צמר שאינו צבוע כדרכו. מ"מ נדחה הפי' זה מכח קושי' הראשונה דמוכרח מסוגיא דמנחות ותמוה שלא הביא מזה מדי התי"ט שכתב הר"ב פי' אחר וכו' והוא נדחה ואינו נראה מגמ' ערוכה דמנחות ראה מצוה זו וכו'. וליישב זו יהיה נכון לנקר שיש לתמוה עוד כפי' שכתב רש"י והר"ב שהוא נגד הירושלמי להדי' דאיתמר שם כיני מתני' בין תכלת שבה ללבן שבה מ"ט דרבנן וראיתם אותו מן הסמוך לו [הייתו חוטי לבן שעם התכלת שאצלו. ר' אלי' פערקאן]. ומ"ט דר' אליעזר וראיתם אותו כדי שיהא ניכר בין הגנעין [והביאו הירושלמי זו] הרי מפורש בשום בכל אלו הטעמים דאיתמר בירושלמי בטעמא דת"ק וראיתם אותו מן הסמוך לו דהיינו בין תכלת ללבן שבציצית ממש. ולמה נאדו רש"י והר"ב מהפי' דאיתמר בירושלמי. לכן נראה דמה דקאמר הש"ס במנחות ראה מצוה זו וכו' שפיר קאמר התם אהא דמקשה שם ורבנן דס"ל דכסות לילה חייב האי וראיתם אותו מאי עבדו לי' על זה משני מבעי להו ראה מצוה זו וזכור מצוה אחרת התלוי' בה ואיזו זו ק"ש דתנן מאימתי קורין שמע בשחרית משיכיר בין תכלת ללבן. אמנם לדידן דקי"ל כר' שמעון בסוגי' דהתם וכמ"ש ג"כ תוס' דכסות לילה פטור והוכיחו זה לעיל מנ: ד"ה משום מכמה סוגיות הש"ס ע"ש. ויליף לה מדכתיב וראיתם אותו פרט לכסות לילה. ולר' שמעון לא דרשינן כלל ראה מצוה זו וזכור מצוה אחרת וכו' ואמטו להכי לא ניחא לי' לרש"י לפרש משיכיר בין תכלת שבציצית. דאי הכי מנ"ל לר"ש דוראיתם אותו ממעט כסות לילה דלמא להכי אתי' ראה מצוה זו וכו' אלא מסתברא דלר"ש פירושא דמשיכיר בין תכלת ללבן שבגיזת צמר. אמור מעתה לא קשיא לפירש"י מסוגי' דמנחות. וגם מן הירושלמי לא קשי' די"ל דהירושלמי מפרש אליבא דרבנן. אבל בסוגי' דילן הכא דאדברי המקשה דקאמר אילימ' בין גבבא דעמרא וכו' נקט המתרץ אלא בין תכלת שבה ללבן שבה דהדסליק מיני' קאי דהיינו בגבבא גופי' והיא גיזת צמר ומדוקדק בזה מלת שבה אבל לפי' בין לבן שבציצית מלת שבה אינו מדוקדק וגם העיקר חסר. ואזן שומעת תבחן מלין לשון רש"י בסוגיא דמנחות שם ד"ה זו קריאת שמע דכשהכיר מנין של ציצית קרא את שמע ע"כ. והגי' הצ"ק דנ"ל כשהכיר צבע של ציצית קרא את שמע ע"כ. וכתבתי בהפלאה שבערכין ערך תכלת בס"ד דבה"ז שהבאת רש"י זו ולא הגי' כלום נראה דשפיר עביד דגם בלתי ההג"ה מובן דברי רש"י שכוונתו כשהכיר מנין חוטין של ציצית כלומר כמה חוטין יש מן הלבן וכמה חוטין יש מן התכלת נמצא ממילא מכיר הצבע בין תכלת ללבן וע"ש כי האריכתי. עכ"פ בין לפירושי ובין לפי הגה"ה שכתב הצ"ק יהי' פירש"י דהתם סותר פי' רש"י דהכא בברכות. אבל כבחורי דברים שכתבתי למעלה דהתם במנחות אליבי' דרבנן דס"ל דכסות לילה חייב פרש"י שפיר. אבל בברכות פרש"י אליבי' דהלכתא כר' שמעון. ובהפלאה שבערכין עוד האריכתי. ופה קצרתי. אחם ההלכה כבר פרש"י והר"ב לבדנו הגנתי: תוי"ט ד"ה **עד** הנץ החמה וכו' ובברייתי' ותיקין גומרין וכו' ע"ש. וכן בתוס' דבוכם מ"ד: ד"ה כאן במקדש וכו' הביאו ראיה מכך דוכת'. ולא ידעינן למה לא זכרם התי"ט:

פרק ב ח הר"ב ד"ה **לא** כל הרוצה ליטול את השם יטול וכו' ואין הלכה כרשב"ג ותזין לקמן מלכותינו דהאידנא כל אדם יקרא וכו' ע"ש. ז"ל הטור א"ח סי' ע'. אם רצה חתן להחמיר על עצמו ולקרות קאמר ת"ק הרשות בידו רשב"ג אומר שאינו רשאי ופסק אדוני אבי ז"ל כרשב"ג וכן פסק ר"ח ורב אלפסי ז"ל פסק כת"ק וכו'. וכתב ב"י פסק כהרא"ש כרשב"ג והרי"ף כת"ק וכן דעת הרמב"ם ופלוגתייהו תלי' במאי דאמרינן בגמרא על האי מתני' למימרא דרשב"ג חייש ליוהרא ורבנן לא חיישי והא איפכא שמעי' להו וכו'. קשי' דרבנן אדרבנן קשי' דרשב"ג אדרשב"ג אמר ר' יוחנן מוחלפת השיטה רב שישא בריה דרב אידי אמר לעולם לא תחליף ולא קשי' כו'. הרא"ש סבר דהלכה כרב שישא בריה דרב אידי דבתרא' הוא וא"כ הלכה כרשב"ג דאמר שאינו רשאי וכל מקום ששנה רשב"ג במשנתינו הלכה כמותו והרי"ף ורמב"ם סברי דהלכה כר' יוחנן דהוא מארי דתלמודא טפי מרב שישא בריה דרב אידי וכיון דר' יוחנן אמר מוחלפת השיטה א"כ רשב"ג הוא דאמר רשאי והלכתא כוותי'. ומש"כ הרי"ף שהלכה כת"ק לפי דמתני' מתני לת"ק רשאי הוא דאמר הכי וטעמא משום דלפום קושט' האי סברא דרשב"ג וקי"ל כוותי' והוספ' פסקו דאינו רשאי כרשב"ג אליבא דר"ש ברי' דר"א ואת"כ כסתו מיהו אין שבשום פעם אין אנו מכוונין היטב גם אתן יש לקרות ע"כ. ולקוצר דעתי לא זכיתי להבין דאף אם הלכה כר' יוחנן מכל מקום מהיכא רמיזא דדעת ר' יוחנן מוחלפת השיטה מתני' דהכא דילמא מוחלפת מתני' דפסחים ועי' מהרש"א לקמן מ"ט. בענין מוחלפת השיטה דגבי בזים וביצה הגית דוגמת קושי' בזה בנ"ע על התוס' ועיין מה שכתבתי בס"ד מ"ב פ"ז דברכות. וא"כ ס"ל נרשב"ג דדווקא ת"ח בטילים ולא כל הרוצה ליטול את השם כמתני' דהכא. וז"ל רש"י בפסחים נה. דאתמר התם הסוגי' כמו דאית' הכא בברכות אמר ר' יוחנן מוחלפת השיטה התנא שבדרן טעה באחת מהן והחליף שיטתו הרי דלא נתברר לרש"י איזה מהן אשר יאמר עליו כי הוא זה שהחליפו ר' יוחנן. וגם לכאורה לענין דינא דפליגי אם רשאי להחמיר דת"ק הוא המקיל דרשאי ורשב"ג מחמיר באמרו לא כל הרוצה וכו' ומתיכן בידו. וא"כ עדיפא לומר דמתני' דפסחים היא מוחלפת והוי רשב"ג כמחמיר התם והכא דקי"ל כוותיה והשתא צריך ראיה גדולה לומר לקולא דמוחלפת מתני' דברכות ויהא רשב"ג לסקל דרשאי וגם יש לעשות סמוכין סמוך ונראה ממה דאמר רשב"ג בתענית י"ד דאיתמר לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה וכו' [לענין תענית דגראה מגשי הרות וכו'. רש"י] רשב"ג אומר במה דברים אמורים בדבר של שבח אבל בדבר של צער עושה וכו' וזכור לטוב שאין שבח הוא לו אלא צער הוא לו ע"כ הרי מבואר דרשב"ג ס"ל דדווקא בדבר של צער עושה עצמו כיחיד או כתלמיד כגון ליטב ולהתענות עמהם אבל בדבר של שבח לא יעשה. והנה בק"ש וגבי מלאכה נראה לומר דדבר של שבח הוא. ואם אמנם בגד הדוחק יש דברים בגו ולחלק בין הנושאים מ"מ בגד הרחבה נראה דראי' יש. ואף בלתי ראיה זו דברות הראשונות לא נתבטלו דמנ"ל ומאיזה טעם החליט הדבר לומר דדעת ר' יוחנן אמתני' דברכות. ודע עוד דז"ל הרמב"ם פ"ד מה' ק"ש ה"ז כל מי שהוא פטור מלקרות שמע [תנן ואבל וכה"ג] אם רצה להחמיר על עצמו ולקרות קורא וכתב הכסף משנה תנן אם רצה לקרות קורא רשב"ג אמר לא כל הרוצה ופסק כת"ק וכן פסק הרי"ף. והרא"ש פסק כרשב"ג ע"כ. הנה מהאימתת הכ"מ נראה דהגית המשנה כמות שהיא לפנינו וכדעת ר"ש ברי' דר"א דלא איפוך וס"ל לת"ק דרשאי ולפיכך שפיר כתב דרי"ף ורמב"ם פסקו כת"ק דרשאי להחמיר והרא"ש פסק כרשב"ג דמחמיר שאינו רשאי. ברם הלח"מ כתב בזה"ל כל מי שהוא פטור וכו'. הרמב"ם פסק כתירוצא קמא משום דהאי כר' יוחנן ולהכי רשב"ג סובר דאם רצה לקרות קורא וכבר קי"ל כל מקום ששנה רשב"ג במשנתינו הלכה כמותו וכו'. וא"ת בהלכות תענית כתב אמאי לא פסק כרשב"ג דאמר לעולם עושה עצמו כת"ח דהא פסק כאן דלא אמרי' מיחזי כיוהרא ולמה פסק שם דחיישינן ליוהרא דהלא כתב שם בפ"ה מהלכות תענית אלא בכל מקום ת"ח בטלים ולא הזכיר שם לעולם יעשה עצמו ת"ח כסברת רשב"ג משמע דלא ס"ל כרשב"ג ועוד קשה דבדין הוא דתפסק כרשב"ג דהלכתא כוותי' בכל מקום ששנה במשנתינו כדפרישית וי"ל דהתם ג"כ פסק כרשב"ג ומה שלא הזכיר כל אדם יעשה עצמו ת"ח לפי שסמך על מה שאמרו כל העושה מלאכה בט"ב אינו רואה בו סימן ברכה ומשמע בכל מקום קאמר אפילו במקום שנהגו לעשות הרי מוכיח דראוי לכל אדם שלא לעשות מלאכה ביום ההוא ע"כ. העתקתי כל דבריו של הגדול הלח"מ. למען הודיע בזה שכתב מדין התי"ט מ"ה פ"ד דפסחים ד"ה רשב"ג אומר אחר שהעתיק דברי הב"י בסי' ע' דהרמב"ם פוסק כסוגי' דר' יוחנן וכו'. כמו שהעתקתי למעלה בזה"ל ואני תמה עליו דהרי הרמב"ם בפ"ה מהלכות תענית לא הביא דברי רשב"ג במשנתינו דפסחים ואינו כדבריו של הב"י הוי ליה לפסוק דלא חיישינן ליוהרא וכל אדם רשאי לעשות עצמו ת"ח. [שלא לעשות מלאכה בט"ב] וכו' ע"כ. הנה לא ראה התי"ט ליישב תמיהתו על אופן שכתב הל"מ הנ"ל משום דנראה דתיקא טובי' דהרמב"ם יסמוך על מה שכתב וכל עושה מלאכה בט"ב אינו רואה וכו'. דמשמע' בכל מקום קאמר וכו' כמ"ש הל"מ דהדרכה קצת עדיפי לומר דזה שכתב וכל העושה מלאכה וכו' קאי אמקום שנהגו שלא לעשות ע"ז כתב וכל העושה וכו'. כלומר מי שפורץ גדר המנהג עונשו שאין רואה בו סימן ברכה אבל מקום שנהגו לעשות אלולי דאמרי מלאכה הוא דלית לי' הוי לכולי עלמא מוכרח לעשות כפי מנהג מקומו ואם איתא דאינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה למה לא יהי' רשאי מטעם זה שלא לעשות כי אין חפץ לפרות בכדי לעשות מלאכה ולא יראה ממנו והנו אטו בשופטני ובריעי' עסקינן שיהיו כל אנשי העיר עושין דבר שלא יראו ממנו סימן ברכה הלכך מסתבר דאין העונש שאין רואה סימן ברכה אמורה אלא במקום שנהגו שלא לעשות וגם דבמג"א סי' תקנ"ד סקכ"ז לא משמע הכי מכל מקום מסוף דבריו אין סתירה למה שכתבתי ועדיין לע"ק. עכ"פ חזינן דגם הלח"מ בזה יסודו ע"ז דמוחלפת היינו מתני' דברכות גם המג"א סי' ע' סק"ב אהא שכתב המחבר הכונס את הבתולה פטור מק"ש ג' ימים וכו' והני מילי בזמן הראשונים אבל עכשיו שגם שאר כל אדם אין מכוונין כראוי גם הכונס את הבתולה קורא כתב שזה דעת הרא"ש אבל הרי"ף והרמב"ם פסקו דלא חיישינן ליוהרא וכתב הרב ב"י דלכ"ע הלכה כרשב"ג במשנתינו וצ"ע דהה"מ וכו' ע"כ. נמיה להקדק ממקום אחר ולא הער' להפרש מיני' ועי' בדברי הרב ב"י דמנ"ל ומאי ראיה מנא דדעת ר' יוחנן להפך מתנית' דהכא בברכות וכדאמרן. וכגון זו מצוה להודיע דלא יקשה דברי המחבר בסי' ע' שהעתקתי לשונו לעיל מוכח דפסק כהרא"ש דהלכה כרשב"ג דלא כל רוצה ליטול וכו' מדלא כתב המחבר ואם רצה להחמיר וכו' וכן מוכין דברי המ"א שהעתקתי לעיל בסמוך. ואף לכאורה אותר למ"ש המחבר סי' תקנ"ד סעי' כ"ב מקום שנהגו לעשות וכו' ובכל מקום ת"ח בטלים וכל הרוצה לעשות עצמו ת"ח לענין זה עושה. וציין באר הגולה הא"ק ט' משנה פסחים נ"ד וכרשב"ג תוס' ע"כ. הרי דשם פסק דלא חיישינן ליוהרא. והכא גבי ק"ש פסק דחיישינן. אך לעדי"ע די"ל דלא כטעמא של באר הגולה אלא מטעמא שהעתיק הב"י בסי' תקנ"ד בשם הגה"מ גרסי' בפרק מקום שנהגו וכו'. והג"מ כתבו דרשב"ג לא חייש ליוהרא ות"ק חייש ליוהרא ופי' תוס' דהפי' לת"ק עכשיו יעשה כל אדם עצמו כת"ח ולא יעשה מלאכה בט"ב וליכא יוהרא כיון דבשאר ימים נמי אין אנו רגילין כל כך במלאכה. דדווקא בימיהם שהיו כלם רגילים במלאכה שייך יוהרא ולא עכשיו וכו' ע"ש. סוף דבר אע"פ שכל הגדולים הנ"ל לא העירו לתקן דבריהם אולי הניחו לקטן כמוני היום לגלות סוד על דרך עשירות ממקום אחר. דבתענית ל'. הכי איתא תנן התם מקום שנהגו לעשות מלאכה בט"ב וכו'. רשב"ג אומר לעולם יעשה כל אדם עצמו כת"ח תני' נמי הכי רשב"ג"א לעולם יעשה אדם עצמו כת"ח כדי שיתענה ע"כ. הרי מדתניא רשב"ג אומר וכו' ולא נזכר שם ת"ק לא נוכל לומר מוחלפת וא"כ חזינן דרשב"ג סבר גבי ת"ב לעולם יעשה עצמו כת"ח והשתא ע"כ מוחלפת דקאמר ר' יוחנן היינו מתני' דברכות. [ולפי שעה נתעלמה ממני הלכה זו דמשמעותי' דרשב"ג כדי שיתענה דנקט משמע כוונת רשב"ג דאיתמר לעיל בתענית י"ד שהעתקתי למעלה דמחלק דדוקא בדבר של צער עשה וא"כ לא נכד דאיכא למידק אהא דמקשה הש"ס רומי' דרשב"ג אדרשב"ג ומאי רומי' הלא התם גבי ט"ב כדמפרש רשב"ג טעמיה בברייתא כדי שיתענה אלא דלכאורה טפי עובא נריך פנים לתירוצא של ר"ש ברי' דר"א דטעמא של רשב"ג דהרוצה אומר מלאכה הוא דלית ליה וא"כ מאי הרי' כדי שיתענה הלא בלאו הכי נמי רשאי ויש ליישב בדוחק ואין כאן מקום להאריך]: ומעתה אדרה לא לקיים סברת הב"י במקצת הואיל ור' יוחנן מארי' דתלמודא טפי מר"ש ברי' דר"א ולתקן מבמודתו לפמ"ש המעדני יו"ט פ"ז דברכות סי' כ"ד [דפוס פיורדא ס"ב] בד"ה ה"ג ועוד ר' יוחנן וכו' אבל קשה דמאי ראיה מר' יוחנן כיון שאביי נחלק עליו וקי"ל דהלכה כבתראי מאביי ורבא ואילך וג"ל להרן דאביי לא אתי אלא לתרן שלא נצטרך לחלוף השיטה אלא אפילו לא נחלוף לא קשיא אבל מ"מ לר' יוחנן נשמע שאמר מוחלפת השיטה שלפי שהיה קרוב לחיבור המשניות שהרי היה עומד לפני רבי' המחבר המשנה קרוב הדבר שמדרך קבלתו הוא שאמר שמוחלפת השיטה ואביי לא נחלק על ר' יוחנן אלא לרווחא דמילתא מתרץ ולהגדיל תורה ע"כ. והשתא הכא בסוגיא מהרא"ו וכל מדה נכונה ג"כ לומר דר"ש ברי' דר"א לא נחלק על ר' יוחנן אלא להגדיל תורה הוא דאמר הכי וקיי"ל כר' יוחנן שמדרך קבלתו הוא שאמר הכי מוחלפת הילכך שפיר פסק

הרמב"ם יוחיס דר' יוחנן והוי מתניתין דברכות מוחלפת. מיהא בהא דעת מכרעת דהלכה כת"ק נגד רשב"ג כפסק הרמב"ם דלא ס"ל כ"מ ששנה רשב"ג וכו' כמ"ש התוי"ט בפסחים הנ"ל וביותר בהריכות מ"ז פ"ח דעירובין בכמה וכמה מקומות דלא פסק הרמב"ם כרשב"ג במשנתינו והשתא גבי ע"כ שפיר פסק הרמב"ם כת"ק דדוקא ת"ה אין עושין. ואולם הכא נקיט המגיה הרמב"ם לבתר דנסי לסברת הת"ק לפי המוחלפת ס"ל לא כל הרוצה ליטול את השם ופירש"י י"ז ושייך לעיל במשנה ע"ז. אם לא הוחזק חכם וחסיד לרבים אין זה אלא גאוה שמראה בעצמו שיכול לכוין לבו ע"כ. וכ"פ הר"ב ובפי' הרמב"ם ז"ל כי כשיקרא יביטו עליו בני אדם בעין הדור והכבוד וכשאת מדקדק במצות ותפשר שיהיה מעשהו לפנים ולא לשם שמים הנה מותר הוא שלא לקרות בקרב העם אשר הוא בקרבו. ואולם בינו לבין עצמו אם המצא לו מקום מיוחד אין איש אתו. לא ידענא אם נימא כיון שפטור מק"ש הוי כשאין מחויב ועושה נקרא הדיוט. לזה כתב הרמב"ם בדין ז' שהעתקתי למעלה כל מי שהוא פטור מלקרות שמע אם רצה להחמיר על עצמו לקרות קורא ע"כ. דקדק וכתב להחמיר על עצמו ולא סגי ליה לומר אם רצה להחמיר קורא. אמנם יתבאר על עצמו על הכוונה רעיה היכא דלא שייך ליוהרא. וע"פ הדברים האלה כרתי ברית הן הן הדברים הנאמרים לעיל מ"ה אתן פטור מק"ש וכו' מעשה בר"ג שקרא בלילה הראשון שנשא אמרו לו תלמידיו לא למדתנו רבינו שחתן פטור מק"ש אמר להם איני שומע לכם לבטל וכו' ובתכ"ש כתבתי דבמשנה שבגמ' ע"ז לית' מלת לא. ולקמן במשנ"ג ע"ז. גבי רחץ וכו' וגבי כשמת טבי עבדו דליתא א"ל תלמידיו למדתנו רבינו נדפס על הגליון כ"א לא למדתנו רבינו והנה שאלת התלמידים צריך ביאור דהא לא למדם אלא שחתן פטור. אבל איסור לא שמענו. וכי לא ידעו דמי שרוצה לקרות רשאי ובודאי לא יקילו בכבוד רבם להגיד לו שאינו יכול לכוון כפי הראוי. ואם רצנו לומר דרך הגון שהיה שאלתם כהוגן נאמר די צורך ביאור תשובת ר"ג רבם איני שומע לכם וכו' למה איני שומע להם אחרי שבטחו בהורת רבם ואמרו לו לא למדתנו רבינו וכו'. וגם איני שומע לכם מבואר הבנה קלה. ומתוך מה שאמרתי לעיל בכוונת הרמב"ם שפיר מצינו לומר דתלמידים היו יודעים דאם רצה לקרות קורא. אך עיקר תמיהתם היה על שקרא רבם בפניהם דוקא והיה מהראוי לקרות בחדר מיוחד שאינם רואים אותו. וע"ז השיב ר"ג איני שומע לכם וכו' כלומר שלא יהיה נשמע לכם כאילו בטלתי מלכות שמים ולא קריתי כלל באשר שחתן פטור והייו סבורים שלא קריתי לפיכך קריתי את שמע בפניכם כדי שתדעו בוודאי שלא בטלתי אפי' שעה אחת. ויהיו לא דברים אלו לקורא לקורת רוח ונחת: ודע בהרא"ש במשנה דהכא כתב חתן אם רצה לקרות קורא וכו' רשב"ג אומר לא כל הרוצה ליטול את השם יטול והלכתא כוותיה. ונדפס על הגליון תוס' ורי"ף פסקו כת"ק וכתבתי בתכ"ש דנ"ל הרי"ף והרמב"ם פסקו כת"ק משא"כ דעת תו' בשם ר"ת דהלכתא כרשב"ג

כמ"ש להדי' י"ז ד"ה רב שישא וכו':

פרק ג ג הר"ב ד"ה בברכות המזון מבעיא לן אי חייבות נשים בברכות המזון מדאורייתא וכו' או שמא אין חייבות מדאורייתא משום דכתיב על הארץ הטובה והארץ לא ניתנה לנקבות ולא איפשטא וכו' ע"ש. כלשון שכתב הר"ב כך כתב רש"י בסוגיא דאי' אמ' ליה רבינא לרבא נשים בבהמ"ז דאורייתא [דכתיב ואכלת ושבעת וה"ל מצות עשה שאין הזמן גרמא. רש"י] או דרבנן [דכתיב על הארץ הטובה אשר נתן לך והארץ לא ניתנה לנקבות להתחלק ואי משום בנות צלפחד חלק אביהם הן דנטלו שהיו מיוצאי מצרים. רש"י]. למאי נ"מ לאפוקי רבים ידי חובתן אי אמרת (בשלמא טעות בדפוס) דמדאורייתא אתיא דאורייתא ומפיק דאורייתא [אלא אי צ"ל] ואי אמרת דרבנן הוי שאינו מחויב בדבר וכו' ותוס' כתבו על פירש"י ותימ' כהנים ולוים נמי תבעי שהרי לא נטלו חלק בארץ וא"כ לא יוציאו אחרים ידי חובתן בברכות המזון אלא יש לומר דטעמא משום דכתיב על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו וכו' ע"ש. והנה הר"ב שרצה וידע תמיהת תוס' על פירושא דרש"י ואפ"ה לא נחד מפי' רש"י נראה לומר לפי מה דפליגי במי"ד פ"ה דמעשר שני דר"מ אומר אף לא כהנים ולוים מתודים שלא נטלו חלק בארץ ואין יכולין לומר ואת האדמה אשר נתת לנו. ור' יוסי אומר דכהנים ולוים מתודים שיש להם ערי מגרש ויכולין להתודות על המעשרות שמביאין ממגרש הערים שלהם. ופסק הר"ב והרמב"ם בפירושם דהלכה כר"י וכ"כ הרמב"ם סוף פ"א מהל' מ"ש כהנים ולוים מתודים שאע"פ שלא נטלו חלק בארץ יש להם ערי מגרש והכ"מ לא העיר בזה אמנם סתמא כפירושו דקי"ל ר"מ ור"י הלכה כר"י כנודע מעירובין מ"ו. וכ"פ הרמב"ם פ"ד מהל' בכורים דין ג' כהנים ולוים מביאין בכורים וקורין מפני שיש להן ערי מגרש. והשתא ודאי דכהנים ולוים חייבים בבהמ"ז מן התורה שיש להם ערי מגרש ועולה פירש"י והר"ב על נכון ועי' מג"א ר"ס קפ"ו. [ועל פירושם של תוס' קצת איכא למידק נהי שמפרשים מטעמא אחריכא משום דכתיב על בריתך שחתמת וכו' מ"מ לא ביארו טעמיה דרש"י להיכן אזיל ולמה יוציאו כהנים ולוים את אחרים הלא כתיב על הארץ הטובה אשר נתן. ודרשינן לקמן מ"ח על הארץ זו ברכת המזון. הטובה זו בונה ירושלים ע"ש ועי' מה שהעתקתי מ"ד פ"א דבכורים בשם הרשב"א בסוגיא דב"ב פ"א. וא"כ למסקנת הש"ס דנשאר איבעי' דנשים בבהמ"ז בספק אי הוו דאורייתא או דרבנן וקי"ל הכי בטוש"ע סי' קפ"ו דספק הוא אם הן דאורייתא ע"ש מעתה מנ"ל דכהנים ולוים מוציאין אחרים אבל לפמ"ש מצד דיש להן ערי מגרש אתי שפיר ויש בזה כדי ליתן טעם לשבח הא דמנעו הר"ב ורש"י ושארי מפרשים אשר העתקתי דבריהם הכא ולקמן במ"ד פ"א דבכורים מלפרש כמ"ש תוס' משום ברית ותורה. דשפיר י"ל דס"ל דנשים ועבדים נמי בכלל ברית ותורה כנזכר במ"א סי' קפ"ז סק"ב בביאור ע"ש. וידעתי שיש להשיב קצת מרש"י דערכין ג' אבל יש ליישב ודעת לנבון נקל. שוב ראיתי דגם בהרא"ש כתב כטעמיה דרש"י והר"ב דמבעיא בנשים משום שלא נטלו חלק בארץ וכתב המעדני יו"ט שכתבו תוס' ותימ' כהנים ולוים נמי וכו' ולי נראה דמכהנים ולוים לא קשיא שהרי היה להם מ"ח עיירות ע"כ. והנה לכאורה אם בא המעיו"ט בזה שכתב דכהנים ולוים לא קשיא וכו' להציל את הרא"ש מהשגות תו' לא היה מוכרח להכי שהרי לדעת הרא"ש שהאריך בענין זה ומסיק דאפי' מי שאינו חייב אלא מדרבנן מוציא את המחויב מדאורייתא' והיינו באנשים דכל ישראל ערבים זה בזה ולפיכך כשאכל כזית אע"פ שאינו נתחייב אלא מדרבנן מוציא את אחרים שאכלו כדי שביעה שערב הוא בעבורם ועליו הוא להצילו מן העון ולפטור אותו מן המצוה. וכבר שלחו אלי חברות של בעלי תורה להגיד להם איה מקומו שמורגל בפי העולם בכתבם ובלשונם והזהר' הרצועה. והודעתי להם הכי איתא בתוס' סוטה ל"ד ד"ה עודם בירדן וכו' עודם בירדן קבלו עליכם את הנסתרות וכו' א"ל לא ביבנה הותרה הרצועה יצתה בת קול ואמרה אין לכם עסק בנסתרות. ואגב נהתי ג"כ הודעה דהכי איתא בירושלמי דסוטה פרק ז' ופי' הגאון בעל קרבן העדה ז"ל ביבנה הותרה הרצועה שאם הלכו הסנהדרין משרבו הרצחנין קודם חורבן הבית ושם התפללו על [הערבות] הנסתרות שלא יענשו ויצתה בת קול ואמרה אין לכם עסק בנסתרות ע"כ. ויהכן להקל מעליהם העונש מפרעו עוברי עבירה נמהלו להם הערבות אבל עכ"פ בקיום המצות ומה שיש ביד אחד לזכות את חבירו נשאר הערבות כבתחילה ולפיכך גם אחר שיצתה בת קול עדיין אחד מוציא את חבירו מצד הערבות וכמ"ש הרא"ש והתוס'. אבל אשה אינה בכלל הערבות ע"ש. א"כ בלאו הכי ניחא דכהנים ולוים הרי אין נסקותא אם חייבים מדאורייתא או מדרבנן דעכ"פ מוציאין אחרים מצד ערבות והלכך דווקא בנשים מבעיא ליה לרבינא וכדמסיק עלה למאי נ"מ לאפוקי רבים ידי חובתן. אכן כד דייקינן שפיר הוכרח המעיו"ט לתרץ גם לדעת הרא"ש. ובזה יתוקן נמי דלכאורה קשה על תמיהת תוס' מה החרדה הזה הלא איהו בעצמם כתבו לקמן בברכות בשילהי דבריהם המתחיל מ"ח עד שיאכל כזית דגן וכו' ופירש"י וכו' וקשה לפירושו וכו' ובעה"ג פי' וכו' ולא היא וכו' אלא נראה לחלק וכו' והיינו טעמא דכל ישראל ערבין זה בזה וכו' ע"ש. הרי מכח קושיא החליטו תוס' דטעמא דמוציא זה את זה מטעמא דערבות וא"כ כהן ולוי שפיר מוציא אחרים משא"כ בנשים. איברא שפיר תמהו תוס' שהרי בלאו הכי איכא נמי נסקותא בספק אם בירך אם לאו דקי"ל בטוש"ע סי' ר"ס בברכת המזון דיחזור ויברך משום דהוי ספק דאורייתא והלכך קשיא **לכן שפיר כהנים ולוים נמי ליבעי אם הם בבהמ"ז מן התורה או מדרבנן ונ"מ לכהן ולוי שנסתפק אם** בירך אם לאו ומצאתי את"ב שכתב המעיו"ט על הא דאמר נ"מ לאפוקי אחרים כו' קמ"ל דנ"מ אם ספק שבירכו אלא דהא עדיפא שאע"פ שהיא וכו'. ושמחתי שכוונתי בזאת נפקותא לדעת הגדול אמור מעתה בטעמא דערבות שכתבו תו' לקמן מ"ח והרא"ש בענין דהכא. אכתי אינו מסולק התמיה שתמהתי והכהנים ולוים נמי תבעי ונ"מ לענין ספק אם בירך כדאמרן לפיכך כתב המעיו"ט מה שנ"ל לתרץ דמכהנים ולוים לא קשיא כלל שהרי היה להם מ"ח עיירות ומיהו כנראה דתו' ממאנים בזה משום דאותן מ"ח עיירות לא היה לכהנים ולוים לבדם כי נתנו גם כן לכל ישראל לקליטת כדאיתא מכות י"ג והיה לכם הערים למקלט ע"ש גם אינו מוכרח שבשביל הערים שנתנו להם לערי מקלט יתשב לארץ הטובה. ברם מה שכתבתי מהא דקי"ל דכהנים ולוים דמתוודים פרשת הוידוי ואת האדמה אשר נתת לנו דהיינו אלף אמה מגרש שהיו נוטעין וזורעין בזה שפיר מיושב תמיהת התוס' ויתכן פירש"י והר"ב והרא"ש. וראיתי באליהו רבה רש"י קפ"ו כתב בזה"ל לגבי הוציא ולא נטלו כלום וכהנים ולוים שאני דת"מ נתנו להם מ"ח עיירות ושייך שפיר אשר נתן לך אבל בתוס' ברכות דף כ' מסיק זה לתמיה קיימת ולכן פירשו הספק הוא משום ברית ותורה גם לפ"ז היה קשה למה כהנים מביאין בכורים ואין קורין ע"כ. ולקוצר דעתי לא מצאתי נשנית דבר זה דכהנים מביאין ואין קורין ואדרבה מהרמב"ם בפ"ד מה' בכורים שהעתקתי לעיל מבואר להדיא דכהנים מביאין בכורים וקורין. ואתן הודאה על חלקי כי מקום הניחו לי. וכוונתי בס"ד אל האמת שמצאתי במרדכי פרק מי שמתו סעיף ס"ב כתב בזה"ל נשים בבהמ"ז דאורייתא או דרבנן נ"מ לאפוקי אחרים ידי חובתן פי' רש"י משום דכתיב על הארץ הטובה אשר נתן ונשים לא נטלו חלק בארץ ולפ"ז כהנים ולוים פטורים ופלוגתא היא בתוספתא אמר ר' יוסי ר' מאיר היה אומר הכהנים היו מביאין ולא קורין לפי שלא נטלו חלק בארץ. ואני אומר מביאין וקורין כשם שנטלו לוים כך נטלו כהנים בשדה מגרש ר' יוסי ור"מ הלכה כר"י וסו' ע"כ ואולי דמתפיגא הייתי אומר אילו ראו תו' תוספתא לא השיגו על רש"י. גם מהכסף משנה נתעלמה תוספתא זו שהעתיק המרדכי שהרי בפ"ד מהלכות בכורים אהא שכתב הרמב"ם דכהנים ולוים מביאין וקורין כתב הכ"מ דלמד הרמב"ם כן מדין ווידוי מעשר בסוף פרק בתרא דמעשר שני דס"ל לר' יוסי הכי. והוי לי' לכסף משנה להביא ראיה מדין בכורים עצמו דס"ל לר' יוסי הכי בתוספתא. גם בפירש"י בנמוקי החומש שכתב בפ' תבא כ"ו פסוק י"א אתה והלוי אף הלוי חייב בבכורים אם נטעו בתוך עריכם. והגר אשר בקרבך מביא ואינו קורא שאינו יכול לומר לאבותינו ע"כ וכו'. והנה גבי לוי לא כתב רש"י דאינו קורא אלא דר"ל דהלכתא כר' יוסי דכהנים ולוים מביאין וקורין שיוכלו לומר לאבותינו וגם אשר נתת לי שיש להם ערי מגרש כלומר מה שנגדל במגרש הערים. סוף דבר קושי' האליהו רבה. ממני שגבה. היוצא התליע דכהנים אין קורין. והוי יודע דאיכא ביניהו לדינא בין הפרושים דלפירש"י והרא"ש והר"ב דקיימ' נשים בתיקו משום דלא נטלו חלק בארץ א"כ בגרים ועבדים משוחררים דקי"ל במשנה י"ד דסוף מעשר שני הנ"ל דלכ"ע דגרים ועבדים אינם מתודין שאין להם חלק בארץ נמי תבעיא אם חייבים בברכת המזון דאורייתא או דרבנן ונ"מ בנסתפק אם בירכו אם לאו. עוד נ"מ אם יכולין גרים ועבדים להוציא אחרים ואם הם דרבנן אינם מוציאים את אחרים דבהו לא שייך ערבות. לפי מ"ש רש"י בנדה י"ג בענין קשי' גרים לישראל והסכימו תוס' על ידו ד"ה קשים גרים וכו' מה שמקשה רש"י וכו' מיהו במכילתין וכו' ע"ש וכ"כ תוס' יבמות מ"ז דבסוטה ל"ז מוכח דגרים אינם בכלל ערבות וכן כתבו התוס' בקדושין ע' ד"ה קשים וכו' וע"ש שכתבו כל זה בשם יש מפרשים וכו' ולא מילתא וכו' כאילו לא ידעו שכל זה כתובה ברש"י דנדה. והתוספות בעצמן העתיקו ביבמות וכמה דברים אלו בשם רש"י דנדה. גם לפי' שכתבו תוס' נשאר עבדים בספק אם הוא בברכת המזון דאורייתא או דרבנן אע"פ שהוא בכלל על בריתך שחתמת בבשרינו אינו בכלל על תורתך שלמדתנו ולפי שעה לא מצאתי התעוררות בזה לענין דינא בפוסקים האחרונים וצ"ע אגלי להלכה. ואף בעבדים דלא שכיח עכשיו אין תועלת כל כך אבל וודאי בגרים דשכיח על הרוב לפירש"י והרא"ש מצוה עלינו לבאר דרך הלכה לענין ברכת המזון ועיין מה שכתבתי עוד בס"ד פרק א' דבכורים ומשם בארה פלוגתא דר"ת ור"י וטוש"ע א"ח סי' קצ"ט. ובאגב גררא לא אחדול מה שהשבתי לאכם גדול ששאל ממני טעם ההתחברות להא דאמר רבינא לרבא נשים חייבות בבהמ"ז דאורייתא וכו' דוקא אדסמוך לי' נשים חייבות בקידוש היום וכו' אמר אביי מדרבנן אמר לי' רבא וכו' אלא אמר רבא זכור ושמור וכו'. ואי נשי וכו'. ולמה לא שאל הדבר הזה על המשנה וכזה"ל ראיתי שכתב הגאון בפני יהושע בזה"ל אמר לי' רבינא לרבא נשים חייבות בבהמ"ז דאורייתא או דרבנן. ולכאורה יש לדקדק דלעיל אפסקא דברכת המזון הוי לי' לאתויי ואמאי הפסיק במימרא דרב אדא ב"א בקידוש היום. ולמאי דפרישית בסמוך יש ליישב משום דבלאו הכי ה"א דאין שום סברא לחייב הנשים מדרבנן משום בל תוסיף משא"כ השתא דאמר אביי מדרבנן ורבא נמי לא מהדר לי' אלא לדבריו דאליבי' פשיטא דליכא בל תוסיף ומ"ה בעיא מיני' רבינא מרבא דנשים בבהמ"ז דאורייתא או דרבנן כיון דמצינן למימר דמדרבנן הוא ואין להקשות וכו' וע"ש. ומלבד שהם קצת על דרך רחוקה גם דבריו של גדול לא הבנתי דעכ"פ לרבא דס"ל להדיא בר"ה כ"ח דשלא בזמנו אינו עובר בבל תוסיף שלא בכוונה א"כ אין שייך בל תוסיף בנשים כמבואר בתוס' עירובין צ"ו ד"ה מיכל וכו' וכ"כ הגאון המחבר לעיל ע"ש. וא"כ רבינא דהוי שאל לרבא בעצמו הוי מצי לשאול דבר זה נשים חייבות בבהמ"ז וכו' לעיל בפסקא דבס"מ והדרי קושי' לדוכתי' ואמאי הפסיק במימרא דרב אדא ב"א וזה תשובתי דבלאו הכי איכא למידק קצת במתניתין דקתני דנשים חייבות בתפילה ובמזוזה ובבהמ"ז למה לא קתני דמחייבת בקידוש היום ואין לומר דלא קתני אלא חובה דמדרבנן הא לית' דמזוזה וודאי חיובא דאורייתא דמ"ע שלהז"ג ונא"ל דמתני' לא קתני אלא חובה דאורייתא ובתפילה נמי דאורייתא היא כמ"ש הרמב"ם דתפילה מן התורה דכתיב ולעבדו בכל לבבכם עבודה שהיא בלב וכבר הארכתי בזה במקום אחר ונדפס קצת משמי בספר זכרון יוסף וס"ל לרבינא כאביי דקידוש היום ליתא אלא מדרבנן והלכך לא קתני במתניתין כמלא מוכרח דבהמ"ז דתנן במתניתי' היינו מדאורייתא אבל לרבא דפסק עכשיו לומר בהחלט דנשים חייבות בקידוש היום מן התורה וע"כ דלא תנא לשא משום דפשיטא הא מכח קרא דזכור ושמור הלכך לא צריך למיתני או שיש לו טעם אחר הוא דלא קתני במתני' לקידוש היום שפיר אמר לי' רבינא דעכשיו נולד לו הספק נשים בבהמ"ז דאורייתא או דרבנן. ואתה הקורא

תן דעתך כדי שתתחזק:

פרק ד ג מקום לתפלה זו וכו' ע"ש. דרך רמז אפשר לומר דקי"ל בברכות ו' דלעולם יתפלל במקום קבוע שלו וזה שהי' מתפלל מיד בכניסתו שלא על מקום קביעתו אמרו לו מה מקום וכו'. והשיב להם זה שאני מתפלל הריני מתפלל שלא יארע תקלה על ידי וזה מההכרח להתפלל מיד בכניסה וכו': **ז** אין תפילת המוספין אלא בחבר עיר וכו' ע"ש. בערוך ערך חבר כתב בחבר עיר פי' גדול עיר אשר יעידו עליו כל הזקינים שנא' כל אלה חברים. פי' אחר ציבור מקום שמתחברין בני העיר להתפלל בה וכו' ודע דבמגילה כ"ז חבר עיר פי' רש"י חכם המתעסק בצרכי ציבור וסיי' הר"ן ההוא פירושא דחבר עיר הכא אע"ג דפ"ב דר"ה חבר עיר היינו ציבור ע"כ. אבל לפי' הערוך כולהו חדא גווני מתוקמי ע"ש וקצת איכא למידק הא דדקדק הר"ן מפ"ב דר"ה דהיינו צ"ד ולא כתב כך ממשנה דברכות דהכא. וכן נשאלתי מאתי הרב המובהק הצדיק במעשיו מוה' הירש ני' ויש ליישב על

דרך רחוקה קצת:

פרק ה א הר"ב ד"ה אפילו נחש כרוך על עקבו דווקא נחש שרוב פעמים אינו נושך וכו' ע"ש. שאלני הרב המופלא מהר"מ בלאך ני' לפי פי' הר"ב מ"מ פסקינן דהנחש מועד מתחילתו ומוציאין מבעליו נזק שלו שלא רוב פעמים אינו נושך. השבתי לכאורה גם בלשון רש"י ל"ג ד"ה אבל עקרב פוסק ונוטלו לפי שהעקרב מסוכן לעקוץ יותר משנחש מוכן לישוך ע"כ. יש לדקדק הכי. אלא מבואר לפמ"ש תוס' שם בשם הירושלמי ד"ה אבל עקרב דאם הי' הנחש מתיז לא כנגדו פוסק לפי שבא כנגדו בכעס מסוכן להזיק ע"כ. לפום כך כל זמן שרואה שלא בא הנחש בכעס

(יסל"ם)

סיוון

סימן גדול שאינו רוצה להזיקו והלכך לא יפסיק . משא"כ במשנה דצ"ק ע"ז וכן בטוש"ע סימן בפ"ע סעיף ה' הנחש כבר כפיר אמרינן דלזה הוי מועד לכשוך ולישוך . ובזה יונח דלכאורה בעי טעמא דאע"ג דלזון אינם נושכין מ"מ בספק נפשות הו"ל לחוש אף למיעוט כדקי"ל בכל ספק נפשות להקל אלא היינו טעמא מתוך שרואה שלא בא הנחש בכעס מובטח הוא שלא ישוך . וזהו דקאמר רב ששת ל"ש לא שנו אלא נחש אבל עקרב פוסק כלומר דבעקרב אע"פ שרואה שאינו מרתיע פוסק . וכן פסק בטוש"ע א"ח סי' ק"ד בעקרב פוסק לפי שהוא מועד יותר להזיק ונחש נמי אם רואה שהוא כעוס ומוכן להזיק פוסק וזהו יודע דכסוגיא עלה דרב ששת קאמר הש"ס מיתיבי נפל לגוב וכו' נפל לחפירה מלאה נחשים ועקרבים [או זה או זה אלמא מועד לישוך רש"י] מעידין עליו שמת שאני התם דאגב איננא מזקי . ולכאורה איכא לתמוה דלא רמי הש"ס מהתני' אברייתא אהדדי והיאך תליא הך מיתיבי דוקא על רב ששת. וגם ה"ל להקשות בלשון ורמינהו כי כן דרך במקומות דרמי מתני' אברייתא לומר בלשון ורמינהו כמ"ש בשני סוגי'. ולפום רהיטא י"ל דבלאו רב ששת ה"א הא דתנן נפל לחפירה מלאה וכו' מלאה דוקא נקט והיינו כשיש נחשים רבים יחד אי אפשר להמלט מהם והם ממיתים אבל נחש אחד לא אבל על רב ששת דאמר עקרב פוסק וא"כ עקרבים דתנן במשנה ע"כ לאו דוקא וה"ה מלאה נחשים לאו דוקא. עוד י"ל דבל"ז ה"א דהוי"ו של ועקרבים הוא וי"ו העיטוף והיינו נחשים וגם עקרבים וסוד ה' ליראיו כשהנחשים ועקרבים בנות' הדא מזיקין לכל העובר. אבל ממילת' דרב ששת מוכח דעקרבים להוד מעידי' עליו וא"כ נחשים דתנן למאי הלכתא א"ו דהפי' הוא בוי"ו המתחלקת והיינו נחשים או עקרבים וכמ"ש רש"י או זה או זה . הלכך פריך שפיר דחזינן מהתם דאפילו להתיר אשת איש סמכינן לומר דמעידין עליו אלמא דנחש מועד לישוך ומכ"ש דהוי לי' לפסוק בנחש מתוך התפלה. מיהו אכתי יש לפקפק בזה דאפילו לרב ששת לא אמר דמפסיק אלא משום דרוב מצוי שהעקרב נושך אבל להעיד שמת אין מעידין שיש שאין עקרב נושך וממית ואין להאריך . ובסוגי' דברכות יש לדקדק קצת דפי' סוגי' דיבמות קכ"א. דאי' התם ת"ר נפל לגוב וכו' להפירה מליאה נחשים ועקרבים מעידין עליו ר"י בן בתירא אומר אין מעידין עליו שמא חבר הוא [יודע ללחוש . רש"י] ות"ק אגב איננא מזקי לי' והנה המקשן דברכות דלא ידע סברת אגב איננא וכו' קשיא שמא חבר הוא ויש ליישב :

ג תוי"ט ד"ה **האומר** על קן צפור וכו' אך בסדר שבגמרא וכן ברי"ף איתא נמי הכי ע"ש . דע כי גם ברא"ש איתא הכי האומר יברכוך טובים הרי זה דרך הצדוקים ופי' יברכוך הטובים אבל לא הרעים וזה דרך הצדוקים כי כל מה שברא הקב"ה לכבודו ברא והכל חייבים לברכו ויש מפרשים טובים אותם שהשפעת להם והם שבעים ע"ד ונשבע לחם ונהי' טובים (ירמי' מ"ד) האומר על קן צפור וכו' עד כאן וכן ברי"ף יש סדר המשנה על דרך הזה ופי' רבינו יונה עליו כמו שהעתקתי בשם הרא"ש . ודע במשנה ע' פ"ד דמגילה אית' האומר יברכוך טובים הרי זה דרך המינות שצריכין ישראל לצרף עמהם פושעי ישראל באגודת תעניתיהם שהרי הלבונה ריח רע ומנאה הכתוב עם סממני הקטורת הר"ב . וכן פירש"י במשנה מגלה כ"ה. יברכך טובים הרי זה דרך מינות שאינו כולל לרשעים בשבחו של מקום וחכמים למדוהו מחלבנה שריחה רע ומנאה הכתוב עם סממני קטורת שצריכין הכתוב בהרצאתן להיות באגודה אחת ע"כ . ושמתי לו מקום בזה שכתב רש"י וחכמים למדוהו וכו' הוא מאמר ר' שמעון חסידא בכריתות ו' כל תענית שאין בה מפושעי ישראל אינו תענית שהרי חלבנה וכו' . אביי אמר מהכא ואגודתו וכו' [משמע שכולן ביחד או אל ארץ יסדה. רש"י]. וכן איתא במנחות כ"ז ישראל בהרצאה עד שיהא כולן באגודה אחת [צדיקים ורשעים וכו'. רש"י] שנאמר הבונה שמים מעליותיו ואגודתו [בזמן שאגודתו ביחד או יסדה רש"י] וז"ל הרמב"ם בפירושו האומר יברכוך טובים הרי זה דרך המינים וכו' והמינים הם הכופרים בכל התורה ואינם מאמינים ממנו לא תורה שבכתב ולא תורה שבעל פה . ואין ראוי לומר יברכוך טובים לפי שהש"י מברכין אותו טובים ורעים כמ"ש מי לא יראך ע"כ וז"ל תוס' בס ד"ה יברכוך טובים פי' רש"י שמוציא את הפושעים מן הכלל אי נמי משום דמחזי כשתי רשויות כלומר אלהי' טובים ע"כ ומפני שלא הביאו התוס' לא הכא בברכות ולא התם במגילה קמתי אני בהעתקות כל הנוסחאות שונים ופירושי הגאונים ובתוך הדברים אתן תודע כי לא מצאתי דבר זה דהאומר יברכוך טובים נזכר בדברי הרמב"ם עוד אודיע ששגגת הדפוס בש"ס דפ"פ דמיין שלפני שנדפס הכא בברכות ל"ד כאומר יברכוך טובים הרי זה דרכי טעות ושמהו בין שני חצאי עגולים והנה לא לבד כי בנוסחת המשנה דמגילה וכן בכל הנוסחאות שזכרתי בשם הרי"ף והרא"ש ליתא הכי אלא הרי זה דרך הצדוקין . אלא גם בזה נדפס בדרכי טעות . כי איחרוהו וכתבו משנה זו קודם משנה העובר לפני התיבה וכו' וה"ל להקדים להיות מדפים משנה זו קודם משנה האומר על קן צפור וכו' והיא ל"ג . כי גם במשנה דמגילה וכן ברי"ף ורא"ש סדורה על זה הסדר האומר יברכוך וכו' האומר על קן וכו' :

תוי"ט ד"ה **משתקין** וכתב הר"ב שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים וכו' שבספר המורה נראה שסוגיא משנה זו מהלכה דאתי' כמ"ד אין טעם לשום מצוה וכו' ע"ש . דע שרבינו אהרן הלוי בס' החינוך מצוה תקמ"ה האריך בענין זה והעתיק לשון הרמב"ם שכתב בטעם מצוה זו ר"ל שלוח הקן ובטעם אותו ואת בנו שיש לבהמה דאגה גדולה בראותם צער בניהם כמו לבני אדם וכו' אמר הרמב"ם בענין זה ואל תשיב מילין מאמר חכמים האומר על קן צפור כו' כי זה הוא סברת מי שיראה שאין טעם למצות ואנו מחזיקין בסבר' שנית שיש טעם לכל מצוה וכו' ע"ש. וז"ל תוס' מגילה כ"ה ד"ה מפני שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים והם אינם אלא גזירות קשה להר"ר אלחנן על מה שסידר הקליר בקדושתו שאין אומרים ביום שני של פסח [וכבר נדפס משמי בס' זכרון יוסף דבר נאה בזה בס"ד ובהפלאה שבערכין] צדקן אותו ואת בנו דמשמע שר"ל שהקב"ה חס על אותו ואת בנו והוא אינה אלא גזירה ע"כ. הנה עפ"י האמור שפירש הקליר יסד עפ"י הרחמנות לפי דקיי"ל דדרשינן טעמי המצות כמ"ש הרמב"ם שהעתקתי לעיל ואין מקום לקושי' הר"ר אלחנן. עוד יש לצדד ולהצדיק על הקליר דהא איכא למידק למה תנא במשנה האומר על קן צפור יגיעו רחמיך וכו' ולא תנא נמי אותו ואת בנו דטעם אחד לשניהם כמבואר לעיל ברמב"ם ואין לומר דתנא חדא מתרתי נקט דהכתי ה"ל לשנות האומר על אותו ואת בנו יגיעו רחמך וכו' שהוא מוקדם בתורה בפ' אמור ושלוח הקן מאוחר הרבה בפ' תצא. עוד קשה מה שהקשה ג"כ בס' החינוך וכי בשביל שאומר מדותיו של הקב"ה רחמים משתקין אותו הלא הש"י נקרא רחום וגם אמרו מה הקב"ה רחום אף אתה רחום וע"ש. תירוצו דלקמן הדקה. אכן יתבאר כ"ז מה שיש לדקדק בזה שאמר בסוגי' דברכות שם ובמגילה שם ההוא דנחית קמי' דרבה אמר אתה חסת על קן צפור אתה חוס ורחם עלינו אמר רבה כמה ידע האי צורבא מרבנן לרצויי למרי' א"ל אביי הא משתקין אותו הכן ורבה נמי לחדודי לאביי הוא דבעי [שישיב לו מה שהשיב . רש"י] ע"כ. ולא ידענא מה חדודי איכא בדבר שמפורש במשנה וכ"ע ידעי דבר זה ואשר ע"כ להסיר קושיית ס' החינוך טוב לומר דנ"מ טובא לפי מה דקי"ל דשלוח הקן אינו נוהג אלא בשאינו מזומן אבל במזומן אינו נוהג כמבואר חולין קל"ח קל"ט וע"כ אינו אלא גזירה דהכי חייב ובהכי פטור משא"כ לפי הדורש מצוה זו מצד הרחמנות שוקר הקבלה ומחייב לשלוח הקן בכל מקום והלכך משתקין אותו שלא לעקור הקבלה דדוקא בשאינו מזומן חייב וכאווזין ותרנגולין פטור כשקננו בבית כמבואר בחולין שם ועכשיו יאיר לנו דתנן במשנה על קן צפור וכו' ולא נקט אותו ואת בנו משום דהאומר על אותו ואת בנו יגיעו רחמיך אין משתקין אותו דלא נפיק חורבי מיני' ושפיר מצי למימר הטעם מפני הרחמנות גבי אותו ואת בנו ונתבאר עכשיו חדודי דאביי שהשיב ממשנה אע"פ שלפום רהיטא יש התגלות להאי דנחית דס"ל דמשנה אזלי כמאן דאמר דלא דרשינן טעמי' ואינהו ס"ל דדרשינן טעמי מצות מ"מ השיב אביי הא משתקין אותו תנן כלומר דע"כ ממה דלא תנן במשנה אותו ואת בנו ברור דגם אפילו למאן דדריש טעמי' דמצות בכל מקום הכא גבי שלוח הקן משתקין אותו מטעם שאומר דסותר את הדין . וע"פ הדברים האלה מיושב קושי' הר"ר אלחנן וגם עלה יפה דעת התרגום יונתן שהקשה עליו המהרש"א בחדושי הלכות שכתב בפ' אמור שור או שה וגו' עמי בני ישראל היכמא דאביכן רחמן בשמיא כן תהוון רחמנין וכו' והגיהו המהרש"א של הת"י בתימה שהוא נגד המשנה ולפמ"ש בס"ד ברור דברי הת"י ותדע כוונתו שלא כתב נמי כזה בפ' תצא גבי שלוח הקן אלא גבי אותו ואת בנו כתב הכי מצד הרחמנות היינו כמשמעות המשנה דדילג המוקדם ולא תנא אלא קן צפור כדאמרן . והנה כל הנביאים מתנבאים בסגנון אחד דמשתקין אותו מפני שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים ה"ה הר"ב וכן הרמב"ם בפירושו ובחבורו בפ"ט מהל' תפלה ד"ז מי שאומר בתחנונים מי שריחם על קן צפור שלא ליקח האם על הבנים או שלא לשחוט אותו ואת בנו ירחם עלינו משתקין אותו מפני שמצות אלו גזירת הכתוב הוא ואין רחמים שאילו הי' מפני הרחמים לא הי' מתיר לנו שחיטה כל עיקר ע"כ ובגמ' דברכות ל"ג ובמגילה כ"ה מפרש הש"ס על קן צפור מאי טעמא משתקין אותו פליגי בה תרי אמוראי וכו' חד אמר מפני שמטיל קנאה במעשה בראשית [לומר על אלה חס ולא על שאר בריותיו. רש"י] וז"ל רש"י במגילה מטיל קנאה לומר על עופות חס ועל בהמות וחיות אינו חס וחד אמר מפני שעושה מדותיו וכו' ובכן נעלם ממני דלמה הניחו כל הגדולים לפרש נמי טעמי' מפני שמטיל קנאה ויפלא עפ"ז מה שכתב בס' המורה הביאו התי"ט דסוגיא זו במשנה מהלכה דאתי' כמ"ד אין טעם לשום מצוה וכמו שכתבתי ג"כ לעיל בהעתקת ס' החינוך הרי לפי טעם שמטיל קנאה יהי' הלכה זו מקויימת אפי' למאן דדריש טעמי המצות והטעם משום רחמנות אפילו הכי משתקין אותו מפני שמטיל קנאה וכן משמע דברי המהרש"א בח"א בזה"ל מפני שמטיל קנאה כו' למאן דס"ל הכי אפשר דמצוה זו מצד רחמים הוא כמו צדקה וכמה מצות אלא כיון שמזכיר כן בתפילה הרי הוא מטיל קנאה במעשה בראשית כאילו אלו עופות נבראים ברחמים ולא שארי נבראים ברחמים ואינו כן אלא שכולן נבראו ברחמים כמ"ש ביום ברוא ד' אלקים ע"כ. ובישוב זה נראה להתבונן באיזה דרך מטיל קנאה במ"ב לומר על אלה חס ולא על שאר בריותיו כמ"ש רש"י והלא שפיר יש לכוין כוונת התפילה כשם שחס על אלה כן חס על כל בריותיו ומצות שלוח הקן מורה היקש על השאר והלא ע"ז יצא לדון כן חוס ורחם עלינו הרי שלוח הקן לדעתו יצא לדון על הרחמנות לכל הנבראים ויתכן לומר מדנקט בפומי' אתה חסת על קן צפור וכו' ולא נקט המוקדם בתורה אוא"כ הורה בזה הקנאה דאותו ואת בנו אינו טעם משום רחמנות אלא דוקא בקן צפור חס ולכן משתקין אותו שמטיל קנאה ונפק' מזה דהם אמר אתה חסת על אותו ואת בנו או דאמר תרווייהו קן צפור וגם אותו ואת בנו דתו ליכא הוראת קנאה אין משתקין אותו . ודע דבמגילה הגירסא ההוא דנחית לקמי' דרבה אמר אתה חסת על קן צפור אתה חסת על אותו ואת בנו אתה חוס ורחם עלינו ע"כ. אמר רבה כמה ידע כו' . אמר לי' אביי והא משתקין אותו ורבה לחדודי לאביי הוא דבעי ואולי לכל הגדולים הנ"ל הי' גרסתם ג"כ בברכות כמו דאיתא במגילה והשתא רבה וגם אביי שהסכימו יחד דמשתקין להוא דנחית אע"ג שהזכיר שניהם קן צפור וגם אותו ואת בנו ע"כ דרבה ואביי ס"ל כאותו מ"ד טעמי דמשתקין מפני שעושה מדותיו וכו' ולכן ע"ז כדאי לסמוך אשר סמכו הגדולים לבחור בטעם זה והוי יודע דבטור וטוש"ע לא מצאתי דין האומר על קן צפור משתקין אותו אלא דין דמודים מודים נזכר בסי' קכ"א ולא ידעתי טעם השמטה זו ואולי לפי מה שכתב מדין זה התוס' ד"ה על קן צפור וכו' דדוקא בתפילה שכשאומר התפילה מהלים הדבר ולהכי משתקין אותו משא"כ דרך דרוש ופשט ע"כ . והנה נוסח התפילה כבר אמורה על הסדר ברמב"ם וטור לפיכך העלימו את זה מיהו אכתי לפמ"ש הרמב"ם בחבורו העתקתי' לעיל על מי שאומר בתחנונים וכו' א"כ י"מ דאפילו בתחנונים שמסדר לעצמו כדרך הרבה בעלי השיר שיוצאין בשיר וכותבין תחנונים ובקשות אשר לא שערום הראשונים שאינו רשאי לעשות בקשה על דרך זה או מי ששמע כך מהאומר זה דרך תחנה שמשתקין אותו וקצת י"ל דס"ל כדעת הרמב"ם בס' המורה דמשנה דהכא אתיא דלא כהלכתא ומיהו גם זה דוחק שהרי הרמב"ם בחבורו פסק להלכה דמשתקין אותו גם על הרמב"ם שכתב דין מודים מודים וכן על קן צפור דמשתקין אותו והשמיט דין דהאומר על טוב יזכר שמך דתנן נמי משתקין אותו נעלם ממני טעמו של זה הדבר :

ד תוי"ט ד"ה **ואם הבטחתו** וכו'. אין למדין לא מן ההלכות ולא מן ההגדות ולא מן התוספתות אלא מן הגמרא ע"ש . המג"א סי' קכ"א סקכ"ט הביא דברי לחם חמודות ושחזר בו בתי"ט דאין למדין הלכה ממדרש כו' וכ"כ הב"ח בשם המרדכי הארוך דדוקא כ"כ שרי שלא תתבטל כ"כ אבל אמן לא יענה וכו' וסיים וא"כ ה"ה אמן שרי ומכ"ש האידנא שמתפללין מתוך הספר ע"ש . ועי' ע"ז ס"ק י"ד כתב . ונראה לכאורה דגם לענין עניית אמן אם הבטחתו שיהי' יודע בטיב הברכות דלא יטרף דעתו מותר כמו לענין נשיאת כפים דאין הטעם רק משום חשש טירוף אם מובטח לו שלא יתבלבל עולה לדוכן כ"ש בזה דבקלות טפי יוכל להיות בטוח שלא יתבלבל ע"י עניית אמן ולא יהי' מטורף בברכה שלאחריו אבל כי דייקת לא נראה כן וכו' כי בעניית אמן כראוי הסיח דעתו למחשבה אחרת ובזה אין שייך לומר מובטח שלא יטרוף דעתו כי ההתח אלקים הוא להפוך כמחשבה כרצונו כי אין דבר זה תלוי בטבע שלו משא"כ באם נושא כפיו שהחשש הוא כפירש"י טירוף דעת הוא מחמת אימת ציבור ובזה פירש"י אם מובטח הוא שאין דעתו מטורפת מאימת ציבור וכו' וע"כ מהני הבטחה וכו' ע"ש שהאריך עוד קצת בזה . ובעיקר' דמילתא שכתב התי"ט מן הירושלמי פ"ב דפאה אין למדין לא מן ההלכות וכו' אלא מן הגמרא איכא למידק מאי ראיה היא זו דודאי איכא מסתבר' למימר היכי דלא מצינו פלוגתא ר"ל דגמר' דילן חולק או להדי' או מכח הכלל שנמסר לנו . דפסקינן עפ"י הגדה או ע"פ התוספתא וכה"ג . ולא איתמר בירושלמי דאין למדין וכו' רק היכא דנחלקו אגמרא דידן . אין למדין מהם אלא פסקינן כגמרא דילן. וקצת בענין זה מצאתי ברלב"ח סי' ס' דף י"ז ע"ג שכתב ודברי מגדול עוז בזה הם שיבוש במחילה מכ"ת כדרכו בכמה מקומות כי מ"ש דאין למדין הלכה מפי המשנה זהו דוקא כשיש בגמרא הפך מהמשנה בפירוש וכו' ע"כ. וכן משמע ברשב"ם בב"ב ק"ל אהא דתי' אין למדין הלכה וכו' כתב בזה"ל ובמקום אחר אמרי' אין למדין הלכה מתוך משנה כגון זה שכתב במשנה והלכה כדבריו וכו' היכא דפליג יחיד אבל רבים לא סמכינן אפסק הלכה של משנה אא"כ פוסק בגמרא וכו' . והכי אמרי' בירושלמי ר"ז בשם שמואל אמר אין למדין לא מן ההלכות ולא מן ההגדות ולא מן התוספתות אלא מן הגמרא כלומר מדברי האמוראין ולא מפי הכתוב במשנה וברייתא כגון דפליגי רבים עליה וכו' ע"ש. נראה כוונת הרשב"ם דדוקא כגון דפליגי רבים עליה לא מורינן הלכה מפי משנה לפי שנמסר לנו הכלל יחיד ורבים הלכה כרבים בר מהיכא דמצינו בגמרא להדיא דהלכה כאותו יחיד דמסתבר טעמי' או כה"ג . ותדע שהרי כמה וכמה פיסקי דינים היוצאים מתוספתא הובא בגדולי ראשונים ואחרונים להלכה מקויימת ולא עוד אלא אפילו היכא דנשאר בגמרא דילן איבעיא דלא איפשטא בתיקו פסק הרמב"ם להקל מכח התוספתא כמ"ש הרא"ש בפרק שני דחולין סי' ו' דהרמב"ם מכשיר במיעוט בתרא אע"ג דנשאר בתיקו דסמך על התוספתא ובעל הש"ס לא ידע מתוספתא זו ע"ש . [וכתבתי בחדושי תוספתא שגם הרשב"ם בב"ב ס"ג. ד"ה תנו חלק וכו' כתב ואע"ג דתניא בתוספתא וכו' איכא למימר דלא הוה שמיע להו הך ברייתא דאי הוה שמיע להו הוו מייתן לה בבית המדרש וכו'] ואף הרא"ש שמגמגם בזה וכתב דמסתבר טפי למימר שלא רצה בעל הש"ס להביא הברייתא השנויה בתוספתא ולפשוט הבעיא משום דקים להו דלא מיתניא בי ר"ח ור' אושעיא דמסתמא כיון שרצו חכמי ישראל לעשות חבור קיים אמת הקרו וחזרו לידע כל הספרים וכו' הלכך אין לסמוך על תוספתא זו כיון שאין בעל הש"ס מסכים עליו ע"ש . וכ"כ הרא"ש ביומא בפרק יום הכפורים סי' ה' איבעיא להו הרב אצל התלמיד מאי ולא איפשטא ובתוספתא תניא הנוהג להקביל פני אביו או פני רבו או פני [מי שגדול ממנו נ"ל] תלמיד חכם [וכן העתיקו הב"י א"ח סי' תרי"ג] עובר כדרכו וכו' וכתב הר"ן גאות דמשמעתא שיא מדלא הביא אותה הגמרא לפשוט וכו' עכ"פ חזינן גם מדברי הרא"ש והר"ן גאות דדוקא היכא דסותר הוא התוספתא את הגמרא דילן לא פסקינן כוותיה אבל בסתמא מילתא ברור דהילכתא כוותה ואשר ע"כ הוא הדין והוא הטעם דמורינן מתוך המדרשות ומתוך ההגדות כל כמה דלא ברירא לן דסותר את האמור בגמרא דילן . ודע בתשובת חכם צבי סי' מ"ט בנידון קושי' מהר"ע מפראג בבן י"ג עד בן כ' שנים דאינו בר כרת ואמאי מייתי חטאת . כתב הגאון ח"צ תוך שאר תשובותיו בזה"ל וסמך

שסמכו עליו מפרק ר' עקיבא דל עשרין שנין דלא עבשת עלייהו דברי אגדה הן ואין משיבין מן האגדה גם הטעם שפירשו ז"ל והוא הירושלמי מגזירת מרגלים תמוה הוא דא"כ ובן ששים שנה ומעלה נמי נימא הכי וכו'. הנה מ"ש גם הטעם שפירשו ז"ל אולי צ"ל שפירש"י ז"ל. כי כן פרש"י בשבת פ"ט ע"ש. ברם מ"ש הגאון הנ"ל דברי אגדה ואין משיבין מן האגדה. הספרי על המדה [וז"ל הספרי ולדבקה בו למוד דברי אגדה שמתוך כך אתה מכיר מי שאמר והיה העולם. הביאו רא"ש בס' החינוך מצוה תל"ב] ומלבד הנזכר בשבת פ"ט דל עשרין שנין וכו' נמצא עוד אמר ר' ברכיה כמה קשה המחלוקת שב"ד של מעלה אין עונשין אלא מבן כ' ולמעלה וב"ד של מטה מבן י"ג ולמעלה ובמחלוקת של קרח וכו' הביאו המזרחי ג"כ ריש פ' חיי שרה ורש"י בפ' קרח ע"ז פסוק כ"ז ולקוצר דעתי לא ידעתי ראיה מפורשת אנה מצא דאין משיבין מן האגדה וכל דברי האגדה מסורין או מטעמא או מקבלה דהכי גמירי להו רק בדברים שאינם פשוטים אמרינן די"ש לה סוד נעלם. וכמה וכמה דינים למדין מן האגדה ואפרט אחת מהנה לענין יין נסך כמ"ש תוס' ע"ז ל"ג ד"ה כסי וכו' דבהדחה שלישית נפלט הכל ושרי וכתבו לראיה ממדרש אסתר שאמר המן לאחשורוש אם זבוב וכו' ולא עוד אלא שמדיח כוסו ג' פעמים. וכ"כ הרא"ש שם הראיה בשם המדרש ונדפס שם בהרא"ש מראה מקום מגילה י"ג וכתבתי בתכ"ש המעיין שזה לא דק כי עיקר הראיה דהיינו ולא עוד אלא שמדיח ליתא בגמרא דילן במגילה י"ג אלא רק במדרש אסתר איתא וכן הביא הפ"ח באה"ע סי' קי"ט ממה שאמרו ביבמות ס"ג נתנני ד' בידי לא אוכל קום זו אשה רעה וכתובתה מרובה וכו' מוכח דאינו יכול לגרשה אא"כ יש לו לשלם הכתובה דלא כרמ"א ע"ש. הרי דמייתי' לדינא מן ההגדה ודלא כהבאר היטב שמשיג עליו דאין למדין מן ההגדות ע"ש. ולכן גם מ"ש בשבות יעקב חלק שני סי' קמ"ט בפשיטות דאין למדין הלכה מדברי אגדה ע"ש צ"ע לפמ"ש לעיל בס"ד. ובפרט אילו ראה הגאון המפורסם הנ"ל מ"ש הרמב"ם דברים אלו לא היה כותב הכי כי ז"ל הרמב"ם בפירושו בפ"ז דסנהדרין בסוף המשנה [המתחיל הבא על הזכור וכו'] אבל מפי השמועה למדו שהקב"ה לא יענוש החייב כרת אלא אחר עשרים שנה ואין הפרש בזה בין זכרים לנקבות ע"כ. הרי שכתב הרמב"ם מפי השמועה למדנו וברור דהוא עיקר האמיתי כמשמע מפי השמועה למדו שזכר הרמב"ם על רוב דיני התורה ועמ"ש התוי"ט מ"ג פ"ז דאהלות ד"ה ובית הלל וכו' ע"ש. וגם לפי פי' השני שכתב הר"ב משנה כ"א פ"ה דאבות בן עשרים לרדוף וכו' בשנית דבר זו במשנה עמ"ש שם בס"ד. והנה בירושלמי שהעתיקו התוי"ט איתא בזה"ל ר"ז בשם שמואל אין למדין לא מן ההלכות [קס"ד לפי שנשתקע בהם הל"מ והם פסקי דינים כגון משניות קרי להו הלכה אבל הגדות] ולא מן ההגדות ולא מן התוס' [התוספתא רא"פ] אלא מן התלמוד [גמרא רא"פ] ע"כ. ועפ"י הדברים האלו יש התעוררת בדברי הרמב"ם להמעיין שם גם במ"ש הרשב"ם שם ובמקום אחר אמרינן אין למדין הלכה מתוך משנה וכו' ולא מצאתי דבר זה אלא בנדה ז' אבל שם איתא הא קמ"ל שאין למדין הלכה מפי גמרא וז"ל רש"י שם דאין למדין הלכה מפי הש"ס מתוך המשנה והברייתא ששנוי' בהם הלכה כפלוני אין למדין מהם שהאמוראים אחרונים דקדקו וכו' ע"ש כשתתבונן בכל אלו הדברים תמצא כמה דברים לתועלת ודברי הירושלמי עולים שאין למדין מתוך המשנה לדמות ממנה למקום אחר ע"ש אר"ש דבריו כמו שפי' רא"ש בסופו. אלא אותה הלכה גופי' שבשנית והלכה כדבריו משמע דפסקינן. אכן מפירש"י בנדה ומפי' הרשב"ם נראה דאפילו כאותה הלכה עצמה ששנוי' בתוך המשנה וברייתא לא סמכינן עליה גם תוס' בגיטין נ"ב ד"ה הלכה וכו' אע"ג וכו' ובברייתא קתני נמי וכן הלכה כדבריו אין למדין הלכה מפי תלמוד ע"כ. וצריך קצת תיקון שהרי וודאי מפי תלמוד דהיינו גמרא דילן שחיבר רבינא ורב אשי למדין ואין משיבין דאין אדם רשאי לחדש דבר מעתה. וכמ"ש הרשב"ם הנ"ל ואין כאן מקום להאריך עוד בזה. ותשובה על הראשונות דזה שכתב התוי"ט שהרי ברכות וכו' שעל שניהם הוא אומר וכו' וקאמר עלה דהלכה כוותיה ואנו לא קי"ל הכי. אתי שפיר על נכון דלא קי"ל כר"י בן ברוקא מטעם דר' חייא ור' אמי ורב נחמן פסקו הכי בסוגיא דיבמות ס"ה דאין הלכה כר"י בן ברוקא וא"כ אע"ג דאמרינן במדרש דר' ירמיה ור' יצחק בשם ר' חנינא אמרו דהלכה כר"י בן ברוקא קי"ל כרבי' דר' חייא ור' אמי ורב נחמן וגם רבינא ורב אשי שסדרו הש"ס ולא הביאו הך דר' חנינא קי"ל הכי. אמנם בהא דעניית אמן אחר הכהנים אם הבטחתו. דאין הכרע בגמרא דילן. ברור דודאי שבשנית במדרש מוציא מידי ספק דלמדונו רבותינו שעונה אמן בהם הבטחתו וס"ל לרבותינו דמתני' לרבותא דהפסק גדול וכו' [כמ"ש התוי"ט ומלבד ישוב זה דלרבותא דהפסק גדול וכו' י"ל עוד דברישא דמתני' הו"ל דנקט להדיא הטעם מפני הטירוף. משמע להדיא דאינו היכי דבטל הטעם כגון באם הבטחתו שלא יטרוף או יענה אמן אבל בסיפא דלא קתני טעמא הוצרך למתני ואם הבטחתו] וכל זה ברור במלתא ובטעמא. והוי יודע דהרא"ש בסי' י"ז על המשנה דהכא כתב בזה הלשון היה עובר לפני התיבה וכו' ור"ת ז"ל היה אומר דאין ש"ץ יכול להפסיק ולקרות כהנים וכו' ובערוך פי' חזן ש"ץ וטעות הוא וכו' ועוד אמרינן בסוטה ל"ט אין הכהנים רשאים להתחיל בברכה עד שיכלה הדיבור מפי הקורא ובספרי קאמר אין הש"ץ רשאי להתחיל שים שלום עד שיכלה אמן מפי הקהל אלמא ש"ץ לאו היינו חזן הקורא ע"כ והנה בדבורות הראשונות של הרא"ש שכתב וטעות הוא וכו' תמצא מה שכתבתי בס"ד במ"ג פ"א דשבת קראו נא משם. והאריכה פה עמדי דבורות האחרונות שכתב הרא"ש ועוד דאמרינן בסוטה וכו' ובספרי קאמר וכו' לא זכיתי להולמו ראיה זו הלא לאין מספר מצאנו ראינו כי המכוון אחד נקרא בשנים ושלשה שמות. ואפרט אחת מהנה דוגמתו שם הממונה דהוא סגן עי' רש"י ברכות י"א ויומא ט"ו. וחזינן דבכמה מקומות נקרא בשם ממונה ובכמה מקומות נקרא בשם סגן ועי' תוס' שם ותוס' דסוטה מ"ב ד"ה סגן ותוס' מנחות ק"י ד"ה אמר וא"כ ה"נ י"ל דמר קרי ליה לחזן בשם הקורא ומר בסיפרי קרי לי' ש"ץ ולכן דע דגם בתוס' ברכות ל"ד כתבו ד"ה לא יענה אמן וכו' לקרות כהנים לדוכן אומר ר"ת שאין ש"ץ יכול לקוראם דחשיב הפסקה לתפלה וכו' והא דאמרינן בסוטה דלשני' קורא כהנים כו' לאו אשליח ציבור קאי אלא אחזן כדתניא בסיפרי אמור להם מלמד שהחזן אומר להם וחזן לאו היינו ש"ץ וכו' וכן משמע נמי בסוטה ל"ט דלאו אש"ץ קאי דמעיקרא קאמר אין הכהנים רשאין להתחיל בברכה עד שיכלה הדיבור מפי הקורא ואח"כ אמר אין ש"ץ רשאי וכו' משמע דשנים הם ע"כ [ועי' תוס' מנחות מ"ד ד"ה כל כהן וכו' הביאו ראיות אחרות] ועתה הראית לדעת דהוכיחו תוס' ממה ששינה הש"ס בענין אחד דמתחילה אמר הקורא ואח"כ באותו ענין אמר ש"ץ ע"כ דשנים הם וכן מהנראה דגם הרא"ש עולה על כוונה זו ומה שנדפס בסיפרי טעות הוא וצ"ל ובסיפא קאמר אין ש"ץ וכו' וכן הסכים על ידי בהגה"ה זו דצ"ל ובסיפא מר גיסי הגאון בספר זכרון יוסף דף י"ז ד"ה ומה שפילפל וכו' ומגי' המורות ובספרי דהרא"ש צ"ל ובסיפא [ול"נ שיותר טוב להגי' ובסוף וקי"ל] הוא לפע"ד נכון ומוכרח ואמת גמור דבלעדי זאת דבריו תמוהין כמ"ש מר דמאי ראיה מסיפרי אימא דמר קרי ליה ש"ץ ומר קרי ליה חזן וכו' ע"ש. ואולם בתכ"ש כתבתי דגם על דעתי עלה בתחילה להגי' דצ"ל ובסוף. אכן נדע מפני שהטעות יותר שכיחי בין סיפרי למלת סיפא נראה שהיה כתוב ובסיפא טעה המדפיס לכתוב ובסיפרי וביישוב המדי"ר שהביא התוי"ט האריך גיסי הגאון הנ"ל ע"ש בדברים נחמדים. וזה בזה אגודים. הכו ממתקים. וכלו מחמדים: הר"ב ד"ה שהוא וכו'. כמו אך טרף טורף פי' אחר לשון טורפין לו תפלתו בפניו כלומר התפלה וכו' מטורפת וערודה ממנו וכו' ע"ש. יש לדקדק דהביא קרא אך טרף טורף דכתיב מ"ד פ' כ"ח ולא הביא מן המוקדם בפ' וישב ל"ז פל"ג טרף טורף יוסף. ודע דזה שכתב הר"ב בפי' אחר לשון טורפין לו תפלתו בפניו וכו' כוונת ראייתו על לשון דאיתמר בגמרא דברכות ה' שנים שנכנסו להתפלל וקדם אחד להתפלל ולא המתין את חבירו טורפין לו תפלתו בפניו ע"ש והנה שני הפרושים שזכר הר"ב מכוונין לאמר מלת שהוא מקובל וכו' וכן שהוא מטורף דאי על התפלה קאי הוה לי' למר שהיא מקובל' וכו' [דתפלה לשון נקבה כמבואר בכתובים וכן במשנה ב' פ"ד דלעיל מה מקום לתפלה זו] ולהכי אסבריה למלת שהוא לפי' הראשון קאי על החולה ולפי' השני קאי על אדם המתפלל. ומעתה לא ולמד מה שכתב התוי"ט ד"ה שהוא וכו'. ומה שהגי' בדברי רש"י דע דבפי' רש"י שלפני דפוס פ"פ דמיין כך איתא ד"ה שהוא מטורף החולה לשון אחר טורפין לו תפלתו בפניו כלומר התפלה שהתפלל עליו מטורפת וערודה לפניו ואינה מקובלת ע"כ וכתבתי בתכ"ש דהנכון להיות כך ברש"י פי' אחר לשון טורפין לו תפלתו בפניו והוי על הכוונה שכתבתי לעיל בפי' הר"ב דהיינו הלשון דאיתמר לעיל בברכות ה'. ועולה הכל על נכון גם מלת שהתפללו דכתבו רש"י ור"ב [אשר לכאורה הוי ליה לומר שהתפלל שהרי הכא ביחיד המתפלל כגון רבי חנינא בן דוסא מיירי] יבא על נכון:

פרק ו ב תוי"ט ד"ה **יצא** בגמ' אמרינן וכו' דהרמב"ם פסק דלא כמתני' דהכא וכו' וצ"ל ראיה לדברי הכ"מ שכן הר"ל יונה וכו' וזה כדברי הירושלמי ע"ש לפום ריהטא על הר"ל יונה גופי' קשיא דהניח סוגיא דידן דאמרה להדיא דמתני' אתי' כר' יודא. ואזל בתר פי' הירושלמי וכבר נודע שכתבו כל הראשונים דהיכא דפליגי בבלי וירושלמי הלכה כתלמודא דידן שהיא בתראי ורבינא ורב אשי שסדרו הבבלי היו יודעים ורגילים בירושלמי ואלו היו מקבלים שכן הלכה היו קובעים אותה בבבלי ע"כ ופשיטא הכא דגם בירושלמי איכא חד מ"ד כמו בסוגיא דילן. והוי יודע דז"ל הב"י א"ח סי' ר"ו בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא וכו' ואמרי' עלה בגמרא שם מאן תנא דעיקר אילנא ארעא היא [דעיקר כל הפירות היא הארץ והכל גדל הימנה רש"י]. א"ר נחמן בר יצחק רבי יהודה היא דתנן יבש המעין ונקצץ האילן מביא ואינו קורא [שאינו יכול לומר מן האדמה אשר נתת לי דכיון דיבש המעין ונקצץ האילן ממנה בטלה לה ארעא רש"י]. ר' יהודה אומר מביא וקורא [שהארץ היא עיקר רש"י]. וכתבו התוס' והרשב"א והרא"ש דהלכה כר' יהודה כיון דסתם לן תנא כוותיה אבל הרמב"ם פסק בפ"ח דבירך על פירות האילן בפה"א לא יצא נראה שסובר דלא אמרי' בגמ' דמתני' ר' יהודה היא אלא ללמדנו דמתניתין יחידאה היא ולא קי"ל כוותיה והטור סתם דבריו כשאר פוסקים ודלא כהרמב"ם ע"כ. ודע עוד בנוסח הרמב"ם שלפנינו בפ"ח מהל' ברכות דין יו"ד איתא בזה"ל בירך על פירות האילן בפה"א יצא ע"כ. וכתב בהג"מ על זה כסתם מתני' ואע"ג [דשמואל צ"ל] דרב נחמן ב"י מוקי לה כר' יהודה ע"כ. הנה נדפס לפנינו הנוסחא שכתב הכ"מ ואעתיק לשונו שכתב הכ"מ בירך על וכו' משנה בירך על פירות האילן בפה"א יצא ובגמרא מאן תנא וכו' ר"י אומר מביא וקורא וכתבו התוס' והרא"ש דהלכה כר' יהודה כיון דסתם לן תנא כוותיה אבל רבינו הרמב"ם סובר דלא אמרו בגמרא דר' יהודה היא אלא ללמדינו דמתני' יחידאה ולא קי"ל כוותיה זה כתבתי לפי נוסחותינו בדברי רבינו. אבל מצאתי נוסחא שכתב בה בירך על פירות האילן בפה"א יצא והיא נכונה דאתי' כסתם מתני' ואין לדחות גירסא זו ממה שמגיע לרבינו בפ"ד מהל' בכורים שפסק יבש המעין ונקצץ האילן מביא ואינו קורא והיינו דלא כר' יהודא דאיכא למימר דאע"ג דאמרי' מתני' ר' יהודה היא אינו מוכיח דהא בירושלמי איכא מ"ד הכי ואיכא מ"ד דמתני' דברי הכל היא ומאחר דאיכא מ"ד הכי נקטינן כסתם מתני' דהכא וכת"ק דבכורים ע"כ. איברא לא כדעת הכ"מ דמקיים נוסחא שמצא כתוב בהרמב"ם בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא דעת הרשב"א בחידושיו על ברכות שכתב בזה"ל מאן תנא וכו' א"ר נחמן ב"י ר' יהודה היא וקי"ל כוותיה מדסתם לן תנא כוותיה והרמב"ם פסק כרבנן ע"כ. הרי דהעיד הרשב"א בשם הרמב"ם דלא יצא וגם במ"ש דסמיך הרמב"ם על הירושלמי לא הבינותי שהרי הלכתא כתלמודא דידן כמו שכתבתי לעיל. וזהו כלל גדול בדינא וכן מבואר בכמה דוכתי ואחת מהנה תראה מפורש בכסף משנה פ"ד מהל' בכורים דין י"ב שהעתקתי לשונו מ"ו פ"א דבכורים ע"ש. ומכ"ש בענייני דהכא דגם בירושלמי איכא ר' חזקיה דתירץ הכי דמתני' ר' יהודה היא כסוגיא דילן. ואין חולק עליו אלא ר' יוסי ואין הכרע שם. מעתה עדיפא לומר דהילכתא כחזקיה דש"ס דילן הסכים על ידו. ולכאורה יש לקבוע מסורת לנוסחא דלא יצא. חדא ממה דחזינן דאוקמי' ר"נ בר יצחק למתני' כר' יהודה והיא ליחידאה וכמ"ש הכ"מ וכן הגהות מיי' שכתב ואע"ג וכו' שהעתקתי למעלה בכן מסתבר דאתא ר"נ ב"י ללמדינו דמתני' יחידאה. ובאם אין זה לבדו כדאי. יש להביא ראיה ממה דקי"ל בכל דוכתא דסתם ואח"כ מחלוקת אין הלכה כסתם ואפי' לדעת ר' יוחנן שכתבו תו' בשבת פ"א בשם ר"ש מוורדין ד"ה והאר"י וכו' דקים ליה להש"ס דר' יוחנן ס"ל דאפי' בתרי מסכתא [באחת מחלוקת ובאחת סתם] הלכה כסתם וכ"כ תוס' ביבמות מ"ב ד"ה סתם וכו' מטעמא משום דמסתמא אית לן למימר דמחלוקת ואח"כ סתם הוא ולא סתם ואח"כ מחלוקת דמסת' סתם לבסוף. דאין לנו לומר שסתם רבי קודם ושוב חזר ממה שפסק ע"ש. מ"מ הכא פשטא דמלתא דברכות נישנית תחלה דמאימתי קורין וכו' אקרא קאי ודחיקא מובא למאד לומר דמסכת בכורים נישנית קודם ברכות ומה גם בכורים לא היה נוהג בימי רבי ומס"א היה שונה אותה קודם לברכות ק"ש ותברותי' דנוהג בכל יום. ואפ"ה לדידן דלא קי"ל כר' יוחנן בהא וכמו שכתבו התוס' בשני מקומות הנ"ל דכל אמוראי פליגי בהאי עלי' דר' יוחנן וסבירא להו דסתם ואח"כ מחלוקת אפילו בתרי מסכתות לית הילכתא כסתם. ולפיכך נעלם ממני מ"ש התוס' והרא"ש דהלכה כר' יהודה דסתם לן תנא כוותיה וכו' מה תועלת יש בסתם זו הלא יש אח"כ מחלוקת בבכורים. ורציתי לומר דנהי דסתם ואח"כ מחלוקת אין הלכה כסתם עכ"פ מידי ספק לא יצא דדילמא נישנית המחלוקת קודם הסתם והוי הלכה כסתם. והלכך הכא גבי ברכות דקי"ל ספק ברכות להקל יש לנו להורות כסתם מתני' דיצא אמנם מלבד שאין לישנא דכתיבי התוס' והרא"ש סובלתו שהרי שפתותיהם ברור מללו דהל' כמותו דסתם לן תנא כוותיה ואם איתא לא הוי להם לכתוב הדבר בהחלט דהלכה כר"י דמשתמע מיניה דהלכתא כוותיה בבכורים דמביא וקורא והכא בברכות דיצא וזה אינו כדאמרן. ולא עוד דנפקותא רבא לדינא דאי אמרינן דלא פסקינן דבירך יצא רק מצד הספק שאמרנו הדין נותן דאין להקל רק דוקא באותו פרי [שגדל באילן שבירך עליו בפה"א] שבירך כבר יצא מספק ואצ"ל מחדש בורא פרי העץ. אבל להתיר לאכול שאר פירות האדמה על סמך אותה ברכה דהוי בכתחילה לא אמרינן דדילמא נישנית המחלוקת באחרונה והילכתא כרבנן דלא יצא ומסתימת כל הפוסקים שכתבו דיצא משמע שיצא על דרך ודאי משום דהלכה כר"י דעיקר אילן ארעא הוא ונהי דלכתחילה קבעו בורא פרי העץ דמבורר יותר מ"מ בבירך בורא פרי האדמה יצא נמי כמו שבירך ברכה כתקנה ויתבאר עוד יותר במה שכתב השו"ע א"ח ר"ס ר"ו בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא אבל אם בירך על פה"א בורא פרי העץ לא יצא הלכך אם הוא מסופק בפרי אם פה"ע או פה"א מברך בפה"א ע"כ מוכח דס"ל דיצא בודאי דאי מטעם ספק ברכות להקל קשה היאך לכתחלה בפרי שהוא נסתפק אם הוא פה"ע או פה"א יברך בפה"א דילמא הילכתא כרבנן ואינו יוצא כלל בברכת פה"א ואדרבה עובר על לא תשא שמברך ברכה שאינו שייך לו אם הוא פרי האילן ודעת לנבון נקל דאין שום שייכות לענין זה לומר ספק ברכה להקל ולא יהיה תקנה בפרי שנסתפק אלא שיהיה לפניו פה"ע וגם פה"א כשיברך עליהן יכוין להוציא פרי שנסתפק הרי מכל זה נראה דס"ל להפוסקים דהלכתא כר"י בודאי ובהחלט והיא פליאה מאתי לקוצר דעתי מנ"ל לפסק כר"י ואי הוי מסתם מתני' דהכא הלא הוה אחרי' מחלוקת וחפשתי בספרי המפרשים שתחת ידי ה"ה מהרש"ל רש"א ומוהר"מ ולא מצאתי בהן שום הערה ועמדתי משתומם עד שבא החכם בעל אחות אשתי הרבני המופלא הקצין השלם בתורתו אמונתו מ"ו פייש נר"ו ויגע ומצא והראה לפני ספר פ"י אשר התעורר להקשות במה שכתבתי למעלה דהלכתא כתלמוד בבלי ועוד כתב שם דהא דפסק דיצא היינו מצד ספק ברכות להקל ע"ש שמחתי שכוונתי בס"ד בקצת דברים לדעתו הגדול. אבל מה שהחזיק הגאון הנ"ל לומר דהא דיצא היינו מצד הספק. ואפי' אמרה יהושע וכו' לא נתחוורו אצלי עודי מחזיק בם מטעמים שבררתי בצדק דאי אפשר לומר הכי אחר עיון הדק היטב. ואחר כל הדברים נראה דנוסחת הרמב"ם שהיה לפני כ"מ קודם שמצא נוסחא אחרינא וכעדות הרשב"א שהרמב"ם כתב דלא יצא ה"ש משום דהוי סתם ואח"כ מחלוקת וקי"ל ככל אמוראי דפליגי עלי' דר'

יוחנן וס"ל דאין הלכה כסתם כלל אלא כמחלוקת וא"כ בכורים דאי מחלוקת ר"י ות"ק נגנה וגם קמה ברור דהלכתא כת"ק וברירא לי כתמה דברכות שנית קודם והלכך לית הלכתא כסתמא. ודע עוד שהוס' דהכא ד"ה יצא המעיין כתבו י"מ לכך מביא ואינו קורא מפני שאינו נראה כמשנה לקב"ה אלא כקובל על מה שנתן לו אדמה שאינה ראוי' לפירות ע"כ. והנה לפי י"מ איכא למידק דלמה לא מתוקמי מתני' דבירך על פרי העץ בורא פרי האדמה דיצא ככ"ע דגם הת"ק סבירא ליה דעיקר אילן ארעא הוא והא דאינו קורא היינו שנראה כקובל ולכן אנ"ע לשון הירושלמי דמתני' בירך על פה"ע בפה"א יצא [דאילן נמי מאדמה יונק ר"א פעלקאן] ר' חזקיה בשם ר' יעקב בר אחא דר' יהודה היא. דר"י עביד את האילנות כקשים [כמו הקש לשבולת כן אילן לפירותיו ולפיכך בירך על פירות האילן בפה"א יצא. ומילתא דר"י במס' בכורים אע"ג שנקצץ האילן מביא וקורא מן האדמה שהארץ היא עיקר לפירות והאילן אינו אלא כקש לשבולת רא"פ]. אמר ר' יוסי דברי הכל היא פירות האילן בכלל פרי האדמה ואין פירות האדמה בכלל פירות העץ ע"כ הנה לא אתברר' תירוצו של ר' יוסי דפירות אילן בכלל פרי האדמה ולמה מעכשיו אמר הת"ק גבי בכורים בנקצץ האילן דאינו קורא. ואפשר לפרש טעמיה משום דנראה כקובל ויתכן עוד לומר דזה שכתבו התוס' י"מ כו' דהא קשיא להו דאין מדרך המקשן לבדות טעמו ולפרוך. ובשביל זה סוגיא דהכא דשאיל מאן תנא דעיקר אילן ארעא הוא דבר שאין רגילות בש"ס היא אלא דבקיצור הו"ל להקשות מאי טעמא כדרך הש"ס בשאר מקומות. והכר ע"כ יראה דסתמי' דש"ס לא בעי' לשאול מ"ט משום שידע טעמיה דמילתא דדברי הכל היא דעיקר אילן ארעא היא. וגבי בכורים טעמא דת"ק כיון מפרשים שנראה כקובל. אמנם כולו מילתא אתן תנא וכו' הן הנה דברי רב נחמן מתחלה ועד סופו [עי' תוס' ב"מ כ"א ד"ה וכמה וכו'. דמפרשי סוגיא גמרא בדרך זה. ועי' עוד תוס' פסחים ל"ג ד"ה תתן. ותוס' יומא פ"ו ד"ה הני תמהה] דהכי ס"ל לרב נחמן דפליגי ת"ק ורבי יהודה בבכורים בהא וכתירוץ ראשונים של הירושלמי אבל סתמא דתלמודא דלא בעי מ"ט המתני' דהכא דס"ל כתירוצו של ר' יוסי בירושלמי ודברי הכל היא ועפ"י הדברים האלה שפיר נוכל לומר כמ"ש הטוש"ע בפי' המסתפק. ויש בו כדי להוסיף דר"נ בעצמו דאמר ר' יהודה היא וכו' לא אתי לאפוקי דלא אתיא כת"ק אלא ר"ל לפי שמפרש ר"נ בעצמו בסמוך אהא דתנן במתני' על פה"א בפה"ע לא יצא פריך הש"ס פשיטא לא נצרכה אלא לר' יהודה דאמר חטה מין אילן היא דתניא אילן שאכל ממנו וכו' לזה הקדים דבעינן עיקר אילן ארעא הוא ומלינו נמי דר"י ס"ל הכי והלכך אצטריך בסיפא ועל פירות הארץ בורא פרי העץ לא יצא לשיטת ר' יהודה. ואגב אודיע שנשאלתי מכבר מבעל בת אחי אבי אשתי הרבני המופלא הג' מו"ה זנוויל נר"ו. בענין עץ שאכל אדם הראשון דפליגי הני תנאי בסוגיא דר"מ אמר גפן הוה ור' נחמיה אמר תאנה הוה לאיזה ענין פליגי מה דהוה הוה. השבתי לו דנ"מ להנודר לאכול פירות שאכל אדם הראשון ואהוי דוגמתו ממש בחגיגה ו' גבי ויזבחו זבחים שלמים פרים או דילמא אידי ואידי פרים ופריך למנ"מ. ומשני להאומר הרי עלי עולה כעולה שהקריבו ישראל במדבר [מה יביא פרים או כבשים. רש"י] ובענין מה דהוה הוה ע"ש תוס' חגיגה ו' סנהדרין ט"ז יומא ה'. ובזה יצא על נכון לפמ"ש רש"י בראשית ג' פ"ז ויתפרו וכו' מפני מה לא נתפרסם העץ שאכל ממנו שאין הקב"ה חפץ להונות בריה שלא יכלימוהו ע"כ ולכאורה קשיא על התנאים הללו שהתורה מכסה והם מגלים ובעין זה איתא בשבת נ"ה עקיבא וכו' אם כדבריך התורה שכיסה וכו' אבל לפמ"ש אתיא שפיר בשלמא גבי מקושש לא נ"מ מידי אם הוא צלפחד או איש אחר אבל הכא דיש נפקותא לדינא ובענין צלפחד לא שייך להקשות מאי דהוה הוה משום מלת במדבר יתירא היא והארכתי במיני תרגימא בס"ד:

ו היו יושבין לאכול וכו'. במשב"ג וכן בירושלמי ובריי"ף וברא"ש ליתא מלת לאכול וכן מוכח מתוס' מ"ב ד"ה הסבו וכו' וכן מפי' ר"ח. וי"מ שכתב הרא"ש ופי' דהאי גאון שכתב רבינו יונה ע"ש מוכח דלא גרס לאכול ועמ"ש בסמוך בפי' הר"ב: הר"ב ד"ה היו יושבים בלא הסיבה וסימן הוא וכו' שרגילים היו וכו' שהיו מסובים על מטות וכו' ע"ש לשון הר"ב לקוח קצת מפירש"י על המשנה מ"ב שכתב בזה"ל היו יושבים בלא הסיבת מטות שמוטים על צדיהן שמאלית על המטה ואוכלין ושותין בהסבה. כל אחד מברך לעצמו דאין קבע סעודה בלא הסבה ע"כ. והרא"ש אחר שכתב פירש"י כתב ור"ח פי' היו יושבין לעסק אחר ונזדמן להן לאכול מברך כל אחד לעצמו אבל הסיבו לאכול ולא לעסק אחר אחד מברך לכולן. ויש מפרשים היו יושבים זה כאן וזה כאן שלא כסדר אכילה הסיבו שישבו סביבות השלחן כמו וישבו לאכול להם דמתרגמינן ואסתחרו למיכל לחמא. ופירש"י עיקר דלכולהו קשה מתלמידי דרב ע"כ ופי' המעי"ט אהא שכתב הרא"ש דלכולהו קשה מתלמידי דרב. דלר"ח מתני' לא נצרכה אלא שלא היו יושבין לעסק אחר כ"א לאכול והם הרי אמרו ניזול וניכול כו' וכן ליש מפרשים שצריך שישבו כסד' הא אמרו ניכול להמא אנהר דנק ע"כ. וז"ל רבינו יונה היו יושבין כל אחד ואחד מברך לעצמו כלומר אם אכלו בלא שום הזמנה אלא שהיו יושבים וכל אחד ואחד התחיל לאכול ולא הסכימו לאכול ביחד אינם מצטרפין וכו' ואם הסיבו אחד מברך לכולן. יש מפרשים הסיבו מלשון הסבה ור"ל כשהסבו ביחד כמו שדרך לעשות באכילת קבע מצטרפין ואחד מברך לכולן ורבינו האי גאון פי' הסיבו מלשון סיבוב ור"ל כשישבו כולם סביב שזה מורה על הישיבה של קביעות דמתרגמינן וישבו לאכול להם וכו' ע"כ. ולשון הרמב"ם בפ"א מה' ברכות דין י"ב. רבים שנתוועדו לאכול פת או לשתות וכו' אבל לא נתכוונו לאכול כאחד אלא זה בא מעצמו וזה בא מעצמו אעפ"י שהן אוכלין מככר אחד כל אחד ואחד מברך לעצמו ע"כ. גם הערוך ערך סב ד' כתב פירוש הסיבו ישבו סביבות הפת היו יושבין לעסק אחר ונזדמן להם לאכול כל אחד מברך לעצמו אבל הסיבו כלומר ישבו לאכול ולא לעסק אחר אחד מברך לכולם ע"כ. הנה כל הגדולים שלא פירשו כרש"י יחול עליהם השגה שכתב הרא"ש דלכולהו קשה מתלמידי דרב. ברם לקוצר השגתי אינני מבין כלל השגה ההיא דבלאו הכי טעמא בעי מה דוחקייהו דכל הני גדולים דנאדו מפירש"י הלא פשטא דמתני' אזלא כפירש"י ובפרט לשון הסיבה דנשנית בכל המקומות ומהם מבואר בפסחים צ"ט לא יאכל עד שיסב עוד שם ק"ח בן אצל אביו בעי הסיבה. וכן הלילה הזה כולנו מסובין וכיוצא בזה כולם מפורשים הסיבה על המטה. אמנם כן ברור לסברת המקשן בסוגיא מ"ב דפריך אמתני' דתנן הסיבו אין לא הסיבו לא ורמינהו עשרה שהיו הולכים בדרך אעפ"י וכו' ישבו לאכול אעפ"י שכל אחד אוכל מככרו אחד מברך לכולם קתני ישבו אעפ"י שלא הסיבו ע"כ אין שום מכחיש דמאן דרמי הכי הוה ס"ל פירושא כמו שפירש"י וכמו כל לשון הסיבו דתנן בכל מקום דהיינו על המטות והלכך פריך רומי' דברייתא אמתני'. אכן לפי האמת דמשני הכא רומי' אמר ר"נ בר יצחק כגון דאמרי ניזול וניכול לחמא בדוך פלן [במקום פלוני דקבעו להם מקום מתחילה בדבור ועלה והזמנה הוי קביעות אבל ישבו מאליהן במקום אחד יחד אינו קביעות. רש"י] וז"ל הרא"ש ואוקימנא כגון דאמרי ניזול וניכול נהמא בדוכתא פלן שכך מנהג הולכי דרכים ע"כ. וכ"כ רבינו יונה. הרי דלמסקנת הש"ס מפיק הך לישנא הסיבה דתנן במשנה דהכא מכל שארי. וא"א לפרש הכא הסיבה על המטה. שהרי אפילו בקביעות בעלמא ואפי' באמירה לקבוע מקום סגי. והלכך אסברי' הגאונים ליתן פירושא למלת הסיבו דתנן הכא ר"ל כשהוסבו יחד כמו שדרך לעשות באכילת קבע וכו' או שהוא מלשון סיבוב כמ"ש רבינו יונה בשם הגדולים הנ"ל. אמור מעתה דתלמידי דרבא דלא ידעו מרומי' מתניתא וברייתא שפיר היו מפרשים כפירש"י אליביה דמקשה ורמינהו וכו' ופשיט להו ההוא סבא מכח רומי' כמבואר בסוגיא מ"ג. ועכ"פ פי' של הסיבו דתנן במשנה היינו מלשון סביב ולא על המטות. וכל מדה נכונה לומר דגם רש"י בפירושו כמשנה לא פי' הכא אלא לסברת המקשה בתחלת הסוגיא ורמינהו וכו' אבל למסקנת ר"נ בר יצחק רש"י והגאונים כחד שיטה קיימו [וכבר נודע פעמים אין מספר דדרך רש"י לפרש כס"ד וכמו שהעיד התוי"ט כמה פעמים והראשון מזה תמצא מ"ב פ"ב דפיאה] ויעלה ג"כ על דרך זה מ"ש תוס' מ"ב ד"ה הסיבו אין לא הסיבו לא תימא מאי מקשה מדיוקא תקשי ליה מרישא דקתני בהדיא היו יושבים מברך כל אחד לעצמו וי"ל דאי מרישא הו"א שישבו בשביל עסק אחר שלא היה דעתם מתחלה לאכול אבל אם ישבו לאכול אפילו בלא הסיבה נמי מהניא ע"כ. כוונתם דסברת המקשה היה דהך הסיבו פירושו כפירש"י דהיינו על המטות והלכך מדיוקא דסיפא פריך שפיר אבל מרישא לא מצי להקשות מידי דשפיר י"ל דברייתא איירי ישבו לאכול כדקתני להדיא בברייתא ישבו לאכול אע"פ שלא וכו'. לפיכך אחד מברך לכולם אבל במשנה דלא תני לאכול [וכמ"ש בס"ד בגרסת המשנה דמלת לאכול דנדפס לפנינו ליתא בירושלמי וכו' ע"ש] שפיר מיתוקמי שישבו בשביל עסק אחר שלא היה דעתם מתחלה וכו'. וכמעי"ש אחר שהעתיק דברי התוס' האלו אמאי מקשה מדיוקא וכו' וי"ל וכו' אפילו בלא הסיבה נמי מהני ע"כ. כתב בזה"ל ולפי' ר"ח דאה"נ דמתני' הכי מפרשי לי' דאי מרישא ה"א היו יושבין זה כאן וזה כאן כו' כפי' הי"מ מפרשים ע"כ. ולא זכיתי להבין דבריו של גדול דאי ס"ל להמעי"ט דגם ר"ח בהך דהסיבה מפרש כפירש"י דהיינו על המטות ורק ברישא מפרש ר"ח דלא כרש"י. א"כ בפשיטות אתי שפיר דלא מקשה הש"ס מרישא באמר כי כן הוא האמת דרישא איירי שישבו לעסק אחר [ולאנס דחק לתרץ דה"א ברישא כפי' הי"מ אומרים] ותו דאי אפשר לומר דר"ח מפרש בסיפא כפירש"י דא"כ תיקשי רישא לסיפא דברישא תני דישבו והיינו לעסק אחר ולא לאכול מוכח דאם ישבו לאכול ולא לעסק אחר הוי קביעות ממש ואחד מברך לכולם. ואם יהיה מה דתנן בסיפא כפירש"י. הוה רישא וסיפא סותרים זה את זה וכן שפתי הרא"ש והערוך ברור מללו בפי' ר"ח אבל הסיבו כלומר ישבו לאכול ולא לעסק אחר אחד מברך לכולם. ואם כה יאמר המעי"ט דר"ח פי' הסיבה כמ"ש הרא"ש בשמו וכדעת הערוך א"כ לפי סברתו נשאר קושיא דיליה במקומו דלשיטת ר"ח ותו' דהא כבר איהו הכ פירש ר"ח מהשגת הרא"ש כמ"ש לעיל בשמו ובשם המעי"ט. אמנם לפי מ"ש דר"ח ורב האי גאון ושייעתם עיקר פירושם לפי מסקנת רב נחמן בר יצחק והוא סברת דמכח רומיה מתני' וברייתא מוכיח דאין פירושו של הסיבו דתנן במשנה כמו שאר הסיבו דתנן בכל מקום. אלא מלשון סביב והכל כדאמרן. אתי הכל שפיר ובהפלאה שבערכין הארכתי עוד בס"ד:

ח במשנה **אבל** ענבים תאנים ורמונים כ"א במשב"ג ואודה לה דיוקא של התוי"ט ד"ה תאנים וכו' ומ"ש התוי"ט וכן במ"ו פ"ה דמעשרות ע"כ. ה"ל לאתויי מהמוקדם מ"ב פ"א דמעשרות. ודע דגם ביבמות פט"ו מ"ב כתובות פ"ח מ"ה נדרים פ"ח מ"ג נשנית על דרך זו: **ר' טרפון** אומר בורא נפשות רבות וכו' ע"ש. במשנה שבגמרא מ"ד. וכן בפיסקא מ"ה ליתא ר' טרפון אומר בורא נפשות רבות וחסרונן. וכ"א ברש"י מ"ה ד"ה מאי עמא דבר וכו' וכן במשנה בסדר הירושלמי ר' יהודה בורא נפשות רבות וחסרונן. ודע עוד בעירובין י"ד. הועתק משנה זו ר"ט אומר בורא נפשות רבות וחסרונן על כל מה שברא ע"כ. ומעתה תראה כי במשנה שלפנינו במשניות חסר מלת וחסרונן. ולמען כי אין מחסור ליראיו וחסרון נוכל לתקן בנוסח הברכה שכתב המג"א סי' ר"ז בא"י אמ"ה בורא נפשות רבות וחסרונם על כל מה שבראת להחיות בהם נפש כל חי ברוך חי העולמים. וכן הוא בכתבי' לומר שבראת לנוכח חי העולמים הה' נקודה בציר"י וכו'. ועמ"ש יש סדר למשנה סוף תמיד הידוע שלא גילה המג"א ר"ז זה לעיל סי' נ"א גבי ברוך שאמר וסי' נ"ג גבי ישתבח ונטר עד סי' ר"ז [ואני בתוך פירושי המחזור שלי תקנתי כך בשני המקומות הללו שהזכיר התוי"ט להדיא] ודע ברש"י שהעתקתי לעיל כתב שברא. וכן במכילתין ל"ז כתבו תוס' בזה"ל בנ"ר וחסרוני' כמו לחם ומים שאי אפשר בלא הם ועל כל מה שברא להחיות בהם נפש כל חי כלומר על כל מה שבעולם שגם אם לא בראם יכולין העולם להחיות בלא הם שלא בראם כי אם להתענג בעלמא כמו תפוחים וכיוצא בהם ומסיים ברוך חי העולמים ובירושלמי ברוך אתה ה' חי העולמים ועתה תחזה כי כל הפי' שכתב הר"ב בפי' הברכה בנ"ר וכו' לקוחים הם מתו'. רק מה שנראה מהר"ב כ"מ החליט לפסוק כירושלמי. אכן כתבו רוב הפוסקים וקי"ל הכי כמבואר בב"י ושו"ע והאחרונים לסיים ברוך חי העולמים ודלא כירושלמי וכן כתב הרא"ש. נוסח ברכת בנ"ר שברא וכן בספרי רוב קדושים ראיתי נוסח שברא. מ"מ לא מפיקן אנו תיי' אלא מפי הכתבים לומר שבראת לנוכח כמו שהעיד המג"א דאולי בכל הספרים נדפס שברא בטעות. אבל בכתבים איתא להדיא לומר שבראת לנוכח. אמנם במלת וחסרונם שכתב המג"א דע כי ברוב גדולים ככולם אשר העתקתי למעלה ואשר לא העתקתי ראיתי שכתבו וחסרונן בסיום הנו"ן וכן נכון כי לכל הפרושים שכתבו תוס' והרא"ש והטור והר"ב מלת וחסרונן קאי על נפשות רבות שבלשון נקבה נאמרה ושמחתי בחורי נראה אור כי מצאתי ראיתי כוונתי אל האמת שכתב כך הגדול בעל אור חדש דף ל"ז. וכן איתא בטור סי' ר"ז ונכון כי נפשות לשון נקבות רבות ולא גרסי' וחסרונם. על כל מה שברא להחיות בהם כן הנכון ולא בהן כי לא קאי על הנפשות רק על דברים או פירות שנבראו מדבר. ופרי לשון זכר. או דקאי אברא ובריאה לשון נקבה. וכן איתא בטור סי' ר"ז ואתה תבחר ולא אני. אבל הראשון נמצא בכמה פוסקים ע"כ. הנה בעל אור חדש לא מסר הבחירה לזולתו אלא במלת בהם. כי זה תלוי בשני הפרושים שכתב הטור וכבר כתב הב"י דפי' הראשון נראה עיקר ע"ש. אבל מלת וחסרונן בנו"ן ולא וחסרונם במ"ם זה נשאר בהחלט לומר כך. ואתן תודע עוד מ"ש הגדול אור חדש שם בשם כמה גדולים ובתוכם התוי"ט שצריך לסיים ברוך חי העולמים בציר"י ועל הרב בס' עמק המלך אשר כתב לומר חי בפת"ח תמה לאמר וכתב עליו כי "מקובל היה ולא מדקדק והאריך בראיות להוכיח במישור דעת התוי"ט" לומר חי בציר"י ע"ש. ובכן תדע עמ"ש האלי' רבה סי' כ"ד וסי' ר"ז שמע מאדם נאמן שתוי"ט חזר מזה. "לא נראה כך מעדותו של אור חדש. אף המדקדק המפורסם מהרז"ה ז"ל קרא תגר ואמר כי לא חזר התוי"ט ומצדיק את הצדיק לומ' דוקא חי בציר"י. אמנם תמה אני על מהרז"ה ז"ל שבנוסחו שהדפיס וחסרונם ולא אלי ולא מרגיש שזהו נגד דקדוק הלשון אלא שצריך לומר וחסרונן בנו"ן כמו שכתבתי למעלה. וכזה ראה וקדש. בכל האמור בס' או"ח:

פרק ז ב תוי"ט ד"ה **עד** כזית כדמפרש אביי וכו' ופסק הר"ב וכן הלכה אע"ג דהוי סתם דלעיל וכו' הכא אשכחן ר' יוחנן דס"ל בכזית כדאי' [בתוספתא צ"ל] בתוס' [ותמהא בתוס' מ"ט ד"ה ר"מ] ומה שהאריך הר"ב לכתוב ולא כר' יהודה דאמר כביצה משום וכו' והמעיין הר"ב דלא ס"ל למוחלפת וכו' וכמ"ש שם בכ"ד ואמנם בפסחים לא ביאר התוי"ט שום דבר אלא מראה מקום היא לו לעיין הכא ולכן אפשר דז"ל כמ"ש שם הר"ב. כי בפי' הר"ב בפסחים תמלא שדברין עולים אחר תירוצו של אביי דהתם בסברא פליגי ע"ש. הנה עדיין לא נתברר דמאי נ"מ אי ס"ל להר"ב דמוחלפת או לאו. תיתי מה איתי הוי סגי ליה להר"ב בהא שכתב דהלכה בכזית ושוב אין נפקותא יוצאת אי קי"ל כאוקמתי' דר' יוחנן או כדעת אביי. וז"ל תו' מ"ט ד"ה ר"מ סבר ואכלת זו אכילה ואכילה בכזית ואומר הר"י דהאי קרא אסמכתא בעלמא ניהו דמדאורייתא בעינן שביעה גמורה וכו' וקי"ל בכזית דלפי מה שמחליף ר' יוחנן קאמר ר' יוד' בכזית ור"מ ור"י הלכה כר"י וגם לאביי דלא מחליף ור"מ אית ליה עד כזית נראה דהלכה כר"מ ובכזית אע"ג דבעלמא ר"מ ור"י הלכה כר"י בהא הלכה כר"מ דהא קים ליה ר' יוחנן בשיטתיה לעיל דאינו מוציא רבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן. וכן לעיל גבי שאכל כזית תלית וכן פסק בה"ג ור"ח ושאלתות ע"כ. וז"ל המהרש"א תוס' ד"ה ר"מ סבר וכו'. דלפי מה שמחליף ר' יוחנן קאמר ר"י בכזית כו'. קצת קשה מהיכא פסיקא להו דמוחלפת השיטה הך דהכא לענין זימון ואימא הך דהתם וכן מי שיצא מירושלים וכו' הוא מחליף והו"ק. הנה בהא דפסיקא להו לתוס' דר' יוחנן מחליף מתני' דהכא בברכות קצת נראה מבואר מהא דחזינן דר' יוחנן הוא דאמר לעיל עד שיאכל כזית דגן עדיפא וודאי לומר דר' יוחנן פסק כר' יודה דהא ר' יוחנן בעצמו מסר הך כללא בעירובין מ"ו ר"מ ור"י הלכה כר"י וא"כ סתמא כפירושו דהא דאמר ר' יוחנן מוחלפת השיטה היינו מתני' דהכא. ברם אי קשי' לי הא קשיא לי זה שכתבו תוס' וגם לאביי דלא מחליף וכו' הרי דנחית תוס' עכשיו אי אמרינן דלא קי"ל כהא דמוחלפת כתירוצו של ר' יוחנן אלא כאוקמתי' דאביי דבקראי פליגי וא"כ מה זה שכתבו תוס' מעכשיו דהלכה כר"מ דר' יוחנן אמר לעיל דאינו מוציא וכו' עד שיאכל כזית דגן מאי ראיה היא זו דודאי ר' יוחנן דאמר לעיל כזית דגן שפיר אזיל לשיטתיה דמחליף הכא במתני' וס"ל לר' יודה כזית אבל לדידן דקיימינן עכשיו כתירוצו של

אביי דלא תיסוך וס״ל לר׳ יהודה כביצה יהיה הלכה כר׳ יהודה נגד ר״מ גם ראיה אחרונה שכתבו תו׳ וכן לעיל גבי שאכל כזית מליח וכו׳ ולא נמצא דבר זה אלא לעיל ל״ח . דאמר ר״ח כ״א אני ראיתי את ר׳ יוחנן שאכל זית מליח ובירך עליו תחלה וסוף. צריך ביאור דר׳ יוחנן ודאי אזיל לשיטתי׳ דהכא דתירץ מוחלפת משא״כ לאביי דעסקי ביה תוס׳ עכשיו דר״מ ס״ל בכזית ור׳ יהודה ס״ל כביצה כמו שהם סדורים במשנה דהכא אין לזוז מהכלל דר״מ ור״י הלכה כר״י כמו דקי״ל בכל מקום וגם ר׳ יוחנן גופא דמתרץ מוחלפת ודאי דהוי ס״ל בכביצה אלא משום תירוצו דמוחלפת שפיר אזיל כהלכתא דר׳ יהודה בכזית . גם הלום ראיתי הרא״ש כתב בזה״ל עד כמה וכו׳ בגמ׳ קאמר דבקראי פליגי וכו׳ ונראה דהני קראי אסמכתא בעלמא נינהו וכו׳ ונראה דהלכה כר״מ דאמר בכזית אע״ג דקי״ל ר״מ ור״י הלכה כר״י הכא קים לי׳ ר׳ יוחנן בשיטתי׳ דר״מ דאכל כזית ומברך עליו תחלה וסוף ואמר לעיל אינו מוציא אחרים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן [ועוד] ר׳ יוחנן אמר מוחלפת השיטה וכן פסק הר״ח והה״ג ושאלתות דהלכה כר״מ דאמר בכזית וכו׳ ע״כ . וקצת בדוחק מכל להולמתו שלא יקשה עליו כמו שהקשיתי לעיל ולומר דכל דברי הרא״ש עולים לדעת ר׳ יוחנן דמעשה רב וגם אמר מוחלפת ועיינתי במפ״מ וז״ל ד״ה הכי גרסי׳ ועוד ר׳ יוחנן וכו׳ אבל קשה דמאי ראיה מר׳ יוחנן כיון שאביי נחלק עליו וקי״ל דהלכה כבתראי מאביי ורבא ואילך וצ״ל לתרץ דאביי לא אתי אלא לתרץ שלא נצטרך לחלוף השיטה אלא אפילו לא נחליף לא קשיא אבל מכל מקום לר׳ יוחנן כמעט שאמר מוחלפת השיטה שלפי שהיה קרוב לחיבור המשניות שהרי היה לומד לפני רבי המחבר המשנה קרוב הדבר שמדרך קבלתו הוא שאמר מוחלפת השיטה ואביי לא נחלק על ר׳ יוחנן אלא לרווחא דמילתא מתרץ ולהגדיל תורה ע״כ . ועתה אמרתי היטב מדברים אלו לכוין גם דעת התוס׳ במקצת ולומר דכוונתם במ״ש וגם לאביי דלא מחליף וכו׳ נראה דהלכה כר״מ כלומר כר״מ דאיתא לפנינו במשנה בכזית וכו׳ כלומר דגם אביי לא אמר אלא לרווחא דמלתא אבל ודאי לפום קושטא דמילתא אינו חולק על ר׳ יוחנן שהיה מקובל כך דמוחלפת השיטה איברא כדי דלא נימא אכתי הא גופו מנ״ל דר׳ יוחנן מחליף משנה דהכא להכי סיים תוס׳ דהא קים ליה לר׳ יוחנן בשיטתיה לעיל וכו׳ כזית דגן וכו׳ הרי דמחליף שיטה דהכא ועד אשמע יבוא יותר נכון יספיקו דברים הללו נגדר הדחוק : עכ״פ הסכמת גדולים האלו בכזית וכן דעת הרמב״ם וכן בטור או״ח סי׳ קפ״ד כתב בזה״ל ושיעור אכילה לברך עליו ברכמ״ז בכזית כר״מ אע״ג דרבי יהודה פליג עליו ואומר כביצה וקי״ל בכל דוכתי הלכה כר״י נגד ר״מ בהא הלכה כר״מ דרבי יוחנן קאי בשיטתיה וכפי׳ ר״ח והה״ג ע״כ [והגה על הטור לא לדבר דאיכא למידק כדאמרן אלא עוד זאת נעלם לקוצר דעתי קצת סתירת הוכחתו דהכא נגד מ״ש בעצמו לקמן סס״י קצ״ז בזה״ל עד כמה מזמנין עד כזית ר׳ יהודה אומר עד כביצה וקי״ל בכזית כת״ק ע״כ . הרי דלא רצה שם לומר טעמא דרבי יוחנן אלא נטעמא דהלכה כת״ק . ובאמת גם הרי״ף כתב והלכתא כת״ק ע״כ . והנה תוס׳ והרא״ש שלא כתבו טעם זה דקי״ל בכזית כת״ק אולי דרצונם להוכיח הכי אפילו לדעת רב למה גאון שהעתקתי מ״ב פ״ב דפיאה דסתם מתני׳ ר״מ והיכי דפליג ר׳ יהודה הילכתא כר׳ יהודה דפליג את״ק ע״ש אבל הטור שכתב בחדא מילתא שינוי טעמים צ״ע] וגם כולם כאחד עונים ואומרים דאפילו לאביי דבקראי פליגי מ״מ שיעורו דכזית לר״מ וכביצה לר׳ יהודה אינו אלא מדרבנן דרך אסמכתא בעלמא אבל מדאורייתא אינו מברך אלא כשאכל כדי שביעה גמורה והוכיחו הכא מגמרא ומסברא ע״ש . אכן הלבוש יצא לחלוק דשיעור כזית אינו אלא מדרבנן אבל כביצה הוי שיעור שביעה מדאורייתא . וז״ל בסי׳ קפ״ד ושיעור אכילה לברך עליו בהמ״ז הוא בכזית דהיינו שאם אכל כזית פת חייב לברך עליו בהמ״ז והיינו דוקא מדרבנן דמן התורה אינו חייב אלא כשאכל כדי שביעה ואיזה כביצה אלא שחז״ל אסמכוה מדכתיב בלשון אכילה ואתם אכילה הל״מ הוא שהוא בכזית ולפיכך אמרו חז״ל שמוציא אפילו מי שאכל שיעור שביעה שהוא חייב מן התורה כיון דאסמכיה אקרא אבל הכא דכתיב ג״כ ושבעת ש״מ דמדאורייתא אין חייבין אלא כשאכל כדי שביעה דכתיב ושבעת וברכת עכ״ל הלבוש . ואע״ג שהמג״א בקי״א כתב ד״ה בכזית ומדאורייתא בעינן דוקא שאכל ושבע ממש דלא כע״ת ולבוש דוק ותשכח ע״כ ב״מ ראיתי הא״ר מחזיק בכנף מעילו שכתב בסק״ט דעת הרא״ה בס׳ החינוך ועוד איזה מהגדולים שהסכימו כסברת הלבוש דבכזית חייב מדרבנן ובכביצה חייב מדאורייתא ע״ש . אמור מעתה פוק וחזי כמה נסים תילי דאילנא רברבי זה שאסברה הר״ב ונתן טעמא בכפילא לכתוב עד כזית וכן הלכה ולא כר׳ יהודה דאמר עד כביצה ע״כ . דאילו כתב רק וכן הלכה הו״א דהלכה בכזית שחייב לברך מדרבנן וכר׳ מאיר . ומ״מ הדין נ״כ מדאורייתא כביצה כר״י דדריש ושבעת כביצה [וכמ״ש בשם הלבוש וסיעתו ויש נפקותא רבא בספק אם בירך בהמ״ז דאם חייב מדאורייתא צריך לברך כדין כל ספק דאורייתא כמבואר בטוש״ע סי׳ קפ״ד ועי׳ מג״א סק״ח] אמטו להכי סיים הר״ב ולא כר׳ יהודה דאמר עד כביצה כלומר דקים לן דכל עיקר חיובא בכזית ומכזית ולמעלה עד שיאכל שביעה גמורה ממש דין אחד להם וכמ״ש המג״א ואגב אודיע למאן דלא ידע שנשאלתי מתורני אחד דמתני׳ דקתני עד כזית ולא נזכר דברי ר׳ מאיר כלל והאיך תפסו הש״ס במוחלט להקשות למימרא דר״מ חשיב ליה כזית והראיתי לו סוגיא דפסחים י״א ומ״ש רש״י שם ד״ה דרבנן אדרבנן וכו׳ דגזר ר׳ מאיר דהוא מבני פלוגתא וכו׳ ע״ש ור״ל דחכמים דפליגי על ר׳ יהודה יחשב נמי בהוכם ר״מ בר פלוגת׳ דר׳ יהודה בכל מקום ובזה יונח דעת הרי״ף והטור סוף סי׳ קצ״ז וכן רשב״א בחידושיו דהעלו דהלכתא בכזית וכת״ק אע״ג דבגמרא אמרינן דהוא דעת ר״מ משום דסוגי׳ ודאי אולי שפיר לפי שהיה ר״מ נמי בכלל רבים וסתם רבי כדברי הת״ק הארכתי בזה בס״ד במקום אחר. אמנם ראיתי ראוי לעמוד על מ״ש הגדולים שהעתקתי למעלה דלתירוצו של ר׳ יוחנן הוי ודאי הילכתא כר׳ יהודה דר״מ ור״י הלכה כר״י וכתבתי למעלה דהיינו לדעת רב נמח גאון אבל מ״מ צריך ביאור דהנה לפי הסוגיא למימרא דר״מ חשיב ליה כזית ור״י חשיב ליה כביצה הא איפכא שמעינן להו דתנן וכן מי שינא וכו׳ . הנה סובב והולך להקשות ר״מ דהכא דחשיב לי׳ כזית והתם גבי בשר קודש וחמץ חשיב לי׳ כביצה דוקא וכן מקשה ר׳ יהודה דהכא חשיב לי׳ כביצה דוקא והתם לענין חזרה חשיב ליה אפילו כזית וע״ז משני ר׳ יוחנן מוחלפת השיטה והיינו דר״מ חשיב לי׳ בכל מקום כביצה דוקא ור״י חשיב לי׳ בכל מקום אפילו כזית והנה לפי היסוד הזה נעלם ממני היאך החליטו הגאונים דהלכתא בכזית לפי דר״י ס״ל הכי והילכתא כוותיה נגד ר׳ מאיר הלא במשנה דפסחים שם פליגי חכמים על ר׳ מאיר ועל ר׳ יהודה כדתנן התם וחכמים אומרים בשר קודש בכזית [ומשום חומרא דקדשים חוזר אף על כזית הר״ב] וחמץ בכביצה [חמץ דחולין אינו חוזר אלא על כביצה והלכה כחכמים הר״ב]. וכן קי״ל בטוש״ע או״ח סי׳ תמ״ד ס״ז וכן פסק הרמב״ם פ״ג מהל׳ חמץ דין ט׳ ואין לחלק בזה דודאי הלכה כחכמים תלת דרבים נינהו וגם הלכה כדברי המכריע ומעתה מה הועיל בזה לדעת ר׳ יהודה דחשיב לי׳ כזית הרי אפילו ר׳ יוחנן לתירוצו לא אתני מעשיו אלא שלא יהיו ר״מ ור״י דהכא סותרים דבריהם מה שאמרו במשנה דפסחים אבל לענין הלכתא במשנה דהתם נראה ודאי דהלכתא כרבנן . וא״כ אף למאי דאסברי׳ כמעי״ש לדברי הרא״ש דר׳ יוחנן היה מקובל מפי רב דמוחלפת הש״ס י״ל דמזמנין בכביצה דבילה חשיב ליה כדעת חכמים במשנה דפסחים . ולא נשאר לראי׳ דר׳ יוחנן פסק כזית אלא ממה שכתבו תוס׳ . וגם הרא״ש בהחלת דבריו מהא דאמר ר׳ יוחנן אינו מוציא וכו׳ עד שיאכל כזית דגן ומהא דאני ראיתי את ר׳ יוחנן שאכל זית מליח ובירך עליו תחלה וסוף והשתא דאתינן להכא יש לחקור מ״ט דר׳ יוחנן עצמו דפסק בכזית ואי משום דס״ל לשיטתי׳ דמוחלפת כר׳ יהודה וחשיב ליה כזית . קשיא הך דאמרן דחכמים במשנה דפסחים דפליגי . ובדרך חידוד קצת נ״ל דגם ר׳ יוחנן ס״ל דבקראי פליגי . ולא אמר מוחלפת השיטה אלא כדי לגלות האמת כפי הקבלה שבידו מהמחבר המשנה . ולא כשעלתה על דעת המקשה מטעם דמר חשיב לי׳ כזית ומר חשיב לי׳ כביצה . אלא מטעמי׳ דקרא דלשו ר׳ מאיר ור׳ יהודה הכי . כמפורש מן המודע כיוצא בהם תדע דז״ש התוי״ט אע״ג דהוי סתם דלעיל והשתא שאכל כזית ואח״כ מחלוקת וכו׳ לא נזכר בתוס׳ ולא באחד מן המפרשים ולכאורה הדין עמהם דבשביל סתם ואח״כ מחלוקת אפילו בלא הא דר׳ יוחנן נמי מצינו למימר דהלכתא כת״ק דהכא דאמר עד כזית וכבר כתב התוי״ט בכמה דוכתי דזה דקי״ל סתם ואח״כ מחלוקת אין הלכה כסתם . לאו למימר דהלכה דוקא נגד הסתם אלא הכל לפי הענין דאם יש במחלוקת שאחר הסתם רבים נגד היחיד פסקינן כרבים . וא״כ הכא נמי הילכתא כת״ק :

פרק ח ה

חר״ב ד״ה בש״א שברא מאור האש . שברא דמשמע לשעבר . ולא בורא דמשמע להבא וכו׳ ע״ש בסוגיא נ״ב: פיסקא בש״ה שברא כו׳ אמר רבא בברא כו״ע לא פליגי דברא משמע [לשעבר ויפה לאמרו שעל בריית האור שברא בששת ימי בראשית משבחין אותו לפי שבמ״ש נברא כדאיתא בפסחים נ״ד רש״י]. כי פליגי בבורא ב״ש סברי בורא [דבר שהוא בורא תמיד והא לא שייכי הכא שהרי כבר נברא] דעתיד למברא וב״ה סברי בורא נמי דברא משמע . מתיב רב יוסף יוצר אור ובורא חושך (ישעיה מ״ה) יוצר הרים ובורא רוח (עמוס ד׳) בורא השמים ונוטיהם (ישעיה מ״ב) אלא אמר רב יוסף בברא ובורא כעל״פ דברא משמע כי פליגי במאור ובמאורי דב״ש סברי חדא נהורא איכא בנורא וב״ה סברי טובא נהורי איכא בנורא תניא נ״ה א״ל ב״ה לב״ש הרבה מאורות יש באור העתקתי הסוגיא בציון מקומות הפסוקים כי בתורה אור לא נדפס כהוגן . ומצוה למי שיש יכולת בידו לומר טעמו של רב יוסף דדילג מנביא לנביא וגם בנביא אחד הקדים המאוחר והאחיר המוקדם כאשר תמצא בהציון אשר שמתי לפניך מעתה פי׳ הר״ב צ״ע שפי׳ נגד מסקנת רב יוסף וקראי מסייע ליה לרב יוסף ואיתותב רבא . וגם תמיהני על התוי״ט שכתב ד״ה בורא כתב הר״ב משמע נמי לשעבר וכו׳ הלא לזה גם ב״ש מודים לב״ה ובפ״ב מ״ב דפיאה ובשאר דוכתי החליט התוי״ט דלא יתכן שהר״ב יפרש לפום ס״ד דגמרא אלא שיתויב לפרש כפי מסקנת הש״ס . מכ״ש הכא דאי אפשר לפרש כך בתר דאיתותב הך סברא דרבא מכל הני קראי דמייתי רב יוסף. ולפום רהיטא להקל אמרתי לפמ״ש בס״ד בתכ״ש דמה דאי׳ לפנינו אמר רבא בברא וכו׳ אולי צ״ל רבה והטעם דלא מצינו שיקדים הש״ס מימרא דרבא לרב יוסף שהיה רבו כנודע בכמה דוכתי וגם לא מצינו שיקשה רב יוסף לרבא תלמידו בלשון מתיב ר״י ואשר ע״כ אם היה הגירסא אמר רבה לפני הר״ב יש לומר דרצה הר״ב לפרש אליבא דרבה דהלכתא כוותי׳ לגבי רב יוסף בכל מקום . איברא דחיקא מילתא טובא ואין מתקבל על הלב . וכי אתי הלכתא ומפיק לקראי ובאין ספק קבלה רבה מיניה דרב יוסף בתר דשמעי׳ להנך קראי וגם תניא דמייתי הש״ס סייעתא לר״י אין לזוז מיניה . והוי יודע דלשון הר״ב ד״ה וב״ה אומרים בורא נמי משמע לשעבר. ברם התוי״ט העתיקו בורא כתב הר״ב משמע נמי לשעבר וכו׳. השכיל התוי״ט להקדים מלת משמע קודם נמי . דלפי משמעות לשון הר״ב שהקדים מלת נמי קודם למלת משמע יורה כאילו בורא דוקא לשעבר לב״ה כמו ברא לב״ש דאין לו מובן אחר כי אם ברא לשעבר ואין זה האמת כי מצינו בורא על העתיד ישעיה ס״ה פי״ז עי׳ שם פי״ח אשר אני בורא כי הנני בורא וגו׳ וכל הנך על העתיד כפירש״י שם . לכן שפתי צדק ידעון רצון ותיקן התוי״ט בהעתיקו בורא משמע נמי לשעבר כלומר לאפוקי מב״ש דסברי דבורא רק דעתיד למברא פירושו . אבל ב״ה סברי דבורא משמע לעתיד ומשמע נמי לשעבר . וזה ברור גם למסקנת רב יוסף בברא ובורא כעל״פ דברא משמע . ולא נקט נמי משמע . משום ברא דנקט בהך כללא . ובברא לא שייך למנקט מלת נמי . דאין לו אלא חדא פירושו לשעבר . אבל ודאי יודה רב יוסף דבורא להבא נמי משמע כדמוכח מפסוקי׳ שכתבתי לעיל . ומשמע נמי לשעבר כדמוכח מהפסוקים דמייתי רב יוסף יוצר אור ובורא חשך וכו׳ וישמע חכם ויוסיף לקח במ״ש התוי״ט עוד בזה״ל וכתבו תוס׳ ונימא ברא *) דלפי פשוטו דלשעבר משמע וי״ל דלשון קרא עדיף ע״כ וסיים התוי״ט פי׳ על זה דכתיב בורא חשך בורא רוח בורא השמים כדמייתי להו בגמרא עכ״ל התוי״ט . אמנם לפנינו בתוס׳ זה לשונם ד״ה בברא כעל״פ ואית הואיל ול״פ בלשון ברא אמאי אומר בורא וי״ל דלשון קרא עדיף ע״כ וכתב המהרש״א על תירוצם של תוס׳ קצת קשה דהא אכתי לא אסיק אדעתיה דהא לישנא דקרא דהא״כ תקשי לב״ש כדפריך רב יוסף וקי״ל. הנה המהרש״א הניח זה בקושיא לפי שסבר דראשי תיבות של ול״פ היינו ולא פליגי . אמור מעתה דתוס׳ מקשו זה למסקנת רב יוסף הואיל ולפי פשוטו ר״ל ע״פ דקדוק הס״ק וכן סגור בפי כל דברא פירושו לשעבר ואין לברא מובן אחר כי אם לשעבר לבד כמו שכתבתי לעיל אבל בורא סובל משמעות שניהם לשעבר וגם להבא כמבואר למעלה וא״כ אמאי אמר בורא מוטב לומר ברא דמשמע לפי פשוטו לשעבר . ועל זה תירצו תוס׳ דלשון קרא עדיף וכמו שפי׳ התוי״ט דכתיב בורא חשך וכו׳ כדמייתו להו בגמרא ואל תקשה לפי פירושי בתוס׳ דכתבו זה למסקנת רב יוסף . דהא בתחלת דבריהם לציין בברא ובורא כעל״פ . אך כמה פעמים מצינו קיצור דברים בהתחלת הדיבור ואין בזה די השגה. ואי קשיא לי הא קשיא לי בזה שכתבו תוס׳ לשון קרא עדיף הלא גם ברא לישנא דקרא הוא . זכר ונקבה ברא אותם . אשר ברא אלקים לעשות . למן היום אשר ברא (דברים ד׳ ל״ב) וראו מי ברא אלה (ישעיה מ׳ כ״ו) כי ברא ה׳ חדשה (ירמיה ל״א כ״ב) וא״כ קושי׳ התוספות במקומה עומדת . והנה המהרש״א וסמיכת חכמים שהם עמוקים בדברי תוס׳ אלו . ולא הערו מזה כלום לא ידעתי מה היה להם דברים פשוטיים ביישוב על זה שהרי גם ברא כתובה בתורה ובנביאים . ול״ע ואם מצד ההכרח אשר לא יגונה ראיתי לומר על צד הדחוק דבורא לישנא דקרא יוצר אור ובורא חשך אע״ג דקרא פירושו על אור היום וחשכת לילה אפ״ה על אור הנר האומר בורא שהוא להאיר מפני החשך ולחשך קרא אור אכן לפמ״ש התוי״ט בכוונת תוס׳ דכתיב בורא רוח בורא השמים . גם הדוחק הלז אי אפשר לאמרו ומצוה ביד כל אדם לפרוק על נכון ולבארו . ומה שיש לשום עין על הנוסח שבין ב״ש דאמר שברא והוי השי״ן להשלום אשר והיינו אשר ברא . וכמו שכחו וגבורתו מלא עולם. שעשה נסים. שעיקר עבודת כוכבים מאדנו וכדומה אבל ב״ה אמרו בורא וכן בכל הברכות דאמרינן בורא לא מצינו תוספת השי״ן . ויש לדבר בס במקום אחר בס״ד . ואגב אודיע חידוש דין שלא ראיתי עדיין בין הראשונים והאחרונים את הדבר דתניא בפרקי דר׳ אליעזר פרק עשרים בזה״ל בין השמשות של [מוצאי] שבת היה אדם הראשון יושב ומהרהר וכו׳ נשלח לו עמוד של אש להאיר לו וכו׳ ופשט ידיו לאור האש ובירך בורא מאורי האש וכו׳ ר׳ יונה אומר כיצד חייב אדם לברך על כוס של יין לאור האש ואומר ברוך בורא מאורי האש וכשמחזירין ידו מן האש אומר ברוך המבדיל בין קדש לחול ואם אין לו יין פושט את ידיו לאור האש ומסתכל בצפורניו שהם לבנות מן הגוף ואומר ברוך בורא מאורי האש וכיון שמרחיק ידו מן האש אומר ברוך המבדיל בין קודש לחול ואם אין לו אש פושט את ידו לאור הכוכבים שהן של אש ויסתכל בצפורניו שהן לבנות מן הגוף ואומר ברוך בורא מאורי האש ואם נתקדרו השמים תולה אבן מן הארץ וכו׳ . והנה הטור או״ח בסי׳ רצ״ח כתב ונוהגין להסתכל בצפרנים וכן איתא בפרקי דר״א וסמך מהא דתנן וכו׳ חידוש שלא הזכיר גם הא זה דאית׳ בפירקא דר״א דאם אין לו אש מברך על הכוכבים גם במ״ש הטור ר״ס הסימן מברך על נר טרח מאורי האש אם יש לו ואין צריך לחזור אחריו וכו׳ הוי לי׳ להטור לכתוב דעכ״פ לאור הכוכבים יברך אם אין לו נר . ודחיקא לומר דלפי מה דקי״ל דאין צריך לחזור אחריו ע״פ סוגיא דברכות י״ג אין מחזירין על האור ע״ש דאין צריך לחזור אחר הכוכבים . שהרי ברור דאין בזה טורח כלל . כשהכוכבים מאירים להסתכל בהם ואין מי שיכחיש שהדלקת נר לברך ברכה זו היא מרובה בטרחא יותר מזה . ובשלמא ב״ח כתב לזה דאיתא בפדר״א דאם נתקדרו השמים תולה אבן מן הארץ וכו׳ כלומר שמוציא אש מן האבנים דמברכין עליו במוצאי שבת כמבואר פסחים נ״ד והה״נ טוש״ע סי׳ הנ״ל יש ליישב משום דטורח רב איכא ואנן קי״ל כרב וכר׳ זירא בסוגיא דברכות י״ג . דאין מחזירין על האור . אבל השמטה זו דאם לא נתקדרו השמים דצריך לברך על הכוכבים לא ידעתי למה השמיטו גם מגמרא דילן פסחים ב׳ דאמרי׳ הא קמ״ל דאור דכוכבים נמי אור הוא דתנן [צ״ל דתניא] הנודר מן האור אסור באורן של כוכבים ע״כ חזינן להדיא דכוכבים מיקרי אור . והוי יודע דבשנים קדמוניות הייתי תמה על שלא נזכר דין דהנודר מן האור שאסור באורן של כוכבים באחד מן הפוסקים . ורציתי לומר בדרך חידוד דכל תירוצו של סוגיא דפסחים דל״מ לנודר מן האור היינו לפי הס״ד דמאן דאמר נגהי נגהי ממש . אבל לפי המסקנא שם ג׳ דלכו״ע אור אורתא הוא אין הכרח לזה וכוונת הפסוק הללוהו כל כוכבי אור היינו ממש אור אורתא

---

*) כ״ה בנ״א אבל קצת מוסגר בין שני חצאי עיגולים ונדפס בנוסח צ״ל דנא פליגי אבל בנ״ש וד״ש כתוב דנ״א .

היא. ואחר שיחת עין בסוגיא הרא"ה דברים נכונים הם לאמרם. ואפ"ה לתועלת לא טעי"ל שהרי עכ"פ אמאי דתניא להדיא הנודר מן האור אסור באורן של כוכבים לא הי"ל לפוסקים להשמיט דבר זה מן הלכה ומצוה לפרוק. הדרך לקושייתא דמאי דאיתא לפניו. פדר"א פושט ידו לאור כוכבים וכו' ואומר בורא מאורי האש נכאורה נראה דצ"ל בורא מאור האש. דנהי כשמברך על אש ממש אומר בורא מאורי האש כב"ה דאמרו בסוגיא נ"ג הרבה מאורות יש באור ופירש"י וכן הר"ב שהרבה גוונין יש בשלהבת. אדומה לבנה ירקרקה. אבל באור של כוכבים נ"ע לדינא שהרי הוא הראות מעיד דחדא נהורא היכא או י"ל משום דנוסח הברכה נתקן על רוב שמברך על הנר בורא מאורי האש הלכך גם כשמברך על הכוכבים יברך נ"כ מאורי האש. גם יש מקום עיון דמלשון הטור והש"ע וכן בלבוש נראה דבכל אופן *) כמבואר להדיא למעלה מלשונו שהעתקתי :

פרק ט א הר"ב ד"ה **הרואה** מקום שנעשו בו נסים כגון מעברות ים וכו' ודומיהן ואיסא דרבים כגון הני דאמרי' מחייבי כו"ע לברוכי אבל איניא דיחיד איהו חייב לברוכי וכו' ובנו ובן בנו חייבים לברך וכו' ע"ש. הנה כל פסקי הדינים שכתב הר"ב מבואר בטוש"ע או"ח סי' רי"ח. אכן מ"ש ובנו ובן בנו וכו' כבר נפסק בטוש"ע שם סעיף ד' דכל יוצאי יריכו עד סוף הדורות מברכין והמג"א סק"י אפילו אותן שנולדו קודם לכן ועי' באלי' רבה. וכן השמיט הר"ב דדוקא כשרואה אותם משלשים יום לשלשים יום כמבואר בטוש"ע שם סעי' ג' ואין לומר דס"ל כהראב"ד שהביאו הב"י שהרי לדברי הראב"ד אינו חייב לברך רק בפעם הראשונה ומכאן ואילך רשות ע"ש. ואין להאריך. מיהו מ"ש הר"ב ואניס' דרבים כגון הני וכו' משמעתו דדוקא כגון הני שנעשו הנסים לכל ישראל ביחד. וזה לשון הטור איתא בירושלמי על נס של שבטים מהו שיברך נמצן דאמר כל שבט ושבט איקרי קהל מברך ומ"ד כל השבטים לא איקרי קהל אינו מברך ופלוגתא היא במסכת הוריות ע"כ. ובשו"ע סעי' ב' פסק בזה"ל על נס שנעשה לקצת ישראל כל זמן שלא נעשה לכל ישראל או רובן אפילו נעשה לקצת שבטים אין מברכין עליו. וכתב המג"א סק"ג לקצת שבטים כו' הקשה הב"ח דהא בירושלמי קאמר דלמ"ד כל שבט איקרי קהל חייב לברך על נס של שבט אחד ופלוגתא דר"מ עם ר"י ור"ש היא וקי"ל כר' יהודה ור"ש וכ"פ הרמב"ם פי"ב מהל' שגגות וא"כ למה פסק כאן דאינו מברך. ובל"ה תירך דהאי כללא ליתא אלא בדברים הנוהגים א"כ י"ל דקי"ל כר"מ עכ"ל וצ"ע דבתוס' זבחים דף ו' משמע דהאי כללא שייך בכל מקום וצ"ע. דמ"מ ר"י ור"ש רבים נינהו. ועוד דהא הרמב"ם פסק כוותייהו ועי"ק דפסחים דף פ' אמרינן דלר"י ור"ש אם נטמא שבט אחד עושין בטומאה משום דאיקרי קהל והרמב"ם פסק דלא כוותייהו משום דסתם מתניתין דלא כוותייהו וא"כ יהיו דבריו סותרים זה את זה. לכן נ"ל דוקא בהוראת ב"ד קי"ל כוותייהו משום דכתיב בהדיא קהל בקרא אבל בפסח לא כתיב בהדיא קהל והכא לפסח מדמינן לה עכ"ל המג"א. ויען ראיתי פה להגיה כלל ומקצע גדול הנוגע לענינים הרבה. וגם הלום מה שהעתיק המג"א דברי הל"ח. ולפנינו לא כן הוא. ורוב דבריו בכלל דברי מד"ז התוי"ט בלהם חמודות לכן אמרתי מפני היות אינו נמצא ביד כל רוצי להעתיק דברי הל"ח. הנה שכתב הרא"ש בר"פ הרואה ירושלמי מהני' בנסי דרבי' וכו' נס של שבטים מהו שיברך מ"ד כל שבט ושבט איקרי קהל וכו' ופלוגתא היא בפ"ק דהוריות. כתב דברי חמודות דף ס"ט דפוס ז"ע בזה"ל ופלוגתא היא בפ"ק דהוריות וכיון דספק' בברכות דרבנן הלכך אין מברכין כך מסיק הש"ע ואני תמה דפלוגתא דתנאי ר"מ ור' יהודה הן ור"י הוא שסובר דכל שבט איקרי קהל וקי"ל בעירובין ר"מ ור"י הלכה כר' יהודה ועוד דר"ש נמי ס"ל כוותיה וכ"פ הרמב"ם בפירושו ובחבורו פי"ב מהל' שגגות. וממה שכתבתי בשם רבינו יונה דדוקא רוב ישראל מיקרי ניסא דרבים. אין להוכיח דשבט אחד לא הוי קהל. דהרי אפשר לומר דהיא לא נחית כלל לענין הזה ואתא מוגא רוב ישראל ואין בו שבט שלם. אבל כשיש שבט שלם אפשר דמודה דהוי קהל. ובי נמי נימא דלא ס"ל הכי מ"מ קשיא לי עליו כמו שקשיא על הש"ע. וכמדומני דהשובת מהרי"ק כתב דהני כללות דפסקי הלכות לא נאמרו אלא אדינא דשייכי האידנא ולא בדיני טהרות וקדשים וא"כ כי נמי נ"מ דהוריות לענין דינא דהאידנא מ"מ כי איתשל בבי מדרשא לענין קרבן איתשל. ומשו"ה יש לנו לילך אחר אות' המחלוקת ולא איפסק הילכתא כמאן שכללות הללו לא נתנו עליהם. אכתי קשיא לי דודאי דכלל יחיד ורבים על כל התורה כולה היא כדכתיב אחרי רבים להטות וגדולה מזו מפורש בחולין י"א. דהא דאמור רבנן ז"ל בתר רובא לענין איסור והיתר ילפינן לה מהך קרא. והכא ר"י ור"ש רבים לגבי ר"מ וא"כ ודאי הילכתא כוותייהו וצ"ע. וגם מהתוס' שכתבתי במעי"ש נסר דלקמן נראה דסברי דשבט איקרי קהל עכ"ל הדברי חמודות. לא ולמד דזה שכתב המג"א וצ"ע דמ"מ ר"י ור"ש רבים נינהו. כאילו מפי עצמו אמרו. אכן הל"ח גופי' בדבריו עמד על זה בתוספ' ביאור דכלל דיחיד ורבים על כל התורה כולה היא וכו'. ומ"ש המג"א ועוד דהא הרמב"ם פסק כוותייהו. אין בזה השגה על הל"ח. שברור שהל"ח שכתב בשם מהרי"ק דהני כללות דפסקי הלכות וכו' לא נתכוין בזה אלא כדי ליישב דעת רבינו יונה והש"ע שפסקו דאין מברכין על הנס שנעשה לשבט שלם. על זה כתב דאינהו ס"ל כסברת מהרי"ק דהני כללות דפסקי הלכות לא נאמרו אלא אדינא דשייכי האידנא וכו' וא"כ לא נתברר אי הלכה כר"מ או כר"י וכיון דמספק' בברכות דרבנן הלכך אין מברכין. אבל והאי דהרמב"ם לא ס"ל כסברת מהרי"ק שהרי סידר בדינא טומאות וטהרות וחייבי מיתות ב"ד ודיני קרבנות וכה"ג. ופסק בכמה וכמה מקומות ע"פ אותן כללות שנמסרו לנו בש"ס רק במקום דפליגי ר"מ ור"ש פסק להחמיר משום דלא איפסטי' בסוגיא דעירובין ר"מ ור"ש הלכה כדברי מי כמ"ש הכ"מ בכמה דוכתי אבל בפלוגתא דר"מ ור' יהודה פסק הרמב"ם ברובא דרובא כר' יהודה בין להקל ובין להחמיר וכן הלכה כר"ע מחבירו וכה"ג ע"פ הכלל בעירובין מ"ו לבד במעט מקומות אשר השורש עליהם התוי"ט בעצמו. בערכין פ"א מ"ה ותמורה ספ"ג ונגעים מ"ד פ"א ורפ"ב ומ"ד פ"ו ומ"ג פיאה. ובכל המקומות האלו טרח התוי"ט ליישב דעת הרמב"ם בפסקי הלכות ע"פ הכללים. ולא העיר' התוי"ט באותן מקומות מדעת מהרי"ק כלום. משום דידע שפיר דדעת הרמב"ם לא אפשר לאיתוקמי כסברת מהרי"ק מטעמא דאמרן שהרי בכל המקומות נטה הרמב"ם אפילו בדינים שאינם נוהגים עכשיו לפסוק בהכללים וכ"מ ברש"י מנחות ל"ב ד"ה מ"מ מינייהו וכו' הלכה כר"י ע"ש והתם בדין שאינו נוהג איירי והארכתי בזה עוד מ"ב פ"ג דכלים ע"ש וכיוצא מעכשיו דתוס' בזבחים דף ו' שהביא המג"א אזלו בשיטת הרמב"ם דהנך כללי שייכי' אף בדינין שאינם נוהגים. אבל בתוס' שבת ע' בסוף ד"ה נודע לו וכו' שכתבו דכללא דאמר רבה ביבמות ל"ו דהלכתא כר' יוחנן לגבי ר"ל בר מהני תלת לא אתמר אלא בדברים הנוהגים בזמן הזה ע"ש אזלו לשיטת רבינו יונה והש"ע וכדעת מהרי"ק. ובכן אדמותיב המג"א מתוס' דזבחים עדיפא למסייע מתוס' דשבת שזכרתיו ולא עוד דדברי תוס' בזבחים נעלמים לקוצר דעתי כי זה לשונם ריש ו'. ד"ה אחד מימר וכו' משמע דלר' יוחנן יורש מימר ותימא דבעירובין דף מ"ו אמר ר' יוחנן ר"מ ור"י הלכה כר"י ובריש תמורה וערכין פליגי בה ר"מ ור"י וקאמר ר' יהודה יורש אינו מימר. וי"ל משום דר' יוחנן אית ליה הלכה כסתם משנה ובריש תמורה וערכין אומר הכל מעירין לאתויי יורש ע"כ. ואיכא למידק למאי דמסיק הש"ס יבמות ט"ז גיטין פ"א מנחות נ"ב חולין מ"ג אמוראי נינהו אליבא דר' יוחנן. ואית ליה לרב יצחק בר יוסף דלא כייל רבי יוחנן למימר הלכה כסתם משנה אלא היכא דס"ל בהדיא אמר הלכה כמשנה זו ע"ש ברש"י. וא"כ לרב יצחק ב"י נשאר קושייתו אדוכתא ותו מאי ניחותא שכתבו דר' יוחנן אית ליה הלכה כסת"מ וכו' הלא עכ"פ יהיה דברי ר' יוחנן סותרים זה את זה בהכלל שמסר דהלכה כר' יהודה וא"כ יורש אינו מימר והוא נגד הכלל דהלכה כסת"מ וא"כ יורש מימר. ומאי אית לן למימר דהיכא דאיכא כלל אחרת כנגדו אין אותו הכלל בדוקא. א"כ מעיקרא דדינא נמי לא קשיא על אופן זה. וכ"כ הרשב"ם בב"ב קל"ג ד"ה ה"ש דאמר ליה וכו' בזה"ל הלכך כל כללא שבגמרא כגון הלכה כסת"מ הלכה כר"ע מחבירו כר' יוסי מחבירו כרשב"ג במשנתינו. ר"א ור' יהושע הלכה כר' יהושע ר"י ור"ש הלכה כר' יהודה.

ר"מ ור"י הלכה כר' יהודה כולהו קיימא לן הכי בר מהיכא דמפרש גמרא דלית הלכתא כר"י ע"כ וכ"כ כל בעלי סוגיות ועי' תוי"ט מ"מ פ"א דעי"ז ד"ה אף במקום וכו' ומש"ש בס"ד. והשתא מכ"ש דניחא לומר דהפ"ג דר' יוחנן אמר בעירובין דהלכה כר"י נגד ר"מ. מ"מ היכא דמפרש רבי יוחנן בעצמו דאין הלכה כר"י אלא כר"מ אינו סותר הכלל שמסר בעירובין. דהוא כללא בעירובין איתא בר מהיכא דמפרש. וגם מ"ש המג"א ליתן טעם להרמב"ם דגבי פסח לא פסק כר"מ ור"ש דאם נטמא שבט אחד דעושין בטומאה. משום דסתם מתני' דלא כוותייהו. נעלם ממני איזה מקומו של אותו סתמא דמתני' דפליג אר"י ור"ש להדיא. גם מתני' ע"ט. דתנן נטמא קהל או רובו יעשה בטומאה. נטמא מיעוט קהל הטהורין עושין את הראשון. והטמאין עושין את השני. אין שום ראיה דודאי מתני' מיירי בכל ישראל או ברוב ישראל. ואתה מוצא רוב ישראל ואין בו שבט שלם. אבל בשבט שלם מה דשייר במתני' תנא בברייתא דפלוגתא ר"י ור"ש. והשתא כל כמה דלא חזינן להדיא סתמא דמתני' דפליג מסתבר כברייתא וכדמפרש סתמא דתלמודא פסחים פ'. דאזלו ר"י ור"ש לשיטתייהו גבי פסח כמו דסבירא להו בהוריות דשבט אחד אקרי קהל. וא"כ נשאר קושית המג"א וכוונתי בהתעוררות זו לדעת הגדול כמ"ש בחיבורי יש סדר למשנה הוריות מ"ה פ"א בפסקי הרמב"ם אהוכתי'. ובכן נולא דבריו הי"א למצות בבכורי המדות לפי פסק הרמב"ם בפי"ב מהלכות שגגות כר' יהודה דשבט אחד אקרי קהל לענין דאם רק שבט אחד בלבד עשו ע"פ הוראות ב"ד הגדול מביאין אותו השבט פר. אבל לענין גרירה כלומר דאם שבט אחד עשו בהוראות ב"ד הגדול שיהיה כל שאר השבטים שלא חטאו נגררו אחר אותו השבט דס"ל לר' יהודה דאפילו רק שבט אחד שעשו בהוראות ב"ד הגדול נמי כל שאר השבטים שלא חטאו חייבים כמבואר בברייתא להדיא בהוריות ה' בזה פסק הרמב"ם דלא כר' יהודה אלא דוקא כשעשו רוב ישראל אע"פ שהן מיעוט השבטים או רוב השבטים אע"פ שהן מיעוט כל ישראל או אפילו עשה שבט אחד בלבד והוא רוב הקהל הרי אף אלו שלא חטאו נגררין אחר שחטאו וחייבין בקרבן אף שלא חטאו. וכתב הכ"מ הטעם דלענין גרירה בעי דוקא רוב הקהל ולא מהני בשבט שלם אחד בלבד כשהן מיעוט הקהל אע"ג דפסק הרמב"ם כר' יהודה דשבט אחד אקרי קהל לענין שהן עצמן חייבין מ"מ לענין גרירה פסק דלא כר' יהודה אלא כר"ש בן אלעזר דמסתבר טעמיה דבעינן או רוב שבטים או רוב הקהל. והלחם משנה הוסיף בנתינת טעם לשבח בכוונת הכ"מ ע"ש והאם דגבי פסח דהיא נדחה ואין ציבור נדחה וקי"ל כשהרוב מהציבור טמאין. אף מעוט הטהורין עושין בטומאה עם הרוב משום דהמעוט נגררין אחר הרוב. ומצד גרירת המעוט אחר רובו קי"ל דכולן עושין בטומאה והשתא הסוגיא דפסחים פ' שהביאו המג"א דשם הכי איתא ר' שמעון אומר אפילו שבט אחד טמא ושאר כל השבטים טהורין הללו עושין לעצמן והללו עושין לעצמן מ"ט דר"ש קסבר שבט אחד אקרי קהל ר' יהודה אומר שבט א' טמא ושאר כל השבטים טהורין יעשה בטומאה שאין קרבן ציבור חלוק ע"כ שפיר נוכל לומר דר' יהודה דאמר שאין קרבן ציבור חלוק ויעשה כולם בטומאה אזל לשיטתיה דאית ליה בהוריות גרירת כל השבטים אחר שבט אחד והלכך ס"ל גבי פסח די"א שבטים יעשו בטומאה שגוררין אחר אותו השבט הטמאין מיהו לדידן דקי"ל כר"ש בן אלעזר בהוריות דלענין גרירה לא קי"ל כר"י אלא דוקא רובא בעינן והשתא כשיש רוב ישראל בשבט אחד פשיטא דגבי פסח אזי רוב וזה מבואר בהרמב"ם פ"ז מהל' ק"פ כשיש רוב הציבור טמאין דיעשו כולם בטומאה דמעוט הטהורין נגררין אחר הרוב. ואם השבט אחד הוי רק מעוט הציבור לדידן דקי"ל כרשב"א ודאי נדחין לפסח שני. ולא אמרי' נמי כר"ש דהללו עושין לעצמן והללו עושין דבזה קי"ל דאין ק"צ חלוק וכמו שבררתי בס"ד יסל"מ הוריות. ומעתה נחה שקטה קושיית המג"א על הרמב"ם מיהו עדיין קצת איכא למידק דהו"ל להרמב"ם לכתוב בדיני קרבן פסח דאם רוב השבטים טמאים אע"פ שהם מיעוט הקהל עושים בטומאה שהרי באופן זה פסק הרמב"ם בהלכות שגגות דנגררין כל ישראל אחר אותן רוב השבטים כמו שהעתקתי למעלה. והשתא דאתינן להכי גבי ברכה על הנסים שנעשה לשבט אחד. דלא הזכיר הרמב"ם כלום אע"ג דבירושלמי איתא דתליא בפלוגתא דר"מ ור"י. אתי נמי שפיר דודאי דברי הירושלמי ברורים בפלוגתא דר"מ ור' יהודה ולר' יהודה איתא ליה גרירה הוה הנס הנעשה לשבט אחד כאילו נעשה לכל ישראל. אבל לדידן דקי"ל כר"א בר"ש ולא אמרינן גרירה הוי הנס שנעשה לשבט אחד כדין הנס שנעשה ליחידים דאיתא ונביא וגר בריה מברכין. ואין שאר השבטים אחריהם גוררין ומשכין. והוי יודע דז"ש בדברי חמודות דמתוס' מוכח דס"ל שבט אחד איקרו קהל שהעתקתי לעיל. הנה במעדני יו"ט סי' נ' בד"ה ואבני אלגביש וכו' בזה"ל וה"ה מקום שנפל מחנה סנחריב דלא גרע חזקיה מאדם המסוים אלא לא תש לפרש לפי שידוע מקום סביבות ירושלים רשום הוא. ונראה לרבינו יהודה כיון שאין הנס ידוע ע"פ המקום כי הכא אין מברכין עליו אלא אותם שנעשו להם הנס וכן לכל אדם מברך על נסו אע"פ שאינו ניכר מתוך המקום. עכ"ל התוס' וצ"ל דסברי דשבט איקרי קהל דאלת"ה תיפוק לי דלא הוו כל ישראל ע"כ. והאלי' רבה סי' ר"ח סק"ג משיג עליו בזה"ל כד נעיין כ"ל דלזה דקדקו התוס' שם וכתבו דלא גרע חזקיה מאדם מסוים ור"ל דבאדם מסוים אף שלא היה רוב ישראל ראוי לברך. וא"כ אדרבה ראיה מתוס' דשבט לא מקרי קהל ע"כ ולמעוט השגתי לא הבינותי דברי שני הגדולים דבין למר ובין למר אין מדברי תוס' הכרע לדינא שהרי שפיר י"ל דהתוס' לנו בזה לפרש דברייתא דלא קחשיב מקום שנפל סנחריב מני אתיא ככו"ע כר"מ וכר"י ולא כתנאי וגם כדי דלא נימא דברייתא דלא קחשיב אתיא כר"מ לכך הקדימו בדבריהם דלא גרע חזקיה וכו':

ואלבה ואשובה אל מה שהעתקתי למעלה בשם הרשב"ם בב"ב קל"ג. כל כללא שבגמרא כגון הלכה כסתם משנה וכו' קיימא לן הכי בר מהיכא דמפרש וכו' וכ"כ בהליכות עולם פרק שני בשער החמישי דף נ' בזה"ל הוי יודע שכל כלל שבגמרא כגון פלוני ופלוני הלכה כפלוני וכיוצא בו מהכללים שהזכרנו בכלהו קי"ל הכי מסתמ'. בר מהיכא דמתפרש בהדיא או מוכח מסוגיא בגמרא דלית הילכתא כהני ובכמה דברים פסק הגמרא הילכתא נגד הכלל ובאותן הדברים וכיוצא בהן אין סומכין על הכלל וכו' ע"כ. הנה על פי המוסד הזו צריך ביאור בכמה מקומות בש"ס דפריך הש"ס ומי אמר ר' יוחנן הכי והא"ר יוחנן הלכה כסתם משנה. ומאי קושיא הלא הכללים לא נאמרו היכא דמפרש בהדיא נגדם וא"כ ר' יוחנן דכייל הלכה כסת"מ נמי על דרך זה אמר בר מהיכי דאיהו עצמו מפרש בהדיא. בשלמא בגוונא דפריך בכתובות ע"ז ומי א"ר יוחנן הכי כלומר דלמאי איצטריך לומר הלכה כרשב"ג דאמר במתני' בד"א במומין קטנים והאמר ר' יוחנן בכל מקום ששנה רשב"ג במשנתינו הלכה כמותו ע"ש. שפיר מקשה דבזה ריו"ח עלה דמתני' דאמר רשב"ג בד"א במומין וכו' דהלכה כמותו משמע דוק' הכא הלכתא כוותיה וכפירש"י. ולפי הכלל דאמר רבב"ח משמיה דר' יוחנן דבכל מקום ששנה וכו'. מסתמ' האי ידעינן דהכא ודאי נמי הלכתא כרשב"ג. אמנם במקומות דפריך כגון בשבת מ"ו פ"א קי"ב קמ"ז קמ"ח קנ"ו. עירובין נ"ב. ביצה ל"ז. תענית י"ח. יבמות ט"ז מ"ב. גיטין פ"א. בבא קמא כ"ט ל"ג ס"ט ל"ד. בבא מציעא ל"ג. סנהדרין ל"ד. שבועות ג'. מנחות נ"ב. חולין ל"א מ"ג. מי אמר ר' יוחנן הכי כלומר דסותר את הכלל דאמר ר' יוחנן הלכה כסת"מ איכא למידק כדאמרן. ולא מצאתי פרוקא מרווחא אלא דאל"ל דלפלוני בעצמו דכייל כלל אחד אין לומר דאיהו בעצמו במקום אחר מפרש נגד הכלל ההוא כלומר דהוא דבר יצא מן הכלל. דאי הכי הי"ל לומר בכללא דכייל חוץ מדבר זה. ועל אופן זה פריך הש"ס שפיר בכל אותן מקומות שזכרתי והא אמר ר' יוחנן הלכה כסת"מ וכו' ומדלא א"ר יוחנן הלכה כסת"מ חוץ ממשנה פלונית מוכח דגם בזה ס"ל דהלכה נמי כאותה משנה. מיהו מתוס' דזבחים ו' שהעתקתי למעלה לא מצינו לומר הכי ודעת לנבון נקל. ויגעתי ומצאתי בידין שמוע' כלל ר"ס בתוך פלפולא כתב בזה"ל וכן בכמה דוכתא מאי פריך ומי א"ר הכי והאמר ר' יוחנן הלכה כסתם משנה ואימא שאני הכא דר' יוחנן בעי לפסוק בהדיא הפך הסתם. אלא נראה כשאמרו בשם ר' יוחנן הלכה כסתם היינו שבכל המקומות הלכה כסתם ולא נוכל לחלוק וכו' ע"כ. ועתה יצאתי לחדש מה שלא הוכיחו בס"ע וכללי גמרא ויבין שמוע' ובחות יאיר סימן

---

*) לפי שנלאה האסיר כאן המעתיק מלשון המחבר וקשה לעמוד על כוונתו.

ג' כענין הלכה כסת"מ כפי ספרי ציון שספרתי למעלה נזכר בש"ס כ"ד פעמים ובכולם נזכר והאמר ר' יוחנן הלכה כסת"מ. חוץ פעם אחת יצא לדון בדבר החדש בחולין מ"ג דמייתי התם והאדרבב"ח אמר ר' יוחנן הלכה כסת"מ. וכתבתי בתכ"ש הואיל ולא איסתמיע בשום דוכתא אלא זימנא חדא אולי משגה הוא בחולין. וקבעתי בה מסמורת דע"כ טעות נפל וראיה גדולה מסוגי' דגיטין פ"ח. דמסיק אמוראי ניהו ואליבא דר' יוחנן והמעיין שם יראה דרבב"ח דאמר בתחלת הסוגיא משמיה דר' יוחנן מחלוקת בשראוה שנבעלה וכו' לא ס"ל דהלכה כסת"מ. וכדי שלא יהיו דברי רבב"ח. סותרים זה את זה. ההכרח לא יגונה נגרוס בחולין כמו בשארי כ"ג מקומות דלא נזכר רבב"ח. והנה בעל אחותי הגאון המפורסם מהר"י שטיין הכט אב"ד דק"ק פירדא בספרו זכרון יוסף דף ע"ו עמוד ג' השיב לי בזה"ל. די"ל דאית לי' לרבב"ח כאוקימתא דרבא בדף ע"ג ע"ש וא"כ ר"ש בן אלעזר דס"ל לר' יוחנן כוותיה בדף פ"א מכריע הוא בין ת"ק ובין ר"י ב"י וסתמא דהכא וכבר כתבו תוס' בשבת ל"ט: ד"ה ארבב"ח וכו' דלגבי מכריע לא אמר רבב"ח הלכה כסת"מ וקושי' הש"ס דהכא לאוקמתי' דרב נחמן בדף ע"ג דלפי הך אוקימת' רשב"א לאו מכריע הוא ולכך מקשה מהא דשמיע לן מר' יוחנן גופי' דס"ל הלכה כסת"מ דאילו מרבב"ח לא מצי להקשות לר"נ כו' כנ"ל די"ל נהא לא ס"ל כוותיה דכמה אמוראי לית להו הכי. אמנם בכך דרבב"ח אר"י מחלוקת בשראוה שנבעלה ודאי ס"ל כוותי' דהא ליכא מאן דפליג עליה ומשני אמוראי ניהו אליבא דר' יוחנן גופא אי אמר הכי אי לא אמר הכי והיינו דבכמה דוכתי' בש"ס מייתי אמר רבב"ח אר"י הלכה כסת"מ ובדוכתא אחרינא מייתי ר' יוחנן בלא גבר' ודו"ק. העתקתי דבריו של גדול להודיע לבני האדם גבורתו למי שאין ספרו נמצא בידו. אמנם דע כי כמו שאמר ר' זירא לר' אסי שבת ק"ל דילמא אגב שיטפך רהיט לך גמרא. כן קרה לאותו גדול בדורו. הראשון במה שמסיים וכן בהעתקתו שאלתי כתב דבכמה דוכתי בש"ס מייתי אמר רבה בב"ח אר"י. וכבודו במקומו כי לא נמצא כזה רק בחולין מ"ג וכששאלתי ממנו לא כתבתי להתעורר משום מקום רק מסוגיא דחולין בלבד כי זה לבדו מצאתי דאיתמר והארבב"ח. ואו מ"ש הגאון עפמ"ש תוס' בשבת ל"ט וכו' דע דז"ל תוס' ארבב"ח א"ר יוחנן הלכה כר' יהודה אע"ג דר' יוחנן אית ליה הלכה כסת"מ הכא משום דר' יהודה מכריע הוא ואין הלכה כסתם ע"כ. אמור מעתה מדלא כתבו תוס' אע"ג דרבב"ח אמר"י אית ליה הלכה כסת"מ. שמע מינה מדבריהם דודאי רבב"ח גופא לא ס"ל דאמר ר' יוחנן הלכה כסת"מ ועיקר קושיית תוס' ליתא על רבב"ח דהכא כי רק על מ"ד משמיה דר' יוחנן דאית ליה הלכה כסת"מ הקשו שיהיה חולק אהך דר' יוחנן דהכא דאמר הלכה כר' יהודה וכדי שלא נאמר דגם בזה אמוראים ניהו כלומר דאית ליה לר' יוחנן הכסת"מ פליג נמי אמימרא דהכא והוא דחיקא טובא. ולזה כתבו תוס' דלא פליג אדהכא משום דר' יהודה מכריע הוא. גם מ"ש גיסי הגאון לדמות מילתא דר"א ברי"ש כענין מכריע לא ירדתי לסוף דעתו הרמה. שהרי כבר כתבו תוס' בשבת מ' ד"ה הלכה כדברי המכריע. דלא מיקרי מכריע אלא דוקא היכא שנזכר בדברי שני התנאים כמו בענין דחמין וזונין שגילו ר' מאיר ור' שמעון בדבריהם ולהכי הוי ר' יהודה מכריע ע"ש. והנה כאן בשראוה שנבעלה שלא גילו בדבריהם. לא הוי ר"א ברי"ש מכריע כלל. והשכי' עמי הגאון מו"ה מאיר בארבי נר"י עי' בחבורו כנסת חכמי ישראל ומתוך מה שזכרתי מובן סוגי' דשבת מ"ו אהא דפריך ומי א"ר יוחנן הכי [הלכה כר"י. רש"י]. והאמר ר' יוחנן הלכה כסת"מ א"ר זירא תהא משנתינו וכו' שלא לשבור דבריו של ר' יוחנן ע"כ ויש לדקדק מאי בעי ר' זירא בזה שלא לשבור וכו' פשיטא דהכי הוא שהרי עלה קאי. אמנם יתכן לפי דעיקר הקושיא ומי אר"י הכי וכו' לא קאי על האומרים הכא בסוגיא מ"ה משמי' דר' יוחנן הלכה כר' יהודה שהרי האומרים הכי הלא המה ר' יצחק בר יוסף וגם רבב"ח דאמר משמיה דר' יוחנן אמרו הלכה כר"ש ולי' לא ס"ל כלומר דר' יוחנן ס"ל כר' יהודה ע"ש. וכבר כתבתי דר' יצחק ב"י לית לי' הלכה כסת"מ כמבואר בחולין מ"ג וגם רבב"ח לית ליה הלכה כסת"מ כמו דמבואר בסוגיא דגיטין פ"ח שזכרתי למעלה. אלא ברור דעיקר קושיות ומי א"ר יוחנן הכי וכו' היינו להקשות על אותו מ"ד משמי' דר' יוחנן הלכה כסת"מ קשיא הך. דאמרי' הכא משמי' דר' יוחנן דהלכה כר' יהודה ולזה השיב ר' זירא תהא משנתינו וכו' שלא לשבור דבריו של ר' יוחנן. כלומר דלא נימא דמ"ד דאית לי' הלכה כסת"מ פליג ארבב"ח ואדר' יצחק בר יוסף ור"ל דלא אמר ר' יוחנן הלכה כר' יהודה כשם דפליגו רבב"ח ור' יצחק ב"י על אותו מ"ד דהלכה כסת"מ. ועל דרך זה תבין נמי סוגיא דבילה ל"ז ארבב"ח א"ר יוחנן הלכה כר' דוסא ופריך מי א"ר יוחנן הכי והאמר ר' יוחנן הכסת"מ עיקר קושי' קאי למ"ד הלכה כסת"מ יהיה חולק על מה דאמר רבב"ח הכא משמיה דר' יוחנן. ומתרץ שפיר ולאו אוקימנא וכו' ע"ש. ואי קשיא לי הא קשיא לי בסוגיא דשבת קי"ב דפריך נמי אמלתא דרבב"ח א"ר יוחנן ומי א"ר יוחנן הכי דהלכה כר' יהודה והאר"י הלכה כסת"מ וכו' והנה בזה נמי מצינו לומר דפריך על אותו מ"ד דהלכה כסת"מ יהיה דלא כרבב"ח א"ר יוחנן דהכא אבל על רבב"ח לא קשיא והא"ר יוחנן הלכה כסת"מ כדאמרן דרבב"ח לא ס"ל דהלכה כסת"מ אכן מה דמסיק שם בסוגיא אמר רב יצחק בר יוסף תהא משנתינו בסנדל וכו' שלא לשבור דבריו של רבי יוחנן [דאמר הלכה כר' יהודה. רש"י]. נעלם ממני למי הכניסו לר' יצחק בר יוסף לאוקמי מתני' בדוחק כדי שלא לשבור דבריו של ר' יוחנן הלא ר' יצחק בר יוסף עצמו לא סבירא ליה דהלכה כסתם משנה כמבואר להדיא בחולין מ"ג שזכרתי למעלה וצריך עיון: תוי"ט ד"ה על הזיקין וכו' פי' הרב רבינו עובדיה מברטנורה וכו'. אי נמי וכו' וז"ל הרמב"ם וכו' ע"ש. איברא הר"ב שכתב שני פרושים היינו ממה שכתב הרמב"ם בחיבורו פרק י"ד מהלכות ברכות דין מ"ד בזה"ל. ועל האור שבאויר שיראו כאילו הם כוכבים נופלים ורצים ממקום למקום או כמו כוכבים שיש להם זנב על כל אחד מאלו מברך ברוך שכחו וגבורתו וכו' עכ"ל. והנה דבערוך ערך זק (א' כו' כמ"ש כרל"ג). ולא ידעתי למה השמיטו פי' של רה"ג והרמב"ם וכדאי הם בפירושם לברך. ואם בשם ומלכות יש לחוש אולי האמת כפירש"י. עכ"פ יש לברך בלא שם ומלכות. וכה"ג בפירש"י שכתבו הטוש"ע. מפני הספק אולי האמת כפי' רה"ג ורמב"ם ג"כ יש לברך בלא שם ומלכות. והאמת עד לעצמו דהלשון הרמב"ם איתא על האור שבאויר או כמו כוכבים וכו' מברך ברוך שכחו וכו' ואם ראה מברך עושה מעשה וכו' [אף שרוב דיני ברכות שהזכיר הרמב"ם בפרק הנ"ל האריך לכתוב מברך ברוך א"י אמ"ה וכו' ע"ש דין א' ב' ח' ט' יו"ד י"א י"ב. הרבה פעמים שכתב בא"י אמ"ה] אבל בטוש"ע סי' רכ"ז שכתבו אומר בא"י אמ"ה עושה מעשה וכו' ואם ירצה יאמר בא"י אמ"ה שכחו וכו'. ולדינא צל"ע: **ה** תוי"ט ד"ה **חייב** לברך וכו' כפרת עוונתיו ע"ש ז"ל הערוך הרעות שמביא הקב"ה על האדם לטובתו הן שהן כפרות לעוונותיו כאדם שמצטער עצמו בהקזת דם ורפואתו היא ע"כ:

מסכת פאה

פרק א ד **כלל** אמרו בפאה כל שהוא אוכל וכו' ע"ש ראיתי להתעורר כמה דברים בפי' הר"ב והתוי"ט. והניחו להתגדר בהן. ראשון תחלה נאמר זה שכתב הר"ב כל דבר שהוא אוכל למעוטי ספיחי סטים שאע"פ שהן אוכל ע"י הדחק לאו אוכל מקרי ע"כ. הנה בסוגי' שבת ס"ח פסחים נ"ו נדה נ' מפרש הש"ס אוכל למעוטי ספיחי סטים וקוצה [ופירש"י בשבת סטים וויישד"א. קוצה וורנצ"א. אבל בפסחים פירש"י סטים מוריק"א. קוצה וויישר"א. ובנדה פירש"י קרו"ג. קוצה גוויטר"א. ושינוי פרושים האלו קשין להולמן וכבר נתית תו' לדקדק בשנוי פי' המלות לרש"י בחולין נ"ט ד"ה עיקר' דמרידתא וכו' ובארתי בס"ד בתכ"ש ואין כאן מקומה. ולשון הר"ש סטים ווייסד"א. קוצה וודלינ"ה. וע' בפי' הר"ב מ"ה פ"ב דכלאים ורפ"ז דשביעית. והוא כפי' הערוך ערך אסטס] וכפת בעי טעמא דשביק הר"ב מלת וקוצה תו זה שכתב הר"ב דכתיב ובקצרכם ואין קצירה אלא בדבר הראוי לאכילה וכו' וכן עוד כתב איזה פעמים מלת דכתיב וכו'. נראה דמן התורה היא. אבל דע דפסחים נ"ו ד"ה כלל אמרו וכו' כתבו תוס' דמן התורה אינו חייב בפיאה אלא זית וכרם ושדה דכתיבי בהדיא בקרא ואחרינא תקנתא דרבנן ניהו ושאין מכניסו לקיום לא רצו לתקן פיאה דאינו דבר חשוב ותאנה וכל דדמי ליה אע"ג דחשיב איכא ביטול עניים לפי שאין לקיטתן כאחד והפסד יתר על הריוח וכו' וכ"כ תו' בשבת ובנדה ע"ש וכן התליט הר"ש דכל הני אינו אלא מדרבנן וכל קראי דנשנית בת"כ אינו אלא אסמכתא בעלמא ע"ש וכ"כ תוס' הנ"ל. ומעתה נכון לומר דגם מ"ש רש"י בשבת ס"ח ד"ה כל שהוא אוכל כו' דגבי פיאה קציר כתיב מה קציר מיוחד שיש בו כל אלו ע"כ אינו אלא אסמכתא. ועל כרחינו לומר הכי גם בפי' הר"ב. דאי כמשמעות לשונו דהוי מדאורייתא' קשה דמאי טעמא פטרו ספיחי אסטים וקוצה. ואי מטעם שכתב הר"ב דאוכל ע"י הדחק לא שמיה אכילה קשיא למ"ד בשבת ע"ו דאכילה ע"י הדחק שמה אכילה וכן פסק הרמב"ם בפי"ח מהל' שבת [וכתבתי בתכ"ש דלפי הנוסחא שלפנינו בגמרא דפליגי ר' יוחנן אמר פטור דאכילה ע"י הדחק לא שמה אכילה ור"ש לקיש אמר שמה אכילה. יפלא פסק הרמב"ם בזה דהלא הלכה מרווחת דהלכתא כר"י לגבי ר"ל. אבל דע דנוסחת הרמב"ם הי' ר' הושעיא אמר חייב וכ"כ הכ"מ דפסק הרמב"ם כר' הושעיא לגבי ר' יוחנן] ואי מדאורייתא כל המינים חייבין בפאה קשיא היאך עקרו רבנן לפטור בספיחי אסטס וקוצה. אבל לפום קושטא דכל שאר המינים חוץ מתבואה ותירוש ויצהר אינם חייבין מן התורה רק מדרבנן כמ"ש תו' והר"ש אתי שפיר דהם אמרו והם אמרו בספיחי אסטס וקוצה הואיל דלא הוי אלא אכילה ע"י הדחק אין בזה ריוח לעניים הלכך פטור מן הפאה. ובסוגי' דפסחים נ"ו על אנשי יריחו שהיו נותנין פאה לירק פריך ולית להו לאנשי יריחו הא דתנן כלל אמרו בפאה כל שהוא אוכל וכו' ומכניסו לקיום פרט לירק וכו'. ראיתי לומר אע"ג דכל הני מדרבנן בעלמא ניהו ואנשי יריחו שהיו בזמן הבית ור"מ ור' יהודה פליגי אליבייהו. ומאי קושיא ולית להו הא דתנן וכו' דילמא האמת כך היה דלית להו. ותו דילמא בהאמת מהאי טעמא מיתו בידם חכמים והיינו אנשי יריחו קודם שמיחו בהם חכמים לא ידעו מהך כללא דכללו רבנן. ויתכן לומר דהאי לית להו או שלא ידעו מהך כללא דכללו רבנן. קשה למה דוקא מירק היו נותנים. ולא היו נותנים נ"כ מתאינים ומספיחי סטים וקוצה וכן מכמהין ופטריות. א"ו דקים להו כלל דתנן. ומקשה שפיר ותירץ הש"ס דפליגי במכניסו לקיום ע"י דבר אחר. ובדברי קדשו של מד"ו התוי"ט ז"ל. אחרי שהש"ס עינך עליו הדק היטב. דע דברש"י דשבת מסיים והא דנקט הכי ולא נקט שארי מינין שאין ראוי לאכילה משום דאיידי דגבי שביעית תני להו דיש להן שביעית נקט הכא דבפיאה ומעשר ליתנהו ע"כ. ודע עוד דגם הר"ב סיים ויש מפרשים משום דאין דרך ללקטן בשנה שמזרעים אלא לסוף ארבע וחמש שנים משהשרשים מתפשטין בארץ ומשביחין דשורש שלהן עיקר היא ע"כ. ויותר מכל אלו דע דהעלים עיניו מכל מ"ש רש"י בפסחים נ"ו בזה"ל ספיחי סטים וקוצה קשין לאכילה אבל סטים וקוצה שאינם ספיחים חזו לאכילה וכו' ע"כ. אכן ברש"י בנדה שהביא התוי"ט. ז"ל ולא ידענא אמאי נקט ספיחים וכמדומה לי שהראשונים ראוים לאכילה ע"כ. ובין תבין מה שיש להתעורר בפרושי דרש"י. וקצרתי לסמוך על מה שכתבתי בחדושי. עוד זאת אדרוש שכתבו תוס' בנדה נ' ד"ה וגדולו מן הארץ למעוטי כמהין ופטריות בפ' כיצד מברכין דף מ' פריך והא תניא הא אמר כל גדולי קרקע עלי קונם אסור בכמהים ופטריות. ומשני מירבא רבו מארעא מינק לא ינקי מארעא והא כל דבר שאין גידולו מן הארץ קתני. תני כל דבר שאינו יונק מן הארץ. א"כ נמי במתניתין צריך למיתני יונק מן הארץ ע"כ. והנה דבריהם ברור מללו דמשנה שלפנינו צריך תיקון ולמתני ויונק מן הארץ. אבל מן וגדולו מן הארץ דאיתא לפנינו ליכא למעט כלל כמהים ופטריות שהרי הם נמי גדולו מן הארץ. ולא התעורר בזה התוי"ט לא הכא במשנה ולא במשנה ג' דפ"ו דברכות על דבר שאין גידולו מן הארץ וכו' דצריך למיתני על דבר שאין יונק מן הארץ כדמסיק הש"ס ברכות מ' תני על דבר שאין יונק מן הארץ: **ד** תוי"ט ד"ה האוג וכו' ולכך יש לפרש למח דהכא וכו' ע"ש (ע' רל"ג). ודע דז"ל הרמב"ם בפרושו כמהני' דהכא אוג הוא הסומאק אשר בארץ הצבי והוא צמח שיעבדו בו העורות ויש לו אשכולות כאשכלות הגפן ויאכלו ע"כ. וברפ"ק דדמאי ז"ל הרמב"ם והאוג נקרא סומאק של ארץ ישראל והם אילנות עושין אשכלות אדומות ויאכלו ע"כ. וכדי שלא יהיו דברי הרמב"ם סותרים בפרושו וגם לפי מאי דאסבריי' התוי"ט דצמח דהכא ג"כ אילן. מלבד שהוא דחיק' טובא למאוד דקשה תו ומי סני ליה לקראו הכא אילן כמו שקראו רפ"ק דדמאי. אכן בהג"ה קלה יובן למאוד דלפי משמעות הלשון שכתב בארץ הצבי כו' משמע דמין זה ר"ל אוג אינו נמצא רק בארץ הצבי דהיינו ארץ ישראל [כמבואר ברפ"ק דדמאי הרבה מינים שאינם גדילין רק בא"י] ויתכן לומר דוי"ו יתירה. וכך צ"ל אוג הוא הסומאק אשר בארץ הצבי הוא צמח אבל אינו צומח וגדל בשאר הארצות:

פרק ב ב תוי"ט סד"ה **שאינה** יכולה להקצר כאחת וכו' ועוד יש תימה בדברי הר"ב מה שפסק הלכה כר' יהודה ולעולם הלכה כת"ק דסתם לן רבי כוותיה וכו' דמפרש כשיטת הר"ש דת"ק ור' יהודה פליגי הי"ל לפסוק כת"ק ע"כ ע"ש וקנא י"ל עפ"י מ"ש הרי"ף והרא"ש בשבת בפ' כל הכלים סי' ה' דאומר בעל הלכות משמיה דרב צמח גאון דהילכתא כר' יהודה נגד סת"ק דקי"ל ר"מ ור"י הלכה כר' יהודה [וכתבו הרי"ף והרא"ש והאי טעמא לא מסתבר ולא דוקא דכי אמרינן ר"מ ור"י הלכה כר"י ה"מ היכא דפליגי בהדיא אבל היכא דדברי ר"מ סתם ור"י הוא דפליג בהדי' לא אמרינן הלכה כר"י אלא הלכה כסתם דאע"ג דפליג בהדיא בברייתא כיון דסתם לן תנא כר"מ הלכתא כוותיה ולא חיישינן למחלוקת דברייתא ע"כ] ואולי נטה הר"ב בעקבות דרב צמח גאון. ודע דבמ"ס פ"ט דפרה כתב התוי"ט ד"ה ר' יהודה אומר וכו' ונמצא כתוב בתשובת הגאונים בשם רב צמח בר פלטוי דסתם מתני' ר"מ. ור' מאיר ור"י הלכה כר"י ע"כ. ותימה הן בעיני דא"כ כל היכא דפליג ר"י על סתם מתני' הלכה כמותו והא ודאי דליתא דלא איתמר הך כללא אלא היכא דלא סתם לן רבי עכ"ל התוי"ט. ופלא שלא הביא דברי הרי"ף והרא"ש שהעתקתי למעלה [ועמ"ש בס"ד מ"ג פ"ב דתרומות ועוד בשאר מקומות] איברא סברת רב צמח גאון נ"ע. נהי דממ"ש תוס' ריש ביצה ד"ה גבי שבת וכו' דמוכח מסוגיא דהתם דקרי לי' סתם דהילכתא הכי אע"ג דר' יהודה פליג באותה משנה גופיה ע"ש. וכן כתבו בשאר דוכתי. דצריכין אנו לומר בגדר הדחוק. כדי ליישב דעת רב צמח גאון. אמנם מסוגיא מפורש ביבמות דף מ' קשיא לי [דאיתמר התם על המשנה דתנן הכונס את יבמתו זכה בנכסים של אחיו ר' יהודה אומר בין כך ובין כך וכו'] תני תנא קמי' דרב נחמן אין הלכה כר' יהודה אמר ליה אלא כמאן כרבנן פשיטא יחיד ורבים הלכה כרבים וכו' [ע"ש גם במה דאמר עולא וכה"ג] הרי מפורש להדי' דסתמא דת"ק חשיב רבי' לגמרי והם רבים החולקים עם ר' יהודה [ובתוך אותן הרבים הי' ג"כ ר"מ בתוכם. עי' מ"ב פ"ז דברכות מה שהשכתי לתורניי אחד עפ"מ"ש רש"י פסחים י"א ד"ה רבנן אדרבנן וכו'] וכעת עיון גדול אלי מטון. לברר דעת ר"צ גאון. ועמ"ש בס"ד מ"ו פ"ז דגיטין קצת ראי' לר' צמח גאון וישוב קצת לפליאה כאשר יאות בעיני הרואה. [ורואה אני לכאורה מילתא דרצ"ג ודעת הרי"ף והרא"ש במחלוקת שנוי' היא בירושלמי ריש פ' התולן אמר ר' יוחנן כל מקום ששנה סתם משניות דרבנן (פי' כ"מ ששנה רבי סתם משנה היא דעת חכמים דהיינו רבים. קה"ע) עד שיפרש לו רבו (שהן אתיין כיחידאה) ר"ש בן לקיש אומר כל סתם משניות דר' מאיר עד שיפרש לו רבו וע"ש כל דברי הירושלמי מתחילת הענין עד סופו והמצא ככל הצורך כאם שנזכר סתם ס"ק וברייתא מכר דברי ר' מאיר. ואני במכדותי אי אפשר להאריך פה. גם הירושלמי עם פי' קרבן העדה הלא לכל מצוי למצוא תפלן :]

פרק ג א תוי"ט ד"ה ומודים וכו'. ולא כ"מ בהודאתם וכו' ע"ש כתבו תוס' בסוכה ס' ד"ה ואם עשאה וכו' ואפילו נפקא מינה אלא לב"ש יש לו להגיה לפרש במה נחלקו ולא שייך לאקשויי טעמא דב"ש אתא לאשמעינן אלא היכא דפליגי אפי' אליבא דב"ש ולא נפקא מינה מידי כפלוגתא אליבא דב"ה כי הא דשבת דף קל"ה ובפ' ד' אחין דף כ"ח ובפ"ק דבילה דף ו' וכולן פרשתי במקומם ע"כ. וכתבתי בתכ"ש דקצת צ"ע מ"ש דמפרק ד' אחין קשיא הלא ביבמות כ"ח. ד"ה ר"א וכו'

כתבו ישוב נכון ופשוט למאד ע"ש וגם אלא דבריהם יש ליישב עוד בפשיטות גמורה על הדרך שמשני הש"ס ביבמות קכ"ב דאי משכחת סתמא וכו' ב"ש היא ואין הלכה כאותו סתם. ותו' עצמם יישב בדרך הזה בברכות מ"ו ובעירובין ט' וסוכה נ"ה אהא דקאמר ר"ה הנא ב"ש אמרי' אין מאכילין וכו'. [ומ"ש תוס' עוד ובפ"ק דביצה וכולן פרשנו במקומם. לא ידעתי לפום רהיטא כוונתם וגם פרושם לא מצאתי בביצה אם לא קצת בדרך רחוק אפשר לכוין] אמנם ראיה גדולה לדברי תוס' מסוגיא דמ"ק ג' וכמ"ש תוס' שם להדיא ד"ה וקרובין וכו' ולאשמעינן מלתייהו דב"ש פי' הכי. אכן במה שהאליט תוס' דלא פליגי תנאי אליבא דב"ש היכא דלא נ"מ מידי לב"ה. קצת נ"ע מפ"ב דאהלות מ"ג דתנן ובגלגולת בש"א כמלא מקדח ובה"א כדי שינטל מן החי וימות [ובגמרא בכורות ל"ז ובחולין מ"ב. וכן בהרב מברטנור' מפורש דהייט חסרון כסלע] באיזה מקדח אמרו בקטן של רופאים דברי ר"מ וחכמים אומרים בגדול של לשכה. והכי דלא פליגי ר"מ וחכמים אלא אליבא דב"ש. בשלמא במשנה ד' פ"ה דתרומה דפליגי ר"א וחכמים אפשר למדחי קצת דר"א מתלמידי ב"ש ע' שבת קי"ל ברש"י ותוס' ועוד דנ"מ בין לב"ש ובין לב"ה בהותה סאה תרומה טמאה אי תרום ותשרף או בטלה לגמרי ואי"ל להעלותו ע"ש. אבל ממשנה דאהלות ראיה גמורה לכאורה. ופלאתי על מ"ד זקני הגאון תי"ט שלא העיר כלום מכל מ"ש תוס' בסוכה שזכרתי [ובמאי שיש להתבונן בדרכים. מקום שאמרו להודיעך כחן דב"ש (ביצה ב' ו') אע"ג שיש לטעות קצת בדברי ב"ה אפ"ה נקט התנא להודיעך כח דב"ש וי"פ לשאול וכי טעמא דב"ש אתי לאשמעינן. ויותר בהא דכתובות נ"ט: דשקיל וטרי הש"ס ליתא מתני' דלא כב"ש יש לחקור דלמה הש"ס כולי האי לאוקמי כב"ש ואנן קי"ל בכל דוכתי' ב"ש במקום ב"ה אינה משנה. בררתי בחידושי בס"ד ואין כאן מקומו] :

פרק ו ט תי"ט ד"ה **אם** באת רשות וכו' שלא להצטרף שלא יהיה שכוח וכו' ע"ש שמור הטעמים כשאין רשות העני מועלת בו אז מצטרף ולא הוי בכלל שכחה. וקצת צריך תיקון. וטוב לגרוס לפיכך אין רשות העני מועלת בו אלא מצטרף שלא יהא שכוח או דיש לגרוס לפיכך אין רשות העני מועלת בו שלא להצטרף שיהיה שכחה :

פרק ח ג תי"ט ד"ה **ואין** נאמנין וכו' [ולא על הפת וכו' במאי מיתקן] כל הג"ה זו צריכה ביאור ובדקתי בספרים אחרים ליתא לכל זה : **ז** **מי** שיש לו מזון שתי סעודות וכו' ע"ש כתבו תו' בבא בתרא ט' ד"ה שבת נותנין לו מזון ג' סעודות פי' בשבת בלבדים אותן שתי סעודות שנתן לו אתמול בערב שבת אכל ליל שבת ושבת שחרית ושלש סעודות שנותנין לו בשבת יאכל אחת בשבת בסעודה שלישית ואחת למוצאי שבת ושלישית ישאר לו למחר בדרך שלא ילך ריקן וכו' וקשה להרשב"א הא דתנן מי שיש לו מזון שתי סעודות לא יטול מן התמחוי ואמאי הא אחד יאכל מיד ואחד בלילה וא"כ כי אזיל ריקם אזיל. וצריך לפרש דמזון שתי סעודות דקאמר היינו בלא אותה שיש לו לאכול מיד ע"כ. והנה הרמב"ם בפירושו וגם הר"ב לא כתבו מזה כלום והניחו הדבר על משמעות' מי שיש לו מזון ב' סעודות וכו' בפשיטא דבין הכל יש לו מזון ב' סעודות ולא יותר ולא השגיחו לקושי' הרשב"א. ונראה דלא ניחא להו כפי' הרשב"א. דקשיא להו סתימת לשון המשנה ולדברי הרשב"א מוטב הוה למתני מי שיש לו מזון שלש סעודות וכו'. אלא ברור דהכי פירושא במשנה מי שיש לו מזון שתי סעודות וכו'. לעני סדר והושב אותה העיר [דומי' למה דתניא מי שיש לו מזון י"ד סעודות לא יטול מן הקופה וכו' וקופה מתחלקת מע"ש לע"ש לעניי העיר וכמו שיתבאר בסמוך בס"ד] לא יטול היום מן התמחוי אלא למחר כשיצטרך יקח מן התמחוי וכן מסין דברי רש"י בשבת קי"ח שכתב תמחוי קערה גדולה היא וגובין בה גבאים מאכל מבעלי בתים ומחלקין לעניים ב' סעודות ליום מיום ליום. קופה מעות הן לפרנס עניים בני טובי' דזיל להו מילתא דתמחוי ומתחלקין מע"ש לע"ש. י"ד סעודות לא יטול מן הקופה שהרי יכול להמתין לע"ש הבא וכו'. ע"כ לשון רש"י. והרי דמחלק רש"י דקופה הייט מעות המתחלק לבני טובי' דזיל להו וכו'. אבל תמחוי מתחלקת לבאים זיל להו. והני כולהו בני העיר נינהו כדאמרי' ב"ב ח' קופה לעניי אותה העיר. ואע"ג דאמרי' נמי התם תמחוי לעניי עולם ולאו לאפוקי דאין מחלקין מתמחוי גם לבני העיר במי שצריך לו. דודאי עניי העיר קודמין במי שאין לו. האם נאמר שימתין עד ערב שבת ובין כך יהיה מוטל ברעב. אלא ברור דזה דאיתמר תמחוי לעניי עולם הייט שנותנין מתמחוי גם לעניי עולם. לאפוקי מקופה שאין נותנין אלא לעניי העיר ולבני טובים דזיל להו ליטול מן התמחוי ומעתה יתיישב על נכון קושית הרשב"א ולכן סתמו כל מפרשי המשנה ס"ה רש"י בשבת הנזכר והרמב"ם והר"ב והניחו המשנה כמשמעה ותוקה. שתי סעודות דוקא :

מסכת דמאי

פרק א תי"ט ד"ה **דמאי** וכו' אלא בלאו לא גזרו וכו' ע"ש ולכאורה אפילו לאו אין כאן בלוקח מע"ה דהא קי"ל ב"מ פ"ח עשר תעשר ואכלת (תרי קראי דסמיכי אהדדי. רש"י) ולא מוכר. תבואת זרעך ולא לוקח (וזהכ"ם כתבתי דאיכא למידק דלא דרים הש"ס כפי סדר הפסוקים דפרשת ראה י"ד פסוק כ"ב עשר תעשר את כל תבואת זרעך וגו' ופסוק כ"ג כתיב ואכלת לפני ה' וגו'. ואין כאן מקומו) ואף לפי' ר"ת שכתבו תוס' בסוגיא (עמוד א') ד"ה תבואת זרעך וכו' וגם בבכורות י"א ד"ה מעשרן וכו' וד"ה טבלים וכו' מסיק דכשקונה קודם המירוח חייב הלוקח מדאורייתא אבל כשקנה אחר המירוח פטור מן התורה ע"ש. הרי הכא בדמאי הייט חבר הלוקח מע"ה ודאי אחר מירוח הוא [דאי קודם המירוח אין כאן שייכו' ספק אם עישר רק ברור גם ודאי דלא עישר שהרי הכתי לא אתי לידי חיוב מעשר כל זמן שלא נתמרח] וכ"כ תוס' בסוגיא דב"מ שם דאפילו ידוע שלא עישר אינו חייב רק מדרבנן לעשר ודאי ע"ש. וכן פסק הרמב"ם דין ד' בפ"ב מהל' מעשר. ופשיט' לדעת הראב"ד שם דס"ל שהלוקח בין קודם שנמרח בין אחר שנמרח פטור כמבואר בכ"מ ע"ש. וכבר ג"כ ביאר במשנה למלך דין י"א בפ"א מהל' תרומות דלוקח פטור מן התורה אפילו מתרומה ותרומת מעשר. ובכן כל חיוב' דתרומ' ות"מ ושאר מעשרות בכל עניני דמאי השנוית במסכתא זו בלוקח מע"ה. אין עיקרם מדאורייתא כלל. ר"ל אפילו כשידוע לנו בודאי שלא עישר פטור מן התורה לדעת ר"ת והרמב"ם ופשיטא לשיטת הראב"ד כדאמרן. רק לדעת ריב"א הנזכר בתוס' ה"ג בלוקח שאין ממורח פטור שעדיין לא נתחייב ברשות מוכר אבל לוקח כשהוא ממורח הואיל ונתחייב ברשות מוכר תו לא פקע שם טבל מיניה וכו' ע"ש. נראה כעין החילוק שכתב התי"ט צריכין אנו לומר לשיטת ר"ת וסייעתו כדי שלא תקשה אליבייהו מ"ש תרומת מעשר דמהוייב הלוקח ליתן וחייבוהו מדרבנן אף בלוקח ומ"ש מעשר ראשון ומעשר עני דלא חייבוהו רבנן אלא ודאי דכל היכא דאיכא חיוב מיתה בשאינו לוקח גזרו רבנן וחייבו אף בלוקח מה שאין כן הכא דגם בשאינו לוקח ליכא רק איסור לאו לא חייבו רבנן בלוקח וזה ברור. ובחידושי האלכתי ברוחב הענין. באמת הבנין : שם בסד"ה **והחומש** כו' ואין סומכין על הנס כו' ע"ש אם סומכין או לאו. מתוך דברי ר"ת ביומא כ"א ד"ה נבלעין וכו' משמע דקרא סמיך אניסא. אכן התוס' שקלו וטרו בזה. בכן ולאו ורפי' בידם ע"ש. ודע בירושלמי ביומא פרק א' על המשנה ערב יוה"כ עם חשיכה לא היו מניחין אותו לאכול חלב וכו' פריך ולא מן הנסים שהיו נעשין בבהמ"ק הן [שלא ראה הכה"ג קרי ביוה"כ ולמה היו צריכין לשמרו כל כך. קרבן העדה] אמר ר' אבין על שם לא תנסון [כלומר דלכתחילה אין סומכין על הנס. קרבן העדה] אר"י ב"ר בון כאן בראשון כאן בשני [האי דתנן שלא ראה הכה"ג קרי מעולם הייט במקדש הראשון ומתני' במקדש שני. קה"ע] הנה ברור הרי דלא הקשה הכי הירושלמי אמתני' דריש פרקין דתנן ומתקינין לו כהן אחר שמא יארע בו פסול. משום דשפיר איכא למימר דחיישינן שמא יארע בו פסול דהנך הייט משאר טומאות המעכבין מלבא למקדש וכן לשון רש"י במשנה ריש יומא. והנס הוי רק שלא יארע קרי כמשמעות לשון הר"ב פ"ה מ"ה דאבות לפי שהוא טומאה היוצא מגופו והוא דבר מגונה ומטעם זה משאר טומאה. וכפי' הר"ע מוכרת מדנקט לא אירע קרי וכו' ולא תני לא אירע פסול בכ"ג כו'. דתנא גבי עומר ושתי הלחם] ורש"י והר"ב ריש יומא דנקטו נמי אם יארע לו קרי. הייט כמסקנת הירושלמי דבבית שני לא נשנית כל הני עשרה נסים שנעשו וכו' או גם משום לא תנסון איכא למיחש נמי משום קרי. אבל התי"ט שרוצה להוכיח בזה"ל דאין סומכין על הנס כדאשכחן בריש מס' יומא שהיו מתקינים כהן אחר שמא יארע בו פסול אע"ג דתנן במס' אבות וכו' ולכאורה אין שום ראיה דהתם ביומא שמתקינים כהן אחר הייט שמא יארע בו פסול ע"י נגיעת הונס במת או בשאר טומאה שאין יוצאין מגופו. מיהו בעיקר קושי' התי"ט מספ"ד דשקלים לענין מספקין לנסכים וכו' אנו אין לנו כתירוץ הראשון של הירושלמי על שם לא תנסון דאין סומכין על הנס (כמ"ש התי"ט) אבל ודאי דגם בבית שני הי' הנס הזה וכן דייק לישנא דרב נחמן בפסחים מ"ב שהביאו התי"ט דכל זמן ימי משך הבאת הנסכים לא הי' יינם מחמיץ. ומסתברא לומר דרק בכ"ג נשתנה הנס משום שהם קלקלו בבית שני [והרי לשכת פרהדרין הי' נקראת בשביל שכלם רשעים היו שהיו לוקחים הכהונה גדולה בדמים כמבואר יומא ט' ע"ש] אבל שארי נסים דתנן במשנה דאבות דלאו בכ"ג תליה אלא בשביל זכות כל ישראל. היו נעשים גם בבית שני. ובזה מובן השקלא וטרי' בתוס' דיומא כ"א נבלעין וכו' דלא מוקי להך דאפר הדשן. בבית שני. אי"ו כדאמרן. ותדע דהירושלמי בפ"ו דשקלים הלכה ג' [עלה דמתני' י"ג שולחנות היו במקדש שמנה וכו' של שיש בבית המטבחיים שעליהן מדיחין את הקרבים וכו' על של שיש נותנין את האיברין וכו' על של שיש נותנין את לחם הפנים וכו'] קאמר בגמרא לית כאן של כסף וכו' מפני שהוא מרתיח [לא הי' בהולם של כסף אלא כדתנן של שיש דשל כסף מרתיח ומחמם הלחם ויש לחוש שיתעפש. קה"ע] ל' כן אני זה אחד מן הנסים שנעשו דבהמ"ק שכשם שהיו מניחין אותו חום כך היו מוציאין אותו חום [שהי' נשמר חום הלחם עד שעת סילוקו בשבת הבאה א"כ למה הי' מתעפש אפילו היו מניחין על שולחן של כסף. קה"ע] ריב"ל אמר אין מזכירין מעשה נסים [כלומר אין סומכין על הנס ועושין הכל שלא יתעפש בדרך הטבע. קה"ע] וכתירוץ הזה כתב הר"ב בשקלים. ועמ"ש בס"ד לע"ג. הנה נראה דהירושלמי לא משני אלא שאין סומכין על הנס. אבל לא רצה לחלק בין מקדש ראשון ובין מקדש שני אלא כדאמרן וזה ברור :

פרק ב ד תי"ט ד"ה **הסיטונות** וכו' בלשון יון וכו' ע"ש וכ"כ הערוך ערך סטן עוד מפרש מוכרין קטניות ושמן פי' אחר בעלי חניות ע"ש. וכתבתי בהפלאה שבערכין לפי' הערוך והרשב"ם וכן לפירש"י שפי' בב"מ מ"ח ד"ה נתנה לסיטון. סיטון חטני גדול ומוכר פירות הרבה לחנוני' וכו' נשאר קושי' תוס' ב"מ מ"ח. ולוקמי' בסיטון נכרי ע"ש אדוכתא ומצוה לבא על העיון :

פרק ה ב דתי"ט ד"ה **נוטל** אחד מל"ג ושליש וכו' שחולק המאה לג' חלקים ומכל חלק נוטל עשירית העשירית וכל זה קל יותר וכו' לפי שהחלוקה ההיא קלה ביותר וכו' ע"ש מה אעשה והקלות דומות עלי כחמורות שהרי לפי דרך אשר באר בו צריך לחלק מתחילה לשלשה חלקים ואח"כ יצטרך עוד לחלק כל חלק לעשירית העשירית דהיינו למאה חלקים. והיא יותר חמור' וטורח מן השני דרכים שזכר שאינו מחלק אלא פעם אחת. ומאן דמהדרנא לי על נכון אמינא נחת :

פרק ו א תי"ט ד"ה **מעשר** ונותן לו וכו' והר"ב לא כתב אם הלכה כן וכו' ע"ש. נעלם ממני הטעם דנעלם מהתי"ט עד הכא ולא הערה דבריו כאלו לעיל פאה פ"ה מ"ה. וכן בדמאי פ"ה מ"ה שלא כתב הר"ב כלום והרמב"ם כתב בשני המקומות דהלכה כר' יהודה שהוא מבאר ומפרש דברי חכמים ע"ש. אלא בע"כ צריכין לומר דסמך הר"ב על מ"ש כבר מ"ה פ"ג דפאה בזה"ל ור' יהודה לפרושי מילת' דת"ק אתא וכן הלכה. ולפיכך לא הכפיל הדברים בשני מקומות שזכרתי אותם לעיל. אמור מעתה דגם הכא סמך הר"ב על מ"ש פ"ג דפאה וזה יצא ראשונה ולמדין ממנה בכל המקומות שנזכר בדר' יהודה אימתי שבא לפרש וזה ברור : ועל הדרך הזה ניח' נמי בחלה מ"ב פ"ב דאמר ר' יהודה אימתי בזמן שהספינה גוששת וכו' שלא כתב הר"ב כלום משום דסמיך עצמו במה שכתב בהחלת סדר זה. אכן בסדר מועד שבת מ"ב פי"ה אמר ר"י אימתי בזמן שהוא נוטל אחת וכו' ביאר הר"ב וכ"מ שאמר ר"י אימתי במשנה לא בא לחלוק אלא לפרש דברי חכמים הלכך הלכת' כוותיה ע"כ. אבל במגילה מ"ג פ"א אר"י אימתי מקום שנכנסין בשני וחמישי וכו' לא הערה הר"ב כלום והייט מטעמ' כי בסדר אחד סמיך א"ע אמ"ש בתחלת אותו הסדר. והרמב"ם בפירושו במשנה דמגילה סיים ור' יהודה מפרש דברי חכמים שקדם זכרם וכ"כ בחיבורו מהל' מגילה פ"א דין ח' בזמן שאין נכנסין בו בשני וחמישי אין קוראין אותה אלא בי"ד וכו' וכתב הכ"מ דפסק כר"י דידוע כ"מ שאמר ר"י אימתי ובמה אינו אלא לפרש דברי חכמים [ובדין ט' כתב הרמב"ם בד"א שמקדימין וקוראין ביום הכניסה בזמן שהי' להם לישראל מלכות אבל בזמן הזה אין קוראין אותה אלא בזמנה והוא כדברי חכמים כמבואר שם ע"כ. וקצ"ע דהרמב"ם אזלי' להא מילתא אתרי ריכשי. דהא למסקנת רב אשי במגילה ב' על כרחך ר' יהודה דאמר אימתי מקום שנכנסין בשני וחמישי וכו' ס"ל דגם בזמן הזה קורין בי"א בי"ב בי"ג במקום שנכנסין בב' וה' ולפיכך הך ברייתא דאימתי בזמן שהשנים כתקנן וכו' מיתוקמי כר' יוסי ב"ר יהודה ע"ש וא"כ מנ"ל לומר לשיטת ר' יוסי ברי"י דמחלק בין מקום שנכנסין בב' וה' ויש ליישב ואין מקומו כאן להאריך] ודע דזה שדקדק הר"ב בשבת מ"ב פי"ח שזכרתי שכתב וכו' שאר"י אימתי במשנה וכו' נקט במשנה להורו' אבל לא בברייתא כמ"ש תוס' עירובין פא : ד"ה ה"ג אמר ריב"ל כ"מ ששנה ר' יהודה אימתי ובמה במשנתינו אינו אלא לפרש דברי חכמים וכן נראה בספרים דגרס' במשנתינו דבברייתא מצינו דאימתי דר' יהודה לחלוק וכו' וכ"כ תוס' ביצה ע' ד"ה ולא היא דר' יהודה טעמא דת"ק מפרש וא"ת והא כו' דתני במה לחלוק. וי"ל דהייט במשנה ולא בברייתא [ולכאורה הוי מני תוס' לתירוצי דסוגיא אזלא אליבא דהלכתא דקי"ל כריב"ל נגד ר' יוחנן [דאמר בסנהדרין כ"ה אימתי לפרש ובמה לחלוק] ואיהו ס"ל דגם במה לפרש כמו אימתי אכן יותר ניחא להו לתו' לומר ע"פ האמת כגרסת הספרים דדוקא במשנתינו ולא בברייתא. ובזה יתיישב ג"כ דעת בני ר' חייא וגם מה דהוכרח הש"ס להוכית סברת דר' יהודה לפרש בא מדקתני מוליכין את הכולם וכו' משום דכל כללא זו של אימתי ובמה אינו אלא במשנה אבל בברייתא נוכל לומר על אותו הגד הקרוב אל הכוונה או לחלוק או לפרש] הנה הושוה תוס' בתרי דוכתי וגם הר"ב דהך כללא ליתא רק במשנה אבל לא בברייתא ברם לכאורה צ"ע מסוגיא דמגילה שזכרתי קצת למעלה דאית' התם אמר רבב"ח אמר ר' יוחנן זו דברי ר' עקיבא סתימתא' וכו' אבל חכמים אומרים אין קורין אותה אלא בזמנה מיתיבי אמר ר' יהודה אימתי [הקצו חכמים על הכפרים. רש"י] בזמן שהשנים כתקנן וכו' ר' יהודה אליבא דמאן אליבא דר"ע אפילו בזמן הזה אית' להא תקנתא אלא לאו אליבא דרבנן ובזמן שהשנים כתקנן וכו' מיהא קרינן תיובתא דר' יוחנן תיובתא ע"כ. ולפי סברת תוס' והר"ב קשה טובא מה מקשה מהא דאמר ר' יהודה אימתי בזמן שהשנים וכו' דהיא ברייתא והשתא אפילו לר' יוחנן שהוא מרא דשמעת' דהכא דאמר זו דברי ר' עקיבא וכו' ואיהו ס"ל אימתי לפרש לא אמר הכי אלא על אימתי השנוי במשנה אבל הך אימתי בזמן שהשנים וכו' שנשנית בברייתא שפיר נוכל לומר דפליג על ר"ע דאמר אפילו בזמן הזה הקיט חכמים על הכפרים ור' יהודה פליג עליו ואמר אימתי וכו' דבזמן הזה הואיל ומסתכלין בה אין קורין אלא בזמנו [ועל אופן זה נמי מליט לומר דקאי אליבא דרבנן ופליג עליהן ובחדושי האלכתי בזה עוד ולמקנת דברי כוון דעת בן דודי הרבני החכם השלם הג' המפורסם מ"ו דוד ווערטהיים נר"ו לדעתי] גם מסוגיא זו דתענית י"ד דמקשה מיתיבי א"ר יהודה אימתי בזמן וכו' ומשני ממתנית' רמית עליה דרבי וכו' ע"ש ולמאי דס"ל לתוס' ולהר"ב לא מקשה הש"ס מידי מהך ברייתא דאימתי דר' יהודה לחלוק ורבי ס"ל כת"ק. בשלמא לספרים דלא גרסי במשנתינו. וכן לפנינו בסנהדרין כ"ה דליתא מלת במשנתינו אתי שפיר. אבל לגרסת תוס' שהאליטו כגרסת הספרים במשנתינו וכן למ"ש הר"ב קשיא כדאמרן. והוי יודע בחולין פ"ה כתבו התוס' ד"ה רבנן סברי וכו' ואע"ג דאמרינן בפ' זה בורר דף כ"ה. דאימתי דר"י לפרש הייט דוקא במשנה אבל בברייתא לא דבכל הספרים גרסי' בסוף פרק אלון פ"א כל מקום שאר"י במשנתינו אימתי כו'. ואומר ר"ת דהכא הלכתא כר' יהודה דמתניתין אסיא כוותיה דאע"ג דבברייתא ע"כ בא לחלוק במתני'

אלא לפרש . ומיהו לרמי בר חמא ורב חסדא [וכבר כתבתי בתוי"ט דבכל הסוגיא בסנהדרין לא נזכר רב חסדא כלל . הן אמת דבפסחים קי"ב מוכח דרב חסדא ס"ל דמה שאמר ר' יהודה במה הוא לחלוק עיין רשב"ם ד"ה אמר ר"י וכו' כרב חסדא דאמר ר"י כל מקום שאמר ר' יהודה במה לחלוק אימתי לפרש דברי חכמים ע"כ . אבל ענין אימתי שפיר נוכל לומר דרב חסדא בכולהו מילתא כר' יוחנן ס"ל דאימתי לפרש ומסכים לדעת ריב"ל וצ"ע] משמע בזה בורר דף כ"ה דאף במשנה הוי אימתי לחלוק היכי דמוכח והכא מוכח כיון דבברייתא בהדיא פליגי רבנן . ולר' ירמיה בפ"ק דגיטין הוי לחלוק אע"ג דלא מוכח גבי ספינה דמשני הא רבי (ירמי' וצ"ל) יהודה והא רבנן והיא משנה במסכת חלה ויש ספרים וכו' ולפי גירסא זו יכול להיות דברייתא בא לפרש וכו' ע"כ . הגה מסיומא משמע דהלכה זו רופפת בידם ונוכל לומר כגרסא שלפנינו בסנהדרין כ"ה דלא נזכר במשנתינו ובזה יתיישב מ"ש לעיל בחולין פ"ג תוס' ד"ה ומודה ר' יהודה תימה למאן מודה דאימתי דר"י לפרש ואת כדאיתא בסנהדרין פרק זה בורר ע"כ . ולא כתבו מן המוקדם בעירובין פ"ח . וי"ל דלכאורה לק"מ למאן מודה וכו' דאימתי וכו' שהרי הם בעצמם כתבו לקמן פ"ח שהעתקתי דהיכא דאיכא הוכחה אימתי לחלוק . ומכ"ש הכא במשנה שהוכחו מתוכו דתני ומודה ר' יהודה דמגידי' הכרא ע"כ הוכחה דאימתי דאמר ר' יהודה בא לחלוק ולפיכך השכיל לאתויי ראי' מסוגיא דסנהדרין דמשם ראי' דריב"ל ור' יוחנן דאמרי התם דאימתי לפרש ע"כ דרך חיוב אמרו בלי שום שיור כלומר ואפילו במקום שיש הוכחה נגדו דאל"כ אמאי דחק הש"ס התם לומר גברא אגברא קא רמית וסוי דרמי בר חמא פליג אריב"ל ור' יוחנן עדיפא הוי לי' להש"ס לתרץ היכא דמוכח שאני שהרי מברייתא דמייתי בין שיש לו אומנות וכו' הרי זה פסול מוכח דאימתי דר"י במשנה הוא לחלוק ומדלא משני הש"ס הכי ע"כ דריב"ל ור"י על הכלל כולו יצא וכל מקום דנמצא הכי בדברי ר' יהודה לכלול דלפרש בא והקשו תוס' שפיר תימה למאן מודה : שוב ראיתי שכתב מהר"ן בתי"ט מ"ג פ"ה דחולין בזה הלשון ומודה ר' יהודה כתבו התוס' תימה למאן מודה דאימתי דר"י לפרש ועיין בתוס' פרק דלקמן לרמי בר חמא ורב חסדא משמע בפ' זה בורר דהיכא דמוכח הוי לחלוק א"כ הכי נמי מדתני ומודה מוכח דלחלוק אבל כל הפוסקים פסקו כר"י ע"כ . וזהו נפלאת היא בעיני על שלא הרגיש כלל בהעתקת רב חסדא מה שלא נמצא כלל לפנינו כמ"ש לעיל . גם לפי מ"ש בס"ד אתיא כל הפוסקים דפסקו כר' יהודה לפי דקי"ל כריב"ל ור' יוחנן דבכל מקום וליכא שיורא . איברא לדעת התי"ט דלכ"ע אמרינן היכא דמוכח שאני קשה טובא לאיזה צורך הוכרח הש"ס בסנהדרין בסוגיא כ"ה . לעשות ריוח בין הדבקים לאדם דרמי בר חמא פליג על ריב"ל דהוי קשים טובא ומבר בין התנאים [עמ"ש בס"ד בסוף עוקצין] וגם על ר' יוחנן . עדיפא הוי ליה לתרץ היכא דמוכח שאני מכח הברייתא דהתם . ואז ג"כ אין מצורך לדחוק טובא דהאי ר' יהודה משמיה דר' טרפון ע"ש . נמצא לפי פסקן של דברי תוס' הוי ד' מחלוקות בדבר. דריב"ל סבר כל מקום ששנה אימתי ובמה לפרש . ור' יוחנן סבר אימתי לפרש ובמה לחלוק ורמי בר חמא בסנהדרין סבר היכא דלא מוכח הו כריב"ל או כר' יוחנן אבל היכא דמוכח אפילו אימתי וה"ה במה לחלוק . ור' ירמיה בגיטין סבר אפילו היכא דליכא הוכחה אמרינן אימתי לחלוק והדבר שקול אם יש לחלוק בין אימתי ובמה דקתני במשנה דוקא ולא בברייתא או אמרינן דבברייתי' ומשנה שוין בזה . [לא ולמד לפי הגרס' במשנתינו כתבו התוס' בפשיטות דאתי לאפוקי הברייתא והדבר מבואר דמלת במשנתינו דאיתמר בכל מקום אתי לאפוקי ברייתות כדאיתא בברכות י"ט ובעירובין י"ג ע"ש ובמנחות ל"א . פשיטא הדבר זו ביתד שלא תמוט . וכבר בענין דאיתמר כל מקום ששנה רשב"ג במשנתינו הלכה כמותו אמרינן דבמשנה דוקא וכן כתב הרשב"ם בבא בתרא קע"ד . כ"מ ששנה רשב"ג במשנתינו ולא בברייתא ע"כ . וכתבתי הגהה גדולה על גאון הש"ך בח"מ סי' קע"ה סק"ט כתב דבתו' פרק איזהו נשך דף ס"ט ד"ה אלא שיטה איתמר מוכח להדיא דה"ה בברייתא ע"כ . והעלים עיניו כי הך מילתא דרשב"ג דנזכר בברייתא ס"ח נזכר גם במשנה להדי' ס"ט ועל אותה משנה כיוונו תו' . גם החוות יאיר דף נ"ד ע"ב סי' נ"ד בד"ה ומ"ש מחבירו וכו' כל מקום ששנה רשב"ג וכו' לכן צריך לעיין על תוס' דבב"מ ריש דף ס"ט וכו' ע"ש נכשל אחריו ובתחילה מכבודם אגב שיטפא רהטו להו המשנה דמעבר לדף ולא הביטו אלא במה שלפניהם בברייתא ס"ח . והאמת יורה דרכם דר"ת דאמר זו בב"מ ס"ט הנזכר ס"ל דבמשנתינו דוקא במשנה ולא בברייתא לפמ"ש הר"ת בשבת י"ז בד"ה אין נותנין וכו' ומביא ראי' מסוף פ"ק דע"ז דאמר רשב"ג ופו' קי"ל כרשב"ג דהתם וכו' ע"ש . משמע להדיא דס"ל לר"ת דלית הילכתא כרשב"ג בברייתא והארכתי בזה עוד וכאן אין מקום להאריך] ברם לפי דברי תוס' בגיטין ז' אין אלא שלש מחלוקות כי זה לשונם בד"ה אר"י אימתי. משמע דאימתי דר"י בא לחלוק וא"ת בעירובין ובזה בורר אריב"ל כל מקום שאמר ר"י אימתי ובמה אינו אלא לפרש ור' יוחנן אמר אימתי לפרש ובמה לחלוק אלמא לכולי עלמא אימתי לפרש וי"ל דר' ירמיה דהכא סבר כרמי בר חמא דאפילו אימתי לחלוק וכו' ועוד י"ל דנראה כספרים דגרסי בפרק חלון דף פ"א כל מקום שאמר ר' יהודה במשנתינו אימתי ובמה כו' ודוקא במשנה וכו' ותרי תנאי אליבא דר' יהודה והכא ברייתא היא וכו' נהי דמתני' דחלה בא לפרש בברייתא בא לחלוק . אבל קשיא דבפ' חלון ובפ' זה בורר פריך מכח ברייתא וכו' וי"ל דהוי מצי לשנויי כו' וכן נ"ל דדוקא במשנה אימתי לפרש דבפ' כיסוי הדם דף פ"ח תניא וכסהו וכו' ע"כ והרי מבואר דרמי בר חמא ור' ירמי' בחדא שיט' קיימא דאפילו במקום דליכא שום הוכחה אמרינן אפילו במשנה דאימתי לחלוק והאי לתירוץ הראשון שכתבו התוס' מיהו לתירוץ השני דנראה כגרסת הספרים וכו' איכא למידק דמכל מקום מנ"ל לר' ירמיה דר' יהודה בברייתא לחלוק אתי . נהי דמלת במשנתינו אתי לאפוקי דלא אמרינן בברייתא הך כללא בהחלט אבל מכל מקום אינו מן ההכרח דבברייתא ודאי לחלוק אלא הכל לפי הענין וכמ"ש למעלה . וא"כ הכא דחזינן במשנה דחלה דאמר ר' יהודה והוא לפרש טוב לומר המסתבר' דגם בברייתא לפרש בא ושלא לחלוק השוים במשנה . ומסיכי תיתי ג"כ לומר דברייתא חולק [ודוחק לומר דר' ירמיה הוכיח דברייתא חולק דאל"כ הך דתנא בה סמכיא גט בספינה כמביא בחו"ל אמאן תרמיי' . אולם משום הך קושיא לא נדוגה דעדיפא טפי לומר שלא לחלוק את השוין דאיירי באינה גוששת וכדמוקי לה אביי] . וכן בדברי אביי דאמר הא והא ר' יהודה היא ולא קשיא וכו' איכא למידק קצת לפי מה דאוקי איכו דברייתות לא קשין אהדדי כאן בזמן שהספינה גוששת וכו' . והשתא' ברירי מילתא דברייתא דתני עפר חו"ל הבא בספינה וכו' והמשנה דחלה דתנן אר"י אימתי וכו' דר' יהודה לפרש בא וא"כ למה נקט אביי הא והא ר' יהודה וכו' הו"ל ע"פ האמת אי והא כב"ע [וי"ל דסיא היא דהיינו כר' יהודה דמפרש מילת' דת"ק והוי כב"ע] . ואם כה נאמר דר' ירמיה הוכיח דבברייתא עפר חו"ל וכו' לחלוק קאתי דקמסיים בה ר' יהודה אבל אין הספינה גוששת פטור ואי לפרושי קאתי לא הי' צריך לכפול הדברים שהרי כבר ביאר אימתי בזמן שהספינה גוששת . וכמו שלא אמר דבר והיפוכו במשנה דחלה משום דלפרש קאתי ומבואר כבר בדברי הת"ק . ברם בכמה דוכתי במשנה דאמר ר"י אימתי וכופל הדברים . כמו במשנה דעסיקנא בה ברפ"ו דדמאי וכן רובם ככולם לומר דבר והיפוכו ע"כ דאין לדקדק בזה . וגם כבר מצינו ע"פ רוב וכל הני חיובי דברייתא אית לאו דמוסיף דברים על המשנה ובזה מבואר בתי"ט מ"ז פ"ג דסנהדרין ובשאר רוב מקומות ואפ"ה כוונתו עולה בקנה אחד הברייתא והמשנה . אבל לתירוץ ראשון שכתבו התוס' עולה הכל על נכון. נמצא למדין דר' ירמיה ס"ל דגם במשנה אימתי לחלוק אפילו בלתי הוכחה ומייתי המשנה דחלה עפר ח"ל וכו' ואין לדקדק על הוספה דמסיים אבל אין הספינה גוששת פטור כי ידוע מ"ש תוס' נזיר נ"ה . ד"ה מתיב וכו' אומר ר"י דהיינו משנה אף דהחליף את הלשון וכן כתב בשאר דוכתי [וגם אתי שפיר הא דאיתא דתנן עפר חו"ל וכו' ולפי תירוץ השני הו"ל לומר דתני'] אבל לאביי דס"ל כריב"ל ור' יוחנן דאימתי לפרש ולכך משני כאן בספינה גוששת וכו' . ובזה יתיישב הרמב"ם שפסק בפ"א מהל' תרומה דין ק"ג כר"י דוקא בזמן שהספינה גוששת וע"ש בכ"מ . ודע עוד שכתב הכ"מ בפי"ב מהלכות שחיטה דין ט"ו על מה שפסק הרמב"ם כר' יהודה דכיש לו אין צריך להודיע [הוזכר בחולין מ"ג פ"ה] בזה"ל וידוע דכל מקום שאמר ר"י אימתי אינו אלא לפרש ע"כ וכן כתב בטוש"ע י"ד סי' ע"ז כר"י ע"ש וכן בדין שאמר ר"י מ"ג פ"ז דחולין אימתי בזמן שאין שם דם אלא הוא וכו' פסק הרמב"ם פרק י"ד מהלכות שחיטה דין ז' כר' יהודה ואף שהראב"ד משיג עליו מהא דחולין פ"ח דקאמר הש"ס דפליגי בקראי מ"מ כתב הכ"מ דקי"ל כ"מ ששנה ר' יהודה אימתי אינו אלא לפרש וכו' ע"ש . וכ"כ הגמ"י שם כ"מ שאר"י אימתי דמשנה בא לפרש כריב"ל ור' יוחנן דאמרו הכי בפרק חלון וכן פי' ר"ח וכל רבותינו שוין בדבר . ודלא כרמי בר חמא בפרק זה בורר ור' ירמיה בפ"ק דגיטין דאמר אימתי לחלוק ע"כ . ומזה הטעם קי"ל בטוש"ע י"ד סי' כ"ח סעי' טו כר' יהודה ע"ש ובהלכות מ"ד פ"ז פסק הרמב"ם והר"ב כר' יהודה דאמר אימתי בזמן שהיא ניצלת בגפיים . ואסברי' התי"ט דכ"מ דאר"י אימתי אינו אלא לפרש וכן מ"א פ"ו דמקואות אר"י אימתי וכתב הרמב"ם והר"ב דברי ר"י אמת ולפרש בא וכן פסק בחיבורו פ"ח מהל' מקואות דין ז' עוד מ"ג פי"ב דטבול יום דאר"י אימתי כתב הרמב"ם וביאר ר' יהודה קיים וכמוהו ראוי לעשות הביאו התי"ט אכן הר"ב לא כתב כלום . וצ"ל דסמיך עצמו על מה שכבר כתב מקודם בסדר זה . כמה שכתבתי בתחילה במשנה דעסקינן בה . הנה בארתי כל המיר' די אזיתי . בענין אימתי . הצבתי אותו פה . וכאשר אגיע אל מקום כל אחת ואחת שנשנית שם אר"י אימתי . אראה מקומן על מה שכתבתי הכא . ולאותו טעם וסיבה אברר ג"כ אופן במה דברים אמורים . דע דע"פ מ"ש תו' עירובין ס"ב. ד"ה ור' יוחנן וכו' עוד שם ס"ה ד"ה איקלעו וכו' ותוס' גיטין ל"ט ד"ה הלכה וכו' ותוס' בע"ז ל"ה ד"ה חדא קתני עוד שם כ"ח ד"ה לאפוקי . וכן כתבו בשאר דוכתא דהלכה כריב"ל נגד ר' יוחנן והארכתי בענין זה בס"ד בכמה דברים של טעם ולא ראיתי להאריך כאן . הנה גם בזה דאריב"ל כ"מ שאמר ר' יהודה אימתי ובמה אינו אלא לפרש . הלכתא כוותיה ומטעם זה שפיר פסקו כל הגדולים בהא דאמר ר' יהודה מ"א פ"ז דעירובין במד"א תחומין וכו' דהלכתא כוותי' וכ"כ הר"ב שם הלכה כר' יהודה ומה"ט פסקו ג"כ נגד רב חסדא בסוגיא דעירובין פ' דאמר דהא דקתני במשנה שם נתוספו עליהן מוסיף ומזכה וצריך להודיע וכו' דחולקין חכמים על ר' יהודה אפילו בחצר של מבוי אחד ע"ש . ונפסק להלכה ברי"ף וברמב"ם וטוש"ע א"ח סי' שס"ח דהני מילי בבית שפתוח לשתי חצירות דאיכא למימר שמא לא ניחא להו לערב אלו עם אלו אבל אם אינו פתוח אלא לזה החצר אין צריך להודיעם . וכתב הב"י משום דקי"ל כריב"ל דכ"מ שאר"י בד"א אינו אלא לפרש דברי חכמים ע"ש . וכן יש ידים מוכיחות מפי' הר"ב שכתב במ"ז פרק הנ"ל נתוספו עליהם דיורין מוסיף ומזכה וצריך להודיע ודוקא בזמן שיש לחצר שני פתחים לשני מבואות וכו' אבל אם אין לו אלא פתח למבוי זה שנשתתפו בו תחילה אין צריך להודיע דזכין לאדם שלא בפניו ע"כ והיינו כמסקנא אליבא דריב"ל דבמה ד"א של ר' יהודה הוא לפרש משא"כ לשמואל דאמר בסוגיא פ"א . הלכה כר' יהודה מכלל דפליגי . ורב שיזבי אמר רב חסדא נמי אמר על דרך זה חולקין עליו חביריו על ר' יהודה בדור דהע"ג דע"פ הלכה כר' יהודה הדין כן דהא דצריך דוקא בחצר שבין מבואות . אבל ג"ת בדור דהפי' של התנא דאמר נתוספו עליהם דצריך להודיע [שהוא ת"ק של ר' יהודה] מיירי אפי' בפתוח למבוי אחד . ולכן לא נתחוורו אלא מ"ש התי"ט שם מ"א ד"ה אבל בעירובי חצירות וכו' ואי נמי פליג וכו' להכי שפיר לעיל דוקא בכה"ג וכו' וצריך ישוב . והוי יודע דזה שכתב הרמב"ם בפירושו במשנה דעירובין הנ"ל נותן אדם וכו' ור' יהודה חולק כאשר תראה והלכה כר' יהודה. דאל"כ קשה הדא מאיזה טעם יאמר נגד הכלל של ריב"ל ותו מאי זו סמיכה דהא אם רבי יהודה אינו חולק פשיטא דהלכה כר' יהודה . ומזה תמה תמה אקרא להודיע לרבים את אשר נעלם ממני בפסק הרמב"ם פכ"ג מהלכות כלים דין ח' תפר המטלית על הבגד כשטלאה מרוח אחת או שתי רוחות כמין גאם אינו חיבור וכו' וכתב הכ"מ דפסק כחכמים ע"כ . והנה במ"ז פכ"ח דכלים אהא דחכמים מטהרין אמר ר' יהודה במה ד"א בטלית אבל בחלוק מלמעלן חיבור ומלמטן אינו חיבור וכתב הרמב"ם שם בפי' המשנה והלכה כחכמים . ואין הלכה כר"י . וכן כתב הר"ב . ולא ראיתי שום מתעורר לא בתי"ט ולא בכל נושאי כליו של הרמב"ם מ"ט אין הלכה כר' יהודה אחרי שלא בא אלא לפרש כדקי"ל כריב"ל נגד ר' יוחנן דבמה דברים אמורים שאמר ר' יהודה דכל מקום אינו אלא לפרש וכמ"ש למעלה . ומכל מה שבררתי עד כה בענין אימתי ובמה לא מצאתי שוב נשנית במשנה דאמר ר' יהודה עוד אימתי או במה . והנה לפי הגרס' שרצו לסלקו דגר' במשנתינו . יצאתי ידי חובתי בס"ד . אמנם לאותן ספרים דלא גרסו במשנתינו וא"כ גם בכל אותן ברייתות שאמר ר' יהודה בהא אימתי או במה . לפי דקי"ל כריב"ל יהיה בכל אותן מקומות הלכתא כר' יהודה ושבא לפרש . וזאת מן הקורא המשכיל עוד אדרוש . אם חפץ לבא על העיקר ושורש . יעיין נא במה שכתבתי בפ' בא במיני תרגימא בשום שכל ומפורש .

כי לו פורש :

פרק ז ב תי"ט ד"ה מזגו לו וכו' וכדאיתא בירושלמי וצריך להחליט בשפתיו וק"ק וכו' ע"ש הר"ש העתיק הירושלמי וצריך להחליט בשפתיו . ולעיל שפיר איצטריך דבמשנה א' לא תני אלא אומר מערב שבת והוי אמינא דבשבת אין צריך לומר כלום . ולפ"ז מ"ש התי"ט וק"ק דמתני' היא וכו' רצונו לומר דגם במשנה א' לא הי' הירושלמי צריך לפרש הכי משום דידעינן מסיפא . דהיינו ממשנה ב' דתנן אומר מה שאני עתיד וכו' מיהו לפ"ז ה"ל להתי"ט לתירוצי דה"א דמשנה ב' מיירי כשלא התנה מע"ש . ועדיפא לומר זה ממאי דדחיק אנפשי' טובא לומר דמ"ב מיירי בחול שאינו לגמרי מענין משנה א' רישא דמילתא . עוד נוכל לומר לפמ"ש רש"י בנזיר י"ד . ד"ה כסבורה פרה זו היינו דקתני אמרה פרה שכן מצינו מהמחשבה שהוציא הכתוב בלשון אמירה כגון ודובר אמת בלבבו [תהלים ט"ו] ויאמר עשו בלבו [בראשית כ"ז] וא"כ מיושב שפיר קושיית התי"ט . אמנם במ"ש התי"ט דה"א דבחול שנוי' וכו' . אכתי לן תמיה גדולה לפי מאי שפי' הר"ש על הירושלמי דתני אמר ר' צריך שיהיה זכור בלב לתנאי למחר בשבת בשעת אכילה . ושמעון בר בא אמר ר' יוחנן דלא סגי בזכור [פי' בזכירה בלב] אלא צריך להתנות עוד הפעם בשבת בלחישת שפתיו . ועל זה הקשה ר' ירמיה כיון דאמירה בעי הוי ליה כמתקן בשבת . א"ל אדתי תנא כלומר אסמיי' ואדחה את התנא . ועוד יש לפרש אדהתנא הכל תיבה אחת וכלומר בשביל שהתנה עליו מע"ש מותר להלחים בשבת עכ"ל . הנה לפי' הראשון שכתב הר"ש אדתי תנא כלומר אסמיי' וכו' הרי דאסור להלחים בשבת דהוי לי' מתקן . קשה טובא דהא במשנה ב' תנן להדיא מזגו לו וכו' אומר וכו' . ובכן צ"ל דהס"ד שכתב התי"ט דה"א דבחול שנוי' . הכי ס"ל לכך דאמר אדתי תנא לפום קושטא דמילתא דהמשנה ב' מזגו לו וכו' אומר וכו' . מיירי בחול דוקא כמו שהעיד התי"ט בשם הרמב"ם בחיבורו פ"ט מהל' מעשר העתיקה לענין חול שכן וכו' ואתן תודע דלפי מ"ש הרמב"ם בחיבורו פ"ט מהלכות מעשר דצריך להלחים בשבת ע"ש . הרי דס"ל כפי' שני של הר"ש וא"כ מי דוחקו לו להרמב"ם לפרש המשנה ב' דאיירי בחול היפך ממשנה א' . ואשר לולי עדותו של התי"ט מוטב לומר דהרמב"ם בחיבורו אין רצונו לפרש המשנה דהכא . אלא סידורו נקט לענין דינא . אבל בעיקר פי' המשנה ב' לא זו ידו ממאי שפי' בעצמו בזה . אחר שהקדים התנאי מע"ש על דרך כלל כמו שנתבאר בהלכה ראשונה ישנהו כשימזגו לו את הכוס כמו שזכר בכאן כי לא אמר זה אלא מע"ש על דרך כלל כדי שלא יוציא מעשרות לכתחילה בשבת . וע"כ יקדים הדינו מע"ש כמו שזכר בהלכה ראשונה עכ"ל :

מסכת כלאים

פרק א א תי"ט ד"ה אינם כלאים כתבו הר"ב והא דאמרינן במנחות (פרק עשירי מ"ז) והכוסמין הי' הכי מילי לענין חלה כו' ע"ש בפי' הר"ב וכן עיין בפ"ד ממסכת חלה עכ"ל וכו' ע"ש לא יאמן כי יסופר מה"ר הגאון תי"ט דמ"ש הר"ב דהא דאמרינן במנחות היינו במשנה ז' פ"י אלא תלמיד אחד כתבו והכותב הטעה בדבר משנה כי לא נמצא דבר זה דהכוסמין מין חטים ושיפון מין שעורים בשום משנה אלא ברייתא הביא הש"ס בגמרא מנחות ע' ופסחים ל"ה וגם מלת והכוסמין טעות דלא שייך הכא כהעתקת לשון הר"ב אלא מלת הכוסמין . אשר ע"כ להישר דברי מה"ר הגאון

(יסל"ם) תי"ט

תי"ט נראה דכך צ"ל אינם כלאים זה בזה כתב הר"ב . וכא דאמרי' במנחות (פרק עשירי דף ע') הכוסמין כו' הג"מ לענין חלה וכו' וע"ש (פ"י משנה ז') בפי' הר"ב וכן עיין בריש פ"א ובס"ד מ"ב דחלה כנ"ל וכן ראוי ונכון לכל מעין אשר לא יכזב :

פרק ב א תוי"ט ד"ה ימעט ירושלמי וכו' וכה וכו' ע"ש. פי' והכא. ובירושלמי שלפני דאמ"ש איתא כרם הכא :

ה תי"ט ד"ה אין מחייבין אותו וכו' וזה שכתבו התוס' משמע שאין איסור בהנאתו שיטת הרשב"ם וכו' ע"ש המהרש"א כתב פירוש לדבריהם דאין מחייבין משמע שאינו אסור בהנאה אף לא יטלם לעתיד ועוד לפירושו אף יטלם לעתיד יהיה אסור בהנאה כיון שמתייאש ומתעצל כמו לכשהזור והלקטו דאסור ע"כ. ובזה בין תבין מאשר לפניך דברי התי"ט . והוי יודע דבסוגיא דב"ק פ"א למימר' דהלתן מעלה לה עשבים . ורמינהו תלתן שעלתה עם מיני עשבין אין מחייבין אותו לעקור וכו' הנה במסורת הש"ס לא ציין שום מראה מקום על תלתן שעלתה וכו' והאי בתיקוני כלי שר"ת הגהתי ציון להראות מקומו . כלאים פ"ב מ"ה . הגם דבמשנה דכלאים תנן קצת בנוסח' אחרת . תלתן שהעלתה מיני צמחים אין מחייבין אותו לנכש . מ"מ היא היא . וכבר כתבו תוס' בכורות כ"ז . ד"ה וכי הואה וכו' דדרך הש"ס להאריך ולקצר כשמביא משניות מטהרות ומזרעים ומשנה הלשון וכו' וכ"כ תוס' סוכה ד' ד"ה בית וכו' שדרך הש"ס לקצר משניות של סדר טהרות וכו'. ואין לומר דהך דמייתי הכא ברייתא היא דאין לו להביא מן הברייתא כיון שיכול להביא מן המשנה וכו' ע"ש [ואתן תוד' מול הקורא ענין שיוצא להועלת להרוצי סוגיא דעלמא . דזה שכתבו תוס' בזרעים וטהרות . לא תימא דוקא כתבו הכי שהרי בשבועות י"ט ד"ה שבועות שתים כתבו תוס' דדרך הגמ' לקצר משנה וכו' ע"ש. והתם איירינן משנה דנדרים . וכ"כ תוס' בעירובין ע"א ד"ה והתנן וכו' והש"ס מביאה בקוצר וכן דרך הש"ס בכמה מקומות . ואין לומר דהך דאימתי ברייתא היא . דאין להביא ברייתא כיון שיכול להביא המשנה . ובתוס' דעירובין וכן בתוס' דסוכה ה"ג איכא למידק קצת דלא הוכיחו דמשנה היא ממאי דאמר והתנן ואי הוי ברייתא הוי ליה לומר והתניא . ובמקומות אחרים הארכתי . וכ"כ תוס' נזיר ל"ד ד"ה והתניא . וכ"כ הר"ן בנדרים י"ט ומוחק הגירסא ע"ש ד"ה ליטמא ושלא להאריך בעסק שאינו מענין החיבור הלזה אמרתי לקצר פה] ואשר ע"כ המעיין לא יכזב . דהך דהלתן דמייתי הש"ס אע"ג דנשתנה בלישנא קצת מלשון המשנה דכלאים מ"מ ע"כ דלאותו המשנה נתכוון הש"ס דאין לו להניח משנה ולהביא ברייתא כמבואר למעלה . וגם מצאתי עד אחד נאמן כבי מאה הר"ש שכתב במשנה זו תלתן שעלה מיני צמחים אין מחייבין אותו לנכש דכופו לעקרו בעל כורחו דקשה להו . ובשילהי מרובה פריך מעשרה תנאים שהתנה יהושע דמלקטין עשבים בכל מקום חוץ משדה תלתן אלמא תלתן מעלי להו עשבים ומשני לה התם עכ"ל [קצת יש לתמוה הפיר' שכתב הר"ש היינו כפירש"י שלא השגיח בזה שהשיגו תוס' [דמייתי התי"ט] ולא אידכר בתרי תמיהו' שהקשו על פירש"י] המורם מן האמורים למעלה איכא לתמוה קצת במ"ש תוס' שם בא"ד אין מחייבין אותו לעקור וכו' והא דנקט תלתן שעלתה עם מיני עשבים . ולא נקט תלתן שעלו עמו עשבים וכו'. דמשמע מדבריהם דמאי דמייתי הש"ס ורימינהו תלתן וכו' אינה מן המשנה דתנן בכלאים לפ"ז קשיא למה הניח הש"ס המשנה וכדאמרן . עוד בהך עייננו שכתבו תוס' ד"ה כאן לזירין וכו' וא"ת כיון דאיכא איסור כלאים אמאי אסור ללקוט והא אמר במועד קטן דף ו' שתיקנו שיהיו מפקירין כל השדות שיש בו כלאים וי"ל דהכא בדליכא שיעורא . כדתנן במס' כלאים פ"ב ומייתי לה בהמוכר פירות דף צ"ד כל סאה שיש בו רובע ממין אחר ימעט ע"כ. כתבתי בהכ"ש דאיכא למידק דלא כתבו תוס' ומייתי לה במועד קטן ו' כאותו סוגיא שהזכירו תוך כדי דיבורם וגם יש לבא על העיון שהרמב"ם בפ"ה מהל' נזקי ממון כתב ומלקטין עשבים בכל מקום חוץ מהלתן . ולא ירד לחלק דדוקא בדליכא שיעורא (כמו שהכריחו תוס' והביאו הרמב"ם בסוף פרק שני מהל' כלאים) וכל נושאי כליו מזה לא העירו :

פרק ז ה המסכך גפנו ע"ג תבואתו של חבירו ה"ז קדש וחייב באחריותו . ר' יוסי ור' שמעון אומרי' אין אדם מקדש דבר שאינו שלו . ודע דביבמות פ"ג הובא משנה דהכא המסכך וכו' חייב באחריותו דברי ר' מאיר ר' יוסי ור"ש אומרים אין אדם אוסר דבר שאינו שלו . וכתבתי בהכ"ש דאותן ג' תיבות דברי ר' מאיר שגגות הדפוס היא שהרי במשנה וכן במשנה שבירושלמי וכן בהרא"ש בס סוף פרק הערל סי' ח' לא נזכר דברי ר' מאיר כלל . [אלא כסתמא דת"ק היא] ואע"ג דבתוס' שם ביבמות כתבו ד"ה המסכך נקט המסכך משום רבותא דר"מ וכו'. כבר התחכם בזה מוה"ז הגאון התי"ט ד"ה המסכך את גפנו כו' וכתב בזה"ל כתבו תוס' בס"פ הערל וכו' נקט מסכך משום רבותא דת"ק וכו' ומה גם לפי הנדפס לפנינו דתוס' משום רבותא דר"מ וכו' אין ראיה שהיה גרסתם דברי ר"מ דשפיר י"ל משום דכתבו תוס' לעיל בסמוך ד"ה קדוש דתנן כו' אע"ג דפסקינן בהגוזל כהך דר"מ דדאין דינא דגרמי וכו' . והנה בהגוזל דף ק' כתבו תוס' להדיא ד"ה מחילת הכרם וכו' דת"ק דר' יוסי ור"ש היינו ר"מ דהתם משנה ר' מאיר ע"ש . כ"כ תוס' עוד בב"ב ב' ד"ה כדתני' וכו' מתניתין דכלאים דמייתי התם המסכך גפנו ע"ג תבואתו של חבירו קדש וחייב באחריותו והביא התם משנה וכו' . ע"ש מכל אלו מוכח דזה דאי' בסוגיא דב"ק דברי ר' מאיר שגגת תלמיד טועה הוא . ודברי תוס' שהעתקתי לעיל הטעהו . גם בתוספתא לא מצאתיה . והוי יודע דזה שכתב הר"ב ד"ה וחייב באחריות לשלם לו את תבואתו אפי' למאן דלא דאין דינא דגרמי שאני הכא דקעביד מעשה בידים ע"כ. אין הכוונה להוקמא מתני' הכא בהחלט כמ"ד דלא דאין דינא דגרמי שהרי הר"ב בפי' בריש פ"ג דסנהדרין ס"ל דדאין דינא דגרמי וע"ש בתי"ט ד"ה אינו יכול לפוסלן וכ"כ התי"ט עוד משנה ד' פ"ד דבכורות דדעת הר"ב כמאן דדאין דינא דגרמי אלא כתב הר"ב הכי עפ"י סוגיא דב"ק ק'. דאמר שם ר' מאיר הוא דדאין דינא דגרמי וס"ל כוותיה ופריך הי ר' מאיר ורצה הש"ס לומר הא ר' מאיר דתנן המסכך גפנו ע"ג תבואתו של חבירו ה"ז קדש וחייב . ודחה לה התם [טעמא] דקעביד בידים (כלומר לעולם אע"ג דסתם מתני' ר' מאיר אין ראיה דס"ל למתני' דדאין דד"ג אלא הא דחייב באחריות היינו טעמא משום דקעביד בידים] מעתה חזינן דהש"ס מוקי טעמא להך מתני' המסכך וכו' וחייב באחריות משום דקעביד בידים ולהכי פי' הר"ב ואפי' למאן דלא דאין וכו' . שוב ראיתי נמי שלשון הר"ב לקוחים מפירוש הר"ש שכתב בזה"ל וחייב באחריותו לשלם התבואה ואפילו מאן דלא דד"ג דהא עביד בידים כדאמרינן בהגוזל קמא ע"כ. אולם ברור ראיתי לפי דמסיק הש"ס התם בב"ק מיד בסמוך לה אלא הא ר"מ דתני' מחילת הכרם שנפרצה אומר לו גדור וכו' נתיאש ממנו ולא גדרו ה"ז קדש וחייב באחריותו ע"כ. ודברים אלו אין להם מובן כי אם ע"י הפירוש שכתבו התוס' ד"ה מחילת הכרם שנפרצה כו' אומר ר"ת שאין משנה בשום מקום אלא ברייתא היא . ומ"מ דייקא דאתי' כר' מאיר מכח המשנה דהמסכך דפליגי התם בסיפא ר' יוסי ור' שמעון ואמרו אין אדם אוסר דבר שאינו שלו וא"כ ברייתא דמחילת הכרם כר"י ור"ש לא אתיא אלא כת"ק דידהו דהיינו כר' מאיר דסתם מתני' ר"מ היא וכו' ע"כ. ומעתה חזינן אף היכא דלא עביד שום מעשה כמו מחילת הכרם שנפרצה וכו' מחייב ר' מאיר והנה המשנה דאמר כר"מ כדמסיק הש"ס דדאין דד"ג אתיא ודאי שפיר אפילו אם כן דמסכך לא מיקרי שום מעשה . ותדע דהא דקאמר הש"ס בתחילה התם נמי דקעביד בידים אינו אלא דרך דחי' אבל לפום קושטא דמלתא ע"כ דאין זה בהחלט אלא כמ"ש תוס' ד"ה שאני התם דמסכך גפנו לא מזיק כ"כ בידים כמו בזמר לנבע וכו' דאי לא תימא הכי קשה למה נקט מסכך כלל הא אפילו בלא מעשה ויש לייבש . אך אי קשיא לי לדינא הא קשיא לי שפסק המחבר ביו"ד סי' רצ"ו סעי' ד' אין מקדש דבר שאינו שלו לפיכך המסכך גפנו ע"ג תבואתו של חבירו קידש גפנו ולא נתקדשה התבואה של חבירו וכו' ע"כ והיינו כמ"ש הרמב"ם בחבורו פ"ה מהל' כלאים דין ח' אין אדם מקדש דבר שאינו שלו וכו' [דלא כרמב"ם בפירושו וכן הר"ב דפסקו כת"ק וכתב התי"ט ריש מ' וי"ו בסמוך דהרמב"ם בחיבורו חזר (ופסק כר' יוסי) וכעודה דר"ע] אכן ראיתי להרא"ש בפ' הערל סי' ח' פסק בהחלט דאין הלכה כר' יוסי ור"ש והביא ראי' ע"ש ולפי הכללים שכתב הש"ך ביו"ד סי' דאזלינן בתר בתראי אף בפוסקים וכפי שכתב נמי ספי במהרי"ק שרש פ"ד דף ב' דיש להלך אחר דעת פוסקים האחרונים שודאי ראו דברי הראשונים ודאי טעמא חזו לחלוק על הראשונים ואין צורך להאריכה לעניננו שהרא"ש אשר ראה וידע כל דברי הרמב"ם ואפי' הכי פסק בהחלט כת"ק דאדם מקדש דבר שאינו שלו והמסכך גפנו ע"ג תבואתו של חבירו ה"ז קידש . והאיך פסק המחבר נגד פוסק האחרון . ולא עוד אלא שיצא להקל נגד הרא"ש המחמיר . ואפילו בדרך יש אומרים לא הזכיר דעת הרא"ש בפ' הערל וקצת יש להלין דהב"י לשיטתי' שכתב בא"ח סי' יו"ד ד' ווילהמרש דארף ד' א' ע"ב בזה"ל ולענין הלכה נראה דאע"ג דהרא"ש כפירש"י כיון דרש"י מפרש הוא ולא פסקן ה"ל הרמב"ם והרא"ש תרי לגבי חד . והלכה כהרמב"ם וכו' אכן כד דייקינן שפיר בב"י שכתב (על בסמוך ממש) דמסתבר טעמי' דבנתכוון לאסופי פסול וכו' ועוד שדברי ר' פפא מפרשי שפיר עפי אליב' ממה דמפרשי אליבא דרש"י ע"כ הרי דמהני טעמי בתראי דוקא בתר הב"י בדעת הרמב"ם ועי' עוד שם בד"מ שמשיג גם עלה דפסק כהרא"ש ואוי לי אם אומר שלא ראה המחבר את מ"ש הרא"ש בזה הדבר . והלכך לדינא קידש תבואתו של חבר כמו שהרא"ש גמר ופסק :

שם הר"ב ד"ה **אין** אדם מקדש דבר שאינו שלו ולא דמי לשאר אסורין כגון הנותן חלב ודם בקדירת חבירו או בישל בשר בחלב של חבירו דאסורין דשאני כלאים דכתיב כרמך ולא כרם אחר ורבנן אמרי וכו' ת"ל כלאים מ"מ וכו' והעיד התי"ט בזה שכתב הר"ב כלאים מ"מ הוא מהירושלמי וכו' ע"ש . והוי יודע דזה לשון תוס' ביבמות פ"ג ד"ה אין אדם אוסר דבר שאינו שלו . וא"ת מ"ש מנותן נבילה או חלב בתבשיל של חבירו שנאסר ואור"י דבדבר התלוי במחשבה הוא דאמר הכי כגון משתחוה לבהמת חבירו דס"פ ב' דחולין דף מ' דאפילו עשה בה מעשה כגון ששחטו איכא למ"ד לא אסרה ואיסור כלאים נמי תלוי במחשבה וכו' . ולכאורה פליאה שלא כתבו תוס' (כמ"ש הר"ב) כדאיתמר להדיא בירושלמי ותו דתירוצם שכתבו אינו מספיק כי הר"ש שדי בי' נרגא שכתב במשנה דהכא ד"ה אין אדם מקדש דבר שאינו שלו אע"ג דבשאר איסורין כגון בשר בחלב אוסר שאינו שלו אין לדמות איסורין הנלווין בנהינת טעם לזה מיה' קשה מכלאי בגדים ורובע ונרבע לגבוה . ויש מחלקין בין איסור התלוי במחשבה לשאר איסורין דכלאים תלויין בניחות' דבעלים כדתנן לעיל בפ"ה גבי הרואה ירק בכרם דמחלק בין כשמגיע שם אלקטנו וכו' והיינו טעמא גבי ע"ז דאינו אוסר דבר שאינו שלו בס"פ ב' דחולין שתלוי במחשבה שמחשבתו לע"ז ולא יתכן דהרי העושה מלאכה נמי חטאת ופרת חטאת דפטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים אלמא אוסר אע"ג דתלוי במחשבה וכו' אלא כל הני היינו טעמא גבי ע"ז לאו שמי' הקרובת ע"ז כיון שאינו שלו וגבי פרה תלה הכתוב בניחותא דעושה מלאכה וכו' וגבי כלאים היינו טעמא דכתיב לא תזרע מה זורע דניחא ליה והא אין אדם נהנה ולא ניחא ליה (עכ"ל) בשל אחרים שאני הכא דכתיב כרמך וטעמא דת"ק . בירושלמי מקרא דאמרינן לא תזרע כרמך אין לי אלא כרמך כרם אחר מנין ת"ל כלאים ע"כ [ודע דע"כ חסרון הדפוס יש כאן וצ"ל בשל אחרים אי נמי שאני הכא דכתיב וכו'] :

פרק ח ו בר"ב ד"ה **ואדם** מותר עם כולן דכתיב לא תחרוש בשור וחמור וכו' ע"ש גם הרמב"ם בפירושו כתב כן ואמרו בספרי בשור וחמור אי אתה חורש אבל אתה חורש בשור ואדם באדם וחמור ע"כ וכ"כ הר"ש ואדם מותר בכולן בספרי פ' כי תצא א"כ למה נאמר בשור וחמור אי אתה חורש אבל אתה חורש באדם ובהמה ע"כ . וכן הרמב"ם בחיבורו פ"ט מהל' כלאים דין י"ד כתב בזה"ל מותר לעשות מלאכה באדם ובבהמה או חיה כאחד כגון שחורש עם השור או מושך עגלה עם חמור וכיוצא בזה שנאמר בשור ובחמור יחדיו ולא באדם וחמור או באדם ושור ע"כ. יש לדקדק אכל הנביאי' הנזכרים הפולים בסיגנון אחד מדרשת הספרי . ולא הערו ממאי דאיתמר בגמ' דילן ב"ק נ"ד הא דפריך א"כ (דכלאים משבת ילפינן . רש"י) אפילו אדם נמי להסר (למשוך בקרון עם הבהמה . דהא גבי שבת מוזהר בבהמה דכתיב ועבדך ואמתך ובהמתך רש"י) אלמא תנן אדם מותר עם כולן לחרוש ולמשוך אמר ר' פפא וכו' למען ינוח עבדך ואמתך כמוך להנחה הקשתי' [עבד ואמה לבהמה אבל לא לענין איסור אחר . רש"י] ולא לדבר אחר ע"כ ובפרט לדעת הרמב"ם והר"ב שכתב התי"ט לעיל ריש משנה ב' דדוקא טהור וטמא אסור מן התורה דומיא דשור וחמור דוקא ע"ש . א"כ אין ראיה ממה שכתב הספרי א"כ למה נאמר בשור וחמור וכו' . דהא שפיר איצטריך להורות דדוקא כשאחד טמא והשני טהור וז"ל הספרי לא תחרוש בשור וחמור (יחדיו) יכול לעולם כשהוא אומר למען ינוח שורך וחמורך (כמוך) שור וחמור עושין מלאכה א"כ למה נאמר (לא תחרוש) בשור וחמור (זה עם זה) אין לי אלא שור וחמור מנין לרבות שאר בהמה וחיה ועוף (כיוצא בשור) ת"ל לא תחרוש מ"מ א"כ למה נאמר בשור וחמור . בשור וחמור אי אתה חורש אבל אתה חורש באדם וחמור (דבר אחר) לא תחרוש אין לי אלא חורש מנין לרבות את הדש והיושב בקרון והיוצא והמנהיג ת"ל יחדיו מ"מ ר' מאיר פוטר ביושב ע"כ [והעתיקו הילקוט רמז תתקלא וכל מה שסמתי בין חצאי אריחים ליתא בספרי שלפני ואי' בילקוט ומפני שנוסחא שלפני בספרי מחוסר הבנה לכן העתקתי כפי שהוא בילקוט על נכון] הנה ראינו דהספרי מרבה שאר בהמה חיה ועוף דכתיב לא תחרוש מ"מ אבל הר"ב והרמב"ם והר"ש ריש מ"ב ד"ה בהמה עם בהמה וכו' כתבו אע"ג דלא תחרוש בשור וחמור אמר רחמנא ילפינן שור שור משבת דה"ה לכל בהמה חיה ועוף ע"כ. הרי דבחרו במאי דאמרינן בגמ' דילן ב"ק נ"ד . ודחו ילפות' דספרי מקמא דגמ' דילן . ולכן בעי טעמא דלמה הכא גבי אדם עזבו ילפות' דגמ' דידן דכתיב למען ינוח להנחה הקשתי'. והרו בילפות' שכתב בספרי ומדברי הספרי שהעתקתי מצאתי התועלת בסוגי' דב"מ צ"ד . דתני' אביו ואמו קילל (ולכאורה טעות בדפוס וצ"ל דתני' איש אשר יקלל את אביו ואת אמו והיינו קרא דכתיב בפ' קדושים כ' פ"ט וזה ברור וכן איתא בסנהדרין פ"ה . שבועות כ"ז . חולין ע"ח . ודע דבסנהדרין ס"ו איתא ת"ר איש מה ת"ל איש לרבות וכו'. אשר יקלל אביו ואמו וכו' איתרמי ג"כ טעות וצ"ל אשר יקלל את אביו ואת אמו) אין לי אלא אביו ואמו אביו בלא אמו אמו בלא אביו מנין ת"ל אביו קלל אמו קלל [בתחילתו סמך קללה לאביו בסופה סמך קללה לאמו . רש"י] ר' יונתן אומר משמע שניהם כאחד ומשמע אחד בפ"ע עד שיפרוט לך הכתוב יחדיו [כמו שפרט לך הכתוב בחורש בשור וחמור דמדאצטריך למכתב יחדיו שמעינן דאי לא כתב' הוי משמע שלא יחרוש לא בשור ולא בחמור . רש"י] ולכאורה קשה בפירש"י . דאי לא כתב' הוי משמע וכו'. האיך הי' אפשר להעלות על דעת דבשור לחוד' ובהמה לחוד' אסור דא"כ למען ינוח שורך וחמורך גבי שבת ל"ל וכמו שאמר בספרי יכול לעולם כשהוא אומר למען ינוח וכו' ואם כה יאמר דה"א דכל שאר מלאכות שרי בשור לחוד' וכן חמור לחוד' רק בחרישה הוי משמע שלא יחרוש לא בשור וכו' א"כ קשה על הספרי דמנ"ל למדרש מדכתיב שור וחמור זה עם זה דוקא ולהכי איצר לי לספרי יחדיו ודריש יחדיו לרבות את הדש והיושב בקרון וכו' כלא יחדיו לגופא איצטריך דלא נימא דבחרישה אפי' שור או חמור לבדו אסור . והנה בסנהדרין ס"ו ז"ל רש"י ר' יונתן אומר מתחילת המקרא משמע את אביו ואת אמו דאע"ג דוי"ו מוסיף על ענין ראשון משמע נמי אחד מהם עד שיפרוט לך הכתוב יחדיו כדרך שהוצרך לפרוט בכלאים שכתב בו לא תחרוש בשור וחמור ופרט בו יחדיו שלא תאמר אסור לחרוש בשור לבדו וחמור לבדו . וכתבו תוס' ד"ה עד שיפרוט לך הכתוב יחדיו פי' כדרך שפרט בכלאים ותימה א"כ לר' יאשיה אמאי כתיב בהו יחדיו אע"כ אי לאו יחדיו ה"א דלא יחרוש בשור וחמור כאחד אע"פ שאין קשורין ולא ילבש בגדי של צמר ושל פשתים אע"פ שאינן קשורין ותפורין כדדרשינן תכיפה תכיפה ה' אינה חיבור שתי תכיפות חיבור והיינו מדכתיב יחדיו אלא מסברא קאמר עד שיפרוט לך הכתוב יחדיו ע"כ ומהגרא להציל רש"י מהשגה זו שכתבו תוס' י"ל דרש"י לא ניחא בתירוצו של תוס' דמסברא קאמר וכו' דהא אדרבה מסברא עדיפא לומר דוי"ו מוסיף על ענין ראשון והוי לפשוטו של קרא אשר יקלל את אביו ואת אמו שניהם יחד ולזה הקדים רש"י דאע"ג דוי"ו וכו' . ולהכי מהסברא לומר דהחלט ר' יונתן דמשמע אחד בפני עצמו . היינו מדאיצטריך יחדיו גבי לא תחרוש . וס"ל לר' יונתן הוא מיותר דגופי' לא איצטריך . דאם אין קשורין דמותר בשור

(יסל"ם) וחמור

ותמור ידעינן מקרא דכתיבא בשבת למען ינוח שורך וחמורך מכלל דבהאי שור וחמור כה"ג שעושים מלאכה [וכמו דתניא בספרי ושתם כפרי ר' שמעון כדאי' בסנהדרין פ"ו ור' שמעון אית לי' במנחות י"ט וי"ו מוסיף על ענין ראשון וע"ע במנחות בתוס' נ"א ד"ה וי"ו וכו' והוא מכוין בלשון ספרי היטב לקורא המשכיל. מיהו בזה פליג ר' יונתן דלא ס"ל כמה דתני בספרי מנין לרבות את האדם וכו' ת"ל יחדיו] אלא להורות אתי דכל מקום דלא כתב יחדיו שיהי' משמעו אחד בפני עצמו [וזה שכתב רש"י שלא תאמר אסור לחרוש בשור לבדו וכו' לדוגמא נקט. כלומר דלהכי כתיב יחדיו להורות דבעלמא היכא דלא כתיב יחדיו דמשמע אחד בפני עצמו. ודעת לנבון נקל. ומיושב בזה מה שהקשיתי לעיל על פירש"י] ויתכן בזה דלא נקט רש"י נמי כדרך שהולך בכלאי בגדים דכתיב צמר ופשתים יחדיו משום דגבי צמר ופשתים ודאי איצטריך יחדיו לגופיה אבל בכלאי הבהמה שכתוב בו לא תחרוש בשור וחמור שפיר מוכח דבעלמא דלא כתיב יחדיו אמרינן אחד בפ"ע דייתור' דיחדיו ע"כ אתי להורות על שאר מקומות דלגופי' לא איצטריך כדאמרן. אבל ר' יאשיה סבירא ליה נמי בהא כספרי דמלא יחדיו לרבות אתי האדם והיושב בקרון א"כ ליכא שום יתור'. ואמרינן בעלמא כמסתברא דוי"ו מוסיף על ענין ראשון. וכן הוא הדין גבי מקלל דאינו חייב עד שיקלל שניהם אי לאו דאמר אביו קלל אמו קלל. ובזה ירדתי להציל רש"י מהשגות התוס' הכא וכן כתבו להשיגו בחולין ע"ח: **ובשעה** שעסקתי בהלכה זו נתעלמה ממני לפי שעה לר' יאשיה תינח במקלל דאהדרי' רחמנא לכתוב אביו ואמו קלל דנדע דמקלל אחד מהם אביו או אמו דחייב אבל גבי הכאה דכתיב פרשת משפטים פ"א פט"ו ומכה אביו ואמו וגו' ומנ"ל דאחד אחד בפני עצמו נימא דוקא כשהכה אביו ואמו דוי"ו מוסיף על ענין ראשון. ולא אשתמיט בשום דוכתא לומר הכי. ואי אי פליג ר' יאשיה במכה אביו ואמו לומר עד שיכה שניהם. הו"ל לאפלוגי ר' יאשיה ור' יונתן בקראי המוקדם דכתיב מכה אביו ואמו פ' משפטים ולמה איחרו והאריכו פלוגתייהו במקלל דכתיב בפ' קדושים ויותר קשה שהרי אביי בב"מ צ"ה ס"ל כר' יאשיה [דאמר בעינן חלוק ואע"ג דלא כתיב יחדיו כמאן דכתיב דמי ולא משמע ליה לפרושי אחד אחד בפני עצמו בכל מקום שהזכיר שני דברים ופסיק עלייהו דין או איסור. רש"י] ואי איתא דלשיטת ר' יאשיה במכה אביו ואמו אינו חייב על אחד מהם. א"כ אביי היאך מצי סבר כר' יאשיה הלא ממתני' דסנהדרין פה. דתנן זה חומר במקלל מבמכה. שהמקלל לאחר מיתה חייב. והמכה לאחר מיתה פטור. ולא תנן נמי וחומר במקלל שהמקלל לאביו או לאמו חייב [מקראי אביו ואמו קלל כדדריש ר' יאשיה] והמכה אינו חייב עד שיכה את שניהם ע"כ דס"ל למתני' דגם במכה חייב על אחד מהם ואין לומר דהיינו טעמא דמקשינן הכאה לקללה ומזה יצא לר' יאשיה ולאביי דגם במכה חייב על אחד מהם כמו מקלל. אכן זה ליתא דע"כ לא קאמר בסוגי' פה. מר סבר מקשינן הכאה לקללה אלא לענין שגם בהכאה אינו חייב אלא בעושה מעשה עמך דגבי הכאה לא כתיב בי' עמך. וה"א אפילו כשאינו עושה מעשה עמך חייבי' הלכך ילפינן הכאה מקללה. ובקללה כתיב בי' עמך עיין רש"י ד"ה מכה שעשה וכו'. אבל בהא דכתיב ומכה אביו ואמו וי"ו מוסיף על ענין ראשון דגילה רחמנא לסדי' לשיטת ר' יאשיה דהוי כאלו כתיב יחדיו ודאי דליכא למילף ממקלל. שוב ביגעתי בספרים מצאתי במכילתא פרשתא ה' הביאו ילקוט רמז שכ"ו ומכה אביו ואמו אין לי אלא אביו ואמו. אביו שלא אמו אמו שלא אביו מנין הרי אתה דן הואיל ומכה חייב והמקלל חייב מה המקלל אחד אחד בפני עצמו אף המכה אחד אחד בפני עצמו. לא אם אמרת במקלל שהוא חייב על המתים כחיים לפיכך הוא חייב על כל אחד ואחד בפני עצמו תאמר במכה שאינו חייב על המתים כחיים לפיכך אינו חייב על כל אחד ואחד בפני עצמו ת"ל ומכה אדם יומת אפילו אחד מהם [כך הגרסא נכונה כמ"ש הזית רענן בשם המזרחי ע"ש] דברי ר' יאשיה ור' יונתן אומר משמע שניהם כאחד ומשמע אחד ואחד בפני עצמו עד שיפרוט לך הכתוב אחד ע"כ. הנה אנחית לי חדא אחרי ראי' דר' יאשיה ור' יונתן גם במוקדם ערכו דבריהם. אבל אקשית לי חדא בסוגיא דב"מ צ"ד. ובשבועות כ"ז וחולין ע"ח דמייתי הש"ס ניחא לר' יאשיה וכו' דתניא איש איש אשר יקלל וכו' דברי ר' יאשיה ר' יונתן אומר וכו' למה לא מייתי הש"ס פלוגתא דר' יאשיה ור' יונתן דפליגי במוקדם גבי מכה אביו ואמו ודע בסוגיא דמנחות הא דאמר ר' יונתן שם צ"ו לפי שנאמר אדם כי יקריב וגו' מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן יכול האומר הרי עלי עולה יביא משניהם ת"ל מן הבקר או מן הצאן. פריך הש"ס ור' יונתן למה לי קרא [לחלק מן הבקר או מן הצאן הא גבי מקלל אביו ואמו אמר כיון דלא כתיב בהו יחדיו משמע נמי אחד אחד עד שיפרוט לך הכתוב יחדיו. רש"י] האמר עד שיפרוט לך הכתוב יחדיו [הכי נמי מן הבקר מן הצאן כיון דלא כתיב בהו יחדיו משמע נמי כל אחד בפני עצמו ולא איצטריך קרא לחלק. רש"י] ומשני הש"ס איצטרך דהו"א הואיל וכתב ומן הצאן כמאן דכתיב יחדיו דמי. וז"ל רש"י הואיל דכתיב בויקרא ומן הצאן כיון דהו"ל למיכתב מן הצאן וכתב ומן הצאן כמו דכתב יחדיו דמי וגבי אביו ואמו אע"ג דכתב ואמו לא משמע יחדיו משום דהתם לא אפשר בלא וי"ו דהיכי לכתוב ומקלל אביו אמו משמע אביו קלל אמו ע"כ והנה מפירש"י נראה כאילו פליגי ר' יאשיה ור' יונתן בקראי דכתיב בפ' משפטים ומקלל אביו ואמו מות יומת אכן מכל הסוגיא שזכרתי ראינו כי פלוגתא דרבי יאשיה ור' יונתן אקראי דכתיב בפ' קדושים איש איש אשר יקלל את אביו ואת אמו מות יומת אביו ואמו קלל. וא"כ אין שייכות לכל אשר כתב רש"י אע"ג דכתיב ואמו כו' חדא דהא כתיב ואת אמו ותו במ"ש רש"י עוד דהיכי לכתוב וכו' הא בהאי קיימינן דלכתוב אשר יקלל את אביו את אמו ושוב אין שייך לומר מ"ש רש"י משמע אביו קלל אמו שהרי כתיב את אביו את אמו וא"כ מדכתב ואת אמו הוי ממש כמו מן הבקר ומן הצאן דהוי כמו דכתיב יחדיו. ותו דגם רש"י גופי' בסנהדרין ס"ו שהעתקתי למעלה כתב בד"ה ר' יונתן וכו' ואע"ג דוי"ו מוסיף על ענין ראשון וכו' א"כ משמע דהוי מצי למיכתב בלא וי"ו ובכן דברי רש"י במנחות צע"ג. **ובתוך** הדברים יובן כפל הדברים דאמר ר' יונתן משמע שניהם כאחד וכו' שהרי בזה לא הוסיף שום חידוש דהא ר' יאשיה נמי אמרה והוי סגיא ליה לר' יונתן לומר משמע נמי אחד אחד בפני עצמו אלא דר' יונתן רצה לתקן בזה כי היכי דלא תקשה יתורה דוי"ו הלכך אמר דמשמע שניהם כאחד ואי לאו יתור' דוי"ו הו"א דדוקא אחד אחד בפני עצמו הואיל דלא כתיב יחדיו. אבל כשקלל שניהם פטור דאין עונשין מן הדין כמבואר להדיא מכות ה' להכי איצטריך וי"ו להורות נמי דשניהם כאחד ומשיכה מפורשת דברי תורה אחד נמשך בחבירו ומתידוש לו ילפינן את זה שהעתקתי בשם רש"י מנחות נ"ה שכתב כיון דהו"ל לכתוב מן הצאן וכתב ומן כמו דכתיב יחדיו דמי וכו' אבל דע דביומא נ"ז העתיקו תוס' ד"ה תניא וכו' לשון רש"י במנחות באופן אחר לגמרי שכתבו בזה"ל אבל תימה אמאי קסבר ר' יונתן אין מערבין לקרנות וכו' כיון דכתיב מדם הפר ומדם השעיר נימא מערבין דאמר במנחות דלר' יונתן דאיצטריך למיכתב גבי נסכים מן הבקר או מן הצאן דלא תימא כיון דכתיב בויקרא מן הבקר ומן הצאן כמאן דכתיב יחדיו דמי ורש"י פי' התם דלאו מוי"ו קא דריש אלא מדשני קרא בדיבורי' דברישא כתיב מן הבהמה ומן הבקר והדר כתיב ומן הצאן ולא כתיב ומן הבקר ומן הצאן ש"מ לערב בקר וצאן וכו' [ומה שיש להתעורר מפרושי של תוס' ביומא כמה שכתבו לפרש הסוגיא דמנחות נגד מה שכתבו תוס' במנחות נ"ה ד"ה הואיל וכו' ע' היטב ואין כאן מקום להאריך] אמור מעתה לפי פירש"י שהעתיקו תוס' יתיישב מה שהקשיתי למעלה ושפיר איצטריך לר' יאשיה מכה אדם יומת. ובדברי תו' דיומא אגב דאתי לידן לא אכחד מה שפלאתי בימים קדמוניות בזה שכתבו תוס' דר' יהודה דריש מין במינו לא בטל מדכתיב ולקח מדם הפר ומדם השעיר דס"ל כר' יונתן דלא בעי או לחלק ע"ש. קשה מסוגיא דב"ק ס'. דר' יהודה מחייב על נזקי טמון בהם ואיית' קמה לרבות כל בעלי קומה. אע"ג דלרבנן נפקא להו מאו ס"ל לר' יהודה דאו לחלק איצטריך ע"ש. בשלמא הסוגיא דב"ק כ"ד ע"ש ובתו' שם ד"ה או וכו' אין להקשות די"ל דהש"ס רצה ליישב אף אי ס"ל לר' יהודה דאין מוסיפין לדרבי אלא מעתה ס"ל כר' יאשיה אכן בסוגיא ס' שזכרתי דבהדלא מוכרח דאתי או לחלק צ"ע. ולבסוף על לב רעיון [וע"ע תוס' ב"מ קט"ו ד"ה שנאמר לא יחבול. ותו' מנחות נ"ח ד"ה שנאמר]:

פרק ט ב הכרים והכסתות וכו'. ספ"ד דשבת פי' הר"ב ענין כר וכסת והתי"ע האריך קצת, ובמ"ב פי' דמקוואות האריך לבאר איזה מקן גדול ע"ש. ובעי טעמא שלא פי' הר"ב שמה (בביא מוקדם). ודע דבערוך ערך כר כתב אמשנה דהכא פי' כסת הוא קטן שמשים תחת מראשותיו וכר הוא ששוכב עליו כדאמרי' בגיטין מ"ז אמרה לי' ברתי' לא בעית מידי למזגא אמר לה כרסי כרי ע"כ. וזה ראי' גמורה ותיובתא למאן דמפרש דשניהם מניחין תחת הראש ויש לעיין בזה עוד: **ד' הר"ב ד"ה תכריכי** המת שהמת נקבר בהם אין בהם משום כלאים דכתיב במתים חפשי כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות וכו' ע"ש בנדה ס"א. ת"ר בגד שאבד בו כלאים הרי זה לא ימכרנו לנכרים ולא יעשנו מרדעת לחמור אבל עושין ממנו תכריכין למת. אמר רב יוסף זאת אומרת מצות בטלות לעתיד לבא א"ל אביי ואיתימא רב דימי והא א"ר מני א"ר ינאי לא שנו אלא לספדו אבל לקברו אסור. א"ל לאו אתמר עלה אמר ר' יוחנן אפילו לקברו. ור' יוחנן לטעמיה דאמר ר' יוחנן מאי דכתיב במתים חפשי כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות ע"כ [ואגב גררא אודיע מה שכתבתי בתקוני כלי שרת. דבשבת קנ"א אי' דא"ר יוחנן במתים חפשי כיון שמת וכו' אבל בשבת למ"ד איתא כמו בנדה ס"א דאמר ר' יוחנן מאי דכתיב במתים חפשי וכו' וז"ל רש"י דא"ר יוחנן קרא קא דריש במתים חפשי ע"כ. והיא פליאה לכאורה הלכך ברור דהכי הגרסא לפני רש"י דאמר ר' יוחנן במתים חפשי כיון שמת וכו' כמו דאי' לקמן קנ"א] והנה הר"ב שכתב שהמת נקבר בהם וכו' פירש אליבא דר' יוחנן דאפילו לקברו וכן פסק בשו"ע י"ד סי' ש"א סעיף ז' וברים סי' שנ"א תכריכי המת מותר לעשותן מכלאים אפילו אותן שקברו אותן בהן. וז"ל הב"י סי' ש"א ומ"ש אפילו אותם שקוברין בהם בפ"ע דנדה א"ר יוסף הא דתניא דעושין מכלאים תכריכין למת. זאת אומרת מצות בטלות לעתיד לבא א"ל אביי והא א"ר אמי א"ר ינאי ל"ש אלא לספדו אבל לקברו אסור א"ל לאו איתמר עלה א"ר יוחנן אפילו לקברו ור' יוחנן לטעמיה וכו' ופסק הרא"ש הלכה כר' יוחנן. וכ"נ מדברי הרמב"ם שכתב מתני' סתם ולא חילק. והקשה הרא"ש דליתסר משום לועג לרש כדאמרינן בענין ציצית בפ' התכלת ותירץ דשאני מצות ציצית ששקולה כנגד כל המצות אי נמי שאני כלאים דבהי דומיא דמת לא אסור דלא מתהני כלל ע"כ. ולקוצר דעתי עמדתי משתאה דהיאך פסקו כר' יוחנן נגד ר' ינאי רבו. ובכל דוכתא פסקינן כר' ינאי נגד ר' יוחנן וכמבואר ג"כ כלל זה בהליכת עולם ומוסכם בכמה מקומות ואין לומר משום דרבי מני כפי הגירסא בגמ' או ר' אמי כפי הגירסא שכתב הב"י אמרה משמיה דר' ינאי ולא אשכחן דפליג ר' ינאי בהדי ר' יוחנן בהא מילתא הלכך פסקו כר' יוחנן. אבל אי אפשר לומר שהרי הרא"ש בעצמו כתב בפ"א דב"ק סי' ת' דלא מסתבר לומר הכי וכי אין כדאי לסמוך על זה שהעיד דהכי אמר רבו ע"ש. ורציתי לומר מדהשכים רב יוסף למלתא דר' יוחנן פסקינן כוותי'. אך גם בזה לא נתקרר דעתי דמצינו כמה פעמים זאת אומרת לא ס"ל. אולם ברור ראיתי הרא"ש בפ"ט דנדה בהלכות כלאים כתב בזה"ל תכריכי המת וכו' אין בהן משום כלאים וכו' בפ' האשה פליגי בה אמר ר' אמי ל"ש אלא לספדו אבל לקברו אסור ור' יוחנן אמר אפילו לקברו מותר דכתיב במתים חפשי וכו' והלכה כר' יוחנן שהי' רבו של רבי אמי ע"כ. הנה נתברר לפי הגרס' שהי' לפני הרא"ש דפליגי ר' אמי ור' יוחנן בהא יהודו דהלכתא כר' יוחנן שהי' רבו של ר' אמי. אכן לפי גרסת הב"י דפליגי ר' ינאי ור' יוחנן הו"ל לפסוק כר' ינאי. והאמת יש לו רגלים כפי שהעתיק הדרישה ס"ס שנ"א לשון הרוקח כתב רבינו יצ"ק שהטלית שיש לאדם אם ימות יתנו סבינותיו ולהניח ציצותיו בידו וכו' כדאיתא בפ' התכלת ובנדה פרק האשה בגד שאבד בו כלאים עושה ממנו תכריכים למת וא"ר ינאי ל"ש אלא לספדו אבל לקברו אסור דמצות אין בטלות לעתיד לבא ולא קי"ל כר' יוחנן דאמר מצות בטלות ע"כ. מעתה נראה בעליל לאר"ש מזוקק שבעתים דלפי הגירס' שהי' לפני רבינו יצ"ק דפליגי ר' ינאי ור' יוחנן פסק כר' ינאי רבו דר' יוחנן. וממילא רווחא שמעתתא דהרא"ש והטור והר"ב שפסקו דאפילו לקברו מותר משום דהי' גרסתם דפליגי ר' אמי ור' יוחנן. ובכן דברי הב"י שהעתיק הגרסא כמו שהיא לפנינו בגמ' דפליגי ר' ינאי ור' יוחנן צריכין ביאור דהיאך פסק כר' יוחנן נגד ר' ינאי. וכן יש לדקדק בתוס' דע"ז ס"ה ד"ה אבל וכו' שהעתיקו פלוגתא דר' ינאי ור' יוחנן בנדה ס"א ופסקו כר' יוחנן וצ"ע. וגם מה שכתבו תו' שם דשמואל לטעמיה דאית ליה מצות אין בטלות לעתיד לבא ע"ש. לא ידעתי היכא אמר שמואל דבר זה. ותו הא דאי' במנחות האי שעתא ודאי רמינן ליה הרואה שם ירחה דלאו שמואל קאמר' אלא סתמא דגמרא היא וצ"ע. גם בתוס' בב"ב פ"ד וע"ע תוס' ברכות י"ח ותוס' פסחים מ'. גם מה שנכתיים הב"י מדברי הרמב"ם שכתב מתני' סתם ולא חילק. לא הבנתי כי ז"ל הרמב"ם פ"י מהל' כלאים דין כ"ה מותר לעשות מן הכלאים תכריכין למת שאין על המתים מצוה ע"כ. וכתב הכ"מ מה שכתב מותר לעשות מן הכלאים וכו' משנה בכלאים תכריכי המת אין בהן משום כלאים ע"כ. וז"ל תוס' נדה ס"א ד"ה אמר ר' יוסף זאת אומרת מצות בטלות לעתיד לבא תימה אמאי לא קאמר רב יוסף מילתיה אמתני' דכלאים דתנן בהדי' תכריכין למת אין בהן משום כלאים וי"ל דמהך מתני' לא משמע אלא שבכל זמן שמת אין עליו משום איסור כלאים אבל הך דקתני דלכתחילה עושה לו תכריכים מכלאים אפשר שכשיעמוד לעתיד יעמוד במלבושים שנקבר בהן ש"מ שמצות בטלות לעתיד לבא. ע"כ. הרי מפורש דמתני' דכלאים איירי כל זמן שהוא מת וכו' וא"כ הרמב"ם שהעתיק המשנה כצורתה נמי הכי איירי ואדרבה מדלא כתב הרמב"ם להדיא דאפילו לקוברו. משמע קצת דלקוברו ס"ל דאסור וכר' ינאי כפי הגרסא שלפנינו וכמ"ש נמי הרוקח שזכרתי למעלה וזה נמי שדקדק הרמב"ם לסיים שאין על המתים מצוה, אבל כשיחיו לעתיד ויהיו חיים לא כלל בדין זה וא"כ ממילא נשמע דלקוברו אסור. ולכן הטור דכתב כת דהיתר' פרושי מפרש בזה"ל בסי' ש"א תכריכי המת מותר לעשותן כלאים אפילו אותן שקוברין בהן ע"כ שפתיו ברור מללו תכריכי המת וכו' כלומר באותן שסופדין אותן בהם ומפשיטין אותן אחר ההספד. ואח"כ כתב אפי' אותן שקוברין וכו' וכן מצאתי בב"ח שכתב על הטור בזה"ל תכריכי המת וכו' הכי אסיקנא בפ"ע דנדה כר' יוחנן דלא מיבעיא באותן התכריכים שסופדין אותן בהם ואחר ההספד מפשיטין אותן וקוברין בתכריכי' אחרים אלא אפילו באותן דקוברין אותן בהן שהרי הן הוזכות לעתיד לבא לעמוד בלבושיהן נמי שרי דמצות בטלות לעתיד לבא דכתיב במתים חפשי כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות ע"כ. הרי דלולא שפרש הטור להדיא אפילו אותן שקוברין וכו' ה"א דמ"ש ברישא תכריכי המת וכו' כוונתו רק על התכריכים שמפשיטין מהם אחר ההספד קודם הקבורה. וא"כ שפיר נוכל לומר הכי בכוונת הרמב"ם שלא פרש להדיא אפילו אותן שקוברין וכו' דעיקר דברי היינו באותן שישנו עליו קודם הקבורה וכדאמרן ומתוך שזכרתי דברי הב"ח אמרתי אזכור לדיק לברכה דבר נאה ומתקבל. שכתב עוד שם בזה"ל והתו' האריכו לתרץ היאך לובשים כלאים למת והאיכא משום לועג לרש כדאמר בברכות לגבי ציצית וקצת מדבריהם הביא ב"י. ולפע"ד נראה מלישנא דברייתא דלא התירו במת אלא דומיא דבגד שאבד בו כלאים וכיוצא בזה דאין ניכר הכלאים לכל אדם וליכא משום לועג לרש אלא בדבר הניכר ומפורסם לכל כגון התם דקא"ל דלוי' לכנפיך כו' וכגון שמלבשים בגד שיש בו ד' כנפות ואין שם ציצית כלל ומש"ה אין אנו חוששין ופוסלין הציצית בטלית של מתים ולית בי' משום לועג לרש כיון שאינו ניכר ואינו מפורסם אלא דמ"מ רבינו וכן מרדעת כו' וכיון דמרדעת איירי כשהכלאים ניכרים אלמא משמע דבתכריכי מתים נמי איירי בכלאים ניכרים ובדמשמע מדברי תו' ושאר מפרשים ואני כתבתי הנלע"ד שאין לחלק במת כשהכלאים ניכרים ע"כ. ומתוך דבריו של גדול שהעתקתי זכיתי להבין התוספתא דתנן בפרק ה' דכלאים בגד שאבד בו כלאים לא ימכרנו לכותי ולא יעשה ממנו מרדעת לחמור ר"ש ב"א אומר לא יעשה הימנו אימרא המפורסמת אבל יעשה הימנו תכריך למתים. הנה ברור דברייתא דמייתי בנדה שזכרתי למעלה היינו התוספתא זו ור"ש בן אלעזר לא פליג את"ק. והת"ק לא פליג אר' שמעון בן אלעזר ולפיכך מייתי הש"ס בקצרה וכן שכיחי פעמים אין מספר כאשר בארתי בס"ד בחבורי על התוספתא. ונקרא תנא תוספתא. ובאין ספק כך פירושא. ר"ש בן אלעזר אומר לא יעשה הימנו אימרא [משום דהוה לועג לרש] אבל יעשה הימנו תכריך [כלומר שאינו מפורסם ואינו נראה לכל והז לא הוה לועג לרש וכמו שכתב הב"ח] למתים. ומנא

למתים מושך פנמו ואחר עמו דקאי נמי אדלעיל אימר' המפורסמת למתים. והא קשיא לי בדברי הב"ח דמדייק מלשון הטור דממ"ש וכן מרדעת ס' וכיון דמרדעת וכו' הלא כזה מוכח ממשנה דכלאים דהכא דתנן תכריכי המת ומרדעת של חמור וכו' וכיון דמרדעת איירי כשהכלאים ניכרים אלמא משמע דבתכריכי מתים נמי איירי בכלאים ניכרים ואפ"ה תנן דאין משום כלאים ונשאר קושיא תו' בתקפו והרי הוא לועג לרש וצריך אני לומר כתירוצי וכתי' הרא"ש שהעתיק הב"י בזה"ל דשאני מצות ציצית שהקולה כנגד כל המצות אי נמי שאני כלאים דבחי דומיא דמת לא אסיר דלא מפגאי כלל [ולכאורה מה שכתב הב"י בשם הרא"ש נ"ל הר"ש כי הר"ש במתני' כתב הכי אבל הרא"ש בהג"ה שם כתב כמ"ש תוס' דהכא שהקשו על הרשב"ם שתירץ דכלאים לא הוי לועג לרש דבחי דומיא דמת לא אסיר. וקשה הא ציצית נמי אין האי חייב בו אם אין בו הנאת לבישה וכו' ומפרש ר"ת דדוקא בציצית שייך לועג לרש משום דשקולה כנגד כל המצות ע"ש] ועכ"פ בין לרשב"ם ובין לר"ת איכא למידק כאן דקאמר ור' יוחנן לטעמיה דאמר במתים חפשי כו' משמע דלמ"ד דלקוברו אסור לית ליה הך דרשה כיון שמת אדם נעשה חפשי וקשה דה"נ לסופדו אמאי שרי. ואם כה יאמר דאע"ג דלית ליה הך דרש' אפילו הכי לספדו שרי מטעם שאין המת נהנה ממנו ואין איסור כלאים שייך אלא כשמתחמם וכמ"ש ולקוברו אסור משום לועג לרש דמצות אינם בטילות יקשה דלמה אמר ור' יוחנן לטעמיה וכו' הרי אף אם ר' יוחנן לא ס"ל הך דמתים חפשי אתי נמי שפיר דר' יוחנן דאזדא כר' יוסף דמצות בטילות לעתיד לבא הלכך בין לספדו בין לקוברו מותר ושאינו מתחמם אפילו בחי שרי ואי משום לע"ל ס"ל לר' יוחנן מצות בטילות ואם רצינו לומר דמהך קראי דבמתים חפשי מפיק לה דמצות בטילות לעתיד לבא קשה נ"ל לר' יוסף להוכיח הכי מברייתא וג"א מפיק לה מקרא דר' יוחנן. ותו דממשמעות הש"ס בשבת ל' וקא"א דמייתי לה דר' יוחנן נראה להדי' דקאי אעודו בקברו ולא לאחר התחי' ע"ש. ותו קשיא ר' יוחנן דהכא אדר' יוחנן בסנהדרין צ' דאמר מנין לתחיית המתים מן התורה שנאמר ונתתם ממנו את תרומת ה' לאהרן הכהן וכי אהרן לעולם קיים וכו' אלא מלמד שעתיד לחיות וישראל נותנין לו תרומה וכו' הרי מבואר [דלעתיד אפילו מצות עשה לא בטילה וכ"ש הלא תעשה וא"כ ס"ל לר' יוחנן] דמצות אינן בטילות לעתיד לבא: **שוב** מצאתי בספר בית הלל סי' שנ"א כתב קושיא זו ותירץ בזה"ל וי"ל דהא דאמר ר' יוחנן בפ' חלק מנין לתחיית המתים וכו' דמצות אינן בטילות אליבא דרבי' ר' ינאי קאמר. וסובר ר' ינאי דמצות לא בטילות לעתיד לבא אבל לדידיה יש לו למודים אחרים על תחיית המתים כשאר מ"ד דאיתא שם בפ' חלק וק"ל ע"כ. אמנם דבריו של גדול לא נתחוורו דלא מצינו בשום דוכתא דמתרץ הש"ס הא דידי' הא דרבי' אלא היכא דאיתמר אמר ר' פלוני משום ר' פלוני אבל הכא דמתני בלא גברא ואיתמר להדי' א"ר יוחנן מניין לתחיית המתים וכו' אי אפשר לומר הא דרבי' דא"כ היה מהחויב לומר א"ר יוחנן א"ר ינאי. ותו אף לתירוצו עכ"פ לגר' הרא"ש דפליגי ר' אמי ור' יוחנן. נשאר הסתירה בר' יוחנן. דאין לומר דאליביה דרבו אמר ר' יוחנן בסנהדרין גבי תרומ' כך. שהרי ר' אמי אינו רבו אלא תלמידו דר' יוחנן כמ"ש לעיל בשם הרא"ש. [גם הלום ראיתי בבאר היטב עי"ש סי' שנ"א ס"ק נא ד"ה מכלאים אפילו לקוברו בהם וכו' ואפשר דאפילו למ"ד אין מצות בטילות לעתיד לבא נמי מותר לקבור בכלאים דס"ל כרבי דאמר בירושלמי בפ"ט דכלאים לא כמה דבר אינש אזל תמן אתי אלא מי שהביא את הדור הוא מלבישן ובזה יש ליישב מה שהקשה בבית הלל ר' יוחנן אדר' יוחנן ע"כ. במחילה מכבודו לא עיין שפיר בסוגיא דנדרים ס"א שאנו עסוקים בו דקאמר להדיא ור' יוחנן לטעמיה דאמר במתים חפשי וכמ"ש ר' יוסף דזאת אומרת מצות בטילות לעתיד לבא כמבואר למבין מתוך הסוגיא. וא"כ ס"ל לר' יוחנן גופיה דמצות בטילות לעתיד לבא וסותר למאי דא"ר יוחנן בסנהדרין הסבר דלעתיד לבא יתנו תרומה לאהרן הכהן דנשאר הסתירה אדוכתי' וכמו שהקשה ג"כ הבית הלל]. גם במ"ש אבל לדידיה וכו' כשאר מ"ד וכו' במחילה מכבודו לא דק דעדיפא הו"ל דמצינו להדי' בפ' חלק צ"א אמר ר"א בר אבא א"ר יוחנן מנין לתחיית המתים מן התורה שנאמר קול צופיך נשאו קול וכו' ודאתיק עלה דע דנהי דלא קשיא מהא דא"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחאי מנין שהקב"ה מחיה מתים וכו' שנאמר הנך שוכב עם אבותיך וקם וכו' ע"ש ל' דבזה שפיר י"ל הא דידיה הא דרבי' דאמר משום רשב"י ולדידי' בעצמו ס"ל מקרא דכתיב קול צופיך [וזה מצינו בכמה מקומות הא דידיה הא דרבי' וכבר כתבתי במקום אחר בס"ד דלשון משום סובל או דלא ראה זא"ז כמ"ש רש"י בחולין קי"ג ד"ה הא דרבי' ע"ש ואם ראו זא"ז מראה דלשון משום מורה דלדידי' לא ס"ל הכי ואין כאן מקום להאריך] מ"מ קשיא ר' יוחנן דאמר צ' ונתתם לאהרן הכהן וכו' אדר' יוחנן דאמר צ"א מדכתיב קול צופיך וכו'. ואשר על כן נראה העיקר כמו שהובא בעין יעקב מנין לתחיית המתים מן התורה שנאמר ונתתם לאהרן הכהן וכו' ונזכר המימרא זו בסתמא דש"ס [ולא נזכר ר' יוחנן כלל] מעתה לק"מ ואדרבה קצת לומר דלכל האומרים בחלק ובהוכם גם ר' יוחנן למודי' אחרים ולא אמרו מקרא דכתיב ונתתם לאהרן. היינו משום דלכולהו ס"ל דמצות בטילות לעתיד לבא. וא"כ ע"כ ונתתם לאהרן הכהן מיבעי לי' כדתנא דבי ר' ישמעאל בסוגיא צ' לאהרן כאהרן. מה אהרן חבר וכו' שאין נותנין תרומה לכהן ע"ה. ותוס' בכתובות קי"ב אהא דאמר עתידים צדיקים שיעמדו במלבושיהן כתבו בזה"ל ד"ה בלבושיהן משמע בלבושיהן שנקברו דהיינו תכריכין. אבל בירושלמי דהגוסא אמר רבי לבניו מעטו בתכריכין שעתידין צדיקים שיעמדו בלבושיהן. משמע מיעטו בתכריכין שעתידין צדיקים שלא יעמדו בתכריכים אלא בלבושיהן מחיי' ע"כ. ותימה שלא כתבו תוס' מן המוקדם ולהורות נמי דלהדיא פליגי נמי בירושלמי פ"ט דכלאים הכי איתא תכריכי המת וכו' דכתיב במתים חפשי כיון שאדם וכו' רבי צוה ג' דברים וכו' אל תרבו עלי בתכריכין וכו' בסדין אחד נקבר רבי דרבי אמר לא כך דבר אינש אזיל הוא אתי ורבנן אמרי כמה דבר אינש אזיל הוא אתי תני בשם ר' נתן כסות היורדת עם אדם לשאול היא באה עמו וכו' עוד שם רבי אמר מי שהוא מביא את הדור הוא מלבישן ואי' דרבנן ור' נתן ס"ל שיעמדו באותן תכריכין שנקברו. והיינו כסוגיא דכתובות. ורבי ס"ל שהקב"ה יעשה להן מלבושים והיינו תתהפך כחומר חותם [לאחר שתתהפך כחומר חותם] ויתיצבו כמו לבוש [הוא עושה להם מלבושים] ועי"ש וכן נמי מה שכתבו התוס' שעתידים צדיקים שלא יעמדו אלא בלבושיהן החיים לא משמע כן מירושלמי פ"ט דכלאים. וקל"ע. ומעתה נבא אל הראשונות דר' יוסף שהשיב לאו איתמר עלה וכו' הוכרח לאתויי נמי דר' יוחנן לטעמי' וכו' דבלאו הך סיומא מצינו לומר דלעולם מצות אינן בטילות לעתיד לבא. והא דהתיר ר' יוחנן אפילו לקברו היינו משום דס"ל כר' בירושלמי דמי שהביא את הדור הוא מלבישו. או כמ"ש תוס' בכתובו' הנ"ל שיעמדו בלבושיהן מחיים. ויש בזה כדי להוסיף נופך ממה שראיתי בעין יעקב פ' בני דנדה אהא דאמר להו ר' ינאי אל תקברוני לא בכלים שחורים שמא לא אזכה וכו' כתב הבונה בזה"ל צוואה זו של ר' ינאי אין אלא מן הספק שעושה להגיד חוזק האמנתו בתחיית המתים. לפי שאמרו בפ"ג דכתובות עתידים צדיקים שיעמדו בלבושיהן ק"ו מחטה לכן הרבו להקפיד על המלבושים במותם וכמ"ש בירושלמי דכלאים. ר' יוחנן מפקד אלבישוני קורדיקא לא חיורין ולא אוכמין אין קמית ביני צדיקייא לא נבהת אין קמית בין רשיעיא לא נבהת וכו'. כל זה להראות בטחונם וכו'. אלא שתמהתי מאד על מה שפירש"י ז"ל שמא אזכה לג"ע והצדיקים מלובשים לבנים שלא מצינו מי שאמר שיהיו הצדיקים בנשמותיהן בגן עדן בלבושין שנקבר גופן באדמה. אם לא שרצה לומר שמא אזכה לג"ע ואהי' נמנה עם הצדיקים בעת התחיה יהיו מלובשים לבנים וכו' ע"כ. היוצא מדברים האלו ר' יוחנן שצוה בירושלמי כמו שצוה ר' ינאי ג"כ וכדעת החלטה של הבונה שלעת התחיה וכו' א"כ מוכח דר' יוחנן ס"ל כרבנן ור' נתן שזכרתי למעלה שיעמדו בלבושין שנקברין בהן. וכדי שלא יהיה קשה לר' יוחנן דמתיר לקבור בכלאים בסוגיא ותמהי הרי יעמדו לעת התחיה באלו הבגדים לזה סיים ר' יוחנן לטעמיה דאמר במתים חפשי. אמנם דע את אשר אודיעך בירושלמי שלפני דפוס אמ"ש ע"ת לפ"ק בפ"ט דכלאים דף כ"ג איתא כזה ור"י מפקד אלבישוני וכו' כתבתי על הגליון בעין יעקב חלק ב' בעתיק הירושלמי זו ר' יוחנן מפקד אלבישוני וכו'. וכן בפי' שכתב הכותב איתא נמי ר' יוחנן ועל מה דאיתא עוד שם בסמוך דר' יאשיה מפקד אלבישוני חוורין. אמרו ליה מה אתה טב מן רבך וכו' פי' הכותב דר' יאשיה תלמידו של ר' יוחנן צוה וכו' ואמרו לי' וכי אתה טב מר' יוחנן רבך וכו' ע"ש וכתבתי בחדושי' לכאורה פירושו קצת דחוק שהרי ודאי דר' יאשיה סתמא שהוא תנא ונזכר פעמים הרבה בברייתא לא הי' תלמידו של ר' יוחנן ולכן טפי מוטב לומר דר"ת של ר"י הם ר' ינאי וכדאיתי' להדיא בש"ס דילן שבת קי"ד נדה כ'. ומעתה כל מדה נכונה לומר דמה דאיתא בירושלמי בסמוך ר' יאשיה היה כותב בראשי תיבות ר"י וסבר המדפיס לתקן שהוא ר' יאשיה אבל טוב לומר שהוא ר' יוחנן ונודע דר' יוחנן הי' תלמיד דר' ינאי כדאיתא בב"ב קנ"ד יכפור בר' ינאי רבי' וכו' וכן בשאר מקומות. ובחבורי על התוספתא בנדרים פ"ב דתניא המודר הנאה מחבירו ומת מביא לו ארון ותכריכים חלילין ומקוננות שאין הנאה למתים וכן פסק בטוש"ע י"ד סי' רכ"א. כתבתי דמשמע מן התוספתא כפי' הרשב"ם והארכתי שם. ומפני יראת אריכות אמרתי לקצר. ואת זה אגיד את הרשום אצלי בהפלאה שבערכין והיא קרובה על האמת. בערך גא כתב הערך בזה"ל בסוף פרק אלו טריפות ס"ז ר' יוסי בן דורמסקית אומר לויתן דג טהור הוא שנאמר גאוה אפיקי מגינים אלו קשקשים שבו תחתיו חדודי חרש אלו סנפירין שפורח בהן פי' למה הוצרך לומר שהוא טהור מפני שהוקש לנחש. דכתיב ולויתן נחש בריח. סד"א הואיל והוקש לדבר טמא. טמא הוא קמ"ל ע"כ. והנה המהרש"א בחדושי אגדות כתב בזה"ל ואין ספק אם הוא דג טמא היאך יאכלוהו הצדיקים לעתיד לבא אלא הספק אם הוא דג טהור או עוף טהור הגדל במים כמו בר אווזא וק"ל עכ"ל. ומלבד הדוחק שנכנס בו המהרש"א יש לדקדק דלאיזה צורך תני טהור שהרי כל עיקר בא להודיענו דדג ולא עוף הוא. ויותר קשה מה בא ר' יוסי להודיע זה ומה נפקותא יש אם הוא דג או עוף [ואפילו במה דנ"מ לדינא לעתיד לבא אמרינן ביומא ה' דאין צורך לנו. כשיבא משה ואהרן נדע זה ומכ"ש בדבר לויתן הזוכה בחלקו לעתיד לבא יערב לו מאיזה מין שיהיה ברם לפי מה שכתב רבינו הערוך נפקותא רבא לדינא. לפי הס"ד לויתן הוא דג טמא מדאיתקש לנחש וכפי המבואר בפסוקים שהצדיקים יאכלוהו לעתיד לבא [וכמ"ש המהרש"א] מדכתיב יכרו עליו חברים כדדרשינן בב"ב ע"ה יהיה מוכרח לומר דמצות בטילות לע"ל ומותר לקברו בכלאים ולהכי השמיע ר' יוסי דדג טהור הוא והלכך יכרו עליו חברים ואין מצות בטילות לעתיד לבא ואסור לקברו בכלאים והכ"ע וזה הילכתא רבתא לדינא. ועולה הכל נכונה: י' תוי"ט ד"ה והקופה וכו' ודלא כההיא דמשנה וכו'. כלומר דלא כפי' הר"ב שם שכתב קופה של עשוי מגלים וכו' וכן השיג התוי"ט עליו התם מהך דהכא. מיהו ודאי מצינו קופה שפירושו של כמבואר בערוך והכל לפי עניינו השייך.

מסכת שביעית

בראשית ממלאכת מסכת זו נשגבה ממני מכל דינים השנוים במסכת שביעית מצאתי ראיתי הפרק האחרון בענין שמיטת כספים וכל דיני פרוזבול נזכרים בטוש"ע ח"מ סי' ס"ז בכללותי' ופרטותי' ברם בכל תשעה פרקים המדברים בענין שמיטת הארץ ר"ל עבודות המותרו' והאסורו' בקרקעות לא ראיתי ולא מצאתי בטוש"ע באחד המקומות. הן אמת כל הדינים השנויי' במסכת' המדברים בענין עבודת הארץ בשנה הששית הנכנסת לשביעית שפיר עבדו דלא זכרו. משום דקי"ל כרבן גמליאל ובית דינו דבטלו תוספת שביעית כמ"ש הר"ב בסוף משנה א' פרק א' ובסוף מ"ק פ"ב וכמו שאבאר להבא בס"ד. אמנם כל הדינים השנויי' בענין שביעית עצמו ובדיני ביעור לא ראיתי שום ביאור. רק הטוי"ד סי' של"א סעי' בזה"ל ובשביעית היא שמיטה ואסור בחרישה ובזריעה ובכל עבודות קרקע. ובארץ ישראל האידנא מדרבנן. ויותר מזה לא מצאתי בטור. ובחבור הש"ע גם את זה לא כתב. ואולם מדיני תרומות ומעשרות האריכו בדיניהם. ובסוף הסי' כתב הרמ"א בהג"ה דרב המחבר השמיט כל דיני מעשר עני וכו'. גם בדיני תרומות ומעשרות השמיט כמה דינים וכו' ובבאר הגולה כתב ע"ז. קצת העתיק המחבר כפי שהי' נראה להמחבר יותר הכרחי ע"כ וכולם לא הערו שכל דיני שביתות הארץ בשביעית ודיני ביעור פירות שביעית נשמטו לגמרי. ועמדתי משתאה. לגודל הפליאה. ובחיפוש מתיפוש מצאה ממציאה. שאלות ראשונים שאלתי עיני ראהו בשל"ה בספר האותיות. דף ל"ז ע"ב הביא זה דבר השמטה בתימה. והאריך בכל הדינים כולן בביאור שלם ולקיחה תמה:

פרק א ד שנאמר בחריש ובקציר תשבות וכו' למוצאי שביעית ר' ישמעאל אומר מה חריש רשות וכו' יצא קציר העומר ע"כ. ובמ"ק ג' ובר"ה ט' ובמכות ח' וכן במנחות ע"ב. איתא יצא קציר העומר שהיא מצוה. וז"ל הר"ש ובפ' ראשון דר"ה מפרש ור' ישמעאל דמוסיפין מחול על הקודש מנ"ל יליף לה מיוה"כ דכתיב ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש וגו' ומרבי שבת וכו' והא שביעית וכו' ות"ק דמתני' דהכא היינו ר' עקיבא כדתני' התם בברייתא ומשמע סוגי' דהתם דקרא' דיוה"כ לא צריכי לר"ע דיליף כולהו משביעית. ותימה ר' ישמעאל נמי נילף משביעית דבפ"ק דמ"ק אמרינן הילכתא בעשר נטיעות לר' ישמעאל וכיון דהילכתא למישרי ילדה ממילא זקינה אסורה ותירץ ר"ת דאיצט' קרא לר' ישמעאל משום תוספת דלאחריו ועל חנם דחק דמהלכה לא ילפינן כי היכי דאין דנין ק"ו מהלכה וכ"ת א"כ ליפלוגי הכי לר"ע בפ"ק דמ"ק דאע"ג דאיכא הילכת' צריכי קראי דבחריש ובקציר לאגמרי אשבת ויוה"כ ויו"ט אם איתא דלא אתי אלא לאחרינא לא הוי לי' למיכתב קרא גבי שביעית כיון דלשביעית גופי' לא צריך. ע"כ. וכ"כ תוס' בר"ה ט' ד"ה ור' ישמעאל וכו' תימה לר"ת הא אמרי' פ"ק דמ"ק הלכתא לר' ישמעאל קראי לר"ע דעשר נטיעות הלמ"מ וכיון דהילכתא למישרי ילדה ממילא זקינה אסורה ותי' ר"ת וכו' ובחנם דחק כיון דשביעית גופה מהלכה לא ילפינן מינה שבת ויוה"כ ויו"ט דאין דנין ק"ו מהלכה והשתא לר' ישמעאל איצטריך קרא משום שבת ויו"ט ואיצטריך הלכה למישרי ילדה והא דלא משני הכי במ"ק לר"ע דאיצטריך קרא וכו' דא"כ לא הו"ל למכתב קרא גבי שביעית וכו' ואחר שהעתקתי דברים הנזכרים דע כי בסוגי' דמ"ק ג' אהא דאר"א א"ר יוחנן עשר נטיעות הלמ"מ. פריך הש"ס והני הילכתא נינהו קראי נינהו דתניא בחריש ובקציר תשבות ר' עקיבא אומר אין צריך לומר חריש וכו' שיצא למוצאי שביעית וכו' וכתבתי בתכ"ש אע"ג דבמסור' הש"ס מציין בצידו שביעית פ"א. אפ"ה שפיר איתי' דתני'. ולא דתנן משום דלאו משנה היא שהרי התם לא נזכר ר"ע אלא ת"ק בסתמא. אבל ברייתא היא דנשנית בשם ר' עקיב' וכמ"ש הר"ש הנ"ל. איברא לכאורה היא גופ' קשי' דלמה הביא הש"ס המשנה ומייתי הברייתא' [ואין זה מדרך הש"ס כמ"ש תוס' שבת ק"ה ד"ה והתני' ע"ש ובכמה דוכתי גם בסוגי' דר"ה כ"ה דקדק הגמ' ג"כ מ"ט שביק מתני' ומותיב מברייתא' כו' וכן בגיטין כ"ז וב"מ י"ח] להכי השכיל המקשה להביא הברייתא' דתני' בה ר' עקיב' אומר אין צריך וכו' ולשיטת ר"ע דס"ל בנזיר מ"ד פ"ז ובגמ' שם נ"ז דדנין ק"ו מהלכה ע"ש. אין לומר בקושי' הר"ש ותוס' ופריך שפיר והני הילכתא וכו' דלר"ע נוכל למילף שבת ויוה"כ ויו"ט מהילכת' דעשר נטיעות [לשיטתי' בנזיר הנ"ל דבעי למילף רביעית דם מק"ו מעצם כשעורה אע"ג שהיא הלכה. והיאך מצי לומר הכי שהרי א"כ קשה הך דהכא דלמה לי' בחריש ובקציר ועל הר"ש ותוס' שכתבו בפשיטות דהוי מצי הש"ס לתרץ אליבא דר"ע במ"ק לע"ק]. ובזה יתכן ג"כ בר"ה ט' ובמכות ח' דאיתא דתניא ר"ע אומר בחריש וכו' והא מצי לומר דתנן בחריש וכו' מן המשנה דהכא משום שכבר כתבו תוס' נדה ס"ב ד"ה כברייתא' כיון שסידר הש"ס הכא הכי הוקבע נמי בשאר מקומות הכי ע"ש וכ"כ בשאר מקומות. ובסוגי' דמ"ק שזכרתי דמסיק הש"ס ד' דר"ע לית לי' הלכתא אלא מקראי דבחריש ובקציר מפיק לתוספת שביעית ומעתה לא ידענא דמנ"ל לר"ע לחלק בין נטיעה או זקינה וכ"ת הא דלר"ע אין חולק שהרי במשנה ח' פרק זה [והעתיקו תוס' בסוגי' דהכא במ"ק ג' ד"ה נטיעות] תנן עד אימתי נקראו נטיעות וכו' [פי' לענין דמותרין לחרוש כל בית סאה בשבילן עד ר"ה] ר' עקיב' אומר

נטיעה כשמה אלמא דס"ל לר' עקיב' דנטיעה דהיינו ילדה חלוק' מזקינה . וקשי' מנ"ל לחלק ול"ע בשלמא לתירוצו של רב אשי בסוף הסוגי' במ"ק ד' דכי גמירי הילכתא דתוספת שביעית דוקא בזמן שביהמ"ק קיים דומיא דניסוך המים ע"ש יש לומר כמ"ש תוס' ר"ה ט' שלהי ד"ה ור"ע האי ועניתם וכו' דגמירי הילכתא בזמן שביהמ"ק קיים דומי' דניסוך המים ולפי אותו מסקנא יתכן לפרש הלכתא כר' עקיבא וקראי לבזמן שאין בהמ"ק קיים . וא"כ אתי שפיר הא דאמר ר"ע נטיעה כשמה דכל זמן שבני אדם קוראים לה נטיעה מותר עד ר"ה אבל אח"כ מיקרי זקינה ואסורה בתוספת שביעית . אבל לתירוצו של הסוגי' דלר"ע לית לי' הלכתא בעשר נטיעות כלל צע"ג. ודע דגם רש"י בסוכה ל"ד. שכתב עשר נטיעות וכו' הלמ"מ חורשין כל בית סאה בשבילן ערב שביעית עד ר"ה אע"פ שמלוה מן התורה להוסיף מחול על הקודש כדנפקא לן מבחריש ובקציר תשבות חריש של ע"ש הנכנס לשביעית ואסור לחרוש למ"ד יום לפני ר"ה כדאמרי' במ"ק מקראי בנטיעות נאמר למשה בסיני שמותר לחרוש תחתיהן עד ר"ה כדי שלא יבשו וכו' ובאילנות זקנים נאסר שלשים יום לפני ר"ה כדאמרי' במ"ק לר' ישמעאל מהלכתא ולר' עקיב' מקראי וחכמים עשו סייג לתורה ואסרו בשדה הלבן מפסח ואילך ובשדה האילן בזקנים מעצרת ואילך וכו' ע"כ ואחר הדיוק והעיון בדבריו נראה דאפילו תמן דאית ליה תוספת שביעית מקראי בחריש ובקציר אית לי' נמי הלכת' והיינו כמ"ש תוס' בר"ה ואכתי צ"ע ואין כאן מקום להאריך . אך הסתכל במ"ש רש"י שם בסוכה בתחילת דבריו בזה"ל עשר נטיעות ערבה וניסוך המים הלכה למ"מ אלו שלשה נשאלו בבית המדרש מנין להם מן התורה והשיבו שהלמ"מ הם ושמע השומע וגרסם כסדר שבמשנה . וכן שיעורין וחציצין ומחיצין שמען השומע וסדרן כסדר ששמען ע"כ. ול"ע דהא ממסקנא דרב אשי דר"ג וב"ד שהתירו זקינות עד ר"ה משום דומי' דניסוך המים מוכרח דשלשה הלכות אלו נאמרו ביחד למשה בסיני וכ"כ תוס' במ"ק ד' ד"ה אלא אמר ר' אשי וכו' וקא דייק ר"ג מה שייכא תוספת שביעית גבי ניסוך שניתנו למשה גבי הדדי וכו' א"ו למילף סמכינהו רחמנא ע"כ . ואי כפירש"י בסוכה דשלשתן נשאלו בבה"מ וכו' קשה מנ"ל לר"ג למידרש דומי' דניסוך דילמא הא כדאיתא והא כדאיתא וכן איכא למידק דהשתא נמי אי אפשר לומר דר"ע אית לי' נמי הלכתא דא"כ קשי' קרא למה לי ומה שייכא תוספת' שביעית גבי ניסוך. והו"ל למסור הלכה למשה בנטיעות בפני עצמה בלתי סמוכה לניסוך המים והוי ידעינן איסור תוספת' שביעית בכל זמן א"ו דלר"ע דדריש בחריש ובקציר לית לי' הלכתא כלל לשיטת רב אשי כמו לתירוץ ראשון שבסוגי' את כל אלה צריך ביאור וכאן אין מקום לקבל ארוך :

ואשר ע"כ נראה לומר בהעמק יסודה ככל צורכה יתוקן הכל גם מ"ש הר"ב והרמב"ם בסוף פ"א ר' עקיבא אומר נטיעה כשמה כמה בת שנתה קרוי' נטיעה וכו' והלכה כר"ע . לכאורה לא ידענא לאיזה תועלת כתבו דהלכה כר"ע אחרי שכבר כתב הר"ב דקי"ל כר"ג וב"ד וכל האילנות בין זקינות בין נטיעות מותרין עד ר"ה . ולכן דע ברורי דינים השנוי' בפרק זה ובריש פ"ב יוצאים להענפים הללו . הנה שדה האילן אסור לחרוש בשנה ששית מעצרת ואילך. ושדה הלבן דהיינו שדה של תבואה וקטנית אסור אפילו מפסח בשנה ששית ואילך . ובשדה האילן יש תנאי בד"א דמותר לחרוש כל בית סאה בשבילן עד העצרת . דוקא כשיש שלשה אילנות נטועים בבית סאה [ראוים לעשות ככר דבלה של ס' מנה וכו'] אבל פחות מכאן אין חורשין כל בית סאה אלא תחת האילן לבדו וחוצה לו כמלא אורה וסלו וכו' וכל קרקע חשוב כשדה הלבן ואין חורשין אלא רק עד הפסח . עוד תנאי באילנות בד"א דצריכין שיהיו ראוים לעשות הני מילי משלשה אילנות ועד תשעה אבל מעשרה אילנות ולמעלה אע"פ שאין עושין ככר וכו' חורשין כל בית סאה בשבילן . עד עצרת כדין שדה האילן . והנה הדינים הללו וכה"ג המוזכרים פי' בפרק א' ובפ"ב הנה הנם מתקנות ב"ש וב"ה . דאפילו לת"ק דמשנה ד' שנאמר בחריש ובקציר וכו' דיש תוספת מן התורה מ"מ זמן רב דפסח ועצרת לאיסור תוספת לא ידענא אלא מתקנת' דב"ש וב"ה . עוד התקינו בנטיעות דהיינו ילדות אין להם הדין זקינות לגמרי כמו דתנן במ"ו עשר נטיעות מפוזרים כלומר דבזקינות כשנטועין ג' לבית סאה חורשין כל בית סאה עד עצרת אבל בילדות לא מהני . אלא דוקא עשרה ובפחות מעשרה ילדות אין חורשין אלא תחתיהן לבד וקרקע הנשאר דינו כשדה הלבן ואסור בתוספת מפסח וכמ"ש הר"ב רמ"ו ד"ה נטיעות ע"ש . ואתה קורא המשכיל בקוצר ענפים הללו מבואר לפניך כל המשניות של פרק זה . וכפי שפי' הר"ב ברפ"א שצריך להוסיף משנה ששית וכו' ולקמן ילפי' לה מקרא כלומר כר' עקיבא והוא הת"ק דאמר לקמן במ"ד שנאמר בחריש ובקציר וכו' [והוא לא ס"ל הלמ"ם כלל כמ"ש כבר להדיא בסוגי' דמ"ק אלא דריש לה מקראי מיהו לפי דין תורה הוי סגי בתוספת למ"ד יום או פחות . ואתי ב"ש וב"ה ותקנו הזמנים של שדה האילן ושל שדה הלבן . וגם ההפרש שבין אילנות זקינות ובין נטיעות ילדות ואחר כל הדברים האלה כ"מ עוד לידע עד אימתי נקראו נטיעות דלא סגי בשלשה לבית סאה אלא דוקא עשרה לבית סאה ופחות מעשרה אין חורשין להן אלא לצרכן וקרקע הנשאר אסור מפסח כדין שדה הלבן . ועל זה אמר ר' עקיבא נטיעה כשמה . בת שנתה קרוי' נטיעה . ואח"כ קרוי' אילן וסגי בשלשה לבית סאה . ומתוך ברורי מדות הללו יתבארו דברי הר"ב רמ"ו היטב . ודלא כגדול אחד המיוחד בדורו שכתב על דברים הללו שכתב הר"ב במשנה דעשר נטיעות שדרכו נסתרה שמסוגי' הש"ס וירושלמי לא משמע כדבריו וכו' ולפמ"ש בס"ד דברי הר"ב ברורים . ויתהלך במישרים . והוי יודע הא דלא כתב הר"ב וגם הרמב"ם בפירושו בפלוגת' דר' ישמעאל ור' עקיבא במתני' דהכא הלכה כדברי מי כדרכם בכל המקומות. היינו משום דאין נפקותא לדינ' דגם ר' ישמעאל ס"ל דתוספת שביעית אסורה דהלכתא דעשר נטיעות עד ראש השנה מכלל דזקינות אסורה כדמסיק בסוגי' דמ"ק ד' הלכתא לר' ישמעאל קראי לר' עקיבא ע"ש. א"כ בין למר ובין למר תוספת שביעית אסורה כשביעית עצמה . והוא מדכתבו הרמב"ם בפירושו וכן הר"ב לעיל במ"א דרבן גמליאל ובית דינו נמנו על שני פרקי' וכו' ומותר לחרוש עד ראש השנה של שביעית וכ"כ הר"ב ע"ש לקמן רפ"ב ד"ה ושדה אילן וכו' וכל המשניות הללו דהויות הן כדאמרי' שר"ג ובית דינו נמנו וכו' ובטלום ומותר לחרוש עד ר"ה של שביעית ע"כ . שוב לא יצא לנו לתועלת אם הלכה כר"ע או כר' ישמעאל לענין שביעית אלא סגי בזה דקי"ל כר"ג וב"ד דתוספת שביעית לגמרי מותר . ברם לפי שר"ג וב"ד סבירא להו כר' ישמעאל דעשר נטיעות הילכתא היא [ולא כר"ע דמפקי תוספת שביעית מקראי] וכי גמיר' הלכתא דומיא דניסוך המים בזמן שביהמ"ק קיים כדמסיק רב אשי והוא בתראי . נמצא למידין דקי"ל כר"ג וב"ד מוכרח דלא כר"ע דדריש תוספת שביעית מקראי אלא כרבי ישמעאל דתוספת שביעית אתי' מהלכתא והלכך בזמן שאין ביהמ"ק קיים מותר לחרוש עד ר"ה כמבואר כל זה מתירוצו של רב אשי. וכ"פ הרמב"ם רפ"ג מה' שמיטה עבוד' הארץ בשנה ששית שלשים יום סמוך לשביעית אסור' הלמ"ם ומפני שהוא מתקנה לשביעית ודבר זה בזמן שביהמ"ק קיים וכו' ובזמן שאין מקדש מותרין בעבודת הארץ עד ר"ה כדין תורה ע"כ. וכ"כ בפירושו ר"פ דהכא בשם התוספת' ר"ג וב"ד התקינו שיהיו מותרין בעבודת הארץ עד ר"ה מפני שלעקן כדעת ר' ישמעאל שהוא מוציא מה שנאמר בחריש ובקציר לענין אחר כמו שיתבאר בזה הפרק וכו'. ואנתית לי בזה הא דפסק הרמב"ם בפ"ז מה' תמידין דין ט' דקצירת עומר דוחה שבת ואם אמנם כבר תמה ע"ז הש"ך בי"ד סי' רס"ב סק"ב וגם הלחם משנה שהרי פסק נמי דנקצר בי"ו כשר . וסוגי' הש"ס במנחות ע"ב דלמ"ד נקצר בי"ו כשר אין קצירת העומר דוחה שבת והניח בצ"ע . ואחריו קם להתעורר עוד בזה בבה"ז שואל ומשיב לגאון אחד ע"ש. אבל בלאו הכי סתיר' זו נמי צריכין אנו למידע מנ"ל להרמב"ם דין זה דדוחה שבת . ואי מסתמא דמתניתין דמנחות סוף פ"י דתנן ודוחה את השבת הא אסיק בסוגי' ע"ב שם דמה דתנא ודוחה את השבת היינו להקרבה אבל לא לקצירה. ונוסף לזה שהרי בכל מקומות פסק כר"ע נגד רבי ישמעאל וא"כ הו"ל לפסוק כר"ע דלא דריש מה חריש רשות יצא קציר העומר שהיא מצוה . אבל ממה שכתבתי דגם במתני' דהכא פסק כר' ישמעאל נגד ר"ע משום דר"ג וב"ד פסקו כר"י. ניחא נמי התם . ויצא לנו עוד נפקותא לפי המתבאר בסוגי' דר"ה ט' דקרא ועניתם את נפשותיכם דכתיב גבי יוה"כ לדעת ר' ישמעאל אתי' להורו' לתוספת יוה"כ ולשבת ויו"ט . אבל לדעת ר"ע אתי' להורות כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי . ותוספת שבת ויו"ט ויוה"כ יליף לה ר"ע כולהו משביעית ע"ש . וכ"כ תוס' שם ד"ה ור"ע וכו' יליף וכו' ועמ"ש בס"ד לקמן והנה הרמב"ם בהלכות שביתות עשור לא כתב אלא דאוכל ושותה בתשיעי וכו'. נראה לכאורה דלשיטתי' אזיל דפסק כר' ישמעאל דתוספת שביעית הלכה היא ואין למדין ממנה כמ"ש הר"ש והתוס' שהעתקתי למעלה . וא"כ איצטריך ועניתם להורות תוספת יוה"כ . ברם הטור א"ח סי' תר"ד כתב הני ר"ח ב"ר מדפתי ועניתם את נפשותיכם וכו' מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי . וכתב הב"י וא"ת הא האי קרא ועניתם איצטריך ללמד דמוסיפין מחול על הקודש . כדדריש לה ביומא פ"א ובר"ה ט' . ואין לומר דהטור סובר דהתוספת מחול על הקודש לא הוי דאורייתא ומ"ה אייתר לי' קרא לדתני ר"ח ב"ר מדפתי שהרי כתב בסימן תר"ח דמקרא נפקא דצריך להוסיף מחול על הקדש . וי"ל דהטור סובר כר"ע דנפקא לי' שמוסיפין מחול על הקדש מקרא דבחריש ובקציר תשבות כדאי' בפ"ק דר"ה ע"כ . ולכאורה סותר הב"י דברי עצמו דלקמן סי' תר"ח . אהא שכתב הטור ואוכלין ומפסיקין קודם בין השמשות דמקרא נפקא שצריך להוסיף מחול על הקדש בין באיסור אכילה בין בעשיית מלאכה . כתב הב"י דמקרא נפקא לן בפ' בתרא דיומא דף פ"א ע"כ. והנה בפ"ב דיומא לא נזכר כלום מבחריש ובקציר . אלא רק ילפותא דועניתם את נפשותיכם . ואנו לפי מה שבררתי למעלה דמר"ג ובית דינו מוכרחין אנו לומר דהלכה כר' ישמעאל . וא"כ לפום סוגי' דר"ה ט' איצטריך ועניתם להורות שמוסיפין מחול על הקדש והשתא נשאר קושית הב"י על הטור אדוכת' דאע"ג דבכל דוכת' קי"ל כר"ע הכא יצא מן הכלל משום דפסקינן כר"ג ובית דינו נגד ר"ע. ואין לומר נהי דתוספת שביעית הלמ"מ היא כר' ישמעאל. מ"מ משום דקי"ל כר"ע כלומר כר"ע דאמר בנזיר שזכרתי לעיל דלמדין ק"ו מהלכה . דזה לית' דודאי הלכתא שם כר"א ור' יהושע רבו דר"ע דדחי לר"ע דאין למדין מהלכה וכ"פ שם הרמב"ם והר"ב דלא כר"ע . גם הידוע שלא הזכיר הב"י דדעת הטור כמר בר' דרבינ' בפסחים ס"ח דכולה שתא יתיב בתענית לבר ממעלי יומא דכפורי דתנא ר"ח ב"ר מדפתי ועניתם את נפשותיכם וכו' מעלה עליו וכו' וכתבו תוס' בר"ה ט' ד"ה כאלו וכו' דמר בר' דרבינ' ס"ל כר"ע דאי כר' ישמעאל לית לי' הך דרשא וכו' ע"ש. מיהו בזה אין בו כדי לענות ארוכה דשפיר י"ל דמר בר' דרבינא ס"ל כאוקמתי' דר"נ בר יצחק או כאוקמתא דר' יוחנן בסוגי' דמ"ק ד' דמוקמי דר"ג וב"ד דינו כאופן אחר . אבל לתירוצו של רב אשי דהוא בתראי וקי"ל כוותי' בכל מקום א"כ לא אתי' דר"ג ובית דינו רק לשיטת ר' ישמעאל נגד ר"ע . והלכך אית לן למיפסק כוותי' דר' ישמעאל . ואשר ע"כ נולא דברי הב"י ה"א דהטור פסק כסוגי' דיומא פ"א דפריך הש"ס ותנא דעלם [מדאיצטריך למעוטי לתוספת חול מעונש ומאזהרה ממילא שמעינן דמוסיפין מחול על הקדש והאי ועניתם בתשעה מאי עביד לי'. רש"י] האי בתשעה לחדש מאי עביד לי' [ומשני הש"ס] מיבעי לי' כדתני חייא בר רב מדפתי ועניתם את נפשותיכם בתשעה וכי בתשעה מתענין וכו' מעלה עליו הכתוב כאילו התענה וכו'. מצינו למדין למאן דאמר דגמר עלם ידעינן תוספת מחול על הקדש מדאיצטרך למעוטי וכו' כמו שפירש"י ואייתר ועניתם לומר כל המתענה בתשיעי מעלה עליו הכתוב וכו' ועפ"י הדברים האלו שפיר פסק הטור הכא בסי' תר"ד וכן לקמן בסי' תר"ח . [ואולי מ"ש הב"י בסי' תר"ח דמקרא נפק' בפרק בתרא דיומא אף הוא יהי' מכוון לגמור הש"ס דדעת הטור כדתנא דגמר עלם . ומזה ילפינן תוספת מחול על הקדש . וחזר קצת ממ"ש בסי' תר"ד מטעמ' דסבר הטור כר' עקיבא דליכא למימר הכי כדאמרן]. וביטתי בספרים וראיתי הט"ז ריש תר"ח כתב לפרש דדעת הטור כמו שכתבתי בס"ד דז"ש הטור דמקרא נפקא לן שצריך להוסיף מחול על הקדש בין באיסור אכילה בין באיסור עשיית מלאכה היינו קרא דילפי' בפ"ב דיומא גזירה שוה דעלם וכו'. מיהו זה שתמה הט"ז על הלבוש שכתב דילפי' תוספת מבחריש וקציר ותמה עליו הט"ז דלמאן דיליף מזה ס"ל ה"ה נמי כל שבת ויו"ט בעינן תוספת כדאי' בפ' י"כ וא"כ מ"ט כתב הטור דוקא ביוה"כ יש תוספת ובשבת ויו"ט לא כתב כלום בסי' רס"א וכו' ע"כ. מדבריו של גדול הט"ז ניכר שלא ראה הכא כל מ"ש הב"י כאן. דאם ראה וידע הב"י כתב דהטור פוסק כר"ע ויליף תוספת מקרא דבחריש וקציר . עד שהוא מתמה על הלבוש שכתב ויש מפרשים דילפינן מבחריש וקציר [וכוונתו על מ"ש הב"י] . ה"ל לט"ז לתמוה על הב"י שהחליט תירוץ זה בסי' ר"ד כמו שהעתקתי למעלה . וגם דע דמ"ש הט"ז דלמאן דיליף מזה ס"ל ה"ה וכו' כדאי' בפ' י"כ . טעו' נפל דבפ' יוה"כ ליתא אלא צ"ל כדאי' בפ"ק דר"ה והיינו בדף ט'. שוב ראיתי כתב הרמב"ם פ"ג מה' נדרים דין ט' הנודר שיצום בשבת או ביו"ט חייב לצום וכן הנודר שיצום יום א' או יום ג' כל ימיו ופגע בו יום זה והרי הוא יו"ט או ערב יוה"כ . הרי זה חייב לצום וכו'. וכתב הכ"מ וי"ל בדברי הרמב"ם שנראה לכאורה שהוא סובר דבערב יוה"כ וכר"ח אסור להתענות מן התורה ומשמע דערב יוה"כ היינו מדרש' ועניתם את נפשותיכם ויש לתמו' על ערב יוה"כ דאטו משום דרש' ועניתם שהיא אסמכ' בעלמא לימא שהיא מדאורייתא. וי"ל דאין הכי נמי שאינם אסורין אלא מדרבנן וכו' וכבר כתבתי שהדעת נוטה לומר שרבינו הרמב"ם סובר דערב יוה"כ ור"ח לא מיתסר' אלא מדרבנן ואפי' הכי אין צריכים חיזוק לפי שיש להם אסמכתא בד"ת וכו' ע"כ. וכן כתב בספרו הגדול בב"י א"ח סי' תי"ח אחר שהביא לשון הרמב"ם בפ"ג מהל' נדרים הנ"ל כתב ויש לדקדק בדברי הרמב"ם וכו' דאטו משום דרש' דועניתם את נפשותיכם שהיא אסמכתא בעלמא לומר שהיא מדאורייתא' וכו'. וכן נ"ל דאין הכי נמי דאינם אסורין אלא מדרבנן אלא כיון דיש להם קצת סמך בתורה לא אתי לזלזל בהו וכו' וקצת צריך ביאור ממ"ש הב"י בכ"מ שדעת נוטה לומר דהרמב"ם סובר דערב יוה"כ ור"ח לא מיתסר' אלא מדרבנן . אבל בש"ע א"ח סי' תי"ח סעי' ד' כתב שדברי הרמב"ם נראה לכאורה שהוא מדאורייתא ע"כ . ובש"ע שם סי' תקע סעי' ג' כתב שמדברי הרמב"ם נראה שהם [כלומר ר"ח וערב יוה"כ] של תורה ע"כ . הרי בשתי מקומות אלו החליט קצת דלא כמו שהחליט קצת בחיבורו כס"מ. וי"ל וכתב המג"א סי' תקע סק"ע ד"ה דה"ה לר"ח וכו' אלא ר"ח הוא דרבנן שאסור להתענות בו אבל ערב יוה"כ מוכח שהוא מדאורייתא דהא ילפי' מקרא במצוה לאכול . ומ"ש הרב"י דאסמכתא בעלמא הוא תימ' הא אמרי' ביומא ותנא דעלם האי ועניתם מאי עביד לי' מיבעי לי' כו' א"כ מוכח דדרשא גמורה היא דאל"כ הקשו' במקומה עומדת וכו' וכ"מ בר"ה דקי"ל כר"ע דאית לי' להאי דרשא לדרשא גמורה ע"ש . וכ"מ בטור סי' תר"ד שהוא מדאורייתא ע"כ . ולכאורה אין תימ' על הרב"י שהוא כתב דבריו לדעת הרמב"ם וראה וידע מ"ש הרמב"ם בפ"א מהל' ש"ע דין ו' בזה"ל כשם ששבות מלאכה בו בין ביום בין בלילה כך שבות לעינוי בין ביום בין בלילה וצריך להוסיף מחול על הקדש בכניסתו וביציאתו שנא' ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש בערב התחיל לצום ולהתענות מערב תשיעי הסמוך לעשירי וכן ביציאתו שוהה בעינוי מעט מליל אחד סמוך לעשירי שנאמר מערב עד ערב תשבתו שבתכם ע"כ . הנך רואה פשטות דברי הרמב"ם דמפיק תוספת עינוי מקרא דועניתם ולא ס"ל כתנא דעלם ביומא פ"א וא"כ אין מקום לתמיהת המג"א מסוגיא דיומא דהתם למאן דיליף תוספת מעלם שפיר קאמר הש"ס דאיהו מיבעי לי' קרא דועניתם לכדתני חייא בר מדפתי לומר לך כל האוכל בתשיעי מעלה עליו הכתוב וכו'. אבל לשיטת הרמב"ם דמפיק קרא דועניתם למילף תוספת עינוי ביוה"כ . הרי ודאי דמעלה עליו הכתוב אינו מן התורה אלא מדרבנן דרך אסמכת' והשתא נמי מסוגי' דר"ה ט' שהעיר המג"א דקי"ל כר"ע וכו' אין לתמוה על הב"י דכבר בררתי בלהק דפלוגתא דהכא מוכרח דקי"ל כר' ישמעאל וכר"ג ובית דינו נגד ר"ע וכמ"ש נמי הרמב"ם דתוספ' שביעית אתי' מהלכה למ"מ דעשר נטיעות ולפי דאין למדין מהלכה איצטריך קרא דועניתם לתוספת יוה"כ . ובכן ברור דהא דכל האוכל בתשיעי מעלה עליו הכתוב וכו' אינו אלא מדרבנן דרך אסמכתא כמו שהחליט הב"י גם בכסף משנה שהדעת נוטה דס"ל להרמב"ם דערב יוה"כ לא מיתסר אלא מדרבנן. גם בזה שכתב המג"א דמשמע מהטור בסי' תר"ד שהיא מדאורייתא אמנם לכאורה י"ל דהטור ס"ל ג"כ כהרמב"ם לדעת הב"י דאכילת ערב יוה"כ אינו אלא מדרבנן ואסמכוה אקרא דועניתם והלכך הביא הטור בסי' תר"ד משום דעכ"פ מצוה דרבנן היא . ומ"ש הטור והאי קאמר קרא וכו' ומדאפקי' רחמנא

(יסל"ם)

ואבינה

נאכילה בלשון פיטי וכו'. אין ראי' דמדברי תורה מהם קאמר. תדע שהרי כל דברי הטור הללו לקוחין כהתגו ובלשונו שכתב הרא"ש בפ' יוה"כ סי' כ"ב. גם הטעם שצוה הקב"ה לאכול ולשתות ערב יוה"כ כדי שלא להזיק התענית וכו' את הכל העתיק הטור מלשון אביו הרא"ש. [דכתיב כל המענין הזה מדעתי' ולא נזכר הא דתני ר"ח מדפתא כל האוכל וכו'. כרב אלפס. משמע דלהרי"ף אפי' מצוה דרבנן ליכא והך קרא דועניתם כתבו הרי"ף הברייתא' דדריש לה לתוספת יוה"כ ושבת כמ"ש נמי הרא"ש בסי' ח'] והנה הרא"ש גופי' שכתב באותו הפרק לעיל סי' ח' ת"ר ועניתם את נפשותיכם בתשעה וכו' מכאן שמוסיפין מחול על הקדש וכו' שבת מנין ת"ל תשבתו י"ט מנין ת"ל שבתכם כל שבת שאתה שובת אתה מוסיף לה בין מלפני' בין מלאחרי' יכול יהא חייבין על התוספת ת"ל והנפש אשר תעשה כל מלאכה בעצם היום הזה וכו'. יכול לא יהא עונש כרת על תוספת מלאכה אבל יהא כרת על תוספת עינוי ת"ל כי כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום הזה על עיצומו של יום וכו'. הרי לפנינו דמקרא דועניתם דריש לתוספת יוה"כ ושבת ויו"ט וא"כ ע"כ כל הא דכתב בסי' כ"ב לא כתב אלא מדרך אסמכתא. ועפ"ז הדברים האלו מ"ש הב"י בסי' תר"ד ליישב לדעת הטור דס"ל כר"ע דיליף תוספת יוה"כ מבחריש וקציר כמו שהעתקתי למעלה. איכא למידק מה יענה הב"י בסתיר' דברי הרא"ש שכתב בסי' ח' דילפינן תוספת מועניתם ואפ"ה כתב בסי' כ"ב תניא ר"ח בר רב מדפתי ועניתם וכו' וכי בתשעה מתענין וכו' מעלה עליו הכתוב וכו' אלא ע"כ לומר דמ"ש הרא"ש בסי' כ"ב היינו רק מדרבנן א"כ גם בדעת הטור ה"ל לפרש הכי. איברא לפמ"ש למעלה דהטור בסי' תר"ת שפסק תוספת בין בעינוי בין באיסור מלאכה וגבי שבת ויו"ט לא כתב כלום מאיסור תוספת. על כרח' דס"ל כתנא דעצם עצם [דאי מקרא ועניתם לא ידענא איסור תוספת אלא גבי עינוי אבל במלאכה מנ"ל] כלומר מדאיצטריך בעצם היום הזה גבי עינוי וכן גבי מלאכה ביוה"כ דאינו ענש כרת מכלל דאסור עכ"פ. א"כ מוכרח דועניתם לא אתי' לאורו' על איסור תוספת משני טעמים. הדא דלמה איצטריך גבי יוה"כ הא כבר ידעינן מדאיצטריך בעצם. ותו דא"כ הוי גם גבי שבת ויו"ט איסור תוספת מדאורייתא. והטור לא פסק הכי. ולכן מוכרח לומר דועניתם אתי' לכדתניא ר"ח בר רב מדפתי דמעלה עליו הכתוב כאילו מתענה בתשיעי ועשירי והלכך שפיר כתב המג"א דמשמע מטור סי' תר"ד שעיוה"כ הוא מדאורייתא. ברם ראיתי אנא שכתב הטור בסי' תר"ח והולכין ומפסיקין קודם בה"ש דמקרא נפקא לן שצריך להוסיף מחול על הקדש בין באיסור אכילה בין בעשיית מלאכה. כתב הב"י כן נראה מדברי הרי"ף והרא"ש. אבל מדברי הרמב"ם בפ"א מהל' ש"ע נראה שהוא סובר שאין תוספת ד"ת אלא בעינוי אבל לא בעשיית מלאכה לא ביוה"כ ולא בשבתות. וכבר האריך הרב המגיד לתת טעם להרמב"ם ומ"מ כתב שדעת המפרשים שתוספת יש מן התורה גם לעשיית מלאכה וכדמשמע מדברי הרי"ף והרא"ש ע"כ. [והנה אחרי דדעת הרמב"ם בטילה ברובה שכל המפרשים והרי"ף והרא"ש והטור פסקו במוחלט דגם במלאכה צריך להוסיף מן התורה נעלם ממני דבש"ע סי' תר"ת לא הזכיר כלום מהוספת דמלאכה רק כתב אוכלים ומפסיקים קודם בה"ש שצריך להוסיף מחול על הקדש. משמע רק באכילה דהיינו עינוי צריך להוסיף. ולא ממלאכה. ויותר תמה המג"א ריש הסי' כתב בזה"ל תוספת עינוי דאורייתא אך אין בו כרת ע"כ. ולמה השמיט הוספת מלאכה. עוד נעלם דעכ"פ מדברי כולן נלמד דאין מצוה בתוספת רק באכילה ובמלאכה. אבל בשאר איסורין כגון רחיצה ונעילת הסנדל לא מצינו איסור תוספת. ואולם אנא שכתב הטור סי' תרי"א כל הדברים האסורין בעיקר היום אסורין גם בלילה ומה הן הדברים האסורי' מלאכה אכילה ושתיה רחיצה וסיכה וכו' זה לשון הב"י כל הדברים האסורין בעיקר היום אסורין גם בלילה מדמפסקינן מבעוד יום משמע שלילו כיומו לכל דבר ע"כ. וכן בבאר הגולה יוה"כ לילו כיומו לכל דבר וכו' ציין א"ק א' טור מהא דמפסיקין מבעוד יום וכו'. משמע דגם ברחיצה וסיכה וכה"ג חייב בתוספת. ודבר זה לא נמצא] נמצא עכשיו שלשה מחלוקות בדבר. דלהרי"ף ולהרא"ש ולכל המפרשים דין תוספת מדאורייתא' בכל דבר שנאמר בו שבות בין בשבת ויו"ט ויוה"כ כברייתא ביומא פ"ח דדריש נמי ר' ישמעאל בר"ה ט' ועניתם מלמד שמוסיפין מחול על הקדש וכו' שבת מנין ת"ל תשבתו יו"ט מנין ת"ל שבתכם כל מקום שיש בו משום שבות [ואתא לרבות שביעית. תוס' בר"ה ט' ד"ה כל מקום ולכאורה לא"ל דתנא קמי' לפרש לרבות שביעית. הע"ג דידעינן גבי שביעית לר' ישמעאל מהא הילכתא דממילא שמעת מיניה דזקינה אסורה. מ"מ כתבו תוס' לרבות שביעית כלומר תוספת שלאחריו וכדעת ר"ת שכתבו תוס' לעיל] מוסיפין מחול על הקדש. ודעת הטור דבשבת ויו"ט אין דין תוספת מן התורה ואפי' מדרבנן כמ"ש הב"י סי' רס"א רק ביוה"כ יש דין תוספת בין באכילה בין במלאכה. ודעת השלישי הרמב"ם דאפילו ביוה"כ אין דין תוספת רק באיסור אכילה. והנה באריכות הרב המגיד לתת טעם סוף דבריו דבפ"ק בר"ה אמרו דר' ישמעאל דורש תוספת מועניתם ור"ע דורש לכל האוכל ושותה וזוכר הרמב"ם שהם חולקים וידוע דהלכה כר"ע מחבירו. גם הלח"מ אחר שבנה וסתר דמנ"ל להרמב"ם לעשות פשרה זו דדוקא ביוה"כ גבי עינוי יש תוספת ולא גבי מלאכה ושבתות וי"ט כתב בזה"ל ונראה לתרץ דהרמב"ם ודאי ראה דר"ע ור' ישמעאל בפ"ק דר"ה פליגי לגמרי דלר"ע לית לי' תוספת כלל אפי' בעינוי ולר' ישמעאל אית לי' תוספת בעינוי ובמלאכה ובשבתות וי"ט והוי הי' לפסוק כר"ע מחבירו אלא משום דגבי עינוי אפסוק בגמ' דלא כוותי' דאמרו במסכת ביצה דף ל' דהא תוספת יוה"כ דאורייתא וקא חזינן לנשי דאכלו ושתו כו' משמע דפשיטא לי' לגמרא דתוספת עינוי דאורייתא ועי"ש כי האריך. הנה שני נביאים מתנבאין בסגנון אחד דר"ע פליג על ר' ישמעאל גם בזה וס"ל דאין איסור תוספת כלל בכל מקום שנאמר בו שבות רק גבי שביעית מקרא דבחריש ובקציר. ולא לבד שלא גלו דעתם מנ"ל להפוכי בפלוגתא בין ר"ע ור"י ומנין לנא להקל באיסור תוספת אלא דאדרבה פשט' דסוגי' דר"ה ט' מוכחת כמ"ש תוס' שם ד"ה ור"ע וכו' דר"ע הוה יליף שבת וי"ט ויוה"כ משביעית וכמ"ש נמי הר"ש שהעתקתי בתחילת הענין. וזה ברור לכל הבא על ענין הסוגיא דכל השקלא וטריא דקאי אהאמור בברייתא ה' תניא אידך יובל היא וכו' והא התמה שהרי מוסיפין על קדש ת"ל יובל היא וכו'. ועל זה קאמר ס' והמוסיפין מחול על קדש מנ"ל ומשני הש"ס דנפקא לן מהא דתניא בחריש ובקציר השבות ר' עקיבא אומר וכו' אלא חריש של ערב שביעית וכו' ופריך ור' ישמעאל מוסיפין מחול על קדש מנ"ל וכו' משמע דלר"ע ניחא דמפיק דמוסיפין לכל מקום מהא דשביעית ולהכי איצטריך יובל היא. אבל לדעת הה"מ ולח"מ קשה אטו לר"ע מי ניחא דלמה לי יובל היא. הא לא ס"ל לר"ע אלא דוקא היכא דגלי בשביעית ולא בשארי מקומות שנאמר בהם שבות. ואם כה יאמר דאי לאו קרא יובל היא ה"א דגמרי' משביעית. א"כ השתא ודאי שפיר נומר קושטא דמילתא דיליף שבת ויו"ט ויוה"כ מק"ו דשביעית ורק גבי יובל מיעטה רחמנא יובל היא אבל שאר מקומות דכתיב בהן שבות אסורין בהוספת שלהן כמו שביעית מקל וחומר. ויש בזה עוד ידים מוכיחות אלא שאין הזמן גרמא להאריך. כללא של דבר פשטא דסוגי' מורה דר"ע אית לי' תוספת בכל מקום דיליף משביעית וכמ"ש הר"ש ותוס' בד"ה ור' עקיבא [מיהו מ"ש תוס' באותו דיבור ועוד דר"ג לית לי' תוספת כלל וכלל. אינו מוכרח שכבר כתבו תוס' במ"ק ד' ד"ה מה להלן היא אסורה לפניה ולאחריה מותרין ואי קש"י וכו' דצריך לעשות תוספת גבי שבת וכו'. איכא למימר ההוא פורתא לא קחשיב כיון דלא הוי אלא כל שהוא וכי האי שיעורא נמי יכא מודה ר"ג דצריך להוסיף ע"כ] ומעתה קושי' הה"מ ולח"מ על הרמב"ם קיימ' כדמעיקרא ורחם לבי דבר טוב ליתן טעם לשבת ע"פ הסוגי' דיומא פ"א דקאמר בשלמא רב פפא דאמר דדין יוה"כ כשבת דלא ענש אלא א"כ הזהיר דהיא גופי' שבת איקרי דכתיב תשבתו שבתכם לא אמר כרב אחא ב"י דיליף שבת שבתון משבת בראשית מה להלן לא ענש אא"כ הזהיר אף גבי יוה"כ לא ענש אלא א"כ הזהיר דקרא דכתיב בגופי' עדיף. אלא רב אחא ב"י מאי טעמא לא אמר כרב פפא (ומשני) מיבעי ליה לכדתניא ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש יכול יתחיל ויתענה בתשעה ת"ל בערב אי בערב יכול משתחשך ת"ל בתשעה הא כיצד מתחילין ומתענה מבעוד יום מכאן שמוסיפין מחול על הקדש. ואין לי אלא בכניסתו ביציאתו מנין ת"ל מערב עד ערב. ואין לי אלא יוה"כ (ימים טובים נ"ל) שבתות מנין ת"ל תשבתו אין לי אלא [ימים טובים שבתות נ"ל] שבתות ימים טובים מנין ת"ל שבתכם וכו'. נמצא לרב פפא דאיצטריך תשבתו שבתכם [עי' רש"י ד"ה תשבתו שבתכם ומשבת שבתון לא גמר וכו' להכי נקט תשבתו שבתכם דהיא יתירא דהוא גופי' איקרי שבת] להורות דהוי יוה"כ כשבת לעונש ואזהרה א"כ אין שום ריבוי לתוספת שבת ויו"ט. רק ביוה"כ גופי' ובעינוי ידעינן דצריך להוסיף מקרא ועניתם את נפשותיכם בתשעה יכול יתחיל ויתענה בתשעה ת"ל בערב וכו' הא כיצד מתחיל ומתענה מבעוד יום וכו' ביציאתו מנין ת"ל מערב ועד ערב כדאיתא ברישא דברייתא ומעתה ככל הדברים האלו העתיק הרמב"ם על נכון בפ"א מהל' ש"ע כמו שהעתקתי לעיל לשונו. משום דפסק כרב פפא שהוא בתראי. וגם הסתמא דתלמודא בשבת קמ"א ובביצה למ"ד אזלא אליבא דהלכתא כרב פפא ממה דאמרו שם הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין ואל וכו' שמע מינה הני מילי בדרבנן אבל בדאורייתא לא [כך איתא בשבת ובביצה אי' קצת בנוסחא אחרינא ע"ש] ולא היא ל"ש בדרבנן ול"ש בדאורייתא דהא תוספת דיוה"כ דאורייתא היא וקא חזינן להו דקא אכלו ושתו עד שתחשך ולא אמרינן להו ולא מידי ע"כ. הנה ודאי דכמו דאכלו ושתו עד שתחשך ה"נ ודאי דעושין מלאכה עד שתחשך. וקשה אמאי לא כלל הש"ס לומר ולא היא וכו' דהא תוספת יוה"כ דאורייתא וקא חזינן להו דקא אכלו ושתו ועושין מלאכה עד שתחשך. אלא דסתמא דתלמודא נקט כרב פפא ואין תוספת דאורייתא במלאכה רק באיסור אכילה ושתיה והיינו כפסק הרמב"ם ממש. הנה הייתי כטוען ופורק וחוזר וטוען מענין לענין עד שבגלגולי הענינים הרחבתי מילין בס"ד ועתה אשובה אל אישי הראשון דזה שכתב הר"ב סוף משנה א' דהכא וכן לקמן במ"א פ"ב שר"ג וב"ד נמנו על שני פרקים הללו שהם פסח ועצרת ובטלום ומותר לחרוש עד ר"ה של שביעית ע"כ. קצת צריך פנים. דאליבא דמאן אתי אי לתירוץ קמא דסוגיא מ"ק ג' דאמר ר' יצחק כי גמירי' הלכתא שלשים יום לפני ר"ה ואתו ב"ש וב"ה תקנו מפסח ומעצרת ואתני בדידהו כל הרוצה לבטל יבא ויבטל ע"ש. א"כ לא בטלו ר"ג וב"ד דינו אלא תוספת מפסח ומעצרת אבל שלשים יום לפני ר"ה אסור מצד הלמ"מ. והיאך סיים הר"ב ומותר לחרוש עד ר"ה. אלא ודאי דהר"ב אתי לתירוץ של רב אשי בסוגיא דשם ד'. ולרב אשי נמי נ"ל דהילכתא היא שלשים יום לפני ר"ה ותקנתא דב"ש וב"ה מפסח ומדעצרת הי' נמי דוקא בזמן שבית המקדש קיים כל זמן שנאסר תוספת ע"פ הלכה למ"מ אבל ר"ג וב"ד דינו אחר החורבן בטלו השלשים יום אפילו. ומכ"ש מה שהוסיפו ב"ש וב"ה. וא"כ ה"ל להר"ב לפרש שר"ג וב"ד נמנו על השלשים יום לפני ר"ה ובטלום וממילא נשמע דמכ"ש שנתבטל מאליו הטפל. כיון שנתבטל העיקר. והקורא משכיל עת לחקור. באמת ולא בשקר. ילקוט מפרי עטי אשר שבלתי עוד הון יקר. ולא יהיה בך מן התלמידים עקר בכורות מ"ד:

ח תוי"ט ד"ה ר"ע וכו' אולי משום דהלכה כר"ע מחבירו וכו' ע"ש. צריך ביאור דהא ידוע דר' עקיבא תלמידו של ר' יהושע הוה כמבואר בסנהדרין ס"ח ובנדרים נ'. אזל קמי ר"א ור' יהושע וכן בשאר דוכתי' ולשון שכתב התוי"ט דהלכה כר"ע מחבירו לא אתי שפיר ובפרט לאוקמת' בכתובות פ"ד איבעי' אימא דר"ע הלכה כר"ע מחבירו ולא מרבו. וא"כ אין הלכה כר"ע נגד ר' יהושע רבו. וכ"כ התוי"ט ריש מ"ש פ"ג דברייתא בשם הכ"מ דאין הלכה כר"ע נגד ר' יהושע משום דר"ע הי' תלמידו של ר"י. ותו דר"ע דאמר נטיעה כשמה ולפי' הר"ב בלשון הראשון בת שנתה קרוי' נטיעה ותו לא. והוי ר"ע יחיד לגבי ר' יהושע ור"א בן עזריה דלתרוייהו עד ד' או חמש שנים עכ"פ נקראת נטיעה:

פרק ב ד תוי"ט ד"ה וקוטמין וכו' ושני הפרושים ראיתי בערוך וכו' ע"ש. חידוש גדול שלא כתב דראה ג"כ בהר"ב שהביא שני פירושים האלו בשם הערוך גם קושי' שכתב בשם פי' שהזכרתי נדפס בין שני חצי אגית. שם בהר"ב. וידוע דכל אותן הגהות הם דברי הרא"ש ובספלאה שבערכין כתבתי דרבינו הערוך שכתב פי' הראשון ולא חש להאי קושי' דהיינו מאבקין משום דיי"ל דמאבקין שפירושו שמשליכין אבק על עיקר האילן כמ"ש רבינו לעיל בסמוך וכן פי' הר"ב. לא מוכח' מילתא בעיני הרואים אא"כ בשביעית דבעלים הניחו האבק בכוונה. ובלא"ה יאמרו דהאבק מאליו הונח שם כי שביתי האבק פורח בכל מקומות הגלויים אבל קיטמא שהוא אפר כירה מוכח' מילתא עפי דבעלים הניחו שם לתקן האילן וס"א דאפי' קודם ר"ה אסורה מפני הרואים אא"כ בשביעית יש מראית העין שהבעלים עשו תיקון האילן באפר עכשיו בשביעית להכי איצטריך דהכי. ומאבקין דלעיל איצטריך דאפי' מאבקין לא שרי אלא עד ר"ה ובכן פי' הערוך שכתבו גם הר"ב. מעתה יערב:

פרק ג א ר' יוסי אומר משיקשור. הרמב"ם בפירושו כתב והלכה כר' יוסי וכ"כ בחיבורו ריש פ"ב מהל' שמיטה. ולא ידעתי ששתק הר"ב. ומה זה שתיקה של התוי"ט: **ט** תוי"ט ד"ה והקבלן וכו' והרמב"ם בחיבורו כתב ואפילו אבנים גדולות וכו' ע"ש. גם ברמב"ם שלפני פ"ב מהל' שמיטה דין י"ב איתא כך אבל תמוה מאי ואפילו גדולות דקאמר אדרבה גדולות מסתברא להיתר טפי מקטנות כמבואר בכל הענין. אשר ע"כ נראה דצ"ל ואפילו אבנים קטנות: עוד שם בתוי"ט והכ"מ לא הזכיר השגה זו. אינו ר"ל השגה ממש שהרי ודאי דגם ברמב"ם צ"ל קטנות וכדאמרינן. רק בזה התעורר התוי"ט שלא כתב הכ"מ דבריו אלא בשם הר"ם והי"ל להזכיר מ"ש הראב"ד בשם הירושלמי:

פרק ד ח שם הר"ב ד"ה משהבאישו וכו' ע"ש. נפנינו במשנה לית' מלה זו ואולי בגרסת הר"ב הי' כך. אכן מדשתיק התוי"ט מזה והעתיק הבאים פי' הר"ב וכו' משמע דטעות נפל בדפוס ולפני התוי"ט הי' כתובין דברי הר"ב ביושר:

פרק ח י תוי"ט ד"ה האוכל פת כותים וכו' אבל התוספות בחולין וכו' ושם דף י"ג כתבו פתו וכו' הרי מוכח שאין גזירת פתן אותה הגזירה שגזרו עליהם להיות כעובדי כוכבים לכל דבריהם וכו' וצ"ל ג"כ וכו' מהנך דאמרו לפני ר' עקיבא נתיסדו וכו' ע"ש. הנה ברור דז"ש התוי"ט שגזרו עליהם להיות כעובדי כוכבים לכל דבריהם. אין כוונתו על מה דאיתמר בחולין ו' ר' יצחק בר יוסף שדרי' ר' אבהו לאתויי חמרא מבי כותאי וכו' וספר דברים לפני ר' אמי ור' אסי ולא זזו משם עד שעשאום עובדי כוכבים גמורין וכו' דא"כ למה לי' להתוי"ט לכל האריכות הזה. אלא ודאי דאי אפשר לפרש המשנה ע"פ הגזירה שגזרו ר' אמי ור' אסי שהיו בימי האמוראים. אלא הכוונה שכתב שגזרו עליהם וכו' היינו ממה שגזר רבן גמליאל על השחיטה מטעם שמצא להם דמות יונה בהר גריזים ונעשו מומרים לעבודת כוכבים כדמסיק הש"ס שם דר"ג וב"ד דינו נמי כר' מאיר דגזר עליהם ס"ל ולדעת תוס' שם ה' ד"ה רבן גמליאל וב"ד דינו נמנו על שחיטת כותי והסרוה היינו ר"ג דיבנה ע"ש וידוע דר' גמליאל דיבנה ור' אליעזר סתמא בכל הש"ס שהוא ר"א הגדול בן הורקנוס בדור א' הוו [וזה שסיים התוי"ט לכל דבריהם לאו דוקא אלא סירכא דלישנא נקט] רק אל זה אביט אולי יעלה בידי אמיתת הענין בפי' משנה דהכא שנכנס התוי"ט בדוחק וצריכין לפרש ג"כ דהך דמכאן וכו' דנפרקי דר"א מהנך דאמרו לפני ר"ע נתייסדו ע"כ והוא דוחק גדול שר"ע משמי' דר"א יחלוק על כל המשנית בפ' דר"א בזה ולכן קרוב הדבר לומר דהכא במשנתינו אמרו לפני ר"ע אומר הי' ר"א כל האוכל פת עובד כוכבים כאלו אוכל וכו' והיינו כפי גזירה שגזרו ב"ש וב"ה בי"ח דבר כמבואר שבת י"ז ובע"ז ל"ו ור"ע השיב שתוקו לא אמר לכם מה שר"א מיקל בו כיון שלא נתפשטו איסורו בכל ישראל ולא קיבלו כמ"ש תוס' בע"ז ל"ה ד"ה מכלל וכו'. ואל תתמה כי פעמים הרבה נמצא לפנינו עובד כוכבים או נכרי או מצרי והכוונה כותי וכן להיפך. ובפרט אתא מהנה בסוגיא [שעמד עליו התוי"ט] בחולין י"ג דתנן במשנה שחיטת נכרי נבלה ומסיק עלה בגמ' דאי ר"א האמר סתם מחשבת כותי לע"ז וכן באותו ענין בסוגיא דחולין ל"ח דתנן במשנה השוחט לכותי שחיטתו כשרה ור"א פוסל אמר ר' אלעזר אפילו שחטה לאכול לכותי וכו' שסתם מחשבת כותי לע"ז. וכן בגמ' שם כמה פעמים שסתם מחשבת כותי ונזכר ג"כ ענין זה שם קט"ז ובגיטין מ"ה ובכל אלה המכוון על נכרי עובד כוכבים כדאיתא נמי במשנה שבמשניות מ"ז פ"ב דחולין השוחט לנכרי שחיטתו כשרה ור"א פוסל אפי' שחטה שיאכל הנכרי וכו' שסתם מחשבת נכרי לע"ז. ורבים כאלה אם אמרתי אספרה מחול ירבון. ולא אעלים מה שקרה לי עם שר מלומד אחד ששאל מאתי בן לבי ולבך ידע שאין אתם שונאים לנו אדרב' ככה היום מתפללים ומבקשים

(יסל"ם)

ושקפים שלומינו. אך כזאת יאות לי שתאמר אלי פירוש על המאמר טוב שבגוים הרוג. והי' תשובתי אליו דבר זה כבר נשאל וחכמי ישראל השיבו ע"ז כמבואר בשבט יהודה. אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת שכתבתי בס"ד בפרושי למס' סופרים סוף פט"ו תני ר"ש ב"י הטוב שבעובדי כוכבים בשעת מלחמה הרוג ע"כ. וכהנתי אין ספק כי הנוסח' ישרה היא הטוב שבמצרים הרוג. וכ"כ רש"י בנמוקי החומש פ' בשלח י"ד פ"ז וכל רכב מצרים ומהיכן הי' הבהמות הללו וכו' מהירא את דבר ד' מכאן הי' ר"ש [והיינו רשב"י כנודע דכל סתם ר"ש הייט רשב"י] אומר כשר שבמצרים (בשעת מלחמה) הרוג ע"כ. והראיתי לו כמה מקומות בדפוסין ישנים שהחליפו עובד כוכבים למצרי ומצרי לעובד כוכבים. והכא ממקומו מוכרח דצ"ל טוב שבמצרים דזיל בתר עיקרו דלא למד ר"ש ב"י דבר זה אלא ממה שעשו המצרים דאפי' הירא את דבר ד' נתן בהמותיו לרדוף אחר בנ"י מרוב שנאתם עליהם ולהכי דייק הטוב [כלומר אפי' הירא את דבר ד'] שבמצרים הרוג. ואף גם זאת לא התיר אלא בשעת מלחמה שמרוב שנאתו לא יחמול ולא יככה אילו הטוב שבהם ר"ל המצרים. והי' השר סר למשמעתי. ויאמר אהבתיך וגם את דבריך אהבתי. ודע דכתבתי עוד דבנוסח האמיתי ע"פ רש"י שזכרתי יתיישב קושי' תוס' בע"ז כ"ו ד"ה ולא מורידין וכו' ע"ש. נראה דלא הי' גרסתם במס' סופרים כמו שהיא לפנינו בהדיא במס' סופרים גופי' בשעת מלחמה. ויתכן דחכם אחד כתב מלות אלו בשעת מלחמה על הגליון ע"פ דעת תוס' ונדפס אח"כ בפנים כמו שאירעו בכמה ענינים. ועתה אשובה לחזק דברות הראשונות דברי תוס' בחולין ד' אשר העתיק התוי"ט. דע דכן לשון תוס' בגיטין י"ד. הא דתנן מצת כותי מותרת וכו' ר' אליעזר אוסר לפי שאין בקיאין בדקדוקי מצות כישראל. ד"ה. מצת כותי מותרת וא"ת והלא גזרו על פתן כדאי' בפ' דר"א לפי שהיו מבטלין בנין בהמ"ק בימי עזר' וקתני התם מכאן אמר ר' אליעזר כל האוכל פת כותי וכו'. ובקדושין ע"ו ד"ה מצת כותי מותרת וא"ת והא אמרינן בפ' דר"א כל האוכל פת כותי כאילו אוכל בשר חזיר וכו'. וכן הקשו תו בחולין הנ"ל. ולכאורה הי' דעל ת"ק דאמר מצת כותי מותרת לא קשיא להו דמנ"ל דת"ק ס"ל דגזרו על פת כותי. רק עיקר קושייתם היא לר' אליעזר דאוסר ותלי טעמא לפי שאין בקיאין בדקדוקי מצות משמע הא אם היו בקיאין הוי שרי וקשי' להו דר"א אדר' אליעזר דאמר בפ' דר"א מכאן אמר ר"א כל האוכל וכו' אכן לפמ"ש התוי"ט דאליבי' דר' עקיבא לא אזלי הך דתניא בפ' דר"א. א"כ לא מקשו תוס' כלום שהרי אפילו ר' אליעזר גופי' לא ס"ל הכי [אליבא דר' עקיבא דהעיד שר' אליעזר מיקל בו] מכ"ש שיש לומר הכי לדעת ת"ק. אבל לפמ"ש דמשנה דהכא איירי בפת עובד כוכבים ולא בפת כותי מקשו תו' דר"א אדר"א. אמנם בגוף הנוסח' בפרקי דר"א שהעתיקו בגיטין י"ד ובחולין ד' מכאן אמר ר"א כל האוכל פת כותי וכו' אכן בחולין י"ג העתיקו תוס' מכאן אמרו כל האוכל וכו' וצ"ע ג"כ בפ' דר"א עצמו בפל"ח אחר שהאריך בסיפור ענין הכותים שהריעו לישראל ועכבו מלאכת שמים הנה מה עשה עזרא זרובבל וכו' ומנדין את הכותי וכו' ובחרם ב"ד התחתון שלא יאכל אדם מישראל פת כותי עד עולם מכאן אמר כל האוכל בשר כותי כאילו אוכל בשר חזיר ואל יתגייר אדם כותי וכו' ונוסח' כזה איתא בשני דפוסים רק בדפוס אחד איתא מכאן אמר כל האוכל בשר כותי וכו' ובדפוס אחר' איתא מכאן אמרו כל האוכל בשר כותי וכו' ועכ"פ היה נח לי לפי אותו הנוסח' מאי דאיכא למידק לפי שהעתיקו התוס' מכאן אמר ר"א כל האוכל פת כותי וכו'. קשיא מאי חידש בזה מעתה הלא לבדיא גזרו ב"ז עזרא וזרובבל. ומנדין אותן בחרם ב"ד שלא יאכל אדם מישראל פת כותי מעולם אבל לפי הנוסח' בשר כותי אתי שפיר והיינו שחיטת כותי [והיינו כמו שגזר ר"ג דיבנה על שחיטת כותי] שוב עיינתי בילקוט מלכים רמז רל"ד והעתיק ככל הכתוב בפ' דר"א [בשם פסיקתא] ובחרם ב"ד העליון והתחתון שלא יאכל אדם מישראל פת כותי מכאן אמרו כל האוכל פת וכו' על מה שהחרימו עזר' וזרובבל וסייעתם בפירוש שלא יאכל אדם מישראל וכו' כמ"ש למעלה. ועתה הקורא את אשר הגהתי הנה. נבון תחבולות יקנה:

פרק ט ז המודר הנאה מחבירו עד שתרד רביעה שניה כו' ע"ש. הנה במשנה ה' פ"ח דנדרים אי' עד הגשמים עד שיהיה הגשמים [באיזה לשון משתי לשונות הללו שהובא מפי' הר"ב] עד שתרד רביעה שניה ע"כ [ופי' על זה המגא"ש בתוי"ט ומ"ש בס"ד] וכן בפיסקא שבגמרא נדרים ס"ב עד הגשמים עד שיהיה הגשמים (אסור) עד שתרד רביעה שניה. אמנם בתענית ו' אתא דמקשה בשלמא רביעה ראשונה לשאול שלישיה להתענות שניה למאי א"ר זירא לנדרים דתנן הנודר עד הגשמים משירדו גשמים [דאמר קונם אם אהנה מדבר זה עד הגשמים. רש"י] עד שתרד רביעה שניה [בנדרים הולכין אחר לשון בני אדם וכו'. רש"י] כתבתי נתכ"ש וצריך תיקון דהך במשנה דשביעי' וכן במשנה דנדרים לית' הכי ומלתא דאתיא לידן ויש תועלת גדול בזה אדרבה עוד בסוגיא דתענית שם רב זביד אמר לזיתים דתנן מאימתי כל אדם מותרין בלקט וכו' בזיתים משתרד רביעה שניה רב פפא אמר כדי להלך בשבילי הרשות דאמר מר מהלכין וכו' עד שתרד רביעה שניה ר"נ ב"י אמר לבער פירות שביעי' דתנן מאימתי אוכלין וכו'. וכל כי האי מלתא בעי טעמא דרב פפא דמשני דאמר מר וכו' וליכא אלא מימרא בב"ק פ"א ולא משני מהמשנה דמייתי רב זביד דתנן מאימתי כל אדם מותרין בלקט וכו' והיא משנה ה' פ"ח דפאה וכזה ג"כ איכא למידק על ר' זירא ור"נ ב"י דמייתי ממשנה ז' פ"ט דשביעית ולא נקטו מן המוקדם בפיאה ופשיטא דבעי טעמא מלתא דר"נ ב"י דמייתי סיפא דמתני' דהכא מאימתי כאין והניח רישא דמתני' דמייתי ר' זירא והנודר מן הגשמים וכו'. גם בין לר' זירא ובין לר"נ ב"י ופשיטא לר"פ למה לא אמרה ממשנה ו' בפרק זה דתנן כמה ענייניס דזמנן עד שתרד רביעה שניה כגון המגבב ביבש וכן בריש משנה ז' דמשכיר בית לחבירו וכו' ומלוה להפית לב על הפליאו' האלה. ולפום רהיטא אמרתי עפ"י דאיתמר במ"ק ה' רמז לציון קברות מן התורה מייתי ר"ש בן פזי מקרא דיחזקאל ר' אבהו מייתי קרא מן התורה ויקרא י"ג. אביי מייתי קרא ויקרא י"ט. ר' פפא מייתי קרא מישעי' נ"ז ואמר סלו סלו פנו דרך ר' חיננא מייתי [סיפא דקרא] הרימו מכשול מדרך עמי. ועי' עו"ש כמה אמוראי מהם מייתי מנביאים וכתובים ומהם מייתי מן התורה וז"ל תוס' שם ד"ה ר"פ אמר סלו סלו כל חד וחד נקט מה דהוה מסיק אדעתי' ולא פליגי אלא אורחא דמלתא דכל חד מסיק אדעתי' מאי דלא מסיק חברי' אדעתי' ע"כ. והשתא הם בפסוקי' אמרי' הכי דכל חד מסיק אדעתי' וכו' מכ"ש דנוכל לומר הכי במשנה דכל חד נסיק אדעתי' מה דלא אסיק חבריה אדעתיה ובזה מיושב קצת סוגי' דכתובות נ"ט. וכן במעילה י"א דדייק שמעת מיניה מסיפא דמתני' ולא דייק מרישא עיין יסל"מ משנה ד' פ"ו דמעילה. אמנם דע דאין למדין מן הכללות רק במקום ההכרח גדול אמרינן הכי אבל היכא דאפשר לשנוי' משנינן וראיתי להתעורר הכי במקומו' אשר ידעתי בהם לפי שעה דמייתי הש"ס ראיה מן המאוחר וגם היכא דאיתא מן הנביאים או מן הכתובים והוי מצי לאתויי מן התורה. וכבר כתבו תוס' בקדושין ל"ח ד"ה ובני ישראל אכלו דאע"ג דמפרש להדיא בנביאים ניחא לי לאתויי מן התורה ולכן בב"ק ע"ט דאיתמר גזלן היכי דמי אמר ר' אבהו כגון וכו' שנאמר ויגזול את החנית וכו' (שמואל ב' כ"ג) ר' יוחנן אמר כגון בעלי שכם שנאמר וכו' ויגזלו כל אשר יעבור עליהם (הדרך נ"ל) בדרך (שופטים ט') ופריך ור' אבהו מ"ט לא אמר מהאי ומשני א"ל כיון וכו'. ומדלא משני דכל חד מסיק אדעתי' וכו' ש"מ דהיכא דאפשר לשנויי בריות משנינן. מיהא קצת איכא למדתי דגבי תלמיד במקום רבו שמע מרבו מה דאמר ואפ"ה כתר לו דרך לעצמו א"ל הכי. ובזה אתי שפיר דר' אבהו הי' תלמידו דר' יוחנן. ולפיכך יתכן נמי מה דאיכא למידק אמאי לא פריך נמי התם בב"ק ור' יוחנן מ"ט לא אמר מהאי בלא"ה יש לומר דלר' יוחנן לא קשיא דלא אמר כר' אבהו משום דניחא לי' לאתויי קרא דכתיב במוקדם אבל על ר' אבהו דעזב קרא דשופטים והביא קרא דשמואל פריך שפיר. ובנדה ט"ז אמר ר' יוחנן אסור לאדם שישמש מטתו ביום. אמר רב המנונא מאי קרא שנא' (איוב ג') יאבד יום אולד וגו' והלילה אמר הורה גבר לילה ניתן להריון ויום לא ניתן להריון ר"ל אמר מהכא בוזה דרכיו יומת (משלי י"ט) ור"ל האי קרא דר' יוחנן מאי דריש בי' מיבעי לי לכדדריש ר"ח בר פפא אותו מלאך הממונה על הריון לילה שמו וכו' ור' יוחנן א"כ יכתוב קרא גבר הורה מאי אמר הורה גבר [מדסמיך הריון ללילה ש"מ למידרש הכי לילה להריון ולא יום מדאשמוטי' קרא שמעינן לר' יוחנן ומגופי' דקרא שמעינן להא דר"ח ב"פ. רש"י] לילה ניתן להריון ויום לא ניתן להריון ור"י האי קרא דר"ל מאי דריש בי' מיבעי לי' וכו'. הנה ודאי קרא לא מייתי' דאיוב אמר על עצמו דרך קללה. ושלמה אמר זה דרך מוסר אכן גוף הענין דשאי' ר"ל מ"ט לא אמר מקרא דר"י ואח"כ מהפך שאלתו ר"י מ"ט לא אמר כר"ל איכא למידק לפי מאי דקי"ל ב"ב י"ד סידרן של כתובים תהלים איוב משלי א"כ מאי מקשה הש"ס על ר"י דלא אמר כר"ל דודאי עדיפא לי' לאתויי קרא המוקדם באיוב. וצריך אתה לדעת דבלא"ה כולה מוקשה דנקט הש"ס בלשונו האי קרא דר"י וכו' ור"י וכו' כאילו הי' ר"י בעצמו אמר הכי מקרא דלילה אמר הורה גבר והלא רב המנונא אמר הכי וא"כ נוכל לומר דר"י בעצמו סובר כמו שמפרש ר"ל מקרא דבוזה דרכיו וכבר כתבתי בתכ"ש גירסת הערוך כך הוא אסור לשמש מטתו ביום שנאמר ולילה אמר הורה גבר ר"ל אמר מהכא ובוזה דרכיו יומת והשתא ר"י בעצמו סיים שנאמר ולילה אמר הורה גבר. ופריך הש"ס על ר"ל משני טעמים חדא שהי' תלמידו וכבר שמע מרבו קרא דדריש מיני' ותו דלמה עזב קרא דמוקדם באיוב ודרש מקרא המאוחר במשלי. וגם על ר"י מקשה שפיר דלשיטתי' בב"ב ט"ו דא' ר"י איוב מעולי גולה הוי. ותוס' כתבו שם י"ד ד"ה בפרענותא וכו' וא"ת למ"ד מעולי גולה לכתוב לאיוב בסוף והיינו דמש"ה כתבו בהדי תהלי' ומשלי לפי שהוא מענין א' וכו' ע"ש. וא"כ מדלא מייתי ר"י מקרא דמשלי אשר מחברו הי' זמן רב ועלום קודם לאיוב שהי' מאוחר הרבה מעולי הגולה ע"כ דמבעי לי' לדרשא אחרינא ובזה יתבאר פרש"י ד"ה מאי הורה גבר מדסמיך וכו' והעתקתי' למעלה ולכאורה אין מובן מי הכריח לרש"י לכל זה אטו ר"ח ב"פ תנא הוא ונזכר במשנה או בברייתא ולא מצי לאפלוגי עליו ר"י. איברא מאור עינינו רש"י ז"ל האיר עינ' בזה לפי דאמר ר' יוחנן בסנהדרין צ"ו ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויכם אר"י אותו מלאך שנזדמן לו לאברהם לילה שמו שנאמר ולילה אמר הורה גבר. הרי להדיא דר"י ס"ל דלילה אמר הורה גבר קאי על המלאך ויתחייב מזה דס"ל כר"ח ב"פ והוכרח רש"י לפרש דר"י משמע תרתי מקרא זה וקצת יותר באריכות תמצא בהפלאה שבערכין עכ"פ יש מקום עיון בר"ה כ"ח מ"ט שביק מתני' ומותיב מברייתא וכו' ע"ש משמע דאיכא קפידא בזה כן כתבו תוס' בכמה דוכתא דלא שבקינן מתני' וכו' ובסוגי' דב"מ י' מותיב ר' יעקב בר אידי מזיקין. לכאורה בעי טעמא דלא מותיב מפאה שהיא משנה מוקדמת אכן לפמ"ש תו' במ"ק הנ"ל ניחא מיהו בלאו הכי איכא למימר דר' יעקב ב"א לא רצה להקשות ממתני' דפאה דס"ל כתירוצו של ר"פ שם דבשדה דבעה"ב לא הקנו לי' ארבע אמות לפיכך פריך ממתני' דנזיקין דד' אמות קונות לו בכל מקום ומדקאמר בכ"מ משמע אפילו ברה"ר כמו דדייק הש"ס שם אפירוקא דרב ששת:

פרק י ז הר"ב ד"ה כוורת דבורים וכו' כשהיא מחוברת בטיט הכל מודים שהיא כקרקע לכל דבר וכו' לא נחלקו אלא במונחת ע"ג קרקע וכו' ע"ש. התוי"ט לא העיר מאין יצא לו להר"ב לפרש הכי ובפי' הר"ש והרמב"ם דהכא לא נזכר שום דבר [והרבה הרשב"ם בב"ב ס"ה אמתני' דהכא כוורת דבורים ר"א אומר וכו' כתב כוורת דבורים מחוברת היא בקרקע בטיט. ומשמע מדבריו דאף במחובר בטיט בקרקע פליגי וע"ש בתוס' ד"ה הרי היא כקרקע וכו' דגם מדבריהם אין הכרע די"ל דאפילו במחובר בטיט פליגו חכמים דהרודה אלא דבש בשבת דפטור כמו בהרודה פת מן התנור דלא מחייב אע"ג דהתנור מחובר ע"ש וכן לענין מקבלת טומאה אפילו במקומה כיון דלא בעי מחשבה וכמ"ש תוס' וכן לענין פרוזבול סברו חכמים דאין כותבין מאי מיירי נמי שמחוברת בטיט. והיינו שהעמיד הכוורת בשדה אחר שלא ברשות הבעלים כמ"ש הרא"ש הנדפס בתוך פי' הר"ש ע"ש] שוב מצאתי ראיתי כתב הר"ש סוף עוקצין תני' בתוספתא אמר ר"י לא נחלקו ר' אליעזר וחכמים על חלת דבש שהיא מקבלת טומאה באיבהן וכו' על מה נחלקו על השבת ועל השביעית שר"א אומר הרי היא כקרקע וחכמים אומרים הרי היא ככלי. ואם היתה מחוברת בטיט הכל מודים שהיא כקרקע לכל דבר היתה נתונה על גבי שתי יתידות הכל מודים שהיא ככלי לכל דבר ע"כ. ואולי מהתוספתא זו יצא להר"ב לפרש הכי במתני' דידן. וזה שסיים הר"ב לא נחלקו אלא שמונחת ע"ג קרקע וכו' מדעתו הוסיף והיינו דעל כרח' דאוקמן זה פליגי הגם דע"כ ר' יהודה בתוספתא במאי דאמר לא נחלקו ר"א וחכמים על חלת דבש שאין מקבלת טומאה וכו' ודאי פליג אמתני' דידן דתנא פלוגתא דר"א וחכמים גם לענין מקבלת טומאה. מ"מ סיפא דמילתא דר' יהודה ואם היתה מחוברת בטיט וכו' אפשר דגם תנא דידן במשנתינו מודה [איברא מפי' הרשב"ם שהעתקתי לעיל שכתב כוורת דבורים מחוברת היא בקרקע בטיט נראה דס"ל לפי הלמוד' דידן אי אפשר לומר כר' יהודה בתוספתא דאי מחוברת בטיט הכל מודים שהיא כקרקע לכל דבר דטעמיה לא ידעינן לפי דכל עיקר טעמיה דר"א מקרא דיערת הדבש. ואולם לחכמים דפליגי ולא דרשו הכי א"כ אף במחובר בטיט למה יהיה הרודה בשבת חייב חטאת. לא יהיה זה חמור מהרודה פת מן התנור בשבת דאע"ג דהתנור מחובר אפ"ה פטור מחיוב חטאת כמבואר לעיל. והגב אתן הודע בתוס' ריש ס"ו שם המגי' בין שני תנאי אריתים כזה [ומקבלת טומאה במקומה] וא"ת מאי טעם נקט גבי טומאה במקומה וכו'. ואומר ר"ת דשלא במקומה מקבלת טומאה וכו' סבר לתקן במה שהגיה להיות ד"ה ומקבלת טומאה במקומה וקאי קושיות תו' וא"ת נהי טעמא וכו' אליבא דחכמים. אמנם לא לבד שיקשה לפ"ז הוא גופה קשי' למה לא שאלו התוס' במוקדם על ר"א מאי טעמי' נקט [ואינה מקבלת טומאה במקומה] דאין חילוק כו' אלא מתוך דבריו של ר"ת שכתבו עיקר פשיטא לשונא מורה דקאי על ר"א. כלו' דשלא במקומה מודה ר"א דגזרו בי' רבנן ולפיכך אקרא אני על ההגה המגיה בזה כל המוסיף גורע. ודבר זה שייך אמילתא דר"א. והכל בדבור א' נאמרו עם מה שכתבו למעלה ד"ה ה"ה כקרקע ס"ה שכתבו דלמסקנא דטעמא משום דאיתקיש ליער לא חיישי' בחבור הכוורת וכו' ועי' היטב. ועדים נאמנים ע"ז גם דברי הרא"ש הנדפסים בפי' הר"ש דהכא מורין כן. גם התי"ט בעוקצין בגמ' העתיק כל דברי ר"א ואינה מקבלת טומאה במקומה ע"ש וזה ברור. ועד יסכים הזמן. בסייעתא השם הנאמן. ארחיב עוד ידי לאמן: הר"ב ד"ה והרודה מתלות דבש וכו' דכתיב ויטבול אותה ביערת הדבש וכי מאי ענין יער אצל דבש אלא וכו' ע"ש. גם במשנה י' פ"ג דעוקצין פי' הר"ב הכי וכן פירש הר"ש ומבואר כך דרשא בשבת צ"ה אר"א מ"ט דר' אליעזר דכתיב ויטבול אותה ביערת הדבש וכי מה ענין יער אצל דבש אלא לומר לך מה יער התולש ממנה בשבת חייב חטאת אף חלת דבש הרודה ממנה בשבת חייב חטאת ע"כ. ובל' זה ממש אי' נמי בב"ב פ. בלי שום גרעון אכן בב"ב ס"ו אי' דהר"א מ"ט דר' אליעזר דכתיב ויטבול אותה ביער הדבש מה יער שתולש ממנו בשבת חייב חטאת אף דבש הרודה ממנה בשבת חייב חטאת ע"כ. וקיצר הש"ס בטעמא וכי מה ענין יער אצל דבש אבל עכ"פ ברור דעיקר ילפותא מכח הקושיא מה ענין וכו' וז"ל רשב"ם אר"א מ"ט דר"א דחשיב לכוורת דבורים כמחובר דכתיב ויטבול אותה ביערת דבש ביהונתן כתיב ובדבש במקום גידולו איירי וקרא לה יער והילכך חשיב ליה מחובר ואפי' אין הכוורת מחוברת ממש בקרקע ע"כ. ולכאו' פליאה מ"ש רש"י בשמואל א' י"ד כ"ז בזה"ל ויערת הדבש בקנה הדבש כמו והשם בסוף דמתרגמי' ושויתי' ביערה. וסוף הם קנים של אגם. וכן אכלתי יערי עם דבשי [ש"ה ה' א'] ובל' ישמעאל קורין לאותו דבש שקרא בלע"ז מפי ר' נתן הישמעאלי. וכן כתב רש"י בפירושו בשה"ש אכלתי יערי עם דבשי יש דבש שהוא גדל בקנים כענין שנא' ביערת הדבש ויערת היא לשון קנה כמו ותשם בסוף ושויתי' ביערה ומוצצין הדבש ומשליכין העץ. ואני מרוב חיבה אכלתי יערי עם דבשי אכלתי הקנה עם הדבש. את שאינו ראוי עם הראוי וכו' ע"כ. וכ"כ תוס' ברכות ל"ו ד"ה ברטיבא וכו'. ועל ציקר"א מברכינן בפה"ע כי יערי עם דבשי זה ציקר"א וכו' ע"כ. אמור מעתה דיערת הדבש היינו קנים שגדל בהן הדבש שהוא ציקר"א. תו מאי קא קשי' לי' וכי מה ענין יערת וכו' ולגודל הפליאה. עמדתי משתאה. ואמרתי עוד דלפי הנראה מפשט' דסוגיא דמוכח הכא מקרא דהרודה ממנו בשבת חייב. צ"ע לחכמים דפליגי עליו ואמרו הרודה ממנו בשבת פטור מאי דרשו בהך קרא. ולשיטתייהו [דחכמים] נשאר הקושי' וכי מה ענין יערה אצל דבש. ואשר ע"כ אמת יורה דרכו לפי מה שראיתי במכלל יופי בפירושו לשה"ש וכן בשמואל. כי ביערת הדבש היא חלות הדבש קודם שיוציאו ממנו הדבש ברישק"א בלע"ז ע"כ. מעתה י"ל דלר' אליעזר ס"ל כפי' המכלל יופי אבל החכמים ס"ל כפירש"י ותוספות שהעתקתי למעלה. ויתכן לפ"ז דרש"י בשמואל ובשה"ש וכן תוס' בברכות מפרשים אליבא דהחכמים דקי"ל כוותיה וכמ"ש הרמב"ם והר"ב דאין הלכה כר"א. וגם בחבורו פט"ו מה' שבת ד"ו לא כתב אלא שאסור לרדות וכתב הרב המגיד דפסק כחכמים. ויעלה הכל ישרים ותמימים.

בית חידושים הגהות מאיר

להגאון הגדול מופת הדור ע"ה פ"ה כו' מרן מאיר פוזנער זצ"ל אבד"ק שאטלאנד (בעהמ"ס בית מאיר וצלעות הבית).

מסכת דמאי

פרק א מ"א בתוי"ט ד"ה דמאי כו' ונראה דהפ"ה לא גזרו כו'. ובהכי ניחא נמי שלא אשתמיט כו' ומההוא טעמא נמי ניחא דלא גזרו בלוקח כו' ולענ"ד כל דבריו בזה תמוהים והך למותר. חדא דמחלק בין איסור לאו לאיסור מיתה לענין חששא מדבריהם משום ספק. כמו למיעוט במקום רוב. ובהדיא מבואר במס' יבמות דף קי"ט דמקשה רבא על ענין בזה מכדי בא דאורייתא כו' מה לי איסור לאו מה לי איסור כרת [שוב מצאתי שיש לעיין בפרט זה מאוד. ועיין במ"ל פ"ב מה' יו"ט הלכה י"ז ע"ש ודו"ק] וכהי דמלינן נמי בנמוקי יוסף מס' יבמות דף י' בדפוסי אמשטרדם שכתב דגזרו בלאות זקוקה משום אחות אשה שהיא בכרת. וכנראה שהוצרך לזה כדי לחלק בין דיעבד זה דמסקינן מיניה לבין ספק חלוצה לכהן. דלא מסקינן מיניה. אף שהוא נמי משום גזירה גרושה לכהן. שהוא אך בלאו. הרי שמחלק בספק בין איסור כרת ללאו. זה אינו דומה דהתם עיקר איסור כמו אחות זקוקה או חלוצה אך מדרבנן. ולאו משום חשש ספק כי אם משום גזירה וגדר לאחות גרושה ובכהן משום גדר גרושה שפיר שייך לפלוגי דבאיסור חמור החמירו בגדרו. אבל במה שגזרו משום ספק איסור דאורייתא כמו הכא בדמאי מוכח מגמ' בכ"ל דליכא לפלוגי בהכי. [וכן מוכח מתי' הר"ן פ' המגרש על קושית הגמ' הא קלא דבתר גיטא לא חייש' על דינא קול מגורשת ע"ש שהי' הא מריש שמעינן לי'. אף דהתיבא איירי בקול א"א שהוא בכרת והסיפא בקול גרושה שהיא בלאו אלא ש"מ כדכתיבנא ע"ש ודוק]. ותו אם כדבריו ת"ע גזרו להפריש מ"ש מדמאי הא נמי סבלו אינו אלא בלאו לדברי הרמב"ם שהבאתי. ותו מה שכתב ובהכי ניחא דלא אשתמיט תנא בשום דוכתא כו' יהא חייב להפרישו ולמוכרו. לא ידענא כלל מה קשיא לי'. אם לשיטת הר"ש שהבאתי בתר הכי דאף תרומת מעשר מוכרו לכהן. פשיטא דה"נ לבאר לר"מ מה יעשה במעשר דכמו שהתם בהפרשת ת"מ כן התם בגוף המעשר. ולקרות לו שם פשיטא דמחויב דהאיך יוכל להפריש ת"מ אם לא קרא שם תחלה להמעשר. ואם לדברי הרמב"ם שמביא בת"מ מחויב ליתן לכהן. הא כבר כתבתי שם הואיל ודבר מועט הוא. אבל המעשר פשיטא דלר"מ אינו מחויב ליתן כי אם למכור וכמו שהקשה בעצמו. וא"כ לא"צ לך יבאר. ותו מה שכתב ומהאי טעמא נמי ניחא דלא גזרו בלוקח. הוא תמוה דלקמן הביא בעצמו בשם הירושלמי דטעמא משום דלאיימות לא שכיח ובמילתא דלא שכיח לא גזרו. ועיקר דבריו בהתחיל לדבר בזה וכתב ונראה דהפ"ה לא גזרו. ר"ל על מ"ש הוא יותר תמוה דאם לרבנן בהם הרי בהדיא דבאמת קורא שם וכן שלו. ופשיטא דמ"ע מותר לזרים. ואם לר"מ שאמר שא"צ אפילו לקרות שם. הא מבואר התם לכל הסוגיות שהביא דהיינו טעמו משום דלא נחשדו ואדרבא מן הירושלמי שהביא התם תמהתי על הרמב"ם מהל' מ"ח שהביא הכא דהבל למ"ע אינו בעונש מיתה כי אם בלאו ובירושלמי מבואר להיפך שהוא במיתה. וכבר מבואר בכ"מ שם שאין להרמב"ם ראי' מפורשת לדבריו. כי אם מצד סברת עצמו. וכיון דבירושלמי מבואר דלא כוותיה הוא תמוה וצ"ע. עכ"פ כל דברי תוי"ט בדבור זה לענ"ד תמוהים. והך למותר. ועיין במס' ב"מ פ"ד משנה ח' שם כתב בתוי"ט נמי אבל במלול כסף וכו'. משום דמ"ש דודאי אינו אלא בלאו. וכן כאן שם משום דלפי האמת ר"מ לא החמיר בלאו. ולענ"ד גם שם לא דק. דדוקא התיי לפום מה דשני לי' באיסורא מיהא כן נמי שני לי' בין איסור מיתה ללאו. אבל רבא דמסיק התם דבמוהל בפיר משני דהם מהא חד הוא ה"ס לדידי' ר"ש שפיר קמותיב ואפילו מלאו וכדמסיק ביבמות כנ"ל. אלא דרב יוסף שפיר משני דלפ"ש שמיקל בפדיונו [ור"ל לא משום הקולא דהאיסור לאו כי אם משום דהאפשר הפדיון שלו אפילו בודאי אינו מעכב. וצ"ע]. מחמיר באכילתו. ודברי רבינו ברטנורה ודאי צריכים באור כמה שכתב ומעשר ראשון ומעשר עני א"צ להוציא כו'. אף דמ"כ הא ודאי צריך לקרות לו שם כדי להפריש ממנו תרומת מעשר ומעשר עני נמי פלוגתא הוא פרק ד' משנה ג'. אלא ר"ל אף דקורא להם שם מ"מ אינו צריך להוציאם ליתנם או למוכרם ללוי או לעני משום שיכול לומר וכו'. ומה שכתב אבל תרומת מעשר ליכא למימר הכי שהאוכל טבל וכו'. לשון זה ודאי צ"ע דהא משום הא סגי די בשיפרישנו ויעכבנו לעצמו. אבל הטעם כיון דאף לאחר שמפריש עדיין הוא אסור לזרים. כמו מ"ש שאסור להוציאו חוץ לירושלים. לכך מפני האיסור צריך ליתן או למכור לכהן. משא"כ המעשר ראשון לאחר שהפרשתו אף רק בקריאת שם הוא מותר לזרים לרבנן דפליגי על ר"מ. וכ"ה מ"ע לכולי עלמא. וצ"ע. ועיין ברמב"ם פ"ט מה' מעשר ובמס' סוטה שם מבוארים דברי ר"ע מברטנורה שעיקר התקנה ההיא היה משום העון מיתה שהכי דרש להן. אבל מהפלוגתא שבגבי מ"ע לא משמע הכי ודוק. ולפ"ד אפשר דצריך להיות כדברי ר"ע מברטנורה אבל בתרומת מעשר ליכא למימר הכי שהאוכל מתנת כהונה חייב מיתה ובזה הכל נכון. וק"ל:

מסכת כלאים

פרק ח מ"ו מין בהמה. כתב התוי"ט ולפי מה שכתבתי לעיל כו'. דבריו תמוהין למעיין בעיון קל ויפה עשו בדפוסי משניות הישנים שהשמיטו דבריו אלו. וגם מה שכתב סוף פירושו לפרק זה שצריך להדדי והם שלא כהוגן. מו כתב התוי"ט כלב מין כו' ולמאי דמתני' שנאה לעיל והאדני שדה חיה הו"ל לפרש לעיל. וכן כללם הרמב"ם. ודבריו תמוהים דהא באדני שדה איצטריך לאשמועינן דהוא חיה לאפוקי מר' יוסי דפליג וס"ל דהוא מטמא באהל כאדם, משא"כ בכלב דאין נ"מ בהפלוגתא כי אם לענין מקח וממכר. ומה שנסתייע מפי' הרמב"ם המעיין שם יראה להדיא בטעות דמוכח הוא. שהרי כתב והועלתינו במה שנאמר שהכלב והאדני שדה חיה. ואחרים אומרים שהם בהמה לענין מקח וממכר עכ"ל. הרי מבואר שהוא ע"ם מדמסיים ואחרים אומרים שהם בהמה וק"ל:

פרק ט מ"א אם רוב מן הגמלים מותר. ע"ב בתוי"ט במחודשיו כתב שם זה לשונו. ובמידי דיבש ביבש מין במינו אפילו מדרבנן אין צריך יותר כדתנן במשנה ' ריש פ"ז דחולין. וכתב שמא אזלינן במין במינו. ואפילו אית להו שם לווי כדאיתא בפי' בתרא דע"ז. ורצונו לבאר מה דקשיא ליה הא צמר רחלים וצמר גמלים מין בשאינו מינו הוא ועכ"פ מדרבנן אינו בטל ברוב. ומתרץ זה דהוי מין במינו כיון דבתר שמא אזלינן הואיל דתרווייהו צמר עיקרו. ואף דהדא אית ליה שם לווי דהיינו צמר גמלים מ"מ מקרי מין במינו. זה כוונתו. אבל דבריו תמוהים דא"כ קנבוס ופשתן עדיין קשה הא. ודאי דמכלא"מ הוא בין בשמא בין בטעם ומדוע בטל ברוב. לכן ודאי יפה עשה בעל המחבר עצמו שהשמיט כל דברים אלו מדפוסים הישנים אשר כמדומה לי שהדפיס בחייו. ואולם בעיקר הקושיא לענ"ד מוכח מזה דלא כדעת המהרש"ל שהביא הש"ך ביו"ד סי' ק"ט דס"ל דמכלא"מ ד"ת אינו בטל ברוב ואפילו יבש ביבש. דא"כ ודאי תקשי מדוע יהא איסור זה בטל. משא"כ למסקנת הש"ך שם דאינו אלא מדרבנן או לק"מ. ולא מיבעי' לשיטת הר"ן דהטעם משום שמא יבא לידי איסור דאורייתא ע"י בישול. דודאי לא שייך הכא ולכך אפילו מדרבנן בטל. אלא אפילו לטעם הרא"ש שהביא הש"ך בסי' צ"ח סוף דבריו שהרוכים בשם הרא"ש דהטעם הואיל ואפשר קלא להכיר החמירו רבנן בבטולו. י"ל הכא כבר הטעים הרמב"ם ז"ל בלשונו שקצר דאיירי באופן שכבר טוה החוט מן התערובות ברוב הצמר גמלים. באופן שבודאי שוב אינו ניכר. ואי אפשר בשום צד להפרידו ולכך אפילו מדרבנן בטל וק"ל. ואפשר לדחוק וליישב דעת המהרש"ל דלעיל דסובר מכלא"מ ד"ת אינו בטל ברוב ואפילו ביבש. דהכא שאני דדוקא איסור בהיתר הוא דאמרינן הכי. אבל היתר בהיתר שאני דהוי עכ"פ כחד נגד מב"מ כמה דמכיסם מין היתר הם ושפיר בטלים ברוב כדין מב"מ [וכעין סברא זו נאמרה בשם הר"ן בש"ך יו"ד סי' ק"ב ע"ש]. אבל לא משמע הכי מדברי הפוסקים ואדרבא חשו להחמיר קצת בבטול היתר בהיתר מבאיסור בהיתר. כמבואר יו"ד סי' צ"ט בפר"ח ס"ק כ"ב. ובא"ח סי' תמ"ז בפר"ח בדין נתבטל קודם פסח אי אמרינן חוזר וניעור ע"ש ודו"ק וצ"ע. אבל העיקר לענ"ד קושייתו מעיקרא ליתא. כמבואר בחידושי רשב"א יבמות דף פ"ב ע"ב. דלא נאמר דין ביטול יתר מרוב דהיינו ששים כי אם באיסורי אכילה שהולכים בו אחר נתינת טעם. אבל באיסורים שאינן של אכילה ברובי' בעלמא בטל. וא"כ הוא הדין דיש לומר הכי אפילו לשיטת מהרש"ל. לענין ביטול מכלא"מ ודו"ק:

צבי סדר זרעים תפארת

חידושים והגהות על משניות סדר זרעים מכי"ק זקיני הגאון רשכבה"ג מופת דורו רבינו צבי הירש זצ"ל אבד"ק ברלין והמדינות בן בתו של רבינו החכם צבי ז"ל (בעהמח"ס צבי לצדיק וש"ס).

העתקתי מכתי"ק נכדו **צבי יחזקאל מיכלזאהן** אבדפ"ק פלונסק והגליל.

מסכת ברכות

פרק א מ"ה ימי חייך הימים כו' נ"ב יש לעיין כי לא מצאתי עד עתה במוני המצות שמנו למצות עשה זכירת יצ"מ בכל יום, ואע"ג דאפשר לבאור' לומר דלמען תזכור לאו עשה גמורה הוא, מ"מ במכילתא ילפיק לי' מזכור את היום הזה אשר יצאתם מארץ מצרים, וילפיק ליה מזכור את אשר עשה לך עמלק והיא עשה גמורה, ובמיימוני משמע שהוא נכלל בכלל ק"ש, אבל צ"ע מנין דלבאור' משמע דאין לה זמן מיוחד, ויש לעיין בזה בפוסקים אי שלש פרשיות דאורייתא, כן אמת דבברכות דף י"ג ע"ב משמע שיש לו זמן עם ק"ש דמשני כדי להזכיר יציאת מצרים בעונתה אבל צ"ע מנין, ואפשר דכיון דמתה התורה להזכיר ביום ובלילה ולא נתנה זמן קבוע נכו לרבנן דמילף סתום מן המפורש וכל זה צ"ע ויש לעיין בענין חיוב נשים ועבדים. עוד יש לעיין אם מנה הרמב"ן ז"ל ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים למצות עשה כפי דעתו בחבורו עפ"ת, ובדמשמע פשוטו של מקרא וגם לדעת רש"י מ"מ נמנה הוצאות הדשן, עוד אי מה שבעת ימים ימלא את ידו וכבר כתבתי במ"א:

מסכת דמאי

פרק ג מ"ד בהרע"ב בד"ה אבל העכו"ם כפירותיו כו' הרי הן כפירותיו של עכו"ם כו' עיין בתוס' יו"ט דמיירי בתלוש מתוקנים. עפ"י הרמב"ם פי"א מה' מעשר ועיי"ש בכ"מ בדברים צ"ע דהא בבכורות דף י"א ע"ב מפרשינן לה למתניתין בהדיא לחובא. וכן משמע ליגנא דהכי הן כפירותיו. וכן משמע בפ"ב דע"ז דף ל"א. ועי' בר"ש. וא"ש הכס"מ ג"כ צ"ע. ואין הזמן מסכים עמדי לעיין בו. שוב מצאתי בתשובת מהרלנ"ח סי' א' דף יוד ע"ג שהאריך במשנה זו ופירושה ואין הזמן מסכים עד כי ירחיב ה' לנו:

מסכת כלאים

פרק ח מ"ו בתוי"ט ד"ה מין בהמה וכו' האסורים זה עם זה כו'. ולענ"ד דהכי פירושו דהרב תוי"ט ז"ל דלא נפקא ליה מידי אי חיה הוא או בהמה הוא אלא אם הוא שור או מין אחר. כהי דאי מין בהמה הוא ודאי דהוא שור ומותר וכמו שכתבו הפוסקים ז"ל הוי ליה למתני מין שור. והאי דקאמר סתם מין בהמה לא נפקא ליה מידי לענין כלאים ובזה מסולק קושית הרמ"ז. שוב מצאתי בש"ך סי' רצ"ד שהשיג ג"כ על התוי"ט ובסוף כתב לפרש דברי הרמב"ם והר"ב כמ"ש. ותמיהני מי הגיד לו להש"ך דלאו היינו נמי פי' דברי התוי"ט וכדכתיבנא. אלא שבעיקר הדין עדיין צריך עיון. אמנם מה שכ' התוי"ט דלפי מה שכתבתי לעיל בשם הרמב"ם איכא למימר דנ"מ לענין מלקות לא ידעתי פירושו דהא מבואר הוא בהרמב"ם פ"ט מה' כלאים דאין בזה חילוק בין בהמה עם בהמה בין בהמה עם חיה בכולן אסורה עם טהורה מדרבנן. והוא מבואר שמנה שם כגון כלב עם העז וחזיר עם הצבי. וא"כ בין לר"י בין לרבנן אין מלקות בהנהגה. וצ"ע רב גם מה שכתבתי לעיל. וכמ"ש הש"ך ג"כ צ"ע בפ"ב דבכורים מ"ה וכ"ש למאי דפי' זאת המשנה בס' כלאים סי' כ"ח על הותה משנה דאזלא כמ"ד ברי' בפ"ע וצ"ע. ויש לדחוק דהתם אגב נקטי'. ועי' בקידושין ג'. בתוס' שפי' בהדיא דאותה משנה כמ"ד הכא מן החיים ומן הצבים ודלא כלהם המודות הנ"ל ומ"מ עדיין הדקדוק במקומו עומד: